Staatl. Bibliothek
Regensburg

Patr. et Schol. 86-2

SOCRATIS SCHOLASTICI

ET

HERMIÆ SOZOMENI

HISTORIA ECCLESIASTICA GRÆCE, & LATINE.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ
ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ
ΕΡΜΙΟΥ
ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

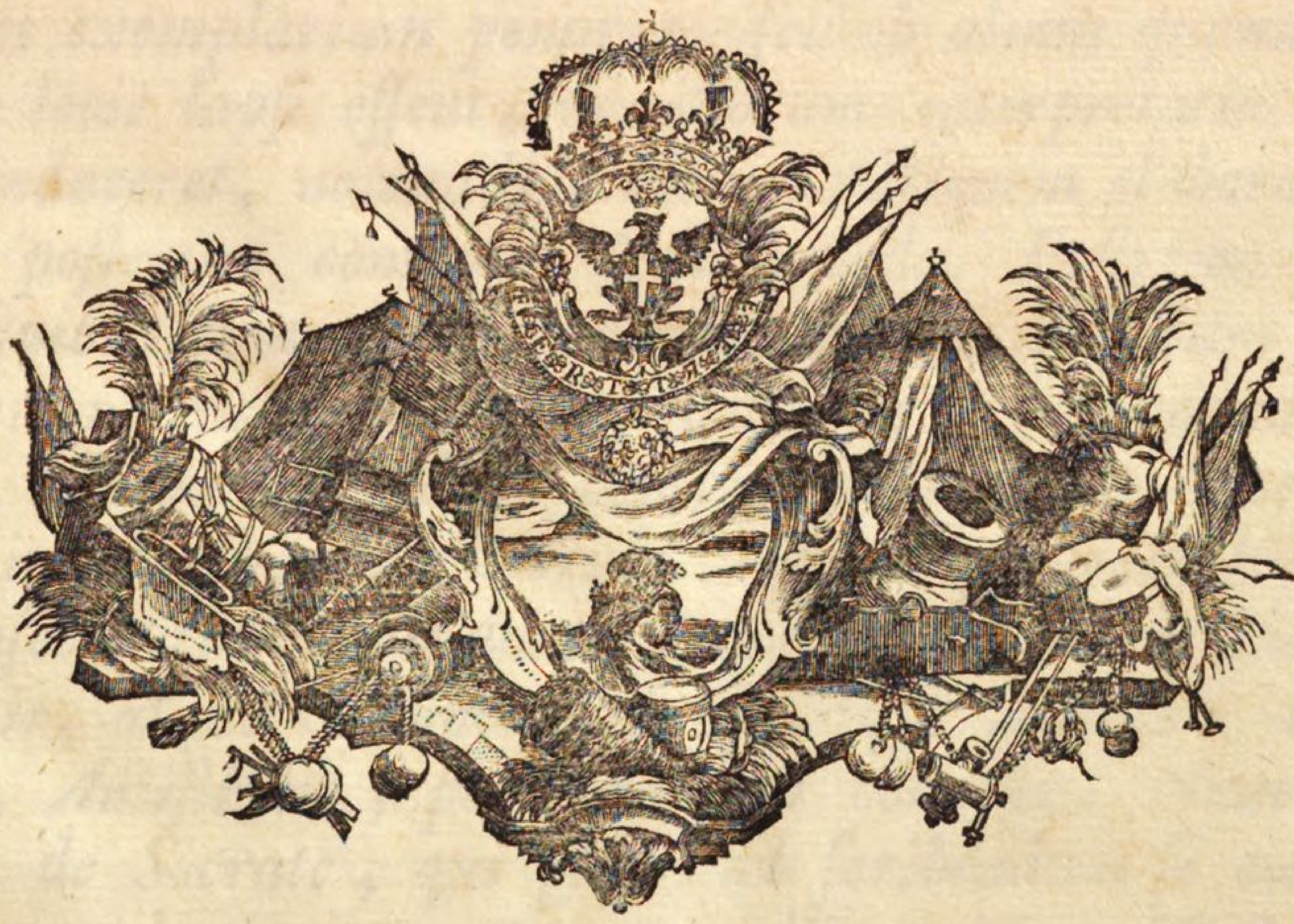
SOCRATIS SCHOLASTICI
ET
HERMIÆ SOZOMENI
HISTORIA ECCLESIASTICA.

HENRICUS VALESIUS Græcum textum collatis MSS. Codicibus emendavit, Latine vertit, & Adnotationibus illustravit.

ACCESSERUNT

Criticæ plurium eruditorum Observationes, variantes Lectiones, & Tabulæ Geographicæ, quibus GULIELMUS READING editionem suam Cantabrigiensem locupletavit.

Adjecta est ad calcem Disputatio Archelai Episcopi adversus Manichæum.

K. KREISBIBLIOTHEK REGENSBURG

AUGUSTÆ TAURINORUM, M.DCC.XLVII.

EX REGIA TYPOGRAPHIA.

Staatl. Bibliothek

AD STUDIOSOS LECTORES

PRÆFATIO.

POST Eusebium Cæsariensem, quem parentem Ecclesiasticæ Historiæ merito appellare possumus, multi pia æmulatione succensi, idem argumentum tractare instituerunt. Sed præ cæteris omnibus Socrates, & Sozomenus, ac Theodoritus, totius antiquitatis judicio celebrati sunt; qui ab iis temporibus exorsi, in quibus Eusebius scribendi finem fecerat, ad Theodosii junioris tempora opus suum perduxerunt. Et initio quidem tres istos Scriptores simul junctos in lucem proferre decreveram, ut quemadmodum unum, idemque argumentum literis prosecuti sunt, sic etiam uno, eodemque volumine comprehensi legerentur. Sed quoniam nimis prolixum hoc facto futurum erat volumen, idcirco editionem Theodoriti aliud in tempus differre sum coactus. Cui Evagrii Epiphaniensis historiam cum excerptis Philostorgii, ac Theodori lectoris adjungam: ut totum corpus Ecclesiasticæ historiæ, nostro labore expositum, atque explicatum, studiosi posthac possint pervolvere. Interim vero habes in hoc corpore, Lector, Socratem, ac Sozomenum simul junctos. In quorum editione quid præstiterim, paucis accipe.

Ante annos octo, cum Eusebii Cæsariensis Historiam jussu, atque auspiciis Illustrissimorum Antistitum Cleri Gallicani in lucem ederem, tria præcipue in illa editione præstare studui. Primum enim manuscriptis optimæ notæ Codicibus undique conquisitis, ea, quæ in prioribus editionibus corrupta, & interpolata fuerant, emendavi, atque distinxi. Deinde cum superiores Interpretes, seu scriptorum exemplarium penuria, seu ob aliam quamlibet causam multis in locis lapsi essent, ne illorum interpretatio Lectores in errorem induceret, novam ipse interpretationem elaboravi, qua studiosos in posterum contentos fore confido. Postremo annotationes subjeci, quibus tum emendationum mearum rationem redderem, tum obscuriora quæque, ac difficiliora loca exponerem, atque illustrarem. Atque hæc editio benigne ab omnibus excepta, versatur nunc in manibus eruditorum. Quod igitur in historia Cæsariensis Eusebii tunc opitulante Deo perfeci, idem nunc in historia Socratis, atque Sozomeni, jussu atque auspiciis eorumdem, quos dixi, Antistitum, perficere sum conatus. Nam ut priore loco dicam de Socrate, qui prior ad scribendum se contulit, ejus historiam emendavi ope, atque auxilio trium MSS. Codicum, Sfortiani scilicet, Florentini, & Allatiani. Sfortianus Codex

opti-

optimus, ac vetustissimus, servatur nunc in Bibliotheca Vaticana. Hunc jam pridem in gratiam Illustrissimi viri Caroli Monchalli Archiepiscopi Tolosani, cum editione Genevensi contulerat Lucas Holstenius, vir doctissimus: & varias lectiones una cum emendationibus Philostorgii ex MS. Codice Scoriacensi decerptis, ad eumdem Antistitem miserat, cum Clerus Gallicanus veteris historiæ Ecclesiasticæ novam editionem procurandi munus ei mandasset, ut scribit idem Holstenius in epistola ad Petrum Possinum Societatis Jesu Theologum. Postea vero, cum rogatu ipsius Archiepiscopi Tolosani, qui ob nimias occupationes huic editioni vacare se non posse intelligebat, Clerus Gallicanus eam provinciam mihi injunxisset, variantes lectiones supradicti Codicis Sfortiani ad marginem editionis Genevensis adscriptas sua ipsius manu, misit ad me idem Holstenius, una cum emendationibus illis Philostorgii: plura insuper missurus, si vita ipsi longior concessa fuisset. Etenim paulo ante obitum dissertationes aliquot ad me misit de locis quibusdam Concilii Nicæni, & Concilii Chalcedonensis, deque Synesii Episcopatu. Quæ quidem dissertationes, si Deus juverit, in tertio Historiæ Ecclesiasticæ Tomo edentur a nobis, ne respublica literaria Doctissimi viri lucubrationibus diutius fraudetur. Sequitur Codex Florentinus, ante annos circiter quingentos descriptus, qui nunc servatur Florentiæ in Bibliotheca S. Laurentii. Hujus indicium, atque usum debeo Emerico Bigotio, sagacissimo Bibliothecarum veterum indagatori: cujus diligentia factum est, ut hic sedentes, atque otiosi, multarum, ac disjunctissimarum Bibliothecarum opibus, thesaurisque frueremur. Ejus enim rogatu Michael Erminius, Patricius Florentinus, Codicem illum contulit cum editione Genevensi, & varias ejusdem lectiones ad me transmisit. Quo quidem nomine utrique plurimum me debere profiteor. Tertius est Codex Leonis Allatii, viri undecumque doctissimi, & de antiquitate Ecclesiastica optime meriti. Hic Codex continet Historiam Ecclesiasticam Theodori lectoris, duobus libris comprehensam: quam Theodorus lector ex tribus Ecclesiasticarum rerum Scriptoribus, Socrate scilicet, Sozomeno, ac Theodorito collegerat, eodem plane modo, quo Cassiodorus Senator Tripertitam historiam composuit. Verum Tripertita hæc Theodori lectoris historia res tantum principatu Constantini, & Constantii in Ecclesia gestas complectitur: sive quod Theodorus lector non progressus erat ulterius, sive quod reliqui ejus operis libri vetustatis negligentia perierunt. Ex hoc igitur Codice variantes lectiones in duobus prioribus Socratis libris Leo Allatius jam pridem excerpserat, & ad Illustrissimum Antistitem Carolum Monchallum transmiserat, manu sua descriptas. Quas ego postea nactus sum beneficio Illustrissimi viri Dionysii Talæi, in Suprema Parisiorum Curia Generalis Advocati Regis Christianissimi. Præ-

ter

ter hos tres Codices manuſcriptos, uſus ſum Regio Codice, eoque non admodum vetere, quem unum Robertus Stephanus typis ſuis expreſſit. Quo minus mirandum eſt, ſi vulgatæ hactenus Socratis editiones adeo vitioſæ ſunt, cum ex unico exemplari, eoque admodum recente, omnes deſcriptæ ſint. Porro hunc Codicem ex Regia Bibliotheca depromtum, humaniter mihi communicavit Illuſtriſſimus, ac Reverendiſſimus Antiſtes Nicolaus Colbertus, Lucionenſis Epiſcopus, vir eximia præditus doctrina, & virtute, ac dignitate. De cujus laudibus plura dicerem hoc loco, niſi me id maxime cupientem, ſingularis ejus modeſtia cohiberet. Atque hæc ſunt auxilia ſcriptorum codicum, quibus fultus ad hanc Socratis editionem me accinxi.

In hiſtoria vero Sozomeni corrigenda, pauciores mihi Codices adfuerunt. Nam præter exemplar Bibliothecæ Regiæ, quod Robertus Stephanus in editione ſua expreſſit, & præter Codicem illum Leonis Allatii, cujus ſupra mentionem feci, qui in quatuor dumtaxat prioribus Sozomeni libris, & principio libri quinti nobis adjumento fuit, unicum habui codicem Fuketianum. Hic liber primum quidem fuerat Caroli Monchalli, Archiepiſcopi Toloſani, viri Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſtudioſiſſimi. Poſtea vero in Fuketianam Bibliothecam translatus, ab ampliſſimo viro Nicolao Fuketio mihi commodatus eſt. Quam ob cauſam in Annotationibus meis Fuketianum eum codicem appellavi. Tandem vero, effecta jam editione noſtra, codex iſte una cum reliquis MSS. exemplaribus Bibliothecæ Fuketianæ, tranſiit in jus, ac dominium illuſtriſſimi viri & tum ſuis, tum patris meritis ſpectatiſſimi, Caroli Mauricii Tellerii, Abbatis S. Benigni, qui nunc Coadjutor eſt in Archiepiſcopatu Remenſi. Eſt quidem hic Codex non admodum vetuſtus: optimæ tamen notæ, & ex optimo exemplari deſcriptus. Tituli capitum, qui in Codice Regio, & in editione Roberti Stephani præfixi ſunt hiſtoriæ Sozomeni, in hoc Codice non habentur. Nulla item capitum diſtinctio eſt in ſingulis libris. Ex quo præſtantiam, ac vetuſtatem ejus Codicis licet deprehendere. Indices enim illi, ſeu tituli capitum, a Nicephoro Calliſto, vel potius ab aliquo recentiore compoſiti ſunt, inepte prorſus, aut barbare: adeo ut mihi accuratius intuenti, cujuſvis potius, quam Nicephori eſſe videantur. Porro ne quem ſua laude defraudem, variantes lectiones in hiſtoria Sozomeni, ac Theodori, ex ſupradicto Codice Allatiano, id eſt ex hiſtoria Tripertita Theodori Lectoris excerptas, debeo Samueli Tennulio, viro doctiſſimo, meique amantiſſimo, qui nunc Noviomagi literas magna cum laude profitetur. Hic enim dum Romæ eſſet, eas manu ſua deſcripſit ex Codice Leonis Allatii, viri nunquam ſatis laudati: qui meo rogatu, meaque cauſa, varias illas lectiones eidem Tennulio deſcribendas conceſſerat. Horum igitur exemplarium ſubſidio, tam in Socrate, quam in Sozomeno, innumerabi-

lia

lia loca, quæ antea corruptissima legebantur, emendavi, lacunas plurimas supplevi, distinctiones restitui, novam denique interpretationem adjeci. De qua nunc pauca dicam.

Quæ de Musculi, & Christophorsoni interpretationibus olim dixi in præfatione ad Illustrissimos Ecclesiæ Gallicanæ Antistites, quæ editioni Eusebii nostri præfixa est, ea inpræsentiarum nihil attinet commemorare. Id unum addam; si post illos, quos dixi interpretes, historia Cæsariensis Eusebii novo interprete opus habuit, multo magis necessariam fuisse novam interpretationem historiæ Socratis, atque Sozomeni. Horum enim historia longe mendosior ad nos pervenit, quam illa Cæsariensis Eusebii. Idque ex editione Roberti Stephani prudens Lector facile deprehendet. Quippe Robertus Stephanus in Eusebii quidem editione plures MSS. Codices adhibuit ex Bibliotheca Regia depromtos: in excudendis autem Socratis, ac Sozomeni historiarum libris, unicum singulorum habuit Codicem. Itaque ad calcem editionis suæ, in Eusebii quidem libris varias lectiones ex vetustissimis, ut ipse dicit, exemplaribus desumtas notavit. In Socratis autem, ac Sozomeni historia nullas apposuit variantes lectiones, propterea quod unicum utriusque scriptoris exemplar nactus fuerat. Et Eusebii quidem exemplaria, quibus usus est Stephanus, optima erant, ac vetustissima, ut ipse testatur. Uterque autem Codex, tam Socratis, quam Sozomeni, quem Robertus Stephanus in editione sua expressit, recentissimus est, ut ipsi vidimus, mendisque refertus quamplurimis. Proinde mirum non est, viros doctos in his Socratis, ac Sozomeni libris interpretandis sæpius hallucinatos fuisse, cum tam vitiosa, ac mutila exemplaria præ oculis haberent, & MSS. Codicum auxilio destituerentur. Nam Musculus quidem solam Roberti Stephani editionem viderat. Christophorsonus vero Eusebii quidem, ac Theodoriti MSS. Codices aliquot inspexit. Socratis vero, ac Sozomeni nulla MSS. habuit exemplaria, ut in annotationibus meis non semel observavi. Varias duntaxat lectiones, & doctorum hominum conjecturas, ad marginem editionis Roberti Stephani adnotatas viderat: cujusmodi Codices quamplurimi in manus nostras venerunt. Verum lectiones illæ nullius fere sunt ponderis, atque auctoritatis, cum nullam habeant adscriptam notam antiqui exemplaris, ex quo descriptæ sunt. Ego vero cum optimos, ac vetustissimos Codices tam Socratis, quam Sozomeni nactus sim, eosque non sine summo labore, cum vulgatis editionibus contulerim, faciliore deinceps, ac planiore via ad eorum interpretationem accessi. Nostra igitur hæc editio omnibus, tam Græce doctis, quam iis, qui Græca nesciunt, ex æquo, ut spero, satisfaciet. Nam & Græce docti, Socratem ac Sozomenum nostra opera emendatos, ac perpurgatos legent: & qui Græca minus callent, eosdem Latina interpretatione a nobis donatos facilius intellecturi sunt.

Se-

Sequuntur annotationes; in quibus, perinde ac in notationibus Eusebianis, duo perficere tentavi. Primum, ut emendationum mearum rationem redderem, & variantes lectiones ex MSS. Codicibus depromtas, Lectoris judicio proponerem. Deinde, ut obscuriora quaeque, ac difficiliora loca, quae legentis ingenium morari posse videbantur, pro modulo meo illustrarem. Nec ignoro multos esse delicatos, ac fastidiosos homines, qui exquisitas dumtaxat observationes, & communes, quos vocant locos, ad pompam, & ostentationem compositos, sibi exhiberi velint: illam vero annotationum partem, quae emendationes, ac varias lectiones continet, levem prorsus, ac despiciendam existiment. Quibus ego id responsum velim: etsi emendationes illae, ac variae lectiones, quas Graeci διττογραφίας *vocant, insuaves plerumque, ac molestae sint legentibus, utiles tamen eas esse inprimis, ac prorsus necessarias, in his praesertim scriptoribus, quorum libri minus emendati ad nos pervenerunt. Hujusmodi autem esse Socratis, ac Sozomeni libros jam superius admonui. Et observationes quidem majorem speciem praeferunt eruditionis; emendatio vero plus ingenii ac judicii requirere mihi videtur. Neque enim cujusvis est, de vera ac germana veterum scriptorum lectione ferre sententiam: sed ejus, qui & multiplici doctrina instructus sit, & in hac judicandi arte diu multumque exercitatus. Porro annotationibus tres a me subjuncti sunt libri observationum Ecclesiasticarum, quae ad Socratis, ac Sozomeni historiam illustrandam pertinent. Nam cum animadverterem, in rebus Athanasii Alexandrini, & Pauli Constantinopolitani referendis, multos, & maximos errores admissos esse a Socrate, atque Sozomeno, & ab iis, qui illos postmodum secuti sunt; eam historiae partem quanta fieri potuit cura ac diligentia duobus prioribus libris illustrare studui. In quibus multa reperient studiosi a me observata, quae aliorum diligentiam fugerant. Tertius autem liber, qui explicationem continet sexti Canonis Concilii Nicaeni, idcirco a me hic subjectus est, quod in eo Canone agitur de jure, ac potestate Patriarcharum, quorum a Socrate nostro mentio fit in libro sexto, ac septimo. Cujus quidem rei ideo Lectores admonendos putavi, ne quis existimaret, me cujusquam reprehendendi causa librum hunc reliquis attexuisse. Non enim profecto id mihi consilium fuit. Sed primo quidem veritatis indagandae studio canonem illum exponere aggressus sum: deinde vero, ut scriptori meo lucem aliquam adferrem, eum libellum adnotationibus meis subjeci. In quo si a viro docto, atque amico dissentio, id modeste, nec sine honorifica ejus appellatione feci. Corollarii loco addita est disputatio Archelai Mesopotamiae Episcopi adversus Manichaeum, cujus mentio fit a Socrate in libro primo. Ejusdem operis meminit Epiphanius in haeresi Manichaeorum, & Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis,*

 cujus

cujus hæc ſunt verba: Archelaus Epiſcopus Meſopotamiæ, librum diſputationis ſuæ, quam habuit adverſus Manichæum exeuntem de Perſide, Syro ſermone compoſuit, qui translatus in Græcum habetur a multis. Claruit ſub Imp. Probo. *Hoc egregium antiquitatis Eccleſiaſticæ monumentum in Italiæ Bibliothecis hactenus delituerat: tandem vero Emerici Bigotii viri Clariſſimi ſtudio ac diligentia e tenebris erutum, in lucem prodit. Sed dolendum eſt, quod exemplar illud, ex quo hæc deſcripta ſunt, mendis refertum innumeris, & imperfectum inſuper, ac mutilum, ad nos pervenit. Deſiderari enim videtur diſputatio ipſa Archelai, quam habuit adverſue Manichæum in Marcelli domo, coram quatuor judicibus a Marcello electis. Niſi forte dicamus diſputationem Archelai contineri in epiſtola ad Diodorum Presbyterum, in qua Archelaus diſputationem illam, quam adverſus Manichæum habuerat, integram refert, ut colligitur ex fine illius epiſtolæ.*

Atque hæc ſunt, de quibus in principio hujus operis Lectores admonendos eſſe exiſtimavi, ut quid in hac noſtra editione præcipuum eſſet, nec in ſuperiorobus hujus Hiſtoriæ editionibus inveniretur, primo ſtatim intuitu poſſent cognoſcere. Reſtat nunc, ut de Socrate, atque Sozomeno pauca dicam: qui, & quales fuerint, quod genus vitæ ſectati, quam religionem profeſſi fuerint, & uter eorum prior hiſtoriam conſcripſerit.

DE

DE VITA, ET SCRIPTIS SOCRATIS, ATQUE SOZOMENI.

SOcrates igitur noſter, ab hoc enim ordiemur, patriam habuit Conſtantinopolim. Ipſe certe in libro quinto Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 24. ſe in ea urbe natum, atque educatum fuiſſe teſtatur, & ob eam cauſam res illas præcipue commemoraſſe, quæ in ea civitate acciderant. Grammaticæ artis præceptis inſtitutus eſt admodum adoleſcens, ab Helladio, & Ammonio Grammaticis, qui tunc forte Alexandria profugi, Conſtantinopolim ſe receperant. Cauſam vero, cur Grammatici illi Alexandria migraverint, ſi quis ſcire deſiderat, eam inveniet relatam a Socrate in lib. 5. cap. 16. Nam cum templa Gentilium deſtructa eſſent Alexandriæ, cura ac ſtudio Theophili urbis illius Epiſcopi, Helladius, & Ammonius Grammatici, quorum alter Jovis, alter Sirmii ſacerdos erat Alexandriæ, contumeliam hanc Deorum ſuorum ægre ferentes, relicta urbe Alexandria Conſtantinopolim profecti, domicilium ſuum illic collocarunt. Porro Gentilium templa Alexandriæ deſtructa ſunt Timaſio, & Promoto Conſulibus, ut ſcribit Marcellinus in Chronico, qui annus erat undecimus Imperatoris Theodoſii. Ex quo apparet Socratem noſtrum circa exordia principatus Theodoſii in lucem editum fuiſſe. Quippe pueri anno ætatis circiter decimo tradi ſolebant Grammaticis erudiendi. Poſt hæc Socrates Rhetoricam didicit ſub Troilo Sophiſta, qui per id tempus ſumma cum laude eloquentiam docebat Conſtantinopoli. Id quidem diſerte non dicit Socrates noſter. Verum ex ejus verbis attentus ac diligens lector iſtud, quod dixi, facile colliget. Toties enim, tamque honorifice ejus mentionem facit, ut magiſtro Minerval ſolvere videatur. Nam & patriam ejus nominat, Siden Pamphyliæ; ejuſque diſcipulos commemorat haud paucos, Euſebium ſcilicet Scholaſticum, & Silvanum, atque Ablabium Epiſcopos. Denique in libro ſeptimo Anthemium Præfectum Prætorio, qui Theodoſio juniore adhuc puero rempublicam adminiſtrabat, Troili Sophiſtæ conſiliis præcipue uſum eſſe ſcribit. Ubi etiam illum hoc exornat elogio; ὃς μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ φιλοσοφίας (ſic enim ſcribendum eſt, ut in appendice annotationum monui) καὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν τῷ Ἀνθεμίῳ ἐφάμιλλος ἦν. id eſt: *qui præter philoſophiam, quæ in ipſo inerat civilium quoque rerum prudentia par Anthemio eſſe videbatur.* His rationibus adductus, Socratem noſtrum in Rhetorica Troilo magiſtro uſum fuiſſe, exiſtimavi. Verum de hac re unuſquiſque pro arbitrio ſuo ſtatuet. Sciendum porro eſt, veteres non raptim, ac properanter, ſicut nunc fieri ſolet, ſed longo admodum tempore eloquentiæ operam dediſſe. Certe Gregorius Nazianzenus in carmine de vita ſua teſtatur, ſe anno ætatis triceſimo Athenis diſceſſiſſe, cum in ea urbe Oratoriæ artis præcepta didiciſſet. Poſt hæc Socrates, relicta Troili ſchola, ad forum ſe contulit, & cauſas actitavit Conſtantinopoli. Unde cognomentum adeptus eſt Scholaſtici. Sic enim Advocati eo tempore dicebantur, ut jam pridem ab aliis obſervatum eſt; non quod in ſcholas relati eſſent, ſed quia juvenes ex Rhetorum ſcholis profecti, artem hanc profitebantur. Tandem vero abjecta cauſidicina, ad ſcribendam Eccleſiaſticam hiſtoriam animum ſuum applicuit. Qua in re & judicio & diligentia uſus eſt ſingulari. Ac judicium quidem, declarant obſervationes ac ſententiæ paſſim in libris ejus intextæ: quibus, meo quidem judicio, nihil eſt illuſtrius. Diligentiam vero, cum alia multa teſtantur, tum illud inprimis, quod temporum notam, id eſt Conſulatus, & Olympiadas ſæpenumero apponit, præſertim ubi res quaſdam majoris momenti commemorat. Neque vero hiſtoriam ſuam negligenter, ac ſupine conſcripſit,

quemadmodum Rufinus Aquileienſis, qui duos libros hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, quos Euſebii Cæſarienſis libris attexuit, memoriter mihi videtur compoſuiſſe. Longe aliter Socrates noſter, qui conquiſitis undique optimis monumentis, id eſt, epiſtolis Antiſtitum, actis ſynodalibus, & libris Eccleſiaſticorum ſcriptorum, ex eorum fide hiſtoriam ſuam elucubravit. Cumque in prima editione operis ſui, Rufinum ſecutus, Synodum Tyri, & relegationem Athanaſii in Gallias, principatu Conſtantii Auguſti retuliſſet, lectis poſtea Athanaſii libris, errorem ſuum animadvertit. Quare neceſſe habuit, novam editionem hiſtoriæ ſuæ inſtituere, in qua tum erratum illud, quod dixi, emendavit, tum alia quædam adjecit, quæ in priore editione deſiderabantur, ut ipſe teſtatur in principio libri ſecundi. Ex quo apparet, quanti a nobis facienda ſit hæc Socratis hiſtoria, cui ſcriptor ipſe ultimam manum adhibuit. In ſcribenda autem hiſtoria uſus eſt Socrates ſtilo ſimplici, atque abjecto, idque de induſtria; quo ab omnibus facilius intelligi poſſet, ut ipſe teſtatur in exordio libri primi, ac tertii. Illud enim ſublime, & ornatum dicendi genus, panegyricis potius orationibus, quam rerum Eccleſiaſticarum hiſtoriæ convenire exiſtimavit. Porro hiſtoriam ſuam nuncupavit Theodoro cuidam, quem in principio libri ſecundi, ſacrum Dei hominem appellat, perinde ac Euſebius noſter Paulinum Epiſcopum Tyri compellat in exordio libri decimi. Quiſnam autem ſit hic Theodorus, mihi quidem incompertum eſt. Neque enim Theodorum Mopſueſtiæ Epiſcopum eſſe crediderim, cum Socrates hiſtoriam ſuam conſcripſerit poſt obitum Theodori Mopſueſteni. Sed jam tempus eſt, ut de ejus ſecta ac religione, ſicut initio polliciti ſumus, inquiramus.

Baronius quidem in Annalibus, & Philippus Labbæus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis, Socratem noſtrum ſecta Novatianum fuiſſe affirmant. Idem etiam ante illos cenſuit Nicephorus in proœmio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, his verbis: ὁ τὴν προσηγορίαν, οὐ μὴν δέ γε καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης. id eſt: *& is qui cognomine quidem* καθαρὸς, *ſed animo minus puro fuit*, *Socrates*. Quod non ita accipiendum eſt, quaſi Socrates καθαρὸς cognominatus ſit, ſed ut Novatianum illum fuiſſe ſignificetur. Nam Novatiani ſeſe catharos appellabant, ut docet Canon octavus Concilii Nicæni. Idem Nicephorus in libro 11. cap. 14. ita ſcribit de Socrate. *Hæc ſibi renuntiata eſſe Socrates* (*qui hoc loco non abhorrere ſe a Novatianorum inſtitutis palam præ ſe fert*) *a ſene quodam ſcribit*, *&c.* Cur autem Novatianus a pleriſque habitus ſit Socrates noſter, cauſæ nec paucæ ſunt, nec leves. Primum enim ſeriem Epiſcoporum Novatianorum, qui Conſtantinopoli Eccleſiam illorum rexere jam inde a Conſtantini temporibus, diligenter commemorat, notatis etiam Conſulibus, quibus ſinguli ex hac luce migrarunt. Deinde unumquemque eorum ſummis effert laudibus, præcipue Agerium, ac Siſinnium, Chryſanthum, ac Paulum. Cujus etiam precibus miraculum quoddam perpetratum eſſe ſcribit Conſtantinopoli. Denique cuncta, quæ ad ſectam Novatianorum pertinent, tanta cura, ac diligentia perſequitur, ut huic ſectæ addictus fuiſſe videatur. Verum ſi quis hæc accuratius examinare voluerit, nihil in his reperiet, quod Socratem noſtrum Novatianum fuiſſe convincat. Nam & Arianorum Epiſcopos, qui Conſtantinopoli Eccleſiam illorum adminiſtrarunt, pari diligentia enumerat: nec tamen idcirco Arianus fuiſſe dicitur. Cuncta etiam, quæ Arianis, & Eunomianis, ac Macedonianis contigerunt Conſtantinopoli, non minore ſtudio retulit, quam quæ Novatianis contigerunt. Cujus quidem rei ipſe rationem reddit in lib. quinto cap. 24. ubi ſcribit id ſibi propoſitum fuiſſe, ut ea potiſſimum commemoraret, quæ Conſtantinopoli acciderant, tum quod ipſe in ea urbe degeret, in qua & natus fuerat, & educatus; tum quod res

in

ea civitate gestæ, illustriores essent, & memoria hominum digniores. Quod si quis objiciat, Arianorum Episcopos non perinde laudari a Socrate, ac Novatianorum, facilis est responsio. Quippe Arianorum Episcopi, qui tum Constantinopoli degebant, longe inferiores fuere Episcopis Novatianorum. Horum enim Ecclesia per illa tempora multis, ac præstantissimis Sacerdotibus abundavit. Idque Sozomenus etiam suo testimonio confirmat, qui elogia eorum refert, Socratis nostri elogiis simillima. Quocirca aut Sozomenum quoque Novatianum fuisse dicendum est, aut Socrates noster absolvendus ab hac calumnia. Atqui constat, Sozomenum non fuisse Novatianum. Nam ut omittam testimonium Theodori lectoris, qui in epistola, quam historiæ suæ Tripertitæ præfixit, eum μακαριώτατον appellat, ipse in libro nono interfuisse se scribit processioni publicæ, quæ in honorem quadraginta Martyrum Constantinopoli celebrata est, Proclo Ecclesiam urbis illius administrante. Ex quo manifeste colligitur, Sozomenum Catholicæ commûnionis hominem fuisse, quippe qui una cum Catholicis supplicationi publicæ interfuerit. Fateor quidem, Socratem nostrum favere plerumque Novatianis; ut cum Novatianum sectæ illius auctorem inter Martyres numerat, cum Novatianos arctissima benevolentia conjunctos fuisse dicit Catholicis, & una cum illis in Ecclesia Deum orasse: cum Sisinnii orationem commendat, quam habuit adversus dictum illud Chrysostomi: *etiam si millies pœnitentiam egeris, accede*. Verum aliud est, favere Novatianis; aliud Novatianum esse. Potuit quidem Socrates noster favere Novatianis, seu quod necessitudine, ac familiaritate iisdem conjunctus esset, seu quod eorum disciplinam, atque abstinentiam probaret. Fuit enim, quantum quidem ex ejus libris colligere possumus, paulo severior. Sed Novatianum illum fuisse, ægre admodum mihi persuaserim; præsertim cum ex aliquot locis, quæ in ejus historia occurrunt, contrarium mihi videar deprehendisse. Primum enim in libro 2. cap. 38. τοὺς τῆς Ἐκκλησίας non semel appellat Catholicos, eosque opponit Novatianis. Novatianos ergo extra Ecclesiam fuisse agnoscit. Quod profecto nunquam faceret, si Novatiani sectam amplexus fuisset. Sed & in libro sexto, capite 20. & 23. Novatianos inter hæreticos nominat, cum Arianis scilicet Macedonianis, & Eunomianis. Denique ex capite 19. ejusdem libri aperte colligitur, Socratem Novatianum non fuisse. Primo enim Ecclesiam perpetuo appellat simpliciter & absolute, Ecclesiam Catholicorum; opponens eam Ecclesiis aliarum sectarum, de quibus agit in sequentibus Capitibus, Arianorum scilicet, Novatianorum, & Eunomianorum; Deinde consilium illud Nectarii, qui pœnitentiarium Presbyterum sustulit, non obscure reprehendit. Ait enim hoc facto datam esse licentiam peccantibus, cum nemo esset, qui peccantes coargueret. Quæ quidem sententia proficisci non potest ab homine Novatiano, cum Novatiani, nec pœnitentiam, nec presbyterum pœnitentiarium unquam admiserint, ut ibidem testatur Socrates. Accedit testimonium Theodori lectoris, qui in epistola, quam historiæ Ecclesiasticæ præfixit, Socratem, & Sozomenum, ac Theodoritum ἄνδρας θεοφιλεῖς appellat, id est viros pios, Deoque acceptos. Porro Theodorus lector in eadem urbe, & iisdem fere temporibus vixit, quibus Socrates, Anastasio scilicet imperium administrante. Denique Petrus Haloixius in notis ad vitam beati Irenæi pag. 664. idem nobiscum sentit. Disputans enim adversus Baronium, qui ad annum Christi 159. ita scripserat: *Hæc Socrates Novatianus, cum Judæis ipse quoque celebrans Pascha decima quarta luna &c.* hæc ait. *Et quod Socrates dicitur Novatianus, dupliciter capi potest. Uno, quod faverit interdum Novatianis, quod etiam scribit Bellarminus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis ad annum Domini* 440. *tam de illo, quam de Sozomeno. Altero, quod fuerit hære-*

seos Novatianorum. In citato quidem capite nec se esse ostendit, nec favere. Nam & illos vituperat, & dissensiones ac vitia detegit: ut non amicus, sed hostis videatur, aut neutrum potius, sed veritatis enarrator: quod historici est munus. Hactenus de Socrate: nunc de Sozomeno dicendum est.

Hermias Sozomenus fuit & ipse causidicus Constantinopoli, iisdem temporibus, quibus Socrates. Majores habuit non ignobiles, ortos ex Palæstina, ex vico quodam juxta Gazam, qui Bethelia dicitur. Hic vicus olim abundabat incolarum multitudine, & fana habebat pulcherrima, ac vetustissima. Sed præ reliquis Pantheon eminebat, colli manu facto impositum, quod velut arx quædam erat Betheliæ, ut scribit Sozomenus in libro 5. historiæ Ecclesiasticæ cap. 15. Ex eo vico ortus avus Hermiæ Sozomeni, ad Christi fidem primum conversus est ab Hilarione monacho. Nam cum Alaphion ejusdem vici incola a dæmonio vexaretur; & Judæi, ac Medici quidam sanare illum aggressi, incantamentis suis nihil profecissent, Hilarion solo Dei nomine invocato dæmonem fugavit. Quo miraculo obstupefactus avus Sozomeni, & Alaphion ipse, cum universa familia Christianam religionem amplexi sunt. Et avus quidem Sozomeni in exponendis sacris voluminibus excelluit, cum esset eleganti ingenio, & intelligentia valeret. Erat præterea disciplinis mediocriter eruditus. Itaque Christianis Gazam, & Ascalonem, ac finitima loca incolentibus carus admodum fuit, utpote utilis, ac necessarius religioni, & qui sacrorum voluminum nodos facile dissolveret. Alaphionis autem posteri, sanctitate vitæ, & erga pauperes humanitate, ac reliquis virtutibus præ ceteris inclaruerunt: primique omnium Ecclesias, & monasteria illic condiderunt, ut testatur Sozomenus in loco jam citato. Ubi etiam addit ex ista Alaphionis familia viros quosdam sanctos ad suam usque ætatem pervenisse, quibuscum ipse admodum adolescens versatus sit, & de quibus infra locuturum se esse pollicetur. Intelligit autem proculdubio Salamanem, Fusconem, Malchionem, & Crispionem fratres, de quibus loquitur in libro 6. cap. 32. Ait enim hos fratres in monastica disciplina ab Hilarione institutos, Valentis principatu in Palæstinæ monasteriis enituisse: habitasse autem juxta Betheleam, qui vicus est in agro Gazæorum. Erant enim nobili apud illos genere orti. Eorumdem meminit in lib. 8. cap. 14. ubi Crispionem ait fuisse Archidiaconum Epiphanii. Apparet igitur fratres istos, quos dixi, ex Alaphionis familia oriundos fuisse. Fuit autem Alaphio propinquitate junctus cum avo Sozomeni. Idque ex eo conjicio, quod avus Sozomeni cum universa domo sua ad fidem Christi conversus esse dicitur ob admirandam Alaphionis curationem, quem Hilarion solo omnipotentis Dei nomine invocato sanaverat. Deinde ex eo, quod scribit Sozomenus, se admodum adolescentem cum grandævis monachis, qui erant ex genere Alaphionis illius, familiariter esse versatum. Postremo ex eo quod Sozomenus ab istis Alaphionis vel filiis, vel nepotibus nomen accepit. Dicebatur enim Salamanes Hermias Sozomenus, quemadmodum testatur Photius in Bibliotheca, ex nomine Salamanis illius, quem Fusconis, Malchionis, & Crispionis fratrem fuisse superius observavi. Quare emendandus est error Nicephori, & aliorum, qui Sozomenum Salaminii cognomen habuisse existimant, propterea quod ex oppido Cypri Salamine originem duceret. Atqui non Cyprium, sed Palæstinum fuisse Sozomenum, supra ex ipsius Sozomeni testimonio demonstravi. Non enim solum avus illius Palæstinus fuit, ut superius dictum est, verum etiam Sozomenus ipse educatus est in Palæstina, in gremio ut ita dixerim Monachorum illorum, qui erant ex Alapionis familia. Qua quidem ex educatione hausisse mihi videtur Sozomenum ardentissimum illum amorem mona-

monasticæ vitæ, ac disciplinæ, quem passim in historia sua præfert. Hinc est, quod in libris suis haudquaquam contentus fuit referre, quinam patres, atque auctores fuissent monasticæ philosophiæ: verum etiam successores eorum, ac discipulos studiose commemoravit, tum qui in Ægypto, & Syria, ac Palæstina, tum qui in Ponto, Armenia, atque Osdroena hoc vitæ genus excoluissent. Hinc est, quod in primo historiæ libro cap. 12. ambitiosum illud elogium monasticæ philosophiæ, tanquam in vestibulo legendum proposuit. Quippe ingratum se fore existimavit, nisi his, in quorum contubernio vixerat, & a quibus tam præclara bonæ conversationis exempla acceperat adolescens, hoc saltem modo gratiam referret. Id enim ipse indicat in procemio libri primi. Ceterum non ex hoc solum loco, quem dixi, Sozomenum Gazæ educatum esse colligitur, sed etiam ex fine libri octavi, ubi Sozomenus ait se vidisse Zenonem Episcopum Maiumæ. Est autem Maiuma Navale Gazæorum. Qui licet annos natus esset propemodum centum, a matutinis tamen; ac vespertinis hymnis numquam abfuerat, nisi forte morbus ipsum detinuisset. Post hæc Sozomenus Causidicinæ operam dedit. Et jus quidem civile didicit Beryti, quæ urbs est Phœnices, haud procul distans a patria Sozomeni; in qua celebris erat Jurisprudentiæ schola. Causas autem egit Constantinopoli, quemadmodum ipse testatur in libro 2. cap. 3. Nec tamen valde occupatus fuisse videtur in caussis agendis. Etenim eo ipso tempore, quo advocatus erat Constantinopoli, Ecclesiasticam historiam conscripsit, ut ex ipsius verbis licet colligere. Sic enim ait in pag. 129. hujus editionis: *Quæ vero acciderint Aquilino, viro, qui hodieque mecum una versatur, & in eodem foro caussidicinam exercet; partim ut ab ipso audivi, partim ut ipse conspexi, dicam necessario.* Porro ante hos novem Ecclesiasticæ historiæ libros, scripserat Sozomenus Breviarium rerum Ecclesiasticarum ab ascensu Christi usque ad exauctorationem Licinii. Quod opus duobus libris comprehensum erat, nt ipse testatur in procemio libri primi. Verum hi duo libri longinquitate temporis interciderunt. In scribenda autem historia usus est Sozomenus stilo, nec depresso nimis, nec turgido, sed qui inter utrumque medius incedit. Qui quidem stilus Ecclesiasticarum rerum scriptori optime convenit. Et Photius quidem in Bibliotheca, dictionem Sozomeni præfert dictioni Socratis. Cui nos libenter accedimus. Sed quantum dictionis elegantia vincit Sozomenus, tantum Socrates judicio vincit. Nam Socrates quidem tum de viris, tum de rebus ac negotiis Ecclesiasticis optime judicat. Nihil est in illo nisi grave ac serium. Nihil quod tanquam superfluum possis expungere. Contra vero in Sozomeno quædam occurrunt levia ac puerilia. Cujusmodi est in libro primo excessus ille de conditu urbis Hemonæ, & de Argonautis, qui navem Argo humeris suis per aliquot stadia transportarunt. Item descriptio illa Daphnensis suburbani, quæ habetur in libro quinto pagina 209. Item observatio illa de pulchritudine corporis, ubi agit de Virgine illa apud quam diu latitavit beatus Athanasius. Denique liber nonus nihil fere aliud continet quam eventus bellicos, quibus nihil commune est cum historia Ecclesiastica. Sed & dictio ipsa Sozomeni quam Photius dictioni Socratis anteponit, vitiis suis non caret. Observavi enim, periodos a Sozomeno non aliter inter se connecti quam per particulas illas δὲ & τὲ quibus nihil est molestius. Quod si quis epistolam illam attentius legerit qua Sozomenus opus suum juniori Theodosio nuncupavit, inveniet profecto id quod dixi, Sozomenum non magnum oratorem fuisse. Superest ut inquiramus, uter illorum prior scripserit, & uter ab altero mutuatus, seu potius furatus sit. Certe cum ambo de iisdem rebus pene eadem scripserint, ambo ab eodem principio exorsi ad eamdem metam decucurrerint, a principatu scilicet Constantini ad 17. Consulatum Theodosii junioris, prorsus necesse est

ut

ut alter alterius ſcrinia compilaverit. Quod genus plagii a multis Græcis ſcriptoribus commiſſum fuiſſe teſtatur Porphyrius apud Euſebium in libro 10. Præparationis Evangelicæ. Verum uter plagiarius ſit, Socrateſne an Sozomenus, difficile eſt dicere, cum ambo iiſdem temporibus vixerint, ambo principatu Theodoſii junioris hiſtoriam ſuam ſcripſerint. Itaque in hujus quæſtionis diſceptatione utendum eſt conjectura. Sic Porphyrius in libro ſupra memorato, cum incertum eſſet, utrum Hyperides ex Demoſthene, an Demoſthenes ex Hyperide furatus eſſet, propterea quod ambo eodem tempore vixiſſent, conjectura utendum eſſe pronuntiavit. Videamus ergo, in quem cadat ſuſpicio furti. Equidem ſic exiſtimo, inferiorem plerumque furari a præſtantiore, & juniorem a ſeniore. Atqui Sozomenus meo quidem judicio, longe inferior eſt a Socrate: junior item, quam Socrates, ad hiſtoriam ſcribendam ſe contulit. Scripſit enim, cum adhuc eſſet advocatus; uti ſuperius obſervavi. Profeſſio autem advocatorum apud Romanos non perpetua erat, ſed temporaria. Denique qui alteri addit aliquid, & qui alterum interdum emendat; is poſterior videtur ſcripſiſſe. Atqui Sozomenus quædam interdum addit Socrati, & in aliquibus locis ab eo diſſentit, ut obſervat Photius, & nos in annotationibus noſtris admonuimus. Poſterior itaque videtur ſcripſiſſe Sozomenus. Atque hæc eſt opinio pene omnium recentiorum, qui Socratem ante Sozomenum collocant. Ita Bellarminus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis, eumque ſecuti Miræus, Labbæus, & Voſſius. Ex antiquis vero Caſſiodorus, & Photius, ac Nicephorus Socratem priore loco nominant: quanquam Caſſiodorus variaſſe deprehenditur. Nam in præfatione hiſtoriæ Tripertitæ, inverſo ordine, Theodoritum quidem primum nominat, Sozomenum vero ſecundo loco recenſet, Socratem ultimum refert. Ita quoque eos recenſet Theodorus lector in epiſtola, quam hiſtoriæ Tripertitæ præfixit. Hactenus de Sozomeno. Nunc tempus eſt, ut teſtimonia veterum de utroque ſcriptore audiamus.

VETE-

VETERUM TESTIMONIA
DE SOCRATE, AC SOZOMENO.

Cassiodorus Senator in libro de Divinis lectionibus. Cap. 17.

POST historiam vero Eusebii, apud Græcos, Socrates, Sozomenus, & Theodoritus sequentia conscripserunt. Quos a viro disertissimo Epiphanio in uno corpore duodecim libris fecimus Deo auxiliante transferri: ne insultet habere se facunda Græcia necessarium, quod vobis judicet esse subtractum.

Idem Cassiodorus in præfatione historiæ Tripertitæ.

Hanc igitur historiam Ecclesiasticam, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis auctoribus mirabiliter constat esse conscriptam: uno scilicet Theodorito, venerabili Episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno, & Socrate. Quos nos per Epiphanium Scholasticum Latino condentes eloquio, necessarium duximus, eorum dicta deflorata in unius stili tractum, Domino juvante, perducere, & de tribus auctoribus unam facere dictionem.

Liberatus Diaconus in Breviario historiæ Nestorianæ. Cap. 2.

Socrates vero in libro Ecclesiasticæ historiæ dirimit Nestorium a Paulo, eorumque differentiam sic ponit. Apparet, inquit, Nestorium ignorasse lectiones Antiquorum. Quapropter, ut dixi, in sermone solo moratus est. Et non solum eum sermonem examini dedit, sed etiam omnino Deum esse, qui natus est, denegavit. Nos autem fatemur, quoniam qui de sancta Virgine natus est, crucifixus est, Dominus est gloriæ, sicut dicit Apostolus: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Porro Nestorius dicit: noli gloriari Judæe. Non crucifixisti Deum; tanquam ipse Dominus gloriæ, idem non sit Deus. Nam quia purum hominem non dicit Christum, sicut Photinus, & Paulus Samosatenus, etiam homiliæ, quas fecit, ostendunt. Nusquam enim Dei verbi subsistentiam perimit, sed ubique eum subsistere confitetur, & habere subsistentiam, & non sicut Photinus, & Paulus Samosatenus, ejus subsistentiam perimentes. Hæc Socrates de Paulo, & Nestorio. Hic Socratis locus descriptus est a Liberato ex libro duodecimo historiæ Tripertitæ. In Græcis enim Codicibus aliter legitur.

Theodorus lector Ecclesiæ Constantinopolitanæ, in Epistola, quam præfixit historiæ Ecclesiasticæ.

Εὐσεβίου τοῦ θαυμασιωτάτου τὴν ἐπίκλην Παμφίλου, κεκμηκότος περὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἀνέκαθεν τὰς τοιαύτας Ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις λογίων ἀνδρῶν συγγεγραφότων, οὐ μόνον λέγω τῶν παρὰ Χριστιανοῖς φιλοσοφησάντων, ἀλλὰ καὶ παρ' Ἑβραίοις, καὶ τήνδε τὴν ἱστορικὴν σύνταξιν ποιησαμένου ἄχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς φιλοχρίστου καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθείσης Βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ πανευφήμου καὶ μακαριωτάτου ὧδε καταλύσαντος, ἐπὶ τοιοῦτον τῆς ὑποθέσεως σχῆμα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, ὥστε τῶν ἐκτεθέντων ἡ γραφὴ μαρτυρήσει, τὴν σπουδὴν πεποιήκασιν θεοφιλεῖς ὁμοῦ καὶ λογιώτατοι ἄνδρες. λέγω δὴ Θεοδώρητος ὁ τῆς ὁσίας μνήμης, γενόμενος Ἐπίσκοπος Κύρου, Σωζόμενος, καὶ Σωκράτης· τῶν ἐπιλοίπων χρόνων ποιούμενοί τε πραγματείαν, οὐκ ἄμφω τὸν τοιοῦτον ὅμιλον θέμενοι, ἀλλ' ἰδίᾳ ἕκαστος φιλοσοφήσας, καὶ τοὺς λόγους ἀναγράψας. *Id est.*

Post admirandum Eusebium cognomento Pamphilum, qui plurimum studii posuit in colligendis libris doctissimorum virorum, qui res Ecclesiasticas conscripserant, non solum apud Christianos, verum etiam apud Judæos: & qui historiam suam perduxit ad annum vicesimum piissimi & revera a Deo ordinati principatus, laudatissimi, ac beatissimi Imp. Constantini: idem argumentum tractare aggressi viri Deo cari, pari cura, ac diligentia, sicut ipsorum libri fidem facient, sequentium temporum historiam conscripserunt: Theodoritus scilicet beatæ recordationis, Episcopus Cyri, & Sozomenus, ac Socrates. In scribenda autem historia non eamdem viam omnes tenuerunt: sed singuli peculiari modo ratiocinati sunt, & res gestas scriptis prodiderunt.

Theo-

Theodorus lector in eadem Epistola.

Ἄρξομαι δὲ τῆς ὑποθέσεως ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μακαρίου Σωζομένου. *Id est.*

Ordiar autem ab historia beati Sozomeni.

Evagrius Scholasticus in libro primo historiæ Ecclesiasticæ. Cap. 1.

Εὐσεβίῳ γὲ οὖν τῷ Παμφίλου, Σωζομένῳ τε, καὶ Θεοδωρήτῳ, καὶ Σωκράτει, ἄριστα πάντων πεπόνηται ἥτε ἐς ἡμᾶς ἄφιξις τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἥτε ἐς οὐρανοὺς ἀνάβασις, ὅσα τε τοῖς θεσπεσίοις Ἀποστόλοις, ἀτὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις μάρτυσι διαθλοῦσι κατώρθωτο, ἢ εἴ τι καὶ ἄλλο ἀξιόλογον ἡμῖν, ἢ καὶ τἀναντίως ἔχον πέπρακται, μέχρι τινὸς μέρους τῆς Θεοδοσίου βασιλείας. *Id est.*

Eusebius inquam Pamphili, & Sozomenus, ac Theodoritus, & Socrates, benignissimi Servatoris nostri adventum in terras, ejusdemque adscensum in cœlum; tum ea, quæ a divinis Apostolis & a fortissimis Martyribus pro fide certantibus præclare sunt gesta; quidquid præterea aut laude, aut vituperatione dignum actum est a nostris, usque ad principatum Theodosii, omnium optime ac diligentissime scriptis prodiderunt.

Gregorius Magnus in epistola 31. libri 6.

In historia autem Sozomeni, de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes Apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet.

Hæc Theodori Mopsuesteni laudatio hodie in historia Sozomeni non exstat: sed habetur in libro quinto historiæ Ecclesiasticæ Theodoriti, capite 40. Aut igitur dicendum est Gregorium Magnum memoriæ vitio lapsum fuisse, qui id, quod a Theodorito dictum est, Sozomeno tribuerit: qua in sententia fuit Melchior Canus in libro secundo locorum Theologicorum: aut certe cum Baronio in annotationibus ad Martyrologium Romanum, dicendum est, maximam partem libri noni Hermiæ Sozomeni hodie desiderari, historiam scilicet annorum circiter 18. a Consulatu Agricolæ, & Eustathii, usque ad Consulatum 17. Theodosii Augusti: & in iis capitibus, quæ vetustatis incuria perierunt, Sozomenum de Theodoro Mopsuesteno ea scripsisse, quæ referuntur a Gregorio Magno. Verum hæc Baronii responsio, licet Miræo, & Vossio, aliisque placuerit, mihi tamen haudquaquam satisfacit. Quis enim credat, Gregorii Magni ætate integriores fuisse Sozomeni codices, quam nunc sunt? Nam Cassiodori ætate, qui Gregorium Magnum antecessit, nihilo auctiores erant Sozomeni codices iis, quos nunc habemus: idque ex historia Tripertita ejusdem Cassiodori facile est cognoscere.

Synodus Septima, in actione prima.

Κωνσταντῖνος ὁ εὐλαβέστατος Διάκονος, καὶ Νοτάριος ἀνέγνω. ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους. Φωτεινὸς ὁ τοῦ Σιρμίου γενόμενος Ἐπίσκοπος, μαθητὴς ἦν Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, καὶ αὐτὸς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἔλεγεν ὡς ὁ Μάρκελλος. καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς ἀνέγνω ἐκ τῆς αὐτῆς ἱστορίας. οἱ ἐν τῇ Σαρδικῇ ἐρήμην αὐτῶν καταδικήτησαν. ὅρον δὲ πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκύρωσαν, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἐκβάλλουσι, καὶ ἀναθεματίζουσιν· ἀποδιδόασι δὲ τοὺς θρόνους Παύλῳ, καὶ Ἀθανασίῳ, ἔτι γὲ μὴν καὶ Μαρκέλλῳ τῷ Ἀγκύρας, ἀπολογουμένῳ καὶ λέγοντι, ὡς οὐκ ἐνοήθησαν ἅπερ ἐν βίβλοις ἐξέθετο· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τοὺς λέγοντας ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἀποστρέφεται. Quæ leguntur in libro 2. Historiæ Ecclesiasticæ Socratis cap. 18. & 20. sed non iisdem verbis.

Constantinus reverendissimus Diaconus, & Notarius legit. De Ecclesiastica historia Socratis. Photinus Sirmii quondam Episcopus, discipulus erat Marcelli Ancyrani; & ipse purum hominem dicebat Dominum, sicut & Marcellus. Rursus idem legit de Ecclesiastica historia Socratis. Qui autem Sardicæ convenerant, primum quidem hos eo quod judicium subterfugissent, damnarunt. Et definitionem fidei Nicænæ confirmantes, dissimilitudinem respuunt, & anathematizant. Reddiderunt autem sedes suas Paulo, & Athanasio, necnon & Marcello Ancyræ, rationem reddenti, ac dicenti, quod non fuerint intellecta, quæ in libris suis exposuerat, præsertim cum ipse eos, qui dicebant Dominum purum hominem, aversaretur.

In eadem Synodo Septima paulo post, hæc leguntur.

Στέφανος ὁ εὐλαβέστατος Μοναχὸς, καὶ βιβλιοφύλαξ ἀνέγνω. ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Ῥουφίνου. τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἐμφύλιον διωγμὸν βραχὺν ὄντα πρότερον, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν περελθὼν Μακεδόνιος ηὔξησεν· Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος Μάξιμον τῶν Ἱεροσολύμων ἐξεώσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστησαν. *Id est.*

Stephanus reverendissimus Monachus, & librorum custos legit. De Ecclesiastica historia Rufini. Hanc quidem intestinam persecutionem, cum levis esset, primum in Episcopatum transiliens Macedonius crescere fecit. Acacius autem, & Patrophilus Maximum Hierosolymitanum expellentes, Cyrillum pro eo constituerunt. Hæc leguntur apud Socratem in libro secundo historiæ cap. 27. & 38. Quare in Græco textu pro voce Ῥουφίνου scribendum est Σωκράτους.

Photius in Bibliotheca, Cap. 28.

Ἀνεγνώσθη Σωκράτους Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐφεξῆς οὖσα τῆς Εὐσεβίου· ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου Βασιλείας, καὶ κάτεισιν ἕως τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου Βασιλείας. ὁ δὲ συγγραφεὺς παρὰ Ἀμμωνίῳ, καὶ Ἑλλαδίῳ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι Γραμματικοῖς φοιτῶν, ἔτι παῖς ὢν τὰ τῆς Γραμματικῆς ἐδιδάσκετο, Ἑλληνισταῖς οὖσι, καὶ διὰ στάσιν ἐκπεσοῦσι τῆς πατρίδος, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβουσιν· περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ρμ΄. ἡ δὲ πᾶσα ἱστορία ἐν τόμοις αὐτῷ συντέθειται ἑπτά, ἡ δὲ φράσις οὐδὲν ἔχει ἀξιόλογον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δόγμασιν οὐ λίαν ἐστὶν ἀκριβής. *Id est.*

Lecta est Socratis Ecclesiastica historia, Eusebium proxime excipiens: ducens quidem initium a Constantini Imperio, & ad Theodosii Junioris tempora progrediens. Scriptor hic Ammonium, & Helladium Alexandrinos Grammaticos, qui Gentiles erant, & ob seditionem patria expulsi, Constantinopoli degebant; in Grammatica præceptores habuit adhuc puer. Continet vero hoc opus res gestas centum & quadraginta annorum, omnisque adeo historia septem est libris comprehensa. Stilus illi non admodum splendidus: sed nec in dogmatibus valde accuratus est.

Idem Cap. 30.

Ἀνεγνώσθη Σαλαμάνου Ἑρμείου Σωζομένου σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν λόγοις θ΄. προσφωνεῖ δὲ τὴν ἱστορίαν πρὸς Θεοδόσιον τὸν νέον· ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπατείας Κρίσπου, καὶ τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου· καὶ κάτεισι μέχρι τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου βασιλείας. οὗτος δὲ δίκας ἦν λέγων ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἔστι δὲ Σωκράτους ἐν τῇ φράσει βελτίων. διαφωνεῖ δὲ αὐτῷ καὶ κατά τινας ἱστορίας. *Id est.*

Lecta est Salamanis Hermiæ Sozomeni Ecclesiastica historia libris novem comprehensa, quam auctor nuncupat Theodosio Juniori. Incipit autem a Consulatu Crispi, ejusque patris Constantini, & progreditur usque ad principatum Theodosii Junioris. Hic Constantinopoli causas egit: estque Socrate in scribendo præstantior: a quo etiam in quibusdam narrationibus dissentit.

Nicephorus Callistus in libro primo historiæ Ecclesiasticæ. Cap. 1.

Ἑρμείας μέντοι Σωζόμενος, ὁ καὶ Σαλαμίνιος, καὶ ὁ τὴν Κυρεστῶν προεδρεύσας σοφὸς Θεοδώρητος, τῇ τρίτῃ Συνόδῳ πρὸς μάχην ἰών· ἔτι δὲ καὶ ὁ θεομισὴς Φιλοστόργιος· πρὸς δὲ καὶ ὁ τὴν προσηγορίαν, οὐ μὴν δέ γε καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης, τὸ πέρας ἐκείνου ἀρχὴν τῶν ἰδίων πεποιημένοι πραγματειῶν, ἄχρι δὴ καὶ τῶν χρόνων Θεοδοσίου τοῦ νέου τὴν ἱστορίαν καθείλκυσαν, ὑπόθεσιν μίαν οὐκ οἶδ' ὅπως ἅπαντες προστησάμενοι. *Id est.*

Porro Hermias Sozomenus, qui & Salaminius dicitur, & doctissimus Theodoritus Episcopus Cyri, qui tertiam Synodum impugnavit: item Deo invisus Philostorgius, & qui cognomento quidem καθαρὸς, sed animo minus puro fuit Socrates, a fine Eusebii Cæsariensis exorsi, usque ad tempora Theodosii Junioris historiam suam perduxerunt, cum omnes nescio quo pacto idem sibi argumentum proposuissent.

Idem

Idem in libro 11. Cap. 14.

Hæc ſibi renuntiata eſſe Socrates, qui hoc loco non abhorrere ſe a Novatianorum inſtitutis palam præ ſe fert, a ſene quodam ſcribit, qui ſe presbyteri filium fuiſſe dicebat, qui Synodo illi interfuiſſet.

In libro 4. *Juris Græco-Romani*, *cap. de translationibus Epiſcoporum*.

Hermias Sozomeni filius ſcribit, regnante Conſtantio Meletium a Sebaſtia Armeniæ translatum eſſe Antiochiam.

Ὁ Σωζομένυ Ἑρμείας γράφει, ὅτι ἐπὶ Κωνςαντίυ Μελέτιος Ἐπίσκοπος Σεβαςείας τῆς Ἀρμενίας μετετέθη εἰς Ἀντιόχειαν. *Id eſt*.

Cedrenus in Chronico, *pag*. 275.

Sozomenus vero ait, eam divina viſione dignatam fuiſſe. Loquitur de Pulcheria Auguſta.

Ὁ δὲ Σωζομένος φησὶν, ὅτι τῆς θείας ἐμφανείας ἠξιῶτο.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ
ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

SOCRATIS
SCHOLASTICI
HISTORIA ECCLESIASTICA.

HENRICO VALESIO Interprete.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ πρώτῳ Βιβλίῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Τὸ τοῦ βιβλίου Προοίμιον.

β'. Τίνα τρόπον ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χριστιανίζειν ἐλήλυθεν.

γ'. Πῶς Κωνσταντίνου τὰ Χριστιανῶν αὔξοντος, Λικίννιος ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, Χριστιανοὺς ἐδίωκεν.

δ'. Ὅτι πόλεμος μεταξὺ Κωνσταντίνου, καὶ Λικιννίου, διὰ Χριστιανοὺς ἐγένετο.

ε'. Περὶ τῆς Ἀρείου πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Ἐπίσκοπον φιλονεικίας.

ς'. Ὡς ἐκ τῆς φιλονεικίας ἀρχὴν διαιρέσεως ἡ Ἐκκλησία ἔλαβεν· καὶ ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Ἀλεξανδρείας καθεῖλεν Ἄρειον, καὶ τοὺς περὶ αὐτόν.

ζ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος λυπηθεὶς μὲν τῇ ταραχῇ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔπεμψεν Ὅσιον τὸν Ἱσπανὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὁμόνοιαν παρακαλῶν τὸν Ἐπίσκοπον, καὶ τὸν Ἄρειον.

η'. Περὶ τῆς γεγενημένης Συνόδου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας· καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτεθείσης πίστεως.

θ'. Ἐπιστολὴ τῆς Συνόδου, περὶ ὧν ὥρισεν ἡ Σύνοδος, καὶ ὡς καθῃρέθη Ἄρειος, καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες αὐτῷ.

ι'. Ὅτι καὶ τὸν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπον Ἀκέσιον κεκλήκει εἰς τὴν Σύνοδον ὁ Βασιλεύς.

ια'. Περὶ Παφνουτίου τοῦ Ἐπισκόπου.

ιβ'. Περὶ Σπυρίδωνος τοῦ Κυπρίων Ἐπισκόπου.

ιγ'. Περὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ μοναχοῦ.

ιδ'. Ὅτι Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας ἐξορισθέντες διὰ τὸ συμφρονῆσαι Ἀρείῳ, ὕστερον βιβλίον μετανοίας διαπεμψάμενοι, καὶ συνθέμενοι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως, τοὺς ἑαυτῶν ἀπέλαβον θρόνους.

ιε'. Ὅτι μετὰ τὴν Σύνοδον, Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, Ἀθανάσιος καθίσταται Ἐπίσκοπος.

ις'. Ὡς Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸ πάλαι Βυζάντιον αὐξήσας, Κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.

ιζ'. Ὡς ἡ τοῦ Βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα εὗρε, καὶ Ἐκκλησίαν ἀνῳκοδόμησεν.

ιη'. Ὡς καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, τὰ μὲν ἑλλήνων καθῄρει· πολλὰς δὲ Ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἵδρυεν.

ιθ'. Τίνα τρόπον ἐπὶ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου, τὰ ἐνδοτέρω ἔθνη τῶν Ἰνδῶν ἐχριστιάνισαν.

κ'. Τίνα τρόπον Ἴβηρες ἐχριστιάνισαν.

κα'. Περὶ Ἀντωνίου τοῦ μοναχοῦ.

κβ'. Περὶ Μάνεντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων, καὶ ὅθεν ἦν τὴν ἀρχήν.

κγ'. Ὡς Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας ἀναθαρσήσαντες, σπουδὴν πεποίηνται παρατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, διὰ τὸ σκευωρήσασθαι Ἀθανάσιον.

κδ'. Περὶ τῆς γενομένης Συνόδου ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἢ καθεῖλεν Εὐστάθιον τὸν Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον. ἐφ' ᾧ στάσεως γενομένης, μικροῦ ἀνετράπη ἡ πόλις.

In primo Libro Historiæ Ecclesiasticæ Socratis Scholastici hæc continentur.

I. Prooemium totius libri.

II. Qua ratione Imp. Constantinus ad religionem Christianam se contulit.

III. Quomodo dum Constantinus res Christianorum amplificaret, Licinius ejus collega eosdem persecutus est.

IV. Qualiter inter Constantinum, & Licinium bellum propter Christianos exortum est.

V. De Arii adversus Alexandrum Episcopum contentione.

VI. Quomodo ex contentione ortum est in Ecclesia dissidium, & quomodo Alexander Alexandriæ Episcopus Arium, sectatoresque ejus deposuit.

VII. Quomodo Imperator Constantinus ob Ecclesiarum perturbationem dolore affectus, Hosium Hispanum misit Alexandriam, Episcopum, & Arium ad concordiam exhortans.

VIII. De Synodo, quæ habita est Nicææ in Bithynia, & de fide, quæ ibi promulgata est.

IX. Epistola Synodi de iis, quæ ab ipsa constituta sunt: & qualiter Arius, & qui cum ipso consenserant, depositi sunt.

X. Quod Acesium quoque Novatianorum Episcopum ad Synodum vocaverit Imperator.

XI. De Paphnutio Episcopo.

XII. De Spyridone Cypriorum Episcopo.

XIII. De Eutychiano monacho.

XIV. Quomodo Eusebius Nicomediæ Episcopus, & Theognis Nicææ, qui in exilium missi fuerant eo, quod Ario consensissent, postea misso pœnitentiæ libello, expositioni fidei consentientes, sedes suas receperunt.

XV. Quomodo Alexandro post Synodum Nicænam mortuo, Athanasius creatus est Episcopus.

XVI. Quomodo Constantinus Imperator urbem Byzantiorum auxit, & Constantinopolim vocavit.

XVII. Quomodo Imperatoris mater Helena crucem Domini diu perquisitam Hierosolymis reperit, & Ecclesiam construxit.

XVIII. Quomodo Imp. Constantinus gentilium quidem superstitionem delevit; multas autem Ecclesias variis in locis erexit.

XIX. Quomodo Constantini temporibus interiores Indi fidem Christi amplexi sint.

XX. Quomodo Iberi ad Christi fidem conversi sint.

XXI. De Antonio monacho.

XXII. De Mane auctore hæreseos Manichæorum, & unde is originem traxerit.

XXIII. Quomodo Eusebius Nicomediensis, & Theognis Nicænus, resumta fiducia, Nicænam fidem subvertere conati sunt, structis Athanasio insidiis.

XXIV. De Synodo Antiochena, in qua depositus est Eustathius Antiochensis Episcopus; propter quem exorta seditio totam fere urbem delevit.

XXV. De Presbytero, qui operam navavit, ut Arius revocaretur.

XXVI. Quomodo Arius ab exilio revocatus, libello pœnitentiæ principi oblato, Nicænam fidem simulaverit.

XXVII. Quomodo Arium jussu Imp. Alexandriam reversum Athanasius non admiserit, ac propterea Eusebiani varias ei calumnias apud Imperatorem struxerint.

XXVIII. Quomodo Imp. ob accusationes, quæ contra Athanasium motæ fuerant, Synodum Tyri congregari jussit.

XXIX. De Arsenio, & de manu, quæ illi amputata esse dicebatur.

XXX. Quomodo post primam accusationem, cum Athanasius innocens esset inventus, accusatores fuga se proripuerint.

XXXI. Quomodo Athanasius ad Imp. confugerit, cum Episcopi defensionem ipsius in secunda accusatione non admisissent.

XXXII. Quomodo Athanasius cum discessisset, Synodali sententia depositus est.

XXXIII. Quomodo Synodus relicta Tyro venit Hierosolymam; atque illic celebratis encœniis novæ Hierusalem, Arium in communionem recepit.

XXXIV. Quod Imp. Synodum ad se per literas evocavit, ut Athanasii causa coram se diligentius spectaretur.

XXXV. Quod cum Synodus ad Imp. non venisset, Eusebiani Athanasium criminati sunt, quasi minatus esset aversurum se annonam, quæ ab urbe Alexandria præbebatur Constantinopoli. Qua re commotus Imperator Athanasium in Gallias relegavit.

XXXVI. De Marcello Ancyræ Episcopo, & Asterio sophista.

XXXVII. Quomodo post exilium Athanasii Arius ab Imper. Constantinopolim evocatus, turbas excitavit adversus Alexandrum Constantinopolitanum Episcopum.

XXXVIII. De morte Arii.

XXXIX. Quomodo Imp. in morbum delapsus finem vivendi fecit.

XL. De sepultura Imp. Constantini.

κε'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ σπουδάσαντος ἀνακληθῆναι Ἄρειον.

κϛ'. Ὡς Ἄρειος ἀνακληθεὶς, βιβλίον μετανοίας δοὺς τῷ βασιλεῖ, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὑπεκρίνατο.

κζ'. Ὡς Ἀρείου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν γνώμῃ τοῦ Βασιλέως κατελθόντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ Ἀθανασίου, οἱ περὶ Εὐσέβιον διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου διαβολὰς πρὸς τὸν Βασιλέα πεποίηνται.

κη'. Ὡς διὰ τὰς κατηγορίας τὰς κατὰ Ἀθανασίου, Σύνοδον Ἐπισκόπων ἐν τῇ Τύρῳ ὁ Βασιλεὺς γενέσθαι παρεσκεύασεν.

κθ'. Περὶ Ἀρσενίου, καὶ τῆς κεκόφθαι λεγομένης αὐτοῦ χειρός.

λ'. Ὡς Ἀθανασίου ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ἀθώου εὑρεθέντος, οἱ κατήγοροι φυγῇ ἐχρήσαντο.

λα'. Ὅτι τὰς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ ἀπολογίας Ἀθανασίου μὴ καταδεξαμένων τῶν Ἐπισκόπων, Ἀθανάσιος πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν.

λβ'. Ὅτι Ἀθανασίου ἀναχωρήσαντος, οἱ τῆς Συνόδου καθαίρεσιν αὐτοῦ ἐψηφίσαντο.

λγ'. Ὅπως ἡ Σύνοδος ἀπὸ τῆς Τύρου ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγέγονε, καὶ τὰ ἐγκαίνια ποιησαμένη τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο.

λδ'. Ὅτι ὁ Βασιλεὺς τὴν Σύνοδον ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐπιστολῆς, ἵν' ἐπὶ αὐτοῦ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον ἀκριβῶς ἐξετασθῇ.

λε'. Ὅτι τῆς Συνόδου μὴ ἐλθούσης παρὰ τὸν Βασιλέα, οἱ περὶ Εὐσέβιον διέβαλλον Ἀθανάσιον, ὡς ἀπειλήσαντα ἀποστρέφειν τὸν σῖτον τὸν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ Κωνσταντίνου πόλει χορηγούμενον· ἐφ' οἷς κινηθεὶς ὁ Βασιλεὺς, εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψε τὸν Ἀθανάσιον, κελεύσας τὰς Γαλλίας οἰκεῖν.

λϛ'. Περὶ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, καὶ Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

λζ'. Ὅπως Ἄρειος μετὰ τὴν Ἀθανασίου ἐξορίαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μεταπεμφθεὶς, ταραχὰς ἐκίνησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Κωνσταντίνου πόλεως.

λη'. Περὶ τοῦ θανάτου Ἀρείου.

λθ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς ἀρρωστίᾳ περιπεσὼν, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

μ'. Περὶ τῆς κηδείας τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Α'.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τὸ τοῦ Βιβλίου Προοίμιον.

Ευσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν ὅλοις δέκα βιβλίοις τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν ἐκθέμενος, κατέπαυσεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐν οἷς καὶ ὁ παρὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν (a) γενόμενος διωγμὸς ἀπεπαύσατο. A γράφων δὲ ὁ αὐτὸς εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, τῶν κατ' Ἄρειον (b) μερικῶς μνήμην πεποίηται, τῶν ἐπαίνων τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς πανηγυρικῆς ὑψηγορίας τῶν λόγων μᾶλλον, ὡς ἐν ἐγκωμίῳ φροντίσας, ἢ περὶ τοῦ ἀκριβῶς περιλαβεῖν τὰ γενόμενα. ἡμεῖς δὲ προθέμενοι συγγράψαι τὰ ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς τῆδε περὶ τὰς Ἐκκλησίας γενόμενα, τῆς ὑποθέσεως B ἀρχήν, (c) ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀπέλιπε, ποιησόμεθα. οὐ φράσεως ὄγκου φροντίζοντες, ἀλλ' ὅσα ἢ ἐγγράφως εὕρομεν, ἢ παρὰ τῶν ἱστορησάντων ἠκούσαμεν (d) διηγουμένων. καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ προκείμενον συλλαμβάνεται ἡμῖν μνημονεῦσαι, τίνα τρόπον ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χριστιανίζειν ἐλήλυθε, μικρὰ περὶ τούτου ὡς οἷόν τε μνημονεύσωμεν, ἐνθένδε πόθεν τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι.

CAPUT PRIMUM.

Proœmium totius Libri.

Eusebius Pamphili res in Ecclesia gestas decem libris complexus, principatu Constantini Augusti historiam suam terminavit: quo tempore persecutio Diocletiani adversus Christianos finem accepit. Idem in libris, quos de vita Imperatoris Constantini conscripsit, ea, quæ ad Arium pertinent, obiter tantum perstrinxit: quippe cui, ut in encomiis fieri solet, Imperatoris laudes & panegyricam orationem contexere magis curæ esset, quam res gestas accurate commemorare. Nos vero, quibus propositum est ea, quæ ab illis temporibus ad nostram usque ætatem in Ecclesia gesta sunt, scriptis mandare, ab iis rebus, quas ille intactas reliquit, operis nostri sumemus exordium. Ac de inani quidem verborum pompa parum solliciti, quæcumque aut literarum monumentis prodita reperimus, aut ab iis, qui rebus ipsis interfuerant, auditu accepimus, singillatim exponemus. Et quoniam ad institutum nostrum plurimum confert, nosse, qua ratione Imp. Constantinus ad Christianam religionem transiverit, ea de re pro virili parte pauca dicam.

(a) γενόμενος πόλεμος. Sic ex codice Regio edidit Robertus Stephanus. Sed in optimis codicibus, Florentino, & Sfortiano, scriptum invenimus γενόμενος διωγμὸς, quomodo etiam Christophorsonus in suis C exemplaribus repererat.

(b) μερικῶς. Hoc loco μερικῶς non significat *singillatim*, sed ἐκ μέρους. Revera enim Eusebius in libris de vita Constantini, Historiam Arii ex parte duntaxat attigit, non vero totam, nec singillatim prosecutus est.

(c) ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀπέλιπε. Musculus hunc locum ita vertit: *commentarii nostri exordia inde sumemus, ubi ille desiit*. Atque ita fere Christophorsonus, nisi quod magis barbare, & minus latine transtulit: *ex iis rebus, a quibus ab eo desitum est scribere, nostri operis exordium capiemus*. Ego vero malim vertere: *ab iis rebus, quas ille nobis reliquit, scribendi sumemus exordium*. Vult enim dicere Socrates, exorsurum se ab Historia Arii, quam Eusebius ex parte tantum attigerat in libris de vita Constantini: Eusebium enim in iis libris magis studuisse, ut Imperatoris laudes amplificaret, quam ut res Ecclesiasticas accurate perscriberet: se vero, qui res in Ecclesia gestas scriptis mandare constituerit, Historiam Arianæ hæreseos diligentius narraturum, & ab iis rebus, quas Eusebius vel de industria prætermiserat, vel quia nihil ad institutum ipsius facerent, obiter tantum perstrinxerat, initium Historiæ suæ facturum. Certe Socrates non inde Historiam suam inchoavit, ubi Eusebius desierat. Eusebius enim usque ad obitum Constantini opus suum perduxit. Historiam quidem Ecclesiasticam Eusebius usque ad tumultum Arii, & ea, quæ Nicænum Concilium præcessere, continua serie persecutus est. Proinde si decem libros Historiæ Ecclesiasticæ spectemus, Socratem inde incepisse, ubi Eusebius scribendi finem fecerat, possumus dicere. Sed si præterea jungamus libros de vita Constantini, sicuti junxit Socrates, tum istud verum non erit.

(d) διηγουμένων. Scribendum omnino est διηγούμενοι, licet scripti codices nihil mutent.

A

CAPUT II.

Qua ratione Imp. Conſtantinus ad Chriſtianam religionem ſe contulit.

SÆC.IV. ORdiar porro ab iis temporibus, quibus Diocletianus, & Maximianus cognomento Herculius, Imperio depoſito, ex compacto privatam vitam amplexi ſunt: Maximianus vero is, qui Galerius cognominatus eſt, & qui cum iiſdem illis imperaverat, in Italiam profectus, duos Cæſares, Maximinum in Oriente, Severum in Italia conſtituit. In Britannia vero Conſtantinus creatus eſt Imperator, in locum patris ſui Conſtantii; qui primo ducenteſimæ ac ſeptuageſimæ primæ Olympiadis anno, ante diem octavum Calend. Auguſti e vivis exceſſerat. Romæ denique Maxentius Maximiani Herculii filius, tyrannus potius, quam Imperator a Prætorianis militibus levatus eſt. Qua occaſione Herculius, recuperandi imperii cupiditate raptus, Maxentium filium ſuum conatus eſt interficere. Sed tum quidem milites, quominus id perficeret, obſtitere. Poſtea vero Tarſi in Cilicia extremum diem obiit. Severus autem Cæſar a Galerio Maximiano Romam miſſus ad comprehendendum Maxentium, militum ſuorum proditione interemptus eſt. Poſtremo Galerius Maximianus totius imperii clavum regens abivit e vita, cum Licinium prius Imp. creaviſſet, veterem amicum, & contubernalem ſuum, qui ex Dacia erat oriundus. Interea Maxentius Romanos graviſſime oppreſſit, tyrannum ſe potius erga illos, quam Imperatorem gerens. Nam & ingenuorum hominum uxores impudentiſſime conſtuprabat, & plurimos civium indicta cauſa perimebat, aliaque id genus facinora perpetrabat. Quibus compertis, Imp. Conſtantinus Romanos jugo tyrannicæ ſervitutis liberare ſtuduit. Statimque ſollicite cœpit inquirere, qua ratione tyrannum oppreſſurus eſſet. Hujuſmodi ſollicitudine diſtrictus, perpendebat animo, quemnam ſibi Deum ad hoc bellum adjutorem vocaret. Venitque illi in mentem, Diocletianum quidem, qui Gentilium deos impenſe coluiſſet, nullum ex eo fructum percepiſſe; Conſtantium vero parentem ſuum, qui a Græcorum ſuperſtitione alienus fuiſſet, vitam longe feliciorem traduxiſſe. Porro dum in tam ancipiti deliberatione verſatur, forte illi cum militibus iter facien-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τίνα τρόπον ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χριστιανίζειν ἐλήλυθεν.

(a) ΗΝίκα Διοκλητιανὸς, καὶ Μαξιμιανὸς ὁ ἐπι-
κληθεὶς Ἑρκούλιος, ἐκ συνθέματος τὴν
Βασιλείαν ἀποθέμενοι, τὸν ἰδιωτικὸν ἐπανείλοντο
βίον· καὶ Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Γαλέριος, ὁ συμ-
βασιλεύσας αὐτοῖς, ἐπιβὰς τῆς Ἰταλίας, δύο κατέστησε
Καίσαρας, Μαξιμῖνον μὲν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἑῴαν, Σεβῆ-
ρον δὲ ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν (b) κατὰ δὲ τὰς Βρετ-
ταννίας Κωνσταντῖνος ἀνηγορεύθη Βασιλεὺς, εἰς τόπον
B Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, (c) τεθνηκότος τῷ πρώ-
τῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμ-
πιάδος, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Ἰουλίου μηνός. ἐν Ῥώμῃ
δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τῶν Πραιτωρίων, Μαξέντιος
ὁ υἱὸς Μαξιμιανοῦ τοῦ καὶ Ἑρκουλίου, ἤρθη τύραννος
μᾶλλον ἢ Βασιλεύς· ἐκ τούτων ὁ Ἑρκούλιος εἰς ἐπιθυ-
μίαν πάλιν Βασιλείας ἀρθεὶς, ἐπεχείρησεν ἀπολέ-
σαι τὸν υἱὸν Μαξέντιον· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ποιῆσαι ὑπὸ
τῶν στρατιωτῶν διεκωλύθη· ὕστερον δὲ (d) ἐν Ταρσῷ
τῆς Κιλικίας ἐτελεύτα τὸν βίον· Σεβῆρος δὲ ὁ Καῖσαρ
ὑπὸ τοῦ (e) Γαλερίου Μαξιμίνου πεμφθεὶς εἰς τὴν
Ῥόμην ἐπὶ τὴν Μαξεντίου σύλληψιν, ἀνῃρέθη, τῶν
C στρατιωτῶν προδεδωκότων αὐτόν· καὶ τὰ τελευταῖα
(f) πάντα Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος περιέπων τελευτᾷ,
Λικίννιον πρότερον Βασιλέα καταστήσας· ὃς ἦν ἐκ πα-
λαιῶν τῶν χρόνων συστρατιώτης αὐτῷ καὶ φίλος, ἀπὸ
Δακίας ὁρμώμενος· Μαξέντιος δὲ κακῶς τοὺς Ῥωμαίους
ἐπέτριβε, τυραννικῷ μᾶλλον ἢ Βασιλικῷ τρόπῳ χρώ-
μενος κατ' αὐτῶν· (g) μοιχεύων ἀναίδην τὰς τῶν ἐλευ-
θέρων γυναῖκας, καὶ πολλοὺς ἀναιρῶν, καὶ ποιῶν τὰ
τούτοις ἀκόλουθα· τοῦτο γνοὺς ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖ-
νος, ῥύσασθαι Ῥωμαίους τῆς ὑπ' αὐτὸν δουλείας ἐσπού-
δαζεν. εὐθύς τε φροντίδας ἐτίθει, τίνα τρόπον κα-
θέλοι τὸν τύραννον· καὶ ὡς ἦν ἐν τηλικαύτῃ φροντίδι,
ἐπενόει τίνα Θεὸν ἐπίκουρον πρὸς τὴν μάχην καλέ-
D σειε. κατὰ νοῦν δὲ ἐλάμβανεν, ὡς οὐδὲν ὤναντο οἱ περὶ
Διοκλητιανὸν, περὶ τοὺς ἑλλήνων θεοὺς διακείμενοι.
ηὕρισκέν τε ὡς ὁ αὐτοῦ πατὴρ Κωνστάντιος ἀποστραφεὶς
τὰς ἑλλήνων θρησκείας, εὐδαιμονέστερον τὸν βίον διή-
γαγεν. ἐν τοιαύτῃ τοίνυν ἀμφισβητήσει τυγχάνοντι,
καί που ἅμα τοῖς στρατιώταις ὁδεύοντι συνέβη θαυμά-
σιόν

(a) ἡνίκα. Hoc initium eſſe periodi Muſculus, & Chriſtophorſonus exiſtimarunt, cum tamen periodus inchoanda ſit ab iis verbis, quæ in fine ſuperioris capitis leguntur, ἐνθένδε ποθὲν τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι. Idque nos in verſione noſtra ſecuti ſumus.

(b) κατὰ δὲ τὰς Βρεττανίας. Exiſtimaſſe videtur Socrates, Conſtantinum, & Maxentium imperare cœpiſſe eodem anno, quo Diocletianus, & Maximianus Herculius purpuram depoſuerant. Qua in ſententia fuit
E etiam auctor Chronici Alexandrini, & alii quidam, qui annos Imperii Conſtantii Conſtantino ejus filio attribuunt. Atque hinc factum eſt, ut Conſtantinus Maximus a quibuſdam regnaſſe dicatur annis duobus ac triginta, cum tamen revera triginta tantum annis, ac menſibus decem regnaverit.

(c) τεθνηκότος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος. Idem repetit Socrates in fine libri ſeptimi, ubi Hiſtoriam ſuam concludens, ait, eam ordiri ab anno primo Olympiadis CCLXXI. quo Conſtantinus Imperator renuntiatus eſt. Hæc Olympias incipit a Solſtitio anni trecenteſimi quinti, qui fuit annus primus poſt abdicationem Diocletiani. Verum Conſtantius non hoc anno mortuus eſt, ſed ſequente; quo ipſe ſextum Conſul fuerat cum Galerio Auguſto, ut legitur in faſtis Idatii. Anno igitur ſecundo ſupradictæ Olympiadis mors Conſtantii adſcribenda eſt.

(d) ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐτελεύτα. Fallitur hic Socrates. Maximianus enim ſenior, qui & Herculius, juſſu Conſtantini occiſus eſt in Galliis anno Chriſti 310. Maximinus autem Cæſar biennio poſt victus a Licinio, periit apud Tarſum, ut ſcribit Aurelius Victor, Euſebius in Chronico, & alii. Solemnis eſt hic error Græcorum, qui Maximianum, & Maximinum inter ſe confundunt.

(e) Γαλερίου Μαξιμίνου. Scribendum omnino eſt Μαξιμιανοῦ, ut recte infra ſcribitur. Sed hæc nomina, ut dixi, confundi ſolent a Græcis. Sic initio hujus capitis, ubi legitur, Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Γαλέριος, in codice Sfortiano ſcriptum eſt Μαξιμῖνος.

(f) πάντα Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος περιέπων. Hæc benigne intelligenda ſunt. Neque enim Galerius totius Imperii revera clavum tenuit, cum duo alii eodem tempore eſſent Auguſti: Conſtantinus in Galliis, & Maxentius Romæ. Verum ſummam Imperii nihilominus adminiſtraſſe dicitur, eo quod ipſe ſenior erat Auguſtus, & a junioribus Auguſtis inſtar patris colebatur.

(g) μοιχεύων ἀναίδην. In Codice Florentino legitur ἀνέδην, quomodo etiam Savilius ad oram ſui Codicis emendavit; vulgata tamen lectio magis placet.

(h) ἑβδο-

σιόν τι καὶ λόγου κρεῖττον θεάσασθαι. περὶ γὰρ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ στῦλον φωτὸς σταυροειδῆ, ἐν ᾧ γράμματα ἦν λέγοντα, ἐν τούτῳ νίκα. τοῦτο φανὲν τὸ σημεῖον, τὸν Βασιλέα ἐξέπληττεν. αὐτός τε τοῖς οἰκείοις σχεδὸν ἀπιστῶν ὀφθαλμοῖς, ἠρώτα καὶ τοὺς παρόντας, εἰ καὶ αὐτοὶ τῆς ἀπολαύουσιν ὄψεως. τῶν δὲ συμφωνησάντων, ἀνηῤῥώννυτο μὲν ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ θαυμαστῇ φαντασίᾳ. νυκτὸς δὲ ἐπιλαβούσης, κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾷ τὸν Χριστὸν λέγοντα αὐτῷ, κατασκευάσαι κατὰ τὸν τύπον τοῦ ὀφθέντος σημείου, καὶ τούτῳ, κατὰ τῶν πολεμίων, ὡς ἑτοίμῳ κεχρῆσθαι τροπαίῳ. τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν τοῖς Βασιλείοις φυλάττεται. σὺν προθυμίᾳ δὲ μείζονι πρὸς τὰς πράξεις ἐχώρει. συμβαλών τε αὐτῷ πρὸ τῆς Ῥώμης περὶ τὴν καλουμένην Μουλβίαν γέφυραν νικᾷ, Μαξεντίου εἰς τὸν ποταμὸν ἀποπνιγέντος. ἦν δὲ τοῦτο (*h*) ἕβδομον ἔτος τῆς Βασιλείας αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν κατὰ Μαξεντίου ἤρατο νίκην. μετὰ ταῦτα Λικιννίου τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῷ, τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Κωνσταντίᾳ, κατὰ τὴν ἑῴαν διάγοντος, αὐτὸς ἀπολαύσας τῶν τηλικούτων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, χαριστήρια τῷ εὐεργέτῃ προσέφερε. ταῦτα δὲ ἦν ἀνεῖναι τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ διώκεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀνακαλεῖσθαι· τοὺς δὲ ἐν δεσμωτηρίῳ, ἀφίεσθαι, καὶ τοῖς δημευθεῖσιν αὐτῶν τὰς οὐσίας ἀποκαθίστασθαι· τάς τε Ἐκκλησίας ἀνώρθου, καὶ πάντα ἐποίει σὺν προθυμίᾳ πολλῇ. (*i*) ἐν τούτῳ δὲ καὶ Διοκλητιανὸς, ὁ τὴν Βασιλείαν ἀποθέμενος, ἐν Σαλῶνι τῆς Δαλματίας ἐτελεύτα.

A cienti, admirabilis quædam, & quæ omnem dicendi vim superat, visio oblata est. Horis enim meridianis, cum jam dies vergeret in vesperum, lucis columnam instar crucis in cœlo videt, cui inscripta erant hæc verba: *In hoc vince*. Hujusmodi signo statim obstupefactus est Imperator. Nec jam suis ipse oculis satis fidens, interrogavit eos, qui aderant, num & ipsi idem signum vidissent. Quibus idem sibi quoque visum esse testantibus, Imp. quidem confirmatus est divina illa, ac mirabili visione. Nocte vero superveniente Christum in somnis vidit, jubentem, ut signum instar ejus, quod viderat, fabricaretur, eoque tamquam certissimo adversus hostes tropæo B uteretur. Hoc inductus oraculo, tropæum ad crucis similitudinem construi jubet, quod etiamnum servatur in palatio. Deinceps vero majore fiducia animi rebus agendis incubuit. Et cum hoste congressus, ad portas urbis Romæ circa Mulvium pontem victoriam retulit, demerso extinctoque in amne Maxentio. Septimus hic erat Imperii ejus annus, cum de Maxentio victoriam reportavit. Post hæc cum Licinius ejus collega, quem etiam sibi generum adsciverat, data illi in conjugem sorore sua Constantia, in Oriente moraretur, ipse tot tantisque acceptis a Deo beneficiis, auctori suo gratias retulit. Christianos siquidem persecutione li- C beravit: exules ab exilio revocavit: carceribus inclusos dimitti, proscriptis bona sua restitui jussit. Ad hæc Ecclesias reparare aggressus est, eaque cuncta maxima cum animi alacritate gessit. Sub idem tempus Diocletianus, qui se principatu abdicaverat, Salonæ, quæ civitas est Dalmatiæ, e vivis excessit.

(*h*) ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Constantinus victoriam de Maxentio retulit anno Christi 312. cum ipse, & Licinius secundum Consulatum gererent. Hic erat annus sextus Imperii Constantini. Ejus enim initium consurgit ex ante diem octavum Kalend. Augusti, anno Christi 306. Quod si Maxentium victum esse dicamus octavo Kalend. Octobres, ut in fastis ponit Onufrius, & Sigonius in lib. 2. de Occidentali Imperio, tunc verum esse poterit id, quod ait Socrates: Constantinum septimo Imperii sui anno victoriam de Maxentio retulisse. Quippe annus septimus ejus Imperii cœperat octavo die Kalend. Augusti, anno 312. Turbat me tamen non mediocriter, quod Maxentius anno 6. Imperii sui exeunte, pridie quam septimum inchoaret, occisus esse dicitur in panegyrico Nazarii. Atqui Maxentius paucis diebus post Constantinum imperare exorsus fuerat. Quod si octavo Kal. Octobris cæsus fuit, necessario dicendum est, eum septimo Kal. Octobris regnare cœpisse. Atque ita Constantinus duobus mensibus ante Maxentium ad Imperium pervenisset. Quod quidem minus probabile mihi videtur. Cæterum Socrates hic sibi ipse constat. Nam cum Imperium Constantini ab anno Christi 305. exorsus sit, recte hanc victoriam refert anno ejusdem Imperii septimo.

(*i*) ἐν τούτῳ δὲ, καὶ Διοκλητιανός. Mortuus est Diocletianus Salonæ, die tertio nonas Decembres, anno Christi 316. ut recte in fastis scribit Idatius. Idem scribit auctor Chronici Alexandrini, nisi quod pro Diocletiano nomen Galerii Maximiani perperam irrepsit. D Idem quoque confirmat Zosimus in libro secundo Historiæ, ubi scribit, Diocletianum tribus annis post tertium Consulatum Constantini, & Licinii, mortem obiisse. Postquam enim dixit, a Chilonis, & Libonis Consulatu, quo sæculares ludi celebrati fuerant, ad tertium Consulatum Constantini, & Licinii decem supra centum annos fluxisse, subjungit: Διοκλητιανὸς μὲν τελευτᾷ τρισὶν ἐνιαυτοῖς ὕστερον: quod verissimum est. At Josephus Scaliger in animadversionibus Eusebianis hunc Zosimi locum male accepit, quasi diceret Zosimus, Diocletianum triennio post abdicationem Imperii, seu post nonum ipsius Consulatum e vivis abiisse.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Πῶς Κωνσταντίνου τὰ Χριστιανῶν αὔξοντος, Λικίννιος ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, Χριστιανοὺς ἐδίωκεν.

Ἀλλὰ Κωνσταντῖνος μὲν ὁ Βασιλεὺς τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονῶν, πάντα ὡς Χριστιανὸς ἔπραττεν, ἀνεγείρων τὰς Ἐκκλησίας, καὶ πολυτελέσι τιμῶν ἀναθήμασιν· ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἑλλήνων ναοὺς κλείων καὶ καθαιρῶν, καὶ δημοσιεύων τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγάλματα· Λικίννιος δὲ ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, τὰς ἑλληνικὰς ἔχων δόξας, ἐμίσει Χριστιανούς· καὶ διωγμὸν μὲν προφανῆ, φόβῳ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, κινεῖν ὑπεστέλλετο· λεληθότως δὲ

CAPUT III.

Quomodo dum Constantinus res Christianorum amplificaret, Licinius ejus collega eosdem persecutus sit.

E

Et Constantinus quidem Imp. Christi religionem amplexus, cuncta agebat tanquam Christianus: Ecclesias construens, easque magnificis exornans donariis: gentilium autem templa claudens, ac diruens, & statuas in illis positas publicans. Licinius vero ejus collega, gentilium erroribus implicatus, oderat Christianos. Et palam quidem persecutionem adversus eos concitare minime audebat, metu principis Constantini. Multis tamen occulte struebat insidias. Tandem vero eos aperto marte persequi

sequi aggressus est. Atque hæc quidem persecutio localis fuit. In iis enim duntaxat partibus grassata est, quæ sub ditione erant Licinii. Hæc, & ejusmodi alia tyrannice gerens Licinius, Constantinum haudquaquam latuit. Quem cum idcirco gravissime commotum esse intelligeret, purgare se apud illum instituit. Et blandis assentationibus eum deliniens, simulatæ amicitiæ cum eo fœdus pepigit, identidem jurans, se nihil unquam tyrannice moliturum. Sed juramentis conjunctum erat perjurium. Nunquam enim nec a tyrannicis adversus Constantinum machinationibus, nec a persecutione Christianorum abstinuit. Quippe lege lata, Episcopos ad gentilium ædes vetuit accedere, ne scilicet Christianorum religio hujusmodi obtentu propagaretur. Eratque hæc persecutio aperta simul, & occulta. Nam verbis quidem dissimulabatur: reipsa vero erat manifestissima. Ii enim, qui persecutioni subjacebant, intolerabilia mala tum in bonis, tum in corporibus suis perpetiebantur.

A δὲ πολλοὺς ἐσκευωρεῖτο. προϊὼν δέ, καὶ φανερῶς αὐτοὺς βλάπτειν ἐπεχείρει. καὶ γίνεται οὗτος ὁ διωγμὸς τοπικός. ἔνθα γὰρ ἦν Λικίννιος, ἐκεῖ μόνον ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ταῦτα τε καὶ ἄλλα τυραννικῶς ποιῶν, οὐδαμῶς Κωνσταντῖνον ἐλάνθανεν, ἔγνω τε ἐπὶ τούτοις χαλεπαίνοντα, πρὸς ἀπολογίαν ἐτρέπετο. καὶ θεραπεύων αὐτόν, πλαστὴν φιλίαν ἐσπένδετο, πολλοὺς ὅρκους ὀμνύς, μηδὲν τυραννικὸν φρονήσειν ποτέ. ἅμα τε ὀμνύς, καὶ ἐπιορκῶν· οὐ γὰρ μετετίθετο τοῦ φρονεῖν τε τὰ τυραννικά, καὶ κατὰ Χριστιανῶν κινεῖν διωγμόν· νόμῳ γὰρ ἐκέλευσε, τοὺς Ἐπισκόπους μὴ φοιτᾷν παρ' ἕλλησιν, ὡς ἂν μὴ ἔχοι πρόφασιν αὔξεσθαι τὰ B Χριστιανῶν· ἦν δὲ ὁ διωγμὸς θρυλλούμενος ἐν ταυτῷ. καὶ ἀπόρρητος. ἐκρύπτετο τε τῷ λόγῳ, καὶ ἔργῳ ἦν φανερός· ἀνήκεστα γὰρ οἱ διωκόμενοι, εἴς τε τὸ σῶμα, καὶ εἰς τὰ χρήματα ἔπασχον.

CAPUT IV.

Qualiter inter Constantinum, & Licinium bellum propter Christianos exortum est.

HAS ob causas Constantinus Imp. adversus Licinium gravissima indignatione exarsit: ruptoque simulatæ amicitiæ fœdere, hostes sibi mutuo facti sunt. Nec longo post tempore bello se invicem appetierunt. Multisque prœliis terra marique consertis, tandem ad Chrysopolim Bithyniæ, quod navale est Chalcedonensium, devictus Licinius, Constantino se dedidit. Porro Constantinus captum tractavit humanissime: nec ullo affectum supplicio, Thessalonicæ quiete, & pacate degere præcepit. At ille cum aliquantisper quievisset, collectis postea quibusdam barbaris, cladem suam resarcire, ac bellum reparare conatus est. Quo comperto, Constantinus eum necari mandavit: ejusque jussu Licinius est occisus. Ita Constantinus totius orbis Romani imperium adeptus, & Imp. atque Augustus appellatus, denuo ad res Christianorum amplificandas studium suum contulit. Quod quidem variis modis ab illo est præstitum: adeo ut ejus opera res Christianorum in summa pace, ac securitate essent. Verum hujusmodi pacem intestinum inter Christianos bellum continuo excepit. Quodnam vero fuerit hoc bellum, & unde initium acceperit, deinceps pro viribus exponam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Εʹ.

Ὅτι πόλεμος μεταξὺ Κωνσταντίνου, καὶ Λικιννίου διὰ Χριστιανοὺς ἐγένετο.

Ἐκ δὲ τούτου, πρὸς ἀπέχθειαν μεγίστην τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐκίνησεν. ἦσαν τε πολέμιοι, διακοπείσης αὐτοῖς τῆς ἐπιπλάστου φιλίας· C οὐκ εἰς μακράν τε εἰς τὸ πολεμεῖν ἀλλήλους ἐτράπησαν, καὶ πολλῶν γενομένων συμβολῶν, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, τέλος πρὸς Χρυσόπολιν τῆς Βιθυνίας, ἐπίνειον δὲ τοῦτο τῆς Χαλκηδόνος ἐστὶν ἡττηθεὶς ἐξέδωκεν ἑαυτόν. ζῶντα οὖν συλλαβὼν φιλανθρωπεύεται. καὶ κτείνει μὲν οὐδαμῶς, οἰκεῖν δὲ τὴν Θεσσαλονίκην προσέταξεν ἡσυχάζοντα. ὁ δὲ πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσας, ὕστερον βαρβάρους τινὰς συναγαγών, ἀναμαχέσασθαι τὴν ἧτταν ἐσπούδαζεν. τοῦτο γνοὺς ὁ Βασιλεύς, ἀναιρεθῆναι αὐτὸν προσέταξε· καὶ κελεύσαντος, αὐτοῦ ἀνῃρέθη, Κωνσταντῖνος τοίνυν πάντων γενόμενος ἐγκρατής, (a) Αὐτοκράτωρ τε Βασιλεὺς ἀναδειχθείς, τὰ Χριστιανῶν αὖθις D αὔξειν ἐσπούδαζεν· ἐποίει τε τοῦτο διαφόρως. καὶ ἦν ἐν βαθείᾳ εἰρήνῃ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ δι' αὐτόν. ἀλλὰ δὴ τὴν τηλικαύτην εἰρήνην ἐμφύλιος τῶν Χριστιανῶν πόλεμος διαδέχεται. τίς δὲ ἦν οὗτος, καὶ ὅπως ἔλαβε τὴν ἀρχήν, ὡς οἷόν τε διηγήσομαι.

(a) Αὐτοκράτωρ τε καὶ Βασιλεύς. In codice Regio, & Florentino deest particula καὶ, quam supplevit Christophorsonus. Mihi non admodum necessaria videtur. Quod si eam retinere voluerimus, tum Βασιλεὺς *Augustum* significabit, non, ut vertit Christophorsonus, *Regem*. Alludit autem Socrates ad militum acclamationes, qui post insignem victoriam Principem suum Imperatorem, & Augustum appellare consueverant. Idem faciebant cives, cum Princeps victor in urbem introiret.

CAPUT V.

De Arii adversus Alexandrum Episcopum contentione.

POst Petrum Alexandriæ urbis Episcopum, qui Diocletiano regnante martyrium consummavit, Achillas Pontificatum ejus loci suscepit. Huic deinde successit Alexander, reddita jam Christianis pace, quam supra commemoravimus. Hic ergo securius degens Ecclesiam suam gubernabat. Forte quodam die, præsentibus suis presbyteris una cum reliquo clero, de sacrosanctæ Trinitatis mysterio ambitiosius disputans, in Trinitate esse docebat unionem. Arius vero unus e numero presby-

tero-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δʹ.

E Περὶ τῆς Ἀρείου πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Ἐπίσκοπον φιλονεικίας.

Μετὰ Πέτρον τὸν γενόμενον Ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, τὸν καὶ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντα, διαδέχεται τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀχιλλᾶς· μετὰ δὲ Ἀχιλλᾶν, Ἀλέξανδρος ἐπὶ τῆς μνημονευθείσης εἰρήνης· καὶ ἀδεέστερον διάγων, τὴν Ἐκκλησίαν συνεκρότει· καί ποτε παρόντων τῶν ὑπ' αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, φιλοτιμότερον περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν Τριάδι μονάδα εἶναι φιλοσοφῶν, ἐθεολόγει. Ἄρειος δέ τις πρεσβύτερος τῶν ὑπ' αὐτῷ

ταt-

ταττομένων, ἀνὴρ οὐκ ἄμοιρος τῆς διαλεκτικῆς λέσχης, A οἰόμενος τὸ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόγμα εἰσηγεῖσθαι τὸν Ἐπίσκοπον, ἐκ φιλονεικίας κατὰ διάμετρον εἰς τὸ ἐναντίον τῆς τοῦ Λίβυος δόξης ἀπέκλινε, καὶ ὡς ἐδόκει, γοργῶς ὑπαπήντησε πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου λεχθέντα, καὶ φησὶν, εἰ ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ἀρχὴν ὑπάρξεως ἔχει ὁ γεννηθείς· καὶ ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. ἀκολουθεῖ τε ἐξ ἀνάγκης, ἐξ οὐκ ὄντων ἔχειν αὐτὸν τὴν ὑπόστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Ὡς ἐκ τῆς φιλονεικίας ἀρχὴν διαιρέσεως ἡ Ἐκκλησία ἔλαβε· καὶ ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Ἀλεξανδρείας, καθῆλεν Ἄρειον, καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. B

ΤΑῦτα τῷ χειμονοπρεπεῖ λόγῳ συλλογισάμενος, ἀναῤῥιπίζει τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ ζήτημα· καὶ ἀνάπτεται ἀπὸ σμικροῦ σπινθῆρος μέγα πῦρ· ἀρξάμενόν τε τὸ κακὸν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, διέτρεχε τὴν σύμπασαν Αἴγυπτόν τε, καὶ Λιβύην, καὶ τὴν ἄνω Θηβαΐδα· ἤδη δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἐπενέμετο ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις. συνελαμβάνοντο τῇ Ἀρείου δόξῃ, πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ Εὐσέβιος αὐτῆς ἀντείχετο, οὐχ ὁ Καισαρεὺς, C ἀλλ' ὁ πρότερον μὲν τῆς Βηρυτίων Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος, τότε δὲ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Νικομηδείας τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδύς· ταῦτα (a) ἀκούων καὶ ὁρῶν τε γινόμενα ὁ Ἀλέξανδρος, πρὸς ὀργὴν ἐξάπτεται. καὶ συνέδριον πολλῶν Ἐπισκόπων καθίσας, τὸν μὲν Ἄρειον, καὶ τοὺς ἀποδεχομένους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ· γράφει δὲ τοῖς κατὰ πόλιν, τοιάδε.

Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας.

Τοῖς ἀγαπητοῖς, καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. D

(b) Ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε οὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τηρεῖν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς, καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστοις γιγνόμενα, ἵνα εἴτε πάσχει. εἴτε χαίρει ἓν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν, ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις· ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ, ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ Χριστομάχοι, διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἄν τις πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου (c) νομίσειε καὶ καλέσειε. καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ἵν' ἴσως ἐν τοῖς ἀποστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν, καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους διαβὰν, ῥυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς· E ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομίσας

A terorum, qui Alexandro parebant, vir artis dialecticæ minime ignarus, ratus Episcopum Sabellii Libyci dogma inducere, ad opinionem, quæ cum Sabellii dogmate ex adverso pugnat, contentionis studio deflexit, iisque, quæ ab Episcopo dicta fuerant, acerbius, ut videbatur, occurrit, ita disputans. Si pater genuit filium, existendi initium habet is, qui genitus est. Ex quo manifeste liquet, fuisse aliquando tempus, cum non esset filius: & necessario conficitur, eundem ex nihilo subsistere.

CAPUT VI.

B *Quomodo ex contentione ortum est in Ecclesia dissidium; & quomodo Alexander Alexandriæ Episcopus Arium, sectatoresque ejus deposuit.*

HÆc ille novis atque inauditis assertionibus cum ita conclusisset, multos ad eam quæstionem excitavit. Atque ex modica scintilla magnum subito extitit incendium. Ortum quippe ab Alexandrina Ecclesia malum, per universam Ægyptum, & Libyam, ac superiorem Thebaidem pervasit: tandem vero reliquas provincias, ac civitates depastum est. Porro opinioni Arii complures quidem alii favebant: sed præ ceteris eam tuebatur C Eusebius, non ille quidem Cæsariensis, sed alter, qui cum ante Berytiorum fuisset Episcopus, tunc temporis ad Nicomediæ, quæ in Bithynia est, Pontificatum irrepserat. Quæ cum audiret, ac cerneret Alexander, gravi exarsit ira: & collecto multorum Episcoporum Concilio, Arium, & reliquos, qui sententiam ejus amplectebantur, gradu movit, & Episcopis per singulas urbes constitutis scripsit in hunc modum.

Epistola Alexandri Episcopi Alexandriæ.

Dilectis, & carissimis ubique Catholicæ Ecclesiæ comministris, Alexander in Domino D salutem.

Cum unum sit Catholicæ corpus Ecclesiæ, mandatumque sit in sacris literis, ut pacis & concordiæ vinculum conservemus, consentaneum est, ut quæcumque apud singulos geruntur, nobis invicem per literas significemus: quo scilicet seu patiente, seu gaudente uno membro, ipsi vicissim aut compatiamur, aut collætemur. In nostra igitur parœcia extiterunt nuper homines iniqui, & hostes Christi, docentes defectionem ejusmodi, quam jure quis præviam, ac prænuntiam Antichristi appellaverit. Ac volueram equidem hocquidquid est silentio involvere, ut malum intra ipsos apostatas clausum consumeretur; ne forte in alia transgressum loca, simpliciorum ho- E minum aures contaminaret. Sed quoniam Eusebius is, qui nunc est Nicomediæ, res Eccle-

(a) ἀκούων καὶ ὁρῶν τε. Transposita sunt vocabula, quæ sic restituo, ἀκούων τε καὶ ὁρῶν γινόμενα, seu ut legitur in codice Sfortiano, γενόμενα.

(b) ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Scripserat olim Lucas Holstenius, vir doctissimus, dissertationem in hanc Epistolam Alexandri, quam quidem paulo ante obitum suum una cum aliis opusculis ad me misit. In ea dissertatione id primo loco observat, male interpretes hæc Alexandri verba ita transtulisse: *Cum unum sit Catholicæ corpus Ecclesiæ*. Ipse vero contendit, locum ita potius vertendum fuisse: *Cum Ecclesia Catholica unum sit corpus*, &c. vel *uno constet corpore*. Vult enim vir doctissimus, Alexandrum alludere ad Epistolas Pauli, in quibus Ecclesia sæpius vocatur corpus Christi. Sed pace summi viri, mihique quondam amicissimi dictum sit; ferri non potest hæc versio. Nam si Alexander ita sensisset, ut vult Holstenius, diceret profecto, ἑνὸς σώματος οὔσης τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Quod cum non dixerit, apparet, non alium esse sensum horum verborum, quam quem posuerunt interpretes. Præterea si Alexander voluisset dicere, Ecclesiam esse corpus Christi, non dixisset ἑνὸς σώματος, sed potius σώματος τοῦ Χριστοῦ.

(c) νομίσειε. In codice Leonis Allatii, & apud Gelasium Cyzicenum legitur, ὑπονοήσειε.

SÆC. IV. clesiæ ex nutu suo pendere existimans, eo quod relicta Berytiorum Ecclesia ad Nicomediensem Episcopatum, nullo ulciscente, impune transgressus est, horum Apostatarum patrocinium suscipit, & literas quaqua-versus ausus est scribere, commendans illos, ut imperitos homines ad pessimam, Christoque infensam hæresim traducat: necessarium duxi silentium abrumpere, utpote sciens id, quod in lege scriptum est, vobisque omnibus renuntiare, quo & Apostatas ipsos, & infelicissima erroris illius verba cognoscatis, ac si forte Eusebius scripserit, ei minime attendatis. Pristinam enim malevolentiam suam, quæ longinquitate temporis jam oblivioni, ac silentio tradita videbatur, per istos renovare nunc studens, simulat quidem, se eorum causa literas scribere: reipsa tamen declarat, se sua causa laborantem id agere. Eorum porro, qui ab Ecclesia defecerunt, hæc sunt nomina: Arius, Achillas, Aithales, Carpones, alter Arius, Sarmates, Euzojus, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Gajus: cumque his Secundus, ac Theonas, qui olim Episcopi sunt appellati. Ea vero, quæ sine ulla scripturarum auctoritate commenti temere effutiunt, sunt hujusmodi. Deus, inquiunt, non semper fuit pater, sed tempus extitit, cum Deus minime esset pater. Verbum Dei non semper fuit, sed ortum est ex nihilo. Deus enim, qui est, illum, qui non erat, ex eo, quod non est, procreavit. Proinde tempus aliquando fuit, cum non esset: quippe filius creatura est, opusque. Neque vero similis est patri secundum substantiam, neque verum ac genuinum Dei verbum, nec vera ejusdem sapientia. Sed unus quidem est ex operibus, & creaturis: abusive autem verbum dicitur, atque sapientia: quippe cum & ipse extiterit per proprium Dei verbum, & per sapientiam, quæ in Deo est, in qua Deus tum cetera omnia, tum eum ipsum fecit. Quamobrem suapte natura conversioni obnoxius est, ac mutationi, perinde ac reliqua rationalia. Extraneum, & alienum est verbum, ac semotum a Dei substantia. Invisibilis, atque inenarrabilis est filio Pater: neque enim perfecte & exacte filius novit Patrem, neque eum perfecte videre potest. Nam nec suam ipsius substantiam novit filius, cujusmodi sit. Siquidem propter nos factus est, ut ejus tanquam instrumenti cujusdam opera Deus nos crearet. Nec ipse extitisset unquam, nisi Deus nos creare voluisset. Et cum quidam eos interro-

A σας ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν, καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων, (d) οὐκ ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ προΐσταται καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν, καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ, συνιστῶν αὐτοὺς, (e) εἴπως ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας, εἰς τὴν ἐσχάτην, καὶ Χριστομάχον αἵρεσιν· ἀνάγκην ἔχον, εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τούς τε Ἀποστάτας γενομένους, καὶ τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν δύστηνα ῥημάτια, καὶ ἐὰν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε· τὴν πάλαι γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν, B νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος, σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφων· ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὡς ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζων, τοῦτο ποιεῖ· οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοι εἰσὶν, Ἄρειος, Ἀχιλλᾶς, Ἀειθαλὴς, καὶ Καρπώνης, καὶ ἕτερος Ἄρειος, καὶ Σαρμάτης, καὶ Εὐζώϊος, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰουλιανὸς, καὶ Μηνᾶς, καὶ Ἑλλάδιος, καὶ Γάϊος, καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος, καὶ Θεωνᾶς, οἱ ποτὲ λεχθέντες Ἐπίσκοποι· ποῖα δὲ παρὰ τὰς γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, (f) ἐστὶ ταῦτα· οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς, πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς, πατὴρ οὐκ ἦν· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν· ὁ γὰρ ὢν Θεὸς, C τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε· διὸ καὶ ἦν ποτὲ, ὅτε οὐκ ἦν· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός. οὔτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί ἐστιν, οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν, (g) οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστί· ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστι. καταχρηστικῶς δὲ λόγος καὶ σοφία, (h) γενόμενος καὶ αὐτὸς δὲ τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, καὶ τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός. διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. ξένος τε καὶ ἀλλότριος, καὶ ἀπεσχοινισμένος ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. (i) καὶ D ἄρρητος ἐστὶν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὔτε τελείως ὁρᾷν αὐτὸν δύναται. καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ υἱὸς ὡς ἐστι. δι' ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ Θεός· καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἤθελεν ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτοὺς, εἰ δύναται ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος

(d) οὐκ ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ. In codice Leonis Allatii legitur, τὰ κατ' αὐτοῦ. Apud Gelasium autem Cyzicenum, τὰ κατ' αὐτόν. Sed vulgata lectio magis placet, quam confirmat etiam Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Non est in eum ultio subsecuta.*

(e) ἴσως ὑποσύρῃ. Apud Gelasium in Historia Concilii Nicæni, libro 2. legitur ὅπως ὑποσύρῃ. Sed in codice Leonis Allatii scriptum est εἴπως, quod præferendum puto.

(f) ἐστὶ ταῦτα. Post hæc verba in codice Florentino hæc habentur, πῶς φρονοῦσιν Ἀρειανοί. Quæ ad marginem potius adscribi debuerant. Apud Gelasium similiter scriptum est hoc loco, δόγμα Ἀρείου.

(g) οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστίν. Post hæc verba deerat integra pericope, quam nos ex tribus codicibus nostris Florentino, Sfortiano, Allatiano, & ex Gelasio Cyziceno supplevimus hoc modo, ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστί. Quæ verba in suo etiam codice legerat Epiph. Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet. Totum enim locum ita transtulit. *Creatura est enim, & factura Filius: neque similis est Patri secundum substantiam: neque verus est, neque vera sapientia ejus est, neque verum naturaliter Patris verbum est, sed unus quidem creaturarum, & facturarum* est. Ex his apparet, Græcum codicem Socratis, quo usus est Epiph. Scholasticus, a nostris paulo diversum fuisse. Codex tamen Leonis Allatii plane similis est ei, quem secutus est Epiphanius. Sic enim habet: οὔτε δὲ ἀληθινός ἐστιν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν. οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστίν. ἀλλ' εἷς μὲν τῶν γεννημάτων, καὶ ποιητῶν ἐστί. καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος καὶ, &c. Adeo inter se consentiunt E auctores Historiæ tripartitæ Græcæ ac Latinæ, ut alter ab altero mutuatus videri possit.

(h) γενόμενος καὶ αὐτὸς δὲ τῷ. In manuscripto codice Leonis Allatii hic locus ita legitur, γενόμενος καὶ αὐτὸς δὲ ὢν ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ. Quam lectionem secutus est etiam Epiph. Scholast. qui sic vertit: *factus & ipse & existens in proprio Dei Verbo, & in Dei sapientia, &c.* Nos vero lectionem codicum nostrorum Regii, Florentini & Sfortiani sequi maluimus, quam & Gelasius confirmat? nisi quod particulam δὲ non agnoscit, quæ pro δὴ posita videtur.

(i) καὶ ἄρρητος ἐστίν. In codice Leonis Allatii, qui continet Historiam tripartitam, quam Theodorus lector Græce composuit ex Socrate, Sozomeno ac Theodorito, legitur, καὶ ἀόρατος. Atque ita legit Epiph. Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet.

(k) Ξε-

λόγος τραπῆναι ὡς ὁ Διάβολος ἐτράπη. καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ναὶ δύναται· (k) τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι, (l) γεννητὸς καὶ τρεπτὸς ὑπάρχων. ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦντας αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον Ἐπισκόπων (m) καὶ τῆς Λυβύης, ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, προσεδέξαντο, σπουδάζοντες συγκαταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὴν ἀσέβειαν τῇ εὐσεβείᾳ. ἀλλ' οὐκ ἰσχύσουσι. νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια. καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, καὶ τὰς ἀκοὰς βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, μονογενὴς υἱὸς, καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, οὐ μισήσει τούτους φθεγγομένους, ὅτι εἷς ἐστὶ τῶν ποιημάτων ὁ υἱός. (n) πῶς δὲ δύναται ἴσος εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; ἢ πῶς μονογενὴς, ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη, τοῦ Πατρὸς λέγοντος, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; ἢ πῶς ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς, ὁ ὢν εἰκὼν τελεία, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ λέγων, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν Πατέρα. πῶς δὲ εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ υἱὸς, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γάρ ἐστιν αὐτοὺς λέγειν, ἄλογον καὶ ἄσοφον ποτὲ τὸν Θεόν. πῶς δὲ τρεπτὸς ἢ ἀλλοιωτὸς, ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν. διὰ δὲ τοῦ Προφήτου, ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. εἰ δὲ καὶ ἐπ' αὐτὸν τις τὸν Πατέρα τὸ ῥητὸν δύναται ἀναφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἁρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίωται, ἀλλ' ὡς ὁ Ἀπόστολος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. τί δὲ ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα; περὶ μὲν οὖν τοῦ βλασφημεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ οἶδε τελείως ὁ υἱὸς τὸν Πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν. ἅπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν, παρακρούονται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐκ μέρους γινώσκει τὸν Πατέρα. εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις, οἶδε δὲ τελείως ὁ Πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον

A terrogasset, utrum Dei verbum mutari posset, sicuti mutatus est Diabolus, ipsi non veriti sunt respondere: certe potest. Est enim naturæ mutabilis, cum gigni possit, & creari. Hæc igitur dicentem Arium, & summa cum impudentia affirmantem, nos quidem una cum Ægypti, ac Libyæ Episcopis prope centum numero in unum congregatis, tum ipsum, tum eos, qui illi adhæserunt, anathemate perculimus. Eusebius vero eos suscepit; impietatem pietati, & veritati studens miscere mendacium. Sed nequaquam prævalebit. Vincit enim veritas: nec ulla est societas luci cum tenebris, nec Christi cum Diabolo consensio: quis enim unquam talia audivit? B aut quis est, qui & nunc audiens non obstupescat, & aures non obturet, ne hujusmodi verborum sordes penetrare ad eas possint? Quis Joannem audiens dicentem, In principio erat verbum: non condemnet istos, qui asserunt, fuit tempus, cum non esset? Aut quis audiens hæc verba ex Evangelio, Unigenitus filius: & per ipsum facta sunt omnia: istos non oderit, affirmantes, filium esse unum ex creaturis? Enimvero quomodo potest unus esse ex illis, quæ per ipsum facta sunt? Quomodo potest esse unigenitus, qui juxta illorum sententiam, una cum reliquis omnibus in creaturarum ordine censetur? Qua ratione ortus sit ex nihilo, cum Psal. 45. C Pater dicat, Eructavit cor meum verbum Psal. 110. bonum: & alibi, ex utero ante luciferum genui te. Aut quomodo substantia dissimilis est Patri, cum sit imago perfecta, & splendor Patris: cumque ipse dicat: Qui vidit Joan. 14. me, vidit Patrem. Quod si filius ratio Patris est, ac sapientia, quomodo fuit tempus, cum non esset? Perinde enim est ac si dicerent, Deum aliquando rationis & sapientiæ expertem fuisse. Quomodo mutationi conversionique obnoxius sit, cum de se ipse dicat: Ego in Patre & Pater in me: & alibi, Ego & Pater unum sumus? Per Prophetam vero multo ante pronuntiaverit, videte me, quod Mal. 3. ego sum, & non mutor. Ac licet quis hoc D dictum ad Patrem ipsum referre possit, aptius tamen fuerit nunc de filio dictum accipere: eo quod cum homo factus sit, nequaquam est immutatus, sed, ut ait Apostolus, Jesus Christus heri & hodie idem ipse, & in sæ- Hebr. 13. cula. Quidnam vero eos impulit, ut dicerent, illum propter nos factum esse, cum Paulus utique dicat: Propter quem omnia, Hebr. 2. & per quem omnia? De blasphemia vero illa, qua dicunt Patrem non perfecte cognosci a filio, nemini mirum videri debet. Nam cum semel Christo bellum indixerint, spernunt quoque verba ipsius Domini dicentis: ut cognoscit me Pater, & ego cognosco Patrem. Proinde si ex parte tantum filium cognoscit Pater, palam est, quod & filius ex E parte cognoscit Patrem. Quod si hoc dicere nefas est, & si Pater perfecte novit filium, per-

(k) τρεπτῆς γὰρ φύσεως. Pro his verbis codex Allatii hæc habet, οἷα τρεπτῆς ὢν φύσεως καὶ γεννητός, quomodo etiam legit Epiphanius.

(l) γεννητός, scribendum puto γενητός, ut legitur apud Gelasium Cyzicenum. Neque aliter legit Epiphanius. Vertit enim: *Factus, ajunt, & convertibilis est*. Quod autem sequitur, καὶ τρεπτός, melius in Gelasio legitus, καὶ κτιστός, quam scripturam in versione mea sum sequutus.

(m) καὶ τῆς Λιβύης. In codice Leonis Allatii legitur, καὶ Λιβύων. Apud Gelasium vero καὶ τὰς Λιβύας, quod magis placet. Duplex enim est Libya. Porro notandus est hic numerus centum Episcoporum in Ægypto. Eundem quoque numerum legere memini apud Athanasium in Apologia 2. adversus Arianos pag. 788. Ἐπίσκοποι εἰσὶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ἐγγὺς ἑκατόν.

(n) πῶς δὲ δύναται ἴσως εἶναι. In codice Florentino, & Sfortiano ἴσος legitus. Verum in codice Leonis Allatii, & apud Gelasium Cyzicenum hic locus longe rectius scribitur hoc modo: πῶς γὰρ δύναται εἷς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων. Neque aliter legit Epiphan. Scholasticus.

(o) διὰ

SÆC.IV. perſpicuum eſt, quod quemadmodum Pater verbum ſuum cognoſcit, ita & filius novit Patrem ſuum, cujus eſt verbum. Ac nos quidem hæc dicentes, & ſacras Scripturas replicantes, ſæpenumero eos convicimus. Verum illi tanquam chamæleontes, ſubinde mutati ſunt, dum ſtudent ſibimetipſis privatim vindicare id, quod ſcriptum eſt: impius cum in profundum malorum gurgitem venerit, ſpernit. Multæ quidem ante illos hæreſes extiterunt, quæ pluſquam decebat auſæ, in extremam dementiam prolapſæ ſunt. Iſti vero divinitatem verbi cunctis ſermonibus ſuis ſubvertere moliti, effecerunt quantum quidem in ſe eſt, ut priores hæreſes illæ, juſtæ eſſe viderentur, quippe qui ad Antichriſtum propius accedant. Quamobrem abdicati ſunt ab Eccleſia, & anathemate percuſſi. Ac dolore quidem afficimur ob exitium illorum, ideo præſertim quod cum Eccleſiæ doctrinam olim perceperint; nunc ab ea deſciverunt. Nequaquam tamen magnopere miramur. Idem enim Hymenæo contigit, & Phileto:
2. Tim. 2. & ante hos Judæ, qui cum Servatorem ſectatus fuiſſet, tandem proditor ejus factus eſt, ac deſertor. Ac de his etiam ipſis præmonitiones neutiquam nobis defuerunt. Nam
Matth. 24. Dominus quidem ipſe prædixit: Cavete, ne quis vos ſeducat. Venient enim multi in nomine meo, dicentes: ego ſum, & tempus appropinquavit: multoſque in errorem inducent. Nolite eos ſequi. Paulus autem, qui iſta a Servatore didicerat, ita ſcribit: Noviſ-
1. Tim. 4. ſimis temporibus deficient quidam a fide ſana, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis Dæmonum veritatem averſantium. Cum igitur & Servator noſter Jeſus Chriſtus per ſe ipſe hoc præceperit, & per Apoſtolum de iſtis ſignificaverit, jure merito nos, qui impietatem illorum coram audivimus, ejuſmodi homines, ſicut prædictum eſt, anathemate perculimus, eoſque ab Eccleſia, ac fide Catholica alienos eſſe declaravimus. Idipſum autem veſtræ pietati indicavimus, dilecti & cariſſimi comminiſtri, ut neque eos, ſi forte ad vos etiam venire præſumſerint, ſuſcipiatis, neque Euſebio, vel alteri cuiquam, qui illorum cauſa ad vos ſcripſerit, fidem accommodetis. Nos enim, qui Chriſtiani ſumus, eos omnes, qui adverſus Chriſtum & loquuntur, & ſentiunt, non ſecus ac Dei hoſtes, & corruptores animorum averſari debemus, ac ne Ave quidem ejuſmodi hominibus dicere, ne ſceleribus eorum ullatenus communicemus, ſicut a Beato Joanne præceptum eſt. Salutate fratres, qui vobiſcum ſunt. Hi qui apud nos ſunt, vos ſalutant. Hujuſmodi literis ad omnes Epiſcopos per ſingulas urbes conſtitutos ab Alexandro datis, malum in deterius profecit, cum ii qui literas acceperant, ad contentionem excitarentur. Et alii quidem literis conſentientes, iiſdem etiam ſubſcripſerunt. Alii vero contrarium fecere. Sed maxime omnium Euſebius Nicomedienſis Epiſcopus ad diſſentiendum impulſus eſt, eo quod Alexander in ſuis literis nominatim ipſum perſtrinxiſſet. Porro Euſebius tunc temporis plurimum poterat, propterea quod Imperator degebat Nicomediæ. Illic enim paulo ante Dio-

A δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτω καὶ ὁ λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, οὗ καὶ ἐστὶ λόγος. καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς, πολλάκις ἀνετρέψαμεν αὐτούς. καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμμένον, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθη κακῶν, καταφρονεῖ. πολλαὶ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτοῦ γεγόνασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι, πεπτώκασιν εἰς ἀφροσύνην. οὗτοι δὲ (o) διὰ πάντων αὐτῶν τῶν ῥημάτων, (p) ἐπιχειρήσαντες ταῖς ἀναιρέσεσι τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτεροι τοῦ Ἀντιχρίστου
B γενόμενοι, διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεματίσθησαν. λυπούμεθα μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων, καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν· οὐ ξενιζόμεθα δέ· τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμέναιος, καὶ Φιλητὸς πεπόνθασι· καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας, ἀκολουθήσας τῷ Σωτῆρι, ὕστερον δὲ προδότης, καὶ ἀποστάτης γενόμενος. καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν, οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν. ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος προείρηκε, βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι. καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. ὁ δὲ
C Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἔγραψεν, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως τῆς ὑγιαινούσης, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. τοῦ τοίνυν Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τε αὐτοῦ παραγγέλλοντος, καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου σημαίναντος περὶ τῶν τοιούτων, ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀναθεματίσαμεν καθὰ προείπομεν τοὺς τοιούτους, ἀποδείξαντες αὐτοὺς ἀλλοτρίους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως. ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγα-
D πητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοὶ, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσαιντο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, μὴ προσδέξεσθε, μήτε Εὐσεβίῳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. πρέπει γὰρ ἡμᾶς ὡς Χριστιανοὺς ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονοῦντας, ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφεσθαι, καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν· ἵνα μή ποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενόμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς· ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσι. τοιαῦτα τοῖς ἁπανταχοῦ κατὰ πόλιν Ἀλεξάνδρου γράφοντος, χεῖρον ἐγένετο τὸ κακὸν, εἰς φιλονεικίαν ἐξαπτομένων,
E οἷς τὰ γραφέντα ἐγνωρίζετο. καὶ οἱ μὲν τοῖς γραφεῖσι σύμψηφοι γινόμενοι, καὶ προσυπέγραφον· οἱ δὲ, τοὐναντίον ἐποίουν. μάλιστα δὲ πρὸς ἀντιπάθειαν ἐκεκίνητο ὁ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος, ὅτι αὐτοῦ κακῶς Ἀλέξανδρος ἐν τοῖς γραφεῖσι μνήμην πεποίητο. ἴσχυε δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ μάλιστα ὁ Εὐσέβιος, ὅτι κατὰ τὴν Νικομήδειαν ὁ Βασιλεὺς τότε διέτριβε. καὶ γὰρ ἐκεῖ τὰ βασίλεια μικρὸν ἔμπροσθεν οἱ περὶ Διο-

(o) διὰ πάντων αὐτῶν τῶν ῥημάτων: rectius in Codice Leonis Allatii legitur, διὰ πάντων τῶν ἑαυτῶν ῥημάτων. Gelaſius vero ſcriptum habet, διὰ πάντων ἑαυτῶν τῶν ῥημάτων.

(p) ἐπιχειρήσαντες ταῖς ἀναιρέσεσι, Magis placet lectio, quæ habetur in Codice Leonis Allatii, & apud Gelaſium, ἐπιχειρήσαντες τὰ εἰς ἀναίρεσιν.

(q) τὸ

A Διοκλητιανὸν ἐπεποίηντο. διὰ τοῦτο οὖν πολλοὶ τῶν Ἐπισκόπων τῷ Εὐσεβίῳ ὑπήκουον. κἀκεῖνος συνεχῶς ἐπέστελλεν, Ἀλεξάνδρῳ μὲν, ἵνα καθυφεὶς (q) τὸ κινούμενον ζήτημα, δέξηται τοὺς περὶ Ἄρειον. τοῖς δὲ κατὰ πόλιν, ὅπως ἂν μὴ γένοιντο σύμψηφοι Ἀλεξάνδρῳ. ὅθεν τὰ πάντα ἦν ταραχῆς ἀνάμεστα. οὐ γὰρ μόνους ἦν ἰδεῖν τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προέδρους λόγοις διαπληκτιζομένους, ἀλλὰ καὶ πλήθη τεμνόμενα· (r) τῶν μὲν, ὡς τούτοις· τῶν δὲ θατέροις ἐπικλινομένων· εἰς τοσοῦτον δὲ ἀτοπίας προέβη τὸ πρᾶγμα, ὥστε δημοσίᾳ, καὶ ἐν αὐτοῖς θεάτροις τὸν Χριστιανισμὸν γελᾶσθαι. οἱ μὲν οὖν κατ' αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, νεανικῶς περὶ τῶν ἀνωτάτω δογμάτων B διεπληκτίζοντο, διεπρεσβεύοντό τε πρὸς τοὺς κατ' ἐπαρχίαν Ἐπισκόπους· οἱ δὲ, εἰς θάτερον τεμνόμενοι μέρος, τῆς ἐκείνων ὁμοίας στάσεως ἐγίνοντο. (s) συνανεμίγνυντο δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοὶ, οἱ μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς Ἐκκλησίας χωρισθέντες. τίνες δὲ εἰσὶν οὗτοι, λεκτέον· ὑπὸ Πέτρου τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος, Μελίτιος τις μιᾶς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πόλεων Ἐπίσκοπος καθῃρέθη, δι' ἄλλας τε πολλὰς αἰτίας, καὶ μάλιστα ὅτι ἐν τῷ διωγμῷ ἀρνησάμενος τὴν πίστιν, ἐπέθυσεν. οὗτος καθαιρεθεὶς, πολλούς τε ἐσχηκὼς τοὺς ἑπομένους αὐτῷ, αἱρεσιάρχης κατέστη τῶν ἄχρι νῦν ἐξ αὐτοῦ C κατὰ τὴν Αἴγυπτον Μελιτιανῶν καλουμένων. ἀπολογίαν τε οὐδὲ μίαν εὔλογον ἔχων τοῦ κεχωρίσθαι τῆς Ἐκκλησίας, ἠδικῆσθαι μὲν ἔλεγεν ἑαυτὸν ἁπλῶς. ἐκακηγόρει δὲ καὶ ἐλοιδόρει τὸν Πέτρον. ἀλλὰ Πέτρος μὲν ἐν τῷ διωγμῷ μαρτυρήσας, ἐτελεύτησεν. ὁ δὲ, μεταφέρει τὰς λοιδορίας ἐπὶ Ἀχιλλᾶν ὃς μετὰ Πέτρον Ἐπίσκοπος ἦν. καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν μετὰ Ἀχιλλᾶν γεγενημένον Ἀλέξανδρον. ἐν τούτοις δὲ καθεστώτων αὐτῶν, ἐπιγίνεται τὸ κατὰ Ἄρειον ζήτημα. καὶ ὁ Μελίτιος ἅμα τοῖς αὐτοῦ, συνελαμβάνετο τῷ Ἀρείῳ, κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου (t) συμφατριάζων αὐτῷ. D καὶ ὅσοις μὲν ἄτοπος ἦν ἡ Ἀρείου δόξα, ἀπεδέχοντο τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐπὶ Ἀρείῳ κρίσιν, καὶ ὡς δικαία εἴη ἡ κατὰ τῶν οὕτω φρονούντων ψῆφος. ἔγραφον δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Νικομηδέα Εὐσέβιον, καὶ ὅσοι τὴν Ἀρείου δόξαν ἠσμένιζον, ὥστε λύειν μὲν τὴν φθάσαν ἀποκήρυξιν, ἐπανάγειν δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς ἀποκηρυχθέντας. μήτε γὰρ δοξάζειν κακῶς· οὕτως ἐναντίων τῶν γραμμάτων πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας πεμπομένων, πεποίηνται τῶν ἐπιστολῶν τούτων συναγωγὰς, Ἄρειος μὲν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, Ἀλέξανδρος δὲ τῶν ἐναντίων· καὶ τοῦτο πρόφασις γέγονεν ἀπολογίας ταῖς νῦν E ἐπιπολαζούσαις αἱρέσεσιν Ἀρειανῶν, Εὐνομιανῶν, καὶ ὅσοι τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ Μακεδονίου ἔχουσιν ἕκαστοι γὰρ μάρτυσι ταῖς ἐπιστολαῖς ἐχρήσαντο τῆς οἰκείας αἱρέσεως.

A Diocletianus palatium ædificaverat. Hanc igitur ob cauſam multi Epiſcopi Euſebio obſequebantur. At ille frequentes literas mittebat, nunc ad Alexandrum, monens, ut ſuppreſſa quæſtione quæ inter ipſos commota fuerat, Arium in communionem reciperet: nunc ad ſingularum urbium Epiſcopos, ſuadens, ne Alexandro conſenſum accommodarent. Quo factum eſt, ut tumultu ac perturbationibus omnia complerentur. Neque enim ſolos Eccleſiarum Antiſtites verbis inter ſe digladiantes cernere licebat, verum etiam populi multitudinem duas in partes diviſam: aliis ad hos, aliis ad illos ſeſe applicantibus. Denique eo indignitatis res proceſſit, ut publice in ipſis B etiam theatris Chriſtiana religio derideretur. Et ii quidem, qui erant Alexandriæ, de ſummis fidei noſtræ dogmatibus pertinaciter contendebant: ab iiſdem ad ſingularum provinciarum Epiſcopos miſſæ ſunt legationes. At iſti in alterutram diviſi partem, ejuſdem cum illis ſeditionis ac tumultus participes extiterunt. Ceterum Arianis ſeſe adjunxerunt Melitiani, qui paulo ante ab Eccleſia fuerant ſegregati. Quinam autem iſti ſint, operæ pretium fuerit dicere. Melitius quidam Epiſcopus Ægypti, a Petro Alexandriæ Epiſcopo, qui ſub Diocletiano martyrium conſummavit, tum ob alias cauſas depoſitus eſt, tum præſertim eo quod perſecutionis tempore fidem C inficiatus, ſacrificaſſet. Qui cum ſacerdotio pulſus eſſet, multoſque haberet ſectatores, ducem, atque Auctorem ſe præbuit hæreſis eorum, qui ab ejus nomine Melitiani in Ægypto etiamnum appellantur. Porro cum nullam haberet idoneam cauſam, cur ſe ab Eccleſia ſegregaſſet, ſe quidem affectum injuria eſſe dicebat: Petrum vero maledictis & conviciis inceſſebat. Ac Petrus quidem perſecutionis tempore martyrio eſt coronatus. Melitius vero calumnias ſuas tranſtulit primum in Achillam, qui Petro in Epiſcopatu ſucceſſerat, deinde in Alexandrum Achillæ ſucceſſorem. Dum hæc ab illis geruntur, orta eſt Arii controverſia: & Melitius una cum ſuis Arii partes fovit, cum illo conſpirans ad- D verſus Epiſcopum. Cæterum quibus Arii opinio abſurda eſſe videbatur, ii prolatam ab Alexandro adverſus illum ſententiam approbarunt, eoſque, qui ita ſentirent, jure damnatos eſſe cenſuerunt. Euſebius vero Nicomedienſis, & quotquot opinionem Arii amplectebantur, ad Alexandrum ſcripſerunt, ut latam jam excommunicationis ſententiam diſſolveret, & excommunicatos ad Eccleſiam revocaret: neque enim illos male ſentire. In hunc modum cum contrariæ utrinque literæ ad Epiſcopum Alexandriæ mitterentur, utriuſque partis literæ in unum corpus collectæ ſunt. Et Arius quidem eas, quæ cauſæ ſuæ favebant; Alexander vero contrarias in unum E volumen redegit. Atque hinc ſectæ illæ, quæ noſtra ætate plurimum vigent, Arianorum ſcilicet, Eunomianorum, & eorum, qui Macedoniani vocantur, defenſionis ſuæ anſam arripiunt. Singuli enim ſectæ ſuæ epiſtolas, tanquam teſtes idoneos laudant.

(q) τὸ ἐκινούμενον ζήτημα. Codex Leonis Allatii ſcriptum habet, τὸ κινοῦν τὴν ταραχὴν ζήτημα, cui conſentit Epiphanius Scholaſticus. Paulo poſt ubi legitur σύμψηφοι Ἀλεξάνδρῳ, idem Codex habet, σύμψηφοι, οἷς Ἀλέξανδρος ἔγραφε.

(r) τῶν μὲν ὡς τούτοις. Florentinus Codex ſcriptum habet, ὡς τούτοις, quod non diſplicet.

(s) συνανεμίγνυντο δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοί. Fallitur hic Socrates, ut equidem exiſtimo. Neque enim Melitiani Arianis ſe adjunxerunt, niſi poſt Synodum Nicænam, ab Euſebio Nicomedienſe ſollicitati, ut adverſus Athanaſium calumnias texerent, quemadmodum teſtatur ipſe Athanaſius in Apologetico ſecundo adverſus Arianos. Certe ſi Melitiani ante Synodum Nicænam conjuncti fuiſſent cum Arianis, non tam benigne eos tractaſſent patres Synodi Nicænæ.

(t) συμφατριάζων αὐτῷ. Poſt hæc verba Codex Leonis hæc addit, καὶ συλλυττῶν.

CAPUT VII.

Quomodo Imp. Conſtantinus ob Eccleſiarum perturbationem dolore affectus, Hoſium Hiſpanum miſit Alexandriam, Epiſcopum, & Arium ad concordiam exhortans.

SÆC.IV. HÆc cum audiſſet Imperator graviſſimo dolore perculſus eſt. Suamque eſſe ducens hanc calamitatem, eo incubuit, ut excitatum malum quamprimum reſtingueret. Proinde literas mittit ad Alexandrum, & Arium, per virum ſpectatæ fidei, Hoſium nomine, Epiſcopum Cordubæ, quæ Hiſpaniæ civitas eſt: quem quidem Imperator & amabat, & colebat plurimum. Harum literarum partem hic inſerere opportunum duxi. Integræ enim extant in libris Euſebii de vita Conſtantini.

Victor Conſtantinus, Maximus, Auguſtus, Alexandro & Ario.

Præſentis controverſiæ initium hinc extitiſſe comperio. Cum enim tu Alexander a presbyteris tuis requireres, quid unuſquiſque eorum de quodam legis loco ſentiret, ſeu potius de quadam parte inanis quæſtionis eos interrogares: cumque tu Ari, id quod vel nunquam cogitare, vel ſane cogitatum ſilentio premere debueras, imprudenter protuliſſes; excitata inter vos diſcordia, communio quidem denegata eſt: Sanctiſſimus autem populus duas in partes diſciſſus, totius corporis unitate diſceſſit. Quocirca uterque veſtrum veniam viciſſim alteri tribuens, id amplectatur, quod conſervus veſter vobis juſtiſſime ſuadet. Quidnam vero illud eſt? nec interrogare de hujuſmodi rebus principio decebat, nec interrogatum reſpondere. Iſtiuſmodi enim quæſtiones, quas nullius legis neceſſitas præſcribit, ſed inutilis otii altercatio proponit; licet ex ingenii exercendi cauſa inſtituantur, tamen intra mentis noſtræ penetralia continere debemus, nec eas facile in publicos efferre conventus, nec auribus vulgi inconſulte committere. Quotus quiſque enim eſt, qui tantarum rerum, tamque difficilium vim atque naturam aut accurate comprehendere, aut pro dignitate explicare ſufficiat? Quod ſi quis id facile præſtare poſſe exiſtimetur, quotæ tandem parti vulgi id perſuaſurus eſt? Aut quis in ejuſmodi quæſtionum ſubtili & accurata diſputatione circa periculum graviſſimi lapſus poſſit conſiſtere? Itaque in hujusmodi quæſtionibus loquacitas comprimenda eſt: ne forte aut nobis ipſis id, quod propoſitum eſt, explicare non valentibus ob naturæ noſtræ infirmitatem; aut auditoribus ob ingenii tarditatem ea, quæ dicuntur, minime aſſequentibus; ex alterutro horum, aut in blaſphemiæ, aut in ſchiſmatis neceſſitatem populus incurrat. Proinde & incauta interrogatio, & inconſulta reſponſio, apud utrumque veſtrum veniam ſibi mutuo concedant. Neque enim de præcipuo, & ſummo legis noſtræ mandato inter vos eſt orta con-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος λυπηθεὶς μὲν τῇ ταραχῇ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔπεμψεν Ὅσιον τὸν Ἱσπανὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὁμόνοιαν παρακαλῶν τὸν Ἐπίσκοπον, καὶ τὸν Ἄρειον.

A Ταῦτα δὲ πυθόμενος ὁ Βασιλεὺς, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπεραλγήσας, συμφοράν τε οἰκείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἡγησάμενος, παραχρῆμα τὸ ἀναφθὲν κακὸν κατασβέσαι σπουδάζων, γράμματα πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ Ἄρειον πέμπει, δι' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, ᾧ ὄνομα μὲν ἦν B Ὅσιος, μιᾶς δὲ τῶν ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ πόλεων ὄνομα Κουδρούβης, ὑπῆρχεν Ἐπίσκοπος· πάνυ τε αὐτὸν ἠγάπα, καὶ διὰ τιμῆς ἦγεν ὁ Βασιλεύς· ὧν γραμμάτων μέρος ἐνταῦθα κεῖσθαι οὐκ ἄκαιρον· ἡ γὰρ ὅλη ἐπιστολὴ, ἐν τοῖς Εὐσεβίου εἰς τὸν Κωνσταντίνου βίον (a) κεῖται βιβλίοις.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ.

Μανθάνω ἐκεῖθεν ὑπῆρχθαι τοῦ παρόντος ζητήματος τὴν καταβολήν· ὅτε γὰρ σὺ ὦ Ἀλέξανδρε ἐζήτεις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, (b) τί δήποτε ἕκαστος αὐτῶν ὑπὲρ τινος τόπου τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τινος ματαίου ζητήματος μέρους πυνθάνοιο· σύ τε ὦ Ἄρειε, ὅπερ C ἢ μή τε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι, ἢ ἐνθυμηθέντα, σιωπῇ παραδοῦναι προσῆκον ἦν, ἀπροόπτως ἐντέθεικας· ὅθεν τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγερθείσης, ἡ μὲν σύνοδος ἠρνήθη· ὁ δὲ ἁγιώτατος λαὸς εἰς ἀμφοτέρους σχισθεὶς, ἐκ τῆς τοῦ κοινοῦ σώματος ἁρμονίας ἐχωρίσθη· οὐκοῦν ἑκάτερος ὑμῶν ἐξ ἴσου τὴν συγγνώμην παρασχὼν, ὅπερ ἂν ὁ συνθεράπων ὑμῶν δικαίως παραινεῖ, (c) δεξάσθω. τί δε τοῦτο ἐστίν; οὔτε ἐρωτᾷν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ ἀρχῆς προσῆκον ἦν, οὔτε ἐρωτώμενον, ἀποκρίνασθαι. τὰς γὰρ τοιαύτας ζητήσεις, ὁπόσας οὐ νόμου τινὸς ἀνάγκη προστάττει, ἀλλὰ ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεσχελία προστίθησιν, εἰ καὶ φυσικῆς τινὸς γυμνασίας ἕνεκα γίνοιτο, ὅμως D ὀφείλομεν εἴσω τῆς διανοίας ἐγκλείειν, καὶ μὴ προχείρως εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν, μὴ δὲ ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεύειν· πόσος γάρ ἐστιν ἕκαστος, ὥς τε πραγμάτων οὕτω μεγάλων, καὶ λίαν δυσχερῶν δύναμιν, ἢ πρὸς τὸ ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ κατ' ἀξίαν ἑρμηνεῦσαι; εἰ δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖν τις εὐχερῶς νομισθείη, πόσον μέρος τοῦ δήμου πείσει· ἢ τίς ὁ ταῖς τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀκριβείαις, ἔξω τῆς ἐπικινδύνου παρολισθήσεως, ἀντιστάιη; οὐκοῦν ἐφεκτέον ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν πολυλογίαν, ἵνα μήπως ἡ ἡμῶν ἀσθένεια τῆς φύσεως, τὸ προτεθὲν ἑρμηνεῦσαι μὴ δυνηθέντων, ἢ ἡ τῶν διδασκομένων ἀκροατῶν βραδυτέρα σύνεσις, πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ῥηθέντος κα- E τάληψιν ἐλθεῖν μὴ χωρησάντων, αὖθις ἐξ ἑκατέρου τούτων ἢ βλασφημίας, ἢ σχίσματος εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περιστάιη· διό περ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ ἀπόκρισις ἀπρονόητος, τὴν ἴσην ἀλλήλαις ἐπιδιδότωσαν ἐφ' ἑκατέρῳ συγγνώμην. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κορυφαίου τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελμάτων ἡμῖν ἐξῄφθη πρό-

(a) κεῖται βιβλίοις. Poſt hæc verba in Florentino Codice additur, μέρος ἐπιστολῆς. Quæ verba licet ad marginem adſcribi poſſint, interdum tamen a Scriptoribus ponuntur in corpore, ut videre eſt apud Athanaſium in Apologetico adverſus Arianos.

(b) τί δήποτε ἕκαστος αὐτῶν. Codex Leonis Allatii, & Gelaſius Cyzicenus addunt φρονεῖ. Vide, quæ notavi ad Euſebii lib. 2. de vita Conſtantini, cap. LXIX. Paulo poſt ubi legitur, ἐντέθεικας, idem Codex Allatii ſcriptum habet, ἀντέθεικας.

(c) δεξάσθω. In Florentino, & Sfortiano Codice legitur, δέξασθε, atque ita fere Codex Leonis Allatii.

(d) ταῖς

πρόφασις, οὐδὲ καινή τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ θρησκείας αἵρεσις ἀντεισήχθη. ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχετε λογισμὸν, ὥσπερ τὸ τῆς κοινωνίας σύνθημα· ὑμῶν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν, καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων, τοσοῦτον τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν (d) ταῖς ὑμετέραις ἰθύνεσθαι φρεσὶν οὐ προσήκει, διὰ τὸ διχονεῖν. ἀλλ' οὔτε πρέπον, οὔτε ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται· ἵνα δὲ μικρῷ παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσω, λέξω. ἴστε δὴ καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς, ὡς ἑνὶ μὲν ἅπαντες δόγματι συντίθενται. πολλάκις δὲ ἐπειδὰν ἔν τινι τῶν ἀποφάσεων μέρει διαφωνοῦσιν, εἰ καὶ τῇ τῆς ἐπιστήμης ἀρετῇ χωρίζονται, τῇ μέντοι τοῦ σώματος ἑνώσει, πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνέουσιν· εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶ, πῶς οὐ πολλῷ δικαιότερον ὑμᾶς τοὺς τοῦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντας καθεστῶτας, ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας, ὁμοψύχους ἀλλήλοις εἶναι· ἐπισκεψώμεθα δὲ λογισμῷ μείζονι, καὶ πλείονι συνέσει τὸ ῥηθὲν ἐνθυμηθῶμεν, εἴπερ ὀρθῶς ἔχει δι' ὀλίγας, καὶ ματαίας ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλονεικίας, ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς ἀντικεῖσθαι, καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοίᾳ χωρίζεσθαι δι' ὑμῶν, οἳ πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω, καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικοῦμεν. δημώδη ταῦτ' ἐστὶ, καὶ παιδικαῖς ἀνοίαις ἁρμόττοντα μᾶλλον, ἢ τῇ ἱερέων, καὶ φρονίμων ἀνδρῶν συνέσει προσήκοντα· ἀποστῶμεν ἑκόντες τῶν Διαβολικῶν πειρασμῶν· ὁ μέγας ἡμῶν Θεὸς ὁ Σωτὴρ πάντων, κοινὸν ἅπασι τὸ φῶς ἐξέτεινεν. ὑφ' οὗ τῇ προνοίᾳ, ταύτην ἐμοὶ τῷ θεραπευτῇ τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος ἐνεγκεῖν συγχωρήσατε, ὅπως ὑμᾶς τοὺς ἐκείνου δήμους, ἐμῇ προσφωνήσει καὶ ὑπηρεσίᾳ, καὶ νουθεσίας ἐνστάσει πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπανάγοιμι· ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστι πίστις ἐν ὑμῖν, καὶ μία τῆς καθ' ὑμᾶς αἱρέσεως σύνεσις, τό τε τοῦ νόμου παράγγελμα, τοῖς δι' ἑαυτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς πρόθεσιν, τὸ ὅλον συγκλείει· τοῦτο ὅπερ ὑμῖν ἐν ἀλλήλοις φιλονεικίαν ἤγειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς νόμου δύναμιν ἀνήκει, χωρισμόν τινα καὶ στάσιν ἐν ὑμῖν μηδαμῶς ἐμποιείτω· καὶ λέγω ταῦτα, οὐχ' ὡς ἀναγκάζων ὑμᾶς ἐξάπαντος τῇ λίαν εὐηθεῖ, καὶ οἵα δήποτε ἐστὶν ἐκείνη ζητήσει συντίθεσθαι· δύναται γὰρ καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ὑμῖν ἀκέραιον φυλάττεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ πάντων κοινωνία τηρεῖσθαι, κἂν τὰ μάλιστά τις ἐν μέρει πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἐλαχίστου διαφωνία γένηται· ἐπεὶ μὴ δὲ πάντες ἐν πᾶσι ταυτὸ βουλόμεθα, μηδὲ μία τίς ἐν ἡμῖν φύσις ἢ γνώμη πολιτεύεται· περὶ μὲν οὖν τῆς θείας προνοίας, μία τὶς ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος· ἃ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζητήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, κἂν μὴ πρὸς μίαν γνώμην συμφέρητε, μένειν εἴσω λογισμῶν προσήκει, τῷ τῆς διανοίας ἀπορρήτῳ τηρούμενα· τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἀπόρρητόν τε καὶ ἐξαίρετον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἥ τε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν τιμὴ, μενέτω παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος· ἐπανέλθετε δὲ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ χάριν. ἀπόδοτε τῷ σύμπαντι λαῷ τὰς οἰκείας περιπλοκάς· ὑμεῖς τε αὐτοὶ καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες, αὖθις ἀλλήλους ἐπίγνωτε· ἡδίων γὰρ πολλάκις

A contentio: neque ullum novum a vobis de Dei cultu introductum eſt dogma. Sed unam eamdemque ſententiam ambo tenetis; adeo ut ad communionis ſocietatem coire facile poſſitis. Vobis enim pertinaciter contendentibus de rebus parvis atque leviſſimis, tam numeroſum Dei populum veſtro arbitrio regi, atque impelli non decet, in tanta præſertim animorum diſſenſione: nec ſolum id indecorum, ſed prorſus nefas eſſe exiſtimatur. Atque ut prudentiam veſtram minore exemplo commonefaciam; ſcitis ipſos etiam philoſophos, unius ſectæ profeſſione inter ſe omnes fœderari; eoſdem tamen in aliqua aſſertionum parte interdum diſcrepare. Verum
B licet in ipſa ſcientiæ perfectione diſſentiant, nihilominus ob ſectæ communionem rurſus in unum conſpirant. Quod ſi ita eſt, quomodo non multo juſtius fuerit, vos, qui ſummi Dei miniſtri eſtis, in ejuſdem religionis profeſſione unanimes permanere? Sed accuratius ſi placet & attentius expendamus id, quod jam dixi; æquumne ſit, ut ob levium, & inanium verborum inter vos contentiones, fratres fratribus velut in acie oppoſiti ſtent; utque venerabilis conventus, per vos, qui de rebus adeo exiguis, & minime neceſſariis rixamini, impia diſſenſione diſſideat. Plebeja ſunt hæc, & quæ puerili magis inſcitiæ quam ſacerdotum, & prudentium virorum ſapientiæ
C congruant. Abſcedamus noſtra ſponte a Diaboli tentationibus. Maximus Deus noſter, & omnium Servator, communem cunctis lucem porrexit; ſub cujus auſpicio, ac providentia, mihi ejus famulo & cultori concedite, quæſo, ut hoc opus ad exitum perducam; quo populus illius mea allocutione, atque opera, & admonitionum inſtantia, ad conventus unitatem revocetur. Nam cum vobis, ut dixi, una eademque ſit fides, una de religione noſtra ſententia; cumque legis præceptum utraque ſui parte omnes in unam animorum conſenſionem conſtringat: iſtud, quod levem inter vos excitavit contentionem, quandoquidem ad totius religionis ſummam non pertinet, non eſt, cur ullum inter vos
D diſſidium, ac ſeditionem faciat. Atque hæc ego non eo dico, ut vos de inepta, & qualiſcunque demum vocanda eſt, quæſtione, idem omnino ſentire cogam. Poteſt enim gravitas conventus integra apud vos conſervari, & una eademque inter omnes communio retineri, quamvis invicem de re aliqua minimi momenti diſſentiatis. Siquidem nec idem omnes volumus in omnibus; nec una omnium indoles eſt, atque ſententia. Itaque de divina quidem providentia, una inter vos ſit fides, unus ſenſus, unum divini numinis fœdus. Quæ vero de leviſſimis iſtis quæſtionibus inter vos ſubtiliter diſputatis, licet non in eandem conveniatis ſenten-
E tiam, interiore mentis cogitatione continere, & arcano pectoris recondere debetis. Maneat firma in vobis communis amicitiæ prærogativa, & veritatis fides, & Dei legiſque obſervantia: recurrite ad mutuam dilectionem & caritatem: reddite univerſo populo ſuos amplexus. Ipſi viciſſim expurgatis, ut ita dicam, animis veſtris, voſmetipſos agnoſcite. Sæpe enim poſt depoſitas inimicitias,

(d) ταῖς ἡμετέραις ἰθύνεσθαι φρεσίν. Totus hic locus in Codice Leonis Allatii ita ſcribitur, τοσοῦτον τοῦ Θεοῦ λαὸν ὃν ὑπὸ ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς, καὶ φρεσὶν εὐθύνεσθαι προσήκει, διχονοεῖν οὔτε πρέπον, &c. Nec aliter legit Epiph. Scholaſt. Sic enim vertit: *Tantum Dei populum, quem veſtris orationibus, & prudentia convenit gubernari, diſcordare nec decet, nec omnino fas eſſe credibile eſt.*

(e) τῆς

SÆC.IV. tias, reconciliata iterum gratia, jucundior exiſtit amicitia. Reddite igitur mihi tranquillos dies, & noctes curarum expertes; ut mihi quoque puræ lucis voluptas, & quietæ vitæ lætitia in poſterum conſervetur. Quod niſi conſecutus fuero, ingemiſcam neceſſe eſt, totuſque lacrimis perfundar: nec reliquum vitæ tempus placide exigam. Nam quamdiu populus Dei, conſervos meos dico, iniqua ac pernicioſa contentione diſciſſus eſt, qui fieri poteſt, ut ego deinceps animo conſiſtam? Atque ut doloris hac re mei magnitudinem intelligatis, paulisper attendite. Nuper cum Nicomediam veniſſem, protinus in Orientem iter facere decreveram. Cumque profectionem urgerem, & majore jam ex parte vobiſcum eſſem, hujus rei nuntius conſilium noſtrum retro avertit; ne cogerer ea coram aſpicere, quæ ne auditu quidem tenus tolerare me poſſe exiſtimabam. Poſthac igitur conſenſu veſtro viam mihi in Orientem aperite, quam mihi mutuis inter vos contentionibus obſtruxiſtis. Date hoc mihi, ut & vos, & reliquos omnes populos lætos, atque hilares quamprimum videre, & pro communi omnium concordia ac libertate debitas Deo gratias, cum unanimi laudum concentu referre poſſim.

(e) τῆς ἔχθρας ὑπόθεσιν. In Annotationibus ad lib. 2. Euſebii de vita Conſtantini, monui, ſcribendum videri ἀπόθεσιν, ut in quibuſdam exemplaribus legitur. Sed cum noſtri Codices Florentinus, Sfortianus, & Allatii nihil hic mutent, ferri poteſt vulgata lectio, quam confirmat etiam Epiph. Scholaſticus. Sic enim vertit: *Suaviores crebro ſunt amicitiæ poſt inimicitiarum cauſas ad concordiam reſtitutæ.*

CAPUT VIII.

De Synodo, quæ habita eſt Nicææ in Bithynia, & de fide, quæ ibi promulgata eſt.

ET hæc quidem Imperator admirabili ſapientia præditus per literas ſuadebat. Sed malum adeo invaluerat, ut nec Imperatoris diligentia, nec auctoritas illius, qui literas attulerat, quidquam profecerit. Nam neque Alexander, neque Arius, his literis molliti ſunt: & in ipſa plebe ingens tumultus, & contentio graſſabatur. Sed & alius ſuberat localis morbus, qui Eccleſias non mediocriter conturbabat; diſſenſio ſcilicet de feſto Paſchæ die; quæ quidem in Orientis dumtaxat partibus verſabatur; his Judæorum more feſtum diem celebrare; illis reliquos totius orbis Chriſtianos in hoc imitari ſtudentibus. Ceterum quamvis de die feſto inter ſe hoc modo diſſiderent, non tamen ideo a communione mutua abſtinebant. Sed diei feſti lætitia hoc diſſenſionis nubilo fuſcabatur. Cum igitur Imperator duobus his malis Eccleſiam concuti videret, univerſalem Synodum congregavit, omnes undequaque Epiſcopos per literas invitans, ut Nicæam Bithyniæ convenirent. Proinde ex variis provinciis, ac civitatibus multi adfuerunt Epiſcopi, de quibus Euſebius Pamphili in tertio de vita Conſtantini libro hæc ad verbum ſcribit. Ex omnibus Eccleſiis, quæ univerſam Europam, Africam, atque Aſiam impleverant, ii, qui inter Dei miniſtros eminebant, ſimul convenere. Unaque ædes ſacra, veluti Dei nutu dilatata, Syros ſimul, & Cilices, Phœnices, & Arabes, & Palæſtinos, Ægyptios præterea, Thebæos, ac Libyas, aliosque ex Meſopotamia profectos, ambitu ſuo complexa eſt. Quidam etiam ex Perſide Epiſcopus Concilio interfuit. Ac ne Scy-

A κις γίνεται φιλία μετὰ τὴν (e) τῆς ἔχθρας ὑπόθεσιν· αὖθις εἰς καταλλαγὴν ἐπανέλθετε. ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνὰς μὲν ἡμέρας, νύκτας δὲ ἀμερίμνους, ἵνα κἀμοί τις ἡδονὴ καθαροῦ φωτὸς, καὶ βίου λοιπὸν ἡσύχου εὐφροσύνη σώζηται· εἰ δὲ μὴ, στένειν ἀνάγκη, καὶ δακρύοις δι᾽ ὅλου σύνεχεσθαι, καὶ μηδὲ τὸν τοῦ ζῆν αἰῶνα πραέως ὑφίστασθαι· τῶν γάρτοι τοῦ Θεοῦ λαῶν, τῶν συνθεραπόντων λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκῳ καὶ βλαβερᾷ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίᾳ κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ λογισμῷ συνεστάναι λοιπόν· ἵνα δὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν αἴσθησθε, ἀκούσατε· πρῴην ἐπιστὰς τῇ Νικομηδέων πόλει, παραχρῆμα εἰς τὴν ἑῴαν ἠπειγόμην τῇ γνώμῃ· σπεύδοντι δέ μοι πρὸς ὑμᾶς ἤδη, καὶ τῷ B πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι, ἡ τοῦ δὲ τοῦ πράγματος ἀγγελία, πρὸς τὸ ἔμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεχαίτισεν· ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷν ἀναγκασθείην, ἃ μηδὲ ταῖς ἀκοαῖς προσέσθαι δυνατὸν ἡγούμην· ἀνοίξατε δή μοι λοιπὸν ἐν τῇ καθ᾽ ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τῆς ἑῴας τὴν ὁδὸν, ἣν ταῖς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατε· καὶ συγχωρήσατε θᾶττον ὑμᾶς τε ὁμοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας δήμους ἐπιδεῖν χαίροντας, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁπάντων ὁμονίας τε καὶ ἐλευθερίας ὀφειλομένην χάριν, ὑπ᾽ εὐφήμοις λόγων συνθήμασιν, ὁμολογῆσαι τῷ κρείττονι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ τῆς γεγενημένης Συνόδου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας· καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτεθείσης πίστεως.

ΤΟιαῦτα μὲν οὖν θαυμαστὰ καὶ σοφίας μεστὰ, παρῄνει ἡ τοῦ Βασιλέως ἐπιστολή. τὸ δὲ κακὸν ἐπικρατέστερον ἦν καὶ τῆς τοῦ Βασιλέως σπουδῆς, καὶ ἀξιοπιστίας τοῦ διακονησαμένου τοῖς γράμμασιν· οὔτε γὰρ Ἀλέξανδρος, οὔτε Ἄρειος ὑπὸ τῶν γραφέντων ἐμαλάσσοντο. ἀλλά τις ἦν ἄκριτος καὶ παρὰ τοῖς λαοῖς D ἔρις καὶ ταραχή. προϋπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη τὶς προτέρα νόσος τοπικὴ, τὰς Ἐκκλησίας ταράττουσα, ἡ διαφωνία τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· ἥτις περὶ τὰ τῆς ἑῴας μέρη μόνον ἐγένετο· τῶν μὲν Ἰουδαϊκώτερον τὴν ἑορτὴν ποιεῖν ἐσπουδακότων. τῶν δὲ, μιμουμένων σύμπαντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην Χριστιανούς· διαφωνοῦντες δὲ οὕτω περὶ τῆς ἑορτῆς, τῆς κοινωνίας μὲν οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο· σκυθρωποτέραν δὲ τὴν ἑορτὴν τῇ διαφωνίᾳ εἰργάζοντο· δι᾽ ἀμφότερα τοίνυν ὁρῶν ὁ Βασιλεὺς ταραττομένην τὴν Ἐκκλησίαν, σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, τοὺς πανταχόθεν Ἐπισκόπους διὰ γραμμάτων εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι παρακαλῶν· παρῆσάν τε ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων οἱ Ἐπίσκοποι· E περὶ ὧν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς τὸν Κωνσταντίνου βίον, τάδε κατὰ λέξιν φησίν· Τῶν γοῦν Ἐκκλησιῶν ἁπασῶν, αἳ τὴν Εὐρώπην ἅπασαν, Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνῆκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια. εἷς τε οἶκος εὐκτήριος, ὥσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρους τε καὶ Κίλικας, Φοίνικάς τε καὶ Ἀραβίους, καὶ Παλαιστινοὺς, καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τούς τε ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν ὁρμωμένους· ἤδη δὲ καὶ Πέρσης Ἐπίσκοπος τῇ Συνόδῳ παρῆν· οὔτε Σκύ-

Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας· Πόντος τε καὶ Ἀσία, Φρυγία τε καὶ Παμφυλία, τοὺς παρ' αὐτοῖς παρεῖχον ἐκκρίτους· ἀλλὰ καὶ Θρᾶκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοί τε καὶ Ἠπειρῶται, τούτων τε οἱ ἔτι προσωτάτω οἰκοῦντες ἀπήντων· αὐτός τε Ἱσπανῶν ὁ πάνυ βοώμενος, εἷς ἦν τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων· τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως, ὁ μὲν προεστὼς, διὰ γῆρας ὑστέρει· Πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες, τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν. τοιοῦτον μόνον ἐξ αἰῶνος, εἷς βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, Χριστῷ στέφανον δεσμῷ συνάψας εἰρήνης, τῷ αὐτοῦ Σωτῆρι τῆς κατ' ἐχθρῶν καὶ πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀνετίθη χαριστήριον, εἰκόνα χορείας Ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συστησάμενος. ἐπεὶ κατ' ἐκείνους συνῆχθαι λόγος, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἄνδρας εὐλαβεῖς, ἐν οἷς ἐτύγχανον Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον τε καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης, τῆς κατὰ Κυρήνην. οἵ τε ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ Προσήλυτοι, Κρῆτες καὶ Ἄραβες. πλὴν ὅσον ἐκείνοις μὲν ὑστέρει, τὸ μὴ ἐκ Θεοῦ λειτουργῶν συνεστάναι τοὺς πάντας· ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης χορείας, Ἐπισκόπων μὲν πληθὺς τριακοσίων ἀριθμὸν ὑπερακοντίζουσα ἦν. ἑπομένων δὲ τούτοις Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων, Ἀκολούθων τε πλείστων ὅσων ἑτέρων, οὐδὲ ἦν ἀριθμός. τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ· οἱ δὲ βίου στερρότητι, καὶ καρτερίας ὑπομονῇ· οἱ δὲ, τῷ μέσῳ τρόπῳ κατεκοσμοῦντο· ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν, χρόνου μήκει τετιμημένοι· οἱ δὲ, νεότητι καὶ ψυχῆς ἀκμῇ διαλάμποντες· οἱ δὲ, ἄρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς λειτουργίας δρόμον· οἷς δὴ πᾶσι βασιλεὺς, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι διετάξατο· καὶ τοιαῦτα μὲν (a) περὶ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων, Εὐσέβιος. ἐπιτελέσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπινίκιον κατὰ Λικιννίου ἑορτὴν, ἀπήντα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Νίκαιαν. διέπρεπον δὲ ἐν τοῖς Ἐπισκόποις, Παφνούτιός τε ὁ ἐκ τῆς ἄνω Θηβαΐδος, καὶ Σπυρίδιον ὁ ἐκ Κύπρου. ὅτου χάριν δὲ (b) τούτων ἐμνημονεύσαμεν, μετὰ ταῦτα ἐρῶ· συμπαρῆσαν δὲ καὶ λαϊκοὶ πολλοὶ διαλεκτικῆς ἔμπειροι, ἐν ἑκατέρῳ μέρει συνηγορεῖν προθυμούμενοι· ἀλλὰ τὴν μὲν Ἀρείου δόξαν συνεκρότουν, Εὐσέβιός τε ὁ Νικομηδεὺς, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ Θέογνις, καὶ Μάρις. ὧν ὁ μὲν Νικαίας Ἐπίσκοπος ἦν Μάρις δὲ, τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος· τούτοις δὲ γενναίως ἀντηγωνίζετο Ἀθανάσιος, Διάκονος μὲν τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας· σφόδρα δὲ αὐτὸν διὰ τιμῆς ἦγεν Ἀλέξανδρος ὁ Ἐπίσκοπος. διὸ καὶ φθόνος ὡπλίσατο κατ' αὐτοῦ, ὡς ὕστερον λέξομεν. μικρὸν οὖν πρὸ τῆς εἰς ἕνα τόπον συνελεύσεως τῶν Ἐπισκόπων, οἱ Διαλεκτικοὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς προαγῶνας ἐποιοῦντο τῶν λόγων· Ἑλκομένων δὲ πολλῶν πρὸς τὸ τοῦ λόγου τερπνὸν, εἷς τις τῶν ὁμολογητῶν λαϊκὸς, ἀκέ-

A Scytha quidem desideratus est in hoc choro. Pontus item, Galatia, Pamphylia & Cappadocia, Asia quoque & Phrygia lectissimum quemque ex suis præbuere. Thraces præterea, ac Macedones, Achivi, & Epirotæ, & qui longissimo ultra hos intervallo positi sunt, nihilominus adfuere. Ab ipsa quoque Hispania vir ille multo omnium sermone celebratus, una cum reliquis aliis consedit. Aberat quidem regiæ urbis Antistes: sed præsto erant Presbyteri, qui vices ejus implerent. Hujusmodi coronam pacis vinculo consertam, & connexam solus ab omni ævo Imperator Constantinus, velut divinum grati animi monumentum, pro victoriis, quas B de hostibus, & inimicis retulerat, Christo Servatori suo dedicavit; hoc amplissimo cœtu, tanquam imagine quadam Apostolici chori, nostris temporibus convocato. Siquidem & Apostolorum temporibus, viri religiosi ex omni natione, quæ sub cœlo est, in unum convenisse dicuntur. Inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Judæam & Cappadociam, Pontum, Asiam & Phrygiam ac Pamphiliam, Ægyptum, & partes Libyæ, quæ est juxta Cyrenem: advenæ quoque Romani, Judæi & Proselyti, Cretenses, & Arabes. Verum apud istos quidem hoc minus fuit, quod non omnes erant Dei ministri, qui convenerant. C In præsenti autem choro, Episcopi quidem trecenti, & amplius adfuerunt. Presbyterorum vero, qui eos comitati sunt, Diaconorum, Acoluthorum, aliorumque complurium numerus iniri vix potest. Porro ex his Dei ministris, alii sermone sapientiæ, alii gravitate vitæ, & laborum tolerantia eminebant: alii modestia, & comitate morum erant ornati. Ac nonnulli quidem eorum ob provectam ætatem maximo in honore erant: nonnulli & corporis, & animi juvenili vigore enitebant. Quidam recens admodum ministerii sui stadium erant ingressi. Quibus omnibus quotidie annonas copiose præberi Imperator mandaverat. Ac de his quidem, qui eo convenere, Eusebius ita scribit. D Imperator vero, cum ob victoriam de Licinio partam triumphales ludos edidisset, ipse quoque Nicæam perrexit. Erant inter Episcopos, duo quidam celeberrimi nominis, Paphnutius ex superiore Thebaide & Spyridion Cyprius. Quamobrem vero istorum mentionem fecerim, dicam paulo post. Aderant etiam complures laici, dialecticæ artis periti, suæ partis patrocinium parati suscipere. Ceterum Arii opinionem tuebantur tum Eusebius Nicomediensis, ut antea dixi, tum Theognis, & Maris: quorum ille quidem Nicææ, hic Chalcedonis in Bithynia erat Episcopus. Adversus istos Athanasius fortiter dimicabat, qui tunc quidem Alexandrinæ Ecclesiæ Dia- E conus. Ceterum magno in honore apud Alexandrum erat Episcopum: unde etiam invidiæ livor contra eum exarsit, sicut postea dicturus sum. Interim vero, paulo antequam in unum locum convenirent Episcopi, Dialectici quibusdam sermonum prolusionibus contra nonnullos velitantes, sese exercebant. Cumque multi verborum suavitate allicerentur, laicus quidam ex confessorum numero, recto

(a) περὶ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων Εὐσέβιος. Hoc loco aliquot voculis auctior est codex Allatii. Sic enim habet, περὶ τῶν ἐκεῖ συνελ. ὁ Παμφίλου διεξῆλθεν Εὐσέβιος. Quod quidem majorem habet ἔμφασιν.

(b) τούτων ἐμνημονεύσαμεν. Hoc etiam loco idem codex Allatii vocem interserit hoc modo, οὗ χάριν δὲ τούτων ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, μετὰ ταῦτα ἐρῶ.

SÆC. IV. recto ac simplici præditus sensu, cum Dialecticis congreditur, hisque illos verbis compellavit. Christus & Apostoli non artem nobis Dialecticam, nec inanem versutiam tradiderunt, sed apertam ac simplicem sententiam, quæ fide bonisque actibus custoditur. Quæ cum dixisset, omnes, qui aderant, admiratione perculsi, ei assenserunt: Dialectici vero simplici sermone veritatis audito, posthac æquiore animo conquievere. In hunc modum tumultus ille, quem Dialectica concitaverat, penitus compressus est. Postero die Episcopi omnes unum in locum conveniunt. Post illos advenit etiam Imperator. Qui postquam ingressus est, stetit in medio: nec prius sedere sustinuit, quam Episcopi id nutu significassent. Tanta illos observantia, ac reverentia Imperator prosequebatur. Facto deinde, ut par erat, silentio, Imperator ex sella verba facere cœpit, ad consensum eos exhortans, atque concordiam. Et privatas quidem simultates, ut singuli deponerent, admonuit. Quippe complures eorum sese mutuo accusabant: nonnulli etiam pridie ejus diei libellos supplices Imperatori porrexerant. Ipse vero, ut proposito negotio, cujus gratia convenerant, instare potius vellent, eos hortatus, libellos omnes exuri jussit, adjecto tantum hoc elogio. Christus præcipit, ut veniam fratri det, quisquis sibi ipsi veniam dari velit. Tunc igitur cum de pace & concordia abunde disseruisset, deinceps ut de religionis nostræ dogmatibus accuratius disquirerent, eorum arbitrio, potestatique permisit. Verum operæ pretium fuerit audire, quid de his rebus narret Eusebius in tertio illo jam superius a nobis commemorato libro de vita Imperatoris Constantini. Sic autem ait. Multis igitur hunc in modum ex utraque parte propositis, magnaque controversia in ipso principio excitata, Imperator cuncta patientissime auscultans intento animo propositas quæstiones excepit; & quæ ab utraque parte dicebantur, vicissim astruens, atque adjuvans, pertinacius certantes paulatim conciliavit. Cumque omnes placide alloqueretur, & græca uteretur lingua, quippe qui ne hujus quidem linguæ ignarus esset, suavissimus, ac jucundissimus fuit; dum alios vi rationum adductos in suam sententiam trahit; alios orat, & flectit; eosque qui recte dixissent, laudibus afficit: & universos ad concordiam incitat. Donec tandem eos concordes in omnibus, de quibus antea certabatur, atque unanimes effecit. Adeo ut non modo unius fidei consonantia apud omnes obtineret; verum etiam unum idemque tempus in salutaris festi celebratione ab omnibus firmaretur. Porro ea quæ in commune placuerant, scriptis mandata, & singulorum subscriptione roborata sunt. Et hæc quidem Eusebius ad verbum scripta istis de rebus nobis reliquit. Nos vero ea hoc loco proferre non alienum duximus: sed eorum testimonio utentes, huic historiæ nostræ consulto inseruimus; ut si qui forte Nicænum Concilium tanquam in causa fidei lapsum condemnare voluerint, iis

A ἀκέραιον ἔχων τὸ φρόνημα, ἀντιπίπτει τοῖς Διαλεκτικοῖς, καὶ φησὶ πρὸς αὐτοῖς. ὡς ἄρα ὁ Χριστὸς, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οὐ Διαλεκτικὴν ἡμῖν παρέδωσαν τέχνην, οὐδὲ κενὴν ἀπάτην, (c) ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην, πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις φυλαττομένην. ταῦτα εἰπόντος, οἱ μὲν παρόντες πάντες ἐθαύμασαν, καὶ ἀπεδέξαντο. οἱ δὲ Διαλεκτικοὶ, εὐγνωμονέστερον ποιοῦντες ἡσύχασαν, τὸν ἁπλοῦν λόγον τῆς ἀληθείας ἀκούσαντες. τότε μὲν οὖν οὕτως ὁ ἐκ τῆς Διαλεκτικῆς γινόμενος θόρυβος κατεστάλη. τῇ δὲ ἑξῆς, πάντες ἅμα οἱ Ἐπίσκοποι εἰς ἕνα τόπον συνήρχοντο. παρῄει δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς μετ' αὐτούς· καὶ ἐπεὶ παρῆλθεν, εἰς μέσους ἔστη. καὶ οὐ πρότερον
B καθίζειν ᾑρεῖτο, πρὶν ἂν οἱ Ἐπίσκοποι ἐπινεύσειαν. τοσαύτη τὶς εὐλάβεια καὶ αἰδὼς τῶν ἀνδρῶν, τὸν Βασιλέα κατεῖχεν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πρέπουσα τῷ καιρῷ ἡσυχία ἐγένετο, ἤρξατο ὁ Βασιλεὺς αὐτόθεν ἐκ τῆς καθέδρας, παραινετικοῖς πρὸς αὐτοὺς χρῆσθαι λόγοις, πρὸς συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν προτρέπων αὐτούς· καὶ τὴν μὲν ἑκάστου ἰδιάζουσαν λύπην πρὸς τὸν πλησίον, παραχωρεῖν συνεβούλευε. καὶ γὰρ ἀντεγκαλοῦντες ἦσαν ἀλλήλοις οἱ πλείονες. πολλοί τε ἐξ αὐτῶν βιβλία δεήσεων τῷ Βασιλεῖ τῇ προτεραίᾳ ἦσαν ὀρέξαντες. ἐπὶ δὲ τὸ προκείμενον, δι' ὃ καὶ συνεληλύθεισαν, χωρεῖν παρακαλέσας, τὰ βιβλία καυθῆναι ἐκέλευσεν, ἐπειπὼν μόνον. κελεύει Χριστὸς ἀφιέναι τῷ ἀδελφῷ,
C τὸν ἀφέσεως τυχεῖν ἐπειγόμενον· τότε οὖν τοὺς περὶ ὁμονοίας καὶ εἰρήνης λόγους εἰς πλάτος διεξελθὼν, αὖθις περὶ τῶν δογμάτων ἐπιμελέστερον ἐπισκέψασθαι τῇ αὐτῶν γνώμῃ ἐπέτρεψεν. οἷα δὲ καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου ὁ αὐτός φησιν Εὐσέβιος, ἐπακοῦσαι καλόν· ἔστι δὲ ταῦτα πλείστων δὴ τῶν ὑφ' ἑκατέρῳ τάγματι προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικάκως ἐπηκροᾶτο ὁ Βασιλεὺς τῶν πάντων, σχολῇ τε εὐτόνῳ τὰς προτάσεις ὑπεδίχετο. ἐν μέρει τε ἀντιλαμβανόμενος τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἠρέμα
D συνῆγε τοὺς φιλονείκως ἐνισταμένους, πρᾴως τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας· ἑλληνίζων τε τῇ φωνῇ, ὅτι μὲ δὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκύτερός τις ἦν καὶ ἡδὺς, τοὺς μὲν συμπείθων, τοὺς δὲ καὶ δυσωπῶν τῷ λόγῳ. τοὺς δὲ εὖ λέγοντας ἐπαινῶν, πάντας δὲ εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, ὁμογνώμονάς τε καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἅπασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατεστήσατο: ὡς ὁμοφώνως μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν· τῆς δὲ Σωτηρίου ἑορτῆς, τὸν αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν· ἐκυροῦτό τε ἤδη, καὶ ἐγγράφως δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου τὰ κοινῇ δεδογμένα. τοιαῦτα καὶ περὶ τούτων
E ταῖς ἑαυτοῦ φωναῖς ὁ Εὐσέβιος ἐγγράφως κατέλιπεν· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀκαίρως αὐτοῖς ἐχρησάμεθα· ἀλλὰ μάρτυσι χρώμενοι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεχθεῖσι, τῇδε αὐτὰ κατετάξαμεν τῇ γραφῇ· ἵν' ὅταν τινες τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ὡς περὶ τὴν πίστιν σφαλείσης καταγινώσκωσι, μὴ

(c) ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην. Magis placet scriptura, quam præfert codex Allatii, γυμνὴν γνῶσιν ἐν πίστει, &c. Atque ita prorsus legerat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Sed puram scientiam fide, & bonis operibus observandam*. Cæterum Socrates hanc narrationem videtur hausisse ex Rufino libro decimo, ubi Rufinus agit de Concilio Nicæno. Sed Socrates quædam de industria mutavit. Gelasius vero cum hoc argumentum nactus esset, mirum in modum auxit, atque amplificavit, singulorum Philosophorum interrogationes referens, & responsa Episcoporum. Quæ omnia fabulas prorsus redolent, quam Historiam rerum gestarum.

(d) Σα-

μὴ αὐτῶν ἀνεχώμεθα, μὴ δὲ πιστευόμενοι (d) Σαβίνῳ τῷ Μακεδονιανῷ, ἰδιώτας αὐτοὺς καὶ ἀφελεῖς καλοῦντι τοὺς ἐκεῖσε συνελθόντας. Σαβῖνος γὰρ, ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης, Μακεδονιανῶν Ἐπίσκοπος, συναγωγὴν ὧν διάφοροι Ἐπισκόπων Σύνοδοι ἐγγράφως ἐξέδωκαν ποιησάμενος, τοὺς μὲν ἐν Νικαίᾳ, ὡς ἀφελεῖς καὶ ἰδιώτας διέσυρε, μὴ αἰσθανόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸν Εὐσέβιον, τὸν μετὰ πολλῆς δοκιμασίας τὴν πίστιν ὁμολογήσαντα, ὡς ἰδιώτην διαβάλλει. καὶ τινὰ μὲν ἑκὼν παρέλιπεν· τινὰ δὲ παρέτρεψεν· πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν μᾶλλον ἐξείληφεν. καὶ ἐπαινεῖ μὲν τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς ἀξιόπιστον μάρτυρα. ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸν Βασιλέα, ὡς τὰ Χριστιανῶν δογματίζειν δυνάμενον· μέμφεται δὲ τῇ ἐκτεθείσῃ ἐν Νικαίᾳ πίστει, ὡς ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ οὐδὲν ἐπισταμένων ἐκδεδομένῃ· καὶ ὃν ὡς σοφὸν καὶ ἀψευδῆ καλεῖ μάρτυρα τούτου τὰς φωνὰς ἑκουσίως ὑπερορᾷ· φησὶ γὰρ ὁ Εὐσέβιος, ὅτι τῶν παρόντων ἐν τῇ Νικαίᾳ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, οἱ μὲν, διέπρεπον σοφίας λόγῳ· οἱ δὲ, βίου στερρότητι. καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς παρὼν, πάντας εἰς ὁμόνοιαν ἄγων, ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους κατέστησεν. ἀλλὰ Σαβίνου μὲν εἴ που χρεία καλέσοι, ποιησόμεθα μνήμην· ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῆς μεγάλης Συνόδου (e) μεγαλοφώνως ἐξενεχθεῖσα συμφωνία τῆς πίστεως, ἐστὶν αὕτη.

(f) Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τάτε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας ὅτι ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

Ταύτην τὴν πίστιν τριακόσιοι μὲν πρὸς τοῖς δεκαοκτὼ, ἔγνωσάν τε καὶ ἔστερξαν· καὶ ὡς φησὶν ὁ Εὐσέβιος, ὁμοφωνήσαντες καὶ ὁμοδοξή-

A iis minime attendamus; nec Sabino Macedoniano credamus; qui imperitos ac simplices vocat eos, qui in eo Concilio convenerunt. Nam Sabinus Macedonianorum apud Heracleam Thraciæ urbem Episcopus, qui diversarum Synodorum acta unum in corpus collegit, Nicæni quidem Concilii sacerdotes, quasi rudes ac simplices deridet; nec animadvertit, se ipsum quoque Eusebium, qui fidem illam post diuturnæ inquisitionis examen amplexus est, ut imperitum simul criminari. Ac nonnulla quidem de industria prætermisit; quædam vero pervertit, atque immutavit. Ceterum cuncta ad institutum suum sensumque pertraxit. Et Eusebium qui-
B dem Pamphili, tanquam testem fide dignissimum laudat: Imperatorem quoque ipsum præconiis afficit, ut pote qui Christianæ fidei dogmata apprime calleret. Fidem vero Nicææ expositam reprehendit, tanquam ab ignaris, & imperitis hominibus conscriptam. Et quem sapientem virum, ac veracem testem nominat, ejus verba sciens, ac prudens despicit, & contemnit. Eusebius enim scribit, ex ministris Dei, qui Nicænæ Synodo interfuerunt, alios sermone sapientiæ, alios vitæ constantia, ac fortitudine excelluisse; & Imperatorem ipsum, qui aderat, ad concordiam cunctos reducentem, unanimes, & consentientes reddidisse. Verum de Sabino
C quidem, sicubi necessitas exegerit, mentionem facturi sumus. Fidei vero consensio Nicææ a magno Concilio magnifice promulgata, hæc est.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium Creatorem: & in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc est ex substantia Patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum; consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo sunt, & in terra. Qui propter nos homines, & propter salutem nostram descendit, incarnatusque, & ho-
D mo factus est, & passus. Qui resurrexit tertia post die: ascendit ad cœlos, venturus est, ut vivos judicet, ac mortuos. Credimus & in Spiritum sanctum: eos autem qui dicunt; fuit aliquando tempus, cum non esset, & antequam gigneretur, non erat: vel quod de non extantibus factus est: aut qui ex altera substantia, vel essentia dicunt esse Filium Dei, aut creatum, aut conversioni mutationique obnoxium, anathematizat sancta Catholica, & Apostolica Ecclesia.

Hanc fidem trecenti quidem, & octodecim Antistites probaverunt, & amplexi sunt: atque ut Eusebius scribit, uno omnes ore, & in
E

(d) Σαβίνῳ τῷ Μακεδονιανῷ. Hic Sabinus Episcopus fuit Macedoniorum in urbe Thraciæ Heraclea, qui collectionem actorum Synodalium composuerat: opus utile admodum; cujus testimonio sæpius utitur Socrates in his libris. Reprehendit tamen eum Socrates plerisque in locis, tum quod mala fide usus esset in actis illis colligendis; ea quidem studiose referens quæ ad adstruendam ipsius hæresim pertinebant, omittens vero contraria: tum quod orthodoxis Episcopis semper infensum se ostenderat. Cujusmodi illud est, quod hoc loco refert Socrates, Patres Nicæni Concilii ignaros, ac simplices fuisse. Sed solemne est hæreticis, adversus sanctissimos Ecclesiæ Patres, ac Doctores conviciari.

(e) μεγαλοφώνως ἐξενεχθεῖσα. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur, ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῆς μεγάλης Συνόδου δὲ ὑπὸ Εὐσεβίου μεγαλοφώνως ἐπαινεθεῖσα συμφωνία, &c. Eandem lectionem secutus est Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Concordia ergo fidei a magno in Nicæa prolatæ Concilio, ab Eusebio clara voce laudata hæc est*. Videtur omnino legisse Epiphanius, παρὰ τῆς μεγ. Συνόδου ἐξενεχθεῖσα δὲ, &c. ut supra.

(f) πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν. Symbolum, quod hic sequitur, deest in omnibus nostris exemplaribus, Regio, Florentino, & Sfortiano. Recte tamen Christophorsonus id reposuit hoc loco. Hic enim positum fuisse a Socrate, tum ex Epiphanio Scholastico discimus, tum ex verbis, quæ proxime sequuntur, ταύτην τὴν πίστιν τριακόσιοι, &c. Manuscripti autem codices Symbolum istud hic omiserunt, eo quod paulo post repeteretur in epistola Eusebii Pamphili.

(g) πέν-

SÆC. IV. & in unam ſententiam conſpirantes conſcripſerunt. Quinque tantum reperti ſunt, qui illam amplecti nollent, vocem conſubſtantialis reprehendentes: Euſebius ſcilicet Nicomedienſis Epiſcopus, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Thæonas Marmaricæ, & Secundus Ptolemaidis. Nam quoniam conſubſtantiale illud eſſe ajebant, quod ex alio eſt vel partitione, vel fluxu, vel eruptione: eruptione quidem, ut ex radicibus germina: fluxu, ut ex parentibus liberi: partitione vero, ut ex auri maſſa duæ, vel tres phialæ: nullo porro ex his modo eſſe Filium Dei: idcirco in eam fidem ſe conſentire non poſſe, aſſeverabant. Vocem igitur conſubſtantialis plurimis cavillis, ac dicteriis inſectati, Arii depoſitioni ſubſcribere noluerunt. Quam ob cauſam Synodus quidem Arium, & omnes, qui cum eo ſentiebant, anathemate percuſſit; adjecto inſuper, ne Alexandriam ingredi ei liceret. Imperator vero tum Arium ipſum, tum Euſebium, ac Theognin exilio multavit. Et Euſebius quidem, ac Theognis, paulo poſt quam in exilium miſſi eſſent, oblato pœnitentiæ libello, in fidem conſubſtantialis conſenſere, ſicut in progreſſu orationis oſtenſuri ſumus. Tunc vero Euſebius, is, qui cognomentum Pamphili ſortitus eſt, Cæſareæ in Palæſtina ſacerdotium gerens, cum in Synodo paululum hæſitaviſſet, ſecumque expendiſſet, utrum admittenda eſſet fidei formula, tandem & ipſe una cum reliquis aſſenſus eſt, & ſubſcripſit: & Cæſarienſibus ſuis conſcriptam fidei formulam miſit, vocem conſubſtantialis interpretatus, ne quis ſiniſtrum quidpiam de ipſo ſuſpicaretur, eo quod aliquantulum ſubſtitiſſet. Porro quæ ab Euſebio ſcripta ſunt, ſic ſe habent. Quæ de fide Eccleſiaſtica in magno Concilio Nicææ congregato tractata ſunt, veriſimile quidem eſt jam vos aliunde didiciſſe, fratres cariſſimi, cum accuratam rerum geſtarum narrationem fama plerumque ſoleat præcurrere. Verum ne iſtiuſmodi rumore res vobis aliter, quam ſe habet, nuntietur, neceſſarium putavimus ad vos mittere; primum quidem fidei formulam a nobis propoſitam; deinde alteram, quam Epiſcopi quibuſdam ad noſtram adjectis appendicibus promulgarunt. Noſtra igitur formula, quæ in conſpectu Imperatoris Deo cariſſimi lecta, recte ac probe ſe habere omnibus viſa eſt, ſic habet. Sicut ab anteceſſoribus noſtris Epiſcopis accepimus, tunc cum primis fidei rudimentis inſtructi, & cum ſalutari lavacro tincti ſumus: ſicut ex divinis ſcripturis didicimus, & ſicut ipſi tum in presbyterio, tum in Epiſcopali gradu conſtituti & credidimus, & docuimus, ita nunc etiam credentes, fidem noſtram vobis exponimus: eſt autem hujusmodi. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, viſibilium omnium, & inviſibilium Creatorem: & in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Dei verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia ſæcula ex Deo Patre genitum, per quem omnia facta ſunt: qui propter noſtram ſalutem incarnatus eſt, & inter homines

A δοξήσαντες ἔγραφον· (g) πέντε δὲ μόνοι οὐ προσεδέξαντο, τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου ἐπιλαβόμενοι· Εὐσέβιός τε ὁ Νικομηδείας Ἐπίσκοπος, καὶ Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς, Σηκοῦνδος Πτολεμαΐδος· ἐπεὶ γὰρ ἔφασαν, ὁμοούσιον εἶναι, ὃ ἔκ τινός ἐστιν, ἢ κατὰ μερισμόν, ἢ κατὰ ῥεῦσιν, ἢ κατὰ προβολήν· κατὰ προβολὴν μέν, ὡς ἐκ ῥιζῶν βλάστημα· κατὰ δὲ ῥεῦσιν, ὡς οἱ πατρικοὶ παῖδες· κατὰ μερισμὸν δέ, ὡς βώλου χρυσίδες δύο ἢ τρεῖς· κατ' οὐδὲν δὲ τούτων ἐστὶν ὁ Υἱός· διὰ τοῦτο οὐ συγκατατίθεσθαι τῇ πίστει ἔλεγον· πολλὰ οὖν τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου σκώψαντες, τῇ καθαιρέσει Ἀρείου ὑπογράψαι οὐκ ἠβουλή-
B θησαν· διόπερ ἡ Σύνοδος, Ἄρειον μὲν καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ, ἀνεθεμάτισεν ἅπαντας, προσθέντες μήτε ἐπιβαίνειν τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτόν· Βασιλέως δὲ πρόσταγμα, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν, εἰς ἐξορίαν ἀπέστειλεν· Εὐσέβιος μὲν οὖν καὶ Θέογνις μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἐξορίαν βιβλίον μετανοίας ἐπιδόντες, τῇ πίστει τοῦ ὁμοουσίου συνέθεντο, ὡς προϊόντες δηλώσωμεν· τότε δὲ ἐν τῇ Συνόδῳ, Εὐσέβιος ὁ τὴν Παμφίλου προσωνυμίαν ἔχων, καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, τὴν Ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος, μικρὸν ἐπιστήσας, καὶ διασκεψάμενος εἰ δεῖ προσδέξασθαι τὸν ὅρον τῆς πίστεως, οὕτως ἅμα τοῖς πολλοῖς πᾶσι συνῄνεσέν τε καὶ συνυπέγραψεν·
C καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν λαῷ ἔγγραφον τὸν ὅρον τῆς πίστεως διεπέμψατο, τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν ἑρμηνεύσας, ἵνα μὴ δὲ ὅλως, τὶς ὑπόνοιαν ἀνθ' ὧν ἐπέστησεν ἔχῃ περὶ αὐτοῦ. (h) ἔστι δὲ αὐτοῦ τὰ γραφέντα, κατὰ λέξιν τάδε. τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλην Σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν καὶ ὑμᾶς ἀγαπητοὶ μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ μόνης τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεθεῖσαν περὶ τῆς
D πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι· τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα. ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν Βασιλέως ἀναγνωσθέν, εὖ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθέν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν Ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν, καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν τῷ Πρεσβυτερείῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐπισκοπῇ ἐπιστεύσαμέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες, τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν. ἔστι δὲ αὕτη. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα
E παντοκράτορα, τὸν τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς γεγεννημένον· δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα, τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις

(g) πέντε δὲ μόνοι. Immo duo tantum Epiſcopi, Secundus, ac Theonas, fidei Nicænæ ſubſcribere recuſarunt, ut recte ſcribit Theodoritus in libro primo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, & ante illum Hieronymus in Dialogo adverſus Luciferianos. Idque aperte confirmat Epiſtola Synodica Concilii Nicæni, quæ hic refertur a Socrate.

(h) ἔστι δὲ αὐτοῦ τὰ γραφέντα. In codice Florentino, & Sfortiano legitur, ἔστι δὲ αὐτὰ τὰ τοῦ Εὐσεβίου τὰ γραφέντα, &c.

(i) προ-

ποις πολιτευσάμενον· καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον· τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες, Πατέρα ἀληθῶς Πατέρα, καὶ Υἱὸν ἀληθῶς Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον Πνεῦμα. καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα, οὕτως ἔχειν, καὶ οὕτω φρονεῖν, καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου οὕτω σχήσειν, καὶ ἐν αὐτῇ ἐνίστασθαι τῇ πίστει, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν ἄθεον· ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντα πεφρονηκέναι, ἐξ οὗ περ ἴσμεν ἑαυτοὺς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρούμεθα. δεικνύναι ἔχοντες δι᾽ ἀποδείξεων, καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρελθόντας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν ὁμοίως· ταύτης ὑφ᾽ ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, οὐδενὶ παρῆν ἀντιλογίας τόπος. ἀλλ᾽ αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν Βασιλεὺς, ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν· οὕτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν ἐμαρτύρατο, καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκαταθέσθαι, καὶ ὑπογράφειν τοῖς δόγμασι, καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἑνὸς μόνου (*i*) προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου· ὃ καὶ αὐτὸς ἡρμήνευσε λέγων ὅτι μὴ κατὰ τὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοι τὸ ὁμοούσιον, οὔτε οὖν κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι· μήτε γὰρ δύνασθαι τὴν ἄϋλον, καὶ νοερὰν, καὶ ἀσώματον φύσιν, σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι. θείοις δὲ καὶ ἀποῤῥήτοις ῥήμασι, προσήκει τὰ τοιαῦτα νοεῖν· καὶ ὁ μὲν σοφώτατος καὶ εὐσεβὴς ἡμῶν Βασιλεὺς, τοιάδε ἐφιλοσόφει· οἱ δὲ, προφάσει τοῦ ὁμοουσίου, (k) τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασι.

A nes versatus: qui passus est, & resurrexit tertia die; ascendit ad Patrem, & iterum venturus est cum gloria, ut vivos judicet, ac mortuos. Credimus etiam in unum Spiritum sanctum. Horum unumquemque esse, ac subsistere credentes: Patrem vere Patrem, Filium vere Filium, & Spiritum sanctum vere Spiritum sanctum: sicut & Dominus noster, cum discipulos suos ad prædicandum mitteret, dixit: Ite ac docete omnes gentes, baptizantes eos, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. De quibus etiam affirmamus, nos ita tenere atque ita sentire, & olim ita tenuisse, & usque ad mortem retenturos, atque in hac fide constanter B permansuros esse, omnem impiam hæresim anathemate damnantes. Hæc nos omnia sincere, atque ex animo sensisse, ex quo nosmetipsi nosse potuimus, atque etiamnum sentire & loqui verissime, coram omnipotente Deo, & coram Domino nostro Jesu Christo testificamur, parati certissimis probationibus ostendere, & vobis persuadere, nos præteritis etiam temporibus ita credidisse, atque ita prædicasse. Cum hæc a nobis fides esset exposita, nullus erat contradicendi locus. Sed & Imperator ipse noster Deo carissimus, eam rectissime conceptam esse, primus omnium testatus est: atque ita sentire se affirmavit, cunctosque hortatus est, ut ei assen- C tirentur, atque subscriberent, utque in hanc doctrinam omnes conspirarent; una duntaxat voce consubstantialis adjecta. Quam quidem vocem ipse quoque interpretatus est, asserens, consubstantiale a se dici, non juxta corporis affectiones, neque per divisionem, aut per sectionem quandam filium ex patre subsistere. Fieri enim non posse, ut materiæ expers natura, & intellectualis, atque incorporea, corpoream ullam affectionem admittat: sed divinis arcanisque rationibus id esse intelligendum. Ac sapientissimus quidem, & religiosissimus Imperator, ita tum philosophatus est. Illi vero occasione vocis illius consubstantialis, hujusmodi formulam con- D scripserunt.

Τὸ Μάθημα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ· φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν Σωτηρίαν κατελθόντα καὶ Σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα

SYMBOLUM.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium, & invisibilium Creatorem: & in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre unicum, hoc est ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum: consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo sunt, & in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, incarnatusque, & homo factus

(*i*) προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου. Affirmare videtur Eusebius, Constantinum Imperatorem auctorem fuisse, ut vocabulum *Consubstantialis* in Symbolo adderetur. Quod tamen nequaquam verisimile est. Neque enim adeo doctus erat Constantinus, quippe qui vix adhuc esset Catechumenus. Sic igitur hæc Eusebii narratio intelligenda est, ut Episcopi quidem post prolatum ab Eusebio Cæsariense Symbolum addendam illi esse censuerint vocem *Consubstantialis*: Constantinus vero eorum sententiam confirmaverit. Eusebius vero, qui se apud suos purgare, & excusare satagebat, quod formulæ fidei in Concilio editæ subscripsisset, quemadmodum testatur Athanasius in libro de Decretis Synodi Nicænæ, & in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ, rem de industria involvit, & Constantino adscribit, quod Episcopis potius erat adscribendum.

E (*k*) τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασι. Post hæc verba, ante Symbolum Nicænum, in codice Florentino, & Sfortiano adduntur hæc verba, τὸ μάθημα. Ita Græci vocabant Symbolum fidei, eo quod a catechumenis memoriter disceretur. Socrates in libro tertio capite 25. πιστεύομεν, εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα, παντοκράτορα, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος. Leontius Bisantius in lib. de Sectis, de Synodo Constantinopolitana loquens: καὶ ἐκτίθενται ὅρον ἤτοι μάθημα πίστεως, ὅπερ λέγομεν. Et multo post de Concilio Chalcedonensi loquens, καὶ ἐκτίθενται μάθημα, πῶς δεῖ πιστεύειν. Et pagina 466. de Zenonis Henotico loquens, Symbolum Nicænum vocat, τὸ μάθημα τὸ ἐν Νικαίᾳ. Restituenda est ea vox in lib. 5. Historiæ Tripertitæ. Nam ubi vulgo legitur: *præsens Concilium celebratum est, non ut anathema discat, neque ut fidei explanationem suscipiat, &c.* Scribendum est: *non ut mathema discat, &c.*

(*l*) τοῦ-

SÆC. IV. ctus eſt, & paſſus. Qui reſurrexit tertia poſt die: aſcendit ad cœlos, venturus eſt, ut vivos judicet, ac mortuos. Et in Spiritum ſanctum. Eos autem, qui dicunt: fuit aliquando tempus, cum non eſſet; & antequam gigneretur, non erat: vel quod de non extantibus factus ſit: aut qui ex altera ſubſtantia, vel eſſentia dicunt eſſe filium Dei, aut creatum, aut converſioni mutationique obnoxium, anathematizat ſancta Catholica, & Apoſtolica Eccleſia.

Cum hæc ab illis dicta eſſet fidei formula, id quod ab illis dictum erat, ex ſubſtantia Patris, & conſubſtantialis, non abſque examine prætermiſimus. Hinc igitur variæ quæſtiones ortæ ſunt, & reſponſiones: & quænam eſſet eorum verborum ſententia, accurate expendebatur. Et has quidem voces, ex ſubſtantia, faſſi ſunt hoc ſignificare, filium quidem eſſe ex patre, ſed non tanquam partem ipſius patris. Hunc ſenſum ut nos quoque amplecteremur, æquum omnino videbatur, cum pia doctrina prædicet, filium ex patre eſſe, non tamen partem eſſe illius ſubſtantiæ. Quamobrem & nos huic notioni aſſenſum præbemus. Ac ne ipſam quidem vocem conſubſtantialis rejicimus, pacis intuitu, & ne a recta intelligentia excidamus. Pari ratione has etiam voces approbavimus, *genitum*, *non factum*. Nam *factum*, verbum eſſe dicebant *commune* reliquis omnibus creaturis, quæ per filium factæ ſunt; quibus nihil ſimile habeat filius: ac proinde eum non eſſe facturam, his, quæ per ipſum facta ſunt, ſimilem; ſed longe præſtantioris, quam reliquas creaturas, eſſe ſubſtantiæ. Quam quidem ex patre eſſe, divina docent oracula, arcano quodam generationis modo, qui nec verbis exprimi, nec intelligentia comprehendi ab ulla poſſit creatura. Sic etiam illud, conſubſtantialem eſſe filium patri, cum allatis rationibus diſcuſſum eſſet, convenit non juxta corporum modum, neque inſtar mortalium animantium accipi debere. Nam neque per diviſionem ſubſtantiæ, neque per abſciſſionem, nec per mutationem paternæ eſſentiæ, atque virtutis id poſſe conſtare. Ingenitam enim patris naturam ab his omnibus alienam eſſe. Verum hoc, conſubſtantialem eſſe patri, nihil aliud ſignificare, quam filium Dei nullam cum creaturis ab ipſo factis ſimilitudinem habere; ſed ſolius patris, a quo genitus ſit, per omnia ſimilem eſſe; nec ex alia quadam hypoſtaſi, aut ſubſtantia, ſed ex patre eſſe. Quod quidem cum ita expoſitum fuiſſet, jure merito approbandum eſſe cenſuimus; quandoquidem nonnullos ex veteribus inſignes Epiſcopos, & diſertos Scriptores, in explicanda Patris, ac Filii divinitate, hoc vocabulo *conſubſtantialis* uſos eſſe cognovimus. Atque hæc dicta ſint de fide, quæ Nicææ promulgata eſt: cui quidem omnes conſenſimus, non leviter, & inconſulto, ſed juxta ſenſus allatos, qui coram ipſo religioſiſſimo Imperatore diſcuſſi, & ob rationes ſuperius expoſitas ab omnibus comprobati ſunt. Sed & anathematiſmum, qui poſt fidei formulam ab illis eſt promulgatus, haudquaquam moleſte ſuſcepi-

A ςάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρα· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἢ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποςάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιςὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθηματίζει ἡ Καθολικὴ, καὶ Ἀποςολικὴ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον, οὐκ ἀνεξέταςον αὐτοῖς καταλιμπάνομεν· ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ B ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο, ἐβασάνιζέν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων· καὶ δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡμολόγητο πρὸς αὐτῶν, δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ Πατρός· (*l*) ταῦτα δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, οὐ μὴν μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ συντιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ, καὶ τὸ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, κα- C τεδεξάμεθα, ἐπειδὲ τὸ ποιηθὲν, κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων, τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων. ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ὅμοιον· κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγενῆσθαι διδάσκει τὰ θεῖα λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράςου καὶ ἀνεπιλογίςου πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος· οὕτω δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίςησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως· οὔτε γὰρ D κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομὴν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως· τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγέννητον φύσιν τοῦ πατρός. (*m*) παραςατικὸν δὲ εἶναι τῷ πατρὶ τὸ ὁμοούσιον, τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γεννητὰ κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐμφαίνειν· μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφομοιῶσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τε ὑποςάσεως καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός. ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμηνευθέντι τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι. ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς Ἐπισκόπους, καὶ συγγραφέας ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολο- E γίας, τῷ τοῦ ὁμοουσίου συγχρησαμένους ὀνόματι· ταῦτα μὲν οὖν, περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίςεως, ᾗ συνεφωνήσαμεν πάντες οὐκ ἀνεξετάςως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας· καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίςιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα, (*n*) ἄλυπον εἶναι

(*l*) ταῦτα δὲ καὶ ἡμᾶς ἐδόκει, &c. In codice Allatii, & apud Theodoritum in libro primo Hiſtoriæ legitur, αὐτῇ δὲ, &c. Sed vulgata lectio melior mihi videtur. Epiphanius Scholaſticus legiſſe videtur διὰ ταῦτα. Sic enim vertit: *Propterea nobis quoque videbatur bene ſe habere, ut mente conſentiremus piæ doctrinæ, &c.*

(*m*) παραςατικὸν δὲ εἶναι τῷ Πατρὶ, &c. Melius apud Theodoritum legitur hoc modo: παραςατικὸν δὲ εἶναι τὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸ, &c.

(*n*) ἄλυπον εἶναι. Apud Theodoritum in libro primo Hiſtoriæ legitur δεκτὸν εἶναι. Et paulo poſt δι' ὃς σχεδὸν, &c. Quod quidem magis placet. In codice certe Allatii δι' ὃ ſcriptum eſt.

(*a*) τὸν

εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρήσασθαι φωναῖς· διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσίς τε καὶ ἀκαταστασία τῶν Ἐκκλησιῶν· μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν· ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μὴ δὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ, τούτοις εἰώθαμεν χρῆσθαι τοῖς ῥήμασι· ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ἀγαπητοὶ, τὸ κεκριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερὸν ὑμῖν καθιστῶντες· καὶ ὡς εὐλόγως, τότε μὲν καὶ μέχρι ὑστάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτεν· τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅτε ἡμῖν εὐγνωμόνως ἐξετάζουσι τῶν λόγων τὴν διάνοιαν, ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις· τοιαῦτα μὲν ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσέβιος εἰς τὴν Παλαιστίνης Καισάρειαν διεπέμψατο· καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων δὲ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, κοινῇ ψήφῳ τάδε ἡ Σύνοδος ἔγραψεν.

A ſcepimus, eo quod peregrinis, & a ſacra ſcriptura alienis vocibus uti prohibeat, ex quibus omnis fere diſſenſio, ac perturbatio Eccleſiarum exorta eſt. Cum igitur nulla divinitus inſpirata ſcriptura iſtis unquam uſa ſit vocibus: De non extantibus, & aliis quæ ibidem ſubjiciuntur, viſum eſt nullatenus rationi conſentaneum eſſe, ut hæc vel dicerentur, vel docerentur. Proinde huic recto ac ſalubri decreto etiam conſenſimus, quippe qui nunquam antea hujuſmodi vocibus uti conſuevisſemus. Hæc vobis neceſſario ſcribenda eſſe duximus, dilectiſſimi, ut vobis liquido demonſtraremus, quanto cum judicio tum dubitatio, tum aſſenſio noſtra librata ſit; B & quod recte atque ordine, primum quidem ad extremam uſque horam reſtitimus, quandiu nonnulla aliter quam oportuit ſcripta nos offendebant; tandem vero ea, quæ nihil offenſionis habebant, ſine contentione amplexi ſumus, poſtquam nobis verborum ſententiam candide examinantibus apparuit, ea prorſus cum illis convenire, quæ nos ipſi in fide primum a nobis expoſita confeſſi fueramus. Hujuſmodi literas Euſebius Pamphili Cæſaream Palæſtinæ direxit. Alexandrinæ vero Eccleſiæ, & cunctis in Ægypto, & Libya, ac Pentapoli degentibus, ipſa Synodus communi ſententia ita ſcripſit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

C

Ἐπιστολὴ τῆς Συνόδου, περὶ ὧν ὥρισεν ἡ Σύνοδος, καὶ ὡς καθῃρέθη Ἄρειος, καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες αὐτῷ.

ΤΗ ἁγίᾳ Θεοῦ χάριτι, καὶ μεγάλῃ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν Σύνοδον συγκροτήσαντες Ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων πόλεών τε καὶ ἐπαρχιῶν, μεγάλη καὶ ἁγία Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη, παρὰ τῆς ἱερᾶς Συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι γράμματα· ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε ἐκρατύνθη. πρῶτον μὲν οὖν ἐξ ἁπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου. καὶ παμψηφεὶ ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ εἶναι ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν· καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν (a) τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος· καὶ κτίσμα καὶ ποίημα ὀνομάζοντος, ἅπαντα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία Σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης ἢ ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφήμων ῥημάτων, ἀναχομένη. καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκεῖνον οἷου τέλους τετύχηκε, πάντως ἢ ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ διὰ οἰκείαν ἁμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσε αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι Θεωνᾶν ἀπὸ

CAPUT IX.

Epiſtola Synodi de iis, quæ ab ipſa conſtituta ſunt, & qualiter Arius, & qui cum ipſo conſenſerant, depoſiti ſunt.

SAnctæ gratia Dei magnæque Alexandrinorum Eccleſiæ, & dilectis fratribus per Ægyptum, Libyam, ac Pentapolim conſtitutis, Epiſcopi Nicææ congregati, magnam ſanctamque Synodum complentes, in Domino Salutem.

Quandoquidem Deo optimo maximo, eique cariſſimo Principe Conſtantino, nos ex diverſis civitatibus, ac provinciis congregante, ſacra & magna Synodus Nicææ celebrata D eſt, prorſus neceſſarium duximus, ab univerſo ſacro Concilio etiam ad vos literas mitti; ex quibus intelligere poſſitis, quænam propoſita, atque examinata, quænam item decreta, ac ſtabilita ſint. Primum igitur habita eſt quæſtio coram piiſſimo Principe Conſtantino, de impietate ac perverſitate Arii, & ſociorum ejus. Cunctiſque ſuffragantibus placuit, ut impia ejus opinio anathemate damnaretur, verbaque ac nomina blaſphemiæ plena, quibus utebatur, dicens Filium Dei ortum ex nihilo, & fuiſſe aliquando tempus, cum non eſſet, & pro arbitrii libertate eum vitii, ac virtutis capacem eſſe; & creaturam illum vocans, atque facturam. E Hæc omnia anathemate damnavit ſanctiſſima Synodus, opinionis hujus impietatem atque amentiam, & verba blaſphemiæ plena, ne audire quidem patienter ſuſtinens. Et ea quidem, quæ adverſus illum geſta ſunt, vel comperiſtis jam, vel brevi comperturi eſtis: ne nos inſultare videamur homini, qui ſceleris ſui dignam mercedem recepit. Tantam vero vim habuit ejus impietas, ut Theonam Mar-

(a) τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος. Extat hæc epiſtola apud Theodoritum in libro primo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, aliquot in locis diſcrepans ab editione Socratis. Nam Theodoritus vocem λέγοντος cum ſequenti pericope omittit, & hæc omnia jungit cum præcedenti periodo. In codice quoque Leonis Allatii deeſt verbum λέγοντος, & quod ſequitur ὀνομάζοντος. Et pro ἅπαντα, legitur ταῦτα πάντα.

(b) κτ

SEC. IV. Marmaricæ, & Secundum Ptolemaidis Epiſcopum, ſecum in exitium pertraxerit. Nam & in iſtos eadem, quæ in illum, lata ſententia eſt. Sed quoniam omnipotentis Dei gratia, pravitate quidem illius opinionis, & impietate, atque blaſphemia, & iis hominibus, qui in populo antehac pacato turbas ac diſſidia concitare auſi fuerant, vos jam liberavit; Melitii vero, & eorum, qui ab illo ordinati ſunt, adhuc reliqua erat contumacia; de his etiam quid ſtatuerit Synodus, vobis ſignificamus fratres cariſſimi. Placuit igitur clementius erga Melitium agente Synodo: ſummo enim jure nullam veniam merebatur: ut is in civitate ſua maneat, nec ullam habeat aut manus imponendi, aut eligendi poteſtatem; nec hujus rei cauſa aut in vico, aut in urbe ulla compareat; ſed nudum honoris ſui nomen retineat. Ii vero, qui ab ipſo conſtituti ſunt, ſanctiore ordinatione confirmati, ad communionem admittantur, ea lege, ut honorem quidem, ac miniſterium ſuum retineant; ſecundo tamen ſemper loco ſint ab iis omnibus, qui in unaquaque Parœcia, & Eccleſia verſantur, a cariſſimo collega noſtro Alexandro prius ordinati. Adeo ut his quidem nulla facultas ſuppetat, quos viſum fuerit eligendi, aut nomen cujuſpiam ſuggerendi, aut omnino quicquam gerendi ſine conſenſu Epiſcopi Catholicæ

A ἀπὸ Μαρμαρικῆς, καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαΐδος. τῆς γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι τετυχήκασιν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας, καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς· ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων. καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ Συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἔδοξεν οὖν Μελίτιον μέν, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς Συνόδου. (b) κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν. μένειν ἐν τῇ πόλει ἑαυτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτόν, μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε ἐν χώρᾳ
B μήτε ἐν πόλει ἑτέρᾳ φαίνεσθαι, ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα· ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι· (c) τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, (d) μυστικοτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνῆσαι ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ τε καὶ Ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν, (e) Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων· (f) ὡς πρὸς τούτοις δέ, μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι, (g) τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, ἢ ὅλως ποιεῖν τι, (h) χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς Καθολικῆς

(b) κατὰ γὰρ ἀκριβῆ λόγον. Male Chriſtophorſonus hunc locum ita vertit: *Nam ſi accurate in eum inquiſitum fuiſſet, nihil certe commeruiſſet veniæ.* ἀκριβὴς λόγος eſt ſtrictum jus, cui opponitur æquitas, ſive ἐπιείκεια. Ajunt igitur Patres Synodi Nicænæ, Synodum egiſſe cum Melitio, non ſtricto, ac ſummo jure, nec juxta exactam regulam, ac diſciplinam, ſed diſpenſative, hoc eſt συγκαταβατικῶς. Summo enim jure Melitius nullam veniam merebatur, quippe qui ordinationes nullatenus ad ſe pertinentes ſibi vindicaſſet, & ſchiſma in Ægypto feciſſet. Id enim aperte deſignant hæc verba hujus epiſtolæ: τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ ἐν μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντας. Ob hanc igitur temeritatem, atque inſolentiam dignus erat Melitius, qui deponeretur, atque excommunicaretur. Sed tamen ſanctiſſimi Patres clementius cum eo agere voluerunt, omnem quidem poteſtatem ei adimentes, ſolum autem Epiſcopi nomen ei relinquentes. Cur autem benignius actum ſit cum Melitio, plures cauſæ afferri poſſunt. Prima eſt, quam inſinuant in hac epiſtola ſanctiſſimi Patres; eo quod ſcilicet vigorem cenſuræ, ac ſeveritatis ſuæ in Arium, ejusque ſocios prius diſtrinxerant. Æquum autem erat, ut poſt triſtem, atque immitem in illos latam ſententiam, locus deinceps clementiæ relinqueretur: præſertim cum Melitius nullius hæreſeos convictus, ſchiſma tantum feciſſe argueretur. Multi quoque inter Melitianos erant viri boni, & ſanctitate vitæ conſpicui. Cujuſmodi fuit Paphnutius ille anachoreta, & Joannes Epiſcopus, de quibus loquitur Epiphanius in hæreſi Melitianorum. Denique pro bono pacis, ut vulgo dicitur, quo Eccleſiæ membra antea divulſa in unum coaleſcerent, Patres Nicæni Melitianos in communionem receperunt. Atque hoc eſt illuſtriſſimum exemplum diſpenſationis Eccleſiaſticæ.

C

(c) τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας. Non probo interpretationem Chriſtophorſoni, qui hæc verba accepit de Presbyteris a Melitio ordinatis. Nam Melitius non Presbyteros ſolum, ac Diaconos, ſed Epiſcopos quoque per Ægyptum ordinaverat, ut teſtatur Epiphanius. Immo vero longe plures ordinarat Epiſcopos, quam Presbyteros, quemadmodum colligere eſt ex indiculo, quem Alexander poſt Synodum Nicænam ab illo exegiſſe dicitur. In eo enim breviculo octo & viginti recenſentur Epiſcopi partium Melitii. Presbyteri vero quinque, & tres Diaconi. Extat hic indiculus apud Athanaſium in Apologetico ſecundo adverſus Arianos. Cum igitur Melitius tot, ut dixi, Epiſcopos ordinaverit, ſi Patres Synodi Nicænæ nihil de Epiſcopis ab illo ordinatis ſtatuiſſent, imperfecta eſſet eorum ſententia; qui de Presbyteris quidem a Melitio conſtitutis, quid agendum eſſet, decreviſſent, de Epiſcopis vero tacuiſſent. Quare exiſtimo, hæc verba de utriſque accipienda eſſe, tam de Epiſcopis, quam de Presbyteris.

(d) μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας. Primo loco ſtatuit Synodus, ut Epiſcopi, & Clerici, qui a Melitio ordinati fuerant, ſanctiori conſecratione firmentur, id eſt, manus impoſitionem ab Alexandrino Epiſcopo accipiant. Nam cum præter conſenſum ipſius ordinati fuiſſent, vult Synodus, ut ante omnia ab Epiſcopo Alexandrino ordinentur juxta antiquam conſuetudinem, qua receptum erat, ut omnes Epiſcopi Ægyptiacæ Diœceſis ſubjecti eſſent Alexandrino Pontifici. In Melitio autem Synodus idem non exigit, quia ſcilicet Melitius ipſe legitime ordinatus fuerat.

(e) Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων. Melius ſcriberetur προκεχειροτονημένων, ut legitur apud Theodoritum in libro primo. Aliud enim ſignificat προχειρίζεσθαι, ut poſtea dicemus. Porro Sozomenus in libro primo cap. 24. ubi hanc epiſtolam in compendium redigit, hæc verba de Clericis accepit, non de Epiſcopis.

D (f) ὡς πρὸς τούτοις δὲ In codice Allatii, & apud Theodoritum legitur, ὡς τούτοις μὲν. Sed vulgata lectio magis placet, ſi deleatur ὡς.

(g) τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι. In annotationibus ad Euſebii librum tertium de vita Conſtantini jam pridem monui, προχειρίζεσθαι idem eſſe, quod proponere nomina ordinandorum. Sic ſupra de Melitio ſtatuit Synodus, μήτε χειροθετεῖν; μήτε προχειρίζεσθαι. Nec aliter Nicetas in vita Ignatii Patriarchæ Conſtantinopolitani, ubi ejus electionem commemorat: πολλῶν τοιγαροῦν εἰς προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας προχειριζομένων, καὶ ἄλλων δι' ἄλλας αἰτίας διαμαρτανόντων τοῦ σκοποῦ, &c. Id eſt, *Cum igitur multi ad præſulatum Eccleſiæ nominarentur, & alii alias ob cauſas ſpe ſua exciderent*, &c. Itaque, quod ſequitur ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, nihil aliud erit, quam ἐπεξήγησις, ſeu explicatio verbi præcedentis. Atque ita ſumſit Sozomenus in dicto capite 24. Porro notandum eſt, Melitium, utpote auctorem ſchiſmatis, durius tractatum eſſe, quam Melitianos. Omnem enim Epiſcopalem functionem ademerunt Melitio Nicæni Patres, ſolum ei nomen Epiſcopi relinquentes. Melitianis vero permiſerunt, ut miniſterium ſuum obirent in Eccleſia, id eſt, ut Diaconi in Diaconorum ordine miniſtrarent, Presbyteri vero offerrent, & conſecrarent, & baptiſmi ſolemnia celebrarent, itidemque Epiſcopi. Solum illis ademerunt jus ſuffragiorum in electionibus; idque prudenti conſilio ab iis factum eſt, ne Melitiani quoſdam ſuarum partium homines ad Eccleſiaſtica officia clanculo promoverent.

E

(h) χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἐπισκόπου. Scribendum omnino eſt τῶν τῆς Καθολ. Ἐκκλησίας Ἐπισκόπων, ut legitur apud Theodoritum, & in codice Allatii. Sequitur enim τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον. Aut certe, ſi priorem retineas, ſcribendum erit τοῦ ὑπὸ Ἀλέ-

λικῆς Ἐκκλησίας Ἐπισκόπου, τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον· τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντας, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ Κλήρου, καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν Ἐκκλησιαστικόν· εἰ δὲ τινας συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον (i) εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίσοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπου· τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη· ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι· ταῦτα ἐστὶ τὰ ἐξαίρετα καὶ διαφέροντα τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ· εἰ δέ τι ἄλλο ἐκανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη, συμπαρόντος τοῦ Κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτε δὴ καὶ Κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων· εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν, περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα, ὅτι ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος· ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἑῴᾳ ἀδελφοὺς, τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν, καὶ πᾶσιν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ἡμῶν φυλάττουσι τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν· χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ τῇ τῆς εἰρήνης συμφωνίᾳ, καὶ ἐπὶ τὸ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι, ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ Ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν· εὔχεσθε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἁπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα ταῦτα βέβαια μένῃ, διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Ἐν ταύτῃ τῇ τῆς Συνόδου ἐπιστολῇ φανερὸν καθίστησιν, ὅτι οὐ μόνον Ἄρειον, καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισαν, ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ ὅτι περὶ τοῦ Πάσχα ὁμοφρονήσαντες (k) ἐδέξαντο τὸν αἱρεσιάρχην Μελίτιον, τὴν μὲν ἀξίαν τῆς Ἐπισκοπῆς ἔχειν αὐτὸν συγχωρήσαντες· τὴν δὲ ἐξουσίαν τοῦ πράττειν αὐτὸν τινὰ ὡς Ἐπίσκοπον, περιελόντες·

A licæ Eccleſiæ, qui Alexandro ſubjectus eſt. Illi vero, qui Dei juvante gratia, veſtriſque precationibus, nullo unquam in ſchiſmate deprehenſi ſunt, ſed in Catholica, & Apoſtolica Eccleſia abſque labe ulla perſeverant, poteſtatem habeant eligendi, & proponendi nomina eorum, qui in clerum allegi meruerint; cuncta denique peragendi juxta legem, & ſanctionem Eccleſiæ. Quod ſi quempiam eorum, qui in Eccleſia cenſentur, diem ſuum obire contigerit; tum in defuncti locum, atque honorem provehantur ii, qui nuper adſciti ſunt, modo digni videantur, & populus eos eligat, ſuffragante nihilominus plebiſque judicium confirmante Alexan-
B drinæ urbis Epiſcopo. Et aliis quidem omnibus id conceſſum eſt. De Melitio vero ob priſtinam ejus contumaciam, & ob temerarium, ac præceps hominis ingenium, aliter placuit decernere, ne poteſtas auctoritaſque ulla tribuatur homini, qui eaſdem rurſus turbas excitare poſſit. Atque hæc ſunt, quæ ad Ægyptum, & ad ſanctiſſimam Alexandrinorum Eccleſiam privatim pertinent. Si quid autem præterea præſente domino & cariſſimo collega, ac fratre noſtro Alexandro, ſancitum ac definitum eſt, id ipſe vobis accuratius referet, quippe qui geſtorum auctor, & particeps exiſtat. Nuntiamus præterea vobis de concordia ſanctiſſi-
C mi Paſchæ; hoc etiam negotium, precibus veſtris adjuvantibus, feliciter confectum fuiſſe; cunctoſque, qui in Oriente ſunt fratres, qui antea cum Judæis Paſcha celebrarunt, cum Romanis in poſterum, & vobiſcum, & cum omnibus, qui ab ultima antiquitate nobiſcum Paſcha peregerunt, concorditer eſſe celebraturos. Vos ergo læti, atque hilares ob felicem rerum eventum, & ob communem omnium pacem atque concordiam, & quod hæreſis omnis penitus exciſa eſt, majore cum honore, ac benevolentia collegam noſtrum, veſtrumque Epiſcopum Alexandrum excipite; qui & ſua præſentia maximam nobis attulit voluptatem, & in tam
D provecta ætate plurimum laboris ſuſtinuit, ut pax inter vos reſtitueretur. Orate etiam pro nobis omnibus, ut quæ recte conſtituta ſunt, firma permaneant per Deum Omnipotentem, & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum una cum ſancto Spiritu, cui gloria in cuncta ſecula, Amen. Ex hac Synodi epiſtola perſpicue apparet, eos non modo Arium, & ſectatores ejus, verum etiam ipſa opinionis illius verba anathemate damnaviſſe: & cum de Paſchali feſto inter ſe conſenſiſſent, Melitium ſectæ alterius auctorem ſuſcepiſſe, Epiſcopatus quidem dignitatem retinere eum paſſos: verum poteſtate agendi quidquam pro Epi-

Ἀλέξανδρον. Epiphanius Scholaſticus vulgatam ſcripturam ex parte ſecutus eſt. Sic enim vertit: *Et ut his nulla poteſtas ſit ſibi placitos eligere, vel nomina eorum proferre, aut omnino aliquid agere præter voluntatem Eccleſiæ Catholicæ Præſulis Alexandrini.*

E (i) εἰ ἄξιοι φαίνοιντο καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο. Hæc verba plane confirmant id, quod ſupra dixi, non de ſolis Presbyteris, ac Diaconis hic agi, verum etiam de Epiſcopis, qui a Melitio fuerant ordinati. Nam ſi de ſolis Presbyteris in locum alterius Presbyteri promovendis hic ageretur, cur tantam cautionem adhiberent Nicæni Patres, cur tot, ac tanta requirerent ad hoc, ut aliquis ex Presbyteris Melitianorum in locum defuncti Eccleſiæ Catholicæ Presbyteri ſubrogaretur. Vetant enim diſerte ſanctiſſimi Patres, ne quis ex Melitianis in locum, atque honorem defuncti ſuccedat, niſi hoc honore dignus eſſe videatur, niſi populus eum eligat, niſi ejus electio ab Epiſcopis Alexandriæ confirmata ſit. Quorſum tanta cautela, ac diligentia in promotione Presbyteri? Apparet omnino, hæc verba ad Epiſcopos potius pertinere. In quorum præcipue electionibus neceſſaria erant populi ſuffragia; & quorum electionem confirmari inſuper oportebat ab Alexandrino Epiſcopo, quippe qui Metropolitanus eſſet totius Ægypti.

(k) ἐδέξαντο τὸν αἱρεσιάρχην μελίτιον. Immerito Socrates Melitium appellat hæreſiarcham. Nam neque Nicæni Patres, neque Athanaſius in Apologetico ſecundo, neque Epiphanius, Melitium ullius hæreſeos inſimulant, ſed ſchiſmatis duntaxat auctorem fuiſſe dicunt. Verum cum Melitiani Arianis tandem ſeſe adjunxerint, quod quidem poſt Synodum Nicænam, & poſt mortem ipſius Melitii factum eſſe ſupra monui, ſchiſma ſuum in hæreſim verterunt, ſicut de Donatiſtis ſcribit Auguſtinus. Itaque hoc ſenſu Melitius hæreſiarches dici poteſt.

SÆC.IV. Episcopo, illi penitus ademta. Quam ob causam arbitror, Melitianos in Ægypto ad hoc usque tempus ab Ecclesia separatos esse, propterea quod Synodus omnem Melitio potestatem ademit. Porro sciendum est, Arium de opinione sua librum quendam composuisse, quem Thaliam inscripsit. Est autem dicendi genus molle, ac solutum, sotadicis carminibus non obsimile. Quem quidem librum tunc temporis etiam Synodus condemnavit. Neque vero soli Synodo curæ fuit, de pace Ecclesiæ restituta literas scribere; sed & ipse Imperator Constantinus ad Alexandrinam Ecclesiam has literas dedit.

A πες· δι' ἣν αἰτίαν νομίζω, ἄχει νῦν κεχωρίσθαι τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ Μελιτιανούς, ὅτι περιεῖλεν ἡ Σύνοδος Μελιτίου τὸ δύνασθαι. Ἰστέον δέ, ὅτι Ἄρειος βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε Θάλειαν· ἔστι δὲ ὁ χαρακτὴρ τοῦ βιβλίου χαῦνος καὶ διαληλυμένος, τοῖς (l) σωταδίοις ᾄσμασιν, ἤτοι μέτροις παραπλήσιος· ὅπερ καὶ αὐτὸ τότε ἡ Σύνοδος ἀπεκήρυξεν· οὐ μόνη δὲ ἡ Σύνοδος τοῦ γράψαι περὶ τῆς γενομένης εἰρήνης ἐφρόντισεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, δι' οἰκείων γραμμάτων τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ τάδε ἐπέστειλεν.

Epistola Imperatoris Constantini.

B Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως.

Constantinus Augustus Catholicæ Alexandrinorum Ecclesiæ. Salvete, fratres dilectissimi. Maximum a divina providentia beneficium accepimus, ut omni errore liberati, unam eandemque fidem agnoscamus. Nihil deinceps diabolo adversus hos licebit: siquidem cuncta, quæ in nostram perniciem fraudulenter machinatus fuerat, nunc funditus sublata sunt. Dissensiones ac dissidia, tumultus illos, & letalia, ut ita dicam, venena discordiarum, veritatis splendor juxta Dei præceptum obruit, ac superavit. Unum igitur omnes Deum & nomine adoramus, & esse credimus. Porro ut id fieret, Deo suggerente, convocavi in urbem Nicæam quamplurimos Episcopos. Quibuscum ego unus ex vestro numero, qui me vestrum conservum esse magnopere gaudeo, veritatis examen suscepi. Proinde cuncta, quæ controversiam, aut dissensionis materiam excitare videbantur, accurate discussa, atque examinata sunt. Parcat divina Majestas; quanta & quam gravia de Servatore nostro, deque spe, ac vita nostra impudenter blasphemarunt nonnulli, scripturis divinitus inspiratis & sacrosanctæ fidei contraria proferentes, & credere se profitentes! Cum igitur trecenti & amplius Episcopi, tum ob modestiam, tum ob sollertiam admirandi, unam omnes & eandem fidem, quæ juxta veritatem, & examen divinæ legis sola fides potest esse, unanimi sententia confirmassent, solus repertus est Arius, diabolica fraude & machinatione superatus; qui hoc malum primum quidem apud vos, postea vero & apud alios impia mente disseminavit. Nos ergo eam sententiam suscipiamus, quam omnipotens Deus tradidit. Revertamur ad carissimos fratres nostros, a quorum consortio impudens ille diaboli minister nos separavit. Ad commune corpus, & ad propria nostra membra omni studio properemus. Hoc enim & prudentiæ, & fidei, ac sanctitati vestræ convenit; ut convicto errore illius, quem constat esse veritatis inimicum, ad divinam gratiam redeatis. Nam quod trecentis placuit Episcopis, nihil aliud existimandum est, quam Dei sententia; præsertim cum in tantorum virorum mentibus insidens Spiritus sanctus, divinam voluntatem aperuit. Quocirca nemo vestrum ambigat, ne-

Κωνσταντῖνος Σεβαστός, τῇ Καθολικῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ· χαίρετε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί· τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν· οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' ἡμῶν· πᾶν εἴ τι δ' ἂν κακοτεχνησάμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων ἀνῄρηται. τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους, καὶ τὰ τῶν διαφωνιῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, θανάσιμα φάρμακα, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ κέλευσιν, ἡ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης· ἕνα τοιγαροῦν ἅπαντες καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνοῦμεν, καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. ἵνα δὲ C τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει Θεοῦ, συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαίων πόλιν τοὺς πλείστους τῶν Ἐπισκόπων, μεθ' ὧνπερ εἷς ἐξ ὑμῶν ἐγώ, ὁ συνθεράπων ἡμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων, καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην· ἠλέγχθη γοῦν ἅπαντα, καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δι' ἀμφιβολίαν (m) ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν· καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἡλίκα καὶ (n) ὡς δεινὰ τὰ περὶ τοῦ μεγάλου σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν, ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν τινές, τἀναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ ἁγίᾳ πίστει φθεγγόμενοί τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες· τριακοσίων γοῦν καὶ πλειόνων Ἐπισκόπων, ἐπὶ σωφροσύνῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων, μίαν καὶ D τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀληθείαις καὶ ἀκριβείαις τοῦ Θεοῦ νόμου πέφυκε πίστις εἶναι, βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἔπειτα καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας· ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν, ἣν ὁ παντοκράτωρ παρέσχε γνώμην· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδής τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν· ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα, καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη, σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν· τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας εἶναι ἐχθρὸν συνέστηκεν, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν· ὃ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἤρεσεν E Ἐπισκόποις, οὐδέν ἐστιν ἕτερον, ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστά γε ὅπου τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον, τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισεν· διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς

(l) σωταδίοις ᾄσμασιν. Nostri codices Sfortianus, & Florentinus addunt ἤτοι μέτροις: quæ verba Christophorsonus quoque in libris suis reperit, ut ex versione ejus apparet. De Thalia autem Arii, vide Athanasium in oratione 2. contra Arianos. Quam cum a Synodo damnatam esse, dicit Socrates, intelligendum est, non ipsum carmen nominatim esse damnatum, sed doctrinam tantum, quæ illo carmine continebatur.

(m) ἢ διχόνοιαν πρόφασιν. In codice Leonis Allatii legitur διχονοίας, quod magis placet. Itaque totus locus ita scribendus videtur, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν, vel potius ἢ ἀμφιβολίας, &c. ut paulo post dicit Socrates.

(n) ὡς δεινὰ τὰ περὶ τοῦ μεγάλου σωτῆρος. Codex Leonis Allatii scriptum habet, ὅσα δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος: quod magis probo.

(o) λε-

δεὶς ὑπερτιθέσθω· ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε· ἵν' ἐπειδὰν ὅσον οὐδέ πω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ Θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδείξας, τὴν εὐκταίαν ὑμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν· ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ὁ μὲν δὴ Βασιλεὺς, τοιαῦτα ἔγραφε τῷ Ἀλεξανδρέων δήμῳ, μηνύων ὅτι οὐχ' ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε γέγονεν ὁ ὅρος τῆς πίστεως. ἀλλ' ὅτι μετὰ πολλῆς συζητήσεως καὶ δοκιμασίας αὐτὸν ὑπηγόρευσαν· καὶ οὐχ' ὅτι τινὰ μὲν ἐλέχθη, τινὰ δὲ ἀπεσιγήθη ἀλλ' ὅτι ὅσα πρὸς σύστασιν τοῦ δόγματος (o) λεχθῆναι ἥρμοζε, πάντα ἐκινήθη· καὶ ὅτι οὐχ' ἁπλῶς ὡρίσθη, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξητάσθη πρότερον· ὥστε πάντα ὅσα ἢ ἀμφιβολίας, ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾷν, ταῦτα ἐκ ποδῶν γεγενῆσθαι· τὸ κεφάλαιον γνώμην Θεοῦ, τὴν πάντων τῶν ἐκεῖ συνελθόντων γνώμην καλεῖ, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ τοσούτων, καὶ τηλικούτων Ἐπισκόπων τὴν ὁμοφωνίαν γενέσθαι οὐκ ἀπιστεῖ Σαβῖνος δὲ ὁ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως προεστὼς, τούτοις μὲν ἑκὼν οὐ προσέχει· ἀλλ' ἰδιώτας, καὶ μὴ ἔχειν γνῶσιν, τοὺς ἐκεῖ συνελθόντας φησίν· κινδυνεύων καὶ αὐτὸν τὸν Καισαρέα Εὐσέβιον ἐπὶ ἀγνωσίᾳ διαβάλλειν· καὶ οὐκ ἐνθυμεῖται, ὡς εἰ καὶ ἰδιῶται ἦσαν οἱ τῆς Συνόδου, κατελάμποντο δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδαμῶς ἀστοχῆσαι τῆς ἀληθείας ἐδύναντο· ἐπάκουσον γοῦν, οἷα καὶ δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς ὁ Βασιλεὺς, κατά τε Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ νομοθετήσας, τοῖς πανταχοῦ Ἐπισκόποις τε καὶ λαοῖς διεπέμψατο.

A nemo differat; sed omnes alacri animo ad veritatis viam redite; ut cum ad vos quamprimum venero, omnium inspectori Deo debitas vobiscum gratias referam, quod sincera fide patefacta, optatam nobis caritatem tandem restituerit. Divinitas vos servet, fratres carissimi. Et Imperator quidem hæc scripsit ad populum Alexandrinum, docens definitionem fidei non leviter ac temere, sed cum multa inquisitione ac diligenti examine dictatam fuisse: nec quædam in eo concilio dicta, quædam silentio tradita; sed quæcunque ad confirmationem dogmatis dici poterant, cuncta in medium fuisse prolata; nec causam temere definitam, sed prius accurate B discussam fuisse: adeo ut, quæ controversiam, aut contentionis materiam excitare videbantur, e medio sublata sint. Atque ut summatim dicam, omnium, qui illuc convenerunt, voluntatem, Dei voluntatem appellat: nec dubitat, quin tot ac talium Episcoporum consensio a Spiritu sancto procurata sit. Sabinus vero Macedonianæ sectæ antesignanus, sciens ac prudens his testimoniis refragatur: eosque, qui illic congregati sunt, rudes, omnique scientia destitutos fuisse dicit; parumque abest, quin ipsum etiam Cæsariensem Eusebium imperitiæ accuset: neque illud reputat, eos, qui ad Synodum illam convenerunt, quamvis rudes essent atque imperiti, C Dei tamen & Spiritus sancti gratia illustratos, nullatenus a veritate aberrare potuisse. Verum audiamus, quid Imperator in alia epistola, adversus Arii sectatorumque ejus dogmata legem statuens, ad omnes ubique Episcopos, & provinciales scripserit.

Ἄλλη ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

(p) Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν· ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς, συντάγματα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὕρετο μισθὸν καὶ τοιοῦτον, ὥς τε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἑξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς Ἀρείου ὁμογνώμονας, Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηνται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθείη, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο· ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὲν φωραθείη κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν πυρὶ καταναλώσῃ, τούτῳ θάνατος ἔσται ἡ ζημία· παραχρῆμα γὰρ ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλικὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν· ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι.

Alia epistola Constantini.

Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Episcopis, & plebibus.

Cum malos & impios homines imitatus sit Arius, eandem cum illis pœnam infamiæ meretur subire. Quemadmodum ergo Porphyrius veræ pietatis inimicus, compositis adver- D sus Christianam religionem nefariis voluminibus, dignam mercedem retulit, ut & ipse infamis sit apud posteros, multisque appetitus opprobriis; & impii ejus libri penitus fuerint aboliti: ita nunc placuit, Arium sectatoresque ejus Porphyrianos vocari, ut cujus imitati sunt mores, ejus etiam vocabulo appellentur. Præterea si quis forte liber ab Ario conscriptus reperiatur, flammis eum absumi præcipimus: ut non solum prava illius doctrina funditus aboleatur; sed ne monumentum quidem ejus ullum posteritati relinquatur. Illud etiam denuntio, quod si quis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus sit, nec eum statim oblatum igne com- E busserit, mortis pœnam subibit. Simul atque enim in hoc facinore fuerit deprehensus, capitali supplicio ferietur. Divinitas vos servet.

Ἄλλη

Alia

(o) λεχθῆναι ἥρμοζε. Post hæc verba codex Allatii addit, πάντα ἐκινήθη.

(p) τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς. Hæc Constantini Imperatoris epistola non suo loco hic refertur a Socrate. Collocanda potius erat post epistolam Constantini ad Ecclesias, quæ proxime sequitur in hoc capite. Primo enim loco referendæ sunt epistolæ quæ pertinent ad Synodum Nicænam. Hæc vero, cujus initium apposui, proprie non pertinet ad Synodum: nec ullam Synodi continet mentionem. Porro ad hanc Constantini epistolam alludit Athanasius in epistola ad Solitarios, ubi de Constantio hæc dicit, διὰ τί τοὺς ἀρειανοὺς, οὓς ἐκεῖνος πορφυριανοὺς ὠνόμασε, τούτοις οὗτος εἰς Ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει.

A

Alia epiſtola Conſtantini.

Conſtantinus Auguſtus Eccleſiis.

Cum ex florenti reipublicæ ſtatu compertum haberem, quanta fuiſſet erga nos omnipotentis Dei benignitas; in hoc præcipue mihi eſſe elaborandum exiſtimavi, ut a ſanctiſſimis Eccleſiæ Catholicæ populis una fides, ſincera caritas, & conſona erga omnipotentem Deum religio ſervaretur. Sed quoniam fieri non poterat, ut ea res firme ac ſtabiliter conſtitueretur, niſi omnibus Epiſcopis, vel certe plurimis eorum, in unum congregatis, ſingula, quæ ad ſacratiſſimam religionem pertinent, diſceptata prius fuiſſent: B hanc ob cauſam coactis quam fieri potuit plurimis ſacerdotibus; me quoque tanquam uno ex vobis præſente (neque enim negaverim id, quo maxime exulto, conſervum me veſtrum eſſe) cuncta competenti examine eo uſque diſcuſſa ſunt, donec inſpectori omnium Deo accepta ſententia, ad unitatis concentum proferretur in lucem: ita ut nullus diſſenſioni, nullus controverſiæ de fide locus amplius relinqueretur. Ubi cum de ſanctiſſimo etiam Paſchæ die quæſitum fuiſſet, communi omnium ſententia decretum eſt, eam feſtivitatem uno eodemque die ab omnibus ubique celebrari oportere. Quid enim pulchrius, quid honeſtius nobis eſſe poſſit, quam C ut hæc feſtivitas, ex qua ſpem immortalitatis accepimus, uno eodemque ordine, & certa ratione ab omnibus inoffenſe obſervetur. Ac primum quidem viſum eſt omnibus, rem eſſe prorſus indignam, ut in ſanctiſſimæ hujus ſolemnitatis celebratione conſuetudinem Judæorum ſequeremur. Qui cum manus ſuas nefario ſcelere contaminarint, merito impuri homines cœcitate mentis laborant. Quippe rejecta illorum conſuetudine, poſſumus rectiori ordine, quem a primo paſſionis die ad hæc uſque tempora ſervavimus, ad futura etiam ſecula hujus obſervantiæ ritum propagare. Nihil ergo nobis commune ſit cum inimiciſſima Judæorum turba. D Aliam enim viam a Servatore accepimus. Propoſitus eſt ſacratiſſimæ religioni noſtræ curſus legitimus, & honeſtus. Hunc unanimi conſenſu retinentes, ab illa turpiſſima ſocietate, & conſcientia nos abſtrahamus, fratres cariſſimi. Eſt enim profecto abſurdiſſimum, quod illi magnifice jactant, nos abſque ipſorum magiſterio hæc commode obſervare non poſſe. Quidnam vero illi recte ſentire poſſint, qui poſt necem Domini, poſt illud parricidium, mente capti, non ratione, ſed præcipiti impetu feruntur, quocunque innatus furor ipſos impulerit? Hinc eſt, quod ne in hac quidem parte veritatem ipſam perſpiciunt: adeo ut a conve- E nienti emendatione longiſſime aberrantes, uno eodemque anno duo Paſchata celebrent. Quid ergo eſt, cur iſtos ſequamur, quos conſtat graviſſimo erroris morbo laborare? nam uno eodemque anno geminum Paſcha facere, nunquam profecto ſuſtinebimus. Verum etiamſi, quæ dixi, minime ſuppeterent, veſtræ tamen ſolertiæ eſt, id curare omni-

Ἄλλη ἐπιστολή.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς ταῖς Ἐκκλησίαις.

Πεῖραν λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον τε πρὸ πάντων ἔκρινα εἶναί μοι προσήκειν σκοπὸν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πλήθεσι πίστις μία, καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε περὶ τὸν παγκρατῆ Θεὸν εὐσέβεια τηρῆται· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἑτέρως οὐχ οἷόν τε ἦν ἀκλινῆ, καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταυτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν γοῦν πλειόνων Ἐπισκόπων συνελθόντων, ἑκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἁγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο· τούτου ἕνεκεν πλείστων ὅσων συναθροισθέντων, καὶ αὐτὸς δὲ καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν ἐτύγχανον συμπαρών· οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἂν ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι. ἄχρι τοσούτου ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ ἡ τῷ πάντων ἐφόρῳ ἀρέσκουσα γνώμη, πρὸς τὴν τῆς ἑνότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη· ὡς μηδὲν ἔτι πρὸς διχόνοιαν, ἢ πίστεως ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι· ἔνθα καὶ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἁγιωτάτης ἡμέρας γενομένης ζητήσεως ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πάντας τοὺς ἁπανταχοῦ ἐπιτελεῖν· τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξαι δυνήσεται, τοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τὴν τῆς ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐλπίδα, μιᾷ τάξει φανερῷ λόγῳ, παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι· καὶ πρῶτον μὲν, ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἁγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν, τῇ τῶν Ἰουδαίων ἑπομένους συνηθείᾳ πληροῦν· οἳ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μιαροὶ τυφλώττουσιν· ἔξεστι γὰρ τοῦ ἐκείνων ἔθνους ἀποβληθέντος, ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἣν ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνεσθαι· μηδὲν τοίνυν ἔστω ὑμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. εἰλήφαμεν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἑτέραν ὁδόν· πρόκειται γὰρ δρόμος τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ, καὶ νόμιμος καὶ πρέπων· τούτου συμφώνως ἀντιλαμβανόμενοι, τῆς ἐχθρᾶς ἐκείνης ἑαυτοὺς συνειδήσεως ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι· ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν, ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἦμεν ἱκανοί· τί δὲ φρονεῖν ἐκεῖνοι ὀρθὸν δυνήσονται, οἳ μετὰ τὴν κυριοκτονίαν ἐκείνην ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἄγονται οὐ λογισμῷ τινὶ, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκατασχέτῳ, ὅποι ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος αὐτῶν ἀγάγῃ μανία· ἐκεῖθεν τοίνυν κἂν τούτῳ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὁρῶσιν, (q) ὡς ἀεὶ κατὰ πλεῖστον αὐτοὺς πλανωμένους, ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· τίνος οὖν χάριν τούτοις ἑπόμεθα, οἳ δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὡμολόγηνται. δεύτερόν γε τὸ Πάσχα ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἄν ποτε ποιεῖν ἀνεξώμεθα· ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προὔκειτο, τὴν ὑμετέραν ἀγχίνοιαν ἐχρῆν, καὶ διὰ σπου-

(q) ὡς δὴ κατὰ πλεῖστον αὐτοὺς πλανωμένους. In noſtris codicibus Florentino & Sfortiano legitur ὡς ἀεὶ. Quam lectionem confirmat etiam Theodoritus. Apud Euſebium in libro tertio de vita Conſtantini ſcriptum eſt: ὡς δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοὺς πλανωμένοις τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως. Ad quem locum vide, ſi placet, quæ notavi.

(r) τοιαυ-

A σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδενὸς ὁμοιότητι τὸ καθαρὸν τῆς ὑμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν, ἢ δοκεῖν, ἀνθρώπων ἔθεσι παγκάκων· πρὸς τούτοις, κἀκεῖνο πάρεστι συνορᾷν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ (r) τοιαύτῃ θρησκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν, ἐστὶν ἀθεώτατον· μίαν γὰρ ἡμῖν τῆς τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτέστι τῆς τοῦ ἁγιωτάτου πάθους, ὁ ἡμέτερος παρέδωκε Σωτήρ· μίαν εἶναι τὴν Καθολικὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν βεβούληται. ἧς εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλούς τε καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διῄρηται, ἀλλ' ὅμως ἑνὶ πνεύματι, τουτέστι τῷ θείῳ βουλήματι θάλπεται· λογισάσθω δὲ ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγχίνοια, ὅπως ἐστὶ δεινόν τε καὶ ἀπρεπὲς κατὰ τὰς αὐτὰς B ἡμέρας, ἑτέρους μὲν ταῖς νηστείαις σχολάζειν, ἑτέρους δὲ συμπόσια τελεῖν· καὶ μετὰ τὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν ἑορταῖς καὶ ἀνέσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὡρισμέναις ἐκδεδόσθαι νηστείαις· διὰ τοῦτο γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἄγεσθαι τοῦτο, ἡ θεία πρόνοια βούλεται, ὡς ἔγωγε ἅπαντας ἡγοῦμαι συνορᾷν. ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο οὕτος ἐπανορθοῦσθαι προσῆκεν, ὡς μηδὲν μετὰ τοῦ τῶν πατροκτόνων τε καὶ (s) κυριοκτόνων ἐκείνων ἔθνους εἶναι κοινόν. ἔστι τε τάξις εὐπρεπὴς, ἣν ἅπασαι τῶν δυτικῶν τε καὶ Μεσημβρινῶν καὶ Ἀρκτῴων τῆς Οἰκουμένης μερῶν παραφυλάττουσιν αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἑώαν τόπων ὧν ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο· καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ C ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην· ἵν' ὅπερ ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν, ἅπασαν Αἴγυπτον, Ἱσπανίας, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύην, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανήν τε Διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται σύνεσις· λογιζομένη ὡς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους Ἐκκλησιῶν ἀριθμός· ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς ἀπαιτεῖν δοκεῖ λόγος, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιορκίας ἔχειν κοινωνίαν· ἵνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστατον συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει, D τὴν ἁγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοιαύτῃ ἁγιότητι εἶναι τινὰ διαφοράν· καὶ κάλλιον ἕπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ᾗ οὐδεμία ἔσται ἀλλοτρίας πλάνης καὶ ἁμαρτήματος ἐπιμιξία. τούτων οὕτω στοιχούντων, ἀσμένως δέχεσθαι τὴν οὐρανίαν καὶ θείαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν· πᾶν γὰρ ὅτι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν Ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν· διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ προγεγραμμένα ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον, καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἁγιωτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαί τε καὶ διατάττειν ὀφείλετε· ἵν' ἐπειδὰν πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμε- E τέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν ἁγίαν μεθ' ἡμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι συνηθῶ· καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ἡμῶν εὐδοκήσω, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὠμότητα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀνῃρημένην, ἀκμαζούσης πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας· ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

(t) Ἄλλη

omnibus modis, atque optare, ne fanctitas SÆC.IV. animarum veftrarum, in ullius rei fimilitudine, cum nequiffimorum hominum moribus fociari, & commifceri videatur. Illud præterea confiderandum eft, nefas effe, ut in tanti momenti negotio, & in hujusmodi religionis folemnitate diffenfio reperiatur. Unum enim libertatis noftræ feftum diem, hoc eft diem facratiffimæ paffionis, Servator nofter nobis reliquit, unamque effe voluit Catholicam Ecclefiam. Cujus membra licet variis locis difperfa fint, uno tamen fpiritu, Dei fcilicet voluntate, foventur. Confideret quæfo veftræ fanctitatis folertia, quam grave fit, & indecorum, iisdem diebus alios quidem jejuniis intentos effe; alios vero convivia celebrare; & poft dies Pafchæ, alios quidem in feftivitatibus, & animorum remiffione verfari, alios vero definitis vacare jejuniis. Hoc itaque convenienti emendatione corrigi, & ad unam eandemque formam redigi divina vult providentia, quemadmodum omnes meo quidem judicio intelligitis. Proinde cum hoc ita emendari oporteret, ut nihil nobis commune effet cum illorum Domini interfectorum, & parricidarum confuetudine; cumque hic ordo decentiffimus fit, quem omnes tam Occidentalium, quam Meridianarum, & Septentrionalium orbis partium Ecclefiæ, ac nonnullæ quoque Orientalium fervant: idcirco id æquum rectumque effe omnes judicaverunt, quod & vobis placiturum effe fpopondi; ut fcilicet, quod in urbe Roma, perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum, per Hifpaniam, Gallias, Britannias, Libyas; per univerfam Achaiam; per Afianam & Ponticam diœcefim; per Ciliciam denique concordi fententia obfervatur, id veftra quoque prudentia libentibus animis amplectatur. Illud nimirum attendens, non modo majorem effe numerum Ecclefiarum in locis fupra memoratis; verum etiam æquiffimum effe, ut omnes in commune id velint, quod ftricta ratio exigere videtur; nec ullam cum Judæorum perjurio focietatem habere. Atque ut fummatim ac breviter dicam, placuit communi omnium judicio, ut fanctiffima Pafchæ feftivitas uno eodemque die celebretur. Neque enim decet in tanta fanctitate aliquam effe diffonantiam; præftatque eam fequi fententiam, in qua nulla eft alieni erroris fcelerisque focietas, atque communio. Quæ cum ita fe habeant, cœleftem gratiam, & plane divinum mandatum libentibus animis fufcipite. Quicquid enim in fanctis Epifcoporum Conciliis geritur, id omne ad divinam referendum eft voluntatem. Quamobrem ubi ea, quæ gefta funt, dilectis fratribus noftris nuntiaveritis, fupra dictam rationem, & fanctiffimi diei obfervantiam amplecti, ac ftabilire debetis; ut cum in dilectionis veftræ confpectum jampridem a me defideratum venero, uno eodemque die fanctam feftivitatem peragere poffim: utque de omnibus una vobifcum gaudeam, cernens diaboli crudelitatem divina potentia, nobis operam navantibus, effe fublatam: florente ubique terrarum veftra fide, atque concordia. Deus vos fervet, fratres cariffimi.

Alia

(r) τοιαύτῃ θρησκείας ἑορτῇ. In codice Florentino legitur τοιαύτης, non male. Atque ita fcriptum habet codex Allatii in Hiftoria Theodoriti.

(s) κυριοκτόνων ἐκείνων ἔθνους. Poftrema vox deeft in noftris codicibus Florentino, & Sfortiano, nec habetur apud Theodoritum.

(t) ἄλλη

SÆC. IV.

A

Alia epistola ad Eusebium.

Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Eusebio.

Cum ad hanc usque diem impia præsumtio, & tyrannica violentia ministros Dei, ac Servatoris nostri persecuta sit, pro certo habeo, planeque mihi ipse persuadeo, omnium Ecclesiarum ædificia, aut per incuriam corrupta, aut præ metu ingruentis temporum iniquitatis minus honorifice exculta esse, Eusebi frater carissime. Nunc vero cum libertas restituta sit, & draco ille providentia quidem Dei optimi maximi, ministerio autem B nostro, a reipublicæ administratione submotus; equidem existimo divinam potentiam omnibus clarissime innotuisse: & eos, qui seu motu, seu incredulitate aliquid peccarunt, agnito illo, qui vere est, ad rectam, & veram vivendi rationem esse redituros. Quotquot igitur Ecclesiis aut ipse præes, aut alios in singulis locis præsidentes Episcopos, & Presbyteros, & Diaconos nosti; cunctos admone, ut in opera Ecclesiarum omni studio, ac diligentia incumbant: quo aut reparentur, quæ adhuc manent, aut augeantur in majus; aut sicubi usus postulaverit, nova ædificentur. Quæcunque autem necessaria fuerint, & ipse, & reliqui alii tuo interventu, tum a Præsidibus provinciarum petent, tum ab officio Præfecturæ prætorianæ. C His enim per literas præceptum est, ut iis, quæ tua sanctitas dixerit, omni diligentia obsequantur. Divinitas te servet, frater carissime. Et hæc quidem de Ecclesiarum ædificatione Imperator ad singularum provinciarum Episcopos scripsit. Quæ vero de sacris codicibus conficiendis ad Eusebium Palæstinum scripserit, ex ipsis ejus literis licet cognoscere.

Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Eusebio Cæsareæ Episcopo.

D In ea urbe, quæ a nobis nomen sortita est, divina Servatoris nostri adjuvante providentia, maxima hominum multitudo ad sanctissimam Ecclesiam se se adjunxit. Itaque cum cuncta illic maximum incrementum capiant, consentaneum in primis videtur, ut plures quoque in ea construantur Ecclesiæ. Accipe igitur libenti animo id, quod facere decrevi. Visum est enim id significare prudentiæ tuæ, ut quinquaginta codices divinarum scripturarum, quarum apparatum, & usum maxime necessarium Ecclesiæ esse intelligis, in membranis probe apparatis, ab arti-

(*t*) Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σηβαστός, Εὐσεβίῳ.

Ἕως τοῦ παρόντος χρόνου, τῆς ἀνοσίου βουλήσεως καὶ τυραννίδος τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ διωκούσης, πεπίστευκα καὶ ἀκριβῶς ἐμαυτὸν πέπεικα, πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ ἔργα, ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφθάρθαι, ἢ φόβῳ τῆς ἐπικειμένης ἐνεργείας ἐλάττονα τῆς ἀξίας γεγενῆσθαι, ἀδελφὲ προσφιλέστατε· νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδοθείσης, (*u*) καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου Λικιννίου τοῦ διώκτου, ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, B Θεοῦ τοῦ μεγίστου προνοίᾳ, ἡμετέρᾳ δὲ ὑπηρεσίᾳ διωχθέντος, ἡγοῦμαι καὶ πᾶσι φανερὰν γενέσθαι τὴν θείαν δύναμιν, καὶ τοὺς ἢ φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἢ ἁμαρτήμασί τισι περιπεσόντας, (*x*) ἐπιγνόντας δὲ τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, ἥξειν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν· ὅσων τοίνυν ἢ αὐτὸς προΐστασαι Ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους τοὺς κατὰ τόπον προϊσταμένους Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους τε ἢ Διακόνους οἶσθα, ὑπόμνησον σπουδάζειν περὶ τὰ ἔργα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἢ ἐπανορθοῦσθαι τὰ ὄντα, ἢ εἰς μείζονα αὔξειν, ἢ ἔνθα ἂν ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καινὰ ποιεῖν. αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ σοῦ οἱ λοιποὶ τὰ ἀναγκαῖα, παρά τε τῶν ἡγεμονευόντων, (*y*) καὶ C τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως· τούτοις γὰρ ἐπεστάλη, πάσῃ σπουδῇ ἐξυπηρετήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ὁσιότητος λεγομένοις· ὁ Θεὸς διαφυλάξοι σε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ· ταῦτα μὲν οὖν, περὶ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς, πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν Ἐπισκόπους ἐπέστειλεν. ὁποῖα δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ἱερῶν βιβλίων κατασκευῆς πρὸς Εὐσέβιον ἔγραψε τὸν Παλαιστῖνον, ἐξ αὐτῶν τῶν γραμμάτων καταμαθεῖν εὐπετές.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστός, Εὐσεβίῳ Καισαρείας.

D Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ συναιρομένης προνοίας, μέγιστον πλῆθος ἀνθρώπων τῇ ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτὸν, ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλὴν λαβόντων αὔξησιν· (*z*) σφόδρα τοίνυν ἄξιον καταφαίνεται, καὶ Ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλείους· τοιγάρτοι δέδεξο προθυμότατα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει· πρέπον κατεφάνη δηλῶσαι τοῦτο τῇ σῇ συνέσει, ὅπως ἂν πεντήκοντα σωμάτια ἐν διφθέραις ἐγκατασκεύοις, εὐανάγνωστά τε καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐπαρακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων, καὶ ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐπισταμένων, γραφῆναι κελεύσειας· τῶν θείων

(*t*) ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον. Hæc epistola Constantini ad Eusebium, aliæque item duæ, quæ sequuntur, prorsus alieno loco hic positæ sunt. Nam nec ad Synodum Nicænam ullatenus pertinent, nec de Ario, aut de Arianis loquuntur. Quinimo prior hæc Constantini ad Eusebium epistola, scripta est ante Concilium Nicænum, ut aperte indicat Eusebius ipse in libro secundo de vita Constantini cap. 46.

(*u*) καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου Λικιννίου τοῦ διώκτου. Tres postremæ voces desunt apud Eusebium in loco supra citato, & Scholii vice adjectæ sunt vel a Socrate, vel ab alio Scholiaste.

(*x*) ἐπιγνόντας δέ. In libro secundo Eusebii de vita Constantini legitur, ἐπιγνόντας τε τὸ ὄντως ὂν. Apud Theodoritum vero scribitur, ἐπιγνόντας τε τὸν ὄντως ὄντα. Ego vero mallem scribere, ἐπιγνόντας ἤδη, &c.

E (*y*) καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως. Id est ab officio Præfecturæ Prætorianæ. Hi Officiales uno verbo ἐπαρχικοὶ dicebantur. Ita enim Chrysostomus appellat in epist. 14. ad Olympiadem, & in epist. 112. & 205. Latini quoque uno verbo Præfectianos eos appellant. Sic Ammianus Marcellinus in libro 17. pagina 90. *Denique inusitato exemplo, id petendo Cæsar impetraverat a Præfecto, ut secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressæ dispositio sibi committeretur: ea videlicet lege, ut nec Præfectianus, nec Præsidialis Apparitor ad solvendum quemquam urgeret.* Vide, quæ notavi ad librum secundum Eusebii de vita Constantini.

(*z*) σφόδρα τοίνυν ἄξιον καταφαίνεται. Apud Eusebium in lib. 4. de vita Constant. & apud Theodoritum in libro 1. Historiæ hic locus ita legitur, ac distinguitur. ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλὴν λαβόντων αὔξησιν σφόδρα ἄξιον καταφαίνεται, &c.

(*aa*) Στο-

τῶν θείων δηλαδὴ γραφῶν, ὧν μάλιστα τὴν ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν, τῷ τῆς Ἐκκλησίας λόγῳ ἀναγκαίαν εἶναι γινώσκεις· ἀπέσταλται δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς (aa) διοικήσεως καθολικὸν, ὅπως ἂν πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχεῖν φροντίσειεν· ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωμάτια κατασκευασθείη, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γενήσεται· καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς διακομιδὴν, ἐκ τῆς αὐθεντίας τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου λαβεῖν σε προσήκει· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τὰ καλῶς γραφέντα, καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων ῥᾷστα διακομισθείη, ἑνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος τῶν ἐκ τῆς σῆς Ἐκκλησίας Διακόνων· ὃς ἐπειδὰν ἀφίκηται πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθήσεται φιλανθρωπίας· ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Μακάριον·

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Μακαρίῳ Ἱεροσολύμων·

Τοσαύτη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐστὶν ἡ χάρις, ὡς μηδεμίαν λόγων χορηγίαν τοῦ παρόντος πράγματος ἀξίαν εἶναι δοκεῖν, τὸ γὰρ γνώρισμα τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πάθους ὑπὸ τῇ γῇ πάλαι κρυπτόμενον, τοσαύταις ἐτῶν περιόδοις λαθεῖν, ἄχρις οὗ διὰ τῆς τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ ἀναιρέσεως, ἐλευθερωθεῖσι τοῖς ἑαυτοῦ θεράπουσιν ἀναλάμπειν ἔμελλε, πᾶσαν ἔκπληξιν ὡς ἀληθῶς ὑπερβαίνει· εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες σοφοὶ, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες, ἄξιόν τι τοῦ πράγματος ἐθελήσωσιν εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχύτατον ἁμιλληθῆναι δυνήσονται· ἐπὶ τοσοῦτο πᾶσαν ἀνθρωπίνου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἡ τοῦ θαύματος τούτου πίστις ὑπερβαίνει, ὅσῳ τῶν ἀνθρωπίνων τὰ οὐράνια συνέστηκεν εἶναι δυνατώτερα· διὰ τοῦτο γοῦν οὗτος ἀεὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος ἐστί μοι σκοπὸς, ἵν' ὥσπερ ἑαυτὴν ὁσημέραι καινοτέροις θαύμασιν, ἡ τῆς ἀληθείας πίστις ἐνδείκνυσιν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν περὶ τὸν ἅγιον νόμον, σωφροσύνῃ καὶ ὁμογνώμονι προθυμίᾳ, σπουδαιότεραι γίγνοιντο· ὅπερ ἐπειδὴ πᾶσιν εἶναι νομίζω φανερὸν, ἐκεῖνο μάλιστά σε πεπεῖσθαι βούλομαι, ὡς ἄρα πάντος μοι μέλει μᾶλλον, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι αἰσχίστης εἰδώλου προσθήκης, ὥσπερ τινὸς ἐπικειμένου βάρους ἐκούφισα, ἅγιον μὲν ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ κρίσει γεγενημένον, ἁγιώτερον δὲ ἀποφανθέντα, ἀφ' οὗ τὴν τοῦ Σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμήσωμεν· προσήκει τοίνυν τὴν σὴν ἀγχίνοιαν οὕτω διατάξαι τε, καὶ ἑκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν· ὡς οὐ μόνον βασιλικὴν τὴν πανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ, τοιαῦτα γενέσθαι, ὡς πάντα τὰ ἐφ' ἑκάστης πόλεως καλλιστεύοντα, ὑπὸ τοῦ κτίσματος τούτου νικᾶσθαι· καὶ περὶ μὲν τῆς τειχῶν ἐργασίας τε καὶ καλλιεργίας, (bb) Δρακιλλιανῷ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι, παρ' ἡμῶν ἐγκεχειρίσθαι τὴν φροντίδα γίνωσκε· κεκέλευσται γὰρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, καὶ τεχνίτας, καὶ ἐργάτας, καὶ πάνθ' ὅσα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα τυγχάνειν, παρὰ τῆς σῆς καταμάθοιεν ἀγχινοίας, παραχρῆμα διὰ τῆς ἐκείνων προνοίας ἀποστα-

artificibus antiquariis venuste scribendi peritissimis describi facias; qui & legi facile, & ad omnem usum circumferri possint. Literæ porro a nostra clementia missæ sunt ad Rationalem diœceseos, ut cuncta ad eorum codicum confectionem necessaria præberi curet. Quæ erit diligentiæ, ut scripti codices quantocius apparentur. Ceterum duorum publicorum vehiculorum usum auctoritate hujus epistolæ accipies. Sic enim, quæ eleganter descripta sunt, ad conspectum nostrum commodissime perferentur: uno scilicet ex Ecclesiæ tuæ Diaconis id ministerium obeunte. Qui quidem ubi ad nos pervenerit, humanitatis nostræ experimentum capiet. Divinitas te servet, frater carissime.

Alia epistola ad Macarium.

Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Macario Hierosolymorum Episcopo.

Tanta est Servatoris nostri gratia, ut nulla sermonis copia ad præsentis miraculi narrationem sufficere videatur. Nam ut sacratissimæ illius passionis monumentum, sub terra jam pridem occultatum tot annorum spatio delituerit, quoad communi omnium hoste sublato, famulis ejus in libertatem assertis affulgeret, id omnem revera admirationem superat. Nam tametsi quotquot ubique terrarum sapientes habentur, omnes in unum coacti, aliquid pro hujus rei dignitate dicere instituerent, ne ad minimam quidem ejus partem aspirare posse mihi videntur. Quippe hujus miraculi fides omnem humanæ rationis capacem naturam tantum excedit, quantum humanis divina præcellunt. Quocirca hic unus mihi, ac præcipuus semper est scopus, ut quemadmodum veritatis fides novis quotidie miraculis inclarescit, sic etiam mentes omnium nostrum ad sanctissimæ legis observantiam cum omni modestia, & concordi alacritate incitentur. Quod quoniam omnibus perspectissimum esse confido, id tibi in primis persuasum velim, nihil mihi antiquius esse, quam ut sacrum illum locum, quem Dei jussu turpissima adjectione simulacri, velut gravi quodam pondere exoneravi; & qui ab initio quidem Dei judicio sanctus fuit, postea vero multo sanctior effectus est, ex quo Dominicæ passionis fidem in lucem protulit; eum, inquam, locum fabricatum pulchritudine exornemus. Decet itaque prudentiam tuam, singula ad opus necessaria ita disponere & curare, ut non modo basilica ipsa omnium, quæ ubique sunt, pulcherrima; sed & reliqua membra ejusmodi sint, ut omnes singularum urbium fabricæ quantumvis eximiæ, ab hac una facile superentur. Ac de parietum quidem substructione & elegantia, Draciliano amico nostro agenti vices clarissimorum Præfectorum Prætorio; & Præsidi Provinciæ scias a me curam esse commissam. Jussit siquidem pietas nostra, ut artifices & operarii, & quæcunque ad hoc opus necessaria esse ex prudentia tua cognoverint, protinus instante illo-

Eus. de vita Const. lib. 3. c. 30.

(aa) διοικήσεως καθολικόν. Hunc locum exposui in Annotationibus ad librum quartum de vita Constantini. De καθολικοῖς vero, seu rationabilibus multa dixi, partim in Commentariis ad Ammianum Marcellinum, partim in Notis ad excerpta Dionis Cocceiani, partim etiam in Annotationibus ad Historiam Ecclesiasticam Eusebii.

(bb) Δρακιλλιανῷ τῷ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη. Hunc locum abunde exposui in Annotationibus ad librum tertium Eusebii de vita Imperat. Constantini cap. 31. Eas igitur consulet studiosus lector, si volet. Nam & alia hujus epistolæ loca ibidem exposita reperiet, quæ hoc loco repetere, superfluum esse duxi. (cc) παν-

SÆC.IV. lorum solicitudine dirigantur. De columnis vero, & marmoribus, quæcunque & pretiosiora, & utiliora esse ipso aspectu judicaveris, cura, ut ad nos perscribas: ut cum ex literis tuis cognoverimus, quot, & qualibus opus sit, ea undique possint comportari. Æquum est enim, ut qui pro totius orbis locis maxime admirabilis est locus, pro dignitate sua exornetur. Porro cameram basilicæ, utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeas, certior a te fieri velim. Nam si laqueata fiet, auro quoque poterit exornari. Restat igitur, ut sanctitas tua supra memoratis Judicibus quamprimum significet, quot operariis, & artificibus, & sumtibus opus erit: utque ad me celeriter referat, non modo de marmoribus, & columnis, sed etiam de lacunaribus, si hoc opus venustius esse censueris. Divinitas te servet, frater carissime. Alias etiam epistolas contra Arium sectatoresque ejus, in modum orationum scriptas per singulas urbes proposuit, perstringens hominem, & facete jocando suggillans. Scripsit præterea ad Nicomedienses adversus Eusebium, & Theognim. Quibus in literis improbitatem Eusebii carpit, non solum eo, quod Ario semper favisset, verum etiam quod tyranni partibus antehac addictus, rebus suis insidiatus esset. Proinde illos hortatur, ut ejus loco alium Episcopum eligant. Verum epistolas de hisce rebus ab eo conscriptas hic apponere, ob earum prolixitatem supervacuum duxi. Si qui vero illarum desiderio tenentur, eas & perquirere facile poterunt, & legere. Sed de his hactenus.

σταλῆναι· περὶ δὲ τῶν κιόνων, ἢ τῶν μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομίσῃς εἶναι τιμιώτερά τε καὶ χρησιμώτερα, αὐτὸς συνόψεως γενομένης πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπούδασον· ἵν' ὅσων δ' ἂν καὶ ὁποίων χρείαν εἶναι διὰ τοῦ γράμματος ἐπιγνῶμεν, ταῦτα πανταχόθεν μετενεχθῆναι δυνηθῇ· τὸν γὰρ τοῦ κόσμου θαυμασιώτερον τόπον, κατ' ἀξίαν φαιδρύνεσθαι δίκαιον· τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωναρίαν, ἢ διά τινος ἑτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι· εἰ γὰρ λακωναρία μέλλοι εἶναι δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι τὸ λειπόμενον· ἵνα ἡ σὴ ὁσιότης τοῖς προειρημένοις δικασταῖς ἢ τάχος γνωρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε καὶ ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεία· καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν σπούδασον, οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων τε καὶ κιόνων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωναρίων, εἴ γε τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνειας· ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ· Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιστολὰς ὁ Βασιλεὺς κατὰ Ἀρείου καὶ ὁμοδόξων αὐτοῦ πανηγυρικώτερον γράψας, (cc) πανταχοῦ κατὰ πόλεις προσέθηκε διακωμῳδῶν, καὶ τῷ εἰρωνείας τῷ ἤθει διαβάλλων αὐτόν· οὐ μὴν ἀλλὰ (dd) καὶ Νικομηδεῦσι κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος γράφων, καθάπτεται μὲν τῆς Εὐσεβίου κακοτροπίας, οὐ μόνον ἐπὶ τῷ Ἀρειανισμῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τυράννῳ ἤδη πρότερον εὐνοῶν, τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἐπιβουλεῦσε· παρῄνει δὲ ἕτερον ἑλέσθαι Ἐπίσκοπον ἀντ' αὐτοῦ. ἀλλὰ τὰς περὶ τούτων ἐπιστολάς, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς μῆκος, ἐνταῦθα προσγράψαι περιττὸν εἶναι ἐνόμισα· ἐξέστω δὲ τοῖς βουλομένοις, ἀναζητῆσαι καὶ ἐντυγχάνειν αὐταῖς· καὶ περὶ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

(cc) πανταχοῦ κατὰ πόλεις προσέθηκε. Scribendum omnino est προέθηκε, id est proposuit. Solebant enim Imperatores Romani epistolas suas, quas ad civitates scribebant, publice legendas proponere. Itaque ad calcem epistolæ addebant: *Proponatur*: ut in Eusebianis Annotationibus observavi. Sic igitur Constantinus cum multas epistolas conscripsisset adversus Arium, & ejus sectatores, eas publice in foro proponi voluit. Talis est epistola Imp. Constantini ad Arium, & Arianos, quam refert Gelasius Cyzicenus in lib. 3. de gestis Synodi Nicænæ. Cujus epistolæ meminit etiam Epiphanius in Hæresi Arianorum. Scripta est autem a Constantino post Synodum Nicænam, & continet pœnam adversus eos, qui a prava Arii opinione recedere noluerint. Jubet enim Imperator in fine illius epistolæ, ut decem capitum adjectione mulctentur, si plebeii fuerint: id est ut præter tributariam functionem, & capitationem suam, pro decem insuper capitibus tributum pendant. Qui vero Curialis essent originis, curiæ traderentur, & publicis Decurionum functionibus obnoxii essent. Hæc igitur epistola fuit instar edicti, ac proinde publice legi, ac proponi debuit.

(dd) καὶ Νικομηδεῦσι. Hujus epistolæ Constantini ad Nicomedienses pars maxima extat apud Theodoritum Historiæ Ecclesiasticæ libro 1. cap. 20. Integra autem, sed Latine, extat apud Baronium ad annum Christi 329. sicut eam Justinianus Imp. misit Vigilio Papæ.

CAPUT X.

Quod Acesium quoque Novatianorum Episcopum ad Synodum vocaverit Imperator.

PORRO Imperatoris studium admonet me, ut alterius quoque rei mentionem faciam, qua mens illius declaratur, & quantam pacis curam ac solicitudinem gesserit. Nam cum Ecclesiarum concordiæ consuleret, Acesium quoque Novatianorum Episcopum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ὅτι καὶ τὸν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπον Ἀκέσιον κεκλήκει εἰς τὴν Σύνοδον ὁ Βασιλεύς.

ΚΙνεῖ δέ με ἡ τοῦ Βασιλέως σπουδή, καὶ ἑτέρου πράγματος μνήμην ποιήσασθαι τῆς αὐτοῦ γνώμης, ὅπως ἐφρόντιζε τῆς εἰρήνης· τῆς γὰρ Ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας πρόνοιαν ποιούμενος, (a) κέκληκε πρὸς τὴν Σύνοδον καὶ Ἀκέσιον, τῆς

(a) κέκληκε πρὸς τὴν Σύνοδον καὶ Ἀκέσιον. Idem refert Sozomenus in libro primo cap. 22. ita tamen, ut satis appareat, eum a Socrate hanc Historiam accepisse. Etenim Socrates quidem totam Historiam longe uberius, & elegantius refert. Et postquam eam retulit, ait, se illam accepisse ab homine fide digno, qui Synodi Nicænæ temporibus vixisset. Sozomenus vero narrationem hanc sic orditur, λέγεται δὲ τὸν Βασιλέα, &c. Nec eam ullius testimonio confirmat. Adde, quod Sozomenus ipsa quoque Socratis verba quodammodo suffuratur, immutans aliquantulum, atque interpolans, ut solent plagiarii. Hæc tamen narratio parum probabilis mihi videtur, multis de causis. Primum, quia nullius veteris scriptoris testimonio nititur. Deinde nec Socrates, nec Sozomenus dicunt, cujusnam urbis Episcopus fuerit Acesius. Quod tamen ad fidem faciendam erat necessarium. Præterea nequaquam verisimile est, hæreticorum Episcopum ad Synodum Ecclesiasticam accitum fuisse a Constantino. Nam si ad restituendam Ecclesiæ concordiam Constantinus Acesium evocavit, eadem ratione aliarum quoque hæreseon Episcopos ad Nicænum Concilium evocasset. Denique, quod ait Socrates, se ab homine admodum provectæ ætatis id accepisse, qui Synodo interfuisset, incredibile prorsus mihi videtur. Fuit hic Auxano, Novatianorum Presbyter, qui una cum Acesio huic Synodo interfuit, & usque ad Imperium Theodosii junioris vixit, ut ait Socrates cap. 13. A Synodo autem Nicæna ad initium Imperii Theodosii anni sunt octoginta tres. Quibus si viginti annos addideris, quos natum fuisse oportet Auxanonem tunc, cum Synodo interesset, centenario major Auxano fuerit necesse est, quando istud Socrati narravit. Æstimet igitur lector, quanti faciendum sit testimonium hominis decrepiti, & hæretici.

τῆς τῶν Ναυατιανῶν θρησκείας Ἐπίσκοπον. μετὰ οὖν τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς Συνόδου τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ἠρώτα ὁ Βασιλεὺς τὸν Ἀκέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῇ πίστει συντίθεται, καὶ τῷ ὁρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· ὁ δὲ, οὐδὲν καινὸν, ἔφη, ὦ Βασιλεῦ ἡ Σύνοδος ὥρισεν. οὕτω γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς. ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων παρείληφα καὶ τὸν ὅρον τῆς πίστεως καὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· ἐπανερομένου οὖν τοῦ Βασιλέως, διὰ τί οὖν τῆς κοινωνίας χωρίζῃ; ἐκεῖνος τὰ ἐπὶ Δεκίου γενόμενα κατὰ τὸν διωγμὸν ἐδίδασκε· καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἁμαρτίαν, ἣν πρὸς θάνατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιοῦσθαι· ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτοὺς προτρέπειν· ἐλπίδα δὲ τῆς ἀφέσεως, μὴ παρὰ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκδέχεσθαι, τοῦ δυναμένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα· ταῦτα εἰπόντος τοῦ Ἀκεσίου, ἐπειπεῖν τὸν Βασιλέα, θὲς ὦ Ἀκέσιε κλίμακα, καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν· τούτων οὔτε ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, οὔτε ἄλλος τε ἐμνημόνευσε πώποτε· ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνδρὸς ἤκουσα οὐδαμῶς ψευδομένου, ὃς παλαιός τε ἦν σφόδρα, καὶ ὡς ἱστορήσας τὰ κατὰ τὴν Σύνοδον ἔλεγεν· ὅθεν καὶ τεκμαίρομαι τοῦτο πεπονθέναι τοὺς σιωπῇ ταῦτα παραπεμψαμένους, ὃ πολλοὶ τῶν ἱστορίας συγγραψαμένων πεπόνθασιν. ἐκεῖνοι γὰρ πολλὰ παραλείπουσιν, ἢ προσπάσχοντές τισιν, ἢ προσώποις χαριζόμενοι. τὰ μὲν οὖν Ἀκεσίου τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ Παφνουτίου τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἐπεὶ δὲ Παφνουτίου καὶ Σπυρίδωνος ποιήσασθαι μνήμην ἀνωτέρω ἐπηγγειλάμεθα, εὔκαιρον ἐνταῦθα περὶ αὐτῶν εἰπεῖν· Παφνούτιος γὰρ μιᾶς πόλεως τῶν ἄνω Θηβῶν Ἐπίσκοπος ἦν· οὕτω δὲ ἦν ἀνὴρ θεοφιλὴς, ὡς καὶ σημεῖα θαυμαστὰ γίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ· οὗτος ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ, τὸν ὀφθαλμὸν ἐξεκόπη. σφόδρα δὲ ὁ Βασιλεὺς ἐτίμα τὸν ἄνδρα, καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὰ βασίλεια μετεπέμπετο, καὶ τὸν ἐξορωρυγμένον ὀφθαλμὸν κατεφίλει· τοσαύτη προσῆν τῷ Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ εὐλάβεια· ἓν μὲν οὖν τοῦτο περὶ Παφνουτίου εἰρήσθω· ὃ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων διὰ τὴν αὐτοῦ συμβουλὴν γέγονε, τοῦτο διηγήσομαι· ἐδόκει τοῖς Ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους, λέγω δὲ (a) Ἐπισκόπους καὶ Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους, μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο. καὶ ἐπεὶ περὶ τούτου βουλεύεσθαι προὔκειτο, διαναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν Ἐπισκόπων

(a) Ἐπισκόπους καὶ Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους. In codice Florentino additur, καὶ ὑποδιακόνους. Atque ita quoque habet Sozomenus in libro primo cap. 23. ubi hanc Hiſtoriam refert de Paphnutio. Ex quo etiam apparet id, quod ſupra dixi, Sozomenum ſua mutuatum eſſe a Socrate. Is enim, qui adjicit alterius narrationi, ſatis indicat, ſe poſteriorem ſcripſiſſe. Cæterum tota hæc narratio de Paphnutio, & de celibatu Clericorum, prorſus ſuſpecta mihi videtur. Nam nec Rufinus, ex quo priora de Paphnutio hauſit Socrates, ullam hujus rei mentionem facit. Nec Paphnutius ullus memoratur inter Epiſcopos Ægypti, qui Nicæno Concilio interfuerunt. De celibatu autem Epiſcoporum, Presbyterorum, ac Diaconorum, extat Decretum Siricii PP. cap. 7. Item Innocentii PP. cap. 16. Item Leonis PP. cap. 17.

A pum ad Concilium evocavit. Cumque fidei formula a Synodo conſcripta eſſet, omniumque ſubſcriptione firmata, Imperator Aceſium interrogavit, num & ipſe huic fidei, & definitioni de feſto Paſchæ die, conſenſum accommodaret. At ille: nihil novi, inquit, a Concilio definitum eſt, Imperator. Sic enim olim ab initio, & ab ipſis Apoſtolorum temporibus tum fidei definitionem, tum feſti Paſchalis tempus traditum accepi. Rurſus interroganti Imperatori: cur ergo te a communione ſejungis? ille res ſub Decio perſecutionis tempore geſtas commemoravit, & vigorem ſeveræ illius regulæ protulit: Eos ſcilicet, qui poſt B baptiſmum ejuſmodi crimen admiſerint; quod peccatum ad mortem divinæ ſcripturæ pronuntiant, ad divinorum myſteriorum communionem admitti non oportere: ſed ad pœnitentiam quidem invitandos eſſe: remiſſionis vero ſpem non a ſacerdotibus expectare eos debere, verum a Deo, qui ſolus jus poteſtatemque habet dimittendi peccata. Quæ cum dixiſſet Aceſius, ſubjunxit Imperator: pone ſcalam, Aceſi, & in cælum ſolus aſcende. Hæc neque Euſebius Pamphili, neque alius quiſpiam literis prodidit. Ego vero ea accepi ab homine haudquaquam vano; qui quidem admodum provecta erat ætate, & ea narrabat, quæ ipſe C in Concilio geri viderat. Ex quo etiam conjicio, iis, qui iſta ſilentio prætermiſerunt, idem contigiſſe quod multis aliis hiſtoriæ ſcriptoribus. Hi enim multa præterire ſolent, vel propterea quod male affecti ſunt erga quoſdam, vel ut certis hominibus gratificentur. Sed de Aceſio hactenus.

CAPUT XI.

De Paphnutio Epiſcopo.

SEd quoniam ſuperius polliciti ſumus, nos mentionem Paphnutii, Spyridoniſque eſſe facturos, opportunum hic fuerit, de il- D lis pauca dicere. Paphnutius igitur cujuſdam urbis in ſuperiori Thebaide fuit Epiſcopus: vir adeo pius Deoque carus, ut admiranda ab eo ſigna ederentur. Huic perſecutionis tempore oculus fuerat effoſſus. Imperator vero hominem magnopere obſervabat, & frequenter in palatium accerſebat, effoſſumque ejus oculum deoſculabatur. Tanta in principe Conſtantino inerat pietas, ac reverentia. Atque hoc de Paphnutio a nobis primo loco dictum ſit. Illud vero, quod ad utilitatem Eccleſiæ, & ad honeſtatem clericorum ejus conſilio geſtum eſt, deinceps exponam. Viſum erat Epiſcopis novam legem in Eccleſiam inducere, ut quicunque in E ſacrum ordinem allecti eſſent, id eſt Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi, ab uxorum, quas cum laici eſſent, matrimonii jure ſibi ſociaverant, concubitu abſtinerent. Cumque hac re in medium propoſita, ſingulorum ſententiæ rogarentur, ſurgens in medio Epiſco-

SÆC. IV. scoporum consessu Paphnutius, vehementer vociferatus est, non esse imponendum clericis, & sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias, & torum immaculatum esse dicens; ne ex nimia severitate damnum potius inferrent Ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ continentiæ disciplinam: ac forsitan inde eventurum esse, ut cujusque uxoris castitas minime custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima. Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem Ecclesiæ traditionem jam non amplius uxores ducerent: non tamen quemquam sejungendum esse ab ea, quam antehac, tunc cum esset laicus, legitime duxisset. Atque hæc dixit, ipse non modo conjugii, sed muliebris congressus penitus expers; quippe qui a puero in monasterio educatus fuisset; & ob singularem castimoniam ab omnibus celebratus. Ceterum universus sacerdotum cœtus Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde obmissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent, si vellent. Et hæc quidem de Paphnutio.

CAPUT XII.

De Spyridone Cypriorum Episcopo.

Nunc ad Spyridonem transeamus. Tanta in eo adhuc ovium pastore inerat vitæ sanctitas, ut dignus habitus sit, qui hominum quoque pastor existeret. Hic urbis cujusdam in Cypro, nomine Trimithuntis, Episcopatum sortitus est. Verum ob singularem animi modestiam, etiam in Episcopatu oves pascere non destitit. Et multa quidem de hoc viro referuntur. Ego vero unum duntaxat, aut alterum ejus facinus commemorabo, ne longius ab instituto videar aberrare. Fures media nocte caulas ejus clanculo ingressi, oves inde abducere tentabant. Sed Deus, qui pastorem ipsum servabat, oves quoque ejus conservavit. Fures enim invisibili quadam virtute constricti ad ovilia tenebantur. Jam dies illucescebat: ille ad oves veniens, postquam juvenes manibus post tergum revinctis vidit, statim intellexit id, quod gestum fuerat. Factaque oratione absolvit fures, admonens eos atque exhortans, ut ex justis laboribus, non per fraudem atque injuriam, victum sibi parare contenderent. Arietem quoque eis donavit, adjecto hoc facete dicto: ne frustra vigilasse videamini. Atque ita solutos eos dimisit. Hoc est unum e Spyridonis miraculis. Alterum vero est hujusmodi. Filiam habuit virginem, paternæ pietatis æmulam, nomine Irenem. Huic familiaris quidam pretiosum nescio quod ornamentum custodiendum tradiderat. Illa quo tutius servaret depositum, in terram abdidit, ac paulo post decessit e vita. Aliquanto post tempore venit is, qui rem deposuerat. Et cum virginem non reperiret, patrem adortus est; nunc insimulans eum, nunc obsecrans. Senex, cum damnum ejus, qui rem deposuerat, suam ipsius duceret esse jacturam, venit ad sepulcrum filiæ: Deumque precatus est, ut promissam sibi ante tempus resurrectionem ostenderet. Nec spes eum fefellit. Statim enim puella rediviva adstitit patri. Cumque locum indicasset, in quo abscondi-tum

A σκόπων ὁ Παφνούτιος, ἐβόα μακρὰ, μὴ βαρὺν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσι, τίμιον εἶναι καὶ τὴν κοίτην, καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον λέγων, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας, μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν προσβλάψωσιν· οὐ γὰρ πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν, οὐδὲ ἴσως φυλαχθήσεσθαι τὴν σωφροσύνην τῆς ἑκάστου γαμετῆς· σωφροσύνην δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν· ἀρκεῖσθαι τε τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν, μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι· κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν· μήτε μὴν ἀποζεύγνυσθαι ταύτης, ἣν ἅπαξ ἤδη πρότερον λαϊ-
B κὸς ὢν ἠγάγετο. καὶ ταῦτ᾽ ἔλεγεν ἄπειρος ὢν γάμου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν γυναικός. ἐκ παιδὸς γὰρ ἐν ἀσκητηρίῳ ἀνετέτραπτο, καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ, εἰ καί τις ἄλλος, περιβόητος ὤν. πείθεται πᾶς ὁ τῶν ἱερωμένων σύλλογος τοῖς Παφνουτίου λόγοις· διὸ καὶ τὴν περὶ τούτου ζήτησιν ἀπεσίγησαν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων ἀπέχεσθαι τῆς ὁμιλίας τῶν γαμετῶν καταλείψαντες· καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ Παφνουτίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Περὶ Σπυρίδωνος τοῦ Κυπρίων Ἐπισκόπου.

C

Περὶ δὲ Σπυρίδωνος, τοσαύτη τῷ ποιμένι προσῆν ὁσιότης, ὡς καὶ ἀξιωθῆναι αὐτὸν καὶ ἀνθρώπων ποιμένα γενέσθαι· ὡς μιᾶς τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων ὀνόματι Τριμιθοῦντος, τὴν Ἐπισκοπὴν ἐκεκλήρωτο. διὰ δὲ ἀτυφίαν πολλὴν, ἐχόμενος τῆς Ἐπισκοπῆς ἐποίμαινε καὶ τὰ πρόβατα· πολλὰ μὲν οὖν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα. ἑνὸς δὲ ἢ δύο ἐπιμνησθήσομαι, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι· μεσούσης ποτὲ νυκτὸς, κλέπται ταῖς ἐπαύλεσι τῶν προβάτων λαθραίως ἐπελθόντες, ἀφαιρεῖσθαι τῶν προβάτων ἐσπούδαζον· ὁ Θεὸς δὲ ἄρα ὁ τὸν ποιμέ-
D να σώζων, ἔσωζε καὶ τὰ πρόβατα· οἱ γὰρ κλέπται, ἀοράτῳ δυνάμει παρὰ ταῖς ἐπαύλεσιν ἐδέδεντο. ὄρθρος τε ἦν. καὶ ἧκε παρὰ τὰ ποίμνια· ὡς δὲ εὗρεν ὀπίσω τὰς χεῖρας ἔχοντας, ἔγνω τὸ γεγονός· καὶ εὐχόμενος, λύει τοὺς κλέπτας πολλά τε νουθετήσας, καὶ παραινέσας ἐκ δικαίων πόνων σπουδάζειν, μὴ, μὴν ἐξ ἀδικίας λαμβάνειν. κριόν τε αὐτοῖς χαρισάμενος ἀπέλυσε, καὶ χαριέντως ἐπιφθεγξάμενος, ἵνα μὴ, φησι, μάτην ἠγρυπνηκότες φανείητε· ἓν μὲν δὲ τοῦτο τῶν περὶ Σπυρίδωνος θαυμάτων· ἕτερον δὲ τοιοῦτο· ἦν αὐτῷ θυγάτηρ παρθένος, τῆς τοῦ πατρὸς εὐλαβείας μετέχουσα, τοὔνομα
E Εἰρήνη· ταύτῃ γνώριμός τις πολύτιμον παρέθετο κόσμιον· ἡ δὲ ἀσφαλέστερον ποιοῦσα, γῇ τὴν παρακαταθήκην ἔκρυψε· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ τὸν βίον ἀπέλιπεν· ἧκει μετὰ χρόνον ὁ παραθέμενος· μὴ εὑρών τε τὴν παρθένον, ἐμπλέκεται τῷ πατρὶ, νῦν μὲν ἐγκαλῶν, ἔστιν δὲ ὅτε καὶ παρακαλῶν· ἐπεὶ δὲ συμφορὰν ἐποιεῖτο τὴν τοῦ παραθεμένου ζημίαν ὁ γέρων, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ μνῆμα τῆς θυγατρὸς, ἐπεκαλεῖτο τὸν Θεὸν, πρὸ καιροῦ δεῖξαι αὐτῷ τὴν ἐπαγγελλομένην ἀνάστασιν· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτε· ζῶσα γὰρ αὖθις ἡ παρθένος, φαίνεται τῷ πατρὶ, καὶ τὸν τόπον σημάνασα, ἔνθα τὸ κόσμιον ἀπεκέ-κρυπτο

κρύπτω, αὖθις ἀπεχώρει· τοιοῦτοι ἄνδρες ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐξέλαμπον· ταῦτα δὲ ἐγὼ καὶ ἀκοῇ παρὰ πολλῶν Κυπρίων παρέλαβον, καὶ συντάγματι Ῥουφίνου τινὸς Πρεσβυτέρου ἐνέτυχον, ῥωμαϊκῇ λέξει συγγεγραμμένῳ· ἀφ᾽ ὧν ταῦτα καὶ ἕτερα τινὰ τῶν μετ᾽ οὐ πολὺ ῥηθησομένων συνήγαγον.

tum erat ornamentum, rurſus ex hac luce migravit. Hujuſmodi homines Imperatoris Conſtantini temporibus in Eccleſia floruerunt. Atque hæc ego tum a multis Cypriis auditu accepi, tum in libro Rufini cujuſdam presbyteri latina lingua conſcripto poſita inveni. Ex quo quidem libro, tum hæc ipſa, tum alia, quæ paulo poſtea dicentur, collegi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Περὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ Μοναχοῦ.

Ἤκουσα δὲ ἐγὼ καὶ περὶ Εὐτυχιανοῦ, θεοφιλοῦς ἀνδρὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσαντος· ὃς καὶ αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ναυατιανῶν τυγχάνων, παραπλήσια ἔργα ποιῶν ἐθαυμάζετο· τίς τε ὁ περὶ τούτου διηγησάμενος, ἐρῶ μετὰ ἀκριβείας, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι, κἂν δόξω τισὶν ἀπεχθάνεσθαι· Αὐξάνων τις τῆς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας Πρεσβύτερος, μακροβιώτατος γέγονεν. ὃς καὶ τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ κομιδῇ νήπιος ὤν, ἅμα τῷ Ἀκεσίῳ παρέβαλλε, καὶ τὰ κατὰ Ἀκέσιον ἐμοὶ διηγήσατο· οὗτος ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων, ἄχρι τῆς βασιλείας τοῦ νέου Θεοδοσίου ἐξέτεινε, καὶ νεωτέρῳ μοι σφόδρα τυγχάνοντι, τὰ περὶ Εὐτυχιανοῦ διηγήσατο, πολλὰ μὲν διεξελθὼν περὶ τῆς προσούσης αὐτῷ θείας χάριτος· ἓν δὲ κἀκεῖνο μνήμης ἄξιον ἐπὶ τοῦ Βασιλέως ἔφη Κωνσταντίνου· τῶν δορυφόρων τὶς, (a) οὓς οἰκείους καλεῖ ὁ Βασιλεὺς, τυραννικά τινα πράττειν ὑποπτευθεὶς, φυγῇ ἐχρήσατο· ὁ Βασιλεὺς δὲ ἐκέλευσεν ἀπειλῇ ἀναιρεῖσθαι αὐτὸν, ἔνθα ἂν εὑρίσκοιτο. ὃς περὶ τὸν Βιθυνὸν Ὄλυμπον εὑρεθεὶς, βαρυτάτοις καὶ χαλεποῖς σιδήροις ἐν εἱρκτῇ κατεκέκλειστο, περὶ τὰ μέρη τοῦ Ὀλύμπου, ἔνθα ἦν καὶ ὁ Εὐτυχιανὸς τὸν μονήρη βίον ἀσκῶν, πολλῶν τε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐθεράπευεν· συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ μακροβιώτατος Αὐξάνων, νέος ὢν πάνυ, καὶ τὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου ὑπ᾽ αὐτῷ παιδευόμενος· παρὰ τοῦτον τὸν Εὐτυχιανὸν ἧκον πολλοὶ, παρακαλοῦντες ῥύεσθαι τὸν δέσμιον, Βασιλεῖ παρακλήσεις προσφέροντα. καὶ γὰρ ἐληλύθει εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Βασιλέως τὰ παρὰ τοῦ Εὐτυχιανοῦ γινόμενα θαύματα· ὁ δὲ, ἑτοίμως ὑπέσχετο παρὰ τὸν Βασιλέα πορεύεσθαι. ἐπεὶ δὲ ὁ δεσμώτης ἐκ τῶν δεσμῶν ἀνήκεστα ἔπασχεν, οἱ παρακαλοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ, φθάνειν ἔλεγον καὶ τὴν παρὰ Βασιλέως τιμωρίαν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ παρακλήσεις, τὸν ἐκ τῶν δεσμῶν ἐπικείμενον θάνατον. Εὐτυχιανὸς δὲ πέμψας παρακαλεῖ τοὺς δεσμοφύλακας, ἀνεῖναι τὸν ἄνθρωπον. τῶν δὲ λεγόντων κίνδυνον φέρειν αὐτοῖς τὴν ἄνεσιν τοῦ δεσμώτου, αὐτὸς δι᾽ ἑαυτοῦ ἅμα τῷ Αὐξάνοντι, πρὸς τὸ δεσμωτήριον παραγίνεται. ἐκείνων δὲ μὴ βουλομένων ἀνοίγειν τὴν εἱρκτὴν, ἡ προσοῦσα χάρις Εὐτυχιανῷ φανερωτέρα ἐγίνετο· αὐτόματοι γὰρ αἱ πύλαι τοῦ δεσμωτηρίου ἠνοίγοντο· τῶν δεσμοφυλάκων τὰς κλεῖς ἐχόντων παρ᾽ ἑαυτοῖς. εἰσελθόντος δὲ τοῦ Εὐτυχιανοῦ ἅμα τῷ Αὐξάνοντι

CAPUT XIII.

De Eutychiano Monacho.

Eutychianum quoque virum ſanctiſſimum, iiſdem temporibus floruiſſe comperi. Qui cum & ipſe ex Eccleſia Novatianorum unus eſſet, multa tamen opera his ſimilia, quæ ſupra memoravi, non ſine magna ordinatione geſſit. Quiſnam autem de illo mihi retulerit, dicam accurate; nec diſſimulabo quidquam, tametſi intelligam apud nonnullos id mihi offenſioni fore. Auxanon quidam Novatianorum Eccleſiæ presbyter, admodum longævus fuit. Qui ad Synodum Nicænam una cum Aceſio venit adhuc admodum adoleſcens, & quæ de Aceſio ſuperius dicta ſunt, mihi commemoravit. Hic ab illis temporibus ad principatum uſque Theodoſii junioris vitam produxit, mihique admodum juveni de Eutychiano narravit: multa quidem referens de divina, quæ in illo viro inerat, gratia: unum tamen præ ceteris memoria dignum aiebat, quod Conſtantino regnante geſtum eſt. Quidam e numero ſtipatorum, quos Imperator domeſticos vocare ſolet, cum in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis veniſſet, fuga ſibi conſuluit. Imperator vero ira percitus præcepit, ut ubicunque deprehenſus fuiſſet, occideretur. Captus ergo circa Olympum montem Bithyniæ, graviſſimis vinctus catenis in carcerem conjicitur, haud procul ab eo tractu Olympi, in quo Eutychianus ſolitariam degens vitam, multorum hominum corpora & animas ſalutari medicina curabat. Verſabatur cum illo & Auxanon ille longævus, tunc quidem adhuc admodum adoleſcens, & vitæ monaſticæ præceptis ab illo erudiebatur. Ad hunc igitur Eutychianum plurimi advenerunt, orantes, ut vinctum liberaret, & pro illo apud Imperatorem intercederet. Fama quippe miraculorum, quæ ab Eutychiano facta fuerant, ad Imperatoris uſque aures pervenerat. Ille promto animo pollicitus eſt, ſe ad Imperatorem profecturum. Sed quoniam vinctus incredibiles dolores ex vinculis patiebatur, ii, qui pro illo orabant, mortem, quæ illi ex vinculis imminebat, & ſupplicium ab Imperatore inferendum, & interceſſionem pro ipſo faciendam ab Eutychiano, præventuram eſſe dixerunt. Eutychianus igitur ad carceris cuſtodes miſit, rogans, ut hominem liberum dimitterent. Cumque illi reſpondiſſent, liberationem noxii graviſſimum ſibi periculum allaturam, ipſe una cum Auxanone ad carcerem contendit. Et cum illi carcerem aperire nollent, gratia, quæ Eutychiano inerat, facta eſt multo illuſtrior. Nam fores carceris ſua ſponte patuerunt, cum cuſtodes ipſi penes ſe claves haberent. Cum autem Eutychianus una cum Auxanone

(a) οὓς οἰκείους καλεῖ ὁ Βασιλεὺς. Domeſticos protectores intelligit, de quibus ſcripſi in annotationibus ad librum 14. Amm. Marcellini.

(b) Ὅσιος

ne ingressus esset, & omnes, qui aderant, stupore defixi hærerent, vincula sponte resoluta ex membris vincti ceciderunt. Post hæc Eutychianus ad urbem, quæ olim Byzantium, postea vero Constantinopolis appellata est, una cum Auxanone proficiscitur: ubi admissus in palatium, hominem mortis periculo liberavit. Nam Imperator, ut pote qui Eutychianum magnopere venerabatur, ejus petitioni libentissime annuit. Et hoc quidem contigit paulo post hæc tempora, quæ nunc exponimus. Tunc vero Episcopi, qui Concilio interearant, cum quædam etiam alia conscripsissent, quæ Canones, seu regulas vocare solent, ad suam quisque urbem reversi sunt. Ceterum historiæ studiosis haudquaquam inutile fore arbitror, si nomina Episcoporum, qui Nicæam convenerunt, quæ quidem investigare potui; & cujus quisque Provinciæ ac Civitatis Episcopus fuerit; tempus item, quo congregati sunt, hoc loco adscripsero. Hosius Episcopus Cordubæ Hispaniæ: ita credo, ut superius scriptum est. Vito, & Vincentius, Presbyteri urbis Romæ. Ægypti Alexander Episcopus. Magnæ Antiochiæ Eustathius. Hierosolymorum Macarius. Harpocratio Cynopoleos. Et reliqui, quorum nomina in libro Athanasii Episcopi Alexandrini, qui Synodicus inscribitur, plenissime digesta sunt. Tempus autem, quo Synodus congregata est, sicut in notationibus temporis ipsi Synodo præfixis inveni, fuit Consulatu Paulini, & Juliani, die undecimo Kalendas Junias, anno sexcentesimo tricesimo sexto a regno Alexandri Macedonis. Et Nicæna quidem Synodus hunc finem accepit. Imperator vero finita Synodo, ad Occidentis partes se contulit.

νοντι, καὶ πολλῆς τοῖς τότε παροῦσιν ἐκπλήξεως γενομένης, αὐτόματοι οἱ δεσμοὶ τὸν δεσμώτην ἀπέλιπον· μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸ πάλαι μὲν Βυζάντιον, ὕστερον δὲ Κωνσταντίνου πόλιν, ἅμα τῷ Αὐξάνοντι παρεγένετο. δεχθείς τε εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, τοῦ θανάτου ἐρύσατο τὸν ἄνθρωπον. ἑτοίμως γὰρ ὁ Βασιλεὺς τιμῶν τὸν ἄνδρα, κατένευσε πρὸς τὴν αἴτησιν. τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο· τότε δὲ οἱ ἐν τῇ Συνόδῳ Ἐπίσκοποι, καὶ ἄλλα τινὰ ἐγγράψαντες, ἃ κανόνας ὀνομάζειν εἰώθασιν, αὖθις κατὰ πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· φιλομαθὲς δὲ εἶναι νομίζω, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων Ἐπισκόπων, ἃ εὑρεῖν ἐδυνήθημεν, καὶ ἧς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν, καὶ τὸν χρόνον ἐν ᾧ συνῆλθον, παραθέσθαι ἐνταῦτα· (b) Ὅσιος Ἐπίσκοπος Κουδρούβης Ἱσπανίας· οὕτως πιστεύω ὡς προγέγραπται· Ῥώμης (c) Βίτων καὶ Βικεντῖνος Πρεσβύτεροι· Αἰγύπτου Ἀλέξανδρος. Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης Εὐστάθιος· Ἱεροσολύμων Μακάριος· (d) Ἁρποκρατίων Κυνῶν· καὶ τῶν λοιπῶν· ὧν εἰς πλῆρες τὰ ὀνόματα κεῖται (e) ἐν τῷ Συνοδικῷ Ἀθανασίου τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπου· καὶ ὁ χρόνος δὲ τῆς Συνόδου, (f) ὡς ἐν παρασημειώσεσιν εὕρομεν, ὑπατείας Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ, (g) τῇ εἰκάδι τοῦ μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἑξακοσιοστὸν τριακοστὸν ἕκτον ἔτος, ἀπὸ τῆς (h) Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος Βασιλείας· τὰ μὲν οὖν τῆς Συνόδου τέλος εἶχεν· ἰστέον δὲ, ὅτι μετὰ τὴν Σύνοδον ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀφίκετο.

(b) Ὅσιος Ἐπίσκοπος Κουδρούβης. Hunc locum supplevi ex codice Florentino, & Sfortiano. Nam in vulgatis quidem editionibus post hæc verba legebatur, Βιτὼν καὶ Βικεντῖνος. Verum optimi illi codices integrum nobis locum exhibuerunt hoc modo: Ὅσιος Ἐπίσκοπος Κουδρούβης Ἱσπανίας· οὕτως πιστεύω ὡς προγέγραπται. Ῥώμης Βιτὼν. Est hæc series Episcoporum, qui Concilio Nicæno subscripserant, quam Socrates descripsit ex libro synodico Athanasii, ut ipse infra testatur. Et in Græcis quidem Canonum collectionibus hæc series desideratur, nec habetur in versione Dionysii Exigui. In vetustissima tamen collectione, quæ nuper Parisiis edita est, & qua ante versionem Dionysii olim utebatur Occidentalis Ecclesia, nec non in collectione Isidori, hæc series habetur iisdem fere verbis. In vetustissima quidem illa collectione sic legitur: *Et subscripserunt. Osius Episcopus civitatis Cordubensis, provinciæ Spaniæ dixit: Ita credo, sicut superius scriptum est. Victor, & Vincentius presbyteri urbis Romæ. Alexander Alexandriæ magnæ. Alphocreation, &c.* Atque ita fere collectio Isidori. Verum in synodico Athanasii post Alexandrum Episcopum Alexandriæ collocatus erat Eustathius Episcopus Antiochiæ, & Macarius Hierosolymorum: ita ut quatuor primarum sedium Episcopi priore loco subscripserint. Nam Hosius una cum Vitone, & Vincentio Presbyteris, pro Silvestro Episcopo urbis Romæ videtur subscripsisse. Alia enim causa afferri non potest, cur Hosius inter Episcopos qui Concilio Nicæno subscripserunt, primo loco positus sit, nisi illa, quam dixi. Quippe illud Concilium maxima parte ex Orientalibus constabat Episcopis.

(c) Βίτων. Hujus Vitonis Presbyteri meminit Athanasius in Apologetico adversus Arianos; & Synodum Romanam quinquaginta Episcoporum, a quibus ipse susceptus est in communionem, in ejus Ecclesia collectam fuisse, testatur. λοιπὸν οὖν συνελθόντες Ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ Πρεσβύτερος συνῆγεν, &c. Id est. *Tandem vero cum convenissent Episcopi plures quam quinquaginta, in Ecclesia, in qua Vito populum colligebat, &c.*

(d) Ἁρποκρατίων κυνῶν. In Latinis Canonum collectionibus Harpocration Naucratites Episcopus dicitur, eique proxime subjungitur Adamantius Cynopolites, sive Cynensis, ut scribitur in vetustissima collectione illa, cujus supra mentionem feci.

(e) ἐν τῷ συνοδικῷ Ἀθανασίου. Hic liber Athanasii hodie non extat, quod equidem sciam. Ceterum probabile est nomine Episcoporum, qui Nicæno Concilio subscripserunt, ex eo libro translata est.

(f) ὡς ἐν παρασημειώσεσιν εὕρομεν. Hanc vocem non intellexerunt interpretes. παρασημείωσις est notatio temporis, actis publicis præfigi solita, ut jam pridem monui in annotationibus ad Librum primum Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii in cap.9. Sane in Græca collectione canonum, quam primus edidit Joannes Tilius, temporis nota præfigitur hujusmodi: κανόνες τῶν τιη ἁγίων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, ἐν ὑπατείᾳ Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων· ἔτους χλϛ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου. ἐν μηνὶ δεσίῳ ἐννεακαιδεκάτῃ πρὸ δεκατριῶν Καλάνδων Ἰουλίων.

(g) τῇ εἰκάδι τοῦ μαΐου μηνός. Aliter in collectione Græca, quam edidit Tilius. Convenisse enim dicitur Synodus die 19. mensis Desii, quem Romani Junium vocant, die 13. Kalendas Julias. Idque confirmat Auctor Chronici Alexandrini, & Chalcedonense Concilium, & collectio Latina, quam Baronius Cresconianam vocat. Sane in annotationibus Eusebianis pag. 224. certissimis argumentis demonstrasse mihi videor, hanc posteriorem scripturam veriorem esse, quam illam Socratis. Quod si conjecturæ locus est, videtur Socrates usus esse vitioso codice, in quo scriptum erat, πρὸ δεκατριῶν Καλάνδων Ἰουνίων pro Ἰουλίων. Porro sciendum est, Nicænos, sicut & reliquos Asiaticos, usos esse anno, ac mensibus Macedonicis.

(h) Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος Βασιλείας. Post hæc verba codex Leonis Allatii hoc addit: ἀπὸ δὲ τῆς Κωνσταντίνου Βασιλείας ἐννεακαιδέκατον ἔτος ἦν. Quæ sunt verissima. Paulino enim, & Juliano Coss. qui est annus Christi 325. mense Majo, quo juxta Socratis sententiam Nicæna Synodus congregata est, nonus decimus agebatur annus Imperii Constantini. Vicesimus vero incepit eodem anno sub finem mensis Julii.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ὅτι Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας ἐξορισθέντες διὰ τὸ συμφρονῆσαι Ἀρείῳ, ὕστερον βιβλίον μετανοίας διαπεμψάμενοι, καὶ συνθέμενοι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως, τοὺς ἑαυτῶν ἀπέλαβον θρόνους.

(a) Εὐσέβιος δὲ καὶ Θέογνις, (b) βιβλίον μετανοίας τοῖς κορυφαίοις Ἐπισκόπων ἀποστείλαντες, ἀνεκλήθησάν τε τῆς ἐξορίας ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἑαυτῶν ἀπέλαβον· τοὺς εἰς τόπον ἑαυτῶν χειροτονηθέντας ἐξωθήσαντες, Ἀμφίωνα μὲν Εὐσέβιος, Χρῆστον δὲ Θέογνις. οὗ βιβλίου τὸ ἀντίγραφον ἐστι τόδε. (c) ἤδη μὲν οὖν καταψηφισθέντες (d) πρὸ κρίσεως παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ἐν ἡσυχίᾳ φέρειν τὰ κεκριμένα παρὰ τῆς ἁγίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ὀφείλομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον, καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῶν συκοφαντῶν τὴν ἀπόδειξιν τῇ σιωπῇ, τούτου ἕνεκα ἀναφέρομεν, ὡς ἡμεῖς καὶ τῇ πίστει συνεδράμομεν, καὶ τὴν ἔννοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ, ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, οἱ μηδαμοῦ

CAPUT XIV.

Quomodo Eusebius Nicomediæ Episcop. & Theognis Nicææ, qui in exilium missi fuerant eo quod Ario consensissent, postea misso pœnitentiæ libello, expositioni fidei consentientes, sedes suas receperunt.

PORRO Eusebius, & Theognis, pœnitentiæ libello ad præcipuos Episcopos misso, Imperatoris jussu ab exilio revocati, Ecclesias suas receperunt; eosque, qui in ipsorum locum ordinati fuerant, expulerunt: B Amphionem quidem Eusebius; Chrestum vero Theognis. Cujus quidem libelli exemplum hoc est. Nos quidem a pietate vestra dudum condemnati indicta causa, judicium sanctitatis vestræ placide, & cum silentio ferre debemus. Sed quoniam absurdum est, argumentum calumniæ adversus semetipsum silentio suo præbere, idcirco significamus vobis, nos & in fide unanimes conspirasse; & notione consubstantialis diligenter examinata, omni studio in pacem incubuisse, nullam

(a) Εὐσέβιος δὲ καὶ Θέογνις. Nullum hic ordinem servavit Socrates. Revocatos enim esse dicit ab exilio Eusebium, ac Theognium, prius pene, quam in exilium missos esse dixerit. Rectius itaque Sozomenus, qui hac in parte Socratis narrationem correxit. C Nam in libro primo Historiæ capite 21. refert, Eusebium, ac Theognium paulo post Synodum missos esse in exilium ab Imperatore Constantino, & in eorum locum alios Episcopos suffectos esse. Deinde in libro secundo capite 15. narrat, qualiter ab exilio revocati sint. Ex quo, ut obiter moneam, colligitur, Sozomenum post Socratem Historiam suam conscripsisse, cum narrationem Socratis plerisque in locis emendet, ac corrigat. Porro Eusebius, ac Theognius tribus post Synodum Nicænam elapsis mensibus missi sunt in exilium, ut testatur Philostorgius. Anno autem tertio post eandem Synodum ab exilio reversi sunt, ut scribit idem Philostorgius, id est, anno Christi 328. Quæ cum Historia rerum eo tempore gestarum optime conveniunt. Omnes enim Historici consentiunt, Eusebium, cum ab exilio rediisset, consilium cepisse de confirmanda Arii opinione, & de exturbandis Nicænæ fidei assertoribus. Primumque ejus impetum fuisse adversus Eu- D stathium Antiochensem Episcopum, quem convictis calumniis deturbavit anno Christi 329. aut certe 330. ut notavi ad librum tertium Eusebii de vita Constantini. Male igitur Baronius Eusebii Nicomediensis reditum consignat anno Christi 330.

(b) βιβλίον μετανοίας τοῖς κορυφαίοις τῶν ἐπισκόπων ἀποστείλαντες. Baronius ad annum Christi 325. Socratem, ac Sozomenum reprehendit, qui dixerint Eusebium, ac Theognium paulo post Synodum Nicænam missos esse in exilium: deinde aliquot post annis misso satisfactionis libello ad nobiliores Episcopos ab exilio esse revocatos. At Baronius contendit, hunc libellum ab Eusebio oblatum esse Episcopis in Synodo Nicæna. Primum enim regulam fidei ait scriptam fuisse, cui Eusebius Nicomediensis cum aliis quatuor Episcopis subscribere recusarit. Eundem tamen postea oblato satisfactionis libello, iis, quæ decreta fuerant, subscripsisse. Posthæc vero cum Synodus E Arium anathemate damnasset, Eusebium, ac Theognium huic anathematismo noluisse subscribere: eamque ob causam damnatos, ac depositos esse a Synodo, & Amphionem, ac Crestum in eorum locum subrogatos. Constantinum tamen Imperatorem intercessisse, ne sententia executioni mandaretur, egisseque, ut Eusebius, ac Theognius oblato pœnitentiæ libello susciperentur a Synodo. Sed primum in eo peccat Baronius, quod duos libellos ab Eusebio oblatos esse dicit. Nam de priore illo libello nemo unquam mentionem fecit. Deinde, quod ait de depositione, ac damnatione Eusebii, ac Theognii facta in Concilio Nicæno, ejus rei nullum auctorem citat. Certe Constantinus in epistola ad Nicomedienses id tunc factum esse non dicit, sed tantum ait Eusebium metuisse, ne id fieret. Denique, quod ait, libellum pœnitentiæ ab Eusebio oblatum esse in Synodo Nicæna, id ex ipso libello manifeste refellitur. Oblatus est enim hic libellus ab Eusebio, cum esset in exilio, ut testatur his verbis: καὶ διὰ τούτου τοῦ γράμματος πληροφοροῦμεν τὴν συγκατάθεσιν οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν, &c. Præterea missus est hic libellus, cum jam Arius ab exilio esset revocatus. Id enim testantur hæc verba, ἄτοπον δέ, τοῦ δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου, καὶ ἀπολογησαμένου, &c. Porro Arius satis diu post Synodum Nicænam a Constantino revocatus est.

(c) ἤδη μὲν οὖν καταψηφισθέντες, &c. Cum Eusebius, ac Theognius in exordio hujus epistolæ dicant, se damnatos ab Episcopis, quæri merito potest, ubi, & quando fuerint condemnati. Baronius quidem eos in Synodo Nicæna damnatos esse dicit, atque depositos. Sed contra est auctoritas Beati Hieronymi, qui in Dialogo adversus Luciferianos, diserte testatur, Eusebium, ac Theognium cum aliis Episcopis Arianæ factionis a Synodo Nicæna susceptos fuisse. Idque probat tum ex testimonio eorum, qui Synodo interfuerant, tum ex actis ipsius Synodi Nicænæ, in quibus inter nomina Episcoporum, qui Synodo subscripserant, Eusebius, & reliqui, quos dixi, recensebantur. Idem quoque testatur Philostorgius, qui tribus circiter mensibus elapsis post Nicænam Synodum Eusebium ait esse relegatum. Cum igitur Eusebius, ac Theognius se damnatos ab Episcopis non esse fateantur, id autem in Synodo Nicæna factum non esse constet, necesse est, ut in alio quopiam Episcoporum conventu id gestum sit. Causam quidem ipsam refert Constantinus in epistola ad Nicomedienses. Idcirco enim se illos in exilium misisse dicit, quod hæreticos quosdam, quos ipse ab urbe Alexandria ad comitatum mitti jusserat, suscepissent, & cum illis communicassent. Et Baronius quidem ad annum Christi 329. hos Melitianos fuisse censet perperam. Ego vero Arianos fuisse potius crediderim. Idque diserte testantur Episcopi Ægypti in Epistola Synodica, quam refert Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos. Ob hanc igitur causam Synodum aliquot Episcoporum fieri jussit Constantinus, a quibus Eusebius, ac Theognius damnati sunt, atque depositi; ipse vero eos in exilium misit. Idque aperte confirmat Athanasius in libro de Synodis, μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον καθῃρέθησαν. Idem quoque dicit Theodoritus in libro 1. Historiæ cap. 19.

(d) πρὸ κρίσεως. Hæc verba in interpretatione sua omisit Christophorsonus, & Musculus. Leguntur tamen etiam apud Sozomenum: & Epiphanius Scholasticus ea sic reddit: *Dudum quidem ante judicium condemnati a reverentia vestra, patienter ferre, quæ decreta sunt a sancto Concilio vestro, debuimus.* Sic igitur construenda sunt hæc verba, ἤδη πρὸ κρίσεως καταψηφισθέντες. Quibus verbis subindicare videtur Eusebius, se indicta causa, & præjudicio quodam damnatum fuisse: quia scilicet Imperator ipsum antea damnaverat, infensus scilicet Eusebio ob varias causas, quas vide in Epistola Constantini ad Nicomedienses.

(e) οἱ δὲ

SÆ.C.IV. lam unquam hæresim secutos. Cumque ob securitatem & tranquillitatem Ecclesiarum ea suggessissemus quæ nobis in mentem veniebant, & eos, quibus a nobis satisfieri oportebat, confirmassemus, fidei quidem subscripsisse, anathematismo vero noluisse subscribere; non quod fidem reprehenderemus, sed quia minime credebamus, illum, qui accusatus fuerat, ejusmodi esse; cum partim ex iis, quæ ad nos per literas scripserat, partim ex ejus sermonibus in conspectu nostro habitis, compertum haberemus, illum talem non esse. Quod si sanctissimo Concilio vestro satisfactum est, non repugnantes, sed consentientes iis, quæ a vobis decreta sunt, etiam hoc libello consensum nostrum confirmamus; non quidem tædio exilii, sed ut suspicionem vitemus hæreseos. Nam si in conspectum vestrum nos venire patiamini, invenietis nos in omnibus concordes, & decretis vestris mordicus inhærentes: quando & eum ipsum, qui ob ista accusabatur, placuit reverentiæ vestræ humaniter tractare, & ab exilio revocare. Porro absurdum fuerit, cum is qui reus esse videbatur, revocatus sit, seque de illis, quæ ipsi objiciebantur, purgaverit, nos silere, & argumentum adversus nosmetipsos ultro suppeditare. Vos ergo, sicut reverentiam vestram Christi amantissimam decet, Imperatorem Deo carissimum admonere dignemini, eique preces nostras offerre, & in nostra causa, ea, quæ vobis congruunt, mature decernere. Et hic quidem est libellus retractationis Eusebii, atque Theognidis. Ex cujus verbis conjicio, istos fidei quidem, quæ in Concilio edita fuerat, subscripsisse; depositioni autem Arii consentire noluisse: & Arium ante istos ab exilio fuisse revocatum. Verum licet hoc ita se habere videatur, nihilominus Alexandriam ingredi prohibitus fuerat. Idque ex eo convincitur, quod postea reditum sibi in Ecclesiam, & in urbem Alexandriam paravit, simulata usus pœnitentia, sicut suo loco dicturi sumus.

(e) εἰ δὲ ἐπείδη ἡγία ὑμῶν σύνοδος. Horum verborum hic est sensus. Si tunc, inquit, satisfecimus sancto Concilio vestro, Nicæno scilicet, eique persuasimus, justam nos causam habuisse, cur anathematismis nollemus subscribere, nunc consensum nostrum omni ex parte adimplemus: & tam anathematismo, quam fidei formulæ subscribere parati sumus. Vides quantam huic loco lucem afferat duarum vocum adjectio, τότε, & νῦν. At Christophorsonus locum hunc aliter interpretatur, quasi legeretur, εἰ δὲ πιστεῖν. Etenim vertit: *Quod si sanctum vestrum Concilium nostris verbis voluerit fidem adhibere*. Verum Sozomenus, & Nicephorus vulgatam lectionem tuentur.

A δαμοῦ τῇ αἱρέσει ἐξακολουθήσαντες· ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῶν ὑπέτρεχε, καὶ πληροφορήσαντες τοὺς δι᾽ ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλοντας, ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίστει· τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ᾽ ὡς ἀπιστοῦντες τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ τῆς ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ᾽ αὐτοῦ διά τε ἐπιστολῶν, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων, πεπληροφορημένοι μὴ τοιοῦτον εἶναι· (e) εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν Σύνοδος, οὐκ ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ συντιθέμενοι τοῖς παρ᾽ ὑμῖν κεκριμένοις, καὶ διὰ τούτου τοῦ γράμματος πληροφοροῦμεν τὴν συγκατά-
B θεσιν· οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἱρέσεως ἀποδυόμενοι· εἰ γὰρ καταξιώσητε νῦν γοῦν εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἔχετε ἐν πᾶσι (f) συμψήφους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ᾽ ὑμῖν κεκριμένοις· ὁπότε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον, ἔδοξε τῇ ὑμῶν εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύσασθαι (g) καὶ ἀνακαλέσασθαι. ἄτοπον δὲ, τοῦ δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου, ἀνακεκλημένου, καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ᾽ οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾷν, καθ᾽ ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον. καταξιώσατε γοῦν, ὡς ἁρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαβείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον Βασιλέα ὑπομνῆσαι, καὶ τὰς δεήσεις ὑμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θᾶττον βου-
C λεύσασθαι τὰ ὑμῖν ἁρμόζοντα ἐφ᾽ ἡμῖν· καὶ τοῦτο μὲν τὸ τῆς παλινῳδίας βιβλίον Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδός ἐστιν· ἀπὸ δὲ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ τεκμαίρομαι, ὅτι οὗτοι μὲν τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει ὑπεσημήναντο, τῇ δὲ καθαιρέσει Ἀρείου σύμψηφοι γενέσθαι οὐκ ἐβουλήθησαν. καὶ ὅτι Ἄρειος πρὸ τούτων φαίνεται ἀνακληθείς. ἀλλ᾽ εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχειν δοκεῖ, ὅμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβαίνειν κεκώλυτο· τοῦτο δὲ δείκνυται, ἀφ᾽ ὧν ὕστερον ἑαυτῷ κάθοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπενόησεν, ἐπιπλάστῳ μετανοίᾳ χρησάμενος, ὡς κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

D (f) συμψήφους. In Codice Florentino, & apud Sozomenum legitur, συμψύχους.

(g) καὶ ἀνακαλέσασθαι. Episcopis tribuit id, quod ab Imperatore factum fuerat. Neque enim Episcopi Arium ab exilio revocaverant, sed Imperator. Verum scriptores ita plerunque loqui solent, ut Episcopis tribuant id, quod ab Imperatore factum est; & contra interdum Imperatori attribuant id, quod factum est ab Episcopis. Sic Socrates supra dixit, Synodum Nicænam vetuisse, ne Arius Alexandriam ingrederetur. Cum tamen id ab Imperatore ipso præceptum sit, ut docet Epistola Constantini.

CAPUT XV.

Quomodo Alexandro post Synodum Nicænam mortuo, Athanasius creatus est Episcopus.

PAulo post mortuo Alexandro Alexandriæ Episcopo, Athanasius Ecclesiæ præficitur. Hunc, cum admodum puer esset, sacrum quemdam ludum una cum pueris æqualibus lusisse Rufinus narrat. Is lusus erat imitatio sacerdotii, & collegii sacrorum virorum

(a) μετὰ ταῦτα δὲ εὐθέως Ἀλέξανδρον. Fallitur hic Socrates, & Sozomenus, qui Alexandri mortem, & ordinationem Athanasii referunt post reditum ab exilio Eusebii, ac Theognii. Atqui Alexander Episcopus Alexandriæ, nondum quinque mensibus elapsis a Synodo Nicæna, mortem obiit, ut testatur Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos, ubi agit de Meletio: ἀλλ᾽ ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ κατὰ Νικαίαν, ἡ μὲν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Ὅτι μετὰ τὴν Σύνοδον, Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, Ἀθανάσιος καθίσταται Ἐπίσκοπος.

E (a) ΜΕτὰ ταῦτα δὲ εὐθέως Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος, προΐσταται τῆς Ἐκκλησίας Ἀθανάσιος· τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφῖνος κομιδῇ νήπιον ὄντα, παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον· τοῦτο δὲ ἦν μίμησις

αἵρεσις ἀνεθεματίσθη, καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν· οἱ δὲ μελιτιανοὶ ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν· οὔπω δὲ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν. Idem quoque testatur Theodoritus in libro 1. Historiæ cap. 26. Mors igitur Alexandri contigit anno Christi 325. ordinatio autem Athanasii vel eodem anno exeunte facta est, vel sub initium anni sequentis.

(b) περὶ

στης ἱερωσύνης καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν· ἐν δὴ οὖν τῷ παιγνίῳ τούτῳ, Ἀθανάσιος μὲν τῆς Ἐπισκοπῆς ἐκεκλήρωτο τὸν θρόνον· τῶν δὲ ἄλλων νέων ἕκαστος, ἢ Πρεσβύτερον, ἢ Διάκονον ἐμιμεῖτο. ταῦτα ἔπαιζον οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τοῦ μάρτυρος καὶ Ἐπισκόπου Πέτρου ἐπετελεῖτο μνήμη· τότε δὴ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος διαβαίνων, ὁρᾷ τὸ γιγνόμενον παίγνιον· καὶ μεταπεμψάμενος τοὺς παῖδας, ἐπύθετο παρ' αὐτῶν τὸν ἐν τῷ παιγνίῳ κληρωθέντα τόπον ἑκάστῳ, προμηνύεσθαί τι διὰ τοῦ γεγονότος ἡγησάμενος. ἐκέλευσέν τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἄγεσθαι τοὺς παῖδας, καὶ παιδείας μεταλαμβάνειν. ἐξαιρέτως δὲ τὸν Ἀθανάσιον· εἶτα ἐν τελείᾳ γενόμενον ἡλικίᾳ, καὶ Διάκονον χειροτονήσας, ἤγεν ἐπὶ τὴν Νίκαιαν, συναγωνιζόμενον αὐτῷ ἐκεῖ, ὅτε συνεκροτεῖτο ἡ Σύνοδος· ταῦτα μὲν ὁ Ῥουφῖνος περὶ αὐτοῦ Ἀθανασίου ἐν τοῖς συντάγμασιν ἑαυτοῦ εἴρηκεν· οὐκ ἀπεικὸς δὲ γενέσθαι. καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα γενόμενα πολλάκις εὕρηται. (b) περὶ οὖν τέως τοσαῦτα εἰρήσθω μοι.

(b) περὶ οὖν τέως τοσοῦτα, &c. Melius in codice Leonis Allatii legitur hoc modo. περὶ ἐν τούτων τοσαῦτα τέως λελέχθω μοι.

A rum. In hoc igitur ludo, Athanasius quidem Episcopi dignitatem sortitus fuerat. Reliquorum vero puerorum alius presbyteri partes agebat, alius Diaconi. Atque hæc a pueris ludebantur eo ipso die, quo Petri Episcopi, & martyris celebrabatur memoria. Forte Alexander Alexandriæ Episcopus tunc prætergrediens, ludum omnem contemplatur. Accitosque ad se pueros interrogat, quem quisque locum eo in ludo sortitus fuisset, ratus ex eo, quod gestum fuisset, aliquid singulis prænuntiari. Quo facto pueros in Ecclesia educari, & litterarum studiis erudiri jubet, ac præcipue Athanasium. Quem quidem jam virilem ingressum æta- B tem, Diaconum constituit, & Nicæam secum duxit, ut in Concilio, quod ibi congregatum erat, adjumento illius uteretur. Hæc de Athanasio Rufinus in libris suis commemoravit; nec profecto incredibile est ea contigisse, cum multa hujusmodi sæpenumero gesta esse reperiantur. Sed de Athanasio hactenus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚʹ.

Ὡς Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸ πάλαι Βυζάντιον αὐξήσας, Κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.

Ὁ Βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν Σύνοδον ἐν εὐφροσύνῃ διῆγεν· ἐπιτελέσας οὖν δημοτελῆ τῆς εἰκοσαετηρίδος αὐτοῦ ἑορτὴν, εὐθέως περὶ τὸ ἀνορθοῦν τὰς Ἐκκλησίας ἐσπούδαζεν. (a) ἐποίει τε τοῦτο κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνύμῳ· ἣν Βυζάντιον καλουμένην τοπρότερον, ηὔξησε, τείχη μεγάλα περιβαλὼν, καὶ διαφόροις κοσμήσας οἰκοδομήμασιν· ἴσην τε τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ ἀποδείξας, Κωνσταντινούπολιν μετονομάσας, (b) χρηματίζειν δευτέραν Ῥώμην νόμῳ ἐκύρωσεν· ὃς νόμος ἐν λιθίνῃ γέγραπται στήλῃ, καὶ δημοσίᾳ ἐν τῷ καλουμένῳ στρατηγίῳ, (c) πλησίον τοῦ ἑαυτοῦ ἐφίππου παρέθηκε· καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, δύο μὲν οἰκοδομήσας Ἐκκλησίας, μίαν ἐπωνόμασεν εἰρήνην, ἑτέραν δὲ τὴν τῶν Ἀποστόλων ἐπώνυμον. καὶ οὐ μόνον ὡς ἔφην, ηὖξει τὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἑλλήνων καθῄρει· τὰ γοῦν ἀγάλματα, κόσμον τῇ Κωνσταντίνου πόλει προὐτίθει δημοσίᾳ, καὶ τοὺς Δελφικοὺς τρίποδας ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ δημοσιεύσας προὔθηκε· ταῦτα μὲν οὖν δόξει περιττὰ λέγεσθαι νῦν· ὁρᾶται γὰρ πρότερον ἢ ἀκούεται. τότε δὲ ὅμως μεγίστην ἐπίδοσιν ἔλαβε τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, (d) καὶ ἄλλα πλεῖστα ἡ τοῦ

CAPUT XVI.

Quomodo Constantinus Imp. urbem Byzantiorum auxit, & Constantinopolim vocavit.

C IMperator vero post peractum Concilium, summa in lætitia vitam exegit. Celebrata igitur festivitate publica vicennalium suorum, statim ad Ecclesiarum instaurationem omne studium suum contulit. Idque tum in aliis civitatibus præstitit, tum in urbe sibi cognomine. Quam quidem Byzantium antehac appellatam, magnopere amplificavit; & ingentibus cinctam muris, variisque ædificiis exornatam, reginæ urbium Romæ exæquans, Constantinopolim nominavit; utque nova Roma vocaretur, lege sanxit. Quæ quidem lex in columna lapidea incisa, ac publice in strategio juxta equestrem Imperatoris ipsius statuam collocata est. In D eadem urbe duas Ecclesias ædificavit: alteram Irenes, alteram Apostolorum vocabulo appellatam. Nec vero solum res Christianorum amplificavit, ut antea dixi; verum etiam superstitionem gentilium destruxit. Certe Deorum simulacra ad ornatum urbis Constantinopolitanæ palam proposuit: & tripodas Delphicos in ejusdem civitatis circo publicavit. Sed hæc quidem superfluo nunc videntur commemorari. Prius enim spectantur oculis, quam percipiantur auditu. Tunc temporis vero Christianorum res maximum incrementum cepere. Etenim Imperatoris Constantini temporibus, cum alia multa, tum

(a) ἐποίει τε τοῦτο περὶ. Lege ἐποίει δὲ τοῦτο κατὰ τὲ τὰς ἄλλας πόλεις, &c. Frequenter in his particulis peccatum est ab antiquariis, qui hos libros exscripserunt. Quod quidem semel monitum volui, ut studiosus lector per se deinceps id observet. Certe in codice Allatii legitur, κατὰ τὲ τὰς ἄλλας πόλεις.

(b) χρηματίζειν δὲ δευτέραν Ῥώμην. Hunc locum, qui corruptus antea legebatur, & prava distinctione confusus, pristino nitori restitui, expuncta particula δὲ, quæ nec in Florentino codice, nec in Sfortiano habetur. Confirmat emendationem nostram Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Et nominatam Constantinopolim, appellari secundam Romam lege firmavit.*

(c) πλησίον τοῦ ἑαυτοῦ ἐφίππου παρέθηκε. Scribendum videtur παρέστησεν. Quam emendationem confirmat etiam Epiphanius his verbis: *Sicut lex ipsa in marmorea platoma noscitur esse conscripta, & in Strategio juxta* E *equestrem statuam ejus constituta.* Legerat ergo Epiphanius in suo Codice, πλησίον τοῦ αὐτοῦ ἐφίππου παρέστησεν. Supple ἀνδριάντος. Erat autem Strategium, ædes publica, in qua Strategi, id est Duumviri, qui urbem Bysantium olim regebant, sedere consueverant. Ejus mentio fit in veteri descriptione urbis Constantinopolitanæ, quæ notitiæ Imperii Romani præfixa est: & in regione quinta ejus urbis recensetur.

(d) καὶ ἄλλα πλεῖστα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐφύλαττε πρόνοια. Locus hic mutilus est, ut apparet. Quem Christophorsonus quidem ex conjectura, ut opinor, ita supplevit: καὶ τὰ τῆς πίστεως μάλιστα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπλάττωσε πρόνοια. Sed verbum illud ἐπλάττωσε nullo modo tolerari potest. Nos igitur leviori mutatione locum ita restituendum putamus: τότε ἄλλα πλεῖστα καὶ τοῦτο μάλιστα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐφύλαττε πρόνοια. Quam lectionem in versione nostra secuti sumus. Mox lego, καὶ τέπον μὲν τῶν Βασιλέως ἐγκωμίων, &c.

(a) Γ'ερου-

SÆC. IV. tum id præcipue divina providentia reservabat. Et has quidem Imperatoris laudes Eusebius Pamphili magnifice commemoravit. Non importunum tamen esse arbitror, ut & nos quoque de iisdem rebus pro virili parte pauca dicamus.

CAPUT XVII.

Quomodo Imperatoris Mater Helena, crucem Domini diu perquisitam Hierosolymis reperit, & Ecclesiam construxit.

MAter Imperatoris Helena, cujus gratia Imperator Drepanum, quam ex vico civitatem effecerat, Helenopolim voluit appellari; a Deo in somnis admonita, venit Hierosolyma. Et cum veterem illam Hierusalem, juxta Prophetæ vaticinium, desertam sicut pomorum custodiam offendisset, Christi monumentum, in quo ille sepultus resurrexit, studiose cœpit perquirere: ac difficile quidem illud, sed tamen opitulante Deo tandem reperit. Quæ vero causa fuerit hujus difficultatis, paucis aperiam. Qui Christi fidem sequebantur post mortem ejus, monumentum istud magnopere coluerunt. Hi vero, qui a religione Christi abhorrebant, locum aggere opplentes, templum Veneris in eo extruxerunt, & simulacro superposito, memoriam loci penitus abolere studuerunt. Et hoc quidem olim eis successerat. Verum Imperatoris Matri ea res innotuit. Deturbato igitur simulacro, egestaque humo, & loco undique repurgato, tres cruces in monumento reperit: unam quidem beatam, in qua Christus pependerat: duas vero alias, in quibus duo latrones, qui una cum illo crucifixi sunt, mortem obierant. Cum his inventa etiam est tabella, in qua Pilatus Christum crucifixum, regem esse Judæorum variis linguis ac literis pronuntiaverat. Sed quoniam ambiguum erat, quænam esset crux illa, quæ quærebatur, Mater Imperatoris non mediocri dolore affecta est. Quem quidem brevi post tempore Hierosolymorum Episcopus, nomine Macarius, sedavit, & ambiguitatem omnem fidei virtute dissolvit. Signum enim a Deo petiit, & impetravit. Signum vero fuit hujusmodi. Mulier quædam illius loci, diuturno confecta morbo, jam in ipso mortis articulo erat constituta. Huic ergo animam agenti, Episcopus singulas cruces apponi jubet, certissime sibi persuadens, fore ut mulier pristinæ valetudini restitueretur, si pretiosam Domini crucem attigisset. Nec vero spes eum fefellit. Admotis enim duabus crucibus, quæ Dominicæ non erant, mulier nihilominus in summo vitæ discrimine remansit. Adhibita vero tertia, quæ vera Domini crux erat, illa in vitæ mortisque confinio posita, statim convaluit, & pristinum vigorem recuperavit. Hoc igitur modo repertum est crucis lignum. Imperatoris autem Mater, in ipso quidem sepulchri loco templum magnificum extruxit, & novam Hierusalem cognominavit, quam ex adverso veteris illius, ac desertæ

A τοῦ Θεοῦ ἐφύλαττε πρόνοια. οὕτω τῶν τοῦ Βασιλέως ἐγκωμίων μετὰ μεγαλοφώνου φράσεως ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος μνήμην πεποίηται· οὐκ ἄκαιρον δὲ ἡγοῦμαι καὶ ἡμᾶς περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἷόν τε, διὰ βραχέων εἰπεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὡς ἡ τοῦ Βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα εὗρε, καὶ Ἐκκλησίαν ἀνῳκοδόμησεν.

Η Τοῦ Βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἧς ἐπονόματι τὴν ποτὲ κώμην Δρεπάνην, πόλιν ποιή-
B σας ὁ Βασιλεὺς Ἑλενούπολιν ἐπωνόμασε, δι' ὀνείρων χρηματισθεῖσα, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παρεγένετο· καὶ τὴν ποτὲ Ἱερουσαλὴμ ἔρημον ὡς ὀπωροφυλάκιον κατὰ τὸν Προφήτην εὑροῦσα, τὸ τοῦ Χριστοῦ μνῆμα ἔνθα ταφεὶς ἀνέστη, σπουδαίως ἐζήτει· καὶ δυσχερῶς μὲν, σὺν Θεῷ δὲ εὑρίσκει· τίς δὲ ἡ αἰτία τῆς δυσχερείας, διὰ βραχέων ἐρῶ. ὅτι οἱ μὲν τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονοῦντες, μετὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους ἐτίμων τὸ μνῆμα. οἱ δὲ φεύγοντες τὰ τοῦ Χριστοῦ, χώσαντες τὸν τόπον, ἀφροδίτης κατ' αὐτοῦ ναὸν κατασκευάσαντες ἐπέστησαν ἄγαλμα, μὴ ποιοῦντες μνήμην
C τοῦ τόπου· τοῦτο μὲν οὖν πάλαι προὐχώρει· τῇ δὲ μητρὶ τοῦ Βασιλέως φανερὸν τοῦτο ἐγένετο· καθελοῦσα οὖν τὸ ξόανον, καὶ τὸν τόπον ἐκχώσασα καὶ καθαρὸν ἐργασαμένη, τρεῖς εὑρίσκει σταυροὺς ἐν τῷ μνήματι· ἕνα μὲν τὸν μακαριστὸν, ἐν ᾧ Χριστὸς ἐξετανύσθη· τοὺς δὲ ἑτέρους, ἐν οἷς οἱ συσταυρωθέντες δύο λῃσταὶ τεθνήκεσαν· σὺν αὐτοῖς δὲ εὕρητο καὶ ἡ τοῦ Πιλάτου σανὶς, ἐν ἧ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν προσγράφων, ἐν διαφόροις γράμμασιν ἐκήρυττεν· ἐπεὶ δὲ ἀμφίβολος ἦν ὁ σταυρὸς ὁ ζητούμενος οὐχ ἡ τυχοῦσα λύπη κατεῖχε τὴν τοῦ Βασιλέως μητέρα οὐκ εἰς μακρὰν δὲ παύει ταύτην τῆς λύπης
D ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος, ᾧ ὄνομα ἦν Μακάριος· λύει δὲ πίστει τὸ ἀμφίβολον. σημεῖον γὰρ ᾔτει παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐλάμβανε. τὸ δὲ σημεῖον ἦν τοιοῦτο· γυνή τις τῶν ἐγχωρίων, νόσῳ χρονίᾳ ληφθεῖσα, πρὸς αὐτῷ λοιπὸν τῷ θανάτῳ ἐγένετο· προσάγεσθαι οὖν τῇ ἀποθνησκούσῃ τῶν σταυρῶν ἕκαστον ὁ Ἐπίσκοπος παρεσκεύασε, πιστεύσας ἀναρρωσθῆναι τὴν γυναῖκα, ἁψαμένην τοῦ τιμίου σταυροῦ· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτε. προσενεχθέντων γὰρ τῶν μὴ κυρίων δύο σταυρῶν, ἔμενεν οὐδὲν ἧττον ἡ γυνὴ ἀποθνήσκουσα. ὡς δὲ ὁ τρίτος ὁ γνήσιος προσηνέχθη, ἡ ἀποθνήσκουσα εὐθὺς ἀνεῤῥώσθη, καὶ
E ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον ηὕρηται. ἡ δὲ τοῦ Βασιλέως μήτηρ, οἶκον μὲν εὐκτήριον ἐν τῷ τοῦ μνήματος τόπῳ πολυτελῆ κατεσκεύασεν, (a) Ἱερουσαλὴμ τε νέαν ἐπωνόμασεν, ἀντιπρόσωπον τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ καὶ καταλελειμμένῃ ποιήσασα.

τοῦ

(a) ἱερουσαλὴμ νέαν. Desumsit hæc Socrates ex Eusebii libro 3. de vita Constantini cap. 33. Sed deceptus est, cum existimavit, Ecclesiam illam, quæ juxta sepulchrum Domini ab Helena, seu potius a Constantino ædificata est, novam Hierusalem esse appellatam. Neque enim id dicit Eusebius; sed tantum alludit ad novam Hierusalem, cujus mentio fit in Apocalypsi Joannis. Vide, quæ notavi ad dictum locum Eusebii. Porro hunc locum emendavi ex Florentino codice, in quo ita diserte scribitur ἱερουσαλὴμ τε νέαν, ut jam pridem monuit me per literas vir cl. Emericus Bigotius, cum ipsum codicem inspexisset Florentiæ.

(b) ὡς ἐν

τοῦ δὲ σταυροῦ, μέρος μέν τι θήκῃ ἀργυρᾷ περικλείσασα, μνημόσυνον τοῖς ἱστορεῖν βουλομένοις, αὐτόθι κατέλιπε· τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἀποστέλλει τῷ Βασιλεῖ. ὅπερ δεξάμενος, καὶ πιστεύσας τελείως σωθήσεσθαι τὴν πόλιν ἔνθα ἂν ἐκεῖνο φυλάττηται, τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι κατέκρυψεν, (b) ὃς ἐν τῇ κατὰ Κωνσταντίνου πόλιν, ἐν τῇ ἐπιλεγομένῃ ἀγορᾷ Κωνσταντίνου, ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ καὶ μεγάλου κίονος ἵδρυται. τοῦτο μὲν ἀκοῇ γράψας ἔχω. πάντες δὲ σχεδὸν οἱ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν οἰκοῦντες, ἀληθὲς εἶναι φασί· καὶ τοὺς ἥλους δὲ, οἱ ταῖς χερσὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐνεπάγησαν, ὁ Κωνσταντῖνος λαβών· καὶ γὰρ καὶ τούτους ἡ Μήτηρ ἐν τῷ μνήματι εὑροῦσα ἀπέστειλεν· χαλινούς τε καὶ περικεφαλαίαν ποιήσας, ἐν τοῖς πολέμοις ἐκέχρητο. ἐχορήγει μὲν οὖν πάσας τὰς ὕλας ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν Ἐκκλησιῶν· ἔγραφε δὲ καὶ Μακαρίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ, ἐπισπεύδειν τὰς οἰκοδομάς· ἡ δὲ τοῦ Βασιλέως Μήτηρ, ποιήσασα τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ ἄντρῳ τῆς Βηθλεὲμ· ἔνθα ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἑτέραν Ἐκκλησίαν (c) οὐχ᾽ ἧττον κατεσκεύαζεν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὄρει τῆς ἀναλήψεως. οὕτω δὲ εἶχεν εὐλαβῶς περὶ ταῦτα, ὡς καὶ συνεύχεσθαι ἐν τῷ τῶν γυναικῶν τάγματι. καὶ τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι, ἐπὶ ἑστίασιν προτρεπομένη. δι᾽ ἑαυτῆς λειτουργοῦσα, τὰ ὄψα ταῖς τραπέζαις προσέφερε· πολλὰ δὲ καὶ ἐδωρεῖτο ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πένησιν· εὐσεβῶς τε διανύσασα τὴν ζωὴν, ἐτελεύτησε περὶ ὀγδοηκοστὸν ἔτος. καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς εἰς τὴν βασιλεύουσαν νέαν Ῥώμην διακομισθὲν, ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνήμασιν ἀπετέθη.

(b) ὃς ἐν τῇ κατὰ Κωνσταντίνου πόλιν. Scribendum eſt: ὃς ἐν τῇ κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἐπιλεγομένῃ ἀγορᾷ Κωνσταντίνου. De hac porro Conſtantini ſtatua, quæ ſuper Porphyreticam columnam in foro Conſtantini poſita erat, mirum, ac pene incredibile eſt, quod narrat Philoſtorgius, eam a populo illuc cum cereis convenien-te adorari ſolitam. Id tamen teſtimonio ſuo quoque confirmat Theodoritus in libro primo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. ultimo: εἰ δέ τις ἐκείνοις ἀπιστεῖ, τὰ νῦν περὶ τὴν ἐκείνου θήκην καὶ τὸν ἀνδριάντα γενόμενα βλέπων, πιστευσάτω τοῖς γεγραμμένοις.

(c) οὐχ᾽ ἧττον κατεσκεύαζεν. Scribendum eſt, οὐχ ἥττονα.

A ſertæ condiderat. Crucis vero portionem, unam argentea incluſam theca, iis, qui viſere eam vellent, ad perpetuam memoriam illic reliquit; alteram vero ad Imperatorem miſit. Quam ille cum accepiſſet, pro certo habens civitatem illam perpetuo incolumem fore, in qua hoc pignus ſervaretur, in ſtatua ſua recondidit, quæ Conſtantinopoli in foro, quod Conſtantini dicitur, ſuper ingenti columna purpurea poſita eſt. Atque hoc quidem auditione acceptum, huic hiſtoriæ inſerui. Omnes tamen ferme, qui Conſtantinopolim incolunt, id verum eſſe affirmant. Clavos præterea, quibus Chriſti manus cruci fuerant affixæ, cum idem Imperator accepiſ-

B ſet: nam & hos in monumento repertos mater ad ipſum miſerat: frena ex illis, & galeam fabricari juſſit; iiſque uſus eſt in bello. Ceterum Imperator quidem, materiam omnem ad conſtructionem Eccleſiarum affatim ſubminiſtravit. Scripſit etiam ad Macarium Epiſcopum, ut opus ipſum accelera-ret. Mater vero Imperatoris, poſtea quam ædificaſſet novam Hieruſalem, apud Bethleem quoque in ſpelunca, in qua Chriſtus ſecundum carnem natus eſt, alteram Eccleſiam priore illa haudquaquam inferiorem extruxit. Sed & tertiam ædificavit, in eo monte, ex quo Dominus conſcendit in cœlum. Porro tam pie ac religioſe erga hæc erat af-

C fecta, ut in ordine mulierum una cum ceteris Deum oraret. Virgines quoque in matricula Eccleſiarum adſcriptas, ad convivium vocabat; eiſque ipſa per ſe miniſtrans, menſæ apponebat fercula. Multa præterea Eccleſiis, & pauperibus erogabat. Denique cum in ſumma pietate vitam exegiſſet, mortem obiit anno ætatis circiter octogeſimo. Corpuſque ejus novam Romam deportatum, in regalibus monumentis depoſitum eſt.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗʹ.

Ὡς καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, τὰ μὲν ἑλλήνων καθῄρει· πολλὰς δὲ Ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἵδρυεν.

ΚΑὶ μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Βασιλεὺς ἐπιμελέστερος ὢν περὶ τὰ Χριστιανῶν, ἀπεστράφη τὰς ἑλληνικὰς θρησκείας. καὶ παύει μὲν τὰ μονομάχια. εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἐναπέθετο· λεγόντων δὲ τῶν ἑλλήνων ὡς ἄρα ὁ Σάραπις εἴη ὁ τὸν Νεῖλον ἀνάγων ἐπὶ ἀρδείᾳ τῆς Αἰγύπτου, τῷ τὸν πῆχυν εἰς τὸν ναὸν Σαράπιδος κομίζεσθαι. αὐτὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (a) τὸν πῆχυν Ἀλέξανδρον μετατιθέναι ἐκέλευσε. τῶν δὲ φημιζόντων, ὡς οὐκ ἀναβήσεται ὁ Νεῖλος ὀργῇ τοῦ Σαράπιδος, (b) ἥτε ἄνοδος τοῦ ποταμοῦ τῷ τε ἑξῆς ἔτει καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἐγέ-

(a) τὸν πῆχυν Ἀλεξανδρέων. Chriſtophorſonus quidem, & Muſculus verba hoc loco tranſpoſita eſſe crediderant, legeruntque, ut ex verſione eorum apparet: εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρέων τὸν πῆχυν μετατιθέναι ἐκέλευσε. Sed cum μετατιθέναι paſſive ſumi non poſſit, aliter emendandus eſt hic locus. Nos igitur ex codice Sfortiano locum ita reſtituimus: αὐτὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν Ἀλέξανδρον μετατιθέναι ἐκέλευσεν. Id eſt, *Ipſe Alexandro præcepit, ut cubitum illum in Ec-*

cleſiam transferret. Quæ quidem emendatio confirmatione non eget. Vide Rufinum in libro 11. cap. 13. Porro ea lex Conſtantini diu non ſtetit. Nam Julianus eundem cubitum in Serapidis templum juſſit reportari: ibique deinceps manſiſſe videtur uſque ad tempora Theodoſii, & everſionem Serapei.

(b) ὑπὸ ἄνοδος τοῦ ποταμοῦ. Delenda eſt particula τε, quæ hic ſuperflua eſt, & ob nimiam repetitionem odioſa.

CAPUT XVIII.

Quomodo Imp. Conſtantinus, gentilium quidem ſuperſtitionem delevit: multas autem Eccleſias variis in locis erexit.

POſt hæc Imperator rebus Chriſtianorum magis addictus, gentilium ſuperſtitiones penitus adverſatus eſt. Ac primo quidem gladiatorum ſpectacula ſuſtulit. Dein ſuas imagines in Deorum templis collocavit. Cumque gentiles Serapim eſſe dicerent, a quo Nilus ad irrigandos Ægypti agros adduceretur, eo quod cubitus Nili ad templum

E Serapidis portari conſueverat; ipſe ad Eccleſiam Alexandrinorum cubitum illum transferri præcepit. Et cum illi palam jactarent, propter iram Serapidis Nilum aſcenſurum non eſſe, nihilominus & ſequente anno, & reliquis deinceps annis exundavit Nilus, atque

SÆC.IV. atque etiamnum exundat: adeo ut reipſa declaratum ſit, Nilum non ob ſuperſtitionem illam gentilium, ſed ex divinæ providentiæ decreto aſcendere. Sub idem tempus cum Barbari, Sarmatæ ſcilicet, & Gotthi, irruptione facta Romanorum agros vaſtarent, Imperatoris tamen ſtudium in conſtruendis Eccleſiis neutiquam propterea eſt imminutum; ſed utrique negotio competentem curam ac ſollicitudinem adhibuit. Nam hos quidem, Chriſti tropæo confiſus, penitus devicit; adeo ut aurum, quod a priſcis Imperatoribus dari conſueverat Barbaris, in poſterum adimeret; & ipſi inſperata clade perculſi Chriſtianam religionem, cujus præſidio tutus ubique erat Conſtantinus, tunc primum amplexi ſint. Ipſe vero alias rurſus Eccleſias ædificavit. Et unam quidem ad quercum Mambre, ſub qua Angelos hoſpitio exceptos ab Abrahamo divina teſtantur oracula, conſtruxit. Cum enim comperiſſet, aras ſub ea quercu poſitas eſſe, & gentilium ritu illic ſacrificia peragi; Euſebium quidem Cæſarienſem Epiſcopum per literas reprehendit, aram vero ipſam diſturbari, & Eccleſiam juxta quercum fabricari juſſit. Alteram vero Eccleſiam Heliopoli in Phœnice conſtrui præcepit ob hujuſmodi cauſam. Heliopolitæ quem olim legiſlatorem habuerint, cujuſmodi moribus is fuerit præditus, æquidem non poſſum dicere. Verum illius mores civitas ipſa ſatis oſtendit. Quippe apud illos, lex patria jubet uxores communes eſſe. Quam ob cauſam incerti apud eos erant liberi. Parentum enim ac liberorum nulla erat diſtinctio. Virgines vero hoſpitibus, qui ad ipſos venerant, conſtuprandas tradebant. Hoc inſtitutum, quod ab ultima vetuſtate apud illos obtinuerat, Imperator abolere ſtuduit. Sublato enim per honeſtam legem turpiſſimæ conſuetudinis flagitio; id perfecit, ut ſeipſas cognoſcerent familiæ. Eccleſiis præterea ædificatis, Epiſcopum illic ordinari, & ſacrum Clerum conſtitui curavit. In hunc modum Imperator Heliopolitarum mores ex peſſimis modeſtiores reddidit. Simili ratione delubrum Veneris in Aphacis ad montem Libanum demolitus, nefanda, quæ illic committebantur, flagitia penitus extirpavit. Quid vero commemorem, quemadmodum Pythonicum dæmonem in Cilicia fugavit; æde, in qua ille delitеſcebat, funditus everti juſſa? Tantus porro in illo erat amoris ardor erga Chriſti religionem, ut cum bellum Perſicum immineret, tabernaculum ad inſtar Eccleſiæ, ex variis pictiſque velis confici juſſerit, ſicut Moſes olim in ſolitudine fecerat: atque illud ſecum portari voluerit, ut in locis etiam deſertiſſimis paratum haberet oratorium. Sed bellum eo quidem tempore ulterius non proceſſit. Statim enim extinctum eſt, ob metum, quem Perſis Imperator incuſſerat. Jam vero quod in condendis etiam urbibus plurimum ſtudii poſuerit, & quemadmodum ex quibuſdam vicis civitates effecerit, ut Drepanem ex matris nomine, & in Palæſtina Conſtantiam ex ſororis ſuæ vocabulo appellarit, intempeſtivum arbitror hic referre. Neque enim nobis propoſitum eſt, res geſtas Imperatoris omnes recenſere, ſed eas tantum, quæ ad Chri-

(c) ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοῦ χρόνους. Lego cum Chriſtophorſono, & Muſculo, ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

A ἐγένετό τε καὶ γίνεται. ἔργῳ τε δείκνυται, ὡς οὐ διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς τῆς προνοίας, ἡ τοῦ Νείλου ἀνάβασις γίνεται. (c) ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοῦ χρόνους, καὶ Βαρβάρων Σαρματῶν καὶ Γότθων κατατρεχόντων τὴν Ῥωμαίων γῆν, οὐδαμῶς ἡ περὶ τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλέως πρόθεσις ἐνεκόπτετο· ἀλλ' ἀμφοτέρων τὴν ἁρμόζουσαν ἐποιήσατο πρόνοιαν. τοὺς μὲν γὰρ τῷ Χριστιανικῷ τροπαίῳ πεπιστευκὼς, κατὰ κράτος ἐνίκα. ὡς καὶ τὸ εἰωθὸς παρὰ τῶν πάλαι Βασιλέων δίδοσθαι χρυσίον τοῖς Βαρβάροις περιελεῖν, ἐκείνους τε ἐκπεπληγμένους τῷ παραλόγῳ τῆς ἥττης, πιστεῦσαι τότε πρῶτον τῇ Χριστιανισμοῦ θρησκείᾳ, δι' ἧς καὶ Κωνσταντῖνος ἐσώ-
B ζετο. αὖθις δὲ ἑτέρας Ἐκκλησίας ἐποίει· καὶ μίαν μὲν ἐν τῇ καλουμένῃ δρυῒ τῇ Μαμβρῆς, ὑφ' ἣν τοὺς Ἀγγέλους ἐξενίσθαι πρὸς τοῦ Ἀβραὰμ οἱ ἱεροὶ λόγοι μηνύουσι, κατεσκεύαζε. μαθὼν γὰρ ὁ Βασιλεὺς βωμοὺς ὑπὸ τῇ δρυῒ ἱδρῦσθαι, καὶ θυσίας ἑλληνικὰς τελεῖσθαι ἐπ' αὐτῷ, μέμφεται μὲν δι' ἐπιστολῆς Εὐσεβίῳ τῷ τῆς Καισαρείας Ἐπισκόπῳ· κελεύει δὲ, τὸν μὲν βωμὸν ἀνατραπῆναι· πρὸς δὲ τὴν δρυῒ, κατασκευασθῆναι οἶκον εὐκτήριον· ἑτέραν δὲ ἐκκλησίαν ἐν Ἡλίου πόλει τῆς Φοινίκης κατασκευασθῆναι προσέταξε, δι' αἰτίαν τοιαύτην· οἱ Ἡλίου πολῖται, τίνα μὲν ἔσχον ἐξ ἀρχῆς νομοθέτην οὐκ ἔχω εἰπεῖν ὁ-
C ποῖος ἦν τὸ ἦθος· τὸ δὲ ἦθος ἐκ τῆς πόλεως δείκνυται. κοινὰς γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς γυναῖκας ἐγχώριος νόμος ἐκέλευε· καὶ διὰ τοῦτο, ἀμφίβολα μὲν ἦν παρ' αὐτοῖς τὰ τικτόμενα· γονέων γὰρ καὶ τέκνων οὐδεμία διάκρισις ἦν. (d) τὰς δὲ παρθένους τοῖς παριοῦσι ξένοις παρεῖχον πορνεύεσθαι· καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχαίου κρατοῦν παρ' αὐτοῖς, λῦσαι ἐσπούδασε· νόμῳ γὰρ σεμνῷ τῶν αἰσχρῶν ἀνελὼν τὸ μῦσος, τὰ γένη ἑαυτὰ ἐπιγνώσκειν παρεσκεύασεν· ἐκκλησίας τε κτίσας, καὶ Ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι παρεσκεύασε, καὶ κλῆρον ἱερόν. οὕτω τὰ Ἡλιουπολιτῶν κακὰ μετριώ-
D τερα ἀπειργάσατο· παραπλησίῳ δὲ τρόπῳ, καὶ τὸ ἐν Ἀφάκοις τοῦ Λιβάνου ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης καθελὼν, τὰς ἐκεῖ γιγνομένας ἀναιδῆ ἀρρητοποιΐας ἐξέκοψε· τί δ' ἂν εἴποιμι, ὅπως τὸν ἐν Κιλικίᾳ Πυθωνικὸν ἐξήλασε δαίμονα, τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἐνεφώλευεν, ἐκ θεμελίων ἀνατραπῆναι κελεύσας· τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ τοῦ Βασιλέως περὶ τὸν Χριστιανισμὸν πόθος, ὡς καὶ Περσικοῦ μέλλοντος. κινεῖσθαι πολέμου, κατασκευάσας σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὀθόνης, Ἐκκλησίας τύπον ἀποτελοῦσαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιήκει καὶ ταύτην φέρεσθαι ἵνα ἔχοι κατὰ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους εὐκτήριον ηὐτρεπισμένον
E ἀλλ' οὐ προέβη τότε ὁ πόλεμος· ἔφθη γὰρ δέει τοῦ Βασιλέως σβεσθῆναι· ὅτι δὲ καὶ περὶ τὸ ἀνορθοῦν τὰς πόλεις σπουδαῖος ἦν ὁ Βασιλεὺς, καὶ ὅπως κώμας πολλὰς πόλεις ἀπέδειξεν, ὡς τὴν Δρεπάνην, ἐπώνυμον τῆς μητρὸς, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ Κωνσταντίαν, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς Κωνσταντίας, οὐκ ἐπίκαιρον ἡγοῦμαι γράφειν· οὐ γὰρ πρόκειται τὰς πράξεις τοῦ Βασιλέως ἀριθμεῖν, ὅτι μὴ ὅσαι πρὸς Χρι-

(d) τὰς γὰρ παρθένους τοῖς παροῦσι. Hunc locum emendavi ex codice Leonis Allatii. Reliqui enim codices nihil mutant.

(e) διδά-

Χριστιανισμὸν ἁρμόζουσιν, ἀλλ' ὅσαι μόνον περὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐγένοντο· διὸ τὰ κατορθώματα τοῦ Βασιλέως ἑτέρας ὑποθέσεως ὄντα, ἰδίας τε δεόμενα πραγματείας, ἑτέροις ἀφίημι, τοῖς τὰ τοιαῦτα συγγράφειν δυναμένοις· ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν ἀδιαίρετος ἡ Ἐκκλησία μεμενήκει, καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἂν ἦγεν. ὅπου γὰρ ὑπόθεσις μὴ χορηγεῖ τὰ γενόμενα, περιττὸς ὁ λέγων ἐστίν· ἐπειδὴ δὲ τὴν Ἀποστολικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ πίστιν, ἡ διαλεκτικὴ καὶ κενὴ ἀπάτη συνέχεεν ἐν ταὐτῷ καὶ διέσπειρεν, ᾠήθην δεῖν γραφῇ ταῦτα παραδοῦναι, ὅπως ἂν μὴ ἀφανῆ γένηται τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας γενόμενα· ἡ γὰρ περὶ τούτων γνῶσις, παρὰ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ εὔκλειαν φέρει· αὐτὸν δὲ τὸν ἐπιστάμενον ἀσφαλέστερον ἀπεργάζεται· (c) διδάσκει δὲ μὴ σαλεύεσθαι, κενοφωνίας τινὸς ἐμπεσούσης ἐκ λέξεων.

A Christi religionem pertinent, & præcipue quæ circa Ecclesias contigerunt. Proinde præclara Imperatoris facinora, quippe quæ alterius sint argumenti, & proprium opus desiderent, aliis relinquo, qui ea commode possunt perscribere. Ego vero, si quidem Ecclesia expers seditionis ac discordiæ permansisset, ipse quoque penitus conticuissem. Quippe ubi argumentum deest, superflua existit dicentis oratio. Sed quoniam inanis disserendi subtilitas atque versutia, Apostolicam Christianæ religionis fidem turbavit simul, ac dissipavit, literarum monumentis hæc mandanda esse duxi, ne res, quæ in Ecclesiis gestæ sunt, silentio obliterentur. Hujusmodi enim rerum notitia tum apud alios B maximam laudem effert; tum ipsum, qui ea præditus sit, multo efficit cautiorem; nec fluctuare sinit, ubi novitas quædam dictionum inciderit. SÆC.IV.

(c) διδάσκει δὲ. Melius scriberetur, διδάσκει τε. Quod licet leve videatur, necessario tamen admonendum est, ne quis nobis forsan objiciat, id fugisse diligentiam nostram.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Τίνα τρόπον ἐπὶ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου, τὰ ἐνδοτέρω ἔθνη τῶν Ἰνδῶν ἐχριστιάνισαν.

Αὖθις ἦν μνημονευτέον καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν καιρῶν τοῦ Βασιλέως ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τηνικαῦτα γὰρ Ἰνδῶν τε τῶν ἐνδοτέρω καὶ Ἰβήρων τὰ ἔθνη, πρὸς τὸ χριστιανίζειν ἐλάμβανε τὴν ἀρχήν· τίνος δὲ ἕνεκεν τῇ προσθήκῃ τῶν ἐνδοτέρω ἐχρησάμην, διὰ βραχέων ἐρῶ· ἡνίκα οἱ Ἀπόστολοι κλήρῳ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, (a) Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων Ἀποστολὴν ὑπεδέχετο· Ματθαῖος δὲ τὴν Αἰθιοπίαν. Βαρθολομαῖος δὲ ἐκληροῦτο τὴν συνημμένην ταύτῃ Ἰνδίαν. τὴν μέντοι ἐνδοτέρω Ἰνδίαν, ᾗ προσοικεῖ βαρβάρων ἔθνη πολλὰ, διαφόροις χρώμενα γλώσσαις, οὐδέπω πρὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ὁ τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγος ἐφώτιζε· τίς δὲ ἡ αἰτία τοῦ καὶ αὐτοὺς χριστιανίσαι, νῦν ἔρχομαι καταλέξων· Μερόπιός τις Φιλόσοφος, τῷ γένει Τύριος, ἱστορῆσαι τὴν Ἰνδῶν χώραν ἐσπούδασεν, (b) ἁμιλλησάμενος πρὸς τὸν Φιλόσοφον Μητρόδωρον ὃς πρὸ αὐτοῦ τὴν Ἰνδῶν χώραν ἱστόρησεν· παραλαβὼν οὖν δύο παιδάρια συγγενῆ ὁ Μερόπιος, ἑλληνικῆς οὐκ ἄμοιρα διαλέκτου, καταλαμβάνει πλοίῳ τὴν χώραν· ἱστορήσας τε ὅσα ἐβούλετο, προσορμίζει χρείᾳ τῶν ἐπιτηδείων τόπῳ λιμένα ἔχοντι ἀσφαλῆ· (c) συμβεβήκει δὲ τότε πρὸς ὀλίγον, τὰς σπονδὰς διεσπάσθαι, τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Ἰνδῶν· συλλαβόντες δὲ οἱ Ἰνδοὶ τὸν Φιλόσοφον καὶ τοὺς συμπλέοντας, πλὴν τῶν δύο συγγενῶν παιδαρίων, ἅπαντας διεχρήσαντο· τοὺς δὲ δύο παῖδας, οἴκτῳ τῆς ἡλικίας διασώσαντες, δῶρον τῷ Ἰνδῶν Βασιλεῖ προσκομίζουσιν· ὁ δὲ ἡσθεὶς τῇ προσόψει τῶν νέων, ἕνα μὲν αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν Αἰδέ-

CAPUT XIX.

Quomodo Constantini temporibus, interiores Indi fidem Christi amplexi sint.

Jam vero qualiter Christiana religio hujus Imperatoris temporibus latius propagata C sit, a nobis commemorandum est. Interiorum enim Indorum gentes, & Iberi Christianam fidem tunc primum susceperunt. Cur vero interiores dixerim, breviter explicabo. Cum Apostoli prædicationis causa ad Gentes profecturi, eas inter se sortito dividerent, Thomas quidem Parthiæ, Matthæus vero Æthiopiæ Apostolatum sortitus est. Bartholomæo India, quæ Æthiopiæ confinis est, obtigit. Interior autem India, quam gentes accolunt plurimæ, diversis utentes linguis, ante Constantini tempora nondum Christi fide fuerat illustrata. Porro quæ causa eos impulerit, ut Christianam religionem amplecterentur, jam dicere aggrediar. Meropius D quidam philosophus genere Tyrius, Indorum regionem visendi gratia petere decrevit: exemplo Metrodori Philosophi ad id provocatus, qui eandem regionem paulo ante lustraverat. Assumtis igitur duobus pueris, necessitudine sibi conjunctis, qui Linguæ Græcæ nequaquam erant ignari, navigio in eam regionem trajecit. Cumque ea, quæ videre cupierat, contemplatus esset, rerum, quæ ad victum necessariæ sunt, parandarum causa, ad locum quemdam appulit, in quo portus erat tutus. Forte contigerat, ut fœdus inter Romanos, & Indos paulo ante rumperetur. Indi itaque & Philosophum, & eos, qui eadem nave vecti erant, compre- E hensos omnes, exceptis duobus pueris ejus consanguineis, interficiunt. Pueros autem ætatis gratia miserati, Indorum Regi dono obtulerunt. Ille puerorum aspectu delectatus,

(a) Θωμᾶς μὲν τὴν πάρθων. Vide, quæ notavi ad librum 3. Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii, in caput 1. Quibus adde locum incerti scriptoris ex Homilia 2. in Matthæum: *Denique cum post resurrectionem Domini Thomas Apostolus isset in provinciam illam, adjuncti sunt ei, & baptizati ab eo facti sunt adjutores prædicationis illius*. De Magis Persicis loquitur.

(b) ἁμιλλησάμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον μητρόδωρον. Hic est Metrodorus Philosophus, cujus meminit Hieronymus in Chronico: qui ex Indica peregrinatione reversus, multas gemmas, & uniones obtulit Constantino; & alia plura, quæ longe majoris pretii essent, a Sapore Persarum Rege sibi erepta esse mentitus, causam præbuit bello Persico, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 25. Vide, si placet, quæ illic notavi.

(c) συμβεβήκει δὲ τότε πρὸς ὀλίγον. Scribendum omnino est πρὸ ὀλίγου: quam emendationem confirmat codex Allatii, in quo scriptum est πρὸ ὀλίγον.

SÆC. IV.

Ædesius, & Frumentius pueri Indorum regi traduntur.

tus, alterum Ædesium nomine, Pincernam mensæ suæ constituit: alterum vero, cui nomen erat Frumentius, scriniorum curam gerere præcepit. Non multo post tempore Rex moriens, filio admodum puero, & uxori relicta successione regni, duos illos adolescentes libertate donat. Sed regina, quæ filium in tenera adhuc ætate derelictum videbat, postulat ab adolescentibus, ut ejus curam tantisper suscipiant, donec virilem attigisset ætatem. Illi reginæ obtemperantes, regni negotia procurare cœperunt. Sed rerum summa penes Frumentium erat. Hic igitur Romanos mercatores, qui in illa regione tum agebant, sollicite cœpit perquirere, num quis forte inter illos Christianus inveniretur. Cumque aliquot reperisset, & quisnam esset ipse, eos docuisset, hortatus est, ut privata sibi loca deligerent, in quibus Christianorum more Deum precarentur. Dein processu temporis Ecclesiam ædificavit: & quosdam ex Indis Christianæ fidei rudimentis imbutos, orandi causa secum in Ecclesiam induxerunt. Postea vero, cum regis puer ad perfectam venisset ætatem, Frumentius resignatis ei regni negotiis, quæ probe administraverat, petit, ut in patriam reverti sibi liceret. Rege contra, ejusque matre rogantibus, ut maneret, nec persuadentibus, revisendæ patriæ desiderio captus, una cum Ædesio domum rediit. Et Ædesius quidem Tyrum velociter contendit, ut parentes, & cognatos illic viseret. Frumentius vero Alexandriam delatus, Athanasio Episcopo, qui tum recens honorem illum adeptus fuerat, rem omnem refert; peregrinationis suæ eventum narrans: spem esse, Indos Christi fidem suscepturos. Proinde orat, ut Episcopum, & Clerum ad eos mitteret, nec ullatenus negligeret homines, qui ad salutis viam facile deduci possent. Athanasius quid facto opus esset considerans, ipsum Frumentium Episcopatum suscipere hortatur, asserens nullum se habere ad hoc munus aptiorem ipso. Atque ita factum est. Frumentius ergo Episcopali apice deco-

A Αἰδέσιος, Οἰνοχόον τὸν αὐτοῦ τραπέζης καθίστησι· τὸν δὲ ἕτερον, Φρουμέντιος ὄνομα αὐτῷ, τῶν βασιλικῶν γραμματοφυλάκων φροντίζειν προσέταξεν· μετ' οὐ πολὺ δὲ τελευτῶν ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ υἱῷ κομιδῇ νηπίῳ καὶ γυναικὶ ἐλευθέρους τούτους ἀφίησιν· ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Βασιλέως υἱὸν ἔχουσα καταλελειμμένον ἐν ἡλικίᾳ μικρᾷ, εἶπεν αὐτοῖς πρόνοιαν αὐτοῦ ποιήσασθαι, ἄχρις οὗ εἰς ἄνδρα τελέσῃ· πεισθέντες οὖν οἱ νεανίσκοι, πρόνοιαν ποιοῦνται τῶν τοῦ Βασιλέως πραγμάτων. Φρουμέντιος δὲ ἦν μάλιστα ὁ διοικῶν σύμπαντα. ἔργον δὲ ἐποιεῖτο, τοὺς ἐπιδημοῦντας τὴν χώραν Ῥωμαίους ἐμπόρους ζητεῖν, εἴπου τινὰ τῶν χριστιανι-
B ζόντων ἐφεύροι· εὑρὼν δὲ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν διδάσκων, παρεκάλει (*d*) τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας, ἐπὶ τῷ τὰς χριστιανικὰς ἐκτελεῖν εὐχάς· κατὰ βραχὺ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ εὐκτήριον κατεσκεύασε, καί τινας τῶν Ἰνδῶν κατηχοῦντες συνεύχεσθαι αὐτοῖς παρεσκεύασαν· ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ Βασιλέως παῖς τῆς τελείας ἡλικίας ἐπέβη, οἱ περὶ τὸν Φρουμέντιον παραδόντες τὰ καλῶς ὑπ' αὐτῶν διοικηθέντα πράγματα, ᾔτουν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀποχωρῆσαι πατρίδα· τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς ἐπιμένειν παρακαλούντων, καὶ μὴ πεισάν-
C των, ἀνεχώρουν ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐνεγκαμένης· Αἰδέσιος μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τὴν Τύρον ἔσπευδαζεν, ὀψόμενος γονέας τε καὶ συγγενεῖς· Φρουμέντιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τῷ Ἐπισκόπῳ (*e*) Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι, ὑπαναφέρει τὸ πρᾶγμα, διδάξας τά τε τῆς ἑαυτοῦ ἀποδημίας, καὶ ὡς ἐλπίδας ἔχουσιν Ἰνδοὶ τὸν χριστιανισμὸν παραδέξασθαι· Ἐπίσκοπόν τε (*f*) καὶ Κλῆρον ἀποστέλλειν, καὶ μηδαμῶς περιορᾶν τοὺς δυναμένους σωθῆναι· Ἀθανάσιος δὲ λαβὼν εἰς ἔννοιαν τὸ λυσιτελὲς, αὐτὸν Φρουμέντιον τὴν Ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παρεσκεύασεν, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτοῦ ἐπιτηδειότερον. γίνεται δὴ τοῦτο. καὶ (*g*) Φρουμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς Ἐπισκοπῆς,
D αὖθις

(*d*) τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας. Hunc locum non intellexerunt interpretes. Musculus enim sic vertit: *ut separatis locis uterentur*. Christophorsonus vero: *ut loca separatim sibi sumerent*. Socrates in hoc capite Rufinum pene ad verbum interpretatur. Et Rufinus quidem ita dixerat: *monere, ut conventicula per loca singula facerent*. Socrates vero τόπους ἰδιάζοντας vocavit, quæ Rufinus dixerat *conventicula*. Sunt enim conventicula, proprie loca privata, in quibus collectæ fiunt; & ab illis distinguuntur Ecclesiæ, quæ sunt publici juris, non in dominio cujusquam privati.

(*e*) Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι. Idem ait Rufinus: *Tum vero Athanasius, nam is super sacerdotium susceperat, &c.* Sed si rem attentius expendamus, hæc vera esse non possunt. Etenim Meropius Philosophus in Indiam profectus esse dicitur exemplo Metrodori philosophi, qui ante illum Indiam perlustraverat. Atqui Metrodorus Philosophus non ante annum Domini 325. ex Indica peregrinatione reversus est. Reversus enim ex India, Constantino Imp. obtulit munera, quæ a Rege Indorum acceperat, ut supra notavi, partim ex Ammiano Marcellino, partim ex Cedreni Chronico. Id ergo post debellatum Licinium contigerit, necesse est. Tunc enim Constantinus Orientis Imperium accepit. Victus autem, ac debellatus est Licinius anno Christi 324. exeunte. Jam vero Meropius, cum Metrodori exemplum secutus Indiam perlustrare aggressus sit, non nisi aliquot post annis hanc peregrinationem suscepit. Ponamus igitur, Meropium profectum esse in Indiam anno natalis Dominici 327. Anno sequenti, cum in patriam reverteretur, occisus est a Barbaris. Ædesius vero, ac Frumentius, adhuc adolescentes, oblati sunt Indorum Regi: & alter pincerna Regis factus, alter scriniis, ac rationibus præpositus est. In quo ministerio ambo usque ad obitum Regis permanserunt. Ponamus igitur, triennium eos ministrasse Regi. Obiit postea Rex Indorum relicto filio admodum puero. Sed Regina pueri mater, impetravit ab Ædesio, ac Frumentio, ut procurationem regni susciperent, donec puer ad perfectam ætatem pervenisset. Demus igitur, puerum octo circiter annos natum tunc, cum pater abiit e vita. Cum Frumentius non nisi puero jam adulto, & tutelæ suæ facto, reversus fuerit Alexandriam, omnino necesse est, ut decem minimum annos regni negotia procuraverit. Ita Frumentius circa annum Domini 341. reversus fuerit Alexandriam, quo anno Athanasius non recens factus erat Episcopus, sed quintumdecimum Episcopatus annum excesserat. Porro ex his, quæ dixi, manifeste colligitur, hanc Indorum conversionem per Frumentium factam, regnante Constantio contigisse, non autem principatu Constantini, ut Rufinus, & alii eum auctorem secuti prodiderunt.

(*f*) καὶ κλῆρον ἀποστέλλειν, addendum videtur δεῖν.

(*g*) Φρουμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς Ἐπισκοπῆς. De hoc Frumentio Episcopo loquitur Athanasius in Apologetico ad Imp. Constantium: ἰδοὺ πάλιν ἧκεν τὶς κατέλαβεν ἀκοὴ, ὅτι γέγραπται τοῖς ἐς Αὔξουμιν τυράννοις, ὥστε Φρουμέντιον τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Αὐξούμεως ἐκεῖθεν ἀχθῆναι. Et paulo post refert epistolam Constantii ad Aizanam, & Sazanam Tyrannos Auxumis, qua iis præcipit, ut Frumentium, quem Athanasius Auxumis Episcopum ordinaverat, Alexandriam mittant ad Georgium illius urbis Episcopum, ut ab illo veræ fidei doctrinam accipiat. Ex quo apparet Frumentium tunc temporis recens ab Athanasio ordinatum fuisse. Scripta autem est hæc epistola anno Christi 356. Sed Baronius

αὖθις ἐπὶ τὴν Ἰνδῶν παραγίνεται χώραν, καὶ κήρυξ τοῦ χριστιανισμοῦ γίνεται, εὐκτήριά τε πολλὰ ἱδρύει ἀξιωθείς τε θείας χάριτος, πολλὰ μὲν σημεῖα πολλῶν δὲ σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὰ σώματα ἐθεράπευε· ταῦτα δὲ ὁ Ῥουφῖνος παρὰ τοῦ Αἰδεσίου ὕστερον καὶ αὐτοῦ ἱερωσύνης ἀξιωθέντος, τῆς ἐν Τύρῳ ἀκηκοέναι φησίν·

decoratus, ad regionem Indorum revertitur: & Chriſti religionem illic prædicans, multas paſſim Eccleſias conſtruit. Cumque divina ei adeſſet gratia; innumera miracula edidit, & plurimorum languentium animos ſimul curavit, & corpora. Hæc Rufinus ab Ædeſio, qui & ipſe Tyri presbyter poſtmodum factus eſt, ſe accepiſſe narrat.

nius in annotationibus ad Martyrologium Romanum, Frumentium hunc Auxumis Epiſcopum diſtinguendum eſſe dicit ab altero Frumentio Indorum Epiſcopo; de quo Rufinus, & Socrates loquuntur. Ego vero unum eundemque Frumentium eſſe contendo, eum, qui Auxumis, & eum, qui Indorum Epiſcopus dicitur. Auxumis enim Metropolis eſt

Æthiopiæ. Æthiopes autem ab antiquis confundi ſolent cum Indis. Sic Philoſtorgius Homeritas, qui Auxumis vicini ſunt, Indos vocat. Ipſi quoque Æthiopes, qui nunc Abiſſini dicuntur, ſeſe Indos vocant, & Apoſtolum gentis ſuæ Frumentium agnoſcunt, ut teſtatur Lucas Holſtenius in notis ad Martyrologium Baronii, quæ nuper Romæ prodierunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Τίνα τρόπον Ἴβηρες ἐχριστιάνισαν.

Καιρὸς δὲ ἤδη λέγειν, ὅπως καὶ Ἴβηρες ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐχριστιάνισαν· γυνή τις βίον σεμνὸν καὶ σώφρονα μετερχομένη, θείᾳ τινὶ προνοίᾳ ὑπ' Ἰβήρων αἰχμάλωτος γίνεται· Ἴβηρες δὲ οὗτοι προσοικοῦσι μὲν τὸν Εὔξεινον πόντον· ἄποικοι δέ εἰσιν Ἰβήρων τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ· ἡ γυνὴ τοίνυν ἡ αἰχμάλωτος, ἐν μέσοις οὖσα τοῖς Βαρβάροις ἐφιλοσόφει. σὺν γὰρ τῇ πολλῇ τῆς σωφροσύνης ἀσκήσει, νηστείᾳ τε βαθυτάτῃ καὶ συντόνοις προσέκειτο ταῖς εὐχαῖς· τοῦτο δὲ ὁρῶντες οἱ Βάρβαροι, τὸν ξενισμὸν τοῦ πραττομένου ἐθαύμαζον, συμβαίνει δὴ τὸν τοῦ Βασιλέως παῖδα νήπιον ὄντα, ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν καὶ ἔθει τινὶ ἐγχωρίῳ, παρὰ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἡ τοῦ Βασιλέως γυνὴ ἔπεμπε τὸν παῖδα θεραπευθησόμενον, εἴπου τι βοήθημα πρὸς τὴν νόσον ἐν πείρας ἐπίστανται· ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφοῦ, παρ' οὐδεμιᾶς τῶν γυναικῶν θεραπείας ἐτύγχανε, τέλος ἄγεται πρὸς τὴν αἰχμάλωτον· ἡ δέ, ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν γυναικῶν, ὑλικὸν μὲν βοήθημα προσέφερεν οὐδέν. οὐδὲ γὰρ ἠπίστατο. δεξαμένη δὲ τὸν παῖδα, καὶ εἰς τὸ ἐκ τριχῶν ὑφασμένον αὐτῇ στρωμάτιον ἀνακλίνασα, λόγον εἶπεν ἁπλοῦν· ὁ Χριστός, φησίν, ὁ πολλοὺς ἰασάμενος, καὶ τοῦτο τὸ βρέφος ἰάσεται· ἐπευξαμένης τε ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐπικαλεσαμένης Θεόν, παραχρῆμα ὁ παῖς ἀνερρώννυτο, καὶ εἶχεν ἐξ ἐκείνου καλῶς· φήμη τε ἐντεῦθεν τὰς Βαρβάρων γυναῖκας, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Βασιλέως διέτρεχε· καὶ φανερωτέρα ἡ αἰχμάλωτος ἐγένετο· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ τοῦ Βασιλέως γυνὴ ἀρρωστίᾳ περιπεσοῦσα, τὴν αἰχμάλωτον γυναῖκα μετεπέμπετο· τῆς δὲ παραιτησαμένης, μετριαζούσης τε ἐν τοῖς ἤθεσιν, αὐτὴ φέρεται, παρ' αὐτήν· ποιεῖ δὲ ἡ αἰχμάλωτος, ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς πεποιήκει πρότερον· παραχρῆμα δέ, ἡ νοσοῦσα ἐρρώσθη, καὶ ηὐχαρίστει τῇ γυναικί· ἡ δὲ οὐκ ἐμόν, ἔφη, τὸ ἔργον, ἀλλὰ Χριστοῦ, ὅς υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον ποιήσαντος· τοῦτον τε ἐπικαλεῖσθαι παρῄνει, καὶ ἀληθῆ γνωρίζειν Θεόν· θαυμάσας δὲ ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰβήρων τὴν ἐκ τῆς νόσου εἰς ὑγείαν ταχυτῆτα, πυθόμενός τε τίς εἴη ὁ θεραπεύσας, δώροις ἠμείβετο τὴν αἰχμάλωτον· ἡ δέ, οὐκ ἔφη δεῖσθαι πλούτου· ἔχειν γὰρ πλοῦτον τὴν εὐσέβειαν, καὶ δέχεσθαι μέγα δῶρον, εἰ ἐπιγνώσειε τὸν Θεόν, τὸν ὑπ' αὐτῆς γινωσκόμενον· ταῦτα εἰποῦσα, τὰ δῶρα ἀντέπεμπεν· ὁ δὲ Βασιλεύς, τὸν μὲν λόγον ἐταμιεύσατο· μεθ' ἡμέραν δὲ

CAPUT XX.

Quomodo Iberi ad Chriſti fidem converſi ſint.

Jam vero tempus eſt, ut qua ratione Iberi ſub idem tempus ad Chriſti fidem converſi ſint, exponam. Mulier quædam caſtam ac ſobriam ducens vitam, divina diſponente providentia ab Iberis capta eſt. Iſti porro Iberi ad Euxinum pontum habitant, Iberorum, qui ſunt in Hiſpania, coloni. Mulier igitur captiva, inter ipſos Barbaros philoſophicum vivendi genus ſectabatur. Nam præter arctiſſimam caſtimoniæ diſciplinam, longiſſimis etiam jejuniis, & continuis orationibus vacabat. Quod cum viderent Barbari, ipſa rei novitate perculſi ſunt. Forte accidit, ut regis filius admodum puer in morbum incideret. Eum regina ex recepto illius gentis more, ad alias mulieres curandum mittit: ſi quod forte morbi remedium noſſent, uſu ipſo edoctæ. Sed cum circumductus a nutrice puer nullam opem ab aliis mulieribus reperiſſet, poſtremo ad mulierem captivam deducitur. Illa multis mulieribus ſpectantibus, nullum quidem corporale remedium adhibuit, quippe quæ nullum noſſet ejuſmodi. Sed acceptum puerum, in ſtragulo, quod ex pilis contextum habebat, deponens, hæc tantum protulit verba: Chriſtus, qui multos ſanavit, hunc etiam ſanabit infantem. Poſt hæc verba cum orationem feciſſet, Deique auxilium invocaſſet, e veſtigio ſanatus eſt puer, & in poſterum recte ſe habuit. Fama exinde ad reliquas Barbarorum mulieres, & ad ipſam uſque reginam pervenit: nomenque captivæ illuſtrius extitit. Nec multo poſt ipſa quoque regina in morbum delapſa, mulierem captivam accerſit. Quæ cum præ pudore ac modeſtia recuſaret, ipſa ad illam regina defertur. Illa vero, quæ in puero antea fecerat, eadem & hic facit. Statimque regina convaluit ex morbo, & mulieri gratias egit. At illa, non meum, inquit, eſt hoc opus; ſed Chriſti, qui filius eſt Dei conditoris hujus mundi. Hortatur ergo, ut illum invocet, verumque Deum agnoſcat. Porro Iberorum rex tam ſubitæ curationis miraculo obſtupefactus, percontatus quiſnam id egiſſet, captivam donis remuneratus eſt. Illa vero divitiis quidem ſe nequaquam opus habere reſpondit: pietatem enim ſibi pro divitiis eſſe. Ceterum magni muneris loco ducturam, ſi Deum, quem ipſa coleret, ipſe quoque vellet agnoſcere. His dictis, dona ſua ad regem remiſit. At rex ſermonem mulieris tum quidem in animo recondidit. Poſtridie vero cum

Miracula Chriſti nomine edita.

SÆC.IV. cum ad venandum eſſet egreſſus, tale quid ei contigit. Montium juga, & ſaltus, in quibus venabatur, nebula, & profunda caligine obduci cœpere. Proinde & venatio difficilis, & via impedita atque inextricabilis reddebatur. Rex inops conſilii, & quid ageret, incertus, Deorum ſuorum opem contentiſſime implorat. Sed cum nihil proficeret, ad extremum venit illi in mentem captivæ mulieris Deus. Hunc igitur adjutorem vocat. Vix precationem finierat, cum caligo nebulæ ſubito diſcuſſa eſt. Admiratus hoc factum rex, domum lætus regreditur. Cumque rem omnem, ut acciderat, uxori expoſuiſſet, illico captivam mulierem acceſſiri jubet, ſciſcitaturque ex ea, quiſnam eſſet Deus ille, quem coleret. Illa cum in conſpectum regis veniſſet, id perfecit, ut rex Iberorum Chriſti exiſteret præco. Quippe ille piæ mulieris hortatu, amplexus fidem Chriſti, univerſos Iberos, qui ipſius parebant imperio, ad concionem vocat. Cunctisque tam quæ in curatione uxoris, ac filii, quam quæ in venatione acciderant, ſingillatim expoſitis; ut captivæ mulieris Deum colerent, hortatur. Ambo igitur præcones facti ſunt Chriſti; rex quidem viris; regina vero mulieribus. Rex porro cum ex captiva muliere formam Eccleſiarum, quæ apud Romanos ſunt, didiciſſet, Eccleſiam conſtrui juſſit, & cuncta, quæ ad hoc opus neceſſaria erant, confeſtim parari. Eccleſia ergo conſtruitur. Cum vero columnas etiam erigere conarentur artifices, divina providentia quidpiam molitur, quo incolarum animos alliceret ad fidem. Una enim ex columnis manſit immobilis: nec ulla inveniebatur machina, quæ poſſet eam commovere. Nam & funes diſrumpebantur, & ipſa confringebantur machinamenta. Proinde operarii animum deſpondentes abſcedebant. Hic vero captivæ mulieris fides declarata eſt. Noctu enim nemine conſcio, ad eum locum acceſſit; ibique orationi vacans, totam noctem exegit. Tunc vero divina favente providentia, columna erigi cœpit, & ſupra ipſam baſim ſtetit in aere ſuſpenſa, ita ut nullatenus baſim contingeret. Orto mox die, rex utpote architecturæ peritus, ad fabricam venit: atque ibi columnam ſupra baſim in ſublimi pendentem conſpicatus; tum ipſe, tum omnes, qui aderant, ingenti admiratione perculſi ſunt. Paulo poſt enim ipſis ſpectantibus columna deſcendens, baſi ſuæ innixa ſtetit. Clamor inde ab omnibus excitatur cunctis teſtantibus, veram eſſe Regis fidem, & captivæ mulieris Deum celebrantibus. Jam ergo credentes Chriſto, alacri animo reliquas columnas erexerunt, totumque opus brevi abſolutum eſt. Poſt hæc legatio mittitur ad Imperatorem Conſtantinum: qua & fœdus ſibi in poſterum eſſe cum Romanis, & Epiſcopum cum clericis ad ſe mitti poſtulant, affirmantes ſe ex animo in Chriſtum credere. Hæc Rufinus ſe a Bacurio didiciſſe ſcribit, qui prius quidem Regulus fuerat Iberorum: poſtea vero ad Romanos tranſgreſſus, Dux Palæſtini limitis eſt

A δὲ ἐξελθόντι αὐτῷ εἰς θήραν συμβαίνει τοιοῦτό τι. τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰς νάπας ἔνθα ἐθήρα, κατέχεεν ὁμίχλη, σκότος τε πολύ. καὶ ἦν ἄπορος μὲν ἡ θήρα, ἀδιεξίτητος δὲ ἡ ὁδός. ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ γενόμενος, πολὺ τοὺς Θεοὺς ἐπεκαλεῖτο οὓς ἔσεβεν. ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυε πλέον, τέλος εἰς ἔννοιαν τὸν τῆς αἰχμαλώτου λαμβάνει Θεὸν, καὶ τοῦτον καλεῖ βοηθόν· καὶ ἅμα γε ηὔχετο, καὶ τὸ ἐκ τῆς ὁμίχλης διελύετο σκότος· θαυμάζων δὲ τὸ γενόμενον, χαίρων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἀνεχώρει, καὶ τὸ συμβεβηκὸς διηγεῖτο τῇ γυναικί· καὶ τὴν αἰχμάλωτον εὐθὺς μεταπέμπεται, καὶ τίς εἴη ὃν σέβει Θεὸν ἐπυνθάνετο· ἡ δὲ εἰς πρόσωπον ἐλθοῦσα, B κήρυκα τοῦ Χριστοῦ τὸν τῶν Ἰβήρων Βασιλέα ἐποίησε γενέσθαι· πιστεύσας γὰρ τῷ Χριστῷ διὰ τῆς εὐσεβοῦς γυναικός, πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἴβηρας συγκαλεῖ· καὶ τὰ συμβάντα περί τε τῆς θεραπείας τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὴν θήραν ἐκθέμενος, παρῄνει σέβεσθαι τὸν τῆς αἰχμαλώτου Θεόν· ἐγένοντο οὖν ἀμφότεροι κήρυκες τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν Βασιλεὺς τοῖς ἀνδράσιν, ἡ δὲ γυνὴ ταῖς γυναιξί· μαθὼν δὲ παρὰ τῆς αἰχμαλώτου τὸ σχῆμα τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἐκκλησιῶν, εὐκτήριον οἶκον ἐκέλευσε γενέσθαι. εὐθύς τε τὰ πρὸς οἰκοδομὴν προσέταξεν εὐτρεπίζεσθαι· καὶ ὁ οἶκος ἠγείρετο. C ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς στύλους ἀνορθοῦν ἐπειρῶντο, οἰκονομεῖ τι πρὸς πίστιν τοὺς ἐνοικοῦντας ἡ τοῦ Θεοῦ ἕλκουσα πρόνοια· εἷς γὰρ τῶν στύλων ἀκίνητος ἔμενε· καὶ οὐδεμία εὑρίσκετο μηχανὴ, δυναμένη κινῆσαι αὐτόν· ἀλλὰ τὰ μὲν καλώδια διερρήγνυτο· τὰ δὲ μηχανήματα κατεάγνυτο· ἀπεγνωκότες οὖν οἱ ἐργαζόμενοι, ἀπεχώρουν· τότε δείκνυται τῆς αἰχμαλώτου ἡ πίστις· νυκτὸς γὰρ μηδενὸς ἐγνωκότος καταλαμβάνει τὸν τόπον, καὶ διανυκτερεύει τῇ εὐχῇ σχολάζουσα. προνοίᾳ τε Θεοῦ ὁ στύλος ἀνορθοῦται, καὶ ὑψηλότερος τῆς βάσεως ἐν τῷ ἀέρι ἐστήρικτο, μηδαμῶς τῆς κρηπῖδος ἁπτόμενος. D ἡμέρα δὲ ἦν, (a) καὶ ὁ Βασιλεὺς ἔμφρων τις ὢν, ἐπὶ τὴν οἰκοδομὴν παρῆν· ὁρᾷ τε τὸν στύλον ἐπὶ τὴν ἰδίαν κρεμάμενον βάσιν· καὶ ἐκπλήττεται μὲν αὐτὸς ἐπὶ τῷ γεγονότι· ἐκπλήττονται δὲ καὶ οἱ παρόντες σὺν αὐτῷ· μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἐπ' ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, τῇ ἰδίᾳ βάσει ὁ στύλος κατιὼν, ἱδρύεται· βοή τε ἐντεῦθεν τῶν ἀνθρώπων βοώντων, καὶ ἀληθῆ τὴν πίστιν ἀνακαλούντων τοῦ Βασιλέως, καὶ ὑμνούντων τὸν τῆς αἰχμαλώτου Θεόν· ἐπίστευόν τε λοιπὸν, καὶ σὺν προθυμίᾳ πολλῇ τοὺς ὑπολοίπους στύλους ἀνώρθουν· καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὸ ἔργον τετέλεστο· πρεσβεία ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐγένετο· παρεκάλουν τε τοῦ λοιποῦ ὑπόσπονδοι Ῥω- E μαίων γίνεσθαι, λαμβάνειν τε Ἐπίσκοπον καὶ ἱερὸν κλῆρον· πιστεύειν γὰρ εἰλικρινῶς ἔλεγον τῷ Χριστῷ. ταῦτά φησιν ὁ Ῥουφῖνος παρὰ (b) Βακουρίου μεμαθηκέναι, ὃς πρότερος μὲν ἦν Βασιλίσκος Ἰβήρων· ὕστερον δὲ Ῥωμαίοις προσελθὼν, (c) Ταξίαρχος τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ στρα-

(a) καὶ ὁ Βασιλεὺς ἔμφρων τις ὢν. Mallem legere ἐμφροντὶς ὤν. Nec dubito, quin Socrates ita ſcripſerit. Certe Rufinus, ex quo Socrates hæc deſumpſit, ſic habet: *Cum ecce matutinus, & anxius cum ſuis omnibus ingrediens Rex, &c.*

(b) βακουρίου. Noſtri Codices Florentinus, Sfortianus, & Allatii ſcriptum habent βακκουρίου. Sed rectius Bacurius ſcribitur apud Rufinum, & alios. Vide, quæ de hoc Bacurio notavi ad librum 31. Ammiani Marcellini.

(c) Ταξίαρχος τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ στρατιωτικοῦ κατέστη. Hoc loco Socrates non aſſecutus eſt ſenſum Rufini. Nam Rufinus Bacurium Palæſtini limitis Ducem fuiſſe ſcribit, tunc cum iſta ei narraret. Socrates vero legiſſe videtur in Rufino, *Palæſtini militis Ducem*.

(d) τῆς χρ

στρατιωτικοῦ κατέστη· καὶ μετὰ ταῦτα στρατηματῶν, (*d*) τὸν κατὰ Μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συνηγωνίσατο. τοῦτον μὲν τὸν τρόπον καὶ Ἴβηρες ἐχριστιάνισαν ἐπὶ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων.

(*d*) τὸν κατὰ μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον. Hic etiam lapſus eſt Socrates. Neque enim in bello contra Maximum pro Theodoſio pugnavit Bacurius, ſed in bello contra Eugenium, ut teſtatur Rufinus in lib. 11. cap. 33. & Zoſimus in lib. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ Ἀντωνίου τοῦ Μοναχοῦ.

Ὁποῖος δὲ ἦν ἐπὶ τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ ὁ μοναχὸς Ἀντώνιος ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Αἰγύπτου, ὃς φανερῶς τοῖς δαίμοσιν ἀντεπάλαιεν, ἐφωράσκων τε ἁπλῶς τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τοὺς ἄθλους, καὶ ὅπως πολλὰ ἐποίει τεράστια, περιττὸν λέγειν ἡμᾶς· ἔφθασε γὰρ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, μονόβιβλον εἰς τὸν αὐτοῦ βίον ἐκθέμενος. τοιούτων ἀγαθῶν ἀφορία κατὰ ταὐτὸν ὑπὸ χρόνους Κωνσταντίνου ὁ Βασιλέως ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΒ'.

Περὶ Μάνεντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων, καὶ ὅθεν ἦν τὴν ἀρχήν.

Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ χρηστοῦ σίτου εἴωθε καὶ ζιζάνια φύεσθαι· φθόνος γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἐφεδρεύειν φιλεῖ· παρεφύη γὰρ μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων τῷ ἀληθεῖ Χριστιανισμῷ, ἑλληνίζων Χριστιανισμός, καθάπερ καὶ τοῖς Προφήταις ψευδοπροφῆται, καὶ Ἀποστόλοις ψευδαπόστολοι παρεφύοντο· τηνικαῦτα γὰρ τὸ Ἐμπεδοκλέους τοῦ παρ' Ἕλλησι φιλοσόφου δόγμα, διὰ τοῦ μανιχαίου, Χριστιανισμὸν ὑπεκρίνατο· περὶ οὗ Εὐσέβιος μὲν ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἑβδόμῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐπεμνήσθη· οὐ μὴν ἀκριβῶς διηγήσατο· διόπερ τὸ παραλειφθὲν ἐκείνῳ ἀναπληρῶσαι, ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι· γνωσθήσεται γάρ, τίς τε ὢν ὁ Μανιχαῖος καὶ πόθεν, τοιαῦτα ἐτόλμησε· Σκυθιανός τις Σαρακηνὸς γυναῖκα εἶχεν αἰχμάλωτον ἐκ τῶν ἄνω Θηβῶν. δι' ἣν τὴν Αἴγυπτον οἰκήσας, καὶ τὴν Αἰγυπτίων παιδείαν μαθών, τὴν Ἐμπεδοκλέους, καὶ Πυθαγόρου δόξαν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν παρήγαγε· δύο φύσεις εἰπών, ἀγαθήν τε καὶ πονηράν, ὡς καὶ Ἐμπεδοκλῆς, νεῖκος ὀνομάζων τὴν πονηράν, φιλίαν δὲ τὴν ἀγαθήν· τούτου δὲ τοῦ Σκυθιανοῦ μαθητὴς γίνεται Βούδδας, πρότερον Τερέβινθος καλούμενος· ὅς τις ἐπὶ τὴν Βαβυλωνίαν χώραν ὁρμήσας, ἣ τις ὑπὸ Περσῶν οἰκεῖται, πολλὰ περὶ ἑαυτοῦ ἐτερατεύετο, φάσκων ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι, καὶ ἐν ὄρεσιν ἀνατετράφθαι· εἶτα συγγράφει βιβλία τέσσαρα, ἓν μὲν ἐπονομάσας τῶν Μυστηρίων· ἕτερον δέ, τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ τὸν Θησαυρὸν τρίτον· καὶ τὰ Κεφάλαια τέταρτον· τελετὰς δέ τινας ποιεῖν σχηματιζόμενος, ἠδοσκεύθη ὑπὸ Πνεύματος καὶ οὕτως ἀπώλετο· γυνὴ δέ τις παρ' ᾗ κατέλυεν, ἔθαψεν αὐτόν· καὶ τὰ ἐκείνου χρήματα

A eſt conſtitutus, tandem vero Magiſter militum factus, in bello contra Maximum tyrannum Theodoſio Imperatori egregiam operam navavit. In hunc modum Iberi temporibus Conſtantini Chriſtianam fidem ſuſceperunt. SÆC.IV.

CAPUT XXI.

De Antonio Monacho.

B JAM vero qualis in ſolitudine Ægypti iiſdem temporibus extiterit Antonius monachus, qui cum dæmonibus palam dimicavit, aſtus eorum, atque inſidias omnes deprehendens; & quemadmodum multa prodigia, ac miracula ediderit, ſuperfluum mihi videtur commemorare. Athanaſius enim Alexandrinæ urbis Epiſcopus, id argumentum nobis præripuit, peculiari libro de illius vita conſcripto. Tanta bonorum copia, Conſtantino regnante, uno fere eodemque tempore abundavit.

CAPUT XXII.

De Mane auctore hæreſeos Manichæorum, & unde is originem traxerit.

C VErum inter bonum frumentum etiam zizania naſci ſolent. Quippe dæmonis invidia bonis rebus inſidiari conſuevit. Etenim paulo ante Conſtantini tempora, Græcanicus quidam Chriſtianiſmus vero Chriſtianiſmo adnaſci cœperat; quemadmodum olim Prophetis Pſeudoprophetæ, & Apoſtolis Pſeudoapoſtoli ſeſe inſerebant. Quippe tunc temporis Manichæus quidam Empedoclis Gentilis philoſophi dogma in Chriſtianam religionem clam inducere tentavit. De quo viro Euſebius quidem Pamphili in ſeptimo Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ libro mentionem fecit;
D ſed non ſatis accurate ſingula expoſuit. Quapropter quod ab illo prætermiſſum eſt, id neceſſario a nobis ſupplendum eſſe arbitror. Ita enim intelligetur, quis, & unde profectus Manichæus, ad tantam audaciam proruperit. Scythianus quidam Saracenus uxorem habuit captivam, ex ſuperiore oriundam Thebaide. Cujus gratia cum in Ægyptum migraviſſet, & Ægyptiorum diſciplina inſtitutus eſſet, Empedoclis, ac Pythagoræ opinionem in Chriſtianam religionem invexit. Duas enim aſſeruit eſſe naturas; alteram bonam, alteram malam, perinde, atque Empedocles; qui malam quidem naturam Diſcordiam; bonam vero Amicitiam ap-
E pellabat. Hujus Scythiani diſcipulus fuit Buddas, qui ante Terebinthus dicebatur. Qui cum veniſſet in Babyloniam, quæ regio incolitur a Perſis, multa de ſeipſo vana, ac prodigioſa confinxit, ſe natum ex Virgine, & in montibus educatum eſſe affirmans. Quatuor deinde conſcripſit libros, quorum primum Myſteriorum; alterum Evangelium; tertium Theſaurum; quartum denique Capita inſcripſit. Cum autem arcana quædam ſacra peragere ſe fingeret, a dæmone in præceps ex ſublimi jactatus miſere periit. Mulier vero, cujus utebatur hoſpitio, cadaver ejus ſepulturæ mandavit. Cumque pecuniam ejus

Scythianus.

Buddas.

SÆC. IV. Cubricus.

ejus omnem adepta esset, puerum emit seprennem, nomine Cubricum. Quem cum libertate donasset; ac literis instituisset, non multo post abiit e vita, cunctis Terebinthi facultatibus, & libris, quos ille a Scythiano edoctus conscripserat, testamento ei relictis. His acceptis, libertus Cubricus in Persidem profectus, se quidem mutato nomine Manem appellavit. Libros vero Buddæ sive Terebinthi, tanquam a se conscriptos, sectatoribus suis tradidit. Horum porro librorum argumenta verbis, quidem religionem Christi præ se ferunt: sed si dogmata attendens, propius accedunt ad Gentilitatem. Multos enim Deos colendos esse Manichæus, utpote impius, præcipit. Solem quoque adorandum esse docet. Fatum præterea introducit. Et libertatem humani tollit arbitrii. Idem corpora ex aliis in alia transmutari asserit, Empedoclis & Pithagoræ, Ægyptiorumque opinionem manifeste secutus. Et Christum quidem in carne extitisse negat, phantasma illum fuisse dicens. Legem vero, ac Prophetas rejicit, seque ipse Paracletum appellat. Quæ quidem omnia a recta Ecclesiæ fide aliena esse constat. Quin etiam in epistolis se ipsum ausus est Apostolum nominare. Verum falsi hujus erroris debitas tandem pœnas luit ob hujusmodi causam. Persarum regis filius forte in morbum inciderat. Eum pater ut morbo liberaret, omnem ut vulgo dicitur, movebat lapidem. Cum autem Manichæi fama ad eum pervenisset, ratus vera esse hominis prodigia, atque miracula, eum tanquam Apostolum accersit; sperans scilicet fore, ut filius ejus opera sanaretur. Qui cum venisset, ficta, ac simulata specie, regalem puerum curandum in manus sumit. Rex vero, qui puerum inter manus ejus mortuum esse viderat, hominem in vincula conjici jubet, extremo supplicio propediem affecturus. Verum ille ex vinculis elapsus, in Mesopotamiam profugit. At rex Persarum, comperto quod Manichæus in illis partibus moraretur, inde abrepto cutem detrahi jussit, eamque paleis oppletam ante civitatis portas appendit. Atque hæc nos haudquaquam commenti sumus: sed ex disputatione quadam Archelai, Cascharorum urbis in Mesopotamia Episcopi, a nobis lecta excerpsimus. Hic enim Archelaus ait, se cum Manichæo ipso coram disputasse, & ea, quæ superius a nobis relata sunt de illius vita, commemorat. Bonis igitur rebus, tunc cum maxime florent, livor, ut dixi, insidiari solet. Porro quam ob causam benignitas Dei istud fieri

A ματα κατοιχοῦσα, παιδάριον ὠνήσατο, περὶ ἑπτὰ ἔτη τὴν ἡλικίαν, ὀνόματι Κούβρικον. τοῦτο ἠλευθερώσασα, καὶ γράμματα ἐκδιδάξασα, μετὰ χρόνον ἐτελεύτησε, πάντα αὐτῷ τὰ χρήματα τοῦ Τερεβίνθου καταλείψασα, καὶ τὰ βιβλία ἅπερ ἦν συντάξας ἐκεῖνος, ὑπὸ Σκυθιανοῦ παιδευόμενος· ταῦτα λαβὼν ὁ ἀπελεύθερος Κούβρικος, καὶ ἐπὶ τὰ Περσῶν μέρη χωρήσας, μετονομάζει μὲν ἑαυτὸν Μάνην· τὰ δὲ τοῦ Βούδδα ἤτοι Τερεβίνθου βιβλία, ὡς οἰκεῖα, τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ πλανηθεῖσιν ἐξέδωκεν, αἱ τῶν βίβλων τοίνυν ὑποθέσεις, χριστιανίζουσι μὲν τῇ φωνῇ, τοῖς δὲ
B δόγμασιν ἑλληνίζουσι· καὶ γὰρ πολλοὺς Θεοὺς σέβειν ὁ Μανιχαῖος προτρέπεται ἄθεος ὤν, (a) καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν διδάσκει· καὶ εἱμαρμένην εἰσάγει, καὶ τὸ ἐφ᾽ ἡμῖν ἀναιρεῖ· καὶ μετενσωμάτωσιν δογματίζει φανερῶς, Ἐμπεδοκλέους, καὶ Πυθαγόρου καὶ Αἰγυπτίων ταῖς δόξαις ἀκολουθήσας· καὶ τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ γεγονέναι οὐ βούλεται, φάντασμα αὐτὸν λέγων εἶναι· καὶ νόμον καὶ Προφήτας ἀθετεῖ· καὶ ἑαυτὸν ὀνομάζει παράκλητον· ἅπερ πάντα, ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καθέστηκεν· ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ Ἀπόστολον ἑαυτὸν ὀνομάζειν ἐτόλμησεν· ἀλλὰ τοῦ τηλικούτου ψεύ-
C δους ἀξίαν εὕρητο δίκην διὰ τοιάνδε αἰτίαν· τοῦ Βασιλέως Περσῶν υἱὸς νόσῳ περιπεπτώκει· ὁ δὲ πατὴρ, τὸ δὴ λεγόμενον, πάντα λίθον ἐκίνει, τὸν υἱὸν σωθῆναι βουλόμενος· μαθών τε περὶ τοῦ Μανιχαίου, καὶ τὰς τερατείας αὐτοῦ νομίσας εἶναι ἀληθεῖς, ὡς Ἀπόστολον μεταπέμπεται, πιστεύσας δι᾽ αὐτοῦ σωθήσεσθαι τὸν υἱόν· ὁ δὲ, παραγενόμενος μετὰ τοῦ ἐπιπλάστου σχήματος ἐγχειρίζεται τὸν τοῦ Βασιλέως υἱόν· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἑωρακὼς ὅτι ὁ παῖς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐτεθνήκει, συγκλείσας αὐτὸν, τιμωρεῖσθαι ἕτοιμος ἦν· ὁ δὲ διαδρὰς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν, διασώζεται. μαθών τε αὐτὸν ὁ τῶν
D Περσῶν Βασιλεὺς ἐκεῖ διατρίβειν, ἀνάρπαστον ποιήσας, ζῶντα ἐξέδειρεν· καὶ ἀχύρου τὴν δορὰν πληρώσας, πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως προὔθηκε· ταῦτα δὲ ἡμεῖς, οὐ πλάσαντες λέγομεν· (b) ἀλλὰ διὰ λόγου Ἀρχελάου τοῦ Ἐπισκόπου Κασχάρων, μιᾶς τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ πόλεων, ἐντυχόντες συνηγάγομεν· αὐτὸς γὰρ Ἀρχέλαος διαλεχθῆναι αὐτῷ φησὶ μετὰ πρόσωπον, καὶ τὰ προγεγραμμένα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ ἐκτίθεται· τοῖς οὖν ἀγαθοῖς ἐνακμάζουσιν ὁ φθόνος, καθὰ ἔφην, ἐφεδρεύειν φιλεῖ· τίς δὲ αἰτία, δι᾽ ἣν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τοῦτο γίνε-

(a) καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν διδάσκει. Manichæos solem adorasse notissimum est. Idem quoque de illis scribit Libanius in Epistola 140. libri 4. qua Manichæos, qui in Palæstina erant, suppresso eorum nomine, commendat Prisciano Præsidi Palæstinæ: οἱ τὸν ἥλιον οὗτοι θεραπεύοντες ἄνευ αἵματος καὶ τιμῶντες θεὸν προσηγορίᾳ δευτέρᾳ, καὶ τὴν γαστέρα κολάζοντες, καὶ ἐν κέρδει ποιούμενοι τὴν τῆς τελευτῆς ἡμέραν, πολλαχοῦ μέν εἰσι τῆς γῆς, πανταχοῦ δὲ ὀλίγοι· καὶ ἀδικοῦσι μὲν οὐδένα, λυποῦνται δὲ ὑπ᾽ ἐνίων. Id est. *Viri illi, qui solem colunt absque sanguine, & Deum secunda appellatione honorant, qui ventrem suum castigant, & diem obitus in lucri parte reponunt, multis quidem in locis reperiuntur, ubique tamen pauci sunt. Et ipsi quidem neminem injuria afficiunt, quidam tamen facessunt eis negotium.* Non dubito, quin Libanius his verbis Manichæos designet. Neque enim aliis, quam Manichæis hæc conveniunt. Eos vero de industria nominare noluit, eo quod invisum esset nomen Manichæorum. Porro de actis Manichæorum jejuniis vide Cyrillum Catechesi 6.

E (b) ἀλλὰ διὰ λόγου Ἀρχελάου. Scribendum est διὰ λόγῳ Ἀρχελάου. Sequitur enim ἐντυχόντες. Hic Archelaus Episcopus Mesopotamiæ, disputationem, quam habuerat adversus Manichæum, Syro sermone composuit, quæ in Græcum translata habetur a multis, ut scribit Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Ejus disputationis meminit etiam Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi sexta. Hujus operis fragmentum penes me habeo, quo continetur historia impii, ac perfidi Manichæi. Sed disputatio ejus cum Archelao Episcopo, quæ ad calcem historiæ adtexta erat, desideratur. Cujus loco subjicitur Epistola Archelai ad Diodorum Presbyterum. Hoc monumentum, quod Emerico Bigotio V. C. cum multis aliis debeo, studiosus lector ad calcem harum annotationum editum reperiet.

(c) ἡ Μα-

γίνεσθαι συγχωρεῖ, πότερον γυμνάσαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δογμάτων βουλόμενος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει προσγινομένην ἀλαζονείαν ἐκκόπτειν· ἢ ὅπως ποτὲ ἔχοι, δυσχερὴς μὲν καὶ μακρὰ ἡ ἀπόδοσις· οὐκ εὐκαίρως δὲ νῦν ἐξετάζεται· οὔτε γὰρ δόγματα πρόκειται γυμνάζειν ἡμῖν, οὔτε τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως τοῦ Θεοῦ δυσευρέτους λόγους κινεῖν, ἀλλ' ἱστορίαν γεγονότων περὶ τὰς Ἐκκλησίας πραγμάτων ὡς οἷόν τε διηγήσασθαι· ὅπως μὲν οὖν μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων (c) ἡ Μανιχαίων παρεφύει θρησκεία, εἴρεται· ἐπανέλθωμεν δὲ ἐπὶ τοὺς χρόνους τῆς προκειμένης ἱστορίας.

A fieri permittat; an ut recta Ecclesiæ dogmata probet, atque examinet, & arrogantiam, quæ fidei adnasci solet, penitus exscindat; an ob aliam quamcumque rationem, difficilis, ac prolixa est disputatio, nec a nobis commode nunc pertractari potest. Non enim nobis propositum est, dogmatum veritatem examinare, & abstrusas providentiæ, ac judicii divini rationes excutere; sed rerum in Ecclesia gestarum historiam pro virium nostrarum modulo contexere. Quo igitur modo Manichæorum superstitio paulo ante Constantini tempora exorta sit, abunde dictum est a nobis. Nunc vero ad propositæ nobis historiæ seriem revertamur.

(c) ἡ Μανιχαίων προεφύει θρησκεία. Rectius in Codice Leonis Allatii scriptum est, παρεφύει. Sic enim loquitur Socrates in principio hujus capitis: παρεφύη γὰρ μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων τῷ ἀληθεῖ χριστιανισμῷ ἑλληνίζων χριστιανισμός. Metaphora est a lolio, & zizaniis, quæ frumento adnasci solent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Ὡς Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας ἀναθαρσήσαντες, σπουδὴν πεποίηνται παρατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, διὰ τὸ σκευωρήσασθαι Ἀθανάσιον.

Οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν τῆς ἐξορίας ἐπανελθόντες, τὰς μὲν Ἐκκλησίας κατέλαβον, ἐξωθήσαντες, ὡς ἔφην, τοὺς χειροτονηθέντας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν· παρρησίαν τε οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐκτήσαντο παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ὃς πάνυ διὰ τιμῆς ἦγεν αὐτούς, ὡς ἀπὸ κακοδοξίας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστρέψαντας· οἱ δέ, τῇ δοθείσῃ παρρησίᾳ καταχρησάμενοι, μείζονα τῆς προλαβούσης ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἐκίνησαν, διχόθεν ὁρμώμενοι, ἔκ τε τῆς προκατασχούσης αὐτοὺς Ἀρειανῆς δόξης, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ἀθανάσιον ἀπεχθείας· ἐπειδὴ αὐτοῖς ἐκεῖνος ἐν τῇ Συνόδῳ γενναίως περὶ τῶν ζητουμένων δογμάτων ἀντέπησεν· πρῶτον μὲν τὴν Ἀθανασίου χειροτονίαν διέβαλλον, καὶ ὡς ἀναξίου πρὸς τὴν Ἐπισκοπήν, (a) καὶ μὴ ὡς ὑπὸ ἀξιοπίστων γεγενημένου· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος κρείττων τῆς διαβολῆς ἐδείκνυτο. ἐγκρατὴς γὰρ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας γενόμενος, διαπύρως ὑπὲρ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἠγωνίζετο. τότε δὴ οἱ περὶ Εὐσέβιον σπουδὴν ἐτίθεντο, Ἀθανάσιον μὲν σκευωρήσασθαι, Ἄρειον δὲ καταγαγεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· οὕτω γὰρ μόνως δυνήσεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ἐκβαλεῖν, παρεισάγειν δὲ τὴν Ἀρειανίζουσαν· ἔγραφεν οὖν Εὐσέβιος Ἀθανασίῳ, δέχεσθαι Ἄρειον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν· (b) καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν δὲ διηπείλει· ἐπεὶ δὲ Ἀθανάσιος οὐδενὶ τρόπῳ ἐπείθετο, κατασκευάζει πεισθῆναι τὸν Βασιλέα, δέξασθαι μὲν εἰς πρόσωπον τὸν Ἄρειον, καὶ κάθοδον αὐτῷ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρασχεῖν· καὶ ταῦτα μὲν ὅπως ἐξήχυσε κατεργάσασθαι, κατὰ χώραν ἐρῶ· πρὸ τούτων δὲ ἑτέρα ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιγίνεται ταραχή· καὶ γὰρ πάλιν τὴν εἰρήνην οἱ οἰκεῖοι τῆς Ἐκκλησίας ἐτάραττον· Εὐ-

CAPUT XXIII.

Quomodo Eusebius Nicomediensis, & Theognis Nicænus resumta fiducia Nicænam fidem subvertere conati sunt, structis Athanasio insidiis.

EUsebius, & Theognis ab exilio reversi, Ecclesias quidem suas receperunt expulsis, uti diximus, his, qui in ipsorum locum fuerant ordinati. Cæterum maximam adepti sunt auctoritatem apud Imperatorem, qui illos tanquam a falsa ad rectam conversos doctrinam, summo in honore habebat. Illi vero concessa ipsis libertate abusi, multo graviorem, quam qui antea fuerat, tumultum in orbe terrarum excitaverunt: duabus præcipue causis eos impellentibus, tum Arii opinione, qua jampridem implicati tenebantur; tum capitali odio, quo contra Athanasium flagrabant, eo quod ille in Synodo, cum de fidei dogmatibus ageretur, fortiter ipsis restiterat. Primum igitur ordinationem Athanasii criminari cœperunt, quasi & indignus ipse esset Episcopatu, & ab hominibus parum idoneis electus. Sed postquam ille omni calumnia superior apparuit: compos siquidem Alexandrinæ Ecclesiæ, pro Nicæna fide acriter decertabat: tunc Eusebius Athanasio quidem insidias struere, Arium autem Alexandriam reducere, omni studio contendit. Neque enim aliter consubstantialis fidem deturbare, & Arianam hæresim ejus loco inducere se posse existimabat. Scripsit igitur Eusebius Athanasio, ut Arium, sociosque ejus in Ecclesiam reciperet. Et per literas quidem obsecrabat: palam vero, & in publico minabatur. Verum cum Athanasius nulla ratione flecti posset, conatus est Imperatori persuadere, ut Arium in conspectum suum venire pateretur: simulque ut Alexandriam redeundi liberam ei facultatem daret. Atque hæc quidem quomodo perficere valuerit, suo loco commemorabo. Cæterum antequam hæc gererentur, alius denuo tumultus in Ecclesiis exortus est. Pacem enim Ecclesiæ, domestici ejus iterum perturbarunt. Euse-

(a) Καὶ μὴ ὡς ὑπὸ ἀξιοπίστων γεγενημένου. In Codice Florentino legitur γεγενημένον, quod ad veram scripturam propius accedit. Scribo igitur, καὶ ὡς μὴ ὑπὸ ἀξιοπίστ. γεγενημένην. Duplici enim nomine Eusebiani reprehendebant ordinationem Athanasii, tum quod Athanasius eo honore dignus non esset, tum quod ejus ordinatio facta esset a viris minime idoneis. Vide Philostorgium.

(b) καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν δὲ διηπείλει. Sumsit hæc Socrates ex Athanasii Apologetico 2. adversus Arianos; ubi Athanasius refert, qua ratione Eusebius occulte cum Melitianis adversus ipsum conspiraverit: τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν προσέπεμπε προτρέπων, δέξασθαί με τὸν Ἄρειον· καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δὲ ἠξίου. Quæ Athanasii verba descripsit Sozomenus in libro 2. capite 18.

SÆC.IV. *Ægyptiorum dissidia de voce consubstantialis.*

A Eusebius quidem Pamphili scribit, Ægyptios statim post Synodum mutuas inter se rixas, ac seditiones agitasse. Causam tamen facti non adjungit. Unde & bilinguis a plerisque existimatus est, eo quod causas dissidiorum exponere detrectarit, cum apud se constituisset, iis, quæ in Synodo decreta erant, minime consentire. Verum sicut nos ex variis epistolis deprehendimus, quas Episcopi post absolutam Synodum ad sese mutuo scripserunt; vox consubstantialis quorumdam animos conturbabat. Quam illi diu multumque versantes, & scrupulosius examinantes, intestinum inter se bellum excitaverunt. Eaque res nocturnæ pugnæ haudquaquam dissimilis erat. B Neque enim utrique satis intelligere videbantur, cur sese invicem calumniis appetere instituissent. Etenim qui consubstantialis vocem aversabantur, Sabellii, ac Montani dogma ab iis, qui vocem illam probabant, induci arbitrabantur. Atque idcirco impios illos vocabant, utpote qui filii DEI existentiam tollerent. Contra vero illi, qui consubstantialis vocem tuebantur, cum multorum Deorum cultum adversarios introducere censerent, eos tanquam superstitionem Gentilium invehentes aversabantur. Et Eustathius quidem Antiochenus Episcopus Eusebium perstringit, tanquam eum, qui Nicænam fidem adulteraret. Eusebius vero, se quidem a Nicæna fide nullatenus ait discedere: C Eustathium vero criminatur, tanquam dogma Sabellii adstruentem. His de causis singuli Episcopi, velut contra adversarios scriptis voluminibus decertarunt. Et cum utrique dicerent, filium DEI propriam personam, atque existentiam habere, Deumque in tribus personis unum esse confiterentur, tamen nescio quo pacto, nullatenus inter se consentire potuerunt, nec ulla ratione quiescere sustinuerunt.

A Εὐσέβιος μὲν οὖν ὁ Παμφίλου φησὶν, εὐθὺς μετὰ τὴν Σύνοδον πρὸς ἑαυτὴν στασιάζειν τὴν Αἴγυπτον, τὴν αἰτίαν μὴ προσιθείς· ἐξ ὧν καὶ διγλώσσου δόξαν ἐκτήσατο, ὅτι τὰς αἰτίας λέγειν ἐκκλίνων, μὴ συνευδοκεῖν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνέθετο· ὡς δὲ ἡμεῖς ἐκ διαφόρων ἐπιστολῶν εὑρήκαμεν, ἃς μετὰ τὴν Σύνοδον οἱ Ἐπίσκοποι πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον, ἡ τοῦ ὁμοουσίου λέξις τινὰς διετάραττε· περὶ ἣν κατατριβόμενοι, καὶ ἀκριβολογούμενοι, τὸν κατὰ ἀλλήλων πόλεμον ἤγειραν; νυκτομαχίας τε οὐδὲν ἀπεῖχε τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ ἀλλήλους ἐφαίνοντο νοοῦντες, ἀφ' ὧν ἀλ- B λήλους βλασφημεῖν ὑπελάμβανον· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ὁμοουσίου τὴν λέξιν ἐκκλίνοντες (c) τὴν Σαβελλίου, καὶ Μοντανοῦ δόξαν εἰσηγεῖσθαι αὐτὴν τοὺς προσδεχομένους ἐνόμιζον· καὶ διατοῦτο βλασφήμους ἐκάλουν, ὡς ἀναιροῦντας τὴν ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ πάλιν τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενοι, πολυθείαν εἰσάγειν τοὺς ἑτέρους νομίζοντες, ὡς ἑλληνισμὸν εἰσάγοντας ἐξετρέποντο· καὶ Εὐστάθιος μὲν ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος, διασύρει τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραχαράττοντα· Εὐσέβιος δὲ, τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ πίστιν οὔ φησι παραβαίνειν· διαβάλλει δὲ Εὐ- C στάθιον, ὡς τὴν Σαβελλίου δόξαν εἰσάγοντα· διαταῦτα ἕκαστοι, ὡς κατὰ ἀντιπάλων τοὺς λόγους συνέγραφον· ἀμφότεροί τε λέγοντες ἐνυπόστατόν τε καὶ ἐνυπάρχοντα τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἕνα τε Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι εἶναι ὁμολογοῦντες, ἀλλήλοις, οὐκ οἶδ' ὅπως συμφωνῆσαι οὐκ ἴσχυον· καὶ διαταῦτα ἡσυχάζειν οὐδενὶ τρόπῳ ἠνείχοντο.

(c) τὴν Σαβελλίου καὶ Μοντανοῦ δόξαν. Obscurum est, cur Socrates Montanum jungat Sabellio. Nam Montanus in doctrina Trinitatis ipse quidem nihil innovavit, sed Ecclesiæ Catholicæ fidem secutus est, ut testatur Epiphanius in hæresi Montanistarum, & Theodoritus in libro tertio hæreticarum fabularum. D Quidam tamen ex illius discipulis personarum differentiam cum Sabellio sustulerunt, ut diserte scribit Theodoritus in loco supra citato: τινὲς δὲ αὐτῶν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος, Σαβελλίῳ παραπλησίως ἠρνήσαντο, τὸ αὐτὸ εἶναι λέγοντες, καὶ πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, &c. Atque hinc est, quod in Epistola Synodica Arianorum apud Serdicam Episcoporum, Montanus adjungitur Sabellio. Sic enim ajunt de Marcello Ancyrano: *quique assertiones suas quibusdam squalloribus miscens, nunc falsitatibus Sabellii, nunc malitiæ Pauli Samosatensis, nunc blasphemiis Montani hæreticorum omnium ducis aperte permiscens, unamque confusionem de supradictis faciens, ut imprudens Galata in aliud Evangelium declinavit.*

CAPUT XXIV.

De Synodo Antiochena, in qua depositus est Eustathius Antiochensis Episcopus, propter quem exorta seditio totam fere urbem delevit.

Congregata igitur Antiochiæ Synodo, Eustathium deponunt, ut qui Sabellii dogmati potius, quam Nicænæ Synodi decretis insisteret. E Sunt qui ob alias etiam causas minus honestas depositum esse dicant; quas tamen in medium non proferunt. Solent autem Episcopi in omnibus id facere, quos deponunt, ut eos quidem probris onerent, & impios esse pronuntient; causas vero impietatis non exponant. Porro, quod Eustathius tanquam Sabelliano dogmati favens, ab Episcopis depositus sit, accusante illum Cyro Berœæ urbis Episcopo, Georgius Laodiceæ quæ in Syria est Episcopus, unus ex eorum numero, qui vocem consubstantialis oderant, in laudatione Eusebii Emiseni scri-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Περὶ τῆς γενομένης Συνόδου ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἣ καθεῖλεν Εὐστάθιον τὸν Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον. ἐφ' ᾧ στάσεως γενομένης, μικροῦ ἀνετράπη ἡ πόλις.

Σύνοδον οὖν ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιήσαντες, καθαιροῦσιν Εὐστάθιον, ὡς τὰ Σαβελλίου μᾶλλον φρονοῦντα, E ἢ ἅπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐδογμάτισεν· ὡς μὲν οὖν τινες φασὶν, δι' ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας· φανερῶς γὰρ οὐκ εἰρήκασι· τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων εἰώθασι τῶν καθαιρουμένων ποιεῖν οἱ Ἐπίσκοποι, κατηγοροῦντες μὲν καὶ ἀσηβεῖν λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἀσεβείας οὐ προστιθέντες· ὅτι μέντοι ὡς Σαβελλίζοντα καθεῖλον Εὐστάθιον, Κύρου τοῦ Βεῤῥοίας Ἐπισκόπου κατηγοροῦντος αὐτοῦ, Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐπίσκοπος, εἷς ὢν τῶν μισούντων τὸ ὁμοούσιον, ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τῷ εἰς Εὐσέβιον τὸν ἐμισηνὸν (a) ἔγραψεν

(a) ἔγραψεν εἰρηκέναι. Mirum est, quantopere errarint interpretes in hujus loci versione, qui non viderunt,

ψεν εἰρεκέναι· καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἐμισηνοῦ Εὐσεβίου, κατὰ χώραν ἐροῦμεν· Γεώργιος δὲ περὶ Εὐσταθίου γράφει· φάσκων γὰρ Εὐστάθιον ὑπὸ τοῦ Κύρου κατηγορεῖσθαι ὡς Σαβελλίζοντα, αὖθις τὸν (b) Κῦρον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἁλόντα καθῃρῆσθαι φησί· καὶ πῶς οἷόν τε, Κῦρον τὰ Σαβελλίου φρονοῦντα κατηγορεῖν Εὐσταθίου, ὡς Σαβελλίζοντος· ἔοικεν οὖν Εὐστάθιον, δι᾽ ἑτέρας καθῃρῆσθαι προφάσεις· τότε δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ δεινὴ στάσις ἐπὶ τῇ αὐτοῦ καθαιρέσει γεγένεται· καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις περὶ ἐπιλογῆς Ἐπισκόπου τοσοῦτος ἐξήφθη πυρσός, ὡς μικροῦ δεῆσαι τὴν πᾶσαν ἀνατραπῆναι πόλιν, εἰς δύο τμήματα διαιρεθέντος τοῦ λαοῦ· τῶν μὲν Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου, ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας μεταφέρειν φιλονεικούντων ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν· τῶν δὲ, σπουδόντων ἐπαγαγεῖν Εὐστάθιον· συνελαμβάνετο δὲ ἑκατέρῳ μέρει καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως· καὶ στρατιωτικὴ χεὶρ, ὡς κατὰ πολεμίων κεκίνητο, ὡς καὶ ξιφῶν μέλλειν ἅπτεσθαι, εἰ μὴ ὁ Θεός τε καὶ ὁ παρὰ τοῦ Βασιλέως φόβος, τὰς ὁρμὰς τοῦ πλήθους ἀνέστειλεν· ὁ μὲν γὰρ Βασιλεὺς δι᾽ ἐπιστολῶν τὰ γεγενημένα καὶ τὰς στάσεις κατέπαυσεν· (c) Εὐσέβιος δὲ παραιτησάμενος· ἐφ᾽ ᾧ καὶ θαυμάσας αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς, γράφει τε αὐτῷ καὶ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ ἐπαινέσας. μακάριον ἀποκαλεῖ, ὅτι οὐ μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης Ἐπίσκοπος ἄξιος εἶναι ἐκρίθη· ἐφεξῆς οὖν (d) ἐπὶ ἔτη ὀκτὼ λέγεται τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον τῆς Ἐκκλησίας σχολάσαι· ὀψὲ δέ ποτε σπουδῇ τῶν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παρατρέπειν σπουδαζόντων, (e) χειροτονεῖται Εὐφρόνιος· τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς Συνόδου ἡ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν δι᾽ Εὐστάθιον γέγονεν, ἱστορείσθω· μετὰ ταῦτα δὲ εὐθὺς καὶ ὁ τὴν Βηρυτὸν μὲν πάλαι καταλιπὼν Εὐσέβιος, τότε δὲ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ κρατῶν Ἐκκλησίας, σπουδὴν ἔθετο σὺν τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν, Ἄρειον καταγαγεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· πῶς δὲ ἐξίσχυσαν τοῦτο κατεργάσασθαι, καὶ πῶς ἐπείσθη ὁ Βασιλεὺς εἰς πρόσωπον δέξασθαι Ἄρειον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ Εὐζώϊον, ἤδη λεκτέον.

A scribit. Ac de Eusebio quidem Emiseno alibi suo loco dicturi sumus. Georgius vero de Eustathio ea scribit, quæ parum inter se cohærent. Nam cum dicat, Eustathium tanquam Sabelliani dogmatis assertorem, a Cyro accusatum fuisse; rursus Cyrum ejusdem erroris convictum, ac depositum esse tradit. Sed quo tandem modo fieri potuit, ut Cyrus Sabelliano dogmati addictus, Eustathium tanquam Sabellianum in judicium vocaret. Quocirca Eustathius alias ob causas videtur fuisse depositus. Porro tunc temporis Antiochiæ ingens seditio exorta est in illius depositione. Sed & postea cum de Episcopo eligendo ageretur, tanta flamma dissensionis B exarsit, ut parum abfuerit, quin tota civitas funditus everteretur, populo duas in partes diviso; & his quidem Eusebium Pamphili a Cæsarea Palæstinæ Antiochiam transferre; illis vero Eustathium in sedem suam restituere contendentibus. Utrique autem Christianorum parti tota civitas sese adjunxit. Milites quoque velut contra hostes, utrinque in acie steterе: ventumque esset ad gladios, nisi Deus & Imperatoris metus plebis impetum repressisset. Nam Imperator quidem literis suis, Eusebius vero Episcopatum recusando, tumultum illum, ac seditionem sedavit. Quo illum nomine Imperator magnopere miratus, scripsit ad eum literas; in quibus C consilium ejus laudat, & felicem eum prædicat, qui non unius civitatis, sed totius fere orbis Episcopatu dignus esset judicatus: Igitur Antiochena sedes octo deinceps continuos annos vacasse dicitur. Sero tandem, opera ac studio eorum, qui Nicænam fidem convellere nitebantur, Episcopus ordinatus est Euphronius. Atque hæc dicta sint de Concilio, quod propter Eustathium Antiochiæ congregatum est. Statim post hæc Eusebius, qui jampridem Berytum reliquerat, tunc vero temporis Nicomediensem regebat Ecclesiam, una cum gregalibus suis omni studio in id incubuit, ut Arium Alexandriam reduceret. Quo nam autem modo id illi perfecerint, D & qua ratione Imperatori persuaserint; ut Arium, & Euzoium in conspectum suum venire pateretur, nunc tempus est commemorare.

Eusebius Pamphili Episcopatum Antiochenum recusat.

runt, ultimam vocem expungendam esse, utpote superfluam. Nam cum initio adnotatum esset in margine, pro ἔγραψεν, alias scribi εἴρηκεν; postea hæc vox in textum irrepsit e margine.

(b) *Κῦρον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἁλόντα καθῃρῆσθαι φησί.* Utrum Cyrus Berœensis Episcopus Eustathium, tanquam Sabellii dogmati patrocinantem accusaverit, ut scribit Georgius Laodicenus, equidem nescio. Quod vero scribit Georgius, Cyrum postea depositum esse, propterea quod Sabellio faveret, id est, propterea quod doctrinam consubstantialis tueretur: (sic enim hæc intelligenda sunt:) id profecto verissimum est. Id enim testatut Athanasius in Epistola ad solitariam vitam agentes: ubi omnes Episcopos ordine recenset, qui ab Arianis expulsi sunt Constantino regnante. Ac primo quidem loco nominat Eustathium Antiochenum, deinde Eutropium Adrianopolitanum. Postea vero Euphrationem a Balaneis, duos Cymatios, Asclepam Gazæ, & Cyrum Berœæ, aliosque commemorat, qui Imperatoris edicto relegati sint, aliis in eorum locum substitutis.

(c) Εὐσέβιος δὲ παραιτησάμενος. Hujus loci sensus hic est. Imperator quidem per literas ad Antiochenos scriptas, Eusebius vero per recusationem Episcopatus Antiocheni, tumultum illum compressit. Supplendum est igitur ἀπὸ κοινοῦ, id quod præcessit, τὰς στάσεις κατέπαυσεν.

(d) ἐπὶ ἔτη ὀκτώ. Falsum est, quod hic ait Socrates, post abdicationem Eustathii, Antiochenam sedem octo annorum spatio vacuam permansisse. Etenim pulso Eustathio, cum Eusebius Cæsariensis eam sedem recusavisset, Paulinus Episcopus Tyri ad eam sedem translatus est anno Christi 329. ut notavi ad librum decimum Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii: Paulino deinde successit Euphronius, sive ut alii volunt, Eulalius. Post quem Flaccillus ad Episcopatum Antiochenum promotus est, qui Synodo Tyrensi interfuit, ut testatur Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos.

E (e) χειροτονεῖται Εὐφρόνιος. Idem scribit Sozomenus, & Theodorus Mopsvestenus apud Nicætam in Thesauro Orthodoxæ fidei. Sed & Georgius Laodicenus in encomio Eusebii Emisseni id ipsum confirmat. Ejus verba refert Socrates in libro secundo capite nono: εἶτα αὖθις τὸν Εὐσέβιον συνεῖναι Εὐφρονίῳ τῷ διαδεξαμένῳ Εὐστάθιον. Theodoritus in libro primo historiæ cap. 22. inter Eustathium, & Euphronium interponit Eulalium, eumque brevi admodum tempore præfuisse scribit. Cum Theodorito consentit Philostorgius.

CAPUT XXV.

De Presbytero, qui operam navavit, ut Arius revocaretur.

Conſtantinus Imper. ſororem habuit, nomine Conſtantiam: nupta hæc olim fuerat Licinio, qui prius quidem una cum Conſtantio imperaverat: poſtea vero ad tyrannidem prolapſus, eam ob cauſam interfectus eſt. Huic familiaris erat presbyter quidam Arianæ favens ſectæ; adeoque inter ejus domeſticos cenſebatur. Iſte igitur ab Euſebio, & reliquis ejusdem factionis impulſus, in familiaribus cum Conſtantia colloquiis, ſermonem interſeruit de Ario; illum injuria affectum eſſe dicens a Synodo, nec ita ſentire, ut rumore vulgi ferebatur. Quæ cum audiſſet Conſtantia, presbytero quidem facile credidit: ſed Imperatori dicere minime auſa eſt. Accidit interea, ut Conſtantia in gravem morbum incideret. Eam Imperator ægrotantem aſſidue inviſebat. Cum autem morbus quotidie ingraveſceret, & mulier mortem jam expectaret, Imperatori commendat presbyterum, induſtriam ejus ac religionem, devotamque principis obſequio fidem, ac benevolentiam teſtimonio ſuo confirmans. Et illa quidem non multo poſt fato functa eſt. Presbyter vero inter familiariſſimos Imperatoris deinceps haberi cœpit. Qui paulatim majorem nactus auctoritatem, eundem de Ario ſermonem ſuggerit Imperatori, quem antea cum ſorore ejus habuerat, Arium affirmans non aliud ſentire, quam quod a Synodo decretum fuiſſet; & ſi in conſpectum ipſius admitteretur, Synodi decretis conſenſurum eſſe; & ſine cauſa eum falſo inſimulari. Nova, atque admiranda Imperatori viſa ſunt, quæ a presbytero dicebantur. Sic igitur ille reſpondit presbytero. Si Arius decretis Synodi ſubſcribit, & eadem ſentit cum Synodo, eum in conſpectum meum admittam libens, & cum honore remittam Alexandriam. Hæc loquutus confeſtim ad illum ſcripſit in hunc modum.

Victor Conſtantinus, Maximus, Auguſtus, Ario.

Jampridem gravitati tuæ ſignificatum eſt, ut ad Comitatum noſtrum venires, quo majeſtatis noſtræ conſpectu perfrui poſſes. Sed mirari ſatis non poſſumus, quod confeſtim id non præſtiteris. Conſcenſo igitur vehiculo publico, ad comitatum noſtrum venire accelera; ut noſtram clementiam ac beneficentiam expertus, in patriam reverti poſſis. Divinitas te ſervet, frater dilectiſſime. Data ante diem quintum Calendarum Decembrium. Et hæc quidem eſt Imperatoris ad Arium epiſtola. Hic vero mirari ſubit Imperatoris ſtudium atque zelum, quo erga religionem erat

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ σπουδάσαντος ἀνακληθῆναι Ἄρειον.

ΗΝ ἀδελφὴ τῷ Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ· τοὔνομα Κωνσταντία. γυνὴ δὲ ἐγεγόνει Λικιννίου, τοῦ πρότερον μὲν συμβασιλεύσαντος αὐτῷ Κωνσταντίνῳ, μετὰ ταῦτα δὲ τυραννήσαντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀναιρεθέντος· ταύτῃ Πρεσβύτερός τις τῷ Ἀρειανῶν προσκείμενος δόγματι, γνώριμος ἦν, καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἐτάττετο· ὑποβαλόντος οὖν Εὐσεβίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, λόγους B περὶ Ἀρείου πρὸς τὴν γυναῖκα παρέσπειρεν, ἠδικῆσθαι φάσκων αὐτὸν ὑπὸ τῆς Συνόδου, καὶ μὴ φρονεῖν ὡς περὶ αὐτοῦ λόγος κατέχει· ταῦτα ἀκούσασα ἡ Κωνσταντία, τῷ μὲν Πρεσβυτέρῳ ἐπίστευσε· τῷ δὲ Βασιλεῖ λέγειν οὐκ ἐτόλμα· συμβαίνει δὲ χαλεπῇ νόσῳ περιπεσεῖν τὴν Κωνσταντίαν· ὁ δὲ Βασιλεὺς συνεχῶς ἀρρωστοῦσαν αὐτὴν ἐπεσκέπτετο· ἐπειδὴ δὲ ἡ γυνὴ ἐκ τῆς νόσου χαλεπώτερον διετέθη, θνήσκειν δὲ προσεδόκα, παρακατατίθεται τῷ Βασιλεῖ τὸν Πρεσβύτερον, μαρτυροῦσα αὐτῷ σπουδὴν καὶ εὐλάβειαν, καὶ ὡς εὔνους εἴη περὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· ἡ μὲν C οὖν, μετ' οὐ πολὺ τεθνήκει· ὁ δὲ Πρεσβύτερος, ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις τοῦ Βασιλέως ἐτάττετο· καὶ δὴ κατὰ βραχὺ τὴν παρρησίαν αὐξήσας, τοὺς αὐτοὺς ἀναφέρει λόγους περὶ τοῦ Ἀρείου τῷ Βασιλεῖ, οἷς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἐχρήσατο πρότερον· φάσκων μὴ ἄλλως φρονεῖν Ἄρειον, ἢ ὃ τῇ Συνόδῳ δοκεῖ· ἐλθόντα τε αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, συντίθεσθαι τούτοις, (a) καὶ μὴ ἀλόγως συκοφαντεῖσθαι τούτοις· ξένα καταφαίνεται τῷ Βασιλεῖ τὰ παρὰ τοῦ Πρεσβυτέρου λεγόμενα· καὶ εἰ Ἄρειος, ἔφη, συντίθεται τῇ Συνόδῳ, καὶ εἰ τὰ ἐκείνης φρονεῖ, δέξομαί τε αὐτὸν εἰς πρόσωπον, καὶ σὺν τιμῇ ἐκπέμψω ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ταῦτα ἔλεγε, καὶ αὐτίκα D πρὸς αὐτὸν ἔγραφε τάδε.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἀρείῳ·

Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στερρότητί σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θέας ἀπολαῦσαι δυνηθείης· θαυμάζομεν δὲ σφόδρα, μὴ παραχρῆμα τοῦτο πεποιηκότα· διόπερ νῦν ἐπιβὰς ὀχήματος δημοσίου, εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπείχθητι· ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν εὐμενείας τε καὶ ἐπιμελείας τυχὼν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθῇς· ὁ Θεός σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ· ἐδόθη τῇ E πρὸ πέντε καλανδῶν Δεκεμβρίων - καὶ αὕτη μὲν ἡ πρὸς Ἄρειον τοῦ Βασιλέως ἐπιστολή. θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι τὴν σπουδὴν καὶ τὸν ζῆλον, ὃν εἶχεν ὁ Βασιλεὺς περὶ τὴν

(a) καὶ μὴ ἀλόγως συκοφαντεῖσθαι τούτοις. Ultima vox delenda eſt. Quam etiam Leo Allatius deeſſe monuit in ſuo codice. Sed utrum poſt verbum συντίθεσθαι, an poſt συκοφαντεῖσθαι deeſſet, non notavit. Alterutro certe in loco ſuperflua eſt. Porro narrationem iſtam de Presbytero Ariano, quem Conſtantia Auguſta Conſtantino fratri commendavit, hauſit Socrates ex Rufini libro decimo. Eam tamen ſuſpectam habeo: primum quia Athanaſius, qui omnes Arianorum fraudes detegere, ac traducere ſolet, ejus rei nuſpiam meminit. Deinde quia nomen illius Presbyteri ſupprimitur: Atqui ſi Presbyter ille gratia, & auctoritate tantum valuit apud Conſtantinum, ut teſtamentum ſuum moriens ei traderet, dignus profecto fuit, cujus nomen commemoraretur. Rufini vero, meo quidem judicio, levis eſt auctoritas, quippe qui Hiſtoriam ſuam negligenter admodum conſcripſerit, non ex monumentis rerum geſtarum, ſed ex fabuloſis narrationibus, & ut Græce dicam, ἐκ παρακουσμάτων. Pene omiſeram monere, delendam eſſe hoc loco particulam negativam. Pro qua Savilius, & Chriſtophorſonus legit καὶ δὲ ἀλόγως.

(a) εἰς

τὴν θεοσέβειαν· φαίνεται γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ὡς πλειστάκις αὐτὸν ἐπὶ μετάνοιαν προτρεψάμενος, ἀφ᾽ ὧν μέμφεται ὅτι πολλάκις αὐτοῦ γράψαντος, μὴ ταχέως Ἄρειος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀλήθειαν· Ἄρειος μὲν οὖν δεξάμενος τοῦ Βασιλέως τὰ γράμματα, μετ᾽ οὐ πολὺ παρῆν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν· συμπαρῆν δὲ αὐτῷ καὶ Εὐζώϊος, ὃν καθεῖλεν Ἀλέξανδρος ὄντα Διάκονον, ὅτε καθῄρει τοὺς περὶ Ἄρειον· δέχεται οὖν αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς εἰς πρόσωπον, καὶ διεπυνθάνετο εἰ τῇ πίστει συντίθενται· τῶν δὲ συνθεμένων ἑτοίμως, ὁ Βασιλεὺς ἔγγραφον αὐτοὺς ἐπιδιδόναι τὴν πίστιν ἐκέλευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛ´.

Ὡς Ἄρειος ἀνακληθεὶς, βιβλίον μετανοίας δοὺς τῷ βασιλεῖ, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὑπεκρίνατο.

ΟΙ δὲ βιβλίον συντάξαντες, τῷ Βασιλεῖ προσκομίζουσι, τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον· Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, Ἄρειος καὶ Εὐζώϊος· καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλὴς σου εὐσέβεια, δέσποτα Βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τὴν ἑαυτῶν πίστιν, καὶ ἐγγράφως ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, οὕτως πιστεύειν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτακται· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγενημένον Θεὸν λόγον, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων· ταύτην δὲ τὴν πίστιν παρειλήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ Κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς (a) εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἰ μὴ ταῦτα οὕτως πιστεύομεν καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς, Πατέρα, Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς πᾶσα Καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, αἷς κατὰ πάντα πιστεύομεν, κριτὴς ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεὸς, καὶ νῦν ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει· διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν θεοσέβειαν, θεοφιλέστατε Βασιλεῦ, Ἐκκλησιαστικοὺς ἡμᾶς ὄντας, καὶ πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἔχοντας, ἑνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας, τῇ μητρὶ ἡμῶν, (b) τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιῃρημένων τῶν ζητημάτων καὶ περιοσολογιῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰρηνεύσαντες, μετ᾽ ἀλλήλων τὰς συνήθεις εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου βασιλείας καὶ παντὸς τοῦ γένους σου, κοινῇ πάντες ποιησώμεθα.

(a) εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Post hæc verba deerat integra pericope, quam ex codice Leonis Allatii, & ex Sozomeni lib. 2. cap. 27. supplevimus.

A erat affectus. Ex hac enim epistola perspicue apparet, quod Arium sæpissime ad pœnitentiam cohortatus sit. Quippe illum reprehendit, quod cum ipse crebras ad eum dedisset literas, nihilominus ille ad viam veritatis redire minime properasset. Arius igitur acceptis Imperatoris literis, haud multo post Constantinopolim venit. Erat cum illo etiam Euzoius, quem Alexander Diaconatus honore exuerat, tunc cum Arium ejusque socios deponeret. Eos Imperator ad conspectum suum admisit, interrogavitque, utrum fidei consentirent. Illis protinus assentientibus, Imperator libellum fidei suæ tradere eos jubet. SÆC.IV.

B

CAPUT XXVI.

Quomodo Arius ab exilio revocatus, libello pœnitentiæ Principi oblato, Nicænam fidem simulaverit.

ILli ergo compositum ab se libellum obtulerunt Imperatori, qui sic habet. Religiosissimo, Deique amantissimo, Domino nostro Imperatori Constantino, Arius, & Euzoius: sicut præcepit Deo carissima pietas tua, Domine Imperator, fidem nostram exponimus, scriptisque profitemur coram Deo, nos, & illos, qui nobiscum sunt, ita credere, uti subjectum est. C Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, & in Dominum Jesum Christum, filium ejus, qui ex eo factus est ante omnia sæcula; Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, & quæ in terra: qui descendit, & incarnatus est: qui passus est, & resurrexit, & ascendit ad cœlos, & iterum venturus est, ut judicet vivos, ac mortuos. Et in Spiritum sanctum; in carnis resurrectionem, & in vitam venturi seculi, regnumque cœlorum, & in unam Catholicam Ecclesiam Dei, quæ a primis cardinibus ad ultimos usque terrarum fines porrigitur. Hanc fidem ex sanctis Evangeliis accepimus, Domino Discipulis D suis dicente: Ite & docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Nisi hæc ita credimus, ac nisi vere suscipimus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, sicut omnis Catholica Ecclesia, & Scripturæ docent, quibus per omnia credimus; Judex noster est Deus nunc, & in futuro judicio. Quapropter pietatem tuam rogamus, Deo carissime Imperator, ut cum Ecclesiastici simus, & fidem ac sensum Ecclesiæ, sanctarumque Scripturarum teneamus, per pacificam ac religiosam pietatem tuam uniamur matri nostræ Ecclesiæ, sublatis videlicet quæstionibus, ac disputationibus superfluis: ut & nos, & Ec- E clesia mutuam inter nos pacem servantes, solemnes preces pro pacato imperio majestatis tuæ, & pro universa stirpe tua, simul omnes ad Deum fundamus.

(b) τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλαδή. In Codice Regio, & apud Epiphanium Scholasticum hic locus aliter interpungitur, hoc modo: τῇ μητρὶ ἡμῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ περιῃρημένων, &c. Quæ distinctio non displicet.

CAPUT XXVII.

Quomodo Arium jussu Imperatoris Alexandriam reversum Athanasius non admiserit, ac propterea Eusebiani varias ei calumnias apud Imperatorem struxerint.

AD hunc modum Arius cum Principi persuasisset, Alexandriam revertitur. Sed fraudulenta obreptio, veritatem, quæ occultabatur, superare non valuit. Nam cum illum Alexandriam ingressum Athanasius non susciperet; quippe hominem tanquam labem quamdam aversabatur: iterum ille Alexandriam conturbare aggressus est, errorem suum disseminando. Tunc vero Eusebius, & ipse literas scripsit, & Imperatori persuasit, ut scriberet, quo Arius una cum sociis in Ecclesiam reciperetur. Verum Athanasius eos admittere prorsus recusavit: & Imperatorem per literas docuit, fieri non posse, ut qui fidem semel violassent, & anathemate percussi essent, rursus de integro reciperentur. Imperator vero id moleste ferens, Athanasio per literas interminatus est his verbis. Cum igitur voluntatis meæ indicium acceperis, fac ut omnibus ad Ecclesiam accedere cupientibus, liberum aditum præbeas. Nam si quemquam eorum, qui Ecclesiæ sociari expetunt, impeditum esse abs te, & aditu prohibitum intellexero, mittam continuo aliquem, qui mandatis meis obsequens, te deponat, & extra patriam tuam deportet. Hæc Imperator utilitati publicæ consulens scripsit, cum Ecclesiæ membra divelli nollet. Id enim præcipuè curabat, ut omnes ad concordiam reduceret. Tunc igitur Eusebiani, qui adversus Athanasium hostili odio flagrabant, opportunum se tempus nactos esse arbitrati, Principis indignationem tanquam ministram, ad propositi sui executionem adsumunt. Atque ob hanc causam cuncta miscere, ac perturbare cœperunt, ut Athanasium Episcopatu dejicerent. Neque enim, nisi remoto Athanasio, sperabant fore ut Ariana opinio prævaleret. Igitur adversus eum, quasi consertis scutis, irruunt Eusebius Nicomediensis Episcopus, Theognis Nicænus, Maris Chalcedonis, Ursacius Singiduni superioris Mysiæ, & Valens Mursæ in superiori Pannonia Episcopus. Hi quosdam e Melitianis mercede conducunt, & varias adversus Athanasium excitant accusationes. Ac primum quidem per Isionem, Eudæmonem, & Callinicum Melitianos, calumniam concinnant, quasi Athanasius Ægyptios lineam vestem pendere Alexandrinæ Ecclesiæ jussisset. Sed hanc criminationem Alypius, & Ma-

(a) γράφων ἠπείλησεν. Post hæc verba codex Florentinus hæc addit; μέρος ἐπιστολῆς τοῦ Βασιλέως. Quæ omnino necessaria sunt, ut lector intelligat, non integram Imperatoris epistolam, sed ejus duntaxat partem hic apponi. Certe Athanasius in Apologetico 2. adversus Arianos, ex quo hæc desumsit Socrates, hanc Constantini Epistolam adducens, eadem verba præposuit; additque, hanc Epistolam perlatam esse Alexandriam a Syncletio, & Gaudentio Palatinis. Sed quod ait Socrates, Arium venisse Alexandriam, id non dicit Athanasius, nec verum puto.

(b) τὴν Ἐκκλησίαν διασπᾶσθαι. Post hæc verba, ex manuscriptis codicibus Florentino, Sfortiano, & Leonis Allatii integram periodum addidimus, quæ in vulgatis editionibus desiderabatur: eadem fere verba habet Sozomenus in libro secundo cap. 22. ad calcem, mutato tantum ordine.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Ὡς Ἀρείου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν γνώμῃ τοῦ Βασιλέως κατελθόντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ Ἀθανασίου, οἱ περὶ Εὐσέβιον διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου διαβολὰς πρὸς τὸν Βασιλέα πεποίηνται.

ΟΥ̓́τω μὲν οὖν Ἄρειος τὸν Βασιλέα πείσας, ἐχώρει ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· οὐ μέντοι γε κρείσσων ἡ κατασκευὴ τῆς σιωπωμένης ἀληθείας ἐγίνετο· ὡς γὰρ καταλαμβάνοντα αὐτὸν τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἀθανάσιος οὐκ ἐδέχετο· ὡς μύσος γὰρ αὐτὸν ἐξετρέπετο· αὖθις ἀνακινεῖν τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρεμβαλὼν τὴν αἵρεσιν· τότε δὲ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον αὐτοί τε ἔγραφον, καὶ τὸν Βασιλέα γράφειν παρεσκεύαζον, ὅπως ἂν προσδεχθῶσιν οἱ περὶ Ἄρειον· Ἀθανάσιος μὲν οὖν πάντῃ τοῦ δέξασθαι αὐτοὺς ἀπηγόρευσε· καὶ τὸν Βασιλέα γράφων ἐδίδασκεν, ἀδύνατον εἶναι τοὺς ἅπαξ τὴν πίστιν ἀθετήσαντας, καὶ ἀναθεματισθέντας, αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς συλλαμβάνεσθαι· ὁ δὲ Βασιλεὺς βαρέως ἐνεγκὼν, τάδε Ἀθανασίῳ (a) γράφων ἠπείλησε· μέρος ἐπιστολῆς τοῦ Βασιλέως· Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλῆς τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον· ἐὰν γὰρ γνῶ ὡς κεκώλυκας τινὰς αὐτῶν τῆς Ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπείρξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα· ταῦτα ἔγραφεν ὁ Βασιλεὺς, τοῦ λυσιτελοῦντος γινόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος (b) τὴν Ἐκκλησίαν διασπᾶσθαι· τοὺς γὰρ πάντας ἐπὶ τὴν ὁμόνοιαν ἄγειν ἐσπούδαζε· τότε δὴ καιρὸν εὔκαιρον οἱ περὶ Εὐσέβιον εὑρηκέναι νομίσαντες, ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχοντες, τὴν τοῦ Βασιλέως λύπην ὑπουργὸν ἐλάμβανον τοῦ ἰδίου σκοποῦ· καὶ διὰ τοῦτο ἐκύκων, ἀποκινῆσαι αὐτὸν τῆς Ἐπισκοπῆς σπουδάζοντες· οὕτω γὰρ ἤλπιζον μόνως τὴν Ἀρειανὴν δόξαν κρατήσειν, Ἀθανασίου ἐκποδὼν γινομένου· συμπαρατάττονται οὖν κατ' αὐτοῦ, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, Θεόγνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Οὐρσάκιος Σιγγιδόνος τῆς ἄνω Μυσίας, καὶ Οὐάλης Μυρσῶν τῆς Παννονίας· οὗτοι μισθοῦνται τινὰς τῆς Μελιτίου αἱρέσεως, καὶ διαφόροις κατὰ Ἀθανασίου κατηγορίας ἐκίνησαν· καὶ πρῶτον μὲν (c) διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου Μελιτιανῶν, διαβολὴν ἐργάζονται, ὡς Ἀθανασίου λινῆν ἐσθῆτα τελεῖν τοὺς Αἰγυπτίους τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ κελεύσαντος· ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν διαβολὴν, (d) Ἀλύπιος καὶ Μα-

(c) διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου. Horum mentio fit in indiculo Episcoporum partis Melitii, quem Alexander exegit a Melitio. Et Ision quidem Episcopus erat in Athribi, Eudæmon in Tani, Callinicus vero Pelusii. Vide Athanasium in Apologetico secundo.

(d) Ἀλύπιος καὶ Μακάριος. Athanasius in Apologetico Apim habet pro Alipio. Sed locum, in quo Constantinus hanc quæstionem habuit, non nominat. Socrates tamen Nicomediæ id factum esse scribit. Porro Baronius hæc gesta esse tradit anno Christi 329. Ego vero in sequentem annum conferre malim. Hæc enim post abdicationem Eustathii contigerunt, cum Eusebius, ac Theognius ab exilio reversi, maximam auctoritatem apud Constantinum nacti essent. Quod vero idem Baronius Constantini literas de Ario in Ecclesiam recipiendo ad Athanasium scriptas

καὶ Μακάριος Πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρέων, τότε τυχηρῶς ἐν Νικομηδείᾳ τυγγάνοντες κατέσβεσαν, ψευδῆ τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεχθέντα διδάξαντες εἶναι τὸν Βασιλέα· διὸ τῶν μὲν κατηγόρων διὰ γραμμάτων ὁ Βασιλεὺς καθήψατο· Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν προσετρέψατο· πρὶν δὲ ἐπιστῆ, φθάσαντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, ἑτέραν ἐπισυνάπτουσι τῇ προτέρᾳ διαβολῇ, καὶ πολλῷ τῆς προτέρας χείρονα· ὡς Ἀθανάσιος ἐπιβουλεύων τοῖς Βασιλέως πράγμασι, Φιλουμένῳ τινὶ ἔπεμψε γλωσσόκομον πλῆρες χρυσίου· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ὁ Βασιλεὺς ἐν Ψαμαθίᾳ, προάστειον δὲ τοῦτο τῆς Νικομηδείας ἐστι, διαγνοὺς καὶ ἀθῷον εὑρὼν Ἀθανάσιον, μετὰ τιμῆς ἐξέπεμψε, γράψας, τῇ Ἀληξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, ὅτι αὐτῶν ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ψευδῶς διεβέβλητο· ὅσα μέντοι μετὰ ταῦτα, οἱ περὶ Εὐσέβιον κατὰ Ἀθανασίου συνέθεσαν, καλὸν μὲν ἦν καὶ πρέπον σιγῇ παραδοῦναι, ἵνα μὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν μὴ φρονούντων τὰ τοῦ Χριστοῦ καταγινώσκεται· ἐπειδὴ δὲ (e) ἐγγράφως ἐπιδοθέντα, φανερὰ τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὡς οἷόν τε διὰ βραχέων εἰπεῖν τὰ ἰδιαζούσης πραγματείας δεόμενα· ὅθεν δὲ ἡ τῆς συκοφαντίας ὑπόθεσις καὶ οἱ τὰς συκοφαντίας κινήσαντες ἔλαβον τὴν ἀρχὴν, διὰ βραχέων ἐρῶ· (f) Μαρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστί· κῶμαι δέ εἰσιν ἐν αὐτῇ πολλαὶ σφόδρα καὶ πολυάνθρωποι, καὶ ἐν αὐταῖς Ἐκκλησίαι πολλαὶ καὶ λαμπραί· τάττονται δὲ αὐταὶ αἱ Ἐκκλησίαι ὑπὸ τῷ Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπῳ, καὶ εἰσὶν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὡς παροικίαι· ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ τοῦτο Ἰσχύρας τίς οὕτω καλούμενος, πρᾶγμα ὑπέδυ πολλῶν θανάτων ἄξιον· οὐδὲ πώποτε γὰρ ἱερωσύνης τυχὼν, τὸ τοῦ Πρεσβυτέρου ὄνομα ἑαυτῷ περιθέμενος, τὰ ἱερέως πράττειν ἐτόλμησε· φωραθεὶς τοίνυν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὁ Ἰσχύρας, ἀποδρὰς ἐκεῖθεν, καὶ καταλαβὼν τὴν Νικομήδειαν, προσφεύγει τοῖς περὶ Εὐσέβιον· οἱ δὲ μίσει τῷ πρὸς Ἀθανάσιον, δέχονται μὲν αὐτὸν ὡς Πρησβύτερον· ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ τῇ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀξίᾳ τιμῆσαι, εἰ κατηγορίαν ἐνστήσεται κατὰ Ἀθανασίου, πρόφασιν λαμβάνοντες ὅσα ὁ Ἰσχύρας ἐπλάττετο· ἐφήμιζε γὰρ, ὡς εἴη τὰ πάνδεινα ἐξ ἐφόδου πεπονθώς· καὶ ὅτι Μακάριος εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἀνέτρεψε μὲν τὴν τράπεζαν, ποτήριον δὲ κατέαξε μυστικόν. καὶ ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία κατέκαυσε· μισθὸν οὖν αὐτῷ ὡς ἔφην τῆς κατηγορίας, τὴν Ἐπισκοπὴν ἐπηγγείλαντο, γινώσκοντες ὡς ἡ κατὰ Μακαρίου κατηγορία, σὺν τῷ κατηγορουμένῳ καὶ τὸν πέμψαντα καθαιρεῖ Ἀθανάσιον· ταύτην μὲν οὖν τὴν κατηγορίαν ὕστερον συνεστήσαντο· πρὸ δὲ ταύ-

& Macarius presbyteri Alexandrinorum Ecclefiæ, qui tum forte Nicomediæ verfabantur, ftatim reftinxere: Imperatorem docentes, falfa effe, quæ contra Athanafium dicerentur. Quamobrem Imperator accufatores quidem per literas reprehendit: Athanafium vero ut ad fe veniret, hortatus eft. Verum Eufebiani adventum illius prævenientes, aliam denuo contexunt calumniam, eamque priore illa longe graviorem: quafi Athanafius adverfus Principem confpirans, loculum auro plenum Philumeno cuidam mififfet. Sed cum Imperator ipfe de hoc quidem crimine cognoviffet Pfamathiæ, quod eft fuburbanum Nicomediæ, & innocentem effe Athanafium comperiffet, honorifice eum dimifit, datis ad Alexandrinorum Ecclefiam literis, quibus teftabatur, Epifcopum ipforum falfo in crimen vocatum fuiffe. Quæ vero pofthac Eufebiani adverfus Athanafium moliti fuerint, congruum quidem honeftumque effet filentio præterire, ne ab his, qui a Chrifti fide alieni funt, Chrifti condemnetur Ecclefia. Sed quoniam, utpote fcriptis tradita, ad omnium notitiam pervenerunt; idcirco neceffarium putavi, breviter quoad fieri poteft, ea referre, quæ peculiare opus defiderant. Unde porro tum calumnia ipfa, tum calumniæ artifices initium fumferint, paucis dicam. Mareotes regio eft Alexandriæ. In hac plurimi funt vici, & maxima hominum multitudine abundantes: in quibus multæ, eæque fatis illuftres habentur Ecclefiæ. Iftæ porro Ecclefiæ omnes fubjectæ funt Alexandrino Epifcopo, & urbanis ejus Ecclefiis accenfentur, tanquam parœciæ. In hac regione Ifchyras quidam ita dictus, facinus haudquaquam fimplici morte dignum aggreffus eft. Cum enim ad facerdotium nunquam promotus fuiffet, impofito fibimetipfi Presbyteri nomine, facerdotis munus obire aufus eft. In hoc facinore deprehenfus, fuga fe illinc proripuit; & Nicomediam profectus, ad Eufebium confugit. Ille præ odio, quo in Athanafium flagrabat, eum ut presbyterum fufcipit; Epifcopatus honorem pollicitus, fi accufationem in Athanafium intenderet. Prætextum porro accufationis fumfit ex iis, quæ ab Ifchyra fingebantur. Jactabat enim ille, graviffima fe perpeffum effe tanquam ex hoftili quodam incurfu: & Macarium irruentem in facrarium, menfam quidem fubvertiffe; myfticum vero poculum confregiffe, & facros codices concremaffe. Mercedem igitur accufationis, ut dixi, Epifcopatum ei promittunt Eufebiani; prævidentes fcilicet, fore ut mota adverfus Macarium accufatio, fimul cum eo, qui accufabatur, ipfum etiam, a quo miffus fuerat Macarius, Athanafium everteret. Et hanc quidem accufationem poftea inten-

tas effe dicit, anno Chrifti 327. in eo manifefte labitur, & diffentit ab Athanafio, quem tamen in omnibus fequi fe profitetur. Etenim Athanafius ftatim poft literas Conftantini, & repulfam Arii, crimina illa a Melitianis delata effe fcribit ad Imperatorem.

(e) ἐγγράφως ἐπιδοθέντα. Mallem legere ἐκδοθέντα. Atque ita fcripfiffe Socratem exiftimo.

(f) Μαρεώτης χώρα. Hunc Socratis locum valde illuftrat Athanafius in Apologetico 2. adverfus Arianos. Cujus verba, quia ab interprete male accepta funt, hic ponam. ὁ Μαρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστί. καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν Ἐπίσκοπος, οὐδὲ Χωρεπίσκοπος· ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπῳ αἱ Ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἕκαστος δὲ τῶν Πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας, μεγίστας καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλέονας, Id eft. *Mareotes regio eft Alexandriæ: nec ullus unquam in ea fuit Epifcopus, ac ne Chorepifcopus quidem: fed univerfæ ejus regionis Ecclefiæ fubjectæ funt Epifcopo Alexandrino. Singuli autem Presbyteri proprios habent pagos, eosque maximos, denos interdum, aut plures.* Ex his apparet, fingulos Mareoticæ pagos non habuiffe fuum Presbyterum, fed unicum Presbyterum denos pagos rexiffe, atque interdum plures. Certe pagus, in quo fuit Ifchyras, cum effet omnium minimus, nec Ecclefiam, nec Presbyterum peculiarem unquam habuerat. In Epiftola, quam omnes Mareotidis Presbyteri, ac Diaconi fcripferunt ad Synodum Tyri, quæ refertur ab Athanafio in eodem libro, quatuordecim fubfcripferunt Epifcopi, & quindecim Diaconi.

(g) Ἀρ-

SÆC.IV. intentarunt. Prius vero aliam concinnarunt, plenam odii ac malevolentiæ; de qua nunc dicendum est. Manum cujusdam hominis nacti, undenam equidem nescio: utrum ipsi hominem interfecerint, manumque ei præciderint; an vero alicujus jam fato functi amputaverint manum: novit Deus, & quicunque facinoris illius auctores fuere. Eam igitur manum proposuerunt, tanquam Arsenii cujusdam Episcopi sectæ Melitianorum. Et ipsum quidem Arsenium occultarunt; manum vero proferebant in medium, ajebantque, Athanasium magicæ artis gratia penes se illam habuisse. Præcipuum ergo accusationis caput, quod calumniatores adversus Athanasium composuerunt, hujusmodi fuit. Cæterum ut in his casibus fieri solet, alii etiam aliis de rebus eum accusarunt. Eo namque potissimum tempore illum adorti sunt, quicunque infenso prius animo erga ipsum erant. His cognitis Imperator literas scripsit ad Dalmatium Censorem, fratris sui filium, qui tum Antiochiæ in Syria morabatur; mandans, ut accusatos perduci ad se juberet, causaque cognita in convictos animadverteret. Misit præterea Eusebium, & Theognidem, ut coram illis Athanasii causa judicaretur. Ille ubi cognovit, se a Censore vocatum fuisse, misit in Ægyptum, qui Arsenium perquirerent. Et hominem quidem occultari certo comperit: comprehendere tamen non potuit, propterea quod latebras subinde mutaret. Interea Imperator judicium, quod coram Censore Dalmatio agebatur, repressit tali de causa.

A ταύτης, τ῀ παντὸς πεπληρωμένlω μίσȣς, περὶ ἧς ἤδη λεκτέον· χεῖρα ἀνθρώπȣ ȣ̓κ οἶδα πόθεν λαβόντες, πότερον ἀνελόντες τινὰ καὶ χειροκοπήσαντες, ἢ ἤδη νεκρȣ͂ ὄντος ἀπέκοψαν· ὁ Θεὸς οἶδε, καὶ οἱ αὐθένται τῆς πράξεως· προεχειρίζοντο δ᾽ ȣ̓͂ν ὅμως αὐτlὼ, ὡς (g) Ἀρσενίȣ τινὸς Ἐπισκόπȣ τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας τυγχάνȣσαν· καὶ ταύτlω ἔφερον ἐν μέσῳ, τὸν Ἀρσένιον ἀποκρύψαντες. καὶ ἔλεγον τlὼ χεῖρα ταύτlω Ἀθανάσιον ἐσχηκέναι πρὸς μαγείας τινάς· τὸ μὲν ȣ̓͂ν μέγιστον κεφάλαιον, ὃ οἱ συκοφάνται συνέθεσαν, τοιȣ͂τον ἦν· οἷα δὲ φιλεῖ ἐν τοῖς τοιȣ́-
B τοις γίνεσθαι, ἄλλοι ἄλλα κατηγόρȣν αὐτȣ͂· ἐπετίθεντο γὰρ τότε μάλιστα, οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανόμενοι· ταῦτα γνȣ̀ς ὁ Βασιλεὺς, γράφει (h) τῷ Κήνσωρι Δαλματίῳ τῷ ἀδελφιδῷ ἑαυτȣ͂, ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας διάγοντι, ἀγωγίμȣς ποιῆσαι τȣ̀ς κατηγορȣμένȣς, καὶ διαγνόντα, δίκlω τȣ̀ς ἐλεγχθέντας εἰσπράξασθαι· ἔπεμπε δὲ καὶ Εὐσέβιον ἅμα Θεόγνιδι, ἵνα ἐπὶ παρȣσίᾳ αὐτῶν κρίνοιτο Ἀθανάσιος· ὁ δὲ ὡς ἔγνω καλεῖσθαι ὑπὸ τȣ͂ Κlώσωρος, πέμπει εἰς Αἴγυπτον τὸν ἀναζητῆσαι τὸν Ἀρσένιον· καὶ μανθάνει μὲν αὐτὸν κρύπτεσθαι· συλ-
C λαβεῖν δὲ ȣ̓ δεδύνηται, ἄλλοσε ἀλλαχȣ͂ μεθιστάμενον· παύει δὲ ὁ Βασιλεὺς τὸ ἐπὶ τȣ͂ Κlώσωρος δικαστήριον, δι᾽ αἰτίαν τοιαύτlω.

(g) Ἀρσενίȣ τινὸς Ἐπισκόπȣ τ῀ Μελιτιανῶν θρησκείας. Hic Arsenius Episcopus fuit Melitianornm in urbe Hypseli, quæ est in Thebaide. Certe in epistola, quam scripsit ad Athanasium, hunc honoris titulum assumit. Ἀθανασίῳ Μακαρίῳ Πάπᾳ Ἀρσένιος Ἐπίσκοπος τ῀ ποτὲ ὑπὸ Μελίτιον τ῀ Ὑψηλιτῶν πόλεως. Id est: *Athanasio beatissimo Papæ Arsenius Episcopus urbis Hipselitarum, ex iis, qui aliquando fuerunt sub Melitio*. In Indiculo tamen Episcoporum partis Melitii, quem Melitius tradidit Alexandro, nullus reperitur Arsenius.

(h) τῷ Κήνσωρι Δαλματίῳ τῷ ἀδελφιδῷ ἑαυτȣ͂. Hæc ex Athanasio sumsit Socrates. Verba Athanasii in Apologetico secundo adversus Arianos hæc sunt; γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσωρι, ἀκȣ̃σαι περὶ τ῀ τȣ͂ φόνȣ δίκης· ὁ τοίνυν Κήνσωρ, ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. Putavit Socrates, hunc Dalmatium Constantini fratris filium D fuisse, eum, qui aliquot post annis Cæsar factus est a Constantino. Sed longe falsus est. Dalmatius enim Censor frater fuit Constantini, pater Dalmatii Cæsaris. Id testatur auctor Chronici Alexandrini, qui de Constantino ita scribit: καὶ Δαλμάτιον τ῀ ὑὸν ἀδελφȣ͂ αὐτȣ͂ Δαλματίȣ τȣ͂ Κήνσωρος Καίσαρα ἀνηγόρευε. Certe Dalmatius Dalmatii filius, tunc cum hæc gesta sunt, quæ ab Athanasio referuntur, adhuc tenera erat ætate, nec judex sedere poterat in tam gravi negotio. Præterea tunc temporis degebat Narbonæ, & una cum Hannibaliano fratre Exuperium Rhetorem audiebat. Ex ea enim urbe accitus a Constantino, admodum adolescens Cæsar creatus est, ut tradit Ausonius in libro de Professoribus Burdigal. anno Christi 335. Judicium autem illud de cæde Arsenii habitum est a Dalmatio Censore Antiochiæ, ut testatur Athanasius, anno Christi 332. juxta sententiam Baronii.

CAPUT XXVIII.

Quomodo Imp. ob accusationes, quæ contra Athanasium motæ fuerant, Synodum Tyri congregari jussit.

AD dedicationem Ecclesiæ, quam Hierosolymis construxerat Imperator, frequentes Episcopos jusserat convenire. Eos ergo priusquam illuc convenirent, in civitate Tyro collectos, obiter causam Athanasii ventilare præcepit; ut contentione prius illic e medio sublata, festivitatem dedicationis tranquillius peragerent, Ecclesiam Deo consecrantes. Tricesimus hic erat annus Imperii Constantini. Porro Tyrum variis ex locis convenerunt Episcopi numero sexaginta,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ´.

Ὡς διὰ τὰς κατηγορίας τὰς κατὰ Ἀθανασίȣ, Σύνοδον Ἐπισκόπων ἐν τῇ Τύρῳ ὁ Βασιλεὺς γενέσθαι παρεσκεύασεν.

ΣΥνοδον Ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι ἐπὶ τῇ καθιερώσει τȣ͂ εὐκτηρίȣ οἴκȣ, ὃν ἐν τοῖς Ἱεροσολύ-
E λοις ἀνήγειρεν· οὐδ᾽ ȣ̓͂ν πάρεργον, πρότερον ἐν τῇ Τύρῳ συναχθέντας τȣ̀ς Ἐπισκόπȣς, τὰ κατὰ Ἀθανάσιον γυμνάσαι προσέταξεν· ὅπως ἂν ἐκεῖ πρότερον ἐκ ποδῶν γενομένης τ῀ ἐρεσχελίας, εἰρηνικώτερον τὰ ἐπιβατήρια τ῀ Ἐκκλησίας ἐπιτελέσωσι, καθιερȣ͂ντες αὐτὴν τῷ Θεῷ· (a) τριακοστὸν δὲ ἔτος ἦν τȣ͂το τ῀ Βασιλείας Κωνσταντίνȣ· καὶ παρῆσαν ἐπὶ τ῀ Τύρον ἐκ διαφόρων τόπων Ἐπίσκοποι

(a) τριακοστὸν δὲ ἔτος ἦν τȣ͂το. Habita est Synodus Tyri Constantio, & Albino Consulibus, ut testatur Athanasius, anno Christi 335. Erat hic annus Imperii Constantini octavus, & vicesimus. Nonus autem, ac vicesimus cœpit iisdem Consulibus die octavo Calendas August. Quo quidem die Constantinus tricennalia celebravit, ut scribitur in fastis Idatii, toto anno eam solemnitatem anticipans. Atque hæc tricennalium anticipatio non Socrati solum, sed aliis etiam pluribus occasionem erroris præbuit.

ἀριθμὸν ἑξήκοντα, Διονυσίου τοῦ ἀπὸ ὑπατικῶν συναγαγόντος αὐτούς· καὶ ἤγετο μὲν Μακάριος ὁ Πρεσβύτερος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιος διὰ στρατιωτικῆς χειρός· Ἀθανάσιος δὲ ἀπαντῆσαι οὐκ ἐβούλετο, οὐ τοσοῦτον τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος· οὐδὲν γὰρ τῶν κατηγορουμένων ἐγίνωσκεν· ἀλλὰ φοβούμενος μή τι καινοτομηθῇ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ τῇ τότε Συνόδῳ συναρέσαντα. ἐδεδοίκει γὰρ τὰ τοῦ Βασιλέως ἀπειλητικὰ γράμματα· ἐγέγραπτο γὰρ αὐτῷ, ὡς εἰ μὴ ἑκὼν ἀπαντήσοι, ἀνάγκῃ ἀχθήσεσθαι· παρῆν οὖν ἐξ ἀνάγκης καὶ Ἀθανάσιος.

A ta, congregante illos Dionyſio ex Conſulari. Et Macarius quidem presbyter ab urbe Alexandria eo perductus eſt ſub militum cuſtodia, catenis ferreis vinctus. Athanaſius vero occurrere quidem nolebat; non quod objecta ſibi crimina reformidaret: quippe nullius eorum ſibi conſcius erat: ſed quod metueret, ne quid illic contra decreta Nicænæ Synodi innovaretur. Verebatur tamen minaces Imperatoris literas. Scriptum enim illi fuerat, niſi ſponte ſua veniſſet, vi adductum iri. Igitur neceſſitate compulſus, adfuit illic etiam Athanaſius. SÆC.IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘʹ.

Περὶ Ἀρσενίου, καὶ τῆς κεκόφθαι λεγομένης αὐτοῦ χειρός.

B

Θεοῦ δέ τις πρόνοια τὸν Ἀρσένιον ἐπὶ τὴν Τύρον ἤλαυνεν· ἀμελήσας γὰρ τῶν ἐντολῶν, ὧν αὐτῷ οἱ τὰ χρήματα συκοφάνται παρασχόντες δεδώκασι, καθ' ἱστορίαν τῶν γενησομένων κεκρυμμένως παρῆν· ἔτυχε δέ πως (a) τοῦ ὑπατικοῦ Ἀρχελάου οἰκέτας ἐν καπηλείῳ ἀκοῦσαι λεγόντων τινῶν, ὡς Ἀρσένιος ὁ λεγόμενος ἀνῃρῆσθαι, πάρεστιν ἔν τινος οἰκίᾳ κρυπτόμενος· ταῦτα ἀκούσαντες καὶ τοὺς εἰπόντας σημειωσάμενοι, καταφανῆ τὰ ἀκουσθέντα τῷ δεσπότῃ ποιοῦσιν· ὁ δὲ ὡς εἶχε μὴ μελλήσας, C ἀνεζήτησε καὶ εὗρε. καὶ εὑρὼν ἠσφαλίσατο· καὶ τῷ Ἀθανασίῳ δηλοῖ μηδὲν ταράττεσθαι· παρεῖναι γὰρ ζῶντα τὸν Ἀρσένιον· συλληφθεὶς οὖν Ἀρσένιος, ἠρνεῖτο εἶναι ὃς ἦν· ἀλλ' αὐτὸν Παῦλος ὁ τῆς Τύρου Ἐπίσκοπος πάλαι γινώσκων, ἐξήλεγξεν· ταῦτα τῆς προνοίας προευτρεπισάσης, μετ' οὐ πολὺ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῆς Συνόδου ὁ Ἀθανάσιος· καὶ παρόντος, οἱ συκοφάνται τὴν χεῖρα εἰς μέσον ἦγον, καὶ τὴν κατηγορίαν ἐνίσταντο· ὁ δὲ σοφῶς μετῆλθε τὸ πρᾶγμα· ἠρώτησε γὰρ τοὺς παρόντας καὶ τοὺς κατηγόρους, τίνες εἶεν οἱ γινώσκοντες τὸν Ἀρσένιον· πολλῶν δὲ εἰπόντων γινώσκειν αὐτὸν, εἰσάγεσθαι ποιεῖ D τὸν Ἀρσένιον, ἔνδον τοῦ ἱματίου τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔχοντα· εἶτα αὖθις ἐρωτᾷ· οὗτος ἐστὶν ὁ τὴν χεῖρα ἀπολωλεκώς· οἱ δὲ, ἐπὶ μὲν τῷ παραδόξῳ κατεπλάγησαν, πλὴν τῶν εἰδότων ὅθεν ἡ χεὶρ ἡ κοπεῖσα· (b) οἱ δὲ λοιποὶ, ἀληθῶς ᾤοντο λείπειν τῷ Ἀρσενίῳ τὴν χεῖρα, καὶ προσεδόκον ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι τὸν Ἀθανάσιον· ὁ δὲ, ἀνελίξας τὸ ἱμάτιον τοῦ Ἀρσενίου καθ' ἕτερον τῶν μερῶν, δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου τὴν χεῖρα· πάλιν δὲ νομιζόντων τινῶν τῆς ἑτέρας ὑστερεῖσθαι αὐτὸν, μικρὸν παρελκύσας, ἀμφιβόλους κατέστησεν· εἶτα μὴ μελλήσας, καὶ τὸ ἕτερον ἀνελίξας μέρος, καὶ τὴν ἑτέραν τοῦ E Ἀρσενίου χεῖρα ἐπέδειξεν· οὕτω τε εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας - Ἀρσένιος μὲν, ὡς ὁρᾶτε, τὰς δύο χεῖρας ἔχων ἐφώρηται· τῆς τρίτης δὲ τὸν τόπον ὅθεν ἀφῄρηται, δεικνύτωσαν οἱ κατήγοροι.

CAPUT XXIX.

De Arſenio, & de manu, quæ illi amputata eſſe dicebatur.

PORRO Dei providentia Arſenium in urbem Tyrum ire perpulit. Neglectis enim mandatis, quæ calumniatores, a quibus conductus fuerat, ipſi dederant, clam eo advenit, ut quæ illic gererentur, coram ſpectaret. Forte accidit, ut famuli Archelai Conſularis in taberna quoſdam audirent, dicentes, Arſenium qui occiſus eſſe diceretur, in ædibus cujuſdam civis deliteſcere. His auditis, cum eos, qui iſta dixerant, notaſſent, rem omnem ad Dominum referunt. Ille e veſtigio, nihil cunctatus, hominem perquirit, atque invenit: inventumque ſub diligenti cuſtodia ſervari jubet. Poſt hæc Athanaſio ſignificat, ut bono animo ſit: Arſenium enim incolumem præſto eſſe. Comprehenſus porro Arſenius initio quidem negabat, ſe Arſenium eſſe. Verum Paulus Epiſcopus Tyri, qui jam dudum hominem norat, eum convicit. Rebus in hunc modum a Divina providentia ante diſpoſitis, paulo poſt Athanaſius a Synodo evocatur. Qui cum adeſſet, calumniatores manum in medium proferunt, & accuſationem intendunt. Ille vero prudenter admodum ſe geſſit. Nam & eos, qui aderant, & accuſatores ipſos interrogavit, num quis ex ipſis Arſenium noſſet. Cumque multi dicerent, ſe illum probe noſſe, induci jubet Arſenium, manus ſub pallio abditas habentem. Deinde interrogat iterum; hiccine eſt, qui manum amiſit? Tum vero illi ob rem tam inexpectatam admiratione perculſi ſunt, exceptis iis, qui unde manus eſſet exciſa, cognitum habebant. Reliqui enim manum revera eſſe Arſenio exiſtimabant, & Athanaſium alia quapiam ratione cauſam ſuam defenſurum eſſe, ſperabant. At ille, pallio Arſenii in alterum latus reducto, manum hominis oſtendit. Rurſus nonnullis ſuſpicantibus altera eum manu mutilatum eſſe, aliquantulum moratus, ancipites eos hærere permiſit. Deinde abjecta mora, cum alterum pallii latus reduxiſſet, alteram quoque Arſenii nudavit manum: & eos, qui aderant, compellavit his verbis: Arſenius quidem, ut videtis, ambas manus habere deprehenditur. Tertia vero undenam exciſa ſit, oſtendant nobis accuſatores.

(a) τοῦ ὑπατικοῦ Ἀρχελάου. Rufinus in libro 10. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ hunc Archelaum non Conſularem Phœnices, ſed Comitem Orientis fuiſſe dicit.

(b) οἱ δὲ λοιποί. Malim ſcribere οἱ γὰρ λοιποὶ, &c. quam lectionem in verſione mea ſum ſecutus.

SÆC. IV.

A

CAPUT XXX.

Quomodo post primam accusationem, cum Athanasius innocens esset inventus, accusatores fuga se proripuerint.

HIs de Arsenio ita gestis, ad inopiam Concilii redacti sunt, qui fraudem hanc struxerant. Achab vero, qui & Joannes alio nomine vocabatur, accusator Athanasii, se ex judicio subducens, in ipso tumultu aufugit. Et hanc quidem accusationem Athanasius ita depulit, nulla usus exceptione. Confidebat enim futurum, ut vel sola Arsenii viventis præsentia calumniatores stupore percelleret. B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

Ὡς Ἀθανασίου ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ἀθώου εὑρεθέντος, οἱ κατήγοροι φυγῇ ἐχρήσαντο.

ΤΟύτων οὕτως ἐπὶ Ἀρσενίῳ πραχθέντων, ἐν ἀμηχανίᾳ μὲν οἱ ῥάψαντες τὸν δόλον κατέστησαν· (a) Ἀχαὰβ δὲ ὁ καὶ Ἰωάννης, ὁ κατήγορος, τοῦ δικαστηρίου διαδὺς, ἐν τῷ θορύβῳ διέφυγε· καὶ οὕτω μὲν ταύτην τὴν κατηγορίαν Ἀθανάσιος ἀπεδύσατο, μηδεμιᾷ χρησάμενος παραγραφῇ, ἐθάῤῥει γὰρ, ὡς καταπλήξει τοὺς συκοφάντας καὶ μόνη τοῦ Ἀρσενίου ἡ ζωή.

(a) Ἀχαὰβ δὲ ὁ καὶ Ἰωάννης. Apud Athanasium in Apologetico 2. pag. 783. ἀρχὰφ ὁ καὶ Ἰωάννης. Sed & in Epistola Alexandri Thessalonicensis Episcopi ad Athanasium Archaph dicitur. Duplici igitur nomine appellatus est. Et Archaph quidem ab Ægyptiis patrio vocabulo dicebatur; Joannes vero Monasticum ejus nomen fuit. Fuit autem Episcopus partis Melitii apud Memphin. Eique mandatum esse a Constantino, scribit Athanasius, ut cum Archiepiscopo suo concordaret. Intelligit autem Athanasius literas Constantini ad Joannem, quas supra retulerat pag. 787. editionis Parisiensis.

CAPUT XXXI.

Quomodo Athanasius ad Imp. confugerit, cum Episcopi defensionem ipsius in secunda accusatione non admisissent.

IN refellendis vero accusationibus, quæ contra Macarium fuerant intentatæ, legitimis usus est exceptionibus. Ac primum quidem Eusebium, & socios tanquam inimicos rejecit, cum diceret, non debere quemquam ab adversariis judicari. Deinde vero, prius probandum esse dixit, quod accusator Ischyras Presbyteri dignitatem revera adeptus esset. Ita enim scriptum erat in accusationis libello. Sed cum Judices harum exceptionum nullam rationem haberent, Macarii causa introducta est. Cum vero accusatores languescerent, ac prope jam deficerent, dilata est causæ cognitio, donec in Mareotem quidam missi, de omnibus controversiis illic inquisivissent. Porro Athanasius cum eos ipsos mitti videret, quos rejecerat: missi enim erant Theognis, Maris, Theodorus, Macedonius, Valens, & Ursacius: exclamavit, fraudem, insidiasque esse ea, quæ gerebantur. Iniquum enim esse, ut Macarius quidem Presbyter in vinculis detineretur; accusator vero una cum Judicibus ejus inimicis proficisceretur: quo scilicet ex una tantum parte monumenta fierent actorum. Hæc vociferatus Athanasius, & tum Episcopos omnes, qui in Concilio aderant, tum Dionysium ex Consulari contestatus, cum nemo esset, qui ipsi attenderet, clam se inde subduxit. Ceterum qui in Mareotem missi fuerant, ex una tantum parte confectis actis, quasi verissima essent, quæ accusator detulerat, Tyrum reversi sunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Ὅτι τοὺς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ ἀπολογίας Ἀθανασίου μὴ καταδεξαμένων τῶν Ἐπισκόπων, Ἀθανάσιος πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν.

C ΕΠεὶ δὲ ταῖς κατὰ Μακαρίου συκοφαντίαις, ταῖς νομικαῖς ἐχρήσατο παραγραφαῖς· καὶ πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Εὐσέβιον· ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο, φάσκων μὴ δεῖν ἐπὶ ἀντιδίκων κρίνεσθαι· ἔπειτα δὲ καὶ δείκνυσθαι, εἰ ὁ κατήγορος Ἰσχύρας ἀληθῶς Πρεσβυτέρου ἔχει ἀξίαν· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἐγέγραπτο· ἐπεὶ δὲ τούτων οὐδένα λόγον οἱ κριταὶ προσεδέξαντο, εἰσήχθη μὲν ἡ κατὰ Μακαρίου δίκη· ἀτονησάντων δὲ τῶν κατηγόρων, ὑπέρθεσιν ἐλάμβανεν ἡ ἀκρόασις, ἐφ' ᾧ παραγενέσθαι εἰς τὸν Μαρεώτην τινὰς, ἵνα ἐπὶ τῶν τόπων ζητηθῇ τὰ ἀμφίβολα· ὡς δὲ Ἀθανάσιος πεμπομένους εἶδεν οὓς παρεγράψατο· D ἐπέμπετο γὰρ Θέογνις, Μάρις, Θεόδωρος, Μακεδόνιος, Οὐάλης, Οὐρσάκιος· ἐβόα σκαιωρίαν εἶναι καὶ δόλον τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ δίκαιον εἶναι, Μακάριον μὲν τὸν Πρεσβύτερον ἐν δεσμοῖς εἶναι, τὸν δὲ κατήγορον (a) ἅμα τοῖς ἐχθροῖς δικασταῖς εἶναι, ἐφ' ᾧ τε ἐκ μονομεροῦς πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιήσασθαι· ταῦτα βοῶντος τοῦ Ἀθανασίου, καὶ διαμαρτυρομένου τό τε κοινὸν τῆς Συνόδου, καὶ τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν Διονύσιον, (b) καὶ ὡς οὐδεὶς αὐτοῦ λόγον ἐποιεῖτο, διαλαθὼν ἀνεχώρησεν· οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες εἰς τὸν Μαρεώτην, ἐκ μονομεροῦς ὑπομνήματα ποιήσαντες ὡς ἀληθῶς E γενομένων, (c) ἃ ὁ κατήγορος ἔλεγεν, εἶχον.

(a) Ἅμα τοῖς ἐχθροῖς δικασταῖς εἶναι. In codice Leonis Allatii scriptum est: ἅμα τοῖς ἐχθροῖς ἀπιέναι. Quod magis placet.

(b) καὶ ὡς οὐδεὶς αὐτοῦ λόγον ἐποιεῖτο. Delenda est particula καὶ, utpote superflua.

(c) ἃ ὁ κατήγορος ἔλεγεν εἶχον. Hic locus mutilus est, ut nemo non videt. Quem ita supplere possumus, si pro εἶχον scribamus εἴχοντο τῆς ἐπανόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

Ὅτι Ἀθανασίου ἀναχωρήσαντος, οἱ τῆς Συνόδου καθαίρεσιν αὐτοῦ ἐψηφίσαντο.

ΚΑὶ Ἀθανάσιος μὲν ἀναχωρήσας, πρὸς τὸν Βασιλέα ἀνέδραμεν· ἡ Σύνοδος δὲ, πρῶτον μὲν ἐρήμην αὐτοῦ κατεδιῄτησεν· ὡς δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ πεπραγμένα συνέφθασε, καθαίρεσιν ἐψηφίσαντο, (*a*) πολλὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς αὐτὸν λοιδορήσαντες, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ φόνῳ κατηγορίας τῶν συκοφαντῶν τὴν ἧτταν ἀποσιγήσαντες· ἐδέξαντο δὲ καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον, τὸν ἀνῃρῆσθαι λεγόμενον· ὃς πρότερον μὲν τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας Ἐπίσκοπος ἦν· τότε δὲ εἰς τὴν κατὰ Ἀθανασίου καθαίρεσιν, (*b*) ὡς τῆς Ὑψηλοπολιτῶν πόλεως Ἐπίσκοπος κατυπέγραψε· καὶ τὸ παράδοξον, ὁ λεγόμενος ἀνῃρῆσθαι ὑπὸ Ἀθανασίου, ζῶν καθαιρεῖ τὸν Ἀθανάσιον.

CAPUT XXXII.

Quomodo Athanasius, cum discessisset, Synodali sententia depositus est.

ET Athanasius quidem discedens, recta ad Imperatorem se contulit. Synodus vero primo quidem absentem condemnavit, eo quod judicium deseruisset. Postquam vero etiam acta, quæ in Mareote confecta fuerant, accessere, depositionis sententiam adversus eum tulerunt; multis eum probris onerantes in depositionis libello; de eo vero, quod calumniatores in accusatione cædis Arsenii turpiter victi fuissent, prorsus reticentes. Arsenius vero, qui occisus dicebatur, ab illis susceptus est. Qui prius quidem Melitianorum sectæ fuerat Episcopus; tunc vero tanquam Hypselitarum urbis Episcopus, depositioni Athanasii subscripsit. Atque ita, quod mirabile est, is, qui interfectus ab Athanasio dicebatur, vivus deposuit Athanasium.

(*a*) πολλὰ ἐν τοῖς καθ' αἱρετικοῖς. Musculus, & Christophorsonus τὰ καθαιρετικὰ *depositionis causas* interpretatur. Nam Musculus quidem ita vertit: *ac multa probra inter depositionis causas referunt*. Christophorsonus vero: *multa probra in causis abdicationis referendis contumeliose objiciuntur*. Ego vero libellum depositionis his verbis intelligi censeo, sive Epistolam Synodalem de condemnatione, ac depositione Athanasii. Eadem voce utitur Socrates in libro 2. capite 1. Quod si quis harum epistolarum exemplum legere desiderat, extat Epistola Synodica Concilii Antiocheni de depositione Pauli Samosatensis: Epistola item Synodica Serdicensis Concilii de Gregorii Alexandrini, Valentis, & Ursacii, aliorumque Arianorum Antistitum depositione.

(*b*) ὡς τῆς ὑψηλοπολιτῶν πόλεως, &c. Apud Athanasium rectius legitur ὑψηλιτῶν πόλεως, ut supra monuimus, Stephanus de urbibus ὑψηλὶν vicum Ægypti esse dicit, ejusque incolas ὑψηλίτας vocari.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Ὅπως ὁ Σύνοδος ἀπὸ τῆς Τύρου ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγέγονε, καὶ τὰ ἐγκαίνια ποιησαμένη τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο.

ΠΑρῆν δὲ εὐθὺς γράμματα τοῦ Βασιλέως, σημαίνοντα ἐπὶ τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ σπεύδειν τὴν Σύνοδον· εὐθύς τε ὡς εἶχον, ἐκ τῆς Τύρου σπουδαίως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύοντο· πάνδημον δὲ ποιήσαντες ἑορτὴν ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῶν τόπων, (*a*) Ἄρειον μὲν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδέξαντο, τοῖς Βασιλέως γράμμασι πειθαρχεῖν λέγοντες, δι' ὧν δεδηλώκει αὐτοῖς πεπεῖσθαι περὶ τῆς πίστεως Ἀρείου καὶ Εὐζοΐου· ἔγραφον δὲ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, ὡς παντὸς ἐξορισθέντος φθό-

CAPUT XXXIII.

Quomodo Synodus relicta Tyro venit Hierosolymam; atque illic celebratis encœniis Hierusalem, Arium in communionem recepit.

JNterea Imperatoris afferuntur literæ, quibus jubebatur, ut Synodus ad novam Hierusalem quamprimum se conferret. Statim igitur relicta Tyro Hierosolymam profecti sunt. Ubi cum solemne festum ob dedicationem locorum celebrassent, Arium quidem una cum sociis in communionem recipiunt; obtemperare se dicentes Imperatoris literis, quibus certiores ipsos fecerat, fidem se Arii, & Euzoii penitus perspectam habere. Ad Alexandrinam autem Ecclesiam scripserunt, omni jam exturbato livore,

(*a*) Ἄρειον μὲν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδέξαντο. Apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, & in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ, refertur Epistola Synodica Concilii Hierosolymitani, in qua Episcopi, qui ad dedicationem Basilicæ Constantinianæ illic convenerant, testantur, se in communionem suscepisse τοὺς περὶ Ἄρειον: idque ex mandato Imperatoris, qui per literas ipsis significaverat, se rectam eorum hominum fidem cognovisse, tum ex viva ipsorum voce, tum ex libello fidei ab iisdem porrecto. Quem quidem libellum Constantinus suis literis subjecerat. Intelligit autem libellum illum fidei, quem Arius, & Euzoius Constantino obtulerunt: quem supra retulit Socrates, & quem refert Sozomenus in libro 2. cap. 27. Nam cum Arius libellum fidei Constantino obtulisset, Constantinus credens, ejus doctrinam cum Nicæna fide consentire, ipse quidem de hac re judicare noluit; sed eum ad examen Concilii Hierosolymitani remisit, ut scribit Rufinus in libro decimo, & Sozomenus: Athanasius quoque in libro de Synodis diserte scribit, Arium, ejusque socios in communionem receptos esse a Synodo Hierosolymitana: verba ejus hæc sunt, καὶ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, γράφοντες δεῖν δεχθῆναι Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, &c. Verum ego non Arium illum hæresiarchen, sed alterum Arium ei cognominem, qui ab Alexandro Alexandriæ Episcopo una cum Ario signifero suo damnatus fuerat, hic intelligendum puto. Arius enim hæresiarches diu ante Synodum Hierosolymitanam e vivis excesserat, ut certissimis argumentis probavi in libro secundo observationum Ecclesiasticarum capite 2. Proinde Arius ille, qui una cum Euzoio libellum fidei suæ obtulit Constantino, alius est ab Ario hæresiarcha. Quod quidem alio quoque argumento ostendi potest. Hic Arius, qui cum Euzoio libellum obtulit Constantino, ante Synodum Hierosolymitanam, id est, ante annum Christi 335. nondum restitutus fuerat, nec Ecclesiæ Catholicæ sociatus; Petit enim a Principe in supradicto libello, ut per ejus pietatem sublatis cunctis altercationibus, uniatur Ecclesiæ Catholicæ. Atqui Arius hæresiarches diu antea revocatus ab exilio, & ad communionem admissus fuerat, ut testatur libellus satisfactionis Eusebii, ac Theognii. Ibi enim Eusebius, ac Theognius diserte scribunt, ipsum auctorem totius controversiæ, Arium videlicet, data satisfactione in integrum restitutum esse. Eusebius porro, ac Theognius eum libellum miserunt Episcopis anno Christi 328. ut supra ostendi. Arius igitur hæresiarches ejusdem anni exordio revocatus fuerit necesse est.

SÆC. IV. vore, res Ecclesiæ in summa pace, ac tranquillitate esse constitutas; & Arium, quippe qui pœnitentia ductus veritatem agnoverit, deinceps tanquam Ecclesiæ filium jure merito ab ipsis quoque suscipiendum esse. Athanasium vero Episcopatu depulsum esse, obscure significarunt, cum dicerent, livorem omnem exturbatum fuisse. Sed & Imperatorem iisdem de rebus certiorem fecerunt. Dum hæc ab Episcopis geruntur, supervenerunt aliæ Imperatoris literæ, quibus significabat, Athanasium quidem ad se confugisse; ipsos vero ad causam dicendam Constantinopolim venire oportere. Imperatoris autem literæ sunt hujusmodi.

(b) καὶ λοιπὸν παρ' αὐτῶν προσδεχθεὶς. Deleta est vox λοιπὸν, quæ ex superiori versu male repetita est: & pro προσδεχθεὶς legendum προσδεχθῆναι.

(c) καὶ ἐξορισθέντα τὸν Ἀθανάσιον αἰνιττόμενοι. Locus mutilus, cujus sensum facilius est assequi, quam verba corrigere. Vult igitur dicere Socrates, Episcopos in Epistola Synodica subindicare Athanasium, cum dicunt: πάντα μὲν ἐξορίσαντες τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ φθόνον καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσαντες βασκανίαν.

CAPUT XXXIV.

Quod Imperator Synodum ad se per literas evocavit, ut Athanasii causa coram se diligentius spectaretur.

Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Episcopis, qui in urbe Tyro convenerunt.

Quæ a vestro Concilio per tumultum, ac tempestatem judicata sint, equidem nescio. Videtur tamen per turbulentam quamdam concitationem veritas esse labefactata; dum scilicet ob mutuam inter vos contentionem, quam invictam, atque insuperabilem esse vultis, nec veritatem, nec ea, quæ Deo grata sunt, consideratis. Sed faciet divina providentia, ut contentionis hujus mala manifeste deprehensa penitus dissipentur; utque nobis planum fiat, quantum vos, qui in unum convenistis, veritatis curam gesseritis, & an judicia vestra citra gratiam, & odium cujusquam a vobis prolata sint. Vos igitur universos ad nostram pietatem propere oportet accedere, ut eorum, quæ gesta sunt a vobis, rationem per vosmetipsos accurate reddatis. Porro quid causæ sit, cur hæc ad vos scribenda putaverim, vosque ad me per has literas accersam, ex iis, quæ sequuntur, intelligetis. Ingredienti mihi cognominem, & omnino beatam patriam meam Constantinopolim, sedebam autem tunc in equo, subito Athanasius Episcopus cum quibusdam sacri ordinis Viris, quos circa se habebat, adeo inexpectatus occurrit, ut nos stupore quodam percelleret. Testis est enim mihi omnium inspector Deus, me primo aspectu, quisnam esset, non potuisse cognoscere, nisi quidam nostrorum, & quis esset, & quam pertulisset injuriam, nobis sciscitantibus, ut par erat, indicavissent. Atque ego quidem id temporis nec sermonem cum eo, nec congressum ullum habui. Cum autem ille, ut audiretur, flagitaret, idque ego recusarem, ac propemodum juberem, eum submoveri, ille majore cum fiducia, nihil amplius se postu-

(a) Μετὰ ἱερῶν τινῶν. Apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, ubi Constantini refertur epistola, scriptum est, μεθ' ἑτέρων τινῶν. Sed vulgatam scripturam tuetur Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit; *Repente Athanasius Episcopus in media platea cum quibusdam sacerdotibus, quos circa se habebat, sic inopinate nos adiit, &c.*

A φθόνου, ἐν εἰρήνῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καθέστηκε πράγματα· καὶ ὅτι Ἄρειος ἐκ μετανοίας ἐπιγνοὺς τὴν ἀλήθειαν, ὡς λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ὤν, δικαίως (b) καὶ λοιπὸν παρ' αὐτῶν προσδεχθεὶς, (c) ἐξορισθέντα τὸν Ἀθανάσιον αἰνιττόμενοι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ Βασιλεῖ τὰ περὶ τῶν αὐτῶν γνώριμα καθίστων. ταῦτα δὴ τῶν Ἐπισκόπων διατεθέντων, ἐπικαταλαμβάνει ἕτερα τοῦ Βασιλέως γράμματα, σημαίνοντα Ἀθανάσιον μὲν ἀναδεδραμηκέναι πρὸς αὐτόν· αὐτοὺς δὲ ἀναγκαῖον εἶναι δι' αὐτὸν παραγενέσθαι ἐν Κωνσταντίνου πόλει· ἔστι δὲ τὰ ἐπικαταλαβόντα γράμματα τοῦ Βασιλέως τάδε.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Ὅτι ὁ Βασιλεὺς τὴν Σύνοδον ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐπιστολῆς, ἵν' ἐπ' αὐτοῦ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον ἀκριβῶς ἐξετασθῇ.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν Ἐπισκόποις.

C

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας Συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέντα· δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἐρεσχελίαν, ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορώντων· ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι· καὶ ἡμῖν διαῤῥήδην, εἴτινα τῆς ἀληθείας αὐτοὶ οἱ συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρὶς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε, φανερῶ-
D σαι· τοιγαροῦν ἠπειγμένος πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν εὐσέβειαν ἀνελθεῖν δεῖ, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε· τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε· ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος, τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· συνέβαινε δὲ τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου με ὀχεῖσθαι· ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος ἐν μέσῳ τοῦ λεωφόρου, (a) μετὰ ἱερῶν τινῶν, οὓς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδο-
E κήτως οὕτω προσῆλθεν, ὡς καὶ παρασχεῖν ἐκπλήξεως ἀφορμήν· μαρτυρεῖ γάρ μοι ὁ πάντων ἔφορος Θεὸς, ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι αὐτὸν ὅστις ἦν παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἐδυνήθην, εἰ μὴ τῶν ἡμετέρων τινὲς, καὶ ὅστις ἦν, καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε, διηγήσασθαι, πυνθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς ἀνήγγειλαν ἡμῖν· ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε διελέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα· ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἀκουσθῆναι ἠξίου,

ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνειν αὐτὸν ἐκέλευον μετὰ πλείονος παῤῥησίας, οὐδὲν ἕτερον παρ' ἡμῶν ἢ τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως ἀποδύρασθαι δυνηθῇ· ὅθεν ἐπειδὴ εὔλογόν μοι εἶναι φαίνεται, καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον καταφαίνεται, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα· ἵνα πάντες ὅσοι τὴν Σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην ἀνεπληρώσατε, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες, τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθαρόν τε καὶ ἀδιάστροφον (b) ἐπ' ἐμοῦ δηλαδὴ, ὃν τοῦ Θεοῦ γνήσιον εἶναι θεράποντα οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἀρνηθείητε· τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύεται, (c) καὶ ὑπὸ τῶν Βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, γνησίως εὐλογούμενον, οἱ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν, δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει· πλὴν ὅμως, καθὰ προείρηται, καὶ οἱ Βάρβαροι δι' ἐμὲ τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τὸν Θεὸν, καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμαθήκασιν, ὃν ὑπερασπίζειν μου πανταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ᾔσθοντο· ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται· ἡμεῖς δὲ (d) οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ δοκοῦντες προβάλλεσθαι· οὐ γὰρ εἴποιμι φυλάττειν. ἡμεῖς φημὶ οὐδὲν πράττομεν, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συντείνοντα· ἀλλ' ἐπείχθητε καθὰ προεῖπον πρὸς ἡμᾶς πάντες ἢ τάχος. πεπεισμένοι, ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειρασόμεθα, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττηται, οἷς οὔτε ψόγος, οὔτε κακοδοξία τις δυνήσεται προσπλακῆναι, διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπὶ προσχήματι τοῦ ἁγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας ἐμβάλλουσιν.

A postulare dixit, quam ut vos hic adessetis; quo vobis præsentibus, ea, quæ perpessus est, necessitate coactus, posset deplorare. Quod cum mihi æquum in primis, & temporibus nostris congruum esse videatur, hæc ad vos libenti animo scribenda curavi, ut omnes, qui ad Concilium in civitate Tyro convenistis, ad comitatum clementiæ nostræ absque ulla dilatione properetis: integritatem, ac sinceritatem judicii vestri rebus ipsis ostensuri; idque coram me, quem sincerum esse famulum Dei, ne vos quidem ipsi inficiari potestis. Certe per meum erga divinum numen obsequium, ac ministerium ubique terrarum pax viget; ipsis etiam B Barbaris nomen Dei ex animo venerantibus, qui ad hoc usque tempus veritatem ignoraverant. Porro qui veritatem ignorat, is Deum quoque ignoret necesse est. Veruntamen, sicut antea dixi, ipsi etiam Barbari mea opera, qui ingenuus sum Dei famulus, Deum jam agnoverunt, eumque venerari didicerunt: cujus providentia me ubique protegi, ac servari, rebus ipsis experti sunt. Quæ res præcipue ad notitiam Dei eos induxit. Et illi quidem metu nostri venerantur Deum. Nos vero, qui sacrosancta mysteria Ecclesiæ illius præferre videmur, non enim dixerim tueri; nos, inquam, nihil aliud agimus, quam quæ ad C discordiam, & odium pertinent, & ut absolute dicam, quæ ad humani generis perniciem tendant. Verum, ut jam dixi, omnes quam celerrime ad nos accurrite: pro certo habentes, me omni ope, ac studio perficere conaturum, ut ea, quæ sunt legis Dei, integra & inconcussa præcipue serventur, quibus nec probrum, nec infamiæ labes ulla possit aspergi: profligatis videlicet, & conculcatis, penitusque deletis legis inimicis, qui sub obtentu sacrosancti nominis varias, ac multiplices blasphemias ingerunt.

Queritur Constantinus de Clericorum discordiis.

(b) ὑπ' ἐμοῦ δηλαδὴ. Scribendum est ἐπ' ἐμοῦ, ut legitur in Codice Allatii, & apud Athanasium.

D (c) καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτῶν. Hiberos forte intelligit, de quorum conversione paulo antea locutus est Socrates.

(d) οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς ἐκκλησίας. In codice Leonis Allatii, & apud Athanasium scribitur, τῆς εὐμενείας. Atque ita quoque legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum: *Vos autem, qui sancta mysteria ejus clementiæ præferre videmini, non dicam custodire, vos inquam nihil agitis*, &c. Ex quibus etiam ut obiter moneam, apparet, Epiphanium legisse ὑμεῖς δὲ, quomodo etiam legitur in codice Florentino.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'.

Ὅτι τῆς Συνόδου μὴ ἐλθούσης παρὰ τὸν Βασιλέα, οἱ περὶ Εὐσέβιον διέβαλλον Ἀθανάσιον, ὡς ἀπειλήσαντα ἀποστρέφειν τὸν σῖτον τὸν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ Κωνσταντίνου πόλει χορηγούμενον· ἐφ' οἷς κινηθεὶς ὁ Βασιλεὺς, εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψε τὸν Ἀθανάσιον, κελεύσας τὰς Γαλλίας οἰκεῖν.

TΑῦτα τὰ γράμματα εἰς ἀγῶνα τοὺς ἐν τῇ Συνόδῳ κατέστησε· καθὸ οἱ μὲν πλείους ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἐχώρησαν πόλεις· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, καὶ Θέογνιν, καὶ Μάριν, Πατρόφιλόν τε καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλητα, εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐλθόντες, οὐκέτι περὶ ποτηρίου κατεαγότος ἢ τραπέζης ἢ Ἀρσενίου ἀναιρεθέντος ζήτησιν γενέσθαι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἐπὶ ἑτέραν χωροῦσι διαβολὴν διδάξαντες τὸν Βασιλέα, ὡς εἴη Ἀθανάσιος ἀπειλήσας κωλύσειν πεμφθῆναι τὸν σῖτον, τὸν ἐξ ἔθους ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν κομιζόμενον· καὶ

CAPUT XXXV.

Quod cum Synodus ad Imp. non venisset, Eusebiani Athanasium criminati sunt, quasi minatus esset, aversurum se annonam, quæ ab urbe Alexandria præbebatur Constantinopoli. Quæ re commotus Imp. Athanasium in Gallias relegavit.

E HÆ literæ eos, qui in Concilio aderant, anxios, & sollicitos reddiderunt. Quocirca complures quidem ex illis ad proprias civitates reversi sunt. Eusebius vero, & Theognis, ac Maris, atque Patrophilus cum Ursacio, & Valente Constantinopolim profecti, non amplius de calice confracto, nec de mensa subversa, nec de cæde Arsenii inquisitionem fieri permiserunt: sed ad aliam conversi sunt calumniam, Imperatori suggerentes, comminatum esse Athanasium, prohibiturum se, ne annona mitteretur, quæ quotannis ex urbe Alexandria Constantinopolim vehi consueverat: & Adaman-

SÆC. IV. mantium, Anubionem, Arbathionem, ac Petrum Episcopos, Athanasium ista dicentem audiisse. Enimvero maximam vim habet calumnia, ubi fide dignus habetur calumniator. Hac ratione circumventus Imperator, & ad indignationem provocatus, Athanasium in exilium relegavit, & Gallias incolere præcepit. Sunt qui dicant, Imperatorem eo consilio istud egisse, ut Ecclesia ad unitatem, & concordiam revocaretur, quandoquidem Athanasius communicare cum Ario, ejusque sectatoribus prorsus recusabat. Sed ille quidem in urbe Galliæ Treveris commoratus est.

A καὶ τούτων λεγομένων παρὰ Ἀθανασίου ἀκηκοέναι Ἀδαμάντιον, Ἀνουβίωνα, (a) Ἀρβαθίωνα καὶ Πέτρον τοὺς Ἐπισκόπους· (b) ἀλλὰ γὰρ ἰσχύει διαβολὴ, ὅταν ὁ διαβάλλων ἀξιόπιστος ᾖ· τούτῳ γὰρ συναρπαγεὶς ὁ Βασιλεὺς, καὶ εἰς θυμὸν ἀχθεὶς, ἐξορίᾳ ὑποβάλλει τὸν Ἀθανάσιον, τὰς Γαλλίας κελεύσας οἰκεῖν· φασὶ δέ τινες τοῦτο πεποιηκέναι τὸν Βασιλέα, σκοπῷ τοῦ ἑνωθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ Ἀθανάσιος πάντη κοινωνῆσαι τοῖς περὶ Ἄρειον ἐξετρέπετο· ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ἐν Τριβέρει τῆς Γαλλίας διῆγαγεν.

(a) Ἀρβαθίωνα. Apud Athanasium in defensione secunda adversus Arianos scribitur, Ἀρβετίωνα. Sed legendum est cum diphtongo, Ἀρβαιτίωνα. Est enim nomen Græcum, ἀπὸ τοῦ Ἀρβαίτου. Eoque nomine vocatus est Consul quidam regnante Constantio, ut notavi ad Ammianum Marcellinum.

B (b) ἀλλὰ γὰρ ἰσχύει διαβολή. Codex Allatii vocem hic interserit, ἀλλὰ γὰρ μέγα ἰσχύει, &c. Quod non displicet. Paulo post mallem legere, τούτῳ γοῦν συναρπαγεὶς, &c.

CAPUT XXXVI.

De Marcello Ancyræ Episcopo, & de Asterio sophista.

EPiscopi vero, qui Constantinopoli convenerant, Marcellum quoque Episcopum Ancyræ, quæ minoris Galatiæ civitas est, tali de causa deposuerunt. Asterius quidam in Cappadocia artem rhetoricam docens, ea relicta, Christianam religionem profiteri cœpit. Libros etiam scribere aggressus est, qui etiamnum habentur; quibus Arii dogma asserebat: Christum dicens esse virtutem Dei eodem modo, quo locusta, & brucus apud Moysem virtus Dei esse dicitur; aliaque his similia. Versabatur autem assidue idem Asterius cum Episcopis, ac præcipue cum illis, qui opinionem Arii minime rejiciebant. Quin etiam ad Synodos frequens ventitabat, ad episcopatum cujuspiam civitatis studens arrepere. Verum ille sacerdotium quidem minime est assecutus, eo quod persecutionis tempore sacrificasset. Urbes autem Syriæ peragrans, libros, quos composuerat, publice recitabat. Hoc comperto Marcellus, cum adversus eum vellet scribere, nimia contradicendi cupiditate in contrarium errorem delapsus est. Christum enim perinde, ac Paulus Samosatensis, nudum hominem esse non dubitavit asserere. Quod cum intellexissent Episcopi, qui tum Hierosolymis erant congregati, Asterii quidem nullam rationem habuerunt, quippe qui in ordinem sacerdotum adscriptus non esset. A Marcello vero, utpote sacerdote, exegerunt, ut libri a se conscripti rationem redderet. Cumque deprehendissent, illum Pauli Samosatensis errore implicatum esse, jusserunt, ut mutaret sententiam. Ille pudore suffusus, librum suum se combusturum promisit. Verum Concilio cum festinatione dimisso, eo quod Imperator Episcopos Constantinopolim evocavisset; cum Eusebiani Constantinopolim venissent, Marcelli causa iterum discussa est. Et cum ille improbum librum, sicut antea promiserat, comburere recu-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λϛʹ.

Περὶ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, καὶ Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

ΟἹ δὲ ἐν Κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες Ἐπίσκοποι, καὶ Μάρκελλον τὸν Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ καθεῖλον, δι᾽ αἰτίαν τοιαύτην· Ἀστέριός τις ἐν Καππαδοκίᾳ σοφιστικὴν μετιὼν, C τὴν μὲν κατέλιπε· Χριστιανίζειν δὲ ἐπηγγέλλετο· ἐπεχείρει δὲ καὶ λόγους συγγράφειν, οἳ μέχρι νῦν φέρονται, δι᾽ ὧν τὸ Ἀρείου συνίστη δόγμα, τὸν Χριστὸν οὕτω λέγων εἶναι Θεοῦ δύναμιν, ὡς εἴρηται παρὰ Μωϋσῇ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην δύναμιν εἶναι Θεοῦ, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια· συνῆν δὲ ὁ Ἀστέριος συνεχῶς καὶ τοῖς Ἐπισκόποις, τοῖς μάλιστα τὴν Ἀρειανῶν δόξαν μὴ ἀθετοῦσι. καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς Συνόδους ἀπήντα, ὑποδῦναι μιᾶς πόλεως Ἐπισκοπὴν προθυμούμενος· ἀλλ᾽ ἱερωσύνης μὲν ἠστόχησε, διὰ τὸ ἐπιτεθυκέναι κατὰ τὸν διωγμόν· περιϊὼν δὲ τὰς ἐν Συρίᾳ πόλεις, D (a) οὓς συνέταξε λόγους ἐπεδείκνυτο· ταῦτα γνοὺς ὁ Μάρκελλος, ἀντιπράττειν αὐτῷ βουλόμενος, (b) κατὰ διάμετρον πολὺ εἰς τὸ ἐναντίον ἐξέπεσε· ψιλὸν γὰρ ἄνθρωπον ὡς ὁ Σαμοσατεὺς ἐτόλμησεν εἰπεῖν τὸν Χριστόν· ταῦτα γνόντες οἱ τότε ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθόντες Ἀστερίου μὲν οὐδένα λόγον ἐτίθεντο, ἐπεὶ μὴ δὲ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἱερέων ἐτέτακτο· Μάρκελλον δὲ ὡς ἱερωμένον, λόγον ἀπῄτουν (c) τοῦ συγγραφέντος αὐτῷ βιβλίου· ὡς δὲ ηὕρισκον αὐτὸν τὰ τοῦ Σαμοσατέως φρονοῦντα, ἐκέλευον αὐτὸν μεταθέσθαι τῆς δόξης· ὁ δὲ καταισχυνθεὶς, ἐπηγγέλλετο κατακαύσειν τὸ βιβλίον· ὡς δὲ σπουδῇ διελύθη ὁ τῶν Ἐπισκόπων E σύλλογος, τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καλοῦντος αὐτοὺς, τότε δὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει παρόντων, αὖθις τὰ κατὰ Μάρκελλον ἀνεζητεῖτο· ὡς δὲ ὁ Μάρκελλος οὐχ ᾑρεῖτο κατακαῦσαι καθὰ ὑπέσχετο τὴν ἄκαιρον συγ-

(a) οὓς συνέταξε λόγους ἐπεδείκνυτο. Athanasius in libro de Synodis ait, hunc Asterium inter Clericos sedentem in Ecclesia, libros suos publice recitasse.

(b) κατὰ διάμετρον πολὺς, &c. In Sfortiano, & Allatiano codice legitur πολύ. Epiphanius autem Scholasticus legisse videtur, διὰ τὸ ἄμετρον πολύ. Vertit enim: *Hæc agnoscens Marcellus, contra eum scribere volens, mensuram contrarietatis excessit.* Ubi vides, pro ἀντιπράττειν, Epiphanium legisse, ἀντισυγγράφειν, quomodo etiam in codice Allatii scriptum habetur.

(c) τοῦ συγγραφέντος αὐτῷ βιβλίου. Liber ille Marcelli inscriptus erat: *De subjectione Christi*, ut docet Hilarius in fragmento libri de Synodis.

(a) καὶ

συγγραφὴν, οἱ παρόντες τὸν μὲν καθεῖλον, Βασίλειον δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἄγκυραν ἔπεμψαν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ σύγγραμμα Εὐσέβιος ἐν τρισὶ βιβλίοις ἀνέτρεψεν, ἐξελέγξας τὴν κακοδοξίαν αὐτοῦ· Μάρκελλος δὲ ὕστερον ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν Συνόδῳ τὴν Ἐπισκοπὴν ἀνέλαβεν, εἰπὼν μὴ νενοῆσθαι αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ Σαμοσατέως δόξαν λαβεῖν· περὶ μὲν οὖν τούτου κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Ὅπως Ἄρειος μετὰ τὴν Ἀθανασίου ἐξορίαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μεταπεμφθεὶς, ταραχὰς ἐκίνησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Κωνσταντίνου πόλεως.

Τριακοστὸν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τούτων γινομένων ἐπληροῦτο· (a) καὶ Ἄρειος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, αὖθις ὅλην ἐτάραττε· τοῦ Ἀλεξανδρέων λαοῦ δυσφοροῦντος, ἐπί τε τῇ Ἀρείου καθόδῳ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, καὶ ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῶν Ἀθανάσιος εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο· ὡς δὲ ὁ Βασιλεὺς ἐπυνθάνετο διεστράφθαι τὴν Ἀρείου γνώμην, μετάπεμπτον αὖθις εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἥκειν αὐτὸν ἐκέλευσε, λόγον δώσοντα ὧν αὖθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει· ἐτύγχανε δὲ τότε τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει προεστὼς Ἀλέξανδρος Ἐκκλησίας, Μητροφάνην πάλαι διαδεξάμενος· τοῦτον τὸν ἄνδρα θεοφιλῆ ὄντα, ἡ πρὸς Ἄρειον τότε γενομένη μάχη ἀνέδειξεν· ὡς γὰρ ἧκε τότε Ἄρειος, καὶ ὁ λαὸς εἰς δύο πάλιν τμήματα ἐμερίζετο, ταραχή τε κατὰ τὴν πόλιν ἐγένετο· τῶν μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς παρασαλεύειν λεγόντων· τῶν δὲ, εὔλογα λέγειν τὸν Ἄρειον φιλονεικούντων, εἰς ἀγῶνα μέγιστον κατέστη ὁ Ἀλέξανδρος· καὶ μάλιστα μὲν, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας πολλὰ διηπείλει αὐτῷ, λέγων ὅσον· οὐδέπω καθαιρήσειν αὐτὸν, εἰ μὴ εἰς κοινωνίαν δέξηται τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν· Ἀλεξάνδρῳ δὲ οὐ τοσοῦτον περὶ καθαιρέσεως ἔμελεν, ὅσον ἐδεδίει ἐπὶ τῇ σπουδαζομένῃ παραλύσει τοῦ δόγματος· φύλακα γὰρ ἑαυτὸν τῶν ὅρων τῆς Συνόδου νομίζων, παντοῖος ἐγίνετο, μὴ παρατρωθῆναι τοὺς τύπους αὐτῆς· ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ ἀγωνίᾳ καθεστὼς, χαίρειν πολλὰ φράσας τῇ διαλεκτικῇ, προσφεύγει Θεῷ· καὶ νηστείαις μὲν συνεχέσιν ἐσχόλαζε, καὶ τοῦ προσεύχεσθαι οὐδένα τρόπον παρέλειπε· καὶ δὲ τοιοῦτο ἐνθύμιον εἶχε, καὶ λαθὼν ἐπετέλει τὰ δόξαντα· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἣ ἐπώνυμον εἰρήνη, μόνον ἑαυτὸν κατακλειστὸν ποιήσας, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, (b) ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα ἐκτείνας, εὔχεται δακρύων· νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας τοῦτο ποιῶν διετέλει· ᾐτεῖτο γὰρ παρὰ Θεοῦ καὶ ἐλάμβανεν· ἡ δὲ αἴτησις ἦν τοιαύτη, εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Ἀρείου δόξα, ἑαυτὸν τὴν ὡρισμένην ἡμέραν τῇ συζητήσει μὴ ὄψε-

A recuſaret, Epiſcopi, qui aderant, ipſum quidem depoſuerunt: Baſilium vero ejus loco Ancyram miſerunt. Porro hunc Marcelli librum Euſebius tribus voluminibus confutavit, pravam illius opinionem coarguens. Marcellus vero poſtmodum in Synodo Sardicenſi Epiſcopatum recuperavit, cum diceret librum ſuum non recte intellectum fuiſſe, atque idcirco ſe in ſuſpicionem veniſſe, quaſi idem cum Paulo Samoſateno ſentiret. Verum hac de re dicemus ſuo loco. SEC. IV.

CAPUT XXXVII.

Quomodo poſt exilium Athanaſii, Arius ab Imp. B *Conſtantinopolim evocatus, turbas excitavit adverſus Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopum.*

DUm hæc geruntur, triceſimus complebatur annus Imperii Conſtantini. Et Arius quidem una cum ſectatoribus erroris ſui, Alexandriam reverſus, tam denuo civitatem perturbavit, cum Alexandrinorum populus & Arii reditum cum ſociis, & Epiſcopi ſui Athanaſii exilium moleſte ferret. Imperator vero, cum perverſam eſſe Arii mentem accepiſſet, eum rurſus Conſtantinopolim evocavit, rationem redditurum turbarum, ac ſeditionum, quas denuo concitare
C aggreſſus eſſet. Præſidebat tunc Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Alexander, qui jampridem Metrophani ſucceſſerat. Hunc virum Deo acceptum fuiſſe, ex certamine, quod illi fuit cum Ario, perſpicue declaratum eſt. Nam cum Arius illuc veniſſet, & populus duas in partes diviſus eſſet, totaque civitas tumultuaretur; aliis Nicænam fidem nullatenus commovendam eſſe dicentibus; aliis opinionem Arii rectam eſſe contendentibus, in maximas anguſtias redactus eſt Alexander: ac præcipue eo quod Euſebius Nicomedienſis Epiſcopus graves ei minas intentaret, aſſerens propediem ipſi ademptūrum ſe eſſe ſacerdotium, niſi Arium, & ſocios
D in communionem reciperet. Verum Alexander non tam ſollicitus erat de abdicatione ſua, quam de doctrina fidei, quam illi ſubvertere omni ſtudio conabantur. Nam cum Nicænæ Synodi decretorum cuſtodem ſe, ac patronum eſſe duceret, totus in id incumbebat, ne res in illa Synodo judicatæ ullatenus labefactarentur. In tantis igitur anguſtiis poſitus, omiſſo dialecticæ artis præſidio, ad Deum confugit. Ac continuis quidem jejuniis vacare cœpit, nec ullum orandi modum prætermiſit. Tale vero conſilium animo concepit, & quod conſtituerat, clanculo perfecit. In Eccleſia, quæ cognominatur Irene, ſe ſolum incluſit; & ingreſſus ad altare, ſub ſacra menſa pronum ſe
E humi proſtravit, Deo cum lachrymis ſupplicans. Atque hoc multis diebus, ac noctibus continuatis geſſit. Porro petiit a Deo; quod petierat, accepit; petitio autem erat ejuſmodi, ut ſi quidem recta eſſet Arii ſententia, ipſe diem diſceptationi præſtitutum nequaquam videret. Sin vera eſſet fides, quam

(a) καὶ Ἄρειος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν, &c. Hic Socrates Rufinum auctorem ſecutus eſt, qui Arium poſt Synodum Hieroſolymitanam reverſum eſſe ſcribit Alexandriam, ac paulo poſt, cum artes ejus nihil illic proficerent, Conſtantinopolim ab Euſebio eſſe revocatum. Sed hæc omnia falſa ſunt, ut ſupra monui, cum Arius diu ante Synodum Hieroſolymitanam vivere deſierit.

(b) ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν. Rufinus, ex quo hæc deſumſit Socrates, ait, *ſub Altari jacens*. Idem habet Sozomenus in libro 2. cap. 29.

(a) ἐρό-

SÆC. IV. quam ipse profiteretur, ut Arius impietatis pœnas lueret, quippe qui omnium malorum auctor esset.

CAPUT XXXVIII.

De morte Arii.

ET hæc quidem precabatur Alexander. Imperator vero cum Arii periculum facere vellet, eum in palatium accitum interrogavit, num decretis Nicænæ fidei consentiret. Ille nihil cunctatus, alacri animo coram Imperatore subscripsit, ea, quæ de fide in Concilio statuta fuerant, callide ludificatus. Cumque Imperator admiratione captus, jurejurando insuper eum adigeret, ille per fraudem, ac simulationem istud etiam præstitit. Porro fraus, ac simulatio, qua usus est in subscribendo, sicut ipse accepi, hujusmodi fuit. Opinionem suam Arius in charta conscriptam gerens, sub ala occultabat. Juravit ergo, se ex animo ita sentire, uti scripserat. Atque hoc quidem ita gestum fuisse, fama tantum, & auditione accepi. Quod vero subscriptioni etiam jusjurandum adjecerit, id ex Imperatoris epistolis didici. Tum vero Imperator fidem habens Ario, mandat Alexandro Constantinopolitano Episcopo, ut illum in communionem reciperet. Erat tum dies Sabbati. Postremo vero sperabat Arius, se in Ecclesia cum reliquis fidelibus conventurum. Sed perditis Arii conatibus divina ultio jam instabat. Egressus enim ex imperiali palatio, Eusebianis satellitum instar eum stipantibus, per mediam civitatem magnifice incedebat, omnium oculos in se convertens. Cumque venisset juxta forum, quod dicitur Constantini, quo in loco statua porphyretica posita est, terror quidam ex conscientia scelerum ei subortus est; & cum terrore simul alvus relaxata. Percontatusque, num in proximo essent latrinæ, cum post Constantini forum esse didicisset, illuc perrexit. Mox animo deficere cœpit, & una cum excrementis anus ipsi delabitur, & id, quod medici vocant, ἀπίεδισμα, protinus per anum decidit. Subsecuta est sanguinis copia; ac postremo tenuia intestina simul cum splene, ac jecore effusa sunt. Et ille quidem continuo animam exhalavit. Latrinæ autem illæ Constantinopoli post forum Constantini, sicut antea dixi, & post macellum, quod est in porticu, etiamnum monstrantur: & cunctis prætereuntibus digitum ad eas intendentibus, genus mortis Arii perpetuo memorabile posteris reddunt. Cum hæc ita accidissent, ingens terror, ac mœstitia animos eorum, qui cum Eusebio Nicomediensi erant, occupavit: famaque hujus rei non per totam modo civitatem, sed per universum, ut ita dicam, orbem terrarum dispersa est. Imperator vero Christianæ religioni eo magis adhæsit, cum Nicænæ fidei veritatem Dei ipsius testimonio confirmatam esse intelligeret. Delectabatur itaque non mediocriter, tum ob earum rerum eventum, tum ob tres filios, quos Cæsares nuncupaverat, singulos

A ὄψεσθαι· εἰ δὲ ἣν αὐτὸς ἔχει πίστιν, ἀληθὴς, Ἄρειοι τὴν ἀσεβείας δίκην διδόναι, τὸν πάντων αἴτιον τῶν κακῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ΄.

Περὶ τοῦ θανάτου Ἀρείου.

ΤΟιαῦτα μὲν οὖν Ἀλέξανδρος ηὔχετο· ὁ Βασιλεὺς δὲ ἀπόπειραν Ἀρείου ποιήσασθαι βουληθεὶς, ἐπὶ τὰ βασίλεια αὐτὸν μεταπέμπεται, ἠρώτα τὰ εἰ τοῖς ὅροις στοιχεῖ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου· ὁ δὲ ἑτοίμως μηδὲν μελλήσας, ἐπ' αὐτοῦ ὑπέγραφε τὰ περὶ τῆς B πίστεως ὁρισθέντα σοφισάμενος· καὶ ὁ μὲν Βασιλεὺς θαυμάσας, καὶ ὅρκον ἐπέφερεν· ὁ δὲ καὶ τοῦτο σοφιζόμενος ἐποίει· τίνα δὲ τρόπον ἐτεχνάζετο γράφων, ὡς ἤκουσα, ἔστι ταῦτα· καταγράψας, φησὶν, ὁ Ἄρειος ἐν χάρτῃ ἣν εἶχε δόξαν, ὑπὸ μάλης ἔφερεν. ὤμνυ τε ἀληθῶς οὕτω φρονεῖν, ὡς καὶ γεγραφηκὼς εἴη· τοῦτο μὲν οὖν οὕτω γεγενῆσθαι, ἀκοῇ γράψας ἔχω· ὅτι μέντοι, καὶ ὅρκον ἐπέθηκε τοῖς γραφεῖσιν, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλέως ἀνελεξάμην· πιστεύσας δὲ ὁ Βασιλεὺς, δεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως Ἀλεξάνδρου εἰς κοινωνίαν ἐκέλευσεν· Σαβ- C βάτου δὲ ἦν τότε ἡμέρα, καὶ τῇ ἑξῆς προσεδόκα συνάγεσθαι· δίκη δὲ ἐπηκολούθει τοῖς Ἀρείου τολμήμασιν· ὡς γὰρ ἐξῆλθε τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἐδορυφορεῖτο μὲν ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον διὰ μέσης τότε τῆς πόλεως, περίοπτός τε ἦν· καὶ ἐπεὶ ἐγένετο πλησίον τῆς ἐπιλεγομένης ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, ἔνθα ὁ πορφυροῦς ἵδρυται κίων, φόβος ἔκ τινος συνειδότος κατεῖχε τὸν Ἄρειον· σὺν τε τῷ φόβῳ, τῆς γαστρὸς ἐκινεῖτο χαύνωσις· (*a*) ἐρόμενός τε εἰ ἀφεδρὼν που πλησίον, μαθών τε εἶναι ὄπισθεν τῆς ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, ἐκεῖσε ἐβάδι- D ζεν· λαμβάνει οὖν λιποθυμία τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἅμα τοῖς διαχωρήμασιν (*b*) ἡ ἕδρα τότε παραυτίκα ἐκπίπτει, καὶ αἵματος πλῆθος ἐπηκολούθει, καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ἐντέρων· συνέτρεχε δὲ αἷμα αὐτῷ σπληνί τε καὶ ἥπατι· αὐτίκα οὖν ἐτεθνήκει· ὁ δὲ ἀφεδρὼν ἄχει νῦν ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει δείκνυται, ὡς ἔφην, ὄπισθεν τῆς ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ ἐν τῇ στοᾷ μακέλλου. πάντων τε τῶν παριόντων ἐγειρόντων δάκτυλον κατ' αὐτοῦ, ἀειμνημόνευτον τοῦ θανάτου τὸν τρόπον ἀπεργαζόμενος· τούτου γενομένου, φόβος, καὶ ἀγωνία κατεῖχε τοὺς περὶ τὸν Νικομηδέα Εὐσέβιον· E διέτρεχέ τε ἡ φήμη δι' ὅλης τῆς πόλεως, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ τῆς συμπάσης οἰκουμένης· ὁ δὲ Βασιλεὺς τῷ Χριστιανισμῷ μᾶλλον προσετίθετο, καὶ ἀληθῶς ἐκ Θεοῦ μεμαρτυρῆσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἔφησεν· εὐφραίνετό τε ἐπὶ τοῖς γεγονόσι, καὶ ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς οὓς Καίσαρας ἀνηγορεύκει. ἕκαστον κατὰ δεκάδα ἐνιαυτῶν τῆς

Βασι-

(*a*) ἐρόμενος τέ. Lego ἐρόμενος δέ.

(*b*) ἡ ἕδρα τότε ὑπὸ παραυτίκα ἐκπίπτει. In codice Leonis Allatii, sive in Historia tripertita Theodori Lectoris, hic locus ita legitur, καὶ ἅμα τοῖς διαχωρήμασι παρεκπίπτει ἡ ἕδρα, τότε ὑπὸ τῶν ἰατρῶν καλούμενον ἀπίεδισμα παραυτίκα διὰ τῆς ἕδρας ἐξέπιπτεν, αἵματος τε πλῆθος ἐπηκολούθει, καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ἐντέρων συνέτρεχεν ἅμα αὐτῷ σπλενί τε καὶ ἥπατι. Optime meo quidem judicio. Atque ita Socratem scripsisse pro certo habeo. Certe Epiphanius Scholasticus hanc lectionem ex parte confirmat. In codice quoque Sfortiano pro ἐκπίπτει, scriptum est παρεκπίπτει.

(*c*) τὸν

Βασιλείας αὐτοῦ· τὸν μὲν πρῶτον, ὁμώνυμον ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον, τῶν ἑσπερίων μερῶν ἄρχειν καταστήσας ἐν τῇ πρώτῃ δεκάδι τῆς Βασιλείας αὐτοῦ· (c) τῶν δὲ πρὸς τῇ ἑῴᾳ μερῶν, τὸν τῷ πάππῳ ἐπώνυμον Κωνστάντιον ἐν τῇ εἰκοσαετηρίδι κατέστησε Καίσαρα· τὸν δὲ νεώτερον Κώνσταντα, ἐν τῇ τριακονταετηρίδι τῆς ἑαυτοῦ Βασιλείας ἐχειροτόνησεν.

A gulos ſingulis Imperii ſui decennalibus promovens. Et maximum quidem natu, cognominem ſibi Conſtantinum, Occidentalium partium Imperio præfecit, primo principatus ſui decennio. Alterum vero Conſtantium, avi ſui nomine appellatum, Orientis partibus præpoſuit, anno Imperii ſui viceſimo. Natu minimum Conſtantem tricennalibus ſuis Cæſarem renuntiavit. SÆC. IV.

(c) τὸν δὲ πρὸς τῇ ἑῴᾳ μέρει. Scribendum eſt, τῶν δὲ, licet omnibus libris reclamantibus. Et paulo poſt ſcribendum eſt τῷ πάππῳ ὁμώνυμον ex codice Leonis Allatii. Ferri tamen poteſt vulgata lectio: ἐπώνυμος enim Græce dicitur non is ſolum, qui nomen ſuum dat alteri, ſed etiam, qui ab altero accipit. Sic Conſtantinopolim Socrates ἐπώνυμον Κωνσταντίνου vocare ſolet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘʹ.

B

Ὡς ὁ Βασιλεὺς ἀῤῥωστίᾳ περιπεσὼν, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

ΕΝιαυτοῦ δὲ μετὰ ταῦτα παραδραμόντος, ἐπιβὰς ἑξηκονταπέντε ἐνιαυτῶν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἀῤῥωστίᾳ περιπίπτει· καὶ ἐκ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐκπλεῖ ἐπὶ τὴν Ἑλενούπολιν, ὡς φυσικοῖς θερμοῖς χρησόμενος τοῖς ἐκεῖ γειτνιάζουσιν· ἐπεὶ δὲ σφοδροτέρου τοῦ νοσήματος ᾔσθετο, τὰ μὲν λουτρὰ ὑπερέθετο· ἀπαίρει δὲ ἐκ τῆς Ἑλενουπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν· κἀκεῖ ἐν προαστείῳ διάγων, τοῦ Χριστιανικοῦ μεταλαμβάνει βαπτίσματος· εὔθυμος δὲ ἐπὶ τούτῳ γενόμενος, διαθήκας ποιεῖται, ἐν αἷς τοὺς C μὲν τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς Βασιλείας ἐνίσται, καθὰ καὶ ζῶν αὐτοῖς τοὺς κλήρους διένειμε· (a) πολλὰ δὲ τῇ Ῥωμαίων πόλει καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐπωνύμῳ πρεσβεῖα καταλιπών, τὰς (b) διαθήκας ἐκείνῳ παρατίθεται τῷ Πρεσβυτέρῳ, δι᾽ ὅν περ Ἄρειος ἀνακέκληται, οὗ καὶ μικρὸν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ἐντειλάμενος μηδενὶ ἑτέρῳ, ἢ τῷ υἱῷ τῷ τῆς ἀνατολῆς ἄρχοντι Κωνσταντίῳ, εἰς τὰς χεῖρας βαλεῖν· μετὰ δὲ τὸ θέσθαι διαθήκας, ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιοὺς, τὸν βίον ἀπέλιπε· τῶν μέντοι υἱῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τελευτῇ παρῆν οὐδείς· πέμπεται οὖν εὐθὺς πρὸς τὴν ἑῴαν, ὁ Κωνσταντίῳ μηνύσων τὴν τελευτήν. D

CAPUT XXXIX.

Quomodo Imp. in morbum delapſus, finem vivendi fecit.

ANno poſt Imperator Conſtantinus quintum & ſexageſimum ætatis ingreſſus annum, in morbum incidit. Relicta ergo Conſtantinopoli, navigio delatus eſt Helenopolim, ut aquis calidis, quæ juxta urbem illam ſitæ ſunt, uteretur. Sed cum morbum ingraveſcere ſenſiſſet, lavacrum quidem diſtulit. Helenopoli autem abſcedens, Nicomediam profectus eſt. Illic in ſuburbano degens, Chriſtianum baptiſma ſuſcepit. Quo vehementer exhilaratus, teſtamentum condit: in quo tres quidem liberos Imperii hæredes inſtituit, ſuam cuique partem, prout vivus fecerat, aſſignans; Romæ vero, & urbi, quam ſuo nomine Conſtantinopolim nuncuparat, multa relinquens privilegia, teſtamentum commendat Presbytero illi, cujus antea fecimus mentionem; per quem Arius ab exilio fuerat revocatus. Mandatque, ne cuiquam alteri, quam filio ſuo Conſtantio, quem Orienti præfecerat, illud in manus traderet. Ad hunc modum condito teſtamento, cum aliquot dies ſupervixiſſet, ex hac luce migravit. Porro morti ejus nullus ex filiis interfuit. Mittitur itaque protinus in Orientem, qui Conſtantio patris obitum nuntiaret.

(a) πολλὰ δὲ καὶ τῇ Ῥωμαίων πόλει καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐπωνύμῳ: Poſterius καὶ, quod in editione Roberti Stephani deerat, nec in noſtris codicibus Florentino, & Sfortiano legitur, primus ſupplevit Chriſtophorſonus. habetur tamen in codice Leonis Allatii. Sed prius καὶ in eodem deſideratur. De congiario, quod Conſtantinus ſenior Romæ teſtamento ſuo reliquit, teſtis eſt Euſebius noſter in libro quarto de vita Conſtantini, cap. 63.

(b) διαθήκας ἐκείνῳ παρατίθεται τῷ πρεσβυτέρῳ. Deſumſit hæc Socrates ex Rufini libro decimo. Verum hæc narratio parum probabilis mihi videtur. Quis enim credat, Conſtantinum Imperatorem, qui tum circa ſe multos habebat Epiſcopos; (id enim diſerte teſtatur Euſebius;) plurimos item Duces, & Comites, unum elegiſſe presbyterum, eumque ignobilem, quippe cujus nomen perpetuo reticetur, cui teſtamentum ſuum moriens committeret? Quare Philoſtorgium hic ſequi malim, qui Conſtantinum teſtamenti ſui tabulas Euſebio Nicomedienſi tradidiſſe ſcribit, a quo paulo antea fuerat baptizatus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μʹ.

Περὶ τῆς κηδείας τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. E

ΤΟ δὲ σῶμα τοῦ Βασιλέως οἱ ἐπιτήδειοι χρυσῇ ἐνθέμενοι λάρνακι, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν διεκόμισαν· ἀπέθεντό τε ἐν τοῖς βασιλείοις ἐφ᾽ ὑψηλοῦ, καὶ διὰ τιμῆς ἦγον καὶ δορυφορείας πολλῆς ὡς καὶ ζῶντος ἐγένετο· καὶ τοῦτο ἐποίουν ἕως τίς τῶν υἱῶν αὐτοῦ παραγένηται· μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν ἐπιστάντος Κωνσταντίου, κηδείας τῆς βασιλικῆς ἠξιοῦτο, ἀποτεθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων· ἣν δι᾽ αὐτὸ τοῦτο πεποιήκει, ὅπως ἄνοι Βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς τῶν ἀπο-

CAPUT XL.

De ſepultura Imperatoris Conſtantini.

COrpus vero Imperatoris, aureo conditum loculo, neceſſarii Conſtantinopolim deportarunt, & in ſublimi ſuggeſtu collocaverunt in palatio; maximo honore, & frequenti ſatellitio illum quaſi adhuc ſuperſtitem obſervantes, quoad uſque ex filiis ejus quiſpiam adveniſſet. Poſtea vero cum Conſtantius ex Orientis partibus advolaſſet; regia honoratus eſt ſepultura, depoſitusque in Eccleſia Apoſtolorum, quam ipſe eo conſilio ædificaverat, ut Imperatores, & Pontifices ab Apoſtolorum reliquiis haud pro-

SÆC. IV. cul abessent. Vixit autem Imperator Constantinus annos quinque & sexaginta: ex quibus unum & triginta imperavit. Mortuus est Feliciano, & Titiano Consulibus, die undecimo Calendas Junii: qui quidem secundus erat annus Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ. Ceterum hic liber spatium unius & triginta annorum complectitur.

A στολικῶν λειψάνων (a) μὴ ἀπολιμπάνοιντο· ἔζησε δὲ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔτη ἑξηκονταπέντε· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη τριάκοντα ἕν· ἐτελεύτησε δὲ ἐν ὑπατίᾳ Φιλικιανοῦ καὶ Τατιανοῦ τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν (b) δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος· περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ἑνὸς πρὸς τοῖς τριάκοντα.

(a) μὴ ἀπολιμπάνοιντο. Musculus, & Christophorsonus hunc locum ita verterunt, *ne Imperatores, & Antistites reliquiis Apostolorum destituerentur*. Verum hanc interpretationem probare non possum. Nullas enim Apostolorum reliquias in ea Ecclesia condiderat Constantinus. Malim itaque vertere, *ut Imperatores, & Antistites illic sepeliendi, ab Apostolorum reliquiis haud procul abessent: sed eodem honore cum ipsis afficerentur*. Quam interpretationem confirmat Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 4.

(b) δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς ὀγδόης ὀλυμπιάδος. Errat Socrates. Nam Feliciano, & Titiano Coss. qui fuit annus Christi 337. die undecimo Kalendas Junias currebat annus quartus Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ. Idque certissimis B rationibus demonstrari potest. Sed videtur Socrates usus esse vitioso codice Chronici Eusebiani, in quo Olympiadis annus male erat designatus. Videtur tamen in hoc Socratis loco scribendum esse τὸ τρίτον ἔτος. Ait enim Socrates, primum hunc Historiæ suæ librum complecti spacium annorum unius, ac triginta. Orditur enim ab initio Constantini, quem regnasse scribit annos triginta, & unum. Ejus autem initium consignat anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ, ut supra vidimus. Atqui ab hoc anno ad annum secundum Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ, anni sunt tantum triginta, idque duobus terminis inclusis. Proinde in hoc Socratis loco mendum sit, necesse est.

Finis Libri primi Historiæ Ecclesiasticæ.

Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου πρώτου τέλος.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ δευτέρῳ Βιβλίῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Προοίμιον, δι' ἣν αἰτίαν τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἄνωθεν ἐλέχθη.

β'. Ὡς οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας Ἐπίσκοπον, αὖθις τὸ Ἀρείου σπουδάσαντες εἰσαγαγεῖν δόγμα, ταραχὰς ταῖς Ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.

γ'. Ὅπως Ἀθανάσιος Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου γράμμασι θαῤῥήσας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατέλαβεν.

δ'. Ὡς τελευτήσαντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, Ἀκάκιος τὴν Ἐπισκοπὴν Καισαρείας διεδέξατο.

ε'. Περὶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.

ς'. Ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος τελευτῶν, ὑπόψηφον πεποίηκε Παῦλον, καὶ Μακεδόνιον.

ζ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος Παῦλον τὸν προβληθέντα Ἐπίσκοπον ἐκβάλλει· Εὐσεβίῳ δὲ, ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταπεμφθέντι, τὴν Ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως ἐνεχείρισεν.

η'. Ὡς Εὐσέβιος ἑτέραν Σύνοδον ποιησάμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἑτέραν ἔκθεσιν πίστεως ὑπαγορευθῆναι ἐποίησε.

θ'. Περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμισηνοῦ.

ι'. Ὡς οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες Ἐπίσκοποι, διὰ τὸ παραιτήσασθαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν Εὐσέβιον τὸν Ἐμισηνὸν, Γρηγόριον χειροτονήσαντες, τὴν τῆς τε Νικαίας πίστεως φράσιν ἐπεποίησαν.

ια'. Ὡς Γρηγορίου μετὰ χειρὸς στρατιωτικῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν καθελθόντος, Ἀθανάσιος ἔφυγεν.

ιβ'. Ὡς Εὐσεβίου τελευτήσαντος, ὁ ἐν Κωνσταντίνου πόλει λαὸς Παῦλον αὖθις ἐνεθρόνισε· καὶ ὡς οἱ Ἀρειανοὶ Μακεδόνιον προεβάλλοντο.

ιγ'. Περὶ τῆς Ἑρμογένους τοῦ στρατηλάτου ἀναιρέσεως. καὶ ὅπως πάλιν διὰ τοῦτο ἐξεώθη Παῦλος τῆς Ἐκκλησίας.

ιδ'. Ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ, Γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρείας μεταστήσαντες, Γεώργιον ἀπέστειλαν.

ιε'. Ὡς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος εἰς τὴν Ῥώμην παραγενόμενοι, καὶ γράμμασιν ὀχυρωθέντες τοῦ Ἐπισκόπου Ἰουλίου, κατέλαβον αὖθις τοὺς ἰδίους θρόνους.

ις'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς παρεσκεύασε διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπάρχου, ἐξωθῆναι τὸν Παῦλον, καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι, Μακεδόνιον δὲ ἐνθρονισθῆναι.

ιζ'. Ὡς Ἀθανάσιος φοβηθεὶς τὰς Βασιλέως ἀπειλὰς, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν.

ιη'. Ὡς ὁ τῶν ἑσπερίων Βασιλεὺς ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ πεμφθῆναι τοὺς λόγον δώσοντας περὶ Ἀθανασίου καὶ Παύλου, καὶ ὅτι ἑτέραν οἱ πεμφθέντες ὑπηγόρευσαν ἔκθεσιν πίστεως.

ιθ'. Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως.

κ'. Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου.

κα'. Ἀπολογία ὑπὲρ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

κβ'. Ὡς τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου ἀποδούσης τὸν θρόνον Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ, καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς ἑῴας μὴ δεχομένου, πόλεμον ὁ τῶν ἑσπερίων ἠπείλησε Βασιλεύς.

κγ'. Ὡς φοβηθεὶς ὁ Κωνστάντιος τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀδελφοῦ, δι' ἐπιστολῶν ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπεμψε.

κδ'. Ὡς Ἀθανάσιος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῆς Ἱερο-

In ſecundo Libro Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Socratis hæc continentur.

I. Proœmium, in quo rationem reddit, cur primi, ac ſecundi libri novam editionem fecerit.

II. Quomodo Euſebius Nicomedienſis cum ſuis, Arii dogma iterum inducere conatus, Eccleſias perturbarit.

III. Quomodo Athanaſius Conſtantini junioris literis fretus, Alexandriam rediit.

IV. Quod Euſebio Pamphili mortuo, Acacius Epiſcopatum Cæſareæ ſuſcepit.

V. De morte Conſtantini junioris.

VI. Quomodo Alexander Conſtantinop. Epiſcopus Paulum, & Macedonium propoſuit ordinandos.

VII. Qualiter Conſtantius Imp. Paulum Epiſcopatu ejecerit, & Euſebio ab urbe Nicomedia evocato, Epiſcopatum CP. tradiderit.

VIII. Quomodo Euſebius collecta iterum Antiochiæ Synodo, alteram fidei formulam promulgavit.

IX. De Euſebio Emiſeno.

X. Quomodo Epiſcopi Antiochiæ congregati, cum Euſebius Emiſenus Epiſcopatum Antiochiæ recuſaſſet, Gregorium ordinarint, & Nicænæ fidei verba immutaverint.

XI. Quomodo cum Gregorius militari manu ſtipatus, Alexandriam veniſſet, Athanaſius fugerit.

XII. Quomodo poſt mortem Euſebii populus CP. Paulum in ſedem ſuam reſtitúerit, & Ariani Macedonium delegerint.

XIII. De Hermogenis magiſtri militum nece; & quomodo Paulus ob eam cauſam iterum pulſus ſit Eccleſia.

XIV. Quomodo Ariani amoto Gregorio, Georgium ejus loco ſubſtituerunt.

XV. Quomodo Athanaſius & Paulus Romam profecti, iterum proprias ſedes recuperarunt, Julii Rom. Epiſcopi literis muniti.

XVI. Quomodo Imperator per Philippum Præfectum Prætorio Paulum quidem ejici, & in exilium mitti juſſit; Macedonium vero in Sede Epiſcopali conſtituit.

XVII. Quomodo Athanaſius Imperatoris minas veritus Romam perrexit.

XVIII. Quomodo Occidentalium partium Imperator petiit a fratre, ut mitterentur, qui de Athanaſii, Paulique depoſitione rationem redderent, & quomodo miſſi ab Oriente aliam fidei formulam ediderunt.

XIX. De prolixa fidei expoſitione.

XX. De Concilio Sardicenſi.

XXI. Euſebii Pamphili defenſio.

XXII. Quomodo cum Imperator Orientis Paulum, & Athanaſium a Sardicenſi Synodo reſtitutos, nollet admittere, Occidentis Imperator ei bellum minatus eſt.

XXIII. Quomodo Conſtantius fratris minas veritus, Athanaſium ſuis literis evocavit, & Alexandriam miſit.

XXIV. Quomodo Athanaſius Alexandriam re-

diens, cum per Hierosolymam transiret, a Maximo in communionem susceptus est, & Synodum Episcoporum collegit, in quo confirmata est fides Nicæna.

XXV. De Magnentio, & Vetranione tyrannis.

XXVI. Qualiter mortuo Occidentis partium Imperatore, Paulus & Athanasius iterum suis sedibus pulsi; & Paulus quidem, cum in exilium abduceretur, occisus est; Athanasius vero se fuga proripuit.

XXVII. Quomodo Macedonius cum sedem CP. occupavisset, eos, qui ab ipso dissentiebant, plurimis malis affecit.

XXVIII. De malis Alexandriæ perpetratis a Georgio Ariano, ex narratione ipsius Athanasii.

XXIX. De Photino hæresiarcha.

XXX. De fidei formulis Sirmii expositis coram Imperatore Constantio.

XXXI. De Hosio Cordubensi Episcopo.

XXXII. De Magnentii tyranni exitio.

XXXIII. De Judæis Diocæsaream Palæstinæ incolentibus.

XXXIV. De Gallo Cæsare.

XXXV. De Aetio Syro Eunomii magistro.

XXXVI. De Synodo Mediolanensi.

XXXVII. De Ariminensi Synodo, & de fidei formula illic promulgata.

XXXVIII. De Macedonii sævitia, & tumultibus ab eo concitatis.

XXXIX. De Concilio apud Seleuciam Isauriæ urbem coacto.

XL. Qualiter Acacius Cæsareæ Episcopus in Seleuciensi Synodo aliam fidei expositionem scripserit.

XLI. Quomodo Acaciani, Imperatore ab Occidentis partibus reverso, CP. congregati, Ariminensem fidem nonnullis ei additis, confirmarunt.

XLII. Qualiter deposito Macedonio, Eudoxius Episcopatum CP. obtinuit.

XLIII. De Eustathio Episcopo Sebastiæ.

XLIV. De Meletio Antiochiæ Episcopo.

XLV. De Hæresi Macedonii.

XLVI. De Apolinaristis, deque eorum hæresi.

XLVII. De morte Imperatoris Constantii.

σολύμων παριὼν, ὑπὸ Μαξίμου εἰς κοινωνίαν ἀνεδέχθη, καὶ Σύνοδον Ἐπισκόπων, τὰ ἐν Νικαίᾳ κυροῦσαν συνήγαγεν.

κε'. Περὶ τῶν τυράννων, Μαγνεντίου, καὶ Βετρανίωνος.

κς'. Ὡς τοῦ Βασιλέως τῶν ἑσπερίων τελευτήσαντος, αὖθις τῶν ἰδίων ἐξεβλήθησαν τόπον Παῦλος, καὶ Ἀθανάσιος· καὶ ὡς Παῦλος μὲν εἰς ἐξορίαν ἀνῃρέθη· Ἀθανάσιος δὲ ἀπέδρα.

κζ'. Ὡς Μακεδόνιος τοῦ θρόνου ἐπιλαβόμενος, πολλὰ κακὰ τοὺς μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτοῦ πεποίηκε.

κη'. Περὶ τῶν γεγονότων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐκ τῆς Ἀθανασίου διηγήσεως.

κθ'. Περὶ Φωτινοῦ τοῦ αἱρεσιάρχου.

λ'. Περὶ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐκτεθεισῶν πίστεων, παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίου.

λα'. Περὶ Ὁσίου τοῦ Κουδρούβης.

λβ'. Περὶ τῆς ἥττης Μαγνεντίου τοῦ τυράννου.

λγ'. Περὶ τῶν ἐν Διοκαισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαίων.

λδ'. Περὶ Γάλλου τοῦ Καίσαρος.

λε'. Περὶ Ἀετίου τοῦ Σύρου, τοῦ διδασκάλου Εὐνομίου.

λς'. Περὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ Συνόδου.

λζ'. Περὶ τῆς ἐν Ἀριμήνῳ Συνόδου, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε ἐκτεθείσης πίστεως.

λη'. Περὶ Μακεδονίου ὠμότητος, καὶ περὶ τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων ταραχῶν.

λθ'. Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδου.

μ'. Ὅτι ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν Συνόδῳ, Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἔκθεσιν πίστεως·

μα'. Ὡς τοῦ Βασιλέως ἐπανελθόντος ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες τὴν ἐν Ἀριμήνῳ πίστιν ἐκύρωσαν, προσθέντες αὐτῇ καὶ ἄλλα τινά.

μβ'. Ὡς καθαιρεθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος τὴν Ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως κατέσχεν.

μγ'. Περὶ Εὐσταθίου, τοῦ Σεβαστίας Ἐπισκόπου.

μδ'. Περὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας Ἐπισκόπου.

με'. Περὶ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως.

μς'. Περὶ τῶν Ἀπολιναριστῶν, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν.

μζ'. Περὶ τῆς Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως τελευτῆς.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Προοίμιον, δι' ἣν αἰτίαν τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἄνωθεν ἐλέχθη.

ΡΟΥΦΙΝΟΣ ὁ τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συντάξας, περὶ τοὺς χρόνους ἐπλανήθη· τὰ γὰρ κατὰ Ἀθανάσιον νομίζει μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου γεγενῆσθαι· ἀγνοεῖ δὲ καὶ τὴν ἐν Γαλλίαις γενομένην αὐτοῦ ἐξορίαν, καὶ ἕτερα πλείονα· ἡμεῖς οὖν πρότερον Ῥουφίνῳ ἀκολουθήσαντες, τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον τῆς Ἱστορίας βιβλίον ᾗ ἐκείνῳ ἐδόκει συνεγράψαμεν· ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου ἄχρι τοῦ ἑβδόμου βιβλίου, τὰ μὲν παρὰ Ῥουφίνου λαβόντες· τὰ δὲ ἐκ διαφόρων συναγαγόντες. τινὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν ἔτι ζώντων ἀκούσαντες, ἐπληρώσαμεν· ὕστερον μέντοι συντυχόντες Ἀθανασίου συντάγμασιν, ἐν οἷς τὰ κατ' ἑαυτὸν ὀδύρεται πάθη, καὶ ὅπως διὰ τὴν διαβολὴν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐξωρίσθη, ἔγνωμεν δεῖν πιστεύειν μᾶλλον τῷ πεπονθότι, καὶ τοῖς γινομένων τῶν πραγμάτων παροῦσιν, ἢ τοῖς καταστοχασαμένοις αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο πλανηθεῖσιν· ἔτι μὴν καὶ ἐπιστολῶν τῶν τότε διαφόρων ἐπιτετυχηκότες, ὡς οἷόν τε τὴν ἀλήθειαν ἀνιχνεύσαμεν· διὸ ἠναγκάσθημεν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἄνωθεν ὑπαγορεῦσαι συγχρώμενοι καὶ ἐν οἷς ὁ Ῥουφῖνος οὐκ ἐκπίπτει τοῦ ἀληθοῦς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι οὐ παρεθήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ὑπαγορεύσει τὸ καθαιρετικὸν Ἀρείου, οὔτε μὴν τὰς Βασιλέως ἐπιστολάς· ἀλλὰ τὰ γυμνὰ μόνον πράγματα, ὑπὲρ τοῦ μὴ πολυστίχου γενομένης τῆς ἱστορίας, ὀκνηροὺς τοὺς ἀναγινώσκοντας ἀπεργάσασθαι· (a) ἐπειδὴ πρὸς σὴν χάριν ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, καὶ τοῦτο ἔδει ποιῆσαι, ὥστε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ ὅσα ταῖς λέξεσιν οἱ Βασιλεῖς ἐπέστειλαν, ἢ κατὰ διαφόρους Συνόδους οἱ Ἐπίσκοποι τὴν πίστιν κατὰ βραχὺ μεταποιοῦντες ἐξέδωκαν· διὰ τοῦτο ὅσα ἀναγκαῖα ἡγησάμεθα, ἐν τῇδε τῇ μετὰ ταῦτα ὑπαγορεύσει μετατεθείκαμεν· καὶ τοῦτο ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ποιήσαντες, καὶ ἐν τῷ μετὰ χεῖρας, λέγω δὲ τῷ δευτέρῳ, ποιῆσαι σπουδάζομεν. ἀρκτέον δὲ ἤδη τῆς Ἱστορίας.

(a) ἐπειδὴ πρὸς σὺν χάριν ὦ ἱερεῦ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε. Scribendum eſt ἐπειδὴ δὲ, vel ἐπεὶ δὲ, ut Savilius ad oram ſui codicis annotaverat. Legendum quoque eſt ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, ut ſcriptum eſt in codice Florentino. Iiſdem verbis Paulinum Epiſcopum

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Proœmium, in quo rationem reddit, cur primi, ac ſecundi libri novam editionem fecerit.

A RUFINUS, is, qui latino ſermone Eccleſiaſticam ſcripſit Hiſtoriam, in temporum notatione longe a vero aberravit. SÆC.IV. Etenim ea, quæ adverſus Athanaſium geſta ſunt, poſt Conſtantini obitum accidiſſe cenſet. Relegationem quoque ejus in Gallias, & alia plurima prætermittit. Ac prius quidem nos Rufinum auctorem ſecuti, primum, ac ſecundum Hiſtoriæ noſtræ librum juxta fidem illius conſcripſimus. A tertio vero libro uſque ad ſeptimum, B partim ex ejuſdem Rufini, partim ex aliorum libris quædam colligentes; nonnulla etiam ex iis, qui adhuc ſuperſunt, audita referentes, opus noſtrum complevimus. Poſtea vero cum Athanaſii libros nacti eſſemus, in quibus ille ſuas calamitates deplorat, & qua ratione per calumniam, ac fraudem Euſebianorum in exilium miſſus fuerit, exponit; ſatius eſſe duximus, ei, qui mala ipſa perpeſſus eſſet, & iis, qui rebus geſtis interfuiſſent, fidem habere, quam illis, qui res conjectura tantum aſſecuti, & ob eam cauſam in errorem prolapſi eſſent. Ad hæc varias excellentium tunc temporis virorum epiſtolas nacti, veritatem C quoad ejus fieri potuit, indagavimus. Quam ob cauſam neceſſe nobis fuit, primum ac ſecundum hujus operis librum ex integro dictare: retentis nihilominus iis, in quibus Rufinus a veritate minime aberravit. Illud præterea ſciendum eſt, nos in priore editione, nec libellum depoſitionis Arii, nec Imperatoris epiſtolas: ſed nudam rerum geſtarum narrationem poſuiſſe; ne ex verborum prolixitate lectoribus tædium naſceretur. Sed quoniam tua cauſa illud quoque præſtandum erat, o vir, ac Sacerdos Dei Theodore, ut neque ea, quæ Imperatores in ſuis epiſtolis ſcripſerunt, ignorares, neque ea, quæ Epiſcopi in diverſis Conciliis fidem paulatim im- D mutantes promulgaverunt: idcirco quæcunque neceſſaria eſſe cenſuimus, in hanc poſteriorem editionem tranſtulimus. Et cum in primo libro iſtud a nobis jam præſtitum ſit, idem quoque in ſecundo, quem præ manibus habemus, præſtare conabimur. Sed jam tempus eſt, ut ad Hiſtoriæ ordinem revertamur.

Tyri alloquitur Euſebius noſter in exordio libri decimi Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Cujus exemplum ſecutus hic videtur Socrates. Quiſnam porro hic ſit Theodorus, cui Socrates Hiſtoriam ſuam nuncupavit, incertum eſt. Neque enim Theodorum Mopſueſtenum Epiſcopum intelligi puto.

A

CAPUT II.

Quomodo Eusebius Nicomediensis cum suis, Arii dogma iterum inducere conatus, Ecclesias perturbarit.

MOrtuo Imperatore Constantino, Eusebius Nicomediensis, & Theognis Nicænus opportunum se tempus nactos esse arbitrati, omni studio in id incubuerunt, ut consubstantialis fidem exturbarent, ejusque loco opinionem Arii introducerent. Id vero nunquam se consecuturos esse intelligebant, si Athanasius Alexandriam reverteretur. Porro ad hæc agenda usi sunt ministerio presbyteri illius, per quem paulo ante Arius fuerat ab exilio revocatus. Sed quemadmodum ea res confecta sit, dicendum arbitror. Presbyter ille, quem diximus, testamentum, & mandata, quæ Constantinus moriens ipsi commiserat, Constantio Imperatoris filio obtulit. Ille cum in testamento id, quod maxime cupiebat, scriptum esse comperisset: Orientis enim imperium testamento ei tradebatur: Presbyterum magno in honore habuit, multumque auctoritatis ei concessit, & ut fidenter ac libere in palatium ingrederetur, præcepit. Hæc igitur licentia Presbytero concessa eum brevi familiarem reddidit tum Imperatoris conjugi, tum ejus eunuchis. Ea tempestate Præpositus erat regii cubiculi, eunuchus quidam, nomine Eusebius. Huic Presbyter persuasit, ut opinionem Arii amplecteretur. Quo factum est, ut ceteri etiam eunuchi in eandem sententiam adducerentur. Sed & ipsa Imperatoris uxor & spadonum, & Presbyteri hortatu, Arii partibus sese adjunxit. Nec multo post ad Imperatorem ipsum pervenit hæc quæstio; paulatimque evulgata, primum quidem iis innotuit, qui in palatio militabant, postea vero ad ipsum quoque urbis regiæ vulgus permanavit. Et in palatio quidem cubicularii una cum mulierculis de hoc dogmate disputabant: in urbe vero per singulas prope domos bellum quoddam dialecticum gerebatur. Porro hujus mali labes alias quoque urbes, ac provincias brevi corripuit. Atque instar scintillæ, ex parvis orta principiis controversia, audientium animos ad maximam contentionem excitabat. Singuli enim dum causam tumultus percontantur, occasionem disputandi statim habebant: eoque ipso, quo percontabantur tempore, rixas inibant. Per hujusmodi autem rixas cuncta subvertebantur Et hæc quidem in Orientis duntaxat urbibus agebantur. Urbes enim Illyrici, & quæ in Occidentis partibus sitæ sunt, interim quievere: quippe quæ Nicæni Concilii decreta labefactare nollent. Cum igitur excitatum hoc malum quotidie ingravesceret, Eusebiani seditionem, ac tumultum mul-

(a) περιέσεσθαι δὲ τούτου οὐκ ἂν δύναιντο. Hic locus mutilus est, ac mendosus. Suppleri tamen non incommode potest hoc modo: περιέσεσθαι δὲ τούτου συνιέσαν ὡς οὐκ ἂν δύναιντο, εἰ ὑπονοστήσῃ Ἀθανάσιος. Restitui etiam potest hoc modo, περιέσεσθαι δὲ τούτου οὐκ ἄν ποτε ᾤοντο, ut habet Nicephorus.

(b) καὶ γίνεται φανερόν. Conjunctionem hic addidi ex auctoritate codicis Florentini. Quamquam in hoc codice particula suo loco mota erat. Sic enim scriptum habet: τὸ καὶ ζήτημα τοῦτο γίνεται φανερόν. Sed facile erat hanc transpositionem animadvertere. Certe Nicephorus emendationem hanc confirmat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὡς οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας Ἐπίσκοπον, αὖθις τὸ Ἀρείου σπουδάσαντες εἰσαγαγεῖν δόγμα, ταραχὰς ταῖς Ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.

ΤΟῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου τελευτήσαντος, οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδέα καὶ Θέογνιν Νικαίας Ἐπίσκοπον, καιροῦ δεδράχθαι εὐκαίρου νομίσαντες, ἀγῶνα ἔθεντο τὴν τοῦ ὁμουσίου πίστιν ἐκβαλεῖν, ἀντεισάγειν δὲ τὴν Ἀρειανίζουσαν· (a) περιέσεσθαι δὲ τούτου οὐκ ἂν δύναιντο, εἰ μὴ ὑπονοστήσῃ Ἀθανάσιος· ταῦτα δὲ κατεσκεύαζον, ὑπουργῷ χρώ-

B μενοι τῷ Πρεσβυτέρῳ, ὃς τῆς Ἀρείου ἀνακλήσεως αἴτιος μικρὸν ἔμπροσθεν ἐγεγόνει· πῶς δὲ τοῦτο ἐπράχθη, λεκτέον· τὴν διαθήκην ὁ Πρεσβύτερος καὶ τὰ ἐνταλθέντα παρὰ τοῦ κατοιχομένου Βασιλέως προσφέρει Κωνσταντίῳ τῷ τοῦ Βασιλέως υἱῷ. τοῦθ' εὑρηκὼς γεγραμμένον ὅπερ ἐβούλετο· τὴν γὰρ ἑῴας βασιλεύειν αὐτὸν ἐπέτρεπεν ἡ διαθήκη· διὰ τιμῆς ἦγε τὸν Πρεσβύτερον, παῤῥησίας τε μετεδίδου πολλῆς, εἴς τε τὰ βασίλεια θαῤῥοῦντα εἰσιέναι ἐκέλευεν· ἡ τοίνυν δοθεῖσα παῤῥησία. γνώριμον αὐτὸν ταχέως κατέστησε τῇ τε τοῦ Βασιλέως γαμετῇ, καὶ τοῖς εὐνούχοις αὐτῆς· ἦν δὲ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πρωτότυπος τῶν κοιτώνων τοῦ Βασιλέως εὐνοῦχος, ᾧ

C ὄνομα ἦν Εὐσέβιος· τοῦτον ὁ Πρεσβύτερος συνθέσθαι τῇ Ἀρείου δόξῃ συνέπεισεν· ἐκ δὲ τούτου, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν εὐνούχων τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀνεπείθοντο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Βασιλέως γαμετὴ, διὰ τῶν εὐνούχων καὶ τοῦ Πρεσβυτέρου, τῇ Ἀρείου δόξῃ προστίθεται· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἐπ' αὐτὸν διέβαινε τὸν Βασιλέα τὸ ζήτημα τοῦτο· (b) καὶ γίνεται φανερὸν κατὰ βραχὺ, πρῶτον μὲν (c) τοῖς κατὰ τὰ βασίλεια στρατευομένοις· ἔπειτα δὲ, διεδόθη καὶ εἰς τὰ πλήθη τῆς πόλεως· (d) διαλέγοντο δὲ περὶ τῆς δόξης, ἐν μὲν τοῖς βασιλείοις οἱ ἐπικοιτωνῖται ἅμα ταῖς γυναιξίν· ἐν δὲ τῇ πόλει, καθ' ἑκάστην οἰ-

D κίαν διαλεκτικὸς πόλεμος ἦν· διέτρεχεν οὖν ταχέως τὸ κακὸν, καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις· καὶ ὡς σπινθὴρ, ἐκ μικροῦ λαμβάνον τὴν ἀρχὴν τὸ ζήτημα εἰς φιλονεικίαν τοὺς ἀκούοντας ἤγειρεν· ἕκαστος γὰρ τῶν πυνθανομένων τῆς ταραχῆς τὴν αἰτίαν, πρόφασιν εὐθὺς εἶχε ζητήσεως· καὶ ἅμα τῇ ἐρωτήσει, ἐρίζειν ἐβούλετο· ἐκ δὲ τῆς ἔριδος, πάντα ἀνατέτραπτο· ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὰς ἀνατολικὰς πόλεις ἐγένετο· αἱ γὰρ ἐν Ἰλλυριοῖς, (e) καὶ τὰ Ἑσπέρια μέρη τέως ἡσύχαζον· τοὺς ὅρους γὰρ τοὺς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου παρασαλεύειν οὐκ ἤθελον· ὡς οὖν

E ἐξαφθὲν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπέδοκε, τηνικαῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδέα, ἔρ-

μαιον

(c) τοῖς κατὰ τὰ Βασίλεια στρατευομένοις. Male Christophorsonus Imperatoris satellites interpretatur. Omnes enim Palatini hac dictione designantur, non protectores solum, ac domestici, & reliqui Scholares, qui sub armis erant, verum etiam Ministeriani, &Scriniarii. Hæc enim Palatina militia dicebatur. Eodem modo, quo Officiales, seu Apparitores Magistratuum ordinariorum, seu civilium, milites dicebantur. Eorumque actus in codice Theodosiano cohortalis militia appellatur.

(d) διελέγοντο δέ. Scribendum videtur διελέγοντο δὴ, ut videtur ejusdem particulæ nimis crebra repetitio.

(e) καὶ τὰ Ἑσπέρια μέρη. Non dubito, quin Socrates scripserit: καὶ κατὰ τὰ Ἑσπέρια μέρη, &c. supple πόλεις.

(a) ἀπο-

μαιον ἡγοῦντο τὴν τῶν πολλῶν ταραχήν· οὕτω γὰρ μόνως δύνασθαι τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον ἀναδεῖξαι τῆς αὐτῶν δόξης ὁμόφρονα· ἀλλὰ τότε μὲν ἔφθασεν ἐπανελθὼν εἰς αὐτὴν Ἀθανάσιος, ἑνὸς τῶν Αὐγούστων ὠχυρωμένος γράμμασιν, ἅπερ τῷ Ἀλεξανδρέων λαῷ Κωνσταντῖνος ὁ νέος ὁ τῷ πατρὶ ὁμώνυμος, ἐκ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως ἔπεμψεν· ἔστι δὲ τάδε τὰ γράμματα τὰ ὑποτεταγμένα.

A multitudinis lucro suo deputabant. Neque enim aliter fieri posse sperabant, ut aliquem Episcopum Alexandriæ constituerent, qui ipsorum opinioni suffragaretur. Sed concilium illorum prævenit Athanasii reditus: qui Alexandriam reversus est, regiis munitus literis, quas unus ex Augustis, Constantinus junior, patri cognominis, ex civitate Trevirorum ad populum Alexandrinum scripserat. Earum autem literarum exemplum hic subjeci. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὅπως Ἀθανάσιος Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου γράμμασι θαρρήσας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατέλαβεν.

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας.

Οὐδὲ τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας (a) ἀποπεφευγέναι εἰς γνῶσιν οἶμαι, διατοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων καὶ πολεμίων αὐτοῦ ἐχθρῶν, εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστῇ· πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην, ἀφῃρέθη τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κελευσθεὶς οὕτως, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ διέτριβεν πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐκπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰμάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἄχθη διεξουθενεῖ· τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰμάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν, ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος ὁ Σεβαστὸς, ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προῄρητο, ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς, πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην, τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι· ὅστις ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, ὅσης παρ' ἐμοῦ αἰδοῦς τετύχηκε γνώσεσθε· οὐ γὰρ θαυμαστὸν, εἴτι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα. καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ἡ τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν· ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί· τούτοις θαρρῶν τοῖς γράμμασιν ὁ Ἀθανάσιος, καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξάνδρειαν· καὶ ἥδιστα μὲν αὐτὸν ἀνεδέξατο ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός· ὅσοι δὲ ἐτύγχανον ἀρειανίζοντες, ἐν αὐτῇ πατρίᾳ συνίσταντο κατ' αὐτοῦ· δι' ὧν συνεχεῖς στάσεις ἐγίνοντο· αἵτινες ὑπόθεσιν παρεῖχον τοῖς περὶ Εὐσέβιον τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν Βασιλεῖ, ὅτι μὴ κρίναντος τοῦ κοινοῦ συνεδρίου τῶν Ἐπισκόπων, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας τὴν Ἐκκλησίαν κατελάμβανεν· ἐπιτοσοῦτον δὲ τὰς διαβολὰς διεξέτεινον, ὡς ὀργισθέντα τὸν Βασιλέα, τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκβαλεῖν· πῶς μὲν οὖν τοῦτο ἐγένετο, μικρὸν ὕστερον λέξω.

CAPUT III.

Quomodo Athanasius Constantini junioris literis fretus, Alexandriam rediit. B

Constantinus Cæsar populo Ecclesiæ Catholicæ Alexandrinorum.

Nec sanctissimæ mentis vestræ notitiam arbitror præterire, Athanasium venerandæ legis interpretem, ad tempus idcirco missum in Gallias, ne quoniam cruentorum ejus hostium feritas sacratissimo illius capiti extremum periculum minabatur, ipse per nefariam improborum hominum perversitatem mala insanabilia sustineret. Quamobrem ut hanc feritatem evitaret, ereptus est faucibus eorum, qui ipsius capiti imminebant, jussusque mea sub ditione degere: C ita ut in ea urbe, quam incolere præceptum ei fuerat, omnibus necessariis abundaret: tametsi ejus eximia virtus divino freta præsidio, etiam asperioris fortunæ ærumnas parvipendat. Proinde etsi Dominus, ac Parens noster Divæ memoriæ, Constantinus Augustus, eundem Episcopum in pristinum locum restituere, ac vestræ sacratissimæ pietati reddere proposuerat: quoniam tamen humana sorte præventus, priusquam votum suum implesset, ex hac luce migravit, consentaneum esse existimavi, ut Divæ memoriæ Principis propositum, ego utpote hæres, executioni mandarem. Quanta porro D reverentia illi a nobis exhibita fuerit, ex eo ipso, simul atque in conspectum vestrum venerit, cognoscetis. Nec mirum, ejus gratia aliquid a me factum fuisse. Ad hoc enim & imago quædam amoris vestri, & tanti viri species animum meum movit, atque incitavit. Divina providentia vos servet, fratres carissimi. His literis fretus Athanasius Alexandriam venit. Et populus quidem Alexandrinus eum libentissime suscepit: quotquot vero in illa urbe opinionem Arii sequebantur, societate inita adversus eum conspirab nt. Unde crebræ exortæ sunt seditiones, quæ ansam præbuerunt Eusebianis, ut illum apud Imperatorem accusarent, quod sine decreto communis Episco- E porum Concilii, suopte nutu, atque arbitrio Alexandrinam Ecclesiam occupasset; tantumque criminationibus suis perfecere, ut ira percitus Imperator Alexandria illum expulerit. Sed qua ratione id factum sit, paulo postea dicam.

(a) ἀποπεφευγέναι εἰς γνῶσιν. Lego ἀποπεφευγέναι γνῶσιν, ut scriptum est apud Athanasium in defensione secunda adversus Arianos, ubi hæc Constantini Junioris epistola refertur, data die 15. Kalendas Julias Treviris.

Sic enim concepta est subscriptio apud Athanasium. Datam autem esse Feliciano, & Titiano Coss. alibi observavi: id est anno Christi 337.

SÆC. IV.

CAPUT IV.

Quod Euſebio Pamphili mortuo, Acacius Epiſcopatum Cæſareæ ſuſcepit.

INter hæc mortuo Euſebio Cæſareæ Palæſtinæ urbis Epiſcopo, cui cognomentum erat Pamphili, Acacius ejus diſcipulus Epiſcopatum ſuſcepit. Qui quidem & alios complures edidit libros, & de vita præceptoris ſui Euſebii ſpecialiter ſcripſit.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δʹ.

Ὡς τελευτήσαντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, Ἀκάκιος τὴν Ἐπισκοπὴν Καισαρείας διεδέξατο.

ΕΝ δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ τελευτήσαντος Εὐσεβίου, ὃς τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας Ἐπίσκοπος ἦν, καὶ τὴν Παμφίλου προσωνυμίαν ἐκέκτητο, Ἀκάκιος μαθητὴς αὐτοῦ τὴν Ἐπισκοπὴν διαδέχεται· ὃς ἄλλα μὲν βιβλία πολλὰ ἐξέθετο, καὶ εἰς τὸν βίον δὲ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συνέγραψεν.

CAPUT V.

De morte Conſtantini junioris.

NEc multo poſt Conſtantii Imperatoris frater patri cognominis, junior Conſtantinus, dum in partes Conſtantii fratris ſui natu minoris conatur invadere, conſerto cum militibus ejus prælio interficitur, Conſulatu Acindyni, & Proculi.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Εʹ.

Περὶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.

ΜΕΤ' οὐ πολὺ δὲ ὁ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίου ἀδελφὸς ὃς ἦν ὁμώνυμος τῷ πατρὶ, ὁ νέος Κωνσταντῖνος, ἐπιὼν τοῖς μέρεσι τοῦ νέου ἀδελφοῦ Κώνσταντος, συμβαλών τε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, ἀναιρεῖται ὑπ' αὐτῶν, ἐν ὑπατείᾳ Ἀκινδύνου καὶ Πρόκλου.

CAPUT VI.

Quomodo Alexander Conſtantinopolitanus Epiſcopus Paulum, & Macedonium propoſuit ordinandos.

SUb idem tempus Conſtantinopoli poſt illos tumultus, quos ſupra retulimus, alius continuo excitatus eſt hujuſmodi de cauſa. Alexander Eccleſiæ illius urbis Epiſcopus, qui contra Arium ſtrenuiſſime dimicaverat, cum tres quidem ac viginti annos in Epiſcopatu egiſſet; octo vero ac nonaginta vixiſſet, ex hac luce migravit, nemine in ſuum locum ſubrogato. Mandavit tamen iis, penes quos jus eligendi erat, ut alterum ex duobus, quos ipſe nominaret, eligerent. Ac ſi quidem eum vellent; qui & ad docendum idoneus, & vitæ ac morum integritate conſpicuus eſſet, Paulum, quem ipſe Presbyterum ordinarat, aſſumerent ætate quidem adhuc juvenem, ſed prudentia ſenem. Sin cum ſibi mallent, qui externa tantum ſpecie gravitatis commendaretur, Macedonium eligerent, qui Eccleſiæ illius jampridem erat Diaconus, & ad ſenilem jam vergebat ætatem. Hinc vero in deligendo Epiſcopo major exorta contentio, Eccleſiam conturbavit. Nam populus duas in partes diviſus erat; his Ariano faventibus dogmati: illis Nicæni Concilii decreta defendentibus. Et ſuperſtite quidem Alexandro, Homouſiani ſuperiores fuere; diſſidentibus Arianis, & de proprio dogmate inter ſe digladiantibus. Sed poſtquam ille fato functus eſt, anceps utrinque fuit concertatio. Proinde Homouſiani quidem Paulum deſignarunt Epiſcopum: Ariani vero ſtudia ſua in Macedonium con-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος τελευτῶν, ὑπόψηφον πεποίηκε Παῦλον, καὶ Μακεδόνιον.

C

ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον κατὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, ἑτέρα ταῖς προτέραις ἐπισυμπλέκεται ταραχὴ, ἐξ αἰτίας τοιαύτης. (*a*) Ἀλέξανδρος ὁ κατὰ τήνδε τὴν πόλιν τῶν Ἐκκλησιῶν προεστὼς, ὁ τὴν πρὸς Ἄρειον μάχην ἀγωνισάμενος, τὸν ἐνθάδε βίον ἀπέλειπεν, εἰκοσιτρία μὲν ἔτη κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν διατρίψας, ἐνενήκοντα καὶ ὀκτὼ δὲ ἔτη τὰ πάντα βιοὺς, οὐδένα εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον χειροτονήσας· ἐνετείλατο δὲ τοῖς καθήκουσιν ἑλέσθαι δυοῖν τὸν ἕτερον, ὧν αὐτὸς ὀνομάσειεν· καὶ εἰ μὲν βούλοιντο διδασκαλικὸν ἐν ταυτῷ καὶ βίου χρηστοῦ μαρτυρούμενον, Παῦλον τὸν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα Πρεσβύτερον, ἄνδρα νέον
D μὲν τὴν ἡλικίαν, προβεβηκότα δὲ ταῖς φρεσίν· εἰ δὲ μόνον ἐκ τοῦ προσχήματος τῆς εὐλαβείας δεικνύμενον, αἱρεῖσθαι (*b*) Μακεδόνιον, Διάκονον τυγχάνοντα μὲν ἤδη πάλαι τῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἡλικίᾳ δὲ γέροντα· ἐκ τούτου μείζων φιλονεικία περὶ χειροτονίας γίνεται Ἐπισκόπου, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν διετάραττεν· ἐπεὶ γὰρ ὁ λαὸς δύο διετέτμητο μέρη· τῶν μὲν προσκειμένων τῷ Ἀρειανῷ δόγματι· τῶν δὲ φρονούντων καθὰ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ὥρισε· καὶ ἕως μὲν Ἀλέξανδρος περιῆν, κατεκράτουν οἱ φρονοῦντες τὸ Ὁμοούσιον, τῶν ἀρειανιζόντων διακρινομένων, καὶ ὁσημέραι διαπληκτιζομένων περὶ τοῦ δόγματος· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος τετελευτήκει, ἀμφήριστος ἡ
E τοῦ λαοῦ μάχη καθίστατο· διὸ οἱ μὲν τοῦ Ὁμοουσίου τὴν πίστιν φυλάττοντες, Παῦλον εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν προ-

(*a*) Ἀλέξανδρος. Errat hic Socrates, & quotquot eum ſecuti ſunt, qui Alexandri Conſtantinopolitani obitum referunt Conſulatu Acindyni, & Proculi, anno Chriſti 340. Ego vero in lib. 2. obſervationum Eccleſiaſticarum, certiſſimis argumentis demonſtravi, Alexandrum Epiſcopum CP. obiiſſe Principatu Conſtantini, eique Paulum ſucceſſiſſe, eodem Conſtantino adhuc regnante. Certe Baronius, qui Alexandri obitum conſignat anno Chriſti 340. manifeſtiſſime ſecum ipſe pugnat. Synodum enim Epiſcoporum Ægypti, quæ ad refutandas Euſebianorum in Athanaſium calumnias collecta eſt, factam eſſe dicit anno 339. natalis Dominici. Atqui Epiſcopi illi in epiſtola ſua Synodica diſerte teſtantur, Euſebium jamtum relicta Nicomedia ad Conſtantinopolitanam ſedem tranſiliiſſe. Verba ipſius epiſtolæ nihil attinet hic referre, cum a Baronio ipſo prolata ſint ad annum Chriſti 340. Quod ſi Euſebius anno Chriſti 339. Conſtantinopolitanam ſedem jam obtinebat, ante hunc annum Alexander obierit, neceſſe eſt.

(*b*) Μακεδόνιον Διάκονον. Hic poſtea ſub Paulo Conſtantinopolitano Epiſcopo ad Presbyterii gradum promotus, Epiſcopum ſuum accuſavit, ut ſcribit Athanaſius in epiſtola ad Solitarios.

(*c*) ἐν

προχειρίζονται· οἱ δὲ Ἀρειανίζοντες, Μακεδόνιον ἔσπευδον· καὶ (c) ἐν μὲν τῇ Εἰρήνης ἐπωνύμῳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐχομένῃ τῆς νῦν μεγάλης καὶ Σοφίας ὀνομαζομένῃ, χειροτονεῖται Παῦλος, ἐφ᾽ οὗ καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ ἀπελθόντος ψῆφος ἐδόκει κρατεῖν.

A conferebant. Et in Ecclesia quidem, quæ dicitur Irene, & contigua est ei, quæ nunc Magna, & Sophiæ vocatur Ecclesia, Paulus Episcopus ordinatur: in quo sane videbatur mortui Alexandri valuisse suffragium.

(c) ἐν μὲν τῇ τῆς εἰρήνης ἐπωνύμῳ Ἐκκλησίᾳ. Duæ fuerunt hujus nominis Ecclesiæ in urbe Constantinopolitana, altera vetus, altera nova, ut scribitur in vita Pauli Constantinopolitani Episcopi, quam refert Photius in Bibliotheca: καὶ χειροτονεῖται ὁ Παῦλος Ἐπίσκοπος ἐν τῇ τῆς ἁγίας εἰρήνης ἐπωνύμῳ Ἐκκλησίᾳ· ἣν ὁ χρόνος ἀντιδιαστέλλων τῆς νέας, ἔδωκε καλεῖσθαι παλαιάν. Porro vetus Ecclesia Irene, contigua erat magnæ Ecclesiæ, quæ Sophia postea appellata est: nec separatos habebat clericos: sed clerici magnæ Ecclesiæ per vices in ea Ecclesia ministrabant. Docet id Imperator Justinianus in Novella tertia: ἣν δὲ ὁ προσκυνητὸς οἶκος τῆς ἁγίας εἰρήνης ὁ τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ συνημμένος, &c. In veteri descriptione Constantinopolis, quæ notitiæ Imperii Romani præfixa est, hæc Ecclesia vocat r. antiqua, & in secunda regione ponitur una cum Ecclesia magna. In septima autem regione recensetur Irene, nova scilicet. Antiquæ Irenes meminit Socrates in libro primo, ubi mortem Arii describit. Dicitur autem ἁγίας εἰρήνης, eodem modo, quo ἁγίας σοφίας, non quod Virgo, aut Martyr fuerit eo nomine appellata.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος Παῦλον τὸν προβληθέντα Ἐπίσκοπον ἐκβάλλει· Εὐσεβίῳ δὲ, ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταπεμφθέντι, τὴν Ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως ἐνεχείρισεν.

Μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ ἐπιστὰς ὁ Βασιλεὺς τῇ Κωνσταντίνου πόλει, πρὸς ὀργὴν ἐκκάεται ἐπὶ τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ· (a) καὶ καθίσας συνέδριον τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων Ἐπισκόπων τὸν μὲν Παῦλον σχολάζειν ἐποίησεν· Εὐσέβιον δὲ (b) ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταστήσας, τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπον ἀναδείκνυσι· καὶ ὁ μὲν Βασιλεὺς ταῦτα πράξας, ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν. C

CAPUT VII.

Qualiter Constantius Imp. Paulum Episcopatu ejecerit, & Eusebio ab urbe Nicomedia evocato Episcopatum CP. tradiderit.

Imperator vero non multo post Constantinopolim ingressus ob illam ordinationem gravissima exarsit ira. Collectoque Arianorum Antistitum Concilio, Paulo quidem Episcopatum ademit: Eusebium vero ab urbe Nicomedia translatum, Constantinopoleos Episcopum designavit. His ita gestis Imperator Antiochiam profectus est.

(a) Καὶ καθίσας συνέδριον, &c. In codice Leonis Allatii scriptum est, καὶ καθίσας, quod non displicet. Ita certe legitur apud Sozomenum in lib. 3. cap. 4.

(b) ἐκ τῆς νικομηδείας μεταστήσας. Codex Allatii quædam hic verba interserit hoc modo: ἐκ τῆς νικομηδείας κατὰ περιδρομὴν αὐτοῦ μεταστήσας, τῆς μεγαλοπόλεως Ἐπίσκοπον ἀναδείκνυσι. Id est: *per ambitum ipsius Eusebii*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ὡς Εὐσέβιος ἑτέραν Σύνοδον ποιησάμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἑτέραν ἔκθεσιν πίστεως ὑπαγορευθῆναι ἐποίησε.

Εὐσέβιος δὲ οὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάζειν ἐβούλετο· ἀλλὰ, τὸ τοῦ λόγου, πάντα λίθον ἐκίνει, ὅπως ἂν προέθετο κατεργάσηται. κατασκευάζει οὖν Σύνοδον D Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας γενέσθαι, προφάσει μὲν τῶν ἐγκαινίων τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τῶν Αὐγούστων κατασκευάζειν ἤρξατο· μετὰ τὴν τελευτὴν δὲ αὐτοῦ, ὁ υἱὸς Κωνστάντιος δεκάτῳ ἔτει ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως συνετέλεσεν· τὸ δὲ ἀληθὲς, ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσει τῆς ὁμουσίου πίστεως· ἐν ταύτῃ δὲ τῇ Συνόδῳ, συνῆλθον ἐκ διαφόρων πόλεων Ἐπίσκοποι ἐννενήκοντα· Μάξιμος μέντοι ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος, ὃς Μακάριον διεδέξατο, οὐ παρεγένετο ἐν αὐτῇ, ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη συναρπαγεὶς, (a) καὶ τῇ καθαιρέσει ὑπογράψας Ἀθανασίου· ἀλλὰ μὲν οὐδὲ Ἰούλιος παρῆν, ὁ τῆς μεγίστης Ῥώμης Ἐπίσκοπος· οὐδὲ μὲν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀπεστάλκει τινά· (b) καίτοι κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ E

CAPUT VIII.

Quomodo Eusebius collecta iterum Antiochiæ Synodo, alteram fidei formulam promulgavit.

Eusebius autem nullo pacto conquiescere poterat: sed omnem, ut est in proverbio, movebat lapidem, ut id, quod proposuerat, efficeret. Concilium igitur Antiochiæ in Syria curat congregari, prætextu quidem dedicandæ Ecclesiæ, quam Augustorum pater Constantinus ædificare cœperat: post ejus autem obitum Constantius filius, decimo post anno quam jacta fuerant fundamenta, absolverat: reipsa vero, ut consubstantialis fidem everteret, ac profligaret. In hoc Concilio ex diversis civitatibus convenerunt Episcopi numero nonaginta. Maximus tamen Hierosolymorum Episcopus, qui Macario successerat, non interfuit: id scilicet animo reputans, deceptum se prius fuisse, & per fraudem inductum, ut depositioni Athanasii subscriberet. Sed neque Julius interfuit Romanæ urbis Episcopus, nec quemquam eo misit, qui locum suum impleret: cum tamen Ecclesiastica

(a) καὶ τῇ καθαιρέσει. Delenda videtur particula καὶ, totusque locus uno tenore ita legendus. ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη συναρπαγεὶς, τῇ καθαιρέσει ὑπογράψας Ἀθανασίου. Id est: *Reputans, circumventum se fuisse, ut Athanasii depositioni subscriberet*. Maximus enim Hierosolymorum Episcopus in Concilio Tyri, una cum Paulo, & reliquis depositioni Athanasii subscripserat. Cujus facti cum ipsum pœniteret, Antiocheno Concilio interesse postea recusavit, ut scribit Sozomenus in libro tertio, cap. 6. sub finem. At Musculus, & Christophorsonus in hoc Socratis loco nihil viderunt.

(b) καίτοι κανόνος Ἐκκλησιαστικοῦ κελεύοντος. Regulæ Ecclesiasticæ in duplici sunt differentia. Aliæ enim uni duntaxat Ecclesiæ, aut provinciæ conditæ sunt. Aliæ ad universalem Ecclesiam spectant. Prioris generis regulæ, cujusmodi sunt Canones pœnitentiales Dionysii Alexandrini, Petri, Basilii, & aliorum, absque consensu Episcopi Romani promulgari possunt ab Episcopo cujusque regionis, præsertim si is Episcopus alteri Patriarchæ subjectus sit. Posterioris vero generis regulæ nullam vim habent, nisi consensus accesserit Episcopi Romani. Hic enim primatum obtinet universalis Ecclesiæ, ut lo-

SÆC. IV. stica regula vetet, ne absque consensu Romani Pontificis quidquam in Ecclesia decernatur. Congregatur itaque Synodus Antiochiæ, præsente ipso Imperatore Constantio, Consulatu Marcellini, & Probini, anno quinto post obitum Constantini patris Augustorum. Præsidebat eo tempore Antiochenæ Ecclesiæ Flacillus, qui Euphronio successerat. Igitur Eusebiani ante omnia Athanasium calumniari studuerunt: primum quidem, quod contra regulam, quam ipsi tum primum constituerunt, Episcopatus sui locum absque decreto communis Episcoporum Concilii recuperasset. Quippe ab exilio reversus, suopte nutu, atque arbitrio Ecclesiam occupaverat. Deinde quod sub ingressu ejus orto tumultu, multi in seditione occubuissent; & quod alii quidem verberibus ab illo affecti fuissent; alii in judicium adducti. Sed & illa, quæ in urbe Tyro adversus Athanasium gesta fuerant, in medium protulere.

A στασιϰοῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης, τὰς Ἐκκλησίας κανονίζειν· συγκροτεῖται οὖν αὕτη ἡ Σύνοδος ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ, παρουσίᾳ Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως, (c) ἐν ὑπατείᾳ Μαρκέλλου καὶ Προβίνου· (d) ἦν δὲ πέμπτον ἔτος τοῦτο ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ τῶν Αὐγούστων πατρὸς Κωνσταντίνου· προειστήκει δὲ τότε τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας (e) Πλάκιτος, διαδεξάμενος Εὐφρόνιον· οἱ περὶ Εὐσέβιον οὖν, ἔργον τίθενται προηγουμένως Ἀθανάσιον διαβάλλειν, πρῶτον μὲν ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα, ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε, ὅτι μὴ γνώμῃ κοινοῦ συνεδρίου τῶν Ἐπισκόπων, τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἀνέλαβεν· ἐπανελθὼν γὰρ ἀπὸ τῆς
B ἐξορίας, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσεπήδησε· καὶ ὅτι ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ταραχῆς γενομένης· (f) πολλοὶ ἐν τῇ στάσει ἀπέθανον· καὶ ὡς τινῶν αἰκισθέντων ὑπὸ Ἀθανασίου, τινῶν δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Τύρῳ πεπραγμένα κατὰ Ἀθανασίου εἰς μέσον ἦγον.

ut loquitur Ferrandus in epistola ad Anatolium. Ad quem de omnibus majoris momenti negotiis reliqui Episcopi referre debent. Itaque Ferrandus in supradicta epistola non dubitavit asserere, universalia Concilia Episcopi Romani consensu firmari oportere. Sic enim ait; *Universalia Concilia, præcipue illa, quibus Ecclesiæ Romanæ consensus accessit, secundæ auctoritatis locum post canonicos libros tenent*. Et aliquanto post de universalibus Conciliis loquens, neminem ait cogi illis subscribere, præter eos, qui Concilio interfuerunt: *Sufficere enim judicatur ad plenam confirmationem, si perducta in notitiam totius Ecclesiæ, nullum offendiculum moveant, vel scandalum fratribus: sed Apostolicæ fidei convenire firmentur, Apostolicæ sedis roborata consensu*. Idem confirmat Ammianus Marcellinus in libro 15. ubi de Athanasio loquens, qui synodali sententia depositus fuerat, ait Constantium Imperatorem, quamvis ea sententia executioni jam mandata fuisset, tamen omnibus modis studuisse, ut decretum illud auctoritate quoque potiore Romanæ urbis Episcopi confirmaretur.

(c) ἐν ὑπατείᾳ μαρκέλλου καὶ προβίνου. Athanasius in libro de Synodis hujus Concilii tempus his notis designat: ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς ἐγκαινίοις Ἐπίσκοποι ἐννενήκοντα, ὑπατείᾳ Μαρκελλίνου καὶ προβίνου ἰνδικτιῶνος ιδ. ἐκεῖ ὄντος Κωνσταντίου ἀσεβεστάτου. *Fuere autem, qui tempore Encæniorum convenerant, numero nonaginta, Consulibus Marcellino, & Probino, Indictione decima quarta, præsente ibidem impiissimo Constantio*.

(d) ἦν δὲ πέμπτον ἔτος, &c. Marcellino, & Probino Coss. die undecimo Kalendas Junias, completus est annus quartus ab obitu Constantini. Post hunc igitur diem collecta est Synodus Antiochena, si verum est, quod ait Socrates, eam collectam fuisse anno quinto ab obitu Constantini.

(e) Πλάκιτος. Rectius scribitur hoc nomen in versione
C Epiphanii Scholastici: *Præsidebat nunc Ecclesiæ Antiochenæ Flacillus successor Euphronii*. Nec aliter dicitur in epistola Julii Papæ ad Episcopos, qui Antiochiæ in hac Synodo congregati fuerant. Sic enim habet inscriptio: Δανίῳ, Φλακίλλῳ, &c. Idem antea Concilio Tyri interfuerat, & cum Arianis adversus Athanasium conspiraverat, ut docet Epistola Episcoporum Ægypti ad Dionysium Comitem, quam refert Athanasius in defensione secunda adversus Arianos. Eidem Flacillo Eusebius Cæsariensis libros suos contra Marcellum nuncupavit. Pro Flacillo tamen fere ubique Placitus scribitur. Nisi quod in sequenti capite codex Allatii scriptum habet, ὑπὸ Φλακίλλου.

(f) πολλοὶ ἐν τῇ στάσει ἀπέθανον. Has Eusebianorum calumnias egregie refutant Episcopi Ægypti in epistola Synodica, quam refert Athanasius in defensione secunda adversus Arianos.

CAPUT IX.

De Eusebio Emiseno.

HUjusmodi tum concinnatis calumniis, Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopum designant, primo quidem Eusebium cognomento Emisenum. Quisnam porro iste fuerit, docet Georgius Laodicææ Episcopus, qui Concilio huic etiam interfuit. Nam in libro, quem de ejus vita conscripsit, ait, illum ex viris nobilissimis Edessæ in Mesopotamia generis sui originem duxisse: & a puero sacris literis institutum, Græcas postea disciplinas a quodam magistro, qui tunc temporis Edessæ degebat, percepisse: tandem vero Sacrorum Voluminum expositionem ex Patrophilo hausisse, atque Eusebio: quorum hic Cæsariensem, ille Scytopolitanam regebat Ecclesiam. Post hæc cum Antiochiam venisset, contigit, ut Eustathius a Cyro Berœensi accusatus tanquam Sabelliani dogmatis assertor, deponeretur. Quare Eusebius cum Euphronio, qui Eustathio succes-

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θʹ.

Περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμισηνοῦ.

ΕΠὶ τούτοις τότε τῆς διαβολῆς γενομένης, προχειρίζονται τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, πρῶτον μὲν Εὐσέβιον τὸν ἐπικληθέντα ἐμισηνόν· τίς δὲ οὗτος ἦν διδάσκει Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, ὃς τότε παρῆν ἐν τῇ Συνόδῳ· φησὶ γὰρ ἐν τῷ εἰς αὐτὸν πεπονημένῳ βιβλίῳ, ὡς εἴη Εὐσέβιος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐδέσης καταγόμενος· ἐκ νέας τε ἡλικίας (a) τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα· εἶτα τὰ ἑλλήνων παιδευθεὶς παρὰ τῷ τηνικαῦτα τῇ ἐδέσῃ ἐπιδημήσαντι παιδευτῇ,
E τέλος ὑπὸ Πατροφίλου καὶ Εὐσεβίου τὰ ἱερὰ ἡρμηνεύθη βιβλία· ὧν ὁ μὲν τῆς ἐν Καισαρείᾳ, ὁ δὲ τῆς Σκυθοπόλει προΐστατο Ἐκκλησίας· μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιδομήσαντος αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχείᾳ, συνέβη Εὐστάθιον ὑπὸ Κύρου κατηγορηθέντα τοῦ Βεροίεως καθαιρεθῆναι ὡς Σαβελλίζοντα· εἶτα αὖθις τὸν Εὐσέβιον συνεῖναι Εὐφρονίῳ τῷ διαδεξαμένῳ Εὐστάθιον

(a) τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα. Hunc Socratis locum explicat Sozomenus in libro 3. cap. 6. de Eusebio Emiseno ita scribit; ἐκ νέου δὲ κατὰ πάτριον ἔθος τοὺς ἱεροὺς ἐκμαθὼν λόγους, &c. Pueri igitur Edessenorum Sacræ Scripturæ libros memoriter ediscebant ex more, institutoque majorum. Sane Edessenos ardentissimos fuisse cultores Christianæ religionis, testantur Scriptores Ecclesiastici.

(a) εἰς

A θιον· φεύγοντα τε τὴν ἱερωσύνην, καταλαβεῖν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κἀκεῖ μαθεῖν τὰ φιλόσοφα· ἐπανελθόντα τε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, Πλακίτῳ τῷ μετὰ Εὐφρόνιον συνεῖναι, ὑπό τε Εὐσεβίου Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπισκόπου προβληθῆναι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας Ἐπισκοπήν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν μηκέτι ὁρμῆσαι, διὰ τὸ σφόδρα ὑπὸ τοῦ τῶν Ἀλεξανδρέων λαοῦ ἀγαπᾶσθαι Ἀθανάσιον πεμφθῆναι δὲ εἰς τὴν Ἐμισηνῶν πόλιν· διαστασιασάντων δὲ τῶν Ἐμισηνῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ αὐτοῦ· ἐλοιδορεῖτο γὰρ, ὡς μαθηματικὴν ἀσκούμενος, φυγῇ χρῆται καὶ ἄπεισιν εἰς Λαοδίκειαν πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ πολλὰ εἰπόντα Γεώργιον· οὗτος δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καταστήσας, B παρεσκεύασεν αὖθις ὑπὸ Πλακίτου, καὶ Ναρκίσσου καταχθῆναι εἰς τὴν Ἔμισαν· πάλιν τε μέμψιν ὑπομεῖναι, ὡς τὰ Σαβελλίου φρονοῦντα αὐτόν· καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, πλατύτερον διεξῆλθεν ὁ Γεώργιος· τελευταῖον δὲ ἐπάγει ὅτι καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτὸν ἐπ' τοὺς Βαρβάρους ἀπιὼν ἐπῆγε, καὶ ὅτι τεράστια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐγένετο· τὰ μὲν δὲ Γεωργίῳ εἰρημένα περὶ τοῦ Ἐμισηνοῦ Εὐσεβίου, ἐπὶ τοσοῦτον λελέχθω μοι.

A ceſſerat, deinceps dixit. Poſtea cum ſacerdotium ei deferretur, honoris ejus vitandi cauſa Alexandriam ſe contulit, atque illic Philoſophiæ operam dedit. Hinc reverſus Antiochiam, cum Flacillo Euphronii ſucceſſore familiariter verſatus eſt: tandemque ab Euſebio Conſtantinopoleos Epiſcopo ad Alexandrinæ urbis ſacerdotium eſt promotus. Eo tamen profectus non eſt, propterea quod Athanaſius a populo Alexandrino plurimum diligeretur. Miſſus eſt itaque Emiſam. Sed cum Emiſeni in ejus ordinatione ſeditionem excitaviſſent: probris enim ac conviciis appetebatur, quaſi mathematicarum artium ſtudioſus: inde fugiens Laodiceam ſe contulit B ad Georgium, hunc ipſum, qui de illo tam multa prædicavit. Hic cum Antiochiam illum perduxiſſet, ut a Flaccillo, & Narciſſo Emiſam denuo reduceretur, effecit. Poſtea vero iterum in crimen vocatus eſt, quaſi idem cum Sabellio ſentiret. Ac de ejus quidem ordinatione Georgius fuſius ſcribit. Ad extremum vero ſubjungit, Imperatorem cum adverſus Barbaros proficiſceretur, illum una ſecum abduxiſſe, & prodigia quædam ab illo eſſe perpetrata. Verum de his, quæ Georgius de Euſebio Emiſeno commemoravit, hactenus a me dictum eſto.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

C

Ὡς οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες Ἐπίσκοποι, διὰ τὸ παραιτήσασθαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν Εὐσέβιον τὸν Ἐμισηνὸν, Γρηγόριον χειροτονήσαντες, τὴν τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως φράσιν ἐπεποίησαν.

ΤΟτε δὲ τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ προβληθέντος, καὶ δεδοικότος τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἄφιξιν προχειρίζονται Γρηγόριον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας Ἐπισκοπήν· καὶ τοῦτο κατεργασάμενοι, μεταποιοῦσι, τὴν πίστιν (a) οὐδὲν μὲν τῶν ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι· (b) τὸ δὲ ἀληθές, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ παρατροπῇ, τῆς ὁμοουσίου πίστεως, διὰ τοῦ συνεχεῖς ποιεῖσθαι Συνόδους, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπαγορεύειν τὸν ὅρον τῆς πίστεως, (c) ὥστε D κατὰ βραχὺ εἰς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν παρατρέψωσι· ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἐγένετο προϊόντος τοῦ λόγου δηλώσομεν· ἡ δὲ ὑπαγορευθεῖσα περὶ τῆς πίστεως ἐπιστολὴ, ἐστιν ἥδε· Ἡμεῖς οὔτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόναμεν· πῶς γὰρ Ἐπίσκοποι ὄντες, ἀκολουθήσομεν Πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλλην τινα πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκτεθεῖσαν ἐδεξάμεθα· ἀλλὰ ἡμεῖς ἐξετασταὶ καὶ δοκιμασταὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ γενόμενοι, (d) μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα ἤπερ ἠκολουθήσαμεν· καὶ γνώσεσθε ἀπὸ τῶν λεγομένων

CAPUT X.

Quomodo Epiſcopi Antiochiæ congregati, cum Euſebius Emiſenus Epiſcopatum Alexandriæ recuſaſſet, Gregorium ordinarint, & Nicænæ fidei verba immutaverint.

TUnc vero cum Euſebius, cui Alexandrinus Epiſcopatus ab Epiſcopis Antiochiæ congregatis delatus fuerat, Alexandriam ire detrectaret, Gregorium Alexandriæ Epiſcopum deſignarunt. His ita geſtis interpolaverunt fidem: nihil quidem reprehendentes eorum, quæ apud Nicæam decreta fuerant; revera tamen id agentes, ut conſubſtantialis fides ſubverteretur: dum exemplum aliis præbent crebras aſſidue cogendi Synodos, & formulam fidei aliam ſubinde, atque aliam promulgandi, ut paulatim in Arianam opinionem omnes abducerentur. Porro qua ratione hæc ab illis geſta ſint, in ipſo narrationis progreſſu docebimus. Epiſtola vero de fide ab illis edita ſic habet. Nos nec Arii ſectatores unquam fuimus. Quo enim modo cum Epiſcopi ſimus, Presbyterum ſectaremur? Nec aliam ullam fidem, quam quæ ab initio edita eſt, amplexi ſumus. Sed ad fidem illius probandam, atque examinandam judices conſtituti, ſuſcepimus illum potius, quam ſecuti ſumus. Idque ex iis, quæ dicentur, facile cognoſce-

E

(a) οὐδὲν μὲν τῶν ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι. In codice Leonis Allatii legitur: οὐδὲν μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι, quod ferri poteſt. Vulgatam tamen ſcripturam tuetur Epiphanius, & auctor vitæ Pauli Conſtantinopolitani, qui pleraque ex Socrate deſcripſit.

(b) τὸ δὲ ἀληθὲς ἐπὶ καθαιρέσει, &c. Horum loco Codex Allatii hæc habet: ἀρχὴν δὲ παρεσχηκότες ὑποθέσεως, τοῦ συνεχεῖς συνόδους ποιεῖσθαι. Atque ita legerat Epiphanius Scholaſticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit; *Nihil quidem culpantes Nicæni Concilii: ſed principium præbentes, ut frequentibus Conciliis, alia ſubinde mutantes, & recitantes, efficerent, ut definitio fidei paulatim in Arianam veſaniam relaberetur.* Auctor vero vitæ Pauli Conſtantinopolitani hunc locum paulo aliter interpolavit.

(c) ὥστε κατὰ βραχύ. In Codice Allatii deeſt ὥστε. Totuſque locus ita legitur: κατὰ βραχὺ τὸ εἰς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν ἐκπεσεῖν. Quam lectionem ſecutus eſt Epiphanius Scholaſticus, ut videre eſt in verſione, quam ſupra retulimus.

(d) μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα. Hæc quomodo intelligenda ſint, monui in libro 2. obſervationum Eccleſiaſticarum. Non enim ipſum hæreſiarchen Arium in Synodo Hieroſolymitana ſuſceptum eſſe, putandum eſt, ſed ejus duntaxat aſſeclas. Arius enim ipſe diu antea e vivis abierat. Quod ſi quis hæc verba Epiſcoporum Antiocheni Concilii de ipſo Ario accipienda eſſe contenderit, tum ego non Hieroſolymitanam Synodum hic intelligi dicam, ſed aliam vetuſtiorem, quæ Arium in communionem ſuſceperit. Jam enim ante Synodum Hieroſolymitanam id fecerant Euſebiani, teſte Athanaſio in libro de Synodis, haud procul ab initio.

SÆC. IV. ſcetis. Didicimus enim ab initio credere in unum Deum, omnium tam intelligibilium, quam ſenſibilium opificem, & conſervatorem; & in unum filium Dei unigenitum, ante omnia ſæcula ſubſiſtentem, manentemque cum patre, qui ipſum genuit: per quem omnia facta ſunt, viſibilia, & inviſibilia: Qui noviſſimis diebus juxta voluntatem Patris deſcendit; & carnem ex ſancta Virgine ſuſcepit: & poſtea quam Patris ſui voluntatem omni ex parte implevisset, paſſus eſt, & reſurrexit, & ad cœlum reverſus, ſedet ad dexteram Patris. Qui venturus eſt, ut judicet vivos, ac mortuos: & Rex, ac Deus permanet in æternum. Credimus etiam in Spiritum Sanctum. Et ſi hoc quoque adjiciendum eſt, credimus carnis reſurrectionem, & vitam æternam. Hæc cum in prima ſcripſiſſent epiſtola, ad omnes ſingularum urbium Epiſcopos tranſmiſerunt. Verum poſt hæc cum aliquandiu Antiochiæ ſubſtitiſſent, quaſi priorem damnantes epiſtolam, aliam denuo conſcripſerunt his verbis.

Alia fidei expoſitio.

Credimus juxta Evangelicam, & Apoſtolicam traditionem in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium rerum opificem, & fabricatorem: & in unum Dominum Jeſum Chriſtum, filium ejus unigenitum Deum, per quem omnia facta ſunt: genitum ex patre ante omnia ſæcula, Deum ex Deo, totum ex toto, ſolum ex ſolo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, verbum vivum, ſapientiam, vitam, lucem veram, viam veritatis, reſurrectionem, paſtorem, januam; nec mutationi obnoxium, nec converſioni: paternæ divinitatis, ſubſtantiæ, poteſtatis, conſilii, & gloriæ expreſſam undequaque imaginem; primogenitum omnis creaturæ; qui erat in principio apud Deum, Deus verbum, ſicut dicitur in Evangelio: & Deus erat verbum, per quem omnia facta ſunt, & in quo omnia ſubſiſtunt. Qui noviſſimis temporibus deſcendit e cœlo, & natus eſt ex Virgine ſecundum ſcripturas: & homo factus, mediator Dei, & hominum, & Apoſtolus fidei noſtræ, & princeps vitæ, quemadmodum ipſe dicit: Deſcendi de cœlo, non ut facerem voluntatem meam, ſed voluntatem ejus, qui miſit me. Qui paſſus eſt pro nobis, & reſurrexit tertio poſt die, & aſcendit in cœlum, ſedetque ad dexteram Patris. Et iterum venturus eſt cum gloria, ac poteſtate, ut judicet vivos, ac mortuos. Et in Spiritum ſanctum, qui credentibus donatur ad conſolationem, & ſanctificationem, & ad conſummationem, ſicut & Dominus noſter Jeſus Chriſtus præcepit Diſcipulis ſuis, dicens: Ite, & docete omnes gentes, baptizantes cunctos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Patris inquam vere Patris: & Filii vere Filii; & Spiritus ſancti revera Spiritus ſancti; ita ut hæc vocabula non ſint nuda, & ſine re vocabula; ſed quæ accurate exprimant propriam uniuſcujuſque perſonam, ordinem, ac gloriam. Adeo ut perſonis quidem tres ſint, conſenſu autem unus. Hanc igitur tenentes fidem coram Deo, & co-

A νων· μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἕνα τὸν τῶν ὅλων Θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν· καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἀνειληφότα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βουλὴν συνεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι, καὶ ἠγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι· καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ διαμένοντα Βασιλέα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ B ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου· ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ γράψαντες, τοῖς κατὰ πόλιν ἔπεμπον· ἐπιμείναντες δὲ μικρὸν ἐν τῇ Αντιοχείᾳ, καὶ ὥσπερ καταγνόντες ταύτης, αὖθις ἑτέραν ὑπαγορεύουσιν ἐν τοῖς δε τοῖς ῥήμασι.

Αλλη ἔκθεσις.

Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ Εὐαγγελικῇ καὶ Ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Θεὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν γεννηθέντα πρὸ πάντων C τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, Βασιλέα ἐκ Βασιλέως, Κύριον ἀπὸ Κυρίου· λόγον ζῶντα, σοφίαν, ζωὴν, φῶς ἀληθινὸν, ὁδὸν ἀληθείας, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν. ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον. τῆς θεότητος, οὐσίας τε καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα· τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως· τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, λόγον Θεὸν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ Παρθένου κατὰ D τὰς γραφάς· καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὥς φησι, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με· τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα ὑπὲρ ἡμῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός· καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγιασμὸν, καὶ εἰς τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι διδόμενον· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζον- E τες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δῆλον ὅτι Πατρὸς ἀληθινῶς ὄντος Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ ἀληθινῶς Υἱοῦ ὄντος, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἀληθῶς ὄντος Πνεύματος ἁγίου· τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς οὐ δὲ ἀργῶν κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ δόξαν καὶ τάξιν· ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία· τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν· (e) ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Χρι-

(e) ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν. Poſt hæc verba apud Athanaſium in libro de Synodis, ubi hæc formula fidei refertur, adduntur iſta, καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντες, quæ certe omitti non debent. Sane Hilarius in libro de Synodis, ubi hanc formulam latine interpretatur, eadem habet verba.

(f) πρὸ

Χριςῦ, πᾶσαν αἱρετικὴν ἀναθεματίζομεν κακοδοξίαν· καὶ εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίςιν διδάσκει λέγων, ἢ καιρὸν ἢ αἰῶνα εἶναι ἢ γεγονέναι, (*f*) πρὸ τοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔςω· καὶ εἴ τις λέγει τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἢ γέννημα ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδεδώκασι (*g*) τῶν προειρημένων ἕκαςα· ἢ εἴ τις ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔςω· ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις, ὑπό τε τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποςόλων, (*h*) ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφανῶς, καὶ πιςεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν· τοιαῦται μὲν αἱ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε συνελθόντων περὶ τῆς πίςεως ἐκθέσεις ἐγένοντο· αἷς καὶ Γρηγόριος μήπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβὰς, ὡς Ἐπίσκοπος αὐτῆς καθυπέγραψε· καὶ ἡ μὲν ἐκεῖ τότε γενομένη Σύνοδος ταῦτα πράξασα, καὶ ἄλλα τινὰ νομοθετήσασα διελύθη· ἐν δὲ τῷ χρόνῳ καὶ τὰ δημόσια πράγματα συνέβη ταράττεσθαι· ἔθνος οἱ φράγκοι καλοῦνται, τοῖς περὶ Γαλλίαν κατέτρεχον Ῥωμαίοις· ἐν ταυτῷ δὲ, καὶ σεισμοὶ μέγιςοι ἐν τῇ ἑῴᾳ ἐγένοντο· (*i*) μάλιςα δὲ ἡ Ἀντιόχεια ἐπὶ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐσείετο.

A coram Christo, omnem hæreticorum dogmatum perversitatem anathemate damnamus. Et si quis contra sanam, rectamque scripturarum fidem docuerit, tempus, aut sæculum esse, vel fuisse, priusquam filius gigneretur, anathema esto. Si quis dixerit filium creaturam, tanquam unam ex creaturis; vel germen, tanquam unum ex germinibus; & non singula protulerit, sicut sacræ scripturæ tradiderunt; aut si quis aliud docuerit, vel evangelizaverit præter id, quod accepimus, anathema esto. Nos enim cunctis, quæ in divinis scripturis tum a Prophetis, tum ab Apostolis tradita sunt, vere, & religiose credimus, atque insistimus. Hujusmodi sunt fidei expo- B sitiones ab Episcopis, qui tum Antiochiæ convenerant, promulgatæ: quibus etiam Gregorius, licet Alexandriam nondum ingressus esset, tamen ut Episcopus Alexandriæ, subscripsit. Et Synodus quidem illic tunc temporis congregata, his rebus gestis, & quibusdam præterea regulis constitutis, discessit. Eodem vero tempore contigit, ut respublica etiam turbaretur. Nam Francorum gens in Gallias irruptione facta Romanorum agros vastavit. In Orientis vero partibus per idem tempus gravissimi terræ motus fuere; ac præcipue Antiochiæ, quæ anno integro continuis terræ motibus concussa est.

(*f*) πρὸ τοῦτο υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Hunc locum correxi ex codice Florentino, in quo scriptum est. πρὸ τοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Subaudiendum autem est verbum γεγονέναι, quod præcessit. Sed nostra lectio magis placet, quippe quæ propius accedat ad sensum Arianorum, qui Filium Dei factum esse dicebant.

(*g*) τῶν προειρημένων ἕκαςα. Codex Leonis Allatii scriptum habet ἕκαςον. Athanasius vero in libro de Synodis habet, ἕκαςον ἀφ' ἑκάςου, quod non intelligo.

(*h*) ἀληθινῶς καὶ ἐμφανῶς. In codice Allatii, & apud Athanasium legitur, καὶ ἐμφόβως. Ita quoque legit Hila- C rius. Vertit enim, *vere, & cum timore*.

(*i*) μάλιςα δὲ ἡ Ἀντιόχεια. Immo Antiochia speciali quodam privilegio immunis fuit ab hoc terræ motu. Sic enim scribitur in optimis illis fastis Consularibus, quos sub Idatii nomine publicavit Sirmondus. *Marcellino, & Probino Coss. His Consulibus pugna facta est cum gente Francorum a Constante Augusto in Galliis. Et ipso anno terræ motus fuit ad Orientem per totum annum præter Antiochiam.* Suspicari quis possit, Socratem nostrum hos fastos legisse, nec satis intellexisse, quid sibi vellent postrema verba.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ὡς Γρηγορίου μετὰ χειρὸς ςρατιωτικῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατελθόντος, Ἀθανάσιος ἔφυγεν.

ΤΟύτων γινομένων, καὶ Γρηγόριον κατήγαγον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (*a*) Συριανός τε ὁ ςρατηγὸς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὁπλῖται ςρατιῶται, ἀριθμὸς ὄντες πεντακισχίλιοι· συνελαμβάνοντο δὲ αὐτοῖς, καὶ οἱ ἐκεῖ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες· ὅπως δὲ Ἀθανάσιος τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθούμενος, τὸ συλληφθῆναι αὐτὸν διέφυγε, λεκτέον· (*b*) ἑσπέρα μὲν ἦν· ὁ δὲ λαὸς ἐπαννύχιζε, προσδοκωμένης συνάξεως· ἧκει δὲ ὁ ςρατηγὸς, κατὰ φάλαγγα τοὺς ςρατιώτας τάξας πανταχόθεν τῆς Ἐκκλησίας· Ἀθανάσιος δὲ ἑωρακὼς τὰ γινόμενα, φροντίδα ἔθετο ὅπως ἂν λαῷ μηδαμῶς βλάβη γένηται δι' αὐτόν· καὶ προςάξας Διακόνῳ κηρύξαι εὐχὴν, αὖθις ψαλμὸν λέγεσθαι παρεσκεύασε· συμφωνίας δὲ ἐκ τῆς ψαλμῳδίας γενομένης, διὰ μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Ἐκκλησίας πάντες ἐξῄεσαν· τούτου γινο-

CAPUT XI.

Quomodo cum Gregorius militari manu stipatus Alexandriam venisset, Athanasius fugerit.

D POst hæc Syrianus dux cum quinque millibus militum armatorum Gregorium deduxit Alexandriam. Quotquot autem Ariano dogmati illic favebant, militibus sese adjunxere. Porro qua ratione Athanasius, cum Ecclesia expelleretur, manus eorum, qui comprehendere ipsum volebant, effugerit, dicendum arbitror. Jam dies vergebat in vesperam: & populus in Ecclesia pernoctabat, eo quod collecta expectaretur. Venit repente dux, & instructa militum acie Ecclesiam obsidet. Quæ cum vidisset Athanasius, operam dedit, ne populus ipsius causa damnum ullum pateretur. Mandat igitur Diacono, ut orationem populo indiceret. Statimque præcepit, ut psalmus re- E citaretur. Cum autem in recitatione psalmi suavis concentus totius multitudinis extitisset, per unam ex Ecclesiæ januis omnes egressi sunt.

(*a*) Συριανός τε ὁ ςρατηγός. Hoc loco errat Socrates, qui ea, quæ facta sunt in ἐνθρονισμῷ Georgii, confundit cum illis, quæ acta sunt in adventu Gregorii. Georgium quidem Alexandriam deduxit Syrianus, ut testatur Athanasius in epistola ad Solitarios, & in Apologetico ad Imperatorem Constantium pag. 690. & in Apologetico de fuga sua, cum Syrianus Dux ipsum persequeretur. Verum hæc diu postea contigerunt, anno scilicet Christi 356. Gregorius vero, de quo hic loquitur Socrates, deductus est Alexandriam a Balacio Duce, & Philagrio Præfecto Ægypti, ut scribit idem Athanasius in epistola ad Solitarios pag. 815. & 816. Sed eorum adventum præveniens Athanasius, Alexandria discessit, & Romam profectus est, quo Julii Papæ literis fuerat evocatus.

(*b*) ἑσπέρα μὲν ἦν. Desumsit hæc Socrates ex Athanasii Apologia de fuga sua pag. 716. circa finem. Athanasii verba sunt hæc: νὺξ μὲν γὰρ ἤδη ἦν. καὶ τοῦ λαοῦ τινὲς ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως, &c. Sed & in Apologetico ad Imperatorem Constantium manifeste indicat, hanc Syriani irruptionem noctu factam esse; non autem vespertino tempore, ut ait Socrates.

(*c*) δια-

SÆC. IV. ſunt. Quod cum fieret, milites quidem quieti ſtetere: Athanaſius vero in media pſallentium turba evaſit incolumis. Atque ita imminente periculo liberatus, Romam ſe contulit. Ac tum quidem Gregorius Alexandrinam Eccleſiam occupavit. Populus autem Alexandrinus id, quod geſtum fuerat, permoleſte ferens, Eccleſiam illam, quæ Dionyſii dicitur, incendio conſumpſit. Sed de his hactenus. Euſebius vero, cum quæcunque voluerat perfeciſſet, legationem miſit ad Julium Romanæ urbis Epiſcopum, rogans, ut cauſæ Athanaſii judex ipſe eſſe vellet, & cognitionem negotii ad ſe traheret.

A γινομένου, οἱ στρατιῶται ἀπόμαχοι ἔμενον· ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν μέσοις τοῖς ψαλμῳδοῦσιν ἀβλαβὴς διεσώζετο· τοῦτον δὲ τὸν τρόπον διεκφυγὼν, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμε· καὶ Γρηγόριος μὲν τότε τῆς Ἐκκλησίας ἐκράτησεν· ὁ Ἀλεξανδρέων λαὸς οὐκ ἀνεγκόντες τὸ γεγονὸς, τὴν καλουμένην Διονυσίου Ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν· τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων εἰρήσθω· Εὐσέβιος δὲ ὅσα ἐβούλετο κατεργασάμενος, (c) διεπρεσβεύετο πρὸς Ἰούλιον τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον, αὐτὸν κριτὴν τῶν κατὰ Ἀθανάσιον γενέσθαι παρακαλῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καλεῖν τὴν δίκην.

(c) διεπρεσβεύετο πρὸς Ἰούλιον. Hic quoque allucinatur Socrates noſter. Neque enim poſt Antiochenſe Concilium, ſed diu antea Euſebius Nicomedienſis legatos miſit ad Julium Papam, ut eum adverſus Athanaſium incitaret. Sed cum miſſi ab Athanaſio Presbyteri legatos Euſebii coram Julio Papa in omnibus conviciſſent, tandem legati Euſebii totius negotii judicium Julio detulerunt. Julius itaque juxta petitionem legatorum literas ſcripſit tum ad Athanaſium, tum ad Euſebium, & reliquos Athanaſii adverſarios, quibus eos Romam ad Eccleſiaſticum judicium evocabat. Verum hæc ante Concilium Antiochenum geſta ſunt, ut docet Athanaſius in Apologetico ſecundo adverſus Arianos pag. 739. & 741. & Julius Pa- B pa in epiſtola ad Epiſcopos, qui in Antiochenſi Concilio fuerant congregati. Quam epiſtolam ibidem refert Athanaſius. Ceterum Socratis narratio his etiam argumentis refelli poteſt. Si poſt Antiochenſe Concilium, hæc geſta eſſent, non ſolum Euſebius, ſed univerſa Synodus legationem, & literas miſiſſet ad Julium Papam. Deinde ridiculum prorſus fuiſſet, atque inverecundum, poſt rem in Concilio judicatam, & executioni mandatam, pulſo jam Athanaſio, & Gregorio in ejus locum ſubſtituto, ſcribere ad Julium, ut judex ipſe eſſe vellet, cauſamque ad judicium ſuum traheret, perinde ac ſi res in integro adhuc eſſet. Errorem Socratis ſecutus eſt Sozomenus in lib. 3. cap. 7.

C A P U T XII.

Quomodo poſt mortem Euſebii populus Conſtantinopolit. Paulum in ſedem ſuam reſtituerit, & Ariani Macedonium delegerint.

VErum Euſebio non licuit ea, quæ a Julio in cauſa Athanaſii decreta eſſent, cognoſcere. Etenim paulo poſt hanc Synodum deceſſit e vita. Quapropter populus Conſtantinopolitanus Paulum denuo in Eccleſiam introduxit. Ariani vero eodem tempore in Eccleſia, quæ ad Paulum dicitur, Macedonium ordinarunt Epiſcopum. Atque id factum eſt ab iis, qui antea quidem Euſebio cuncta turbanti operam navabant: tunc temporis vero auctoritatem omnem quaſi ſucceſſorio jure obtinebant: Theogni ſcilicet Nicæno, Mari Chalcedonio, Theodoro Heracleæ in Thracia Epiſcopo, Urſacio Singiduni in ſuperiore Mœſia, Valente Murſæ in ſuperiore Pannonia. Sed Urſacius, & Valens poſtmodum pœnitentia ducti, libellum ſatisfactionis Julio obtulerunt Epiſcopo; & doctrinæ conſubſtantialis ſubſcribentes, in communionem recepti ſunt. Tunc vero pro Ariana perfidia acriter decertantes, graviſſimos bellorum motus adverſus Eccleſias excitaverunt. Ex quibus bellis unum fuit illud, quod a Macedonio factum eſt Conſtantinopoli. Ex hoc enim inteſtino Chriſtianorum bello crebræ in civitate ortæ ſunt ſeditiones, multique earum violentia oppreſſi periere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

C Ὡς Εὐσεβίου τελευτήσαντος, ὁ ἐν Κωνσταντίνου πόλει λαὸς Παῦλον αὖθις ἐνεθρόνισε· καὶ ὡς οἱ Ἀρειανοὶ Μακεδόνιον προεβάλλοντο.

ΑΛλ' οὐκ ἔφθασε μαθεῖν Εὐσέβιος τὰ παρὰ Ἰουλίου περὶ Ἀθανασίου κριθέντα· μικρὸν γὰρ μετὰ τὴν Σύνοδον ἐπιβιοὺς, ἐτελεύτησε· διόπερ καὶ ὁ ἐν Κωνσταντίνου πόλει λαὸς, αὖθις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν Παῦλον εἰσάγουσι· κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ οἱ Ἀρειανίζοντες, (a) ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παῦλον Ἐκκλησίᾳ χειροτονοῦσι τὸν Μακεδόνιον· καὶ τοῦτο δὲ ἐποίησαν οἱ πρώην Εὐσεβίῳ τῷ πάντα κυκῶντι συμπράττοντες, τότε δὴ τὴν αὐθεντίαν διαδεξάμενοι· εἰσὶ δὲ οὗτοι, Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, D Θεόδωρος Ἡρακλείας τῆς ἐν Θρᾴκῃ, Οὐρσάκιος Σιγγιδόνος τῆς ἄνω Μυσίας, Οὐάλης Μουρσῶν τῆς ἄνω Παννονίας· Οὐρσάκιον μὲν οὖν καὶ Οὐάλης ὕστερον μεταγνόντες, βιβλίον μετανοίας τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐπιδόντες, τῇ ὁμοουσίῳ τε δόξῃ συντιθέμενοι, ἐκοινώνησαν· τότε δὲ διαπύρως τὴν Ἀρειανὴν συγκροτοῦντες θρησκείαν, οὐ τοὺς τυχόντας κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν πολέμους ἐτύρβασαν, (b) ὧν εἷς ἦν ὁ διὰ Μακεδονίου ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει γενόμενος· ὑπὸ γὰρ τοῦδε τοῦ ἐμφυλίου τῶν Χριστιανῶν πολέμου, συνεχεῖς ἐγίνοντο κατὰ τὴν πόλιν στάσεις, πολλοί τε ἐκ τῶν γινομένων συντριβέντες ἀπώλοντο.

E

(a) ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παῦλον Ἐκκλησίᾳ. Hujus Eccleſiæ mentio fit in veteri deſcriptione urbis Conſtantinopolitanæ, ubi Eccleſia Pauli dicitur, & in ſeptima regione collocatur.

(b) ὧν εἷς ἦν τῶν Μακεδονίου. Hunc locum ex codice Leonis Allatii reſtituimus, qui antea corruptiſſime legebatur.

C A P U T XIII.

De Hermogenis magiſtri militum nece, & quomodo Paulus ob eam cauſam iterum pulſus ſit Eccleſia.

HÆc cum audiſſet Imperator Conſtantius, qui tum Antiochiæ morabatur, mandavit Hermogeni Magiſtro militum, quem

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓʹ.

Περὶ τῆς Ἑρμογένους τοῦ στρατηλάτου ἀναιρέσεως. καὶ ὅπως πάλιν διὰ τοῦτο ἐξεώσθη Παῦλος τῆς Ἐκκλησίας.

ΗΛθε δὲ τὰ γινόμενα εἰς ἀκροὰς Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως, κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβοντος· ἐντέλλεται οὖν Ἑρμογένει τῷ στρατηλάτῃ

τῇ ἐπὶ τὰ Θράκια πεμπομένῳ μέρη, οὐδὲ πάρεργον ποιῆσαι, καὶ ἐξωθῆσαι τῆς Ἐκκλησίας τὸν Παῦλον· ὃς καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅλην διετάραξε, βιαζόμενος ἐκβάλλειν τὸν Ἐπίσκοπον. στάσις γὰρ εὐθὺς ἐκ τοῦ δήμου παρηκολούθει, καὶ ἕτοιμοι ἦσαν ἀμύνεσθαι· ὡς δὲ ἐπέκειτο ὁ Ἑρμογένης διὰ στρατιωτικῆς χειρὸς ἀπελάσαι τὸν Παῦλον, παροξυνθὲν τότε τὸ πλῆθος, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, ἀλογωτέρας ἐποιεῖτο κατ' αὐτοῦ τὰς ὁρμάς· καὶ ἐμπιπρῶσι μὲν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν· (a) αὐτὸν δὲ σύραντες, ἀπέκτειναν· ταῦτα δὲ πέπρακται ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων, Κωνσταντίου τὸ τρίτον καὶ Κώνσταντος τὸ δεύτερον· καθ' ὃν χρόνον Κώνστανς μὲν Φράγκων ἔθνος νικήσας, ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ἐποίησε· Κωνστάντιος δὲ ὁ Βασιλεὺς περὶ τῆς ἀναιρέσεως Ἑρμογένους πυθόμενος, ἐν τῆς Ἀντιοχείας ἵπποις ἐλάσας, καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντίνου πόλιν· καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξελαύνει τῆς πόλεως· ἐζημίωσε δὲ τὴν πόλιν, ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου τοῦ παρασχεθέντος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡμερησίου, ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας· (b) ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον τοῦ σίτου ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων κομιζομένου πόλεως· Μακεδόνιον δὲ ἀναδεῖξαι τῆς πόλεως Ἐπίσκοπον ὑπερέθετο· ὠργίζετο γὰρ (c) οὐ μόνον περὶ αὐτοῦ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ κεχειροτόνητο, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ τὰς μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ Παύλου γενομένας στάσεις, πολλοί τε ἄλλοι, καὶ ὁ στρατηλάτης Ἑρμογένης ἀνῄρητο· ἐάσας οὖν αὐτὸν ἐν ᾗ ἐχειροτονήθη Ἐκκλησίᾳ συνάγειν, αὖθις ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἀνεχώρησεν·

A quem in Thraciæ partes miserat, ut per Constantinopolim transiens, obiter Paulum Ecclesia exturbaret. Ille Constantinopolim ingressus, totam civitatem commovit, dum Episcopum per vim ejicere conatur. Statim enim populi seditio subsecuta est; cunctique parati erant Episcopum defendere. Cum autem instaret Hermogenes, ut militari manu Paulum expelleret, exacerbata populi multitudo, ut in talibus fieri solet, violento impetu in illum ruit: domoque ejus incensa, pedibus illum trahentes interemerunt. Gesta sunt hæc duobus Augustis Consulibus: Constantio scilicet tertium, & Constante iterum. Quo quidem tempore Constans Fran- B cos bello superatos, socios, ac fœderatos populi Romani effecit. Constantius autem Imperator audita Hermogenis cæde, statim Antiochiam digressus, equorum permutatione veloci Constantinopolim accurrit. Et Paulum quidem urbe expulit. Ipsam vero civitatem multavit, ex annona diurna, quam pater ejus Constantinopolitanis donaverat, adimens plusquam quadraginta millia modiorum, antea enim octoginta fere millia modiorum frumenti ab urbe Alexandria advecti civibus erogabantur. Macedonium porro civitatis Episcopum designare distulit. Quippe infensus erat etiam illi, non solum eo quod præter ipsius sententiam ordinatus fuis- C set Episcopus: verum etiam eo quod ob seditiones inter ipsum, ac Paulum excitatas, tum alii multi, tum Magister militum Hermogenes interfecti essent. Passus ergo illum plebem colligere in Ecclesia, in qua fuerat ordinatus, rursus Antiochiam contendit.

(a) αὐτὸν δὲ σύραντες. Hanc seditionem Constantinopolitanæ plebis fuse descripserat Ammianus Marcellinus in libris Historiarum, qui vetustatis incuria perierunt. Obiter tamen ejus meminit in libro 14. his verbis: *Herculianus advenit Protector domesticus Hermogenis ex Magistro equitum filius apud Constantinopolim, ut supra retulimus, populari quondam turbela discerpti*, &c. Hanc seditionem intelligit Libanius in oratione, quæ Βασιλικὸς inscribitur, eamque gravissimam fuisse indicat, cum ait: κατεῖχε ταραχή τις οὐ μετρία τὴν μεγίστην μὲν τῶν τῇδε πόλεων, &c. Contigit autem ea res Constantio III. & Constante II. Augustis Coss. qui fuit annus Christi 342. Ut scriptum est in fastis Idatii: *His Consulibus victi Franci a Constante Aug. seu pacati. Tractatus Hermogenes*,

(b) ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες σίτου. Ambiguum est, an de frumenti modiis, an vero de panibus hæc Socratis verba intelligenda sint. Auctor quidem vitæ Pauli Constantinopolitani, quæ habetur in Bibliotheca Photii, hunc locum de panibus accepit. Sic enim ait: ἦν δὲ τὸ ὅλον τῆς δωρεᾶς, ἡμερήσιοι ἄρτοι μυριάδες ὀκτώ. Ego tamen modios intelligere malim cum Epiphanio Scholastico. Vox enim illa σίτου modios tritici potius designat, quam panes. Deinde octoginta panum millia quomodo sufficere potuissent ei civium multitudini, quæ degebat Constantinopoli? Quod si quis forte miratur, tantam frumenti copiam quotidie erogari solitam, audiat Eunapium in Sopatri vita ita loquentem: ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος τῶν ὁλκάδων, οὐδὲ τὸ ἐξ Ἀσίας ἁπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου κατὰ ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος τὰς ἄλλας χηρώσας πόλεις ἀνθρώπων, εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστησε, &c. Id est: *Nostra autem ætate,* D *nec onerariæ naves ex Ægypto, nec frumenti copia ex universa Asia, Syria, ac Phœnice, ac reliquis provinciis tributi nomine illata, explere valet, ac satiare temulentam populi multitudinem, quam Constantinus ceteris urbibus vacuefactis, Bysantium transportavit*, &c. Pro χαιρώσας in Eunapio restitui χηρώσας, quod idem valet, ac ἐρημώσας. De hoc canone Frumentario urbis Constantinopolitane, qui ab inclytæ memoriæ Constantino præstitutus, & a Theodosio postea auctus est, vide legem 2. in Cod. Theod. de frumento urbis Constantinopolitanæ.

(c) οὐ μόνον περὶ αὐτοῦ. Hic locus ex codice Allatii ita restituendus est, ὠργίζετο γὰρ καὶ κατ' αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅτι παρὰ γνώμην, &c. Atque ita legitur etiam in vita Pauli Constantinopolitani.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ, Γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρείας μεταστήσαντες, Γεώργιον ἀπέστειλαν.

ΕΝ δὲ τῷ δὲ καὶ οἱ Ἀρειανίζοντες (a) μεθιστῶσιν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας Γρηγόριον ὡς μισούμενον, (b) ἐν ταυτῷ δὲ καὶ διὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας

CAPUT XIV.

E *Quomodo Ariani amoto Gregorio, Georgium ejus loco substituerunt.*

EOdem tempore Ariani Gregorium ab Alexandrina Sede removerunt, utpote omnibus invisum ob incendium Ecclesiæ: simul etiam

(a) μεθιστῶσιν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας Γρηγόριον. Hic quoque fallitur Socrates. Nam Gregorius, qui in Antiochena Synodo creatus fuit Episcopus Alexandriæ, eum Episcopatum per sex annos tenuit, usque ad Concilium Serdicense, in quo depositus est, & ab Ecclesiæ communione præcisus, ut docet Epistola Synodica ejusdem Concilii. Cumque septem circiter menses huic judicio supervixisset, fato functus est, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. Hunc Socratis, & Sozomeni errorem correxit Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ. eorum tamen nominibus parcens. Georgius vero diu post Gregorium factus est ab Arianis Episcopus Alexandriæ anno Christi 356.

(b) ἐν ταυτῷ δὲ καὶ διὰ τόν. Hic locus prava verborum transpositione corruptus est. Quæ res interpretibus occasionem erroris præbuit. Atqui facile erat verba suo ordi-

SÆC. IV. etiam eo quod ipſorum partes haud ſatis acriter tuebatur. Georgium vero in ejus locum miſerunt, qui ex Cappadocia quidem erat oriundus; inter Ariani autem dogmatis ſectatores præcipuus habebatur.

A σίας ἐμπρησμὸν, καὶ ὅτι ἧττον τὴν αὐτῶν δόξαν συνεκρότει· ἀντέπεμπον δὲ Γεώργιον, ὃς ἐκ Καππαδοκίας μὲν ὡρμᾶτο· (c) δόξαν δὲ δεινοῦ περὶ τὴν αὐτῶν θρησκείαν ἐκέκτητο.

ordini reſtituere in hunc modum: ὡς μισούμενον διὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐμπρησμόν· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ ὅτι, &c. Duas cauſas affert Socrates, cur Ariani Gregorium Epiſcopatu privaverint. Prima eſt, quia Gregorius cunctis inviſus erat ob incendium Eccleſiæ Dionyſii, de quo Socrates ſupra, & Athanaſius in epiſtola ad Solitarios. Altera eſt, quod opinionem ipſorum non ſatis acriter defendere videbatur. Idem confirmat Sozomenus in lib. 3. c. 7.

(c) δόξαν δὲ περὶ. Hoc loco deerat vox δεινοῦ, quam ſupplevi ex codice Leonis Allatii.

CAPUT XV.

Quomodo Athanaſius, & Paulus Romam profecti, iterum proprias Sedes recuperarunt, Julii Romani Epiſcopi literis muniti.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ.

B Ὡς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος εἰς τὴν Ῥώμην παραγενόμενοι, καὶ γράμμασιν ὀχυρωθέντες τοῦ Ἐπισκόπου Ἰουλίου, κατέλαβον αὖθις τοὺς ἰδίους θρόνους.

Porro Athanaſius poſt diuturnos labores, ægre tandem in Italiam pervenit. Interea in Occidentis partibus Conſtans, Conſtantini filiorum natu minimus, ſolus imperium adminiſtrabat, fratre ipſius Conſtantino, ut ſupra commemoravimus, a militibus interfecto. Eodem tempore Paulus quoque Conſtantinopolis Epiſcopus, Aſclepas Gazæ, Marcellus Ancyræ, quæ urbs eſt minoris Galatiæ, Lucius denique Hadrianopolis alius aliam ob cauſam accuſati, & Eccleſiis ſuis pulſi, in urbem regiam adventant. Ubi cum Julio Romanæ urbis Epiſcopo cauſam ſuam expoſuiſſent, ille, quæ eſt Romanæ Eccleſiæ prærogativa, liberioribus literis eos communitos in Orientem remiſit, ſingulis Sedem ſuam reſtituens, ſimulque perſtringens illos, qui ſupradictos Epiſcopos temere depoſuiſſent. Itaque illi Roma digreſſi, & Julii Epiſcopi literis freti, ſuas quiſque Eccleſias occuparunt, & epiſtolas ad eos, quibus ſcriptæ fuerant, miſerunt. Verum hi acceptis Julii literis, reprehenſionem contumeliæ loco duxere. Et convocata Antiochiæ Synodo in unum collecti, de communi omnium ſententia conſcriptis literis, Julium viciſſim acrius inſimulant; ſignificantes, non debere ab ipſo diſcuti, ſi quos ipſi Eccleſiis ſuis expellere voluiſſent: neque enim ſe contradixiſſe, tunc cum Novatus Eccleſia ejectus eſt. Et hæc quidem Orientales Epiſcopi Julio Romanæ urbis Epiſcopo reſcripſerunt. Ceterum quoniam Athanaſio Alexandriam ingrediente, tumultus extitit eorum, qui Georgio Ariano adhærebant, ex quo ſeditiones, cædeſque hominum conſecutæ eſſe dicuntur: & Ariani probra iſta, & crimina in Athanaſium tanquam in auctorem malorum omnium rejiciunt, de hac re pauca mihi dicenda ſunt. Veras quidem rerum iſtarum cau-

Ἀθανάσιος μέντοι ὀψέποτε διαβῆναι ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐξίσχυσε· τῶν δὲ ἑσπερίων τηνικαῦτα μερῶν Κώνστας ὁ νεώτερος τῶν Κωνσταντίνου παίδων μόνος ἐκράτει, Κωνσταντίνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναιρεθέντος, καθὰ καὶ ἤδη φθάσαντες προείπομεν· (a) κατ᾽ αὐτὸ δὲ καὶ Παῦλος ὁ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, καὶ Ἀσκληπᾶς Γάζης, καὶ Μάρκελλος Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας καὶ Λούκιος Ἀδριανουπόλεως, ἄλλος δι᾽ ἄλλο κατηγορηθέντες, καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντες, ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ εὑρίσκονται· γνωρίζουσιν οὖν τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ τὰ C καθ᾽ ἑαυτούς· ὁ δὲ, ἅτε προνόμια τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας ἐχούσης, παῤῥησιαστικοῖς γράμμασιν ὠχύρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀποστέλλει, (b) τὸν οἰκεῖον ἑκάστῳ τόπον ἀποδιδοὺς, καὶ καθαπτόμενος τῶν προπετῶς καθελόντων αὐτούς· οἱ δὲ ἀναζεύξαντες ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ τοῖς τύποις τοῦ Ἐπισκόπου Ἰουλίου θαῤῥοῦντες, τάς τε ἑαυτῶν Ἐκκλησίας καταλαμβάνουσι, καὶ τὰς ἐπιστολὰς πρὸς οὓς ἐγράφησαν διαπέμπονται· οἱ δὲ δεξάμενοι, ὕβριν ἐποιοῦντο τὴν ἐπίπληξιν· (c) καὶ Σύνοδον ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες, συνελθόντες ἐν αὐτῇ, γνώμῃ κοινῇ σφοδρότερον δι᾽ ἐπιστολῆς ἀντεγκαλοῦσι τῷ Ἰουλίῳ, δηλοῦντες μὴ δεῖν κανονίζεσθαι παρ᾽ αὐτοῦ, εἰ βούλοιντο ἐξελαύνειν τινὰς D τῶν Ἐκκλησιῶν· μὴ δὲ γὰρ αὐτοὺς ἀντειπεῖν, ὅτε Ναύατον τῆς Ἐκκλησίας ἤλαυνον· ταῦτα μὲν οἱ τῆς ἑῴας Ἐπίσκοποι τῷ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης Ἰουλίῳ διεπέμποντο· ἐπειδὴ δὲ (d) Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιόντος, ὠθισμὸς τῶν ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ ἐγένετο ἐκ δὲ τούτου φασὶ ταραχὰς καὶ διαφθορὰς ἀνθρώπων γεγονέναι· οἵ τε Ἀρειανίζοντες τὴν βλασφημίαν καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐγκλήματα ἐπὶ Ἀθανάσιον ὡς αἴτιον ἀναφέρουσι, βραχέα περὶ τούτων λεκτέον· τὰς μὲν γὰρ ἀληθεῖς

(a) κατ᾽ αὐτὸ δέ καὶ Παῦλος, Poſt Hermogenis Magiſtri militum cædem Conſtantius Paulum catenis ferreis vinctum ad oppidum Meſopotamiæ Singara relegavit, E atque inde poſtea Emeſam tranſtulit, ut ex Athanaſio notavi in libro ſecundo obſervationum Eccleſiaſticarum. Proinde falſum eſt, quod ait Socrates, Paulum eodem tempore, quo Athanaſium, Romæ verſatum fuiſſe. Marcellus quidem Epiſcopus Ancyræ una cum Athanaſio Romæ verſatus eſt, ut docet epiſtola Julii Papæ ad Orientales, & libellus ipſe Marcelli oblatus Julio ejus rei fidem facit. De Paulo vero ne verbum quidem ullum dicit Julius in epiſtola ſupra memorata, non omiſſurus certe illius mentionem, ſi tum Romæ una cum Athanaſio & Marcello adfuiſſet.

(b) τὸν οἰκεῖον ἑκάστῳ τόπον ἀποδιδούς. Neminem ex ſupradictis Epiſcopis Julius Papa in ſuam ſedem reſtituit, ne Athanaſium quidem. Etenim in Synodo Romana, in qua Athanaſii, ac Marcelli cauſa diſcuſſa eſt, Athanaſius tantum innocens pronuntiatus eſt, & in communionem admiſſus a Julio, & reliquis Epiſcopis. In accuſatores autem Athanaſii, qui ſe judicio ſiſtere recuſaverant, nihil pronuntiatum, ſicut ex ipſo Athanaſio monui in libro primo obſervationum. Nec ante Synodum Serdicenſem reſtitutus eſt tum Athanaſius, tum Marcellus, & Aſclepas, & Lucius.

(c) καὶ Σύνοδον ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες. Poſt Synodum Romanam, in qua Athanaſius innocens pronuntiatus eſt, cum Julius Papa per Gabianum Comitem epiſtolam miſiſſet ad Orientales, qui Antiochiæ in Encœniis Synodum celebraverant, Orientales, ut huic epiſtolæ reſponderent, iterum congregati ſunt Antiochiæ anno Chriſti 343. Et elegantem epiſtolam, ac mordacem Julio Papæ reſcripſerunt, cujus ſenſum refert Sozomenus in lib. 3. cap. 8.

(d) Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιόντος. Falſum eſt, quod dicit Socrates, Athanaſium hoc tempore Alexandriam rediiſſe. Neque enim Alexandriam reverſus eſt Athanaſius, niſi poſt Serdicenſe Concilium, id eſt poſt annum Chriſti 348.

(e) ἢ ὅσαι

θεῖς αἰτίας ὁ Θεὸς οἶδεν, ὁ αὐτῆς τῆς ἀληθείας κριτής· ὅτι δὲ ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον εἴωθε γίνεσθαι ὅταν καθ' ἑαυτῶν στασιάζῃ τὰ πλήθη, οὐκ ἄγνωστα τοῖς εὖ φρονοῦσι καθέστηκεν. ὥστε μάτην Ἀθανασίῳ τὴν αἰτίαν ἀνάπτουσιν οἱ λοιδοροῦντες αὐτὸν, καὶ μάλιστα Σαβῖνος, ὁ τῆς Μακεδονίου προεστὼς αἱρέσεως· ὃς εἰ διελογίζετο, πόσα κακὰ κατὰ Ἀθανασίου οἱ Ἀρειανίζοντες, καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων εἰργάσαντο, (e) ἢ ὅσα αἱ δι' Ἀθανάσιον γενόμεναι Σύνοδοι ἀπωδύραντο, ἢ ὅσα (f) αὐτὸς ὁ αἱρεσιάρχης Μακεδόνιος, κατὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν διεπράξατο, ἡσυχίαν ἦγεν ἄν· ἢ φθεγγόμενος, (g) εὔφημα ἂν πρὸ τούτων ἐφθέγγετο· νῦν δὲ ταῦτα πάντα ἀποσιγήσας, ἐκεῖνα διαβάλλει· ἀλλ' οὐδ' ὅλως τοῦ αἱρεσιάρχου μνήμην πεποίηται, πάντως που τὰ τῆς δραματουργίας αὐτοῦ τολμήματα καλύπτειν βουλόμενος· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, οὓς μὲν πέφευγεν Ἀρειανοὺς οὐκ εἶπε κακῶς· ᾧ δὲ ἠκολούθησε Μακεδονίῳ, τούτου καὶ τὴν χειροτονίαν ἀπέκρυψεν· εἰ γὰρ αὐτῆς ἐμέμνητο, ἐμέμνητο ἂν πάντως καὶ τῶν ἀδικημάτων αὐτοῦ, ἃς τὰ ἐπ' αὐτῆς γενόμενα δείκνυσι· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

A causas novit Deus, qui ipsius veritatis est judex. Hæc vero plerumque ita contingere, quoties vulgus intestina seditione agitatur, prudentibus viris haudquaquam obscurum est. Frustra sunt igitur calumniatores Athanasii, qui horum causam illi adscribunt; ac præcipue Sabinus Macedonianorum Episcopus. Qui si secum ipse reputasset, quot & quantis malis Athanasium, & reliquos Homousianos affecerint Ariani, vel quot Synodi propter Athanasium congregatæ de his conquestæ sint, vel quæ ipse Macedonius hæresiarches per universas Ecclesias gesserit; aut tacuisset omnino, aut si loqui voluisset, Athanasium laudibus extulisset. Jam vero his B omnibus consulto prætermissis, res gestas illius falso criminatur. Sed ne nomen quidem ipsum Macedonii hæreticorum principis usquam commemorat: id agens scilicet, ut tragica illius facinora penitus occultet. Et quod multo plus habet admirationis, de Arianis quidem non male locutus est, quos tamen ipse fugiebat. Macedonii vero, cujus ipse sectam sequebatur, ordinationem tacitus prætermisit. Quippe si ordinationis illius mentionem fecisset, commemoranda prorsus fuissent ejus viri scelera, sicut constat ex iis, quæ in illa ordinatione gesta sunt. Sed de hoc hactenus.

(e) ἢ ὅσαι δι' Ἀθανάσιον. Scripserat procul dubio Socrates, ἢ ὅσα αἱ δι' Ἀθανάσιον γενόμεναι Σύνοδοι ἀπωδύραντο, ut legit Christophorsonus, ac Savilius.

(f) αὐτὸς ὁ αἱρεσιάρχης. Longe præferenda mihi videtur ea lectio, quam reperi in codice Allatii: ἢ ὅσα ὁ αὐτοῦ αἱρησιάρχης Μακεδόνιος κατὰ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν διεπράξατο. C Id est: *Aut quæcunque hæresiarches ipsius Macedonius in omnibus Ecclesiis perpetravit*, &c.

(g) Εὐφημίαν πρὸς τούτων ἐφθέγγετο. Hujus loci restitutio debetur codici Allatiano, qui ita scriptum habet, εὔφημα ἂν πρὸ τούτων ἐφθέγγετο. Id est: *Laudes potius, quam probra, ac vituperia cecinisset*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς παρεσκεύασε διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπάρχου, ἐξωθῆναι τὸν Παῦλον, καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι, Μακεδόνιον δὲ ἐνθρονισθῆναι.

ΟΜέντοι Βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγων, πυθόμενος πάλιν τὸν Παῦλον ἀπειληφέναι τὸν θρόνον, δι' ὀργῆς ἐτίθετο τὸ γιγνόμενον· D πρόσταγμα οὖν ἔγγραφον ἀποστέλλει (a) τῷ ἐπάρχῳ Φιλίππῳ, ὡς μείζονα μὲν τῶν ἄλλων ἀρχόντων τὴν ἐξουσίαν κεκληρωμένῳ, δευτέρῳ δὲ μετὰ Βασιλέα χρηματίζοντι· ὅπως ἂν τὸν μὲν Παῦλον τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλῃ, ἀντεισάγῃ δὲ εἰς αὐτὴν Μακεδόνιον· ὁ οὖν ἔπαρχος Φίλιππος εὐλαβηθεὶς τὴν ὑπὸ τοῦ πλήθους στάσιν, τέχνῃ μετῆλθε τὸν Παῦλον· καὶ κρύπτει μὲν παρ' ἑαυτῷ τὴν τοῦ Βασιλέως βουλήν· πλασάμενος δὲ δημοσίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα, πρόεισιν εἰς τὸ λουτρὸν τὸ δημόσιον, ᾧ ἐπώνυμον Ζεύξιππος· κἀκεῖθεν μεταπέμπεται μετὰ τιμῆς δῆθεν τὸν Παῦλον, (b) ὡς ἀναγκαῖον ἐλθεῖν παρ' αὐτὸν, καὶ ἦλθεν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἦλθε μεταπεμφθεὶς, E ἐπεδείκνυεν εὐθὺς ὁ ἔπαρχος τοῦ Βασιλέως τὸ πρόσταγμα

CAPUT XVI.

Quomodo Imperator per Philippum Præfectum Prætorio, Paulum quidem ejici, & in exilium mitti jussit; Macedonium vero in sede Episcopali constituit

POrro Imperator Constantius Antiochiæ degens, cum ei nuntiatum esset, Paulum sedem suam denuo occupasse, eam rem permoleste tulit. Philippo igitur Præfecto Prætorii, utpote qui majorem reliquis provinciarum rectoribus potestatem obtineret, & secundus ab Imperatore diceretur, mandat per epistolam, ut Paulum quidem pellat Ecclesia; Macedonium vero illius loco in Ecclesiam inducat. Præfectus itaque Philippus seditionem populi pertimescens, Paulum circumvenire aggressus est. Et Imperatoris quidem mandatum penes se occultat. Specie vero publicorum negotiorum progressus ad balneum publicum, quod Zeuxippi vocatur, Paulum honorifice ad se accersit: ejusmodi necessitatem adesse dicens, ut quamprimum illi veniendum esset. Paruit Paulus. Qui cum accitus venisset, statim Præfectus mandatum Imperatoris ei ostendit.

(a) τῷ ἐπάρχῳ Φιλίππῳ. Fallitur hic Socrates, & cum illo Sozomenus. Paulus enim a Philippo Præfecto Prætorio, non Thessalonicam, sed Cucusum relegatus est, ibique ab Arianis strangulatus, ut docet Athanasius in epistola ad Solitarios. Verum hæc diu postea contigerunt, mortuo scilicet Constante Augusto, anno Domini 350. aut 351. ut vult Baronius, qui quidem hunc Socratis errorem jam antea animadvertit. Porro ex Athanasio facile est Socratem refellere. Scribit enim Athanasius, Philippum, posteaquam Paulum in exilium misisset, & ab Arianis crudeliter occidi fecisset, nondum transacto anno, præfectura, bonisque spoliatum misere periisse. Atqui Philippus Consul fuit anno Christi 348. & sequente anno Præfecturam gessit Prætorii, ut ex codicis Theodosiani legibus ad illum datis colligere est. Idem postea legatus ad Magnentium missus est a Constantio, paulo ante Mursense prælium, ut scribit Zosimus in libro secundo. Quod factum est anno Chr. 351. Ponamus igitur, Philippum anno sequente, qui fuit Christi 352. interiisse. Tum Paulus ab illo missus fuerit in exilium anno Domini 351. quæ Baronii sententia est. Et ab hoc anno Macedonii Episcopatus Constantinopolitanus inchoandus est.

(b) ὡς ἀναγκαῖον ἐλθεῖν. Scribendum mihi videtur, ὡς ἀναγκαῖον ὂν ἐλθεῖν παρ' αὐτὸν. Idque omnino postulat Grammaticæ ratio.

SÆC.IV. dit. Et Epiſcopus quidem ſe indicta cauſa damnatum animadvertens, patienter tulit. Præfectus vero circumſtantis multitudinis impetum reformidans: plurimi enim rumore, ac ſuſpicione ducti illuc convenerant: unam ex lavacri januis aperiri jubet: per quam Paulus in palatium abductus, & conjectus in navem ad id comparatam, confeſtim in exilium mittitur. Præcepitque ei Præfectus, ut Theſſalonicam Macedoniæ Metropolim, ex qua urbe Paulus jam inde a majoribus ſuis erat oriundus, proficiſceretur, utque in ea civitate degeret. Et reliquas quidem urbes Illyrici adeundi facultatem ei conceſſit: ceterum ad Orientis partes vetuit accedere. Paulus igitur præter expectationem, Eccleſia ſimul, & urbe pulſus, celeriter abducitur. Præfectus autem Imperatoris Philippus, ex balneis publicis progreſſus, recta ad Eccleſiam contendit. Aderat una Macedonius, velut ex machina quadam demiſſus, & cum Præfecto in curru ſedens, omnium oculis oſtentabatur. Circa illos militum manus ſtrictis gladiis incedebat. Quo ſpectaculo conterrita eſt plebis multitudo: cunctique ſimul, tam Homouſiani, quam Ariani, ad Eccleſiam properarunt, prævenire ſinguli, & Eccleſiam occupare ſummo ſtudio adnitentes. Poſtquam Præfectus una cum Macedonio Eccleſiæ appropinquare cœpit, repentinus abſque ulla cauſa metus plebem, ipſoſque adeo milites invaſit. Nam quoniam ingens illic aderat hominum multitudo, ita ut Præfecto Macedonium deducenti nullus daretur tranſeundi locus, milites plebem violenter impellere aggreſſi ſunt, ſed cum contuſa plebs, propter loci anguſtiam retrocedere non poſſet; rati milites plebem obſiſtere, ac de induſtria tranſitum intercludere, velut in hoſtem irruentes, diſtrictis gladiis uti, & obvios ferire cœperunt. Tria igitur hominum millia, ac præterea centum & quinquaginta tunc occubuiſſe dicuntur: alii a militibus trucidati, alii conſtipatione multitudinis oppreſſi. Poſt tam præclara facinora Macedonius, perinde quaſi nihil mali geſſiſſet, ſed integer vacuuſque eſſet ab omni culpa, a Præfecto verius, quam per Eccleſiaſticam regulam in Epiſcopali ſede conſtituitur. In hunc modum Macedonius, & Ariani per tot tantaſque hominum cædes Eccleſia potiti ſunt. Per idem tempus Imperator majorem Eccleſiam fabricabat, quæ nunc Sophia dicitur. Eſt autem conjuncta ei Baſilicæ, quæ cognominatur Irene, quam pater Imperatoris, cum prius eſſet modica, pulchram ſimul, amplamque reddiderat. Et nunc ambæ uno ambitu comprehenſæ unius Baſilicæ vocabulo appellantur.

A στάγμα· καὶ ὁ μὲν Ἐπίσκοπος ἀγνωμόνως ἔφερε τὴν ἄκριτον καταδίκην· ὁ δὲ δείσας τοὺς περιεστηκότας καὶ τοῦ πλήθους τὴν ὁρμήν. καὶ γὰρ πολλοὶ συνεληλύθεισαν ἐκ φήμης ὑπόπτου περὶ τὸ δημόσιον. ἐκφραγῆναι (c) μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα κελεύει· δι' ἧς ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἀπαχθεὶς ὁ Παῦλος, ἐμβληθείς τε εἰς πλοῖον ἐπὶ τοῦτο εὐτρεπισθὲν, ταχέως ἐπ' ἐξορίαν ἐπέμπετο· προσέταξέν τε ὁ ἔπαρχος (d) ἐπὶ τὴν Μακεδονίας Μητρόπολιν Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ἧς καὶ ἐκ προγόνων ὁ Παῦλος ἐτύγχανεν ὤν· ἐν ᾗ τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι, ἀδεῶς τε ἐπιβαίνειν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας τὰς ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις· μὴ μὴν ἐξεῖναι αὐτῷ, ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη διαβῆναι· ὁ μὲν οὖν Παῦλος, B παρὰ προσδοκίαν ἐκβληθεὶς τῆς Ἐκκλησίας ἐν ταυτῷ καὶ τῆς πόλεως, μετὰ σπουδῆς ἀπήγετο· ὁ δὲ τοῦ Βασιλέως ἔπαρχος Φίλιππος, ἐκ τοῦ δημοσίου ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἠπείγετο· σὺν αὐτῷ δὲ ὡς ἐκ μηχανῆς τινὸς παρὼν Μακεδόνιος, ἐν τῷ ὀχήματι σύνθρονος τῷ ἐπάρχῳ ἐν πᾶσιν ἐδείκνυτο· στρατιωτική τε χεὶρ ξιφήρης περὶ αὐτοὺς ἐτύγχανε· δέος δὲ ἐντεῦθεν καταλαμβάνει τὰ πλήθη· καὶ πάντες εἰς τὰς Ἐκκλησίας συνέρρεον, οἵ τε τῆς Ὁμοουσίου πίστεως, καὶ οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος· ἕκαστοι καταλαμβάνειν τὴν Ἐκκλησίαν σπουδάζοντες, ἐπεὶ δὲ ὁ ἔπαρχος ἅμα τῷ Μακεδονίῳ πλησίον τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο, τό τε δὴ ἄλογος φόβος καταλαμβάνει τὰ πλήθη, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς C στρατιώτας αὐτούς· ἐπεὶ γὰρ οἱ παρόντες ὄχλος ἦσαν πολὺς, πάροδος δὲ τῷ ἐπάρχῳ κατάγοντι τὸν Μακεδόνιον οὐδεμία ἐγίνετο, ὠθισμὸς παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐτολμᾶτο βίαιος· ἐπεὶ δὲ συνωθούμενον τὸ πλῆθος, διὰ τὴν στενοχωρίαν ὑποχωρεῖν οὐχ οἷόν τε ἦν, ἀνθίστασθαι τοὺς ὄχλους οἱ στρατιῶται νομίζοντες καὶ ἑκόντας κωλύειν τὴν πάροδον, γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ὡς ἀντιπινοῦντες ἐκέχρηντο, καὶ δὴ καὶ τοῦ ἔργου εἴχοντο· ἀπέθανον οὖν ὡς λέγεται, περὶ τοὺς τρισχιλίους ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ μὲν, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν σφαγέντες· οἱ δὲ, ἀπὸ τοῦ πλήθους φθαρέντες· ἐπὶ τοῖς τοιούτοις δὴ τοῖς κατορθώμασιν, ὁ Μακεδόνιος ὡς οὐδὲν φαῦλον πε-
D πραχὼς ἀλλὰ καθαρὸς καὶ ἀθῷος τῶν γενομένων τυγχάνων, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου μᾶλλον, ἢ ὑπὸ Ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἐνθρονίζεται· οὕτω μὲν οὖν Μακεδόνιος καὶ οἱ Ἀρειανοὶ, διὰ τοσούτων φόνων τῆς Ἐκκλησίας ἐκράτησαν· κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, καὶ ὁ Βασιλεὺς (e) τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν ἔκτιζεν, ἥτις Σοφία μὲν προσαγορεύεται νῦν· συνῆπται δὲ τῇ ἐπωνύμῳ Εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ Βασιλέως μικρὰν οὖσαν τὸ πρότερον, εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ηὔξησε· καὶ νῦν εἰσὶν εἰς ἕνα περίβολον ἄμφω ὁρώμεναι, μιᾶς τὴν προσωνυμίαν ἔχουσαι.

(c) μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα Παῦλος. Hoc loco deſideratur integra linea, quam ex codice Florentino, & Sfortiano ſupplevi. In codice autem Leonis Allatii aliquid amplius additum eſt hoc modo: συνεληλύθεισαν περὶ τὸ δημόσιον ἐκ φήμης ὑπόπτου συλλεγέντες, ἐκφραγῆναι διὰ τὸ περιεστάναι πάσαις ταῖς Ἐξόδοις τὸν δῆμον, μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα κελεύει, δι' ἧς ἐπὶ τὰς Βασιλικὰς αὐλὰς ἀχθεὶς ὁ Παῦλος, &c.

(d) ἐπὶ Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν. Quomodo Philippus Paulum Theſſalonicam relegare potuerit, non video. Hæc enim geſta refert Socrates, ſuperſtite adhuc Conſtante, & ante Serdicenſe Concilium. Atqui eo tempore Theſſalonica parebat Conſtanti Auguſto. Quomodo igitur Philippus, qui Præfectus Prætorio erat Conſtantii, Paulum Theſſalonicam potuit relegare, eique permittere, ut in urbibus Illyrici libere degeret; ab Orientis autem partibus omnino abſtineret?

(e) τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν ἔκτιζεν. Hanc majorem Eccleſiam dedicavit Euſebius Conſtantinopolitanus Epi-
E ſcopus, is, qui antea Nicomedienſem Epiſcopatum geſſerat, ſi Cedreno credimus. Hic enim ad annum nonum Conſtantii ita ſcribit: καὶ συντελεσθεῖσαν τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν ὑπὸ Κωνσταντίου, κατὰ τὴν ἐνδιάθηκον ἐντολὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, Εὐσέβιος ἐγκαινίζει· καὶ τὰ λείψανα ἀπὸ Ἀντιοχείας κομίζει, καὶ ἐν αὐτῷ κατατίθησι τοῦ ἁγίου μάρτυρος Παμφίλου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Θεοδούλου, Πορφυρίου καὶ Παύλου; *Et Euſebius Eccleſiam Dei, quæ magna dicitur, a Conſtantio abſolutam, ſicut Conſtantinus teſtamento mandaverat, dedicavit: Et reliquias Sancti Martyris Pamphili, & ſociorum ejus Theoduli, Porphyrii, ac Pauli, Antiochia allatas in ea repoſuit.* Sed Cedrenus errat in temporis notatione. Hæc enim dedicatio ſi ab Euſebio Nicomedienſe facta eſt, in annum tertium, aut quartum Conſtantii erat rejicienda, quo tempore Euſebius Conſtantinopolitanam ſedem regebat. Hanc ædem poſtea collapſam, & a Conſtantio refectam eſſe, tradit idem Cedrenus, & ab Eudoxio dedicatam.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὡς Ἀθανάσιος φοβηθεὶς τὰς Βασιλέως ἀπειλάς, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν.

ΕΝ τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ, καὶ ἑτέρα διαβολὴ κατὰ Ἀθανασίου παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων συῤῥάπτεται, πρόφασιν ἐφευρόντων τοιαύτην· τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ σιτηρέσιον ἤδη πρότερον δεδώρητο ὁ τῶν Αὐγούστων πατὴρ, εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν· τοῦτο ἔφασαν ἐξαργυρίζειν τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εἰς οἰκεῖον ἀποφέρεσθαι κέρδος· πιστεύσας οὖν ὁ Βασιλεὺς, θάνατον αὐτῷ τὴν ζημίαν ἠπείλησεν· ὁ δὲ προαισθόμενος τῆς Βασιλέως ἀπειλῆς, χρῆται φυγῇ, καὶ ἦν ἀφανής· τότε δὴ καὶ Ἰούλιος ὁ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος γνοὺς τὰ παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων κατὰ Ἀθανασίου γινόμενα, δεξάμενος δὲ καὶ τὰ Εὐσεβίου τοῦ τετελευτηκότος γράμματα, (a) καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν Ἀθανάσιον, πυθόμενος τὸν τόπον ἔνθα κέκρυπται· φθάνει δὲ ἐν ταυτῷ καὶ (b) τὰ γράμματα, ἅπερ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες ἀπεστάλκεισαν· ἐπέμπετο δὲ καὶ ἕτερα (c) γράμματα πρὸς αὐτὸν παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἐπισκόπων, διδάσκοντα ψευδῆ εἶναι τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεγόμενα· οὕτως ἐναντίων πεμπομένων τῶν γραμμάτων, ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν (d) ἀντιγράφων ἐπεμέμψατο, πρῶτον μὲν τὸ ἐπαχθὲς τῆς αὐτῶν ἐπιστολῆς· ἔπειτα παρὰ κανόνας ποιοῦντας, διότι εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὸν οὐκ ἐκάλεσαν, τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης κανονίζειν τὰς Ἐκκλησίας· καὶ ὅτι τὴν πίστιν λεληθότως παραχαράττουσιν· ἔτι δὲ ὡς καὶ τὰ ἐν Τύρῳ πάλαι παραχθέντα, ἐκ συναρπαγῆς ἐγεγόνει, διὰ τὸ ἐκ μονομερείας τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα πεπράχθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ Ἀρσένιον, φανερῶς συκοφαντίᾳ ἐδέδεικτο· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ πλειόνων, ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν ἔγραφε· παρεθέμεθα δ' ἂν καὶ τὰς πρὸς Ἰούλιον ἐπιστολάς, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τὸ πολυεπὲς αὐτῶν μῆκος ἐκώλυσε· Σαβῖνος μέντοι ὁ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, οὗ καὶ ἤδη πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, τὰς παρὰ Ἰουλίου ἐπιστολὰς ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνόδων οὐκ ἔθηκεν· καίτοι τὰς παρὰ τῶν ἐν

CAPUT XVII.

Quomodo Athanasius Imperatoris minas veritus, Romam perrexit.

EOdem tempore alia rursus adversus Athanasium ab Arianis concinnata est calumnia ex hujusmodi occasione. Constantinus Augustorum pater jampridem Alexandrinæ Ecclesiæ ad alendos pauperes annonam donaverat. Hanc Athanasium pretio vendere, & in rem suam vertere solitum esse Ariani finxerunt. Quibus Imperator credens, mortem illi interminatus est. Verum Athanasius Imperatoris minas præveniens fugam arripuit, seseque occultavit. At Julius Romanæ urbis Episcopus, cognitis insidiis, quas Athanasio struxerant Ariani, simul etiam acceptis Eusebii literis jam mortui, Athanasium ad se vocat gnarus, ubinam delitesceret. Afferuntur eodem tempore etiam literæ, quas Episcopi prius Antiochiæ congregati perscripserant. Aliæ præterea epistolæ ab Episcopis Ægypti ad eum missæ supervenere, quibus illi perspicue docebant, falsa esse, quæ Athanasio objicerentur. Julius itaque contrariis inter se literis ad ipsum missis, rescribens Episcopis, qui Antiochiæ convenerant, graviter conquestus est: primum quidem de acerbitate ipsorum epistolæ; deinde quod contra canones ipsum ad Synodum non vocassent: cum Ecclesiastica regula interdictum sit, ne præter sententiam Romani Pontificis quidquam ab Ecclesiis decernatur. Questus est item, regulam fidei clanculo ab ipsis adulterari. Præterea quæ olim apud Tyrum gesta essent, per dolum, ac fraudem acta esse, cum monumenta gestorum in Mareote ex altera tantum parte composita esse noscantur: sed & quæ de Arsenii cæde objecta essent ea manifestissimæ convicta esse calumniæ. Hæc, & ejusmodi alia ad Episcopos Antiochiæ congregatos Julius pluribus verbis perscripsit. Porro tam epistolas ad Julium scriptas, quam responsionem ipsius Julii libens hoc loco apposuissem, nisi earum prolixitas me ab hoc consilio revocasset. Sabinus quidem Macedonii sectator hæreseos, cujus jam antea mentionem feci, in collectione gestorum synodalium, epistolas Julii neutiquam intexuit:

(a) *καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν Ἀθανάσιον.* Hic omnia confundit Socrates, & bis eadem repetit, quasi iterum facta essent. Athanasium enim bis Romam confugisse dicit. Idem etiam asserit Baronius in Annalibus, Petavius in Rationario temporum, & Blondellus in libro de primatu. Sed nos hunc errorem abunde refutavimus in libro primo observationum Ecclesiasticarum, quem his annotationibus subjectum studiosus Lector inveniet. Pari quoque errore Socrates Paulum Constantinopolitanum Episcopum Romam iterum venisse dicit. Porro Julius Papa Eusebii Nicomediensis literas accepit ante Concilium Antiochense, quod in Encœniis celebratum est, ut superius observavi. Eodemque tempore Athanasium, ejusque adversarios Romam ad causam dicendam evocavit, ut ex Athanasio constat.

(b) *τὰ γράμματα ἅπερ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες.* Episcopi, qui Antiochiæ in Encœniis erant congregati, cum Epistolam Julii Papæ accepissent, scriptam ad Eusebium Nicomediensem, qua illum, & reliquos Eusebianos Romam ad judicium evocabat, præstituto die, quo Concilium illic erat celebrandum, Legatos Julii Papæ Elpidium, & Philoxenum ultra præstitutum diem detinuerunt. Deinde celebrato jam Concilio Legatos dimiserunt, eisque literas tradiderunt ad Julium Papam. Quas cum accepisset Julius, rescripsit epistolam illam celeberrimam, quæ habetur apud Athanasium in defensione 2. adversus Arianos.

(c) *γράμματα παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἐπισκόπων.* Intelligit epistolam synodicam scriptam ab Episcopis Ægypti ad omnes ubique Episcopos; quæ primo loco refertur ab Athanasio in supradicta defensione secunda adversus Arianos. De hac epistola synodica ad se missa loquitur etiam Julius Papa in epistola ad Orientales Episcopos Antiochiæ congregatos: *ἔγραψαν δὲ καὶ πλεῖστοι ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου.*

(d) *ἀντιγράφων ἐπεμέμψατο.* Lego, *ἐμέμψατο*, quemadmodum Savilius ad oram sui codicis emendavit. In codice Leonis Allatii scriptum est: *ἐπεμέμφετο πρῶτον μὲν τὸ ἐπαχθὲς τῆς αὐτῶν ἐπιστολῆς*, optime. Extat hæc epistola Julii Papæ; opus eximium Ecclesiasticæ antiquitatis, quod nobis conservavit Athanasius in defensione secunda adversus Arianos. In ea epistola Julius Papa primum reprehendit insolentiam, ac superbiam, qua Orientales in suis ad ipsum literis usi fuerant. Quod vero addit Socrates, Julium in suis literis conquestum esse, quod ipsum non invitassent ad Synodum: regulam enim esse Ecclesiasticam, ut absque consensu Episcopi Romani nihil in Ecclesia decerni possit: id in epistola illa nuspiam legitur. Queritur quidem, nec immerito Julius, quod Orientales accepta ipsius epistola, qua ad Synodum Romanam vocabantur, parvi ducentes hanc ipsius citationem, Gregorium Athanasii loco ordinaverant. Sed de illa Ecclesiastica regula nihil dicit. Sozomenus tamen idem habet, quod Socrates.

SÆC. IV. xuit: tametsi eam minime prætermiserit, quam Episcopi Antiochiæ collecti ad Julium scripsere. Verum Sabinus ita semper facere consuevit. Nam si quæ forte synodales epistolæ vocem consubstantialis aut reticent, aut omnino rejiciunt, eas studiose operi suo inserit: contrarias vero sciens, ac prudens silentio transilit. Sed de his satis. Non longo post tempore, Paulus Thessalonica Corinthum se pergere simulans, in Italiam navigavit. Ambo igitur earum partium Imperatori causam suam exponunt.

CAPUT XVIII.

Quomodo Occidentalium partium Imperator petiit a fratre, ut mitterentur, qui de Athanasii Paulique depositione rationem redderent: & quomodo missi ab Oriente, aliam fidei formulam ediderunt.

At Imperator Occidentalium partium, cum ea, quæ perpessi fuerant, cognovisset, condoluit: datisque ad fratrem literis, postulavit tres ad se Episcopos mitti, qui de Pauli, atque Athanasii depositione rationem redderent. Missi sunt igitur Narcissus Cilix, Theodorus Thrax, Maris Chalcedonensis, & Marcus Syrus. Qui cum venissent, congredi quidem cum Athanasio recusarunt. Fidem vero Antiochiæ promulgatam penes se occultantes, alteram fidei formulam a se compositam Constanti Augusto obtulerunt, cujus hæc sunt verba.

Alia fidei expositio.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, conditorem, & opificem omnium: ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terris nominatur. Et in unigenitum ejus filium, Dominum nostrum Jesum Christum; qui ex patre genitus est ante omnia sæcula: Deum ex Deo, lumen ex lumine: per quem omnia facta sunt in cœlo, & in terris, visibilia simul, & invisibilia: qui verbum est, ac sapientia, vita, & lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, natusque ex sancta Virgine: Crucifixus etiam est, ac mortuus, & sepultus. Tertia vero die resurrexit a mortuis, & ascendit ad cœlos: sedetque ad dexteram Patris, & in fine sæculorum venturus est, ut judicet vivos, ac mortuos, & unicuique pro operibus suis mercedem reddat. Cujus regnum interminabile permansurum est in infinita sæcula. Sedebit enim ad dexteram Patris non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem Dominus pollicitus Apostolis, post assumtionem suam in cœlum, misit, ut doceret illos, ac suggereret omnia. Per quem etiam sanctificabuntur animæ eorum, qui sincere in ipsum crediderint. Illos autem, qui dicunt ex eo, quod non erat, extitisse filium Dei; & ex alia substantia, non autem ex Deo; & tempus aliquando fuisse, cum

A ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς Ἰούλιον οὐ παρέλειπε· τοῦτο δὲ σύνηθες αὐτῷ ποιεῖν· ἐν οἷς μὲν γὰρ αἱ τῶν συνόδων ἐπιστολαὶ σιγῶσιν ἢ ἀθετοῦσι τὸ ὁμοούσιον, ταύτας σπουδαίως παρατίθεται· τὰς δὲ ἐναντίας, ἑκὼν ὑπερβαίνει· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Παῦλος ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ὑποκρινόμενος εἰς τὴν Κόρινθον ἀπαίρειν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἀφίκετο· ἄμφω οὖν τὰ καθ' ἑαυτοὺς γνώριμα καθιστῶσι τῷ ἐκεῖ Βασιλεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

B *Ὡς ὁ τῶν ἑσπερίων Βασιλεὺς ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ πεμφθῆναι τοὺς λόγον δώσοντας περὶ Ἀθανασίου καὶ Παύλου, καὶ ὅτι ἑτέραν οἱ πεμφθέντες ὑπηγόρευσαν ἔκθεσιν πίστεως.*

Ὁ δὲ τῶν ἑσπερίων μερῶν Βασιλεὺς γνοὺς (a) τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἰδιοπαθῆ· καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμματα διαπέμπεται, δηλῶν τρεῖς Ἐπισκόπους πεμφθῆναι παρ' αὐτὸν, τοὺς λόγον δώσοντας τῆς Παύλου καὶ Ἀθανασίου καθαιρέσεως· (b) καὶ πέμπονται Νάρκισσος ὁ Κίλιξ, καὶ Θεόδωρος ὁ Θρᾷξ, καὶ Μάρις Καλχηδόνος, καὶ Μάρκος ὁ Σύρος· οἵτινες παραγενόμενοι, τοῖς μὲν περὶ Ἀθανάσιον οὐδαμῶς εἰς λόγους ἐλθεῖν κατεδέξαντο· τὴν δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἀποκρυψάμενοι, ἑτέραν δὲ συγκαττύσαντες, ἐκδεδώκασι τῷ Βασιλεῖ Κώνσταντι ἐν τούτοις οὖσαν τοῖς ῥήμασιν. C

Ἀλλὴ ἔκθεσις.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ· φῶς ἐκ φωτός· δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν· καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς D ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα· καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνεληλυθότα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ Βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα, διαμενεῖ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸ Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον, ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι E πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλο-

(a) τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἰδιοπαθῆ. Scribendum puto γνοὺς τὰ κατ' αὐτοὺς, ἰδιοπαθεῖ. Verbum ἰδιοπαθεῖν idem valet, ac συμπαθεῖν: adverbium ἰδιοπαθῶς legitur apud Basilium magnum in epist. 308. Posset etiam legi δυσπαθεῖ: id est, *moleste tulit*; atque hanc emendationem priori præfero.

(b) καὶ πέμπονται Νάρκισσος. &c. Paucis mensibus post Antiochenam Synodum in Encœniis celebratam, Orientales Episcopi aliam rursus fidei formulam condiderunt, eamque per Narcissum, Theodorum, Marim, & Marcum, ad Occidentales, & ad Constantem Augustum miserunt, tanquam a Synodo Antiochena dictatam, ut testatur Athanasius in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ. Hoc igitur contigit ann. Chr. 342. Cum Athanasio plane consentit Socrates. Ait enim legatos illos ab Orientalibus missos, Antiochenæ quidem Synodi formulam suppressisse; ejus autem loco aliam protulisse, quam ipsi composuerant.

(a) τελε-

ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία· ταῦτα ἐπιδεδωκότες τῷ Βασιλεῖ, καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἐκδόντες, οὐδὲν πλέον ἀνύσαντες ἀνεχώρησαν· ἀδιαφόρου τοίνυν ἔτι τυγχανούσης τῆς μεταξὺ τῶν δυτικῶν τε καὶ ἀνατολικῶν κοινωνίας, ἐπεφύη ἐν σιρμίῳ, πόλις δὲ αὕτη τῶν Ἰλλυριῶν, αἵρεσις ἑτέρα· Φωτεινὸς γὰρ τῶν ἐκεῖ ἐκκλησιῶν προεστώς, γένος τῆς μικρᾶς Γαλατίας, Μαρκέλλου τε τοῦ καθῃρημένου μαθητής, ἀκολουθῶν τῷ διδασκάλῳ, ψιλὸν ἄνθρωπον, τὸν υἱὸν ἐδογμάτισε· καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ χώραν ἐροῦμεν·

A cum non esset, Ecclesia Catholica alienos esse statuit. Cum hæc Imperatori, multisque aliis tradidissent, nulla amplius re gesta discesserunt. Porro cum inter Occidentales adhuc, & Orientales esset indiscreta communio, Sirmii, quæ civitas est Illyrici, alia hæresis exorta est. Nam Photinus, qui ejus loci Ecclesiis præsidebat, ortus ex minore Galatia, & Marcelli ejus, qui Episcopatu dejectus fuerat, olim discipulus, magistri sui insistens vestigiis, filium Dei nudum, ac simplicem esse hominem prædicavit. Sed de his plura suo loco dicemus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

B

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως.

(a) ΤΡιετοῦς δὲ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος χρόνου αὖθις οἱ ἀνατολικοὶ Ἐπίσκοποι συνέδριον ποιησάμενοι, καὶ ἑτέραν πίστιν συντάξαντες, τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ ἀποστέλλουσι δι' Εὐδοξίου τοῦ τότε Ἐπισκόπου Γερμανικείας, Μαρτυρίου, καὶ Μακεδονίου, ὃς Μόψου ἑστίας τῆς Κιλικίας Ἐπίσκοπος ἦν· ἡ δὲ πίστις διὰ μακροτέρων γραφεῖσα, προσθήκας τε πλείστας παρὰ τὰ προλαβόντα περιέχουσα, ἐν τούτοις ἐξετέθη τοῖς ῥήμασι· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς C καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρός· Θεὸν ἐκ Θεοῦ· φῶς ἐκ φωτός· δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωήν, καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανόν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός· ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα D αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ακατάπαυστος οὖσα, διαμένει εἰς ἀπείρους αἰῶνας· καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστιν εἰς τὸν Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πιστευόντων ψυχαί· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε μὴ ἦν

CAPUT XIX.

De prolixa fidei expositione.

TRansacto post hæc triennii spatio, rursus Orientales Episcopi collecta Synodo, aliam fidei formulam conscripserunt, eamque per Eudoxium Germaniciæ, Macedonium Mopsuhestiæ in Cilicia Episcopum, & Martyrium, ad Episcopos Italiæ miserunt. Hæc autem fides prolixius scripta, & plurimis præter superiores accessionibus aucta, his verbis exposita est. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, Creatorem omnium, & conditorem: ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terris nominatur: & in unigenitum filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia sæcula genitum ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Per quem omnia facta sunt in cœlo, & in terris, visibilia, & invisibilia. Qui verbum est, & sapientia, atque potentia: vita, & lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, natusque ex sanctissima Virgine: qui crucifixus est, & mortuus, & sepultus. Tertia autem die surrexit a mortuis, & ascendit in cœlum, sedetque ad dexteram Patris, venturus in fine sæculorum, ut judicet vivos, ac mortuos, & unicuique mercedem operis sui reddat. Cujus regnum interminabile in infinita permanet sæcula. Sedet enim ad dexteram Patris non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Credimus etiam in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem Christus pollicitus Apostolis, post ascensum in cœlum, misit, ut doceret illos, ac submoneret de omnibus: per quem etiam sanctificantur animæ eorum, qui sincere in illum credunt. Illos autem, qui dicunt filium ex eo, quod non erat, substitisse, aut ex alia substantia, non autem ex Deo, aut tempus aliquando, vel sæculum fuisse, cum non extaret,

(a) τριετοῦς δὲ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος χρόνου. Idem scribit Athanasius in libro de Synodis: ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετὰ ἔτη τρία καὶ ἀποστέλλουσιν Εὐδόξιον, Μαρτύριον καὶ Μακεδόνιον τὸν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέροις τινὰς εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν, &c. Id est, *Post hæc quasi istorum eos pœniteret, post triennium rursus Concilium partis suæ congregant. Et Eudoxium, Martyrium, Macedonium Cilicem, & alios quosdam una cum illis mittunt in partes Italiæ, deferentes fidem multis verbis conscriptam, &c.* Baronius quidem in Annalibus hoc secundum Antiochenum Concilium, in quo prolixa illa fidei formula promulgata est, collectum fuisse dicit anno Christi 344. Idque ex Athanasio, & Socrate probare sibi visus est. Sed meo quidem judicio longe fallitur. Primo enim locutio illa μετὰ τρία ἔτη, quartum annum significat, non tertium. Tres enim annos elapsos jam esse denotat. Itaque Socrates Athanasii locum accepit, cum ait τριετοῦς δὲ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος χρόνου. Cum igitur Antiochena Synodus in Encœniis congregata fuerit anno Christi 341. hæc secunda in annum Christi 345. rectius conferetur. Deinde secundam istam Synodum, in qua prolixa fidei formula conscripta est, non dicit Athanasius collectam fuisse post triennium, quam Antiochena Synodus in Encœniis fuerat congregata; sed post triennium, quam Narcissus, Theodorus, Maris, & Marcus novam fidei formulam, tanquam Antiochiæ conditam, ad Constantem Augustum pertulissent. Id autem ait factum fuisse aliquot mensibus post Antiochenam Synodum in Encœniis celebratam. Ex quo manifeste convincitur id, quod dixi: Concilium illud, in quo formula illa μακρόστιχος condita est, anno Christi 345. celebratum fuisse, non autem 344. ut vult Baronius.

E

(b) ἢ ὅτι

SÆC. IV. taret, pro alienis habet sancta, & Catholica Ecclesia. Eos item, qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum ante sæcula, neque Christum, neque filium Dei illum esse: aut eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: aut filium esse ingenitum: aut Patrem non arbitrio suo, ac voluntate genuisse filium; eos, inquam, anathematizat sancta, & universalis Ecclesia. Nam neque citra periculum erroris dici potest, filium ex iis, quæ non erant, extitisse: cum nusquam in divinis libris id de illo proditum reperiamus. Neque ex alia præter Patrem prius existente hypostasi, sed ex solo Deo vere genitum esse didicimus. Unum enim ingenitum, ac principii expertem esse, Christi scilicet Patrem, divinus sermo pronuntiat. Sed neque eos, qui sine sacræ Scripturæ auctoritate temere dicunt, fuit aliquando tempus, cum non esset, præcogitare oportet animo aliquod temporis spatium antecedens, sed solum Deum, qui sine tempore illum genuerit. Tempora enim, & sæcula per illum facta sunt. Neque item existimandum est, filium patri coingenitum, & principii simul cum eo expertem esse. Quippe coingeniti, & principio simul carentis, nec pater, nec filius quisquam proprie dici potest. Sed patrem quidem solum principii expertem, & incomprehensibilem esse cognovimus, qui impervia quadam, & incomprehensibili ratione genuerit. Filium vero genitum fuisse ante sæcula; nec perinde ac Patrem, ipsum quoque ingenitum esse; sed principium habere; patrem scilicet, ex quo sit genitus. Caput enim Christi Deus. Quamvis autem tres confiteamur res, tresque personas, Patris videlicet, ac Filii, & Spiritus sancti juxta sacras Scripturas: non ideo tamen plures facimus Deos. Unum enim ex se ipso perfectum, & ingenitum, principiique expertem, & invisibilem Deum novimus, Deum scilicet, ac Patrem unigeniti; qui ipse quidem solus ex seipso habet, ut sit: reliquis autem omnibus copiose præstat, ut sint. Porro tametsi unum Deum esse dicamus, Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui solus sit ingenitus: Christum non idcirco negamus Deum esse ante sæcula: quod quidem faciunt Pauli Samosatensis discipuli, affirmantes illum post incarnationem ex profectu, ac promotione quadam Deum esse factum, cum natura nudus, ac simplex homo extitisset. Scimus enim illum, quamvis Patri, ac Deo subjectus sit, nihilominus tamen genitum ex Deo, Deum natura esse perfectum, ac verum: & non ex homine Deum postea factum, sed ex Deo hominem propter nos factum esse; nec unquam Deum esse desivisse. Execramur præterea, & anathematizamus eos, qui illum nudum duntaxat, ac simplex Dei verbum, nec ulla substantia præditum, falso appellant, quod in alio suam essentiam habeat; nunc quidem instar verbi, quod prolaticium vulgo dicitur; nunc vero instar verbi, quod internum nominatur: Ipsum vero Christum, ac Dominum, & Filium Dei, ac mediato-

A ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία Καθολικὴ Ἐκκλησία· ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεὸν πρὸ αἰώνων, μή τε Χριστὸν, μή τε υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα; καὶ ἀγέννητον τὸν υἱὸν, (b) ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία· οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν υἱὸν ἀσφαλές· ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐμφέρεται περὶ αὐτοῦ· οὔτε μὴν ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι
B διδασκόμεθα· ἓν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον, τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας, χρονικὸν διάστημα προενθυμητέον αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκότα Θεόν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ· οὔτε μὴν συνάναρχον, οὔτε συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι, νομιστέον· συνανάρχου γὰρ καὶ συναγεννήτου οὐδεὶς κυρίως πατὴρ, ἢ υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα, καὶ ἀνέφικτον, γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως
C καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἴδαμεν τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ, ὁ Θεός· οὔτε μὴν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα, καὶ τρία πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὰς γραφὰς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς Θεοὺς ποιοῦμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον, ἄναρχόν τε καὶ ἀόρατον Θεὸν, ἕνα μόνον οἴδαμεν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τὸ εἶναι παρεχόμε-
D νον· οὔτε μὴν ἕνα Θεὸν λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι προαιώνιον, ὁποῖοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι· οἴδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὅμως γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα Θεόν· ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπῆσαι δι' ἡμᾶς, καὶ μηδὲ πώποτε ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι Θεόν· βδελυσσόμεθα δὲ
E πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν, καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ψιλὸν καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα· (c) νῦν μὲν, ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπό τινων· νῦν δὲ, ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν δὲ αὐτὸν καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην

(b) ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει. Dogma hoc fuit Arianorum. Infra tamen sententiam suam commodius explicant Orientales, ut scilicet intelligatur Pater non coactus, nec invitus genuisse Filium.

(c) νῦν μὲν ὡς τὸ προφορικὸν λεγόμενον. Scribendum est, ὡς τὸν προφορικὸν, & paulo post, ὡς τὸν ἐνδιάθετον, ut legitur in codice Leonis Allatii, & apud Athanasium in libro de Synodis. προφορικὸν λόγον vocant Philosophi verbum, quod ore profertur. Prolativum vocat Hilarius. Eique opponitur ὁ ἐνδιάθετος λόγος verbum internum, quod verbum mentis vulgo vocant hodierni Philosophi.

(d) ἀλ

στίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας· (d) ἀλλ' ἐκ τοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἀνείληφε, πρὸ τετρακοσίων ὅλων ἐτῶν· ἔκτοτε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι θέλουσι, καὶ τέλος ἕξειν αὐτὴν, μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν· τοιοῦτοι δέ εἰσιν, οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ, τῶν Ἀγκυρογαλατῶν· οἱ τὴν προαιώνιον ὕπαρξίν τε καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν (e) ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τὴν μοναρχίαν· ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἁπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν λόγον, (f) καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα. καὶ υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστόν· καὶ οὐ προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ὁρατῶν, εἴτε τῶν ἀοράτων ἀλλ' ἐνυπόστατον λόγον ὄντα τοῦ πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ. οὗτος γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ πατὴρ, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ὡς καὶ τοῖς πατράσιν αὐτοπρόσωπος ὤφθη δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν Προφητῶν καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας· οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσείληφεν ἀξίωμα· ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον πεπιστεύκαμεν· καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται· τοιοῦτοι γάρ εἰσιν (g) οἱ Πατροπασιανοὶ παρὰ Ῥωμαίοις, Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι· οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι· τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν, τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει, οὐδὲ θελήσει γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀνάγκην δὲ δηλονότι ἀβούλητον οὖσαν καὶ ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱόν. δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἀληθείας ξένους ἐπιγινώσκομεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, καὶ δὴ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τοιαῦτα τετολμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι· αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν, Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἑκουσίως αὐτὸν καὶ θέλοντα τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι

A torem, atque imaginem Dei non fuisse ante sæcula contendunt: sed ex eo tempore Christum, ac Filium Dei illum esse cœpisse, ex quo carnem nostram assumsit ex Virgine, ante quadringentos circiter annos. Ab eo enim tempore volunt, Christum regni sui habuisse principium; & hoc regnum post mundi consummationem, atque judicium finem habiturum. Hujusmodi sunt sectatores Marcelli, atque Photini Ancyranorum, qui æternam Christi essentiam, ac divinitatem, ejusque perpetuum, & immortale regnum perinde abrogant, ut monarchiam stabilire videantur. Nos vero intelligimus, illum non esse duntaxat verbum Dei prola-
B tum, & internum, sed verbum vivens, ac per se subsistens, utpote Deum verbum, Deique filium, & Christum. Nec per solam præscientiam illum cum Patre semper fuisse, & ante omnia sæcula cum eo fuisse versatum, inservientem illi ad creationem omnium rerum, tam visibilium, quam invisibilium: sed substantiale Patris verbum, & Deum ex Deo illum esse profitemur. Ipse enim est, cui dixit Pater: faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram; qui antiquis patribus personam suam spectandam exhibuit; qui legem dedit; qui locutus est per Prophetas: qui ad extremum homo factus, patrem suum cunctis homi-
C nibus manifestavit; qui denique regnat in perpetua sæcula. Neque enim ullam dignitatem recens adeptus est Christus: sed eum ab omni ævo perfectum, Patrique per omnia similem fuisse credimus. Illos etiam, qui eundem esse dicunt Patrem, ac Filium, & Spiritum sanctum, tria hæc nomina de una eademque re, ac persona per summam impietatem accipientes, merito ab Ecclesia relegamus, eo quod patrem, qui nec comprehendi, nec pati potest, passioni, & comprehensioni subjiciunt per incarnationem; cujusmodi sunt qui a Romanis quidem Patropassiani, a nobis vero Sabelliani dicun-
tur. Nos enim scimus, patrem quidem
D qui misit, in propria immutabilis deitatis permansisse natura: Christum autem, qui missus est, carnis assumtæ dispensationem implesse. Similiter & eos, qui impudenter negant Christum voluntate, & arbitrio patris extitisse, involuntariam, ac violentam quandam necessitatem attribuentes Deo, ita ut invitus filium gignat, impiissimos, & a veritate alienos esse censemus: eo quod tum communes de Deo notiones, tum contra mentem, ac sententiam scripturæ divinitus inspiratæ, talia de illo audeant pronuntiare. Nos enim Deum sui juris arbitriique esse, & sponte, ac voluntarie filium genuis-

Marcelli, & Photini hæresis.

Christus sub veteri testamento patefactus.

Patropassiani.

(d) ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι, &c. His verbis Orientales designant hæresim Marcelli Ancyrani, qui Christi regnum ab ejus nativitate cœpisse dicebat, ante quadringentos circiter annos; perfectum numerum ponens pro imperfecto. Docet id Epistola Synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum, quam refert Hilarius in fragmentis. Sic enim ajunt. *Extitit namque temporibus nostris Marcellus quidam Galatiæ, hæreticorum omnium execrabilior pestis, quique sacrilega mente, ore profano, perditoque argumento velit Christi Domini regnum perpetuum, æternum, & sine tempore, disterminare, initium regnandi accepisse Dominum dicens ante quadringentos annos, finemque ei venturum simul cum mundi occasu.*

(e) ὁμοίως ἀθετοῦσιν. Hunc locum restitui ex Athanasii libro de Synodis, ubi hæc formula refertur, meo quidem judicio doctissima, & elegantissima. Codex quoque Leonis Allatii plane consentit cum Athanasio, nisi quod
E ἀθετοῦντες habet pro ἀθετοῦσιν.

(f) καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα. In codice Florentino, & Allatiano, necnon apud Athanasium deest conjunctiva particula.

(g) οἱ Πατροπασιανοὶ παρὰ Ῥωμαίοις. Horum hæreticorum mentionem facit Cyprianus in epistola ad Jubaianum de baptizandis hæreticis: *Si eundem Patrem, eundem Filium, eundem Spiritum Sanctum, eandem Ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani, Anthropiani, Valentiniani, Apelletiani, Ophitæ, Marcionitæ, & cæteræ hæreticorum pestes, &c.* Augustinus in libro de hæresibus cap. 41. Sabellianos scribit crebrius Patripassianos vocari. Ita etiam eos vocat Philastrius in lib. de hæresibus. Corruptum est hoc nomen in Commentariis epist. primæ ad Timotheum, qui vulgo tribuuntur Ambrosio. Sic enim ibi scribitur, *quæ nunc Marcionistis, quamvis pene defecerint, & Patricianis, ac maxime in Manichæis denotatur*: scribo *Patripassianis*.

(h) ὅλον

SÆC. IV. nuisse, pie, ac religiose credimus. Porro etsi cum timore, ac reverentia credamus id, quod de illo dictum est: Dominus creavit me principium viarum suarum ad opera sua: non tamen eum perinde factum esse intelligimus, ac reliquas creaturas, quæ per illum factæ sunt. Impium enim, & ab Ecclesiastica fide prorsus alienum est, conditorem cum rebus ab ipso conditis comparare, & eodem cum extraneis generationis modo illum editum esse arbitrari. Quippe unigenitum filium, solum, ac semel tantum, vere; germaneque genitum esse, divinæ nos Scripturæ docent. Sed neque tametsi dicamus filium per se ipsum esse, & vivere, ac subsistere perinde ac patrem, illum idcirco a patre separamus, spatia quædam locorum, & intervalla inter illorum conjunctionem corporali more intelligentes. Credimus enim, eos absque ullo medio, atque interstitio conjunctos esse, nec a se invicem posse ullatenus separari: quippe cum pater quidem sinu suo totum complectatur filium: filius vero quasi appensus toti adhærescat patri, solusque in patris gremio perpetuo conquiescat. Credentes igitur sanctissimam, & perfectam undique Trinitatem; & patrem Deum, ac filium quoque Deum dicentes, non tamen duos, sed unum esse confitemur Deum, ob unum honorem divinitatis, & absolutissimam unius regni concordiam: ita ut pater quidem generaliter omnibus, & ipsi quoque filio dominetur: filius vero subjiciatur patri; & præter illum universa, quæ post ipsum sunt, & per ipsum facta sunt, gubernet, ac regat, & sancti Spiritus gratiam Patris arbitrio sanctis affatim largiatur. Sic enim ejus, quæ in Christo est, monarchiæ rationem constare, sacra nobis eloquia tradiderunt. Hæc post fidei formulam brevi compendio antehac editam, fusius exponere coacti sumus, non inani, ac superflua ambitione impulsi: sed ut omnem de fide nostra sinistram suspicionem apud eos diluamus, qui sententiam nostram penitus ignorant: utque universi, qui in Occidentis partibus degunt, & impudentem adversariorum calumniam aperte cognoscant, & Catholicam Orientalium de Christo doctrinam, divinarum scripturarum testimonio disertissime confirmatam, apud eos, qui mentem minime perversam gerunt.

A κέναι, ἀσεβῶς ὑπειλήφαμεν· πιστεύοντες δὲ ἐμφόβως καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν· ἀσεβὲς γάρ, καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν· μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱόν, γνησίως τὲ καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαὶ γεγενῆσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ πατρὶ

B λέγοντες, διατοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρός, τόπους καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες· πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἐπισυνῆφθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν· (h) ὅλον μὲν τοῦ πατρὸς ἐνεστερνισμένου τὸν υἱόν· ὅλου δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτημένου καὶ προσπεφυκότος τῷ πατρὶ, καὶ μόνον τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυομένου διηνεκῶς· πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἁγιωτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεόν, καὶ τὸν Υἱόν, οὐ δύο τούτους Θεοὺς, ἀλλ' ἕνα ὁμολογοῦμεν, μετὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συνάφειαν· παντ-

C αρχοῦντος μὲν καθόλου τοῦ πατρὸς πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρὶ ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ, πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι· οὕτως γὰρ τὸν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ μοναρχίας συνίστασθαι λόγον, παραδεδώκασιν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι· ταῦτα ἠναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ ἐκτεθεῖσαν πίστιν, πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν· ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀποκαθάρωμεν

D ὑποψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι· καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν πάντες, ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν Χριστῷ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν (i) παρ' αὐτοῖς ἀδιαστρόφως.

(h) ὅλον μὲν τοῦ πατρὸς. Scribendum omnino est ὅλου, ut legitur apud Athanasium: paulo post ex eodem Athanasio restituendum est, καὶ μόνου τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυομένου.

(i) παρ' αὐτοῖς διαστρόφως. In manuscripto codice Sfortiano scriptum est ἀδιαστρόφως. Verum in codice Leonis Allatii, & apud Athanasium in libro de Synodis rectius legitur, παρὰ τοῖς ἀδιαστρόφοις: id est, *apud eos, qui non sunt depravati*.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ τῆς ἐν Σάρδῃ Συνόδου.

(a) ΤΑῦτα οἱ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη Ἐπίσκοποι, (b) διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι, καὶ διὰ τὸ μὴ συνιέναι, οὐ προσεδέχοντο, ἀρκεῖν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν λέγοντες, (c) καὶ μηδὲν περαιτέρω περιεργάζεσθαι· ἐπεὶ οὖν πάλιν γράψαντος τοῦ Βασιλέως, ὥστε ἀποδοθῆναι Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς οἰκείους τόπους, οὐδὲν πλέον ἤνυετο· στάσις γὰρ μεταξὺ τοῦ πλήθους ἐγίνετο συνεχής· Σύνοδον ἄλλην παρακαλοῦσι γενέσθαι οἱ περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, B ὥστε καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ τὰ τῆς πίστεως, ἐπὶ οἰκουμενικῆς Συνόδου πέρας λαβεῖν, διδάσκοντες ἐπὶ καταλύσει τῆς πίστεως, τὰς καθαιρέσεις γίνεσθαι· κηρύσσεται οὖν αὖθις οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὡς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν, πόλις δὲ αὕτη Ἰλλυριῶν, γνώμῃ τῶν δυεῖν Βασιλέων, τοῦ μὲν διὰ γραμμάτων αἰτήσαντος, τοῦ δὲ τῆς ἑῴας ἑτοίμως ὑπακούσαντος· (d) ἑνδέκατον ἔτος ἦν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ πατρὸς τῶν δύο Αὐγούστων· ὕπατοι δὲ ἦσαν Ῥουφῖνος καὶ Εὐσέβιος, ὅτε ἡ ἐν Σαρδικῇ συνεκροτήθη Σύνοδος· ἐκ μὲν οὖν τῶν ἑσπερίων μερῶν, (e) περὶ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον Ἐπίσκοποι, ὡς φησὶν C Ἀθα-

CAPUT XX.

De Concilio Serdicensi.

VErum Occidentales Episcopi, tum quod Græci sermonis ignari essent, tum quod ea minime intelligerent, nequaquam admiserunt: Nicænam fidem sufficere, nec quidquam amplius curiose inquirendum esse asseverantes. Rursus vero cum Imperatoris literæ, quibus mandabat, ut Paulus, & Athanasius sedibus suis restituerentur, nihil proficerent; plebs enim continuis pene seditionibus agitabatur, Paulus, & Athanasius aliud Concilium convocari postulant, B ut tum ipsorum negotium, tum fidei causa generalis Synodi sententia terminaretur. Docebantque, non aliam ob causam se fuisse depositos, quam ut fides subverteretur. Indicitur ergo iterum generale Concilium apud Serdicam, quæ urbs est Illyrici: idque de sententia duorum Imperatorum, quorum alter hoc per literas flagitaverat: alter vero, Orientis scilicet Imperator, libenter adnuerat. Annus tunc agebatur undecimus ab obitu parentis duorum Augustorum. Consules autem erant Rufinus, & Eusebius, quo tempore Synodus Serdicæ congregata est. Et ex Occidentis quidem par- C tibus trecenti circiter convenerunt Episcopi, ut

(a) ταῦτα οἱ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη. Hanc confessionem fidei, sic enim vocat Athanasius, Legati Orientalium obtulerunt Occidentalibus Episcopis Mediolani congregatis. Illuc enim profecti fuerant quidam Episcopi una cum Presbyteris Ecclesiæ Romanæ, rogaturi Constantem Augustum, ut ad Constantium fratrem scriberet, de congreganda universali Synodo, ut dissensiones, quæ in variis Ecclesiis exortæ fuerant, Ecclesiastico judicio terminarentur, quemadmodum scribit Athanasius in apologia ad Constantium. Porro cum Orientales hanc fidei formulam obtulissent Occidentalibus, petierunt ab iis, ut illi subscriberent. Verum Occidentales, quod quidem ad fidem attinet, sufficere sibi dixerunt Nicænam fidem, cui nec addendum quidquam esse, nec detrahendum. Quod vero spectat ad condemnationem hæreticorum, qui in confessione illa damnabantur, petierunt ab Orientalium Legatis, ut ipsi prius Arianam hæresim condemna- D rent. Verum illi id facere detrectantes, irati ex Concilio discesserunt, ut scribit Liberius in epistola ad Imperatorem Constantium his verbis: *Quæ est pax, clementissime Imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor Episcopi, Demofilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de Concilio iratis animis exierunt.* Nihilominus tamen Occidentales Episcopi hæresim Photini in eadem Synodo condemnarunt. Adversus Marcellum vero nihil pronuntiarunt, propterea quod is paulo antea in Synodo Romana integer ab omni hæreseos crimine fuerat judicatus. In eadem Synodo Ursacius, & Valens, qui in suspicionem venerant hæresis Arianæ, porrecto libello, quo Arii perfidiam, & Photini hæresim damnabant, suscepti sunt in communionem, ut docet epistola synodica Ariminensis Concilii. Idque testantur Ursacius, & Valens in altero libello, quem postea obtulerunt Romæ, Julio Papæ, his verbis: *Item anathema dicimus iis, qui negant Christum Deum esse, & Filium Dei ab æterno,* E *sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus, &c.* Hæc de Mediolanensi Synodo paulo fusius annotare libuit, eo quod admodum obscura est ejus memoria in Annalibus Ecclesiasticis. Primus Dionysius Petavius in dissertatione de duplici Synodo Sirmiensi, multa quidem de illa Synodo docte observavit; sed annum illius perperam assignavit. Anno enim Christi 347. celebratam esse dicit, paulo post Serdicense Concilium. Quod stare nullo modo potest. Itaque Jacobus Sirmondus in secunda diatriba, quam adversus Petavium scripsit, merito illum in hac parte reprehendit. Baronius quidem, qui formulam illam μακρόστιχον in Antiochensi Synodo conscriptam esse dicit anno Christi 344. legationem quoque Orientalium, & Mediolanense Concilium in eundem annum confert. Sirmondus vero in diatriba supra memorata, anno Christi 346. id Concilium assignat. Quam quidem sententiam veriorem puto. Primo enim Athanasius in Apologetico ad Constantium scribit, se quarto anno, ex quo Romam venerat, a Constante Augusto accitum fuisse Mediolanum, quo Episcopi quidam sese contulerant. Romam autem venerat Athanasius anno Christi 341. Præterea Hilarius in fragmentis scribit, Mediolanensem Synodum, in qua damnatus est Photinus, celebratam esse biennio, priusquam Valens, & Ursacius libellum satisfactionis offerrent Julio Papæ. Postquam enim libellum retulit, hæc subdit: *Hæc epistola post biennium missa est, quam hæresis Photini a Romanis damnata est.* Cum igitur epistola illa Valentis, & Ursacii scripta sit anno Christi 349. ut testatur Petavius, Mediolanense Concilium tertio ante anno celebratum sit, necesse est. Hoc est Christi 346. Locutio enim illa, *post biennium*, idem valet ac tertio post anno, quod non animadvertit D Petavius.

(b) διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι. Baronius hic Socratem merito reprehendit, qui causam, cur Occidentales formulam illam respuerint, hanc esse dicit, quod Græcum sermonem non intelligerent. Quasi vero non multi essent in Italia, qui Græcam linguam callerent. Sed & Theodorus lector hanc causam merito improbavit. Horum enim verborum loco ista substituit: διὰ τὸ πρόδηλον τῆς δυσφημίας. Id est: *Ob manifestam blasphemiam.*

(c) καὶ μηδὲν. Mallem scribere, καὶ μὴ δεῖν παραιτέρω περιεργάζεσθαι.

(d) ἑνδέκατον ἔτος ἦν. A Consulatu Feliciani, & Titiani, qui fuit annus Christi 337. ad Consulatum Rufini, & Eusebii, qui annus est Christi 347. anni sunt decem solidi. Proinde si undecimo anno post obitum Constantini celebratum est Serdicense Concilium, post vicesimum secundum diem mensis Maji congregatum sit, necesse est.

(e) περὶ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον Ἐπίσκοποι, ὡς φησὶν Ἀθανάσιος. Non hoc dicit Athanasius, trecentos circiter E Episcopos ex Occidentis partibus ad Serdicensem Synodum convenisse. Sed id tantum dicit, tam eos, qui Serdicensi Concilio interfuerunt, quam illos, qui Epistolæ Synodicæ ad ipsos missæ postea subscripserunt; eos item, qui ante Serdicensem Synodum pro ipso scripserant Epistolas Synodicas, ex Phrygia, Asia, Isauria, universos fuisse trecentos quadraginta quatuor. Locus Athanasii habetur in defensione secunda adversus Arianos pag. 768. editionis Parisiensis. Sed & in epistola ad Solitarios idem Athanasius diserte testatur, Episcopos, qui ad Serdicense Concilium convenere, tam ex Occiduis, quam ex Orientis partibus non plures fuisse, quam centum & septuaginta: συνέρχονται τοίνυν ἀπό τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἐν τῇ σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἔλαττον ρό. In editione Moguntina post Canones Synodi Serdicensis hæc legitur notatio: *& subscripserunt omnes Episcopi diversarum provinciarum, vel civitatum, numero* 121.

SÆC. IV. ut ſcribit Athanaſius. Ab Oriente vero ſeptuaginta ſex tantum adfuiſſe refert Sabinus, quorum e numero fuit Iſchyras Mareoticæ Epiſcopus, quem illi ipſi, a quibus depoſitus erat Athanaſius, Epiſcopum ejus regionis conſtituerant. Quippe alii infirmitatem corporis cauſati ſunt: alii præſtituti temporis anguſtiam prætenderunt, culpam omnem conferentes in Julium Romanæ urbis Epiſcopum: cum tamen ab eo tempore, quo Synodus indicta fuerat, & quo Athanaſius Synodi conſeſſum expectans, Romæ commorabatur, anni, & ſex menſium ſpatium interceſſiſſet. Cum ergo Serdicam omnes conveniſſent, Epiſcopi quidem Orientis conſpectum Occidentalium refugerunt: negantes, ſe in colloquium cum illis venturos eſſe, niſi prius Paulum, & Athanaſium e ſuo cœtu ejeciſſent. Sed cum Protogenes Serdicenſis, & Hoſius Epiſcopus Cordubæ, quæ civitas eſt Hiſpaniæ, ut ſupra dixi, nequaquam pati poſſent, ut Paulus, & Athanaſius a conſeſſu excluderentur, Orientales illico diſceſſerunt. Regreſſique Philippopolim urbem Thraciæ, Concilio ſeorſum habito, vocem quidem conſubſtantialis palam anathemate damnarunt: ἀνομοίου autem vocabulum, & opinionem literis ſuis inſerentes, quoquoverſus tranſmiſerunt. Epiſcopi vero Serdicæ conſtituti, primum quidem illos ob deſertum Concilium condemnarunt: deinde Athanaſii accuſatores dignitate ſua ſpoliarunt. Et confirmata Nicænæ fidei formula, ἀνομοίου quidem vocabulum rejecerunt, conſubſtantialis autem vocem apertius promulgarunt, ſcriptaſque ea de re literas quoquoverſum etiam ipſi miſerunt. Porro utrique recte ſe, atque ordine feciſſe exiſtimabant. Orientales quidem, eo quod Occidentis Epiſcopi eos, qui a ſe depoſiti fuerant, recepiſſent: Occidentales vero, propterea quod hi, qui iſtos depoſuerant, ante cauſæ cognitionem aufugiſſent: & eo quod ipſi quidem Nicænam fidem cuſtodirent: illi vero eam adulterare auſi fuiſſent. Paulo igitur, & Athanaſio ſedes ſuas reſtituerunt: itemque Marcello Ancyræ Galatiæ urbis Epiſcopo. Qui cum diu antea depoſitus fuiſſet, ut in ſuperiori libro commemoravi; tunc vehementiſſime laboravit, ut adverſus ipſum prolata ſententia reſcinderetur: docens verba libri ſui non fuiſſe intellecta, atque idcirco ſe in ſuſpicionem veniſſe erroris Pauli Samoſatenſis. Sciendum tamen eſt, Euſebium Pamphili adverſus Marcelli librum

Schiſma Oriental. & Occidental.

Marcelli pro ſcriptis ſuis Apologia.

A Ἀθανάσιος· ἐκ δὲ τῶν ἑῴων· ἑβδομήκοντα ἓξ μόνον ὁ Σαβῖνος φησὶν, ἐν οἷς κατηριθμεῖτο καὶ Ἰσχύρας ὁ τοῦ Μαρεώτου Ἐπίσκοπος, ὃν οἱ καθελόντες Ἀθανάσιον, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς δὲ τῆς χώρας χειροτονοῦσι· προὐβάλλοντο δὲ, οἱ μὲν ἀσθένειαν τοῦ σώματος· ἄλλοι δὲ (f) τὸ στενὸν τῆς προθεσμίας ἐμέμφοντο, τὴν αἰτίαν ἐπὶ Ἰούλιον τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀναφέροντες· καίτοι ἐνιαυτοῦ καὶ ἓξ μηνῶν διαγενομένων, ἀφ' οὗ ἥ τε Σύνοδος ἐκεκήρυκτο, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ Ῥώμῃ διέτριβον, τὴν Σύνοδον περιμένοντες· ὡς οὖν συνῆλθον ἐν τῇ Σαρδικῇ, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἑσπερίων B ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο, φάσκοντες μὴ ἄλλως εἰς λόγους ἐλθεῖν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Ἀθανάσιον (g) καὶ Παῦλον ἐξελάσωσι τοῦ συλλόγου· ὡς δὲ Πρωτογένης ὁ Σαρδικῆς Ἐπίσκοπος, καὶ Ὅσιος ὁ Κουδρούβης, πόλις δὲ αὕτη τῆς Ἱσπανίας ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, οὐκ ἠνείχοντο μὴ παρεῖναι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ἀπεχώρουν εὐθέως· καὶ γενόμενοι ἐν τῇ Φιλίππου πόλει τῆς Θρᾴκης, ἰδιάζον ποιοῦντες συνέδριον· καὶ φανερῶς λοιπὸν τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι· τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν, (h) ἐπιστολὰς συγγράψαντες, πανταχοῦ διαπέμπονται· οἱ δὲ ἐν Σαρδικῇ, πρῶτον μὲν τούτων ἐρήμην κατεψηφίσαντο· ἔπειτα τοὺς κατηγόρους Ἀθανασίου τῆς C ἀξίας ἀφείλοντο· τὸν ὅρον τε τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ κρατύναντες, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἐκβαλόντες, τὸ ὁμοούσιον φανερώτερον ἐκδιδόασι· (i) καὶ ἐγγράψαντές τε καὶ αὐτοὶ πανταχοῦ διαπέμπονται· γνώμῃ μὲν οὖν ἑκάτεροι τοιάδε δικαίως πεποιηκέναι νομίσαντες, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ, ὅτι τοὺς ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθέντας οἱ ἑσπέριοι προσεδέξαντο· οἱ δὲ ἑσπέριοι, ὅτι πρὸ διαγνώσεως οἱ καθελόντες ἀπέφυγον, καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἐκεῖνοι δὲ παραχαράττειν ἐτόλμησαν· ἀποδιδόασιν οὖν τὸν τόπον (k) τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον· ἔτι μὴν καὶ Μαρ- D κέλλῳ τῷ Ἀγκύρας, τῆς πρὸς τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ· ὃς πάλαι μὲν καθῄρητο, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· τότε δὲ ἐν τὸ τὴν καταδίκην ἀναπαλαῖσαι ἐσπούδασε, διδάξας ὡς οὐ νοηθείη ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ φράσις, καὶ διὰ τοῦτο ὑπόνοιαν τοῦ Σαμοσατέως λαβεῖν· οὐκ ἀγνοητέον μέντοι ὅτι τὸ Μαρκέλλου βιβλίον ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἀνεσκεύασεν

(f) τὸ στενὸν τῆς προθεσμίας ἐμέμφοντο. Hoc loco falli videtur Socrates, qui ad Serdicenſem Synodum retulerit ea, quæ ad Romanam Synodum pertinebant. Nam cum Julius Orientales Epiſcopos Romam ad Synodum vocaſſet, ut Athanaſii cauſa ibi cognoſceretur, Orientales eo venire recuſarunt, inter alias cauſas anguſtiam præſtituti temporis prætexentes, ut docet Julius Papa in epiſtola ad eoſdem Orientales apud Athanaſium pag. 744. Certe, quæ ſequuntur apud Socratem: καίτοι ἐνιαυτοῦ καὶ ἓξ μηνῶν διαγενομένων, ἀφ' οὗ ἡ σύνοδος ἐκεκήρυκτο, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ Ῥώμῃ διέτριβον, &c. manifeſte confirmant id, quod dixi. Athanaſius enim Julii literis evocatus, Romam cum veniſſet, annum integrum, & ſex menſes in ea urbe permanſit, adverſarios, & Synodum, quæ Romæ indicta fuerat, opperiens. Teſtatur id Julius in Epiſtola ſupra memorata pag. 748. καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας, ἐκδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, καὶ τὸν βουλόμενον ἐλθεῖν.

(g) καὶ Παῦλον. Paulus Conſtantinopolitanus Epiſcopus non interfuit Synodo Serdicenſi, ut teſtatur Theodoritus in libro 2. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, idque prorſus confirmat Epiſtola Synodica Orientalium apud Serdicam Epiſcoporum, quæ habetur in fragmentis Hilarii.

(h) ἐπιστολὰς συγγράψαντες. Rectius in codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν ἐπιστολαῖς ἐγγράψαντες. Sed quod ait Socrates Orientales Epiſcopos apud Serdicam, in epiſtola ſua Synodica Anomianorum dogma ſtabiliiſſe, id omnino falſum eſt. Extat eorum Epiſtola Synodica in fragmentis Hilarii, ad cujus E calcem adjecta eſt confeſſio fidei. In ea confeſſione nihil eſt, quod Anomianorum ſententiam vel minimum redoleat. Sed & idem Hilarius in libro de Synodis eandem fidem Orientalium Epiſcoporum Serdicæ promulgatam referens, pro Catholica agnoſcit, & exponit. Tantumque abeſt, ut crediderit Hilarius eos Anomianorum dogma diſſeminaſſe, quin potius affirmat, eos aditum Anomianis omni ex parte obſtruxiſſe. Sic enim ait: *Ex omni autem parte, qua ſe circumagere ſollicitudo potuit, hæreticorum ingeniis aditus obſtruitur, ne quid eſſe diverſitatis prædicetur in Filio.*

(i) καὶ ἐγγράψαντές τε. In codice Leonis Allatii deeſt particula καί. Poſſet etiam non incommode ſcribi, καὶ ἐγγράψαντες δὲ καὶ αὐτοί, &c.

(k) τοῖς περὶ Παῦλον. De Paulo ne verbum quidem ullum extat in Epiſtola Synodica Concilii Serdicenſis.

σκεύασεν (l) ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος, ἃ πρὸς Μάρκελλον ἐπέγραψε· καὶ τίθησι μὲν τὰ ῥήματα Μαρκέλλου· πρὸς αὐτὰ δὲ διαγωνίζεται, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον, καθὰ Σαβέλλιος ὁ Λίβυς καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, τοῦ Μαρκέλλου εἰσάγοντος.

librum diſputantem, confutaſſe cum tribus voluminibus, quæ contra Marcellum inſcripſit. Ac verba quidem ipſa Marcelli in iis profert: ipſe vero adverſus ea diſſerens, probare conatur, Marcellum perinde, ac Sabellium Libycum, & Paulum Samoſatenſem, Chriſtum ſimplicem duntaxat hominem aſſerere.

(l) ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις, ἃ πρὸς Μάρκελλον ἐπέγραψε. Extant hodie hi tres Euſebii libri, qui de Eccleſiaſtica Theologia adverſus Marcellum inſcripti ſunt. Quos præcedunt duo libri κατὰ Μαρκέλλου, id eſt *contra Marcellum* inſcripti, in quibus conſilium ejus, ac malitiam, atque invidiam ſuggillat. Hos autem libros juſſu Epiſcoporum, qui in Conſtantinopolitana Synodo Marcellum damnaverant, ſcripſiſſe ſe teſtatur Euſebius in fine libri ſecundi contra Marcellum. Porro utrum Socrates duos illos priores contra Marcellum libros viderit, incertum eſt, cum nullam eorum mentionem faciat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ἀπολογία ὑπὲρ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπεχείρησαν καὶ αὐτὸν λοιδορῆσαι, φημὶ δὴ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς Ἀρειανίζοντα ἐν οἷς λόγοις ἐξέδωκε, μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν οὐκ ἄκαιρον ἡγοῦμαι· πρῶτον μὲν γὰρ, τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ τὸ ὁμοούσιον ὁριζούσῃ καὶ παρῆν καὶ συνέθετο· λέγει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῷ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτα· πάντας δὲ ὁ Βασιλεὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, εἰς ὅτε ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἅπασι τὸ ἐπ' αὐτῷ κατέστησεν· ὡς ὁμόφωνον κρατῆσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· εἰ τοίνυν Εὐσέβιος τῆς ἐκεῖσε Συνόδου μνήμην ποιούμενος, λελύσθαι μὲν τὰ τότε ἀμφισβητούμενα λέγει, πάντας δὲ ὁμοφρονῆσαι καὶ ὁμοδοξῆσαι, πῶς Ἀρειανίζειν αὐτόν τινες ὑπολαμβάνουσιν· πλανῶνται δὲ καὶ Ἀρειανοὶ, φρονεῖν αὐτὸν νομίζοντες τὰ αὐτῶν· ἀλλ' ἐρεῖ τις ὡς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ Ἀρειανίζειν δοκεῖ, (a) τῷ συνεχῶς λέγειν διὰ Χριστοῦ· πρὸς ὃν ἀποκρινούμεθα, ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ πολλάκις καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς μηνυούσαις τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· καὶ πρό γε ἁπάντων τούτων, ὁ Ἀπόστολος ταῖς λέξεσι ταύταις ἐχρήσατο, καὶ οὐ δέ πώποτε ὡς κακοδοξίας διδάσκαλος ἐνομίσθη· ἔτι μὴν καὶ Ἀρείου κτίσμα τὸν υἱὸν ὡς ἓν τῶν ἄλλων τολμήσαντος εἰπεῖν, ἐπάκουσον οἷα Εὐσέβιος περὶ τούτου ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῷ πρὸς Μάρκελλον κατὰ λέξιν φησίν· ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μόνος αὐτὸς, καὶ οὐ δὲ ἄλλος ἀνηγόρευταί τε καὶ ἔστιν· ὅθεν εἰκότως ἄν τις μέμψαιτο τοῖς κτίσμα αὐτὸν φάναι τετολμηκόσιν, ἐξ οὐκ ὄντων ὅμοιον τοῖς λοιποῖς κτίσμασι γενόμενον· καὶ πῶς γὰρ ἔτι ἔσται υἱός· πῶς δὲ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὁ τὴν αὐτὴν τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν ἐπιγραφόμενος φύσιν, (b) τῶν τε πολλῶν γεννητῶν ἔσται εἷς, ἅτε

CAPUT XXI.

Euſebii Pamphili defenſio.

Sed quoniam hunc quoque, Euſebium Pamphili intelligo, nonnulli criminari conati ſunt, perinde quaſi Arianum dogma in libris ſuis ſecutus fuerit, opportunum fore cenſeo pauca de eo diſſerere. Primum igitur Concilio Nicæno, quo Filium Patri conſubſtantialem fuiſſe decretum eſt, & interfuit, & conſenſit. In tertio vero libro, quem de vita Conſtantini ſcripſit, ita loquitur. Omnes Imperator ad concordiam incitavit, donec univerſos in iis, de quibus antea diſſentiebant, concordes, atque unanimes præſtitiſset; adeo ut fides omnium conſona apud Nicæam obtinuerit. Cum igitur Euſebius illius Concilii mentionem faciens, cunctas animorum diſſenſiones ſopitas eſse dicat, & univerſos in unam, eandemque conſpiraſſe ſententiam, quid cauſæ eſt, cur nonnulli eum exiſtiment Ariano dogmati conſentire? Falluntur etiam Ariani, qui illum opinioni ſuæ ſuffragari arbitrantur. Sed dicet fortaſſe aliquis, illum aſſertorem Ariani dogmatis videri, propterea quod in libris ſuis crebro dicere ſolet, per Chriſtum. Cui nos id reſpondemus; & hac loquendi ratione, & aliis hujuſmodi, quæ diſpenſationem humanitatis Jeſu Chriſti deſignant, Eccleſiaſticos Scriptores uti conſueviſſe: & ante hos omnes Paulum Apoſtolum iiſdem vocibus uſum fuiſſe, qui tamen perverſi dogmatis magiſter nunquam eſt exiſtimatus. Ceterum cum Arius filium Dei creaturam perinde ac cetera, quæ a Deo creata ſunt, auſus ſit dicere, audi, ſi placet, quænam de hac re fuerit Euſebii ſententia in libro primo contra Marcellum: unigenitus, inquit, Dei filius, ſolus ipſe, & non alius & prædicatur, & eſt. Unde merito quis reprehenderit eos, qui creaturam illum dicere non dubitarunt, ex nihilo conditum perinde, ac reliquas creaturas. Quomodo enim filius fuerit, quomodo unigenitus, ſi eandem cum ceteris creaturis naturam ſortitus eſt, unuſque eſt e numero re-

Differentia inter filium, & creaturā.

(a) τῷ συνεχῶς λέγειν διὰ Χριστοῦ. Intelligit Socrates δοξολογίας, quæ leguntur in fine ſermonum Euſebii, quas perpetuo ita concipit Euſebius: *Gloria non nato Patri per Filium ſuum unigenitum, &c.* Atque id perſpicere licet in opuſculis Euſebii, quæ Jacobus Sirmondus in lucem edidit. Exempli gratia in fine libri primi contra Sabellium hæc leguntur verba: *Gloria uni non nato Deo, per unum unigenitum Deum Filium Dei, in uno Spiritu Sancto, & nunc, & ſemper, & per omnia ſæcula ſæculorum. Amen.* Et ſic in cæteris. In ſermone quoque, quem habuit Euſebius in dedicatione Eccleſiæ Tyri, quæ refertur in libro decimo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ eadem habetur clauſula, δι' οὗ αὐτῷ ἡ δόξα, &c. Sic enim nos eum locum edidimus ex tribus manuſcriptis codicibus. Porro notum eſt, Arianos præpoſitionem illam, *per quem*, attribuiſſe Filio, eo conſilio, ut illum Patri ſubjicerent. Vide Theodoritum in caput primum Epiſtolæ primæ ad Corinthios.

(b) τῶν τε πολλῶν γεννητῶν ἔσται εἷς. Ante hæc verba deſideratur integra linea; quæ ex libro primo Euſebii de Eccleſiaſtica Theologia cap. 19. ita ſupplenda eſt: ταύτῃ γὰρ ἀδελφὸς ἂν τούτων γένοιτο μᾶλλον, οὐχὶ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· τῶν τε πολλῶν γεννητῶν ἔσται εἷς: id eſt, *Hoc enim pacto frater potius illorum fuerit, quam filius Dei, unuſque erit ex numero rerum creatarum.*

SÆC. IV. rerum creatarum, utpote qui una cum illis ortus sit ex nihilo? Verum divina oracula non ita de illo prædicant. Deinde paucis interjectis hæc subjicit. Quisquis igitur Filium Dei ex nihilo factum, & creaturam e non extante productam esse asserit, is non animadvertit, se nudum quidem nomen filii ei concedere, revera tamen eum filium pernegare. Qui enim ex nihilo factus est, vere filius Dei esse non potest, sicut nec quidvis aliud, quod factum sit. Verus autem filius Dei, utpote qui ex illo tanquam ex patre genitus est, unigenitus, & dilectus patris merito dicitur. Ob eam etiam causam Deus ipse est. Quis enim alius Dei fœtus esse possit, quam illi ipsi per omnia simillimus? Condit quidem urbem Imperator, sed eam non gignit: filium autem gignere dicitur, non condere. Artifex autem faber dicitur ejus, quod fabricatus est, non pater; filii vero sui nequaquam faber dicitur. Ita quoque summus hujus universi Deus, filii quidem sui pater, mundi vero faber, & conditor merito dicitur. Quod si semel
Proverb. 8. 32. in Scripturis inveniatur dictum, Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua; sensum ipsum verborum inspicere debemus, quem paulo post exponam: nec ut Marcellus facit, ob unicum testimonium, præcipuum Ecclesiæ dogma convellere. Hæc & alia plurima ab Eusebio Pamphili dicta sunt in libro adversus Marcellum. In tertio autem ejusdem operis libro, docens, quomodo intelligenda sit hæc vox κτίσμα, ita loquitur. His ita constitutis, consequens est, ut quemadmodum illa, quæ præcesserunt, sic etiam hæc verba: Dominus condidit me initium viarum suarum ad opera sua, de eadem persona dicta sint. Quod si creatum se esse dicit, non ita accipiendum est, quasi dicat, se de non extantibus ad id, quod est, pervenisse, & perinde ac reliquas creaturas ex nihilo conditum esse, sicut nonnulli perperam existimarunt. Sed id dicit, utpote qui subsistat, ac præexistat ante constitutionem totius mundi; a patre autem suo, ac domino princeps, ac rector hujus universi constitutus sit: adeo ut verbum hoc ἔκτισεν, positum sit hoc loco pro constituit. Certe Apostolus Petrus principes, & rectores, qui hominibus præsunt, diserte creaturam appellat, his verbis: subjecti estote omni humanæ creaturæ
1. Pet. 2. propter Dominum: sive regi tanquam præcellenti; sive rectoribus tanquam ab illo missis. Propheta quoque cum dicit: præpara te Israel ad invocandum Deum tuum: quoniam ecce, qui firmat tonitru, & qui creat spiritum, & qui adnuntiat hominibus Christum suum: hoc verbum κτίζων, non accepit pro eo, quod factum est, cum antea non esset. Neque enim tunc Deus creavit spiritum, cum Christum suum per illum cunctis hominibus adnuntiavit. Nihil quippe sub sole novum est. Sed erat quidem antea spiritus, & subsistebat: Missus est autem tunc, cum Apostoli congregati
Act. 2. essent: quando sonus instar tonitrui factus est

A ἅτε τῆς οὐκ ὄντων κτίσεως ὁμοίως αὐτοῖς μεταχὼν κοινωνίας· ἀλλ' οὐχ ὧδε αὐτοῦ τὰ θεῖα παιδεύει λόγια· εἶτα μετ' ὀλίγα πάλιν ἐπιφέρει· ὁ τοίνυν γεννητὸν ἐξ οὐκ ὄντων (c) καὶ κτίσμα προηγούμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν υἱὸν ὁριζόμενος, λέληθε τοὔνομα μὲν αὐτῷ μόνον χαριζόμενος· τὸ δὲ ἀληθῶς, υἱὸς εἶναι ἀρνούμενος· ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονὼς, οὐκ ἀληθῶς γένοιτ' ἂν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅτι μὴ δὲ ἄλλό τι τῶν γεννητῶν· ἀλλ' ἀληθῶς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἅτε ἐκ πατρὸς ἀποτεχθεὶς, εἰκότως ἂν καὶ μονογενὴς καὶ ἀγαπητὸς χρηματίσειε τοῦ πατρός· οὕτω δὲ, καὶ Θεὸς ἂν εἴη· τί γὰρ ἂν καὶ Θεοῦ γέννημα, ἢ τὸ τῷ γεγεν-
B νηκότι ἀφωρμοιωμένον· κτίζει μὲν οὖν Βασιλεὺς πόλιν, ἀλλ' οὐ γεννᾷ πόλιν· γεννᾷν δὲ υἱὸν, ἀλλ' οὐ κτίζειν λέγεται· καὶ τεχνίτης δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πατὴρ γένοιτ' ἂν τοῦ πρὸς αὐτοῦ δημιουργουμένου· τοῦ δὲ ἐξ αὐτοῦ φύντος υἱοῦ, οὐκ ἂν δημιουργὸς λεχθείη· καὶ δὲ καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τοῦ μὲν υἱοῦ πατήρ· τοῦ δὲ κόσμου, κτίστης ἂν εἰκότως καὶ ποιητὴς λέγοιτο· εἰ δὲ ἅπαξ που τῆς γραφῆς εὑρίσκοι τὶς εἰρημένον τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, τὸν νοῦν ἐπισκοπεῖν χρὴ τοῦ λόγου, ὃν μικρὸν ὕστερον ἐκθήσομαι, ἀλλὰ μὴ κατὰ Μάρκελλον ἐκ μιᾶς λέξεως, τὸ κυριώτατον τῆς Ἐκκλησίας παρασαλεύειν δόγμα· τοιαῦτα μὲν καὶ
C ἕτερα πλείονα ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῷ πρὸς Μάρκελλον φησὶν, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ δὲ ὁ αὐτὸς, διδάσκων πῶς δεῖ τὸ κτίσμα τὴν λέξιν ἐκδέχεσθαι, τοιάδε φησίν· (d) τούτων τοίνυν ὧδε ἔπη κατεσκευασμένων, ἀκόλουθον ἐστὶ μετὰ τῶν προεκτεθέντων ἁπάντων, καὶ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, λελέχθαι· εἰ δὲ λέγει ἐκτίσθαι ἑαυτὸν, οὐχ ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθὼν ταῦτα ἂν εἴποι, οὐδ' ὡς τοῖς λοιποῖς κτίσμασι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁμοίως γεγονὼς, ὅ τινες οὐκ ὀρθῶς ὑπειλήφασιν· ἀλλ' ὡς ὑφεστὼς μὲν καὶ ζῶν πρών τε καὶ προϋπάρχων τῆς τοῦ παντὸς κόσμου συστάσεως· ἄρχειν δὲ τῶν ὅλων ὑπὸ
D τοῦ Κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς καταπεταγμένος· τοῦ ἔκτισεν ἐν ταῦτα, ἀντὶ τοῦ κατέταξεν ἢ κατέστησεν εἰρημένου· διαῤῥήδην οὖν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἄρχοντας καὶ ἡγέμονας, κτίσιν ὠνόμασεν ὁ εἰπὼν Ἀπόστολος, ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον, εἴτε Βασιλεῖ, ὡς ὑπερερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· καὶ ὁ εἰπὼν δὲ Προφήτης, ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ἰσραὴλ· διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀναγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· τὸ κτίζων, οὐκ ἐκ τοῦ γεγονότος ἐξ
E ἀνυπαρξίας παρείληφεν· οὐ γὰρ τότε ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις κατήγγειλεν· οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ἀλλ' ἦν μὲν καὶ προϋπῆρχεν· ἀπεστέλλετο δὲ, καθ' ὃν καιρὸν ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι συνηγμένοι, ὅτε δίκην βροντῆς ἐγένετο ἦχος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὥσπερ

(c) καὶ κτίσμα προηγούμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Scribendum est, προηγμένον, ut habet Eusebius in loco supra citato. γενητὸν quoque scribendum, non γεννητόν. Hæc enim duo verba, licet unica litera distinguatur, multum tamen inter se differunt. Nam γεννητὸν quidem est id, quod gignitur: γενητὸν vero id, quod creatum est.

(d) τούτων τοίνυν ὧδε ἐπικατεσκευασμένων. Apud Eusebium in cap. 2. lib. 3. de Ecclesiastica Theologia, ita legitur hic locus: τούτων δὲ ὧδ' ἔπη κατεσκευασμένων, &c. In Florentino tamen, & Sfortiano codice scriptum est, ἐπικατασκευαζομένων.

(a) ὅρος

A περιφερομένης πνοῆς βιαίας· ἐπληρώθησαν δὲ πνεύματος ἁγίου· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους, τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ κατήγγειλαν. ἀκολούθως τῇ προφητείᾳ φησάσῃ, διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντήν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· τοῦ κτίζων, ἀντὶ τοῦ καταπέμπων, ἢ κατάστων εἰρημένου· τῆς δὲ βροντῆς, καθ' ἕτερον τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλούσης· καὶ ὁ λέγων δέ, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός, οὐχ ὡς μὴ ἔχων καρδίαν τοῦτο ἔλεγε· καθαρὰν δὲ αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἀποτελεσθῆναι ηὔχετο· οὕτως εἴρηται, καὶ ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, B ἀντὶ τοῦ συναγάγῃ· ὅρα μήποτε τοιοῦτόν ἐστι, καὶ τό, ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα· καὶ τό, εἴ τις οὖν ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· καὶ ὅσα ἄλλα εὕροι τὶς ἂν τοιούτῳ τρόπῳ τὴν θεόπνευστον γραφὴν διερευνώμενος, μὴ θαυμάσῃς εἰ μεταφορικῶς καὶ ἐν τῷ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, τὸ ἔκτισεν ἀντὶ τοῦ κατέστησεν ἢ κατέταξε· Τοιαῦτα μὲν ὁ Εὐσέβιος ἐν τοῖς πρὸς Μάρκελλον διέξεισιν· ἡμεῖς δὲ αὐτὰ παρεθέμεθα, διὰ τοὺς μάτην ἐρεσχελοῦντας, καὶ βλασφημεῖν τὸν ἄνδρα ἐπιχειρήσαντας· οὔτε γὰρ ἔχουσι δεῖξαι, ὅτι Εὐσέβιος ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δίδωσι τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, κἂν ταῖς τῆς οἰκονομίας C λέξεσιν ἐν τοῖς βιβλίοις εὑρίσκουσιν αὐτὸν καταχρώμενον· μάλιστα δέ, ὅτι ζηλωτὴς καὶ θαυμαστὴς τῶν Ὠριγένους βιβλίων ἐστίν, ἐν οἷς πανταχοῦ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα εὑρίσκουσιν οἱ τῶν Ὠριγένους βιβλίων τὸ βάθος κατανοῆσαι δυνάμενοι· καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρεκβάσει, τοὺς λοιδορεῖν ἐπιχειρίσαντας τὸν Εὐσέβιον εἴρηται·

A est de cœlo tanquam ingruentis spiritus vehementis: & repleti sunt Spiritu sancto. Atque ita Christum hominibus prædicarunt, juxta prophetiam, quæ dicit: ecce is, qui firmat tonitru, & qui creat spiritum, & qui adnuntiat Christum suum hominibus: ubi vocabulum illud creans, positum est pro mittens, vel pro disponens, atque constituens. Tonitru vero similiter Evangelii prædicationem significat. David quoque cum dicit: Cor mundum crea in me Deus, non hoc dixit, quasi cor antea non haberet: sed orabat, ut mens pura in se ipso perficeretur. Eadem ratione dictum est illud, ut duos in unum novum hominem crearet, B id est, conjungeret. Vide autem an non ejusdem generis sit & illud: induamini novum hominem, qui est secundum Deum creatus. Item illud, si qua igitur in Christo nova creatura; & quæcumque alia ejusmodi reperiri possunt ab iis, qui scripturas divinitus inspiratas curiose scrutantur. Ne mireris ergo, si in hoc loco, Dominus creavit me initium vi rum suarum, verbum creavit translative positum est pro, constituit, & rectorem ordinavit. Hæc Eusebius scribit in libris contra Marcellum. Quæ nos hic adduximus propter eos, qui illum frustra criminari, & traducere conantur. Neque enim probare possunt, Eusebium initium essentiæ filio tribuisse, tametsi dispensa- C tionis vocabulis passim in libris suis utatur: præsertim cum scriptorum Origenis imitator, & admirator extiterit, in quibus filium ex patre genitum semper prædicari reperient, quicunque reconditam Origenis doctrinam intelligentia assequi possunt. Atque hæc obiter a me dicta sint, ut Eusebii obtrectatoribus respondeam.

SÆC. IV. Amos 4. Psalm. 51. Ephes. 2. Ephes. 4. 2. Hebr. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒʹ.

Ὡς τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου ἀποδούσης τὸν θρόνον Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ, καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς ἑῴας μὴ δεχομένου, πόλεμον ὁ τῶν ἑσπερίων ἠπείλησε Βασιλεύς.

D

ΟΙ μέντοι ἐν Σαρδικῇ συνελθόντες, καὶ ἐν Φιλίππου πόλει τῆς Θρᾴκης ἰδιάζοντα συνέδρια ποιησάμενοι, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἑκάτεροι πράξαντες, κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· διεσπᾶτο οὖν τῆς ἀνατολῆς ἡ δύσις· καὶ ἦν ὅρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς, τὸ (a) ὄρος τὸ λεγόμενον τισοῦκις, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν τε καὶ Θρᾳκῶν· καὶ ἕως μὲν τοῦ ὄρους τούτου, ἀδιάφορος ἦν ἡ κοινωνία, διαφόρου τυγχανούσης τῆς πίστεως· (b) περαιτέρω δὲ ἀλλήλοις οὐκ ἐκοινώνουν· τοιαύτη τὶς ἦν τότε τῆς περὶ τὰς Ἐκκλησίας κα-

τασά-

CAPUT XXII.

Quomodo cum Imperator Orientis Paulum, & Athanasium a Serdicensi Synodo restitutos nollet admittere, Occidentis Imperator ei bellum minatus est.

CEterum Episcopi, tam hi, qui Serdicæ consederant, quam illi, qui apud Philippopolim Thraciæ separatim Concilium habuerant, cum singuli id, quod sibi visum fuerat, peregissent, ad suas quisque civitates reversi sunt. Exinde igitur ab Oriente divulsus est Occidens: & communionis inter utrosque limes fuit mons Succorum, qui Illyrios Thracasque disterminat: ad hunc usque montem indiscreta, & promiscua erat omnium communio, licet in fide inter se dissentirent. Ulterius vero degentibus ne-

qua-

(a) ὄρος τὸ λεγόμενον τισοῦκις. In annotationibus ad librum 21. Ammiani Marcellini, jam pridem monui, scribendum hic esse σοῦκις: & Succorum angustias intelligi, quas describit Amm. Marc. in dicto lib. pag. 189. Easdem angustias commemorat Philostorgius in libro 3. Historiæ Ecclesiasticæ, & σούκεις nominat inter Daciam, & Thraciam sitas. Sic autem eas describit, δίοδοι εἰσὶ στεναὶ μεγίστων ὀρῶν ἑκατέρωθεν καὶ ὑφ' ἓν χωρίον ἐγγὺς συμπτύσσεσθαι συγκλειομένων: id est, *transitus angusti maximorum montium, qui hinc, & inde in unum locum coartantur, ita ut se mutuo complecti videantur*. Intelligit autem Hæmum, & Rhodopen montes, qui ex diversis partibus consurgentes, eo in loco velut angulum quendam faciunt, ac se mutuo osculari, ut ita dicam, videntur. Quæ res veteribus occasionem fabulæ dedit, ut fingerent Hæmum juvenem, & puellam Rhodopen mutuo quondam amore arsisse. Fabulam habes apud Ovidium in sexta Metamorphosi, quæ sic incipit:

Threiciam Rhodopen habet angulus unus, & Hæmum,
E *Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam.*

Busbequius in epistola prima legationis Turcicæ, hunc saltum hodie vocari ait a Turcis, *Capi Deruent*, quasi dicas, *portam angustiarum*. Corruptum est hujus montis nomen in Epistola Aquilejensis Concilii ad Imp. Theodosium, quam edidit Sirmondus. *Et quidem per Occidentales partes duobus in angulis tantum, hoc est in latere Daciæ Ripensis, ac Mœsiæ, fidei obstrepi videbatur. Per omnes autem tractus, atque Regiones a Succorum claustris usque ad Oceanum manet intemerata fidelium, atque una communio.* Sic enim restituit Petrus de Marca in libris de Concordia Regni, ac Sacerdotii, nostræ observationis secutus vestigia.

(b περαιτέρω δὲ ἀλλήλοις, &c. Hæc benigne intelligenda sunt, non quasi dicat Socrates, post Serdicensem Synodum Occidentales deinceps non communicasse cum Orientalibus. Id enim aperte falsum esset. Etenim in

Sir-

SÆC.IV. quaquam communicabant. Hujusmodi per id temporis rerum confusio, ac perturbatio in Ecclesiis fuit. Post hæc vero Imperator, qui in Occidentis partibus Imperium regebat, ea, quæ Serdicæ acta fuerant, fratri Constantio statim significavit, hortatusque est, ut Paulum, & Athanasium in sedes suas restitueret. Sed cum Constantius ejus rei executionem quotidie differret, Occidentis partium Imperator hanc ei rursus optionem detulit, ut vel Paulum, & Athanasium redintegrata dignitate reciperet, suasque illis Ecclesias redderet: vel, nisi id fecisset, hostis ipsius esset, bellumque protinus expectaret. Literæ autem, quas ad fratrem scripsit, sunt hujusmodi. Sunt hic apud me Athanasius, & Paulus; quos quidem pietatis causa persecutionem pati percontatus cognovi. Si ergo pollicitus fueris, te suas illis sedes redditurum, & in eos animadversurum, qui sine causa illos insectantur, viros ad te mittam. Quod si hæc ita, ut dixi, facere recusaveris, scias velim illuc me venturum esse, teque invito suas illis sedes redditurum.

A ταϛάσεως σύγχυσις· μετὰ ταῦτα δὲ εὐθὺς ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν Βασιλεὺς, τὰ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γενόμενα γνώριμα τῷ ἀδελφῷ Κωνϛαντίῳ καθίϛησιν, ἀποδίδοσθαί τε τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον τοὺς ἰδίους τόπους παρεκελεύετο· ὡς δὲ ὁ Κωνϛάντιος παρεῖλκε πρὸς τὰ γραφόμενα, αἵρεσιν αὖθις προὐτίθει ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν Βασιλεὺς, ἢ δέχεσθαι τοὺς περὶ Παῦλον, καὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει, καὶ ἀποδιδόναι αὐτοῖς τὰς Ἐκκλησίας· ἢ μὴ ποιοῦντα τοῦτο, ἐχθρόν τε εἶναι, καὶ προσδέχεσθαι πόλεμον· ἔϛι δὲ (c) τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γραφέντα, τάδε· ὧδε μέν εἰσι παρ' ἐμοὶ Ἀθανάσιος, καὶ
B Παῦλος ἀλλὰ πυνθανόμενος διέγνων, εὐσεβείας αὐτοὺς χάριν διώκεσθαι· εἰ μὲν οὖν ἐπαγγέλλῃ ἀποδιδόναι τούτοις τοὺς θρόνους, ἐπαμυνόμενος τοὺς μάτην αὐτοῖς προσφυομένους, ἀποϛελῶ πρός σε τοὺς ἄνδρας· εἰ δ' ἀνανεύοις ταῦτα οὕτω ποιεῖν, εὖ ἴσθι, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ αὐτόθι γενόμενος, καὶ ἀκόντος σου τούτοις τοὺς οἰκείους ἀποδίδωμι θρόνους.

Sirmiensi Synodo, quæ ab Occidentalibus adversus Photinum congregata est biennio post Serdicense Concilium, Occidentales decreta sua miserunt ad Orientales Episcopos communionis fovendæ causa. Eisque Orientales Episcopi rescripserunt, ut tradit Hilarius in fragmentis. Sic igitur intelligenda sunt hæc Socratis verba: Occidentales post Serdicensem Synodum non facile, nec temere, sed magna adhibita cautela communicasse cum Orientalibus.

(c) τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γραφέντα τάδε. Epistola Constantis Augusti ad Constantium fratrem, quam hic refert Socrates, dubiæ fidei mihi videtur, nam & Athanasius nullam ejus epistolæ mentionem facit, & nomen Pauli, quod in ea extat, merito suspectam reddit epistolam. Paulus enim Episcopatu suo tunc potiebatur; nec Serdicensi Synodo interfuit; neque ejus decreto restitutus est, ut superius demonstravi. Quare si hæc Constantis episto-
C la vera est, ante Serdicensem Synodum scripta fuerit, necesse est. Denique epist. I. Constantii ad Athanasium, quam mox refert Socrates hanc Constantis epistolam falsi convincit. Ait enim Constantius se literis ad fratrem scriptis rogasse, ut Athanasium ad sua redeundi potestatem daret.

CAPUT XXIII.

Quomodo Constantius fratris minas veritus, Athanasium suis literis evocavit, & Alexandriam misit.

HÆc cum Imperator Orientis cognovisset, in maximam redactus est difficultatem. Statimque accersitis haud paucis Orientis Episcopis, fratris sui conditiones eis proposuit, & quidnam faciendum esset, interrogavit. Illi satius esse dixerunt, ut Athanasio concederentur Ecclesiæ, quam ut civile bellum susciperetur. Proinde Imperator necessitate constrictus, Athanasium ad se vocat. Interim Occidentis Imperator Paulum cum duobus Episcopis, & reliquo honorifico apparatu Constantinopolim mittit, tum suis, tum Synodi literis communitum. Sed cum Athanasius adhuc reformidaret, & utrum ad Constantium proficisceretur, nec ne, anceps, atque animi dubius hæreret: metuebat enim calumniatorum insidias: Orientis Imperator non semel, sed iterum, ac tertio eum ad comitatum suum evocavit, sicut literæ ipsius ostendunt, quæ ex Latino sermone in Græcum conversæ, sic habent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Ὡς φοβηθεὶς ὁ Κωνϛάντιος τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀδελφοῦ, δι' ἐπιϛολῶν ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπεμψε.

ΤΑῦτα γνοὺς ὁ τῆς ἑῴας Βασιλεὺς, εἰς ἀγωνίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν κατέϛη· μεταπεμψάμενός τε εὐθὺς πλείϛους τῶν ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων, τήν τε
D αἵρεσιν τοῦ ἀδελφοῦ προὐτίθει, καὶ περὶ τοῦ πρακτέου διεπυνθάνετο· οἱ δὲ, κρεῖσσον ἔφασαν τῶν Ἐκκλησιῶν παραχωρῆσαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον, ἢ ἐμφύλιον ἀναδέξασθαι πόλεμον· ὅθεν ἐπ' ἀνάγκῃ καταϛὰς ὁ Βασιλεὺς, ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς περὶ Ἀθανάσιον· καὶ τέως μὲν παραχρῆμα τὸν Παῦλον μετὰ δυεῖν Ἐπισκόπων καὶ τῆς ἄλλης τιμῆς, γράμμασί τε πάλιν τοῖς οἰκείοις ὁ τῶν ἑσπερίων Βασιλεὺς, ἔτι τε καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς Συνόδου κατοχυρώσας, ἀποϛέλλει ἐπὶ τὴν Κωνϛαντίνου πόλιν· τοῦ δὲ Ἀθανασίου ἔτι ὑποϛελλομένου, καὶ ἀμφιβάλλοντος ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν· ηὐλαβεῖτο γὰρ τὰς τῶν συκοφαντῶν σκευωρίας· ὁ Βασιλεὺς τῆς ἑῴας αὐτὸν οὐχ ἅπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς ἐκάλει παρ' ἑαυτόν· ὡς τὰ παρ'
E αὐτοῦ γράμματα δεικνύει, ἅπερ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς μεταβληθέντα γλώσσης, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Epistola Constantii ad Athanasium.

Constantius Victor, Augustus Athanasio Episcopo.

Jactari te diutius vexarique sævissimis maris fluctibus, clementiæ nostræ humanitas non

Ἐπιϛολὴ Κωνϛαντίου πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνϛάντιος Νικητὴς Αὔγουϛος Ἀθανασίῳ Ἐπισκόπῳ.

(a) Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάσσης ὁμοίως κύμασιν ἀγρίοις, οὐκ ἀφῆκεν

(a) ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι. Hæc Constantii epistola cum duabus aliis sequentibus, refertur ab Athanasio in defensione secunda pag. 769.

(b) διὰ

κεν ἡ τῆς ἐμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία· γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, οὐ παρεῖδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπιπολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἡμῶν διανοίας προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν ὅμως ἐπειδὲ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς σῆς προθέσεως ἐνεπόδιζε, διατοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμψάμεθα· ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχεῖαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν παραχεῖν σπουδάσῃς, ὑπὲρ τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίας ἀπολαύσας, καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα τὸν Νικητὴν Αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα τοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῷ, ἐπὶ τῷ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευσάντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς, ἔχων τοῦτο τῆς ὑμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Αλλη ἐπιστολὴ πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος, Ἀθανασίῳ Ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον παραγένῃ, (b) διὰ τὸ μάλιστα βουλέσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δεδηλώκαμεν· διὸ προτρεπόμεθα, χωρὶς τινὸς ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασι, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαῦσαι δυνηθείης.

Αλλη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτόν.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος, Ἀθανασίῳ Ἐπισκόπῳ.

Ηνίκα ἐν τῇ ἐδέσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν Πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποσταλέντος Πρεσβυτέρου πρός σε, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς, ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσοψιν, εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεῦσαι· ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διατοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα κἂν νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάσῃς, καὶ οὕτω δυνηθῇς τῇ πατρίδι σου ἀποκατασταθῆναι· καὶ τῆς εὐχῆς σου ἐπιτυχεῖν· πρὸς δὲ πληρεστάτην διήγησιν, Ἀχήταν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τήν τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τούτων ὧν εὔχῃ τυχεῖν δυνήσῃ· ταύτας τὰς ἐπιστολὰς ἐν τῇ Ἀκυληΐᾳ δεξάμενος Ἀθανάσιος, (c) ἐκεῖ γὰρ τῆς Σαρδικῆς ἀναχωρήσας διέτριβεν, εὐθέως (d) ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν· ἐπιδείξας τε τὰ γράμματα τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐν μεγίστῃ μὲν χαρᾷ τὴν ῥωμαίων Ἐκκλησίαν κα-

A non finit. Nec te patrio lare nudatum, bonisque ſpoliatum, & in deſertis atque inviis oberrantem locis deſpexit indefeſſa pietas noſtra. Et quamvis mentis meæ propoſitum ad te ſcribere diutius diſtulerim expectans, dum ipſe tua ſponte ad nos venires, & ærumnarum tuarum remedium poſtulares; tamen quia voluntatis tuæ propoſitum fortaſſe metus impediit, idcirco literas indulgentiæ pleniſſimas ad gravitatem tuam miſimus, ut abſque metu noſtris conſpectibus præſentiam tuam quamprimum exhibere feſtines: quo ſcilicet compos votorum tuorum, & humanitatem noſtram expertus, tuis ſedibus reſtituaris. Hujus enim
B rei cauſa Dominum, ac fratrem meum Conſtantem victorem Auguſtum pro te hortatus ſum, ut veniendi tibi concederet facultatem, quo ambobus nobis ſimul annuentibus patriæ reſtitutus, hoc gratiæ noſtræ pignus habeas.

Altera Epiſtola ad Athanaſium.

Conſtantius Victor, Auguſtus Athanaſio Epiſcopo.

Et ſi ſuperioribus literis abunde tibi ſignificavimus, ut ſecure ad comitatum noſtrum
C venires, eo quod te ad tuas ſedes dimittere magnopere cupiamus: tamen has etiam literas ad gravitatem tuam nunc dedimus. Quibus hortamur, ut ſine ulla ſuſpicione, ac metu, conſcenſis publicis vehiculis, ad nos venire feſtines, ut iis, quæ optas, perfrui poſſis.

Alia Epiſtola ad eundem.

Conſtantius Victor, Auguſtus Athanaſio Epiſcopo.

Dum Edeſſæ commoraremur, præſentibus presbyteris tuis placuit, ut miſſo ad te
D presbytero ad comitatum noſtrum venire properares, quo ubi in conſpectum majeſtatis noſtræ veniſſes, ſtatim Alexandriam proficiſcerere, ſed quoniam plurimum jam temporis præteriit, ex quo acceptis a nobis literis non adveniſti, ideo te nunc quoque commonendum curavimus, quo præſentiam tuam nobis nunc ſaltem ſtudeas exhibere, atque ita patriæ tuæ reſtitui, & voti tui compos fieri poſſis. Ad pleniorem autem notitiam, Achetam, Diaconum miſimus: ex quo diſcere poteris, & quodnam ſit mentis noſtræ propoſitum, & quod ea, quæ cupis, facile conſecuturus ſis. Has epiſtolas cum Athanaſius ac-
E cepiſſet Aquileiæ: quippe Serdica digreſſus illic commorabatur: ſtatim Romam contendit. Oſtenſiſque literis Julio Epiſcopo, Eccleſiam quidem Romanam maximo gaudio

(b) διὰ τὸ μάλιστα βουλέσθαι. Apud Athanaſium rectius legitur, βούλεσθαι, & pro δεδηλώκαμεν ſcribitur δεδώκαμεν.

(c) ἐκεῖ γὰρ τῆς σαρδικῆς ἀναχωρήσας. Athanaſius poſt Serdicenſe Concilium, primum Naiſi commoratus eſt in Dacia. Qua in urbe literas a Conſtante Auguſto ad ſe ſcriptas accepit. Deinde relicta Naiſo Aquilejam profectus eſt, ut ipſe teſtatur in Apologetico ad Imperatorem Conſtantium.

(d) ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν. Cauſam hujus profectionis ſuæ refert Athanaſius in defenſione ſecunda adverſus Arianos, ut ſcilicet Julio Papæ, & Eccleſiæ Romanæ, a qua tam benigne exceptus fuerat, valediceret. Id enim ſignificant hæc Athanaſii verba: ἐγὼ δὲ δεξάμενος ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην συνταξάσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ. *Ego vero his literis acceptis Romam perrexi, valedicturus Eccleſiæ, & Epiſcopo.* Verbum enim συντάσσεσθαι, id ſignificat, ut fuſius obſervavi in annotationibus Euſebianis.

(e) Iu-

SÆC.IV. dio affecit. Jam enim credebant, Orientalium quoque partium Imperatorem ipsorum fidei consentire; quippe qui Athanasium ad se evocaret. Julius vero ad clerum, & populum Alexandrinum hæc de Athanasio scripsit.

Epistola Julii ad Alexandrinos pro Athanasio.

Julius Episcopis, Presbyteris, Diaconis, & Populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus in Domino salutem.

Gratulor & ipse vobis, fratres dilectissimi quod fructum fidei vestræ ante oculos jam videtis. Hoc enim revera ita esse, quivis facile perspiciat in fratre, & Coepiscopo meo Athanasio: quem Deus tum ob vitæ integritatem, tum ob preces vestras vobis restituit. Ex quo apparet, quam puras semper plenasque caritatis preces obtuleritis Deo. Memores enim cœlestium promissionum, & tendentis ad illas institutionis, quam ex fratris mei Athanasii doctrina didicistis, verissime cognovistis, & juxta rectam fidem vestris mentibus insitam id prævidistis, Athanasium non perpetuo a vobis posse disjungi, quem in sanctis pectoribus vestris tanquam præsentem assidue gerebatis. Quocirca mihi nunc ad vos scribenti, multis verbis non est opus. Quæcumque enim vobis dici a me potuerint, ea jam præoccupavit fides vestra: & per Christi gratiam completa sunt, quæ communibus votis omnes optastis. Gratulor itaque vobis: iterum enim dicam, quod animas vestras in tuenda fide inexpugnabiles conservastis. Ipsi quoque fratri meo Athanasio non minus gratulor, quod quamvis multa acerba pertulerit, nunquam tamen oblitus sit caritatis, ac desiderii vestri. Nam licet ad tempus corpore a vobis videbatur adstractus, spiritu tamen præsens vobiscum perpetuo versabatur. Atque ego quidem, dilectissimi, omnes illas, quas pertulit, vexationes, non inglorias, nec inutiles fuisse existimo. Nam & vestra, & illius fides ea ratione ab universis cognita, & comprobata est. Nisi enim tot, ac tantæ contigissent vexationes, quis unquam crederet, aut vos de tanto Episcopo tale tulisse judicium, tantoque caritatis ardore eum complexos esse, aut illum tot, ac tantis virtutibus ornatum fuisse: propter quas cœlestium etiam præmiorum spe minime fraudandus est? Adeptus est igitur undecunque gloriosum confessionis testimonium, tum in hoc, tum in futuro sæculo. Multas siquidem calamitates terra marique perpessus, cunctas Arianæ hæreseos insidias conculcavit; ac sæpe per invidiam, fraudesque inimicorum in vitæ discrimen adductus, mortem contempsit, omnipotentis Dei, & Jesu Christi Domini nostri præsidio

A κατέστησεν· ἐδόκει γὰρ καὶ ὁ τῆς ἑῴας Βασιλεὺς συντίθεσθαι αὐτῶν τῇ πίστει, διὰ τὸν καλεῖν Ἀθανάσιον παρ' ἑαυτόν. Ἰούλιος δὲ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κληρικοῖς τε καὶ λαοῖς, τάδε περὶ Ἀθανασίου ἐπέστειλεν.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίου Ἐπισκόπου Ῥώμης, πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

(e) Ἰούλιος Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις, καὶ Διακόνοις, καὶ λαῷ παροικοῦντι Ἀλεξάνδρειαν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

B Συγχαίρω κἀγὼ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε· τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἄν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ Συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου· ὃ διά τε τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν· ἐκ δὴ τούτου συνορᾷν ἐστὶν, καθαρὰς ὑμῶν καὶ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς τὸν Θεόν· μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν (f) καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν κατειλήφατε τοῦτο, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος οὗτος ἀφ' ὑμῶν ἀποχοινιωθήσεται, ὃν ἐν ταῖς C θεοσεβέσιν ὑμῶν ψυχαῖς ἔχεκατε ὡς παρόντα ἀεί· οὐκοῦν, οὐ πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι· ὅσα γὰρ ὑμῖν λέλεκται παρ' ἐμοῦ, ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προὔλαβε· καὶ πεπλήρωται κατὰ Χριστοῦ χάριν τὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν πάντων εὐχῆς· συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε· καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρὰ, οὐδεμίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου· εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς, ὡς συνὼν ὑμῖν D διῆγε· καὶ ἔγωγε ἀγαπητοὶ τὸν γενόμενον κατ' αὐτοῦ πάντα πειρασμὸν, οὐκ ἄδοξον ἡγοῦμαι γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις ἐγνώσθη παρὰ πᾶσι καὶ δεδοκίμασται· εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν ἐπίστευσεν, ἢ ὑμᾶς τοσαύτην κρίσιν καὶ τοσαύτην ἀγάπην περὶ τὸν τηλικοῦτον Ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκεῖνον τοσαύταις ἀρεταῖς περιβεβλῆσθαι, δι' ἃς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γένοιτο· ἐπέτυχε τοίνυν οἱῳδή ποτε τρόπῳ καὶ ἐν τῷ νῦν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρτυρίαν· διαφόρως γὰρ κατά τε γῆν καὶ κατὰ E θάλατταν (g) πολλὰ πειραθεὶς, τὴν σκευωρίαν πᾶσαν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως κατεπάτησε, καὶ πολλάκις διὰ φθόνον, καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς, κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

(e) Ἰούλιος Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις. In codice Leonis Allatii, & apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos desunt hæc verba, Ἐπισκόποις, καὶ. Epiphanius vero Scholasticus pro his verbis legisse videtur, Ἰούλιος Ἐπίσκοπος Πρεσβυτέροις, &c. Quam lectionem secutus est etiam Christophorsonus.

(f) καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης. Apud Athanasium legitur, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγωγῆς: quod non probo. Nam aut scribendum est, πρὸς αὐτὰς ἀγωγῆς, supple τὰς ἐπαγγελίας: aut certe scribendum est, τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης, id est, *mutuæ inter vos caritatis memores*. Atque ita legisse videtur Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Memores enim estis cœlestium promissionum, atque dilectionis, &c.*

(g) πολλὰ πειρασθείς. In Florentino scriptum inveni, πολλαχειμασθείς. Atque ita legisse videtur Epiphanius, qui sic vertit: *Frequenter enim terra marique plurimum æstuans.*

(h) καὶ το-

A Χριστοῦ· ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, καὶ ἀποκατασταθήσεσθαι πρὸς ὑμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μείζονα τὰ τρόπαια· ἐν οἷς καὶ ἄχρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνώσθη, δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου· παῤῥησιασάμενος μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίᾳ διδασκαλίᾳ· ἀποδειχθεὶς δὲ ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος· ἐπανέρχεται τοιγαροῦν πρὸς ὑμᾶς, λαμπρότερος νῦν ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν· εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας, χρυσὸν δὴ λέγω καὶ ἄργυρον, εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοσούτου ἀνδρὸς, ὃς τοσούτων θλίψεων πυρὰν, (*b*) καὶ τοσούτους κινδύνους νικήσας, ἀποδίδοται νῦν ὑμῖν B ἀθῶος, οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ (*i*) παρ' ἁπάσης τῆς Συνόδου ἀποδειχθείς· ὑποδέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς τὸν Ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον (k) μετὰ τούτων οἵ τινες αὐτῶν κοινωνοὶ γεγόνασι· καὶ χαίρετε, τῶν εὐχῶν ἀπολαύοντες, οἳ τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' οὕτως εἴπω, ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατέ τε καὶ ἐποτίσατε· καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτοῦ διατριβῆς, ὑμεῖς παραμυθεία γεγόνατε· καὶ διωκόμενον, καὶ ἐπιβουλευόμενον ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ C διανοίαις· ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει, ἐννοούμενον καὶ προορῶντα τῷ λογισμῷ, τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ, ἑκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν ἔνδοξον τῶν συντρεχόντων ἑορτὴν καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ ποία ἔσται, ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου· παυσαμένων δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμήτου κατ' εὐχὴν ἐπανόδου, εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης χαρᾶς συναπτούσης τοὺς πάντας· ἡ τοιαύτη χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει, οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγκεχωρῆσθαι συνέστηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν· εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπιστολὴν τελειῶσαι καλόν· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. D καὶ τούτου υἱὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διηνεκῆ τὴν χάριν ταύτην ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἔπαθλον τῇ θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν Ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε· ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα μένοι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν· ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί· Τούτοις πεπιστευκὼς τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν παρεγένετο· Κωνστάν- E τιος δὲ ὁ Βασιλεὺς, οὐκ ἀπεχθῶς μὲν τότε ἀπεδέξατο· σοφίζεσθαι δὲ αὐτὸν ἐπεχείρει, ἐκ κατασκευῆς

A fidio munitus: confidens futurum, ut non solum inimicorum insidias effugeret, verum etiam vobis ad consolationem vestram restitueretur; majora vobiscum tropæa referens ex conscientia recte factorum. Ex quibus ad extremos usque terrarum fines gloriosus innotuit, ob vitæ integritatem probatus, & in proposito quidem animi sui, cœlestique doctrina fiduciam gerens: vestro autem constanti, ac perpetuo judicio dilectus, atque adamatus. Redit ergo ille nunc ad vos splendidior, quam cum a vobis discederet. Nam si pretiosa metalla, aurum dico & argentum, ignis explorat, ac purgat, quid de tanto viro pro dignitate dici possit, qui tot malis, periculisque B superatis, nunc tandem vobis restituitur, non solum nostro judicio, sed etiam universæ synodi sententia innocens declaratus. Quocirca, fratres carissimi, cum omni secundum Deum gloria, atque lætitia suscipite Episcopum vestrum Athanasium, & una cum eo quotquot ærumnarum illius socii, ac participes extiterunt. Et votorum vestrorum compotes facti gaudete: qui pastorem vestrum esurientem, ut ita dicam, atque sitientem pietatem vestram, salutaribus scriptis aluistis, atque potastis. Vos enim illi in peregrinis regionibus degenti solatio fuistis. Vos illum persecutionibus at- C que insidiis appetitum, fidelissimis animis vestris, ac mentibus confovistis. Ego certe magnopere delector, dum cogito, atque animo prospicio uniuscujusque vestrum in ejus reditu lætitiam, & plebis religiosissimos occursus, & convenientium celebrem festivitatem, & quis vobis, qualisque dies ille futurus sit, cum frater quidem meus revertetur; præterita autem mala finem accipient, & pretiosus, atque optabilis reditus in plenissimi gaudii alacritate cunctos copulabit. Hoc porro gaudium maxima ex parte ad nos usque pertingit, quibus divinitus concessum esse constat, ut in tanti viri notitiam pervenire possemus. Decet igitur, D ut hanc epistolam nostram claudat precatio: Deus omnipotens, & filius ejus Dominus, ac servator noster Jesus Christus, hanc gratiam vobis perpetuam tribuat: præmium referens admirandæ fidei vestræ, quam illustri testimonio erga Episcopum vestrum declarastis; ut vos posterosque vestros hic, & in futuro sæculo præstantiora maneant, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec mens hominis comprehendit; quæ scilicet præparavit Deus iis, qui ipsum diligunt, per Dominum nostrum Jesum Christum: per quem omnipotenti Deo gloria in sæcula sæculorum amen. Valere vos opto, fratres carissimi. His literis fretus Athanasius, E in Orientem perrexit. At Imperator Constantius tum quidem non infenso animo eum excepit. Suggerentibus tamen Arianis circumvenire illum conatus est, his verbis homi-

SÆC. IV.

Athanasius in Orientem ad Constantinum redit.

(*h*) καὶ τοσούτους κινδύνους. In Codice Florentino, & Sfortiano deest vocabulum, τοσούτους. Codex vero Leonis Allatii ita scriptum habet hunc locum: ὃς διὰ κινδύνων τοσούτων, καὶ θλίψεων νικήσας, &c. Sed priorum codicum lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Qui cum tantas tribulationes, & pericula devicerit, redditur nunc vobis immaculatus.*

(*i*) παρ' ἁπάσης τῆς Συνόδου ἀποδεχθείς. In codice Leonis Allatii, & apud Athanasium scriptum est, ἀποδειχθεὶς, quam quidem scripturam meliorem puto.

(*k*) μετὰ τούτων οἵ τινες. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: μετὰ τούτων καὶ οἵ τινες αὐτῷ καὶ τῶν τοσούτων καμάτων κοινωνοί. Apud Athanasium vero ita legitur, καὶ μετὰ τούτων οἵ τινες αὐτῷ τῶν τοσούτων καμάτων κοινωνοὶ γεγόνασι. Vulgatam tamen scripturam tuentur nostri codices, & Epiphanius Scholasticus: nisi quod iste in suo exemplari legerat αὐτῷ τῶν τοσούτων καμάτων, sicut apud Athanasium, & in excerptis Theodori legitur. Ita enim vertit hunc locum Epiphanius: *Suscipite igitur nunc, fratres carissimi, cum omni divina gratia Pastorem vestrum, ac Præsulem, tanquam vere* Ἀθανάσιον, *cum his, qui tantorum laborum ejus participes sunt effecti.* In exemplari, quo usus est Epiphanius, videtur scriptum fuisse, ὡς ἀληθῶς Ἀθανάσιον.

(*l*) διω-

SÆC. IV. minem compellans, ſedem quidem tuam ex decreto Concilii, & ex conſenſu noſtro recuperaſti. Sed quoniam Alexandriæ quidam ex populo communionem tuam refugiunt, ſinas illos unam in civitate Eccleſiam habere. Ad hanc petitionem illico Athanaſius reſpondit his verbis. Tuæ poteſtatis eſt, Imperator, jubere, & facere, quodcumque volueris. Ego vero a te viciſſim beneficium peto, ac poſtulo, quod mihi concedas velim. Cumque Imperator alacri animo daturum ſe promiſiſſet, continuo ſubjunxit Athanaſius, petere ſe, ut idem ſibi concederetur, quod Imperator ab ipſo exegerat. Nam & ipſe poſtulabat, ut per ſingulas civitates una Eccleſia tribueretur illis, qui Arianorum communionem refugiebant. Cum autem Ariani ſententiam Athanaſii ſuis partibus incommodam eſſe intelligerent, id quidem in aliud tempus differendum eſſe dixerunt: Imperatorem vero paſſi ſunt ea agere, quæ vellet. Ille igitur Athanaſio, Paulo, atque Marcello, Aſclepæ item, ac Lucio, quorum alter Gazæ, alter Hadrianopolis erat Epiſcopus, ſedes ſuas reſtituit. Nam & iſti a Serdicenſi Concilio ſuſcepti fuerant: Aſclepas quidem cum acta exhibuiſſet, ex quibus conſtabat Euſebium Pamphili una cum pluribus aliis de ipſius negotio cognoſcentem, priſtinum dignitatis gradum ipſi reddidiſſe: Lucius vero, eo quod accuſatores ipſis aufugerant. Proinde Imperatoris edicta ad ipſorum miſſa ſunt civitates, quibus jubebatur, ut illos promte ſuſciperent. Et Ancyræ quidem cum Baſilius exturbaretur, Marcellus vero in ejus ſubſtitueretur locum, non mediocris tumultus exortus eſt, qui calumniandi occaſionem præbuit adverſariis: Gazæi vero libenter Aſclepam ſuſceperunt. Conſtantinopoli autem Macedonius Paulo ad modicum tempus loco ceſſit, in privata quadam urbis Eccleſia ſeorſum conventus agens. Pro Athanaſio vero Imperator ad Epiſcopos, & clericos, & ad populos ſcripſit, ut libentibus animis eum exciperent. Sed & per alias literas juſſit, ut quæcumque in judiciis contra illum acta fuerant, abolerentur. De utraque re ſcriptæ literæ ſic ſe habent.

Alii Epiſcopi in Sedes reſtituti.

Epiſtola Conſtantii pro Athanaſio.

Victor Conſtantius, Maximus, Auguſtus Epiſcopis, & Presbyteris Catholicæ Eccleſiæ.

Non eſt derelictus a Dei gratia reverendiſſimus Epiſcopus Athanaſius. Sed quanquam brevi temporis ſpatio humanæ probationi ſubjacuit, divina tamen ſuffragante providentia, juſtam meruit referre ſententiam: reſtitutus tum Dei voluntate, tum noſtro judicio in patriam ſimul, & in Eccleſiam, cui divino nutu præſidebat. Huic conſequentia a noſtra oportet præſtari clementia: ut ſcilicet cuncta, quæ antehac ad-

(*l*) διακελυόμενοι τὴν πρὸς σὲ κοινωνίαν. Scribendum puto, διακελυόμενοι πρὸς τὴν πρὸς σὲ κοινωνίαν. Sic enim loquitur Socrates paulo inferius. Porro hanc hiſtoriam hauſit Socrates ex Rufino. Apud Athanaſium vero nulla hujus rei extat mentio.

(*m*) γνώμην λυσιτελῆ. Scribendum potius ἀλυσιτελῆ,

A τὰς κελεύσεις τῶν Ἀρειανιζόντων ὑποβαλλόμενος· καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· τὸν μὲν θρόνον τῇ σαυτοῦ ψήφῳ τῆς Συνόδου, καὶ ἡμετέρᾳ συναινέσει ἀπείληφας· ἐπειδὴ δέ εἰσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τινὲς τοῦ λαοῦ, (*l*) διακρινόμενοι τὴν πρὸς σὲ κοινωνίαν, μίαν ἐν τῇ πόλει Ἐκκλησίαν ἔασον ἔχειν αὐτούς· πρὸς τὴν πρότασιν ταύτην Ἀθανάσιος γοργῶς ὑπαπήντησε· καὶ φησὶ, ὦ Βασιλεῦ, ἐπ' ἐξουσίας μὲν ἔχεις κελεύειν τε καὶ πράττειν ὅσα ἂν θέλῃς· χάριν δὲ καὶ αὐτὸς αἰτῶ καὶ δέομαι, δός μοι· τοῦ δὲ Βασιλέως δώσειν ἑτοίμως ἐπαγγειλαμένου, εὐθὺς ἐπήγαγεν Ἀθανάσιος, τὴν αὐτὴν ἀξιῶν χάριν λαβεῖν, ἣν ὁ Βασιλεὺς ἐπεζήτει λαβεῖν· μίαν γὰρ καὶ αὐτὸς Ἐκ-
B κλησίαν ἀπονεμηθῆναι ἠξίου καθ' ἑκάστην πόλιν τοῖς διακριμένοις πρὸς τὴν τῶν Ἀρειανιζόντων κοινωνίαν· τὴν Ἀθανασίου τοίνυν (*m*) γνώμην λυσιτελῆ γνόντες οἱ Ἀρειανίζοντες, ὑπερτίθεσθαι μὲν τοῦτο ἔλεγον· πράττειν δὲ τὰ δοκοῦντα τῷ Βασιλεῖ παρεχώρουν· διόπερ ὁ Βασιλεὺς Ἀθανασίῳ τε καὶ Παύλῳ Μαρκέλλῳ τοὺς ἰδίους ἀπεδίδου θρόνους· ἔτι μὲν καὶ Ἀσκληπᾷ τῷ Γάζης, καὶ Λουκίῳ Ἀδριανουπόλεως· καὶ γὰρ οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου ἐδέχθησαν· Ἀσκληπᾶς μὲν ὑπομνήματα ἐπιδείξας, ἐν οἷς ἐδέδεικτο Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἅμα πλείοσι διαγνοὺς τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ ἀποδοὺς τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· Λούκιος δὲ, ὅτι οἱ κατηγοροῦντες
C αὐτοῦ φυγῇ ἐχρήσαντο· προστάγματα οὖν τοῦ Βασιλέως εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐφοίτα πόλεις, κελεύοντα ἑτοίμως αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι· ἐν μὲν οὖν Ἀγκύρᾳ Βασιλείου ἐξωθουμένου, καὶ ἀντεισιόντος Μαρκέλλου, ταραχὴ οὐχ' ἡ τυχοῦσα ἐγένετο, ἣ πρόφασιν λοιδορίας παρέσχε τοῖς τὰ ἐναντία φρονοῦσιν· Ἀσκληπᾶν δὲ ἑτοίμως Γαζαῖοι ἐδέξαντο· ἐν δὲ τῇ Κωνσταντίνου πόλει Μακεδόνιος Παύλῳ πρὸς ὀλίγον ὑπεξέστη, καθ' ἑαυτὸν ἐν ἰδιαζούσῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως τὰς Συνόδους ποιούμενος· ὑπὲρ μέντοι Ἀθανασίου, ὁ Βασιλεὺς Ἐπισκόποις τε καὶ κληρικοῖς καὶ λαοῖς, περὶ τοῦ ἀσμένως αὐτὸν ἀποδεχθῆναι ἐπέστειλεν· ἔτι μὴν καὶ τὰ καθ' αὐτοῦ
D ἐν δικαστηρίοις πραχθέντα, δι' ἑτέρων γραμμάτων ἀφανισθῆναι ἐκέλευσε· τὰ δὲ περὶ ἀμφοτέρων τούτων γραφέντα, ἔστι τάδε.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου ὑπὲρ Ἀθανασίου.

Νικητὴς Κωνστάντιος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος· ἀλλ' εἰ καὶ ἐν
E βραχεῖ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς πανεφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο ψῆφον· ἀπολαβὼν βουλήσει τοῦ κρείττονος, καὶ κρίσει ἡμετέρᾳ τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ νεύματι προεστάτης ἐτύγχανε· τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξαι πρᾳότητος· ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ

supple σφίσιν. Quam emendationem confirmat Rufinus. Sic enim habet; *Sed cum rem detuliſſet ad eos, quorum conſiliis utebatur, neque ibi ſe velle accipere Eccleſiam, neque hic dare reſpondent, quia plus ſibi ſinguli quippe, quam abſentibus conſulebant.* Epiphanius quoque legit ἀλυσιτελῆ, ut ex verſione ejus apparet.

(*n*) σχό-

κατὰ τῶν αὐτῷ κεκοινωνηκότων ὡρισμένα, νῦν ἀμνηστίᾳ παραδοθῆναι, πᾶσάν τε ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτοῦ χαλάσαι τοῦ λοιποῦ, τήν τε ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοί, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως· ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προστεθῆναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν, ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προστεθειμένοις, εἴτε Ἐπισκόποις, εἴτε Κληρικοῖς· ἱκανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσται, ἡ πρὸς τοῦτον ἕνωσις· ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας γενόμενοι, τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν, καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας, καὶ νῦν τῆς ὑφ' ὑμῶν βουλήσει τοῦ κρείττονος παραχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν.

A adversus illos, qui illi communicabant, decreta sunt, nunc oblivioni tradantur: omnisque deinceps contra illum cesset suspicio. Et immunitas, qua clerici, qui cum eo sunt, olim fruebantur, ipsis, ut par est, confirmetur. Hoc etiam nostræ in illum indulgentiæ adjiciendum esse censuimus, ut omnes sacri ordinis viri intelligant, securitatem cunctis, qui Athanasio adhæserunt, sive Episcopis, sive clericis, esse concessam. Recti vero singulorum propositi certissimum erit indicium, firma cum illo consensio. Quicumque ergo meliori judicio usi, & saniorem partem secuti, communionem ejus amplexi sunt, eos omnes jussimus juxta exem- B plum superioris providentiæ, nunc quoque data a nobis non sine Dei voluntate, indulgentia perfrui.

Ἄλλη ἐπιστολὴ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι πεμφθεῖσα.

Νικητὴς Κωνστάντιος, Μέγιστος, Σεβαστὸς
τῷ λαῷ τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν
Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

(n) Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε ὡς ἐπιπολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐστέρησθε, Ἀθανάσιον τὸν Ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα, καὶ διὰ τὴν οἰκείαν εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν· τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν καὶ ἡμῖν ἀρεστὴν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῆ φυλάττειν σπουδάσατε· οὐδὲ γὰρ εὔλογόν ἐστι, διχόνοιάν τινὰ ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, ὑπεναντίαν τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας· καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα· τὸ δέ γε ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον ἐμμένειν, συνήθως παραινοῦμεν· ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως (o) εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν οἱ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προανέχοντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν, προθυμότατα σπεύδοιεν, Ἀλεξανδρεῖς προσφιλέστατοι· καὶ αὖθις οὖν παραινοῦμεν, τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν· τὸν δὲ Ἐπίσκοπον, ψήφῳ τοῦ κρείττονος καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀπεσταλμένον, ἡδέως δέξασθε (p) καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἀσπαστὸν ἡγήσασθε· τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πρᾳότητι προσήκειν συνέστηκεν· ὑπὲρ γὰρ τοῦ (q) πᾶσαν ἀναστολὴν, καὶ στάσεως πρόφασιν περιαιρεθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν, ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐνδικίᾳ· ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην, καὶ
τὴν

Epistola ad Alexandrinos.

*Victor Constantius, Maximus, Augustus
Populo Catholicæ Ecclesiæ
Alexandrinorum.*

Cum ante oculos semper habeamus vestram in omnibus disciplinam, nec ignari simus jampridem, vos Episcopali providentia destitutos esse, æquum censuimus Atha- C nasium Episcopum, virum ob vitæ sanctimoniam, morumque probitatem omnibus cognitum, ad vos remittere. Hunc igitur cum ex more, institutoque vestro, & sicut decet, exceperitis, vestrarumque ad Deum precum adjutorem constitueritis, date operam, ut congruentem vobis, mihique ipsi gratissimam concordiam, atque pacem, juxta Ecclesiæ legem perpetuo conservetis. Neque enim rationi consentaneum est, ut ulla inter vos dissensio, aut seditio excitetur adversus temporum nostrorum felicitatem. Et hoc quidem malum penitus a vobis abesse volumus & optamus. Ut autem in consuetis ad Deum precationibus assidue perseveretis, illo antistite, atque ad- D jutore, sicut superius dictum est, utentes, vos hortamur; quo scilicet hujusmodi proposito vestro ad omnium aures perlato, ipsi etiam gentiles, qui simulacrorum cultui, atque errori adhuc sunt mancipati, ad sacrosanctæ religionis notitiam promptissime contendant, Alexandrini carissimi nobis. Iterum ergo vos hortamur, ut in iis, quæ diximus, persistatis. Episcopum autem vestrum Dei decreto, nostraque sententia ad vos directum, libenter excipite, & totis animis, ac sensibus vestris complectendum existimate. Id enim & vobis decorum, & nostræ clementiæ congruum esse constat. Ut autem omnis tumultus, ac seditionis oc- E casio malevolis animis adimatur, judicibus, qui apud vos sunt, per literas mandavimus, ut quotquot seditiosos deprehenderint, legum vindictæ subjiciant. Hæc igitur duo contemplantes, tum nostram, Deique sententiam,

(n) σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασι εὐνομίαν. Epiphanius Scholasticus legit, τὴν ἡμετέραν: sic enim vertit: *in omnibus perhibentes nostræ æquitatis intentionem*.

(o) εἰς τὰς ἁπάντων εὐχάς. Non dubito, quin scribendum sit, εἰς τὰς ἁπάντων ἀκοὰς διαβαινούσης, quam lectionem in versione mea sum secutus.

(p) πάσης ψυχῆς γνώμῃ. Sic ex codice Regio edidit Robertus Stephanus. Verum ex codice Allatii, & ex Athanasio locum restituimus hoc modo, καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἀσπαστὸν ἡγήσασθε, quomodo etiam legit Epiphanius. In Florentino tamen, & Sfortiano exemplari scriptum est, καὶ πάσῃ ψυχικῇ γνώμῃ.

(q) πᾶσαν ἀνασκελήν. Rectius in Sfortiano, & Allatiano codice legitur, ἀναστολήν. Apud Athanasium vero scribitur, ἀναστολῆς καὶ στάσεως πρόφασιν, quod magis placet. Ita enim legit Epiphanius, qui sic vertit: *Ut autem omnis turbæ, & seditionis occasio perimatur*.

SÆC. IV. tiam, tum curam de vobis, deque veſtra concordia a nobis ſuſceptam, & pœnam adverſus immorigeros conſtitutam; date operam, ut quæcumque ſacratiſſimæ religionis legibus conveniunt, ſedulo cuſtodiatis, & prædictum Epiſcopum omni honore, ac reverentia proſequentes, una cum illo tum pro vobis ipſis, tum pro totius generis humani diſciplina, univerſorum Deo, ac patri preces offeratis.

Epiſtola de abolendis, quæ contra Athanaſium acta fuerant.

Victor Conſtantius Auguſtus Neſtorio. Et eodem exemplo, Auguſtamnicæ, Thebaidis, & Libyæ Præſidibus.

Si quid ad noxam, & contumeliam eorum, qui cum Athanaſio communicant, antehac geſtum reperitur, id omnino volumus aboleri. Nam & immunitatem, quam ejus clerici olim habuerunt, eandem nunc iterum habere decernimus. Hanc vero juſſionem noſtram ita volumus cuſtodiri, ut reſtituto Eccleſiæ ſuæ Athanaſio Epiſcopo, hi, qui cum eo communicant, eandem habeant immunitatem, quam & ipſi prius habuerunt, & reliqui obtinent clerici: quo rebus ſuis ita conſtitutis, ipſi quoque lætitia perfruantur.

A τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν, τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες, καὶ τὸν προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπέρ τε ἑαυτῶν, καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας τῷ τῶν ὅλων πατρὶ Θεῷ ἀναπέμπειν σπουδάζετε·

Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἀφανισθῆναι τὰ πραχθέντα κατὰ Ἀθανασίου·

B Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος Νεστορίῳ· τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ (r) καὶ τοῖς ἐν Αὐγουστομνίκῃ, καὶ Θηβαΐδι, καὶ Λιβύῃ Ἡγεμόσιν.

Εἴ ποτε πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ πραχθὲν εὑρίσκεται, τοῦτο νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα· καὶ γὰρ τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ εἶχον, τὴν αὐτὴν πάλιν θέλομεν ἔχειν· ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα· ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ ἔχειν ἀλειτουργησίαν ἣν ἀεὶ ἔχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν. ἵν' οὕτως ἔχοντες, καὶ C αὐτοὶ χαίρωσιν.

(r) ἐν τοῖς ἐν αὐγουστομνίκῃ. In codice Leonis Allatii ſcriptum eſt, αὐγουστονίκῃ. Apud Athanaſium vero, αὐγουσταμνίκῃ. Variis modis ſcribi ſolet nomen hujus provinciæ. Alii enim Auguſtamnicam appellant, alii Auguſtanicam. Ita enim in multis tum Græcis, tum Latinis codicibus ſcriptum inveni. Quidam etiam Auguſtonicam dixerunt; a victoria ſcilicet Auguſti. Sic in ſubſcriptionibus Epiſcoporum, qui formulam Acacii comprobarunt, quas refert Epiphanius in hæreſi Semiarianorum. legimus inter cætera: Πτολεμαῖος Ἐπίσκοπος θμούεως αὐγουστονίκης.

CAPUT XXIV.

Quomodo Athanaſius Alexandriam rediens, cum per Hieroſolymam tranſiret, a Maximo in communionem ſuſceptus eſt, & Synodum Epiſcoporum collegit, in qua confirmata eſt fides Nicæna.

HUjuſmodi literis munitus Athanaſius Epiſcopus, arrepto per Syriam itinere in Palæſtinam pervenit. Ingreſſuſque Hieroſolymam, Maximo ejus civitatis Epiſcopo cuncta, quæ in Serdicenſi Concilio geſta fuerant, expoſuit, & qualiter Imperator Conſtantius decretis Synodi conſenſiſſet: deditque operam, ut Epiſcoporum illius provinciæ Synodus congregaretur. Maximus vero nihil cunctatus, quoſdam ex Epiſcopis Syriæ, ac Palæſtinæ accerſit; celebratoque ex more Concilio, ipſe quoque communionem, & priſtinam dignitatem Athanaſio reſtituit. Sed & Synodus Alexandrinis, & univerſis per Syriam, & Ægyptum Epiſcopis ea, quæ de Athanaſio ſtatuta judicataque erant, per literas ſignificavit. Qua de cauſa, inimici Athanaſii Maximum non mediocriter irriſerunt, quod cum antea depoſuiſſet Athanaſium, tunc repente mutato conſilio, perinde quaſi nihil prius geſtum eſſet, ſententiam pro eodem tulerat, qua communio illi, ac dignitas reddebatur. His com-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ὡς Ἀθανάσιος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῶν Ἱεροσολύμων παριὼν, ὑπὸ Μαξίμου εἰς κοινωνίαν ἀνεδέχθη, καὶ Σύνοδον Ἐπισκόπων, τὰ ἐν Νικαίᾳ κυροῦσαν συνήγαγεν.

D ΤΑῖς τοιαύταις ἐπιστολαῖς ὀχυρωθεὶς Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος, διὰ τῆς Συρίας ὁρμήσας, τῆς Παλαιστίνης ἐπέβη· καταλαβών τε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ Μαξίμῳ καταφανῆ ποιήσας, τά τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου γνωσθέντα, καὶ ὡς ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος τῇ ἐκείνων κρίσει ἐγένετο σύμψηφος, παρασκευάζει Σύνοδον τῶν ἐκεῖ Ἐπισκόπων γενέσθαι· Μάξιμός τε μηδὲν μελλήσας, μετεπέμπετο τινὰς τῶν ἀπὸ Συρίας καὶ Παλαιστίνης Ἐπισκόπων· καὶ καθίσας συνέδριον, ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν· (a) γράφει τε E καὶ αὐτὴ ἡ Σύνοδος τοῖς τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ Λιβύῃ Ἐπισκόποις, τὰ ἐγνωσμένα καὶ ἐψηφισμένα περὶ Ἀθανασίου· ἐφ' ᾧ σφόδρα κατεμωκήσαντο τοῦ Μαξίμου οἱ ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς Ἀθανάσιον, ὅτι πρότερον καθελὼν αὐτὸν, αὖθις ἐκ μεταμελείας ὡς μηδενὸς γενομένου, ψῆφον ὑπὲρ Ἀθανασίου ἐξήνεγκεν, τήν τε κοινωνίαν

(a) γράφει τε καὶ αὐτὴ ἡ Σύνοδος. Mallem ſcribere, γράφει δέ. Porro hæc epiſtola Synodi Hieroſolymitanæ habetur apud Athanaſium in defenſione ſecunda adverſus Arianos, una cum nominibus Epiſcoporum, qui ei Synodo ſubſcripſerunt. Cæterum obſervanda eſt hic obiter auctoritas Hieroſolymitani Epiſcopi, qui licet Metropolitanus non eſſet, vicinos tamen Epiſcopos ad Synodum evocavit, abſque permiſſu Cæſarienſis Epiſcopi.

(b) ὅτι

νωνίαν αὐτῷ, καὶ τὴν ἀξίαν παρέχουσαν· ταῦτα γνόντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, οἱ περὶ τὸ Ἀρειάνιον δόγμα πρότερον διαπύρως σπουδάζοντες, καταγνόντες τότε τῆς προλαβούσης σπουδῆς, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον· βιβλίον τε μετανοίας τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐπιδόντες, τῷ τε ὁμοουσίῳ συνέθεντο· καὶ γράμματα πρὸς Ἀθανάσιον διαπεμψάμενοι, κοινωνεῖν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ ὡμολόγησαν· οὕτω μὲν οὖν τότε Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης τοῖς ἐπὶ Ἀθανασίῳ γεγονόσιν ἡττηθέντες, ὡς ἔφην, τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο· Ἀθανάσιος δὲ διὰ Πηλουσίου ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπορεύετο· κατὰ πόλεις τε παριὼν ἐδίδασκε, τοὺς μὲν Ἀρειανίζοντας ἐκτρέπεσθαι· ἀσπάζεσθαι δὲ τοὺς τὸ ὁμοούσιον ὁμολογοῦντας· ἐν τισὶ δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ χειροτονίας ἐποίει· καὶ τοῦτο γέγονεν ἀρχὴ ἑτέρας μέμψεως κατ' αὐτοῦ, (b) ὅτι ἐν ταῖς ἄλλων παροικίαις χειροτονεῖν ἐπεχείρει· τὰ μὲν οὖν κατὰ Ἀθανάσιον, οὕτως τότε προέβαινεν.

A compertis Urſacius, & Valens, qui prius Arianorum dogmati mordicus adhæſerant, damnato priore ſtudio, Romam ſe conferunt. Et libellum pœnitentiæ Julio Epiſcopo porrigentes, vocem, ac fidem conſubſtantialis amplexi ſunt: ſcriptiſque ad Athanaſium literis, affirmarunt, ſe cum illo communionem in poſterum ſervaturos. In hunc igitur modum Urſacius, & Valens proſpero rerum Athanaſii ſucceſſu proſtrati, deviꝺtique, tunc temporis in fidem conſubſtantialis conſenſere. Athanaſius vero per Peluſium iter faciens Alexandriam, in ſingulis, per quas tranſibat, civitatibus, cunctos commonebat, ut Arianos quidem averſarentur; eos vero ſuſciperent, qui conſubſtantialis fidem profiterentur. In quibuſdam etiam Eccleſiis ordinationes fecit. Quæ res alterius adverſus illum criminationis anſam præbuit, propterea quod in aliorum Eccleſiis ordinare tentaſſet. Et res quidem Athanaſii tunc temporis in hujuſmodi ſtatu erant.

SÆC. IV. Urſacius, & Valens Arianiſmum renuntiant.

(b) ὅτι ἐν ταῖς ἄλλων Παροικίαις χειροτονεῖν ἐπεχείρει. De ordinationibus in Ægypto factis ab Athanaſio hic loquitur Socrates. Id enim actum eſſe dicit ab Athanaſio, poſtquam Peluſium veniſſet, quæ prima Ægypti urbs occurrit venientibus ex Syria. Quod ſi ita eſt, ſtare nullo modo poteſt id, quod quidam hodie aſſerunt, omnes ordinationes tam Epiſcoporum, quam Presbyterorum per Ægyptum ad Epiſcopum Alexandriæ pertinuiſſe. Verum hanc ſententiam abunde refutavi in diſſertatione de ſexto canone Concilii Nicæni, quæ ad calcem harum annotationum eſt edita.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Περὶ τῶν τυράννων, Μαγνεντίου, καὶ Βετρανίωνος.

ΕΝ τούτῳ δὲ τὰ δημόσια οὐχ ἡ τυχοῦσα ταραχὴ διεδέχετο· περὶ ἧς ὅσα κεφαλαιώδη παραδραμεῖν οὐκ ἀναγκαῖον, ἀναλαβόντες βραχὺ λέξομεν· ὅτι τοῦ κτίσου τῆς Κωνσταντίνου πόλεως τελευτήσαντος, οἱ τρεῖς αὐτοῦ παῖδες τὴν Βασιλείαν αὐτοῦ διεδέξαντο, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· ἰστέον δὲ ὅτι (a) συνεβασίλευσε τούτοις ἀνεψιὸς αὐτῶν, ᾧ ὄνομα Δαλμάτιος ὁμώνυμος τῷ ἰδίῳ πατρί· ὃν ἐπ' ὀλίγον συμβασιλεύσαντα οἱ στρατιῶται ἀνεῖλον, (b) οὐ κελεύοντος Κωνσταντίου τὴν σφαγὴν, ἀλλὰ μὴ κωλύοντος· ὡς δὲ Κωνσταντῖνος ὁ νέος τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ μέρεσιν ἐπιὼν, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν συμβαλὼν ἀνῃρέθη, ἤδη πολλάκις πρότερον εἴρηται· μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν, ὁ Περσικὸς πρὸς Ῥωμαίους ἐκινήθη πόλεμος, καθ' ὃν Κωνστάντιος οὐδὲν ἔπραττεν εὐτυχῶς· (c) νυκτομαχίας γὰρ περὶ τοὺς ὅρους Ῥωμαίων καὶ Περσῶν γενομένης, ἐπικρατέστερα τότε τὰ Περσῶν πρὸς ὀλίγον ἔδοξε γίνεσθαι· καθ' ὃν καιρὸν οὔτε τὰ Χριστιανῶν ἡσύχαζεν, ἀλλὰ δι' Ἀθανάσιον, καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν περὶ τὰς Ἐκκλησίας πόλεμος ἦν· ἐν τούτοις καθεστώτων τῶν πραγμάτων, Μαγνέντιος περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐπεφύη τύραννος· ὃς Κώνσταντα τῶν ἑσπερίων μερῶν Βασιλεύοντα, περὶ τὰς Γαλλίας διάγοντα

(a) συνεβασίλευσε τούτοις ὀνόματι Κωνσταντῖνος. Hujus loci reſtitutio debetur codici Leonis Allatii. Florentinus enim, ac Sfortianus nihil mutant. Sed ſcripturam codicis Allatiani plene confirmat Epiphanius Scholaſticus, qui locum hunc Socratis ita vertit: *Sciendum autem, quod cum iſtis imperavit conſobrinus eorum nomine Dalmatius, vocabulum Patris habens. Qui dum aliquantiſper imperaſſet, a militibus interemtus eſt, non jubente Conſtantio, ut occideretur, nec tamen prohibente*. Conſobrinum poſuit Epiphanius pro patruele. Nam Dalmatius patruelis erat Conſtantii, utpote natus patre Dalmatio, qui frater fuit Conſtantini.

C A P U T XXV.

De Magnentio, & Vetranione tyrannis.

INterea vero ingens motus rempublicam concuſſit, de quo pauca dicam, ſumma duntaxat rerum capita, quæ neceſſario commemoranda ſunt, paulo altius repetens. Mortuo Conſtantinopoleos conditori Conſtantino, tres ejus liberi in Imperio ſucceſſere, quemadmodum in ſuperiore libro retulimus. Sciendum porro eſt, una cum illis imperaſſe cognatum ipſorum Dalmatium, patri ſuo cognominem. Qui cum brevi tempore Imperium obtinuiſſet, a militibus eſt interfectus, non jubente id quidem, ſed neque prohibente Conſtantio. Qualiter autem Conſtantinus junior, dum in fratris ſui ditionem invadit, ipſe quoque a militibus peremptus eſt in conflictu, jam antea a nobis non ſemel commemoratum eſt. Poſt ejus cædem bellum Perſicum adverſus Romanos excitatum eſt. In quo bello Conſtantius nunquam proſpere rem geſſit. Nocturna enim pugna circa Romanorum, ac Perſarum fines commiſſa, Perſæ tunc, licet ad modicum tempus, ſuperiores fuiſſe videbantur. Eodem tempore res quoque Chriſtianorum haud multo pacatiores fuere: ſed propter Athanaſium, & ob vocem conſubſtantialis, bellum per Eccleſias erat. Dum in hoc ſtatu res eſſent, in Occidentis partibus Magnentius quidam tyrannus exoritur: qui Conſtantem earum partium Imperatorem in Galliis tum de-

Dalmatius interfectus.

(b) οὐ κελεύοντος Κωνσταντίου, &c Idem tradit Eutropius: *Dalmatius Cæſar haud multo poſt oppreſſus eſt factione militari, Conſtantio patruele ſuo ſinente potius, quam jubente*.

(c) νυκτομαχίας γὰρ περὶ τοὺς ὅρους. Intelligit nocturnam pugnam inter Romanos, ac Perſas ad Singara caſtrum Meſopotamiæ, in qua Saporis Perſarum Regis filius occubuit; Romani vero ingenti ſtrage confoſſi ſunt, ut ſcribit Ammianus Marcellinus in libro 18. pag. 122. Ubi vide, quæ olim annotavi. Contigit hæc pugna anno Chriſti 348. Philippo, & Salia Conſulibus, ut ſcribit Idatius in faſtis: *His Conſulibus bellum Perſicum fuit nocturnum*.

(d) τῇ

SÆC. IV. degentem, per insidias interemit. Quo facto, ingens bellum civile conflatum est. Nam Magnentius quidem tyrannus universa Italia potiebatur. Africam quoque sub ditionem suam redegerat: ipsasque adeo Gallias obtinebat. In Illyrico vero apud urbem Sirmium alter a militibus levatus est tyrannus, nomine Vetranio. Sed & in urbe Roma tumultus haud exiguus fuit. Nam Nepotianus sororis Constantini filius, gladiatorum manu stipatus, Imperium arripuerat. Verum hunc quidem Magnentii duces peremere. Ipse vero Magnentius reliquas Occidentis provincias hostiliter invadens, universa vastabat.

A γοντα, ἐκ συσκευῆς ἀνεῖλε. οὗ γενομένου, ἐμφύλιος μέγιστος ἀνεῤῥιπίσθη πόλεμος· Μαγνέντιος μὲν γὰρ ὁ τύραννος, πάσης Ἰταλίας ἐκράτει· Ἀφρικήν τε καὶ Λιβύην ὑφ' ἑαυτῷ πεποίητο· καὶ αὐτὰς τὰς Γαλλίας εἶχε λαβών· ἐν Ἰλλυρικοῖς δὲ, ἐν Σιρμίῳ πόλει, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἕτερος ἐπῆρτο τύραννος· ὄνομα δὲ αὐτῷ Βετρανίων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥώμην ταραχὴ κατεῖχεν· (c) τοῦ Κωνσταντίου γὰρ ἀδελφιδοῦς ἦν, ᾧ Νεποτιανὸς ὄνομα, ὃς ἀντεποιεῖτο τῆς βασιλείας, χειρὶ μονομάχων δορυφορούμενος· Νεποτιανὸν μὲν οὖν οἱ Μαγνεντίου καθεῖλον στρατηγοί· Μαγνέντιος δὲ ἐπιὼν, πάντα τὰ ἑσπέρια κατεστρέφετο.

(d) τοῦ Κωνσταντίου γὰρ ἀδελφιδοῦς ἦν. Scribendum est Κωνσταντίνου. Erat enim Nepotianus Eutropiæ sororis Constantini filius, ut scribitur in Victoris Epitome, & apud Eutropium. Certe Epiphanius Scholasticus ita le- B git, ut emendavi. Sed in eo fallitur, quod fratruelem dixit Constantini, qui erat sororis filius. Sic enim vertit: *Fratruelis namque Constantini Nepotianus nomine Imperium assumserat, gladiatorum manu suffultus.*

CAPUT XXVI.

Qualiter mortuo Occidentis partium Imperatore, Paulus, & Athanasius iterum suis sedibus pulsi, & Paulus quidem, cum in exilium abduceretur, occisus est; Athanasius autem fuga se proripuit.

Atque hæc omnia mala uno fere eodemque tempore confluxerunt. Quarto enim anno post Serdicense Concilium hæc gesta sunt, Consulatu Sergii, & Nigriniani. Quæ cum nuntiata essent, totius quidem Imperii summa ad unum videbatur pervenisse Constantium. Ipse vero in Orientis partibus Imperator appellatus, adversus tyrannos totis viribus se accinxit. Interea inimici Athanasii opportunum tempus sibi oblatum rati, rursus in illum nondum Alexandriam ingressum, gravissimas calumnias confingunt; docentque Imperatorem Constantium universam Ægyptum, ac Libyam ab illo subverti. Porro criminatio ex eo potissimum augebatur, quod is in aliorum Ecclesiis ordinationes facere præsumpsisset. In hoc rerum statu ingressus Alexandriam Athanasius, Episcoporum Ægypti concilia congregavit. Qui quidem convenientem prorsus cum Serdicensi Synodo, & cum ea, quam Hierosolymis Maximus convocaverat, tulere sententiam. At Imperator, qui jampridem Arianorum opinione erat imbutus, cuncta, quæ paulo ante statuerat, in contrarium mutavit. Ac primum quidem Constantinopoleos Episcopum Paulum deportari in exsilium jubet. Quem quidem hi, qui abducebant, in oppido Cappadociæ Cucuso strangularunt. Marcello quoque expulso, Ancyranæ Ecclesiæ sacerdotium iterum obtinuit Basilius. Lucius vero Hadrianopoleos Episcopus, catenis ferreis vinctus in carcere interiit. Ea porro, quæ de Athanasio dicebantur, tantum ponderis, atque auctoritatis habuerunt, ut Imperator incredibili furo-

Constantius iterū pellit Orthodoxos.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛ'.

Ὡς τοῦ Βασιλέως τῶν ἑσπερίων τελευτήσαντος, αὖθις τῶν ἰδίων ἐξεβλήθησαν τόπων Παῦλος, καὶ Ἀθανάσιος· καὶ ὡς Παῦλος μὲν εἰς ἐξορίαν ἀνῃρέθη. Ἀθανάσιος δὲ ἀπέδρα.

Τούτων δὲ πάντων τῶν κακῶν σύῤῥοια ἐν βραχεῖ γέγονε χρόνῳ· τετάρτῳ γὰρ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ Σύνοδον γέγονε, C (a) κατὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ· τούτων ἀγγελθέντων, ἐδόκει μὲν εἰς Κωνστάντιον μόνον περιεληλυθέναι τὰ τῆς βασιλείας· (b) αὐτοκράτωρ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς ἀναδειχθεὶς μέρεσι, κατὰ τῶν τυράννων παντοῖος ἦν εὐτρεπίζεσθαι· καιρὸν δὲ εὔκαιρον οἱ πρὸς Ἀθανάσιον διαφερόμενοι εὑρηκέναι νομίσαντες, αὖθις κατ' αὐτοῦ καὶ μηδέπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστάντος, μεγίστας διαβολὰς ἐξειργάζοντο· διδάσκουσί τε τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον, ὡς εἴη πᾶσαν ἀνατρέπων Αἴγυπτον καὶ Λιβύην· μάλιστα δὲ τὴν διαβολὴν ηὔξησεν, τὸ χειροτονίας αὐτὸν ἐν ἀλλοτρίαις παροικίαις ποιήσασθαι· Ἀθανάσιος δὲ ἐν τοσούτῳ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, D Συνόδους τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἐπισκόπων συνήθροισεν· οἱ ὁμόφωνα ἐψηφίσαντο τοῖς τότε ἐν Σαρδικῇ συνελθοῦσι, καὶ τῇ παρὰ Μαξίμου ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γενομένῃ Συνόδῳ· ὁ δὲ Βασιλεὺς, καὶ αὐτὸς πάλαι τῇ Ἀρειανῇ κατεχόμενος δόξῃ, πάντα τὰ μικρὸν ἔμπροσθεν αὐτῷ δεδογμένα εἰς τοὐναντίον μετέστρεφε· καὶ πρῶτον μὲν, τῆς Κωνσταντίνου πόλεως τὸν Ἐπίσκοπον Παῦλον ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσεν, ὃν οἱ ἀπαγαγόντες (c) ἐν Κουκουσῷ τῆς Καππαδοκίας ἀπέπνιξαν. Μαρκέλλου δὲ ἐκβληθέντος, αὖθις τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Ἐκκλησίας ἐγκρατὴς Βασίλειος γέγονε· Λούκιος δὲ ὁ τῆς Ἀδριανουπόλεως, E σιδηροδέμιος ἐν εἱρκτῇ διεφθάρη· τοσοῦτο δὲ ἐπεκράτησε τὰ περὶ Ἀθανασίου λεγόμενα, ὡς εἰς ἄμετρον ὀργὴν ἐκπεσεῖν τὸν Βασιλέα, κελεῦσαι

τὲ

(a) κατὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ. Idem scribitur in fastis Idatii *Sergio, & Nigriniano Coss. His Consulibus Constans occisus est in Galliis a Magnentio, & levatus est Magnentius die 15. Kal. Febr. Et Vetranio apud Sirmium kal. Martii eo anno, & Nepotianus Romæ tertio nonas Junias. Et pugna magna fuit cum Romanis, & Magnentianis.* Quæ iisdem verbis Græce leguntur in Chronico Alexandrino: ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἀπεκτάνθη Κώνστας ἐν Γαλλίαις ὑπὸ Μαγνεντίου, καὶ ἐπήρθη Μαγνέντιος πρὸ ιε' Καλανδῶν Φεβρουαρίων. καὶ Βετρανίων εἰς τὸ Σίρμιον καλάνδαις μαρτίαις, καὶ Νεποτιανὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐπήρθη ἐν Ῥώμῃ πρὸ γ' νωνῶν ἰουνίων. καὶ πόλεμος μέγας ἐγένετο μετὰ ταῦτα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μαγνεντιανῶν. Verum in Chronico Alexandrino male hæc referuntur Consulatu Limenii, & Catullini, cum anno sequente contigerint, qui fuit Christi 350.

(b) αὐτοκράτωρ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς, &c. Constantius jam quidem antea Imperator erat Orientis. Tunc vero mortuo Constante, qui Occidentis Imperium obtinebat, Imperator totius orbis Romani a militibus appellatus est.

(c) ἐν κουκουσῷ. In codice Florentino nomen hujus oppidi scribitur cum duplici σ.

(d) σὺν

τε ἀναιρεθῆναι αὐτὸν, ἔνθα ἂν ἁλίσκοιτο· (d) σὺν αὐτῷ δὲ, Θεόδουλον καὶ Ὀλύμπιον, προεστῶτας Ἐκκλησιῶν ἐν Θρᾴκῃ· Ἀθανάσιον δὲ τὰ τῷ Βασιλεῖ δεδογμένα οὐκ ἔλαθεν· ἀλλὰ προαισθόμενος, αὖθις φυγῇ ἐχρήσατο, καὶ οὕτως τὴν ἀπειλὴν τοῦ Βασιλέως διέφυγεν· ταύτην αὐτοῦ τὴν φυγὴν διέβαλλον οἱ Ἀρειανίζοντες, καὶ μάλιστα Νάρκισσος ὁ Νερωνιάδος τῆς ἐν Κιλικίᾳ Ἐπίσκοπος, καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, καὶ (e) Λεόντιος ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας τότε προεστηκώς· ὅστις ἡνίκα Πρεσβύτερος ἦν, ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας, ὅτι γυναικὶ συνδιημερεύων Εὐστολίῳ ὄνομα, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν αἰσχρὰν ὑπόνοιαν ἐπικρύψαι σπουδάσας, τῶν γεννητικῶν ἐξέτεμεν ἑαυτὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ παρρησιέστερον τῇ γυναικὶ συνδιῆγεν, ὡς μὴ ἔχων δι' ἃ εἰς αὐτὴν διεβάλλετο· γνώμῃ δὲ καὶ σπουδῇ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας προεβλήθη Ἐπίσκοπος μετὰ Στέφανον, ὃς Πλάκιτον διεδέδεκτο πρότερον· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

A furore succensus, necari illum jusserit, ubicumque esset repertus, & una cum illo Theodulum, atque Olympium, Ecclesiarum in Thracia præsules. Verum Imperatoris mandata Athanasium minime latuerunt. Qui rem præsentiens, denuo fugam arripuit, atque hoc modo minas principis evasit. Hanc illius fugam criminati sunt Ariani: præcipue Narcissus Neroniadis Ciliciæ urbis Episcopus, Georgius Laodiciæ, & Leontius, qui Antiochenæ Ecclesiæ tunc temporis præsidebat. Qui cum esset presbyter, eo dignitatis gradu dejectus fuerat, propterea quod cum muliere quadam, Eustolio nomine, perpetuo degens, ut omnem turpis B cum illa consuetudinis suspicionem adimeret, genitalia sibi membra præciderat: atque exinde liberius cum ea versabatur, ut pote jam carens illis, propter quæ antea in suspicionem criminis vocabatur. Postea tamen sententia, ac studio Imperatoris Constantii ad Antiochensis Ecclesiæ Episcopatum promotus fuerat post obitum Stephani, qui Flaccillo successerat. Sed de illo hactenus.

(d) σὺν αὐτῷ δὲ Θεόδουλον καὶ Ὀλύμπιον. Olympius quidem Episcopus erat Aeni, urbis Thraciæ: Theodulus vero Episcopus erat Trajanopolis, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. Eosdem Episcopos nominat in Apologetico de fuga sua pag. 703. Verum hæc præpostere referuntur a Socrate. Neque enim ante bellum Magnentianum gesta sunt, ut refert Socrates, sed confecto jam bello, anno Christi 356. ut recte notavit Baronius.

(e) Λεόντιος. Hujus insigne elogium legitur in Chronico Alexandrino, Sergio, & Nigriniano Coss. Quod elogium desumtum est ex quopiam Semiariano scriptore. Verum Athanasius Leontium hunc ubique perstringit. Subdolum ejus ingenium egregie describit Theodoritus in libro 2. Historiæ.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Ὡς Μακεδόνιος τοῦ θρόνου ἐπιλαβόμενος, πολλὰ κακὰ τοὺς μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτοῦ πεποίηκε.

Τότε δὲ καὶ Κωνσταντίνου πόλει Μακεδόνιος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γίνεται, Παύλου ἐκποδὼν γενομένου, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον. παρρησίαν τε παρὰ βασιλεῖ μεγίστην κτησάμενος, Χριστιανικὸν ἐκίνησε πόλεμον, οὐχ ἥττονα ἢ ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐποίουν οἱ τύραννοι· πείσας γὰρ τὸν Βασιλέα συλλαμβάνεσθαι αὐτῷ πορθοῦντι τὰς Ἐκκλησίας, παρασκευάζει νόμῳ κυροῦσθαι, ὅσα κακῶς πράττειν ἐβούλετο· καὶ τὸ ἐντεῦθεν κατὰ πόλεις μὲν νόμος προυτίθετο· στρατιωτικὴ δὲ χεὶρ ὑπουργεῖν κεκέλευστο τοῖς τοῦ βασιλέως θεσπίσμασιν· ἐξωθοῦντό τε οἱ φρονοῦντες τὸ ὁμοούσιον, οὐκ ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐκ τῶν πόλεων· καὶ τὸ μὲν πρότερον περὶ τὸ ἐξωθεῖν μόνον ἐσχόλαζον· προβαίνοντος δὲ τοῦ κακοῦ, ἐπὶ τὸ ἀναγκάζειν συγκοινωνεῖν αὐτοῖς ἐτρέποντο, μικρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν φροντίσαντες· ἦν δὲ ἡ ἀνάγκη οὐ μείων, ἧς πρότερον παρεῖχον οἱ τοῖς ἀγάλμασι προσκυνεῖν ἀναγκάσαντες· καὶ γὰρ παντοίας αἰκίας προσέφερον, καὶ στρεβλώσεις ποικίλας, καὶ δημεύσεις χρημάτων· ἐξορίαις τε πολλοὶ ὑπεβάλλοντο· καὶ οἱ μὲν ταῖς βασάνοις ἐναπέθνησκον· οἱ δὲ ἐφθείροντο, κατὰ τὰς ἐξορίας ἀπαγόμενοι· καὶ ταῦτα ἐγίνοντο κατὰ πάσας μὲν τὰς ἀνατολικὰς πόλεις, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει· τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἐμφύλιον διωγμὸν, βραχὺν ὄντα πρότερον, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν παρελθὼν Μακεδόνιος ηὔξησεν· αἱ δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα πόλεις καὶ Ἰλλυριοὺς καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, ἔμενον ἔτι ἀσάλευτοι τῷ συμφωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ τὸν παραδοθέντα ἐκ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου κανόνα κρατεῖν.

CAPUT XXVII.

Quomodo Macedonius, cum sedem Constantinopolitanam occupavisset, eos, qui ab ipso dissentiebant, plurimis malis affecit.

Ea tempestate Macedonius apud Constantinopolim Ecclesiis potitus est, Paulo, sicut diximus, e medio sublato. Qui maximam libertatem apud principem nactus, bellum inter Christianos commovit, nihilo levius eo, quod tunc temporis a tyrannis gerebatur. Nam cum persuasisset Imperatori, ut sibi Ecclesias vastanti opem ferret, operam dedit, ut quæcunque nefarie agere D decreverat, lege lata confirmarentur. Continuo igitur in singulis civitatibus proposita lex est, & militaris manus ad præceptorum regalium executionem destinata. Pellebantur non modo ab Ecclesiis, verum etiam ex civitatibus, quicunque consubstantialis fidem afferebant. Et initio quidem id unum agebant, ut eos expellerent. Postea vero progrediente ulterius malo, ad id se verterunt, ut communicare sibi etiam invitos cogerent; parum scilicet de Ecclesiis solliciti. Eratque ea vis nihilo minor illa, quam olim adhibuerant hi, qui Christianos ad simulacrorum cultum adigebant. Quippe verbera, ac tormenta, & omnis generis cruciatus admo- E vebantur. Alii bonorum proscriptione, alii exilio multati sunt. Et hi quidem in ipsis cruciatibus interierunt: illi vero, dum ad exilium abducerentur, necati sunt. Et hæc quidem per omnes urbes Orientalis Imperii gerebantur, maxime vero Constantinopoli. Hanc intestinam persecutionem, cum antehac modica esset, Macedonius Episcopatum adeptus auxit plurimum. Achaiæ vero, & Illyrici civitates, & reliquæ Occiduarum partium Ecclesiæ tranquillæ adhuc erant, & inconcussæ; tum quod inter se consentirent; tum quod fidei regulam a Nicæno Concilio traditam constantissime retinerent.

A

CAPUT XXVIII.

De malis Alexandriæ perpetratis a Georgio Ariano, ex narratione ipsius Athanasii.

QUæ vero Georgius eodem tempore Alexandriæ perpetrarit, ipsum Athanasium, qui ea pertulit, & qui cunctis interfuit, narrantem audiamus. Hic igitur in apologetico, quem de fuga sua conscripsit, de his, quæ tunc gesta sunt, loquens, his utitur verbis. Inde enim venerunt Alexandriam, iterum me quærentes ad necem. Et quæ tum gesta sunt, longe pejora fuere prioribus. Milites enim repente Ecclesiam circumdederunt, & in orationis locum successit prælium. Post hæc Georgius, qui ex Cappadocia ab ipsis missus fuerat, quadragesimæ tempore superveniens, scelera, quæ ab ipsis didicerat, adauxit. Nam post octavas Paschæ, virgines in carcerem trudebantur; Episcopi a militibus ducebantur vinculis constricti; pupillorum, viduarumque ædes, & annonæ diripiebantur: irruptiones in domos factæ: Christiani noctu ad tumulum deportati. Obsignabantur domus, & clericorum fratres pro fratribus suis periclitabantur. Gravia quidem ista: sed multo graviora fuere, quæ postea commissa sunt. Hebdomade enim, quæ est post sanctam Pentecosten, populus cum jejunasset, orationis causa egressus est ad cœmeterium, eo quod omnes communionem cum Georgio aversarentur. Quod ubi didicit nequissimus Georgius, Sebastianum ducem secta Manichæum, adversus eos instigat. Ille cum multitudine militum armatorum, gladios districtos, arcusque, & tela gestantium, impetu facto in populum, irruit die Dominico. Paucisque inventis, qui orationi vacabant: plerique enim ob tempus diei jam discesserant: talia gessit, qualia decuit eum agere, qui Arianis parebat. Incenso enim rogo, virgines igni admotas profiteri coegit, se Arianas esse. Et cum illas invicto animo esse, flammasque contemnere videret, detractis, quibus tegebantur, velis, ita faciem illarum cecidit, ut post multos dies ægre agnoscerentur. Viros autem quadraginta comprehensos, novo quodam, & inusitato modo verberavit. Virgis enim palmeis recens ex arbore desectis, quæ suos adhuc haberent aculeos, terga illorum ita dilaceravit, ut quidam ex eis ob aculeos altius infixos, atque impactos, chirurgorum opera diutius usi fuerint: nonnulli dolorem verberum non ferentes, mortem oppetierint. Reliquos omnes, & cum iis virginem quandam in majorem Oasim relegavit. Porro mortuorum cadavera, initio quidem propinquis reddi minime sinebant; sed insepulta projicientes, prout ipsis visum erat, occultabant, ne tantæ crudelitatis conscii viderentur. Verum vecordes isti, errore mentis obcœcati id agebant. Nam cum mortuorum necessarii, ob confessionem quidem illorum gauderent; ob insepulta autem cadavera mœrore conficerentur, tanto manifestius convicta impietas istorum & crudelitas divulgabatur. Post hæc autem ex Ægypto, & utraque Libya in exsilium deportarunt,

Georgii scelera.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Περὶ τῶν γεγονότων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐκ τῆς Ἀθανασίου διηγήσεως.

ΟΙα δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Γεώργιος ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰργάζετο, τῆς φωνῆς Ἀθανασίου τοῦ πεπονθότος καὶ παρόντος, τοῖς γινομένοις, ἐπάκουσον· ἐν γὰρ τῷ ἀπολογητικῷ περὶ τῆς φυγῆς ἑαυτοῦ λόγῳ, κατὰ λέξιν περὶ τῶν ἐκεῖ γεγενημένων φησί· Καὶ γὰρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπεφύησαν ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι· καὶ γέγονε τὰ ὕστερα, χείρονα τῶν πρώτων· στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν Ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν· καὶ τὰ πολέμων ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγίνετο· εἶτα εἰσελθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ, ὁ παρ' αὐτῶν ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, ηὔξησεν ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά· μετὰ γὰρ τὰ ἕβδομα τοῦ Πάσχα παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο· Ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι· ὀρφανῶν, καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο οἰκίαι τε, καὶ ἄρτοι· ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο· καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο· ἐπεσφραγίσθησαν οἰκίαι· καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον· καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα· δεινότερα δὲ, τὰ μετὰ ταῦτα τετολμημένα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν, ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν· ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος αὐτὸς, παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν Μανιχαῖον ὄντα· καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν· καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχομένους, οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἔτυχον, τοιαῦτα εἰργάσαντο, οἷα παρ' αὐτῶν ἔπρεπε πραχθῆναι· πυρκαϊὰν γὰρ ἅψας, καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν αὐτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι· ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε, καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν, οὕτω κατέκοψεν αὐτὰς εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον μόγις ἐπιγνωσθῆναι· ἄνδρας τε κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε· ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθὺς τεμὼν ἐν ἑαυταῖς ἐχούσας ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλάκις χειρουργηθῆναι, διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας. τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας, ἀποθανεῖν· πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας ἀθρόως, καὶ τὴν παρθένον (a) ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην ὄασιν· τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων, οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν, ἄταφα βαλόντες, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα· πράττουσι δὲ τοῦτο πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ οἱ παράφρονες· τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων, μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μεῖζον ἐξηχεῖτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος· καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων, ἐξώρισαν

B C D E

(a) Ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην ὄασιν. Sic etiam legitur apud Athanasium. Magis tamen placet scriptura codicum nostrorum Florentini, ac Sfortiani, Ἐξώρισεν: ut hæc de Sebastiano Duce Ægypti intelligantur, qui tum vice sacra judicabat. Porro hæc omnia, ut jam dixi, præpostere narrantur a Socrate, cum gesta sint anno Christi 356.

(b) ἐφυ-

ριταν μὲν Ἐπισκόπους, Ἀμμώνιον, Θμοῦιν, Γάϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, Πλήνιον, Ψενόσιριν, Νειλάμμωνα, Ἀγάθωνα, Ἀνάγαμφον, Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀμμώνιον ἕτερον, καὶ ἕτερον Μάρκον, Ἀθηνόδωρον· καὶ Πρεσβυτέρους, Ἱέρακα καὶ Διόσκορον· καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὥς τινας μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν· (b) ἐφυγάδευσαν δὲ Ἐπισκόπους πλείους ἢ τριάκοντα· σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ, εἰ δυνατὸν ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν· Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος περὶ τῶν ὑπὸ Γεωργίου κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν γενομένων, οἰκείαις διεξῆλθε φωναῖς· ὁ δὲ Βασιλεὺς, ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα, ἐστρατοπεδεύετο· ἦγε γὰρ αὐτὸν ἐκεῖσε, τῶν δημοσίων χρειῶν ἡ ἀνάγκη· μάλιστα δὲ ἡ Βετρανίωνος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναγόρευσις· γενόμενος δὲ ἐν Σιρμίῳ· κατὰ συνθήκας ἐντυγχάνει τῷ Βετρανίωνι, κατασκευάζει τε μετατίθεσθαι τοὺς ἀνακηρύξαντας αὐτὸν στρατιώτας· οἳ καὶ μετατιθέμενοι, Κωνστάντιον μόνον ἀνεφώνουν Αὔγουστον καὶ Βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα· Βετρανίωνος δὲ οὐδαμοῦ μνήμη βοώντων ἐγίνετο· ὁ δὲ εὐθὺς αἰσθόμενος προδίδοσθαι, παρὰ τοὺς πόδας ἐκυλινδεῖτο τοῦ Βασιλέως· Κωνστάντιος δὲ αὐτοῦ περιελὼν τὸν βασιλικὸν στέφανον καὶ τὴν ἁλουργίδα, φιλανθρωπεύεται, παραινέσας ἰδιωτικῷ σχήματι (c) ἡσυχέστερον διάγειν· πρέπειν γὰρ τῷ προβεβηκότι τὴν ἡλικίαν, ἀπραγμονέστερον βίον, ἢ ἔχειν ὄνομα φροντίδων μεστόν· τὰ μὲν οὖν κατὰ Βετρανίωνα, τοιαύτην ἔσχε τὴν ἔκβασιν· ὁ δὲ Βασιλεὺς αὐτῷ παντοίαν δαπάνην ἐκ δημοσίων φόρων ἐκέλευσε δίδοσθαι· πολλάκις δὲ αὐτῷ ὕστερον ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας διάγοντι γράφων ἐδήλου, ὡς εἴη μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος αὐτῷ γεγονὼς, ἀπαλλάξας φροντίδων, καὶ ὅσα σύνεστι τῇ βασιλείᾳ κακά· οὐκ εὖ τε πράττειν ἔλεγεν αὐτὸν, ὅτι ὧν ἐκείνῳ παρέσχεν, αὐτὸς οὐκ ἀπέλαυσε· καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων λελέχθω· τότε δὲ ὁ Βασιλεὺς, Γάλλον μὲν ἀνεψιὸν ἑαυτοῦ Καίσαρα καταστήσας, τότε οἰκεῖον θεὶς αὐτῷ ὄνομα, εἰς τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν ἔπεμψε, φρουρεῖσθαι τὰ τῆς ἑῴας μέρη δι᾽ αὐτοῦ προνοούμενος· ὅ τε καὶ ἐπιστάντος αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχέων, τὸ (d) τοῦ Σωτῆρος σημεῖον περὶ τὴν ἀνατολὴν ἐφάνη· στύλος γὰρ σταυροειδὴς ἐν τῷ οὐρανῷ ὀφθεὶς μέγιστον θαῦμα τοῖς ὁρῶσιν ἐγένετο· τοὺς δὲ ἄλλους στρατηγοὺς σὺν δυνάμει πολλῇ κατὰ Μαγνεντίου προὔπεμπε· παρεῖλκε τε ἐν τῷ Σιρμίῳ, προσμένων τὰ ἐκβησόμενα.

runt, Episcopos quidem, Ammonium, Thmuim, Cajum, Philonem, Hermen, Plinium, Psenosirim, Nilammonem, Agathonem, Anagamphum, Marcum, Dracuntium, Adelphium, Ammonium alterum, & Marcum, & Athenodorum: Presbyteros vero, Hieracem, & Dioscorum. Eosque cum ducerent, tanta acerbitate tractarunt, ut quidam eorum per itinera, alii in ipso exilii loco mortui sint. Episcopos vero plures quam triginta, in fugam egerunt. Idem enim illis studium erat, quod olim Achaab, ut veritatem e medio tollerent. Hæc de iis, quæ a Georgio gesta sunt Alexandriæ, Athanasius ad verbum scribit. Interea vero Imperator exercitum duxit in Illyricum; illuc enim illum proficisci cogebat publica necessitas, & præcipue quod Vetranio illic a militibus Imperator appellatus fuisset. Cumque Sirmium venisset, icto fœdere, in colloquium venit cum Vetranione, efficitque, ut milites, qui imperatorem illum renuntiaverant, ad partes suas transirent. Illi ergo a Vetranione deficientes, solum Constantium Augustum, atque Imperatorem acclamaverunt, nulla Vetranionis mentione facta. Qui statim proditum se intelligens, ad pedes Imperatoris provolutus est. At Constantius, detracta illi purpura, ac regio diademate, benigne, & clementer erga eum se gessit, monens, ut in privati habitu tranquillius degeret. Quippe homini ætate provecto, vitam negotiorum expertem magis convenire, quam nomen plenum curæ, ac sollicitudinis. Et res quidem Vetranionis hunc exitum habuere. Imperator vero amplissimos ei reditus ex publicis functionibus præberi jussit: ac sæpenumero ad illum Prusæ in Bithynia degentem literas scribens, affirmavit, sese illi maximorum bonorum auctorem fuisse, qui tot, ac tantis curis, atque ærumnis, quæ Imperium comitari solent, ipsum liberasset. Nec se recte agere, qui iisdem illis, quæ ipsi præstiterat, bonis minime frueretur. Sed de his hactenus. Per idem tempus Imperator Constantius Gallum patruelem suum Cæsarem nuncupavit: impositoque illi suo nomine, misit eum Antiochiam Syriæ, eo consilio, ut Orientis partes per illum defenderentur. Qui dum Antiochiam ingrederetur, signum Salvatoris in Oriente apparuit. Nam columna quædam effigiem crucis gerens, in cœlo visa, maximum stuporem spectantibus incussit. Reliquos vero duces cum ingentibus copiis adversus Magnentium præmisit. Ipse interim Sirmii degens, rerum eventum opperiebatur.

Vetranio ab Imperio depositus.

Gallus Cæsar.

(b) ἐφυγάδευσαν δὲ Ἐπισκόπους. Ita quoque legitur apud Athanasium. Sed apud Theodoritum in libro 2. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 14. ubi hic locus Athanasii refertur, pro ἐφυγάδευσαν legitur ἐφόνευσαν. Quod verius puto.

(c) ἡσυχέστερον διάγειν. In codice Florentino scriptum est ἡσυχαίτερον, quod nequaquam spernendum videtur.

(d) τοῦ Σωτῆρος σημεῖον περὶ τὴν ἀνατολὴν ἐφάνη. Idem legitur in Fastis Idatii, post Consulatum Sergii, & Nigriniani: *His Coss. levatus est Constantius Cæsar Id. Martiis, & apparuit in Oriente signum Salvatoris die 3. Kal. Februar. Luna 28.* Verum auctor Chronici Alexandrini signum hoc visum esse dicit in Oriente nonis Maii circa diem Pentecostes. Cui consentiunt Cyrillus, Philostorgius, ac Cedrenus. Idque confirmare videtur Socrates hoc loco. Ait enim, hoc signum in Oriente apparuisse, tunc cum Gallus Cæsar Antiochiam intraret. Atqui Gallus Cæsar factus est Idibus Martiis, ut præter Idatium docet auctor Chronici Alexandrini.

A

CAPUT XXIX.

De Photino hæresiarcha.

TUnc temporis etiam Photinus Ecclesiæ illius Antistes, dogma a se excogitatum multo quam antea manifestius prædicabat. Ex quo cum tumultus esset obortus, Imperator Synodum Episcoporum in urbe Sirmio fieri jussit. Conveniunt igitur illuc, ex Orientalibus quidem Marcus Arethusius, Georgius Episcopus Alexandriæ, quem remoto Gregorio Ariani, sicut antea diximus, in locum illius substituerant: Basilius, qui pulso Marcello Ancyranæ Ecclesiæ præsidebat: B Pancratius Episcopus Pelusii, & Hypatianus Heracliæ. Ex Episcopis autem Occidentalibus Valens Mursæ, & celeberrimi tunc nominis Hosius, Cordubæ in Hispania Episcopus, adfuit invitus. Hi post Consulatum Sergii, & Nigriniani, quo quidem anno propter tumultus bellicos, nemo solemnem gessit Consulatum, Sirmii congregati, cum Photinum dogma Sabellii Libyci, Paulique Samosatensis asserere deprehendissent; statim eum deposuerunt. Et hoc quidem tanquam recte ac jure factum universi & tunc, & postea approbarunt. Sed qui illic remanserunt Episcopi, aliud quidpiam egerunt, quod non perinde ab omnibus probatum est. C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ΄.

Περὶ Φωτεινοῦ τοῦ αἱρεσιάρχου.

ΤΟτε δὴ καὶ Φωτεινὸς ὁ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας προεστηκὼς, τὸ παρευρεθὲν αὐτῷ δόγμα φανερώτερον ἐξεθρύλλει· διὸ ταραχῆς ἐκ τούτου γενομένης, (a) ὁ Βασιλεὺς Σύνοδον Ἐπισκόπων ἐν τῷ Σιρμίῳ γενέσθαι ἐκέλευσε· συνῆλθον οὖν ἐκεῖ, (b) τῶν μὲν ἀνατολικῶν Μάρκος ὁ Ἀρεθούσιος, (c) Γεώργιός τε ὁ Ἀλεξανδρείας, ὃν οἱ Ἀρειανίζοντες ἔπεμψαν, ἀποκινήσαντες Γρηγόριον, ὥς μοι πρότερον εἴρηται, Βασίλειός τε ὁ ἐκβληθέντος Μαρκέλλου τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ προεστὼς Ἐκκλησίας, Παγκράτιος Πηλουσίου, (d) Ὑπατιανὸς Ἡρακλείας· τῶν δὲ δυτικῶν, Οὐάλης Μουρσῶν, καὶ ὁ περιβόητος τοῖς τότε ἀνθρώποις Ὅσιος ὁ τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Κουδρούβης Ἐπίσκοπος ἄκων παρῆν· οὗτοι μετὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου, καὶ Νιγριανοῦ, καθ᾽ ὃν ἐνιαυτὸν διὰ τοὺς ἐκ τῶν πολέμων θορύβους, οὐδεὶς ὕπατος τὰς συνήθεις (e) ὑπατείας ἐπετέλεσε· συνελθόντες δὲ ἐν Σιρμίῳ, καὶ τὸν Φωτεινὸν τὸ δόγμα Σαβελλίου τοῦ Λίβυος καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φρονοῦντα φωράσαντες, καθεῖλον εὐθύς· καὶ τοῦτο μὲν ὡς καλῶς καὶ δικαίως γενόμενον, πάντες ἐπήνεσαν καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα· (f) οἱ δὲ ἐπιμείναντες, ἔπραξαν ὅπερ οὐ πᾶσιν ἦν ἄριστον.

(a) Ὁ βασιλεὺς Σύνοδον Ἐπισκόπων ἐν τῷ Σιρμίῳ. Quo anno celebrata sit Sirmiensis Synodus, in qua Photinus Episcopatu dejectus est, non convenit inter eruditos. Socrates quidem, atque Sozomenus celebratam esse dicunt post Consulatum Sergii, & Nigriniani: quo anno ob civilis belli tumultum, in Oriente quidem nulli Consules fuere; in Occidentis autem partibus Magnentius Augustus cum Gaisone Consulatum gessit. Baronius vero in Annalibus Ecclesiasticis, eam Synodum celebratam esse contendit anno Christi 357. Consulatu Constantii Augusti nono, & Juliani Cæsaris secundo. Verum Dionysius Petavius primum in animadversionibus Epiphanianis, deinde in dissertatione de duplici Synodo Sirmiensi, certissimis argumentis demonstravit, annum ejus Synodi recte assignatum fuisse a Socrate, post Consulatum Sergii, & Nigriniani, qui fuit annus Christi 351. Scio, Jacobum Sirmondum duos libellos scripsisse, quibus Baronii sententiam adversus Dionysium Petavium asserere conatus est. Sed cum ipse eos libellos non ediderit, satis ostendit, se falsitatem opinionis suæ tandem agnovisse.

(b) Τῶν μὲν ἀνατολικῶν Μάρκος ὁ Ἀρεθούσιος. Episcopi, quos hic nominat Socrates, non in illa Sirmiense Synodo sederunt, quæ collecta est adversus Photinum post Consulatum Sergii, & Nigriniani, anno Christi 351. sed in altera, quæ collecta est Eusebio, & Hypatio Consulibus anno Christi 359. paulo ante Ariminense Concilium: & quæ formulam illam edidit, quæ postea Arimini recitata est, cui præfixa erant Consulum nomina. Atque id manifeste docet Germinius in epistola ad Valentem, quæ refertur in fragmentis Hilarii, & Epiphanius in hæresi Semiarianorum. Certe priori illi Sirmiensi Synodo adversus Photinum congregatæ, soli Orientales Episcopi interfuere. Ut testatur Hilarius in libro de Synodis, & Vigilius Tapsensis Episcopus in libro quinto adversus Eutychem: Vigilii quidem hæc verba sunt: *Illius vero Catholici Concilii apud Sirmium contra Photinum ex toto Oriente congregati, quis sufficiat multiplices fidei sanctiones comprehendere*, &c.

(c) Γεώργιός τε ὁ Ἀλεξανδρείας. Georgius hoc tempore, id est post Consulatum Sergii, & Nigriniani, nondum erat Episcopus Alexandriæ. Creatus est enim Episcopus Consulatu Constantii Augusti octavo, & Juliani Cæsaris primo, quod est anno Christi 356. Quocirca sedere non potuit in priore illa Synodo Sirmiensi, quæ Photinum deposuit anno Christi 351. Idem de Hosio quoque dicendum est, qui eo tempore sub ditione degebat Magnentii: nec Sirmium adhuc fuerat relegatus.

(d) Ὑπατιανὸς Ἡρακλείας. Anno Christi 356. Heracleæ in Thracia Episcopus adhuc erat Theodorus, ut constat ex Athanasio in epistola encyclica ad Episcopos Ægypti, ac Libyæ, pag. 290. quam scripsit Athanasius anno Christi 356. post ingressum Georgii. Quare Hypatianus post hunc annum factus sit oportet Episcopus Heracleæ. Ejusdem Hypatiani meminit Sozomenus in lib. 6. cap. 7.

(e) ὑπατείας ἐπετέλεσε. In codice Sfortiano scriptum est, ἀπετέλεσε; ὑπατείας autem vocat Socrates Ludos Circenses, quos Consules initio Consulatus sui edebant: quod Latini dicunt Consulatum dare. Sic in libello Episcoporum Arelatensis Provinciæ, qui oblatus est Leoni Papæ, loquuntur Antistites Gallicani. *In hac urbe, quicumque intra Gallias ex tempore prædictorum ostentare voluit insignia dignitatis, Consulatum suscepit, & dedit.* Quidam autem Consules præter Circense spectaculum, scenicos quoque ludos, & venationem populo dabant. Quemadmodum fecit Asterius Consul, sicut ipse testatur his versibus, quos Virgilio a se emendato præfixit.

D

Distinxi emendans, gratum mihi munus amici
Suscipiens, operi sedulus incubui.
Tempore, quo penaces circo subjunximus, atque
Scenam Euripo extulimus subitam.
Ut ludos, currusque simul, variumque ferarum
Certamen junctim Roma teneret ovans.
Ternum quippe sofos merui: terna agmina vulgi.
Per caveas plausus concinuere meos.
In quæstum famæ, census jactura cucurrit.
Nam laudis fructum talia damna ferunt.
Sic tot consumtas servant spectacula gazas;
Festorumque trium permanet una dies.
Asteriumque suum vivax transmittit in ævum,
Qui partas trabeis tam bene donat opes.

(f) οἱ δὲ ἐπιμείναντες ἔπραξαν. Hoc loco codex Sfortianus aliquot verbis auctior est. Sic enim habet: οἱ δὲ ἐπιμείναντες ἔπραξαν ὅπερ οὐ πᾶσιν ἦν ἄριστον. Optime, ut E equidem judico. Id est: *Ii vero, qui in urbe Sirmio remanserant, fecerunt quidpiam, quod non æque ab omnibus probatum est.* Certe formulam fidei, quæ in Concilio Sirmiensi contra Photinum edita est, Hilarius quidem in libro de Synodis, ut Catholicam commendat: Athanasius vero in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ, eam condemnat, ac rejicit, perinde ac reliquas ab Arianis conscriptas. Neque vero de hac sola fidei formula Hilarius, & Athanasius inter se dissentiunt, verum etiam de aliis; verbi gratia de Antiochena. Nam Hilarius quidem fatetur, Orientales merito novas fidei formulas condidisse, cum novæ hæreses adversus Ecclesiam surrexissent. Athanasius vero novas illas fidei formulas callide ab Arianis compositas esse contendit, ad destructionem Nicænæ. Porro in hoc Socratis loco pro ἄριστον mallem scribere ἀρεστόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ΄.

Περὶ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐκτεθεισῶν πίστεων, παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίου.

ΩΣπερ γὰρ καταγινώσκοντες τῶν πάλαι αὐτοῖς περὶ τῆς πίστεως δεδογμένων, αὖθις ἑτέρας περὶ τῆς πίστεως ἐνομοθέτουν ἐκθέσεις· (a) μίαν μὲν ἣν Μάρκος ὁ Ἀρεθούσιος ὑπηγόρευσεν ἑλλάδι γλώσσῃ· (b) ἄλλας δὲ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ, σύμφωνον οὐκ ἐχούσας οὔτε τὴν λέξιν, οὔτε τὴν σύνθεσιν, οὔτε πρὸς ἑαυτὰς, οὔτε μὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, ἣν ὁ Ἀρεθούσιος ὑπηγόρευσε· τὴν μὲν οὖν μίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐκθέσεων, τῇ ὑπὸ Μάρκου συντεθείσῃ συζεύξας ἐνταῦθα ὑποτάξω· τὴν δὲ δευτέραν ἣν (c) ὕστερον ἐν Σιρμίῳ ἀνέγνωσαν, τῷ οἰκείῳ τάξωμεν τόπῳ, ὅτε τὰ ἐν Ἀριμίνῳ γενόμενα ἐκτιθέμεθα· ἰστέον δὲ, ὅτι ἀμφότεραι εἰς ἑλλάδα μετεβλήθησαν γλῶτταν· ἔστι δὲ ἡ ὑπὸ Μάρκου ὑπαγορευθεῖσα τῆς πίστεως ἔκθεσις ἥδε· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην, καὶ ποιητὴν τῶν πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ ζωήν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν Παράκλητον ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ἀποστεῖλαι διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα, ἔπεμψεν· δι' οὗ ἁγιάζονται τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία· πάλιν οὖν ἐροῦμεν, εἴτις τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω· (d) καὶ εἴτις λέγων Θεὸν τὸν Χριστὸν

πρὸ

CAPUT XXX.

De fidei formulis Sirmii expositis coram Imperatore Constantio.

A QUasi enim ea jam condemnarent, quæ prius ipsi de fide constituerant, alias fidei formulas denuo promulgaverunt. Unam, quam Marcus Arethusius Græco sermone dictavit; alias autem duas Latina lingua conscriptas, quæ nec verbis, nec compositione inter se conveniunt, neque cum Græca illa a Marco dictata. Porro earum, quæ Latine sunt editæ, alteram quidem hoc loco ei subjungam, quæ a Marco præscripta B est. Alteram vero, quæ Sirmii postea recitata est, suo loco referemus, ubi ea, quæ gesta sunt Arimini, a nobis exponentur. Sciendum autem est, utramque earum in Græcum sermonem esse translatam. Igitur expositio fidei, quæ a Marco dictata est, sic habet. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, Creatorem, & conditorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terris nominatur. Et in filium ejus unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum; qui ante omnia sæcula ex patre natus est, Deus ex Deo, lumen ex lumine: per quem facta sunt omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, visibilia, & in- C visibilia. Qui & verbum est, & sapientia: lux vera, & vita. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, natusque ex sancta Virgine: crucifixus etiam, & mortuus, ac sepultus: qui surrexit ex mortuis tertia die, & ascendit in cœlum, sedetque ad dexteram patris, & in extrema sæculi clausula venturus est, ut judicet vivos, ac mortuos, & unicuique reddat mercedem operum suorum. Cujus regnum perpetuum, nec unquam desiturum, in infinita permanet sæcula. Erit enim sedens ad dexteram patris, non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, id est Paracletum: quem pollicitus Aposto- D lis suis Dominus, post ascensum in cœlum misit, ut doceret illos, & moneret omnia, per quem etiam sanctificantur animæ eorum, qui in ipsum sincere crediderint. Eos autem, qui dicunt, filium Dei ex iis, quæ non erant, aut ex alia esse substantia, non autem ex Deo; & fuisse tempus, aut sæculum, cum non existeret, alienos a se censet sancta, & Catholica Ecclesia. Iterum ergo dicimus, si quis patrem, & filium duos dixerit Deos, anathema sit. Et si quis Christum

(a) μίαν μὲν ἣν Μάρκος ὁ Ἀρεθούσιος. Dupliciter hic fallitur Socrates, & cum illo Sozomenus. Primum, quod tres fidei formulas in Sirmiensi contra Photinum Synodo scriptas esse censuit, cum una tantum in ea Synodo conscripta sit formula, quam præter Socratem refert Athanasius, & Hilarius in libro de Synodis. Deinde quod formulam fidei, quæ in Sirmiensi contra Photinum Synodo Græce promulgata est, a Marco Arethusio dictatam esse asserit. Atqui Marcus Arethusius non hanc, quam dixi, formulam dictavit, sed aliam, cui præfixa erant Consulum nomina, & quæ postea Arimini recitata est, ut ex Germinii epistola jampridem observavit Nicolaus Faber in Præfatione, quam scripsit ad Fragmenta Hilarii. Distinguendæ sunt igitur tres Synodi Sirmienses, quarum singulæ suam formulam ediderunt. Prima fuit contra Photinum anno Christi 351. Altera anno Christi 357. in qua conscripta est Hosii, & Potamii blasphemia. Tertia celebrata est Eusebio, & Hypatio Consulibus anno Christi 359. in qua conscripta est fides illa, quam Marcus Arethusius dictavit.

(b) ἄλλην δὲ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ. Scribendum est ἄλλας δὲ, ut habet codex Allatii. Tres enim fidei formulas Sirmii conscriptas hic recenset Socrates; quarum duas posteriores ait Latino sermone primum scriptas fuisse, ac deinde in Græcum translatas. Quod tamen verum non puto. Illam quidem quæ Hosii blasphemia dicitur, ab Hilario Latine primum editam fuisse facile concesserim. E Alteram vero, quæ Consules habuit prænotatos, Græco sermone primum dictatam esse pro certo habeo. Is enim, qui eam dictavit, Marcus Arethusius, & reliqui, qui tum convenerant Episcopi, Græci fere omnes fuerunt. Denique subscriptiones Episcoporum, qui huic formulæ subscripserunt, Græce scriptæ leguntur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum.

(c) ὕστερον ἐν σιρμίῳ ἀνέγνωσαν. Procul dubio scribendum est ἐν Ἀριμίνῳ. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Secundam vero, quam in Arimino postea relegerunt, loco proprio ponemus*. Vide infra cap. 37.

(d) καὶ εἴτις λέγων Θεὸν τὸν Χριστόν. Aliter legisse videtur Hilarius. Nam in libro de Synodis hanc fidei formulam referens, ita vertit: *Et si quis unum dicens Deum, Christum autem Deum ante sæcula Filium Dei, obsecutum Patri in creatione omnium non confitetur, anathema sit*.

(e) ἀκίων

SÆC. IV. ſtum Deum Deique filium ante ſæcula eſſe dicens, eundem non confiteatur in creatione omnium rerum patri miniſtraſſe, anathema ſit. Si quis ingenitum, aut partem ejus, ex Maria natum eſſe audet dicere, anathema ſit. Si quis ſecundum præſcientiam ex Maria dicit filium eſſe, non autem ante ſæcula ex patre natum apud Deum eſſe, & per eum facta fuiſſe omnia, anathema ſit. Si quis ſubſtantiam Dei dilatari, aut contrahi dicat, anathema ſit. Si quis dilatatam ſubſtantiam Dei filium facere dicat, aut dilatationem ſubſtantiæ ejus nominet filium, anathema ſit. Si quis internum, aut prolativum verbum dixerit Dei filium, anathema ſit. Si quis filium ex Maria natum, hominem tantum eſſe dicat, anathema ſit. Si quis Deum, & hominem ex Maria natum eſſe dicens, ingenitum ipſum intelligat, anathema ſit. Si quis illud, quod ſcriptum eſt: ego Deus primus, & ego poſtea, nec eſt alius Deus præter me; quod quidem dictum eſt ad ſimulacrorum, & falſorum numinum everſionem, Judaico more intelligat, quaſi dictum ſit ad ſubverſionem unigeniti filii Dei, qui eſt ante ſæcula, anathema ſit. Si quis audiens hæc verba: verbum caro factum eſt, verbum in carnem mutatum eſſe exiſtimet, aut converſionem aliquam patiendo aſſumſiſſe carnem, anathema ſit. Si quis unigenitum filium Dei audiens eſſe crucifixum, divinitatem ejus corruptioni, aut paſſioni, aut mutationi obnoxiam fuiſſe dicat, & diminutionem aliquam, vel interitum ſuſtinuiſſe, anathema ſit. Si quis illud: faciamus hominem, non patrem dixiſſe ad filium, ſed ad ſemetipſum locutum eſſe Deum aſſerit, anathema ſit. Si quis non filium Abrahamo viſum eſſe dicat, ſed ingenitum Deum, aut partem ejus, anathema ſit. Si quis non filium tanquam hominem cum Jacobo colluctatum eſſe dicat, ſed ingenitum Deum, aut partem illius, anathema ſit. Si quis illud: pluit Dominus a Domino, non de patre, ac filio intelligat, ſed ipſum a ſemetipſo pluiſſe dicat, anathema ſit. Pluit enim Dominus filius a Domino patre. Si quis audiens Dominum patrem, & Dominum filium, aut Dominum patrem, & filium, aut Dominus ex Domino dicens, duos dixerit Deos, anathema ſit. Non enim filium exæquamus patri, ſed ſubjectum illi eſſe intelligimus. Neque enim ſine voluntate patris deſcendit Sodomam, neque pluit a ſemetipſo, ſed a Domino, hoc eſt a patre, penes quem eſt auctoritas. Nec ſedet in dextera patris a ſemetipſo; ſed patrem audit dicentem, ſede a dextris meis. Si quis patrem, filium, & Spiritum ſanctum unam perſonam eſſe dicat, anathema ſit. Si quis Spiritum ſanctum Paracletum dicens, ingenitum Deum dixerit, anathema ſit. Si quis non alium, quam

A πρὸ αἰώνων υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοίη, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸν ἀγέννητον, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἐκ Μαρίας λέγειν γεγεννῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις κατὰ πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγοι υἱὸν εἶναι. καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δί αὐτοῦ γεγεννῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι, ἢ συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζει, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, B ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν υἱὸν τὸν ἐκ Μαρίας, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον αὐτὸν νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸ, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς, τὸ ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ Ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένον (e) ἀκούων, φθορὰν ἢ πάθος C ἢ τροπὴν, ἢ μείωσιν, ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τῷ Ἀβραὰμ ἑωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· (f) εἴτις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν ὡς ἄνθρωπον πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθημα ἔστω· εἴτις τὸ, ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω· D ἔβρεξε γὰρ Κύριος ὁ υἱὸς, παρὰ Κυρίου τοῦ πατρός· (g) εἴτις ἀκούων Κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν εἴποι, καὶ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων δύο λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω· οὐ γὰρ συντάσσομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί· οὔτε γὰρ κατῆλθεν εἰς Σόδομα ἄνευ βουλῆς τοῦ πατρός· οὐ δὲ ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου αὐθεντοῦντος, δηλαδὴ τοῦ πατρός· οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει τοῦ πατρὸς λέγοντος, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον E Παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγοι Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, μὴ ἄλλον

(e) ἀκούων φθορὰν ἢ πάθος; &c. In codice Leonis Allatii, & apud Athanaſium in libro de Synodis hic anathematiſmus ita concipitur: εἴτις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν ἢ πάθος, &c. Neque aliter legit Hilarius. Sic enim vertit hunc locum: *Si quis unicum Filium Dei crucifixum audiens, Deitatem ejus corruptionem, vel paſſibilitatem, aut demutationem, aut diminutionem, vel interfectionem ſuſtinuiſſe dicat, anathema ſit.*

(f) εἴτις τῷ Ἰακὼβ. Omiſſus erat hoc loco anathematiſmus integer, quem ex Athanaſii, & Hilarii libro ſupplevi.

(g) εἴτις ἀκούων κύριον. Hunc locum edidi, ſicut legitur in optimis codicibus Florentino; & Sfortiano. Aliter tamen legitur apud Athanaſium: εἴτις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν κύριον, καὶ κύριον, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν· ἐπεὶ κύριος ἐκ κυρίου, δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Quæ lectio ſimplicior mihi videtur ac rectior. Hilarius vero ita vertit: *Si quis Dominum, & Dominum Patrem, & Filium, quaſi Dominum a Domino intelligat: quia Dominum, & Dominum duos dicat Deos; anathema ſit.* Legit igitur Hilarius: εἴτις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κύριον, ἐπεὶ κύριος ἐκ κυρίου· ὡς κύριον καὶ κύριον, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγοι Θεοὺς, &c.

(h) οὐ γὰρ

ἄλλον λέγει τὸ Παράκλητον παρὰ τὸν υἱόν· εἴρηκε γάρ, ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ ὃν ἐγὼ ἐρωτήσω, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸ Πνεῦμα μέρος λέγοι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τρεῖς λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις βουλήσει τοῦ Θεοῦ, ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γεγονέναι λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· (h) οὐ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς, αὖθις ὡς οὐκ ἤθελεν ἐγέννησε τὸν υἱόν· ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἀπέδειξεν, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱὸν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω· κεφαλὴ γὰρ ἔστι καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ υἱός· κεφαλὴ δέ ἐστι τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός· οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν· καὶ πάλιν οὖν διακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν, λέγομεν ὅτι εἴτις Χριστὸν Ἰησοῦν τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰώνων ὄντα, ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δεμιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, ἔκτοτε καὶ υἱὸν καὶ Χριστὸν κεκλῆσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεὸς εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω ὡς σαμοσατεύς.

A quam filium dicat eſſe paracletum, ſicut ipſe filius nos docuit, cum diceret alium paracletum mittet vobis pater, quem ego rogabo, anathema ſit. Si quis Spiritum partem patris, & filii eſſe dixerit, anathema ſit. Si quis patrem, & filium, & Spiritum ſanctum tres dixerit Deos, anathema ſit. Si quis filium Dei voluntate patris tanquam unam ex creaturis extitiſſe dicat, anathema ſit. Si quis filium non volente patre genitum eſſe dicat, anathema ſit. Non enim coactus pater, vel naturali neceſſitate ductus, cum nollet, genuit filium: ſed ſimul, ac voluit, ſine tempore, & ſine paſſione ex ſe genitum illum oſtendit. Si quis filium B ingenitum, & principii expertem dixerit, tanquam duo ingenita, & duo principii expertia dicens, ac duos faciens Deos, anathema ſit. Caput enim, & principium omnium eſt filius. Caput autem Chriſti Deus. Ita enim ad unum, qui eſt ſine principio, omnium principium, univerſa referimus. Præterea Chriſtianæ religionis ſententiam accurate exponentes dicimus: ſi quis Chriſtum Jeſum negat ante omnia ſæcula fuiſſe filium Dei, & miniſtraſſe patri ad omnium rerum creationem: ſed ab eo ſolum tempore, quo natus eſt ex Maria, filium, & Chriſtum eum appellatum eſſe dicit, & initium tunc accepiſſe deitatis, anathema ſit.

C

(i) Πίστις ἐκτεθεῖσα ἑτέρως ἐν Σιρμίῳ ῥωμαϊστὶ, καὶ ἑρμηνευθεῖσα.

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξε τινὰ διάσκεψιν γεγενῆσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐξητήθη (k) καὶ διηρευνήθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου καὶ (l) Γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν συνέστηκεν, ἕνα Θεὸν εἶναι πατέρα παντοκράτορα, καθὼς ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται· καὶ ἕνα μονο-

Alia fides Latino ſermone Sirmii & edita, & in Græcum tranſlata.

Cum nonnulla de fide putaretur eſſe diſceptatio, diligenter apud Sirmium tractata ſunt, & diſcuſſa, præſentibus ſanctiſſimis fratribus, & Coepiſcopis noſtris, Valente, Urſacio, & Germinio, & ceteris. Unum conſtat Deum eſſe omnipotentem patrem, ſicut per univerſum orbem creditur, & unicum

(h) οὐ γὰρ μὴ βουλομένου τοῦ πατρός. Quatuor poſtremæ voces delendæ ſunt; totuſque locus ita ſcribendus eſt ex Athanaſio: οὐ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθεὶς, ὡς οὐκ ἠθέλησεν, ἐγέννησε τὸν υἱόν. Quam ſcripturam D confirmant Hilarius, & Epiphanius Scholaſticus.

(i) πίστις ἐκτεθεῖσα ἑτέρως ἐν σιρμίῳ ῥωμαϊστὶ, καὶ ἑρμηνευθεῖσα. Idem tradit Athanaſius in libro de Synodis. Poſtquam enim retulit eam fidem, quæ proxime commemorata eſt a Socrate, de iſta hæc ſubiicit: ταῦτα πάντα παρωσάμενοι, καὶ ὥσπερ βελτίονα ἐπινοήσαντες, δογματίζουσιν ἄλλην πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν σιρμίῳ ῥωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνευθέντα δὲ ἑλληνιστὶ, id eſt: *His omnibus rejectis, quaſi meliora excogitaſſent, aliam fidem promulgant: & iſta ſcribunt in urbe Sirmio Latina quidem lingua, ſed quæ in Græcum ſermonem ſic tranſlata ſunt.* Hilarius vero in libro de Synodis fidem hanc referens, hunc titulum præponit: *Exemplum blaſphemiæ apud Sirmium, & Hoſium, & Potamium conſcriptæ.* Quem quidem titulum ipſe compoſuit Hilarius, qui fidem illam merito blaſphemiam appellat. Quiſnam autem ſit Potamius ille, qui Hoſio adjunctus eſt, docet Marcellinus Presbyter in libello precum, quem obtulit Imper. Theodoſio. Ubi inter prævaricatores Divinæ, & Apoſtolicæ fidei, poſt Arium primo loco E hunc numerat: *Potamius Odyſſiponæ civitatis Epiſcopus, primum quidem fidem Catholicam vindicans, poſtea vero præmio fundi fiſcalis, quem habere concupiverat, fidem prævaricatus eſt. Hunc Hoſius de Corduba apud Eccleſias Hiſpaniarum & detexit, & repulit, ut impium hæreticum. Sed & & ipſe Hoſius, Potamii querela accerſitus ad Conſtantium Regem, miniſque perterritus, & metuens, ne ſenex, & dives, exſilium, proſcriptionemve pateretur, dat manus impietati, &c.*

(k) καὶ διηρμηνεύθη. Melius in Codice Leonis Allatii ſcriptum eſt διερευνήθη. Apud Athanaſium vero legitur διηρευνήθη. Latina enim hujus fidei editio, quam nos ex Hilarii libro appoſuimus, ſic habet: *Diligenter omnia apud Sirmium tractata ſunt, & diſcuſſa.*

(l) Γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν. Tria hæc poſtrema verba non habentur in exemplari Latino hujus formulæ. Leguntur tamen apud Athanaſium, & in omnibus noſtris codicibus. Ex his autem colligere eſt, plures tunc Epiſcopos Sirmii congregatos fuiſſe. Sane Phœbadius Aginnenſis Epiſcopus in epiſtola, quam adverſus hanc fidei formulam ſcripſit, eam in Synodo Epiſcoporum editam eſſe diſerte teſtatur. Id etiam abunde confirmat Athanaſius in loco, quem ſuperius adduxi. Denique cum Hilarius in ſupradicto libro teſtetur, eam fidem, poſtquam dictata fuiſſet apud Sirmium, ſtatim miſſam fuiſſe ad omnes tam Occidentis, quam Orientis Epiſcopos, ut eorum ſuffragio comprobaretur, ſatis indicat, eam in Synodo fuiſſe dictatam. Neque enim alibi quam in Synodo Epiſcoporum dictari poteſt formula fidei. Porro Germinius, qui hic nominatur, Epiſcopus erat Sirmii, pulſo Photino in ejus locum ſubſtitutus, anno Chriſti 351. Hunc Nicolaus Faber in Præfatione ad Hilarii Fragmenta, prius Epiſcopum Cyzici fuiſſe dicit, quod non credo. Impoſuit viro doctiſſimo locus Athanaſii in epiſtola ad Solitarios pag. 860. ubi Conſtantium Imperat. reprehendit, quod adverſus Eccleſiaſticas regulas ignotos homines, & in diſſitis regionibus natos, Epiſcopos civitatibus mitteret: οὕτω Γρηγόριον ἀπὸ Καππαδοκίας ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμψατο Γερμίνιον· ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀπέστειλε. Id eſt: *Ita Gregorium ex Cappadocia miſit Alexandriam, & Germinium quidem ab urbe Cyzico Sirmium evocavit: Cecropium vero Laodicea miſit Nicomediam.* Ex his Athanaſii verbis nequaquam id conficitur, Germinium prius Epiſcopum fuiſſe Cyzici. Alioqui idem dicendum eſſet de Gregorio, ac Cecropio; hunc ſcilicet prius Laodiceæ, illum vero prius in Cappadocia fuiſſe Epiſcopum. Quod cum in iſtis perſpicue falſum ſit, de Germinio quoque dici non poteſt. Promotus autem eſt ab Arianis ad Sirmienſem Epiſcopatum, eo quod dogmatis ipſorum acerrimus eſſet propugnator. Docet id Athanaſius in epiſtola enclytica ad Epiſcopos Ægypti, ac Libyæ pag. 290. Εὐστάθιός τε ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, Δημόφιλός τε καὶ Γερμίνιος, καὶ Εὐδόξιος, καὶ Βασίλειος συνήγοροι τῆς ἀσεβείας, εἰς τοῦτο προήχθησαν.

(m) Ἰησοῦν

SÆC.IV. cum filium ejus Jesum Christum Dominum ,
Salvatorem nostrum , ex ipso ante sæcula
genitum . Duos autem Deos nec posse, nec
debere prædicari, quia ipse Dominus dixit :
Joan. 20. ibo ad patrem meum , & patrem vestrum ,
Deum meum , & Deum vestrum . Ideo
Rom. 3. omnium Deus unus est , sicut Apostolus do-
cuit : an Judæorum Deus tantum ? nonne
& gentium ? immo & gentium . Quoniam
quidem unus Deus , qui justificat circumci-
sionem ex fide , & præputium per fidem .
Sed & cetera convenerunt , nec ullam ha-
bere potuerunt discrepantiam . Quod vero
quosdam haud multos movebat de substan-
tia , quæ Græce οὐσία appellatur ; id est, ut
expressius intelligatur , homousion quod di-
citur , aut homoeusion , nullam omnino fie-
ri oportere mentionem, nec quemquam præ-
dicare , ea de causa , & ratione, quod nec
in divinis scripturis contineatur , & quod
super hominis scientiam sit , nec quisquam
possit filii nativitatem enarrare : de quo scri-
Isai. 53. ptum est ; generationem ejus quis enarra-
bit ? scire autem manifestum est solum pa-
trem , quomodo genuerit filium suum , &
filium , quomodo genitus sit a patre . Nul-
la ambiguitas est , majorem esse patrem .
Nulli potest dubium esse patrem honore ,
dignitate , claritate, majestate , & ipso no-
Joan. 14. mine patris , majorem esse , filio testante :
qui me misit , major me est . Et hoc Ca-
tholicum esse nemo ignorat , duas personas
esse patris , & filii , majorem patrem , fi-
lium subjectum , cum omnibus his , quæ
ipsi pater subjecit . Patrem initium non ha-
bere, invisibilem esse, immortalem esse, im-
passibilem esse . Filium autem natum esse ex
patre , Deum ex Deo , lumen ex lumine .
Cujus filii generationem , ut ante dictum
est , neminem scire , nisi patrem suum .
Ipsum autem filium Dei , Dominum , &
Deum nostrum , sicut legitur , carnem, vel
corpus , id est hominem suscepisse ex utero
Virginis Mariæ , sicut Angelus prædicavit .
Ut autem scripturæ omnes docent , & præ-
cipue ipse magister gentium Apostolus , ho-
minem suscepisse de Maria Virgine, per quem
compassus est . Illa autem clavis totius fi-
dei, & illa confirmatio, quod Trinitas sem-
per servanda est , sicut legimus in Evange-
Matth.28. lio , ite , & baptizate omnes gentes in no-
mine Patris , & Filii , & Spiritus sancti .
Integer, & perfectus numerus Trinitatis est :
Paracletus autem spiritus per Filium est, qui
missus venit juxta promissum, ut Apostolos,
& omnes credentes instrueret , doceret, san-
ctificaret . His ut consentiret Photinus , ac
subscriberet, etiam post depositionem ei per-
suadere conabantur : suum illi Episcopatum
se reddituros polliciti , dummodo ad sanam
mentem reversus , dogma quidem a se ex-
cogitatum damnaret , ipsorum autem fidei
consentiret . At ille oblatam sibi conditio-
nem aspernatus , eos ad disputationem pro-
vocavit . Igitur constituto ad eam rem die ,
ex ipsius quoque Imperatoris sententia , con-
ve-

A μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν (m) Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν, καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθέντα· δύο δὲ Θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκεν, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν, ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπείπερ εἷς Θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως· καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει· ἐπεὶ δὲ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης ῥωμαϊστὶ μὲν σουβστανίας, ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ τὸ ὁμοούσιον, ἤτοι λεγόμενον ὁμοιούσιον, οὐ χρή τινα τούτων

B παντελῶς μνήμην γενέσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμὸν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων, καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐστίν· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεὰν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται, τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται ἀπὸ τοῦ πατρὸς· οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολον ἐστὶ, μείζονα εἶναι τὸν πατέρα τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι· διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, ὁ με πέμψας πατὴρ μείζων μου ἐστί· καὶ τοῦτο δὲ Καθολι-

C κὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, δύο πρόσωπα εἶναι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τὸν μὲν πατέρα, μείζονα· τὸν δὲ υἱὸν ὑποτεταγμένον μετὰ πάντων ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξεν· τὸν δὲ πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι, καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν υἱὸν, γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· καὶ τούτου τὴν γένεσιν, καθὼς προείρηται, μηδένα γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα· αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, σάρκα ἤτοι σῶμα, τουτέστιν ἄνθρωπον, εἰληφέναι, καθάπερ καὶ ὁ Ἄγγελος εὐηγγελίσατο· καθὼς δὲ καὶ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ἄνθρω-

D πον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, δι' οὗ πέπονθεν· τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως καὶ ἡ βεβαιότης ἐστὶν, ἵνα Τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀνέγνωμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀκέραιος δὲ καὶ τέλειος ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος· ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' Υἱοῦ ἀποσταλὲν, ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς Ἀποστόλους, καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἁγιάσῃ (n) καὶ ἀναδείξῃ· (o) Τούτοις τὸν Φωτεινὸν, καὶ μετὰ καθαίρεσιν συνθέσθαι καὶ συνυπογράψαι συμπείθειν ἐπειρῶντο, ἐπαγγειλάμενοι ἀποδώσειν αὐτῷ τὴν

E Ἐπισκοπὴν ἐὰν ἐκ μετανοίας ἀναθεματίσῃ μὲν τὸ παρευρεθὲν αὐτῷ δόγμα, συνθῆται δὲ τῇ αὐτῶν γνώμῃ· ὁ δὲ, τὴν μὲν πρότασιν οὐκ ἐδέξατο· προεκαλεῖτο δὲ αὐτοὺς εἰς διάλεξιν· ὡρισθείσης δὲ ἡμέρας, γνώμῃ καὶ τοῦ Βασιλέως, συνῆλθον οἵ τε

πα-

(m) Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ σωτῆρα. In codicibus nostris Sfortiano, & Allatiano hic locus ita legitur, Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν κύριον καὶ Θεὸν καὶ σωτῆρα ἡμῶν. Quibus consentit interpretatio Epiphanii Scholastici. Apud Athanasium vero, & Hilarium desunt hæc verba καὶ Θεὸν.

(n) καὶ ἀναδείξῃ. In Athanasii libro de Synodis legitur, ἀναδιδάξῃ, rectius, ut ex Latina editione constat.

(o) τούτοις τὸν φωτεινὸν συνθέσθαι. Existimavit Socrates, tres fidei formulas in Sirmiensi contra Photinum Synodo conscriptas esse. Addit igitur, Episcopos, qui in ea Synodo residebant, suasisse Photino, ut formulis illis subscriberet. Sed cum superius ostensum sit a nobis, unam duntaxat fidei formulam ab illa Synodo editam fuisse, eam scilicet, quæ priore loco commemoratur a Socrate, huic uni subscribere rogatus est Photinus.

(p) καὶ τὸ

παρόντες Ἐπίσκοποι, (p) καὶ τῶν συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι, οὓς ἐκέλευσε παρεῖναι τῇ διαλέξει ὁ Βασιλεύς· ἐφ' ὧν ἀντικατέστη τῷ Φωτεινῷ Βασίλειος ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τότε προεστὼς Ἐκκλησίας, ὀξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόντων· μεγίστη δὲ μάχη μεταξὺ τῶν παρ' ἑκατέρου λόγων ἐγένετο· ἐν οἷς ὁ Φωτεινὸς ἡττηθεὶς, κατεκρίθη· ἐν φυγῇ τε διάγων τοῦ λοιποῦ, (q) λόγον συνέγραψεν ἀμφοτέραις γλώσσαις, ἐπεὶ μηδὲ τῆς ῥωμαϊκῆς ἦν ἄμοιρος· ἔγραφε δὲ κατὰ πασῶν αἱρέσεων τὸ οἰκεῖον μόνον δόγμα παρατιθέμενος· περὶ μὲν οὖν Φωτεινοῦ τοσαῦτα εἰρήσθω· ἰστέον μέντοι ὅτι οἱ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες Ἐπίσκοποι, (r) μετέγνωσαν ἐπὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ τῆς πίστεως ἐκδόσει· πολλὰ γὰρ μετὰ τὴν ἔκδοσιν ἐναντία ἔχειν αὐτοῖς κατεφαίνετο· διὸ σπουδὴν ἐτίθεντο παρὰ τῶν ἐγγραψαμένων ἀναλαμβάνειν αὐτήν· ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπέκρυπτον, ὁ Βασιλεὺς διατάγμασιν ἐκέλευσε ζητεῖσθαι τὴν ἔκδοσιν, τιμωρίαν ἀπειλήσας εἴ τις φωραθείη κρύπτων αὐτήν· ἀλλ' οὐδ' αἱ ἀπειλαὶ τὴν ἅπαξ ἐκδοθεῖσαν ἀφανίσαι δεδύνηνται, τῷ φθάσαι εἰς πλείονας ἐμπεσεῖν· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου λελέχθω.

A veniunt tum Episcopi, qui illic aderant, tum Senatorii Ordinis haud pauci; quos Imperator disputationi interesse præceperat. Coram illis Basilius, Ancyranæ tum Ecclesiæ præsul, in certamen descendit cum Photino, notariis verba eorum excipientibus. Certatum est utrinque maxima contentione verborum, atque rationum; victus tamen Photinus & condemnatus est. Qui postmodum in exilio vitam agens, librum Græco & Latino sermone scripsit, quippe qui ne Latine quidem esset ignarus. Scripsit porro adversus omnes hæreses, suum ipsius dogma tantummodo proponens. Ac de Photino quidem hæc dicta sufficiant. Sciendum au- B tem est, Episcopis, qui Sirmii convenerant, Latinam illam fidei formulam abs se editam, postea displicuisse. Visa enim illis est, multa complecti inter se pugnantia. Quocirca operam dederunt, ut eam ab illis, qui descripserant, reciperent. Sed quoniam multi eam occultabant, Imperator edicto præcepit, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur; pœnam interminatus, si quis eam occultasse deprehenderetur. Verum semel editam nullæ minæ abolere potuerunt, quippe quæ in multorum manus jam pervenisset. Sed de his hactenus.

SÆC. IV.

Basilii contra Photium disputatio.

(p) καὶ τῶν συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι. Epiphanius in hæresi Photinianorum scribit, Photinum, cum in Sirmiensi Synodo, sic enim legendum est, non Serdicensi, damnatus, ac depositus fuisset, adiisse Constantium, petiisseque, ut coram judicibus ab ipso nominatis de fide disputaret. Constantium vero Basilio quidem Ancyræ Episcopo injunxisse, ut contra Photinum disputationem susciperet: judices vero, seu auditores ejus disputationis dedisse Thalassium, Datianum, Cerealem, & Taurum Comites. Ex his Thalassius primas apud Imperatorem obtinebat, ut tradit Zosimus in libro 2. Et Præfectus Prætorio missus est in Orientem una cum Gallo Cæsare, anno Christi 353. Constantio Augusto 6. & Gallo Cæsare 2. Coss. ut tradit Marcellinus in lib. 14. Proinde Sirmiensis Synodus, & disputatio Basilii contra Photinum, non potest cadere in annum Christi 357. ut vult Baronius. Huc accedit, quod scribit Epiphanius, in ea disputatione Basilii contra Photinum, Notarium fuisse Callicratem, qui erat exceptor Rufini Præfecti Prætorio. Fuit autem Rufinus Præfectus Prætorio per Gallias Consulatu Constantii 6. & Galli Cæsaris 2. ut docet Marcellinus in libro 14. Sed biennio ante Præfectus fuerat Illyrici. Anno autem Christi 357. non Rufinus, sed Anatolius Præfecturam Prætorii gerebat per Illyricum. Sed & ex Episcopatu Germinii manifeste colligitur, Sirmiensem contra Photinum Synodum, in qua Photinus Episcopatu dejectus est, non esse celebratam anno Christi 357. Etenim antequam Georgius pulso Athanasio Alexandrinam sedem invaderet, jam tum Germinius Episcopus erat Sirmii, ut docet Athanasius in epistola encyclica, quam scripsit ad Episcopos Ægypti, ac Libyæ, tunc cum Georgius Alexandrinam Ecclesiam occupasset. Porro Georgius Alexandrinam sedem occupavit ineunte an. 356. ut constat ex protestatione Alexandrinorum, quæ legitur ad calcem epistolæ Athanasii ad Solitarios. Cum ergo C ante annum Domini 356. Germinius Episcopus fuerit Sirmii, Photinus quoque, cui successit Germinius, ante hunc annum depositus fuerit, necesse est. Certe Athanasius in epistola ad Solitarios pag. 860. ubi ordinationes exterorum hominum a Constantio factas recenset, primam commemorat ordinationem Gregorii; deinde Germinii, & Cecropii; postea Auxentii, ac postremo Georgii. Ex his Gregorius quidem Alexandrinis datus est Episcopus anno Christi 341. Germinius vero in locum Photini factus est Sirmiensis Episcopus anno Christi 351. cum a Constantio Sirmii agente accitus fuisset, ut docet Athanasius in loco supra citato: quem interpres Latinus perperam vertit. Cecropius autem eodem anno factus est Episcopus Nicomediæ, ut colligitur ex supradicto Athanasii loco. Auxentius denique ad Mediolanensem Episcopatum promotus est anno Christi 355. & sequente anno Georgius Alexandrinam sedem invasit.

(q) λόγον συνέγραψεν. In Codice Leonis Allatii le- D gitur λόγους. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Et in fuga consistens, postea libros utraque lingua conficiebat, &c.*

(r) μετέγνωσαν ἐπὶ τῇ ῥωμαϊκῇ τῆς πίστεως ἐκδόσει. Sumsit hæc Socrates ex Athanasii libro de Synodis Arimini & Seleuciæ. Verum in eo hallucinatur, quod ea, quæ Athanasius dixerat de tertia Sirmiensi formula, cui præfixi erant Consules, Socrates tribuit secundæ, ab Hosio & Potamio conscriptæ. Locus Athanasii extat pag. 904. quem ob prolixitatem hic adscribere supersedi. Socratis errorem secutus est Petavius in animadversionibus ad Epiphanium pag. 318.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Περὶ Ὁσίου τοῦ Κυδρούβης.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ Ὁσίου τοῦ Ἱσπανοῦ μνήμην ὡς ἀκουσίως παρόντος πεποιήμεθα, βραχέα καὶ περὶ τούτου λεκτέον· μικρὸν γὰρ ἔμπροσθεν οὗτος ἐκ συσκευῆς τῶν Ἀρειανιζόντων (a) εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο· τότε δὲ σπουδῇ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ συνελθόντων ὁ Βασιλεὺς αὐτὸν μετεπέμψατο, βουλόμενος ἢ πειθοῖ, ἢ ἀνάγκῃ τοῖς παροῦσιν ὁμοφωνῆσαι· τούτου γὰρ γενομένου, μέγιστον ἐδόκει μαρτύριον ὑπάρχειν τῆς ἐκείνων πίστεως· διὰ ταῦτα οὖν, ὡς ἔφην

CAPUT XXXI.

De Hosio Cordubensi Episcopo.

E Quoniam vero de Hosio Hispano supra retulimus, eum illuc invitum accessisse, pauca etiam de illo dicenda sunt. Hic siquidem per insidias Arianorum paulo ante in exilium pulsus fuerat. Tunc vero studio atque impulsu eorum, qui Sirmium convenerant, Imperator illuc eum evocavit; volens, ut vel sponte, vel coactus cum Episcopis, qui aderant, consentiret. Hoc enim facto, illorum fidei maximum testimonium videbatur accedere. Hanc igitur ob cau-

(a) Εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο. Jam superius observavi, Hosii exsilium Sirmiense, & fidei formulam ab illo conscriptam, hic præpostere referri a Socrate. Lapsus enim Hosii contigit anno Christi 357. ut recte notavit Baronius.

(a) εἰς

SÆC.IV. causam necessitate compulsus, ut dixi, adfuit invitus. Sed cum ille consentire renueret, verbera, & tormenta inflixerunt seni. Itaque vi, & necessitate adactus, editis tum fidei expositionibus consensit, atque subscripsit. Et res quidem tunc temporis Sirmii gestæ, hunc exitum habuere. Porro Imperator Constantius in ea urbe diutius commoratus est, dum eventum belli contra Magnentium expectaret.

CAPUT XXXII.

De Magnentii tyranni exitio.

Interea Magnentius cum urbem Romam occupavisset, multos Senatorii Ordinis, multos item ex plebe interemit. Sed cum duces Constantii, collectis Romanorum militum copiis, signa adversus eum movissent, Roma digressus, in Gallias se recepit. Ibi variis præliis consertis, modo Constantii milites, modo Magnentiani superiores fuere. Tandem vero apud Mursam, quod castellum est Galliæ, victus Magnentius, & in munimentum illud contrusus est. Quo quidem in loco hujusmodi fertur accidisse miraculum. Magnentius cum militum suorum animos ob acceptam cladem fractos, ac debilitatos confirmare vellet, sublime tribunal conscendit. Illi vero dum fausta acclamatione, qua Imperatoribus acclamari solet, Magnentium excipere gestiunt, præter animi sui sententiam in Constantium eam transtulerunt. Non enim Magnentium, sed Constantium Augustum omnes uno consensu acclamarunt. Quod omen imminentis sibi exitii arbitratus Magnentius, relicto munimento, ad ulteriores Galliæ partes confestim profugit. Quem dum Constantii duces acrius insequuntur, iterum pugna commissa est in loco, qui dicitur mons Seleucus; eo prælio victus Magnentius, cæsis ad internecionem suis copiis, solus fugam arripuit, Lugdunum contendens, urbem Galliæ, quæ a supradicto munimento distat tridui itinere. Lugdunum igitur ingressus Magnentius, primum quidem matrem interfecit: deinde occiso etiam fratre, quem Cæsarem sibi adsciverat, ad extremum manus sibi intulit. Id autem gestum est Constantio Augusto sextum, & Constantio Gallo iterum Consulibus 18. Kalendas Septembres. Nec multo post Decentius, alter Magnentii frater, laqueo fractis faucibus mortem sibi conscivit. Hujusmodi fuit exitus Magnentii. Nec tamen ad perfectam tranquillitatem rediit respublica. Nam continuo post alius exortus est tyrannus, nomine Silvanus. Sed hunc in Galliis tumultuantem duces Constantii celeriter extinxerunt.

(*a*) Μιλτοσέλδικος. Rectius in codice Allatii scribitur Μοντοσέλδικος. Epiphanius Scholasticus montem Seleucum vocat. Hujus loci situm habemus in itinerario Hierosolymitano. Nam post descensum Gauræ montis, sequitur *mutatio Cambono millia* 8. *Mansio monte Seleuci millia* 8.

A ἔφην, ἐξ ἀνάγκης ἄκων παρῆν· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς παρῃτεῖτο συντίθεσθαι πληγάς τε καὶ στρεβλώσεις τῷ πρεσβύτῃ προσέφερον· διὸ καὶ ἐξ ἀνάγκης, ταῖς τότε δοθείσαις ὑπαγορεύσεσι καὶ συνέθετο καὶ ὑπέγραψε· καὶ τὰ μὲν ἐν Σιρμίῳ τότε γενόμενα τοιοῦτον ἔχει τὸ τέλος· ὁ μέντοι Βασιλεὺς Κωνστάντιος παρεῖλκεν ἐν τῷ Σιρμίῳ, περιμένων τοῦ πρὸς Μαγνέντιον πολέμου τὴν ἔκβασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

Περὶ τῆς ἥττης Μαγνεντίου τοῦ τυράννου.

B Μαγνέντιος μὲν οὖν τὴν βασιλεύουσαν Ῥώμην καταλαβὼν, πολλοὺς μὲν τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνῄρει πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ δήμου ἀπώλλυεν· ὡς δὲ οἱ στρατηγοὶ Κωνσταντίου τὴν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν συγκροτήσαντες ἐπ᾽ αὐτὸν ἐχώρουν, ἀναχωρήσας τῆς Ῥώμης, τὰς Γαλλίας κατέλαβεν· ἔνθα συμβολαὶ συνεχεῖς ἐγίνοντο· καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο τὸ μέρος, ποτὲ δὲ θάτερον ἐκράτει· τέλος δὲ περὶ Μοῦρσαν, φρούριον δὲ τοῦτο τῶν Γαλλιῶν, ὁ Μαγνέντιος ἡττηθεὶς συνεκλείσθη· ἐν ᾧ φρουρίῳ λέγεται τοιόνδε θαῦμα συμβῆναι· ὁ Μαγνέντιος ὑπὸ τῆς ἥττης καταπεπτωκότας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας ἀναῤῥῶσαι σπουδάζων, ὑψηλοῦ βήματος ἐπέβη·
C οἱ δὲ, τὴν συνήθη τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίαν ἐπιβοῆσαι βουλόμενοι, παρὰ γνώμην ἐπὶ τὸν Κωνστάντιον ταύτην μεταφέρουσιν· οὐ γὰρ Μαγνέντιον, ἀλλὰ Κωνστάντιον Αὔγουστον κοινῇ πάντες ἐβόησαν· τοῦτο σύμβολον καθ᾽ ἑαυτοῦ ὁ Μαγνέντιος ἡγησάμενος, ἐκ τοῦ φρουρίου εὐθὺς ἀπανίσταται, φυγῇ ἐπὶ τὰ περαιτέρω τῆς Γαλλίας χωρῶν· ἐπέκειντο δὲ οἱ τοῦ Κωνσταντίου στρατηγοὶ διώκοντες· αὖθίς τε γίνεται συμβολὴ περὶ τόπον, ᾧ ὄνομα (*a*) Μιλτοσέλδικος· ἐν ᾧ κατακράτος ἡττηθεὶς ὁ Μαγνέντιος, φεύγει μόνος εἰς Λουγδοῦνον πόλιν τῆς Γαλλίας, εἰς ἣν ἀπὸ Μούρσων ἐστὶ τοῦ φρουρίου, τριῶν ἡμερῶν ὁδός· ἐν ταύτῃ τῇ Λουγδούνῳ γενόμενος ὁ Μαγνέντιος, ἀναιρεῖ
D μὲν τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· ἀνελὼν δὲ καὶ τὸν ἀδελφὸν ὃν Καίσαρα ἑαυτῷ πεποιήκει, τέλος ἐπικατέσφαξεν ἑαυτόν· τοῦτο ἐπράχθη ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ ἕκτον, καὶ Κωνσταντίου τοῦ Γάλλου τὸ δεύτερον, (*b*) περὶ τὴν πεντεκαιδεκάτην τοῦ Αὐγούστου μηνός· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ, καὶ ὁ ἕτερος τοῦ Μαγνεντίου ἀδελφὸς, Δεκέντιος ὄνομα αὐτῷ, τοῦ βίου ἐξήγαγεν ἑαυτὸν, ἀγχόνῃ χρησάμενος· τὰ μὲν οὖν κατὰ Μαγνέντιον, τέλος τοιοῦτο ἐδέξατο· τὰ δὲ δημόσια τελέως οὐχ᾽ ἡσύχαζεν· μετὰ ταῦτα γὰρ εὐθὺς ἕτερος ἐπανέστη τύραννος, ᾧ ὄνομα Σιλουανός· καὶ τοῦτον δὲ οἱ Κωνσταντίου στρατηγοὶ περὶ τὴν Γαλλίαν ταράττοντα ταχέως καθεῖλον.
E

(*b*) περὶ τὴν πεντεκαιδεκάτην τοῦ αὐγούστου μηνός. Paulo aliter Idatius in Fastis: *Constantio 6. & Constantio 2. His Coss. Magnentius se interfecit in Galliis apud Lugdunum die 3. Idus Aug. & Decentius frater Magnentii laqueo se suspendit 15. Kal. Septemb.* In Chronico autem Alexandrino annus quidem necis Magnentii perperam designatur: dies vero notatur 4. Idus Augusti.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ΄.

Περὶ τῶν ἐν Διοκαισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαίων.

Ἐπισυνήχθη δὲ τοῖς γινομένοις καὶ περὶ τὴν ἀνατολὴν ἕτερος ἐγχώριος πόλεμος· οἱ γὰρ ἐν Διοκαισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαῖοι, κατὰ Ῥωμαίων ὅπλα ἀντῆραν, καὶ περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους κατέτρεχον· ἀλλὰ τούτους μὲν Γάλλος ὁ καὶ Κωνστάντιος, ὃν Καίσαρα καταστήσας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἑῴαν ἐξαπέστειλεν, δύναμιν ἀποστείλας κατηγωνίσατο· καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν Διοκαισάρειαν, εἰς ἔδαφος κατενεχθῆναι ἐκέλευσεν·

CAPUT XXXIII.

De Judæis Diocæsaream Palæstinæ incolentibus.

Sub idem tempus etiam in Orientis partibus aliud bellum intestinum extitit. Nam Judæi, qui Diocæsaream Palæstinæ urbem incolebant, contra Romanos arma sumentes, vicina loca excursionibus vastare cœperunt. Verum Constantius Gallus, quem Imperator auctum Cæsaris dignitate in Orientem destinaverat, misso exercitu eos profligavit, urbemque eorum Diocæsaream solo æquari præcepit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ΄.

Περὶ Γάλλου τοῦ Καίσαρος.

Ταῦτα πράξας ὁ Γάλλος, τὴν εὐτυχίαν οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλ᾽ εὐθὺς νεωτερίζειν κατὰ τοῦ προχειρισαμένου αὐτὸν ἐπεχείρησεν, τυραννεῖν τε καὶ αὐτὸς ἐβούλετο· ὥστε οὐκ εἰς μακρὰν ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ὑπὸ Κωνσταντίου κατάφωρος ἐγένετο· Δομετιανὸν γὰρ τὸν τότε ἔπαρχον τῆς ἑῴας, καὶ Μάγνον Κυαίστωρα αὐθεντήσας ἀνεῖλε, (a) μηνύσαντας τῷ βασιλεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ· ἐφ᾽ ᾧ κινηθεὶς ὁ Κωνστάντιος, μετάπεμπτον ἐκάλει τὸν Γάλλον πρὸς ἑαυτόν· ὁ δέ, περίφοβος γενόμενος, ἄκων ἐπορεύετο· καταλαβόντα δὲ αὐτὸν τὰ ἑσπέρια μέρη, καὶ περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον γενόμενον, ὁ Κωνστάντιος ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ Ἰουλιανὸν τοῦ Γάλλου ἀδελφὸν Καίσαρα καταστήσας, ἐπὶ τοὺς ἐν Γαλλίᾳ βαρβάρους ἀπέστειλεν· Γάλλος μὲν οὖν, ὁ ὑπὸ Κωνστάντιος, ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου ὑπατείᾳ ἀνῃρέθη, καθ᾽ ἣν καὶ αὐτὸς ὕπατος ἦν τὸ τρίτον· Ἰουλιανὸς δὲ τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ, κατέστη Καῖσαρ, τῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός· περὶ μὲν οὖν Ἰουλιανοῦ, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο βιβλίῳ ποιησόμεθα μνήμην· Κωνστάντιος δὲ ἐκ τῶν ἐν ποσὶ κακῶν ἡσυχάσας, ἐπὶ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν αὖθις πόλεμον τὴν οἰκείαν ἔτρεπε γνώμην· ἐκ γὰρ τοῦ Σιρμίου ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν Ῥώμην ἀπιών, Σύνοδον Ἐπισκόπων αὖθις ἐκήρυξεν, καὶ τινὰς τῶν ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων (b) ἐπὶ τὴν Γαλλίαν σπεύδειν ἐκέλευσεν· ἐν ταυτῷ δὲ ἰέναι καὶ τοὺς τῶν ἑσπερίων μερῶν παρεσκεύαζεν· ἐν τοσούτῳ δὲ τούτων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν παρασκευαζομένων πορεύεσθαι, τάδε ἐπισυνέβη γενέσθαι· (c) Ἰούλιος μὲν ὁ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος ἐτελεύτησε, πέντε πρὸς τοῖς δέκα ἐνιαυτοὺς τῆς ἐν αὐτῇ Ἐκκλησίας προστάς· Λιβέριος δέ, αὐτοῦ τὴν Ἐπισκοπὴν διαδέχεται.

CAPUT XXXIV.

De Gallo Cæsare.

His rebus gestis, Gallus secundam fortunam moderate ferre non valuit. Sed confestim adversus illum, a quo Cæsar fuerat nuncupatus, res novas moliri cœpit, & tyrannidem ipse quoque arripere tentavit. Sed cum ejus consilium brevi innotuisset Constantio: quippe ille Dominatium Præfectum Prætorio per Orientem, & Magnum Quæstorem sua ipsius auctoritate jusserat interfici, eo quod conatus ipsius indicassent Constantio: ea re permotus Imperator Gallum ad se evocavit. At ille timore perculsus, perrexit invitus. Cumque ad occidentis partes, & ad insulam usque Flanonam jam pervenisset, Constantius illic eum jussit occidi. Nec multo post, Julianum fratrem Galli cum Cæsarem nuncupasset, in Gallias misit adversus barbaros. Porro Gallus, qui & Constantius vocabatur, interfectus est Consulatu Imperatoris Constantii octavo, & ipsius tertio. Anno autem proxime sequente, Julianus Cæsar creatus est, Arbetione & Lolliano Consulibus, die septimo Idus Novembris. Ac de Juliano quidem in sequenti libro dicturi sumus. Constantius vero malis, quibus premebatur, jam sedatis, ad bellum Ecclesiarum componendum mentem suam denuo convertit. Sirmio igitur digressus, & ad urbem regiam tendens, rursus Episcoporum synodum indicit: & quosdam ex Orientalibus Episcopis in Italiam properare, eoque etiam Occidentales Episcopos convenire jubet. Interea temporis dum isti proficisci in Italiam parant, Julius Romanæ urbis Episcopus ex hac luce migravit, cum per quindecim annos ejus loci Ecclesiam administrasset: Liberius vero in ejus Episcopatum successit.

Julianus Cæsar creatus.

(a) μὴ μηνύσας τῷ Βασιλεῖ. Hunc locum correxi ex codice Allatii, & ex Sozomeno, & Cedreno. Nam codex quidam Allatii ita scriptum habet: ἀνεῖλε μηνύσαντας Βασιλεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Sozomenus vero in lib. 4. cap. 7. ita scribit: καταμηνύσαντας δὲ τῷ Βασιλεῖ τὸν αὐτοῦ νεωτερισμὸν μάγνον τε τὸν κοιαίστωρα, καὶ τὸν ἕω τὸν ὕπαρχον Δομετιανὸν ἀνεῖλεν. Epiphanius tamen Scholasticus vulgatam lectionem secutus est, quam & nostri Codices retinent; & auctor Chronici Alexandrini confirmat.

(b) ἐπὶ τὴν γαλλίαν. Rectius in codice Leonis Allatii scriptum est ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. Quam scripturam in versione mea secutus sum.

(c) Ἰούλιος μὲν ὁ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος ἐτελεύτησε. Obiit Julius pridie Idus Apriles, Constantio Augusto 5. & Constantio Cæsare Consulibus, quod est anno Christi 352. cum sedisset annos quindecim, mensem unum, dies undecim, ut legitur in vetustissimo libro de Pontificibus Romanis, qui editus est una cum Cyclo Victorii Aquitani.

SÆC. IV.

A

CAPUT XXXV.

De Aetio Syrio Eunomii magiſtro.

TUnc etiam apud Antiochiam urbem Syriæ novus hæreſiarches emerſit Aetius, cognomento Atheus. Hic cum Ario quidem conſentiebat, eandemque cum illo opinionem tuebatur. Verum ab Arianorum partibus ſe idcirco ſejunxit, quod illi Arium ad communionem recepiſſent. Arius enim, ſicut antea dixi, aliud in mente clauſum gerens, aliud ore profeſſus, Nicænæ Synodi formulam ſuſcipiens, ſubſcriptione ſua firmaverat, ut Imperatorem, qui tunc temporis regnabat, circumveniret. Hanc igitur ob cauſam Aetius ab Arianis ſeſe abrupit. Erat porro Aetius jam antehac hæreticus, & pro Arii dogmate ardentiſſime propugnare conſueverat. Nam cum Alexandriæ leviter admodum inſtitutus fuiſſet, inde reverſus eſt Antiochiam Syriæ, ex qua civitate erat oriundus. Illic a Leontio, qui tunc Antiochenæ urbis Epiſcopatum gerebat, diaconus eſt ordinatus: extemplo igitur eos, quibuſcum colloquebatur, ſermonem novitate obſtupefecit. Id autem agebat, fretus categoriis Ariſtotelis: is liber eſt ab auctore ita inſcriptus: ex quarum præceptis diſputans, non animadvertit, ſe in ſuam ipſius fraudem captioſas argumentationes componere: nec ipſius Ariſtotelis mentem didicit ab eruditis. Nam Ariſtoteles propter Sophiſtas, qui ea tempeſtate philoſophiam deridebant, hanc exercitationem conſcripſit adoleſcentibus, artem diſſerendi per ſophiſticas ratiocinationes ſophiſtis opponens. Quocirca academici Philoſophi, qui Platonis, & Plotini libros exponunt, ea reprehendunt, quæ ab Ariſtotele ſunt ſubtiliter, & argute dicta. Verum Aetius, quippe qui academicum præceptorem nactus non eſſet, ad ſophiſticas categoriarum argumentationes adhæſit. Quamobrem intelligentia aſſequi non potuit, quomodo eſſet ingenita generatio, & qua ratione id, quod genitum eſt, coæternum eſſet illi, qui genuit. Ceterum adeo mediocri doctrina præditus, & ſacrarum literarum imperitus erat Aetius, & in uno contendendi ſtudio exercitatus; quod quivis etiam agreſtis facile conſequi poſſit: ut ne veterum quidem ſcriptorum, qui ſacros Chriſtianæ religionis libros interpretati ſunt, uſum ullum, aut peritiam haberet: ſed Clementem, & Africanum, atque Origenem, viros omni genere doctrinæ excultos, prorſus aſpernaretur. Compoſuit autem epiſtolas tum ad Imperatorem Conſtantium, tum ad quoſdam alios; in quibus longas texit diſputationes, & argumenta ſophiſtica proponit. Quam ob cauſam, Α'θεος eſt cognominatus. Ac licet eadem cum Arianis & diceret, & ſentiret, ab iis tamen ipſis, qui perplexas ejus argu-

Ariſtotelis categoriis ſophiſtæ abutuntur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'.

Περὶ Ἀετίου τοῦ Σύρου, τοῦ διδασκάλου Εὐνομίου.

ΕΝ δὲ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἕτερος ἐπεφύη αἱρεσιάρχης Ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς Ἄθεος· οὗτος τὰ αὐτὰ ἐφρόνει Ἀρείῳ, καὶ τὴν αὐτὴν συνεκρότει δόξαν· πρὸς δὲ Ἀρειανίζοντας διεκρίνετο, διότι Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο· Ἄρειος γάρ, ὡς πρότερον ἔφην, ἕτερα κατὰ διάνοιαν φρονῶν, ἕτερα τῇ φωνῇ ὡμολόγησεν, ὅτε τὸν ἐν Νικαίᾳ τῆς Συνόδου τύπον δεχόμενος καθυπέγραψε, τὸν τότε Βα-

B

σιλέα πλανῶν· διατοῦτο μὲν οὖν καὶ Ἀέτιος πρὸς Ἀρειανοὺς διεκρίνετο· ἦν δὲ καὶ πρότερον Ἀέτιος αἱρετικὸς ἄνθρωπος, καὶ τῷ Ἀρείου δόγματι συνηγορεῖν διαπύρως ἔσπευδεν· ἐν γὰρ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ μικρὰ παιδευθεὶς, ἀναζεύγνυσι· καὶ καταλαβὼν τὴν ἐν Συρίᾳ Ἀντιόχειαν, ἐντεῦθεν γὰρ ἦν, ὑπὸ Λεοντίου τοῦ τότε τῆς Ἀντιοχείας Ἐπισκόπου χειροτονεῖται Διάκονος· εὐθὺς οὖν ἐξενοφώνει τοὺς ἐντυγχάνοντας· τοῦτο δὲ ἐποίει, ταῖς κατηγορίαις Ἀριστοτέλους πιστεύων· βιβλίον δὲ οὕτως ἐστὶν ἐπιγεγραμμένον αὐτῷ· ἐξ αὐτῶν τε διαλεγό-

C

μενος, (*a*) καὶ ἑαυτῷ σόφισμα ποιῶν οὐκ ᾔσθετο, οὐδὲ παρὰ τῶν ἐπιστημόνων ἔμαθε τὸν Ἀριστοτέλους σκοπόν· ἐκεῖνος γὰρ διὰ τοὺς Σοφιστὰς τὴν φιλοσοφίαν τότε χλευάζοντας. γυμνασίαν ταύτην συγγράψας τοῖς νέοις. τὴν διαλεκτικὴν τοῖς σοφισταῖς διὰ τῶν σοφισμάτων ἀντέθηκεν· (*b*) οἱ γοῦν ἐφεκτικοὶ τῶν Φιλοσόφων, τὰ Πλάτωνος, καὶ Πλωτίνου ἐκτιθέμενοι, ἐξελέγχουσι τὰ τεχνικῶς παρὰ Ἀριστοτέλους λεγόμενα. ἀλλὰ Ἀέτιος ἐφεκτικοῦ μὴ τυχὼν διδασκάλου, τοῖς ἐκ τῶν κατηγοριῶν σοφίσμασι συνεπέμεινε· διὸ οὔτε νοῆσαι δεδύνηται, (*c*) πῶς ἐστὶν ἀγέννη-

D

τος γέννησις, καὶ ὅπως τὸ γενόμενον συναΐδιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι· οὕτω δὲ ἦν ὀλιγομαθὴς ὁ Ἀέτιος· καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀμύητος, τὸ ἐριστικὸν δὲ κατωρθώκει μόνον, ὅπερ ἂν καὶ ἄγροικός τις ποιήσειεν, ὡς μήτε τοὺς Ἀρχαίους τὰ Χριστιανικὰ λόγια ἑρμηνεύσαντας ἀσκηθῆναι, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς περὶ Κλήμεντα, καὶ Ἀφρικανὸν, καὶ Ὠριγένην, ἄνδρας πάσης σοφίας ἐπιστήμονας· ἐπιστολάς τε συνεκάττυε πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον, καὶ πρὸς ἑτέρους τινὰς ἐρεσχελίας συμπλέκων, καὶ σοφίσματα μελετῶν· διὸ καὶ ἐπεκαλεῖτο ὁ Ἄθεος·

E

ἀλλὰ εἰ καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἀρειανίζουσιν ἔλεγεν, ὅμως ὑπὸ τῶν οἰκείων οὐ δυναμένων συνιέναι τὸ περισκελὲς τῶν συλλογισ-

(*a*) καὶ ἑαυτῷ σόφισμα ποιῶν. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: ἐξ αὐτῶν δὲ διαλεγόμενος, καὶ ἑαυτῷ σόφισμα ἐκποιῶν οὐκ ᾐσθάνετο. Ego vero particulam καὶ delendam eſſe cenſeo.

(*b*) οἱ γοῦν ἐφεκτικοὶ. Epiphanius Scholaſticus legiſſe videtur σκεπτικοὶ. Sic enim vertit: *Contemplativi autem Philoſophi, libros Platonis, & Plotini declarantes, ea, quæ artificioſe ab Ariſtotele ſunt conſcripta, redarguunt*. Differunt tamen Sceptici Philoſophi ab ἐφεκτικοῖς, ut ſpecies a genere. Duo enim fuerunt genera Philoſophorum, ut in primo libro ſcribit Laertius. Alii fuerunt δογματικοὶ, alii ἐφεκτικοὶ, id eſt *hæſitantes*.

(*c*) πῶς ἐστὶν ἀγέννητος γέννησις. Hoc loco ἀγέννητος ponitur pro ἀνάρχῳ: id eſt, *principii experte*. Epiphanius Scholaſticus legiſſe videtur ἀγεννήτου. Sic enim vertit: *Quamobrem nec intelligere potuit, quomodo ſit ingeniti generatio, &c.* Ego vero pro voce ἀγέννητος, ſcribere mallem ἀγένητος, id eſt *increata generatio*. Paulo poſt ſcribendum videtur καὶ ὅπως τὸ γενόμενον, &c.

(*d*) παι-

λογισμῶν, ὡς αἱρετικὸς ὁ ὁμόφρων αὐτοῖς ἐνομίζετο· καὶ διὰ τοῦτο ἐξελαθεὶς τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, ἔδοξεν αὐτὸς μὴ βούλεσθαι κοινωνεῖν αὐτοῖς· καὶ νῦν εἰσὶν ἐξ ἐκείνου, οἱ τότε μὲν Ἀετιανοὶ, νῦν δὲ Εὐνομιανοὶ προσαγορευόμενοι· χρόνῳ γὰρ ὕστερον Εὐνόμιος, ταχυγράφος ὢν ἐκείνου, καὶ ὑπ' αὐτῷ (d) παιδευθεὶς τὴν αἱρετικὴν λέξιν, τοῦ σίφους τούτου προέστη· περὶ μὲν οὖν Εὐνομίου κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

(d) παιδευθεὶς τὴν αἱρετικὴν λέξιν. In codice Leonis Allatii legitur, τὴν ἐριστικὴν λέξιν, rectius meo quidem judicio. Vulgatam tamen lectionem tuetur Epiphanius

A gumentationes intelligere non poterant, hæreticus est judicatus. Ob id pulsus eorum Ecclesia, hanc speciem præ se tulit, quasi ipse se ab eorum communione sejunxisset. Manentque hactenus ab illo propagati, ii, qui olim quidem Aetiani, nunc autem Eunomiani dicuntur. Eunomius enim, qui notarius ejus fuerat, & inanem illam ac verbosam disputandi rationem ab eo didicerat, sectæ illi postea præfuit. Verum de Eunomio uberius suo loco dicturi sumus.

Scholasticus, & Suidas in voce ἀέτιος, ubi hunc Socratis nostri locum describit.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λϛ'.

Περὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ Συνόδου.

ΤΟτε δὲ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ συνῆλθον Ἐπίσκοποι, τῶν μὲν ἀνατολικῶν οὐ σφόδρα πολλοὶ, ἐπεὶ τοὺς πλείους αὐτῶν τὸ τῆς ἡλικίας γῆρας, καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα παρεῖναι ἐκώλυσεν· τῶν δὲ ἑσπερίων, (a) ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἀπήντησαν· πρόσταγμα δὲ ἦν τοῦ Βασιλέως, ἐν Μεδιολάνῳ πόλει ποιεῖσθαι τὴν Σύνοδον, καθ' ἣν συνελθόντων, οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς πρὸ πάντων ψῆφον κοινὴν κατὰ Ἀθανασίου ἐκ- C φέρειν ἠξίουν· ὅπως ἂν τούτου γενομένου, τελέως ἄβατος ἐκείνῳ ἡ Ἀλεξάνδρεια γένηται· ὡς δὲ ᾔσθοντο (b) Παυλῖνος ὁ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως Ἐπίσκοπος, Διονύσιός τε καὶ Εὐσέβιος ὧν (c) ὁ μὲν Ἄλβας τῆς Ἰταλῶν Μητροπόλεως Ἐπίσκοπος ἦν, Εὐσέβιος δὲ Βρεκέλλων, πόλις δὲ αὕτη τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων, ὡς ἐπὶ καθαιρέσει τῆς πίστεως τοὺς ἀνατολικοὺς σπεύδειν κυρῶσαι τὸ κατὰ Ἀθανασίου ψήφισμα, ἀναστάντες ἐβόων μακρὰ, δόλον ὑπομένειν καὶ ἀπάτην διὰ τῶν γινομένων τὸν Χριστιανισμόν· οὐ γὰρ ἀληθῆ τὴν κατὰ Ἀθανασίου μέμψιν ἔλεγον εἶναι, ἀλλ' ἐπὶ παρατροπῇ τῆς πίστεως ταῦτα αὐτοὺς ἐπινοεῖν· D τοιαῦτα κεκραγότων, διαλύεται μὲν τότε τῶν Ἐπισκόπων ὁ σύλλογος.

(a) ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Idem numerus habetur apud Sozomenum in lib. 4. cap. 9. Sed vix credibile est, tantum numerum Episcoporum ad hoc Mediolanense Concilium convenisse. Potius crediderim, mendosos esse tam Socratis, quam Sozomeni codices, & pro τριακοσίους, scribendum esse τριάκοντα. Certe in epistola Concilii Mediolanensis missa ad Eusebium Vercellensem Episcopum, triginta tantum Episcoporum nomina leguntur, qui in damnationem Athanasii, Marcelli, atque Photini consenserant. Int r quos quidam etiam Orientis partium Episcopi recensentur, ut videre est apud Baronium ad annum Christi 355.

CAPUT XXXVI.

De Synodo Mediolanensi.

PEr idem tempus in Italia convenerunt Episcopi: ex Orientalibus quidem haud multi. Plerosque enim eorum aut senectus, aut itineris longitudo domi detinuerat. Ex Occidentis autem partibus plures quam trecenti adfuerunt. Siquidem Imperator præceperat, ut in urbe Mediolano Episcoporum Synodus haberetur. Ibi cum omnes in unum convenissent, ante omnia Orientis Episcopi postularunt, ut adversus Athanasium communis omnium sententia promeretur: eo scilicet consilio, ut post hac Alexandriam ingredi penitus ei non liceret. Quod cum intellexisset Paulinus Trevirorum in Gallia Episcopus, & Dionysius, atque Eusebius; quorum ille Albæ, Metropolis Italiæ; hic Vercellæ, quæ Liguriæ civitas est, erat Episcopus: Orientales videlicet id agere ac moliri, ut per confirmationem sententiæ contra Athanasium prolatæ, fides subverteretur: consurgentes graviter vociferari cœperunt, dolum ac fraudem strui Christianæ religioni per ea, quæ gerebantur. Neque enim vera esse, quæ Athanasio objiciebantur, sed ad fidei destructionem hæc ab illis excogitari. Quæ cum illi acriter inclamarent, tunc quidem solutum est concilium Episcoporum.

(b) Παυλῖνος ὁ τῆς Τριβέρεως. Paulinus Trevirensis Episcopus non interfuit Mediolanensi Concilio, sed Arelatensi, quod ante biennium fuerat congregatum anno Christi 353. Vide Baronium.

(c) ὁ μὲν Ἄλβας τῆς Ἰταλῶν μητροπόλεως. Idem legitur apud Sozomenum. Sed Baronius jam pridem monuit, Albam hic positam esse pro Mediolano. Non enim Alba Metropolis fuit Italiæ, sed Mediolanum. Et Dionysius, qui tunc Constantio, atque Arianis restitit, non Albæ erat Episcopus, sed Mediolani, ut testatur Athanasius in epistola ad Solitarios.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'. E

Περὶ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδου, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε ἐκτεθείσης πίστεως.

ΓΝοὺς δὲ ὁ Βασιλεὺς, τοὺς μὲν ἐκποδὼν δι' ἐξορίας ποιεῖ· οἰκουμενικὴν δὲ Σύνοδον συγκροτεῖν ἐβούλετο, ὅπως ἂν πάντας τοὺς τῆς ἀνατολῆς Ἐπισκόπους εἰς τὴν δύσιν ἑλκύσας, ὁμοδόξους, εἰ δύναιτο, τοὺς πάντας ποιήσειεν· ὡς δὲ αὐτῷ ταῦτα σκεπτομένῳ, χαλεπὰ τὰ τῆς ὁδοῦ κατεφαίνετο, διμερῆ γενέσθαι τὴν Σύνοδον αὐτοῖς

CAPUT XXXVII.

De Ariminensi Synodo, & de fidei formula illic promulgata.

QUod ubi comperit Imperator, illos quidem in exilium ablegavit: generale vero concilium convocare statuit, ut cunctis Orientis Episcopis ad Occidentis partes accersitis, universos, si fieri posset, ad unius fidei concordiam adduceret. Sed cum ei talia cogitanti difficultatem afferret itineris longitudo, duas in partes concilium dividi

SÆC. IV.

juſſit. Et eos quidem, qui tum aderant, apud urbem Italiæ Ariminum congregari mandavit: Epiſcopos autem Orientis, Nicomediæ, quæ civitas eſt Bithyniæ, colligi, datis ad eos literis, præcepit. Et iſta quidem Imperator concordiæ cauſa decreverat. Sed ejus conſilium felici ſucceſſu caruit. Neutra enim Synodus Epiſcoporum ſecum ipſa conſenſit: ſed utraque contrarias in partes diviſa eſt. Nam neque Epiſcopi apud Ariminum congregati, unius ejuſdemque ſententiæ eſſe potuerunt: & Orientales apud Seleuciam Iſauriæ collecti, novum diſſidium excitavere. Porro qua ratione geſta ſint ſingula, in progreſſu narrationis declarabimus, ſi modo pauca prius de Eudoxio dixerimus. Quippe circa id tempus mortuo Leontio, qui Aetium hæreticum ad Diaconatus gradum evexerat; Eudoxius Germaniciæ, quæ & ipſa Syriæ urbs eſt, Epiſcopus, qui tum Romæ aderat, properandum ſibi eſſe decrevit. Et cum Imperatore callide collocutus, quaſi Germanicenſium civitas ſolatio ipſius ac providentia indigeret, petiit, ut quamprimum illuc redeundi poteſtas ſibi concederetur. Imperator vero nihil doli ſuſpicatus, hominem dimiſit. At ille primores regis cubicularios adjutores nactus, relicta civitate ſua, Epiſcopatum Antiochiæ per fraudem occupavit; ſtatimque Aetium fovere aggreſſus eſt. Et collecto Epiſcoporum Concilio, omni ſtudio contendit, ut Diaconatus dignitatem ei reſtitueret. Verum id nequaquam perfici potuit propterea quod odium adverſus Aetium Eudoxii erga eundem ſtudio potentius fuit. Ac de iis quidem hactenus dicta ſufficiant. Ceterum cum Epiſcopi apud Ariminum conveniſſent, Orientales quidem ſe ad Concilium veniſſe dixerunt, nullam prorſus de Athanaſii cauſa mentionem facturos. Eorum ſtudium, atque inſtitutum omni ope adjuvabant Urſacius, & Valens, qui initio quidem Arianum dogma defenderant; poſtea vero in conſubſtantialis fidem conſenſerant, dato, ſicut ante dictum eſt, libello Romanæ urbis Pontifici. Quippe iſti ſemper ad eorum partes tranſibant, qui plus poſſe viderentur. Quibus ſeſe adjunxerunt Germinius, Auxentius, Demophilus, & Cajus. Cum igitur in conſeſſu Epiſcoporum alius aliud proponere conaretur; Urſacius & Valens pro non ſcriptis habenda eſſe dixerunt, quæcumque de fide antehac promulgata eſſent; & ſuſcipiendam eſſe noviſſimam illam fidei formulam, quam ipſi paulo ante Sirmii convenientes ediderant. His dictis, chartulam, quam præ manibus habebant, legendam curarunt: tertiam ſcilicet fidei formulam, quam ipſi cum apud Sirmium antea compoſuiſſent, illic quidem occultam tenuerunt, uti ſuperius comme-

Eudoxius Aetium fovet.

A προσέταξεν· ἐν Ἀριμίνῳ μὲν τῆς Ἰταλίας, τοὺς τότε παρόντας συνελθεῖν ἐπιτρέψας· τοὺς δὲ ἐν ἀνατολῇ, διὰ γραμμάτων ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας (a) ἀπαντῆσαι ἐκέλευσε· ταῦτα μὲν ὁ Βασιλεὺς σκοπῷ τῆς ὁμοφωνίας ἐκέλευσεν· οὐ μὲν αὐτῷ ὁ σκοπὸς χρηστὴν ἔσχεν ἔκβασιν· οὐδετέρα γὰρ τῶν Συνόδων ἑαυτῇ συνεφώνησεν, ἀλλ᾽ ἑκατέρα διῃρέθη· οὔτε γὰρ οἱ ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντες, ὁμοφωνῆσαι δεδύνηνται· καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας, ἕτερον σχίσμα εἰργάσαντο· ὅπως μὲν οὖν ἕκαστα τούτων ἐγένετο, προϊόντες δηλώσομεν, πρότερον περὶ Εὐδοξίου μικρὰ μνημονεύσαντες· περὶ γὰρ τόνδε τὸν χρόνον (b) Λεοντίου τελευτήσαντος, B ὃς τὸν αἱρετικὸν Ἀέτιον εἰς τὴν διακονίαν προβέβλητο, Εὐδόξιος Γερμανικείας Ἐπίσκοπος ὤν, Συρίας δὲ καὶ ἥδε ἡ πόλις, κατὰ τὴν Ῥώμην τότε παρών, ἐπείγεσθαι σκέπτεται· καὶ τῷ Βασιλεῖ δολίως διαλέγεται, ὡς χρῃζούσης τῆς Γερμανικέων πόλεως παραμυθίας καὶ φυλακῆς, συγχωρηθῆναι αὐτῷ ταχεῖαν ἐπάνοδον· οὐδὲν δὲ ὁ Βασιλεὺς προειδόμενος, ἀφίησιν αὐτόν· ὁ δὲ τοὺς τοῦ κοιτῶνος κρατοῦντας ἔχων συνεργούς, τὴν Ἀντιοχείας Ἐπισκοπὴν ὑπορύξας, τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἀπέλιπε· καὶ τὸν Ἀέτιον συγκροτεῖν ἐπειρᾶτο, σπουδήν τε ἐτίθετο συνέδριον Ἐπισκόπων καθίσαι, καὶ (c) ἀποδοῦναι αὐτῷ C τῆς διακονίας τὴν ἀξίαν· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς ἐγένετο, διότι ἐπικρατέστερον ἦν τὸ κατὰ Ἀετίου μῖσος τῆς Εὐδοξίου σπουδῆς· τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων εἰρήσθω· τῶν δὲ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνελθόντων. οἱ μὲν ἀνατολικοί, (d) σιγῇ τὰ κατὰ Ἀθανασίου παραπέμψαντες συνεληλυθέναι ἔφασκον συνελαμβάνοντο δὲ τῇ τούτων σπουδῇ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης, οἱ ἐξ ἀρχῆς μὲν τὸ τοῦ Ἀρείου συγκροτήσαντες δόγμα· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῷ ὁμοουσίῳ συνθέμενοι, διὰ τοῦ ἐπιδοθέντος βιβλίου τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· D οὗτοι γὰρ ἀεὶ πρὸς τοὺς ἐπικρατοῦντας ἐπέκλινον· συνελαμβάνοντο δὲ τούτοις Γερμάνιος, καὶ Αὐξέντιος, Δημόφιλός τε καὶ Γάϊος· ὡς οὖν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν παρόντων ἄλλος ἄλλο τι προβάλλεσθαι παρετάττοντο, τηνικαῦτα οἱ περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, πάντα ἔλεγον τὰ περὶ τῆς πίστεως ὑπαγορευθέντα μένειν ἀργά· δέχεσθαι δὲ νεωτέραν ἔκθεσιν, ἣν μικρὸν ἔμπροσθεν ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες ἐξέθεντο· ταῦτα ἔλεγον, καὶ χάρτην μετὰ χεῖρας ἔχοντες, ἀναγινώσκεσθαι πεποιήκασιν· (e) ἄλλην δὲ ἔκθεσιν πίστεως, ἣν ἐν Σιρμίῳ προτυπώσαντες. ἐκεῖ μέν, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, ἐταμιεύσαν- E

(a) ἀπαντῆσαι ἐκέλευσεν. Poſt hæc verba in editione Roberti Stephani integra linea erat omiſſa, quam ex optimis codicibus Florentino, ac Sfortiano reſtitui.

(b) Λεοντίου τελευτήσαντος. Mors Leontii Antiochenſis Epiſcopi accidit anno Chriſti 356. Conſtantio Romæ tum degente, ut recte obſervat Baronius.

(c) ἀποδοῦναι αὐτῷ τῆς διακονίας τὴν ἀξίαν. Leontius Antiochenſis Epiſcopus Aetium primo quidem ad Diaconatum evexerat: poſtea vero reprehenſus a Diodoro, & Flaviano, quod hominem malis ſtudiis innutritum, & impiorum dogmatum aſſertorem, ad ſacros ordines promoviſſet, diaconatu eum abdicavit, ut ſcribit Theodoritus in libro 2. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite 24. Eudoxius igitur ſimul atque Antiochenſis Eccleſiæ Epiſcopatum ſuſcepit, Aetium in priſtinum gradum reſtituere conatus eſt.

(d) σιγῇ τὰ κατὰ Ἀθανασίου παραπέμψαντες. Non dubito, quin Socrates ſcripſerit παραπέμψοντες. Quod cum non animadvertiſſet Chriſtophorſonus, aliquot verba adjecit contra fidem ſcriptorum exemplarium, quæ nos non ſine cauſa expunximus. Certe Epiphanius Scholaſticus ea non agnoſcit. Sic enim vertit: *Eorum igitur, qui in Arimino convenerunt, Orientales ea, quæ de Athanaſio geſta ſunt, ſilentio tradentes, ad Concilium ſe occurriſſe dicebant.*

(e) ἄλλην δὲ ἔκθεσιν πίστεως. Scribendum eſt uno ductu abſque ulla diſtinctione: ἀναγινώσκεσθαι πεποιήκασιν ἄλλην ἔκθεσιν πίστεως, quemadmodum legit Epiphanius Scholaſticus. Sic enim vertit hunc locum: *Hæc dicentes, & chartulam præ manibus habentes, legi fecerunt ſecundam expoſitionem fidei Sirmii prolatam, quam ibi quidem, ſicuti prædixi, celaverunt: Arimini autem oſtenſa eſt.* Paulo poſt lego: φανερὰν πεποιήκασιν.

(f) ἡ τίς

σαντο, τότε δὲ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ φανερόν τε πεποιήκασιν· (f) ἥ τις ἐκ ῥωμαϊκῆς μὲν ἡρμηνεύθη, ἐστὶ δὲ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· Ἐξετέθη πίστις ἡ Καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίου, ἐν ὑπατείᾳ Φλαβίου Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων, ἐν Σιρμίῳ τῇ πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Ἰουνίων· Πιστεύομεν εἰς ἕνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου, καὶ (g) πρὸ πάσης καταληπτῆς ἐπινοίας, γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ οἵ τε αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένετο· γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου ὑπὸ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς ἐπίσταται, ἢ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ· τοῦτον ἴσμεν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, νεύματι πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας· καὶ γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα· ὃν πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες ἔφριξαν· καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρουμένων, ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς· καὶ ἐλευσόμενον τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ, ἀποδιδόντα ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπηγγείλατο πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν Παράκλητον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ παρακαλέσω τὸν πατέρα μου, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ διδάξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα· τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἁπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων τεθεῖσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν, σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ, διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι· (h) ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσίν τε καὶ διδάσκουσιν· Τούτων ἀναγνωσθέντων διαναστάντες οἷς ταῦτα οὐκ ἤρεσκεν ἔφασαν· οὐ δεόμενοι πίστεως ἐνταῦθα συνεληλύθαμεν· ὑγιῆ γὰρ φυλάττομεν, ἣν ἐξ ἀρχῆς παρειλήφαμεν· ἀλλ' ἵνα εἴ τις περὶ ταύ-

A memoravi : tunc temporis vero Arimini publicarunt . Hæc autem ex Latino ſermone in Græcum converſa ſic habet . Expoſita eſt fides Catholica præſente Domino noſtro Conſtantio , Flavio Euſebio , & Hypatio viris clariſſimis Conſulibus ; Sirmii die undecimo calendas Junias . Credimus in unum ſolum , ac verum Deum Patrem omnipotentem ; creatorem , conditoremque omnium . Et in unum Filium Dei unigenitum , qui ante omnia ſæcula ; ante omne principium , & omne tempus , quod intelligentia percipi poteſt , ante omnem denique comprehenſibilem notionem , ſine paſſione genitus eſt ex Deo : per quem & ſæcula condita , & B omnia facta ſunt : qui genitus eſt ex patre unigenitus , ſolus ex ſolo , Deus ex Deo , ſimilis patri , qui ipſum genuit , ſecundum ſcripturas: cujus generationem nemo novit , niſi pater , qui ipſum genuit . Hunc unigenitum Filium Dei , nutu paterno e cœlo in terras adveniſſe ſcimus ad peccatum abolendum , & ex Maria Virgine natum , verſatum cum diſcipulis : juxta patris voluntatem omnem diſpenſationem adimpleviſſe , crucifixum , & mortuum eſſe , & ad inferos deſcendentem , quæ illic agenda erant , diſpoſuiſſe . Quem conſpicati inferorum janitores tremuerunt . Qui tertia poſt die reſurrexit, & cum diſcipulis ſuis verſatus eſt . C Et completis quadraginta diebus aſcendit ad cœlum , ſedetque ad dexteram patris ; & noviſſimo die venturus eſt in gloria patris , ut unicuique reddat mercedem operum ſuorum . Et in Spiritum ſanctum , quem unigenitus ipſe Dei filius Jeſus Chriſtus miſſurum ſe promiſit generi humano , conſolatorem , & advocatum , ſicut ſcriptum eſt . Vado ad patrem meum , & rogabo illum : ipſe vero alium conſolatorem mittet vobis , ſpiritum veritatis . Ille accipiet a me , & docebit vos , ac ſuggeret omnia . Nomen vero ſubſtantiæ , quod a patribus ſimplicius poſitum , a populo vero minime intellectum offenſioni eſt plurimis , propterea quod in ſcripturis non continetur , placuit omnino D removeri , nec ullam deinceps , cum de Deo ſermo eſt , ſubſtantiæ fieri mentionem , quoniam ſcripturæ ſacræ nuſquam meminerunt ſubſtantiæ patris , & filii . Filium vero per omnia ſimilem patri dicimus , quemadmodum ſanctæ ſcripturæ dicunt , ac docent . Quibus recitatis , ii , quibus iſta non placebant , conſurgentes dixerunt: non propterea huc venimus , quod egeremus fide ; eam enim integram ſervamus , quam a majoribus accepimus . Sed idcirco venimus , ut ſi

(f) ἥ τις ἐκ ῥωμαϊκῆς μὲν ἡρμηνεύθη. Jam ſuperius obſervavi tertiam hanc expoſitionem fidei ex Græco ſermone translatam non fuiſſe, ſed Græce dictatam a Marco Arethuſio. Certe Athanaſius, qui eam refert in libro de Synodis, eam ex Græco in Latinum ſermonem converſam eſſe non dicit, cum tamen ubi aliquod monumentum ex Latina lingua in Græcam translatum adducit, lectorem ea de re admonere perpetuo ſoleat. Porro hæc verba, quæ initio poſui, uſque ad vocem ῥήμασιν, deſunt in editione Roberti Stephani, nec habentur apud Epiphanium Scholaſticum.

(g) πρὸ πάσης καταληπτῆς ἐπινοίας. Apud Athanaſium in libro de Synodis pag. 875. legitur καταληπτῆς οὐσίας.

(h) ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα. Hanc poſtremam partem Sirmienſis hujus formulæ refert Germinius in epiſtola ad Rufianum Palladium, & cæteros his verbis : *Nam ſub bonæ memoriæ Conſtantio Imperatore, quando inter quoſdam cœperat eſſe de fide diſſenſio, in conſpectu ejuſdem Imperatoris, præſentibus Georgio Epiſcopo Alexandrinorum Eccleſiæ, Pancratio Peluſianorum, Baſilio Epiſcopo tunc Anquiritano, præſente etiam ipſo Valente, & Urſacio, & mea parvitate, poſt habitam uſque in noctem de fide diſputationem, & ad certam regulam perductam, Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictaſſe ; in qua fide ſic conſcriptum eſt. Filium ſimilem Patri per omnia, ut ſanctæ* E *dicunt, & docent ſcripturæ. Cujus integræ profeſſioni conſenſimus omnes, & manu noſtra ſubſcripſimus.* Exſtant eorum ſubſcriptiones apud Epiphanium in hæreſis Semiarianorum capite 22. quæ huic formulæ ſubjungi debent. Ejuſdem Sirmienſis formulæ mentio fit in expoſitione fidei apud Seleuciam, quam refert Epiphanius in dicta hæreſi capite 25. ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει, ἣ ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, Βασίλειος, Μάρκος, καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, Παγκράτιος καὶ Ὑπατιανὸς καὶ οἱ πλεῖστοι Ἐπίσκοποι τῆς δύσεως. *Porro cum hac fidei formula eam, quæ Sirmii nuper expoſita eſt coram religioſiſſimo Imper. noſtro Conſtantio, prorſus conſentire, norunt, qui fidem illam legerint, cui ſubſcripſerunt, qui aderant, Baſilius, Marcus, Georgius Epiſcopus Alexandriæ, Pancratius, & Hypatianus, & plurimi Occidentis Epiſcopi.*

(i) μά-

SÆC.IV.

Dissidium Episcoporum de Ario.

ut si qua novitas circa illam emerserit, eam reprimamus. Quamobrem si ea, quæ recitata sunt, nihil habent novitatis, aperte jam anathemati subjicite hæresim Arianam, quemadmodum & alias hæreses vetus Ecclesiæ regula tanquam impias rejecit. Impium enim Arii dogma tumultus, ac seditiones ad hunc usque diem in Ecclesia excitasse, orbi terrarum manifestissimum est. Hæc conditio cum ab Ursacio, Valente, Germinio, Auxentio, Demophilo, & Caio non admitteretur, penitus divulsit Ecclesiam. Etenim isti quidem ea, quæ tum in Synodo Ariminensi recitata fuerant, amplexi sunt: alii vero Nicænam fidem denuo confirmarunt. Inscriptionem autem illam, quæ præfixa erat fidei supra recitatæ, magnopere deriserunt. Ac præcipue Athanasius in epistola ad familiares, ubi ad verbum ita scribit. Quid enim deerat doctrinæ Ecclesiæ Catholicæ ad pietatem? ut nunc de fide inquirant, & præsentium temporum Consulatum expositioni fidei suæ præfigant. Ursacius enim, & Valens, atque Germinius id fecere, quod nec factum, nec auditum est unquam apud Christianos. Nam cum eam fidem perscripsissent, quam ipsi amplecti volebant, Consulatum præsentis anni, & mensem, ac diem prænotaverunt, ut omnibus prudentibus viris palam facerent, fidem ipsorum non olim, sed nunc primum sub Constantio initium accepisse. Quippe illi suam ipsorum hæresim spectantes, cuncta scripsere. Præterea cum de Domino se scribere præ se ferrent, alium Dominum suum nominarunt, Constantium scilicet. Hic enim vim, ac potentiam impietati ipsorum subministrabat. Sed & illum Imperatorem æternum appellarunt, ipsi, qui filium Dei sempiternum esse negant: adeo præ impietate infensi sunt hostes Christi. Sed fortasse sanctorum Prophetarum chronographia exemplum illis præbuit ad Consules prænotandos. Verum si hoc ausi fuerint dicere, inscitiam suam eo maxime prodent. Sanctorum enim Prophetiæ mentionem temporum faciunt. Esaias quidem, & Osee temporibus Osiæ, Joatham, Achaz, & Ezechiæ vixerunt: Hieremias vero temporibus Josiæ: Ezechiel autem, & Daniel Cyro, & Dario regnantibus. Alii præterea aliis temporibus prophetarunt: non illi religionis fundamenta jacientes. Hæc enim ante illorum tempora jam erat, & semper, adeoque ante ipsam mundi constitutionem fuit, quam Deus nobis per Christum præparavit. Nec fidei suæ tempus designarunt: quippe qui ante illa jam tempora fideles fuissent. Sed tempora illa sunt promissionis, quæ per ipsos fiebat. Promissionis autem primum, ac præcipuum caput erat, de Servatoris nostri adventu. Appendicis autem loco subnectebantur ea, quæ Judæis, ac Gentibus erant eventura. Proinde tempora ab illis prænotata non fidei initium designa-

A ταύτην καινοτομία γένοιτο, ταύτην κωλύσομεν· εἰ οὖν τὰ ἀναγνωσθέντα μηδὲν καινοτομεῖ, φανερῶς ἤδη τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίσατε, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις ὁ παλαιὸς κανὼν τῆς Ἐκκλησίας ὡς βλασφήμους ἐξέβαλεν· ὅτι γὰρ τὸ βλάσφημον Ἀρείου δόγμα τοὺς θορύβους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς ἄχρι νῦν γινομένας ἐκίνησε ταραχὰς, τοῦτο τῇ οἰκουμένῃ δῆλον καθέστηκεν· αὕτη ἡ πρότασις ἡ ὑπὸ τῶν περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, Γερμάνιόν τε καὶ Αὐξέντιον, καὶ Δημόφιλον καὶ Γάϊον μὴ δεχθεῖσα, τελέως τὴν Ἐκκλησίαν διέσπασεν· οὗτοι μὲν γὰρ τοῖς τότε κατὰ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ἀναγνωσθεῖσι προσέθεντο· οἱ δὲ τὴν

B ἐν Νικαίᾳ αὖθις ἐκύρωσαν· κατεγέλασαν δὲ καὶ τῆς προγραφῆς τῶν ἀναγνωσθέντων· (i) μάλιστα δὲ Ἀθανάσιος, δι' ὧν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίμους ἐπιστέλλων, τοιάδε κατὰ λέξιν φησίν· τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι, καὶ τὴν ὑπατείαν, τῶν παρόντων χρόνων προτάσσωσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων ῥημάτων δῆθεν περὶ πίστεως· Οὐρσάκιος γὰρ καὶ Οὐάλης καὶ Γερμάνιος πεποιήκασιν, ὃ μήτε γέγονεν, μήτε ἠκούσθη ποτὲ παρὰ Χριστιανοῖς· γράψαντες γὰρ ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προέταξαν τὴν ὑπατείαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι τοῖς φρο-

C νίμοις, ὅτι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσταντίου; ἀρχὴν ἔχει τούτων ἡ πίστις· (k) πάντες γὰν πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραφον· πρὸς τούτοις περὶ τοῦ Κυρίου προσποιούμενοι γράφειν· ἄλλον δεσπότην ἑαυτῶν ὀνομάζουσι Κωνστάντιον· αὐτὸς γὰρ ἦν, ὁ τὴν δυναστείαν τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων· (l) καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν Βασιλέα εἰρήκασιν, οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν χριστομάχοι· ἀλλ' ἴσως ἐστὶν αὐτοῖς πρόφασις τῆς ὑπατείας, ἡ τῶν ἁγίων Προφητῶν χρονογραφία· ἀλλὰ κἂν τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ (m) τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν· αἱ μὲν γὰρ τῶν

D ἁγίων προφητεῖαι χρόνων ἔχουσι μνήμην· καὶ Ἡσαΐας μὲν καὶ Ὡσηὲ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου γεγόνασιν· Ἱερεμίας δὲ, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου· Ἰεζεκιὴλ δὲ καὶ Δανιὴλ, ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου· καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐπροφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου, ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν· οὐδὲ τῆς αὐτῶν πίστεως τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἐπαγγελλίας ἦσαν οἱ χρόνοι· ἡ δὲ ἐπαγγελλία προσηγουμένως

E μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι, οὐκ ἀρχὴ πίστεως, κατὰ προεῖπον, ἀλλ'

(i) μάλιστα δὲ Ἀθανάσιος. Locus Athanasii, quem adfert Socrates, exstat initio epistolæ de Synodis Arimini, & Seleuciæ.

(k) πάντες γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες. Scribendum est πάντα γὰρ ex Athanasio.

(l) καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν Βασιλέα εἰρήκασιν. Hunc enim titulum habet expositio fidei Sirmiensis: ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ Καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ Εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου Βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ, &c. ut legitur apud Athanasium in libro supra citato.

Quæ verba ideo hic adscripsi, quod Socrates noster eandem formulam referens, titulos istos prætermisit. Cæterum Constantius adeo credulus fuit hujusmodi assentationibus, ut in edictis, & epistolis de se ipso loquens, æternitatem suam interdum diceret, ut testatur Ammianus Marcellinus in lib. 15. haud procul ab initio.

(m) τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν. In codice Leonis Allatii scriptum est ἐξαγγέλλουσιν, quod magis probo. Paulo post pro τῆς ἐπαγγελίας, codex Allatii, & Athanasius habent ἀπαγγελίας.

(n) οὔπω

ἀλλ' ἀυτῶν τῶν Προφητῶν, καθ' οὓς ἀυτοὶ γενόμενοι, ταῦτα προεφήτευον· οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ, οὐχ ἱστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες, ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ Καθολικὴ, εὐθὺς προσέθηκαν καὶ τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν· ὥσπερ οἱ ἅγιοι, τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον, οὕτως οὗτοι τῆς ἑαυτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημαίνουσι· καὶ εἴθε περὶ τῆς ἑαυτῶν ἔγραφον· νῦν γὰρ ἤρξαντο· καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς Καθολικῆς ἐπεχείρουν· οὐ γὰρ ἔγραψαν, οὕτω πιστεύομεν· ἀλλ' ὅτι ἐξετέθη ἡ Καθολικὴ πίστις· τὸ μὲν οὖν τολμερὸν τῆς προαιρέσεως, ἐλέγχει τὴν ἀθείαν ἀυτῶν· τὸ δὲ καινὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς, ἴσον ἐστὶ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως· (n) οὕτω γὰρ γράψαντες ἐδίδαξαν, πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν ἀυτοί· ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν ἀυτῶν καταγγέλλεσθαι· καὶ ὥσπερ κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἐτέθη δόγμα, πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἤρξατο εἶναι, καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος· οὕτω καὶ οὗτοι γράψαντες, ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις, ἔδειξαν ὅτι νεώτερον τὸ τῆς αἱρέσεως ἀυτῶν ἐστὶ φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον· εἰ δὲ προστιθέασι τῆς Καθολικῆς, ἔλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες (o) εἰς τὴν παρανομίαν τῶν ἀπὸ φρυγίας. ὥστε καὶ ἀυτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν, ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν Χριστιανῶν· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι Μαξίμιλλαν καὶ Μοντανὸν, οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, δεσπότην Κωνστάντιον ἐπιγράφονται· εἰ δὲ κατ' ἀυτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πατέρες, καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τί δὲ καὶ ἀυτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' ἀυτῶν κατηχηθέντας, καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας; πῶς ἀυτοὺς ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι τούτους ἀπαλείψωσιν· ἃ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες ἔγραψαν, ἐπισπείρωσιν ἀυτοῖς; οὕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις, καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς καὶ ἀπιθάνους, ἐχούσας εὐθὺς τὸν ἔλεγχον· Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις ἐπέστελλεν· ἐξέστω δὲ τοῖς φιλομαθέσιν ἀναζητήσασι τὴν ἐπιστολὴν, γνῶναι τὰ ἐν ἀυτῇ δυνατῶς εἰρημένα· ἡμεῖς γὰρ μέρος ἀυτῆς ἐνταῦθα παρατεθείκαμεν, τὸ μῆκος παραιτησάμενοι· ἰστέον δὲ, ὅτι ἡ Σύνοδος καθεῖλε τοὺς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, Αὐξέντιόν τε καὶ Γερμάνιον καὶ Γάϊον, καὶ Δημόφιλον, ὅτι τὴν Ἀρειάνιον δόξαν ἀναθεματίσαι οὐ κατεδέξαντο· διὸ οὗτοι μὲν ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, πρὸς τὸν Βασιλέα ταχέως ἀνέδραμον, ἐπικομιζόμενοι τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς πίστεως ἔκδοσιν· ἡ Σύνοδος δὲ, δι' ἐπιστολῆς γνώριμα τὰ ὑπ' ἀυτῆς γνωσθέντα καθίστη τῷ Βασιλεῖ· ἧς ἐκ ῥωμαϊκῶν μεταβληθείσης, ἥδε ἐστὶν ἡ διάνοια.

signabant, sicut antea dixi; sed ipsorum Prophetarum ætatem, qua singuli vaticinari cœperant. At isti nostri temporis sapientes, cum nec historias scribant, nec futura prædicant, ubi dixerunt, exposita est fides Catholica, statim Consules adjiciunt, & mensem, ac diem. Et quemadmodum viri sancti rerum gestarum, ac ministerii sui tempora scripserunt; ita isti fidei suæ tempus adnotant. Atque utinam de sua duntaxat fide scripsissent; nunc enim primum ipsi credere cœperunt: ac non de Catholica fide id ausi essent scribere. Non enim scripserunt: Ita nos credimus. Sed hoc modo: exposita est fides Catholica. Itaque consilii hujus temeritas, atque audacia imperitiam illorum coarguit: novitas autem scriptionis ab illis excogitatæ, par omnino est Arianæ perfidiæ. Etenim ita scribentes, omnibus ostenderunt, quandonam primum cœperint credere, & exinde fidem suam prædicari velint. Et quemadmodum cum Evangelista Lucas ait: propositum est edictum de censu; istud quidem edictum antea non erat, ab illis autem temporibus cœpit esse, & propositum est ab illo, qui id scripserat: ita cum isti scribunt; exposita nunc est fides, declarant, recentem esse sententiam hæreseos ipsorum, nec anteriori tempore extitisse. Quod vero nomen addunt Catholicæ, non sentiunt, se imprudentes labi in amentiam Cataphrygarum, ut quemadmodum illi, sic etiam ipsi dicant: nobis primum revelata est, & a nobis incepit fides Christianorum. Et quemadmodum illi Maximillam, atque Montanum, sic isti pro Christo Constantium sibi Dominum adsciscunt. Quod si juxta illorum sententiam ab hoc Consulatu initium fides accepit; quid facient patres, ac beati martyres? Quid ipsi facturi sunt iis, quos in fide instituerunt, & qui ante istos Consules mortui sunt? Qua ratione eos ad vitam revocabunt, ut quæ ipsi docuerunt, ea nunc ex eorum animis evellant, & ista, quæ nunc primum invenisse se scribunt, illis inserant? Adeo sunt imperiti, ac rudes, nec quidquam aliud norunt, quam excusationes confingere, easque indecoras, & improbabiles, quæ illico rebus ipsis confutentur. Hæc sunt, quæ Athanasius in epistola ad familiares suos scripsit. Poterunt autem studiosi, ubi epistolam ipsam nacti fuerint, quæcunque illic graviter sunt ab auctore dicta, cognoscere. Nos enim brevitatis studio partem duntaxat illius epistolæ hoc loco posuimus. Porro sciendum est, Ursacium, Valentem, Auxentium cum Germinio, Cajo, atque Demophilo, a Synodo fuisse depositos, eo quod Arianam hæresim anathemate damnare noluissent. Quam quidem depositionem cum isti ægro animo ferrent, ocius ad Imperatorem properarunt, eam fidei formulam, quæ in synodo perlecta fuerat, secum deferentes. Synodus vero ea, quæ decreverat, Imperatori per epistolam significavit: quæ ex Latino sermone in Græcum translata, hunc continet sensum.

(n) οὕτω γὰρ γράψαντες ἐδίδαξαν. Rectius apud Athanasium scribitur ἔδειξαν.

(o) εἰς τὴν παρανομίαν. Melius apud Athanasium legitur εἰς τὴν παράνοιαν τῶν ἀπὸ φρυγίας. Montanistas enim intelligit, quibus insania, ac dementia merito attribui solet.

A

Epiſtola Synodi Ariminenſis ad Imperatorem Conſtantium.

Jubente Deo, & præcepto pietatis veſtræ credimus eſſe diſpoſitum, ut ad Ariminenſium locum ex diverſis Provinciis Occidentalium Epiſcopi veniremus; ut & fides clareſceret omnibus Eccleſiæ Catholicæ, & hæretici noſcerentur. Dum enim omnes, qui recte ſapimus, contractaremus, placuit, ut fidem ab antiquitate perſeverantem, quam per Prophetas, Evangelia, & Apoſtolos, per ipſum Deum, & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, Salvatorem Imperii tui, & largitorem ſalutis tuæ accepimus, quam ſemper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus, recte & juſte ſancitorum aliquid mutilare; & eorum, qui in Nicæno tractatu conſederant una cum glorioſæ memoriæ Conſtantino patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifeſtatus eſt, & inſinuatus mentibus populorum, & contra hæreſim Arianam tunc oppoſitus invenitur, ut non ſolum ipſa, ſed etiam reliquæ hæreſes inde ſint expugnatæ. A quo ſi aliquid demptum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. Ideo Urſacius, & Valens in ſuſpicionem ejuſdem hæreſeos Arianæ venerunt aliquando, & ſuſpenſi erant a communione. Et rogaverunt veniam, ſicut eorum continent ſcripta, quam meruerunt tunc temporis a Concilio Mediolanenſi, adſiſtentibus etiam legatis Romanæ Eccleſiæ. Conſtantino præſente in hoc, cum magno examine fuiſſet conſcriptum

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδου πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον.

(*p*) Ἐκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τῆς σῆς εὐσεβείας προστάγματος, τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν· εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, εἰς τὸ αὐτὸ πάντες Ἐπίσκοποι συνήλθομεν· ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένωνται· ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὑρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη, τὴν πίστιν τὴν ἔκπαλαι διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ Προφῆται καὶ τὰ
B Εὐαγγέλια, καὶ οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου· ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρῶμεν· ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὡρισμένων τὶ μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου σοῦ πατρὸς καὶ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία τε καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας· ἥτις ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλετὴρ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθῃρέθησαν· ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναί τι σφαλερὸν, καὶ ἀφελέσθαι ἐπι-
C κίνδυνον ὑπάρχει ὡς εἴπερ καὶ θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς (*q*) ἄδεια τοῦ ποιεῖν ἅπερ βούλοιντο· (*r*) ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι μέτοχοί τε καὶ σύμφρονες τοῦ Ἀρειανικοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς ἵνα μετάσχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ· δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγένηται, καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη· ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, (*s*) ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς Συνόδου συνεκροτεῖτο, (*t*) συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν Πρεσβυτέρων τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλη-
D σίας· ἐγνωκότες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ τὴν τελευτὴν ἄξιον μνήμης Κωνσταντῖνον, μετὰ πάσης ἀκριβείας, καὶ ἐπειδὴ

(*p*) ἔκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως. Hæc epiſtola Ariminenſis Concilii exſtat Latine apud Hilarium inter fragmenta libri de Synodis; unde nos verſionis loco eam hic adſcripſimus. Nemini porro mirum videri debet, quod Græca Interpretatio a Latino exemplari tantopere diſcrepet. Ita enim a Græcis interpretibus fieri ſolet, quoties Latina in Grecum ſermonem convertunt, quemadmodum perſpici poteſt ex epiſtolis Imperatorum, quæ in Euſebii Hiſtoria Eccleſiaſtica leguntur. Sed cur aliunde exempla repetimus, quam ex hac epiſtola, in qua tot fere menda interpretis occurrunt, quot periodi? Principium autem hujus epiſtolæ ita vulgo legitur apud Hilarium: *Lubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus fuiſſe diſpoſitum, &c.* Sed in manuſcripto codice, quo uſus eſt Jacobus Sirmondus, legitur: *Jubente Deo, &c.* quomodo etiam legit Græcus interpres: quem nos hic ſecuti ſumus. Nec immerito ſuſpicari aliquis poſſit, *Jubente Deo*, ſcriptum eſſe pro *Juvante*.

(*q*) ἄδεια τοῦ ποιεῖν. Articulus τοῦ deeſt in noſtris exemplaribus, Regio, Florentino, & Sfortiano. Habetur tamen apud Athanaſium in libro de Synodis.

(*r*) ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης. Hæc non ſatis cohærent cum ſuperioribus. Suſpicor itaque, hunc locum tranſpoſitum fuiſſe in Latinis exemplaribus. Poſt hæc igitur verba, *Venenis hæreticorum aditus panditur*, collocanda eſſe exiſtimo ea, quæ inferius leguntur, hoc modo: *Conſtantino præſente in hoc cum magno examine fuiſſet conſcriptum &c.* uſque ad illa, *Poteſtatem regendi orbis accepit*. Quibus ſubjungenda ſunt illa: *Ideo Urſacius, & Valens &c.*

(*s*) ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου. Supra ad caput 20. hujus libri multa obſervavimus de hac Synodo Mediolanenſi prima, in qua Urſacius, & Valens oblato ſatisfactionis libello Arianam hæreſim damnaverunt. Idem confirmant ſupradicti Urſacius, & Valens in altero libello, quem Romæ poſtea obtulerunt Julio Papæ his verbis: *Hæreticum vero Arium &c. Sicut per priorem noſtrum libellum, quem apud Mediolanum porreximus, & nunc, & ſemper anathematizaſſe profitemur.*

(*t*) συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν Πρεσβυτέρων. In Latino exemplari, *Adſiſtentibus etiam Legatis Romanæ Eccleſiæ*. Porro hi Legati Eccleſiæ Romanæ præfuiſſe mihi videntur Synodo Mediolanenſi; idque ex eo conjicio, quod Hilarius in fragmentis ſcribit, hæreſim Photini in hac Synodo
E Mediolanenſi a Romanis eſſe damnatam. Quod certe non diceret, niſi Romani huic Synodo præfuiſſent. De eadem Synodo Mediolanenſi loquitur Liberius Papa in epiſtola, quam per Luciferum miſit ad Conſtantium Imperatorem: *Quæ eſt pax, clementiſſime Imperator, cum ſint ex partibus ipſis quatuor Epiſcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii ſententiam hæreticam noluiſſent damnare, de Concilio iratis animis exierunt?* Hæc autem epiſtola ſcripta eſt a Liberio, non anno 354. ut vult Baronius, nec rurſus anno 355. ut affirmat Petavius in libello de duplici Synodo Sirmienſi, ſed anno Chriſti 356. Nam Liberius in eadem epiſtola diſerte teſtatur, Georgium tunc temporis Alexandrino Epiſcopatu potitum fuiſſe. Id autem contigit ineunte anno Chriſti 356. Quare mendum eſt in illis verbis, *Ante annos octo*; malimque ſcribere, *ante annos novem*. Quod idem valet ac ſi diceret, *decimo abhinc anno*.

(*a*) ἀπο-

διεξετάσεως τὴν συγγραφεῖσαν πίστιν ἐκτεθεικότα· ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, (u) ἄτοπον ἐνομίσαμεν εἶναι μετ' ἐκεῖνον τὶ καινοτομεῖν, καὶ τοσούτους ἁγίους ὁμολογητὰς καὶ Μάρτυρας τοὺς, καὶ τοῦδε τοῦ δόγματος συγγραφεῖς τε καὶ εὑρετὰς ὑπεριδεῖν· οἵτινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν, ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ Θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ καὶ τὸ βασιλεύειν οὕτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν· (x) πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ, καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν τὸ τῆς ἀληθείας σύνταγμα· ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς Συνόδου συνεκροτεῖτο, κἀκεῖνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν· ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑτεροίας τοὺς συναλισκομένους εὑρόντες Γερμάνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάϊον, τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν οὖσα, πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν· ὡς δὲ συνεῖδον οὐχὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ὄντας, οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερον γράφειν· (y) ἦν δὲ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν διεξελέγχων· ἵνα μὴ οὖν τοῖς ἀεὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος κυλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ, βέβαιον ἐφάνη, τὰ πάλαι ὡρισμένα, ἔμμονα, καὶ ἀμετακίνητα διαφυλάττειν· τοὺς δὲ προειρημένους, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι· δι' ἣν αἰτίαν, τοὺς ἀναδιδάξαντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπεστάλκαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας· τοῖς γε πρεσβεῦσι πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τῷ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι, ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ δικαίων ὁρμωμένους· καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα, ὅτι οὐχ ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη· πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν, τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ γενήσεται· διὸ δὲ καὶ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς καὶ γαληναίῳ βλέμματι, τὰ τῆς ἡμετέρας πρεσβείας ἀθρήσειας, (z) μή τε πρὸς ὕβριν τῶν τε-

τελευ-

A tum, quod tenens baptizatus ad quietem Dei commigravit, nefas putamus inde aliquid mutilare, & tot Sanctos, & Confessores, & successores Martyrum, ipsius tractatus conscriptores, in aliquo removere, cum & ipsi præteritorum Catholicæ Ecclesiæ scriptorum cuncta servaverint. Mansitque usque in hæc tempora, quibus pietas tua a Deo patre per Deum, & Dominum nostrum Jesum Christum potestatem regendi orbis accepit. Verum miseri homines, B & infelici sensu præditi, iterum ausu temerario se præcones impiæ doctrinæ renunciarunt: & nunc etiam conantur convellere, quod fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ literæ jusserint tractari de fide, offerebatur nobis a supradictis turbatoribus Ecclesiarum, adsociato Germinio, Auxentio, & Cajo, novum nescio quid considerandum, quod multa perversæ doctrinæ continebat. At vero cum videretur displicere, quod offerebant publice in Concilio, C putaverunt aliter esse conscribendum. Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse, manifestum est. Sed ne Ecclesiæ frequentius perturbentur, placuit instituta vetera rata, atque inviolabilia servari: supradictos vero a communione nostra removeri. Ad instruendam igitur tuam clementiam legatos nostros direximus, Concilii sententiam per literas nostras nuntiaturos. Quibus hoc ipsum solum mandavimus, ut non aliter legationem perferrent, quam statu- D ta vetera permanere firmissima: ut & sapientia tua cognosceret, non hoc, quod promiserant supradicti, Valens, & Ursacius, Germinius, & Cajus, si sublatum fuisset quidpiam, pacem posse compleri. Quo enim modo pax servari possit ab iis, qui pacem subvertunt? Magis enim turbatio cunctis regionibus, & præcipue Ecclesiæ Romanæ immissa est. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus, & sereno vultu universos legatos no- E stros & aspicias, & audias: neve aliquid permittat clementia tua in injuriam vete-

rum

SÆC. IV.

(u) ἄτοπον ἐνομίσαμεν. Postrema vox deest in omnibus nostris codicibus, & apud Athanasium, ac Sozomenum.

(x) πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροί. Latinus codex, quo usus est Græcus interpres hujus epistolæ, auctior fuisse videtur eo, quem nobis exhibuit Hilarius. Nam apud Hilarium hæc solum habentur: *Nunc etiam conantur convellere, quod fuerat positum ratione.* Nos, ut Latina interpretatio Græcis aliquatenus responderet, reliqua hic supplevimus.

(y) ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχύς. Nihil hic vidit Græcus interpres. Latina enim sic habent: *Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse manifestum est.* Quæ adversus Ursacium, & Valentem, eorumque asseclas dicuntur, qui fidei formulas novas quotidie promulgabant, nullam se fidem certam habere, hoc indicio demonstrantes, quemadmodum objicit illis Athanasius non uno in loco.

(z) μή τε πρὸς ὕβριν τῶν τετελευτηκότων. Hoc loco Græcum interpretem secutus, Latinum exemplar hujus epistolæ correxi. Nam in fragmentis Hilarii vulgo hic locus ita legitur: *Ne vel permittat clementia tua jura vetera convelli.* Sed in manuscripto codice, quem viderat Jacobus Sirmondus, ita legebatur. *Ne vel aliquid permittat Clementia tua injuriam veterum convelli.* Unde nos veram lectionem odorati sumus.

SÆC. IV. rum convelli, sed manere ea, quæ a majoribus nostris accepimus; quos & fuisse prudentes, & sine Spiritu sancto Dei non egisse, confidimus. Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam, ut præcipias, tot Episcopos, qui Arimino detinentur, inter quos plurimi sunt, qui ætate, & paupertate defecti sunt, ad suam provinciam remeare; ne destituti suis Episcopis laborent populi Ecclesiarum. Hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innovetur, nihil minuatur; sed maneant incorrupta, quæ patris sanctæ pietatis tuæ temporibus, & tuis religiosis sæculis permanserunt. Nec jam nos fatigari, aut convelli a sedibus nostris tua sancta prudentia permittat: sed quieti cum populis suis Episcopi vacent semper postulationibus, quas habent pro salute tua, & pro regno tuo, & pro pace, quam tibi divinitas pro meritis tuis profundam, ac perpetuam largiatur. Legati autem nostri, & subscriptiones, & nomina Episcoporum, vel legatorum perferent, sicut iidem alia scriptura instruent tuam sanctam, religiosamque prudentiam.

Episcopi Imperatorem orant, ut domum dimittantur.

Hæc a Concilio scripta, & per Episcopos missa fuere. Verum Ursacius, & Valens cum adventum illorum prævertissent, Concilium ipsum apud Imperatorem criminati sunt, ostensa illi fidei formula, quam secum attulerant. Imperator vero, cujus animum jampridem occupaverat Ariana perfidia, adversus Synodum commotus est: Valentem autem, & Ursacium multis honoribus affecit. Proinde qui a Synodo missi fuerant Episcopi, diu illic hæserunt, cum nullum ipsis responsum daretur. Tandem vero Imperator per illos, qui aderant, hæc ad Synodum rescripsit.

Constantius Victor, & triumphator Augustus, universis Episcopis, qui apud Ariminum convenerunt.

Præcipuam nos semper curam gerere divinæ, ac venerabilis legis, ne vestra quidem sanctitas ignorat. Veruntamen viginti Episcopos a vestra prudentia missos, qui legationem vestro nomine obeundam susceperunt, hactenus nobis videre non licuit. Ur-

A τελευτηκότων καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας· ἀλλ' ἐάσῃς ἡμᾶς ἐμμένειν τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις· οὓς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως, καὶ Πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν· τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα, τοῖς μὲν πιστεύσασιν, ἀπιστίαν ἐμποιεῖ· (aa) τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν, ὠμότητα. ἱκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς Ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὓς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα, ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσα-
B σθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν Ἐπισκόπων αἱ Ἐκκλησίαι διαμένωσιν· ἔτι δὲ πρὸς ἅπασι καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μήτε ἐλλείπῃ τὶ τῶν προϋπαρξάντων, μή τε πλεονάζῃ· ἀλλὰ πάντα ἄῤῥηκτα διαμένῃ ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας, καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα· μή τε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ ἐκτὸς τῶν ἰδίων παροικιῶν ἐπιτρέψειας γενέσθαι· ἀλλ' ἵνα οἱ Ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς, μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ βασιλείας, καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς
C χαρίσεται· οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς ὑπογραφὰς, καὶ τὰς τῶν Ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν· οἵ τινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν, (bb) τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θειότητα.

Ταῦτα μὲν οὖν ἡ Σύνοδος ἔγραψε, καὶ δι' Ἐπισκόπων ἀπέστειλεν· οἱ μέντοι περὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα φθάσαντες τὴν τούτων ἄφιξιν, προδιαβάλλουσι μὲν τὴν Σύνοδον, ἐπιδείξαντες ἣν ἐπεκομίζοντο πίστεως ἔκδοσιν· ὁ Βασιλεὺς δὲ ἐκ προλήψεως τῇ
D Ἀρειανῇ δόξῃ προσκείμενος, ἠγανάκτει μὲν κατὰ τῆς Συνόδου· τοὺς δὲ περὶ Οὐάλεντα, καὶ Οὐρσάκιον διὰ τιμῆς ἦγε πολλῆς· διὸ οἱ ἀπὸ τῆς Συνόδου πεμφθέντες, ἐχρόνιζον, ἀποκρίσεως οὐ τυγχάνοντες· ὀψὲ δέ ποτε τοιάδε πρὸς τὴν Σύνοδον διὰ τῶν παρόντων ἀντέγραψεν ὁ Βασιλεύς.

(cc) Κωνστάντιος Νικητὴς καὶ θριαμβευτὴς Αὔγουστος, πᾶσι τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ Ἐπισκόποις συνελθοῦσιν.

E Ἀεὶ προηγουμένην ἔχειν ἡμᾶς φροντίδα περὶ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ νόμου, οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ· ἀλλὰ νῦν τοὺς ἀπὸ τῆς συνέσεως ὑμῶν ἀποσταλέντας εἴκοσι Ἐπισκόπους ἀναδεξαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν, τέως οὐκ ἠδυνήθημεν ἰδεῖν· ἀναγκαία γὰρ ἡμῖν ἡ

(aa) τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν ὠμότητα. Graviter hic lapsus est Græcus interpres. Latinum enim exemplar hujus Epistolæ sic habet: *Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere*. At Græcus interpres pro *credulitatem*, legit *crudelitatem*, sicut ex versione ejus apparet.

(bb) τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θειότητα. Melius apud Athanasium scribitur, ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα. Neque enim probabile est, Episcopos Divinitatem Imperatoris dixisse.

(cc) Κωνστάντιος νικητὴς. Hæc Epistola Constantii una cum responsione Episcoporum Ariminensium exstat apud Athanasium in libro de Synodis sub finem.

(dd) ἐ

ἡ πρὸς τοὺς Βαρβάρους ὁδός· καὶ ὡς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος, τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου γυμνάζειν· τοιγαροῦν τοὺς Ἐπισκόπους ἐκελεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵν' ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ὑποβάλλουσιν, ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν· τῇ μέντοι στερρότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ φαινέσθω, ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵν' ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέλειαν ἀνήκοντα τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ· Ταῦτα δεξάμενοι τὰ γράμματα οἱ Ἐπίσκοποι, αὖθις τοιαῦτα ἀντέγραψαν.

Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, Κύριε θεοφιλέστατε Βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην, τέως μὴ δεδυνῆσθαί σε τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι· ἡμᾶς δὲ κελεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῷ παρ' αὐτῶν ἡ σὴ εὐλάβεια· ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν καὶ διαβεβαιούμεθα, μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως· τοῦτο καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα· ἀξιοῦμεν τοίνυν, ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει τά τε νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι· ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνα ἃ διὰ τῶν πρεσβέων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ· ἐκεῖνο μέντοι συνορᾷ μεθ' ἡμῶν, καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅση νῦν ἐστὶ λύπη καὶ κατήφεια, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς, τοσαῦται Ἐκκλησίαι χωρὶς Ἐπισκόπων εἰσί· καὶ διὰ τοῦτο πάλιν τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιοῦμεν, Κύριε θεοφιλέστατε Βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, εἴπερ ἀρέσειε τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσεις ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς τῷ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τῷ Δεσπότῃ, καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπετελέσαμεν καὶ νῦν ποιοῦμεν εὐχόμενοι· Ταῦτα γράψαντες, καὶ μικρὸν ἐπιμείναντες χρόνον, ὡς οὐκ ἠξίου αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς ἀποκρίσεως, κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· ὁ Βασιλεὺς δὲ, καὶ ἤδη μὲν πρότερον ἐσκόπει τὴν Ἀρειανὴν δόξαν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγκατασπεῖραι· ταύτην τε κρατήσειν ἐσπουδακὼς, πρόφασιν ὕβρεως τὴν ἐκείνων ποιεῖται ἀναχώρησιν, καταπεφρονῆσθαι λέγων, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ διελύθησαν· διὸ τοῖς μὲν περὶ Οὐρσάκιον, ὅσα αὐτοῖς ἐδόκει σὺν παρρησίᾳ κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν πράττειν ἐπέτρεψε· τὴν δὲ ἔκδοσιν τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν Ἀριμίνῳ πίστεως, ἐκέλευσεν εἰς τὰς περὶ Ἰταλίαν

A Urget enim nos expeditio adversus Barbaros: & quemadmodum nostis, animo ab omni cura ac sollicitudine vacuo, divinæ legis negotia tractanda sunt. Quamobrem Episcopis mandavimus, ut reditum nostrum Hadrianopoli expectarent; ut postquam ea, quæ ad rempublicam pertinent, recte fuerint constituta, tunc demum, quæ ab illis suggesta fuerint, audire, atque expendere valeamus. Interim vero nequaquam molestum sit vestræ gravitati, eorum reditum præstolari, ut cum reversi fuerint, nostra ad vos responsa referentes, ea, quæ ad utilitatem Ecclesiæ Catholicæ pertinent, ad B exitum perducere possitis. Has literas cum accepissent Episcopi, in hunc modum rescripserunt.

Episcoporum ad Imper. literas responsio.

Accepimus literas clementiæ tuæ, Domine Imperator Deo carissime, quibus significas, ob publicorum negotiorum necessitatem tibi non licuisse hactenus legatos nostros ad conspectum tuum admittere: jubesque, ut eorum reditum eo usque expectemus, donec pietas tua per illos cognoverit ea, quæ sunt a nobis convenienter majorum nostrorum traditioni decreta. Nos C vero nunc quoque profitemur his literis, & affirmamus, nullatenus nos a proposito nostro discedere. Id enim etiam legatis nostris mandavimus. Petimus autem, ut placido, ac sereno vultu tum præsentia mediocritatis nostræ scripta jubeas perlegi, tum ea, quæ per legatos nostros mandavimus, benigne suscipias. Ceterum mansuetudo tua nobiscum juxta intelligit, quantus sit ubique mœror, atque tristitia, propterea quod felicissimis temporibus tuis tot Ecclesiæ Episcopis suis sunt destitutæ. At- D que idcirco obsecramus iterum clementiam tuam, Domine Deo carissime Imperator, ut ante hiemis asperitatem, si quidem id pietati tuæ placuerit, ad Ecclesias nostras remeare nos jubeas: quatenus omnipotenti Deo, & Domino, ac Servatori nostro Jesu Christo, filio ejus unigenito, solemnes pro Imperio tuo preces una cum populis celebrare possimus, sicut & antea semper fecimus, & nunc cummaxime facere optamus. His literis scriptis, cum aliquantulum temporis substitissent, & Imperator nullum ipsis responsum daret, singuli ad civitates suas redierunt. E At Imperator jam quidem antea in animo habebat, opinionem Arii per omnes Ecclesias disseminare; tum vero maxime studens id perficere, ut illa reliquis omnibus prævaleret, discessum Episcoporum contumeliam suam interpretatus est: contemtum ab illis se esse dicens, eo quod præter ipsius sententiam Concilium dissolvissent. Quapropter Ursacio, ac Valenti, eorumque asseclis, quidvis contra Ecclesias agendi liberam potestatem dedit. Expositionem autem fidei, quæ lecta fuerat Arimini, ad

SEC. IV. Eccleſias Italiæ mitti juſſit: mandans, ut quicunque ſubſcribere ei nollent, pellerentur Eccleſiis, & in eorum locum alii ſubſtituerentur. Et primus quidem Liberius Romanæ urbis Epiſcopus, cum fidei illi conſenſum accommodare renuiſſet, in exilium mittitur, Felice in ejus locum ab Urſacianis ſuffecto. Qui cum eſſet Eccleſiæ Romanæ diaconus, Arianam tunc amplexus perfidiam, ad Epiſcopatus honorem promotus eſt. Nonnulli tamen affirmant, illum opinionem Arianam minime amplexum eſſe, ſed vi, ac neceſſitate compulſum ordinationem ſuſcepiſſe. Tunc igitur in Occidentis partibus, rebus novis, ac tumultu plena erant omnia: cum alii quidem extruderentur, & in exilium mitterentur; alii vero in eorum ſubrogarentur locum. Atque hæc gerebantur vi, & auctoritate Imperialium edictorum, quæ ad partes etiam Orientis tranſmiſſa ſunt. Ceterum Liberius haud multo poſt ab exilio revocatus, ſedem ſuam recepit, cum populus Romanus ſeditione facta Felicem Eccleſia expuliſſet, & Imperator licet invitus aſſenſum illis præbuiſſet. Urſaciani vero relicta Italia, ad Orientis partes tranſgreſſi, Nicen venere, quod eſt oppidum Thraciæ. Illic modico tempore commorati, aliud in eo loco fecere Concilium. Et expoſitionem fidei, quæ lecta fuerat Arimini, in Græcum ſermonem transferentes, ſicut ſupra retulimus, confirmarunt ſimul, ac publicarunt: ab univerſali Concilio dictatam eſſe vulgantes fidem, quæ ab ipſis edita erat in oppido Nicæ: eo conſilio, ut nominis ſimilitudine ſimpliciores deciperent, dum putant, eam eſſe fidem, quæ apud Nicæam Bithyniæ urbem conſcripta fuiſſet. Verum hujuſmodi commentum nihil ipſos juvit. Paulo poſt enim detecta fraus eſt, ipſique omnium ludibrio expoſiti permanſere. Sed de his, quæ in Occidentis partibus geſta ſunt, hactenus dicta ſufficiant. Tranſeamus nunc ad narrationem eorum, quæ eodem tempore ſunt in Oriente geſta. Hinc autem ſumendum eſt ſermonis exordium.

Liberius Epiſcop. Rom. exulat.

Revocatur.

A λίαν Ἐκκλησίας ἐκπέμπεσθαι, προστάξας τοὺς μὴ βουλομένους ὑπογράφειν αὐτῇ, ἐξεῶσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν ἑτέρους ἀντικαθίστασθαι· (dd) καὶ πρῶτος μὲν Λιβέριος ὁ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος παραιτησάμενος ἐκείνῃ τῇ πίστει συνθέσθαι, ἐξόριστος γίνεται, τῶν περὶ Οὐρσάκιον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καταστησάντων Φίληκα· ὃς Διάκονος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας, (ee) καὶ τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ προστεθεὶς, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν προεβλήθη· εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες, ὅτι οὐ προσέθετο μὲν τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ, βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ κεχειροτόνητο·
B πάντα μὲν οὖν τότε τὰ κατὰ τὴν δύσιν καινοτομούμενα ταραχὴν εἶχε, τῶν μὲν, ἐξωθουμένων καὶ ἀποστελλομένων εἰς ἐξορίαν· τῶν δὲ, εἰς τόπον τῶν αὐτῶν ἀντικαθισταμένων· καὶ ταῦτα ἐγίνετο (ff) βίᾳ καὶ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων, ἅπερ καὶ εἰς τὰ ἑῷα μέρη ἀπέσταλτο· ὁ Λιβέριος μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον τῆς ἐξορίας ἀνακληθεὶς, τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπέλαβε, τοῦ ἐν Ῥώμῃ λαοῦ στασιάσαντος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβαλλόντος τὸν Φίληκα· ὅτε Βασιλεὺς καὶ παρὰ γνώμην τούτοις ἐγένετο σύμψηφος· οἱ δὲ περὶ Οὐρσάκιον τῆς Ἰταλίας ἀναχωρήσαντες,
C καὶ ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ διαβαίνοντες μέρη, πόλιν τῆς Θρᾴκης, ὄνομα Νίκην, καταλαμβάνουσι· μικρὸν δὲ ἐπιμείναντες ἐν αὐτῇ χρόνον, (gg) ἕτερον ποιοῦνται ἐν αὐτῇ συνέδριον· καὶ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμίνῳ τῆς πίστεως ἔκδοσιν εἰς ἑλλάδα γλῶσσαν ἑρμηνεύσαντες, καθ' ὃν ἀνωτέρω γέγραπται τρόπον, εἶτα δημοσιεύσαντες ἐβεβαίωσαν, ἐπιφημίσαντες ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ὑπηγορεῦσθαι τὴν πίστιν (hh) τῇ ἐν Νίκῃ, τῷ παρομοίῳ τοῦ ὀνόματος συναρπάζειν τοὺς ἁπλουστέρους
D βουλόμενοι· τὴν ἐν Νικαίᾳ γὰρ τῆς Βιθυνίας πίστιν εἶναι ἐνόμιζον· ἀλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ὤνησε τὸ σόφισμα· μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἐξηλέγχθη· διετέλουν γὰρ γελώμενοι· περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰ ἑσπέρια γενομένων μέρη, τοσαῦτα εἰρήσθω· μετιτέον δὲ ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατὰ τὴν ἀνατολὴν γεγενημένων· ἀρκτέον δὲ ἐντεῦθεν.

(dd) καὶ πρῶτος μὲν λιβέριος. Fallitur hic Socrates. Non enim poſt Ariminenſem Synodum Liberius in exilium miſſus eſt, & Felix Diaconus in ejus locum ſubrogatus; ſed diu antea, anno Chriſti 356.

(ee) καὶ τῇ ἀρειανῇ δόξῃ ἅμα ∴. In Regio codice, quo uſus eſt Robertus Stephanus, poſt vocem καὶ, tria puncta
E ſuperne notata ſunt, quæ aliquid hic deeſſe ſignificant. Nos ex duobus optimis codicibus Florentino, ac Sfortiano, inſignem lacunam hujus loci ſupplevimus. Porro Felicem Diaconum, qui in Liberii locum ab Acacio ſubrogatus eſt, nunquam Arianum fuiſſe contendit Baronius, ſed Arianorum duntaxat communione pollutum. Idem affirmat Theodoritus in libro 2. Hiſtoriæ.

(ff) βίᾳ καὶ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων. Scribendum puto βίᾳ καὶ ἐκ τῶν βασ. προσταγμάτων.

(gg) ἕτερον ποιοῦνται ἐν αὐτῇ συνέδριον. Legati Ariminenſis Synodi, qui ad Conſtantium miſſi fuerant, cum corrupti fuiſſent ab Urſacio, & Valente, Concilium celebrarunt in oppido Thraciæ Nicæ 6. Idus Octobris, Euſebio, & Hypatio Coſſ. In quo Concilio primum quidem excommunicationis ſententiam, quam Ariminenſis Epiſcopi tulerant adverſus Valentem, & Urſacium, ac reliquos, reſciderunt; eoſque Catholicos eſſe, ac ſemper fuiſſe, pronuntiarunt. Deinde formulam fidei hæreticam promulgaverunt. Exſtat pars actorum in fragmentis Hilarii ſub finem, ubi & nomina quatuordecim legatorum recenſentur.

(hh) τῇ ἐν νίκῃ. Lego τὴν ἐν νίκῃ. Et paulo poſt, ubi ſcribitur διετέλουν γὰρ γελώμενοι, lego διετέλουν τε γελώμενοι, quomodo legit etiam Epiphanius, & Chriſtophorſonus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Περὶ Μακεδονίου ὠμότητος, καὶ περὶ τῶν δι᾽ αὐτοῦ γεγονότων ταραχῶν.

ΟΙ τοῦ Ἀρειανοῦ μέρους Ἐπίσκοποι, μεῖζον ἐκ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων προσελάμβανον θράσος· καὶ ὅπως τὴν μὲν Σύνοδον παρεσκευάζοντο συγκροτεῖν, μικρὸν ὕστερον λέξω· τὰ δὲ πρὸ τῆς Συνόδου ὑπ᾽ αὐτῶν γενόμενα, πρότερον ἐπιδράμωμεν· Ἀκάκιος μὲν γὰρ καὶ Πατρόφιλος, Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστησαν· Μακεδόνιος δὲ τὰς (a) γειτνιαζούσας ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ὑπουργοὺς τοῦ οἰκείου σκοποῦ κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν προβαλλόμενος· καὶ τῆς μὲν Κυζίκου, Ἐλεύσιον Ἐπίσκοπον ἀναδεικνύς· τῆς δὲ Νικομηδείας, Μαραθώνιον· ὡς πρότερον μὲν Διάκονος ἦν, ὑπὸ Μακεδονίῳ ταττόμενος· σπουδαῖος δὲ περὶ τὸ συστήσασθαι ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν μοναστήρια· ὅπως δὲ Μακεδόνιος τὰς περὶ Κωνσταντίνου πόλιν ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ἤδη λεκτέον· οὗτος γάρ, ὡς καὶ φθάσας εἶπον, δραξάμενος τῆς Ἐπισκοπῆς, μυρία κακὰ ποιεῖ τοῖς μὴ αἱρουμένοις τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· καὶ οὐ μόνον γε τοὺς τῆς Ἐκκλησίας διακρινομένους συνήλαυνεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανούς, εἰδὼς καὶ αὐτοὺς φρονοῦντας ὁμοούσιον· συνηλαύνοντο οὖν καὶ οὗτοι, τὰ ἀνέκλαστα πάσχοντες· καὶ φεύγει μὲν αὐτῶν ὁ Ἐπίσκοπος, Ἀγέλιος ὄνομα αὐτῷ· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισήμων ἐπ᾽ εὐλαβείᾳ συλληφθέντες ᾐκίζοντο, ἐπεὶ μὴ ἐβούλοντο μετέχειν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ· μετὰ δὲ τοὺς αἰκισμούς, βίᾳ τῶν μυστηρίων μετέχειν τοὺς ἄνδρας ἠνάγκαζον· ξύλῳ γὰρ διαιροῦντες τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, τὰ μυστήρια ἐνετίθεσαν· οἱ δὲ ὑπομένοντες τοῦτο, μείζονα τῶν ἄλλων τιμωριῶν κόλασιν ταύτην ἐνόμιζον· γυναῖκά τε καὶ παιδία συναρπάζοντες, μυεῖσθαι ἠνάγκαζον· εἰ δέ τις παραιτοῖτο, ἢ ἄλλος ἀντέλεγεν, εὐθὺς ἐπηκολούθουν πληγαί. καὶ μετὰ τὰς πληγὰς δεσμοί τε καὶ δεσμωτήρια, καὶ τὰ ἄλλα δεινά· ὧν ἑνὸς ἢ δυοῖν ἐπιμνησθείς, φανερὰν τὴν ἀπήνειαν καὶ ὠμότητα Μακεδονίου, καὶ τῶν τότε ἀκμασάντων ἀνθρώπων, τοῖς ἀκούουσι καταστήσω· γυναικῶν γὰρ τῶν μὴ ἀνεχομένων μεταχεῖν τῶν μυστηρίων, τοὺς μαστοὺς ἐν κιβωτῷ βαλόντες ἀπέπριον· ἄλλων τε γυναικῶν τὰ αὐτὰ μόρια, τοῦτο μὲν σιδήρῳ· (b) τοῦτο δὲ ὠοῖς εἰς ἄκρον πυρὶ θερμανθεῖσι, προσφέροντες ἔκαιον· ξένη τε καὶ παρὰ τὰς Ἑλλήνων τιμωρίας, αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν χριστιανίζειν λεγόντων ἐγίνετο· ταῦτα δὲ ἐγὼ παρὰ τοῦ μακροχρονιωτάτου Αὐξάνοντος ἤκουσα, οὗ κἀν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ μνήμην πεποίημαι· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν τῆς τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας· πεπον-

CAPUT XXXVIII.

De Macedonii sævitia, & tumultibus ab eo concitatis.

A Rianæ factionis Episcopi ex Imperialibus edictis majorem sumserunt audaciam. Quanam autem ratione Concilium cogere aggressi sint, paulo post dicturus sum. Prius tamen ea percurram, quæ ab illis ante synodum gesta sunt. Acacius quidem, & Patrophilus pulso Maximo Hierosolymorum Episcopo, Cyrillum in ejus locum substituerunt. Macedonius vero vicinas B Constantinopoli civitates, ac provincias subvertit, ministros sceleris sui, quod contra Ecclesias designaverat, ad sacerdotia promovens. Et Eleusium quidem Cyzici ordinavit Episcopum: Nicomediæ vero Marathonium, qui prius quidem diaconus fuerat sub ipso Macedonio; ceterum in constituendis virorum, ac mulierum monasteriis egregiam operam navaverat. Sed quonam modo vicinas Constantinopoli provincias, & urbes Macedonius everterit, jam dicendum est. Hic igitur cum Episcopatum ea ratione, quam supra retulimus, occupavisset, cunctos, qui idem cum ipso sentire nollent, innumeris malis affecit. Nec solum Catho- C licos persecutus est, verum etiam Novatianos, gnarus, eos quoque fidem, ac doctrinam consubstantialis amplecti. Hi ergo una cum illis vexati, intoleranda perpessi sunt mala. Et Episcopus quidem eorum nomine Agelius, fuga sibi consuluit. Multi vero pietate insignes, comprehensi, ac tormentis subditi sunt, eo quod communicare cum illo recusarent. Post cruciatus autem miseros homines secum communicare per vim adigebant. Ligno enim injecto ora hominum diducentes, sacramenta ipsis ingerebant. Illi vero, quibus ea vis adhibebatur, cruciatum hunc reliquis omnibus multo graviorem censebant. Mulieres porro, & parvulos abripientes, sacro baptismo ini- D tiari cogebant. Quod si quis detrectaret, aut contradiceret, statim verbera; post hæc vincula, & carceres, & alia atrocia subsequebantur. Ex quibus unum, aut alterum retulisse contentus, Macedonii, & eorum, qui tunc temporis prævalebant, sævitiam, & immanitatem auditoribus dijudicandam relinquam. Mulierum, quæ cum ipsis communicare renuissent, ubera in arca comprimentes abscindebant. Aliis mulieribus easdem corporis partes partim ferro, partim admotis ovis supra modum ferventibus combusserunt. Novum hoc tormenti genus, nec a Gentilibus adversus nostros unquam usurpatum, isti, qui se Christianos profite- E bantur, excogitarunt. Hæc ego ab Auxanonte audivi, viro admodum longævo, cujus etiam in superiore libro mentionem feci, qui Novatianorum quidem Ecclesiæ pres- byter

Cyrillus in Sedem Hierosol. evectus.

(a) γειτνιαζούσας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Hic locus in primis notandus est. Ex eo enim colligimus, Episcopum urbis Constantinopolitanæ ordinandi jus jamtum habuisse per Hellespontum, ac Bithyniam ante Concilium Constantinopolitanum. Idem etiam probatur ex gestis Eudoxii Episcopi Constantinopolitani, qui Eunomium Cyzicenis dedit Episcopum. Sane Episcopis Byzantii plurimum auctoritatis, ac potentiæ accessit, ex quo Imperator Constantinus eam urbem suo nomine appellavit, & seniori Romæ æqualem esse voluit. Eusebius quoque Nicomediensis Episcopus ad eam sedem translatus, non modicum ei incrementum attulit. Fuit enim omnium sui temporis Antistitum potentissimus. Porro hoc loco monendus est lector, scribendum videri τὰς γειτνιαζούσας τῇ Κωνσταντινουπόλει &c. quemadmodum legit Eiphanius Scholasticus. Nisi dicamus transposita hic esse vocabula, ut sæpe accidit in his libris: & locum ita construendum esse, Μακεδόνιος δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς γειτνιαζούσας ἐπαρχίας, &c.

(b) τοῦτο δὲ ὠοῖς. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: τοῦτο δὲ ὠὰ εἰς ἄκρον ἐν πυρὶ θερμανθέντα προσφέροντες συνεφαπτομένων δὲ ἔκαιον. Verum ego nihil mutandum censeo, tantum προσφέροντες malim scribere.

(c) ὃς

SÆC. IV. byter fuit. Ceterum se quoque innumera mala ab Arianis passum esse dicebat, antequam presbyteri dignitatem adeptus fuisset. Nam & cum Alexandro Paphlagone, qui una cum ipso monasticam vitam degebat, se in carcerem conjectum, multisque verberibus affectum fuisse. Ac se quidem tormenta sustinuisse dicebat; Alexandrum vero ex dolore verberum in carcere interiisse. Hujus sepulcrum nunc est ad dextrum latus navigantibus in Byzantium sinum, qui Ceras cognominatur, prope fluvios; ubi etiam est Novatianorum Ecclesia, Alexandri nomine insignita. Porro Ariani, cum alias multas Ecclesias in diversis civitatibus everterunt, jubente Macedonio; tum illam Novatianorum, quæ Constantinopoli sita est juxta Pelargum. Cur autem hujus Ecclesiæ specialiter mentionem fecerim, dicam hoc loco; sicut ab Auxanonte provectæ admodum ætatis viro didici. Edictum Imperatoris, & Macedonii violentia, Ecclesias Homousianorum disturbari præceperant. Edictum igitur, & violentia huic quoque Ecclesiæ ruinam minabatur: & instabant ii, quibus ejus rei executio mandata fuerat. Mihi vero mirari subit tum ardorem animi, ac studium Novatianorum, quod erga Ecclesiam suam declararunt: tum benevolentiam, quam erga illos ostenderunt ii, qui tum quidem ab Arianis Ecclesia fuerant ejecti, nunc vero pacate, & tranquille Ecclesias obtinent. Cum igitur, ut hæc etiam Ecclesia destrueretur, urgerent ii, quibus id muneris erat injunctum, ingens hominum turba eo confluxit, tum Novatianorum, tum aliorum, qui idem cum ipsis sentiebant. Cumque Ecclesiam suam diruissent, eam in alium locum transtulerunt. Hic autem locus situs est ex adverso Constantinopoleos; appellatur autem Sycæ, & tertia decima est urbis regio. Porro Ecclesiæ translatio brevi admodum tempore facta est, cum maxima hominum multitudo incredibili alacritate eam transportaret. Alius enim tegulas, lapides alius, alius materiam, alius aliud quid sumens, Sycas deferebat. Sed & mulieres, & tenera adhuc ætas manum operi admovebant; vota se solvere arbitrantes, & maximo ducentes lucro, quod Deus rerum sibi consecratarum fidos custodes ipsos esse voluisset. Hoc igitur modo Ecclesia Novatianorum ea tempestate Sycas translata est. Postea vero mortuo Constantio, Julianus Imperator locum Novatianis reddi jussit, & Ecclesiam reparare eis permisit. Rursus ergo populus eodem, quo prius modo reportatis materiis, Ecclesiam in pristino loco ædificavit. Cumque pulchriorem eam fecissent, Anastasiam ex re ipsa appellari voluerunt. Et hæc quidem Ecclesia postmodum, ut dixi, regnante Juliano excitata est. Tunc vero & Catholi-

Novatianorum Ecclesia Anastasia.

A πεπονθέναι δὲ ἔλεγε καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγα παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων κακά, οὔπω τηνικαῦτα τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίας λαχών· ἅμα δὲ Ἀλεξάνδρῳ Παφλαγόνι συνασκοῦντι αὐτῷ, εἴς τε εἱρκτὴν βεβλῆσθαι, καὶ πληγὰς ὑπομεῖναι πολλάς, καὶ ἐνεγκεῖν μὲν τὰς βασάνους αὐτὸς ἔλεγεν· Ἀλέξανδρον δὲ ὑπὸ τῶν πληγῶν ἐν τῇ εἱρκτῇ τελευτῆσαι, ὃς τέθαπται νῦν ἐν δεξιᾷ εἰσπλεύσαντι τὸν Βυζάντιον κόλπον, (c) ὃς καλεῖται Κέρας, πλησίον τῶν ποταμῶν· οὗ καὶ Ἐκκλησία ἐστὶ τῶν Ναυατιανῶν, Ἀλεξάνδρου ἐπώνυμος· καθῄρουν μὲν οὖν οἱ Ἀρειανίζοντες Μακεδονίου κελεύοντος, ἄλλας τε πολλὰς κατὰ πόλεις Ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ B Ναυατιανῶν τὴν πλησίον τοῦ Πελαργοῦ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει κειμένην· οὗ χάριν δὲ ταύτην ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, λέξων ἔρχομαι, (d) ὅσα παρὰ τοῦ γεραιτάτου Αὐξάνοντος ἤκουσα· ὁ Βασιλέως νόμος, καὶ ἡ Μακεδονίου βία, καθαιρεῖσθαι τῶν τὸ Ὁμοούσιον φρονούντων τὰς Ἐκκλησίας ἐκέλευον· εἷλκε δὴ τὸ θέσπισμα καὶ ἡ βία κατὰ τῆσδε τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἤπειγον οἱ προστεταγμένοι τοῦτο ποιεῖν· θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι, τόν τε Ναυατιανῶν λαὸν ὁπόσον εἶχον ζῆλον, καὶ σπουδὴν περὶ τὴν ἑαυτῶν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοὺς οἱ τότε μὲν τῆς Ἐκκλησίας C ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐκβληθέντες, νῦν δὲ ἐν εἰρήνῃ τὰς Ἐκκλησίας κατέχοντες· ὡς δὲ ἤπειγον καθαιρεῖσθαι καὶ τήνδε τὴν Ἐκκλησίαν οἷς τοῦτο προσετέτακτο, συνήγοντο πλεῖστος ὅμιλος ἀνθρώπων Ναυατιανῶν τε, καὶ τινες τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς· καὶ καθελόντες τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν, εἰς ἄλλον τόπον μετέθεσαν· ὁ δὲ τόπος οὗτος ἀντιπέραθεν μὲν κεῖται τῆς πόλεως· Συκαὶ δὲ ὀνομάζονται, καὶ ἐστὶ τρισκαιδέκατον τῆς Κωνσταντίνου πόλεως κλίμα· ταχεῖα δὲ ἐγένετο ἡ τῆς Ἐκκλησίας μετάθεσις, λαοῦ πολλοῦ σὺν προθυμίᾳ μεγίστῃ μεταφερόντων αὐτήν· ὁ μὲν γάρ τις ἔφερε κέραμον· ὁ δὲ λίθον· ἕτερος δὲ ξύλον· D καὶ ἄλλος ἄλλο λαμβάνων, ἐπὶ τὰς Συκὰς ἀπεκόμιζεν· συνεπελαμβάνοντο δὲ καὶ γυναῖκες, καὶ ἡ μικρὰ ἡλικία, εὐχὴν ἡγούμενοι πληροῦν, καὶ μέγα κέρδος λαμβάνειν, τῶν ἀφιερωθέντων τῷ Θεῷ φύλακες ἀκέραιοι γενέσθαι ἠξιωμένοι· οὕτως μὲν οὖν τότε ἡ τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησία εἰς τὰς Συκὰς μετενήνεκτο· χρόνῳ δὲ ὕστερον μετὰ τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου, ὁ Βασιλεὺς Ἰουλιανὸς τόν τε τόπον ἀποδοθῆναι ἐκέλευσε, καὶ ἀνοικοδομεῖν ἐπέτρεψεν· αὖθίς τε ὁ λαὸς τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀντιμετενεγκόντες τὰς ὕλας, τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς ᾠκοδόμησαν τόπον· καὶ βελτιώσαντες, Ἀναστασίαν καλεῖσθαι E φερωνύμως ἠξίωσαν· ἡ μὲν οὖν Ἐκκλησία ὕστερον, ὡς ἔφην, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀνέστη· τότε δὲ ἄμφω, οἵ τε

(c) ὃς καλεῖται κέρας. Idem dicit Polybius in libro 4. Historiarum, & Strabo in lib. 6. Ceras scilicet sinum esse vicinum Byzantio, sic dictum a Cervini cornu similitudine. Plinius tamen promontorium ita vocat situm in eo sinu. Cui consentit Ammianus Marcellinus in lib. 22. Qui locus, quia vulgo corruptissime legitur, nec in editione nostra adhuc emendatus est, hic, prout legi debet, a me apponetur: *Et promontorium Ceras, prælucentem navibus vehens constructam celsius turrim: quapropter Ceratas appellatur ventus inde suetus oriri prægelidus*. Sic eum locum correxi, secutus scriptæ lectionis vestigia: nam vulgata lectio, cujus auctor fuit Petrus Castellus, sensu omni caret. Mos fuit veterum ventos nominare a locis, ex quibus spirant. Sic Argestem Athenienses vocarunt Scironitem, eo quod ex Scironis Promontorio flaret, ut tradit Strabo. Ita igitur Ceratas ventus dictus est a Byzantinis, quod ex Promontorio Cerate flaret.

(d) ὅσα παρὰ τοῦ γεραιτάτου Αὐξάνοντος. In codice Leonis Allatii scriptum est, ὡς παρὰ τοῦ γερ. Αὐξώνος. Epiphanius quoque Scholasticus Auxonium senem vocat. Sed in huius capitis exordio, & in 1. libro vocatur Auxano. Ab hoc autem Auxanone, quæcunque de Novatianis passim in Historia sua narrat Socrates, narrat autem quamplurima, accepisse mihi videtur.

(e) ἐν

οὔτε τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ Ναυατιανοὶ, ὁμοίως A ἠλαύνοντο· διὸ καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐβδελύττοντο (e) ἐν τοῖς ἀκτηρίοις ἔχεσθαι τόποις, ἐν οἷς οἱ Ἀρειανοὶ συνήγοντο· εἰς δὲ τὰς ἄλλας τρεῖς, τοσαύτας γὰρ ἐντὸς τῆς πόλεως ἔχουσιν οἱ τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας, συνερχόμενοι ἀλλήλοις συνηύχοντο· μικροῦ τε ἐδέησεν ἑνωθῆναι αὐτοὺς, εἰ μὴ Ναυατιανοὶ φυλάττοντες ἀρχαῖον παράγγελμα, παρῃτήσαντο· ὅμως δὲ τὴν ἄλλην εὔνοιαν εἰς ἀλλήλους προθυμότερον ἐφύλαττον, ὑπεραποθνήσκειν ἀλλήλων αἱρούμενοι· συνηλαύνοντο οὖν ἐν τῇ αὐτῇ Κωνσταντίνου πόλει, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις· αὐτίκα γοῦν ἐν Κυζίκῳ Ἐλεύσιος ὁ τῆς B δὲ Ἐπίσκοπος, ὁμοίως ἅμα Μακεδονίῳ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐποίει, πανταχόθεν ἐλαύνων καὶ διαστρέφων αὐτούς· τήν τε ἐν Κυζίκῳ τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίαν καθεῖλεν εἰς ἔδαφος· Μακεδόνιος δὲ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν οἷς ἔδρασεν ἐπιτίθησι· πυθόμενος γὰρ κατὰ τὸ Παφλαγόνων ἔθνος πλείστους εἶναι τῆς Ναυατιανῆς θρησκείας, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ Μαντίνιον, συνιδών τε ὡς οὐχ οἷόν τε τοσοῦτον πλῆθος δι' Ἐκκλησιαστικῶν ἀνθρώπων ἐλαύνεσθαι, τέσσαρας ἀριθμοὺς στρατιωτῶν γνώμῃ τοῦ Βασιλέως ἐπὶ τὴν Παφλαγονίαν πεμφθῆναι πεποίηκεν, ὅπως C φόβῳ τῶν ὁπλιτῶν, τὴν Ἀρειανὴν δόξαν προσδέξωνται· οἱ δὲ οἰκοῦντες τὸ Μαντίνιον, ζήλῳ τῆς θρησκείας, ἀπονοίᾳ κατὰ τῶν στρατιωτῶν ἐχρήσαντο· γενόμενοί τε ἅμα πολλοὶ, δρέπανά τε μακρὰ καὶ ἀξίνας λαβόντες, καὶ παντὶ τῷ παρατυχόντι ὅπλῳ χρώμενοι, ἀπήντων τοῖς στρατιώταις· καὶ γενομένης συμβολῆς, πολλοὶ μὲν τῶν Παφλαγόνων ἀπέθανον· τῶν δὲ στρατιωτῶν, πλὴν ὀλίγων, οἱ πάντες· ταῦτα ἐγὼ παρὰ ἀγροίκου Παφλαγόνος ἔμαθον, ὃς ἔλεγε παρεῖναι τῇ μάχῃ· λέγουσι δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι Παφλαγόνων πολλοί· τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ Μακεδονίου ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατορθώματα, φόνοι καὶ D μάχαι καὶ ἀνδραποδισμοὶ, καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι· αὕτη μέντοι ἡ πρᾶξις, οὐ μόνον παρὰ τῶν ἠδικημένων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων πρὸς αὐτὸν ἐχόντων, δίκαιον κατ' αὐτοῦ μῖσος εἰργάσατο· προσέκρουσέ τε καὶ αὐτῷ τῷ Βασιλεῖ διά τε τοῦτο, καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν τοιάνδε· ὁ οἶκος ἔνθα ἡ λάρναξ ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἀπέκειτο, πτῶσιν ἠπείλει· (f) ἦσαν οὖν διὰ τοῦτο οἵ τε εἰσπορευόμενοι καὶ οἱ προσεδρεύοντες καὶ εὐχόμενοι ἐν φόβῳ πολλῷ· ὁ οὖν Μακεδόνιος ἐβουλεύσατο μεταφέρειν τὰ τοῦ Βασιλέως ὀστᾶ, (g) ὅπως ἂν μὴ συληθῇ ἡ θήκη ὑπὸ τοῦ πτώματος· τοῦτο γνόν- E

A tholici, & Novatiani, simul utrique expulsi sunt. Quamobrem Catholici in iis quidem Ecclesiis, in quibus Ariani conveniebant, orationem facere abominabantur. In aliis autem tribus Ecclesiis, tot enim Ecclesias in urbe regia habent Novatiani, convenientes Catholici, una cum illis orationem celebrabant. Parumque abfuit, quin penitus unirentur, nisi Novatiani vetus servantes mandatum, id facere detrectassent. Verum in reliquis rebus tanta se mutuo prosequebantur benevolentia, ut pro se invicem mortem oppetere parati essent. Utrique ergo simul exagitati sunt, non solum Constantinopoli, verum in aliis etiam provin- B ciis, ac civitatibus. Etenim apud Cyzicum quidem Eleusius, loci illius Episcopus, eadem, quæ Macedonius, adversus Christianos perpetrare cœpit, undique eos fugans, atque exagitans. Quin & Ecclesiam Novatianorum in urbe Cyzico funditus evertit. Macedonius vero sceleribus suis culmen imposuit hujusmodi. Nam cum audiisset, in Provincia Paphlagonia, & præcipue apud Mantinium, quamplurimos esse addictos sectæ Novatianorum; simulque intelligeret, fieri non posse, ut tanta hominum multitudo per Ecclesiasticos viros pelleretur, quatuor numeros militum Imperatoris præcepto in Paphlagoniam mitti curavit, quo illi ar- C matorum metu perculsi Arianum dogma susciperent. Sed qui Mantinium incolebant, ingenti ardore ad sectæ suæ defensionem incitati, desperatione tanquam telo usi sunt adversus milites. Multique in unum agmen collecti, longis falcibus arreptis, ac securibus, & quidquid ad manum erat, militibus occurrerunt. Commisso igitur prælio, ex Paphlagonibus quidem multi occubuerunt; milites vero, paucis exceptis, cæsi sunt universi. Hæc ego ex rustico quodam Paphlagone accepi, qui se prælio interfuisse dicebat. Sed & alii multi Paphlagones idem affirmant. Hujusmodi sunt Macedonii præclara facinora, quæ pro Christianorum reli- D gione gessit: cædes videlicet, pugnæ, captivitates, & bella civilia. Porro hoc facinus Macedonii, non solum apud eos, quos injuria affecerat, verum etiam apud suos justum contra ipsum odium excitavit. Ipsum quoque Imperatorem offendit Macedonius, tum ob hanc, quam dixi, tum ob aliam hujusmodi causam. Ædes, in qua erat arca, quæ Imperatoris Constantini reliquias continebat, ruinam minari videbatur. Atque idcirco tum ii, qui in ædem introibant, tum qui illic manebant, & precabantur, maximo in metu erant constituti. Macedonius igitur Imperatoris reliquias transferre statuit, ne arca ruina violaretur. Quod cum po-

SÆC. IV.

Novatiani vexati.

Reliquiæ Constantini Magni translatæ.

(e) ἐν τοῖς ἀκτηρίοις ἔχεσθαι τόποις. Omnino scribendum est ἀπέχεσθαι. Quod miror a Christophorsono animadversum non fuisse. Porro incredibile mihi videtur, quod hic narrat Socrates, Catholicos scilicet orasse in Ecclesiis Novatianorum. Imposuit, ut opinor, Socrati nostro senex ille Auxano, qui id, quod a quibusdam fortasse Christianis parum cautis factum fuerat, universis Catholicis affinxit. Nihil quippe magis contrarium est Ecclesiasticæ disciplinæ, quam communicare cum hæreticis, sive in sacramentis, sive in precatione. Falluntur autem meo judicio, qui ex hac narratione colligunt, Socratem Novatianum fuisse. Immo vero ex hoc loco manifeste convincitur, eum fuisse Catholicum. Nam Catholicos semel, atque iterum hic appellat τοὺς τῆς Ἐκκλησίας, eosque Novatianis opponit. Novatianos igitur extra Ecclesiam fuisse existimavit.

(f) ἦσαν οὖν διὰ οἱ προσεδρεύοντες. Hujus loci emendatio debetur codici Allatiano. Nam in nostris codicibus Florentino, ac Sfortiano hic locus una duntaxat voce auctior erat, hoc modo: ἦσαν οὖν διὰ τοῦτο οἱ, &c. Sed lacunam integram supplet codex Allatii, cui consentit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum: *Ideoque custodes ejus, & qui ad orationem intrabant, erant positi sub timore.* Custodes interpretatur Epiphanius, qui a Socrate dicuntur προσεδρεύοντες. Quam interpretationem non probo. Magis placet τοὺς προσεδρεύοντας interpretari eos, qui morantur diutius in Ecclesia, & orationis causa illic sedent. Si quis tamen æditυος interpretari malit, non magnopere repugnabo.

(g) ὅπως ἂν μὴ συλληφθῇ. Epiphanius vertit: *Ne arcam ruinæ casus comprimeret.* Sed in codice Sfortiano scriptum inveni συληθῇ, quod magis probo.

(h) ἐγί-

SÆC. IV. populus fieri cognoviſſet, impedire conatus eſt; nefas eſſe dicens, Imperatoris oſſa transferri: perinde enim eſſe, ac ſi effoderentur. Statimque populus duas in partes diviſus eſt: hi nullam noxam ex translatione inferri cadaveri affirmabant: illi contra, impium id eſſe contendebant. Convenerant illuc etiam Homouſiani, palam obſiſtentes, ne id fieret. At Macedonius parvi pendens eos, qui reluctabantur, Imperatoris cadaver in Eccleſiam, in qua conditum eſt corpus Acacii martyris, transfert. Quo facto, populi duas in partes diviſi ingens multitudo ad Eccleſiam illam concurrit. Et cum adverſus ſe invicem ambæ partes ſtetiſſent, protinus ventum eſt ad manus; tantaque hominum cædes facta eſt, ut Eccleſiæ illius atrium ſanguine compleretur. Puteus quoque, qui erat in atrio, cruore redundaret, & ſanguis in conjunctam porticum efflueret uſque ad ipſam plateam. Imperator vero de hac calamitate certior factus, adverſus Macedonium excanduit, tum propter eos, qui occubuerant, tum eo quod Macedonius citra ipſius conſenſum, cadaver patris ſui loco movere auſus fuiſſet. Relicto igitur in Occidentis partibus Cæſare Juliano, qui regionum illarum curam gereret, ipſe in Orientem proficiſcitur. Sed quomodo Macedonius brevi poſtea depoſitus ſit, pro tantis ſceleribus tam exiguas luens pœnas; paulo poſt commemorabo.

Inde ſeditio.

A γνόντες οἱ λαοὶ, διακωλύειν ἐπεχείρουν, φάσκοντες μὴ δεῖν τοῦ Βασιλέως τὰ ὀστᾶ μεταφέρεσθαι· ἴσον γὰρ εἶναι τὸ ἀνορύττεσθαι· διῃροῦντό τε εὐθὺς οἱ λαοὶ εἰς δύο τμήματα· καὶ οἱ μὲν, μηδὲν βλάπτεσθαι τὸ μεταφέρεσθαι τὸν νεκρὸν ἔφασκον· οἱ δὲ, ἀνόσιον ἔλεγον τὸ γιγνόμενον· συνήρχοντο καὶ οἱ τοῦ Ὁμοουσίου φρονήματος, τῷ γιγνομένῳ ἀντέχοντες· ὁ δὲ Μακεδόνιος μικρὰ τῶν αὐτῷ ἀντιλεγόντων φροντίσας, μεταφέρει τὸ σῶμα τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος Ἀκακίου ἀπόκειται· τούτου γενομένου, συνδρομὴ τῶν διχονοούντων τοῦ πλήθους εἰς ἐκείνην τὴν Ἐκκλησίαν σύντονος γίνεται· ἀντίστατό τε ἀλλήλοις τὰ B μέρη· καὶ μὴ μελλήσαντες χερσὶν ἠμύναντο, καὶ γίνεται φόνος ἀνθρώπων πολλῶν, ὥστε τὴν αὐλὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης αἵματος πλήρη γενέσθαι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, (h) ἐκρεῖν δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐχομένην στοὰν, ἄχρι τῆς πλατείας αὐτῆς· τοῦτο τὸ ἀτύχημα πυθόμενος ὁ Βασιλεὺς, ὀργίζεται κατὰ τοῦ Μακεδονίου, καὶ διὰ τοὺς ἀπολωλότας, καὶ ὅτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ σῶμα παρακινῆσαι παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐτόλμησε· καταλιπὼν οὖν τῶν ἑσπερίων μερῶν φροντίζειν τὸν Καίσαρα Ἰουλιανὸν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο· ὅπως μὲν οὖν Μακεδόνιος μικρὸν ὕστερον καθῃρέθη, βραχεῖαν ἀντὶ τηλικούτων κακῶν ταύτην C δεδωκὼς δίκην, ὀλίγον ὕστερον λέξω.

(h) ἐγίνετο δὲ τοῦτο. Hunc locum reſtitui, ac ſupplevi ex optimo codice Leonis Allatii. Noſtri enim codices nihil mutant. Sed cum vulgatam lectionem prorſus inſulſam viderem, non dubitavi in textum admittere ſcripturam codicis Allatiani, quæ ſic habet: καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν δὲ τοῦτο καὶ, &c. Tantam ait Socrates fuiſſe hominum cædem, ut atrium Eccleſiæ Sancti Acacii humano ſanguine compleretur, & puteus, qui erat in atrio, cruore redundaret; utque ſanguis e puteo in vicinam porticum, indeque in plateam efflueret.

CAPUT XXXIX.

De Concilio apud Seleuciam Iſauriæ urbem coacto.

IN præſentiarum vero dicam de altera Synodo, quam æmulam Ariminenſis Concilii in Orientis partibus fieri Imperator edicto ſuo præceperat. Initio quidem placuerat, ut apud Nicomediam Bithyniæ Epiſcopi congregarentur. Verum quominus eo loci convenirent, impedimento fuit ingens terræ motus, quo Nicomedienſium civitas corruit. Id contigit Daciano, & Cereale Conſulibus, quinto calendas Septembris. Deliberarunt igitur de transferenda Synodo in vicinam urbem Nicæenſium. Sed cum hoc conſilium ipſis diſplicuiſſet, viſum eſt potius, ut apud Tarſum Ciliciæ convenirent. Cum vero neque iſtud placuiſſet, in urbe Iſauriæ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ΄.

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδου.

ΠΕρὶ δὲ τῆς ἑτέρας Συνόδου, ἣν ἀντίμιμον τῆς ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδου κατὰ τὴν ἀνατολὴν γενέσθαι D τὸ Βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα, νῦν διηγήσομαι· ἐδέδοκτο πρότερον, ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας τοὺς Ἐπισκόπους συνάγεσθαι· ἐνέκοψε δὲ αὐτῶν τὴν ἐκεῖσε συνέλευσιν, σεισμὸς ἐπιγενόμενος μέγιστος, ἀφ' οὗ συνέβη τὴν Νικομηδέων πόλιν πεσεῖν· τοῦτο δὲ γέγονεν ὑπατευόντων (a) Τατιανοῦ καὶ Κερεαλίου, περὶ τὴν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ Αὐγούστου μηνός· ἐβουλεύοντο οὖν μεταθεῖναι τὴν Σύνοδον εἰς τὴν γειτνιάζουσαν αὐτῇ Νίκαιαν· καὶ τοῦτο μὲν αὖθις μετέδοξεν· εἰς Ταρσὸν δὲ τῆς Κιλικίας ἐδόκει συνέρχεσθαι· οὔτε δὲ τούτου ἀρέσαντος, εἰς Σελεύκειαν τῆς Ἰσαυρίας

(a) Τατιανοῦ καὶ Κερεαλίου. Scribendum eſt Δατιανοῦ. Sic enim vocatur in Faſtis Conſularibus, & apud Ammianum Marcellinum. Fuit hic inter præcipuos amicos Libanii, ad quem plurimas epiſtolas ſcripſit Libanius, quæ leguntur in libro 4. ejus epiſtolarum. In epiſt. 71. ejuſdem libri, Libanius Conſulatum ejus commemorat, & Imperatorum, alterius quidem diſcipulum, alterius vero magiſtrum fuiſſe dicit: τὸ δὲ τῆς λαμπρόν τε καὶ κρεῖττον ἢ σβεσθῆναι· ὅ τε γὰρ ὕπατος, αἵ τε ἐκ Βασιλέων τιμαὶ, καὶ τὸ Βασιλέων, τοῦ μὲν μαθητὴν, τοῦ δὲ γενέσθαι διδάσκαλον· ἔτι δὲ οἰκιῶν κάλλη, καὶ λουτρῶν πλῆθός τε καὶ μέγεθος καὶ χάρις, πάντα ταῦτα τοὔνομα καθέξει, κἂν τὸ σῶμα ἀπέλθῃ. Id eſt: *Tua vero illuſtria ſunt, & præſtantiora, quam ut extingui poſſint. Nam & Conſulatus, & honores ab Imperatoribus præbiti, & Imperatorum alterius quidem fuiſſe diſcipulum, alterius vero magiſtrum: adhæc pulchritudo ædium, & lavacrorum tum multitudo, tum amplitudo, ac venuſtas; hæc, inquam, omnia nomen tum perpetuo retinebunt, etiamſi* E *corpus receſſerit*. In epiſtola autem centeſima quadrageſima ſexta ejuſdem libri hoc Datiani exſtat Elogium: τὸ γὰρ ὑπ' ἀνδρὸς τοσαύτας μὲν βασιλείας ὠρθωκότος, πλείστοις δὲ εὖ πεποιηκότος, πλήξαντος δὲ οὐδένα. φρενῶν δὲ ἐπὶ πλεῖστον ἥκοντος, δόξης δὲ γῆν καὶ θάλατταν ἐμπεπληκότος τῆς ἑαυτοῦ, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἀκηκοέναι, μεῖζον ἀνδρί γε νοῦν ἔχοντι τῶν τε ὄντων ἁπάντων τῶν τε ἐσομένων χρημάτων. Id eſt: *Tot enim, ac talia audire a viro, qui tot Regna erexit, & quamplurimos quidem homines beneficiis auxit, neminem vero unquam læſit, qui prudentia quidem antecellit; gloria vero nominis ſui terras, ac maria implevit, homini cordato majus eſt præſentibus cunctis opibus, ac futuris*. Et in fine ejuſdem Epiſtolæ eundem Datianum Conſtantinopoli quidem domicilium habuiſſe ſignificat: in urbe tamen Antiochena, & in ſuburbanis domos habuiſſe, ac prætoria, fontibus, & lavacris ornata; ad quæ viſenda illum invitat.

(b) τοῦτο

ρείας, τὴν ἐπικαλουμένην Τραχεῖαν συνεληλύθασι. (b) τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ πεποιήκασιν, ὑπατευόντων Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου· ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν ἑξήκοντα· συμπαρῆν δὲ αὐτοῖς εἷς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐκφανῶν, ὄνομα (c) Λεωνᾶς, ἐφ' οὗ προθεῖναι τὸ περὶ τῆς πίστεως ζήτημα, τὸ Βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα· προστέτακτο παρεῖναι καὶ Λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος, ὑπουργήσων εἰ δεήσοι τοῖς Ἐπισκόποις· ἐπὶ τούτου δὴ συνελθόντες τῇ ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· ἐπὶ δημοσίων ὑπομνημάτων διελέγοντο· παρῆσαν γὰρ δὴ καὶ ὀξυγράφοι, τὰ παρ' ἑκάστου λεγόμενα σημειούμενοι· ὧν τὰ μὲν καθ' ἕκαστον ἐν τῇ συναγωγῇ Σαβίνου ζητήτωσαν οἱ φιλομαθεῖς, διὰ μακροτέρων ἐγκείμενα· ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαιώδη μόνον ἐπιτρέχοντες ἐκθησόμεθα· (d) ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ συνελθόντων, ὁ Λεωνᾶς τὰ ἑκάστῳ δοκοῦντα προθεῖναι ἐκέλευσεν· οἱ δὲ παρόντες οὐ πρότερον ἔφασάν τινα κινῆσαι ζήτησιν, πρὶν ἂν οἱ ἀπολειφθέντες συνέλθωσι· καὶ γὰρ ἦσαν ἀπολειφθέντες Ἐπίσκοποι, Μακεδόνιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Βασίλειος Ἀγκύρας, καὶ ἄλλοι τινές, κατηγορίας ὑφορώμενοι· Μακεδόνιος μὲν οὖν νοσεῖν εἰπὼν ἀπολέλειπτο· Πατρόφιλος δὲ ὀφθαλμιᾶν ἔλεγε· καὶ διὰ τοῦτο ἐν προαστείῳ τῆς Σελευκείας, ἀνάγκην ἔχοιεν διάγειν· καὶ τῶν ἄλλων δὲ ἕκαστος πρόφασίν τινα τῆς ἀπολείψεως προεβάλλοντο· ἐπεὶ δὲ ὁ Λεωνᾶς καὶ τούτων μὴ παρόντων δεῖν προστιθέναι τὰ τῆς ζητήσεως ἔλεγεν, οἱ παρόντες αὖθις ἐπῆγον, ὡς οὐδ' ἥν τινα κινήσωσι ζήτησιν, εἰ μὴ πρότερον τῶν κατηγορουμένων οἱ βίοι ἐξετασθῶσι· κατηγόρηντο γὰρ ἤδη πρότερον Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Εὐστάθιος Σεβαστίας τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ, καὶ ἄλλοι τινές· ἐκ τούτου φιλονεικία εἰς τοὺς παρόντας ἐνέπεσεν· οἱ μὲν γὰρ τοὺς βίους τῶν κατηγορουμένων πρότερον ἐρευνᾶσθαι ἔλεγον· οἱ δὲ πρὸ τῆς πίστεως μὴ προτιθέναι ζήτημα· ἐκίνει δὲ τὴν φιλονεικίαν ἡ διάφορος τοῦ Βασιλέως γνώμη· γράμματα γὰρ αὐτοῦ προσεφέρετο, νῦν μὲν πρότερον τοῦτο ζητεῖσθαι κελεύοντα, νῦν δὲ τὸ ἕτερον· περὶ τοῦτο οὖν τῆς φιλονεικίας γινομένης, σχίσμα εἰς τοὺς παρόντας ἐχώρησε· καὶ αὕτη γέγονε προφάσεως ἀρχή, τοῦ καὶ τὴν ἐν Σελευκείᾳ εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι Σύνοδον· ἡγοῦντο δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς μέρους Ἀκάκιος ὁ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, Γεώργιος Ἀλεξανδρείας, Οὐράνιος Τύρου, Εὐδόξιος Ἀντιοχείας· οἷς τριάκοντα δύο μόνον συνῄνουν ἄλλοι· τοῦ δὲ ἑτέρου Γεώργιος Λαοδικαίας τῆς ἐν Συρίᾳ, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, Ἐλεύσιος Κυζίκου, οἷς ἠκολούθουν οἱ πλείονες· ὡς οὖν ἐπεκράτει τὸ πρότερον ζητεῖσθαι περὶ τῆς πίστεως, οἱ μὲν τοῦ μέρους Ἀκακίου, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν φανερῶς ἠθέτησαν, ἄλλην δὲ πίστιν ὑπαγορεύειν

A riæ Seleucia, quæ Afpera cognominatur, Concilium celebrarunt. Hoc autem factum eft eodem anno, quo Ariminenfe Concilium, Confulatu Eufebii, & Hypatii. Convenerunt illuc Epifcopi numero centum & quinquaginta. Aderat una cum illis Leonas quidam vir in palatio Imperatoris confpicuus; fub cujus præfentia quæftionem de fide proponi, Imperator edicto fuo jufferat. Sed & Lauricius dux militum per Ifauriam adeffe juffus fuerat; ut Epifcopis, fi quid vellent, præfto effet. His igitur præfentibus congregati Epifcopi die quinta Kalendas Octobres, fub geftorum confectione difputare cœperunt. Aderant enim etiam Notarii, qui fingulorum dicta notis exciperent. B Ac fingula quidem, quæ tum gefta funt, in collectaneis Sabini ftudiofi lectores perquirant, ubi hæc fufius expofita leguntur. Nos enim fumma duntaxat rerum capita ftrictim percurremus. Prima die cum conveniffent, juffit Leonas, ut unufquifque proponeret, quod vellet. Sed qui aderant, nullam movendam effe quæftionem dixere, priufquam advenifsent ii, qui defiderabantur. Quippe defiderabantur Macedonius Conftantinopoleos, Bafilius Ancyræ, & alii quidam Epifcopi, veriti, ne ob crimina accufarentur. Et Macedonius quidem laborare fe morbo dicens aberat. Patrophilus vero oculorum dolorem prætexebat: eamque ob cau- C fam in fuburbano Seleuciæ fibi neceffario manendum effe. Alii denique aliam abfentiæ fuæ caufam afferebant: fed quoniam Leonas iftis etiam abfentibus proponendam effe nihilominus quæftionem dicebat, fubjecerunt iterum, qui aderant, fe nullam omnino quæftionem moturos effe, nifi prius habita effet quæftio de vita, ac moribus eorum, qui accufabantur. Accufati enim jam antea fuerant Cyrillus Hierofolymorum Epifcopus, Euftathius Sebaftiæ in Armenia, & alii quidam. Qua ex re gravis inter eos, qui aderant, contentio exorta eft. Nam hi quidem vitam eorum, qui in crimen vocati fuerant, prius difcutiendam effe dicebant: illi D contra nihil prius effe quærendum cenfebant, quam de fide. Contentionem porro excitavit varia Imperatoris fententia. Proferebantur enim ejus literæ, quibus nunc de hoc capite prius quærendum effe ajebat, nunc de ifto. Cum igitur hac de re inter fe contenderent, factum eft diffidium Epifcoporum. Atque hæc fuit origo, & caufa, cur Seleucienfis quoque Synodus duas in partes dirimeretur. Et alterius quidem partis duces erant Acacius Cæfareæ Palæftinæ Epifcopus, Georgius Alexandriæ, Uranius Tyri, & Eudoxius Antiochiæ: quibus triginta duntaxat alii confentiebant. Alterius vero partis principes erant Georgius Laodi- E ceæ in Syria Epifcopus, Sophronius Pompeiopolis in Paphlagonia, Eleufius Cyzici; quos major pars fequebatur. Porro cum prævaluiffet fententia, ut de fide prius quæreretur, ii, qui a partibus Acacii ftabant, Nicænam fidem penitus abrogarunt; aliam vero

Diffidium Epifcoporum.

(b) τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ. Hoc loco non levis occurrit difficultas, nam ruina quidem urbis Nicomediæ contigit Datiano, & Cereale Confulibus, anno Chrifti 358. menfe Augufto. Concilium autem Seleuciæ celebratum eft fequenti anno, Eufebio, & Hypatio Confulibus, menfe Septembri. Non igitur uno eodemque anno hæc acciderunt. Quare fcribendum videtur, τῷ ἐχομένῳ ἐνιαυτῷ. Aut fi vulgatam lectionem retinere quis voluerit, intelligere oportebit, Concilium Epifcoporum apud Seleuciam eodem anno celebratum effe, quo Ariminenfe Concilium.

(c) Λεωνᾶς. Leonas hic Quæftor fuit facri Palatii: Lauricius vero Comes Ifauriæ, ut teftatur Amm. Marcellinus.

(d) ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Scribendum eft ἐν δ' ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Quod licet leve fit, notandum tamen fuit, ut ftudiofus lector, fi forte alibi id mendum occurrerit, occurrit autem fæpiffime in his libris, id per fe ipfe corrigat, nec nos accufet negligentiæ.

SÆC. IV. vero conſcribendam eſſe ſignificarunt. Alterius vero partis Epiſcopi, qui & numero ſuperiores erant, in reliquis quidem omnibus Nicænum Concilium ſuſcipiebant: ſolam autem dictionem conſubſtantialis reprehendebant. Cum igitur magna verborum contentione inter ſe certaſſent uſque ad veſperam, tandem Silvanus Tarſenſis Eccleſiæ Præſul elata voce dixit, nullam novam fidei formulam conſcribi oportere, ſed illam, quæ Antiochiæ in Eccleſiæ dedicatione ſcripta eſſet, ratam eſſe debere. Hoc ubi dictum eſt, Acaciani e Concilio ſe ſubduxerunt. Alterius autem partis Antiſtites fidem Antiochiæ ſcriptam protulerunt: qua perlecta Concilium eo die dimiſſum eſt. Poſtridie cum in Eccleſiam, quæ Seleuciæ eſt, conveniſſent, occluſis foribus, perlectam fidei formulam ſubſcriptione ſua confirmarunt. Pro Epiſcopis autem nonnullis, qui aberant, ſubſcripſere Diaconi, & lectores, quorum opera approbaturos ſe fidei formulam abſentes profeſſi erant.

CAPUT XL.

Qualiter Acacius Cæſareæ Epiſcopus in Seleucienſi Synodo aliam fidei expoſitionem ſcripſerit.

Acacius vero cum ſuis ſectatoribus id factum reprehendebat, eo quod clauſis Eccleſiæ foribus ſubſcripſiſſent. Quippe ajebat, ea, quæ in occulto geruntur, reproba ſunt, & ſuſpecta. Hoc autem ideo dicebat, quod in animo haberet aliam fidei formulam loco illius promulgare: quam quidem paratam penes ſe habebat, & Lauricio quidem, ac Leonæ rectoribus jam antea recitaverat: ceterum omni ſtudio contendebat, ut hæc ſola vim, atque auctoritatem obtineret. Hæc acta ſunt ſecundo die, nec amplius quidquam. Tertio die Leonas rurſus operam dedit, ut ambæ partes in unum convenirent. Quo quidem die nec Macedonius abfuit Conſtantinopolitanus Epiſcopus, nec Baſilius Ancyræ. Cum igitur ambo iſti in eandem partem conceſſiſſent, iterum Acaciani ad Concilium occurrere noluerunt: ex conventu ejiciendos prius eſſe dicentes, tum eos, qui jam antea depoſiti, tum illos, qui in præſentia accuſati erant. Poſt multam ultro, citroque contentionem, cum hæc ſententia tandem prævaluiſſet, ii, qui in crimen vocati fuerant, egreſſi ſunt: Acaciani vero introiere. Tum Leonas libellum ſibi ab Acacio traditum eſſe dixit: diſſimulans interim, quod eſſet expoſitio fidei, nunc occulte, nunc aperte ſuperioribus repugnantis. Cum ſilentium feciſſent hi, qui aderant, quidvis potius, quam fidei formulam eo libello contineri exiſtimantes, tunc recitatus eſt Acacii liber de fide cum proœmio; qui ſic habet. Nos quidem cum apud Seleuciam Iſauriæ ex Imperatoris mandato conveniſſemus, heſterno die, hoc eſt ante diem quintum Kalendas Octobres, omni ſtudio laboravimus, ut cum omni modeſtia pax Eccleſiæ ſervaretur, & de fide placide tractaretur juxta propheticas, & Evangelicas voces, quemadmodum Deo cariſſimus Imperator noſter Conſtantius præcepit: nec quidquam præter ſacras ſcripturas in Eccleſiaſticam fidem induceretur. Sed quoniam in Concilio nonnulli alios ex noſtris

A ρεύειν ἡνίττοντο· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους οἱ τῷ ἀριθμῷ πλεονάζοντες, τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνην δὲ τὴν ὁμοουσίου λέξιν ἐμέμφοντο· πολλὰ οὖν ἄχρι δείλης ὀψίας πρὸς ἀλλήλους φιλονεικούντων, τέλος Σιλβανὸς ὁ Ταρσοῦ προεστὼς Ἐκκλησίας μέγα ἀνέκραγε, λέγων μὴ χρῆναι καινὴν ὑπαγορεύειν πίστεως ἔκδοσιν, ἀλλὰ τὴν ἤδη πρότερον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς ἐγκαινίοις ὑπαγορευθεῖσαν ὀφείλειν κρατεῖν· τούτου λεχθέντος, οἱ μὲν περὶ Ἀκάκιον ὑπεξῆλθον· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους, προεκόμισαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν, καὶ ἀναγνόντες, διέλυσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸν σύλλογον· τῇ δὲ ἑξῆς εἰς
B τὸν ἐν Σελευκείᾳ εὐκτήριον συνελθόντες οἶκον, καὶ τὰς θύρας ἀποκλείσαντες, τὴν ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν ὑπογράφοντες ἐκύρουν· ὑπέγραφον δὲ ὑπὲρ ἀπολειφθέντων τινῶν παρόντες ἀναγνῶσται, καὶ διάκονοι, δι' ὧν στέρξειν τὸν ὅρον οἱ ἀπολειφθέντες ὡμολόγησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Ὅτι ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν Συνόδῳ, Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἔκθεσιν πίστεως.

C Ἀκάκιος δὲ καὶ οἱ τοῦ μέρους αὐτοῦ, τὰ γινόμενα διεμέμφοντο, διότι τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκλείσαντες καθυπέγραφον· τὰ γὰρ ἐν παραβύστῳ φησὶ γιγνόμενα, ἀδόκιμα καὶ ὑποψίας ἐντός· ταῦτα ἔλεγε, βουλόμενος ἑτέραν ἔκδοσιν πίστεως ἀντεισενεγκεῖν, ἔχων εὐτρεπισμένην, ἣν ἀνεγνώκει μὲν τοῖς ἄρχουσι Λαυρικίῳ καὶ Λεωνᾷ· μόνην δὲ αὐτὴν κρατήσειν ἐσπούδαζε· τούτων μὲν οὖν πλέον οὐδὲν κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐγίνετο· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ὁ Λεωνᾶς αὖθις τὰ μέρη συναγαγεῖν ἐσπούδαζε· καθ' ἣν οὐκ ἀπελείφθη καὶ Μακεδόνιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ μὴν ὁ Ἀγκύρας Βασίλειος· ἐπεὶ οὖν ἀμφότεροι εἰς ταυτὸ μέρος συνεληλύθησαν, αὖθις οἱ περὶ
D Ἀκάκιον ἀπαντᾷν οὐκ ἐβούλοντο, φάσκοντες δεῖν πρότερον ἐκβάλλεσθαι τοῦ συλλόγου τούς τε ἤδη πρότερον καθαιρεθέντας, καὶ τοὺς ἐν τῷ παρόντι κατηγορουμένους· ἐπεὶ δὲ φιλονεικησάντων, τοῦτο μᾶλλον ἐκράτησεν, ὑπεξῄεσαν μὲν οἱ ἐν αἰτιάσει τυγχάνοντες· ἀντεισῆλθον δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον· τότε δὲ ὁ Λεωνᾶς ἔφη βιβλίον δεδόσθαι αὐτῷ παρὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον, ἀποκρύψας ὡς εἴη δόγματος ὑπαγόρευσις, τοῦτο μὲν λεληθότως, τοῦτο δὲ καὶ φανερῶς μαχομένου τοῖς προλαβοῦσιν· ὡς δὲ οἱ παρόντες ἡσύχασαν, ἄλλο τι μᾶλλον ἢ πίστεως ἔκδοσιν περιέχειν τὸ βιβλίον νομίσαντες, τηνικαῦτα καὶ Ἀκακίου τῆς πίστεως σύνταγμα σὺν τῷ
E προοιμίῳ ἀνεγνώσθη, τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον· ἡμεῖς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ τὸ Βασιλικὸν βούλημα, τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν πρὸ πέντε καλανδῶν Ὀκτωβρίων, πᾶσαν σπουδὴν ἐθέμεθα, μετὰ πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ φυλάξαι, καὶ περὶ τῆς πίστεως εὐσταθῶς διαλαβεῖν, ὡς προσέταξεν ὁ θεοφιλέστατος Βασιλεὺς ἡμῶν Κωνστάντιος, κατὰ τὰς προφητικὰς, καὶ εὐαγγελικὰς φωνὰς, καὶ μηδὲν παρὰ τὰς θείας γραφὰς εἰσενέγκαι τῇ Ἐκκλησιαστικῇ πίστει· ἐπειδὴ δέ τινες ἐν τῇ Συνόδῳ, τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν

σαν· τοὺς δὲ ἐπεστόμισαν, οὐ συγχωροῦντες λαλεῖν· τοὺς δὲ ἀπέκλεισαν ἄκοντας· καὶ τοὺς καθῃρημένους δὲ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρὰ κανόνα κατασάντας ἦγον μεθ' ἑαυτῶν, ὡς πανταχόθεν θορύβου πλήρη γενέσθαι τὴν Σύνοδον, καθ' ὃ καὶ ὁ λαμπρότατος (a) ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος, ὁ λαμπρότατος κόμης Λεωνᾶς αὐτοψίᾳ παρέλαβον, τούτου ἕνεκεν διαλαλοῦμεν ταῦτα· ὡς οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, προκομίζοντες αὐτήν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον· ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἐθορύβησεν τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις, καὶ μέχρι νῦν· ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα· τούτου χάριν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν· καὶ πάντας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς Ἐκκλησίας· τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα· ποιητὴν οὐρανῶν καὶ γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ, γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν λόγον ἐκ Θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωήν, ἀλήθειαν, σοφίαν· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα· τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας σάρκα εἰληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας· καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός· καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλητον ὠνόμασεν ὁ Σωτὴρ ὁ Κύριος ἡμῶν, ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτόν, πέμψαι τοῦτο τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας, ἀλλοτρίους (b) εἶναι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. αὕτη μὲν ἡ Ἀκακίου, περὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔκδοσις· ἦσαν δὲ αὐτῇ καθυπογράψαντες, αὐτὸς Ἀκάκιος καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, τοσοῦτοι ὄντες τὸν ἀριθμόν, ὅσον μικρὸν ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν· ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ τοιαῦτα αὐταῖς λέξεσιν ἀνεβόησεν

nostris injuria affecerunt, aliis os obturarunt, negata eis loquendi libertate: alios invitos excluserunt, cum tamen & quosdam, qui depositi fuerant, secum haberent, quosdam præter Ecclesiæ regulam ordinatos ex diversis provinciis secum adduxissent; adeo ut Concilium undique compleretur tumultu, sicut vir clarissimus Provinciæ Præses Lauricius, & vir clarissimus Comes Leonas ipsi suis oculis viderunt: ob eam causam hæc interloquimur. Nos non refugimus authenticam fidem, quæ Antiochiæ in encœniis promulgata est, eam utique proferentes, licet patres nostri ad propositum, de quo tum quærebatur, convenerint. Ceterum, quandoquidem hæ voces ὁμοούσιον, & ὁμοιούσιον multos superioribus temporibus turbarunt, atque etiamnum turbant; ac præterea nuper a quibusdam invectum esse dicitur τὸ ἀνόμοιον, id est dissimilitudo filii a patre: idcirco homousion quidem & homoeusion, tanquam voces a sacris literis alienas rejicimus: anomœon autem anathemate damnamus, omnesque, qui istiusmodi sunt, extraneos esse ab Ecclesia censemus. Similem autem patri filium esse plane confitemur, secundum Apostolum, qui de filio ita dicit: qui est imago invisibilis Dei. Confitemur igitur, & credimus in unum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli, & terræ, visibilium, & invisibilium. Credimus etiam in Dominum nostrum Jesum Christum, filium ejus, sine ulla passione antea omnia sæcula ex eo genitum: Deum verbum ex Deo unigenitum: lumen, vitam, veritatem, atque sapientiam: per quem omnia facta sunt in cœlo, & in terris, tam visibilia, quam invisibilia. Hunc in fine sæculorum ad abolendum peccatum carnem assumsisse credimus ex sancta Virgine Maria, & hominem factum esse, passumque pro peccatis nostris: dein resurrexisse, & assumtum in cœlum sedere ad dexteram patris: atque iterum venturum esse cum gloria, ut vivos judicet, ac mortuos. Credimus etiam in Spiritum sanctum, quem & paracletum vocavit Servator, ac Dominus noster, pollicitus, se illum discipulis suis missurum esse paulo post discessum suum: quem etiam misit: per quem sanctificat cunctos credentes in Ecclesia, & baptizatos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Eos autem, qui præter istam fidem aliud quidpiam prædicant, ab Ecclesia Catholica alienos censemus. Hæc est formula fidei ab Acacio edita. Cui subscripsere tum Acacius ipse, tum ejus fautores, totidem numero, quot superius commemoravi. Cum autem recitata esset, Sophronius Pompejopoleos Paphlagoniæ Episcopus proclamavit his omnino verbis.

(a) ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος. Hic locus in codice Leonis Allatii auctior legitur hoc modo: καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος, καὶ ὁ λαμπρότατος κόμης Λεωνᾶς παρέλαβον αὐτοψίᾳ. Quam lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus, nisi quod Leonam præponit Lauricio, rectius sine dubio. Atque ita prorsus legitur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, c. 25. ubi hæc professio fidei integra refertur.

(b) εἶναι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας νομίζομεν. Ultima vox abest a nostris Codicibus; eamque ex libris Christophorsoni primi addiderunt Typographi Genevenses. Sed cum in nullo manuscripto codice reperiatur hæc lectio, eam fidenter expunxi. Apud Epiphanium vero in hæresi Semiarianorum, & apud Athanasium in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ ita legitur hic locus: ἀλλοτρίους οἴδαμεν Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Quemadmodum etiam in codice Allatiano scriptum inveni. Post hæc autem verba sequuntur apud Epiphanium nomina Episcoporum, qui huic formulæ subscripserunt, numero circiter quadraginta. Sed ante illas subscriptiones adjectum est quiddam, quod hic meretur adscribi. Sic igitur habet editio Dionysii Petavii: ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει. Deinde sequitur aliud caput hoc modo: ὑπέγραψαν οἱ παρόντες Βασίλειος, Μάρκος καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, Παγκράτιος καὶ Ὑπατιανὸς καὶ οἱ πλεῖστοι Ἐπίσκοποι τῆς δύσεως. Sed non dubito, quin scribendum sit: οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει ᾗ ὑπέγραψαν, &c. Id est: *Quod autem cum hac fide prorsus consentiat ea fides, quæ nuper apud Sirmium dictata est coram religiosissimo Imperatore nostro, norunt quicumque eam fidem legerint, cui subscripserunt hi, qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius Episcopus Alexandriæ, Pancratius, & Hypatianus, & plurimi Occidentis Episcopi.*

SÆC. IV. bis. Si propriam quotidie sententiam exponere, id fidei expositio est, destituet nos regula veritatis. Et Sophronius quidem tunc ista dixit. Ego vero affirmo, si ab initio de Nicæna fide ita sensissent tum ii, qui ante istos vixerant, tum qui illos subsecuti sunt, cessaturam fuisse quæstionem omnem, & contentionem, nec violentum, & rationis expertem tumultum in Ecclesia fuisse vaiturum. Sed quemadmodum ista se habeant, prudentioribus judicandum relinquo. Tunc temporis vero, cum plurima ultro citroque & de hac re, & de illis, qui accusati erant dicta fuissent, Concilium dimissum est. Quarto iterum die cum omnes in unum convenissent, eadem cum pervicacia disputare cœperunt. Inter quos Acacius sententiam suam exposuit his verbis: Cum fides Nicæna jampridem semel ac deinde sæpius mutata sit, nihil vetat, quominus nunc quoque alia conscribatur fides. Ad hæc Eleusius Cyzici Episcopus: Concilium, inquit, inpræsentiarum congregatum est, non ut ea discat, quæ jam olim didicit, neque ut fidem suscipiat, quam prius non habuit; sed fidei patrum insistens, nec vitæ, nec mortis tempore ab ea unquam recedet. Hujusmodi verbis adversus Acacii sententiam occurrit Eleusius, fidem patrum appellans eam, quæ exposita erat Antiochiæ. Verum huic quoque respondere quispiam possit his verbis: Quomodo eos, qui Antiochiæ convenerunt, patres appellas, Eleusi, qui illorum patres non agnoscis? Nam hi certe, qui Nicææ convenerunt, & consubstantialis fidem suo consensu firmarunt, magis proprie dicerentur patres: quippe qui & præcesserint tempore, & illos, qui Antiochiæ postea convenerunt, ad sacerdotii dignitatem promoverint. Quod si hi, qui Antiochiæ fuerunt congregati, patres suos rejecerunt, isti, qui eos sequuntur, non animadvertunt, se parricidas sequi. Quonam autem modo eorum ordinationem tanquam probam, ac legitimam susceperunt, quorum fidem velut falsam, ac reprobam rejecerunt? Nam si illi non habuerunt Spiritum sanctum, qui per ordinationem infunditur, isti sacerdotium non acceperunt. Quomodo enim accipere potuerunt ab iis, qui non habebant, quod darent? Hæc non immerito quis possit objicere iis, quæ tum ab Eleusio sunt dicta. Post hæc ad aliam rursus quæstionem transilierunt. Nam quoniam Acaciani in formula fidei, quæ fuerat recitata, filium patri similem esse dixerant, querebant inter se, qua in re filius esset similis patri. Et Acaciani quidem sola voluntate similem esse dicebant, non autem substantia. Reliqui omnes, etiam substantia similem patri esse filium asserebant. De hac quæstione inter se altercantes, totum diem contrivere. Et Acacium confutabant, quod in libris, quos a se scriptos ediderat, filium patri per omnia similem esse dixisset. Quomodo, ajebant, negare nunc audes filii cum patre similitudinem secundum substantiam?

A σεν· εἰ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἰδίαν ἐκτίθεσθαι βούλησιν, πίστεως ὑπάρχει ἔκθεσις, ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια· ταῦτα μὲν ὁ Σωφρόνιος ἔφησεν· ἐγὼ δέ φημι ὡς εἰ ἐξ ἀρχῆς τοιαῦτα περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως, οἵ τε πρὸ αὐτῶν καὶ οἱ μετ' ἐκείνους διενοήθησαν, πέπαυτο ἂν πᾶσα φιλόνεικος ζήτησις, καὶ οὐκ ἂν τῶν Ἐκκλησιῶν ἄλογος ἐκράτησε ταραχή· ἀλλ' ὅπως μὲν ἔχει ταῦτα, κρινάτωσαν οἱ κατανοεῖν δυνάμενοι· τότε δὲ πολλὰ πρὸς ἀλλήλους περί τε τούτου, καὶ τῶν κατηγορουμένων, εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες, διελύθησαν· τῇ δὲ τετάρτῃ αὖθις ἡμέρᾳ συνῆλθον ἅπαντες εἰς ταυτὸ, καὶ αὖθις ἀνεκίνουν μετὰ ἐρεσχελίας τοὺς B λόγους· ἐν οἷς Ἀκάκιος τοιάνδε κατὰ λέξιν εἰσηγήσατο γνώμην· εἰ ἅπαξ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις, οὐδὲν κωλύει καὶ νῦν ἑτέραν ὑπαγορευθῆναι πίστιν· πρὸς ταῦτα Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου τοιάδε εἶπεν· ἡ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος, (c) οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ μὴ μεμάθηκεν, οὐδ' ἵνα πίστιν δέξηται, ἣν μὴ κέκτηται· ἀλλὰ τῇ τῶν πατέρων πίστει (d) στοιχοῦσα, ταύτης μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου οὐκ ἐξίσταται· τοιούτοις καὶ ὁ Ἐλεύσιος πρὸς τὴν Ἀκακίου γνώμην ἀπήντησε, πίστιν πατέρων τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν πίστιν καλῶν· ἀπαντήσει δ' ἄν τις καὶ πρὸς τοῦτον· πῶς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ C συνελθόντας πατέρας ὀνομάζεις Ἐλεύσιε, (e) τοὺς ἐκείνων πατέρας ἀρνούμενος; οἱ γὰρ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, καὶ τὸ ὁμοούσιον τῇ πίστει συμφωνήσαντες, κυριώτερον ἂν πατέρες λέγοιντο, τὸ καὶ προαναβεβηκέναι τοῖς χρόνοις, καὶ ὅτι οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι, ὑπ' ἐκείνων εἰς τὴν ἱερωσύνην προβέβληντο· εἰ δὲ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς ἰδίους πατέρας ἠθέτησαν, λελήθασιν ἑαυτοὺς οἱ μεταταῦτα τοῖς πατραλῴαις ἑπόμενοι· πῶς δὲ καὶ ὧν ἐκεῖνοι τὴν πίστιν ὡς ἀδόκιμον ἠθέτησαν, τὴν χειροτονίαν ὡς δοκίμην ἐδέξαντο· εἰ δὲ ἐκεῖνοι οὐκ εἶχον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ διὰ D τῆς χειροτονίας ἐπέρχεται, οὐδὲ οὗτοι τὴν ἱερωσύνην ἔλαβον· πῶς γὰρ ἐλάμβανον παρὰ τῶν οὐκ ἐχόντων τὸ διδόμενον; ταῦτα μὲν οὖν ἀντιθήσει τὶς πρὸς τὰ ὑπὸ Ἐλευσίου λεχθέντα· τότε δὲ αὖθις ἐπὶ ἑτέραν ἐχώρησαν ζήτησιν· ἐπὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ ἀναγνωσθείσῃ πίστει ὅμοιον ἔφασαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διεπυνθάνοντο ἀλλήλων, κατὰ τί ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί· καὶ οἱ μὲν περὶ Ἀκάκιον, ἔλεγον κατὰ τὴν βούλησιν μόνον, οὐ μὴν κατὰ τὴν οὐσίαν ὅμοιον τῷ πατρὶ εἶναι τὸν υἱόν· οἱ δὲ ἄλλοι σύμπαντες, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπεφήναντο· περὶ τούτου δὲ τοῦ ζητήματος φιλονεικοῦντες ἐνδιημέρευον, E καὶ τὸν Ἀκάκιον ἐξήλεγχον, ὡς εἴη ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οὓς συγγράψας ἐξέδωκεν, ὅμοιον κατὰ πάντα εἰπὼν τὸν υἱὸν τῷ πατρί· καὶ πῶς νῦν, ἔφασαν, ἀρνῇ τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὁμο-

(c) οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ μεμάθηκεν. In codice Florentino, & Allatiano scriptum est: ἃ μὴ μεμάθηκεν. Epiphanius autem Scholasticus hunc locum ita vertit: *Præsens Concilium celebratum est, non ut mathema discat*, sic enim legendum est, ut jam antea observavi.

(d) στηχοῦσα. Aut στήχουσα, scribendum est accentu in primam syllabam rejecto, aut στοιχοῦσα, ut scribitur in codice Florentino.

(e) τοὺς καὶ ἐκείνων πατέρας ἀρνούμενος. Delenda videtur particula καὶ, quæ sensum turbat potius, quam adjuvat. Certe Epiphanius Scholasticus eam non agnoscit. Sic enim vertit: *Quomodo patres hos nominas, o Eleusi, cum illorum non recipias patres?* In codice autem Leonis Allatii hic locus ita perscriptus est: καὶ τοὺς ἐκείνων πατέρας ἀρνουμένους; absque ullo sensu. Sed nostram emendationem confirmat codex Sfortianus, in quo deest particula καὶ, ut ad latus libri sui notavit Holstenius.

(f) μό-

SÆC. IV.

A ὁμοιότητα; ὁ δὲ, ἀπὸ συγγραμμάτων, ἔφη, οὔτε νέος τις οὔτε ἀρχαῖος ἐκρίθη· πολλὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀκριβολογουμένων, καὶ μηδαμῶς συμφωνούντων, ὁ Λεωνᾶς ἀναστὰς διέλυσε τὸν σύλλογον· καὶ τοῦτο τέλος ἔσχεν ἡ ἐν Σελευκείᾳ γενομένη Σύνοδος· τῇ γὰρ ἑξῆς παρακαλούμενος οὐκέτι εἰς ταυτὸν συνελθεῖν αὐτοῖς ἠθέλησε, φήσας ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Βασιλέως ἐπὶ τὸ παρεῖναι τῇ Συνόδῳ ὁμοφωνούσῃ· ἐπειδὴ δέ τινες διέστησαν, οὐ δύναμαι, ἔφη· παραγενέσθαι, ἀπέλθετε οὖν, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ φλυαρεῖτε· τούτου γενομένου, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἕρμαιον ἡγησάμενοι, οὐδὲ αὐτοὶ ἀπαντῆσαι ἠθέλησαν· οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους διακριθέντες, καὶ συνελθόντες κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν,

B ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκάκιον, ἐπὶ τῷ κρῖναι τὰ κατὰ Κύριλλον τὸν Ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων· ἰστέον γὰρ ὅτι Κύριλλος ἤδη πρότερον κατηγόρητο· καὶ διὰ τί μὲν, οὐκ ἔχω φράσαι· καθῃρέθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος, ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγε, τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος· καθαιρεθεὶς δ' οὖν ὅμως ἐκκλήτου βιβλίον τοῖς καθελοῦσι διαπεμψάμενος, μεῖζον ἀπεκαλέσατο δικαστήριον· οὗ τῇ ἐκκλήτῳ καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐγεγόνει σύμψηφος· τοῦτο μὲν οὖν, (f) μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνηθες τῷ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι Κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ δικα-

C στηρίῳ χρησάμενος· τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκείᾳ παρῆν κριθησόμενος· καὶ διατοῦτο οἱ Ἐπίσκοποι τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν, (g) ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες κοινὴν ἐξενέγκωσι ψῆφον· ἐκάλουν γὰρ δὴ καί τινας ἄλλους τῶν κατηγορουμένων, οἱ τοῖς περὶ Ἀκάκιον προσπεφεύγασιν· ἐπεὶ οὖν πολλάκις καλούμενοι οὐκ ἀπήντησαν, καθεῖλον αὐτόν τε Ἀκάκιον, Γεώργιον Ἀλεξανδρείας, (h) Οὐρσάκιον Τύρου, (i) Θεόδουλον Καιρετάπων τῆς Φρυγίας· Θεοδόσιον Φιλαδελφίας τῆς ἐν Λυδίᾳ· Εὐάγριον Μιτυλήνης τῆς Νήσου, Λεόντιον Τριπόλεως τῆς Λυδίας, καὶ Εὐδό-

D ξιον τὸν πρότερον μὲν Γερμανικείας, μεταταῦτα δὲ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ τὴν Ἐπισκοπὴν ὑποδύντα· (k) καθεῖλον δὲ καὶ Πατρόφιλον, ὅτι αὐτὸς ὑπὸ Δωροθέου πρεσβυτέρου κατηγορούμενος, κληθεὶς οὐχ ὑπήκουσε· τούτους μὲν οὖν καθεῖλον· ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν Ἀστέριον, Εὐσέβιον, Ἄβγαρον, Βασιλικὸν, Φοῖβον, Φιδήλιον, Εὐτύχιον, Μάγνον, καὶ Εὐστάθιον· ὁρίσαντες οὕτω μένειν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀπολογησάμενοι τὰς κατηγορίας ἀποδύσωνται· ταῦτα πράξαντες, διὰ γραμμάτων τε τὰ περὶ τῶν καθαιρεθέντων ταῖς ἐκείνων παροικίαις γνωρίσαντες, καθιστῶσιν εἰς τὸν τόπον, Εὐδοξίου τῆς Ἀντιοχείας Ἐπι-

E

A tiam? Tum Acacius neque ex recentioribus, inquit, neque ex vetustioribus quispiam, ex libris suis judicatus est. Cum diu acriter, ac subtiliter de hoc capite disputassent, nec ullo modo inter se convenirent, surgens Leonas Concilium dissolvit. Hunc finem habuit Synodus Seleuciensis. Postero enim die rogatus, ut ad consessum veniret, recusavit; ab Imperatore missum se esse dicens, ut concordi Synodo interesset. Quoniam vero nonnulli inter vos dissident, inquit, ego adesse non possum. Abite ergo, & in Ecclesia garrite. Quo facto Acaciani magno id ducentes lucro, ulterius adesse noluerunt. Alterius autem partis Episcopi

B cum in Ecclesiam convenissent, Acacium ad Concilium vocarunt, ut causa Cyrilli Hierosolymorum Episcopi judicaretur. Sciendum enim est, Cyrillum jam antea accusatum fuisse; qua autem de re, nequeo dicere. Ceterum depositus est, propterea quod sæpius in judicium vocatus, duobus continuis annis non comparuerat, accusationes reformidans. Depositus tamen nihilominus, appellationis libello ad eos, qui ipsum deposuerant, misso, ad majus judicium provocavit. Cui quidem appellationi etiam Imperator Constantius adstipulatus est. Solus igitur, ac primus omnium Cyrillus, contra Ecclesiastici canonis consuetudinem, appel-

Cyrillus Hierosol. Episcop. depositus.

C lationem, sicut in publicis judiciis fieri solet, interposuit. Ac tum quidem Seleuciæ aderat, paratus judicium subire. Et ob hanc causam Episcopi Acacianos ad consessum vocabant, quemadmodum paulo ante dixi; ut rebus examinatis, communi consilio sententiam proferrent. Nam & alios perinde accusatos citaverant, qui ad partes confugerant Acacii. Sed quoniam sæpius accersiti venire detrectabant, Episcopi, qui in Concilio erant, & Acacium ipsum deposuerunt, & cum illo Georgium Alexandriæ Episcopum, Uranium Tyri, Theodulum Chæretaporum in Phrygia, Theodosium Philadelphiæ in Lydia, Evagrium Mitylenæ In-

D sulæ, Leontium Tripoleos Lydiæ, & Eudoxium, qui prius quidem Germaniciæ fuerat Episcopus, postea vero ad Episcopatum Antiochenæ urbis irrepserat. Patrophilum quoque Episcopatu abdicarunt, eo quod a Dorotheo presbytero accusatus, & ab ipsis ad causam dicendam citatus, non obtemperasset. Et hos quidem deposuerunt. Asterium vero, Eusebium, Abgarum, Basilicum, Phœbum, Fidelem, Eutychium, Magnum, & Eustathium a communione removerunt: decernentes, ut in illo statu permanerent, donec præstita satisfactione, objecta sibi crimina diluissent. His rebus peractis, cum de Episcopis, quos ipsi deposuerant, ad singulorum Ecclesias scripsissent, Eudoxii loco

E Annia-

(f) *μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνηθες*. Immo diu ante Cyrillum Donatistæ a judicio Arelatensis Concilii provocaverant. Sic enim Constantinus Imperator in epistola sua de eisdem loquitur: *o rabida furoris audacia! Sicut in causis Gentilium solet, appellationem interposuerunt*.

(g) *ὅπως αὖ περὶ τῶν κατηγορουμένων οἱ τοῖς*. Hoc loco duas lineas, quæ in vulgatis editionibus deerant, supplevimus ex codice Florentino, & Sfortiano. Quibus consentit versio Epiphanii Scholastici. At Christophorsonus prorsus infeliciter hunc locum suppleverat ex conjectura. Unde apparet, Christophorsonum nullos manuscriptos Socratis codices habuisse, sed varias duntaxat lectiones ex marginibus excusorum codicum corrogatas.

(h) *Οὐρσάκιον τύρου*. Scribendum est *οὐράνιον*, ex Athanasio in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ pag. 880. & ex Epiphanio Scholastico. Ita quoque nominatur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, inter Episcopos, qui Acacianæ fidei subscripserunt.

(i) *Θεόδωρον χαιρετάπων*. In codice Florentino, & Allatiano rectius legitur *Θεόδουλον*. Sic enim vocatur ab Athanasio, & Epiphanio, ac Philostorgio. Hic cum Episcopatu Chæretapensi exutus fuisset in Concilio Seleuciæ celebrato, postea ab Eunomianis Episcopus Palæstinæ est ordinatus, ut tradit idem Philostorgius. De Leontio Tripolitano multa habes apud Philostorgium.

(k) *καθεῖλον δὲ καὶ πατρόφιλον*. In hujus locum substitutus est Philippus quidam presbyter Scythopolitanus, ut testatur Epiphanius in hæresi Semiarianorum.

(l) διὰ

SÆC. IV. Annianum Antiochiæ constituunt Episcopum. Quem mox comprehensum Acaciani Leonæ, ac Lauricio tradiderunt. Ab his ille in exilium missus est. Ea re commoti Episcopi, qui Annianum ordinaverant, contestatorios libellos apud Leonam, ac Lauricium adversus Acacianos deposuerunt, quibus denuntiabant, violatum esse judicium Synodi. Porro cum nihil amplius perficeretur, Constantinopolim profecti sunt, ut Imperatorem de iis, quæ decreverant, certiorem facerent.

(*l*) διὰ μαρτυρίας ἐχρῶντο. Scribendum est una voce διαμαρτυρίαις. Sic vocant Græci libellos contestationis, seu protestationis, qui apud acta deponi solebant. Exemplum hujusmodi libellorum habemus ad calcem epistolæ

A Ἐπίσκοπον, Ἀνιανὸν τοὔνομα· ὃν συλλαβόντες οἱ περὶ Ἀκάκιον, Λεωνᾷ καὶ Λαυρικίῳ παρέδοσαν· οἱ δὲ, αὐτὸν ἐξόριστον πεποιήκασι· τούτου γενομένου, οἱ Ἐπίσκοποι οἱ προβεβλημένοι τὸν Ἀνιανὸν, (*l*) διὰ μαρτυρίας ἐχρῶντο κατὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον πρὸς τὸν Λεωνᾶν καὶ Λαυρίκιον, δι' ὧν ἀδικεῖσθαι τῆς Συνόδου τὴν κρίσιν ἐμήνυον· ὡς δὲ οὐδὲν πλέον ἠνύετο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὥρμησαν, ἐπὶ τὸ διδάξαι τὸν Βασιλέα τὰ κριθέντα αὐτοῖς.

Athanasii ad Solitarios. Ceterum duos contestationis libellos a Concilio oblatos puto; alterum Leonæ Comiti; alterum Lauricio Præsidi Isauriæ.

B

CAPUT XLI.

Quomodo Acaciani, Imperatore ab Occidentis partibus reverso, Constantinopoli congregati, Ariminensem fidem nonnullis ei additis confirmarunt.

Etenim Imperator ab Occidentis partibus reversus, in ea urbe commorabatur: quo etiam tempore Præfectum urbis Constantinopolitanæ primum constituit Honoratum, extincto Proconsulatus officio. Verum Acaciani cum illos prævenissent, calumniati sunt apud principem, docentes non admitti ab illis fidem, quam ipsi exposuissent. C Quamobrem indignatus Imperator, eos dispergere constituit, lege lata præcipiens, ut quicumque inter illos publicis functionibus erant obnoxii, ad pristinam conditionem redigerentur. Nam ex illis alii Municipalium ordinum, alii diversorum in provinciis officiorum functionibus erant adstricti. His ita perturbatis, Acaciani Constantinopoli diutius immorantes, aliud Concilium coegerunt, accersitis Episcopis Bithyniæ. Congregati igitur Antistites numero quinquaginta, inter quos erat Maris Episcopus Chalcedonis, fidei formulam Arimini perlectam, cui præfixi erant Consules, confirmarunt. D Quam quidem hoc loco inserere supervacuum esset, si nihil de suo illi adjecissent. Sed quoniam nonnulla ei verba attexuerunt, necessarium omnino est, ut hic

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

Ὡς τοῦ Βασιλέως ἐπανελθόντος ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκύρωσαν, προσθέντες αὐτῇ τινά.

Καὶ γὰρ παρῆν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν ἀναστρέψας ὁ Βασιλεύς· καὶ τότε τὸν ἔπαρχον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέστησεν, (*a*) Ὁνωράτον ὄνομα, (*b*) τὴν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχήν· φθάσαντες δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον, προδιαβάλλουσιν αὐτοὺς Βασιλεῖ, (*c*) διδάξαντες μὴ δέχεσθαι τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν πίστιν· διό περ ἀγανακτήσας ὁ Βασιλεὺς, ἐπενόησε διασπεῖραι αὐτοὺς, νόμῳ κελεύσας, τοὺς ὑποκειμένους αὐτῶν δημοσίοις λειτουργήμασι, τῇ ἰδίᾳ τύχῃ ἀποδίδοσθαι· καὶ γὰρ ἦσαν τινὲς ἐξ αὐτῶν λειτουργίαις ὑποκείμενοι, οἱ μὲν βουλευτηρίων· (*d*) οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τάξεων· τούτων δὴ οὕτως ταραττομένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐπιμείναντες τῇ Κωνσταντίνου πόλει, συνέδριον ἕτερον πεποιήκασι, τοὺς Βιθυνίας Ἐπισκόπους μεταπεμψάμενοι· γενόμενοι οὖν οἱ πάντες (*e*) τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα, οἷς κατηρίθμητο Μάρις ὁ Χαλκηδόνος, βεβαιοῦσι τὴν ἐν Ἀριμίνῳ μετὰ τῆς ὑπατείας ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν· ἣν περιττὸν ἂν ἐνταῦθα προκεῖσθαι, εἰ μηδὲν αὐτῇ προσεθείκασιν· ἐπειδὴ δὲ τινὰ αὐτῇ προσεθείκασι ῥήματα, ἀναγκαῖον καὶ αὖθις αὐτὴν

(*a*) Ὁνωράτον ὄνομα. De hoc ita scriptum est in veteribus Fastis, quos sub Idatii nomine edidit Jacobus Sirmondus: *Eusebio, & Hypatio. His Consulibus primum processit Constantinopoli Præfectus urbis, nomine Honoratus, die tertio Idus Decembris.* Quæ in Chronico Alexandrino Græce translata leguntur in hunc modum: καὶ αὐτῷ τῷ ἔτει ἐν πρώτοις προῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔπαρχος ῥώμης ὀνόματι ὀνωράτος πρὸ εἰδῶν σεπτεμβρίων. Ubi duplicem errorem notabit studiosus lector. Primum, quod ἐν πρώτοις dixit auctor hujus Chronici, cum πρῶτον dicere debuisset. Alterum, quod Septembrem posuit pro Decembri.

E (*b*) τὴν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχήν. Antequam Constantius Imperator Præfectum urbis instituisset Constantinopoli, Europa Provincia, cujus caput tunc erat CP. a Proconsule regebatur, ut hoc loco testatur Socrates. De hoc Proconsule loquitur Athanasius in Apologetico de fuga sua non procul ab initio, ubi ait, Imperatorem Constantium scripsisse litteras ad Donatum Proconsulem contra Olympium Episcopum Thraciæ. In Epistola quoque Imperatoris Constantii, quam scripsit ad Senatum, & populum Constantinopolitanum de laudibus Themistii, mentio fit hujus Proconsulis. Sic enim scribitur ad calcem epistolæ: *Oblata est epistola pro Themistio clarissimo Philosopho, lectaque in senatu Kalend. Septembr. Coss. Arbetione, & Lolliano. Legit autem Justinus clariss. Proconsul.* Sed in Menologio Græcorum, die 11. Martii Julii, mentio fit Prisci cujusdam Proconsulis Europæ in Thracia, temporibus Diocletiani.

(*c*) διδάξαντες μὴ δέχεσθαι τὴν ὑπ' αὐτῶν, &c. Hunc locum Musculus ita vertit: *Acaciani vero illos prævenerant, & coram Imperatore accusaverant, illumque de eo instruxerant, quod fides ab illis exposita recipienda non esset.* Eundem sensum in interpretatione sua secutus est Christophorsonus. Potest tamen hic locus aliter verti, in hunc scilicet modum: *Acaciani vero cum illos prævenissent, calumniati sunt apud Principem, docentes, non admitti ab illis fidem, quam ipsi exposuissent.* Id est fidei formulam, quæ præfixos habebat Consules.

(*d*) οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τάξεων. Supple λειτουργίαις ὑποκείμενοι. Quod cum non animadvertissent interpretes, totum hunc locum perperam acceperunt. Quid essent τάξεις, jam pridem monui in annotationibus ad Ammianum Marcellinum: corpora scilicet Officialium, sive Apparitorum, qui Præsidibus, & Provinciarum Rectoribus apparebant. Horum munus erat tributa a provincialibus exigere, & sententias Præsidum executioni mandare. Porro quemadmodum ii, qui armatæ militiæ nomen dederant, sacramento militari adstricti tenebantur, nec plenam habebant libertatem, sed quadam servitute nexi erant, donec missionem consecuti essent, ut docet Suidas in βετεράνος: sic Officiales isti, qui urbanam militiam sequebantur, erant quasi conditionales, & militiæ suæ functionibus obnoxii: eorumque prædia, perinde ac Decurionum, oneribus illis tenebantur obstricta, ut patet ex codice Theodosiano.

(*e*) τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα. In Chronico Alexandrino septuaginta duo Episcopi Synodo Constantinopolitanæ interfuisse dicuntur anno Christi 360.

(*f*) καὶ

αὐτὴν ἐνταῦθα παραγράψαι· ἔστι δὲ ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα μόνον Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· γεννηθέντα δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ· τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν, πέμποντος τοῦ πατρὸς παραγενέσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατεληλυθότα· ὅν τινα καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν· ὅς τις καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθεισῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλευσόμενος ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδώσῃ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων Παράκλητον, καθάπερ γέγραπται, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς· τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ἁπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς, σκάνδαλον ἔφερε, διότι μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γενέσθαι, ἐπειδή περ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ οὐδαμοῦ ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ· (f) καὶ γὰρ οὐκ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζεσθαι· ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι· πᾶσαι δὲ αἱ αἱρέσεις, αἵ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, (g) καὶ αἵ τινες ἐὰν καινότεραι γένωνται, ἐναντίαι τυγχάνουσαι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστωσαν· ταῦτα μὲν ἐν Κωνσταντίνου πόλει τότε ἀνεγνώσθησαν· ἡμεῖς δὲ τὸν λαβύρινθον τῶν ἐκθέσεων ὀψέ ποτε διανύσαντες, τὴν ἀπαρίθμησιν αὐτῶν συναγάγωμεν· μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ὕστερον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς ἐγκαινίοις διττὰς ἐκθέσεις ὑπηγόρευσαν· τρίτη δέ ἐστιν, ἡ ἐπιδοθεῖσα παρὰ τῶν περὶ Νάρκισσον ἐν ταῖς Γαλλίαις τῷ Βασιλεῖ Κώνσταντι· τετάρτη δὲ, ἡ δι᾽ Εὐδοξίου τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ πεμφθεῖσα· ἔν τε Σιρμίῳ τρεῖς ὑπηγορεύθησαν, ὧν ἡ μία ἐν Ἀριμίνῳ μετὰ τῆς ὑπατείας ἀνεγνώσθη· ὀγδόη δέ ἐστιν, ἡ ἐν Σελευκείᾳ, ἣν οἱ περὶ Ἀκάκιον ἀνεγνώκεισαν· τελευταία δὲ, ἐν Κωνσταντίνου πόλει μετὰ τῆς προσθήκης ἐκδέδοται· πρόσκειται γὰρ αὐτῇ, μήτε οὐσίαν, μήτε ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν· ταύτῃ καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων Ἐπίσκοπος τότε πρῶτον συνέθετο· τὸν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠσπάζετο, ἑπόμενος Θεοφίλῳ, ὡς τῶν Γότθων Ἐπίσκοπος ὢν, τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ παρὼν καθυπέγραψε· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

A hic denuo adſcribatur. Eſt autem hujuſmodi. SÆC. IV.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, ex quo ſunt omnia: & in unicum filium Dei, ante omnia ſæcula, & ante omne principium, genitum ex Deo: per quem omnia facta ſunt, tam viſibilia, quam inviſibilia: eumque ſolum unigenitum ex patre natum eſſe, ſolum ex ſolo, Deum ex Deo: ſimilem ei, qui ipſum genuit, patri ſecundum Scripturas: cujus generationem nemo novit, niſi ſolus, qui illum genuit pater. Hunc unigenitum filium Dei ſcimus a patre miſſum deſcendiſſe de cœlis, ſicut ſcriptum eſt, ad deſtructionem peccati, B atque mortis: & ex Spiritu ſancto natum de Maria Virgine ſecundum carnem, & cum diſcipulis converſatum, & univerſa diſpenſatione juxta patris voluntatem impleta, crucifixum, mortuum, ac ſepultum eſſe, & ad inferos deſcendiſſe: quem & ipſe orcus exhorruit. Qui etiam tertio poſt die ſurrexit a mortuis, & cum diſcipulis verſatus eſt; tandemque completis quadraginta diebus, aſſumtus eſt in cœlum, ſedetque ad dexteram Patris, extremo reſurrectionis die venturus in gloria Patris, ut reddat unicuique mercedem operum ſuorum. Et in Spiritum ſanctum, quem ipſe unigenitus Dei filius, Chriſtus, Dominus, ac Deus noſter C promiſit, ſe miſſurum generi humano advocatum, ſicut ſcriptum eſt, ſpiritum veritatis: quem & ipſis miſit, poſteaquam adſcendiſſet in cœlum. Nomen autem ſubſtantiæ, quod ſimplicius a patribus poſitum eſt, & quod ignotum populi offenſioni fuit, propterea quod in ſacris literis non continetur, placuit amoveri, nec ullam deinceps ejus fieri mentionem, quandoquidem ſacræ literæ nuſquam meminere ſubſtantiæ patris, ac filii. Nam hypoſtaſis patris, & filii, ac Spiritus ſancti ne nominari quidem debet. Similem autem dicimus filium patri, quemadmodum divinæ Scripturæ dicunt, ac docent. Omnes porro hæreſes, ſeu quæ olim damnatæ, ſeu quæ recens ortæ, huic a no-D bis expoſitæ fidei refragantur, anathema ſint. Et hæc quidem Conſtantinopoli tum recitata ſunt. Nos vero expoſitionum fidei labyrinthum tandem aliquando emenſi, earum numerum jam colligamus. Poſt fidem, quæ Nicææ promulgata eſt, Antiochiæ in dedicatione Eccleſiæ duas expoſitiones fidei conſcripſerunt. Tertia eſt, quam Narciſſus, & qui cum illo erant Epiſcopi, Conſtanti Auguſto tradiderunt in Galliis. Quarta, quæ per Eudoxium in Italiam miſſa eſt. Sirmii vero tres conſcriptæ ſunt: quarum una cum prefixis Conſulum nominibus Arimini recitata eſt. Octava eſt, quam Acaciani Seleuciæ promulgarunt. Poſtrema Con-E ſtantinopoli edita eſt cum nova appendice. Huic enim adjectum eſt, ut neque ſubſtantia, neque hypoſtaſis de Deo diceretur. Porro huic fidei etiam Ulfila Gothorum Epiſcopus tunc primum conſenſit. Nam ante illud tempus Nicænam fidem amplexus fuerat: ſecutus Theophilum, qui cum Gothorum eſſet Epiſcopus, Nicæno Concilio præſens ſubſcripſerat. Sed de his hactenus.

Quam variæ fidei formulæ.

(f) καὶ γὰρ οὐκ ὀφείλει ὑπόστασις. Apud Athanaſium in libro de Synodis pag. 906. ſcriptum eſt: καὶ γὰρ οὐδὲ ὀφείλει, &c. Et Latinus interpres ita vertit: *Immo ne ὑποστάσις quidem, ſive ſubſtantia de Patre, Filio, & Spiritu ſancto nominari debet*. Quod confirmat Athanaſius in eodem libro pag. 905. locum ipſum mox adducemus.

(g) καὶ αἵ τινες ἐὰν καινότεραι. Scribendum eſt procul dubio καὶ αἵ τινες ἂν καινότεραι γένωνται, licet apud Athanaſium eadem, quæ in noſtris codicibus, habeatur ſcriptura.

CAPUT XLII.

Qualiter depoſito Macedonio, Eudoxius Epiſcopatum Conſtantinopoleos obtinuit.

CEterum Acacius, & Eudoxius, & qui cum illis erant Conſtantinopoli, id maxime ambibant, ut & ipſi viciſſim nonnullos adverſarum partium deponerent. Sciendum porro eſt, neutros ob religionem, ſed propter alias cauſas, hujuſmodi depoſitiones decreviſſe. Nam quamvis in fide diſſentiebant, tamen cum ſe viciſſim deponerent, neutra pars alterius fidem inſimulavit. Qui igitur ab Acacio ſtabant, abutentes Imperatoris indignatione, quam ille jampridem animo conceptam tum adverſus alios, tum præcipue contra Macedonium explere ſatagebat, primum quidem deponunt Macedonium; tum quod plurimarum cædium auctor fuiſſet, tum quod diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſerat; Eleuſium deinde Cyzicenæ urbis Epiſcopum, propterea quod Heraclium quemdam Herculis Tyrii ſacerdotem, maleficii & magicarum artium convictum, cum ſacro baptiſmate initiaſſet, mox diaconum ordinaverat. Tum Baſilium, ſeu Baſilam, ſic enim etiam appellabatur, qui Marcelli loco Epiſcopus Ancyræ fuerat conſtitutus, eo quod quemdam injuſte torſerat, & catenis ferreis vinctum cuſtodiæ mancipaverat: præterea eo quod adverſus nonnullos calumnias ſtruxerat: denique quod Eccleſias Africæ epiſtolis ſuis perturbaverat. Dracontium vero idcirco depoſuerunt, quod ex Galatia Pergamum tranſilierat. Abdicarunt etiam Neonam Epiſcopum Seleuciæ, qua in urbe Synodus habita fuerat: Sophronium quoque Epiſcopum Pompejopoleos, quæ urbs eſt Paphlagoniæ: Elpidium Satalorum Armeniæ, Cyrillum Hieroſolymorum Epiſcopum, alios denique alias ob cauſas exauctorarunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'.

Ὡς καθαιρεθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος τὴν Ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως κατέχεν.

ΟΙ δὲ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει περὶ τὸ ἀντικαθαιρεῖν, καὶ αὐτοὶ τινὰς τοῦ ἑτέρου μέρους, ἀγῶνα ἐτίθεντο· ἰστέον δὲ, ὅτι οὐδέτεροι διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας προφάσεις, τὰς καθαιρέσεις πεποίηνται· διακρινόμενοι γὰρ περὶ πίστεως, ἐν τῷ καθαιρεῖν ἀλλήλους, τὴν ἀλλήλων πίστιν οὐ διεμέμφοντο· συγχρώμενοι δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον τῇ τοῦ Βασιλέως ὀργῇ ἣν κατά τε τῶν ἄλλων. καὶ μάλιστα κατὰ Μακεδονίου φυλάττων ἐκτελέσαι ἐσπούδαζεν, καθαιροῦσι πρῶτον μὲν Μακεδόνιον, καὶ ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον, καὶ ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα ἐδέξατο εἰς κοινωνίαν· Ἐλεύσιον δὲ τὸν Κυζίκου, διότι Ἡράκλειόν τινα ἱερέα τοῦ ἐν Τύρῳ Ἡρακλέους, ἐπὶ γοητείᾳ ληφθέντα βαπτίσας, εἰς διάκονον προεβάλλετο· Βασίλειον δὲ, τὸν καὶ Βασιλᾶν, καὶ γὰρ οὕτως ὠνομάζετο, τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ εἰς τὸν τόπον Μαρκέλλου προχειρισθέντα, ὡς ἀδίκως τινὰ βασανίσαντα, καὶ σιδηροδέσμοις φυλακαῖς κατακλείσαντα· καὶ ὅτι συκοφαντίας τισὶν ἔρραψεν· ἔτι μὴν καὶ ὅτι δι' ἐπιστολῶν τὰς ἐν Ἀφρικῇ Ἐκκλησίας ἐτάραξεν· Δρακόντιον δὲ, ὅτι ἀπὸ Γαλατίας μετέβη εἰς Πέργαμον· καθεῖλον δὲ καὶ Νεωνᾶν τῆς Σελευκείας ἐν ᾗ ἐγεγόνει ἡ Σύνοδος, ἔτι μὴν καὶ Σωφρόνιον τῆς Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλπίδιον (a) Σατάλων τῆς Μακεδονίας, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλον, καὶ ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλλον.

(a) Σατάλων τῆς Μακεδονίας. Satala oppidum fuit Armeniæ, cujus crebra occurrit mentio apud veteres. In Macedonia vero, nulla hujus nominis civitas ab antiquis memorata invenitur. Quare Ἀρμενίας hic ſcribendum puto, pro Μακεδονίας. Satala, Epiſcopatus Lyciæ memoratur in parte tertia Synodi Chalcedon. pag. 390.

CAPUT XLIII.

De Euſtathio Epiſcopo Sebaſtiæ.

EUſtathius vero Sebaſtiæ in Armenia Epiſcopus, ne quidem ad ſui defenſionem admiſſus eſt: quippe qui a patre ſuo Eulalio, Cæſareæ Cappadocum Epiſcopo jam antea depoſitus fuerat, eo quod veſtem ſacerdoti minime convenientem geſtaſſet. Sciendum porro eſt, in locum Euſtathii Epiſcopum ſubrogatum eſſe Meletium, de quo paulo infra dicturi ſumus. Ceterum Euſtathius poſthæc etiam in Synodo Gangrenſi, quæ ipſius cauſa in Paphlagonia collecta fuerat, condemnatus eſt, eo quod poſt condemnationis ſententiam adverſus ipſum prolatam in Synodo Cæſarienſi, multa contra leges Eccleſiaſticas ageret. Nam & uxorem ducere prohibebat, & a cibis eſſe abſtinendum docebat. Unde multos quidem, qui matrimonia contraxerant, a conjugibus ſepara-

Synodus Gangrenſis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

Περὶ Εὐσταθίου, τοῦ Σεβαστείας Ἐπισκόπου.

ΕΥστάθιος δὲ ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ σεβαστείας, (a) οὔτε εἰς ἀπολογίαν ἐδέχθη, διότι ὑπὸ Εὐλαλίου τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ Ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ, ἤδη πρότερον καθῄρητο, ἐπειδὴ ἀνάρμοστον τῇ ἱερωσύνῃ στολὴν ἠμφίεστο· ἰστέον δὲ, ὅτι εἰς τόπον Εὐσταθίου Μελέτιος κατέστη Ἐπίσκοπος, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν· Εὐστάθιος μέντοι καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ δι' αὐτὸν γενομένῃ ἐν Γάγγραις τῆς Παφλαγονίας Συνόδῳ κατεκρίθη, διότι μετὰ τὸ καθαιρεθῆναι αὐτὸν (b) ἐν τῇ κατὰ Καισάρειαν Συνόδῳ, πολλὰ παρὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς τύπους ἔπραττεν· γαμεῖν γὰρ ἐκώλυε. καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι ἐδογμάτιζεν· (c) καὶ διὰ τούτων πολλοὺς μὲν τοὺς γεγαμηκότας, τοῦ συνοικεσίου

ἐχώ

(a) Οὔτε εἰς ἀπολογίαν. Malim ſcribere οὐδέ.
(b) ἐν τῇ κατὰ Καισάρειαν Συνόδῳ. Pro Cæſarea, Sozomenus Neocæſaream dicit.

(c) καὶ διὰ τούτων. Codex Leonis Allatii ſcriptum habet καὶ διὰ τοῦτο, quod magis placet:

(d) καὶ

ἐχώριζε, (*d*) καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους, ἐπ' οἰκίας τὴν κοινωνίαν ποιεῖσθαι ἀνέπειθε· δούλους τε προσχήματι θεοσεβείας τῶν δεσποτῶν ἀπέσπα· αὐτός τε φιλοσόφου σχῆμα φορῶν, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ξένῃ στολῇ χρῆσθαι ἐποίει, καὶ τὰς γυναῖκας κείρεσθαι παρεσκεύαζεν· καὶ τὰς μὲν ὡρισμένας νηστείας ἐκτρέπεσθαι· τὰς κυριακὰς δὲ νηστεύειν ἐδίδασκεν· ἐν οἴκοις τε γεγαμηκότων εὐχὰς ἐκώλυε γενέσθαι· καὶ πρεσβυτέρου γυναῖκα ἔχοντος, ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὡς μύσος ἐκκλίνειν ἐκέλευε· καὶ ἄλλα πλεῖστα παραπλήσια τούτοις ποιοῦντος αὐτοῦ καὶ διδάσκοντος, Σύνοδος, ὡς ἔφην, ἐν Γάγγραις τῆς Παφλαγονίας συναχθεῖσα, αὐτόν τε καθεῖλε, καὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ ἀναθεμάτισε· (*e*) ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο· τότε δὲ ἐκβληθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος ἐν δευτέρῳ τὸν Ἀντιοχείας θέμενος θρόνον, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναδείκνυται, τῶν περὶ Ἀκάκιον ἐνθρονισάντων αὐτόν· οἳ ἐλάνθανον ἑαυτοὺς, ἐναντία νομοθετοῦντες, τοῖς ὑπ' αὐτῶν κεκριμένοις· οἱ γὰρ Δρακόντιον καθελόντες διότι ἐκ Γαλατίας μετέβη εἰς Πέργαμον οὐκ ἐλογίζοντο, Εὐδόξιον δεύτερον τότε ποιούμενον τὴν μετάβασιν ἐνθρονίζοντες, ὡς ὑπεναντία τοῖς οἰκείοις δόγμασιν ἔπραττον· ταῦτα κατεργασάμενοι, τὴν μὲν ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν (*f*) εἰς τὴν Ἀρίμινον μετὰ τῆς γενομένης προσθήκης, ὡς διορθώσαντες ἐξαπέστειλαν· ἐντειλάμενοι τοὺς μὴ ὑπογράφοντας αὐτῇ ἐξορίζεσθαι, κατὰ πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως· γνώριμα δὲ καθιστῶσι τὰ ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένα, τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ὁμοδόξοις, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλεως· οὗτος γὰρ ἐκ τῆς Σελευκείας ἐπὶ τὴν οἰκείαν εὐθὺς ὥρμησε πόλιν· Εὐδοξίου δὲ ἀναδειχθέντος τῆς μεγαλοπόλεως, τηνικαῦτα καὶ (*g*) ἡ μεγάλη Ἐκκλησία ὀνομαζομένη Σοφία ἐνεκαινίσθη, ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ δέκατον, καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ τρίτον, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· Εὐδόξιος δὲ καθεσθεὶς εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς πρώτην ἐκείνην τὴν πολυθρύλλητον ἀφῆκε φωνὴν, φράσας· ὁ Πατὴρ ἀσεβὴς· ὁ Υἱὸς εὐσεβής· θορύβου δὲ

A paravit: & illis, qui Ecclesias aversabantur, suasit, ut domi communicarent. Sed & servos prætextu pietatis a Dominis suis abstraxit. Ipse vero Philosophi habitum gestans, sectatores suos nova, atque insolenti veste indui jussit. Mulieres quoque tonderi fecit. Et præscripta quidem jejunia fugienda esse; diebus vero Dominicis jejunandum præcepit. Denique in ædibus conjugatorum precationes fieri vetuit: & presbyteri uxorem habentis, quam, dum esset laicus, legitimo matrimonio sibi copulaverat, benedictionem, & communionem instar piaculi declinandam docebat. Hæc, & hujusmodi alia plurima cum ille & faceret, & B doceret, Synodus Gangris in Paphlagonia congregata, uti jam dixi, eum deposuit, ejusque dogmata anathemate damnavit. Verum hæc postea gesta sunt. Tunc vero expulso Macedonio, Eudoxius Antiochenam sedem parvipendens, Constantinopoleos Episcopus constituitur, ordinantibus eum Acacianis. Qui quidem non animadvertebant, se contraria iis, quæ ipsi antea judicaverant, decernere. Nam qui Dracontium idcirco deposuerant, quod ex Galatia Pergamum transiliisset, iidem Eudoxium tunc secundo ad alium Episcopatum transilientem ordinantes, illud minime reputabant, se suis ipsorum decretis contraria gerere. His rebus perfe- C ctis, lectam fidem cum supplemento, tanquam a se correctam, Ariminum miserunt; mandantes, ut quicumque ei nollent subscribere, ex Imperatoris edicto in exilium pellerentur. Postremo cuncta ab se gesta, tum aliis per Orientem, qui idem cum ipsis sentiebant, tum Patrophilo Scythopoleos Episcopo significarunt. Hic enim ab urbe Seleucia recta in suam civitatem contenderat. Porro Eudoxio in urbe regia Sacerdote constituto, magna Ecclesia, quæ Sophia cognominatur, sub idem tempus dedicata est. Consulatu Constantii decimo, & Juliani Cæsaris tertio, quintodecimo die mensis Februarii. Eudoxius vero simul atque in se- D de illa collocatus est, primam hanc protulit sententiam, quæ omnium sermone celebratur: Pater ἀσεβὴς, filius εὐσεβής. Unde cum

Eudoxius Constantinopol. Episcop. factus.

Ejus absurdum effatum.

(*d*) καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους. Non probo versionem Musculi, & Christophorsoni, qui hunc locum ita verterunt: *Et illis, qui Ecclesias aversabantur, domi communicare persuaserat*. Ego vero hæc cum prioribus connectenda esse censeo. Non enim dixit Socrates, καὶ πᾶς τὰς Ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους, ut hæc intelligantur de omnibus iis, qui aversabantur Ecclesias. Jungenda sunt igitur cum superioribus, & capienda de illis, qui Eustathii suasu, sese ab uxorum consortio separaverant. His suadebat Eustathius, ut Ecclesiarum consortia refugerent, nec cum reliquis fidelibus communicarent, sed tanquam puri, atque integri, seorsum domi sacra mysteria participarent. De hoc Eustathio vide, quæ scribit Epiphanius in hæresi Aetianorum, & Basilius in Epistolis.

(*e*) ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο. Non assentior Socrati, qui Synodum Gangrensem, in qua damnatus est Eustathius, recentiorem facit Seleuciensi, & Constantinopolitana Synodo. Rectius Sozomenus in libro 4. cap. 24. Gangrensem Synodum vetustiorem facit Antiocheni Concilio, quod in Encœniis celebratum est anno Christi 341. Baronius quidem in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Christi 361. Gangrensem Synodum confert in tempora Constantini magni. Sed refellit eum Socrates, atque Sozomenus. Nam Socrates quidem recentiorem illam facit Seleuciensi, & Constantinopolitana Synodo. Sozomenus vero eam collocat post depositionem Eustathii, factam ab Eusebio Constantinopolitano Episcopo. Atqui Eusebius Constantinopolitanam sedem invasit Principatu Constantii, ut inter omnes constat. Denique Basilius in epistola 74. quam scripsit ad Occidentales contra Eustathium Sebastenum, Gangrensis Concilii nullam mentionem facit. Ex quo manifeste colligitur, tunc cum Basilius eam epistolam conscriberet, scripsit autem sub Valente, nondum celebratum fuisse Gangrense Concilium, in quo damnatus est Eustathius. Dicet fortasse aliquis id, quod a Baronio dictum est, Eustathium illum, qui in Gangrensi Synodo condemnatus est, diversum esse ab Eustathio Sebasteno. Verum hoc gratis dicitur, nec ullius auctoris testimonio nititur.

(*f*) εἰς τὴν Ἀρίμινον. Hunc locum ita vertit Epiphanius Scholasticus: *Quo facto, lectam fidem Arimini cum augmento, quod ipsi in Constantinopolitana urbe adjecerant, undequaque miserunt*. Eundem sensum secutus est in versione sua Christophorsonus. Ego vero hæc verba εἰς τὴν Ἀρίμινον, referenda esse censeo ad id, quod sequitur ἐξαπέστειλαν. Idque diserte confirmat Athanasius in libro de Synodis pag. 905. ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥσπερ μεταγνόντες, ἤλλαξαν συνήθως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξείδιά τινα· ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ, &c. quem Athanasii locum describere hic videtur Socrates.

(*g*) ἡ μεγάλη Ἐκκλησία ἐνεκαινίσθη. Hunc locum ex manuscriptis codicibus Florentino, & Sfortiano supplevi, atque emendavi. De hujus Ecclesiæ dedicatione ita scriptum est in Fastis Idatii: *Constantio decimo, & Juliano tertio. His Coss. dedicatum est Constantinopoli Dominicum, die 15. Kal. Martias*. Cedrenus in Chronico ait, hanc secundam fuisse dedicationem hujus Ecclesiæ: Primum enim dedicatam fuisse dicit ab Eusebio Episcopo Constantinopoleos. Sed cum postea corruisset, denuo instauratam a Constantio Augusto, & ab Eudoxio consecratam. Vide omnino Chronicum Alexandrinum, in quo multa habentur de hac dedicatione non vulgaria.

SÆC. IV. cum tumultus, ac seditio exorta esset: nolite, inquit, turbari ob ea, quæ dixi. Nam pater quidem ἀσεβὴς est, quippe qui neminem colit. Filius autem εὐσεβὴς, quia colit patrem. Quæ cum dixisset Eudoxius, tumultus quidem sedatus est: ingens vero risus in Ecclesia excitatus tumultum excepit. Atque hoc dictum cum risu, & cachinno hactenus commemoratur. Hujusmodi cavillationibus utentes hæresiarchæ, & in talibus voculis occupati, Ecclesiam disciderunt. Atque hunc finem Constantinopolitana quoque Synodus sortita est.

A δὲ καὶ στάσεως ἐπὶ τοῦτο γενομένης, μηδὲν, ἔφη, ταράττεσθε πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπ' ἐμοῦ· ὁ γὰρ πατὴρ ἀσεβὴς, ὅτι οὐδένα σέβει· ὁ δὲ υἱὸς εὐσεβὴς, ὅτι σέβει τὸν πατέρα· τοιαῦτα δὲ τοῦ Εὐδοξίου εἰπόντος, ὁ μὲν θόρυβος κατεστάλη· γέλως δὲ ἀντὶ θορύβου κατεῖχε πολὺς τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ μένει τὸ λεχθὲν, ἄχει δεῦρο γελώμενον· τοιαῦτα γὰρ δὴ οἱ αἱρεσιάρχαι σοφιζόμενοι, καὶ περὶ τοιαύτας ἀσχολούμενοι λέξεις, τὴν Ἐκκλησίαν διέσπασαν· (b) τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο τέλος καὶ ἡ ἐν Κωνσταντίνου πόλει γενομένη Σύνοδος ἔσχεν.

(b) τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο. Alterutra vox delenda est, ut superflua. In codice Leonis Allatii scriptum inveni, τότε μὲν οὖν τοιοῦτον τὸ τέλος.

B

CAPUT XLIV.

De Meletio Antiochiæ Episcopo.

NUnc tempus est, ut de Meletio dicamus. Hic enim post depositionem Eustathii, Sebastiæ Armeniorum Episcopus factus est, sicut paulo ante dixi. Postea vero a Sebastia translatus est Berœam, quæ urbs est Syriæ. Cumque Seleuciensi Concilio interfuisset, & fidei illic ab Acacio editæ subscripsisset, recta inde Berœam repetiit. Posthæc Concilio apud Constantinopolim congregato, Antiocheni cum Eudoxium comperissent, spreta ipsorum Ecclesia, ad Constantinopolitanæ sedis opulentiam transiliisse, Meletium Berœa accitum, in sede Antiochena collocant. Hic initio quidem de dogmatibus fidei differere supersedit, solamque morum doctrinam auditoribus suis tradidit. Progressu vero temporis Nicænam illis fidem exposuit, & consubstantialis doctrinam asserere cœpit. Quæ cum accepisset Imperator, eum quidem relegari jussit: Euzoium vero, qui una cum Ario olim depositus fuerat, Antiochensis Ecclesiæ Antistitem fecit promoveri. Verum quotquot propensio erga Meletium animo erant, relicto Arianorum cœtu, separatim conventus egerunt; cum ii, qui ab initio consubstantialis doctrinam probaverant, communionem ipsorum refugissent, eo quod Meletius Arianorum suffragio ordinatus fuisset, ipsique ejus sectatores baptismum ab iisdem suscepissent. Ad hunc modum Antiochensis quoque Ecclesia duas in partes, licet in doctrina fidei consentientes, divisa est. Interea Imperator, cum ipsi nuntiatum fuisset, Persas iterum expeditionem movere adversus Romanos, propere Antiochiam perrexit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Περὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας Ἐπισκόπου.

ΗΔη δὲ λοιπὸν καὶ τὰ περὶ Μελετίου λεκτέον· οὗτος γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν εἶπον, τῆς Ἀρμενίων Σεβαστείας Ἐπίσκοπος προεβλήθη, Εὐσταθίου καθαιρεθέντος· ἐκ δὲ τῆς Σεβαστείας (a) εἰς Βέροιαν τῆς Συρίας μετηνέχθη· γενόμενος δὲ ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν Συνόδῳ, καὶ τῇ πίστει τῇ περὶ Ἀκάκιον ὑπογράψας, ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν Βέροιαν ἀνεχώρησε· γενομένης δὲ τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει Συνόδου, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πυθόμενοι τὸν Εὐδόξιον καταπεφρονηκέναι μὲν τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, ἐπὶ δὲ τὸν πλοῦτον Κωνσταντινουπόλεως ἀποκεκλικέναι, μεταπεμψάμενοι τὸν Μελέτιον ἐκ τῆς Βεροίας, εἰς τὴν Ἀντιοχείας Ἐκκλησίαν ἐνθρονίζουσιν· ὁ δὲ, πρῶτον μὲν περὶ δόγματος διαλέγεσθαι ὑπερετίθετο· μόνην δὲ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν (b) τοῖς ἀκροαταῖς προσῆκειν· προβαίνων δὲ, τὴν ἐν Νικαίᾳ παρετίθετο πίστιν, καὶ διδάσκει τὸ ὁμοούσιον· ταῦτα πυθόμενος ὁ Βασιλεὺς, τὸν μὲν ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσεν· Εὐζώϊον δὲ τὸν ἤδη πρότερον ἅμα Ἀρείῳ καθαιρεθέντα, τῆς Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον προχειρισθῆναι πεποίηκεν· ὅσοι δὲ τὴν πρὸς Μελέτιον διάθεσιν ἔσωζον, καταλιπόντες τὸ Ἀρειανικὸν ἄθροισμα, κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· τῶν τὸ ὁμοούσιον ἐξ ἀρχῆς φρονούντων μὴ θελησάντων αὐτοῖς κοινωνεῖν, διότι ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ψήφου τὴν χειροτονίαν Μελέτιος εἶχε λαβών· καὶ ὅτι ἀκολουθήσαντες αὐτῷ, ὑπ' ἐκείνων βαπτισθέντες ἐτύγχανον· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον, καὶ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησία εἰς ἕτερον ὁμόδοξον διετέθη μέρος· ὁ μέντοι Βασιλεὺς, πυθόμενος κινεῖσθαι πάλιν μετὰ Ῥωμαίων τὰ Περσῶν ἔθνη, ταχέως ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν.

(a) εἰς Βέροιαν τῆς Συρίας μετηνέχθη. Meletium a Sebastia Armeniæ ad Episcopatum Berœæ translatum fuisse, ægre admodum crediderim. Sozomenus enim, ac Theodoritus, & ante illos Hieronymus, illum a Sebastia Armeniæ ad sedem Antiochenam translatum esse dicunt, nulla Episcopatus Berœensis mentione facta. Id tantum dicit Theodoritus, Meletium, cum ad Sebastensem Episcopatum promotus fuisset, animadversa subditorum contumacia, inde alio secessisse. Tunc igitur Berœam Syriæ se recepit, ut conjicio, sed Episcopatum Berœensem nequaquam administravit. Hunc Socratis errorem vidit etiam Baronius ad annum Christi 360. Quem quidem ille sic emendat, ut Meletium a Berœa Sebastiam, non a Sebastia Berœam translatum esse dicat. Quod tamen verum non puto, cum nec Theodoritus, nec Sozomenus id de Meletio dixerint.

(b) τοῖς ἀκροαταῖς προσῆκειν. Scribendum videtur παρέχειν, vel προσῆγεν. Porro nomen Meletii, tum hic, tum alibi, diversimode scriptum reperias. Per ι tamen scribi malim. Hanc enim scripturam confirmat Gregorius Nazianzenus in Carmine Jambico de vita sua, ubi illum Μέλιτος ἐπώνυμον vocat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'. | CAPUT XLV.

Περὶ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως. | *De hæresi Macedonii.*

A

Μακεδόνιος δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκβληθεὶς, καὶ μὴ φέρων τὴν καταδίκην, ἡσυχάζειν οὐδαμῶς ἠνείχετο· ἀλλὰ ἀποκλίνει μὲν πρὸς τοὺς τοῦ ἑτέρου μέρους, οἱ ἐν τῇ Σελευκείᾳ καθεῖλον τοὺς περὶ Ἀκάκιον· διεπρεσβεύετο δὲ πρός τε Σωφρόνιον καὶ Ἐλεύσιον, ἀντέχεσθαι μὲν τῆς πρότερον ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθείσης πίστεως, μετὰ ταῦτα δὲ ἐν Σελευκείᾳ βεβαιωθείσης, καὶ (a) παρασήμῳ ὀνόματι ὁμοιούσιον τὴν πίστιν ἐπιφημισθῆναι παρῄνεσε· συνέρρεον οὖν πρὸς αὐτὸν πολλοὶ τῶν γνωρίμων αὐτῷ, οἱ νῦν Μακεδονιανοὶ χρηματίζουσιν ἐξ αὐτοῦ· ὅσοι τε ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν Συνόδῳ τοῖς περὶ Ἀκάκιον διεκρίθησαν, φανερῶς τὸ ὁμοούσιον ἐδογμάτισαν (b) τὸ πρότερον, ἤδη μὲν οὐκ ἐκτρανοῦντες αὐτό· φήμη δέ τις παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐκράτει, ὡς οὐκ εἴη Μακεδονίου τοῦτο εὕρεμα. Μαραθωνίου δὲ μᾶλλον, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς Νικομηδείας πεποιήκεισαν Ἐπίσκοπον· διὸ καὶ Μαραθωνιανοὺς καλοῦσιν αὐτούς· τούτοις δὲ προσφύγει καὶ Εὐστάθιος, ὁ τῆς Σεβαστείας ἐκβληθεὶς, διὰ πρόφασιν ἣν μικρῷ πρότερον εἴρηκα· ὡς δὲ ὁ Μακεδόνιος τὸ ἅγιον Πνεῦμα συναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Τριάδος ἐξέκλινε, τότε δὲ καὶ Εὐστάθιος· ἐγὼ, ἔφη, οὔτε Θεὸν ὀνομάζειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἱροῦμαι, οὔτε κτίσμα καλεῖν τολμήσαιμι· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ πνευματομάχους ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς οἱ τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντες· ὅπως μὲν οὖν οἱ περὶ Μακεδόνιον (c) εἰς τὸν Ἑλλήσποντον πλεονάζουσι, κατὰ χώραν ἐρῶ· οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον, σπουδὴν πεποίηνται αὖθις ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συνελθεῖν, μεταγνόντες ὅτι ὅλως ὅμοιον εἰρήκασι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί· τῇ οὖν ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥ τις ἐστὶ Ταύρου καὶ Φλωρεντίου, γενόμενοι κατὰ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν, Εὐζωΐου κρατοῦντος τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ Βασιλέως ἐν αὐτῇ διατρίβοντος, ὀλίγοι τινὲς ἀνεκίνουν αὖθις τὰ δεδογμένα αὐτοῖς, φάσκοντες δεῖν περιαιρεθῆναι τὴν τοῦ ὁμοίου λέξιν ἐκ τῆς ἐκδοθείσης πίστεως ἐν τῇ Ἀριμίνῳ, καὶ ἐν Κωνσταντίνου πόλει· οὐκέτι ἐπικρύπτοντες, ἀλλὰ ἀναφανδὸν λέγοντες, ὅτι κατὰ πάντα ἀνόμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, οὐ μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὴν βούλησιν· ἐξ οὐκ ὄντων τε αὐτὸν, ὡς Ἄρειος ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ γενέσθαι ἀπεφήναντο· συνελαμβάνοντο δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε τὰ Ἀετίου φρονοῦντες· διόπερ μετὰ τοῦ ἔχειν τὴν Ἀρειανὴν προσωνυμίαν, ἔτι καὶ (d) Ἀνόμοιοι καὶ Ἐξουκόντιοι ἐκ-

λήθη-

At Macedonius, qui Constantinopoli expulsus fuerat, condemnationem iniquo animo ferens, quiescere haudquaquam sustinuit: sed ad alterius partis Episcopos, qui apud Seleuciam Acacium cum sociis deposuerant, transgressus est. Missa igitur ad Sophronium, & Eleusium legatione, hortatus est, ut eam fidem, quæ Antiochiæ primum exposita, ac deinde Seleuciæ confirmata fuerat, mordicus retinerent, eamque adulterino vocabulo ὁμοιούσιον, id est similis substantiæ cognominarent. Proinde multi ex amicis, & familiaribus ad eum B confluxerunt, qui nunc ex ejus nomine Macedoniani vocantur. Sed & quotquot in Seleuciensi Concilio ab Acacio dissenserant, ab hoc tempore vocem ὁμοιούσιον palam asseruerunt cum antehac eam minime evulgarent. Invaluit tamen apud plerosque hæc opinio, non a Macedonio primum istud excogitatum fuisse, sed a Marathonio, quem illi ad Episcopatum Nicomediensis Ecclesiæ paulo ante promoverant. Unde & Marathoniani dicuntur hujus dogmatis sectatores. Ad istorum societatem sese etiam adjunxit Eustathius, Sebastia depulsus ob eam causam, quam paulo ante commemoravi. Sed postquam Mace- C donius Spiritum sanctum a divinæ Trinitatis consortio cœpit excludere, tum Eustathius: Ego, inquit, Spiritum sanctum nec Deum nominare in animum induco, nec creaturam vocare sustineo. Atque ob hanc causam, qui fidem consubstantialis tuentur, πνευματομάχους eos appellant, id est Spiritus sancti oppugnatores. Quanam autem ratione factum sit, ut in Hellesponto potissimum exuberent Macedoniani, dicam suo loco. Acaciani vero omni studio laborarunt, ut iterum Antiochiæ congregarentur, cum ipsos pœniteret, quod omnino Filium Patri similem esse dixissent. Sequente igitur anno, Tauro, & Florentio Consulibus, convenientes Antiochiæ, quæ est in Syria, cum Euzojus ei D præesset Ecclesiæ, & Imperator ibidem moraretur, pauci quidam ea, quæ prius ab ipsis decreta fuerant, rursus in quæstionem vocarunt, vocem similis tollendam esse dicentes ex fide, quæ tum Arimini, tum apud Constantinopolim fuerat promulgata. Nec amplius dissimulantes, palam affirmarunt, filium patri prorsus dissimilem esse, non substantia solum, verum etiam voluntate: eumque ex non exstantibus, sicut Arius dixerat, factum esse pronuntiarunt. Huic autem opinioni favebant ii, qui tum Antiochiæ Aetii sectam sequebantur. Quamobrem præter cognomen, quod illis inditum fuerat Arianorum, Anomoei insuper & Exucontii

E voca-

Marathonius Episcop. Nicomed.

Pneumatomachi.

Anomoei & Exucontii.

(a) παρασήμῳ ὀνόματι. Hunc locum non intellexerunt interpretes. Qui tamen ex Harpocrationis Lexico discere poterant, παράσημον significare *adulterinum*, metaphora sumta a moneta, quæ falsam habet notam. Ὁμοιούσιον ergo (sic enim scribendum est ex manuscriptis codicibus Florentino, & Sfortiano) adulterinum nomen vocat Socrates, eo quod corruptum sit, & adulteratum pro ὁμοούσιον, quod veræ, ac sinceræ fidei nomen est. Porro Acaciani tam ὁμοιούσιον, quam ὁμοούσιον rejiciebant: ὅμοιον duntaxat retinentes; vocabulum autem οὐσίας penitus aspernantes.

(b) τὸ πρότερον ἤδη. Hic locus prava verborum transpositione corruptus est, quem tamen levi negotio ita corrigo: φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον ἐδογμάτισαν ἤδη, τὸ πρότερον μὲν οὐκ ἐκτρανοῦντες αὐτό. Posset etiam & fortasse rectius ita scribi: ἤδη μὲν φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον ἐδογμάτισαν, τὸ πρότερον οὐκ, &c. Nec dubito, quin Socrates ita scripserit. Et Christophorsonus quidem, ac Musculus sensum hujus loci minime assecuti sunt. Epiphanius autem Scholasticus recte ita verterat: *Quicunque enim in Seleuceno Concilio Acacium declinaverunt, aperte verbum, similis substantiæ, sancierunt: Cum prius hoc non manifesto judicio declarassent*. Epiphanius igitur in suo codice scriptum invenerat ὅσοι γὰρ, quod non displicet.

(c) εἰς τὸν ἑλλήσποντον. In codice Leonis Allatii scriptum est, περὶ τὸν ἑλλήσποντον.

(d) ἀνόμοιοι καὶ ἐξουκόντιοι. Hausit hæc Socrates ex Athanasii libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ. Sic enim ibi scribit Athanasius pagina 906. & 907. διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀναίδειαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, ἀνόμοιοι παρὰ πᾶσιν ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὴν ἐξουκοντίων ἐπωνυμίαν, &c.

SÆC. IV. vocati sunt ab iis, qui doctrinam quidem consubstantialis tuebantur Antiochiæ, tunc vero Meletii causa inter se divisi erant, ut supra retulimus. Ab istis igitur interrogati, cur cum in expositione fidei suæ filium Deum ex Deo dixissent, eundem nunc dissimilem, & ex non exstantibus dicere non dubitarent, hujusmodi cavillationibus objectionem eludere conabantur. Sic, ajebant, dictum est Deum ex Deo, ut apud Apostolum dicitur: omnia autem ex Deo. Unus porro ex omnibus est ipse quoque Filius Dei. Atque idcirco in editione fidei adjecta sunt hæc verba; secundum Scripturas. Hujus sophisticæ cavillationis auctor fuit Georgius Laodicenus Episcopus. Qui quidem ut pote in hujusmodi sermonibus parum exercitatus, ignorabat, quemadmodum Origenes has loquendi formas, quibus utitur Apostolus, superiori tempore uberrime excussit, atque explanavit. Verum licet cavillari ad hunc modum conarentur, probra tamen, & condemnationem sui non ferentes, eamdem fidei formulam recitarunt, quam prius Constantinopoli ediderant. Quo facto, singuli ad suas civitates regressi sunt. Georgius igitur Alexandriam reversus, & Ecclesias, sicut antea, obtinuit, latente etiam tum Athanasio; & cunctos, qui ab ipso in fidei causa dissentiebant Alexandriæ, est persecutus. Sed & plebi civitatis gravis erat, ac molestus, utpote plurimis eorum invisus. Hierosolymis vero in locum Cyrilli subrogatus est Herennius. Sciendum porro est, post hunc Episcopum ordinatum fuisse Heraclium, ac deinde Hilarium: tandemque Cyrillum Hierosolyma reversum, Ecclesiam suam recuperasse. Per idem tempus nova quædam hæresis exorta est hujusmodi ex causa.

A λήθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ φρονούντων μὲν τὸ ὁμοούσιον, διῃρημένων δὲ τότε διὰ τὴν ἐπὶ Μελετίῳ γενομένην αἰτίαν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἐρωτηθέντες δ᾽ οὖν ὅμως παρ᾽ ἐκείνων, διὰ τί ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἑαυτῶν πίστεως, Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν υἱὸν εἰπόντες ἀνόμιόν τε καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τολμῶσιν ὀνομάζειν, τοιοῖσδε σοφίσμασιν ἐπεχείρουν τὴν ἀντίθεσιν ἀποδύεσθαι· ὅτι οὕτος, φησὶν, εἴρηται τὸ ἐκ Θεοῦ, ὡς εἴρηται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἓν οὖν τῶν πάντων, (e) καὶ ὁ υἱός ἐστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ διατοῦτο πρόσκειται ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τὸ, κατὰ τὰς γραφάς· τούτου δὲ τοῦ σοφίσματος ἀρχη-
B γὸς ἦν Γεώργιος ὁ Λαοδικείας Ἐπίσκοπος· ὅστις ἀνάγωγος ὢν τῶν τοιούτων λόγων, ἠγνόησεν ὅπως τὰ τοιαῦτα τοῦ Ἀποστόλου ἰδιώματα, τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις Ὠριγένης πλατύτερον ἐξετάσας ἡρμήνευσεν· ἀλλ᾽ ὅμως, εἰ καὶ τοιαῦτα ἐπεχείρουν σοφίζεσθαι, τοὺς ὀνειδισμοὺς καὶ τὴν κατάγνωσιν οὐ φέροντες, ἀνέγνωσαν τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣν καὶ ἐν Κωνσταντίνου πόλει· καὶ οὕτως κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· Γεώργιος μὲν οὖν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁρμήσας, τῶν τε Ἐκκλησιῶν (f) ἐκράτει, Ἀθανασίου ἔτι ἀφανοῦς τυγχάνοντος, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτοῦ συνήλαυνε· χαλεπὸς δὲ ἦν
C καὶ τῷ δήμῳ τῆς πόλεως· τοῖς πλείοσι γὰρ ἦν ἀπεχθής· ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ Κυρίλλου προεχειρίσθη (g) Ἀῤῥήνιος· ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον (h) Ἡράκλειος κατέστη, καὶ αὖθις Ἱλάριος· ὕστερον δὲ χρόνῳ Κύριλλος ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας ἐγκρατὴς ἐγένετο· τότε δὲ καὶ ἑτέρα παρεφύη αἵρησις, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε.

(e) Καὶ ὁ υἱός ἐστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. In codice Leonis Allatii deest præpositio, optime meo quidem judicio.

(f) ἔτι ἐκράτει. Primam vocem delevi, secutus auctoritatem codicis Allatiani.

(g) Ἀῤῥήνιος. In codice Leonis Allatii Ἐρέννιος dicitur, totusque locus ita concipitur: ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις Κυρίλλου καθαιρεθέντος, ὡς εἴρηται, διαλαμβάνει τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Ἑρέννιος· μετ᾽ ἐκεῖνον Ἡράκλειος. ἐφεξῆς δὲ τούτου Ἱλάριος. Hieronymus autem in Chronico Irenium vocat. Sic enim habent optimi codices, & editio Joannis Miræi: *Maximus Hierosolymorum Episcopus moritur. Post quem Ecclesiam Ariani invadunt, id est Cyrillus, Eutychius, rursum Cyrillus, Irenius, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus*. In Chronico Nicephori Constantinopolitani Arsenius dicitur, pessime.

(h) Ἡράκλειος. Maximus Hierosolymorum Episcopus moriens successorem sibi instituerat Heraclium. Sed Aca-
D cius Episcopus Cæsareæ, una cum aliis Arianis Episcopis, parvi habita ejus ordinatione, Cyrillum in locum Maximi defuncti substituerunt. Qui mox Heraclium ex Episcopali fastigio in presbyteri locum regradavit, ut scribit Hieronymus in Chronico.

CAPUT XLVI.

De Apollinaristis, deque eorum hæresi.

LAodicææ in Syria duo erant viri eodem nomine nuncupati, pater, & filius. Uterque enim Apollinaris dicebatur. Et pater quidem presbyteri gradum in Ecclesia obtinebat: filius vero Lectoris fungebatur officio. Ambo Græcarum disciplinarum magistri. Pater Grammaticam docebat: filius Rhetoricam. Pater oriundus fuit Alexandria; cumque Beryti primum docuisset, postea Laodiceam migraverat, atque ibi ducta uxore, filium ex ea susceperat Apollinarem. Florebat eodem tempore una cum illis Epiphanius sophista; cui cum essent arctissimo amicitiæ vinculo conjuncti, omni studio eum fovebant. Theodotus vero Laodicenus Episcopus, veritus, ne assidua hominis consuetudine paulatim ad Gentilium superstitionem delaberentur, vetuit, ne ad illum ventarent. At illi parvi pendentes Episcopum, amicitiam Epiphanii constanter retinuerunt. Post hæc

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μς΄.

Περὶ τῶν Ἀπολιναριστῶν, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν.

ΕΝ Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας δύο ἦσαν ἄνδρες ὁμώνυμοι, πατήρ τε καὶ παῖς· ἑκατέρῳ γὰρ ἦν ὄνομα Ἀπολινάριος· ὧν ὁ μὲν πατὴρ, τοῦ πρεσβυτερίου κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἠξιοῦτο· ὁ δὲ παῖς, τὴν τοῦ ἀναγνώστου τάξιν εἶχεν· ἀμφότεροι δὲ ἦσαν
E ἑλληνικῶν λόγων διδάσκαλοι· Γραμματικῶν μὲν ὁ πατὴρ, Ῥητορικῶν δὲ ὁ υἱός· ὁ μὲν οὖν πατὴρ, Ἀλεξανδρεὺς ὢν τὸ γένος, πρότερον δὲ ἐν τῇ Βηρυτῷ διδάξας, εἶτα μεταστὰς εἰς Λαοδίκειαν, καὶ γήμας ἐκεῖ, ἴσχει τὸν υἱὸν Ἀπολινάριον· ἄμφω δὲ ὅμως τότε συνήκμαζον Ἐπιφανίῳ τῷ σοφιστῇ, καὶ γνήσιοι ὄντες φίλοι, συνεκρότουν αὐτόν· δείσας δὲ Θεόδοτος ὁ τῆς Λαοδικείας Ἐπίσκοπος, μὴ τῇ συνεχεῖ τἀνδρὸς ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἀποκλίνωσι, διεκώλυε φοιτᾷν παρ᾽ αὐτῶν· οἱ δὲ μικρὰ τοῦ Ἐπισκόπου φροντίσαντες, τὴν τοῦ Ἐπιφανίου φιλίαν ἠσπάζοντο· μετὰ ταῦτα Γεώρ-

A Γεώργιος ὁ Θεοδότου διάδοχος, σπεύσας ἀποκαταστῆσαι αὐτοὺς, καὶ μηδενὶ τρόπῳ πεῖσαι δυνηθεὶς, ἄμφω τῆς κοινωνίας ἐζημίωσεν· (a) ὕβριν τε ἡγεῖται ὁ παῖς Ἀπολινάριος τὰ γενόμενα, καὶ τῇ εὐροίᾳ τοῦ σοφιστικοῦ λόγου θαῤῥῶν, καινοτομεῖ καὶ αὐτὸς αἵρεσιν, ἣ νῦν ἐπιπολάζει, τοὔνομα τοῦ εὑρόντος ἔχουσα· φασὶ δέ τινες διενεχθῆναι αὐτοὺς πρὸς Γεώργιον, οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἀλλ' ὅτι ἑώρων αὐτὸν ἀλλόκοτα δογματίζοντα, καὶ νῦν μὲν ὅμοιον ὁμολογοῦντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καθ' ὃ ἐν τῇ Σελευκείᾳ συνέθετο· νῦν δὲ εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἀποκλίναντα δόξαν· διόπερ εὐπροφάσιστον B λαβόντες αἰτίαν, ποιοῦνται τὴν ἀναχώρησιν· ὡς δὲ οὐδεὶς αὐτοῖς προσεῖχε, παρεισάγουσι σχῆμα θρησκείας· καὶ πρότερον μὲν ἔλεγον ἀναληφθῆναι τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως ψυχῆς ἄνευ· εἶτα ὡς ἐκ μετανοίας ἐπιδιορθούμενοι, προσέθεσαν ψυχὴν μὴν ἀνειληφέναι· νοῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτὴν, ἀλλ' εἶναι τὸν Θεὸν λόγον ἀντὶ νοῦ εἰς τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον· (b) περὶ τούτου μόνου δὲ λέγουσι διαφέρεσθαι, οἱ νῦν ἐξ ἐκείνων τὴν προσωνυμίαν ἔχοντες· τὴν γὰρ Τριάδα ὁμοούσιον εἶναι φασί· περὶ μὲν οὖν τῶν Ἀπολιναρίων καὶ αὖθις κατὰ χώραν μνημονεύσομεν· C

A hæc Georgius successor Theodoti, ab Epiphanii consuetudine eos avellere conatus; cum id illis persuadere non potuisset, utrumque communione mulctavit. Id factum Apollinaris filius contumeliæ loco duxit; & sophistica dicendi facultate fretus, novam ipse quoque hæresim condidit, quæ ab auctoris nomine appellata etiamnum viget. Sunt, qui dicant, illos a Georgio dissensisse, non tam ob causam supra commemoratam, quam quod illum viderent absurda docentem: & nunc quidem profitentem, filium patri similem esse, quemadmodum in Seleucienii Concilio convenerat: nunc vero in Arii sententiam deflectentem. Hanc igitur speciosam B causam prætendentes, ab eo discesserunt. Sed cum nemo illos sectaretur, novam quamdam religionis speciem inducere cœperunt. Et initio quidem dicebant, hominem absque anima a Deo verbo assumtum esse in dispensatione incarnationis. Postea vero tanquam pœnitentia ducti, ac pristinum emendantes errorem, adjecerunt animam quidem assumtam esse, sed quæ mentem non haberet: Deum autem verbum mentis loco esse in homine assumto. In hoc igitur solo a Catholicis diffidere se dicunt, qui ab illorum nomine vocantur Apollinaristæ. Nam Trinitatem quidem consubstantialem esse profitentur. Verum de utroque Apollinare iterum infra dicemus suo C loco.

(a) ὕβριν τε ἡγεῖται. Rectius scriberetur, ὕβριν δὲ ἡγεῖται.

(b) περὶ τούτου μόνου δή. Magis placet scriptura codicis Allatiani: περὶ τούτου οὖν μόνον λέγουσι διαφέρεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

Περὶ τῆς Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως τελευτῆς.

ΤΟῦ μέντοι Βασιλέως Κωνσταντίου ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγοντος, ὁ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς ἐν ταῖς Γαλλίαις πολλοῖς Βαρβάροις συμπλέκει· καὶ νικήσας, πᾶσι μὲν τοῖς στρατευομένοις ἐπέραστος διατοῦτο γεγονὼς, ὑπ' αὐτῶν ἀναγορεύεται Βασιλεύς· τούτου διαγγελθέντος, ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος εἰς D ἀγῶνα κατέστη· βαπτισθεὶς δὲ ὑπὸ Εὐζωΐου, ἐπὶ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐχώρει πόλεμον· γενόμενος δὲ μεταξὺ Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας, ἐν Μόψου κρήναις ἐτελεύτα τὸν βίον, ὑπὸ φροντίδος ἀποπληξίᾳ ληφθεὶς, ἐν ὑπατείᾳ Ταύρου καὶ Φλωρεντίου, τῇ τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἔτος πρῶτος τῆς διακοσιοστῆς ὀγδοηκοστῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος· ἔζησε δὲ Κωνστάντιος ἔτη τεσσαράκοντα πέντε, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα ὀκτώ· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ ἔτη δεκατρία· μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, ἔτη εἰκοσιπέντε· ὅσων περ καὶ ἡ βίβλος περιέχει χρόνον ἐτῶν. E

CAPUT XLVII.

De morte Imp. Constantii.

POrro dum Constantius Imperator Antiochiæ moraretur, Julianus Cæsar in Gallis cum ingenti Barbarorum multitudine congressus victoriam reportavit. Atque idcirco universis militibus acceptus, ab iisdem Imperator renuntiatus est. Ea res Imperatori D Constantio nunciata, animum ejus gravissimo dolore perculit. Mox ab Euzoio baptizatus, expeditionem suscepit adversus Julianum. Sed cum ad fines Cappadociæ, & Ciliciæ pervenisset, præ nimia solicitudine in morbum apoplexiæ delapsus, Mopsucrenis vitam finivit, Tauro, & Florentio Consulibus, die tertio nonas Novembres. Erat hic annus primus Olympiadis ducentesimæ octogesimæ quintæ. Vixit autem Constantius annos quinque & quadraginta. Imperavit annis octo & triginta. Ex quibus tredecim quidem regnavit cum patre: post ejus autem obitum viginti quinque: quot etiam annorum tempus complectitur hic E liber.

Τέλος τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου β'.

Finis Libri secundi Historiæ Ecclesiasticæ.

In tertio Libro Ecclesiasticæ Historiæ Socratis hæc continentur.

I. De Juliano, deque genere ejus & educatione: & quomodo Imperator factus ad Gentilium religionem descivit.
II. De seditione orta Alexandriæ, & quomodo interfectus sit Georgius.
III. Quomodo Imperator ob cædem Georgii indignatus, Alexandrinos per epistolas objurgavit.
IV. Qualiter Athanasius, occiso Georgio, Alexandriam reversus, Ecclesiam suam recuperavit.
V. De Lucifero, & Eusebio.
VI. Quomodo Lucifer Antiochiæ Paulinum ordinavit.
VII. Qualiter Eusebius, & Athanasius inter se consentientes, Synodum Alexandriæ congregarunt, in qua Trinitatem consubstantialem diserte pronuntiarunt.
VIII. Ex Athanasii Apologetico de fuga sua.
IX. Quomodo Eusebius post Synodum Orthodoxorum apud Alexandriam Episcoporum, Antiochiam reversus, cum Catholicos illic diffidentes ob Paulini ordinationem reperisset, nec eos ad concordiam revocare posset, abscessit.
X. De Hilario Pictavorum Episcopo.
XI. Quomodo Imperator Julianus pecunias a Christianis exegerit.
XII. De Mari Episcopo Chalcedonensi.
XIII. De tumultu, quem Pagani contra Christianos excitarunt.
XIV. De fuga Athanasii.
XV. De iis, qui regnante Juliano apud Merum Phrygiæ urbem martyrio perfuncti sunt.
XVI. Quomodo Apollinares ad scribendos libros sese contulerint, cum Imperator Christianos Græcis disciplinis institui vetuisset.
XVII. Quomodo Imperator contra Persas expeditionem parans, cum ab Antiochensibus derisus esset, orationem, quæ Misopogon inscribitur, adversus eos edidit.
XVIII. Quomodo Imperatori oraculum sciscitanti, Dæmon metu Babylæ martyris nihil responderit.
XIX. De Imperatoris ira, & de Theodoro Confessore.
XX. Quomodo Imperator Judæos ad sacrificandum impulerit, & de integra Hierosolymorum eversione.
XXI. De Imperatoris in Persidem irruptione, deque ejus cæde.
XXII. De nuncupatione Imperatoris Joviani.
XXIII. Confutatio eorum, quæ Libanius Rhetor de Juliano dixit.
XXIV. Quomodo ad Jovianum omnes undique confluxerunt Episcopi, sperantes singuli, se illum ad suam fidem traducturos.
XXV. Quomodo Macedoniani, & Acaciani Antiochiæ congregati, Nicænam fidem confirmarunt.
XXVI. De Joviani Imperatoris obitu.

Τάδε περιέχει καὶ ἡ τρίτη Βίβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Περὶ Ἰουλιανοῦ, καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως· καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν Βασιλείαν παρελθὼν, ἐπὶ τὸ ἑλληνίζειν ἀπέκλινε.
β'. Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως, καὶ ὅπως Γεώργιος ἀνῃρέθη.
γ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ τῇ Γεωργίου χαλεπήνας ἀναιρέσει, διʼ ἐπιστολῆς τῶν Ἀλεξανδρέων καθήψατο.
δ'. Ὡς Γεωργίου ἀναιρεθέντος, Ἀθανάσιος κατελθὼν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγκρατὴς ἐγένετο.
ε'. Περὶ Λουκίφερος, καὶ Εὐσεβίου.
ς'. Ὡς Λούκιφερ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, Παυλῖνον ἐχειροτόνησεν.
ζ'. Ὡς Εὐσέβιος ἑνωθεὶς Ἀθανασίῳ Σύνοδον Ἐπισκόπων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνήθροισαν, τρανῶς τὴν Τριάδα, ὁμοούσιον ἀνακηρύξαντες.
η'. Ἐκ τοῦ ἀπολογητικοῦ Ἀθανασίου, περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς.
θ'. Ὡς μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευσάντων Σύνοδον, Εὐσέβιος εἰς Ἀντιόχειαν ὑποστρέψας, καὶ τοὺς ὁμοδόξους διῃρημένους εὑρὼν διὰ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν, καὶ τούτους ἑνῶσαι μὴ δυνηθεὶς, ὑπανεχώρησεν.
ι'. Περὶ Ἱλαρίου τοῦ Πικταβῶν Ἐπισκόπου.
ια'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Ἰουλιανὸς, χρήματα τοὺς Χριστιανοὺς εἰσεπράττετο.
ιβ'. Περὶ Μάρι τοῦ Ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.
ιγ'. Περὶ τῆς ταραχῆς ἣν ἐποίουν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Χριστιανῶν.
ιδ'. Περὶ τῆς Ἀθανασίου φυγῆς.
ιε'. Περὶ τῶν ἐν Μηρῷ τῇ πόλει τῆς Φρυγίας, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρησάντων.
ις'. Ὡς τοῦ Βασιλέως κωλύσαντος τοὺς Χριστιανοὺς ἑλληνικὴν παίδευσιν μανθάνειν, οἱ Ἀπολινάριοι εἰς τὸ ἐπιγράφειν λόγους ὡρμήθησαν.
ιζ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς εἰς Πέρσας μέλλων ἐλαύνειν, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, ὑπʼ αὐτῶν σκωφθεὶς, τὸν Μισοπώγωνα λόγον προσεφώνησε.
ιη'. Ὡς τοῦ Βασιλέως χρησμὸν θελήσαντος λαβεῖν, τὸ Δαιμόνιον οὐκ ἀπεκρίνατο, εὐλαβηθὲν Βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα.
ιθ'. Περὶ τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς, καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ.
κ'. Ὡς καὶ Ἰουδαίους ὁ Βασιλεὺς, ἐπὶ τὸ θύειν ἐτρέψατο, καὶ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων τελείας ἀνατροπῆς.
κα'. Περὶ τῆς εἰς Περσίδα τοῦ Βασιλέως ἀφίξεως, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.
κβ'. Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως Ἰοβιανοῦ.
κγ'. Πρὸς Λιβάνιον τὸν Σοφιστὴν ἀντιλογία.
κδ'. Ὡς οἱ πανταχόθεν Ἐπίσκοποι προσέδραμον Ἰοβιανῷ, ἐλπίζοντες ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὴν ἑαυτῶν πίστιν τοῦτον ἐπισπάσασθαι.
κε'. Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες, καὶ οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν.
κς'. Περὶ τῆς τελευτῆς Ἰοβιανοῦ τοῦ Βασιλέως.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ SOCRATIS

ΣΚΟΛΑΣΤΙΚΟΥ SCHOLASTICI

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

ΤΟΜΟΣ Γ'. LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ Ἰουλιανοῦ, καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως· καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν Βασιλείαν παρελθὼν, ἐπὶ τὸ ἑλληνίζειν ἀπέκλινε.

Ὁ Μὲν Βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐν μεθορίοις τῆς Κιλικίας περὶ τρίτην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ὑπατευόντων Ταύρου καὶ Φλωρεντίου, ἐτελεύτα τὸν βίον· Ἰουλιανὸς δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὑπάτων, (a) περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ ἑξῆς μηνὸς Δεκεμβρίου ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν ἐλάσας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσελήλυθε, καὶ ἐν αὐτῇ αὐτοκράτωρ ἀποδείκνυται· ἐπεὶ δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Βασιλέως ἐλλογίμου ἀνδρὸς ὀλίγα διεξελθεῖν πρόκειται, μηδεὶς τῶν αὐτῷ γνωρίμων ἐπιζητείτω κόμπον φράσεως, ὡς δέον τὸν ἐπὶ τοιούτου λόγον (b) μὴ ἀπολείπεσθαι, περὶ οὗ ὁ λόγος· Χριστιανικῆς δ' οὔσης τῆς ἱστορίας, διὰ σαφήνειαν ταπεινὸς καὶ χαμαίζηλος πρόεισιν ὁ λόγος· καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐπηγγείλατο· ὅμως δὲ λεκτέον περὶ αὐτοῦ, καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθεν· καὶ τοῦτο ποιητέον ἡμῖν μικρὸν ἄνωθεν ἀρξαμένοις· Κωνσταντῖνος ὁ τὸ Βυζάντιον τῷ ἰδίῳ προσαγορεύσας ὀνόματι, δύο ἔσχεν ὁμοπατρίους ἀδελφοὺς, οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς γενομένους μητρός· Δαλμάτιος ὄνομα τῷ ἑνὶ, θατέρῳ δὲ Κωνστάντιος· καὶ Δαλμάτιος μὲν υἱὸν ἔσχεν ὁμώνυμον αὐτῷ· Κωνσταντίῳ δὲ δύο ἐγεννήθησαν υἱοὶ, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός· ὡς οὖν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ κτίστου τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, οἱ στρατιῶται τὸν νέον ἀνεῖλον Δαλμάτιον, τότε δὴ καὶ οὗτοι ἀπορφανισθέντες τοῦ οἰκείου πατρὸς, μικροῦ δεῖν τῷ Δαλματίῳ συνεκινδύνευσαν· εἰ μὴ Γάλλον μὲν νόσος προσδοκίαν ἔχουσα θανάτου ἐρύσατο· Ἰουλιανὸν δὲ ἡ ἡλικία, ὀκταετὴς γὰρ ἦν ἔτι, διέσωσεν· ἐπεὶ δὲ ἡ κατ' αὐτῶν τοῦ Βασιλέως ὁρμὴ ἐκεχαύνωτο, Γάλλος μὲν τοῖς ἐν Ἰωνίᾳ κατὰ τὴν Ἔφεσον ἐφοίτα διδασκάλοις, ἔνθα αὐτοῖς καὶ κτῆσις ἦν ἐκ προγόνων πολλή· Ἰουλιανὸς δὲ αὐξηθεὶς, τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει παιδευτηρίων ἠκροᾶτο, εἰς τὴν βασιλικὴν, ἔνθα τότε τὰ παιδευτήρια ἦν, ἐν λιτῷ σχήματι προϊὼν, καὶ ὑπὸ Μαρδονίου τοῦ εὐνούχου παιδαγωγούμενος· τῶν μὲν οὖν Γραμματικῶν λόγων

CAPUT PRIMUM.

De Juliano, deque genere ejus, & educatione; & quomodo Imperator factus ad Gentilium religionem deſcivit.

A Imperator quidem Conſtantius die tertio nonas Novembris, Tauro, & Florentio Conſulibus, in finibus Ciliciæ vita defunctus eſt. Julianus vero iiſdem Conſulibus, die tertio idus Decembris ex partibus Occidentis profectus Conſtantinopolim venit, in eaque urbe Imperator eſt renuntiatus. Sed quoniam de Imperatore Juliano, viro imprimis diſerto, pauca narrare hic nobis propoſitum eſt, nemo ex ejus familiaribus verborum phaleras a nobis requirat, perinde quaſi neceſſe ſit, ut oratio ejus, de quo inſtituitur, magnitudini ex æquo B reſpondeat. Enimvero cum Chriſtianæ religionis hiſtoriam ſcribere aggreſſi ſimus, perſpicuitati ſtudentes, humili ac pedeſtri genere dicendi uti pergemus, quemadmodum initio profeſſi ſumus. Dicturi igitur de illo, deque genere illius, & educatione, & quo modo ad Imperium pervenerit, paulo altius ſermonem repetamus neceſſe eſt. Conſtantinus, qui Byzantium ſuo nomine appellavit, duos habuit fratres, ex eodem patre, non autem ex eadem matre genitos: quorum alter Dalmatius, alter Conſtantius vocabatur. Et Dalmatius quidem filium habuit ſibi cognominem. Conſtantii vero duo filii fuere, Gallus, & Julianus. C Porro poſt obitum Conſtantini conditoris Conſtantinopoleos, cum juniorem Dalmatium milites peremiſſent, iſti quoque parente orbati, in idem cum Dalmatio periculum propemodum inciderunt. Sed Gallum quidem morbus, qui letalis videbatur, periculo eripuit: Julianum vero tenera ætas, vix enim octo annos impleverat, conſervavit. Poſt hæc cum Imperatoris animus adverſus illos emollitus jam eſſet, Gallus Epheſi in Jonia ſcholas frequentavit, qua in regione multa ipſis prædia a majoribus relicta erant. Julianus vero ubi adoleviſſet, Conſtantinopoli liberalibus diſciplinis eſt inſtitutus; in baſilicam, ubi tunc ſcholæ erant, ſimplici habitu procedens una cum Pædago- D go ſuo Mardonio eunucho. Et in Grammati-

SÆC. IV.

Juliani educatio.

(a) περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ ἑξῆς μηνὸς. Idem ſcribitur in faſtis Idatii: *Tauro, & Florentio. His Conſulibus diem functus Conſtantius Aug. Mopſucrinis in finibus Ciliciæ Phœniciæ Provinciæ* 3. *Non. Novemb. Et introivit Julianus Aug. Conſtantinopolim die* 3. *Idus Decemb.* Quod autem ſubdit Socrates, Julianum in ea urbe Imperatorem nuncupatum fuiſſe, ita intelligendum eſt, non quaſi tunc primum ſalutatus fuerit Imperator. Diu quippe antea, ſuperſtite adhuc Conſtantio, Imperator nuncupatus fuerat in Galliis. Verum ubi Conſtantinopolim ingreſſus eſt, a Senatu, populoque Conſtantinopolitano Auguſtus appellatus, Orientis Imperium ſuſcepit.

(b) μὴ ἀπολείπεσθαι, περὶ οὗ ὁ λόγος. Scribendum puto, μὴ ἀπολείπεσθαι τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος.

(c) Nικο-

SÆC.IV. matica quidem magiſtrum habuit Nicoclem Laconem. In Rhetorica vero præceptore uſus eſt Ecebolio ſophiſta, qui tunc temporis erat Chriſtianus. Id enim prudenter ab Imperatore proſpectum fuerat, ne ille Paganum ſophiſtam audiens, ad Gentilium ſuperſtitionem delaberetur. Quippe ab ineunte ætate Chriſtianus erat Julianus. Porro cum in humanioribus literis magnos faceret progreſſus, fama per urbem ſpargi cœpit, idoneum illum eſſe, qui Romanam rempublicam gubernaret. Quod cum jam latius ſermone omnium divulgaretur, Imperatoris animum conturbavit. Quamobrem illum ab urbe Regia tranſtulit Nicomediam, præcipiens, ne ſcholam adiret Libanii ſophiſtæ Syri. Namque id temporis Libanius a Pædagogis Conſtantinopoli expulſus, Nicomediæ ſcholam aperuerat. Et hic quidem iram adverſus Pædagogos conceptam, ſcripta in illos oratione effudit. Julianus vero idcirco ad Libanium prohibitus erat accedere, quod is religione Gentilis eſſet. Orationum tamen illius amore captus, clam eas ſibi comparans ſtudioſe lectitabat. Cumque in Rhetorica proficeret, advenit Nicomediam Maximus Philoſophus, non ille Byzantius, Euclidis pater; ſed Epheſius, quem poſtea tanquam artes magicas exercentem Imperator Valentinianus interfici juſſit. Verum id diu poſtea contigit. Tunc temporis vero nullam aliam ob cauſam, ſed ſola Juliani fama impulſus Nicomediam advenerat. Apud hunc Julianus cum Philoſophiæ rudimenta, & quemdam quaſi guſtum percepiſſet, ſtatim religionem præceptoris imitari cœpit; qui etiam imperandi cupiditatem in ejus animum injecit. Cum hæc ad Imperatoris aures perlata eſſent, Julianus inter ſpem, ac metum conſtitutus, ut ſuſpicionem effugeret, qui prius verus fuerat Chriſtianus, tunc repente falſus extitit: & ad cutem uſque tonſus, monaſticam vitam ſimulavit. Et clam quidem Philoſophiæ operam dabat: palam vero ſacros Chriſtianorum legebat libros. Quin etiam in Eccleſia Nicomedienſi lector eſt conſtitutus. Hujuſmodi ſimulatione uſus, Imperatoris furorem effugit. Et iſta quidem metu adductus egit. Ceterum ſpem animo conceptam minime abjiciens, plurimis amicorum felicia fore tempora dicebat, quibus ipſe ſumma rerum potiretur. Dum res Juliani hoc in ſtatu eſſent, frater ejus Gallus, qui Cæſar renuntiatus fuerat, in Orientis partes proficiſcens, viſendi ipſius cauſa venit Nicomediam. Gallo paulo poſt interfecto, ſtatim Julianus in ſuſpicionem venit Imperatoris, atque idcirco juſſus eſt cuſtodiri. Sed cum cuſtodes ſuos effugere valuiſſet, mutatis ſubinde latebris ſalutem ſibi quæſivit. Tandem vero uxor Impe-

Libanius.

Julianus lector.

A γων (c) Νικοκλῆς ὁ Λάκων ἦν αὐτῷ παιδευτής· Ῥητορικὴν δὲ, παρὰ Ἐκηβολίῳ κατώρθου τῷ σοφιστῇ, Χριστιανῷ τότε τυγχάνοντι· τούτου δὲ ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος προενόησε, μήπως ἕλληνος διδασκάλου ἀκροώμενος, πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐκκλίνοι· Χριστιανὸς γὰρ ἦν ἐξ ἀρχῆς Ἰουλιανός· ἀκμάζοντος δὲ αὐτοῦ περὶ τοὺς λόγους, φήμη τις εἰς τὸν δῆμον διέτρεχεν, ὡς εἴη ἱκανὸς τὰ ῥωμαίων πράγματα διοικεῖν· καὶ τοῦτο λοιπὸν φανερῶς θρυλλούμενον, ταραχὴν ἐποίει τῷ Βασιλεῖ· διὸ μεθίστησιν αὐτὸν ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν, κελεύσας μὴ φοιτᾷν παρὰ Λιβανίῳ τῷ Σύρῳ σοφιστῇ· τότε γὰρ ὁ Λιβάνιος ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως B ἐκβληθεὶς, ἐν τῇ Νικομηδείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· οὗτος μὲν οὖν τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν παιδαγωγῶν, (d) εἰς τὸν κατ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα λόγον ἐκένωσεν· Ἰουλιανὸς δ' ἐκολύετο φοιτᾷν παρ' αὐτῷ, διότι Λιβάνιος ἕλλην τὴν θρησκείαν ἐτύγχανεν ὤν· ὅμως δὲ ἐραστὴς ὢν τῶν λόγων αὐτοῦ, λεληθότως συνάγων αὐτοὺς ἠσκεῖτο· προκόπτοντος δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν Ῥητορικὴν, ἐφίσταται τῇ Νικομηδείᾳ Μάξιμος ὁ Φιλόσοφος, (e) οὐχ ὁ Βυζάντιος ὁ Εὐκλείδου πατήρ. ἀλλ' ὁ Ἐφέσιος, ὃν ὕστερον ὡς μαγγανείας ποιοῦντα ὁ Βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσε· τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον γέγονε· τότε δὲ, οὐ δι' ἕτερόν τι C παρῆν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ἀλλὰ Ἰουλιανοῦ φήμη ἦγεν αὐτόν· παρὰ τούτῳ δὲ Φιλοσόφων λόγων γευσάμενος, εὐθὺς ἐμιμεῖτο καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ παιδευτοῦ, τοῦ (f) καὶ ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας ἐμβάλλοντος αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ ταῦτα (g) τὰς ἀκοὰς τοῦ κρατοῦντος ἐλάνθανεν, ἐν μέσῳ ἐλπίδος καὶ φόβου ὢν, τὴν ὑπόνοιαν ἐκφυγεῖν βουλόμενος, ὁ πρῶην γνήσιος Χριστιανὸς, τότε πλαστὸς ἐγένετο· ἐν χρῷ τε κειράμενος, τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον· καὶ λεληθότως μὲν ἠσκεῖτο τὰ Φιλόσοφα· ἐν δὲ τῷ φανερῷ, τὰ ἱερὰ τῶν Χριστιανῶν ἀνεγίνωσκε γράμματα· καὶ δὴ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ Ἐκκλησίας ἀνα- D γνώστης καθίσταται· καὶ διὰ τοῦ τοιούτου προσχήματος, τὴν τοῦ Βασιλέως ἐλάνθανεν ὁρμήν· καὶ διὰ μὲν τὸν φόβον ταῦτα ἔπραττεν· τῆς δὲ ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμενος, πολλοῖς τῶν γνωρίμων εὐδαιμονίσειν ἔλεγε τοὺς καιροὺς, ἢν αὐτὸς τῶν ὅλων κρατήσειεν· ἐν τούτοις δὲ καθεστώτων τῶν κατ' αὐτὸν, Γάλλος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καῖσαρ ἀναδειχθεὶς, ἧκεν ὀψόμενος αὐτὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ὅτι ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο· ἐπεὶ δὲ Γάλλος μικρὸν ὕστερον ἀνῃρέθη, παραχρῆμα καὶ Ἰουλιανὸς ὕποπτος κατέστη τῷ Βασιλεῖ· διὸ καὶ φρουρεῖσθαι αὐτὸν ἐκέλευσεν· ἰσχύσας δὲ διαδρᾶσαι τοὺς φρουροῦντας αὐτὸν, τόπον ἐκ τόπου ἀμείβων διεσώζετο· ὀψὲ δέ ποτε ἡ τοῦ E Βα-

(c) Νικοκλῆς ὁ λάκων. Ad hunc Nicoclem plures exſtant Libanii epiſtolæ, nominatim ſeptima libri quarti, in qua Libanius excuſat inſolentiam cujuſdam ex urbe Antiochia, qui illum probris affecerat; aitque inter cetera, peccatum unius civis non eſſe adſcribendum univerſæ civitati. Nam in urbe, quæ centum quinquaginta millia civium habeat, mirandum non eſſe, ſi unus malus civis reperiatur: cum nec in tua Sparta, quæ tamen Lycurgum habet Legislatorem, omnes pariter ſint boni, ac generoſi.

(d) εἰς τὸν κατ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα λόγον. Hæc Libanii oratio adverſus pædagogos hodie non exſtat, quod quidem ſciam.

(e) οὐχ ὁ Βυζάντιος ὁ Εὐκλείδου πατήρ. Maximus Epirotes, ſeu Byzantius Philoſophus memoratur a Suida, qui de inſolubilibus quæſtionibus, & de numeris, & Commentarium in Ariſtotelem ſcripſerat ad Julianum Imperatorem diſcipulum ſuum. Quod ſi ita eſt, duos Maximos præceptores in Philoſophia habuit Julianus, alterum Epirotem, ſeu Byzantium: alterum Epheſium. Maximi autem Epheſi elogium exſtat apud Libanium in epiſtola 41. lib. 5. καὶ φιλοσοφίας ἣν ἐδέξατο παρὰ Μαξίμου τοῦ φιλοσοφίαν αὐξήσαντός τε ἡνίκα ἔζη, καὶ σβέσαντος τῇ τελευτῇ.

(f) καὶ ἐπιθυμίαν τῆς Βασιλείας ἐμβάλλοντος αὐτοῦ. In Florentino codice legitur, ἐμβαλόντος αὐτῷ, quod magis placet.

(g) τὰς ἀκοὰς τοῦ κρατοῦντος ἐλάνθανεν. Addenda eſt particula negativa ex Nicephoro, & Epiphanio Scholaſtico, ſcribendumque οὐκ ἐλάνθανεν. Quomodo etiam legit Chriſtophorſonus.

(h) εἰς

Βασιλέως γαμετὴ Εὐσεβία κρυπτόμενον ἀνιχνεύσασα, πείθει τὸν Βασιλέα μηδὲν μὲν αὐτὸν δρᾶσαι κακὸν, συγχωρῆσαι δὲ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ἐλθόντι φιλοσοφεῖν· ἐντεῦθεν αὐτὸν, ὡς συντόμως εἰπεῖν, ὁ Βασιλεὺς μεταπεμψάμενος, κατέστησε Καίσαρα· καὶ δοὺς αὐτῷ γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν Ἑλένην, ἐπὶ τὰς Γαλλίας κατὰ τῶν Βαρβάρων ἀπέστειλεν· οἱ γὰρ δὴ Βάρβαροι, οὓς ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος εἰς συμμαχίαν κατὰ Μαγνεντίου μικρὸν ἔμπροσθεν ἐμισθώσατο, (*h*) εἰς οὐδὲν χρήσιμον κατὰ τοῦ τυράννου γενόμενοι, τὰς Ῥωμαίων ἔφθειρον πόλεις· καὶ ἐπειδὴ νέος ἦν τὴν ἡλικίαν, ἐκέλευσε μηδὲν αὐτὸν πράττειν δίχα γνώμης ἡγουμένων τοῦ στρατοῦ· ὡς δὲ ἐκεῖνοι τῆς ἐξουσίας ταύτης λαβόμενοι, ῥαθυμότερον τῶν πραγμάτων ἐφρόντιζον, καὶ διὰ τοῦτο τὰ Βαρβάρων ἐπικρατέστερα ἦν, ὁ Ἰουλιανὸς τοὺς μὲν στρατηγοὺς εἴα τρυφαῖς καὶ πότοις σχολάζειν· τοὺς δὲ στρατιώτας προθυμοτέρους ἐποίησε, μισθὸν ὡρισμένον τῷ ἀνελόντι Βάρβαρον ὑποσχόμενος· τοῦτο παρέσχεν ἀρχὴν τοῦ καὶ τὰ Βαρβάρων ἐλαττοῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἐράσμιον παρὰ τοῖς στρατιώταις γενέσθαι· λόγος δέ τις, ὅτι εἰς ἓν τῶν πολιχνίων εἰσελθόντος αὐτοῦ, (*i*) στέφανος ἀφ' ὧν τὰς πόλεις κοσμοῦσιν, ἐν μέσῳ τῶν κιόνων ἐκ καλωδίων ἠρτημένος, τῇ κεφαλῇ κατενεχθεὶς ἥρμοσεν ἐπί τε τούτῳ πάντας τοὺς παρόντας ἀναβοῆσαι· προδηλοῦσθαι γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ γενομένου σημείου τὴν βασιλείαν· φασὶ δέ τινες, ὡς Κωνστάντιος αὐτὸν διατοῦτο ἐπὶ τοὺς Βαρβάρους ἀπέστειλεν, ἵνα ἐκεῖ διαφθαρῇ, συμπλεκόμενος αὐτοῖς· οὐκ οἶδα δὲ, εἰ οἱ τὸ τοιοῦτο λέγοντες ἀληθεύουσιν· ὁ γὰρ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἰδίαν αὐτῷ συνοικῆσαι, ἐπιβουλεύων, οὐδὲν ἄλλο ἢ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ἔτρεπε· τοῦτο μὲν οὖν, ὡς ἑκάστῳ δοκεῖ, κρινέτω· Ἰουλιανοῦ δὲ μεμψαμένου παρὰ Βασιλεῖ τὴν ῥαθυμίαν τῶν στρατηγούντων, ἕτερος ἐπέμφθη στρατηγὸς, ἡρμοσμένος τῇ προθυμίᾳ Ἰουλιανοῦ· ὃν ἔχων ὑπουργὸν, θαρρῶν τοῖς Βαρβάροις συνέβαλλεν· οἱ δὲ, διεπρεσβεύοντο πρὸς αὐτὸν, δεικνύντες ὡς τὰ Βασιλέως γράμματα εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν παρεῖναι κελεύει αὐτοὺς, καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδείκνυον· ὁ δὲ, τὸν μὲν πρεσβευτὴν δεσμώτην ἐποίησε· συμβάλλει δὲ τῷ πλήθει, καὶ κατακράτος νικᾷ· καὶ τὸν Βασιλέα τῶν Βαρβάρων αἰχμάλωτον λαβὼν, Κωνσταντίῳ ἔπεμψε· ταῦτα εὐτυχήσας, ἀναγορεύεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν Βασιλεύς· ὡς δὲ στέφανος βασιλικὸς οὐ παρῆν, εἷς τῶν δορυφόρων, ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπτὸν λαβὼν, τῇ κεφαλῇ Ἰουλιανοῦ περιτέθεικε· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον Ἰουλιανὸς ἐβασίλευσε· τὰ δὲ ἐντεῦθεν, εἰ φιλοσόφου, δοκιμαζέτωσαν οἱ ἀκούοντες· μὴ διαπρεσβευσάμενος γὰρ πρὸς Κωνστάντιον, μὴ δὲ θεραπεύσας ὡς εὐεργέτην, πάντα ἔπραττεν ἃ ἐδόκει αὐτῷ· καὶ τοὺς μὲν κατ' ἐπαρχίαν ἄρχοντας ἤμειβε διέσυρε δὲ τὸν Κωνστάντιον κατὰ πόλεις, ἀναγινώσκων αὐτοῦ δημοσίᾳ τὰς πρὸς τοὺς Βαρβάρους ἐπιστολάς· διόπερ αὐτῷ προσετίθεντο· Κωνσταντίου δὲ ἀφι-

A Imperatoris Euſebia, cum eum latitantem deprehendiſſet, perſuaſit Imperatori, ut nullo malo eum afficeret, ſed potius Athenas ire permitteret, Philoſophiæ operam daturum. Poſtea vero, ut rem breviter complectar, Imperator eum inde acceſſitum, Cæſarem renuntiat: & ſorore ſua Helena illi in conjugium data, in Gallias contra Barbaros mittit. Etenim Barbari, quos Conſtantius Imperator ad auxilium ſibi ferendum contra Magnentium paulo ante conduxerat, cum nullum ſui uſum præbuiſſent in bello adverſus tyrannum, urbes Imperii Romani populabantur. Et quoniam Julianus ætate adhuc juvenis erat, præcepit ei B Conſtantius, ne quid ageret abſque Ducum militarium conſilio. Sed cum illi hac poteſtate accepta negligentius rem agerent, atque ob eam cauſam ſuperiores eſſent Barbari, Julianus duces quidem deliciis, & compotationibus indulgere paſſus eſt: milites vero alacriores reddidit, certam mercedem pollicitus ei, qui Barbarum occidiſſet. Hinc factum eſt, ut & Barbarorum copiæ minuerentur, & ipſe militibus eſſet acceptior. Fertur autem, cum oppidum quoddam ingrederetur, coronam, qua civitates ornari ſolent, inter duas columnas ſuſpenſam funibus, in caput ejus aptiſſime deſcendiſſe: eoque viſo cunctos, qui aderant, C exclamaſſe, quaſi eo ſigno Imperium illi præſignificari videretur. Sunt, qui dicant, illum contra Barbaros eo conſilio miſſum eſſe a Conſtantio, ut illic cum Barbaris dimicans interiret. Sed utrum vera dicant, qui id aſſerunt, equidem neſcio. Nam ſorore propria illi in matrimonium data, ſi poſtea inſidias ei ſtruxiſſet, prorſus contra ſeipſum eas molitus eſſet. Verum hac de re ſinguli pro arbitrio ſuo judicent. Porro cum Julianus de negligentia, ac ſocordia Ducum apud Imperatorem queſtus eſſet, alius miſſus eſt Magiſter militum, alacritati Juliani egregie reſpondens. Hunc ille Adminiſtrum nactus, fidenti animo D cum Barbaris congreſſus eſt. Illi vero legatione ad eum miſſa, docuerunt Imperatoris ſe literis evocatos veniſſe in regionem Romanorum: ſimul etiam Imperatoris literas oſtendebant. At Julianus Legatum quidem conjecit in vincula: conſerto autem cum ipſis prælio, Barbarorum copias funditus delevit, captumque eorum regem miſit ad Conſtantium. His rebus proſpere geſtis Auguſtus a militibus appellatur. Cum autem Imperialis deeſſet corona, unus ex ſtipatoribus torquem, quem collo geſtabat, Juliani capiti impoſuit. Hoc modo Julianus ad Imperium pervenit. Quæ vero deinceps geſſit, utrum Philoſopho conveniant, lectoribus judicandum relinquo. Nam E neque legationem ad Conſtantium miſit, neque illum tanquam bene de ſe meritum colere perſeveravit: ſed cuncta pro arbitrio ſuo egit. Ac rectores quidem provinciarum mutavit. Per urbes autem ſingulas carpebat Conſtantium, literas ab illo ad Barbaros ſcriptas pro concione recitans. Quam ob cauſam a Conſtantio deficientes, ad illius

SÆC. IV.

In Gallias mittitur.

Auguſtus appellatur.

(*h*) εἰς οὐδὲν χρήσιμον. Lego χρήσιμοι. Quomodo etiam legiſſe videtur Epiphanius, ſic enim vertit: *Cum nihil profuiſſent contra tyrannum.*

(*i*) στέφανος ἀφ' ὧν τὰς πόλεις κοσμοῦσιν. Epiphanius Scholaſticus coronas laureas interpretatur, quibus civitates exornari ſolebant. Sane & provinciæ Imperii Romani hoc habitu pingi conſueverunt, coronas quaſdam turritas capite geſtantes, ut videre eſt in notitia Imperii Romani. Suſpicari tamen quis poſſit, hoc loco ſcribendum eſſe: ἀφ' ὧν αἱ πόλεις τοὺς Βασιλέας κοσμοῦσι.

SÆC. IV. lius partes se transferebant. Eodem tempore Christianæ religionis simulationem prorsus abjecit. Singulas enim civitates circumiens, templa aperire, & simulacris sacrificare cœpit, seque ipse Pontificem maximum appellavit. Itaque Pagani festos dies numinum suorum Gentili ritu celebrabant. Atque hæc agens, civile bellum commovebat adversus Constantium, occasiones conquirens. Et quantum quidem in ipso erat, universa mala, quæ bellum comitari solent, contigissent. Neque enim absque multorum hominum cæde hujus Philosophi cupiditas fuisset expleta. Sed Deus, qui suorum ipsius consiliorum solus est arbiter, e duobus adversariis alterum sine ullo reipublicæ damno ab instituto revocavit. Etenim Juliano in Thraciis constituto, nuntiatum est, Constantium diem extremum obiisse. Hoc modo Romanum Imperium tunc temporis civili bello liberatum est. At Julianus Constantinopolim ingressus, statim inquirere animo cœpit, quonam pacto populum demereri, ejusque benevolentiam sibi comparare posset. Ad hanc igitur rem tali usus est arte. Norat, Constantium omnibus, qui consubstantialis fidem amplectebantur, invisum fuisse, tum quod ipsos Ecclesiis expulerat, tum quod Episcopos ipsorum proscriptos in exilium egerat. Compertum etiam habebat, Gentiles moleste admodum ferre, quod sacrificare Diis suis prohiberentur; & optare omnibus votis, ut tempus illud sibi contingeret, quo & delubra aperirentur, & immolare simulacris liceret. Has igitur ob causas populos utrosque privatim infenso, & exulcerato adversus Constantium animo esse intelligebat. In commune vero cunctos violentiam Eunuchorum, ac præsertim Præpositi illorum Eusebii rapinas ægre ferre. Cum omnibus igitur callide egit, ac veteratorie. Nam alios quidem blanda simulatione palpabat: alios beneficiis afficiebat, inanis gloriæ cupiditate ductus. Omnibus porro ex æquo patefecit, quonam animo esset erga superstitionem Gentilium. Ac primum quidem, ut Constantii in subditos crudelitatem traduceret, eumque apud multitudinem infamaret, Episcopos, qui ab illo relegati fuerant, revocari jubet, & bona, quæ fisco addicta fuerant, iisdem restituit. Deinde familiaribus suis mandavit, ut Gentilium templa confestim aperirent. Eos autem, qui ab Eunuchis injuria affecti fuerant, res inique abreptas recuperare jussit. Eusebium vero Præpositum Imperialis cubiculi capitali supplicio affecit, tum quod multos injuriis oppresserat, tum præcipue quod fratrem suum Gallum per ejus calumnias interemtum esse compererat. Et corpus quidem Constantii regalibus exequiis honoravit. Eu-

(k) ποιούμενος τὰς ἀφορμάς. Epiphanius Scholasticus vertit; *Intestinum bellum contra Constantium quæsita occasione parabat*. Neque aliter Christophorsonus, quasi legeretur πορίζόμενος. Possit tamen quis aliter hæc verba interpretari, hoc scilicet modo, *expeditione suscepta*.

(l) διεκρίθη ἡ τοῦ φιλοσόφου σπουδή. Verbum διακρίνεσθαι hoc loco idem valet, quod perfici, & adimpleri. Recte igitur Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit: *Non enim sine multo sanguine studium ejus Philosophi poterat adimpleri*. Posset etiam non incommode verti, *dissipari*, seu *discuti*. Nam quod Musculus vertit, *declarari*, & Christophorsonus, *internosci*, meo quidem judicio absurdum est. Nicephorus vero in lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 2. hunc Socratis locum ita interpolavit: καὶ γε αὖ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, αἵμασι διεκρίθη τὸ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας ἀπείριτον.

A ἀφίσταντο· τότε δὴ καὶ τὴν ὑπόκρισιν τοῦ χριστιανίζειν φανερῶς ἀπεδύσατο· περιϊὼν γὰρ κατὰ πόλεις, τούς τε ναοὺς ἀνοίγων, τοῖς ἀγάλμασι προσέφερε, καὶ ἑαυτὸν ἀρχιερέα ὠνόμαζεν· οἵ τε τὴν θρησκείαν ἕλληνες ἑορτὰς ἐπετέλουν ἑλληνικάς· καὶ ταῦτα ποιῶν, πόλεμον ἐμφύλιον ἀνεῤῥίπιζε κατὰ Κωνσταντίου (k) ποιούμενος τὰς ἀφορμάς· καὶ ὅσον μέντοι ἐπ' αὐτῷ, πάντα ἂν ἐγεγόνει, ὅσα ὁ πόλεμος ἔχει κακά· οὐ γὰρ ἂν δίχα πολλῶν αἱμάτων (l) διεκρίθη ἡ τοῦ Φιλοσόφου σπουδή· Θεὸς δὲ ὁ τῶν ἰδίων βουλημάτων κριτὴς, τὸν ἕτερον τῶν ἀνταγωνιστῶν δίχα τῆς τῶν ἄλλων ζημίας ἔπαυσε τῆς ὁρμῆς· γενομένου γὰρ Ἰουλιανοῦ περὶ τὰ Θρᾳκῶν ἔθνη, B ἀπηγγέλθη τεθνηκέναι Κωνστάντιον· καὶ οὕτω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τότε διέφυγεν ἡ Ῥωμαίων ἀρχή· καταλαβὼν δὲ Ἰουλιανὸς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, εὐθὺς ἐσκόπει τίνα τρόπον οἰκειώσεται τὰ πλήθη, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν εὔνοιαν ἐπισπάσεται· τέχνη οὖν χρῆται τοιαύτῃ· εὖ ἠπίστατο Κωνστάντιον ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων μισούμενον, ἐπ' οἷς τε τῶν Ἐκκλησιῶν ἐλαύνοντο, καὶ ὅτι τοὺς αὐτοῖς καθήκοντας Ἐπισκόπους δημεύσας ἐξώρισεν· ἐγίνωσκέ τε σαφῶς τοὺς ἑλληνίζοντας ἀνιωμένους, ἐφ' οἷς θύειν ἐκωλύ- C οντο· ἐπιθυμεῖν τε καιροῦ δράξασθαι, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἱερὰ ἀνοιγήσεται, καὶ ἐξέσται αὐτοῖς θυσίας ἀναφέρειν τοῖς ἀγάλμασιν· οὕτω μὲν οὖν ἑκατέρους ἰδίᾳ λυπουμένους πρὸς τὸν ἀπελθόντα ἐγίνωσκε· κοινῇ δὲ πάντας πρὸς τὴν τῶν εὐνούχων βίαν, (m) καὶ τοὺς πρωτοτύπους Εὐσεβίου τε τὰς ἁρπαγὰς ἀχθομένους ἐφεύρισκεν· πᾶσιν οὖν τεχνικῶς προσεφέρετο· καὶ τοὺς μὲν εἰρωνεύετο· τινὰς δὲ καὶ πρὸς τὸ κενόδοξον ἀφορῶν εὐηργέτει· κοινῇ δὲ πᾶσιν ὅπως εἶχε περὶ τὴν δεισιδαιμονίαν ἐδείκνυε· καὶ πρῶτον μὲν, τὴν Κωνσταντίου ὠμότητα περὶ τοὺς D ὑπηκόους διαβάλλειν, καὶ ἐξελέγχειν παρὰ τῷ πλήθει βουλόμενος, τοὺς ἐξορισθέντας Ἐπισκόπους ἀνακληθῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὰς δημευθείσας οὐσίας αὐτοῖς ἀπεδίδου· καὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἑλλήνων ἢ τάχος ἀνοίγειν, τοῖς ἐπιτηδείοις προσέταττε· τοὺς δὲ ὑπὸ τῶν εὐνούχων ἀδικηθέντας, ἀπολαμβάνειν τὰ κακῶς ἀφαιρεθέντα ἐθέσπιζεν· Εὐσέβιον δὲ τὸν προεστῶτα τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, ἐζημίωσε θανάτῳ, (n) οὐ μόνον δὲ διὰ τὸ πολλοὺς ἠδικῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ Γάλλον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, ἀναιρεῖσθαι ἐκ τῆς ἐκείνου διαβολῆς ἐπυνθάνετο· καὶ τὸ μὲν σῶμα E Κωνσταντίου βασιλικῶς τιμήσας, ἐκήδευσεν· ἐξέ-

Quæ Langus sic interpretatur: *Et quantum in ipso situm erat, sanguine fuso de exuberanti philosophia ejus judicium factum fuisset*.

(m) καὶ τοὺς πρωτοτύπους τε τὰς ἁρπαγάς. Hujus loci vitium non viderunt interpretes. Nam Christophorsonus ita vertit, *contraque notabiles Eusebii rapinas*. Quasi τὰς πρωτοτύπους legeretur, quod prorsus esset insulsum. In codice quidem Florentino hic locus ita legitur: καὶ τοὺς πρωτοτύπους Εὐσεβίου τε τὰς ἁρπαγάς, &c. In Sfortiano vero, Εὐσεβίου καὶ, &c. Mihi non dubium est, quin Socrates ita scripserit: Εὐσεβίου τε τοῦ πρωτοτύπου τὰς ἁρπαγάς, &c. Est autem πρωτότυπος, *Præpositus sacri cubiculi*, quam dignitatem tunc gerebat Eusebius. Certe Socrates hanc vocem ita usurpare solet, ut videre est in libro 2. cap. 2.

(n) οὐ μόνον καὶ. Expungenda est ultima particula, utpote superflua, & ab oscitante librario perperam repetita.

(a) τὸ

ἐξέβαλε δὲ τῶν βασιλείων Εὐνούχους, κουρεῖς, μαγείρους· Εὐνούχους μέν, διὰ τὸ ἀποβεβληκέναι τὴν γαμετὴν, μεθ' ἣν ἄλλην οὐκέτι ἠγάγετο· μαγείρους δέ, διὰ τὸ λιτῇ χρῆσθαι διαίτῃ· κουρέας δέ, ἔφη, εἷς πολλοῖς ἀρκέσειε· τούς μὲν οὖν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐξέβαλε· τῶν μέντοι ὑπογραφέων τοὺς πλείστους τῇ ἐξ ἀρχῆς παρέδωκε τύχῃ, τοῖς λοιποῖς αὐτῶν μισθὸν ὑπογραφέως ἐκέλευσε δίδοσθαι, περιεῖλε δὲ καὶ (o) τὸν δημόσιον τῶν χρειῶν δρόμον, οἷον ἡμιόνων, βοῶν, καὶ ὄνων· μόνον δὲ τῶν ἵππων ταῖς δημοσίαις χρείαις συνεχώρησεν ὑπουργεῖν· ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐπαινοῦσι μὲν ὀλίγοι. οἱ πλείους δὲ ψέγουσιν, ὅτι παυομένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις, εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διανυκτερεύων, λόγους συνέγραφε, καὶ τούτους κατιὼν εἰς τὴν συγκλήτου βουλὴν ἐπεδείκνυτο· μόνος γὰρ Βασιλέων ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος πρῶτος εἰς τὴν τῆς συγκλήτου βουλὴν λόγους ἐπεδείκνυτο· ἐτίμα δὲ καὶ τοὺς περὶ παιδείαν ἐσπουδακότας· μάλιστα δέ, τοὺς ἐπαγγελλομένους Φιλοσοφεῖν· διὸ καὶ τοὺς πανταχῆ ἦγεν ἡ φήμη βιαζόντας ἐπὶ τὰ βασίλεια, οἱ φοροῦντες τοὺς τρίβωνας, πολλοὶ ἐκ τοῦ σχήματος μᾶλλον, ἢ ἐκ παιδείας ἐδείκνυντο· πάντες δὲ ἦσαν βαρεῖς τοῖς Χριστιανίζουσιν, ἄνδρες ἀπατεῶνες, καὶ ἀεὶ τοῦ κρατοῦντος οἰκειούμενοι τὴν θρησκείαν· ἔχων δὲ ὁ Βασιλεὺς πλεονάζον ἐν ἑαυτῷ τὸ κενόδοξον, πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ Βασιλεῖς ἐκωμῴδησεν ἐν τῷ λόγῳ ὃν ἐπέγραψε Καίσαρας· ἐκ τοῦ τοιούτου ἤθους κινούμενος, καὶ τοὺς κατὰ Χριστιανῶν λόγους συνέγραψε. (p) τὸ μὲν γὰρ μαγείρους καὶ κουρεῖς ἐκβαλεῖν, Φιλοσόφου ἔργον, οὐ μὴν Βασιλέως· τὸ δὲ διασύρειν ἢ σκώπτειν, οὐκέτι Φιλοσόφου, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Βασιλέως· ἀμφότεροι γὰρ πᾶσαν λοιδορίαν, καὶ βασκανίαν ὑπερβεβήκασι· Βασιλεῖ μὲν γὰρ ἐξέσω φιλοσοφεῖν, ὅσα πρὸς σωφροσύνην ὁρᾷ· Φιλόσοφος δέ, εἰ πάντα τῶν Βασιλέων μιμήσαιτο, διαπεσεῖται τοῦ σκοποῦ· περὶ μὲν δὴ Ἰουλιανοῦ τοῦ Βασιλέως, γένους τε αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως, καὶ ἤθους, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθεν, τοσαῦτα ὡς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρήσθω.

A Eunuchos vero, tonsores, & coquos ejecit ex palatio. Eunuchos quidem, eo quod ipse uxorem suam amiserat, post cujus obitum aliam nolebat ducere. Coquos vero, propterea quod tenui, ac simplici cibo uteretur. Tonsores denique, quia unus, ut ajebat, tonsor sufficit plurimis. Has igitur ob causas hujusmodi hominum genus palatio expulit. Jam vero ex Notariis plurimos ad pristinam conditionem redegit. Reliquis salarium Notario congruens dari præcepit. Sed & publicum cursum, qui publicis necessitatibus inserviebat, sustulit, mulorum scilicet, boum & asinorum: solum equorum cursum ejusmodi necessitatibus ministrare permittens. SÆC. IV. Eunuchos aliosque ex palatio ejicit.

B Hæc ejus acta laudantur a paucis: sed plures sunt, qui vituperent, eo quod sublata regiarum opum magnificentia, quæ vulgi animos in admirationem rapit, vile & contemtui obnoxium reddidisset Imperium. Porro noctu vigilans, orationes scribebat, easque postea procedens ex palatio in Senatu recitabat. Quippe ex Imperatoribus, qui a Julio Cæsare ad nostram usque ætatem regnarunt, solus hic, & primus orationes in Curia recitavit. Et studiosos quidem disciplinarum omnium honorabat: sed eos præcipue, qui Philosophiam profitebantur. Eruditos fovet. Proinde fama hujus rei exciti omnes, qui ubique erant, Philosophi, gestientes in palatium confluebant: C qui pallium gestantes, plerique habitu magis, quam doctrina conspiciebantur. Graves porro, ac molesti omnes erant Christianis, utpote impostores, & qui Imperatoris religionem perpetuo amplectebantur. Ceterum cum Imperator inanis gloriæ morbo supra modum laboraret, cunctos ante se Imperatores perstrinxit in eo libro, quem inscripsit Cæsares. Eodem animi morbo impulsus, contra Christianos etiam scripsit. Et quidem quod coquos, ac tonsores ex palatio ejecit, Philosophi id opus fuit, non Imperatoris. Quod vero infamare alios, ac probis incessere instituit, non jam Philosophi, sed neque Imperatoris istud fuit. Utrique enim istorum ab omni obtrectatio- D ne, & invidia sunt alieni. Et Imperatori quidem philosophari licet, in eis tantum, quæ ad modestiam, ac temperantiam pertinent. Philosophus vero si cuncta, quæ Imperatoris propria sunt, imitari voluerit, a scopo aberrabit. Sed de Juliano, deque ejus genere, & institutione, atque indole, denique, qua ratione ad Imperium pervenerit, strictim hæc dicta sint.

(o) τὸν δημόσιον τῶν χρειῶν δρόμον. Publicum cursum a Juliano recte ordinatum fuisse, fatetur etiam Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adversus Julianum. Nam Constantius Augustus eum magnopere imminuerat, concesso passim ejus usu Episcopis, ut ad Synodos ab ipso convocatas accurrerent. Quidnam autem in ea re constitutum fuerit a Juliano, difficile est dicere. Ex Socratis tamen verbis conjicere possumus, vehicularem cursum, qui etiam clavularis dicebatur, ab illo sublatum fuisse; solum vero relictum ad usus publicos equorum cursum. De publico cursu multa Joannes Lydus scripserat in libro de mensibus, cujus locum hic adscribere non pigebit: πάντων σχεδὸν ἐναλλαγέντων, διέμεινε τὸ τοῦ λεγομένου μαγίστρου φρόντισμα· ἐπέθετο δὲ αὐτῷ τάξις τις πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἀνδρῶν, οἱ φρουμεντάριοι καὶ κουριῶσοι προσηγορεύοντο, οἷον σιτῶναι καὶ περίεργοι· καὶ οἱ μὲν σιτῶναι τῆς εὐθηνίας τῆς ἐν τῷ παλατίῳ ἀντείχοντο· οἱ δὲ περίεργοι ἡγοῦντο τοῦ δημοσίου δρόμου· κλαβουλάριος ὀχηματικός· κλάβον γὰρ τὸν οἴακα καλοῦσιν· βέλοξ ὀξὺς ὃς καὶ Βεραιδάριος ἐστὶ καὶ νῦν λέγεται· E Βεραίδους δὲ Ἰταλοῖς εἶναι δοκεῖ τοὺς ὑποζυγίους ἵππους, ὅπερ ἐστὶν ἕλκειν τὸ ὄχημα· ὅθεν καὶ δασύνουσι γράφοντες τὸ ῥαίδας ὄνομα ἐκ τοῦ ῥαδίως ἐπιρρήματος παρηγμένον· οἱ γὰρ βεραίδας τοὺς ῥαίδας ἐκτὸς λέγοντες σφόδρα πλανῶνται.

(p) τὸ μὲν γὰρ μαγείρους. Malim scribere τὸ μέντοι, vel τὸ μέν γε.

SÆC.IV.

CAPUT II.

De seditione orta Alexandriæ, & quomodo interfectus sit Georgius.

NUnc transeamus ad ea commemoranda, quæ per idem tempus in Ecclesiis gesta sunt. Igitur in magna illa Alexandrinorum civitate orta est seditio hujusmodi ex causa. Locus erat in urbe jam inde a priscis temporibus vacuus, ac neglectus, ac multa sordium colluvie refertus, in quo Gentiles Mithræ mysteria peragentes, immolare homines consueverant. Hunc tanquam vacuum, ac desertum Constantius Ecclesiæ Alexandrinorum jam antea donaverat. Georgius vero cum Ecclesiam in eo loco ædificare vellet, repurgari eum jussit. Quod dum fieret, adytum repertum est immensæ altitudinis, in quo mysteria Gentilium erant recondita; complures scilicet hominum calvariæ, juvenum pariter ac seniorum, qui olim mactati esse dicebantur, tunc cum Gentiles divinatione, quæ per extorum inspectionem fit, uterentur, & magica sacrificia ad animas incantandas peragerent. His igitur in adyto templi Mithræ repertis, Christiani dederunt operam, ut Gentilium mysteria palam omnibus spectanda ad ludibrium exponerentur. Statimque circumferre ea per civitatem cœperunt, nudas hominum calvas multitudini ostentantes. At pagani, qui erant Alexandriæ, cum id cernerent, opprobrium non ferentes, ira exarserunt: & quodcumque obvium erat, vice teli arrepto, contra Christianos impetum fecere, multosque eorum vario mortis genere extinxere. Alios enim gladiis, alios fustibus, alios lapidibus necarunt. Nonnullos funibus strangularunt; quosdam etiam cruci affixerunt, hoc genere supplicii eos de industria afficientes ad sacræ crucis contumeliam. Plurimos vero diversis vulneribus sauciarunt. Atque, ut in ejusmodi tumultibus fieri solet, ne proximis quidem parcebant. Sed amicus amicum, frater fratrem, parentes filios percutiebant, & in cædem mutuam ruebant. Itaque Christiani a repurgando Mithræ templo destiterunt. Gentiles vero Georgium ab Ecclesia abstractum, & ad camelum alligatum, tractumque, ac dilaceratum, simul cum ipsa camelo incenderunt.

Mithræ templum.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως, καὶ ὅπως Γεώργιος ἀνῃρέθη.

ΑΥ̃θις δὲ τῶν περὶ τὰς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν αὐτὸν γενομένων χρόνον μνήμην ποιούμεθα· κατὰ τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρου πόλιν, συνέβη ταραχὴν γενέσθαι ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· τόπος ἦν ἐν τῇ πόλει, ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ἔρημος καὶ ἠμελημένος, συρφετοῦ τε γέμων πολλοῦ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν τῷ Μίθρᾳ τελετὰς ποιοῦντες, ἀνθρώπους κατέθυον· τοῦτον Κωνστάντιος ὡς σχολαῖον, ἤδη πρότερον τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ προσκεκυρώκει· Γεώργιος δὲ B βουλόμενος ἐν αὐτῷ εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσαι, ἀνακαθαρθῆναι κελεύει τὸν τόπον· καὶ δὴ καθαιρομένου, ἄδυτον ηὕρηται κατὰ βάθους πολλοῦ, ἐν ᾧ τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων ἐκέκρυπτο· ταῦτα δὲ ἦν κρανία ἀνθρώπων πολλά, νέων τε καὶ παλαιῶν, οὓς λόγος κατεῖχε πάλαι ἀναιρεῖσθαι, ὅτε ταῖς διὰ σπλάγχνων μαντείαις ἐχρῶντο οἱ Ἕλληνες, καὶ μαγικὰς ἐτέλουν θυσίας, καταμαγγανεύοντες τὰς ψυχάς· οἱ οὖν Χριστιανοὶ ταῦτα εὑρόντες ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ Μιθρείου, σπουδὴν ἔθεντο πᾶσιν ἐν τῷ φανερῷ γέλωτα δεῖξαι τὰ Ἑλλήνων μυστήρια· ἐξεπόμπευον δὲ εὐθύς, γυμνὰ τῷ δήμῳ τὰ κρανία δεικνύοντες· ταῦτα ὁρῶντες οἱ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ μὴ C φέροντες τὸ τοῦ πράγματος ἐπονείδιστον, εἰς ὀργὴν ἐξάπτονται· καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν ὅπλον ποιούμενοι, ὥρμησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. (a) καὶ διὰ πάσης ἐπιβουλῆς ἀνεῖλον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν· τοὺς μὲν γὰρ ξίφεσι, τοὺς δὲ ξύλοις ἢ λίθοις ἀπέκτειναν· ἄλλους δὲ σχοίνοις ἀπέπνιξαν· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐσταύρωσαν, ἐφ' ὕβρει τοῦ σταυροῦ τοῦτον ἐπάγοντες τὸν θάνατον· τοὺς δὲ πλείστους, τραυματίας ἐποίησαν· τότε δέ, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, οὐδὲ τῶν οἰκειοτάτων ἀπέσχοντο· ἀλλὰ καὶ φίλος φίλον ἔπληξε, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφόν, καὶ γονεῖς παῖδας. καὶ ἀλλήλων πρὸς φόνον D ὥρμησαν· διὸ καὶ οἱ Χριστιανοὶ τοῦ ἐκκαθαίρειν τὸ Μιθρεῖον ἐπαύσαντο· οἱ δὲ τὸν Γεώργιον τῆς Ἐκκλησίας ἐκσύραντες, καμήλῳ τε προσδήσαντες, καὶ σπαράξαντες, σὺν αὐτῇ κατέκαυσαν·

(a) καὶ διὰ πάσης ἰδίας θανάτου. In codice Sfortiano legitur πάσης ἐπιβουλῆς; sed Florentinus nihil mutat.

CAPUT III.

Quomodo Imperator ob cædem Georgii indignatus, Alexandrinos per epistolam objurgavit.

AT Imperator cædem Georgii moleste ferens, populum Alexandrinum per epistolam corripuit. Fama porro in vulgus sparsa est, hæc adversus Georgium admissa esse ab iis, qui Athanasii causa illum odio prosequebantur. Ego vero sic existimo, eos, qui odio atque inimicitia ducuntur, plerumque in seditionibus adjungi solere iis, qui adversus iniquos homines impetum faciunt. Ipsa certe Imperatoris epistola plebem potius insimulat, quam Christianos. Ceterum

Geor-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ τῇ Γεωργίου χαλεπήνας ἀναιρέσει, δι' ἐπιστολῆς τῶν Ἀλεξανδρέων καθήψατο.

E ΕΠὶ μὲν οὖν τῇ τοῦ Γεωργίου ἀναιρέσει χαλεπήνας ὁ Βασιλεύς, δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξανδρέων δήμου καθήψατο· λόγος δὲ διεδόθη, ὡς ταῦτα εἰς Γεώργιον ἔδρασαν οἱ δι' Ἀθανάσιον ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς αὐτόν· ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι μὲν καὶ τοὺς μισοῦντας ἐν ταῖς στάσεσι συνεπιτίθεσθαι τοῖς ἀδικοῦσιν· ἡ μέντοι τοῦ Βασιλέως ἐπιστολὴ τῷ δήμῳ μᾶλλον, ἢ Χριστιανοῖς ἐγκαλεῖ· (a) ἐφάνη δὲ

(a) ἐφάνη δὲ Γεώργιος. In codice Florentino scriptum inveni, καὶ φαίνεται δὲ Γεώργιος, &c. quam scripturam magis probo. Ceterum de causis odii Alexandrinorum adversus Georgium, consulendus est Ammianus Marcellinus in libro 22. Et Epiphanius in hæresi 76. quæ est Anomœorum.

(b) εἶπε

νη δὲ Γεώργιος, καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα βαρὺς γεγονὼς, καὶ ὀχληρὸς τοῖς πᾶσι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξεκαύθη εἰς φιλονεικίαν τὰ πλήθη· ὅτι δὲ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἐγκαλεῖ, αὐτῆς ἐπάκουε τῆς ἐπιστολῆς.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἀλεξανδρέων τῷ δήμῳ·

Εἰ μὴ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν ὑμῶν, καὶ πρό γε τούτου, τὸν Θεὸν τὸν μέγαν, τὸν ἁγιώτατον Σάραπιν αἰδεῖσθε, τοῦ κοινοῦ γοῦν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου καὶ πρέποντος, πῶς οὐδεὶς εἰσῆλθε λόγος· προσθήσω δὲ ὅτι καὶ ἡμῶν, οὓς οἱ Θεοὶ πάντες, ἐν πρώτοις δὲ ὁ μέγας Σάραπις, ἄρχειν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης· οἷς πρέπον ἦν τὴν ὑπὲρ τῶν ἠδικηκότων ὑμᾶς φυλάξαι διάγνωσιν· ἀλλ' ὀργὴ τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξηπάτησε καὶ θυμὸς, ὥσπερ οὖν εἴωθε τὰ δεινὰ πράττειν, τὰς φρένας μετοικίσας· (b) εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλαντες, τῷ παραχρῆμα βεβουλευμένης καλῶς ὕστερον ἐπήγαγε τὴν παρανομίαν· οὐδ' ᾐσχύνθητε δῆμος ὄντες τολμῆσαι ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐκείνους ἐμισήσατε δικαίως· εἴπατε γάρ μοι πρὸς τοῦ Σαράπιδος, ὑπὲρ ποίων ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε Γεωργίῳ· τὸν μακαριώτατον Κωνστάντιον ἐρεῖτε δήπουθεν, ὅτι καθ' ὑμῶν παρώξυνεν. εἶτα εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατόπεδον· καὶ κατέλαβεν (c) ὁ Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου τὸ ἁγιώτατον τοῦ Θεοῦ τέμενος, ἀποσυλήσας ἐκεῖθεν εἰκόνας, καὶ ἀναθήματα, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον· ὑμῶν δὲ ἀγανακτούντων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνειν τῷ Θεῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ κτήμασιν, ὁ δὲ ἐτόλμησεν ὑμῖν ἐπιπέμψαι τοὺς ὁπλίτας, ἀδίκως καὶ παρανόμως καὶ ἀσεβῶς· ἴσως Γεώργιον μᾶλλον, ἢ τὸν Κωνστάντιον δεδοικὼς, ἑαυτὸν παρεφύλαττεν· (d) εἰς μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόῤῥωθεν προσεφέρετο· τούτων οὖν ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ Θεοῖς ἐχθρῷ Γεωργίῳ, τὴν ἱερὰν αὖθις ἐμιάνατε πόλιν, ἐξὸν ὑποβάλλειν αὐτὸν ταῖς τῶν δικαστῶν ψήφοις· οὕτω γὰρ ἐγίνετο ἂν οὐ φόνος, οὐδὲ παρανομία τὸ πρᾶγμα· δίκη δὲ ἐμμελὴς, ὑμᾶς μὲν ἀθώους πάντη φυλάττουσα· τιμωρουμένη μὲν τὸν ἀνίατα δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσοι τῶν Θεῶν ὀλιγωροῦσι, καὶ προσέτι τὰς τοιαύτας πόλεις καὶ τοὺς ἀνθοῦντας δήμους, ἐν οὐδενὶ τίθενται· τῆς ἑαυτῶν δὲ ποιοῦνται πάρεργον δυναστείας τὴν κατ' ἐκείνων ὠμότητα. παραβάλλετε τοίνυν ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν, (e) μικρῷ πρώην

A Georgius & tunc temporis, & antea, gravis omnibus, ac molestus fuisse videbatur; eamque ob causam tumultus & contentio multitudinis adversus illum exarsit. Quod autem Imperator, ut dixi, plebem insimulet, ex ipsa epistola licet cognoscere.

Imperator Cæsar Julianus Maximus, Augustus populo Alexandrinorum.

Si Alexandri conditoris urbis vestræ, & quod majus est, si Dei magni, sanctissimi Serapidis nulla vos tangit reverentia, at quomodo communis naturæ, & humanitatis, ac decori vos cepit oblivio? addo etiam B nostri, quibus tum omnes Dii, tum præcipue magnus ille Serapis imperium orbis terrarum adjudicarunt. Quibus certe æquum erat, ut judicium de iis qui vos injuria affecerant, reservaretis. Sed fortasse ira vos decepit, ac furor: qui quidem ubi mentem exturbavit, atrocissima quæque perpetrare solet. Verum posthæc represso impetu, iis, quæ subito a vobis bene consulta fuerant, iniquum facinus subjecistis. Neque veriti estis vos plebeii, ea committere, propter quæ illos merito odistis. Enimvero dicite mihi, quæso, per Serapim, quas ob injurias adversus Georgium commoti sitis. Dicetis omnino, eo quod beatæ recordationis Con- C stantium contra vos excitaverat: deinde quod exercitum in sacram urbem induxerit, & Rex Ægypti sanctissimum Dei templum occuparit, & imagines, ac donaria, & reliquum templorum ornatum inde abripuerit. Cumque vos indigne ferretis, ut par erat, & Deo, seu potius Dei rebus, atque opibus succurrere velletis, ille injuste, & impie ausus est in vos immittere armatos. Sed fortasse sibi ipsi cavebat, quippe qui Georgium magis quam Constantium formidaret. Scilicet modestius, ac civilius, non autem tyrannico more erga vos antea se gesserat. Has igitur ob causas adversus Georgium Diis inimicum ira succensi, sacram denuo urbem scelere polluistis, cum judicum sententiis eum D subjicere liceret. Hoc enim pacto nec cædes, nec iniquitas fuisset ulla, sed potius absoluta justitia: quæ vos quidem insontes, ac puros ab omni scelere servasset, illum vero, qui inexpiabilia scelera commiserat, punivisset: quæ denique alios repressisset omnes, qui Deos immortales contemnunt, tantasque urbes, & florentes populos pro nihilo habent, & crudelitatem, qua in illos sæviunt, velut ludum quemdam potentiæ suæ esse ducunt. Conferte igitur hanc epistolam meam cum illa,

(b) εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλας. In optimis codicibus Florentino, & Sfortiano scriptum est ἀναστείλαντες. Quare non dubito, quin totus hic locus ita restituendus sit: εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλαντες, τοῖς παραχρῆμα βεβουλευμένοις καλῶς ὕστερον ἐπηγάγετε τὴν παρανομίαν. Id est: *Deinde represso impetu, iis, quæ subito a vobis recte consulta erant, iniquum postea facinus subjecistis*, quam lectionem confirmat Nicephorus.

(c) ὁ Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Artemium Ducem Ægypti intelligit, ut jam pridem notavi ad librum 22. Ammiani Marcellini. Conjecturam nostram confirmat codex Florentinus, & Nicephorus, in quibus diserte scriptum legitur, ὁ στρατηγὸς τῆς Αἰγύπτου. Hujus martyrium exstat apud Simeonem Metaphrastem, in quo multa continentur, quæ Historiam illorum temporum valde illustrant.

(d) εἰς μετριώτερον. In editione operum Juliani, & apud Nicephorum hic locus ita legitur, ac distinguitur: ἑαυτὸν παρεφύλαττεν εἰ μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόῤῥωθεν προσεφέρετο. Porro cum is Juliani locus a quatuor interpretibus in Latinum sermonem conversus sit, unius Langi versionem ceteris anteponendam censeo. Ea sic habet: *Qui melius sibi ipsi consuluis-* E *set, si moderate vobiscum, & civiliter, nec tam tyrannice ab initio egisset*. Eundem fere sensum in interpretatione mea secutus sum. At in Christophorsoni versione primum illud reprehensionem meretur, quod vocem γὰρ adjecit, contra fidem omnium librorum. Deinde quod Artemium Ducem Ægypti excusat, perinde quasi ille civiliter, ac moderate se gessisset initio administrationis suæ. Quod quidem absurdissimum esset, si Julianus eum excusaret, quem quasi noxium occidi jusserat. *Si* quis igitur versionem nostram sequi maluerit, unica tantum particula supplenda est hoc modo: ἴσως γὰρ Γεώργιον μᾶλλον, & cetera, ut supra. Petavius vero in notis ad epistolam illam Juliani ex scriptis codicibus aliam profert emendationem hujusmodi, ὃς αὐτὸν παρεφύλαττεν, &c.

(e) τὴν μικρῷ πρώην ἐπέστειλα. Magis placet lectio, quam in codice Florentino, & apud Nicephorum inveni, ἣν μικρῷ πρώην ἐπέστειλα.

(f) καὶ

SÆC.IV. illa, quam paulo ante ad vos miſi, & quantum inter eas interſit, conſiderate. Quantis vos laudibus tunc ornavi! Nunc vero, per Deos immortales, cum vos laudare deberem, ob gravitatem admiſſi facinoris id facere non poſſum. Audet populus inſtar canum hominem diſcerpere. Nec poſthæc pudore afficitur: & manus quaſi puras ſervat, ut eas ab omni cæde integras ad Deos tendat. Atenim dignus erat Georgius, qui talia pateretur. Immo, fateor, his fortaſſe graviora, & acerbiora. Ac ſi propter vos illud commeruiſſe dixeritis, equidem vobis aſſentiar. Sed ſi addatur, a vobis iſtud pati debuiſſe, id nequaquam concedo. Sunt enim vobis leges, quæ ab omnibus privatim, ac publice coli, atque obſervari debent. Quod ſi contigerit, ut eæ a privatis hominibus violentur; at rempublicam bonis legibus gubernari oportet, voſque illis obtemperare decet, nec tranſgredi ea, quæ ab initio præclare ſunt conſtituta. Feliciter omnino id vobis ceſſit, cives Alexandrini, quod me regnante hujuſmodi facinus admiſiſtis; qui tum ob reverentiam erga Deum, tum propter avum meum, & avunculum mihi cognominem, qui univerſam Ægyptum, & civitatem veſtram adminiſtravit, fraternam erga vos caritatem conſervo. Certe poteſtas, quæ contemni ſe non patitur, & ſeverus, atque integer principatus, nunquam negligere ſolet ejuſmodi populorum facinora, ſed tanquam gravem morbum acerbiore medicamento purgare. Ego vero ob eas cauſas, quas ſupra commemoravi, lenius vobis remedium adhibeo, ſermonem ſcilicet, & exhortationem. Quibus libentius, uti confido, parebitis: quippe qui & a prima origine, ut audio, Græci eſtis; & hujus nobilitatis illuſtrem, & eximiam notam in veſtris mentibus, ac ſtudiis etiamnum retinetis. Proponatur civibus meis Alexandrinis. Atque hæc ſunt ab Imperatore ſcripta.

A πρώην ἐπέστειλα· καὶ τὸ διάφορον κατανοήσατε, πόσους μὲν ὑμῶν ἐπαίνους ἔγραφον τότε· νυνὶ δὲ, μὰ τοὺς Θεοὺς ὀφείλων ὑμᾶς ἐπαινεῖν, οὐ δύναμαι διὰ τὴν παρανομίαν· τολμᾷ δῆμος ὥσπερ οἱ κύνες, ἄνθρωπον σπαράττειν· εἶτα οὐκ αἰσχύνεται (f) καὶ φυλάττειν καθαρὰς τὰς χεῖρας ὡς προσάγειν πρὸς τοὺς Θεοὺς, αἵματος καθαρεύσας· ἀλλὰ Γεώργιος ἄξιος ἦν τοῦ τοιαῦτα παθεῖν· καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν χείρονα, καὶ πικρότερα· (g) καὶ δι᾽ ὑμᾶς ἐρεῖτε σύμφημι καὶ αὐτός· παρ᾽ ὑμῶν δὲ εἰ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγχωρῶ· νόμοι γὰρ ὑμῖν εἰσὶν, οὓς χρὴ τιμᾶσθαι μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ στέργεσθαι· πλὴν B ἐπειδὴ συμβαίνει τῶν καθ᾽ ἕκαστον τινὰς παρανομεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ γοῦν εὐνομεῖσθαι χρὴ, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς, καὶ μὴ παραβαίνειν ὅσαπερ ἐξ ἀρχῆς ἐνομίσθη καλῶς· εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ᾽ ἐμοῦ πλημμελῆσαι τοιοῦτό τι πρὸς ὑμᾶς, ὃς αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ (h) διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον, ὃς ἦρξεν αὐτῆς τε Αἰγύπτου, καὶ τῆς ὑμετέρας πόλεως, ἀδελφικὴν ὑμῖν εὔνοιαν ἀποσώζω· τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρχῆς, οὔποτε ἂν (i) δήμου περιϊδεῖν τόλμημα, μὴ καθάπερ νόσημα χαλεπὸν, πι- C κροτέρῳ διακαθᾶραι φαρμάκῳ· προσφέρω δὲ ἐγὼ ὑμῖν, δι᾽ ἅσπερ ἔναγχος ἔφην αἰτίας, τὸ προσηνέστατον, παραίνεσιν καὶ λόγους· ὑφ᾽ ὧν εὖ οἶδ᾽ ὅτι πείσεσθε μᾶλλον, ἤπερ ἐστὲ, καθάπερ ἀκούω, τότε ἀρχαῖον Ἕλληνες, καὶ τὰ νῦν (k) ἐπὶ τῆς εὐγενείας ἐκείνης ὕπεστιν ὑμῖν ἀξιόλογος καὶ γενναῖος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὁ χαρακτήρ· (l) προσεθήτω τοῖς ἐμοῖς πολίταις Ἀλεξανδρεῦσιν· τοιαῦτα μὲν οὖν ὁ Βασιλεύς.

(f) καὶ φυλάττειν. In epiſtolis Juliani Cæſaris legitur, καὶ φυλάττει. Quam ſcripturam ſecutus eſt Langus interpres Nicephori, ita ut particula negativa ſubaudiatur ἀπὸ κοινοῦ.

(g) καὶ δι᾽ ὑμᾶς ἐρεῖτε. Scribendum eſt κἂν δι᾽ ὑμᾶς ἐρεῖτε.

(h) διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον. Rectius apud Nicephorum dicitur, τὸν θεῖον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον. Julianum enim intelligit ex Præfecto Ægypti, de quo multa ſcribit Ammianus Marcellinus. In epiſtolis Juliani utraque lectio habetur hoc modo: διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ τὸν θεῖον ὁμώνυμον. Verum hæc ſcriptura ferri non poteſt; cur enim hoc loco Julianus avum ſuum commemoraret? Certe Sozomenus ſcripturam Nicephori confirmat. Sic enim habet in cap. 7. lib. 5. καὶ τὴν τιμωρίαν συνεχώρησεν, αἰδοῖ φησὶ τῇ πρὸς Σάραπιν τὸν αὐτῶν πολιοῦχον, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν, καὶ Ἰουλιανὸν τὸν αὐτοῦ θεῖον, ὃς πρὸ τούτου Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτῆς ἦρξεν, &c.

D (i) δήμου ἰδεῖν τόλμημα. In optimis codicibus Florentino, & Sfortiano, & apud Nicephorum legitur, δήμου περιϊδεῖν τόλμημα. In vulgatis autem editionibus Juliani ſcriptum eſt, ἴδοιεν τόλμημα. Quare non dubito, quin ſcribendum ſit hoc loco, οὔποτε ἂν δήμου περιΐδοιεν τόλμημα.

(k) ἐπὶ τῆς εὐγενείας ἐκείνης. Procul dubio ſcribendum eſt, καὶ τανῦν ἔτι, τῆς εὐγενείας ἐκείνης ὕπεστιν, &c. Quod miror ab interpretibus animadverſum non fuiſſe. In editione operum Juliani legitur, ἐπεὶ τῆς εὐγενείας gravi errore. Paulo ante oblitus fueram monere ſcribendum eſſe, εἴπερ ἐστὲ, ut legitur apud Julianum, & Nicephorum.

(l) προσεθήτω τοῖς ἐμοῖς. Scribendum omnino eſt, προτεθήτω, ut habet Nicephorus: id eſt, *proponatur civibus meis Alexandrinis*. De hac clauſula, quæ Imperatoris edictis apponi ſolebat, multa obſervavi in annotationibus Euſebianis, quæ hic repetere ſuperfluum duxi.

CAPUT IV.

Qualiter Athanaſius, occiſo Georgio Alexandriam reverſus, Eccleſiam ſuam recuperavit.

Haud multo poſt, Athanaſium ab exilio reverſum Alexandrinus populus libenter ſuſcepit; & Arianos quidem Eccleſiis ejecit: Athanaſio vero eas tradidit. Porro autem Ariani in ædibus quibuſdam vilibus, & obſcuris conventus agentes, in locum Georgii Lucium quemdam ſubſtituerunt. Et Alexandriæ quidem hic rerum ſtatus tunc temporis fuit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

E Ὡς Γεωργίου ἀναιρεθέντος, Ἀθανάσιος κατελθὼν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τῆς φυγῆς κατελθόντα Ἀθανάσιον, ἀσμένως ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαὸς ἐδέξατο· ἐξώθησαν τότε ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος· παραδιδόασι δὲ Ἀθανασίῳ τοὺς εὐκτηρίους τόπους· οἱ δὲ Ἀρειανίζοντες ἐν οἰκίσκοις ἀσήμοις συναγόμενοι, εἰς τόπον Γεωργίου Λούκιον προχειρίζονται· ἐν τοιαύτῃ μὲν δὲ καταστάσει τὰ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἦν·

A

SÆC. IV

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Περὶ Λουκίφερος, καὶ Εὐσεβίου.

ΕΝ δὲ δὴ τῷδε τῷ χρόνῳ Λούκιφερ καὶ Εὐσέβιος προστάγματι τοῦ Βασιλέως, τῆς ἐξορίας ἀνακέκληντο· Λούκιφερ μὲν Καράλων Ἐπίσκοπος, ἣ ἐστι πόλις Σαρδανίας· Εὐσέβιος δὲ Βρεκέλλων· πόλις δὲ αὕτη τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων· ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἄμφω οὖν τῆς ἄνω Θηβῶν τῆς ἐξορίας ἐπανιόντες, (a) συμβουλὴν ἐποιοῦντο, τίνα τρόπον τὸν τῆς Ἐκκλησίας κανόνα διαφθειρόμενον μὴ παρίδωσιν.

CAPUT V.

De Lucifero, & Eusebio.

EOdem tempore Lucifer, & Eusebius, Imperatoris jussu ab exilio revocati sunt: quorum Lucifer quidem, Caralis, quæ urbs est Sardiniæ, erat Episcopus: Eusebius vero Vercellarum, quæ civitas est Ligurum in Italia, ut etiam ante dixi. Ambo itaque ex superiori Thebaide ab exilio redeuntes, consilium inierunt, quonam modo Ecclesiasticis legibus subvenirent, nec eas violari impune paterentur.

B

(a) συμβουλὴν ἐποιοῦντο. Non soli Eusebius, ac Lucifer, de reparando Ecclesiarum statu, & de stabilienda fidei regula consilium inierunt; sed alii præterea Episcopi, qui Juliani Imperatoris edicto tunc ab exilio revocati sunt: Hilarius scilicet, Asterius, & reliqui, ut recte notat Theodoritus in libro 3. cap. 4. Qui zelo Catholicæ fidei succensi, hæreticos, & schismaticos ad veritatis tramitem reducere, & ad pristinam concordiam revocare instituerunt. Quod ergo Baronius ait, Eusebium, ac Luciferum legatos Apostolicæ sedis creatos esse a Liberio ad reparandum Ecclesiæ statum, id verum esse non potest. Idem enim dicendum esset de Hilario, ac reliquis. Adde, quod Rufinus hoc diserte refellit. Scribit enim, legationem hanc Eusebio, & Asterio injunctam esse ab Alexandrina Synodo.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

Ὡς Λούκιφερ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, Παυλῖνον ἐχειροτόνησεν.

ΕΔόκει οὖν, Λουκίφερα μὲν ἐπὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν παραγενέσθαι, Εὐσέβιον δὲ ἐπ' Ἀλεξάνδρειαν· ὅπως ἂν Σύνοδον ἅμα Ἀθανασίῳ ἀθροίσαντες, τὰ τῆς Ἐκκλησίας κρατύνωσι δόγματα· (a) Λούκιφερ μὲν οὖν Διάκονον εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἀποστέλλει, δι' οὗ στέρξειν ὡμολόγει τὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου τυπούμενα· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν χωρήσας, εὑρίσκει τεταραγμένην τὴν Ἐκκλησίαν· ἐδιχόνει γὰρ τὰ πλήθη πρὸς ἑαυτά· οὐ γὰρ μόνον ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ὑπὸ Εὐζωΐου τυγχάνουσα τὴν Ἐκκλησίαν ἐχώριζεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ, ὡς ἤδη πρότερον ἔφην, καὶ οἱ Μελετίῳ ἀκολουθήσαντες, ἐν σπουδῇ τῇ περὶ τὸν καθηγητὴν, πρὸς τοὺς ὁμόφρονας διεκρίνοντο· καταστήσας οὖν Παυλῖνον Ἐπίσκοπον αὐτοῖς, αὖθις ἀπεχώρει.

C

CAPUT VI.

Quomodo Lucifer Antiochiæ Paulinum ordinavit.

PLacuit igitur, ut Lucifer quidem Antiochiam proficisceretur; Eusebius autem Alexandriam: ut una cum Athanasio Synodum congregantes, Ecclesiæ dogmata confirmarent. Ac Lucifer quidem Diaconum misit suo loco, per quem pollicitus est, assensurum se iis, quæ a Synodo decreta essent. Ipse vero Antiochiam profectus, perturbatam ejus loci Ecclesiam reperit. Nam populus inter se dissidebat. Non enim solum Ariana hæresis, quæ ab Euzoio fuerat inducta, dirimebat Ecclesiam: sed & ii, qui Meletium secutati fuerant, ob studium atque amorem erga præceptorem suum, ut antea dixi, sejunxerant se ab iis, qui in fide idem cum ipsis sentiebant. Lucifer ergo cum Paulinum illis Episcopum ordinasset, inde discessit.

D

(a) Λούκιφερ μὲν οὖν διάκονον. Sumsit hæc Socrates ex Rufino, qui in libro 10. Historiæ Ecclesiasticæ cap 27. ita scribit: *Lucifer autem cum exoraretur ab Eusebio, ut ad videndum Athanasium Alexandriam pergerent, communique tractatu cum his, qui superfuerant, sacerdotibus, de statu Ecclesiæ decernerent, præsentiam sui abnegans, Legatum pro se Diaconum suum mittit.* Ex epistola tamen synodica, quam Athanasius scripsit nomine Synodi Alexandrinæ ad Catholicos Episcopos, qui erant in urbe Antiochia, discimus, Luciferum duos Diaconos suos, Herennium, & Agapetum, misisse ad Synodum Alexandrinam, cum Paulinus jam ordinatus esset Episcopus Antiochiæ. Nam & Legati ipsius Paulini huic Synodo interfuerunt, & Synodicæ Athanasii epistolæ subscripserunt. Sic enim hæc gesta sunt. Statim post profectionem Eusebii ad Synodum Alexandrinam, Lucifer una cum Episcopis Cymatio, & Anatolio, quorum alter Palti, alter Beroeæ erat Episcopus, Paulinum Antiochiæ creavit Episcopum; qui mox ordinatus legatos suos Maximum, & Calemerum ad Alexandrinam Synodum direxit. Apollinaris quoque Laodicenus Episcopus, qui sectam propriam, & Episcopum factionis suæ habebat Antiochiæ, Legatos suos eodem misit. Episcopi igitur Ægyptii, qui Alexandriæ congregati erant, cum Eusebium, & Asterium, & Legatos Luciferi a Lucifero, Cymatio, & Anatolio missos audiissent, Legatos item a Paulino, & Apollinare missos suscepissent, finguli ad suas sedes recesserunt, mandaruntque Athanasio, & aliquot aliis Episcopis, qui Alexandriæ remanserant, ut epistolam ad Episcopos Antiochiæ congregatos scriberent, de recipiendis in communionem hæreticis, ac schismaticis, qualiter in eo negotio se gerere deberent. Horum mandato obsecutus Athanasius, scripsit epistolam ad Episcopos Antiochiæ collectos, Luciferum scilicet, Eusebium, & Asterium; (hi enim jam ab Alexandrina Synodo redierant:) Cymatium,

E

& Anatolium. Exstat hæc epistola inter opera Athanasii, quam Baronius quidem Synodicam esse Synodi Alexandrinæ existimavit. Apparet tamen ex lectione ipsius epistolæ, non ab ipsa Synodo, sed ab Athanasio eam scriptam esse, nec ad omnes Episcopos, sed ad Antiochenos peculiariter datam. Quod quidem colligere est tum ex inscriptione ipsa, tum ex textu totius epistolæ. De solius enim Antiochensis Ecclesiæ rebus illic agitur, ut præter cætera docet hic locus: πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰρήνην πρὸς ἡμᾶς, μάλιστα τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἀρειανῶν, προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς. Quem locum ita vertit interpres: *Omnes igitur, qui nobiscum pacifice agere volunt, in primis autem illos, qui in veteris Ecclesiæ communione fuerunt, deinde qui ab Arianis redierunt, elicite ad vos, &c.* Atqui Athanasius non dicit: τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἐκκλησίᾳ συναχθέντας, sed ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους. Quare ita vertendus erat hic locus. *Omnes igitur, qui pacem nobiscum servare volunt, in primis autem eos, qui in veteri urbe collectas agunt, & eos, qui ab Arianis veniunt, ad vos allicite.* Intelligit Athanasius eos, qui Meletio Antiochensi Episcopo adhærebant. Hi enim ab Eustathianis segregati, in Palæa, id est in veteri urbe, collectas agebant, ut testatur Theodoritus in lib. 2. capite 31. & in libro 3. capite 4. De iisdem loquitur Athanasius in dicta epistola: ἐπειδὴ δὲ συγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι, πᾶσι μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένοις, & paulo post: καὶ μηδὲν πλέον τούτων, καθὰ προείπομεν, μήτε τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν, μήτε τοὺς περὶ Παυλῖνον, &c. Ubi vides eos, qui in Palæa collectas agebant, distingui ab asseclis Paulini, id est ab Eustathianis. Ex horum enim numero erat Paulinus. Illi ergo, qui in Palæa conventus agebant, alii esse non possunt, quam fautores Meletii, quos præcipue commendat Athanasius.

ΚΕ- CA-

A

CAPUT VII.

Quomodo Euſebius, & Athanaſius inter ſe conſentientes, Synodum Alexandriæ congregarunt, in qua Trinitatem conſubſtantialem diſerte pronuntiarunt.

EUſebius vero, cum veniſſet Alexandriam, confeſtim una cum Athanaſio Synodum convocavit. Convenerunt ergo ex diverſis civitatibus Epiſcopi: & de plurimis rebus valde neceſſariis inter ſe contulerunt. Ac ſancti quidem Spiritus divinitatem illic aſſeruerunt, cum in conſubſtantiali Trinitate comprehendentes. Chriſtum vero hominem factum, non carnem modo, ſed animam etiam humanam aſſumſiſſe, pronuntiarunt; quæ quidem ſententia olim fuerat Eccleſiaſticorum virorum. Non enim novam quamdam doctrinam a ſe primum excogitatam in Eccleſiam invexerunt: ſed ea ſanxerunt, quæ & Eccleſiaſtica traditio ab initio docuerat, & Chriſtianorum Philoſophi certiſſimis argumentis adſtruxerant. Ita enim omnes antiqui, qui hac de re diſputarunt, ſuam nobis ſententiam ſcriptis proditam reliquerunt. Irenæus certe, & Clemens, & Apollinaris Hierapolitanus, & Serapion Antiochenæ urbis Epiſcopus, Chriſtum, qui homo factus eſt, anima præditum fuiſſe, velut rem communi omnium conſenſu receptam, ſuis in libris aſſerunt. Quin & Synodus, quæ propter Beryllum Philadelphiæ in Arabia Epiſcopum facta eſt, ſcribens ad eumdem Beryllum, eadem tradidit. Origenes quoque in omnibus libris ſuis, Chriſtum hominem factum anima præditum eſſe agnoſcit. Sed ſpecialiter in nono tomo commentariorum, quos ſcripſit in Geneſim, hujus rei ſacramentum exponit: quo loco Adamum quidem Chriſti, Evam autem Eccleſiæ typum gerere pluribus verbis aſſeruit. Hujus rei teſtes ſunt locupletiſſimi S. Pamphilus, & qui ab illo cognomen traxit, Euſebius. Ambo enim cum ſimul juncti vitam Origenis conſcriberent, & iis, qui ex anticipata quadam opinione eum averſabantur, reſponderent, in præclaris illis libris, quos pro ejus defenſione elucubrarunt, Origenem non primum in hoc argumento verſatum eſſe dicunt; ſed myſticam Eccleſiæ traditionem eſſe interpretatum. Ceterum Epiſcopi, qui in Alexandrino Concilio aderant, hanc præterea quæſtionem diligenter examinarunt, de ſubſtantia ſcilicet, & hypoſtaſi. Etenim Hoſius Cordubæ Hiſpaniarum urbis Epiſcopus, cujus etiam antea mentionem fecimus, cum ab Imperatore Conſtantino ad hoc miſſus eſſet, ut excitatum ab

De ſubſtantia, & hypoſtaſi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὡς Εὐσέβιος ἑνωθεὶς Ἀθανασίῳ Σύνοδον Ἐπισκόπων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνήθροισαν, τρανῶς τὴν Τριάδα, ὁμοούσιον ἀνακηρύξαντες.

ΕΥ'σέβιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, σπουδαιότερον ἅμα Ἀθανασίῳ συνεκρότει τὴν Σύνοδον· συνῆλθόν τε ἐκ διαφόρων πόλεων Ἐπίσκοποι, καὶ περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων λόγους ἐγύμνασαν· ἔνθα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεολογήσαντες, τῇ ὁμουσίῳ Τριάδι συνανελαμ- B βάνοντο· καὶ τὸν ἐνανθρωπήσαντα, οὐ μόνον ἔνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἐμψυχώμενον ἀπεφήναντο, ἣ καὶ πάλαι τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς ἀνδράσιν ἐδόκει· οὐ γὰρ νεαράν τινα θρησκείαν ἐπινοήσαντες, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσήγαγον, ἀλλὰ ἅπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἔλεγε, καὶ ἀποδεικτικῶς παρὰ τοῖς Χριστιανῶν σοφοῖς ἐφιλοσοφεῖτο· οὕτω γὰρ πάντες οἱ παλαιότεροι περὶ τοῦτου λόγον γυμνάσαντες, ἔγγραφον ἡμῖν κατέλιπον· καὶ γὰρ Εἰρηναῖός τε, καὶ Κλήμης, Ἀπολινάριός τε ὁ Ἱεραπολίτης, καὶ Σαραπίων ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστὼς Ἐκκλησίας, ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα, ἐν τοῖς πονηθεῖ- C σιν αὐτοῖς λόγοις (*a*) ὡς ὁμολογούμενον αὐτοῖς φάσκουσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ (*b*) ἡ διὰ Βήρυλλον τὸν Φιλαδελφίας τῆς ἐν Ἀραβίᾳ Ἐπίσκοπον γενομένη Σύνοδος, γράφουσα Βηρύλλῳ τὰ αὐτὰ παραδέδωκεν· Ὠριγένης δὲ πανταχοῦ μὲν ἐν τοῖς φερομένοις αὐτοῦ βιβλίοις, ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα οἶδεν· ἰδικῶς δὲ, ὁ εἰς τὴν γένεσιν αὐτῷ πεπονημένος ἔννατος τόμος. τὸ περὶ τούτου μυστήριον ἐφανέρωσεν, ἔνθα Ἀδὰμ μὲν τὸν Χριστὸν, Εὔαν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι πλατύτερον κατεσκεύασε· μάρτυρες τούτων ἀξιόπιστον, ὅ τε ἱερὸς Πάμφιλος, καὶ ὁ ἐξ D αὐτοῦ χρηματίζων Εὐσέβιος· ἄμφω γὰρ κοινῇ τὸν Ὠριγένους παρατιθέμενοι βίον, καὶ πρὸς τοὺς ἐκ προλήψεως ἀπεχθανομένους πρὸς τὸν ἄνδρα ἀπαντῶντες, ἐνδόξοις βιβλίοις ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιούμενοι, οὐ πρῶτον Ὠριγένην ἐπὶ ταύτην τὴν πραγματείαν ἐλθεῖν φασὶν, ἀλλὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας μυστικὴν ἑρμηνεῦσαι παράδοσιν. κἀκεῖνοι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Συνόδῳ παρόντες, οὐκ ἀβασάνιστον εἴασαν, φημὶ δὴ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως· Ὅσιος γὰρ ὁ Κορδούβης τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Ἐπίσκοπος, οὗ καὶ ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸ κατασβέσαι τὴν τότε ὑπὸ τοῦ

E

(*a*) ὡς ὁμολογούμενον αὐτοῖς. Ultima vox delenda eſſe mihi videtur, utpote ex ſuperiore linea ab oſcitante librario repetita. Nicephorus tamen in libro 10. cap. 14. hunc Socratis locum deſcribens, pro ὁμολογούμενον poſuit ὁμοούσιον, ſeu quod in exemplari ſuo ita legerat, ſeu quod vocem ὁμολογούμενον ita interpretandam cenſebat.

(*b*) ἡ διὰ κύριλλον τῆς φιλαδελφίας. Cyrillum quoque vocat Nicephorus in loco ſuperius indicato. Verum nos ex optimis codicibus Florentino, & Sfortiano βήρυλλον reſtituimus. Emendationem noſtram confirmat Epiphanius Scholaſticus, qui hunc locum ita vertit: *Nec non per Beryllum Philadelphiæ Epiſcopum in Arabia conſtitutæ, facta Synodus ſcribens ad eundem Beryllum hæc ipſa contradidit.* Beryllus, non Philadelphiæ, ut ait Socrates, ſed Boſtrorum in Arabia fuit Epiſcopus, qui Chriſtum ante incarnationem Deum fuiſſe negabat, ut docet Euſebius in libro ſexto Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 33. Ad hujus errorem refellendum Synodus in Arabia congregata eſt, ad quam evocatus Origenes, Berylli hæreſim confutavit, ut ibidem teſtatur Euſebius. De hac hæreſi Berylli intelligendus eſt Origenis locus, in Commentariis epiſtolæ ad Titum, qui ſic habet: *Sed & eos, qui hominem dicunt Dominum Jeſum præcognitum, & prædeſtinatum, qui ante adventum carnalem ſubſtantialiter, & proprie non exſtiterit, ſed quod homo natus Patris ſolam in ſe habuerit Deitatem, ne ipſos quidem ſine periculo Eccleſiæ ſociari.* Habetur hic locus in Apologetico Pamphili pro Origene. Meminit etiam Gennadius in libro de dogmatibus Eccleſiaſticis cap. 4. *Neque ſic eſt natus ex Virgine, ut & Divinitatis initium homo naſcendo acceperit, quaſi antequam naſceretur ex Virgine, Deus non fuerit, ſicut Artemon, & Beryllus, & Marcellus docuerunt.*

(*c*) περὶ

τοῦ Ἀρείου γενομένην ταραχὴν προαποσταλεὶς, τὸ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος ἐκβαλεῖν δόγμα προθυμούμενος, τὴν περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως πεποίηται ζήτησιν, ἥτις καὶ αὐτὴ ἑτέρας ἐρεσχελίας ὑπόθεσις γέγονεν· ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐπιγενομένη Σύνοδος, (c) περὶ τὴν τούτου ζήτησιν οὐδὲ λόγου ἠξίωσεν· ἐπεὶ δὲ μεταταῦτα τινὲς περὶ τούτου ἐρεσχελεῖν ἤθελον, διατοῦτο ἐν ταύτῃ τῇ Συνόδῳ, περὶ οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως τάδε ἀπεφήναντο· (d) οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν ταύταις χρῆσθαι ταῖς λέξεσιν· οὐσίαν μὲν γὰρ μὴ δὲ ὠνομάσθαι ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· τῷ δὲ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι καταχρήσασθαι τὸν Ἀπόστολον τῇ τῶν δογμάτων ἀνάγκῃ· καθ' ἕτερον δὲ λόγον πρὸς παραλαμβάνειν τὰς λέξεις ἐδογμάτισαν, ὅτ' ἂν τὴν Σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλωσιν, ἵνα μὴ στενώσει τῶν λέξεων, ὡς ἓν πρᾶγμα τριώνυμον νομίζομεν, (e) ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομαζομένων περὶ τῆς Τριάδος, ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῖτο· ταῦτα μὲν τότε ἡ Σύνοδος· ἃ δὲ ἡμεῖς περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἴσμεν, οὐδὲν κωλύει διὰ βραχέων εἰπεῖν· (f) οἱ τὴν ἑλληνικὴν παρ' ἕλλησι σοφίαν ἐκθέμενοι, τὴν μὲν οὐσίαν πολλαχῶς ὡρίσαντο· ὑποστάσεως δὲ οὐδ' ἡντιναοῦν μνήμην πεποίηνται· (g) Εἰρηναῖος δὲ ὁ Γραμματικὸς ἐν τῷ κατὰ στοιχεῖον Ἀττικιστῇ, καὶ βάρβαρον ἀποκαλεῖ τὴν λέξιν· μὴ δὲ γὰρ παρά τισι τῶν παλαιῶν εἰρῆσθαι· εἰ δέ που καὶ ηὕρηται, μὴ ταῦτα σημαίνειν, ἐφ' ὧν νῦν παραλαμβάνεται· παρὰ μὲν γὰρ Σοφοκλεῖ ἐν Φοίνικι ἐνέδραν σημαίνειν τὴν ὑπόστασιν· παρὰ δὲ Μενάνδρῳ, τὰ καρυκεύματα, (h) ὡς εἴ τις λέγοι τὴν ἐν τῷ πίθῳ τοῦ οἴνου τρύγα ὑπόστασιν· ἰστέον μέντοι ὅτι εἰ καὶ οἱ παλαιοὶ Φιλόσοφοι τὴν λέξιν παρέλιπον, ἀλλ' ὅμως οἱ νεώτεροι τῶν Φιλοσόφων συνεχῶς ἀντὶ τῆς οὐσίας, τῇ λέξει τῆς ὑποστάσεως ἀπεχρήσαντο· οὐσίας δὲ τὸν ὅρον, ὡς ἔφαμεν, διαφόρως ἀποδεδώκα-

A ab Ario tumultum extingueret; dum Sabellii Libyenſis dogma ſtudet evertere, de ſubſtantia, deque hypoſtaſi quæſtionem agitavit: quæ quidem quæſtio alteri contentioni materiam præbuit. Verum Nicæna Synodus, quæ paulo poſtea congregata eſt, de hac quæſtione ne verbum quidem fecit. Sed quoniam nonnulli poſtea hac de re contendere cœperunt, idcirco in hac Synodo hæc de ſubſtantia, deque hypoſtaſi definita ſunt: eas ſcilicet voces de Deo uſurpandas non eſſe. Nam ſubſtantiæ quidem vocabulum in ſacris literis nuſquam reperiri: hypoſtaſeos autem nomine abuſum eſſe Apoſtolum ob dogmatum neceſſitatem. Alia autem ratio- B ne has voces admittendas eſſe decreverunt, tunc videlicet, cum opinionem refutant Sabellii, ne verborum inopia, Trinitatem rem unam eſſe putaremus triplici nomine appellatam, ſed ut potius unumquemque eorum, qui nominantur in Trinitate, Deum in propria perſona eſſe credamus. Et hæc quidem tunc a Synodo ſunt decreta. Quid autem nos de ſubſtantia, deque hypoſtaſi didicerimus, nihil vetat, quominus hic breviter exponamus. Qui Græcam inter Græcos Philoſophiam tradiderunt, ſubſtantiam quidem pluribus modis definierunt: hypoſtaſeos vero nullam prorſus mentionem fecere. Irenæus quidem Grammaticus in Lexico per C ordinem literarum digeſto, quod Atticiſtes inſcribitur, hanc vocem barbaram eſſe affirmat. Neque enim apud quemquam veterum ſcriptorum eam reperiri: ac ſicubi fortaſſe reperiatur, non eo ſenſu, quo nunc ſumitur, uſurpari. Etenim apud Sophoclem in Tragœdia Phœnice ea vox inſidias ſignificat. Apud Menandrum vero condimenta: perinde ac ſi quis fæcem vini in dolio ſubſidentem appellet ὑπόστασιν. Verum licet ab antiquioribus Philoſophis hæc vox uſurpata non fuerit, ſciendum eſt tamen, recentiores ea frequenter uſos fuiſſe pro ſubſtantiæ vocabulo. Subſtantiam porro variis modis defi- nie-

SÆC. IV.

(c) περὶ τὴν τούτου ζήτησιν. Tranſpoſita hic ſunt vocabula, quæ ſic reſtitue: τὴν περὶ τούτου ζήτησιν οὐδὲ λόγου ἠξίωσεν.

(d) οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν. Acta Synodi Alexandrinæ hodie quidem non exſtant, verum ex epiſtola Synodica, quam nomine ejus Concilii ſcripſit Athanaſius, & ex eo ipſo, quod magnus Athanaſius huic Synodo interfuit, ſatis apparet, falſum eſſe, quod hic ait Socrates. Quod enim ad ſynodicam attinet epiſtolam, nuſquam in ea legitur, nomina illa ſubſtantiæ, & hypoſtaſis uſurpanda non eſſe, quoties de Deo loquimur. Nec Athanaſius in ſua Synodo id decerni unquam paſſus eſſet, quod fidei Nicænæ manifeſte refragatur. Quippe vox ſubſtantiæ in ſymbolo fidei Nicænæ poſita cernitur. Impoſuiſſe videntur Socrati hæc verba, quæ leguntur in epiſtola Synodica: πάντες τε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἑρμηνείας ὁμοῦ συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων, βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρῆσθαι ῥήμασιν. *Omnes denique poſt iſtarum vocum interpretationem, Dei gratia, communi conſenſu approbarunt, meliorem, & exactiorem eſſe eam fidem, quæ Nicææ a Patribus expoſita eſſet, & in poſterum ſufficere debere, ut ejus fidei vocabula potius uſurpentur.* Quibus verbis non damnantur voces illæ οὐσία, & ὑπόστασις: ſed id tantum aſſeritur, tutius eſſe uti vocabulis Synodi Nicænæ, quam illis trium hypoſtaſeon, & unius hypoſtaſis. De his enim duntaxat vocibus tunc agebatur, cum alii quidem tres hypoſtaſes dicerent in Trinitate, ſectatores ſcilicet Meletii: alii vero, qui cum Paulino erant, unam hypoſtaſim profiterentur. De ſubſtantia vero nulla tunc erat quæſtio. Utraque enim pars unam eſſe ſubſtantiam in Trinitate aſſeverabat. Quomodo igitur ſtare poteſt, quod ait Socrates decretum eſſe in Alexandrina Synodo, voces illas ſubſtantia, & hypoſtaſis in Deo uſurpari non oportere? Fortaſſe etiam Sabinus, cujus collectionem diligenter legerat Socrates, eum in errorem induxit.

D (e) ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομάτων. In codice Florentino legitur τῶν ὀνομαζομένων. Vulgatam tamen ſcripturam tuetur Nicephorus. Sic enim hunc Socratis locum poſuit: ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ τριάδι παραλαμβανομένων ὀνομάτων ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῖτο τριχῇ διαιρούμενον. Quæ doctus interpres ita vertit: *Sed tribus uſurpatis nominibus, res quæque in Trinitate tripliciter diſtincta peculiari ſubſiſtentia ſua intelligatur.* Verum hanc interpretationem probare non poſſum, quippe quæ a verbis auctoris nimium recedit. Turbavit ſcilicet Langum vox illa τῶν ὀνομάτων, nec immerito. Neque enim nomen ipſum Patris, aut Filii, aut Spiritus ſancti θεολογεῖται: Id eſt, *Deus eſſe creditur, ac prædicatur*, ſed res, quæ nominibus illis ſignificantur. Quare præferenda eſt, meo quidem judicio, lectio codicis Florentini.

(f) οἱ τὴν ἑλληνικὴν παρ' ἕλλησι σοφίαν. Alterutrum hic ſupervacuum eſt. Et Nicephorus quidem, cum hunc locum exſcriberet, omiſit τὴν ἑλληνικήν. Epiphanius autem Scholaſticus eam ſolam retinuit, rejectis duabus aliis, quæ ſequuntur.

E (g) Εἰρηναῖος δὲ ὁ γραμματικός. Irenæus Grammaticus fuit Alexandrinus, Heliodori metrici diſcipulus, qui Latino vocabulo Minucius Pacatus dicebatur. Hic multos libros de Atticæ linguæ proprietate conſcripſerat. Nam ἀττικῶν ὀνομάτων tres ſcripſit libros, & totidem alios de Attica conſuetudine in dictione, & in proſodia, qui per ordinem litterarum erant contexti: de Atticiſmo item librum unum, ut refert Suidas in Lexico.

(h) ὡς εἴ τις λέγοι. Hunc locum aliter legit Nicephorus. Pro his enim, quæ citavimus, ſic habet: καὶ ἄλλος τὴν ἐν πίθῳ τρύγα φησίν. Epiphanius autem Scholaſticus hunc locum ita vertit: *Apud Menandrum vero veluti fæces, quæ ex vino colliguntur in dolio, ὑπόστασιν, id eſt ſubſiſtentiam deſignare dicit.* Ego vero alium eſſe ſenſum exiſtimo horum verborum, ut ſcilicet Menander condimentum vocarit ὑπόστασιν, eo quod ſubſidat in fundo patinæ, perinde ac fæx in dolio.

SÆC.IV. nierunt. Quod ſi ſubſtantia definitione circumſcribitur, quomodo hac dictione proprie uti poterimus in Deo, qui comprehendi non poteſt? Evagrius quidem in libro, quem Monachicum inſcripſit, monet, ne de Deo temere, & inconſiderate diſſeramus. Divinitatem vero definire prorſus vetat, utpote rem ſimpliciſſimam. Definitiones enim rerum compoſitarum eſſe dicit, idem quoque his utitur verbis. Omnis propoſitio aut genus habet, quod prædicatur, aut ſpeciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidens, aut quod compoſitum eſt ex iſtis. At in ſancta Trinitate nihil horum reperiri poteſt. Quod igitur verbis explicari non poteſt, ſilentio adoretur. Hæc Evagrius, de quo quidem infra dicturi ſumus. Nos vero, licet quaſi excurſu quodam a propoſito ſermone digredientes hæc dixiſſe videamur, tamen tanquam inſtituto noſtro utilia hic retulimus.

(i) οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. Nicephorus hunc Evagrii locum citans, vocem addit hoc modo; εἰ οὐδὲν δὲ, &c. Ita ut poſt vocem ἄρρητον ponatur finalis diſtinctio. Certe in editione Roberti Stephani, poſt vocem λαβεῖν ſubdiſtinctio duntaxat appoſita eſt. Epiphanius tamen Scholaſticus vulgatam lectionem tuetur, & poſt vocem λαβεῖν finalem apponit diſtinctionem, quem nos hic ſecuti ſumus.

A δώκασιν· εἰ δὲ ὅρῳ ἡ οὐσία περιλαμβάνεται, πῶς ἐπὶ Θεοῦ τοῦ μὴ δυναμένου περιληφθῆναι, κυρίως τῇ λέξει χρησόμεθα; Εὐάγριος δὲ ἐν τῷ Μοναχικῷ, προπετῶς μὲν καὶ ἀπερισκέπτως θεολογεῖν ἀποσυμβουλεύει· ὁρίζεσθαι δὲ ὡς ἁπλοῦν τὸ θεῖον πάντη ἀπαγορεύει· τῶν γὰρ συνθέτων εἶναι τοὺς ὅρους φησίν· ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν διδάσκει· πᾶσα πρότασις, φησίν, ἢ γένος ἔχει κατηγορούμενον, ἢ εἶδος, ἢ διαφορὰν, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς, ἢ τὸ ἐκ τούτων συγκείμενον, (i) οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τῶν εἰρημένων ἐστὶ λαβεῖν· σιωπῇ προσκυνείσθω τὸ ἄρρητον· ταῦτα
B μὲν οὖν Εὐάγριος, περὶ οὗ εἰς ὕστερον ἐροῦμεν· ἡμεῖς εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει δοκοῦμεν ταῦτα εἰρηκέναι, ἀλλ᾽ ὡς χρησίμων τῇ ὑποθέσει τῆς ἱστορίας ἐμνημονεύσαμεν.

CAPUT VIII.

Ex Athanaſii apologetico de fuga ſua.

Eodem tempore Athanaſius librum apologeticum, quem pro fugæ ſuæ defenſione jam dudum compoſuerat, coram familiaribus recitavit. Ex quo loca quædam, quæ utilia mihi videntur, ac fructuoſa, hic apponam. Integrum autem librum, quia prolixior eſt, ſtudioſis inquirendum, ac perlegendum relinquo. Hæc ſunt, inquit, impiorum hominum facinora. Iſta cum agant, nec erubeſcant ob ea mala, quæ contra nos antea machinati ſunt, nunc præterea accuſant, quod cruentas ipſorum manus effugere valuimus. Immo potius moleſte ferunt, quod nos e medio non ſuſtulerint. Denique vana quædam prætexentes, ignaviam nobis exprobrant, ignari, ſe, dum iſta garriunt, crimen in ſeipſos retorquere. Nam ſi malum eſt fugere, multo peius eſt perſequi. Ille enim abdit ſe, ne occidatur: hic perſequitur, ut occidat. Et fugiendum quidem eſſe Scriptura docet. Qui autem perſequitur, ut occidat, legem violat, & fugiendi cauſam ipſe aliis præbet. Si ergo fugam exprobrant, erubeſcant potius ipſi, qui perſequuntur. Ceſſent ab inſidiis, & ſtatim fugere deſiſtent hi, qui fugiunt. Verum illi malitiæ quidem ſuæ nullum finem faciunt. Ut autem comprehendant, omnia moliuntur: quippe qui probe ſciant, fugam eorum, quos perſequuntur, graviſſimum probrum afferre perſequentibus. Nemo enim manſuetum hominem, ac benignum fugit, ſed ferocem, & malignum. Atque idcirco, quotquot mœſti erant, & ære alieno oppreſſi, a Saule quidem fugiebant: ad Davidem autem ſe conferebant. Quamobrem iſti eos, qui ſe occultant, interficere nituntur, ne ſint, qui improbitatem ipſorum poſſint convincere. Verum cum ubique cæcutiant, hic quoque occæcati mihi videntur. Quanto enim manifeſtior eſt fuga, tanto magis cædes per inſidias eorum patratæ, & exilia manifeſta omnibus fient.

Nam

(a) καθ᾽ ἡμῶν ἐτυράννευσαν. Sic etiam legitur in editionibus Athanaſii pag. 705. Malim tamen ſcribere ἐτύρευσαν, quemadmodum legit Nicephorus. Nec aliter legit Epiphanius Scholaſticus, ut ex verſione ejus apparet. Sic enim vertit: *Nec erubeſcentes, in quibus primum contra nos mala ſunt machinati.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἐκ τοῦ ἀπολογητικοῦ Ἀθανασίου, περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς.

C Ἀθανάσιος δὲ καὶ τὸν περὶ τῆς φυγῆς ἀπολογητικὸν λόγον πάλαι πεπονημένον αὐτῷ, ἐπὶ τῶν παρόντων τότε διεξῆλθεν· οὗ μέρη τὰ χρήσιμα καὶ ἐπωφελῆ, ἐνταῦθα προσγράφων, τὸν ὅλον λόγον πολύστιχον ὄντα, ζητεῖν καὶ ἀναγινώσκειν τοῖς φιλοπόνοις ἀνῆκα· Ἰδοὺ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα· ταῦτα δρῶντες, καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ᾽ οἷς πρότερον (a) καθ᾽ ἡμῶν ἐτυράννευσαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδὼν τέλεον πεποιήκασι· καὶ λοιπὸν προφασίζονται δειλίαν ὀνειδίζοντες, ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλ-
D λον τὴν μέμψιν· εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν· ὁ μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται· ὁ δὲ, διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι· καὶ τὸ μὲν φεύγειν γέγραπται· ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι, παραβαίνει τὸν νόμον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ φεύγειν παρέχει· εἴπερ οὖν τὴν φυγὴν ὀνειδίζουσιν, ἐντρεπέτωσαν πλέον ἑαυτοὺς οἱ διώκοντες· παυέσθωσαν ἐπιβουλεύοντες· καὶ παύονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς· ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται· τοῦ δὲ καταβαλεῖν ἕνεκα, πάντα πράττουσιν· εἰδότες ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ, μέγας ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν διωκόντων· οὐδεὶς γὰρ τὸν πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἄγριον καὶ
E πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον· πᾶς γὰρ κατώδυνος καὶ ὑπόχρεος, ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ κατέφευγε· διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοῖς ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώττειν οἱ πλανώμενοι· ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γιγνομένη παρ᾽ αὐτῶν ἀναίρεσις, καὶ ἐξορία, προφανεστέρα γενήσεται·

ἂν

(b) ἀπο-

ἄν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μεῖζον ἠχήσει κατ' αὐτῶν· ἄν τε πάλιν ἐξορίσωσι, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξαποστέλλουσιν· εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συνεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διατοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦντες ἀνελεῖν, οὐχ ὁρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν· εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες τὸν μὲν Ἰακὼβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἠσαῦ· τὸν δὲ Μωϋσῆν, εἰς Μαδίαν ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραώ· τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες ἀπολογήσονται τῷ Δαβὶδ φεύγοντι τὸν Σαοὺλ, ἀπὸ τῆς οἰκίας (b) ἀποστείλαντα αὐτὸν ἀναιρεθῆναι· καὶ κρυπτομένῳ μὲν αὐτῷ ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ ἀλλοιοῦντι τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως οὗ παρέλθῃ τὸν Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνῃ· τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, τὸν μέγαν Ἠλίαν ὁρῶντες, ἐπικαλούμενον μὲν τὸν Θεὸν, καὶ νεκρὸν ἐγείραντα, κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχαὰμ, καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ· τότε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν Προφητῶν ἐκρύπτοντο, λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις παρὰ τῷ Ἀβδίᾳ· ἢ τούτοις μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχον· τῶν δὲ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδεμίαν μνήμην ἔχουσι· καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι· καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ παρὰ τοῦ Ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τοῦ τείχους ἐν σαργάνῃ κεχάλασται, καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς χεῖρας· τῆς τοίνυν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; ἄν τε γὰρ δειλίαν ὀνειδίσωσι, κατ' αὐτῶν ὡς μαινομένων τὸ τόλμημα· κἄν τε ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας, αὐτοὺς διαβάλλουσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς γραφάς· ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ, πρόσταξις ἦν ἐκταγῆναι καὶ πόλεις φυγαδευτηρίους, ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον, ὅπως δήποτε δύνασθαι διασώζεσθαι· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παραγενόμενος αὐτὸς, ὁ τῷ Μωϋσῇ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐντολὴν ταύτην δίδωσι λέγων· ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς, ἐκ τῆς πόλεως ταύτης φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ Προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ· ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβήτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι, τοιαύτην εἶχον τῆς πολιτείας ἀγωγήν· ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει· καὶ ἔστιν οὗτος ὅρος ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὃ δ' ἂν ὁ Θεὸς προστάξῃ, τοῦτο ποιεῖν· διατοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος ὡς ἡμεῖς κρυβῆναι, καὶ πάλιν διωκόμενος φεύγειν, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλῖναι· ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ὡς ἐκ τοῦ

A Nam sive occiderint, mors contra ipsos clarius personabit; sive in exilium miserint, injustitiæ suæ monumenta contra seipsos ubique statuunt. Quod si sana mente præditi essent, sese in his constringi viderent, & in suis consiliis impingere. Sed quoniam mente capti sunt, ob eam causam alios persequendo ipsi raptantur; & dum alios quærunt ad necem, suam ipsi impietatem non vident. Nam si vituperant eos, qui sese, dum ad necem quæruntur, occultant; & calumniantur eos, qui vitant persecutores: quid, quæso, facturi sunt, cum viderint Jacobum quidem fugientem fratrem suum Esau: Moysem vero metu Pharaonis ad Madianitarum B regionem se recipientem? Quid autem garruli isti responsuri sunt Davidi, qui fugit Saulem, cum ille percussores e domo sua submisisset ad ipsum interficiendum; & se quidem abdidit in spelunca: vultum autem suum immutavit, quoad præteriisset Abimelech, & insidias evitasset? Aut quid isti, qui timere quidvis effutiunt, dicturi sunt, cum viderint magnum illum Eliam, qui Deum invocabat, & mortuum suscitabat, occultare sese ob minas Achabi sese occultare, & ob minas Jezabel fugam arripere? Quo quidem tempore etiam filii Prophetarum, qui quærebantur ad necem, absconderunt se, in speluncis latentes apud Abdiam. An ista quidem tanquam vetera minime legerunt? Eorum vero, quæ C sunt in Evangelio, non meminerunt. Nam & discipuli metu Judæorum, fuga, & latebris salutem sibi quæsierunt: & Paulus in urbe Damasco, cum ab Etnarcha perquireretur, de muro in sporta demissus, quærentis manus effugit. Cum igitur sacra scriptura de sanctis ista commemoret, quam excusationem temeritatis suæ comminisci poterunt? Nam si timiditatem exprobrant, contra seipsos tanquam insani loquuntur. Sin contra Dei voluntatem id illos facere calumniantur, prorsus ignari sunt sacrarum literarum. In lege enim mandatum erat, ut civitates constituerentur perfugii, quo scilicet ii, qui D ad necem quærebantur, quoquo modo possent evadere. In fine autem sæculorum, cum ipse patris sermo, qui Moysi ante locutus fuerat, venisset in terras, rursus hoc mandatum dedit dicens: cum persecuti vos fuerint, ex hac civitate fugite in aliam. Et aliquanto post: Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ prædicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto: qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; qui in tecto est, ne descendat, ut tollat aliquid de domo sua; qui est in agro, non revertatur, ut tollat vestimenta sua. Cum hæc scirent sancti, hujusmodi vivendi rationem inierunt. Etenim quæ tunc præcepit Dominus, ante cor- E poralem præsentiam suam jam locutus fuerat in sanctis. Et hæc est universis hominibus regula, ad perfectionem ducens: ut scilicet quodcumque Deus præceperit, illud faciamus. Hanc ob causam ipse Dei sermo propter nos homo factus, cum quæreretur, perinde ac nos, occultare se dignatus est, & cum persecutionem iterum pateretur, fugere, & insidias declinare. Decebat enim, ut

SÆC.IV.

Exemplis defenditur fuga in persecutione.

Et S. Scripturæ præceptis. Exod. 21.

Matth. 24.

Exemplo ipsius Christi.

(b) Ἀποστείλαντι αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. Emendavi Ἀποστείλαντα, ut legitur apud Nicephorum. In Athanasio tamen legitur: ὅτε Ἀπέστειλεν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. καὶ κρυπτομένῳ μὲν ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ. ἀλλοιοῦντι δὲ, &c. Sed vulgatam lectionem tuetur Epiphanius, nisi quod ἐπὶ τὴν οἰκίαν videtur legisse.

SÆC. IV. ut quemadmodum esuriendo, sitiendo, atque patiendo, sic etiam ista ratione hominem se factum ostenderet. Ab initio enim, simulatque homo factus fuerat, ipse adhuc
Matth. 2. puer per Angelum mandavit Josepho: surgens accipe puerum cum matre ejus, & fuge in Ægyptum; futurum est enim, ut Herodes quærat animam pueri. Mortuo autem Herode, metu Archelai eum Nazareth secedentem videmus.
Matth. 26. Posthæc cum seipsum Deum ostenderet & aridam manum sanitati restitueret, Pharisæi quidem egressi, consilium adversus ipsum inierunt, ut eum interimerent: Jesus autem re cognita, inde discessit.
Joan. 11. Sed & cum Lazarum a mortuis excitavit: ab illa, inquit, die consilium ceperunt, ut eum occiderent. Jesus ergo non amplius palam ambulabat inter Judæos, sed abiit inde in regionem, quæ vicina est solitudini. Deinde cum dixisset Servator: antequam Abraham fieret, ego sum: Judæi quidem sumsere lapides, ut in eum conjicerent. Jesus autem occultavit se, & egressus est e templo, & transiens per medium illorum abiit, atque ita evasit. Hæc illi cum videant, aut potius audiant; neque enim vident, nonne juxta id quod scriptum est, igne comburendi sunt, eo quod contraria iis, quæ Dominus fecit, & docuit, ipsi & moliuntur, & dicunt? Denique cum Joannes martyrium pertulisset, & corpus ejus a discipulis sepultum esset, Jesus hoc audito ascendens in navem, secessit in locum desertum. Et Dominus quidem ita fecit, & docuit. Isti vero utinam vel sic erubescerent, & adversus homines tantum temeritatem suam exercerent, nec ulterius insania progressi, Domino ipsi timiditatem exprobrarent, semel edocti contra illum impie loqui. Verum eos insanientes nemo unquam feret. Immo potius ignari Evangeliorum ab omnibus convincentur. Est enim hujusmodi secessus, ac fugæ rationi consentanea, ac verissima causa: quam in Servatore quidem extitisse Evangelistæ commemorarunt. Nos vero ex eo conjicere debemus, eamdem quoque fuisse in omnibus sanctis. Quippe illa, quæ humano more de Servatore nostro dicta sunt, ad commune hominum genus referre oportet. Nostram enim naturam ille suscepit, & infirmitatis nostræ affectiones in seipso declaravit. Quod quidem Joannes prodidit
Joan. 7. his verbis: Quærebant eum apprehendere; sed nemo misit in eum manus, quia nondum advenerat hora ejus. Certe antequam hora illa venisset, matri quidem suæ dixit
Joan. 2. ipse: nondum venit hora mea. Iis vero, qui fratres ejus appellabantur: nondum, inquit, adest tempus meum. Cum autem tempus jam advenisset, dixit Discipulis:
Matth. 26. dormite nunc, & requiescite. Ecce enim appropinquavit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Neque igitur antequam tempus venisset, comprehendi se permisit; neque cum tempus adesset, sese oc-

A τοῦ πεινῆν ϗ διψῆν, ϗ τοῦτο παθεῖν, οὕτω ϗ ἐκ τούτου δεικνύειν ἑαυτὸν ἐνανθρωπήσαντα. ἐξ ἀρχῆς μὲν ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος, ὅ τε παιδίον ἦν αὐτὸς, διὰ τοῦ Ἀγγέλου ἐνετείλατο τῷ Ἰωσὴφ, ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον ϗ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ϗ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· ϗ ἀποθανόντος δὲ Ἡρώδου, φαίνεται διʼ Ἀρχέλαον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ναζαρέτ· ὅτε δὲ λοιπὸν ϗ Θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, ϗ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἐποίουν κατʼ αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν· ϗ γὰρ ϗ ὅτε τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἀπʼ ἐκεί-
B νης, φησὶ, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν· ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου· εἶτα λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἔλαβον λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπʼ αὐτόν· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρύβη, ϗ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ· ϗ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο ϗ παρῆγεν· οὕτως ἆρα ταῦτα βλέποντες, (c) μᾶλλον δὲ κατανοοῦντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ θέλουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι, ὅτι ἐναντία ὧν ὁ Κύριος ποιεῖ ϗ διδάσκει, βουλεύονται ϗ φθέγγονται· ϗ γὰρ ὅτε Ἰωάν-
C νης μεμαρτύρηκε, ϗ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατʼ ἰδίαν· ὁ μὲν οὖν Κύριος ἐποίει ταῦτα, ϗ οὕτως ἐδίδασκεν· εἴθε δὲ οὗτοι κἂν οὕτως αἰσχυνθῶσι, ϗ μέχρι τῶν ἀνθρώπων στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν, ϗ μὴ πλέον μανέντες, ἐγκαλέσωσι ϗ τῷ Σωτῆρι δειλίαν, (d) ἅπαξ κατʼ αὐτοῦ βλασφημεῖν μελετήσαντες· ἀλλʼ οὔτε μαινομένων αὐτῶν τὶς ἀνέξεται· μᾶλλον δὲ τὰ Εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται· ἔστι γὰρ ἡ πρόφασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως ϗ φυγῆς, εὔλογος ϗ ἀληθής· ἣν ἐπὶ μὲν τοῦ Σωτῆρος οἱ Εὐαγγελισταὶ κειμένην ἀπεμνημόνευσαν· δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐκ
D τούτου ἐπὶ πάντων τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν λογίζεσθαι· ἃ γὰρ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει· τὰ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἀνεδέξατο, ϗ τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας πάθη ἐνεδείκνυτο· ἅπερ ὁ Ἰωάννης ἔγραφεν οὕτως· ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι, ϗ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπʼ αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· ϗ γὰρ ϗ πρὸ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, οὔπω ἦλθεν ἡ ὥρα μου· τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω πάρεστι· πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· καθεύδετε λοιπὸν ϗ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν
E ἡ ὥρα, ϗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν· οὔτε δὲ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν, ἤφιεν ἑαυτὸν κρατεῖσθαι· οὔτε τοῦ καιροῦ παρόντος

(c) μᾶλλον δὲ κατανοοῦντες. In editione Athanasii legitur, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκούοντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον οὐ θελήσουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι, &c. Quam scripturam secutus est Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Putas hæc videntes, magis autem audientes, cum non videant, quomodo secundum quod scriptum est, non debeant igne comburi, &c.* At Musculus & Christophorsonus hæc verba κατὰ τὸ γεγραμμένον, jungunt cum βλέπουσιν, quasi Athanasius alludat ad illud Evangelii, *ut videntes non videant*. Quod non probo. Nam Ariani ista tunc videre non poterant, quæ diu ante ipsorum ætatem fuerant gesta. Vocem quoque πυρίκαυστοι de igne æterno malim intelligere cum Lango, vel certe de igne cœlitus immisso. Denique verbum θέλουσι positum videtur pro μέλλουσι, vel pro ὀφείλουσι.

(d) ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν μελετήσαντες. Male hunc locum verterunt interpretes. Unum excipio Langum interpretem Nicephori, qui ita vertit: *Qui semel blasphemare, & maledictis eum incessere consulto instituerunt.* Arianos enim intelligit, qui Christum in creaturarum ordine reponebant.

(d) κα-

ῥάντος, ἐκρύπτετο· ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω καὶ οἱ μακάριοι Μάρτυρες, ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς ἐφύλαττον· καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκαρτέρουν· εὑρισκόμενοι δὲ, ἐμαρτύρουν· τοιαῦτα μὲν οὖν Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς φυγῆς ἀπολογητικῷ διεξῆλθεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὡς μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευσάντων Σύνοδον, Εὐσέβιος εἰς Ἀντιόχειαν ὑποστρέψας, καὶ τοὺς ὁμοδόξους διῃρημένους εὑρὼν διὰ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν, καὶ τούτους ἑνῶσαι μὴ δυνηθεὶς, ὑπανεχώρησεν.

B

ΕΥσέβιος ὁ Βρεκέλλων Ἐπίσκοπος, εὐθὺς μετὰ τὴν Σύνοδον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν· εὑρών τε Παυλῖνον μὲν ὑπὸ Λουκίφερος χειροτονηθέντα, τὰ δὲ πλήθη διεστηκότα· οἱ γὰρ Μελιτίῳ ἀκολουθήσαντες ἰδίᾳ συνήγοντο· ταραχθεὶς ὅτι τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ μὴ πάντες συνῄνουν, (a) κατέγνω μὲν καθ' ἑαυτὸν τοῦ γενομένου· τῇ δὲ πρὸς Λουκίφερα αἰδοῖ, σιωπήσας ἀνεχώρησεν, ἐπαγγειλάμενος ἐν συνεδρίῳ Ἐπισκόπων τὰ γενόμενα διορθώσασθαι· καὶ μετὰ ταῦτα πολλὴν σπουδὴν θέμενος C ἑνῶσαι τοὺς διεστῶτας, οὐκ ἴσχυσεν· ἔφθασε δὲ Μελίτιος τῆς ἐξορίας ἐπανελθών· καὶ εὑρὼν ἰδίᾳ συναγομένους τοὺς συνελθόντας αὐτῷ, τούτων προΐστατο· ἀλλὰ τῶν μὲν Ἐκκλησιῶν ἐκράτει Εὐζώϊος, ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· Παυλῖνός τε μίαν τῶν μικρῶν ἔνδον τῆς πόλεως Ἐκκλησιῶν εἶχεν, ἧς αὐτὸν Εὐζώϊος αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐξέβαλε· Μελίτιος δὲ ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· τότε μὲν δὴ οὕτω τῆς Ἀντιοχείας Εὐσέβιος ἀνεχώρησε· Λούκιφερ δὲ πυθόμενος μὴ δέχεσθαι ὑπὸ Εὐσεβίου τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ὕβριν ἡγεῖτο, καὶ δεινῶς ἠγανάκτει· D διεκρίνετο οὖν κοινωνεῖν Εὐσεβίῳ· καὶ τὰ τῇ Συνόδῳ ἀρέσαντα, ἀποδοκιμάζειν ἐκ φιλονεικίας ἐβούλετο· ταῦτα ἐν καιρῷ λύπης λεγόμενα, πολλοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀπέστησε· καὶ γίνεται πάλιν Λουκιφεριανῶν ἑτέρα αἵρεσις· ἀλλὰ Λούκιφερ τὴν ὀργὴν ἀποπληρῶσαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐδέδετο γὰρ (b) ταῖς ἑαυτοῦ ἀπολογίαις, δι' ὧν ἀποστείλας τὸν Διάκονον, στέρξειν τὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου τυπούμενα καθυπέσχετο· διόπερ αὐτὸς μὲν τὰ τῆς Ἐκκλησίας φρονῶν, εἰς τὴν Σαρδανίαν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπεχώρει· οἱ δὲ πρότερον συλλυπηθέντες αὐτῷ, ἐπὶ καὶ νῦν E τῆς Ἐκκλησίας χωρίζονται· Εὐσέβιος μέντοι δίκην ἀγαθοῦ ἰατροῦ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τὰς πορείας ποιούμενος, τοὺς ἠσθενηκότας περὶ τὴν πίστιν

A occultavit: sed ultro semetipsum tradidit insidiatoribus. Ita etiam beatissimi Martyres in persecutionibus, quæ subinde ingruebant, se gesserunt. Et fugiebant quidem, cum persecutionem paterentur, atque in latebris perseverabant. Deprehensi vero, martyrio perfungebantur. Hæc ab Athanasio dicuntur in apologetico, quem de fuga sua conscripsit. SÆC.IV.

CAPUT IX.

Quomodo Eusebius post Synodum orthodoxorum apud Alexandriam Episcoporum, Antiochiam reversus, cum Catholicos illic diffidentes ob Paulini ordinationem reperisset, nec eos ad concordiam revocare posset, abscessit.

EUsebius vero Vercellensis Episcopus, statim post Synodum Alexandria digressus, Antiochiam perrexit. Cumque illic Paulinum quidem a Lucifero ordinatum, plebem vero inter se dissidentem reperisset: (nam Meletii fautores separatim conventus agebant); commotus eo quod ordinationi illi non omnes consentirent, apud se quidem factum damnavit. Sed ob reverentiam erga Luciferum, rem dissimulans abscessit; pollicitus, se in Episcoporum Concilio cuncta emendaturum. Postea tamen cum magnopere laborasset, ut partes dissentientes ad concordiam reduceret, id perficere non potuit. Interea vero Meletius ab exilio regressus est. Qui cum sectatores suos seorsum a reliquis collectas agere deprehendisset, eis præfuit. Sed Euzoius quidem Arianæ perfidiæ antistes Ecclesiis potiebatur. Paulinus vero unam duntaxat ex minoribus Ecclesiis intra urbem obtinuit, ex qua illum Euzoius reverentia viri commotus, non ejecerat. At Meletius extra urbis portas plebem colligebat. Ad hunc igitur modum Eusebius tunc temporis Antiochia discessit. Lucifer vero cum ordinationem suam ab Eusebio susceptam non esse intelligeret, eam rem contumeliæ loco ducens, permoleste tulit. Proinde ab Eusebii communione sese abjunxit, & ea, quæ a Synodo decreta fuerant, studio contentionis adductus, cœpit reprehendere. Hæc dum per tempus discordiarum geruntur, multos ab unitate Ecclesiæ segregarunt. Quippe nova tunc exorta est hæresis eorum, qui Luciferiani dicuntur. Verum Lucifer iram suam explere non valuit. Constrictus enim suis ipsius pollicitationibus tenebatur, quibus per Diaconum missis spoponderat, se decretis Concilii assensurum. Itaque ipse quidem Ecclesiasticam retinens fidem, in Sardiniam ad propriam sedem recessit. Hi vero, qui una cum ipso primum fuerant exulcerati, hactenus ab Ecclesia segregati permanent. At Eusebius instar præstantis cujusdam medici, Orientis provincias peragrans, eos, qui in fide infirmi erant, ad

(a) κατέγνω μὲν καθ' ἑαυτοῦ. Scribendum est καθ' ἑαυτὸν, ut habetur in codice Florentino.

(b) ταῖς ἑαυτοῦ ἀπολογίαις. Vox ἀπολογίαις nullo modo hic convenit. Itaque Nicephorus ejus loco substituit has voces: ταῖς ἰδίαις πάγαις. Ego vero scribendum puto ταῖς ὁμολογίαις, quemadmodum legit Epiphanius. Sic enim vertit: *Erat enim confessionibus suis obstrictus*. Rufinus autem in libro I. pag. 30. id solum habet: *Sed constringebatur Legati sui vinculo, qui in Concilio ipsius auctoritate subscripserat*. Addit postea Rufinus de Lucifero: *Si vero recepisset Alexandrini decreta Concilii, omne suum frustrandum videbat inceptum*. Ego vero, cur Lucifer Alexandrinæ Synodi decreta recusare debuerit, causam non video. Etenim Synodus Alexandrina ordinationem Paulini approbaverat, ut superius notavi ex epistola Synodica Athanasii. Cui epistolæ cum Eusebius quoque Vercellensis subscripserit, ipse etiam ordinationem Paulini a Lucifero factam comprobavisse videri potest. Idem tamen post Alexandrinum Concilium, cum venisset Antiochiam, animadverso Catholicorum dissidio neutri parti communicavit, ut testatur Rufinus: id est a Paulini, & Meletii communione pariter abstinuit.

(a) Γλά-

SEC. IV. ad integram valetudinem restituit, Ecclesiastica doctrina eos instituens, atque erudiens. Inde digressus, in Illyricum venit: tandemque in Italiam delatus, idem agere perseveravit.

A στιν ἀνελάμβανε, στοιχειῶν καὶ διδάσκων τὰ Ἐκκλησιαστικὰ κηρύγματα· μεταβὰς δὲ ἐκεῖθεν, ἐπί τε Ἰλλυριοὺς παραγίνεται, καὶ Ἰταλίας ἐπιβὰς, τὰ αὐτὰ διεπράττετο.

CAPUT X.

De Hilario Pictavorum Episcopo.

SEd præverterat eum Hilarius Pictavorum, quæ secundæ Aquitaniæ civitas est, Episcopus, & cunctis per Galliam sacerdotibus rectæ fidei dogmata jam ante insinuaverat. Prior enim ab exilio reversus, ad illas regiones pervenerat. Ambo igitur pro fide fortiter propugnarunt. Hilarius vero utpote disertissimus, libris Latino sermone scriptis fidem consubstantialis asseruit: in quibus & fidem illam abunde confirmavit, & Arianorum dogmata validissime confutavit. Sed hæc aliquanto post revocationem eorum, qui relegati fuerant, contigerunt. Per idem tempus Macedonius, Eleusius, Eustathius, atque Sophronius, cum ceteris ejusdem sectæ, qui communi vocabulo Macedoniani dicebantur, crebra concilia variis in locis fecerunt. Et convocatis iis, qui apud Seleuciam ipsorum partibus adhæserant; alterius partis Episcopos, Acacianos scilicet anathemate damnarunt: rejectaque fide Ariminensis Concilii, eam, quæ Seleuciæ recitata fuerat, confirmarunt. Hæc autem ipsa est, quæ prius Antiochiæ fuerat exposita, ut in superiori libro commemoravi. Cumque a nonnullis interrogarentur hoc modo: vos qui Macedoniani vocamini, si aliud in fide sentitis, quam Acaciani, cur cum illis hactenus tanquam idem vobiscum sentientibus communicastis? Per Sophronium Pompeiopolis Paphlagoniæ urbis Episcopum ita responderunt: Occidentales quidem consubstantialis errore quasi morbo quodam implicati tenebantur: in Orientis autem partibus Aetius fidei doctrinam adulterans, dissimilis substantiæ opinionem invexerat. Utraque porro sententia impia erat. Nam illi quidem in-

Macedoniani ab Occidentalibus de Fide dissentiunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Περὶ Ἱλαρίου τοῦ Πικτάβων Ἐπισκόπου.

ΕΦθάκει δὲ καὶ Ἱλάριος, ὁ Πικτάβων Ἐπίσκοπος, πόλις δὲ αὕτη δευτέρας Ἀκυτανίας, προκαταβεβλημένος τὰ τῆς ὁμοδόξου πίστεως δόγματα, τοῖς τε ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ Ἐπισκόποις· καὶ γὰρ πρότερος B τῆς ἐξορίας ἐπανιὼν, κατειλήφει τοὺς τόπους· ἄμφω μὲν οὖν γενναίως τῇ πίστει συνηγωνίσαντο· (a) Ἱλάριός τε καὶ ἐλλόγιμος ὢν, βιβλίοις τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὰ τοῦ ὁμοουσίου παρέδωκε δόγματα· δι' ὧν ἱκανῶς μὲν τοῦτο συνέστη· δυνατῶς δὲ καὶ τῶν Ἀρειανῶν δογμάτων καθήψατο· ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξορισθέντων ἐγένετο· ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ τόνδε τὸν χρόνον οἱ περὶ Μακεδόνιον καὶ Ἐλεύσιον, Εὐστάθιόν τε καὶ Σωφρόνιον, πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς Μακεδονιανοὶ χρηματίζοντες, (b) συνόδους συνεχῶς ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τόποις· καὶ συγκαλοῦντες τοὺς ἐν Σελευκείᾳ τῇ αὐτῶν ἀκολουθήσαντας γνώμῃ, τοὺς τοῦ ἑτέρου ἀναθεματί- C ζον μέρους, λέγω δὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον· καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκβάλλοντες, τὴν ἐν Σελευκείᾳ ἀναγνωσθεῖσαν ἐκύρουν· αὕτη δὲ ἦν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἤδη πρότερον ἐκτεθεῖσα, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· ἐρωτηθέντες γοῦν ὑπό τινων· ὑμεῖς, φησὶ, ὁ Μακεδονιανοὶ χρηματίζοντες, εἰ ἕτερα φρονεῖτε τοῖς περὶ Ἀκάκιον, (c) πῶς αὐτοῖς (d) ἄχρι νῦν ὡς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε; πρὸς ταύτην τὴν πεῦσιν ἀπεκρίναντο διὰ Σωφρονίου τοῦ Πομπηΐου πόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ Ἐπισκόπου, τάδε· οἱ κατὰ τὴν δύσιν, φησὶν, ἐνόσουν τὸ ὁμοούσιον· Ἀέτιος δὲ ἐν τῇ ἀνατολῇ, παραχαράξας εἰσήγαγε τὸ κατ' D οὐσίαν ἀνόμοιον· καὶ ἦν ἔκνομα ἀμφότερα· οἱ μὲν γὰρ ἀτά-

(a) Ἱλάριός τε. Lego Ἱλάριος δέ.

(b) Συνόδους συνεχῶς ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τόποις. De his Macedonianorum Conciliabulis intelligendus est Basilii locus in epistola 72. ad Evæsenos: πίστις παρ' ἡμῖν οὐκ ἄλλη μὲν ἐν σελευκείᾳ, ἄλλη δὲ ἐν Κωνσταντίνου πόλει· καὶ ἄλλη ἐν ζήλαις, καὶ ἐν λαμψάκῳ ἄλλη, καὶ ἐπὶ ῥώμῃ ἑτέρα.

(c) πῶς αὐτοῖς ἄχρι νῦν ὡς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε. Merito id objiciebatur Macedonianis, quod cum in formula fidei dissentirent ab Acacianis, & ab illis depositi essent in Synodo Seleuciensi, & Constantinopolitana, nihilominus cum illis communicarent. Certe hoc nomine eos accusat Basilius in epistola 73. ad suos monachos. De his enim hæc intelligenda sunt illius verba: *Qui enim erroris nos insimulant, conspicue deprehensi sunt hæreticorum favere parti. Qui nos propter aliena quædam scripta condemnant, ii propriis confessionibus, quas scriptas nobis commen-* E *darunt, contrarii inveniuntur. Observate consuetudinem eorum, qui talia audent. Solent perpetuo ad prævalentem deficere partem, & imbecillibus amicis prooulcatis colere potentes. Qui enim divulgatas illas epistolas contra Eudoxium, totamque ipsius factionem scripserunt, & ad omnes fratrum conventus miserunt, contestatique sunt, ut communionem illorum, tanquam animarum pestem fugerent: & ob hanc causam prolatas de sua ipsorum depositione sententias non receperunt, eo quod ab hæreticis latæ essent, sicut nobis tum persuadebant; iidem nunc omnium obliti, cum hæreticis illis conjuncti sunt, nec ullo pacto id negare possunt. Suum enim propositum aperte declararunt, dum Ancyræ communionem eorum in ædibus privatis amplexi sunt. Siquidem hoc pacto in commune ab illis suscepti sunt.* Hæc Basilii verba de Eustathio, & Macedonianis intelligenda sunt, qui Basilium insimulabant, quod olim cum Eudoxio communicasset, ut patet ex epistola 79. ad Eustathium.

(d) ἄχρι νῦν ἐκοινωνεῖτε. Hæc Socratis verba aliter cepit Nicephorus, hoc modo: τί δέ ποτε νῦν τοῖς περὶ ἀκάκιον διαφέρονται, ὁμόφρονες αὐτοῖς τὸ πρότερον καὶ κοινωνοὶ καθεστῶτες. Id est: *Cur nunc dissentitis ab Acacianis, quibuscum antea consensistis, & communicastis.* Nicephorus igitur verba illa ἄχρι νῦν cepisse videtur pro ἄχρι τότε. Ego tamen hanc expositionem non probo, & ἐκοινωνεῖτε positum puto a Socrate pro κοινωνεῖτε. Quod mirifice confirmat Basilius in epistola supra citata, & Epiphanius in hæresi Semiarianorum, ubi Semiarianos, licet in plures factiones divisi essent, verbis tantum dissensisse dicit, re autem ipsa in unam sententiam conspirasse: adeo ut difficile esset assignare, in quo inter se dissiderent. Sed nunc re attentius examinata, sensum Nicephori veriorem puto. Ait enim Socrates, Eleusium, & Eustathium & reliquos Macedonianos hoc primum tempore, id est Principatu Juliani, propriæ sectæ corpus conflasse, & collectis Synodis fidem Antiochenæ Synodi comprobasse, & Acacium cum sociis anathemate damnasse. Interrogatos autem a nonnullis, cur tandiu post Seleuciensem Synodum cum Acacianis communicassent, quorum fidem repudiabant, ita respondisse per Sophronium; *Occidentales quidem errabant, qui homoousion asserebant: Orientales vero opinionem Aetii sectantes, dissimilem substantiam confitebantur. Nos mediam viam insistentes, similem secundum hypostasim dicimus.* Hæc est responsio Sophronii. Quæ ut satisfaciat interrogationi, id necessario subaudiendum est. Idem ergo cum senserint Acaciani, nihil mirum, si cum illis hactenus communicavimus. Certe Acacius similem Patri Filium profitebatur, perinde ac Macedoniani. Vide Sozomenum in libro quinto cap. 14.

(e) διὰ

ἀτάκτως τὰς ἰδιαζούσας ὑποστάσεις πατρὸς, καὶ υἱοῦ συνέπλεκον εἰς ἑνότητα, τῷ τοῦ ὁμουσίου ὀνόματι χορδῇ κακίας δεσμούμενοι· ὁ δὲ καὶ σφόδρα τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα φύσεως διΐστα τὴν οἰκειότητα, τῷ τοῦ ἀνομοίου κατ' οὐσίαν ὀνόματι· ἀμφοτέρων δὲ εἰς πολλὴν τῶν ἐναντίων πιπτόντων ἀκρότητα, ἡ μέση ἀμφοῖν ὁδὸν ἱκανῶς ἡμῖν ἐφάνη τὴν τῆς ἀληθείας ἔχειν εὐσέβειαν, ὅμοιον λέγουσα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καθ' ὑπόστασιν· τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ Μακεδονιανοὶ πρὸς τὴν πεῦσιν διὰ Σωφρονίου ἀπεκρίναντο, καθὰ ὁ Σαβῖνος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν φησί· (e) διὰ δὲ τοῦ μέμψασθαι Ἀέτιον ὡς τοῦ ἀνομοίου ἀρχηγὸν, καὶ μὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, φαίνονται σοφιζόμενοι τὴν ἀλήθειαν, δοκοῦντες ἐν μέρει τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκκλίνειν, ἐν μέρει δὲ τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον· ἐλέγχονται δὲ διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς, ὅτι ἀμφοτέρων καινοτομοῦντες ἐξέδυσαν· τοσαῦτα δὴ καὶ περὶ τούτων λελέχθω.

A distinctas patris, ac filii personas in unam temere cogebant; & consubstantialis vocabulo, quasi quodam pravitatis vinculo colligabant. Hic vero naturæ filii cum natura patris conjunctionem penitus divellebat, inducto dissimilis substantiæ vocabulo. Cum igitur hæ duæ sententiæ in oppositum utrimque labantur excessum, mediam inter utrasque sententiam pietati, veritatique magis congruere judicavimus, eam scilicet, quæ filium patri similem esse statuit secundum hypostasim. Hæc sunt, quæ Macedoniani ad illam interrogationem per Sophronium responderunt, quemadmodum tradit Sabinus in collectione gestorum Synodalium. Verum B in eo, quod Aetium velut auctorem opinionis Anomœorum, non autem Acacium insimulant, veritati fucum facere videntur, dum partim Arianos, partim homousianos nituntur effugere. Etenim suis ipsorum verbis convincuntur, quod novitatis studio ab utrisque discesserint. Verum de his hactenus.

(e) διὰ δὲ τοῦ μέμψασθαι Ἀέτιον. Hic locus non modicam habet difficultatem, ac responsum quidem illud Macedonianorum, quod supra ex Sabino retulit Socrates, satis obscurum est. Censura vero, ac reprehensio ejusdem responsi, quam nunc Socrates subjungit, adhuc videtur obscurior. Nec quidquam nos adjuvat Nicephorus, qui hunc Socratis locum pene ad verbum exscripsit. Conabimur tamen aliquid proferre ad illustrationem hujus loci. Hæc igitur est nostra sententia. Interrogati erant Macedoniani, quamobrem dissentirent ab Acacio, quocum antea communicaverant. Respondentes illi, homousianos causabantur, & Aetium. Nihil hoc ad rem, dicit Socrates. Non enim de Aetio interrogati estis, sed de Acacio; fucum omnino facitis veritati: nam & Acacius perinde ac vos, damnat Aetii dogma. Quod si Aetii dogma damnatis, non ideo minus estis hæretici. Vestris siquidem verbis novitatis, seu hæreseos convincimini, dum Filium dicitis ὅμοιον καθ' ὑπόστασιν. In quo & a Catholicis Nicænæ fidei sectatoribus dissentitis, qui consubstantialem C profitentur; & ab Arianis, qui creaturam, aut dissimilem secundum substantiam asserebant. Certe Theodoritus in libro 4. hæreticarum fabularum, ait, Macedonium asseruisse Filium Dei ὅμοιον κατὰ πάντα, & ὁμοιούσιον primum excogitasse. Fuit ergo ex Semiarianis perinde atque Acacius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Ἰουλιανὸς, χρήματα τοὺς Χριστιανοὺς εἰσεπράττετο.

Ο Μέντοι Βασιλεὺς Ἰουλιανὸς κατ' ἀρχὰς ἠδὺς τοῖς πᾶσι φανεὶς, προβαίνων οὐ πᾶσιν ὅμοιος ἐδείκνυτο· ἀλλ' ἔνθα μὲν διαβολή τις κατὰ Κωνσταντίου ἐγίνετο· προθυμότατα τοῖς Χριστιανοῖς τὰς αἰτήσεις παρεῖχεν· ὅπου δὲ μὴ τοῦτο ἦν, τὸ οἰκεῖον μῖσος, ὃ κοινῇ κατὰ πάντων Χριστιανῶν εἶχε, φανερῶς πᾶσιν ἀπεδείκνυεν· αὐτίκα γοῦν Ναυατιανῶν μὲν τὴν ἐν Κυζίκῳ Ἐκκλησίαν (a) ὑπὸ Εὐζωΐου εἰς ἔδαφος καθαιρεθεῖσαν, οἰκοδομηθῆναι κελεύει, καταδίκην βαρυτάτην ἐπιθεὶς Ἐλευσίῳ τῷ τῆδε Ἐπισκόπῳ, ἣν μὴ ἐντὸς δύο μηνῶν οἰκείοις ἀναλώμασι τὴν οἰκοδομίαν ποιήσηται· τὸν μέντοι ἑλληνισμὸν συνεκρότει· καὶ τὰ μὲν ἱερὰ τῶν ἑλλήνων, ὡς ἔφην, ἀνέῳκτο· θυσίας δὲ ἐπετέλει τῇ Κωνσταντίνου πόλεως τύχῃ δημοσίᾳ (b) ἐν τῇ βασιλικῇ, ἔνθα καὶ τὸ τῆς τύχης ἵδρυται ἄγαλμα.

CAPUT XI.

Quomodo Imp. Julianus pecunias a Christianis exegerit.

Ceterum Imperator Julianus, cum initio Imperii cunctis lenis, ac placidus visus esset, progressu temporis non eumdem se erga omnes præbuit. Ubicunque enim D occasio dabatur obtrectandi Constantio, Christianorum petitionibus annuebat. Ubi vero ista occasio minime suppetebat, privatum odium, quod contra universos Christianos conceperat, palam omnibus ostendebat. Statim igitur Ecclesiam Novatianorum in urbe Cyzico, quam Euzoius solo æquaverat, instaurari jubet: gravissima mulcta Eleusio ejus civitatis Episcopo indicta, nisi intra bimestre spatium suis sumtibus illam restituisset. Gentilium autem religionem omni studio promovere cœpit. Ac templa quidem Paganorum aperuit, ut antea dixi. Ipse vero Genio urbis Constantinopolitanæ hostias publice immolavit in Basilica, in qua positum est simulachrum Genii publici. E

(a) ὑπὸ Εὐζωΐου. Scribendum est ὑπὸ Ἐλευσίου, ut ex sequentibus apparet. Atque ita legit Christophorsonus, ut ex interpretatione ejus colligitur. Vide Sozomenum.

(b) ἐν τῇ Βασιλικῇ. Intelligo Basilicam, quæ erat in regione quarta urbis Constantinopolitanæ. Hæc enim simpliciter, & absolute Basilica dicebatur. Altera vero cum adjunctione vocabatur Basilica Theodosiana, quæ erat in regione septima, ut docet vetus descriptio ejusdem urbis. In priore igitur Basilica positum olim erat simulacrum Genii publici urbis Constantinopolitanæ. Sic enim vertenda sunt hæc Socratis verba, τῇ Κωνσταντίνου πόλεως τύχῃ δημοσίᾳ, non ut Christophorsonus vertit, *fortunæ popularis*. Græci enim τύχας dicere solent, quem Latini *Genium* vocant; & τυχαῖα templa Genii publici, ut notavi in commentariis tum ad Ammianum Marcellinum, tum ad Eusebium. Quamquam δημοσίᾳ hoc loco non refertur ad vocem τύχῃ, sed potius adverbialiter sumendum est, & referendum ad verbum ἐπετέλει.

SÆC. IV.

A

CAPUT XII.

De Mari Episcopo Chalcedonienſi.

QUo tempore Maris Chalcedonis Bithyniæ urbis Epiſcopus, perductus ad Imperatorem: nam cum eſſet provecta admodum ætate, oculorum ſuffuſione laborabat: illum graviter objurgavit, impium, & apoſtatam vocans, & religionis expertem. At ille conviciis reddens convicia, cæcum eum appellavit. Neque vero, inquit, Deus tuus Galilæus te unquam ſanaturus eſt. Quippe Julianus Chriſtum Galilæum, & Chriſtianos Galilæos appellare conſueverat. Maris contra majore cum fiducia Imperatori reſpondens: Gratias, inquit, ago Deo, qui me luminibus orbavit, ne viderem vultum tuum, qui in tantam prolapſus ei impietatem. Ad hæc Imperator tum quidem nihil reſpondit. Sed poſtea eum graviter ultus eſt. Nam cum videret eos, qui regnante Diocletiano martyrium ſubierant, a Chriſtianis honorari, multoſque animadverteret alacri animo ad martyrium contendere; quaſi hoc ipſo Chriſtianos ulciſci volens, aliam ipſe viam ingreditur. Et nimiam quidem crudelitatem illam, quæ Diocletiani temporibus viguerat, declinavit: nec tamen a perſecutione prorſus abſtinuit. Perſecutionem enim appello, cum homines quiete, & pacate degentes qualicumque modo infeſtantur. Infeſtavit autem eos hac ratione. Legem tulit, ne Chriſtiani humanioribus diſciplinis inſtituerentur; ne ſi linguam, ut ajebat, acuiſſent, Gentilium Dialecticis expeditius reſponderent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ Μάρη τοῦ Ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

ΤΟτε δὴ καὶ Μάρις ὁ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Καλχηδόνος Ἐπίσκοπος χειραγωγούμενος· ἦν γὰρ δὴ πρὸς τῷ γήρᾳ ὑπόχυσιν ὀφθαλμῶν ὑπομείνας· πολλὰ τὸν Βασιλέα προσελθὼν περιύβρισε, τὸν ἀσεβῆ καλῶν, τὸν ἀποστάτην καὶ ἄθεον· ὁ δὲ λόγοις τὰς ὕβρεις ἠμύνετο, τυφλὸν καλέσας· καὶ οὐκ ἄν, φησιν, ὁ Γαλιλαῖός σου Θεὸς θεραπεύσει σέ· Γαλιλαῖον B γὰρ εἰώθει ὁ Ἰουλιανὸς καλεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς Γαλιλαίους· ὁ δὲ δὴ Μάρις, παῤῥησιαίτερον πρὸς τὸν Βασιλέα ἀπήντησεν· εὐχαριστῶ, φησὶ, τῷ Θεῷ τυφλώσαντί με, ἵνα μὴ ἴδω τὸ πρόσωπόν σου οὕτως ἐκπεπτωκὸς πρὸς τὴν ἀσέβειαν· οὐδὲν πρὸς ταῦτα ὁ Βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· (a) δεινῶς δὲ καὶ τοῦτον μετῄρχετο· ἑωρακὼς γὰρ τοὺς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τιμωμένους, προθύμως τε σπεύδειν ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι πολλοὺς ἐπιστάμενος, ὥσπερ αὐτῷ τούτῳ τοὺς Χριστιανοὺς ἀμυνόμενος, ἐπὶ ἑτέραν ἐτρέπετο· καὶ τὴν μὲν ὑπερβάλλουσαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ὠμότητα ὑπερέθετο· C οὐ μὴν πάντῃ τοῦ διώκειν ἀπέχετο· (b) διωγμὸν δὲ λέγω, τῷ ὁπωσοῦν ταράττειν τοὺς ἡσυχάζοντας· ἐτάραττε δὲ ὧδε· νόμῳ ἐκέλευε, Χριστιανοὺς παιδεύσεως μὴ μετέχειν· ἵνα μὴ, φησὶν, ἀκονώμενοι τὴν γλῶτταν, ἑτοίμως πρὸς τοὺς διαλεκτικοὺς τῶν ἑλλήνων ἀπαντῶσιν.

(a) δεινῶς δὲ τοῦτον μετῄρχετο. In optimis codicibus Florentino, & Sfortiano ſcriptum inveni, καὶ τοῦτο μετῄρχετο. Quod magis placet. Neque enim Julianus poſthæc ulla in re ultus eſt Marim ipſum; ſed in commune omnes Chriſtianos perſecutus eſt, eo perſecutionis genere, quod refert Socrates. Atque ita in ſuo codice legerat Nicephorus. Sic enim hunc Socratis locum expreſſit: δεινῶς δὲ λίαν τὸ πρᾶγμα μετῄρχετο.

(b) διωγμὸν δὲ λέγω. Senſus ipſe poſtulat, ut ſcribatur διωγμὸν γὰρ λέγω, quomodo etiam legit Chriſtophorſonus.

CAPUT XIII.

De tumultu, quem Pagani contra Chriſtianos excitarunt.

INterdixit etiam, ne in palatio militarent, qui Chriſtianam religionem abjicere, & ſimulacris ſacrificare nollent: ad hæc ne Chriſtiani regendas provincias acciperent. Quippe, ajebat, lex ipſorum gladio uti vetat adverſus eos, qui capitale ſupplicium commeriti fuerint. Multos præterea partim blanditiis, partim muneribus ad ſacrificandum impulit. Confeſtim igitur tum qui veri, tum qui falſi Chriſtiani eſſent, tanquam in fornace probati, omnibus innotuerunt. Nam qui ſincere, atque ex animo Chriſtiani erant, libenti animo cingulum depoſuerunt, quidvis ferre parati potius, quam Chriſtum negare. Inter hos fuere Jovianus, Valentinianus, & Valens, qui poſtea Imperium tenuerunt. Ceteri vero, qui non ex animo Chriſtiani erant, ſed divitias, & honores hujus ſæculi veræ felicitati præferebant, ſine ulla cunctatione ad ſacrificandum ſe contulerunt. Ex

Joviani, aliorumque in Fide conſtantia.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῆς ταραχῆς ἣν ἐποίουν οἱ ἕλληνες κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

ΕΚέλευε δὲ, μὴ δὲ κατὰ τὰ βασίλεια στρατεύεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους καταλιπεῖν μὲν τὸν χριστιανισμὸν, ἐπὶ τὸ θύειν δὲ τοῖς ἀγάλμασιν ἔρχεσθαι· μήτε μὴν Χριστιανοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντας γίνεσθαι, λέγων ὡς κελεύει νόμος μὴ χρῆσθαι ξίφει κατὰ τῶν ἄξια θανάτου πεπλημμεληκότων· πολλοὺς δὲ καὶ κολακείαις καὶ δωρεαῖς ἐπὶ τὸ θύειν προετρέπετο· αὐτίκα γοῦν ὡς ἐν χωνευτηρίῳ, οἵτε ὄντες Χριστιανοὶ καὶ οἱ νομιζόμενοι, φανεροὶ πᾶσιν E ἐγίνοντο· οἱ μὲν γὰρ ὀρθῇ γνώμῃ χριστιανίζοντες, εὐθυμότεροι τὴν ζώνην ἀπετίθεντο, πάντα μᾶλλον ὑπομένειν ἢ ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστὸν αἱρούμενοι· ἐν τούτοις ἦσαν Ἰοβιανὸς, Οὐαλεντιανός τε καὶ Οὐάλης, οἱ καὶ ὕστερον βασιλεύσαντες· ἕτεροι δὲ ὅσοι μὴ ὀρθῇ γνώμῃ ἐχριστιάνιζον, (a) ὅσοι τὰ χρήματα καὶ τὴν ἐνταῦθα τιμὴν, τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προκρίναντες, μὴ μελλήσαντες πρὸς τὸ θύειν ἀπέκλινον

(a) ὅσοι τὰ χρήματα. Sciendum puto ὡς τὰ χρήματα καὶ τὴν ἐνταῦθα τιμὴν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προκρίνοντες. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholaſticus. Sic enim vertit hunc locum: *Quippe qui pecunias, & honorem præſentem felicitati veræ fidei proponerent, &c.* Nicephorus vero in libro 10. cap. 23. hunc Socratis locum ita expreſſit: ὅσοι δὲ μὴ ὀρθῇ γνώμῃ τὰ Χριστιανῶν ἠσπάζοντο, καὶ τὸ ἀληθὲς εὔδαιμον τῆς ἐνταῦθα τιμῆς καὶ τῶν χρημάτων προὐτίθεντο, &c. Quod emendationem noſtram non mediocriter confirmat.

(b) καὶ

νου· ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως σοφιστὴς Ἐκηβόλιος· ὅστις τοῖς ἤθεσι τῶν Βασιλέων ἑπόμενος, ἐπὶ μὲν Κωνσταντίου διαπύρως χριστιανίζειν ὑπεκρίνατο· ἐπὶ δὲ Ἰουλιανοῦ, γοργὸς Ἕλλην ἐφαίνετο· καὶ αὖθις μετὰ Ἰουλιανὸν, χριστιανίζειν ἤθελε· ῥίψας γὰρ ἑαυτὸν πρηνῆ πρὸ τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, πατήσατέ με, ἐβόα, τὸ ἅλας τὸ ἀναίσθητον· τοιοῦτος μὲν οὖν κοῦφος καὶ εὐχερὴς Ἐκηβόλιος πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἦν· τότε δὲ ὁ Βασιλεὺς, Πέρσας ἀμύνεσθαι βουλόμενος ἀνθ' ὧν ἐπὶ Κωνσταντίου τὴν Ῥωμαίων χώραν κατέδραμον, σπουδαίως διὰ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὰ ἑῷα μέρη διέβαινεν· εἰδὼς δὲ ὅσα πόλεμος ἔχει κακὰ, καὶ ὡς πολλῶν δεῖται χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐ κατορθοῦται, πανούργως ἐπενόησε συλλέγειν τὰ χρήματα παρὰ τῶν Χριστιανῶν· τοῖς γὰρ μὴ βουλομένοις θύειν, ἐπέθηκε χρηματικὴν καταδίκην· καὶ ἀπαίτησις κατὰ τῶν ἀληθῶς χριστιανιζόντων ἐγίνετο σύντονος· ἕκαστος γὰρ κατὰ τὴν ὕπαρξιν ἀναλόγως εἰσέφερε· καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀδίκου συλλογῆς τῶν ἀδίκων χρημάτων, ταχὺ πλούσιος ἦν· ἐχρῆτο γὰρ τῷ νόμῳ, ὅπου τε μὴ παρῆν, καὶ ὅπου διέβαινε· τηνικαῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν χριστιανιζόντων κατέτρεχον· σύῤῥοιά τε τῶν Φιλοσοφεῖν λεγόντων ἐγίνετο· καὶ τελετάς τινας συνίστασαν, ὡς καὶ σπλαγχνοσκοπούμενοι παῖδας καταθύειν ἀφθόρους, ἄῤῥενας καὶ θηλείας, καὶ τῶν σαρκῶν ἀπογεύεσθαι· καὶ ταῦτα ἐποίουν κατά τε τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ κατὰ τὰς Ἀθήνας, καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ἔνθα καὶ κατὰ Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου σκευωρίαν ποιησάμενοι, γνωρίζουσι Βασιλεῖ, ὡς λυμαίνοιτο τὴν πόλιν καὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ δεῖν αὐτὸν ἀπαλλάττειν τῆς πόλεως· ἐκινεῖτό τε κατ' αὐτοῦ ἐκ προστάγματος βασιλικοῦ, (b) καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος.

(b) καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος. Hic Præfectus Ægypti vocabatur Ecdicius, ut docet Julianus in epistola 6.

SÆC. IV.

Ex quorum numero fuit Ecebolius Sophista urbis Constantinopolitanæ. Qui quidem ad Imperatorum mores sese fingens, atque accommodans, Constantio quidem regnante, Christianam se religionem ardentissime colere simulavit: Juliani vero temporibus, Gentilium superstitioni supra modum addictus apparuit; post obitum autem Juliani, rursus Christianam religionem profiteri voluit. Etenim pro foribus Ecclesiæ se pronum abjiciens, his vocibus usus esse dicitur. Calcate me, ut sal insipidum. Hujusmodi fuit Ecebolius; sicut antea levis, atque inconstans, ita etiam postea. Per idem tempus Imperator, cum Persas ulcisci vellet ob crebras incursiones, quas Constantii temporibus in agrum Romanum fecerant, per Asiam in Orientis partes propere contendit. Cumque intelligeret, quot mala bellum apportare soleat, & quanta pecunia opus sit, sine qua bellum commode geri non potest, magnam auri vim callide a Christianis extorquere constituit. Etenim pecuniariam mulctam imposuit iis, qui sacrificare abnuerent: ipsaque exactio in eos, qui vere Christiani essent, plena erat severitatis. Unusquisque enim pro modo facultatum suarum pecuniam conferre cogebatur. Ita Imperator per injustam malæ pecuniæ exactionem brevi locuples factus est. Nam lex executioni mandabatur, non solum ubi Imperator aderat, sed in iis etiam locis, ad quæ minime accesserat. Tunc etiam Pagani in Christianos irruerunt: & concursus factus est eorum, qui se Philosophos prædicabant. Quin etiam nefanda quædam mysteria ab illis excogitata sunt: ita ut pueros impuberes utriusque sexus immolarent, extaque eorum inspicerent, carnes denique degustarent. Atque hæc tum in aliis urbibus facta sunt, tum Athenis, & Alexandriæ. Qua quidem in civitate, concinnatis adversus Athanasium calumniis, Imperatori significarunt, urbem ab illo, & universam Ægyptum vastari, eumque pellendum esse ex civitate. Sed & Præfectus Ægypti jussu Imperatoris adversus eundem Athanasium insurrexit.

Ecebolii levitas.

Christianis pecuniaria mulcta imposita.

Successerat autem Ecdicius Hermogeni Præfecto Ægypti, ad quem exstat Juliani epistola 23.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τῆς Ἀθανασίου φυγῆς.

Ὁ δὲ φεύγει πάλιν, εἰπὼν τοῖς γνωρίμοις, ὑποσταλῶμεν μικρὸν ὦ φίλοι· νεφύδριον γάρ ἐστι καὶ παρέρχεται· ταῦτα εἰπὼν, εὐθὺς ὡς εἶχε, πλοίῳ διὰ τοῦ Νείλου εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔφυγεν· ἐδίωκον δὲ κατόπιν, οἱ συλλαβεῖν αὐτὸν σπεύδοντες· ἐπειδὴ δὲ οὐ πόῤῥωθεν εἶναι ἐπύθετο τοὺς διώκοντας, οἱ μὲν συνόντες, ὡς ἐπὶ τὴν ἔρημον αὖθις φεύγειν ἐκέλευον· ὁ δὲ, σοφῇ γνώμῃ χρησάμενος διέφυγε τοὺς διώκοντας· τοῖς γὰρ διώκουσιν, ἐξυποστρέψαντας ἀπαντᾶν συνεβούλευε· καὶ τοῦτο ἢ τάχος ἐγίνετο· ἐπεὶ δὲ πλησίον τῶν διωκόντων οἱ πρὸ μικροῦ φεύγοντες ἦσαν, (a) οὐδὲν οἱ ζητοῦντες ἠρώ-

των

(a) οὐδὲν οἱ ζητοῦντες ἠρώτων ἤπου. Totum hunc locum ita scribi mallem: οἱ ζητοῦντες ἠρώτων τοὺς περὶ Ἀθανάσιον, εἴπου Ἀθανάσιον τεθέανται: expuncta voce οὐδὲν, quæ inepta est, ac superflua. Emendationem nostram confir-

CAPUT XIV.

De fuga Athanasii.

IGitur ille fugam denuo capessit, amicos his verbis affatus: secedamus paulisper, o amici. Nam nubecula est, quæ cito evanescet. His dictis, protinus conscensa nave, trajectoque Nili alveo, in Ægyptum fugit. Insequebantur eum a tergo, qui comprehendere illum studebant. Ille cum persecutores haud procul abesse didicisset, comitesque ipsum hortarentur, ut denuo fugeret ad solitudinem, prudenti usus consilio manus persequentium effugit. Persuasit enim illis, ut conversi persequentibus occurrerent. Quod quidem celerrime factum est. Cum igitur hi, qui paulo ante fugiebant, jam proximi essent persequentibus; illi, qui

Atha-

mat Nicephorus, apud quem hæc vox non legitur, sive quod ipse eam in suo codice non invenerat, sive quod eam locutionem non probabat. Porro hæc narratio desumta est ex Rufino.

SÆC.IV. A Athanasium quærebant, nihil aliud ab ejus comitibus quæsierunt, quam utrum Athanasium vidissent. Isti vero eum prope esse indicaverunt, ac si properarent, brevi illum comprehensuros esse. Ita illi delusi, Athanasium acriter frustra consectati sunt. Ille autem elapsus, clanculo venit Alexandriam; ibique delituit, quoad usque sedata esset persecutio. Hujusmodi mala Alexandrinum Episcopum excepere, post crebras partim a Christianis, partim a Gentilibus illatas ei persecutiones, atque ærumnas. Porro Præsides Provinciarum ex Imperatoris superstitione occasionem lucrandi captantes, ultra quam mandatum fuerat a Principe, Christianos vexabant: nunc pe- B cuniæ majorem vim, quam oportebat, ab illis exigentes; interdum etiam tormenta corporibus eorum infligentes. Hæc Imperator cum probe sciret, negligebat tamen: & Christianis ob eam causam ipsum adeuntibus ita respondit: vestrum est patienter ferre aliorum injurias; hoc enim est præceptum Dei vestri.

A των τοὺς περὶ Ἀθανάσιον, ἢ που Ἀθανάσιον τεθέανται· οἱ δὲ, ἐγγὺς αὐτοῦ που εἶναι ἐμήνυον· καὶ εἰ ἐπισπεύσειεν, οὐκ εἰς μακρὰν αὐτὸν καταλήψεσθαι ἔλεγον· καὶ οὕτως οἱ μὲν παρατραπέντες, συντόνως μάτην ἐδίωκον· ὁ δὲ διαφυγὼν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν λαθραίως κατέλαβε· κἀκεῖ λανθάνων διῆγεν, ἕως οὗ ὁ διωγμὸς ἐπαύσατο· τοιαῦτα μὲν οὖν μετὰ τοὺς πολλοὺς χριστιανικοὺς διωγμοὺς, καὶ τὰ παρ' ἑλλήνων κακὰ, τὸν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον διεδέξατο· οἱ μέντοι κατὰ τὰς ἐπαρχίας ἄρχοντες, καιρὸν οἰκείου κέρδους τὴν τοῦ Βασιλέως θρησκείαν νομίσαντες, πέρα τῶν βασιλικῶν προσαγμάτων τοὺς Χριστια- B νοὺς κακῶς διετίθεσαν· χρήματα μὲν πλείονα ἢ ἐχρῆν εἰσπραττόμενοι· ἔστι δὲ ὅτε καὶ σωματικὰς τιμωρίας προσάγοντες· ταῦτα μανθάνων ὁ Βασιλεὺς παρεώρα· καὶ τοῖς Χριστιανοῖς περὶ τούτου προσελθοῦσιν αὐτῷ, ὑμέτερόν ἐστιν· ἔλεγεν, αὐτοὺς πάσχοντας κακῶς ὑπομένειν· τοῦτο γὰρ τοῦ ὑμετέρου Θεοῦ τὸ παράγγελμα.

CAPUT XV.

De iis, qui regnante Juliano apud Merum Phrygiæ urbem martyrio perfuncti sunt.

C Eodem tempore apud Merum urbem Phrygiæ Præses Provinciæ Amachius templum aperiri jussit, & sordes, quæ longinquitate temporis in eo coacervatæ erant, exportari: statuas denique illic positas expoliri præcepit. Hoc illius factum Christianorum animis gravem incussit dolorem. Itaque Macedonius quidam, & Theodulus, ac Tatianus, zelo Christianæ religionis incensi, eam indignitatem ferre minime potuerunt. Sed incredibili quodam virtutis amore flagrantes, noctu in templum irruunt, & statuas omnes confringunt. Quo facto Præses graviter commotus, cum multos in ea urbe, qui prorsus insontes erant, sup- D plicio afficere vellet; auctores facinoris ultro sese obtulere: & pro veritatis defensione ipsi occumbere maluerunt, quam sinere, ut alii ipsorum vice occiderentur. Eos igitur comprehendens judex, jubet, ut facinus ab ipsis perpetratum eluant sacrificando, ni ita fecerint, supplicium interminatur. At illi utpote generoso animo præditi, spretis ejus minis, paratos se ostenderunt ad tormenta quælibet sustinenda, & mori multo, quam sacrificiis pollui maluerunt. Judex igitur cum omni tormentorum genere eos excruciasset, tandem craticulæ impositos subdito igne cremari jussit. Tunc vero illi extremum specimen fortitudinis ediderunt, his verbis Præsidem allocuti. Si E cupis, Amachi, carnes assas degustare, verte nos in alterum latus, ne forte gustui tuo semiassati videamur. Hoc illi modo vitam finierunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῶν ἐν Μηρῷ τῇ πόλει τῆς Φρυγίας, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρησάντων.

C Ἐν γοῦν τῇ Μηρῷ πόλει τῆς ἐπαρχίας τῆς Φρυγίας (a) ἄρχων ἦν Ἀμάχιος, τὸ τῇδε ἱερὸν ἀνοιγῆναι προστάξας, ἐκκαθαίρεσθαί τε τὸν ἐκ τοῦ χρόνου συναχθέντα ῥύπον ἐκέλευε, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἐπιμελείας ἠξίου· τοῦτο γινόμενον, σφόδρα τοὺς Χριστιανοὺς ἐλύπει· Μακεδόνιος δέ τις καὶ Θεόδουλος καὶ Τατιανὸς, ζήλῳ τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν λύπην οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλ' ἔνθερμον τὸ φρόνημα πρὸς ἀρετὴν κεκτημένοι, νυκτὸς εἰς τὸν ναὸν εἰσπηδήσαντες, συντρίβουσι τὰ ἀγάλματα· τοῦ δὲ ἡγεμόνος ἐπὶ τῷ γεγονότι σφόδρα χαλεπήναντος, καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀναιτίων ἀναιρεῖσθαι σπουδάζοντος, προσ- D φέρουσιν ἑαυτοὺς οἱ αὐθένται τοῦ πράγματος· καὶ μᾶλλον αὐτοὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποθνήσκειν ᾑροῦντο, ἤπερ ἰδεῖν ἑτέρους ἀνθ' ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντας· τούτους λαβὼν ὁ ἡγεμὼν, ὡς ὑπὲρ τοῦ ἀδικήματος τοῦ παρ' αὐτῶν γενομένου διὰ θυσίας ἀπολογεῖσθαι ἐκέλευε· μὴ ποιοῦντας δὲ τοῦτο, τιμωρεῖσθαι ἠπείλει· οἱ δὲ, γενναῖοι τὸ φρόνημα ὄντες, μικρὰ τῶν ἀπειλῶν φροντίσαντες, πάνθ' ὑπομένειν ἑτοίμως εἶχον· καὶ μᾶλλον θνήσκειν ᾑροῦντο, ἢ ταῖς θυσίαις μολύνεσθαι· τότε δὴ πάσαις βασάνοις ὑποβαλὼν τοὺς ἄνδρας, τέλος ἐσχάραις ἐπιθεὶς, καὶ πῦρ ταύταις ἐπιτεθῆναι κελεύσας, οὕτως ἀπόλλυσιν· οἱ δὲ, τὴν κορωνίδα τῆς ἀνδρίας τηνικαῦτα ἐπεδείξαν, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοιαῦτα εἰ- E πόντες· εἰ ἐπεθύμησας ὀπτῶν ὦ Ἀμάχιε κρεῶν ἀπογεύσασθαι, στρέψον ἡμᾶς καὶ εἰς τὰς ἑτέρας πλευρὰς, ἵνα μὴ εἰς τὴν γεῦσιν ἡμίοπτοι φανῶμέν σοι· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον οὗτοι τὸν βίον ἐτέλεσαν.

(a) ἄρχων ἦν ἀμάχιος. Delendum est ἦν: vel certe ejus loco scribendum est ὤν.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛ'.

Ὡς τοῦ Βασιλέως κωλύσαντος τοὺς Χριστιανοὺς ἑλληνικὴν παίδευσιν μανθάνειν, οἱ Ἀπολινάριοι εἰς τὸ ἐπιγράφειν λόγους ὡρμήθησαν.

Ὁ Μέντοι τοῦ Βασιλέως νόμος, ὃς τοὺς χριστιανοὺς ἑλληνικῆς παιδείας μετέχειν ἐκώλυε, τοὺς Ἀπολιναρίους, ὧν καὶ πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, φανερωτέρους ἀπέδειξεν· ὡς γὰρ ἄμφω ἤστην ἐπιστήμονες λόγον, ὁ μὲν πατὴρ Γραμματικῶν, σοφιστικῶν δὲ ὁ υἱὸς, χρειώδεις ἑαυτοὺς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν τοῖς Χριστιανοῖς ἀπεδείκνυον· ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς Γραμματικὸς (a) ἅτε, τὴν τέχνην Γραμματικὴν Χριστιανικῷ τύπῳ συνέταττε· τά τε Μωϋσέως βιβλία, διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ λεγομένου μέτρου μετέβαλε, καὶ ὅσα κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐν ἱστορίας τύπῳ συγγέγραπται· καὶ τοῦτο μὲν τῷ δακτυλικῷ μέτρῳ συνέταττε· τοῦτο δὲ, καὶ τῷ τῆς τραγῳδίας τύπῳ δραματικῶς ἐξειργάζετο· καὶ παντὶ μέτρῳ ῥυθμικῷ ἐχρῆτο, ὅπως ἂν μηδεὶς τρόπος τῆς ἑλληνικῆς γλώττης τοῖς Χριστιανοῖς ἀνέκοος ᾖ· ὁ δὲ νεώτερος Ἀπολινάριος εὖ πρὸς τὸ λέγειν παρεσκευασμένος, τὰ Εὐαγγέλια, καὶ τὰ Ἀποστολικὰ δόγματα, ἐν τύπῳ διαλόγων ἐξέθετο, καθὰ καὶ Πλάτων παρ᾽ ἕλλησιν· οὕτω μὲν οὖν τῷ χριστιανισμῷ χρειώδεις φανέντες, τοῦ Βασιλέως τὸ σόφισμα διὰ τῶν οἰκείων πόνων ἐνίκησαν· ἀλλ᾽ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ κρείσσων ἐγένετο, καὶ τῆς τούτων σπουδῆς, καὶ τῆς τοῦ Βασιλέως ὁρμῆς· ὁ μὲν γὰρ νόμος, οὐκ εἰς μακρὰν ἀπέσβη τῷ Βασιλεῖ, ὡς προϊόντες δηλώσομεν· τῶν δὲ οἱ πόνοι, ἐν ἴσῳ τοῦ μὴ γραφῆναι λογίζονται· ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις γοργῶς πρὸς ἡμᾶς ἀπαντῶν, πῶς φὴς προνοίᾳ Θεοῦ ταῦτα γενέσθαι; τὴν μὲν γὰρ τοῦ Βασιλέως ταχεῖαν τελευτὴν, λυσιτελῆσαι τῷ χριστιανισμῷ δῆλον ἐστί· τὸ δὲ παρερρίφθαι τὰ τῶν Ἀπολιναρίων χριστιανικὰ ποιήματα, καὶ πάλιν τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἑλλήνων μανθάνειν παιδείαν, οὐκέτι τοῦτο λυσιτελεῖν τῷ χριστιανισμῷ· πρὸς βλάβης γὰρ εἶναι τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, πολυθεΐαν διδάσκουσαν· πρὸς ταῦτα οὖν, τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν ὡς οἷόν τε λέξομεν· ἡ ἑλληνικὴ παίδευσις, οὔτε παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὔτε παρὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἢ ὡς θεόπνευστος ἐδέχθη, ἢ ὡς ἐπιβλαβὴς ἐξεβλήθη· καὶ τοῦτο, ὡς ἡγοῦμαι, οὐκ ἀπρονοήτως ἐποίησαν· πολλοὶ γὰρ τῶν παρ᾽ ἕλλησι φιλοσοφησάντων, οὐ μακρὰν τοῦ γνῶναι τὸν Θεὸν ἐγένοντο· καὶ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἀπρονοησίαν εἰσάγοντας, οἷον Ἐπικουρείους, ἢ ἄλλως ἐριστικοὺς, μετὰ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης γενναίως ἀπήντησαν, τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν ἀνατρέποντες· καὶ διὰ τούτων τῶν λόγων, χρειώδεις μὲν τοῖς τὴν εὐσέβειαν ἀγαπῶσι κατέστησαν· οὐ μὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ λόγου ἐκράτησαν, τοῦ μὴ γνῶναι τὸ ἀποκρυπτόμενον ἀπὸ τῶν γενεῶν, καὶ ἀπὸ τῶν αἰώνων, κατὰ Χριστὸν μυστήριον· καὶ τοῦθ᾽ οὕτως ἔχειν, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ὁ Ἀπόστολος δείκνυσι, δι᾽ ὧν φησίν· ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανῶν, ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν, καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀλη-

CAPUT XVI.

Quomodo Apollinares ad ſcribendos libros ſeſe contulerint, cum Imperator Chriſtianos Græcis diſciplinis inſtitui vetuiſſet.

Ceterum lex illa Imperatoris Juliani, qua Chriſtianos Græcorum diſciplinis inſtitui vetabat, duos illos Apollinares, quorum ſuperius mentionem fecimus, multo quam antea illuſtriores reddidit. Nam cum uterque humaniorum diſciplinarum peritia eſſet inſtructus, pater quidem Grammaticæ, filius autem Rhetoricæ; ambo plurimum uti- B litatis eo tempore Chriſtianis attulerunt. Pater enim ut pote Grammaticus, artem Grammaticam ad Chriſtianæ religionis formam compoſuit, & Moyſis libros heroico carmine interpretatus eſt. Alios præterea veteris inſtrumenti libros, qui hiſtoriarum more conſcripti ſunt, partim dactylico carmine expoſuit, partim ad formam tragœdiæ perſonis adhibitis elaboravit. Omnique numerorum genere de induſtria uſus eſt, ne qua Græcanicæ locutionis forma Chriſtianis nova, atque inaudita relinqueretur. Junior autem Apollinaris in arte dicendi valde exercitatus, Evangelica, & Apoſtolorum ſcripta ad formam dialogorum expoſuit, exemplum C Platonis apud Græcos ſecutus. Ad hunc modum cum Chriſtianæ Religioni utiles ſe præbuiſſent, Imperatoris calliditatem ſuo labore ſuperarunt. Verum divina providentia tum diligentiam illorum, tum Imperatoris conatum multis partibus vicit. Etenim lex illa ſimul cum ipſo principe celeriter extincta eſt, ut in progreſſu hiſtoriæ declarabimus. Iſtorum autem labores perinde habentur, ac ſi nunquam ſcripti fuiſſent: Verum hic aliquis nobis acriter occurret ita dicens: cur Dei providentia iſta fieri affirmas? Etenim celerem quidem Imperatoris interitum Chriſtianorum rebus profuiſſe, conſtat. Quod vero Chriſtiana Apollinarium ſcripta abjecta ſunt e manibus, & Chriſtiani Græ- D corum diſciplinis denuo imbui cœperunt, id Chriſtianæ religioni haudquaquam conducit. Periculoſa enim imprimis, & noxia eſt Græcorum diſciplina, quippe quæ Deorum multitudinem inducit. Ad hæc nos pro virili parte ea reſpondebimus, quæ nobis in mentem veniunt. Gentilium diſciplinas Chriſtus, & ejus diſcipuli nec ſuſceperunt tanquam inſpiratas divinitus, nec tanquam noxias penitus rejecerunt. Atque id conſulto ab illis factum eſſe opinor. Multi enim apud Græcos Philoſophi a Dei cognitione haud procul abfuerunt. Nam differendi ſcientia inſtructi, adverſus Epicureos, & alios contentioſos ſophiſtas, E qui Dei providentiam negabant, ſtrenue decertarunt, eorum confutantes inſcitiam. Ac per hos quidem libros viris pietatis ſtudioſis non parum attulerunt utilitatis: id tamen, quod religionis caput eſt, haudquaquam ſunt aſſecuti; propterea quod myſterium Chriſti a generationibus, & ſæculis abſconditum ignorarent. Atque hoc ita ſe habere, Apoſtolus in epiſtola ad Romanos declarat his verbis. Revelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & iniquitatem hominum, qui verita-

Gentilium librorũ quatenus lectio proſit.

Coloſſ. 1.

Rom. 1.

(a) ἅτε τὴν τέχνην γραμματικήν. Melius ſcriberetur, τήν τε τέχνην γραμματικήν, vel certe mutanda eſt diſtinctio hoc modo: ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς γραμματικὸς ἅτε.

SÆC. IV. ritatem in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis revelavit. Invisibilia enim ejus a creatione mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, atque divinitas: adeo ut sint inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt. Ex quibus apparet habuisse quidem illos veritatis cognitionem, quam Deus ipsis patefecerat: reos tamen esse, propterea quod cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificarunt. Cum igitur Apostoli Gentilium disciplinis operam dare nequaquam vetuerint, id in cujusque arbitrio situm esse voluerunt. Atque hæc prima sit ratio, qua ad propositam quæstionem respondemus. Altera vero est hujusmodi. Scripturæ divinitus inspiratæ dogmata quidem admiranda tradunt, prorsusque divina: & tum eximiam pietatem, rectamque vivendi rationem auditorum animis insinuant: tum fidem Deo acceptam studiosis hominibus præbent. Artem vero dicendi minime docent, qua illis, qui veritatem oppugnare nituntur, resistere possimus. Porro adversarii tunc facillime expugnantur, cum illorum armis contra ipsos utimur. Istud autem Christianis suppetere non poterat ex iis libris, quos Apollinares conscripsere. Quod cum Julianus etiam perspexisset, lege lata prohibuit, ne Christiani Græcorum disciplinis imbuerentur. Probe enim sciebat, futurum ut fabulæ opinionem, quam ipse imbiberat, ridiculam, & reprehensioni obnoxiam redderent. Quas quidem Socrates Philosophorum apud illos facile princeps cum improbaret, perinde ac si dæmonia ipsorum violare tentasset, condemnatus est. Præterea tum Christus, tum ejus Apostolus nobis

1. Thess. 5. præcipiunt, ut simus boni nummularii, omnia quidem explorantes, quod autem pro-

Coloss. 2. bum est, retinentes: attendamusque, ne quis per Philosophiam, & inanem fallaciam nos decipiat. Istud autem nunquam assequemur; nisi adversariorum armis potiamur; iisque potiti, non idem cum ipsis sentiamus: sed malum quidem aversemur: bonum autem, ac veritatem tenentes, cuncta, quæ adsumimus, exploremus. Bonum enim ubicunque fuerit, proprium est veritatis. Quod si quis hæc a nobis violentius, & præter sensum scripturarum dici existimat, is consideret, Apostolum non modo non prohibere, ne Græcorum literis erudiamur, sed ipsum quoque videri eas minime neglexisse, quippe qui multa, quæ dicta sunt a Græcis, nosse deprehendatur. Nam unde quæso hoc di-

Tit. 1. xit: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ; ventres pigri; nisi quod Epimenidis Cretensis initiatoris oracula legerat? Aut

Act. 17. unde istud noverat: Illius enim & genus sumus; nisi Arati Astronomi Phænomena didi-

A ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν· διὰ τούτων φαίνονται γνῶσιν μὲν ἀληθείας ἔχοντες, ἣν ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν· ἔνοχοι δὲ γίνονται, διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν· οὐκοῦν τὸ μὴ κωλῦσαι τὰ ἑλλήνων μανθάνειν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων κατέλιπον· εἷς μὲν οὖν οὗτος λόγος εἰρήσθω ἡμῖν πρὸς τὸ προκείμενον· ἕτε-

B ρος δὲ τοιοῦτος· αἱ θεόπνευστοι γραφαὶ, δόγματα μὲν θαυμαστὰ καὶ ὄντως θεῖα διδάσκουσι· καὶ πολλὴν μὲν εὐλάβειαν καὶ βίον ὀρθὸν τοῖς ἀκροαταῖς ἐντιθέασι, πίστιν τε θεοφιλῆ τοῖς σπουδαίοις παρέχουσιν· οὐ μὴν τέχνην διδάσκουσι λογικὴν, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀπαντᾶν τοῖς βουλομένοις τῇ ἀληθείᾳ προσπολεμεῖν· σφόδρα δὲ καταπολεμοῦνται οἱ πολέμιοι, ὅταν τοῖς αὐτῶν ὅπλοις χρώμεθα κατ' αὐτῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἐνῆν ὑπάρξειν τοῖς χριστιανίζουσι, δι' ὧν οἱ Ἀπολινάριοι ἔγραψαν· τοῦτο καὶ ὁ Βασιλεὺς Ἰουλιανὸς σκοπήσας, νόμῳ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπέτρεπε τὰ ἑλλήνων παιδεύεσθαι· εὖ γὰρ ἠπίστατο, ὡς οἱ μῦθοι

C εὐδιάβολον αὐτοῦ τὴν δόξαν ποιήσουσιν· ὧν καὶ καταγνοὺς Σωκράτης ὁ παρ' αὐτοῖς κορυφαιότατος Φιλόσοφος, ὡς παραχαράττων τὰ παρ' αὐτοῖς δαιμόνια κατεκρίθη, ἄλλως τε παρεγγυῶσιν ἡμῖν, (b) ὅ τε Χριστὸς, καὶ ὁ τούτου Ἀπόστολος, γίνεσθαι τραπεζῖται δόκιμοι, ὥστε τὰ πάντα δοκιμάζειν, τὸ καλὸν κατέχοντας· προσέχειν δὲ μή τις ὑμᾶς ἔσται συλαγωγῶν διὰ τῆς Φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν πεισόμεθα, εἰ μὴ ὅπλα τῶν πολεμίων κτησαίμεθα, καὶ ἐν τῷ κτᾶσθαι, μὴ τὰ τῶν πολεμίων φρονῶμεν· ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν ἐκτρε-

D πόμεθα· τὸ δὲ καλὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, πάντα προσλαμβανόμεθα δοκιμάζοντες· τὸ γὰρ καλὸν ἔνθα ἂν ᾖ, ἴδιον τῆς ἀληθείας ἐστίν· εἰ δέ τις ἡμᾶς βιαίως ταῦτα λέγειν νομίζει, σκοπησάτω ὅτι ὁ Ἀπόστολος, οὐ μόνον οὐ κωλύει μανθάνειν ἑλληνικὴν παίδευσιν· ἀλλὰ γὰρ φαίνεται καὶ αὐτὸς μὴ ἀμελήσας αὐτῆς, ἕνεκεν τοῦ γνῶναι πολλὰ τῶν εἰρημένων τοῖς ἕλλησιν· ἐπεὶ πόθεν ὁρμώμενος ἔλεγε, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαὶ, εἰ μὴ τοὺς Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητὸς, ἄνδρος τελεστοῦ (c) ἀνεγνώκει χρησμούς· ἢ πόθεν ἐγνώκει τὸ, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσ-

E μὲν, εἰ μὴ τὰ φαινόμενα τοῦ Ἀστρονόμου Ἀρά-
του

(b) ὅ τε Χριστὸς καὶ ὁ τούτου Ἀπόστολος. Quo in loco id præceptum Christi legatur, *ut simus boni nummularii*, incertum est. Nam in Evangeliis hoc præceptum non legitur. Sed cum Origenes, & Hieronymus istud a Christo mandatum esse consentiant, & ab Apostolo postea inculcatum sit, assentior Jacobo Usserio, qui dictum illud Christi in Evangelio secundum Hebræos relatum fuisse, existimat. Porro hujus dicti frequens mentio est apud veteres. Meminit inter ceteros Palladius in vita Joannis Chrysostomi, ita loquens: γίνεσθε γάρ, φησὶν ἡ γραφὴ, δόκιμοι τραπεζῖται, τὸ κίβδηλον ἀπὸ τοῦ δοκίμου ῥίπτοντες. Vide, quæ notavi ad librum 6. Eusebii cap. 7.

(c) ἀνεγνώκει χρησμούς. Multa quidem prædicta sunt ab Epimenide partim Atheniensibus, partim Lacedæmoniis, partim etiam Cretensibus, ut videre est apud Diogenem Laertium. Oracula tamen ab eo scripta esse, nusquam legi. Suidas ait, eum scripsisse poemata quædam mystica, & expiatoria, & alia quædam obscura: ἔγραψε δὲ πολλὰ ἐπικῶς, μυστήρια καὶ καθάρματα, καὶ ἄλλα αἰνιγματώδη. Hæc igitur oracula dici possunt. Certe Epimenides vir fuit lustrationum, & consecrationum peritissimus. Usus est autem in lustrationibus præcipue scilla. Quare & scillæ quædam species ab ejus nomine ἐπιμενίδειος dicta. Theophrastus in libro 7. capite 10. ἐδώδιμοι γὰρ οὐ μόνον βόλβοι καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἀσφοδέλου, καὶ τῆς σκίλλης· πλὴν οὐ πάσης, ἀλλὰ τῆς ἐπιμενιδείου καλουμένης, ἥ τις ἀπὸ τῆς χρήσεως ἔχει τὴν προσηγορίαν. Hinc apparet, cur Socrates Epimenidem vocarit ἄνδρα τελεστὴν; id est *consecratorem*, seu *initiatorem*, non ut Musculus vertit, *initiatum*.

(a) Διό-

του ἠπίστατο· ἀλλὰ καὶ τὸ, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, δείκνυσι μὴ ἀνήκοον τῶν Εὐριπίδου δραμάτων τυγχάνοντα· καὶ τί δεῖ περὶ τούτων μηκύνειν τὸν λόγον; καὶ ἀνέκαθεν ὡς ἔκ τινος μὴ κεκωλυμένης συνηθείας, οἱ κατὰ τὰς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, δείκνυνται ἄχρι γήρως τὰ ἑλλήνων ἀσκούμενοι· τοῦτο μὲν εὐγλωττίας χάριν καὶ γυμνασίας τοῦ νοῦ, τοῦτο δὲ, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐκείνων κατάγνωσιν, περὶ ὧν ἀπεσφάλησαν· ταῦτα μὲν οὖν ἕνεκεν τῶν Ἀπολιναρίων, ὡς οἷόν τε εἰρήσθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς εἰς Πέρσας μέλλων ἐλαύνειν, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, ὑπ' αὐτῶν σκωφθεὶς, τὸν Μισοπώγωνα λόγον προσεφώνησε.

Ο Μέντοι βασιλεὺς πλεῖστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν κομισάμενος χρήματα, ἐπὶ Πέρσας τε τὴν σπουδὴν ποιούμενος, τὴν ἐν Συρίᾳ καταλαμβάνει Ἀντιόχειαν· ἐν ᾗ γενόμενος, τὸ προσόν τε αὐτῷ φιλότιμον καὶ Ἀντιοχεῦσιν ἐπιδεῖξαι βουλόμενος, τὰς τιμὰς τῶν ὠνίων πλέον ἢ ἔδει, εἰς ἔλαττον κατεβίβασε, μὴ στοχασάμενος τοῦ καιροῦ· μὴ δὲ λογισάμενος, ὡς παρουσίᾳ πολυπληθίας στρατοπέδου, τοῖς τε ἐπαρχιώταις ἐξανάγκης ζημία γίνεται, καὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκκόπτει τῶν πόλεων· (*a*) διόπερ οἱ μεταβολεῖς καὶ οἱ τῶν ὠνίων κάπηλοι, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ προστάγματος ζημίαν, τῆς ἐμπορίας τότε ἀπέχοντο· ἐκ δὲ τούτου, τὰ ὤνια ἀπελείπετο· καὶ τὴν προσβολὴν μὴ ἐνεγκόντες οἱ Ἀντιοχεῖς· εὐρίπιστοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι εἰς ὕβρεις· μὴ μελλήσαντες, κατὰ Βασιλέως ἐχώρησαν· κατεβόων τε αὐτοῦ, καὶ ἀπέσκοπτον εἰς τὸν πώγωνα· βαθυγένειος γὰρ ἦν· κείρειν τε ἔλεγον τοῦτον, καὶ σχοινία πλέκειν ἐξ αὐτοῦ· τὸ νόμισμά τε αὐτοῦ ταῦρον ἔχειν, καὶ τὸν κόσμον ἀνατετράφθαι· ὢν γὰρ δὴ ὁ Βασιλεὺς πολὺ δεισιδαίμων ταύρους τε συνεχῶς θύων πρὸς τοῖς βωμοῖς τῶν εἰδώλων, βωμὸν καὶ ταῦρον ἐντυπωθῆναι κεκελεύκει τῷ ἑαυτοῦ νομίσματι· ἐκ τούτων δὴ τῶν σκωμμάτων εἰς ὀργὴν ἐκπεσὼν ὁ Βασιλεὺς, διηπείλει πᾶν ποιῆσαι κακὸν τῇ Ἀντιοχέων πόλει· καὶ ἐπὶ Ταρσὸν τῆς Κιλικίας (*b*) ἐξυποστρέφει· ἐκεῖ τε τὰ ἐπιτήδεια κελεύσας εὐτρεπισθῆναι, ἀπαίρειν ἐσπούδαζεν· ὅθεν ὑπόθεσιν ἔσχεν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος, γράψαι τόν τε πρεσβευτικὸν ὑπὲρ Ἀντιοχέων, (*c*) καὶ τὸν πρὸς Ἀντιοχεῖς περὶ τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς· ἀλλὰ τούτους μὲν τοὺς λόγους φασὶ γράψαντα τὸν σοφιστὴν, μηκέτι εἰς πολλοὺς εἰρηκέναι· ὁ Βασιλεὺς δὲ ἀφέμενος ἔργοις τοὺς ὑβρικότας ἀμύνασθαι, τῷ ἀντισκῶψαι τὴν ὀργὴν

(*a*) διόπερ οἱ μεταβολεῖς. Ita Græci vocant viles, ac minutos mercatores, eo quod merces exiguo pretio commutent. μεταβάλλειν enim est *mercari*, & μεταβολὴ *mercatura*, ut docet Pollux in libro 3. cap. 25. Hinc παλίμβολος olim dictus est, qui sæpe in auctione venditus fuerat: ὁ πολλάκις ἐπ' ἐμπολῇ μεταβεβλημένος, ut ait Harpocration. Eos Latini *cociones* dixerunt, & *arilatores*, ac *dardanarios*. Glossæ *cocio* μεταβολεύς. Item aliæ glossæ μεταβολεὺς, μεταπράτης, *dardanarius*, *cociator*, *arilator*. Nicephorus vero παλινκαπήλους dixit, quos Socrates vocat μεταβολεῖς. Sunt autem παλινκάπηλοι, quos Gallice *revenditores*, & *regrattarios* vocamus, quales olim erant dardanarii. Glossæ veteres παλινκάπηλος, *dardanarius*.

A didicisset? Sed & illud; bonos mores corrumpunt colloquia prava; satis ostendit, illum Euripidis Tragœdiarum non ignarum fuisse. Verum quid opus est prolixiorem de hac re sermonem contexere? Etenim jam inde a priscis temporibus, tanquam ex insolita quadam consuetudine, Ecclesiarum Doctores in Græcorum disciplinis ad extremam usque senectutem sese exercuisse deprehenduntur: idque partim eloquentiæ, & ingenii excolendi causa; partim ut ea ipsa convincerent, in quibus Græci a veritate aberraverant. Atque hæc Apollinarium gratia a nobis pro captu nostro dicta sint. [SEC. IV.] [1. Cor. 15.]

B

CAPUT XVII.

Quomodo Imperator contra Persas expeditionem parans, cum ab Antiochensibus derisus esset, orationem, quæ Misopogon inscribitur, adversus eos edidit.

INterea Imperator cum magnam pecuniæ vim a Christianis corrasisset, contra Persas properans, Antiochiam Syriæ ingressus est. In qua dum moratur, gloriæ studium, quo flagrabat, Antiochenis etiam volens ostendere, pretia rerum venalium plus æquo imminuit: nulla temporis ratione habita; nec illud animo reputans, præsentiam nu-
C merosi exercitus necessario damnum inferre provincialibus, & rerum necessariarum abundantiam civitatibus adimere. Itaque cociones, & dardanarii, dispendium, quod ex Imperatoris præcepto sibi contigerat, ægre ferentes, a negotiatione deinceps abstiterunt. Hinc factum est, ut annona in foro deficeret. Quem casum non ferentes Antiocheni, homines suopte ingenio proni ad conviciandum; sine mora in Imperatorem ipsum erumpunt, & adversus illum vociferantur. Et in barbam ejus cavillantes; erat enim ille prolixiore barba; tondendam esse dicebant, & funes ex ea texendos. Denique ajebant, taurum in ejus nummis sculptum esse, a quo
D scilicet eversus esset orbis terrarum. Quippe Imperator cum dæmonum superstitioso cultui admodum deditus esset, & ad aras Deorum suorum assidue tauros immolaret, aram, & taurum nummis suis insculpi jusserat. His dicteriis Imperator ad iram provocatus, malo se mulctaturum urbem Antiochensium minatus est, & Tarsum Ciliciæ reversurum. Cumque illic necessaria parari jussisset, ex civitate discessit. Quæ res occasionem præbuit sophistæ Libanio duas orationes scribendi: alteram ad Imperatorem pro Antiochensibus; Alteram ad Antiochenses de Imperatoris ira. Verum has orationes scripsisse quidem sophista ille dicitur, non tamen publice recitasse. Imperator ve-
E ro abjecto priore consilio, quo injuriam sibi a conviciatoribus illatam factis ulcisci decreve-

(*b*) ἐξυποστρέφει. Mallem scribere ἐξυποστρέφειν, vel ἐξυποστρέψειν, Minabatur enim Julianus, se Tarsum Ciliciæ reversurum, cum rediisset ex Perside, nec amplius hiematurum Antiochiæ. Vide Ammianum Marcellinum in libro 23. pag. 239. editionis nostræ. Vulgatam tamen scripturam secutus est Nicephorus.

(*c*) καὶ τὸν πρὸς Ἀντιοχεῖς περὶ τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς. Hæc Libanii oratio penes me extat, descripta ex duobus Codicibus, altero Joannis Altini, altero Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini. Eam nos una cum aliis viginti, & amplius ejusdem Sophistæ orationibus in Latinum sermonem conversam, brevi, Deo dante, publicabimus.

(*a*) ἐπὶ

SÆC. IV. verat, reciprocis conviciis, ac dicteriis iram suam explevit. Libro enim adversus eos edito, quem Antiochicum, sive Misopogonem inscripsit, Antiochensium civitati notam inussit sempiternam. Sed de his hactenus. Jam vero dicendum quoque est, quibus tunc malis Christianos Antiochiæ idem Imperator affecerit.

A ὀργὴν διελύσατο· τὸν γὰρ πεπονημένων αὐτῷ Ἀντιοχικὸν, ἤτοι Μισοπώγωνα λόγον διεξελθὼν, στίγματα διηνεκῆ τῇ Ἀντιοχέων πόλει κατέλιπεν· περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω· λεκτέον δὲ καὶ οἷα τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ Χριστιανοῖς ὁ Βασιλεὺς τότε πεποιήκει.

CAPUT XVIII.

Quomodo Imperatori oraculum sciscitanti, dæmon metu Babylæ martyris nihil responderit.

Imperator igitur cum templa Gentilium in urbe Antiochia aperiri jussisset, oraculum ab Apolline Daphnæo accipere omni studio contendebat. Sed cum in templo habitans dæmon, vicinum veritus, Babylam videlicet martyrem, nihil responderet: erat enim in proximo loculus, quo martyris corpus inclusum servabatur: comperta causa Imperator loculum confestim transferri jubet. Quod ubi Christianis, qui Antiochiæ erant, palam factum est, simul omnes effusi cum mulieribus, & parvulis, loculum ex Daphne in urbem comportant, tripudiantes gaudio, & psalmos concinentes. Psalmi autem illi perstringebant Gentilium deos, eosque, qui diis illis, & simulacris eorum fidem adhibebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Ὡς τοῦ Βασιλέως χρησμὸν θελήσαντος λαβεῖν, τὸ Δαιμόνιον οὐκ ἀπεκρίνατο, εὐλαβηθὲν Βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα.

B Τὰ γὰρ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἱερὰ τῶν ἑλλήνων ἀνοιγῆναι κελεύσας, χρησμὸν λαβεῖν παρὰ τοῦ ἐν Δάφνῃ Ἀπόλλωνος ἔσπευδεν· ὡς δὲ ὁ ἐνοικῶν τῷ ἱερῷ δαίμων τὸν γείτονα δεδοικὼς, λέγω δὴ Βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα, οὐκ ἀπεκρίνατο· πλησίον γὰρ ἦν ἡ σορὸς ἡ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος κρύπτουσα· γνοὺς τὴν αἰτίαν ὁ Βασιλεὺς, τὴν σορὸν τάχος κελεύει μετοικίζεσθαι· τοῦτο μαθόντες οἱ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Χριστιανοὶ, ἅμα γυναιξὶ καὶ νέᾳ ἡλικίᾳ, χαίροντες καὶ ψαλμῳδοῦντες, ἀπὸ τῆς Δάφνης ἐπὶ τὴν πόλιν μετέφερον τὴν σορόν· αἱ δὲ ψαλμῳδίαι ἥπτοντο τῶν ἑλληνικῶν Θεῶν, καὶ τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν.

C

CAPUT XIX.

De Imperatoris ira, & de Theodoro Confessore.

Tunc vero Imperatoris malevolentia, quam hactenus occultam tenuerat, omnibus patefacta est. Nam qui prius Philosophum se esse jactabat, continere se amplius non potuit. Sed illorum, quos dixi, psalmorum probris facile ad iracundiam concitatus, ea Christianis supplicia parabat infligere, quæ olim Diocletianus iis inflixerat. Sed quoniam cura, ac sollicitudo expeditionis Parthicæ vacare illum huic negotio non sinebat, Sallustio Præfecto Prætorii mandavit, ut eos, qui in psalmis canendis præcipuum studium, ardoremque animi declarassent, ad supplicium raperet. Præfectus vero quamvis religione Gentilis esset, mandatum tamen illud haud lubenti animo suscepit. Verum cum refragari ipsi non liceret, multos quidem Christianos comprehendi, ac nonnullos eorum in carcerem trudi jubet. Unum vero ex illis adolescentem nomine Theodorum, qui a Gentilibus ad ipsum perductus fuerat, variis tormentis, ac suppliciis affecit: totoque corpore lacerari jussum, tunc demum dimitti præcepit, cum ille non amplius victurus esse

Ruf. lib. 1. cap. 36. putaretur. Verum Deus juvenem servavit. Post hanc enim confessionem diutissime supervixit. Hunc Theodorum Rufinus, qui Latino sermone Ecclesiasticam scripsit historiam, longo post tempore vidisse se dicit, & quæsisse ex eo, num interea dum verberaretur, ac torqueretur, gravissimum sensisset dolorem. Illum vero affirmasse, levem admodum doloris sensum sibi ex tormentis accidisse: adstitisse autem adolescentem quemdam, qui & sudorem ex certamine profluentem absterserit, & animum sibi confirmaverit, totoque illo temporis spatio, quo tortus est, plus oblectamenti, quam laboris ipsi præ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Περὶ τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς, καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Τότε δὴ καὶ τὸ κρυπτόμενον ἦθος τοῦ Βασιλέως ἐξηλέγχετο· οὐ γὰρ ἔτι κατεῖχεν ἑαυτοῦ, ὁ πρώην Φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενος· ἀλλ' ἐκ τῶν ὀνειδιστικῶν ὕμνων, εὐέμπτωτος ἦν εἰς ὀργὴν, ἕτοιμός τε ἦν ταῦτα ποιεῖν τοῖς Χριστιανοῖς, οἷα οἱ περὶ Διοκλητιανὸν πρότερον πεποιήκεισαν· ἐπεὶ δὲ ἡ κατὰ Περσῶν σπουδὴ οὐ παρεῖχε τῇ προθέσει καιρὸν, κελεύει Σαλουστίῳ

D τῷ ἐπάρχῳ, συλλαβεῖν ἐπὶ τὸ κολάσαι τοὺς μάλιστα σπουδαίους τῶν ψαλμῳδῶν· ὁ δὲ ἔπαρχος, καίτοι ἕλλην ὢν τὴν θρησκείαν, τὸ μὲν ἐπίταγμα ἡδέως οὐκ ἐδέξατο· ἀντιλέγειν δὲ οὐκ ἔχων, συλλαμβάνει μὲν πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν, καὶ τινὰς δεσμωτήριον οἰκεῖν προσέταξεν· ἕνα δὲ νεανίσκον ὀνόματι Θεόδωρον, αὐτῷ παρὰ τῶν ἑλληνιζόντων προσαχθέντα, βασάνοις καὶ διαφόροις κολαστηρίοις ὑπέβαλλε, καταξανθῆναι κατὰ παντὸς κελεύσας τοῦ σώματος· καὶ αὐτὸν τότε ἠφίει τῶν βασάνων, ὅτε μηκέτι ζήσεσθαι ᾤετο· ἀλλὰ Θεὸς ἦν ὁ σώζων τὸν ἄνδρα· ἐπεβίω γὰρ χρόνον μετ'

E ἐκείνην τὴν ὁμολογίαν πολύν· τούτῳ τῷ Θεοδώρῳ, Ῥουφῖνος ὁ τῇ ῥωμαίων γλώσσῃ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψας, φησὶ μετὰ ταῦτα χρόνῳ ὕστερον πολλῷ συντετυχηκέναι, καὶ ἠρωτηκέναι, εἰ τυπτόμενος καὶ στρεβλούμενος μεγίστης τῆς ὀδύνης ᾐσθάνετο· τὸν δὲ εἰρηκέναι, βραχεῖαν μὲν αὐτῷ σφόδρα γενέσθαι τὴν ἐκ τῶν βασάνων ὀδύνην· παραστῆναι δέ τινα νεανίσκον, καὶ ἀπομάττειν αὐτοῦ τὸν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἱδρῶτα ἐπιγινόμενον, ἐπιρρωννύειν τε αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τέρψιν αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἀγῶνα τὸν χρόνον τῆς βασάνου ποιεῖν· καὶ περὶ μὲν τοῦ θαυ-

μαστοῦ

μαςοῦ Θεοδώρου, τοσαῦτα εἰρήσθω· τότε δὲ παρῆσαν πρέσβεις Περσῶν, αἰτοῦντες (a) ἐπὶ φανεροῖς καταθέσθαι τὸν πόλεμον· ὁ δὲ, αὐτοὺς ἀπέπεμψεν, εἰπὼν· αὐτόν με ὄψεσθε μετ᾽ οὐ πολὺ, καὶ οὐδέν μοι δεήσει πρεσβείας.

A præſtiterit. Hæc de admirabili Theodoro dixiſſe ſufficiat. Eodem tempore Perſarum legati ad Imperatorem venerunt, rogantes, ut bellum certis conditionibus terminaret. Verum Imperator eos dimiſit, hæc locutus: meipſum brevi videbitis, nec opus erit legatione. SÆC.IV.

(a) ἐπὶ φανεροῖς καταθέσθαι τὸν πόλεμον. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Muſculus quidem ita vertit: *Legati vero Perſarum ad Julianum veniebant, petentes, ut bellum hoc illuſtribus quibusdam diſcutiendum daretur.* Chriſtophorſonus vero hoc modo: *poſtulatum, ut bellum palam indiceret.* Quis non miretur, in tam plano loco adeo graviter labi potuiſſe viros doctos?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

Ὡς καὶ Ἰουδαίους ὁ Βασιλεὺς, ἐπὶ τὸ θύειν ἐτρέψατο, καὶ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων τελείας ἀνατροπῆς.

ΚΑὶ κατ᾽ ἄλλον δὲ τρόπον ὁ Βασιλεὺς τοὺς Χριςιανοὺς βλάπτειν σπουδάζων, τὴν οἰκείαν δεισιδαιμονίαν ἐξήλεγχε· φιλοθύτης γὰρ ὢν, οὐ μόνον αὐτὸς τῷ αἵματι ἔχαιρεν, ἀλλ᾽ εἰ μὴ καὶ ἄλλοι τοῦτο ποιῶσι, ζημίαν ἐνόμιζεν· ἐπειδὴ δὲ ὀλίγους τοὺς τοιούτους ἐφεύρισκεν, Ἰουδαίους μεταπέμπεται· καὶ παρ᾽ αὐτῶν ἐπυνθάνετο, τοῦ χάριν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου κελεύσαντος θύειν, ἀπέχονται· τῶν δὲ, μὴ ἀλλαχοῦ φησάντων δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ μόνον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, κελεύει τάχος κτίζεσθαι τὸν Σολομῶνος ναόν· καὶ αὐτὸς ἐπὶ Πέρσας ἤλαυνε· Ἰουδαῖοι δὲ καιροῦ δράξασθαι πάλαι ἐπιθυμοῦντες, ἐν ᾧ τὸ ἱερὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ θύειν ἀνοικοδομηθήσεται, τότε σπουδαῖοι μὲν πρὸς τὸ ἔργον ἐγίνοντο· φοβεροὺς δὲ τοῖς Χριςιανοῖς ἐπεδείκνυσαν ἑαυτοὺς, ἠλαζονεύοντό τε κατ᾽ αὐτῶν, ἐπαπειλοῦντες τοσαῦτα ποιήσειν, ὅσα αὐτοὶ παρὰ Ῥωμαίων πάλαι πεπόνθασι· τοῦ δὴ Βασιλέως ἐκ δημοσίων τὴν δαπάνην παρασχεθῆναι κελεύσαντος, εὐτρέπιςο πάντα, ξύλα καὶ λίθοι, καὶ πλίνθος ὀπτὴ, καὶ πηλὸς καὶ ἄσβεςος, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς οἰκοδομὴν ἐπιτήδεια γίνεται· τότε δὴ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος, τὸ τοῦ Προφήτου Δανιὴλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν, ὅπερ καὶ ὁ Χριςὸς ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσατο, (a) πολλοῖς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἥκει ὁ καιρὸς, ὅτε λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μένοι εἰς τὸν ναὸν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται· ταῦτα ἔλεγεν ὁ Ἐπίσκοπος· καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σεισμὸς μέγας ἐπιγενόμενος, ἀνέβρασε τοὺς λίθους τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε, σὺν τοῖς παρακειμένοις οἰκήμασι· Θεὸς δὲ ἐκ τοῦ γενομένου Ἰουδαίους κατέλαβε· καὶ φήμη ἐπὶ τὸν τόπον ἦγε καὶ τοὺς πόρρω διάγοντας παρόντων οὖν σφόδρα πολλῶν, ἕτερον τεράςιον ἐπιγίνεται· πῦρ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατασκῆψαν, πάντα τὰ τῶν οἰκοδόμων ἐργαλεῖα διέφθειρεν· ἦν γοῦν ἰδεῖν, ὑπὸ τῆς φλογὸς ἀπολλυμένας τὰς σφύρας, τὰς γλαρίδας, τοὺς πρίονας, τοὺς πελέκεις, τὰ σκέπαρνα, πάντα ἁπλῶς ὅσα πρὸς τὸ ἔργον ἐπιτήδεια εἶχον οἱ ἐργαζόμενοι· ἐπενέμετο μὲν οὖν ταῦτα τὸ πῦρ, δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας· Ἰουδαῖοι δὲ ἐν μεγίςῳ φόβῳ γενόμενοι, καὶ ἄκοντες ὡμολόγουν τὸν Χριςὸν Θεὸν λέγοντες· οὐκ ἐποίουν δὲ

αὐτοῦ

CAPUT XX.

B *Quomodo Imperator Judæos ad ſacrificandum impulerit, & de integra Hieroſolymorum everſione.*

ALio prætereà modo Imperator Chriſtianis nocere cupiens, ſuperſtitionem ſuam prodidit. Nam cum deditus eſſet ſacrificiis, non ſolum ipſe hoſtiarum cruore delectabatur; ſed niſi idem quoque alii facerent, damno ſe affici exiſtimabant. Quoniam vero paucos admodum ejuſmodi homines reperiebat, Judæos ad ſe accerſit, & ex iis ſciſcitatur, qua de cauſa cum lex Moſis ſacrificare eos jubeat, a ſacris faciundis abſtinerent. Cumque illi reſpondiſſent, alibi, quam Jeroſolymis id facere ſibi non licere;
C Salomonis templum protinus inſtaurari jubet. Ipſe interim ad bellum contra Perſas proficiſcitur. At Judæi, qui jampridem optabant, ut opportunum ſibi tempus obtingeret, quo templum ipſis ad ſacrificandum reſtitueretur, tum alacres in opus illud incubuerunt, tum adverſus Chriſtianos inſolentia elati, formidabiles ſe oſtenderunt minantes, ſe tanta mala iis illaturos eſſe, quanta ipſi olim a Romanis perpeſſi fuiſſent. Igitur cum Imperator ſumtus operi præberi ex publico juſſiſſet, brevi parata ſunt omnia: materia ſcilicet, lapides, lateres cocti, argilla, calx, & quæcumque alia ad ædificandum neceſſaria. Quo quidem tempore Cyrillus Je-
D roſolymorum Epiſcopus, memor vaticinii Danielis Prophetæ, quod Chriſtus etiam in ſacris Evangeliis confirmavit, palam multis adſtantibus prædixit, futurum brevi ut in eo templo lapis ſuper lapidem non maneret, ſed Servatoris oraculum compleretur. Cumque hæc dixiſſet Epiſcopus; noctu ingens terræ motus exortus, lapides ex veteribus templi fundamentis avulſos ſurſum excuſſit, & cunctos una cum contiguis ædificiis diſperſit. Terror ex eo non mediocris invaſit Judæos; famaque ejus miraculi plures exciti, ex regionibus ad eum locum convenere. Cum igitur quamplurimi adeſſent, aliud denuo prodigium accidit. Ignis enim
E cœlitus miſſus, cuncta opificum inſtrumenta conſumſit. Itaque cernere erat malleos, ſcalpra, ſerras, ſecures, aſcias, cuncta denique ad opus faciendum neceſſaria, flammis abſumi. Et ignis quidem toto die hæc omnia depaſcebatur. Judæi vero ingenti timore perculſi, etiam inviti Chriſtum Deum eſſe confeſſi ſunt. Nec tamen mandato ejus paruerunt; ſed legis ſuæ opinione præoccupa-

Cyrilli de templo Hieroſol. prædictio.

ti,

(a) πολλοῖς τε προέλεγεν. Et hic uterque interpretum lapſus eſt, qui verbum προέλεγεν referunt ad Χριςὸς; cum tamen referri debeat ad Κύριλλος, ut in verſione noſtra videre eſt. Quod quidem monere voluimus, non ut errores doctorum hominum traducamus, ſed ut oſtendamus ſtudioſis lectoribus, quam proclive ſit labi in interpretatione veterum Scriptorum. Noſtram porro interpretationem plane confirmat Nicephorus in libro 10. cap. 33.

(a) Κάλ-

SÆC. IV. ti, in priſtino errore perſeverarunt. Nam A neque tertium miraculum, quod poſtea factum eſt, ad veritatis fidem eos traduxit. Quippe ſequenti nocte ſigna crucis radiantia in illorum veſtibus impreſſa apparuerunt. Quæ orto mox die conſpicati, cum abſtergere, & eluere conarentur, nullo modo potuerunt. Obcæcati ſunt igitur, ut ait Apoſtolus, & bonum, quod habebant in manibus, projecerunt. Ad hunc modum templum, quod reficere moliebantur, contra funditus everſum eſt.

CAPUT XXI.

De Imperatoris in Perſidem irruptione, deque ejus cæde. B

PORro Imperator paulo ante vernum tempus in Perſidem irrupit, quippe qui acceperat, Perſas hieme infirmiſſimos, atque ignaviſſimos eſſe. Cum enim frigoris impatientes ſint, eo tempore a bello gerendo abſtinent. Immo Medus ne manum quidem tunc temporis extra pallium protulerit, ut eſt in proverbio. Contra vero cum Romanos etiam per hiemem bello gerendo idoneos eſſe ſciret, exercitum in regionem Perſarum immiſit. Multis igitur agris, vicis, atque caſtellis vaſtatis, jam oppida ipſa Romani expugnabant. Porro obſidionem aggreſſus Cteſiphontis urbis nobiliſſimæ, Regem Perſarum in eas redegit anguſtias, ut crebras ad ipſum mitteret legationes, ſupplexque ab ipſo peteret, ut parte Imperii accepta finem bello imponens, ex agro Perſarum diſcederet. C Sed Julianus nec commotus animo, nec ſupplices miſeratus eſt. Ac ne illud quidem, quod vulgo dicitur, ſecum ipſe reputavit, vincere quidem præclarum eſſe; ſupervincere autem, invidioſum. Verum divinationibus credens, quas ipſi Maximus Philoſophus, qui cum eo aſſidue verſabatur, ſuggeſſerat; & in eam opinionem adductus, Alexandri Macedonis gloriam non æquaturum modo, ſed etiam ſuperaturum eſſe, ſupplicationes Perſarum rejecit. Putabatque juxta Pythagoræ, & Platonis ſententiam, per animarum ex aliis corporibus in alia tranſmigrationem, Alexandri animam ſe habere, immo ipſum eſſe alio in corpore Alexandrum. Hæc illum opinio decepit, effecitque, ne Regis Perſarum poſtulationem tunc admitteret. Itaque rex cum legationem ſuam nihil profeciſſe animadverteret, ad præliandi neceſſitatem redactus eſt. Et poſtero quam legatos miſerat die, univerſas, quas habebat, copias in aciem educit adverſus Romanos. At Romani principem quidem ipſum reprendebant, quod cum lucro abſtinere a prælio noluiſſet. Nihilo tamen minus inſtantibus reſiſtebant: rurſusque hoſtem in fugam vertunt. Aderat quidem Imperator equo inſidens, & militum animos confirmabat: inermis tamen, ſola ſpe felicitatis confiſus. Cum ſubito jaculum ex occulto in eum conjicitur, & perſtricto brachio in latus ejus infigitur. Ex hoc vulnere Imperator vitam amiſit, incerto cædis illius auctore. Alii enim a transfuga quodam Perſa vul-

Julianus ſe Alexandrum Magnum eſſe putat.

Julianus interemtus.

(a) Κάλλισος γὰρ ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ Βασιλέως στρατευόμενος. Male Epiphanius Scholaſticus hunc locum ita vertit: *Calliſtus autem, qui tunc inter familiares Imperatoris militabat:* οἰκεῖοι hoc loco ſunt protectores domeſtici, de quibus multa obſervavi in annotationibus ad lib. 14. Amm. Marcellini.

A αὐτοῦ τὸ θέλημα, ἀλλ' ἔμενον τῇ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προλήψει κρατούμενοι· οὐδὲ γὰρ τὸ τρίτον θαῦμα τὸ ὕστερον ἐπιγενόμενον, εἰς πίστιν τῆς ἀληθείας ἦγεν αὐτούς· καὶ γὰρ τῇ ἐρχομένῃ νυκτὶ, σφραγῖδες σταυροῦ ἀκτινοειδεῖς, τοῖς ἱματίοις αὐτῶν ἐντετυπωμέναι ἐφάνησαν· ἃς ἡμέρας ἐπιγενομένης ἰδόντες, ἀποπλύνειν καὶ ἀποσμήχειν θέλοντες, οὐδενὶ τρόπῳ ἠδύναντο· πεπώρωντο οὖν κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν χερσὶν ἔχοντες ἔρριπτον· οὕτω μὲν οὖν ὁ ναὸς τότε ἀντὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι, εἰς τέλεον ἀνατέτραπτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

B Περὶ τῆς εἰς Περσίδα τοῦ Βασιλέως ἀφίξεως, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

Ο Δὲ Βασιλεὺς εἰς τὴν τῶν Περσῶν ἐνέβαλλε μικρὸν πρὸ τοῦ ἔαρος, πυθόμενος, ἀσθενέστατα καὶ ἀνανδρότατα εἶναι χειμῶνος τὰ ἔθνη Περσῶν· κρυμὸν γὰρ μὴ φέροντες, ἀπόμαχοι μένουσι κατὰ τόνδε τὸν χρόνον· ἀλλ' οὐδὲ χεῖρα, τὸ τοῦ λόγου, βάλλοι ἂν τότε ἔξω τοῦ φάρους Μῆδος ἀνήρ· Ῥωμαίους δ' εἰδὼς καὶ χειμῶνος ἀγωνίζεσθαι δυναμένους, ἐπαφῆκε τῇ χώρᾳ τὸν στρατόν· πολλὰς οὖν χώρας καὶ κώμας καὶ φρούρια πορθήσαντες, ἤδη καὶ τὰς πόλεις ἐλάμβανον· περιστοιχίσας καὶ Κτησιφῶντα τὴν μεγάλην πόλιν, τοσοῦτον ἐπολιόρκει τὸν C Βασιλέα, ὥστε ἐκεῖνον πρεσβείαις χρήσασθαι συχναῖς, ἱκετεύειν τε ζημιωθῆναι μέρος τι τῆς αὐτοῦ πατρίδος, εἰ καταλύσας τὸν πόλεμον ἀποχωρήσῃ· ὁ δὲ, οὐκ ἔπαθε τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοὺς ἱκετεύοντας ἠλέησεν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τοῦ λόγου κατὰ νοῦν ἔλαβεν, ὡς ἄρα νικᾷν μὲν, καλόν· ὑπερνικᾷν δὲ, ἐπίφθονον· πεπιστευκὼς δὲ μαντείαις τισιν, ἃς αὐτῷ συμπαρὼν ὁ Φιλόσοφος Μάξιμος ὑπετίθετο, καὶ ὀνειροπολήσας τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, δόξαν λαβεῖν, ἢ καὶ μᾶλλον ὑπερβαίνειν, τὰς ἱκεσίας Περσῶν ἀπεκρούσατο· καὶ ἐνόμιζε κατὰ τὴν Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος δό- D ξαν, ἐκ μετενσωματώσεως τὴν Ἀλεξάνδρου ἔχειν ψυχήν· μᾶλλον δὲ αὐτὸς εἶναι Ἀλέξανδρος ἐν ἑτέρῳ σώματι· αὕτη ἡ οἴησις αὐτὸν ἐξηπάτησε, καὶ παρεσκεύασε τότε τὴν ἱκεσίαν τοῦ Πέρσου μὴ παραδέξασθαι· διόπερ ἐκεῖνος γνοὺς ἀνήνυτα αὐτῷ τὰ τῆς πρεσβείας γενόμενα, εἰς ἀνάγκην καθίσταται· καὶ τῇ ἐχομένῃ μετὰ τὴν πρεσβείαν ἡμέρᾳ, πᾶσαν ἣν εἶχε δύναμιν ἀντιτάττει τῷ Ῥωμαίῳ στρατῷ· διεμέμφοντο μὲν οὖν τὸν Βασιλέα Ῥωμαῖοι, διότι μὴ ἐπικερδῶς ὑφῆκε τῆς μάχης· ὅμως δὲ τοῖς παροῦσιν ἀντεπράττοντο· καὶ αὖθις τοὺς πολεμίους τρέπουσιν εἰς φυγήν· ὁ δὲ, Βασιλεὺς παρῆν ἱππότης μὲν, καὶ ἐπεῤῥώννυε τὸν E στρατόν· ἄοπλος δὲ, τῇ τῆς εὐτυχίας ἐλπίδι μόνῃ θαῤῥῶν· ἐξ ἀφανοῦς δὲ ἀκόντιον φέρεται κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ βραχίονος διαδραμὸν, εἰς τὴν πλευρὰν εἰσέδυ· ἐκ ταύτης δὲ τῆς πληγῆς τὸν βίον κατέστρεψεν, ἀδήλου γενομένου τοῦ ἀνελόντος αὐτόν· οἱ μὲν γὰρ, ὑπό τινος Πέρσου αὐτομόλου βληθῆναι φασίν· οἱ δὲ, ὑφ' οἰκείου στρατιώτου, ὁ πολὺς λόγος κρατεῖ· (a) Κάλλισος

Sic Socrates hanc vocem uſurpat in lib. 4. cap. 1. Hic eſt autem Calliſtus, ni fallor, quem Libanius in epiſt. 120. lib. 4. Calliſtionem appellat, amicum Salluſtii Præf. Prætorio. Nam & poetam eum fuiſſe, Libanius illic teſtatur, perinde ac Socrates hoc loco.

(b) ἀπὸ

λιστος δὲ ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ Βασιλέως στρατευόμενος, ἱστορήσας τὰ κατ' αὐτὸν ἐν ἡρωϊκῷ μέτρῳ, τὸν τότε πόλεμον διηγούμενος, ὑπὸ δαίμονος βληθέντα τελευτῆσαι φησίν· ὅπερ τυχὸν δὲ καὶ οὕτως ἔχει· πολλοὺς γὰρ ἐριννύες μετῆλθον· ἢ ὅπως δ' ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' οὖν ἐκεῖνά γε οὐκ ἐλάνθανεν, ὡς ἦν ὁ ἀνὴρ διὰ προθυμίαν οὐκ ἀσφαλὴς, διὰ ἀπαιδευσίαν κενόδοξος, διὰ ἐπιείκειαν πεπλασμένην εὐκαταφρόνητος· Ἰουλιανὸς μὲν οὖν ἐν τῇ τετάρτῃ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ, ἣν ἅμα Σαλουστίῳ ἐδεδώκει, περὶ τὴν ἕκτην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἐν τῇ Περσῶν χώρᾳ, ὡς ἔφην, τὸν βίον κατέλυσεν· τοῦτο δὲ ἔτος ἦν τρίτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ἕβδομον δὲ, ἀφ' οὗ Καῖσαρ (b) ἀπὸ Κωνσταντίου προεβλήθη· τριακοστὸν δὲ καὶ πρῶτον ἦν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

(b) ἀπὸ Κωνσταντίου προεβλήθη. Scribendum est ὑπὸ, reclamantibus licet libris.

A vulneratum produnt: alii ab uno ex militibus Romanis; quæ quidem constantior fama est. Verum Callistus, qui inter protectores Imperatoris domesticos militabat, & qui res ejus gestas heroico carmine conscripsit, bellum hoc enarrans, principem a dæmone percussum interiisse tradit. Quod quidem ille, fortasse ut poeta, finxit: fortasse vero ita se res habet. Multis enim ultrices furiæ lethum intulere. Sed utcumque se res habeat, illud certe nemini obscurum est, virum hunc præ nimio animi ardore incautiorem fuisse; ob eruditionem vero inanis gloriæ cupidum: ob simulatam mansuetudinem contemtui obnoxium. Julianus igitur B quarto Consulatu suo, quem cum Salustio collega gesserat, die sexto Kalendas Julii in Perside, sicut diximus, extremum diem clausit. Tertius hic erat annus Imperii illius: septimus vero, ex quo Cæsar a Constantio fuerat nuncupatus: vitæ vero primus, ac tricesimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως Ἰοβιανοῦ.

ΟΙ δὲ στρατιῶται ἐν μεγίστῃ περιστάσει γενόμενοι μηδὲν ὑπερθέμενοι, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ ἀναδεικνύουσι Βασιλέα Ἰοβιανὸν, ἄνδρα γενναῖον καὶ εὐγενῆ· ὅστις χιλίαρχος ὢν ἡνίκα Ἰουλιανὸς αἵρεσιν τοῖς στρατευομένοις νόμῳ προὐτίθει, ἢ θύειν ἢ ἀποστρατεύεσθαι, μᾶλλον τὴν ζώνην ἀποθέσθαι προῃρεῖτο, ἢ ἐκτελεῖν ἀσεβοῦς Βασιλέως ἐπίταγμα· ἀλλὰ Ἰουλιανὸς μὲν τῇ ἀνάγκῃ τοῦ ἐπικειμένου πολέμου, ἐν τοῖς στρατηγοῦσιν εἶχε τὸν ἄνδρα· τότε δὲ αἱρεθεὶς εἰς τὸ βασιλεῦσαι, παρῃτεῖτο· βίᾳ τε ἑλκόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ἐβόα, μὴ βούλεσθαι λέγων βασιλεύειν ἀνθρώπων ἑλληνίζειν προαιρουμένων, αὐτὸς ὢν Χριστιανός· ὡς οὖν φωνὴ κοινὴ πάντων, ἐγίνετο, ὁμολογοῦσα καὶ αὐτοὺς εἶναι Χριστιανοὺς, δέχεται μὲν τὴν βασιλείαν· ἐν στενῷ δὲ ἐξαίφνης ἀποληφθεὶς ἐν τῇ Περσῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν λιμῷ φθειρομένων, κατέλυσεν ἐπὶ συνθήκαις τὸν πόλεμον· αἱ συνθῆκαι δὲ, πρὸς μὲν τὴν δόξαν Ῥωμαίων ἦσαν ἀπρεπεῖς· πρὸς δὲ τὸν καιρὸν ἀναγκαῖαι· (a) ζημιωθεὶς γὰρ τοὺς σύρους τῆς ἀρχῆς, καὶ παραδοὺς τοῖς Πέρσαις τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Νίσιβιν πόλιν, ἐξήλαυνεν ἐκεῖθεν· τούτων διαγγελθέντων, Χριστιανοὶ μὲν (b) ἀνεῤῥώννυντο· οἱ δὲ τὴν θρησκείαν ἕλληνες, πένθος ἐποιοῦντο τὴν Ἰουλιανοῦ τελευτήν· τὸ στρατιωτικὸν δὲ σύμπαν, ἀφύλακτον αὐτοῦ θερμότητα διεμέμφοντο, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζημίας τῶν ὅρων εἰς αὐτὸν ἀνέφερον, ὅτι ὑπὸ αὐτομόλου Πέρσου ἀπατηθεὶς, τὰ σιτηγοῦντα διὰ τῶν ποταμῶν πλοῖα κατέκαυσε, διὸ καὶ λιμῷ περιέπεσεν ὁ στρατός· τότε δὴ καὶ ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος θρῆνον ἐπὶ Ἰουλιανῷ συνέταττεν, ὃν Ἰουλιανὸν ἤτοι ἐπιτάφιον ἔγραψεν· ἐν ᾧ λόγῳ, πάντα σχεδὸν τὰ κατ' αὐτὸν ἐγκωμιαστικῶς διεξῆλθε·

CAPUT XXII.

De nuncupatione Imperatoris Joviani.

MIlites vero in summa difficultate positi, nulla interposita mora, Jovianum postridie Imperatorem designant, virum strenuum, C ac nobilem. Qui cum esset tribunus militum, quo tempore Julianus edicto proposito optionem militibus dedit, ut aut sacrificarent, aut militiam abjicerent, cingulum deponere maluit, quam impii principis mandato obtemperare. Julianus tamen imminentis tum belli necessitate constrictus, eum inter Duces retinuerat. Tunc temporis vero, cum Imperator esset nuncupatus, Imperium suscipere detrectabat. Et militibus per vim eum trahentibus, vociferabatur, nolle se, qui Christianus esset, hominibus superstitioni Gentilium deditis imperare. Verum postea quam omnes una voce professi sunt, se quoque Christianos esse, D ipse quidem Imperium suscepit. Ceterum in summa difficultate repente derelictus in hostico, militibus fame pereuntibus, bellum certis conditionibus terminavit: quæ licet Romano nomini indecoræ, pro tempore tamen necessariæ fuere. Etenim finibus Imperii multatus, & Nisibi Mesopotamiæ urbe Persis tradita, e Perside discessit. His rebus nuntiatis, Christiani quidem animos resumserunt: Pagani vero maximo dolore affecti sunt ob interitum Juliani. Porro milites universi improvidam principis temeritatem accusabant, & jacturam finium ei uni acceptam referebant: quippe qui a transfuga quodam Persa in fraudem inductus, E navigia, quibus annona subvehebatur per flumen, combussisset: quam ob causam exercitus in periculum famis inciderat. Tunc etiam Libanius sophista orationem in obitum Juliani composuit, quam Julianum, sive ἐπιτάφιον inscripsit: in qua cunctas fere illius

Jovianus bellum terminat.

Libanii Julianum.

(a) Ζημιωθεὶς γὰρ τοὺς σύρους τῆς ἀρχῆς. Ita quidem legitur in omnibus libris. Neque aliter legerunt Epiphanius Scholasticus, & Nicephorus. Epiphanius enim ita vertit: *Amissa namque Syria, & tradita Persis Nisibi, &c.* Nicephorus vero sic habet: καὶ δὴ τινὰ τῶν ὑποτελῶν ῥωμαίοις παραδοὺς Πέρσαις, τὴν Σύρων ἀρχὴν φημὶ καὶ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ νίσιβιν, &c. Atqui falsum est, Jovinianum Syriam tradidisse Persis. Nisibim enim duntaxat, & regiones Transtigritanas Persis tradidit. Quare non dubito, quin hoc loco pro τοὺς σύρους scribendum sit τοὺς ὅρους. Qua emendatione certius nihil. Confirmat hanc emendationem ipsemet Socrates, qui paulo infra de hac re loquens, ζημίαν τῶν ὅρων dicit.

(b) ἀνεῤῥώννυντο τελευτήν. Inter hæc duo verba deerat integra linea in excusis codicibus, quam nos ex optimis exemplaribus Florentino, ac Sfortiano supplevimus. Porro Christophorsonum in translatione Socratis nullis manuscriptis codicibus usum esse, vel unus hic locus perspicue demonstrat.

SÆC. IV. illius res geſtas enarrans laudibus extollit : facta etiam mentione librorum, quos Julianus contra Chriſtianos elucubravit, in quibus Chriſtianæ religionis libros ridiculos prorſus, ac nugis referros ab illo demonſtratos eſſe dicit. Quod ſi hic ſophiſta reliquos Imperatoris actus laudare ſatis habuiſſet, ad ſequentem hiſtoriæ textum tacitus progrederer. Sed quoniam utpote orator vehemens, occaſione librorum Juliani, Chriſtianam religionem perſtringit: nos quoque pauca de hac re dicere conſtituimus, verbis illius prius in medium adductis.

A θε· μνημονεύσας καὶ τῶν βιβλίων, ὧν κατὰ Χριστιανῶν Ἰουλιανὸς συνέθηκε, καὶ ὡς εἴη ἐν αὐτοῖς γέλωτα καὶ φλυάφον ἀποδείξας τὰς Χριστιανῶν βίβλους· εἰ μὲν οὖν τὰ ἄλλα τοῦ Βασιλέως ὁ σοφιστὴς ἐνεγκωμίαζεν, ἡσύχως ἂν ἐπὶ τὰ ἐχόμενα τῆς ἱστορίας ἐβάδιζον· ἐπειδὴ δὲ ὡς δεινὸς ῥήτωρ, τῇ μνήμῃ τῶν Ἰουλιανοῦ βιβλίων τοῦ Χριστιανισμοῦ καθάπτεται, διατοῦτο εἰπεῖν καὶ ἡμεῖς ὀλίγα περὶ τούτων προαιρούμεθα, πρότερον θέντες αὐτοῦ τὰ ῥήματα.

CAPUT XXIII.

Confutatio eorum, quæ Libanius Rhetor de Juliano dixit.

HIeme, inquit, noctes extendente, Imperator libros illos aggreſſus, qui hominem Palæſtinenſem Deum, ac Dei filium faciunt, longa concertatione, & argumentorum invicta vi, ridicula, & nugas meras eſſe, quæ ab illis coluntur, oſtendit; Tyrio ſene peritior, atque ſapientior in eo repertus. Propitius autem mihi ſit, oro, Tyrius ille, & dictum placide accipiat, ut pote a filio victus. Hæc ſunt Libanii ſophiſtæ verba. Ego vero præſtantiſſimum quidem ſophiſtam illum fuiſſe aio : ſed pro certo habeo, eum, niſi ejuſdem cum Imperatore cultus, ac religionis fuiſſet, omnia, quæ a Chriſtianis dicuntur, contra illum dicturum fuiſſe ; atque ut veriſimile eſt, tanquam ſophiſtam ea amplificaturum. Nam & Conſtantium, ſuperſtitem quidem, ſcriptis in eum encomiis ornavit : mortuum vero probris & conviciis oneravit. Quare ſi Porphyrius Imperator fuiſſet, ejus libros prætuliſſet libris Juliani: & ſi Julianus fuiſſet ſophiſta, eum quoque malum ſophiſtam appellaſſet, ſicut appellat Ecebolium in oratione funebri, quam in Julianum inſcripſit. Cum igitur ille tanquam ejuſdem cum Imperatore cultus, & tanquam ſophiſta, atque amicus Imperatoris, quæcumque ipſi videbantur, narraverit, nos quoque iis, quæ ab illo ſcripta ſunt, pro virili parte reſpondebimus. Primum ait, illum, dum hiems noctes extenderet, libros aggreſſum eſſe. Hoc autem verbum, aggredi, ſignificat illum omni ſtudio in id incubuiſſe, ut vituperationem conſcriberet, ſicut moris eſt ſophiſtis, cum artis rudimenta tradunt adoleſcentibus. Etenim libros illos jampridem cognitos habebat. Tunc vero adverſus illos impetum fecit: longaque inſtituta concertatione, non ſicut ait Libanius, argumentorum valido robore eos oppugnavit : ſed pro veritatis inopia ad ſales, & jocos converſus, quibus impenſe delectabatur, ea, quæ in illis libris recte ſtabilita ſunt, irriſit. Quicumque enim certamen adverſus alterum ſuſcepit, nunc pervertendo veritatem, nunc occultando, mentiri ſolet adverſus eum, contra quem inſtituta eſt diſputatio. Et quicumque alterum odio proſequi-

Libanii feritas.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓʹ.

B *Πρὸς Λιβάνιον τὸν Σοφιστὴν ἀντιλογία περὶ Ἰουλιανοῦ.*

ΤΟῦ χειμῶνος, φησὶ, τὰς νύκτας ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος ὁ Βασιλεὺς ταῖς βίβλοις, αἳ τὸν ἐκ Παλαιστίνης ἄνθρωπον, Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα ποιοῦσι, μάχῃ τε μακρᾷ καὶ ἐλέγχων ἰσχύϊ γέλωτα ἀποφήνας καὶ φλυάφον τὰ τιμώμενα, σοφώτερος ἐν τοῖς αὐτοῖς δέδεικται τοῦ Τυρίου γέροντος· ἵλεως δὲ οὗτος ὁ Τύριος εἴη, καὶ δέχοιτο εὐμενῶς τὸ ῥηθὲν ὡς (a) ἂν υἱὸς ἡττώμενος· ταῦτα μὲν τὰ ῥήματα τοῦ σοφιστοῦ Λιβανίου· ἐγὼ δὲ σοφιστὴν μὲν αὐτὸν ἄριστον γενέσθαι C φημί· (b) ἐπίσαμαί τε ὡς εἰ μὴ εἴη τῷ Βασιλεῖ κατὰ τὴν θρησκείαν ὁμόδοξος, πάντα ἂν αὐτὸν, εἶπεν ὅσα οἱ Χριστιανοὶ λέγουσι, καὶ ὡς εἰκὸς, ἅτε σοφιστὴν ὄντα, μεγαλῦναι τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ καὶ εἰς Κωνστάντιον ζῶντα μὲν ἐπαίνους ἔγραφεν· τελευτήσαντος δὲ ὕβρεις μεστὰς ἐγκλημάτων κατέχεεν· ὥστε εἰ καὶ Πορφύριος ἦν Βασιλεὺς, προκρίνειν τὰ ἐκείνου βιβλία τῶν Ἰουλιανοῦ· καὶ εἰ Ἰουλιανὸς ἦν σοφιστὴς, εἶπεν ἂν καὶ αὐτὸν κακὸν σοφιστὴν, ὡς καὶ Ἐκηβόλιον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ Ἰουλιανοῦ· ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος καὶ ὡς ὁμόδοξος καὶ ὡς σοφιστὴς, καὶ φίλος τῷ Βασιλεῖ, ὅσα ἐδόκει αὐτῷ διεξῆλθε, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ D γραφέντα, κατὰ δύναμιν ἀπαντήσωμεν· πρῶτον μὲν γάρ φησιν, αὐτὸν ἐπιθέσθαι ταῖς βίβλοις, τοῦ χειμῶνος τὰς νύκτας ἐκτείνοντος· τὸ δὲ ἐπιθέσθαι σημαίνει, ὅτι ἔργον ἔθετο ψόγον γράψαι, ὡς ἔθος τοῖς σοφισταῖς ποιεῖν ἐν τῇ τῶν νέων εἰσαγωγῇ· πάλαι γὰρ τὰς βίβλους ἐπίσατο, τότε δὲ ἐπέθετο· καὶ μάχῃ μακρᾷ χολάσας, οὐχ ὡς φησὶ Λιβάνιος, ἐλέγχων ἰσχύϊ, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ τοῦ ἀληθοῦς, (c) τὰ καλῶς ἑαυτοῖς ἠσφαλισμένα, ὡς φιλοσκώπτης διέσυρε· πᾶς γὰρ ὁ μαχόμενος τινὶ, νῦν μὲν παρατρέπων, νῦν δὲ ἐπικρύπτων τὴν ἀλήθειαν, καταψεύδεται τοῦ πρὸς ὃν ἡ μάχη συνίσταται· καὶ ὁ ἀπεχθῶς ἔχων πρὸς E τινα, πάντα ὡς πολέμιος οὐ μόνον πράττειν, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐσπούδακε· καὶ τὰ αὐτῷ προσόντα φαῦλα, τῷ πρὸς ὃν ἡ ἔχθρα περιτρέπειν φιλεῖ.

(a) ἂν υἱὸς ἡττώμενος. In optimis codicibus Florentino & Sfortiano legitur ὡς αὖ υἱὸς ἡττώμενος. Verum in ipſa oratione Libanii, quam manuſcriptam legimus, ſcriptum eſt, ὡς αὖ υἱέως ἡττώμενος, quod magis placet. Porro hæc Libanii oratio funebris de laudibus Imperatoris Juliani, edita quidem eſt a Morello in ſecundo tomo operum ejuſdem Libanii, ſed corruptiſſima. Nam & transpoſitione duorum quaternionum inſigniter fœdata eſt : & præterea aliquot paginarum lacuna laborat. Sed nos ipſam quidem transpoſitionem jam pridem deprehendimus. Lacunam vero ex manuſcripto codice Joannis Altini ſupplevimus, in qua locus ille exſtat, qui nunc a Socrate laudatur.

(b) ἐπίσαμαί τε. Scribendum puto ἐπίσαμαι δὲ, &c. ut reſpondeat τῷ μὲν, quod præceſſit.

(c) τὰ καλῶς ἑαυτοῖς ἠσφαλισμένα. Epiphanius Scholaſticus pro ἑαυτοῖς, legiſſe videtur ἐν αὐταῖς, ſupple βίβλοις. Sic enim vertit hunc locum : *Et quæ bene illic, cauteque ſunt poſita, tanquam detractor lacerare laborabat.*

(d) εἰς

φιλεῖ· ὅτι μὲν οὖν καὶ Ἰουλιανὸς, καὶ Πορφύριος, ὃν Τύριον καλεῖ γέροντα, ἄμφω φιλοσκῶπται ἦσαν, ὑπὸ τῶν οἰκείων λόγων ἐλέγχονται· Πορφύριος μὲν γὰρ τοῦ κορυφαιοτάτου τῶν Φιλοσόφων Σωκράτους τὸν βίον διέσυρεν ἐν τῇ γεγραμμένῃ αὐτῷ Φιλοσόφῳ ἱστορίᾳ· καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ γράψας κατέλειπεν, οἷα ἂν μήτε Μέλιτος, μήτε Ἄνυτος οἱ γραψάμενοι Σωκράτην, εἰπεῖν ἐπεχείρησαν· Σωκράτους, φημὶ, τοῦ παρ' Ἕλλησι θαυμαζομένου ἐπί τε σωφροσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς· ὃν Πλάτων ὁ θαυμαστὸς παρ' αὐτοῖς Φιλόσοφος, καὶ Ξενοφῶν, καὶ ὁ ἄλλος τῶν Φιλοσόφων θίασος, οὐ μόνον ὡς θεοφιλῆ τιμῶσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον φρονεῖν νενομίκασιν· Ἰουλιανὸς δὲ τὸν πατέρα ζηλῶν, τὸ ἴδιον πάθος εἰς τοὺς Καίσαρας ἤλεγξε, πάντας μωμησάμενος τοὺς πρὸ αὐτοῦ Βασιλεῖς, καὶ οὐδὲ τοῦ Φιλοσόφου Μάρκου φεισάμενος· καὶ ὅτι μὲν φιλοσκῶπται ἄμφω, ἐξ ἑαυτῶν τὸν ἔλεγχον ἔχουσι· καὶ οὐ δεῖ μοι πολλῶν ἢ δεινῶν λόγων, ἀλλὰ ἀπόχρη ταῦτα (d) εἰς παράστασιν τοῦ ἤθους αὐτῶν· ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἐκ τῶν ἑκατέρων λόγων περὶ ἤθους αὐτῶν τεκμαιρόμενος, ταῦτα γράφω· οἷα δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος εἴρηκε, τῶν αὐτοῦ λόγων ἐπάκουε· φησὶ γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ πρὸς Ἕλληνας κατὰ λέξιν τάδε· Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἡ πεῖρα παρέστησε, καὶ ἡ δυναστεία προσλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν· ἐμοὶ δὲ καὶ πόρρωθεν τρόπον τινὰ ἑώρατο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενόμην Ἀθήνησιν· ἦλθε γὰρ κἀκεῖσε, ἄρτι τῶν κατὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νεωτερισθέντων, τὸν Βασιλέα τοῦτο αὐτὸ παραιτησάμενος· διττὸς δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος· ὁ μὲν εὐπρεπέστερος, καθ' ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐκεῖσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορρητότερος, καὶ οὐ πολλοῖς γνώριμος· ὥστε τοῖς ἐκεῖσε θύταις καὶ ἀπατεῶσι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν συγγενέσθαι, οὔπω παρρησίαν ἐχούσης τῆς ἀσεβείας· τότε τοίνυν οὐ φαῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς εἰκαστὴς οἶδα γενόμενος καίτοι γε οὐ τῶν εὖ πεφυκότων περὶ ταῦτα εἷς ὤν· ἀλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως, εἴπερ μάντις ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς· οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι (e) καὶ ἀνακοπτόμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων· πόδες ἀστατοῦντες, καὶ μετοκλάζοντες· μυκτὴρ ὕβριν πνέων καὶ περιφρόνησιν· προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι· τὸ αὐτὸ φρονοῦντες γέλωτες, ἀκρατεῖς καὶ βρασματώδεις· νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις, σὺν οὐδενὶ λόγῳ· λόγος ἱστάμενος, καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι· ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως· τί ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι· τοιοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, οἷον καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα· καὶ εἴ μοι παρῆσαν τινὲς τῶν τηνικαῦτα συνόν-

A quitur, omnia tanquam hoſtis non ſolum agere contra illum, verum etiam loqui ſtudet: & quæ in ipſo inſunt mala, ea in illum, quocum inimicitias exercet, vertere conſuevit. Utrumque porro, Julianum ſcilicet, atque Porphyrium, quem Tyrium ſenem appellat Libanius, ſcommatis delectatos fuiſſe, ex ipſorum libris convincitur. Nam Porphyrius quidem in libris, quos ſcripſit de hiſtoria philoſophica, Socratis philoſophorum omnium excellentiſſimi vitam ridicule traduxit: eaque de illo ſcriptis prodidit, quæ nec Melitus unquam, nec Anytus, Socratis accuſatores, contra illum dicere auſi fuerunt: Socratis, inquam, quem omnes Græci mirantur B ob modeſtiam, & juſtitiam, aliaſque virtutes: quem Plato celeberrimus apud illos philoſophus, quem Xenophon, & reliquus philoſophorum chorus, non ſolum tanquam Deo carum ſuſcipiunt, verum etiam ſupra humani ingenii captum ſapuiſſe arbitrantur. Julianus vero patris exemplum imitatus, animi ſui morbum prodidit in libro, qui Cæſares inſcribitur: in quo cunctos ante ſe Imperatores perſtrinxit, ac ne ipſi quidem Marco Philoſopho pepercit. Utrumque igitur illorum dicteriis, & ſcommatis delectatum fuiſſe, amborum ſcripta ſatis coarguunt. Nec mihi opus eſt multis, ac validis argumentis: ſed iſta ſufficiunt ad ingenium utriuſque ho- C minis declarandum. Atque ego quidem ex utriuſque ſcriptis conjecturam capiens, quodnam fuerit illorum ingenium, iſta ſcribo. Qualia vero Gregorius Nazianzenus de Juliano dixerit, ipſis ejus verbis prolatis audiamus. Sic enim ait in ſecunda oratione adverſus Gentiles. Hæc aliis quidem experientia ipſa, & principatus licentiam nactus declaravit. A me vero longe ante perſpecta fuerant, ex quo Athenis cum illo verſatus eram. Nam & illuc profectus eſt ſtatim poſt illam rerum fratris ſui commutationem, cum id ipſum ab Imperatore poſtulaviſſet. Duplex porro ei cauſa fuit profectionis: altera honeſtior, ut Græciam, & ſcholas ejus viſeret: D occultior altera, paucisque admodum nota, ut ſacrificulos, & impoſtores, qui illic erant, de rebus ſuis conſuleret: impietate ſcilicet nondum libertatem, ac fiduciam adepta. Tunc igitur non malum me conjectorem de hoc viro fuiſſe memini, licet alioqui non ſim ex eorum numero, qui hujus rei uſum, ac peritiam ſibi compararunt. Sed me ingenii illius inconſtantia, & incredibilis mentis exceſſus vatem efficiebat: ſi quidem vates optimus is eſt, qui recte conjicit. Neque enim mihi boni quicquam ſignificare videbantur, cervix inſtabilis, humeri, quos ſubinde vibrabat, ac reprimebat, oculi vagi, ac volubiles, inſanus, ac furioſus obtutus, pedes inſtabiles, atque titubantes, naſus contumeliam, E & contemtum ſpirans, vultus configurationes ridiculæ idem ſignificantes; riſus immoderatus, & exæſtuans, nutus, ac renutus rationis expertes; ſermo repreſſus, & ſpiritu interciſus, interrogationes inordinatæ, & imperitæ, reſponſa his nihilo meliora; alia ſuper aliis coacervata, non ſibi conſtantia, nec eruditionis ordine progredientia. Quid attinet

Porphyrii ingenium maledicax.

Juliani Cæſares.

Greg. Naz. de Juliano.

(d) εἰς παράστασιν τοῦ ἤθους αὐτῶν. Poſt hæc verba in excuſis codicibus deerat linea, quam ſupplevi ex codice Sfortiano.

(e) καὶ ἀνακοπτόμενοι. Apud Gregorium Nazianzenum in poſteriore invectiva in Julianum, ex qua deſcriptus eſt hic locus, legitur καὶ ἀνασηκούμενοι. Quod verbum Bilius interpretatur, *attollebat*. Ego vero, *libratos*, malim vertere. Nicephorus vulgatam lectionem tuetur: cujus interpres ita vertit hæc verba: *Humeri, quos ſubinde jactaret, ac reducoret mobiles*. Epiphanius vero poſterioris verbi expoſitionem omiſit. Hoc enim ſolum habet: *Humeri jactabiles*.

(f) ἐπ

SÆC. IV. net singula describere? Talem ante opera perspexi, qualem in ipsis operibus postea deprehendi. Quod si aliqui eorum, qui tunc aderant, & qui auditores fuerunt, mihi nunc præsto essent, haud ægre testimonium perhiberent: quibus ego, cum ista vidissem, ita pronuntiavi; quantum malum sibi alit orbis Romanus? Cumque id prædixissem, Deum precatus sum, ut falsus vates essem. Id enim satius erat, quam ut orbis terrarum tantis repleretur malis, & tale monstrum existeret; quale nunquam antea visum fuerat, tametsi multa diluvia memorentur, atque incendia; multi terræ motus, atque hiatus: ad hæc hominum inhumanæ species, ac belluinæ feræ denique prodigiosæ, atque ex diversis generibus compositæ referantur. Enimvero dignum amentia sua finem sortitus est. Hæc Gregorius de Juliano scripsit. Ceterum quod in libris suis, quos adversus Christianos scripserunt, veritatem obruere conati sint, nonnulla e sacris literis pervertendo, quædam inserendo, cuncta vero ad suum sensum, atque institutum interpretando, multi scriptis adversus illos responsionibus ostenderunt, & sophisticas illorum argutias everterunt, ac refutarunt. Sed præ reliquis omnibus Origenes, qui quidem Juliano longe vetustior fuit, ea, quæ in sacris scripturis animos legentium conturbare videbantur, sibimetipse objiciens, atque exponens, sophisticas malevolorum hominum cavillationes repulit. Quæ si diligenter perlegissent Julianus, atque Porphyrius, & si placido animo ea suscepissent, prorsus stilum suum ad aliud argumentum convertissent, nec ad impietatis plena sophismata conscribenda animum suum unquam applicuissent. Quod vero Imperator cavillari studuerit, apud rudes, & imperitos verba faciens, non apud eos, qui ex sacris literis expressam veritatis gerunt imaginem, hinc licet perspicere. Nam cum multa, quæ propter dispensationem necessitatis causa humano more de Deo dicuntur, excerpsisset, atque in unum collegisset, tandem hæc subjungit ad verbum. Horum singula, nisi sermo ipse arcanam quamdam habeat intelligentiam, quod quidem facile existimo, multa in Deum impietate referta sunt. Hæc ille in tertio contra Christianos libro totidem verbis scripsit. In eo autem libro, quem de Cynica Philosophia inscripsit, docens, qua ratione sacras fabulas fingere deceat, hujusmodi in rebus occultandam ait esse veritatem: sic enim loquitur. Amat enim latere natura: & abdita Deorum substantia nudis, & apertis verbis in impuras aures projici se non sustinet. Ex quibus apparet, Imperatorem de divinis Scripturis ita sensisse: eas scilicet esse sermones mysticos, arcanam quamdam intelligentiam complectentes. Quin etiam indigna-

A συιιόντων καὶ ἀκουσάντων, οὐ χαλεπῶς ἂν ἐμαρτύρησαν· οἷς ἐπειδὴ ταῦτα ἐθεασάμην, εὐθὺς ἐφθεγξάμην, οἷον κακὸν ἡ Ῥωμαίων τρέφει· καὶ προαγορεύσας, καὶ γενέσθαι ψευδόμαντις ἐμαυτῷ κατηυξάμην· κρεῖσσον γὰρ, ἢ τοιούτων πλησθῆναι τὴν οἰκουμένην κακῶν, καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἷον οὔπω πρότερον· πολλῶν μὲν ἐπικλυσμῶν θρυλλουμένων· πολλῶν δὲ ἐμπρησμῶν καὶ βρασμῶν γῆς καὶ χασμάτων· (f) ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις, ἀλλοκότων τε καὶ συνθέτων φύσεις καινοτομηθεῖσαι· ταύτῃ τοι καὶ τέλος ἄξιον ἠνέγκατο τῆς ἀπονοίας· τοιαῦτα μὲν Γρηγόριος περὶ Ἰουλιανοῦ διεξῆλθεν·
B ὅτι δὲ καὶ κατὰ Χριστιανῶν λόγους πολλοὺς ἀναλώσαντες, τὴν ἀλήθειαν ἐπεχείρησαν βιάσασθαι, τινὰ μὲν τῶν ἱερῶν γραμμάτων παρατρέψαντες· τὰ δὲ ἐγκαταλέξαντες, πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐκλαβόντες σκοπὸν (g) πολλοὶ μὲν πρὸς αὐτοὺς ἀπαντήσαντες ἔδειξαν, ἀνατρέψαντές τε καὶ ἐξελέγξαντες αὐτῶν τὰ σοφίσματα· (h) πρὸ δὲ ἁπάντων Ὠριγένης, καὶ πολλῷ τοῦ Ἰουλιανοῦ χρόνων ἀνώτερος ὤν, τὰ δοκοῦντα ταράττειν τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀνθυπενεγκὼν ἑαυτῷ, καὶ ἑρμηνεύσας, τὰς τῶν ἀγνωμονούντων σοφιστικὰς ἀρεσιλογίας ἀπέκλεισεν· οἷς εἰ μὴ παρέργως ἐντετυχήκασιν Ἰουλιανὸς καὶ Πορφύριος,
C εὐγνωμόνως τε αὐτὰ ἐδέξαντο, πάντως ἂν εἰς ἑτέρα τινὰ τοὺς λόγους ἔτρεψαν, καὶ (i) οὐκ ἂν εἰς τὰ σοφίσματα βλάσφημα γράφειν ἐτράπησαν· ὅτι δὲ ὁ βασιλεὺς σκῶψαι ἐπετήδευσε πρὸς τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπλουστέρους τοὺς λόγους ποιούμενος, οὐ μὴν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, μόρφωσιν τῆς ἀληθείας ἔχοντας, ἐκεῖθεν δῆλον ἐστί· λαβὼν γὰρ τὰ ῥήματα, ὅσα χρείας ἕνεκεν οἰκονομικῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπικώτερον τέτακται, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπισυνείρας, τέλος ἐπιφέρει κατὰ λέξιν τάδε· τοῦτον τοίνυν ἕκαστον, εἰ μὴ λόγος ἐστὶν ἀπόρρητον ἔχων τινὰ θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα,
D πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι ἐπὶ αὐτοῦ βλασφημίας· ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλίῳ αὐταῖς λέξεσιν εἴρηκε· καὶ (k) ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ ὃν περὶ κυνισμοῦ ἐπέγραψε, διδάσκων ὅπως δεῖ τοὺς ἱεροὺς πλάττειν μύθους, φησὶ δεῖν κρύπτειν τὴν περὶ τῶν τοιούτων ῥημάτων ἀλήθειαν, λέγων αὐτοῖς ῥήμασι τάδε· φιλεῖ γὰρ ἡ φύσις κρύπτεσθαι· καὶ τὸ κεκρυμμένον τῆς τῶν Θεῶν οὐσίας, οὐκ ἀνέχεται γυμνοῖς εἰς ἀκαθάρτους ἀκοὰς ῥίπτεσθαι ῥήμασι· φαίνεται δὴ διὰ τούτων ὁ βασιλεὺς ὑπόνοιαν ἔχειν περὶ τῶν θείων γραφῶν, ὡς εἴησαν λόγοι μυστικοί, ἀπόρρητόν τινα θεωρίαν ἔχοντες· ἀγανακτεῖ
E δέ,

(f) ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπάνθρωποι. Hic locus ex Gregorio Nazianzeno restituendus est in hunc modum: ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπανθρώπων, καὶ θηρίων ἀλλοκότων τε καὶ συνθέτων, ὧν ἡ φύσις ἐκαινοτόμησε.

(g) πολλοὶ μὲν πρὸς αὐτοὺς ἀπαντήσαντες. Porphyrii, & Juliani libros κατὰ Χριστιανῶν, multi veterum refellere aggressi sunt. Adversus Porphyrium quidem Methodius, Eusebius, & Apollinaris libros scripserunt. Contra Julianum vero Cyrillus libros composuit, qui hodie exstant, non admodum elegantes.

(h) πρὸ δὲ ἁπάντων Ὠριγένης. Quibus in libris Origenes ea, quæ in sacris litteris lectores turbare poterant, exposuerit, & sophisticas adversus Christianam religionem argumentationes represserit, difficile est asserere. Nam in libris contra Celsum nequaquam id præstitit. Neque enim id ejus consilium fuit in iis voluminibus, ut loca sacræ Scripturæ, quæ difficultatem aliquam habebant, explanaret, sed tantum ut objectionibus Celsi responderet. An igitur στρωματίας Origenis intelligit Socrates? In his enim libris Origenes religionis nostræ dogmata cum sententiis philosophorum consentire ostendebat, ut docet Hieronymus in epistola ad Magnum oratorem. Quod quidem ut faceret, exponenda erant loca sacræ Scripturæ, quæ philosophorum decretis contraria videbantur.

(i) οὐκ ἂν εἰς τὰ σοφίσματα. Scribendum est εἰς τὸ, quemadmodum etiam Savilius ad oram sui codicis adnotavit.

(k) ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ ὃν περὶ κυνισμοῦ. Intelligit librum adversus Heraclium Cynicum, qui inscribitur, πῶς κυνιστέον. In eo enim libro legitur hic locus pag. 403.

(l) ἀπλου-

δὲ, ἐφ' οἷς μὴ καὶ πάντες τὴν αὐτὴν περὶ τούτων ὑπόνοιαν ἔχουσι, καὶ κατατρέχει τῶν ἐν Χριστιανοῖς (l) ἁπλουστέρων δεχομένων τὰ λόγια· οὐκ ἔδει δὲ τοσοῦτον καταδραμεῖν τῆς ἁπλότητος τῶν πολλῶν, οὐδὲ τυφωθῆναι δι' ἐκείνους κατὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· οὐδὲ μισῆσαι καὶ ἀποστραφῆναι (m) τὰ καλῶς αὐτῷ νοούμενα, ὅτι μὴ πάντες αὐτὰ ἐνόουν, ὡς αὐτὸς ἐβούλετο· νῦν δὲ, ὡς ἔοικε, τὰ αὐτὰ Πορφυρίῳ πέπονθεν· ἐκεῖνος μὲν γὰρ πληγὰς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ὑπό τινων Χριστιανῶν εἰληφὼς, καὶ μὴ ἐνεγκὼν τὴν ὀργὴν, ἐκ μελαγχολίας, (n) τὸν μὲν Χριστιανισμὸν ἀπέλειπε· μίσει δὲ τῶν τυπτησάντων αὐτὸν, εἰς τὸ βλάσφημα κατὰ Χριστιανῶν γράφειν ἐξέπεσεν, ὡς αὐτὸν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐξήλεγξεν, ἀνασκευάσας τοὺς λόγους αὐτοῦ· ὁ δὲ Βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἰδιώτας ὑπεροπτικῶς κατὰ Χριστιανῶν ἐσχηκὼς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάθους εἰς τὴν Πορφυρίου βλασφημίαν ἀπέκλινεν· ἀμφότεροι οὖν ἑκουσίως δυσσεβήσαντες, ἐν γνώσει ἁμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον ἔχουσιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος ἐπιχλευάζων, τὸν ἐκ Παλαιστίνης φησὶν ἄνθρωπον, Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα ποιοῦσιν, ἐκλελῆσθαί μοι δοκεῖ, ὅπως αὐτὸς ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου τὸν Ἰουλιανὸν ἀπεθέωσε· τὸν γὰρ πρῶτον φησὶ ἄγγελον τῆς τελευτῆς μικροῦ καταλεῦσαι, ὡς Θεοῦ καταψευσάμενον· εἶτα πρόσω μικρὸν ὑποβὰς, ὦ δαιμόνων μὲν, φησι, τρόφιμε, δαιμόνων δὲ μαθητὰ, δαιμόνων δὲ παρεδρευτά· εἰ καὶ αὐτὸς ἄλλως ἐνόει· ἀλλ' οὖν γε τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ χείρονος μὴ ἐκκλίνας, ταῦτ' ἔδοξε λέγειν, ἃ καὶ οἱ Χριστιανοὶ ὀνειδίζοντες λέγουσιν· εἰ οὖν ἐπαίνων ἐφρόντιζεν, ἔδει φυγεῖν τὴν ὁμωνυμίαν, ὥσπερ ἔφυγε καὶ ἑτέραν λέξιν, δι' ἣν λοιδορηθεὶς, τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐξέκοψεν· ὅπως μὲν οὖν ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος θεολογεῖται, καὶ ὅπως τὸ μὲν φανερὸν ἄνθρωπος ἦν, τὸ δὲ ἀφανὲς Θεὸς, ὅπως τε ἀληθῆ ἄμφω ἐστὶ, Χριστιανῶν μὲν οἱ θεῖοι λόγοι ἐπίστανται· Ἕλληνες δὲ πρὸ τοῦ πιστεῦσαι, συνιέναι οὐ δύνανται· καὶ γὰρ λόγιόν ἐστι τὸ λέγον, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε· διὸ οὐκ αἰσχύνονται, πολλοὺς ἀνθρώπους ἀποθεώσαντες, καὶ εἴθε γε κἂν χρηστοὺς τὸν τρόπον, ἢ δικαίους, ἢ σώφρονας· ἀλλὰ ἀνάγνους, ἀδίκους, μέθῃ δεδουλωμένους· Ἡρακλέας φημὶ καὶ Διονύσους, καὶ Ἀσκληπιούς· καθ' ὧν συνεχῶς ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὀμνύων Λιβάνιος οὐκ αἰσχύνεται· ὧν τοὺς ἀρρενικοὺς καὶ θηλυκοὺς ἔρωτας εἰ ἀπαριθμησαίμην, μακρὸς ἡμῖν ἔσται ὁ τῆς παρεκβάσεως λόγος· ἀρκέσει δὲ τοῖς ταῦτα γνῶναι ἐθέλουσιν (o) ὁ Ἀριστοτέλους Πέπλος, καὶ (p) Διονύσου Στέφανος, καὶ

A dignatur, quod non omnes eamdem de illis habeant opinionem: & invehitur in Chriſtianos illos, qui divina oracula ſimplici, & obvio ſenſu interpretantur. Atqui non decebat, ſimplicitatem vulgi tantopere inſectari, nec illius cauſa adverſus ſacras literas inſolentia efferri: neque odiſſe, & averſari ea, quæ recte ab aliis intelliguntur, propterea quod non omnes, ſicut ipſi libitum eſt, eas intelligant. Nunc vero idem illi contigiſſe videtur, quod Porphyrio. Etenim ille cum apud Cæſaream Palæſtinæ a quibuſdam Chriſtianis verberatus fuiſſet, iram comprimere non valens, præ nimio furore Chriſtianam religionem deſeruit: & odio illorum, a qui- B bus cæſus fuerat, impulſus, libros malediceſtiſſimos adverſus nomen Chriſtianum compoſuit; ſicut eum coarguit Euſebius Pamphili, qui libros ejus validiſſime confutavit. Imperator vero coram imperita multitudine arroganter ſe efferens contra Chriſtianos, ex eodem morbo ad Porphyrii blaſphemiam prolapſus eſt. Cum igitur a vero ſua ſponte ad impietatem proruperint, ipſa criminis ſui notitia, & conſcientia puniuntur. Jam vero quod Libanius ſophiſta Chriſtianos irridens, ait, hominem quemdam ex Palæſtina Deum, Deique filium ab iis fieri; in eo mihi videtur oblitus, ſe in fine orationis illius Julianum inter Deos retuliſſe. Sic enim ibi ſcri- C bit. Eum enim, qui primus mortem ejus nuntiaverat, propemodum lapidibus obruerunt, quaſi de Deo mentitus fuiſſet. Deinde paululum progreſſus iſta ſubjicit. O dæmonum quidem alumne! Dæmonum diſcipule! Dæmonum aſſeſſor! Qui licet hoc aliter intelligeret, tamen cum ambiguitatem vocabuli, quod in malam partem etiam ſumitur, nequaquam vitaverit: eadem viſus eſt dicere, quæ Chriſtiani exprobrandi cauſa dicere conſueverunt. Quocirca, ſi quidem hominem laudare inſtituerat, vocis ambiguitatem vitare debebat: ſicut & aliam vitavit dictionem, ob quam cum eſſet reprehenſus, ex orationibus ſuis eam poſtea delevit. Porro quomodo homo in Chriſto Deus prædicetur, & quo- D modo manifeſte quidem erat homo, inviſibiliter autem Deus, & quemadmodum utrumque horum veriſſimum eſt, divini quidem Chriſtianorum libri norunt: Gentiles vero antequam crediderint, intelligere non poſſunt: eſt enim oraculum Dei, quod ita pronuntiat: niſi credideritis, non intelligetis. Proinde illos non pudet, qui plurimos homines in Deorum numerum retulerint: atque utinam ſaltem viros bonos, & juſtos, & ſobrios, ac non potius impuros, injuſtos, & ebrietati addictos, Hercules intelligo, Bacchos, & Æſculapios, per quos Libanius in ſuis orationibus paſſim jurare non erubeſcit: quorum amores tam in viri- E lem, quam in muliebrem ſexum effuſos ſi recenſere voluero, prolixa mihi, & ab inſtituto operis noſtri aliena naſcetur oratio. Verum his, qui iſta noſſe deſiderant, ſufficiet Ariſtotelis Peplum, & Dionyſii Corona, &

SÆC. IV.

Porphyrius Apoſtata.

(l) ἁπλουστέρων δεχομένων τὰ λόγια. Scribendum eſt, ἁπλούστερον adverbialiter, ut legerunt interpretes.

(m) τὰ καλῶς αὐτὰ νοούμενα. In codice Sfortiano legitur τὰ καλῶς αὐτῷ νοούμενα, non male. Magis tamen placet id, quod olim conjiciebam, ſcribendum eſſe τὰ καλῶς ἄλλοις νοούμενα. Poſſet etiam ſimpliciter legi, τὰ καλῶς νοούμενα. Vox enim αὐτὰ ex ſequenti linea perperam huc irrepſit.

(n) τὸν μὲν Χριστιανισμὸν ἀπέλειπε. In Florentino codice ſcriptum eſt κατέλειπε. Nicephorus vero in capit. 36. libri decimi pro hoc verbo poſuit ἐξόμνυται, & pro μὴ ἐνεγκὼν τὴν ὀργὴν maluit dicert τὴν ὕβριν.

(o) ὁ Ἀριστοτέλους Πέπλος. De Ariſtotelis Peplo vide, quæ adnotavit olim vir doctiſſimus Guillelmus Canterus.

(p) Διονύσου Στέφανος. Malim ſcribere Διονυσίου. Quis ſit autem hic Dionyſius, qui librum hoc titulo compoſuit, difficile eſt dicere. Exiſtimo tamen, hunc eſſe Dionyſium Mileſium, qui κύκλον ἱστορικὸν conſcripſit, teſte Suida.

SÆC. IV.

Theologiæ Gentilis vanitas.

& Rhegini liber, cui titulus est Polymnemon, & turba poetarum: qui dum de istis rebus scribunt, nugas, & vanitatem gentilis Theologiæ omnibus patefaciunt. Porro quod Gentilium proprium, ac solemne sit, homines temere in Deorum numerum referre, obiter a nobis demonstrandum est. Rhodiis quidem oraculum consulentibus, cum in calamitatem incidissent, responsum est, ut Attin insanorum in Phrygia mysteriorum Antistitem colerent. Oraculum autem ita se habet.

Attin Deum magnum placate, purum Adonim,
Bonæ vitæ & felicitatis largitorem, pulchra coma præditum Bacchum.

Et oraculum quidem Attin, qui præ amoris insania seipsum exsecuit, Adonim, & Bacchum appellat. Cum autem Alexander Macedonum Rex in Asiam trajecisset, Amphictyones ei gratificati sunt, & Pythia ejusmodi oraculum edidit.

Jovem Deum summum, & Minervam Tritogeniam
Colite, in corpore mortali absconditum regem,
Quem felici satu genuit Jupiter, vindicem Justitiæ mortalibus Alexandrum regem.

Hæc Dæmon apud Delphos respondit: qui & ipse cum Regibus assentaretur, eos in Deorum numerum retulit. Sed fortasse istud quidem per adulationem factum est. Quid vero dicemus de Cleomede pugile, quem inter Deos retulerunt, hoc de illo edentes oraculum?

Ultimus Heroum Cleomedes Astypalæus.
Hunc victimis colite, utpote qui non amplius sit mortalis.

Ob quod oraculum Diogenes Cynicus, & Oenomaus Philosophus Apollinem Pythium condemnarunt. Cyziceni etiam Adrianum tertiumdecimum Deum appellaverunt. Sed & ipse Adrianus Antinoum, quem in deliciis habebat, inter Deos retulit. Et ista quidem Libanius non dicit esse ridicula, & meras nugas, tametsi probe nosset oracula, & singularem librum, quem Arrianus de Alexan-

A καὶ (q) Ῥηγίνου ὁ Πολυμνήμων, καὶ τῶν ποιητῶν τὸ πλῆθος· οἱ περὶ αὐτῶν γράψαντες, γέλωτα ὄντως καὶ φλυάρον παρὰ πᾶσι τῆς ἑλλήνων θεολογίας δεικνύουσιν· ὅτι δὲ ἴδιον ἑλλήνων τὸ εὐχερῶς ἀνθρώπους ἀποθεοῦν, ἀρκέσει ὀλίγων ὑπομνησθῆναι· Ῥοδίοις μὲν γὰρ συμφορᾷ περιπεσοῦσιν ἐδόθη χρησμὸς, ὅπως ἂν τὸν Φρύγιον Ἄττιν, τὸ ἱερέα τῆς μανικῆς ἐν Φρυξὶν τελετῆς θεραπεύωσιν· ἔχει δὲ ὁ χρησμὸς ὧδε.

(r) Ἄττιν ἱλάσκεσθαι, Θεὸν μέγαν, ἁγνὸν Ἄδωνιν,
B Εὔβιον, ὀλβιόδωρον, εὐπλόκαμον, Διόνυσον.

Ο μὲν δὴ χρησμὸς Ἄττιν τὸν ἐκ μανίας ἐρωτικῆς ἑαυτὸν ἀποκόψαντα, τὸν Ἄδονιν καὶ Διόνυσον εἶναι φησί· τοῦ δὲ Μακεδόνων Βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβαίνοντος, οἱ Ἀμφικτύονες Ἀλεξάνδρῳ ἐχαρίζοντο, καὶ ἀνεῖλεν ἡ Πυθία τάδε.

Ζῆνα Θεὸν ὕπατον, καὶ Ἀθηνᾶν Τριτογένειαν
Τιμᾶτε βροτέων ἐν σώματι κρυπτὸν ἄνακτα·
(s) Ὃν Ζεὺς ἀρίσταις γοναῖς ἔσπειρεν, ἀρωγὸν
C Εὐνομίης θνητοῖσιν Ἀλέξανδρον Βασιλῆα·

Ταῦτα τὸ ἐν πυθοῖ δαιμόνιον ἐχρημάτισεν· ὃ καὶ αὐτὸ τοὺς δυνάστας κολακεῦον ἐθεοποίει· καὶ τοῦτο μὲν ἴσως κολακείᾳ ἐποίει· τί δ' ἂν εἴποι τις ὡς Κλεομήδην τὸν πύκτην ἀποθεώσαντες, ἔχρησαν περὶ αὐτοῦ τάδε.

Ὕστατος Ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλιεύς
(t) Ἐν θυσίαις τιμᾶτ', ὡς μηκέτι θνητὸν ἐόντα.

Διὰ μὲν οὖν τὸν χρησμὸν τόνδε Διογένης ὁ κύων, καὶ (u) Οἰνόμαος ὁ Φιλόσοφος, κατέγνωσαν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος· Κυζικηνοὶ D δὲ τρισκαιδέκατον Θεὸν Ἀδριανὸν ἀνηγόρευσαν· αὐτὸς τε Ἀδριανὸς Ἀντίνοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον ἀπεθέωσε· καὶ ταῦτα γέλωτα, καὶ φλήναφον οὐκ ὀνομάζει Λιβάνιος· καίτοι καὶ τοὺς χρησμοὺς, καὶ (x) τὸ μονόβιβλον ὁ Ἀδρίας εἰς τὸν Ἀλεξάν-

Suida. Idem enim est κύκλος, ac στέφανος. De hoc opere Dionysii, quo tota Deorum historia continebatur, idem Suidas in voce Νύμφαι ita loquitur: Περὶ δὲ τῶν Θεῶν Διονυσίῳ πᾶσα ἡ ἱστορία συνῆκται ἐν τριάκοντα καὶ τρισὶ Βιβλίοις. Ex quibus apparet Dionysium in iis libris de Deabus duntaxat scripsisse. Cur enim Suidas de Nymphis loquens ista subjiceret?

(q) Ῥηγίνου ὁ Πολυμνήμων. Rheginus Grammaticus librum scripserat, cui titulus erat Πολυμνήμων, ut refert Suidas. Hic est, ni fallor, Rheginus, cui Phrynicus sophista unum ex libris, quos de oratorio apparatu scripserat, nuncupavit, ut scribit Photius in Bibliotheca capite 158. Certe Phrynicus nonnisi viris doctis libros suos nuncupaverat, quemadmodum ibidem testatur Photius.

(r) Ἄττιν ἱλάσκεσθαι. Attin eundem esse, ac Bacchum, docet etiam Clemens Alexandrinus in Protreptico his verbis: δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀπεικότως τὸν Διόνυσόν τινες Ἄττιν προσαγορεύεσθαι θέλουσιν αἰδοίων ἐστερημένον. Demosthenes in oratione pro corona: καὶ βοῶν εὐοῖ σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος ὕης Ἄττης. Quæ Demosthenis verba Harpocration de Atti Phryge intellexit. Quidam tamen veterum in illo Demosthenis loco, non Ἄττης legerunt, sed Ἄτης, quod est epithetum Bacchi, sicut & ὕης. Auctor etymologici: Ἄτης, inquit, ὁ Διόνυσιος ἐπιθετικῶς, ἀπὸ τῆς γενομένης ἐκ τῶν πτάνων εἰς

E

αὐτὸν Ἄτης καὶ φθορᾶς. De altero autem Bacchi epitheto, quod est ὕης, vide eundem etymologum, & Suidam in voce ὕης.

(s) ὃν Ζεὺς ἀρίσταις γοναῖς, &c. Scribendum omnino est ἀρρήτοισι γοναῖς, ut lex carminis postulat. [Epiphanius autem Scholasticus nescio quam lectionem secutus ita vertit: *Quem Jupiter Heroum seminavit generibus adjutorem*.

(t) ἐν θυσίαις τιμᾶται. Scribendum est, ὃν θυσίαις τιμᾶται, ut legit Epiphanius Scholasticus.

(u) οἰνόμαος ὁ Φιλόσοφος. Oenomaus Cynicæ sectæ Philosophus, cum Apollinis oraculo delusus fuisset, ulcisci se volens, librum scripsit de oraculorum falsitate, cui titulus erat Φωραγοήτων; id est, *detectio præstigiatorum*, ut ex Porphyrio tradit Eusebius in lib. 5. de præparatione.

(x) τὸ μονόβιλον ὁ Ἀδρίας εἰς τὸν Ἀλεξάνδρου βίον. Musculus quidem, & Christophorsonus Ἀδρίας nomen proprium esse existimarunt. Langus vero in annotationibus ad librum 10. Nicephori Callisti cap. 36. pro Ἀδρίας scribendum censet Ἀδριανός]. Certe vox Ἀδρίας tolerari non potest. Neque enim ullus unquam eo nomine est appellatus. Itaque Nicephorus pro ea voce substituit Ἀλεξανδρεὺς, pessime. Intelligit porro Socrates hoc loco librum Luciani, qui vulgo Ἀλέξανδρος, ἢ Ψευδόμαντις inscribitur. Quo in libro Lucianus fraudem, & præstigias Alexandri cu-

ξάνδρε βίον ἐπέγραψεν, ἐπιςάμενος, (y) ἐκ ἐγκαλύπτεται ὃ αὐτὸν ἀποθεῶν τὸν Πορφύριον· ἵλεως γάρ, φησιν, ὁ Τύριος εἴη, προκρίνων αὐτῦ τὰ τῦ Βασιλέως βιβλία· ταῦτα μὲν ἦν διὰ τὴν τῦ σοφιςῦ λοιδορίαν, ἐν παρεκβάσει αὐταρκῶς εἰρήσθω· ἰδίας τε πραγματείας δεόμενα, παραλιπεῖν μοι δοκῶ· τὰ δὲ λοιπὰ τ̃ ἱςορίας, ἐπιπεθεῖη ἡμῖν.

A xandri vita composuit. Ac neque Porphyrium ipsum diis accensere erubescit. Sic enim ait: propitius mihi sit Tyrius, cujus libris libros Imperatoris anteponebat. Atque hæc ob sophistæ maledicentiam, quasi per excessum a nobis dicta sufficiant: reliqua vero, quæ peculiarem tractationem desiderant, omittenda esse duxi. Nunc earum rerum, quæ nobis adhuc restant, narrationem subjiciamus. SÆC.IV.

cujusdam Paphlagonis, qui oraculum callide machinatus fuerat, describit. Quare pro Α᾽δρίας vel ἀνδρίας, ut in Florentino codice legitur, scribendum est λεκιανός. Nisi dicamus, Socratem memoria lapsum, librum hunc Adriano, vel Arriano cuidam adscripsisse.

(y) ὀκ ἐγκαλύπτεται. Ante hæc verba distinctionem finalem apposui, secutus auctoritatem Nicephori. Sed præterea scribendum est, ὃδὲ ἐγκαλύπτεται, &c. Sic enim malo, quam ut Nicephorus habet ὁ δ' ὀκ ἐγκαλύπτεται.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ὡς οἱ πανταχόθεν Ἐπίσκοποι προσέδραμον Ἰοβιανῷ, ἐλπίζοντες ἕκαςος αὐτῶν εἰς τὴν ἑαυτῶν πίςιν τοῦτον ἐπισπάσασθαι.

ΤΟῦ δὲ Βασιλέως Ἰοβιανῦ ἀπὸ τ̃ Περσίδος ἀναχωρήσαντος, αὖθις ἀνεκινεῖτο τὰ τ̃ Ἐκκλησιῶν· οἵ τε προεςῶτες τ̃ Ἐκκλησιῶν προτρέχειν ἐσπούδαζον, προσδοκῶντες ἕκαςος τῇ ἑαυτῶν πίςει προσθήσεσθαι τ̃ Βασιλέα· ὁ δὲ, ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ ὁμοουσίῳ πίςει προσεῖχετο· τοῦτο δὲ πᾶσιν εἰρηκὼς προέκρινε· ὃ ἀναῤῥώννησι μὲν διὰ γραμμάτων τ̃ τ̃ Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, ὃς εὐθὺς μετὰ τ̃ τελευτὴν Ἰουλιανῦ, τ̃ Ἐκκλησίας τ̃ Ἀλεξανδρέων ἐγκρατὴς ἐγένετο· τότε δὴ παῤῥησιαίτερος ἐκ τ̃ γραμμάτων γενόμενος, ὃ τῦ πανταχόθεν δέους ἀπήλλακτο· ἀνεκάλει δὲ ὁ Βασιλεὺς τοὺς ὑπὸ Κωνςαντίου μὲν ἐξοριςθέντας Ἐπισκόπους, ὑπὸ Ἰουλιανῦ δὲ ἀνακληθῆναι μὴ φθάσαντας· τηνικαῦτα δὲ ὃ τὰ ἱερὰ τ̃ ἑλλήνων πάντα ἀπεκλείετο· αὐτοὶ δὲ ἄλλως ἀλλαχῆ κατεδύοντο· οἵ τε τριβωνοφόροι τοὺς τρίβωνας ἀπέθεντο, καὶ εἰς τὸ κοινὸν σχῆμα μετημφιέννυντο· πέπαυτο δὲ αὐτοῖς καὶ (a) ὁ δι᾽ αἵματος δημοσίᾳ γινόμενος μολυσμὸς, ᾧ κατακόρως Ἰουλιανῦ κατεχρήσαντο.

CAPUT XXIV.

Quomodo ad Jovianum omnes undique confluxerunt Episcopi, sperantes singuli, se illum ad suam fidem traducturos.

CEterum post Joviani reditum ex Perside Ecclesiarum motus renovari cœpere. Nam qui Ecclesiis præsidebant, alius alium prævertere studuerunt, dum singuli Imperatorem suis partibus assensurum sperarent. At ille ab initio consubstantialis fidem amplexus fuerat, eamque se præferre cunctis palam denuntiavit. Et Athanasium quidem scriptis ad eum literis confirmavit; qui cum statim post Juliani obitum Ecclesiam Alexandrinam recuperasset, tunc ex Imperatoris literis majorem fiduciam adeptus, omnique metu liberatus est. Reliquos autem Episcopos, qui a Constantio quidem relegati, a Juliano vero nondum restituti fuerant, ab exilio revocavit. Eodem tempore cuncta Gentilium templa ubique occludebantur: ipsique Dæmonum sacerdotes variis in locis, ubi quisque poterat, sese abdebant. Sed & Philosophi pallium deponebant, & vulgarem habitum sumebant. Sublata item est publica illa per victimarum sanguinem contaminatio, quam Juliani temporibus ad nauseam usque celebraverant.

C

D

(a) ὁ δι᾽ αἵματος δημοσίᾳ γινόμενος μολυσμός. Taurobolia, & Criobolia intelligere videtur, quibus susceptis Gentiles se in æternum renasci credebant, ut docent antiquæ inscriptiones. Ritum omnem luculente describit Prudentius in passione Romani martyris.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες, ὃ οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίςιν ἐκύρωσαν.

ΤΑ᾽ μέντοι Χριςιανῶν οὐχ ἡσύχαζεν· οἱ γὰρ προεςῶτες τ̃ θρησκειῶν (a) προελθόντες ἐποίουν τῷ Βασιλεῖ, τὴν παρ᾽ αὐτῦ κατὰ τῶν νομιζομένων αὐτοῖς ἀντιπάλων παῤῥησίαν ὑπάρχειν νομίζοντες· καὶ πρῶτοι μὲν οἱ Μακεδονιανοὶ χρηματίσαντες, βιβλίον προσφέρουσιν, ἀξιοῦντες ἐξωθεῖσθαι μὲν τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς τὸ ἀνόμοιον δογματίζοντας, ἑαυτοὺς δὲ ἀντεισάγεσθαι· ἦσαν δὲ οἱ τὸ βιβλίον τῶν δεήσεων ἐπιδόντες, Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, Σιλβανὸς Ταρσῦ, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως, (b) Πασίνικος Ζήνων, Λεόν-

CAPUT XXV.

Quomodo Macedoniani, & Acaciani Antiochiæ congregati, Nicænam fidem confirmarunt.

RES vero Christianorum neutiquam tranquillæ erant. Etenim cujusque sectæ principes Imperatorem adibant, sperantes singuli, auctoritatem se ab illo, & licentiam adepturos contra illos, qui adversari ipsis videbantur. Ac primo quidem Macedoniani libellum ei offerunt, postulantes, ut ii quidem, qui dissimilem patri filium asserebant, pellerentur Ecclesiis, ipsi vero in eorum locum substituerentur. Hunc libellum precum obtulerunt, Basilius Ancyræ, Silvanus Tarsi, Sophronius Pompeiopoleos, Pasinicus Zenorum, Leontius Comanorum, Calli-

E

(a) προελθόντες ἐποίουν τῷ Βασιλεῖ. Scribendum est προσελθόντες, quod idem valet, ac προσόδους. προελθόντες vero aliud significant, processum videlicet, seu πρόοδον.

(b) Πασίνικος ζήνων. Legendum puto ζήλων, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Zela, seu Zelæ oppidum est Cappadociæ, teste Plinio, & aliis. Ejus meminit Basilius in epistola 72. ad Evæsenos, καὶ ἄλλ μὲν ἐν ζήλοις, ἄλλ δὲ ἐν κωμάκω. Idem in epistola 73. ad monachos suos: διὰ τί μέχρι καὶ νῦν ἐπέρχονται τοῖς Ἐκκλησίαις καὶ ζήλων.

(c) καὶ

SÆC. IV. Callicrates Claudiopolis, Theophilus Castabalorum Episcopi. Imperator vero cum eorum libellum accepisset, ipsos sine responso dimisit, hoc tantum prolocutus. Ego contentionem aversor; eos vero, qui concordiæ student, diligo, atque observo. Quæ cum ad aures reliquorum perlata essent, impetum eorum, qui altercari cupiebant, fregere. Atque id Imperatori cessit ex sententia. Tunc etiam pervicax Acacianorum ingenium omnibus patefactum est: qui quidem manifeste declararunt, quantopere ad nutum, & sententiam eorum, qui rerum potiebantur, flectere se semper soliti essent. Etenim apud Antiochiam Syriæ congregati, colloquium habuerunt cum Melitio, qui paulo antea consubstantialis fidem amplexus, sese ab illis segregaverat. Id autem propterea fecerunt, quod illum ab Imperatore, qui tum in ea urbe morabatur, summo in pretio haberi cernerent. Communi ergo consilio substantialis doctrinam amplexi, Nicænam fidem confirmarunt, & libellum a se compositum obtulerunt Imperatori in hæc verba.

Synodi ad Jovianum epistola.

Piissimo, Deoque carissimo, Domino nostro Joviano Victori Augusto, Synodus Episcoporum ex variis Provinciis congregatorum Antiochiæ.

Quod Ecclesiasticam pacem, atque concordiam tua primum pietas prædicare studuerit, nobis quoque exploratum est, piissime Imperator. Quod vero caput hujus unitatis recte senseris non aliud esse, quam formam veræ, atque orthodoxæ fidei, neque illud ignotum est nobis. Quocirca ne inter illos, qui doctrinam veritatis adulterant, esse videamur, religioni tuæ suggerimus, nos sacrosanctæ Synodi olim apud Nicæam congregatæ fidem & suscipere, & constanter retinere. Si quidem vocabulum consubstantialis, quod novum quibusdam, & insolens visum est, cauta interpretatione a patribus est explanatum: ita ut significet, filium ex patris consubstantia genitum esse, & similem esse patri secundum substantiam. Neque vero quasi passio aliqua in generatione illa inexplicabili intelligatur, aut juxta Græci sermonis usum, substantiæ nomen accipitur: sed ad subversionem ejus, quo Arius de Christo ausus est dicere, illum scilicet ex non extantibus ortum esse. Quod quidem etiam Anomoei isti, qui nuper exorti sunt, longe audacius, atque imprudentius ad dirimendam Ecclesiæ concordiam asseverant. Quamobrem huic nostræ suggestioni adjunximus exemplum fidei olim ab Episcopis apud Nicæam congregatis expositæ, quam nos etiam amplectimur. Est autem hujusmodi. Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, & reliqua, quæ sequun-

(c) καὶ γὰρ δὴ τηνικαῦτα. Tres priores voces superfluæ sunt, & deleri possunt absque ullo sensus incommodo.

(d) τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ ξένον τισὶν ὄνομα. Vocem ξένον ex Nicephoro Callisto addidit Christophorsonus. Nam in codice Regio, quo usus est Robertus Stephanus, & in Florentino, ac Sfortiano hæc vox deerat. Sed neque Epiphanius Scholasticus in suo codice eam vocem legerat, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Quando etiam consubstantialitatis nomen, quod aliter se quibusdam habere videtur, dicimus cautam interpretationem a Patribus excepisse.* Videtur etiam Epiphanius sequentia aliter legisse, ac distinxisse, hoc mo-

A Λεόντιος Κομάνων, Καλλικράτης Κλαυδίου πόλεως, Θεόφιλος Κασαβάλων· τούτων δεξάμενος τὸ βιβλίον ὁ Βασιλεὺς, ἀναποκρίτους αὐτοὺς ἀπέπεμψε· μόνον δὲ τοῦτο ἐφθέγξατο· ἐγὼ, ἔφη, φιλονεικείαν μισῶ· τοὺς δὲ τῇ ὁμονοίᾳ προστρέχοντας, ἀγαπῶ καὶ τιμῶ· ταῦτα εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἄλλων δοθέντα, τὸν τόνον τῶν φιλονεικεῖν ᾑρημένων ἐχαύνωσε· καὶ τοῦτο κατὰ σκοπὸν τοῦ Βασιλέως ἐγίνετο· (c) καὶ γὰρ δὲ τηνικαῦτα καὶ ὁ τῶν περὶ Ἀκάκιον φιλόνεικος τρόπος ἠλέγχετο, καὶ ὡς εἴησαν ἀεὶ πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἀποκλίνοντες, φανερῶς ἐπέδειξαν· συνελθόντες γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, εἰς λόγους ἔρχονται B Μελιτίῳ, ὃς μικρὸν ἔμπροσθεν αὐτῶν χωρισθεὶς, τῷ ὁμοουσίῳ προσέθετο· τοῦτο δὲ ἐποίησαν, ἐπειδὴ τιμώμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἑώρων ἐκεῖ τότε διάγοντος· κοινῇ οὖν γνώμῃ βιβλίον συντάξαντες, καθομολογοῦσι τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες, τῷ Βασιλεῖ προσκομίζουσιν· ἔστι δὲ τὸ βιβλίον ἐν τοῖσδε.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Ἰοβιανῷ Νικητῇ Αὐγούστῳ, ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρόντων Ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν Σύνοδος.

C Τὴν Ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν, ὅτι σοῦ καὶ πρώτη πρεσβεύειν ἐσπούδασεν ἡ εὐσέβεια, εὖ ἴσμεν καὶ αὐτοὶ, θεοφιλέστατε Βασιλεῦ· ὅτι δὲ κεφάλαιον τῆς τοιαύτης ἑνότητος, τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς ὑπείληφας τὸν χαρακτῆρα, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν· ἵνα μὴ τοίνυν μετὰ τῶν παραχαρασσόντων τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας τετάχθαι νομιζώμεθα, ἀναφέρομεν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν καὶ ἀποδεχόμεθα, καὶ κατέχομεν· ὁπότε καὶ (d) τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ ξένον τισὶν ὄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φαμὲν, D ἀσφαλοῦς τετύχηκε παρὰ τοῖς πατράσιν ἑρμηνείας· σημαινούσης ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὅμοιος κατ᾽ οὐσίαν τῷ πατρί· οὔτε δὲ ὡς πάθους τινὸς περὶ τὴν ἄρρητον γέννησιν ἐπινοουμένου· οὔτε κατά τινα χρῆσιν ἑλληνικὴν λαμβάνεται τοῖς πατράσι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων, περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀσεβῶς τολμηθέντος παρὰ τοῦ Ἀρείου, ὅπερ καὶ οἱ νῦν ἐπιφοιτήσαντες ἀνόμοιοι, ἔτι θρασύτερον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ λύμῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἀναισχύντως παρρησιάζονται· διὸ συνετάξαμεν τῇδε ἡμῶν τῇ ἀναφορᾷ καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῶν συγκροτηθέντων Ἐπισκόπων ἐκτεθείσης, ἥν E τινα καὶ ἀγαπῶμεν, ἥτις ἐστίν· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, (e) καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μα-

do: φαμὲν ἀσφαλοῦς τετυχηκέναι παρὰ τοῖς πατράσιν ἑρμηνείας.

(e) καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος πλήρης. Jam supra in annotationibus ad librum primum observavi, vocem μάθημα a Græcis usurpari pro Symbolo fidei, quod memoriter addisci solet. Vox autem πλήρης nullum hic locum habet. Melius meo quidem judicio poneretur post verba, quæ paulo supra leguntur, ἥτις ἐστὶν. Nicephorus vero pro hac voce ista substituit: καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος ἀπαραλλάκτως ὡς χρεὼν εἰρημένα. Ex quibus apparet, Nicephorum legisse πλήρη; id est, *plene usque ad finem, nullo verbo demto, aut immutato.*

(f) Εὐά.

τῦ μαθήματος πλήρης· Μελίτιος Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἔδωκα συναινῶν τοῖς προγεγραμμένοις· Εὐσέβιος Σαμοσάτων, (*f*) Εὐάγριος Σικελῶν, Οὐράνιος Ἀπαμείας, Ζωΐλος Λαρίσων, Ἀκάκιος Καισαρείας, Ἀντίπατρος Ῥώσυ, Ἀβράμιος Οὐρίμων, Ἀριςόνικος Σελδικοβήλυ, (*g*) Βαρλαμένος Περγάμυ, Οὐράνιος Μελιτινῆς, Μάγνος Χαλκηδόνος, Εὐτύχιος Ἐλδθεροπόλεως, (*h*) Ἰσακόκις Ἀρμενίας μεγάλης, Τῖτος Βόςρων, (*i*) Πέτρος Σίππων, Πελάγιος Λαοδικείας, (k) Ἀραβιανὸς Ἄντρυ, Πίσων Ἀδάνων (*l*) διὰ Λαμυδείωνος Πρεσβυτέρυ, Σαβινιανὸς Ζδύγματος, Ἀθανάσιος Ἀγκύρων διὰ Ὀρφίτυ καὶ Ἀετίυ Πρεσβυτέρων, (*m*) Εἰρηνίων Γάζης, Πίσων Αὐγύςης, Πατείκιος Πάλτυ διὰ Λαμυρίωνος Πρεσβυτέρυ, Ἀνατόλιος Βεροίων, Θεότιμος Ἀράβων, Λυκιανὸς Ἄρκων· τῦτο μὲν δὴ τὸ βιβλίον τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν Σαβίνυ γεγραμμένον ἐυρήκαμεν· ὁ μέντοι Βασιλεὺς πρόθεσιν εἶχε κολακείᾳ καὶ πειθοῖ τῶν διεςώτων τὴν φιλονεικίαν ἐκκόψαι, φήσας μηδενὶ ὀχληρὸς τῶν ὁπωσῦν πιςευόντων ἔσεσθαι· ἀγαπήσειν δὲ καὶ ὑπερτιμήσειν τὺς ἀρχὴν τῇ ἑνώσει τῆς Ἐκκλησίας παρέξοντας· ταῦτα δὲ ὕτως αὐτὸν πρᾶξαι καὶ Θεμίςιος φησὶν ὁ Φιλόσοφος· ὑπατικὸν γὰρ λόγον εἰς αὐτὸν διελθών, θαυμάζει τὸν Βασιλέα, (*n*) ὡς τὸ ἐφεῖναι θρησκεύειν ὡς ἕκαςοι βύλονται, νικήσαντα τῶν κολάκων τὺς τρόπυς· ὓς καὶ διασύρων πάνυ γελοίως ἔφη, ἐλέγχεσθαι αὐτὺς ἀλυργίδα, ὐ Θεὸν θεραπεύοντας· μηδέν τε διαφέρειν αὐτὺς Εὐρίπυ, νῦν μὲν ἐπὶ τάδε· νῦν δὲ εἰς τὐναντίον τὰ ῥεύματα μεταβάλλοντος.

ſequuntur in Symbolo. Melitius Antiochiæ Epiſcopus obtulit, conſentiens ſupraſcriptis, Euſebius Samoſatenſis, Evagrius Sicelorum, Uranius Apamææ, Zoilus Lariſſæ, Acacius Cæſareæ. Antipater Rhoſi, Abramius Urimorum, Ariſtonicus Seleuciæ ad Belum, Barlamenus Pergami, Uranius Melitinæ, Magnus Chalcedonis, Eutychius Eleutheropolis, Iſacoces Armeniæ majoris, Titus Boſtræ, Petrus Sipporum, Pelagius Laodiceæ, Arabianus Antri, Piſo Adanorum per Lamydrionem presbyterum, Sabinianus Zeugmatis, Athanaſius Ancyræ per Orfitum, & Aetium presbyteros, Irenio Gazæ, Piſo Auguſtæ, Patricius Palti per Lamyrionem Presbyterum, Anatolius Berœæ, Theotimus Arabum, Lucianus Arcenus. Hunc libellum in Sabini libro, qui Collectio geſtorum Synodalium inſcribitur, relatum invenimus. Ceterum Imperator id ſibi propoſuerat, ut diſſidentium jurgia blanditiis, & leni verborum perſuaſione extingueret: ajebatque, ſe nemini omnino, qualiſcumque fidei eſſet, moleſtiam exhibiturum: eos tamen præ cæteris amaturum, atque in pretio habiturum, qui reparandæ in Eccleſia pacis auctores, ac duces ſe præberent. Atque hæc ita ab illo geſta eſſe teſtatur etiam Themiſtius Philoſophus. Nam in Oratione, quam de illius Conſulatu ſcripſit, Imperatorem magnis effert laudibus, ob id quod conceſſa cuique libera facultate colendi numinis, prout vellet, adulatorum mores compreſſerit. Quos quidem facete perſtringens, ait, experimento cognitum eſſe, illos non Deum, ſed purpuram colere: planeque ſimiles eſſe Euripo, qui modo in hanc, modo in illam partem fertur.

Themiſtius.

(*f*) Εὐάγριος Σικελός. In codice Sfortiano legitur Σικελῶν, quod magis placet. Eſt id nomen urbis cujusdam in Oriente poſitæ, de qua nihil adhuc comperi. Inter Epiſcopos partis Acacii, qui Seleucienſi Synodo ſubſcripſerunt, refertur Evagrius Mytilenes Provinciæ inſularum.

(*g*) Βαρλαμένος Περγάμυ. Nomen hoc nec Græcum eſt, nec Latinum. In Hiſtoria Tripartita ſcribitur Barbabentus.

(*h*) Ἰσακόκις. Epiphanius Scholaſticus Iſacium vertit. Idem videtur eſſe, qui Ἰωσάκης dicitur in epiſt. 69. Baſilii, quæ eſt Synodica Concilii Antiocheni ſub Meletio. Recenſetur autem medius inter Coſroem, & Narſem.

(*i*) Πέτρος Σίππων. Scribe meo periculo Πέτρος Ἵππων. Fuit hic Petrus Epiſcopus Hippi Provinciæ Palæſtinæ. Subſcripſerat Concilio Seleucienſi una cum aliis partis Acacii, qui hic recenſentur, verbi gratia, Zoilo Lariſſæ, Eutychiano Eleutheropoleos Epiſcopo, ſicut legere eſt apud Epiphanium in hæreſi Semiarianorum, ubi hæc leguntur: Πέτρος Ἐπίσκοπος Ἵππυ Παλαιςίνης. Hippos oppidum Palæſtinæ, triginta ſtadiis diſtans a Tiberiade, memorat Joſephus in vita ſua.

(*k*) Ἀραβιανὸς Ἄντρυ. Apud Epiphanium Scholaſticum eſt *Arabianus Adrenſis*, recte omnino. Hic enim eſt Arabianus, ſeu Arabion Epiſcopus Adraorum, qui Seleucienſi Concilio ſubſcripſit, inter Epiſcopos partis Acacianæ, ut refert Epiphanius in hæreſi Semiarianorum, ubi poſt Exereſium Geraſorum Epiſcopum, & proxime ante Chariſium Azoti Epiſcopum collocatur. Adra, ſeu Adraon urbs eſt Arabiæ ſub Epiſcopatu Boſtrenſi, ut docet Guillelmus Tyrius. Certe Uranius Adranenſis Epiſcopus numeratur in Synodo prima Conſtantinopolitana inter Epiſcopos Provinciæ Arabiæ. In Synodo autem quinta Conſtantinopolitana Dorymenius quidam recenſetur Epiſcopus Adraorum.

(*l*) διὰ Λαμυδείωνος. Malim ſcribere Λαμυρίωνος ex Epiphanio Scholaſtico. Eſt enim nomen formatum ἀπὸ τῦ Λαμύρυ. Mox pro Ἀετίυ, idem Epiphanius legit Ἀετίυ, quomodo in Florentino codice ſcriptum inveni.

(*m*) Εἰρηνίων Γαζης. Hujus mentio fit a Marco Diacono in vita Porphyrii Gazenſis Epiſcopi, quam habes apud Surium.

(*n*) ὡς τὸ ἐφεῖναι. Scribendum eſt διὰ τὸ ἐφεῖναι θρησκεύειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κς'.

Περὶ τῆς τελευτῆς Ἰοβιανῦ τῦ Βασιλέως.

ΟΥ'τω μὲν ὖν ὁ Βασιλεὺς τότε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐρεσχελεῖν προαιρυμένων ἐπέσχεν· ἤ τάχος δὲ τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσας, τὴν Ταρσόν τε καταλαβὼν τῆς Κιλικίας, ἐκεῖ τὸ Ἰυλιανῦ σῶμα ἔθαψε· καὶ πάντα ἐπὶ τῇ κηδείᾳ τὰ νόμιμα πληρώσας, ὕπατός τε ἀναγορεύεται· (*a*) καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν Κωνςαντινύπολιν διαβαίνειν σπυδάζων, ἐν χωρίῳ τινὶ

(*a*) καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν Κωνςαντινύπολιν. Scribendum videtur, καὶ αὐθίκα, vel καὶ αὐθὺς, &c. Paulo poſt etiam malim ſcribere τά τε δημόσια καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ſicut legit Epiphanius.

CAPUT XXVI.

De Joviani Imperatoris obitu.

AD hunc modum Imperator impetum eorum, qui contentionibus ſtudebant, tunc temporis compeſcuit; ſtatimque Antiochia digreſſus, cum Tarſum Ciliciæ veniſſet, corpus Juliani ſepulturæ mandavit: peractaque exequiarum ejus ſolemnitate, Conſul renuntiatur. Inde Conſtantinopolim contendens, venit ad locum quemdam, cui no-

SÆC.IV. nomen est Dadastana, in finibus Galatiæ, & Bythiniæ situm. Ibi Themistius Philosophus cum aliis Senatorii ordinis viris obviam ei progressus, orationem Consularem coram illo recitavit, quam iterum postea Constantinopoli coram populo pronuntiavit. Ac profecto res Romanæ tam civiles, quam Ecclesiasticæ, ut pote optimum Principem nactæ, ad summam felicitatem perventuræ erant, nisi repentina mors talem virum reipublicæ subtraxisset. Nam in loco superius memorato, hiemis tempore obstructionis morbo correptus, excessit e vita, Consulatu suo, & Varroniani filii, die xiii. Kalendas Martii: cum regnasset menses septem, vixisset vero annos tres ac triginta. Porro hic liber complectitur res gestas spatio biennii, & mensium quinque.

A τινὶ παραγίνεται, ᾧ προσωνυμία Δαδάςανα. μεθόριον δέ ἐςι τοῦτο Γαλατίας καὶ Βιθυνίας· ἔνθα καὶ Θεμίςιος ὁ Φιλόσοφος μετὰ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν ἀπαντήσας, τὸν ὑπατικὸν ἐπ' αὐτοῦ διεξῆλθε λόγον, ὃν ὕςερον καὶ ἐν Κωνςαντίνου πόλει ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπεδείξατο· ἀλλ' εὐτυχῶς τὰ Ῥωμαίων ἔπραξεν ἄν, τά τε δημοσίᾳ καὶ τὰ ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν, οὕτως ἀγαθοῦ Βασιλέως εὐχήσαντα, εἰ μὴ αἰφνίδιος ἐπιγενόμενος θάνατος, τὸν τοιοῦτον ἄνδρα τῶν πραγμάτων ἀφείλετο· ἐν γὰρ τῷ προῤῥηθέντι χωρίῳ, χειμῶνος ὥρᾳ τῷ τῆς ἐμφράξεως νοσήματι συσχεθεὶς ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτοῦ καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· βασιλεύσας μῆνας ἑπτὰ, ζήσας ἔτη τριακονταττρία· περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δύο, μηνῶν πέντε.

B

Finis Libri tertii Historiæ Ecclesiasticæ.

Τέλος τοῦ τῆς Ἐκκλησιαςικῆς Ἱςορίας λόγου τρίτου.

In Τῶδε

Τάδε περιέχει καὶ ἡ τετάρτη Βίβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.

α΄. Ὅτι Ἰοβιανοῦ τελευτήσαντος, Οὐαλεντινιανὸν ἀναγορεύουσιν, ὃς δὴ κοινωνὸν τῆς Βασιλείας λαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα· καὶ ὅτι Οὐαλεντινιανὸς μὲν Ὀρθόδοξος, Οὐάλης δὲ Ἀρειανός.

β΄. Ὅτι Οὐαλεντινιανοῦ ἐπὶ τὰ Ἑσπέρια μέρη γενομένου, Οὐάλης ἐν Κωνσταντίνου πόλει προελθόντων Μακεδονιανῶν, καὶ αἰτούντων Σύνοδον γενέσθαι, ἐπένευσε· καὶ ὅτι τοὺς τοῦ ὁμοουσίου ἐπολέμει.

γ΄. Ὅτι Οὐάλεντος κακῶς ποιοῦντος ἐν τῇ ἀνατολῇ τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας, ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, τύραννος ἀνέστη Προκόπιος· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ καὶ σεισμὸς ἐπιγενόμενος, καὶ θαλάσσης ἐπίκλυσις, τὰς πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψεν.

δ΄. Ὅτι θορύβου ὄντος ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς, οἱ τὴν Σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῳ συγκροτήσαντες Μακεδονιανοὶ, τὴν μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν αὖθις κρατύναντες τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ἀνεθεμάτισαν· καὶ αὖθις τὴν Ἀκακίου, καὶ Εὐδοξίου καθαίρεσιν βεβαιοῦσιν.

ε΄. Ὅτι συμβολῆς γενομένης περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας, τοῦ τε Βασιλέως καὶ τοῦ τυράννου Προκοπίου, προδοσίᾳ τῶν στρατηγῶν ἑλὼν τὸν τύραννον, αὐτόν τε καὶ αὐτοὺς ξέναις τιμωρίαις ὑποβαλὼν ἀνεῖλεν.

ς΄. Ὅτι μετὰ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν, πάλιν ὁ Βασιλεὺς ἠνάγκαζε τοὺς τῆς Συνόδου Ἀρειανίσαι, καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς.

ζ΄. Ὅτι Εὐνόμιος Κυζίκου γέγονεν Ἐπίσκοπος, Ἐλεύσιον τὸν Μακεδονιανὸν ἐκβαλὼν, καὶ περὶ τοῦ πόθεν ὥρμητο· καὶ ὅτι Ἀετίου τοῦ ἀθέου ὑπογραφεὺς ὢν, τὰ ἐκείνου ἐζήλωσεν.

η΄. Περὶ τοῦ εὑρεθέντος χρησμοῦ ἐν λίθῳ γεγλυμμένῳ, ὅτε τὸ Χαλκηδόνος τεῖχος ἐλύετο, κατ᾽ ὀργὴν τοῦ Βασιλέως Οὐάλεντος.

θ΄. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Οὐάλης, καὶ Ναυατιανοὺς ὁμοίως τοῖς Ὀρθοδόξοις τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἤλαυνεν.

ι΄. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ὁμώνυμον αὐτῷ παῖδα γεγέννηκε, Γρατιανοῦ πρότερον τῆς Βασιλείας αὐτῷ ἤδη γεγεννημένου.

ια΄. Περὶ τῆς κατενεχθείσης οὐρανόθεν ἐξαισίου χαλάζης, καὶ περὶ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Ἑλλησπόντῳ γενομένων σεισμῶν.

ιβ΄. Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες διὰ τὴν τοῦ Βασιλέως περὶ αὐτοὺς βίαν στενοχωρούμενοι, πρὸς Λιβέριον τὸν Ῥώμης διαπρεσβευσάμενοι, τῷ ὁμοουσίῳ ἐγγράφως προσέθεντο.

ιγ΄. Ὅπως Εὐνόμιος Εὐδοξίου κεχώριστο, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτὸν Ἀετίῳ, καὶ ὅτι σπουδῇ Εὐδοξίου ταραχῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης, Ἀθανάσιος πάλιν φεύγει· καὶ ὅτι τοῦ λαοῦ διὰ τοῦτο στασιάσαντος ὁ Βασιλεὺς δείσας, διὰ γραμμάτων τε τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρακαλέσας, αὖθις τὸν Ἀθανάσιον κρατεῖν ἀδεῶς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκέλευσεν.

ιδ΄. Ὡς Εὐδοξίου ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος, οἱ μὲν Ἀρειανοὶ Δημόφιλον, οἱ Ὀρθόδοξοι δὲ Εὐάγριον, δι᾽ Εὐσταθίου τοῦ Ἀντιοχείας, ἐχειροτόνησαν.

ιε΄. Ὡς τοῦ Βασιλέως Εὐάγριον, καὶ Εὐστάθιον ἐξορίσαντος, οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, σφόδρα τοὺς τὸ ὁμοούσιον κρατοῦντας ἐκάκουν.

ις΄. Περὶ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατακαέντων ἁγίων Πρεσβυτέρων ὑπὸ Οὐάλεντος· καὶ περὶ τοῦ γεγονότος κατὰ μῆνιν Θεοῦ ἐν τῇ Φρυγίᾳ λιμοῦ.

ιζ΄. Ὡς ὁ Βασιλεὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐδίωκεν.

ιη΄. Περὶ τῶν ἐν Ἐδέσῃ γενομένων, τῆς τε τοῦ ὑπάρχου ὕβρεως, καὶ περὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεώς τε καὶ παῤῥησίας, καὶ τῆς θεοφιλοῦς γυναικός.

ιθ΄. Ὡς Βασιλεὺς Οὐάλης πολλοὺς ἀνεῖλε, στοιχεῖον Θῆτα ἔχοντας ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ ὀνόματος, ἐκ τινος νεκυομαντείας τοῦτο φημισθείσης.

In quarto Libro Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Socratis hæc continentur.

CAP. I. Quomodo poſt obitum Joviani Valentinianus factus eſt Imperator, qui Valentem fratrem Imperii conſortem adſcivit. Et quod Valentinianus quidem Orthodoxus, Valens vero Arianus extiterit.

II. Quomodo Valentiniano in Occidentem profecto, Valens Conſtantinopoli degens, Macedonianis ipſum adeuntibus, & Synodum fieri poſcentibus, id permiſit: & quomodo homouſianos proſecutus eſt.

III. Quomodo dum Valens homouſianos in Oriente perſequitur, Conſtantinopoli ſurrexit tyrannus Procopius: eodemque tempore terræ motus, & maris inundatio plurimas urbes evertit.

IV. Quomodo turbato Reipublicæ, & Eccleſiæ ſtatu, Macedoniani collecta apud Lampſacum Synodo, Antiochenam fidem iterum confirmarunt; Ariminenſem vero anathemate damnarunt: & depoſitionem Acacii, atque Eudoxii denuo roborarunt.

V. Quomodo conſerto prælio circa urbem Phrygiæ, Valens Procopium tyrannum proditione ducem captum, una cum ipſis ducibus inuſitatis ſuppliciis interemit.

VI. Quomodo Imperator interfecto tyranno, eos, qui Synodo interfuerant, cunctoſque pariter Chriſtianos Arii opinionem amplecti coegerit.

VII. Quomodo pulſo Eleuſio Macedoniano, Eunomius Cyzici Epiſcopatum adeptus eſt, & unde ortus fuerit: & quod cum Notarius eſſet Aetii impii, illum ſibi imitandum propoſuit.

VIII. De oraculo, quod in lapide inciſo inventum eſt, tunc cum Chalcedonis muri ob iram Valentis Auguſti deſtruerentur.

IX. Quomodo Imperator Valens Novatianos, qui conſubſtantialis doctrinam perinde, ac Catholici tuebantur, perſecutus ſit.

X. Quod Imperator Valentinianus filium genuit Valentinianum, cum Gratianum filium ante Imperium ſuum ſuſcepiſſet.

XI. De inuſitatæ magnitudinis grandine, quæ cecidit e cœlo, & de terræ motibus per Helleſpontum, ac Bithyniam.

XII. Quomodo Macedoniani propter Imperatoris adverſus ipſos violentiam in anguſtias redacti, miſſa ad Liberium Romanum Epiſcopum legatione, fidei conſubſtantialis ſubſcripſerunt.

XIII. Quomodo Eunomius ſe ab Eudoxio ſejunxit eo quod Aetio addictus eſſet: & quomodo tumultu Alexandriæ per Eudoxium excitato, iterum fugit Athanaſius: cumque ob id populus ſeditionem moviſſet, timens Imperator, lenitis per literas Alexandrinis, Athanaſium denuo Eccleſiam ſuam obtinere juſſit.

XIV. Quomodo mortuo Conſtantinopoli Eudoxio, Ariani quidem Demophilum, Orthodoxi vero Evagrium annitente Euſtathio Antiocheno, ordinaverunt.

XV. Quomodo Evagrio, & Euſtathio in exilium ab Imperatore pulſis, Ariani homouſianos graviſſime oppreſſerunt.

XVI. De ſanctis Presbyteris juſſu Valentis in navigio crematis, & de fame, quæ Dei indignatione ob id accidit in Phrygia.

XVII. Quomodo Imperator, dum Antiochiæ verſaretur, homouſianos perſecutus fuerit.

XVIII. De his, quæ Edeſſæ facta ſunt, deque Præfecti contumelia, & de civium fide, & conſtantia, & de pia quadam muliere.

XIX. Quomodo Imperator Valens multos, qui primam ſui nominis literam haberent Teta, occiderit, ob quamdam divinationem, qua id prædictum fuerat.

XX. De obitu Athanasii, & de promotione Petri.

XXI. Quomodo post mortem Athanasii, Ariani jussu Valentis Imp. Lucio, quem prius ordinaverant, Ecclesias tradiderunt, & Petrum custodiæ mancipaverunt.

XXII. Quod malorum, quæ in enthronismo Lucii acciderunt, Sabinus quidem scriptor Macedonianus nullam mentionem fecit: Petrus vero in epistola sua meminit: qui ad Damasum Romanum Episcopum fugiens evasit; Lucius vero, & Ariani Monachos in solitudine plurimis malis affecerunt.

XXIII. Catalogus sanctorum Monachorum, qui in solitudine vixerunt.

XXIV. De sanctis Monachis in exilium pulsis, & quomodo Deus miraculis per illos editis cunctos ad se attraxerit.

XXV. De Didymo cœco.

XXVI. De Basilio Cæsariensi, & Gregorio Nazianzeno.

XXVII. De Gregorio Thaumaturgo.

XXVIII. De Novato, dictisque ab eo Novatianis: & quomodo hi, qui Phrygiam incolebant Novatiani, festum Paschæ ad Judaicum morem transtulerint.

XXIX. De Damaso Romano Episcopo, & Ursino: & quomodo seditione Romæ propter illos facta, plurimi interfecti sunt.

XXX. Quomodo post mortem Auxentii Mediolanensis Episcopi, cum orta esset seditio ob electionem futuri Antistitis, Ambrosius Præses Provinciæ, qui ad sedandum tumultum cum militari manu perrexerat, communi omnium suffragio, & ipsius Valentiniani Imperatoris consensu, Episcopus factus est.

XXXI. De obitu Valentiniani.

XXXII. De Themistio Philosopho, & quomodo Valens ejus oratione lenitus, de persecutione Christianorum aliquantulum remisit.

XXXIII. Quomodo Gothi regnante Valente facti sint Christiani.

XXXIV. Quomodo Gothi ab aliis Barbaris devicti ad Romanos confugerunt, & ab Imperatore suscepti, tum Imperio Romano, tum ipsi Imperatori exitio fuere.

XXXV. Quomodo Imperator de bello contra Gothos sollicitus, bellum adversus Christianos remissius gessit.

XXXVI. Quomodo Saraceni Mavia femina tunc apud eos regnante, ad fidem Christi conversi sint, & Mosem quemdam, pium ac fidelem Monachum, Episcopum acceperint.

XXXVII. Quomodo post Imperatoris discessum Orthodoxi in Oriente, maxime apud Alexandriam, resumtis animis Lucium ejecerunt, & Petro, qui Damasi Romani Pontificis literis munitus redierat, Ecclesias reddiderunt.

XXXVIII. Quomodo Imperator Constantinopolim reversus, cum a populo propter Gothos conviciis appeteretur, contra Barbaros profectus est: & cum illis congressus juxta Hadrianopolim Macedoniæ urbem interfectus est: cum vixisset annis quinquaginta, imperasset annis sexdecim.

κ'. Περὶ τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς, καὶ Πέτρου προαγωγῆς.

κα'. Ὡς Ἀθανασίου τελευτήσαντος, οἱ Ἀρειανοὶ προστάξει τοῦ Βασιλέως Οὐάλεντος, Λουκίῳ τῷ ὑπ' αὐτῶν πρότερον χειροτονηθέντι, τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παραδόντες Ἐκκλησίας, τὸν Πέτρον φυλακῇ παρέδοσαν.

κβ'. Ὅτι πολλῶν κακῶν γενομένων εἰς τὸν Λουκίου ἐνθρονισμὸν, Σαβῖνος ὁ Μακεδονιανὸς συγγραφεὺς, οὐδενὸς ἐμνημόνευσε· Πέτρος δὲ συγγράφων ἐμνήσθη, ὃς καὶ διαφυγὼν πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης ἀπεσώθη· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ καὶ Λούκιος, πολλὰ κακὰ τοῖς ἐν ἐρήμῳ ἁγίοις Μονάζουσιν ἐνεδείξαντο.

κγ'. Περὶ τοῦ ἁγίου Μονάζοντος ἀμμοῦ, καὶ ἑτέρων ἁγίων ἀνδρῶν Κατάλογος, ἐκ τῆς Εὐαγρίου συγγραφῆς.

κδ'. Περὶ τῶν ἐξορισθέντων ἁγίων Μοναχῶν, ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς αὐτῶν θαυματοποιΐαις, πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο.

κε'. Περὶ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ.

κϛ'. Περὶ Βασιλείου Καισαρείας, καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζοῦ.

κζ'. Περὶ Γρηγορίου τοῦ Νεοκαισαρείας.

κη'. Περὶ Ναυάτου, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ Ναυατιανῶν· καὶ ὡς μετέθεσαν οἱ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἐξ αὐτῶν οἰκοῦντες, τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν, ὁμοίως τοῖς Ἰουδαίοις.

κθ'. Περὶ Δαμάσου τοῦ Ῥώμης, καὶ Οὐρσίνου, ὅπως δι' αὐτοὺς ταραχῆς, καὶ στάσεως ἐν Ῥώμῃ γενομένης, φόνος πολὺς ἐπηκολούθησεν.

λ'. Ὡς τοῦ Μεδιολάνων Ἐπισκόπου Αὐξεντίου τελευτήσαντος, καὶ στάσεως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι γενομένης, Ἀμβρόσιος ὁ τοῦ ἔθνους ἔπαρχος, τὴν στάσιν μετὰ στρατιωτικῆς χειρὸς καταπαύων, ψήφῳ κοινῇ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ συναινέσαντος, πάντων προεκρίθη τῆς Ἐκκλησίας πρόεδρος.

λα'. Περὶ τῆς τελευτῆς Οὐαλεντινιανοῦ.

λβ'. Περὶ Θεμιστίου τοῦ Φιλοσόφου· καὶ ὡς ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ αὐτοῦ λόγου δυσωπηθεὶς Οὐάλης, μικρόν τι τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἐμετρίασε θάνατον.

λγ'. Ὅπως οἱ Γότθοι κατὰ Οὐάλεντα ἐχριστιάνισαν.

λδ'. Ὡς οἱ Γότθοι ὑφ' ἑτέρων Βαρβάρων καταπολεμηθέντες, τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρᾳ προσέφυγον, καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως προσεδέχθησαν. ὅπερ αἴτιον ἀπωλείας καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως κατέστη.

λε'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς τῇ φροντίδι τοῦ πρὸς Γότθους πολέμου, τὸν κατὰ Χριστιανῶν πόλεμον ἀνῆκεν.

λϛ'. Ὡς καὶ Σαρρακηνοὶ τηνικαῦτα τῇ πίστει Χριστοῦ προσέθεντο Μαυΐας γυναικὸς αὐτῶν ἀρχούσης, Μωσῆν τινὰ θεοσεβῆ καὶ πιστὸν Μονάζοντα λαβόντες Ἐπίσκοπον.

λζ'. Ὡς ἀναχωρήσαντος Οὐάλεντος ἀπὸ Ἀντιοχείας, οἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ θαρσήσαντες Ὀρθόδοξοι, καὶ μάλιστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸν Λούκιον ἐκβαλόντες, αὖθις τῷ Πέτρῳ τὰς Ἐκκλησίας παραδεδώκασι, γράμμασι Δαμάσου τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης κατωχυρωμένῳ.

λη'. Ὡς Βασιλεὺς ὑποστρέψας ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ τοὺς Γότθους κατονειδισθεὶς, ἐξελαύνει τῆς πόλεως κατὰ Βαρβάρων· καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς ἐν Ἀδριανουπόλει τῆς Μακεδονίας, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται, ζήσας μὲν ἔτη πεντήκοντα, βασιλεύσας δὲ ἔτη ἓξ πρὸς τοῖς δέκα.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ Δ΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ὅτι Ἰοβιανοῦ τελευτήσαντος Οὐαλεντινιανὸν ἀναγορεύουσιν, ὃς δὴ κοινωνὸν τῆς βασιλείας λαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα· καὶ ὅτι Οὐαλεντινιανὸς μὲν ἦν Ὀρθόδοξος, Οὐάλης δὲ Ἀρειανός.

A ΤΟΥ δὴ Βασιλέως Ἰοβιανοῦ ἐν Δαδαστάνοις, ὡς ἔφημεν, τελευτήσαντος τῇ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, οἱ στρατιῶται ἐκ τῆς Γαλατῶν ἑβδομαῖοι εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἐλθόντες, κοινῇ ψήφῳ Οὐαλεντινιανὸν ἀνακηρύττουσι Βασιλέα, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φεβρουαρίου μηνός, (a) ἐν τῇ αὐτοῦ ὑπατείᾳ ὅστις Παννόνιος μὲν ἦν τὸ γένος, πόλεως Κιβάλεως· τάξιν δὲ στρατιωτῶν ἐγχειρισάμενος, πολλὴν ἐπεδείξατο τὴν τακ- B τικῶν ἐπιστήμην· ἦν δὲ καὶ μεγαλόψυχος ὁ ἀνήρ, γὰρ ἀεὶ τῆς παρούσης τύχης μείζων ἐφαίνετο· ὡς οὖν αὐτὸν ἀνεστήσαντο Βασιλέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν γενόμενος, κοινωνὸν τῆς βασιλείας προσλαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα, μετὰ τριάκοντα ἡμέρας τῆς αὐτοῦ ἀνακηρύξεως· ἀλλ᾽ ἄμφω μὲν ἦσαν Χριστιανοί, διεφώνουν δὲ περὶ τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ πίστιν· Οὐαλεντινιανὸς μὲν γὰρ τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἔσεβεν· Οὐάλης δὲ τῷ Ἀρειανῷ δόγματι ἐκ προλήψεως μᾶλλον προσέ- C κειτο· τὴν δὲ πρόληψιν ἐποιήσατο, τὸ ὑπὸ Εὐδοξίου τοῦ προεστῶτος τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἀρειανῆς θρησκείας βεβαπτίσθαι αὐτόν καὶ ζῆλον μὲν εἶχον ἄμφω σπουδαῖον περὶ ὃ ἕκαστος ἔσεβε· τῷ δὲ τρόπῳ πολὺ διεστήκεισαν ἀλλήλων, γενόμενοι βασιλεῖς· πρότερον μὲν γὰρ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ὅτε ὁ μὲν Οὐαλεντινιανὸς Χιλίαρχος ἦν, Οὐάλης δὲ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ Βασιλέως ἐστρατεύετο, οἷον εἶχεν ἕκαστος ζῆλον ἐπέδειξαν· θύων γὰρ ἀναγκαζόμενοι, τὰς ζώνας τῆς στρατείας μᾶλλον ἀφιέναι ᾑροῦντο, (b) ἢ ἀφιέναι τὸν Χριστιανισμόν· ἀλλὰ τότε μὲν Ἰουλιανὸς ὁ Βασιλεύς, χρειώδεις τοὺς D ἄνδρας τοῖς δημοσίοις εἰδώς, οὐδένα τῆς στρατείας ἐκίνει, ὥσπερ οὐδὲ Ἰοβιανὸν τὸν μετ᾽ αὐτὸν βασιλεύσαντα· ὕστερον δὲ βασιλεύσαντες, περὶ μὲν τὴν δημοσίων πρόνοιαν, ἐν ἀρχῇ παραπλήσιοι ἀλλήλοις ὄντες ἐτύγχανον περὶ δὲ τὸν χριστιανισμόν, ὡς ἔφην, διαφωνοῦντες, οὐκέθ᾽ ὁμοίῳ τρόπῳ κατὰ τῶν χριστιανιζόντων ἐκέχρηντο· Οὐαλεντινιανὸς μὲν γάρ,

(a) ἐν τῇ αὐτοῦ ὑπατείᾳ. Non dubito, quin Socrates ſcripſerit ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ. Id eſt, *eodem Conſulatu*, Joviani ſcilicet Auguſti, & Varroniani nobiliſſimi pueri.

SOCRATIS SCHOLASTICI
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo poſt obitum Joviani Valentinianus factus eſt Imperator, qui Valentem fratrem Imperii conſortem adſcivit. Et quod Valentinianus quidem Orthodoxus, Valens vero Arianus exſtiterit.

CUM igitur Imperator Jovianus Dadaſtanis, ut ſuperius dictum eſt, extremum diem obiiſſet die decimo tertio Kalendas Martii, Conſulatu ſuimet ipſius, & Varroniani filii; milites ex Galatia progreſſi, ſeptimo poſt die Nicæam Bithyniæ pervenerunt: atque ibi communi ſuffragio Valentinianum Imperatorem renuntiant ſexto Kalendas Martii, iiſdem Conſulibus. Fuit hic natione Pannonius, ortus e civitate Cibali: qui cum ordines ducendos accepiſſet, maximam rei militaris peritiam oſtenderat. Erat autem ingenti animo præditus, eoque gradu, quem obtinebat, ſemper ſuperior videbatur. Creatus igitur Imperator, e veſtigio Conſtantinopolim profectus, poſt triceſimum Imperii ſui diem Valentem fratrem in conſortium regni aſſumit. Et ambo quidem erant Chriſtiani: in fide tamen religionis Chriſtianæ inter ſe diſcrepabant. Nam Valentinianus quidem Nicæni Concilii amplectebatur fidem: Valens vero ex anticipata quadam opinione, Ariano dogmati magis adhærebat. Cauſa porro anticipatæ opinionis illi fuit, quod ab Eudoxio Conſtantinopolitano Arianæ religionis Epiſcopo baptiſmum ſuſceperat. Uterque porro ejus, quam colebat, religionis ſtudioſiſſimus fuit. Poſtquam tamen ad Imperium pervenerunt, moribus inter ſe longe diſſimiles fuere. Etenim prius quidem regnante Juliano, cum Valentinianus Tribunus eſſet militum, Valens vero inter Imperatoris domeſticos militaret, quam ſtudioſus religionis ſuæ uterque eſſet, oſtenderat. Cum enim ſacrificare compellerentur, militiæ cingulum abjicere, quam religionem ſuam deſerere maluerunt. Verum Imperator Julianus, quippe qui probe ſciret, eos viros reipublicæ utiles eſſe, neutrum tunc a gradu militiæ removit: ſicut neque Jovianum, qui ipſi in Imperio ſucceſſit. Poſt hoc vero ad Imperium evecti, in reipublicæ quidem cura pares inter ſe initio exſtiterunt: in Chriſtiana autem religione diſcrepantes, ut dixi, diſpari modo adverſus Chriſtianos ſe geſſere. Nam Valentinianus ſuæ quidem ſectæ, SÆC. IV.

(b) ἢ ἀφιέναι τὸν Χριστιανισμόν. Malim ſcribere ἢ ἀφεῖναι. Cum enim præceſſerit τὰς ζώνας μᾶλλον ἀφιέναι ᾑροῦντο, inſulſa eſſet ejuſdem verbi repetitio.

(c) οἱ

SÆC. IV. ctæ, atque opinionis homines fovebat: Arianos tamen nulla afficiebat moleſtia. Valens vero Arianos promovere cupiens, eos, qui diverſa ab illis ſentiebant, acerbiſſime vexavit, ſicut in progreſſu hiſtoriæ declarabitur. Per idem tempus Romanæ Eccleſiæ præerat Liberius: Alexandriæ vero homouſianis quidem Athanaſius: Arianis vero Lucius præſidebat, quem Ariani poſt Georgii necem ordinaverant. Apud Antiochiam Arianæ factionis Epiſcopus erat Euzoius. Qui vero conſubſtantialis fidem illic tuebantur, duas in partes diviſi erant: quarum alteri Paulinus, alteri præerat Melitius. Jeroſolymorum Eccleſiam Cyrillus denuo obtinebat. Conſtantinopoli Eudoxius Eccleſiis potiebatur, Arianorum dogma palam prædicans: homouſiani vero in exigua quadam ædicula intra urbem collectas agebant. Porro ex Macedonianorum ſecta ii, qui Seleuciæ ab Acacio diſſenſerant, Eccleſias ſuas in ſingulis urbibus etiam tum retinebant. Hujuſmodi in ſtatu tunc temporis res Eccleſiæ erant.

A γάρ, τοὺς μὲν οἰκείους συνεκρότει· τοῖς δὲ Ἀρειανίζουσιν οὐδαμῶς ἦν ὀχληρός· Οὐάλης δὲ Ἀρειανοὺς αὐξῆσαι προῃρημένος, δεινὰ κατὰ τῶν μὴ τοιαῦτα φρονούντων εἰργάσατο, ὡς προϊὼν ὁ τῆς ἱστορίας δηλώσει λόγος· κατὰ δὴ τὸν χρόνον τόνδε, τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας προεστήκει Λιβέριος· ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τῆς μὲν ὁμουσίου πίστεως Ἀθανάσιος· τῆς δὲ Ἀρειανιζούσης Λούκιος, ὃν μετὰ Γεώργιον κατέστησαν οἱ Ἀρειανίζοντες· τῶν δὲ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Ἀρειανῶν ἡγεῖτο Εὐζώϊος· διῄρηντο δὲ καὶ οἱ τοῦ ὁμουσίου· τῶν μὲν γὰρ Παυλῖνος, τῶν δὲ Μελίτιος προεστήκεισαν· τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, Κύριλλος αὖθις ἐκράτει· ἐν δὲ Κωνσταντίνου
B πόλει, Εὐδόξιος μὲν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκράτει, τὴν Ἀρείου δόξαν διδάσκων· οἱ δὲ τοῦ ὁμουσίου φρονήματος, ἐν μικρῷ οἰκίσκῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο ἔνδον τῆς πόλεως· τῆς δὲ Μακεδονιανῆς θρησκείας, ἔτι κατὰ τὰς πόλεις ἐκράτουν τῶν εὐκτηρίων οἴκων (c) οἱ ἐν Σελευκείᾳ διδαχθέντες τοὺς περὶ Ἀκάκιον· ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει, τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἦν.

(c) οἱ ἐν σελευκείᾳ διδαχθέντες. Aſſentior Chriſtophorſono, qui pro διδαχθέντες legit διενεχθέντες πρὸς τοὺς περὶ ἀκάκιον. Quam ſcripturam in verſione mea ſecutus ſum. Poſſet etiam legi διενεχθέντες, ac fortaſſe rectius. Nicephorus vero hunc Socratis locum ita interpolavit: διδαχθέντες ἃ οἱ περὶ ἀκάκιον: Id eſt, *Eadem, quæ Acacius, ſentientes*. Peſſime.

CAPUT II.

Quomodo Valentiniano in Occidentem profecto, Valens Conſtantinopoli degens, Macedonianis ipſum adeuntibus, & Synodum fieri poſcentibus, id permiſit: & quomodo homouſianos perſecutus eſt.

Imperatorum vero alter, Valentinianus ſcilicet, ad Occidentis partes perrexit. Illuc enim Reipublicæ cura eum evocabat. Valens vero cum aliquandiu ſubſtitiſſet Conſtantinopoli, interpellatus eſt a plurimis Macedonianæ ſectæ Epiſcopis, ut novam Synodum ad fidem corrigendam fieri permitteret. At ille, cum exiſtimaret eos cum Acacio, & Eudoxio conſentire, id fieri permiſit. Et iſti quidem Concilium in urbe Lampſaco celebrare ſatagebant. Valens vero omni feſtinatione Antiochiam Syriæ contendit; veritus ſcilicet, ne Perſæ ruptis triginta annorum induciis, quas regnante Joviano pacti fuerant, in Romanorum fines invaderent. Verum Perſæ quidem quievere. Ipſe vero hac rerum tranquillitate male uſus, bellum inexpiabile contra homouſianos excitavit. Ac Paulinum quidem Epiſcopum ob eximiam ejus viri religionem nullo affecit incommodo; Melitium autem exilio mulctavit. Ceteros omnes, qui cum Euzoio communicare renuiſſent, Eccleſiis urbis Antiochiæ expulit, & graviſſimis damnis, ac ſuppliciis affecit. Multos etiam in Oronte fluvio, qui urbem præterfluit, ſubmerſiſſe dicitur.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὅτι Οὐαλεντινιανοῦ ἐπὶ τὰ Ἑσπέρια μέρη γενομένου, Οὐάλενς ἐν Κωνσταντίνου πόλει προσελθόντων Μακεδονιανῶν, καὶ αἰτούντων Σύνοδον γενέσθαι, ἐπένευσε· καὶ ὅτι τοὺς τοῦ ὁμουσίου ἐπολέμει.

Τῶν δὲ Βασιλέων, Οὐαλεντινιανὸς μὲν τὰ ἑσπέρια μέρη ταχέως κατέλαβεν· εἷλκε γὰρ αὐτὸν ἡ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων φροντίς· Οὐάλεντι δὲ μικρὸν κατὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐπιμείναντι, προσέρχονται πλεῖστοι τῶν Ἐπισκόπων τῆς Μακεδονιανῶν
D θρησκείας, ἐξαιτοῦσίν τε ἄλλην γενέσθαι Σύνοδον ἐπὶ διορθώσει τῆς πίστεως· ὁ δὲ Βασιλεὺς, νομίσας συναινέσαι αὐτοὺς τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, γενέσθαι ἐπέτρεψε· καὶ οὗτοι μὲν συγκροτεῖν Σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῳ ἔσπευδον· Οὐάλης δὲ ᾗ τάχος, ἐπὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν ὥρμησεν, ὑφορώμενος μὴ οἱ Πέρσαι τὰς γενομένας ἐπὶ Ἰοβιανοῦ τριακοντούτεις σπονδὰς παραλύσαντες, τοῖς Ῥωμαίων ὅροις ἐπέλθοιεν· ἀλλὰ τὰ μὲν Περσικὰ ἡσύχασεν· αὐτὸς δὲ τῇ ἡσυχίᾳ καταχρώμενος, κατὰ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων ἄσπονδον ἤγειρε πόλεμον· καὶ Παυλῖνον μὲν τὸν Ἐπίσκοπον, δι᾽ ὑπερβάλλουσαν τοῦ ἀνδρὸς εὐλάβειαν οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν· Μελίτιον δὲ ἐξο-
E ρίᾳ ἐζημίωσε· τοὺς δὲ ἄλλους ὅσοι μὴ ἐβούλοντο Εὐζωΐῳ κοινωνεῖν, τῶν μὲν Ἐκκλησιῶν τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐξήλαυνεν· ζημίαις δὲ καὶ τιμωρίαις διαφόροις ὑπέβαλλεν· λέγεται δὲ, ὅτι καὶ πολλοὺς εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν Ὀρρόντην ἀπέπνιξεν.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὅτι Οὐάλεντος κακῶς ποιοῦντος ἐν τῇ ἀνατολῇ τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας, ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει τύραννος ἀνέστη Προκόπιος· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ καὶ σεισμὸς ἐπιγενόμενος, καὶ θαλάσσης ἐπίκλυσις, τὰς πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψεν.

ΤΑῦτα δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν Συρίαν ποιοῦντος, ἐπανίστατο ἐκ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως τύραννος, Προκόπιος ὄνομα αὐτῷ· ὃς πολλὴν συγκροτήσας ἐν βραχεῖ χρόνῳ δύναμιν, ὁρμᾶν κατὰ τοῦ Βασιλέως ἐσπούδαζεν· τοῦτο ἀπαγγελθὲν, εἰς ἀγωνίαν μεγίστην τὸν Βασιλέα κατέστησεν, ἥτις αὐτοῦ, καὶ τὴν κατὰ B τῶν διωκομένων ὁρμὴν, πρὸς ὀλίγον ἐπέσχεν· ὡς δὲ ἐκ τοῦ πολέμου ταραχὴ τέως ὠδίνετο. σεισμὸς ἐπιγενόμενος πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψεν· ἥ τε θάλασσα τοὺς οἰκείους ὅρους ἐνήλλαξεν· ἔν τισι μὲν γὰρ τόποις τοσοῦτον ἐπέκλυσεν, ὡς τοὺς πρώην βασίμους τόπους πλεῖσθαι· ἑτέρων δὲ τόπων τοσοῦτον ἀπέστη, ὡς ἐν ξηρᾷ εὑρεθῆναι· καὶ τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν πρώτην ὑπατείαν τῶν δύο Βασιλέων.

CAPUT III.

Quomodo dum Valens homousianos in Oriente persequitur, Constantinopoli surrexit tyrannus Procopius: eodemque tempore terræ motus, & maris inundatio plurimas urbes evertit.

DUm hæc a Valente in Syria geruntur, surrexit Constantinopoli tyrannus quidam nomine Procopius; qui magnis copiis brevi tempore coactis, adversum Imperatorem expeditionem parabat. Hujus rei nuntius maximam Imperatori incussit solicitudinem: quæ res persecutionem ejus adversus Catholicos ad tempus repressit. Dum motus belli civilis adhuc expectaretur, terræ motus subito ingruens plurimas urbes concussit. Mare item terminos suos commutavit. Nam in quibusdam locis usque adeo exundavit, ut loca pedibus antea peragrari solita, navigarentur. Ab aliis autem locis tantopere recessit, ut arida remanerent. Atque id contigit duobus Augustis primum Consulibus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι θορύβου ὄντος ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς, οἱ τὴν Σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῳ συγκροτήσαντες Μακεδονιανοὶ, τὴν μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν αὖθις κρατύναντες τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ἀνεθεμάτισαν· καὶ αὖθις τὴν Ἀκακίου, καὶ Εὐδοξίου καθαίρεσιν βεβαιοῦσιν.

C

ΤΟύτων δὲ γενομένων, οὐδέτερα ἡσύχαζεν, οὔτε τὰ δημόσια πράγματα, οὔτε μὴν τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν· οἱ μὲν οὖν παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν Σύνοδον συγκροτηθῆναι αἰτήσαντες, ἐν τῇ Λαμψάκῳ συνῆλθον ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτῇ· τοῦτο δὲ ἦν ἕβδομον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐν Σελευκείᾳ γενομένης Συνόδου· κἀκεῖ πάλιν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν ἐπιβεβαιώσαντες, ᾗ καὶ ἐν Σελευκείᾳ ὑπέγραψαν, ἀναθεματίζουσι τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ὑπὸ τῶν πρώην ὁμοδόξων D ἐκτεθεῖσαν πίστιν· καὶ αὖθις καταψηφίζονται τῶν περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, ὡς δικαίως καθαιρεθέντων· τούτοις οὐδὲν ἀντιλέγειν Εὐδόξιος ὁ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος ἴσχυεν· ὁ γὰρ αὐτῷ ἀμύνασθαι τούτους ὁ ἐνεστηκὼς δημόσιος συνεχώρει πόλεμος· διὸ καὶ οἱ περὶ Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου Ἐπίσκοπον, ἐπικρατέστεροι τότε πρὸς ὀλίγον ἐγένοντο, συγκροτήσαντες τὸ χρηματίσαν Μακεδονίου δόγμα, (a) μικρόν τε ἔμπροσθεν καὶ τὸ ἐν τῇ κατὰ Λάμψακον Συνόδῳ γενόμενον φανερώτερον· ταύτην ἐγὼ νομίζω τὴν Σύνοδον, αἰτίαν γενέσθαι τοῦ πλεονάζειν ἐν Ἑλλησπόντῳ τοὺς Μακεδονιανοὺς χρηματίζοντας· ἡ γὰρ Λάμψακος ἐν E τῷ στενῷ Ἑλλησπόντου κεῖται πορθμῷ· αὕτη μὲν οὖν ἡ Σύνοδος τοιαύτην ἔσχε τὴν ἔκβασιν.

CAPUT IV.

Quomodo turbato Reipubl. & Ecclesiæ statu, Macedoniani collecta apud Lampsacum Synodo Antiochenam fidem iterum confirmarunt, Ariminensem vero anathemate damnarunt, & depositionem Acacii, atque Eudoxii denuo roborarunt.

QUæ cum ita se haberent, nec Reipublicæ, nec Ecclesiæ status in tranquillo fuit. Et hi quidem, qui Synodi congregandæ facultatem ab Imperatore poposcerant, Lampsacum convenere, iisdem, quos supradixi, Consulibus, anno septimo post illam Synodum, quæ Seleuciæ fuerat congregata. Ibi Antiocheni Concilii fide denuo confirmata, cui etiam Seleuciæ subscripserant, illam, quæ Arimini edita fuerat ab Episcopis, quibuscum ipsi prius consenserant, anathemate damnarunt. Et contra eos, qui cum Acacio, & Eudoxio erant, tanquam jure depositos, iterum tulere sententiam. His decretis Eudoxius Constantinopoleos Episcopus nullo modo potuit contradicere. Civile enim bellum, quod imminebat, impedimento fuit, quominus se de illis ulcisceretur. Quocirca Eleusius Cyzici Episcopus, & qui cum illo erant, superiores partes aliquamdiu obtinuerunt; cum Macedonii dogma adstruerent, quod antea quidem obscurum, post Synodum autem Lampsacenam manifestius factum est. Atque hoc Concilium in causa fuisse arbitror, cur Macedoniani tam frequentes sint in Hellesponto. Quippe Lampsacus sita est in angusto Hellesponti sinu. Et Lampsaceni quidem Concilii hic exitus fuit.

(a) *μικρόν τε ἔμπροσθεν καὶ τό.* Musculus, & Christophorsonus *μικρὸν ἔμπροσθεν paulo antea* interpretati sunt, quasi esset *μικρῷ πρότερον*. Ego vero locum mendosum esse puto, & levi mutatione ita restituendum: *μικρὸν τὸ ἔμπροσθεν, καὶ τότε ἐν τῇ κατὰ Λάμψακον Συνόδῳ γενόμενον φανερώτερον*. Loquitur de secta Macedonii, quam hactenus quidem obscuram, & ignobilem fuisse dicit: tunc vero in Synodo Lampsacena plurimum innotuisse. Mihi quidem dubium non est, quin Socrates ita scripserit, ut emendavi. De hac Synodo Lampsacena consulendus est Baronius ad ann. Christi 365.

CAPUT V.

Quomodo conserto prælio circa urbem Phrygiæ, Valens Procopium tyrannum proditione ducum captum, una cum ipsis ducibus inusitatis suppliciis interemit.

SEquenti anno, id est Gratiano, & Dagalaifo Consulibus, bellum geri cœpit. Nam cum tyrannus Procopius Constantinopoli egressus adversus Imperatorem castra moveret, hoc audito Valens, relicta Antiochia, Procopio obviam ire contendit. Et juxta Nacoliam urbem Phrygiæ cum eo congressus, primo quidem prælio superatus est: paulo post vero Procopium ab Angelone, & Gomario ducibus suis proditum, in potestatem suam redegit; quos quidem inusitatis suppliciis interemit. Nam proditores quidem ipsos neglecta sacramentorum religione, quæ ipsis præstiterat, ferris dissectos e medio sustulit. Tyranni vero crura duabus vicinis arboribus inflexis cum alligasset, ipsas deinde arbores ramos suos in sublime erigere permisit, quæ dum violentius resurgunt, Procopium discerpsere. Atque ita tyrannus duas in partes distractus interiit.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὅτι συμβολῆς γενομένης περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας τοῦ τε Βασιλέως καὶ τοῦ τυράννου Προκοπίου, προδοσίᾳ τῶν στρατηγῶν ἑλὼν τὸν τύραννον, αὐτόν τε καὶ αὐτοὺς ξέναις τιμωρίαις ὑποβαλὼν ἀνεῖλεν.

ΤΗ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Γρατιανοῦ, καὶ Δαγαλαΐφου, (*a*) τὰ τῶν πολέμων ἐπέθετο· ὡς γὰρ ὁ τύραννος Προκόπιος ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ὁρμηθεὶς, ἕτοιμος ἦν ἐπιστρατεύειν τῷ Βασιλεῖ· πυθόμενος ὁ Οὐάλης φθάνει ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐλάσας, καὶ συμβάλλει τῷ Προκοπίῳ περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας, ἡ προσωνυμία Νακώλεια· καὶ τὴν μὲν πρώ- B την μάχην ἡττήθη· μετ' οὐ πολὺ δὲ, (*b*) ζωγρήσας εἶχε τὸν Προκόπιον, Ἀγγέλωνος καὶ Γομαρίου τῶν στρατηγῶν προδεδωκότων αὐτόν· οὓς καὶ ξέναις τιμωρίαις ὑπέβαλεν· (*c*) τοὺς μὲν προδότας, ὑπεριδὼν τοὺς ὅρκους οὓς αὐτοῖς ὀμωμόκει, πρίοσι διελὼν ἀπέκτεινε. τοῦ δὲ τυράννου δύο δένδρων καμφθέντων γειτνιαζόντων ἀλλήλοις, ἑκάτερον σκέλος ἐκδήσας, (*d*) ἐπικαμφθέντων ἀφῆκεν ὀρθοῦσθαι· τὰ δὲ ἀνεγειρόμενα, διέσπασε τὸν Προκόπιον· καὶ οὕτως ὁ τύραννος διχοτομηθεὶς ἀπώλετο.

(*a*) τὰ τῶν πολέμων ἐπέθετο. Epiphanius vertit: *bella parabantur*. Christophorsonus vero sensum magis sequens, quam verba, interpretatur, *bellum geri cœptum est*. Sed si vim ac proprietatem Græcæ dictionis exprimere velimus, vertendum est: *bella incubuerunt, belli vis grassata est*.

(*b*) ζωγρήσας εἶχε. Scribendum videtur εἷλε, quod confirmat Epiphanius Scholasticus.

(*c*) τοὺς μὲν προδότας. Addenda est particula hoc modo: τοὺς μὲν γὰρ προδότας. Quod confirmat Epiphanii versio. Ceterum de Agilone, & Gomario Ducibus Procopii nihil hujusmodi scribit Ammianus Marcellinus. Eos quidem ad Valentis partes transfugisse testatur ille quidem: sed ferris dissectos esse non dicit. Id tantum scribit Marcellinus, Florentium, & Barcalbam Tribunos, post Nacoliensem pugnam Procopium vinctum tradidisse Valenti: & Procopio quidem statim caput abscissum; Florentium vero, & Barcalbam eodem sup- C plicio paulo post affectos esse. Proinde falsa sunt, tum quæ de Agilone, & Gomario, tum quæ de Procopii exitu hic narrantur a Socrate. Philostorgius quoque in libro nono scribit, Procopium quidem capite truncatum: Florentium vero, qui illum Valenti tradiderat, crematum fuisse.

(*d*) ἐπικαμφθέντων. Corruptus est hic locus, ut satis apparet. Quem quidem ego ita restituendum puto: ἔπειτα τὰ δένδρα ἐπικαμφθέντα ἀφῆκεν ὀρθοῦσθαι.

CAPUT VI.

Quomodo Imperator interfecto tyranno, eos, qui Synodo interfuerant, & cunctos pariter Christianos Arii opinionem amplecti coegerit.

IMperator vero rebus tunc feliciter gestis elatus, rursus Christianos exagitare cœpit, dum cunctos ad Arii sententiam cupit traducere. Sed præcipue Lampascena Synodus eum ad iracundiam provocabat, non ob id solum, quod Arianos Episcopos deposuisset, verum etiam, quod fidem Arimini expositam anathemate damnasset. Cum igitur Nicomediam Bithyniæ venisset, Eleusium Cyzici Episcopum ad se vocat, qui opinioni Macedonianæ præ ceteris erat addictus, ut supra retulimus. Itaque Imperator collecto Arianorum Episcoporum Concilio, Eleusium illorum fidei assentiri jubet. At ille primo quidem id facturum se negavit. Tandem vero cum exilium, & bonorum publicatio ipsi intentaretur, perterrefactus Arianorum opinioni consensit. Sed mox facti sui illum pœnituit; reversusque Cyzicum, coram omni multitudine, vim sibi illatam conquestus est: invitum se asserens, non sua sponte consensum præbuisse. Simul monuit, ut alium sibi Episcopum quærerent, eo quod ipse vi compulsus propriam fidem abnegavisset. Cyziceni tamen pro incredibili amore, quo illum prosequebantur, alteri Episcopo subjici recusarunt, nec permiserunt, ut is Ecclesia sua cederet. Manserunt itaque sub ejus administratione, nec a propria hæresi ullatenus discesserunt.

CA-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅτι μετὰ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν, πάλιν ὁ Βασιλεὺς ἠνάγκαζε τοὺς τῆς Συνόδου Ἀρειανίσαι, καὶ πάντας Χριστιανούς.

D ὉΔὲ Βασιλεὺς εὐτυχῶς τότε πράξας, αὖθις κατὰ τῶν χριστιανιζόντων θορύβους ἐκίνει, πᾶσαν θρησκείαν Ἀρειανίζειν βουλόμενος· μάλιστα δὲ αὐτὸν εἰς ὀργὴν ἦγεν ἡ κατὰ τὴν Λάμψακον γενομένη Σύνοδος, οὐ μόνον ὅτι τοὺς Ἀρειανίζοντας ἀπεκήρυξεν Ἐπισκόπους, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἐν Ἀριμήνῳ τῆς πίστεως ἀνεθεμάτισεν ἔκθεσιν· γενόμενος οὖν ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας, μεταπέμπεται παρ' ἑαυτὸν Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου Ἐπίσκοπον· οὗτος δὲ τῇ Μακεδονίου δόξῃ προσέκειτο μᾶλλον, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· καθίσας οὖν ὁ Βασιλεὺς συνέδριον Ἐπισκόπων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, συντίθεσθαι τὸν Ἐλεύσιον τῇ πίστει ἐκείνων ἠνάγκαζεν· ὁ δὲ, πρότερον E μὲν ἀπηρνεῖτο· ἐξορίας δὲ αὐτῷ καὶ δημεύσεως ἀπειληθείσης, περιδεὴς γενόμενος, τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ συντίθεται· συνθέμενος δὲ εὐθὺς μετεμέλετο· καὶ καταλαβὼν τὴν Κύζικον, ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὴν βίαν ἀπωδύρατο, φάσκων τὴν συγκατάθεσιν ἐκ βίας, οὐ μὴν ἐκ προαιρέσεως πεποιῆσθαι· ζητεῖν τε αὐτοὺς ἕτερον Ἐπίσκοπον, διότι αὐτὸς τῇ ἀνάγκῃ τὸ οἰκεῖον δόγμα ἠρνήσατο· Κυζικηνοὶ δὲ φιλοστοργίᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν, ὑφ' ἑτέρῳ Ἐπισκόπῳ τάττεσθαι οὐκ ἐβούλοντο, οὔτε μὴν ἑτέρῳ τῆς Ἐκκλησίας παραχωρεῖν· ἔμενον μὲν ὑπ' αὐτῷ ταττόμενοι, μὴ μετατιθέμενοι δὲ τῆς οἰκείας αἱρέσεως.

ΚΕ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅτι Εὐνόμιος Κυζίκου γέγονεν Ἐπίσκοπος, Ἐλεύσιον τὸν Μακεδονιανὸν ἐκβαλών, καὶ περὶ τοῦ πόθεν ὥρμητο· καὶ ὅτι Ἀετίου τοῦ ἀθέου ὑπογραφεὺς ὤν, τὰ ἐκείνου ἐζήλωσεν.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπος, προβάλλεται πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου Εὐνόμιον, ὡς δυνάμενον δεινότητι λόγων πρὸς ἑαυτὸν ἑλκύσαι τὰ πλήθη· κατελθόντος δὲ τοῦ Εὐνομίου, πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως ἐκέλευσεν ἐξωθεῖσθαι μὲν τὸν Ἐλεύσιον, ἐνθρονίζεσθαι δὲ τὸν Εὐνόμιον· καὶ δὴ τούτου γενομένου, οἱ περὶ τὸν Ἐλεύσιον ἔξω τῆς πόλεως εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσαντες, τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· καὶ περὶ μὲν Ἐλευσίου, τοσαῦτα εἰρήσθω· περὶ δὲ Εὐνομίου, ἐκεῖνα λεκτέον· Εὐνόμιος ὑπογραφεὺς γέγονεν Ἀετίου, τοῦ ἐπικληθέντος Ἀθέου, οὗ καὶ ἀνωτέρω πεποιήμεθα μνήμην· συνὼν δὲ αὐτῷ, τὸν ἐκείνου σοφιστικὸν τρόπον ἐζήλωσε· λεξειδίοις τε σχολάζων· καὶ ποιῶν ἑαυτῷ σοφίσματα, οὐκ ᾐσθάνετο· ἐκ τούτων τε τυφωθεὶς, (a) εἰς βλασφημίαν ἐξέπεσε, τὸ Ἀρείου μὲν δόγμα ζηλῶν· κατὰ πολλὰ δὲ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι πολεμῶν· ὀλιγομαθῶς μὲν ἔχων πρὸς τὰ ἱερὰ γράμματα, καὶ μὴ δὲ συνιέναι αὐτὰ δυνάμενος· πολύχους δὲ τὴν λέξιν, καὶ τὰ αὐτὰ περιστρέφων ἀεὶ, καὶ μὴ δυνάμενος περιγενέσθαι τοῦ προτεθέντος σκοποῦ· ὡς δεικνύουσιν αὐτῷ οἱ ἑπτὰ τόμοι, οὓς ἐματαιοπόνησεν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους τοῦ Ἀποστόλου ἐπιστολήν· πολλοὺς γὰρ λόγους εἰς αὐτὴν ἀναλώσας, (b) τῆς ἐπιστολῆς τὸν σκοπὸν λαβεῖν οὐ δεδύνηται· ἐφάμιλλοι δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ φερόμενοι λόγοι τυγχάνουσιν· ὧν ὁ βουλόμενος πεῖραν λαβεῖν, εὑρήσοι ἐν πολυλεξίᾳ τὴν τῶν νοημάτων εὐτέλειαν· τοῦτον τοίνυν (c) τὸν Εὐνόμιον Εὐδόξιος πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου προυβάλλετο· (d) ὡς οὖν ἐγένετο κατὰ τὴν τῇ συνήθει διαλεκτικῇ χρώμενος, ἐξενοφώνει τοὺς ἀκροωμένους αὐτοῦ, καὶ ταραχὴ κατὰ τὴν Κύζικον ἦν· μὴ ἐνεγκόντες οὖν αὐτοῦ τὸν λεξικὸν τῦφον οἱ Κυζικηνοὶ, τῆς πόλεως ἀλαύνουσιν· ὁ δὲ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνῆν μὲν τῷ Εὐδοξίῳ· (e) σχολαῖος δὲ Ἐπίσκοπος ἦν· ἵνα μὴ δοξωμεν λοιδορίας χάριν ταῦτα λέγειν, αὐτῆς ἐπακούε τῆς Εὐνομίου φωνῆς, οἷα σοφιζόμενος περὶ Θεοῦ λέγειν τολμᾷ· φησὶ γὰρ κατὰ λέξιν τάδε· ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐδὲν πλέον ἡμῶν ἐπίσταται· οὐδέ ἐστιν αὕτη μᾶλλον

CAPUT VII.

Quomodo pulso Eleusio Macedoniano, Eunomius Cyzici Episcopatum adeptus est; & unde ortus fuerit; & quod cum notarius esset Aetii impii, illum sibi imitandum proposuit.

A Hæc cum audisset Episcopus Constantinopolitanus, Eunomium Cyzicenæ urbis Episcopum constituit, utpote qui eloquentia sua multitudinis animos ad se allicere posset. Qui cum venisset Cyzicum, Imperator edicto proposito, Eleusium quidem B Ecclesiis exturbari, Eunomium autem in sede collocari jussit. Quo facto, hi, qui cum Eleusio erant, extra urbis muros ædificata Ecclesia, collectas illic egerunt. Sed de Eleusio hactenus. Nunc de Eunomio dicendum. Eunomius notarius fuit Aetii cognomento Athei, cujus supra mentionem fecimus. Cum illo igitur diu versatus, sophisticum ejus differendi modum imitatus est: & inanibus quibusdam voculis nimium deditus, fallaces argumentationes in suum ipsius damnum imprudens contexuit. Ob hæc arrogantia elatus, in blasphemiam prolapsus est, dum Arii quidem opinionem sectatur: veritatis autem doctrinam variis modis impugnat. Et sa- C crarum quidem scripturarum parum omnino peritus fuit, nec earum intelligentiam assequi potuit. Verborum tamen copia abundans, & eadem assidue repetens, nunquam propositum sibi scopum valuit contigere: sicut manifeste declarant septem libri, quos in epistolam Pauli ad Romanos incassum elaboravit. Quamvis enim in ejus interpretatione multa consumserit verba; institutum tamen Apostoli nullatenus est assecutus. Hujusmodi sunt etiam ceteri, qui circumferuntur ejus libri: quorum si quis experimentum capere voluerit, in magna verborum copia miram reperiet sententiarum inopiam. Hunc igitur Eunomium Eudoxius, ut dixi, ad Cyzicenæ urbis Episco- D patum promovit. Qui cum illuc venisset, familiari sibi arte dialectica usus, auditorum animos conturbavit. Unde tumultus Cyzici exortus est. Tandem vero Cyziceni, cum inanem verborum ejus fastum ferre non possent, ex civitate eum ejecerunt. Ille autem Constantinopolim profectus, illic cum Eudoxio mansit, & vacans habebatur Episcopus. Verum ne obtrectandi causa hæc dixisse videamur, ipsa Eunomii verba, si placet, audiamus, quæ Sophistæ more disputans de Deo ausus est dicere. Sic enim ait ad verbum. De sua ipsius substantia Deus nihil amplius scit, quam nos: nec illa ipsi quidem notior, no-

(a) εἰς βλασφημίαν ἐξέπεσε. Codex Florentinus scriptum habet εἰς βλασφημίας. Quod confirmat versio Epiphanii Scholastici.

(b) τῆς ἐπιστολῆς τὸν σκοπὸν λαβεῖν. In codice Florentino scriptum habetur τὸν σκοπὸν ἑλεῖν.

(c) τὸν Εὐνόμιον Εὐδόξιος πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου. Male Socrates promotionem Eunomii ad Episcopatum Cyzicenum confert in tempora Valentis Augusti. Eunomius enim sub Imp. Constantio factus est Episcopus Cyzici in Synodo Constantinopolitana, quæ Seleuciensem proxime subsecuta est, ut diserte scribit Philostorgius in lib. 5. cap. 3. & Theodoritus in lib. 2. Historiæ cap. 27. & 29. qui res Eunomii longe accuratius scripsere, quam Socrates. Certe Valentis temporibus Eunomius in exilium missus est a Valente, eo quod tyranno Procopio favisse diceretur, ut tradit Philostorgius. Tantum abest, ut Cyziceno Episcopatu donatus tunc fuerit. Socratis errorem sequutus est Sozomenus in lib. 6. cap. 8.

E (d) ὡς οὖν ἐγένετο κατὰ τὴν. Scribendum est proculdubio κατ' αὐτήν. Quod miror a Christophorsono animadversum non fuisse. Atqui Epiphanius veram ei lectionem commonstrare poterat. Sic enim vertit, *cum illuc venisset, &c.*

(e) Σχολαῖος Ἐπίσκοπος ἦν. In civilibus officiis, ac militaribus, alii erant in actu positi, alii vacantes: qui præcincti honore, otiosi cinguli dicuntur in codice. Sic Tribuni vacantes dicuntur ab Ammiano Marcellino, ut illic notavi. Eodem modo Episcopi vacantes dicuntur a Socrate, qui nudum nomen habebant Episcopi, absque Ecclesia, absque clero, & populo, cui præessent. Cujusmodi fere sunt, qui hodie vocantur Episcopi in partibus Infidelium. Talis igitur fuit tunc Eunomius, cum a Cyzicenis expulsus, maneret Constantinopoli apud Eudoxium. Quod contigit Constantii temporibus, non autem Valentis, ut tradit Socrates. Porro pulso Eunomio Eleusius, ut verisimile est, pristinam sedem recuperavit.

SÆC. IV. nobis autem est obscurior. Sed quidquid nos de illa scimus, hoc omnino & ille novit: & contra quidquid ille scit, idem etiam in nobis absque ulla discrepantia reperies. Has, & alias ejusmodi plures sophisticas ratiocinationes contexens Eunomius, præ stupore errorem suum non animadvertebat. Porro qua ratione ab Arianis postea discesserit, dicemus suo loco.

CAPUT VIII.

De oraculo, quod in lapide inciso inventum est, tunc cum Chalcedonis muri ob iram Valentis Augusti destruerentur.

Superato Procopio, Imperator muros urbis Chalcedonis, quæ ex adverso Byzantii sita est, dirui jussit. Id enim se facturum juraverat, propterea quod Chalcedonii a partibus Procopii stantes, probris ipsum, & conviciis appetierant, & transeunti civitatis suæ portas clauserant. Itaque ex Imperatoris mandato muri urbis destructi sunt, & lapides ad Thermas publicas Constantinopoleos, quæ Constantianæ dicuntur, transvecti. In uno autem ex iis lapidibus repertum est incisum oraculum, quod jamdudum quidem illic absconditum fuerat, tunc vero prolatum est in lucem. Id oraculum prædicebat, tunc cum aquarum copia suppeteret civitati, fore ut murus quidem urbi serviret: innumerabiles vero Barbarorum gentes post vastatas Imperii Romani Provincias, & post plurima perperrata mala, ipsæ quoque tandem perirent. Sed nihil obstat, quominus ipsum etiam oraculum studiosorum gratia hic adjiciamus.

Tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas,
Lætaque subsilient hilares per compita Nymphæ,
Ac funesta dabit murus munimina thermis:
Tunc populi innumeri variis e gentibus orti,
Immites animis, & sævo robore freti,
Trajicient armis Istri speciosa fluenta;
Vastabuntque agros Mœsos, atque arva Scytharum.
Ast ubi Threiciam attigerint, majora parantes,
Hic illos Fatum, & Martis violentia sistet.

Hujusmodi fuit oraculum. Postea autem contigit, ut aquæ ductus a Valente ædificatus, maximam aquarum copiam urbi Constantinopolitanæ præberet: ac tum demum Gentes Barbaræ concitatæ sunt, ut infra dicturi

A λον μὲν ἐκείνῳ, ἧττον δὲ ἡμῖν γινωσκομένη· ἀλλ' ὅπερ ἂν εἰδείημεν ἡμεῖς περὶ αὐτῆς, τοῦτο πάντως κἀκεῖνος οἶδεν· ὁ δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνος, τοῦτο εὑρήσεις ἀπαραλλάκτως ἐν ἡμῖν· ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα Εὐνόμιος σοφίσματα ποιῶν οὐκ ᾐσθάνετο· ὅπως δὲ τῶν Ἀρειανῶν μικρὸν ὕστερον ἐχωρίσθη, κατὰ χώραν ἐρῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τοῦ εὑρεθέντος χρησμοῦ ἐν λίθῳ γεγλυμμένῳ, ὅτε τὸ Χαλκηδόνος τεῖχος ἐλύετο, κατ' ὀργὴν τοῦ Βασιλέως Οὐάλεντος.

B Ὁ μέντοι Βασιλεὺς, Χαλκηδόνος τῆς κατ' ἀντικρὺ Βυζαντίου πόλεως τὰ τείχη λύειν προσέταττεν· ὀμωμόκει γὰρ τοῦτο ποιήσειν, νικήσας τὸν τύραννον, ὅτι Χαλκηδόνιοι τῷ τυράννῳ προσθέμενοι, αἰσχρῶς αὐτὸν περιύβρισαν· καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως, (a) προϊόντος ἀπέκλεισαν· τὸ μὲν οὖν τεῖχος κελεύσει τοῦ Βασιλέως ἐλύετο· καὶ οἱ λίθοι εἰς τὸ Κωνσταντίνου πόλεως δημόσιον λουτρὸν μετεφέροντο, ᾧ (b) προσωνυμία Κωνσταντιαναί· εὕρηται δὲ ἐν ἑνὶ τῶν λίθων ἐπιγεγραμμένος χρησμὸς, ὃς ἐκέκρυπτο μὲν ἐκ παλαιοῦ· τότε δὲ φανερὸς ἐγένετο, δηλῶν, ὡς ἡνίκα δαψιλὲς ὕδωρ ὑπάρξαι τῇ πόλει, τότε τὸ μὲν τεῖ-C χος λουτρῷ ὑπουργήσει· μυρία δὲ φῦλα Βαρβάρων καταδραμόντα τὴν Ῥωμαίων γῆν, καὶ πολλὰ κακὰ δράσαντα τελευταῖον καὶ αὐτὰ φθαρήσεται· οὐδὲν δὲ κωλύει, φιλομαθίας ἕνεκεν καὶ τὸν χρησμὸν ἐνταῦθα προσθεῖναι.

Ἀλλ' ὅτε δὴ Νύμφαι δροσερὴν κατὰ ἄστυ χορείην
Τερπόμεναι στήσωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιὰς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ.
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων,
Ἄγρια, μαρμαίροντα, κακὴν ἐπιειμένα ἀλκὴν,
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον διαβάντα σὺν αἰχμῇ,
D Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσηΐδα γαῖαν,
Θρηΐκης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν,
Αὐτοῦ κεν βιότοιο τέλος, καὶ πότμον ἐπίσποι.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ χρησμός· συνέβη δὲ μετὰ χρόνον, τὸν ὁλκὸν τοῦ ὕδατος ὑπὸ Οὐάλεντος κατασκευασθέντα, δαψιλὲς παρασχεῖν τῇ Κωνσταντίνου πόλει τὸ ὕδωρ· καὶ τότε τὰ Βαρβαρικὰ

(a) προϊόντος ἀπέκλεισαν. Malim scribere παριόντος, quod & in versione mea sum secutus. Ceterum Chalcedonenses ob illam defectionem, non solum mœnium suorum subversione multati sunt, verum etiam hac infamia notati, ne quis unquam Chalcedonensium ad ullam administrationem promoveretur. Testatur id Isidorus Pelusiota in libro 1. epistola 485. Καρχηδονίους νόμος κωλύει διέπειν ἀρχήν. Scribe meo periculo Καλχηδονίους. Nam Carthaginenses nihil faciunt ad hunc locum, quippe qui non essent subjecti Orientis Imperio, de quo illic loquitur Isidorus.

(b) προσωνυμία Κωνσταντιαναί. De his thermis Constantianis loquitur etiam Sozomenus in libro 8. capite 22. Erant autem in regione decima urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio urbis illius. Ammianus quoque Marcellinus in libro 31. lavacrum a Valente apud Constantinopolim exstructum esse scribit ex lapidibus murorum Chalcedonensium. Verum Cedrenus, & Zonaras ex his lapidibus non lavacrum, sed aquæductum ædificatum esse scribunt. Quæ inter se non pugnant. Ad lavacrum enim necessarius fuit aquæductus. Opus sane memorabile, cujus meminit Themistius in oratione decennali ad Valentem, & Gregorius Nazianzenus in oratione 25. qui hunc Valentis aquæductum, subterraneum, & aerium fluvium eleganter appellat. Ita etiam Themistius in amatorio, seu de Regia pulchritudine ad Gratianum; cujus locum hic apponam eo libentius, quod E nondum edita est hæc oratio: αἱ δὲ ὑποδραμοῦσαι ἠλιβάτους, κρουνοὶ ἔγγειοι καὶ ἐναέριοι, σαφῶς τὰ νῶτα ἀπεικασμέναι, πλέον ἢ σταδίους χιλίους ἄναντα καὶ κάταντα, οὔτε ἄναντην οὔτε κατάντην διαδραμοῦσαι, καὶ οὔτε ὑποχεθεῖσαι οὔτε ἐκχεθεῖσαι, συνεφοίτησαν ὑπωρόφιοι, καὶ ἥκουσιν ἤδη πρὸ τῶν πυλῶν, &c. Porro apud Socratem libentius legerem καρωσιαναί, quam Κωνσταντιαναί. Nam Constantianæ thermæ a Constantio Imperatore ædificatæ sunt, ut nomen ipsum indicat. Carosianæ vero a Valente absolutæ sunt & dedicatæ post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, agente Præfecto urbis Constantinopolitanæ Vindalonio Magno, ut scribit Idatius in Fastis, & auctor Chronici Alexandrini. Sic autem dictæ sunt a Carosia Valentis filia, ut testatur Sozomenus in libro sexto. Erantque in Regione urbis septima, ut docet descriptio urbis Constantinopolitanæ.

(c) κλέαρ-

καὶ ἐκινέθη, ὡς ὕστερον λέξομεν· τὸν μέντοι χρησμὸν καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον συνέπεσεν ἐκληφθῆναι· τοῦ ὑδραγωγοῦ γὰρ εἰσαχθέντος εἰς τὴν πόλιν, (c) Κλέαρχος ἔπαρχος ὢν τῆς πόλεως (d) ὑδρεῖον μέγιστον κατεσκεύασεν, ἐν τῇ νῦν Θεοδοσίου ἀγορᾷ καλουμένῃ· ὃ ἐφημίσθη δαψιλὲς ὕδωρ· ἐφ᾽ ᾧ ἑορτὴν ἱλαρὰν ἦγεν ἡ πόλις· καὶ τοῦτο εἶναι λεγόμενον τῷ χρησμῷ,

—— τὸ χορείην τερπόμεναι
Στήσονται εὐστεφέας κατ᾽ ἀγυιάς·

A ducti sumus. Sed & alio modo hoc oraculum expositum esse accepimus. Cum enim aquæ ductus ille in urbem perductus esset, Clearchus Præfectus urbis, in foro quod nunc Theodosii dicitur, ingens lavacrum ædificavit, quod δαψιλὲς ὕδωρ, id est copiosa aqua appellatum fuit. Cujus rei gratia civitas festum diem summa hilaritate celebravit. Atque hoc est, inquiunt, quod in oraculo dicitur. SÆC. IV.

—— *agitabunt urbe choreas,*
Lætaque subsilient hilares per compita Nymphæ.

Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὸν χρησμὸν, μικρὸν ὕστερον ἐγένετο· τότε δὲ λυομένου, Κωνσταντινουπολῖται παρεκάλουν τὸν Βασιλέα, παῦσαι τὴν τοῦ τείχους κατάλυσιν· συμπαρεκάλουν δὲ καὶ οἱ ἐκ Βιθυνίας παρόντες ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, Νικομηδεῖς τε, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες τὴν Νίκαιαν· ὁ δὲ Βασιλεὺς περιοργὴς ὢν, μόλις μὲν ἐδέχετο τῶν ἱκετευόντων τὴν δέησιν· ἀφοσιούμενος δὲ τῷ ὅρκῳ, ἅμα τε λύειν ἐκέλευε, καὶ ἅμα πληροῦν τὰ λυόμενα ἑτέροις λίθοις μικροῖς· καὶ νῦν ἐστὶν ἰδεῖν ἔν τισι τοῦ τείχους μέρεσιν, ὅπως τοῖς μεγίστοις καὶ θαυμαστοῖς λίθοις, ἡ τότε γενομένη εὐτελὴς οἰκοδομὴ ἐπίκειται· τοσαῦτα καὶ περὶ τοῦ Χαλκηδονίων τείχους εἰρήσθω μοι.

B Verum ea, quæ ad exitum oraculi pertinent, paulo post evenere. Tunc temporis vero, cum muri destruerentur, Cives Constantinopolitani Imperatorem rogarunt, ut ab illorum destructione abstinere vellet. Idem quoque postulabant Nicomedienses, & Nicæni, qui hujus rei causa ex Bithynia Constantinopolim venerant. Imperator vero utpote ira incredibili succensus, ægre quidem supplicantium preces admisit. Verum ut juramento, quo se obstrinxerat, satisfaceret, simul dirui muros præcepit, & ruinam illorum aliis parvis lapidibus instaurari. Itaque nunc cernere est in quibusdam partibus murorum, ingentibus, ac stupendis lapidibus C opus vilis structuræ, quæ tunc facta est, impositum. Sed de muris Chalcedoniorum hæc dixisse sufficiat.

(c) Κλέαρχος ἔπαρχος ὢν τῆς πόλεως. Hic est Clearchus, qui postea Consul fuit cum Richomere, Principatu Theodosii. De eodem loquitur Eunapius in vita Maximi Philosophi. Et primum quidem Asiæ Vicarium fuisse dicit tempore belli Procopiani: postea vero Proconsulem totius Asiæ a Valente factum, ob egregiam operam, quam bello Procopii navaverat. Sunt ad eundem Clearchum epistolæ Libanii complures in lib. 4. & 5. quibus eum magnopere laudat, & Asiæ cum Imperio præfuisse significat. Fuit autem Præfectus urbi, Modesto, & Arinthæo Consulibus, ut discimus ex codice Theodosiano.

(d) ὑδρεῖον μέγιστον. Nymphæum vocat Cedrenus, ac Zonaras. Differunt autem Nymphæa a Thermis, ut patet ex descriptione urbis Constantinopolitanæ. Nam Nymphæa quidem sunt Nympharum templa, fontibus amœnis irrigua, ut olim notavi ad Ammianum Marcellinum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Οὐάλης, καὶ Ναυατιανοὺς ὁμοίως τοῖς Ὀρθοδόξοις τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἤλαυνεν.

Ὁ Μέντοι Βασιλεὺς, τοῦ διώκειν τοὺς τοῦ ὁμοουσίου φρονήματος οὐκ ἐπαύετο· ἀλλ᾽ ἐξήλαυνε μὲν αὐτοὺς τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· σὺν αὐτοῖς δὲ, καὶ Ναυατιανοὺς ὡς ὁμόφρονας· καὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν κλεισθῆναι ἐκέλευσε· καὶ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῶν, ἐξορίᾳ ζημιοῦν προσέταττε· Ἀγέλιος ὄνομα αὐτῷ· ἀνὴρ ἤδη πάλαι ἐκ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων, τῶν Ἐκκλησιῶν προεστώς. καὶ βίον Ἀποστολικὸν βιούς· ἀνυπόδητος γὰρ διόλου διῆγε, καὶ ἑνὶ χιτῶνι ἐχρῆτο, τὸ τοῦ Εὐαγγελίου φυλάττων ῥητόν· ἐπέσχε δὲ τὴν κατὰ Ναυατιανῶν τοῦ Βασιλέως ὀργήν, ἀνὴρ εὐλαβὴς ἐν ταυτῷ καὶ ἐλλόγιμος, Μαρκιανὸς τοὔνομα· ὃς πάλαι μὲν κατὰ τὰ βασίλεια ἐστρατεύετο· τότε δὲ καὶ πρεσβύτερος τῆς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας τυγχάνων, γραμματικοὺς λόγους Ἀναστασίαν καὶ Κάρωσαν τὰς τοῦ Βασιλέως θυγατέρας ἐδίδασκεν, (a) ὧν ἐπ᾽ ὀνόματι

CAPUT IX.

Quomodo Imperator Valens Novatianos, qui consubstantialis doctrinam perinde, ac Catholici tuebantur, persecutus sit.

D Ceterum Imperator eos, qui consubstantialis fidem profitebantur, persequi non destitit. Verum & illos expulit Constantinopoli, & cum illis etiam Novatianos, utpote idem cum illis sentientes: quorum Ecclesias etiam claudi jussit. Sed & Episcopum ipsorum, Agelium nomine, exilio mulctari præcepit; virum, qui jam inde a Constantini temporibus Ecclesiis illorum præfuerat, & vitam plane Apostolicam duxerat. Nam nudis pedibus perpetuo incedere solitus erat, & una tantum tunica utebatur, servans præceptum Evangelii. Porro Principis E iram adversus Novatianos repressit vir quidam religiosus simul, ac disertus, Marcianus nomine. Qui prius quidem in palatio militaverat: tunc vero Ecclesiæ Novatianorum presbyter factus, grammaticæ artis præcepta tradebat Anastasiæ, & Carosæ Valentis filiabus: quarum nomine balneæ publicæ a Va-

Agelius Novatianorum Episcopus.

Marcianus eorum Presbyter.

(a) ὧν ἐπ᾽ ὀνόματι καὶ δημοσίᾳ λουτρά. Falsum est, quod ait Socrates, Anastasianas balneas, quæ erant Constantinopoli, ita dictas fuisse ab Anastasia Valentis filia, & a Valente ædificatas. Immo a Constantino Maximo ædificatæ sunt, & ex sororis ipsius nomine Anastasianæ appellatæ. Docet id Ammianus Marcellinus in libro 26. ubi tyrannidem Procopii describit: *Idem Procopius deductus in cogitationes varias, Anastasianas balneas petit, a sorore Constantini cognominatas.* Ad quem locum jam pridem notavi, Anastasiam Constantini sororem nuptam fuisse Bassiano Cæsari. Exstitit postea in Britannia vir quidam nobilis, atque eruditus, qui hanc meam annotationem reprehendit, & Bassianum Cæsarem fuisse pertinaciter negavit. Quanam igitur ratione motus id affirmaverim, pau-

SÆC. IV. Valente exstructæ Constantinopoli etiamnum cernuntur. Hujus igitur viri auctoritate, ac reverentia, Novatianorum Ecclesiæ cum aliquandiu clausæ fuissent, denuo reseratæ sunt. Nec tamen ab infestationibus Arianorum penitus immunes manserunt Novatiani. Oderant enim illos Ariani, propterea quod homousianos, utpote idem cum ipsis sentientes, amore, & benevolentia prosequerentur. Hic per illa tempora rerum status fuit. Sciendum porro est, bellum adversus Procopium tyrannum Consulatu Gratiani, & Dagalaifi sub finem mensis Maii confectum fuisse.

A τι ϗ δημόσια λυτρὰ ἐν τῇ Κωνςαντίνυ πόλει κατεσκόυασμένα ἀπὸ Οὐάλεντος δείκνυται· αἱ δοῖ ὖν τῇ πρὸς τὸν ἄνδρα, πρὸς ὀλίγον κλειθεῖσαι αἱ τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίαι, αὖθις ἠνοίγοντο· ὐ μέντοι ταραχῆς τῆς παρὰ Ἀρειανῶν ἐπιφερομένης, τελέως ἦσαν ἐλόυθεροι· ἐμισῦντο γὰρ ὑπ' αὐτῶν, ὅτι τὺς ὁμόφρονας ἠγάπων καὶ ἔςεργον· τὰ μὲν ὖν περὶ τόνδε τὸν χρόνον, ὕτω διέκειτο· ἰςέον δὲ, ὅτι ὁ μὲν πρὸς τ̓ τύραννον Προκόπιον πόλεμος, ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανῦ ϗ Δαγαλαίφυ ἐγένετο, περὶ τὰ τελόυταῖα τῦ Μαΐυ μλωός.

paucis hoc loco dicam. Cum Imperator Constantinus, victo Maxentio, Constantiam sororem suam nuptui tradidisset Licinio, paulo post reversus in Gallias, Constantium fratrem suum ad Licinium misit, suadens, ut Bassianus Cæsar fieret; cui nupta erat altera Constantini soror Anastasia. *Sed Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem, qui ipsi fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino jubente convictus, & stratus est. Cum Sinicius auctor insidiarum posceretur ad pœnam, negante Licinio fracta concordia est.* Ita legitur in excerptis de vita Constantini, quæ olim edidi ad calcem Ammiani Marcellini. Ex quibus ita concludo, primum quidem Constantinum apud Licinium egisse, ut Bassianus Cæsar fieret;

B deinde Bassianum a Licinio sollicitatum, non solum conspirasse adversus Constantinum, sed etiam bellum ei intulisse. Tyrannidem ergo Bassianus arripuerit, necesse est, ac proinde Cæsaris nomen per vim assumserit, quod Constantinus ei dare cogitabat, si consensus accessisset Licinii. His rationibus impulsus, Bassianum Cæsarem appellavi, quem tamen tyrannum potius, nec legitimum Cæsarem unquam fuisse fateor. Porro cum Anastasianæ balneæ fuerint Constantinopoli ante tumultum Procopii, sicut ex Ammiano Marcellino ostendimus, satis inde colligitur, eas a Valente exstructas non esse, quippe qui eo tempore recens adhuc Imperium administraret. Ceterum in hoc Socratis loco scribendum est δημόσια λυτρά.

CAPUT X.

Quod Imperator Valentinianus filium genuit Valentinianum, cum Gratianum filium ante Imperium suum suscepisset.

SEd paulo post hoc bellum, iisdem Consulibus, Valentiniano Augusto in occidentis partibus natus est filius, patri cognominis. Nam Gratianus diu antequam Imperium suscepisset, ei natus fuerat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

C *Ὡς ὁ Βασιλόυς Οὐαλεντινιανὸς ὁμώνυμον αὐτῷ παῖδα γεγέννηκε, Γρατιανῦ πρότερον τ̓ Βασιλείας αὐτῦ ἤδη γεγεννημένυ.*

ΟΛίγον δὲ ὕςερον τῦδε τῦ πολέμυ, (*a*) κατὰ τ̓ αὐτὴν ὑπατείαν, Οὐαλεντινιανῷ τῷ Βασιλεῖ ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσιν, ἐτέχθη ὑὸς ὁμώνυμος αὐτῷ· Γρατιανὸς γὰρ ἤδη πρότερον πρὸ τ̓ Βασιλείας αὐτῷ γεγέννητο.

(*a*) κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν, Οὐαλεντινιανῷ τῷ Βασιλεῖ. Errat hic graviter Socrates. Valentinianus enim junior, qui natus est Gratiano, & Dagalaifo Consulibus, non Valentiniani, sed Valentis Augusti filius fuit. Id docet aperte Idatius in Fastis: *Gratiano Nob. & Dagalaifo Consulibus. His Consulibus natus est Valentinianus junior, filius Augusti Valentis, die 15 Kalend. Februarias.* Scio quidem in editione Jacobi Sirmondi vulgo legi, *filius Augusti Valentiniani.* Verum in vetustissimo codice manuscripto Collegii Claromontani, ex quo Jacobus Sirmondus olim hos Fastos edidit, diserte scriptum inveni, *filius Augusti Valentis.* Sed præter testimonium horum Fastorum, multis aliis argumentis evinci potest, Valentinianum hunc juniorem, qui natus est Gratiano, & Dagalaifo Consulibus anno trecentesimo sexagesimo sexto natalis Dominici, filium fuisse Valentis Augusti. Hic enim ipse est, ut inter omnes constat, qui postea Consul fuit cum Victore, anno Christi 369. & cui Themistius orationem Consularem dixit, quæ hodieque exstat sub hoc titulo: Προτρεπτικὸς Οὐαλεντινιανῷ νέῳ. Porro in hac oratione Themistius passim Valentem Valentiniani hujus patrem, & Gratianum ἀνεψιὸν, id est patruelem appellat. Exempli gratia pag. 253. ἔτι ϗ ἐν ἀγκάλαις περιφερόμενος συςρατόυεις τῷ πατρὶ ϗ συςρατηγεῖς, & reliqua. Præterea cædem, atque interitum tyranni Procopii, ortu ejusdem Valentiniani significatam esse a Deo affirmat Themistius, pagina 254. Certe Valentinianus junior natus est Gratiano, & Dagalaifo Consulibus, die 15. Kalend. Februarias, ut legitur in Fastis Idatii, & in Chronico Alexandrino. Quo anno Procopius tyrannus a Valente superatus est die 6. Kalendas Junias, ut in iisdem Fastis habetur. At si Valentinianus hic junior Valentiniani senioris fuisset filius, ejus ortus nihil significasset Valenti. Deinde si hic Valentinianus Valentiniani senioris revera filius fuit, cur in Oriente versatus est? Quomodo in tam longinquam peregrinationem a patre mitti potuit adhuc infans? Nam Valentem in expeditione Gothica comitatus est, teste

Themistio non procul ab initio hujus orationis. Denique constat ex oratione quinquennali Themistii sub finem, Valentis filium fuisse unicum, tunc cum quinquennalia ageret, hoc est anno Dominici natalis 368. Cum igitur anno sequente Valentinianus Nobilissimus Consul factus fuerit in Oriente, non alius potest hic esse, D quam Valentis filius. Et Themistius quidem in calce orationis quinquennalis, postquam de illo unico Valentis filio locutus est, hæc subjicit verba: ὃν ἐγὼ Ἀλέξανδρον ποιησαίμην, ϗ θρέμμα αὖθις τοιῦτον αὐχήσει φιλοσοφία. In exhortatione vero, quam anno sequenti dixit Valentiniano juniori, iisdem pene verbis puerum alloquitur δεῦρ' ἴθι παῖ, ἐπὶ τῶν ἐμῶν καθίζυ γονάτων. Et paulo post: συμπαιδαγωγήσυσί δέ σε ἐμοὶ πλάτων ϗ Ἀριςοτέλης, οἱ ϗ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἐπαιδαγώγησαν. Ex quo apparet, unum eundemque esse, de quo Themistius utrobique loquitur; ac proinde Valentinianum juniorem, quem in exhortatione illa Themistius alloquitur, eum ipsum esse Valentis unicum filium. Ceterum hic Valentinianus junior alio nomine etiam Galates dictus est. Sic enim eum appellat Socrates, atque Sozomenus. Ac Sozomenus quidem in libro sexto capite decimo quinto diserte affirmat Valenti unicum fuisse filium ex Dominica uxore, nomine Galaten. Cum igitur constet ex iis, quæ proxime dixi, Valentinianum Nobi- E lissimum Valentis filium fuisse, unus idemque sit necesse est Valentinianus, & Galates. Equidem crediderim Galatæ cognomentum puero inditum fuisse, ex eo quod in Galatia natus sit, tunc cum Valens adversus Procopium bellum gereret. Porro Sozomeni, ac Socratis error ex eo manasse mihi videtur, quod duos Valentinianos juniores, alterum Valentis, alterum Valentiniani senioris filium inter se confuderunt, & ex duobus unum fecerunt. Putarunt enim, Valentinianum Nobilissimum, qui Consul fuit cum Victore, eundem esse cum Valentiniano juniore, qui post mortem patris sui Valentiniani senioris Imperium tenuit cum Gratiano. Sed hunc errorem jam pridem refutavi in annotationibus ad lib. 30. Amm. Marcellini.

CA- KE-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῆς κατενεχθείσης οὐρανόθεν ἐξαισίου χαλάζης, καὶ περὶ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Ἑλλησπόντῳ γενομένων σεισμῶν.

ΤΗ δὲ ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ, χειροπληθὴς κατηνέχθη χάλαζα ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, τῇ δευτέρᾳ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς, λίθοις ἐμφερής· τὴν δὲ χάλαζαν πολλοὶ ἔφασκον κατὰ μῆνιν Θεοῦ κατενηνέχθαι, ὅτι πολλοὺς τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν, ἐξορίστους ὁ Βασιλεὺς ἐποίει, μὴ βουλομένους κοινωνεῖν Εὐδοξίῳ· ὀλίγον δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν, Οὐαλεντινιανὸς ὁ Βασιλεὺς τὸν υἱὸν Γρατιανὸν Βασιλέα κατέστησε, τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός· τῇ δὲ ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ Οὐάλεντος τὸ δεύτερον, σεισμὸς περὶ τὴν Βιθυνίαν γενόμενος, Νίκαιαν τὴν πόλιν κατέστρεψεν, τῇ ἑνδεκάτῃ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου· τοῦτο ἦν δωδέκατον ἔτος μετὰ τὴν Νικομηδείας πτῶσιν· ὀλίγον δὲ μετὰ τόνδε τὸν σεισμὸν, καὶ Γέρμης τῆς Ἑλλησπόντου τὰ πολλὰ μέρη ὑπὸ τοῦ ἑτέρου σεισμοῦ κατηνέχθη· καὶ τούτων γινομένων, οὐδεμία εὐλάβεια οὔτε Εὐδόξιον ὑπεισῄει τὸν τῶν Ἀρειανῶν Ἐπίσκοπον, οὔτε μὴν τὸν Βασιλέα Οὐάλεντα· τοῦ γὰρ διώκειν τοὺς μὴ τὰ αὐτῶν φρονοῦντας οὐκ ἐπαύοντο· τεκμήρια δὲ ἐδόκει εἶναι τὰ τῶν σεισμῶν, τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ταραχῆς· ἐγίνοντο οὖν, ὡς ἔφην, ἐξόριστοι πολλοὶ τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν· μόνοι δὲ ἔκ τινος Θεοῦ προνοίας, δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν οὐχ ὑπεβλήθησαν ἐξορίαις, Βασίλειος καὶ Γρηγόριος· (a) ὧν ὁ μὲν Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐπίσκοπος ἦν· Γρηγόριος δὲ Ναζιανζοῦ πόλεως εὐτελοῦς γειτνιαζούσης τῇ Καισαρείᾳ· περὶ μὲν οὖν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου, προϊόντες ἐροῦμεν.

CAPUT XI.

De inusitatæ magnitudinis grandine, quæ cecidit e cœlo, & de terræ motibus per Hellespontum, ac Bithyniam.

SEquente anno, Lupicino, & Jovino Consulibus, sexto nonas Julii, grando immensæ magnitudinis, instar lapidum cecidit Constantinopoli. Hanc autem grandinem ira Dei immissam esse, multi dicebant, eo quod Imperator complures sacerdotes, qui Eudoxio communicare nollent, in exilium miserat. Non multo post, iisdem Consulibus Valentinianus filium suum Gratianum (B) Imperatorem renuntiavit, die nono Kalendas Septembres. Sequente autem anno, quo Valentinianus, & Valens iterum Consules fuere, terræ motus in Bithynia factus Nicæam urbem subvertit, die quinto Idus Octobris. Annus hic erat duodecimus a ruina urbis Nicomediæ. Nec multo post alio terræ motu magna pars urbis Germæ in Hellesponto corruit. Quæ licet fierent, nullus tamen metus nec Eudoxium Arianorum Episcopum, nec Valentem Imperatorem subiit. Neque enim destiterunt a persecutione eorum, qui ab ipsis dissentiebant. Hi porro terræ motus, signa quædam esse videbantur (C) perturbationis Ecclesiarum. Ac multi quidem sacerdotes in exilium ejecti sunt, sicut antea dixi. Soli tamen divina quadam providentia, propter eximiam sui reverentiam exilium passi non sunt, Basilius, atque Gregorius: quorum ille Cæsareæ Cappadociæ erat Episcopus: hic Nazianzi, urbis exiguæ, quæ in vicinia Cæsareæ sita est. Sed de Basilio, & Gregorio uberius postea dicemus.

(a) ὧν ὁ μὲν Καισαρείας. Basilius Episcopus Cæsareæ in Cappadocia factus est anno Christi trecentesimo sexagesimo nono, ut recte observavit Baronius. Socrates tamen Episcopatum Basilii paulo vetustiorem facere videtur. Cum enim hoc loco ea referat, quæ gesta sunt Valentiniano iterum, & Valente iterum Consulibus, qui fuit annus Christi trecentesimus octavus, Basilium jam tum Episcopum Cæsareæ agnoscit, & Gregorium Nazianzi. Ceterum quod ad Gregorium spectat, manifeste fallitur Socrates. Non enim Nazianzi, sed Sasimorum Episcopus eo tempore a Basilio factus est Gregorius; quem tamen Episcopatum nunquam gessit, ut ipsemet testatur in (D) Epistolis. In carminibus vero de vita sua aperte queritur de Basilio, qui cum sexaginta sub se haberet Episcopatus, vilis oppiduli Ecclesiam ipsi commendavisset, tametsi ipse nihilo inferior esset Basilio.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες διὰ τὴν τοῦ Βασιλέως περὶ αὐτοὺς βίαν στενοχωρούμενοι, πρὸς Λιβέριον τῆς Ῥώμης διαπρεσβευσάμενοι, τὸ ὁμοουσίῳ ἐγγράφως προσέθεντο.

ΤΩν δὲ φρονούντων τὸ ὁμοούσιον σφοδρῶς τότε συνελαθέντων, αὖθις οἱ διώκοντες κατὰ τῶν Μακεδονιανῶν ἐχώρουν· οἱ δὲ, φόβῳ μᾶλλον καὶ βίᾳ στενοχωρούμενοι, κατὰ πόλεις διεπρεσβεύοντο πρὸς ἀλλήλους· δηλοῦντες δεῖν ἐξ ἀνάγκης καταφεύγειν, περί τε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βασιλέως, καὶ ἐπὶ Λιβέριον τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον· ἀσπάζεσθαί τε τὴν ἐκείνων πίστιν μᾶλλον, ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ Εὐδόξιον· (a) πέμπουσιν οὖν Εὐστάθιον τὸν ἐκ Σεβαστείας, ὃς πολλάκις κα-

CAPUT XII.

Quomodo Macedoniani propter Imperatoris adversus ipsos violentiam in angustias redacti, missa ad Liberium Romanum Episcopum legatione, fidei consubstantialis subscripserunt.

CEterum cum homousiani tunc temporis gravissime vexati, fugatique essent, denuo persecutores adversus Macedonianos grassari (E) cœpere. Qui metu magis, quam violentia constricti, per singulas civitates ultro citroque Legatos inter se miserunt: significantes necessario confugiendum esse tum ad fratrem Imperatoris, tum ad Liberium Romanæ urbis Episcopum, eorumque fidem amplectendam potius, quam ut cum Eudoxio communicarent. Mittunt igitur Eustathium Se-

(a) πέμπουσιν οὖν Εὐστάθιον. Baronius ad annum Christi 365. reprehendit Socratem, quod hanc Macedonianorum legationem ad Liberium Papam, cujus Princeps fuit Eustathius Sebastenus, conferat in annum Christi 368. quo anno Valentinianus, & Valens iterum Consules fuere. Ipse duobus potissimum argumentis innixus, missam esse censet anno Christi 365. Primum enim Eustathius cum collegis missus est Legatos a Synodo Lampsacena. Atqui Synodus Lampsacena congregata est anno Christi 365. septem annis post Synodum Seleuciensem, ut testatur Socrates. Certe legati in libello fidei, quem obtulerunt Liberio, diserte profitentur, se Lega-

SÆC.IV. Sebastiæ Episcopum, qui jam sæpius depositus fuerat, Silvanum Tarsi Ciliciæ, & Theophilum Castabalorum, quæ etiam Ciliciæ urbs est: mandantque, ne in fide dissentiant a Liberio, sed cum Ecclesia Romana communionem ineant, fidemque consubstantialis consensu suo confirment. Hi ergo cum literis eorum, qui Seleuciæ ab Acacio dissenserant, Romam venerunt. Et Imperatorem quidem ipsum adire eis non licuit, quippe qui bello contra Sarmatas districtus in Galliis teneretur; Liberio vero literas suas porrexerunt. Ille initio quidem eos admittere recusabat: Arianarum partium illos esse dicens, nec ab Ecclesia suscipi posse, utpote qui Nicænam fidem abrogassent. At illi se dudum resipuisse, & veritatem agnovisse responderunt: & Anomœorum quidem doctrinam ejurasse jampridem; filium vero patri per omnia similem confessos esse, nec ullatenus differre consubstantialem a simili. Quæ cum dixissent, sententiæ suæ professionem scripto comprehensam Liberius ab iis exegit. Illi ergo libellum ei obtulerunt, in quo verba etiam fidei Nicænæ erant adscripta. Et epistolas quidem scriptas tum ab urbe Smyrna in Asia, tum ex Pisidia, Isauria, Pamphylia, ac Lycia, ubi Concilia celebraverant, hic apponere brevitatis studio prætermisi. Libellus vero, quem Legati una cum Eustathio missi Liberio tradiderunt, ita se habet.

A καθῄρητο· Σιλβανὸν Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, καὶ Θεόφιλον Κασταβάλων· Κιλικίας δὲ καὶ ἥδε πόλις· ἐντειλάμενοι μὴ διακριθῆναι πρὸς Λιβέριον περὶ πίστεως, ἀλλὰ κοινωνῆσαι τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, καὶ κυρῶσαι τὴν ὁμοουσίου πίστιν· οὗτοι γράμματα τῶν ἐν Σελευκείᾳ διακριθέντων ἐπικομιζόμενοι, τὴν παλαιὰν Ῥώμην κατέλαβον· καὶ τῷ Βασιλεῖ μὲν οὐκ ἐντυγχάνουσι· περὶ τὰς Γαλλίας γὰρ ἠσχολεῖτο, (b) Σαυρομάτας ἐκεῖ πολεμῶν· Λιβερίῳ δὲ τὰς ἐπιστολὰς ἐγχειρίζουσιν· ὁ δὲ αὐτοὺς προσδέξασθαι οὐδαμῶς ἐβούλετο· τῆς γὰρ Ἀρειανῶν μοίρας εἶναι, καὶ μὴ δύνασθαι δεχθῆναι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔλεγεν, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἀθετήσαντας· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, B ἐκ μεταμελείας ἐπεγνωκέναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠρνῆσθαι μὲν ἤδη πρότερον τὴν τῶν ἀνομοίων πίστιν, ὅμοιόν τε ὡμολογηκέναι κατὰ πάντα τὸν υἱὸν τῷ πατρί· (c) μηδὲν τε διαφέρειν τοῦ ὁμοουσίου τὸ ὅμοιον· ταῦτα λέγοντας, Λιβέριος ἔγγραφον τὴν ὁμολογίαν τῆς γνώμης ἀπῄτησεν· οἱ δὲ αὐτῷ βιβλίον ὤρεξαν, ἐν ᾧ καὶ τὰ ῥήματα τῆς κατὰ Νίκαιαν ἐκδοθείσης πίστεως προσεγέγραπτο· τὰς μὲν οὖν ἐπιστολὰς, ἃς ἀπὸ Σμύρνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἀπὸ Πισιδίας, Ἰσαυρίας τε καὶ Παμφυλίας καὶ Λυκίας, Συνόδους ποιησάμενοι ἔγραψαν, ἐνταῦθα διὰ τὸ μῆκος οὐ προσέγραψα· τὸ μέντοι βιβλίον, ὃ οἱ περὶ Εὐστάθιον πρέσβεις Λιβερίῳ ἐπέδοσαν, ἐστι C τόδε.

Domino fratri, & comministro Liberio Eustathius, Theophilus, & Silvanus in Domino S.

Κυρίῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Λιβερίῳ Εὐστάθιος, Θεόφιλος, Σιλβανὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Propter insanas hæreticorum opiniones, qui Ecclesiæ Catholicæ offensionis causam præbere non cessant, nos omnem illis occasionem adimere cupientes, profitemur, & adseveramus, Synodum Orthodoxorum Episcoporum, quæ Lampsaci, & Smyrnæ, aliisque in locis habita est; cujus Synodi legationem obeuntes, tum ad tuam benignitatem, tum ad universos Italiæ, & Occiden- D tis

Διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις ὑπονοίας, οἳ οὐ παύονται ταῖς Καθολικαῖς Ἐκκλησίαις σκάνδαλα ἐπιφέροντες, τούτου χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιροῦντες, ὁμολογοῦμεν τὴν Σύνοδον τὴν γενομένην ἐν Λαμψάκῳ καὶ ἐν Σμύρνῃ, καὶ ἐν ἑτέροις τόποις διαφόροις τῶν ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων· (d) ἧς Συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι, πρὸς τὴν χρηστότητά σου καὶ πάντας τοὺς Ἰταλοὺς τε καὶ δυτι-

Legatos esse a Synodo Lampsacena, ejusque Synodi literas ad Liberium afferre. Deinde si hæc legatio Macedonianorum missa esset anno Christi 368. non ad Liberium Papam missa fuisset, sed ad Damasum. Liberius enim ex hac vita migravit anno Christi 367. Lupicino, & Jovino Consulibus: eodemque anno Damasus sedere cœpit. Atqui Legati Macedonianorum fidei suæ libellum obtulerunt Liberio, & ab eodem Liberio literas ad suos acceperunt, ut refert Socrates hoc loco. Non igitur anno 368. missa est hæc legatio. Ego vero hanc legationem libentius contulerim in annum Christi 367. idque adversus Baronium hac ratione concludam. Fatetur Baronius, Elpidium Presbyterum urbis Romæ una cum Eustathio, & collegis ejus missum esse ad Illyricianam Synodum, cuius Synodicam refert Theodoritus in libro 4. Historiæ Ecclesiasticæ. Atqui Illyriciana Synodus, cui Elpidius, & Eustathius Sebastenus interfuit, collecta est anno Christi 367. aut 368. ut patet ex inscriptione Epistolæ, quam Valentinianus Imperator scripsit ad Episcopos Asiæ, ut Synodum illam confirmaret. Hunc enim titulum habet Imperialis epistola: *Valentinianus, Valens, & Gratianus Augusti Episcopis*, &c. ut legere est apud Theodoritum in dicto libro. Atqui Gratianus a patre Augustus nuncupatus est, Lupicino, & Jovino Consulibus 9. Kalendas Septembris, ut præter Socratem docet Idatius in Fastis, & auctor Chronici Alexandrini. Proinde si Illyriciana Synodus eodem anno contigit, quo legatio illa Macedonianorum, omnino Macedonianorum legatio conferenda erit in annum Christi 367. quo anno Liberius in vivis esse desiit ineunte Septembri. Potuit igitur Eustathius eum adire mense Junio, & ab eodem literas accipere mense Augusto. Illyricianam autem Synodum eodem anno mense Septembri celebratam esse opinor, quam confirmavit Imperator Valentinianus, Gratiano jam ad Augustum culmen evecto.

(b) Σαυρομάτας ἐκεῖ πολεμῶν. Alamannos dicere debuit potius, quam Sarmatas. Hoc enim tempore Valentinianus contra Alamannos bellum gerens, in Galliis morabatur. Sub finem autem Imperii, ut Sarmatis bellum inferret, profectus est in Illyricum.

(c) μηδὲν τε διαφέρειν. Lego μηδὲν δὲ διαφέρειν, &c. ut respondeat ei, quod præcessit, καὶ ἠρνῆσθαι μὲν, &c.

(d) ἧς Συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι. Notet hoc loco studiosus lector, Eustathium, Silvanum, ac Theophilum, postquam de pluribus Synodis locuti sunt, de Lampsacena videlicet, ac Smyrnensi, aliisque in Lycia, Pamphylia, Pisidia, atque Isauria celebratis, nunc tamen di- E cere, se ab una Synodo Legatos venisse, & unius Synodi epistolam deferre. Sic enim loquuntur, ἧς Συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι γράμμα κομίζομεν. Causa, cur ita loquantur, hæc est, quod Synodus Smyrnensis, & reliquæ per Pisidiam, & Isauriam, Pamphyliam, & Lyciam a Macedonianis celebratæ, ad exemplum, ac similitudinem Synodi Lampsacenæ compositæ fuerant, ejusque fidem, ac doctrinam, tanquam primitivum exemplar expresserant. Quamobrem omnes istæ Synodi pro una Synodo sumuntur a Legatis Macedonianorum: & singularum Synodorum Epistolæ, quas ab iisdem Legatis perlatas esse paulo antea retulit Socrates, pro una, eademque sumuntur epistola, eo quod eandem fidei doctrinam complecterentur. Hæc ideo notavi, quod in versione Christophorsoni cuncta confusa sunt, atque interpolata. Longe melius Epiphanius Scholasticus hunc locum interpretatus est.

(e) καὶ

καὶ δυτικοὺς Ἐπισκόπους γράμμα κομίζωμεν, τὴν Καθολικὴν πίστιν κρατεῖν καὶ φυλάττειν, ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Νικαιέων Συνόδῳ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου, ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Ἐπισκόπων βεβαιωθεῖσα, ἀκεραίᾳ καὶ ἀσαλεύτῳ καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς διαμένει· ἐν ᾗ τὸ ὁμοούσιον ἁγίως καὶ εὐσεβῶς κεῖται ὑπεναντίως τῆς Ἀρείου διαστροφῆς, ὁμοίως καὶ ἡμᾶς (e) καὶ τὰ τῶν προειρημένων τὴν αὐτὴν πίστιν κεκρατηκέναι, καὶ κρατεῖν, καὶ ἄχρι τέλους φυλάσσειν, ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογοῦμεν, κατακρίνοντες Ἄρειον, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδαχὴν αὐτοῦ, σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν Σαβελλίου, (f) Πατροπαοσιανοὺς, Μαρκιωνιστὰς, Φωτινιανοὺς, Μαρκελλιανοὺς, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τούτων τὴν διδαχὴν, καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς ἐναντιουμένας τῇ προειρημένῃ ἁγίᾳ πίστει, ἥτις εὐσεβῶς καὶ καθολικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐξετέθη Πατέρων ἐν Νικαίᾳ· ἀναθεματίζοντες ἐξαιρέτως καὶ (g) τὴν ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδῳ ἀναγνωσθεῖσαν ἔκθεσιν, ὡς ὑπεναντίως τῆς προειρημένης ταύτης πίστεως τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πραχθεῖσαν· οἷς δόλῳ καὶ ἐπιορκίᾳ ὑποπεισθέντες ἐν Κωνσταντίνου πόλει κομισθεῖσαν ἀπὸ Νίκης τῆς Θρᾴκης ὑπέγραψαν· ἔστι δὲ ἡ πίστις ἡμῶν, καὶ αὐτῶν ὧν προείρηται, ὧν καὶ τὴν πρεσβείαν ποιούμεθα, αὕτη· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ Θεὸν, Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα· καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς· καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· ἐγὼ δὲ Εὐστάθιος Ἐπίσκοπος πόλεως Σεβαστείας, καὶ Θεόφιλος, καὶ Σιλβανὸς, πρέσβεις Συνόδου Λαμψάκων, Σμύρνης, καὶ τῶν λοιπῶν, ταύτην τὴν ὁμολογίαν χερσὶν ἡμῶν, καὶ οἰκείαις προαιρέσεσιν ἐγράψαμεν· εἰ δέ τις μετὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρ' ἡμῶν πίστιν, καθ' ἡμῶν ἤτοι τῶν ἀποστειλάντων ἡμᾶς ἔγκλημά τι προσενεγκεῖν θελήσει, μετὰ γραμμάτων τῆς σῆς ἁγιοσύνης, (h) πρὸς οὓς ἐὰν δοκιμάσῃ ἡ σὴ ἁγιότης ὀρθοδόξους Ἐπισκόπους ἔρχεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῶν μεθ' ἡμῶν διαδικάζεσθαι· καὶ εἴ τι ἐγκλήματος ἕνεκεν συσταθῇ, εἰς τὸν αἴτιον ἐκδικηθείη· τούτῳ δὴ τῷ βιβλίῳ τοὺς πρέσβεις ἀσφαλισάμενος ὁ Λιβέριος, εἰς κοινωνίαν τε ἐδέξατο· καὶ τάδε τὰ γράμματα δοὺς, ἀπέλυσεν.

Ἐπι-

A tis Episcopos literas adferimus, Catholicam fidem tenere, & custodire, quæ in sacrosancta Synodo Nicæna, temporibus beatæ memoriæ Constantini, a trecentis decem, & octo Episcopis comprobata, hactenus integra, & inconcussa perpetuo permansit: in qua consubstantialis vocabulum adversus pravam Arii doctrinam pie, sanctèque positum est. Similiter & nos una cum supradictis eamdem fidem tenuisse, ac tenere, & usque ad extremum spiritum servaturos esse, ipsi manu nostra profitemur: Arium, & impiam ejus doctrinam una cum discipulis illius, & eadem cum illo sentientibus condemnantes; omnem præterea hæresim Sabellii, Patropassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcel-B lianos, Pauli denique Samosateni: horum omnium doctrinam, & cunctos, qui idem cum illis sentiunt, omnes denique hæreses adversantes sanctæ fidei supradictæ, quæ pie, & Catholice a sanctis Patribus Nicææ exposita est. Sed præcipue anathemate damnantes fidem illam, quæ in Ariminensi Synodo recitata est, utpote contrariam supradictæ fidei sancti Concilii in urbe Nicæna celebrati: cui ex oppido Thraciæ Nice allatæ, dolo ac perjurio circumventi Episcopi Constantinopoli subscripsere. Fides autem nostra, & eorum, quos supra diximus, & quorum legatione fungitur, est hæc. Credimus in unum C Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium, & invisibilium factorem. Et in unum unigenitum Deum, Dominum Jesum Christum, filium Dei, genitum ex Patre; id est ex patris substantia: Deum ex Deo, lumen ex lumine; Deum verum ex Deo vero. Genitum, non factum: consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit e cœlo, & incarnatus, homoque factus est: passus est etiam, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlum, & venturus est, ut judicet vivos, & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: fuit tempus cum non esset, & antequam gigneretur, D non erat; & de non extantibus factus est: aut qui dicunt ex alia hypostasi, vel substantia extitisse filium Dei, aut mutationi, conversionique obnoxium esse, anathematizat Catholica, & Apostolica Dei Ecclesia. Ego Eustathius Episcopus urbis Sebastiæ, Theophilus, & Silvanus, Lampsacenæ Synodi, & Smyrnensis, aliarumque Legati, hanc professionem propriis manibus, & nostra sponte conscripsimus. Quod si quis post hanc fidem a nobis expositam adversus nos, aut adversus illos, a quibus missi sumus, aliquam criminationem inferre voluerit, cum literis sanctitatis tuæ coram orthodoxis Episcopis, qui a te probati fuerint, veniat, & E apud illos judicio contendat nobiscum. Ac si quid criminis convictum fuerit, in auctorem animadvertatur. Hoc libello cum Legatos quasi cautione quadam Liberius obligavisset, eos in communionem suscepit, datisque hujusmodi literis dimisit.

Epi-

(e) καὶ τὰ τῶν προειρημένων. Scribendum est μετὰ τῶν προειρημένων, ut legit Epiphanius Scholasticus.

(f) Πατροπαοσιανοὺς. Patropassianos vertit Epiphanius Scholasticus, recte. De his vide, quæ notavi supra ad lib. 2. hujus historiæ.

(g) τὴν ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδῳ. Apparet, scribendum esse τὴν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ Συνόδῳ. Paulo post scribendum puto, οἷς τε δόλῳ καὶ ἐπιορκίᾳ ὑποπεισθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει κομισθεῖσιν ἀπὸ Νίκης, &c. Anathematizant enim non solum formulam Fidei, quæ recitata fuerat in Concilio Ariminensi, sed & Acta apud Nicen Thraciæ, quibus perlatis Constantinopolim, Episcopi fraude inducti, tanquam actis Synodi Nicænæ subscripserant.

(h) πρὸς οὓς ἐὰν. Mallem legere πρὸς οὓς ἂν, &c. Quod autem sequitur ἔρχεσθαι, infinitivum ponitur pro imperativo, quod non infrequens est apud Græcos.

(i) αὐτῷ.

SÆC. IV.

Epistola Liberii Romanæ urbis Episcopi ad Episcopos Macedonianorum.

Dilectis fratribus, & comministris Evethio, Cyrillo, Hyperechio, Uranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Neoni, Eumathio, Faustino, Proclino, Pasinico, Arsenio, Severo, Didymioni, Britannio, Callicrati, Dalmatio, Ædesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Stenelo, Joanni, Macro, Charisio, Silvano, Photino, Antonio, Anytho, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieracio, Leontio, Philagrio, Lucio, & universis per Orientem Orthodoxis Episcopis, Liberius, Episcopus Italiæ, & omnes Occidentis Episcopi in Domino Salutem. Optatissimum nobis pacis, & concordiæ gaudium attulerunt literæ vestræ, fidei lumine resplendentes, fratres dilectissimi, redditæ nobis per carissimos fratres & Episcopos Eustathium, Silvanum, ac Theophilum: idque eo maxime: quod sententiam vestram, atque doctrinam cum tenuitate nostra, cumque omnibus Italis, & Occidentalibus consentire prorsus, & consonare affirmarunt simul, ac demonstrarunt. Hanc autem Catholicam, & Apostolicam fidem esse agnoscimus, quæ usque ad Concilium Nicænum integra, & inconcussa permansit. Et hanc legati vestri se habere professi sunt: & cum incredibili gaudio omne vestigium, ac fomitem absurdæ suspicionis abolentes, non verbis solum, verum etiam scripto eam exposuerunt. Cujus etiam exemplum his literis subjiciendum esse existimavimus, ne quam hæreticis occasionem ad struendas iterum insidias relinquamus: quibus incentiva malitiæ suæ commoventes, de integro discordiarum ignes pro suo more excitent. Hoc insuper professi sunt carissimi fratres Eustathius, Silvanus, ac Theophilus, tum ipsos, tum vestram caritatem semper hanc fidem habuisse, & ad extremum usque spiritum servaturos esse: eam scilicet, quæ a trecentis decem, & octo Catholicis Episcopis apud Nicæam

A

Ἐπιστολὴ Λιβερίου τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Ῥωμαίων, πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους τῶν Μακεδονιανῶν.

Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς Εὐηθίῳ, Κυρίλλῳ, Ὑπερεχίῳ, Οὐρανίῳ, Ἥρωνι, Ἐλπιδίῳ, Μαξίμῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐκαρπίῳ, Ἑορτασίῳ, Νέωνι, Εὐμαθίῳ, Φαυστίνῳ, Προκλίνῳ, Πασινίκῳ, Ἀρσενίῳ, Σευήρῳ, Διδυμίωνι, Βρεττανίῳ, Καλλικράτει, Δαλματίῳ, Αἰδεσίῳ, Εὐστοχίῳ, Ἀμβροσίῳ, Γελωνίῳ, Παρδαλίῳ, Μακεδονίῳ, Παύλῳ, Μαρκέλλῳ, Ἡρακλείῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀδολίῳ, Μαρκιανῷ, Σθενέλῳ, Ἰωάννῃ, Μάκερι, Χαρισίῳ, Σιλβανῷ, Φωτεινῷ, Ἀντωνίῳ, (*i*) Ἀνύθῳ, Κέλσῳ, Εὐφράνορι, Μιλησίῳ, Πατρικίῳ, Σευηριανῷ, Εὐσεβίῳ, Εὐμολπίῳ, Ἀθανασίῳ, Διοφάντῳ, Μηνοδώρῳ, Διοκλεῖ, Χρυσαμπέλῳ, Νέωνι, Εὐγενίῳ, Εὐσταθίῳ, Καλλικράτει, Ἀρσενίῳ, Εὐγενίῳ, Μαρτυρίῳ, Ἱερακίῳ, Λεοντίῳ, Φιλαγρίῳ, Λουκίῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ ὀρθοδόξοις Ἐπισκόποις (k) Λιβέριος Ἐπίσκοπος Ἰταλίας, καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν Ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ πάντοτε χαίρειν. Τὴν εὐκταιοτάτην ἡμῖν χαρὰν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἤνεγκε τὰ ὑμέτερα γράμματα, (*l*) τῷ τῆς πίστεως φωτὶ προλαμπόμενοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, τὰ ἀποδοθέντα ἡμῖν διὰ τῶν τιμιωτάτων ἀδελφῶν τῶν Ἐπισκόπων, Εὐσταθίου, Σιλβανοῦ καὶ Θεοφίλου· καὶ ταύτῃ μάλιστα, ὅτι τὴν ὑμετέραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνεῖν καὶ συνᾴδειν, πρός τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ δυτικῶν πάντων διεβεβαιώσαντο καὶ ἀπέδειξαν· καὶ ταύτην εἶναι γινώσκομεν τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν πίστιν, ἥτις (*m*) μέχρι τῆς κατὰ Νίκαιαν Συνόδου ἀκεραία καὶ ἀσάλευτος διέμεινε· (*n*) ταύτην τε αὐτοῖς ἔχειν ὡμολόγησαν, καὶ χαρᾶς ἀναπλησθέντες, πᾶν ἴχνος καὶ ζώπυρον ἀτόπου ὑπονοίας ἐκβαλόντες, οὐ μόνον διὰ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως ταύτην ἐξέθεντο· ἧς καὶ τὸ ἀντίτυπον ἀναγκαίως τούτοις τοῖς γράμμασιν ὑποτάξαι ἡγησάμεθα δεῖν, μή τινα πρόφασιν τοῖς αἱρετικοῖς εἰς ἐπιβουλὴν αὖθις καταλείπωμεν, ἐν ᾗ πάλιν τὰ ὑπεκκαύματα τῆς ἰδίας κακίας ἀνακινοῦντες, πυρκαϊὰς διὰ διχοστασιῶν συνήθως ἐξάπτοιεν· (*o*) ἐπεί τε καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν οἱ τιμιώτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν, Εὐστάθιος, καὶ Σιλβανός, καὶ Θεόφιλος, ἑαυτούς τε καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πάντοτε ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέναι, καὶ ταύτην μέχρι τέλους διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοκιμα-

(*i*) Αὔθῳ. Ita constanter scribitur in manuscriptis codicibus Florentino & Sfortiano. Apud Epiphanium Scholasticum scriptum est Autho. Christophorsonus vertit Aytho tribus syllabis. Nusquam id nomen memini legere. Forte Antho scribendum est.

(*k*) Λιβέριος Ἐπίσκοπος Ἰταλίας. Delenda est vox Ἰταλίας, quam nec Epiphanius Scholasticus agnoscit: vel certe scribendum est, Λιβέριος ἐπίσκοπος οἵ τε τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν, &c. Quod quidem verius puto. Sic enim Episcopos Italiæ a reliquis Occidentis Episcopis distinguit Liberius initio ipsius Epistolæ: πρός τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δυτικῶν πάντων. Nec aliter in libello Fidei, quem Legati obtulerunt Liberio.

(*l*) τῷ τῆς πίστεως φωτὶ προλαμπόμενοι. Scribendum est procul dubio προλαμπόμενα, ut referatur ad vocabulum, quod præcessit, γράμματα. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, & Langus interpres Nicephori. Certe ineptum esset, veteres Episcopos vocare, fidei lumine illustratos, quasi neophytos quosdam, aut recens ad fidem conversos.

(*m*) μέχρι τῆς κατὰ Νίκαιαν Συνόδου. Melius scriberetur μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς κατὰ Νίκαιαν Συνόδου. Sic in libello Fidei, quem Legati porrexerunt Liberio: ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Νικαέων Συνόδῳ βεβαιωθεῖσα, ἀκεραία καὶ ἀσαλεύτῳ καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς διαμένει. Atque ita hunc locum legerunt Musculus, & Christophorsonus.

(*n*) ταύτην τε αὐτοῖς ἔχειν ὡμολόγησαν. Scribendum est αὐτοί: id est, *Legati vestri*. Intelligit enim Liberius libellum Fidei, quem Legati Macedonianorum ipsi obtulerant. Quo in libello profitentur Legati, tum eos, a quibus missi fuerant, eam fidem, quæ Nicææ olim exposita erat, constanter retinere; tum ipsos eandem Fidem servare, & perpetuo servaturos esse. Pessime Musculus, & Christophorsonus hæc verba de Nicænis Patribus intellexerunt, quo nihil absurdius. Fefellit eos Langus, qui in versione Nicephori hunc locum de Nicænis Patribus exposuit. Longe rectius Epiphanius Scholasticus hæc verba de Legatis Macedonianorum accepit, ita vertens: *Et hanc ipsi retinere professi sunt, gaudioque repleti, & omne vestigium, ac nebulas ineptæ suspicionis abjicientes, non solum sermone eam, sed etiam scriptura currente professi sunt.* Certe verba illa: πᾶν ἴχνος καὶ ζώπυρον ἀτόπου ὑπονοίας ἐκβαλόντες, prorsus alludunt ad initium libelli Macedonianorum. Sic enim ibi legitur: διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις ὑπονοίας, &c. τούτου χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιροῦντες, & reliqua.

(*o*) ἐπεί τε καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν. Epiphanius Scholasticus legisse videtur, ἔπειτα καὶ τοῦτο. Sic enim vertit: *Hæc insuper sunt professi, &c.* Ego tamen mallem legere, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν. Id est, *siquidem & istud professi sunt carissimi fratres nostri*.

(*p*) τῆς

μαθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων· ἥτις τὴν τελείαν περιέχει ἀλήθειαν, καὶ πάντα τὰ τῶν αἱρετικῶν πλήθη ἐπιστομίζει τε καὶ ἀνατρέπει· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλὰ θείῳ νεύματι, ὁ τῶν τοσούτων ἀριθμὸς Ἐπισκόπων συνεκροτήθη κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας· ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος Ἀβραὰμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ πίστεως κατεστρέψατο· ἥτις πίστις ἐν τῇ ὑποστάσει καὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ὁμοουσίου περιεχομένη, ὥσπερ ἔρυμα ὀχυρὸν καὶ ἄμαχον, πάσας τὰς προσβολὰς καὶ τὰς κακομηχανίας τῆς Ἀρείου κενοδοξίας καθαιρεῖ τε καὶ ἀποτρέπεται· τοιγαροῦν πάντων τῶν κατὰ τὴν δύσιν Ἐπισκόπων, (p) τῶν εἰς τὸ Ἀρίμινον συνελθόντων, ὁπότε τούτους ἡ κακοήθεια τῶν Ἀρειανῶν συνεκρότησεν, ὅπως ἢ διὰ πειθοῦς τινὸς, ἢ ἵνα ἀληθέστερον εἴπω, κοσμικῆς δυναστείας, τοῦθ' ὅπερ ἀσφαλέστατον ἦν ἐν τῇ πίστει κείμενον ἀνέλοιεν, ἢ πλαγίως ἀρνήσωνται, οὐδὲν τούτων ὠφέλησεν ἡ πανουργία· καὶ γὰρ σχεδὸν πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ γενόμενοι, καὶ δελεασθέντες ἢ ὑπαχθέντες τότε, νῦν ἀναφρονήσαντες, καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντων, καὶ ὑπογράψαντες τῇ Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν θεσπισθείσῃ· οἳ καὶ ἡμῖν κοινωνήσαντες, ἐκθυμότερον κατὰ τοῦ Ἀρείου δόγματος, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν χαλεπαίνουσιν· οὗ τινος πράγματος τὸν ἔλεγχον καὶ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιγνόντες, ὑμᾶς αὐτοὺς τῇ οἰκείᾳ ὑπογραφῇ συνέζευξαν· καὶ ἀναθεματίζοντες Ἄρειον, καὶ τὰ ἐν Ἀριμίνῳ πραχθέντα κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ θεσπισθείσης· (q) οἷς καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ δελεασθέντες δι' ὁρκωμοσιῶν ὑπεγράψατε· ὅθεν ἀκόλουθον ἡμῖν ἐφάνη, γράψαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ βοηθῆσαι τοῖς δίκαια αἰτουμένοις· (r) μάλιστα δὲ, ὅτε διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν ὑμετέρων πρεσβειῶν, ἀναφρονήσαντας τοὺς ἀνατολικοὺς συμφωνεῖν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῶν δυτικῶν ἐπέγνωμεν· καὶ δηλοῦμεν ὅπως εἰδέναι ἔχοιτε τὰς ἐν τῇ Ἀριμίνῳ βλασφημίας, καὶ ὑπὸ τῶν δοξασάντων τότε κατὰ συναρπαγὴν παραβεβλάφθαι νῦν ἀναθεματισθείσας, καὶ πάντας πρὸς τὴν κατὰ Νίκαιαν πίστιν συμπεπνευκέναι· καὶ χρὴ δι' ὑμῶν τοῦτο πᾶσι γνωσθῆναι, ὅπως δυνηθεῖεν καὶ οἱ κατ' ἐπήρειαν παραβλαφθέντες, ἤδη ποτὲ ἐκ τοῦ αἱρετικοῦ σκότους πρὸς τὸ θεῖον φῶς τῆς Καθολικῆς ἐλευθερίας ἀνακάμψαι· οἵτινες μετὰ ταύτην τὴν Σύνοδον, εἰ μὴ θελήσειαν ἀποπτύσαι τὸν τῆς κακοδοξίας ἰὸν, καὶ τὰς βλασφημίας Ἀρείου πάσας ἀνελεῖν, ταύτας τε ἀναθεματίσαι, γινωσκέτωσαν ἑαυτοὺς μετὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν τούτου μαθητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ὄφεων, ἤτοι Σαβελλιανῶν, ἢ Πατροπασσιανῶν, ἢ οἱασδήποτε ἄλλης αἱρέσεως, ἐκ σπονδοῦς εἶναι καὶ ἀκοινωνήτους τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων, ἥτις τοὺς ἐκ μοιχείας υἱοὺς οὐ προσίεται· ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἐρρωμένους διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί· ταῦτα τὰ γράμματα οἱ περὶ Εὐστάθιον δεξάμενοι, αὖθις ἐπὶ τὴν Σικελίαν ὥρμησαν· ἐκεῖ τε παρασκευάσαντες γενέσθαι Σύνοδον τῶν Σικελῶν Ἐπισκόπων, ἐπ' αὐτῶν τε τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ὁμολογήσαντες, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώ-

A cæam probata est: quæ & perfectam continet veritatem, & omnes hæreticorum catervas confutat, atque evertit. Non enim fortuito casu, sed divino nutu tot Episcoporum numerus adversus Arii vesaniam congregatus est; quanto scilicet numero beatus Abraham tot hostium millia per fidem profligavit. Quæ quidem fides in hypostasi, & in consubstantialis vocabulo comprehensa, tanquam firmum, & inexpugnabile munimentum, impetus omnes, & machinas Arianæ dementiæ reprimit, ac repellit. Quocirca cum omnes Occidentalium partium Episcopi Ariminum convenissent, quo illos Arianorum improbitas convocaverat eo con- B silio, ut blanda persuasione, seu, quod verius est, sæcularis potentiæ auctoritate coacti, id, quod in fide cautissime positum fuerat, tollerent, aut oblique negarent; nihil profecit illorum versutia. Etenim omnes propemodum illi, qui tunc apud Ariminum collecti, partim illecebris, partim dolo decepti fuerant: nunc ad sanam mentem reversi, formulam fidei ab Ariminensi Concilio editam anathemate damnarunt, & Catholicæ, atque Apostolicæ fidei olim apud Nicæam promulgatæ subscripserunt. Et nobiscum inita communione, adversus Arii doctrinam, ejusque discipulos graviori indignatione commoventur. Cujus rei argumentum legati caritatis vestræ cum viderent, vos quo- C que ipsos in subscriptione sua adjunxerunt: Arium anathemate damnantes, & ea, quæ contra Nicænam fidem Arimini gesta sunt; quibus etiam vos perjurio in fraudem inducti subscripsistis. Quamobrem congruum nobis visum est, ad caritatem vestram literas scribere, & justa petentibus subvenire: præsertim cum ex professione legatorum vestrorum cognoverimus, Orientales ad sanam mentem reversos, cum Orthodoxis Occidentis Episcopis consentire. Significamus autem vobis, ne sitis nescii, omnes Ariminensis Concilii blasphemias ab illis ipsis, qui tunc per fraudem decepti fuisse videntur, anathe- D mate damnatas esse, & universos in Nicænam fidem conspirantibus animis consensisse. Sed & vos id omnibus indicare debetis, ut qui per vim, ac fraudem detrimentum aliquod fidei suæ passi sunt, nunc tandem ex hæretica caligine ad divinam Catholicæ libertatis lucem possint emergere. Qui quidem si post hoc Concilium perversæ doctrinæ virus evomere, & omnes Arii blasphemias rejicere, easque anathemate damnare noluerint: sciant, se pariter cum Ario, ejusque discipulis, & reliquis serpentibus, Sabellianis scilicet, Patropassianis, aut aliis quibuslibet hæreticis, extraneos esse, & alienos a communione Ecclesiæ, quæ adulterinos filios non admittit. Incolumes vos Deus ser- E vet, fratres carissimi. His literis acceptis, qui cum Eustathio erant, in Siciliam proficiscuntur. Cumque illic Synodum Episcoporum Siciliæ fieri curassent, & consubstantialis fidem coram ipsis confessi essent, fidemque Concilii Nicæni comprobassent, acceptis illorum quo-

(p) τῶν εἰς τὸ Ἀρίμινον. Delendum est τῶν.

(q) οἷς καὶ ἡμεῖς δελεασθέντες, δι' ὁρκωμοσιῶν ὑπεγράψατε, Prava distinctio, quæ habetur in editione Roberti Stephani, fraudi fuit Christophorsono. Sic enim vertit: *cum jurejurando adhibito subscripsistis*. Rectius Langus, & ante illum Epiphanius Scholasticus verterunt: *quibus vos perjurio capti subscripsistis*. Certe in libello Fidei Macedonianorum diserte scribitur, Episcopos fraude, ac perjurio deceptos, Fidei apud Nicen Thraciæ expositæ subscripsisse. Ariani enim cum apud Nicen Thraciæ Synodo celebrata, formulam fidei conscripsissent, jurabant, eam Fidem esse Synodi Nicænæ.

(r) μάλιστα δὲ ὅτε. Scribendum videtur ὅτι. Atque ita legit Epiphanius. Paulo post legendum omnino est, ὑπὸ τῶν δοξάντων τότε παραβεβλάφθαι, ut legerunt omnes Interpretes, non δοξασάντων, ut habent editiones, & scripti codices.

SÆC. IV. quoque literis in eamdem sententiam scriptis, ad eos, a quibus missi fuerant, reverterunt. Qui suscepta Liberii epistola, legatos per singulas civitates miserunt ad eos, qui consubstantialis fidem propugnabant; hortantes, ut Tarsum Ciliciæ pariter omnes convenirent, quo & Nicænam confirmarent fidem, & omnes, quæ postea exortæ fuerant, contentiones penitus abolerent. Atque id fortasse perfectum fuisset, nisi Eudoxius Arianæ religionis Episcopus, qui tum apud Imperatorem plurimum poterat, obstitisset. Qui ob indictam Tarsi Synodum magis exasperatus, gravioribus malis eos affecit. Porro Macedonianos missis ad Liberium legatis cum eo communicasse, & Nicænam fidem comprobasse, ipse etiam Sabinus fatetur in collectione gestorum Synodalium.

A σαντες, ὁμόψηφά τε καὶ παρ' ἐκείνων δεξάμενοι γράμματα, ἐπανῆκον παρὰ τοὺς πέμψαντας· οἱ δὲ τὰς Λιβερίου ἐπιστολὰς δεξάμενοι, διεπρεσβεύοντο κατὰ πόλεις πρὸς τοὺς προεστῶτας τῆς ὁμοουσίου πίστεως, προτρεπόμενοι συνελθεῖν ὁμοθυμαδὸν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, ἐπὶ τὸ κυρῶσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ λῦσαι πᾶσαν μετὰ ταῦτα γεγεννημένην ἐρεσχελίαν· καὶ δὴ ἴσως ἂν ταῦτα ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ μέγιστον τότε δυνάμενος παρὰ Βασιλεῖ διεκώλυσε· λέγω δὴ Εὐδόξιος, ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· ὃς καὶ πλείω διὰ τὴν κηρυχθεῖσαν Σύνοδον ἐξαφθεὶς, μείζονα κακὰ τούτους εἰργάσατο· ὅτι μὲν οὖν Μακεδονιανοὶ δι' ὧν ἔπεμψαν πρεσβευτῶν κοινωνήσαντες
B Λιβερίῳ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, αὐτὸς Σαβῖνος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν ὡμολόγησεν.

CAPUT XIII.

Quomodo Eunomius se ab Eudoxio sejunxerit, eo quod Aetio addictus esset; & quomodo tumultu Alexandriæ per Eudoxium excitato, iterum fugit Athanasius: cumque ob id populus seditionem movisset, timens Imperator, lenitis per literas Alexandrinis, Athanasium denuo Ecclesiam suam obtinere jussit.

Sub idem tempus Eunomius ab Eudoxio sejunctus, conventus seorsum celebravit, eo quod Eudoxius sæpenumero ab ipso rogatus, ut Aetium præceptorem suum reciperet, id facere recusarat. Nec tamen Eudoxius sua sponte hoc præstitit: ipse enim opinionem Aetii minime rejiciebat, quippe quæ eadem prorsus esset cum ipsius opinione: sed propterea quod omnes, qui cum Eudoxio consentiebant, Aetium ut contraria sentientem aversabantur. Hæc fuit causa, quamobrem Eunomius ab Eudoxio secederet. Atque hæc quidem Constantinopoli gesta sunt in hunc modum. Alexandriæ vero edictum Præfectorum Prætorii studio, atque opera Eudoxii eo missum, Ecclesiam conturbavit. Verum Athanasius improvidum multitudinis impetum metuens; veritusque, ne si quid gravius fieret, ipsi tanquam auctori tribueretur, quatuor integros menses in paterno monumento delituit. Sed cum populus absentiam ejus graviter ferens, ob amorem ejus, ac desiderium seditionem conflasset, audiens Imperator ea de causa turbari Alexandriam, missis literis præcepit, ut Athanasius secure, & absque metu Ecclesias obtineret. Hac ratione factum est, ut Alexandrinorum Ecclesia usque ad obitum Athanasii quieta, & pacata permanserit. Qualiter vero post ejus mortem Ariani iterum Ecclesiis potiti sint, paulo post dicemus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὅπως Εὐνόμιος Εὐδοξίου κεχώριστο, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτὸν Ἀετίῳ, καὶ ὅτι σπουδῇ Εὐδοξίου ταραχῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης, Ἀθανάσιος πάλιν φεύγει· καὶ ὅτι τοῦ λαοῦ διὰ τοῦτο στασιάσαντος ὁ Βασιλεὺς δείσας, διὰ γραμμάτων τε τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρακαλέσας, αὖθις τὸν Ἀθανάσιον κρατεῖν ἀδεῶς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκέλευσεν.

C ΠΕρὶ δὲ τούσδε τοὺς χρόνους Εὐνόμιος Εὐδοξίου χωρισθεὶς, κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιήσατο, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ παρακαλοῦντος δεχθῆναι τὸν κατηγητὴν ἑαυτοῦ Ἀέτιον, Εὐδόξιος οὐχ ὑπήκουσε· τοῦτο δὲ οὐχ ἑκὼν ἐποίησεν· οὐ γὰρ τὴν Ἀετίου δόξαν ἠθέτει, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ ὁμόφρονες (a) ὡς ἑτερόδοξον περιΐσταντο· αὕτη ἡ αἰτία, τοῦ Εὐδοξίου τὸν Εὐνόμιον χωρισθῆναι πεποίηκε· ταῦτα μὲν ἐν Κωνσταντίνου πόλει τοῦτον τὸν τρόπον ἐγένετο. κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, (b) πρόσταγμα ἐπάρχων σπουδῇ Εὐδοξίου πεμφθὲν τὴν Ἐκκλησίαν ἐτάραξεν· Ἀθανάσιος δὲ τὴν ἐκ τοῦ πλή-
D θους ἄλογον ὁρμὴν ὑφορώμενος, δεδοικώς τε μὴ τῶν γενησομένων ἀτόπων αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβῃ, τέσσαρας ὅλους μῆνας ἐν μνημείῳ πατρῴῳ ἀπέκρυπτεν ἑαυτόν· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν ὁ λαὸς πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν ἐστασίαζε, μαθὼν ὁ Βασιλεὺς συγνάζειν διὰ τοῦτο τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διὰ γραμμάτων ἐσήμανεν, ἀδεῶς κρατεῖν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀθανάσιον· καὶ τοῦτ' ἦν αἴτιον τοῦ μὴ ταραχθῆναι τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν, ἕως τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς· ὅτι μὲν οὖν μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, πάλιν οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν, μικρῷ ὕστερον λέξομεν.

E

(a) Ὡς ἑτερόδοξον περιΐσταντο. Hoc loco περιΐστασθαι, idem est, ac declinare, & aversari, quemadmodum Lucianus usurpat in Hermotimo. *Abhorrere* vertit Langus, & Christophorsonus. Epiphanius vero cum hanc hujus verbi significationem ignoraret, ita vertit: *Sed quoniam omnes unanimes illius, eum sectæ alterius fatebantur.*

(b) πρόσταγμα ἐπάρχων. Præceptum Præfectorum Prætorio intelligit. Mos enim erat, ut Præfectus Prætorio quoties edictum aliquod emittebat, reliquorum Præfectorum Prætorio nomen adjungeret. Cujus rei exemplum occurrit tum in gestis purgationis Cæciliani, quæ edita sunt post collationem Carthaginensem, tum in Novellis Theodosii, & Valentiniani. Illustre est hujus rei testimonium apud antiquum scriptorem de quæstionibus veteris, ac novi Testamenti cap. 97. *nam si in unius Præfecti Prætorio programmate etiam cæteri Præfecti jubere dicuntur, propter auctoritatem unius potestatis, quanto magis in unius Dei imperio, si locutus unus e tribus fuerit, non incongrue dicuntur tres locuti?*

CA- KE-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ.

Ὡς Εὐδοξίου ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος, οἱ μὲν Ἀρειανοὶ Δημόφιλον, οἱ Ὀρθόδοξοι δὲ Εὐάγριον, διὰ Εὐσταθίου τοῦ Ἀντιοχείας, ἐχειροτόνησαν.

Τοιγαροῦν ὁ Βασιλεὺς Οὐάλης (a) πάλιν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν σπεύδων, ἀπῆρεν ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· καὶ γενόμενος ἐν Νικομηδείᾳ πόλει τῆς Βιθυνίας, ἐπεσχέθη κατ᾽ αὐτὴν διὰ αἰτίαν τοιαύτην· Εὐδόξιος οὗτος ὁ τῆς Ἀρειανῆς Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος, εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Βασιλέως ἔξοδον τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, ἐν ὑπατείᾳ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον καὶ Οὐάλεντος τὸ τρίτον, (b) δεκαεννέα ἐνιαυτοὺς τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἐκκλησίας τὸν θρόνον κατεσχηκώς· διὸ οἱ Ἀρειανοὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καθιστῶσι Δημόφιλον· καιροῦ δὲ νομίσαντες δεδράχθαι οἱ τοῦ ὁμοουσίου, τῆς ἑαυτῶν πίστεως Εὐάγριόν τινα προεβάλλοντο· καὶ (c) χειροτονεῖ τοῦτον Εὐστάθιος, ὁ πάλαι ποτὲ Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας γεγονώς· ὃς πρότερον μὲν ὑπὸ Ἰοβιανοῦ τῆς ἐξορίας ἀνακέκλητο· τότε δὲ παρῆν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, σκοπῷ τοῦ στηρίξαι τοὺς τῆς ὁμοουσίου πίστεως· καὶ κατ᾽ αὐτὴν λανθάνων διέτριβεν.

CAPUT XIV.

Quomodo mortuo Constantinopoli Eudoxio, Ariani quidem Demophilum; Orthodoxi vero Evagrium, annitente Eustathio Antiocheno, ordinaverint.

Porro Imperator Valens relicta Constantinopoli, iterum Antiochiam contendit. Cumque Nicomediam Bithyniæ venisset, illic substitit ob hanc causam. Eudoxius Arianæ factionis Episcopus post Imperatoris discessum statim extremum diem obierat, Valentiniano tertium, & Valente tertium Consulibus, cum novemdecim annis Constantinopolitanam Ecclesiam rexisset. Quamobrem Ariani in ejus locum Demophilum substituerunt. Homousiani vero opportunum sibi tempus oblatum rati, quemdam fidei suæ virum, Evagrium nomine, elegerunt: eumque ordinavit Eustathius, olim Antiochiæ Episcopus: qui prius quidem Joviani Principis edicto ab exilio fuerat revocatus: tunc vero cum venisset Constantinopolim eo consilio, ut homousianorum fidem stabiliret, occultus in ea urbe commorabatur.

(a) πάλιν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν σπεύδων. Jam antea Imperator Valens Antiochiam contenderat. Verum in itinere audita defectione Procopii, regredi coactus est, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 26. Immerito igitur Baronius Socratem reprehendit. Neque enim Socrates dicit, Valentem jam antea venisse Antiochiam, sed tantum eo contendisse, quod certe verissimum est. Sed Christophorsoni versio Baronium videtur fefellisse, quæ sic habet: *Imperator Valens denuo Antiochiam ire maturans.*

(b) δεκαεννέα ἐνιαυτούς. Rectius Sozomenus undecim duntaxat Episcopatus annos tribuit Eudoxio. Certe Eudoxius Episcopatum Constantinopoleos invasit Eusebio, & Hypatio Consulibus, qui fuit annus Christi 359. Mortuus est autem Valentiniano, & Valente tertium Consulibus, anno Christi 370. Quare apud Socratem scribendum est δεκαένα, quod confirmat Epiphanius Scholasticus. Itaque Baronius hic quoque immerito reprehendit Socratem, cum non Socrates ipse, sed Socratis codices hic falsi sint. Ceterum de obitu Eudoxii videndus est Philostorgius in libro 9.

(c) χειροτονεῖ τοῦτον Εὐστάθιος ὁ πάλαι. Idem quoque refert Sozomenus in libro 6. utrumque tam n reprehendit Baronius ad annum Christi 370. Eustathium enim Antiochenum diu antea mortuum esse contendit regnante Constantio. Certe Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, Eustathium mortuum esse scribit in exilio, sepultumque Trajanopoli in Thracia, ubi exulabat. Quod si ita est, Constantii temporibus mortuus fuerit, necesse est. Julianus enim, & post illum Jovianus cunctos Episcopos ab exilio revocavit. Sane vix credibile est, Eustathium Antiochenum ad hæc usque tempora pervenire potuisse. Cum enim interfuerit Concilio Nicæno, quod anno Christi 325. celebratum est, ponamus, eum tunc quintum, & quadragesimum ætatis annum egisse. Ab hoc anno usque ad tertium Consulatum Valentiniani, & Valentis, quo Eustathius Evagrium ordinasse dicitur Constantinopoli, anni intersunt quinque, & quadraginta. Ita Eustathius nonaginta annos natus fuerit oportet, si hoc anno Evagrium ordinavit Episcopum. Porro non omittendum est, quod ex Victoris Tununensis chronico dicit, Eustathium Antiochenum non Trajanopoli, ut scribit Hieronymus, sed Philippis sepultum fuisse. Sic enim scribit: *Post Consulatum tertium Longini, Calendio Antiochenus Episcopus reliquias prædecessoris sui Eustathii Episcopi, & Confessoris ex Philippis Macedoniæ colligit, & Antiochiam summo cum honore perducit.* Idem tradit Theodorus lector in libro secundo excerptorum Historiæ Ecclesiasticæ his verbis: καλανδίων δὲ αἰτήσας τὸν Ζήνωνα, τὸ λείψανον Εὐσταθίου εἰς Ἀντιόχειαν ἤνεγκεν ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας, ἔνθα καὶ ἐξώριστο καὶ ἀπέθανεν. Male Baronius hanc translationem reliquiarum Eustathii refert anno Christi 482. cum ex Victoris Tununensis Chronico, facta fuerit anno Christi 490. Longino 2. & Fausto Consulibus. Sed quod Theodorus lector ibidem subdit, Eustathianos, qui antea seorsum collectas agebant, tunc demum adunatos esse Catholicis, post annos centum ab obitu Eustathii, licet Theophanis testimonio confirmetur, falsum existimo. Hoc enim posito Eustathius ad annum Christi trecentesimum, ac nonagesimum vitam produxisset.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕʹ.

Ὡς τοῦ Βασιλέως Εὐάγριον, καὶ Εὐστάθιον ἐξορίσαντος, οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, σφόδρα τοὺς τὸ ὁμοούσιον κρατοῦντας ἐκάκουν.

Τούτου δὲ γενομένου, αὖθις ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς ἀνεκίνουν οἱ Ἀρειανοὶ τὸν διωγμὸν κατ᾽ αὐτῶν· εἰς γνῶσιν οὖν τοῦ Βασιλέως ταχέως ἔρχεται τὰ γινόμενα· εὐλαβούμενός τε μή τις ἐκ τῆς παρατριβῆς τῶν ὄχλων γενομένη στάσις ἀνατρέψει τὴν πόλιν, στρατιωτικὴν χεῖρα ἐκ τῆς Νικομηδείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπεμψεν· ἐκέλευσέν τε ἐν ταυτῷ συλληφθέντας τὸν χειροτονήσαντα καὶ τὸν χειροτονηθέντα, ἄλλον ἀλλαχοῦ περιορίζεσθαι· (a) Εὐστάθιος μὲν οὖν ἐν

CAPUT XV.

Quomodo Evagrio, & Eustathio in exilium ab Imperatore pulsis, Ariani homousianos gravissime oppresserunt.

Quo facto, Ariani homousianos de integro persequi cœpere. Ea res ad Imperatoris notitiam celeriter perlata est. Qui veritus, ne ex contentione multitudinis orta seditio civitatem subverteret, militares copias ex urbe Nicomedia Constantinopolim misit: jussitque, ut comprehensi simul ambo, tam is, qui ordinaverat, quam ille, qui ordinatus fuerat, alius alio in exilium ejicerentur. Et Eustathius quidem

(a) Εὐστάθιος μὲν οὖν ἐν βιζύῃ τῆς θράκης. Hæc narratio nequaquam convenit cum iis, quæ supra retulimus ex Hieronymo, nec cum iis, quæ Theodorus lector, & Theophanes in Chronico scribunt. Nam Hieronymus ait, Eustathium adhuc sua ætate sepultum fuisse Trajanopoli, quo in exilium pulsus fuerat. Theodorus autem lector, ac Theophanes, Philippis eum exulasse, atque ibidem conditum esse, scribunt. Diversus igitur ab hoc Eustathio Antiocheno fuerit oportet Eustathius iste, qui Bizuam a Valente relegatus est. Est autem Bizua urbs Thraciæ, olim Astorum Thracum regia, teste Stephano. Ejusdem meminit Eutropius in libro sexto ubi de L. Lucullo loquens, qui Bessos Thracas subegit: *Inde multas supra Pontum positas civitates adgressus est. Illic Apolloniam evertit, Calatim, Parthenopolim, Tomos, Istrum, Buziam omnem cepit.* Lego, *Bizuam & Scythiam omnem cepit.*

SEC. IV. dem in oppidum Thraciæ Bizuam est relegatus; Evagrius vero in alium abductus est locum. Quibus ita gestis, Ariani insolentia elati, Catholicos multo acerbius vexarunt; nunc verberibus, nunc contumeliis eos afficientes: alios in carcerem conjicientes, alios multantes pecunia: omnia denique malorum genera prorsus intoleranda iis inferentes. Quæ cum illi ferre non possent, significandi causa Imperatorem adeunt, quo ex parte saltem Arianorum violentia liberarentur. Verum cum id sibi proposuissent, spe sua longe exciderunt, quippe qui jus sibi fieri expectarent ab eo, qui injuriarum ipse auctor esset.

CAPUT XVI.

De sanctis Presbyteris jussu Valentis in navigio crematis, & de fame, quæ Dei indignatione ob id accidit in Phrygia.

Nam cum lecti quidem religiosi viri, ordinis Ecclesiastici, octoginta numero, quorum principes erant Urbanus, Theodorus, ac Menedemus, Nicomediam profecti libellos supplices Imperatori obtulissent, quibus ei Arianorum violentiam suggerebant, & quanta mala ipsi ab illis perpessi essent: Imperator ira succensus, in præsentia quidem eam occultavit. Clam vero mandavit Modesto Præfecto, ut homines comprehensos neci daret. Porro mortis genus novum fuit, atque insusitatum: ac proinde memoriæ tradi debet. Præfectus metuens, ne si homines illos sub oculis omnium interficeret, seditionem contra se imperitæ multitudinis concitaret, fingit, se illos in exilium missurum esse. Quod cum illi constanti animo excepissent, Præfectus eos in navigium imponi jubet, tanquam in exilium abducendos: præcipiens Nautis, ut postea quam ad medium Pelagus pervenissent, navigium incenderent; ut hoc genere mortis extincti sepultura etiam privarentur. Sic igitur factum est. Nautæ ex portu profecti, cum ad medium Astaceni sinus venissent, faciunt id, quod imperatum fuerat: & succensa nave in scapham, quæ pone sequebatur, transgressi discesserunt. Cum autem ventus subsolanus vehemens ingruisset, navis, quæ conflagrabat, violentius impelli cœpit: adeo ut velociori quidem cursu ferretur, integra autem pervenerit ad navale, cui nomen est Dacidizo, ibique cum viris ipsis penitus consumta sit. Atque hoc scelus nequaquam inultum mansisse plerique referunt. Statim enim secuta est fames per universam Phrygiam adeo gravis, ut plerique incolarum ex suis sedibus ad tempus migrare necesse habuerint, & partim Constantinopolim, partim ad alias Provincias se receperint. Etenim Constantinopolis, quamvis innumerabilem populi multitudinem alat, semper tamen annonæ abundat copia, tum quod res omnes ad victum necessariæ mari ad eam importantur; tum quod pontus Euxinus ei adjacens, frumenti copiam, quotiescumque opus fuerit, ei suppeditat.

(a) Δακίδιζος. Sozomenus in lib. 6. eandem rem commemorans, Dacibizam vocat urbem maritimam Bithyniæ. Cedrenus quoque vocat Dacibyza μέχρι Δακιβύζων. Sed Theophanes, perinde ac Socrates noster habet Dacidiza.

A ἐν Βιζύῃ τῆς Θρᾴκης πόλει περιωρίζετο· Εὐάγριος δὲ εἰς ἄλλον τόπον ἀπήχθη· τούτων οὕτω καταπραχθέντων, πλέον οἱ Ἀρειανίζοντες καταθρασυνόμενοι, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἔβλαπτον τύπτοντες, καθυβρίζοντες, κατακλείστους δεσμωτηρίοις ποιοῦντες, χρήμασι ζημιοῦντες, πάντα ἁπλῶς τὰ ἀνήκεστα πράττοντες κατ' αὐτῶν· ἅπερ μὴ φέροντες, ἐπὶ τῷ δεηθῆναι τοῦ Βασιλέως ἤρχοντο, εἴπως δύναιντο μερικῶς γοῦν ἀνεθῆναι τῆς βίας· ἀλλὰ τοῦτο σκεψάμενοι, πολὺ ἐλπίδος διήμαρτον, ὅτι παρὰ τοῦ ἀδικοῦντος τῶν δικαίων προσεδόκων τυχεῖν.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛ'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατακαέντων ἁγίων Πρεσβυτέρων ὑπὸ Οὐάλεντος· καὶ περὶ τοῦ γεγονότος κατὰ μῆνιν Θεοῦ ἐν τῇ Φρυγίᾳ λιμοῦ.

Ὡς γὰρ ἐπιλεχθέντες ἄνδρες εὐλαβεῖς, τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ τυγχάνοντες τάγματος, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ὀγδοήκοντα, ὧν ἡγοῦντο Οὐρβανός, Θεόδωρος, Μενέδημος, εἰς τὴν Νικομήδειαν παρεγένοντο, καὶ ἱκεσίας ὤρεγον τῷ βασιλεῖ, ἀναδιδάσκοντες τὴν βίαν καὶ ὅσα ὑπέμενον· περιοργὴς γενόμενος ὁ Βασιλεύς, τοσοῦτον ἐπέκρυψε τῆς ὀργῆς, ὅσον λαθραίως Μοδέστῳ τῷ ἐπάρχῳ κελεῦσαι, συλ-C λαβεῖν καὶ θανάτῳ ζημιῶσαι τοὺς ἄνδρας· ὁ δὲ τρόπος τοῦ θανάτου ξένος τίς ἦν· διὸ καὶ μνήμῃ παραδοθήσεται· δεδιὼς ὁ ὕπαρχος μὴ στάσιν ὑπὸ τοῦ πλήθους ἄλογον ὑπομείνῃ ἐν τῷ φανερῷ φονεύων αὐτούς, πλάττεται εἰς ἐξορίαν πέμπειν τοὺς ἄνδρας· τῶν δὲ εὐγενῶς καταδεξαμένων, ὁ ὕπαρχος κελεύει, πλοίῳ ἐμβληθέντας, ὡς ἐπὶ τὴν ἐξορίαν δῆθεν ἀπάγεσθαι· ἐντειλάμενος τοῖς ναύταις, ἐπειδὰν κατὰ μέσου γένωνται τοῦ πελάγους, ὑφάψαι τὸ πλοῖον· ἵνα τὸν τρόπον τοῦτον ἀποθανόντες, μὴ ἔξωσι τοὺς κηδεύοντας· ταῦτα ἐγίνοντο· καὶ ἀναχθέντες, κατὰ μέσον τε τοῦ Ἀστακηνοῦ πελάγους γενόμενοι, ποιοῦσι τὸ προσαχθέν· εἰς ἕτε-D ρόν τε παρεπόμενον ἀκάτιον μεταβάντες ἀπεχώρησαν, τὸ πλοῖον ὑφάψαντες· συμβὰν δὲ ἄνεμον πνεῖν ἀφηλιώτην σφοδρόν, ἐξωθεῖται ἐπιπολὺ καιομένη ἡ ναῦς· ὥστε τάχιον μὲν τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι· διαρκέσαι δὲ ἄχρι τοῦ ἐπινείου, ᾧ προσωνυμία (a) Δακίδιζος, κἀκεῖ τελέως σὺν τοῖς ἀνδράσιν ἀναλωθῆναι· τοῦτο οὐκ ἀτιμώρητον ἔλεγον γεγενῆσθαι πολλοί· (b) λιμὸν γὰρ σύντονον ἐπισυνέβη γενέσθαι περὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη· ὡς ἀνάγκην ἔχειν πρὸς ὀλίγον τῆς χώρας ἀπανίστασθαι τῶν ἐνοικούντων τοὺς πλείονας, καὶ καταφεύγειν ἐπί τε Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἄπειρα τρέφουσα πλήθη, E τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ τε διὰ θαλάσσης ἔχειν τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὴν προσκομιδήν, καὶ ὅτι ὁ Εὔξεινος Πόντος παρακείμενος, ἄφθονον αὐτῇ, ἡνίκα προσδεηθῇ, παρέχει τὸν σῖτον.

(b) λιμὸν γὰρ σύντονον. De hac fame ita scribitur in Fastis veteribus, quos sub Idatii nomine publicavit Sirmondus: *Valentiniano III. & Valente III. His Consulibus magna fames fuit in partibus Phrygiæ.*

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐδίωκεν.

Οὐάλης δὲ ὁ Βασιλεὺς, μικρὰ τῶν ἐκ τοῦ λιμοῦ γενομένων φροντίσας, ἐπὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν παραγίνεται· διατρίβων τε κατ' αὐτὴν, ἐπόρθει τοὺς μὴ Ἀρειανίζοντας· τέλεον γὰρ ἐξελάσας τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας τῶν Ἐκκλησιῶν σχεδὸν τῶν ἀνατολικῶν πόλεων, οὐκ ἤρκεῖτο τούτῳ, ἀλλὰ καὶ διαφόροις κολαστηρίοις ὑπέβαλλεν· ἀπώλλυεν δὲ πολλῷ πλείους τῶν πρότερον, διαφόροις μὲν θανάτοις παραδιδοὺς, ἐξαιρέτως δὲ τῷ ποταμῷ. B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Περὶ τῶν ἐν Ἐδέσῃ γενομένων, τῆς τε τοῦ ὑπάρχου ὕβρεως, καὶ περὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεώς τε καὶ παῤῥησίας, καὶ τῆς θεοφιλοῦς γυναικός.

Λεκτέον δὲ οἷα καὶ ἐν Ἐδέσῃ τῆς Μεσοποταμίας ἐγίνετο· ἐν δὲ τῇδε τῇ πόλει Θωμᾶ τοῦ Ἀποστόλου μαρτύριόν ἐστι λαμπρὸν καὶ περιφανὲς, συνεχεῖς τε ἐν αὐτῷ συνάξεις ἐπιτελοῦνται, διὰ τὴν τοῦ τόπου ἁγιότητα· τοῦτο ἱστορῆσαι ὁ Βασιλεὺς ὁ Οὐάλης θελήσας, καὶ μαθὼν πᾶν τὸ αὐτοῦ ἀπεχθεῖς αἱρέσεως εἶναι τῶν συνερχομένων τὸ πλῆθος, λέγεται τῇ χειρὶ πλῆξαι τὸν ὕπαρχον, ὅτι μὴ προὐνόησε ἐξελάσαι κἀκεῖθεν αὐτούς· ὡς δὲ ὁ ὕπαρχος περιυβρισθεὶς, ἕτοιμος ἦν ἄκων ὑπουργεῖν τῇ Βασιλέως ὀργῇ, οὐ γὰρ ἐβούλετο τοσούτων ἀνδρῶν φόνον ἐργάζεσθαι, λαθραίως δηλοῖ, ὅπως ἂν μηδεὶς ἐν τῷ μαρτυρίῳ καταληφθῇ· ἀλλὰ προσεῖχεν οὐδεὶς, οὐδὲ τῇ συμβουλῇ, οὐδὲ τῇ ἀπειλῇ· πάντες γὰρ τῇ ἐξῆς εἰς τὸν εὐκτήριον τόπον συνέῤῥεον· ὡς δὲ ὕπαρχος σὺν χειρὶ πολλῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἔσπευδεν, ἐκπληρώσων τὴν τοῦ Βασιλέως ὀργὴν, γυνή τις πενιχρὰ τὸ ἑαυτῆς παιδίον ἐκ χειρὸς ἕλκουσα, ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἔτρεχε, καὶ διακόπτει τὸ (a) τάγμα τῶν δορυφορούντων τὸν ὕπαρχον· ἀγανακτήσας δὲ ὁ ὕπαρχος, προσάγεσθαι αὐτῷ τὴν γυναῖκα κελεύει· καὶ φησὶ πρὸς αὐτὴν, ὦ ταλαίπωρον γύναιον, ποῦ τρέχεις οὕτως ἀκόσμως; ἡ δὲ, ἔνθα, φησὶ, καὶ οἱ ἄλλοι συντρέχουσι· ὁ δὲ, οὐκ ἀκήκοας, ἔφη, ὅτι ὁ ὕπαρχος μέλλει πάντας ἀναιρεῖν οὓς ἂν εὑρίσκῃ; καὶ ἡ γυνὴ, ἤκουσα, ἔφη, καὶ διατοῦτο σπεύδω, (b) ὥστε ἐκεῖ εὑρεθῆναι· καὶ ποῦ τοῦτο τὸ μικρὸν ἕλκεις παιδίον φήσαντος τοῦ ἐπάρχου, ἡ γυνὴ φησὶν, ὥστε καὶ αὐτὸ μαρτυρίου καταξιωθῆναι· ταῦτα ὡς ἤκουσεν ὁ ἀνὴρ, ἐτεκμήρατο τῶν συνερχομένων τὴν ἀπόνοιαν· καὶ εὐθὺς παραγενόμενος πρὸς τὸν Βασιλέα, ἐδίδασκεν αὐτὸν, ὡς εἴησαν πάντες ἕτοιμοι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀποθνήσκειν πίστεως· καὶ ἄλογον εἶναι εἰπὼν τοσούτους ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀνελεῖν, παρέπεισε τὸν Βασιλέα παύσασθαι τῆς ὀργῆς· τοῦτον τὸν τρόπον Ἐδεσηνοὶ, τὸ μὴ καταπολεμηθῆναι ὑπὸ τοῦ οἰκείου Βασιλέως, ἐξέφυγον.

(a) τάγμα τῶν δορυφορούντων. Rufinus, ex quo hæc desumsit Socrates, in libro 11. Historiæ Ecclesiasticæ ita dicit: *Infantem quoque parvulum secum trahentem, cursuque rapido, irrupto etiam Officii agmine, festinantem.* Porro hoc memorabile factum mulieris Edessenæ contigit anno Christi 371. aut 372. ut mox videbimus. Male Baronius id retulit anno 370.

CAPUT XVII.

Quomodo Imperator, dum Antiochiæ versaretur, homousianos persecutus fuerit.

Verum Imperator Valens mala, quæ ex fame oriebantur, parvipendens, Antiochiam pervenit. Ibi dum moratur, eos, qui Arianam opinionem aversabantur, hostiliter vexavit. Nam cum homousianos per universas fere Orientis Provincias Ecclesiis expulisset, ea re minime contentus, variis insuper suppliciis eos affecit: multoque tunc plures, quam antea e medio sustulit, tum aliis mortis generibus, tum præcipue in fluvio eos necando.

CAPUT XVIII.

De his, quæ Edessæ facta sunt, deque Præfecti contumelia, & de civium fide, & constantia, & de pia quadam muliere.

Sed ea, quæ Edessæ in Mesopotamia facta sunt, nefas arbitror silentio præterire. In ea urbe, illustris, ac splendida est Basilica Thomæ Apostoli, in qua propter loci sanctitatem collectæ sine intermissione celebrantur. Hanc Imperator videre cupiens, cum sci-
C ret universam convenientium multitudinem hæresim suam detestari, ipse manu sua Præfectum percussisse fertur, quod illos inde etiam expellendos non curasset. Præfectus autem contumelia affectus, cum Imperatoris iræ licet invitus obsequi pararet, nec tamen tantam hominum multitudinem interficere vellet, clam illos monuit, ne quis in Basilica remaneret. Sed nemo consilio ejus, aut minis animum intendit. Postero enim die universi ad Basilicam confluxere. Cumque Præfectus cum ingenti militum numero ad Basilicam properaret, quo Imperatoris bilem expleret; paupercula quædam mulier parvulum filium manu trahens, contendit ad
D Ecclesiam, agmenque eorum, qui Præfectum stipabant, perrumpit. Quod moleste ferens Præfectus, mulierem ad se adduci jubet, eamque compellat his verbis. O infelix muliercula, quo tam audacter & inverecunde properas? Tum illa: quo, inquit, etiam alii properant. At Præfectus: non audisti, inquit, cunctos, qui illic reperti fuerint, a Præfecto esse interimendos? Mulier, audivi equidem, ait, atque idcirco festino, ut ipsa quoque illic inveniar. Cumque Præfectus dixisset: & quo hunc parvulum trahis? respondit mulier, ut & iste martyrium subire mereatur. His auditis Præfectus conjecit ex eo, quanta esset reliquorum, qui eo conveniebant, animi confidentia, statimque ad Imperatorem
E regressus, retulit illi cunctos ad mortem pro fide sua subeundam paratos esse: simul absurdum esse dicens, tantam multitudinem momento temporis interficere, Imperatoris iram compescuit. Ad hunc modum Edesseni, ne ab Imperatore suo tanquam ab hoste vastarentur, effugerunt.

(b) ὥστε ἐκεῖ εὑρεθῆναι. Post hæc verba duas integras lineas, quæ in editione Roberti Stephani deerant, supplevi ex codice Florentino, & Sfortiano. Easdem agnoscit Epiphanius Scholasticus, & Rufinus, ex quo Socrates ista descripsit. Cæterum ex hoc etiam loco perspici potest, Christophorsonum nullo manuscriptos Socratis codices consuluisse.

SÆC. IV.

A

CAPUT XIX.

Quomodo Imperator Valens multos, qui primam sui nominis literam θ haberent, occiderit, ob quamdam divinationem, qua id prædictum fuerat.

PEr idem tempus pessimus quidam dæmon Imperatoris abusus est crudelitate. Quosdam enim homines eo impulit, ut per magicas artes scrutarentur, quisnam post Valentem Imperio esset potiturus. Qui cum magica quadam incantatione usi essent, dæmon, ut solet, non aperta, sed obliqua quædam responsa dedit: quatuor duntaxat ostensis literis, θ, ε, ο, δ: ab his incipere dicens nomen illius, qui post Valentem Imperaturus esset; nomenque ei compositum esse. Hujus rei fama ad Principis aures pervenit. Ille vero rerum futurarum notitiam, & jus arbitriumque faciendi quidquid voluerit, Deo cuncta rite administranti neutiquam reservavit: sed spretis Christianæ religionis præceptis, quorum se studiosissimum esse arbitrabatur, plurimos interemit, quos Imperium affectare suspicabatur. Necabantur itaque Theodori, Theodoti, Theodosii, ac Theoduli, & quotquot hujusmodi habebant nomina. Inter quos etiam Theodosiolus quidam vir fortissimus, nobili genere in Hispania oriundus, neci datus est. Itaque ob imminentis periculi metum, multi tunc nomina sua immutarunt, ea, quæ a parentibus acceperant, tanquam periculo obnoxia ejurantes. Sed de his hactenus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘʹ.

Ὡς Βασιλεὺς Οὐάλης πολλοὺς ἀνεῖλε, στοιχεῖον Θῆτα ἔχοντας ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ ὀνόματος, ἔκ τινος νεκυομαντείας τοῦτο φημισθείσης.

(a) ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ δαίμων τὶς ἀλάστωρ τῇ τοῦ Βασιλέως ὠμότητι ἀπεχρήσατο· ἀνέπεισε γὰρ τινας, περιεργαζομένους τὶς μετὰ Οὐάλεντα βασιλεύσειεν, νεκυομαντείαν ποιήσασθαι· οἷς τισι μαγικῇ τινι μαγγανείᾳ χρωμένοις, ἀνεῖλεν ὁ δαίμων οὐ φανερὰ, ἀλλὰ B συνήθως λοξά· δείξας τέσσαρα γράμματα θʹ, καὶ εʹ, καὶ οʹ, καὶ δʹ· εἰπὼν ἐκ τούτων ἄρχεσθαι τοὔνομα τοῦ μετὰ Οὐάλεντα βασιλεύσοντος· εἶναι δὲ αὐτῷ σύνθετον· ἧκει δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Βασιλέως ἡ τῶν γενομένων φήμη· καὶ γὰρ οὐ παρεχώρει τὸ μέλλον εἰδέναι Θεῷ, καὶ ποιεῖν ὃ ἐδόκει τῷ πάντα διοικοῦντι καλῶς· ἀλλὰ παρεὶς τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ παραγγέλματα, ὧν ζῆλον ἔχειν ἐνόμιζεν, πολλοὺς ἀπώλλυεν, οὓς τυραννήσειν ὑπώπτευεν· ἀπεκτίννυντο οὖν Θεόδωροι, καὶ Θεόδοτοι, καὶ Θεοδόσιοι, καὶ Θεόδουλοι, καὶ ὅσοι τούτοις εἶχον ὀνόματα παραπλήσια· ἐν οἷς καὶ (b) Θεοδοσιόλος τις, ἀνὴρ γενναῖος ἐκ τῶν εὐ- C πατριδῶν τῆς Ἱσπανίας καταγόμενος, ἀνῃρεῖτο· ὑπὸ δὲ τοῦ ἐπικειμένου δέους, πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα μετετίθεσαν, ἀπαρνούμενοι ἃ οἱ γονεῖς τεχθεῖσιν ἐπέθεσαν, ὡς κίνδυνον ἔχοντα· περὶ μὲν δὲ τούτου τοσαῦτα εἰρήσθω.

(a) ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον. Totam hanc scenam infelicis oraculi, quod Gentiles quidam consuluerant, ut quisnam Valenti in Imperio successurus esset, cognoscerent, fuse refert Ammianus Marcellinus in libro 29. Sed quonam anno id contigerit, obscurum est. Baronius quidem in Annalibus anno Christi 370. id assignat. Ego vero anno Domini 371 aut 372. ineunte id gestum puto. Valens enim anno Christi 371. finita jam æstate Antiochiam ingressus est, Gratiano secundo, & Probo Consulibus, ut in annotationibus ad supradictum librum Marcellini demonstravi, partim ex legibus codicis Theodosiani, D partim ex Libanii libro de vita sua. Tragœdia autem illa, & conspiratio maleficorum adversus Valentem, contigit post ejus ingressum in urbem Antiochenam, ut constat ex Marcellino. Anno igitur 371. exeunte, vel certe ineunte 372. contigerit, necesse est. Certe Theophanes, ac Cedrenus Valentis ingressum in urbem Antiochenam anno illius octavo assignant. Illam autem impiorum conspirationem, qui oraculum de futuro Imperatore consuluerant, anno Valentis nono adscribit idem Theophanes. Quod cum nostra sententia optime congruit, si Valentis annum primum computemus a Consulatu Joviani, & Varroniani.

(b) Θεοδοσιόλος τις ἀνὴρ γενναῖος. Quisnam sit hic Theodosius, incertum est. Neque enim Theodosium illum esse existimo Theodosii Imperatoris patrem, de quo Ammianus Marcellinus loquitur passim in suis libris. Hic enim in Occidente versatus est, nec nisi post obitum Valentiniani occisus fuit, per fraudem, & insidias malevolorum. Verba tamen illa, quæ addit Socrates, ἀνὴρ γενναῖος ἐκ τῶν ὑπατριδῶν τῆς Ἱσπανίας, optime illi conveniunt. In codice Sfortiano legitur Θεοδόσιος ἄλλος τίς. Epiphanius quoque Scholasticus Theodosium vocat.

CAPUT XX.

De obitu Athanasii, & de promotione Petri.

SCiendum porro est, quamdiu superstes fuit Athanasius Alexandrinæ urbis Episcopus, Imperatorem, divina id agente providentia, abstinuisse a vexatione Ægypti, atque Alexandriæ; quippe qui comperisset, maximam illic hominum multitudinem Athanasio favere: atque idcirco metueret, ne orta Alexandriæ seditione, plebs, quæ suopte ingenio ferventior est, publicis rebus damnum afferret. Porro Athanasius Gratiano iterum, & Probo Consulibus, post tot, & tanta pro Ecclesia certamina ex hac luce migravit, cum annos sex, & quadraginta non sine ingentibus periculis Episcopatum administrasset; successorem relinquens Petrum virum religiosum, ac disertum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κʹ.

Περὶ τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς, καὶ Πέτρου προαγωγῆς.

ΙΣτέον δὲ, ὅτι ἕως περιῆν Ἀθανάσιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐπίσκοπος, ἔκ τινος Θεοῦ προνοίας ὑπερέθετο ταράξαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ὁ Βασιλεὺς, πυνθανόμενος πλεῖστον εἶναι κατ' E αὐτὴν τὸ πλῆθος τῶν προσκειμένων Ἀθανασίῳ, καὶ ἐκ τούτου ὑφορώμενος, μή ποτε γενομένης κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν στάσεως, φύσει τὸ δημῶδες ἔνθερμον ὂν προσβλάψῃ τὰ δημόσια πράγματα· ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ Πρόβου, μετὰ πολλοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνας τὸν τῆδε βίον κατέλειπε, τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτη σὺν πολλοῖς κινδύνοις τὴν Ἐπισκοπὴν διανύσας, καταλιπὼν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον Πέτρον, ἄνδρα εὐλαβῆ καὶ ἐλλόγιμον.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Ὡς Ἀθανασίου τελευτήσαντος, οἱ Ἀρειανοὶ προστάξει τοῦ Βασιλέως Οὐάλεντος, Λουκίῳ τῷ ὑπ' αὐτῶν πρότερον χειροτονηθέντι, τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παραδόντες Ἐκκλησίας, τὸν Πέτρον φυλακῇ παρέδοσαν.

Εὐθὺς οὖν ἀνεθάῤῥουν οἱ Ἀρειανίζοντες, τῇ τοῦ Βασιλέως αὐχοῦντες θρησκείᾳ· καὶ μηδὲν μελήσαντες, γνωρίζουσι Βασιλεῖ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν τότε διάγοντι· τότε δὴ καὶ Εὐζώϊος ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας, ἁρπάζει τὸ ἀνεπιχείρητον τοῦ καιροῦ· κατασκευάζει τε αὐτὸς κατελθεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπὶ τῷ παραδοῦναι Λουκίῳ τῷ Ἀρειανῷ τὰς ἐκεῖ Ἐκκλησίας· ταῦτ' ἐδόκει καὶ Βασιλεῖ· καὶ ᾗ τάχος σὺν δυνάμει βασιλικῇ παρῆν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· καὶ γὰρ (a) Μάγνος ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν, συγκατῆλθεν αὐτῷ· καὶ Βασιλέως πρόσταγμα Παλλαδίῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἐπάρχῳ ἐγέγραπτο, καὶ στρατιωτικὴ χεὶρ ὑπουργεῖν προσετέτακτο· διὸ τὸν μὲν Πέτρον συλλαβόντες, κατάκλειστον πεποιήκασι· τοὺς δὲ ἄλλους κληρικοὺς ἄλλον ἀλλαχῇ διασπείραντες, τὸν Λούκιον ἐνθρονίζουσι.

CAPUT XXI.

Quomodo post mortem Athanasii, Ariani jussu Valentis Imp. Lucio, quem prius ordinaverant, Ecclesias tradiderunt, & Petrum custodiæ manciparunt.

Confestim igitur Ariani animos resumsere, ob Imperatoris religionem insolentia elati. Et absque mora Valenti, qui tum Antiochiæ versabatur, rem significarunt. Quam occasionem opportune sibi oblatam arripiens Euzoius, qui tum apud Antiochiam Arianæ præerat Ecclesiæ, ambivit, ut ipse B Alexandriam mitteretur, quo ejus loci Ecclesias Lucio Ariano traderet. Idem quoque visum est Imperatori. Protinus itaque cum Imperialibus copiis Alexandriam venit. Nam & Magnus regiorum thesaurorum Comes una cum illo perrexit. Et mandatum Imperatoris missum est ad Palladium Præfectum Ægypti, jussumque erat, ut milites operam suam, ac ministerium præberent. Quocirca Petrum quidem comprehensum in vincula conjecerunt: reliquis autem clericis fugatis, & hac, atque illac dispersis, Lucium in Episcopali sede collocarunt.

(a) Μάγνος ὁ ἐπὶ τῶν θησαυρῶν. Hic Magnus Comes largitionum Comitatensium dicitur in Epistola Petri Ale- C xandrini, quam refert Theodoritus in libro 3. Historiæ Ecclesiasticæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Ὅτι πολλῶν κακῶν γενομένων εἰς τὸν Λουκίου ἐνθρονισμόν, Σαβῖνος ὁ Μακεδονιανὸς συγγραφεύς, οὐδενὸς ἐμνημόνευσε· Πέτρος δὲ συγγράφων ἐμνήσθη, ὃς καὶ διαφυγὼν πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης ἀπεσώθη· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ καὶ Λούκιος, πολλὰ κακὰ τοῖς ἐν ἐρήμῳ ἁγίοις Μονάζουσιν ἐνεδείξαντο.

Οἷα μὲν οὖν κακὰ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ Λουκίου γεγένηται, ἢ κατὰ τῶν ἐξωθισθέντων, ἔν τε δικαστηρίοις, καὶ ἐκτὸς δικαστηρίων ἐπράχθη, ὅπως τε οἱ μὲν βασάνοις ποικίλαις ὑπεβλήθησαν, οἱ δέ, καὶ μετὰ τὰς βασάνους ἐξωρίσθησαν, Σαβῖνος μὲν οὐδ' ἡντιναοῦν πεποίηται μνήμην· Ἀρειανίζων γὰρ τὸ ἥμισυ, κρύπτει τὰ τῶν φίλων ἀδικήματα· Πέτρος δέ τοι γράμμασιν οἰκείοις, ἃ μετὰ τὴν ἐκ τῶν δεσμῶν φυγὴν ταῖς πανταχοῦ Ἐκκλησίαις διεπέμψατο, φανερὰ τοῖς πᾶσι κατέστησεν· οὗτος μὲν οὖν διαδρᾶσαι τῆς εἱρκτῆς ἰσχύσας, πρὸς Δάμασον τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀνέδραμε· πάλιν δὲ οἱ Ἀρειανοὶ καὶ ὀλίγοι τυγχάνοντες, τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἐκκλησιῶν ὅμως ἐκράτησαν· οὐ πολὺς δὲ ἐν μέσῳ χρόνος ἐγίνετο, καὶ Βασιλέως ἐκέλευσε πρόσταγμα, τῆς τε Ἀλεξανδρείας καὶ πανταχόθεν τῆς Αἰγύπτου ἐλαύνεσθαι τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον· ἐπετέτακτο δὲ καὶ ὁ ἄρχων, σὺν πολλῷ πλήθει στρατιωτῶν διώκειν πανταχόθεν ὅσους ἐκέλευσε Λούκιος· ἔσκυλαν δὲ τηνικαῦτα καὶ ἐτάραξαν, καὶ δεινῶς κατεπολέμησαν τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ Μοναστήρια· ἐπελθόντες γὰρ ἔνοπλοι γυμνοῖς ἀνδράσι, καὶ οὐδὲ τὴν χεῖρα αὐτὴν ἐκτείνειν πρὸς πληγὴν αἱρουμένοις, οὕτως ἐλεεινῶς ἐξεπόρθησαν ὡς εἶναι λόγου κρείσσονα τὰ κατ' αὐτῶν πάθη γενόμενα.

CAPUT XXII.

Quod malorum, quæ in enthronismo Lucii acciderunt, Sabinus quidem scriptor Macedonianus nullam mentionem fecit; Petrus vero in epistola sua meminit, qui ad Damasum Romanum Episcopum fugiens evasit: Lucius vero, & Ariani Monachos in solitudine plurimis malis affecerunt.

Porro quæ mala in ingressu Lucii perpetrata sint, & quæ adversus illos, qui expulsi sunt, tum in judiciis, tum extra judi- D cium sunt gesta; & quomodo alii quidem variis tormentis excruciati, alii vero post cruciatus etiam exilio damnati sint: Sabinus quidem nullatenus commemoravit. Nam cum ipse Semiarianus esset, amicorum suorum scelera obtexit. Petrus vero per literas suas, quas ex vinculis elapsus ad omnes ubique Ecclesias scripsit, omnibus ea patefecit. Et hic quidem cum se ex carcere proripuisset, ad Damasum Romanæ urbis Episcopum contendit. Ariani vero, licet numero pauci, nihilominus Alexandrinas Ecclesias denuo obtinuerunt. Nec multo post, ex Imperatoris rescripto universi, qui fidem consubstantialis profitebantur, tum ex urbe Alexandria, tum E ex universa undique Ægypto pelli jubentur. Simul Præfecto Ægypti mandatum est, ut militari manu ubique persequeretur eos, quos Lucius pelli jussisset. Eodem tempore Monasteria in solitudine vexata ab illis, atque exagitata, & crudeliter oppugnata sunt. Armati enim irruentes in viros inermes, qui ne manum quidem extendere ad feriendum volebant, adeo atrociter eos devastarunt, ut quæ adversus illos perpetrata sunt, omnem dicendi superent facultatem.

SÆC. IV.

A

CAPUT XXIII.

Catalogus sanctorum Monachorum, qui in solitudine vixerunt.

SEd quoniam Monasteriorum Ægypti mentionem fecimus, nihil vetat, quominus de iisdem pauca dicamus. Monasteria, quæ in Ægypto sunt, forsitan quidem ab ultima antiquitate traxerunt originem. Aucta tamen & amplificata sunt mirum in modum a viro sanctissimo cui nomen erat Ammon: qui cum esset adolescens, nuptias aversabatur. Sed cum nonnulli ex propinquis eum hortarentur, ut uxorem duceret, nec conjugium contumeliis afficeret, paruit ille, & nuptias celebravit. Statimque cum virginem e thalamo apprehensam cum solemni pompa duxisset in cubiculum, tandem propinquis, ac familiaribus digressis, ipse Apostolicum librum in manus sumens, epistolam Pauli ad Corinthios legere cœpit, & quæ ille conjugatis præciperet, conjugi suæ exponere. Multa præterea ipse aliunde adjiciens, docet, quanta conjugium habeat incommoda, quantisque molestiis plenus sit viri, ac mulieris convictus: quam acerbi dolores mulierem gravidam excipiant: addens etiam molestias, quæ ex liberorum educatione nasci solent. Tunc vicissim castitatis commoda cœpit recensere: quam libera sit vita pura, quam incorrupta, & ab omni labe vacua: & quod virginitas homines Deo proximos faciat. Hæc, & alia ejusmodi plurima apud uxorem suam virginem locutus, persuasit illi, ut simul ambo antequam congrederentur, sæcularem vitam abjicerent. Cum hæc inter se pacti essent, ad montem, qui Nitriæ dicitur, se conferunt. Ibi in tugurio degentes, ad modicum tempus communi usi sunt monasterio, sine ullo virilis, ac muliebris sexus discrimine, cum unum essent in Christo, sicut ait Apostolus. Non longo post tempore, novicia, & incorrupta virgo Ammonem sic allocuta est. Te, qui castitatem consectaris, non decet in tam arcto domicilio mulierem intueri. Quamobrem, si placet, uterque nostrum separatim exercitationes nostras peragamus. Id quoque pactum ex æquo placuit ambobus. Sejuncti igitur a se invicem, reliquum vitæ tempus ita transegere: a vino quidem, & oleo abstinentes: solo autem pane, interdum post diem integrum, interdum post biduum, post plures nonnunquam dies vescentes. Hujus Ammonis animam post obitum ab Angelis susceptam Antonius, qui iisdem vivebat temporibus, vidit, sicut in ejus vita narrat Athanasius Alexandrinus Episcopus. Multi porro hujus Ammonis vitam imitati sunt: & montes Nitriæ, atque Scetis paulatim Monachorum multitudine sunt repleti: quorum omnium vitas conscribere, peculiaris argumenti opus foret. Verum quoniam inter illos quidam Deo accepti, & in monastica disciplina illustres præ ceteris exstiterunt, qui & vitam Apostolicam duxerunt, & utilia quædam, ac memoratu digna tum gesserunt, tum etiam dixerunt; operæ pretium duxi, pauca ex multis huic Historiæ nostræ inserere, ad legentium utilitatem.

Ajunt

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἁγίων Μοναχῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Μοναστηρίων μνήμην ἐποιησάμην, οὐδὲν κωλύει περὶ αὐτῶν βραχέα διεξελθεῖν· τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητήρια, ἴσως μὲν ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων ἔλαβε τὴν ἀρχήν· ἐπλατύνθη μέντοι καὶ ἐπὶ μεῖζον προέκοψεν ἐξ ἀνδρὸς θεοφιλοῦς, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀμμοῦν· οὗτος νέος ὢν παρῃτεῖτο τὸν γάμον· ὡς δὲ τινες τῶν προσηκόντων παρῄνουν μὴ καθυβρίζειν τὸν γάμον, ἀλλὰ γυναῖκα ἄγεσθαι·
B πείθεται μὲν, καὶ ἔρχεται ἐπὶ γάμον· εὐθὺς δὲ ἀπὸ τῆς παστάδος παραλαβὼν τὴν παρθένον, καὶ ἀγαγὼν ἐπὶ τὸν κοιτῶνα μετὰ τῆς εἰωθυίας πομπῆς, τέλος ἀναχωρησάντων τῶν ἐπιτηδείων, αὐτὸς βιβλίον λαβὼν Ἀποστολικὸν, τὴν πρὸς Κορινθίους Παύλου ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, καὶ πρὸς τὴν γαμετὴν τὰ τοῦ Ἀποστόλου πρὸς τοὺς γεγαμηκότας παραγγέλματα διεξήρχετο· πολλὰ δὲ καὶ ἔξωθεν αὐτὸς προστιθεὶς ἐδίδασκεν, ὅσα ὁ γάμος ἔχει φορτικὰ, ὅπως τε ἐπώδυνος ἡ μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συμβίωσις, καὶ οἷαι ὠδῖνες τὰς κυοφορούσας ἐκδέχονται· καὶ τὰ ἐκ τῆς παιδοτροφίας προσετίθει μοχθηρά· ἐπῆγε δὲ τὰ ἐκ τῆς ἁγνείας χρηστὰ, καὶ ὅπως ὁ καθαρὸς βίος ἐστὶν
C ἐλεύθερος, καὶ ἀμόλυντος, καὶ παντὸς ῥύπου ἐκτός· καὶ ὅτι ἡ παρθενία παρὰ Θεὸν εἶναι ποιεῖ· ταῦτα καὶ πολλὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν γαμετὴν παρθένον οὖσαν διελθὼν, πείθει αὐτὴν σὺν αὐτῷ πρὸ τοῦ συνελθεῖν, ἀποτάξασθαι τῷ βίῳ τῷ κοσμικῷ· καὶ ταύτας ἄμφω τὰς συνθήκας θέμενοι, ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς καλουμένης Νιτρίας χωροῦσιν· ἐκεῖ τε βραχὺν χρόνον καλύβῃ διάγοντες, ἀσκητήριον εἶχον κοινὸν, οὐκ ἔχοντες διάκρισιν θηλείας τε καὶ ἄρρενος· ἀλλὰ ὄντες ἓν κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐν Χριστῷ· οὐ πολλοῦ δὲ παραδραμόντος χρόνου, ἡ νεόνυμφος καὶ ἀμόλυντος τοιάδε πρὸς τὸν Ἀμμοῦν ἔλεξεν.
D Οὐ πρέπον, ἔφη, ἀσκοῦντί σοι σωφροσύνην, ὁρᾷν (a) ἐν τοσούτῳ οἰκήματι θήλειαν· διὸ εἰ δοκεῖ, ἕκαστος ἰδίᾳ τὴν ἄσκησιν ποιησώμεθα· αὗται πάλιν αἱ συνθῆκαι ἤρεσκον ἀμφοτέροις· καὶ χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων, οὕτως τὸ λοιπὸν τοῦ βίου διήνυσαν, ἀπεχόμενοι οἴνου τε καὶ ἐλαίου, μόνον τε ξηρὸν ἄρτον, καὶ αὐτὸν ποτὲ μὲν ὑπὲρ μίαν ἡμέραν, ποτὲ δὲ ὑπὲρ δύο, ἔστι δὲ καὶ ὑπὲρ πλείους ἐσθίοντες· τούτου τοῦ Ἀμμοῦν τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἀναλαμβανομένην ὑπὸ Ἀγγέλων ὁ κατ' αὐτὸν βιώσας Ἀντώνιος ἐθεάσατο, ὥς φησιν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος· ἐζήλωσαν οὖν τὸν βίον τοῦ Ἀμμοῦν πάνυ πολλοί·
E καὶ κατὰ μέρος ἐπληρώθη τὸ τῆς Νιτρίας ὄρος, καὶ τὸ τῆς Σκίτεως, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν Μοναχῶν· ὧν πάντων τὸν βίον συγγράφειν, ἰδίας ἔργον ἐστὶν ὑποθέσεως· ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς ἄνδρες θεοφιλεῖς, καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει διαπρέψαντες, καὶ Ἀποστολικὸν βίον βιώσαντες, χρειώδη τέ τινα καὶ ἄξια τοῦ ἀπομνημονεύεσθαι ἐποίησάν τε καὶ ἔλεξαν, χρήσιμον οἶμαι ἐκ πολλῶν ὀλίγα ἐγκαταμίξαι τῇ ἱστορίᾳ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων·

(a) ἐν τοσούτῳ οἰκήματι. Christophorsonus vertit, *in tantillo domicilio*. Sed Græcum vocabulum hanc expositionem admittere non potest. Itaque malim scribere, ἐν τῷ σῷ οἰκήματι: id est, *non decet te, qui continentiam sectaris, videre mulierem in domicilio tuo*.

(b) δύο

των· λέγεται τοίνυν Ἀμμοῦν οὗτος γυμνὸν ἑαυτὸν μὴ ἑωρακέναι ποτέ, λέγων ἀπρεπὲς εἶναι μοναχῷ, καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνὸν θεωρεῖν· καί ποτε διαβῆναι ποταμὸν βουλόμενος, ὤκνει ἀποδύσασθαι· ηὔξατό τε τῷ Θεῷ, γενέσθαι αὐτῷ τὴν διάβασιν μὴ ἐγκοπτομένῳ τὴν πρόθεσιν· καὶ Ἄγγελος μετέθηκεν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ· Δίδυμος ἄλλος οὗτος μοναχός, ἐνενήκοντα ἔτη βιοὺς, οὐδενὶ ἀνθρώπῳ συνέμεινεν ἄχρι τῆς τελευτῆς· Ἀρσένιος ἄλλος τοὺς τῶν νέων πταίσαντας οὐκ ἀφώριζεν, ἀλλὰ τοὺς προκόψαντας· λέγων ὅτι ὁ νέος ἀφοριθεὶς, καταφρονητὴς γίνεται· ὁ δὲ προκόψας, τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὀδύνης ταχεῖαν λαμβάνει τὴν αἴσθησιν· Πίωρ, περιπατῶν ἤσθιεν· πυθομένου δέ τινος διὰ τί οὕτως ἐσθίει· οὐ βούλομαι, ἔφη, ὡς ἔργῳ τῷ βρώματι χρήσασθαι, ἀλλ᾽ ὡς παρέργῳ· πρὸς ἄλλον δὲ περὶ αὐτοῦ ἐρωτήσαντα ἀπεκρίνατο· ἵνα μηδὲ ἐν τῷ ἐσθίειν, φησὶν, ἡδονῆς σωματικῆς αἰσθάνοιτο ἡ ψυχή· Ἰσίδωρος ἔλεγε τεσσαρακοστὸν ἔτος ἔχειν, ἀφ᾽ οὗ αἰσθάνεσθαι μὲν τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας, μηδέποτε δὲ συγκατατίθεσθαι, μήτε ἐπιθυμίᾳ, μήτε θυμῷ· Παμβὼς δὲ ἀγράμματος ὢν, προσῆλθέ τινι ἐπὶ τῷ διδαχθῆναι ψαλμόν· ἀκούσας δὲ τὸν πρῶτον στίχον τοῦ λή ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, εἶπα φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου· δεύτερον ἀκοῦσαι μὴ ἀνεχόμενος, ἀνεχώρησεν· ἀρκεῖσθαι φήσας τούτῳ τῷ ἑνὶ στίχῳ, ἐὰν δυνηθῶ ἔργῳ αὐτὸν ἐκλαβεῖν· ἐγκαλέσαντος δὲ τοῦ παραδεδωκότος τὸν στίχον, διὰ τί ἑξαμηνιαίου παραδραμόντος χρόνου μὴ ἑώρακεν αὐτὸν, ἀπεκρίνατο· ὅτι τοῦ ψαλμοῦ τὸν στίχον οὔπω τῷ ἔργῳ ἐξέμαθον· μετὰ ταῦτα δὲ πολλοὺς ἐπιβιοὺς χρόνους, πρός τινα τῶν γνωρίμων ἐρωτήσαντα εἰ τὸν στίχον ἐξέμαθεν, ἐν ὅλοις, ἔφη, ἐννεακαίδεκα ἔτεσι, μόλις αὐτὸν πράττειν ἐξέμαθον· ὁ αὐτὸς δεδωκότος τινὸς χρυσίον εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν, καὶ εἰπόντος ἀρίθμησον ὃ δέδωκα, ἔφη, ἀριθμοῦ οὐ χρῄζειν, ἀλλ᾽ ὑγιοῦς διαθέσεως· οὗτος ὁ Παμβὼς, Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου παρακαλέσαντος, κατῆλθεν ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ἰδὼν δὲ ἐκεῖ γυναῖκα θεατρικὴν, συνδάκρυς ἐγένετο· τῶν δὲ παρόντων πυθομένων διὰ τί ἐδάκρυσε, (b) δύο μὲν, ἔφη, ἐκίνησεν· ἓν μὲν ἡ ἐκείνης ἀπώλεια. ἕτερον δὲ, ὅτι ἐγὼ οὐ τηλικαύτην ἔχω σπουδὴν πρὸς τὸ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, ὅσον αὕτη ἵνα ἀρέσῃ ἀνθρώποις αἰσχροῖς· ἄλλος δέ τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μοναχὸς εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῃ κρίνεται· Πιτηροῦς, πολλά τινα φυσικὰ θεωρήματα ἠπίστατο· καὶ συνεχῶς ἄλλοτε ἄλλα πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἔλεγεν· καθ᾽ ἕκαστον δὲ τῶν θεωρημάτων ηὔχετο· ἐγένοντο δὲ ἐν τοῖς μοναχοῖς κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον, δύο ἄνδρες θεοφιλεῖς ὁμώνυμοι (c) ἑκατέρῳ γὰρ αὐτῷ ὄνομα ἦν Μακάριος· ὧν ὁ μὲν ἐκ τῆς ἄνω Αἰγύπτου ἦν· ὁ δὲ, ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως· ἀμφότεροι δὲ, πολλῶν ἕνεκεν ἐγένοντο περιβόητοι, δι᾽ ἄσκησιν, διὰ βίον, διὰ τρόπον, διὰ τὰ ἐν χερσὶν αὐτῶν γενόμενα θαύματα· ὁ μὲν οὖν Αἰγύπτιος Μακά-

ριος

A Ajunt igitur, hunc Ammonem nunquam seipsum vidisse nudum; solitumque dicere, turpe esse monacho vel suum ipsius corpus nudum spectare. Cumque aliquando fluvium trajicere vellet, pigeretque eum vestes exuere, Deum precatus est, ut ipsi absque ulla propositi sui jactura transitus concederetur. Statimque ab Angelo ad ulteriorem fluvii ripam translatus est. Alius quidam monachus Didymus nomine, licet nonaginta annos vixerit, usque ad obitum tamen nullius hominis contubernio est usus. Alius item nomine Arsenius juniores monachos, qui deliquerant, a communione minime separabat, sed eos, qui provecta essent ætate.
B Dicebat enim, juvenem, qui excommunicatur, contumacem fieri: seniorem vero cito excommunicationis dolorem sentire. Pior ambulans cibum sumebat. Interrogatus autem, quam ob causam ita comederet: Nolo, inquit, ad cibum tanquam ad opus aliquod serium, sed tanquam ad rem supervacuam obiter accedere. Alteri vero de eadem re sciscitanti respondit: Ne vel inter vescendum corporea voluptate animus afficiatur. Isidorus dicebat, quadragesimum jam annum esse, ex quo peccatum in animo sentiret; se tamen nec cupiditati, nec iracundiæ unquam consensisse. Pambos cum expers esset literarum, accessit ad quemdam, ut psalmum
C disceret. Sed cum primum versum audisset octavi ac tricesimi psalmi, qui sic habet: Dixi, custodiam vias meas, ne delinquam in lingua mea: sequentem audire nolens abscessit: unum hunc versum sufficere sibi dicens, modo illum perfecte ediscere, & opere ipso adimplere posset. Cumque is, qui versum discendum tradiderat, eum reprehenderet, quod per sex continuos menses ad ipsum non venisset, respondit, se versum psalmi nondum opere ipso didicisse. Multis deinde post annis interrogatus a quodam ex familiaribus, num versum illum didicisset: integris, inquit, novem ac decem annis opere eum explere vix didici. Idem cum quidam ad pauperum alimoniam aurum ipsi dedisset,
D dixissetque: numera, quod dedi: Nihil, inquit, opus est numero, sed recto animi affectu. Idem Pambos rogante Athanasio Episcopo, ex solitudine venit Alexandriam. Cumque ibi scenicam mulierem conspicatus esset, illacrimatus est. Tum vero sciscitantibus qui aderant, quamobrem flevisset: Duæ res, inquit, me commoverunt. Prima est mulieris hujus exitium: Altera, quod tantum ipse studii, ac diligentiæ non adhibeo, ut Deo placeam, quantum adhibet illa, ut obscænis hominibus placere possit. Alius quidam dixit, monachum, qui opus non faceret, non secus ac alieni cupidum, judicatum iri. Piterus eximia quadam rerum na-
E turalium cognitione erat instructus, & nova subinde naturalis philosophiæ theoremata ipsum adeuntibus exponebat. In singulis autem expositionibus Deum orabat. Porro inter monachos, qui eo tempore vixerunt, duo fuere sanctissimi eodem nomine nuncupati: uterque enim Macarius dicebatur. Quorum alter ex superiore Ægypto, alter ex urbe Alexandria erat oriundus. Ceterum ambo præ ceteris illustres fuerunt; tum propter abstinen-

(b) δύο μὲν, ἔφη, ἐκίνησεν. Scribendum videtur, δύο μὲ, ἔφη, ἐκίνησεν.

(c) ἑκαθέρῳ καὶ αὐτῷ. Scribendum est, αὐτῶν. In Regio codice, quo usus est Robertus Stephanus, legitur αὐτὼ cum accentu gravi.

SÆC.IV. ſtinentiam, tum ob mores, & converſationem, tum ob miracula, quæ per eorum manus perpetrabantur. Ægyptius quidem Macarius tot ſanavit ægros, tot obſeſſos a dæmonibus liberavit, ut quæ per gratiam Dei geſſit, ſeparatum opus deſiderent. Erat porro reverendus pariter ac ſeverus erga illos, qui ipſum adibant. Macarius vero Alexandrinus, cum uſquequaque ſimilis eſſet Ægyptio, in hoc uno diſcrepabat, quod hilaris eſſet erga eos, qui ad ipſum accederent, & urbanitate quadam juniores ad diſciplinam monaſticam alliceret. Horum diſcipulus Evagrius, cum antea verbis ſolum philoſophatus eſſet, ab iis opere ipſo philoſophari didicit. Qui primum a Gregorio Nazianzeno Conſtantinopoli diaconus ordinatus, poſtmodum una cum illo in Ægyptum profectus eſt: ibique cum ſupra memoratis viris congreſſus, eorum vivendi genus æmulatus eſt. Nec pauciora, aut minora miracula ab illo, quam ab ejus præceptoribus ſunt edita. Hic libros conſcripſit valde utiles: quorum unus Monachus inſcribitur, ſeu de virtute activa: alter Gnoſticus, vel ad eum, qui ſcientiam conſequi meruit. Hic liber in quinquaginta diſtributus eſt capita. Tertius Antirrheticus inſcribitur, ex divinis Scripturis collectus contra dæmones tentatores: & in octo partes diviſus, juxta numerum octo cogitationum. Scripſit præterea gnoſtica problemata ſexcenta. Denique duos carminum libros; alterum ad monachos, qui in cœnobiis, ſeu congregationibus degunt: alterum ad virginem. Qui quidem quam eximii ſint, & admiratione digni, quiſquis eos legerit, facile cognoſcet. Non alienum autem fuerit, ut opinor, ex iis, quæ ab illo de monachis commemorantur, pauca quædam ſuperioribus attexere. Sic enim ille dicit ad verbum. Neceſſarium etiam eſt monachorum, qui ante nos recte ambulaverunt, vias inquirere, & ad earum exemplar nos corrigere. Multa enim ab illis ſunt & dicta, & facta præclare. Cujuſmodi illud eſt, quod quidam eorum dicere ſolebat, aridiorem, & æqualem victum cum charitate conjunctum, monachum brevi perducturum eſſe ad portum ab omni perturbatione animi vacuum. Idem cum quendam fratrem nocturnis viſis perturbari ſolitum videret, eum liberavit, præcipiens, ut ægrotantibus jejunus miniſtraret. Et interrogatus, cur id præciperet: Nulla re, inquit, hujuſmodi perturbationes facilius extinguuntur, quam miſericordia. Ad juſtum Antonium quidam ejus temporis Philoſophus accedens: Quomodo, inquit, pater, potes vivere, librorum ſolatio deſtitutus? Cui ille: Meus, ait, liber, o Philoſophe, eſt natura rerum: quæ quidem præſto eſt, quoties Dei verba legere voluero. Ægyptius ſenex Macarius, vas illud electum, interrogavit me, quam ob cauſam acceptarum quidem ab hominibus injuriarum reminiſcendo, memoriæ vim, ac facultatem in animo corrumpamus: acceptas vero a dæmonibus injurias memoriæ commen-

A ειος τοσαύτας θεραπείας ποιησάμενος, καὶ τοσούτους τῶν δαιμονώντων ἐξήλασε δαίμονας, ὡς ἰδίας δεῖσθαι συγγραφῆς, ὧν χάριτι Θεοῦ διεπράξατο· ἦν δὲ μετὰ τοῦ ἀλαβοῦς πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐστηρός· ὁ δὲ Ἀλεξανδρεὺς Μακάριος κατὰ πάντα παραπλήσιος ὢν τῷ Αἰγυπτίῳ, ἐν τούτῳ διήλλαττεν, ὅτι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἱλαρός τε ἦν, καὶ τῷ χαριεντίζεσθαι, τοὺς νέους ἦγεν πρὸς ἄσκησιν· τούτων Εὐάγριος γενόμενος μαθητὴς, τὴν δι' ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ μόνῳ φιλόσοφος ὤν· ὃς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ εἰς τὴν τοῦ διακόνου προχειρισθεὶς τάB ξιν, εἶτα ἅμα αὐτῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον κατελθὼν, καὶ τοῖς προλεχθεῖσιν ἐντυχὼν ἀνδράσι, τὸν ἐκείνων βίον ἐζήλωσε· καὶ τοσαῦτα τεράστια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γέγονεν, ὅσα καὶ ἐν ταῖς τῶν αὐτοῦ καθηγητῶν· τούτῳ καὶ βιβλία ἄγαν σπουδαῖα συγγέγραπται· (d) ὧν τὸ μὲν, μοναχὸς ἢ περὶ πρακτικῆς ἐπιγέγραπται· τὸ δὲ, γνωστικὸς ἢ πρὸς τὸν καταξιωθέντα γνώσεως· κεφάλαια δὲ αὐτοῦ πεντήκοντα· τὸ δὲ ἀντιρρητικὸς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πρὸς τοὺς πειράζοντας δαίμονας, ἐν ὀκτὼ διῃρημένον μέρεσι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτὼ λογισμῶν· καὶ ἑξακόσια προγνωστικὰ προβλήματα· ἔτι μὴν καὶ στιχηρὰ δύο·
C ἓν πρὸς τοὺς ἐν τοῖς κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις μοναχούς· καὶ ἓν πρὸς τὴν παρθένον· ἃ τινα ὅπως ἐστὶ θαυμαστὰ, οἱ ἐντυγχάνοντες εἴσονται· οὐκ ἄκαιρον δὲ, ὡς ἡγοῦμαι, μικρὰ τῶν αὐτῷ μνημονευθέντων περὶ τῶν μοναχῶν τούτοις συνάψαι· φησὶ γὰρ κατὰ λέξιν τάδε· ἀναγκαῖον καὶ τὰς ὁδοὺς προοδευσάντων μοναχῶν ὀρθῶς διερωτᾶν, καὶ πρὸς αὐτὰς κατορθοῦσθαι· πολλὰ γάρ ἐστιν ὑπ' αὐτῶν ῥηθέντα τε καὶ πραχθέντα καλῶς· ἐν οἷς καὶ τοῦτο τὶς ἔφησεν, ὅτι τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ ἀνώμαλον δίαιταν ἀγάπῃ συζευχθεῖσαν, θᾶττον διάγειν τὸν μοναχὸν εἰς
D τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα· ὁ δὲ αὐτὸς ταρασσόμενόν τινα νύκτωρ τῶν ἀδελφῶν, τῶν φασμάτων ἀπήλλαξεν, ἀσθενοῦσι μετὰ νηστείας ὑπηρετῆσαι προστάξας· οὐδενὶ γὰρ οὕτως ἐρωτηθεὶς ἔφησεν, ὡς ἐλέῳ τὰ τοιαῦτα κατασβέννυται πάθη· Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθέ τις τῶν τότε σοφῶν, καὶ πῶς διακαρτερεῖς, εἶπεν, ὦ πάτερ, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθίας ἐστερημένος; τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἔφη ὁ Ἀντώνιος, ὦ Φιλόσοφε, ἡ φύσις τῶν γεγονότων ἐστὶ, καὶ πάρεστιν ὅτε βούλομαι τοὺς λόγους ἀναγινώσκειν τοὺς τοῦ Θεοῦ· ἠρώτησέ με τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ Αἰγύπτιος γέρων Μακάριος, τί δή ποτε μνησικακοῦν-
E τες μὲν τοῖς ἀνθρώποις, τὴν μνημονευτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ἀφανίζομεν· δαίμοσι δὲ μνησικακοῦντες, ἀβλαβεῖς διαμένομεν· κἀμοῦ πρὸς τὴν ἀπόκρισιν ἀπορήσαντος, καὶ παρακαλοῦντος τὸν

(d) ὧν τὸ μὲν μοναχός. Epiphanius Scholaſticus in ſuo codice legerat μοναχικός. Sic enim vertit: *Conſcripſitque libros valde neceſſarios, quorum unus quidem* μοναχικὸς *inſcribitur, & eſt de Actuali: alius cognitionalis, ſecundum quod quiſpiam cognitione ſit dignus*. Nicephorus tamen in libro 11. cap. 42. vulgatam lectionem confirmat. Sed quod pertinet ad alterum Evagrii librum, ejus titulum ita concipit: γνωστικὸς ἢ περὶ τοῦ καταξιωθέντος γνώσεως, Poſſet etiam ſcribi: ἢ πρὸς τὸν καταξιωθέντα γνώσεως, quam ſcripturam in verſione mea ſum ſecutus. De hujus Evagrii libris quid ſenſerit Hieronymus, vide in epiſtola ad Cteſiphontem adverſus Pelagianos: ubi eum Origeniſtam fuiſſe docet. Palladius in Lauſiaca tres ab eo libros ſcriptos eſſe dicit. Horum primum vocat ἱερὸν: ſecundum Μοναχὸν, tertium ἀντιρρητικὸν, qui eſt adverſus fraudes diaboli. συντάττει οὖν τρία βιβλία ἱερὸν, μοναχὸν, ἀντιρρητικὸν, &c. &c. Ubi ἱερὸν vocat, quem Socrates γνωστικόν.

(e) μι-

τὸν λόγον μαθεῖν· διότι, φησὶν ἐκεῖνος, τὸ μὲν πρότερον πάθος παρὰ φύσιν· τὸ δὲ δεύτερον κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θυμοῦ· παρέβαλλον κατ' αὐτὴν τὴν σταθηρὰν μεσημβρίαν τῷ ἁγίῳ πατρὶ Μακαρίῳ. καὶ λίαν ὑπὸ τῆς δίψης φλεγόμενος, ᾔτουν ὕδωρ πιεῖν· ὁ δὲ φησὶν, ἀρκέσθητι τῇ σκιᾷ· πολλοὶ γὰρ ὁδοιποροῦντες νῦν ἢ καὶ πλέοντες, καὶ ταύτης ἐστέρηνται· εἶτα λόγους μου πρὸς αὐτὸν περὶ ἐγκρατείας γυμνάζοντος, θάρσει, φησὶν, ὦ τέκνον· ἐν ὅλοις εἴκοσιν ἔτεσιν, οὔτε ἄρτου, οὔτε ὕδατος, οὔτε ὕπνου κόρον εἴληφα· τὸν μὲν γὰρ ἄρτον μου ἤσθιον σταθμῷ. τὸ δὲ ὕδωρ ἔπινον μέτρῳ. τοῖς τοίχοις δὲ ἐμαυτὸν παρανακλίνων, (e) μικρόν τι τοῦ ὕπνου μέρος ἀφήρπαζον· ἐμηνύθη τινὶ τῶν Μοναχῶν, θάνατος τοῦ πατρός· ὁ δὲ πρὸς τὸν ἀπαγγείλαντα, παῦσαι φησὶ βλασφημῶν· ὁ γὰρ ἐμὸς πατὴρ ἀθάνατός ἐστιν· ἐκέκτητό τις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγέλιον μόνον. καὶ τοῦτο πωλήσας, ἔδωκεν εἰς τροφὴν τοῖς πεινῶσιν, ἄξιον μνήμης ἐπιφθεγξάμενος ῥῆμα· αὐτὸν γάρ, φησι, τὸν λόγον πεπώληκα τὸν λέγοντα· πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα. καὶ δὸς πτωχοῖς· ἔστι δέ τις περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν νῆσος, κατ' αὐτὸ τὸ Βόρειον, πέραν τῆς λίμνης κειμένη τῆς καλουμένης Μαρείας· προσοικεῖ δὲ αὐτῇ Μοναχὸς, (f) τῆς Παρεμβολῆς τῶν Γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος, ὅστις ἀπεφήνατο πάντα τὰ πραττόμενα ὑπὸ τῶν Μοναχῶν, πράττεσθαι δι' αἰτίας πέντε· διὰ Θεὸν, διὰ φύσιν, διὰ ἔθος, δι' ἀνάγκην, διὰ ἔργον χειρῶν· ὁ δὲ αὐτὸς ἔλεγε πάλιν, μίαν μὲν εἶναι τῇ φύσει τὴν ἀρετήν. εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν, ἀσχημάτιστον μὲν φησὶν ἐστι· ταῖς δὲ δι' ὧν εἰσβάλλει θυρίσι σχηματίζεσθαι πέφυκεν· ἄλλος δέ τις τῶν Μοναχῶν, διατοῦτο περιαιρῶ τὰς ἡδονὰς, εἶπεν, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περικόψω προφάσεις· οἶδα γὰρ αὐτὸν ἀεὶ μαχόμενον ὑπὲρ τῶν ἡδονῶν, καὶ ἐκταράσσοντά μου τὸν νοῦν, καὶ τὴν γνῶσιν ἀποδιώκοντα· ἔλεγε δέ τις τῶν γερόντων, ὅτι ἡ ἀγάπη παραθήκας βρωμάτων ἢ χρημάτων τηρεῖν οὐκ ἐπίσταται· ὁ δὲ αὐτὸς οὐκ οἶδα, φησιν, εἰς ταυτὸ δὶς ὑπὸ δαιμόνων ἀπατηθείς· ταῦτα μὲν ὁ Εὐάγριος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ αὐτοῦ πρακτικῷ κατὰ λέξιν ἀπεμνημόνευσεν· ἐν δὲ τῷ Γνωστικῷ αὐτοῦ, τοιαῦτά φησι· τέσσαρας ἀρετὰς, καὶ τὰς θεωρίας αὐτῶν, παρὰ τοῦ δικαίου Γρηγορίου μεμαθήκαμεν εἶναι· φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην· καὶ φρονήσεως μὲν ἔργον ἔλεγεν εἶναι, τὸ θεωρεῖν τὰς νοερὰς καὶ ἁγίας δυνάμεις, δίχα τῶν λόγων· τούτους γὰρ ὑπὸ τῆς σοφίας δηλοῦσθαι παραδέδωκεν· ἀνδρείας δὲ, τὸ ἐγκαρ-

A mendantes, illæsi maneamus. Cumque ego hæsissem ignarus, quid respondendum esset, petiissemque ab illo, ut ipse mihi ejus rei causam exponeret: quia, inquit, prior quidem affectio animi contra naturam est, posterior vero secundum naturam. Accessi aliquando ad sanctissimum patrem Macarium, cum ferveret meridies, & siti vehementer oppressus, aquam petii ad bibendum. At ille: umbra, inquit, contentus esto. Multi enim, qui nunc iter faciunt, aut navigant, hujus carent solatio. Deinde disputanti mihi, & conferenti cum illo de abstinentia: Confide, ait, o fili: viginti totos annos nec pane, nec aqua, nec somno usus sum ad sa- B tietatem. Nam panem quidem meum certo pondere semper comedi: aquam vero cum mensura bibi: somni denique exiguam partem suffuratus sum, ad parietem me inclinando. Cuidam monacho mors patris sui nuntiata est. At ille nuntianti dixit: noli impie loqui: pater enim meus immortalis est. Quidam ex fratribus nihil præter unum Evangeliorum codicem possidebat. Hunc cum vendidisset, pecuniam ad alendos pauperes erogavit, addens verba memoratu dignissima: eum ipsum, inquit, librum vendidi, qui dicit: vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Insula quædam est circa Alexandriam, ad Borealem ejus partem ultra lacum Mareotim sita. Juxta hanc habitat mona- C chus ex Parembole, inter Gnosticos probatissimus, qui cuncta, quæ a monachis gerentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatem, propter opus manuum. Idem dicere solebat, natura quidem unicam esse virtutem, sed pro animi facultatibus eam in varias species dividi. Nam & lumen solis, ajebat, figura caret; a fenestris tamen, per quas intrat, figuram solet accipere. Alius quidam monachus dixisse fertur: ideo voluptates subtraho, ut occasiones iracundiæ præcidam. Hanc enim semper pro voluptatibus certare probe scio, & mentis meæ statum perturbare, ac scientiam D expellere. Quidam ex senioribus dixit, charitatem servare non posse depositum ciborum, aut pecuniæ. Idem quoque ajebat: nunquam memini, eadem in re bis me deceptum esse a dæmone. Hæc Evagrius in libro, qui Practicus inscribitur, iisdem plane verbis commemoravit. In eo autem libro, quem Gnosticum inscripsit, ita loquitur. Quatuor virtutes, earumque contemplationes esse, a justo Gregorio didicimus: prudentiam, & fortitudinem, temperantiam, atque justitiam. Ac prudentiæ quidem proprium esse dicebat, sanctas illas, & intellectuales potestates contemplari sine ullis rationibus. Has enim a sapientia manifestari docuit. Fortitudinis autem E

(e) μικρόν τι τοῦ ὕπνου μέρους. In codice Florentino, & apud Nicephorum legitur μέρος. Somni enim pars potius erat, quam somnus, ille, quem capiebat Macarius, capite ad parietem inclinato. Nam brevi admodum tempore ita dormiebat. Quare somnum illum rapuisse se potius dicit, quam cepisse.

(f) τῆς παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν. Turpiter hoc loco hallucinati sunt interpretes. Nam Christophorsonus quidem ita vertit; *In ea monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit*. Langus vero interpres Nicephori hunc Evagrii locum ita transtulit: *Habitat in ea monachus Gnosticorum ordinis celeberrimus*. Sed primo quidem Evagrius non dicit, monachum illum habitasse in ea insula trans Mareoticam paludem: sed tantum dicit, juxta illam insulam eum habitasse. Id enim sonat verbum προσοικεῖ. Deinde παρεμβολὴ non significat sectam, neque ordinem: nec Gnostici hoc loco sumuntur pro secta hæreticorum, sed est genus quoddam monachorum, de quibus Evagrius librum scripserat. Parembole igitur hic vicus est haud procul Alexandria juxta Mareoticum lacum. Hujus meminit Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos, ubi indiculum refert Clericorum, quos Meletius habebat in urbe, & in territorio Alexandrino. Post commemoratos igitur Presbyteros, & Diaconos partis suæ, quos habebat Alexandriæ, addit postremo: καὶ Μακάριος Πρεσβύτερος τῆς παρεμβολῆς. Parembole item memoratur in notitia Imperii Romani, in qua sedes erant Legationis secundæ Trajanæ sub dispositione Comitis rei militaris per Ægyptum. Ptolemæus quoque in Ammoniaca juxta Mareoticam ponit Alexandri Parembolen. Hic igitur habitabat Monachus ille inter Gnosticos probatissimus.

SÆC.IV. tem proprium eſſe affirmabat, perſtare in veris, tametſi quis graviter oppugnetur, nec unquam ad ea, quæ non ſunt, deflectere. Jam vero temperantiæ id proprium eſſe reſpondit, ut a primo, ſummoque agricola ſementem accipiamus; cum vero, qui ſuperſerere vult, repellamus. Juſtitiæ denique opus illud aſſignabat, pro cujuſque merito, ac dignitate ſermonem rebus attemperare; & alia quidem obſcure enuntiare, alia per ænigmatum figuras ſignificare, alia vero manifeſte exponere ad utilitatem audientium. Veritatis columna Baſilius Cappadox ajebat: ſcientia quidem, quæ ab hominibus percipitur, aſſiduo uſu, & exercitatione perfectior evadit; ea vero, quæ per Dei gratiam infunditur, juſtitia, patientia, & miſericordia. Ac priorem quidem illam ſcientiam in eos etiam, qui perturbationibus obnoxii ſunt, cadere: poſterioris vero ſolos capaces eſſe illos, qui perturbatione ſunt vacui: qui quidem orationis tempore, propriam lucem, quæ ipſorum mentem illuſtrat, contemplantur. Luminare illud Ægyptiorum ſanctus Athanaſius: præceptum, inquit, eſt Moyſi, ut ad Septentrionem menſam ſtatueret. Intelligant igitur Gnoſtici, quiſnam ſit is, qui contra illos ſpirat, omnemque tentationem generoſo animo ſuſtineant, & eos, qui ad ipſos venerint, alacri animo paſcant. Thmuitarum Eccleſiæ Angelus Serapio, dicebat, mentem quidem ſpiritualis ſcientiæ hauſtu plene purgari: partes autem animæ ira efferveſcentes, caritate ſanari: pravas vero cupiditates, quæ in animum influunt, coerceri abſtinentia. Sermones de providentia, & de judicio Dei, aſſidua meditatione tecum ipſe recole, ait magnus ille doctor, & ſpiritali ſcientia inſtructus, Didymus; eorumque ſermonem materias fac in memoria circumferas. Omnes enim fere in his labuntur. Et ſermones quidem, ac rationes de judicio in differentia corporum, & in partibus mundi reperies. Sermones autem de providentia in modis illis, quibus a vitio, & ignorantia ad virtutem, & cognitionem ducimur, deprehendes. Atque hæc ex Evagrii libris deſumta, hic inſeruimus. Fuit etiam alius quidam inter monachos vir mirabilis, nomine Ammonius. Qui quidem adeo parum curioſus extitit, ut cum Romam veniſſet una cum Athanaſio, ex magnificis urbis operibus nullum videre deſideraverit, ſed ſolas Petri, & Pauli Baſilicas viderit. Idem Ammonius cum ad Epiſcopatum traheretur, fuga dilapſus, dextram ſibi aurem amputavit, ut corporis mutilatione ordinationis honorem effugeret. Poſtea vero Evagrius, cum & ipſe ad Epiſcopatum raptus a Theophilo Alexandrinæ urbis Epiſcopo, aufugiſſet nulla corporis ſui parte mutilata, Ammonio occurrenti feſtive dixit: male illum feciſſe, qui aurem ſibi præcidiſſet, atque ob id factum in culpa eſſe coram Deo: Ammonius contra ei reſpondit: tu vero, Evagri, an non putas te pœnas daturum, qui linguam tibi abſcindens, conceſſa tibi gratia præ nimio tui ipſius amore uti nolueris? Per idem tempus plures quoque alii in monaſte-

A ἐγκαρτερεῖν τοῖς ἀληθέσι καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ ἐμβατεύειν εἰς τὰ μὴ ὄντα· τὸ δὲ παρὰ τοῦ πρώτου γεωργοῦ δέχεσθαι σπέρματα, καὶ ἀπωθεῖσθαι τὸν ἐπισπορέα, τῆς σωφροσύνης ἴδιον ἀπεκρίνατο εἶναι· Δικαιοσύνης δὲ πάλιν, τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστου λόγον ἀποδιδόναι, τὰ μὲν σκοτεινῶς ἀπαγγέλλουσαν· τὰ δὲ δι' αἰνιγμάτων σημαίνουσαν· τινὰ δὲ καὶ φανεροῦσαν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀπλουστέρων· τῆς ἀληθείας στῦλος ὁ Καππαδόκης Βασίλειος, τὴν μὲν ἀπ' ἀνθρώπων, φησὶν, ἐπισυμβαίνουσαν γνῶσιν προσεχὴς μελέτη, καὶ γυμνασία κρείσσονα ποιεῖ· τὴν δὲ ἐκ Θεοῦ χάριτος ἐγγινομένην, δικαιοσύνη καὶ ἀοργισία καὶ B ἔλεος· καὶ τὴν μὲν προτέραν δυνατὸν καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς ὑποδέξασθαι· τῆς δὲ δευτέρας, οἱ ἀπαθεῖς μόνοι εἰσὶ δεκτικοὶ, οἱ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, τὸ οἰκεῖον φέγγος τοῦ νοῦ περιλάμπον αὐτοὺς θεωροῦσι· τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἅγιος φωστὴρ Ἀθανάσιος, τὴν τράπεζαν, φησὶ, Μωϋσῆς εἰς τὸ βόρειον μέρος στῆσαι προστάσσεται· γινωσκέτωσαν οἱ Γνωστικοὶ, τίς ὁ πνέων ἐστὶ κατ' αὐτῶν, καὶ πάντα πειρασμὸν γενναίως ὑπομενέτωσαν· καὶ μετὰ προθυμίας τοὺς προσιόντας τρεφέτωσαν· ἔλεγε δε ὁ τῆς (g) Θμουϊτῶν Ἐκκλησίας Ἄγγελος Σαραπίων, ὅτι ὁ νοῦς μὲν C πεπωκὼς πνευματικὴν γνῶσιν τελείως καθαίρεται· ἀγάπη δὲ τὰ φλεγμαίνοντα μόρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύει· πονηρὰς δὲ ἐπιθυμίας ἐπιῤῥεούσας ἵστησιν ἐγκράτεια· τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως, κατὰ σαυτὸν ἀεὶ γύμναζε λόγους, φησὶν ὁ μέγας καὶ γνωστικὸς διδάσκαλος Δίδυμος, καὶ τούτων τὰς ὕλας διὰ μνήμης φέρειν πειράθητι· ἅπαντες γὰρ σχεδὸν ἐν τούτοις προσπταίουσι· καὶ τοὺς μὲν περὶ κρίσεως λόγους, ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν σωμάτων καὶ κατὰ τὸν κόσμον εὑρήσεις· τοὺς δὲ περὶ προνοίας, ἐν τοῖς τρόποις τοῖς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας, ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἢ ἐπὶ τὴν γνῶσιν ἡμᾶς ἐπανάγουσι· τοσαῦτα μὲν ἐκ τοῦ Εὐαγρίου ἐν- D ταῦθα παρεθέμεθα· ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος ἀνὴρ θαυμάσιος ἐν τοῖς μοναχοῖς, ᾧ ὄνομα Ἀμμώνιος, ὅστις οὕτως ἦν ἀπερίεργος, ὥστε ἐν τῇ Ῥώμῃ ἅμα Ἀθανασίῳ γενόμενος, μηδὲν ἑλέσθαι ἱστορῆσαι τῶν ἔργων τῆς πόλεως· μόνον δὲ ἰδεῖν τὸ Πέτρου καὶ Παύλου μαρτύριον· οὗτος ὁ Ἀμμώνιος εἰς Ἐπισκοπὴν ἑλκόμενος καὶ διαφυγὼν, τὸ δεξιὸν οὖς αὐτοῦ ἐξέκοψεν, ὅπως ἂν τῷ αἴσχει τοῦ σώματος τὴν χειροτονίαν ἐκφύγῃ· ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς Ἐπισκοπὴν συλληφθεὶς ἀπέφυγεν, οὐδὲν ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος, περιτυχὼν τῷ Ἀμμωνίῳ χαριεντιζόμενος ἔλεγεν, ὡς κακῶς εἴη πράξας, E ἐκκόψας τὴν ἀκοὴν, καὶ ἔνοχος εἶναι Θεοῦ τοῦτο ποιήσας· ὁ δὲ Ἀμμώνιος πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ σὺ, ἔφη, Εὐάγριε, οὐκ οἴει δώσειν δίκην, τὴν γλῶσσαν ἀποτεμὼν, διὰ φιλαυτίαν τῇ δοθείσῃ χάριτι μὴ χρησάμενος· ἐγένοντο μὲν οὖν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἄλλοι πλεῖ-

(g) Θμουϊτῶν Ἄγγελος Σαραπίων. De hoc Serapione Hieronymus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis ita dicit. *Serapio Thmueos Ægypti urbis Epiſcopus, qui ob elegantiam ingenii Scholaſticus dictus eſt, &c.* Deceſſit e vita ſub Conſtantio ante Concilium Seleucienſe, id eſt, ante annum Chriſti 359. In Concilio enim Seleucienſi inter Epiſcopos partis Acacianæ recenſetur Ptolemæus Epiſcopus Thmueos Auguſtonicæ. Fuit enim Thmuis urbs Auguſtonicæ, ſeu Auguſtanicæ. Neque enim audiendus eſt Baronius, qui in annotationibus ad Martyrologium Romanum Thmuin in Scethi Provincia fuiſſe dicit. Atqui Scethis non fuit nomen Provinciæ, ſed ipſa potius fuit in Provincia Auguſtanica. Thmuin tamen in Ægypto proprie dicta locat Marcellinus in libro 22.

(a) Eu-

πλεῖστοι ἄνδρες θαυμαστοὶ καὶ θεοφιλεῖς, ὧν ἐν τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ μνημονεύειν μακρὸν ἂν εἴη· ἄλλως τε καὶ ἐκβαίνειν τοῦ προκειμένου ἀνάγκη, εἰ βουλοίμεθα καθέκαστον τῶν ἀνδρῶν τοὺς βίους, καὶ ὅσα ἐποίησαν θαύματα διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἁγιότητα λέγειν· εἰ δέ τις βούλοιτο τὰ περὶ αὐτῶν μανθάνειν, ὧν τε ἐποίησαν, ὧν τε ἔπραξαν, καὶ ὧν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουσάντων ἐφθέγξαντο, ὅπως τε αὐτοῖς τὰ θηρία ὑπήκουον, πεπόνηται Παλλαδίῳ τῷ μοναχῷ ἴδιον μονόβιβλον, ὃς Εὐαγρίου μὲν ἦν μαθητής· πάντα δὲ ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν διεξῆλθεν· ἐν ᾧ καὶ γυναικῶν ἐφάμιλλον τοῖς προειρημένοις ἀνδράσιν ἐπανελομένων βίον, μνήμην πεποίηται· Εὐάγριος μὲν οὖν καὶ Παλλάδιος, μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν Οὐάλεντος τελευτὴν ἤνθησαν· ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν.

A nasteriis fuere viri admirabiles, & Deo cari, quos quidem in hoc opere commemorare, nimis longum esset. Adde, quod a proposito nobis scopo digredi omnino necesse foret, si vitam singulorum, & miracula, quæ ob eximiam, qua prædiri erant, sanctitatem gessetunt, persequi vellemus. Quod si quis accurate velit cognoscere ea, quæ ab illis facta, & ad audientium utilitatem dicta sunt, & quomodo feræ illis obtemperaverint; exstat liber singularis a Palladio monacho Evagrii discipulo elucubratus, in quo cuncta, quæ ad illos pertinent, accuratissime exponuntur. In eodem libro mentionem etiam facit mulierum, quæ parem cum viris illis vivendi ra- B tionem, ac disciplinam consectatæ sunt. Porro Evagrius, & Palladius paulo post obitum Valentis Augusti floruerunt. Sed jam eo revertamur, unde digressi sumus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Περὶ τῶν ἐξορισθέντων ἁγίων Μοναχῶν, ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς αὐτῶν θαυματοποιΐαις, πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο.

Τοῦ τοίνυν Βασιλέως Οὐάλεντος νόμῳ κελεύσαντος διώκεσθαι τούς τ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τοὺς κατ' Αἴγυπτον, πάντα ἐπορθεῖτο καὶ ἀνετρέπετο· τῶν μὲν ἑλκομένων εἰς δικαστήρια· τῶν δὲ βαλλομένων εἰς δεσμωτήρια, ἄλλων τε ἄλλως στρεβλουμένων· διάφοροι γὰρ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἡσυχάζειν φιλούντων ἐγίνοντο· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ᾗ ἐδόκει Λουκίῳ ἐπέπρακτο, (a) Εὐζώϊος ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν αὖθις ὑπέστρεψεν· οἱ δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὰ τῆς Αἰγύπτου μοναστήρια ἐχώρουν· (b) ὁ δὲ στρατηγὸς σὺν πλήθει πολλῶν στρατιωτῶν, καὶ ὁ Ἀρειανὸς Λούκιος· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀπελείπετο, ἀλλὰ στῖφος ἁγίων ἀνδρῶν οὐδαμῶς οἰκτιζομένων, χείρονα τῶν στρατιωτῶν διεπράττετο· ὡς δὲ ἐπὶ τὸν τόπον ἐγίνοντο, κατελάμβανον τοὺς ἄνδρας τὰ συνήθη πράττοντας· εὐχομένους, πάθη θεραπεύοντας, δαίμονας ἐξελαύνοντας· οἱ δὲ, μικρὰ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμάτων φροντίσαντες, οὐδὲ τὰς συνήθεις εὐχὰς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις τόποις συνεχώρουν ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλὰ αὐτοὺς καὶ τούτων ἐξέβαλλον· καὶ οὐκ ἐπὶ τούτων μόνον ἔστησαν, ἀλλὰ προϊόντες, (c) τοῖς ὄχλοις ἐκέχρηντο κατ' αὐτῶν· ταῦτα καὶ ὁ Ῥουφῖνος ἑωρακέναι παρ' ὧν καὶ πεπονθέναι φησίν· ἀνενεοῦντό τε καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενα· ἐνεπαίζοντο γὰρ, καὶ μαστίγων πεῖραν ἐλάμβανον, ἐγυμνοῦντο, ἐδεσμοῦντο, ἐλιθάζοντο, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθνησκον, (d) ἄνδρες περιεχόμενοι κατὰ τὴν ἔρημον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακοχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐπ' ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς· καὶ ταῦτα μαρτυρηθέντες ὑπό τε τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν ἰαμάτων, ὅσα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἰργάζετο· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ταῦτα παθεῖν τοὺς ἄνδρας συνεχώρησεν, κρεῖττόν τι προβλεψαμένη, ἵνα δι' ὧν αὐτοὶ κακῶς ἔπαθον, ἕτε-
ροι

CAPUT XXIV.

De sanctis Monachis in exilium pulsis, & quomodo Deus miraculis per illos editis cunctos ad se attraxerit.

Cum igitur Imperator Valens lege lata præcepisset, ut Orthodoxi tam qui Alexandriæ, quam qui in reliqua Ægypto erant, fugarentur, vastata protinus, ac subversa sunt omnia: dum alii quidem ad tribuna- C lia traherentur, alii conjicerentur in vincula, alii aliis modis torquerentur. Varia enim suppliciorum genera pacatis hominibus, & quietem optantibus inferebantur. Postquam hæc Alexandriæ pro arbitrio Lucii gesta, & Euzoius Antiochiam reversus esset, statim isti ad Ægypti monasteria contendunt, Dux videlicet cum ingenti militum multitudine, & Lucius Arianus. Nam & iste tunc adfuit, & sanctorum hominum cætum nulla miseratione prosecutus, gravius, quam ipsi milites, adflixit. Cumque ad locum ipsum pervenissent, viros solitis studiis, & exercitationibus occupatos deprehenderunt; orantes scilicet, morbis medentes, dæmonia ejicientes. Verum isti, qui divinæ potentiæ miracula parvi æsti- D mabant, ne solemnes quidem preces in oratoriis fieri permiserunt: sed ex iis etiam locis sanctos viros expulerunt. Ne his contenti, ulterius etiam progredientes, armis adversus illos sunt usi. Hæc Rufinus, & vidisse se coram, & cum illis perpessum esse, dicit. Proinde renovabantur in illis ea, quæ ab Apostolo sunt dicta. Illudebantur enim, & cædebantur flagris: nudabantur, vinciebantur, lapidabantur, gladio interficiebantur viri oberrantes in solitudine, ovillis, & caprinis pellibus tecti, destituti, pressi, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in desertis locis errantes, in montibus, in speluncis, & cavernis terræ: tametsi testimonium E haberent tum a fide, tum ab operibus, & curationibus, quas per ipsorum manus divina gratia perficiebat. Verum Dei providentia, ut verisimile est, hæc illos pati ideo permisit, ut per mala, quæ isti tolerabant, alii salutem in Domino consequerentur. Idque ita esse,

(a) Εὐζώϊος δὲ. Scribendum est proculdubio, Εὐζώϊος μὲν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν αὖθις ὑπέστρεψεν. Christophorsonus tamen Epiphanium Scholasticum secutus vulgatam scripturam retinet, & post verbum ὑπέστρεψεν, subdistinctionem tantum apponit, quod equidem probare non possum.

(b) ὁ δὲ στρατηγὸς. Scribendum est, ὅ τε στρατηγὸς, & mutanda distinctio in hunc modum: οἱ δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὰ τῆς Αἰγύπτου μοναστήρια ἐχώρουν, ὅ τε στρατηγὸς, &c. Quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus.

(c) τοῖς ὄχλοις ἐκέχρηντο. Lego τοῖς ὅπλοις. Idque confirmat Rufinus in libro II. capite 3. Quem locum designat hic Socrates. Mox scribendum est ἑωρακέναι παρὼν absque dubio.

(d) ἄνδρες περιεχόμενοι. Lego περιερχόμενοι, & paulo post scribo, κακουχούμενοι. Alludit enim ad locum Pauli Apostoli in epistola ad Hebræos cap. II.

(e) εὐθὺς

SÆC. IV. esse, exitus rei postea comprobavit. Cum igitur admirabiles illi viri, omni violentia, quæ ipsis inferebatur, superiores existerent, animum tandem despondens Lucius consilium dat Duci, ut Patres monachorum in exilium mittat. Erant autem tunc Patres Macarii duo, Ægyptius, & Alexandrinus. Isti ergo deportati sunt in Insulam, in qua nullus erat Christianus. In eadem insula templum erat, & sacerdos quidam, quem incolæ instar Dei cujusdam venerabantur. Verum ubi viri sancti, ac Deo cari ad eam insulam appulerunt, metus illico, ac trepidatio ejus loci dæmones invasit. Eodem tempore aliud quidpiam contigit. Sacerdotis filia subito a dæmone correpta, furere cœpit, & cuncta subvertere. Nec ulla vi compesci poterat, ac sedari, sed ingenti voce clamabat, & sanctos istos alloquens viros: cur, ajebat, venistis, ut nos hinc etiam ejiceretis? Tum vero sancti viri potestatem, quam a Deo acceperant, iterum illic ostenderunt. Fugato enim dæmone, cum virginem patri incolumem restituissent, tum sacerdotem ipsum, tum reliquos, qui in insula degebant, ad Christianæ religionis fidem adduxerunt. Statim itaque simulacra projicientes fabricam templi in Ecclesiæ speciem commutarunt: susceptoque baptismo, Christianæ fidei doctrinam alacri animo didicerunt. Ad hunc modum admirabiles illi viri ob consubstantialis fidem persecutionem passi, tum ipsi probatiores evaserunt, tum aliis salutem attulerunt, tum fidem illam multo magis confirmarunt.

A ροι τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν ἔδρασιν· καὶ τοῦτο ἡ ἀπόβασις ἔδειξεν· ὡς οὖν οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, κρείττονες τῆς ἐπιφερομένης ἀνάγκης ἐγίνοντο, ἀποκνήσας ὁ Λούκιος γνώμην δίδωσι τῷ ἡγουμένῳ τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος, ὑποβάλλειν ἐξορίᾳ τοὺς πατέρας τῶν μοναχῶν· αὐτοὶ δὲ ἦσαν, ὁ Αἰγύπτιος Μακάριος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ τούτου ἐπώνυμος· ἐξωρίζοντο οὖν οἱ ἄνδρες εἰς νῆσόν τινα, ἥτις οὐδένα τῶν Χριστιανῶν εἶχεν οἰκήτορα· κατ' αὐτήν τε τὴν νῆσον ἐτύγχανεν ὂν ἱερὸν, καὶ ἱερεὺς ἐν αὐτῷ, ὃν πάντες οἱ ἐκεῖ ἴσα Θεῷ ἔσεβον· γενομένων δὲ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ νήσῳ, πάντα μὲν τὰ ἐκεῖ δαιμόνια ἐν θορύβῳ καὶ φόβῳ ἐγίνοντο· συνέβαινε δὲ κατ' αὐτῶ, καὶ τοιοῦ- B τόν τι πρᾶγμα γενέσθαι· ἡ τοῦ ἱερέως θυγάτηρ, ἄφνω ὑπὸ δαίμονος κάτοχος γενομένη ἐξεμάνη, καὶ πάντα ἀνέτρεπεν· ἀκατάσχετός τε ἦν, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάσαι ἠδύνατο· ἀλλ' ἐβόα μεγάλα, καὶ πρὸς θεοφιλεῖς ἐκείνους ἄνδρας, τί, φησιν, ἤλθετε καὶ ἐνταῦθα ἐξελάσαι ἡμᾶς; πάλιν οὖν οἱ ἄνδρες ἐκεῖ τὸ ἴδιον ἔργον ὃ ἐκ Θεοῦ χάριτος εἰλήφασιν, ἐπεδείκνυντο· ἐξελάσαντες γὰρ τὸν δαίμονα τῆς παρθένου, καὶ ὑγιῆ αὐτὴν τῷ πατρὶ παραδόντες, εἰς πίστιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἤγαγον τόν τε ἱερέα, καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἐνοικοῦντας ἐν τῇ νήσῳ· (e) εὐθὺς οὖν τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ναοῦ εἰς Ἐκκλησίας τύπον μεταποιήσαντες, ἐβαπτίζοντό τε, καὶ πάντα τὰ τοῦ C χριστιανισμοῦ χαίροντες ἐδιδάσκοντο· οὕτω μὲν δὴ ἐλαυνόμενοι διὰ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, αὐτοί τε δοκιμώτεροι ἐγίνοντο, καὶ ἄλλους ἔσωζον, καὶ τὴν πίστιν βεβαιοτέραν εἰργάζοντο.

(e) εὐθὺς οὖν τύπον. Ante vocem τύπον deerat integra linea, quam nos ex codicibus nostris Florentino, ac Sfortiano supplevimus hoc modo; εὐθὺς οὖν τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον. τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ναοῦ εἰς Ἐκκλησίας τύπον, &c. Ita quoque Epiphanius Scholasticus in suo codice scriptum invenerat, ut ex versione ejus apparet.

CAPUT XXV.

De Didymo cœco.

SUb idem tempus alium quoque fidelem virum Deus in medium produxit, eo consilio, ut fides testimonio, & assertione ejus roboraretur. Didymus enim, vir plane admirabilis, ac disertissimus per id temporis in omni genere doctrinæ florebat. Hic admodum adolescens, cum jam prima literarum elementa didicisset, in morbum oculorum incidit: quo quidem graviter vexatus, videndi facultatem penitus amisit. Verum Deus pro corporalibus oculis spiritales ei largitus est. Nam ea, quæ oculorum visu percipere non poterat, didicit audiendo. Cum enim a puero egregia esset indole, & excellenti ingenio præditus, æquales suos, qui oculorum acie pollebant, longe superavit. Quippe & Grammaticæ præcepta facile addidicit, & Rhetoricæ multo adhuc celerius. Inde ad Philosophiam transgressus, admirabili facilitate Dialecticam, Arithmeticam, & Musicam perdidicit, & reliquas Philosophorum disciplinas adeo penitus in animo suo recondidit, ut adversus illos, qui eas artes oculorum beneficio perceperant, promte, atque alacriter disputaret. Sed & divina oracula, quæ tam in vetere, quam in novo Testamento continentur, adeo perfecte norat, ut multos in ea conscriberet libros; ac præterea de

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ.

ΥΠὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἕτερον ἄνδρα πιστὸν ἐδείξεν ὁ Θεὸς, δι' αὐτοῦ μαρτυρηθῆναι D δικαιώσας τὴν πίστιν· Δίδυμος γὰρ ἀνὴρ θαυμαστὸς καὶ ἐλλόγιμος, κατὰ τὸν αὐτὸν ἤνθησε χρόνον, πάσῃ διαπρέψας παιδεύσει· οὗτος κομιδῇ νέος ὢν, καὶ τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα μαθὼν, τῷ τῆς ὀφθαλμίας περιέπεσε πάθει· καὶ κακῶς διατεθεὶς, τὸ ὁρατικὸν ἀπέβαλεν· ὁ Θεὸς δὲ αὐτῷ ἀντὶ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμοὺς παρέσχε τοὺς νοητούς· ἃ γὰρ δι' ὀφθαλμῶν παιδευθῆναι οὐκ ἴσχυσε, ταῦτα δι' ἀκοῆς ἐξεμάνθανε· ἐκ παιδὸς γὰρ ὢν εὐφυὴς καὶ ψυχῆς λαχὼν ἀγαθῆς, (a) ἐνίκα τοὺς εὐφυεῖς καὶ ὀξύτατα βλέποντας· Γραμματικῆς τε γὰρ τοὺς κανόνας ῥαδίως κατώρθου, καὶ Ῥητορικῆς πάλιν θᾶττον ἐλάμβανεν· E ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὰ Φιλόσοφα, θαυμαστῶς πῶς καὶ τὴν Διαλεκτικὴν ἐξέμαθε, καὶ Ἀριθμητικήν τε καὶ Μουσικὴν, καὶ τὰ ἄλλα τῶν Φιλοσόφων μαθήματα ἐν τῇ ψυχῇ κατέθετο, ὡς προθύμως αὐτὸν ἀπαντᾶν πρὸς τοὺς ταῦτα δι' ὀφθαλμῶν κατορθώσαντας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα λόγια παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης οὕτως ἀκριβῶς ἐγνώκει, ὥστε πολλὰ μὲν ἐκδοῦναι βιβλία· ὑπαγορεῦσαι δὲ καὶ τὰ περὶ τριάδος τρία βιβλία· ἐρ-

(a) ἐνίκα τοὺς εὐφυεῖς. Vox εὐφυεῖς delenda est, quæ ex superiore linea huc videtur irrepsisse. Certe Epiphanius Scholasticus eam non agnoscit: sic enim vertit, *Qui cum a puero fuisset ingeniosus, vincebat etiam acuta conspicientes.*

(b) ὑπὸ

ἑρμηνεῦσαι δὲ καὶ τὰ περὶ ἀρχῶν Ὠριγένους· (b) ὑπομνήματά τε ἐκδοὺς εἰς αὐτά, δι' ὧν συνίστησιν ὡς εἴη ἄριστα γεγραμμένα· καὶ μάτην ἐρεσχελοῦσιν οἱ κατηγορεῖν τὸν ἄνδρα καὶ τὰ βιβλία διασύρειν σπουδάζοντες· μὴ δὲ γὰρ αὐτοὺς δύνασθαι φησὶν ἑλεῖν τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν· εἴτις οὖν τὴν πολυμαθίαν καὶ τὸ διάπυρον τῆς ψυχῆς Διδύμου γνῶναι προῄρηται, ἐντυχὼν τοῖς πεπονημένοις αὐτῷ βιβλίοις μαθήσεται· τούτῳ λέγεται καὶ Ἀντώνιον (c) ἤδη πρότερον κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον, ὅτε διὰ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς ἐρήμου κατῆλθεν, ἐντυχεῖν τῷ Διδύμῳ, καὶ μαθόντα τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν, εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· μηδέν ὁ Δίδυμε ταραττέτω σε ἡ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν ἀποβολή· τοιοῦτοι γάρ σοι λείπουσιν ὀφθαλμοί, οἷς καὶ μυῖαι καὶ (d) κώνωπες βλέψαι ἰσχύουσιν· χαῖρε δὲ ὅτι ἔχεις ὀφθαλμούς, οἷς καὶ Ἄγγελοι βλέπουσι, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καὶ τὸ αὐτοῦ φῶς καταλαμβάνεται· ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον παρὰ τοῦ θεοφιλοῦς Ἀντωνίου πρὸς Δίδυμον εἴρητο· τότε δὲ μέγιστος συνήγορος τῆς οἰκείας πίστεως ἐφαίνετο Δίδυμος, πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἀπαντῶν, καὶ σοφίσματα ἀναλύων αὐτῶν, καὶ τοὺς κιβδήλους καὶ δολεροὺς αὐτῶν λόγους ἐξελέγχων.

A de Trinitate tres libros dictavit: & Origenis libros de principiis interpretatus est, editis in eos commentariis, quibus illos recte scriptos esse asserit, frustraque contendere eos, qui virum illum accusare, & libros ejus calumniari conantur; neque enim excellentem hominis sapientiam, inquit, intelligentia assequi possunt. Si quis igitur multiplicem Didymi eruditionem, & animi ejus ardorem cognoscere desiderat, id ex libris, qui ab illo sunt elaborati, facile perspiciet. Cum hoc Didymo Antonius monachus diu ante Valentis tempora collocutus esse dicitur, tunc cum propter Arianos relicta solitudine, venit Alexandriam: perspectaque hominis B doctrina, hæc ei dixisse. Nihil te moveat, o Didyme, jactura corporalium oculorum. Ejusmodi enim oculis orbatus es, quibus & muscæ, & culices videre possunt. Gaude potius, quod illos habeas oculos, quibus Angeli vident; quibus Deus cernitur, & lux ejus comprehenditur. Et istud quidem diu ante hæc tempora ab Antonio dictum est Didymo. Tunc vero maximus fidei patronus, ac propugnator Didymus habebatur, quippe qui adversus Arianos validissime disputaret, eorumque sophisticas cavillationes dissolveret, & falsos, ac fraudulentos eorum sermones refelleret.

(b) ὑπομνήματά τε ἐκδοὺς εἰς αὐτά. De his Didymi commentariis in Origenis libros περὶ ἀρχῶν, loquitur Hieronymus in libro I. adversus Rufinum: *Et multo his deteriora, quæ longum esset retexere, vel ita vertisse, ut in Græco invenerat, vel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata, & firmiora posuisse.* Et in libro secundo adversus eundem Rufinum: *In primo libro* περὶ ἀρχῶν, *ubi Origenes lingua sacrilega blasphemavit, quod Filius Patrem non videat, tu etiam causas reddis, quasi ex persona ejus, qui scripsit: & Didymi interpretaris* χόλιον, *in quo ille casso labore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit; sed nos simplices homines, & cicures Enniani nec illius sapientiam, nec tuam, qui interpretatus es, intelligere possumus.*

(c) ἤδη πρότερον κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον. Male Epiphanius Scholasticus, & reliqui interpretes hunc locum transtulerunt, quasi Antonius monachus Alexandriam venerit C Valentis Augusti temporibus. Atqui constat, Antonium monachum ex hac vita migrasse regnante Constantio. Docet id Hieronymus in Chronico, & in vita Hilarionis. Quonam autem Constantii Imperatoris anno Antonius relicta solitudine Alexandriam descenderit, incertum est, utrum sub initium Imperii Constantii ante ordinationem Gregorii Ariani, an potius post Concilium Serdicense, & secundam restitutionem Athanasii.

(d) κώνωπες βλέψαι ἰσχύουσι. Cedrenus ad annum sextum Constantii legit βλάψαι. Neque aliter Epiphanius Scholasticus in suo codice scriptum invenerat, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit; *Non te conturbet, o Didyme, amissio sensibilium oculorum. Tales enim oculi tibi desunt, quibus & muscæ, & culices nocere possunt.* Rufinus tamen, ex quo hæc desumsit Socrates, vulgatam lectionem tuetur. Eam quoque confirmat Hieronymus in epistola ad Castrutium.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛ'. D

Περὶ Βασιλείου Καισαρείας, καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζοῦ.

Ἀλλὰ Δίδυμον μὲν τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανίζουσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀντέταξε πρόνοια· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, Βασίλειόν τε τὸν Καισαρέα καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν· περὶ ὧν βραχέα εἰπεῖν εὔκαιρον ἡγοῦμαι· ἤρκει μὲν γὰρ ἡ παρὰ πᾶσι τῶν ἀνδρῶν σωζομένη μνήμη, καὶ ἡ τῶν γεγραμμένων αὐτοῖς βιβλίων μάθησις, παραθέσθαι τὴν ἑκατέρου εὔκλειαν· ἐπεὶ δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὰ πολλὰ ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοὶ συνεβάλλοντο· καὶ ὡς ἐμπύρευμα τῆς πίστεως ἐφυλάχθησαν, ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόθεσις μάλιστα τούτων μνήμην ποιήσασθαι· Βασιλείου τοίνυν, καὶ Γρηγορίου εἴτις βούλοιτο σύγκρισιν ποιήσασθαι, διεξιέναι τε τὸν ἑκάστου βίον καὶ τρόπον, καὶ τὰς προσούσας αὐτοῖς ἀρετάς, ἀμφιβάλλοι ἂν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προκρῖναι· ἄμφω γὰρ ἦσαν ἀλλήλοις ἐφάμιλλοι, κατά τε τὴν ὀρθὴν πολιτείαν, καὶ κατὰ τὰς παιδεύσεις, τήν τε ἑλληνικήν φημι, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων· νέοι γὰρ δὴ ὄντες οὗτοι ἐν ταῖς Ἀθήναις γενόμενοι, τῶν τότε ἀκμασάντων σοφιστῶν, Ἱμερίου καὶ Προαιρεσίου ἀκροαταὶ γενόμενοι, καὶ μετὰ ταῦτα

CAPUT XXVI.

De Basilio Cæsariensi, & Gregorio Nazianzeno.

Ac Didymum quidem Arianis, qui Alexandriæ erant, divina opposuit providentia: in aliis autem civitatibus Basilium Cæsariensem, & Gregorium Nazianzenum; de quibus opportunum arbitror pauca commemorare. Sufficere quidem ad utriusque commendationem poterat, tum memoria illorum, atque fama, quæ etiamnum apud omnes perseverat, tum doctrinæ copia, quæ ex eorum libris quotidie percipitur. Sed quo- E niam tunc temporis Ecclesiis plurimum profuerunt, ac veluti fomites quidam fidei a Deo conservati sunt, instituti nostri ratio postulat, ut illorum mentionem præcipue faciamus. Si quis igitur Basilium, & Gregorium inter se conferre, & utriusque vitam, ac mores, & quæ in illis fuerunt virtutes exponere voluerit, omnino anceps hærebit, utrum alteri præponat. Ambo enim inter se pares, & æquales fuere, seu rectam vivendi rationem spectes, seu doctrinam tam Gentilium, quam sacrarum literarum. Nam cum essent adolescentes, celeberrimorum eo tempore sophistarum, Himerii, ac Prohæresii Athenis audi-

SÆC. IV. auditores fuerunt: ac postea Antiochiæ in Syria Libanii scholam simul frequentantes, ad summum eloquentiæ culmen pervenerunt. Cumque digni sophistico throno judicarentur, multi eos hortati sunt, ut ad docendum se conferrent. Aliis vero ad causas agendas eos hortantibus, utrumque vitæ genus aspernati sunt: abjectaque Rhetoricæ Artis disciplina monasticam vitam amplexi sunt. Cum igitur philosophiæ præcepta sub magisterio ejus, qui tum Antiochiæ philosophiam docebat, paululum delibassent, paulo post comparatis Origenis libris, interpretationem sacrarum literarum ex illis hauserunt. Quippe ea tempestate per universum orbem celebris erat Origenis fama. In hujus igitur librorum lectione cum sese exercuissent, adversus Arianos fortissime decertarunt. Et quamvis Ariani libros Origenis ad dogmatis sui, ut putabant, confirmationem adducerent, illi tamen eos redarguerunt, & Origenis doctrinam ab iis nequaquam intelligi demonstrarunt. Ariani certe, eorumque fautor Eunomius, licet eo tempore disertissimi haberentur, quoties tamen cum Gregorio, ac Basilio in colloquium venerant, rudes omnino, atque imperiti videbantur. Ac Basilius quidem primum a Meletio Antiochenæ urbis Episcopo ad officium Diaconi promotus; inde ad patriæ suæ, Cæsareæ scilicet Cappadociæ, Episcopatum evectus, Ecclesiarum curam suscepit. Veritus enim, ne Ariani dogmatis novitas Ponti quoque Provincias depasceretur, celeriter ad eas partes se contulit. Cumque illic monasteria constituisset, & cunctos suis prædicationibus instituisset, nutantes eorum animos confirmavit. Gregorius vero Nazianzi, vilis Cappadociæ oppidi,

A ταταῦτα (a) ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας Λιβανίῳ συμφοιτήσαντες, ἄκρως τὴν ῥητορικὴν ἐξεπόνησαν· ἄξιοί τε τοῦ σοφιστεύειν κριθέντες, ὑπὸ πολλῶν παρεκλήθησαν ἐπὶ τὸν διδασκαλικὸν βίον ἐλθεῖν· ἄλλων δὲ αὐτοὺς ἐπὶ δικανικὴν παρακαλούντων, ἀμφοτέρων κατεφρόνησαν. καὶ καταλιπόντες τὸ σοφιστεύειν, τὸν μονήρη βίον προέκριναν· ἀψάμενοι οὖν φιλοσόφων λόγων παρὰ τῷ τηνικαῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συμπράττοντι τὰ φιλόσοφα, μετ' οὐ πολὺ τὰ Ὠριγένους βιβλία συνάγοντες, ἐξ αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐπέγνωσαν· μέγα γὰρ κλέος τὸ Ὠριγένους καθ' ὅλης τότε τῆς οἰκουμένης ἐφήπλωτο· ὧν ἀσκηθέντες, δυνατῶς B ἀπήντων πρὸς τοὺς Ἀρειανίζοντας· καίτοι τῶν Ἀρειανῶν τὰ Ὠριγένους βιβλία εἰς μαρτυρίαν, ὡς ᾤοντο, τοῦ ἰδίου καλούντων δόγματος, αὐτοὶ ἐξήλεγχον, καὶ ἐδείκνυον μὴ νοήσαντας τὴν Ὠριγένους σύνεσιν· παρὰ τοῖς πολλοῖς τε τότε οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ ὁ τότε Ἀρειανίζων Εὐνόμιος, ἐλλόγιμοι νομίζοντες εἶναι, τοῖς περὶ Γρηγόριον καὶ Βασίλειον ἐντυγχάνοντες, ἀπαίδευτοι τελείως ἐδείκνυντο· Βασίλειος μὲν οὖν ὑπὸ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας Ἐπισκόπου εἰς τὴν τοῦ διακόνου τάξιν προχειρισθεὶς, μεταταῦτα δὲ καὶ (b) Ἐπίσκοπος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, λέγω δὴ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας προβληθεὶς, φροντίδα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· δεδιὼς C γὰρ μή πως Ἀρειανὴ καινοτομία καὶ τὰς κατὰ τὸν Πόντον ἐπινεμηθῇ ἐπαρχίας, (c) δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη διέβαινεν· ἐκεῖ τε ἀσκητήρια συστησάμενος, καὶ κατηχήσας τοὺς ἄνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, τοὺς σαλευομένους ἐστήριξε. (d) Γρηγόριος δὲ τῆς Ναζιανζοῦ πόλεως εὐτελοῦς ἐν Καππαδοκίᾳ, ἧς

(a) ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ Λιβανίῳ τε συμφοιτήσαντες. Falsum puto, quod hic ait Socrates, Basilium, atque Gregorium post confectum Athenis studiorum liberalium cursum, Libanium Sophistam audiisse Antiochiæ. Refellit hoc Gregorius in carmine de vita sua, ubi scribit se tricesimum ætatis annum egisse, cum Athenis digressus est, & Amicos ipsum Athenis detinere voluisse, ut professor esset eloquentiæ: id quod etiam Rufinus testatur D in libro 11. Historiæ. Se tamen paulo post clanculo inde aufugisse, & in patriam se recepisse.

(b) Ἐπίσκοπος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Baronius Basilium anno Christi 369. ad Episcopatum Cæsareæ promotum esse dicit: idque ex Gregorii Nysseni testimonio demonstrare conatur. Theophanes tamen, ac Cedrenus in Chronico initium Episcopatus Basilii magni anno Valentis nono consignant, qui fuit annus Christi 371. Anno autem octavo ejusdem Valentis Basilium adhuc Presbyterum fuisse scribunt. Sic enim ait Theophanes ad illum Valentis annum: ὁμοίως δὲ ἐν Καππαδοκίᾳ τὰς Ἐκκλησίας παραδοῦναι ἐσπούδαζεν, τῆς ἐναντιώσεως δραξάμενος, ἧς εἶχεν παρ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου πρεσβυτέρου τότε τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Καισαρείας ὑπάρχοντος, καὶ Εὐσέβιον τὸν Ἐπίσκοπον διεγείροντος εἰς ζῆλον ὀρθοδοξίας, μὴ ὑπείκειν τῇ δυσσεβείᾳ Οὐάλεντος. Eadem habet Cedrenus, nisi quod post vocem Βασιλείου addit Ἰουλιανὸς, quod non probo. Idem confirmat Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Basilii. Ibi enim diserte testatur, tunc cum Valens E succinctus hæreticorum Antistitum manu, expeditionem suscepit adversus Ecclesias Orientis, quas Arianis tradere festinabat, Basilium adhuc Presbyterum fuisse Cæsariensis Ecclesiæ. Porro Valens expeditionem illam adversus Orthodoxos suscepit tertio suo Consulatu, id est anno Christi 370. ut docet Socrates. Idem confirmat Gregorius Nyssenus in libro primo adversus Eunomium, ubi respondens Eunomio, qui Basilio pavorem, ac pusillum animum objecerat, Valentis apparatum, & expeditionem adversus Ecclesias sic describit: ἐξήλαυνε μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τὴν ἑῴαν ὁ Βασιλεὺς, ἄρτι τοῖς κατὰ τῶν Βαρβάρων αὐτῷ κατορθωθεῖσιν ἐπηρμένος τὸ φρόνημα, &c. *Progressu Imperator Constantinopoli, cum ingenti apparatu proficiscebatur in Orientem, elatus animo ob res paulo ante adversus Barbaros feliciter gestas*: Id est post bellum adversus Gothos, & fœdus cum iisdem percussum. Quod contigit anno Christi 369. ut testatur Ammianus Marcellinus. Quare Valentis illa profectio ad vastandas Ecclesias Dei contigit anno Christi 370. ut jam dixi. Tunc vero Basilium adhuc fuisse Presbyterum, ibidem docet frater ejus Gregorius. Ait enim, Præfectum Prætorii, Modestum scilicet, primo quidem blanditiis usum fuisse, ac promisisse Basilio Præsulatum, & gubernaculum Ecclesiæ, si modo Imperatori parere vellet. Verba Nysseni hæc sunt: πειθέντι μὲν τὴν ἐκ Βασιλέως τιμὴν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας προτείνων. Nondum ergo tunc Basilius Episcopus erat Cæsariensis Ecclesiæ, cum illum Modestus subvertere conatus est. Porro Modestus Præfecturam Prætorii primum gessit Gratiano secundo, & Probo Consulibus, anno Christi 371. ut notavi ad librum 29. Ammiani Marcellini. Alio quoque argumento probari potest, Basilium post annum Christi 370. ad Episcopatum Cæsariensis Ecclesiæ promotum fuisse. Etenim Nazianzenus in oratione funebri, quam in eum conscripsit, ait Basilium adhuc Presbyterum fuisse, tunc cum fames illa, omnium, quæ unquam fuisse memorantur, longe gravissima, contigit in Cappadocia. Hæc autem ipsa est, cujus supra meminit Socrates, quæ accidit Valentiniano tertio, & Valente tertium Consulibus.

(c) δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη διέβαινεν. Gregorius Nazianzenus, cui magis credendum est in his rebus, in oratione funebri de laudibus Basilii testatur, Basilium adhuc Presbyterum ad eas partes se contulisse, eo consilio, ut Arianorum perfidiæ sese opponeret.

(d) Γρηγόριος δὲ τῆς Ναζιανζοῦ. Hausit hoc Socrates ex Rufino, qui in libro undecimo Historiæ capite 9. ita scribit: *Gregorius vero apud Nazianzon oppidum in locum patris Episcopus subrogatus, hæreticorum turbinem fideliter tulit*. Constat tamen Gregorium non Episcopum, sed Coadjutorem duntaxat patris ipsius Gregorii in Episcopatu Nazianzeno factum fuisse: verum ea conditione, ne patri in Episcopatu succederet, ut ipsemet testatur in oratione 8. & in Carmine de vita sua. Prius vero Episcopus Sasimorum constitutus est a Basilio magno, qui hunc Episcopatum primum instituerat, ut locum illum Ecclesiæ suæ assereret, quemadmodum testatur Gregorius in carmine de vita sua. Hinc ad Constantinopolitanam sedem translatus, paulopost ea relicta, Nazianzum se recepit, & Episcopatum ejus loci aliquandiu administra-

SÆC.IV.

ἧς καὶ ὁ αὐτοῦ πατὴρ πρότερον Ἐκκλησίας προέστη, (e) κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ Βασιλείῳ διεπράττετο· περιϊὼν γὰρ καὶ αὐτὸς τὰς πόλεις, τοὺς ῥαθυμοῦντας περὶ τὴν πίστιν ἀνεῤῥώννυε· μάλιστα δὲ τὰ πολλὰ τῇ Κωνσταντίνου πόλει ἐπιδημῶν, τοὺς ἐν αὐτῇ ὁμόφρονας ταῖς διδασκαλίαις ἐστήριξε· διὸ καὶ μικρὸν ὕστερον, ψήφῳ πολλῶν Ἐπισκόπων προέστη τοῦ ἐν Κωνσταντίνου πόλει λαοῦ· ὡς οὖν τὰ παρ' ἀμφοτέρων γινόμενα εἰς ἀκοὰς ἥκει τοῦ Βασιλέως Οὐάλεντος, αὐτίκα (f) Βασίλειον ἀπὸ τῆς Καισαρείας ἀγώγιμον ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν γενέσθαι ἐκέλευσεν· ἤγετο οὖν εὐθὺς, καὶ κατὰ γνώμην τοῦ Βασιλέως εἰς τὸ τῶν ὑπάρχων εἰσήγετο δικαστήριον. (g) πεῦσίν τε προσαγαγόντος αὐτῷ τοῦ ὑπάρχου, τοῦ χάριν μὴ τὴν πίστιν τοῦ Βασιλέως ἀσπάζεσθαι, ὁ Βασίλειος σὺν παῤῥησίᾳ πολλῇ τῇ μὲν τοῦ Βασιλέως θρησκείᾳ ἐμέμφετο, τῇ δὲ τοῦ ὁμοουσίου πίστει συνίστατο· ἐπεὶ δὲ ὁ ὕπαρχος θάνατον αὐτῷ διηπείλησεν, εἴθε, ἔφη ὁ Βασίλειος, γένοιτό μοι διὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπαλλαγῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος· τοῦ δὲ ὑπάρχου πάλιν ἐπισκέψασθαι εἰπόντος, λέγεται εἰπεῖν τὸν Βασίλειον, ἐγὼ καὶ σήμερον καὶ αὔριον ὁ αὐτός εἰμι, (h) ὄφελόν σου ἑαυτὸν μὴ ἐνήλλαττες. τότε μὲν οὖν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, φρουρούμενος διετέλει Βασίλειος· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ συνέβη νήπιον (i) υἱὸν τοῦ Οὐάλεντος, ᾧ ὄνομα ἦν Γαλάτης, ἀῤῥωστῆσαι ἰσχυρῶς, ὥστε ἀπογνωσθῆναι ὑπὸ τῶν ἰατρῶν· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἡ Βασίλισσα Δομνίκα, λόγους πρὸς τὸν Βασιλέα προσέφερε, φάσκουσα ἑαυτὴν μὲν ἐν τοῖς ὀνείροις κακῶς διατεθῆναι ὑπὸ φοβερῶν φασμάτων· τὸ δὲ παιδίον κακῶς ἔχειν διὰ τὴν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον ὕβριν· ταῦτα εἰς νοῦν βαλλόμενος ὁ Βασιλεὺς, μεταπέμπεται τὸν Βασίλειον· καὶ ἀπόπειραν ποιούμενος, φησὶ πρὸς αὐτόν· εἰ ἀληθῆ τὰ σὰ δόγματα, εὖξαι ἵνα μου ὁ υἱὸς μὴ ἀποθάνῃ· ὁ δὲ, εἰ πιστεύσειας, ἔφη, ὦ Βασιλεῦ, καθάπερ ἐγὼ, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἑνωθῇ, ζήσεται τὸ παιδίον· τοῦ δὲ μὴ συνθεμένου, οὐκοῦν, ἔφη ὁ Βασίλειος, περὶ τοῦ παιδὸς τὸ θέλημα γενήσεται τοῦ Θεοῦ· ταῦτα εἰπόντα τὸν Βασίλειον ἀφεθῆναι ἐκέλευσε· τὸ μέντοι παιδίον μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησε· τοσαῦτα περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ὡς ἐν ἐπιτομῇ εἰρήσθω· βιβλία δὲ ἑκάτερος αὐτῶν πολλὰ καὶ θαυμαστὰ συνέγραψαν καὶ ἐξέδωκαν· ἀφ' ὧν τινὰ ὁ Ῥουφῖνος εἰς τὴν Ῥωμαίων γλῶσ-

A di, cui etiam pater ipſius ante præfuerat, Epiſcopus conſtitutus, eadem, quæ Baſilius, geſſit. Nam & ipſe urbes circumeundo, ſegnes, & languentes in fide corroboravit. Sed præcipue Conſtantinopoli commoratus, orthodoxos illic degentes prædicationibus ſuis confirmavit; eamque ob cauſam paulo poſt multorum Epiſcoporum ſuffragio Epiſcopus illius urbis eſt conſtitutus. Porro cum ad Valentis Imp. aures perlata eſſent, quæ ab utroque horum gerebantur, confeſtim Baſilium ab urbe Cæſarea Antiochiam abduci jubet. Sine mora igitur adductus, Imperatoris præcepto ad tribunal Præfectorum ſiſtitur. Interrogatuſque a Præfecto, cur Imperatoris B fidem non amplecteretur, multa cum fiducia Baſilius religionem quidem Imperatoris reprehendit, fidem vero conſubſtantialis aſſeruit. Cumque Præfectus mortem illi interminaretur; utinam, inquit Baſilius, hoc mihi contingat, ut pro veritatis defenſione corporis vinculis liberer! Deinde cum Præfectus monuiſſet, ut rem attentius apud ſe conſideraret, reſpondiſſe fertur Baſilius: Ego quidem & hodie, & cras idem ſum. Tu vero utinam te non mutares! Ac tum quidem Baſilius eo die ſub cuſtodia manſit. Accidit vero non multo poſtea, ut parvulus Valentis filius, nomine Galates, in gravem morbum incideret, adeout medici de ſalute ejus C deſperarent. Mater autem pueri Dominica Auguſta, Imperatori affirmavit, ſe per ſomnum horrendis quibuſdam viſis vexatam fuiſſe, puerumque male habere propter contumeliam Epiſcopo illatam. Hæc Imperator ſecum ipſe reputans, Baſilium accerſit; & ut periculum ejus faceret, ita eum alloquitur; ſi vera eſt doctrina fidei tuæ, ora, ne moriatur filius meus. Tum Baſilius; ſi credideris, inquit, o Imperator, quemadmodum ego credo, & ſi adunata fuerit Eccleſia, vivet puer. Sed cum Imperator minime aſſentiretur; fiat igitur, ait, Baſilius, de puero quodcumque Deus voluerit. Hæc cum dixiſſet Baſilius, Imperator eum dimitti præcepit. Puer autem non multo poſt ex hac vita migravit. D Atque hæc de iſtis viris obiter, quaſi compendio dicta ſint. Porro uterque eorum multos, & eximios libros conſcripſit, atque evulgavit; ex quibus nonnullos a ſe in Latinum ſer-

Galates Valentis filius moritur.

ſtravit, donec ſenio, ac morbis defatigatus ſucceſſorem ſibi ipſe delegit. Recte ergo Hieronymus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis ita ſcribit: *Gregorius primum Saſimorum, deinde Nazianzenus Epiſcopus, &c.* Mirumque eſt, cum tres Epiſcopatus geſſerit, omnes tamen ambiguos eſſe, atque incertos. Certe ipſe in Epiſtolis ſæpius negat, ſe Epiſcopatum Saſimorum unquam adminiſtraſſe, & ſacerdotale munus ullum illic obiiſſe. Conſtantinopolitanum autem Epiſcopatum nec Hieronymus ejus diſcipulus, nec Rufinus ei adſcribunt. Nazianzenum denique Epiſcopatum alteri potius tradidit, quam ipſe geſſit.

(e) κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ Βασιλείῳ διεπράττετο. Scribendum E eſt procul dubio, καὶ τὰ αὐτὰ, &c.

(f) Βασίλειον ἀπὸ τῆς Καισαρείας ἀγώγιμον. Hæc non conveniunt cum iis, quæ de Baſilio narrant Gregorii duo, Nazianzenus ſcilicet in oratione funebri, & Nyſſenus in libro primo adverſus Eunomium. Neque enim Antiochiæ exhibitum eſſe Baſilium coram Modeſto Præfecto Prætorio, ſed in urbe Cæſarea id geſtum eſſe, teſtantur. Recte ergo Sozomenus errorem Socratis hoc loco correxit in libro ſexto, capite 16. ubi ſcribit, Valentem Antiochia veniſſe Cæſaream, & juſſiſſe, ut Baſilius ad tribunal Præfecti Prætorio traheretur. Porro notandum eſt, Valentem Auguſtum bis Cæſaream veniſſe, & Baſilium expugnare tentaſſe: primum, cum Baſilius adhuc eſſet Presbyter, quod anno Chriſti 370. factum eſſe ſupra demonſtravimus. Idque plane confirmat Sozomenus in libro 6. Iterum poſtea ex urbe Antiochena venit Cæſaream, Baſilio jam ad Epiſcopatum promoto. Sed quo anno id factum ſit, non ſatis liquet. Suſpicor tamen id anno Chriſti 371. aut 372. contigiſſe. Id autem colligo ex Modeſti Præfectura, quæ in eos annos incidit. Has duas Valentis profectiones diſtinguit Nazianzenus in oratione 20. pag. 346. his verbis, ἀλλ' ἧκεν ἡμῖν αὖθις, &c.

(g) πεῦσίν τε προσαγαγόντος τοῦ ὑπάρχου. Sumſit hæc Socrates ex Rufini libro 2. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Ceterum Gregorius Nyſſenus in libro primo adverſus Eunomium, Baſilium bis ante tribunal Modeſti Præfecti Prætorio ſtetiſſe dicit, ſemel cum eſſet Presbyter: iterum deinde, cum eſſet Epiſcopus. Verum prioris illius interrogationis nullam mentionem facit Nazianzenus.

(h) ὄφελον σὺ ἑαυτὸν μὴ ἐνήλλαττες. Rufinus habet: *utinam te non mutares*. Quibus verbis objurgat Modeſtum Baſilius, quod ſe ex Catholico Arianum feciſſet, ut Principi gratificaretur. Modeſtum certe Arianum fuiſſe, docet Gregorius in oratione funebri.

(i) υἱὸν τοῦ Οὐάλεντος ᾧ ὄνομα ἦν Γαλάτης. Hic alio nomine Valentinianus junior vocabatur, ut ſupra obſervavi. Galates autem cognominatus eſt, eo quod natus eſſet in Galatia. Porro cum Socrates eum hic νήπιον appellet, id eſt, *infantem*; hinc non mediocriter confirmatur opinio noſtra, quam ſupra retulimus, hæc ſcilicet geſta eſſe circa ann. Chriſti 371. aut 372. Valentinianus enim junior natus eſt anno Chriſti 366. ut ſupra notavi, a quo anno ad annum 372. anni ſunt ſex abſoluti. Ita ſexennis mortuus fuerit junior Valentinianus, qui & Galates. Sexennis autem puer νήπιος recte dicitur.

SÆC. IV. ſermonem converſos eſſe teſtatur Rufinus. Ceterum Baſilius duos habuit fratres, Petrum, & Gregorium. Sed Petrus quidem monaſticam Baſilii vitam æmulatus eſt: Gregorius vero ejus in docendo eloquentiam: qui & librum Baſilii de opere ſex dierum, quem ille imperfectum reliquerat, poſt obitum fratris ſupplevit: & orationem funebrem in laudem Meletii Antiochenſis Epiſcopi Conſtantinopoli recitavit. Exſtant & aliæ plures orationes ab eo conſcriptæ.

CAPUT XXVII.

De Gregorio Thaumaturgo.

SEd quoniam ex nominis ſimilitudine, & ex libris, qui Gregorii titulum præferunt, nonnulli in errorem ducuntur, ſciendum eſt, alium eſſe Ponticum Gregorium, qui ex urbe Ponti Neocæſarea oriundus, iſtis antiquior fuit, quippe qui diſcipulus fuerit Origenis. Hujus Gregorii celebris fama eſt Athenis, ac Beryti, & per univerſam Ponticam diœceſim, ac per univerſum prope dixerim terrarum orbem. Nam cum ex Athenienſium ſcholis diſceſſiſſet, juris civilis diſcendi cauſa Berytum profectus eſt. Ubi cum accepiſſet, Origenem ſacras literas Cæſareæ interpretari, celeri curſu in eam urbem contendit. Cumque magnificam ſacrorum librorum expoſitionem auſcultaſſet, Romanis legibus valedicens, Origeni ſe totum dedidit. A quo cum veram philoſophiam didiciſſet, poſtea a parentibus revocatus, rediit in patriam. Ubi primo quidem, dum adhuc laicus eſſet, multa fecit miracula: nunc ægrotos ſanans, nunc dæmones per epiſtolam fugans; Gentiles denique non verbis tantum, ſed multo magis operibus ad fidem alliciens. Hujus mentionem facit etiam Pamphilus Martyr, in libris, quos pro Origenis defenſione ſcripſit: quibus etiam adjuncta eſt Gregorii oratio, quam ille ab Origene diſcedens, in ejus laudem compoſuit. Fuerunt igitur, ut compendio dicam, Gregorii plures. Primus eſt antiquus iſte, diſcipulus Origenis: ſecundus Nazianzenus, tertius frater Baſilii: eſt etiam alius Gregorius, quem Ariani, dum Athanaſius in exilio ageret, Epiſcopum conſtituerunt. Verum de his hæc dicta ſufficiant.

A γλῶσσαν μεταβεβληκέναι φησίν· ἐγένοντο δὲ ἀδελφοὶ Βασιλείου Πέτρος καὶ Γρηγόριος· ἀλλὰ Πέτρος μὲν τὸν μονήρη βίον Βασιλείου ἐζήλωσε· Γρηγόριος δὲ τὸ διδασκαλικὸν τοῦ λόγου. ὃς καὶ τὴν πονηθεῖσαν Βασιλείῳ ἑξαήμερον, ἅτε δὴ καταλειφθεῖσαν, προσανεπλήρωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ ἐπιτάφιον εἰς Μελέτιον τῆς Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει διεξῆλθε· φέρονται δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι λόγοι διάφοροι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗʹ.

Περὶ Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

B ἘΠειδὴ δέ τινες ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλανῶνται, καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφομένων Γρηγορίου βιβλίων, δεῖ εἰδέναι ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ Ποντικὸς Γρηγόριος, ὅστις ἐκ τῆς ἐν Πόντῳ Νεοκαισαρείας ὁρμώμενος, ἀρχαιότερος τούτων ἐστί· μαθητὴς γὰρ Ὠριγένους ἐγένετο περὶ τούτου τοῦ Γρηγορίου, πολὺς ὁ λόγος ἔν τε Ἀθήναις, καὶ Βηρυτῷ, καὶ ὅλῃ τῇ (a) Ποντικῇ διοικήσει, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. οὗτος γὰρ ὡς τῶν Ἀθήνησι παιδευτηρίων ἀναχωρήσας, ἐν τῇ Βηρυτῷ νόμους ἐμάνθανε· πυθόμενός τε ἐν τῇ Καισαρείᾳ τὰ ἱερὰ γράμματα ἑρμηνεύειν Ὠριγένην, δρομαῖος ἐπὶ τὴν Καισάρειαν παραγίνεται· ἀκροασάμενός τε τῆς μεγαλοφώνου C θεωρίας τῶν ἱερῶν γραμμάτων, πολλὰ χαίρειν εἰπὼν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς νόμοις, ἀχώριστος ἦν τοῦ λοιποῦ· καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ παιδευθεὶς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν πατρίδα τῶν γονέων καλεσάντων, ἀνεχώρησε· κἀκεῖ πρῶτον μὲν λαϊκὸς ὢν, πολλὰ σημεῖα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων, καὶ δαίμονας δι᾽ ἐπιστολῶν φυγαδεύων, καὶ τοὺς ἑλληνίζοντας, τοῖς τε λόγοις, καὶ πλέον τοῖς γινομένοις ὑπ᾽ αὐτοῦ προσαγόμενος· μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ Πάμφιλος ὁ μάρτυρ ἐν τοῖς (b) περὶ Ὠριγένους πονηθεῖσιν αὐτῷ βιβλίοις, ἐν οἷς καὶ (c) συστατικὸς λόγος Γρηγορίου εἰς Ὠριγένην παράκειται· γεγόνασιν οὖν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, Γρηγόριοι. ὅ τε ἀρχαῖος οὗτος, D καὶ μαθητὴς Ὠριγένους, καὶ ὁ Ναζιανζηνὸς, καὶ ὁ ἀδελφὸς Βασιλείου· ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος Γρηγόριος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὃν οἱ Ἀρειανοὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς φυγῆς Ἀθανασίου κατέστησαν· περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα λελέχθω.

(a) Ποντικῇ οἰκήσει. Hoc loco ſecutus auctoritatem Nicephori, emendavi ποντικῇ διοικήσει, quamvis ſcripti codices nihil mutent.

(b) περὶ Ὠριγένους. Melius ſcriberetur, ὑπὲρ Ὠριγένους. Intelligit enim Apologeticum Pamphili pro Origene, de quo vide Photium in Bibliotheca.

(c) συστατικὸς λόγος Γρηγορίου εἰς Ὠριγένην. Muſculus vertit, *Liber Gregorii adjungitur, quo Origenem commendavit*. Chriſtophorſonus autem ita interpretatur: *Oratio Gregorii in Origenis commendationem conſcripta*. Verum hanc interpretationem probare non poſſum: neque enim oratio illa a Gregorio Thaumaturgo ſcripta eſt ad commendationem Origenis, ſed ad agendas gratias præceptori, cum ex ejus ſchola diſcederet: συστατικαὶ quidem dicuntur Epiſtolæ commendatitiæ. Orationes autem συστατικαὶ nullæ unquam fuerunt. Quare non dubito, quin συντακτικὸς ſcribendum ſit; licet Nicephorus vulgatam lectionem confirmet. Eſt autem συντακτικὸς λόγος, oratio, qua vale dicitur, ut monui in Annotationibus Euſebianis, quas ſtudioſus lector conſulet.

E

CAPUT XXVIII.

De Novato, dictisque ab eo Novatianis; & quomodo hi, qui Phrygiam incolebant Novatiani, feſtum Paſchæ ad Judaicum morem tranſtulerint.

PEr idem tempus Novatiani, qui Phrygiam incolunt, feſtum Paſchæ diem commutarunt. Id quomodo factum ſit, breviter dicam: ubi prius commemoravero, qua de cauſa in Provinciis Phrygiæ, ac Paphlagoniæ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖʹ.

Περὶ Ναυάτου, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ Ναυατιανῶν· καὶ ὡς μετέθεσαν οἱ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἐξ αὐτῶν οἰκοῦντες, τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν, ὁμοίως τοῖς Ἰουδαίοις.

ΚΑτὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε, καὶ Ναυατιανῶν οἱ περὶ Φρυγίαν οἰκοῦντες, τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέθεσαν· πῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο λέξω· πρότερον εἰπὼν, ὅτου χάριν ἐπικρατεῖ περὶ τὰ Φρυγῶν καὶ Παφλαγόνων

νων ἔθνη ὁ ἀκριβὴς τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν κανών. (a) Ναυάτος Πρεσβύτερος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας, διεκρίθη· ἐπειδὴ Κορνήλιος ὁ Ἐπίσκοπος τοὺς ἐπιθύσαντας πιστοὺς ἐν τῷ διωγμῷ, ὃν ὁ Βασιλεὺς Δέκιος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκίνησεν, εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο· διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν διακριθεὶς, εἰς Ἐπισκοπὴν παρὰ τῶν συμφρονησάντων αὐτῷ Ἐπισκόπων προχειρισθεὶς, ταῖς πανταχοῦ Ἐκκλησίαις ἔγραφε, μὴ δέχεσθαι τοὺς ἐπιτεθυκότας εἰς τὰ μυστήρια· ἀλλὰ προτρέπειν μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν· τὴν δὲ συγχώρησιν ἐπιτρέπειν Θεῷ, τῷ δυναμένῳ καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι συγχωρεῖν ἁμαρτήματα· τοιαύτας ἐπιστολὰς οἱ κατ᾽ ἐπαρχίαν δεχόμενοι, πρὸς τὰ οἰκεῖα ἤθη ἐποιοῦντο τῶν δηλουμένων τὰς κρίσεις· ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐδήλου μὴ δεῖν ἀξιοῦσθαι τῶν μυστηρίων τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς θάνατον ἁμαρτίαν πεποιηκότας, τοῖς μὲν ἐδόκει πικρὰ καὶ ἀπηνὴς εἶναι τοῦ τοιούτου κανόνος ἡ ἔκθεσις· οἱ δὲ, ὡς δίκαιον τὸν κανόνα καὶ ὀρθοῦντα τὴν πολιτείαν ἐδέχοντο, (b) ἐν τοσούτῳ δὲ τούτου κινουμένου τοῦ ζητήματος, ἐπικαταλαμβάνει τοῦ Ἐπισκόπου Κορνηλίου γράμματα, καὶ τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκόσιν ἐπαγγελλόμενα τὴν συγχώρησιν· οὕτω δὲ ἀμφοτέρων ἐπιστειλάντων τὰ ἐναντία, καὶ ἐκ τῶν θείων ὀχυρούντων ἃ ἑκάτερος ἔλεγεν, (c) ἕκαστος κατ᾽ ἔθος εἰς τοῦτο ἔτρεψεν εἰς ὃ καὶ πρότερον μᾶλλον ἐπέκλινεν· ὅσοι γὰρ φιλαμαρτήμονες, δραξάμενοι τῆς τότε δοθείσης συγχωρήσεως, καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐπὶ πάσης ἁμαρτίας αὐτῇ συνεχρήσαντο· φαίνεται δὲ τὰ Φρυγῶν ἔθνη σωφρονέστερα εἶναι τῶν ἄλλων ἐθνῶν· καὶ γὰρ δὲ καὶ σπανιάκις Φρύγες ὀμνύουσιν· ἐπικρατεῖ γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν παρὰ Σκύθαις, καὶ Θρᾳξί· τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ οἱ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τὴν οἴκησιν ἔχοντες πλέον δουλεύουσι· τὰ δὲ Παφλαγόνων καὶ Φρυγῶν ἔθνη, πρὸς οὐδέτερον τούτων ἐπιρρεπῶς ἔχει· οὐδὲ γὰρ ἱπποδρομίαι, οὐδὲ θέατρα σπουδάζονται νῦν παρ᾽ αὐτοῖς· διό μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐπινενευκέναι τούτους τε καὶ τοὺς οὕτω φρονοῦντας, πρὸς τὰ Ναυάτου τότε γραφόμενα· ὡς μύσος γὰρ ἐξαίσιον παρ᾽ αὐτοῖς ἡ πορνεία νομίζεται· καὶ γὰρ τοὺς οἱασδήποτε ἄλλης αἱρέσεως σωφρονέστερον βιοῦντας, Φρύγας, καὶ Παφλαγόνας ἐστὶν εὑρεῖν· τὴν δὲ αὐτὴν αἰτίαν καὶ περὶ τοὺς οἰκοῦντας τὰ ἑσπέρια μέρη, καὶ Ναυάτῳ πειθαρχήσαντας, εἶναι νομίζω· Ναυάτος μὲν οὖν, εἰ καὶ περὶ πολιτείας ἀκριβοῦς διεκρίθη, ἀλλ᾽ οὖν γε τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν οὐ μετέθηκεν· ἀεὶ γὰρ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐποίει, (d) καὶ οὕτως ἐπετέλεσε· ποιοῦσι δὲ διαπαντὸς οἱ ἐκεῖ μετ᾽ ἰσημερίαν ἀνέκαθεν, ἀφ᾽ οὗ καὶ χριστιανίζουσιν· ἀλλ᾽ (e) οὗτος μὲν ὕστερον ἐπὶ

niæ exacta Ecclesiæ illorum regula, ac disciplina etiamnum vigeat. Novatus presbyter Ecclesiæ Romanæ ideo dissidium fecit, quod Cornelius Episcopus fideles, qui tempore persecutionis a Decio Imperatore contra Ecclesiam excitatæ, idolis sacrificaverant, in communionem suscepisset. Hanc igitur ob causam cum secessisset, ab Episcopis, qui idem cum ipso sentiebant, ad Pontificatum evectus, scripsit ad omnes ubique Ecclesias, ne eos, qui dæmonibus immolaverant, ad sacra mysteria admitterent: sed ut hortarentur quidem eos ad pœnitentiam; indulgentiam autem criminum relinquerent Deo, penes quem jus, arbitriumque est crimina remittendi. His literis ad omnes provincias perlatis, singuli pro suis moribus, de his, quæ significabantur, tulere judicium. Quod enim ille significaverat, ad sacramentorum communionem admittendos non esse eos, qui post baptismum crimen lethiferum commisissent, aliis quidem acerba, & immitis videbatur hujus regulæ promulgatio: alii vero hanc regulam, ut justam, & ad stabiliendam emendatioris vitæ disciplinam inprimis utilem susceperunt. Dum hæc agitatur controversia, supervenerunt literæ Cornelii Romani Pontificis, quæ iis etiam, qui post baptismum deliquissent, indulgentiam spondebant. Ita utriusque contraria inter se scribentibus, & sacrarum literarum testimonio sententiam suam confirmantibus, unusquisque, ut fieri solet, ad eam partem se contulit, ad quam jam antea suopte ingenio erat propensior. Nam quibus peccare in deliciis erat, hi arrepta occasione indulgentiæ, quæ tum concedebatur, ea in posterum ad omne criminum genus abusi sunt. Porro gens Phrygum temperantior videtur esse reliquis gentibus. Nam & raro jurant Phryges. Et Schytæ quidem, ac Thraces procliviores sunt ad iracundiam: qui vero ad Orientem Solem degunt, magis dediti sunt cupiditatibus. Verum Paphlagones, & Phryges ad neutrum istorum vitiorum propendent. Nam neque Circensium, nec theatralium ludorum hodie admodum studiosi sunt. Atque ob hanc causam tum isti, tum alii, qui idem sentiunt, literis a Novato tunc scriptis adsensisse mihi videntur. Quippe apud illos scortatio instar piaculi habetur. Certe Phryges, & Paphlagones modestius, quam cujuscumque alterius sectæ homines vivere videmus. Eandem quoque causam fuisse existimo illis, qui occidentis partes incolunt, & qui Novati sententiam sunt secuti. Ceterum Novatus licet ob vigorem arctioris disciplinæ sese ab aliis segregaverit, tamen festum Paschæ diem nullatenus immutavit. Eodem enim modo, quo Occidentales, etiam ipse Pascha perpetuo celebravit. Porro illi Pascha semper celebrant post æquinoctium, more ipsis antiquitus tradito, jam inde ab eo tempore, quo Christiani esse cœperunt. Et ipse quidem postea,

Novati dogma.

Phrygum temperantia.

(a) Ναυάτος Πρεσβύτερος. Sic fere Græci vocant eum, qui Novatianus dicebatur. De cujus hæresi consulendus est Eusebius, & Epiphanius, & Auctor quæstionum veteris, ac novi Testamenti, & Theodoritus.

(b) ἐν τοσούτῳ δὲ τούτου. Scribendum est procul dubio, ἐν τούτῳ δὲ τοσούτου κινουμένου τοῦ ζητήματος, &c. Nec dubito, quin Socrates ita scriptum reliquerit.

(c) ἕκαστος κατ᾽ ἔθος. Musculus vertit, *quisque sicut fieri solet*. Christophorsonus vero interpretatur: *ut moris est*. Quod non probo. Neque enim κατ᾽ ἔθος Græci dicunt hoc sensu, sed ὡς ἔθος. Quare malim hoc loco scribere κατ᾽ ἔθνος, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Singuli Provincialium diversas sunt secuti sententias*. Idem enim est κατ᾽ ἔθνος, ac κατ᾽ ἐπαρχίαν, quod paulo ante posuit Socrates, cum ait: τοιαύτας τὰς ἐπιστολὰς οἱ κατ᾽ ἐπαρχίαν δεχόμενοι. Ubi codex Florentinus scriptum habet, κατ᾽ ἐπαρχίας.

(d) καὶ οὕτως ἐπετέλεσε. In codice Sfortiano legitur οὕτως, adverbialiter. Sed si vulgatam lectionem retinere voluerimus, quam Epiphanius, & Nicephorus confirmant, tum delendum erit verbum ἐποίει, quod neque Epiphanius agnoscit, aut certe scribendum erit, καθὼς τὰ ἑσπέρια μέρη ἐποίει καὶ οὕτως ἐπετέλεσε, sicut legisse videtur Nicephorus.

(e) οὗτος μὲν ὕστερον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ. Novatiani auctorem sectæ suæ Martyrem fuisse jactabant, qui & librum conscripserunt, cui titulus erat *Martyrium Novatiani*. Sed hunc librum mendaciis, ac fabulis refertum jampridem

SÆC. IV. ſtea, principatu Valeriani, qui perſecutionem adverſus Chriſtianos exercuit, martyrio perfunctus eſt. Ii vero, qui ex ejus nomine appellati ſunt in Phrygia Novatiani, conceſſam ejus rei communionem averſantes, circa hoc tempus diem feſtum Paſchæ immutarunt. Pauci quippe, & obſcuri Novatianorum in Phrygia Epiſcopi, collecta Synodo in vico Pazo, ubi fontes amnis Sangarii viſuntur, regulam promulgarunt; ut quotannis obſervaretur, quo die Judæi azyma celebrarent, & una cum illis feſtum Paſchale celebraretur. Hæc mihi renuntiata ſunt a quodam ſene, qui ſe presbyteri filium eſſe dicebat, & ſupradictæ Synodo una cum patre interfuiſſe. Cui tamen Synodo nec Agelius Novatianorum apud Conſtantinopolim Epiſcopus, nec Maximus Nicææ, nec Nicomediæ, aut Cotuæi adfuerunt Epiſcopi: licet ab his præcipue regatur Eccleſia Novatianorum. Et hæc quidem tunc temporis geſta ſunt ad hunc modum. Sed paulo poſt Novatianorum Eccleſia propter iſtam Synodum duas in partes diviſa eſt, uti ſuo loco dicemus. Nunc tranſeamus ad ea, quæ per idem tempus in Occidentis partibus contigerunt.

Novatiani diem Paſchæ immutant.

A ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τοῦ Βασιλέως διωγμὸν κατὰ Χριστιανῶν κινήσαντος, ἐμαρτύρησεν· οἱ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐν Φρυγίᾳ ἐπώνυμοι, (f) κατὰ τὴν κοινωνίαν τούτου συνεχωρήθησαν ἐκτρεπόμενοι, περὶ τόνδε τὸν χρόνον καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέθεσαν· Σύνοδον γὰρ ἐν Πάζῳ κώμῃ ἔνθα τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ εἰσὶν αἱ πηγαὶ, ποιήσαντες ὀλίγοι τινὲς καὶ οὐκ ἐπίσημοι τῶν περὶ Φρυγίαν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοποι, ὅρον ἐκφέρουσιν ὥστε Ἰουδαίοις ἐπιτηρεῖν ποιοῦντας τὰ ἄζυμα, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελεῖν ἑορτήν· ταῦτα ἡμῖν ἀνήγγειλέ (g) τις ἀνὴρ παλαιὸς, πρεσβυτέρου μὲν εἶναι λέγων ἑαυτὸν υἱόν· ἅμα δὲ τῷ πατρὶ παρεῖναι τῇ γενομένῃ Συνόδῳ, B καθ' ἣν οὔτε Ἀγέλιος παρῆν ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος, οὐδὲ Μάξιμος ὁ Νικαίας, οὐδὲ ὁ Νικομηδείας, οὐδὲ μὴν ὁ Κοτυαείου· ὑπὸ τούτων γὰρ ἡ Ναυατιανῶν θρησκεία μάλιστα κανονίζεται· ταῦτα μὲν οὖν οὕτως τότε ἐγένετο· διῃρέθη δὲ μικρὸν ὕστερον καὶ ἡ Ναυατιανῶν Ἐκκλησία δι' ἐκείνην τὴν Σύνοδον, ὡς κατὰ χώραν ἐροῦμεν· μετιτέον τε ἐντεῦθεν, ἐπὶ τὰ κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἐν τοῖς ἑσπερίοις γενόμενα μέρεσιν.

dem confutavit Eulogius Epiſcopus Alexandrinus in libro ſexto contra Novatianos, cujus excerpta habentur in Bibliotheca Photii. Ceterum in actis illis martyrii Novatiani, non martyrium paſſus eſſe dicebatur Novatianus, ſed tantum fidem Chriſti confeſſus. Ex octo enim Presbyteris Eccleſiæ Romanæ, qui erant ſub Macedonio Epiſcopo urbis Romæ, ſeptem quidem idolis ſacrificaſſe dicit Auctor Actorum una cum Macedonio, ſolum vero Novatum egregio confeſſionis Martyrio perfunctum eſſe. Cum Novatiano autem tres Epiſcopos, ſolos fere ex Occidentis partibus martyrium dixiſſe, Marcellum ſcilicet, & Alexandrum Aquileiæ Epiſcopos, & Agamemnonem Epiſcopum Portuenſem, vel potius Tiburtinum. Qui poſt illam confeſſionem ſeparatim degentes, & collectas celebrantes cum Novatiano, communionem eorum fugiebant, qui ſacrificaverant idolis. Ac paulopoſt manus imponentes Novatiano, eum Epiſcopum urbis Romæ ordinarunt.

(f) κατὰ τὴν κοινωνίαν τούτου συνεχωρήθησαν. Hic locus mirum in modum corruptus eſt. Nec recens hoc mendum, ſed jam temporibus Epiphanii Scholaſtici corrupta erant exemplaria; ſic enim vertit Epiphanius: *Hi vero, qui ex eo nomen habuerunt, ejuſque fuere participes, &c.* Nicephorus vero quomodo hunc Socratis locum legerit, incertum eſt, cum Græca ejus hac in parte deſiderentur. Langus tamen, qui Græcum Nicephori codicem viderat, ita vertit: *Qui vero ejus nomine in Phrygia cenſentur, ab inſtitutis, & communione ejus, cum ſibi ipſis indulgentes degeneraſſent, hoc tempore Paſchale quoque feſtum mutarunt.* De reliquis interpretibus nihil dico, in quorum verſione nihil ſani reperies. Ego locum levi mutatione ita reſtituendum puto: καὶ τὴν κοινωνίαν τούτου συγχωρηθεῖσαν ἐκτρεπόμενοι. Id eſt, C *Hi vero, qui ex illius nomine Novatiani dicuntur in Phrygia, permiſſam ipſis communionem cum reliquis Catholicis in feſtivitate Paſchæ averſantes, circa hæc tempora diem feſtum Paſchæ immutarunt.* Nihil apertius hoc ſenſu. Ante Valentis tempora Novatiani in Phrygia, eodem tempore, quo reliqui Catholici Paſcha celebraverant. Exinde vero communionem, ac ſocietatem Catholicorum in hac etiam parte refugere cœperunt. Porro, etſi judicium Socratis valde probo, qui cauſam reddit, quamobrem præcipue Phryges Novatianam hæreſim amplexi ſint, alia tamen ratio ejus rei afferri poteſt. Novatus enim, ſeu potius Novatianus, ex Phrygum gente ortus fuiſſe dicitur, ut ſcribit Philoſtorgius in libro 8. καὶ τὸν Ναυάτον ἐκ φυλῆς ὁρμᾶσθαι τῶν Φρυγῶν. Quare non mirum eſt, ſi multos in ea provincia dogmatis ſui habuit ſectatores.

(g) τις ἀνὴρ παλαιός. Suſpicor hunc eſſe Auxanonem illum longævum, Presbyterum Eccleſiæ Novatianorum, cujus teſtimonio utitur Socrates in libro 1. cap. 10 & D 13. Ceterum non omittenda ſunt hoc loco Nicephori verba de Socrate noſtro. *Hæc ſibi renuntiata eſſe Socrates, qui hoc loco non abhorrere ſe a Novatianorum inſtitutis palam præ ſe fert, a ſene quodam ſcribit, &c.* Ego tamen non aſſentior Nicephoro.

CAPUT XXIX.

De Damaſo Romano Epiſcopo, & Urſino: & quomodo ſeditione Romæ propter illos facta, plurimi interfecti ſunt.

CUm Imperator Valentinianus in ſumma tranquillitate degeret, nulli ſectæ, ac religioni moleſtiam exhibens, Romæ Damaſus poſt Liberium Epiſcopatus adminiſtrationem ſuſcepit: ſub quo Romanæ Eccleſiæ gravis orta eſt perturbatio, hujuſmodi ex cauſa. Urſinus quidam ejuſmodi Eccleſiæ Diaconus, cum de eligendo Epiſcopo ageretur, inter alios nominatus fuerat. Qui cum Damaſum ſibi prælatum videret, ægre ferens, quod ſpe ſua excidiſſet, ſeorſum ab Eccleſia conventus agere inſtituit; & obſcuris

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Περὶ Δαμάσου τοῦ Ῥώμης, καὶ Οὐρσίνου, ὅπως δι' αὐτοὺς ταραχῆς, καὶ στάσεως ἐν Ῥώμῃ γενομένης, φόνος πολὺς ἐπηκολούθησεν.

ΤΟῦ γὰρ Βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ ἡσύχως διάγοντος, καὶ οὐδεμίαν σκύλλοντος αἵρεσιν, Δάμασος μετὰ Λιβέριον τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐδέξατο· (a) ἐφ' οὗ συνέβη ταραχE θῆναι τὴν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίαν, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Οὐρσῖνος τὶς τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας Διάκονος, ὑπόψηφος γέγονεν, ἡνίκα ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Ἐπισκόπου ἐγίνετο· ἐπεὶ οὖν προεκρίθη Δάμασος, μὴ φέρων ὁ Οὐρσῖνος τὴν τῆς ἐλπίδος ἀποτυχίαν, (b) παρασυνάξαι τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐσπούδασε· καὶ πείθει

(a) ἀφ' οὗ συνέβη. Scribendum omnino eſt ἐφ' οὗ, ut legitur in codice Florentino, & apud Nicephorum.

(b) παρασυνάξαι. Verbum elegans ad ſignificandos conventus Schiſmaticorum, qui altare contrarium altari erigere dicuntur. Hinc derivatur παρασυναγωγὴ, genus ſchiſmatis, de quo loquitur Baſilius in epiſtola Canonica ad Amphilochium de baptiſmo hæreticorum. Verba Baſilii hæc ſunt: παρασυναγωγὰς δὲ τὰς παρασυνάξεις, τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων, ἢ παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων γινομένας.

a) πα-

πείθει τινὰς ἀτήμους Ἐπισκόπους, ἐν παραβύστῳ χειροτονῆσαι αὐτόν· καὶ χειροτονεῖται οὐκ ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς Βασιλικῆς τῆς ἐπικαλουμένης Σικίνης· τούτου δὴ γενομένου, διχόνοια τὸν λαὸν ἐκράτησεν· ἐστασίαζον οὖν πρὸς ἑαυτούς, οὐ διά τινα πίστιν ἢ αἵρεσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μόνον τίς ὀφείλει τοῦ Ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἐγκρατὴς γενέσθαι· ἐντεῦθεν δὲ συμπληγάδες τῶν ὄχλων ἐγίνοντο· ὥστε καὶ ἐκ τῆς παρατριβῆς πολλοὺς ἀποθανεῖν, καὶ διὰ τοῦτο πολλούς λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς (c) ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου τιμωρηθῆναι, καὶ οὕτω τὸν τότε Οὐρσῖνον παύσασθαι τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ καταστα λῆναι τοὺς βουληθέντας ἀκολουθῆσαι αὐτῷ.

A ris quibusdam Episcopis persuasit, ut ipsum in occulto ordinarent. Ordinatus est itaque, non in Ecclesia, sed in secreto loco Basilicæ, quæ Sicinii vocatur. Quod factum maximam dissensionem inter Cives excitavit. Diffidebant autem non ob fidem, aut propter aliquam hæresim, sed de hoc tantum, uter illorum Episcopalem sedem obtinere deberet. Hinc crebra utrinque jurgia, & conflictus vulgi extitere, adeout ex ea concertatione plurimi interierint. Quam ob causam multi, tum Clerici, tum Laici, a Maximino tunc Præfecto urbis supplicio affecti sunt. Atque ita tum Ursinus a conatu suo abstinuit, tum qui illius partes sequebantur, penitus quieverunt. B

(c) ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου. Sumsit hæc Socrates ex Rufini lib. 11. Historiæ Ecclesiasticæ, qui de Ursini schismate loquens ita dicit: *Quæ res factione Maximini Præfecti, sævi hominis, ad invidiam boni, & innocentis versa est Sacerdotis, ita ut causa ad clericorum usque tormenta duceretur*. Eo quidem anno, quo Ursinus suum schisma conflavit, non Maximinus, sed Juventius Præfectus urbi fuit, ut testatur Ammianus Marcellinus in lib. 27. Sed cum hoc schisma multos annos duraverit, fieri potest, ut Maximinus Præfectus annonæ de eodem negotio cognoverit, & nonnullos Clericorum tormentis affecerit. Fuit autem hic Maximinus Præfectus annonæ anno septimo Valentiniani, ut scribit Hieronymus in Chronico. De eodem multa habet Marcellinus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λʹ.

Ὡς τοῦ Μεδιολάνων Ἐπισκόπου Αὐξεντίου τελευτήσαντος, καὶ στάσεως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι γενομένης, Ἀμβρόσιος ὁ τοῦ ἔθνους ἔπαρχος, τὴν στάσιν μετὰ στρατιωτικῆς χειρὸς καταπαύων, ψήφῳ κοινῇ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ συναινέσαντος, πάντων προεχειρίσθη τῆς Ἐκκλησίας πρόεδρος.

CAPUT XXX.

Quomodo post mortem Auxentii Mediolanensis Episcopi, cum orta esset seditio ob electionem futuri Antistitis, Ambrosius Præses Provinciæ, qui ad sedandum tumultum cum militari manu perrexerat, communi omnium suffragio, & ipsius Valentiniani Imp. consensu, Episcopus factus est. C

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἕτερον μνήμης ἄξιον ἐν τῇ Μεδιολάνῳ συνέβη γενέσθαι· (a) τελευτήσαντος γὰρ τοῦ ἐν αὐτῇ Ἐπισκόπου Αὐξεντίου, ὃς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν κεχειροτόνητο, πάλιν οἱ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ περὶ ἐπιλογῆς Ἐπισκόπου ἐταράσσοντο· πολλή τε ἦν αὐτοῖς ἡ φιλονεικία, ἄλλων ἄλλον προβάλλεσθαι σπουδαζόντων· ὡς δὲ περὶ τούτου στάσις ἐγίνετο, εὐλαβηθεὶς ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, τὸ ὑπατικὸν ἔχων ἀξίωμα ᾧ ἦν ὄνομα Ἀμβρόσιος, μήπως ἐκ τῆς ταραχῆς ἄτοπόν τι κατὰ τὴν πόλιν γένηται, εἰστρέχει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς καταπαύσων τὴν στάσιν· ὡς δὲ ἐκεῖ γενομένῳ ὁ λαὸς ἡσυχίαν παρέσχε, πολλά τε λυσιτελοῦντα παραινῶν, κατέστελλε τὰς ἀλόγους τοῦ πλήθους ὁρμάς, αἰφνίδιος μία συμφωνία τῶν πάντων ἐγίνετο· καὶ ἐβόων Ἀμβρόσιον ἄξιον εἶναι τῆς Ἐπισκοπῆς, αὐτόν τε χειροτονεῖσθαι πάντες ἠξίουν· οὕτω γὰρ μόνως ἕνωσίν τε ἕξειν τὸν λαόν, καὶ στέρξειν τὴν περὶ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν· ἐπεὶ δὲ ἔκ τινος θείου ἡ ὁμοφωνία τοῦ λαοῦ γενέσθαι τοῖς παροῦσιν Ἐπισκόποις ἐφαίνετο, μηδὲν ὑπερθέμενοι, συλλαμβάνουσι τὸν Ἀμβρόσιον· καὶ βαπτίσαντες, κατηχούμενος γὰρ ἦν, εὐθὺς πρὸς τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην προχειρίζεσθαι ἔμελλον· ἐπεὶ δὲ Ἀμβρόσιος τὸ μὲν βάπτισμα ἡδέως ἐδέξατο, πολὺς δὲ ἦν τὴν ἱερωσύνην παραιτούμενος, γνωρίζουσι τῷ Βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ τὰ γενόμενα· ὁ δὲ Βασιλεὺς θαυμάσας τὴν τοῦ λαοῦ ὁμόνοιαν, Θεοῦ τε ἔργον εἶναι γνοὺς τὸ γενόμενον, ἐδήλου τοῖς Ἐπισκόποις, ὑπουργεῖν τῷ

SUb idem tempus Mediolani aliud quiddam contigit memoratu dignissimum. Mortuo enim Auxentio Ecclesiæ illius Episcopo, qui ab Arianis fuerat ordinatus, iterum Mediolanenses in eligendo Episcopo tumultuari cœpere: magnaque inter illos contentio excitata est, aliis alium eligere studentibus. Cumque ob id conflata esset seditio, Rector Provinciæ, qui Consularis dignitatem gerebat, nomine Ambrosius, veritus, ne ex eo tumultu mali quidpiam civitas pa- D teretur, ad Ecclesiam contendit, eo consilio, ut tumultum sedaret. Postquam populus ad ejus conspectum conquievisset, & ille longa, atque utili exhortatione vesanos multitudinis impetus repressisset, repente omnes in unam sententiam conspirant, & Ambrosium Episcopatu dignum esse vociferantur, eumque sibi postulant ordinari, ita demum populum ad unitatem esse rediturum, & eamdem de fide amplexurum sententiam. Igitur cum Episcopi, qui aderant, istam populi consensionem divino quodam nutu factam esse judicavissent, absque mora Ambrosium comprehendunt. Et postquam sacro eum lavacro initiassent, adhuc enim erat E catechumenus, ad Episcopatus dignitatem parant promovere. Sed quoniam Ambrosius libenti quidem animo baptismum susceperat, sacerdotium vero omnibus modis detrectabat, Episcopi rem ad Valentinianum Imperatorem referunt. Imperator consensionem populi admiratus, Deique opus esse agnoscens id, quod evenerat, rescripsit Episcopis, ut obseque-

(a) τελευτήσαντος γὰρ Αὐξεντίου. Hæc pene ad verbum transcripsit Socrates ex Rufini lib. 11. Historiæ. Eumdem enim ordinem servat, quem Rufinus, post ordinationem Damasi continuo subjungens Ambrosii promotionem. Verum licet Rufinus, ac Socrates has duas ordinationes, velut eodem tempore factas conjunxerint, multum tamen temporis inter utramque ordinationem intercessit. Nam Damasus quidem Pontificatum iniit Lupicino, & Jovino Consulibus, anno Christi 367. Ambrosius vero ad Episcopatum Mediolanensem evectus est anno Christi 374. Gratiano tertio, & Equitio Consulibus, ut ex Hieronymi Chronico observavit Baronius.

(a) ὑπ

SÆC. IV. sequerentur Deo, qui illum ordinari jussisset: Dei namque potius, quam hominum suffragio illum esse designatum. Ad hunc modum ordinato Ambrosio, Mediolanenses, qui prius inter se divisi fuerant, ejus interventu ad unitatem redierunt.

CAPUT XXXI.

De obitu Valentiniani.

POstea vero cum Sarmatæ in Romanorum fines incursionem fecissent, Imperator cum ingentibus copiis contra eos expeditionem movit. Cujus rei nuntio territi Barbari, missa ad eum legatione, pacem sub conditionibus postularunt. Legati in consistorium introducti, cum Imperatori viles admodum, abjectique viderentur, sciscitatus est Imperator, utrum omnes Sarmatæ essent ejusmodi. Cumque respondissent legati, totius gentis nobilissimos ad ipsum venisse, Valentinianus ira excanduit: vocemque altius attollens: malo quodam fato principem se factum esse dixit Imperii Romani, quando hujusmodi Barbarorum gens, adeo vilis, & contemta, suis se finibus minime contineret, nec satis haberet salutem suam in tuto collocare: sed ultro arma caperet, & Romanorum fines calcaret, & ad bellum usque inferendum prorumperet. Atque in tantum semetipse distendit vociferando, ut & venas omnes aperiret, & arterias disrumperet. Ad hunc modum erumpente sanguinis copia interiit in castello Brigitione, post Consulatum Gratiani tertium, & Equitii, die quintodecimo Kalendas Decembris, cum vixisset annis quatuor & quinquaginta, imperasset autem tredecim. Mortuo itaque Valentiniano, milites, qui in Italia erant, sexto post mortem ejus die, filium ei cognominem Valentinianum admodum puerum, Imperatorem renuntiarunt in oppido Italiæ Acinco. Quod ubi nuntiatum est Imperatoribus, ægre tulerunt ambo, non quod Valentinianus junior, qui alterius frater, alterius nepos ex fratre erat, Imperator factus fuisset: sed quod inconsulto utroque renuntiatus fuisset, quem ipsi erant renuntiaturi. Uterque tamen Imperio ejus consensit. Ad hunc igitur modum Valentinianus junior in locum patris sui est subrogatus. Sciendum porro est, hunc Valentinianum natum esse ex Justina Augusta, quam Valentinianus senior, superstite adhuc Severa priore conjuge, duxit tali de causa. Justus pater Justinæ, qui Constantii temporibus Picenum Provinciam administrarat, visus est sibi in somnis Imperialem purpuram e dextro latere parere. Id somnium cum aliis multis evulgatum fuisset, tandem ad aures pervenit Constantii. Is somnii significationem conjiciens, futurum scilicet ut ex Justo Imperator nasceretur, misso percussore hominem interfecit. Justina igitur parente orbata, virgo diu permansit. Progressu vero temporis Severæ Valentiniani Imperatoris conjugi innotescere cœpit, & frequenter cum Augusta versabatur. Cumque crevisset familiaritas, simul etiam cum ea lavabatur. Severa itaque cum Justinam secum lavantem vidisset, admirata est virginis pulchritudi-

Justina Valentiniani junioris mater.

(a) ἐν ἀκόνκῳ πόλει τῆς Ἰταλίας. Duplex error, alter Librariorum, alter Socratis. Sed errorem quidem Librariorum facile sustulimus ex auctoritate codicum nostrorum Florentini, ac Sfortiani. Socratis vero errorem hic notasse sufficiet, qui Acincum urbem Italiæ vocat, quæ fuit Pannoniæ.

A τῷ Θεῷ κελεύοντι χειροτονεῖν· Θεοῦ γὰρ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώπων εἶναι τὴν ψῆφον τὴν ἐπ' αὐτῷ· τοῦτον τὸν τρόπον κατασάντος Ἀμβροσίου, οἱ ἐν Μεδιολάνῳ πρότερον διεστῶτες, δι' αὐτὸν τότε ἡνώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Περὶ τῆς τελευτῆς Οὐαλεντινιανοῦ.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα ὁ Βασιλεὺς Σαυροματῶν ἐπεξελθόντων τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἐπ' αὐτοὺς ἐχώρει μετὰ πλείστης παρασκευῆς· ταύτην οὐκ ἤνεγκαν τὴν παρασκευὴν ἀκούσαντες οἱ Βάρ-
B βαροι· ἀλλὰ πρεσβευσάμενοι πρὸς αὐτὸν, ἠτοῦντο ἐπὶ συνθήκαις εἰρήνης τυχεῖν· τῶν πρεσβέων δὲ εἰσελθόντων, καὶ φανέντων οὐκ ἀξιοπρεπῶν, ἠρώτησεν εἰ τοιοῦτοι Σαυρομάται πάντες εἰσίν· ἀποκριναμένων δὲ τῶν πρεσβέων, τοὺς ἀρίστους Σαυροματῶν ἥκειν πρὸς αὐτὸν, πληροῦται θυμοῦ Οὐαλεντινιανὸς, καὶ μέγα βοῶν ἔλεγε· κακῶς πράττειν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν περιελθοῦσαν εἰς αὐτὸν, ὅπου τοιοῦτο γένος τῶν Βαρβάρων εὐτελὲς, οὐκ ἀγαπᾷ παρ' ἑαυτῷ μένειν σωζόμενον. ἀλλ' ὅπλα αἱρεῖται καὶ Ῥωμαίων ὅρους πατεῖ, καὶ εἰς πόλεμον θρασύνεται· καὶ τοσοῦτον ἐν τῇ βοῇ διασπα-
C ράξας ἔτυχεν ἑαυτὸν, ὥστε πᾶσαν μὲν ἀναστομωθῆναι φλέβα, πᾶσαν τε ἀρτηρίαν διαρραγῆναι· καὶ οὕτως αἵματος ἐκδοθέντος, τελευτᾷ ἐν φρουρίῳ ᾧ προσωνυμία Βεργιτίων, μετὰ τὴν ὑπατείαν Γρατιανοῦ τὸ τρίτον καὶ Ἐκοιτίου, περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου μηνός· ζήσας ἔτη, νδ'. βασιλεύσας ἔτη δεκατρία· τελευτήσαντος οὖν Οὐαλεντινιανοῦ, οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν στρατιῶται ἕκτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν, τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ Οὐαλεντινιανὸν νέαν ἄγοντα κομιδῇ τὴν ἡλικίαν, Βασιλέα ἀνηγόρευσαν (a) ἐν Ἀκίνκῳ πόλει τῆς Ἰταλίας· καὶ τούτου διαγγελθέντος, ἠγανάκτουν οἱ Βασιλεῖς, οὐχ ὅτι γέγονε τοῦ μὲν ἀδελφὸς,
D τοῦ δὲ ἀδελφιδοῦς Βασιλεύς· ἀλλ' ὅτι παρὰ γνώμην ἀμφοτέρων ἐχειροτονήθη, ὃν αὐτοὶ χειροτονεῖν ἔμελλον· ὅμως δὲ ἀμφότεροι σύμψηφοι τῆς Βασιλείας ἐγένοντο, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ νέος Οὐαλεντινιανὸς ἱδρύθη εἰς τὸν τόπον τοῦ ἰδίου πατρός· ἰστέον δὲ ὅτι Οὐαλεντινιανῷ ἐγεγόνει οὗτος ἐξ Ἰουστίνης, ἣν ἐπέγημεν ζώσης αὐτοῦ τῆς προτέρας γυναικὸς Σευήρας, δι' αἰτίαν τοιάνδε· Ἰοῦστος ὁ τῆς Ἰουστίνης πατὴρ, τῆς περὶ Πικῖνον ἐπαρχίας ἤδη πρότερον ἐπὶ τῶν Κωνσταντίου χρόνων ἄρχων καθεστὼς, ἴδεν ὄναρ, ὡς ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἁλουργίδα Βασιλικὴν ἀπεκύησε· τὸ δὲ ὄναρ εἰς πολλοὺς λεχθὲν, ἥκει καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς Κωνσταντίου· ὁ δὲ συμβαλὼν τὸ ὄναρ, ὡς Βασιλέως ἐξ
E αὐτοῦ τεχθησομένου, πέμψας ἀναιρεῖ τὸν Ἰοῦστον· ἡ δὲ αὐτοῦ θυγάτηρ Ἰουστῖνα ἀπορφανισθεῖσα τοῦ πατρὸς ἔμεινε, παρθένος οὖσα· χρόνῳ δὲ ὕστερον τῇ γαμετῇ τοῦ Βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ Σευήρᾳ γνωρίμη καθίσταται, καὶ συνεχεῖς ἐποιεῖτο πρὸς τὴν Βασίλισσαν τὰς συντυχίας· ἐπεὶ δὲ ἐκρατύνθη ἡ συνήθεια, ἤδη καὶ συνελούετο αὐτῇ· ὡς οὖν ἴδεν αὐτὴν λουομένην τὴν Ἰουστῖναν ἡ Σευήρα, ἠράσθη τοῦ κάλλους
τῆς

(b) νόμον

τῆς παρθένου· καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα διεξῄει περὶ αὐτῆς, ὡς οὕτως εἴη θαυμαστὸν ἔχουσα κάλλος ἡ παρθένος ἡ τοῦ Ἰούστου θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καίτοι γυναῖκα οὖσαν, ἐρασθῆναι τῆς εὐμορφίας αὐτῆς· ὁ δὲ Βασιλεὺς ταμιευσάμενος τὸν τῆς γυναικὸς λόγον, ἀγαγέσθαι τὴν Ἰουστίναν ἐβουλεύσατο, μὴ ἐκβαλὼν τὴν Σευήραν, ἀφ᾽ ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγεγόνει, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν ἀνηγορεύκει Βασιλέα· (b) νόμον οὖν ὑπαγορεύσας, δημοσίᾳ προτίθησι κατὰ πόλεις, ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας· καὶ ὁ μὲν νόμος προέκειτο· ὁ δὲ ἄγεται τὴν Ἰουστίναν, ἀφ᾽ ἧς αὐτῷ γίνεται Οὐαλεντινιανός τε ὁ νέος, καὶ θυγατέρες τρεῖς, Ἰοῦστα, Γράτα, Γάλλα· ὧν αἱ μὲν δύο παρθενεύουσαι διετέλεσαν· Γάλλαν δὲ ὕστερον Βασιλεὺς ἔγημε Θεοδόσιος ὁ μέγας, ἀφ᾽ ἧς αὐτῷ Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο· Ἀρκάδιον γὰρ καὶ Ὀνώριον (c) ἐκ Πλακίδης ἔσχεν τῆς προτέρας γυναικός· ἐπὶ μὲν οὖν Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἑκάστου χώραν ἐροῦμεν.

A tudinem, & Imperatori de ea renuntiavit: Justi filiam virginem esse dicens tanta corporis venustate præditam, ut ipsa licet mulier, ejus forma nihilominus capta sit. Imperator vero, cujus animo penitus infixus hæserat conjugis sermo, consilium iniit de Justina uxore ducenda; ita tamen, ut Severam non repudiaret, ex qua filium habebat Gratianum, quem paulo ante Augustum nuncupaverat. Legem igitur a se dictatam publice per singulas civitates proposuit, ut cuivis liceret duas simul uxores legitimas habere. Et lex quidem ita proposita est. Ipse vero Justinam duxit uxorem, ex qua Valentinianum juniorem suscepit, tresque præterea filias, Justam, Gratam, & Gallam. Quarum priores quidem duæ in virginitatis proposito perseverarunt: Galla vero Imperatori Theodosio seniori postmodum nupta est, ex qua ille Placidiam filiam sustulit. Arcadium siquidem, & Honorium ex Flaccilla priore conjuge susceperat. Verum de Theodosio ejusque liberis, suo loco singillatim dicemus.

(b) νόμον οὖν ὑπαγορεύσας. Hujus legis Valentiniani nulla usquam fit mentio. Sed nec Ammianus Marcellinus, qui res Valentiniani accurate commemoravit, hujus legis meminit in suis libris. Certe hujusmodi lex nequaquam convenire mihi videtur Valentiniano, Principi serio, & Christiano. Tota igitur hæc narratio de Justinæ conjugio, dubiæ fidei mihi videtur.

Quod attinet ad legem illam, qua Socrates ait Valentinianum sanciviße, ut quicunque vellet, duas posset uxores simul habere; idque occasione Justinæ Virginis, cujus pulchritudine captus, eam in uxorem cepit, vivente adhuc, & retenta priori conjuge Severa: Baronius totam narrationem exsibilat, tanquam anilem fabellam, ob has rationes.

1. Unde, quæso, Socrati, Justinam fuisse virginem, cum eam Valentinianus accepit in conjugem, quam constat uxorem fuisse Magnentii tyranni? Testatur id quidem inter hujus temporis Scriptores Zosimus lib. 4. qui certe quo non pretio redemisset, ut in Christianum Imperatorem proxime succedentem post Julianum, quem in odium Christianæ religionis adeo celebrat, potuisset tantum facinus exprobrare? Et quid dicemus de Ammiano, æque Gentili, & in Christianos Principes parum æquo, qui tamen nihil adeo celebrat in Valentiniano atque commendat, ac castitatem? Sed ejus verba reddamus ex lib. 30. cap. 9. *Omni pudicitiæ cultu domi castus, & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscœnæ, nihil incestum: hancque ob causam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis &c.* Hæc ad finem vitæ ipsius Ammianus. Appello nunc rectum eruditorum omnium, sanumque judicium: Potuissent ne hæc de Christiano Principe a Scriptoribus in Christianam religionem infensis adeo prædicari, si Valentinianus fuisset publica illa obscœnitate pollutus, quam scimus a Romanarum rerum Historicis in [a] Barbaris esse derisam, & in Romano [b] Imperatore id tentante magnopere improbatam.

2. At quomodo non magis iidem Scriptores Ethnici pudendum scelus voce præconis in unaquaque Civitate Romani Imperii proclamatum fuissent invectivis gravissimis insectati? cum non solum id minime fecisse reperiantur, sed contra potius virtutem illam domi, forisque lucentem, perspicuam conspicuamque omnibus factam, nulla valentem offundi caligine, castitatem tanti Principis tanto præconio efferant, quanto sciam nec antea, nec postea quenquam eo nomine ab eis esse laudatum: cum alioqui si talia perpetrasset, turpior videri potuisset Commodo, & Heliogabalo, qui licet impurissimi, nunquam tamen hujusmodi facinus pertentassent. Et quidem honestiores illo Valerianus, & Galienus Imperatores, [c] qui suis legibus duas simul habentes uxores notarunt infamia. Quin & Valentiniano puriores, ac justiores dicendi Diocletianus, & Maximianus Augusti, qui hæc rescripsisse reperiuntur ad Sebastianum: [d] *Neminem, qui sub ditione sit Romani nominis, binas uxores habere posse, vulgo patet; cum etiam in edicto Prætoris hujusmodi viri infamia notati sint. Quam rem competens Judex inultam esse non patiatur.* Hæc ipsi.

3. At quantum revera execrabilis fuerit Christianis Principibus ejusmodi polygamia, docuit Theodosius Imperator, qui post Valentinianum cum Gratiano regnavit: nam ejusmodi scelus sic persecutus est, ut correxerit in externis. Prohibuit enim Judæos duas simul habere uxores: [*l. 7. C. de Judæis*] quod multo magis emendasset in Christianis, si talibus invenisset sordibus inquinatos: quorum innumera tunc plane multitudo fuisset, si, quod vult Socrates, Imperator lata per orbem lege, carnis immunditiis laxasset habenas, imo & nefandæ licentiæ justo prætextu viam aperuisset. Sed & quem tunc oportuisset concitatum esse per universum Romanum Imperium tumultum, cum abrogata turpi lege a successoribus Imperatoribus, quæ secundo loco ductæ erant uxores, dimittendæ fuissent? Cum tamen nulla de his, vel levis memoria habeatur, quod scilicet hæc omnia falso essent asserta.

4. Sed & quonam modo, quæso, res toto Romano Imperio diffamata, non nisi uni, qui post hæc tempora vixit, innotuit Socrati? Ex eo enim ceteri descripsere, Paulus Diaconus, Zonaras, qui uno eodemque tempore duas Valentinianum tradunt habuisse uxores, atque Nicephorus, & si qui alii, qui inconsulte nimis prævium ducem cæcum secuti sunt. Non hæc Hieronymus, Orosius, non Severus, & alii plures Latini, qui his temporibus claruere Scriptores, hujus ætatis eventa scribentes: neque penes Græcos Sozomenus, vel Theodoritus, qui ejusdem Imperatoris res gestas prosecuti sunt; qui de his ne verbum quidem, vel nutum minimum edidere. Plus sane quam millies necessitas poposcisset hujus sæculi Latinos Ecclesiasticos Tractatores ejusmodi a Valentiniano editæ legis meminisse, Hieronymum, Ambrosium, & Augustinum, cum eos de polygamia frequenter disputare contigerit, & illud Pauli ad Timotheum, 1. epist. cap. 3. sæpe sæpius reciprocare, *unius uxoris virum*, si aliquando edita illa fuisset; cujus quidem apud eos nec vel levis mentio reperitur; cum alioqui penes Hieronymum, epist. 49. Valentinianum ipsum, ut austerum nimis vindicem violatæ castitatis videas in crimen adduci, dum agit de muliere septies icta. Sed & Ammianus lib. 28. fidem facit sub ejus Imperio complures Virgines, & nuptas adulterii Romæ esse damnatas.

5. At si cessarent hæc omnia, illud unum satis ad ejusmodi explodendum commentum. Passurusne fuisset Damasus Papa, laturive id reliqui Catholicæ communionis Episcopi, a Christiano Imperatore promulgari legem, qua solveretur penitus Christianæ disciplinæ censura, atque hæresis sanciretur? Quorum causa obnitendum erat omnibus, ut generalibus coactis Conciliis adversaria decreta ederentur, legarenturque Episcopi, qui velut Joannes Herodem, redarguerent Imperatorem. At de his ne levis quidem rumusculus: cum alioqui si vera fuissent, totus commovendus fuisset Catholicus orbis.

Cesset igitur de infami lege suspicio, & de duarum simul uxorum conjugio sileat falso asserta calumnia, atque evanescat in auras qui summa levitate concinnatus, & ab aliquibus acceptus est error. Duxit quidem Justinam, sed post Severæ prioris uxoris obitum, cujus nulla postea mentio prorsus habetur. *Baronius ad ann. Christi* 370. *p.* 272. *De hoc loco monuit me vir singularis eruditionis Josephus Bingham, occasione cujusdam libri, cui titulus,* Polygamia Triumphatrix, *cujus Auctor hanc Socratis nostri fabulam in causæ suæ subsidium fidenter adducit.*

(c) ἐκ Πλακίδης. Flacilla dicitur ab Epiphanio Scholastico rectius. Sic enim nummi veteres eam appellant. Sed mirum est, Græcos in hoc nomine fere hallucinari. Supra enim observavimus, Πλάκιτον dici a Socrate non semel pro Flacillo, qui fuit Antiochensis Episcopus. Porro hæc Flacilla filia fuit Antonii, ejus, qui Consul fuit cum Siagrio, ut docet Themistius in gratiarum actione ad Theodosium ob pacem factam cum Gothis.

a Salust. de Bello Jugurthino.

b Sueton. in Julio Cæsare cap. 52.

c Valerian. & Gallien. 18. Cod. ad leg. Jul. de Adulter.

d Dioclet. & Maximian. l. 2. Cod. de Incest. Nupt.

SÆC. IV.

KE- CA-

SÆC. IV.

CAPUT XXXII.

De Themistio Philosopho, & quomodo Valens ejus oratione lenitus, de persecutione Christianorum aliquantulum remisit.

INterea Valens Antiochiæ degens, ab externis quidem bellis liber, ac vacuus erat. Quippe omnes circumquaque Barbari suis se finibus continebant. Eos vero, qui consubstantialis fidem profitebantur, graviter impugnabat, acerbiora in dies supplicia adversus eos comminiscens: donec Themistius Philosophus atrocitatem ejus aliqua ex parte mitigavit, dicta illi oratione, quæ προσφωνητικὸς inscribitur: in qua Imperatorem admonet, ne magnopere miretur, quod tanta sit dogmatum diversitas apud Christianos. Eam enim exiguam esse, si cum multitudine, & discrepantia opinionum, quæ apud Græcos sunt, conferatur, quippe cum apud istos plures quam trecentæ sint opiniones: porro ex varietate opinionum necessario consequi maximam dissensionem. Deum tamen hac opinionum veritate delectari, ut singuli majestatem ipsius magis revereantur, vel ob id, quod difficile est eum cognoscere. Hæc, & ejusmodi alia cum philosophus ei exposuisset, aliquanto mitior in posterum factus est Imperator. Nec tamen furorem ex animo penitus abjecit; sed mortis loco exilium irrogavit sacerdotibus. Tandem vero hunc quoque illius impetum repressit hujusmodi casus.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

Περὶ Θεμιστίου τοῦ Φιλοσόφου· καὶ ὡς ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ αὐτοῦ λόγου δυσωπηθεὶς Οὐάλης, μικρόν τι τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἐμετρίασε θάνατον.

ΟΥ'άλης δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ διάγων, ἀπὸ μὲν τῶν ἔξω πολέμων τέως ἡσύχαζε· πανταχόθεν γὰρ οἱ Βάρβαροι κατὰ τὰς οἰκείας ἔμενον χώρας· δεινῶς δὲ ἐπολέμει τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον, καὶ καθ' ἑκάστην μείζονας τὰς τιμωρίας ἐφεύρισκεν κατ' αὐτῶν· ἕως αὐτοῦ τὴν πολλὴν ἀπήνειαν ὁ Φιλόσοφος Θεμίστιος μετριωτέραν (a) τῷ προσφωνητικῷ λόγῳ εἰργάσατο, B ἐν ᾧ μὴ δεῖν ξενίζεσθαι ἐπὶ τῇ διαφωνίᾳ τῶν χριστιανικῶν δογμάτων παραινεῖ τῷ Βασιλεῖ· μικρὰν γὰρ εἶναι τὴν αὐτῶν διαφωνίαν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν παρ' Ἕλλησι δογμάτων· εἶναι γὰρ ὑπὲρ τὰ τριακόσια δόγματα· καὶ πρὸς τὸ δόξαν, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν διαφωνίαν εἶναι πολλήν· βούλεσθαί τε οὕτως τὸν Θεὸν διαφόρως δοξάζεσθαι, ἵνα ἕκαστος πλέον αὐτοῦ τὴν μεγαλειότητα φοβοῖτο, ἐκ τοῦ μὴ πρόχειρον ἔχειν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Φιλοσόφου προσφωνήσαντος, πρᾳότερος ὁ Βασιλεὺς ἐγίνετο· οὐ μὴν τελέως ὑφίει τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ ἀντὶ θανάτου ἐξορίαν ἐτίθει τὴν ζημίαν τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσιν, C ἕως ἀπέπαυσεν αὐτοῦ καὶ ταύτην τὴν ὁρμὴν ἐπιγενόμενον πρᾶγμα τοιόνδε.

(a) τῷ προσφωνητικῷ λόγῳ. Hæc oratio Themistii ad Valentem hodie extat Latine edita a Duditio. Nam, quod Socrates ait, Themistium in ea oratione locutum esse de discrepantia dogmatum Philosophicorum, habetur in versione Duditii pag. 507. *Artes quidem, quarum magnus in vita usus, & delectatio est, nunquam ad tantam sublimitatem, & elegantiam pervenissent, nisi artificum inter inter ipsos discrepantia judiciorum, & certamen quoddam extitisset. Quippe ipsa Philosophia mater omnium laudandarum artium, ab exiguis orta principiis, nonne doctissimorum hominum dissensione ita crevit, ut ad ejus absolutionem nihil desiderari videatur?* Jam vero quod ait Socrates in ea oratione dictum a Themistio, Deum velle hanc opinionum de se varietatem, ut homines majestatem sui numinis magis revereantur, eo quod nequaquam obvia, nec in promtu sit cognitio numinis sui; idem habetur in Duditiana, pag. 508. *Quocirca quod a cognitione nostra se longissime removit, neque ad captum ingeniorum nostrorum se demittit, satis argumenti habet, non postulare eum ab omnibus unum, idemque jus religionis, sed cuique de se sua, non aliena sponte opinandi facultatem relinquere. Ex quo etiam evenit, ut major quædam hominum animis admiratio divini numinis, & religiosior æternæ illius majestatis veneratio ingeneretur. Fit enim, ut quæ in promtu sunt, & ad omnem intelligentiam objecta, fastidiamus, & pro nihilo ducamus, &c.*

CAPUT XXXIII.

Quomodo Gothi regnante Valente facti sint Christiani.

BArbari trans Danubium incolentes, qui Gothi appellantur, intestino bello inter ipsos orto, duas in partes diremti sunt: quarum alteri Fritigernus, alteri præerat Athanarichus. Porro cum Athanarichus prævaluisset, Fritigernus ad Romanos confugiens, eorum auxilium imploravit. Quod ubi Valenti Augusto nuntiatum est, jussit ut milites, qui præsidium agebant in Thracia, Barbaris contra Barbaros militantibus auxilium ferrent. Horum igitur subsidio, Gothi trans Danubium victoriam de Athanaricho retulerunt, copiis ejus in fugam conversis. Ob hanc causam multi ex barbaris Christianam religionem amplexi sunt. Nam Fritigernus, ut ob acceptum beneficium Imperatori gratiam referret, tum ipse Imperatoris religionem amplexus est, tum suos ad idem faciendum incitavit. Atque idcirco plerique Gothorum Arianæ sectæ sunt dediti, utpote qui eo tempore Imperatoris gratia ad eam sectam se contulerint. Eodem etiam tempore Ulfila Gothorum Episcopus, Gothicas literas excogitavit, & sacris Scripturis in Go-

Ulfila Gothicas literas excogitat.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Ὅπως οἱ Γότθοι κατὰ Οὐάλεντα ἐχριστιάνισαν.

ΟΙ πέραν τοῦ Ἴστρου Βάρβαροι οἱ καλούμενοι Γότθοι, ἐμφύλιον πρὸς ἑαυτοὺς κινήσαντες πόλεμον, εἰς δύο μέρη ἐτμήθησαν· ὧν τοῦ ἑνὸς ἡγεῖτο Φριτιγέρνης, τοῦ δὲ ἑτέρου Ἀθανάριχος· ἐπικρατεστέρου δὲ τοῦ Ἀθαναρίχου φανέντος, Φριτιγέρνης προσφεύγει Ῥωμαίοις, καὶ τὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν· γνωρίζεται ταῦτα τῷ Βασιλεῖ Οὐάλεντι· καὶ κελεύει τοὺς ἐνιδρυμένους κατὰ τὴν Θρᾴκην στρατιώτας, E βοηθεῖν τοῖς Βαρβάροις κατὰ Βαρβάρων στρατεύουσι· καὶ ποιοῦνται νίκην κατὰ Ἀθαναρίχου πέραν τοῦ Ἴστρου, τοὺς πολεμίους εἰς φυγὴν τρέψαντες· αὕτη πρόφασις γέγονε, τοῦ χριστιανοὺς γενέσθαι τῶν Βαρβάρων πολλούς· ὁ γὰρ Φριτιγέρνης χάριν ἀποδιδοὺς ὧν εὐεργετεῖτο, τὴν θρησκείαν τοῦ Βασιλέως ἠσπάζετο, καὶ τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖν προετρέπετο· διὸ καὶ μέχρι νῦν πλείους οἱ Γότθοι τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας ὄντες τυγχάνουσι, τότε διὰ τὸν Βασιλέα ταύτῃ προσθέμενοι· τότε δὲ καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων Ἐπίσκοπος, γράμματα ἐφεῦρε Γοτθικά· καὶ τὰς θείας γραφὰς εἰς τὴν Γότ-

Γότθων μεταβαλών, τοὺς Βαρβάρους μανθάνειν τὰ θεῖα λόγια παρεσκεύασεν· ἐπειδὴ δὲ Οὐλφίλας οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἀθανάριχον ταττομένους Βαρβάρους τὸν χριστιανισμὸν ἐξεδίδασκεν, ὁ Ἀθανάριχος ὡς παραχαραττομένης τῆς πατρῴου θρησκείας; πολλοὺς τῶν χριστιανιζόντων τιμωρίαις ὑπέβαλλεν, ὥστε γενέσθαι μάρτυρας τηνικαῦτα Βαρβάρους Ἀρειανίζοντας· ἀλλὰ Ἄρειος μὲν πρὸς τὴν Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόξαν ἀπαντῆσαι μὴ δυνηθεὶς τῆς ὀρθῆς ἐξέπεσε πίστεως, (a) πρόσφατον Θεὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δογματίσας· οἱ δὲ βάρβαροι, ἁπλότητι τὸν χριστιανισμὸν δεξάμενοι, ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐνταῦθα ζωῆς κατεφρόνησαν· ταῦτα μὲν περὶ τῶν Χριστιανιζόντων.

Gothorum sermonem conversis, effecit, ut Barbari divina eloquia perdiscerent. Sed quoniam Ulfila non eos tantum Barbaros, qui Fritigernum sequebantur, verum etiam illos, qui Athanaricho parebant, Christianæ fidei doctrina instituebat, Athanarichus ægre id ferens, perinde quasi majorum religio violaretur, Christianos diversis suppliciis affecit, ita ut Barbari quidam, qui Ariani erant, martyres fierent. Verum Arius quidem cum Sabellii Libyensis opinionem refellere non posset, a recta fide aberravit, filium Dei recentem Deum esse statuens. Barbari vero Christianam religionem simplici animo amplexi, pro fide Christi vitam hujus sæculi contemserunt. Sed de Gothis, qui ad Christianam religionem transierunt, hactenus dictum sit.

(a) πρόσφατον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Codex Sfortianus vocem interserit hoc modo πρόσφατον Θεὸν τὸν, &c. Atque ita etiam codex Florentinus, nisi quod Θεοῦ habet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔʹ.

Ὡς οἱ Γότθοι ὑφ' ἑτέρων Βαρβάρων καταπολεμηθέντες, τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρᾳ προσέφυγον, καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως προσεδέχθησαν. ὅπερ αἴτιον ἀπωλείας καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως κατέστη.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ Βάρβαροι φιλίαν πρὸς ἀλλήλους σπεισάμενοι, αὖθις ὑφ' ἑτέρων Βαρβάρων γειτνιαζόντων αὐτοῖς τῶν καλουμένων Οὔννων καταπολεμηθέντες, καὶ τῆς ἰδίας ἐξελαθέντες χώρας, εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν καταφεύγουσι, δουλεύειν τῷ Βασιλεῖ συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο πράττειν, ὅπερ ἂν ὁ Ῥωμαίων προστάξειε Βασιλεύς· ταῦτα εἰς γνῶσιν ἥκει τοῦ Οὐάλεντος· καὶ μηδὲν προϊδόμενος, κελεύει τοὺς ἱκετεύοντας οἴκτου τυχεῖν, πρὸς ἓν τοῦτο μόνον οἰκτίρμων γενόμενος· ἀφορίζει οὖν αὐτοῖς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης, εὐτυχεῖν τὰ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ νομίσας· ἐλογίζετο δὲ ὡς εἴη ἕτοιμον καὶ εὐτρεπὲς κτησάμενος κατὰ πολεμίων στράτευμα· ἤλπιζε γὰρ Βαρβάρους Ῥωμαίων φοβερωτέρους ἔσεσθαι φύλακας· καὶ διὰ τοῦτο ἠμέλει τοῦ λοιποῦ, τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας αὐξῆσαι· καὶ τοὺς μὲν ἤδη πάλαι στρατευομένους, καὶ κατὰ τοὺς πολέμους γενναίως ἀγωνισαμένους ὑπερεώρα· τὸν δὲ συντελούμενον ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ κώμας (a) στρατιώτην ἐξηργύρισεν, ὀγδοήκοντα χρυσίνους ὑπὲρ ἑκάστου στρατιώτου τοὺς συντελεστὰς ἀπαιτεῖσθαι κελεύσας, οὐ πρότερον τὰς συντελείας κουφίσας αὐτοῖς (b) τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τοῦ δυστυχῆσαι τότε πρὸς ὀλίγον τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν.

CAPUT XXXIV.

Quomodo Gothi ab aliis Barbaris devicti, ad Romanos confugerunt; & ab Imperatore suscepti, tum Imperio Romano, tum ipsi Imperatori exitio fuere.

Non multo post Barbari mutua inter se amicitia redintegrata, ab aliis vicinis Barbaris, qui Hunni appellantur, bello superati, suisque sedibus pulsi, ad Romanorum ditionem confugiunt, famulaturos se Imperatori, & quidquid ille jusserit, facturos se polliciti. Quæ postquam Valenti nuntiata sunt, ille eventum rei nequaquam animo prospiciens, supplices clementer excipi jussit, in hoc uno negotio clemens, ac misericors visus. Igitur Thraciæ partes eis ad incolendum assignat, felicem se judicans ea de causa. Quippe existimabat, paratum se, instructumque exercitum contra hostes habiturum: sperabatque, Barbaros terribiliores fore custodes limitis, quam Romanos. Hanc ob causam in posterum de supplendo Romanorum militum numero parum fuit sollicitus. Ac veteranos quidem, qui præteritis bellis strenuam operam navaverant, despicere cœpit: militis vero, quem Provinciales vicatim conferre soliti erant, pretium adæravit, octoginta aureos pro uno quoque milite a collatoribus exigi jubens, licet antea tributariam functionem minime relevasset. Atque ob hanc causam respublica Romanorum aliquanto temporis spatio adversam fortunam experta est.

(a) στρατιώτην ἐξηργύρισεν. In Florentino codice scriptum est ἐξηργυρίασεν, rectius, ni fallor. Vulgata tamen scriptura proba est, nec immutanda. Sic enim loquitur Joannes Chrysostomus in cap. 21. Matthei Homilia 67. ubi eleemosynam comparans tributariæ functioni, his utitur verbis, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μετακομιδῆς τῶν εἰσφερομένων. οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα καμὼν ἐξαργυρίζονται, &c. Glossæ veteres exponunt, *adærat* ἐξαργυρίζεται. Porro quod hic notat Socrates, Valentem pro militari supplemento aurum deinceps a Provincialibus exegisse, idem quoque narrat Marcellinus in lib. 31. pag. 441. Quem locum, qui corruptus est etiam in editione nostra, hic, prout restitui debet, apponam: *eruditis adulatoribus in majus fortunam principis extollentibus; quod ex ultimis terris tot tyrocinia trahens, ei nec opinanti offerret, ut collatis in unum suis, & alienigenis viribus, invictum haberet exercitum; & pro militari supplemento, quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus.*

(b) τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τὸ δυστυχῆσαι. Scribendum est τοῦ δυστυχῆσαι. Id enim poscunt leges grammaticæ.

CAPUT XXXV.

Quomodo Imperator de Bello contra Gotbos sollicitus, bellum adversus Christianos remissius gessit.

BArbari enim accepta Thracia, cum Provinciam Romanorum secure, ac libere possiderent, felicitate sua moderate uti neutiquam potuerunt: sed benemeritos bello aggressi cuncta per Thraciam, & finitimas regiones subverterunt. Quæ cum ad aures Valentis perlata essent, effecerunt, ut homousianos in exilium mittere desisteret. Perturbatus enim hoc nuntio, relicta confestim Antiochia, venit Constantinopolim. Atque idcirco bellum, quod contra Christianos illic gesserat, sedatum est. Eodem tempore Euzoius Arianæ partis apud Antiochiam Episcopus, extremum diem obiit, Consulatu Valentis Augusti quinto, Valentiniani junioris primo; ejusque in locum substitutus est Dorotheus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ΄.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς τῇ φροντίδι τοῦ πρὸς Γότθους πολέμου, τὸν κατὰ Χριστιανῶν πόλεμον ἀνῆκεν.

ΟΙ γὰρ Βάρβαροι τὴν Θρᾴκην κατειληφότες, ἐν ἀδείᾳ τὴν Ῥωμαίων καρπούμενοι χώραν, τὴν εὐτυχίαν οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ κατὰ τῶν εὐεργετησάντων χωροῦσι, καὶ πάντα τὰ περὶ Θρᾴκην ἀνέτρεπον· ταῦτα οὕτως ἐπιγενόμενα, εἰς γνῶσιν ἐλθόντα τοῦ Οὐάλεντος, τοῦ εἰς ἐξορίαν πέμπειν τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον ἀφίστατο· ἐν θορύβῳ γὰρ γενόμενος, εὐθὺς ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦλθε· διὸ καὶ ὁ κατ' αὐτὴν Χριστιανικὸς ἐλώφησε πόλεμος· τότε δὲ καὶ Εὐζώϊος, ὁ τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστώς, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, κατὰ τὴν ὑπατείαν Οὐάλεντος τὸ πέμπτον, καὶ ὁ Οὐαλεντινιανοῦ νέου τὸ πρῶτον· καὶ καθίσταται εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ Δωρόθεος.

CAPUT XXXVI.

Quomodo Saraceni Mavia fœmina tunc apud eos regnante, ad fidem Christi conversi sint, & Mosem quemdam, pium ac fidelem Monachum, Episcopum acceperint.

POst Imperatoris discessum ex urbe Antiochia, Saraceni, qui prius fœderati erant, a Romanis defecere, Mavia regina post viri sui obitum eos ductante. Cuncta igitur versus Orientem loca a Saracenis eo tempore vastabantur. Verum divina providentia eorum impetum compressit hoc modo: Moses quidam genere Saracenus, monasticam in solitudine vitam degens, tum ob pietatem ac fidem, tum ob miracula celeberrimus apud omnes erat. Hunc Mavia Saracenorum regina Genti suæ Episcopum dari a Romanis postulavit, ea conditione, ut bellum cum ipsis dissolveret. Quibus auditis, Romanorum Duces præclare secum agi existimantes, si pax hujusmodi conditionibus firmaretur, statim nulla mora interposita, id, quod petebatur, fieri jusserunt. Moses itaque comprehensus, ex solitudine in urbem Alexandriam perducitur, honorem sacerdotii illic suscepturus. Exhibitus autem Lucio, qui tum Ecclesias obtinebat, ordinationem detrectans, ita Lucium allocutus est. Equidem sacerdotio indignum me esse profiteor. Verum si Reipublicæ necessitas hoc postulat, nunquam Lucius mihi manum imponet. Ejus enim dextra sanguine adhuc stillat. Cumque Lucius diceret abstinendum esse a conviciis; decere potius, ut ex ipso disceret religionis dogmata: tum Moses, at non jam, inquit, ratio exigitur dogmatum. Nam facinora quæ adversus fratres perpetrasti, satis ostendunt, quam Christiana habeas dogmata. Christianus enim non percutit, non convitiatur, non pugnat: quippe servum Dei

Moses a Lucio ordinari recusat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λϛ΄.

Ὡς καὶ Σαρακηνοὶ τηνικαῦτα τῇ πίστει Χριστοῦ προσέθεντο Μαυΐας γυναικὸς αὐτῶν ἀρχούσης, Μωσῆν τινὰ θεοσεβῆ καὶ πιστὸν μονάζοντα λαβόντες Ἐπίσκοπον.

ΑΝαχωρήσαντος δὲ τῆς Ἀντιοχείας τοῦ Βασιλέως, Σαρακηνοὶ οἱ πρώην ὑπόσπονδοι, τότε Ῥωμαίων ἀπέστησαν, στρατηγούμενοι, ὑπὸ Μαυΐας γυναικός, τοῦ ἀνδρὸς τελευτήσαντος· (a) πάντα οὖν τὰ ὑπὸ τὴν ἀνατολήν, ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπορθεῖτο χρόνον· ἀλλά τις Θεοῦ πρόνοια, τὰ Σαρακηνῶν κατέστειλε δι' αἰτίαν τοιαύτην· Μωσῆς τις ὄνομα, Σαρακηνὸς τὸ γένος, ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν μοναχικὸν μετερχόμενος βίον, ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ πίστει καὶ τερασίοις περιβόητος ἦν· τοῦτον ἡ τῶν Σαρακηνῶν Βασίλισσα Μαυΐα, Ἐπίσκοπον τοῦ οἰκείου ἔθνους ᾔτει λαβεῖν, ἐπὶ συνθήκαις τοῦ καταλῦσαι τὸν πόλεμον· ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Ῥωμαίων στρατηγοί, ἀγαπητὸν ἡγήσαντο ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις εἰρήνην ποιήσασθαι· εὐθύς τε ὡς εἶχον ἐπέταττον τοῦτο γενέσθαι· καὶ συλληφθεὶς ὁ Μωσῆς, ἐκ τῆς ἐρήμου ἤγετο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐκεῖ τὴν ἱερωσύνην δεξάμενος· ἐπεὶ δὲ πρὸς κρατοῦντα τότε τῶν Ἐκκλησιῶν Λούκιον ἤχθη, τὴν χειροτονίαν ἀπέφυγε, τοιαῦτα εἰπὼν πρὸς Λούκιον· ἐγὼ μὲν ἐμαυτὸν ἡγοῦμαι τῆς ἱερωσύνης ἀνάξιον· εἰ δὲ λυσιτελεῖ τοῦτο τοῖς δημοσίοις πράγμασιν, οὐκ ἐπιθήσει μοι χεῖρα Λούκιος· πεπλήρωται γὰρ αὐτοῦ αἱμάτων ἡ δεξιά· τοῦ δὲ Λουκίου λέγοντος μὴ δεῖν ὑβρίζειν, ἀλλὰ πρότερον μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τῆς θρησκείας τὰ δόγματα, ὁ Μωσῆς· ἀλλ' οὐ δογμάτων λόγος, ἔφη, νῦν ζητεῖται, ἀλλ' αἱ πράξεις σου αἱ κατὰ τῶν ἀδελφῶν γενόμεναι, ἐξελέγχουσιν ὡς Χριστιανικὰ ἔχεις δόγματα· ὁ γὰρ Χριστιανὸς οὐ πλήσει, οὐ λοιδορεῖ, οὐδὲ μάχεται· δοῦλον

(a) πάντα οὖν τὰ ὑπὸ τὴν ἀνατολήν. Lego τὰ πρὸς τὴν ἀνατολήν. Statim enim sequitur ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, &c. Et insuavis esset ejusdem præpositionis iteratio. Paulo post, ubi legitur ἐκεῖ τὴν ἱερωσύνην δεξάμενος, scribendum est δεξόμενος. Porro hanc narrationem de Moyse Episcopo Saracenis dato, & de pace cum iisdem facta, desumsit quidem Socrates ex Rufini lib. 11. cap. 6. sed non servavit ordinem Rufini: Rufinus enim id retulit sub initium Episcopatus Lucii, post Edessenorum persecutionem, non sub Valentis exitum. Atqui ego sententiam Rufini sequi malim, quam Socratis, atque Sozomeni. Movet me id, quod ait Socrates, Maviam Reginam, facta cum Romanis pace, despondisse filiam suam Victori Magistro militum. Atqui Victor sub exitum Imperii Valentis, nimium provectus erat ætate, ut de ducenda uxore adhuc cogitaret.

(a) Πέ-

λον γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι· σοῦ δὲ τὰ ἔργα βοᾷ διὰ τῶν πεμφθέντων εἰς ἐξορίαν, καὶ θηρίοις παραβληθέντων, καὶ πυρὶ παραδοθέντων· μείζονα δὲ ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρώμενα, ἢ ταῖς ἀκοαῖς λαμβανόμενα· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντα τὸν Μωσῆν, ἀπῆγον οἱ ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ ὄρος, ὅπως ἂν τὴν χειροτονίαν παρὰ τῶν εἰς ἐξορίαν τυγχανόντων δέξηται· οὕτως οὖν τότε τοῦ Μωσέως χειροτονηθέντος, ὁ Σαρακηνῶν ἐσβέσθη πόλεμος· εἶχέ τε τοῦ λοιποῦ ἡ Μαυΐα πρὸς Ῥωμαίους εἰρήνην, ὡς καὶ θυγατέρα αὐτῆς τῷ στρατηλάτῃ κατεγγυῆσαι Βίκτορι· ταῦτα περὶ Σαρακηνῶν.

Dei pugnare non decet. At tua facta, tanquam voce emissa, clamant per eos, qui in exilium missi, qui bestiis traditi, qui incendio consumti sunt. Ea porro, quæ oculis conspiciuntur, longe plus valent ad convincendum, quam ea, quæ auditione accipiuntur. Hæc & hujusmodi cum dixisset Moses, necessarii eum ad montem perducunt, ut ab iis, qui illic exulabant, ordinaretur Episcopus. Ad hunc igitur modum Mose tunc consecrato, bellum Saracenorum sopitum est. Ac deinceps Mavia pacem cum Romanis servavit, adeo ut filiam suam Victori Magistro militum despondere. Atque hæc de Saracenis sint dicta.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Ὡς ἀναχωρήσαντος Οὐάλεντος ἀπὸ Ἀντιοχείας, οἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ θαρσήσαντες Ὀρθόδοξοι, καὶ μάλιστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸν Λούκιον ἐκβαλόντες, αὖθις τῷ Πέτρῳ τὰς Ἐκκλησίας παραδεδώκασι, γράμμασι Δαμάσου τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης κατωχυρωμένῳ.

CAPUT XXXVII.

Quomodo post Imperatoris discessum, Orthodoxi in Oriente, & maxime apud Alexandriam, resumtis animis Lucium ejecerunt, & Petro, qui Damasi Romani Pontificis literis munitus redierat, Ecclesias reddiderunt.

Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ Βασιλέως Οὐάλεντος ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσαντος, ἀνερρώννυντο οἱ πανταχοῦ ἐλαυνόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν (a) Πέτρου τε ἐπανελθόντος ἀπὸ τῆς Ῥώμης μετὰ γραμμάτων Δαμάσου τοῦ Ῥώμης Ἐπισκόπου, βεβαιούντων τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν καὶ τὴν τοῦ Πέτρου κατάστασιν· ἀναθαρρήσας οὖν ὁ λαὸς, τὸν μὲν Λούκιον ἐξελαύνουσιν· ἀντεισάγουσι δὲ τὸν Πέτρον· ἀλλὰ Λούκιος μὲν ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἔπλεεν· Πέτρος δὲ ὀλίγον ἐπιβιοὺς χρόνον τελευτᾷ, διάδοχον καταλιπὼν Τιμόθεον ἀδελφὸν ἑαυτοῦ.

Per idem tempus cum Antiochia Valens Imper. discessisset, quotquot ubique persecutionem passi erant, magnopere animis confirmati sunt, ac præcipue Alexandrini. Quippe tunc recens ab urbe Roma reversus erat Petrus cum literis Damasi Episcopi Romani, quibus ille consubstantialis fidem, & Petri ordinationem confirmabat. Itaque populus resumta fiducia, Lucium quidem exturbat, Petrum vero in ejus locum substituit. Et Lucius quidem statim conscenso navigio Constantinopolim perrexit. Petrus vero cum exiguo tempore superstes fuisset, ex hac vita migravit, Timotheum fratrem sedis suæ successorem relinquens.

(a) Πέτρου τε ἐπανελθόντος. Scribendum est Πέτρου τότε ἐπανελθόντος, & tollenda finalis distinctio, quæ ante hæc verba apposita est. Eamque lectionem secutus videtur Epiphanius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Ὡς Βασιλεὺς ὑποστρέψας ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ τοὺς Γότθους κατονειδισθεὶς, ἐξελαύνει τῆς πόλεως κατὰ Βαρβάρων· καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς ἐν Ἀδριανουπόλει τῆς Μακεδονίας, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται, ζήσας μὲν ἔτη πεντήκοντα, βασιλεύσας δὲ ἔτη ἓξ πρὸς τοῖς δέκα.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo Imperator Constantinopolim reversus cum a populo propter Gothos convitiis appeteretur, contra Barbaros profectus est: & cum illis congressus juxta Hadrianopolim Macedoniæ urbem, interfectus est: cum vixisset annis L. imperasset autem annis XVI.

Ὁ δὲ Βασιλεὺς Οὐάλης περὶ τὴν τριακάδα τοῦ Μαΐου μηνὸς, ἐν τῇ ἕκτῃ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου τὸ δεύτερον, ἐλθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εὑρίσκει τὸν δῆμον ἐν ἀθυμίᾳ καθεστῶτα πολλῇ· οἱ γὰρ Βάρβαροι καταδραμόντες τὴν Θρᾴκην, ἤδη καὶ τὰ προάστεια ἐπόρθουν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, μηδεμιᾶς οὔσης ἀξιομάχου τηνικαῦτα δυνάμεως· ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τείχεσι προσπελάζειν ἐπεχείρουν οἱ Βάρβαροι, χαλεπῶς ἡ πόλις ἔφερε τὰ γινόμενα· ἐψιθύριζόν τε κατὰ τοῦ Βασιλέως, ὡς ἐπαγαγόντος τοὺς πολεμίους, καὶ ὅτι μὴ ἀντεπεξῆγεν εὐθὺς, ἀλλὰ παρεῖλκε τὸν πρὸς τοὺς Βαρβάρους πόλεμον· καὶ δὴ ἱπποδρομίας ἐπιτελουμένης, πάντες ἐκ συμφωνίας κατεβόων τοῦ Βασιλέως ὡς περιορῶντος τὰ πράγματα· ἔκραζον οὖν συντόνως, δὸς ὅπλα καὶ πο-

Porro Imperator Valens ingressus Constantinopolim die tertio Kalendas Junias, Consulatu ipsius sexto, & Valentiniani junioris secundo, populum ingenti affectum mœstitia offendit. Nam Barbari, qui jam Thraciam depopulati fuerant, ipsa quoque Constantinopoleos suburbana vastabant, cum nullæ tunc adessent copiæ ad resistendum ipsis idoneæ. Verum ubi Barbari ad ipsa urbis mœnia propius accedere tentarunt, cives eam rem moleste ferentes, adversus Principem murmurare cœperunt, quasi qui hostes ipse eo adduxisset: quippe cum non illico adversus illos signa movisset, sed bellum de industria traheret. Itaque cum equestre certamen ageretur, omnes uno consensu adversus Imperatorem vociferati sunt, ut qui nullam Reipublicæ curam gereret. Clamabantque acriter: da nobis arma, & ipsi pu-

SÆC.IV. pugnabimus. His auditis Imperator ad iracundiam provocatus est: & die tertio idus Junii urbe egreditur, minatus, se de Constantinopolitanis pœnas sumturum, si rediisset incolumis; tum ob convicia, quibus ipsum tunc affecerant, tum quod antea tyrannidi Procopii favissent. Urbem igitur eversurum se, & aratrum solo ejus impacturum minatus, contra Barbaros proficiscitur. Et illos quidem procul ab urbe repulit, & Adrianopolim usque persecutus est, quæ urbs est Thraciæ, in finibus Macedoniæ sita. Ibi congressus cum Barbaris, occubuit die tertio idus Augusti, iisdem Consulibus, quos supra nominavi. Annus hic erat quartus ducentesimæ octogesimæ nonæ Olympiadis. Et alii quidem incendio eum periisse narrant, cum in vicum quemdam confugisset, quem supervenientes Barbari concremarunt. Alii dicunt, eum abjecto Imperiali habitu in medium agmen perditum se conjecisse; cumque equites proditionem fecissent, & prælium committere detrectassent, pedites Romanos undique a Barbaris circumfusos, omnes in acie occubuisse: inter quos ipsum quoque Imperatorem jacuisse, sed ignotum, eo quod Imperialem habitum, quo internosci poterat, prius deposuisset. Vixit annis quinquaginta. Et cum fratre quidem Imperavit annos XIII. post fratrem vero regnavit triennio. Porro hic liber sexdecim annorum res gestas complectitur.

(a) καὶ ὑπερβαίνει. Legendum est ὑπερβαίνει. Iidem porro dies notantur in Fastis Idatii: *Valente Sexto & Valentiniano Secundo. His Coss. ingressus est Valens Augustus ab Oriente Constantinopolim die 3. Kalendas Junias. Et ipso anno profectus est Valens August. ex urbe ad Fossatum die 3. Idus Junias.*

A πολεμοῦμεν ἡμεῖς· ταῦτα βοώντων, ἐξάπτεται πρὸς ὀργὴν ὁ Βασιλεύς· (a) καὶ ὑπερβαίνει περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἐπαπειλήσας τὴν ὑποστρέψῃ, δίκην ὑπὸ Κωνσταντινουπολιτῶν λήψεσθαι, ὧν τότε ὑβρίζειν αὐτὸν ἐδόκουν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἤδη πρότερον τῇ τυραννίδι Προκοπίου προσέθεντο· ἔρημόν τε καταστήσειν τὴν πόλιν, καὶ ἄροτρον εἰπὼν βαλεῖν κατ' αὐτὴν, ἐπὶ τοὺς Βαρβάρους ἐχώρει· καὶ μὲν αὐτοὺς πόῤῥω τῆς πόλεως· ἐδίωκε δὲ ἄχρι τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἀδριανουπόλεως, ἣ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Μακεδονίας ἐστίν· ἐκεῖ τε συμβαλὼν τοῖς Βαρβάροις, ἀπέθανε τῇ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ· τοῦτο δὲ
B ἦν τέταρτον ἔτος (b) τῆς διακοστῆς ὀγδοηκοστῆς ἐννάτης Ὀλυμπιάδος· καὶ οἱ μὲν πυρὶ φασὶν ἀπολέσθαι αὐτὸν, εἰς κώμην καταφυγόντα τινὰ, ἣν ἐπιδραμόντες οἱ Βάρβαροι ἐνέπρησαν· οἱ δὲ ἀμείψαντα τὸ βασιλικὸν σχῆμα φασὶν αὐτὸν εἰς μέσον τὸ στῖφος τῶν πεζῶν εἰσδραμεῖν· εἶτα τῶν ἱππέων προδεδωκότων, καὶ οὐχ ἁψαμένων τῆς μάχης, ἐν τῇ συμβολῇ τούτους περιχυθέντας πάντας ἀθρόως πεσεῖν· ἔνθα δὴ φασιν αὐτὸν ἀγνοηθῆναι κείμενον, οὐκ ὄντος βασιλικοῦ σχήματος τοῦ καταμηνύσαντος ὅστις ἦν· τελευτᾷ δὲ ζήσας ἔτη ν'· συμβασιλεύσας μὲν τῷ ἀδελφῷ ἔτη δεκατρία· μετὰ δὲ τὸν ἀδελφὸν βασιλεύσας ἔτη τρία·
C περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ις'·

(b) τῆς διακοστῆς, Scribendum est διακοσιοστῆς. Sic Antiquarii brevitati studentes, scribere solebant hæc vocabula. Nam & διακοστὸν scribebant & τριακοστὸν pro διακοσιοστῷ & τριακοσιοστῷ.

Finis Libri quarti Historiæ Ecclesiasticæ.

Τέλος τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου τετάρτου.

Τάδε περιέχει ἡ πέμπτη Βίβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.

α. Ὡς μετὰ τὸν θάνατον Οὐάλεντος τῶν Γότθων ἐπελθόντων κατὰ Κωνσταντίνου πόλεως, ὁ δῆμος αὐτῆς ἀντεπεξῄει, συμμάχους τοὺς Σαρακηνοὺς ἔχων, τοὺς ὑπὸ Μαυίας ταττομένους.

β. Ὡς Γρατιανὸς ὁ Βασιλεὺς τοὺς Ὀρθοδόξους Ἐπισκόπους ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακαλεσάμενος, τοὺς αἱρετικοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξεδίωξεν· ὅτε καὶ κοινωνὸν τῆς Βασιλείας Θεοδόσιον προσελάβετο.

γ. Τίνες Ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν τηνικαῦτα τὴν προστασίαν εἶχον.

δ. Ὡς Μακεδονιανοί, οἱ πρότερον πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης περὶ τοῦ ὁμοουσίου διαπρεσβευσάμενοι, αὖθις τῇ προτέρᾳ πλάνῃ ὑπήχθησαν.

ε. Περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διὰ Παυλῖνον, καὶ Μελίτιον τηνικαῦτα συμβάντων.

ς. Ὡς Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ, κοινῷ δόγματι τῶν Ὀρθοδόξων, τὴν προστασίαν τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἐκκλησίας ἀναδέδεκται· καθ' ὃν καιρὸν καὶ Θεοδόσιος ὁ Βασιλεὺς, μετὰ τὴν κατὰ Βαρβάρων νίκην ἐν Θεσσαλονίκῃ νοσήσας, ὑπὸ Ἀχολίου τοῦ Ἐπισκόπου βαπτίζεται.

ζ. Ὡς Γρηγορίου ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσελθόντος, καί τινων Ἐπισκόπων ἐπὶ τούτῳ διαγογγυσάντων, αὐτὸς τῆς Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν παρῃτήσατο· ὁ δὲ Βασιλεὺς τῷ Ἀρειανῷ Ἐπισκόπῳ Δημοφίλῳ δηλοῖ, ἢ προσθέσθαι τῷ ὁμοουσίῳ, ἢ τῆς πόλεως ἐξιέναι· ὅπερ μᾶλλον ἐποίησεν.

η. Περὶ τῶν ρν' Ἐπισκόπων, τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει συνελθόντων· καὶ περὶ ὧν αὐτοὶ ἐθέσπισαν, χειροτονήσαντες ἐν αὐτῇ καὶ Νεκτάριον.

θ. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου τὸ σῶμα σὺν τιμῇ μετεκόμισεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ὅτε καὶ ὁ τῶν Ἀντιοχέων Μελίτιος τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

ι. Ὡς τοῦ Βασιλέως Σύνοδον πασῶν αἱρέσεων γενέσθαι παρακελευσαμένου, ὅτε καὶ Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Αὔγουστος ἀνηγορεύθη, οἱ μὲν Ναυατιανοὶ μόνοι κατὰ τὴν πίστιν ὁμοφρονοῦντες τῷ τοῦ ὁμοουσίου, ἔνδον τῆς πόλεως συνάγειν ἐπετράπησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αἱρετικῶν ἀπηλάχθησαν.

ια. Περὶ Μαξίμου τοῦ τυράννου, καὶ τῆς Γρατιανοῦ δόλῳ ἀναιρέσεως· ὅτε καὶ τῆς κατὰ Ἀμβροσίου τοῦ Ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐπιβουλῆς, διὰ τὸ πρὸς Μάξιμον δέος, Ἰουστῖνα ἡ μήτηρ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ, ἄκουσα ἀπέσχετο.

ιβ. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος κατὰ Μαξίμου δύναμιν μεγίστην εὐτρεπίσας, καθ' ὃν καιρὸν Ὀνώριος αὐτῷ ἐκ Πλακίλλης ἐτέχθη, Ἀρκάδιον μὲν ἐν Κωνσταντίνου πόλει κατέλιπεν· αὐτὸς δὲ ἐν Μεδιολάνῳ, τῷ τυράννῳ προσέμιξεν.

Περὶ

In quinto Libro Ecclesiasticæ Historiæ Socratis hæc continentur.

CAP. I. Quomodo post Valentis obitum, cum Gothi Constantinopolim oppugnarent, cives adversus eos eruptionem fecerunt, auxiliantibus Saracenis, qui Maviæ parebant.

II. Quomodo Imperator Gratianus Orthodoxis Episcopis ab exilio revocatis, hæreticos Ecclesiis expulit, & consortem Imperii Theodosium sibi adscivit.

III. Quinam eo tempore majorum Ecclesiarum fuerint Episcopi.

IV. Quomodo Macedoniani, qui prius ad Liberium Romanum Episcopum pro consubstantialis fide scripserant, denuo ad pristinum errorem revoluti sunt.

V. De his, quæ Antiochiæ ob Melitium, & Paulinum contigerunt.

VI. Qualiter Gregorius Nazianzenus communi Orthodoxorum suffragio Episcopus Constantinopolitanæ Ecclesiæ est constitutus: quo tempore & Theodosius Imp. post relatam de Barbaris victoriam in morbum delapsus, Thessalonicæ ab Ascholio Episcopo baptizatus est.

VII. Qualiter Gregorius Episcopis quibusdam ob translationem ipsius murmurantibus, Episcopatu se abdicavit: & Imperator Demophilo Arianorum Episcopo mandavit, ut aut fidei consubstantialis assentiretur, aut urbe excederet: quod quidem Demophilus facere maluit.

VIII. De centum & quinquaginta Episcopis Constantinopoli congregatis; deque illorum decretis, & Ordinatione Nectarii.

IX. Quomodo Imperator Theodosius corpus Pauli Episcopi Constantinopolitani ab exilio honorifice transtulit: quo tempore Melitius Antiochenus Episcopus e vita discessit.

X. Quomodo Imperator omnium sectarum Episcopos in unum convenire jussit, quo tempore Arcadius ejus filius, Augustus nuncupatus est: & quod Novatiani in fide cum Homousianis consentientes, soli intra urbem collectas agere permissi sunt; reliquis hæreticis procul ejectis.

XI. De Maximo tyranno; qualiter is Gratianum dolo interemit: quo tempore propter metum Maximi, Justina Valentiniani pueri mater, Ambrosio Mediolanensi Episcopo insidiari invita destitit.

XII. Quomodo Imperator Theodosius, collectis adversus Maximum ingentibus copiis; quo tempore Honorius ei ex Flacilla natus est, Arcadium quidem reliquit Constantinopoli, ipse vero juxta Mediolanum conflixit cum Maximo.

De

XIII.	De tumultu, quem Ariani Constantinopoli excitarunt.	ιγ'.	Περὶ τῆς γενομένης ἐν Κωνσταντίνου πόλει ταραχῆς ὑπὸ Ἀρειανῶν.
XIV.	De victoria Imperatoris Theodosii, deque tyranni clade.	ιδ'.	Περὶ τῆς νίκης τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου, καὶ τῆς ἥττης τοῦ τυράννου.
XV.	De Flaviano Antiocheno.	ιε'.	Περὶ Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας.
XVI.	De Idolorum templis Alexandriæ dirutis, & commissa ob id pugna inter Gentiles, & Christianos.	ιϛ'.	Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθαιρέσεως τῶν εἰδωλικῶν ναῶν καὶ τῆς διὰ ταῦτα συμβολῆς ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν.
XVII.	De literis hieroglyphicis in Serapidis templo repertis.	ιζ'.	Περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ τοῦ Σαράπιδος ναῷ γραμμάτων.
XVIII.	Quomodo Imperator Theodosius Romæ degens, plurimum utilitatis urbi contulit, sublatis furum apud Mancipes receptaculis, & turpibus crepitaculis lupanarium.	ιη'.	Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν τῇ Ῥώμῃ γεγονὼς, πολλὰ τὴν πόλιν ὠφέλησε, περιελὼν τά τε ἐν τοῖς μαγκηπείοις λῃστήρια, καὶ τὰ ἐν τοῖς πορνείοις ἄτοπα τῶν σείστρων.
XIX.	De Presbyteris pœnitentium curam gerentibus, & quomodo ea tempestate sublati fuerint.	ιθ'.	Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρων, ὅπως τηνικαῦτα περιῃρέθησαν.
XX.	Quod tum apud Arianos, tum apud alios hæreticos multa schismata extiterunt.	κ'.	Ὡς καὶ ἐν Ἀρειανοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς, σχίσματα πολλὰ γεγόνασιν.
XXI.	Quomodo etiam Novatiani inter se dissenserint.	κα'.	Ὡς καὶ Ναυατιανοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐστασίασαν.
XXII.	Judicium hujus historiæ Scriptoris de discrepantia, quæ quibusdam in locis cernitur tam in festo Paschali, quam in baptismo, & jejuniis, nuptiis, & collectis, aliisque Ecclesiasticis ritibus.	κβ'.	Περὶ τῶν δοξάντων τῷ συγγραφεῖ διαφωνιῶν κατά τινας τόπους, περί τε τοῦ Πάσχα, καὶ βαπτισμάτων, καὶ νηστειῶν, καὶ γάμων, καὶ συνάξεων, καὶ λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν παρατηρήσεων.
XXIII.	De Arianis Constantinopoli, qui & Psathyriani sunt dicti.	κγ'.	Περὶ τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἀρειανῶν, τῶν καὶ Ψαθυριανῶν μετονομαθέντων.
XXIV.	Qualiter Eunomiani quoque inter se divisi sint, variisque nominibus ex auctorum suorum vocabulis appellati.	κδ'.	Ὡς καὶ Εὐνομιανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίασαν, διαφόρους προσωνυμίας ἐκ τῶν προεστώτων κτησάμενοι.
XXV.	De Eugenii tyrannide, & Valentiniani junioris nece; deque victoria, quam Theodosius Augustus retulit de tyranno.	κε'.	Περὶ τῆς τυραννίδος Εὐγενίου, καὶ τῆς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ ἀναιρέσεως, καὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ Βασιλέως κατὰ τοῦ τυράννου νίκης.
XXVI.	Quomodo Imperator post victoriam morbo correptus, filium suum Honorium Mediolanum evocavit: & paulisper convaluisse visus, edito Equestri certamine, eodem die excessit e vita.	κϛ'.	Ὡς μετὰ τὴν νίκην ὁ Βασιλεὺς ἀρρωστήσας, τὸν υἱὸν Ὁνώριον ἐν Μεδιολάνῳ μετεκαλέσατο· καὶ μικρὸν δόξας τῆς νόσου ῥαΐσαι, ἱπποδρομίαν τελεσάμενος, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐτελεύτησεν.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Ε'.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΠΡΙΝ ἀρξώμεθα τῆς ἱστορίας τοῦ πέμπτου βιβλίου, φαμὲν πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐντυγχάνειν τῇδε τῇ ὑποθέσει, μὴ μέμψασθαι ἡμῖν, ὅτι προθέμενοι Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συγγράψασθαι, ἐπιμίγνυμεν αὐτῇ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν γενομένους πολέμους, ὅσον τὴν ἱστορίαν μετὰ τῆς ἀληθείας ἐδυνήθημεν γνῶναι· τοῦτο γὰρ πολλῶν ἕνεκα ποιούμεθα· τοῦ εἰς γνῶσιν ἄγειν τὰ γινόμενα· ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς γενέσθαι, (a) ἐκ τοῦ μὴ σχολάζειν τῇ φιλονεικίᾳ τῶν Ἐπισκόπων, καὶ οἷς κατ' ἀλλήλων ἐτύρευσαν· πρὸ δὲ τούτων, ἵνα B γνωσθῇ ὅπως τῶν δημοσίων ταραττομένων, ὡς ἔκ τινος συμπαθείας καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐταράττετο· εἰ γάρ τις παρατηρήσει, συνακμάσαντα εὑρήσει τά τε δημόσια κακὰ, καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν δυσχερῆ· ἢ γὰρ κατὰ ταυτὸ κινηθέντα εὑρήσει, ἢ ἐπακολουθοῦντα ἀλλήλοις· καὶ ποτὲ μὲν τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγούμενα, εἶτα αὖθις ἐπακολουθοῦντα τὰ δημόσια· ποτὲ δὲ τοὔμπαλιν· ὥστε με τῶν διαδοχῶν τούτων, μὴ ἔκ τινος συντυχίας δύνασθαι νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων λαμβάνειν τὰς ἀρχάς· τιμωρίας δὲ ἕνεκεν ἐπιφέρεσθαι τὰ κακὰ, εἴγε κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρ- C τίαι πρόδηλοί εἰσιν εἰσάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ καί τινα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐπισυμπλέκομεν· τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ Κωνσταντίνου περὶ τοὺς πολέμους γενόμενα, διὰ χρόνου μῆκος εὑρεῖν οὐκ ἰσχύσαμεν· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, ὅσα παρὰ τῶν ἔτι ζώντων ἐμάθομεν, ἐν ἐπιδρομῇ ποιούμεθα μνήμην· συνεχῶς δὲ καὶ τοὺς βασιλεῖς τῇ ἱστορίᾳ περιλαμβάνομεν. διότι ἀφ' οὗ χριστιανίζειν ἤρξαντο· τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα ἤρτητο ἐξ αὐτῶν, καὶ αἱ μέγισται Σύνοδοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ γίνονται· οὐ D μὴν ἀλλὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ μνήμην πεποιήμεθα, διότι τὰς Ἐκκλησίας ἐτάραξε· καὶ ταῦτα μὲν ἐν προοιμίῳ αὐτάρκως εἰρήσθω· ἤδη δὲ τῆς Ἱστορίας ἁπτώμεθα.

(a) ἐκ τοῦ μὴ σχολάζειν. Lego ἐκ τοῦ ἀεὶ σχολάζειν. Insuavis enim est, & odiosa particulæ negativæ repetitio, cum præcedat τοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς γενέσθαι. Post hæc enim verba sequi debet affirmatio.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER QUINTUS.

PROOEMIUM.

ANtequam libri quinti historiam ordiamur, eos, qui hoc opus lecturi sunt, rogamus, ne nobis vitio vertant, quod cum Ecclesiasticam historiam scribere instituerimus, bella quoque variis subinde temporibus gesta, quorum quidem certissimam notitiam nobis habere licuit, eidem interseramus. Id enim facimus multis de causis. Primum ut rerum gestarum notitiam lectoribus tradamus. Deinde ne lectores fastidio afficiantur, si in Episcoporum contentionibus, & iis, quæ adversus se invicem moliti sunt, perlegendis, eos assidue detineamus. Præcipue vero, ut intelligatur qualiter turbato reipublicæ statu, Ecclesia quoque quasi quadam compassione turbata est. Nam si quis animum attenderit, reipublicæ mala, & Ecclesiarum calamitates simul viguisse deprehendet. Aut enim uno eodemque tempore orta utraque esse reperiet, aut brevi temporis spatio se invicem subsecuta: & interdum quidem Ecclesiarum calamitates præire; deinde subsequi motus reipublicæ: interdum vero vice versa. Adeo ut in animum meum inducere non possim, harum rerum vicissitudinem ex fortuito casu, sed potius ex sceleribus nostris causam ortus sui ducere, & ad eorum castigationem immitti calamitates. Si quidem, ut ait Apostolus, quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam vero etiam subsequuntur. Hanc igitur ob causam, Ecclesiasticæ Historiæ quædam etiam in republica gesta adjunximus. Et ea quidem, quæ Constantini principatu in bello acta sunt, ob temporis vetustatem reperire haudquaquam potuimus. Quæ vero posthæc gesta sunt, ea sicut ab iis, qui adhuc supersunt, accepimus, strictim commemoramus. Sed & ipsos subinde Imperatores in hoc opere perpetuo includimus, propterea quod ex quo illi Christiani esse cœperunt, ex illis penderunt res Ecclesiasticæ: & maxima quæque Concilia eorum arbitrio tum facta sunt antea, tum hodieque fiunt. Postremo Arianæ sectæ mentionem fecimus, eo quod illa Ecclesiarum statum perturbavit. Atque hæc procemii loco dixisse sufficiat: nunc Historiam ordiamur.

SÆC. IV.

Cur res bellicæ Ecclesiasticis mixtæ.

1. Tim. 5.

SÆC. IV.

A

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post Valentis obitum, cum Gothi Constantinopolim oppugnarent, cives adversus eos eruptionem fecerunt, auxiliantibus Saracenis, qui Maviæ parebant.

POstquam Valens incerto mortis genere periisset, Barbari ad ipsa usque mœnia Constantinopoleos iterum progressi, suburbana undique vastare cœperunt. Quod cum cives ægre admodum ferrent, arrepto vice teli eo, quod cuique obvium erat, suopte motu adversus Barbaros erumpunt. Uxor autem Imperatoris Dominica, cunctis ad bellum egredientibus ex regali ærario stipendium dabat, quemadmodum militibus erogari solet. Aderant etiam auxilio pauci quidam fœderati Saraceni, a Mavia regina missi, cujus etiam antea mentionem fecimus. Ad hunc igitur modum cum cives certamen iniissent, Barbari procul ab urbe regia discesserunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ὡς μετὰ τὸν θάνατον Οὐάλεντος τῶν Γότθων ἐπελθόντων κατὰ Κωνσταντίνου πόλεως, ὁ δῆμος αὐτῆς ἀντεπεξῄει, συμμάχους τοὺς Σαρακηνοὺς ἔχων, τοὺς ὑπὸ Μαυΐας ταττομένους.

ΤΟῦ δὴ Βασιλέως Οὐάλεντος ἄδηλον ἐσχηκότος τὴν τελευτήν, οἱ Βάρβαροι πάλιν ἕως τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐλθόντες, τὰ περὶ αὐτὴν ἐπόρθουν προάστεια· ἐφ᾽ οἷς ὁ δῆμος ἀγανακτῶν, δι᾽ ἑαυτῶν τοῖς Βαρβάροις ἀντεπεξῄεσαν, ἕκαστος τὸ παρατυγχάνον ἀντὶ ὅπλου λαμβάνοντες· ἐδίδου δὲ

B

τοῖς ἐξιοῦσιν εἰς τὸν πόλεμον ἡ τοῦ Βασιλέως γυνὴ Δομνίκα μισθὸν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, καθὰ καὶ τοῖς στρατιώταις ἐνενόμιστο· ἐπεβοήθουν δὲ αὐτοῖς ὀλίγοι Σαρακηνοὶ ὑπόσπονδοι, παρὰ Μαυΐας πεμφθέντες, ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, τοῦτον οὖν τὸν τρόπον τηνικαῦτα τοῦ δήμου ἀγωνισαμένου, πόῤῥω τῆς πόλεως ἀπεχώρησαν οἱ Βάρβαροι.

CAPUT II.

Quomodo Imperator Gratianus Orthodoxis Episcopis ab exilio revocatis, hæreticos Ecclesiis expulit, & consortem Imperii Theodosium sibi adscivit.

GRatianus vero una cum juniore Valentiniano Imperii summam adeptus, damnata Valentis patrui sui in Christianos crudelitate, cunctos, qui ab illo in exilium ejecti fuerant, revocavit. Lege præterea sanxit, ut omnes cujuscumque religionis homines absque ullo discrimine in Ecclesiis convenirent; soli autem Eunomiani, Photiniani, & Manichæi pellerentur Ecclesiis. Cumque Imperium Romanum languere, Barbaros vero invalescere animadverteret, remque publicam viro strenuo indigere, collegam Imperii adsumit Theodosium, virum nobili genere in Hispaniis ortum, qui & in bello multa strenue gesserat, & ob eam caussam jampridem etiam ante designationem Gratiani, dignus Imperio ab omnibus fuerat judicatus. Cum igitur Imperatorem eum renuntiasset Sirmii, quæ urbs est Illyrici, Consulatu Ausonii, & Olybrii, die septimo decimo Kalendas Februarii, curam belli adversus Barbaros gerendi cum illo partitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ὡς Γρατιανὸς ὁ Βασιλεὺς τοὺς Ὀρθοδόξους Ἐπισκόπους ἐκ τῶν ἐξορίων ἀνακαλεσάμενος, τοὺς αἱρετικοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξεδίωξεν· ὅτε καὶ κοινωνὸν τῆς Βασιλείας Θεοδόσιον προσελάβετο.

C

ΓΡατιανὸς δὲ ἅμα τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ τῆς βασιλείας ἐγκρατὴς γενόμενος, καταγνούς τε τοῦ θείου Οὐάλεντος τῆς περὶ τοὺς Χριστιανοὺς ὠμότητος, τοὺς μὲν ὑπ᾽ ἐκείνου ἐξοριαθέντας ἀνεκάλει· (a) νόμῳ τε ἐθέσπισε, μετὰ ἀδείας ἑκάστην τῶν θρησκειῶν ἀδιορίστως ἐν τοῖς εὐκτηρίοις συνάγεσθαι· μόνους δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν εἴργειν Εὐνομιανούς, Φωτινιανοὺς καὶ Μανιχαίους· συνεωρακὼς δὲ κάμνουσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν, καὶ τὰ Βαρβάρων ἐπικρατοῦντα, καὶ ὅτι δεῖται τὰ δημόσια γενναίου ἀνδρός, κοινωνὸν προσλαμβάνει τῆς Βασιλείας Θεοδόσιον, ἄνδρα ἐκ τῶν εὐπατρι-

D

δῶν τῆς Ἱσπανίας καταγόμενον, πολλά τε κατὰ τοὺς πολέμους ἀγωνισάμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιον τῆς βασιλείας ἤδη πάλαι. καὶ πρὸ τῆς Γρατιανοῦ χειροτονίας ὑπὸ πάντων κριθέντα· ἀναγορεύσας οὖν αὐτὸν ἐν τῷ Σιρμίῳ, πόλις δὲ Ἰλλυριῶν αὕτη, ἐν ὑπατείᾳ Αὐσονίου καὶ Ὀλυβρίου, τῇ ἑξκαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός, μερίζεται αὐτῷ τοὺς κατὰ Βαρβάρων ἀγῶνας.

(a) νόμῳ τε ἐθέσπισε. Hanc Gratiani legem memorat etiam Sozomenus in libro 7. cap. 1. & Theodoritus in libro 5. cap. 2. qui Saporem Magistrum militum a Gratiano in Orientis partes missum esse dicit, ut eam legem executioni mandaret. Id autem contigit anno Christi 378. Ea lex Gratiani hodie non exstat. Ejus tamen videtur fieri mentio in lege quinta, codice Theodosiano, de fide Catholica.

CAPUT III.

Quinam eo tempore majorum Ecclesiarum fuerint Episcopi.

EOdem tempore Ecclesiæ quidem Romanæ præerat Damasus, qui Liberio successerat, Hierosolymitanam autem Ecclesiam adhuc obtinebat Cyrillus. Antiochensis porro Ecclesia, sicut antea dixi, tres in partes divisa erat. Etenim Ecclesiis quidem post Euzoium Dorotheus Arianus potiebatur. Reliqui partim Paulino, partim Melitio, qui ab exilio revocatus fuerat, obtemperabant.

Ale-

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Τίνες Ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν τηνικαῦτα τὴν προστασίαν εἶχον.

ΚΑτὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας Δάμασος προΐστατο, διαδεδεγμένος Λιβέριον· τῆς δὲ Ἱεροσολύμων ἔτι Κύριλλος ἐκράτει· ἡ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὡς ἔφεμεν, τριχῇ διῄρετο· τῶν μὲν γὰρ Ἐκκλησιῶν, Δωρόθεος ὁ Ἀρειανὸς μετὰ Εὐζώϊον ἐγκρατὴς ἐγένετο· τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ὑπὸ Παυλίνῳ, οἱ δὲ ὑπὸ Μελιτίῳ τῆς ἐξορίας ἀνακληθέντι ἐτάττοντο·

καὶ τῆς

καὶ τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν δὲ, Ἀρειανῶν μὲν Λούκιος καὶ ἐν φυγῇ διάγων· τῆς δὲ ὁμοουσίου πίστεως, Τιμόθεος μετὰ Πέτρον προΐστατο· ἐν δὲ Κωνσταντίνου πόλει, τῶν μὲν Ἐκκλησιῶν Δημόφιλος ἦν ἐγκρατὴς, ὁ μετὰ Εὐδόξιον τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· οἱ δὲ τοῦτον ἐκτρεπόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὡς Μακεδονιανοὶ, οἱ πρότερον πρὸς Δάμασον τῆς Ῥώμης περὶ τοῦ ὁμοουσίου διαπρεσβευσάμενοι, αὖθις τῇ προτέρᾳ πλάνῃ ὑπήχθησαν.

B Μακεδονιανοὶ δὲ μετὰ τὴν πρὸς Λιβέριον πρεσβείαν, ἀδιάφορον ἕως τινὸς χρόνου τὴν κοινωνίαν ἐποιοῦντο, κατὰ τὰς Ἐκκλησίας τὰς ἐν ἑκάστῃ πόλει ἀλλήλοις ἐπιμιγνύμενοί αὐτοί τε, καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς τὸν ὅρον τὴν ἐν Νικαίᾳ στέρξαντες πίστεως· ἐπειδὴ δὲ ὁ Γρατιανοῦ τοῦ Βασιλέως νόμος ἄδειαν ταῖς θρησκείαις παρεῖχε, διακριθῆναι πάλιν ἐσπούδασαν· συναχθέντες δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, αὖθις ἐδογμάτισαν ἐκτρέπεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν, καὶ τοῖς ἀσπαζομένοις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς ἐπιμίγνυσθαι· ἀλλ' οὐκ ἀπώναντο τοῦ ἐπιχειρήματος· καταγνόντες γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους, ὡς ἄλλοτε ἄλλα δογματιζόντων, ἀπέστησάν τε αὐτῶν, καὶ τοῖς τὸ C ὁμοούσιον φρονοῦσι βεβαίως ἡνώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διὰ Παυλῖνον, καὶ Μελίτιον τηνικαῦτα συμβάντων.

Τότε δὴ καὶ τὰ κατὰ Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Συρίᾳ, διὰ Μελίτιον φιλονεικίαν ἔσχεν τοιάνδε· φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι Παυλῖνος ὁ τῆς Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος, δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν, εἰς ἐξορίαν οὐκ ἐπέμπετο· Μελίτιος δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἀνάκλησιν, πάλιν ὑπὸ Οὐάλεντος ἐξορισθεὶς, ὕστερον ἐπὶ Γρατιανοῦ ἀνεκλήθη· ἐλθών τε D εἰς Ἀντιόχειαν, κατέλαβε Παυλῖνον ἤδη γηραιὸν ὄντα· εὐθὺς οὖν πάντες οἱ αὐτῷ προσκείμενοι, σπουδὴν ἐτίθεντο σύνθρονον γενέσθαι Παυλίνῳ τὸν Μελίτιον· τοῦ δὲ Παυλίνου λέγοντος παρὰ κανόνας εἶναι, σύνθρονον λαβεῖν τὸν ὑπὸ Ἀρειανῶν χειροτονηθέντα, ἐκβιάζεται ὁ λαός· καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τῆς πόλεως Ἐκκλησιῶν, παρασκευάζουσιν ἐνθρονισθῆναι αὐτόν· τούτου γενομένου, πολλὴ φιλονεικία κεκίνητο· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἦλθον οἱ λαοὶ ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις· συναγαγόντες τοὺς ὑποψηφίους εἰς Ἐπισκοπὴν, εὑρίσκουσι τοὺς πάντας τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ἐν οἷς ἦν καὶ Φλα- E βιανός· ὅρκῳ τε τούτους ἠσφαλίσαντο, τὸ μηδένα παρελθεῖν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν, ἑνὸς τῶν Ἐπισκόπων προτελευτήσαντος, ἀλλὰ συγχωρεῖν τὸν ὑπολειφθέντα κατέχειν τοῦ προαπελθόντος τὸν θρόνον· οὕτω δοθέντων τῶν ὅρκων, ὁ λαὸς εἶχεν ὁμόνοιαν, καὶ οὐκέτι πρὸς ἀλλήλους διεκρίνοντο· οἱ δὲ Λουκίφερος, διὰ τοῦτο διεκρίθησαν, ὅτι Μελίτιος ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν χειροτονηθεὶς εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ἐδέχθη· ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καθεστώτων, ἐδέησε τὸν Μελίτιον ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

A Alexandriæ vero, Arianorum quidem Eccle- SÆC. IV.
ſias Lucius, licet in fugam actus, adminiſtrabat: conſubſtantialis autem fidem profitentibus poſt Petrum Timotheus præſidebat. Apud Conſtantinopolim Demophilus Arianæ partis poſt Eudoxium Epiſcopus, Eccleſias poſſidebat. Hi vero, qui communionem illius averſabantur, ſeorſum conventus agebant.

CAPUT IV.

Quomodo Macedoniani, qui prius ad Liberium Romanum Epiſcopum pro conſubſtantialis fide ſcripſerant, denuo ad priſtinum errorem revoluti ſunt.

At Macedoniani poſt legationem ad Liberium miſſam, per Eccleſias ſingularum civitatum ſine ullo diſcrimine communicabant, permiſcentes ſe mutuo cum iis, qui Nicænæ fidei formulam ab initio fuerant amplexi. Verum ubi lex Imperatoris Gratiani omnibus ſectis licentiam conceſſit, denuo ſeorſum agere inſtituerunt. Igitur Antiochiæ congregati, decreverunt vocem conſubſtantialis rejiciendam eſſe, nec ullo modo communicandum cum iis, qui Nicænam fidem profiterentur. Sed hic conatus male ipſis ceſſit. Plerique enim damnata eorum inconſtantia, ut pote qui alia ſubinde, atque alia fidei decreta promulgarent, ab iis receſſerunt, & fidei conſubſtantialis ſectatoribus conſtanter in poſterum adhæſerunt.

CAPUT V.

De his, quæ tunc Antiochiæ propter Paulinum, & Melitium contigerunt.

Per idem tempus Antiochiæ etiam in Syria propter Melitium gravis contentio exarſit. Jam antea diximus, Paulinum Epiſcopum Antiochiæ ob eximiam ſanctitatem in exilium minime ejectum fuiſſe: Melitium vero, poſtquam a Juliano reſtitutus fuiſſet, iterum a Valente pulſum in exilium, tandem a Gratiano eſſe revocatum. Qui cum rediiſſet Antiochiam, Paulinum jam ſenio confectum offendit. Statim igitur omnes, qui favebant Melitio, operam dederunt, ut una cum Paulino in Epiſcopali ſolio reſideret. Cumque diceret Paulinus refragari Eccleſiaſticis regulis, ut is, qui ab Arianis ordinatus fuiſſet, ad ſocietatem cathedræ admitteretur, populus vi adhibita perfecit, ut in quadam extra urbem Eccleſia Melitius in ſede Epiſcopali collocaretur. Quo facto ingens contentio exorta eſt. Poſtea vero populus ad concordiam rediit, pactis inter ſe ejuſmodi conditionibus. Cum eos omnes, qui ad Epiſcopatum gerendum idonei videbantur, collegiſſent: erant autem ſex numero, inter quos etiam erat Flavianus: eos ſacramento adegerunt, ut altero e duobus Epiſcopis mortuo, nemo ipſorum Epiſcopalem ſedem ambiret, ſed alterum, qui ſuperſtes eſſet, demortui locum ſinerent retinere. Ad hunc modum præſtito juramento populus ad unitatem rediit, nec ulterius inter ſe diviſus eſt. At Luciferiani ſe a reliquis ſejunxere, propterea quod Melitius, qui ab Arianis ordinatus fuerat, ad Epiſcopale munus ſuſceptus fuiſſet. Dum Antiochena Eccleſia in hoc ſtatu eſſet, negotii cujuſdam neceſſitas exegit, ut Melitius Conſtantinopolim proficiſceretur.

A

CAPUT VI.

Qualiter Gregorius Nazianzenus communi Orthodoxorum ſuffragio Epiſcopus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ eſt conſtitutus: quo tempore & Theodoſius Imperator poſt relatam de Barbaris victoriam in morbum prolapſus, Theſſalonicæ ab Aſcholio Epiſcopo baptizatus eſt.

QUo quidem tempore Gregorius communi multorum Epiſcoporum ſuffragio ab Epiſcopatu urbis Nazianzi ad Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ ſacerdotium tranſlatus eſt. Atque id quidem ita factum eſt, ut dixi. Sub idem vero tempus Imperatores Gratianus, & Theodoſius, victoriam de Barbaris ſinguli retulerunt. Et Gratianus quidem confeſtim ad Gallias reverſus eſt, eo quod Alamanni Provincias illas popularentur. Theodoſius vero poſt erecta de Barbaris tropæa Conſtantinopolim contendens, venit Theſſalonicam. Ubi cum in morbum incidiſſet, Chriſtianorum more baptiſmum percipere concupivit: quippe qui jam inde a majoribus Chriſtianus eſſet, & conſubſtantialis fidem profiteretur. Porro cum ob ingruentem morbum quantocius baptizari vellet, & Theſſalonicenſem Epiſcopum ea de cauſa ad ſe accerſiſſet, prius ab eo percontatus eſt, quam ille fidem ſectaretur. Cumque reſpondiſſet Epiſcopus, opinionem Arii ad Illyrici uſque Provincias minime penetraſſe, & inductam ab illo novitatem Eccleſias illic ſitas decipere nequaquam valuiſſe: ſed eam fidem, quæ initio ab Apoſtolis tradita, & poſtea in Concilio Nicæno confirmata eſt, ab incolis conſtanter retineri, Imperator ab Aſcholio libentiſſime baptizatus eſt. Paucis autem poſt diebus morbo liberatus, Conſtantinopolim advenit die octavo Kalendas Decembris, Conſulatu Gratiani quinto, & ipſius Theodoſii primo.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Ὡς Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ, κοινῷ δόγματι τῶν Ὀρθοδόξων τὴν προστασίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας ἀναδέδεκται· καθ' ὃν καιρὸν καὶ Θεοδόσιος ὁ Βασιλεὺς, μετὰ τὴν κατὰ Βαρβάρων νίκην ἐν Θεσσαλονίκῃ νοσήσας, ὑπὸ Ἀχολίου τοῦ Ἐπισκόπου βαπτίζεται.

ΟΤε κοινῷ δόγματι πολλῶν Ἐπισκόπων Γρηγόριος ἀπὸ τῆς Ναζιανζοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκοπὴν μετετίθετο· τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο· ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Βασιλεῖς Γρατιανὸς B καὶ Θεοδόσιος, κατὰ Βαρβάρων ἤραντο νίκας· καὶ Γρατιανὸς μὲν εὐθὺς ἐπὶ τὰς Γαλλίας ἐχώρει, Ἀλαμανῶν κατατρεχόντων τὴν ἐκεῖ χώραν· Θεοδόσιος δὲ μετὰ τὰ τρόπαια ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν σπεύδων, τὴν Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει· ἐκεῖ τε ἀρρωστίᾳ περιπεσὼν, ἀξιωθῆναι τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος ἐπεθύμησεν, ἄνωθεν μὲν ἐκ προγόνων Χριστιανὸς ὑπάρχων, καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου πίστει προσκείμενος· τὸ δὲ βαπτισθῆναι, διὰ τὴν ἀρρωστίαν σπεύσας, ἐπιζητήσας τε τὸν Θεσσαλονικέων Ἐπίσκοπον, ἠρώτησε πρότερον ποίαν πίστιν ἠσπάζετο· τοῦ δὲ εἰπόντος, ὡς οὐ παρῆλθεν ἡ Ἀρειανῶν δόξα κατὰ Ἰλλυ- C ριῶν ἔθνη, οὐδὲ ἴσχυσε συναρπάσαι ἡ παρ' ἐκείνου γεγενημένη καινοτομία τὰς τῇδε Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μένουσι φυλάσσοντες ἀσάλευτον τὴν ἄνωθεν μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν Ἀποστόλων παραδοθεῖσαν πίστιν, ἐν δὲ τῇ κατὰ Νίκαιαν Συνόδῳ βεβαιωθεῖσαν· ὁ Βασιλεὺς ἀσμενέστατα ὑπὸ Ἀχολίου τοῦ Ἐπισκόπου βαπτίζεται· ἀναῤῥωσθεὶς οὖν ἐκ τῆς νόσου, μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται, περὶ τὴν τετάρτην καὶ εἰκάδα τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον καὶ αὐτοῦ Θεοδοσίου τὸ πρῶτον.

D

CAPUT VII.

Qualiter Gregorius Epiſcopis quibuſdam ob tranſlationem ipſius murmurantibus, Epiſcopatu ſe abdicavit: & imperator Demophilo Arianorum Epiſcopo mandavit, ut aut fidei conſubſtantialis aſſentiretur, aut urbe excederet: quod quidem Demophilus facere maluit.

EOdem tempore Gregorius ab urbe Nazianzo tranſlatus, intra urbem regiam in exiguo oratorio conventus agebat: cui poſtea Imperatores cum maximam Baſilicam adjunxiſſent, Anaſtaſiæ nomen ei indiderunt. At Gregorius vir diſertiſſimus, & omnium ſui temporis religioſiſſimus, cum quoſdam ob id murmurare intelligeret, quod eſſet peregrinus; Imperatoris adventum avide amplexus, Conſtantinopoli morari ulterius recuſavit. In hoc ſtatu Eccleſiam

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὡς Γρηγορίου ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσελθόντος, καὶ τινων Ἐπισκόπων ἐπὶ τούτῳ διαγογγυσάντων, αὐτὸς τῆς Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν παρῃτήσατο· ὁ δὲ Βασιλεὺς τῷ Ἀρειανῷ Ἐπισκόπῳ Δημοφίλῳ δηλοῖ, ἢ προστίθεσθαι τῷ ὁμοουσίῳ, ἢ τῆς πόλεως ἐξιέναι· ὅπερ μᾶλλον ἐποίησεν.

ΤΟτε δὲ (*a*) Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθεὶς, ἔνδον τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· ᾧτινι ὕστερον οἱ Βασιλεῖς μέγιστον οἶκον εὐκτήριον προσσυνάψαντες, (*b*) Ἀναστασίαν ὠνόμασαν· Γρηγόριος μὲν οὖν ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ εὐλα- E βείᾳ τοὺς καθ' ἑαυτὸν ὑπερβάλλων, γνοὺς διαγογγύζοντας τινὰς, ὡς εἴη ὑπερόριος, ἀσμένως τὴν τοῦ Βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρῃτήσατο· ὁ μέντοι Βασιλεὺς ἐν τοιαύτῃ κατα-

(*a*) Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθεὶς. Credidit ſcilicet Socrates, Gregorium ab Epiſcopatu Nazianzeno tranſlatum fuiſſe Conſtantinopolim. Qua in ſententia fuerunt alii quoque complures. Gregorius tamen nunquam Epiſcopus fuit Nazianzi, ſed tantum adjutor fuit patris ſui Gregorii in Epiſcopatu Nazianzeno, illuc a patre jam grandævo accitus ex ſolitudine, in quam poſt ſuſceptum ſimul ac repudiatum Saſimorum Epiſcopatum ſeſe contulerat, anno Chriſti 371. ut notavit Baronius.

(*b*) Ἀναστασίαν ὠνόμασαν. Non aſſentior Socrati, qui Eccleſiæ illi, in qua Gregorius Nazianzenus verbum Dei prædicare ſolitus erat Conſtantinopoli, Anaſtaſiæ vocabulum a ſubſecutis Imperatoribus inditum eſſe ſcribit. Immo ætate ipſius Gregorii jam vocabatur Anaſtaſia, ut patet tum ex oratione ipſius Gregorii, in qua nominatim valedicit Anaſtaſiæ, & Apoſtolis; tum ex carmine elegiaco de inſomnio Anaſtaſiæ. Vide Baronium ad annum Chriſti 378.

(*c*) ὁ Βα-

A ςάσει τὴν Ἐκκλησίαν εὑρών, φροντίδα ἐτίθετο, ὅπως οὖν εἰρήνην ποιήσας, ὁμόνοιαν κατεργάσηται, καὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐξήσειε· δηλοῖ οὖν εὐθὺς τῷ Δημοφίλῳ, ὃς τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας προειςήκει, εἰ βούλοιτο πιςεύειν τῇ κατὰ Νίκαιαν Συνόδῳ, ἑνοῦν τε τὸν λαὸν καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι· τοῦ δὲ φυγόντος τὴν πρότασιν· οὐκοῦν, ἔφη ὁ Βασιλεὺς, εἰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν φεύγεις, φεύγειν σὲ καὶ τῶν εὐκτηρίων τόπων κελεύω· ταῦτα ἀκούσας ὁ Δημόφιλος, καὶ λογισάμενος ὡς χαλεπὸν πρὸς κρείσσονας ἀντιπίπτειν, συγκαλεσάμενος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ πλήθη, ἐν μέσοις τε ἀναςὰς, τοιάδε δι' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐφθέξατο· ἀδελφοὶ γέγραπται, φησὶν, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· B ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν ἐν τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· ἐπεὶ τοίνυν (c) ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἐκκλησιῶν χωρίζει, ἴςε τῇ ἐξῆς συναχθησομένους ἡμᾶς ἔξω τῆς πόλεως· ταῦτα εἶπε, καὶ ἐξῆλθεν· οὐχ ὡς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου λόγιον ἔχει, τὴν θεωρίαν εἰδὼς ἐκ τῆς τοῦ κόσμου διαγωγῆς τούτους φεύγοντας, ζητεῖν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ· ἀλλ' ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, τὰς συναγωγὰς τοῦ λοιποῦ ἐποιήσατο· συνεξῄει δὲ αὐτῷ καὶ Λούκιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς πρότερον ἔφην, ἐκβληθεὶς, φυγῇ τε χρησάμενος, ἐν τῇ Κωνςαντίνου πόλει διέτριβεν· οὕτω μὲν οὖν οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν εὐκτηρίων τόπων κρατήσαντες, τὴν τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου ὁμόνοιαν φεύγοντες, ὑπεξῆλθον τῆς πόλεως ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον, καὶ Θεοδοσίου τοῦ Αὐγούςου τὸ πρῶτον, μηνὶ Νοεμβρίῳ, εἰκάδι ἕκτῃ· C ἀντεισῄεσαν δὲ καὶ ἀπελάμβανον οἱ τῆς ὁμουσίου πίςεως τὰς Ἐκκλησίας.

A ſiam cum reperiſſet Imperator ſollicite inquirebat, quonam modo redintegrata pace, concordiam firmaret, & Eccleſias amplificaret. Confeſtim igitur mandat Demophilo Arianæ partis Epiſcopo, utrum Nicænæ fidei conſentire, & populum adunare, pacemque amplecti vellet. Illo conditionem ſibi oblatam detrectante: ſi pacem, inquit, & concordiam fugis, te quoque ex Eccleſiis fugere jubeo. Quæ cum audiſſet Demophilus, ſecum ipſe perpendens, quam difficile eſſet potentioribus reſiſtere, convocata in Eccleſiam multitudine, ipſe in medio ſtans, gregales ſuos ita allocutus eſt. Fratres, ſcriptum eſt in Evangelio: ſi vos perſecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam. Quoniam igitur Imperator nos ab Eccleſiis excludit, ſciatis, nos craſtina die extra urbem conventum eſſe habituros. His dictis egreditur, Evangelici oraculi ſententiam minime aſſecutus, cujus hæc eſt intelligentia, ut ex converſatione hujus ſæculi fugientes cœleſtem Hieruſalem requiramus. Ille ergo extra urbis portas deinceps conventus celebravit. Exiit etiam una cum illo Lucius, qui Alexandria ejectus, ſicut antea diximus, profugus Conſtantinopoli degebat. Ad hunc modum Ariani, cum quadraginta annis Eccleſias obtinuiſſent, concordiam, ad quam eos invitabat Theodoſius Imperator, averſati, ex urbe diſceſſerunt, Conſulatu Gratiani quinto, & Theodoſii Auguſti primo, die ſexto Kalendas Decembris. Hi vero, qui conſubſtantialis fidem tuebantur, in eorum locum ſuccedentes, Eccleſias poſtliminio recuperarunt.

SÆC. IV.

Matth. 10. 23.

L. 4. c. 37.

(c) ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἐκκλησιῶν χωρίζει. Longe aliam lectionem reperimus in codicibus noſtris Florentino, & Sfortiano. Sic enim ambo ſcriptum habent, Ἐκκλησιῶν χρῄζει. Quam ſcripturam ſecutus eſt Epiphanius Scholaſticus, ut ex verſione ejus apparet. Ita enim ille vertit: *Quia igitur Imperator Eccleſiis opus habet*. Nicephorus tamen vulgatam lectionem tuetur. Nam pro χωρίζει habet, ἡμᾶς ἐξελαύνει. Mihi quidem ſcripta lectio magis placet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῶν ρν' Ἐπισκόπων, τῶν ἐν Κωνςαντίνου πόλει συνελθόντων· καὶ περὶ ὧν αὐτοὶ ἐθέσπισαν, χειροτονήσαντες ἐν αὐτῇ καὶ Νεκτάριον.

CAPUT VIII.

De centum, & quinquaginta Epiſcopis Conſtantinopoli congregatis: deque illorum decretis, & ordinatione Nectarii.

D

ΜΗδὲν δὲ ὁ Βασιλεὺς ὑπερθέμενος, Σύνοδον Ἐπισκόπων τῆς αὐτοῦ πίςεως συγκαλεῖ, ἐπὶ τὸ κρατῦναι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίςιν, καὶ χειροτονῆσαι τῇ Κωνςαντίνου πόλει Ἐπίσκοπον· ἐλπίσας δὲ δύνασθαι καὶ τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου ἑνῶσαι τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς ἐκείνης τῆς αἱρέσεως προεςῶτας ἐκάλεσε· συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ὁμουσίου πίςεως, ἐκ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος· ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμουσίῳ προσκείμενος· Μελίτιος δὲ ἐξ Ἀντιοχείας πάλαι παρῆν, ὅτε διὰ τὴν Γρηγορίου κατάςασιν μετεςάλη· E καὶ ἐκ (a) Θεσσαλονίκης Ἀχόλιος, καὶ ἄλλοι πολλοί· πάντες δὲ ἦσαν ἑκατὸν πεντήκοντα· τοῦ δὲ Μακεδονιανῶν μέρους ἡγεῖτο μὲν Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκιανὸς Λαμψάκου· πάντες δὲ ἦσαν τριάκοντα ἓξ, ὧν οἱ πλείους τῶν περὶ Ἑλλήσποντον πόλεων ἦσαν· συνῆλθον οὖν ἐν ὑπατείᾳ Εὐχαρίου, καὶ Εὐαγρίου, τῷ Μαΐῳ μηνί· ὁ οὖν Βασιλεὺς, καὶ οἱ τῆς αὐ-

POſthæc Imperator nihil cunctatus, ſuæ fidei Epiſcoporum Concilium convocat, quo & Nicæna fides confirmaretur, & Conſtantinopoli ordinaretur Epiſcopus. Et quoniam in ſpem venerat, Macedonianos fidei ſuæ poſſe ſociari, eorum quoque Antiſtites evocavit. Conveniunt igitur, ex iis quidem, qui conſubſtantialis fidem profitebantur, Timotheus Alexandriæ Epiſcopus, Cyrillus Hieroſolymorum, qui tunc pœnitentia ductus conſubſtantialis fidei adhærebat. Melitius vero jamdudum aderat, propter ordinationem Gregorii illuc accitus: Aſcholius item Theſſalonicæ Epiſcopus, aliique plures. Univerſi centum, & quinquaginta numero. Macedonianæ vero partis principes erant Eleuſius Cyzicenus, & Marcianus Lampſaci Epiſcopus. Omnes porro illius ſectæ triginta ſex erant; plerique ex civitatibus Helleſponti. Convenerunt itaque, Euchario, & Evagrio Conſulibus, menſe Majo. Et Imperator quidem

(a) Θεσσαλονίκης ἀχόλιος. In codice Sfortiano hic, & ſupra in capite 6. hujus libri ἀχόλιος ſcribitur. Atque ita Latini fere eum appellant. Sic enim Ambroſius, & Proſper in Chronico, & Jornandes in libro de ſucceſſione regnorum eum nominant. Aſcholius tamen fere vocatur a Græcis. Hic eſt Aſcholius, de cujus obitu, & virtutibus, ac miraculis ſcribit Beatus Ambroſius in epiſtola 59. ad clerum Theſſalonicenſem. Ubi & Anyſium diſcipulum ei ſucceſſiſſe dicit.

SÆC. IV. dem cum Epiſcopis partis ipſius omni ope adnitebatur, ut Eleuſium, eoſque, qui cum illo erant, ad partes ſuas traducerent: revocata illis in memoriam legatione, quam olim ad Liberium Romanum Epiſcopum miſerant per Euſtathium: & quod ipſi haud ita dudum ſua ſponte promiſcuam cum Catholicis communionem iniiſſent. Nec recte eos facere, qui cum conſentientem fidei doctrinam ſemel agnoverint, iterum nunc ea, quæ ab ipſis ſapienter decreta ſunt, ſubvertere conentur. Verum illi tam exhortationes, quam argumenta, quibus convincebantur, parvi pendentes, Arianam opinionem profiteri maluerunt, quam conſubſtantialis fidei conſentire. Hæc cum reſpondiſſent, Conſtantinopoli diſceſſerunt: & per ſingulas civitates ſuæ partis hominibus ſcripſerunt, monentes, ne unquam Nicænæ fidei conſenſum accommodarent. Alterius autem partis Epiſcopi cum remanſiſſent, de eligendo Epiſcopo conſilium inierunt. Nam Gregorius, ut paulo ante dixi, Epiſcopatu repudiato, Nazianzum proficiſci parabat. Erat tunc vir quidam generis Senatorii, Nectarius nomine, moribus placidus, & in omni vita plane admirandus, quamvis Prætoris officio fungeretur. Hic a populo raptus, ad Epiſcopale munus obeundum eligitur, & ab Epiſcopis centum, & quinquaginta, qui tum illic aderant, ordinatur. Tunc etiam decretum ab illis promulgatum eſt; ut Conſtantinopolitanus Epiſcopus poſt Epiſcopum Romanum honoris prærogativam obtineret, eo quod Conſtantinopolis eſſet junior Roma. Præterea Nicænam fidem denuo confirmarunt. Sed & Patriarchas conſtituerunt, Provinciarum diviſione facta, ita

L. 4. c. 12.

Nectarius Conſtantinopolitanus

A αὐτοῦ πίστεως Ἐπίσκοποι, παντοῖοι ἐγένοντο ὁμονοῆσαι αὐτοῖς τοὺς περὶ Ἐλεύσιον, ὑπομιμνήσκοντες τῆς πρεσβείας, ἧς αὐτοὶ πρὸς Λιβέριον πρότερον τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον διὰ τὸν περὶ Εὐστάθιον ἐπεποίηντο· (b) καὶ ὅτι οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου, τὴν κοινωνίαν ἑκουσίως ἀδιάκριτον ἐποιήσαντο· μὴ ποιεῖν τε ὅσια τοὺς ἐπιγνόντας τὴν ὁμογνώμονα πίστιν, αὖθις ἐπιχειρεῖν ἀνατρέπειν τὰ καλῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένα· οἱ δὲ μικρὰ καὶ τῶν παραινέσεων καὶ τῶν ἐλέγχων φροντίσαντες, μᾶλλον ἔφθασαν τὴν Ἀρειανὴν αἱρεῖσθαι ὁμολογεῖν δόξαν, ἢ τῷ ὁμοουσίῳ συντίθεσθαι· ταῦτα ἀποκρινάμενοι, ἀπηλλάγησαν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· ἔγραφον δὲ B τοῖς κατὰ πόλεις παρεγγυῶντες, μηδαμῶς ὁμονοῆσαι εἰς τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ἐπιμείναντες, περὶ χειροτονίας Ἐπισκόπου βουλὴν ἐτίθεντο· Γρηγόριος γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν ἔφην, παραιτησάμενος, ἐπὶ τὴν Ναζιανζὸν ἀπαίρειν ἐστέλλετο· ἦν δέ τις Νεκτάριος ὄνομα, συγκλητικοῦ μὲν γένους, ἐπιεικὴς δὲ τὸν τρόπον, δι᾽ ὅλου θαυμαζόμενος, (c) καίτοι τὴν τοῦ πραίτωρος χειρίζων ἀρχήν· ὃς ἁρπασθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν προεβλήθη, τῶν τότε παρόντων ἑκατὸν πεντήκοντα Ἐπισκόπων χειροτονησάντων αὐτόν· τότε δὲ καὶ ὅρον ἐκφέρουσιν, C (d) ὥστε τὸν Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην· ἐβεβαίωσάν τε αὖθις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· (e) καὶ Πατριάρχας κατέστησαν, διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας, ὥστε (f) τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν Ἐπισκόπους ταῖς

(b) Καὶ ὅτι οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴν κοινωνίαν ἀδιάκριτον ἐποιήσαντο. Vide, quæ ſupra notavit Socrates in capite quarto hujus libri.

(c) Καί τοι τὴν τοῦ πραίτωρος. Malim ſcribere καὶ τότε τὴν τοῦ πραίτωρος, &c. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Sic enim habet: καὶ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν θαυμαζόμενος, τηνικαῦτα δὲ τὴν τοῦ πραίτωρος χειρίζων ἀρχήν.

(d) Ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον. Hoc Canone Patres Synodi Conſtantinopolitanæ Epiſcopo Conſtantinopolitano ſecundi loci prærogativam tribuerunt poſt Epiſcopum urbis Romæ, ut recte Zonaras obſervat in notis ad tertium Canonem Synodi Conſtantinopolitanæ. Porro notandum eſt, Patres ſupradictæ Synodi Diœceſim Epiſcopi Conſtantinopolitani prædicto Canone haudquaquam definiiſſe; ſicut nec Nicæni Patres Diœceſim Epiſcopi Romani definire voluerunt, ob honorem, ut opinor, ac reverentiam. Falluntur tamen, qui exiſtimant, tempore Conſtantinopolitanæ Synodi Epiſcopum urbis illius nullam habuiſſe Diœceſim. Jam enim ante hæc tempora in Helleſponto, ac Bithynia Epiſcopos ordinabat Præſul Conſtantinopolitanus, ut ſuperius demonſtravi. Quippe Eudoxius Eunomium Cyzici Epiſcopum conſtituit, & Euphronium Nicææ, ut teſtatur Philoſtorgius. D

(e) Καὶ Πατριάρχας κατέστησαν. In ſecundo Canone Synodi Conſtantinopolitanæ, quem hic deſignat Socrates, nulla fit mentio Patriarcharum. Eo enim tempore nondum uſu receptum erat Patriarcharum vocabulum. Nulla item in eo Canone diviſio fit Provinciarum. Quinam ergo ſenſus eſt illius Canonis? Agitur in eo de Diœceſibus Orientalis Eccleſiæ; & interdicit Synodus, ne Epiſcopi ex una Diœceſi in aliam tranſiliant ad ordinationes faciendas, aut ad alia negotia Eccleſiaſtica; jubetque, ut Epiſcopi ea tantum curent, quæ ſunt ſuæ Diœceſeos. Quare hic Canon non ad Patriarchas ſolum pertinet, & Exarchos, ſed ad omnes generaliter Epiſcopos cujuſque Diœceſis. Conſtituta porro videtur hæc regula præcipue ob Meletium Antiochenum Epiſcopum, & Gregorium Nazianzenum, & ob Petrum Alexandrinum. Nam Meletius quidem relicta Orientis Diœceſi Conſtantinopolim venerat, ut Gregorium illic ordinaret Epiſcopum. Et Gregorius relicto Saſimorum Epiſcopatu, qui in Pontica erat Diœceſi, Conſtantinopolim migraverat. Petrus vero Alexandrinus ſeptem Ægypti Epiſcopos miſerat Conſtantinopolim, qui Maximum Cynicum illic Epiſcopum ordinarent. Ad hæc igitur reprimenda, hunc Canonem ſanxerunt Patres Synodi Conſtantinopolitanæ. Neque enim audiendus eſt Socrates noſter, qui ſcribit, Patres hoc Canone comprimere voluiſſe excurſus Epiſcoporum ex una Diœceſi in aliam, qui antea ob crebras perſecutiones ſæpius contingebant. At non hæc fuit cauſa Canonis iſtius, imo ea, quam ſupra dixi. Ex iis enim, quæ ſupra geſta retulimus in ordinatione Gregorii, & Maximi, graviſſimi tumultus excitati fuerant in Eccleſia Conſtantinopolitana; ad quos ſedandos collecta illic erat Synodus juſſu Imperatorii Theodoſii. E

(f) Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν Ἐπισκόπους. Verba ſunt ſecundi Canonis Conſtantinopolitani, quæ ſic vertit Dionyſius Exiguus: *Qui ſunt ſuper Diœceſin Epiſcopi, nequaquam extra præfixos ſibi terminos accedant.* Duplex poteſt eſſe ſenſus horum verborum. Nam ὑπὲρ διοίκησιν Ἐπίσκοποι dici poſſunt, qui ſunt ſupra Diœceſim, id eſt, qui præſunt toti Diœceſi; qualis eſt Epiſcopus Alexandriæ, vel Epiſcopus Antiochiæ, qui non ſuper unam Provinciam, ſed ſuper Diœceſim eſt conſtitutus, ut loquitur Innocentius Papa in epiſtol. ad Alexandrum Epiſcopum Antiochiæ. Aut certe ὑπὲρ διοίκησιν dicuntur, qui ſunt extra ſuam Diœceſim, ſeu ὑπὲρ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν, ut Zonaras exponit in commentariis ad hunc Canonem. Priorem ſenſum amplexus eſt Lucas Holſtenius. Sic enim ille ad latus codicis ſui notaverat, hunc Socratis locum exponendum eſſe: *Ne Epiſcopi ſuis Diœceſibus præfecti, Eccleſias extra ſuos limites ſitas invaderent.* Sed tamen verior eſt poſterior ſenſus, quod declarat canon ipſe in ſequentibus: addunt enim Patres, ἀκλήτους δὲ Ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν. Quare ὑπὲρ διοίκησιν Ἐπίσκοποι iidem ſunt, ac ὑπερόριοι, quomodo Socrates paulo antea vocavit Gregorium Nazianzenum. Porro notandum eſt, Diœceſim in hoc Canone non ſignificare parœciam, nec provinciam, ut Græci interpretes Zonaras, ac Balſamon crediderunt, ſed multas ſimul junctas provincias, quæ uni rectori ſubjacent. Unde hic canon περὶ διοικήσεων inſcribitur. Sic enim diſerte dicit: Φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων Κανόνος, εὔδηλον ὡς τὰ καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν ἡ τῆς ἐπαρχίας Σύνοδος διοικήσει. Vides, quis ſit titulus hujus Canonis, & quomodo ἐπαρχίαν, id eſt Provinciam diſtinguat a Diœceſi. Non enim vetitum eſt hoc Canone, ne Epiſcopi ex una Provincia ad aliam commeent ad ordinationes celebrandas. Id enim aliter fieri non poteſt. Verbi gratia in Aſiana Diœceſi non prohibent Patres, ne ex Lycia in Pamphyliam,

SÆC. IV

(g) ταῖς ὑπερορίοις Ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν· A τοῦτο γὰρ πρότερον διὰ τοὺς διωγμοὺς ἐγίνετο ἀδιαφόρως· καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν μεγαλόπολιν καὶ Θρᾴκην· τῆς δὲ Ποντικῆς διοικήσεως, Ἑλλάδιος ὁ μετὰ Βασίλειον Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν Ἐπίσκοπος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Βασιλείου ἀδελφός· Καππαδοκίας δὲ καὶ ἥδε πόλις· καὶ Ὀτρήϊος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς (h) τὴν Πατριαρχίαν ἐκληρώσατο· τὴν Ἀσιανὴν δὲ λαγχάνουσιν Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, καὶ Ὄπτιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας· τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Τιμοθέῳ τῷ Ἀλεξανδρείας B προσενεμήθη· τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησιῶν τὴν διοίκησιν τοῖς αὐτοῖς Ἐπισκόποις ἐπέτρεψαν, Πελαγίῳ τε τῷ Λαοδικείας, καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, φυλάξαντες τὰ πρεσβεῖα τῇ Ἀντιοχέων Ἐκκλησίᾳ, ἅπερ τότε παρόντι Μελετίῳ ἔδοσαν· ὥρισαν δὲ, ὥστε εἰ χρεία καλέσοι, τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἵνα ἡ τῆς ἐπαρχίας Σύνοδος διοικῇ· (i) τούτοις καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐγένετο σύμψηφος· ἡ μὲν οὖν Σύνοδος τοιοῦτον ἔσχε τέλος.

ita ut nullus Episcopus ultra propriam Diœcesim alienas Ecclesias invaderet. Id enim antea propter persecutiones promiscue factum fuerat. Ac Nectarius quidem regiam urbem, & Thraciæ Provincias sortitus est. Helladius vero, qui Cæsareæ Cappadociæ post Basilium erat Episcopus, Ponticæ Diœcesis Patriarchatum obtinuit, & una cum illo Basilii frater Gregorius, Episcopus Nyssæ, quæ & ipsa urbs est Cappadociæ, & Otreius Episcopus Melitinæ in Armenia. Asianæ autem Diœcesis Patriarchatum sortitur Amphilochius Iconii, & Optimus Antiochiæ Pisidiæ Episcopus. Ægypti Ecclesiarum administratio Timotheo Alexandriæ Episcopo attributa est. Orientis autem Ecclesiarum regimen, & curam Episcopis illius regionis commiserunt, Pelagio scilicet Laodiceæ, & Diodoro Tarsi Episcopo, servata tamen honoris prærogativa Antiocheni Ecclesiæ, quam quidem prærogativam Meletio tunc præsenti tribuerunt. Porro decreverunt, ut si necessitas posceret, Provinciæ cujusque negotia Provincialis Synodus dijudicaret. Quæ quidem Imperator etiam consensu suo comprobavit. Hujusmodi fuit exitus istius Concilii.

liam, neve ex Caria in Lydiam migrent ob negotia Ecclesiastica, sed tantum vetant, ne ex una Diœcesi in aliam transiliant.

(g) ταῖς ὑπερορίοις Ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν. Corrigendum est μὴ ἐπιβαίνειν, ut habetur in dicto Canone. Verba supra retulimus.

(h) τὴν Πατριαρχίαν ἐκληρώσατο. Observet hic studiosus lector singularem usum vocabuli Πατριαρχίαν, quæ non sumitur pro Patriarchatu, sed pro regimine, ac gubernatione. Eodem sensu Socrates Patriarchas paulo antea usurpavit, cum ait: καὶ Πατριάρχας κατέστησαν, διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας. Neque enim vult dicere, Patriarchas a Constantinopolitana Synodo esse constitutos. Quippe jam antea confirmata fuerat Patriarcharum potestas Canone 6. Concilii Nicæni, ut ad illum Canonem fusius demonstravi. Intelligit ergo Socrates non veros, atque ordinarios Patriarchas, sed extraordinarios Legatos, qui ad stabiliendam rectam fidem per singulas Diœceses fuerant destinati. Nam si veros Patriarchas intellexisset, unum duntaxat in unaquaque Diœcesi poneret. Nunc vero cum plures in unaquaque nominet, verbi gratia in Pontica Diœcesi Helladium, & Gregorium; in Asiana Amphilochium, & Optimum; apparet eum non de veris, atque ordinariis Partriarchis locutum esse. Porro utrum hæc potestas istis Episcopis mandata fuerit a Synodo, haud satis compertum habeo. Acta enim hujus Synodi desiderantur. Verius tamen mihi videtur, hanc eis potestatem datam esse ab Imperatore Theodosio, speciali lege, quæ habetur in codice Theodosii titulo de fide Catholica. Idque confirmat Sozomenus in libro 7. cap. 9. qui in ea parte Socratem emendavit, suppresso ejus nomine.

(i) τούτοις καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐγένετο σύμψηφος. Vide legem tertiam in codice Theodosiano, titulo de fide Catholica. Quæ data est ad Auxonium Proconsulem Asiæ, 3. Kalend. Aug. Heracleæ, Eucherio, & Syagrio Coss. C Eandem enim legem hic intelligit Socrates. Sed verba ipsius legis operæ pretium fuerit hic apponere: ut ex iis judicet lector, verumne dixerit Socrates. Sic igitur lex habet: "Episcopis tradi omnes Ecclesias mox jubemus, „ qui unius majestatis, atque virtutis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum confitentur, ejusdem gloriæ, claritatis unius; nihil dissonum profana divisione „ facientes. Quos constabit communioni Nectarii Episcopi Constantinopolitanæ Ecclesiæ, Timothei necnon „ intra Ægyptum Alexandrinæ urbis Episcopi esse sociatos. Quos etiam in Orientis partibus Pelagio Episcopo Laodicensi, & Diodoro Episcopo Tarsensi; in Asia „ necnon Proconsulari, atque Asiana Diœcesi Amphilochio Episcopo Iconiensi, & Optimo Episcopo Antiocheno: in Pontica Diœcesi Helladio Episcopo Cæsariensi, & Otreio Meliteno, & Gregorio Episcopo „ Nysseno: Terentio Episcopo Scythiæ, Martyrio Episcopo Marcianopolis communicare constiterit. Hos ad „ obtinendas Catholicas Ecclesias ex communione, & D „ consortio probabilium Sacerdotum oportebit admitti. „ Omnes autem, qui ab eorum, quos commemoratio „ specialis expressit, fidei communione dissentiunt, ut „ manifestos hæreticos ab Ecclesiis expelli, neque his „ penitus posthac obtinendarum Ecclesiarum Pontificium, „ facultatemque permitti. Ut veræ, ac Nicænæ fidei sacerdotia casta permaneant: nec post evidentem præcepti nostri formam, malignæ locus detur astutiæ." Notabis obiter, nullam hic Meletii Antiocheni fieri mentionem, eo quod Meletius, ut opinari datur, jam e vivis abierat, cum hæc lex promulgata est.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου τὸ σῶμα σὺν τιμῇ μετεκόμισεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ὅτε καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχέων Μελίτιος τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

E

Ὁ δὲ Βασιλεὺς τὸ σῶμα Παύλου τοῦ Ἐπισκόπου ἐκ τῆς Ἀγκύρας τότε μετέφερεν· ὃν Φίλιππος ὁ τῶν Βασιλείων ἔπαρχος διὰ Μακεδόνιον εἰς ἐξορίαν πέμψας, ἐν Κουκουσῷ τῆς Ἀρμενίας ἀποπνιγῆναι πεποίηκε, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· σὺν τιμῇ οὖν καὶ σεβάσματι πολλῷ δεξάμενος, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν νῦν ἐξ αὐτοῦ χρηματίζουσαν ἀπέθετο, ἣν πρότερον οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες κατεῖχον, τῶν Ἀρειανῶν χωρισθέντες· τότε δὲ ἐξωσθέντες ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅτι αὐτοῦ τὴν πίστιν

CAPUT IX.

Quomodo Imp. Theodosius corpus Pauli Episcopi Constantinopolitani ab exilio honorifice transtulit: quo tempore Melitius Antiochenus Episcopus e vita discessit.

Paulo post Imperator corpus Pauli Episcopi ex urbe Ancyra transferendum curavit: quem quidem olim Philippus Præfectus Prætorii, Macedonii gratia in exilium ejectum, in oppido Armeniæ Cucuso strangulari jusserat, ut supra commemoravi. Hujus igitur cadaver magno honore, ac reverentia excipiens Theodosius, deposuit in Basilica, quæ nunc ex ipsius nomine vocatur: quam Macedoniani prius possederant, olim quidem ab Arianis sejuncti: tunc vero ab Imperatore expulsi, eo quod fidem ipsius ample- L.2. c.16. 26.

SÆC. IV. plecti recusassent. Eodem tempore Melitius Antiochensis Episcopus in morbum prolapsus, e vivis excessit: ejusque in laudem Gregorius Basilii frater orationem funebrem dixit. Porro corpus Melitii necessarii ejus Antiochiam transtulerunt. Rursus vero hi, qui Melitii partes sequuti fuerant, Paulino parere abnuerunt; sed Flavianum in locum Melitii subrogari fecerunt. Iterum ergo populus duas in partes discissus est. Ad hunc modum Antiochensis Ecclesia, non quidem propter fidem, sed Episcoporum causa, inter se divisa est.

Melitius obit.

(a) ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ λόγον. Hæc Oratio funebris in laudem Melitii Antiocheni, exstat hodie inter opera Gregorii Nysseni.

A στιν ἀπέφυγον· τότε δὴ καὶ Μελίτιος ὁ τῆς Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος ἀῤῥωστίᾳ περιπεσὼν, ἐτελεύτησεν· ὅτε καὶ τὸν (a) ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ λόγον ὁ ἀδελφὸς Βασιλείου Γρηγόριος ἐπεξῆλθεν· ἀλλὰ Μελιτίου μὲν τὸ σῶμα οἱ προσήκοντες ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν διεκόμισαν· πάλιν δὲ οἱ Μελιτίῳ προσκείμενοι, ὑπὸ Παυλῖνον εἶναι οὐκ ἤθελον· ἀλλ' εἰς τόπον Μελιτίου Φλαβιανὸν προβληθῆναι παρασκευάζουσι· πάλιν τε ὁ λαὸς ἄνωθεν διεκρίνετο· οὕτως αὖθις διὰ τοὺς Ἐπισκόπους, οὐ μὴν διὰ τὴν πίστιν, ἡ Ἀντιοχέων Ἐκκλησία διῄρητο.

B

CAPUT X.

Quomodo Imperator omnium sectarum Episcopos in unum convenire jussit, quo tempore Arcadius ejus filius Augustus nuncupatus est: & quod Novatiani in fide cum Homousianis consentientes, soli intra urbem collectas agere permissi sunt; reliquis hæreticis procul ejectis.

SEd & in aliis urbibus tumultus excitati sunt, dum Ariani Ecclesiis pellerentur. Hic vero Imperatoris prudentiam mirari mihi in mentem subit. Neque enim passus est, urbes diutius tumultuosis motibus agitari: sed pro virili parte huic malo occurrens, brevi elapso tempore, omnium sectarum Concilium iterum cogi jussit: ratus ex mutuo Episcoporum inter se colloquio futurum, ut una apud omnes eademque sententia obtineret. Atque hoc Imperatoris institutum, caussam fuisse arbitror eorum, quæ tum illi feliciter evenerunt. Iisdem enim temporibus divina quadam providentia Barbaræ Gentes sub illius ditionem redactæ sunt. Inter alios Athanarichus Gothorum Rex cum universo populo sese ei dedidit: qui quidem paulo post Constantinopoli extremum diem obiit. Tunc etiam Imperator Arcadium filium suum Augustum renuntiavit, Merogaudo iterum, & Saturnino Consulibus, die septimo decimo Kalendas Februarii. Nec multo post uniuscujusque sectæ Episcopi undique convocati adfuerunt, iisdem Consulibus mense Junio. Imperator igitur accito Nectario Episcopo, sollicita deliberatione cum eo tractavit, quonam modo Christiana religio dissensionibus liberari, & Ecclesia ad unitatem revocari posset. Ajebatque discutiendam esse controversiam, quæ Ecclesias segregaret, ut amputatis discordiarum caussis, Ecclesiis concordia restitueretur. His auditis, Nectarius anxius, ac sollicitus hærebat. Et accersito Agelio, tunc temporis Novatianorum Episcopo, utpote qui cum ipso in fide consentiret, Imperatoris consilium ei aperit. Ille cum vir esset alioqui pius, ac religiosus, sed qui de fidei doctrina cominus disputare haudquaquam valeret, Sisinnium Lectorem suum, qui hoc differendi munus obiret, elegit. At Sisinnius vir inprimis disertus, & magno rerum usu præditus, & qui præter sacrarum Literarum scientiam, Græ-

(a) ἐν οἷς καὶ Ἀθανάριχος. Athanaricus Rex Gothorum ingressus est Constantinopolim Eucherio, & Evagrio Consulibus die tertia Idus Januarii. Eodem mense diem functus Athanaricus octavo Calendas Februarii, ut scribitur in Fastis Idatii, & in Chronico Marcellini. Sequente autem anno, qui fuit Christi 382. Antonio, & Syagrio Consulibus, universa gens Gothorum sese Theodosio tradidit die 5. Nonas Octobris, ut tradit idem Idatius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ὡς τοῦ Βασιλέως Σύνοδον πασῶν αἱρέσεων γενέσθαι παρακελευσαμένου, ὅτε καὶ Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Αὔγουστος ἀνηγορεύθη, οἱ μὲν Ναυατιανοὶ μόνοι κατὰ τὴν πίστιν ὁμοφρονοῦντες τοῖς τοῦ ὁμοουσίου, ἔνδον τῆς πόλεως συνάγειν ἐπετράπησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αἱρετικῶν ἀπηλάχθησαν.

ΕΓίνοντο δὲ ταραχαὶ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, ἐξωθουμένων τῶν Ἀρειανιζόντων ἐκ τῶν C εὐκτηρίων τόπων· ἐφ' ᾧ θαυμάσαι ἔπεισι τὴν τοῦ Βασιλέως γνώμην· οὐ γὰρ ἠνέχετο ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ θορύβων πληρῶσαι τὰς πόλεις· ἀλλὰ βραχέως χρόνου διελθόντος, αὖθις Σύνοδον πασῶν τῶν αἱρέσεων συγκροτηθῆναι παρεσκεύασε, νομίσας ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς τῶν Ἐπισκόπων διαλέξεως, μίαν παρα πᾶσιν ὁμόφωνον δόξαν κρατήσειν· ταύτην ἡγοῦμαι τὴν πρόθεσιν τοῦ Βασιλέως, αἰτίαν αὐτῷ τοῦ εὖ πράττειν γενέσθαι· θείᾳ γάρ τινι προνοίᾳ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, τὰ Βαρβάρων ἔθνη αὐτῷ ὑπετάττετο· (a) ἐν οἷς καὶ Ἀθανάριχος ὁ τῶν Γότθων ἀρχηγὸς, ὑπήκοον ἑαυτὸν ἅμα τῷ οἰκείῳ πλήθει παρέχεν, ὃς καὶ εὐθὺς ἐν Κωνσταντίνου πόλει τὸν βίον κατέστρε- D ψεν· τότε δὴ καὶ ὁ Βασιλεὺς τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον Αὔγουστον ἀνηγόρευσε, κατὰ τὴν ὑπατείαν Μερογαύδου τὸ δεύτερον καὶ Σατορνίνου, τῇ ἑξκαιδεκάτῃ τοῦ Ιανουαρίου μηνός· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μεταταῦτα παρῆσαν οἱ πανταχόθεν πάσης θρησκείας Ἐπίσκοποι, κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν, τῷ Ἰουνίῳ μηνί· μεταπεμψάμενος οὖν ὁ Βασιλεὺς Νεκτάριον τὸν Ἐπίσκοπον, ἐκοινολογεῖτο πρὸς αὐτὸν, τίς ἂν γένοιτο μηχανὴ, ὅπως ἂν μὴ διαφωνοίη ὁ Χριστιανισμὸς, ἀλλ' ἑνωθῇ ἡ Ἐκκλησία· ἔλεγέν τε δεῖν γυμνασθῆναι τὸ χωρίζον τὰς Ἐκκλησίας ζήτημα, τήν τε διαφωνίαν ἐκποδὼν ποιήσαντας, ὁμοφωνίαν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐργάσασθαι· τοῦτο ἀκούσας ὁ Νεκτάριος, ἐν φροντί- E σιν ἦν· καὶ μεταστειλάμενος τὸν τηνικαῦτα τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπον Ἀγέλιον, ὡς κατὰ τὴν πίστιν ὁμόφρονα, φανερὰν αὐτῷ τὴν τοῦ Βασιλέως καθίστησι γνώμην· ὁ δὲ, τὰ μὲν ἄλλα ἦν εὐλαβής· συστῆναι δὲ λόγοις περὶ δόγματος οὐκ ἰσχύων, ἀναγνώστην ὑπ' αὐτῷ Σισίννιον ὄνομα, πρὸς τὸ διαλεχθῆναι προεβάλλετο· Σισίννιος δὲ, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ πραγμάτων ἔμπειρος, ἀκριβῶς τε εἰδὼς τὰς τῶν ἱε-

(b) τὰς

ἱερῶν γραμμάτων ἑρμηνείας καὶ τὰ φιλόσοφα δόγματα, σύνοιδεν ὡς αἱ διαλέξεις οὐ μόνον οὐχ ἑνοῦσι τὰ σχίσματα, ἀλλὰ γὰρ καὶ φιλονεικοτέρας τὰς αἱρέσεις μᾶλλον ἀπεργάζονται· καὶ διατοῦτο τοιάνδε τινὰ συμβουλὴν τῷ Νεκταρίῳ ὑπέθετο· εὖ ἐπιστάμενος ὡς οἱ παλαιοὶ ἀρχὴν ὑπάρξεως τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ δοῦναι ἀπέφυγον· κατειλήφεισαν γὰρ αὐτὸν συναΐδιον τῷ πατρί, συμβουλεύει φυγεῖν μὲν τὰς διαλεκτικὰς μάχας· μάρτυρας δὲ καλέσειν (b) τὰς ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν, καὶ πεῦσιν παρὰ τοῦ Βασιλέως τοῖς αἱρεσιάρχαις προσάγεσθαι, πότερον λόγον ποτὲ ποιοῦνται τῶν πρὸ τῆς διαιρέσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (c) προσαρμοσάντων διδασκάλων, ἢ ὡς ἀλλοτρίους τοῦ χριστιανισμοῦ παρακρούονται· εἰ μὲν γὰρ τούτους ἀθετοῦσιν, οὐκοῦν ἀναθεματίζειν αὐτοὺς τολμάτωσαν· καὶ εἰ τοῦτο τολμῆσαι ποιήσωσιν, ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐξελαθήσονται· καὶ τούτου γενομένου, προφανὴς ἔσται ἡ νίκη τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ μὴ παρακρούονται τοὺς ἀρχαίους τῶν διδασκάλων, ἡμέτερόν ἐστι τὸ παραχεῖν τὰς βίβλους τῶν παλαιῶν, δι' ὧν ἡ παρ' ἡμῶν δόξα μαρτυρηθήσεται· ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ Σισιννίου ὁ Νεκτάριος, δρομαῖος ἐπὶ τὰ Βασίλεια χωρεῖ· γνωρίζει δὲ τῷ Βασιλεῖ τὰ συμβεβουλευμένα αὐτῷ· ὁ δὲ ἁρπάζει τὴν γνώμην, καὶ σοφῶς τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο· οὐ γὰρ προειπὼν τὸν σκοπὸν, ἐδήλωσε μόνον, εἰ λόγον ἔχουσι καὶ δέχονται τὰ τῶν πρὸ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων· τῶν δὲ οὐκ ἀρνησαμένων, ἀλλὰ καὶ πάνυ τιμᾷν αὐτοὺς ὡς καθηγητὰς εἰπόντων, αὖθις ἐδήλου ὁ Βασιλεύς, εἰ τούτοις στοιχοῦσιν ἀξιοπίστοις μάρτυσι τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος· ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῶν θρησκειῶν προεστῶτες, καὶ οἱ παρ' ἑκάστοις αὐτῶν διαλεκτικοί, καὶ γὰρ ἦσαν πολλοὶ παρ' αὐτῶν ηὐτρεπισμένοι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως, οὐκ εἶχον ὅτι ποιήσουσιν· ἐνέπεσε γὰρ εἰς ἑκάστους διαφωνία, τῶν μὲν λεγόντων καλὴν εἶναι τὴν τοῦ Βασιλέως πρότασιν· τῶν δὲ, μὴ συμφέρουσαν τῷ σκοπῷ τῷ αὐτῶν· ἄλλοι γὰρ ἄλλως εἶχον περὶ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν· καὶ οὐκέτι ἀλλήλοις συνέπνεον· ἐδιχονόουν τε οὐ μόνον πρὸς τὰς ἄλλας τῶν θρησκειῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς ἑαυτοὺς, οἱ τῆς μιᾶς ὄντες αἱρέσεως· ἡ οὖν ὁμόφωνος κακία, ὡς ἡ γλῶσσα τῶν πάλαι γιγάντων διέσπαρτο, καὶ ἀνατέτραπτο ὁ τῆς κακίας πύργος αὐτῶν· γνοὺς δὲ ὁ Βασιλεὺς τὴν συγκεχυμένην αὐτῶν διασποράν, καὶ ὡς διαλέξει μόνῃ, καὶ οὐκ ἀρχαίων ἐκθέσει πεθαρρήκασιν, ἐπὶ δευτέραν γνώμην ἐβάδιζε· καὶ δηλοῖ ἔγγραφον ἑκάστην θρησκείαν (d) γνωρίζειν τὸν ὅρον αὐτῶν, ἧς ἔχουσι πίστεως· τότε οἱ παρ' ἑκάστοις δεινοὶ τὰς λέξεις ἀκριβοῦντες, τὸ οἰκεῖον δόγμα ἐνέγραφον· ὡρίστό τε ἡμέρα, καὶ οἱ παρ' ἑκάστοις Ἐπίσκοποι τὰ βασίλεια κληθέντες συνήρχοντο· παρῆσαν οὖν Νεκτάριος μὲν καὶ Ἀγέλιος, τῆς ὁμοουσίου προεστῶτες πίστεως· Ἀρειανῶν

A Græcorum quoque Philosophiam egregie callebat, cum probe nosset, ejusmodi disputationibus non modo dissidia minime sanari, verum etiam hæreses ad majorem contentionem accendi, hoc consilium suggessit Nectario. Quoniam compertum habebat, veteres studiose cavisse, ne principium existentiæ filio tribuerent, quippe qui censerent, illum patri coæternum esse: suadet, ut dialecticas quidem concertationes omittat: expositiones autem Veterum in testimonium adducat: utque Imperator singularum sectarum principes interroget, utrum veterum Doctorum, qui ante dissidium in Ecclesia floruissent, rationem habendam esse censerent, an B vero tanquam a Christiana religione alienos eos rejicerent. Nam si illos rejiciunt, audeant igitur eos etiam anathemate damnare. Id vero si facere ausi fuerint, a multitudine vulgi protinus extrudentur. Atque hoc facto manifesta erit veritatis victoria. Quod si priscos Doctores minime repudiabunt, nostrum erit libros veterum proferre, quorum testimonio sententia nostra confirmetur. Hæc Nectarius cum a Sisinnio audiisset, statim in palatium contendit, & quid sibi suggestum sit consilii, Imperatori significat. Ille consilium avide amplexus, rem ipsam prudenter exequitur. Occultans enim id, quod in animo habebat, id unum ex illis sciscitatus est, C num rationem aliquam ducerent eorum, qui ante ortam dissensionem Doctores Ecclesiæ extitissent, & utrum eos admitterent. Illis minime inficiantibus, seque eos tanquam magistros impense colere affirmantibus; iterum quæsivit Imperator, utrum illis tanquam idoneis, ac fide dignis Christianæ doctrinæ testibus acquiescant. Quæ cum audiissent sectarum Episcopi, eorumque Dialectici: erant enim cum illis non pauci ad disputationis certamen instructi: quid acturi essent, ambigebant. Etenim singuli in varias distrahebantur sententias: dum alii rectum esse dicerent id, quod ab Imperatore proponeretur: alii suis rationibus id nequaquam conducere existimarent. Quippe alii aliter affecti erant erga D priscorum libros. Exinde ergo male inter ipsos convenit: diffidebantque non solum ab aliis sectis, verum etiam inter semetipsos ii, qui ejusdem sectæ esse videbantur. Concors itaque malitia, non secus, ac veterum illorum Gigantum lingua, divisa est, & improbitatis turris eversa. Postquam Imperator multiplicem eorum dispersionem animadvertit, eosque sola disputatione, non autem veterum Patrum expositione fretos esse, ad aliud consilium se convertit. Jussitque, ut singulæ sectæ fidei suæ formulam scripto comprehensam ipsi offerrent. Tunc ex unaquaque secta hi, qui disertissimi habebantur, singula verba accuratissime perpendentes, dogma suum E conscripserunt. Cumque dies adesset, quæ ad id præstituta fuerat, singularum sectarum Episcopi ad palatium vocati accurrerunt. Aderant igitur Nectarius quidem, & Agelius, consubstantialis fidei propugnatores; Aria-

Methodus finiendi controversias.

Hæretici veterum scriptа respuunt.

(b) τὰς ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν. Christophorsonus vertit, *formulas fidei a veteribus traditas*. Epiphanius autem Scholasticus *traditionem veterum* interpretatur. Neutrum probo. Libros enim veterum Ecclesiæ Doctorum intelligit Socrates, ac præcipue interpretationes sacræ Scripturæ ab illis editas. Certe quas hic vocavit ἐκδόσεις, paulo post vocat τὰς βίβλους τῶν παλαιῶν. Quare *expositiones* hoc loco interpretari malui cum Musculo. Certe Socrates infra vocat ἀρχαίων ἔκθεσιν, quas hic dixerat ἐκδόσεις.

(c) Προσαρμοσάντων διδασκάλων. Non dubito, quin scribendum sit Προακμασάντων. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *De antiquis Ecclesiæ Doctoribus, qui ante divisionem floruissent*.

(d) γνωρίζειν τὸν ὅρον αὐτῶν. Malim scribere αὐτῷ, ut habet Nicephorus.

(e) Εὐνο-

SÆC. IV. Arianorum vero Demophilus, Eunomianorum A νῶν δὲ Δημόφιλος, (e) Εὐνομιανῶν δὲ αὐτὸς Εὐ-

(e) Εὐνομιανῶν δὲ αὐτὸς Εὐνόμιος. Hanc fidei expositionem, quam tunc Eunomius obtulit Principi Theodosio, manuscriptam penes me habeo, beneficio viri clarissimi, ac doctissimi Emerici Bigotii. In Codice quidem Bavarico, & in exemplari Livineii, subjecta erat libris Gregorii Nysseni contra Eunomium, ut testatur Gretserus. Verum in codice Florentino, ex quo Bigotius eam descripsit, præfixa erat iisdem libris. Nec inutile fuerit eam hic apponere. Etsi enim totam Eunomii impietatem complectitur, quædam tamen habet minime spernenda.

Εὐνομίου ἔκθεσις.

Τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ δικαίαν κρίσιν φήσαντος ὁμολογεῖν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπαρνεῖσθαι τοὺς ἀρνουμένους αὐτόν. καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας προτρεπούσης ἡμᾶς, ἑτοίμους εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι λόγον. καὶ τῶν Βασιλικῶν προσταγμάτων ταύτην ἐπιζητούντων τὴν ὁμολογίαν, προθύμως ὁμολογοῦμεν ἃ φρονοῦμεν, καὶ ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, κατὰ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, οὐκ ἐψευσμένῃ φωνῇ τιμῶντες. ἔστι γὰρ ἀψευδής. ἀλλ᾽ ὄντως ὄντα φύσει τε καὶ δόξῃ Θεὸν ἕνα. ἀνάρχως, ἀϊδίως, ἀτελευτήτως μόνον. οὐ τὴν οὐσίαν καθ᾽ ἥν ἐστιν εἷς χωριζόμενον ἢ μεριζόμενον εἰς πλείους· ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὅ ἐστι μεθιστάμενον· οὔτε ἐκ μιᾶς οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχηματιζόμενον. πάντη γὰρ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, καὶ κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μόνος· οὐ κοινωνὸν ἔχων τῆς θεότητος, οὐ μεριστὴν τῆς δόξης, οὐ σύγκληρον τῆς ἐξουσίας, οὐ σύνθρονον τῆς βασιλείας· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος Θεὸς παντοκράτωρ, Θεὸς Θεῶν, Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων. ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὕψιστος ἐν οὐρανοῖς, ὕψιστος ἐν ὑψίστοις τοῖς ἐπουρανίοις· ἀληθινὸς ἐν τῷ εἶναι ὅ ἐστιν ἀεὶ καὶ διαμένει· ἀληθινὸς ἐν ἔργοις, ἀληθινὸς ἐν λόγοις· ἀρχὴ ἁπάσης ὑποταγῆς, ἐξουσίας, βασιλείας· ἀνώτερος τροπῆς, καὶ μεταβολῆς ἐλεύθερος, ὡς ἀκήρατος· οὐκ ἐν τῷ γεννᾷν τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων, καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν, καὶ γεννώμενος, ἢ ὁ αὐτὸς Πατὴρ γινόμενος, καὶ Υἱός· ἔστι γὰρ ἄφθαρτος· οὐκ ἐν τῷ ποιεῖν ἢ μερῶν ἢ φυσικῶν ὀργάνων προσδεόμενος· ἔστι γὰρ πάντων ἀπροσδεής· Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν, τὸν μονογενῆ Θεόν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, Χριστὸν ἀληθινὸν Θεόν, οὐκ ἀγέννητον· οὐκ ἄνευ πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον Υἱόν, πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον· οὐκ ἄκτιστον· ἀρχὴν ὁδῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον· οὐκ ἄναρχον. σοφίαν ζῶσαν, ἀλήθειαν ἐνεργοῦσαν, δύναμιν ὑφεστῶσαν, ζωὴν γεννητήν. ὡς Υἱὸν Θεοῦ ζωογονοῦντα τοὺς ζῶντας. καὶ ζωοποιοῦντα τοὺς νεκρούς· φῶς ἀληθινόν, φωτίζων πάντα ἄνθρωπον εἰσερχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἀγαθὸν καὶ χορηγὸν ἀγαθῶν· ὡς ἀγαθότητι καὶ δυνάμει γεννηθέντα τοῦ Πατρός. οὐχὶ τῷ μερίσαντι συμμερισάμενον τὴν ἀξίαν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τὴν πατρικὴν οὐσίαν, οὐ τὴν βασιλείαν. ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γεννήσεως ἔνδοξον, καὶ τῆς δόξης κύριον· καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος· καθὼς εἶπε, τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω. δεδοξασμένον ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων. δεδοξασμένον ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δι᾽ αἰῶνος, καὶ πάσης λογικῆς, καὶ γεννητῆς οὐσίας. δορυφορούμενον ὑπὸ πάσης ἐπουρανίου στρατιᾶς. Κύριος γάρ ἐστι, καὶ Βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεός. δημιουργὸς ἀθανάτων, καὶ θνητῶν, δημιουργὸς τῶν πνευμάτων, καὶ πάσης σαρκός· πάντα γὰρ δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· Βασιλεὺς καὶ Κύριος πάσης ζωῆς καὶ πνοῆς τῶν δι᾽ αὐτοῦ γενομένων· πάντα γὰρ αὐτῷ παρεδόθη παρὰ τοῦ Πατρός, κατὰ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ φωνήν, καὶ πάντα δέδωκεν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· ὑπήκοος πρὸς τὴν τῶν ὄντων δημιουργίαν, καὶ γένεσιν· ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν· οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς, προσλαβὼν τὸ εἶναι Υἱὸς ὁ Θεός· ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ Υἱὸς εἶναι καὶ γεννηθῆναι μονογενὴς Θεὸς γενόμενος· ὑπήκοος ἐν ἔργοις· ὑπήκοος ἐν λόγοις· μεσίτης ἐν δόγμασι· μεσίτης ἐν νόμοις. τοῦτον ἴσμεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μονογενῆ Θεόν· τοῦτον ὅμοιον τῷ γεννήσαντι μόνον καθ᾽ ἐξαίρετον ὁμοιότητα, καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἔννοιαν· οὐκ ὡς Πατρὶ πατέρα· οὐ γὰρ εἰσὶ δύο πατέρες οὐδὲ ὡς Υἱῷ Υἱόν, οὐκ ὄντων δύο Υἱῶν· οὐδὲ ὡς ἀγέννητον ἀγεννήτῳ· μόνος γάρ ἐστιν ἀγέννητος ὁ παντοκράτωρ· καὶ μόνος Υἱὸς ὁ μονογενής. ἀλλ᾽ ὡς Υἱὸν Πατρί· ὡς εἰκόνα καὶ ὡς σφραγῖδα πάσης τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας, καὶ δυνάμεως· σφραγῖδα τῶν τοῦ Πατρὸς ἔργων, καὶ βουλευμάτων· τοῦτον ὁμολογοῦμεν ἕνα τῶν ἐν ὕδασιν ἐπικλύσαντα τὴν γῆν· τὸν πυρὶ καταφλέξαντα Σοδομίτας. τὸν ἐπιθέντα δίκην Αἰγυπτίοις· τὸν θέμενον τοὺς νόμους κατ᾽ ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ τὸν ἐπὶ τῶν προφητῶν ὁμιλήσαντα τοῖς παλαιοῖς· τὸν καλέσαντα τοὺς ἀπειθοῦντας· τὸν λαβόντα πᾶσαν τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν· ὁ γὰρ Πατὴρ κρίνει οὐδένα· τὴν γὰρ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενόμενον ἐν σαρκί· γενόμενον ἐκ γυναικός· γενόμενον ἄνθρωπον ἐπὶ ἐλευθερίᾳ καὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν· ἀναλαβόντα τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον· τὸν διὰ γλώσσης καὶ στόματος εὐαγγελισάμενον τὴν εἰρήνην τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακράν· τὸν γενόμενον ὑπήκοον μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου· καὶ μὴ ἰδόντα διαφθοράν, ἀλλ᾽ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀνακεφαλαιωσάμενον τοῖς ἑαυτοῦ τὸ μυστήριον· καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· τὸν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ μετὰ τοῦτον πιστεύομεν εἰς τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· τὸν κατηγητὴν τῆς εὐσεβείας· γενόμενον ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς καὶ τοῦ καθάπαξ ὑποτεταγμένον· οὔτε κατὰ τὸν πατέρα· οὔτε τῷ Πατρὶ συναριθμούμενον· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· οὔτε τῷ Υἱῷ συνεξισούμενον· μονογενὴς γάρ ἐστιν, οὐδένα ἔχων ἀδελφὸν ὁμογενῆ· οὔτε μὴν ἄλλῳ τινὶ συντασσόμενον· ἁπάντων γὰρ ἀναβέβηκε τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων ποιημάτων γενέσει καὶ φύσει, καὶ δόξῃ, καὶ γνώσει· ὡς πρῶτον ἔργον καὶ κράτιστον τοῦ μονογενοῦς· μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον· εἷς δὲ καὶ οὗτος ὢν καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ πάντων προύχων τῶν τοῦ Υἱοῦ ποιημάτων κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φυσικὴν ἀξίαν, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύει κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Υἱῷ, πεμπόμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ παρ᾽ αὐτοῦ λαμβάνων· καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παιδευομένοις· καὶ τῆς ἀληθείας καθηγούμενον· ἁγιάζων τοὺς ἁγίους· μυσταγωγῶν τοὺς προσιόντας τῷ μυστηρίῳ· διανέμων πᾶσαν δωρεὰν τῷ πνεύματι τοῦ διδόντος τὴν χάριν· συνεργῶν τοῖς πιστοῖς πρὸς κατανόησιν, καὶ θεωρίαν τῶν διατεταγμένων· ὑφηχῶν εὐχομένοις· ὁδηγῶν πρὸς τὸ συμφέρον· κρατύνων πρὸς εὐσέβειαν· φωτίζων τὰς ψυχὰς τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως· καθαίρων τοὺς λογισμούς· δαίμονας ἀπειργών, καὶ νοσοῦντας θεραπεύων· τοὺς νοσοῦντας ἰώμενος· πλανωμένους ἐπιστρέφων· θλιβομένους παρακαλῶν· ὀκλάζοντας ἀνορθῶν· πονοῦντας ἀνακτώμενος· ἀγωνιζομένοις ὑποφωνῶν· δειλανδροῦντας θαρσύνων· ἁπάντων κηδεμόνα· πᾶσαν φροντίδα καὶ πρόνοιαν εἰσφερόμενον εἰς προσαγωγὴν τῶν εὐσεβεστέρων καὶ φυλακὴν τῶν πιστοτέρων· πιστεύομεν ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν γενησομένην ἀνάστασιν διὰ τοῦ Σωτῆρος· αὐτῶν τῶν διαλυθέντων σωμάτων, μετὰ τῶν οἰκείων καὶ μερῶν καὶ μορίων· οὐδενὸς ἐλλείποντος οὔτε ἐνηλλαγμένου τῶν τὸ ἑκάστου σῶμα συμπληρούντων κατὰ τὸν παρόντα βίον· ἔτι μὴν καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις κρίσιν τῶν ἐπὶ κακῶς δοξαζομένων ἢ βεβιωμένων· καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν γενομένων ἔργων καὶ λόγων καὶ ἐνεργειῶν, πράξεων, ἐνθυμημάτων, νοημάτων· μηδενὸς τὸ παράπαν λανθάνοντος τῶν μεγίστων ἢ τῶν ἐλαχίστων· μηδενὸς περιορωμένου τῶν ἐνθέσμως ἢ παρανόμως εἰργασμένων, ἢ πεπραγμένων τῆς συμμέτρου καὶ δικαίας ἐπιμετρουμένης δίκης· καὶ τοὺς μὲν εἰς τέλος ἀσεβήσαντας ἢ ἁμαρτήσαντας, πρὸς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν παραπεμπούσης· τοὺς δὲ ὁσίως καὶ δικαίως βιώσαντας πρὸς τὴν αἰωνίαν ζωὴν ἀναφερούσης· ταῦτα καὶ φρονοῦμεν παρὰ τῶν ἁγίων μαθόντες, καὶ φρονοῦντες πιστεύομεν· οὐδὲν ὑπ᾽ αἰσχύνης ἢ δέους παρέντες ὧν ἐμάθομεν· οὔτε μὴν ἐπ᾽ αἰσχύνης ἢ φιλονεικίας προστιθέντες πλεῖον ἢ διαστρέφοντες· οὐδὲ συνειδότες οὐδὲν ἀπηχὲς ἢ δύσφημον, ὁποῖα πλάττουσι καθ᾽ ἡμῶν οἱ συκοφαντοῦντες ἢ διαβάλλοντες· ὧν τὸ κρίμα ἔνδικον ἐστίν. Quæ nos in Latinum sermonem transtulimus hoc modo.

Fides exposita ab Eunomio.

Cum Deus, ac Servator noster Jesus Christus justissima sententia dixerit, confessurum se coram Deo Patre eos, qui ipsum confiterentur coram hominibus, & negaturum eos, qui ipsum negarent: cumque Apostolica doctrina hortetur nos, ut promti, paratique simus ad reddendam rationem cuilibet eam poscenti: cum denique Imperialia præcepta hanc confessionem requirant, alacri animo confitemur ea, quæ sentimus, & quod credimus in unum, ac solum verum Deum, juxta ipsius doctrinam, neutiquam falsa voce eum honorantes. Est enim expers mendacii. Quippe qui & natura, & gloria revera est unus Deus; sine principio, semper, & indesinenter solus: substantia, secundum quam unus est, nequaquam divisus, aut partitus in plures; aut alius, atque alius subinde existens, aut ab eo, quod est, recedens: nec ex una substantia in tres hypostases figuratus. Omnino enim & semel unus est, uno semper, atque eodem modo permanens solus: nullum habens socium Divinitatis, nullum gloriæ participem, nullum consortem potentiæ, nullum regni assessorem. Unus enim est, ac solus Deus omnipotens, Deus Deorum, Rex Regum, & Dominus Dominantium: altissimus super omnem terram: altissimus in cœlis: altissimus in altissimis, ac cœlestibus: verus in existendo id, quod est, & manet semper: verus in operibus, verus in sermonibus: principium omnis subjectionis, potestatis, Imperii. Superior conversione, & expers mutationis, utpote illibatus. Propriam substantiam non partiens in generan-

Εὐνόμιος· τῶν δὲ τὰ Μακεδονίου φρονούντων, Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου· ὁ δὲ Βασιλεὺς, δέχεται μὲν τοὺς συνεληλυθότας· καὶ τὸ παρ' ἑκάστου δόγμα ἔγγραφον λαβὼν, καθ' ἑαυτόν τε γενόμενος, ηὔξατο ἐκτενῶς συνεργῆσαι αὐτῷ τὸν Θεὸν, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιλογήν· εἶτα ἕκαστον τῶν γεγραμμένων δογμάτων ἀναγνοὺς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὡς χωρισμὸν τῆς Τριάδος εἰσάγοντα μεμψάμενος, ἔρρηξε· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἐπαινέσας ἐδέξατο· αὕτη πρόφασις γέγονε τοὺς Ναυατιανοὺς πάλιν εὐπράξαντας, ἔνδον τῶν πόλεων τὰς συναγωγὰς ποιεῖσθαι· ὁ γὰρ Βασιλεὺς θαυμάσας αὐτῶν (f) τὴν περὶ τοὺς οἰκείους κατὰ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν, νόμῳ ἐκέλευε τῶν μὲν οἰκείων κρατεῖν ἀδεῶς εὐκτηρίων τόπων· ἔχειν δὲ καὶ προνόμια τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν, (g) ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔχουσιν· οἱ δὲ προεστῶτες τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς διαφωνίας ἐν καταγνώσει παρὰ τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς ἐγεγόνεισαν· ἀμηχανίᾳ τε καὶ λύπῃ κατα-

A rum Eunomius ipse: Macedonianorum Eleusius Cyzicenus. Postquam convenissent, Imperator eos benigne excepit: & libello fidei a singulis accepto, inde in cubiculum digressus, remotis arbitris Deum intente precatus est, ut ad dignoscendam veritatem sibi auxilio esset. Posthæc perlectis uniuscujusque dogmatis libellis, cetera quidem dogmata, utpote quæ Trinitatis divisionem inducerent, damnavit, chartasque laceravit: solam vero consubstantialis fidem laudavit, atque suscepit. Atque hæc causa fuit, cur Novatiani iterum prospere agentes, intra urbes sacros conventus peragerent. Etenim Imperator doctrinam fidei illorum plane cum suis consen- B tientem admiratus, lege lata præcepit, ut Oratoriis suis intrepide potirentur; utque eorum Ecclesiæ eadem, quæ fidei suæ Basilicæ, privilegia possiderent. Aliarum vero sectarum Antistites ob mutuam inter ipsos dissensionem in reprehensionem suorum venerunt: & ad inopiam consilii redacti, ac mœrore confusi, do-

Novatianis Theodosius favet.

nerando: nec idem generans, & generatus, aut idem Pater existens, & Filius. Est enim incorruptus. In faciendo nequaquam indigens materie, aut membris, aut naturalibus instrumentis. Nulla enim re opus habet. Credimus etiam in Filium Dei, unigenitum Deum, primogenitum omnis creaturæ, Christum verum Deum, non ingenitum: non antequam esset, sine generatione Filium nominatum: genitum ante omnem creaturam: non increatum: principium viarum Dei ad opera, & in principio existentem sermonem: non expertem principii: sa- C pientiam viventem: veritatem operantem: virtutem subsistentem: vitam genitam. Qui, utpote Filius Dei, vivos vivificat, & suscitat mortuos. Lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Bonum, & suppeditatorem bonorum: quippe qui bonitate, ac virtute Patris est genitus. Qui neque cum eo, qui ipsi impertitus est dignitatem, neque cum ullo alio paternam substantiam, aut regnum participavit. Sed qui ex generatione factus est gloriosus, & Dominus gloriæ. Qui a Patre accepit gloriam, non autem participavit gloriam Patris. Nam gloria Omnipotentis est incommunicabilis, sicut ipse dixit: *gloriam meam alteri non dabo*. Qui a Patre glorificatus est ante sæcula. Qui glorificatur a Patre per sæcula, & per universam rationalem, & creatam substantiam. Quem stipat universa cælestis militia. Est enim Dominus, & Rex gloriæ, utpote Dei Filius, ac Deus: opifex mortalium, atque immortalium: opifex spirituum, & universæ carnis. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: Rex, & D Dominus vitæ omnis, ac spiritus eorum, quæ per ipsum facta sunt. Omnia enim ei tradita sunt a Patre, juxta sanctissimam ejus vocem, & omnia dedit Pater in manu ejus. Obediens ad opificium, & creationem omnium rerum. Obediens ad omnem administrationem. Qui non ex obedientia accepit, ut esset Filius, aut Deus. Sed ex eo, quod Filius est, & quod unicus genitus est, factus est Deus. Obediens in operibus, obediens in verbis. Mediator in sententiis, mediator in legibus. Hunc Filium Dei, & unigenitum Deum agnoscimus. Solum similem Patri ob præcipuam similitudinem, & propriam significationem: non ut Patrem Patri. Neque enim duo sunt Patres. Non ut Filium Filio, quippe cum non sint duo Filii. Neque ut ingenitum ingenito: unus enim ingenitus est, Deus scilicet omnipotens; & unus Filius, unigenitus scilicet. Sed similem, ut Filium Patri: quippe qui imago sit, & sigillum omnis operationis, ac virtutis Paternæ: sigillum omnium operum, ac sermonum, E & consiliorum Patris. Hunc confitemur unum esse eorum, qui terram inundarunt, eum, qui Sodomitas igne exussit. Qui Ægyptios supplicio affecit. Qui leges tulit juxta mandatum æterni Dei. Qui tempore Prophetarum locutus est ad priscos. Qui vocavit eos, qui parere recusabant. Qui omnem judicandi potestatem accepit. Pater enim non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Qui in ultimis diebus factus est in carne, factus ex muliere. Factus est homo ad liberationem, & salutem generis nostri. Qui hominem ex anima constantem, & corpore adsumsit. Qui ore, & lingua annunciavit pacem vicinis simul, ac remotis. Qui factus est obediens usque ad crucem, & ad mortem: & qui non vidit corruptionem, sed surrexit tertia die. Et post resurrectionem discipulis suis per compendium exposuit mysterium. Qui sedet ad dexteram Patris, qui venturus est, ut vivos judicet, ac mortuos. Post hunc credimus in

Paracletum, Spiritum veritatis, Doctorem pietatis. Qui factus est ab unigenito, & illi semel subjectus: nec post Patrem, nec cum Patre connumeratus. Unus enim, ac solus Pater est Deus super omnia. Nec Filio coæquatus; unicus enim est Filius, nullum fratrem habens simul genitum. Nec tamen cum ulla alia re comparatus. Omnia enim, quæ per Filium facta sunt opera, transcendit generatione, ac natura, & gloria, & cognitione; quippe qui primum sit, ac præstantissimum, & maximum, ac pulcherrimum opus unigeniti. Qui cum unus, ac solus sit etiam ipse, primusque, & excellentissimus omnium Filii opificiorum ob substantiam, & naturæ dignitatem, operationem omnem, ac doctrinam perficit ex arbitrio Filii, missus ab illo, & ab eodem accipiens: & renuncians iis, qui instituuntur: docens veritatem: sanctos sanctificans: deducens eos, qui ad Sacramentum accedunt: dividens spiritui omne donum ejus, qui dat gratiam. Qui cooperatur fidelibus ad intelligentiam, & contemplationem eorum, quæ mandata sunt. Qui orantibus subsonat. Qui ad id, quod utile est, præit viam. Qui ad pietatem corroborat. Qui animas luce cognitionis illustrat. Qui purgat cogitationes. Qui dæmones abigit, ægros curat, sanat languidos. Qui errantes reducit in viam, solatur contritos, titubantes erigit, reficit laborantes. Qui pugnantibus subclamat, timidis addit animos, curator universorum. Qui curam omnem, ac solicitudinem adhibet, ut benevolos promoveat, & fideliores quosque custodiat. Post hæc credimus in eam, quæ per Servatorem futura est, resurrectionem corporum, horum scilicet ipsorum, quæ dissoluta sunt, una cum propriis membris, ac partibus: nullo deficiente, aut immutato ex iis, quæ uniuscujusque corpus componebant, dum viveret. Præterea credimus judicium, quod postea fiet, eorum, quæ male cogitata, atque acta fuerint in vita, & omnium pariter operum, ac verborum, & actuum, cogitationum, ac sensuum, qui fuerint in hac vita: ita ut nihil omnino lateat, nec maximum quidquam, nec minimum: nihil negligatur ex iis, quæ illegitime, aut injuste gesta sunt, ac perpetrata: sed justa, & æqua merces rependatur: & ii quidem, qui usque ad exitum vitæ impie se gesserint, aut peccaverint, sempiterno tradantur supplicio: ii vero, qui juste, ac pie vixerint, ad æternam vitam perducantur. Hæc sentimus, prout a Sanctis accepimus: & sentientes credimus: nihil eorum, quæ accepimus, præ pudore, aut præ metu omittentes: sed neque per impudentiam, aut pervicaciam aliquid amplius addentes, aut pervertentes: nec nobis conscii ullius impietatis, ac blasphemiæ, cujusmodi adversus nos confingunt calumniatores, quorum justa est condemnatio.

Porro hanc esse confessionem fidei, quæ ab Eunomio tradita est Theodosio, mense Junio, Merogaude 2. & Saturnino Consulibus, constat ex verbis, quæ leguntur initio hujus confessionis: καὶ τῶν Βασιλικῶν προσταγμάτων ταύτην ἐπιζητούντων τὴν ὁμολογίαν.

(f) τὴν περὶ τοὺς οἰκείους. Emendandum est procul dubio, τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους κατὰ τὴν πίστιν ὁμονοίαν. Idem error in superiore pagina, ubi dicit: ἄλλοι γὰρ ἄλλο εἶχον περὶ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν. Nam & illic scribendum est: πρὸς τὰ βιβλία, &c.

(g) ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ πίστεως. Lego ἅπερ καὶ αἱ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔχουσιν. Subauditur enim Ἐκκλησίαι. Privilegia autem Ecclesiarum sunt, jus asili, jus legata accipiendi, & similia.

SÆC. IV.

domum discesserunt: scriptisque ad suos literis eos consolati sunt; monentes, ne ob id molestia afficerentur, quod multi ab ipsorum partibus deficientes, ad consubstantialis fidem accederent; quippe multos quidem vocatos esse, paucos autem electos. Quod quidem ipsi minime dicebant, tunc cum per vim, ac metum omnes fere ab eorum partibus starent. Sed ne illi quidem, qui consubstantialis vocem tuebantur, omni penitus dolore, ac molestia caruerunt. Etenim Antiochensis Ecclesiæ causa, Episcopi, qui Concilio interfuerant, duas in partes sunt diremti. Ægyptii enim, & Arabes, & Cyprii rursus in unum coeuntes, ajebant, Flavianum Antiochia expelli debere. Palæstinæ vero, & Phœnices, ac Syriæ Episcopi Flaviano favebant. Cujusmodi autem exitus fuerit hujus negotii, dicam suo loco.

A κατασχεθέντες ἀνεχώρουν· καὶ γράμμασι τοὺς οἰκείους παρεμυθοῦντο, παραινοῦντες μὴ ἄχθεσθαι ἐφ' οἷς πολλοὶ καταλιπόντες αὐτούς, τῷ ὁμοουσίῳ προσέθεντο· πολλοὺς γὰρ εἶναι τοὺς κλητούς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλεκτούς· ὅπερ οὐκ ἔλεγον, ἡνίκα τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ αὐτοῖς ἐκ δυναστείας προσέκειτο· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως, τῶν λυπηρῶν τελέως ἦσαν ἐλεύθεροι· τὰ γὰρ κατὰ Ἀντιόχειαν, τοὺς τῇ Συνόδῳ παρόντας διέκρινεν· Αἰγύπτιοι μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐξ Ἀραβίας, καὶ Κύπρου πάλιν συμπράττοντες, τὸν Φλαβιανὸν ἐξωθεῖσθαι τῆς Ἀντιοχείας ἔλεγον· οἱ δὲ ἐκ Πα- B λαιστίνης, Φοινίκης τε καὶ Συρίας, ὑπὲρ Φλαβιανοῦ συνεστήκεσαν· τοῦτο μὲν οἷον τέλος ἐδέξατο, κατὰ χώραν ἐρῶ.

CAPUT XI.

De Maximo tyranno; qualiter is Gratianum dolo interemit: quo tempore propter metum Maximi, Justina Valentiniani pueri mater, Ambrosio Mediolanensi Episcopo insidiari invita destitit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ Μαξίμου τοῦ τυράννου, καὶ τῆς Γρατιανοῦ δόλῳ ἀναιρέσεως· ὅτε καὶ τῆς κατὰ Ἀμβροσίου τοῦ Ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐπιβουλῆς, διὰ τὸ πρὸς Μάξιμον δέος, Ἰουστῖνα ἡ μήτηρ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ, ἄκουσα ἀπέσχετο.

Iisdem fere temporibus, quibus hæc Concilia Constantinopoli celebrabantur, in Occidentis partibus hæc gesta sunt. Maximus ex insula Britannia profectus, Imperium invasit, & Gratianum contra Alamannos tunc temporis bellum gerentem aggressus est. In Italia vero, cum Valentinianus adhuc admodum puer esset, rerum cura penes Probum erat, virum Consularem, qui tum Præfecturam Prætorii administrabat. At Justina Valentiniani Augusti mater, cum esset Ariana, viro quidem superstite consubstantialis fidei sectatores nullo damno afficere potuerat. Sed post mortem viri, cum filius ipsius adhuc tenera ætate esset, Mediolanum veniens, maximos tumultus adversus Ambrosium excitavit, eumque deportari in exilium jussit. Cumque populus pro incredibili amore, quo Ambrosium prosequebatur, resisteret, & eos, qui illum in exilium rapere contendebant, repelleret; eodem temporis momento nuntiatum est, Gratianum Maximi tyranni dolo interemtum fuisse. Etenim Andragathius Comes Maximi, occultatus in lectica muliebri, quæ a mulis portabatur, cum satellitibus suis præcepisset, ut ubique divulgarent Imperatoris uxorem ea lectica vehi, juxta urbem Galliæ Lugdunum occurrit Imperatori fluvium transeunti. Ille uxorem suam esse credens, dolum minime præcavit; sed in hostis manus, tanquam cæcus in foveam incidit. Repente enim Andragathius e vehiculo prosiliens, Gratianum peremit. Obiit igitur Gratianus Merogaude, & Saturnino Consulibus, cum regnasset annis quindecim, vixisset autem annis quatuor ac viginti. Hic casus iram matris Imperatoris Valentiniani adversus Ambrosium repressit. Valentinianus vero necessitati temporis obsecutus, invitus licet, Maximum Imperii collegam admisit. Probus tamen Maximi potentiam reformidans, ad partes Orienti propiores secedere constituit. Confestim igitur ex Ita-

Justina Ambrosio infesta.

Gratiani cædes.

C Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐν Κωνσταντίνου πόλει τὰ τῶν Συνόδων ἐγίνετο· τάδε περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐγένετο· Μάξιμος ἐκ τῶν περὶ τὰς Βρεττανίας μερῶν, ἐπανέστη τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ κάμνοντι Γρατιανῷ εἰς τὸν κατὰ Ἀλαμανῶν πόλεμον ἐπιτίθεται· ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ κομιδῇ νέου τυγχάνοντος Οὐαλεντινιανοῦ, τὴν τῶν πραγμάτων εἶχε φροντίδα Πρόβος ἀπὸ ὑπάτων, τὴν ὑπάρχων τότε χειρίζων ἀρχήν· Ἰουστῖνα δὲ ἡ τοῦ Βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ μήτηρ, τὰ Ἀρειανῶν φρονοῦσα, ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρός, οὐδὲν εἶχε βλάπτειν τοὺς φρονοῦντας τὸ D ὁμοούσιον· ἐπειδὴ δὲ κομιδῇ νέος ἦν ὁ υἱός, καταλαμβάνουσα τὴν Μεδιολάνων, ταραχὰς μεγίστας κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνησεν, εἰς ἐξορίαν αὐτὸν πεμφθῆναι κελεύουσα· ὡς δὲ ὁ λαὸς ἀντεῖχεν ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶν τὸν Ἀμβρόσιον, καὶ τοῖς ἕλκειν ἐπὶ τὴν ἐξορίαν σπουδάζουσιν ἀνθίστατο, ἐν τοσούτῳ ἀγγέλλεται, ὅτι Γρατιανὸς δόλῳ τοῦ τυράννου Μαξίμου ἀνῄρητο· ἐν φορείῳ γὰρ κλίνην μιμουμένῳ, καὶ ὑπὸ ἡμιόνων φερομένῳ, κατακρυφθεὶς ὁ τοῦ Μαξίμου στρατηγὸς Ἀνδραγάθιος, προλέγειν τοῖς δορυφόροις κελεύσας, ὡς εἴη τοῦ Βασιλέως Γρατιανοῦ γαμετή, ὑπαντᾷ τῷ Βασιλεῖ πρὸ Λουγδούνου τῆς ἐκ Γαλλίᾳ πόλεως ποταμὸν διαβαίνοντι· ὁ δὲ πιστεύσας τὴν γαμετὴν εἶ- E ναι, τὸν δόλον οὐκ ἐφυλάξατο· ἀλλ' ὥσπερ τυφλὸς εἰς ὄρυγμα, τοῦ πολεμίου εἰς τὰς χεῖρας ἔπεσεν· ἐκπηδήσας γὰρ ἐκ τοῦ φερέτρου Ἀνδραγάθιος, τὸν Γρατιανὸν διεχειρίσατο· τελευτᾷ οὖν ἐν ὑπατείᾳ Μερογαύδου καὶ Σατορνίνου, βασιλεύσας ἔτη δεκαπέντε, ζήσας ἔτη εἰκοσιτέσσαρα· τοῦτο ἐπιγενόμενον, ἔπαυσε τὴν κατὰ Ἀμβροσίου τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως ὀργήν· Οὐαλεντινιανὸς δὲ καὶ ἄκων, τῇ ἀνάγκῃ τοῦ καιροῦ πεισθείς, τὴν Μαξίμου βασιλείαν προσδέχεται· τότε ὁ Πρόβος φοβηθεὶς τὴν Μαξίμου δύναμιν, ἐπὶ τὰ ἀνατολικώτερα μέρη ἀναχωρεῖν πειρᾶται· εὐθὺς οὖν ὡς εἶχεν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας· καὶ

ἐπὶ

ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα γενόμενος γῆν, (a) ἐν Θεσσαλονίκῃ τῆς Μακεδονίας διέτριβεν.

A Italia digressus, venit in Illyricum, & in urbe Macedoniæ Thessalonica sedem fixit.

(a) ἐν Θεσσαλονίκῃ τῆς Μακεδονίας. Hoc loco dubitationem meam Lectori proponam. Existimo igitur, Thessalonicam, quæ caput fuit Macedoniæ, fuisse sub Imperio Theodosii. Movet me, primo quidem, quod Theodosius, postquam a Gratiano Augustus renunciatus fuisset Sirmii, Thessalonicam profectus, illic diu sedit, & legationes civitatum Orientis excepit: cumque in morbum incidisset, ab Acholio ejus civitatis Episcopo baptizatus est, ut scribunt Zosimus, Prosper, Socrates, & ceteri. Deinde in ea urbe positus multas leges edidit, quæ in Codice Theodosiano referuntur, sub titulo de fide Catholica, & de hæreticis, datæ Thessalonicæ. Denique, in Synodo Constantinopolitana, cui solos Orientis Episcopos interfuisse constat, recensetur Acholius Episcopus Thessalonicæ, ut videre est supra cap. 8. Post tempora quidem Theodosii, quin Thessalonica sub Orientis Imperatoribus fuerit, dubitari non potest. Fuit enim caput Illyrici Orientalis, quod Macedoniam continebat, & Daciam, ut docet notitia Imperii Romani. Sed sub initium Imperii Theodosii an ita fuerit, dubitari merito potest. Etenim Aurelius Victor, & Zonaras diserte testantur, Gratianum Orientem duntaxat, & Thracias tradidisse Theodosio. Et Zosimus scribit Valentinianum juniorem diviso cum fratre Imperio Italiam, Africam, & Illyricum habuisse. Sed neque Constantius, & Valens, qui ante Theodo um Orientis Imperium rexerant, sub ditione sua Illyricum habuerunt. Certe Valentis temporibus Mamertinus Præfectus Prætorio, Italiam, Africam, & Illyricum simul administravit, teste Ammiano Marcellino. Videtur tamen Valens post mortem fratris Valentiniani, Macedoniam, & Daciam Imperio suo adjunxisse, ex consensu filiorum fratris sui. Id autem colligo ex libro 31. Marcellini in fine; ubi ait, milites, ac Palatinos Valentis, qui apud Hadrianopolim obsessi B fuerant a Gothis, soluta tandem obsidione digressos, alios in Daciam, alios in Macedoniam properasse, Valentem eo se recepisse existimantes.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος κατὰ Μαξίμου δύναμιν μεγίστην ἀντρεπίσας, καθ᾽ ὃν καιρὸν Ὁνώριος αὐτῷ ἐκ Πλακίλλης ἐτέχθη, Ἀρκάδιον μὲν ἐν Κωνσταντίνου πόλει κατέλιπεν· αὐτὸς δὲ ἐν Μεδιολάνῳ, τῷ τυράννῳ προσέμιξεν.

Ὁ Δὲ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν φροντίδι μεγάλῃ καθίστατο· δύναμίν τε μεγίστην κατὰ τοῦ τυράννου ηὐτρέπιζεν· εὐλαβούμενος μὴ καὶ τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ ὁ τύραννος φόνον βουλεύσειε· κατὰ ταυτὸ δὲ καὶ πρεσβεία Περσῶν παρῆν, εἰρήνην παρὰ τοῦ Βασιλέως αἰτοῦσα· τότε δὲ καὶ προσγίνεται τῷ Βασιλεῖ υἱὸς Ὁνώριος, τεχθεὶς αὐτῷ ἐκ τῆς γαμετῆς Πλακίλλης, ἐν ὑπατείᾳ Ριχομηρίου καὶ Κλεάρχου, τῇ ἐννάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· καθ᾽ ἣν ὑπατείαν καὶ Ἀγέλιος ὁ τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος, μικρῷ πρότερον ἐτελεύτησεν· τῇ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ πρῶτον καὶ Βαύδωνος, τελευτήσαντος Τιμοθέου τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Θεόφιλος τὴν Ἐπισκοπὴν ἐκδέχεται· μετὰ ταῦτα δὲ ἐνιαυτῷ ὕστερον καὶ Δημόφιλος ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο· Ἀρειανοὶ δὲ Μαρῖνόν τινα Ἐπίσκοπον τῆς οἰκείας αἱρέσεως ἐκ Θρᾴκης μεταστειλάμενοι, αὐτῷ τὴν Ἐπισκοπὴν ἐπέτρεψαν· ἀλλ᾽ οὐκ ἐχρόνισεν ὁ Μαρῖνος· ἐπ᾽ αὐτῷ γὰρ διῃρέθη ἡ Ἀρειανῶν θρησκεία, ὡς ὕστερον λέξω· Δωρόθεόν τε αὖθις ἐκ τῆς Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ μεταπεμψάμενοι, ὑπ᾽ αὐτῷ ἐτάττοντο· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐπὶ τὴν κατὰ Μαξίμου πόλεμον ἤλαυνε, καταλιπὼν ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον βασιλεύοντα· καταλαβών τε τὴν Θεσσαλονίκην, (a) εὑρίσκει τοὺς περὶ Οὐαλεντινιανὸν πολλῇ ἀθυμίᾳ διάγοντας, ὅτι δι᾽ ἀνάγκην τὸν τύραννον ὡς Βασιλέα ἐδέξαντο· ὁ Θεοδόσιος δὲ ἐν μὲν τῷ φανερῷ οὐδέτερον ἐδείκνυεν· (b) οὔτε γὰρ ἠθέτει, οὔτε προσεδέχετο τὴν Μαξίμου πρεσβείαν· οὐ μὴν ἠνείχετο περιορᾷν τυραννουμένην τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν, προσχήματι βασιλικοῦ ὀνόματος

CAPUT XII.

Quomodo Imperator Theodosius collectis adversus Maximum ingentibus copiis, quo tempore Honorius ei ex Flaccilla natus est, Arcadium quidem reliquit Constantinopoli, ipse vero juxta Mediolanum conflixit cum Maximo.

IMperator vero Theodosius in maximam sollicitudinem conjectus est: metuensque, C ne juniorem quoque Valentinianum tyrannus per insidias interficeret, ingentes adversus eum copias comparavit. Eodem tempore Persarum legati advenere, pacem ab Imperatore flagitantes. Alter etiam filius Honorius Imperatori tunc natus est ex Flaccilla conjuge, Richomere & Clearcho Consulibus, die quinto idus Septembris. Quo quidem anno Agelius Novatianorum Episcopus ex hac luce migravit, paulo antequam nasceretur Honorius. Sequente anno, Arcadio Augusto primum, & Bautone Consulibus, mortuo Timotheo Alexandrinæ urbis Episcopo, Theophilus sacerdotii curam suscepit. Anno post Demophilus Arianæ partis Episcopus D extremum diem obiit. In cujus locum Ariani Marinum quemdam suæ sectæ Episcopum ex Thracia accitum substituerunt. Verum Marinus non diu permansit. Ejus porro temporibus Arianorum secta duas in partes divisa est, ut dicemus infra. Post hunc igitur Ariani Dorotheum ex Antiochia Syriæ revocantes, Episcopum sibi constituerunt. Interea Imperator Theodosius ad bellum contra Maximum cum exercitu proficiscitur, relicto Constantinopoli filio suo Arcadio Augusto. Cumque Thessalonicam venisset, Valentinianum, ejusque Comites mœrore oppressos offendit, propterea quod necessitate compulsi, tyrannum quasi Imperatorem suscepissent. E At Theodosius palam quidem nullum in alterutram partem indicium animi sui dabat. Nam neque legationem Maximi repudiabat, neque admittebat. Sed cum Imperium Romanum sub Imperatoris nomine tyrannica dominatione oppressum videret, id diutius ferre

(a) εὑρίσκει τοὺς περὶ Οὐαλεντινιανόν. Pessime Christophorsonus vertit milites Valentiniani. Ipsum enim Valentinianum intelligit Socrates, qui hoc anno, Valentiniano 3. & Eutropio Coss. victus a Maximo, ut docet Sulpitius in libro primo de vita Martini, una cum matre Justina, & Præfectis, & Comitibus Thessalonicam profugit.

(b) οὔτε γὰρ ἠθέτει οὔτε προσεδέχετο. Zosimus tamen scribit legationem Maximi susceptam esse a Theodosio, & Theodosium Imperium, atque imagines Maximi suscepisse: & Cynegio Præfecto Prætorii per Orientem mandasse, ut imagines Maximi publice Alexandriæ proponeret, illumque consortem Imperii sui esse populo ediceret. Quam rem Sigonius in libro de Occidentali Imperio male retulit anno Christi 384. Richomere, & Clearcho Consulibus, cum id gestum sit Valentiniano 3. & Eutropio Consulibus anno Christi 387. Hoc enim anno Cynegius Præfectus fuit Prætorii.

SÆC. IV.

ferre non potuit. Collectis igitur Romanorum militum copiis, Mediolanum contendit. Illuc enim jam Maximus advenerat.

τος· ἀναλαβὼν δὲ τὰς δυνάμεις τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων, (c) ἐπὶ τὸ Μεδιόλανον ἐχώρει· ἐκεῖ γὰρ ἐφθάκει ὁ Μάξιμος.

(c) ἐπὶ τὸ Μεδιόλανον ἐχώρει. Aquileiam potius dicere debuerat. Eo enim progressus fuerat Maximus, ut docet Zosimus, & reliqui Chronographi.

CAPUT XIII.

De tumultu, quem Ariani Constantinopoli excitarunt.

DUm Imperator expeditione bellica occupatus teneretur, Ariani Constantinopoli degentes tumultum excitaverunt, hujusmodi astu usi. Solent homines de rebus, quas ignorant, rumores confingere. Quod si quam forte occasionem nacti fuerint, pro suo quisque voto multo majores spargunt rumores, ut pote cupidi semper rerum novarum. Id vero tum contigit Constantinopoli. Nam de bello, quod procul gerebatur, alii aliud confingentes divulgabant, semper in deteriorem partem exitum rerum spe sua præsumentes. Et cum nihil adhuc in bello gereretur, ipsi perinde, ac si rerum spectatores fuissent, de iis, quæ non viderant, loquebantur: tyrannum scilicet de Imperatoris exercitu victoriam retulisse, & in prælio tot ex hac, tot ex illa parte milites occubuisse: ipsum denique Imperatorem propediem in tyranni manus, ac potestatem venturum esse. Tunc vero Ariani gravi dolore succensi: ægre enim ferebant, Ecclesias intra urbem positas ab iis, quos antea persecuti fuerant, obtineri: rumores amplificare cœperunt. Postquam vero alia, quæ nuntiabantur, ipsis falsorum rumorum auctoribus persuaserant, non conficta esse, sed vera, quæ ipsi vulgavissent: nam qui ea auditione acceperant, ipsis mendacii auctoribus affirmabant, rem plane ita se habere, ut ab illis accepissent: tunc vero Ariani resumta fiducia in apertam eruperunt insaniam: domumque Episcopi Nectarii conjectis facibus incenderunt. Id factum est Theodosio Augusto iterum, & Cynegio Consulibus.

Nectarii domus ab Arianis incensa.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῆς γενομένης ἐν Κωνσταντίνου πόλει ταραχῆς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν.

ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Βασιλεὺς τῷ πολέμῳ ἐσχόλαζεν, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἀρειανοὶ ταραχὴν κεκινήκασι δι' ἐπινοίας τοιάσδε· φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι λόγους πλάττειν περὶ ὧν οὐκ ἐπίσταντο· εἰ δὲ καίποτε προφάσεως ἐπιλάβονται, μείζονας τὰς περὶ ὧν βούλονται φήμας ἐξάπτουσι, νεωτέρων ἀεὶ ὀρεγόμενοι πραγμάτων· τοῦτο δὲ καὶ τότε κατὰ τὴν πόλιν ἐγίνετο· ἄλλος γὰρ ἄλλο περὶ τοῦ μακρὰν γενομένου πολέμου πλάττοντες διεφήμιζον, ἀεὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τὴν ἐλπίδα λαμβάνοντες· καὶ μηδενὸς ἐπιγινομένου κατὰ τὸν πόλεμον, αὐτοὶ ὡς τὰ κατ' αὐτὸν ἱστορήσαντες, περὶ ὧν οὐκ ᾔδεισαν ἔλεγον· ὡς ὁ τύραννος ἐπικρατέστερος εἴη τῆς Βασιλέως δυνάμεως· καὶ ὅτι τόσοι κατὰ τὴν μάχην πεπτώκασι· καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ὅσον οὐδέπω τῷ τυράννῳ ὑποχείριος γίνεται· τότε δὴ καὶ οἱ Ἀρειανίζοντες ἐκ πάθους κινούμενοι· σφόδρα γὰρ ἠνιῶντο, ὅτι τῶν ἔνδον Ἐκκλησιῶν ἐκράτουν, οἱ παρ' αὐτῶν πρότερον διωκόμενοι· τὰς φήμας πολλαπλασίους εἰργάζοντο· ἐπεὶ δὲ ἕτερά τινα τῶν λεγομένων, αὐτοὺς τοὺς πεπλακότας αὐτὰ εἰς πίστιν ἦγεν οὐχ ὡς πεπλασμένων, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς γενομένων ἃ ἔπλασαν· οἱ γὰρ ἀκοῇ παραλαβόντες, διεβεβαιοῦντο πρὸς τοὺς λεγοποιοῦντας, μὴ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς παρ' αὐτῶν ἀκηκόασι· τότε δὴ ἀναθαρρήσαντες οἱ Ἀρειανίζοντες, εἰς ἄλογον χωροῦσιν ὁρμήν· καὶ τὴν οἰκίαν Ἐπισκόπου Νεκταρίου, πῦρ ἐμβαλόντες ἀνήλωσαν· τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον ἐγένετο, κατὰ τὴν ὑπατείαν Θεοδοσίου τὸ δεύτερον καὶ Κυνηγίου.

CAPUT XIV.

De victoria Imperatoris Theodosii, deque tyranni clade.

INterim Imperatore adversus tyrannum signa commovente, milites, qui sub Maximo erant, apparatus bellici magnitudinem audientes, ne fama quidem tenus impetum sustinere valuerunt, sed timore perculsi, tyrannum ipsum vinctum Imperatori dediderunt: qui quidem interfectus est iisdem Consulibus, quos supra dixi, die sexto Kalendas Septembris. Andragathius vero, is, qui Gratianum Augustum sua manu occiderat, cognita Maximi clade, in vicinum fluvium semetipse præcipitem dedit, atque ita suffocatus

Maximi, & Andragathii interitus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τῆς νίκης τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου, καὶ τῆς ἥττης τοῦ τυράννου.

ΤΟῦ δὲ Βασιλέως ἐπιόντος τῷ τυράννῳ, πυνθανόμενοι τὴν παρασκευήν· οἱ ὑπὸ Μαξίμῳ ταττόμενοι, οὔτε τὴν ἐκ τῆς φήμης προσβολὴν ἐνεγκεῖν ἐδυνήθησαν· ἀλλὰ καταπτήξαντες, δέσμιον αὐτῷ τὸν τύραννον ἐνεχείρισαν· ὃς ἀνῃρέθη ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, (a) ἑβδόμῃ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός· Ἀνδραγάθιος δὲ ὁ τοῦ Βασιλέως Γρατιανοῦ φονεύς, τῆς ἥττης αἰσθόμενος, εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν ῥίψας ἑαυτὸν ἀπεπνίγη· τότε οὖν οἱ Βασιλεῖς νικηφόροι

(a) ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός. Fallitur Socrates: Non enim die vicesima quinta Augusti, sed vicesimo octavo mensis Julii occisus est Maximus, ut scribit Idatius in Chronico. Idem quoque traditur in Fastis, quos sub Idatii nomine vulgavit Jacobus Sirmondus. Sic enim in his scribitur: *Theodosio Augusto II. & Cynegio Coss. ipso anno occiditur hostis publicus Maximus tyrannus a Theodosio Augusto in miliario 3. de Aquileia, 5. Kalendas Augusti. Sed & filius ejus Victor occiditur post paucos dies in Galliis a Comite Theodosii.* Porro hic Victor a patre primum Cæsar, deinde Augustus fuerat renuntiatus, ut docet vetus inscriptio, quam retulit Sigonius in libro 9. de Occidentali Imperio: DD. NN. MAG. CL. MAXIMO, ET FL. VICTORI PIIS FELICIBUS SEMPER AUGUSTIS BONO R. P. NATIS. Ubi vides Maximum duo habere pronomina, Magni Clementis scilicet. Certe Sulpitius Severus in libro 2. Historiæ sacræ, eum Clementem Maximum vocat. Ab Orosio autem Magnus Maximus vocatur.

(b) Συμ-

φόροι ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐχώρουν· ἦν δὲ καὶ ὁ υἱὸς Ὁνώριος σὺν αὐτοῖς, κομιδῆ νέος ὤν· μετὰ γὰρ τὴν κατὰ Μαξίμου νίκην, μεταπέμπεται αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐκ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· ἦσαν οὖν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπινικίους ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες· ὅτε καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα ἐπὶ (b) Συμμάχου τοῦ ἀπὸ ὑπάτων ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐπεδείξατο· οὗτος γὰρ ὁ Σύμμαχος, πρῶτος μὲν ἦν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου· ἐθαυμάζετο δὲ ἐπὶ παιδεύσει λόγων Ῥωμαϊκῶν· καὶ γὰρ αὐτῷ πολλοὶ λόγοι συγγεγραμμένοι τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ τυγχάνουσι· βασιλικὸν οὖν λόγον εἰς Μάξιμον ἔτι περιόντα γεγραφὼς καὶ διεξελθὼν, τῷ τῆς καθοσιώσεως ἐγκλήματι ἔνοχος ὕστερον ἐγένετο· διατοῦτο δὴ δεδιὼς τὸν θάνατον, τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέφυγεν· ὁ δὲ Βασιλεὺς οὕτως ἦν περὶ τὸν χριστιανισμὸν εὐλαβὴς, ὡς μὴ μόνον τοὺς τῆς αὐτοῦ πίστεως ἱερεῖς ὑπερτιμᾶν· ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἀσμένως προσεδέχετο· Λεοντίῳ γοῦν Ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Ῥώμῃ τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας παρακαλοῦντι χάριν διδοὺς, τὸν Σύμμαχον ἀπέλυσε τοῦ ἐγκλήματος· συγγνώμης οὖν ἀξιωθεὶς ὁ Σύμμαχος, τὸν Ἀπολογητικὸν λόγον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον ἔγραψεν· ὁ μὲν δὴ πόλεμος κατ' ἀρχὰς μεγίστην ἐσχηκὼς, τελευτῶν ταχεῖαν ἔσχε τὴν κρίσιν.

A tus eſt. Tunc igitur ambo Imperatores Romam victores ingreſſi ſunt: cum quibus etiam erat Honorius adhuc admodum puer. Nam poſt victoriam relatam de Maximo, Theodoſius eum Conſtantinopoli evocaverat. Romæ itaque triumphales ludos ediderunt: quo quidem tempore, Theodoſius clementiæ ſuæ ſpecimen adverſus Symmachum Conſularem virum dedit. Hic namque Symmachus inter Senatores principem locum obtinebat, & ob præſtantiam Latinæ facundiæ in ſumma admiratione erat. Multæ certe orationes ejus exſtant Latina lingua conſcriptæ. Cum vero ſuperſtite adhuc Maximo orationem de laudibus illius compoſuiſſet, & coram illo B recitaſſet, eo nomine poſtmodum in crimen majeſtatis vocatus eſt. Quocirca extremum ſupplicium metuens, ad Eccleſiam confugit. Imperator vero Chriſtianam religionem tanta proſequebatur reverentia, ut non ſolum fidei ſuæ Antiſtites præcipuo quodam honore obſervaret, verum etiam Novatianos, qui conſubſtantialis fidem profitebantur, libenter exciperet. Leontio igitur Novatianorum in urbe Roma Epiſcopo gratificatus, Symmachum crimine abſolvit. Qui veniam conſecutus, Apologeticum librum in laudem Imperatoris Theodoſii conſcripſit. Hoc igitur modo bellum, quod ingentia mala minari initio videbatur, celeri exitu termina- C tum eſt.

SÆC. IV.

Symmachus.

(b) Συμμάχου τοῦ ἀπὸ ὑπάτων. Error aut Socratis, aut exemplarium. Symmachus enim, cujus hodie epiſtolas habemus, eo tempore Conſul nondum fuerat, ſed tertio poſt anno Conſulatum geſſit cum Tatiano.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕʹ.

Περὶ Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας.

Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, (a) περὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν τάδε ἐγένετο· Παυλίνου τελευτήσαντος, ὁ ὑπ' αὐτῷ λαὸς τὸν Φλαβιανὸν ἐξετρέπετο· καὶ διατοῦτο παρασκευάζει χειροτονηθῆναι τοῦ οἰκείου μέρους Εὐάγριον· τοῦ δὲ οὐ πολὺν ἐπιβιώσαντος χρόνον, ἕτερος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ οὐκέτι καθίσταται, Φλαβιανοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος· ὅσοι δὲ τὸν Φλαβιανὸν διὰ τὴν παράβασιν ἀπεστρέφοντο τῶν ὅρκων, κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο· Φλαβιανὸς δὲ, τὸ τοῦ λόγου, πάντα λίθον ἐκίνει, ὑφ' αὐτῷ καὶ τούτοις ποιήσασθαι· ὅπερ καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξίσχυσε κατεργάσασθαι, τὴν ὀργὴν θεραπεύσας Θεοφίλου τότε τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπου, δι' οὗ καὶ κατήλλαξε Δάμασον τὸν τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον· ἀμφότεροι γὰρ πρὸς Φλαβιανὸν ἐχαλέπαινον, οὐ μόνον διὰ τὸ ἐπιορκηκέναι, ἀλλ' ὅτι καὶ αἰτίαν παρεῖχε τοῦ χωρίζεσθαι τοὺς ὁμόφρονας· θεραπευθεὶς οὖν τὴν ὀργὴν Θεόφιλος, πέμψας τε Ἰσίδωρον Πρεσβύτερον, καταλλάσσει λυπούμενον Δάμασον, λυσιτελεῖν εἰπὼν δι' ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ, παριδεῖν τὸ φθάσαν Φλαβιανοῦ πλημμέλημα· οὕτως τε τῷ Φλαβιανῷ τῆς κοινωνίας ἀποδοθείσης, ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαὸς κατὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ χρόνου, τὴν ὁμόνοιαν ἔστερξαν· τὰ μὲν δὲ κατὰ Ἀντιόχειαν τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· οἱ γὰρ κατ' αὐτὴν Ἀρειανοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξωθηθέντες, ἐν προαστείοις τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· ἐν τούτῳ δὲ καὶ Κύριλλον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπον τελευτήσαντα, Ἰωάννης διαδέχεται.

CAPUT XV.

De Flaviano Antiocheno.

Eadem tempeſtate apud Antiochiam Syriæ hæc geſta ſunt. Poſt mortem Paulini, populus, qui eum ſequebatur, Flaviano parere detrectavit: eamque ob cauſam Evagrium ſuæ partis Epiſcopum ordinandum curavit. Qui cum poſt ordinationem modico tempore ſuperſtes fuiſſet, cura, & ſtudio D Flaviani nullus poſtea in ejus locum ſubrogatus eſt. Hi vero, qui ob violatum jusjurandum averſabantur Flavianum, ſeparatim collectas agebant. At Flavianus omnem, ut eſt in veteri proverbio, lapidem movebat, quo iſtos etiam ſuis partibus adjungeret. Quod quidem haud diu poſtea perfecit, cum indignationem erga ſe Theophili Alexandrini Epiſcopi ſedaſſet, ejuſque interventu Damaſum Romanum Epiſcopum ſibi conciliaſſet. Uterque enim infenſus erat Flaviano, tum ob perjurium ab eo admiſſum, tum quod populis conſentientibus cauſam diſſidii præbuiſſet. Placatus itaque a Flaviano Theophilus miſſo Romam Iſidoro presbytero, Da- E maſi animum adhuc offenſum mitigavit: monens ad reparandam populi concordiam neceſſe eſſe, ut a Flaviano admiſſa culpa diſſimulatione, ac ſilentio oblitereretur. Ad hunc modum reſtituta Flaviano communione, populus Antiochenus progreſſu temporis paulatim ad concordiam rediit. Et res quidem Antiochenſis Eccleſiæ hunc exitum habuere. Ariani enim ex Eccleſiis pulſi, in ſuburbanis conventus agebant. Per idem tempus mortuo Cyrillo Hieroſolymorum Epiſcopo Joannes ſuccedit.

(a) περὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν. Malim ſcribere, κατὰ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν.

SÆC. IV.

CAPUT XVI.

De Idolorum templis Alexandriæ dirutis, & ob id commissa pugna inter Gentiles, & Christianos.

EOdem tempore Alexandriæ quoque motus contigit hujusmodi. Instante, atque adnitente Theophilo Episcopo, jusserat Imperator, ut templa Gentilium Alexandriæ destruerentur, utque id fieret cura, ac studio Theophili. Hanc potestatem nactus Theophilus, nihil prætermisit, quo gentilium mysteria contumelia afficeret. Ac Mithræ quidem Spelæum repurgavit: Serapeum vero subvertit. Et cruenta quidem Mithræ sacra publice spectanda proposuit: Serapidis vero, & aliorum deorum mysteria, quam ridicula essent, ostendit, phallos per medium forum sublimes circumferri jubens. Quæ cum fieri cernerent Gentiles, qui Alexandriæ degebant, iique præsertim, qui Philosophiam profitebantur, dolorem suum comprimere haudquaquam potuerunt: sed tragicis facinoribus, quæ olim perpetraverant, multo graviora adjecerunt. Etenim signo dato, omnes simul uno impetu in Christianos irruentes, obvium quemque obtruncant: sed & Christiani seipsos defendere cœperunt, malumque malo cumulabatur. Pugna porro eo usque producta est, quoad cædis satietas finem malo imposuisset. Perierunt autem eo conflictu, ex Gentilibus quidem pauci: ex Christianis vero quamplurimi. Vulnerati autem ex utraque parte erant innumerabiles. Exinde ob admissum facinus metus invasit Gentiles, iram principis reformidantes. Nam posteaquam cuncta pro libidine sua patrassent, & furorem suum cædibus exsatiassent, alius alibi sese occultavit. Multi etiam ex urbe Alexandria profugerunt, per varias civitates dispersi. Ex quorum numero fuere Grammatici duo, Helladius, & Ammonius: quorum ego admodum adolescens Constantinopoli auditor fui. Et Helladius quidem Jovis; Ammonius vero Simiæ sacerdos esse dicebatur. Malo ad hunc modum sedato; Præfectus Alexandriæ, & dux militum Ægypti Theophilo in destruendis templis suppetias tulere. Ac templa quidem disturbata sunt. Statuæ vero in lebetes, & in alios Alexandrinæ Ecclesiæ usus conflatæ, cum Imperator Deos Gentilium ad sustentandos pauperes ei donavisset. Ceterum Theophilus cum omnes Deorum statuas confregisset, unam illius, quem supra nominavimus, Dei integram servari, ac publice proponi jussit: ne Gentiles, ut

Lib. 3. c. 2.

Statuæ in lebetes conflatæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛʹ.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθαιρέσεως τῶν εἰδωλικῶν ναῶν καὶ τῆς διὰ ταῦτα συμβολῆς ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν.

ΚΑτὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε, καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τοιοῦτο πάθος ἐγένετο· τῇ τοῦ Ἐπισκόπου Θεοφίλου σπουδῇ, Βασιλέως ἐκέλευε πρόσαγμα λύεσθαι τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν ἑλλήνων ναοὺς, καὶ τοῦτο γίνεσθαι τῇ Θεοφίλου φροντίδι· ταύτης τῆς ἐξουσίας δραξάμενος ὁ Θεόφιλος, παντοῖος ἐγένετο καθυβρίσαι τὰ τῶν ἑλλήνων μυστήρια· καὶ ἀνακαθαίρει μὲν τὸ Μιθρεῖον· καταστρέφει δὲ τὸ Σαραπεῖον· καὶ τὰ μὲν τοῦ Μιθρείου φονικὰ μυστήρια, δημόσια ἐπόμπευε· τὰ δὲ τοῦ Σαράπιδος καὶ τῶν ἄλλων, γέλωτος ἐδείκνυ μεστὰ, τοὺς φαλλοὺς φέρεσθαι κελεύσας διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς· ταῦτα οὕτω γενόμενα ὁρῶντες οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι, τὴν λύπην οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ τοῖς πάλαι δραματουργηθεῖσι προσέθηκαν μείζονα· μιᾷ γὰρ ὁρμῇ ἔκ τινος συνθήματος κατὰ τῶν Χριστιανῶν χωρήσαντες, πάντα φόνον εἰργάζοντο· ἠμύνοντο δὲ καὶ οἱ Χριστιανοὶ, καὶ πᾶν κακὸν ἐπηκολούθει κακῷ· ἕως τε τοσοῦτου ἐξετάθη ἡ μάχη, ἕως οὗ κόρος τῶν φόνων τὸ γινόμενον ἔπαυσεν· ἀπώλοντο γὰρ ἐν τῇ συμβολῇ, τῶν μὲν ἑλλήνων ὀλίγοι· τῶν δὲ Χριστιανῶν σφόδρα πολλοί· οἱ δὲ τραυματίαι, ἐξ ἑκατέρου μέρους ἦσαν ἀναρίθμητοι· φόβος ἐκ τῶν γεγονότων εἶχε τοὺς ἑλληνίζοντας, δεδοικότας τὴν τοῦ Βασιλέως ὀργὴν· πράξαντες γὰρ ἃ ἐδόκει αὐτοῖς, καὶ ταῖς μιαιφονίαις τὸν θυμὸν ἀποσβέσαντες, ἄλλος ἀλλαχῆ κατεκρύπτοντο· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔφυγον, κατὰ τὰς πόλεις μεριζόμενοι· ὧν ἦσαν οἱ δύο (*a*) Γραμματικοὶ, Ἑλλάδιος, καὶ Ἀμμώνιος, παρ᾽ οἷς ἐγὼ κομιδῇ νέος ὢν ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει ἐφοίτησα· Ἑλλάδιος μὲν οὖν Ἱερεὺς τοῦ Διὸς εἶναι ἐλέγετο· Ἀμμώνιος δὲ πιθήκου· οὕτω δὲ τοῦ κακοῦ καταστάλεντος, συνελαμβάνοντο τῷ Θεοφίλῳ πρὸς τὴν κατάλυσιν τῶν ναῶν, (*b*) ὅ τε τῆς Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος, καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος· τὰ μὲν οὖν ἱερὰ κατεστρέφετο· τὰ δὲ ἀγάλματα τῶν Θεῶν μετεχωνεύετο εἰς λεβήτια, καὶ εἰς ἑτέρας χρείας τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, τοῦ Βασιλέως χαρισαμένου τοὺς Θεοὺς εἰς δαπανήματα τῶν πτωχῶν· πάντας οὖν τοὺς Θεοὺς συντρίψας ὁ Θεόφιλος, ἓν ἄγαλμα τοῦδε τοῦ Θεοῦ ἀχώνευτον τηρεῖσθαι κελεύσας, δημοσίᾳ προέστησεν· ἵνα, φησὶ

(*a*) Γραμματικοὶ Ἑλλάδιος, καὶ Ἀμμώνιος. Helladii Grammatici excerpta quædam habentur in Bibliotheca Photii cap. 279. Verum hic, cujus meminit Photius, alius est ab illo, quem hoc loco nominat Socrates. Prior enim ille patriam habuit Antinoum, urbem Thebaidis, vixitque temporibus Licinii, & Maximiani, ut testis est Photius. Helladius autem noster Alexandrinus fuisse videtur, vixitque principatu Theodosii Aug. Fuit etiam alter Helladius, qui Lexicon conscripsit teste Photio in Bibliotheca cap. 145.

(*b*) ὅ τε τῆς Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος. Hunc Evagrium vocat Sozomenus in libro 7. capite 15. Comitem autem rei militaris in Ægypto, Romanum dictum esse scribit. Eunapius quoque in vita Ædesii utrumque simul nominat, & Theophilo Alexandrino Antistiti egregiam operam navasse testatur in subvertendo Serapidis templo. Ejus verba, quia emendatione opus habent, hic apponam; καὶ τὰ περὶ τὸν Κάνωβον ἱερὰ ταὐτὸ τοῦτο ἔπασχον, Θεοδοσίου μὲν τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλου δὲ προστατοῦντος τῶν ἐναγῶν ἀνθρώπων τινὸς Εὐρυμέδοντος, ὃς ποτ᾽ ὑπερθύμοισι γιγάντεσσιν βασίλευεν, Εὐετίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἄρχοντος. Ῥωμανοῦ δὲ τοὺς κατ᾽ Αἴγυπτον στρατιώτας πεπιστευμένου. Scribo meo periculo: Εὐαγρίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ἄρχοντος: id est, *Evagrio res civiles administrante*. Ad hunc Evagrium Præfectum Ægypti, & ad Romanum Comitem rei militaris per Ægyptum extat lex Theodosii in codice Theodosiano, titulo *de Paganis*, data Aquileiæ, Tatiano, & Symmacho Consulibus; ex qua colligi videtur, templum Serapidis destructum esse Alexandriæ anno Christi 391. Reclamat tamen Marcellinus in Chronico, qui id gestum esse scribit Timasio, & Promoto Consulibus; qui fuit annus Christi 389. Quod quidem verius puto. Etenim Cynegius Præfectus Prætorio, cum in Ægyptum mitteretur, a Theodosio in mandatis acceperat, ut templa Gentilium everteret, quemadmodum scribit Zosimus in libro primo. Idque executus fuerat, ut tradit Idatius in Fastis. Mortuus est autem in Consulatu suo, anno Christi 388.

(*c*) ἵνα

φησὶ, χρόνȣ προϊόντος μὲ ἀρνήσωνται οἱ ἕλληνες τοιȣ́τȣς προσκεκυνηκέναι Θεȣ́ς· ἐπὶ τȣ̃το πάνυ ἀνιώμενον οἶδα Ἀμμώνιον τὸν Γραμματικὸν, ὃς ἔλεγε δεινὰ πεπονθέναι τὴν ἑλλήνων θρησκείαν· (c) ἵνα μὴ καὶ εἷς ἀνδριὰς ἐχωνεύθη, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι τῆς ἑλλήνων θρησκείας φυλάττηται· Ἑλλάδιος δὲ παρά τισιν ηὔχει, ὡς ἐννέα εἴη ἄνδρας ἐν τῇ συμπληγάδι φονεύσας· τὰ μὲν ȣ̃ν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τότε τοιαῦτα ἐγένετο.

A ut ajebat, quandoque inficiarentur, hujusmodi se Deos coluisse. Quam rem ægre admodum tulisse Ammonium Grammaticum, equidem certo scio. Quippe dicere solebat, gravi injuria affectam esse Gentilium religionem, quod unica statua conflata non esset, sed ad religionis ipsorum ludibrium servaretur. Helladius vero apud quosdam gloriatus est, quod in conflictu novem homines sua manu interemisset. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt Alexandriæ. SÆC. IV.

(c) ἵνα μὴ καὶ ὁ εἷς ἀνδριάς. Scribendum est potius, ὅτι μὴ καὶ ὁ εἷς ἀνδριάς. Intelligit autem Socrates statuam Dei Simii, quam de industria servari jusserat Theophilus. Atque ita hunc Socratis locum exposuit Epiphanius

Scholasticus: rectius omnino, quam Christophorsonus, qui hæc Socratis verba πλὴν τȣ̃ Θεȣ̃, non de Simio intellexit, sed de certo quodam Deo, vel potius incerto.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ τȣ̃ Σαράπιδος ναῷ γραμμάτων ἱερογλυφικῶν.

ΕΝ δὲ τῷ ναῷ τȣ̃ Σαράπιδος λυομένȣ καὶ γυμνȣμένȣ, ηὕρητο γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς λίθοις (a) τῷ καλȣμένῳ ἱερογλυφικῷ· ἦσαν δὲ οἱ χαρακτῆρες, σαυρῶν ἔχοντες τύπȣς· τȣ́τοις ὁρῶντες Χριστιανοί τε καὶ ἕλληνες, τῇ ἰδίᾳ ἑκάτεροι θρησκείᾳ προσηρμόζοντο· Χριστιανοὶ μὲν γὰρ, σημεῖον τȣ̃ κατὰ Χριστὸν σωτηριώδȣς πάθȣς εἶναι λέγοντες τὸν σαυρὸν, οἰκεῖον εἶναι τὸν χαρακτῆρα ἐνόμιζον· ἕλληνες δὲ τί κοινὸν Χριστῷ καὶ Σαράπιδι ἔλεγον· εἰ ὁ σαυροειδὴς χαρακτὴρ, ἄλλο μὲν Χριστιανοῖς, ἄλλο δὲ ἕλλησι ποιεῖται τὸ σύμβολον· τȣ́των δὲ ἀμπισβητȣμένων, τινὲς τῶν ἑλλήνων τῷ χριστιανισμῷ προσελθόντες, τὰ ἱερογλυφικά τε γράμματα ἐπιστάμενοι, διερμηνεύοντες τὸν σαυροειδῆ χαρακτῆρα, ἔλεγον σημαίνειν ζωὴν ἐπερχομένην· τȣ̃το πλεῖον οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν οἰκείαν θρησκείαν ἁρπάσαντες, ἀλαζονικώτερον διετέθησαν· (b) ὡς δὲ καὶ δι' ἑτέρων γραμμάτων ἱερογλυφικῶν ἐδηλȣ̃το, τέλος ἕξειν τὸ τȣ̃ Σαράπιδος ἱερὸν, ὅτε σαυροειδὴς φανῇ χαρακτὴρ, τȣ̃το γὰρ εἶναι τὴν ἐπερχομένην ζωὴν, πολλῷ πλείȣς προσήρχοντο τῷ χριστιανισμῷ· καὶ τὰς ἁμαρτίας ἐξομολο-

CAPUT XVII.

De literis hieroglyphicis in Serapidis templo repertis.

PORro dum Serapidis templum destrueretur, ac nudaretur, inventæ sunt in eo literæ lapidibus incisæ, quas hieroglyphicas appellant. Eæ literæ crucis formam referebant. Quas cum cernerent Gentiles simul, & Christiani, suæ quisque religioni eas adaptabant. Nam Christiani signum esse dicentes salutaris Christi passionis, propriam religionis suæ notam, crucem scilicet, esse censebant. Gentiles vero commune quidam Christo, & Serapidi esse affirmabant: si quidem crucis effigies aliud apud Christianos, aliud apud Gentiles significat. Dum hæc inter illos agitatur controversia, quidam ex Gentilium errore ad Christi fidem conversi, qui hujusmodi literarum notitiam habebant, notam hanc crucis forma depictam interpretantes, venturam vitam significare docuerunt. Hoc igitur Christiani, ut pote quod ad religionem suam magis faceret, avide arripientes, animos efferre cœperunt. Posteaquam vero aliis etiam hieroglyphicis literis indicatum est, finem tunc habiturum Serapidis templum, cum nota crucis apparuisset: id enim designare venturam vitam: multo plures ad Christianam religionem se contule-

C Signum crucis in Serapio repertũ.

D

(a) τῷ καλȣμένῳ ἱερογλυφικῷ. Scribendum videtur, τὰ καλȣ́μενα ἱερογλυφικά, ut legisse videtur Epiphanius. Et Socrates quidem, ac Sozomenus has hieroglyphicas literas in templo Serapidis repertas esse scribunt, parietibus incisas. Rufinus vero ibi repertas esse non dicit. Immo potius apud Canopum eas servatas, atque expositas esse refert. Sic enim ait in libro 11. capite 26. *Jam vero Canopi quis enumeret superstitiosa flagitia? ubi prætextu sacerdotalium literarum, ita enim appellant antiquas Ægyptiorum literas, magicæ artis erat pene publica schola.*

(b) ὡς δὲ καὶ δι' ἑτέρων γραμμάτων ἱερογλυφικῶν. Ex Rufini libro secundo capite vigesimo nono hæc mutuatus est Socrates: sed Rufini mentem non assecutus est. Neque enim Rufinus dicit, per alias Sacerdotales literas prædictum fuisse Paganis, templum Serapidis tunc destruendum esse, cum signum illud crucis apparuisset, sed tantum dicit, Ægyptios ita a majoribus suis traditum accepisse, quod fana, quæ apud ipsos colebantur, tandiu starent, quandiu signum illud venisset, in quo erat vita. Sed quoniam de Serapidis cultu, & de literis in ejus templo repertis incidit mentio, quid vetat, quominus vetus epigramma de Serapide, quod relatum est ab Eusebio in libris de demonstratione Evangelica, in gratiam Studiosorum hic exponamus. Nam & ritum continet, quo is Deus ab Ægyptiis colebatur: nec intelligi potuit a Scaligero in animadversionibus Eusebianis numero MDCCXXX. Sic igitur habet Epigramma.

ἑπτά με φωνήεντα Θεὸν μέγαν ἄφθιτον αἰνεῖ
γράμματα, τὸν πάντων ἀκάματον πατέρα.

Id est: *Septem me vocales literæ laudant magnum Deum immortalem, & omnium rerum indefessum patrem.* Sciendum est Ægyptiorum Sacerdotes non alio ritu Serapim Deum laudare solitos, quam septem vocales literas subinde recitando. Itaque pro hymnis, & canticis, pro tibia, & cythara, septem vocalium sonus in templo Serapidis audiebatur. Auctor est Dionysius Halicarnassensis in libro περὶ ἑρμηνείας, in capite *De collisione vocalium*. Ubi postquam docuit, collisionem vocalium non adeo refugiendam esse, quippe quæ interdum euphoniam adferat, hæc addit; ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ τȣ̀ς Θεȣ̀ς ὑμνȣ̃σι διὰ τῶν ἑπτὰ φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἐφεξῆς ἠχȣ̃ντες αὐτά, καὶ ἀντὶ αὐλȣ̃ καὶ ἀντὶ κιθάρας, τῶν γραμμάτων τȣ́των ὁ ἦχος ἀκȣ́εται. Elias Vinetus in notis ad Ausonii epistolam 18. refert veterem inscriptionem ab se visam, quæ reperta est in aurea lamina, pectori cujusdam cadaveris adfixa. Ea septem vocales Græcas continet, septem versibus repetitas, eo ordine, quem illic videre est. Sed non dubito, quin septem alii versus fuerint in altera parte ejusdem laminæ, eodem ordine, quo in anteriori parte. Ita scilicet, ut secundus versus partis aversæ inceperit ab O, quartus ab Υ, sextus ab Ω. Et Vinetus quidem hoc ænigma explicare non potuit. Ego Serapidis nomen his literis designari puto, qui ex eo ἑπταγράμματος dictus est teste Hesychio, non solum quod in ejus nomine septem reperiuntur literæ, sed quod septem vocalibus literis laudari solitus sit. Moris autem fuit superstiosis Gentilibus, ut Serapidis nomen in ærea insculptum lamina, collo appensum gestarent. Docet id Artemidorus in libro 4. his verbis: ἔδοξέ τις τὸ ὄνομα τȣ̃ Σαράπιδος ἐγγεγραμμένον λεπίδι χαλκῇ περὶ τὸν τράχηλον δεδέσθαι, ὥσπερεὶ σκυτίδα.

E

(a) οἱ

SÆC. IV. lerunt, & peccata ſua confitentes, baptiſmum Chriſti ſuſceperunt. Atque hæc ſunt, quæ de crucis ſymbolo auditione accepi. Ego vero nequaquam exiſtimo, Ægyptiorum ſacerdotes, dum hanc crucis effigiem lapidibus inciderent, eorum, quæ Chriſto eventura erant, notitiam habuiſſe. Nam ſi myſterium
Coloſſ. 1. 26. adventus Chriſti in terras abſconditum fuit ſæculis, & generationibus, ut loquitur Apoſtolus; ipſumque totius malitiæ principem Diabolum latuit, multo magis miniſtros illius, Ægyptiorum ſcilicet ſacerdotes fugit. Verum Dei providentia in ejus literæ inquiſitione idem fieri permiſit, quod antea in
Act. 17. Apoſtoli Pauli prædicatione oſtenderat. Ille enim cum divini ſpiritus ſapientia inſtructus eſſet, ſimili via, & arte uſus, multos Athenienſium ad Chriſti fidem traduxit; tunc cum titulum, quem aræ inſcriptum legerat, prædicationi ſuæ adaptavit. Niſi quis fortaſſe dicat, verbum Dei operatum eſſe in ſacer-
Num. 24. dotibus Ægyptiorum, perinde ac olim in
Joan. 11. Balaamo, & in Caiapha. Nam & iſti præter animi ſui ſententiam bona vaticinati ſunt. Sed de his ſatis.

A μολογούμενοι, ἐβαπτίζοντο· τὰ μὲν ἐπὶ τὸ σταυροειδεῖ χαρακτῆρι γενόμενα, τοιαῦτα ἀκήκοα· ἐγὼ δὲ οὔ φημι τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς, τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ προγινώσκοντας, ἀποτυπῶσαι τὸ σταυροειδὲς γράμμα· εἰ γὰρ τὸ περὶ τῆς εἰς τὸν κόσμον καθόδου μυστήριον ἦν ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τῆς πονηρίας διάβολον, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ἱερεῖς Αἰγυπτίων τοῦτο διέφυγεν· ἀλλ᾽ ἡ πρόνοια παρεσκεύασε τοῦτο γενέσθαι, ἐπὶ τῇ τοῦ γράμματος ζητήσει, ὅπερ καὶ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ ἐπέδειξε πρότερον· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος σοφὸς γεγονὼς, τῇ B ὁμοίᾳ μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρησάμενος, πολλοὺς εἰς τὴν πίστιν προσήγαγεν, ὅτε τὰ ἐπὶ τῷ βωμῷ γεγραμμένα ἀναγνοὺς, τῷ ἰδίῳ λόγῳ προσήρμοσεν· εἰ μὴ ἄρα τις λέγοι, ἐνηργηκέναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον εἰς τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Βαλαὰμ, καὶ ἐπὶ τοῦ Καϊάφα· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἄκοντες περὶ τῶν ἀγαθῶν προεφήτευσαν· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

CAPUT XVIII.

Quomodo Imperator Theodoſius Romæ degens, plurimum utilitatis urbi contulit, ſublatis furum apud Mancipes receptaculis, & turpibus crepitaculis lupanarium.

PORro Imperator Theodoſius exiguo tempore in Italia commoratus, Romanæ civitati plurimum profuit, partim largiendo, partim auferendo. Nam & multa liberaliter in eam contulit: & duo ejuſdem probra, ac dedecora ſuſtulit. Horum alterum fuit hujuſmodi. Erant in urbe Roma ædes ampliſſimæ a priſcis temporibus ædificatæ, in quibus panis fiebat, qui civibus dividebatur. Harum ædium præpoſiti, quos Romani patrio ſermone Mancipes vocant, ædes illas progreſſu temporis furum receptacula effecerunt. Nam cum priſtina ædium illarum in profundo ſita eſſent, ipſi ad latus ſingularum ædium extructis popinis, ſcorta in illis proſtituentes, hac arte multos inſidioſe deceperunt, qui vel cibi capiendi, vel explendæ libidinis cauſa eo acceſſerant. Ex caupona enim artificio cujuſdam machinæ delabebantur

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

C Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν τῇ Ῥώμῃ γεγονὼς, πολλὰ τὴν πόλιν ὠφέλησε, περιελὼν τότε ἐν τοῖς μαγκιπείοις λῃστήρια, καὶ τὰ ἐν τοῖς πορνείοις ἄτοπα τῶν σείστρων.

ΟΔὲ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐπ᾽ ὀλίγον κατὰ τὴν Ἰταλίαν διατρίψας, μέγιστα τὴν Ῥωμαίων ὤνησε πόλιν· τὰ μὲν τῷ δοῦναι, τὰ δὲ τῷ περιελεῖν· καὶ γὰρ πολλὰ ἐφιλοτιμήσατο· καὶ περιεῖλε διττὴν αἰσχύνην τῆς πόλεως· μίαν μὲν τήνδε· ἦσαν ἐξ ἀρχαίου κατὰ τὴν μεγίστην Ῥώμην οἶκοι παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο· οἵ τε προϊστάμενοι τούτων, (a) οἱ Μάγκιπες τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ καλοῦνται, προϊόντος τοῦ χρό- D νου λῃστήρια τοὺς οἴκους πεποίηνται· ὡς γὰρ ἦσαν οἱ τῶν οἴκων μυλῶνες κατὰ βάθους τὴν θέσιν ἔχοντες, κατὰ τὸ πλευρὸν ἑκάστου οἰκήματος καπηλεῖα κατασκευάσαντες, πόρνας τε ἐν αὐτοῖς προστησάμενοι, δι᾽ αὐτῶν ἐλοχῶντο πολλούς· τοὺς μὲν τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς εἰσιόντας, τοὺς δὲ καὶ δι᾽ ἀκρασίαν αἰσχρᾶς ἡδονῆς· ἐκ γάρ τινος μηχανῆς, ἐκ τοῦ καπηλείου εἰς τὸν μυλῶνα

(a) οἱ Μάγκιπες. Mancipes dicebantur piſtores, qui piſtorum collegio, & paneficio erant mancipati: eorumque bona, ac familia huic neceſſitati erant obnoxia. Sic in lege decima octava Codice Theodoſiano de piſtoribus. „ Ut conceſſa Decurialibus privilegia nolumus „ abrogari; ita lege ſuper mancipibus data nihil jubemus imminui. Nam ſi qui ob hoc ad Decurias illicite „ tranſierunt, ut munus evaderent mancipatus, neceſſe „ eſt erga eos privilegia non poſſe ſervari, quos ſibimet „ recte vindicat obnoxios functio memorata. In tantum „ etiam defenſiones diverſorum Principum largitate con„ ceſſas erga Decurias manere decernimus, & mancipa„ tui obnoxios jubemus addici; ut ſi quiſpiam ſuper ab„ ſolutione mancipatus noſtræ majeſtati preces obtule„ rit, bonorum amiſſione plectatur." Ubi Decuriales ſunt, qui erant ex Decuriis urbis Romæ; de quibus multa olim annotavi in commentariis ad Ammianum Marcellinum. Hi acta omnia, & monumenta ſervabant: præcipue ſententias Judicum, contractus, adoptiones, & ſimilia. Unde, ut ait Caſſiodorus in libro quinto, epiſtola 21. omnium hominum quies, ac ſecuritas, & publica fides in eorum ſcriniis ſervabatur. Præerat autem his omnibus Rector Decuriarum; de cujus officio vide Caſſiodorum in epiſtola 21. & 22. libri citati. Verum, ut ad Mancipes redeamus, notandum eſt, in ea lege mancipatum vocari functionem mancipum, ſeu piſtorum. Sic in lege unica Codice Theodoſiano de mancipibus: „ Quicunque vel reſcripti adverſus veteres ſanctiones „ ſubreptiva defenſione munitur, vel de minuſculis cor„ poribus, aut certe otioſis idoneus adprobatur, fun„ ctioni mancipatus eſt addicendus." Quæ lex Romæ data eſt a Theodoſio, Timaſio, & Pronoto Conſulibus; eodem tempore, quo hæc geſta eſſe refert Socrates. E Vide gloſſarium Meurſii. Porro illud notandum eſt, hæc, quæ Romæ ordinata eſſe a Theodoſio poſt victoriam de Maximo tyranno ſcribit Socrates, Cedrenum referre poſt victoriam Theodoſii de Eugenio tyranno. Sed corrupta ſunt Cedreni verba, quæ ſic emendo: μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην εἰσελθὼν ἐν Ῥώμῃ, πλεῖστον τῇ πόλει ἐχαρίσατο, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαγκιπείοις κατὰ τῶν ἐμπιπτόντων ξένων ἄχρι γήρως τοῖς μύλωσι συγκλειομένων, καὶ ἀλήθειν καταπειγομένων περιεῖλε, &c. Auctor hujus emendationis eſt Theophanes, qui hoc factum Theodoſii refert etiam poſt victoriam de Eugenio. De his mancipibus exſtat inſignis locus in excerptis Joannis Lydi de menſibus Græcorum in menſe Martio; οἱ δὲ Μάγκιπες οἱονεὶ τεχνῖται τοῦ ἀνδραποδώδους ἄρτου ἐπίμπον τοῖς ἐν λόγῳ Ῥωμυλίους ἀννόνας· οὕτω δὲ ταύτας ἐκάλουν διὰ τὸ κατὰ τὴν ἐνιαύσιον ὥραν ἐπιδίδοσθαι πρὸς τοῦ Ῥωμύλου τὴν τροφὴν τοῖς στρατιώταις.

(b) κώ-

λῶνα ἐνέπιπτον· καὶ τοῦτο ἔπαχον μάλιστα οἱ ξένοι τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημοῦντες· ἠναγκάζοντό τε οἱ ἁλόντες, ἐν τοῖς μυλῶσιν ἐργάζεσθαι· πολλοί τε κατεγήρασαν ἐν αὐτοῖς, μὴ συγχωρηθέντες ὑπεξελθεῖν, τοῖς τε οἰκείοις ἑαυτῶν τοῦ τεθνηκέναι δόξαν παρεσχηκότες· ἐν τῇ παγίδι ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν τὶς τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου ἐνέπεσεν· ἐπεὶ δὲ ὁ στρατιώτης κατάκλειστος τῷ μυλῶνι γενόμενος ἐξελθεῖν οὐκ ἠφίετο, σπασάμενος ἣν εἶχε παραξιφίδα, τοὺς κωλύοντας διεχρήσατο· οἱ δὲ φόβῳ τῶν γινομένων, τὸν στρατιώτην ἀπέλυσαν· γνοὺς ταῦτα ὁ Βασιλεὺς, τοὺς μάγκηπας μὲν ἐτιμωρήσατο· τοὺς δὲ λῃστοδόχους οἴκους ἐκείνους κατασκαφῆναι ἐκέλευσε· μίαν μὲν δὴ τοιαύτην αἰσχύνην ὁ Βασιλεὺς περιεῖλε τῆς βασιλευούσης πόλεως· ἑτέραν δὲ τοιαύτην· εἰ ἥλω ἐπὶ μοιχείᾳ γυνὴ, οὐ διορθώσει, ἀλλὰ προσθήκῃ τῆς ἁμαρτίας ἐτιμωροῦντο τὴν πταίσασαν· ἐν γὰρ πορνείῳ στενῷ κατάκλειστον ποιήσαντες, ἀναιδῶς ἐποίουν πορνεύεσθαι· (b) κώδωνάς τε σείεσθαι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκαθάρτου πράξεως ἐποίουν, ὅπως ἂν μὴ λανθάνῃ τοὺς παρόντας τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἤχου τῶν σειομένων κωδώνων, ἡ ἐφύβριστος τιμωρία τοῖς πᾶσιν ἐγνωρίζετο· ταῦτα οὐκ ἤνεγκεν ὁ Βασιλεὺς, πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν· ἀλλὰ κατέλυσε τὰ σεῖστρα, οὕτω γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα πορνεῖα· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἁλούσας ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας· τούτων μὲν δὴ φαυλοτάτων καὶ ἐφυβρίστων δύο πραγμάτων, ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐλευθέραν πεποίηκε· καταστησάμενος δὲ καλῶς καὶ τὰ ἄλλα πράγματα, καταλείπει μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ Οὐαλεντινιανὸν βασιλεύοντα· αὐτὸς δὲ ἅμα τῷ υἱῷ Ὀνωρίῳ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπορεύθη, εἰς αὐτήν τε εἰσέρχεται ἐν ὑπατείᾳ Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου, τῇ δεκάτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός·

A tur in pistrinum. Hujusmodi insidiis excipiebantur præcipue peregrini, qui Romæ degebant. Ceterum capti in pistrino opus facere cogebantur. Multique in illis consenuerunt, cum exeundi facultas non esset, & propinqui mortem illos oppetiisse crederent. Forte quidam ex Imperatoris Theodosii militibus in hunc laqueum decidit: qui cum in pistrino conclusus egredi prohiberetur, districto, quem gestabat, pugione, eos, qui prohibebant, interfecit. Illi metu perculsi, hominem dimiserunt. Quod cum Imperator cognovisset, mancipes quidem ipsos supplicio affecit: ædes vero, quæ latronum erant receptacula, destrui jussit. Atque hoc unum
B est ex probris, ac flagitiis, quibus Imperator Theodosius urbem regiam liberavit. Alterum vero fuit hujusmodi. Mulierem, quæ in adulterio deprehensa fuerat, eo supplicii genere afficiebant, quod non illam emendaret, sed potius delictum augeret. Quippe illam in angustum quoddam lupanar inclusam, impudenter scortari cogebant. Dumque obscœnum opus perficeretur, tintinnabula concuti curabant, ne scilicet id, quod intus gerebatur, prætereuntes lateret: sed ut ex sonitu tintinnabulorum, quæ pulsabantur, ignominiosum illud supplicium cunctis innotesceret. Hanc inverecundam consuetudinem ubi cognovisset Imperator, ulterius pati non potuit:
C sed sistra illa, sic enim vocabantur lupanaria, destruxit, & mulieres adulterii convictas aliis legibus coercuit. Duobus his nequissimis, ac turpissimis flagitiis Imperator Theodosius urbem Romam purgavit. Qui cum reliqua ad eundem modum præclare dispusuisset, Valentinianum quidem juniorem Romæ Imperatorem reliquit. Ipse vero una cum filio suo Honorio Constantinopolim reversus, Consulatu Tatiani, & Symmachi in eam ingressus est, die quarto Idus Novembris.

(b) κώδωνάς τε σείεσθαι. Vix crediderim, Romanos ea pœna affecisse mulieres adulteras. Nam Romani post Constantini tempora adulterium capitali supplicio semper punierunt. Docent id leges Imperatorum in utroque codice relatæ, sub titulo ad legem Juliam de adulteriis.
D Prætermitto testimonium Ammiani Marcellini in libro 28. Porro etiam suspicari quispiam potest, tintinnabula ista, quorum hic meminit Socrates, non ad puniendas adulteras fuisse excogitata: sed communia fuisse cunctis meretricibus, quæ in cellis suis prostantes, hujusmodi signo viatores ad se vocabant. De quo more Dio Cassius in fragmentis, quæ jampridem publicavi, ita loquitur: καὶ τέλος ἐν τῷ παλατίῳ οἴκημά τι ἀποδείξας, ἐνταῦθα ἠσέλγαινε, γυμνός τ' ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρτημένον διασείων, τούς τε παριόντας ἁβρᾷ καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. *Denique constituta intra palatium cella, libidinari erat solitus, nudo corpore in vestibulo cellæ instar meretricum stans, & linteum aureis suspensum annulis vibrans, mollique, & fracta voce prætereuntes invitans.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρων, ὅπως τηνικαῦτα περιῃρέθησαν.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἔδοξε καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς μετανοίας περιελεῖν Πρεσβυτέρους τῶν Ἐκκλησιῶν, δι' αἰτίαν τοιαύτην· (a) ἀφ' οὗ Να-

CAPUT XIX.

De Presbyteris pœnitentium curam gerentibus, & quomodo ea tempestate sublati fuerint.

Sub idem tempus Presbyteros Ecclesiarum, qui pœnitentiæ præerant, placuit aboleri, idque ob hujusmodi causam. Postquam No-

E

(a) ἀφ' οὗ Ναυατιανοὶ τῆς Ἐκκλησίας διεκρίθησαν. Nullus est locus in Historia Ecclesiastica, qui doctorum hominum ingenia magis exercuerit, quam iste de Presbytero Pœnitentiario Constantinopoli sublato. Atque, ut fieri solet, quisque pro cultu, ac religione sua varias ejus loci interpretationes attulit. Nos vero, qui notiones duntaxat scribere instituimus, rem omnem paucis absolvemus. Tria sunt igitur potissimum observanda, & examinanda in hac controversia. Primum est de Presbytero Pœnitentiario, cur is, & quando fuerit institutus. Secundum est de matrona illa, quæ crimina sua Pœnitentiario Presbytero confessa esse dicitur; fueritne publica ejus confessio, an secreta; utrum pœnitentiam publicam egerit, an non. Tertium est de facto Nectarii, utrum confessionem sustulerit, an publicam pœnitentiam; utrum laudem, an reprehensionem mereatur. Quod spectat ad primam partem hujus disputationis, Socrates quidem noster hic affirmat, Presbyterum Pœnitentiarium institutum fuisse in Ecclesia post Novatiani schisma, & post Decianam persecutionem, eo consilio, ut Fideles delicta, quæ post baptismum commiserant, ei confiterentur. Eandem causam ejus instituendi affert Sozomenus in libro septimo. Sed tempus, quo institutus est in Ecclesia Presbyter Pœnitentiarius, non adsignat. Socratis tamen nostri sententia mihi videtur admodum probabilis. Etenim ante Decianam persecutionem, cum minor esset numerus Christianorum, nec tam gravia adhuc, & crebra delicta, nondum opus erat Presbytero Pœnitentiario. Solus Episcopus ad confessionis, & pœnitentiæ negotium exequendum sufficiebat. Verum ubi gentes, ac populi confertim in Ecclesiam ingredi cœpere, labente paulatim disciplina, ut fieri solet in tanta hominum multitudi-

SÆC. IV Novatiani se ab Ecclesia sejunxissent, eo quod cum illis, qui persecutione Deciana lapsi fuerant, communicare noluissent, ex illo tempore Episcopi pœnitentiarium presbyterum albo Ecclesiastico adjecerunt, ut qui post baptismum lapsi essent, coram Presbytero ad eam rem constituto, delicta sua confiterentur. Et apud alias quidem sectas hæc regula etiamnum perseverat. Soli vero Homousiani, & qui cum illis in fide consentiunt, Novatiani, presbyterum pœnitentiæ præpositum rejecerunt. Nam Novatiani ne initio quidem supplementum hoc admiserunt. Homousiani vero, qui nunc Ecclesias obtinent, cum hoc institutum diu retinuissent, tandem Nectarii Episcopi temporibus abrogarunt, ob facinus quoddam, quod in Ecclesia commissum fuerat. Mulier quædam nobilis ad pœnitentiarium presbyterum accedens, delicta post baptismum a se perpetrata singillatim confessa erat. Presbyter vero præcepit mulieri, ut jejuniis, & orationibus continuis vacaret, quo scilicet una cum delicto-

Novatiani pœnitentiarium non habuerunt.

A Ναυατιανοὶ τῆς Ἐκκλησίας διεκρίθησαν, τοῖς ἐπταικόσιν ἐν τῷ ἐπὶ Δεκίου διωγμῷ κοινωνῆσαι μὴ θελήσαντες, (*b*) οἱ Ἐπίσκοποι τῷ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸν Πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας προσέθεσαν, ὅπως ἂν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα πταίσαντες, (*c*) ἐπὶ τοῦ προβληθέντος τούτου Πρεσβυτέρου ἐξομολογῶνται τὰ ἁμαρτήματα· (*d*) οὗτος ὁ κανὼν κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι· μόνοι δὲ οἱ τοῦ ὁμοουσίου φρονήματος, καὶ οἱ τούτοις κατὰ τὴν πίστιν ὁμόφρονες Ναυατιανοὶ, τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας Πρεσβύτερον παρῃτήσαντο· Ναυατιανοὶ μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τὴν προσθήκην ταύτην ἐδέξαντο· οἱ δὲ νῦν τῶν Ἐκκλησιῶν κρατοῦντες, ἕως πολλοῦ φυλάξαντες, ἐπὶ B Νεκταρίου τοῦ Ἐπισκόπου μετέθεσαν, τοιούτου τινὸς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίαν συμβάντος· (*e*) γυνή τις τῶν εὐγενῶν προσῆλθεν τῷ ἐπὶ τῆς μετανοίας Πρεσβυτέρῳ· καὶ κατὰ μέρος ἐξομολογεῖται τὰς ἁμαρτίας, ἃς ἐπεπράχει μετὰ τὸ βάπτισμα· ὁ δὲ Πρεσβύτερος παρήγγειλε τῇ γυναικὶ, νηστεύειν καὶ συνεχῶς εὔχεσθαι

tudine, & crebrescentibus vitiis, opus fuit Presbytero Pœnitentiario, præcipue in majoribus Ecclesiis, qui Episcopum multis districtum negotiis sublevaret; & qui quasi Censor quidam, ac Præfectus morum, in crimina multitudinis inquireret. Certe apud veteres, Justinum videlicet, ac Irenæum Græcos, & apud Tertullianum, ac Cyprianum Latinos, nulla hujus Pœnitentiarii Presbyteri fit mentio. Quare facile adducor, ut credam, Presbyterum hunc post Deciana tempora institutum C fuisse. Nam cum lapsos ea persecutione in Ecclesiam admitti placuisset, legitima prius pœnitentia purgari eos oportuit. Itaque præficiendus eis necessario fuit Presbyter quidam, qui eos seorsum in Ecclesia dispositos regeret, & jejuniis, precationibus, ac reliquis exercitationibus probaret, donec impletis omnibus officiis, ab Episcopo reconciliarentur.

(*b*) οἱ Ἐπίσκοποι τῷ τῶν Ἐκκλησιῶν κανόνι. In codice Sfortiano ita scribitur hic locus: οἱ Ἐπίσκοποι τῷ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸν Πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας προσέθεσαν. Eandem lectionem in suis codicibus repererunt Epiphanius Scholasticus, & Nicephorus. Nam Epiphanius quidem ita vertit: *Ex illo Episcopi pro Ecclesiastica regula Presbyterum super pœnitentes esse constituerunt*. Nicephorus vero hunc Socratis locum ita expressit: οἱ γὰρ τηνικάδε Ἐπίσκοποι τῷ Ναυάτου ἀντιφερόμενοι δόγματι, τὸν ἐπὶ τῶν μετανοούντων Πρεσβύτερον ἐφ' ἑκάστῃ Ἐκκλησίᾳ κατέστησαν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ἑπόμενοι. Vides utrumque in hoc Socratis loco legisse τῷ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι, uti scriptum est D in codice Sfortiano, & canonem sumsisse pro regula, seu decreto Ecclesiastico. In qua etiam sententia fuit Dionysius Petavius, vir doctissimus, nec unquam sine honore nominandus, qui in animadversionibus ad Epiphanium hunc Socratis locum exponens reprehendit Christophorsonum, qui sic verterat: *Ecclesiarum Episcopi canoni adjunxerunt, ut in singulis Ecclesiis Presbyter quidam pœnitentiæ præesset*. Musculus vero ante Christophorsonum ita transtulerat: *Episcopi Ecclesiastico canoni presbyterum certum quendam pœnitentibus constitutum ob hoc adjecerant, &c.* At Petavius alium putat esse sensum horum verborum, hunc scilicet: *Episcopi novo canone edito, presbyterum, qui pœnitentibus præesset, adjecerunt*. Porro sententiam suam ipsius Socratis testimonio confirmat. Sic enim subjungit Socrates: οὗτος ὁ κανὼν κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι. Ubi canon manifeste pro regula, & decreto sumitur. Nihilominus tamen assentiri non possum viro doctissimo. Neque enim Græci sermonis proprietas hunc sensum admittit. Deinde si novus tunc canon de institutione hujus E Presbyteri sancitus est, quæro ubinam, & quo in Concilio fuerit publicatus? Magis igitur placet, Ecclesiasticum canonem hic accipere pro matricula Ecclesiæ. Ita Socrates noster in lib. 1. pag. 47. τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν Ἐκκλησιῶν κανόνι, nec aliter sumitur ea vox in canone 16. & 17. Concilii Nicæni. Sic in canone secundo Concilii Chalcedonensis sumitur ea vox, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος; quæ verba optime Zonaras interpretatur hoc modo, ἤτοι τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ τάγματος. Porro canon latius patet, quam Clerus: nam Clerus eos tantum complectitur, qui per manus impositionem ordinantur. Canon vero officia quoque Ecclesiastica comprehendit, ut sunt œconomi, defensores, mansionarii, quemadmodum testatur canon Chalcedonensis. Pauperes etiam, virgines ac viduæ in canone Ecclesiæ censebantur, ut docet Zonaras in expositione epistolæ canonicæ Basilii ad Amphilochium. Sic etiam Epiphanius in hæresi Melitianorum cap. 6. τοὺς ἀπὸ τοῦ κανόνος dixit pro Clericis. Hinc κανονικοὶ dicuntur Ecclesiastici, eo quod canoni, seu matriculæ adscripti essent. Ita Cyrillus Hierosolymitanus in præfatione catecheseon: βλέπεις μοι τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν καὶ ἐπιστήμην; γραφῶν ἀνάγνωσιν, κανονικῶν παρουσίαν, &c. Exstat etiam epistola Basilii ad Simpliciam canonicam, id est Diaconissam. Zonaras quoque in commentariis ad epistolas canonicas, κανονικοὺς usurpat pro Clericis, seu Ecclesiasticis. Eadem ratione κανονικοὶ dicuntur libri sacræ Scripturæ, qui sunt in canone, id est indiculo, seu catalogo sacræ Scripturæ.

(*c*) ἐπὶ τοῦ προβληθέντος τούτου Πρεσβυτέρου ἐξομολογῶνται. Ante quam institutus fuisset hic Presbyter, fideles peccata, quæ post baptismum admiserant, coram Episcopo confitebantur; qui pro modo delictorum pœnitentiam singulis injungebat. Postea vero instituto in singulis Ecclesiis Pœnitentiario presbytero, lapsus suos coram illo confiteri cœperunt. Notet autem studiosus lector, Socratem etsi de confessione ea loquatur, quæ fiebat a pœnitentibus ante publicam pœnitentiam, dicere tamen eam fieri solitam ἐπὶ τοῦ Πρεσβυτέρου, non vero ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Proinde secreta fuit ista confessio, non publica. Idque plane confirmat Sozomenus in lib. 7.

(*d*) οὗτος ὁ κανών. Paulo ante monuimus, canonem a Socrate positum videri pro matricula. Verum in hoc D posteriore loco negari non potest, quin κανὼν sumatur pro regula. Regulæ porro, seu canones Ecclesiastici, in duplici sunt differentia. Alii enim sunt scripti, ut Nicæni, Antiocheni, & aliorum Conciliorum. Alii sine scripto, quos scilicet a majoribus traditos accepimus. Sic Eusebius in lib. 3. de vita Constantini, Ἀποστολικὸν κανόνα, & Ἀποστολικὴν παράδοσιν appellat, ne Episcopi relictis Ecclesiis suis in alienas invaderent.

(*e*) γυνή τις τῶν εὐγενῶν. Veniamus ad alteram partem hujus disputationis, quæ est de matrona Constantinopolitana, quæ ad Presbyterum pœnitentiarium accessit confitendi causa. In hac quæstione duo maxime inquirenda sunt, fueritne ejus confessio secreta, an publica; & utrum mulier illa pœnitentiam publicam egerit tunc, cum a Diacono Ecclesiæ vitiata est. Quod ad primam quæstionem attinet, notandum est, matronam illam bis confessam esse coram presbytero. Primum quidem, cum omnia delicta, quæ post baptismum commiserat, ei singillatim exposuit. Ad quorum expiationem, jussa est a presbytero jejuniis, E & orationibus vacare. Altera ejusdem mulieris confessio fuit, se cum Diacono stupri consuetudinem habuisse. Hæ duæ confessiones & tempore, & modo diversæ fuere. Prima fuit omnium delictorum, κατὰ μέρος, ut ait Socrates, id est singillatim facta; secunda unius duntaxat criminis. Utramque vero secretam fuisse, hinc apparet. Primo, quia nunquam Ecclesiæ moribus recepta fuit publica confessio, ut recte observavit Dionysius Petavius in animadversionibus ad Epiphanium. Deinde Socrates hoc loco non dicit, matronam illam accusasse se coram populo, sed coram presbytero. Idem quoque Sozomenus affirmat. Non igitur publica fuit ista confessio, sed secreta, & qualis hodie a Catholicis fieri solet. Quid enim aliud hodie facimus? Nunquid κατὰ μέρος ἐξομολογοῦμεν τὰς ἁμαρτίας, ἃς ἐπράξαμεν μετὰ τὸ βάπτισμα: id est, *omnia delicta nostra singillatim confitemur coram presbytero*.

(*f*) καὶ

θαι, ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ (f) καὶ ἔργον τι δεικνύειν ἔχῃ τῆς μετανοίας ἄξιον· (g) ἡ δὲ γυνὴ προβαίνουσα, καὶ ἄλλο πταῖσμα ἑαυτῆς κατηγόρει· ἔλεγε γὰρ, ὡς εἴη συγκαθευδήσας αὐτῇ τῆς Ἐκκλησίας Διάκονος· (h) τοῦτο λεχθὲν τὸν μὲν Διάκονον τῆς Ἐκκλησίας ἐκπεσεῖν παρεσκεύασε· ταραχὴ δὲ κατέσχε τὰ πλήθη· ἠγανάκτουν γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τῷ γενομένῳ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ βλασφημίαν ἡ πρᾶξις καὶ ὕβριν προὐξένησεν· διασυρομένων δὲ ἐκ τούτου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν, Εὐδαίμων τις τῆς Ἐκκλησίας Πρεσβύτερος, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, γνώμην τῷ Ἐπισκόπῳ δίδωσι Νεκταρίῳ, (i) περιελεῖν μὲν τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας Πρεσβύτερον· συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν· (k) οὕτω γὰρ μόνως ἔχειν τὴν Ἐκκλησίαν τὸ ἀβλασφήμητον· ταῦτα παρὰ τοῦ Εὐδαίμονος ἀκούσας ἐγὼ, τῇ γραφῇ τῇδε παραδοῦναι ἐθάρρησα· ὡς γὰρ πολλάκις ἔφην, πᾶσαν σπουδὴν παρ' ἑκάστου τῶν εἰδότων ἐθέμην μανθάνειν τὰ πράγ-

A ctorum confessione opus etiam pœnitentiæ conveniens ostenderet. Progressu temporis mulier aliud facinus confessa est, Ecclesiæ videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. Id cum dixisset, diaconus quidem Ecclesia ejectus est; populus vero graviter commoveri cœpit. Neque enim solum ob scelus, quod patratum fuerat, indignabantur, verum etiam eo quod labes haud mediocris, atque infamia hoc facto adspersa videbatur Ecclesiæ. Cum igitur eam ob caussam Ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudæmon quidam Ecclesiæ presbyter, Alexandria oriundus, Episcopo Nectario suasit, ut pœnitentiarium quidem Presbyterum B expungeret; unumquemque vero pro arbitrio & pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere. Neque enim aliter fieri posse, ut Ecclesia ab omni probro libera esset. Hæc ego cum ab ipso Eudæmone acceperim, Historiæ huic inserere minime dubitavi. Etenim ut sæpius dixi, omnem curam, ac diligentiam eo contuli,

SÆC.IV.

Mulier a diacono stuprata.

(f) καὶ ἔργον δεικνύειν ἔχῃ τῆς μετανοίας ἄξιον. Dubitare quis non immerito possit, utrum hæc matrona publicam egerit pœnitentiam. Ego certe adduci non possum, ut id credam. Raro enim mulieres ad publicam pœnitentiam cogebantur, Ecclesia scilicet parcente matronarum pudori. Deinde nihil est hoc loco, quod cogat nos, ut hanc matronæ istius pœnitentiam publicam fuisse dicamus. Nam in priore ejus confessione nullum apparet crimen publicum. Denique quod jejunare jussa est, & assiduis orationibus incumbere, de privata satisfactione intelligi potest, quæ domi, & secreto peragebatur. Certe si publicam egisset pœnitentiam matrona illa, jussa fuisset stare in ordine pœnitentium. Quod cum nec Socrates, nec Sozomenus dixerit, nihil est, quod pœnitentiam illius publicam fuisse convincat. Ceterum in codice Sfortiano hic locus ita legitur: ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἔργον τι δεικνύειν, &c.

(g) ἡ δὲ γυνὴ προβαίνουσα. Christophorsonus hunc locum vertit: *mulier longius in confitendo progressa*. Verum hæc interpretatio ferri non potest. Neque enim προβαίνειν significat, *ulterius in confitendo progredi*, quæ verba de suo adjecit Christophorsonus. προβαίνουσα idem est, ac προϊοῦσα; hoc est, *progressu temporis*, seu *procedente tempore*. Vult enim designare Socrates, hanc secundam fuisse confessionem illius mulieris. Idque plane confirmat Sozomenus, ac Nicephorus. Nam Nicephorus quidem ita hoc refert: οὕτω δὲ ἰσχοῦσα, ἔπειτα κατεμήνυσεν, &c. Sozomenus vero scribit, matronam illam confessam esse, se, dum in Ecclesia diutius moraretur adimplendæ pœnitentiæ suæ causa, a Diacono stupratam fuisse. Posset etiam hoc loco non incommode scribi προσβαίνουσα, hoc est, προσερχομένη, ut supra locutus est Socrates. *Mulier*, inquit, *ad presbyterum accedens, aliud quoque flagitium suum detulit*.

(h) τοῦτο λεχθὲν. Id est: *Cum matrona hoc dixisset Presbytero, Diaconus quidem ob id depositus est: populus vero fremere cœpit*. Hic oritur difficultas, quonam modo hoc facinus ad notitiam vulgi pervenire potuerit, si secreta fuit mulieris confessio. Quomodo item Episcopus id rescire potuerit, qui Diaconum ob hoc flagitium a gradu suo removit. Equidem existimo, Pœnitentiarium Presbyterum, cui mulier hoc flagitium confessa fuerat, primum quidem accersivisse Diaconum, & eum coram muliere arguisse, & ad fatendum crimen suum compulisse: deinde vero rem omnem retulisse ad Nectarium Episcopum, a quo præpositus fuerat pœnitentibus, & cujus vices agebat in eo munere. Nam Pœnitentiarius confessiones duntaxat audiebat, pœnasque injungebat, idque ex mandato Episcopi. Episcopus vero ipse pœnitentes reconciliabat. Nec est, quod quis objiciat, confessionis arcana referari, si hoc admittimus, quod dixi. Nego id consequi. Solum enim Diaconi flagitium Presbyter indicavit Episcopo, matronæ vero nomen reticuit. Ceterum depositio Diaconi plane confirmat id, quod dixi. Neque enim Nectarius Episcopus deponere illum potuit, nisi admonitus fuisset a Pœnitentiario, qui Diaconum convicerat de stupro.

(i) περιελεῖν μὲν τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας Πρεσβύτερον. Tertia nunc occurrit quæstio; de facto scilicet Nectarii: quidnam ab illo actum sit, & utrum confessionem, an vero publicam pœnitentiam sustulerit. Quidam ex recentioribus, confessionem simul ac pœnitentiam a Nectario tunc sublatas esse existimant. Alii, inter quos est Petavius noster, publicam duntaxat pœnitentiam a Nectario abrogatam fuisse censent; confessionem vero salvam, atque incolumem remansisse. Ego vero re attentius examinata, neutrum a Nectario penitus sublatum esse affirmo, nec confessionem scilicet, nec pœnitentiam. Quidnam igitur fecit Nectarius? Pœnitentiarium quidem Presbyterum sustulit, id est, ex albo Ecclesiæ delevit. C Sed non ideo confessionem, ac pœnitentiam una cum Pœnitentiario abolevit. Neque enim interdixit Fidelibus, ne quis in posterum aut ipsum, aut alium ex Presbyteris adiret, confitendorum criminum causa: neque sibi ipse potestatem ademit, eos, qui publicum crimen admisissent, a sacris mysteriis arcendi, & ad publicam pœnitentiam compellendi. Denique dispensativa, ac temporaria fuit ea Nectarii constitutio. Non enim lege in perpetuum victura id sanxit, sed ad tempus aliquod Presbyterum illum removit, ob populi frementis indignationem. Sane verba Socratis, si quis ea accurate exponere voluerit, plane sonant id, quod dixi. Duo enim ab Eudæmone suggesta, & a Nectario facta ait Socrates. Primum est quod Pœnitentiarium Presbyterum abrogavit; in quo utitur voce περιελεῖν, quæ tollere, atque abolere significat. Alterum est, quod fidelibus permisit, ut pro sua quisque sententia ad mysteriorum perceptionem accederet: συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον, τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν. Adverte hic verbum συγχωρῆσαι, quod dispen- D sationem significat, & indulgentiam. Eodem verbo utitur Sozomenus in libro septimo, de hoc facto Nectarii loquens: συμβουλευσάντων δέ τινων συγχωρεῖν ἕκαστον, ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαρρεῖν δύναιτο, κοινωνεῖν τῶν μυστηρίων, &c. Ex illo igitur tempore Nectarius neminem laicorum ad confessionem, & publicam pœnitentiam compulit; sed in cujusque arbitrio situm esse voluit, ut ante sacram communionem peccata sua confiteretur sacerdoti, utque pro arbitrio suo quisque pœnitentiam ageret. Certe non dubito, quin post hanc constitutionem Nectarii, multi ex fidelibus confessionis causa eum adierint. Quid enim? si quis ex laicis, meticulosam habens conscientiam, nec audens ad sacram mensam accedere, Nectarium convenisset; dicemusne Nectarium eum repulsurum fuisse: nonne potius auditurum hominis confessionem, ac remedia ei subministraturum pœnitentiæ?

(k) οὕτω γὰρ μόνως ἔχειν τὴν Ἐκκλησίαν τὸ ἀβλασφήμητον. Pœnitentiarius Presbyter curiose inquirebat in crimina singulorum; audiebat testes, ac delatores, & co- E ram illis noxios convincebat, & convictis convenientem injungebat pœnitentiam. Ita fiebat, ut crimina publicarentur, & ad notitiam vulgi pervenirent. Ex quo probra nascebantur, & Ecclesia Dei non mediocri adspergebatur infamia, cum gentiles, atque hæretici, tot ac tantorum criminum reos inter Christianos reperiri cernerent. Hujus rei illustre documentum habemus in hac Historia. Nam flagitium, quod mulier admiserat cum Diacono, occultum erat, antequam mulier confessa illud fuisset Pœnitentiario. Postea vero quam res delata esset ad Pœnitentiarium, per inquisitionem Pœnitentiarii, & convictionem Diaconi emanavit in publicum. Unde exorta est indignatio populi adversus Clericos, & Gentilium derisio. Nec tamen hujus mali causa adscribenda fuit Pœnitentiario, nisi forte nimis diligens, & nimis scrupulosus fuerat in disquirendo illo crimine, quod ex occulto publicum reddiderat.

SÆC.IV. tuli, ut res gestas ex iis, qui eas optime norant, condiscerem, easque accurate perscrutarer, ne quid a veritate alienum scriptis mandarem. Et initio quidem Eudæmoni ista dixi: consilium tuum, o presbyter, utrum Ecclesiæ profuerit, annon, Deus viderit. Ceterum ansam ex eo singulis datam esse video, delicta sua invicem amplius non coarguant, nec observent præceptum illud Apostoli, quod ita se habet: Nolite communicare operibus (Ephes. 5.) infructuosis tenebrarum, sed potius redarguite. Verum de his satis.

A πράγματα, καὶ ἀκριβῶς ἐρευνᾶν, ἵνα μὴ ἔξω τῆς ἀληθείας τὶ γράφοιμι· ἐγὼ δὲ (*l*) πρὸς τὸν Εὐδαίμονα πρότερον ἔφην· ἡ συμβουλή σου ὦ Πρεσβύτερε, εἰ συνήνεγκεν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ εἰ μὴ, Θεὸς ἂν εἰδείη· ὁρῶ δὲ ὅτι (*m*) πρόφασιν παρέσχε, τοῦ μὴ ἐλέγχειν ἀλλήλων τὰ ἁμαρτήματα, μηδὲ φυλάττειν τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα τὸ λέγον, μὴ δὲ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε· περὶ οὖν τούτων αὐτάρκως εἰρήσθω.

(*l*) πρὸς τὸν Εὐδαίμονα πρότερον ἔφην. Quid significet πρότερον, non satis video. An vult dicere Socrates, se cum primum convenit Eudæmonem, hæc ei dixisse, quæ subjungit, antequam Eudæmon totam rem ipsi narrasset. Probabilius tamen est, ac verosimilius, hæc a Socrate dicta esse Eudæmoni post Eudæmonis narrationem.

(*m*) πρόφασιν παρέσχε τοῦ μὴ ἐλέγχειν. Delatio igitur, & accusatio instituebatur coram Pœnitentiario. Ex quo intelligendus est locus Chrysostomi, cum dicit: ἀμάρτυρον ἐστὶ τὸ δικαστήριον. Sublato enim Pœnitentiario, nulli amplius testes noxium coram Pœnitentiario arguebant. Porro hujus Pœnitentiarii Presbyteri officium designare videtur Origenes in libro 3. contra Celsum his verbis: παρ' οἷς εἰσί τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπραγμονεῖν τοὺς βίους, καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπίρρητα πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἥκειν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν σύλλογον, &c. Id est, *Apud quos*, Christianos scilicet, *quidam sunt constituti ad inquirendum in vitam, ac mores eorum, qui ad sacra ipsorum accedunt: ut eos, qui turpia perpetrant facinora, a publicis ipsorum conventibus arceant*. Ceterum ex B hoc loco satis apparet, hanc Nectarii constitutionem displicuisse Socrati nostro. Ait enim, concessam exinde fuisse licentiam sceleri, cum nemo posthac vereretur, ne quis ipsum coram Pœnitentiario accusaret. Unde etiam necessario colligitur Socratem nostrum non fuisse Novatianum. Nam si Novatianus fuisset, nunquam profecto decretum illud improbasset Nectarii, qui Pœnitentiarium abrogaverat; nec de consilio, quod Eudæmon Nectario suggesserat, pronuntiare dubitasset, utrum illud utile, an damnosum esset Ecclesiæ: quippe Novatiani nec pœnitentiam, nec Pœnitentiarium Presbyterum unquam admiserant. Adde, quod Socrates hoc loco Ecclesiam simpliciter vocat conventum homousianorum: quod utique nunquam faceret, si Novatianorum sectam secutus fuisset.

CAPUT XX.

Quod tum apud Arianos, tum apud alios hæreticos, multa schismata extiterunt.

Congruum porro arbitror, ea quoque commemorare, quæ apud alios gesta sunt; Arianos intelligo, & Novatianos, eosque, qui a Macedonio, aut ab Eunomio cognomentum sortiti sunt. Discissa enim Ecclesia, in eo dissidio, quod semel factum fuerat, minime conquievit. Sed denuo conversi, adversos se mutuo concurrere cœperunt, & exigua, levique occasione arrepta, abs se invicem discessere. Et quo quidem modo, & quando, quibusque de causis singuli dissidia inter se excitaverint, procedente sermone indicabimus. Illud autem sciendum est, Imperatorem Theodosium neminem illorum insectatum fuisse, præter Eunomium: quem Constantinopoli in privatis ædibus collectas celebrantem, & libros a se conscriptos recitantem in exilium mitti jussit, eo quod multos doctrina sua corrumperet. Reliquos omnes nulla affecit molestia, nec communicare secum coegit: sed singulos in suis conventiculis coire, & de fide Christiana pro suo captu sentire permisit. Et aliis quidem copiam fecit, ut extra urbes oratoria sibi extruerent. Novatianis vero utpote idem cum ipso in fide sentientibus concessit, ut Ecclesias suas intra urbium septa absque ullo metu retinerent, sicut a me jam antea commemoratum est. De quibus hoc loco pauca narrare, opportunum puto, paulo altius repetito sermonis exordio.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

C Ὡς καὶ ἐν Ἀρειανοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς, σχίσματα πολλὰ γεγόνασιν.

Ἄξιον δὲ ἡγοῦμαι, μὴ ἀμνημόνευτα καταλιπεῖν καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις γενόμενα, φημὶ δὴ Ἀρειανοῖς καὶ Ναυατιανοῖς, καὶ τοῖς ἀπὸ Μακεδονίου καὶ Εὐνομίου τὰς προσωνυμίας εἰληφόσιν· ἡ γὰρ Ἐκκλησία διαιρεθεῖσα, ἐπὶ τῇ ἅπαξ γενομένῃ διαιρέσει οὐχ ἵστατο· ἀλλὰ στραφέντες καθ' ἑαυτῶν πάλιν ἐχώρουν· καὶ μικρὰς καὶ εὐτελοῦς προφάσεως λαβόμενοι, ἀλλήλων διεχωρίζοντο· ὅπως μὲν οὖν καὶ πότε, καὶ δι' ἃς αἰτίας ἕκαστοι καὶ εἰς ἑαυτοὺς διαιρέσεις πεποίηντο, προϊόντος τοῦ λόγου δηλώσομεν· τοῦτο δὲ ἰστέον, ὡς Βασιλεὺς Θεοδόσιος οὐδένα τούτων ἐδίωD ξε, πλὴν ὅτι τὸν Εὐνόμιον ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐπὶ οἰκίας συνάγοντα, καὶ τοὺς συγγραφέντας αὐτῷ λόγους ἐπιδεικνύμενον, ὡς ταῖς διδασκαλίαις πολλοὺς λυμαινόμενον, εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι ἐκέλευσε· τῶν μέντοι ἄλλων οὐδένα οὔτε ἔσκυλεν, οὔτε αὐτῷ κοινωνῆσαι ἠνάγκαζεν· ἀλλ' ἑκάστους συνεχώρει κατὰ τοὺς ἰδίους τόπους συνάγεσθαι, καὶ δοξάζειν τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς καταλαβεῖν ἕκαστοι τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἠδύναντο· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἔξω τῶν πόλεων συνεχώρησε εὐκτηρίους οἴκους κατασκευάζειν· Ναυατιανοὺς δὲ ὡς ὁμόφρονας τῇ αὐτοῦ πίστει, ἐντὸς τῶν πόλεων τὰς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας θαρροῦντας ἔχειν ἐκέλευσεν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· περὶ ὧν E μνημονεῦσαι μικρὰ, εὔκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι, ἀναλαβόντας βραχύ.

CAPUT XXI.

Quomodo etiam Novatiani inter se dissenserint.

Novatianorum Ecclesiæ apud Constantinopolim per annos quadraginta præfuit Agelius, a temporibus scilicet Constantini ad sextum Theodosii Imperatoris annum, (Lib.4.c.9.) ut jam supra referre memini. Hic morti jam proximus, Sisinnium suo loco ordinavit Episco-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ὡς καὶ Ναυατιανοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐστασίασαν.

Τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἐπὶ ἔτη τεσσαράκοντα προέστη Ἀγέλιος, ἀπὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ἕως εἰς τὸ ἕκτον ἔτος τῆς Βασιλείας Θεοδοσίου, ὥς που καὶ πρότερον ἐμνημόνευσα· τελευτῶν δὲ, χειροτονεῖ εἰς τὸν τόπον ἑαυτοῦ Σι-

σίννιον Ἐπίσκοπον· ὃς Πρεσβύτερος μὲν ἦν τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων· ἐλλόγιμος δὲ ἄλλως, καὶ ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Φιλοσόφου ἅμα Ἰουλιανῷ τῷ Βασιλεῖ τὰ φιλόσοφα παιδευθείς· τοῦ δὲ λαοῦ τῶν Ναυατιανῶν μεμψαμένου τὴν χειροτονίαν, ὅτι μὴ μᾶλλον Μαρκιανὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ ἐκπρέποντα ἐχειροτόνησε, δι' ὃν ἐπὶ Οὐάλεντος οἱ Ναυατιανοὶ ἀτάραχοι μεμενήκεσαν, ὁ Ἀγέλιος τὴν τοῦ λαοῦ παραμυθήσασθαι λύπην βουλόμενος, ἐπιχειροτονεῖ τὸν Μαρκιανόν· καὶ μικρὸν ῥαΐσας τῆς νόσου, πρόεισιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ προσεφώνει δι' ἑαυτοῦ εἰπών· Μαρκιανὸν μέν, φησιν, ἔχετε μετ' ἐμέ· μετὰ δὲ Μαρκιανόν, Σισίννιον· ταῦτα προειπών, καὶ μικρὸν ἐπιβιοὺς χρόνον, ἐτελεύτησε· Μαρκιανοῦ τοίνυν Ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν καθεστῶτος, διῃρέθη καὶ ἡ αὐτῶν Ἐκκλησία, ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Σαββάτιος ἀπὸ Ἰουδαίων Χριστιανίσας, ὑπὸ Μαρκιανοῦ πρὸς τὴν τοῦ Πρεσβυτέρου προβληθεὶς ἀξίαν, οὐδὲν ἧττον τῇ Ἰουδαϊκῇ προλήψει δουλεύειν ἐσπούδαζε· σὺν δὲ τούτῳ, καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς ὠρέγετο δράξασθαι· προσλαβὼν οὖν τῆς ἐπιθυμίας ἑαυτοῦ συνίστορας δύο Πρεσβυτέρους, Θεόκτιστον, καὶ Μακάριον, τὴν καινοτομηθεῖσαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Οὐάλεντος τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐν Πάζῳ κώμῃ τῆς Φρυγίας, ὥς μοι καὶ πρότερον μὲν προκαλύμματι χρώμενος τῇ ἀσκήσει, τῆς Ἐκκλησίας ὑπανεχώρει, λυπεῖσθαι λέγων πρός τινας· ὑπονοεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ ἀξίους εἶναι τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας· προϊὼν δὲ καὶ φανερὸς ἐγίνετο, κατ' ἰδίαν συνάγειν βουλόμενος· ταῦτα γνοὺς ὁ Μαρκιανός, ἐμέμφετο μὲν τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ πλάνην, ὅτι οὕτω κενοδόξους ἀνθρώπους εἰς τὸ Πρεσβυτέριον προηγάγετο· καὶ δυσφορῶν ἔλεγε (a) βέλτιον ἦν ἐπ' ἀκάνθαις τεθεικέναι τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτοῦ, ἢ ὅτε τοὺς περὶ Σαββάτιον εἰς τὸ πρεσβυτέριον προεβάλλετο· παρασκευάζει δὲ Σύνοδον Ναυατιανῶν Ἐπισκόπων γενέσθαι (b) ἐν Ἀγγάρῳ· ἐμπόριον δὲ τοῦτο ἐν Βιθυνίᾳ, πλησίον τῆς Ἑλενουπόλεως κείμενον· ἔνθα συναχθέντες, μεταπέμπονται τὸν Σαββάτιον, καὶ προτιθέναι ἐπὶ τῆς Συνόδου τὰς αἰτίας τῆς λύπης ἐκέλευον· τοῦ δὲ τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς αἰτίαν τῆς λύπης εἶναι λέγοντος, δεῖν γὰρ ἐπιτελεῖσθαι αὐτὴν ὡς καὶ Ἰουδαῖοι παρατηροῦσι, καὶ ὡς οἱ ἐν Πάζῳ συνελθόντες ἐτύπωσαν· ὑπονοήσαντες οἱ τῆς Συνόδου φιλοκαθεδρίας ἕνεκεν προφασίζεσθαι τὸν Σαββάτιον, ὅρκῳ αὐτὸν κατασφαλίζονται, ὡς οὐδέποτε τὴν Ἐπισκοπὴν καταδέξαιτο· τοῦ δὲ ἐπὶ τούτοις ὁμόσαντος, ἐκφέρουσι κανόνα περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ὃν ἐκάλεσαν ἀδιάφορον· φήσαντες μὴ ἀξιόλογον εἶναι αἰτίαν πρὸς χωρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς· μὴ δὲ μὴν τοὺς ἐν Πάζῳ συναχθέντας, πρόκριμα τῷ Καθολικῷ κανόνι γενέσθαι· καὶ γὰρ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς ἐγγὺς τῶν Ἀποστόλων, διαφωροῦντας περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς, κοινωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ μηδαμῶς διαφέρεσθαι· ἄλλως τε καὶ τοὺς ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ

(a) Βέλτιον ἦν. Scribendum omnino eſt Βέλτιον εἶναι, ut ex ſequentibus apparet. Alioqui dicendum eſſet, τὰς χεῖρας τὰς ἐμαυτοῦ, & προεβαλλόμην, non autem προεβάλλετο.

A ſcopum: qui dignitate quidem erat Presbyteri Eccleſiæ illius, quam regebat Agelius: ceterum diſertus imprimis, & a Maximo Philoſopho una cum Imperatore Juliano in Philoſophia inſtitutus. Cumque plebs Novatianorum hanc ordinationem reprehenderet, quod non Marcianum potius deſignaſſet, virum eximiæ pietatis, cujus opera ipſi Valentis principatu ab omni perſecutione vacui permanſerant; Agelius dolorem multitudinis lenire cupiens, Marcianum inſuper ordinavit Epiſcopum. Et cum ex morbo paululum recreatus eſſet, in Eccleſiam delatus, populum ita allocutus eſt. Marcianum quidem poſt me Epiſcopum habere, poſt Marcianum vero Siſinnium. Hæc locutus, cum B aliquandiu ſupervixiſſet, extremum diem clauſit. Marciano igitur Epiſcopo Novatianorum conſtituto, eorum Eccleſia diviſa eſt ob hanc cauſam. Sabbatius quidam ex Judæo factus Chriſtianus, & a Marciano ad presbyterii dignitatem promotus, Judæorum nihilominus opinioni, qua prius fuerat imbutus, ſtudioſe inſerviebat. Adipiſcendi præterea Epiſcopatus cupiditate incendebatur. Adjunctis itaque ſibi duobus Presbyteris, ambitionis ſuæ conſciis, Theoctiſto & Macario, Paſchalis feſti ſolemnitatem, quam Novatiani Valentis Auguſti temporibus in vico Phrygiæ Pazo, ſicut antea dixi, innovaverant, C ipſe defendere inſtituit. Ac principio quidem auſterioris vitæ ſimulatione, ab Eccleſia ſe ſubduxit, dolore ſe affici dicens propter quoſdam, quos ſacramentorum communione indignos eſſe ſuſpicaretur. Progreſſu autem temporis conſilium ejus patefactum eſt, quod ſcilicet conventus ſeorſum agere vellet. Hæc ubi comperiſſet Marcianus, ſuum ipſemet in ordinando errorem reprehendit, qui homines tantopere cupidos inanis gloriæ ad honorem Presbyterii extuliſſet. Dolenſque ſæpenumero dicere ſolebat: ſatius fuiſſet ſpinis manus meas imponere, quam Sabbatio, tunc cum illum presbyterum ordinavi. Concilium porro Novatianorum Epiſcoporum D fieri curavit apud Sangarum, quod eſt emporium in Bithynia juxta Helenopolim ſitum. Illic congregati Sabbatium accerſunt, jubentque, ut coram Synodo doloris ſui cauſas exponeret. Cumque ille diceret, diſſenſionem de feſto Paſchali cauſam ſibi doloris præbuiſſe: hoc enim feſtum juxta morem Judæorum, & juxta formulam in Pazenſi Synodo promulgatam obſervari oportere: Epiſcopi, qui aderant, ſuſpicantes, Sabbatium Epiſcopalis ſedis cupiditate ductum iſta prætexere, jurejurando hominem adigunt, nunquam illum Epiſcopatus dignitatem ſuſcepturum eſſe. Cum ille in hæc verba juraſſet, regulam de feſto Paſchali promulgarunt, quam ἀδιάφορον, hoc eſt indifferentem vocaE runt: affirmantes, diſſenſionem de feſto Paſchæ die tanti non eſſe, ut ejus cauſa quiſquam ab Eccleſia ſecedere debeat; nec eos, qui Pazi convenerant, præjudicium Catholicæ, & univerſali regulæ feciſſe. Nam veteres & qui ab Apoſtolorum temporibus proxime abfuerunt, licet in hujus feſti obſervantia diſcreparent, inter ſe tamen communicaſſe, nec ullum unquam feciſſe diſſidium. Sed & No-

(b) ἐν Ἀγγάρῳ. Proculdubio legendum eſt ἐν Σαγγάρῳ, quemadmodum legit Epiphanius Scholaſticus, & Nicephorus. Apud Sozomenum quoque ita ſcriptum eſt.

L. 5. c. 10

Sabbatius inter Novatianos ſchiſmaticus.

L. 4. c. 28.

De feſto Paſchali diſſidet.

(c) ἐκ νυκτὸς

SÆC. IV. & Novatianos, qui Romæ degunt, Judæorum morem nunquam secutos esse; verum post æquinoctium Pascha perpetuo celebrasse: nec ideo tamen abrupisse se a reliquis fidei suæ consortibus, qui non eodem, quo ipsi, modo festum Paschale celebrarent. Hæc & ejusmodi multa cum sollicite perpendissent, indifferentem illam, ut dixi, regulam de Pascha constituerunt, ut unicuique liceat pro arbitrio Pascha celebrare, juxta eam consuetudinem, quam semel animo imbiberit: nec ulla sit in communione discrepantia: sed ut ii, qui diverso more festum celebrant, nihilominus in unitate, & concordia Ecclesiæ perseverent. Hac igitur regula de festo Paschæ die ab illis tunc sancita, Sabbatius juramento constrictus, si quando discrepantia in celebratione festi Paschalis inciderat, ipse apud se seorsum jejunia antevertebat, & Pascha celebrabat. Deinde solemni die Sabbati magni pernoctans, sequenti luce in Ecclesiam una cum ceteris conveniebat, & sacramenta simul percipiebat. Id ab illo plures per annos factum: atque idcirco multitudinis notitiam effugere non potuit. Proinde nonnulli ex simplicioribus, & præcipue ii, qui ex Phrygiæ, & Galatiæ partibus oriundi erant, cum se hoc facto justificandos esse existimarent, Sabbatium imitari cœperunt, & juxta ejus consuetudinem Pascha in occulto celebrarunt. Verum Sabbatius quidem aliquanto post spreta jurisjurandi religione, seorsum conventus egit, & eorum, qui ipsum sectati fuerant, Episcopus est constitutus, sicut in progressu orationis declarabimus.

A Ῥώμῃ Ναυατιανοὺς, μηδέ ποτε ἠκολουθηκέναι Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ποιοῦντας ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν τὸ Πάσχα, μὴ διακρίνεσθαι πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, τοὺς μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτοῖς ἐπιτελοῦντας τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτήν· ταῦτα καὶ τοιαῦτα πολλὰ λογισάμενοι, ὁρίζουσι τὸν ἀδιάφορον, ὡς ἔφην, περὶ τοῦ Πάσχα κανόνα· ἐφ' ᾧ τε ἕκαστον μὲν κατὰ τὴν συνήθειαν ἣν ἐκ προλήψεως ἔχει, ποιεῖν τὸ Πάσχα εἰ βούλοιτο· μὴ διαφέρεσθαι δὲ πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τοὺς διαφόρους ἑορτάζοντας, εἶναι πάλιν ἐν ὁμονοίᾳ τῆς Ἐκκλησίας· τοῦ ὅρου τοίνυν τούτου περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα παρ' αὐτῶν τότε βεβαιωθέντος, ὁ Σαββάτιος τοῖς ὅρκοις δεθεὶς, εἴποτε διαπεφωνημένη ἐγένετο ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν προλαμβάνων ἐνήστευε, (c) καὶ νυκτερεύων, τὴν νενομισμένην τοῦ Σαββάτου ἡμέραν ἐπετέλει τοῦ Πάσχα· καὶ πάλιν τῇ ἑξῆς ἅμα πᾶσι, κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν συνήγετο, καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν· ἐποίει τε τοῦτο ἐπὶ ἔτη πολλά. καὶ διὰ τοῦτο λανθάνειν τοὺς πολλοὺς οὐκ ἠδύνατο· διὸ καί τινες τῶν ἁπλουστέρων, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ὁρμώμενοι, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἐκ τούτου δικαιωθήσεσθαι, ἐζήλουν τε αὐτὸν, καὶ τὸ Πάσχα τὸν ἐκείνου τρόπον ἐπετέλουν λαθραίως· ἀλλὰ Σαββάτιος ὑστέροις χρόνοις καὶ παρασυνῆξε καθ' ἑαυτὸν, μικρὰ τοῦ ὅρκου φροντίσας, καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ κατέστη Ἐπίσκοπος, ὡς προϊόντες δηλώσομεν.

(c) καὶ νυκτερεύων, τὴν νενομισμένην, &c. Corruptus est hic locus; nec heri, aut nudiustertius invecta est hæc depravatio. Jam enim ætate Epiphanii Scholastici, hoc mendum irrepserat in Socratis codices, ut ex interpretatione Epiphanii colligitur. Sic enim vertit Epiphanius. *Cum hæc ab eis tunc fuisset regula definita, Sabbatius juramentis obstrictus, si quando Paschalis festivitas discordaret, ille apud seipsum jejunabat, & noctu solemnem diem Paschæ in Sabbato celebrabat: & rursus cum omnibus in Ecclesia conveniebat, & mysteriis fruebatur.* Eundem sensum in sua versione expressit Christophorsonus. Nicephorus quoque in libro duodecimo Historiæ Ecclesiasticæ eundem sensum secutus est. Ait enim, Sabbatium, quoties Christiani a Judæis dissentirent in celebratione Paschæ, seorsum apud se jejunare solitum, & Sabbato Paschali sub vesperam more Judaico Pascha celebrasse. Deinde sequenti die Dominico, post solemnes Vigilias Pascha celebrasse cum reliquis Christianis, seu potius Novatianis. Verum hæc interpretatio nullomodo placet. Sic enim Sabbatius, quoties Pascha Judaicum a Christianorum Paschali festo discreparet, primum Pascha non celebrasset cum Judæis. Deinde si Sabbatius primum Pascha semper celebrabat die Sabbati sub Vesperam more Judaico, quomodo fieri poterat, ut eodem Sabbati die solemnes Vigilias in Ecclesia celebraret? Id enim de illo diserte testantur Socrates, atque Sozomenus. Existimo igitur, in hoc Socratis loco verba esse transposita, & in pristinum ordinem hoc modo restituenda; ὁ σαββάτιος τοῖς ὅρκοις δεθεὶς, εἴποτε διαπεφωνημένη ἐγένετο ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν προλαμβάνων ἐνήστευε, καὶ ἐπετέλει τὸ πάσχα. καὶ νυκτερεύων τὴν νενομισμένην τοῦ σαββάτου ἡμέραν, πάλιν τῇ ἑξῆς ἅμα πᾶσι μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν συνήγετο, καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν. Id est, *Sabbatius juramento obstrictus, si quando dissensio in celebratione festi Paschalis acciderat, ipse domi anticipans jejunabat, & Pascha peragebat. Et rursus solemni die Sabbati pernoctans, sequenti die una cum reliquis omnibus in Ecclesiam conveniebat, & mysteria participabat.* Hanc nostram emendationem plane confirmat Sozomenus in libro septimo, ubi eandem rem multo clarius exponit his verbis: ἐξ ἐκείνου δὲ σαββάτιος τοῖς ἰουδαίοις ἑπόμενος, εἰ μὴ κατὰ ταυτὸ συνηνέχθη πάντας ἄγειν τὴν ἑορτὴν, φθάνων ὡς ἔθος ἐνήστευε, καὶ καθ' ἑαυτὸν διὰ τῶν νενομισμένων ἐπετέλει τὸ πάσχα. τῷ δὲ σαββάτῳ ἀφ' ἑσπέρας ἐπὶ τὸν δέοντα καιρὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ ταῖς προσηκούσαις εὐχαῖς διαγινόμενος, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ κοινῇ πᾶσιν ἐκκλησίαζε, καὶ τῶν μυστηρίων μετεῖχε. Id est: *Ex eo tempore Sabbatius Judæos sequens, nisi forte accidisset, ut omnes, tam Christiani scilicet, quam Judæi, eodem die Pascha celebrarent, prævertendo, ut moris est, jejunabat, & apud se domi solemnia peragens, Pascha celebrabat. Die vero Sabbati, a vespertino tempore usque ad congruum tempus, in Vigiliis, atque orationibus perseverans, sequenti die una cum reliquis omnibus in Ecclesiam conveniebat, & mysteria percipiebat.* Bis igitur uno eodemque anno Pascha celebrabat Sabbatius: primum cum Judæis, alterum cum Christianis; nisi forte evenerat, ut Christiani cum Judæis in celebratione festi Paschalis convenirent. Quod quidem raro admodum contingere poterat.

CAPUT XXII.

Judicium hujus historiæ Scriptoris de discrepantia, quæ quibusdam in locis cernitur, tam in festo Paschali, quam in baptismo, & jejuniis, & collectis, aliisque Ecclesiasticis ritibus.

Ceterum quod nobis in mentem venit de Paschali festo, id hoc loco paucis exponere opportunum puto. Nec veteres, nec recentiores, qui Judæorum morem sequi studuerunt, idoneam mihi videntur habuisse cau-

E ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Περὶ τῶν δοξάντων τῷ συγγραφεῖ διαφωνιῶν κατά τινας τόπους, περί τε τοῦ Πάσχα, καὶ βαπτισμάτων, καὶ νηστειῶν, καὶ γάμων, καὶ συνάξεων, καὶ λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν παρατηρήσεων.

Ὃ δὲ ἡμῖν ὑποπίπτει περὶ τοῦ Πάσχα, οὐκ ἄκαιρον, ὡς ἡγοῦμαι, διὰ βραχέων εἰπεῖν· οὔ μοι δοκοῦσιν οὔτε οἱ πάλαι περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης εὐλόγως πεφιλονεικηκέναι οὔτε οἱ νῦν Ἰουδαίοις ἐσπουδακότες ἀκολουθεῖν· οὐ γὰρ εἰς

νῦν

νῦν ἐβάλλοντο, ὅτι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετατιθεμένου εἰς Χριστιανισμόν, τὰ ἀκριβῆ καὶ τυπικὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἐπαύσατο· καὶ τοῦτο αὐτόθεν ἔχει τὴν οἰκείαν ἀπόδειξιν· Ἰουδαΐζειν γὰρ Χριστιανοῖς, οὐδὲ εἷς τοῦ Χριστοῦ νόμος ἐπέτρεχεν· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐκώλυσεν, οὐ μόνον τὴν περιτομὴν ἐκβάλλων, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑορτῶν μὴ διακρίνεσθαι παραινῶν, διὸ Γαλάταις γράφων φησί· λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; καὶ βραχέα περὶ τούτου διαλεχθεὶς, δοῦλον μὲν δείκνυσι τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν· ἐπ' ἐλευθερίᾳ δὲ κεκλῆσθαι τοὺς προσεληλυθότας Χριστῷ· παραινεῖ δὲ καὶ μηδαμῶς παρατηρεῖσθαι ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτούς· ἀλλὰ B καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς μεγάλῃ φησὶ τῇ φωνῇ, σκιὰν εἶναι τὰ παραφυλάγματα· διό φησι, μηδεὶς ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ Νουμηνίας ἢ Σαββάτου, ἅ τινά ἐστι σκιὰ τοῦ μέλλοντος· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δὲ, ὁ αὐτὸς ἐπισφραγιζόμενος τὰ τοιαῦτα φησί· μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται· οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ Ἀπόστολος, οὐδὲ τὰ Εὐαγγέλια, ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέθηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμᾶν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ C τῶν εὐεργετηθέντων κατέλιπον· ὅθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ ἀνίεσθαι τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν· οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ Σωτὴρ, ἢ οἱ Ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν· οὐδὲ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν, ὡς ὁ Μωϋσέως νόμος τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἡμῖν τὰ Εὐαγγέλια ἢ οἱ Ἀπόστολοι διηπείλησαν· Ἱστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν Ἰουδαίων, ὅτι ἐμιαιφόνουν κατὰ τὰς ἑορτὰς, ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ καιρῷ τῶν ἀζύμων πεπονθέναι ὁ Σωτὴρ ἀναγέγραπται· D σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς Ἀποστόλοις, οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν καὶ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσασθαι· ἐμοὶ δὲ φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ παρ' ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς, ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν Ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς· ὅτι δὲ ἐξ ἔθους μᾶλλον ἢ ἀπὸ νόμου παρ' ἑκάστοις ἐξ ἀρχαίου τὴν παρατήρησιν ἔλαβεν, αὐτὰ τὰ πράγματα δεικνύει· πλεῖστοι γὰρ περὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐξ ἀρχαίου τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐτήρησαν, τῆς τοῦ Σαββάτου ὑπεριδόντες E ἡμέραν· καὶ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς τοὺς ἑτέρως τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελοῦντας οὐδέποτε διεφέροντο· ἕως ὁ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος Βίκτωρ ἄμετρα θερμανθεὶς, ἀκοινωνησίαν τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαιδεκατίταις ἀπέστειλεν· ἐφ' ᾧ γενομένῳ, Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἐπίσκοπος, τοῦ Βίκτορος δι' ἐπιστολῆς γενναίως κατέδραμεν· μεμψάμενος μὲν αὐτοῦ τὴν θερμότητα· διδάξας δὲ, ὡς καὶ οἱ πάλαι διαπεφωνημένως ἐπιτελοῦντες τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν, τῆς κοινωνίας οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο· καὶ ὅτι Πολύκαρπος ὁ τῆς Σμύρ-

A causam, cur de hoc festo tantopere contenderent. Neque enim illud animo perpendunt, postquam Judaica religio in Christianum cultum commutata est, accuratam illam Mosaicæ legis observantiam, & rerum futurarum figuras penitus desiisse. Idque certissimo argumento ita demonstrari potest. Etenim nulla lege Christi concessum est Christianis, ut Judæorum ritus observent. Immo Apostolus hoc diserte vetuit, non modo circumcisionem rejiciens, verum etiam admonens, ne de festis diebus inter se contenderent. Itaque scribens ad Galatas, his utitur verbis: Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non auditis? & ubi pauca de hac re B disseruit, servum quidem esse ostendit populum Judæorum: eos vero, qui Christum secuti sunt, ad libertatem vocatos. Hortatur porro, ne dies, & menses, aut anni ullatenus observentur. Quinetiam Colossensibus scribens, clara voce pronuntiat, observationes nihil aliud, quam umbram esse. Quamobrem, inquit, nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte festi, vel Neomeniæ, vel Sabbati, quæ sunt umbra futurorum. Sed & in epistola ad Hebræos, idipsum confirmans, ita dicit; translato enim sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat. Certe Apostolus, & Evangelistæ, nusquam servitutis jugum illis imposuerunt, qui ad prædicationem fidei accessissent: sed Paschæ diem, C aliosque festos dies, arbitrio, æquitatique eorum, qui beneficia illis diebus acceperant, colendos reliquerunt. Proinde quoniam homines festos dies amant, propterea quod laborum remissionem ipsis afferunt, singuli locatim, prout cuique libitum fuit, salutaris passionis memoriam ex quadam consuetudine celebrarunt. Nam nec Servator, nec Apostoli, id observandum esse nobis lege aliqua præscripserunt: neque multam, aut supplicium, aut imprecationem Evangelia nobis, aut Apostoli sunt comminati, quemadmodum Mosaica lex facere consuevit. Verum Historiæ duntaxat causa, ad opprobrium Judæorum, eo quod diebus festis cædes patrare soliti essent, relatum est in Evangeliis, Servatorem passum fuisse diebus azymorum. Quippe propositum id fuit Apostolis, non ut de diebus festis leges ferrent, sed ut rationem recte vivendi, veramque pietatem ostenderent. Ac mihi quidem videtur, ut alia multa variis in locis usu quodam invaluerunt, sic etiam Paschale festum apud singulos ex inolita quadam consuetudine peculiarem observationem habuisse, propterea quod nullus ex Apostolis, uti dixi, de illo festo quidquam lege sancivit. Quod vero jam inde a priscis temporibus ex usu potius, quam ex lege observatio ista profluxerit, res ipsæ declarant. Etenim in Asia minore plurimi antiquitus E quartum decimum diem observarunt, neglecto Sabbati die. Quod dum facerent, nunquam tamen ab illis, qui alio modo Pascha celebrabant, sese abjunxerunt: donec Victor Romanæ urbis Episcopus immodico iracundiæ succensus æstu, Quartodecimanis, qui in Asia erant, excommunicationis libellum misit. Quo facto Irenæus Lugduni Galliarum urbis Episcopus Victorem per epistolam graviter perstrinxit: acriorem ejus impetum reprehendens, simulque ostendens vetustiores, qui diverso inter se more festum Paschæ celebrabant, a mutua communione nequaquam separatos fuisse: & Polycarpum Epi-

Galat. 4.

Coloss. 2.

Hebr. 7.

Paschalis festi observatio a Christo libera relicta.

De Victore.

Euseb. l. 5. c. 24.

SÆC.IV.

De Polycarpo Paſcha celebrante.

Epiſcopum Smyrnæ, qui poſtea Gordiano Imperium obtinente martyrium perpeſſus eſt, cum Aniceto Epiſcopo Romano communicaſſe, nullatenus ab eo diſſidentem hujus feſtivitatis cauſa, quamvis ipſe juxta patrium morem Smyrnenſis Eccleſiæ quartodecimo die Paſcha celebraret, ut in quinto Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ libro tradit Euſebius. Quidam igitur in minore Aſia, ut jam dixi, quartumdecimum obſervabant diem: quidam vero in Orientis partibus, Sabbato quidem id feſtum agebant, ſed in menſe diſcrepabant. Nam illi quidem Judæos, licet exactam regulam non ſervarent, in hac feſtivitate ſequendos eſſe dicebant. Hi vero poſt æquinoctium Paſcha celebrabant, ſimul cum Judæis id feſtum agere reſpuentes. Quippe affirmant, Sole in Ariete conſtituto id feſtum perpetuo celebrari oportere, menſe, quem Xanthicum Antiochenſes, Aprilem Romani vocant. Atque in eo ſequi ſe non recentiores Judæos, qui ubique fere hallucinantur, ſed vetuſtiores, & Joſephum. Sic enim ille in tertio Judaicarum antiquitatum libro ſcriptum reliquit. Et iſti quidem hoc modo inter ſe diſſentiebant. Reliqui autem omnes ad Occidentis partes, & ad ipſum uſque Oceanum, poſt æquinoctium ex antiqua quadam traditione Paſcha celebraſſe deprehenduntur. Hi enim omnes ad hunc modum Paſcha peragentes, nunquam inter ſe diſſenſerunt. Neque enim, ut quidam calumniati ſunt, Concilium Conſtantini temporibus habitum feſtivitatem iſtam commutavit. Etenim Conſtantinus ipſe ad eos ſcribens, qui in hujus feſti celebratione inter ſe diſſidebant, hortatur, ut cum ipſi pauciores ſint, alios ſequantur, qui ſunt numero plures. Et ipſam quidem Imperatoris epiſtolam in tertio Euſebii libro de vita Conſtantini integram reperies. Pars autem illius, in qua de feſto Paſchali agitur, ſic habet. „ Cumque hic ordo „ decentiſſimus ſit, quem omnes tam Occi„ dentalium, quam Meridianarum, & Se„ ptemtrionalium orbis partium Eccleſiæ, ac „ nonnullæ quoque Orientalium ſervant: id„ circo id æquum, rectumque eſſe omnes ju„ dicaverunt, quod & vobis placiturum eſſe „ ſpopondi; ut ſcilicet, quod in urbe Ro„ ma, perque omnem Italiam, Africam, „ Ægyptum; per Hiſpaniam, Gallias, Bri„ tannias, Libyas, per univerſam Achaiam; „ per Aſianam, & Ponticam diœceſim, & „ per Ciliciam concordi ſententia obſervatur, „ id veſtra quoque prudentia libentibus ani„ mis

Cap. 19.

Conſtantini de Paſchate obſervando epiſtola.

A Σμύρνης Ἐπίσκοπος, (a) ὃς ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας, Ἀνικήτῳ τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης ἐκοινώνει, μηδὲν διακρινόμενος περὶ ἑορτῆς πρὸς αὐτὸν, καίτοι καὶ αὐτὸς ἐξ ἐγχωρίου τῆς ἐν Σμύρνῃ συνηθείας, τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τὸ Πάσχα ἐπιτελῶν, ὡς ἐν τῇ πέμπτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσέβιος λέγει· τινὲς μὲν οὖν, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην παρετήρουν· (b) τινὲς δὲ περὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη, τὸ Σάββατον μὲν τῆς ἑορτῆς ἐτήρουν· διεφώνουν δὲ περὶ τὸν μῆνα· οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαίοις, καίτοι τὴν ἀκρίβειαν μὴ σώζουσι, δεῖν ἕπεσθαι περὶ τῆς ἑορτῆς ἔλεγον· (c) οἱ δὲ μετ' ἰσημερίαν ἐπετέλουν, τὸ συνεορτάζειν Ἰουδαίοις ἐκτρεπόμενοι· B φάσκοντες ἀεὶ τοῦ ἡλίου ἐν κριῷ ὄντος καθήκειν τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν τῷ Ξανθικῷ μὲν κατὰ Ἀντιοχείας μηνὶ, Ἀπριλλίῳ δὲ κατὰ Ῥωμαίους· καὶ τοῦτο ποιεῖν, πειθομένους, μὴ τοῖς νῦν κατὰ πάντα πεπλανημένοις Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ Ἰωσήπῳ, καθὰ ἐκεῖνος ἐν τῇ τρίτῃ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας φησίν· ἀλλ' οὗτοι μὲν οὕτως πρὸς ἑαυτοὺς διεφώνουν· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἄχρι τῶν ἑσπερίων μερῶν καὶ αὐτοῦ Ὠκεανοῦ, μετὰ τὴν ἰσημερίαν ἐξ ἀρχαίας τινὸς παραδόσεως τὸ Πάσχα ποιήσαντες εὑρίσκονται· οὗτοι γὰρ πάντες τοῦτον ποιοῦντες τὸν τρόπον, οὐδέποτε πρὸς ἑαυτοὺς διεφώνησαν· (d) καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπε- C θρύλλησαν, ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου Σύνοδος τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέτρεψεν· αὐτὸς γὰρ Κωνσταντῖνος τοῖς διαφωνοῦσι περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς γράφων, παρήνεσεν ὅπως ἂν αὐτοὶ ὀλίγοι ὄντες μιμῶνται τοὺς πλείονας· ἀλλὰ τὴν μὲν ὅλην τοῦ Βασιλέως ἐπιστολὴν, ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ Εὐσεβίου τοῦ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου εὑρήσεις· τὸ δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα μέρος, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἔστι τε τάξις εὐπρεπὴς, ἣν ἅπασαι αἱ τῶν δυτικῶν καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτῴων μερῶν τῆς οἰκουμένης, παραφυλάττουσιν Ἐκκλησίαι, καὶ τινὲς τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν τόπων· οὗ ἕνεκεν ἐπὶ D τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν πάντες ἡγήσαντο, καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην· ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἅπασαν Αἴγυπτον, Ἱσπανίας, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ (e) φυλάττηται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται

(a) ὃς ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας. Aut hic legendum eſt ὁ ὕστερον, aut certe ſcribendum ὃς ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ ἐμαρτύρησε. Fallitur autem Socrates. Neque enim imperante Gordiano paſſus eſt Polycarpus, ſed regnante Marco Antonino, ut ex Euſebio, aliiſque ſcriptoribus conſtat. Certe Irenæus in libro tertio contra hæreſes, quem librum ſcripſit, Eleutherio Romanam Eccleſiam adminiſtrante, id eſt temporibus Marci Antonini, Polycarpum jam tum martyrio perfunctum fuiſſe ſcribit. Quare hæc verba, ὁ ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας, collocanda potius eſſent paulo ſupra, ubi legitur, Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἐπίσκοπος. Melius enim conveniunt Irenæo, quam Polycarpo. Verum de hoc prudens Lector pro arbitrio ſuo ſtatuet. Scio quidem, in Chronico ſancti Benigni Divionenſis martyrium Irenæi Lugdunenſis Epiſcopi poni ante martyrium Polycarpi. Auctor enim illius Chronici ſcribit, Irenæum jam martyrio perfunctum, apparuiſſe in ſomnis Polycarpo Smyrnenſi Epiſcopo, eique mandaſſe, ut Benignum in Gallias mitteret. Verum hæ ſunt nugæ meræ.

(b) τινὲς δὲ περὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη. Syros, Cilicas, & Meſopotamenos videtur intelligere, qui Paſcha cum Judæis celebrabant ante Concilium Nicænum, ut docet Athanaſius in epiſtola ad Afros: ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ Μεσοποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ποιοῦσι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐποίουν καὶ αὐτοί. Orientales igitur iſti, de quibus loquitur Socrates, Judæos quidem ſequebantur in eo, quod decimam quartam Lunam primi menſis ante æquinoctium obſervabant. Verum non eodem die, quo Judæi, Paſcha celebrabant, ſed ſequenti E Dominico. Quare Athanaſius ſcribit, illos eodem tempore, quo Judæos, Paſcha egiſſe, non autem eodem die, ut male vertit interpres.

(c) οἱ δὲ μετ' ἰσημερίαν. Montaniſtas, ut puto, intelligit, & Pepuſianos, qui Paſcha quidem poſt æquinoctium celebrabant. Sed menſe Xantico, ſeu Aprili ante diem octavum Idus Apriles illud perpetuo defigebant, quemadmodum teſtatur Sozomenus in lib. 7.

(d) καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπεθρύλλησαν. Audiani ſcilicet. Hi enim ajebant, Synodum Nicænam Paſchale feſtum primum immutaſſe, ut teſtatur Epiphanius pag. 822.

(e) φυλάττηται γνώμῃ. Apud Euſebium in libro 3. de vita Conſtantini legitur φυλάττεται, rectius proculdubio. In Florentino autem, & Sfortiano codice ſcriptum inveni φυλάττεσθαι.

(f) ἔχει

ξηται σύνεσις· λογιζομένη μὴ μόνον ὡς πλείων ἐστὶ κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους Ἐκκλησιῶν ἀριθμός· ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιορκίας (f) ἔχειν κοινωνίαν· τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ Βασιλέως ἐπιστολή· τεσσαρεσκαιδεκατῖται δέ φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου τὴν παρατήρησιν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης παραδεδόσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, τοὺς Ἀποστόλους Παῦλον καὶ Πέτρον, τὴν ἐκεῖ παραδεδωκέναι συνήθειαν λέγουσιν· ἀλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν· ὅτι μέντοι ἐκ συνηθείας τινὸς μᾶλλον κατὰ χώρας ἐπιτελεῖται τοῦ Πάσχα ἑορτή, ἐκεῖθεν τεκμαίρομαι· οὐδεμία τῶν θρησκειῶν τὰ αὐτὰ ἔθη φυλάττει, (g) κἂν τὴν αὐτοῦ περὶ τούτων δόξαν ἀσπάζηται· καὶ γὰρ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως ὄντες, διαφωνοῦσι περὶ τὰ ἔθη πρὸς ἑαυτούς· διὸ μικρὰ περὶ τῶν κατὰ τὰς Ἐκκλησίας ἐθῶν, παραθέσθαι οὐκ ἄκαιρον· αὐτίκα τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείας, ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἐστὶν εὑρεῖν· (h) οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τοῦ Πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν Σαββάτου, καὶ κυριακῆς, συνημμένας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, (i) καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρὸ ἑβδομάδων ἕξ, τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν νηστεύουσι, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες· ἄλλοι δὲ παρὰ τούτους, (k) ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι, καὶ τρεῖς μόνας πενθημέρους ἐκ διαλημμάτων νηστεύοντες, οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσι· καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι (l) περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακο-

„ mis amplectatur. Illud nimirum attendens, „ non modo majorem eſſe numerum Eccleſiarum in locis ſupra commemoratis; verum etiam æquiſſimum eſſe, ut omnes in commune id velint, quod ſtricta ratio exigere videtur; nec ullam cum Judæorum „ perjurio habet ſocietatem. „ Hujuſmodi eſt Imperatoris epiſtola. Ceterum Quartodecimani obſervantiam quartidecimi diei a Joanne Apoſtolo ſibi traditam eſſe affirmant. Romani vero, & qui Occidentis partes incolunt, conſuetudinem, quæ apud ipſos viget, a Paulo, Petroque Apoſtolis accepiſſe ſe dicunt. Neutri tamen ad hujus rei confirmationem ſcriptum aliquod teſtimonium proferre poſſunt. Porro autem paſchale feſtum ſingulis locis uſu quodam, & conſuetudine celebrari, hinc maxime conjicio. Nulla religionis ſecta eaſdem obſervat cæremonias, licet eamdem de Deo ſententiam amplectatur. Etenim qui ejuſdem ſunt fidei, iidem in ritibus inter ſe diſſentiunt. Proinde hoc loco de variis Eccleſiarum ritibus pauca ſubjicere, nequaquam erit intempeſtivum. Primum igitur jejunia illa, quæ ante Paſcha fiunt, aliter apud alios obſervari reperias. Nam qui Romæ ſunt, tres continuas hebdomadas ante Paſcha, exceptis Sabbato, & dominico die, jejunant. Qui vero in Illyrico, & per univerſam Achaiam, & qui Alexandriæ degunt, ſex ante Paſcha ſeptimanas jejunant, idque jejunium quadrageſimam vocant. Alii rurſus diverſum ab illis morem ſecuti, ſeptima hebdomade ante Paſcha jejunium ordiuntur; ac tres duntaxat ſeptimanas, quinque dierum ſingulas per intervalla jejunantes, nihilominus hoc tempus ipſi quoque Quadrageſimam appellant. Ac mihi quidem mirari ſubit, qua ratione iſti licet de numero dierum inter

Varii ritus in variis locis.

Jejunium ante Paſchale.

(f) ἔχει κοινωνίαν. Codex Florentinus, & Sfortianus hoc loco ſcriptum habent ἔχειν, quemadmodum legitur apud Euſebium. Neque aliter legit Epiphanius Scholaſticus, ut ex verſione ejus apparet.

(g) κἂν τὴν αὐτοῦ περὶ τούτων. Scribendum puto κἂν τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀσπάζηται: id eſt, *omnes religionis, & ſectæ diverſos ritus habeat, quamvis idem de Deo ſentiant*. Sed, quæ ſequuntur, verba emendationem noſtram plane confirmant. Addit enim Socrates: οἱ γὰρ τῆς αὐτῆς πίστεως ὄντες, &c. Hoc eſt: *Nam iis, qui ſunt ejuſdem fidei, in ritibus tamen idem non ſentiunt*. Nicephorus quoque huic noſtræ emendationi ſuffragatur. Hunc enim Socratis locum ita expreſſit, οὐ γὰρ δὴ πάντες κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, τὰς αὐτὰς παραδόσεις κατὰ τὰς Ἐκκλησίας φυλάττουσι.

(h) οἱ μὲν γὰρ ἐν ῥώμῃ τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας. Baronius ad annum Chriſti 57. & 391. Socratem duplicis erroris arguit, tum quod dixerit, Romanos tres tantum Hebdomadas ante Paſcha jejunaſſe in Quadrageſima; tum quod ait, in tribus illis hebdomadis exceptos fuiſſe dies Sabbati, quibus Romani non jejunabant. Quod ad primum attinet, Socratis ſententiam adverſus Baronium defendit Halloixius in notationibus ad caput 11. vitæ Irenæi pag. 678. Movet me præcipue auctoritas Caſſiodori, qui in Hiſtoria tripertita hunc Socratis locum poſuit his verbis: *Romani enim tres ante Paſcha ſeptimanas, præter Sabbatum, & Dominicam, ſub continuatione jejunant*. An potuit ignorare Caſſiodorus morem Eccleſiæ Romanæ in obſervatione jejunii Quadrageſimalis, ipſe, qui Senator, & Conſul, & Præfectus Prætorio fuit in urbe Roma? Quis credat, illum in Hiſtoria ſua hæc Socratis verba poſiturum fuiſſe, ſi rem ſe aliter habuiſſe ſciviſſet? Certe Caſſiodorus ſi id falſum eſſe ſciſſet, hæc Socratis verba conſulto omiſiſſet, ne lectorem in fraudem induceret. Quod cum Caſſiodorus non fecerit, ſed Socratis teſtimonium de Quadrageſimali Romanorum jejunio in Hiſtoria, quæ ipſius nomen præfert, legi voluerit, ex eo apparet, vera eſſe, quæ Socrates dixit de jejunio Romanorum. Certe in Eccleſia Catholica, etſi Quadrageſimæ jejunium ab omnibus fuit ſemper obſervatum, non tamen uno atque eodem modo jejunatum eſt, ut docet Irenæus in epiſtola ad Victorem Papam. Proinde immerito Baronius Socrati opponit teſtimonium Gregorii Magni. Aliter enim Socratis ætate, aliter Gregorii Magni temporibus, Romani per Quadrageſimam jejunabant. Temporibus Leonis Papæ, quibus fere æqualis fuit Socrates, Romani tribus duntaxat diebus hebdomadis jejunabant in Quadrageſima, ſecunda ſcilicet, quarta, & ſexta feria, ut patet ex ſermonibus ejuſdem Papæ de Quadrageſima. In Ordine Romano veſtigium quoddam vetuſti moris, quem hic refert Socrates, videor mihi deprehendiſſe. Nam Dominica Quadrageſimæ, quæ vulgo Dominica de Paſſione Domini dicitur, vocatur Dominica mediana; idque nomen ex præcepto ſedis Apoſtolicæ ei inditum eſſe perhibetur. Cauſam autem, cur ita dicta ſit, non aliam video, quam quod ex tribus hebdomadis, quibus Romani in Quadrageſima jejunabant, hæc erat ſecunda Dominica. Beda in libro de æquinoctio vernali ſcribit, in Italia alios jejunaſſe dies viginti, alios ſeptem. Jam vero quod ait Socrates de Sabbato, recte defendi poteſt. Nam ætate Leonis Papæ Romani in Quadrageſima non jejunabant die Sabbati. Docet id ſermo quartus ejuſdem Papæ de Quadrageſima, in cujus calce ita legitur: *Secunda igitur, & quarta, & ſexta feria jejunemus: Sabbato autem apud beatum Petrum Apoſtolum vigilias celebremus*, &c. Accedit Beda in libro de Officiis, ubi ſcribit quinta, & ſeptima Feria pleroſque non jejunaſſe in Quadrageſima.

(i) καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸ ἑβδομάδων ἕξ. Idem teſtatur Sozomenus in libro ſeptimo, capite decimo nono. Porro Alexandrini jejunium Quadrageſimæ inchoabant, non a Dominica ſextæ hebdomadis ante Paſcha, ut putavit Joannes Fileſacus in libro de Quadrageſima capite ſeptimo, ſed a feria ſecunda, quæ ſequebatur illam Dominicam. Itaque prima Dominica Quadrageſimæ Alexandrinorum erat quinta Dominica ante Paſcha. Atque id manifeſte docent Theophilus, & Cyrillus in Homiliis, ſeu epiſtolis Paſchalibus. Quod quidem miror Fileſacum non animadvertiſſe, qui Theophili teſtimonium contra ſe adducit.

(k) ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων. Conſtantinopolitani ſcilicet, & circumſiti populi uſque ad Phœnicen, ut teſtatur Sozomenus in lib. 7. cap. 19.

(l) περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες. Codex Florentinus, & Sfortianus hoc loco ſcriptum habent, περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν νηστειῶν. Priorem tamen lectionem confirmat Socrates paulo ſupra, ubi dicit: καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι,

SÆC. IV. ter se dissentiant, eodem tamen nomine quadragesimam vocent. Hujus autem appellationis pro suo quisque ingenio alius aliam rationem affert. Neque vero in dierum numero duntaxat, verum etiam in ciborum abstinentia discrepare inter se reperiuntur.

Abstinentia qualis. Nam alii quidem ab animatis penitus abstinent; alii ex animantibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus, etiam avibus vescuntur; ex aquis, ut est apud Moysem, eas quoque conditas esse affirmantes. Quidam ab omni arborum fructu, & ab ovis abstinent. Quidam solo vescuntur pane: alii ne hoc quidem utuntur. Nonnulli usque ad horam nonam jejunantes, quovis posthac ciborum genere utuntur absque discrimine. Aliæ rursus apud alias gentes observantiæ, & innumerabiles earum causæ afferuntur. Et quoniam nemo scriptum de hac re præceptum proferre potest, apparet Apostolos arbitrio cujusque, ac voluntati id permisisse, ut unusquisque, quod bonum est, sua sponte, non metu, ac necessitate perageret. Et hujusmodi quidem est per Ecclesias jejuniorum discrepantia. In collectis vero non minor est varietas.

Die Sabbati sacra celebrantur. Nam cum omnes ubique terrarum Ecclesiæ per singulas hebdomadas die Sabbati sacra mysteria celebrent, Alexandrini tamen, & Romani vetustam quamdam traditionem secuti, id facere detrectant. Sed Ægyptii, qui Alexandrinis vicini sunt, & ii, qui Thebaidem incolunt, Sabbato quidem collectas celebrant; non tamen, sicut mos est Christianorum, sacra mysteria percipiunt. Postquam enim epulati sunt, & omni ciborum genere saturati, sub vesperam oblatione facta communicant.

Quarta, & sexta feria quid factum. Præterea Alexandriæ quarta feria, & ea, quæ dicitur Parasceve, leguntur sacræ Scripturæ, easque doctores interpretantur: & cuncta fiunt, quæ ad collectam pertinent, præter Mysteriorum celebrationem. Atque hic mos Alexandrinæ Ecclesiæ vetustissimus est. Constat enim, Origenem his ut plurimum diebus in Ecclesia docuisse. Qui quidem utpote Doctor eruditissimus, cum animadverteret, arcanum Mosaicæ legis juxta literam exponi non posse, sermonem de Pascha ad mysticum sensum traduxit: unum duntaxat verum Pascha exstitisse dicens, id videlicet, quod Servator celebravit, tunc cum cruci affixus adversarias potestates profligavit, hoc adversus diabolum usus tropæo. In eadem urbe Alexandria, Lectores, & Psaltæ absque

A ρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι· καὶ ἄλλος ἄλλον λόγον τῆς ὀνομασίας εὑρεσιλογοῦντες ἀποδιδόασιν· ἔστι δὲ εὑρεῖν οὐ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐδεσμάτων οὐχ ὁμοίαν ποιουμένους· οἱ μὲν γὰρ, πάντη ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ, τῶν ἐμψύχων ἰχθῦς μόνους μεταλαμβάνουσι· τινὲς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι, καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἐξ ὕδατος καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν Μωϋσέα γεγενῆσθαι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρύων καὶ ᾠῶν ἀπέχονται· τινὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ τούτου· (m) ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐννάτης ὥρας νηστεύοντες, (n) διάφορον ἔχουσι τὴν ἑστίασιν·

B (o) ἄλλως τε παρ᾽ ἄλλοις φύλοις καὶ μυρίαι αἰτίαι οὖσαι τυγχάνουσι· καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα, δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα ἕκαστος μὴ φόβῳ, μὴ δὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάζοιτο· τοιαύτη μὲν καὶ περὶ νηστειῶν διαφωνία κατὰ τὰς Ἐκκλησίας ἐστί· περὶ δὲ συνάξεων, ἕτερα τοιαῦτα· τῶν γὰρ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησιῶν ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων, κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδος περίοδον ἐπιτελουσῶν τὰ μυστήρια, οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ, ἔκτινος ἀρχαίας παραδόσεως τοῦτο ποιεῖν παρῃτήσαντο· Αἰγύπτιοι δὲ γείτονες ὄντες Ἀλεξαν-

C δρέων, καὶ οἱ τὴν Θηβαΐδα οἰκοῦντες, ἐν σαββάτῳ μὲν ποιοῦνται συνάξεις· οὐχ ὡς ἔθος δὲ Χριστιανοῖς, τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνουσι· μετὰ γὰρ τὸ εὐωχηθῆναι, καὶ παντοίων ἐδεσμάτων ἐμφορηθῆναι, περὶ ἑσπέραν προσφέροντες, τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνουσιν· αὖθις δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ παρασκευῇ γραφαί τε ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἑρμηνεύουσι, πάντα τε τὰ συνάξεως γίνεται, δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς. καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος ἀρχαῖον· καὶ γὰρ Ὠριγένης τὰ πολλὰ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις φαίνεται ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάξας· ὅς τις σοφὸς ὢν διδάσκαλος, καὶ κατιδὼν ὅτι τὸ ἀδύνατον

D τοῦ νόμου Μωϋσέως ἀσθενεῖ πρὸς τὸ γράμμα ἀποδοθῆναι, τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον εἰς θεωρίαν ἀνήγαγεν, ἓν Πάσχα μόνον ἀληθινὸν γεγενῆσθαι λέγων, ὅπερ ὁ Σωτὴρ ἐπετέλεσεν, ἐνεργήσας κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, διὰ τοῦ προσομιλῆσαι τῷ σταυρῷ, τροπαίῳ τούτῳ κατὰ τοῦ διαβόλου χρησάμενος· ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται (p) καὶ ὑποβολεῖς ἀδια-

ἔπεισι, πῶς ἔνιοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι.

(m) ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐννάτης ὥρας νηστεύοντες. Paucos admodum ita jejunasse puto in Quadragesima. Jejunium enim Quadragesimæ producebatur ad Vesperam. Missa enim celebrabatur hora nona, in qua sermo fiebat ad populum. Deinde sub vesperam populus dimittebatur, & solvebat jejunium. Sane Cæsarius Arelatensis Missarum solemnia duarum circiter horarum spatio durasse tradit in homiliis, quæ exstant. Epiphanius in expositione fidei Catholicæ: πάλιν δὲ συνάξεις ἐπιτελοῦσι τὰς αὐτὰς ἕξ, καὶ ὅλην τεσσαρακοστὴν ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας. Idem tradit Amalarius in libro de officiis, & Concilia Anglicana.

(n) διάφορον ἔχουσι τὴν ἑστίασιν. Malim scribere ἀδιάφορον, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *alii usque ad nonam jejunantes horam, sine discrimine ciborum reficiuntur.*

(o) ἄλλως τε παρ᾽ ἄλλοις φύλοις. Post hæc verba Savilius in suo codice subdistinctionem apposuerat. Ego vero mediam distinctionem malim adscribere. Idque confirmat Nicephorus, qui hunc Socratis locum ita expressit: καὶ ἄλλα παρ᾽ ἄλλοις γένεσι καὶ φύλοις· ἐν οἷς καὶ μυρίαι αἰτίαι τῶν τοιούτων εἰσίν.

(p) καὶ ὑποβολεῖς. Pessime Musculus, & Christophorsonus verterunt *Interpretes*, Optime vero Epiphanius exposuit Psalmi Pronunciatores. Horum munus videtur fuisse, prima Psalmi verba præcinere. Populus deinde reliqua succinebat. ὑποβολεῖς dicebantur olim Monitores, qui in scœna monebant histriones, ut docet Festus. Hi sugge-

E rebant Actoribus, quoties memoria eos deficiebat. Modos etiam dabant Actoribus, ut docet Plutarchus in præceptis gerendæ Reipublicæ, ita scribens; ἀλλὰ μιμεῖσθαι τοὺς ὑποκριτὰς πάθος μὲν ἴδιον καὶ ἦθος καὶ ἀξίωμα τῷ ἀγῶνι προστιθέντας, τοῦ δὲ ὑποβολέως ἀκούοντας, καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰ μέτρα. Unde in comœdiis Terentii prænotatum invenimus: *modos dedit Flaccus*. Sic igitur in Ecclesia is, qui modos canentibus dabat, & versus Psalmorum suggerebat, dicebatur ὑποβολεὺς & κανονάρχης, ut censet Jacobus Goar in notis ad Euchologium pag. 30. Sane Lectores prædicantibus Episcopis sæpe locum sacræ Scripturæ suggerebant, ut docet Augustinus in Psal. 32. *Non dixit*, in cithara decem chordarum, *neque in hoc Psalmo, neque, si non fallor, alicubi. Legant & considerent melius & otiosius filii nostri Lectores: tamen quantum mihi videor meminisse, multis locis invenimus Psalterium decem chordarum; citharam decem chordarum nusquam mihi lectum*

SÆC. IV.

ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν, εἴτε πιστοί· τῶν πανταχοῦ Ἐκκλησιῶν πιστοὺς εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προβαλλομένων· ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος (q) ἐν Θεσσαλίᾳ, γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ· ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται, μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ, (r) ἀποκήρυκτος γίνεται· (s) τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, καὶ τῶν Ἐπισκόπων εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων· (t) πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους, ἀρχηγὸς (u) Ἡλιόδωρος, Τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρωτικὰ βιβλία, (x) ἃ νέος ὢν ἔταξε καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε. φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος Θεσσαλονίκῃ καὶ αὐτῇ Μακεδονίᾳ, καὶ Ἑλλάδι· καὶ ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον· ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα μόνον βαπτίζουσι· διὸ σφόδρα πλὴν ὀλίγων, οἱ λοιποὶ μὴ βαπτισθέντες ἀποθνήσκουσιν· ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς Συρίας, ἡ Ἐκκλησία ἀντίστροφον ἔχει τὴν θέσιν· οὐ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ· ἐν Ἑλλάδι δὲ καὶ Ἱεροσολύμοις, καὶ Θεσσαλίᾳ (y) τὰς ἐν ταῖς λυχναψίαις εὐχὰς, παραπλησίως τοῖς Κωνσταντινουπόλει Ναυατιανοῖς ποιοῦνται· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐν Κύπρῳ, ἐν ἡμέ-

que ullo discrimine fiunt tam catechumeni, quam fideles, cum tamen omnes ubique Ecclesiæ non nisi fideles ad hunc gradum promoveant. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia esse cognovi. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum uxore, quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulaverat, abdicatur: cum in Oriente cuncti sua sponte, etiam Episcopi ab uxoribus abstineant, nulla tamen lege, aut necessitate constricti id faciant. Multi enim illorum, Episcopatus etiam sui tempore, liberos ex legitimo conjugio susceperunt. Hujus porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Tricæ, quæ ejus regionis urbs est, Episcopus: cujus nomine circumferuntur amatorii libri, quos ille, dum juvenis esset, composuit, & Æthiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicæ, & in Macedonia, atque Achaia observatur. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia vidi. Solis diebus Paschæ illic baptizant. Ex quo fit, ut plerique apud illos absque baptismo moriantur. Antiochiæ autem, quæ est in Syria, inversus est Ecclesiæ situs. Neque enim altare ad solis ortum spectat, sed ad occasum. In Achaia, & Thessalia, itemque Hierosolymis, cum accenduntur lucernæ, orationes faciunt eodem prorsus modo, quo Novatiani, qui Constantinopolim incolunt. Apud Cæsaream Cappadociæ, & in insula Cypro,

Heliodorus Tricæ Episcopus.

lectum occurrit. Erant & monitores in precationibus, quorum meminit Tertullianus in Apologetico, ubi dicit, Christianos sine monitore orasse, quia de pectore orabant. Verum Nicephorus hoc loco pro ὑποβολεῖς legit ὑπογραφεῖς, id est *Notarios*. Quod profecto non displicet. Habebant enim Episcopi suos Notarios, adolescentes eruditos. Sic Proclus Notarius fuisse dicitur Attici, teste Socrate lib. 7. Et diu ante Athanasius Notarius fuit Alexandri Episcopi, ut scribit Sozomenus in lib. 2. In decretis Gelasii Papæ cap. 2. inter primos gradus Ecclesiasticos recensentur Lectores, Notarii, & Defensores. In vita Cæsaris Arelatensis capite 22. *Lector, aut Notarius coram illo non cessabat clamare, &c.* In actione prima Synodi Ephesinæ, Epaphroditus dicitur Lector, & Notarius Hellanici Episcopi Rhodiorum. Ex quibus patet, idem fere officium fuisse Notarii, quod Lectoris, ut scilicet psalmos, aut alios sacræ Scripturæ libros vel in Ecclesia, vel coram Episcopo legeret. Idque confirmat Simeon Metaphrastes in actis Marciani, & Martyrii Notariorum, quæ habentur apud Surium die vicesimo quinto Octob. *Apud divinum ergo Paulum commorantes, cum scribæ essent eorum, quæ ab illo fiebant, & populo divinos libros legerent, &c.* Excipiebant autem Notarii illi acta, quæ fiebant in Ecclesia. Ex quo illis hoc nomen inditum videtur. Sic in gestis collationis inter Catholicos, ac Donatistas hunc titulum legimus. *Excipientibus quoque Januario, & Vitale Notariis Ecclesiæ Catholicæ, Victore, & Cresconio Notariis Ecclesiæ Donatistarum, &c.* Præerat autem illis Primicerius Notariorum, qui fere ex Presbyterorum ordine eligebatur, ut discimus ex actione prima Concilii Ephesini, in qua Petrus Presbyter Alexandriæ, & Primicerius Notariorum recitat edictum Imperatoris Theodosii ad Cyrillum, & reliquos Metropolitanos. Quare Notarii isti scrinium servabant, ut docet Gregorius Magnus in lib. 1. Dialogorum cap. 8. *Anastasius sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo authore deservio, Notarius fuit. Qui soli Deo vacare desiderans, scrinium deseruit, monasterium elegit, &c.* Præcipuum tamen fuit munus Notariorum, ut Virgam, seu Baculum coram Episcopo portarent, quemadmodum scribitur in libro secundo de vita, & miraculis Beati Cæsarii Arelatensis. *Cum ergo vir Dei Cæsarius per eadem loca ad eandem pergeret Ecclesiam, Clericus, cui cura erat Baculum illius portare, quod Notariorum officium erat, oblitus est; in quo ministerio inutilis ego serviebam.* Vide, quæ notavi ad lib. 4. Sozomeni cap. 3.

(q) ἐν Θεσσαλίᾳ γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ. Si hæc distinctio recta esset, sequeretur, Socratem Clericum fuisse in Thessalia. Sed nequaquam probabile est, cum Socrates passim se Scholasticum appellet, id est Advocatum. Quare non dubito, quin hic locus aliter sit distinguendus, hoc scilicet modo: ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ γενόμενος. κληρικὸς ἐκεῖ ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται, &c. Aliam tamen distinctionem secuti videntur interpretes, Musculus, & Christophorsonus, hanc videlicet: ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ. γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ, &c. Quam tamen distinctionem probare non possum: Superfluum enim esset verbum γενόμενος, ac nimis frequenter in eadem periodo repeteretur τὸ γίνεσθαι. Porro Socratem in Thessalia versatum fuisse, ex sequentibus apparet. Sic enim paulopost subdit Socrates: καὶ ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον. Quanquam vox οἶδα ambigua est, & tam de absente, quam de præsente intelligi potest.

(r) ἀποκήρυκτος γίνεται. Apud Nicephorum ἀπόκληρος legitur, quod non displicet: id est, *ordine movetur*, ut vertit Langus. Vocabulum tamen ἀποκήρυκτος aliquid gravius videtur designare, excommunicatum scilicet.

(s) τῶν ἐν ἀνατολῇ γνωρίμων πάντων. Hujus loci emendatio debetur codici Florentino, in quo diserte ita scriptum est: τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Is enim hunc Socratis locum pene ad verbum ita expressit: τῶν ἀνὰ τὴν ἕω πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, & reliqua.

(t) πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς Ἐπισκοπῆς. Eadem habet Nicephorus de filiis Episcoporum. Certum est tamen, Socratem hoc loco veri limites transcendere. Nam si qui forte in Episcopatu rem habuerunt cum uxore, quam ante Episcopatum duxerant, ii certe & paucissimi fuerunt, & contra receptam Ecclesiæ consuetudinem id gesserunt, & factum suum postea planxerunt, quemadmodum Episcopus ille apud Gregorium Turonensem. Sane sacerdotes sua ætate, ut plurimum virgines fuisse, aut Monachos, testatur Epiphanius in expositione fidei; sin minus, certe continentes. Idque aperte convincitur exemplo Synesii Cyrenarum Episcopi.

(u) Ἡλιόδωρος. De Heliodoro Episcopo quod scribit Socrates, eum fuisse auctorem libri de amoribus Charicleæ, vereor ne falsus sit. Auctor libri de amoribus Charicleæ ortus fuit ex Phœnice, ut testatur Photius in Bibliotheca, cap. 94.

(x) ἃ νέος ὢν ἔταξε. Malim συνέταξε. Nicephorus habet συνετάξατο. Quod autem addit Nicephorus, Heliodorum jussum fuisse in Synodo libros illos amatorios comburere, aut Episcopatu sese abdicare; id fabulosum mihi videtur. Neque enim satis constat, utrum libri illi de amoribus Theagenis, & Charicleæ ab Heliodoro Episcopo scripti sint, an ab alio quopiam.

(y) τὰς ἐν ταῖς λυχναψίαις εὐχὰς. Id officium Græci vocant λυχνικόν, Latini vero *lucernarium*; ut in notis ad Ennodium observavit Jacobus Sirmondus. Vide Meursii glossarium Græcobarbarum, in voce λυχνικὸν, & annotationes ad Cassianum in voce *Lucernaris hora*.

SÆC. IV. pro, die ſabbati, ac dominico ſub veſperam, poſtquam accenſæ ſunt lucernæ, ſemper Epiſcopi, ac presbyteri ſcripturas interpretantur. Novatiani, qui Helleſpontum incolunt, non eodem prorſus modo orationes celebrant, quo Novatiani, qui degunt Conſtantinopoli: in plurimis tamen Catholicæ Eccleſiæ conſuetudinem imitantur. In ſumma apud omnes ſectas ægre admodum duas inveneris Eccleſias, quæ in precandi ritu inter ſe omnino conſentiant. Alexandriæ Presbyter minime concionatur. Idque ab eo tempore obſervari cœptum eſt, quo Arius Eccleſiam perturbavit. Romæ ſingulis Sabbatis jejunant. Apud Cæſaream Cappadociæ eos, qui poſt baptiſmum peccaverint, a communione extrudunt, perinde ac Novatiani. Idem fit a Macedonianis, qui ſunt in Helleſponto, & a Quartodecimanis per Aſiam conſtitutis. Novatiani,

De Bigamis. qui Phrygiam incolunt, Bigamos non admittunt. Qui vero Conſtantinopoli degunt Novatiani, nec admittunt aperte, nec aperte rejiciunt. Verum in Occidentis partibus aperte admittunt. Hujus porro diſcrepantiæ, ut equidem opinor, auctores fuerunt Epiſcopi, qui Eccleſiis ſuo quiſque tempore præfuerunt. Qui autem hujuſmodi ritus ab illis acceperant, eos velut legem quamdam ad poſteros tranſmiſere. Et cunctos quidem Eccleſiarum ritus, qui per ſingulas urbes, ac Provincias varie obſervantur, ſcriptis mandare difficile eſt omnino; aut ejuſmodi potius, ut fieri non poſſit. Verum ea, quæ attulimus, abunde convincunt, feſtum Paſchæ diem per ſingulas regiones vario modo eſſe celebratum. Nugantur itaque, qui Nicænam Synodum Paſchale feſtum immutaſſe calumniati ſunt. Nam qui in ea Synodo convenerunt, in eo præcipue elaborarunt, ut populos, qui a majore Eccleſiarum numero diſſidebant, ad unitatem, concordiamque revocarent. Quod autem crebræ diſſenſiones hujuſmodi rerum cauſa ipſis quoque Apoſtolorum temporibus exſtiterint, ne ipſos quidem latuit Apoſtolos, quemadmodum teſtatur Actuum liber. Nam cum Apoſtoli intellexiſſent, tumultum inter fideles ortum eſſe ex diſſenſione Gentilium, omnes in unum congregati ſacram legem brevi epiſtola comprehenſam promulgarunt: qua & credentes graviſſima ſervitute, & inani de ejuſmodi rebus contentione liberarunt: & certiſſimam recte vivendi rationem, quæ ad veram pietatem eos perduceret, docuerunt: ea ſola, quæ neceſſario obſervanda eſſent, iis ſignificantes. Et ipſa quidem epiſtola in Acti-

A ἡμέρᾳ σαββάτου καὶ κυριακῆς, ἀεὶ περὶ ἑσπέραν κατὰ τῆς λυχναψίας, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ Ἐπίσκοποι τὰς γραφὰς ἑρμηνεύουσιν· οἱ ἐν Ἑλλησπόντῳ Ναυατιανοί, οὐχ ὁμοίως κατὰ πάντα τοῖς ἐν Κωνσταντίνου πόλει ποιοῦνται τὰς εὐχάς· (z) παραπλησίως δὲ παραπολλὰ τῇ κρατούσῃ Ἐκκλησίᾳ· καθόλου μέντοι πανταχοῦ καὶ παρὰ πάσαις θρησκείαις, (aa) τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν συμφωνούσας ἀλλήλαις δύο ἐπὶ τὸ αὐτό· Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ· καὶ τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ᾽ οὗ Ἄρειος τὴν Ἐκκλησίαν ἐτάραξεν· (bb) ἐν Ῥώμῃ πάν σάββατον νηστεύουσιν· (cc) ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς μετὰ

B τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας ὡς οἱ Ναυατιανοί· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Μακεδονιανοὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ ποιοῦσι, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαιδεκατῖται· οἱ Ναυατιανοὶ οἱ περὶ Φρυγίαν, διγάμους οὐ δέχονται· οἱ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, οὔτε φανερῶς δέχονται, οὔτε φανερῶς ἐκβάλλουσι· ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι φανερῶς δέχονται· αἴτιοι γάρ, ὡς ἡγοῦμαι τῆς τοιαύτης διαφωνίας οἱ κατὰ καιρὸν τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτες· οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέπεμψαν· πάντα δὲ τὰ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἔθη κατὰ πόλεις καὶ

C χώρας γενόμενα, ἐγγράφειν ἐργῶδες, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον. ἱκανὰ μέντοι καὶ τὰ παρατεθέντα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐκ συνηθείας τινὸς κατὰ χώρας διάφορον ἐσχηκέναι τιμήν· διὸ περιττολογοῦσιν, οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον παρατρέψαι τὸ Πάσχα ἐπιθρυλλήσαντες· οἱ γὰρ ἐκεῖσε συνελθόντες, τοὺς λαοὺς εἰς συμφωνίαν ἄγειν ἐσπούδασαν πρὸς τοὺς πολλῷ πλείονας διαφωνοῦντας τὸ πρότερον· ὅτι δὲ εὐθὺς ἐπὶ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων, πολλαὶ διαφωνίαι διὰ τὰ τοιαῦτα ἐγίνοντο· οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους διέλαθεν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ βίβλος τῶν πράξεων· ἐπεὶ γὰρ ἔγνωσαν

D οἱ Ἀπόστολοι ταραχὴν ἐκ τῆς διαφωνίας τῶν ἐθνῶν κινουμένην τοῖς πιστεύουσι, πάντες ἅμα γενόμενοι θεῖον νόμον ἐθέσπισαν, ἐν τύπῳ ἐπιστολῆς καταγράψαντες· δι᾽ οὗ τῆς βαρυτάτης μὲν περὶ τῶν τοιούτων δουλείας τε καὶ ἐρεσχελίας, τοὺς πιστεύοντας ἠλευθέρωσαν· ὑποτύπωσιν δὲ ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς πολιτείας, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν ἄγουσαν ἐδίδαξαν, μόνα ὅσα ἀναγκαίως δεῖ φυλάττειν μηνύσαντες· ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἐν ταῖς τῶν

(z) παραπλησίως δὲ παραπολλά. Non dubito, quin Socrates ſcripſerit παραπλησίως δὲ τὰ πολλά, quemadmodum habet Nicephorus. Atque ita legit Muſculus, & Chriſtophorſonus. Muſculus enim ita vertit: *Sed in multis ſe imperiali conformant Eccleſiæ*. Chriſtophorſonus autem hoc modo: *Sed tamen ex multo majore parte primariæ apud illos Eccleſiæ conſuetudinem ſequuntur*. Neuter illorum intellexit, quod eſſet ὁ κρατοῦσα Ἐκκλησία. Ita Socrates appellare ſolet Eccleſiam Catholicam, eo quod tunc temporis ſummam potentiam, atque auctoritatem obtineret. Sic ſupra in capite 9. hujus libri, Novatianis opponit τοὺς κρατοῦντας τῶν Ἐκκλησιῶν, id eſt, *Catholicos*. Ναυατιανοὶ μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τὴν προσθήκην ταύτην ἐδέξαντο. οἱ δὲ νῦν τῶν Ἐκκλησιῶν κρατοῦντες, &c.

(aa) τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Id eſt, περὶ τῶν εὐχῶν συμφωνούσας. Atque ita hunc locum intellexerunt omnes interpretes, & ipſe Nicephorus, qui pro εὐχῶν habet ἐν εὐχαῖς.

(bb) ἐν ῥώμῃ πᾶν Σάββατον νηστεύουσι. Exceptis Sabbatis Quadrageſimæ, & quatuor Temporum. Per Quadrageſimam enim Romani non jejunabant diebus Sabbati, uti ſuperius demonſtravi ex ſermone Leonis Papæ de Quadrageſima. Sed neque in jejunio quatuor Temporum jejunabant Romani die Sabbati: verum quarta duntaxat, & ſexta feria jejunabant: Sabbato autem vigilabant ad Baſilicam Sancti Petri, ut docet idem Leo in ſermonibus de jejunio decimi menſis, & de jejunio Pentecoſtes, & de jejunio ſeptimi menſis. Proinde immerito Baronius, Petavius, & Halloixius Socratem noſtrum reprehenderunt, quod dixerit, Romanos non jejunaſſe diebus Sabbati in Quadrageſima.

E

(cc) ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας. Petavius in animadverſionibus ad Epiphanium in hæreſi Quartadecimanorum Socratem hic falli affirmat: & Canones pœnitentiales Baſilii magni ſufficere ait ad hunc errorem confutandum. Sed reſponderi poteſt, poſt obitum Baſilii alium fortaſſe morem in Eccleſia Cæſarienſi obſervatum fuiſſe. Loquitur enim Socrates de ritu, qui tunc temporis obtinebat, cum iſta ſcriberet.

(dd) ἐν

τῶν Ἀποστόλων πράξεσιν ἀναγέγραπται· οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ἐνταῦθα προσκεῖσθαι· οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν· ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα· ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ τε καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας ταῦτα· ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ B Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶν, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε· ἔρρωσθε· Ταῦτα μὲν ἔδοξε τῷ Θεῷ· τοῦτο γάρ φησιν ἡ ἐπιστολὴ, ὅτι ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες ὀφειλόντων φυλάττεσθαι· τινὲς δὲ τούτων ἀμελήσαντες, ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγοῦνται· περὶ δὲ ἡμερῶν ἑορτῆς, ὡς περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται· ἀντιστρέψαντες μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα. καὶ νομοθετοῦντες ἑαυτοῖς, παρ' οὐδὲν δὲ τὴν τῶν Ἀποστόλων νομο- C θεσίαν τιθέμενοι· λανθάνοντες ἑαυτοὺς, ὅτι ἐναντία οἷς τῷ Θεῷ ἔδοξε, πράττουσι· δυνατὸν μὲν οὖν τὴν περὶ Πάσχα λόγον ἔτι πλέον ἐκτεῖναι, καὶ δεῖξαι ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι τῶν περὶ τοῦ Πάσχα χρόνων τὴν ἀκρίβειαν, ἢ τύπον φυλάττουσιν· ὅπως τε Σαμαρεῖς, ἀπόσχισμα ὄντες Ἰουδαίων, ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν· ἀλλὰ ἡ τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἰδιαζούσης χρήζει καὶ μακροτέρας ἐκθέσεως· ἐκεῖνο δὲ μόνον φημι, ὅτι οἱ φιλοῦντες Ἰουδαίοις ἀκολουθεῖν, καὶ περὶ τοὺς τύπους ἀκριβολογούμενοι, οὐδενὶ τρόπῳ τούτων ἐκπίπτειν ὀφείλουσιν· εἰ γὰρ ὅλως ἀκριβολογεῖσθαι D προῄρηνται, οὐκ ὀφείλουσιν ἡμέρας μόνον καὶ μῆνας παρατηρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπὸ νόμον γενόμενος Ἰουδαϊκῶς ἔπραττεν, ἢ ὑπέμεινεν ὑπὸ Ἰουδαίων ἀδικούμενος, ἢ εὐεργετῶν τοὺς πάντας τυπικῶς κατειργάζετο· (dd) ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν ἐδίδασκεν· εἰς ἀνώγεον οἴκημα τὸ Πάσχα εὐτρεπισθῆναι ἐκέλευσεν, ὄνον δεδεμένην λυθῆναι προσέταττεν· τὸν βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος, σημεῖον ἐδίδου τοῖς τὸ Πάσχα σπουδάζουσι· καὶ ἄλλα ὅσα μυρία ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται καὶ τούτων οὐδὲν σωματικῶς παραφυλάττειν σπουδάζουσιν, οἱ διὰ ἑορτὴν δικαιωθῆναι νομίζοντες· οὐ γάρ τις τῶν διδασκάλων ἐκ πλοίου ποτὲ τὴν διδασκαλίαν πε- E ποίηται· οὐκ εἰς ἀνώγεον τις οἴκημα ἐκ πάντος τελέσαι τὸ Πάσχα ἐσπούδασεν· οὐκ ὄνον δεδεμένην δήσαντες αὖθις ἐπέλυσαν· οὐ κεράμιον ὕδατος βαστάσαι τινὶ ἐπέτρεψαν, ἵνα τὰ σύμβολα πληρωθῇ· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα, Ἰουδαϊκὰ μᾶλλον ἡγήσαντο· (ee) Ἰουδαῖοι γὰρ τὰ συμβαίνοντα

A Actibus Apoſtolorum conſcripta legitur. Nihil tamen obſtat, quominus hic etiam inſeratur. Apoſtoli, & Presbyteri, & Fratres, his, qui ſunt Antiochiæ, & in Syria, ac Cilicia fratribus ex Gentibus, ſalutem. Quoniam audivimus, nonnullos ex nobis egreſſos conturbaſſe vos verbis, evertentes animas veſtras, jubentes, vos circumcidi, & obſervare legem, quibus non mandavimus: viſum eſt nobis unanimiter congregatis, electos viros ad vos mittere una cum cariſſimis noſtris Barnaba, & Paulo, viris, qui tradiderunt animas ſuas pro nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Miſimus ergo vobis Judam, & Silam, qui & ipſi B vobis eadem verbis referent. Placuit enim Spiritui ſancto, & nobis, nihil amplius oneris vobis imponere, quam iſta neceſſaria: ut abſtineatis ab iis, quæ ſimulacris immolata ſunt, & a ſanguine, & ſuffocatis, & a ſcortatione. A quibus caventes, recte agetis. Valete. Et hæc quidem placuerunt Deo. Ait enim epiſtola: Placuit Spiritui ſancto nihil ultra vobis oneris imponere, quam iſta neceſſario obſervanda. Sunt tamen, qui contemtis iſtis legibus, ſcortationem quidem rem indifferentem eſſe exiſtiment: de diebus autem feſtis tanquam de capite ſuo decertent: Dei quidem præcepta evertentes, ſibique ipſis legem C ferentes: Apoſtolorum vero decreta pro nihilo habentes: nec animadvertunt, ſe contraria gerere iis, quæ divino numini placuerunt. Poteramus quidem ſermonem de Paſcha latius extendere, illudque demonſtrare, Judæos nec in tempore, nec in ritu feſti Paſchalis exactam rationem cuſtodire: & Samaritanos, qui ſeſe a Judæis abſcinderunt, hoc feſtum ſemper poſt æquinoctium celebrare. Verum hoc argumentum propriam, & prolixiorem tractationem deſiderat. Illud tantum dico, eos, qui tantopere ſtudent Judæos imitari, & qui in figuris rerum tam anxiæ ſunt diligentiæ, nullatenus ab illis diſcedere debere. Nam ſi D ſingula accurate obſervare inſtituerunt, non dies ſolum, & menſes ab illis obſervandi ſunt, ſed & cetera omnia, quæ Chriſtus ſub lege conſtitutus Judæorum more geſſit, vel quæ a Judæis injuſte perpeſſus eſt, vel quæ dum cunctos beneficiis afficeret, typice operatus eſt, cum navigium ingreſſus doceret; dum in cœnaculo Paſcha parari præciperet; cum aſinam, quæ alligata erat, ſolvi mandaret: cum eum, qui hydriam portabat, ſigni loco proponeret ii, qui Paſcha parare ſtudebant: & quæcumque alia ejus generis in Evangeliis perſcripta ſunt. Et tamen nihil horum corporali modo obſervare ſtudent ii, qui ſe per hoc feſtum juſtificatos eſſe exiſtimant. Nullus enim Doctor ex na- E vigio unquam concionatus eſt: nec ullus unquam in cœnaculum aſcendens, illic Paſcha celebravit, nec aſinam ligatam apprehendens, ac denuo alligans, iterum vinculo abſolvit. Nemo denique alteri injunxit, ut vas fictile aqua plenum geſtaret, quo figuræ adimplerentur. Hæc enim aliaque hujuſmodi, Judaica potius eſſe exiſtimaverunt. Quippe ſol-

SEC. IV. Act. 15.

(dd) ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν. Ante hæc verba diſtinctionem finalem appoſui, ſecutus Nicephorum, qui hunc Socratis locum ita refert: ἐν πλοίῳ γὰρ εἰσελθὼν, &c.

(ee) ἰουδαῖοι γὰρ τὰ συμβαίνοντα. Scribendum exiſtimo τὰ σύμβολα. Qua voce uſus eſt Socrates paulo ſupra, cum dicit ἵνα τὰ σύμβολα πληρωθῇ. Symbola vocat Socrates legales ceremonias, & præcepta: verbi gratia Circumciſionem, quam Judæi in corpore quidem cuſtodiebant, ſed non in corde. At in vulgata ſcriptura, qui ſenſus eſſe poſſit, non video. Nicephorus hunc Socratis locum

SÆC. IV. Judæi in corpore magis, quam in anima, solemnia servare student. Quam ob causam maledicto sunt obnoxii, ut pote qui legem Mosis non in veritate, sed juxta figuram accipiant. Hi vero, qui Judæis favent, ista quidem ad allegoricum sensum referunt: pro diebus autem, ac mensibus inexpiabile bellum movent, allegoricam horum interpretationem respuentes: adeo ut hac in parte ipsi quoque perinde, ac Judæi, necessario condemnentur, & execrationis sententiam in semetipsos trahant. Verum de his satis. Redeamus nunc ad propositum, cujus paulo antea mentionem fecimus: quod scilicet Ecclesia, postquam

Cap. 20. semel divisa est, in prima illa divisione nequaquam steterit: & quod ii, qui divisi fuerant, inter semetipsos iterum conflixerint, levique, & exigua occasione arrepta, alii ab

Cap. 21. aliis sese mutuo abruperint. Novatiani quidem, uti dixi, ob festum Paschæ inter se diremti sunt: & super hac re non una dumtaxat est inter illos divisio. Alii enim aliter per diversas Provincias observantes, nec de mense solum, sed etiam de diebus hebdomadis, & de aliis parvi momenti rebus inter se dissentientes, alibi quidem separatim collectas agunt, alibi mutua communione junguntur.

A βαίνοντα ἐν τοῖς σώμασι μᾶλλον, ἢ ταῖς ψυχαῖς σώζειν σπουδάζουσι· διὸ καὶ ἔνοχοι τῇ κατάρᾳ γίνονται, ὅτι τὸν νόμον Μωϋσέως ἐν τύποις, οὐ μὲν πρὸς ἀλήθειαν ἐκλαμβάνουσιν· οἱ δὲ φίλοι τοῖς Ἰουδαίοις, ταῦτα μὲν εἰς θεωρίαν ἄγουσι· περὶ δὲ ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἄσπονδον αἴρουνται πόλεμον, τὴν περὶ τούτων θεωρίαν πατήσαντες· ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτοὺς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὅμοια Ἰουδαίοις καταδικάζεσθαι, τὴν ἐκ τῆς κατάρας ψῆφον αὐτοῖς ἐπιφέροντες· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι· ἐπαναδράμωμεν δὲ εἰς τὸ προκείμενον, οὗ μικρὸν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ὡς ἡ Ἐκκλησία, οὐκ ἐνέμεινε τῇ γε-
B νομένῃ πρώτῃ διαιρέσει· καὶ ὡς οἱ διαιρεθέντες καθ᾽ ἑαυτῶν πάλιν ἐχώρουν, μικρᾶς τε καὶ εὐτελοῦς προφάσεως λαμβανόμενοι, ἀλλήλων διεχωρίζοντο· Ναυατιανοὶ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν διῃρέθησαν· καὶ περὶ τούτου οὐ μίαν μόνην διαίρεσιν ἔχουσιν· ἄλλοι γὰρ ἄλλως κατὰ ἐπαρχίας, οὐ μόνον περὶ μηνὸς, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ περὶ ἑβδομάδος ἡμερῶν, καὶ περὶ ἑτέρων εὐτελῶν διαφερόμενοι, πῇ μὲν διακρίνονται, πῇ δὲ καὶ ἐπιμίγνυνται.

cum ita expressit: καὶ γὰρ ἰουδαῖοι τὰ συμβαίνοντα μᾶλλον τοῖς σώμασιν ἢ τὰς ψυχαῖς σώζειν σπουδάζουσι. Quæ Langus ita vertit: *Siquidem & Judæi ea, quæ sic in corporibus accidunt, majore studio, quam si animabus eveniant, observare*
C *contendunt*. Vides nec Nicephorum, nec ejus interpretem mentem Socratis assecutos esse. Loquitur enim Socrates de Judæis, qui legem tactorum in corporibus potius, quam in corde observabant, quos Apostolus vocat in manifesto Judæos.

C A P U T XXIII.

De Arianis Constantinopoli, qui & Psathyriani sunt dicti.

SEd & inter Arianos dissidia exstiterunt ob hujusmodi causam. Contentiosæ quæstiones, quæ quotidie apud illos agitabantur, sermones illorum ad absurdas quasdam sententias perduxerunt. Nam quoniam creditum semper fuit in Ecclesia, Deum Patrem esse Filii Verbi; orta est inter eos quæstio, possetne Deus, etiam antequam Filius subsisteret, vocari Pater. Cum enim Dei Verbum non ex Patre genitum esse, sed ex nihilo substitisse affirmarent, in primo, ac summo fidei capite prolapsi, merito in absurdam de nudo vocabulo disputa-

Vide C.12. hujus Lib. tionem inciderunt. Dorotheus igitur Antiochia ab illis accersitus, Patrem nec esse, nec vocari posse dixit, nisi existente Filio; Marinus vero, quem ante Dorotheum ex Thracia evocaverant, opportuna occasione arrepta: ægre enim ferebat, quod Dorotheum sibi prætulissent: contrariæ sententiæ patrocinium suscepit. Hac de causa dissidium inter illos exstitit: & ob supradictam voculam separati, seorsum singuli collectas agere cœperunt. Et ii quidem, qui sub Dorotheo erant, in suis sedibus mansere: qui vero Marinum sequebantur, structis sibi privatis oratoriis, conventus in illis celebrarunt; Patrem semper fuisse Patrem, asseverantes, etiam cum Filius non existeret. Hi porro cognominati sunt Psathyriani, propterea quod Theoctistus quidam natione Syrus, Psathyropola, id est placentarum venditor, istud dogma acerrime defendebat. Horum opinionem secutus est etiam Selenas Go-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ´.

Περὶ τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἀρειανῶν, τῶν καὶ Ψαθυριανῶν μετονομασθέντων.

ΓΙγνονται δὲ καὶ ἐν Ἀρειανοῖς διαιρέσεις, δι᾽ αἰτίαν τοιαύτην· αἱ καθ᾽ ἑκάστην παρ᾽ αὐτοῖς ἐριστικαὶ ζητήσεις, εἰς ἄτοπά τινα τοὺς λόγους αὐτῶν προήγαγον· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπίστευται, ὁ Θεὸς πατὴρ εἶναι Υἱοῦ τοῦ λόγου, ζήτημα ἐνέπεσεν εἰς αὐτοὺς, εἰ δύναται καὶ πρὸ τοῦ ὑποστῆναι τὸν
D Υἱὸν, ὁ Θεὸς καλεῖσθαι πατήρ· ἐπεὶ γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἐκ πατρὸς γεννᾶσθαι, ἀλλ᾽ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστῆναι ἐδόξαζον, περὶ τὸ πρῶτον καὶ ἀνωτάτω κεφάλαιον σφαλέντες, εἰκότως περὶ ψιλοῦ ὀνόματος εἰς ἄτοπον φιλονεικίαν ἐξέπεσον· Δωρόθεος μὲν οὖν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ὑπ᾽ αὐτῶν μεταςαλεὶς, ἔλεγε μὴ δύνασθαι Πατέρα εἶναι ἢ καλεῖσθαι, μὴ ὑφεστῶτος Υἱοῦ· Μαρῖνος δὲ, ὃν ἐκ Θρᾴκης πρὸ Δωροθέου κεκλήκεισαν, εὐκαίρου δραξάμενος ἀφορμῆς, ἐλυπεῖτο γὰρ ὅτι αὐτοῦ Δωρόθεος προεκέκριτο, τοῦ ἐναντίου λόγου προΐστατο· διὰ τοῦτο γίνεται εἰς αὐτοὺς διαίρεσις· καὶ χωρισθέντες διὰ τὸ προλεχθὲν λεξίδιον, κατ᾽ ἰδίαν
E ἑκάτερος τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο· τῶν ὑπὸ Δωρόθεον ταττομένων, κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους μεινάντων· οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες Μαρίνῳ, ἰδίους κατασκευάσαντες εὐκτηρίους οἴκους, τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο, λέγοντες τὸν Πατέρα, ἀεὶ εἶναι Πατέρα, καὶ μὴ ὑφεστῶτος Υἱοῦ· ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι (a) Ψαθυριανοὶ, ὅτι Θεόκτιςός τις Ψαθυροπώλης, Σύρος τὸ γένος, διαπύρως τὸ λόγῳ τῷδε συνίςατο· ἐπηκολούθησε δὲ αὐτοῖς καὶ Σελινᾶς ὁ τῶν Γότθων Ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐπί-

(a) Ψαθυριανοί. De his Theodoritus in lib. 4. hæreticarum fabularum.

(b) ἐπὶ

ἐπίμικτον ἔχων τὸ γένος, Γότθος μὲν ὢν ἐκ πατρός· Φρὺξ δὲ κατὰ μητέρα· καὶ διατοῦτο ἀμφοτέραις ταῖς διαλέκτοις ἑτοίμως κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐδίδασκε· καὶ οὗτοι δὲ μικρὸν ὕστερον διῃρέθησαν, Μαρίνου πρὸς Ἀγάπιον διενεχθέντος, ὃν αὐτὸς εἰς Ἐπισκοπὴν τῆς Ἐφέσου προβέβλητο· οὗτοι δὲ οὐ περὶ θρησκείας, ἀλλὰ περὶ προεδρίας μικροψυχήσαντες, ἐπολέμουν ἀλλήλοις, τῶν Γότθων προσθεμένων τῷ Ἀγαπίῳ· διὸ πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς κληρικῶν, μισήσαντες τὴν ἐκ κενοδοξίας τεχθεῖσαν μάχην αὐτοῖς, ἀποστάντες αὐτῶν, τῇ ὁμοουσίῳ πίστει προσέθεντο· Ἀρειανοὶ μὲν δὲ (b) ἐπὶ τριακονταπέντε ἔτη χωρισθέντες ἀλλήλων, ὕστερον (c) ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ νέου Θεοδοσίου, κατὰ τὴν ὑπατείαν τοῦ στρατηλάτου Πλίνθα, τῆς ψαθυριανῶν αἱρέσεως, πεισθέντες τῆς φιλονεικίας ἐπαύσαντο, καὶ ἡνώθησαν· ὥσπερ νόμον ὁρίσαντες, μηδέποτε μνημονεῦσαι τοῦ κεφαλαίου, δι' ὃ ἐχωρίζοντο· τοῦτο δὲ ἐν μόνῃ τῇ Κωνσταντίνου πόλει ποιῆσαι δεδύνηνται· οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, εἴπου καὶ τυγχάνουσιν ὄντες, ἐπιμένουσι χωριζόμενοι· τοιαῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀρειανοῖς διαιρέσεως.

A Gothorum Episcopus, vir ancipiti genere natus. Nam paterna quidem origine Gothus, materna vero Phryx fuit. Atque idcirco utraque lingua expedite docebat in Ecclesia. Porro etiam isti paulo post inter se divisi sunt, Marino diffidente ab Agapio, quem ipse ad Episcopatum Ephesi promoverat. Verum isti non de religione, sed de primatu ambitiose contendentes, inter se decertarunt, Gothis Agapi partes sequentibus. Quamobrem multi ex illorum Clericis, contentionem hanc ex inanis gloriæ studio inter illos exortam detestantes, relictis illis, ad consubstantialis fidem se transtulerunt. Cum igitur Ariani quinque, ac viginti annorum spatio inter se divisi fuissent, B tandem regnante Theodosio juniore, Consulatu Plinthæ magistri militum, Psathyriani rationibus victi, a contentione destiterunt. Et in unum corpus denuo coeuntes, quasi lege lata sanxerunt, ne qua in posterum mentio fieret quæstionis illius, cujus causa fuerant separati. Verum hoc nusquam, nisi Constantinopoli perficere voluerunt. Nam in reliquis urbibus, si qui forte reperiuntur, in eodem, quo prius, dissidio perseverant. Et hæc quidem de Arianorum divisione a nobis dicta sint.

(b) ἐπὶ τριακονταπέντε ἔτη. Scribendum est ἐπὶ εἴκοσι πέντε, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Nam a Consulatu Arcadii tertio, & Honorii secundo, quo hæc gesta sunt, quæ hic narrantur a Socrate, usque ad Consulatum Monaxii, & Plinthæ, anni sunt viginti quinque.

(c) ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ νέου Θεοδοσίου. Scribendum est proculdubio ἐπὶ τῆς Βασιλείας. Vox enim Ὑπατείας, ex inferiore linea perperam irrepsit in hunc locum.

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ὡς καὶ Εὐνομιανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίασαν, διαφόρους προσωνυμίας ἐκ τῶν προεστώτων κτησάμενοι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ οἱ ἀπὸ Εὐνομίου ἀδιαίρετοι μεμενήκασιν· αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐνόμιος, ἤδη πρότερον Εὐδοξίου τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν Ἐπίσκοπον Κυζίκου κεχώριστο, πρόφασιν λαβών, ὅτι Ἀέτιον τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον ἐκβληθέντα οὐ προσεδέχετο· οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ, εἰς διάφορα διῃρέθησαν· πρῶτον μὲν γὰρ Θεοφρόνιός τις Καππαδόκης, ὑπὸ Εὐνομίῳ τὰ ἐριστικὰ παιδευθεὶς, καὶ παχυμερῶς τὰς Ἀριστοτέλους κατηγορίας καὶ τὸ περὶ ἑρμηνείας νοήσας, συντάξας βιβλία περὶ τῆς γυμνασίας τοῦ νοῦ ἐπέγραψε, προσοχθίσας τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοθρήσκοις, ὡς ἀποστατήσας αὐτῶν ἐκβέβληται· καὶ παρασυνάξας αὐτοῖς, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπώνυμον αἵρεσιν καταλέλοιπε· καὶ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει δὲ, Εὐτύχιός τις ἐκ ψυχροῦ ζητήματος· ἐχωρίσθη τῶν Εὐνομιανῶν, καὶ νῦν τὰς συνάξεις κατ' ἰδίαν ποιεῖται· ὀνομάζονται οὖν οἱ μὲν Θεοφρονίῳ ἀκολουθήσαντες, Εὐνομιοθεοφρονιανοί· οἱ δὲ Εὐτυχίῳ, Εὐνομιευτυχιανοί· ὁποῖα δὲ ψυχρὰ ῥημάτιά ἐστι περὶ ὧν διαφέρονται, παραδοῦναι τῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἄξιον εἶναι κέκρικα, ἵνα μὴ εἰς ἕτερα ἀποκλίνω τὸν λόγον· πλὴν ὅτι τὸ βάπτισμα παρεχάραξαν· οὐ γὰρ εἰς τὴν Τριάδα, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστοῦ βαπτίζουσι θάνατον· γέγονε δὲ ἐπὶ χρόνον τινὰ καὶ ἐν Μακεδονιανοῖς διχόνοια, Εὐτροπίου μὲν Πρεσβυτέρου ἰδίᾳ συνάγοντος· Καρτερίου δὲ μὴ συναινοῦντος αὐτῷ ἴσως δ' ἂν καὶ ἄλλαι τινὲς εἶεν θρησκεῖαι, ἐκ τούτων γινόμεναι ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν πόλεων· ἐγὼ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πό-

λει,

CAPUT XXIV.

Qualiter Eunomiani quoque inter se divisi sint, variisque nominibus ex auctorum suorum vocabulis appellati.

SEd neque Eunomiani absque intestino dissidio permanserunt. Nam ipse quidem Eunomius ab Eudoxio, qui ipsum Episcopum Cyzici ordinaverat, jampridem sese abjunxerat, causatus, quod Aetium præceptorem suum ab Ecclesia ejectum, minime suscepisset. Hi vero, qui ab illo cognomen traxerunt, varias in partes postea D discissi sunt. Primum enim Theophronius quidam Cappadox, qui disputandi artem ab Eunomio didicerat, & Aristotelis categorias, librumque de interpretatione leviter duntaxat attigerat, cum libros quosdam composuisset, quos de exercitatione mentis inscripsit, in odium suorum incurrens tanquam sectæ suæ desertor, ab illis ejectus est: qui postea seorsum ab illis collectas celebrans, hæresim suo nomine nuncupatam reliquit. Deinde Eutychius quidam Constantinopoli ob levem quamdam controversiam ab Eunomianis discessit, & nunc separatim conventus agit. Ac Theophronii quidem sectatores vulgo vocantur Eunomiotheo- E phroniani: qui autem Eutychio se adjunxerunt, Eunomioeutychiani. Quænam autem sint voces illæ leves, ac frigidæ, quarum causa inter se dissentiunt, huic Historiæ mandare superfluum existimavi, ne a proposito longius aberrare videatur oratio. Hoc unum dicam, eos sacrum Baptisma adulterasse. Non enim in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi. Inter Macedonianos quoque aliquamdiu fuit dissensio, cum Eutropius quidem Presbyter seorsum plebem colligeret, Carterius vero nequaquam ei assentiretur. Aliæ fortasse sectæ ex his ortæ, in aliis civitatibus reperiuntur. Verum ego,

ut

SÆC. IV.

Selenas Gothorum Episcopus.

Supra l. 4. c. 7. 13.

Baptismus in mortem Christi.

SEC.IV. ut pote Constantinopoli degens, qua in urbe & natus sum, & educatus, ea præcipue, quæ in illa civitate gesta sunt, commemorare institui: tum quod quædam ex illis ipse coram spectavi; tum quod ea, quæ ibi contigerunt, & illustriora sunt, & memoria hominum digniora. Et hæc quidem non uno, eodemque tempore, sed diversis temporibus acciderunt. Quod si quis variarum sectarum nomina cupit cognoscere, perlecto libro Epiphanii Cypriorum Episcopi, qui Ancoratus inscribitur, cuncta facile cognoscet. Ac de his quidem satis superque sit dictum. Ceterum reipublicæ quoque status tunc perturbatus est ob hujusmodi causam.

A λει τὰς διατριβὰς ποιούμενος, ἐν ᾗ ἐτέχθην τε καὶ ἀνετράφην, τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα πλατύτερον, διηγοῦμαι· ὅτι τινὰ τούτων αὐτοψίᾳ ἱςόρησα, καὶ ὅτι λαμπρότερα τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα, καὶ ἄξια μνήμης καθέςηκε· ταῦτα μὲν οὖν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους συνέβη γενέσθαι καιρούς· εἰ δέ σοι φίλον ὀνόματα διαφόρων λαμβάνειν αἱρέσεων, τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ, ὃ συνέταξεν ὁ Κυπρίων Ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος, ἐντυγχάνων διδάσκου· περὶ μὲν δὴ τούτων ἀποχρώντως εἰρήσθω· τὰ δὲ δημόσια πράγματα ἐταράττετο, ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

CAPUT XXV.

De Eugenii tyrannide, & Valentiniani junioris nece, deque victoria, quam Theodosius Augustus retulit de tyranno.

FUit in Occidentis partibus Grammaticus quidam nomine Eugenius, qui cum Latinas literas docuisset, tandem relicta schola in palatio militavit, & magister scriniorum Imperatoris factus est. Cumque eloquentiæ causa præ ceteris omnibus coleretur, secundam fortunam moderate non tulit. Sed adjuncto sibi Arbogaste Magistro militum, ex minore Gallia orto, viro asperioris ingenii, & ad cædem faciendam parato, tyrannidem arripere decrevit. Ambo igitur Valentinianum Imperatorem trucidare statuunt, sollicitatis clam Eunuchis cubiculariis. Hi pollicitatione majorum dignitatum illecti, Imperatori dormienti gulam fregerunt. Extemplo itaque Eugenius in Occidentis partibus rerum potitus, ea gessit, quæ par erat a tyranno geri. His auditis Imperator Theodosius in gravissimam recidit sollicitudinem, cum post bellum adversus Maximum, novos iterum labores sibi imminere cerneret. Collectis igitur militaribus copiis, postquam Filium suum Honorium Augustum renuntiasset, ipso tertium, & Abundantio Consulibus, ante diem quartum Idus Januarii, rursus ad Occidentis partes propere contendit, ambobus Filiis Imperatoribus Constantinopoli relictis. Plurimi porro trans Istrum Barbari eum in expeditione adversus Eugenium secuti sunt, auxilium ei sua sponte præbentes contra tyrannum; elapsoque brevi temporis spatio, in

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ τῆς τυραννίδος Εὐγενίου, καὶ τῆς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ ἀναιρέσεως, καὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ Βασιλέως κατὰ τοῦ τυράννου νίκης.

ΚΑτὰ τὰ ἑσπέρια μέρη Γραμματικός τις ὀνόματι Εὐγένιος, ῥωμαϊκοὺς παιδεύων λόγους, ἀφεὶς τὰ παιδευτήρια, ἐν τοῖς βασιλείοις ἐςρατεύετο· καὶ (a) ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως καθίςαται· διὰ δὲ τὸ εἶναι ἐλλόγιμος, πλέον τῶν ἄλλων τιμώμενος, τὴν τύχην μετρίως οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλὰ συνεργὸν λαβὼν Ἀρβογάςην, (b) ὃς ἐκ τῆς μικρᾶς Γαλλίας ὁρμώμενος, ςρατιωτικοῦ μὲν τάγματος ἡγεμὼν ἐτύγχανεν ὤν, τὸν δὲ

C τρόπον χαλεπὸς καὶ μιαιφονώτατος, εἰς τυραννίδα ἐπέκλινε· βουλεύουσιν οὖν ἄμφω φόνον κατὰ τοῦ Βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ, τοὺς ἐπικοιτωνίτας (c) Εὐνούχους ἐπεισελθόντες· οἱ δὲ ὑποσχέσεις μειζόνων ἢ εἶχον ἀξιωμάτων δεξάμενοι, καθεύδοντα (d) τὸν Βασιλέα ἀπέπνιξαν. εὐθὺς οὖν ὁ Εὐγένιος ἐγκρατὴς τῶν ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι πραγμάτων γενόμενος, ἔπραττεν ὅσα εἰκὸς ἦν ὑπὸ τυράννου γίνεσθαι· ταῦτα ἀκούσας ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, αὖθις ἐν φροντίσι μεγίςαις καθίςατο, δευτέρων ἀγώνων τῶν μετὰ Μάξιμον προκειμένης ὁδοῦ· συγκροτήσας οὖν τὰς ςρατιωτικὰς δυνάμεις, καὶ τὸν υἱὸν Ὁνώριον ἀναγορεύσας Βασιλέα ἐν τῇ ἑαυτοῦ τρίτῃ ὑπατείᾳ καὶ Ἀβουνδαντίου, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, αὖθις ἐπὶ τὰ ἑσ-

D πέρια μέρη μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, (e) καταλιπὼν ἀμφοτέρους υἱοὺς, ἐν τῇ Κωνςαντίνου πόλει βασιλεύοντας· ἀπιόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὸν κατὰ Εὐγενίου πόλεμον, πλεῖςοι τῶν πέραν τοῦ Ἴςρου Βαρβάρων ἐπηκολούθουν, συμμαχεῖν κατὰ τοῦ τυράννου προαιρούμενοι· οὐ πολλοῦ δὲ διαγενομένου χρόνου, τὰς Γαλλίας κατέλαβε σὺν δυνάμει

(a) Ἀντιγραφεὺς τοῦ Βασιλέως. Magistrum scriniorum verti. Ἀντιγραφεῖς enim Græci vocant, quos Latini Magistros scriniorum, ut recte notavit Cujacius. At Salmasius in notis ad Vopiscum pag. 481. Ἀντιγραφεῖς affirmat esse proximos sacrorum scriniorum, non magistros. Unum enim duntaxat vult fuisse Magistrum omnium scriniorum, qui sub se quatuor habebat Antigrapheos, seu Proximos, unum scilicet in singulis scriniis. Sed refellunt Salmasium, primum codex Theodosii, deinde Notitia Imperii Romani. Nam in Notitia quidem Imperii Romani quatuor Magistri scriniorum recensentur: Magister memoriæ, Magister epistolarum, Magister libellorum, & Magister epistolarum Græcarum. Iam vero in codice Theodosiano, in libro 6. titulus specialis est de Magistris sacrorum scriniorum, quos Imperatores Vicariis præferri volunt. De Proximis vero longo post intervallo sequitur alius titulus: in quo Imperatores jubent tantum, ut Proximi transacto biennio e scriniis discedentes, Vicariis exæquentur. Ex quo patet Proximos scriniorum distingui a Magistris: nam Magistri codicillo Principis eligebantur, ut reliqua Officia Palatii. Proximi vero gradatim promotionis ordine ad eum locum perveniebant: erantque plures in unoquoque scrinio, cum tamen unus esset Magister in singulis scriniis. Proximi igitur non sunt Ἀντιγραφεῖς; cum Ἀντιγραφεῖς tantum quatuor fuerint, ut docent glossæ Juliani Antecessoris. Petrus Patricius in excerptis legationum; Γαλέριος Διοκλητιανὸς εἰς Νίσιβιν συνῆλθον· ἔνθα κοινῇ βουλευσάμενοι, ςέλλουσιν εἰς Περσίδα πρεσβευτὴν Σικόριον Πρόβον, Ἀντιγραφέα τῆς μνήμης. Sane Philostorgius Eugenium Magistri dignitate præditum fuisse scribit, antequam tyrannidem arriperet.

(b) ὃς ἐκ τῆς μικρᾶς Γαλλίας. Rectius in codice Florentino scriptum est Γαλατίας. Quanquam Arbogastes non ex Gallia oriundus fuit, sed ex Francia, ut Historici omnes consentiunt.

E (c) Εὐνούχους ἐπεισελθόντες. Scribendum est ὑπεισελθόντες. Paulo ante lego εἰς τυραννίδα ἀπέκλινε.

(d) τὸν Βασιλέα ἀπέπνιξαν. Valentinianus Junior Viennæ interfectus est, Arcadio secundo, & Rufino Consulibus, ut tradit Idatius in Fastis. Marcellinus autem id factum refert Consulatu Tatiani, & Symmachi Idibus Martiis. Sed id falsum esse apparet ex lege 4. & 5. Codicis Theod. de Apostatis.

(e) καταλιπὼν ἀμφοτέρους υἱοὺς ἐν τῇ Κωνςαντίνου πόλει. Zosimus in libro quarto solum Arcadium a Theodosio relictum esse scribit Constantinopoli; Honorium vero patrem secutum esse in expeditione adversus Eugenium. Idem scribit Marcellinus in Chronico, *Arcadio tertium, & Honorio iterum Consulibus, Theodosius Aug. assumto Honorio Cæsare, eodemque filio, contra Argobastem, qui Eugenium tyrannum Imperatorem facere ausus est, iterum properavit.* Socrati tamen adstipulatur Philostorgius.

(f) ὃς

μει πολλῇ· ἐκεῖ γὰρ ηὐτρεπίζετο ἔχων καὶ αὐτὸς στρατοῦ μυριάδας πολλάς· γίνεται οὖν συμβολὴ περὶ τὸν ποταμὸν τὸν καλούμενον Φείγδον (f) ὃς ἀπέχει * * καθ᾽ ὃ μὲν οὖν μέρος Ῥωμαῖοι πρὸς Ῥωμαίους συνεπλέκοντο, ἰσόπαλος ἦν ἡ μάχη· καθ᾽ ὃ δὲ οἱ συμμαχοῦντες τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ Βάρβαροι, κατ᾽ ἐκεῖνο οἱ Εὐγενίου μᾶλλον ἐπεκράτουν· ὁ δὲ Βασιλεὺς ὁρῶν τοὺς Βαρβάρους ἀπολλυμένους, ἐν μεγίστῳ ἀγῶνι γενόμενος, χαμαὶ ῥίψας ἑαυτὸν, βοηθὸν ἐκάλει Θεὸν, καὶ τῆς αἰτήσεως οὐκ ἠστόχησεν· Βακούριος γὰρ ὁ στρατηλάτης αὐτοῦ τοσοῦτον ἐπεῤῥώσθη, ὥστε σὺν τοῖς πρωταγωνισταῖς εἰσδραμεῖν, καθ᾽ ὃ μέρος οἱ Βάρβαροι ἐδιώκοντο· καὶ διαῤῥήσσει μὲν τὰς φάλαγγας. τρέπει δὲ εἰς φυγὴν τοὺς πρὸ βραχέως διώκοντας· ἐπιγίνεται δὲ καὶ ἄλλο θαύματος ἄξιον· ἄνεμος γὰρ σφοδρὸς ἐπιπνεύσας, τὰ πεμπόμενα βέλη παρὰ τῶν Εὐγενίου, κατ᾽ αὐτῶν περιέτρεπεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπάλων, μετὰ σφοδροτέρας τῆς ὁρμῆς ἔφερε κατ᾽ αὐτῶν· τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ τοῦ Βασιλέως εὐχή· τοῦτον δὲ τὸν τρόπον γενομένης τῆς τοῦ πολέμου τροπῆς, ὁ τύραννος προσδραμὼν τοῖς τοῦ Βασιλέως ποσὶν, ἐδέετο σωτηρίας τυχεῖν· ἀλλὰ πρὸς τοῖς ποσὶ τοῖς αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη· ταῦτα πέπρακται τῇ ἕκτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Ἀρκαδίου τὸ τρίτον, καὶ Ὀνωρίου τὸ δεύτερον· Ἀρβογάστης δὲ ὁ τῶν τηλικούτων κακῶν αἴτιος, μετὰ δύο τῆς συμβολῆς ἡμέρας φεύγων. ὡς ἔγνω οὐκ εἶναι αὐτῷ βιώσιμα, τῷ οἰκείῳ ξίφει ἑαυτὸν διεχρήσατο.

(f) ὃς ἀπέχει. Locus mutilus est, ut apparet. Quem supplevi ex Itinerario Antonini, & ex Sigonio in libro nono de Imperio Occidentali.

A in Gallias pervenit. Illic enim tyrannus se ad bellum parabat, ipse quoque numerosum habens exercitum. Prælium ergo committitur ad fluvium, quem Frigidum vocant, qui ab urbe Aquileia distat triginta sex millibus passuum. Et in ea quidem parte, qua Romani adversus Romanos pugnabant, anceps fuit certamen. Qua parte vero auxiliares Barbari pro Theodosio decertabant, longe superiores fuerunt Eugeniani. Porro Imperator cum Barbaros ab hostibus cædi videret, ingenti dolore perculsus, humi se abjecit: fusisque ad Deum precibus, voto suo minime frustratus est. Etenim Bacurius Magister militum ipsius repente adeo confirmatus est, B ut cum antesignanis procurrens in eam partem, in qua Barbari ab hostibus premebantur, ipsas quidem phalanges disrumperet; eos vero, qui paulo ante fugientibus incumbebant, in fugam verteret. Accidit etiam aliud quiddam admiratione dignum. Ventus enim vehemens subito exortus, tela, quæ ab Eugenianis conjecta erant, adversus ipsos retorsit: ea vero, quæ ab adversariis conjiciebantur, in eosdem Eugenianos validiore impetu detulit. Tantum valuit Imperatoris precatio. Ad hunc modum conversa prælii sorte, tyrannus ad Imperatoris pedes provolutus, ut incolumis servaretur, poposcit. Verum milites ante C ipsos Imperatoris pedes caput illi amputarunt. Gesta sunt hæc die octavo Idus Septembris, Arcadio tertium, & Honorio iterum consulibus. Arbogastes vero, qui tantorum malorum auctor exstiterat, tertio post prælium die fugiens, cum nullam spem salutis sibi superesse intelligeret, suo se gladio transfixit.

Ventus pro Theodosio pugnat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛ΄.

Ὡς μετὰ τὴν νίκην ὁ Βασιλεὺς ἀῤῥωστήσας, τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἐν Μεδιολάνῳ μετεκαλέσατο· ἐπὶ μικρὸν δόξας τῆς νόσου ῥαΐσαι, ἱπποδρομίαν τελεσάμενος, κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐτελεύτησεν.

Ὁ Δὲ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, ἐκ τοῦ πολεμικοῦ μόχθου κακῶς διετέθη τὸ σῶμα· προσδοκήσας δὲ ἐκ τῆς ἐπιγενομένης ἀῤῥωστίας τέλος ἔχειν αὐτῷ τὰ τῆς ζωῆς, μείζονα τῆς τελευτῆς περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων εἶχε φροντίδα, λογιζόμενος ὅσα καταλαμβάνει κακὰ τοὺς ἀνθρώπους, Βασιλέως τελευτήσαντος· μεταπέμπεται οὖν ἐν τάχος τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἐκ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, καταστῆσαι τὰ ἑσπέρια μέρη βουλόμενος· φθάσαντος δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ, ἀνεῤῥώσθη τῆς νόσου· ἱπποδρομίας τε ἐπινικίους ἐπιτελεῖ· καὶ πρὸ ἀρίστου μὲν ἔῤῥωτο, τὰς ἱπποδρομίας θεώμενος· μετὰ δὲ τὸ ἄριστον ἐξαίφνης διετέθη κακῶς· καὶ εἰς μὲν τὴν θέαν προελθεῖν οὐκ ἴσχυσεν· τὸν δὲ υἱὸν τὴν ἱπποδρομίαν ἐπιτελέσαι κελεύσας, νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Ὀλυβρίου καὶ Προβίνου, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν πρῶτον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἐννενηκοστῆς τετάρτης Ὀλυμπιάδος· ἔζησε δὲ ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἔτη ἑξήκοντα· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη ις΄. περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δεκαέξ, μηνῶν ὀκτώ.

Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου πέμπτου τέλος.

CAPUT XXVI.

Quomodo Imper. post victoriam morbo correptus, filium suum Honorium Mediolanum evocavit: & paulisper convaluisse visus, edito equestri certamine, eadem die excessit e vita.

D Ceterum Imperator Theodosius ex ærumnis, quas eo bello sustinuerat, malam corporis valetudinem contraxit. Cumque ex eo morbo finem vitæ sibi imminere speraret, de Republica magis, quam de vita sua sollicitus videbatur; secum ipse reputans, quot, & quantæ calamitates post Imperatoris obitum hominibus contingere soleant. Honorium igitur Filium celeriter accersit Constantinopoli, cum in animo haberet statum Occidentalis Imperii ordinare. Qui cum Mediolanum venisset, Imperator paululum ex morbo recreatus, victoriæ causa ludos equestres in circo edidit. Et ante prandium quidem commode E habebat, dum circensibus spectaculis interesset. Post prandium vero subito ingravescente morbo, ipse ad spectaculum venire non potuit. Sed filio spectaculis præsidere jusso, sequenti nocte animam exhalavit, Olybrio, & Probino Consulibus, ante diem XVI. Kal. Januarii. Erat hic annus primus Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ quartæ. Vixit porro Imperator Theodosius annos sexaginta: imperavit autem annos sexdecim. Complectitur autem hic liber res gestas spatio annorum sexdecim, ac mensium octo.

Finis Libri quinti Historiæ Ecclesiasticæ.

Τάδε περιέχει καὶ ἡ ἕκτη Βίβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Ὡς τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος, τῶν υἱῶν αὐτοῦ διανειμαμένων τὴν Βασιλείαν, καὶ τοῦ στρατοῦ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐλθόντος, τοῦ τε Ἀρκαδίου αὐτοῖς ὑπαντήσαντος, Ῥουφῖνος ὁ ὕπαρχος πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ Βασιλέως, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

β'. Περὶ τῆς τελευτῆς Νεκταρίου, καὶ τῆς Ἰωάννου χειροτονίας.

γ'. Περὶ γένους, καὶ ἀγωγῆς βίου Ἰωάννου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου.

δ'. Περὶ Σαραπίωνος τοῦ Διακόνου, καὶ ὅπως δι' αὐτὸν ὁ Ἐπίσκοπος ἐχθρὸς τῷ κλήρῳ κατέστη, καὶ πολέμιος.

ε'. Ὅτι οὐ πρὸς τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ μόνον Ἰωάννης, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τέλει διεφέρετο, καὶ περὶ Εὐτροπίου τοῦ Εὐνούχου.

ς'. Περὶ τῆς τυραννίδος Γαΐνα τοῦ Γότθου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ταραχῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

ζ'. Περὶ τοῦ γενομένου σχίσματος μεταξὺ τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου, καὶ τῶν μοναζόντων τῆς ἐρήμου· καὶ ὡς τὰ Ὠριγένους ὁ Θεόφιλος βιβλία ἀνεθεμάτισεν.

η'. Περὶ τῶν συνάξεων τῶν νυκτερινῶν ὕμνων τῶν τε Ἀρειανῶν, καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευόντων, καὶ περὶ τῆς γενομένης ἐν αὐτοῖς συμβολῆς· καὶ ὅτι ἡ τῶν ἀντιφώνων ὑμνῳδία ἀπὸ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου τὴν ἀρχὴν ἔσχεν.

θ'. Περὶ τῶν μακρῶν καλουμένων Μοναχῶν, καὶ ὅπως δι' αὐτοὺς ἄσπονδον ἔχθραν ὁ Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην ἐσχηκώς, καθαιρῆσαι τοῦτον ἐσπούδαζεν.

ι'. Ὡς καὶ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ταῖς Θεοφίλου ἀπάταις συναπαχθείς, τῷ δοκεῖν κατὰ τῶν Ὠριγένους συγγραμμάτων, Ἐπισκόπων Σύνοδον ἐν τῇ Κύπρῳ συναγαγών, Ἰωάννῃ διεμέμψατο, χρωμένῳ ταῖς βίβλοις Ὠριγένους.

ια'. Περὶ Σευηριανοῦ, καὶ Ἀντιόχου τῶν Σύρων, ὅπως Ἰωάννου ἀπέστησαν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας.

ιβ'. Ὡς καὶ ἐν Κωνσταντίνου πόλει εἰσελθὼν ὁ Ἐπιφάνιος, συνάξεις καὶ χειροτονίας ἐπετέλει παρὰ γνώμην τοῦ Ἰωάννου, Θεοφίλῳ χαριζόμενος.

ιγ'. Οἷα φησὶν ὁ συγγραφεὺς ὑπὲρ Ὠριγένους.

ιδ'. Ὡς Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν Ἐπιφάνιον, μὴ ὑπακούσαντα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ παρασυνάγοντα, δηλοῖ αὐτοῦ μεμφόμενος, ὡς παρὰ κανόνας πολλὰ πράττοντι· ὅθεν, ὁ Ἐπιφάνιος εὐλαβηθεὶς ἀνεχώρησε.

ιε'. Ὡς μετὰ τὸν ἀπόπλουν Ἐπιφανίου, λόγον κατὰ γυναικῶν Ἰωάννης δημηγορήσας, καὶ διὰ τοῦτο σπουδῇ τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς Βασιλίσσης, Συνόδου γενομένης ἐν Χαλκηδόνι κατ' αὐτοῦ, τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθεῖται.

ις'. Ὡς τοῦ λαοῦ στασιάσαντος, διὰ τὴν ἀπαγωγὴν Ἰωάννου, Βρίσων ὁ τῆς Βασιλίδος Εὐνοῦχος ἀποσταλείς, πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγεν ἐν Κωνσταντίνου πόλει.

ιζ'. Ὡς διὰ τὸ βούλεσθαι Θεόφιλον, τὰ καθ' Ἡρακλείδου ἀπόντος ἐξετάζεσθαι, τοῦ Ἰωάννου ἀντιλέγοντος, συμπληγάδος γενομένης, πολλοὶ ἀπώλοντο μεταξὺ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ τῶν Ἀλεξανδρέων· ἐφ' οἷς φοβηθεὶς Θεόφιλος, καί τινες τῶν Ἐπισκόπων, τῆς πόλεως ἐξεληλύθασι.

ιη'. Περὶ τῆς ἀργυρᾶς στήλης τῆς Εὐδοξίας, καὶ ὡς διὰ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθείς, εἰς ἐξορίαν ἀπήγετο.

ιθ'. Περὶ Ἀρσακίου τοῦ μετὰ Ἰωάννην χειροτονηθέντος, καὶ περὶ Κυρίνου Χαλκηδόνος.

κ'. Περὶ μετὰ Ἀρσάκιον, Ἀττικὸς τῆς Κωνσταντίνου πόλεως θρόνον κατέσχεν.

κα'. Περὶ τῆς Ἰωάννου ἐν ἐξορίᾳ πρὸς Κύριον ἀναλύσεως.

κβ'. Περὶ Σισιννίου Ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, οἷα φησὶ προσωμιληκέναι πρὸς Ἰωάννην.

κγ'. Περὶ τῆς Ἀρκαδίου τοῦ Βασιλέως τελευτῆς.

In sexto Libro Ecclesiasticæ Historiæ Socratis hæc continentur.

CAP. I. Quomodo post obitum Imperatoris Theodosii, cum filii ejus Imperium partiti essent, & redeuntibus ex Italia militibus Arcadius occurrisset, Rufinus Præfectus Prætorio ad pedes Imperatoris ab ipsis occisus est.

II. De obitu Nectarii, & Joannis ordinatione.

III. De genere, & institutione Joannis Episcopi Constantinopolitani.

IV. De Serapione Diacono, & quomodo Joannes ejus causa Clericis suis invisus exstiterit.

V. Quod Joannes non solum adversus Clericos, verum etiam adversus Optimates simultates habuerit, & de Eutropio Eunucho.

VI. De Gainæ Gothi tyrannide, & de tumultu, quem Constantinopoli excitavit, deque ejus nece.

VII. De dissidio, quod inter Theophilum Alexandrinum, & Monachos in solitudine degentes exortum est: & quomodo Theophilus libros Origenis anathemate damnavit.

VIII. De Collectis nocturnorum hymnorum tam Arianorum, quam Homousianorum, & de pugna in illis facta: & quod cantus Antiphonarum ab Ignatio Deifero est institutus.

IX. De Monachis cognomento Longis: & quomodo Theophilus cum implacabiles inimicitias adversus Joannem eorum causa suscepisset, deponere illum conatus est.

X. Quomodo etiam Epiphanius Episcopus Cypri, dolis Theophili deceptus, Collecta Episcoporum Synodo adversus Origenis libros, Joannem ob eorum librorum lectionem reprehenderit.

XI. De Severiano, & Antiocho Syris, & quomodo, quibusque de causis a Joanne discesserint.

XII. Quomodo Epiphanius cum venisset Constantinopolim, Collectas, & ordinationes absque Joannis permissu celebravit, ut Theophilo gratificaretur.

XIII. Quid hic Scriptor pro defensione Origenis dicat.

XIV. Quomodo Joannes cum Epiphanium ad se vocasset, & ille vocatus non paruisset, sed in Ecclesia Apostolorum conventus celebrare pergeret, monuit eum, ac reprehendit, quod multa contra Canones faceret. Qua re territus Epiphanius in patriam redijt.

XV. Quomodo post discessum Epiphanii, cum Joannes adversus mulieres orationem habuisset, ob eam causam collecta adversus ipsum Synodo apud Chalcedonem studio Imperatoris, & Augustæ Ecclesia expulsus est.

XVI. Qualiter exorta populi seditione eo quod Joannes in exilium duceretur, Briso Eunuchus Augustæ missus eum Constantinopolim reduxit.

XVII. Quomodo cum Theophilus Heraclidis absentis causam examinari vellet, & Joannes reclamaret, orta contentione inter Constantinopolitanos, & Alexandrinos, multi utrinque ceciderunt, qua re territus Theophilus, aliique Episcopi ex civitate aufugerunt.

XVIII. De argentea Eudoxiæ statua, & quomodo Joannes ob eam causam Ecclesia denuo pulsus, in exilium abductus est.

XIX. De Arsacio, qui post Joannem ordinatus est, & de Cyrino Chalcedonis Episcopo.

XX. Quomodo post mortem Arsacii, Atticus Constantinopolitanam sedem obtinuit.

XXI. De Joannis obitu in exilio.

XXII. De Sisinnio Novatianorum Episcopo, & de congressu, quem cum Joanne habuisse dicitur.

XXIII. De obitu Imp. Arcadii.

ΣΩ

SO

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ϛʹ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΤΟ μὲν ἐπίταγμά σου ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, ἐν πέντε τοῖς προλαβοῦσι βιβλίοις διεπονησάμεθα, ὡς οἷόν τε τὴν ἀπὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συγγράψαντες· ἴσθι δὲ ἡμᾶς μὴ ἐσπουδακέναι περὶ τὴν φράσιν, ἐννοήσαντας ὡς εἰ σπουδάσαιμεν καλλιλεξίᾳ χρήσασθαι, ἴσως μὲν καὶ ἀποπεσούμεθα τοῦ σκοποῦ· εἰ δὲ καὶ ἐπιδεξόμεθα, οὐ τοιαῦτα πάντως δυνησόμεθα γράφειν, οἷα τοῖς παλαιοῖς συγγραφεῦσιν εἴρηται, δι' ὧν αὔξειν τε καὶ χείρονα ποιεῖν νομίζοιντο ἄν τις τὰ πράγματα· ἔπειτα δὲ καὶ οὐδαμῶς οἰκοδομήσει τοὺς πολλοὺς, καὶ ἰδιώτας ὁ λόγος, οἳ τὰ πράγματα βούλονται μόνον εἰδέναι, οὐ τὴν λέξιν ὡς καλῶς συγκειμένην θαυμάσαι· ἵνα οὖν μὴ ἀμφοτέροις ἀνόνητος ἡ πραγματεία γένηται, τοῖς μὲν εὐπαιδεύτοις, ὅτι μὴ ἀξία τῇ παλαιᾷ φράσει συγκρίνεσθαι· τοῖς δὲ ἰδιώταις, ὅτι μὴ δύνανται ἐφικέσθαι τῶν πραγμάτων, καλυπτομένων ὑπὸ τῆς κομψείας τοῦ λόγου, τὴν σαφεστέραν μὲν δοκοῦσαν, ταπεινοτέραν δὲ φράσιν ἐπιτηδεύσαμεν· Ἀρχόμενοι δὲ ὅμως τοῦ ἕκτου βιβλίου, ἐκεῖνο προλέγομεν, ὅτι τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας γενομένων ἁπτόμενοι, δεδοίκαμεν ἤδη, μὴ οὐκ ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς δόξωμεν γράφειν· (a) ἢ ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ ἀληθές ἐστι πικρὸν, ὅτι μὴ σὺν ἐγκωμίῳ τὰ ὀνόματα ὧν φιλοῦσι παραλαμβάνομεν. ἢ ὅτι μὴ τὰς πράξεις αὐτῶν μεγαλύνομεν· καὶ οἱ μὲν Ἐκκλησιῶν ζηλωταὶ καταγνώσονται, ὅτι μὴ τοὺς Ἐπισκόπους λέγομεν θεοφιλεστάτους ἢ ἁγιωτάτους, ἢ τὰ τοιαῦτα· ἄλλοι δὲ καὶ φιλοπραγμονήσουσιν ἔσθ' ὅτε, ὅτι μὴ τοὺς Βασιλεῖς θειοτάτους καὶ δεσπότας, καὶ ὅσα χρηματίζειν εἰώθασιν, ὀνομάζομεν· ἐγὼ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῖς παλαιοῖς γεγραμμένων παραστήσειν ἔχων, καὶ δεικνύναι δυνάμενος, (b) ὡς ὁ δοῦλος παρ' αὐτοῖς ἐξ ὀνόματος εἴωθε τὸν δεσπότην καλεῖν, διὰ τὴν τῶν πραγμάτων χρείαν, (c) παρ' οὐδὲν τὸ ἀξίωμα θέμενος, (d) καὶ τῇ τῶν νόμων Ἱστορίᾳ πειθόμενος

(a) ἢ ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ ἀληθές ἐστι πικρόν. Tota hæc pericope delenda mihi videtur, quippe quæ ſenſum turbat. Aut ſi hic locum habet, rejicienda eſt ad calcem periodi, poſt vocem μεγαλύνομεν. Si cui tamen hoc diſplicet, ſufficit expungere particulam ἢ, & ad ſequentis pericope caput apponere.

(b) ὡς ὁ δοῦλος παρ' αὐτοῖς. In comœdiis ſcilicet Menandri, & aliorum. Idem etiam videre eſt in comœdiis Latinis Plauti, ac Terentii, in quibus ſervi dominos ſuos nominatim appellare ſolent.

(c) παρ' οὐδὲν τὸ ἀξίωμα θέμενος. Male Muſculus, & Chriſtophorſonus verbum θέμενος retulerunt ad ἐγὼ, quod præceſſit. Atqui refertur potius ad vocem δοῦλος. Alioqui oratio non ſatis cohæreret.

(d) καὶ τῇ τῶν νόμων ἰσοτιμίᾳ πειθόμενος. Enallage, pro καὶ τοῖς νόμοις τῆς ἰσοτιμίας πειθόμενος.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER SEXTUS.

PROOEMIUM.

A MUnus, quod nobis injunxeras, ſacratiſſime vir Dei Theodore, quinque ſuperioribus libris abſolvimus; quibus rerum Eccleſiaſticarum Hiſtoriam jam inde a Conſtantini temporibus pro virili parte complexi ſumus. Scias porro, nos verborum elegantiæ non magnam curam habuiſſe. Illud enim conſideravimus, nos, ſi ſermonis ornatum conſectati eſſemus, a propoſito fortaſſe aberraturos fuiſſe: ſi vero propoſitum aſſecuti eſſemus, non tamen a nobis talia omnino poſſe conſcribi, qualia ſunt a veteribus Hiſtoricis elaborata: quibus quiſpiam aut
B amplificare res geſtas, aut imminuere ſe poſſe, non immerito exiſtimaverit. Adde, quod hujuſmodi oratio prorſus inutilis fuiſſet vulgaribus, ac ſimplicioribus hominibus, qui res geſtas duntaxat cognoſcere ſtudent: non dictionem tanquam venuſte compoſitam admirari. Itaque ne opus noſtrum doctis ſimul, atque indoctis infructuoſum exiſteret; doctis quidem, propterea quod cum veterum in ſcribendo elegantia conferri minime poſſet: indoctis vero, quod res ipſas penitus aſſequi non poſſunt, ut pote nimia verborum venuſtate obvolutas: eam ſcribendi rationem, quæ humilior quidem, magis tamen perſpicua eſt, de induſtria ſecuti ſumus. Ceterum
C priuſquam ſextum hunc librum ordiamur, illud præmonemus; cum res noſtra ætate geſtas ſcribere aggrediamur, veritos eſſe nos, ne ea ſcriptis mandare videremur, quæ pleriſque haudquaquam eſſent placitura; ſeu quod juxta vetus Proverbium, veritas acerba eſt; ſeu quod nomine eorum, quos ſinguli præcipue diligunt, ſine ullo laudis titulo appellamus; ſive quod res ab illis geſtas non extollimus. Et ii quidem, qui religionis noſtræ ardentiſſimi ſunt æmulatores, reprehenſuri ſunt, quod Epiſcopos non vocamus Deo cariſſimos, & ſanctiſſimos, & alia hujuſmodi. Alii vero curioſe obſervabunt, quod Imperatores nec diviniſſimos, nec Dominos, nec aliis
D titulis, quibus vulgo inſigniri ſolent, appellamus. Ego vero cum veterum ſcriptorum teſtimonio probare poſſim, atque oſtendere, quod apud illos ſervus Dominum proprio nomine compellare ſoleat, ob rerum neceſſitatem nulla dignitatis habita ratione, cumque Hi-

SEC. IV. Historiæ legibus parere studeam, quæ puram, ac sinceram rerum narrationem, nec ullo fuco adumbratam desiderat, opus ipsum jam aggrediar: ea conscribens, quæ vel ipse vidi, vel ex iis, qui viderant, cognoscere potui: veritatem ex eo dijudicans, si qui mihi ista narrabant, inter se minime dissentirent. Porro in elicienda veritate non mediocris nobis labor fuit, propterea quod multi, variique homines nobis res gestas referebant; quorum alii rebus ipsis se interfuisse dicebant, alii eas se optime nosse præ cæteris omnibus asseverabant.

A μενος, οἱ τῶν πραγμάτων ἀπαιτοῦσι διήγησιν καθαρὰν καὶ ἀληθῆ, καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην ἐπικαλύμματος, ἐπ' αὐτὴν βαδιοῦμαι λοιπὸν τὴν ἐξήγησιν, ἅ τε αὐτὸς ἐθεασάμην συγγράφων, ἅ τε παρὰ τῶν ἑωρακότων ἠδυνήθημεν μαθεῖν, δοκιμάζων τἀληθές, ἐκ τοῦ μὴ παραλλάττειν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοὺς διηγουμένους αὐτά· ἐπίπονος δέ μοι τὸ ἀληθὲς ἐγνωρίζετο, πολλῶν καὶ τε διαφόρων ἀπαγγελλόντων· καὶ τῶν μὲν παρεῖναι λεγόντων τοῖς πράγμασι· τῶν δὲ πάντων μᾶλλον ἀξιούντων εἰδέναι.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post obitum Imp. Theodosii, cum filii ejus Imperium partiti essent, & redeuntibus ex Italia militibus Arcadius occurrisset, Rufinus Præfectus Prætorio ad pedes Imp. ab ipsis occisus est.

MOrtuo Imperatore Theodosio, Consulatu Olybrii, & Probini, ante diem xvi. Kalendas Februarias, Filii ejus Romani Imperii administrationem suscepere. Et Arcadius quidem Orientis, Honorius vero Occidentis principatum obtinuit. Ecclesiis autem tunc temporis præsidebant, Romanæ quidem Damasus, Alexandrinæ vero Theophilus. Hierosolymitanam Ecclesiam Joannes, Antiochenam Flavianus regebat. Constantinopoli vero, quæ junior Roma dicitur, Sacerdotium gerebat Nectarius, sicut in superiore libro a nobis commemoratum est. Ceterum corpus Theodosii allatum Constantinopolim, iisdem Consulibus, die sexto Idus Novembris, Arcadius ejus Filius solemni exequiarum honore prosecutus est. Nec multo post ante diem quintum Kalendas Decembris, exercitus, qui una cum Imperatore Theodosio bellum contra tyrannum gesserat, advenit. Cum igitur Imperator Arcadius pro more exercitui obviam profectus esset extra portas, milites Rufinum præfectum Prætorio interfecerunt. Quippe is in suspicionem affectatæ tyrannidis venerat; & Hunni quæ Barbara gens est, ab illo evocati, immissique in Romanum solum credebantur. Nam sub idem tempus Armeniam, & quasdam Orientis provincias excursionibus vastaverant. Eadem porro die, qua Rufinus necatus fuerat, Novatianorum Episcopus Martianus ex hac luce migravit, eique in Episcopatu successit Sisinnius, cujus etiam supra fecimus mentionem. L. 5. c. 21.

(a) τοὺς οὔννους. Zosimus in libro 5. non Hunnos a Rufino sollicitatos esse scribit, sed Gothos, & Alaricum. Idem quoque scribit Marcellinus in Chronico. *Olybrio, & Probino Consulibus, Rufinus Patricius Arcadio Principi insidias tendens, Alaricum Gothorum regem, missis ei clam pecuniis, infestum Reipubl. fecit, & in Græciam misit.* Socrati tamen suffragatur Sozomenus. Nec ulla est inter supradictos auctores dissensio. Utrasque enim Gentes Rufinus contra Romanos evocavit: Gothos primum duce Alarico: deinde fusis per Stiliconem Gothis, Hunnos quasi in Gothorum auxilium excivit, ut docet Claudianus in libro primo adversus Rufinum. Et in libro 2. idem clarius dicit his versibus:

——— cladem divisit in orbem,
Disposuitque nefas. Alii per terga ferocis
Danubii solidata ruunt, expertaque remos
E *Frangunt stagna rotis. Alii per Caspia claustra,*
Armeniasque nives inopino tramite ducti,
Invadunt Orientis opes. Jam pascua fumant
Cappadocum, &c.

At Sigonius in libro decimo de Occidentali Imperio, ubi totam hanc Historiam diligenter exponit, de hac Hunnorum irruptione nihil dicit: quæ quidem ejus negligentia excusari non potest.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὡς τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος, τῶν υἱῶν αὐτοῦ διανειμαμένων τὴν Βασιλείαν, καὶ τοῦ στρατοῦ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐλθόντος, τοῦ τε Ἀρκαδίου αὐτοῖς ὑπαντήσαντος, Ῥουφῖνος ὁ ὕπαρχων πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ Βασιλέως, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

ΤΟῦ δὴ Βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος ἐν ὑπατείᾳ Ὀλυβρίου καὶ Προβίνου, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς, οἱ αὐτοῦ υἱοὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διαδέχονται· καὶ Ἀρκάδιος μὲν τῶν ἑῴων, Ὁνώριος δὲ τῶν ἑσπερίων εἶχε τὸ κράτος· τῶν Ἐκκλησιῶν δὲ κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους προεστήκεσαν, ἐν μὲν C τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ Δάμασος· ἐν δὲ Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλος· τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα Ἰωάννης ἐκράτει· Φλαβιανὸς δὲ τῶν Ἀντιοχέων εἶχε· κατὰ δὲ τὴν νέαν Ῥώμην Κωνσταντινούπολιν, Νεκτάριος εἶχε τὸν θρόνον, κατὰ καὶ ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ ἡμῖν ἱστόρηται· περὶ δὲ τὴν ὀγδόην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, τὸ σῶμα Θεοδοσίου κομισθὲν. τῇ νενομισμένῃ κηδείᾳ ὁ υἱὸς ἐτίμα Ἀρκάδιος· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ ταῦτα, τῇ εἰκάδι ἑβδόμῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ὁ στρατὸς παρῆν, ὁ ἅμα τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ κατὰ τυράννου στρατεύσας· ὡς οὖν ὁ Βασιλεὺς Ἀρκάδιος κατὰ τὸ εἰωθὸς πρὸ τῶν πυλῶν ἀπήντησε τῷ στρατῷ, τηνικαῦτα καὶ οἱ στρατιῶται D Ῥουφῖνον τὸν ὕπαρχον τοῦ Βασιλέως ἀπέκτειναν· ὑπωπτεύετο γὰρ εἰς τυραννίδα ὁ Ῥουφῖνος, καὶ δόξαν εἶχεν, ὡς αὐτὸς εἴη (a) τοὺς Οὔννους τὸ βάρβαρον ἔθνος ἐπικαλεσάμενος εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν· καὶ γὰρ ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ Ἀρμενίαν τε καὶ τινὰ μέρη τῆς ἑῴας κατατρέχοντες· καθ' ἣν μὲν οὖν ἡμέραν ὁ Ῥουφῖνος ἀνῄρητο, κατ' αὐτὴν καὶ ὁ τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος Μαρκιανὸς ἐτελεύτησε· καὶ διαδέχεται τὴν Ἐπισκοπὴν Σισίννιος, οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ τῆς τελευτῆς Νεκταρίου, καὶ τῆς Ἰωάννου χειροτονίας.

Ὀλίγου δὲ διελθόντος χρόνου, καὶ Νεκτάριος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Καισαρίου καὶ Ἀττικοῦ, περὶ τὴν εἰκάδα ἑβδόμην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· εὐθὺς οὖν σπουδὴ περὶ χειροτονίας Ἐπισκόπου ἐγίνετο· καὶ ἄλλων ἄλλον ἐπιζητούντων, περί τε τούτου πολλάκις προτεθείσης βουλῆς, τέλος ἐδόκει ἐκ τῆς Ἀντιοχείας μεταπέμπεσθαι Ἰωάννην τὸν τῆς Ἀντιοχείας Πρεσβύτερον· φήμη γὰρ ἐκράτει περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη διδακτικὸς ἐν ταυτῷ καὶ ἐλλόγιμος· ὀλίγου οὖν διαδράσαντος χρόνου, ψηφίσματι κοινῷ ὁμοῦ πάντων κλήρου τε φημὶ καὶ λαοῦ, ὁ Βασιλεὺς αὐτὸν Ἀρκάδιος μεταπέμπεται· διὰ δὲ τὸ ἀξιόπιστον τῆς χειροτονίας, παρῆσαν ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος πολλοί τε καὶ ἄλλοι Ἐπίσκοποι, καὶ δὴ καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος· ὅστις σπουδὴν ἐτίθετο διασύραι μὲν τὴν Ἰωάννου δόξαν· Ἰσίδωρον δὲ ὑπ' αὐτῷ Πρεσβύτερον πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν προχειρίσασθαι, ὃν πάνυ ἠγάπα, ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ ποτὲ κινδυνῶδες ἐπίταγμα ἀνεδέξατο· τί δὲ τοῦτο ἐστὶ, λεκτέον· ἡνίκα ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, πρὸς τὸν τύραννον ἠγωνίζετο Μάξιμον, Θεόφιλος διὰ Ἰσιδώρου ξένια πέμπων Βασιλεῖ, διττὰς αὐτῷ ἐπιστολὰς ἐνεχείρισεν, ἐντειλάμενος προσενεγκεῖν τῷ νικήσαντι καὶ τὰ δῶρα καὶ τὰ γράμματα· τούτοις διακονούμενος Ἰσίδωρος καταλαβὼν τὴν Ῥώμην, τῇ νίκῃ ἐφέδρευσεν· ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὸ γινόμενον ἔλαθεν, ἀναγνώστου τοῦ συνόντος αὐτῷ τὰς ἐπιστολὰς ἐπικλέψαντος· οὗ ἕνεκεν ὁ Ἰσίδωρος ἐν φόβῳ γενόμενος, ὡς εἶχεν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφυγεν· αὕτη πρόφασις ἦν Θεοφίλῳ τῆς ὑπὲρ Ἰσιδώρου σπουδῆς· οἱ μέντοι κατὰ τὰ βασίλεια, τὸν Ἰωάννην προέκριναν· ἐπειδὴ δὲ κατηγορίας κατὰ Θεοφίλου πολλοὶ ἀνεκίνουν, βιβλία τε κατ' αὐτοῦ ἄλλος δι' ἄλλην αἰτίαν τοῖς παροῦσιν Ἐπισκόποις ἐδίδοσαν, ὁ προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος Εὐτρόπιος λαβὼν τὰς ἐγγράφους κατηγορίας, ἐπέδειξεν τῷ Θεοφίλῳ, ἐπιλογὴν ἔχειν, ἢ χειροτονεῖν Ἰωάννην, ἢ τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας ἔλεγχον ἄγεσθαι· ταῦτα φοβηθεὶς ὁ Θεόφιλος, τὸν Ἰωάννην ἐχειροτόνησε· (a) χειροτονηθεὶς οὖν πρὸς τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην, ἐνθρονίζεται τῇ εἰκάδι ἕκτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, (b) ὑπατείᾳ τῇ ἑξῆς, ἣ ἐπετέλουν ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ Βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντίνου πόλει Εὐτυχιανὸς, (c) ὁ τότε τῶν Βασιλέων ὕπαρχος· ἐπεὶ δὲ ἐκφανὴς ὁ ἀνὴρ, ἐξ ὧν τε κατέλειπε λόγων, καὶ ἐξ ὧν πολλοῖς δεινοῖς περιέπεσεν, ἄξιον ἡγοῦμαι μὴ σιγῆσαι τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ὡς οἷόν τε διὰ μακροτέρων λεχθησόμενα συστεῖλαι, εἰπεῖν τε ὅθεν ἦν, καὶ ἐκ τίνων, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκλήθη· ὅπως τε ἀφῃρέθη αὐτῆς, καὶ ὡς μετὰ θάνατον ἐτιμήθη μᾶλλον ἢ περιών.

CAPUT II.

De obitu Nectarii, & Joannis ordinatione.

Brevi post tempore Nectarius Constantinopolitanus Episcopus extremum diem obiit, Cæsario, & Attico Consulibus, quinto Kalendas Octobris. Statim igitur de ordinando Episcopo contentio exorta est; aliis alium postulantibus. Cumque hac de re consilium sæpius initum fuisset, placuit tandem, ut Joannes Antiochensis Ecclesiæ Præsbyter Antiochia accerseretur. Fama enim de illo increbuerat, eum doctrina simul, & eloquentia pollere. Modico igitur temporis spa- B tio interlapso, Imperator Arcadius communi omnium suffragio, Cleri videlicet, ac populi, eum accersit. Utque ejus ordinationi plus accederet auctoritatis, ex Imperatoris mandato adfuerunt cum alii complures Episcopi, tum Theophilus Alexandrinus. Qui quidem summo studio laborabat, ut Joannis quidem gloriam detereret, Isidorum vero Presbyterum suum ad Episcopatum urbis regiæ promoveret. Hunc enim præcipue diligebat, propterea quod periculosum quoddam negotium ipsius causa suscepisset. Quodnam vero illud fuerit, jam dicendum est. Dum Theodosius Imperator adversus Maximum tyrannum bellum gereret, Theophilus C per Isidorum munera mittens ad Imperatorem, binas ei tradidit epistolas, mandans, ut victori munera simul, ac literas offerret. Quibus mandatis obsequens Isidorus, cum Romam venisset, eventum belli expectabat. Verum ea res diu latere non potuit. Nam Lector, qui eum comitabatur, epistolas clam surripuit. Quo facto conterritus Isidorus, illico aufugit Alexandriam. Hæc fuit causa, cur Theophilus Isidoro tantopere studeret. Verum qui in Palatio erant, Joannem prætulerunt. Et quoniam multi Theophilum accusabant, & libellos varia crimina continentes Episcopi, qui tum aderant, offerebant, Eutropius Præpositus Imperialis cubiculi acceptos libellos ostendit D Theophilo: eligere eum jubens, utrum mallet, Joannemne ordinare, an de criminibus ipsi objectis judicium subire. His perterrefactus Theophilus Joannem ordinavit. Joannes ordinatus. Ordinatus igitur Joannes in Episcopali sede constituitur quarto Kalendas Martii, Consulatu proxime insequenti, quem Romæ quidem Imperator Honorius, Constantinopoli vero Eutychianus Præfectus Prætorio editionibus, ludisque celebrarunt. Sed quoniam hujus viri celebris fama est tum ex libris, quos scriptos reliquit, tum ex multis ærumnis, quas pertulit, æquum esse arbitror, ut res ejus non silentio tradantur a nobis, sed potius ea, quæ pluribus de illo dici pos- E sunt, brevi compendio complectamur; dicamusque, quis, & unde fuerit: quomodo ad sacerdotii honorem vocatus, eodemque postea spoliatus sit: denique qua ratione plus honoris post obitum consecutus sit, quam dum viveret.

(a) Χειροτονηθεὶς οὖν πρὸς τὴν, &c. Hunc locum ita malim distinguere: Χειροτονηθεὶς οὖν, πρὸς τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐνθρονίζεται. Id est, *Ordinatus igitur ad Episcopatus functionem in solio collocatur*.

(b) ὑπατείᾳ τῇ ἑξῆς, ἣ ἐπετέλουν. Scribendum est ἣν ἐπετέλουν. Leve mendum, sed quod ab interpretibus non animadversum, eos in gravissimum errorem conjecit. Sic enim verterunt: *Sequenti Consulatu, quo Romæ Honorius Imperator, & Constantinopoli Eutychianus Rempubl. administrarunt*. Verum ἐπιτελεῖν ὑπατείαν, est Consulatum dare, seu edere ludos Circenses ob auspicia magistratus.

(c) ὁ τότε τῶν Βασιλέων ὕπαρχος. Male Christophorsonus *Præfectum Imperatorum* vertit; Cum vertere potius debuisset *Præfectum Prætorii*. Scribendum enim est τῶν Βασιλέων. Similem errorem jam supra notavi in eadem voce. Fuit igitur Eutychianus eodem anno Consul, ac Præfectus Prætorii; qui fere mos fuit illorum temporum, ut patet ex codice Theodosiano.

KE- CA-

SÆC. IV.

CAPUT III.

De genere, & inſtitutione Joannis Epiſcopi Conſtantinopolitani.

JOannes igitur oriundus fuit Antiochia, quæ urbs eſt Syriæ Cœles, patre Secundo, matre Anthuſa, nobili apud ſuos proſapia. In Rhetorica Libanium Sophiſtam; in Philoſophia vero magiſtrum habuit Andragathium. Cumque cauſas agere jam pararet, conſiderans, quam laborioſum, quamque iniquum eſſet vivendi genus eorum, qui in foro verſantur, tranquilliorem vitam ſequi maluit. Quod quidem fecit exemplo Evagrii, qui ſub iiſdem cum illo præceptoribus eruditus, ad quietam vivendi rationem jampridem ſe contulerat. Confeſtim igitur mutato habitu, atque inceſſu, lectioni ſacrarum literarum animum applicuit; & frequenter ad Eccleſiam orationis cauſa properabat. Perſuaſit etiam Theodoro, & Maximo condiſcipulis ſuis, qui una cum ipſo Libanium Sophiſtam audiverant, ut relicta profeſſione, quæ nihil præter quæſtum ſpectaret, ſimplicem potius, ac tenuem vitam amplecterentur. Ex his Theodorus quidem Mopſueſtiæ in Cilicia poſtmodum Epiſcopus fuit: Maximus vero Seleuciæ in Iſauria. Tunc temporis vero ſummo ſtudio ad virtutis apicem contendentes, Monaſticam vitam ſub Diodoro, & Carterio didicerunt; qui tunc quidem Monaſteriis præerant. Poſtea vero Diodorus ad Epiſcopatum Tarſi promotus, multos conſcripſit libros, ſimplicem duntaxat, atque obvium ſcripturarum ſenſum inquirens, allegoricam vero earum inter-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ γένους, καὶ ἀγωγῆς βίου Ἰωάννου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου.

ΙΟάννης, Ἀντιοχεὺς μὲν ἦν τῆς Κοίλης Συρίας· υἱὸς δὲ Σεκούνδου καὶ μητρὸς Ἀνθούσης, ἐξ εὐπατριδῶν τῶν ἐκεῖ· μαθητὴς δὲ ἐγένετο Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ, καὶ ἀκροατὴς Ἀνδραγαθίου τοῦ Φιλοσόφου· μέλλων δὲ ἐπὶ δικανικὴν ὁρμᾷν· καὶ συνιδὼν (a) τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις μοχθηρὸν καὶ ἄδικον βίον, ἐπὶ τὸν ἡσύχιον μᾶλλον ἐτρέπετο· καὶ τοῦτο ἐποίησε, (b) ζηλώσας Εὐάγριον· ὃς καὶ αὐτὸς φοιτῶν παρὰ **B** τοῖς αὐτοῖς διδασκάλοις, τὸν ἡσύχιον πάλαι βίον μετήρχετο· εὐθύς τε καὶ μεταθεὶς τὸ σχῆμα καὶ βάδισμα, τοῖς ἀναγνώσμασι τῶν ἱερῶν γραμμάτων προσεῖχε τὸν νοῦν, καὶ (c) συνεχεῖς ἐποιεῖτο τὰς ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν σπουδάς· πείθει δὲ καὶ Θεόδωρον καὶ Μάξιμον, συμφοιτητὰς αὐτῷ ὄντας παρὰ τῷ Σοφιστῇ Λιβανίῳ, καταλιπεῖν μὲν τὸν χρηματιστικὸν βίον, μετιέναι δὲ τὸν λιτόν· ὧν Θεόδωρος μὲν ὕστερον Μόψου ἑστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ πόλεως Ἐπίσκοπος γέγονε· Μάξιμος δὲ Σελευκείας τῆς ἐν Ἰσαυρίᾳ· τηνικαῦτα οὖν οὗτοι σπουδαῖοι περὶ τὴν ἀρετὴν γενόμενοι, μαθητεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ **C** Διοδώρῳ, καὶ Καρτερίῳ· οἵ τινες τότε μὲν (d) ἀσκητηρίων προΐσταντο· Διόδωρος δὲ αὐτῶν ὕστερον Ἐπίσκοπος Ταρσοῦ γενόμενος, πολλὰ βιβλία συνέγραψε, ψιλῷ τῷ γράμματι τῶν θείων προσέχων γραφῶν, (e) τὰς θεωρίας αὐτῶν

(a) τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Non diſplicet conjectura, quæ olim mihi in mentem venerat, ſcribendum hic eſſe τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Porro Joannem Chryſoſtomum Socrates quidem, & Sozomenus cauſidicinam non exercuiſſe ſcribunt. Ajunt enim, eum e Libanii ſchola digreſſum, cum jam in foro cauſas acturus eſſe crederetur, repente ad tranquilliorem vitam ſe contuliſſe. Sunt tamen, qui affirment, eum cauſas actitaſſe aliquamdiu. Idque innuere videtur epiſtola Libanii, quam refert Iſidorus Peluſiota in lib. 2. epiſtol. Sed hæc epiſtola Libanii, vereor, ne ad alterum quempiam Joannem ſcripta ſit, qui tum Conſtantinopoli cauſas agebat, & qui Panegyricum illic dixit Theodoſio ob filios ad conſortium regni aſſumtos. Noſter autem Chryſoſtomus, qui circa Valentis Imperii initium e ſchola Libanii egreſſus eſt, nec Antiochia exceſſit, ut Libanius, qui Antiochiæ Rhetoricam profitebatur, ad illum abſentem literas daret: nec Theodoſium laudare potuit, qui eo tempore nondum erat Imperator. Neque enim de alio Imperatore verba Libanii accipi poſſunt, quam de Theodoſio, qui filios ſuos in conſortium Imperii adſcivit. Chryſoſtomum tamen inter Cauſidicos aliquandiu militaſſe, apparet ex initio libri primi de ſacerdotio: οὐ γὰρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ προσεδρεύοντα καὶ περὶ τὰς ἐν τῇ σκηνῇ τέρψεις ἐπτοημένον, συγγίνεσθαι πολλάκις τῷ βιβλίοις προσηλωμένῳ.

(b) ζηλώσας Εὐάγριον. Quiſnam ſit hic Evagrius, qui diu ante Chryſoſtomum relicto Libanii auditorio, pium, ac religioſum vivendi genus amplexus fuerat, obſcurum eſt. Neque enim Evagrium Ponticum eſſe exiſtimo, qui poſtea ſub Gregorio Nazianzeno, & ſub Nectario Diaconus fuit Conſtantinopoli, atque inde in Ægypti ſolitudinem migravit. Baronius ad annum Chriſti 382. Evagrium hunc condiſcipulum Chryſoſtomi, vocat juniorem Evagrium, filium Evagrii nobiliſſimi civis Antiocheni; eumque ante Chryſoſtomum ait in eremum conceſſiſſe, & ſub Diodoro, atque Carterio Monaſticam vitam egiſſe. Sed neſcio, unde Baronius hæc hauſerit, nec cur hunc Evagrium juniorem nominet. Niſi forte Evagrium hunc juniorem cognominavit, ad diſtinctionem ſenioris Evagrii Antiochenſis, cujus ſupra mentionem fecerat ad annum Chriſti 372. ex epiſtola Baſilii magni ad Euſebium Samoſatenſem, cujus hæc ſunt verba: ὁ Πρεσβύτερος Εὐάγριος ὁ υἱὸς Πομπηϊανοῦ τοῦ Ἀντιοχέος, ὁ συναπάρας ποτὲ ἐπὶ τὴν δύσιν τῷ Μακαρίῳ Εὐσεβίῳ. Interpres Latinus ita vertit: *Senior Evagrius filius Pompeiani Antiochenſis &c.* cum vertere debuiſſet, *Evagrius Presbyter*; de quo Hieronymus in Chronico Euſebii ita ſcribit: *Zenobia apud Immas haud longe ab Antiochia vincitur; in qua pugna ſtrenuiſſime adverſus eam dimicavit Pompeianus Dux, cognomento Francus: cujus familia hodieque apud Antiochiam perſeverat; ex cujus Evagrius Presbyter cariſſimus nobis ſtirpe deſcendit.* Ejuſdem mentionem facit Hieronymus in libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis. Atque ego hunc ipſum eſſe exiſtimo condiſcipulum Chryſoſtomi, cujus hic meminit Socrates. **D** Nam quod de juniore Evagrio ſcribit Baronius, nullo auctore nititur.

(c) συνεχεῖς ἐποιεῖτο τὰς ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν σπουδάς. Peſſime hunc locum tranſtulerunt Interpretes; nam Muſculus quidem ita vertit: *ac irremiſſam Eccleſiarum curam gerebat.* Chriſtophorſonus vero hoc modo: *operamque navavit aſſidue, ut Eccleſiæ Chriſti prodeſſet.* Magis probo verſionem Epiphanii Scholaſtici, quæ ſic habet: *Et frequentius ad ſanctam concurrebat Eccleſiam.*

(d) ἀσκητηρίῳ προΐσταντο. Lex Grammatica poſtulat, ut ſcribatur ἀσκητηρίων, quemadmodum legitur apud Sozomenum. Nec aliter legit Epiphanius Scholaſticus, ut ex verſione ejus apparet. Porro hæc Diodori, & Carterii ἀσκητήρια, Baronius quidem Græcos ſcriptores ſecutus, extra urbem ſita fuiſſe exiſtimat. Sed vir doctus, qui vitam Joannis Chryſoſtomi Gallico ſermone nuper edidit, in urbe Antiochia fuiſſe contendit; cui tamen aſſentiri non poſſum. Probabilius eſt, in ſuburbanis poſita fuiſſe hæc domicilia, ut viri pii, ac religioſi, qui con- **E** templationi, & ſacrorum librorum lectioni aſſidue vacabant, ab omni turba, ac tumultu procul abeſſent. Quod autem idem vir doctus objicit ex Theodorito, Diodorum perpetuo verſatum eſſe Antiochiæ, & graſſantibus Arianis fortiter reſtitiſſe, noſtram ſententiam nullatenus labefactat. Ex ſuburbano enim monaſterio facile potuit Diodorus, quoties vellet, in urbem venire.

(e) τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος. Idem de Diodoro Tarſenſi ait Sozomenus, eum ſacras literas πρὸς τὸ ῥητὸν, id eſt *ad literam expoſuiſſe*; abſtruſiorem vero, & myſticum ſenſum refugiſſe. Idem etiam de illo ſcribit Hieronymus in libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis: *Exſtant ejus in Apoſtolum Commentarii, & multa alia, ad Euſebii magis Emiſeni characterem pertinentia: cujus cum ſenſum ſecutus ſit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam ſecularium literarum.* Ait Hieronymus, Diodorum ſecutum eſſe ſenſum Euſebii Emiſeni, id eſt, methodum in explanandis Scri-

τῶν ἐκτρεπόμενος· ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων· Ἰωάννην δὲ ἅμα (f) Βασιλείῳ, τῷ ποτὲ μὲν Διακόνῳ ὑπὸ Μελετίου κατασταθέντι, μεταταῦτα δὲ γενομένῳ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν Ἐπισκόπῳ, (g) τὰ πολλὰ συνδιάγοντα, (h) Ζήνων ὁ Ἐπίσκοπος ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ὑποστρέφων, ἀναγνώστην τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας καθίστησιν· ἐν τῇ τοῦ ἀναγνώστου οὖν τάξει καθεστὼς, τοὺς κατὰ Ἰουδαίων λόγους συνέταξεν· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τῆς τοῦ Διακόνου ἀξίας παρὰ Μελετίου τυχὼν, τοὺς περὶ ἱερωσύνης λόγους συνέταξε, καὶ τοὺς πρὸς Σταγείριον· ἔτι μὴν καὶ τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ τοὺς περὶ τῶν συνεισάκτων· μεταταῦτα δὲ Μελετίου ἐν Κωνσταντίνου πόλει τελευτήσαντος· ἐκεῖ γὰρ παραγεγόνει διὰ τὴν Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ κατάστασιν, ἀναχωρήσας Ἰωάννης τῶν Μελετιανῶν, καὶ μήτε Παυλίνῳ συγκοινωνῶν, ἐπὶ τρεῖς ὅλους ἐνιαυτοὺς ἡσύχως διῆγεν· ὕστερον δὲ Παυλίνου τελευτήσαντος, (i) ὑπὸ Εὐαγρίου τοῦ διαδεξαμένου Παυλῖνον χειροτονεῖται Πρεσβύτερος· αὕτη μὲν ἡ Ἰωάννου πρὸ τῆς Ἐπισκοπῆς, ὡς συντόμως εἰπεῖν, διαγωγή· ἦν δὲ ἄνθρωπος, ὥς φασι, διὰ ζῆλον σωφροσύνης πικρότερος, καὶ πλέον, ὡς ἔφη τις τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ, ἐκ νέας ἡλικίας θυμῷ μᾶλλον ἢ αἰδοῖ ἐχαρίζετο· καὶ διὰ μὲν ὀρθότητα βίου, οὐκ ἀσφαλὴς πρὸς τὰ μέλλοντα· δι' ἁπλότητα δὲ εὐχερής· ἐλευθεροστομίᾳ τε πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀμέτρως ἐκέχρητο· καὶ ἐν μὲν τῷ διδάσκειν, πολὺς ἦν ὠφελῆσαι τὰ τῶν ἀκουόντων ἤθη· ἐν

terpretationem refugiens. Sed de his satis. Joannem porro familiariter degentem cum Basilio, qui tunc quidem Diaconus erat a Meletio constitutus, postea vero Cæsareæ Cappadociæ fuit Episcopus, Zeno Episcopus Hierosolymis rediens, Lectorem Antiochenæ Ecclesiæ designavit. In hoc Lectorum ordine adhuc constitutus librum contra Judæos composuit. Nec multo post Diaconi dignitatem a Meletio consecutus, scripsit libros de sacerdotio, & alios adversus Stagirium: hæc de incomprehensibili Dei natura, & de commanentibus mulieribus. Post hæc Meletio mortuo Constantinopoli: illuc enim profectus fuerat Meletius propter ordinationem Gregorii Nazianzeni: Joannes a Meletianorum consortio recedens, nec tamen Paulini communionem amplexus, tres annos continuos in summa quiete vixit. Tandem vero post obitum Paulini, ab Evagrio ejus successore Presbyter ordinatur. Et ante Episcopatum quidem, ut summatim dicam, hujusmodi vita Joannis fuit. Fuit autem, ut ferunt, ob nimium temperantiæ studium acerbior; & sicut ajebat quidam, qui cum illo ab ineunte ætate familiariter vixerat, iræ magis deditus, quam verecundiæ. Et ob vitæ quidem sanctimoniam incautus adversus futura; ob simplicitatem vero apertus, & facilis. Immodica etiam loquendi libertate erga omnes utebatur. Et in docendo quidem id præcipue spectabat, ut mores audientium emendaret. In congressibus

Joannes acerbus, incautus, &c.

Scripturis. Videamus igitur, quem sensum secutus sit Eusebius Emisenus. Ipse nos docebit Hieronymus, de Eusebio Emiseno ita scribens: *Magisque Historiam secutus, ab iis, qui declamare volunt, studiosissime legitur.* Ex quibus apparet, Eusebium in exponendis Scripturis præcipue secutum esse sensum historicum, & literalem: mysticum vero, & allegoricum non attigisse. Hos enim sensus complectitur ἡ θεωρία. Differt itaque allegoria a theoria, ut species a genere. Sane Diodorus Tarsensis Episcopus, de quo nunc loquimur, librum scripserat hoc titulo, τίς διαφορὰ θεωρίας, καὶ ἀλληγορίας, teste Suida in voce Διόδωρος, hoc est: *Quodnam discrimen sit inter theoriam, & allegoriam.* Ceterum miror Hieronymum, qui Diodorum nec eloquentia, nec secularium literarum scientia instructum fuisse dicat. Theodoritus tamen in lib. 4. Historiæ ejus eloquentiam limpidissimo amni comparat: & Photius in bibliotheca eum in dicendo purum, ac perspicuum fuisse testatur.

(f) Βασιλείῳ τῷ ποτὲ μὲν Διακόνῳ. Scribendum puto τῷ τότε μὲν Διακόνῳ. Sequitur enim μετὰ ταῦτα δὲ γενομένῳ Καισαρείας Ἐπισκόπῳ. Conjecturam nostram confirmat Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *qui tunc a Meletio factus erat Diaconus.* Porro Basilium Magnum a Meletio Antiochensi Episcopo factum esse Diaconum, scribit etiam Amphilochius in ejus vita. Verum liber ille totus refertus est fabulis, ac mendaciis. Sane cum Basilius Magnus Lector, ac Presbyter per legitimos gradus promotus sit Cæsareæ, ut testatur Gregorius Nazianzenus in oratione funebri de laudibus ejusdem Basilii, vix credibile est, eum alibi, quam Cæsareæ, factum esse Diaconum.

(g) τὰ πολλὰ συνδιάγοντα. Chrysostomum familiariter vixisse cum Basilio, constat ex libris Chrysostomi de sacerdotio. Sed quisnam fuerit Basilius ille, de quo in iis libris loquitur Chrysostomus, incertum est. Socrates quidem hoc loco affirmat, esse Basilium Magnum. Photius vero in bibliotheca, Basilium Seleuciensem Episcopum. Utriusque sententiam merito refellit Baronius ad annum Christi 382. Certe Chrysostomus initio ejus libri testatur, se & Basilium illum, de quo ibi loquitur, eosdem semper præceptores habuisse. Atqui Basilius quidem Magnus Athenis rhetoricam didicit: Chrysostomus vero diu postea Libanium audivit Antiochiæ. Quod si Basilius Magnus is esset, quem Chrysostomus inter sodales, atque amicos suos principem locum obtinuisse dicit, exstarent hodie aliqua indicia ejus amicitiæ in epistolis Basilii. Atqui ex tot ejus epistolis, quæ ad nos pervenerunt, nulla legitur ad nostrum Joannem data. Proinde assentior Baronio, qui Basilium illum sodalem Chrysostomi, ait, fuisse Basilium Episcopum Raphaneæ, vel certe Basilium Episcopum Bybli. Hi enim ambo fuerunt æquales Chrysostomi, quippe qui subscripserint Concilio Constantinopolitano.

(h) Ζήνων ὁ Ἐπίσκοπος ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ὑποστρέφων. Nicephorus nescio quem auctorem secutus, Zenonem hunc Episcopum facit Gazæ, seu Maiumæ. Sed cum Zeno Episcopus Maiumæ creatus fuerit regnante Theodosio, ut scribit Sozomenus in libro quinto capite 8. alius sit oportet ab illo Zenone, qui Chrysostomum Lectorem ordinavit, cum Chrysostomus Lector factus sit principatu Valentis Augusti, anno Domini circiter 370. Baronius vero in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Christi 382. Zenonem hunc, a quo Chrysostomus Lector Antiochiæ est ordinatus, scribit Episcopum fuisse Tyri, eum, qui interfuit Concilio Constantinopolitano; & tunc absente Meletio Vicarium ejus fuisse in Ecclesia Antiochena. Qua quidem in re facile assentior Baronio. Sed quod Socratem ibidem reprehendit, qui Zenonem illum fuisse dixerit Episcopum Hierosolymorum, in eo perspicue fallitur. Neque enim Socrates Zenonem facit Episcopum Hierosolymorum; sed tantum ait, Zenonem Episcopum Hierosolymis redeuntem, ordinasse Chrysostomum Lectorem Antiochiæ. Profectus autem fuerat Zeno Hierosolyma vel orationis causa, ut mos fuit illorum temporum, vel ob aliquam Ecclesiasticam necessitatem. Verum hoc loco nascitur difficultas. Si enim Zeno Hierosolymis rediens, Lectorem Antiochiæ ordinavit Chrysostomum, necessario civitas, cujus fuit Episcopus, longius remota fuerit, oportet, ab Hierosolymis, quam Antiochia, aut certe ad latus Antiochiæ sita. Quod de urbibus Tyro, & Gaza dici non potest. Ambæ enim longe viciniores sunt Hierosolymis, quam Antiochia. Alterius igitur civitatis Episcopus fuit Zeno iste, qui Lectorem Antiochiæ constituit Chrysostomum. Zenonis cujusdam Episcopi, qui Concilio Antiocheno interfuit sub Meletio, mentio fit in epistola 69. Basilii Magni: sed sedis nomen non adscribitur. Scio, Palladium in vita Chrysostomi scribere, eum a Meletio Lectorem esse ordinatum. Verum hoc ita intelligendum puto, ut a Meletio id factum esse dicatur, quod a Zenone factum est, ejus vices agente.

(i) ὑπὸ Εὐαγρίου. Hic est Evagrius, de quo supra locuti sumus. Sed quod ait Socrates Chrysostomum ab Evagrio ordinatum esse Presbyterum, parum probabile est. Nam si verum est, quod ait Socrates, Chrysostomum mortuo Meletio a communione Paulini abstinuisse, quomodo Evagrii, qui successor Paulini fuit, ordinationem suscepisset? Præstat igitur sequi Palladium, Simeonem Metaphrastem, & reliquos, qui Chrysostomum a Flaviano Episcopo ad Presbyterii gradum evectum esse scribunt.

(a) συσφό-

SÆC. IV. bus vero arrogantior videbatur iis, qui mores ipsius ignorabant.

CAPUT IV.

De Serapione Diacono; & quomodo Joannes ejus causa Clericis suis invisus exstiterit.

HIs moribus præditus Joannes, & ad Episcopatus honorem provectus, majori, quam par erat, severitate in subditos usus est, dum Clericorum suorum vitam, sicut sperabat, corrigere vellet. Statim igitur in ipso Episcopatus exordio, cum Ecclesiasticis viris asperior visus esset, in odium illorum venit; multique eum aversari, & tanquam iracundiam vitare cœperunt. Incitabat autem illum Serapio ejus Diaconus, ut omnium animos a se alienaret. Qui quadam die coram universo Clero contenta voce Episcopum sic allocutus est: nunquam istis dominari poteris, o Episcope, nisi una virga omnes abegeris. Hoc ejus dictum cunctorum odium adversus Episcopum excitavit. Haud multo post Episcopus multos variis de causis Ecclesia ejecit. Illi vero, sicut in violento dominatu fieri solet, contra eum conspirarunt, eumque apud populum calumniati sunt. Porro ut multi audientium criminationibus fidem accommodarent, id præcipue faciebat, quod Episcopus cum nemine unquam vesci vellet, nec vocatus ad convivium accedere. (Joannes convivia fugit.) Qua potissimum ex causa gravis adversus illum calumnia invaluit. Ceterum quo consilio solus cibum capere instituerit, nemo unquam pro certo potuit exponere. Nam qui illum defendere cupiunt, ajunt, illum imbecillioris fuisse stomachi, & morosum, ac difficilem in sumendo cibo; atque idcirco solum comedere solitum. Alii dicunt, propter districtioris vitæ disciplinam id ab illo factum esse. Sed utcumque se res habuerit, non parum momenti attulit ejus accusatoribus ad struendam in eum calumniam. Populus tamen ob conciones, quas ille in Ecclesia habebat, ei favebat, eumque singulari amore prosequebatur, spretis iis, qui accusare illum conabantur. Quales porro fuerint ejus conciones, seu quæ ab ipso editæ, seu quæ ex ore dicentis a Notariis exceptæ sunt, quam illustres, & ad alliciendos auditorum animos accommodatæ, quid nunc attinet dicere, cum liceat iis, qui voluerint, eas pervolvere, & uberem ex illis fructum percipere?

(a) δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροιτο. Epiphanius Scholasticus vertit, *quod turpiter manducaret*. Quam interpretationem nemo, ut opinor, probaverit. Melius Nicephorus, καὶ τὸ δυσφόρως ἔχειν τὸν στόμαχον, ἀδυνάτως περὶ τὸ πέττειν ἔχοντα τὰ σιτία: id est, *& quod ægrum haberet stomachum, haud satis firmum ad coquendos cibos*. Ego morosum, ac difficilem in capiendo cibo interpretari malim, propter ægritudinem stomachi.

CAPUT V.

Quod Joannes non solum adversus Clericos, verum etiam adversus Optimates, simultates habuerit; & de Eutropio Eunucho.

ET quamdiu quidem solos Clericos pulsabat Joannes, leves erant insidiæ, quæ adversus eum comparabantur. Sed postquam multos ex ipsis Proceribus acerbius, quam decebat, reprehendere aggressus est, tum vero gravior contra illum invidia exarsit. Et mul-

A ἐν δὲ ταῖς συντυχίαις, ἀλαζονικὸς τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸν ἐνομίζετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ Σαραπίωνος τοῦ Διακόνου, καὶ ὅπως δι' αὐτὸν ὁ Ἐπίσκοπος ἐχθρὸς τῷ κλήρῳ κατέστη, καὶ πολέμιος.

ΤΟιοῦτος ὢν τὸ ἦθος, καὶ ἐπὶ τὴν Ἐπισκοπὴν προβληθεὶς, μείζονι ἢ ἐχρῆν τῇ ὀφρύϊ κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐκέχρητο, διορθοῦν τοὺς βίους τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν, ὡς ᾤετο, προαιρούμενος· εὐθὺς οὖν ἐν ἀρχῇ φανεὶς τοῖς τῆς Ἐκκλησίας τραχὺς, B ὑπ' αὐτῶν ἐμισεῖτο, πολλοί τε πρὸς αὐτὸν ἀπηχθάνοντο, καὶ ὡς ὀργίλον ἐξέκλινον· ἐνῆγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ πᾶσι προσκρούειν, Σαραπίων Διάκονος ὑπ' αὐτῷ ταττόμενος· καί ποτε παρόντων τῶν κληρικῶν, μεγάλῃ τῇ φωνῇ πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον τοιοῦτον λόγον ἐφθέγξατο· οὔποτε ὦ Ἐπίσκοπε τούτων κρατῆσαι δυνήσῃ, εἰ μὴ μιᾷ ῥάβδῳ πάντας ἐλαύνοις· τοῦτο λεχθὲν, τὸ κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου μῖσος ἐξήγειρεν· ὁ δὲ Ἐπίσκοπος οὐκ εἰς μακρὰν πολλοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἄλλον δι' ἄλλην αἰτίαν ἐξέβαλλεν· οἱ δὲ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν κρατούντων ὁρμαῖς, φατρίας συνίστασαν κατ' αὐτοῦ, καὶ δια- C βολαῖς πρὸς τὸν δῆμον ἐκέχρηντο· εἰς πίστιν δὲ ἦγεν τοὺς ἀκούοντας τὰ λεγόμενα, τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν Ἐπίσκοπον συνεσθίειν τινὶ, μὴ δὲ καλούμενον ἐφ' ἑστίαν παραγίνεσθαι· ἐξ οὗ καὶ μάλιστα ἡ μείζων ἐκράτησε διαβολὴ κατ' αὐτοῦ· καὶ τινὶ μὲν σκοπῷ συνεσθίειν οὐδενὶ προῄρητο, σαφῶς, οὐδεὶς ἀπαγγεῖλαι δεδύνηται· οἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖσθαι βουλόμενοι, ἔφασκον ὡς εἴη ἐμπαθὴς, καὶ (a) δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροιτο, καὶ διὰ τοῦτο μόνος ἐσθίει· ἄλλοι δὲ, ὅτι δι' ὑπερβάλλουσαν ἄσκησιν τοῦτο ἐποίει· ὅπως δὲ ἀληθείας ἂν εἶχε τὸ γινόμενον, οὐ μικρὰ συνεβάλλετο πρὸς διαβολὴν τοῖς D κατηγοροῦσιν αὐτοῦ· ὁ μέντοι λαὸς διὰ τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λεγομένους ὑπ' αὐτοῦ λόγους, σφόδρα συνεκρότει καὶ ἠγάπα τὸν ἄνθρωπον, μικρὰ φροντίζων τῶν κατηγορεῖν ἐπιχειρούντων αὐτοῦ· ὁποῖοι δὲ εἰσὶν οἵ, τε ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι, καὶ οἱ λέγοντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀξυγράφων ἐκληφθέντες, ὅπως τε λαμπροὶ, καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχοντες, τί δεῖ νῦν λέγειν ἐξὸν τοῖς βουλομένοις αὐτοὺς ἀναλέγεσθαι, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρποῦσθαι.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὅτι οὐ πρὸς τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ μόνον Ἰωάννης, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τέλει διεφέρετο, καὶ περὶ Εὐτροπίου τοῦ Εὐνούχου.

ΕΩς μὲν οὖν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέκρουεν ἀσθενὴς ἦν συσκευωρουμένη ἡ κατ' αὐτοῦ μηχανή· ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἐν τέλει πέρα τοῦ προσήκοντος ἐξελέγχειν ἐπειρᾶτο, τηνικαῦτα καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος πλεῖον ἐξήπτε-

το

πολλὰ μὲν ἐλέγετο κατ' αὐτοῦ· τὰ πλεῖστα δὲ λοιπὸν καὶ πίστιν ἐνεποίει τοῖς ἀκούουσι· προσθήκην δὲ τῇ διαβολῇ ἐποίει, ἡ κατὰ Εὐτροπίου τότε λεχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ προσομιλία· Εὐτρόπιος γὰρ εὐνοῦχος προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, καὶ τὴν τοῦ ὑπάτου ἀξίαν πρῶτος εὐνούχων παρὰ βασιλέως λαβὼν, ἀμύνασθαί τινας προσφεύγοντας τῇ Ἐκκλησίᾳ βουλόμενος, σπουδὴν πεποίητο νόμον παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων προτεθῆναι, κελεύοντα μηδένα προσφεύγειν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη προσφεύγοντας ἀφέλκεσθαι· δίκη δὲ εὐθὺς ἐπηκολούθει· προὔκειτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μετ' οὐ πολὺ προσκρούσας τῷ βασιλεῖ ὁ Εὐτρόπιος, ἐν τοῖς πρόσφυξιν ἦν· ὁ οὖν Ἐπίσκοπος, τοῦ Εὐτροπίου ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένου, καὶ ἐκπεπληγότος ὑπὸ τοῦ φόβου, (a) καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι, λόγον ἐλεγκτικὸν ἐξέτεινε κατ' αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ πλέον ἐδόκει προσκρούειν τισίν. ὅτι τὸν ἀτυχοῦντα οὐ μόνον οὐκ ἠλέει, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἤλεγχεν· Εὐτροπίου μὲν οὖν τότε τὴν ὕπατον ἀξίαν ἐγχειρίζοντος, διά τινα πταίσματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν· ἐκ δὲ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπάτων περιῃρέθη τὸ ὄνομα, (b) καὶ μόνου τοῦ συνυπατεύσαντο Θεοδώρου ἐγέγραπτο· λόγος δὲ, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης καὶ Γαϊνᾶν τὸν τηνικαῦτα στρατηλάτην, τῇ συνήθει παῤῥησίᾳ χρώμενος, ἰσχυρῶς περιύβρισεν, ὅτι μίαν Ἐκκλησίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως προσνεμηθῆναι τοῖς ὁμοθρήσκοις αὐτοῦ Ἀρειανοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτῆσαι ἐτόλμησεν· ἄλλον τε δι' ἄλλην αἰτίαν τῶν κρατούντων ἐξήλεγχεν σὺν παῤῥησίᾳ πολλῇ, δι' ἣν πολλοῖς διάφορος ἦν· ὅθεν καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, εὐθὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐπενόει, ὅπως αὐτὸν σκευωρήσηται· καὶ τισὶ μὲν τῶν παρόντων περὶ τούτου κρυφαίως διελέγετο· πολλοῖς δὲ καὶ τῶν μακρὰν ἀπόντων, τὴν οἰκείαν διήγγειλε βούλησιν· ἐλύπει γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον ἡ ὑπερβάλλουσα Ἰωάννου παῤῥησία, ἀλλ' ὅτι καὶ Ἰσίδωρον τὸν Πρεσβύτερον ὑπ' αὐτῷ ταττόμενον εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως προβάλλεσθαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐν τούτοις μὲν τὰ κατὰ Ἰωάννην τὸν Ἐπίσκοπον ἦν· καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ κατ' αὐτοῦ ὤδινε τὸ κακόν· καὶ τὰ μὲν περὶ αὐτοῦ προϊόντες δηλώσομεν.

A multa quidam adverſus eum dicebantur: pleraque vero deinceps pro veris ab audientibus accipiebantur. Porro calumniam non mediocri acceſſione auxit oratio, ab illo tunc temporis habita contra Eutropium. Nam Eutropius Eunuchus Præpoſitus Imperialis cubiculi, & qui Conſulatus dignitatem ab Imperatore primus ex omnibus Eunuchis acceperat, cum de nonnullis, qui ad Eccleſiam confugerant, pœnas ſumere vellet, operam dederat, ut lex ab Imperatoribus promulgaretur, jubens, ne quis ad Eccleſias profugeret, ſed ut quicumque ad eas confugiſſent, inde abſtraherentur. Verum Dei vindicta continuo ſubſecuta eſt. Vix enim lex propo- B ſita erat, cum Eutropius in offenſionem veniens Imperatoris ipſe quoque ad Eccleſiam confugit. Epiſcopus igitur, dum Eutropius ſub menſa altaris jaceret metu perculſus, ſedens in ambone, unde etiam antea concionari ſolebat, quo facilius ab omnibus exaudiretur, objurgatoriam in eum habuit orationem. Quo facto viſus eſt adhuc quorumdam animos a ſe alienare, quod hominem adverſa utentem fortuna non modo miſeratus non eſſet, verum etiam corripuiſſet. Eutropium igitur Conſulatum tunc gerentem, Imperator ob delicta quædam capite plecti juſſit. Nomen quoque ejus ex feſtis Conſularibus eraſum eſt, ſolius Theodori, qui Col- C lega ejus in Conſulatu fuerat, perſcripto vocabulo. Gainam præterea tunc Magiſtrum militum, Joannes Epiſcopus ſolita libertate utens, contumelioſe reprehendiſſe dicitur, propterea quod ab Imperatore petere auſus eſſet, ut ex Eccleſiis intra urbem regiam poſitis, una Arianis ejuſdem cum ipſo fidei cultoribus attribueretur. Plures quoque alios ex Optimatibus variis ex cauſis libere reprehendit: quæ quidem loquendi libertas multorum inimicitias ei conciliavit. Unde etiam Theophilus Alexandrinæ urbis Epiſcopus, ſtatim poſt ejus ordinationem ſollicite cœpit inquirere, qua ratione illum everteret. Et cum nonnullis quidem, qui aderant, ea de re D clanculo collocutus eſt: multis vero longius diſſitis conſilium ſuum per literas ſignificavit. Neque enim ſolum immodica Joannis libertas ei diſplicebat; verum etiam, quod Iſidorum Presbyterum ſuum ad Epiſcopatum Conſtantinopoleos promovere minime valuiſſet. Hoc in ſtatu erant res Joannis Epiſcopi; ſtatimque in ipſo Pontificatus exordio malum ei imminebat. Verum de rebus illius plura deinceps dicturi ſumus.

SÆC. IV.

Joannes Optimates libere reprehendit.

(a) *Καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος*. Ex hoc loco apparet, Epiſcopos olim ſolitos non eſſe ex ambone, ſeu pulpito concionem ad populum habere. Id enim tanquam ſingulare quidpiam in Chryſoſtomo notat Socrates, quod verba facturus conſcendere in ambonem conſueviſſet, ut a populo facilius exaudiretur. Ut plurimum autem Epiſcopi in gradibus altaris concionabantur. Id docet Childeberti Regis conſtitutio, quam Sirmondus retulit in tomo primo Conciliorum Galliæ, pagina 300. ſed mutilam. Nos ex vetuſtiſſimo codice Corbejenſi lacunam ita ſupplemus. *Qualiter in ſacrilegos Dei injuria vindicetur, noſtrum eſt pertractandum. Et quia fides noſtra ut verbo de altario ſacerdote faciente quæcunque de Evangelio, Prophetis vel Apoſtolo fuerit adnuntiatum, in quantum Deus dat intellectum: ad nos querimonia proceſſit, &c.* Senſus horum verborum, quæ corruptiſſima ſunt, hic eſt: *Quoniam queſti ſunt ſacerdotes, dum ſermones faciunt ad populum, banſatrices per agros ambulare, & populum ab Eccleſia revocare, idcirco jubemus, &c.* Vide Baronium ad annum Chriſti 407. nu- E mero 17.

(b) *καὶ μόνου συνυπατεύσαντος Θεοδώρου ἐγέγραπτο*. In codice Florentino ſcriptum eſt *ἐγέγραπται*, pro *ἐγγέγραπτο*, quod magis placet. Hinc eſt, quod in faſtis Proſperi, Idatii, & Caſſiodori hic annus Manlium Theodorum ſolum habet Conſulem, expuncto Eutropii nomine. Porro de Eutropii nece conſulendus eſt Zoſimus.

SÆC. IV.

CAPUT VI.

De Gainæ Gothi tyrannide, & de tumultu, quem Constantinopoli excitavit, deque ejus nece.

NUnc vero rem memoratu dignam, quæ illis ipsis temporibus accidit, commemorabo: qualiter divina providentia urbem regiam, & rempublicam Romanam ex gravissimo discrimine insperatis subsidiis liberaverit. Quænam vero sit ea res, jam dicendum est. Gaina genere quidem Barbarus fuit; qui cum ad Romanos confugisset, & militiæ nomen dedisset, paulatim ad altiorem gradum evectus, tandem Magister utriusque militiæ, tam peditum scilicet, quam equitum, constitutus est. Ubi vero tantam adeptus est potestatem, nec semetipsum cognoscere, nec animum suum moderari potuit. Sed omnem, ut vulgo dicitur, lapidem movere cœpit, ut Imperium Romanum sub ditionem suam redigeret. Et Gothorum quidem gentem universam ex sedibus suis accivit. Propinquos autem suos militaribus numeris præficiendos curavit. Porro cum Tribigildus quidam ex ejus necessariis, qui Tribunus militum erat in Phrygia, impulsu Gainæ res novas concitasset, & universam Phrygiam late vastaret, hujus negotii curam Gaina sibi committi curavit. Idque Imperator Arcadius libenti animo ei concessit, cum nihil mali suspicaretur. Gaina igitur confestim profectus est, specie quidem adversus Tribigildum; reipsa autem ad occupandam tyrannidem: ducens secum Gothorum Barbarorum maximam multitudinem. Qui cum Phrygiam esset ingressus, cuncta cœpit subvertere. Romanos vero gravis subito invasit trepidatio, tum ob ingentem numerum Barbarorum, qui cum Gaina erant, tum quod opulentissimis Orientis Provinciis & ad omnia opportunis grave periculum imminebat. Tum vero Imperator pro temporis ratione, prudenti consilio usus, arte Barbarum aggressus est. Missis itaque ad eum legatis, quovis modo, tam verbis, quam factis, illum placare instituit. Cumque ille obsides sibi tradi postulasset duos ex Senatorii Ordinis primoribus Consulares viros, Saturninum, & Aurelianum, quos quidem conatibus suis obsistere posse existimabat; Imperator temporis necessitati cedens invitus eos tradidit. Et isti quidem pro Republica mortem oppetere parati, Imperatoris mandato libenter, ac forti animo obtemperarunt, & procul a Chalcedone, in loco, qui Hyppodromus dicitur, Barbaro obviam processerunt, parati perpeti, quidquid illi placuisset. Sed illi quidem nihil perpessi sunt mali. Gaina vero simulatione utens, venit Chalcedonem. Eo quoque occurrit Imperator Arcadius. Cumque ambo, Imperator scilicet, & Barbarus in Ecclesiam venissent, in qua corpus Euphemiæ martyris reconditum est, juramentis invicem præstitis confirmarunt, neutrum alteri insidias structurum esse. Sed Im-

Tribigildus, & Gaina in Arcadium rebelles.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Περὶ τῆς τυραννίδος Γαΐνᾶ τοῦ Γότθου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ταραχῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

ΠΡᾶγμα δὲ ἄξιον μνήμης ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων γενόμενον διηγήσομαι, δεικνὺς ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, τὴν πόλιν καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐκ μεγίστου κινδύνου παραδόξοις βοηθείαις ἐῤῥύσατο· τί δέ ἐστι τοῦτο, λεκτέον· Γαΐνᾶς Βάρβαρος μὲν ἦν τὸ γένος· ὑπὸ Ῥωμαίοις δὲ γενόμενος, καὶ στρατείᾳ προσομιλήσας, κατὰ βραχὺ δὲ προκόψας, τέλος
B στρατηλάτης Ῥωμαίων ἱππικῆς τε καὶ πεζικῆς ἀναδείκνυται· ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς τηλικαύτης δυναστείας, ἑαυτὸν οὐκ ἐγίνωσκεν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν κατέχειν ἠδύνατο· ἀλλὰ πάντα λίθον, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐκίνει, ὅπως ἂν ὑφ' ἑαυτῷ τὰ Ῥωμαίων ποιήσειε· καὶ πᾶν μὲν τὸ Γότθων ἔθνος ἐκ τῆς αὐτοῦ χώρας μετεπέμψατο· τοὺς δὲ αὐτῷ ἐπιτηδείους τῶν στρατιωτικῶν ἀριθμῶν, (*a*) τούτους ἔχειν παρεσκεύαζεν· Τριβιγίλδου δὲ ἑνὸς τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, χιλιαρχοῦντος τῶν ἱδρυμένων ἐν τῇ Φρυγίᾳ στρατιωτῶν, καὶ γνώμῃ Γαΐνᾶ νεωτερίσαντος, καὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη παντάπασιν ἀνατρέποντος, αὐτὸς ἐπιτραπῆναι ἑαυτῷ κατασκευάζει τὴν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων
C φροντίδα· ἔπειτα ὁ Βασιλεὺς Ἀρκάδιος οὐδὲν προειδόμενος, ἑτοίμως ἐπέτρεψεν· καὶ ὃς εὐθὺς ἐπορεύετο, τῷ μὲν λόγῳ κατὰ Τριβιγίλδου· τῷ δὲ ἔργῳ, τυραννῆσαι βουλόμενος· ἦγε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ Γότθων Βαρβάρων οὐκ ὀλίγας μυριάδας· καὶ καταλαβὼν τὴν Φρυγίαν, πάντα ἀνέτρεπεν· εὐθὺς οὖν ἐν ταραχῇ ἦν τὰ Ῥωμαίων, οὐ μόνον διὰ τὸ προσὸν τῷ Γαΐνᾷ πλῆθος Βαρβάρων, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ἑῴας ἐπίκαιρα μέρη κινδυνεύειν ἔμελλε· τότε δὲ ὁ Βασιλεὺς, γνώμῃ χρηστῇ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν χρησάμενος, τέχνῃ μετῆλθε τὸν Βάρβαρον· διαπεμψάμενος γοῦν πρὸς αὐτὸν, πᾶσι
D λόγοις καὶ ἔργοις θεραπεύειν ἕτοιμος ἦν· τούτου δὲ ἐξαιτοῦντος δύο τῶν πρώτων τῆς συγκλήτου ἄνδρας ἀπὸ ὑπάτων, (*b*) οὓς ἐπενόει ἐκκόψειν αὐτοῦ τὰς ὁρμὰς, Σατορνῖνον, καὶ Αὐρηλιανὸν, ἄκων αὐτοὺς τῇ ἀνάγκῃ τοῦ καιροῦ παρεῖχεν ὁ Βασιλεύς· καὶ οἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ προαποθνήσκειν αἱρούμενοι, γενναίως τῇ τοῦ Βασιλέως κελεύσει ὑπήκουον· καὶ πόῤῥω τῆς Χαλκηδόνος, ἐν χωρίῳ Ἱπποδρόμῳ ἀπήντων, ἕτοιμοι πάσχειν πᾶν ὅτιοῦν ὁ Βάρβαρος ἤθελεν· ἀλλ' οὗτοι μὲν οὐδὲν φαῦλον ὑπέμειναν· ὁ δὲ ἀκκιζόμενος, παρῆν ἐπὶ τὴν Χαλκηδόνα· ἀπήντα δὲ
E ἐκεῖσε καὶ ὁ Βασιλεὺς Ἀρκάδιος· γενόμενοί τε ἐν τῷ μαρτυρίῳ, ἔνθα τὸ σῶμα τῆς μάρτυρος Εὐφημίας ἀπόκειται, ὅρκοις ἐπιστοῦντο ἀλλήλοις ὅ τε Βασιλεὺς καὶ ὁ Βάρβαρος, ἦ μὴν μὴ ἐπιβουλεύσειν ἀλλήλοις· ἀλλ' ὁ μὲν Βασιλεὺς

(*a*) τούτους ἔχειν παρεσκεύαζεν. Hunc locum ita corrigendum puto: τοὺς δὲ αὐτῷ ἐπιτηδείους τῶν στρατιωτικῶν ἀριθμῶν ἀρχὰς ἔχειν παρεσκεύαζεν. Emendationem nostram plane confirmat Sozomenus in libro 8. capite 4. ubi de hac Gainæ conspiratione loquitur his verbis: καὶ τοὺς ἐπιτηδείους συνταγματάρχας καὶ χιλιάρχους κατέστησε. Hunc Sozomeni locum si consuluissent Interpretes, felicius hæc Socratis verba interpretati essent.

(*b*) οὓς ἐπενόει ἐκκόψειν. Scribendum est οὓς ὑπενόει ἐκκόψειν αὐτοῦ τὰς ὁρμὰς, quemadmodum habet Nicephorus. Ex his porro, Aurelianus quidem hoc anno Consulatum gerebat cum Stilichone: Saturninus vero jampridem Consul fuerat cum Merobaude, temporibus Theodosii senioris. De cujus laudibus multa Themistius dicit in gratiarum actione ad Theodosium ob pacem factam cum Gothis, & ob Consulatum eidem Saturnino datum.

(*c*) ὡς

λεὺς εὔορκός τις ἀνὴρ καὶ διὰ τοῦτο θεοφιλὴς, τοῖς ὅρκοις ἐνέμεινε· Γαϊνᾶς δὲ παρεσπόνδει τε, καὶ τοῦ οἰκείου σκοποῦ οὐκ ἐξέβαινεν, ἀλλ' ἐμπρησμούς τε καὶ λαφυραγωγίας ἐμελέτα ποιήσασθαι κατά τε τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, καὶ καθ' ὅλης εἰ δύναιτο τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς· βεβαρβάρωτο οὖν ἡ πόλις ὑπὸ τῶν πολλῶν μυριάδων, καὶ οἱ αὐτῆς οἰκήτορες ἐν αἰχμαλώτων μοίρᾳ ἐγένοντο· τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ ἐπικρεμασθεὶς τῇ πόλει κίνδυνος, ὡς καὶ κομήτην μέγιστον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέχρι τῆς γῆς διήκοντα, καὶ οἷον οὐδεὶς ἐθεάσατο πρότερον, μηνύειν αὐτόν· ὁ μέντοι Γαϊνᾶς, πρῶτον μὲν ἐπειράθη ἀναιδὴν διαρπαγὴν τοῦ δημοσίᾳ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πωλουμένου ἀργυρίου ποιήσασθαι· ὡς δὲ φήμης προμηνυθείσης, ἐφυλάξαντο προθεῖναι ἐν ταῖς (B) τραπέζαις τὸν ἄργυρον, αὖθις ἐπὶ ἑτέραν χωρεῖ βουλήν· καὶ νυκτὸς μὲν οὔσης, ἐκπέμπει πλῆθος Βαρβάρων ἐπὶ τὸ ἐμπρῆσαι τὰ βασίλεια, τότε δὴ καὶ ἐδείχθη περιφανῶς, ὅπως ὁ Θεὸς πρόνοιαν ἐποιεῖτο τῆς πόλεως· Ἀγγέλων γὰρ πλῆθος ὤφθη τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἐν σχήματι ὁπλιτῶν, μεγάλα ἐχόντων τὰ σώματα· οὓς ὑποτυπήσαντες οἱ Βάρβαροι, ἀληθῶς εἶναι στρατὸν πολὺν καὶ γενναῖον, κατεπλάγησάν τε καὶ ὑπανεχώρησαν· ὡς δὲ ἀγγελθὲν τοῦτο τῷ Γαϊνᾷ, πέρα πίστεως κατεφαίνετο· ἠπίστατο γὰρ μὴ παρεῖναι τὸ πολὺ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὁπλιτικόν· (C) κατὰ τὰς πόλεις γὰρ ἐνίδρυτο· πέμπει καὶ αὖθις ἑτέρους τῇ ἐχομένῃ νυκτὶ καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις· (c) ὡς δὲ καὶ διαφόρως ἀποστείλαντι, τὰ αὐτὰ ἀπηγγέλλετο· ἀεὶ γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ Ἄγγελοι τὴν αὐτὴν τοῖς ἐπιβουλεύουσι παρεῖχον φαντασίαν, τέως αὐτὸς σὺν πλήθει πολλῷ προσελθὼν, πεῖραν λαμβάνει τοῦ θαύματος· ὑπονοήσας δὲ ἀληθῶς στρατιωτῶν εἶναι πλῆθος, καὶ τοῦτο δι' ἡμέρας μὲν λανθάνειν, νύκτωρ δὲ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπιχείρησιν ἀντέχειν, τεχνάζεται βούλησιν, ὡς μὲν ἐνόμιζεν, Ῥωμαίους βλάπτουσαν, ἐπωφελῆ δὲ ὡς ἡ ἔκβασις ἔδειξεν· ὑποκρινόμενος γὰρ δαιμονᾶν, ὡς εὐξόμενος τὸ (d) μαρτύριον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου, ἑπτὰ δὲ σημείοις ἀπέχει (D) τοῦτο τῆς πόλεως, καταλαμβάνει· συνεξῄεσαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ Βάρβαροι, τὰ ὅπλα κρυφαίως ἐξάγοντες, τοῦτο μὲν κεράμοις κατακρύψαντες, τοῦτο δὲ καὶ ἑτέραις χρώμενοι μηχαναῖς· ὡς δὲ οἱ φρουροὶ τῶν πυλῶν τὸν δόλον εὑρόντες, ἐκφέρεσθαι τὰ βέλη διεκώλυον, οἱ Βάρβαροι τὰ ξίφη σπασάμενοι, τοὺς φρουροὺς διεχρήσαντο· θόρυβός τε ἐντεῦθεν τὴν πόλιν εἶχε δεινὸς, καὶ πᾶσιν ὁ θάνατος παρεῖναι ἐδόκει· ἀλλ' ὅμως ἡ μὲν πόλις ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τότε ἐγίνετο, τῶν πανταχῆ πυλῶν αὐτοῖς ὠχυρωμένων· γνώμῃ δὲ χρηστῇ ὁ Βασιλεὺς ἐν καιρῷ ἐχρήσατο, καὶ φανερὸν πολέμιον κηρύξας εἶναι τὸν Γαϊνᾶν, κελεύει τοὺς ὑπολειφθέντας ἐν τῇ πόλει Βαρβάρους ἀναιρεῖσθαι· μιᾶς τε (E) ἐν μέσῳ (e) μετὰ τὴν τῶν πυλῶν ἀναίρεσιν διαγενομένης ἡμέρας, συμβάλλουσιν οἱ παρόντες στρατιῶται τοῖς Βαρβάροις ἐντὸς τῶν πυλῶν, περὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γότθων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες οἱ ὑπολειφθέντες

A Imperator quidem, utpote qui ſacramenti fidem religioſe coleret, atque idcirco Deo acceptus eſſet, juramentis ſtetit. Gaina vero & fœdus initum violavit, & a propoſito ſuo nullatenus deſtitit: nam incendia, prædaſque, ac direptiones, tum Conſtantinopoli, tum per omnes, ſi poſſet, Provincias Imperii Romani facere meditabatur. Urbs igitur regia verſa erat in Barbariam, ob innumerabilem Barbarorum multitudinem: ejuſque cives captivorum inſtar eſſe videbantur. Tantum porro erat periculum, quod impendebat civitati, ut cometes maximus a cœlo ad terras uſque pertingens, qualem nemo antea conſpexerat, illud prænuntiaverit. Gaina ergo, B primum quidem Argentariorum officinas, in quibus moneta publice permutabatur, abſque metu, & verecundia diripere adortus eſt. Sed cum, rumore ejus rei antegreſſo, Argentarii ſibi caventes pecuniam in menſis minime expoſuiſſent, ad aliud conſilium ſe convertit. Nocte intempeſta Barbaros ad incendendum palatium mittit. Tum vero perſpicue declaratum eſt, quantam Deus curam, ac providentiam civitatis gereret. Angelorum enim multitudo viſa eſt ab inſidiatoribus, qui militum enormis ſtaturæ ſpeciem referrent. Quos Barbari ingentem revera, ac fortem eſſe exercitum ſuſpicati, ſtupefactique abſceſſerunt. Quod cum Gainæ nuntiatum fuiſſet, incredibile ei videbatur. C Sciebat enim, abeſſe maximam partem exercitus Romani, quippe qui per urbes Orientis diſtributus eſſet. Nocte igitur proxima, aliiſque iterum ſequentibus alios mittit. Cum vero varios mittenti eadem renuntiarentur; Angeli enim eamdem perpetuo ſpeciem inſidiantibus objecerant; tandem ipſe cum ingenti multitudine progreſſus, ſpectator fit miraculi. Suſpicatus itaque reipſa militum eſſe multitudinem, qui interdiu quidem deliteſcerent, noctu vero conatibus ſuis obſiſterent, conſilium cœpit, Romanis quidem, ut putabat, exitioſum; verum, ut exitus docuit, perquam ipſis utile. Arrepticium ſe D ſimulans, tanquam orationis cauſa pergit ad Eccleſiam Joannis Apoſtoli, quæ ſeptem millibus paſſuum abeſt ab urbe. Profecti ſunt una cum illo Barbari, clam arma efferentes, quæ partim doliis occultaverant, partim aliis fraudibus, ac machinamentis obtegebant. Sed cum portarum cuſtodes, deprehenſo dolo, tela exportari prohiberent, Barbari ſtrictis gladiis cuſtodes interfecerunt. Gravis ex eo tumultus oritur in civitate; cunctiſque jam impendere mors videbatur. Verum civitas nihil tum detrimenti paſſa eſt, portis ejus undique obfirmatis. Imperator vero prudenti conſilio tempeſtive uſus, Gainam quidem hoſtem publicum renuntiavit; Barbaros autem, qui in urbe remanſerunt, E trucidari juſſit. Cumque dies elapſus fuiſſet, ex quo portarum cuſtodes interfecti fuerant; milites, qui aderant, prælium ineunt adverſus Barbaros intra portas juxta Eccleſiam Gothorum. Illuc enim confluxerant Barbari, quotquot in civitate remanſerant. Et ipſam

SÆC. IV.

Angeli Conſtantinopolim tuentur.

(c) ὡς δὲ καὶ διαφόρως ἀποστείλαντι. Malim διαφόρους, quomodo Muſculus videtur legiſſe.

(d) Μαρτύριον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου. In ſeptimo duæ fuerunt Eccleſiæ Sancti Joannis: altera ſcilicet Joannis Baptiſtæ, quam Theoſius M. exſtruxit, cum ſacrum præcurſoris caput illic depoſuiſſet, ut ſcribit Sozomenus lib. 7. cap. 21. altera Sancti Joannis Evangeliſtæ, cujus hic meminit Socrates. Utriuſque mentionem facit *Conſtantinus Porphyrogennetus in vita Baſilii Imperat. pag. 162. Editionis Allatii: & Codinus in Orig. pag. 52.*

(e) μετὰ τὴν τῶν πυλῶν ἀναίρεσιν. Non dubito, quin Socrates ſcripſerit, μετὰ τὴν τῶν φρουρῶν τῶν πυλῶν ἀναίρεσιν, vel potius μετὰ τὴν τῶν πυλωρῶν ἀναίρεσιν. Præcedente enim die Cuſtodes portarum a militibus Gainæ occiſi fuerant, ut paulo ante retulit Socrates.

SÆC. IV ipſam quidem Eccleſiam incendio conſumſerunt: Barbarorum vero quamplurimos obtruncarunt. Porro Gaina, cum nuntiatum ipſi fuiſſet, cunctos, qui in urbe remanſerant, necatos fuiſſe, fraudes ſuas infeliciter ſibi cedere animadvertens, relicta Joannis Baſilica in Thraciam contendit. Et cum ad Cheroneſum veniſſet, illinc trajicere, & Lampſacum occupare conatus eſt, ut ex eo loco Orientis partes invaderet. Cum vero Imperator ſtatim copias terra, marique miſiſſet, illuſtre divinæ providentiæ miraculum ſubſecutum eſt. Nam dum Barbari navibus deſtituti, ratibus temere contextis trajicere parant, ecce ſubito Romanorum naves armatæ apparuerunt, & Zephyrus vehementi impetu flare cœpit. Ac Romani quidem facili navigatione utebantur; Barbari vero ſimul cum equis vi tempeſtatis in ratibus ſuis agitati, disjectique, tandem marinis fluctibus obruti periere. Multi quoque eorum a Romanis interfecti ſunt. Ad hunc modum ingens Barbarorum multitudo in trajectu interiit. Gaina vero inde regreſſus, cum per Thraciam fugeret, in alias Romanorum incidit copias, a quibus una cum Barbaris, qui cum ipſo erant, interemtus eſt. Atque hæc quidem de Gaina obiter dicta ſufficiant. Quod ſi quis cuncta, quæ eo bello geſta ſunt, accurate ſcire deſiderat, is legat Gaineam Euſebii Scholaſtici; qui eo tempore Troili Sophiſtæ fuit auditor: cumque hujus belli ſpectator fuiſſet, res in eo geſtas quatuor libris Heroico carmine ſcriptis complexus eſt: & recente adhuc rerum memoria, maximam gloriam ex carminibus retulit. Nuper quoque Ammonius Poeta, cum idem argumentum verſibus proſecutus eſſet, Theodoſio juniore Auguſto ſedecies, & Fauſto Conſulibus, carmen ſuum coram Imperatore recitavit, & ſummam ex eo laudem eſt conſequutus. Ceterum hoc bellum finem accepit Conſulatu Stilichonis, & Aureliani. Sequenti vero anno Conſulatum geſſit Fravitus, natione quidem & ipſe Gothus: magna tamen fide, ac benevolentia erga Romanos præditus, & qui eo bello egregiam operam navaverat, atque idcirco ad Conſulatus dignitatem promotus eſt. Quo quidem anno Imperatori Arcadio natus eſt filius optimus Theodoſius quarto Idus Aprilis. Sed de his hactenus. Porro dum res Romana hujuſmodi tempeſtatibus agitaretur, hi, quibus ſacerdotii dignitas commiſſa erat, fraudes in ſuam ipſorum perniciem ſtruere non ſine magno Chriſtianæ religionis opprobrio pergebant. Eo quippe tempore Epiſcopi tumultus adverſus ſe invicem concitarunt. Quod malum ab Ægypto initium ſumſit, hujuſmodi ex cauſa.

Gaina interemtus.

Theodoſius Junior natus.

A θέντες ἠθροίσθησαν· καὶ αὐτὴν μὲν ἐμπιμπρῶσιν· ἀναιροῦσι δὲ αὐτῶν σφόδρα πολλούς· ὁ Γαϊνᾶς δὲ μαθὼν ἀνῃρῆσθαι τοὺς μὴ φθάσαντας ἐξελθεῖν τῶν πυλῶν, γνούς τε μηκέτι αὐτῷ προχωρεῖν τὰς ἀπάτας, ἄρας ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου, ἤλαυνεν ἐπὶ τὰ Θρᾴκια μέρη· καὶ καταλαβὼν τὴν Χερρόνησον, ἐξ αὐτῆς διαπεραιοῦσθαι, καὶ καταλαμβάνειν τὴν Λάμψακον ἐσπούδαζεν, ὅπως ἂν ἐντεῦθεν τῶν ἑῴων μερῶν κρατῆσαι δυνήσεται· ὡς δὲ ὁ Βασιλεὺς ἔφθη δύναμιν ἀποστείλας διά τε γῆς καὶ θαλάσσης, ἐνταῦθα πάλιν τὸ τοῦ Θεοῦ προνοίας θαυμαστὸν ἔργον ἐδείκνυτο· ὡς γὰρ οἱ Βάρβαροι ἀποροῦντες πλοίων, σχεδίας συμπήξαντες, ἐπ' αὐτῶν ἐπεραιοῦντο, ἑτέρων Ῥωμαίων στρατιωτικαὶ νῆες ὅσον
B οὐδέπω παρῆσαν, ἄνεμός τε Ζέφυρος πνεῖ σφοδρός· καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ταῖς ναυσὶ ῥᾳδίως διεξέπλεον· οἱ δὲ Βάρβαροι ἅμα τοῖς ἵπποις ἐν ταῖς σχεδίαις ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἀναῤῥιπτούμενοι ἐξελικμῶντο, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ διεφθείροντο· πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπώλυντο· οὕτω μὲν οὖν τότε πλεῖστον πλῆθος τῶν Βαρβάρων ἐν τῷ διέκπλῳ ἀπώλετο· Γαϊνᾶς δὲ ἀναζεύξας, καὶ διὰ τῆς Θρᾴκης φυγῇ χρώμενος, περιπίπτει ἑτέρᾳ δυνάμει Ῥωμαίων, καὶ ἀναιρεῖται ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ Βαρβάροις· καὶ ταῦτα μὲν (f) ὡς ἐν ἐπιδρομῇ, περὶ Γαϊνᾶ ἀποχρώντως λελέχθω· εἰ δέ τῳ φίλον, ἀκριβῶς μαθεῖν τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ γεγενημένα, ἐντυγχανέτω
C τῇ Γαϊνίᾳ (g) τοῦ Σχολαστικοῦ Εὐσεβίου, ὃς ἐφοίτα μὲν τηνικαῦτα παρὰ Τρωΐλῳ τῷ σοφιστῇ· αὐτόπτης δὲ τοῦ πολέμου γενόμενος, ἐν τέσσαρσι βιβλίοις ἡρωϊκῷ μέτρῳ τὰ γενόμενα διηγήσατο· καὶ προσφάτων ὄντων τῶν πραγμάτων, σφόδρα ἐπὶ τοῖς ποιήμασιν ἐθαυμάσθη· καὶ νῦν δὲ ὁ ποιητὴς Ἀμμώνιος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ῥαψῳδήσας, ἐν τῇ ἑκκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ νέου Θεοδοσίου, ἣν ἅμα Φαύστῳ ἐπετέλει, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιδειξάμενος, λαμπρῶς εὐδοκίμησε· τέλος δὲ ἔσχεν οὗτος ὁ πόλεμος, ἐν τῇ ὑπατείᾳ Στελίχωνος, καὶ Αὐρηλιανοῦ· τὴν δὲ ἑξῆς ὑπατείαν ἐδίδου Φραυΐτος, Γότθος μὲν αὐτὸς
D τῷ γένει, μεγάλῃ δὲ εὐνοίᾳ τῇ πρὸς Ῥωμαίους χρησάμενος μεγάλα δὲ καὶ ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ ἀγωνισάμενος· διὸ καὶ τῆς τοῦ ὑπάτου ἀξίας μετέσχεν, καθ' ἣν τίκτεται τῷ βασιλεῖ Ἀρκαδίῳ υἱός, ὁ ἀγαθὸς Θεοδόσιος, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνός· τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων εἰρήσθω· τηλικούτων δὲ τότε κατειληφότων τὰ Ῥωμαίων πράγματα, οἱ τὴν ἱερωσύνην πεπιστευμένοι τοῦ ῥάπτειν καθ' ἑαυτῶν δόλους ἐφ' ὕβρει τοῦ χριστιανισμοῦ οὐδαμῶς ἀπείχοντο· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐπαναστάσεις ἐμελέτων κατ' ἀλλήλων οἱ ἱερεῖς ἀρχὴν δὲ τὸ κακὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐλάμβανε, δι' αἰτίαν τοιαύτην.

(f) ὡς ἐν ἐπιδρομῇ Γαϊνᾶ. Scribendum videtur ὡς ἐν ἐπιδρομῇ περὶ τοῦ γαϊνᾶ.

(g) τοῦ Σχολαστικοῦ Εὐσεβίου. Scholaſtici olim dicebantur Advocati, ut docet Novella 74. & 76. Juſtiniani. Macarius in homilia 15. ὁ θέλων μαθεῖν γράμματα, ἀπέρχεται καὶ μανθάνει τὰ σημεῖα καὶ ὅταν γένηται ἐκεῖ πρῶτος ἀπέρχεται εἰς τὴν σχολὴν τῶν ῥωμαϊκῶν, καὶ ἐστιν ὅλων ἔσχατος· πάλιν ὅταν ἐκεῖ γένηται πρῶτος, ἀπέρχεται πρὸς τὴν σχολὴν τῶν πραγματικῶν, καὶ ἐστι πάλιν ἐκεῖ ὅλων ἔσχατος, ἀρχάριος· εἶτα ὅταν γένηται σχολαστικὸς, ὅλων τῶν δικολόγων ἀρχάριος καὶ ἔσχατός ἐστι· πάλιν ὅταν ἐκεῖ γένηται πρῶτος, τότε γίνεται ἡγεμών· καὶ ὅταν γίνεται ἄρχων, λαμβάνει ἑαυτῷ βοηθὸν τὸν συγκάθεδρον. Id eſt, *qui vult cauſas forenſes addiſcere, abit, & diſcit notas, ſeu ſigna. Cumque ibi fuerit primus, abit ad ſcholam Romanorum, ſeu Latino-*
E *rum, & eſt omnium poſtremus. Deinde poſtquam ibi fuerit primus, tranſit ad ſcholam Pragmaticorum, in qua fit omnium poſtremus, & arcarius. Deinde cum factus fuerit ſcholaſticus, omnium cauſidicorum archarius fit, & ultimus. Rurſus poſtquam ibi fuerit primus, Præſes fit, ſeu rector provinciæ. Cumque Præſes factus fuerit, adjutorem ſibi ſumit conſiliarium, ſive aſſeſſorem.* Plura vide in gloſſario Franciſci Pithœi ad Novellas Juliani anteceſſoris, & in gloſſario Meurſii. Porro hujus Euſebii Scholaſtici meminit Baſilius in libro de miraculis ſanctæ Theclæ, cap. 15. ubi eum Tharſenſem fuiſſe dicit, & tum ob nobilitatem generis, tum ob pietatem valde commendat. Eundem quoque poetam non ignobilem fuiſſe declarat his verbis; ὁ πολὺ κλέος ἐπί τε εὐγενείᾳ καὶ εὐμουσίᾳ.

CA- KE-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ τοῦ γενομένου σχίσματος μεταξὺ τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου, καὶ τῶν μοναζόντων τῆς ἐρήμου· καὶ ὡς τὰ Ὠριγένους ὁ Θεόφιλος βιβλία ἀνεθεμάτισεν.

ΗΝ μικρὸν ἔμπροσθεν ζήτησις κινηθεῖσα, πότερον ὁ Θεὸς σῶμά ἐστι, καὶ ἀνθρώπου ἔχει σχῆμα, ἢ ἀσώματός ἐστιν, καὶ ἀπήλλακται ἀνθρωπίνου τε καὶ παντὸς, ἁπλῶς εἰπεῖν, σωματικοῦ σχήματος· ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζητήματος, ἔριδες καὶ φιλονεικίαι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐγίνοντο· τῶν μὲν τούτῳ προστιθεμένων τῷ λόγῳ· τῶν δὲ τῷ ἑτέρῳ συνηγορούντων· καὶ μάλιστα μὲν πολλοὶ τῶν ἁπλοϊκῶν ἀσκητῶν, σωματικὸν καὶ ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεὸν εἶναι ἐβούλοντο· πλεῖστοι δὲ τούτων καταγινώσκοντες, ἀσώματον εἶναι τὸν Θεὸν ἔλεγον, καὶ πάσης ἐκτὸς εἶναι σωματικῆς μορφῆς ἀπεφήναντο· οἷς καὶ Θεόφιλος συνεφώνει ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ λαοῦ καταδραμεῖν μὲν τῶν ἀνθρωπόμορφον λεγόντων τὸ θεῖον, ἀσώματον δὲ αὐτὸν δογματίσαι· ταῦτα μαθόντες οἱ Αἰγυπτίων ἀσκηταὶ, καταλιπόντες τὰ μοναστήρια, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔρχονται· καὶ καπεστασίαζον τοῦ Θεοφίλου, κρίναντες ὡς ἀσεβοῦντα, καὶ ἀνελεῖν βουλόμενοι· τοῦτο γνοὺς Θεόφιλος, εἰς ἀγῶνα καθίσταται, καὶ ἐπενόει τέχνην, ὅπως ἂν διαφύγῃ τὸν ἀπειλούμενον θάνατον· καὶ ὀφθεὶς αὐτοῖς, κολακείᾳ μετῆλθε τοὺς ἄνδρας, οὕτως εἰπὼν πρὸς αὐτούς· οὕτως ὑμᾶς εἶδον, ὡς Θεοῦ πρόσωπον· τοῦτο λεχθὲν ἐχαύνωσε τοὺς Μοναχοὺς τῆς ὁρμῆς· ἀλλ᾽ εἰ ἀληθεύεις, ἔφασαν, ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπόν ἐστιν ὡς καὶ τὸ ἡμέτερον, ἀναθεμάτισον τὰ Ὠριγένους βιβλία· (a) ἐξ αὐτῶν γάρ τινες διαλεγόμενοι, ἐναντιοῦνται τῇ δόξῃ ἡμῶν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσεις, τὰ τῶν ἀσεβούντων καὶ θεομάχων ἐκδέχου παρ᾽ ἡμῶν· ἀλλ᾽ ἐγὼ, ἔφη Θεόφιλος, ποιήσω τὰ δεδογμένα ὑμῖν, καὶ μὴ χαλεπαίνετε πρός με· καὶ γὰρ ἐγὼ ἀπεχθῶς ἔχω πρὸς τὰ Ὠριγένους βιβλία καὶ μέμφομαι τοὺς δεχομένους αὐτά· οὕτω μὲν οὖν τότε τοὺς Μοναχοὺς ἀποκρουσάμενος, ἀπεπέμψατο· καὶ ἴσως δ᾽ ἂν ἡ περὶ τούτου ζήτησις ἄχρι τούτου προελθοῦσα ἐπαύσατο, εἰ μὴ ἐπισυνήφθη τούτῳ ἕτερον πρᾶγμα τοιόνδε τι· τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητηρίων προεστήκεισαν τέσσαρες ἄνδρες εὐλαβεῖς, Διόσκορος, Ἀμμώνιος, Εὐσέβιος, Εὐθύμιος, οὗτοι αὐτάδελφοι μὲν ἦσαν· οἱ μακροὶ δὲ, ἐκ τοῦ σώματος ὠνομάζοντο· ἦσαν δὲ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ ἐκπρέποντες· καὶ διὰ τοῦτο πολὺς ἦν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ περὶ αὐτῶν λόγος· Θεόφιλός τε ὁ Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, πάνυ ἠγάπα καὶ ἐτίμα τοὺς ἄνδρας· διὸ καὶ ἕνα μὲν αὐτῶν τὸν Διόσκορον, Ἐπίσκοπον καθιστᾷ Ἑρμουπόλεως, βίᾳ ἑλκύσας· δύο δὲ ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ μόλις μὲν ἔπεισεν· ὡς Ἐπίσκοπος δὲ ὅμως καὶ προσηνάγκασεν, (b) καὶ τῇ τῶν κλη-

CAPUT VII.

De dissidio, quod inter Theophilum Alexandrinum, & Monachos in solitudine degentes exortum est: & quomodo Theophilus libros Origenis anathemate damnavit.

MOta fuerat paulo antea quæstio, utrum Deus corpus sit, & humana figura præditus; an incorporeus, & alienus non solum ab humana, sed ab omni omnino corporea figura. Ex hac porro quæstione rixæ, & contentiones inter plurimos exortæ sunt: aliis huic sententiæ faventibus, aliis illius patrocinium suscipientibus. Ac multi quidem ex simplicioribus Monachis, Deum corporeum esse, & humana præditum specie asseverabant. Plures vero improbata istorum sententia, incorporeum esse Deum, & corporalis figuræ penitus expertem affirmabant. Quibus etiam adstipulatus est Theophilus Alexandrinus Episcopus: adeo ut publice in Ecclesia coram populo, eos quidem, qui Deum humana specie præditum esse dicebant, insectaretur; ipse vero Deum incorporeum esse assereret. Quo comperto, Ægyptii Monachi relictis Monasteriis suis Alexandriam venere, & tumultu adversus Theophilum concitato, impietatis eum damnantes, interficere cupiebant. Ea re cognita, Theophilus in maximam difficultatem conjectus est, astumque, quo mortem sibi intentatam effugeret, excogitavit. Obviam illis progressus, blandiri eis cœpit, ita dicens: perinde vos video, ac vultum Dei. Hoc ejus dictum Monachorum animos mitigavit. Tum illi: Si vere, inquiunt, dicis, vultum Dei perinde se habere, ac nostrum, libros Origenis anathemate condemna. Quidam enim ex libris illis disputantes, opinionem nostram impugnant. Ni istud feceris, ea a nobis exspecta, quæ impios, & divini numinis hostes pati par est. At Theophilus: Ego, inquit, faciam, quæcumque vobis videntur. Nolite mihi succensere. Nam & ipse libros Origenis aversor, eosque, qui illos admittunt, reprehensione dignos judico. Hoc igitur modo Theophilus Monachos tunc repulsos dimisit. Ac fortasse quæstio, quæ eo usque processerat, penitus sopita jacuisset, nisi continuo aliud quid accessisset hujusmodi. Monasteriis in Ægypto quatuor præerant religiosi viri, Dioscorus, Ammonius, Eusebius, & Euthymius: qui fratres quidem erant germani; ceterum ob proceritatem corporis vulgo Longi appellabantur. Porro tam vitæ sanctimonia, quam eruditione excellebant. Atque idcirco celebris eorum fama erat Alexandriæ. Sed Theophilus Alexandrinæ urbis Episcopus, singulari benevolentia & observantia eos prosequebatur. Itaque unum ex illis, Dioscorum scilicet, vi abstractum, Hermopolis Episcopum constituit: duos vero alios rogavit, ut secum manere vellent. Et ægre quidem id illis persuasit: verum ut Episcopus, tandem compulit. Cum igitur eos

Monachi Antropomorphitæ.

Fratres Longi.

(a) *ἐξ αὐτῶν γάρ τινες διαλεγόμενοι.* Locus Origenis, in quo disputat adversus eos, qui Deum humana forma præditum esse affirmabant, exstat apud Theodoritum in quæstionibus in Genesim capite 20. excommentariis Origenis in Genesim.

(b) *καὶ τῷ τῶν Κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας.* Joannes Launoius in libro de recta interpretatione sexti canonis Nicæni, hunc Socratis locum adducit, ut probet, Episcopum Alexandriæ omnes per Ægyptum Episcopos, ac Presbyteros, & Diaconos ordinasse. Duo enim hic observat fecisse Theophilum. Primo Dioscorum Hermopolis Episcopum constituisse, deinde duos ejus fratres clericos ordinasse, eidemque Dioscoro adjunxisse. Credidit scilicet Launoius, Ammonium, & ejus fratrem a Theophilo factos esse clericos Ecclesiæ Hermopolitanæ. In qua etiam sententia fuisse video auctorem Geographiæ sacræ.

SÆC. IV.

eos Clericos ordinasset, dispensationem rerum Ecclesiæ eis commisit. Verum illi necessitate quidem constricti manebant, dispensationis munus egregie obeuntes. Ægre tamen ferebant, quod ipsis non liceret, sicut volebant, philosophari, & Monasticæ disciplinæ studiis incumbere. Tandem vero progressu temporis, animabus quoque suis detrimentum afferri existimantes, cum viderent Episcopum quæstui deditum esse, & in pecuniis comparandis plurimum studii impendere, & earum causa omnem, ut vulgo dicitur, lapidem commovere, cum illo amplius degere recusarunt, solitudinem sibi cordi esse dicentes, seque hanc urbanæ vitæ anteponere. At ille, quamdiu quidem veram discessus eorum causam ignorabat, hortatus est eos, ut adhuc manerent. Ubi vero sese ab illis condemnari sensit, gravi incensus ira, minatus est, sese illos omnibus modis vexaturum esse. Sed cum illi, parvi habitis ejus minis, in solitudinem se contulissent, Theophilus, qui suopte ingenio erat ferventior, non mediocrem in eos motum concitavit: immo vero omnes machinas intendit, ut illos malo afficeret. Fratrem quoque eorum Dioscorum Hermopoleos Episcopum, odio habere cœpit. Permoleste enim ferebat, quod Monachi magnopere illi addicti essent, eumque summa observantia colerent. Sciebat etiam, nullo se pacto iis nocere posse, nisi Monachorum animos ab illis alienasset. Hac igitur via eos aggressus est. Probe norat, eos viros de natura Dei secum disputantes, sæpenumero validis rationibus asseruisse, Deum incorporeum esse, & humanæ figuræ penitus expertem. Humanam enim figuram humanæ quoque passiones necessario comitantur. Idque tum ab antiquis Ecclesiæ Scriptoribus, tum ab Origene imprimis diligenter excussum est. Cum igitur de Deo ita sentiret Theophilus, tamen ut inimicos ulcisceretur, ea, quæ illi recte cum ipso asseverabant, impugnare non dubitavit: plurimosque ex Monachis decepit, viros simplices quidem, ac sinceros, sed rudes, ac plerosque etiam literarum expertes. Missis enim literis ad eos, qui in solitudine degebant, monuit, ne Dioscorum, fratresque ejus auscultarent, qui Deum incorporeum esse dicebant. Deus enim, ajebat, juxta Sacræ Scripturæ testimonium, & oculos habet, & aures, & manus, ac pedes, quemadmodum homines. Hi vero, qui cum Dioscoro sunt, Origenis doctrinam sequentes, impium dogma inducere conantur, Deum scilicet nec oculos, nec aures, nec manus, nec pedes habere. Hac fraude Theophilus multos Monachos decepit: ortaque est inter illos gravis dissensio. Et ii quidem, qui Philosophiæ studiis animum excoluerant, ea calliditate minime sunt circumventi: sed Origeni, ac Dioscoro adhæserunt. Simpliciores vero, qui & numero plures erant, acri zelo succensi, statim adversus fratres insurrexerunt.

Theophilus se Anthropomorphitam simulat.

A τῶν κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας, τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν· οἱ δὲ τῇ ἀνάγκῃ μὲν ἔμενον, καλῶς τῇ οἰκονομίᾳ προσέχοντες· ἠνιῶντο δὲ ὅμως, ὅτι μὴ ἐφιλοσόφουν ὡς ἤθελον, τῇ ἀσκήσει προσκείμενοι· ἐπεὶ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ προσβλάπτεσθαι τὴν ψυχὴν ἐνόμιζον, ὁρῶντες τὸν Ἐπίσκοπον χρηματιστικόν τε μετερχόμενον βίον, καὶ πολλὴν σπουδὴν περὶ χρημάτων κτῆσιν τιθέμενον, καὶ διὰ ταῦτα, τὸ δὲ λεγόμενον, πάντα λίθον κινοῦντα, (c) παρῃτοῦντό τε συνεῖναι αὐτῷ, τὴν ἐρημίαν ἀγαπᾶν εἰπόντες, καὶ ταύτην προτιμᾶν τῆς ἐν ἄστει διαγωγῆς· ὁ δὲ, ἕως μὲν μὴ ἐγίνωσκε τὴν
B ἀληθῆ πρόφασιν, παρεκάλει προσμένειν· ἐπεὶ δὲ ἔγνω καταγινωσκόμενος ὑπ' αὐτῶν, ὀργῆς ὑποπίμπλαται, καὶ πᾶν αὐτοῖς κακὸν ἠπείλει ποιεῖν· τῶν δὲ μικρὰ φροντισάντων τῆς ἀπειλῆς, καὶ εἰς τὴν ἔρημον χωρησάντων, θερμός τις, ὡς ἔοικεν, ὁ Θεόφιλος ὢν, οὐ μικρὰν ἐποιεῖτο τὴν κίνησιν κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ σκευωρεῖσθαι πάσαις μηχαναῖς τοὺς ἄνδρας ἐσπούδαζεν· ἐμίσει δὲ εὐθὺς καὶ τὸν αὐτῶν ἀδελφὸν Διόσκορον, τὸν τῆς Ἑρμουπόλεως Ἐπίσκοπον· ἐλύπει δὲ αὐτὸν ἱκανῶς, τὸ προσκεῖσθαι αὐτῷ τοὺς ἀσκητὰς, καὶ περὶ αὐτὸν σέβας ἔχειν πολύ· ἐγίνωσκέ τε ὡς οὐδενὶ τρόπῳ βλάψει τοὺς ἄνδρας, εἰ μὴ τοὺς Μοναχοὺς ἐκπο-
C λεμώσει αὐτοῖς· μεθόδῳ οὖν χρῆται τοιαύτῃ· εὖ ἠπίστατο τοὺς ἄνδρας πολλάκις ἅμα αὐτῷ περὶ Θεοῦ λόγους κεκινηκότας, ὡς εἴη ὁ Θεὸς ἀσώματος, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωπόμορφος· ἀκολουθεῖ γὰρ ἐξανάγκης τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀνθρωποπαθές· καὶ τοῦτο γεγύμνασται παρά τε τῶν παλαιοτέρων, καὶ μάλιστα παρὰ Ὠριγένους· οὕτως ἔχων καὶ φρονῶν περὶ Θεοῦ ὁ Θεόφιλος, διὰ τὸ ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθροὺς, ἀντιστρέφων τὰ καλῶς αὐτοῖς δεδογμένα οὐκ ὤκνησεν· ἀλλὰ συναρπάζει τοὺς πλείστους τῶν Μοναχῶν, ἀνθρώπους ἀκεραίους μὲν, ἰδιώτας δὲ τῷ λόγῳ, τοὺς πολλοὺς δὲ καὶ ἀγραμ-
D μάτους ὄντας· καὶ διαπέμπεται τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητηρίοις, μὴ δεῖν πείθεσθαι Διοσκόρῳ μήτε τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, λέγουσιν ἀσώματον τὸν Θεόν· ὁ γὰρ Θεὸς, φησὶν, κατὰ τὴν θείαν γραφὴν καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχει καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καθὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι· οἱ δὲ περὶ Διόσκορον, Ὠριγένει ἀκολουθοῦντες, βλάσφημον δόγμα εἰσάγουσιν, ὡς ἄρα ὁ Θεὸς οὔτε ὀφθαλμοὺς, οὔτε ὦτα, οὔτε πόδας, οὔτε χεῖρας ἔχει· τούτῳ τῷ σοφίσματι συναρπάζει τοὺς πλείστους τῶν Μοναχῶν· καὶ γίνεται διάπυρος στάσις ἐν αὐτοῖς· ὅσοι μὲν οὖν γεγυμνασμένον εἶχον τὸν νοῦν, οὐ συνηρπάγησαν ὑπὸ τοῦ σοφίσματος· ἀλλὰ καὶ
E τοῖς περὶ Διόσκορον καὶ Ὠριγένην ἐπείθοντο· οἱ δὲ ἁπλούστεροι, πλείους τε ὄντες, καὶ ζῆλον ἔχοντες θερμὸν, κατὰ τῶν ἀδελφῶν εὐθέως ἐχώρουν

sacræ. Verum uterque hallucinatus est. Non enim Ecclesiæ Hermopolitanæ clericos eos fecit Theophilus, sed secum eos retinuit, & clericos Ecclesiæ suæ, id est Alexandrinæ ordinavit. Testatur id Socrates his verbis: δύο δὲ ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ, &c. Id est, *duos autem ex illis hortatus est, ut secum degerent*. Sed quæ sequuntur apud Socratem, longe clarius id evincunt: subdit enim Socrates, eos œconomos Ecclesiæ a Theophilo factos, primo quidem ægre tulisse, quod a solitudine abstracti, non amplius vacarent philosophiæ monasticæ. Tandem vero cum incredibilem Theophili avaritiam, & opum cupiditatem cernerent, ejusque consuetudine sese maculari animadverterent, commeatum ab eo petivisse. Ex quibus verbis satis colligitur, eos versatos esse una cum Theophilo, & tanquam ejus contubernales, ac domesticos, vitia ejus, ac rapinas introspexisse, quippe qui œconomi, id est, dispensatores essent pecuniæ Ecclesiasticæ. Porro imposuit viris doctis versio Epiphanii Scholastici, qui hunc locum sic interpretatur: *Quamobrem Dioscorum violenter tractum, Hermopoleos fecit Episcopum. Duos autem eorum rogavit, ut habitarent cum eo, & vix ut Episcopus imperavit, factos clericos, Ecclesiæ œconomos instituit.*

(c) παρῃτοῦντό τε. Lego παρῃτοῦντό ποτε.

(d) ἐξο-

ρουν· ἣν οὖν διαίρεσις ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀλλήλους ὡς ἀσεβοῦντας διέσυρον· καὶ οἱ μὲν Θεοφίλῳ προσέχοντες, Ὠριγενιαστὰς, καὶ ἀσεβεῖς ἐκάλουν τοὺς ἀδελφούς· οἱ δὲ ἕτεροι, Ἀνθρωπομορφιανοὺς τοὺς ὑπὸ Θεοφίλου ἀναπεισθέντας ὠνόμαζον· ἐκ τούτου παρατριβὴ γίνεται οὐ μικρὰ, καὶ τὴν μεταξὺ τῶν Μοναχῶν πόλεμος ἄσπονδος· Θεόφιλος δὲ ὡς ἔγνω προβάντα τὸν σκοπὸν, ἅμα πλήθει καταλαβὼν τὴν Νιτρίαν, ἔνθα εἰσὶ τὰ ἀσκητήρια, (d) ἐξοπλίζει τοὺς Μοναχοὺς κατά τε Διοσκόρου, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν· οἱ δὲ κινδυνεύσαντες ἀπολέσθαι, μόλις διέφυγον· ταῦτα κατὰ τὴν Αἴγυπτον γινόμενα, ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος Ἰωάννης τέως ἠγνόει· ταῖς διδασκαλίαις τε ἤνθει, καὶ διαβόητος ἐπὶ ταύταις ἦν· ηὔξησε δὲ πρῶτος καὶ τὰς περὶ τοὺς νυκτερινοὺς Ὕμνους εὐχὰς, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε.

A runt. Facta eſt igitur inter illos diviſio; ſeque invicem tamquam impios carpebant. Et illi quidem, qui a Theophili partibus ſtabant, fratres ſuos Origeniſtas, & impios appellabant. Alii contra eos, qui cum Theophilo ſentiebant, Anthropomorphitas cognominabant. Ex quo non mediocris altercatio inter Monachos, & bellum inexpiabile exarſit. At Theophilus, poſteaquam animadvertit, rem ex animi ſui ſententia ſucceſſiſſe, cum magna hominum multitudine Nitriam petiit, quo in loco erant Monachorum domicilia: & Monachos contra Dioſcorum, ejuſque fratres armavit. Illi in ſummum capitis diſcrimen adducti, vix tandem effugere B potuerunt. Dum hæc in Ægypto gererentur, Joannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus omnium iſtorum ignarus, doctrina, & eloquentia florebat, & ob ſermones ubique celeberrimus habebatur. Primus etiam precationes, quæ in Nocturnis Hymnis fieri ſolent, tali de cauſa amplificavit. SÆC. IV.

(d) ἐξοπλίζει τοὺς μοναχοὺς κατὰ τοῦ Διοσκόρου. Verum cauſam, cur fratres Longi ex monaſteriis Nitriæ pulſi ſint a Theophilo, reticet Socrates. Pulſi enim ſunt, eo quod eſſent Origenis defenſores, quem cum erroribus ſuis damnarat Theophilus in Synodo Alexandrina. Porro Socrates deceptus fuiſſe videtur a quodam Origeniſta, qui favens Ammonio, ejuſque fratribus, rem ipſi, non ut revera ſe habebat, narraverat. Ac Baronius quidem Socratem noſtrum Origeniſtam palam appellat, non contentus Novatiani hæreſim ei impingere. Nos vero id tantum dicimus, Socratem narrationem ſuam hauſiſſe ab aliquo ex amicis Ammonii. Certe non dubito, quin Theophilus ſimultati, & inimicitiis adverſus Ammonium, & ejus fratres, errores Origenis, & crimen hæreſeos prætexuerit: ſicut poſtea adverſus Joannem Chryſoſtomum eandem ſtruxit calumniam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῶν συνάξεων τῶν νυκτερινῶν ὕμνων τῶν τε Ἀρειανῶν, καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευόντων, καὶ περὶ τῆς γενομένης ἐν αὐτοῖς συμβολῆς· καὶ ὅτι ἡ τῶν ἀντιφώνων ὑμνῳδία ἀπὸ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου τὴν ἀρχὴν ἔχει.

ΟΙ Ἀρειανίζοντες, ὥσπερ ἔφημεν, ἔξω τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο· ἡνίκα οὖν ἑκάστης ἑβδομάδος ἑορταὶ κατελάμβανον, φημὶ δὴ τό τε σάββατον καὶ ἡ κυριακὴ, ἐν αἷς αἱ συνάξεις κατὰ τὰς Ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεται, αὐτοὶ ἐντὸς τῶν τῆς πόλεως πυλῶν περὶ τὰς στοὰς ἀθροιζόμενοι, καὶ ᾠδὰς ἀντιφώνους πρὸς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν συντιθέντες ᾖδον· καὶ τοῦτο ἐποίουν κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτός· ὑπὸ δὲ ὄρθρον, τὰ τοιαῦτα ἀντίφωνα λέγοντες, διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐξῄεσαν τῶν πυλῶν, καὶ τοὺς τόπους ἔνθα συνῆγον κατελάμβανον· ἐπεὶ δὲ ἐρεθισμοὺς κατὰ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων λέγοντες οὐκ ἐπαύοντο· πολλάκις γὰρ καὶ τοιαύτην ᾠδὴν ἔλεγον, ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εὐλαβηθεὶς, μήτις τῶν ἁπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιούτων ᾠδῶν ἀφελκυσθῇ τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιτίθεσιν αὐτοῖς τοὺς τοῦ ἰδίου λαοῦ, ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνολογίαις σχολάζοντες, ἀμαυρώσωσι μὲν τὴν ἐκείνων περὶ τούτου σπουδὴν, βεβαίους δὲ τοὺς οἰκείους πρὸς τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐργάσωνται· ἀλλ' ὁ μὲν σκοπὸς Ἰωάννου ἐδόκει εἶναι χρηστός· σὺν ταραχῇ δὲ καὶ κινδύνοις τὸ τέλος ἐδέξατο· ὡς γὰρ λαμπρότεροι οἱ τοῦ ὁμοουσίου ὕμνοι ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνολογίαις ἐδείκνυντο· ἐπινενόηντο γὰρ παρ' αὐτοῦ σταυροὶ ἀργυροῖ, φέροντες φῶτα ἐκ τῶν κηρίνων λαμπάδων, τῆς Βασιλίδος Εὐδοξίας παρεχούσης τὴν εἰς αὐτὰ δαπάνην· πλῆθος ὄντες οἱ Ἀρειανίζοντες, καὶ ζηλοτυπίᾳ ληφθέντες, ἀμύνεσθαί τε καὶ συμπληγάδας ἐπεχείρουν ποιεῖν· ἔτι γὰρ ἐκ τῆς προλαβούσης δυναστείας, ἔνθερμοί τε πρὸς μάχην ἦσαν, καὶ κατεφρόνουν αὐτῶν,

τῶν,

C

CAPUT VIII.

De Collectis Nocturnorum hymnorum tam Arianorum, quam Homouſianorum, & de pugna in illis facta: & quod cantus Antiphonarum ab Ignatio Deifero eſt inſtitutus.

ARiani, ſicut antea dixi, extra urbem Conventus Eccleſiaſticos agebant. Singulis igitur hebdomadis, quoties feſti dies occurrebant, Sabbatum intelligo, ac diem dominicum, quibus collectæ in Eccleſiis agi ſolent, ipſi intra civitatis portas circa porticus publicas congregati, Hymnos apte ad Arianam hæreſim compoſitos, alternatim ſi- D bi reſpondentes canebant; idque majore noctis parte faciebant. Diluculo vero eaſdem Antiphonas canentes, per mediam urbem incedebant, & extra portas egreſſi, proficiſcebantur ad locum, in quo collectas celebrabant. Sed quoniam contumelioſis verbis Homouſianos carpere non ceſſabant: frequenter enim inter canendum dicebant: ubinam ſunt, qui tria unam dicunt eſſe potentiam? Joannes veritus, ne quis ex ſimplicioribus hujuſmodi canticis ab Eccleſia abſtraheretur, quoſdam ex Catholica plebe, quæ ſub ipſo erat, eis oppoſuit, qui Nocturnos perinde Hymnos decantando, & Arianorum circa hæc ſtudium obſcurarent, & ſuos E in profeſſione rectæ fidei confirmarent. Hoc Joannis conſilium, ſpecie quidem probum, atque utile fuit; verum ſeditiones, ac pericula ex eo evenere. Nam quoniam Homouſianorum Hymni in Nocturnis illis precationibus majore apparatu cani videbantur: cruces enim argenteæ a Joanne erant excogitatæ, quæ cereas faces accenſas geſtabant, Eudoxia Auguſta ſumtum ad hoc ſuppeditante: Ariani numero abundantes, & æmulatione ſuccenſi, ulciſci ſe, & pugnam ciere inſtituerunt. Etenim ex dominatu illo, quem paulo ante obtinuerant, ad hujuſmodi certamina adhuc erant promti, & adverſarios

faci-

SEC. IV. facile contemnebant. Omni igitur cunctatione abjecta, nocte quadam prælium ineunt. Et Briso quidem eunuchus Augustæ, qui tum Hymnorum cantoribus erudiendis erat præpositus, in fronte lapide percussus est. Utrimque vero nonnulli ex populo cæsi interierunt. Quibus rebus promotus Imperator, interdixit Arianis, ne deinceps Hymnos publice canerent. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt. Dicendum porro est, unde consuetudo illa Hymnos in Ecclesia alternis canendi, initium sumserit. Ignatius Antiochiæ in Syria Episcopus, post Apostolum Petrum ordine tertius, qui & cum Apostolis ipsis familiariter versatus est, vidit aliquando Angelos Hymnis alternatim decantatis sanctam Trinitatem celebrantes; & canendi rationem, quam in illa visione animadverterat, Ecclesiæ Antiochensi tradidit. Unde ista traditio ad omnes postea Ecclesias permanavit. Et hæc quidem de antiphonario Hymnorum cantu accepimus.

A τῶν· μὴ μελήσαντες οὖν, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν συγκρούουσι· καὶ βάλλεται μὲν λίθῳ κατὰ μετώπου Βρίσων ὁ τῆς Βασιλίδος εὐνοῦχος, συγκροτῶν τότε τοὺς ὑμνῳδούς· ἀπόλλυνται δὲ καί τινες τοῦ λαοῦ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὑφ' οἷς κινηθεὶς ὁ Βασιλεὺς, διεκώλυσε τοὺς Ἀρειανοὺς τὰς ὑμνολογίας ἐν τῷ δημοσίῳ ποιεῖν· καὶ τὰ μὲν λεγόμενα, τοιαῦτα ἦν· λεκτέον δὲ καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ κατὰ τοὺς ἀντιφώνους ὕμνους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνήθεια· (a) Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, τρίτος ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου Ἐπίσκοπος, ὃς καὶ τοῖς Ἀποστόλοις αὐτοῖς συνδιέτριψεν, ὀπτασίαν εἶδεν Ἀγγέλων, διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τὴν ἁγίαν Τριάδα ὑμνούντων, καὶ τὸν
B τρόπον τοῦ ὁράματος τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν· ὅθεν καὶ ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις αὕτη ἡ παράδοσις διεδόθη· οὗτος μὲν οὖν ὁ περὶ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων λόγος ἐστίν.

(a) Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας τῆς Συρίας. Nescio, unde hæc hauserit Socrates. Constat enim, primos omnium Flavianum, ac Diodorum, regnante Constantio, psallentium choros Antiochiæ bifariam divisisse, & Psalmos Davidicos alternis canendos eis tradidisse: eamque rem primum Antiochiæ institutam, postea ad reliquas totius orbis Ecclesias dimanasse. Testatur id Theodoritus in libro 2. Historiæ, cap. 24. Et ante illum Theodorus Mopsuestenus, qui iisdem temporibus vixit, quibus Flavianus, atque Diodorus. Verba Theodori refert Nicetas in Thesauro orthodoxæ fidei, libro 5. capite 30. Quamquam ea psalmodiæ species jam ante Flavianum, atque Diodorum a Syris videtur fuisse usurpata. Scribit enim Theodorus, Flavianum, ac Diodorum primos omnium eam psalmodiæ speciem, quas antiphonas vocant, ex Syrorum lingua in Græcam transtulisse: & omnium prope solos hujus rei auctores cunctis orbis partibus apparuisse. Quod igitur Syri diu ante Flavianum fecerant, Psalmos Davidicos lingua Syriaca antiphonatim canentes, id Flavianus, ac Diodorus a Græcis Antiochensibus Psalmos Græce canentibus fieri instituerunt.
C

CAPUT IX.

De Monachis cognomento Longis: & quomodo Theophilus cum implacabiles inimicitias adversus Joannem eorum causa suscepisset, deponere illum conatus est.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Περὶ τῶν μακρῶν καλουμένων Μοναχῶν, καὶ ὅπως δι' αὐτοὺς ἄσπονδον ἔχθραν ὁ Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην ἐσχηκὼς, καθαιρῆσαι τοῦτον ἐσπούδαζεν.

Haud multo post Monachi una cum Dioscoro, & ejus fratribus ex solitudine profecti, Constantinopolim veniunt. Aderat cum illis etiam Isidorus, olim quidem carissimus Theophilo, tum vero inimicissimus ob hujusmodi causam. Petrus quidam fuit Alexandriæ Ecclesiæ Archipresbyter. Huic infensus cum esset Theophilus, Ecclesia eum expellere statuit: eique hoc crimen objecit, quod mulierem quamdam secta Manichæam ad sacra mysteria admisisset, antequam ab errore Manichæorum eam abstraxisset. Sed cum Petrus mulierem hanc sectæ suæ renuntiasse diceret, nec absque sententia Theophili susceptam fuisse, Theophilus tanquam calumnia appetitus graviter excanduit. Affirmabat enim, ejus rei se penitus ignarum fuisse. Petrus igitur testem sibi advocavit Isidorum, quod Episcopus non ignorasset id, quod de muliere factum fue-

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἐρήμου Μοναχοὶ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχονται, ἅμα Διοσκόρῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς· συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰσίδωρος, ὁ πάλαι Θεοφίλῳ τῷ Ἐπισκόπῳ φιλαίτατος· (a) τότε δὲ ἀπεχθέστατος γενόμενος, δι' αἰτίαν
D τοιάνδε· (b) Πέτρος τὶς Πρωτοπρεσβύτερος ἦν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας· πρὸς τοῦτον ἀπεχθῶς ἐσχηκὼς ὁ Θεόφιλος, τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπενόησε· καὶ μέμψιν αὐτῷ κατήνεγκεν, ὡς εἴη τινὰ γυναῖκα Μανιχαίαν τὴν θρησκείαν, εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια προσδεξάμενος, μὴ πρότερον τῆς Μανιχαϊκῆς αἱρέσεως ἀποστήσας αὐτήν· ἐπεὶ δὲ ὁ Πέτρος ἔλεγε καὶ μετατίθεσθαι τῆς θρησκείας τὴν γυναῖκα, καὶ μηδὲ παρὰ γνώμην Θεοφίλου δεδέχθαι αὐτὴν ἠγανάκτει ὁ Θεόφιλος, ὡς συκοφαντούμενος· μὴ γὰρ εἰδέναι τὸ γεγονὸς ἔλεγεν· ὁ οὖν Πέτρος Ἰσίδωρον ἐκάλει μαρτυρῆσαι αὐτῷ, ὡς οὐκ ἠγνόει τὰ περὶ τῆς γυναικὸς

(a) τότε δὲ ἀπεχθέστατος γενόμενος δι' αἰτίαν τοιάνδε. Præter hanc causam odii Theophili adversus Isidorum, duas alias causas refert Sozomenus in libro 8. cap. 12. Primam, quod testimonium dicere recusasset in gratiam sororis Theophili. Alteram, quod Theophilum reprehendisset ob nimium studium in exstruendis ædibus sacris, in quibus pecuniam Ecclesiæ dilapidabat, quæ in egenos potius erat conferenda. Et has quidem fuisse causas inimicitiarum Theophili adversus Isidorum facile crediderim, cum Socrates, & Sozomenus id diserte testentur. Non ideo tamen Ecclesia pulsus est Isidorus, sed damnatus Episcopali judicio ob Origenis errores, quos fovebat, ut ex Palladio in Lausiaca pridem docuit Baronius.

(b) Πέτρος τὶς Πρωτοπρεσβύτερος. Sic Arsacius, qui Chrysostomo in Episcopatu successit, Πρωτοπρεσβύτερος dicitur in actis Synodi ad Quercum; & Martyrius quidam Πρωτοδιάκονος. Sozomenus hunc Petrum Archipres-
E byterum vocat. Porro id nomen honoris est, non vetustatis. Episcopi enim ex Presbyterorum collegio eos, quos vellent, Archipresbyteros eligebant, ut docet Liberatus in Breviario, capite 14. Formula qua Protopresbyter civitatis promovetur, exstat in Euchologio Græcorum, pag. 287. Et Jacobus quidem Goar qui Euchologium latine interpretatus est, Archipresbyterum ubique vertit; quod non probo. Nam Archipresbyteri quidem plures erant in una Ecclesia; Protopresbyter autem unus est. Deinde Archipresbyteri in vicis & oppidis interdum constituebantur, quippe qui successerant in locum Chorepiscoporum: Protopresbyter vero non erat nisi in civitate; unde & Πρωτοπρεσβύτερος τῆς πόλεως dicitur in Euchologio. Continuator Theophanis in vita Constantini Porphyrogenneti, initio de Artabaldo Presbytero CPolitano sæpe loquens, ὃς διὰ τὴν τῶν γραμμάτων διαπόρθμευσιν, τῆς σοφίας πρῶτος τῶν ἱερωμένων κεκλήρωται.

(a) ἐμέμ-

κὸς ὁ Ἐπίσκοπος· ἐτύγχανε δὲ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ διάγων ὁ Ἰσίδωρος· πέμπετο γὰρ παρὰ Θεοφίλου πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον, ἐπὶ τῷ καταλλάξαι αὐτὸν πρὸς Φλαβιανὸν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας· διεκρίνοντο γὰρ οἱ Μελετίῳ προσκείμενοι πρὸς Φλαβιανὸν, διὰ τὸν ὅρκον, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἐπανελθὼν τοίνυν ἐκ τῆς Ῥώμης ὁ Ἰσίδωρος, καὶ πρὸς μαρτυρίαν παρὰ τοῦ Πέτρου κληθεὶς, ἔλεγεν ὡς εἴη δεχθεῖσα ἡ Μανιχαία κατὰ γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου· μεταδεδωκέναι δὲ αὐτῇ καὶ αὐτὸν τὰ μυστήρια· ἐξάπτεται οὖν πρὸς ὀργὴν ὁ Θεόφιλος, καὶ ἀμφοτέρους πρὸς ὀργὴν ἀπήλασεν· αὕτη πρόφασις γέγονε τοῦ καὶ Ἰσίδωρον ἅμα τοῖς περὶ Διόσκορον ἐλθεῖν ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, ὅπως ἂν παρά τε τῷ Βασιλεῖ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ, τὰ κατ' αὐτῶν ἐσκευωρημένα ἐξελεγχθήσεται· μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἰωάννης, ἐν τιμῇ μὲν ἦγε τοὺς ἄνδρας· καὶ τῶν εὐχῶν μετέχειν οὐκ ἐκώλυσε· κοινωνίαν δὲ τῶν μυστηρίων οὐκ ἔφη πρὸ διαγνώσεως μεταδώσειν αὐτοῖς· ἐν τούτοις καθεστῶτος τοῦ πράγματος, ἧκει εἰς τὰς ἀκοὰς Θεοφίλου λόγος ψευδὴς, ὡς εἴη Ἰωάννης καὶ εἰς τὰ μυστήρια δεξάμενος αὐτοὺς· καὶ ἕτοιμος πρὸς τὸ ἐπικουρῆσαι αὐτοῖς· καὶ παντοῖος ἐγίνετο, ὅπως ἂν μὴ μόνον τοὺς περὶ Διόσκορον καὶ Ἰσίδωρον ἀμύνηται, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ἰωάννην κατενέγκῃ τοῦ θρόνου· διαπέμπεται οὖν κατὰ πόλεις πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ἐπιστολὰς, κρύπτων μὲν τὸν ἑαυτοῦ σκοπόν· μόνοις δὲ τοῖς Ὠριγένους βιβλίοις δῆθεν μεμφόμενος· οἷς πρὸ αὐτοῦ Ἀθανάσιος μάρτυσι τῆς οἰκείας πίστεως, ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν λόγοις ἐχρήσατο πολλάκις.

A fuerat. Versabatur Romæ tunc temporis Isidorus. Missus enim fuerat a Theophilo ad Damasum Romanæ urbis Episcopum, ut illum cum Flaviano Antiocheni Episcopo in gratiam reduceret. Quotquot enim Meletio adhæserant, secernebant se a Flaviano propter jusjurandum Flaviani, sicut antea dixi. *L. 5. c. 15.* Roma itaque reversus Isidorus, & a Petro ad testimonium dicendum vocatus, mulierem Manichæam annuente Episcopo susceptam fuisse affirmavit, ipsumque Episcopum sacra mysteria ei præbuisse. Hinc ad iram concitatus Theophilus utrumque Ecclesia ejecit. Hanc ob causam Isidorus quoque una cum Dioscoro, & fratribus illius Constanti-B nopolim venit, ut ea, quæ contra ipsos per vim, & calumniam gesta fuerant, coram ipso Imperatore, & coram Episcopo Joanne convincerent. Quibus cognitis, Joannes viros quidem illos honorifice excepit, & precum communione minime exclusit: sacrorum vero mysteriorum communionem indulturum se negavit, antequam causa cognita esset. Dum res in hoc statu esset, falsus rumor ad aures Theophili perlatus est, Joannem eos ad sacra quoque mysteria admisisse, & ad opem illis ferendam paratum esse. Quamobrem Theophilus totus in hoc cœpit incumbere, ut non modo Dioscorum, & Isidorum ulcisceretur, verum etiam Joannem ex Episcopali sede dejiceret. Mittit igi-C tur epistolas ad singularum civitatum Episcopos, consilium quidem suum occultans: palam vero in illis reprehendens libros Origenis: quorum tamen testimonio diu ante illum Athanasius in orationibus contra Arianos, ad fidei suæ confirmationem sæpenumero usus fuerat.

Monachi ad Joannem confugiunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ὡς ὁ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ταῖς Θεοφίλου ἀπάταις συναπαχθεὶς, τῷ δοκεῖν κατὰ τῶν Ὠριγένους συγγραμμάτων, Ἐπισκόπων Σύνοδον ἐν τῇ Κύπρῳ συναγαγὼν, Ἰωάννῃ διεμέμψατο, χρωμένῳ ταῖς βίβλοις Ὠριγένους.

ΣΠένδεται δὲ φιλίαν καὶ πρὸς Ἐπιφάνιον τὸν Κωνσταντίας τῆς Κύπρου Ἐπίσκοπον, πρότερον διαφερόμενος πρὸς αὐτόν· (a) ἐμέμφετο γὰρ Ἐπιφανίῳ Θεόφιλος, ὡς μικρὰ φρονοῦντι περὶ Θεοῦ, ὅτι ἀνθρωπόμορφον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζεν· οὕτως οὖν Θεόφιλος ἔχων περὶ Θεοῦ, καὶ μεμφόμενος τοῖς ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον νομίζουσι, διὰ τὴν πρὸς ἑτέρους ἀπέχθειαν, ἠρνεῖτο μὲν ἐν τῷ φανερῷ ἃ ἐδόξαζεν· φιλοποιεῖται δὲ τότε τὸν Ἐπιφάνιον, διαφερόμενος πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐκ μετανοίας ὁμοφρονήσας κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν αὐτῷ· καὶ παρασκευάζει Σύνοδον ποιῆσαι τῶν ἐν Κύπρῳ Ἐπισκόπων, ἐπὶ τῷ διαβαλεῖν τὰ Ὠριγένους βιβλία· Ἐπιφάνιος δὲ δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν ἁπλοϊκὸς ὢν τὸν τρόπον, ταχέως ὑπήχθη ὑπὸ τῶν Θεοφίλου γραμμάτων· καὶ καθίσας συνέδριον τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἐπισκόπων, ἀπαγορεύει μὲν τοῦ ἀναγινώσκειν τὰ Ὠριγένους

CAPUT X.

Quomodo etiam Epiphanius Episcopus Cypri, dolis Theophili deceptus, collecta Episcoporum Synodo adversus Origenis libros, Joannem ob eorum librorum lectionem reprehenderit.

D

AMicitiam quoque redintegravit cum Epiphanio Constantiæ Cypri Episcopo, a quo antea dissidebat. Insimulaverat enim Theophilus Epiphanium, tanquam abjecte sentientem de Deo, quem humana specie præditum esse arbitraretur. Cum ergo Theophilus de Deo ita sentiret, eosque reprehenderet, qui Deum humana figura præditum esse censebant, præ odio tamen, quo in alios ferebatur, ea, quæ sentiebat, palam abnegavit: iniitque tunc amicitiam cum Epiphanio, quocum antea dissentiebat, perinde ac si pœnitentia ductus idem cum illo sentiret de Deo. Episcoporum quoque Synodum in E Cypro ab eodem fieri curavit, qua Origenis libri condemnarentur. Epiphanius vero ob singularem pietatem summa morum simplicitate præditus, Theophili literis facile inductus est. Collectoque Episcoporum totius insulæ Concilio, lectionem librorum Origenis

(a) ἐμέμφετο γὰρ Ἐπιφανίῳ. Falsum est, Epiphanium stultissime Anthropomorphitarum hæresi unquam addictum fuisse. Perstrictus quidem fuerat aliquando eo nomine a Joanne Hierosolymitano. Sed hanc calumniam refellit Hieronymus, & Epiphanius ipse in ea concione, quam habuit Hierosolymis coram Joanne ipso, ut refert Hieronymus in libro ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, & Baronius ad annum Christi 393. Quare nihil opus fuit, ut Theophilus se Anthropomorphitam simularet, ad captandam gratiam Epiphanii. Imposuit omnino Socrati, ac Sozomeno Origenista quispiam, fautor Ammonii, atque Dioscori, qui hæc ipsis narravit. Solebant enim Origenistæ hujus hæreseos crimen Catholicis, a quibus condemnabantur, affingere, ut recte observavit Baronius.

SÆC. IV. nis prohibuit. Misit etiam literas ad Joannem Episcopum, quibus eum hortabatur, ut & ipse a legendis Origenis libris abstineret, & convocata Synodo Episcoporum suorum, idem cum ipso decerneret. Theophilus itaque, cum Epiphanium pietatis nomine celeberrimum in suam sententiam pertraxisset, rem sibi ex voto succedere animadvertens, sumta majore fiducia plures Episcopos convocavit: & libros Origenis, qui ante ducentos ferme annos mortem oppetierat, eadem, qua Epiphanius, condemnationis sententia perculit: non quod revera id agendum sibi proposuisset, sed ut Dioscorum, fratresque ejus ulcisceretur. Verum Joannes ea, quæ tum ab Epiphanio, tum ab ipso Theophilo significata fuerant, parvipendens, doctrinæ Ecclesiasticæ sedulo incumbebat. Et ea quidem in re florebat cummaxime; insidias vero, quæ ipsi struebantur, penitus contemnebat. Ceterum posteaquam palam factum est, Theophilum id agere, ut Joannem Episcopatu exueret, tum quicumque infenso adversus Joannem animo erant, ad concinnandas in eum calumnias excitabantur. Ac multi tum ex Clero, tum ex proceribus qui in palatio plurimum poterant, opportunum sibi tempus oblatum rati, quo se de Joanne ulciscerentur, maximam Synodum Constantinopoli fieri procurarunt, Episcopis partim per literas, partim per internuntios accitis.

A γένους βιβλία· διαπέμπεται δὲ καὶ γράμματα πρὸς Ἰωάννην, παραινῶν ἀπέχεσθαι μὲν τῶν Ὠριγενείων ἀναγνωσμάτων· συνάγειν δὲ καὶ αὐτὸν συνέδριον, καὶ σύμψηφον κατὰ τοῦτο γίνεσθαι. Θεόφιλος τοίνυν τὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ περιβόητον Ἐπιφάνιον συναρπάσας, καὶ γνοὺς προβάντα αὐτοῦ τὸν σκοπὸν, (b) θαῤῥῶν αὐτὸς συνήγαγε πολλοὺς τῶν Ἐπισκόπων· καὶ παραπλησίαν τῷ Ἐπιφανίῳ κατὰ τῶν Ὠριγένους βιβλίων, τοῦ (c) πρὸ διακοσίων καὶ περίπου ἐτῶν τελευτήσαντος, διαβολὴν ἐποιεῖτο· οὐ τοῦτον προηγουμένως ἔχων τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ τοὺς περὶ Διόσκορον σπουδάζων ἀμύνασθαι. Ἰωάννης δὲ μικρὰ φροντίσας τῶν μηνυθέντων αὐτῷ παρά τε Ἐπιφανίου B καὶ αὐτοῦ Θεοφίλου, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν προσεῖχε τὸν νοῦν· καὶ ἤνθει μὲν κατ' αὐτήν· τῆς δὲ κατ' αὐτοῦ γενομένης σκευωρίας, οὐδένα λόγον ἐτίθετο· ἐπεὶ δὲ Θεόφιλος καταφανὴς ἐγένετο τοῖς πολλοῖς σπουδάζων καθελεῖν τῆς Ἐπισκοπῆς τὸν Ἰωάννην, τότε δὲ καὶ οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωάννην ἔχοντες, πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ σκευωρίαν ἀνεκινοῦντο· καὶ πολλοὶ μὲν τοῦ Κλήρου, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει κατὰ τὰ βασίλεια μέγιστον ἰσχύοντες, καιρὸν εὑρηκέναι λογιζόμενοι καθ' ὃν Ἰωάννην ἀμύνονται, μεγίστην ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει Σύνοδον γενέσθαι παρεσκεύαζον, τοῦτο μὲν δι' ἐπιστολῶν, τοῦτο δὲ καὶ C ἀγράφως διαπεμπόμενοι.

(b) θαῤῥῶν καὶ αὐτὸς συνήγαγε πολλούς. Fallitur hic Socrates, eumque secutus Sozomenus, qui Alexandrinam Synodum, in qua Theophilus libros Origenis una cum ipso Origene damnavit, celebratam putat post Synodum Constantiæ ab Epiphanio congregatam. Atqui constat, primum omnium Theophilum collecto Alexandriæ Concilio eam hæresim damnasse anno Christi 399. Quod factum est post multos super ea re tractatus Episcoporum, qui eo convenerant, ut docet Postumianus apud Sulpicium in dialogis de vita beati Martini. Post hæc Theophilus Synodicam suam misit ad omnes Episcopos, & specialem ad Epiphanium misit epistolam, rogans, & exhortans, ut totius Insulæ Episcopis congregatis, ipse quoque eandem hæresim condemnaret, & Synodicæ suæ subscriberet. Exstat hodie hæc Theophili epistola, a B. Hieronymo translata.

(c) πρὸ διακοσίων καὶ περίπου ἐτῶν. Delenda est particula καὶ. Porro Socrates numerum plenum posuit pro imperfecto. Atque ob hanc causam adjecit περίπου, id est *circiter*. Sed si vere loqui velimus, detrahendi sunt ex hoc numero anni quinquaginta, & amplius. Mortuus est enim Origenes anno Christi 252 ut ad Eusebium notavi. A quo anno usque ad annum Christi 399. quo damnatus est in Synodo Alexandrina, anni sunt centum, & quadraginta septem.

CAPUT XI.

D

De Severiano, & Antiocho Syris, & quomodo, quibusque de causis a Joanne dissenserint.

ODium porro adversus Joannem vehementer auxit alia quædam hujusmodi causa. Duo Episcopi natione Syri eodem tempore florebant, Severianus, & Antiochus: quorum ille Ecclesiæ Gabalorum, quæ urbs est Syriæ; hic Ecclesiæ Ptolemaidis, quæ in Phœnice sita est, curam gerebat. Et ambo quidem eloquentiæ causa celeberrimi habebantur. Severianus vero, licet admodum eruditus videretur, Græca tamen minus distincte pronuntiabat; Sed dum Græce loqueretur, Syrum nescio quid in ejus voce resonabat. Et Antiochus quidem, cum prior Ptolemaide venisset Constantinopolim, & in Ecclesiis urbis regiæ summa cum diligentia aliquamdiu docuisset, eaque ex re magnam vim pecuniæ collegisset, ad Ecclesiam suam redierat. Postea vero Severianus audiens, Antiochum Constantinopolim ingentem quæstum fecisse, exemplum ejus imitari studuit. Cum igitur diu se exercuisset, multasque conciones elucubrasset, venit & ipse

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ Σεβηριανοῦ, καὶ Ἀντιόχου τῶν Σύρων, ὅπως Ἰωάννου ἀπέστησαν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας.

ΗΥξεσε δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννου μῖσος, καὶ ἕτερον ἐπισυμβὰν τοιόνδε· δύο Ἐπίσκοποι κατ' αὐτὸν ἤνθησαν, Σύροι ὄντες τὸ γένος, Σεβηριανὸς καὶ Ἀντίοχος· Σεβηριανὸς μὲν Γαβάλων, πόλις δὲ αὕτη τῆς Συρίας· Ἀντίοχος δὲ, Πτολεμαΐδος τῆς ἐν Φοινίκῃ Ἐκκλησίας προειστήκει· ἄμφω μὲν οὖν διὰ λόγων ῥητορικῶν E ἤχθησαν· Σεβηριανὸς δὲ δοκῶν πεπαιδεῦσθαι, οὐ πάνυ τῇ φωνῇ τὴν ἑλληνικὴν ἐξετράνου γλῶσσαν· ἀλλὰ καὶ ἑλληνιστὶ φθεγγόμενος, Σύρος ἦν τὴν φωνήν· Ἀντίοχος μὲν οὖν πρότερον ἐκ τῆς Πτολεμαΐδος ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν, κατὰ τὰς Ἐκκλησίας ἐπὶ χρόνον τινὰ πεπονημένος διδάξας, καὶ πολλὰ ἐκ τούτων χρηματισάμενος, ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνέδραμε· Σεβηριανὸς δὲ πυθόμενος μετὰ ταῦτα πολλὰ τὸν Ἀντίοχον ἐκ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως συλλέξαντα, ζηλοῦν καὶ αὐτὸς ἐσπούδασεν· ἀσκηθεὶς τε οὖν καὶ συντάξας λόγους συχνοὺς, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν

πόλιν ἔρχεται· καὶ δεχθεὶς ἀσμένως ὑπὸ Ἰωάννου, μέχρι μέν τινος ὑπέτρεχε τὸν ἄνδρα καὶ ἐκολάκευε, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἤνθει τε κατὰ τὰς διδασκαλίας, καὶ πολλοῖς τῶν ἐν τέλει, καὶ δὴ αὐτῷ τῷ Βασιλεῖ γίνεται γνώριμος· ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ συνέβη τὸν Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν Ἐπίσκοπον, ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν Ἔφεσον ἀπελθεῖν, ἐπὶ τῷ χειροτονῆσαι Ἐπίσκοπον· καὶ γενόμενος ἐν αὐτῇ, ἄλλον τε ἄλλων προβάλλεσθαι σπουδαζόντων, καὶ σφόδρα διαπληκτιζομένων πρὸς ἑαυτοὺς περὶ ὧν ἕκαστος ἐψηφίζετο, συνιδὼν ὁ Ἰωάννης ἀμφότερα τὰ μέρη φιλονείκως διακείμενα, καὶ ἐν οὐδενὶ πείθεσθαι τῇ παραινέσει αὐτοῦ θέλοντα, ἐσπούδασεν ἀκοπιαστὶ τὴν τούτων ἔριν λῦσαι· αὐτὸς τοίνυν Ἡρακλείδην τινὰ διάκονον ἑαυτοῦ, γένει Κύπριον, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν προεβάλλετο· καὶ οὕτω ἀμφότερα τὰ μέρη παυσάμενα τῆς πρὸς σφᾶς φιλονεικίας, ἡσύχασαν· ἀνάγκη οὖν γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην κατὰ τὴν Ἔφεσον· παρέλκοντος δὲ αὐτοῦ κατ᾽ αὐτήν, ὁ Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐρασμιώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγίνετο· καὶ ταῦτα οὐκ ἐλάνθανε μὲν τὸν Ἰωάννην· ταχέως γὰρ αὐτῷ τὰ γινόμενα διηγγέλλετο· Σαραπίωνος δέ, οὗ καὶ πρότερον ἐποιησάμην μνήμην, ὑποβάλλοντος καὶ ταράττεσθαι λέγοντος ὑπὸ Σεβηριανοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς ζηλοτυπίαν ὁ Ἰωάννης προήχθη· οὐδὲ οὖν πάρεργον, πολλὰς Ἐκκλησίας Ναυατιανῶν καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν ἀφελών, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἔρχεται· καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· Σαραπίωνος δὲ τὴν ὀφρὺν καὶ τὴν ἀλαζονείαν οὐδεὶς ὑποφέρειν ἐδύνατο· ἐπεὶ γὰρ πολλὴν τὴν παῤῥησίαν παρὰ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ ἐπέκτητο, πέρα τοῦ καθήκοντος πᾶσι προσεφέρετο· διὸ καὶ τὸ μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου μῖσος πλέον ἐξήπτετο· καί ποτε τοῦ Σεβεριανοῦ παριόντος, τὴν προσήκουσαν Ἐπισκόπῳ τιμὴν οὐκ ἀπενείμεν· ἀλλὰ καθήμενος διετέλει, δεικνὺς μικρὰ φροντίζειν τῆς Σεβηριανοῦ παρουσίας· ταύτην οὐκ ἤνεγκεν ὁ Σεβηριανὸς τὴν τοῦ Σαραπίωνος καταφρόνησιν· καὶ πρὸς τούτοις μέγα ἀνακέκραγεν εἰπών, εἰ Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι, Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησε· ταύτης τῆς ἀφορμῆς ὁ Σαραπίων δραξάμενος, φανερῶς ἐχθρὸν τὸν Σεβηριανὸν τῷ Ἰωάννῃ κατέστησεν, ἀποκρύψας μὲν τὸν προσδιορισμὸν τοῦ, εἰ Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι· μόνον δὲ εἰρηκέναι εἰπὼν τὸν Σεβηριανόν, ἄρα Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησε· καὶ τὸ στῖφος ἑαυτοῦ μάρτυρας, ὡς ἐπὶ εἰρημένῳ τούτῳ παρῆγε· μὴ μελλήσας οὖν ὁ Ἰωάννης ἐξελαύνει αὐτὸν τῆς πόλεως· καὶ γνοῦσα ταῦτα ἡ Αὐγοῦστα Εὐδοξία, μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ· παρασκευάζει δὲ ἢ τάχος καλεῖσθαι τὸν Σεβηριανὸν ἐκ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος· καὶ ὁ μέν, ὅσον οὐδέπω παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐξέκλινε, καὶ οὐδενὶ παραινοῦντι πειθήνιος ἦν· (a) ὡς καὶ ἡ Βασίλισσα Εὐδοξία, ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ, τὸν υἱὸν Θεοδόσιον τὸν νῦν εὐτυχῶς βασιλεύοντα, κομιδῇ τότε νήπιον ὄντα, εἰς τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, (b) καὶ ὅρκους κατ᾽

A ipse Constantinopolim. Ibi libenter exceptus a Joanne, initio quidem eum palpabat, eique assentabatur: & ab eodem amabatur vicissim, & colebatur: florebat interim in concionibus: eaque de causa multis Proceribus civitatis, ipsique adeo Imperatori familiaris effectus est. Forte contigit, ut Episcopus Ephesiorum eo tempore migraret e vita. Quam ob causam necesse habuit Joannes eo proficisci, ut Episcopum ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, & alii alium ad Episcopatum promovere studerent, & eorum causa, quibus quisque suffragabatur, acriter inter se contenderent, cernens Joannes, utramque partem pervica- B citer altercari, suisque hortationibus nullatenus obsequi velle, jurgium illorum sine ullius offensa dirimere statuit. Ipse ergo Heraclidem quemdam Diaconum suum, genere Cyprium, ad Episcopatum illum promovit. Atque ita tandem ambæ partes pertinaci contentione deposita quievere. Hanc ob causam coactus est Joannes in urbe Epheso diutius morari. Interim vero, dum ille ibi moram faceret, Severianus Constantinopoli carior in dies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem latuit: quippe cui cuncta celeriter nuntiabantur. Cum itaque Serapio, cujus paulo antea fecimus mentionem, Joanni id suggessisset, & Ecclesiam a C Severiano perturbari retulisset, æmulatione accensus est Joannes. Qui cum obiter Novatianis, & Quartadecimanis multas Ecclesias ademisset, Constantinopolim rediit. Et ipse quidem injunctam sibi Ecclesiarum curam de integro gerebat. Serapionis vero fastum, & arrogantiam nemo erat, qui ferre posset. Nam quoniam apud Episcopum Joannem plurimum libertatis, ac fiduciæ erat consequutus, ultra debitum modum omnibus insultabat. Unde etiam odium adversus Episcopum gravius exarsit. Quodam etiam tempore, prætereunti Severiano honorem, qui Episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua, sicut erat, permansit, ostendens eo D facto, Severiani præsentiam a se quidem parvi fieri: hanc Serapionis contumeliam non tulit Severianus; sed contenta voce coram omnibus dixit: Si Serapio moriatur Christianus, Christus homo factus non est. Hanc nactus causam Serapio, Severianum Joanni aperte reddidit inimicum: prius quidem sententiæ membrum reticens, hoc est: Si Serapio mortuus fuerit Christianus. Id vero solum a Severiano dictum esse affirmans: Christus profecto homo factus non est. Multos autem suæ factionis viros producebat, qui id ita dictum fuisse testificarentur: Joannes itaque nihil cunctatus, Severianum urbe expellit. Quibus cognitis, Eudoxia Augusta Joannem quidem graviter re- E prehendit: Severianum vero Chalcedone Bithyniæ quamprimum revocari jussit. Et hic quidem statim adfuit. Joannes vero ab illius familiaritate se removit, nec ulli ipsum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia Augusta in Ecclesia Apostolorum, Filium suum Theodosium, qui nunc feliciter regnat, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, & per illius caput

SÆC. IV.

Serapionis arrogantia.

(a) ὡς καὶ ἡ Βασίλισσα Εὐδόξια. Scribendum puto ἕως οὗ ἡ Βασίλισσα. Nec dubito, quin a Socrate ita scriptum sit. Certe Nicephorus ita diserte scriptum habet, ut emendavi. Apud Sozomenum vero legitur εἰσότε, quod idem est.

(b) καὶ ὅρκους κατ᾽ αὐτοῦ. Totum hunc locum pessime verterunt Interpretes, ut ex collatione versionis nostræ lector perspicere poterit.

SÆC. IV. put crebro eum obtestans, ægre ab illo obtinuit, ut Severianum in amicitiam suam admitteret. Ad hunc modum ambo isti palam quidem reconciliati sunt: intus tamen alter adversus alterum exulcerato animo permansit. Hæc Joanni adversus Severianum causa jurgii fuit.

A (c) κατ' αὐτοῦ πολλοὺς καθορκάσασα μόλις, τὸν πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε φιλίαν ἀσπάσασθαι· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον οὗτοι κατὰ τὸ φανερὸν ἐφιλιώθησαν· ἔμενον δὲ οὐδὲν τὴν γνώμην ὕπουλον πρὸς ἀλλήλους φυλάττοντες· ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς πρὸς Σεβηριανὸν λύπης, τοιαύτη τὶς ἦν.

(c) κατ' αὐτοῦ καθορκάσασα. Id est, *per filium suum adjurans*. Antiqui per pignora sua jurare consueverant. Sic apud Virgilium:

Per caput hoc juro, per spem surgentis Iuli.

Pari modo, cum alios obtestari vellent, per illorum pignora, & quidquid carissimum haberent, eos obsecrabant. Ita igitur Eudoxia Joannem Chrysostomum tum allocuta est. Per hunc parvulum meum, ac spiritalem filium tuum, quem ego genui, quem tu e sacro fonte suscepisti, redi in gratiam cum Severiano. Certe Chrysostomus Theodosium juniorem e sacro fonte susceperat, ut hoc loco tradit Nicephorus ex Simeone Metaphraste, ut opinor. Porro Baronius hanc reconciliationem Severiani, & Chrysostomi confert in annum Christi 401. Vincentio, & Fravito Consulibus. Ego vero in annum sequentem id conferre malim. Nam si verum est, tunc sacro baptismo tinctum fuisse Theodosium, ut supra ex Nicephoro retulimus; quod certe admodum probabile est: neque enim Eudoxia filium suum in Ecclesiam Apostolorum introduxisset, nisi jam baptizatum: hæc Episcoporum reconciliatio anno Christi 402. contigerit, necesse est. Natus est enim Theodosius junior Vincentio, & Fravito Consulibus, qui fuit annus Christi 401. die 4. Idus Apriles. Sic enim legitur in Chronico Alexandrino, & in Chronico Marcellini, quod edidit Onufrius. Male B in editione Sirmondi legitur tertio Idus Apriles. Neque vero credibile est, eum baptizari potuisse, nisi in Pascha sequentis anni. Si quis tamen contenderit, eum paucis postquam natus esset diebus, baptismum suscepisse, ut videtur innuere Marcus in vita Porphyrii; concedamus id, si placet. Sed quis credat, Theodosium a matre adductum fuisse in Ecclesiam, & ad genua locatum Chrysostomi, priusquam annum unum, aut decem menses explesset?

C A P U T XII.

Quomodo Epiphanius cum venisset Constantinopolim, Collectas, & ordinationes absque Joannis permissu celebravit, ut Theophilo gratificaretur.

HAud multo post Epiphanius Episcopus ex insula Cypro Constantinopolim advenit, Theophili consiliis inductus: adferens una secum exemplum Synodalis sententiæ, qua non ipsum quidem Origenem excommunicaverat, sed libros ab illo conscriptos condemnaverat. Qui cum ad Basilicam Sancti Joannis appulisset, quæ septem passuum millibus ab urbe distat, nave egressus, Collectam ibi celebravit: & ordinato Diacono, posthac civitatem ingressus est. Et Joannem quidem, a quo invitabatur, refugit, ut gratificaretur Theophilo: in privato autem quodam domicilio diversatus est. Collectisque quotquot in urbe Regia aderant, Episcopis, damnationis sententiam contra libros Origenis prolatam ipsis recitavit: nihil quidem habens, quod adversus eos libros diceret, nisi quod ipsi, ac Theophilo placuisset eos libros rejicere. Ac nonnulli quidem ob reverentiam Epiphanii, huic decreto ipsi quoque subscripserunt: multi vero id facere recusarunt. Ex quorum numero fuit etiam Theotimus Episcopus Scythiæ, qui Epiphanio ita respondit: Ego, Epiphani, neque eum, qui jam pridem pie defunctus est, contumelia afficere volo; neque impium facinus aggredi audeo, ut ea condemnem, quæ Majores nostri minime repudiarunt: præsertim cum sciam nihil malæ doctrinæ in libris Origenis reperiri. Simul proferens quemdam Origenis librum, recitare cœpit, & expositio-

Theotimus Origenem damnare recusat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Ὡς καὶ ἐν Κωνσταντίνου πόλει εἰσελθὼν ὁ Ἐπιφάνιος, συνάξεις, καὶ χειροτονίας ἐπετέλει παρὰ γνώμην τοῦ Ἰωάννου, Θεοφίλῳ χαριζόμενος.

C ΜΕτ' οὐ πολὺ δὲ, ἐκ τῆς Κύπρου ὁ Ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πάλιν ἔρχεται, ταῖς ὑποθήκαις Θεοφίλου πεισθείς· ἐπικομιζόμενος ἐν ταυτῷ τὰ καθαιρετικὰ τῶν Ὠριγένους βιβλίων, δι' ὧν οὐκ αὐτὸν Ὠριγένην ἀκοινώνητον εἶναι ἀπέφηνεν, ἀλλὰ τὰ βιβλία μόνον διέβαλλεν, προσορμήσας οὖν τῷ ἐπὶ Ἰωάννην μαρτυρίῳ, ἀπέχει δὲ τοῦτο ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νεὼς, σύναξίν τε ἐπιτελέσας, (a) καὶ Διάκονον χειροτονήσας, αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται· καὶ τὴν μὲν προτροπὴν Ἰωάννου ἐξέκλινε, Θεοφίλῳ χαριζόμενος· ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει μονῇ· καὶ συγκαλῶν τοὺς ἐπιδημοῦντας D τῶν Ἐπισκόπων, τὰ καθαιρετικὰ τῶν βιβλίων Ὠριγένους ὑπανεγίνωσκεν· (b) οὐκ ἔχω μὲν τι λέγειν πρὸς αὐτά· δοκεῖ δὲ αὐτῷ καὶ Θεοφίλῳ ἐκβαλεῖν αὐτά· καί τινες μὲν αἰδούμενοι τὸν Ἐπιφάνιον, προσυπέγραφον· πολλοὶ δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐξετρέποντο· ὧν ἦν καὶ Θεότιμος ὁ Ἐπίσκοπος Σκυθίας, ὃς πρὸς τὸν Ἐπιφάνιον τοιάδε ἀπεκρίνατο· ἐγὼ, ἔφη, ὦ Ἐπιφάνιε, οὔτε τὸν πάλαι καλῶς κεκοιμημένον καθυβρίζειν αἱροῦμαι· οὔτε βλάσφημον ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα τολμῶ, ἐκβάλλων ἃ οἱ πρὸ ἡμῶν οὐκ ἠθέτησαν· ἄλλως τε, μή τε κακὴν εἶναι διδασκαλίαν (c) ἐν τοῖς Ὠριγένους βιβλίοις εἰπὼν, προκομίσας E τε βιβλίον Ὠριγένους ὑπανέγνω καὶ ἐδείκνυεν τὰς

(a) καὶ Διάκονον χειροτονήσας. Baronius Socratem hoc loco erroris arguit, qui dixerit, Epiphanium Constantinopoli Diaconum ordinasse absque consensu Episcopi illius civitatis. Fecerat id quidem antea Epiphanius in diœcesi Joannis Episcopi Hierosolymitani, ut constat ex epistolis B. Hieronymi. Similitudine igitur nominis deceptus Socrates, & qui eum secuti sunt, id ab Epiphanio factum esse crediderunt in Ecclesia Joannis Constantinopolitani. Hæc Baronius ad excusandum Epiphanium excogitavit. Sed quis non videt, causam non esse, cur Socratem mendacii arguamus in iis rebus, quas ipse videre potuit? Quod enim jam semel factum fuerat ab Epiphanio in Palæstina, cur Constantinopoli ab eodem postea usurpari non potuit? Neque enim tantum scelus fuit in ordinatione Diaconi, quem Epiphanius, nonnisi rogatus a multitudine adstantium ordinavit.

(b) οὐκ ἔχω μεν τι λέγειν. Proculdubio scribendum est οὐκ ἔχων; & paulo post lego ἐδόκει δὲ, &c. in codice Sfortiano scriptum est δοκεῖν.

(c) ἐν τοῖς Ὠριγένους βιβλίοις εἰπὼν. Assentior Christophorsono, qui pro εἰπὼν legit εἰδὼς, & post hoc verbum finalem apponit distinctionem. Aliquid tamen amplius hic desiderari existimo. Et post verbum εἰδὼς locum ita supplendum esse arbitror; ταῦτα εἰπὼν, προκομίσας τε βιβλίων, &c. Quod confirmat Sozomenus, ac Nicephorus. Sic enim habet Nicephorus: ταῦτα λέγων, καί τι τῶν Ὠριγένους συγγραμμάτων εἰς μέσον προσῆγε. Ita quoque legisse videtur Epiphanius Scholasticus, ut ex ejus interpretatione colligitur.

(a) ὅς

τὰς Ἐκκλησιαςικὰς ἐκθέσεις· καὶ μεταταῦτα ἐπῆγε λέγων· οἱ ταῦτα ὑβρίσαντες, εἰς τὰ περὶ ὧν λόγοι, ἐξυβρίσαντες ἔλαθον ἑαυτούς. ταῦτα μὲν ὁ ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ βίου ὀρθότητι περιβόητος Θεότιμος, πρὸς Ἐπιφάνιον ἀπεκρίνατο.

A tiones in eo Ecclesiasticas ostendit. Deinde subjecit hæc verba: qui istos libros contumelia afficiunt, ii certe non animadvertunt, se illis ipsis voluminibus contumeliam inferre, de quibus libri isti conscripti sunt. Hæc sunt, quæ Theotimus, vir ob pietatem, vitæque sanctimoniam celeberrimus, Epiphanio respondit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Οἷα φησὶν ὁ συγγραφεὺς ὑπὲρ Ὠριγένους.

Ἐπειδὴ δὴ οἱ φιλολοίδοροι τοὺς πολλοὺς συνήρπασαν, (a) ὡς βλασφήμῳ προσέχειν τῷ Ὠριγένει, μικρὰ διελθεῖν περὶ τούτων οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι· οἱ εὐτελεῖς, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μὴ δυνάμενοι φαίνεσθαι, ἐκ τοῦ ψέγειν τοὺς ἑαυτῶν κρείττονας, δείκνυσθαι βούλονται· τοῦτο πέπονθε πρῶτος Μεθόδιος, τῆς ἐν Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ὀλύμπου Ἐπίσκοπος· εἶτα Εὐςάθιος ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς ὀλίγον Ἐκκλησίας προςάς· καὶ μεταταῦτα Ἀπολινάριος, καὶ τὸ τελευταῖον Θεόφιλος· αὕτη τῶν κακολόγων τετρακτὺς, οὐ κατὰ ταυτὸν ἐλθόντες, τὸν ἄνδρα διέβαλλον· ἄλλος γὰρ δι' ἄλλο ἐπὶ τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἐχώρησαν, δεικνύντες ἕκαςοι, ὡς ὃ μὴ διέβαλλον τοῦτο πάντως ἐδέξαντο· ἐπειδὴ γὰρ ἄλλος ἄλλου δόγματος ὁ καθ' εἷς ἐπελαμβάνοντο, δῆλον ὡς ἕκαςος ὃ μὴ ἔσκοπτεν, τοῦτο ὡς ἀληθὲς πάντως ἐδέχετο, τῷ ἀποσιωπᾷν ἐπαινῶν τοῦτο ὃ μὴ διέβαλε· Μεθόδιος μὲν οὖν πολλὰ καταδραμὼν τοῦ Ὠριγένους, (b) ὕςερον ὡς ἐκ παλινῳδίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα (c) ἐν τῷ διαλόγῳ, ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα· ἐγὼ δέ τι καὶ πλέον ἐκ τῆς ἐκείνων αἰτιάσεως, εἰς σύςασιν Ὠριγένους φημί· οἱ γὰρ κινήσαντες ὅσαπερ ᾤοντο μέμψεως ἄξια, δι' ὧν ὡς κακῶς δοξάζοντα περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος οὐδ' ὅλως ἐμέμψαντο, δείκνυνται περιφανῶς τὴν ὀρ-

CAPUT XIII.

Quid hic scriptor pro defensione Origenis dicat.

Sed quoniam, qui obtrectandi studio ducuntur, plurimos seduxerunt, ab Origenis B lectione velut impii eos avertentes; non incommodum fore arbitror pauca de illis disserere. Viles homines, & obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc morbo primum Methodius, Olympi Lyciæ civitatis Episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo temporis spatio Antiochensem Ecclesiam rexit. Post hunc Apollinaris, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incedentes via, Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit: quo facto singuli satis declararunt, se omnino probasse ea, quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma C singillatim refutare aggressus est, perspicuum est, singulos pro vero admisisse id, quod minime insectati sunt; tacite scilicet comprobantes ea, quæ non exagitabant. Methodius quidem cum in libris suis Origenem diu multumque insectatus fuisset, postea tamen quasi palinodiam canens, in Dialogo, quem Xenonem inscripsit, summa eum admiratione prosequitur. Ego vero ex illorum reprehensione aliquid amplius accedere ad commendationem Origenis affirmo. Etenim qui omnia undique conquisiverunt, quæ reprehensione digna existimabant, hi certe cum illum minime reprehenderint tanquam de Sancta Trinitate male sentientem, rectæ, ac D sin-

(a) ὡς βλασφήμως προσέχειν τῷ Ὠριγένει. In codice Sfortiano scriptum est ὡς βλασφήμῳ, &c. Atque ita in suo codice scriptum invenit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Sed quoniam detractores plurimis subrepentes, velut blasphemum respuunt Origenem, &c.* Lego itaque, ὡς βλασφήμῳ μὴ προσέχειν τῷ Ὠριγένει

(b) ὕςερον ὡς ἐκ παλινῳδίας θαυμάζει. Baronius ad annum Christi 402. Socratem hic mendacii, & calumniæ arguit, quod dixerit, Methodium, cum Origenem antea probris appetivisset, postmodum cecinisse palinodiam, & laudes ejus prædicasse in dialogo, cui titulus erat Xeno, sive Hospitium. Atqui contrarium fecisse Methodium, affirmat Baronius. Nam cum initio laudasset Origenem, postea deprehensis ejus erroribus, eum insectatus est. Idque confirmat Baronius testimonio Eusebii, qui in libro 6. Apologiæ pro Origene, ita scribit: *Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui hæc, & hæc de Origenis locutus est dogmatibus?* Quem Eu- E sebii locum adducit Hieronymus in Apologia adversus Rufinum, ut doceat, se idem fecisse, quod Methodius antea fecisset. Eusebius tamen in loco citato aperte non dicit, Methodium fuisse antea locutum pro Origene. Neque enim dicit, qui hæc, & hæc de Origenis locutus fuerat dogmatibus: sed tantum, *locutus est*: quod in utramque partem accipi potest. Non igitur mendacii accusandus est Socrates.

(c) ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε ξενῶνα. Methodius libros suos fere in dialogorum morem conscripserat, ut apparet tum ex ejus Convivio, quod nuper editum est a duobus viris doctissimis; tum ex libris de Resurrectione, quos adversus Origenem conscripserat, ex quibus excerpta quædam profert Epiphanius. Talis etiam fuit dialogus ejusdem, cui titulus erat ξενὼν, id est *Hospitium*, in quo hospites diversantur. Ut enim παρθενὼν est domicilium virginum, ita ξενὼν domicilium hospitum. Ejus libri mentio fit apud Photium in Bibliotheca, in excerptis ex Methodii libro περὶ γεννητοῦ, ubi legitur: ὅτι τὸ μὴ βάλητε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μαργαρίτας μὲν τοῦ ξενῶνος τὰ μυςικώτερα τῆς θεοσδότου θρησκείας ἐκλαμβάνοντος μαθήματα, χοίρους δὲ, &c. ὁ μέγας μεθόδιος φησίν. Quem locum pessime vertit Interpres. Sic autem vertendus est: *Locum illum Evangelii, nolite projicere sanctum canibus, ita exponente Xenone, ut margaritæ quidem sint arcana Divinæ sapientiæ mysteria, porci vero &c. Sanctus Methodius dicit, &c.* In hoc igitur dialogo, cui titulus erat περὶ γεννητῶν, quidam inducebatur Origenista, Xenon nomine, adversus quem disputabat Methodius, non suo nomine, sed sub alia persona, ut Photius in iisdem excerptis testatur. Ex his apparet, dialogum illum Methodii, quem Xenonem vocat Socrates, eum ipsum esse, quem Photius περὶ γεννητῶν inscribit; & Xenonem non pro hospitio, sed pro persona potius dialogi accipiendum esse. Sed objiciet quispiam, in illo dialogo, qui Xenon inscribebatur, Origenem a Methodio summis laudibus exornatum fuisse: in dialogo vero περὶ γεννητῶν, Centaurum a Methodio appellari. Sic enim in excerptis Photii legitur duobus locis. Respondeo fieri posse, ut Methodius initio quidem Operis illius Origenem perstrinxerit; in fine vero, aut in progressu ejusdem Operis quasi palinodiam canens, summis eum laudibus affecerit. Si quis tamen pertinacius contendere voluerit, dialogum Xenonem diversum esse a dialogo περὶ γεννητῶν, tum dicendum erit, ξενῶνα non esse nomen proprium ullius viri, sed totam Origenis scholam potius designare, in qua auditores, ac discipuli ex diversis orbis partibus profecti versabantur: quod quidem verius puto. Certe si ξενὼν nomen esset proprium, accentum haberet in penultima.

(a) Ἰωάς-

SÆC. IV. sinceræ pietatis testimonium ei perhibere manifestissime convincuntur. Et isti quidem Origenem hac in parte non reprehendendo, eum testimonio suo comprobant. Athanasius vero consubstantialis fidei defensor acerrimus, in suis contra Arianos orationibus, clara voce illum fidei suæ advocat testem, verba illius suis intexens sermonibus in hunc modum. „ Vir immensi laboris, planeque admi„randus Origenes, nostram de Filio Dei sen„tentiam testimonio suo confirmat, illum pa„tri coæternum esse dicens. Qui ergo Origenem vituperant, non animadvertunt, se una quoque Athanasium, laudatorem Origenis, maledictis appetere. Sed de Origene hactenus dictum sit. Nunc ad Historiæ ordinem revertamur.

CAPUT XIV.

Quomodo Joannes cum Epiphanium ad se vocasset, & ille vocatus non paruisset, sed in Ecclesia Apostolorum conventus celebrare pergeret, monuit eum, ac reprehendit, quod multa contra canones faceret. Quare territus Epiphanius in patriam rediit.

JOannes quidem, cum Epiphanius contra Ecclesiasticam regulam in ipsius Ecclesia ordinationem fecisset, nequaquam succensuit: immo eum hortatus est, ut in Episcopali domo secum manere vellet. Verum ille nec mansurum se cum eo, nec precaturum esse dixit, nisi Dioscorum, fratresque ejus e civitate expulisset, & ipse condemnationi librorum Origenis manu propria subscripsisset. Cum Joannes id facere differret, nihilque temere agendum esse diceret ante generalis Concilii definitionem, Joannis inimici aliud consilium suggesserunt Epiphanio. Nam cum celebranda esset collecta in Ecclesia Apostolorum, Epiphanium in medium prodire fecerunt, & coram universo populo, primum quidem Origenis libros condemnare: deinde vero Dioscorum cum suis excommunicare, & Joannem utpote illis faventem simul perstringere. Hæc Joanni nuntiata sunt: qui postridie Epiphanio Ecclesiam jam ingresso per Serapionem ista significavit. Multa contra regulas agis, o Epiphani; qui primum quidem in Ecclesiis sub dispositione mea constitutis ordinationem feceris; deinde injussu meo, ex tua ipsius auctoritate in iisdem Ecclesiis Missarum solemnia celebraveris; & olim quidem invitatus illuc venire renueris; nunc vero id tibi ipse permittas. Cave igitur, ne tumultu excitato in populo, periculum inde tibi quoque nascatur. His auditis territus Epiphanius, ex Ecclesia abscedit, & Joannem graviter insimulans, Cyprum abnavigat. Sunt qui dicant, eum cum jam navem conscensurus esset, hæc Joanni denuntiasse: Spero, te non moriturum esse Episcopum. Joannem vicissim illi sic respon-

A ὀρθὴν εὐσέβειαν μαρτυροῦντες αὐτῷ· οὗτοι μὲν οὖν διὰ τοῦ μὴ μέμψασθαι, μαρτυροῦσι αὐτῷ· Ἀθανάσιος δὲ ὁ τῆς ὁμουσίου πίστεως ὑπερασπιστὴς, ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν λόγοις μεγάλῃ τῇ φωνῇ· μάρτυρα τῆς οἰκείας πίστεως τὸν ἄνδρα καλεῖ, τοὺς ἐκείνου λόγους τοῖς ἰδίοις συνάπτων, καὶ λέγων· ὁ θαυμαστὸς, φησὶ, καὶ φιλοπονώτατος Ὠριγένης, τάδε περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τῇ ἡμετέρᾳ δόξῃ μαρτυρεῖ, συναΐδιον αὐτὸν λέγων τῷ Πατρί· ἔλαθον οὖν ἑαυτοὺς οἱ λοιδορήσαντες Ὠριγένην, βλασφημήσαντες καὶ τὸν ἐπαινέτην αὐτοῦ Ἀθανάσιον· περὶ μὲν οὖν Ὠριγένους τοσαῦτα εἰρήσθω· ἑξῆς δὲ τῆς ἱστορίας ἐχώB μεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ.

Ὡς Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν Ἐπιφάνιον, μὴ ὑπακούσαντα, ἀλλὰ μᾶλλον, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ παρασυνάγοντα, δηλοῖ αὐτῷ μεμφόμενος, ὡς παρὰ κανόνας πολλὰ πράττοντι· ὅθεν ὁ Ἐπιφάνιος εὐλαβηθεὶς ἀνεχώρησε.

(a) ΙΩάννης οὐκ ἠγανάκτησεν, ἐφ' οἷς παρὰ κανόνα ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ Ἐπιφάνιος χειροτοC νίαν πεποίητο· ἀλλὰ παρεκάλει, ἐν τοῖς Ἐπισκοπικοῖς οἴκοις συμμένειν αὐτῷ· ὁ δὲ, οὐκ ἔφη, οὐδὲ συμμένειν αὐτῷ, οὐδὲ συνεύξασθαι, ἐὰν μὴ τοὺς περὶ Διόσκορον ἐξελάσῃ τῆς πόλεως, αὐτὸς δὲ καθυπογράψῃ τοῖς καθαιρετικοῖς τῶν Ὠριγένους βίβλων· Ἰωάννου δὲ ταῦτα ποιεῖν ὑπερτιθεμένου, καὶ λέγοντος μὴ δεῖν πρὸ καθολικῆς διαγνώσεως προπετές τι ποιεῖν, ἐπὶ ἑτέραν βουλὴν οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωάννην ἔχοντες τὸν Ἐπιφάνιον ἄγουσι· κατασκευάζουσι γὰρ μελλούσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων συνάξεως γίνεσθαι, προελθεῖν τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ παντὸς διαβαλεῖν μὲν τὰ Ὠριγένους βιβλία, ἀποκηρῦξαι δὲ τοὺς περὶ Διόσκορον, καὶ διασύραι D Ἰωάννην, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνοις τιθέμενον· ταῦτα ἀνεγγέλη τῷ Ἰωάννῃ· καὶ τῇ ἑξῆς, τῷ Ἐπιφανίῳ τὴν Ἐκκλησίαν ἤδη κατειληφότι δηλοῖ διὰ Σαραπίωνος τάδε· παρὰ κανόνας πράττεις πολλὰ ὦ Ἐπιφάνιε· πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ Ἐκκλησίαις ποιησάμενος· εἶθ' ὅτι μὴ προταγεὶς παρ' ἐμοῦ, ἐν αὐταῖς ἐλειτούργησας, οἰκείᾳ αὐθεντίᾳ χρησάμενος· (b) πάλιν τε αὐτόθι προτραπεὶς παρῃτήσω, καὶ νῦν αὖθις ἐπιτρέπεις σαυτῷ· φύλαξαι οὖν, μὴ ταραχῆς ἐν τῷ λαῷ διαγενομένης, τὸν ἐκ ταύτης κίνδυνον ἀναδέξῃ καὶ αὐτός· ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐπιφάνιος, εὐλαβηθεὶς ἀναχωE ρεῖ μὲν τῆς Ἐκκλησίας· πολλὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ μεμφόμενος, ἀπαίρειν ἐπὶ τὴν Κύπρον ἐστέλλετο· λέγουσι δέ τινες ὅτι ἀπαίρειν μέλλων, τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα ἐδήλωσεν· ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν Ἐπίσκοπον· ὁ δὲ ἀντεδήλωσεν, (c) ἐλπίζω

(a) Ἰωάννης οὐκ ἠγανάκτησεν. Nimis abruptum est hoc exordium, præsertim cum præcesserit digressio illa de Origene. Itaque scribendum puto: ὁ μὲν Ἰωάννης: & paulopost: ὁ δὲ, οὐκ ἔφη οὐδὲ συμμένειν αὐτῷ.
(b) πάλιν τε αὐτόθι. Scribendum puto πάλαι τε, quod sequitur, καὶ νῦν, &c.
(c) ἐλπίζω σε μὴ ἐπιβῆναι. Magis placet lectio codicis Florentini, ἔλπιζε μὴ ἐπιβῆναι τῆς σαυτοῦ πατρίδος. Nam si ἐλπίζω σε legeretur, dicendum esset, τῆς σῆς πατρίδος. Cum igitur σαυτοῦ legatur in omnibus libris, apparet, legendum esse ἔλπιζε. Id est, *noli sperare, o Epiphani, te in patriam esse venturum*. Porro has prædictiones Epiphanii, & Chrysostomi, merito Baronius ut fabulosas, & commentitias irridet: certe Socrates pro veris, ac certis non refert; & sanctis hominibus, ac sacerdotibus prorsus indignas esse mihi videntur.

(d) ἀπιὼν

πίζω σε μὴ ἐπιβῆναι τῆς σαυτοῦ πατρίδος· ταῦτα οὐκ ἔχω εἰπεῖν, εἰ ἀληθῆ ἔλεξαν οἱ ἐμοὶ ἀπαγγείλαντες· ἀμφότεροι δὲ ὅμως ταύτην ἔσχον τὴν ἔκβασιν· οὔτε γὰρ Ἐπιφάνιος τῆς Κύπρου ἐπέβη· ἐν γὰρ τῷ πλοίῳ (d) ἀπιὼν ἐτελεύτησεν· καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον κατηνέχθη τοῦ θρόνου, ὡς προϊόντες δηλώσομεν.

A pondisse: Spero, te non perventurum esse in patriam. Utrum porro vera mihi dixerint, qui ista narrarunt, equidem non possum affirmare. Utrique tamen illorum hujusmodi exitus contigit. Nam neque Epiphanius navem appulit Cyprum. Post discessum enim mortuus est in navigio. Et Joannes haud multo post ex Episcopali sede dejectus est, sicut in progressu narrationis docebimus. SEC. IV.

(d) ἀπιὼν ἐτελεύτησεν. Conflictum quidem illum inter Epiphanium, & Chrysostomum Baronius refert anno Christi 402. Sed de obitu Epiphanii non assentitur Socrati, ac Sozomeno, & reliquis scriptoribus, qui Epiphanium paulopost, cum in patriam reverteretur, in itinere mortuum esse tradunt. At Baronius annum, quo obierit Epiphanius, ignorari dicit. Quod quidem satis mirari non possum. Cum enim in præcedenti narratione conflictus illius, qui fuit inter eximios viros, Socratem sequatur, ac Sozomenum, quid causæ est, cur in obitu Epiphanii ab illis dissentiat? Falli quidem potuerunt in prædictionibus mutuis Epiphanii, & Chrysostomi referendis. Neque enim satis constat, utrum sibi mutuo ista prædixerint. Verum ea, quæ utrique contigerunt, certissima sunt, nec ignorari potuerunt a Socrate, atque Sozomeno, quorum hic Salaminius fuit, cujus urbis Epiphanius erat Episcopus: uterque vero Epiphanii temporibus prope æqualis. Horum igitur testimonio constare debet, Epiphanium mortuum esse exeunte anno Christi 402. vel certe initio anni sequentis, ante Synodum ad Quercum. Docet id Theophilus in epistola ad Hieronymum, quam idem Hieronymus præfixit Paschalibus epistolis Theophili a se in Latinum sermonem conversis. B In ea enim epistola Theophilus de Joanne Chrysostomo jam damnato ita scribit: *Sed ille, ut cetera ejus flagitia taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem, & ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter Episcopos clarum in orbe sidus effulsit, non parvo mærore contristans, meruit audire: Cecidit, cecidit Baby on.* Ubi vides, Theophilum de Epiphanio loqui jam mortuo, quippe quem beatæ memoriæ hominem appellat; & ante damnationem Chrysostomi mortuum esse significat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Ὡς μετὰ τὸν ἀπόπλουν Ἐπιφανίου, λόγον κατὰ γυναικῶν Ἰωάννης δημηγορήσας, καὶ διὰ τοῦτο σπουδῇ τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς Βασιλίσσης, Συνόδου γενομένης ἐν Χαλκηδόνι κατ' αὐτοῦ, τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθεῖται.

C

CAPUT XV.

Quomodo post discessum Epiphanii, cum Joannes orationem adversus mulieres habuisset, ob eam causam collecta adversus ipsum Synodo apud Chalcedonem, studio Imperatoris, & Augustæ Ecclesia expulsus est.

Ἀποπλεύσαντος γὰρ τοῦ Ἐπιφανίου, πυνθάνεται παρά τινων ὁ Ἰωάννης, ὡς ἡ Βασίλισσα Εὐδοξία τὸν Ἐπιφάνιον ἐξώπλισε κατ' αὐτοῦ· καὶ θερμὸς ὢν τὸ ἦθος, καὶ περὶ τὸν λόγον ἕτοιμος, μὴ μελλήσας διέξεισι ψόγον κοινὸν κατὰ πασῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ λαοῦ· ἁρπάζει τὸ πλῆθος τὸν λόγον, ὡς αἴνιγμα κατὰ τῆς Βασιλίδος λεχθέν· καὶ ὁ λόγος ἐκληφθεὶς ὑπὸ τῶν κακούργούντων, εἰς γνῶσιν ἄγεται τῶν κρατούντων· γνοῦσα δὲ ἡ Αὔγουστα, πρὸς τὸν Βασιλέα τὴν οἰκείαν ὕβριν ὠδύρατο, αὐτοῦ ὕβριν εἶναι λέγουσα τὴν ἑαυτῆς· παρασκευάζει οὖν, τὸν Θεόφιλον ταχεῖαν ποιεῖσθαι Σύνοδον κατ' αὐτοῦ· συγκατασκευάζει δὲ ταῦτα καὶ Σεβηριανός· ἔτι γὰρ τὴν λύπην ἐφύλαττεν· οὐ πολὺς οὖν ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ παρῆν Θεόφιλος, πολλοὺς ἐκ διαφόρων πόλεων Ἐπισκόπους κινήσας· (a) τοῦτο δὲ καὶ τοῦ Βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα· μάλιστα δὲ συνέρρεον, ὅσοι πρὸς Ἰωάννην ἄλλος δι' ἄλλην αἰτίαν λελύπηντο· παρῆσαν δὲ καὶ ὅσους τῆς Ἐπισκοπῆς ἀπεκίνησε· πολλοὺς γὰρ ὁ Ἰωάννης καθῃρήκει τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἐπισκόπων ὅτε διὰ τὴν Ἡρακλείδου χειροτονίαν ἀπεληλύθει ἐπὶ τὴν Ἔφεσον· πάντες οὖν συμφωνήσαντες, εἰς τὴν Χαλκηδόνα τῆς Βιθυνίας συνήρχοντο· τότε δὲ ἦν Ἐπίσκοπος τῆς Χαλκηδόνος Κυρῖνος ὄνομα, γένει Αἰγύπτιος· ὅστις πολλὰ πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ἔλεγε, τὸν ἀσεβῆ, τὸν ἀλαζόνα, τὸν (b) ἀγόνατον ἀποκαλῶν· ἥδοντο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις

Etenim post discessum Epiphanii quidam Joanni retulerunt, Epiphanium adversus ipsum subornatum fuisse ab Eudoxia Augusta. Ille cum esset suopte ingenio ferventior, & ad dicendum paratus, sine mora orationem habuit ad populum, quæ omnium generaliter mulierum vituperationem continebat. Eum sermonem vulgus ita accepit, quasi contra Augustam figurate dictus fuisset. Exceptus igitur a malevolis ad principum notitiam perfertur. Quo cognito, Augusta illatam sibi contumeliam apud Imperatorem conquesta est, utriusque communem esse dicens hanc injuriam. Curat igitur, ut Theophilus quamprimum Synodum convocet adversus Joannem. Idem quoque urget Severianus: adhuc enim reconditam animo simultatem adversus Joannem gerebat. Elapso deinde brevi temporis spatio, advenit Theophilus una cum multis diversarum civitatum Episcopis, quos ille suis literis evocaverat. Sed & Imperatoris epistola idem fuerat imperatum. Precipue tamen ii confluxere, qui Joanni variis de causis erant infensi. Adfuerunt præterea, quos Joannes Episcopatu dejecerat. Quippe Joannes multos in Asia deposuerat Episcopos, tunc cum Heraclidis ordinandi causa profectus est Ephesum. Omnes igitur ex compacto Chalcedonem Bithyniæ conveniunt. Erat eo tempore Chalcedonis Episcopus Cyrinus quidam, genere Ægyptius, qui apud Episcopos multa contra Joannem blaterabat, impium illum, & arrogantem, & inexorabilem vocans. Delectabantur quidem ejusmodi

D Eudoxia Joanni succenset.

E

(a) τοῦτο δὲ καὶ τοῦ Βασιλέως. Mallem scribere, τοῦτο γὰρ τοῦ Βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα. Porro Chrysostomus prorsus contrarium dicit in epistola ad Innocentium. Ait enim, Imperatorem mandasse Theophilo, solus ut veniret Constantinopolim, causam dicturus: illum autem eo venisse cum plurimis Episcopis. Conciliari tamen hæc inter se possunt, si dicamus Imperatorem, initio quidem hæc mandasse Theophilo, cum monachi ipsum adiissent. Postea vero impulsum ab Eudoxia uxore, quæ Joanni infensa erat, jussisse, ut plures secum Episcopos ex Ægypto adduceret.

(b) ἀγόνατον ἀποκαλῶν. Musculus *inflexibilem* vertit, Christophorsonus *contumacem*. Ego *inexorabilem* interpretari malui. Ad genua enim advolvimur eorum, quos rogamus.

(c) παρε-

SÆC. IV. di dictis Episcopi. Sed Maruthas Episcopus Mesopotamiæ, forte imprudens, Cyrini pedem calcavit. Ille eo vulnere graviter affectus, Constantinopolim una cum reliquis Episcopis transfretare non potuit. Sed ipse quidem mansit Chalcedone: reliqui vero Constantinopolim trajecerunt. Ceterum cum nullus ex Clericis Theophilo obviam processisset, nec honorem consuetum exhibuisset: palam enim Joannis inimicus agnoscebatur: nautæ Alexandrini, quorum frumentariæ naves tunc forte aderant, obviam progressi, faustis illum acclamationibus excepere. Et ipse quidem in Ecclesiam ingredi recusavit; sed in quandam Imperialem domum, quæ Placidiana appellatur, divertit. Exinde multæ adversus Joannem accusationes moveri cœpere. Nec jam librorum Origenis ulla fiebat mentio: sed absurdas alias criminationes intendebant. Quibus ad hunc modum præstructis, Episcopi in suburbano Chalcedonis, quod Quercus dicitur, congregati, Joannem confestim accersunt, ut criminibus, quæ ipsi objiciebantur, responderet. Simul etiam Serapionem Diaconum & Tigrim Eunuchum Presbyterum, & Paulum Lectorem adesse jubent. Nam & isti una cum Joanne accusati fuerant. Sed quoniam Joannes exceptione utens, eos, qui ipsum vocabant, tanquam inimicos rejiciebat, & ad generale Concilium provocabat, illi nihil cunctati quater eum citaverunt. Cumque ille sistere se in judicio noluisset, sed idem semper responsum daret, condemnarunt eum, ac deposuerunt: nullum ei crimen objicientes, nisi quod vocatus non paruisset. Ea res sub vesperam nuntiata, populum ad gravissimam seditionem excitavit. Itaque tota nocte excubantes, eum ab Ecclesia abduci nequaquam siverunt: sed causam ejus in majore Concilio dijudicandam esse proclamabant. Verum Imperatoris jussione præscriptum fuerat, ut continuo expelleretur, & in exilium abduceretur. Quo comperto, Joannes tertio post damnationem die, circa meridiem ultro se ipse tradidit, inscia populi multitudine. Cavebat enim, ne ipsius caussa tumultus excitaretur. Et Joannes quidem abducebatur in exilium.

Joannes deponitur.

A μένοις οἱ Ἐπίσκοποι· Μαρουθᾶς δὲ Μεσοποταμίας Ἐπίσκοπος, ἄκων τὸν πόδα τοῦ Κυρίνου ἐπάτησεν· ὁ δὲ ὀδυνηρῶς ἐκ τούτου διατεθεὶς, συνδιαβῆναι τοῖς Ἐπισκόποις ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν οὐ δεδύνηται· ἀλλὰ μένει μὲν αὐτὸς ἐν τῇ Χαλκηδόνι· οἱ δὲ ἄλλοι διεπεραιώθησαν· Θεοφίλῳ δὲ οὐδενὸς τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντησάντων, οὐδὲ τιμὴν τὴν εἰωθυῖαν παρεσχηκότων· φανερὸς γὰρ ἐχθρὸς ἐγινώσκετο· τῶν Ἀλεξανδρέων τὸ ναυτικὸν, ἔτυχε γὰρ τότε παρεῖναι τὰ σιτηγοῦντα τῶν πλοίων, ἀπαντήσαντα σὺν εὐφημίᾳ ἐδέξαντο· ὁ δὲ, παρῃτεῖτο μὲν ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰσελθεῖν· ἐν μιᾷ δὲ τῶν βασιλίδων οἰκείᾳ καταλύει, ᾗ προσωνυμία Πλακιδιαναί·
B τότε ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο κατὰ Ἰωάννου κατηγορίαι πολλαί· καὶ οὐκέτι μὲν τῶν Ὠριγένους βιβλίων μνεία τις ἦν· ἐπὶ ἑτέρας δὲ ἀτόπους κατηγορίας ἐτρέποντο· τούτων δὲ οὕτω προκατεσκευασμένων, συνελθόντες οἱ Ἐπίσκοποι ἐν προαστείῳ Χαλκηδόνος ᾧ ἐπώνυμον δρῦς, καλοῦσιν εὐθὺς τὸν Ἰωάννην, ἀπολογησόμενον περὶ ὧν κατηγορεῖτο· ἐκέλευον δὲ παρεῖναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον Πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην· καὶ γὰρ οὗτοι συγκατηγοροῦντο αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰωάννης τοὺς καλοῦντας ὡς ἐχθροὺς (c) παρεγγράφετο, οἰκουμενικὴν δὲ ἐπεκαλεῖτο Σύνοδον, μὴ μελλήσαντες, τετράκις αὐτὸν ἐκάλεσαν· τοῦ δὲ μὴ βουληθέντος
C ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγοντος, κατεψηφίσαντο καὶ καθεῖλον αὐτὸν, ἄλλο μὲν οὐδὲν αἰτιασάμενοι, μόνον δὲ ὅτι καλούμενος οὐχ ὑπήκουσε· τοῦτο ἀπαγγελθὲν περὶ ἑσπέραν, πρὸς μεγίστην στάσιν ἐξῆπτε τὸ πλῆθος καὶ διανυκτερεύοντες, οὐ συνεχώρουν ἀφέλκεσθαι τῆς Ἐκκλησίας αὐτόν· ἀλλ᾽ ἐβόων δεῖν κρίνεσθαι τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἐπὶ μείζονος συνεδρίου· τοῦ Βασιλέως δὲ ἐκέλευε πρόσταγμα, ἢ τάχος ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν, καὶ ἐπ᾽ ἐξορίαν ἀπάγεσθαι· τοῦτο γνοὺς ὁ Ἰωάννης, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν καθαίρεσιν (d) περὶ τὸ μεσημβρινὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε,
D λαθὼν τὸ πλῆθος· ἐφυλάττετο γὰρ μή τις ταραχὴ γένηται δι᾽ αὐτόν· καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο.

(c) παρεγγράφετο. Scribendum est παρεγράφετο, quod est verbum juris civilis. Nam παραγραφὴ est exceptio. Est autem exceptionis species, Judicum recusatio.

(d) περὶ τὸ μεσημβρινὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε. Joannes Chrysostomus in epistola ad Innocentium testatur, se sero jam vespere conjectum esse in navigium & abductum in exilium. Quare Baronius ad annum Christi 403. Socratem erroris arguit. Verum, si verba Socratis attentius expendamus, ea nequaquam a Chrysostomi narratione dissentire reperiemus. Nam Socrates tantum ait, Joannem Chrysostomum circa meridiem tradidisse se ministris Imperatoris. Potuerunt ergo ministri Imperatoris eum usque ad vesperam detinere sub custodia, quo sub noctem occultius abduceretur in exilium.

CAPUT XVI.

Qualiter exorta populi seditione eo quod Joannes in exilium duceretur, Briso Eunuchus Augustæ missus, eum Constantinopolim reduxit.

POpulus vero horrendum in modum tumultuabatur. Utque in hujusmodi rebus usu venire solet, qui prius infenso in illum animo erant, miseratione movebantur; eumque calumniam passum esse dicebant, quem paulo antea depositum videre optaverant. Hanc igitur ob caussam plures erant, qui tam adversus Imperatorem, quam contra Concilium Episcoporum vociferabantur. Sed præcipue in Theophilum culpam hujus calumniæ conferebant. Neque enim amplius fraus ejus in obscuro esse poterat: idque tum ex

aliis

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛ΄.

E Ὡς τοῦ λαοῦ στασιάσαντος, διὰ τὴν ἀπαγωγὴν Ἰωάννου, Βρίσων ὁ τῆς Βασιλίδος Εὐνοῦχος ἀποσταλεὶς, πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγεν ἐν Κωνσταντίνου πόλει.

ΟΔὲ λαὸς ἀφόρητα ἐστασίαζεν· οἷα δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐχόντων, ἐπὶ οἶκτον μετεβάλλοντο, καὶ συκοφαντεῖσθαι ἔλεγον, ὃν μικρῷ ἔμπροσθεν καθῃρημένον ἐπεθύμουν θεάσασθαι· πλείους οὖν καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο οἱ καταβοῶντες καὶ τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων· μάλιστα δὲ Θεοφίλῳ τῆς σκευωρίας τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν· οὐ γὰρ ἔτι λανθάνειν ἐπὶ τοῖς σκευωρημένοις ἐδύνατο· ἐκ πολλῶν μὲν

ἐν

οὖν καὶ ἄλλων τεκμηρίων, μάλιστα δὲ ὅτι τοῖς περὶ Διόσκορον τοῖς ἐπιλεγομένοις μακροῖς, (a) εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐκοινώνησε· τότε δὴ καὶ Σεβηριανὸς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκων, ἀκαίρως ἔδοξε διασύρειν τὸν Ἰωάννην, φήσας εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο κατέγνωστο Ἰωάννης, ἀλλ᾽ οὖν γε ἱκανὸν ἔγκλημα πρὸς καθαίρεσιν, τὸ ἀλαζονικὸν ἦθος αὐτοῦ· πάντα μὲν γὰρ τὰ ἁμαρτήματα συγχωρεῖται τοῖς ἀνθρώποις· ὑπερηφάνοις δὲ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται, ὡς διδάσκουσιν αἱ θεῖαι γραφαί· ταῦτα λεχθέντα, φιλονεικότερον ἐποίει τὸ πλῆθος· διὸ τὴν ἀνάκλησιν ταχεῖαν ὁ Βασιλεὺς ἐποίησε γενέσθαι· πεμφθεὶς οὖν Βρίσων ὁ τῆς Βασιλίδος Εὐνοῦχος, καταλαμβάνει αὐτὸν (b) ἐν Πρενέτῳ, ἐμπόριον δὲ τοῦτο καταντικρὺ τῆς Νικομηδείας κείμενον, καὶ ἀναστρέφει αὐτὸν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν· ἐπεὶ δὲ ἀνακληθεὶς Ἰωάννης, οὐ πρότερον εἰς τὴν πόλιν εἰσελθεῖν προῃρεῖτο, ἢ ἐν μείζονι δικαστηρίῳ ἀθωωθῆναι, (c) ἐν προαστείῳ ὃ καλεῖται Μαριαναὶ τέως ἐπέμενε· παρέλκοντος δὲ αὐτοῦ καὶ μὴ βουλομένου εἰς τὴν πόλιν ἐπανελθεῖν, ἠγανάκτει τὸ πλῆθος, καὶ ἦ τάχος βλάσφημα κατὰ τῶν κρατούντων ἠφίεσαν, ῥήματα· διὸ καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκαν τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ· ἀπαντῆσαν οὖν τὸ πλῆθος σὺν πολλῇ σεβασμίῳ τιμῇ, ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν εὐθὺς ἄγουσι· καὶ παρεκάλουν, ἔντε τῷ Ἐπισκοπικῷ θρόνῳ καθέζεσθαι, καὶ συνήθως τῷ λαῷ τὴν εἰρήνην ἐπεύξασθαι· τοῦ δὲ παραιτουμένου, καὶ λέγοντος ὅτι τοῦτο δεῖ κρίσει γενέσθαι, καὶ δεῖν τοὺς καταψηφισαμένους πάλιν ἀποψηφίσασθαι, ἐξεκαίετο τὸ πλῆθος, ἰδεῖν αὐτὸν καθήμενον ἐν τῷ θρόνῳ ποθοῦντες, καὶ πάλιν αὐτοῦ διδάσκοντος ἀκροᾶσθαι· ἐξίσχυσεν ὁ λαὸς ταῦτα κατεργάσασθαι· καὶ καθίσας ὁ Ἰωάννης εἰς τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον, συνήθως μὲν τὴν εἰρήνην τῷ λαῷ ἐπηύξατο· προσαναγκασθεὶς δὲ, καὶ ἐδίδαξε· τοῦτο πραχθὲν, τοῖς ἀπεχθῶς ἔχουσι πρὸς αὐτὸν ἑτέρας σκαιωρίας παρέχεν ὑπόθεσιν· ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν τέως ἡσύχαζον.

A aliis multis indiciis, tum ex eo maxime, quod statim post Joannis depositionem, cum Dioscoro ejusque fratribus, qui Longi dicebantur, communicasset. Tunc etiam Severianus, cum in Ecclesia Verbum Dei prædicaret, visus est importune Joannem carpere, ita dicens: Et si ob nihil aliud esset condemnatus Joannes, ejus tamen insolentia satis grave crimen est, ut ob eam solam deponi meruerit. Cuncta enim reliqua peccata hominibus condonantur. Superbis vero Deus resistit, ut Sacræ Scripturæ docent. Hæc dicta plebis animos ad majorem pervicaciam provocarunt. Quamobrem Imperator eum celerrime revocari jussit. Missus igitur Briso Eunuchus Augustæ, offendit illum Præ- B neti, quod emporium est ex adverso Nicomediæ situm; & Constantinopolim eum redire jubet. Sed quoniam Joannes ab exilio revocatus, negabat, se urbem ingressurum esse, nisi prius in majore judicum consessu innocentiam suam probasset, mansit interim in suburbano, quod Marianæ appellatur. Porro dum moras necteret, nec civitatem ingredi vellet, plebs ad indignationem prorupit: statimque in ipsos Imperatores maledicta congessit. Qua de causa Joannes redire coactus est. Obviam ergo progressa multitudo vulgi, eum cum summa reverentia in Ecclesiam recta deducit; orans, ut in C Episcopali Cathedra sedere, & pro more solito pacem populo apprecari velit. Cum ille recusaret, diceretque id judicum decreto fieri debere, & oportere, ut ii, a quibus condemnatus esset, mutata sententia ipsum absolverent, populus magis magisque incendebatur, eum in Cathedra sedentem videre, & concionantem iterum audire, votis omnibus concupiscens. Pervicit tandem populus, ut ista fierent. Joannes ergo in Episcopali solio residens, sicut antea consueverat, pacem populo pronuntiavit; ac præterea necessitate compulsus, sermonem habuit ad populum. Ea res adversariis Joannis alterius criminationis ansam præbuit. Verum hac de re tum quidem ni- D hil dixerunt.

Joannes ab exilio revocatus.

(a) εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν. Immo antequam Joannis causa examinaretur, id factum esse, ait Sozomenus.

(b) ἐν Πρενέτῳ. Hujus oppidi nomen varie scribitur. Prænetum vocat Hierocles, Theophanes, Cedrenus, ac Nicephorus, & Moschopulus. At Sozomenus Pronetum appellat. Apud Stephanum Πρόνεκτος dicitur. In tabula Putingerorum dicitur Pronetio. De hac urbe Continuator Theophanis manuscriptus in gestis Constantini Porphyrogenneti sub finem ita loquitur: καὶ πρὸς χώρας τῶν Βιθυνῶν ἐπεφοίτα, καὶ πρὸς Πρίνετον, ἥτις Πραίνετος παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἐπωνόμασται, ἔκ τινος πατρίου Θεοῦ Βιθυνῶν τὴν κλῆσιν ἐπιτηδεῦσα.

(c) ἐν προαστείῳ ὃ καλεῖται Μαριαναί. προάστεια dicebantur prætoria, seu prædia, quæ ab urbe longius distabant, ut in annotationibus ad Eusebium observavi, quæ Latini interdum vocant suburbana. Quare fallitur Ortelius in thesauro Geographico, qui Marianas suburbium esse Constantinopolis existimavit, cum sit villa, a conditore ita dicta. Sozomenus eam villam tunc in dominio Eudoxiæ Augustæ fuisse dicit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὡς διὰ τὸ βούλεσθαι Θεόφιλον, τὰ καθ᾽ Ἡρακλείδου ἀπόντος ἐξετάζεσθαι, τοῦ Ἰωάννου ἀντιλέγοντος, συμπληγάδος γενομένης, πολλοὶ ἀπώλοντο μεταξὺ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ τῶν Ἀλεξανδρέων· ἐφ᾽ οἷς φοβηθεὶς Θεόφιλος, καὶ τινες τῶν Ἐπισκόπων, τῆς πόλεως ἐξεληλύθασι.

CAPUT XVII.

Quomodo cum Theophilus Heraclidis absentis causam examinari vellet, & Joannes recla- E *maret, orta contentione inter Constantinopolitanos, & Alexandrinos, multi utrinque ceciderunt. Qua re territus Theophilus, aliique Episcopi, ex civitate aufugerunt.*

ΠΡότερον δὲ (a) κατὰ τὴν χειροτονίαν Ἡρακλείδου ἀναζητεῖσθαι Θεόφιλος παρεσκεύαζεν, ὅπως εἰ δύναιτο, ταύτην γοῦν ἀφορμὴν λάβοι πρὸς τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν· Ἡρακλείδης μὲν οὖν οὐ παρῆν· ἐκ-

PRius vero Heraclidis ordinationem in quæstionem vocari curavit Theophilus, ut inde, si posset, occasionem arriperet ad Joannem exauctorandum. Et ipse quidem Heraclides non aderat: absens tamen judicaba-

(a) κατὰ τὴν χειροτονίαν. Scribendum est procul dubio, τὰ κατὰ τὴν χειροτονίαν Ἡρακλείδου, ut legitur apud Georgium Alexandrinum in vita Joannis Chrysostomi.

SÆC. IV. cabatur, quaſi quoſdam injuſte verberaſſet, & catenis vinctos per mediam Epheſiorum urbem traduxiſſet. Cumque Joannes ejuſque fautores dicerent, de abſentibus judicium fieri non debere, contra Alexandrini contendebant, admittendos eſſe accuſatores Heraclidis, licet eum abſentem accuſarent; gravis inde ſeditio, & concertatio inter Conſtantinopolitanos, & Alexandrinos conflata eſt. Commiſſaque pugna multi vulnerati, quidam etiam interemti ſunt. Hæc cum videret Theophilus, illico Alexandriam profugit. Idem alii quoque fecerunt Epiſcopi, præter paucos, qui Joannis partes tuebantur: cunctique arrepta fuga, ad ſuas ſedes reverterunt. His ita geſtis, Theophilus omnium judicio condemnabatur. Auxit porro odium contra illum, quod Origenis libros abſque verecundia legere deinceps non ceſſabat. Cuidam certe interroganti, cur libros, quos damnaverat, rurſus amplecteretur, in hunc modum reſpondit. Similes ſunt Origenis libri prato cujuſque generis floribus exornato. Si quid ergo in illis mihi occurrit boni, illud decerpo. Si quid vero ſpinoſum apparuerit, hoc utpote quod pungit, miſſum facio. Hæc ſunt, quæ reſpondit Theophilus: non reputans animo ſententiam illam ſapientiſſimi Salomonis: verba ſapientum ſimilia eſſe boum ſtimulis, nec adverſus ea calcitrare debere illos, qui arcanis eorum ſenſibus punguntur. Et Theophilus quidem his de cauſis omnium ſuffragio damnabatur. Ceterum Dioſcorus Hermopoleos Epiſcopus, unus eorum, qui Longi appellabantur, paulo poſt fugam Theophili ex hac vita migravit, & ſplendidiſſima honoratus eſt ſepultura, conditus ſcilicet in Baſilica, quæ eſt ad Quercum, in qua propter Joannem Synodus fuerat congregata. Joannes interim concionibus Eccleſiaſticis operam dabat. Quo tempore & Serapionem, cujus cauſa odium adverſus ipſum exarſerat, Heracleæ in Thracia Epiſcopum conſtituit. Nec multo poſt iſta etiam evenerunt.

Cur Theophilus Origenis libros legit.

Eccleſ. 12.

A ἐκρίνετο δὲ ἀπὼν, ὡς εἰ τυπτήσας τινὰς ἀδίκως, ἁλύσει τε δήσας, καὶ πομπεῦσαι ποιήσας διὰ μέσης τῆς Ἐφεσίων πόλεως· τῶν τοίνυν περὶ Ἰωάννου λεγόντων, μὴ δεῖν κατὰ απόντων κριτήριον ποιεῖσθαι, οἱ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐφιλονείκουν, δεῖν δέχεσθαι τοὺς κατηγοροῦντας Ἡρακλείδου, εἰ καὶ κατηγοροῦσιν ἀπόντος αὐτοῦ· στάσις οὖν ἐντεῦθεν καὶ διαπληκτισμὸς, μεταξὺ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγίνετο σύντονος· καὶ γενομένης συμπληγάδος, πολλοὶ μὲν τραύματα ἔλαβον, ὀλίγοι δὲ καὶ ἀπώλοντο· ταῦτα εἰδὼς Θεόφιλος, εὐθὺς ὡς εἶχεν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφυγε· τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποίουν Ἐπίσκοποι, πλὴν ὀλίγων, οἱ τὰ Ἰωάννου
B ἠσπάζοντο· καὶ πάντες εἰς τὰ ἑαυτῶν φυγῇ ἀνεχώρησαν· τούτων οὕτω γενομένων, ἐν καταγνώσει μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ Θεόφιλος ἦν· ηὔξησε δὲ τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος, τὸ αὖθις αὐτὰ μηδὲν ὑποστελλόμενον, τὰ Ὠριγένους ἀσκεῖσθαι βιβλία· ἐρωτηθεὶς οὖν ὑπό τινος, πῶς ἃ ἀπεκήρυξε, ταῦτα ἀσπάζεται πάλιν, ταῦτα ἀπεκρίνατο· τὰ Ὠριγένους ἔοικε βιβλία λειμῶνι πάντων ἀνθέων· εἴ τι οὖν ἐν αὐτοῖς ἐφεύρω καλὸν, τοῦτο δρέπομαι· εἰ δέ τι μοι ἀκανθῶδες φανείη, τοῦτο ὡς κεντοῦν ὑπερβαίνω· τοιαῦτα Θεόφιλος ἀπεκρίνατο, μὴ λογισάμενος τὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος· ὅτι λόγοι σοφῶν ὡς τὰ βούκεντρα,
C καὶ οὐκ ὀφείλουσι λακτίζειν πρὸς αὐτοὺς οἱ ὑπὸ τῶν θεωρημάτων κεντούμενοι· διὰ ταῦτα μὲν δὴ ἐν καταγνώσει παρὰ πᾶσιν ὁ Θεόφιλος ἦν· Διόσκορος δὲ εἷς τῶν μακρῶν, ὁ τῆς Ἑρμουπόλεως Ἐπίσκοπος, (b) ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὴν Θεοφίλου φυγὴν ἐτελεύτησε· καὶ ταφῆς ἠξιώθη λαμπρᾶς, ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῷ ἐν τῇ δρυῒ κηδευθεὶς, ἔνθα διὰ Ἰωάννην γέγονεν ἡ Σύνοδος· Ἰωάννης δὲ ταῖς διδασκαλίαις ἐσχόλαζε· καὶ χειροτονεῖ Σαραπίωνα, τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας Ἐπίσκοπον, δι' ὃν κατ' αὐτοῦ μῖσος ἐγήγερτο· μετ' οὐ πολὺ δὲ ταῦτα ἐπισυνέβη γενέσθαι.

(b) ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὴν Θεοφίλου φυγὴν ἐτελεύτησε. Dioſcorus Hermopoleos Epiſcopus ante Synodum, quæ ad Quercum celebrata eſt, jam e vivis exceſſerat: nec in Martyrio, qnod eſt ad Quercum, ſepultus eſt, ſed in Baſilica S. Mocii, ut teſtatur Sozomenus. Erat autem Baſilica S. Mocii Conſtantinopoli, ut docet Procopius,
D aliique. Quare fallitur Socrates, qui Dioſcoro tribuit id, quod fratri ejus Ammonio potius conveniebat. Ammonius enim, cum Synodus ad Quercum convocaretur, in morbum delapſus eſt. Cumque ad Quercum trajeciſſet, paulo poſt abiit e vita, & in monaſterio ejus loci ſplendidam meruit ſepulturam, ut tradit Sozomenus.

CAPUT XVIII.

De argentea Eudoxiæ ſtatua; & quomodo Joannes ob eam Eccleſia denuo pulſus, in exilium abductus eſt.

ARgentea ſtatua Eudoxiæ Auguſtæ ſupra columnam purpuream erecta fuerat, amicta muliebri ſtola. Stabat hæc in edita baſi, nec admodum contigua Eccleſiæ, quæ Sophia cognominatur, nec ab ea procul diſſita, ſed inter utramque media dum-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Περὶ τῆς ἀργυρᾶς στήλης τῆς Εὐδοξίας, καὶ ὡς διὰ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης τῆς Ἐκκλησίας ἐξωσθεὶς, εἰς ἐξορίαν ἀπήγετο.

ΤΗς Αὐγούστης (a) Εὐδοξίας ἀνδριὰς ἀνέστη ἀργυροῦς ἐπὶ κίονος πορφυροῦ, χλανίδα ἐν-
E δεδυμένος· ἕστηκε δὲ οὗτος ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ, οὔτε ἐγγὺς, οὔτε πόῤῥω τῆς Ἐκκλησίας, ἣ ἐπώνυμον Σοφία· ἀλλὰ διείργει ἄμφω μέση πλα-

(a) Εὐδοξίας ἀνδριὰς ἀνέστη ἀργυροῦς. Marcellinus in Chronico id factum refert Theodoſio juniore, & Rumorido Conſulibus, qui fuit annus Chriſti 403. *Eudoxiæ Arcadii uxoris ſuper porphyreticam columnam argentea ſtatua juxta Eccleſiam poſita hactenus ſiſtit*. Idem quoque ſcribit Theophanes, qui ſtatuam illam erectam fuiſſe ait in loco, qui Pittacia dicitur, juxta Eccleſiam ſanctæ Irenes: & in ejus dedicatione Præfectum urbis, qui Manichæus erat, & Semipaganus, plebem ad plauſus, & choreas, ac tripudia excitaſſe, ita ut Divinum officium in Eccleſia tranquille peragi non poſſet, obſtrepente ſaltantium multitudine. Baronius tamen dedicationem hujus ſtatuæ confert in annum Chriſti 404. Sed cum Marcellinus Comes in Chronico id diſerte referat Conſulatu Theodoſii junioris, & Rumoridi, tutius exiſtimo ejus ſententiam ſequi, modo id poſt Synodum ad Quercum, & poſt primam damnationem Chryſoſtomi factum eſſe dicamus, id eſt ſub exitum anni 403. Idque confirmat Socrates. Subdit enim paulo poſt, inſtante jam natale Domini, Arcadium mandaſſe Joanni, ſe non poſſe ad Eccleſiam accedere. Atqui Joannes depoſitus eſt paulo ante Paſcha, anno Chriſti 404.

(b) Bel-

πλατείας ὁδός· ἐπὶ τούτῳ συνήθως δεμώδεις ἤγοντο παιδιαί· Ἰωάννης δὲ ὕβριν τὰ γινόμενα τῆς Ἐκκλησίας νομίζων, τῇ συνηθείᾳ τε παῤῥησίαν ἀνακτησάμενος πάλιν, τὴν ἑαυτοῦ γλῶτταν κατὰ τῶν ταῦτα ποιούντων ἐξώπλιζε· καὶ δέον τοὺς κρατοῦντας λόγῳ παρακλητικῷ πείθειν παῦσαι τῆς παιδιᾶς· ὁ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίει· καταφορικῇ δὲ τῇ γλώσσῃ χρησάμενος, ἔσκωπτε τοὺς γενέσθαι ταῦτα κελεύσαντας· ἡ δὲ Βασίλισσα πάλιν εἰς ἑαυτὴν εἷλκε τὰ γενόμενα· καὶ ὕβριν ἑαυτῆς τοὺς ἐκείνου λόγους νομίζουσα, πάλιν παρασκευάζει Σύνοδον Ἐπισκόπων συνάγεσθαι κατ᾽ αὐτοῦ· αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰωάννης, τὴν περιβόητον ἐκείνην ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας διεξῆλθεν ὁμιλίαν, ἧς ἡ ἀρχή· πάλιν Ἡρωδιὰς μαίνεται, πάλιν ταράσσεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ζητεῖ λαβεῖν· τοῦτο πλέον εἰς ὀργὴν ἐξῆψε τὴν Βασιλίδα· καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ παρῆσαν οἱ Ἐπίσκοποι, Λεόντιος Ἐπίσκοπος Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας· Ἀμμώνιος Λαοδικείας, τῆς ἐν Πισιδίᾳ· (*b*) Βρίσων Φιλίππων τῶν ἐν Θράκῃ· Ἀκάκιος Βεροίας τῆς ἐν Συρίᾳ, καὶ ἄλλοι τινές· παρόντων δὲ τούτων, ἀνεκινοῦντο οἱ πρώην κατήγοροι· Ἰωάννης μὲν οὖν ἐθάῤῥει ἐπὶ τούτοις, καὶ ἠξίου ἐπιζητεῖσθαι τὰ κατηγορούμενα· τῆς δὲ ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἐπελθούσης, ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνήθως οὐκ ἀπήντα· ἀλλὰ δηλοῖ τῷ Ἰωάννῃ, ὡς οὐ πρότερον αὐτῷ κοινωνῆσαι πρὶν ἂν πρότερον ἀποδύσηται τὰ ἐγκλήματα· ἐπεὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου θαῤῥοῦντος οἱ κατήγοροι δειλότεροι ἐδείκνυντο, οἱ παρόντες Ἐπίσκοποι ἄλλο μὲν ἐρευνῶν οὐδέν· μόνον δὲ τοῦτο δεῖν εἰς κρίσιν ἄγεσθαι ἔλεγον, ὅτι μετὰ τὴν καθαίρεσιν, μὴ ψηφισαμένης τῆς Συνόδου αὐτῷ, εἰς τὸν θρόνον εἰσεπήδησε· τοῦ δὲ λέγοντος, ὡς ἑξηκονταπέντε Ἐπίσκοποι κοινωνήσαντες αὐτῷ ἐψηφίσαντο, οἱ περὶ Λεόντιον ἀντεπῆγον· (*c*) ἀλλὰ πλείους ὦ Ἰωάννη κατεψηφίσαντό σου ἐν τῇ Συνόδῳ· ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν κανόνα τοῦτον οὐ τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, (*d*) ἀλλὰ τῶν Ἀρειανῶν εἶναι ἔλεγεν· οἱ γὰρ ἐν

A dumtaxat plateæ via interjecta erat. Ad eam statuam popularium lusus celebrari consueverant. Porro Joannes, cum ad contumeliam Ecclesiæ ista fieri censeret, pristinam loquendi libertatem resumens, contra eos, qui hæc agebant, linguam suam denuo armavit. Et cum blanda hortatione potius persuadere debuisset Principibus, ut ab hujusmodi ludicro abstinerent, istud quidem non præstitit: sed eloquentiæ suæ impetu abreptus, probris eos appetiit, qui ista fieri præceperant. Hoc factum Augusta iterum ad se rapit: & Joannis verba contumeliam suam reputans, rursus Episcoporum Synodum adversus illum congregari curat. Id ubi sensit Joannes, celebrem illam in Ecclesia habuit orationem, B cujus initium est: Rursus Herodias furit, rursus turbatur, rursus saltat, rursus Joannis caput in disco accipere concupiscit. Ea res Augustam multo amplius exacerbavit. Nec multo post advenerunt Episcopi: Leontius scilicet Episcopus Ancyræ, quæ est in Galatia, Ammonius Laodiceæ, quæ est in Pisidia, Briso Philipporum Thraciæ, Acacius Berœæ, quæ est in Syria, & quidam alii. Qui cum adessent, hi, qui prius Joannem accusaverant, iterum excitati sunt. At Joannes coram istis judicibus fidenti erat animo; postulabatque, ut de criminibus sibi objectis inquireretur. Interea vero cum natalis dies Servatoris il- C luxisset, Imperator ad Ecclesiam, sicut consueverat, non processit: sed Joanni mandavit, se non prius communicaturum cum illo, quam illata sibi crimina diluisset. Porro cum accusatores Joannis ob excelsam illius fiduciam cadere animis viderentur, Episcopi, qui aderant, reliqua quidem omnia scrutari supersederunt: de hoc autem uno quæstionem habendam esse dixerunt, quod post depositionem absque Synodi auctoritate, suo ipsius arbitrio in Episcopalem sedem invasisset. Cumque ille diceret, quinque & sexaginta Episcopos, qui ipsi communicaverant, istud decrevisset: Leontius contra, plures, inquit, fuere, o Joannes, qui te in Synodo condemnarunt. Rursus cum Joannes con- D tenderet, non Ecclesiæ Catholicæ, sed Arianorum canonem illum esse: Episcopi enim olim

SÆC. V.

(*b*) Βρίσων Φιλίππων τῶν ἐν Θράκῃ. Hic Briso alius esse videtur a Brisone Episcopo, quem unum ex discipulis Joannis Chrysostomi fuisse scribit Cedrenus. Videtur autem Socrates Philippos hoc loco posuisse pro Philippopoli. Nam Philippopolis Thraciæ urbs est notissima. Philippi vero civitas est Macedoniæ.

(*c*) ἀλλὰ πλείους ὦ Ἰωάννη. Baronius ad annum Chr. 404. Socratem mendacii arguit. Nam in Synodo ad Quercum triginta sex tantum Episcopi Chrysostomum damnaverant: ex quibus novem, ac viginti erant Ægyptii, reliqui ex diversis provinciis, ut refert Theodorus apud Palladium in dialogo de vita Chrysostomi, idque ex actis Synodi ad Quercum. Cum autem postea revocatus fuisset Constantinopolim, a sexaginta quinque Episcopis receptus fuerat in communionem. Aut igitur falsi Socratem, ne- E cesse est, qui Chrysostomum a pluribus damnatum esse dixerit, quam susceptum, ac restitutum; aut Palladium falli dicendum est. Nisi forte hæc inter se conciliare quis ita velit, ut dicamus Leontium Episcopum simul hic numeraſſe suffragia Episcoporum, qui in utraque Synodo, tam ea, quæ ad Quercum, quam quæ Constantinopoli celebrata est, Joannem Chrysostomum condemnarunt. Etsi enim tunc, cum hæc dicebat Leontius, Episcopi, qui in Synodo Constantinopolitana aderant, nondum sententiam tulissent adversus Chrysostomum, Leontius tamen, qui eos infensos esse sciebat Chrysostomo, de illorum suffragiis minime dubitabat.

(*d*) ἀλλὰ τῶν Ἀρειανῶν εἶναι ἔλεγεν. Idem scribit Palladius, a defensoribus Joannis Chrisostomi responsum fuisse adversus Canonem Antiocheni Concilii: eum scilicet conditum esse ab Arianis Episcopis. Sed hanc defensionem Adversarii Joannis Chrysostomi rejiciebant, asserentes, canonem illum ab Episcopis Catholicis statutum fuisse. Cumque Elpidius Episcopus, qui a partibus stabat Chrysostomi, ipsos urgeret, ut formulæ fidei ab iisdem Episcopis tunc promulgatæ subscriberent, coram Imperatore responderunt, paratos se esse ad subscribendum: sed rem in aliud tempus distulerunt. Quid ergo de hac quæstione statuendum est? Athanasius quidem in libro de Synodis, Synodum illam Antiochenam cum sua fidei formula prorsus rejicit, tanquam ab Arianis celebratam, eo consilio, ut Nicænam fidem everterent. Verum Athanasio, qui in sua causa testis idoneus esse non potest, opponimus primo Hilarium, deinde Julium Papam, postremo Orientales omnes, & Occidentales, qui Synodum illam tandem uno consensu susceperunt. Certe Hilarius in libro de Synodis eam prorsus admittit, & fidei formulam in ea Synodo conscriptam, tanquam utilem, ac necessariam commendat, ob hæreses, quæ post Nicænum Concilium exortæ fuerant. Sed & Julius Papa Synodicam epistolam scripsit ad omnes Episcopos, qui in ea Synodo erant congregati; inter quos erant Eusebius, Narcissus, Theodorus, & Maris. Eam epistolam integram refert Athanasius in Apologetico. In titulo autem epistolæ, & in corpore, eos dilectos fratres appellat Julius; nunquam profecto id facturus, si illos pro Arianis habuisset. Cur autem eos habuisset pro Arianis, qui nullius adhuc Synodi sententia damnati fuerant; & inter quos plerique erant Nicænæ fidei acerrimi defensores, quod nec Baronius negat? Cujusmodi fuit Dianius Cæsareæ Cappadocum Episcopus, qui primo loco nominatur a Julio: de cujus laudibus peculiaris exstat epistola Basilii Magni.

SÆC. V. olim Antiochiæ congregati ad evertendam consubstantialis fidem, præ odio, quo adversus Athanasium flagrabant, eum canonem condiderunt: Leontius, & ceteri repudiata ejus defensione, sententiam in illum dixerunt: istud minime reputantes, quod hac regula usi, ipsum etiam Athanasium deposuissent. Hæc gesta sunt festo Paschæ die appropinquante. Imperator igitur Joanni significavit, non posse se ad Ecclesiam venire, eo quod ille duabus jam Synodis esset condemnatus. Itaque Joannes deinceps quievit, nec amplius ad Ecclesiam perrexit. Proinde omnes, qui ejus partibus adhærebant, relicta confestim Ecclesia, Pascha celebrarunt in publicis Thermis, quæ Constantianæ dicuntur. Erant cum illis multi Episcopi, ac Presbyteri, aliique Ecclesiastici Ordinis viri; qui quoniam exinde collectas variis in locis seorsum agere instituerunt, Joannitæ sunt nominati. Joannes vero bimestri spatio in publicum non processit, donec Imperatoris præcepto jussus est in exilium duci. Et ille quidem ab Ecclesia abstractus, procul abducebatur. Quidam autem ex Joannitis eo ipso die Ecclesiam incenderunt. Quæ dum arderet, subsolano vento vehementius flante, Curia etiam, in qua Senatus haberi solet, conflagravit. Id accidit XII. die Kalendas Julii, Honorio sextum, & Aristæneto Consulibus. Porro quibus malis Optatus Præfectus urbis Constantinopolitanæ, religione Gentilis, atque ideo Christianis infensus, Joannis amicos propter hoc incendium affecerit, & quomodo multos eorum capitali animadversione sustulerit, omittendum puto.

Joannes depositus.

Et in exilium ductus.

A ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῆς ὁμοουσίου πίστεως, ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς Ἀθανάσιον, τὸν κανόνα ἐξέδωκαν, μὴ προσδεξάμενοι τὰς ἀπολογίας, κατεψηφίσαντο· μὴ νοήσαντες, ὅτι τῷ κανόνι τούτῳ χρησάμενοι (e) καὶ Ἀθανάσιον καθεῖλον· ταῦτα πέπρακται, ἐγγιζούσης τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα· δηλοῖ οὖν ὁ Βασιλεὺς τῷ Ἰωάννῃ, (f) μὴ δύνασθαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, ὅτι δύο αὐτοῦ κατεψηφίσαντο Σύνοδοι· ἤργει οὖν ὁ Ἰωάννης λοιπὸν, οὐδαμῶς τε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατήρχετο· αὐθὺς οὖν πάντες οἱ αὐτῷ προσκείμενοι, ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀναχωρήσαντες, τὸ μὲν Πάσχα ἐν τῷ δημοσίῳ λουτρῷ τῷ ἐν Κωνσταντιαναῖς ἐπετέλεσαν· B σὺν αὐτοῖς δὲ πολλοὶ Ἐπίσκοποι καὶ Πρεσβύτεροι, καὶ ἄλλοι ἱερατικοῦ τάγματος· ἐξ ἐκείνου τε κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις τόποις ποιούμενοι, Ἰωαννῖται προσηγορεύθησαν· Ἰωάννης δὲ ἐπὶ δύο μῆνας οὐδαμοῦ προέβαινεν, ἕως ὅτου Βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα εἰς ἐξορίαν ἀπάγεσθαι· καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο, τῆς Ἐκκλησίας ἑλκυσθείς· τινὲς δὲ τῶν Ἰωαννιτῶν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, τὴν Ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν· καιομένης δὲ αὐτῆς, ἄνεμος ἀπηλιώτης πνεύσας, καὶ (g) τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας κατέκαυσε· τοῦτο γέγονε τῇ εἰκάδι τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου ἕκτη, ἣν σὺν Ἀρισταινέτῳ ἐδίδου· ὅσα μὲν οὖν διὰ τὸν γεγενημένον ἐμπρησμὸν, C ὁ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ὕπαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν (h) Ὀπτάτος, ἕλλην τὴν θρησκείαν ὑπάρχων, καὶ διατοῦτο τοὺς Χριστιανοὺς μισῶν κατὰ τῶν φιλούντων τὸν Ἰωάννην ἔπραξε, καὶ ὡς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐκόλασεν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ.

Denique Orientales omnes Synodum illam pro Catholica amplexi sunt, ejusque regulas in Codice canonum retulerunt, brevi post tempora Joannis Chrysostomi, ut patet ex Concilio Chalcedonensi. Tandemque Occidentalis Ecclesia canones illos a Dionysio Exiguo in Latinum sermonem conversos, paulatim admisit. Licuit tamen temporibus Joannis Chrysostomi eos repudiare, quippe qui communi totius Ecclesiæ consensu nondum recepti essent, nec ab Ecclesia Romana adhuc admitterentur. Certe Innocentius Papa in epistola ad Clerum Constantinopolitanum, quam refert Sozomenus in lib. 8. nullatenus eos canones admittit.

(e) καὶ Ἀθανάσιον καθεῖλον. Christophorsonus de Episcopis, qui in Antiochena Synodo consederant, hæc dici putavit a Socrate. Malim tamen hæc intelligere de Episcopis, qui tunc adversus Joannem Chrysostomum congregati erant Constantinopoli. Atque ita hunc locum cepit Epiphanius Scholasticus, & Musculus. Nam Epiphanius quidem ita vertit. *Non intelligentes, quod dum hac regula uterentur, Athanasium quoque deponerent.* Musculus vero feliciter interpretatur hoc modo: *Nec cogitantes, nec Joannem se modo, sed & ipsum Athanasium hoc canone utentes deponere.*

(f) μὴ δύνασθαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐλθεῖν. Christophorsonus hæc de Joanne dici existimavit, cui liberum deinceps non esset in Ecclesiam ingredi. Ego tamen de ipso Imperatore id accipere malim cum Epiphanio, & Musculo. Confirmat sententiam nostram locus Socratis, qui legitur paulo superius: ubi refert, Arcadium, appetente jam natale Domini, mandasse Joanni, non posse se in Ecclesiam venire, nisi prius Joannes, qui synodali sententia damnatus fuerat, se in judicio purgasset. Eodem igitur modo nunc instante festo Paschali, Arcadius mandat Joanni, se non posse in Ecclesiam procedere, quamdiu Joannes a duabus jam Synodis damnatus, in ea resideret.

D (g) τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας. Ædes hæc Senatus vocabatur. Auctor Chronici Alexandrini Honorio 6. & Aristæneto Consulibus: καὶ αἰφνιδίως ἐκάη ἡ μεγάλη ἐκκλησία σὺν τῷ σενάτῳ ἀπὸ κρατούντων αὐτῆς τῶν λεγομένων ξυλοκερκητῶν ἡμέρᾳ δευτέρᾳ ὥρᾳ ϛ'. Describit hanc ædem Zosimus in lib. 5. Erat autem in regione secunda urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio urbis illius, ante Notitiam Imperii Romani edita.

(h) ὀπτάτος ἕλλην τὴν θρησκείαν. Hic est, ni fallor, Præfectus urbi Manichæus, & Semipaganus, qui in dedicatione statuæ Eudoxiæ Christianis illuserat, ut supra retulimus ex Theophane. De eodem Optato scribit Palladius in vita Chrysostomi, eum, cum esset Præfectus urbi, coegisse matronas nobiles aut communicare cum Arsacio, qui in locum Joannis Chrysostomi fuerat subrogatus, aut ducentas auri libras fisco solvere.

CAPUT XIX.

De Arsacio, qui post Joannem ordinatus est, & de Cyrino Chalcedonis Episcopo.

PAucis post diebus Arsacius Constantinopoleos Episcopus constituitur: qui frater quidem erat Nectarii, ejus, qui Episcopatum Regiæ urbis ante Joannem optime administraverat: sed admodum senex. Jam enim octogesimum ætatis annum impleverat. Qui dum ob singularem mansuetudinem Episcopatum tranquille gubernaret, Cyrinus Chalcedonis Episcopus, cujus pedem Maruthas Episcopus Mesopotamiæ imprudens calcaverat,

Sup. c. 15.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ Ἀρσακίου τοῦ μετὰ Ἰωάννην χειροτονηθέντος, καὶ περὶ Κυρίνου τοῦ Χαλκηδόνος.

ΟΛίγων δὲ ἡμερῶν διελθουσῶν, χειροτονεῖται Ἐπίσκοπος Κωνσταντίνου πόλεως Ἀρσάκιος, ὃς ἀδελφὸς μὲν ἐγεγόνει Νεκταρίου, τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν Ἐπισκοπὴν καλῶς διοικήσαντος· γηραιὸς δὲ σφόδρα· ὑπὲρ γὰρ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐτύγχανεν ὤν· καὶ τούτου δι' ὑπερβολὴν πρᾳότητος τὴν Ἐπισκοπὴν ἡσύχως διέποντος, ὁ τῆς Χαλκηδόνος Ἐπίσκοπος Κυρῖνος, οὗ τὸν πόδα ἄκων Μαρουθᾶς ὁ Μεσοποταμίας Ἐπίσκοπος ἐπά-

ἐπάτησεν, οὕτω κακῶς διετέθη, ὡς σηπεδόνα ποιῆσαι, καὶ γενέσθαι ἀνάγκην ὥστε ἀποπρισθῆναι τὸν πόδα· οὐχ ἅπαξ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἀλλὰ πλειστάκις ἀπεπρίζετο· ἐπενέμετο γὰρ τὸ πάθος καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ὥστε καὶ τὸν ἕτερον πόδα μεταλαβόντα τοῦ κακοῦ, τὸ αὐτὸ ὑπομεῖναι· τούτου χάριν δὲ πεποίημαι μνήμην, ὅτι πολλοὶ ἔφασκον, διὰ τὴν εἰς Ἰωάννην βλασφημίαν ταῦτα παθεῖν τὸν Κυρῖνον, ὅτι ἀγόνατον αὐτὸν συνεχῶς ἀπεκάλει, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἐπειδὴ δὲ συνέβη καὶ χάλαζαν παμμεγεστάτην ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει καὶ περὶ τὰ αὐτῆς κατενεχθῆναι προάστεια· γέγονε δὲ τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, περὶ τὴν τριακάδα τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· τοῦτο ἔλεγον κατὰ Θεοῦ μῆνιν γενέσθαι, ἐπὶ τῇ ἀκρίτῳ καθαιρέσει Ἰωάννου· ηὔξησε δὲ τοὺς τοιούτους λόγους καὶ ἡ τῆς Βασιλίδος ἐπιγενομένη τελευτή· τετάρτῃ γὰρ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ κατενεχθῆναι τὴν χάλαζαν, ἐτελεύτησεν· ἄλλοι δὲ ἔφασκον δίκαια πεπονθέναι τὸν Ἰωάννην ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, ὅτι πολλὰς Ἐκκλησίας τῶν Ναυατιανῶν καὶ τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν, καὶ ἄλλων τινῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λυδίαν γενόμενος ἔλαβεν, ἡνίκα διὰ τὴν Ἡρακλείδου χειροτονίαν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον ἐστάλη· ἀλλὰ πρότερον δικαία ἡ καθαίρεσις Ἰωάννου κατὰ τὸν λόγον τῶν λυπηθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ Κυρῖνος δικαίαν τῆς βλασφημίας ἐδίδου δίκην, καὶ πότερον διὰ Ἰωάννην ἡ χάλαζα κατηνέχθη, καὶ ἡ Βασίλισσα ἐτελεύτησεν, ἢ ταῦτα δι' ἑτέρους ἐγίνετο λόγους, ἢ καὶ δι' ἀμφότερα, Θεὸς ἂν εἴη, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας κριτὴς δίκαιος· ἐγὼ δὲ τὰ τότε θρυλλούμενα ἔγραψα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κʹ.

Ὡς μετὰ Ἀρσάκιον, Ἀττικὸς τὸν Κωνσταντίνου πόλεως θρόνον κατέσχεν.

Ἀρσάκιος δὲ οὐ πολὺν ἐπεβίω τῇ Ἐπισκοπῇ χρόνον· τῇ γὰρ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Στελίχωνος τὸ δεύτερον καὶ Ἀνθεμίου, περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς ἐτελεύτησε· περισπουδάστου δὲ πολλοῖς γενομένης τῆς Ἐπισκοπῆς, καὶ διὰ τοῦτο πολλοῦ διαδραμόντος χρόνου, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Ἀρκαδίου τὸ ἕκτον, καὶ Πρόβου, προεβλήθη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ἀνὴρ εὐλαβής, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀττικός· ὃς τὸ μὲν γένος ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας κατῆγεν· ἀσκητικὸς δὲ τὸν βίον ἐκ νέας ἡλικίας, καὶ ἄλλως μετὰ τοῦ μετρίως πεπαιδεῦσθαι, πλέον φυσικῶς φρόνιμος ἦν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μικρὸν ὕστερον λέξω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑʹ.

Περὶ τῆς Ἰωάννου ἐν ἐξορίᾳ πρὸς Κύριον ἀναλύσεως.

Ἰωάννης δὲ ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος, ἐν Κομάνοις τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐτελεύτησε, (a) τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, τῇ ἑξῆς ὑπα-

A rat, adeo male affectus est eo casu, ut putrefacto pede, necesse habuerit eum abscindere. Neque vero id semel factum est, sed sæpius iterata sectio. Totum enim corpus depascebatur vis mali; adeo ut alter quoque pes eo correptus malo, idem remedium sustinuerit. Hujus autem rei idcirco mentionem feci, quod plerique affirmabant, Cyrinum hæc passum esse propter probra, & convicia, quæ in Joannem conjecerat: quippe qui durum, & inexorabilem eum identidem appellaret, sicut antea dixi. Et quoniam inusitatæ magnitudinis grando tam Constantinopoli, quam in ejus suburbanis forte sub idem tempus ceciderat: id autem contigit pridie Kalendas Octobres, Consulibus B supra memoratis: hoc divina ultione factum esse dicebant ob injustam Joannis depositionem. Mors Augustæ statim subsecuta auctoritatem hujusmodi sermonibus addidit. Quarto siquidem die post delapsam grandinem migravit e vita. Alii vero affirmabant, Joannem merito fuisse depositum, eo quod olim in Asia, ac Lydia constitutus, multas Novatianorum, & Quartadecimanorum, aliorumque Ecclesias invasisset, tunc scilicet, cum Heraclidis ordinandi causa Ephesum profectus est. Verum utrum justa fuerit Joannis depositio, sicuti dictum est ab iis, qui Joanni erant infensi; vel utrum C Cyrinus debitas maledicentiæ suæ pœnas dederit; & utrum propter Joannem grando ceciderit, & Augusta interierit; an ob alias quasdam causas; an ob utrumque ista simul contigerint, Deus occultorum cognitor novit, qui ipsius quoque veritatis justus est judex. Ego ea, quæ tunc temporis crebris hominum sermonibus jactabantur, scriptis prodidi.

SÆC. V.

Moritur Eudoxia.

CAPUT XX.

Quomodo post mortem Arsacii, Atticus Constantinopolitanam sedem obtinuit.

D Ceterum Arsacius post susceptum Episcopatum non diu supervixit. Sequente enim anno, id est Stilichone iterum, & Anthemio Consulibus, die tertio Idus Novembris mortem obiit. Cum autem multi Episcopatum illum ambirent, eamque ob causam multum jam temporis elapsum esset, altero post anno, Arcadio sextum, & Probo Consulibus, ad Episcopatum promotus est Atticus, vir religiosus. Hic ex Sebastia Armeniæ generis sui originem ducebat. Ceterum monasticum vitæ genus ab ineunte adolescentia sectatus fuerat. Ac disciplinis quidem mediocriter institutus, naturali prudentia magis valebat. Sed de illo plura postea dicam.

E

CAPUT XXI.

De Joannis obitu in exsilio.

Joannes vero in exilium abductus, Comanis in Euxino Ponto extremum diem obiit, octavodecimo Kalendas Octobres, proxi-

(a) τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ νοεμβρίου μηνός. Scribendum est, τοῦ σεπτεμβρίου, ex codice Sfortiano, & ex versione Epiphanii Scholastici. Nec aliter legit Nicephorus, qui addit, diem, quo obiit Joannes Chrysostomus, dicatum fuisse exaltationi sanctæ Crucis. Sic enim conveniebat, ut is, qui vitam omnem sub cruce transegerat, nec alia re, quam Cruce Domini sui gloriatus fuerat, festo illius die compage corporis solveretur, ut eleganter scribit idem Nicephorus.

(b) χιλιά-

SÆC. IV. Cap. 3.

proximo anno post supradictum Consulatum, id est Honorio septies & Theodosio iterum Consulibus. Vir, ut antea dixi, propter abstinentiæ studium, iracundiæ magis indulgens, quam verecundiæ: & qui ob singularem sanctimoniam immodica oris libertate perpetuo usus est. Porro mirari non immerito subit, cur cum tanto studio flagraret temperantiæ, eam tamen contemnendam esse in concionibus suis docuerit. Nam cum a Synodo Episcoporum semel duntaxat iis, qui post baptismum peccassent, concessa fuisset pœnitentia, ipse pronuntiare non dubitavit; licet millies pœnitentiam egeris, accede. Ob quam doctrinam tum a familiaribus suis reprehensus est, tum etiam a Sisinnio Novatianorum Episcopo: qui librum quoque adversus hoc dictum conscripsit, & Joannem ob idipsum graviter exagitavit. Verum hæc diu ante contigerant.

A ἥτις ἦν, Ὀνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίου τὸ δεύτερον· ἀνὴρ ὡς καὶ πρότερον ἔφην, διὰ ζῆλον σωφροσύνης, θυμῷ πλέον ἢ αἰδοῖ χαριζόμενος. καὶ διὰ σωφροσύνην παῤῥησιαιτέρᾳ διὰ βίου τῇ γλώσσῃ χρησάμενος· θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς τοσοῦτον ζῆλον σωφροσύνης ἀσκῶν, ἐν προσομιλίαις αὐτοῦ καταφρονεῖν τῆς σωφροσύνης ἐδίδαξε· μιᾶς γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα παρὰ τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων μετανοίας τοῖς ἐπταικόσι δοθείσης, αὐτὸς ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, (b) χιλιάκις μετανοήσας εἴσελθε· ἐφ' ᾗ διδασκαλίᾳ πολλοὶ μὲν, καὶ τῶν γνωρίμων αὐτοῦ κατέγνωσαν· μάλιστα δὲ Σισίννιος ὁ τῶν B Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος· ὃς καὶ λόγον ὑπεναντίον τοῦ λεχθέντος συνέγραψεν, καὶ γενναίως αὐτοῦ διὰ τοῦτο κατέδραμεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον ἐγεγόνει.

(b) χιλιάκις μετανοήσας εἴσελθε. In quanam Homilia id a Chrysostomo dictum fuerit, equidem incompertum habeo. De Socratis tamen fide dubitari non potest, quippe qui iisdem temporibus vixerit, & utrumque tam Chrysostomum, quam Sisinnium Novatianorum Episcopum, concionantes audire potuerit. Ceterum ex hoc loco certius, quam ex ullo alio colligi potest, Socratem Novatianum fuisse. Nam & Chrysostomi sententiam perperam interpretatur, & Sisinnio Novatianæ partis Episcopo palam favet adversus Joannem Chrysostomum. Mihi vero hic videtur esse sensus verborum Chrysostomi: Meminisse debemus, paulo antea sublatum fuisse a Nectario Pœnitentiarium Presbyterum, permissumque omnibus, ut pro sua quisque sententia ad sacra mysteria accederet. Quo facto pœnitentia publica non mediocriter labefactata fuerat, sublato scilicet Presbytero, qui vigorem ejus, ac disciplinam integram, atque incolumem servabat. Sic igitur ait Chrysostomus, auditores suos ad pœnitentiam exhortans. Antea quidem semel tantum pœnitentiam agere licebat, publicam scilicet. Nunc privatim pœnitentiam agere potes, quoties volueris. Antea non admittebatur secunda pœnitentia. Nunc etiam si millies pœnitentiam egeris, te admittam. Vides Chrysostomum loqui de privata, & quotidiana pœnitentia, non autem de publica. Itaque frustra Socrates objicit ei decretum Episcoporum de non iteranda pœnitentia publica. Sciendum porro est, hoc dictum objectum esse Chrysostomo ab Isaacio Episco- C po in Synodo ad Quercum, quod licentiam peccantibus præberet, ita docens: Si iterum peccasti, pœniteat iterum. Et quoties peccaveris, veni ad me, & ego te sanabo.

CAPUT XXII.

De Sisinnio Novatianorum Episcopo, & de congressu, quem cum Joanne habuisse dicitur.

DE Sisinnio vero pauca dicere, haudquaquam intempestivum puto. Vir fuit, ut jam dixi, admodum disertus, & in Philosophiæ studiis excellens. Præcipue vero dialecticam excoluerat, & sacrarum literarum interpretationem apprime callebat: adeo ut Eunomius hæreticus, ejus præstantiam in arte differendi formidans sæpenumero refugerit. Victus autem non adeo simplex erat. Sed licet summæ esset temperantiæ, victu tamen magnifico, & sumtuoso utebatur. Quippe delicate vivens, & candida veste indutus, bis quotidie in balneis publicis lavabat. Et cum aliquando a quodam interrogaretur, cur ipse, qui Episcopus esset, bis lavaret quotidie, respondit: quoniam tertio lavare non possum. Alio quodam die cum Arsacium honoris causa inviseret, a quibusdam Arsacii familiaribus interrogatus, cur vestem Episcopo minime convenientem gestaret; & ubinam scriptum esset, sacerdotem alba veste indui debere, respondisse fertur: Tu prior mihi dicas velim, quo in loco scriptum sit, Episcopum atra veste uti debere. Cumque is, qui interrogaverat, ad hanc contrariam interrogationem hæreret, subjecit Sisinnius: Tu quidem ostendere nunquam poteris, sacerdotem debere atris vestibus indui: Me vero Salomon adhortatus est, ita dicens: Sint tibi vestimenta alba. Et Servator noster in Evangeliis alba veste usus esse deprehenditur. Moysen etiam, atque Eliam albis indumentis vestitos, Apostolis ostendit. His, aliisque ex

Eccles. 9. Luc. 9.

tem-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Περὶ Σισιννίου Ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, οἷά φησι προσωμιληκέναι πρὸς Ἰωάννην.

ΠΕρὶ τοῦ Σισιννίου βραχέα διεξελθεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι· ἀνὴρ ἦν. ὡς πολλάκις ἔφην, ἐλλόγιμος, καὶ τὰ φιλόσοφα ἄκρως μαθών· διαλεκτικῆς δὲ σφόδρα ἐπεμελεῖτο, D καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἄκρως ἑρμηνεύειν ἠπίστατο· ὡς καὶ Εὐνόμιον τὸν αἱρετικὸν πολλάκις αὐτοῦ φυγεῖν τὴν ἐπὶ τῇ διαλέξει δεινότητα· τὴν δὲ δίαιταν ἦν οὐ λιτός· ἀλλ' ἐν ἄκρᾳ σωφροσύνῃ, πολυτελεῖ ταύτῃ ἐκέχρητο· τρυφῶν τε ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, καὶ δὶς τῆς ἡμέρας ἐν λουτροῖς δημοσίοις λουόμενος διετέλει· καὶ ποτὲ ἐρομένου αὐτὸν τινὸς, τοῦ χάριν Ἐπίσκοπος ὢν, δὶς λούοιτο τῆς ἡμέρας, ἐπειδὴ τρίτον οὐ φθάνει, ἀπεκρίνατο· ἄλλοτε δὲ Ἀρσάκιον τὸν Ἐπίσκοπον κατὰ τιμὴν ὁρῶν, ἠρωτήθη ὑπό τινος τῶν περὶ Ἀρσάκιον, διὰ τί ἀνοίκειον Ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φο- E ροίη, καὶ ποῦ γέγραπται λευκὰ τὸν ἱερωμένον ἀμφιέννυσθαι· ὁ δὲ, σὺ πρότερον, ἔφη, εἰπὲ ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα φορεῖν τὸν Ἐπίσκοπον· τοῦ δὲ ἐρωτήσαντος ἐν ἀπόρῳ γενομένου πρὸς τὴν ἀντερώτησιν, ἐπήγαγεν ὁ Σισίννιος· ἀλλὰ σὺ μὲν οὐκ ἂν ἔφη, δεῖξαι δυνήσῃ, ὡς δεῖ τὸν ἱερωμένον μέλανα ἀμφιέννυσθαι· ἐμοὶ δὲ καὶ ὁ Σολομὼν παρῄνεσε λέγων, ἔστωσάν σοι ἱμάτια λευκά· καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, λευκῇ φαίνεται ἐσθῆτι χρησάμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆν, καὶ Ἠλίαν λευκοφοροῦντας, τοῖς Ἀποστόλοις ἔδειξεν, ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα

πολλὰ

πολλὰ ἑτοίμως εἰπών, τὰ μέγιστα ἐπὶ τῶν παρόντων ἐθαυμάσθη· Λεοντίου δὲ τοῦ Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ Ἐπισκόπου, Ναυατιανῶν Ἐκκλησίαν ἀφαιρουμένου, καὶ τῇ Κωνσταντίνου πόλει ἐπιδημοῦντος, ὁ Σισίννιος ἐλθὼν παρ' αὐτόν, παρεκάλει ἀποδοῦναι τὴν Ἐκκλησίαν· ὁ δὲ θερμῶς ἀπήντησε, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· ὑμεῖς, φησίν, οἱ Ναυατιανοὶ οὐκ ὀφείλετε Ἐκκλησίας ἔχειν, τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἀποκλείοντες· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πλείονα τοῦ Λεοντίου κακῶς τοὺς Ναυατιανοὺς λέγοντος, ἔφη ὁ Σισίννιος· καὶ μὴν οὐδεὶς οὕτω μετανοεῖ ὡς ἐγώ· τοῦ δὲ πάλιν ἐπάγοντος, πῶς μετανοεῖς; ἔφη ὁ Σισίννιος, (a) ὅτι σὲ εἶδον, ἀπεκρίνατο· Ἰωάννου δὲ ποτὲ τοῦ Ἐπισκόπου ἐγκαλοῦντος αὐτῷ, καὶ λέγοντος, ὅτι οὐ δύναται ἡ πόλις δύο Ἐπισκόπους ἔχειν, ὁ Σισίννιος ἔφη, οὐδὲ γὰρ ἔχει· τοῦ Ἰωάννου χαλεπήναντος, καὶ φήσαντος, ὁρᾷς ὅτι μόνος εἶναι βούλει Ἐπίσκοπος, ὁ Σισίννιος, οὐ τοῦτο, ἔφη, λέγω, ἀλλ' ὅτι ἐγὼ παρὰ σοὶ μόνῳ οὐκ εἰμὶ Ἐπίσκοπος, ὃς τοῖς ἄλλοις εἰμί· ὁ δὲ Ἰωάννης πρὸς τὸ λεχθὲν ἀγανακτήσας, ἀλλ' ἐγώ σε, ἔφη, παύσω προσομιλεῖν· αἱρετικὸς γὰρ ὑπάρχεις· πρὸς δὴ τούτῳ χαριέντως ὁ Σισίννιος ὑπήντησεν· ἀλλ' ἐγώ, ἔφη, καὶ μισθοὺς παρέξω, εἴ με τηλικούτου καμάτου ἀπαλλάξειας· διαμαλαχθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' οὐκ ἄν σε, ἔφη, παύσω τοῦ προσομιλεῖν ἐγώ, εἴ σε ὅλως τὸ λέγειν λυπεῖ· οὕτω μὲν οὖν ἕτοιμος πρὸς τὰς ἀποκρίσεις καὶ χαρίεις ἦν ὁ Σισίννιος· γράφειν δὲ ταῦτα καὶ ἀπομνημονεύειν τὰ εἰρημένα αὐτῷ, μακρὸν ἂν εἴη· διὸ καὶ δι' ὀλίγων ἐπέδειξα οἷος ἦν, ἀρκεῖν ἡγησάμενος· ἐκεῖνο δέ φημι, ὅτι διὰ παίδευσιν περιβόητος ἦν· καὶ διὰ ταύτην, πάντες ἐφεξῆς οἱ Ἐπίσκοποι ἠγάπων τε καὶ ἐτίμων αὐτόν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς συγκλήτου περιφανεῖς ἔστεργόν τε αὐτὸν καὶ ἐθαύμαζον· καὶ πολλὰ μὲν αὐτῷ βιβλία συγγέγραπται· λεξιθηρεῖ δὲ ἐν αὐτοῖς, καὶ ποιητικὰς παραμίγνυσι λέξεις· λέγων δὲ μᾶλλον, ἢ ἀναγινωσκόμενος, ἐθαυμάζετο· προσῆν γὰρ αὐτῷ χάρις, τῷ τε προσώπῳ καὶ τῇ φωνῇ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῷ βλέμματι, καὶ τῇ ὅλῃ κινήσει τοῦ σώματος· ἠγαπᾶτο οὖν καὶ διὰ ταῦτα παρὰ πασῶν τε τῶν θρησκειῶν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀττικοῦ· καὶ τὰ μὲν περὶ Σισιννίου ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι.

A temporali facilitate dictis, cunctos, qui aderant, in admirationem sui rapuit. cum Leontius Episcopus Ancyræ, quæ est in Galatia, Novatianis Ecclesiam ademisset, ac tum forte versaretur Constantinopoli, Sisinnius eum adiens rogavit, ut Ecclesiam redderet. At ille asperius eum excipiens, ita dixit: Vos, Novatiani, Ecclesias habere non decet, qui pœnitentiam tollitis, Deique benignitatem intercluditis. Hæc & hujusmodi plura in Novatianos deblateranti Leontio Sisinnius sic respondit: atqui nemo magis pœnitentiam agit, quam ego. Cumque Leontius iterum adjecisset: quomodo pœnitentiam agis? subjunxit Sisinnius; B quia te vidi. Cum aliquando a Joanne Episcopo reprehenderetur, Joannesque diceret, civitatem non posse duos Episcopos habere, respondit Sisinnius: nec profecto habet. Hic cum Joannes indignaretur, ac diceret: solus, ut video, vis esse Episcopus. Subjecit Sisinnius: non hoc dico, sed quod apud te solum Episcopus non sim, qui tamen Episcopus sum aliis omnibus. Quo responso exasperatus Joannes: faciam, inquit, ne in posterum concioneris. Hæreticus enim es. Cui Sisinnius facete respondit; at ego, inquit, mercedem tibi solvam, si me tanto labore liberaveris. Mollitus eo dicto Joannes: ego, inquit, non faciam, ut ne in posterum concioneris, si quidem tibi molestum C est concionandi munus. Adeo ad respondendum paratus, & facetus erat Sisinnius. Omnia porro scribere, & commemorare, quæ sunt ab illo scite dicta, prolixum esset. Proinde pauca ista sufficere existimavi, ut ex iis, qualis hic vir fuerit, ostenderetur. Id unum addam, eum eruditionis causa celeberrimum fuisse, eoque nomine a cunctis continuo ordine sibi succedentibus Episcopis cultum simul, & amatum. Sed & Primores Ordinis Senatorii eum singulari benevolentia, & admiratione prosequebantur. Scripsit quidem plures libros. Sed in illis nimium studet verborum elegantiæ, atque interdum D poeticas inserit dictiones. Proinde dicendo majorem gloriam adeptus est, quam scribendo. Nam in ejus vultu, ac voce, in habitu etiam, atque obtutu, & in totius corporis motu plurimum inerat venustatis. Has ob dotes, tum ab omnibus sectis diligebatur, tum præcipue ab Attico Episcopo. Sed de Sisinnio satis dictum puto.

SÆC. IV.

(a) ὅτι σὲ εἶδον, ἀπεκρίνατο. Apud Suidam in voce σισίννιος, ubi totus hic Socratis locus describitur, deest vox ἀπεκρίνατο. Quæ aut omnino expungenda est, ut superflua; aut delenda vox ἔφη, quæ præcessit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ τῆς Ἀρκαδίου τοῦ Βασιλέως τελευτῆς.

Τελευτᾷ δὲ οὐ πολὺ μετὰ τὴν Ἰωάννου τελευτὴν ὁ Βασιλεὺς Ἀρκάδιος, ἀνὴρ πρᾷος καὶ ἡσύχιος, καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ζωῆς, Θεοφιλοῦς δόξαν κτησάμενος ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει οἶκος ἐστὶ μέγιστος, Καρύαν ἔχων ἐπώνυμον· ἔστι γὰρ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ οἴκου δένδρον καρύα, ἐφ' ἧς κρημμασθῆναι λόγος τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον καὶ τελειωθῆναι· δι' ἣν αἰτίαν καὶ οἰκίσκος τῷ δένδρῳ παρῳκοδομήθη εὐκτήριος· τοῦτον ἱστορῆσαι ὁ Βασιλεὺς Ἀρκάδιος βουληθείς, εἰς αὐτὸν παρεγένετο· εὐξάμενός τε αὖθις ἀπεχώρει· πάντες δὲ οἱ περιοικοῦντες τὸν εὐκτήριον οἶκον, ἐπὶ τῷ θεάσασθαι

τὸν Βα-

CAPUT XXIII.

De obitu Imperatoris Arcadii.

E Non diu post mortem Joannis Imperator etiam Arcadius excessit e vita: vir mitis, ac placidus, & qui sub exitum vitæ Deo carus ab omnibus existimatus est ob hanc causam. Constantinopoli ædes est amplissima, quæ Carya cognominatur, propterea quod in ejus atrio nux est arbor, in qua Acacius Martyr olim suspensus martyrium consummasse fertur. Quam ob causam parva etiam Basilica juxta illam arborem ædificata est. Eam Imperator Arcadius videre cupiens, quodam die ingressus est. Cumque ibi precationem fecisset, discessit. Omnes porro, qui in vicinia illius Basilicæ habita-

bant.

SÆC. IV. bant, Imperatoris videndi causa confluxerant. Et alii quidem extra ædem progressi, viarum transitus occupare studuerant: unde & Imperatoris vultum, & pompam omnem stipatorum facilius prospicere se posse arbitrabantur. Alii vero subsequebantur: donec universi cum mulieribus simul, & parvulis extra Basilicam tandem sunt constituti. Quo facto, ædes amplissima, quæ in ambitu illius Basilicæ erat circumstructa, repente corruit. Clamor exinde consequutus est cum ingenti admiratione, quod Imperatoris precatio tantam hominum multitudinem ab interitu servasset. Et id quidem contigit ad hunc modum. Porro Arcadius relicto filio Theodosio adhuc octenne, mortuus est, Basso, & Philippo Consulibus, Kalendis Maii, anno secundo Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ septimæ. Imperavit una cum Patre Theodosio annis tredecim: Post Patris autem obitum annis quatuordecim. Vixit annos unum & triginta. Complectitur autem hic liber historiam annorum duodecim, & sex mensium.

τὴν Βασιλέα συνέτρεχον· καὶ οἱ μὲν ἔξω τῆς οἰκίας γενόμενοι, προκαταλαβεῖν τὰς παρόδους ἐσπούδαζον, ἀφ' ὧν φανερώτερόν τε τοῦ Βασιλέως τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν ἡγοῦντο θεάσασθαι· ἄλλοι δὲ ἐπηκολούθουν, ἕως ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἐγένοντο· καὶ μετὰ τοῦτο αὐθὺς ὁ περικείμενος τῷ εὐκτηρίῳ μέγιστος οἶκος, ἅπας κατέπεσεν· ἐκ δὲ τούτου βοὴ σὺν θαύματι ἐπηκολούθει, ὡς ἡ τοῦ Βασιλέως εὐχὴ τοσούτους τῆς ἀπωλείας ἐρρύσατο· τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο· καταλιπὼν δὲ τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ τυγχάνοντα, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου, τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἔτος δεύτερον τῆς διακοσιοστῆς ἐνενηκοστῆς ἑβδόμης Ὀλυμπιάδος· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ Θεοδοσίῳ ἔτη δεκατρία· μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς, ἔτη δεκατέσσαρα· ζήσας ἔτη τριακονταέν· περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δώδεκα, μηνῶν ἕξ.

In aliis exemplaribus reperta sunt, quæ sequuntur, non quasi omissa, sed alio dicendi genere conscripta. Operæ pretium igitur censui ea adscribere hoc loco.

Ἐν ἄλλοις ἀντιγράφοις εὕρηται ταῦτα κείμενα, οὐχ ὡς λείποντα, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἄλλον φράσεως ὄντα· συνείδομεν οὖν ὡς καλόν ἐστι ταῦτα παραθέσθαι· τούτου χάριν ταῦτα παρεθήκαμεν ἐνταῦθα.

INterim vero cum Episcopus Ephesi forte e vita migrasset, Joannes necesse habuit eo proficisci, ut Episcopum ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, & alii alium ad eum locum promovere studerent, ipse Heraclidem quemdam Diaconum suum, genere Cyprium, ad Episcopatum promovit. Hac de causa cum seditio Ephesi orta esset, eo quod Heraclides sacerdotio indignus videretur, coactus est Joannes in urbe Epheso diutius commorari. Dum ergo illic moram faceret, interim Severianus Constantinopoli clarior in dies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem diu latuit: quippe qui cuncta a Serapione celeriter nuntiabantur. Hunc enim Joannes singulari benevolentia prosequebatur, eique totius Episcopatus sui curam commiserat, eo quod religiosus esset, & fidus inprimis, ac sobrius, & in tuendis Episcopi partibus studiosissimus. Non diu post Joannes venit Constantinopolim. Et ipse quidem pro officio suo sollicitam Ecclesiarum curam de integro gerebat. Inter Serapionem vero Diaconum, & Episcopum Severianum ingens dissensio exorta est: dum ille quidem obsistit Severiano, ut qui concionandi gloria Joannem superare niteretur: hic vero invidet Serapioni, eo quod Joannes illum unice complectebatur, totamque Episcopii curam ei commendaverat. Cum ad hunc modum erga se invicem animis affecti essent, odii vis multo magis aucta est ex hujusmodi causa. Forte prætereunti Severiano Serapio honorem, qui Episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua, sicut erat, permansit: sive quod illum non viderat, uti postea in Concilio Episcoporum cum jurejurando affirmavit: sive quod Episcopi præsentiam parvipenderet, ut ajebat Severianus. Utrum horum verius sit, equidem nequeo dicere: solus Deus noverit. Tunc vero Severianus hunc Serapionis contemtum non tulit: sed repente, antequam causa in publico Episcoporum

Serapionis cum Severiano dissensio.

ΕΠειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ συνέβη τὸν Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν Ἐπίσκοπον, ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν Ἔφεσον ἀπελθεῖν, ἐπὶ τὸ χειροτονῆσαι Ἐπίσκοπον· καὶ γενόμενος ἐν αὐτῇ, ἄλλων τε ἄλλον προβαλέσθαι σπουδαζόντων, αὐτὸς Ἡρακλείδην τινὰ Διάκονον αὐτοῦ, γένει Κύπριον, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν προεβάλετο· γενομένης δὲ ἐπὶ τούτῳ στάσεως ἐν τῇ Ἐφέσῳ ὡς οὐκ ἀξίου πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν τοῦ Ἡρακλείδου, ἀνάγκη γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην κατὰ τὴν Ἔφεσον· παρέλκοντος δὲ αὐτοῦ κατ' αὐτὴν ὁ Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει ἐρασμιώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγίνετο· καὶ ταῦτα οὐκ ἐλάνθανε τὸν Ἰωάννην· ταχέως γὰρ αὐτῷ τὰ γινόμενα διηγγέλλετο παρὰ Σαραπίωνος, ὃς πάνυ ἠγαπᾶτο παρὰ τοῦ Ἰωάννου, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τὸ Ἐπισκόπειον φροντίδα ἐκεχείριστο, διὰ τὸ εὐλαβὲς αὐτοῦ, καὶ ἐν πᾶσι πιστὸν, καὶ περὶ πάντα νηφάλεον καὶ σπουδαῖον περὶ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου συγκρότησιν· ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν Ἰωάννης ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται· καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· μεταξὺ δὲ Σαραπίωνος τοῦ Διακόνου, καὶ Σεβηριανοῦ τοῦ Ἐπισκόπου, πολλή τις ἦν μικροψυχία, τοῦ μὲν Σαραπίωνος ἀντικειμένου τῷ Σεβηριανῷ, διὰ τὸ ἐθέλειν αὐτὸν ἐν ταῖς διαλέξεσι παρευδοκιμεῖν τοῦ Ἰωάννου· τοῦ δὲ Σεβηριανοῦ ζηλοῦντος τὸν Σαραπίωνα, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτῷ Ἰωάννην τὸν Ἐπίσκοπον, καὶ πᾶσαν τὴν φροντίδα ἐγχειρισθῆναι τοῦ Ἐπισκοπείου· οὕτω δὴ πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, συνέβη τὴν κακίαν τοῦ μίσους ἐπὶ πλεῖον προελθεῖν, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· ποτὲ γὰρ τοῦ Σεβηριανοῦ παριόντος, τὴν προσήκουσαν Ἐπισκόπῳ τιμὴν ὁ Σαραπίων οὐκ ἀπένειμεν· ἀλλὰ καθήμενος διετέλει, ἢ μὴ ἑωρακὼς αὐτὸν, ὡς ὕστερον ἐπὶ τοῦ συνεδρίου μεθ' ὅρκων ἐβεβαιοῦτο, ἢ μικρὰ φροντίσας, ὡς κατὰ Ἐπισκόπου παρουσίας, καθὼς ἔλεγε Σεβηριανὸς, οὐκ ἔχω λέγειν· ὁ Θεὸς μόνος ἴσω· τότε δὲ Σεβηριανὸς οὐκ ἤνεγκε τὴν τοῦ Σαραπίωνος καταφρόνησιν, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ καὶ πρὸ κοινῆς

δια-

διαγνώσεως συνεδρίου, (a) μετ' ὅρκου κατακρίνει τὸν Σαραπίωνα, καὶ οὐ μόνον τῆς ἀξίας τοῦ Διακόνου ἀποκηρύττει, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς· μαθὼν ταῦτα Ἰωάννης, βαρέως ἤνεγκεν· τοῦ δὲ πράγματος μετὰ ταῦτα ζητουμένου ἐπὶ συνεδρίου, καὶ τοῦ Σαραπίωνος ἀπολογουμένου, καὶ πιστουμένου τὸ μὴ ἑωρακέναι, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας παράγοντος, τὸ μὲν κοινὸν τῶν συνεληλυθότων Ἐπισκόπων συνεγίνωσκε, καὶ παρεκάλει τὸν Σεβηριανὸν δέξασθαι ἀπολογούμενον τὸν Σαραπίωνα· ὁ δὲ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης, πρὸς πληροφορίαν Σεβηριανοῦ ἀφορίζει τὸν Σαραπίωνα, ἑβδομάδα ἀποστήσας τῆς τιμῆς τοῦ Διακόνου· καίτοι ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασι δεξιὰν χεῖρα ἔχων αὐτόν, καὶ περὶ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἀποκρίσεις ὀξύτατον καὶ σπουδαῖον ὄντα· Σεβηριανὸς δὲ οὐδ' οὕτως ἐπείθετο· ἀλλὰ παντοῖος ἐγίνετο, τελείως ἀποκηρυχθῆναι τῆς Διακονίας τὸν Σαραπίωνα, καὶ τῆς κοινωνίας· λυπηθεὶς σφόδρα ἐπὶ τούτοις Ἰωάννης, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ συνεδρίου, κατέλιπε τοῖς παροῦσιν Ἐπισκόποις τὰ τῆς δίκης, εἰρηκὼς πρὸς αὐτούς, τὸ παριστάμενον ὑμῖν, καταξιώσατε αὐτοὶ διαλαβόντες, καὶ κρίναντες ὁρίσαι· ἐγὼ γὰρ παραιτοῦμαι τὴν μεταξὺ αὐτῶν διάγνωσιν· τούτων λεχθέντων ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ ἀναστάντος αὐτοῦ, ὁμοίως, καὶ τὸ κοινὸν τοῦ συνεδρίου ἀναστάν, κατέλιπεν οὕτω τὰ τῆς δίκης, καταμεμφόμενοι μᾶλλον Σεβηριανόν, διὰ τὸ μὴ εἶξαι τοῖς ῥηθεῖσι παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἰωάννου· τοῦ λοιποῦ δὲ οὐκέτι εἰς συντυχίαν τὸν Σεβηριανὸν Ἰωάννης ἐδέξατο· ἀλλ' εἰς τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ ἐκδημεῖν αὐτὸν παρεκελεύετο, δηλώσας αὐτῷ τοιάδε· οὐκέτι χρήσιμον, φησί, ὦ Σεβηριανέ, ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὴν ἐμπιστευθεῖσάν σοι παροικίαν ἀπρονόητον καὶ ἐκτὸς Ἐπισκόπου τυγχάνειν· διὸ σπεύσας κατάλαβε τὰς Ἐκκλησίας σου, καὶ μὴ ἀμέλει τοῦ χαρίσματος τοῦ ἐν σοί· ἤδη δὲ στειλαμένου αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν, γνοῦσα ταῦτα ἡ Αὐγοῦστα Εὐδοξία, μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ· παρασκευάζει δὲ ᾗ τάχος καλεῖσθαι τὸν Σηβηριανὸν ἐκ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος· καὶ ὁ μὲν ὅσον οὐδέπω παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐξέκλινε, καὶ οὐδενὸς παρακαλοῦντος ἐπείθετο· ἕως ἡ Βασίλισσα Εὐδοξία, ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ τὸν υἱὸν Θεοδόσιον τοῦτον τὸν νέον, τότε κομιδῇ νήπιον ὄντα, εἰς τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, καὶ ὅρκους κατ' αὐτοῦ πολλοὺς καθορκώσασα, μόλις τὴν πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε φιλίαν ἀσπάσασθαι· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον, καὶ τὰ ἑξῆς.

porum Concilio cognita esset, addito juramento Serapionem condemnat: nec solum a Diaconatus gradu, verum etiam ab Ecclesiæ communione expellit. Id ubi cognovit Joannes, iniquo animo tulit. Postea vero cum causa in Concilio disceptaretur, & Serapio factum excusaret, affirmaretque, se tum non vidisse Severianum, ac testes præterea adduceret: Concilium quidem Episcoporum veniam ei indulsit, oravitque Severianum, ut Serapionis excusationem admitteret: Joannes vero, ut Severiano cumulatius satisfieret, Serapionem hebdomadis unius spatio ab officio suspendit Diaconi: quamvis in omnibus negotiis illo tanquam manu dextra uteretur, utpote ad respondendum in causis Ecclesiasticis solertissimo, ac diligentissimo. Verum Severianus ne sic quidem flecti potuit: sed omnibus modis perficere nitebatur, ut Serapio penitus non solum Diaconatu abdicaretur, verum etiam a communione excluderetur. Ob hæc graviter indignatus Joannes, surgens ex Concilio, Episcopis, qui aderant, causam judicandam reliquit, ita eos alloquutus. Causam ad vos delatam perpendentes ipsi, ac dijudicantes definite. Ego enim recuso causam eorum judicare. Quibus dictis cum Joannes surrexisset, Concilium Episcoporum simul consurgens causam in eo statu reliquit, Severianum potius accusans, quod Joannis Episcopi dictis non acquievisset. Deinceps vero Joannes Severianum ad colloquium non admisit: sed eum monuit, ut in patriam rediret, hæc illi per internuntium mandans: Non expedit, Severiane, ut Ecclesia tibi commissa tanto temporis spatio neglecta maneat, & Episcopi sui præsentia destituta. Quamobrem ocius ad Ecclesias tuas regredere, donumque, quod Deus tibi impertiit, negligere noli. Cum igitur Severianus iter jam ingressus esset, Eudoxia Augusta his de rebus certior facta, Joannem quidem reprehendit: Severianum vero Chalcedone Bithyniæ quamprimum revocari curat. Et hic quidem statim adfuit. Joannes vero familiaritatem illius aversatus est: nec ulli ipsum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia Augusta, in Ecclesia Apostolorum filium suum Theodosium juniorem, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, & per illius caput crebro eum adjurans, atque obtestans, ægre ab illo obtinuit, ut Severianum in amicitiam suam admitteret. Ad hunc modum, & cetera, ut supra cap. 11.

(a) μεθ' ὅρκου κατακρίνει. Intelligit jusjurandum illud, cujus supra meminit Socrates: *Si Serapio Christianus morietur: Christus non est incarnatus*. Porro hæc verba κατακρίνει, & ἀποκηρύττει, minas potius Severiani designant, quam rem ipsam. Neque enim Severianus Gabalorum Episcopus jus habuit damnandi, ac deponendi Diaconum alterius parœciæ; sed tantum ei comminatus est, se hoc perfecturum, & querelam suam ad judicium Episcoporum detulit.

Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου τέλος τοῦ ϛ.

Finis Libri sexti Historiæ Ecclesiasticæ.

In septimo Libro Ecclesiasticæ Historiæ Socratis hæc continentur.		Τάδε περιέχει καὶ ἡ ἑβδόμη Βίβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους.	
CAP. I.	Quomodo post obitum Imperatoris Arcadii, Theodosio ejus filio octo annos nato, Anthemius Præfectus summam Imperii administravit.	α′.	Ὡς τοῦ Βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος, καὶ καταλιπόντος τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ, Ἀνθέμιος Ὕπαρχος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ἐποιεῖτο.
II.	De Attico Constantinopolitano Episcopo, quibus moribus fuerit præditus.	β′.	Περὶ Ἀττικοῦ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου, ὁποῖος ἦν τὸ ἦθος.
III.	De Theodosio, & Agapeto, Synadorum Episcopis.	γ′.	Περὶ Θεοδοσίου, καὶ Ἀγαπητοῦ, τῶν ἐν Συνάδοις ἐπισκοπησάντων.
IV.	De Judæo paralytico, qui ab Attico Episcopo in baptismo sanatus est.	δ′.	Περὶ τοῦ ἰαθέντος ἐν τῷ Θείῳ βαπτίσματι Ἰουδαίου παραλυτικοῦ, ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ Ἐπισκόπου.
V.	Quomodo Sabbatius Novatianorum Presbyter ex Judæo, a fidei suæ consortibus defecerit.	ε′.	Ὅπως Σαββάτιος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, Ναυατιανῶν Πρεσβύτερος, ἀπέστη τῶν ὁμοδοξούντων αὐτῷ.
VI.	De iis, qui Arianorum sectæ eo tempore præfuerunt.	ς′.	Περὶ τῶν προεστώτων τηνικαῦτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν δόξης.
VII.	Quomodo Cyrillus Theophilo Alexandriæ Episcopo successerit.	ζ′.	Ὡς Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον Κύριλλος διεδέξατο.
VIII.	De Marutha Episcopo Mesopotamiæ, & quomodo Christiana religio ab ipso in Perside propagata est.	η′.	Περὶ Μαρουθᾶ τοῦ Μεσοποταμίας Ἐπισκόπου, καὶ ὡς δι᾽ αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Περσίδι διεπλατύνθη.
IX.	Qui tum temporis Antiochiæ, & Romæ fuerint Episcopi.	θ′.	Οἱ κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ Ῥώμῃ ἐπισκοπήσαντες.
X.	Qualiter Roma eo tempore in Barbarorum potestatem venerit, Alaricho eam vastante.	ι′.	Ὡς κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἡ Ῥώμη ὑπὸ Βαρβάροις γέγονεν, Ἀλαρίχου ταύτην πορθήσαντος.
XI.	De Episcopis urbis Romæ.	ια′.	Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ τηνικαῦτα ἐπισκοπησάντων.
XII.	De Chrysantho Novatianorum apud Constantinopolitanos Episcopo.	ιβ′	Περὶ Χρυσάνθου, τοῦ Ναυατιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπισκόπου.
XIII.	De pugna inter Christianos, & Judæos Alexandriæ facta, & de Cyrilli Episcopi adversus Præfectum Orestem simultate.	ιγ′.	Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης μάχης μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων, καὶ τῆς τοῦ Ἐπισκόπου Κυρίλλου πρὸς τὸν Ὕπαρχον Ὀρέστην διαφορᾶς.
XIV.	Quomodo Nitriæ Monachi, Cyrilli causa Alexandriam ingressi seditionem contra Præfectum Orestem concitaverunt.	ιδ′.	Ὡς οἱ κατὰ τὴν Νιτρίαν Μοναχοὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπὲρ Κυρίλλου κατελθόντες, πρὸς τὸν Ὕπαρχον Ὀρέστην ἐστασίασαν.
XV.	De Hypatia Philosopha.	ιε′.	Περὶ Ὑπατίας τῆς Φιλοσόφου.
XVI.	Quomodo Judæi Christianos iterum aggressi, pœnas dederint.	ις′.	Ὡς πάλιν Ἰουδαῖοι πρὸς Χριστιανοὺς πόλεμον συμμίξαντες, δίκας ἔτισαν.
XVII.	De Paulo Novatianorum Episcopo, & de miraculo, quod ab eo perpetratum est, cum impostorem Judæum baptizaret.	ιζ′.	Περὶ Παύλου Ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, καὶ περὶ τοῦ γεγονότος παραδόξου σημείου ὑπ᾽ αὐτοῦ, μέλλοντος βαπτίζειν τὸν ἀπατεῶνα Ἰουδαῖον.
XVIII.	Quomodo post obitum Isdigerdis Regis Persarum, ruptum est fœdus inter Romanos, & Persas: & commisso certamine, Persæ superati sunt.	ιη′.	Ὡς τοῦ Βασιλέως τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδου τελευτήσαντος, αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, καὶ πόλεμος ἰσχυρὸς γέγονεν, ἡττηθέντων τῶν Περσῶν.
XIX.	De Palladio Cursore.	ιθ′.	Περὶ Παλλαδίου τοῦ ταχυδρόμου.
XX.	Quomodo Persæ rursus ingenti prælio victi sunt a Romanis.	κ′.	Ὅπως πάλιν οἱ Πέρσαι κατακράτος ὑπὸ Ῥωμαίων ἡττήθησαν.
XXI.	Quomodo Acacius Episcopus Amidæ erga captivos Persarum se gesserit.	κα′.	Οἷα τοῖς τῶν Περσῶν αἰχμαλώτοις Ἀκάκιος Ἀμίδης Ἐπίσκοπος πεποίηκε.
XXII.	De virtutibus, quæ in Theodosio juniore inerant.	κβ′.	Περὶ τῶν προσόντων καλῶν τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τῷ νέῳ.
XXIII.	De Joanne, qui post obitum Imp. Honorii, tyrannidem Romæ arripuit. Et qualiter Deus Theodosii precibus mollitus, eum in manus exercitus Romani tradiderit.	κγ′.	Περὶ Ἰωάννου τοῦ τυραννήσαντος ἐν Ῥώμῃ, μετὰ θάνατον Ὀνωρίου τοῦ Βασιλέως· καὶ ὅπως αὐτὸν ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς Θεοδοσίου καμφθεὶς, χερσὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ παραδέδωκε.
XXIV.	Quomodo post cædem Joannis tyranni, Theodosius Imp. Valentinianum Constantii, & Placidiæ Amitæ suæ filium, Imperatorem Romæ renuntiavit.	κδ′.	Ὡς μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ τυράννου Ἰωάννου, Οὐαλεντινιανὸν τὸν Κωνσταντίου καὶ Πλακιδίας τῆς αὐτοῦ θείας, ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος Βασιλέα τῆς Ῥώμης ἀνέδειξε.
XXV.	De Attico, quomodo Ecclesias rexerit, & Joannis nomen Ecclesiasticis tabulis inscripserit: & quod suam ipsius mortem præsciverit.	κε′.	Περὶ τῆς Ἀττικοῦ διοικήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῖς διπτύχοις τῆς Ἐκκλησίας ἐνέταξε, καὶ ὅτι τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προέγνω.
XXVI.	De Sisinnio, qui Attico in Episcopatu Constantinopolitano successit.	κς′.	Περὶ Σισιννίου τοῦ μετὰ Ἀττικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπήσαντος.
XXVII.	De Philippo Presbytero Sidensi.	κζ′.	Περὶ Φιλίππου Πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Σίδης.
XXVIII.	Quomodo Sisinnius Proculum Cyzici Episcopum ordinavit, quem tamen Cyziceni suscipere noluerunt.	κη′.	Ὡς Πρόκλον Κυζίκου Ἐπίσκοπον ὁ Σισίννιος ἐχειροτόνησεν· οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τοῦτον οὐ προσεδέξαντο.
XXIX.	Quomodo post mortem Sisinnii, Nestorius Antiochia accitus, Constantinopolitanum Episcopatum suscepit; statimque, qualis esset, deprehensus est.	κθ′.	Ὡς μετὰ τὴν τελευτὴν Σισιννίου, Νεστόριον ἐκ τῆς Ἀντιοχείας μεταπεμψάμενοι, Ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως πεποιήκασιν. ὃς εὐθὺς ἐφωράθη ὁποῖος ἦν.
XXX.	Quomodo Theodosii junioris Principatu Burgundiones Christianam religionem amplexi sunt.	λ′.	Τίνα τρόπον ἐπὶ τοῦ νέου Θεοδοσίου Βουργουζίωνες ἐχριστιάνισαν.
XXXI.	Quibus malis Nestorius Macedonianos afflixerit.	λα′.	Οἷα πεπόνθασιν ὑπὸ Νεστορίου Μακεδονιανοί.
XXXII.	De Anastasio Presbytero, a quo Nestorius ad impietatem perductus est.	λβ′.	Περὶ Ἀναστασίου Πρεσβυτέρου, δι᾽ οὗ καὶ Νεστόριος εἰς τὸ δυσσεβεῖν κατηνέχθη.
XXXIII.	De Piaculo in ipso Altari majoris Ecclesiæ a servis fugitivis commisso.	λγ′.	Περὶ τοῦ γενομένου μύσους ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν φυγάδων δούλων.

De　　　Περὶ

λδ'. Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον κατὰ Νεστορίου συναθροισθείσης Συνόδου.
λε'. Ὡς μετὰ τὴν καθαίρεσιν Νεστορίου, τὸν Πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐνθρονίσαι, προχειρίζονταί τινες τῶν Ἐπισκόπων Μαξιμιανὸν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπον.
λϛ'. Παραδείγματα δι' ὧν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς, ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.
λζ'. Περὶ Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλίππου πόλεως εἰς Τρῳάδα μετενεχθέντος.
λη'. Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων, ὅπως ἐχριστιάνισαν τηνικαῦτα πολλοί.
λθ'. Περὶ τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ Ναυατιανῶν Ἐκκλησίᾳ.
μ'. Ὡς Μαξιμιανὸν Ἐπίσκοπον διαδέχεται Πρόκλος.
μα'. Περὶ Πρόκλου Ἐπισκόπου, ὁποῖός τις ἦν.
μβ'. Ὅτι πολὺν καταβάλλεται λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ νέου.
μγ'. Ὁποῖα πεπόνθασιν οἱ Βάρβαροι, οἱ τῷ τυράννῳ Ἰωάννῃ συμμαχήσαντες.
μδ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ὁ νέος, Εὐδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα Θεοδοσίου.
με'. Ὡς Ἐπίσκοπος Πρόκλος πέπεικε τὸν Βασιλέα, τὸ σῶμα Ἰωάννου μετακομίζαι εἰς Κωνσταντίνου πόλιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ καταθέσθαι.
μϛ'. Περὶ τοῦ θανάτου Παύλου, τοῦ Ναυατιανῶν Ἐπισκόπου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν χειροτονηθέντος Μαρκιανοῦ.
μζ'. Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος Εὐδοξίαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐξαπέστειλε.
μη'. Περὶ Θαλασσίου τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας Ἐπισκόπου.

XXXIV. De priore Synodo Ephesi adversus Nestorium congregata.
XXXV. Quomodo post abdicationem Nestorii, cum quidam Proculum in Episcopali sede collocare voluissent, quidam Episcopi Maximianum Constantinopolitanum Episcopum elegerunt.
XXXVI. Exempla, quibus hic scriptor, ut sibi quidem videtur, adstruit, non esse prohibitam ab uno Episcopatu ad alterum translationem.
XXXVII. De Silvano, qui Philippopoli translatus est Troadem.
XXXVIII. Quomodo ex Judæis, qui in Creta erant, multi Christianam religionem amplexi sunt.
XXXIX. De incendio Ecclesiæ Novatianorum.
XL. Quomodo Proculus Maximiano successerit.
XLI. De Proculo Episcopo, cujusmodi vir fuerit.
XLII. Qualiter hic Scriptor probitatem Theodosii junioris pluribus verbis extollit.
XLIII. Quot, & quanta mala passi sunt Barbari, qui Joanni tyranno suppetias tulerant.
XLIV. Quomodo Valentinianus junior Eudoxiam Theodosii filiam duxit uxorem.
XLV. Quomodo Proclus Episcopus Imperatori persuasit, ut Joannis corpus ab exilio transferret Constantinopolim, & in Ecclesia Apostolorum deponeret.
XLVI. De morte Pauli Novatianorum Episcopi, & de Marciano ejus successore.
XLVII. Quomodo Imperator Theodosius uxorem suam Eudoxiam misit Hierosolymam.
XLVIII. De Thalassio Cæsareæ Cappadociæ Episcopo.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ Ζ'.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER SEPTIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὡς τοῦ Βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος, καὶ καταλιπόντος τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ, Ἀνθέμιος Ὕπαρχος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ἐποιεῖτο.

ΤΟΥ δὴ Βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου, Ὁνώριος μὲν ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς τὰ ἑσπέρια διεῖπε μέρη· ὑπὸ δὲ τῷ υἱῷ τῷ νέῳ Θεοδοσίῳ ὀκταετεῖ τυγχάνοντι, τὰ τῆς ἑῴας ἐτάττετο. Ἀνθεμίου τοῦ ὑπάρχου τὴν διοίκησιν ποιουμένου τῶν ὅλων· ὃς ἔγγονος μὲν ἦν Φιλίππου τοῦ Παῦλον τὸν Ἐπίσκοπον ἐπὶ Κωνσταντίου ἐκβαλόντος τῆς Ἐκκλησίας, ἀντεισαγαγόντος δὲ Μακεδόνιον· (a) οὗτος τὰ A

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post obitum Imperatoris Arcadii, Theodosio ejus filio octo annos nato, Anthemius Præfectus summam Imperii administravit.

MOrtuo igitur Imperatore Arcadio Kalendis Maii, Basso, & Philippo Consulibus, Honorius quidem frater ejus Occidentis partes gubernabat: Orientis vero Imperium sub ditione fuit Theodosii junioris ejus filii, qui tunc temporis octo annos natus erat. Anthemius vero Præfectus Prætorio, summam rerum sub illo administrabat. Erat hic nepos Philippi illius, qui regnante Constantio Paulum Episcopum Ecclesia expulerat. Idem Constantinopolim magnis undique

(a) οὗτος τὰ μεγάλα τείχη τῇ Κωνσταντίνου πόλει περιεβάλετο. Nicephorus in libro 14. cap. 1. scribit, hunc Anthemium pomœrium urbis auxisse, & destructis veteribus muris, novos, qui ipsius ætate adhuc supererant, muros versus Continentem ædificasse: totumque opus incredibili celeritate perfectum fuisse, intra duorum mensium spatium. Sic enim interpretor χερσαῖα τείχη, non autem cum Lango *lateritios muros*. Sed falli videtur Nicephorus, qui Anthemio tribuit id, quod diu postea factum est a Cyro Præfecto urbis Constantinopolitanæ, ut narrat Cedrenus in Chronico, anno 26. Theodosii junioris. Porro totam hanc pericopen in Socrate nostro libenter expungerem. Sensum enim interrumpit, & ex margine in textum irrepsisse videtur.

SÆC. IV. Sup. lib. 2. cap. 16.

dique mœnibus cinxit. Omnium porro sui temporis prudentissimus & habitus est, & re vera fuit. Nihil unquam inconsulto gerere solitus: sed de rebus agendis cum plurimis familiarium consultabat: præsertim vero cum Troilo Sophista, qui præterquam quod illi amicitia conjunctus erat, civilium quoque rerum peritia Anthemio par existimabatur. Quam ob causam Troili consilio cuncta propemodum gerebantur.

A τὰ μεγάλα τείχη τῇ Κωνσταντίνου πόλει περιεβάλετο· φρονιμώτατος δὲ τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ ἐδόκει καὶ ἦν, καὶ ἀβούλως ἔπραττεν οὐδέν· ἀλλὰ ἀνεκοινοῦτο πολλοῖς τῶν γνωρίμων περὶ τῶν πρακτέων, μάλιστα δὲ (b) Τρωΐλῳ τῷ σοφιστῇ, (c) ὃς μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ σοφίας, καὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν τῷ Ἀνθεμίῳ ἐφάμιλλος ἦν· διὸ σχεδὸν πάντα τῇ συμβουλῇ Τρωΐλου ἐπράττετο.

(b) Τρωΐλῳ τῷ σοφιστῇ. Inter præcipuos Anthemii amicos fuit hic Troilus sophista, ut præter Socratem docet Synesius in epistola ad Troilum. Ejusdem meminit Socrates supra in libro 5. ubi de Eusebio Scholastico loquitur, qui bellum Gainæ versibus scripserat. De eodem Suidas in Τρωΐλος, ubi ait, eum scripsisse Orationes politicas, & epistolarum libros.

(c) ὃς μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ φιλίας. Rectius in codice Florentino scribitur, σοφίας. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Sic enim ille: ᾧ μετὰ τῆς προσόντων καλῶν καὶ πολιτική τις φρόνησις ἐφάμιλλος Ἀνθεμίῳ οὐχ ἧττον ἦν. De Troili sophistæ sapientia testis est Synesius in epistola 47. ad Theotimum, ubi illum admirabilem, & Philosophum appellat. Sed & in epist. 26. eundem vocat optimum Philosophorum. Sic etiam in epistola 73. & 109. B Itaque pro voce φιλίας, hoc loco scribi posset φιλοσοφίας. De eodem Troilo intelligendus est Synesii locus in epist. 79. ad Anastasium, qui sic habet, τοῦ σοφιστοῦ, φησί, μόνου παρόντος, &c. De Anthemio Præfecto Præt. cui ægrotanti Constantinop. solum adsedisse ait sophistam, Troilum scilicet.

CAPUT II.

De Attico Constantinopolitano Episcopo, quibus moribus fuerit præditus.

INterim vero dum Imperator Theodosius octavum ætatis annum ageret, Atticus tertium Episcopatus sui transigens annum, celeberrimus habebatur. Vir, ut jam dixi, præter magnam, quæ in illo fuit, eruditionem, pietate quoque, ac prudentia excellens. Unde etiam Ecclesiæ sub ejus Pontificatu maximum incrementum cepere. Neque enim solum domesticos fidei tuebatur: verum etiam hæreticos admiratione prudentiæ suæ percellebat. Et eos quidem nullatenus vexare cupiebat: sed cum eos terrere aggressus fuisset, mitem se posthac, & placidum erga ipsos ostendebat. Neque vero doctrinæ studia neglexit. Etenim in Veterum libris multum operæ posuit, noctes insomnes in eorum lectione traducens. Proinde Philosophorum, ac Sophistarum sermonibus, tanquam re nova, minime terrebatur. Erat præterea in colloquiis urbanus, & ad alliciendos hominum animos aptissimus. Gemebat cum dolentibus: denique exemplo Apostoli, omnia omnibus factus est. Et antea quidem cum adhuc in Presbyterii gradu esset constitutus, orationes a se compositas, quas memoriter didicerat, in Ecclesia recitabat. Postea vero ex laboris assiduitate fiduciam nactus, ex tempore loqui, & panegyricam concionandi rationem sectari cœpit. Nec tamen ejus conciones hujusmodi fuerunt, ut ab auditoribus vel plausu exciperentur, vel scriptis mandarentur. Sed de ejus ingenio, & moribus, atque eruditione ista sufficiant. Nunc res memoratu dignas, quæ illius temporibus contigerunt, exponere aggrediar.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ Ἀττικοῦ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου, ὁποῖος ἦν τὸ ἦθος.

ΤΟῦ τοίνυν Βασιλέως ὄγδοον ἔτος ἄγοντος, τρίτον ἔτος εἶχεν Ἀττικὸς τοῦτο ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει διαπρέπων· ἀνήρ, ὡς φθάσαντες εἴπομεν, μετὰ τοῦ πολὺ πεπαιδεῦσθαι, εὐλαβής τε καὶ φρόνιμος· διὸ καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐπ᾿ αὐτοῦ συνέβη εἰς μέγα ἐπιδοῦναι. οὐ γὰρ μόνον τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως συνεκρότει, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἱρεσιώτας τῇ φρονήσει κατέπληττε· καὶ σκύλλειν μὲν αὐτοὺς οὐδαμῶς ᾑρεῖτο· φοβεῖν δὲ ἐπιχειρῶν, αὖθις αὐτοῖς πρᾶον ἑαυτὸν ἐπεδείκνυεν· ἀλλὰ μὴν οὔτε λόγων ἠμέλει· ἐπόνει γὰρ περὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἀναγνώσματα, διανυκτερεύων ἐν αὐτοῖς· διὸ καὶ οὐκ ἐξενοφωνεῖτο παρὰ τῶν Φιλοσόφων ἢ σοφιστῶν· ἦν δὲ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι χαρίεις τε καὶ ἐπαγωγός· καὶ τοῖς λυπουμένοις συνεστύγναζε· καὶ ἁπλῶς κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐγίνετο· καὶ πρότερον μὲν ἡνίκα ἐν τῷ Πρεσβυτερίῳ ἐτάττετο, ἐκμαθὼν οὓς καὶ ἐπόνει λόγους, ἐπ᾿ Ἐκκλησίας ἐδίδασκε· μετὰ δὲ ταῦτα σὺν τῇ φιλοπονίᾳ καὶ παρρησίαν κτησάμενος, ἐξ αὐτοσχεδίου καὶ πανηγυρικωτέραν τὴν διδασκαλίαν ἐποιεῖτο· οὐ μὴν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀκροατῶν σπουδάζεσθαι, ἢ γραφῇ παραδίδοσθαι· περὶ μὲν ἤθους αὐτοῦ καὶ τρόπου καὶ παιδεύσεως, ἀποχρώντως εἰρήσθω· ὅσα μέντοι μνήμης ἄξια ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων ἐγένετο, διηγήσομαι.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γʹ.

Περὶ Θεοδοσίου, καὶ Ἀγαπητοῦ, τῶν ἐν Συνάδοις ἐπισκοπησάντων.

(a) ΕΝ Συνάδῳ πόλει τῆς Πακατιανῆς Φρυγίας, Θεοδόσιός τις Ἐπίσκοπος ἦν· ὃς τοὺς ἐν αὐτῇ αἱρετικοὺς, πολλοὶ δὲ ἐν αὐτῇ ὄντες ἐτύγχανον τῆς Μακεδονιανῶν θρησκείας, συντόνως ἐδίωκεν· ἐξελαύνων αὐτοὺς οὐ μόνον τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὲ καὶ τῶν ἀγρῶν· καὶ τοῦτο ἐποίει, (b) οὐκ εἰωθὸς διώκειν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, οὔτε μὴν ζήλῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως· ἀλλὰ φιλαργυρείας πάθει δουλεύων, ἐκ τῶν αἱρετικῶν χρήματα συλλέγειν ἐσπούδαζεν· διὸ πάντα ἐκίνει κατὰ τῶν τὰ Μακεδονίου φρονούντων, τὰς χεῖρας ἐξοπλίζων τῶν ὑφ' αὐτῷ Κληρικῶν· καὶ μυρίαις κατ' αὐτῶν χρώμενος μηχαναῖς· οὐδὲ τοῦ (c) δικαστηρίοις αὐτοὺς προσδεσμεῖν ἀπήλλακτο· μάλιστα δὲ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀγαπητὸς, διαφόρως ἐτάραττεν· ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντες, οὐδαμῶς ἐξαρκεῖν αὐτῷ πρὸς τιμωρίαν ἐδόκουν, ἀναδραμὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπαρχικῶν προσταγμάτων ἐδέετο· ἐν ὅσῳ οὖν ὁ Θεοδόσιος ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει διὰ ταῦτα παρεῖλκεν, ὁ Ἀγαπητὸς ὃν προεστάναι τῆς Μακεδονίου θρησκείας ἔφην, (d) ἐπὶ ἀγαθὴν ἦλθεν ἀπόνοιαν· βουλευσάμενος γὰρ ἅμα τῷ αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑφ' αὐτῷ λαὸν, πείθει τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσδέξασθαι· καὶ τοῦτο καταστήσας, εὐθὺς ὡς εἶχε σὺν πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ σὺν παντὶ τῷ λαῷ, ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὥρμησεν· εὐχήν τε ἐπιτελέσας, καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ Θεοδόσιος προκαθέζεσθαι· ἑνώσας δὲ τὸν λαὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὸ Σύναδα Ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο· τούτων οὕτω γενομένων, ἐφίσταται μετ' οὐ πολὺ Θεοδόσιος, τὴν ἐπαρχικὴν βοήθειαν ἐπαγόμενος· οὐδέν τε τῶν γενομένων εἰδὼς, ὡς

CAPUT III.

De Theodosio, & Agapeto Synadorum Episcopis.

SYnadis, quæ Phrygiæ Pacatianæ urbs est, Theodosius quidam fuit Episcopus. Hic hæreticos, quorum in ea civitate ingens erat multitudo ex Macedonianorum secta, acriter persequebatur; eos non ex urbe solum, verum etiam ex agris expellens. Id autem agebat, non ex more orthodoxæ Ecclesiæ, quæ persecutionem exercere non solet, nec rectæ fidei studio incitatus: sed avaritiæ obnoxius, pecunias ex hæreticis colligere cupiebat. B Omnia igitur molitus est adversus eos, qui Macedonianam sectam sequebantur, Clericorum suorum manus armans, & diversis machinationibus eos appetens: adeout judiciorum etiam nexibus eos adstringere non cessaret. Præcipue vero Episcopum illorum, cui nomen erat Agapetus, variis affecit molestiis. Verum quoniam rectores Provinciæ ad puniendos hæreticos haudquaquam ei sufficere videbantur, Constantinopolim profectus, edicta Præfectorum Prætorio flagitavit. Dum Theodosius hujus rei causa Constantinopoli moram faceret, Agapetus, qui Macedonianæ sectæ præerat, ut dixi, prudens iniit consilium. C Communicata enim re cum universo Clero, & populo, qui sub ipso erat, ad concionem vocato, persuasit, ut consubstantialis fidem amplecterentur. Quo confecto, protinus cum ingenti multitudine, immo vero cum universo populo recta ad Ecclesiam tendit. Cumque orationem celebrasset, cathedram, in qua Theodosius sedere consueverat, occupavit. Adunatoque populo fidem consubstantialis deinceps prædicans, Ecclesiarum, quæ ad Synadensem Episcopatum pertinent, compos factus est. His ad hunc modum gestis, haud multo post adest Theodosius Præfecturæ auxilium secum adducens; ignarusque eorum, quæ

Macedoniani consubstantialis fidem amplectuntur.

D

(a) ἐν Συνάδῳ πόλει. Melius scriberetur Συννάδῳ, per duplex νν: sic enim frequentius scribitur nomen hujus urbis in veteribus nummis. Certe Joannes Tristanus nummum Imperatoris Caracallæ protulit, qui hanc habet inscriptionem, συνναδέων. Interdum tamen cum unico ν scribitur. Ita certe legitur in vetere nummo Imp. Nervæ, in cujus aversa parte insculptus est Jupiter cum hac Inscriptione.

ΔΙΑΠΑΝΔΙ MONCΥNACIS.

Fuit hic nummus in thesauro illustris viri Domini Bryennii, de cujus explicatione cum interrogatus essem a doctissimo viro Francisco Ogerio, cui Patinus nummum illum communicaverat, respondi, ita legendum esse Δία Πάνδημον Συναδεῖς. Jovem enim cognomine Pandemon colebant Synnadenses, eo quod ex multis Græciæ populis in unum collecti olim ab Acamante Thesei filio, urbem Synnada incoluissent. Unde & urbem ipsam ita nominatam esse scribit Stephanus, ἀπὸ τοῦ σὺν ναίειν. Porro populi illi, ex quibus collecta primum fuit Synnadensium Colonia, duo fuere: Macedones scilicet, & Athenienses, sive Iones, qui erant in Asia, quemadmodum scribit idem Stephanus. Ex quo intelligimus, cur in nummo Imperatoris Caracallæ, quem edidit Joannes Tristanus, Synnadenses dicantur Dorienses, & Iones. Sic enim habet inscriptio, συνναδέων δωριέων ἰώνων. Nam Macedones, quos illuc Colonos deduxit Acamas, erant origine Dorienses. Athenienses vero, qui cum Acamante Thesei filio illuc profecti sunt, & Coloni, quos ex Asia collegisse dicitur Acamas, Iones erant, ab Ione Atheniense ita dicti.

(b) οὐκ εἰωθὸς διώκειν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Celebris quæstio est, & in utramque partem agitari solita, liceatne Catholicis, ac præsertim Episcopis, persequi hæreticos. Ego in ea re dijudicanda opus esse distinctione existimo. Certum est enim pecuniæ colligendæ causa non licere Catholicis hæreticos divexare, quod tunc faciebat Theodosius Synnadensis Episcopus. Eosdem quoque criminalibus judiciis persequi, & eorum sanguinem expetere, perinde illicitum est, ut Idatius, & alii quidam Hispaniæ Episcopi Priscillianistas persecuti sunt. Quorum communioni cum se aliquando junxisset B. Martinus, magnum sibi detrimentum ex ea re accidisse confessus est, ut scribit Sulpicius Severus in ejus vita. Licet tamen, ac semper licuit Catholicis auxilium Principum, ac Magistratuum implorare adversus hæreticos, ut coerceantur, & in officio contineantur, ne supra Catholicos insolentius sese efferant, neve insultent, & illudant Catholicæ religioni. Augustinus quidem fatetur, antea se in hac fuisse sententia, hæreticos a Catholicis vexandos non esse, sed omni mansuetudine potius invitandos. Postea tamen sententiam mutavit, re ipsa doctus, leges Principum adversus hæreticos latas, ipsis E hæreticis ad conversionem prodesse. Idque fassos esse ait ipsos Donatistas, qui postea ad Catholicam Ecclesiam rediissent. Hi enim affirmabant, nunquam se ad Ecclesiam reversuros fuisse, sed perpetuo in errore mansuros, nisi pœnis illis, ac mulctis legum Imperialium provocati, & quasi attracti fuissent. Locus Augustini elegantissimus est in epistola 48. ad Vincentium; cui jungendus est alter ejusdem locus in libro primo contra Gaudentium capite 23.

(c) δικαστηρίοις αὐτοὺς προσδεσμεῖν. Id est, ad tribunalia judicum eos trahebat, & quasi alligabat. Interpretes tamen hæc de vinculis dici existimarunt, quasi Theodosius Episcopus hæreticos vinctos judicibus exhibuisset. Ita quoque accepit Nicephorus. Verum Socratis verba hunc sensum respuunt.

(d) ἐπὶ ἀγαθὴν ἀπόνοιαν. Nicephorus, & Christophorsonus ἐπίνοιαν legunt, quod magis placet.

(e) ὡς

SÆC.IV. quæ gesta fuerant, confestim ad Ecclesiam pergit. Unde ab omnibus simul expulsus, iterum Constantinopolim regressus est. Ibi coram Attico Episcopo casum suum deploravit; quod inique Episcopatu pulsus fuisset. Porro Atticus rem ex utilitate Ecclesiæ cessisse considerans, ipsum quidem Theodosium verbis consolatus est, monens, ut patienti animo quietum vitæ genus amplecteretur, & publica commoda privatis rationibus anteferret. Agapeto vero scribit, ut Episcopatum retineat, nec molesti quidquam ex offensione Theodosii sibi eventurum suspicetur.

A ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐχώρει· ἐξελαθεὶς δὲ ἐξ αὐτῆς παρὰ πάντων ὁμοῦ, αὖθις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πάλιν ἐπορεύετο· γενόμενός τε ἐν αὐτῇ, ἐπὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀττικοῦ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπωδύρετο, (e) ὡς παραλόγως εἴη τῆς Ἐπισκοπῆς ἐκβληθείς· Ἀττικὸς δὲ γνοὺς πρᾶγμα λυσιτελῶς ἀποβὰν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸν μὲν Θεοδόσιον λόγῳ παρεμυθήσατο· πείσας ἀνεξικάκως τὸν ἡσύχιον βίον ἀσπάζεσθαι, προκρίνειν τε τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων διδάξας· γράφει τε τῷ Ἀγαπητῷ, ἔχεσθαι τῆς Ἐπισκοπῆς, μηδὲν ἐκ τῆς Θεοδοσίου λύπης ἀνιαρὸν ὑφορώμενον.

(e) ὡς παραλόγως εἴη τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθείς. Malim legere παρανόμως, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus, & Nicephorus. B

CAPUT IV.

De Judæo paralytico, qui ab Attico Episcopo in baptismo sanatus est.

ET hoc quidem inter cetera emolumentum temporibus Attici accessit Ecclesiæ. Sed nec miraculis, aut sanationibus eadem tempora caruerunt. Judæus enim quidam plures jam per annos paralyticus in lecto jacebat. Qui cum omnia Medicorum remedia frustra expertus esset, nec ullæ Judæorum preces opem ipsi adferre potuissent, tandem ad Christianorum Baptismum confugit, hunc solum verum, ac salutarem sibi medicum fore sperans. Ea res Attico confestim renuntiata est. Hic igitur cum primis fidei rudimentis hominem instituisset, spemque in Christum ei annuntiasset, eum in lecto jacentem ad Baptisterium deferri jussit. Tum Judæus paralyticus sincera fide Baptismum suscipiens, simulatque ex Baptisterii fonte levatus est, morbo penitus caruit, ac deinceps sanus permansit. Hanc mirabilem curationem Christi potentia nostris etiam temporibus ostendere dignata est: quæ quidem effecit, ut multi Gentilium suscepta fide ad Baptismum accederent. Judæi vero licet miracula requirant, tamen ne præsentibus quidem miraculis adducti sunt ad fidem. Hujusmodi beneficia Christus hominibus conferebat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τοῦ ἰαθέντος ἐν τῷ Θείῳ βαπτίσματι Ἰουδαίου παραλυτικοῦ, ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ Ἐπισκόπου.

ΕΝ μὲν οὖν τοῦτο χρηστὸν ἐπὶ τῶν Ἀττικοῦ χρόνων τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπῆρξεν· οὔτε δὲ θαυμάτων ἢ ἰαμάτων, ἡ τῶν χρόνων τούτων κατάστασις ἄμοιρος ἦν· Ἰουδαῖος γάρ τις παραλυτικὸς ὢν ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ἐπὶ κλίνης κατέκειτο· καὶ πάσης ἰατρικῆς εἰς αὐτὸν γυμνασθείσης, καὶ πάσης Ἰουδαϊκῆς εὐχῆς οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ δυνηθείσης, τέλος προστρέχει τῷ Χριστια- C νικῷ βαπτίσματι, τούτῳ μόνῳ ἀληθινῷ ἰατρῷ χρήσασθαι πιστεύσας· τοῦτο καταφανὲς τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ ταχέως ἐγίνετο· κατηχήσας οὖν αὐτόν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα εὐαγγελισάμενος, κομισθῆναι σὺν τῇ κλίνῃ κελεύει ἐπὶ τὸ βαπτιστήριον· ὁ δὲ παραλυτικὸς Ἰουδαῖος εἰλικρινεῖ πίστει τὸ βάπτισμα δεξάμενος, ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τοῦ βαπτιστηρίου ἀναληφθείς, εὐθὺς ἀπήλλακτο τοῦ νοσήματος, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν· ταύτην τὴν θεραπείαν ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις, καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις καιροῖς δεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις ἠθέλησε. δι' ἣν Ἕλληνες μὲν πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν· D Ἰουδαίους δὲ καίπερ σημεῖα ζητοῦντας, οὐδὲ τὰ γινόμενα σημεῖα προσηγάγετο· τοιαῦτα μὲν οὖν παρὰ τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπῆρχε χρηστά.

CAPUT V.

Quomodo Sabbatius Novatianorum Presbyter ex Judæo, a fidei suæ consortibus defecerit.

PLerique tamen ista pro nihilo ducentes, in nequitia sua perstiterunt. Neque enim Judæi solum his, quæ fiebant, prodigiis fidem accommodare noluerunt: sed & ii, qui Judæos imitari student, idem cum illis sentire deprehensi sunt.
L.5.c.21. Sabbatius certe, cujus paulo antea mentionem fecimus, cum intra Presbyterii gradum se continere nollet, sed jam inde ab initio Episcopatum ambiret, his temporibus ab Ecclesia Novatianorum recessit, Paschæ Judaici observationem prætendens. Nam cum in quodam civitatis loco, qui Xerolophus nuncupatur, ubi nunc est forum Arcadii, separatim ab Episcopo suo Sisinnio collectas celebraret, facinus aggressus est multis periculis obnoxium. Etenim die quodam conventus Ecclesiastici, cum capitulum quoddam Evangelii legeret,
Luc.22. in quo dicitur: erat autem dies festus, qui dici-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅπως Σαββάτιος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, Ναυατιανῶν Πρεσβύτερος, ἀπέστη τῶν ὁμοδοξούντων αὐτῷ.

ΠΟλλοὶ δὲ παρ' οὐδὲν ταῦτα τιθέμενοι, τῇ αὐτῶν μοχθηρίᾳ ἐσχόλαζον· οὐ γὰρ μόνον Ἰουδαῖοι τοῖς γινομένοις τερασίοις ἠπίστουν, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ φιλοῦντες ἐκείνοις ἀκολουθεῖν, ἐφάμιλλα αὐτοῖς E φρονοῦντες ἠλέγχθησαν· Σαββάτιος μὲν οὖν οὗ μικρὸν ἔμπροσθεν ἐμνήσθημεν, μὴ βουλόμενος ἐν τῷ οἰκείῳ τάγματι τοῦ πρεσβυτερείου μένειν, ἐπισκοπεῖν δὲ ἐξ ἀρχῆς σπουδάζων, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῆς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἀνεχώρησε, πρόφασιν τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα ποιούμενος· παρασυνάγων οὖν τῷ Ἐπισκόπῳ ἑαυτοῦ Σισιννίῳ ἐν τόπῳ τῆς πόλεως, ᾧ προσωνυμία Ξηρόλοφος, ἐν ᾧ νῦν ἡ ἀγορὰ Ἀρκαδίου ὀνομάζεται, πρᾶγμα ἐτόλμησε πολλῶν κινδύνων ἄξιον· ἐν ἡμέρᾳ γὰρ συνάξεως τοῦ Εὐαγγελίου περιοχὴν ἀναγινώσκων ἐν ᾧ λέλεκται, ὅτι ἦν δὲ ἡ ἑορτὴ ἡ λεγομένη

τῶν

τῶν Ἰουδαίων Πάσχα, προστίθησι τὰ μηδαμῶς μήτε γεγραμμένα, μήτε ἀκουσθέντα ποτέ· ἔστι δὲ ταῦτα· ἐπικατάρατος, φησὶν, ὁ (a) ἔξω ἀζύμων τὸ Πάσχα ποιήσας· τοῦτο ἀκουσθὲν, διεδόθη εἰς τοὺς πολλούς· καὶ συναρπασθέντες οἱ ἀκέραιοι τῶν παρὰ Ναυατιανοῖς λαϊκῶν, πρὸς αὐτὸν ἐχώρουν· οὐ μὴν ἀπώνατο τοῦ σοφίσματος· εἰς κακὸν γὰρ τέλος αὐτῷ τὰ τῆς πλαστογραφίας κατέστρεψε· μετ' οὐ πολὺ γὰρ (b) τὴν ἐκ προλήψεως ἑορτὴν ἐπετέλει· καὶ (c) συνέρρεον πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔθους πολλοί (d) καὶ τὴν ἐξ ἔθους παννυχίδα ποιούντων, θόρυβός τις δαιμόνιος ἐνέπεσεν εἰς αὐτοὺς, ὡς ἄρα Σισίννιος ὁ αὐτῶν Ἐπίσκοπος σὺν πολλῷ πλήθει ἔρχεται κατ' αὐτῶν· καὶ ταραχῆς γενομένης, οἷα εἰκὸς, ἐν νυκτὶ καὶ στενῷ τόπῳ ἀποληφθέντες, ἑαυτοὺς συνέτριψαν· ὡς ἀπολέσθαι ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς ἑβδομήκοντα ἀνθρώπους· τοῦτο γενόμενον, πολλοὺς τοῦ Σαββατίου ἀπέστησε· τινὲς δὲ αὐτῷ παρέμειναν, τῇ ἀγροικικῇ προλήψει κρατούμενοι· ἀλλὰ Σαββάτιος μὲν ὡς ἐπὶ τὴν ἐπίορκον παρῆλθεν Ἐπισκοπὴν, μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

A dicitur Judæorum Pascha: ipse de suo adjecit, quæ nec uspiam sunt scripta, nec unquam audita, ista videlicet: Maledictus, qui extra ayzma celebravit Pascha. Hoc auditum emanavit ad multos. Et quicumque simpliciores erant ex laicis Novatianorum, hac arte decepti, ad illum se contulerunt. Sed nihil ipsi profuit hoc commentum. Falsitas enim illa infelicem exitum sortita est. Si quidem paulo post cum Sabbatius festum diem ex anticipata opinione celebraret, multique ad eum concurrerent, & solemni pervigilio in Ecclesia pernoctarent, tumultus quidam, ac terror dæmoniacus repente eos corripuit; quasi Sisinnius ipsorum Episcopus B cum ingenti hominum multitudine in ipsos impetum faceret. Ortaque ex eo, ut fieri solet, perturbatione, noctu in angusto loco conclusi, semetipsos obtriverunt: adeo ut plusquam septuaginta ex illis interierint. Ob hanc causam multi a Sabbatii partibus defecerunt. Nonnulli tamen, quorum animos agrestis illa occupaverat opinio, cum eo mansere. Verum qua ratione Sabbatius violata sacramenti religione ad Episcopatum pervenerit, dicemus paulo post. SÆC. IV

(a) ἔξω ἀζύμων. Non probo versionem Langi, & Christophorsoni, qui sic interpretati sunt hunc locum: *Maledictus, qui absque azymis Pascha celebrat*. Ego vero ita vertendum puto: *Qui extra diem azymorum*. Non enim in Græco est ἄνευ, vel χωρὶς, sed ἔξω, quod significat *extra*, vel *præterquam*.

C (b) τὴν ἐκ προλήψεως ἑορτὴν. Langus, & Christophorsonus verterunt: *cum ex anticipata opinione festum Paschæ celebraret*. Magis probo interpretationem Musculi, qui vertit, *per anticipationem celebraret*. Nam Sabbatius more Judaico Pascha celebrans, Christianos præveniebat, ante diem Dominicum illum peragens. Quod si ita intelligamus, scribendum erit, τὴν ἑορτὴν ἐκ προλήψεως. Eadem voce paulo post utitur Socrates de eadem re loquens: τῇ ἀγροικικῇ προλήψει κρατούμενοι. Ubi tamen πρόληψις sumi videtur pro anticipata opinione.

(c) συνέρρεον πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔθους. Delenda sunt hæc verba, ἐξ ἔθους, quæ ex sequente linea perperam huc irrepserunt.

(d) καὶ τὴν ἐξ ἔθους παννυχίδα ποιούντων. Intelligo vigiliam festi Paschalis. Neque enim alia potest esse ἡ ἐξ ἔθους παννυχὶς, quam vigilia festi Paschalis. Quippe Sabbatius, etsi Pascha anticiparet, & una cum Judæis illud celebraret, tamen Sabbato Paschali vigilias agebat cum reliquis Christianis, & diem Paschæ cum iisdem Christianis simulate, ac perfunctorie celebrabat, quemadmodum supra retulit Socrates in libro quinto capite 21. Atque ita hunc Socratis locum accepit Nicephorus, cujus verba non recte vertit interpres. Sic enim Nicephorus: τῇ δὲ εἰωθυίᾳ παννυχίδι τὸ προσῆκον γέρας ἀφοσιουμένων, &c. Quæ sic vertenda sunt: *Cum autem solemnem vigiliam dicis causam congruo cultu celebrarent, &c.* Porro cur Sabbatius licet Judæos sequens in observatione Paschæ, Christianorum tamen Pascha celebrare simulaverit, hæc, ut opinor, causa est, quod timebat leges Imperatorum, qui pro hæreticis habendos esse sanxerant eos, qui non uno, atque eodem die cum reliquis omnibus Pascha celebrarent. Sic enim Imperator Theodosius in lege nona Codice Theodosiano de hæreticis. *Sublimitas itaque tua summa exploratione rimetur, ut quicumque in unum Paschæ diem non obsequenti religione convenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnavimus, habeantur.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Περὶ τῶν προεστώτων τηνικαῦτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν δόξης.

Δωρόθεος δὲ ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας, ὃν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μετενηνέχθαι ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ὡς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, ἑκατὸν πρὸς τοῖς δεκαεννέα ἐπιβιοὺς ἔτη, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ δεύτερον, τῇ ἕκτῃ Νοεμβρίου μηνός· μετὰ δὲ τοῦτον τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας προέστη Βάρβας· ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ Βάρβα, δύο ἀνδρῶν ἐλλογίμων ἡ τῶν Ἀρειανῶν θρησκεία ηὐτύχησε, τὴν ἀξίαν τοῦ Πρεσβυτέρου ἐχόντων· Τιμόθεος θατέρῳ ὄνομα· τῷ δὲ ἑτέρῳ Γεώργιος· ἀλλὰ Γεώργιος μὲν μᾶλλον τὴν ἑλληνικὴν κατωρθώκει παίδευσιν· Τιμόθεος δὲ πάλιν τὰ ἱερὰ ἤσκειτο γράμματα· καὶ μὴν καὶ τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν ὁ Γεώργιος· Τιμόθεος δὲ τὸν Ὠριγένην ἀνέπνεεν· καὶ δημοσίᾳ τὰ ἱερὰ ἑρμηνεύων γράμματα, οὐδὲ τῆς Ἑβραίων γλώσσης ἄμοιρος ἦν· καὶ Τιμόθεος μὲν ἤδη πρότερον, τῆς Ψαθυριανῶν θρησκείας ἦν· Γεώργιος δὲ ὑπὸ Βάρβα κεχειροτόνητο· τῷ δὲ Τιμοθέῳ καὶ αὐτὸς ἐντετύχηκα, καὶ ἔγνων ὅπως τοῖς ἐπερωτῶσιν ἕτοιμος ἦν ἀποκρίνεσθαι, διαλύων

ὅσα

CAPUT VI.

D *De iis, qui Arianorum sectæ eo tempore præfuerunt.*

Dorotheus vero Arianæ factionis Episcopus, quem & Antiochena sede Constantinopolim ab Arianis translatum fuisse supra retulimus, cum centum ac novemdecim vixisset annos, ex hac luce migravit, Honorio septimum, & Theodosio Augusto iterum Consulibus, die octavo Idus Novembris. Post hunc Arianæ sectæ præfuit Barba. Hujus temporibus, Arianorum religio felici quodam fato, duos disertissimos viros habuit, utrumque Presbyteri dignitate decoratum. Horum alter Timotheus, alter Georgius dicebatur. Sed Georgius quidem Græcorum disciplinis magis erat excultus. Timotheus vero in sacris literis plus operæ posuerat. Et Georgius quidem Aristotelis, & Platonis libros assidue habebat in manibus. Timotheus autem Origenem adamabat: & cum sacras literas publice exponeret, Hebraicæ quoque linguæ ignarus non erat. Ac prius quidem Psathyrianorum sectæ adhæserat Timotheus, Georgius vero a Barba ordinatus fuerat. Cum hoc Timotheo ipse quoque sum colloquutus, reque ipsa perspexi, quam paratus esset, & ex-

L. 5. c. 12.

Psathyriani hæretici.

SÆC. IV. peditus ad respondendum interrogantibus, A dum obscuriora loca, quæ in sacris reperiuntur oraculis, explanaret. Porro Originem tanquam certissimum testem eorum, quæ diceret, perpetuo laudabat. Ac mihi quidem mirari subit, quonam modo viri isti in Ariana secta perseveraverint: quorum alter Platonis assidue terebat libros: alter Origenem semper in ore habebat. Etenim nec Plato secundam, ac tertiam causam, ut ipse quidem nominare solet, existendi initium cepisse dicit. Et Origenes passim in suis libris filium patri coæternum esse confitetur. Verum licet illi in sua permanserint Ecclesia, Arianorum tamen sectam sensim ad meliorem frugem reduxerunt. Multas quippe Arii impietates, atque blasphemias suis prædicationibus penitus eliminarunt. Sed de his hactenus. Non multo post Sisinnio Novatianorum Episcopo iisdem Consulibus mortuo, ordinatus est Chrysanthus, de quo infra dicturi sumus.

Plato, & Origenes Arianismo adversantur.

CAPUT VII.

Quomodo Cyrillus Theophilo Alexandriæ Episcopo successerit.

ALiquanto post Theophilus quoque Alexandrinus Episcopus, morbo veterni correptus, extremum diem obiit, Honorio nonum, & Theodosio quintum Consulibus, idibus Octobris. Ortaque etiam illic de Episcopatu contentione, alii quidem Timotheum Archidiaconum, alii vero Cyrillum sororis Theophili filium in ea sede collocare studebant. Cumque ob id mota esset populi seditio, Timothei quidem partibus favebat Abundantius Dux militum Ægyptii. Quamobrem tertio post obitum Theophili die Cyrillus ordinatus, majore cum potestate, quam Theophilus, ad Episcopatum accessit. Ex eo enim tempore, Episcopi Alexandrini sacerdotalem gradum, atque ordinem supergressi, principatum quemdam obtinere, & cuncta pro Imperio agere cœperunt. Statim igitur Cyrillus, clausis Novatianorum Ecclesiis, quotquot erant Alexandriæ, primo quidem sacra earum vasa, atque ornamenta abstulit: deinde Episcopum illorum Theopemptum omnibus suis facultatibus nudavit.

CAPUT VIII.

De Marutha Episcopo Mesopotamiæ, & quomodo Christiana religio ab ipso in Perside propagata est.

SUb idem tempus Christiana religio in Perside propagata est, hujusmodi ex causa. Inter Romanos, & Persas crebræ legationes ultro citroque mittuntur. Variæ quippe nascuntur causæ, ob quas subinde legatos ad

A ὅσα ἀσαφῆ κατὰ τὰ θεῖα εὑρίσκοιτο λόγια· πανταχοῦ τε τὸν Ὠριγένην ἐκάλει, ὡς ἀληθῆ μάρτυρα τῶν ὑπ' αὐτῷ λεγομένων· θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι οἱ ἄνδρες τῇ Ἀρειανῶν θρησκείᾳ παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν τὸν Πλάτωνα ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν· ὁ δὲ τὸν Ὠριγένην ἀνέπνεεν· οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἴτιον, ὡς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί· καὶ Ὠριγένης συναΐδιον πανταχοῦ ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν τῷ πατρί· πλὴν εἰ καὶ τῇ ἑαυτῶν Ἐκκλησίᾳ παρέμειναν, ἀλλ' ὅμως τὴν Ἀρειανὴν θρησκείαν λεληθότως ἐπὶ τὸ κρεῖσσον μετέθεσαν· πολλὰς γὰρ τῶν Ἀρείου βλασφημιῶν ταῖς οἰκείαις B διδασκαλίαις ἐξέβαλλον· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοιαῦτα εἰρήσθω· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Σισιννίου τοῦ Ναυατιανῶν Ἐπισκόπου τελευτήσαντος ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, χειροτονεῖται Χρύσανθος περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ὡς Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον Κύριλλος διεδέξατο.

ΜΕτ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Θεόφιλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, ληθαργικῷ πάθει περιπεσών, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ C Ὁνωρίου τὸ ἔνατον καὶ Θεοδοσίου τὸ πέμπτον, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός· ἐπιμάχου δὲ γενομένης κἀνταῦθα τῆς Ἐπισκοπῆς, οἱ μὲν ἐζήτουν ἐνθρονισθῆναι Τιμόθεον Ἀρχιδιάκονον· οἱ δὲ (a) Κύριλλον, ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς Θεοφίλου· στάσεως δὲ διὰ τοῦτο μεταξὺ τοῦ λαοῦ κινηθείσης, συνελαμβάνετο τῷ μέρει Τιμοθέου ὁ τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος ἡγεμὼν Ἀβουνδάντιος· διὸ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν Θεοφίλου ὁ Κύριλλος ἐνθρονισθεὶς, ἐπὶ τὴν Ἐπισκοπὴν ἀρχικώτερον Θεοφίλου παρῆλθε· καὶ γὰρ ἐξ ἐκείνου, ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀλεξανδρείας (b) παρὰ τῆς ἱερατικῆς τάξεως καταδυναστεύειν τῶν D πραγμάτων ἔλαβε τὴν ἀρχήν· εὐθέως οὖν Κύριλλος τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια ἔλαβεν· τὸν δὲ Ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον, πάντων ὧν εἶχεν ἀφείλετο.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Περὶ Μαρουθᾶ τοῦ Μεσοποταμίας Ἐπισκόπου, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Περσίδι διεπλατύνθη.

ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καὶ τὸν ἐν Περσίδι χριστιανισμὸν πλατυνθῆναι συνέβη ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· μεταξὺ Ῥωμαίων, καὶ Περσῶν συνεχεῖς ἀεὶ πρεσβεῖαι γίνονται· (a) διάφοροι

(a) Κύριλλον ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς. Musculus vertit, *qui nepos Theophili erat ex sorore*. Christophorsonus vero *fratris filium* interpretatur. Sane Nicephorus in libro 4. cap. 25. Theophilum ait fuisse patruum Cyrilli, θεῖον πρὸς πατρός. Theodoritus tamen θεῖον duntaxat vocat. Quare avunculum potius Cyrilli eum fuisse, crediderim. Sororis Theophili mentio fit apud Sozomenum. Facundus Hermianensis, & Epiphanius Scholasticus Theophilum Cyrilli consobrinum vocant: male id quidem: sed ex quo Cyrillum cognatione junctum fuisse Theophilo per sororem, haud obscure significatur.

(b) παρὰ τῆς ἱερατικῆς τάξεως. Haud dubie scribendum est πέρα, ut ex libro Christophorsoni Savilius ad oram sui codicis adnotat. Interpretes tamen ambo vulgatam lectionem secuti sunt, quæ nullo modo ferri potest. Certe Socrates in capite XI. infra de eadem re loquens utitur vocabulo πέρα. τῆς ῥωμαίων Ἐπισκοπῆς ὁμοίως τῇ Ἀλεξανδρέων πέρα τῆς ἱεροσύνης, ἐπὶ δυναστείαν ἤδη πάλαι προελθούσης.

(a) διάφοροι δέ. Melius scriberetur, διάφοροι γάρ εἰσιν αἱ αἰτίαι, &c.

(b) οἱ

SÆC. IV.

φοροι δέ εἰσιν αἱ αἰτίαι, δἰ ἃς συνεχῶς παρ᾽ ἀλλήλους πρεσβεύονται· χρεία δὴ οὖν καὶ τότε ἤγαγεν, ὥστε Μαρουθᾶν τῆς Μεσοποταμίας Ἐπίσκοπον, οὗ μικρὸν ἔμπροσθεν μνήμην πεποιήμεθα, πεμφθῆναι παρὰ τοῦ Βασιλέως Ῥωμαίων πρὸς τὸν Βασιλέα Περσῶν· ὁ δὲ Βασιλεὺς τῶν Περσῶν πολλὴν εὐλάβειαν παρὰ τῷ ἀνδρὶ εὑρηκὼς, διὰ τιμῆς ἦγεν αὐτὸν, καὶ ὡς ὄντως θεοφιλεῖ προσεῖχεν· τοῦτο γινόμενον ὑπέκνιζε τοὺς Μάγους, (b) οἱ πολλοὶ παρὰ τῷ Περσῶν Βασιλεῖ ἰσχύουσιν· ἐδεδοίκεισαν γὰρ, μὴ τὸν βασιλέα χριστιανίζειν πείσῃ· καὶ γὰρ κεφαλαλγίαν αὐτοῦ χρονίαν, ἣν οἱ Μάγοι θεραπεῦσαι μὴ δεδύνηνται, ταύτην ὁ Μαρουθᾶς εὐχαῖς ἐθεράπευσε· βουλεύονται οὖν ἀπάτην οἱ Μάγοι· καὶ ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι τὸ πῦρ σέβουσιν, εἰώθει δὲ ὁ Βασιλεὺς ἐν οἴκῳ τινὶ τὸ διηνεκῶς καιόμενον πῦρ προσκυνεῖν, ὑπὸ γῆν κατακρύψαντες ἄνθρωπον, καθ᾽ ὃν εἰώθει καιρὸν ὁ Βασιλεὺς εὔχεσθαι, παρεσκεύασαν ἀναφθέγγεσθαι, ἔξω βάλλεσθαι δεῖν τὸν βασιλέα· ἠσεβηκέναι γὰρ, ὅτι τὸν τῶν Χριστιανῶν ἱερέα νομίζῃ θεοφιλῆ· ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰσδιγέρδης, τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ Περσῶν Βασιλεῖ, αἰδούμενος μὲν, ἀποπέμπεσθαι δ᾽ οὖν ὅμως τὸν Μαρουθᾶν ἐβούλετο. Μαρουθᾶς δὲ ἀληθῶς θεοφιλὴς ἄνθρωπος, εὐχαῖς προσέκειτο, δἰ ὧν εὑρίσκει τὸν παρὰ τῶν Μάγων γενόμενον δόλον· τῷ οὖν Βασιλεῖ, μὴ παίζου, ἔφη, Βασιλεῦ· ἀλλ᾽ εἰσελθὼν ὅτε τῆς φωνῆς ἀκούσεις, ὀρύξας τὸν δόλον εὑρήσεις· οὐ γὰρ τὸ πῦρ φθέγγεται, ἀλλὰ ἀνθρώπων κατασκευὴ τοῦτο ποιεῖ· πείθεται τῷ Μαρουθᾷ ὁ Περσῶν Βασιλεὺς, καὶ αὖθις εἰσῄει εἰς τὸν οἰκίσκον, ὅπου ἦν τὸ ἄσβεστον πῦρ· ἐπειδὴ δὲ αὖθις ἀκούει τῆς αὐτῆς φωνῆς, ὀρύττεσθαι τὸν τόπον ἐκέλευσε· καὶ ὁ προπέμπων τὴν νομισθεῖσαν Θεοῦ φωνὴν, ἐξηλέγχετο· περιοργὴς οὖν γενόμενος ὁ Βασιλεὺς, τὸ τῶν Μάγων γένος ἀπεδεκάτωσε· τούτου γενομένου, εἶπεν τῷ Μαρουθᾷ, ἔνθα ἂν βούλοιτο κτίζειν Ἐκκλησίας· ἐκ τούτου παρὰ Πέρσαις ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τότε μὲν οὖν Μαρουθᾶς ἀποχωρήσας τῶν Περσῶν, αὖθις ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐπανέρχεται· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πάλιν πρεσβείας ἕνεκεν ἀντεπέμπετο· αὖθις τε οἱ Μάγοι σκευωρίας ἐπενοοῦντο, ὅπως ἂν μηδαμῶς τὸν ἄνδρα προσδέχοιτο ὁ Βασιλεύς· (c) ἐπενόησάν τε δυσωδίαν τινὰ κατασκευαστὴν, ὅθεν ὁ βασιλεὺς εἰώθει προσέρχεσθαι· διαβολῇ τε ἐχρῶντο, ὡς ἄρα ταύτην οἱ τῷ χριστιανισμῷ συνόντες εἰργάσαντο· ὡς δὲ ὁ Βασιλεὺς ἤδη πρότερον ὑπόπτους ἔχων τοὺς Μάγους, σπουδαιότερον ἀνεζήτει τοὺς δράσαντας, αὖθις ἐξ αὐτῶν εὑρίσκοντο οἱ τῆς κακῆς ὀδμῆς ποιηταί· διὸ καὶ αὖθις πολλοὺς αὐτῶν ἐτιμωρήσατο· Μαρουθᾶν δὲ διὰ πλείονος ἦγε τιμῆς· καὶ ἠγάπα μὲν Ῥωμαίους, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ἠσπάζετο· μικρὸν δὲ ἐδέησε καὶ χριστιανίσαι αὐτὸν, πεῖραν δεδωκότος ἑτέραν τοῦ Μαρουθᾶ, (d) σὺν Ἀύλδᾳ τῷ Ἐπισκόπῳ Περσίδος· ἄμφω γὰρ τὸν ὀχλοῦντα δαίμονα τῷ υἱῷ Βασιλέως ἀπήλασαν, νηστείαις καὶ προσευχαῖς σχολάσαντες

A ad se invicem mittere necesse habent. Forte igitur negotii cujusdam necessitas tunc exegit, ut Maruthas Episcopus Mesopotamiæ, cujus paulo antea mentionem fecimus, ab Imperatore Romano ad Regem Persarum destinaretur. Rex autem Persarum cum eum virum eximia pietate præditum esse deprehendisset, magnum illi honorem exhibuit, & tanquam Dei vere amicum auscultavit. Ea res offendit animos Magorum, qui apud regem Persarum plurimum valent. Verebantur enim, ne is persuaderet regi, ut Christianam religionem amplecteretur. Etenim diuturnum capitis dolorem, quo Magi eum liberare non potuerant, Maruthas precibus B suis curaverat. Fraudem ergo comminiscuntur Magi. Et quoniam Persæ ignem colunt, solebatque rex ignem perpetuo ardentem in æde quadam adorare, hominem quemdam sub terra occultantes, eo tempore, quo rex adorare consueverat, exclamare jusserunt: foras exturbandum esse regem: impie enim illum egisse, qui sacerdotem Christianorum Deo carum esse existimet. His auditis Isdigerdes, hoc enim nomine vocabatur rex Persarum: licet Marutham reverentia prosequeretur, dimittere tamen in animo habebat. At Maruthas vere Deo acceptus, orationibus vacabat: quarum subsidio fraudem Magorum detexit. Itaque regem adiens: C noli, inquit, o rex amplius deludi. Sed ingressus, postquam vocem audieris, effossa humo fraudem deprehendes. Non enim loquitur ignis, sed hominum fraus, & machinatio istud facit. Rex Maruthæ morem gerens, denuo in ædiculam ingressus est, in qua ignis perpetuo ardens servabatur. Cumque eandem vocem iterum audiisset, locum effodi jussit. Tum is, qui vocem illam emittebat, quæ Dei esse putabatur, deprehensus est. Itaque rex ira inflammatus, gentem Magorum decimationis supplicio addixit. Quo facto Maruthæ permisit, ut ubicumque vellet, Ecclesias ædificaret. Exinde apud Persas Christiana religio latius propagata est. Maruthas vero tunc quidem e Perside disce- D dens, Constantinopolim reversus est. Sed non longo post tempore legatus iterum missus est ad Persas. Atque iterum Magi fraudes, ac dolos excogitarunt, ne rex ullo pacto eum admitteret. Tetrum enim fœtorem machinatione quadam excitarunt eo loci, quo rex procedere solitus erat: eumque a Christianis excitatum esse calumniati sunt. Sed cum rex, utpote qui suspectos jamdudum habebat Magos, fœtoris hujus auctores diligentius investigaret, rursus deprehensum est, pestiferi illius odoris artifices Magos esse. Rursus ergo multos ex illis supplicio affecit: Marutham vero majore adhuc in honore habuit. Et Romanos quidem de- E inceps dilexit, eorumque amicitiam amplexus est. Parum autem abfuit quin ipse Christianus fieret, cum Maruthas una cum Abda Persidis Episcopo alterum etiam miraculum edidisset. Ambo siquidem dæmonem quo regis filius vexabatur, depulerunt, cum prius jejuniis ac precibus incubuissent. Verum

L.6.c.15. 19.

Magorum fraudes.

(b) οἱ πολλοί. Scribendum est proculdubio, οἱ πολὺ παρὰ τῷ Περσῶν Βασιλεῖ ἰσχύουσιν, quemadmodum legitur apud Nicephorum.

(c) ἐπενόησάν τε. Scribendum puto, ἐπενόησαν γὰρ, ut in versione posui. Alioqui odiosa esset, ac putida repetitio ejusdem particulæ. Multi errores in his particulis admitti solent ab antiquariis, dum in scribendo nimium properant. Paulo post προέρχεσθαι malim scribere, quam προσέρχεσθαι.

(d) σὺν Ἀβλαάτῳ. Ablaatem vocat Epiphanius Scholasticus hunc Persidis Episcopum: Nicephorus vero Abdam. In codice Sfortiano scriptum est σὺν Ἀύλδᾳ τῷ Ἐπισκόπῳ Περσίδος.

SÆC. IV. rum Isdigerdes quidem, antequam perfecte Christianus esset, morte præventus est. Regnum vero ad filium ejus Vararanem devenit, cujus temporibus solutum est fœdus inter Romanos, & Persas, ut paulo post dicturi sumus.

CAPUT IX.

Qui tum temporis Antiochiæ, & Romæ fuerunt Episcopi.

Isdem fere temporibus, Antiochiæ mortuo Flaviano Porphyrius Episcopatum suscepit. Post quem Alexander eidem Ecclesiæ præfuit. Romæ vero cum Damasus octodecim annis Episcopatum tenuisset, Siricius in ejus locum successit. Qui cum per annos quindecim eam Ecclesiam gubernasset, Anastasius triennio eamdem sedem obtinuit. Anastasium deinde excepit Innocentius: qui quidem primus Novatianos Romæ degentes persequi cœpit, multasque eis Ecclesias ademit.

CAPUT X.

Qualiter Roma eo tempore in Barbarorum potestatem venerit, Alaricho eam vastante.

Sub idem tempus Roma quoque a Barbaris capta est. Etenim Alarichus quidam Barbarus, qui fœderatus erat Romanorum, & qui Imperatori Theodosio in bello contra Eugenium tyrannum auxilio fuerat, eaque de causa dignitatibus Romanis fuerat honoratus, felicitatem suam non tulit. Sed Imperium quidem arripere haudquaquam constituit. Constantinopoli vero decedens, ad Occidentis partes transgressus est. Cumque in Illyricum pervenisset, late cuncta vastare cœpit. Porro transeunti obstiterunt Thessali circa ostia Penei fluminis, unde per montem Pindum iter est versus Nicopolim Epiri. Commissaque pugna, tria circiter millia ex ejus exercitu peremerunt. Post hæc Barbari, qui cum illo erant, quidquid obvium fuisset, igni, ferroque vastantes, ad extremum Romam quoque ipsam occuparunt. Eamque depopulati, maximam partem admirandorum illic operum incendio consumserunt: pecuniam vero direptam inter se diviserunt. Multos quoque Senatorii Ordinis, variis affectos suppliciis, interemerunt. Alarichus vero Imperio illudens, Attalum quemdam Imperatorem nuncupavit. Quem cum uno die satellitibus stipatum tanquam Imperatorem procedere jussisset, postridie servili habitu prodire fecit. Et cum ista gessisset, repente fugam arripuit, rumore quodam perterrefactus, quasi Imperator Theodosius exercitum adversus ipsum pugnaturum misisset. Neque vero falsus hic rumor fuit. Revera enim adventabat exercitus. Verum ille famam ejus non sustinens, in fugam se conjecit, ut dixi. Fertur porro virum

Attalus Romanorum Imperator.

(a) διὰ τοῦτο ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθείς. Zosimus in libro quinto scribit, Alarichum post expeditionem adversus Eugenium tyrannnum, in qua egregiam operam navaverat, nullis Romanorum copiis Præfectum fuisse, sed in Thraciam reversum, solos, quos ductaverat, Barbaros retinuisse. Paulo post tamen, cum a Rufino accitus Græciam vastasset, & Epirum, Magister militum per Illyricum factus est, ut docet Clandianus in Eutropium libro 2.

A πες· καὶ ὁ Ἰσδιγέρδης μὲν ἔφθασε τελευτῆσαι, πρὶν τελείως χριστιανίσαι· εἰς δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαραράνην ἧκεν ἡ βασιλεία· ἐφ' οὗ αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, ὡς ὀλίγον ὕστερον λέξομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Οἱ κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ Ῥώμῃ ἐπισκοπήσαντες.

Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Φλαβιανοῦ τελευτήσαντος, Πορφύριος τὴν Ἐπισκοπὴν διεδέξατο· μετὰ δὴ Πορφύριον, αὖθις Ἀλέ-
B ξανδρος τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας προέστη· κατὰ δὲ τὴν Ῥωμαίων Δάμασον ἐπὶ δεκαοκτὼ ἔτη τῆς ἐπισκοπῆς κρατήσαντα Σιρίκιος διεδέξατο· Σιρικίου δὲ δεκαπέντε ἔτη κρατήσαντος, Ἀναστάσιος ἐπὶ ἔτη τρία τῆς Ἐκκλησίας ἐκράτησε· μετὰ δὲ Ἀναστάσιον Ἰννοκέντιος ὃς πρῶτος τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ναυατιανοὺς ἐλαύνειν ἤρξατο, πολλάς τε αὐτῶν Ἐκκλησίας ἀφείλετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ὡς κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἡ Ῥώμη ὑπὸ Βαρβάροις γέγονεν, Ἀλαρίχου ταύτην πορθήσαντος.

C Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καὶ Ῥώμην ὑπὸ Βαρβάρων ἁλῶναι συνέβη· Ἀλάριχος γάρ τις Βάρβαρος, ὑπόσπονδος ὢν Ῥωμαίοις, καὶ τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ εἰς τὸν κατὰ Εὐγενίου τοῦ τυράννου πόλεμον συμμαχήσας, καὶ (a) διατοῦτο Ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθεὶς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐτυχίαν· ἀλλὰ βασιλεύειν μὲν οὐ προείλετο· ἀναχωρήσας δὲ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη διέβαινε· γενόμενος δὲ ἐπὶ τὰ Ἰλλυριῶν, εὐθὺς πάντα ἀνέτρεπε· διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ, Θεσσαλοὶ ἀντέστησαν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν διὰ ὄρους Πίνδου ἐπὶ Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου διαβῆναι ἐστί· καὶ συμβαλόντες, περὶ τρισχιλίους ἀνεῖλον οἱ Θεσσαλοί· μετὰ δὲ ταῦ-
D τα πᾶν τὸ παραπεσὸν ἀφανίζοντες οἱ σὺν αὐτῷ, τέλος καὶ τὴν Ῥώμην κατέλαβον· καὶ πορθήσαντες αὐτὴν, τὰ μὲν πολλὰ τῶν (b) θαυμαστῶν ἐκείνων θεαμάτων κατέκαυσαν· τὰ δὲ χρήματα δι' ἁρπαγῆς ἔλαβον· καὶ πολλοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς διαφόροις δίκαις ὑποβαλόντες, ἀπώλεσαν, καταπαίζων τε τῆς βασιλείας, ἀναδείκνυσι Βασιλέα, ὀνόματι Ἄτταλον· ὃν μίαν μὲν ἡμέραν, ὡς Βασιλέα δορυφορούμενον προϊέναι ἐκέλευε· τὴν δὲ ἄλλην, ἐν δούλου τάξει φαίνεσθαι παρεσκεύαζεν· καὶ ταῦτα καταπραξάμενος, εἰς φυγὴν ἐτράπη, φήμης αὐτὸν ἐν φόβῳ καταστησάσης, ὡς εἴη ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος δύναμιν ἀποστείλας τὴν αὐτῷ πολεμήσου-
E σαν· τὰ μὲν οὖν τῆς φήμης οὐκ ἦν πεπλασμένα· ἀληθῶς γὰρ ἡ δύναμις ἐπορεύετο· κἀκεῖνος τὴν φήμην οὐχ ὑπομείνας, ἀλλ' ὡς ἔφην, ἀποδρὰς ᾤχετο· λέγεται δὲ ὡς ἀπιόντι

. . . . Vastator Achivæ
Gentis, & Epirum nuper populatus inultam,
Præsidet Illyricis. Jam quos obsedit, amicus
Ingreditur muros, illis responsa daturus,
Quorum conjugibus potitur, natosque peremit.
Sic hostes pensare solent.

(b) θαυμαστῶν ἐκείνων θεαμάτων. Scribendum puto, τῶν θαυμαστῶν ἐκεῖ θεαμάτων. Quam lectionem in interpretatione mea expressi.

(a) σάν-

ὄντι αὐτῷ ἐπὶ τὴν Ῥώμην, εὐλαβής τις ἀνὴρ Μοναχὸς τὸν βίον, παρῄνει μὴ ἐπιχαίρειν ἐν τηλικούτοις κακοῖς, μὴ δὲ χαίρειν φόνοις καὶ αἵμασιν· ὁ δὲ, οὐκ ἐγὼ, ἔφη, ἐθελοντὴς ἐπὶ τὰ ἐκεῖ πορεύομαι· ἀλλά τις καθ' ἑκάστην ὀχλεῖ μοι βασανίζων, καὶ λέγων· ἄπιθι τὴν Ῥωμαίων πόρθησον πόλιν· τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τούτου.

A virum quemdam venerabilem, professione Monachum, eum, dum Romam proficisceretur, monuisse, ne tot, ac tantis lætaretur malis, neve cæde, ac sanguine delectaretur. Cui Alarichus: Ego, inquit, non sponte eo proficiscor: sed nescio quis me quotidie sollicitat, ac stimulat, ita dicens: Perge urbem Romam vastaturus. Verum, de hoc satis superque sit dictum. SÆC. IV

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ τηνικαῦτα ἐπισκοπησάντων.

ΜΕτὰ δὲ Ἰνοκέντιον, Ζώσιμος τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας ἐπὶ δύο ἔτη ἐκράτησε· καὶ μετὰ τοῦτον δὲ, Βονιφάτιος ἔτη τρία τῆς Ἐκκλησίας προέστη, ὃν Κελεστῖνος διεδέξατο· καὶ οὗτος ὁ Κελεστῖνος τὰς ἐν Ῥώμῃ Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἀφείλετο, καὶ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῶν Ῥουστικοῦλαν, κατ' οἰκίας ἐν παραβύστῳ συνάγειν ἠνάγκασεν· ἄχρι γὰρ τούτου, Ναυατιανοὶ μεγάλως ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἤνθησαν, Ἐκκλησίας πλείστας ἔχοντες, καὶ λαὸν πολὺν συναθροίζοντες· ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ τούτων ἥψατο, τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς ὁμοίως τῇ Ἀλεξανδρέων πέρα τῆς Ἱερωσύνης, ἐπὶ δυναστείαν ἤδη πάλαι προελθούσης· καὶ διατοῦτο, οὐδὲ τοὺς ὁμοφρονοῦντας οἱ Ἐπίσκοποι ἐπ' ἀδείας συνάγεσθαι συνεχώρησαν· ἀλλὰ πάντα λαβόντες αὐτῶν, μόνον διὰ τὴν ὁμοφροσύνην ἐπαινοῦσιν αὐτούς· οὐ μὲν οἱ ἐν Κωνσταντίνου πόλει τοῦτο πεπόνθασιν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ στέργειν αὐτοὺς, καὶ ἔνδον πόλεως συνάγειν εἴασαν, ὡς δὴ πρότερον ἤδη ταῦτα ἱκανῶς ἔφην.

CAPUT XI.

De Episcopis urbis Romæ.

POst Innocentium Zosimus Romanam Ecclesiam per biennium administravit. Quo
B mortuo Bonifacius tribus annis eidem Ecclesiæ præfuit. Huic deinde successit Celestinus. Et hic quoque Novatianis Ecclesias, quas Romæ habebant, ademit; & Rusticulam eorum Episcopum clam in privatis ædibus plebem colligere compulit. Etenim ad id usque temporis Novatiani Romæ plurimum floruerant, cum multas ibi Ecclesias possiderent, & maximam populi multitudinem in eis colligerent. Sed invidia quoque istos attrivit; cum Episcopatus Romanus perinde, atque Alexandrinus, ultra sacerdotii fines progressus, jam olim in dominationem degenerasset. Et ob hanc causam Episcopi Romani, ne illos quidem, qui cum ipsis in fide consen-
C tiebant, libere conventus agere siverunt; sed illos ob consensionem fidei laudantes, omnibus tamen bonis spoliarunt. At Constantinopolitani Episcopi ab hoc morbo immunes fuere. Non enim solum Novatianos intra urbem conventus agere sinebant, verum etiam singulari amore eos complectebantur, ut jam antea abunde dixi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ Χρυσάνθου, τοῦ Ναυατιανῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἐπισκόπου.

ΣΙσιννίου δὲ τελευτήσαντος, Χρύσανθος καθειλκύσθη εἰς τὴν ἐπισκοπήν· ὃς υἱὸς μὲν ἦν Μαρκιανοῦ τοῦ γενομένου Ναυατιανῶν Ἐπισκόπου πρὸ Σισιννίου· ἐκ νέας ἐν ἡλικίας κατὰ τὰ βασίλεια στρατευσάμενος, ὕστερον ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ Βασιλέως, ὑπατικὸς τῆς Ἰταλίας γενόμενος, μεταταῦτα καὶ Βικάριος τῶν Βρεττανικῶν νήσων καταστάς, ἐθαυμάσθη ἐπὶ τῆς διοικήσεσι· προβὰς δὲ τῇ ἡλικίᾳ καὶ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, σπεύδων δὲ ἔπαρχος γενέσθαι πόλεως, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἄκων εἱλκύσθη· Σισιννίου γὰρ ἐν καιρῷ τελευτῆς μνείαν αὐτοῦ ὡς ἐπιτηδείου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ποιησαμένου, ὁ Ναυατιανῶν λαὸς ὡς νόμον τὴν ἐκείνου φωνὴν λαβών, καὶ ἄκοντα βιαίως ἕλκειν ἐπεχείρουν· τοῦ δὴ Χρυσάνθου φυγόντος, Σαββάτιος καιρὸν νομίσας εὑρηκέναι εὔκαιρον, ἐν ᾧ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γένεται, κατασκευάζει χεῖρας ἐπιθεῖναι αὐτῷ τινὰς ἀσήμους, τὸν ὅρκον ὃν ὀμωμόκει παρ' οὐδὲν θέμενος· ἐν δὲ τοῖς χειροτονήσασιν αὐτῶν ἦν Ἑρμογένης, ὃς ἐπὶ βλασφήμοις συγγράμμασιν ὑπὸ αὐτοῦ μετὰ κατάρας ἐκκεκήρυκτο· οὐ μὴν αὐτῷ ὁ σκοπὸς τέλος ἐδέξατο· μισήσας γὰρ αὐτοῦ ὁ λαὸς τὸ δύστροπον,

CAPUT XII.

De Chrysantho Novatianorum apud Constantinopolim Episcopo.

D POst mortem Sisinnii Chrysanthus ad Episcopatum vi pertractus est. Erat hic filius Marciani, ejus, qui ante Sisinnium Episcopus fuerat Novatianorum. Ceterum ab ineunte ætate in palatio militaverat. Postea vero regnante Theodosio seniore, Consularis Italiæ factus, atque exinde Vicarius Britanniarum constitutus, ex utraque administratione maximam gloriam retulerat. Cum vero jam ætate provectior Constantinopolim venisset, & Præfectus urbis fieri illic ambiret, invitus Episcopatum suscipere compulsus est. Nam cum Sisinnius jamjam moriturus, mentionem illius fecisset tanquam ad Episcopatum regendum idonei, plebs
E Novatianorum Sisinnii verba pro lege ducens, invitum illum per vim trahere aggressa est. Sed cum Chrysanthus fuga se subduxisset, Sabbatius opportunum sibi tempus evenisse ratus, quo Ecclesiis potiretur, ab obscuris quibusdam Episcopis ad id comparatis, manus sibi fecit imponi, spreta religione jurisjurandi, quo sese olim adstrinxerat. Porro inter eos, qui Sabbatium ordinarunt, fuit etiam Hermogenes, qui ob libros suos plenos impietatis, ab ipso Sabbatio addita imprecatione fuerat excommunicatus. Verum is conatus ei non successit. Populus enim importuna ejus ambitione offensus,

L. 5. c. 12.

Sabbatius Episcopus ordinatus.

ὅτι utpo-

SÆC. IV. utpote qui Episcopatus occupandi causa nihil non ageret, omni studio Chrysanthum investigavit. Quem cum in Bithynia latentem deprehendisset, vi pertractum ad Episcopatum promovit. Fuit hic vir prudentia simul, ac modestia singulari. Ejusque opera Novatianorum Ecclesiæ Constantinopoli plurimum auctæ sunt, & conservatæ. Hic primus aurum pauperibus ex propria pecunia distribuit. Ab Ecclesiis autem nihil accepit præter duos panes Eulogiarum, singulis diebus dominicis. Ceterum Ecclesiæ suæ promovendæ adeo studiosus fuit, ut Ablabium inter omnes sui temporis disertissimum Rhetorem, e schola Troili Sophistæ abriperet, & Presbyterum ordinaret. Cujus etiam conciones elegantes simul, & acres circumferuntur. Verum Ablabius postea Nicææ Novatianorum Episcopus fuit, eodemque tempore illic Rhetoricam docuit.

A ὅτι (a) πάντα σκοπὸν τοῦ παρεισδῦναι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἔπραττε, παντοῖος ἐγένετο ἀνερευνῶν τὸν Χρύσανθον· ὃ καὶ εὑρόντες περὶ Βιθυνίαν κρυπτόμενον, πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἑλκύσαντες προεβάλλοντο· οὗτος ὁ ἀνὴρ φρόνιμος ἐν ταυτῷ καὶ σώφρων, εἰ καί τις ἄλλος, ὑπῆρχε· καὶ σφόδρα τὰς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει συνεκρότησέν τε καὶ ηὔξησε· καὶ πρῶτος τοῖς πτωχοῖς οἴκοθεν χρυσίον διένειμεν· ἀπό τε τῶν Ἐκκλησιῶν οὐδὲν ἐδέξατο, πλὴν κατὰ κυριακὴν (b) δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν· οὕτω δὲ ἦν περὶ τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν σπουδαῖος, ὡς καὶ (c) Ἀβλάβιον τὸν ἑαυτοῦ γενναιότατον Ῥήτορα, τοῦ Σοφιστοῦ Τρωΐλου συλλαβεῖν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Πρεσβυτέρου τάξιν B προχειρίσασθαι· οὗ γλαφυραὶ προσομιλίαι καὶ σύντονοι φέρονται· ἀλλ' Ἀβλάβιος μὲν ὕστερον τῆς ἐν Νικαίᾳ τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος κατέστη, ἐν ταυτῷ καὶ σοφιστεύων ἐν ταύτῃ.

(a) Πάντα σκοπὸν τοῦ παρεισδῦναι. Hæc locutio non videtur mihi satis Græca. Certe Nicephorus cum eam & ipse non probaret, immutavit hoc modo: πάντα κάλων ἐκίνει τῇ ἐπισκοπῇ παρεισδῦναι. Verum Socratis locum mallem sic restituere: ὅτι πάντα σκοπῷ τοῦ παρεισδῦναι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἔπραττε: id est, *cuncta eo consilio faciebat, ut ad Episcopatum arreperet*.

(b) δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν. Panes, qui a fidelibus offerebantur ad sacrificium, panes benedictionis vocabant. Sic enim Dionysius Exiguus vertit Canonem 15. Concilii Laodiceni: ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. *Quod non oporteat in Quadragesima panem benedictionis offerri, nisi in Sabbato, & Dominica*. Ex iis panibus quidam ad Eucharistiam accipiebantur: reliqui vero Clericis alendis destinabantur ab Episcopo, qui & ipse ex iis sibi sumebat, quantum vellet, ut ex hoc loco discimus. Notandum autem est, quod ait Socrates, ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν. Episcopus enim de oblationibus omnium Ecclesiarum, quæ sub ipsius ditione erant, pro arbitrio disponebat. Vide decreta Gelasii Papæ cap. 27.

(c) ἀβλάβιον τὸν ἑαυτοῦ. Savilius ex Christophorsoni libro ad marginem sui codicis emendavit, τῶν ἑαυτοῦ. Quam lectionem secutus est Christophorsonus. Ego vero scribendum puto, τὸν ἐφ' ἑαυτοῦ γενναιότατον ῥήτορα τοῦ σοφιστοῦ Τρωΐλου: id est, *ut Ablabium rhetorem sui temporis præstantissimum, e schola Troili Sophistæ abriperet, &c.* Rhetores olim dicebantur discipuli Sophistarum, qui Rhetoricam discebant. Non omnibus tamen Sophistarum discipulis id C nomen tribuebatur, sed præstantioribus tantum, qui certo ritu initiati pallium rhetoricum gestabant, rubrum, seu puniceum. Id docet Cyrillus in lexico: τρίβωνες, περιβλήματά τινα. τὰ μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοί. φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων, παράσημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φορούμενον, &c. Quo autem ritu designari solerent Athenis Rhetores, declarat Olympiodorus in excerptis Historiarum apud Photium, Gregorius Nazianzenus, & Eunapius.

CAPUT XIII.

De pugna inter Christianos, & Judæos Alexandriæ facta, & de Cyrilli Episcopi adversus Præfectum Orestem simultate.

Sub idem tempus, Judæorum gens ab Episcopo Cyrillo Alexandria ejecta est hanc ob causam. Alexandrinus populus supra quam ceteri omnes, seditionibus delectatur: ac si forte ansam nactus fuerit, ad intoleranda facinora prorumpere solet. Neque enim impetum comprimit, nisi sanguine effuso. Contigit autem tunc temporis, ut plebs illic inter se tumultuaretur, non ex aliqua gravi, ac necessaria occasione, sed ob malum, quod in omnibus prope civitatibus inolevit: studium scilicet in spectandis saltatoribus. Nam cum die Sabbati Pantomimus quidam saltare solitus, maximam populi multitudinem congregaret, eo quod Judæi tum feriantes, non audiendæ legi, sed scenicis spectaculis vacarent: is dies populi factiones inter se committere consueverat. Ac tamersi a Præfecto Alexandriæ id aliquatenus repressum fuisset, nihilominus Judæi contrariæ factionis hominibus infensi esse perseverarunt: & præterquam quod perpetui sunt hostes Christianorum, tum Pantomimorum causa multo magis iisdem infesti extiterunt. Itaque cum Orestes Præfectus Alexandriæ πολιτείαν in theatro celebraret,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης μάχης μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων, καὶ τῆς τοῦ Ἐπισκόπου Κυρίλλου πρὸς τὸν Ὕπαρχον Ὀρέστην διαφορᾶς.

D Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξελαθῆναι ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Κυρίλλου συνέβη, δι' αἰτίαν τοιάνδε· ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμος, πλέον τῶν ἄλλων δήμων, χαίρει ταῖς στάσεσιν· εἰ δέποτε καὶ προφάσεως ἐπιλάβηται, εἰς ἀφόρητα καταστρέφει κακά· δίχα γὰρ αἵματος, οὐ παύεται τῆς ὁρμῆς· ἔτυχε δὲ τότε στασιάζειν αὐτὸ τὸ πλῆθος πρὸς ἑαυτὸ, οὐ δι' ἀναγκαίαν τινὰ πρόφασιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιπολάζον ἁπάσαις ταῖς πόλεσι κακὸν, φημὶ δὴ τὸ σπουδάζειν περὶ τοὺς ὀρχηστάς· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου ὀρχούμενος, πλείονας ὄχλους συνήθροιζε, τῷ Ἰουδαίους ἀργοῦντας ἐν αὐτῇ, μὴ τῇ ἀκροάσει τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῖς θεατρικοῖς σχολάζειν, ἐπίμαχος τοῖς τοῦ δήμου E μέρεσιν ἡ ἡμέρα κατέστη· καὶ τοῦτο τρόπον τινὰ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐν τάξει καταστάντος, οὐδὲν ἧττον ἔμειναν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῖς τοῦ ἑτέρου μέρους ἀντιπαθοῦντες· καὶ ἀεὶ μὲν πολέμιοι πανταχοῦ τοῖς Χριστιανοῖς καθεστῶτες, ἐπὶ δὲ πλέον διὰ τοὺς ὀρχηστὰς (a) ἐκπεπολέμωντο καθ' ἑαυτῶν· καὶ δὴ τότε Ὀρέστου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου (b) πολιτείαν ἐν τῷ θεάτρῳ ποιοῦντος,

(a) ἐκπεπολέμωντο καθ' ἑαυτῶν. Musculus, & Christophorsonus legerunt. κατ' αὐτῶν. Quod magis probo. Nicephorus tamen vulgatam lectionem retinuit.

(b) πολιτείαν ἐν τῷ θεάτρῳ ποιοῦντος. Male Epiphanius Scholasticus festivitatem quandam esse existimavit, quam Alexandrini πολιτείαν vocabant. Nec melius Christophorsonus

τος, οὕτω δὲ ὀνομάζειν εἰώθασιν τὰς δημοτικὰς διατυπώσεις, παρῆσαν καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Κυρίλλου οἱ σπουδασταὶ, τὰς γινομένας, παρὰ τοῦ ἐπάρχου διατυπώσεις γνῶναι βουλόμενοι· ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς τὶς ἀνὴρ ὀνόματι Ἱέραξ, ὃς (c) γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν διδάσκαλος ἦν· διάπυρος δὲ ἀκροατὴς τοῦ Ἐπισκόπου Κυρίλλου καθεστὼς, καὶ περὶ τὸ κρότους ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτοῦ ἐγείρειν ἦν σπουδαιότατος· τοῦτον τοίνυν τὸν Ἱέρακα τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐν τῷ θεάτρῳ θεασάμενοι, κατεβόων εὐθὺς, ὡς οὐ δι' οὐδὲν ἄλλο παραβάλλει τῷ θεάτρῳ, ἢ ἵνα στάσιν τῷ δήμῳ ἐμβάλλοι· Ὀρέστης δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐμίσει τὴν δυναστείαν τῶν Ἐπισκόπων, ὅτι παρῃροῦντο πολὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκ βασιλέως ἄρχειν τεταγμένων· μάλιστα δὲ ὅτι καὶ ἐποπτεύειν αὐτοῦ τὰς διατυπώσεις Κύριλλος ἐβούλετο· ἁρπάσας οὖν τὸν Ἱέρακα δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ βασάνοις ὑπέβαλλε· τοῦτο γνοὺς ὁ Κύριλλος, μεταπέμπεται τοὺς Ἰουδαίων πρωτεύοντας, καὶ ὅσα εἰκὸς, εἰ μὴ παύσαιντο κατὰ Χριστιανῶν στασιάζοντες, διηπείλησε· τὸ δὲ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων τῆς ἀπειλῆς αἰσθόμενον, φιλονεικότερον γέγονε· καὶ μηχανὰς ἐπενόουν ἐπὶ βλάβῃ τῶν Χριστιανῶν, ὧν τὴν κορυφαιοτάτην καὶ αἰτίαν τοῦ ἐξελαθῆναι αὐτοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας γενομένην, διηγήσομαι· σύνθεμα δόντες ἑαυτοῖς, δακτυλίου φόρεμα ἐκ φοίνικος γεγονὸς φλοιοῦ θαλλοῦ, νυκτομαχίαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπενόησαν· καὶ ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν, κηρύσσειν κατὰ τὰ κλίματα τῆς πόλεως τινὰς παρεσκεύασαν βοῶντας, ὡς ἡ ἐπώνυμος Ἀλεξάνδρου Ἐκκλησία πυρὶ καίοιτο· τοῦτο ἀκούσαντες Χριστιανοὶ, ἄλλος ἀλλαχόθεν συνέτρεχεν, ὡς τὴν Ἐκκλησίαν περισώσοντες· οἵ τε Ἰουδαῖοι εὐθὺς ἐπετίθεντο, καὶ ἀπέσφαττον, ἀλλήλων μὲν ἀπεχόμενοι, δεικνύντες τοὺς δακτυλίους· τοὺς δὲ προσπίπτοντας τῶν Χριστιανῶν ἀναιροῦντες· γενομένης δὲ ἡμέρας, οὐκ ἐλάνθανον οἱ τὸ ἄγος ἐργασάμενοι· ἐφ' ᾧ κινηθεὶς ὁ Κύριλλος, σὺν πολλῷ πλήθει ἐπὶ τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων παραγενόμενος, οὕτω γὰρ τοὺς εὐκτηρίους αὐτῶν ὀνομάζουσι τόπους, τὰς μὲν ἀφαιρεῖται· τοὺς δὲ ἐξελαύνει τῆς πόλεως, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν διαρπαγῆναι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀφείς· οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι, ἐκ τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος χρόνων οἰκήσαντες τὴν πόλιν, τότε αὐτῆς γυμνοὶ ἅπαντες ἀπανέστησαν, καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ διεσπάρησαν· Ἀδαμάντιος δὲ (d) ἰατρικῶν λόγων Σοφιστὴς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ὁρμήσας, καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ προσφυγὼν Ἀττικῷ, ἐπαγγειλάμενός τε χριστιανίζειν, αὖθις ὑστέρῳ χρόνῳ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ᾤκησεν· ὁ τοίνυν

τῆς

A ret, sic autem vocare solent publicas dispositiones, adfuerunt illic etiam fautores Cyrilli, ut quid a Præfecto dispositum esset, cognoscerent. Inter hos quidam fuit nomine Hierax, humilioris literaturæ magister; qui Cyrilli ferventissimus erat auditor, & in ejus concionibus plausus excitare solitus. Hunc igitur Hieracem in theatro conspicatus Judæorum populus, confestim exclamavit, non aliam ob causam eum in theatrum venisse, quam ut populum ad seditionem concitaret. Oresti vero jampridem invisa erat Episcoporum dominatio, tum quod Episcopi de potestate eorum, qui ad regendas Provincias ab Imperatore missi erant, B plurimum decerperent, tum quod Cyrillus actus suos explorare vellet. Correptum igitur Hieracem, publice in theatro tormentis subjecit. Quo cognito Cyrillus Judæorum Primates ad se accersit, malumque eis minatur, nisi adversus Christianos tumultuari desinant. At plebs Judæorum compertis ejusmodi minis, majore adhuc pertinacia exarsit, multasque in perniciem Christianorum fraudes machinati sunt. Quarum præcipuam, & quæ in causa fuit, ut Judæi Alexandria pellerentur, hoc loco commemorabo. Signo inter se dato, ut unusquisque ipsorum annulum ex cortice surculi palmei gestaret, nocturna pugna Christianos aggredi statuunt. C Quadam igitur nocte viros ad id comparatos mittunt, qui per universas urbis regiones proclament, Ecclesiam, quæ Alexandri dicitur, incendio consumi. Ea re audita Christiani alius aliunde accurrunt, ut Ecclesiam servent. Tum Judæi impetu in illos facto, cædem faciunt: a suis quidem, qui annulos ostendebant, manus abstinentes; Christianos vero, quotquot inciderant, obtruncantes. Orto mox die, hujus sceleris auctores minime latuerunt. Commotus ea re Cyrillus, cum ingenti multitudine ad Synagogas Judæorum profectus, sic enim vocantur eorum oratoria: eas quidem ademit Judæis, ipsos vero urbe expulit, facultates D quoque eorum diripi a plebe permittens. Itaque Judæi, qui jam inde ab Alexandri Macedonis temporibus urbem illam incoluerant, tum nudi omnes ex ea emigrarunt, & alii alio dispersi sunt. Ex his Adamantius quidam Medicinæ Professor, Constantinopolim profectus, ad Episcopum Atticum confugit: cumque Christianorum religionem professus fuisset, postmodum Alexandriam reversus, in ea urbe domicilium fixit. At

Præ-

SEC. IV.

Plausus in s. concionibus excitatus.

Cyrillus Judæos Alexādria pellit.

sonus publica edicta Præfectorum Augustalium sic ab Alexandrinis vocari censuit, quæ tunc Orestes in theatro proponenda curaverit. In quo dupliciter fallitur. Primo, quod omnia Augustalium edicta πολιτείαν ab Alexandrinis dici credidit; cum tamen ea duntaxat edicta, quæ ad quietem, & commodum urbis pertinebant, eo nomine designarentur. Sic hodie Parisiis vernaculo sermone πολιτείαν appellamus, & statuta politiæ ea, quæ ad annonam, & hujusmodi alia in foro vendi solita pertinent. Deinde errat in eo Christophorsonus, quod edicta illa ab Oreste in theatro proposita esse existimavit. Non enim id dicit Socrates, sed tantum ait, Orestem in theatro dispositiones illas fecisse, id est, dictasse officialibus suis. Solebant enim Magistratus Romani in theatro, & circo, & quibuscumque in locis vellent, jus dicere. Sic Ammianus Marcellinus in libro 15. scribit de Leontio Præfecto urbi: & alibi de nescio quo alio urbis Præfecto: *In amphitheatrali curriculo causas dispiciens criminum maximorum*. Ceterum dispositiones tunc ab Oreste factæ ad theatrum, & ad spectacula pertinebant.

(c) γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν. Epiphanius Scholasticus *puerilium literarum doctorem* interpretatur, non male. Langus, & Christophorsonus *humilioris literaturæ magistrum* verterunt, quod est elegantius. At Musculus *prosaicarum literarum præceptorem* transtulit, pessime omnino. Etsi enim πεζὸς λόγος, id est, *pedestris sermo*, prosam significat, non ideo πεζὰ γράμματα sunt *prosaicæ literæ*. πεζὰ γράμματα sunt *prima elementa*, quæ pueri discunt. Horum doctores Grammatistæ dicuntur a Græcis; a La- E tinis Literatores.

(d) ἰατρικῶν λόγων σοφιστής. Hos uno verbo ἰατροσοφιστὰς Græci vocant, id est *professores Medicinæ*. Talis fuit Magnus Medicus, qui Alexandriæ Medicinam publice professus est, loquendi peritior, quam medendi artifex, ut scribit Eunapius in libro de vitis sophistarum. Talis fuit Gesius Medicus temporibus Zenonis Augusti, de quo Stephanus Bysantius in voce Γέα, ita scribit; ἐν πέτραις δ' ἐπιχωριάζει κύριον ὄνομα τὸ Γέσιος, ὅθεν ἦν ὁ περιφανὴς τῶν ἰατρῶν σοφιστὴς, ἴσως ἐντεῦθεν κεκλημένος. De eodem Gesio multa habet Damascius in vita Isidori, & ex eo Suidas in voce Γέσιος. Ubi medicinæ peritiam bifariam dividit, in διδασκαλικὴν scilicet, & in ἐργάτιδα, id est, quod vulgo dicimus, in *theoricen*, & *practicen*. Additque. καὶ τὴν τῶν ἰατρικῶν ἔργων τε καὶ λόγων ἀκριβεστέραν τῶν καθ' ἑαυτὸν ἰατρῶν τε καὶ ἰατροσοφιστῶν κατώρθωσε τέχνην.

(e) βι-

SÆC. IV. Præfectus Alexandriæ Orestes hoc factum A permoleste tulit, incredibili dolore affectus, quod tanta civitas repente tot incolarum multitudine viduata esset. Proinde rem gestam ad Imperatorem retulit. Sed & Cyrillus Judæorum scelera principi per literas significavit: atque interim reconciliandæ amicitiæ causa internuntios ad Orestem misit. Id enim populus Alexandrinus ipsum facere compulerat. Cumque Orestes sermones de amicitia redintegranda minime admitteret, Evangeliorum codicem protendit Cyrillus, ejus reverentia pudorem se Oresti incussurum existimans. Sed cum Orestes ne hac quidem ratione emolliretur, verum inter ipsum, ac Cyrillum bellum implacabile B perseveraret, hujusmodi quidpiam postea contigit.

A τῆς Ἀλεξανδρέων ἔπαρχος Ὀρέστης, σφόδρα ἐπὶ τῷ γενομένῳ ἐχαλέπηνε· καὶ πένθος μέγα ἐτίθετο, τηλικαύτην πόλιν οὕτως ἄρδην τοσούτων ἐκκενωθῆναι ἀνθρώπων· διὸ καὶ τὰ γενόμενα ἀνέφερε Βασιλεῖ· Κύριλλος δὲ καὶ αὐτὸς τὰς Ἰουδαίων πλημμελείας γνωρίμους καθιστῶν Βασιλεῖ, οὐδὲν ἧττον καὶ περὶ φιλίας πρὸς Ὀρέστην ἐπρεσβεύετο· τοῦτο γὰρ ὁ λαὸς τῶν Ἀλεξανδρέων αὐτὸν ποιεῖν κατηνάγκαζεν· ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ φιλίας λόγους Ὀρέστης οὐ προσεδέχετο, (e) βίβλον τῶν Εὐαγγελίων ὁ Κύριλλος προὔισχετο, διὰ ταύτης γοῦν καταιδέσειν τὸν Ὀρέστην ἡγούμενος· ὡς δὲ οὐδὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὁ Ὀρέστης ἐμαλάσσετο, ἀλλ' ἔμενε B μεταξὺ αὐτῶν ἄσπονδος πόλεμος, τάδε ἐπισυνέβη γενέσθαι.

(e) βίβλον τῶν Εὐαγγελίων ὁ Κύριλλος προὔισχετο. Evangeliorum librum idcirco prætendebat Cyrillus, ut per hunc adjuraret, atque obtestaretur Orestem Præfectum Ægypti, uti cum ipso in gratiam redire vellet. Jam supra monuimus, veteres per ea adjurare, atque obtestari solitos esse, per quæ jurare consueverant. Christiani autem jurare solebant per Evangelia, tactis sacris Codicibus, ut notum est.

CAPUT XIV.

Quomodo Nitriæ Monachi, Cyrilli causa Alexandriam ingressi, seditionem contra Præfectum Orestem concitarunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ.

Ὡς οἱ κατὰ τὴν Νιτρίαν Μοναχοὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπὲρ Κυρίλλου κατελθόντες, πρὸς τὸν Ὕπαρχον Ὀρέστην ἐστασίασαν.

Quidam ex Monachis, qui in Nitriæ montibus habitabant, ferventiore ani- C mo præditi, jam inde a Theophili temporibus, qui eos injuste adversus Dioscorum, fratresque ejus armaverat, tum quoque acri zelo incensi, pro Cyrillo fortiter pugnare instituerunt. Egressi igitur ex Monasteriis circiter quingenti viri, in urbem veniunt, & Præfectum observant in vehiculo procedentem. Ad quem accedentes, immolatorem eum appellant, & paganum, multisque aliis contumeliis afficiunt. Ille suspicatus, insidias sibi parari a Cyrillo, exclamavit, Christianum se esse, & Constantinopoli ab Attico Episcopo baptizatum. Sed cum Monachi verbis illius non attenderent, quidam ex illis, Ammo- D nius nomine, jacto lapide Orestem percussit in capite. Quo vulnere ipse quidem totus cruore conspersus est: apparitores vero omnes, paucis exceptis, recedentes, alius alio diffugiunt, seque intra turbam occultant, mortem ex jactu lapidum formidantes. Inter hæc Alexandrinorum populus accurrit, opem Præfecto laturus adversus Monachos. Et alios quidem omnes in fugam vertunt: Ammonium vero comprehensum sistunt Præfecto. Qui ex præscripto legum publice tormentis hominem subjiciens, eo usque excruciavit, quoad vitam ei adimeret. Nec multo post, quæ gesta essent, principibus significavit. Cyrillus quoque contraria ejus E relationi nuntiavit. Ammonii vero corpus receptum, in Ecclesia quadam deposuit, eum mutato nomine Thaumasium appellans. Quinetiam Martyrem illum vocari jussit, magnitudinem animi illius multis laudibus in

Monachorũ in Orestem impetus.

Τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Νιτρίας Μοναχῶν τινὲς, C ἔνθερμον ἔχοντες φρόνημα ἀπὸ Θεοφίλου ἀρξάμενοι, ὅτε αὐτοὺς ἐκεῖνος κατὰ τῶν περὶ Διόσκορον ἀδίκως ἐξώπλισε, ζῆλόν τε τότε κτησάμενοι, προθύμως καὶ ὑπὲρ Κυρίλλου μάχεσθαι προῃροῦντο· ἀφέμενοι οὖν τῶν Μοναστηρίων ἄνδρες περὶ τοὺς πεντακοσίους, καὶ καταλαβόντες τὴν πόλιν, ἐπιτηροῦσιν ἐπὶ τοῦ ὀχήματος προϊόντα τὸν ἔπαρχον· καὶ προσελθόντες ἀπεκάλουν θύτην καὶ ἕλληνα, καὶ ἄλλα πολλὰ περιύβριζον· ὁ δὲ, ὑποτοπήσας σκευωρίαν αὐτῷ παρὰ Κυρίλλου γίνεσθαι, ἐβόα Χριστιανός τε εἶναι, καὶ ὑπὸ Ἀττικοῦ Ἐπισκόπου, ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει βεβαπτίσθαι· ὡς δὲ οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις οἱ Μοναχοὶ, εἷς τις ἐξ αὐτῶν Ἀμμώνιος ὄνο- D μα, λίθῳ βάλλει τὸν Ὀρέστην κατὰ τῆς κεφαλῆς· καὶ πληροῦται μὲν αἵματι ὅλος ἐκ τοῦ τραύματος· ὑποχωροῦσι δὲ οἱ ταξεῶται πλὴν ὀλίγων, ἄλλος ἀλλαχοῦ ἐν τῷ πλήθει διαδύναντες, τὸν ἐκ τῆς βολῆς τῶν λίθων θάνατον φυλαττόμενοι· ἐν τοσούτῳ δὲ συνέρρεον οἱ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμοι, ἀμύνασθαι τοὺς Μοναχοὺς ὑπὲρ τοῦ ἐπάρχου προθυμούμενοι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους πάντας εἰς φυγὴν ἔτρεψαν· τὸν Ἀμμώνιον δὲ συλλαβόντες, παρὰ τὸν ἔπαρχον ἄγουσιν· (a) ὃς δημοσίᾳ κατὰ τοὺς νόμους ἐξετάσει αὐτὸν ὑπολαβὼν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐβασάνισεν, ὡς ἀποκτεῖναι· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ τὰ γενόμενα γνώριμα τοῖς κρατοῦσι κατέστησεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Κύριλλος τὰ ἐναντία ἐγνώ- E ριζε Βασιλεῖ· τοῦ Ἀμμωνίου τὸ σῶμα ἀναλαβὼν, καὶ ἐν μιᾷ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποθέμενος, ὄνομα ἕτερον αὐτῷ ἐπιθεὶς Θαυμάσιον ἐπεκάλεσε, καὶ μάρτυρα χρηματίζειν ἐκέλευσεν, ἐγκωμιάζων αὐτοῦ ἐπ'

(a) ὃς δημοσίᾳ κατὰ τοὺς νόμους ἐξετάσει αὐτὸν ὑπολαγών. Proculdubio scribendum est ὑποβαλών, ut Savilius ad marginem sui codicis emendarat. Nec aliter legit Musculus, qui hunc locum ita vertit: *Quem ille publice secundum leges torturæ subjicit*. Ubi vides, Musculum vocem δημοσία pro adverbio sumsisse, quem secutus est Christophorsonus. *Sic* enim ille interpretatur: *Præfectus palam, uti leges postulant, de eo quæstionem exercere*. Potest tamen etiam adjective sumi eodem sensu. Paulo antea ex Ammiano Marcellino observavi, solitos esse Magistratus Romanos palam, & in publico reos comprehendere, & tormentis afficere, cum circa se semper apparitores suos haberent. Itaque etiam dum carpento veherentur, quæstionem de noxiis habebant, quemadmodum de Leontio scribit Marcellinus, & de Oreste Socrates hoc loco.

(b) ἀπέ-

ἐπ' Ἐκκλησίας τὸ φρόνημα, ὡς ἀγῶνα ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνελομένου· ἀλλ' οἱ σωφρονοῦντες, καίπερ Χριστιανοὶ ὄντες, οὐκ ἀπεδέχοντο τὴν περὶ τούτου τοῦ Κυρίλλου σπουδήν· ἠπίσταντο γάρ, προπετείας δίκην δεδωκέναι τὸν Ἀμμώνιον, οὐ μὴν ἀνάγκῃ ἀρνήσεως Χριστοῦ, ἐναποθανεῖν ταῖς βασάνοις· διὸ καὶ Κύριλλος κατὰ βραχὺ τῷ ἡσυχάζειν λήθην τοῦ γινομένου εἰργάσατο· ἀλλ' οὐχ ἕως τούτου ἔστη τὸ δεινὸν τῆς μεταξὺ Κυρίλλου, καὶ Ὀρέστου φιλονεικίας· (b) ἀπέσβεσε γὰρ αὐτὴν ἕτερόν τι ἐπισυμβάν, τοῖς φθάσασι παραπλήσιον.

A in Ecclesia prosecutus, qui pro pietate certamen subiisset. Sed qui modestiores erant ex ipsis etiam Christianis, hoc Cyrilli studium erga Ammonium non probarunt. Compertum enim habebant, hunc temeritatis suæ pœnas dedisse, non autem tormentis immortuum esse, dum Christum negare compelleretur. Quamobrem & Cyrillus ipse hujus rei memoriam paulatim silentio obliteravit. Verum simultas inter Cyrillum, atque Orestem nequaquam hic stetit. Quidam enim casus prioribus haud absimilis, eam denuo excitavit. SÆC. IV.

(b) ἀπέσβεσε γὰρ αὐτήν. Verbum ἀπέσβεσε nullo modo convenit huic loco. Mallemque omnino scribere ἀνέφλεξε. Nam quod ex Christophorsoni libro Savilius, & Genevenses Typographi ad marginem adnotarunt ἀνῆψε, ferri B non potest, cum id verbum ἀνῆψε tantum significet *accendit*, non autem *renovavit*. In manuscriptis exemplaribus nihil mutatum reperi. Nicephorus quoque vulgatam scripturam secutus est, nam pro verbo ἀπέσβησε posuit ἠμαύρωσε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ Ὑπατίας τῆς Φιλοσόφου.

ΗΝ τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τοὔνομα Ὑπατία· αὕτη (a) Θέονος μὲν τοῦ Φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προὔβη παιδείας, ὡς ὑπερακοντίσαι τοὺς κατ' αὐτὴν Φιλοσόφους, (b) τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διατριβὴν διαδέξασθαι, καὶ πάντα τὰ Φιλόσοφα μαθήματα τοῖς βουλομένοις ἐκτίθεσθαι· διὸ καὶ οἱ πανταχόθεν φιλοσοφεῖν βουλόμενοι, κατέτρεχον παρ' αὐτήν· διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ ἐκ τῆς παιδεύσεως σεμνὴν παῤῥησίαν, καὶ τοῖς ἄρχουσι σωφρόνως εἰς πρόσωπον ἤρχετο· καὶ οὐκ ἦν τις αἰσχύνη, ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρεῖναι αὐτήν· πάντες γάρ, δι' ὑπερβάλλουσαν σωφροσύνην, πλέον αὐτὴν ᾐδοῦντο, καὶ κατεπλήττοντο· κατὰ δὴ ταύτης τότε ὁ φθόνος ὡπλίσατο· ἐπεὶ γὰρ συνετύγχανε συχνότερον τῷ Ὀρέστῃ, διαβολὴν τοῦτ' ἐκίνησε κατ' αὐτῆς παρὰ τῷ τῆς Ἐκκλησίας λαῷ, ὡς ἄρα εἴη αὕτη ἡ μὴ συγχωροῦσα τὸν Ὀρέστην εἰς φιλίαν τῷ Ἐπισκόπῳ συμβῆναι· καὶ δὴ συμφωνήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἡγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης, ἐπιτηροῦσι τὴν ἄνθρωπον ἐπανιοῦσαν ἐπὶ οἰκίαν ποθέν· καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβαλόντες, ἐπὶ τὴν (c) Ἐκκλησίαν ᾗ ἐπώνυμον Καισάρειον συνέλκουσιν· ἀποδύσαντές τε τὴν ἐσθῆτα, ὀστράκοις ἀνεῖλον· καὶ μεληδὸν διασπάσαντες, ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρῶνα τὰ μέλη συνάραντες, πυρὶ κατηνάλωσαν· τοῦτο οὐ μῶμον μικρὸν (d) Κυρίλλῳ, καὶ τῇ

CAPUT XV.

De Hypatia Philosopha.

MUlier quædam fuit Alexandriæ, nomine Hypatia, Theonis Philosophi filia. Hæc ad tantam eruditionem pervenerat, ut omnes sui temporis Philosophos longo intervallo superaret, & in Platonicam scholam a Plotino deductam succederet, cunctasque Philosophiæ disciplinas auditoribus exponeret. Quocirca omnes Philosophiæ
C studiosi ad illam undique confluebant. Porro propter fiduciam, atque auctoritatem, quam sibi ex eruditione comparaverat, interdum quoque cum singulari modestia ad judices accedebat. Neque vero pudor erat ipsi, in media hominum frequentia apparere. Nam ob eximiam ipsius modestiam, omnes eam reverebantur simul, ac suspiciebant. Hanc igitur eo tempore adortus est invidiæ livor. Nam quoniam cum Oreste crebrius colloquebatur, hinc concinnata est adversus eam calumnia apud plebem Christianorum, quasi per ipsam staret, quominus inter Cyrillum, atque Orestem amicitia reconciliaretur. Quidam igitur viri ardentioribus animis prædi-
D ti, quorum dux erat Petrus quidam Lector, conspiratione facta mulierem observant, domum nescio unde redeuntem. Eamque e sella detractam, ad Ecclesiam, quæ Cæsareum cognominatur, rapiunt: & vestibus exutam, testis interemerunt. Cumque membratim eam discerpsissent, membra in locum, quem Cinaronem vocant, comportata incendio consumpserunt. Ea res tum Cyrillo, tum

Hypatia discerpta.

(a) Θέονος μὲν τοῦ Φιλοσόφου. Henricus Savilius vir doctissimus, ad oram sui codicis hæc adnotarat, quæ nos studioso lectori communicanda esse duximus. Theo interpres Ptolemæi, anno epochæ Diocletianæ 81.; anno, ut opinor, 5. Valentis, observavit duas esse Syzygias lunares, alteram συνοδικὴν, alteram πανσήληνον. Vide pag. 277. & 282. commentariorum in Almagestum. Ita hunc Theonem patrem fuisse Hypatiæ, valde sit probabile. Nam ab illis observationibus usque ad mortem Hypatiæ anni sunt 47.

(b) τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διατριβήν. Alexandriæ fuit olim Platonicæ Philosophiæ schola, cui præfuit inter ceteros Hierocles Philosophus, ut scribit Damascius in Isidori vita, pag. 1038., & Æneas Gazeus in Theophrasto. Verum ejus scholæ successio non a Plotino deducenda est. Nam Plotinus nunquam Alexandriæ Philosophiam docuit. Alexandriæ quidem institutus est in Philosophia Plotinus ab Ammonio; ipse tamen nunquam Alexandriæ scholam retinuit, sed in urbe Roma viginti sex continuis annis usque ad obitum docere perseveravit, ut in ejus vita scribit Porphyrius. Quare pro Plotino libentius hic Ammonium substituerem. Nisi forte dicamus, Alexandrinam scholam Plotinum sibi adscivisse, tanquam præcipuum Magistrum, atque institutorem Platonicæ Philosophiæ. Hac ratione excusari poterit Socrates noster.

(c) Ἐκκλησίαν ᾗ ἐπώνυμον Καισάρειον. Hujus Ecclesiæ meminit Athanasius in epistola ad Solitarios pag. 860. ὅτε ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ γενομένας θυ-
E σίας. Intelligit vaccam, quam immolare voluerant Pagani in majore Ecclesia, ut superius dixerat pag. 848. De eadem Ecclesia Cæsarea multa habet Epiphanius in hæresi Arianorum cap. 2. Basilica Cæsarea dicitur in Breviario Liberati cap. 18.

(d) μῶμον Κυρίλλου. Certe Damascius in vita Isidori Philosophi, quam ego duplo auctiorem editurus sum aliquando, si Deus juverit, cædis Hypatiæ auctorem facit Cyrillum. Verba Damascii sunt hæc: ἤδη γοῦν ποτὲ συνέβη τὸν ἐπισκοποῦντα τὴν ἀντικειμένην αἵρεσιν Κύριλλον, παριόντα διὰ τοῦ οἴκου τῆς Ὑπατίας, & cetera, quæ leguntur apud Suidam. Locus est elegantissimus, quem in gratiam studiosi lectoris latine conversum hic apponam, paulo altius repetens verba Damascii. "Rectores quoque „ urbis Alexandriæ simulatque in urbem venerant, pri„ mum eam invisebant: quod quidem etiam Athenis „ fieri consuevit. Nam etsi res ipsa perierit, nomen „ ta-

SÆC.IV. tum Alexandrinorum Ecclesiæ non mediocre attulit probrum. Etenim ab instituto Christianorum prorsus alienæ sunt cædes, & pugnæ, & quæcunque alia ejusmodi. Gesta sunt hæc anno quarto Episcopatus Cyrilli, Honorio decimum, & Theodosio sextum Consulibus, mense Martio, tempore jejuniorum.

A καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο· ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῶν φρονούντων τὰ Χριστοῦ, φόνοι καὶ μάχαι, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. καὶ ταῦτα πέπρακται τετάρτῳ ἔτει τῆς Κυρίλλου Ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείᾳ Ὁνωρίου τὸ δέκατον, (e) καὶ Θεοδοσίου τὸ ἕκτον, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, νηστειῶν οὐσῶν.

„ tamen Philosophiæ adhuc magnificum, & venerabile „ videtur viris, principem locum in Republica administranda obtinentibus. Quodam igitur tempore contigit, „ ut Cyrillus Christianæ religionis Episcopus, ante ædes „ Hypatiæ transiens, maximam turbam pro foribus conspiceret hominum simul, & equorum; quorum alii „ adveniebant, alii abibant, alii vero manebant. Cumque sciscitatus fuisset, quænam esset ea multitudo, & „ quorsum tantus fieret tumultus, responsum est a sequentibus, Hypatiam Philosopham tunc salutari, ejusque „ illas ædes esse. Quod cum didicisset Cyrillus, tantopere stimulatus est, ut cædem ei protinus machinatus „ sit, eamque omnium sceleratissimam. Cum enim Hypatia more solito prodiret ex ædibus, multi ferini homines nec Deorum vindictam, nec hominum ultionem „ reveriti, impetu facto eam trucidant; gravissimo piaculo, ac probro patriam suam obligantes. Et Imperator quidem eam rem gravissime tulit; ultusque esset, „ nisi Ædesius amicos Imperatoris corrupisset. Et interfectoribus quidem Imperator pœnam remisit. Sed „ in suum ipsius caput, & in stirpem suam ultionem attraxit: ejusque nepos pœnas exsolvit. Hactenus Damascius." Ubi nepotem intelligo Valentinianum Placidiæ filium, quæ amita erat Theodosii junioris.

B

(e) καὶ Θεοδοσίου τὸ δέκατον. Male Christophorsonus τὸ ἕβδομον restituerat, cujus versio imposuit Baronio, ut videre est ad annum Christi 415. Ego vero ex optimis codicibus Florentino, & Sfortiano emendavi τὸ ἕκτον, quod confirmant Fasti Consulares.

CAPUT XVI.

Quomodo Judæi Christianos iterum aggressi, pœnas dederint.

ALiquanto post Judæi absurda quædam, & impia adversus Christianos rursus moliti, pœnas dederunt. In loco inter Antiochiam Syriæ, & Chalcidem sito, qui Inmestar nominatur, Judæi dum ex more ludicris quibusdam sese oblectarent, multaque inter ludendum absurda facerent, temulentia abrepti, Christianis, ipsique adeo Christo illudere cœperunt: & crucem deridentes, & eos, qui in cruce spem suam collocabant, hujusmodi facinus aggressi sunt. Comprehensum quemdam puerum Christianum cruci alligantes suspendunt. Et initio quidem irridebant eum, ac subsannabant. Postea vero in furorem versi, puerum verberibus ad mortem ceciderunt. Hanc ob causam grave certamen inter Judæos, & Christianos exortum est. Cumque ea res nuntiata fuisset Imperatoribus, mandatum est Provinciæ Rectoribus, ut factionis hujus auctores perquisitos supplicio afficerent. Ita Judæi, qui illic degebant, sceleris, quod per ludum admiserant, pœnas persolverunt.

Judæi puerum crucifigunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚʹ.

Ὡς πάλιν Ἰουδαῖοι πρὸς Χριστιανοὺς πόλεμον συμμίξαντες, δίκας ἔτισαν.

ΟΛίγον δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον, Ἰουδαῖοι πάλιν ἄτοπα κατὰ Χριστιανῶν πράξαντες, δίκην δεδώκασιν· ἐν Ἰμμεστὰρ, οὕτω καλουμένῳ τόπῳ,
C ὃς κεῖται μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ, Ἰουδαῖοι συνήθως ἑαυτοῖς παίγνια ἐπετέλουν τινά· καὶ πολλὰ ἐν τῷ παίζειν ἄλογα ποιοῦντες, ὑπὸ μέθης ἐξαχθέντες, Χριστιανούς τε καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς παιγνίοις διέσυρον· γελῶντές τε τὸν σταυρὸν, καὶ τοὺς ἐπηλπικότας ἐπὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ, καὶ τοιοῦτόν τι ἐπενόησαν· παιδίον Χριστιανὸν συλλαβόμενοι, σταυρῷ προσδήσαντες ἀπεκρέμασαν· καὶ πρῶτον μὲν καταγελῶντες καὶ χλευάζοντες διετέλουν· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τῶν φρενῶν ἐκστάντες, τὸ παιδίον ᾐκίσαντο, ὥστε καὶ ἀνελεῖν· ἐπὶ τούτῳ χαλεπὴ μὲν συμπληγὰς μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ Χριστιανῶν ἐγίνετο· γνώριμον
D δὲ τοῦτο τοῖς κρατοῦσι καταστὰν, ἐπεστάλη τοῖς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἄρχουσιν, ἀναζητῆσαι τοὺς αἰτίους καὶ τιμωρήσασθαι· καὶ οὕτως οἱ ἐκεῖ Ἰουδαῖοι δίκην ἔδοσαν, ὧν παίζοντες ἐκακούργησαν.

CAPUT XVII.

De Paulo Novatianorum Episcopo, & de miraculo, quod ab eo perpetratum est, cum impostorem Judæum baptizaret.

PEr idem tempus Chrysanthus Novatianorum Episcopus, cum per septem annos religionis suæ Ecclesias gubernasset, ex hac vita discessit, Monaxio, & Plintha Consulibus, die septimo Kalendas Septembris. Huic in Episcopatu successit Paulus; qui prius quidem Latinæ eloquentiæ doctor extiterat: postea vero abjectis Romanæ linguæ studiis ad monasticam vitam transierat: collectoque religiosorum hominum cœtu, haud absimilem Monachis in solitudine degentibus vivendi rationem sectabatur. Talem enim illum fuisse equidem deprehendi, quales Monachos in solitudine degentes esse oportere Evagrius scribit. Quippe omnia illorum instituta assidue imitabatur: continuum jejunium, studium parce loquendi, absti-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖʹ.

Περὶ Παύλου Ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, καὶ περὶ τοῦ γεγονότος παραδόξου σημείου ὑπ' αὐτοῦ, μέλλοντος βαπτίζειν τὸν ἀπατεῶνα Ἰουδαῖον.

ΚΑτὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε, καὶ ὁ τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος Χρύσανθος, ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τῶν ὑφ'
E αὐτὸν Ἐκκλησιῶν προστὰς, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Μοναξίου καὶ Πλίνθα, ἕκτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός· διεδέξατο δὲ τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος· ὃς πρότερον μὲν λόγων ῥωμαϊκῶν διδάσκαλος ἦν· μετὰ δὲ ταῦτα, πολλὰ χαίρειν τῇ ῥωμαϊκῇ φράσας φωνῇ, ἐπὶ τὸν ἀσκητικὸν ἐτράπη βίον· καὶ συστησάμενος ἀνδρῶν σπουδαίων μοναστήριον, οὐκ ἀλλοιότερον τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ Μοναχῶν διετέλει· τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν ἐγὼ κατέλαβον ὄντα, οἵους ὁ Εὐάγριος φησὶ δεῖν εἶναι τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις διατρίβοντας Μοναχούς· πάντα γὰρ ἐκείνους μιμούμενος διετέλει, τὴν συνεχῆ νηστείαν, τὸ ὀλίγα φθέγγεσθαι, τὴν ἀπο-

τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων· τὰ πολλὰ δὲ καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπείχετο· ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοὺς πτωχοὺς σπουδαῖος, εἰ καί τις ἄλλος, ἐγένετο· τοὺς ἐν φυλακαῖς ἀόκνως ἐπεσκέπτετο· ὑπὲρ πολλῶν δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας παρεκάλει, οἳ καὶ ἑτοίμως ὑπήκουον, διὰ τὴν προσοῦσαν εὐλάβειαν τῷ ἀνδρί· καὶ τί με δεῖ μηκύνειν τὰ κατ' αὐτόν; ἔρχομαι γὰρ λέξων πρᾶγμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον, ἄξιον τοῦ ἐν γραφῆς παραδοθῆναι μνήμῃ· Ἰουδαῖος τὶς ἀπατεὼν χριστιανίζειν ὑποκρινόμενος, πολλάκις ἐβαπτίζετο, καὶ διὰ ταύτης τῆς τέχνης, χρήματα συνελέγετο· ὡς δὲ πολλὰς αἱρέσεις τῇ τέχνῃ ἠπάτησε· καὶ γὰρ Ἀρειανῶν καὶ Μακεδονιανῶν ἐδέξατο βάπτισμα· μηκέτι ἔχων οὓς ἀπατήσειεν, τέλος ἥκει καὶ πρὸς τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπον Παῦλον· καὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπιθυμεῖν εἰπών, διὰ τῆς αὐτοῦ χειρὸς παρεκάλει τούτου τυχεῖν· ὁ δὲ ἀποδέχεται μὲν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν· οὐ πρότερον δὲ ἔφη δώσειν τὸ βάπτισμα, εἰ μὴ κατηχηθείη τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον, μετὰ τοῦ νηστείαις σχολάσαι ἡμέρας πολλάς· ὁ οὖν Ἰουδαῖος παρὰ γνώμην νηστεύειν ἀναγκαζόμενος, σπουδαιότερον ἐνέκειτο, βαπτισθῆναι παρακαλῶν· ἐπεὶ δὲ ὁ Παῦλος ἐπικείμενον λυπεῖν οὐκ ἔτι ἐβούλετο τῇ παρολκῇ, εὐτρεπίζει τὰ πρὸς τὸ βάπτισμα· ἐσθῆτά τε αὐτῷ λαμπρὰν ὠνησάμενος, καὶ τὴν κολυμβήθραν τοῦ βαπτιστηρίου πληρωθῆναι κελεύσας, ἦγεν ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰουδαῖον, ὡς βαπτίσων αὐτόν· Θεοῦ δέ τις ἀόρατος δύναμις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ κατέστησεν· ἐπεὶ δὲ ὅ τε Ἐπίσκοπος καὶ οἱ παρόντες οὐδὲν ὑπολογισάμενοι οἷον ἐγένετο, ὑπέλαβον ἐκρεῦσαι τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὑποκειμένου πόρου, ὅθεν καὶ εἰώθασιν αὐτὸ ἐκπέμπειν, πάλιν ἐπλήρουν τὴν κολυμβήθραν ἀκριβῶς, πανταχόθεν τὰς ἐκροίας αὐτῆς ἀσφαλισάμενοι· αὖθις δὲ προσαγομένου αὐτῇ τοῦ Ἰουδαίου, αὖθις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ ἐγένετο· τότε δὴ ὁ Παῦλος, ἢ κακουργεῖς, ἔφη, ὦ ἄνθρωπε, ἢ ἀγνοῶν ἤδη τοῦ βαπτίσματος ἔτυχες· συνδρομῆς οὖν ἐπὶ τῷ τεραστίῳ γενομένης, ἐπέγνω τὶς τὸν Ἰουδαῖον, ὃς ᾔδει αὐτὸν ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ Ἐπισκόπου βεβαπτισμένον· τοῦτο μὲν οὖν τὸ τεράστιον ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν Παύλου ἐγένετο.

abstinentiam ab esu animalium. Vino quoque & oleo rarius utebatur. Pauperum vero præcipuam curam, ac solicitudinem gessit. In carceribus detentos impigre invisebat: pro multis etiam intercedebat apud judices: qui quidem ob eximiam viri pietatem libenter ei obtemperabant. Sed quid attinet prolixum de illo sermonem texere? Unum ejus factum impræsentiarum commemorabo, dignum plane, quod literarum monumentis mandetur. Impostor quidam Judæus, Christianum se esse simulans, sæpius fuerat baptizatus, & hujusmodi fraude multas pecunias collegerat. Ubi vero multas Christianorum sectas hac arte circumvenisset: nam & Arianorum, & Macedonianorum baptismum susceperat: non habens amplius, quos deciperet, tandem ad Paulum Novatianorum Episcopum accessit: seque baptismi percipiendi desiderio flagrare affirmans, ut per ipsius manus illum susciperet, obsecravit. Ille Judæi quidem voluntatem, ac studium laudavit: sed baptismum ei se daturum negavit, priusquam rudimentis fidei institutus fuisset, & complures adhæc dies jejuniis vacasset. At Judæus, qui præter animi sui sententiam jejunare compellebatur, eo acrius instabat, ut baptismo donaretur. Paulus igitur cum eum instantem, atque urgentem prolixiore mora nollet offendere, parat res ad baptismum necessarias. Cumque candidam vestem Judæo emisset, & alveum baptisterii aqua jussisset impleri, Judæum eo tanquam baptizaturus adduxit. Verum arcana quædam Dei vis, atque potentia aquam subito fecit evanescere. Cum vero Episcopus, & hi, qui aderant, nihil ejusmodi, quale tunc factum fuerat, suspicati, aquam per subjectum meatum effluxisse crederent, qua etiam emitti consueverat, alveum denuo implent, meatibus undique diligenter obstructis. Cumque iterum Judæus ad fontem adductus esset, iterum aqua penitus evanuit. Tum Paulus: aut imposturam facis, o homo, aut ignarus jam antea baptismum suscepisti. Hujus ergo miraculi spectandi causa cum ingens hominum concursus fieret, quidam Judæum agnoscens, eum ipsum esse comperit, qui ab Attico Episcopo jam antea fuisset baptizatus. Hoc itaque miraculum a Paulo Novatianorum Episcopo perpetratum est.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗʹ.

Ὡς τοῦ Βασιλέως τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδου τελευτήσαντος, αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, καὶ πόλεμος ἰσχυρὸς γέγονεν, ἡττηθέντων τῶν Περσῶν.

ΤΟῦ δὴ Βασιλέως Περσῶν Ἰσδιγέρδου, ὃς τοὺς ἐκεῖ Χριστιανοὺς οὐδαμῶς ἐδίωκε, τελευτήσαντος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαραράνης ὄνομα, τὴν βασιλείαν διαδεξάμενος, καὶ ὑπὸ τῶν Μάγων ἀναπεισθεὶς, χαλεπῶς τοὺς Χριστιανοὺς ἤλαυνε, τιμωρίας καὶ στρέβλας περσικὰς διαφόρους ἐπάγων αὐτοῖς· πιεζόμενοι οὖν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης οἱ ἐν Πέρσαις Χριστιανοὶ, προσφεύγουσι Ῥωμαίοις, δεόμενοι μὴ παρορᾶν αὐτοὺς φθειρομένους· Ἀττικὸς μὲν ὁ Ἐπίσκοπος, ἀσμένως τοὺς ἱκετεύοντας προσδέχεται· παντοῖος δὲ ἦν, ὅσον δυνατὸν ἐπαμύνειν αὐτοῖς, γνώριμά τε τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ καθιστᾷ τὰ γενόμενα· ἔτυχε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν, καὶ ἄλλης ἕνεκα αἰτίας λυπη-

CAPUT XVIII.

Quomodo post obitum Isdigerdis Regis Persarum, ruptum est fœdus inter Romanos, & Persas; & commisso certamine Persæ superati sunt.

CEterum apud Persas mortuo Isdigerde rege, qui Christianos illic degentes nullatenus fuerat persecutus, filius ejus Vararanes cum successionis jure regnum obtinuisset, Magorum consilio inductus, Christianos graviter exagitavit, supplicia, ac tormenta Persica eis infligens. Itaque Christiani, qui Persidem incolebant, necessitate constricti ad Romanos confugiunt, orantes, ne ipsos funditus deleri paterentur. Et Atticus quidem Episcopus supplicantes benevole excepit: omnique studio enitebatur, ut pro virili parte eis succurreret. Imperatori etiam Theodosio ea, quæ acciderant, significavit. Forte eodem tempore alia quoque simultatis cau-

SÆC. IV. causa Romanis adversus Persas intercedebat: tum quod Persæ auri fossores, quos mercede conductos a Romanis acceperant, restituere nollent: tum quod merces Romanis mercatoribus abstulissent. Ad hanc igitur simultatem, Christianorum quoque illic degentium ad Romanos confugium accessit. Statim enim rex Persarum legatos misit, qui fugitivos repeterent. Sed Romani eos, qui ad se confugerant, nullatenus prodere sustinuerunt: non solum tamquam supplices eos tueri cupientes, verum etiam Christianæ religionis causa quidvis agere parati. Quamobrem bellum cum Persis gerere malebant, quam pati, ut Christiani misere interirent. Rupto igitur ob eam causam pacis fœdere, bellum grave conflatum est; de quo pauca obiter perstringere non incongruum fuerit. Imperator Romanus misit prior partem exercitus, cui præerat Ardaburius. Qui per Armeniam in Persidem irrumpens, unam ex ejus Provinciis, Azazenem dictam, vastavit. Huic Narsæus regis Persarum dux cum exercitu Persico occurrit. Commissoque prælio victus aufugit. Postea vero per Mesopotamiam in Romanorum Provincias omnibus præsidiis destitutas, ex improviso irruere constituit, eoque modo Romanos ulcisci, commodius id sibi fore arbitratus. Verum hoc Narsæi consilium Romanorum ducem non latuit. Proinde Azazenem celerrime deprædatus, ipse quoque in Mesopotamiam proficiscitur. Quamobrem Narsæus licet maximis copiis instructus, in Romanorum tamen ditionem invadere non potuit. Itaque cum Nisibim venisset: est autem hæc Persicæ ditionis civitas in confinio utriusque Imperii sita; Ardaburio mandavit, ut de bello gerendo inter se paciscerentur, diemque, ac locum pugnæ constituerent. Ardaburius vero iis, qui venerant, ita respondit. Renuntiate hæc Narsæo: Non quando tu volueris, pugnaturi sunt Imperatores Romani. Porro Imperator animadvertens, Persam omnes regni sui vires ad hoc bellum comparasse, tota spe victoriæ in Deum collocata, ingentes præterea copias supplementi loco destinavit. Imperatorem vero propterea quod in Deo fidem suam posuisset, præsens ab eo accepisse beneficium, hinc maxime apparuit. Cum cives Constantinopolitani anxii essent, & de eventu belli dubii, ancipitesque hærerent, Angeli Dei quibusdam viris Constantinopolim privati negotii causa proficiscentibus in Bithynia visi, nuntiare eos jubent Constantinopolitanis, ut bono animo essent, Deumque precarentur, & confiderent, victores fore Romanos. Se enim hujus belli moderatores a Deo missos esse, ajebant. Hoc audito, non solum civitas confirmata est, verum etiam militibus audacia accessit. Quoniam igitur, ut jam dixi, bellum ex Armeniorum regione in Mesopotamiam translatum fuerat, Romani quidem Persas intra urbem Nisibim conclusos obsederunt: turresque ex ligno fabricatas, quæ machinis quibusdam progrediebantur, mœnibus admoverunt, multosque eorum, qui e muro pugnabant, & ad ferendam opem accurrerant, trucidarunt. Rex autem Persarum Vararanes, cum & regionem Imperii sui Azazenam vastatam esse, & suos intra urbem Nisibim conclusos oppugnari audiisset, ipse quidem cum omnibus copiis contra Romanos

Ardaburius Persidem invadit.

Angeli pro Romanis pugnant.

A λυπεῖσθαι Ῥωμαίους πρὸς Πέρσας· ἐπειδὴ Πέρσαι, οὓς παρὰ Ῥωμαίων χρυσορύκτας ἐπὶ μισθῷ λαβόντες εἶχον, ἀποδοῦναι οὐκ ἤθελον· καὶ ὅτι τὰ φορτία τῶν ἐμπόρων Ῥωμαίων ἀφείλοντο· συλλαμβάνεται οὖν ἐκείνῃ τῇ λύπῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν πρὸς Ῥωμαίους καταφυγή· εὐθὺς γὰρ ὁ Πέρσης πρεσβείας ἔπεμπε, τοὺς φυγάδας ἐξαιτούμενος· Ῥωμαῖοι δὲ οὐδαμῶς προεξέδοσαν τοὺς προσφεύγοντας αὐτοῖς, οὐ μόνον ὡς ἱκέτας σώζειν ἐθέλοντες, ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ πάντα ποιεῖν προθυμούμενοι· διὸ καὶ πολεμεῖν μᾶλλον Πέρσαις ᾑροῦντο, ἢ περιορᾷν ἀπολλυμένους Χριστιανούς· λυθεισῶν οὖν διὰ τοῦτο τῶν σπονδῶν, πόλεμος συνεκροτήθη δει-B νός, περὶ οὗ μικρὰ ἐπιδραμεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι· φθάσας ὁ Ῥωμαίων Βασιλεὺς ἀποστέλλει μερικὴν δύναμιν, ἧς ἦρχεν ὁ στρατηγὸς Ἀρδαβούριος· ὃς διὰ τῆς Ἀρμενίων χώρας ἐμβαλὼν τῇ Περσίδι, μίαν αὐτῆς τῶν ἐπαρχιῶν Ἀζαζηνὴν καλουμένην ἐπόρθει· ἀπήντα δὲ αὐτῷ Ναρσαῖος στρατηγὸς τοῦ Περσῶν Βασιλέως, σὺν δυνάμει Περσικῇ· συμβαλὼν δὲ καὶ ἡττηθείς, φυγῇ ἀνεχώρησεν· ἔγνω τε λυσιτελεῖν, διὰ Μεσοποταμίας εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν ἀφύλακτον οὖσαν, ἀπροόπτως ἐμβαλεῖν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀμύνασθαι Ῥωμαίους· οὐ μὴν τὸν Ῥωμαίων στρατηγὸν ἡ βουλὴ Ναρσαίου διέλαθε· λαφυραγω-C γήσας οὖν ἢ τάχος τὴν Ἀζαζηνήν, ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ αὐτὸς ἐπορεύθη· διόπερ ὁ Ναρσαῖος καὶ αὐτὸς πολλὴν παρασκευάσας δύναμιν ὅμως οὐκ ἴσχυσεν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐμβαλεῖν· καταλαβὼν δὲ τὴν Νίσιβιν, πόλις δὲ αὕτη μεθόριος, Πέρσαις ἀνήκουσα, ἐκ ταύτης τῷ Ἀρδαβουρίῳ ἐδήλου, κατὰ συνθήκας ποιεῖσθαι τὸν πόλεμον, ὁρίσαι τε τόπον καὶ ἡμέραν τῇ συμβολῇ· ὁ δὲ τοῖς ἐλθοῦσιν, ἀπαγγείλατε, ἔφη, Ναρσαίῳ· οὐχ ὅτε σὺ θέλεις, πολεμήσουσι Ῥωμαίων Βασιλεῖς· πάσῃ δὲ δυνάμει παρασκευάσασθαι τὸν Πέρσην ἐννοῶν ὁ Βασιλεύς, Θεῷ D τὴν ὅλην τοῦ πολέμου ἀναθεὶς ἐλπίδα, μεγίστην προσεξαπέστειλε δύναμιν· ὅτι δὲ πιστεύσας ὁ Βασιλεὺς εὐθὺς εὕρετο τὴν παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίαν, ἐκεῖθεν γέγονε δῆλον· τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐν ἀγωνίᾳ ὄντων, καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου τύχης καθεστώτων, Ἄγγελοι Θεοῦ περὶ τὴν Βιθυνίαν τοῖς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν κατ' οἰκείαν χρείαν πορευομένοις ὀφθέντες, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευον, θαῤῥεῖν τε καὶ εὔχεσθαι, καὶ πιστεύειν Θεῷ ὡς Ῥωμαῖοι νικήσουσιν· αὐτοὶ γὰρ βραβευταὶ τοῦ πολέμου πεπέμφθαι παρὰ Θεοῦ ἔφασκον· τοῦτο ἀκουσθέν, οὐ μόνον τὴν πόλιν ἐπέῤῥωσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς στρα-E τιώτας θαρσαλεωτέρους εἰργάσατο· ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἐκ τῆς Ἀρμενίων χώρας ὁ πόλεμος μετήνεκτο, οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐν τῇ Νισιβηνῶν πόλει κατακλεισθέντας Πέρσας ἐπολιόρκουν· πύργους τε ξυλίνους συμπήξαντες, ἐκ μηχανῆς τινὸς βαδίζοντας προσῆγον τείχεσι, καὶ πολλοὺς τειχομαχοῦντας τῶν ἀμύνασθαι σπευδόντων ἀνῄρουν· Βαραράνης δὲ ὁ Περσῶν Βασιλεύς, πυθόμενος καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ Ἀζαζηνῶν χώραν πεπορθῆσθαι, καὶ πολιορκεῖσθαι τοὺς συγκλεισθέντας ἐν τῇ Νισιβηνῶν πόλει, πάσῃ μὲν δυνάμει δι' ἑαυτοῦ ἀπαντᾷν παρε-

σκευά-

σκευάζετο· καταπλαγεὶς δὲ τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, Σαρακηνοὺς ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν, ὧν ἦρχεν Ἀλαμούνδαρος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ πολεμικός· ὅστις πολλὰς μυριάδας τῶν Σαρακηνῶν ἐπαγόμενος, θαῤῥεῖν ἔλεγε τῷ Περσῶν Βασιλεῖ· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ αὐτῷ Ῥωμαίους τε παραστήσασθαι ἐπηγγέλλετο, καὶ τὴν ἐν Συρίᾳ παραδώσειν Ἀντιώχειαν· οὐ μὴν τέλος αὐτῷ τὰ τῆς ἐπαγγελίας διεδέξατο· Θεὸς γὰρ τοῖς Σαρακηνοῖς ἄλογον φόβον ἐνέβαλε· καὶ νομίσαντες ἐπιέναι αὐτοῖς Ῥωμαίων δύναμιν, ἐν θορύβῳ γενόμενοι, οὐκ ἔχοντες ὅποι φύγωσιν, εἰς τὸν ποταμὸν Εὐφράτην ἔνοπλοι ἔῤῥιπτον ἑαυτοὺς εἰς ὃν περὶ τὰς δέκα μυριάδας ἀνδρῶν πνιγόμενοι διεφθάρησαν· τοῦτο μὲν οὖν, τοιοῦτο· οἱ δὲ τὴν Νίσιβιν πολιορκοῦντες Ῥωμαῖοι, πυθόμενοι ὡς ὁ Βασιλεὺς Περσῶν πλῆθος ἐλεφάντων ἐπάγοιτο, περιδεεῖς γενόμενοι, πάσας τὰς τῆς πολιορκίας μηχανὰς ἐμπρήσαντες, (a) εἰς τοὺς οἰκείους ἐπεχώρησαν τόπους· ὅσαι μὲν οὖν συμβολαὶ μετὰ ταῦτα γεγόνασι, καὶ ὅπως Ἀρεόβινδος ἕτερος τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς, τὸν γενναιότατον τῶν Περσῶν μονομαχήσας ἀπέκτεινεν, ἢ ὅπως Ἀρδαβούριος τοὺς ἑπτὰ γενναίους στρατηγοὺς τῶν Περσῶν ἐνεδρεύσας ἀνεῖλεν, ἢ τινὰ τρόπον (b) Βιτιανὸς ἄλλος Ῥωμαίων στρατηγὸς, τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν Σαρακηνῶν κατηγωνίσατο, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ πολὺ τοῦ προκειμένου παρεκβαίνειν δοκῶ.

(a) εἰς τοὺς οἰκείους ἐπεχώρησαν τόπους. Proculdubio scribendum est ὑπεχώρησαν.

(b) βιτιανὸς ἄλλος ῥωμαίων στρατηγός. In historia tripertita, quam vertit Epiphanius Scholasticus, hic Romanorum Dux Beatianus vocatur: quod magis probo. Porro hæc Romanorum de Persis victoria contigit Eustathio, & Agricola Consulibus, anno Christi 401. ut docet Marcellinus Comes in Chronico, & auctor Chronici Alexandrini, qui scribit, victoriam illam nuntiatam esse Imperatori Theodosio, mense Gorpeio, die octavo Idus Septembris, feria tertia. Fuit hic annus 14. Imperii Theodosii junioris. Quare fallitur Theophanes in Chronico, qui illam Romanorum victoriam de Persis refert anno octavo decimo Theodosii. De hoc Vitiano Basilius in libro de miraculis beatæ Theclæ, cap. 4.

A nos proficisci constituit. Sed Romanorum exercitum reformidans, Saracenorum auxilium imploravit; quibus tum præerat Alamundarus, vir fortis, ac bellicosus. Qui cum innumerabilem Saracenorum multitudinem secum adduxisset, regem Persarum fidenti animo esse jussit. Quinetiam brevi Romanos ei se captivos exhibiturum, & Antiochiam Syriæ traditurum spondebat. Verum hanc ejus pollicitationem destituit eventus. Deus enim inanem quemdam terrorem injecit Saracenis. Qui cum Romanorum exercitum contra se irruere existimarent, perturbati, nec quo fugerent, reperientes, sese in fluvium Euphratem armati, ut erant, B præcipitarunt. Ibi centum circiter hominum millia aquis submersa interierunt. Et hæc quidem ad hunc modum contigere. At Romani, qui Nisibim obsidebant, cum accepissent regem Persarum plurimos secum Elephantos adducere, metu perculsi, universas machinas, quibus in obsidione usi fuerant, incenderunt, & in regionem suam reversi sunt. Quæ vero prælia postmodum facta sint, & quemadmodum Areobindus alter Romanæ militiæ Magister fortissimum Persarum singulari certamine interemerit: aut qua ratione Ardaburius septem nobiles Persarum duces insidiis circumventos occiderit: aut quomodo Vitianus alius Romanorum dux reliquas Saracenorum copias profligarit, C prætermittendum censeo, ne a proposito longius digredi videar.

SÆC. IV.

Saraceni Persis auxiliantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ Παλλαδίου τοῦ ταχυδρόμου.

ΤΑ' μέντοι γενόμενα, ταχέως τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ ἐγνωρίζετο· ὅπως δὲ ὁ Βασιλεὺς τὰ πόῤῥω γινόμενα ταχέως ἐμάνθανε, διηγήσομαι· ηὐτύχησεν ἀνδρὸς γενναίου ψυχήν τε καὶ σῶμα, ὄνομα ἦν αὐτῷ Παλλάδιος· οὗτος τοσοῦτον ἱππείων ἤλαυνεν, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις καταλαμβάνειν τοὺς τόπους τοὺς ὁρίζοντας τὴν χώραν Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν, καὶ αὖθις ἐν τοσαύταις ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν παραγίνεσθαι· διέβαινε δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ ταχύτατα καὶ κατὰ πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης μέρη, ἔνθα αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστελλε· καί ποτε τῶν ἐλλογίμων τὶς περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον λόγον ἐφθέγξατο· οὗτος ὁ ἀνὴρ μεγίστην οὖσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, μικρὰν ἔδειξε τῇ ταχυτῆτι· κατεπλήττετο δὲ καὶ ὁ Περσῶν Βασιλεὺς, ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς πυνθανόμενος· ἀλλὰ περὶ μὲν δὴ Παλλαδίου τοσαῦτα εἰρήσθω.

CAPUT XIX.

De Palladio Cursore.

D PORRO res gestæ Imperatori Theodosio nuntiabantur. Quonam autem modo ea, quæ tam dissitis in locis agebantur, Imperator velociter didicerit, exponam. Felici quodam fato nactus est virum, animi simul, & corporis vigore præditum, Palladium nomine. Hic tanta velocitate equos publicos agitabat, ut intra tridui spatium ad ea loca perveniret, quæ Persarum, ac Romanorum regionem disterminant, ac rursus totidem diebus Constantinopolim rediret. Alias præterea orbis partes, in quas ab Imperatore missus fuerat, idem ille vir celerrime transcurrebat. Itaque quidam e numero disertorum non inscite de illo ita dixit aliquando: Hic vir Imperium Romanum per se latissimum, E celeritate sua angustissimum videri facit. Ipse etiam Persarum rex stupore percellebatur, cum de viro illo hæc audiret. Sed de Palladio satis dictum sit.

SÆC. IV.

CAPUT XX.

Quomodo Perſæ rurſus ingenti prælio victi ſint a Romanis.

Cæterum Imperator Romanus Conſtantinopoli degens, de victoria tam aperte a Deo donata certior factus, adeo tamen benignus fuit, ut quamvis Romani rem feliciter geſſiſſent, pacem nihilominus amplecteretur. Mittit igitur Helionem, virum, quem plurimi faciebat, cum mandatis, ut cum Perſis pacis fœdus componeret. Qui cum in Meſopotamiam veniſſet, ad eum locum, ubi Romani ſecuritatis ſuæ cauſa foſſam duxerant; legatum de pace facienda præmiſit Maximinum quemdam virum facundia pollentem, qui Ardaburii Magiſtri militum erat aſſeſſor. Hic cum ad regem Perſarum veniſſet, ſe pacis componendæ cauſa miſſum eſſe dixit, non ab Imperatore Romano, ſed a ducibus illius. Imperatorem enim hujus belli penitus ignarum eſſe affirmabat; & poſtquam illud reſciverit, facile contemturum. Et cum Perſarum rex legationem illam libenter amplecti vellet: exercitus enim ejus annonæ penuria premebatur: milites, qui apud Perſas immortales vocantur: ſunt autem decem millia fortiſſimorum virorum: ad regem accedentes pacem non prius admittendam eſſe dixerunt, quam ipſi Romanos tum maxime incautos aggreſſi eſſent. Eorum conſiliis obſecutus rex oratorem quidem in abdito loco concluſum cuſtodiri jubet: Immortales vero illos miſit, qui Romanis inſidias ſtruerent. Qui cum ad deſtinatum locum perveniſſent, in duas turmas diviſi, partem quamdam exercitus Romani circumvenire ſtatuerunt. At Romani unam tantum Perſarum turmam cernentes, ad eam excipiendam ſe comparabant. Altera vero turma ab eis minime conſpiciebatur. Subito enim prorumpebant ad pugnam. Cumque prælium jam jam committendum eſſet, alter Romanorum exercitus, cui præerat Procopius Magiſter militum, divina ſic diſponente providentia ex colle proſpexit. Qui cum ſocios, & contribules ſuos diſcrimen ſubituros eſſe cernerent, Perſas a tergo adoriuntur. Ita qui paulo ante Romanos interceptos circumvenerant, ipſi ſunt circumventi. Hiſce igitur omnibus brevi temporis ſpatio ad unum cæſis, Romani ad eos, qui ex inſidiis prorumpebant, ſe transferunt; eoſque ſimiliter univerſos jaculis confecerunt. Ad hunc modum hi, qui a Perſis immortales dicebantur, mortales eſſe convicti ſunt: Chriſto has de Perſis exigente pœnas, eo quod plurimos cultores numinis ſui, viros pios, & ſanctos interemiſſent. At Perſarum rex de hac clade certior factus, ea, quæ geſta fuerant,

Perſarum immortales, copiæ devictæ.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ὅπως πάλιν οἱ Πέρσαι καρτερῶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἡττήθησαν.

Ὁ δὲ Βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει διατρίβων, γνούς τε (a) τὴν ἐναργῶς ἐκ Θεοῦ παραχεθεῖσαν νίκην, οὕτως ἦν ἀγαθὸς, ὡς καὶ εὐτυχῶς πραξάντων τῶν ὑπ' αὐτῷ, ὅμως εἰρήνην ἀσπάζεσθαι· πέμπει οὖν Ἡλίωνα, ἄνδρα ὃν πάνυ διὰ τιμῆς ἦγεν, εἰρήνην σπείσασθαι πρὸς Πέρσας ἐντειλάμενος· γενόμενος δὲ Ἡλίων ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἔνθα τὴν τάφρον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς B οἰκείαν φυλακὴν ἐπεποίηντο, πέμπει πρεσβευτὴν πρὸς εἰρήνης Μαξιμῖνον, ἄνδρα ἐλλόγιμον, ὃς τοῦ στρατηγοῦ (b) Ἀρδαβουρίου συγκάθεδρος ἦν· οὗτος παρὰ τὸν τῶν Περσῶν Βασιλέα γενόμενος, περὶ εἰρήνης πεπέμφθαι ἔλεγεν, οὐ παρὰ τοῦ Βασιλέως Ῥωμαίων, ἀλλὰ παρὰ τῶν αὐτοῦ στρατηγῶν· οὔτε γὰρ γινώσκεσθαι παρὰ τοῦ Βασιλέως τόνδε τὸν πόλεμον ἔφασκεν· εὐτελῆ δὲ αὐτῷ καὶ γνωσθέντα νομίζεσθαι· τοῦ δὲ Πέρσου ἑτοίμως τὴν πρεσβείαν δέξασθαι προαιρουμένου· ἔκαμνε γὰρ αὐτῷ ἡ στρατιὰ ὑπὸ λιμοῦ· παρελθόντες οἱ καλούμενοι παρ' αὐτοῖς ἀθάνατοι, ἀριθμὸς δέ ἐστιν οὗτος μυρίων C γενναίων ἀνδρῶν· μὴ πρότερον ἔφασαν τὴν εἰρήνην προσδέξασθαι, (c) πρὶν ἂν αὐτοῖς ἀφυλάκτοις οὖσι νῦν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιθῶνται· πείθεται ὁ Βασιλεὺς, καὶ τὸν μὲν πρεσβευτὴν συγκλείσας ἐφύλαττεν· ἐκπέμπει δὲ τοὺς ἀθανάτους, ἐνέδραν τοῖς Ῥωμαίοις ποιήσοντας· οἱ καὶ παραγενόμενοι, εἰς δύο τε τάγματα μερισθέντες, μεσολαβεῖν ἔγνωσαν τῶν Ῥωμαίων μοῖράν τινα· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τὸ μὲν ἓν τάγμα τῶν Περσῶν καθορῶντες, πρὸς τὴν αὐτῶν ὁρμὴν ηὐτρεπίζοντο· τὸ δὲ ἕτερον αὐτοῖς οὐ καθωρᾶτο· ἐξαίφνης γὰρ προσέβαλλον· μελλούσης δὲ γίνε- D σθαι συμβολῆς, ἐκκύπτει κατά τινα Θεοῦ πρόνοιαν ἐκ γεωλόφου τινὸς στρατὸς Ῥωμαίων, (d) ὑπὸ Προκοπίῳ τῷ στρατηλάτῃ ταττόμενος· ὃς κατιδὼν μέλλοντας κινδυνεύειν τοὺς ὁμοφύλους, ἐπιτίθεται κατὰ νώτου τῶν Περσῶν, καὶ μεσολαβοῦνται οἱ πρὸ μικροῦ τοὺς Ῥωμαίους μεσολαβήσαντες· τούτους οὖν σύμπαντας οἱ Ῥωμαῖοι βραχὺ διαφθείραντες, ἐπὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπιόντας ἐτράπησαν, ὁμοίως τε καὶ τούτους συμπάντας κατηκόντισαν· οὕτω μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρὰ Πέρσαις ἀθάνατοι, θνητοὶ πάντες ἐδείχθησαν, δίκην εἰσπραξαμένου τοῦ Χριστοῦ Πέρσας, ἀνθ' ὧν πολλοὺς αὐτοῦ τῶν θεραπευ- E τῶν εὐσεβεῖς ἄνδρας ἀπέκτειναν· ὁ δὲ Βασιλεὺς τῶν Περσῶν γνοὺς τὸ ἀτύχημα, προσποιεῖται μὲν

μὴ

(a) τὴν ἐναργῶς παραχεθεῖσαν. Codex Florentinus duas voces, hic interſerit prorſus neceſſarias, hoc modo τὴν ἐναργῶς ἐκ Θεοῦ παραχεθεῖσαν νίκην. Quas quidem voces, antequam codicem illum nactus eſſem, hoc loco reſtitueram ex Nicephoro, & ex verſione Epiphanii Scholaſtici.

(b) Ἀρδαβουρίου συγκάθεδρος. Peſſime Chriſtophorſonus Ardaburii Ducis collegam interpretatur. Rectius Muſculus *Aſſeſſorem* verterat. Epiphanius autem Scholaſticus *conſiliarium* tranſtulit, quod idem eſt. De conſiliariis, ſeu Aſſeſſoribus judicum tam civilium, quam militarium, multa olim obſervavimus in annotationibus ad Ammianum Marcellinum: quæ hic repetere nihil neceſſe eſt. Porro hic Maximinus idem videtur eſſe, qui poſtea a Theodoſio Imperatore legatus miſſus eſt ad Attilam, ut ſcribit Priſcus in Excerptis legationum: ubi eum genere nobilem, & ad multa negotia Imperatori utilem fuiſſe teſtatur.

(c) πρὶν ἂν αὐτοῖς ἀφυλάκτοις. Proculdubio ſcribendum eſt, πρὶν ἂν αὐτοὶ, quemadmodum legit Chriſtophorſonus & Savilius.

(d) ὑπὸ Προκοπίῳ τῷ στρατηλάτῃ. Hujus Procopii mentionem facit Sidonius in Panegyrico Anthemii Auguſti: ubi ſcribit, illum generum fuiſſe Anthemii quondam Conſulis, & Præfecti Prætorio, qui Theodoſio juniore adhuc puero regnante, ſummam Imperii adminiſtraverat.

(e) διὰ

μὴ εἰδέναι τὰ γενόμενα· δέχεται δὲ τὴν πρεσβείαν, εἰπὼν πρὸς τὸν πρεσβευτήν· οὐ Ῥωμαίοις εἴκων, τὴν εἰρήνην ἀσπάζομαι· ἀλλὰ σοὶ χάριν διδοὺς, ὅτι σε φρονιμώτατον πάντων Ῥωμαίων κατέλαβον· οὕτω μὲν καὶ (e) διὰ τοὺς Περσίδι γενομένους Χριστιανοὺς, ὁ πόλεμος κατεστάλη, ὃς γέγονεν ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων, Ὀνωρίου τὸ τρισκαιδέκατον, καὶ Θεοδοσίου δέκατον, τετάρτῳ ἔτει τῆς τριακοσιοστῆς Ὀλυμπιάδος· ἐπαύσατο δὲ καὶ ὁ ἐν Περσίδι κατὰ Χριστιανῶν διωγμός.

rant, ignorare se finxit: admissaque legatione Legatum his verbis allocutus est. Non quod Romanis cedam, pacem idcirco amplector: sed ut tibi gratificer, quem omnium Romanorum prudentissimum deprehendi. Hoc itaque modo bellum, quod propter Christianos in Perside degentes susceptum fuerat, finem accepit. Quod quidem contigit Consulatu Honorii tertio decimo, & Theodosii decimo, anno quarto Olympiadis trecentesimæ. Simul etiam persecutio, quæ adversus Christianos excitata fuerat in Perside, conquievit.

(e) διὰ τοὺς ἐν περσίδι γενομένους Χριστιανοὺς. Non dubito, quin locus hic ita restituendus sit; οὕτω μὲν καὶ διὰ τοὺς ἐν περσίδι Χριστιανοὺς, ὁ πόλεμος κατεστάλη. ὃ γέγονεν ἐν ὑπατείᾳ δύο αὐγούστων. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *& hoc modo bellum propter Christianos exortum de Parthorum regione cessavit. Contigit autem Consulatu Honorii XIII. & Theodosio X.* Certe his Consulibus bellum Persicum non gestum fuit, sed finitum. Cœptum enim fuerat superiore anno, Eustathio, & Agricola Consulibus, ut supra observavi. Atque id confirmat Marcellinus Comes in Chronico: *Honorio XIII. & Theodosio X. Coss. Persæ cum Romanis pacem pepigere.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Οἷα τοῖς τῶν Περσῶν αἰχμαλώτοις Ἀκάκιος Ἀμίδης Ἐπίσκοπος πεποίηκε.

Τότε δὴ καὶ Ἀκάκιον τὸν τῆς Ἀμίδης Ἐπίσκοπον, πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν· ὡς γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται τοὺς αἰχμαλώτους Περσῶν, οὓς (a) τὴν Ἀζαζηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδοῦναι τῷ Περσῶν Βασιλεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ἐβούλοντο, λιμῷ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμόν· καὶ ταῦτα οὐ μικρῶς ἐλύπει τὸν Βασιλέα τῶν Περσῶν· τότε ὁ Ἀκάκιος οὐ παρεῖδε ταῦτα γινόμενα· συγκαλέσας δὲ τοὺς ὑφ' αὐτῷ (b) Κληρικοὺς ἄνδρας, ἔφη· ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων, οὔτε ποτηρίων χρῄζει· οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὔτε πίνει, ἐπεὶ μὴ προσδεής ἐστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν προσηκόντων αὐτῇ κέκτηται, προσήκει ἐκ τούτων (c) ῥύσασθαί τε τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ διαθρέψαι αὐτούς· ταῦτα καὶ ἄλλα πλείονα τούτοις παραπλήσια διεξελθὼν, χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια· τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλὼν, καὶ διαθρέψας αὐτοὺς, εἶτα δοὺς ἐφόδια, τῷ οἰκείῳ ἀπέπεμψε Βασιλεῖ· αὕτη ἡ τοῦ θαυμαστοῦ Ἀκακίου πρᾶξις, πλέον τὸν Περσῶν Βασιλέα κατέπληττεν, ὅτι ἀμφότερα Ῥωμαῖοι μεμελετήκασι, πολέμῳ τε καὶ εὐεργεσίᾳ νικᾶν· (d) φασὶν δὲ ὡς καὶ ἐπιθυμήσειεν ὁ Περσῶν Βασιλεὺς εἰς ὄψιν ἐλθεῖν αὐτῷ τὸν Ἀκάκιον, ἐφ' ᾧτε καὶ τῆς θέας ἀπολαῦσαι τἀνδρὸς, καὶ τοῦτο γενέσθαι τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου κελεύσαντος· τῆς οὖν ἐκ Θεοῦ νίκης τοιαύτης τοῖς Ῥωμαίοις ὑπαρξάσης, πολλοὶ τῶν ἐν λόγοις ἀνθούντων εἰς τὸν Βασιλέα βασιλικοὺς ἔγραφον λόγους, δημοσίᾳ τε τούτους παρῄεσαν· καὶ δὴ καὶ ἡ τοῦ Βασιλέως γαμετὴ ἡρωϊκῷ μέτρῳ

CAPUT XXI.

Quomodo Acacius Episcopus Amidæ, erga captivos Persarum se gesserit.

Eodem tempore Acacius Amidenus Episcopus, pio quodam opere perpetrato, apud omnes multo magis inclaruit. Nam cum milites Romani captivos Persarum, quos ipsi Azazenam vastantes ceperant, regi Persarum restituere prorsus abnuerent, atque interim captivi, qui erant circiter septem hominum millia, fame consumerentur: quæ res animum regis Persarum vehementer angebat: Acacius eam rem haudquaquam negligendam putavit. Convocatis igitur clericis, qui sub ipso erant: Deus, inquit, noster nec lancibus indiget, nec poculis. Nam neque comedit, neque bibit, quippe qui nulla re opus habeat. Cum igitur multa vasa partim aurea, partim argentea possideat Ecclesia ex benevolentia, ac liberalitate eorum, qui in ipsam adscripti sunt, consentaneum est, ut illorum pretio captivos a militibus redimamus, eisque cibos subministremus. Cum hæc, aliaque ejusmodi illis disseruisset, vasa quidem sacra conflari jussit: deinde pro singulis captivis pretio militibus persoluto, aliquamdiu eos aluit: tandemque viatico instructos ad regem Persarum remisit. Hoc admirabilis Acacii facinus regem Persarum ingenti stupore perculit, quod Romani & bello, & beneficentia hostem vincere studerent. Ferunt etiam optasse regem, ut Acacius in conspectum ipsius veniret, quo ipse ejus viri aspectu frueretur: idque Imperatore Theodosio annuente factum fuisse. Cum ergo tam illustris victoria divinitus data esset Romanis, multi eloquentia præstantes in laudem Imperatoris panegyricas orationes conscripserunt, easque publice recitarunt. Ipsa quinetiam Imperatoris uxor heroico versu

(a) τὴν ἀζαζηνὴν πορθήσαντες. Sic etiam vocavit hanc Provinciam supra in capite 18. Theophanes in Chronico Ἀρξανὴν vocat, vel Ἀρζανὴν: Sic enim habent aliquot exemplaria. Una fuit ex quinque regionibus Transtigritanis, Arzanene dicta, teste Ammiano Marcellino in libro 25. quæ & Arxanene, & Araxiane, & Araxene interdum dicitur, ut monui ad supradictum librum Ammiani Marcellini.

(b) Κληρικοὺς ἄνδρας. Longe elegantius ita scriberetur hic locus: συγκαλέσας τοὺς ὑφ' αὐτῷ Κληρικοὺς, ἄνδρες, ἔφη, &c. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim ille: *Tum igitur Acacius convocans Clericos sibi subjectos: Viri, inquit, fratres, &c.* Sed & Nicephorus nostram hanc emendationem plane confirmat.

(c) ῥύσασθαι τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους. Pessime Christophorsonus vertit, *milites captivos liberare*. Nam qui capti fuerant a Romanis in Arzanene, inermes erant; plerique rustici, qui regionem illam incolebant. Adde, quod milites καθ' ἐξοχὴν dicuntur Romani, ad distinctionem Barbarorum, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Ita Socrates noster paulo post στρατιώτας appellat Romanos; τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλών.

(d) φασὶν δὲ ὡς καὶ ἐπιθυμήσειεν. Scribendum est proculdubio ἐπεθύμησεν. Idque postulat lex Grammatica.

(e) Λεον-

SÆC. IV. ſu Poemata compoſuit. Erat enim admodum erudita, utpote Leontii Athenienſis Sophiſtæ filia, a patre edocta, & in omni literarum genere inſtituta. Hanc cum Imperator Theodoſius uxorem ducturus eſſet, Atticus Epiſcopus Chriſtianam fecit, & in baptiſmo pro Athenaide Eudociam nominavit. Multi ergo, uti jam dixi, panegyricas orationes recitarunt: alii ut Imperatori innoteſcerent; alii eo conſilio, ut eloquentiæ ſuæ vim, ac facultatem auditoribus oſtentarent, cum eruditionem illam, quam multis ſudoribus comparaverant, nullatenus latere vellent.

Eudocia Auguſta Poetria.

A τρῳ ποιήματα ἔγραφεν· ἦν γὰρ ἐλλόγιμος· (e) Λεοντίου γὰρ τοῦ σοφιστοῦ τῶν Ἀθηνῶν θυγάτηρ οὖσα, ὑπὸ τῷ πατρὶ ἐπαιδεύθη, καὶ διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων· ταύτην ἡνίκα ὁ Βασιλεὺς ἔμελλεν ἄγεσθαι, Χριστιανὴν ὁ Ἐπίσκοπος Ἀττικὸς ποιήσας, ἐν τῷ βαπτίζειν, ἀντὶ Ἀθηναΐδος Εὐδοκίαν ὠνόμασεν· πολλοὶ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, βασιλικοὺς ἔλεγον λόγους· ὁ μέν τις τῷ Βασιλεῖ γνώριμος βουλόμενος γενέσθαι· ὁ δέ τις τὴν οἰκείαν ἐν λόγοις δύναμιν εἰς πολλοὺς ἄγειν ἐσπουδακώς, μηδαμῶς ἀγνοεῖσθαι θέλων ἣν πολλοῖς πόνοις παιδείαν ἐκτήσατο.

(e) Λεοντίου γὰρ τοῦ σοφιστοῦ τῶν ἀθηνῶν. Hic eſt, ni fallor, Leontius, quem Olympiodorus ſuo ſtudio, & cura promotum eſſe ſcribit Athenis ad Sophiſticum thronum, B cum id ille minime adhuc vellet, quemadmodum refert Photius in Bibliotheca.

CAPUT XXII.

De virtutibus, quæ in Theodoſio juniore inerant.

EGo vero, qui neque in Imperatoris notitiam pervenire ſtudeo, nec eloquentiam oſtentare deſidero, ea, quæ in Imperatore noſtro inſunt bona, abſque ullo orationis fuco ſincere exponere conſtitui. Etenim cum tam utilia ſint, ac fructuoſa, ea ſilentio prætérire, non mediocre afferret detrimentum poſteritati, quæ illorum notitia fraudaretur. C Primum igitur tametſi in Imperio natus, atque educatus ſit, nihil ſtuporis, ac vecordiæ ex illa educatione contraxit: verum adeo prudens ſemper fuit, ut iis, qui cum ipſo colloquebantur, plurimarum rerum ſcientiam uſu, ac peritia collegiſſe videretur. Fortitudo vero, ac tolerantia tanta in eo fuit, ut algorem pariter, & æſtum generoſo animo ſuſtineret: jejunaret etiam frequentiſſime, ac præſertim quarta, & ſexta feria. Idque agebat, Chriſtianæ religionis ritus accurate obſervare contendens. Denique palatium ſuum ſic inſtituit, ut a Monaſterio non multum diſcreparet. Matutino tempore ipſe una cum ſororibus ſuis hymnos in Dei laudem alternis recitare conſueverat. Proinde ſacræ ſcripturæ libros memoriter callebat. Et cum Epiſcopis, qui ipſum adierant, tanquam veteranus quidam ſacerdos de iiſdem diſſerebat. In colligendis autem divinis libris, eorumque interpretibus, longe majorem adhibuit diligentiam, quam Ptolemæus olim Philadelphus. Clementia vero, atque humanitate omnes mortales longo intervallo ſuperavit. Nam Imperator quidem Julianus, licet Philoſophiæ ſtudium profiteretur, iram tamen adverſus Antiochenos, a quibus deriſus fuerat, moderari non potuit; ſed Theodorum graviſſimis tormentis excruciavit. Theodoſius vero ſyllogiſmos Ariſtotelis valere jubens, Philoſophiam factis ipſis exercuit: iram, ac dolorem comprimens, & voluptatem. Neminem unquam, qui ipſum injuria affeciſſet, ultus eſt. Immo vero nullus unquam eum vidit iratum. Cumque aliquando quidam ex familiaribus eum interrogaret, quamobrem nullum unquam eorum, a quibus læſus fuerat, capitali ſupplicio multaſſet: utinam, inquit, etiam mortuos ad vitam revocare mihi lice-

Theodoſii pietas.

Philoſophica.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒʹ.

Περὶ τῶν προσόντων καλῶν τῷ Βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τῷ νέῳ.

ΕΓὼ δὲ οὔτε τῷ Βασιλεῖ γνωρισθῆναι σπουδάζων, οὔτε λόγων ἐπίδειξιν ποιήσασθαι βουλόμενος, αὐτὰ ψιλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας τὰ προσόντα καλὰ τῷ Βασιλεῖ ἀπομνημονεῦσαι προῄρημαι· ἐπεὶ καὶ τῷ σιγῆσαι αὐτὰ οὕτως ὄντα χρηστά, ζημίαν κρίνω μὴ γνωσθέντα τοῖς μεθ' C ἡμᾶς· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν βασιλείᾳ τεχθεὶς καὶ τραφείς, οὐδὲν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς εἶχε βλακῶδες· ἀλλ' οὕτως ἦν φρόνιμος, ὡς τοῖς ἐντυγχάνουσι νομίζεσθαι διάπειραν πολλῶν εἰληφέναι πραγμάτων· καρτερὸς δὲ οὕτως ἦν, ὡς καὶ κρύος καὶ καῦμα γενναίως ὑπομένειν· νηστεύειν τε τὰ πολλά, καὶ μάλιστα τὰς καλουμένας τετράδας καὶ παρασκευὰς ἡμέρας· καὶ τοῦτο ἐποίει, ἄκρως χριστιανίζειν ἐσπουδακώς· οὐκ ἀλλοιότερα δὲ ἀσκητηρίου κατέστησε τὰ βασίλεια· (a) αὐτὸς τοιγαροῦν ταῖς ἑαυτοῦ ἀδελφαῖς ὀρθρίζων, ἀντιφώνους ὕμνους εἰς τὸ θεῖον ἔλεγε· διὸ καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἀπὸ στήθους ἀπήγγειλεν· ἐντυγχάνουσι γοῦν τοῖς Ἐπισκόποις, D ὡς ἱερεὺς πάλαι καθεστώς, ἐκ τῶν γραφῶν διελέγετο· συνῆγε δὲ καὶ τὰς βίβλους τὰς ἱεράς, καὶ ὅσας οἱ ἑρμηνεῖς αὐτῶν συνέγραψαν, μᾶλλον ἢ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος πρότερον· τὸ ἀνεξίκακον, καὶ φιλάνθρωπον, πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκόντιζεν· Ἰουλιανὸς μὲν γὰρ ὁ Βασιλεύς, καίπερ φιλοσοφεῖν ἐπαγγειλάμενος. ὅμως οὐκ ἤνεγκε τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ αἰνιξαμένων αὐτόν· ἀλλὰ βασάνους μεγίστας τῷ Θεοδώρῳ προσήγαγεν· Θεοδόσιος δὲ πολλὰ χαίρειν τοῖς Ἀριστοτέλους φράσας συλλογισμοῖς, τὴν δι' ἔργων ἤσκει Φιλοσοφίαν, ὀργῆς τε κρατῶν καὶ λύ- E πης καὶ ἡδονῆς· καὶ οὐδένα τῶν ἠδικηκότων ἠμύνατο· ἀλλ' οὐδὲ ὅλως αὐτὸν ὀργιζόμενόν τις τεθέαται· καὶ ποτέ τινος τῶν γνωρίμων αὐτὸν ἐρομένου, διὰ τί μηδένα ἀδικούντων θανάτῳ ποτὲ ἐζημίωσας; εἴθε, φησί, δυνατὸν καὶ τοὺς τελευτήσαντας ἦν ἐπαναγαγεῖν εἰς τὴν ζωήν· πρὸς ἄλλον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐρωτήσαντα, οὐ μέγα ἔφη, οὐδὲ δυσχερές, ἄνθρωπον ὄντα ἀπο-

(a) αὐτὸς τοιγαροῦν ταῖς ἑαυτοῦ ἀδελφαῖς. Scribendum eſt, αὐτὸς τοιγαροῦν σὺν ταῖς ἑαυτοῦ ἀδελφαῖς, ut habet Nicephorus in cap. 3. libro 14. Error natus eſt ex eo, quod particulæ iſtæ ἐν, & σὺν ab exſcriptoribus confundi inter ſe ſolent.

(b) ὅτι

ἀποθανεῖν· (b) ὅτι μὴ δὲ Θεῷ μόνῳ τὸν ἅπαξ θανόντα, ἐκ μετανοίας ἀνακαλέσασθαι· οὕτω δὲ τοῦτο βεβαίως αὐτῷ κατώρθωτο, ὥστε εἴποτέ τις ἄξια κεφαλικῆς ἐπλημμέλησε τιμωρίας, οὐδ' ἄχρι τῆς πόλεως τῶν πυλῶν τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπήγετο, καὶ ἐκ τῆς φιλανθρωπίας εὐθὺς ἀνάκλησις εἵπετο· κυνήγια δέ ποτε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος κατεβόα, δεινῷ θηρίῳ ἕνα (c) τῶν εὐφυῶν παραβόλων μάχεσθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτούς, οὐκ οἴδατε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς φιλανθρώπως εἰθίσμεθα θεωρεῖν· καὶ τοῦτο εἰπών, τοῦ λοιποῦ τὸν δῆμον φιλανθρώπως θεᾶσθαι ἐπαίδευσεν· οὕτω μὲν ἦν εὐσεβής, ὥστε πάντας τοὺς τῷ Θεῷ ἱερωμένους τιμᾶν· ἐξαιρέτως δὲ οὓς ἐπυνθάνετο ἐπ' εὐλαβείᾳ πλέον ἐκπρέποντας· λέγεται δὲ ὅτι τοῦ (d) Χεβρῶν Ἐπισκόπου ἐν Κωνσταντίνου πόλει τελευτήσαντος, σάγιον ἐπιζητῆσαι, καὶ σφόδρα ἐρρυπωμένον περιβαλέσθαι, πιστεύσας μεταλαβεῖν τι ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἁγιότητος· δυσχειμέρου δέ ποτε γενομένου τοῦ ἔτους, τὰ συνήθη καὶ ᾀσμένα τῶν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ θεαμάτων, διὰ τὸν δῆμον ταῦτα ἐπιζητοῦντα, ἀναγκαίως ἐπετέλει· ὡς δὲ πεπληρωμένου ἀνδρῶν τοῦ ἱπποδρόμου, ἐπέτεινεν ὁ χειμών, πολλοῦ νιφετοῦ καταῤῥαγέντος, τότε δὴ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ὁ Βασιλεὺς οἵαν εἶχε περὶ τὸ θεῖον, δήλην καθίστησι, τῷ δήμῳ προσφωνήσας διὰ τῶν κηρύκων· ἀλλὰ πολλῷ κρεῖσσον, ἔφη, καταφρονήσαντας τῆς θέας, κοινῇ πάντας λιτανεῦσαι Θεόν, ὅπως ἀβλαβεῖς τοῦ ἐπικειμένου χειμῶνος φυλαχθείημεν· καὶ οὔπω πᾶν ἤρετο τὸ ἔπος, καὶ σὺν χαρᾷ μεγίστῃ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ λιτανεύοντες, ὕμνους ἐκ συμφωνίας πάντες ἀνέπεμπον τῷ Θεῷ· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία Ἐκκλησία ἐγένετο· Βασιλεὺς δὲ μέσος ἐξήρχετο τῶν ὕμνων, ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι πορευόμενος, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτεν· ὁ ἀὴρ γὰρ εἰς τὸ εὔδιεινὸν μετεβάλλετο· καὶ ἐκ σιτοδείας, ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία εὐετηρίαν παρεῖχε τοῖς σύμπασιν· εἰ δέ ποτε πόλεμος ἐκινεῖτο, κατὰ τὸν Δαβὶδ τῷ Θεῷ προσέφευγεν, εἰδὼς αὐτὸν τῶν πολέμων εἶναι ταμίαν, καὶ εὐχῇ τούτους κατώρθου· αὐτίκα γοῦν ὀλίγον μετὰ τὸν πρὸς Πέρσας πόλεμον τοῦ Βασιλέως Ὀνωρίου τελευτήσαντος, ἐν ὑπατείᾳ Ἀσκληπιοδότου, καὶ Μαριανοῦ, τῇ (e) πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός, ὅπως τὸν τύραννον Ἰωάννην Θεῷ πιστεύσας ἐτροπώσατο, διηγήσομαι· ἄξια γὰρ μνήμης κεῖνα τὰ τότε γενόμενα· ὅτι οἷα ἐπὶ Μωϋσέως τοῖς

liceret. Alteri etiam de eadem re sciscitanti ita respondit: Nec magna, nec difficilis res est, ut is, qui homo sit, mortem obeat, mortuum vero ex pœnitentia iterum vitæ restituere, solius est Dei. Ceterum adeo studiose hanc virtutem excoluerat, ut si forte quis crimen aliquod capitali dignum supplicio admisisset, numquam ad ipsas usque civitatis portas fuerit abductus: sed missa statim indulgentia revocatus sit. Cum aliquando venationis spectaculum in amphitheatro præberet Constantinopoli, populus vociferari cœpit: cum fera bestia audax quidam Bestiarius pugnet. Quibus ille ita respondit: Nescitis, nos cum humanitate, & clementia spectaculis interesse solitos. Quo dicto populum instituit humanioribus spectaculis delectari. Tanta porro pietate præditus fuit; ut omnes quidem Dei sacerdotes summopere coleret; sed eos præcipue, quos sanctitate vitæ excellere cognoverat. Certe cum Chebronensis Episcopus extremum diem obiisset Constantinopoli, sagum ejus cupide petiisse dicitur, eoque licet admodum sordido, pro pallio usus fuisse, cum confideret, se hoc modo nonnihil ex ejus viri sanctimonia percepturum. Quodam anno cum mala, atque incommoda tempestas esset, consueta ac solemnia in circo spectacula, populo ea flagitante, necessitate compulsus edebat. Cum autem referto jam circo tempestas vehementius ingrueret, nivalibus imbribus magno impetu cadentibus: tunc Imperator quomodo erga Deum affectus esset, perspicue declaravit, populum per præcones ita allocutus. Multo satius est, ut omisso spectaculo omnes pariter Deo supplicemus, quo ab imminente tempestate servemur illæsi. Nondum hæc verba penitus absolverat præco, cum ecce omnes summa alacritate Deo supplicantes, hymnos in circo concinere cœperunt. Ac tota quidem civitas instar cujusdam Ecclesiæ videbatur. Imperator vero in medio incedens privato habitu, hymnos præcinebat. Nec spes eum tunc fefellit. Cœlum enim repente ad pristinam serenitatem rediit, & ex annonæ penuria ingentem frugum copiam divina providentia cunctis largita est. Si quando bellum commotum fuisset, Davidis exemplum imitatus, confugiebat ad Deum, quem bellorum moderatorem esse intelligebat: & precibus suis victoriam promerebatur. Opportune igitur hoc loco commemorabo, qua ratione paulo post Persicum bellum, cum Imperator Honorius defunctus esset, Asclepiodoto, & Mariniano Consulibus, die XVIII. Kalendas Septembris, ipse Joannem tyrannum Deo confisus superaverit. Etenim ea, quæ tum contigerunt, meo quidem judicio dignissima sunt memoratu. Quæ

SÆC. IV.

Humanitas in spectaculis.

(b) ὅτι μὴ δὲ Θεῷ μόνῳ. Epiphanius Scholasticus totum hunc locum ita vertit: *Non est, inquit, magnum, neque difficile hominem mori, quia neque Deo soli, semel mortuum ex pœnitentia suscitare*, supple ἀπὸ κοινοῦ magnum, & difficile est. Nicephorus autem Callistus hunc locum ita expressit: οὐδέν, εἶπε, καινὸν ἄνθρωπον ὄντα ἀποβιῶναι. Θεοῦ δ' ἂν εἴη μόνου, τὸν ἅπαξ θανόντα τῇ μετανοίᾳ ἀνακαλέσασθαι. Quæ Langus ita vertit: *Nihil esse novi dixit, si quis homo cum sit, e vita excedat: unius autem Dei esse, eum, qui semel mortuus sit, per pœnitentiam ad vitam revocare*. Sed non probo, quod Nicephorus pro ἐκ μετανοίας, substituit τῇ μετανοίᾳ. Neque enim hic sermo est de animæ, sed de corporis vita. Quare magis probo versionem Musculi, qui sic transtulit: *Ex pœnitentia vero revocare eum, qui semel mortus est, non est, nisi soli Deo possibile*. Hæc tamen versio non placuit Christophorsono, eo quod pœnitentiam tribuere videatur Deo. Verum hæc locutio tolerari potest, cum in sacris libris Deus interdum pœnitere se dicat alicujus facti.

(c) τῶν εὐφυῶν παραβόλων. Scaliger in notis ad lib. 4. Manilii, & post illum Salmasius in notis ad Capitolinum pag. 258. jamdudum observarunt, παραβόλους dictos esse a Græcis eos, qui operam suam locabant, ut cum bestiis depugnarent. Sed quod confectores cum iisdem παραβόλοις confundunt, non probo. Alii enim erant confectores, ut ad Eusebium notavi: qui non pugnabant cum bestiis, sed eas eminus conficiebant.

(d) Χεβρῶν Ἐπισκόπου. Quæ fuerit urbs ista, æque mihi ignotum est, ac nomen ejus Episcopi.

(e) πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός. Idem scribit Theophanes in Chronico. Sed Olympiodorus dissentit, qui Honorium die VI. Kal. Septembres mortuum esse scribit.

(a) πρω-

SÆC. IV. Quæ enim Hebræis olim duce Mose rubrum mare trajicientibus, eadem fere Imperatoris ducibus evenerunt, tunc cum illos adversus tyrannum misit. Quæ quidem paucis exponam, magnitudinem eorum, quæ peculiare opus desiderat, aliis derelinquens.

CAPUT XXIII.

De Joanne, qui post obitum Imperatoris Honorii tyrannidem Romæ arripuit: & qualiter Deus Theodosii precibus mollitus, eum in manus exercitus Romani tradiderit.

Mortuo igitur Honorio Augusto, Imperator Theodosius ea de re certior factus, ipsam quidem silentio pressit, & alia subinde, atque alia fingens, multitudini imposuit. Clam vero militarem manum misit Salonas, quæ civitas est Dalmatiæ, ut si quid rerum novarum in Occidentis partibus moveretur, vindices præsto essent. His ita constitutis, tunc demum patrui sui mortem palam fecit. Interea vero Joannes Primicerius Notariorum principis, dignitatis suæ amplitudine minime contentus, Imperium arripuit: missaque ad Imperatorem Theodosium legatione, ut ad Imperii consortium admitteretur, rogavit. Verum ille legatos quidem custodiæ tradidit: Magistrum vero militum Ardaburium misit, qui bello Persico egregiam operam navaverat. Qui cum Salonas venisset, inde Aquileiam navigavit. Ususque est fortuna, ut tum quidem putabatur, adversa: prospera vero, sicut postea apparuit. Nam cum ventus quidam asper, ac violentus exortus esset, eum in tyranni manus conjecit. Capto Ardaburio, tyrannus haud dubiam spem concepit, fore ut Theodosius necessitate compulsus ipsum Imperatorem renuntiaret, si Magistrum militiæ suæ salvum esse vellet. Et revera quidem Imperator ea re cognita, totusque pariter exercitus, qui contra tyrannum missus fuerat, anxius erat, ac solicitus, ne quid mali Ardaburius a tyranno pateretur. Aspar vero Ardaburii filius, cum & patrem a tyranno captivum teneri, & multa Barbarorum millia in auxilium tyranno advenisse cognosceret, quo se verteret, nesciebat. Tunc vero prævaluit iterum Deo carissimi Principis precatio. Angelus enim Dei, sub pastoris habitu, Aspari, eisque, qui cum illo erant, ducem se itineris præbuit, eosque per paludem Ravennæ adjacentem deduxit. In ea namque urbe degens tyrannus, Magistrum militum captivum detinebat. Per hanc autem paludem nemo unquam iter fecisse memoratur. Verum Deus eam, quæ hactenus invia fuerat, tunc perviam effecit. Cum igitur paludis aquas perinde atque aridum solum trajecissent, portasque urbis apertas offendissent, tyrannum ipsum capiunt. Quo quidem tempore piissimus Imperator, quanta reverentia divinum numen coleret, ostendit. Nam cum ei ludos Circenses edenti nuntiatum esset, tyrannum occisum fuisse, populum sic allocutus est: Eia, si placet, relictis Circi voluptatibus ad Ecclesiam pergen-

Ardaburius a Joanne captus.

Aspar Angeli ductu tyrannum opprimit.

τοῖς Ἑβραίοις ὑπῆρξε τὴν θάλασσαν διαβαίνουσι, τοιαῦτα καὶ τοῖς αὐτοῦ στρατηγοῖς, ἡνίκα αὐτοὺς ἐπὶ τὸν τύραννον ἔπεμψεν· ἅπερ διὰ βραχέων ἐκθήσομαι, τὸ μέγεθος αὐτῶν, ἰδίας πραγματείας δεόμενον, ἑτέροις παρείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓʹ.

Περὶ Ἰωάννου τοῦ τυραννήσαντος ἐν Ῥώμῃ, μετὰ θάνατον Ὀνωρίου τοῦ Βασιλέως· καὶ ὅπως αὐτὸν ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς Θεοδοσίου καμφθεὶς, χερσὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ παραδέδωκε.

Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Βασιλέως Ὀνωρίου, μαθὼν ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, κρύπτει μὲν τὸ γενόμενον, καὶ ἄλλοτε ἄλλως τοὺς πολλοὺς ἀπεπλάνα· ὑποπέμπει δὲ λαθραίως στρατιώτην εἰς Σαλῶνας· πόλις δὲ αὕτη τῆς Δαλματίας· ἵνα εἰ συμβῇ τι νεωτερισθῆναι περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, μὴ πόρρωθεν ὦσιν οἱ ἀμυνόμενοι· καὶ τοῦτο οὕτως προευτρεπίσας, τότε καταφανῆ τὸν θάνατον τοῦ θείου πεποίηκεν· ἐν τούτῳ δὲ Ἰωάννης (*a*) πρωτοστάτης ὢν βασιλικῶν ὑπογραφέων, μὴ ἐνεγκὼν τὴν εὐτυχίαν τῆς ἰδίας ἀξίας, τὴν βασιλείαν ἁρπάζει, καὶ πρεσβείας ἀποστέλλει πρὸς αὐτοκράτορα Θεοδόσιον, δεχθῆναι εἰς Βασιλέα δεόμενος· ὁ δὲ, τοὺς μὲν πρεσβευτὰς εἰς φρουρὰν κατέστησεν· ἐξαποστέλλει δὲ τὸν στρατηλάτην Ἀρδαβούριον, ὃς καὶ ἐν τῷ Περσικῷ πολέμῳ τὰ μέγιστα ἠγωνίσατο· οὗτος εἰς τὰς Σαλῶνας παραγενόμενος, ἔπλει ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τὴν Ἀκυληΐαν, καὶ χρῆται τύχῃ καθὼς ἐνομίζετο· ἡ τύχη δὲ ὡς ὕστερον ἐδείχθη· ἄνεμος γὰρ οὐκ αἴσιος πνεύσας, εἰς τὰς χεῖρας αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦ τυράννου· ὃς συλλαβὼν αὐτὸν, ἤλπιζεν εἰς ἀνάγκην καταστῆσαι τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε ψηφίσασθαι καὶ ἀναδεῖξαι αὐτὸν Βασιλέα, εἰ σώζεσθαι τὸν στρατηλάτην προῃρεῖτο· ἀληθῶς τε ἐν ἀγῶνι ἦν, ὅ τε Βασιλεὺς ταῦτα πυθόμενος, καὶ ὁ ἐπὶ τὸν τύραννον ἀποσταλεὶς στρατιώτης, μή τι πάθοι κακὸν ὑπὸ τοῦ τυράννου ὁ Ἀρδαβούριος· Ἄσπαρ δὲ ὁ τοῦ Ἀρδαβουρίου υἱὸς, μαθὼν καὶ τὸν πατέρα παρὰ τοῦ τυράννου κατέχεσθαι, καὶ πολλὰς μυριάδας Βαρβάρων ἐπὶ συμμαχίᾳ τοῦ τυράννου παρεῖναι εἰδὼς, οὐκ εἶχεν ὅ, τι καὶ πράξειεν· τότε δὴ καὶ τοῦ θεοφιλοῦς Βασιλέως εὐχὴ πάλιν ἐξίσχυσεν· Ἄγγελος γὰρ Θεοῦ ἐν σχήματι ποιμένος, ὁδηγεῖ τὸν Ἄσπαρα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ ἄγει διὰ τῆς παρακειμένης τῇ Ῥαβέννῃ λίμνης· ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ πόλει ὁ τύραννος διατρίβων εἶχε τὸν στρατηγόν· ὅθεν οὐδεὶς οὐδὲ πώποτε διαβεβηκέναι ἱστόρητο· τότε δὴ καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἄβατον, βατὴν ἀπειργάσατο· (*b*) διαβάντες γὰρ διὰ ξηρᾶς τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ, ἀνεῳγμένας τάς τε πύλας εὑρόντες τῆς πόλεως, ἐγκρατεῖς τοῦ τυράννου ἐγένοντο· τότε δὴ ὁ εὐσεβέστατος Βασιλεὺς, ἣν εἶχε περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν ἐπεδείξατο· ἱπποδρομίας γὰρ ἐπιτελοῦντι, ἐμηνύθη ἀνῃρῆσθαι ὁ τύραννος· προσφωνεῖ οὖν τῷ δήμῳ· δεῦρο μᾶλλον εἰ δοκεῖ, ἔφη, παρέντες τέρψιν, ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον γενόμενοι, εὐχαριστηρίους εὐχὰς τῷ

(*a*) πρωτοστάτης ὢν τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων. Hic est Joannes primicerius Notariorum, qui cum urbs Roma obsideretur, Legatus missus fuerat ad Alaricum Gothorum Regem, cujus amicus, atque hospes erat, ut scribit Zosimus in lib. 5.

(*b*) διαβάντες δὲ διὰ ξηρᾶς. In codice Florentino legitur διαβάντες γὰρ διὰ ξηρᾶς. Ego vero adhuc addendam puto particulam hoc modo: διαβάντες γὰρ ὡς διὰ ξηρᾶς, &c.

(*a*) ἐμ-

τῷ Θεῷ ἀναπέμψωμεν, ἀνθ' ὧν ἡ αὐτοῦ χεὶρ καθεῖλε τὸν τύραννον· ταῦτα εἴρητο· καὶ τὰ μὲν τῆς θέας ἐπέπαυτό τε καὶ ἠμέλητο· διὰ μέσου δὲ τοῦ ἱπποδρόμου συμφώνως ἅμα αὐτῷ εὐχαριστηρίως ψάλλοντες, ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπορεύοντο· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία Ἐκκλησία ἐγίνετο· ἐν δὲ τῷ εὐκτηρίῳ τόπῳ γενόμενοι, ἐκεῖ διημέρευον.

A gentes; Deo, cujus dextra tyrannum oppressit, grates persolvamus. His dictis, statim spectacula finita sunt, ac neglecta: & per medium circum cuncti una cum Imperatore psallentes, uno animorum, vocumque consensu, & gratias agentes Deo ad Ecclesiam processerunt. Ac tota quidem civitas, unius Ecclesiæ speciem referebat. Cum autem ad Ecclesiam pervenissent, totum in ea diem permanserunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

Ὡς μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ τυράννου Ἰωάννου, Οὐαλεντινιανὸν τὸν Κωνσταντίου καὶ Πλακιδίας τῆς αὐτοῦ θείας, ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος Βασιλέα τῆς Ῥώμης ἀνέδειξε.

Τοῦ δὲ τυράννου ἀναιρεθέντος, (a) ἔμφροντις ἦν ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, τίνα τῶν ἑσπερίων μερῶν ἀναδείξειε Βασιλέα· ἦν δὲ ἀνεψιὸς αὐτῷ κομιδῇ νέος, Οὐαλεντινιανὸς ὄνομα, ἐκ Πλακιδίας τῆς αὐτοῦ θείας γενόμενος· ἥτις θυγάτηρ μὲν ἦν Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως· Ἀρκαδίου δὲ καὶ Ὁνωρίου τῶν δύο Αὐγούστων ἀδελφή· πατρὸς δὲ ἦν ὁ Οὐαλεντινιανὸς Κωνσταντίου, ὃς ὑπὸ Ὁνωρίου Βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς, καὶ βραχὺν αὐτῷ χρόνον συμβασιλεύσας, εὐθὺς ἐτελεύτησε· τοῦτον τὸν ἀνεψιὸν Καίσαρα καταστήσας, ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀνέπεμψε, τῇ μητρὶ αὐτοῦ Πλακιδίᾳ τὴν φροντίδα τῶν πραγμάτων ἐπιτρέψας· σπεύδων δὲ καὶ αὐτὸς καταλαβεῖν τὴν Ἰταλίαν, ὥστε τὸν μὲν ἀνεψιὸν ἀναγορεῦσαι Βασιλέα, παρὼν δὲ τῇ αὐτοῦ φρονήσει παιδεῦσαι τοὺς ἐκεῖ, μὴ ὑπονοεῖν τοῖς τυράννοις ῥαδίως· ἄχρι τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενος, ὑπ' ἀῤῥωστίας διεκωλύθη· πέμψας οὖν τὸν βασιλικὸν στέφανον τῷ ἀνεψιῷ διὰ τοῦ Πατρικίου Ἡλίωνος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐξυπέστρεψεν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι τὴν διήγησιν.

(a) ἔμφρων τις ἦν. Hujus loci emendatio debetur codici Florentino, in quo diserte scriptum habetur ἤμ- D φροντίς ἦν, quemadmodum etiam legitur apud Nicephorum.

CAPUT XXIV.

Quomodo post cædem Joannis tyranni, Theodosius Imperator Valentinianum Constantii, & Placidiæ amitæ suæ filium, Imperatorem Romæ renuntiavit.

B

Porro interfecto Joanne tyranno, Imperator Theodosius solicitus esse cœpit, quemnam Imperatorem Occidentis partibus præficeret. Erat ei consobrinus admodum adolescens, Valentinianus nomine, ex Placidia ipsius amita prognatus: quæ filia quidem fuit Theodosii majoris Augusti: soror autem Arcadii, & Honorii Imperatorum. Patrem porro Valentinianus habuit Constantium, qui ab Honorio Imperator renuntiatus, cum Imperium exiguo admodum tempore simul cum illo obtinuisset, ex hac vita C migraverat. Hunc igitur consobrinum suum, Theodosius auctum Cæsaris dignitate in Occidentis partes direxit, matri ipsius Placidiæ rerum administrationem committens. Cumque ipse in Italiam proficisci instituisset, ut & consobrinum suum Augustum renuntiaret, & Italos prudentiæ suæ consiliis coram positus erudiret, ne tyrannis facile obtemperarent; postquam Thessalonicam venisset, morbo ingruenti ulterius progredi prohibitus est. Misso igitur ad consobrinum Imperiali diademate per Helionem Patricium, ipse Constantinopolim rediit. Sed de his rebus sufficere existimo ea, quæ dixi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ τῆς Ἀττικοῦ διοικήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῖς διπτύχοις τῆς Ἐκκλησίας ἐνέταξε, καὶ ὅτι τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προέγνω.

Ἀττικὸς δὲ ὁ Ἐπίσκοπος, θαυμαστῶς πως τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ηὔξησε πράγματα· φρονήσει μὲν αὐτὰ διοικῶν· ταῖς διδασκαλίαις δὲ τὸν λαὸν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν προτρέπων· συνιδὼν δὲ διαιρουμένην τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὸ τοὺς Ἰωαννίτας ἔξω αὐτῆς συνάγεσθαι, μνείαν Ἰωάννου ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκέλευσε ποιεῖσθαι, ὡς καὶ τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων τῶν κεκοιμημένων εἰώθει γίνεσθαι, διατοῦτο πολλοὺς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐλπίσας· οὕτω δὲ ἦν μεταδοτικὸς, ὡς μὴ μόνον τῶν ἐν ταῖς αὐτοῦ παροικίαις πτωχῶν προνοεῖν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀστυγείτοσι τῶν πόλεων χρήματα πέμπειν πρὸς παραμυθίαν τῶν δεομένων· Καλλιοπίῳ γοῦν Πρεσβυτέρῳ τῆς Νικαέων Ἐκκλησίας, τριακοσίους ἀποστείλας χρυσίνους, τάδε ἀπέστειλε.

CAPUT XXV.

De Attico; quomodo Ecclesias rexerit, & Joannis nomen Ecclesiasticis tabulis inscripserit; & quod suam ipsius mortem præsciverit.

Interea vero Atticus Episcopus res Ecclesiæ mirum in modum amplificavit, cum & singulari prudentia cuncta administraret, & prædicationibus suis populum ad studium virtutis impelleret. Cum autem Ecclesiam divisam esse cerneret, eo quod Joannitæ collectas extra illam celebrarent, Joannis E mentionem in orationibus fieri jussit, sicut aliorum quoque Episcoporum, qui fato functi erant, mentio fieri solebat: hac scilicet ratione confidens, multos ad Ecclesiam esse redituros. Ceterum adeo liberalis erat, ut non solum Ecclesiarum suarum pauperibus prospiceret, sed ad vicinas etiam civitates pecuniam transmitteret in solatium egenorum. Calliopio certe Nicæensis Ecclesiæ Presbytero cum trecentos aureos mitteret, ita scripsit.

A

Calliopio Atticus in Domino salutem.

„ SExcentos fame oppressos in urbe vestra „ esse cognovi, qui piorum hominum in„ digeant misericordia. Sexcentos autem cum „ dico, multitudinem, non autem certum ac „ definitum numerum intelligo. Quoniam „ igitur accepi certam pecuniam ab eo, qui „ larga manu donare solet bonis dispensato„ ribus, & nonnullos egestate premi contin„ git, ut probentur ii, qui habent quidem, „ sed non erogant indigentibus; accipe vir „ carissime, hos trecentos aureos, eosque, „ ut voles, expende. Voles autem omnino „ illis, qui petere erubescunt, non iis, qui „ omni vitæ suæ tempore ventrem suum ad „ quæstum faciendum proposuerunt. Porro „ cum dabis, nullam religionis in hac qui„ dem parte rationem habeas; id unum spe„ ctans, ut esurientes pascas, non ut eos di„ scernas, qui a nostra religione sunt alieni. Ad hunc modum Atticus egentibus etiam procul positis prospexit. Sed & ut quorumdam hominum superstitionem aboleret, plurimum laboravit. Cum enim aliquando accepisset, eos, qui propter Judaicum Pascha schisma inter Novatianos fecerant, corpus Sabbatii translatum ex insula Rhodo, illic enim relegatus mortem obierat, sepulturæ mandasse, & super tumulum illius orare solitos esse, missis noctu fossoribus cadaver Sabbatii in alio sepulchro abscondi jussit. Illi vero cum ex more venissent, ac tumulum effossum reperissent, deinceps eum locum colere desierunt. Idem præterea in nominibus imponendis elegans fuit, ac venustus. Navale quidem in ostio Ponti Euxini situm, quod ab ultima vetustate φαρμακέα dicebatur, ipse Θεραπείας nominavit, ne forte collectas illic celebrans, locum illum infami vocabulo appellaret. Aliud quoque suburbanum Constantinopoleos Argyropolim cognominavit ob hanc causam. Vetus navale est Chrysopolis, in capite Bospori sita: cujus mentionem faciunt cum alii veteres Historiæ scriptores, tum Strabo, & Nicolaus Damascenus, & admirandus ille Xenophon in libro sexto de expeditione Cyri. Idem in libro primo rerum Græcarum ait, Alcibiadem, cum eam muro cinxisset, decimæ portorium in ea exegisse. Nam ex Ponto navigantes, illic decimam pendere cogebantur. Atticus igitur cum locum e regione Chrysopoleos situm, gratum imprimis, & amœnum esse cerneret, consentaneum esse dixit, ut Argyropolis nominaretur. Quod ab eo dictum, statim cognomentum loco indidit. Porro cum quidam ei dicerent, non debere Novatianos collectas in urbibus celebrare: Nescitis, inquit, quanta nobiscum passi sint, dum Constantio, & Valente regnantibus persecutionem sustineremus. Et alioqui testimonium perhibent fidei nostræ. Nam cum jampridem se ab Ecclesia sejunxerint, nihil tamen, quod ad fidem pertinet, innovarunt. Cumque aliquando ordinandi Episcopi causa Nicæam venisset, Asclepiadem Novatianorum Episcopum admodum senem conspicatus,

Sabbatii cadaver sepulcro motus.

Argyropolis.

Καλλιοπίῳ Ἀττικὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἔμαθον μυρίους ἐν τῇ πόλει πεινῶντας δεῖσθαι τοῦ παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἐλέου· μυρίους δὲ λέγω, τὸ πλῆθος, οὐ τὸν ἀκριβῆ δηλῶν ἀριθμόν· ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς μὲν ἔχω λαβὼν ἀριθμὸν παρὰ τοῦ δαψιλεῖ τῇ χειρὶ διδόντος τοῖς οἰκονομοῦσι καλῶς, συμβαίνει δέ τινας ἀπορεῖσθαι δοκιμασίας χάριν τῶν ἐχόντων μὲν, μὴ παρεχόντων δὲ τούτοις λαβὼν ὦ φίλη μοι κεφαλὴ τούτους τοὺς τριακοσίους χρυσίνους, ἀνάλωσον ὅπως ἂν θελήσῃς· βουλήσῃ δὲ πάντως τοῖς αἰσχυνομένοις τὴν αἴτησιν, ἀλλ' B οὐχὶ τοῖς ἐμπορίαν διὰ βίου τὴν γαστέρα προτεθεικόσι· διδοὺς τοίνυν, μὴ δὲ θρησκείαν λογίσῃ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, ἑνὸς καὶ μόνου γενόμενος, τοῦ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, ἀλλὰ μὴ λογίζεσθαι τοὺς τὸν ἡμέτερον τρόπον μὴ φρονοῦντας· οὕτω μὲν δὴ τῶν δεομένων (a) καὶ πόῤῥωθεν ὄντων ἐφρόντιζεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τινῶν ἐκκόπτειν ἐσπούδαζεν· πυθόμενος γοῦν ποτὲ τοὺς διὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα Ναυατιανῶν χωρισθέντας, τὸ σῶμα τοῦ Σαββατίου ἐκ τῆς Ῥόδου μετακομίσαντας, ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ νήσῳ περιορισθεὶς ἐτελεύτησε, καὶ θάψαντας, ἐπὶ τῷ τάφῳ εὔχεσθαι, πέμψας C διὰ τῆς νυκτὸς εἰς ἕτερον τάφον τὸ τοῦ Σαββατίου σῶμα κρυβῆναι ἐκέλευσεν· οἱ δὲ συνήθως ἐλθόντες, καὶ ἀνορωρυγμένον τὸν τάφον εὑρόντες, τοῦ λοιποῦ σέβειν τὸν τάφον ἐπαύσαντο· ἦν δὲ καὶ περὶ τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων φιλόκαλος· ἐπίνειον γοῦν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Εὐξείνου Πόντου κείμενον, ἐξ ἀρχαίου τε φαρμακέα καλούμενον, θεραπείας ὠνόμασεν, ἵνα μὴ τὰς συνάξεις ἐκεῖ ποιούμενος, δυσφήμῳ ὀνόματι ὀνομάζῃ τὸν τόπον· καὶ ἄλλο δὲ προάστειον τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἀργυρόπολιν ὠνόμασεν, ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Χρυσόπολις ἐπίνειον ἀρχαῖον ἐστὶν, ὃ κεῖται μὲν ἀρχῇ τοῦ Βοσπόρου· μέμνηνται δὲ αὐτοῦ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων, D καὶ Στράβων τε, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Νικόλαος, καὶ ὁ ἐν λόγοις τε θαυμαστὸς Ξενοφῶν, ἔν τε τῇ ἕκτῃ τῆς Κύρου ἀναβάσεως, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν φησὶ περὶ αὐτῆς, ὅτι Ἀλκιβιάδης ἀποτειχίσας αὐτὴν, δεκατευτήριον ἐν αὐτῇ κατέστησε· τὰς γὰρ δεκάτας οἱ ἀπὸ τοῦ Πόντου πλέοντες ἐν αὐτῇ παρεῖχον· κατιδὼν οὖν ὁ Ἀττικὸς τὸν καταντικρὺ Χρυσοπόλεως τόπον εὐτερπῆ τυγχάνοντα, πρέπειν ἔφη, τοῦτον Ἀργυρόπολιν ὀνομάζεσθαι· καὶ ῥηθεὶς ὁ λόγος, εὐθὺς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκράτυνεν· τινῶν δὲ λεγόντων πρὸς αὐτὸν, μὴ ὀφείλειν Ναυατιανοὺς ἔνδον συνάγειν τῶν πόλεων, οὐκ οἴδατε, εἶπεν, ὅσα ἡμῖν διωκο- E μένοις ἐπὶ Κωνσταντίου, καὶ Οὐάλεντος συμπεπόνθασιν· ἄλλως τε, ἔφη, καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως ἡμῶν καθεστήκασι· πάλαι γὰρ τῆς Ἐκκλησίας χωρισθέντες, οὐδὲν περὶ τὴν πίστιν ἐκαινοτόμησαν· ἐν Νικαίᾳ δέ ποτε διὰ χειροτονίαν Ἐπισκόπου γενόμενος, Ἀσκληπιάδην τε τὸν ἐκεῖ Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπον γηραιὸν ὄντα ἰδὼν ἐρώτη-

σε

(a) καὶ πόῤῥωθεν ὄντων ἐφρόντιζεν. Post hæc verba deerat integra linea, & paulo amplius, quam nos ex optimis codicibus Florentino, & Sfortiano supplevimus hoc modo: οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τινῶν ἐκκόπτειν ἐσπούδαζεν. Quæ quidem verba legebantur etiam in eo codice, quo usus est Epiphanius Scholasticus, ut ex ejus versione colligimus. Sic enim vertit: *Sed & superstitionem quorumdam studebat abscindere*. Christophorsonum vero nullos manuscriptos Socratis codices consuluisse, tum ex hoc loco, tum ex aliis pluribus liquet.

(b) ὑμᾶς

σε, πόσους ἐνιαυτοὺς Ἐπίσκοπος ὢν τυγχάνεις; τοῦ δὲ πεντήκοντα εἰπόντος, εὐδαίμων, ἔφη, τυγχάνεις ὦ ἄνθρωπε, τοσούτου χρόνου καλοῦ ἔργου ἐπιμελούμενος· πρὸς δὲ τὸν αὐτὸν Ἀσκληπιάδην, ἐγὼ, ἔφη, τὸν μὲν Ναύατον ἐπαινῶ· τοὺς Ναυατιανοὺς δὲ οὐκ ἀποδέχομαι· ξενοφωνηθεὶς δὲ ὁ Ἀσκληπιάδης, πῶς τοῦτο, ἔφη, λέγεις Ἐπίσκοπε· ἐκεῖνον μὲν, ἔφη, ὁ Ἀττικὸς, ἐπαινῶ, ὅτι τοῖς ἐπιθύσασι κοινωνῆσαι οὐχ εἵλετο· τοῦτο γὰρ ἂν καὶ αὐτὸς καὶ ἐγὼ ἐποίησα· τοὺς δὲ Ναυατιανοὺς οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι περὶ εὐτελῶν πταισμάτων, τῆς κοινωνίας τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείουσι· πρὸς ταῦτα ὁ Ἀσκληπιάδης, ἐκτὸς, ἔφη, τοῦ ἐπιθῦσαι, καὶ ἄλλαι πολλαὶ κατὰ τὰς γραφὰς εἰσὶν ἁμαρτίαι πρὸς θάνατον, δι' ἃς (b) ὑμεῖς μὲν πρὸς τοὺς Κληρικοὺς, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείομεν, Θεῷ μόνῳ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν ἐπιτρέποντες· (c) προέγνω δὲ Ἀττικὸς καὶ τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν· ἀναχωρῶν γοῦν τῆς Νικαίας, πρὸς Καλλιόπιον τὸν ἐκεῖ Πρεσβύτερον, σπεῦδε, ἔφη, πρὸ φθινοπώρου ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν με αὖθις ζῶντα θεάσασθαι· εἰ γὰρ βραδυνεῖς, οὐ καταλήψῃ με· καὶ τοῦτο εἰπὼν, οὐ διήμαρτεν· ἐν γὰρ τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ἔτει τῆς Ἐπισκοπῆς ἑαυτοῦ, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ ἑνδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος τὸ πρῶτον· ὁ μέντοι Βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ὑποστρέψας, τὴν ἐκκομιδὴν αὐτοῦ οὐ κατέλαβεν· ἔφθασε γὰρ πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς εἰσόδου τοῦ αὐτοκράτορος, Ἀττικὸς παραδοθεὶς τῇ ταφῇ· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ νέου Οὐαλεντινιανοῦ (d) ἐμηνύθη, περὶ τὴν τρίτην καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου.

A tus, interrogavit, quot annos in Episcopatu transegisset. Qui cum quinquaginta annos transegisse se respondisset: Beatus es, inquit, o homo, qui tanto temporis spatio tam bonum opus administraveris. Eidem quoque Asclepiadi aliquando dixit: Ego Novatum quidem laudo: Novatianos vero non probo. Turbatus hoc dicto Asclepiades: Quomodo, inquit, hoc dicis, Episcope. Cui Atticus: Ego, inquit, illum laudo, quod cum iis, qui sacrificaverant, communicare noluerit. Idem enim & ipse fecissem. Novatianos vero minime probo, qui ob levia delicta Laicos a communione excludunt. Ad hæc Asclepiades ita respondit: Præter sacrificium B idolorum, sunt & alia multa peccata ad mortem, ut loquuntur scripturæ: propter quæ vos quidem Clericos, nos vero etiam laicos a communione removemus, soli Deo potestatem condonandi illis relinquentes. Cæterum Atticus etiam tempus obitus sui præscivit. Nam cum Nicæa discessurus esset, Calliopio illius loci Presbytero ita dixit: Cura, ut ante autumnum Constantinopolim venias, si me adhuc vivum videre cupis. Serius enim si veneris, superstitem me non reperies. Quod cum dixisset, a veritate non aberravit. Anno quippe Episcopatus sui primo, & vicesimo, die sexto Idus Octobris abiit e vita, Consulatu Theodosii undecimo, C & Valentiniani Cæsaris primo. Porro Imperator Theodosius ab urbe Thessalonica reversus, funeri ejus non interfuit. Etenim Atticus, pridie quam Imperator Constantinopolim ingrederetur, sepulcro conditus fuerat. Nec multo post nuntiata est nuncupatio augusta Valentiniani junioris, die x. Kalend. Novembres.

Novatiani schismatis causa.

(b) ὑμεῖς μὲν πρὸς τοὺς Κληρικούς. Delenda est præpositio πρὸς, quam nec Nicephorus agnoscit, nec Epiphanius, nec reliqui interpretes. Nisi forte quis malit pro vocabulo πρὸς substituere πῶς, quod non displicet. Ceterum hic locus non caret difficultate. Ex eo enim concludi videtur, clericos in Ecclesia Catholica, qui ob graviora crimina excommunicati essent, circa spem veniæ præcisos fuisse ab Ecclesia, Laicos non item. Quod quidem ita explicari potest. Laici, qui ob publica crimina D separati fuerant a communione, per remedium pœnitentiæ pacem, & communionem recuperabant, saltem semel. At Clericis, qui excommunicati fuerant, clausum erat ostium pœnitentiæ. Neque enim ad pœnitentiam publicam admittebantur. Manebant igitur in perpetuum excommunicati. Quare raro admodum excommunicabantur clerici: sed vel deponebantur, vel suspendebantur ab officio ad modicum tempus, vel certe ad communionem laicam redigebantur. Reclamat tamen Canon primus Synodi Neocæsariensis, quo Clerici, qui fornicationem, aut adulterium admiserint, communione pelluntur, & ad pœnitentiam rediguntur. Potest etiam hic locus aliter exponi. Ex quo enim Nectarius Pœnitentiarium sustulerat, libera communicandi facultas relicta erat omnibus laicis: nec jam ullus ob lethale crimen a communione removebatur, exceptis clericis.

(c) προέγνω δὲ Ἀττικός. Non solum Atticus diem obitus sui prævidit, verum etiam diu ante obitum sibi sepulcrum ædificavit, ut ex veteri epigrammate didici, quod quia E nondum editum est, hic apponam.

Παύλου Σιλεντιαρίου εἰς τάφον Ἀττικοῦ τινὸς κατασκευάσαντος.

Ἀττικὸς ἐς ξυνὴν με πανάγρεος ἐλπίδα μοίρης
Θυμῷ θαρσαλέῳ ζῶν, ἐλάχηνε τάφον.
Παίζων ἐξ ἀρετῆς θανάτου φόβον. ἀλλ' ἐπίδηρον
Ἥλιος, σοφίης μιμνέτω ἠελίῳ.

Exstat hoc Epigramma in Anthologia Constantini Cephalæ nondum edita. Quo quidem Epigrammate Atticum Constantinopolitanum Episcopum designari puto. Nullum quippe alium Atticum novi, cui convenire possit hoc sapientiæ, ac virtutis Elogium. Obstat tamen, quod Epigrammatis hujus auctor inscribitur Paulus Silentiarius, quem diu post Atticum temporibus Justiniani floruisse constat ex testimonio Agathiæ. Quare aut inscriptio, aut conjectura nostra falsa sit necesse est.

(d) ἐμηνύθη περὶ τὴν τρίτην καὶ εἰκάδα. Auctor Chronici Alexandrini hunc Socratis locum male intellexit. Putavit enim, Valentianum juniorem, Placidiæ filium, Augustum appellatum fuisse die decimo Kalendas Novembres: cum tamen Socrates id non dicat, sed tantum scribat, nuncupationem Augustam Valentiniani nuntiatam fuisse Constantinopoli die decimo Kalendas Novembres. Quæ quidem inter se longe differunt. Sigonius in libro II. de Imperio Occidentali, Valentinianum Idibus Octobris Augustum factum esse scribit Ravennæ, Consulatu II. Theodosii Augusti, Valentiniani ipsius primo. Certe die octavo Idus Octobris iisdem Consulibus, adhuc Cæsar erat Valentinianus, ut docet lex 47. codice Theodosiano de Episcopis Ecclesiæ & Clericis, data Aquileiæ. Qui locus præcipue impulit Sigonium, ut nuncupationem Augustam Valentiniani referret Idibus Octobris, eamque Ravennæ factam scriberet. Cum enim nuntiata fuerit Constantinopoli die 25. ejusdem mensis teste Socrate, tardius fieri non potuit. Sigonii sententiam secutus est Onufrius in Fastis. Porro hanc nuncupationem Marcellinus quidem, & Jornandes in libro de successione regnorum, Ravennæ factam esse memorant: Olympiodorus vero, & Idatius in Chronico, Romæ.

SÆC. IV.

A

C A P U T XXVI.

De Sisinnio, qui Attico in Episcopatu Constantinopolitano successit.

CÆterum post obitum Attici, ingens contentio de ordinatione Episcopi exorta est, aliis alium postulantibus. Quidam enim Philippum Presbyterum cupiebant: quidam Proclum, qui etiam Presbyter erat. Sed universus populus communi consensu Sisinnium optabat. Qui & ipse Presbyter quidem erat; non tamen in ulla intra urbem Ecclesia constitutus: sed in suburbano Constantinopoleos, cui nomen est Elæa, Presbyterii gradum sortitus fuerat. Situm est hoc suburbanum ex adverso urbis regiæ, & illic ex antiqua consuetudine dies festus Ascensionis Dominicæ ab universo populo celebratur. Hujus autem viri desiderio omnes laici flagrabant, tum quod pietatis nomine celeberrimus ubique esset, tum præcipue quod pauperibus fovendis etiam ultra vires suas incumberet. Prævaluit igitur studium laicorum: ordinatusque est Sisinnius pridie Kalendas Martii, Consulatu proxime sequente, qui fuit Theodosii duodecimus, & Valentiniani junioris Augusti secundus. Posthæc Philippus Presbyter, quoniam alter ipsi antepositus fuerat, ordinationem illam pluribus reprehendit in ea, quam conscripsit, Historia Christiana. Ubi & ordinatum simul, & ordinatores perstringens, ac præcipue laicos; ea dicit, quæ literis mandare equidem nolim. Neque enim ullo modo probare possum ejus temeritatem, qui talia scriptis suis prodere ausus fuerit. Sed de illo pauca dicere, haudquaquam intempestivum puto.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κϛ'.

Περὶ Σισιννίου τοῦ μετὰ Ἀττικὸν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπισκοπήσαντος.

ΕΓένετο δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν Ἀττικοῦ, πολλὴ φιλονεικία περὶ χειροτονίας Ἐπισκόπου, ἄλλων ἄλλον ζητούντων· τινὲς μὲν γάρ, φησι, Φίλιππον τὸν πρεσβύτερον ἐζήτουν· τινὲς δὲ Πρόκλον· καὶ οὗτος δὲ πρεσβύτερος ἦν· κοινῇ δὲ πᾶς ὁ λαὸς ἐπόθει γίνεσθαι Σισίννιον, ὅς τις πρεσβύτερος μὲν ἦν καὶ αὐτός· ἐν οὐδεμιᾷ δὲ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως Ἐκκλησιῶν ἐτέτακτο, ἀλλ' ἐν προαστείῳ B τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· ᾧ ἐπώνυμον ἐλαία, τὴν ἱερωσύνην ἐκεκλήρωτο· ὅπερ καταντικρὺ μὲν κεῖται τῆς πόλεως· ἐν αὐτῷ δὲ ἐξ ἔθους ἡ ἀναλήψιμος τοῦ Σωτῆρος ἐπιτελεῖται πάνδημος ἑορτή· πόθον δὲ εἶχον τοῦ ἀνδρὸς πάντες οἱ λαϊκοὶ, ὅτι ἐπ' εὐλαβείᾳ περιβόητος ἦν, καὶ μάλιστα ὅτι τοὺς πτωχοὺς ὑπὲρ δύναμιν θάλπειν ἐσπούδαζεν· κατεκράτησεν οὖν τῶν λαϊκῶν σπουδή· καὶ χειροτονεῖται Σισίννιος τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Θεοδοσίου τὸ δωδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου Αὐγούστου τὸ δεύτερον· ἐπὶ τούτῳ Φίλιππος ὁ πρεσβύτερος, ὅτι αὐτοῦ προεκρίθη ἕτερος, C (*a*) πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο ἐν τῇ πεπονημένῃ αὐτῷ Χριστιανικῇ Ἱστορίᾳ, διαβάλλων καὶ τὸν χειροτονηθέντα, καὶ τοὺς χειροτονήσαντας, καὶ πολλῷ πλέον τοὺς λαϊκούς· τοιαῦτά τε εἶπεν, οἷα οὐκ ἂν ἑλοίμην παραδοῦναι γραφῇ, ἐπεὶ κἀκεῖνον οὐκ ἀποδέχομαι τῆς προπετείας, τοιαῦτα γραφῇ παραδοῦναι τολμήσαντα· μικρὰ δὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι.

(*a*) *πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο*. Idem testatur Photius in Bibliotheca cap. 35. ubi de Philippi Sidetæ Historia Christiana ita scribit: *ἐν ᾗ τῇ αὐτοῦ τῆς ἱστορίας συγγραφῇ πολλὴν καταδρομὴν σισιννίου ποιεῖται, ὅτι τὸν αὐτὸν κλῆρον ἄμφω πληρούντων, κἂν λόγοις προτερεύειν φιλίππου δοκοῦντος, σισίννιος φασὶν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἐξείλεκται*: id est. *Porro in Historia sua Sisinnium valde perstringit, quod cum ambo ejusdem gradus, atque ordinis essent, & ipse in dicendo, atque in omni genere doctrinæ superior esse videretur, Sisinnius tamen ad Pontificalem apicem evectus fuisset.*

D

C A P U T XXVII.

De Philippo Presbytero Sidensi.

PHilippus patria quidem fuit Sidensis. Est autem Side urbs Pamphyliæ, ex qua Troilus etiam Sophista originem duxit, cui e Philippus propinquitate generis conjunctum esse gloriabatur. Cum autem esset Diaconus, cum Joanne Episcopo ut plurimum versabatur. Idem in studiis literarum multum operæ, & laboris posuit, pluresque omnis generis libros collegit. Porro Asianum dicendi genus æmulatus, multa elucubravit. Nam & Juliani Imperatoris libros confutavit, & Christianam Historiam composuit, quam in triginta sex libros divisit. Singuli autem libri plures continent tomos; adeo ut simul omnes sint propemodum mille numero. Argumentum vero cujusque tomi ipsum tomum magnitudine exæquat. Cæterum hoc opus, non Ecclesiasticam Historiam, sed Christianam inscripsit. Variam porro eruditionem in id opus congessit, dum videri vult Philosophicarum disciplinarum haudquaquam expers. Proinde Geometricorum, & Astronomicorum theorematum, Arithmeticorum quoque, & Musicorum passim mentionem facit. Describit item insu-

Philippi Historia Christiana.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΖ'.

Περὶ Φιλίππου Πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Σίδης.

ΦΙλιππος Σιδίτης μὲν ἦν τὸ γένος, Σίδη δὲ πόλις τῆς Παμφυλίας, ἀφ' ἧς ὥρμητο καὶ Τρώϊλος ὁ Σοφιστής, οὗ καὶ συγγενῆ ἑαυτὸν εἶναι ἐσεμνύνετο· Διάκονος δὲ ὢν, ἐπεὶ τὰ πολλὰ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ συνῆν· ἐφιλοπόνει δὲ καὶ περὶ λόγους, καὶ πολλὰ καὶ παντοῖα βιβλία συνῆγε· ζηλώσας δὲ τὸν Ἀσιανὸν τῶν λόγων χαρακτῆρα, πολλὰ συνέγραφε, τάτε τοῦ Βασιλέως Ἰουλιανοῦ βιβλία ἀνασκευάζων· E καὶ Χριστιανικὴν Ἱστορίαν συνέθηκεν, ἣν ἐν τριάκοντα ἓξ βιβλίοις διεῖλεν· ἕκαστον δὲ βιβλίον εἶχε τόμους πολλοὺς, ὡς τοὺς πάντας ἐγγὺς εἶναι χιλίους· ὑπόθεσις δὲ ἑκάστου τόμου ἰσάζει τῷ τόμῳ· τὴν μὲν οὖν πραγματείαν ταύτην, οὐκ Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἀλλὰ Χριστιανικὴν ἐπέγραψεν· πολλὰς δὲ συνεισφέρει ὕλας εἰς αὐτὴν, δεικνύναι βουλόμενος, μὴ ἀπείρως ἔχειν ἑαυτὸν τῶν Φιλοσόφων παιδευμάτων· διὸ καὶ συνεχῶς Γεωμετρικῶν τε καὶ Ἀστρονομικῶν καὶ Ἀριθμητικῶν καὶ Μουσικῶν θεωρημάτων ποιεῖται μνήμην· ἐκφράσεις τε λέγων

γων νήσων, καὶ ὀρέων, καὶ δένδρων, καὶ ἄλλων τινῶν εὐτελῶν· δι᾽ ὧν καὶ χαύνην τὴν πραγματείαν εἰργάσατο· διὸ καί, ὡς νομίζω, ἀχρείαν αὐτὴν καὶ ἰδιώταις καὶ πεπαιδευμένοις πεποίηκεν· οἱ ἰδιῶται μὲν γὰρ τὸ κεκομψευμένον τῆς φράσεως ἰδεῖν οὐκ ἰσχύουσιν· οἱ δὲ πεπαιδευμένοι, τῆς ταυτολογίας καταγινώσκουσιν· ἀλλ᾽ ἕκαστος μὲν περὶ τῶν βιβλίων ὡς ἔχει γνώμης κρινέτω· ἐγὼ δὲ ἐκεῖνό φημι, ὅτι τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας συγχέει· μνημονεύσας γὰρ τῶν αὐτοκράτορος Θεοδοσίου χρόνων αὖθις ἐπὶ τοὺς Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου χρόνους ἀνέδραμεν· καὶ τοῦτο ὡς πλεῖστον ποιεῖ· καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ Φιλίππου· ὁ δὲ ἐπὶ Σισιννίου γέγονεν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

A insulas, & montes, atque arbores, & alia quædam parvi momenti. Unde opus laxum reddidit, ac solutum: ac proinde doctis pariter, atque indoctis, ut mihi quidem videtur, inutile illud effecit. Nam indocti quidem, dictionis orna um perspicere non possunt: docti vero, inanem verborum repetitionem condemnant. Verum unusquisque de his libris pro arbitratu suo judicet. Ego vero id unum dico, rerum gestarum tempora ab eo confundi. Postquam enim Theodosii Imperatoris res gestas commemoravit, statim recurrit ad tempora Episcopi Athanasii. Idque ab illo sæpenumero fieri solet. Sed de Philippo hactenus. Nunc de B iis, quæ Sisinnii tempore acciderunt, dicendum omnino est.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ´.

Ὡς Πρόκλον Κυζίκου Ἐπίσκοπον ὁ Σισίννιος ἐχειροτόνησεν· οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τοῦτον οὐ προσεδέξαντο.

ΤΟῦ Κυζικηνῶν Ἐπισκόπου τελευτήσαντος, ὁ Σισίννιος Πρόκλον ἐχειροτόνησε πρὸς Ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου· μέλλοντος οὖν διάγειν ἐπ᾽ αὐτήν, φθάνουσιν οἱ Κυζικηνοί, καὶ χειροτονοῦσιν ἄνδρα ἀσκητικόν, ᾧ ὄνομα ἦν Δαλμάτιος· καὶ τοῦτο ἐποίησαν, ἀμελήσαντες (*a*) τοῦ νόμου τοῦ κελεύοντος παρὰ γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως, χειροτονίαν Ἐπισκόπου μὴ γίνεσθαι· ἠμέλησαν δὲ τοῦ νόμου τούτου, ὡς Ἀττικῷ μόνῳ εἰς πρόσωπον παραχεθέντος· ἔμεινεν οὖν ὁ Πρόκλος, οἰκείας μὲν Ἐκκλησίας μὴ προεστώς, ἐν δὲ ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντίνου πόλεως κατὰ τὰς διδασκαλίας ἀνθῶν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου, κατὰ χώραν ἐροῦμεν· Σισίννιος δέ, οὐδὲ δύο ὅλους ἐνιαυτοὺς ἐπιβιοὺς τῇ Ἐπισκοπῇ, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ἱερίου καὶ Ἀρδαβουρίου, τῇ εἰκάδι τετάρτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός· ἀνὴρ ἐπὶ σωφροσύνῃ μὲν καὶ βίῳ ὀρθῷ καὶ φιλοπτωχίᾳ περιβόητος· τὸ δὲ ἦθος εὐπρόσιτός τε καὶ ἄπλαστος, καὶ διατοῦτο ἀπραγμονέστερος· διὸ καὶ τοῖς φιλοπράγμοσιν λυπηρὸς ἦν, καὶ ἀδρανείας δόξαν ἔλαβε παρ᾽ αὐτοῖς.

CAPUT XXVIII.

Quomodo Sisinnius Proclum Cyzici Episcopum ordinavit, quem tamen Cyziceni suscipere noluerunt.

MOrtuo Cyzicenorum Episcopo, Sisinnius Proclum urbis illius Antistitem ordinavit. Sed dum ille eo profectionem parat, prævertentes eum Cyziceni, Dalmatium quemdam Monasticæ professionis virum, sibi Episcopum constituerunt. Idque ab illis fa- C ctum est, contemta lege, qua sancitum est, ne præter sententiam Episcopi Constantinopolitani ulla fiat sacerdotis ordinatio. Porro legem istam ideo neglexerunt, quod solius Attici personæ hæc prærogativa concessa esse videretur. Mansit igitur Proclus, propriæ quidem Ecclesiæ administratione spoliatus; in Ecclesiis vero Constantinopoleos concionando maximam gloriam adeptus est. Verum de illo dicemus suo loco. Sisinnius autem cum in Episcopatu nondum biennium explevisset, ex hac luce migravit, Hierio, & Ardaburio Consulibus, die nono Kalendas Januarii. Vir ob temperantiam quidem, vitæque sanctitatem, & ob benignitatem er- D ga pauperes celeberrimus. Moribus vero simplex, & affabilis, ac proinde a negotiis alienus. Quam ob causam molestus fuit negotiosis hominibus, apud quos in opinionem venit ignaviæ.

(*a*) τοῦ νόμου τοῦ κελεύοντος. Quænam fuerit ea lex, & a quo lata, incertum est. Ego Imperialem legem fuisse existimo, qua cautum fuerat, ne Cyziceni præter consensum Attici Constantinopolitani Episcopi Antistitem sibi ordinarent. Nam si id Concilio Episcoporum statutum fuisset, canonis vocabulo potius, quam legis uteretur Socrates. Eam legem mortuo Attico Cyziceni insuper habuerunt. Dicebant enim, in privilegium specialiter Attico concessum fuisse, nec ad successores ejus pertinere. Verum fallebantur. Diu enim ante Atticum Constantinopolitani Episcopi Cyzicenis Præsules dederant. Nam Constantii temporibus Eudoxius Episcopus Constantinopoleos Eunomium Cyzici ordinarat Episcopum. Vide Liberati Breviarium cap. 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ´.

Ὡς μετὰ τὴν τελευτὴν Σισιννίου, Νεστόριον ἐκ τῆς Ἀντιοχείας μεταπεμψάμενοι, Ἐπίσκοπον Κωνσταντίνου πόλεως πεποιήκασιν. ὃς εὐθὺς ἐφωράθη ὁποῖος ἦν.

ΜΕτὰ δὲ τὴν τελευτὴν Σισιννίου ἐδόκει τοῖς κρατοῦσι, μηδένα μὲν διὰ τοὺς κενοσπουδαστὰς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι· καίτοι πολλῶν μὲν τὸν Φίλιππον, πολλῶν δὲ τὸν Πρόκλον χειροτονηθῆναι σπευδόντων· ἐπήλυδα δὲ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας καλεῖν ἐβούλοντο· ἦν γάρ τις ἐκεῖ Νεστόριος τοὔνομα, τὸ μὲν γένος Γερμανικεύς· εὔφωνος δὲ ἄλλως καὶ εὔλαλος· διὸ καὶ ὡς προ-

CAPUT XXIX.

E *Quomodo post mortem Sisinnii, Nestorius Antiochia accitus, Constantinopolitanum Episcopatum suscepit; statimque, qualis esset, deprehensus est.*

POst obitum Sisinnii, propter homines inanis gloriæ studiosos, placuit Imperatoribus neminem ex Ecclesia Constantinopolitana ad Episcopatum promovere, licet multi Philippum, nec pauciores Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia evocare satius visum est. Erat illic vir quidam, nomine Nestorius, ortus ex urbe Germanicia, sonora voce, & expedita facundia. Atque idcir-

SÆC. IV. idcirco illum tanquam idoneum ad docendum populum acceŕſere decreverunt. Elapſo itaque trium menſium ſpatio, Neſtorius Antiochia adducitur: qui ob temperantiam quidem a plurimis prædicabatur. In reliquis vero quali ingenio, & quibus moribus fuerit, ex prima ejus concione prudentiores quique ſtatim deprehenderunt. Ordinatus enim die quarto Idus Apriles, Felice, & Tauro Conſulibus, illico coram univerſo populo Imperatorem alloquens, celebrem illam protulit dictionem: Da mihi, inquit, Imperator, terram hæreticis purgatam, & ego tibi cælum retribuam. Mecum hæreticos debella: ego Perſas tecum debellabo. Hæc verba licet quidam ex vulgo, qui hæreticos oderant, libenter amplexi ſint, iis tamen, ut dixi, qui interiorem animi ſenſum ex verbis conjicere norunt, perſpecta ſtatim fuit hominis levitas, & violentia, cum inanis gloriæ ſtudio conjuncta: quippe qui ne breviſſimi quidem temporis moram ſuſtinens, in hujuſmodi verba prorupiſſet; & antequam ipſam, ut vulgo dicitur, civitatis delibaſſet aquam, acerrimum ſe perſecutorem oſtenderet. Quinto igitur poſt ordinationem ſuam die, Eccleſiam Arianorum, in qua occulte preces faciebant, ſubvertere aggreſſus, eos ad deſperationem coegit. Nam cum Eccleſiam ſuam everti cernerent, ipſi injecto igne eam combuſſerunt. Porro ignis ulterius ſerpens, contiguas etiam domos abſumſit. Ea res tumultum in urbe excitavit; jamque Ariani ad vindictam ſe parabant. Verum cuſtos civitatis Deus malum ulterius progredi non eſt paſſus. Exinde vero incendiarium eum vocarunt non hæretici ſolum, verum etiam ejuſdem cum illo fidei cultores. Non enim quieſcebat, ſed adverſus hæreticos ſubinde calumnias ſtruens, civitatem, quantum quidem in ipſo erat, ſubvertebat. Nam & Novatianos vexare conatus eſt, ſtimulante eum invidia, eo quod Paulus Novatianorum Epiſcopus religionis gratia ubique celebraretur. Verum Principes impetum illius admonitionibus ſuis repreſſerunt. Quantis autem malis Quartadecimanos per Aſiam, Lydiam, & Cariam affecerit, & quam multi ejus cauſa apud Miletum, & Sardes ſeditione facta interierint, ſilentio tranſmittendum puto. Quas autem pœnas tum ob iſta, tum ob effrenem linguæ petulantiam dederit, paulo poſtea dicam.

Neſtorius incendiarius.

A προσεπιτήδειον εἰς διδασκαλίαν ἔγνωσαν μεταπέμπεσθαι· τριμήνου οὖν διαδραμόντος, ἄγεται ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ὁ Νεστόριος· ὅστις ἐπὶ σωφροσύνῃ μὲν, παρὰ τοῖς πλείστοις ἐκηρύττετο· ὁποῖος δὲ ἦν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος, (a) ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ διδασκαλίας τοὺς εὖ φρονοῦντας οὐκ ἔλαθε· χειροτονηθεὶς γὰρ τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Φίληκος καὶ Ταύρου, εὐθὺς ἐκείνην τὴν περιβόητον ἀφῆκε φωνὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ παντὸς, πρὸς τὸν Βασιλέα τὸν λόγον ποιούμενος· δός μοί, φησιν, ὦ Βασιλεῦ καθαρὰν τὴν γῆν τῶν αἱρετικῶν, κἀγώ σοι τὸν οὐρανὸν ἀντιδώσω· συγκάθελέ μοι τοὺς αἱρετικούς· κἀγὼ συγκαθελῶ σοι τοὺς Πέρσας· ταῦτα λεχθέντα, εἰ καί τινες τῶν πολ-

B λῶν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀπεχθῶς ἔχοντες, ἡδέως ἐδέχοντο, ἀλλ' οὖν γε, ὡς ἔφην, τοὺς εἰδότας ἐκ λόγου γνώμην τεκμήρασθαι, οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ τὸ κοῦφον τῆς διανοίας, οὐδὲ τὸ θυμικὸν ἐν ταυτῷ καὶ κενόδοξον· ὅτι μὴ δὲ τὸ βραχύτατον εἰς ὑπέρθεσιν ἀνασχόμενος, εἰς τοιούτους προήχθη λόγους· ἀλλ' εἰ δεῖ κατὰ τὴν παροιμίαν εἰπεῖν, μὴ δὲ τοῦ τῆς πόλεως ὕδατος ἤδη γευσάμενος, διάπυρος διώκτης ἐδείκνυτο· πέμπτῃ γὲ οὖν μετὰ τὴν χειροτονίαν ἡμέρᾳ, εὐκτήριον τῶν Ἀρειανῶν, ἐν ᾧ ἐν παραβύστῳ ηὔχοντο, καθελεῖν βουλόμενος, εἰς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἤλασεν· ὁρῶντες γὰρ καθαιρούμενον τὸν εὐκτήριον τόπον, πῦρ ἐμβαλόντες ὑφῆψαν αὐτόν·

C ἐπινεμηθὲν δὲ τὸ πῦρ καὶ τὰς παρακειμένας οἰκίας ἀνήλωσε· θόρυβός τε ἐκ τούτου κατὰ τὴν πόλιν ἐγένετο, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ πρὸς ἄμυναν ηὐτρεπίζοντο· ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν προβῆναι εἰς ἔργον οὐ συνεχώρησεν ὁ τὴν πόλιν φυλάσσων Θεός· (b) πυρκαϊὰν δὲ τοῦ λοιποῦ ἀπεκάλουν αὐτὸν, οὐ μόνον τῶν αἱρέσεων, ἀλλ' ἤδη καὶ οἱ οἰκεῖοι τῆς πίστεως· οὐ γὰρ ἐπαύετο· ἀλλὰ κατὰ τῶν αἱρέσεων τεχναζόμενος, τὸ ἐπ' αὐτῷ τὴν πόλιν ἀνέτρεψε· καὶ γὰρ Ναυατιανοὺς σκύλλειν ἐπειρᾶτο, ὑποκνιζόμενος ἐφ' οἷς ὁ Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος Παῦλος ἐπ' εὐλαβείᾳ περιβόητος ἦν· ἀλλ' οἱ κρατοῦντες παραινέσει

D κατέστελλον αὐτοῦ τὴν ὁρμήν· ὅσα δὲ περὶ Ἀσίαν, Λυδίαν τε καὶ Καρίαν κακὰ τοῖς τεσσαρεσκαιδεκατίταις ἐποίησε, καὶ ὁπόσοι δι' αὐτὸν πολλοὶ περὶ Μίλητον καὶ Σάρδεις ἐν τῇ γενομένῃ στάσει ἀπέθανον, παραλιπεῖν μοι δοκῶ· ὁποίαν μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, καὶ διὰ τὴν ἄθυρον αὐτοῦ γλῶσσαν δίκην ἔδωκε, μετ' ὀλίγον ἐρῶ.

(a) ἀπὸ τῆς πρώτης διδασκαλίας. Apud Antiquos obſervari ſtudioſe ſolebat, quid Epiſcopi, ac præcipue majorum Eccleſiarum Antiſtites in prima ad populum concione dicerent. Ex ea enim concione de fide cujusque Epiſcopi, & de doctrina, ac moribus conjecturam faciebant. Quare notari tunc ſolebant eorum dicta, & memoriæ commendari. Sic ſupra de prima concione Eudoxii Conſtantinopolitani retulit Socrates in libro 2. Sic de Meletii Antiocheni primo Sermone ad populum ſcribit Theodoritus, & Epiphanius. Denique Liberatus in Breviario cap. 19. de Severo ita ſcribit: *Fertur autem expoſitio ejus, quæ ab eo dicta eſt in Enthroniſmo, in qua & unitivum ſuſcipit Zenonis, &c.*

(b) πυρκαϊὰν ἀπεκάλουν. Incendiarium vertere malui cum Epiphanio Scholaſtico, quam incendium. Quod ſi quis ad verbum transferre malit, tribus literis expunctis id perficiet.

E

C A P U T XXX.

Quomodo Theodoſii junioris Principatu Burgundiones Chriſtianam religionem amplexi ſunt.

NUnc vero rem memoratu inprimis dignam, quæ per id tempus contigit, narrabo. Gens eſt barbara, trans flumen Rhenum ſedes habens, eorum, qui Burgundiones vocantur. Hi vitam quietam, & a negotiis alienam ducunt. Quippe omnes fe-

re ſunt

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Λ'.

Τίνα τρόπον ἐπὶ τοῦ νέου Θεοδοσίου Βουργουζίωνες ἐχριστιάνισαν.

ΠΡᾶγμα μέντοι περὶ τόνδε τὸν χρόνον ἄξιον μνήμης γενόμενον διηγήσομαι· ἔθνος ἐστὶ βάρβαρον, πέραν τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου ἔχον τὴν οἴκησιν, Βουργουζίωνες καλοῦνται· οὗτοι βίον ἀπράγμονα ζῶσιν ἀεί· τέκτονες γὰρ σχεδὸν πάν-

τες

τες εἰσίν· καὶ ἐκ ταύτης μισθὸν λαμβάνοντες, ἀποτρέφονται· τούτοις συνεχῶς τὸ ἔθνος τῶν Οὔννων ἐπερχόμενον, ἐληλάτει τὴν χώραν αὐτῶν καὶ πολλοὺς πολλάκις αὐτῶν ἀνῄρουν· οἱ δὲ ὑπὸ ἀμηχανίας, ἀνθρώπῳ προσφεύγουσιν οὐδενί· Θεῷ δέ τινι ἐπιτρέψαι ἑαυτοὺς ἐβούλοντο· κατὰ νοῦν δὲ λαμβάνοντες ὅτι Ῥωμαίων ὁ Θεὸς ἰσχυρῶς τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν βοηθεῖ, κοινῇ γνώμῃ πάντες ἐπὶ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ ἐληλύθασιν· γενόμενοί τε ἐν πόλει μιᾷ τῆς Γαλλίας, παρακαλοῦσιν ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τυχεῖν Χριστιανοῦ βαπτίσματος· ὁ δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας παρασκευάσας νηστεῦσαι αὐτοὺς, καὶ τὴν πίστιν κατηχήσας αὐτοὺς, τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, βαπτίσας ἀπέλυσε· θαῤῥαλέοι οὖν οὗτοι (a) κατὰ τῶν τυράννων ἐπορεύοντο, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτον· τοῦ γὰρ Βασιλέως τῶν Οὔννων ὑπὸ ἀδηφαγίας ἐν νυκτὶ διαῤῥαγέντος, (b) ᾧ ὄνομα Οὔπταρος ἦν, οἱ Βουργουνζίωνες ἀστρατηγήτοις ἐπιθέμενοι, ὀλίγοι τε πρὸς σφόδρα πολλοὺς συμβαλόντες ἐνίκησαν· τρισχίλιοι γὰρ μόνοι, περὶ τοὺς μυρίους κατήνεγκαν· καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ ἔθνος διαπύρως ἐχριστιάνισεν· ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Βάρβας ὁ τῶν Ἀρειανῶν Ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τρισκαιδέκατον, καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον, τῇ εἰκάδι τετάρτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός. καὶ καθίσταται εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ Σαββάτιος· περὶ μὲν δὴ τούτων, τοσαῦτα εἰρήσθω.

(a) κατὰ τῶν τυράννων ἐπορεύοντο. Proculdubio scribendum est κατὰ τῶν οὔννων. Ab iis enim premebantur Burgundiones, ut testatur Socrates.

re sunt fabri lignarii, & ex hac arte mercedem capientes, semetipsos alunt. In horum fines assidue irruentes Hunni, regionem illorum vastabant, multosque ex ipsis subinde interficiebant. Itaque Burgundiones ad consilii inopiam redacti, nullius quidem hominis auxilium implorarunt, sed Deo cuipiam sese committere statuerunt. Cumque animadverterent, Romanorum Deum illis, qui numen ipsius reverentur, certissimum auxilium præbere, omnes communi consensu ad Christi fidem se contulerunt. Extemplo igitur ad quamdam Galliæ civitatem profecti, postulant ab Episcopo, ut Christianum baptismum suscipiant. Ille cum septem dies jejunare eos jussisset, ac fidei rudimentis instituisset, octavo tandem die baptismo donatos dimisit. Exinde fidenti animo adversus Hunnos progressi sunt, nec spes eos fefellit. Etenim rege Hunnorum, cui nomen erat Optar, præ nimia ciborum ingluvie nocte quadam suffocato, Burgundiones in Hunnos duce destitutos subito irruentes, paucique plurimos aggressi, victoriam reportarunt. Cum enim ipsi tria dumtaxat hominum millia essent, Hunnorum decem circiter millia interfecerunt. Ex eo tempore Burgundionum gens Christianam religionem studiosissime professa est. Sub idem tempus Barba Arianorum Episcopus extremum diem obiit, Consulatu Theodosii tertio decimo, & Valentiniani tertio, die octavo Kalendas Julii. In cujus locum substitutus est Sabbatius. Sed de his satis.

SÆC. IV.

Burgundiones baptizati Hunnos vincunt.

Sup. cap. 6.

(b) ᾧ ὄνομα Οὔπταρος ἦν. Hic est, ut existimo, Octar Hunnorum Rex, quem fratrem fuisse Roæ, & Mundiuchi patris Attilæ, testatur Jornandes in Historia Gothorum cap. 35.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑʹ.

Οἷα πεπόνθασιν ὑπὸ Νεστορίου Μακεδονιανοί.

Νεστόριος μέντοι παρὰ τὸ εἰωθὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ πράττων, (a) καὶ ἄλλως ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μισεῖσθαι ἐποίει, ὡς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα δείκνυσιν· ἐν Γέρμῃ γὰρ πόλει τοῦ Ἑλλησπόντου Ἀντώνιος Ἐπίσκοπος ὢν, καὶ πειθόμενος τῇ Νεστορίου περὶ τοὺς αἱρετικοὺς ὁρμῇ, Μακεδονιανοὺς ἐλαύνειν ἐσπούδαζε, πρόσχημα ἀπολογίας τὴν τοῦ Πατριάρχου πρόσταξιν λαμβάνων· οἱ οὖν Μακεδονιανοὶ, μέχρι μέν τινος τὸν σκυλμὸν ὑπέμενον· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ὁ Ἀντώνιος σφοδρότερον ἔσκυλλε, μηκέτι φέροντες τὸ ἄχθος, εἰς χαλεπὴν ἀπόνοιαν τρέπονται. ὑποπέμψαντές τε ἄνδρας ἐν δευτέρῳ τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἡδέος τιθεμένους, ἀναιροῦσιν αὐτόν· τοῦτο τὸ μύσος τῶν Μακεδονιανῶν ἐργασαμένων, ὁ Νεστόριος ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας ὁρμῆς ἔλαβε τὰ γενόμενα· πείθει τε τοὺς κρατοῦντας, τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἀφελέσθαι· ἀφῃρέθησαν οὖν ἥ τε ἐν Κωνσταντίνου πόλει πρὸ τοῦ παλαιοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν Κυζίκῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὧν ἔχον ἐν τοῖς ἐν Ἑλλησπόν-

(a) καὶ ἄλλως ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μισεῖσθαι. Hunc locum feliciter mihi videor restituisse. Nam cum in vulgata lectione nullus sit sensus, levi mutatione, locum ita emendavi: καὶ ἄλλους ἐν τοῖς τοιούτοις αὐτὸν μιμεῖσθαι ἐποίει. Nec dubito, quin Socrates ita scriptum reliquerit. Alioqui id, quod subjungit de Antonio Germæ Episcopo, nullatenus cum præcedentibus cohæreret. Mox lego, ὡς τὰ ἐπ' αὐτοῦ γενόμενα δείκνυσιν. Quæ emendatio prorsus necessaria mihi videtur. Nam quod sequitur de Antonio Episcopo, nequaquam factum est a Nestorio,

CAPUT XXXI.

Quibus malis Nestorius Macedonianos afflixerit.

Cæterum Nestorius contra morem, institutumque Ecclesiæ se gerens, alios impulit, ut ipsum in hujusmodi rebus imitarentur, quemadmodum apparet ex iis, quæ sub ipso contigere. Quippe in Hellesponto Antonius quidam Germæ civitatis Episcopus, Nestorio adversus hæreticos sævienti morem gerens, Macedonianos acerbe exagitare cœpit, mandatum Patriarchæ defensionis loco prætexens. Et Macedoniani quidem aliquamdiu vexationem ejus patienter tulere. Sed postea quam Antonius eos vehementius persequi instituit, illi tantam molestiam ferre amplius non valentes, spe salutis abjecta ad gravissimam insaniam, proruperunt: & summissis quibusdam hominibus, qui justitiam libidini postponebant, eum interfecerunt. Cum hoc scelus perpetrassent Macedoniani, Nestorius ex eo facto occasionem furoris sui traxit. Suasit enim Imperatoribus, ut Ecclesiæ illis adimerentur. Ablatæ sunt igitur illis, tum ea, quam habebant Constantinopoli, ante veteres muros urbis regiæ, tum illa, quam habebant Cyzici; aliæque plures earum, quas in vicis Hellespon-

Antonius a Macedonianis cæsus.

(a) καὶ

SÆC. IV. ſponti obtinebant. Porro ex Macedonianis nonnulli Conſubſtantialis fidem amplexi, ad Eccleſiam ſe contulerunt. Verum ut eſt in vetere proverbio, nec ebrioſis vinum unquam deficit, nec certamen contentioſo. Accidit ergo, ut Neſtorius, qui alios expellere ſatagebat, ipſe quoque Eccleſia exturbaretur ob hujuſmodi cauſam.

CAPUT XXXII.

De Anaſtaſio Presbytero, a quo Neſtorius ad impietatem perductus eſt.

ERat familiaris Neſtorii Anaſtaſius Presbyter, qui una cum illo profectus fuerat Antiochia. Hunc Neſtorius magno in honore habebat, ejuſque conſilio in rebus gerendis utebatur. Hic igitur Anaſtaſius quodam die cum in Eccleſia doceret, dixit hæc verba: Nemo Mariam vocet Deiparam. Maria enim homo fuit. Ex homine autem Deus naſci non poteſt. Id ubi auditum fuiſſet, multos tam ex clero, quam ex plebe pariter conturbavit. Olim enim didicerant, Chriſtum confiteri Deum, nec ullatenus ob ſuſceptam humanæ ſalutis diſpenſationem, eum tanquam hominem a divinitate ſejungere; ſequentes doctrinam Apoſtoli ita dicentis: etſi Chriſtum cognovimus ſecundum carnem, nunc tamen non cognoſcimus amplius. Et iterum: quapropter ſermonem de Chriſto relinquentes, ad perfectionem contendamus. Cum ergo hac de re tumultus, ut dixi, in Eccleſia ortus eſſet, Neſtorius dictum Anaſtaſii confirmare ſtudens: nolebat enim eum, quem ipſe tanti faceret, ut impie loquentem coarguere: ipſe de hac controverſia ſubinde in Eccleſia diſſeruit: quæſtiones ea de re pervicaciter proponens, & vocem Deiparæ perpetuo rejiciens. Proinde cum hæc quæſtio ab aliis aliter excepta eſſet, diſſidium ortum eſt in Eccleſia. Ac veluti in nocturna quadam pugna temere dimicantes, modo hæc, modo illa dicebant, idem affirmantes pariter, & negantes. Neſtorium vero plerique in ea ſententia eſſe exiſtimabant, ut Dominum nudum eſſe hominem aſſereret, & Pauli Samoſatenſis, ac Photini dogma in Eccleſiam inveheret. Verum hac de re tanta altercatio, tantuſque tumultus eſt excitatus, ut opus fuerit generali concilio. Ego vero cum libros a Neſtorio editos legiſſem, hominem imperitum eſſe deprehendi. Prorſuſque dicam, ut ſe res habet. Nam neque odio, & inimicitia adductus vitia illius antea commemoravi: nec ut quibuſdam gratificer, bona, quæ in illo deprehendi, oratione mea extenuabo. Mihi quidem videtur Neſtorius nec Paulum Samoſatenſem, nec Photinum imitatus: neque omnino nudum hominem Chriſtum dicere. Sed ſolam Deiparæ vocem velut larvam quamdam reformidat. Idque illi ex graviſſima contigit imperitia. Cum enim naturali facundia eſſet præditus, eruditus quidem videbatur, revera tamen erat indoctus. Libros etiam veterum inter-

Neſtorius in hæreſim prolabitur.

Socratis de Neſtorio cenſura.

(a) καὶ διὸ ἀφέντες. Nicephorus cum hunc Socratis locum exſcriberet, vocem addit hoc modo, καὶ αὖθις, διὸ ἀφέντες &c., indicans hac voce, quæ ſequuntur, verba eſſe ex epiſtola Pauli. Verba quidem, quæ proxime antecedunt, leguntur in capite 5. epiſt. 2. ad Corinthios. Hæc vero unde petita ſint, nondum comperi.

(b) τοῖς παρὰ Νεστορίου λόγοις δοθεῖσιν. Savilius ad oram libri ſui adnotarat, legendum ſibi videri ἐκδοθεῖσιν. Et paulo poſt, ubi legitur φυσικὸς γὰρ εὔλαλος ὢν, ad marginem ſcripſerat, *forte* φυσικῶς, cui aſſentior. Nam Nicephorus, qui hunc locum Socratis adducit, ita ſcriptum habet.

(c) τῶν παλαιῶν ἑρμηνευδίων βίβλους. Proculdubio ſcribendum eſt ἑρμηνέων, licet idem error apud Nicephorum quoque legatur. Verum Socrates ipſe paulopoſt ſatis indicat, legendum eſſe ἑρμηνέων, vel ἑρμηνευτῶν.

(d) τῶν

A σπόντω ἀγροῖς. τινὲς δὲ αὐτῶν προσεχώρησαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ ὁμοουσίου τῇ πίστει συνθέμενοι· ἀλλὰ φιλοίνοις, ὡς φησὶν ἡ παροιμία, οἶνος οὐ λείπει, οὐδὲ φιλονείκῳ μάχη φασί· καὶ Νεστορίῳ τοίνυν φιλονεικοῦντι ἐξελαύνειν ἄλλους, αὐτὸν ἐξελαθῆναι τῆς Ἐκκλησίας συνέπεσεν ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒʹ.

Περὶ Ἀναστασίου Πρεσβυτέρου, δι᾽ οὗ ὁ Νεστόριος εἰς τὸ δυσσεβεῖν κατηνέχθη.

B ΣΥνῆν αὐτῷ Ἀναστάσιος Πρεσβύτερος, ἅμα αὐτῷ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας σταλείς· τοῦτον διὰ τιμῆς εἶχε πολλῆς. καὶ ἐν τοῖς πράγμασι συμβούλῳ ἐχρῆτο· καίποτε ἐπ᾽ Ἐκκλησίας ὁ Ἀναστάσιος διδάσκων ἔφη, θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλείτω μηδείς· Μαρία γὰρ ἄνθρωπος ἦν· ὑπὸ ἀνθρώπου δὲ Θεὸν τεχθῆναι, ἀδύνατον· τοῦτο ἀκουσθὲν, πολλοὺς κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς ἐν ταὐτῷ πάντας ἐτάραξεν· ἦσαν γὰρ πάλαι διδαχθέντες θεολογεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ μηδαμῶς αὐτὸν τῆς οἰκονομίας, ὡς ἄνθρωπον, χωρίζειν ἐκ τῆς θεότητος, πειθόμενοι τῇ τοῦ Ἀποστόλου φωνῇ λεγούσῃ. εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν· (a) καὶ, διὸ C ἀφέντες τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα· ταραχῆς οὖν, ὡς ἔφην, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γενομένης, ὁ Νεστόριος τὸν τοῦ Ἀναστασίου λόγον κυρώσασθαι σπουδάζων· οὐ γὰρ ἐξελέγχεσθαι ὡς βλάσφημον τὸν παρ᾽ αὐτοῦ τιμώμενον ἤθελε· συνεχῶς περὶ τούτου ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐδίδασκε, φιλονεικότερόν τε περὶ αὐτοῦ τὰς ζητήσεις ποιούμενος, καὶ πανταχοῦ τὴν λέξιν τοῦ θεοτόκος ἐκβάλλων· διὸ τῆς περὶ τούτου ζητήσεως παρ᾽ ἄλλοις ἄλλως ἐκδεχθείσης, διαίρεσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο· καὶ ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ καθεστῶτες, νῦν μὲν ταῦτα ἔλεγον, νῦν δὲ τὰ ἕτερα. συγκατετίθεντό τε ἐν ταὐτῷ, D καὶ ἠρνοῦντο· Νεστόριος δὲ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶχεν, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Κύριον, καὶ ὡς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ Φωτεινοῦ τὸ δόγμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἄγων· ἀλλὰ περὶ τούτου τοσαύτη ἐκινήθη ζήτησις, καὶ ταραχὴ, ὡς καὶ Συνόδου οἰκουμενικῆς δεηθῆναι· ἐγὼ δὲ ἐντυχὼν (b) τοῖς παρὰ Νεστορίου λόγοις δοθεῖσιν, ἀγνοοῦντα ἐφευρίσκω τὸν ἄνδρα, καὶ μετ᾽ ἀληθείας ἐρῶ· οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν, ὧν εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην· οὔτε χαριζόμενός τισιν, ἐλαττοῦντα ὧν ἐφεῦρον, ἐκθήσομαι· οὐ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος, οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον ζηλῶν, οὔτε μὴν Φωτεινὸν, μὴ δ᾽ ὅλως ψιλὸν ἄνθρωE πον λέγειν τὸν Κύριον. ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ μορμολύκια πεφόβηται· καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ ἀμαθίας πολλῆς· φυσικὸς γὰρ εὔλαλος ὢν, πεπαιδεῦσθαι μὲν ἐνομίζετο· τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἀνάγωγος ἦν· καὶ τὰς (c) τῶν παλαιῶν ἑρμηνευδίων βίβλους, ἀπη-

ἀπηξίου μανθάνειν· τυφλούμενος γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας, οὐκ ἀκριβῶς προσεῖχε τοῖς παλαιοῖς· ἀλλὰ πάντων κρείττονα ἐνόμιζεν ἑαυτόν· αὐτίκα γοῦν ἠγνόησεν, ὅτι ἐν τῇ Καθολικῇ Ἰωάννου γέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι (*d*) πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι· ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον, οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα· διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημήναντο, ὥς τινες εἶεν ῥᾳδιουργήσαντες τὴν ἐπιστολήν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες· συνανείληπται δὲ ἡ ἀνθρωπότης τῇ θεότητι· (*e*) καὶ οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ ἕν· τοῦτο θαῤῥοῦντες οἱ παλαιοὶ, Θεοτόκον τὴν Μαρίαν λέγειν οὐκ ὤκνησαν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ τῷ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, κατὰ λέξιν ταῦτα φησί· καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένειν ὁ μεθ' ἡμῶν Θεὸς δι' ἡμᾶς ἠνέσχετο· καὶ τόπος αὐτοῦ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως, ὀνομαστὶ παρ' Ἑβραίοις ἡ Βηθλεὲμ ἐκηρύττετο· διὸ δὴ καὶ ἡ Βασίλισσα Ἑλένη ἡ θεοφιλεστάτη, τῆς Θεοτόκου τὴν κύησιν μνήμασι θαυμασίοις κατεκόσμει, παντοίως τὸ τῆδε ἱερὸν ἄντρον φαιδρύνουσα· καὶ Ὠριγένης δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους τοῦ Ἀποστόλου ἐπιστολήν, ἑρμηνεύων πῶς Θεοτόκος λέγεται, πλατέως ἐξήτασε· φαίνεται τοίνυν ὁ Νεστόριος ἀγνοήσας τὰς πραγματείας τῶν παλαιῶν· διὸ καθὼς ἔφην, τὴν λέξιν μόνην περιΐσταται· ἐπεὶ ὅτι ψιλὸν οὐ λέγει ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, ὡς Φωτεινὸς ἢ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι αὐτοῦ προσομιλίαι διδάσκουσιν, ὡς οὐδαμοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου ὑπόστασιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ καὶ ἐνούσιον· οὐ μὴν ὡς Φωτεινὸς καὶ ὁ Σαμοσατεὺς, ἀναιρεῖ αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν· τοῦτο γὰρ καὶ Μανιχαῖοι, καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανοῦ δογματίζειν ἐτόλμησαν· οὕτω μὲν οὖν τὸν Νεστόριον φρονοῦντα εὑρίσκω ἐγὼ, ἔκ τε ὧν ἀνέγνων αὐτοῦ λόγων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ ἐρασταὶ αὐτοῦ λέγουσιν· οὐ μικρὰν μέντοι ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἡ ψυχρολογία Νεστορίου ἐκίνησεν.

A interpretum haudquaquam legere dignabatur. Arrogantia enim elatus ob dicendi facultatem, non satis accurate vetustioribus legendis operam dabat, sed seipsum reliquis omnibus præstare arbitrabatur. Primum igitur ignoravit, in Catholica Joannis epistola ita scriptum esse in antiquis exemplaribus: Omnis spiritus, qui Jesum a Deo separat, non est ex Deo. Hanc enim sententiam e vetustis exemplaribus sustulerunt ii, qui ab hominis dispensatione divinitatem separare studebant. Quamobrem & prisci interpretes idipsum observaverunt, fuisse nimirum quosdam, qui hanc epistolam depravarint, hominem a Deo sejungere cupientes. Est B quippe humanitas copulata divinitati; nec jam duo sunt, sed unum. Hoc testimonio freti veteres, Mariam Dei genitricem dicere non dubitarunt. Nam & Eusebius Pamphili in tertio libro de vita Constantini ad verbum ita scribit: Nam & Emanuel, quod est nobiscum Deus, pro nobis nasci sustinuit: & locus nativitatis ejus Bethleem ab Hebræis est appellatus. Idcirco Deo carissima Helena Augusta Deiparæ Virginis partum eximiis monumentis ornavit; sacram illam speluncam omni cultus genere illustrans. Sed & Origenes in primo tomo Commentariorum in epistolam Pauli ad Romanos, exponens, qua ratione dicatur Deipara, eam quæstio- C nem latissime pertractavit. Apparet igitur, Nestorium scripta veterum penitus ignorasse. Et ob eam causam, ut jam dixi, solam Deiparæ vocem impugnat. Christum enim nudum hominem ab illo non dici, sicuti Photinus, & Paulus Samosatensis dixerunt, homiliæ ab illo editæ satis docent. In quibus nusquam Verbi Dei hypostasim tollit, sed personam illud habere, ac substantivum esse, ubique profitetur: nec quemadmodum Photinus, & Paulus Samosatensis, subsistentiam ei adimit. Quod quidem & Manichæi, & Montani sectatores asserere non dubitarunt. Et hanc fuisse Nestorii sententiam, partim ex libris ejus, quos quidem perlegi, partim ex fautorum illius sermonibus depre- D hendi. Cæterum stulta illa Nestorii garrulitas orbem terrarum non mediocriter perturbavit.

SÆC. V.

Maria olim Dei genitrix appellata.

Nestorii hæresis quæ.

(*d*) πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. In epistola prima Joannis cap. 4. sic habent hodie Græca exemplaria: πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι· καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστι. In Latinis autem exemplaribus ita habetur: *Omnis Spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; & omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est.* In Græco igitur exemplari, quo usus est Vetus interpres Latinus, scriptum erat, πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστι, prout in antiquis exemplaribus scriptum fuisse testatur Socrates. Videtur tamen Socrates legisse, πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστιν, quomodo in interpretatione mea posui. Sic enim paulo post ait Socrates, ὥς τινες εἶεν ῥᾳδιουργήσαντες τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες. In codice Alexandrino, cujus varias lectiones Angli nobis exhibuerunt, locus ille Joannis ita scribitur, καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστι. Quæ scriptura propius accedit ad vulgatam lectionem.

(*e*) καὶ οὐκ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ ἕν. Fallitur hic Socrates, & dum Nestorium reprehendit, in Eutychetis errorem delabitur, qui post unitionem non duas in Christo, sed unam duntaxat naturam esse existimabat. Nisi forte Socratem de Personis loqui dicamus, non de naturis. Hac ratione excusari posset Socrates, si verba ejus hunc sensum admitterent. Certe ἀνθρωπότης, & θεότης de quibus hæc dicuntur, naturas omnino significant, non personas.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Περὶ τοῦ γενομένου μύσους ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν φυγάδων δούλων.

Καὶ τούτων γενομένων, ἐπισυνέβη μυσαρόν τι πρᾶγμα κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν γενέσθαι· οἰκέται γὰρ ἑνὸς τῶν μεγάλα δυναμένων, Βάρβαροι ὄντες τὸ γένος, ἀπηνοῖς τοῦ δεσπότου πειρώμενοι, τῇ Ἐκκλησίᾳ, προσφεύγουσι· καὶ ξιφηφοροῦντες, εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσεπήδησαν· παρακαλούμενοί τε ἐξελθεῖν

CAPUT XXXIII.

De piaculo in ipso altari majoris Ecclesiæ a servis fugitivis commisso.

Cum hæc ita gesta essent, forte contigit, ut nefarium quoddam facinus in Ecclesia perpetraretur. Cujusdam enim præpotentis viri servi, natione Barbari, domini sui atrocitatem experti, ad Ecclesiam confugerunt; strictisque gladiis ad ipsum altare prosilierunt. Cumque rogarentur, ut inde absce-

SÆC. V.

abscederent, nulla ratione adduci poterant, ut parerent, sed impedimento erant, quominus divinum officium celebraretur. Et plurimis diebus evaginatos vibrantes gladios, quemvis ad se accedentem ferire parati erant. Tandem vero cum ex Clericis unum interfecissent, alium autem vulnerassent, semetipsos peremerunt. Unde quidam ex iis, qui aderant, templi profanationem nihil boni dixit portendere, duos veteris cujusdam Poetæ senarios in eam rem adducens,

Namque hæc malorum signa sunt ut plurimum,
Cum sacra dirum templa polluit scelus.

Nec opinione sua falsus est is, qui ista dixerat. Etenim dissidium populi, & ejus, qui dissidii auctor fuerat, depositio portendebatur.

A θεῖν, οὐδενὶ τρόπῳ ἐπείθοντο· ἀλλ' ἐμποδὼν ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις ἐγίνοντο· ἐπί τε ἡμέρας πολλὰς τὰ ξίφη γυμνὰ κατέχοντες, ἕτοιμοι πρὸς τὸ ἀμύνασθαι πάντα τὸν προσιόντα ἐγίνοντο· καὶ δὴ ἕνα τῶν κληρικῶν ἀποσφάξαντες, καὶ ἄλλον τραυματίσαντες, τέλος ἐπικατέσφαξαν ἑαυτούς· καί τις τῶν παρόντων, οὐ καλὸν ἔλεγε σημαίνειν τὸν μολυσμὸν τοῦ ναοῦ, ἐπιλέγων ἀρχαίου τινὸς ποιητοῦ δύο ἰάμβους.

(a) Σημεῖα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι φιλεῖ.
Ὅταν ἐν ναοῖς ἐγκατασκήψῃ μῦσος.

B Καὶ τῆς δόξης ὁ εἰπὼν οὐ διήμαρτεν· τὴν διαίρεσιν γὰρ ὡς ἔοικεν ἐσήμαινε τοῦ λαοῦ, καὶ καθαίρεσιν τοῦ αἰτίου τῆς διαιρέσεως.

(a) Σημεῖα γὰρ τὰ τοιαῦτα. Hos duos versus ita citat Nicephorus.
Σημεῖα καὶ γὰρ ταῦτα γίνεσθαι φιλεῖ,
Ὅταν τι ναοῖς ἐγκατασκήψῃ μύσος.
Melius tamen ita scriberetur posterior versus.
Ὅταν τι μύσος ἐγκατασκήψῃ ναοῖς.

CAPUT XXXIV.

De priore Synodo Ephesi adversus Nestorium congregata.

Quippe haud multo post Imperator, edicto proposito, omnes undique Episcopos ad civitatem Ephesiorum convocavit. Statim ergo post festum Paschæ diem, Nestorius cum ingenti promiscuæ plebis multitudine Ephesum advenit, multosque illic Episcopos congregatos reperit. Cyrillus vero Alexandrinus Episcopus nonnihil cunctatus, circa Pentecosten adfuit. Juvenalis vero Hierosolymorum Episcopus, quinto post Pentecosten die adventavit. Joanne porro Antiochenæ urbis Episcopo moras prolixius trahente, hi, qui aderant, quæstionem discutere cœperunt. Et Cyrillus Alexandrinus quibusdam quasi sermonum velitationibus pugnam exorsus est, Nestorium studens perterrere: quippe qui infenso erga illum animo esset. Porro cum multi Christum Deum esse confiterentur, Nestorius dixit: Ego vero eum, qui bimestris, ac trimestris exstitit, Deum appellare non possum. Atque idcirco mundus sum a sanguine vestro, nec in posterum amplius ad vos accedam. His dictis, congregari deinceps cœpit cum reliquis Episcopis, qui ipsius sententiam sequebantur. Itaque Episcopi qui aderant, duas in partes divisi sunt. Et ii quidem, qui cum Cyrillo erant, in Concilio residentes, Nestorium evocarunt. Verum ille vocatus non paruit, usque ad Joannis Antiochensis adventum præsentiam suam differens. Tum Cyrillus, & qui cum illo erant, lectis sæpius concionibus, quas de ista quæstione Nestorius ad populum habuerat, cum ex earum lectione judicassent, Nestorium constanter de filio Dei impie locutum esse, eum deposuerunt. Quo facto, illi, qui cum Nestorio erant, alio seorsum

Cyrillus contra Nestorium disputat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ΄.

Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον κατὰ Νεστορίου συναθροισθείσης Συνόδου.

C Οὐ πολὺς γὰρ ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ τοὺς πανταχόθεν Ἐπισκόπους πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Ἐφεσίων συνιέναι ἐκέλευσεν· εὐθὺς οὖν μετὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν, ὁ Νεστόριος σὺν πολλῇ δυνάμει ὄχλων παρῆν εἰς τὴν Ἔφεσον, εὑρίσκει τε πολλοὺς τῶν Ἐπισκόπων συνεληλυθότας ἐκεῖ· ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος μικρὸν ὑστερήσας, περὶ τὴν Πεντηκοστὴν ἀπήντησεν· πέμπτῃ δὲ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἡμέρᾳ, καὶ Ἰουβενάλιος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπέστη· Ἰωάννου δὲ τοῦ Ἀντιοχείας βραδύναντος, οἱ παρόντες (a) ἀνεκινοῦντο ζήτημα· καὶ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἀκροβολισμούς τινας ἐποιεῖτο τῶν λόγων, Νεστόριον ταράττειν βουλόμενος. καὶ ἀπεχθῶς εἶχε πρὸς αὐτόν·
D καὶ δὴ πολλῶν θεολογούντων τὸν Χριστὸν, ἐγὼ, ἔφη Νεστόριος, τὸν γενόμενον διμηνιαῖον καὶ τριμηνιαῖον, οὐκ ἂν Θεὸν ὀνομάσαιμι· καὶ διὰ τοῦτο καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν, πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐλεύσομαι· καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων ἠθροίζετο, οἱ τῇ αὐτοῦ ἠκολούθουν γνώμῃ· διῃροῦντο οὖν οἱ παρόντες εἰς δύο τμήματα· οἱ οὖν Κύριλλον, συνέδριον ποιησάμενοι ἐκάλεσαν τὸν Νεστόριον· ὁ δὲ οὐχ ὑπήκουσεν, εἰς τὴν παρουσίαν Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχέως ὑπερτιθέμενος· οἱ δὲ περὶ Κύριλλον, τὰς προσομιλίας Νεστορίου ἃς περὶ τοῦ ζητήματος εἰρήκει,
E πολλάκις ὑπαναγνόντες, ἐξ αὐτῶν τε κρίναντες εὐτόνως βλασφημήσαντα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καθεῖλον αὐτόν· τούτου γενομένου, (b) οἱ περὶ Νεστόριον ἕτερον καθ' ἑαυ-
τοὺς

(a) ἀνεκινοῦντο ζήτημα. Malim scribere, ἀνεκίνουν τὸ ζήτημα. Idque confirmare videtur Nicephorus.

(b) οἱ περὶ Νεστόριον ἕτερον καθ' ἑαυτοὺς συνέδριον. Fallitur hoc loco Socrates, qui Nestorio tribuit id, quod a Joanne Antiochiæ Episcopo factum est. Itaque merito Evagrius, eumque secutus Nicephorus, Socratem nostrum reprehendunt. Res autem ita gesta est, ut ex actis Ephesinæ Synodi didicimus. Cum Nestorius a sacrosancta Synodo damnatus, ac depositus esset, missæque ad ipsum essent depositionis literæ, relationem illico misit ad Imperat. Theodosium, qua querebatur de violentia adversariorum, & quod adventum Orientalium Episcoporum, qui propediem adfuturi esse dicebantur, expectare noluissent. Huic relationi subscripserunt decem Episcopi partis Nestorii. Quinto post die advenit Joannes Episcopus Antiochiæ cum Orientalibus. Qui cum ea, quæ gesta fuerant, comperisset, collectis in unum Episcopis tam Orientalibus, quos secum adduxerat, quam
de-

τοὺς συνέδριον ποιησάμενοι, καθαιροῦσι Κύριλλον, καὶ σὺν αὐτῷ Μέμνονα τὸν τῆς Ἐφέσου Ἐπίσκοπον· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστη Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος· καὶ γνοὺς τὰ γενόμενα, ἀπήχθετο πρὸς Κύριλλον, ὡς αἴτιον τῆς γεγενημένης ταραχῆς, τὸ θερμῶς ποιῆσαι τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν· Κύριλλος δὲ ἅμα καὶ Ἰουβεναλίῳ, ἀμυνόμενος τὸν Ἰωάννην, καθαιρεῖ καὶ αὐτόν· τούτων δήποτε οὕτω συμπεφυρμένων, γνοὺς ὁ Νεστόριος (c) εἰς κοινωνίαν προβᾶσαν τὴν φιλονεικίαν, ἐκ μεταμελείας θεοτόκον τὴν Μαρίαν ἐκάλει, λέγων· λεγέσθω, φησὶ, καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία, καὶ παυσάσθω τὰ λυπηρά· ἀλλ᾽ οὐδεὶς αὐτὸν ἐκ μετανοίας ταῦτα λέγοντα προσεδέξατο· διὸ καὶ ἄχρι νῦν καθῃρημένος, εἰς ἐξορίαν πεμφθεὶς εἰς τὴν Ὄασιν κατοικεῖ· ἡ μὲν οὖν τότε γενομένη Σύνοδος, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· καὶ πέπρακται μὲν ταῦτα ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Ἀντιόχου, τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός· Ἰωάννης δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ πολλοὺς συναγαγὼν Ἐπισκόπους, καθαιρεῖ Κύριλλον, ἤδη κατειληφότα τὴν Ἀλεξάνδρειαν· μικρόν τε ὕστερον λύσαντες τὴν ἔχθραν, συνέβησάν τε εἰς φιλίαν, καὶ ἀλλήλοις τοὺς θρόνους ἀπέδοσαν· μετὰ δὲ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν, δεινὴ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει ταραχὴ κατὰ τὰς Ἐκκλησίας ἐγένετο· διῃρέθη γὰρ ὁ λαὸς διὰ τὴν, ὡς φθάσας εἶπον, ψυχρολογίαν αὐτοῦ· κοινῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισαν· οὕτω γὰρ οἱ Χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατὰ τοῦ βλασφήμου ψῆφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναστήσαντες, φανερὰν τοῖς ἅπασι καταστήσωμεν.

sum Concilio congregato, Cyrillum, & una cum illo Memnonem Ephesinæ urbis Episcopum vicissim deponunt. Nec multo post advenit Joannes Antiochensis Episcopus. Qui cum ea, quæ gesta fuerant, cognovisset, Cyrillum aversatus est tanquam totius tumultus auctorem, quippe qui temerario, ac præcipiti impetu ad depositionem Nestorii prorupisset. At Cyrillus adjuncto sibi Juvenale, Joannem ulcisci volens, ipsum quoque Episcopatu discinxit. Rebus in hunc modum confusis, ac perturbatis, animadvertens Nestorius, contentionem usque ad communionis perniciem devenisse, pœnitentia ductus Mariam Deiparam appellare cœpit, his verbis utens. Dicatur, si placet, Maria Deipara, & simultas omnis conquiescat. Verum licet mutata sententia hæc diceret, nemo tamen illud admisit. Quippe etiamnum depositus, & in exilium missus, Oasin incolit. Et Synodus quidem eo tempore celebrata hunc habuit exitum. Gesta vero sunt hæc Basso, & Antiocho Consulibus, die quarto Kalend. Julii. Porro Joannes Antiochiam reversus, convocatis plurimis Episcopis, Cyrillo, qui jam Alexandriam redierat, Episcopatum abrogavit. Sed paulo post depositis inimicitiis ad concordiam redeuntes, Episcopalem sedem sibi mutuo restituerunt. Cæterum post depositionem Nestorii, gravissimus tumultus Ecclesias Constantinopoli occupavit. Nam, ut supra dixi, divisus est populus ob inanem, ac stultam illius garrulitatem. Clerici quidem omnes communi suffragio eum anathematizarunt. Sic enim nos Christiani sententiam contra impie loquentes prolatam vocare consuevimus, quando illam velut in tabula publice propositam, omnium oculis, ac notitiæ subjicimus.

SÆC. V. Nestorius depositus.

decem illis, quos relationi Nestorii subscripsisse retulimus, Cyrillum, & Memnonem Episcopos deposuit. Huic Joannis conciliabulo Nestorius ipse non interfuit, eo quod damnatus Episcopali sententia, nec Synodali judicio restitutus fuisset. Episcopi vero partis ipsius, quos Synodi sententia nequaquam perstrinxerat, interfuerunt. Quamobrem excusari potest Socrates, si dicamus verba illa οἱ περὶ Νεστόριον, non ipsum Nestorium designare, sed Episcopos, qui a partibus Nestorii stabant, & qui relationi ejus subscripserant. In reliquis tamen Socrates excusari non potest.

(c) εἰς κοινωνίαν προβᾶσαν τὴν φιλονεικίαν. Nicephorus Socratis verba interpolavit hoc modo: Νεστόριος δὲ γνοὺς τὴν κοινωνίαν εἰς φιλονεικίαν προβᾶσαν, quod meo quidem judicio ferri non potest.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ΄.

Ὡς μετὰ τὴν καθαίρεσιν Νεστορίου, τὸν Πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐνθρονίσαι, προχειρίζονταί τινες τῶν Ἐπισκόπων Μαξιμιανὸν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπον.

ΠΑλιν περὶ ἐπιλογῆς Ἐπισκόπων ζήτησις ἦν· καὶ πολλοὶ μὲν Φίλιππον, οὗ καὶ ἤδη ἐπεμνήσθημεν, πλείους δὲ τὸν Πρόκλον ἐπελέγοντο· καὶ ἐκράτησεν ἂν ἡ Πρόκλου γνώμη, εἰ μή τινες τῶν μεγάλα δυναμένων ἐκώλυσαν, φήσαντες κανόνα Ἐκκλησιαστικὸν κωλύειν, τὸν ὀνομασθέντα τινὸς πόλεως Ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν μεταφέρεσθαι πόλιν· τοῦτο λεχθὲν καὶ πιστευθὲν, τὸν λαὸν ἡσυχάζειν ἠνάγκαζεν· τετραμηνιαίου δὲ διαδραμόντος χρόνου μετὰ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν, προχειρίζεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Μαξιμιανὸς ὄνομα, ἀνὴρ ἀσκητικὸς μὲν τὸν βίον· ἐν τοῖς Πρεσβυτέροις δὲ καὶ αὐτὸς ἐτέτακτο· οὗτος ὑπόληψιν εὐλαβείας πάλαι ἐκέκτητο, διότι οἰκείοις ἀναλώμασι κατεσκευάκει μνήματα, ὥστε ἐν αὐτοῖς τοὺς εὐλαβεῖς τελευτῶντας, κηδεύεσθαι· ἦν δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, καὶ ἀπραγμονέστερον ζῆν προαιρούμενος.

CAPUT XXXV.

Quomodo post abdicationem Nestorii, cum quidam Proclum in Episcopali sede collocare voluissent, quidam Episcopi Maximianum Constantinopolitanum Episcopum elegerunt.

POst hæc de eligendo Episcopo rursus disceptatum est. Ac multi quidem Philippum, cujus jam antea mentionem fecimus: plures vero Proclum nominabant. Et prævaluisset omnino sententia eorum, qui Proclo suffragabantur, nisi quidam, quorum maxima erat auctoritas, obstitissent, Ecclesiastico canone vetitum esse dicentes, ne is, qui alicujus civitatis designatus fuerit Episcopus, ad aliam civitatem transferatur. Quibus verbis cum fidem populus accommodasset, deinceps conquievit. Elapso igitur quatuor mensium spatio a depositione Nestorii, Maximianus eligitur Episcopus; vir Monasticam quidem vitam degens: in Presbyterorum tamen ordinem ipse quoque cooptatus. Hic sanctitatis opinionem jampridem fuerat adeptus, eo quod propriis sumtibus monumenta construxisset, in quibus religiosi viri post obitum sepelirentur. In sermone autem rudis fuit, atque imperitus; vitamque quietam, & a negotiis alienam præoptabat.

A

CAPUT XXXVI.

Exempla, quibus hic scriptor, ut sibi quidem videtur, adstruit, non esse prohibitam ab uno Episcopatu ad alterum translationem.

SEd quoniam nonnulli Ecclesiasticum Canonem allegantes, Proclum, qui jam tum Cyzicenæ urbis Episcopus nominatus fuerat, ordinari prohibuerunt, paucis hac de re dicere constitui. Ii, qui tum ista dicere ausi sunt, mihi quidem videntur non omnino vera dixisse: sed vel præ invidia, qua adversus Proclum flagrabant, ea confinxisse, vel certe regulas, & pleraque alia, quæ in Ecclesiis utiliter gesta sunt, penitus ignorare. Cap. 11. Etenim Eusebius Pamphili in sexto Ecclesiasticæ Historiæ libro refert, Alexandrum cujusdam urbis in Cappadocia Episcopum, cum orationis causa Hierosolymam venisset, ab ejus loci incolis detentum, & in locum Narcissi Episcopi constitutum esse, atque exinde toto vitæ suæ tempore Ecclesiam illam administrasse. Adeo apud majores nostros promiscui usus res fuit, Episcopum ab alia civitate in aliam transferre, quoties necessitas postularet. Quod si etiam necesse est Canonem hac de re constitutum huic Historiæ intexere, omnino perspicuum fiet, quam falso citatus sit ab illis, qui ordinationi Procli intercesserunt. Canon igitur ita se habet. Si quis Episcopus cujusipiam Ecclesiæ ordinatus non perrexerit ad Ecclesiam, cui ordinatus est, non ex sua culpa, sed vel quod populus eum admittere recusaverit, vel ob aliam causam non ex sua culpa profectam, hic honoris, & ministerii sit particeps, modo nihil molestiæ afferat rebus Ecclesiæ, in qua congregatur. Excipere autem debet, quidquid Provinciæ Synodus de causa ipsius judicans constituerit. Et canon quidem hujusmodi est. Ceterum quo magis constet plures Episcopos ab aliis civitatibus ad alias translatos fuisse ob intervenientes subinde Ecclesiæ necessitates, ipsa eorum, qui translati sunt, nomina recensebo. Perigenes Patris ordinatus fuerat Episcopus. Sed quoniam

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λϛʹ.

Παραδείγματα δι' ὧν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς, ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.

ΕΠειδὴ δέ τινες ἐπιφημίσαντες Ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, ἐκώλυσαν τὸν Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι, ἤδη τῆς Κυζίκου ὀνομασθέντα Ἐπίσκοπον, βούλομαι περὶ τούτου βραχέα εἰπεῖν· οὔ μοι δοκοῦσιν ἀληθεῦσαι, οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ' ἢ κατασκευάσασθαι φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Πρόκλον, ἢ B ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας, καὶ τὰ πολλάκις χρειωδῶς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις γενόμενα· Εὐσέβιος γοῦν ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἕκτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, Ἀλέξανδρον μιᾶς τῶν ἐν Καππαδοκίας πόλεων Ἐπίσκοπον ὄντα, εὐχῆς ἕνεκα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενόμενον καταχηθῆναι ὑπὸ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν φησὶ, καὶ εἰς τόπον Ναρκίσσου τοῦ Ἐπισκόπου ἐνθρονισθῆναι, καὶ τοῦ λοιποῦ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας διὰ βίου προστῆναι· οὕτω μὲν οὖν παρὰ τοῖς παλαιοτέροις ἡμῶν ἀδιάφορον ἦν, ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετάγειν Ἐπίσκοπον, ὁσάκις χρεία ἐκάλει· εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν περὶ τούτου κανόνα τῇδε συζεῦξαι τῇ συγγραφῇ, δειχθήσεται ὅπως αὐτοῦ κατεψεύσαντο οἱ τὸν C Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι κωλύσαντες· ἔστι δὲ ὁ κανὼν οὗτος· εἴ τις Ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ ἀπέλθοι εἰς ἣν ἐχειροτονήθη, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ ἀνάγκης γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας, μόνον μηδὲν παρενοχλοῦντα τοῖς πράγμασι τῆς Ἐκκλησίας, ἔνθα ἂν συνάγοιτο· ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν, ὅπερ ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος (a) κρίνασα τὸ παριστάμενον ὁρίσῃ· (b) οὗτος μὲν οὖν ὁ κανών· ὅτι δὲ πολλοὶ Ἐπίσκοποι καὶ ἀπὸ ἑτέρων πόλεων εἰς ἄλλας μετηνέχθησαν, διὰ τὰς κατὰ καιρὸν τῶν Ἐκκλησιῶν χρείας, αὐτῶν τῶν Πετενεχθέντων τὰ ὀνόματα παραθήσομαι· D (c) Περιγένης ἐν πάτραις ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος· καὶ ἐπει-

(a) κρίνασα τὸ παριστάμενον ὁρίσῃ. Dionysius Exiguus vertit, *Quod visum fuerit, judicando decreverit*. Vetus item interpres, qui olim fuit in Bibliotheca Henrici Memmii, & qui nuper Parisiis est editus, vertit hoc modo: *Sed spectare eum oportere, quousque Provinciæ Synodus de eo, quæ eis videntur, ordinet*. Ubi obiter notabis, veterem interpretem in suo exemplari non legisse vocem τελεία, sicut nec Socrates eam legit. Eadem locutio occurrit supra in appendice libri sexti, ubi Joannes ita alloquitur Episcopos, τὸ παριστάμενον ὑμῖν καταξιώσατε αὐτοὶ διαλαβόντες καὶ κρίναντες ὁρίσαι. Quæ nos ita Latine reddidimus: *Causam ad vos delatam, &c.* Præstat tamen ita vertere, *quodcunque vobis visum fuerit, &c.*

(b) οὗτος μὲν οὖν ὁ κανών. Hic est Canon 18. Concilii Antiocheni. Sed fallitur Socrates, dum existimat, hoc Canone nixos esse Episcopos, ut Proclum a Constantinopolitanæ sedis sacerdotio excluderent. Verum quidem est, Proclum fuisse ex numero eorum, qui in supradicto Canone designantur. Nam cum Episcopus Cyzici ordinatus fuisset a Sisinnio Patriarcha Constantinopolitano, admissus non fuerat a Cyzicenis, ut supra retulit Socrates. Verum Episcopi, qui electionem Procli impugnabant, non hoc canone nitebantur, sed primum, & vicesimum canonem ejusdem Concilii ad confirmationem sententiæ suæ adducebant, qui sic habet: *Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab Episcopo necessitate compulsus: maneat autem in Ecclesia, quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum pristinum de hac re terminum constitutum*. Fallitur itaque Socrates noster, qui canonem 18. Antiocheni Concilii posuit pro primo, & vicesimo. Sed & in eo falsus est, quod verba illa in E fine canonis 18. ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν, ὅπερ ἂν &c. suæ sententiæ favere existimavit. Ea verba Latine ita reddidimus: *Suscipere autem debet, quidquid Provinciæ Synodus de ejus negotio judicans constituerit*. Putavit Socrates, ex his verbis id consequi, ut si Provinciæ Synodus supradictum Episcopum alio transferre voluerit, Episcopus ille id observare debeat. Sed manifeste hallucinatur, cum canone primo, & vicesimo translationes Episcoporum diserte prohibeantur.

(c) περιγένης ἐν πάτραις. Perigenes Corinthi, quæ Metropolis est Achaiæ, natus, ac baptizatus fuerat: deinde in clerum allectus, Presbyter ejusdem Ecclesiæ summa cum integritate diu permansit. Postea cum a Corinthiorum Episcopo ad Patrensem Episcopatum promotus fuisset, & Patrenses eum suscipere recusassent, Corinthum reverti coactus est: ubi cum Episcopus civitatis non multo post abiisset e vita, Corinthii eum sibi postularunt Episcopum, missa supplicatione ad Bonifacium Romanæ urbis Antistitem. Sed Bonifacius nihil super ea re agere voluit, priusquam literas Rufi Thessalonicensis Episcopi accepisset, qui per Achaiam, & Macedoniam sedis Apostolicæ vices gerebat. Duas igitur ad illum de hoc negotio literas scripsit, quibus subjecta erat Corinthiorum postulatio. Datæ sunt hæ literæ Monaxio, & Plintha Consulibus. Postea Bonifacius, cum Rufi literas accepisset, electionem Perigenis comprobavit, scripta ad Periginem, & ad Corinthios epistola. Hæc collegi ex duabus Bonifacii ad Rufum epistolis, quæ nuper editæ sunt Romæ a Luca Holstenio, viro doctissimo, & de antiquitate Ecclesiastica optime merito. Porro hic Perigenes interfuit Synodo Ephesinæ adversus Nestorium. Sic enim in actione prima scribitur, περιγένους Κορίνθου τῆς Ἑλλάδος.

(d) ὁ Be-

ἐπειδὴ οἱ τῆς προειρημένης πόλεως αὐτὸν οὐκ ἐδέχοντο, ὁ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐνθρονισθῆναι ἐν Κορίνθῳ τῇ Μητροπόλει, τοῦ ἐκεῖ Ἐπισκόπου τελευτήσαντος· καὶ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας διὰ βίου προέστη· Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς πρότερον Σασίμων μιᾶς τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεων Ἐπίσκοπος ἦν. εἶτα γέγονε Ναζιανζοῦ· Μελίτιος πρότερον τῆς ἐν Σεβαστείᾳ προέστη Ἐκκλησίας, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προέστη· Δοσίθεον τῆς Σελευκείας Ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρος ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας μετήγαγεν· (d) ὁ Ῥευβερέντιος ἀπὸ Ἄρκων τῆς Φοινίκης, μετὰ ταῦτα μετηνέχθη εἰς Τύρον· (e) Ἰωάννης ἀπὸ Γόρδου τῆς Λυδίας, μετηνέχθε (f) ἐν Προικονήσῳ, καὶ τῆς ἐκεῖ προέστη Ἐκκλησίας· Παλλάδιος ἀπὸ Ἑλενοπόλεως μετηνέχθη εἰς Ἄσπουνα· Ἀλέξανδρος ἀπὸ Ἑλενοπόλεως, μετηνέχθη εἰς Ἀδριανοὺς· (g) Θεόφιλος ἀπὸ Ἀπαμείας τῆς ἐν Ἀσίᾳ, μετηνέχθη εἰς Εὐδοξίου πόλιν, τὴν τὸ παλαιὸν (h) Σαλαμβρίαν καλουμένην· Πολύκαρπος ἀπὸ Σεξανταπρίστων τῆς Μυσίας, μετενέχθη εἰς Νικόπολιν τῆς Θρᾴκης· Ἱερόφιλος ἀπὸ Τραπεζουπόλεως τῆς Φρυγίας, μετηνέχθη εἰς Πλωτινούπολιν τῆς Θρᾴκης· (i) Ὄπτιμος ὁ ἀπὸ Ἀγδαμίας τῆς Φρυγίας, μετηνέχθη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας· Σιλβανὸς ἀπὸ Φιλίππου πόλεως τῆς Θρᾴκης, μετενέχθη εἰς Τρῳάδα· καὶ τοσούτων μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ τῶν οἰκείων πόλεων εἰς ἑτέρας μετατεθέντων, αὐτάρκως ἐμνημονεύσαμεν· περὶ Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλίππου πόλεως τῆς Θρᾴκης μετενεχθέντος εἰς Τρῳάδα, χρήσιμον βραχέα μνημονεῦσαι νομίζω.

A niam ejus civitatis incolæ illum admittere recusabant, Romanæ urbis Episcopus eum in Metropolitana sede Corinthi constitui jussit, mortuo Ecclesiæ illius Episcopo. Itaque Perigenes toto deinceps vitæ suæ tempore huic Ecclesiæ præfuit. Gregorius Nazianzenus, primum quidem Sasimorum urbis Cappadociæ Episcopus fuit: postea vero Nazianzi. Melitius prius Sebastenæ Ecclesiæ Episcopatum gessit; postea vero Antiochenam rexit Ecclesiam. Dositheum Seleuciæ urbis Episcopum Alexander Antiochensis Episcopus Tarsum Ciliciæ transtulit. Reverentius ab Arcis urbe Phœnices postea Tyrum translatus est. Joannes ab urbe Lydiæ B Gordo Proconnesum traductus est, ejusque loci Ecclesiam gubernavit. Palladius ab Helenopoli Aspunam translatus est. Alexander ab Helenopoli Adrianos transiit. Theophilus ex urbe Asiæ Apamea translatus est Eudoxiopolim, quæ olim Selembria dicebatur. Polycarpus ab urbe Mœsiæ Sexantapristi Nicopolim Thraciæ translatus est. Hierophilus ex Trapezopoli Phrygiæ Plotinopolim Thraciæ migravit: Optimus ab Agdamia Phrygiæ urbe Antiochiam Pisidiæ translatus fuit. Silvanus a Philippopoli Thraciæ Troadem. Tot igitur Episcopos, qui ex suis sedibus ad alias translati sunt, hoc loco commemorasse sufficiat. De Silvano vero, qui C ab urbe Thraciæ Philippopoli Troadem transportatus est, operæpretium fore arbitror pauca dicere.

(d) ὁ Βερένπος. In codice Sfortiano scriptum est Ῥευβερένπος. Sed rectius apud Nicephorum legitur Ῥεβερένπος. Reverentium quoque vocat Epiphanius Scholasticus. In libro quarto juris Greco-Romani, in capite de Translationibus Episcoporum Ῥέβενος dicitur, corrupte.

(e) Ἰωάννης ἀπὸ γόρδου τῆς λυδίας. Nicephorus Gordum urbem Lyciæ facit, non Lydiæ: sed reliqui omnes Lydiæ assignant. Porro hic Joannes Episcopus Proconnesi interfuit Concilio Ephesino, ut refertur in actione prima ejus Concilii.

(f) ἐν προικονήσῳ. In codice Florentino scriptum est προκονήσῳ. Apud Nicephorum, & in jure Græco-Romano, & in actis Concilii Ephesini scribitur προικόννησος. Utramque scripturam tuetur auctor Etymologici in voce D προικόννησος. Et hujus quidem scripturæ, quæ ι habet adscriptum, originem ex eo deducit, quod hæc insula reliquis insulis marmor προῖκα suppeditet, id est *gratis*; vel a voce προῖξ, quæ *hinnulum* significat. Sed Dionysius Atheniensis in libro, quem κτίσεις, seu de conditu urbium scripserat, Proconesum dictam esse tradit a cervorum multitudine, quos πρόκας vocant. Alii dictam volunt a vase, quod πρόχουν appellant Græci, eo quod Milesiis coloniam eo ducentibus primum occurrit virgo id genus vasis gestans.

(g) Θεόφιλος ἀπὸ ἀπαμείας. In libro quarto juris Græco-Romani, pagina 93. scriptum est Θεοσέβιος. Ita quoque legitur in Historia tripertita, quam vertit Epiphanius Scholasticus, & apud Ivonem Carnotensem in Prologo decreti. Nicephorus tamen Philippum vocat, quod miror.

(h) Σαλαβρίαν καλουμένην. Ex manuscriptis codicibus Florentino, & Sfortiano, ex Nicephoro item, & ex Epiphanio Scholastico restituimus Σαλαμβρίαν. Urbs est Thraciæ, quæ olim quidem a Græcis dicebatur Σηλυμβρία, teste Strabone, ac Stephano: postea vero dicta est Salambria. Sic in itinerario Burdigalensi: *Mansio Salamembria*, 44. millibus distans ab urbe Constantinopoli.

(i) ὄπτιμος ὁ ἀπὸ ἀγδαμίας. Hic est Optimus Episcopus Antiochiæ in Pisidia, cujus meminit Imperator Theodosius in lege 3. codice Theodosiano de fide Catholica; cui una cum Amphilochio Iconiensi tradita est procuratio Ecclesiarum Asiæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖʹ.

Περὶ Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλίππου πόλεως εἰς Τρῳάδα μετενεχθέντος.

Σιλβανὸς Ῥήτωρ μὲν ἐγεγόνει πρότερον Τρωΐλου τοῦ Σοφιστοῦ· ἀκριβῶς δὲ χριστιανίζειν ἐσπουδακώς, καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀσκῶν, (a) τρίβωνα φορεῖν οὐ προῄρητο· μετὰ ταῦτα δὲ αὐτὸν Ἀττικὸς ὁ Ἐπίσκοπος (b) συλλαβών, Ἐπίσκοπον τῆς Φιλίππου πό-

CAPUT XXXVII.

De Silvano, qui Philippopoli translatus est Troadem.

Silvanus primum in Troili Sophistæ schola rhetor fuit. Sed cum ad Christianæ E religionis perfectionem tenderet, & Monasticum vivendi genus consectaretur, pallium rhetoricum gestare recusavit. Postea vero Atticus Episcopus eum comprehendens, Philippo-

(a) Τρίβωνα φορεῖν. Male Christophorsonus pallium Philosophicum vertit, de suo hanc vocem adjiciens. Atqui Socrates non de Philosophico pallio loquitur, sed Rhetorico. Ait enim, Silvanum prius fuisse Rhetorem, id est Scholasticum e schola Troili Sophistæ: deinde abjecto pallio monasticum vivendi genus amplexum esse. De Rhetorico pallio vide, si placet, quæ supra notavimus. Quibus jungendus est hic locus ex monodia Theophylacti Simocattæ, quam post obitum Phaucæ dixit in laudem Imperatoris Mauritii. ἀποκειράσθωσαν οἱ λόγοι τοὺς κρότους. τὴν Εὐφημίαν αἱ μοῦσαι. τὸ λευκὸν ἀθλίως τριβώνιον. Quæ verba citat ipse Theophylactus in libro octavo Historiæ capite 12. Ex quibus colligitur, pallium Rhetoricum album fuisse, non rubrum, aut puniceum, ut supra observavimus ex Cyrillo, & Basilio Grammatico. De Rhetorico pallio loquitur etiam Gregorius Naziazenus in oratione 20. de laudibus Basilii pagina 328. φοινικοφόροι τοὺς τρίβωνας, ubi pallia Philosophica vertit Billius pari errore.

(b) συλλαβών. Non assentior Christophorsono, qui hunc locum ita interpretatur, quasi Atticus Silvanum ad se accersiverit. Quid opus erat eum accersere, qui præsens erat

SÆC. V. lippopolis Episcopum ordinavit. Qui cum tres annos in Thracia transegisset, nec frigus tolerare posset: erat enim corpore admodum tenui & imbecillo: Atticum rogavit, ut loco suo alterum ordinaret, nullam aliam ob causam domicilium Thraciæ detrectare se affirmans, quam ob frigus. Altero igitur ea de causa in ejus locum suffecto, Silvanus Constantinopoli permansit, Monasticam disciplinam illic sedulo excolens. Adeo vero a deliciis erat alienus, ut in urbe frequentissima sæpenumero Sparteis sandaliis calceatus prodiret in publicum. Aliquanto post temporis spatio Episcopus Troadis ex hac luce migravit. Qua de causa Troadenses Constantinopolim venerunt, Episcopum postulantes. Cumque Atticus deliberaret, quemnam illis ordinaret Episcopum, forte Silvanus ejus visendi gratia ingressus est. Quem Atticus simul atque aspexit, omnem solicitudinem abjecit ex animo. Et Silvanum alloquens: Non habes, inquit, amplius excusationem ullam, qua Ecclesiæ administrationem refugias. Troas enim caret algore. Ecce jam locus infirmitati corporis tui commodus, a Deo paratus est. Noli igitur cunctari, frater, sed Troadem

Miraculum a Silvano editum.

proficiscere. Itaque Silvanus eo migravit, & miraculum illic edidit, quod nunc commemorabo. Maxima navis oneraria, quæ πλατὴ vulgo dicitur, ad ingentes columnas devehendas in Troadensi litore recens fabricata fuerat. Ea in mare deducenda erat. Sed quamvis multis funibus, magnaque hominum multitudine traheretur, nullatenus movebatur navis. Quod cum plures per dies fieret, crediderunt universi navem a dæmone detineri. Itaque Silvanum Episcopum adeuntes, rogarunt, ut eo loco orationem facere vellet. Neque enim aliter navem protrahi posse credebant. Ille vero de se modeste sentiens, peccatorem se esse dicebat, opusque illud justi cujuspiam esse, non suum. Victus tamen illorum precibus, accessit ad litus. Completaque oratione, unum ex funibus apprehendit, hortatusque est, ut operi incumberent. Cumque illi navem leviter impulissent, navis celeri cursu in mare provoluta est. Hoc miraculum a Silvano perpetratum, cunctos illius Provinciæ incolas ad pietatem permovit. Sed & in reliquis egregius vir fuit Silvanus. Qui cum animadverteret, clericos ex litigantium controversiis quæstum captare, neminem unquam ex clero judicem dedit. Sed acceptis litigantium libellis, advocabat unum ex fidelibus laicis, quem æquitatis studiosum esse norat: eique causæ cognitionem committens, litigantes a contentione revocabat. His

A πόλεως κατέστησεν· ὁ δὲ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ Θρᾴκῃ διαγαγὼν, καὶ μὴ ὑποφέρων τὸ κρύος· λεπτὸν γὰρ εἶχε πάνυ καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα, παρεκάλεσε τὸν Ἀττικὸν, ὥστε εἰς τόπον αὐτοῦ ἕτερον χειροτονῆσαι· φήσας δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τὸ κρύος παραιτεῖσθαι τὴν ἐν Θρᾴκῃ διαγωγήν· ἑτέρου οὖν διὰ τοῦτο ἀντικατασταθέντος, ἔμενεν ὁ Σιλβανὸς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, τὸν ἀσκητικὸν βίον ἄκρως μετερχόμενος· τοσοῦτον δὲ ἄτρυφος ἦν, ὡς τὰ πολλὰ ἐν τοσούτῳ πλήθει τῆς τηλικαύτης πόλεως, (c) ἀπὸ χορτίνων σανδαλίων προέρχεσθαι· χρόνου δέ τινος διαγενομένου, ὁ τῆς ἐν Τρῳάδι προεστὼς Ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν· διὸ παρῆσαν οἱ Τρῶες ζητοῦντες Ἐπίσκοπον· Ἀττικοῦ δὲ διασκεπ- B τομένου τίνα χειροτονήσει, συνέβη τὸν Σιλβανὸν ἐπὶ θέαν παρεῖναι αὐτοῦ· ὁ δε θεασάμενος αὐτὸν, εὐθὺς (d) τὴν φροντίδα ἐπέθετο, καὶ πρὸς τὸν Σιλβανὸν, οὐκέτι πρόφασιν ἔχεις, φησὶ, τοῦ ἀποφυγεῖν Ἐκκλησίας φροντίδα· ἡ γὰρ Τρωὰς κρυμὸν ἔχει· ἀλλ' ἰδοὺ σοι τόπος εὔκαιρος πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν ἐκ Θεοῦ εὐτρεπίζεται· μὴ μέλλε οὖν ἀδελφὲ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Τρῳάδα πορεύου· μετέστη οὖν ἐκεῖ ὁ Σιλβανός· καὶ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον διηγήσομαι· ναῦς ἀχθοφόρος μεγίστη, ἡ τοὺς μεγάλους κομίζουσα κίονας, πλατὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι, νεωστὶ κατεσκεύαστο ἐν τῷ τῆς Τρῳάδος αἰγιαλῷ· ταύτην τε ἔδει καθέλκεσθαι εἰς τὴν θάλασσαν· πολλῶν τε C καλωδίων, καὶ πολυπληθείας ἀνδρῶν ἑλκόντων αὐτὴν, οὐδαμῶς ἐκινεῖτο ἡ ναῦς· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἐγίνετο· ᾠήθησαν δαιμόνιον κατέχειν τὴν ναῦν· καὶ γενόμενοι παρὰ τὸν Ἐπίσκοπον Σιλβανὸν, παρεκάλουν αὐτὸν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ τόπου τελέσαι· οὕτω γὰρ μόνως τὴν ναῦν καθελκυσθῆναι ἐπίστευσαν· ὁ δὲ μετριοφρονῶν, ἁμαρτωλὸν ἑαυτὸν ἀπεκάλει, καὶ ἔλεγε τὸ ἔργον δικαίου εἶναι τινὸς, οὐ μὴν ἑαυτοῦ· ἐκλιπαρησάντων δ' οὖν, ἧκε παρὰ τὸν αἰγιαλόν· εὐχήν τε ἐκτελέσας, ἥψατο ἑνὸς τῶν σχοινίων, καὶ τοῦ ἔργου παρεκελεύετο ἔχεσθαι· τῶν δὲ βραχὺν ὠθισμὸν ποιησαμένων, δρο- D μαία ἡ ναῦς ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπορεύετο· τοῦτο τὸ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶ Σιλβανοῦ γενόμενον, πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν εἰς εὐλάβειαν ἦγεν· ἦν δὲ Σιλβανὸς καὶ τὰ ἄλλα ἀνὴρ ἀγαθός· κατιδὼν γοῦν τοὺς Κληρικοὺς ἐμπορίαν ποιουμένους τὰς τῶν δικαζομένων ἐρεσχελίας, οὐδένα τὸν τοῦ κλήρου δικαστὴν ἐδίδου ποτέ· ἀλλὰ τὰ βιβλία τῶν δεομένων δεχόμενος, παρεκάλει ἕνα τῶν πιστῶν λαϊκῶν, ὃν ᾔδει φιλοῦντα τὸ δίκαιον. κἀκείνῳ ἐγχειρίσας τὴν ἀκρόασιν, τοὺς δικαζομένους (e) τῆς ἐρεσχελίας ἀπήλασεν· καὶ δια-

erat Constantinopoli, Rhetor scilicet in schola Troili Sophistæ, qui Rhetoricam docebat Constantinopoli? Aliquid amplius significat vox συλλαβεῖν, comprehendere scilicet, ac vim adhibere. Hoc igitur verbo indicat Socrates, Silvanum invitum, ac reluctantem factum esse ab Attico Episcopum Philippopoleos. Est autem Philippopolis, metropolis Thraciæ proprie dictæ. Sciendum porro est, ordinationem Metropolitanorum Thraciæ pertinuisse tunc ad Episcopum urbis Constantinopolitanæ. Nam Patriarchæ jure quodam singulari ordinabant Metropolitanos, ut pluribus observavi in dissertatione ad canonem sextum Concilii Nicæni. Hinc est, quod idem Atticus Patriarcha Constantinopolitanus, Troadensibus postulantibus eundem Silvanum ordinavit Episcopum. Alexandria enim Troas, metropolis erat Phrygiæ. Idque diserte cautum est canone 28. Concilii Chalcedonensis, qui est de privilegiis sedis Constantinopolitanæ: ut scilicet Thracicæ, Ponticæ, & Asianæ diœceseos Metropolitani soli a sanctissima sede Constantinopolitana ordinetur; factis prius ex more decretis, communi consensu Cleri, & populi, & ad Patriarcham Constantinopolitanum directis. Sic enim statuit prædictus canon, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων. Intelligit decretum E postulationis, cujusmodi Corinthii ad Innocentium Papam miserunt, Perigenem sibi Episcopum dari postulantes, ut supra notavi.

(c) ἀπὸ χορτίνων σανδαλίων. Epiphanius Scholasticus soleas de sparto interpretatur; quem secutus est Langus interpres Nicephori. Tales erant Carbatinæ, quas Pollux, & Hesichius viles calceos fuisse dicit rusticorum. μονόπελμον ὑπόδημα exponit Hesichius; id est simplici solea constans.

(d) τὴν φροντίδα ἐπέθετο. Lego ἀπέθετο cum Christophorsono, & Savilio.

(e) τῆς ἐρεσχελίας ἀπήλασεν. In codice Florentino scriptum est ἀπήλλασεν. Quare non dubito, quin a Socrate scriptum fuerit ἀπήλλαξεν. Vulgata enim lectio meo quidem judicio ferri non potest, quamvis Nicephorus eam confirmet.

(a) Ἰου-

καὶ διὰ ταῦτα γοῦν μεγίστην δόξαν παρὰ πᾶσιν ἐκέκτητο· τὰ μὲν περὶ Σιλβανοῦ, εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει εἴρηται, ἀλλ' οὐκ ἀχρείως ἡγοῦμαι μνήμην αὐτῶν γεγονέναι· ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν· Μαξιμιανοῦ τοίνυν προχειρισθέντος εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Ἀντιόχου, περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡσύχαζε πράγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων, ὅπως ἐχριστιάνισαν τηνικαῦτα πολλοί.

ΠΕρὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον πολλοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων ἐχριστιάνισαν διὰ πάθος τοιόνδε· ἀπατεών τις Ἰουδαῖος ὑπεκρίνατο εἶναι Μοϋσῆς· πεπέμφθαι δὲ ἔλεγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅπως ἂν τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας (a) Ἰουδαίους ἐκβάλῃ διὰ τῆς θαλάσσης ἀγαγών· αὐτὸς γὰρ εἶναι ἔλεγεν, ὁ καὶ τὸν Ἰσραὴλ πάλαι διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης σώσας· ἐφ' ὅλον οὖν ἐνιαυτὸν περιῄει καθ' ἑκάστην τῆς νήσου πόλιν· καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς οἰκοῦντας Ἰουδαίους, τὰ τοιαῦτα πιστεύειν ἀνέπειθε· παρῄνει τε πάντα τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα καταλιπεῖν· ἄξειν γὰρ αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο· οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις ἐλπίσι βουκολούμενοι, πάντων μὲν τῶν ἔργων ἠμέλουν· κατεφρόνουν δὲ καὶ ὧν ἐκέκτηντο, τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ἀφθέντες λαμβάνειν αὐτά· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἡμέρα ἣν ὁ ἀπατεὼν Ἰουδαῖος ἐσήμαινεν, ἡγεῖτο αὐτός, ἠκολούθουν δὲ οἱ σύμπαντες, ἅμα γυναιξὶ καὶ τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ· ἄγει οὖν αὐτοὺς ἐπί τι ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐκνεῦον, καὶ κυβιστᾷν κατ' αὐτῆς ἐκέλευε· τοῦτο οὖν ἐποίουν οἱ πρότεροι τῷ κρημνῷ προσπελάσαντες, καὶ εὐθὺς ἔθνησκον, τοῦτο μὲν τοῖς κρημνοῖς προσρηγνύμενοι, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ἀποπνιγόμενοι· καὶ πλείους ἂν διεφθάρησαν, εἰ μὴ Θεοῦ προνοήσαντος παρέτυχον ἄνδρες χριστιανοί, ἁλιεῖς τε καὶ ἔμποροι· οἱ τοὺς μὲν πνιγομένους ἀνέλκοντες ἔσωζον, τότε τῆς ἀνοίας αἴσθησιν ἐν τῷ κακῶς πάσχειν λαμβάνοντας. τοὺς δὲ ἄλλους ἀνεῖργον ῥίπτειν ἑαυτούς, μηνύοντες τὴν ἀπώλειαν τῶν πρότερον ῥιψάντων ἑαυτούς· οἱ καὶ γνόντες τότε τὴν ἀπάτην, ἐμέμφοντο μὲν τὴν ἄκριτον ἑαυτῶν πίστιν· τὸν δὲ ψευδομοϋσῆν ἀνελεῖν σπεύδοντες, συλλαβεῖν οὐ δεδύνηνται· ἀφανὴς γὰρ ἐγένετο, ὑπόνοιάν τε παρέσχε τοῖς πλείοσιν, ὡς εἴη δαίμων ἀλάστωρ, ἀνθρώπου σχῆμα ὑποδύς, ἐπὶ λύμῃ τοῦ ἐκεῖ ἔθνους αὐτῶν· διὰ δὲ τότε τὸ πάθος πολλοὶ τότε τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Ἰουδαίων, χαίρειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ φράσαντες, τῇ πίστει τοῦ Χριστιανισμοῦ προσεχώρησαν.

A His de causis Silvanus maximam sibi famam apud omnes comparavit. Hæc de Silvano, licet in excessu dicta, non tamen sine fructu a nobis commemorata esse arbitror. Nunc revertamur eo, unde digressi sumus. Cum Maximianus ad Episcopatum Constantinopolitanum evectus fuisset, Basso, & Antiocho Consulibus, die octavo Kalendas Novembris, Ecclesiarum tumultus quievere. SÆC. V.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo ex Judæis, qui in Creta erant, multi Christianam religionem amplexi sunt.

B EOdem fere tempore multi ex Judæis, qui in Creta erant, Christianam fidem amplexi sunt ob hujusmodi casum. Veterator quidam Judæus Mosem se esse finxit, seque missum e cœlo, ut Judæos Cretam incolentes susciperet, eosque per mare deduceret. Se enim esse ajebat, qui olim Israelitas per mare rubrum ducens servasset. Totam igitur insulam, & singulas ejus urbes unius anni spatio peragravit, & Judæos, qui in illis degebant, impulit, ut sermonibus suis fidem haberent. Hortabatur autem illos, ut omnem pecuniam, ac suppellectilem cum prædiis relinquerent. Pollicebatur enim, se illos per siccum mare in terram promissionis
C ducturum esse. Illi vero ea spe in fraudem inducti, opus omne negligere cœperunt: & ea, quæ possidebant, spernentes, capiendi illa licentiam cuivis obvio concedebant. Postquam dies ab impostore Judæo designatus illuxit, ipse quidem præire cœpit: sequebantur autem universi cum uxoribus, & parvulis. Eos ergo in promontorium quoddam mari imminens cum duxisset, ex eo sese in mare præcipitare jussit. Atque id fecere primi illi, qui ad præruptam rupem accesserant. Qui quidem protinus perierunt, partim scopulis illisi, partim aquis submersi. Multoque plures periissent, nisi divina quadam providentia piscatores, ac negotia-
D tores Christiani adfuissent. Hi nonnullos eorum aquis jam prope præfocatos, e mari extrahentes servarunt: qui tum demum amentiam suam agnoverunt, cum in tanto discrimine versarentur. Reliquos vero ne se in mare dejicerent, prohibuerunt, interitum eorum, qui se prius projecissent, eis referentes. Judæi ergo cognita tandem fraude, suam quidem in credendo imprudentiam damnarunt. Pseudomoysem autem illum interficere cum vellent, comprehendere minime potuerunt. Repente enim ex oculis evanuit; multosque in eam suspicionem adduxit, fuisse illum dæmonem quemdam exitiosum, qui ad perniciem gentis ipsorum humanam speciem induisset. Atque ob hanc
E calamitatem multi tunc ex Cretensibus Judæis, relicto patrio cultu, ad Christi fidem se contulerunt.

Judæus veterator.

(a) Ἰουδαίους ἐκλάβῃ. Merito displicuit hoc verbum Epiphanio Scholastico & Nicephoro, quare uterque illud prætermisit. Ego mallem scribere ἐκβάλῃ.

A

CAPUT XXXIX.

De incendio Ecclesiæ Novatianorum.

NOn longo post tempore Paulus Novatianorum Episcopus, pii viri, prorsusque Deo cari existimationem adeptus est, & quidem multo majorem, quam antea. Nam cum gravissimum incendium Constantinopoli contigisset, cujusmodi nunquam antea factum fuerat: quippe magna pars urbis regiæ eo incendio conflagravit; adeo ut horrea etiam maxima, & thermæ, quæ dicuntur Achilleæ, funditus perierint: ignis cuncta depascens, tandem ad ipsam Novatianorum Ecclesiam, quæ juxta Pelargum sita est, accessit. Paulus igitur Episcopus cum Ecclesiam suam periclitari cerneret, ad altare prosiliens, custodiam Ecclesiæ, & eorum, quæ in Ecclesia erant, Deo commendavit, nec cessavit pro civitate, & pro Ecclesia preces fundere. Deus vero orationem illius exaudivit, sicut eventus ipse declarat. Ignis enim quamvis in Ecclesiam illam per januas simul, ac fenestras omnes irrumperet, nihil tamen damni intulit. Sed multa quidem vicina in circuitu loca penitus absumsit: ipsam vero Ecclesiam in medio flammarum cernere licebat de incendio triumphantem. Cumque id per duos dies, ac totidem noctes duravisset, incendium quidem prorsus restinctum est, quo magna pars civitatis conflagravit. Ecclesia vero illæsa, atque integra cernebatur. Et quod magis mirandum est, ne fumi quidem vestigium in lignis ejus, & parietibus apparebat. Id accidit die XVI. Kalendas Septembres, Theodosio XIV. & Maximo Consulibus. Ex eo tempore Novatiani conservatæ Ecclesiæ suæ memoriam celebrant quotannis, die XVI. Kalendas Septembres, gratias cum precibus Deo persolventes. Sed & omnes non Christiani solum, verum etiam plerique Gentilium, ob miraculum, quod ibi gestum est, loco exinde honorem habent, eumque velut sacrosanctum venerantur. Sed de his hactenus.

Ecclesia ab incendio precibus servata.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ΄.

Περὶ τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ Ναυατιανῶν Ἐκκλησίᾳ.

ΜΙκρὸν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον, Παῦλος ὁ τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος, θεοφιλοῦς ὄντως ἀνδρὸς δόξαν ἐκτήσατο, καὶ πολλῷ πλείονα ἧς ἐκέκτητο πρότερον· συμβὰν γὰρ ἐμπρησμὸν γενέσθαι χαλεπώτατον, καὶ οἷος οὐδεπώποτε ἐγεγόνει πρότερον· πολὺ γὰρ μέρος τῆς πόλεως τὸ πῦρ κατηνάλωσεν· (*a*) ὡς καὶ τὰ μέγιστα τῶν ὡρείων **B** ἀπολέσθαι, (*b*) καὶ τὸ δημόσιον, ᾧ ἐπώνυμόν ἐστιν Ἀχιλλεύς. τέλος ἐπινεμόμενον τὸ πῦρ, καὶ τῇ Ναυατιανῶν Ἐκκλησίᾳ, τῇ κειμένῃ πλησίον τοῦ Πελαργοῦ προσέβαλλεν· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἐπίσκοπος Παῦλος κινδυνεύουσαν τὴν Ἐκκλησίαν ἑώρα, εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον, Θεῷ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς σωτηρίας ἐπέτρεπε. καὶ οὐ διέλιπεν εὐχόμενος ὑπέρ τε τῆς πόλεως, καὶ τοῦ εὐκτηρίου τόπου· Θεὸς δὲ ἄρα ἐπήκουσε τοῦ ἀνδρὸς, ὡς τὸ ἔργον ἀπέδειξεν· τὸ γὰρ πῦρ εἰς τὸ εὐκτήριον διὰ πασῶν θυρῶν, καὶ θυρίδων εἰσπεσὸν, οὐδὲν ἐλυμήνατο, ἀλλὰ πολλὰ μὲν τῶν πέριξ γειτνιαζόντων ἠφάνιζεν. αὐτὸν δὲ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ ὅλῳ πυρὶ, νι**C**κῶντα αὐτοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἔκκαυσιν· καὶ τούτου ἐπὶ δύο νυχθήμερα γενομένου, ἀπεσβέσθη μὲν ὁ σύμπας ἐμπρησμὸς, πολλὰ μέρη καταναλώσας τῆς πόλεως· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἑωρᾶτο ἀκέραιος· καὶ τό γε θαυμαστὸν, ὅτι μηδὲ καπνοῦ ἴχνος ἦν ἰδεῖν ἐν τοῖς ξύλοις ἢ τοίχοις αὐτῆς· τοῦτο μὲν οὖν γέγονε περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον, καὶ Μαξίμου· Ναυατιανοὶ δὲ σῶστρα τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπιτελοῦσι, περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, εὐχαριστηρίους εὐχὰς πέμποντες τῷ Θεῷ. σχεδόν τε πάντες διὰ **D** τὸ ἐπ' αὐτῆς συμβὰν θαῦμα, τιμῶσιν ἐξ ἐκείνου τὸν τόπον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἅγιον προσκυνοῦσιν, οὐ μόνον χριστιανοὶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἑλληνιζόντων οἱ πλείονες· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων.

(*a*) ὡς τὰ μέγιστα τῶν ὡρείων. Apud Nicephorum scriptum est ὡρείων cum aspiratione. Et Langus *horrea*, seu *granaria* interpretatur. Musculus *maxima ædificia* vertit, Christophorsonus *fortissima monumenta*. Ego Langum sequi malim. ὡρείων enim vox est Græco-barbara, quæ significat horrea, ut jampridem observavit Meursius in glossario Græco-barbaro. In codice Regio hoc loco scriptum inveni ὀρείων. Porro quinque Constantinopoli fuerunt horrea publica; quatuor scilicet in regione quinta.

(*b*) καὶ τὸ δημόσιον ᾧ ἐπώνυμον Ἀχιλλεύς. In Chronico Alexandrino ita scriptum est, Theodosio Augusto decimoquarto, & Maximo Consulibus, ἐγένετο πυρκαϊὰ μεγάλη ἀπὸ τοῦ νεωρίου, καὶ ἐκάησαν τὰ ὅρια καὶ τὸ δημόσιον ὁ Ἀχιλλεὺς μηνὶ λῴῳ. Epiphanius Scholasticus vertit, *Thermas, quæ vocantur Achilleæ*. Quam interpretationem confirmat Marcellinus Comes in Chronico, Maximo, & Paterio Consulibus, qui fuit annus Christi 443. *His Consulibus*, inquit, *Thermarum, quæ Achilleæ dicuntur, Encœniæ factæ*. Et auctor Chronici Alexandrini, qui sic habet, ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐνεκαινίσθη τὸ δημόσιον λοῦτρον ὁ Ἀχιλλεὺς, μηνὶ αὐδυναίῳ, πρὸ γ΄ ἰδῶν ἰανουαρίων. Thermæ igitur Achilleæ cum incendio consumtæ fuissent Theodosio decimoquarto, & Maximo Consulibus, anno Christi quadringentesimo tricesimo tertio, decimo post anno instau**E**ratæ sint, ac dedicatæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μʹ.

Ὡς Μαξιμιανὸν Ἐπίσκοπον διαδέχεται Πρόκλος.

ΜΑξιμιανὸς δὲ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μησὶν ἡσύχως τῆς Ἐκκλησίας προστὰς, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ἀρεοβίνδου, καὶ Ἄσπαρος, τῇ δωδεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνός· συνέβη δὲ ἐν αὐτῇ τὴν ἑβδομάδα εἶναι τῶν νηστειῶν, τὴν γειτνιάζουσαν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ· ἡμέρα δὲ ἦν καλουμένη πέμπτη· τότε δὴ καὶ ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, σοφῶς τοῦ πράγματος προενόησεν· ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς Ἐπισκόπου ζήτησις ᾖ, καὶ ταραχὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ κινήσῃ, μὴ μελλήσας, ἀλλ' ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ, τοῖς παροῦσιν Ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν Πρόκλον ἐπέτρεψεν· (a) τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Ῥωμαίων Κελεστίνου ἐπιστολαὶ παροῦσαι ἐγίνοντο σύμψηφοι, ἃς ἐκεῖνος ἀπεστάλκει Κυρίλλῳ τε τῷ Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ἀντιοχείας, (b) καὶ Ῥούφῳ τῷ Θεσσαλονίκης, διδάσκων ὡς οὐδὲν κωλύει τόν τε ἑτέρας πόλεως ὀνομασθέντα ἢ καὶ ὄντα Ἐπίσκοπον, εἰς ἄλλην μετατίθεσθαι· ἐνθρονισθεὶς οὖν ὁ Πρόκλος, τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ Μαξιμιανοῦ σώματος ἐποιήσατο· καιρὸς δὲ ἤδη, καὶ περὶ αὐτοῦ βραχέα διεξελθεῖν.

CAPUT XL.

Quomodo Proclus Maximiano ſucceſſerit.

MAximianus vero cum per biennium, ac menſes quinque Eccleſiam pacate adminiſtraſſet, fato functus eſt, Areobindo & Aſpare Conſulibus, pridie Idus Apriles. Erat tunc Septimana jejuniorum, quæ feſtum Paſchale proxime antecedit: ejuſque ſeptimanæ feria agebatur quinta. Quo quidem tempore Imperator Theodoſius prudenter huic negotio proſpexit. Etenim ne rurſus de eligendo Epiſcopo ambigeretur, eaque res tumultum in Eccleſia excitaret; absque ulla cunctatione, nondum depoſito Maximiani corpore, Epiſcopis, qui aderant, mandavit, ut Proclum in Epiſcopali ſolio collocarent. Id enim Cæleſtini quoque Epiſcopi Romani literæ tunc exhibitæ confirmabant, quas ille Cyrillo Alexandrino Epiſcopo, & Joanni Antiocheno, & Rufo Theſſalonicenſi in eam rem miſerat: docens nihil obſtare, quominus is, qui alicujus Eccleſiæ nominatus ſit, aut reipſa exiſtat Epiſcopus, ad aliam Eccleſiam transferatur. Itaque Proclus in ſede Epiſcopali collocatus, corpus Maximiani ſepulturæ tradidit. Sed nunc tempus eſt, ut de illo pauca dicamus.

(a) τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς ῥωμαίων. Lego τῶν cum Savilio, & Chriſtophorſono. Ceterum aſſentior Baronio, qui ad annum Chriſti 434. recte obſervavit, has literas Cæleſtini Papæ non hoc anno ſcriptas eſſe, ſed biennio ante, cum ſcilicet, depoſito Neſtorio, de eligendo Conſtantinopolitanæ urbis Antiſtite ageretur. Certe hoc anno, Aſpare, & Areobindo Conſulibus, mortuus erat Cæleſtinus, eique Xyſtus in Epiſcopatu ſucceſſerat.

(b) καὶ ῥούφῳ τῷ Θεσσαλονίκης. Rufus Theſſalonicenſis Epiſcopus vices Sedis Apoſtolicæ agebat per Illyricum, ut docent epiſtolæ Innocentii, ac Bonifacii Pontificum Romanorum ad illum datæ, quas habes in collectione Romana Lucæ Holſtenii. Id enim privilegium habebant Theſſalonicenſes Epiſcopi a temporibus Damaſi Papæ, ut ex eadem Collectione diſcimus. Balſamo in Commentariis ad Synodum in Trullo pagina 359. ſcribit, Theſſalonicenſes Epiſcopos olim fuiſſe Legatos Epiſcopi Romani; & Epiſcopum Romanum jus habere dicit conſtituendi Legatos in Patriarchatu Conſtantinopolitano; Epiſcopos autem ordinandi negat illum jus habere: in quo graviter fallitur. Nam Provinciæ illæ, quæ tunc, cum ſcribebat Balſamo, erant ſub Patriarcha Conſtantinopolitano, antea fuerant ſub diſpoſitione Epiſcopi Romani. Porro Synodus Nicæna ſtatuit, ut antiquæ conſuetudines ſerventur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑʹ.

Περὶ Πρόκλου Ἐπισκόπου, ὁποῖός τις ἦν.

ΠΡόκλος ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀναγνώστης ἐτύγχανεν ὤν, ἐφοίτα τε εἰς διδασκάλους, καὶ ῥητορικῆς ἐγίνετο ζηλωτής· τελέσας δὲ εἰς ἄνδρα, τὰ πολλὰ παρῆν τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ, ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῶν λόγων γενόμενος· προκόψαντα δὲ αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ τάξει τῆς διακονίας Ἀττικὸς προηγάγετο· ἀξιωθεὶς δὲ καὶ πρεσβυτερείου ὡς προεῖπον, ὑπὸ Σισιννίου πρὸς τὴν Κυζίκου Ἐπισκοπὴν προεβλήθη· ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον ἐγένετο. τότε δὴ τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἐκκλησίας τὸν θρόνον ἐκληρώθη. ἦν δὲ ἀνὴρ ἀγαθὸς τὸ ἦθος, εἰ καί τις ἄλλος· ὑπὸ γὰρ τῷ Ἀττικῷ παιδευθεὶς, πάντα αὐτοῦ τὰ χρηστὰ ἐμιμήσατο· τὴν δὲ ἀνεξικακίαν (a) πλέον ἦν ἐκεῖνος ἐξήσκησεν· ὁ μὲν γὰρ τοῖς αἱρεσιώταις, φοβερὸν ἐν καιρῷ ἑαυτὸν ἐπεδείκνυσεν· οὗτος δὲ προσηνὴς τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο, (b) τούτῳ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς ἢ βίᾳ προσάγεσθαι προνοῶν· αἵρεσιν γὰρ οὐδεμίαν σκύλλειν αἱρούμενος, τὸ

CAPUT XLI.

De Proclo Epiſcopo, cujuſmodi vir fuerit.

PRoclus ab ineunte ætate lector fuit, & ſcholas frequentans, rhetoricæ operam dedit. Cum autem ad virilem perveniſſet ætatem, verſabatur aſſidue cum Attico Epiſcopo, ejuſdemque Notarius fuit. Cumque magnos jam progreſſus feciſſet, ad Diaconatus gradum Atticus eum evexit. Exinde ad Presbyteri honorem promotus, a Siſinnio, ſicut antea dixi, Epiſcopus Cyzici eſt ordinatus. Sed hæc quidem diu antea contigerant. Tunc vero Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopatum obtinuit: vir optimis moribus, ſi quiſquam alius, præditus. Quippe ab Attico eruditus, cunctas ejus virtutes ſtudioſe imitatus eſt. Patientiam vero magis etiam, quam Atticus, excoluit. Nam hic quidem interdum terribilem ſe hæreticis exhibebat: Proclus vero placidus erga omnes fuit, dum hæreticos hac ratione potius, quam vi, ad rectam fidem adducere ſtuderet. Cum enim nullam omnino hæreſim exagitare inſtituiſſet, manſuetudinis dignitatem integram con-

(a) πλέον ἦν ἐκεῖνος εἶχεν. Verbum εἶχεν deeſt in codice Sfortiano. Quare non dubito, quin Socrates ita ſcriptum reliquerit, τὴν δὲ ἀνεξικακίαν πλέον ἢ ἐκεῖνος ἐξήσκησεν. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholaſticus, & Nicephorus. Nam Nicephorus quidem ſic habet de Proclo, ἀνεξίκακος δὲ καὶ πλέον ἤπερ ἐκεῖνος ἐγένετο. Epiphanius autem Scholaſticus ita vertit: *Sed in iſto patientia potior apparebat.*

(b) τούτῳ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς. Scribendum eſt proculdubio τούτῳ δὴ, & ante hæc verba apponenda eſt media diſtinctio.

SÆC. V. conservavit, ac veluti depositum quoddam Ecclesiæ restituit. Qua in re Imperatorem Theodosium imitatus est. Nam huic quidem ratum, fixumque fuit, adversus sontes non uti Imperiali potestate: isti vero propositum erat, parvifacere, si quis de Deo aliter, quam ipse, sentiret.

A τὸ ἀξίωμα τῆς πρᾳότητος τῇ Ἐκκλησίᾳ φυλάξας ἀπέδωκε. κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, τὸν Βασιλέα μιμούμενος Θεοδόσιον· ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐκέκειτο, κατὰ τῶν ὑπαιτίων μὴ χρήσασθαι τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ· τούτῳ δὲ, μικρὰ φροντίσαι τῶν μὴ φρονούντων περὶ Θεοῦ, ἃ ἐφρόνει αὐτός.

CAPUT XLII.

Qualiter hic scriptor probitatem Theodosii junioris pluribus verbis extollit.

OB hæc igitur Imperator Theodosius Proclum magnopere laudabat. Nam & ipse veris Dei sacerdotibus similis erat; nec eos ullo modo probabat, qui alios persequi studerent. Quin etiam audacter dixerim, eum omnes veros, ac germanos sacerdotes mansuetudine longe superasse. Et quod
Num. 12. de Moyse scribitur in libro Numerorum: Erat Moyses vir mitissimus præ cunctis hominibus, qui terram incolunt: hoc & de Imperatore Theodosio nunc dici potest, eum mitissimum esse præ cunctis hominibus, qui degunt in terris. Etenim ob hanc illius
Cap. 23. mansuetudinem, Deus absque præliis hostes sub potestatem illius redegit, ut victoria de Joanne tyranno relata, & quæ subsecuta est Barbarorum clades, abunde declarant. Nam quæ olim justis hominibus a Deo præstita esse dicuntur, ea nostris quoque temporibus piissimo Imperatori hujus universi Deus contulit. Neque vero per adulationem hæc a me dicuntur: sed res omnibus cognitas, ac perspectas, uti se habent, verissime exponam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ΄.

Ὅτι πολὺν καταβάλλεται λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ νέου.

ΕΠὶ τούτοις μὲν οὖν, καὶ Βασιλεὺς αὐτὸν ἀπεδέχετο· καὶ γὰρ αὐτὸς τοῖς ἀληθῶς Ἱε-
B ρωμένοις ἐφάμιλλος ἦν, καὶ οὐδαμοῦ τοὺς διώκειν ἐθέλοντας ἀπεδέχετο· τολμήσας δ᾽ ἂν εἴποιμι, ὅτι τῇ πρᾳότητι καὶ πάντας τοὺς ἀληθῶς ἱερωμένους ἐνίκα, (a) καθάπερ ἡ βίβλος τῶν ἀριθμῶν ἐπὶ Μωϋσέως φησί· καὶ ὁ ἄνθρωπος Μωϋσῆς πρᾶος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς· τουτέστι καὶ νῦν εἰπεῖν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος, πρᾶος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς· διὰ ταύτην γὰρ αὐτοῦ τὴν πρᾳότητα, καὶ ὁ Θεὸς τοὺς πολεμίους αὐτῷ δίχα πολεμικῶν ἀγώνων ὑπέταττεν· ὡς ἔδειξεν τάτε κατὰ τοῦ τυράννου Ἰωάννου τρόπαια, καὶ ἡ ἐπιγενομένη μετὰ ταῦτα τῶν Βαρβάρων ἀπώλεια· οἷα γὰρ τοῖς
C πάλαι δικαίοις ὑπῆρχε παρὰ Θεοῦ, τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων τῷ θεοφιλεστάτῳ Βασιλεῖ παρεῖχεν ὁ τῶν ὅλων Θεός· καὶ οὐ κολακείᾳ ταῦτα γράφω, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας, τὰ πᾶσι γενόμενα γνώριμα παραθήσομαι.

(a) καθάπερ ἡ βίβλος. Majorem gratiam, & emphasim habitura est oratio, si particulam addamus hoc modo, καὶ καθάπερ ἡ βίβλος τῶν ἀριθμῶν περὶ Μωϋσέως φησὶ, ut hoc sit principium periodi. Atque ita prorsus legit Nicephorus.

CAPUT XLIII.

Quot, & quanta mala passi sint Barbari, qui Joanni tyranno suppetias tulerant.

ETenim post cædem tyranni, Barbari, quos ille in subsidium suum adversus Romanos evocaverat, ad vastandas Romanorum Provincias sese accingebant. Quod cum audisset Imperator Theodosius, ejus negotii curam, ut facere solitus erat, Deo commisit: & precationibus incumbens brevi id consecutus est, quod optabat. Quæ autem Barbaris acciderint, operæ pretium fuerit audire. Dux quidem eorum, cui nomen erat Rohas, fulmine perculsus interiit. Deinde secuta pestis, maximam partem Barbarorum, qui sub illo erant, neci dedit. Neque vero hic malum substitit: sed & ignis e cœlo missus, multos ex iis, qui superfuerant, absumsit. Atque ea res gravissimum terrorem incussit Barbaris, non tam propterea quod contra bellicosam Romanorum gentem bellum movere ausi fuissent, quam quod præpotentem Deum iis auxilio esse intelligerent. Tunc etiam Proclus Episcopus sermonem faciens in Ecclesia, cum Ezechielis prophetiam saluti tum a Deo collatæ adaptavisset, ingenti plausu, & admiratione exceptus est. Prophetia autem sic habet. Et tu fili homi-

Procli in Barbaros popularis concio.

Ezech. 38.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ΄.

Ὁποῖα πεπόνθασιν οἱ Βάρβαροι, οἱ τῷ τυράννῳ Ἰωάννῃ συμμαχήσαντες.

D ΜΕτὰ γὰρ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν, οἱ Βάρβαροι οὓς ἐκεῖνος πρὸς βοήθειαν κατὰ Ῥωμαίων ἐκάλεσεν, ἕτοιμοι ἦσαν κατατρέχειν τὰ Ῥωμαίων πράγματα· ταῦτα ὁ Βασιλεὺς πυθόμενος, συνήθως τὴν περὶ τούτων φροντίδα ἐπέτρεψε τῷ Θεῷ· εὐχαῖς τε σχολάσας, οὐκ εἰς μακρὰν ἐξήνυσεν ἃ ἐζήτει λαβεῖν· οἷα γὰρ δὴ καὶ ἐγένετο τοῖς Βαρβάροις, καλὸν ἐπακοῦσαι· θνήσκει μὲν αὐτῶν ὁ ἔπαρχος, (a) ᾧ ὄνομα ἦν Ῥούγας, βληθεὶς κεραυνῷ. λοιμός τε ἐπιλαβόμενος, τὸ πλεῖστον τῶν ὑπ᾽ αὐτῷ ἀνθρώπων διέφθειρε· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐξήρκησε· ἀλλὰ γὰρ καὶ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατελθὸν, πολλοὺς τῶν ὑπολειφθέντων ἀνάλωσεν· καὶ τοῦτο εἰς δέος
E μέγιστον τοὺς Βαρβάρους κατέστησεν, οὐ τοσοῦτον ὅτι πρὸς ἔθνος γενναῖον τὸ Ῥωμαίων ὅπλα ἀνταίρειν ἐτόλμησαν· ἀλλ᾽ ὅτι πλέον ὑπὸ ἰσχυροῦ Θεοῦ βοηθουμένους ἐφεύρισκον· τότε δὴ καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Πρόκλος ἐκ τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητείαν ἐπ᾽ Ἐκκλησίας διδάσκων, τῇ γενομένῃ ἐκ Θεοῦ σωτηρίᾳ προσαρμόσας, ἱκανῶς ἐθαυμάσθη· ἡ δὲ προφητεία ἐστὶν αὕτη· καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρώπου, προ-

(a) ᾧ ὄνομα ἦν Ῥούγας. Apud Priscum in Historia Gothorum Ῥούας dicitur Hunnorum Rex, cui successit Attila. Apud Jordanem Roas vocatur, frater Octari, & Mundiuchi, patruus Attilæ. Roilam vocat Langus interpres Nicephori, qua ratione adductus, nescio: nam in Nicephoro Ῥούγας scribitur perinde ac in Socrate. In Chronico, quod sub Prosperi nomine edidit Pithœus, Rugila dicitur.

(b) ἀρ-

ωροφήτευσον ἐπὶ Γὼγ (b) ἄρχοντα, Ῥὼς, Μισὸχ καὶ Θόβελ· κρινῶ γὰρ αὐτὸν θανάτῳ, καὶ αἵματι, καὶ ὑετῷ κατακλύζοντι, καὶ λίθοις χαλάζης· καὶ πῦρ καὶ θεῖον βρέξω ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ· καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὁ Κύριος· σφόδρα μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐθαυμάσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Πρόκλος· τὸ δέ γε Βασιλεῖ διὰ τὴν ωρᾳότητα, καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα παρεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ ωρόνοια· ἓν δὲ κἀκεῖνο.

A hominis, prophetiza super principem Gog, Rhos, Misoch & Thobel. Judicabo enim illum morte, & sanguine, & imbre inundante, & lapidibus grandinis. Ignem, & sulphur pluam super illum, & super multas gentes, quæ cum illo sunt. Et magnificabor, atque glorificabor, & cognoscar in conspectu multarum gentium: & scient, quia ego sum Dominus. Ob hæc igitur, ut dixi, summa omnium admiratione exceptus est Proclus. Imperatori vero propter ipsius mansuetudinem, tum alia multa contulit Dei providentia, tum hoc præcipue, quod jam dicturus sum.

(b) ἄρχοντα ῥώς. Sic habet editio septuaginta Interpretum in cap. 38. Ezechielis. Sed vox illa ῥὼς deest in versione vulgata, pro qua Hieronymus caput interpreta- B tur hoc modo: *Principem capitis Mosoch*. Quare quod Langus hic annotat de Russis, meo quidem judicio, alienum est ab hoc loco.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ὁ νέος, Εὐδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα Θεοδοσίου.

ΗΝ αὐτῷ θυγάτηρ ἐκ τῆς γαμετῆς Εὐδοκίας, ὄνομα Εὐδοξία· ταύτην Οὐαλεντινιανὸς ὁ ἀνεψιὸς ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἑσπερίων μερῶν κατασὰς Βασιλεὺς, ἤτησε πρὸς γάμον λαβεῖν· ὡς δὲ ὁ Βασιλεὺς ἐπένευσε Θεοδόσιος, καὶ ἐβουλεύοντο ἐν μεσαιχμίῳ που τοὺς γάμους τελέσαι, ἐδόχει δὲ μερισαμένους τὴν ὁδὸν, ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ τοῦτο ποιῆσαι, μηνύει Οὐαλεντινιανὸς μὴ σκύλλεσθαι· αὐτὸς γὰρ ἥξειν εἰς τὴν Κωνσαντινούπολιν· ἀσφαλισάμενος οὖν τὰ ἑσπέρια μέρη, αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσαντινούπολιν παραγίνεται τοῦ γάμου χάριν· οὗ ἐπιτελεσθέντος (a) ἐν ὑπατείᾳ Ἰσιδώρου, καὶ Σινάτορος, λαβὼν τὴν γαμετὴν, αὖθις ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀνέδραμεν· τοιοῦτο μὲν οὖν, καὶ τόδε τῷ Βασιλεῖ εὐτύχημα γέγονεν.

CAPUT XLIV.

Quomodo Valentinianus junior Eudoxiam Theodosi filiam duxit uxorem.

ERat ipsi filia, Eudoxia nomine, quam ex Eudocia conjuge susceperat. Hanc Valentinianus ipsius consobrinus, quem ipse Occidentis partium Imperatorem creaverat, sibi uxorem dari postulavit. Cumque Imperator Theodosius id annuisset, & ambo Augusti meditarentur alicubi in confiniis utriusC que Imperii nuptias celebrare, placuissetque, ut singuli dimidium viæ peragentes Thessalonicæ id facerent: Valentinianus Theodosio per literas significavit, ne se tantopere fatigaret: se namque venturum esse Constantinopolim. Postquam igitur Occidentis partes idoneis præsidiis firmasset, nuptiarum gratia Constantinopolim advenit. Quibus celebratis Isidoro, & Senatore Consulibus, mox accepta uxore, in Occidentem reversus est. Et hæc quidem eo tempore felicitas contigit Imperatori.

(a) ἐν ὑπατείᾳ Ἰσιδώρου. Hi Consules fuerunt anno Christi 436. Sed dissentiunt a Socrate Prosper, & Marcellinus Comes in Chronico, & auctor Chronici Alexandrini. Hi enim sequente anno has nuptias celebratas esse scribunt, Aetio 2. & Sigisvulto Consulibus, mense Novembri. Idque confirmat Jordanes in libro de successione regnorum; ubi postquam locutus est de stupro, quod Honoria cum Eugenio Procuratore suo commiserat, quod factum est Areobindo, & Aspare Consulibus, anno Christi 434. subdit: *Post hæc tertio anno Valentinianus* D *Imperator a Roma Constantinopolim ob suspiciendam in matrimonium Eudoxiam Theodosii Principis filiam venit: dataque pro munere socero suo tota Illyrica, celebratis nuptiis ad sua regna cum uxore recessit*. De donatione Illyrici Occidentalis idem testatur Cassiodorus in lib. 11. Variarum, epistola 1. his verbis: *Placidiam mundi opinione celebratam, avorum prosapia gloriosam, purpurato filio studuisse percepimus; cujusdum remisse administrat Imperium, indecenter cognoscitur imminutum. Nurum denique sibi amissione Illyrici comparavit, factaque est conjunctio regnantis, divisio dolenda Provinciis*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Ὡς Ἐπίσκοπος Πρόκλος πέπεικε τὸν Βασιλέα, τὸ σῶμα Ἰωάννου μετακομίσαι εἰς Κωνσαντίνου πόλιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀποσόλων Ἐκκλησίᾳ καταθέσθαι.

ΟΥκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Πρόκλος τοὺς χωριζομένους διὰ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐπανήγαγε, φρονήσει ωαραμυθησάμενος τὴν λύπην αὐτῶν· τί δὲ τοῦτο ἦν, λεκτέον· τὸ σῶμα Ἰωάννου ἐν Κομάνοις τεθαμμένον, Βασιλέα πείσας, τριακοσῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἰς τὴν Κωνσαντίνου πόλιν μετεκόμισε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς, δημοσίᾳ πομπεύσας αὐτὸ, εἰς τὴν ἐπώνυμον τῶν Ἀποσόλων Ἐκκλησίαν ἀπέθετο· πεισθέντες οὖν ἐπὶ τούτῳ οἱ δι' αὐτὸν χωριζόμενοι, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡνώθησαν· καὶ γέγονεν τῇ ἑξκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ Βασιλέως

CAPUT XLV.

Quomodo Proclus Episcopus Imperatori persuasit, ut Joannis corpus ab exilio transferret Constantinopolim, & in Ecclesia Apostolorum deponeret.

E NEc multo post Proclus Episcopus eos, qui ob depositionem Joannis sese ab Ecclesiæ corpore sejunxerant, ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens. Qua autem ratione istud perfecerit, jam dicendum est. Joannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente Imperatore Constantinopolim deportavit, anno post ejus abdicationem quinto, ac tricesimo. Idque solemni pompa per urbem traductum, ingenti cum honore in Ecclesia Apostolorum deposuit. Hoc igitur modo pacati hi, qui Joannis causa seorsum conventus agebant, ad unitatem Ecclesiæ redierunt. Id autem contigit sextodecimo Consulatu Imperatoris Theo-

SÆC. V. Theodoſii, die VI. Kalendas Februarias. Cæterum hoc loco mirari ſubit, qui factum ſit, ut invidiæ livor Origenem quidem mortuum appetierit, Joanni vero pepercerit. Nam ille quidem annis circiter ducentis poſt obitum ipſius a Theophilo excommunicatus eſt. Joannes vero anno poſt mortem quinto, ac triceſimo a Proclo receptus eſt in communionem. Tantum diſcrimen fuit inter Procli mores, atque Theophili. Verum hæc qua ratione facta ſint, & quotidie fiant, prudentes viros minime latet.

A λέως Θεοδοσίου, περὶ τὴν ἑβδόμην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός· θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος Ὠριγένους μὲν τελευτήσαντος, ἥψατο, Ἰωάννου δὲ ἐφείσατο· ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη που τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς, ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ, τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς κοινωνίαν ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη· τοσοῦτον Πρόκλος Θεοφίλου τῷ τρόπῳ διήνεγκεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν (a) ὅπως γέγονέ τε καὶ ἀεὶ γίνεται, τοὺς σωφρονοῦντας οὐ διαφεύγει.

(a) ὅπως γέγονέ τε καὶ ἀεὶ γίνεται. His verbis ſententiam ſuam non obſcure innuit Socrates. Vult enim dicere, hæc per invidiam, aut per gratiam fieri ſolere. Nam quod Origenes, tot annis poſt obitum elapſis damnatus eſt a Theophilo, id Theophili invidiæ erga ipſum Origenem, vel adverſus monachos, qui Longi dicebantur, adſcribit Socrates. Quod autem Joannes Chryſoſtomus anno poſt mortem quinto, ac triceſimo, honorifice reductus eſt in patriam, id Procli, & plebis Conſtantinopolitanæ amori, ac benevolentiæ tribuit. Ego vero ſententiæ Socratis non accedo. Etſi enim in hujuſmodi negotiis affectus hominum nonnihil efficiunt, B Divina tamen Juſtitia, ac Providentia, qua regitur Eccleſia, ſemper dominatur. Origenes igitur ob dogmatum impietatem damnatus, & Joannes Chryſoſtomus ob vitæ, ac doctrinæ integritatem conſecratus, uſque in hodiernum diem in Eccleſia manet.

CAPUT XLVI.

De morte Pauli Novatianorum Epiſcopi, & de Marciano ejus ſucceſſore.

ELapſo autem modico temporis ſpatio poſt reliquiarum Joannis depoſitionem, Paulus quoque Novatianorum Epiſcopus e vivis exceſſit, eodem Conſulatu, die duodecimo Calendas Auguſti. Qui in ſuo funere omnes C religionum ſectas, licet inter ſe diſcrepantes, unam quodammodo effecit Eccleſiam. Quippe cunctæ corpus ejus cum pſalmorum cantu proſecutæ ſunt ad tumulum: eo quod dum viveret, ob vitæ ſanctimoniam cunctis pariter gratiſſimus fuerat. Sed quoniam idem Paulus jamjam moriturus rem plane memorabilem geſſit, operæ pretium facturus mihi videor, ſi eam huic hiſtoriæ inſeram ad legentium utilitatem. Nam quod ægrotans Monaſticam diſciplinam in ratione victus conſtanter obſervavit, nullo pacto eam tranſgrediens: & quod preces ſolitas impigre peragere numquam prætermiſit, ſilentio prætereundum puto: ne ſi in iſtis commemorandis tempus trivero, rem ab eo geſtam D plane memorabilem, ut dixi, & utiliſſimam obſcurare videar. Quænam autem illa ſit, jam dicendum eſt. Cum morti vicinus eſſet, omnes Presbyteros Eccleſiarum, quæ ſub ipſo erant, ad ſe accerſitos ita eſt allocutus: Curate, ut Epiſcopum vobis eligatis, dum ego adhuc ſuperſtes ſum, ne Eccleſiæ veſtræ poſthac perturbentur. Cumque illi dicerent, dandam ipſis non eſſe ejus electionis poteſtatem: nam cum alius noſtrum alio utatur judicio, numquam eundem nominaturi ſumus: ſed malumus, ut tu potius deſignes, quem volueris. Tum Paulus: Hanc igitur, inquit, profeſſionem veſtram ſcripto proditam mihi date, vos eum electuros eſſe, quem ego decre- E vero. Quod cum illi feciſſent, & ſubſcriptione ſua firmaſſent, aſſurgens ille, & inſidens lecto, clam remotis arbitris, Marciani nomen chartæ inſcripſit, qui Presbyteri quidem obtinebat gradum, & Monaſticam vitam ſub ipſo didicerat: tunc vero peregre profectus erat. Deinde cum chartam ipſe obſignaſſet, & a primoribus Presbyteris eam inſuper obſignari curaſſet, Marco cuidam Novatianorum in Scythia Epiſcopo, qui tum Con-

Paulus Marcianum ſibi ſucceſſorem deſignat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μϛʹ.

Περὶ τοῦ θανάτου Παύλου, τοῦ Ναυατιανῶν Ἐπισκόπου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν χειροτονηθέντος Μαρκιανοῦ.

ΟΛίγον δὲ μετὰ τὴν τοῦ σώματος Ἰωάννου ἀπόθεσιν, καὶ Παῦλος ὁ τῆς τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτῇ, περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰουλίου μηνός· C ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἐκκομιδῇ, πάσας τὰς διαφόρους αἱρέσεις τρόπον τινὰ μίαν εἰργάσατο· πᾶσαι γὰρ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἄχρι τοῦ μνήματος σὺν ψαλμωδίαις παρέπεμπον, ἐπείπερ καὶ ζῶν διὰ βίου ὀρθότητα πάσαις ἐπέραστος ἦν· ἐπεὶ δὲ Παῦλος ἄξιον μνήμης τελευτᾷν μέλλων διεπράξατο, χρειῶδες εἶναι ἡγοῦμαι τῇδε τῇ ἱστορίᾳ αὐτὸ προσθεῖναι, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων αὐτῇ· ὅτι μὲν γὰρ ἀῤῥωστῶν τῇ συνήθει τῆς ἀσκήσεως διαίτῃ ἐχρῆτο, μηδαμῶς παρεκβαίνων αὐτήν· καὶ ὡς οὐ διέλειπε τὰς εὐχὰς ἀόκνως ἐκτελῶν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ περὶ τοῦτο διατρίβων, ἀμαυρώσω τὴν ἀξίαν μνήμης, ὡς ἔφην, D καὶ ἐπωφελῆ πρᾶξιν αὐτοῦ· τίς δέ ἐστιν, ἤδη λεκτέον· μέλλων τελευτᾷν, πάντας τοὺς τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησιῶν ἱερωμένους μεταπεμψάμενος· φροντίσατε, ἔφη, ἀναδεῖξαι τινὰ Ἐπίσκοπον, ἕως ἔτι ἐν πνεύμασιν εἰμί· ἵνα μὴ μεταταῦτα ταραχὴν αἱ Ἐκκλησίαι ὑμῶν ὑπομείνωσι· τῶν δὲ λεγόντων, μὴ αὐτοῖς τὴν περὶ τούτου ψῆφον ἐπιτρέπειν· ἄλλος γὰρ ἄλλο κριτήριον ἔχοντες, οὐδαμῶς τὸν αὐτὸν ὀνομάσαιμεν· ἀλλ' αὐτόν σε ἀναδεικνύναι ὃν βούλει αἱρούμεθα· οὐκοῦν, ἔφη ὁ Παῦλος, ἔγγραφόν μοι τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐπίδοτε, ὅτι τοῦτον αἱρεῖσθε, ὃν E ἂν ἐγὼ αὐτὸς ψηφισαίμην· τῶν δὲ τοῦτο ποιησάντων δὲ ὑπογραψάντων, αὐτὸς (a) ἀνακαθίσας τῆς κλίνης, καὶ λαθὼν τοὺς παρόντας, ἐνέγραψεν ὄνομα Μαρκιανοῦ· ὃ ἐν μὲν τῇ τῶν Πρεσβυτέρων τάξει ἐτέτακτο, καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν ἀσκητικὸν ἐπαιδεύετο βίον· ἀπεδήμει δὲ τηνικαῦτα· εἶτα σφραγίσας αὐτὸς, καὶ τοὺς πρώτους τοὺς Πρεσβυτερίου ἐπισφραγίσαι ποιήσας, παρέθετο τοῦτο τὸ βιβλίον Μάρκῳ, ὅστις ἐν Σκυθίᾳ Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος ὤν, τότε δὲ ἐπε-

(a) ἀνακαθίσας τῆς κλίνης. Nicephorus habet ὑπερκαθίσας, additque καὶ χάρτην λαβών. Quæ verba videntur neceſſaria.

(b) περὶ

ἐπεδήμει τῇ πόλει· καὶ τάδε ἔφη πρὸς αὐτόν· εἰ μὲν θέλει Θεὸς ἔτι με περιεῖναι εἰς τόνδε τὸν βίον, τήνδε μοι παρακαταθήκην φυλάξας ἀπόδος· εἰ δέ με δοκεῖ αὐτῷ μεταστῆσαι, ἐν τούτῳ εὑρήσεις τὸν ὑπ' ἐμοῦ μετ' ἐμὲ ψηφισθέντα Ἐπίσκοπον· ταῦτα εἰπών, ἐτελεύτησε· τρίτῃ οὖν μετὰ τὴν τελευτὴν ἡμέρᾳ, ἀνελίξαντες τὸ βιβλίον ἐπὶ πλήθους πολλοῦ, καὶ εὑρόντες τὸ Μαρκιανοῦ ὄνομα, πάντες μὲν ἄξιον εἶναι ἐβόων· καὶ μὴ μελλήσαντες, ἐξαπέστειλαν τοὺς συλληψομένους αὐτόν· οἱ δέ, δόλῳ ἀγαθῷ, ἐν Τιβερίου πόλει τῆς Φρυγίας διάγοντα συλλαβόντες, ἄγουσι· καὶ (b) περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνός, χειροτονηθέντα ἐνθρονίζουσι· ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

A Constantinopoli versabatur, eam tradidit, his verbis eum allocutus. Si Deus me in hac vita diutius superesse voluerit, hoc depositum diligenter abs te servatum mihi redde. Si vero visum illi fuerit me ex hoc sæculo transferre, invenies in hac charta, quem ego successorem mihi in Episcopatu designaverim. His dictis ex hac luce migravit. Tertio igitur post illius obitum die, libello coram maxima multitudine resignato, cum Marciani nomen reperissent, omnes eum dignum esse acclamarunt, nullaque interposita mora, miserunt, qui illum comprehenderent. Illi eum Tiberiopoli in Phrygia degentem pia fraude circumvenientes, secum abduxerunt, B & duodecimo die Calendas Septembris ordinatum in Episcopali sede collocarunt. Verum de his hactenus.

(b) περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνός. Etsi codices nostri nihil mutant, assentior tamen Christophorsono, & Savilio, qui τοῦ αὐγούστου μηνὸς emendant. Certe cum Paulus Novatianorum Episcopus mortuus sit primo, ac vicesimo die mensis Julii, ac triduo post ejus obitum resignata sit cartula, in qua Marcianum successorem suum nuncupaverat, ut supra retulit Socrates, fieri non potest, ut Marcianus primo, & vicesimo die ejusdem mensis Julii ordinatus sit Episcopus: quippe qui eo tempore delitesceret in Phrygiæ urbe Tiberiopoli: ex qua adducendus fuit Constantinopolim, ut ibi Novatianorum Episcopus constitueretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ΄.

Ὡς ὁ Βασιλεὺς Θεοδόσιος Εὐδοκίαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐξαπέστειλε.

Ὁ Μέντοι Βασιλεὺς Θεοδόσιος, χαριστηρίους εὐχὰς ἀνθ' ὧν εὐηργέτητο προσέφερε τῷ Θεῷ· καὶ τοῦτο ἐποίει, ἐξαιρέτοις τιμαῖς γεραίρων τὸν Χριστόν· καὶ τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἔπεμπεν· (a) καὶ γὰρ αὐτὴν ταύτην εὐχὴν ἐπιτελέσειν ἐπηγγέλλετο, ἐὰν τὴν θυγατέρα γαμεθεῖσαν ἐπόψεται· ἀλλὰ αὕτη μέν, καὶ τὰς περὶ Ἱεροσόλυμα Ἐκκλησίας, καὶ πάσας τὰς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς πόλεσι, ποικίλως ἐτίμησεν, ἔν τε τῷ ἀπιέναι, καὶ αὖθις ἐπανιοῦσα·

(a) καὶ γὰρ αὐτὴν ταύτην εὐχήν. Non dubito, quin scribendum sit καὶ γὰρ αὐτή, hoc est Eudocia. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Hoc enim & ipsa votum habuerat, si filiam videret nuptam.*

CAPUT XLVII.

Quomodo Imperator Theodosius uxorem suam Eudociam misit Hierosolyma.

C Porro Imperator Theodosius pro acceptis beneficiis gratias, & vota Deo persolvit. Quod quidem præstitit, eximiis honoribus Christum venerando. Quin etiam uxorem suam Eudociam misit Hierosolyma. Nam & illa hoc se voto obligaverat, si filiam suam nuptam vidisset. Sed illa quidem Ecclesias omnes, tam quæ Hierosolymis, quam quæ in aliis Orientis urbibus sitæ sunt, variis ornamentis decoravit, & cum illuc proficisceretur, & cum rediret.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ΄.

Περὶ Θαλασσίου τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας Ἐπισκόπου.

Πρόκλος δὲ ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ὑπατείαν τοῦ Βασιλέως, πράγματι θαυμαστῷ ἐπεχείρισε, καὶ οἷον οὐδεὶς τῶν πάλαι Ἐπισκόπων, πεποίηκε· Φίρμου γὰρ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας τελευτήσαντος, παρῆσαν Καισαρεῖς ζητοῦντες Ἐπίσκοπον· ὡς δὲ διεσκέπτετο τίνα πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν προχειρίσαιτο, συνέβη κατὰ θέαν αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτων, πάντας τοὺς τῆς γερουσίας συγκλητικοὺς ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν παρεῖναι· ἐν οἷς ἦν καὶ (a) Θαλάσσιος, ἀνὴρ τὴν ὕπαρχον χειρίσας

CAPUT XLVIII.

D *De Thalassio Cæsareæ Cappadociæ Episcopo.*

Proclus vero eodem tempore, Consulatu scilicet Theodosii septimodecimo, rem plane admirabilem, & qualem nemo unquam ex veteribus Episcopis gesserat, aggressus est. Mortuo enim Firmo Cæsareæ Cappadociæ Episcopo, Cæsarienses Constantinopolim venerunt, Episcopum postulantes. Cumque Proclus dispiceret, quem ad Episcopatum illum promoveret, forte accidit, ut ad ipsum salutandum cuncti Senatores die Sabbati in Ecclesiam venirent: inter quos erat etiam Thalassius, qui Provin- E cia-

(a) Θαλάσσιος ἀνὴρ τὴν ὕπαρχον χειρίσας ἀρχήν. Hic est Thalassius, vel Thalassus Præfectus Prætorio Illyrici, ad quem missa est lex unica titulo 6. legum Novellarum Theodosii junioris, quæ data est Constantinopoli 3. Idus Augusti. Theod. Aug. 17. & Festo Coss. Post hunc igitur diem Thalassius hoc ipso anno factus est a Proclo Cæsariensis Episcopus. Quod facinus Procli non sine causa miratur Socrates, ut novum, nec ab ullo superiorum Pontificum usurpatum. Certe Nectarius cum Prætor esset urbis Constantinopolitanæ, creatus fuerat Episcopus ejusdem civitatis. Verum Imperatoris consensus prius accesserat, ut supra relatum est a Socrate. Hic vero Proclus proprio motu manum injicit Præfecto Prætorio, qui ad Orientis Præfecturam administrandam a Principe erat designatus. Intelligendum est tamen, consensum Principis postea accessisse, qui rem a Proclo factam comprobarit. In minoribus autem Judicibus ad Ecclesiasticos gradus promovendis, consensus Principis haudquaquam necessarius fuit. Sufficiebat enim consensus Præfecti Prætorio, sub cujus dispositione erant Præsides Provinciæ. Hujus rei illustre exemplum habemus in vita sancti Germani Altissiodorensis, quam scripsit Constantius Presbyter. Qui cum esset Præses Provinciæ, & Amator Episcopus Altissiodorensis eum sibi successorem vellet designare, consensum prius Julii Præfecti Prætorio Galliarum Amator expetiit, priusquam id tentaret, ut refertur in capite tertio libri primi de vita beati Germani. Porro hic Thalassius Cæsariensis Episcopus interfuit pseudosynodo Ephesinæ adversus Flavianum, ut docent acta ejusdem Synodi, quæ referuntur in actione prima Concilii Chalcedonensis.

SÆC. V. ciarum, & civitatum Illyrici Præfecturam administraverat. Cum vero Orientis quoque partium administratio ei mox ab Imperatore credenda esset, ut fama erat; Proclus ei manum injiciens, pro Præfecto Prætorii Episcopum Cæsareæ illum constituit. Et res quidem Ecclesiæ in hunc modum prospere succedebant. Ego vero hoc loco finem Historiæ nostræ facturus, opto, ut omnes ubique Ecclesiæ, & urbes, atque Provinciæ in pace degant. Quamdiu enim pax erit, Historiæ scribendæ studiosis nullum suppetet argumentum. Nam & nos, qui mandatum tuum septem libris explevimus, o sacratissime vir Dei Theodore, omni ad scribendum materia destituti fuissemus, si hi, qui seditionibus delectantur, quiescere maluissent. Continet autem septimus hic historiæ liber res gestas spatio annorum duorum ac triginta. Tota vero Historia septem libris comprehensa continet spatium annorum centum, & quadraginta. Exorsa quidem ab anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ, qua Constantinus Imperator est renuntiatus: desinens autem anno secundo trecentesimæ quintæ Olympiadis, quo Imperator Theodosius septimum decimum Consulatum dedit.

Historiæ materia unde.

A εἴσας ἀρχὴν τῶν ἐν Ἰλλυρικοῖς ἐθνῶν τε καὶ πόλεων· μέλλοντι δὲ αὐτῷ, ὡς φήμη ἐκράτει, τὴν τῶν ἑῴων μερῶν ἐγχειρίζεσθαι παρὰ τοῦ Βασιλέως φροντίδα, ἐπιβαλὼν χεῖρα ὁ Πρόκλος, ἀντὶ ὑπάρχου Ἐπίσκοπον τῆς Καισαρείας ἀνέδειξεν· ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὰς Ἐκκλησίας οὕτω προέκοπτεν· ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθά που τὴν Ἱστορίαν καταπαύσαντες, ἐν εἰρήνῃ διάγειν τὰς πανταχοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πόλεις καὶ ἔθνη εὐχόμεθα· εἰρήνης γὰρ οὔσης, ὑπόθεσιν οἱ Ἱστοριογραφεῖν ἐθέλοντες, οὐχ ἕξουσιν· ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς, ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, τὸ ἐπίταγμά σου ἐν ἑπτὰ βιβλίοις ἐκτείναντες, οὐκ ἂν ηὐπορήσαμεν ὑποθέσεως, εἰ οἱ
B φιλοῦντες τὰς στάσεις ἡσυχάζειν προῄρηντο· περιέχει ἡ ἱστορία ἡ ἑβδόμη, χρόνον ἐτῶν τριάκοντα δύο· ἡ δὲ πᾶσα τῆς ἑπτατόμου ὑποθέσεις, περιέχει χρόνον ἐτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἀρξαμένη δὴ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἀνηγορεύθη Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος· καταπαύσασα δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς τριακοσιοστῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἡ ἑπτακαιδεκάτη ὑπατεία τοῦ Βασιλέως Θεοδοσίου δέδοτο.

Finis Ecclesiasticæ Historiæ Socratis Scholastici.

Τέλος Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους Σχολαστικοῦ.

Criti-

Criticæ plurium Eruditorum Obſervationes in Hiſtoriam Eccleſiaſticam SOCRATIS SCHOLASTICI, & in Annotationes HENRICI VALESII.

In Lib. I. Cap. II.

Ut legitur in faſtis Idatii.

Pag. 6. IDatio adſtipulatur & Euſebius in Chronico a B. Hieronymo Latine verſo, quo ad ſecundum annum Olympiadis 271. hæc notantur: *Conſtantius ſexto decimo Imperii anno diem obiit in Britannia, Eboraci. Poſt quem filius ejus Conſtantinus, ex concubina Helena procreatus, regnum invadit. Quarto autem Perſecutionis anno Conſtantinus regnare orſus.* Quinetiam Conſtantinum Imperium invaſiſſe 7. Kal. Aug. anni 306. ex ipſius obitu clariſſime evincitur: de quo vide Socratem cap. ult. hujus libri, & Euſebium in ejus vita, libro 4. cap. 64. computatis in ejus regnum annis 30. menſibus 10.

Ibid. Σεβῆρος δὲ ὁ Καῖσαρ] Flavius Valerius Severus, Maximiani Armentarii Imperatoris ex ſorore nepos, ab avunculo, cum Maximino, Cæſar declaratus Italiæ & Africæ res curavit. Illum ſaltatorem, temulentum, ebrioſum, cui nox pro die, & dies pro nocte, dixit Diocletianus. Cum Romæ Imperium Maxentius invaſerat, 6. Kal. Novembris, ann. 306. Severus, ut eum opprimeret, ad muros urbis armatus acceſſit. Statim vero milites eum deſerunt, & ſe Maxentio, contra quem venerant, tradunt. Quid reſtabat deſerto, niſi fuga? Ravennam confugit, ibique ſe cum paucis militibus incluſit. Sed cum videret futurum, ut Maximiano Herculio, qui eum cum exercitu urgebat, traderetur, dedit ſeſe ipſe; nihilque aliud impetravit, niſi bonam mortem: Nam venis ei inciſis, leniter mori coactus eſt. *Vide Lactant. de mortibus Perſecutorum, cap. 18. & 26.*

Pag. 7. Τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Κωνσταντίᾳ] Vertendum, *quem etiam ſibi affinem adſciverat*, vel *affinitate ſibi adjunxerat*, &c. Ita vocem γαμβρὸς exponit Scholiaſtes in Homerum: Γαμβρὸς, inquit, καλεῖται ὁ γήμας, ὑπὸ τῶν οἰκείων τῆς γαμηθείσης. *W. Lovvth.*

In Cap. V.

Pag. 8. Μετὰ Πέτρον] S. Petrus, Epiſcopus Alexandrinus, anno Perſecutionis nono Martyrium fecit, teſte Euſebio in fine libri 7. ideoque illud ad annum Chriſti 311. revocandum eſt, diemque Novembris 25. *Ant. Pagi, ad ann.* 310. *cap.* 4. & ann. 311. cap. 20. S. Achillas anno tantum 312. in locum ejus ſubrogatus, menſibus tantum quinque ſedit. Huic ſucceſſit Alexander, cujus initium Euſebius in Chronico ad annum 313. collocat. *Idem ibid.*

Ἄρειος] Arius gente erat Libs, ſive, ut habet Photius, ortu Alexandrinus, Ammonii filius. Probabile eſt illum ex Luciani Antiocheni Schola prodiiſſe; diſerte enim Euſebium Nicomedienſem *Conlucianiſtam* appellat. Orto Meletiano ſchiſmate, primum partes Meletii tuebatur; quo deinde deſerto, ad Petrum Alexandriæ Epiſcopum ſe contulit, ab eo in Diaconorum numerum adſcitus, & ob turbulentum ingenium iterum ejectus. Poſt mortem Petri pœnitentiam ſimulavit, & ab Achilla Epiſcopo veniam precatus, ab eo ad Presbyteri dignitatem promotus eſt; unamque ex Eccleſiis Alexandrinis, quæ *Baucalis* dicebatur, curæ ſuæ commiſſam habuit. *Guill. Caveus* ad ann. 315. Famoſiſſimum hunc Hæreſiarcham ſic depingit Epiphanius: *Fuit*, inquit, *proceriore ſtatura, demiſſo vultu, totaque corporis configuratione, ſubdoli ſerpentis inſtar, ad fraudem & fallaciam compoſita; ita ut callido illo, exteroque habitu facile ſimplicioribus animis obreperet. Nam hemiphorium & colobium indutus, in colloquiis ac ſalutationibus blandus erat imprimis, atque omnium animos adulationum illecebris devinctos tenebat.*

Τὸ Σαβελλίου δόγμα] Σαβέλλιος δὲ ὁ Λίβυς ὁ Πενταπολίτης — *Sabellius Afer Pentapolitanus, hujuſmodi hæreſim inchoavit. Unam hypoſtaſin eſſe dixit Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum, & unam triplicis nominis perſonam: eundemque nunc ut Patrem vocat, nunc ut Filium, nunc ut Spiritum Sanctum. Ac in veteri quidem Teſtamento ut Patrem, legem tuliſſe; in novo autem ut Filium, eſſe incarnatum; & ut Spiritum Sanctum, ad Apoſtolos veniſſe.* Theodoretus Hæret. Fab. libro 2. cap. 9.

In Cap. VI.

Εὐσέβιος] Euſebius, *Nicomedienſis* dictus, Julianum Imperatorem, qui puer adhuc ſub eo educatus erat, genere ut opinor, materno longius contingebat. Vide Ammian. Marcell. lib. 22. Primum Beryti in Syria Epiſcopus, inde Nicomediam, Imperii Occidentalis tunc temporis ſedem, veluti Romæ æmulam, nuper a Diocletiano mire exornatam, vir ſupra modum ambitioſus transferri ſe curavit. Arium in clientelam ſuam recepit; amicitiam cum eo & communionem, ejuſque cauſam miſſis ubique literis gnaviter egit. Idem prorſus cum Ario docuit. Filium nempe non modo κτιστὸν εἶναι καὶ θεμελιωτὸν καὶ γεννητὸν τῇ οὐσίᾳ, ſed & alterum ab ingenito vere eſſe, & non ex ejus ſubſtantia factum, nec ullo modo participem naturæ illius, nec e ſubſtantia ejus exiſtentem, verum natura & virtute prorſus diverſum, ad perfectam licet ſimilitudinem naturæ virtutiſque opificis ſui conditum. Eadem porro dogmata docere non contentus, totius Factionis dux ac ſignifer evaſit, omniumque malorum quæ in Athanaſium machinabantur Ariani, ἐργοδιώκτης unicus. Inde Arii Sectatores vulgo *Euſebiani*, & οἱ περὶ Εὐσέβιον dicti. *Guil. Cave anno Chriſti* 324. Pag. 9.

Καὶ συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας, τὸν μὲν Ἄρειον, καὶ τοὺς ἀποδεχομένους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ] Prius, ut videtur, Presbyteros & Diaconos Alexandriæ & Mareotidis in unum congregavit, quorum conſenſum in Ario ejuſque ſequacibus deponendis poſtulavit. Ipſam Alexandri ad Clerum ſuum allocutionem in lucem protulit Cotelerius, notis in librum 8. Conſtit. Apoſt. cap. 28. *W. Lovvth.*

Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου] Ediderunt hanc epiſtolam doctiſſ. Monachi Benedictini inter opera S. Athanaſii, Tomo primo, pagin. 396. ubi obſervant hoc, quod Socrates dedit, exemplar, multis mendis eſſe reſperſum; deſiderari etiam hic Alexandrini cleri ſubſcriptiones, quas ad ſuæ editionis calcem ſubjecerunt. Legitur item (*inquiunt*) apud Gelaſium, lib. 2. cap. 3. cum ſubſcriptionibus, ſed mendis etiam obſita. Habetur denique apud Epiphanium Scholaſticum, Hiſtoriæ tripertitæ lib. 1. cap. 13.

Καὶ Σαρμάτης] Poſt Σαρμάτης addit exemplar Benedictinorum οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι· & mox poſt Γάϊος, οἱ ποτὲ διάκονοι. Pag. 10.

Οὐκ ἀεὶ ὁ Θεός, πατὴρ ἦν —] Cl. Georgius Bullus, in hæc dogmata Arianorum animadvertens, ait, eos λόγον duplicem, ut & duplicem σοφίαν ſtatuiſſe: alterum in ipſo Patre reſidentem λόγον, naturalem ipſius & proprium; per quem, & Univerſitatem rerum, & λόγον alium condidit: alterum a Patre & inſito λόγῳ procreatum, qui λόγος nominetur abuſive, quippe qui nec genuinum ejus Verbum ſit, nec ipſi coæternum, ſed ἐξ οὐκ ὄντων λόγον a Deo hunc mundum conditurο factus fuerit: & hunc poſteriorem λόγον Filium Dei dicebant. *Defenſ. Fidei Nic. ſect.* 3. *cap.* 4.

Ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθη κακῶν, καταφρονεῖ] Locus deſumtus e Proverb. 18. 3. juxta 70. *W. Lovvth.* Pag. 12.

Μελίτιός τις] Cadit, juxta Athanaſium, Meletiani exordium Schiſmatis in annum 301. vel 302. ait enim ipſe in epiſtola ad Epiſcopos Ægypti, & Libyæ, an. 356. conſcripta, Meletianos ante ann. 55. Schiſmaticos evaſiſſe. Secus tamen exiſtimarunt Baronius aliique, qui cum eam epiſtolam ad ann. 361. referant, Meletiani Schiſmatis initio annum conſe- Pag. 13.

quen-

quenter assignant. Sed eam ipsam epistolam certissime ad annum 356. pertinere in Monito ad eandem palam faciemus. Nonnihil tamen negotii faciunt Socratis verba, qui ait Meletium Persecutionis tempore idolis immolasse: cum enim Persecutio ann. 303. grassari cœperit, non potuit Meletius ob illud flagitii, Persecutionis hujus tempore commissi, ann. 301. abdicari & Schismа efficere. Verum cum Socrates hanc historiam ex Athanasio fere ad verbum sit mutuatus, videtur sane illud, ἐν τῷ διωγμῷ, quod ille de Meletio loquens ait, suo marte addidisse: alias enim sæpissime Athanasii sententiam referens, ab Athanasii scopo non parum aberrat. Nihil tamen repugnat, Meletium ante annum 301. Idolis immolasse: licet enim ingens illa Persecutio nondum cœpisset, attamen quavis minima data occasione, certis in locis Persecutio in quosdam concitabatur. *Clariss. Monachi Benedictini*, *Notis in S. Athanasii Apologiam contra Arianos*, pag. 177.

In Cap. VII.

Pag. 14. Ὅσιος] Hosius, gente Hispanus, Cordubæ, Senecæ & Lucani natalibus inclytæ, in provincia Bœtica Episcopus, sub Persecutione Maximiani confessione nobilis. Interfuit Synodo Illiberi habitæ an. 305. seu ex Ferdinand. Mendozæ calculo, 300. vel 301. Apud Constantinum M. summa in gratia multos annos floruit, eique erat a Sacris consiliis; ab eo ad Synodum Arelatensem, anno 314. evocatus; ab eodem anno 324. Alexandriam ad sedandam controversiam Arianam cum literis missus. *Guil. Cave ad ann. 316.*

In Cap. VIII.

Pag. 18. Ἵνα ὅταν τινες τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδυ ὡς περὶ τὴν πίστιν σφαλέντας] Non sine indignatione, adeoque horrore quodam recolo stupendam eorum inscitiam, seu potius impiam vesaniam, qui in venerandos patres Nicænos non veriti sunt palam debacchari, tanquam qui Catholicam de persona Jesu Christi doctrinam, ab Apostolis traditam, ac per tria prima secula in Ecclesia conservatam, vel malitiose, vel certe per imperitiam ac temere depravaverint, novamque fidem orbi Christiano obtruserint. Hoc nomine (ut veteres taceam Arianos) olim infamis fuit Sabinus, Macedonianæ factionis assecla. *Cl. Bullus initio Defens. Fidei Nic.*

Pag. 19. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα] Symbolum originem cepit ex agnitione fidei a baptizandis facta, ut fuse ostendit doctissimus Pearsonus in sua Symboli Apostolici expositione, pag. 34. & 35. ideoque olim haud plures habuit Articulos. *Vid. eundem pag.* 331. & Socratem nostrum paulo infra in hoc capite.

Pag. 20. Ζωὴν ἐκ ζωῆς] Sicut Eusebius Filium vocat *vitam de vita*; ita alii postea *virtutem de virtute*, *& Sapientiam de Sapientia*. S. August. de Trin. lib. 7. cap. 3. *Ideo Christus virtus & sapientia Dei, quia de Patre virtute & sapientia, etiam ipse virtus & sapientia est; sicut lumen de Patre lumine*, &c.

Pag. 21. Ἀποῤῥήτοις ῥήμασι] Rectius legitur ἀποῤῥήτοις λόγοις apud Theodorit. lib. 1. cap. 12. *W. Lovvth.*

Pag. 22. Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι] Hujus effati, quod pro suo agnoscit Arius in epistola ad Eusebium Nicomediensem, apud Theodorit. lib. 1. cap. 5. hic erat sensus; Filium a Patre per generationem originem habuisse, quod etiam Catholici confitebantur; Sed ita habuisse, ut tempus aliquod assignari possit, in quo non fuisset genitus. γέγονεν ὕστερον, ὁ πρότερον μὴ ὑπάρχων, *qui prius non erat, postea extitit*: & προηγεῖται διάστημα ἐν ᾧ φασι μὴ γεγεννῆσθαι υἱὸς ἀπὸ τῦ Πατρὸς, *præcessit spatium temporis, in quo dicunt non extitisse Filium a Patre*, prout Ariana dogmata recitat Alexander Episcopus Alexandrinus ad cognominem suum Constantinopolitanum, apud Theodorit. lib. 1. cap. 4. Cum contra Catholici assererent Πατέρα ἀεὶ εἶναι Πατέρα, ἀεὶ παρόντος τῦ υἱῦ, *Patrem semper esse Patrem, præsente semper Filio*, ὐ χρονικῶς, ὐδὲ ἐκ διαστήματος genito, ut ait idem Alexander ibid. Filium esse συναΐδιον & ἀειγέννητον; quas voces uti a Catholicis de Filio usurpatas criminantur Arius, ubi supra, ejusque asseclæ, in epistola ad Alexandrum apud Athanasium de Synod. Arimin. & Seleuc. Eundem sensum aliis verbis exprimunt Patres Synodi Antiochenæ, cum anathemati illos subjiciunt qui asserunt χρόνον ἢ αἰῶνα εἶναι ἢ γεγονέναι, πρὸ τῦ γεννηθῆναι τὸν υἱὸν τῦ Θεῦ, apud Socratem lib. 2. cap. 10. Idem sentiunt auctores Fidei μακροςίχυ, cum negant χρονικόν διάστημα προενθυμητέον Χριςῦ, ibid. cap. 19. Aliter quidem hoc Arianorum effatum explicat Cl. Bullus in Defens. Fid. Nicæn. sect. 3. cap. 9. quem consule. *W. Lovvth.*

Ibid. τῷ τῦ ὁμοουσίυ συγχρησαμένυς ὀνόματι] Ὁμοουσίυ vocabulum non primum a Patribus Nicænis inventum, neque ab ipsis in quæstione de Filii divinitate noviter usurpatum (quod multi existimarunt) sed inde a majoribus ad posteros translatum fuisse, Eusebius hic diserte testatur. Non est dubium quin Eusebio præsto fuerint multa primævæ antiquitatis monumenta, quæ hodie nusquam exstant, sed dudum interciderunt, ex quibus ille hanc assertionem suam abunde confirmare potuisset: neque enim nobis, in tanto ac tam deplorando veterum Scriptorum naufragio, desunt testimonia, quæ eandem satis evincant. Tertullianus initio libri adversus Praxeam, expresse dicit, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse *unius Substantiæ*; idque adeo in regula fidei & οἰκονομίας Sacramento, a Catholicis custodito, contineri affirmat. Quid autem, te obsecro, aliud Latine significat *unius Substantiæ*, quam quod Græce dicitur ὁμοούσιον? Rufinus de adulteratione librorum Origenis testatur, frequenter hanc vocem apud Origenem reperiri. Athanasius in libro de sententia Dionysii Alexandrini contra Arianos refert, Dionysium illum (Origenis Discipulum) in epistola ad cognominem Dionysium Romanum dixisse, Christum esse ὁμοούσιον τῷ Θεῷ: exstat etiam hodie Dionysii Alex. epistola contra Paulum Samosatenum, in qua vox illa reperitur. Sed maximum τῷ ὁμοουσίῳ præjudicium facere nonnullis visum est, quod Synodus Antiochena, sexaginta circiter annis ante Nicænam habita, contra Paulum Samosatenum, vocem istam expresse repudiaverit. Verum Basilius M. Operum Tom. III. pag. 292. diserte testatur, eatenus tantum homoousii vocem rejecisse patres Antiochenos, quatenus ipsa significare videretur substantiam aliquam divinam Patre & Filio anteriorem, quæ postmodum in Patrem & Filium distributa fuerit: Ideoque vocem silentio supprimendam censuerunt, quod Paulus ex ea, Catholicis satis usitata, argumentum formaret, quo Christi Divinitatem oppugnaret: ut scribit Athanasius in libro de Synodis Arim. & Seleuc. *Cl. Bullus Defens. Fid. Nic. pag.* 28. 33. *fol.*

In Cap. IX.

Ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι] Melitius, præter crimen supra memoratum, antiquam & ubique fere receptam Episcoporum ordinandi consuetudinem violaverat. Quippe mos fuit, ut omnes Provinciæ Episcopi ad sedem vacantem convenientes, plebe præsente successorem eligerent ac ordinarent. Melitius vero, quemcunque locum aut regionem peragrarit, ibi Episcopos, Presbyteros, & Diaconos sua propria authoritate instituerat; ut scribit Epiphanius, Hæres. 68. & Theodoret. Hæret. Fab. lib. 4. cap. 7. Hæc ab eo inique facta cum Alexander Episc. Alexandrinus Synodo Nicænæ significasset, auctor fuit, ni fallor, ut quartus ejusdem Synodi canon conderetur; quo nempe decernitur, ut, quandocunque Episcopus ordinandus est, omnes provinciæ Episcopi conveniant, vel saltem per literas suffragia ferant, & sic Ordinationem simul peragant: quæ autem ab iis fiant, a Metropolitano cujusque Provinciæ confirmentur. *Guil. Beveregius Annot. in Canonem prædictum; ubi hunc Socratis locum adducit.* Pag. 24.

Τὰς δὲ ὑπ᾽ αὐτῦ καταςαθέντας ——] His consimilia statuerunt Patres de Novatianis sive *Catharis*, Canone 8. hujus Concilii: Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτὺς καθαρὺς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποςολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥςε χειροθετυμένυς αὐτὺς μένειν ὕτως ἐν τῷ κλήρῳ —— —— ἔνθα μὲν ὖν πάντες εἴτε ἐν κώμαις εἴτε ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες, οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ, ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι· εἰ δὲ τῦ, τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπυ ἢ πρεσβυτέρυ ὄντος, προσέρχονταί τινες, πρόδηλον ὡς ὁ μὲν Ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας ἕξει τὸ ἀξίωμα τῦ Ἐπισκόπυ· ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις καθαροῖς Ἐπίσκοπος, τὴν τῦ πρεσβυτέρυ τιμὴν ἕξει· πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν· εἰ δὲ τῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπυ ἢ πρεσβυτέρυ ὑπὲρ τῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο Ἐπίσκοποι ὦσιν. Ibid.

Θάλειαν] Cantica conscripsit Arius (teste Philostorgio lib. 2. cap. 2.) varii generis, nempe nautica, molendinaria, viatoria, aliaque ejusmodi, certis modulationibus aptata, ut imperitorum animos suavitate cantus ad impietatem suam sensim abduceret. Sed præ ceteris decantatissimus est liber ille, *Thalia* dictus, toties Athanasio citatus, ad morem Sotadis, turpissimi Cretensis Iambographi, conscriptus; in quo de gravissimis summeque venerandis fidei mysteriis, levissimis, futilissimisque numeris disseruit. Excerpta quædam ex eo habentur apud Athanasium de Synodi Nicæn. contra hæres. Arianam decretis, pag. 413. Orat. 2. contra Arianos, pag. 137. 140. &c. de Synod. Arim. & Seleuc. pag. 680. *Guil. Cave in Ario.* Pag. 26.

Μωϋσέων

Pag. 27. Μηδὲν δὴ ἦν ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε γέγονεν ὁ ὅρος τῆς πίστεως] Ex his apparet Simonis Episcopi, & asseclarum in patres Nicænos iniquitas, qui depingunt eos tanquam furore percitos, partiumque studio insano ac maleferiato abreptos, adeo ut Symbolum potius præcipitatum, quam a compositis animis profectum videri debeat. En hic falsæ criminationis redargutio!

Κατεπλάμπετο δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος] In ea sententia fuit Socrates, ut crederet, Concilio Episcoporum vere universali semper adesse Spiritus sancti gratiam illuminatricem, quæ eos, utcunque rudes & imperitos (quod tamen Sabinus de Patribus Nicænis falso affirmaverat) ab errore, saltem in necessariis fidei Articulis, immunes custodiret. *Vide Cl. Bulli Defens. Fidei Nic. pag. 2. fol.*

Ἔδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς Ἀρείῳ ὁμογνώμονας, Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι] Doctissimus Cudvvorthus, in Intellectuali Systemate, pag. 692. conjicit, nomen hoc ideo Arianis inditum, quod instar Porphyrii aliorumque e juniori Platonicorum Schola, gradationes quasdam inter diversas S. Trinitatis Hypostases excogitarant: Quo pacto secundam & tertiam Personam in creaturarum fere ordinem redigerent. Imo Plato ipse a Cyrillo Alexand. redarguitur, lib. 1. contra Julianum, quasi gradationibus suis viam Arianismo sterneret. *W. Lovvth.*

Pag. 28. τῶν ἐκείνων ἐθνῶν ἀποβληθέντων] Recte ἐθνῶν emendavit Valesius ad Eusebium de vita Constant. lib. 3. cap. 18. *W. Lovvth.*

Pag. 29. Ἀσμένως δέχεσθαι] Legendum δέχεσθε. *W. Lovvth.*

Pag. 30. Διακομισθῶν, καὶ τῆς εἰρωνείας τῷ ἤδη ἐμβαλὼν αὐτὸν] Vide epistolam Constantini ad Arium & Arianos, apud Baronium ad ann. 319. n. 7. &c. *W. Lovvth.*

In Cap. X.

Pag. 33. καὶ τὸ ὁμόφωνον τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς] Hoc de Paschate decretum distincte a Canonibus Nicænis recenset Epiphanius, Hæres. 69. num. 10. & recte quidem: neque enim in Canonibus occurrit; quod nonnulli eo detorquere conantur, ut exinde probarent plures quam viginti Canones a Nicænis Patribus constitutos esse; non animadvertentes consensum etiam Patrum istorum de fide in Canones non referri; neque sane necesse erat ut Canon de utrovis institueretur. Cum enim eo ipso nomine convocati fuerint, ut fidem de Filii divinitate exponerent, & controversiam de Paschate tunc temporis exortam determinarent, quid de istis negotiis factum est, in epistola Synodica (*superiori capite memorata*) potius quam in Canonibus promulgandum erat. *Guil. Beveregius Annot. in Can. 1. Antioch. pag.* 188. Canon autem Apostolicus, ad quem respicit Acesius, est 7. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω.

In Cap. XI.

Ibid. Νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν] Vetus quippe lex hæc erat; τὴν βοηθὸν ἱερέως ἐκβάλλων, ἀποβαλλέσθω· μὴ εἰσάγων δὲ, καθαιρείσθω, Apost. Canon. 6. Idem & sextæ Synodi in Trullo Canones 12. & 13. constituunt.

μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο] Canon Apostolicus 26. Τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους. In quem Canonem hæc habet Balsamon; Πρὸ τῆς χειροτονίας πᾶσιν ἐφεῖται συναπτεσθαι γυναιξὶ, καὶ οὕτω χειροτονεῖσθαι πάντας πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ ὑποδιακόνους· μετὰ δὲ τὴν χειροτονίαν, μόνοις ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις ἐνεδόθη γαμεῖν. Canone etiam I. Synodi Neocæsareanæ statutum est, *Presbyterum, si uxorem duxerit, ordine suo esse movendum*. De conjugio Sacerdotum vid. Pearson. in Tract. de annis priorum Romæ Episcoporum, p. 186. &c. sub his titulis: *Nihil imminutus Sacerdotii honor legitimo Matrimonio. Quis Eunuchus propter regnum Cælorum*. Commoda autem & incommoda istiusmodi conjugii vid. apud Gilbertum Episcopum Sarisburiensem Expositione Articuli 32. Ecclesiæ Anglicanæ.

Διαναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων Παφνούτιος] Narratio hæc de Paphnutio suspecta est Valesio; verum hujusce suspicionis nullum idoneum argumentum affert vir doctus. E contra, sententia ista Paphnutii postea lege Imperiali confirmata est, quæ exstat lib. 16. Cod. Theodos. leg. 44. de Episcopis & Presbyteris. Itaque non minus candide quam vere hac de re pronuntiavit doctiss. Du-Pin, scilicet, hujus Historiæ fidem non alia de causa in dubium fuisse vocatam, quam quod receptæ Ecclesiæ Romanæ Disciplinæ contradicat. *W. Lovvth.*

In Cap. XII.

Περὶ δὲ Σπυρίδωνος] De Spyridone plura vide apud Sozomenum lib. 1. cap. 11. Pag. 34.

In Cap. XIII.

τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνὸς] Communis, & omnium receptissima est opinio, celebratum fuisse Concilium Nicænum anno Constantini 20. Christi 325. De die autem inter Scriptores non convenit. Socrates enim inisse asserit τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνὸς, id est, *vicesima die Mensis Maji*, sive 13. Kal. Jun. (non 11. ut Valesius & Christophorsonus interpretantur) At Chronicon Alexandrinum, titulus Canonum, & Concilium Chalcedonense Synodi hujus initium collocant in 19. die mensis Macedonici Desii, qui respondet 13. Kal. Julias, sive decimo nono diei Junii in anno Juliano. *Beveregius Annot. in Canon. Conc. Nic. initio.* Pag. 36.

In Cap. XV.

Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος] Obiit Sanct. Alexander die 22. *Bermudæ, die lunæ*, inquit auctor Historiæ Patriarcharum Cophtitarum, qui Baronii tempore non exstabat, id est, die decima septima mensis Aprilis, qui hoc anno (scil. anno Chr. 326.) cum feria secunda concurrebat; Festum tamen ejus die 26. Aprilis celebratur; sive quia eo die ordinatus fuerat, sive ob aliquam ejus Translationem. Athanasius in Apologia 2. & Theodoritus in lib. 1. cap. 26. tradere videntur eum mortuum esse post menses quinque a Concilio Nicæno absoluto. Sed signantius tempus exprimit Auctor libelli Synodici in Synodo Cæsariensi, dum ait: *Alexandro Papa Alexandriæ, quinto post mense quam Nicæa domum reversus esset, ad Dominum digresso, Athanasius Præsul itum merito accepit*. Quo pacto Alexander in suam Ecclesiam initio hyemis pervenit, & die 16. Aprilis defunctus est. — Quod eo magis dicendum est, quod Athanasii ordinatio non nisi sub hujus anni finem peracta est, cum anno 373. die 2. mensis Maji, ad Deum migrarit, &, ut testatur Cyrillus Alex. annos 46. integros sederit. Quare non dubito quin ea Ordinatio 6. Kal. Januarii, ut ad genuinum Bedæ Martyrologium additur in MS. Ecclesiæ Vaticanæ S. Petri, die videlicet 27. mensis Decembris, S. Joanni Evangelistæ sacra, facta sit; & huc usque S. Athanasii initium hujus anni principio perperam consignatum fuerit, prætermissa vacatione sedis per aliquot menses; cujus causa fuisse videtur fuga Athanasii. Vide Sozom. lib. 2. cap. 17. *Ant. Pagi ad ann.* 326. *n.* 3. Pag. 38.

Φησὶν ὁ Ῥουφῖνος] Rem hanc narrat Rufinus Hist. lib. 10. cap. 14. Cui suffragantur Sozomenus lib. 2. cap. 17. & Nicephorus lib. 8. cap. 44. Vide *Ant. Pagi ad ann.* 311. n. 26. 27. qui hanc historiam defendit, & putat Athanasium tunc circiter tredecim annos natum. Caveus vero noster & Du-Pin fabulam esse censent.

In Cap. XVI.

Εἰκοσαετηρίδος ἑορτὴν] Eusebius, Socrates, & Sozomenus uno ore affirmant, Constantinum proxime post dimissam Synodum, priusquam Episcopi domum redirent, Vicennalia sua dedisse. Hoc etiam Chronici Alexandrini suffragio confirmatur. Proinde ad 20. Imperii annum Constantinus pervenerat, cum Synodus hæc Nicæna dimittebatur. *Beveregius Annot. in Can. Conc. Nic. initio.* Pag. 39.

In Cap. XVII.

Ἐπεὶ δὲ ἀμφίβολος ἦν ὁ σταυρὸς ὁ ζητούμενος] Historia hæc de Inventione S. Crucis non occurrit apud Eusebium, in loco huic parallelo, libro 3. de vita Constant. cap. 28. Verum Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus, qui eodem seculo vixit, aperte testatur lignum S. Crucis Imp. Constantino divinitus ostensum; in epistola ad filium ejus Constantium; item in Catechesi de ejus Inventione loquitur, ut de re omnibus nota. Quocirca de Historiæ hujus fide dubitari non potest. *W. Lovvth.* Pag. 40.

In Cap. XVIII.

Τὰ μονομάχια] Veteres Christiani artem gladiatoriam omnino damnabant. *Perit* (inquit Tertullianus de Pudicitia) *fidelis elapsus in spectaculum quadrigarii furoris, & gladiatorii cruoris*. Vide & eundem de spectaculis. Pag. 41.

Γότθων] Pro Gothis Scythas dicit Eusebius de vita Constant. lib. 4. cap. 5. Certe Græci Scriptores Σκύθας vocare solent, quos Latini Gothos. Porro Gothi victi sunt ab exercitu Romano in terris Sarmatarum, die 12. Kal. Maji, Pacatiano & Hilariano Coss. id est, anno Christi 332. *inquit Valesius in loc. cit.* Pag. 42.

In Cap. XIX.

Ἀμιλλησάμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον] Cum Meropius dicitur Metrodori exemplo invitatus ad longinquam peregrinationem suscipiendam, hoc mi- Pag. 43.

nime intelligendum de peregrinatione aliqua in Æthiopiam, Indiam tunc vocatam, ut perperam intellexit Rufinus, sed simpliciter & absolute de Peregrinatione ad orbem terrarum lustrandum instituta. *Ant. Pagi ad ann.* 327. *n.* 16. Vide etiam Pearsonum Vindic. epist. Ignat. part. 1. pag. 185.

Ibid. *Causam præbuit bello Persico*, &c.] Hæc sub Constantio, non vero sub Constantino contigere: Pax enim Romanos inter & Persas anno 336. rupta, occasione irruptionum Persarum in Mesopotamiam, & in regiones Orientales Imperii, ut diserte docent Eusebius in vita Constantini, libro 4. cap. 56. &c. Eutropius in Historia, Victor de Cæsaribus, & Rufus in Breviario. Et tantum abest ut Sapor Persarum rex accepta non remiserit, & Constantio non fecerit satis, ut Eusebius, testis oculatus, qui in hac re falli non potuit, prodit Persas, postquam in ditiones Imperii irrupere, cum Constantino congredi vehementer reformidasse; missis legatis pacem ab eo postulasse; & Imperatorem pacem & amicitiam cum eis libenter pepigisse. *Ant. Pagi ad ann.* 327. *n.* 18.

Pag. 44. *Et alii eum auctorem prodiderunt.*] Valesium summopere hac in re hallucinatum, & Rufinum, quoad rei gestæ tempus, non errasse, facile est demonstrare. ——— Athanasius, qui *nuper Sacerdotium susceperat*, illuc Frumentium Episcopum ordinatum redire jubet; *ex quo in Indiæ partibus. & populi Christianorum & Ecclesiæ factæ sunt, & Sacerdotium cœpit*, ita Rufinus. Cum vero S. Athanasius mense Decembri anni 326. Episcopus Alexandrinus renunciatus fuerit, liquet hoc circiter tempore, ut recte vidit Baronius, Frumentium Episcopum in Æthiopiam, Indiam a Rufino appellatam, missum esse, Meropiumque, cum Ædesio & Frumentio, ejus propinquis, anno Christi circiter 316. peregrinationem illam suscepisse, & uno aut altero antea anno Metrodorum, cujus exemplo invitatus fuit, veram Indiam, quam Rufinus perperam citeriorem vocat, penetrasse. Neque enim parvum tempus in eundo & redeundo, & ibidem commorando, donec filius regis adolesceret, Ædesio & Frumentio consumendum fuit. Non itaque contra Chronologiam, sed contra Geographiam Rufinus peccavit. Is enim Historiam suam Ecclesiasticam in Italia scripsit post annum Chr. 400. ideoque cum Parthia limes fuerit Imperii Romani, mediaque inter duas Indias, India quam citeriorem appellat Rufinus, India ulterior fuit, & quam ulteriorem dicit, citerior appellanda erat. Præterea fallitur in ea, quod Metrodorum Indiam quam ulteriorem appellat, seu Æthiopiam hodiernam, penetrasse scribit. Metrodorus enim non Æthiopiam, seu Indiam respectu nostro, citeriorem, sed veram Indiam, seu Indiam ulteriorem (ut a viro qui in Imperio Romano scribebat, vocari debuit) perlustravit. *Ant. Pagi ad ann.* 327. *n.* 15. 16.

In Cap. XX.

Pag. 45. Ἴβηρες ἔθνι] Iberia, regio Asiæ Straboni & Ptolemæo, inter Albaniam ad ortum, & Colchidem ad occasum, Armeniæ majori ad meridiem contermina, ad septentrionem montibus Caucaseis a Sarmatia Europæa separata, nunc Georgia propria dicitur, incolis *Chartueloba*, Asiaticis *Gurgistan*, & Gallis *la Georgie*, estque pars Orientalis Georgiæ late sumtæ. *Baudrand.*

Pag. 46. Βακούριος] Hunc oriundum ait Zosimus ex Armenia, quæ Iberiæ confinis fuit; & virum omnis malitiæ ac doli expertem, bellica autem laude præstantem. Sed Rufinus in lib. 1. Hist. cap. 10. Bacurium regulum Iberorum ait fuisse virum fidelissimum, cui summa erat cura Religionis & Veritatis. *Valesius in Ammian. Maroell. lib.* 31. *cap.* 12.

In Cap. XXI.

Pag. 47. Ἔφθασε γὰρ Ἀθανάσιος] Scripsit Athanasius vitam S. Antonii Monachorum patris quam Evagrius latinam reddidit; idque extremis suæ ætatis annis, dum Alexandriæ tranquille resideret. *Ant. Pagi ad an.* 328. Obiit S. Athanasius anno 356. die 17. Januarii. Annum nos docet Hieronymus in Chronico. Is & Athanasius testantur, eum annos quinque supra centum vixisse, ejusque nativitas anno Chr. 251. Decio imperante accidit. Ejus vita a Bollando in Actis Sanctorum, mensis Januarii die præfata illustratur: aliquot vero ejus epistolæ ab Abrahamo Ecchellensi, post Baronii mortem publicatæ. Porro deceptus est Baronius, quando existimavit Athanasium vitam Antonii, eo adhuc vivente, scripsisse, Romamque, cum illuc, Julio Papa sedente, venit, secum detulisse. Nam in ea vita, Antonii obitus diserte memoratur. *Idem ad ann.* 358.

In Cap. XXII.

Ibid. Μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων] Originem hæreseos Manichæorum anno Chr. 277. consignandam esse, probat *Ant. Pagi* ex Eusebii Chronico. Verum est, *inquit*, varias sub idem fere tempus eruptiones monstri illius fuisse, & insignibus alicujus facinoris notis celebratas. Quæ causa fuit, cur non iisdem Imperatoribus hæresis istius origo mandata fuerit. Quod mirum videri non debet; cum Hæreticorum mos fuerit diu clam docere, ita ut tunc a quibusdam cognoscantur, & ab aliis ignorentur. Quare ex Auctoribus diversa hac de re scribentibus, alii de ejus magistris Scythiano & Budda intelligendi, alii de ipsa origine monstri ipsius, nonnulli de variis ejus in Ecclesiam eruptionibus, ac demum alii de ejus errorum damnatione. *Pagi ad an.* 277. *n.* 6. 7. Vide Pearsonum in Symbolum Apostolicum, pag. 64. qui hanc hæresim temporibus Apostolorum coævam censet, nomenque *Manes* non fuisse proprium alicujus Viri, sed toti Sectæ, vel potius quibusvis hæreticis commune statuit.

Ὁ δὲ διαδρὰς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν] *Manes, nono anno Valeriani & Gallieni* (anno scil. Chr. 272.) *ex Persarum carceribus fugiens, cum in Mesopotamiam venisset, ab admirabili viro Archelao* (*erat autem sacer iste vir Carcharorum ejusdem regionis urbis Episcopus*) *ejus impietas egregie abundanterque confutata est. Inde ob ignominiam, quam nec ex opinato passus est, fugiens, ad Diodoridem Carcharorum regionis oppidum clam accessit, ubi in Tryphonem* (verius ab aliis in Diodorum) *quendam sacrum probatumque virum, & in Presbyterii gradu positum incidens, non minorem ignominiam pertulit. Quin & ipse Archelaus Manetem illuc advenisse cognoscens, erat enim vir acer, & pietatis zelo succensus, ad idem oppidum accessit, & deceptorem illum ad consilii inopiam redactum, & confusione quam maxime vitabat, perfusum, iterum iis rationibus, quibus exosa ejus dogmata subvertit, & cunctis deridenda atque detestanda proposuit, fugam arripere coegit.* Photius in lib. 1. adversus Manichæos. Acta integra hujus Disputationis, quæ Baronius non viderat, exhibet Zacagnius Tom. 1. Collectan. Monument. Veterum Ecclesiarum Græcæ ac Latinæ. *Ant. Pagi ad ann.* 282. *n.* 4. Pag. 48.

In Cap. XXIII.

Πρὸς Ἀθανάσιον] Athanasius, Alexandriæ honestis parentibus natus, ab Alexandro ibidem Episcopo Notarius, & Diaconorum primicerius constitutus est. In Synodo Nicæna Alexandro Arium fortiter oppugnanti, mira dexteritate suppetias tulit, & disputatione habita Hæretici versutias expugnavit; unde per totam vitam Arianos sibi quam infensissimos expertus est. Elapsis quinque post Synodum mensibus, mortuo Alexandro, anno 326. communi Catholicorum suffragio, Ecclesiæ Alexandrinæ præficitur, ætatis suæ anno, ut videtur, 28. Vide ejus Apologiam 2. pag. 726. ubi refutatur calumnia Arianorum, qui dixerant, Athanasium a septem tantum Episcopis clam ordinatum fuisse, contra voluntatem omnium reliquorum. *Cave, Du-Pin.* Pag. 49.

Hæreticarum fabularum] His a Valesio observatis & aliud adjiciam, Tertullianum in libro adversus Praxeam (quem constat ab ipso jam Montanista scriptum fuisse) hæresim quam amplexus est Sabellius, acerrime impugnasse. Scilicet idem plane sensit Praxeas quod postea Sabellius. Certo itaque certius est, neque ipsum Montanum, neque primos Montani asseclas, Sabellio in Trinitatis dogmate consentaneos fuisse. *Bullus Defens. Fid. Nic. Sect.* 2. *cap.* 1. *prope finem.* Pag. 50.

Συμφωνῆσαι οὐκ ἴσχυον] Diverso quippe sensu, alii strictiori de personarum differentia, alii latiori de ipsa Deitatis substantia, vocem ὑπόστασιν intelligebant. Vide Bulli nostri Defens. Fid. Nic. Sect. 2. cap. 9. pag. 115. de antiquo usu Ecclesiastico vocum οὐσία & ὑπόστασις.

In Cap. XXIV.

Σύνοδον ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ] Existimat Ant. Pagi hanc Synodum anno Chr. 327. aut ineunte 328. coactam esse. Vide Annot. ad lib. 3. Eusebii de vita Const. cap. 59. De Eustathio sic Athanasius in Historia Arianorum, Vol. 1. pag. 346. *Edit. Benedict.* Εὐστάθιός τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας ——— *Eustathius quidam fuit Antiochenus Episcopus, confessor ac fide pius. Is cum veritatem summo studio tueretur, essetque Arianæ hæresi infensissimus, hæreticosque illos non admitteret, apud Constantinum Imperatorem insimulatur, conficta criminatione, quod scilicet matri ejus contumeliam fecisset.* Aliam (*inquiunt doctissimi editores*) depositionis Eustathii causam adferunt Hieronymus, Socrates, Sozomenus, & Theodoritus, quod nempe a muliercula delatus fuerit, quæ se filium ex Eustathio suscepisse mentiebatur. Ajunt item Socrates & Sozomenus illum Sabellianismi fuisse accusatum. De quo ita *Dominus Bullus, Defens. Fid. Nic. Sect.* 2. *cap.* 1. *pag.* 28. Quod ad Eustathium attinet, quanquam nollem temere viri Ibid.

a plu-

a plurimis Catholicis in pretio habiti, magnique itidem Athanasii amicitia nobilitati, famæ atque existimationi quicquam detrahere; ingenue tamen fateor me nescire, quomodo fieri potuerit, ut Episcopi Antiochiæ congregati (fuerint licet maximam partem Ariani) illum proprie, ex omnibus homoousii assertoribus, *ut qui Sabelli potius dogmati, quam Nicænæ Synodi Decretis consentiret*, accusarent; propatereaque ipsum sede Antiochena deponerent, (quod testatur Socrates ex aliorum narratione, licet ipse levissima de causa de eorum fide dubitet, lib. 1. cap. 24.) nisi ipse aliquam saltem ansam atque occasionem istiusmodi accusationi præbuisset.

In Cap. XXVI.

Pag. 53. Παθόντα καὶ ἀναστάντα] Hic observare licet cum eruditiss. Pearsono, Articulum de Descensu ad inferna non haberi in ulla antiqua Fidei confessione, nec Catholicorum, nec Hæreticorum; primumque occurrere in Ecclesiæ Aquileiensis Symbolo, paulo minus quadringentis post Christum natum annis. *Pearson in Symb. Apost.* p. 225.

Καὶ εἰς μίαν Καθολικὴν ἐκκλησίαν] Hic Articulus non semper eundem locum in Symbolo tenuit; quandoque enim nonus fuit, quandoque ultimus: maxima tamen ex parte Articulum de Spiritu Sancto proxime sequitur. Tertull. de Baptismo cap. 6. *Cum sub tribus & testatio fidei & sponsio salutis pignerentur, necessario adjicitur Ecclesiæ mentio, quoniam ubi tres, id est, Pater & Filius & Spiritus Sanctus, ibi Ecclesia quæ trium corpus est.* August. in Enchirid. cap. 56. *Spiritus Sanctus si creatura, non Creator esset, profecto Creatura rationalis esset: ipse enim esset summa creatura; & ideo in regula fidei non poneretur ante Ecclesiam, quia & ipse ad Ecclesiam pertineret.* Pearson. in Symb. Apost. pag. 334.

Τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων] Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται ἐκκλησία, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων. Cyrill. Catech. 18. *Sancta Ecclesia ideo dicitur Catholica, pro eo quod universaliter per omnem mundum sit diffusa.* Isidor. de Summo bono, lib. 1. cap. 9.

Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη] Eodem prorsus modo & Eusebius suam Fidei regulam, quam Synodo Nicænæ obtulit, hujus textus auctoritate firmavit: Καθὰ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε, πορευθέντες μαθητεύσατε, &c. *Socr. lib.* 1. *cap.* 8. *Theodoret. libro* 1. *cap.* 12.

In Cap. XXVII.

Pag. 54. *Esse tradit anno Christi* 329.] Baronius hæc quasi diversis annis gesta essent, recitat partim anno 327. partim anno 329. in quo manifeste labitur; ut & Valesius, qui ea in annum 330. conferenda esse censet. Biennio citius, nempe initio anni 328. evenisse contendit *Ant. Pagi ad ann.* 327. *n.* 6.

Pag. 55. Ἰσχύρας τις] Vide ampliorem hujus facinoris narrationem apud Athanasium Apol. contra Arianos p. 134. edit. Benedict. Unde colligere licet judicium Ecclesiæ primitivæ de necessitate ordinationis Episcopalis. Melitius, licet Schismaticus, quoniam tamen fuit Episcopus, agniti sunt ab eo ordinati Presbyteri: dum Ischyras hic presbyteratus gradum a Collutho quodam mero Presbytero sortitus, locum istum non tenuit, sed ad Laicos detrusus est. *Consule Dom. Joan. Potter lib. de regimine Ecclesiastico, pag.* 294.

Atque interdum plures.] Citatum Athanasii locum ita intellectum vult Valesius, ut singuli Mareotici Presbyteri, decem aut plures maximos pagos administrandos haberent. Sed vix suaderi queat, tot tantosque vicos unicuique presbytero commissos fuisse. Et alioqui huic interpretationi repugnare videtur ipse Athanasius, dum ait, Ischyræ pagum ita parvum fuisse, ut nulla in eo fuerit Ecclesia: quo innuit, in amplioribus quibusque Ecclesiam, atque adeo Presbyterum extitisse. Quare decem tantum vicos, aut plures in tota regione recensere Athanasium existimamus. Et sane vox χώρα, quam usurpat Athanasius de Mareote loquens, non amplam regionem significare videtur, sed haud magnum terræ spatium. Haud exigua tamen regio fuisset Mareotes, si Presbyteri Mareotici, qui novemdecim numerantur in subscriptionibus epistolæ Alexandri, decem maximos pagos, imo plures singuli administrandos habuissent. Ptolemæus octo urbes aut pagos recenset. *Clarissimi Monachi Benedictini in dictum Athanasii locum.* pagina 200.

In Cap. XXVIII.

Pag. 56. Σύνοδον ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι] Socrates scribit, Constantinum, judicium quod coram Dalmatio Censore in causa S. Athanasii agebatur, repressisse, quod jussisset Episcopos ad dedicationem Ecclesiæ Hierosolymitanæ convenire, & priusquam illuc pervenirent, causam Athanasii obiter Tyri ventilare. Theophanes vero habet, Constantinum, quod Dalmatio commiserat judicium, Cæsaream transtulisse; quo, cum propter Eusebium Cæsareæ Episcopum venire recusasset Athanasius, diem ei esse dictum Tyri. Res itaque sic se habuit. Postquam Constantinus ad Athanasium scripsisset, ut Meletianorum insidias pro nihilo duceret; & Meletiani timore perculsi aliquantisper quievissent, ut ait Sozomenus lib. 2. c. 24. rursus adversarii accusatorum multitudinem adversus eum excitarunt. Quare Imperator apud Cæsaream Synodum fieri jussit, ad quam cum Athanasius venire compelleretur, triginta circiter mensium spatio profectionem suam distulit. Ita Sozom. cap. 25. & Niceph. libro 8. cap. 49. Dalmatius itaque a causa Athanasii cognoscenda anno præcedenti cessavit; eodemque vel circiter novæ illæ insidiæ Athanasio structæ, & Synodus Cæsariensis indicta; triginta enim menses illi ab indictione hujus Synodi inchoati, & anno 334. quo ea celebrata, absoluti. Certe in Synodali epistola Pseudo-Synodi Sardicensis, ann. 347. scripta, legitur: *Asclepas ante decem & septem annos Episcopatus honore discinctus est*, ideoque anno 331. aut 330. Erat Asclepas Episcopus Gazæ, de quo Theodoritus lib. 1. cap. 29. ait: *Cum Episcopi Tyri convenissent* (anno scil. 335.) *eo accesserunt tum alii quidam, qui ob perversam doctrinam accusabantur; ex quorum numero fuit Asclepas Episcopus Gazæ; tum admirandus Athanasius.* Cum igitur in Synodo apud Tyrum celebrata tam Asclepadis quam Athanasii causa discussa fuerit, apparet utrumque etiam anno 331. fuisse accusatum, ac utriusque causam ad Synodum Cæsareæ, indeque ad Tyrianam remissam, & Synodum Cæsariensem anno 331. indictam esse. Sed cum post triginta circiter mensium spatium, neuter Cæsaream adventaret, utriusque causa ad Synodum Tyrianam rejecta fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 332. *n.* 2.

Τριακοστὸν δὲ ἔτος ἦν τότε τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου] Recte Socrates; quem frustra corrigit Valesius in notis. Nimirum Constantinus anno 306. 7. Kal. Aug. Patri successit: Proinde ann. 335. annum tricesimum inchoavit; quod ipse Valesius agnovit in notis ad librum 4. de vita Constantini, cap. 53. Vide etiam Baluzii notas in Lactant. de mortibus Persecutorum, cap. 24. *W. Lowth.*

Frater fuit Constantini] Erat Hannibalianus, Dalmatius etiam dictus, Constantini Magni ex patre tantum frater, ut docet anonymus Valesianus. Auctor Chronici Alexandrini testatur eum, anno 335. regem nominatum purpura indutum fuisse, & Cæsaream Cappadociæ amandatum. Qua de re legendus Victor in Epitome.

Καὶ ἤγετο μὲν Μακάριος] Criminabantur scilicet illum Eusebiani, quod poculum mysticum, jubente Athanasio, confregisset. Calumnia autem hæc ab Ischyra intentata fuit, quem Athanasius per Macarium prohibuerat, ne Sacerdotii munere fungeretur. Pag. 57.

In Cap. XXXII.

Καθαίρεσιν ἐψηφίσαντο] De iniquitate hujus Depositionis vide Athanasii Apologiam contra Arianos, p. 135. Edit. Benedict. Pag. 59.

E vivis excesserat] Scio quidem cl. virum Hen. Valesium affirmare, Arium ante aliquot jam annos obiisse, adeoque illum qui anno 335. in Synodo Hierosolymitana una cum Euzoio ad Ecclesiæ pacem admissus est, non fuisse nostrum, sed alterum Arium, Hæresiarchæ asseclam. Verum hæc omnia pene gratis dicta sunt, non nisi levibus duntaxat conjecturis, nullo Veterum testimonio diserte nixa; & in Historia Ecclesiastica hospes plane sit oportet, qui nesciat Veteres unanimi consensu hæc omnia ad nostrum Arium unice referre. *Guill. Cave in Ario.* Cum Athanasius, qui nullibi duos Arios memorat, in libro de Synodis tradat, Arium anno 336. se jam exule, in vivis fuisse, manifesto hic hallucinatur Valesius. *Vide plura de hac re apud Ant. Pagi ad ann.* 340. *n.* 16. *&c.* Translata est autem Synodus, eodem auctore, ab urbe Tyro Hierosolyma, ann. Chr. 335.

In Cap. XXXIII.

Ἀθανάσιον μὲν ἀναδεδραμηκέναι πρὸς αὐτὸν] Sic ipse Athanasius Apolog. contra Arianos, pag. 201. Pag. 60.
ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν Σύνοδον γενέσθαι κελεύσας, καὶ Κόμης αὐτοῦ καθηγεῖτο ταύτης, &c. *Nos autem Imperatorem adeuntes, injurias ab Eusebianis illatas ipsi renuntiavimus; utpote qui Synodum cogi jussisset, cui præsidebat ejus Comes. Iis auditis ille, graviter commotus, has scripsit literas.*

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ] Hanc epistolam integram referunt Athanasius Apolog. contra Arianos p. 201. Sozom. lib. 2. cap. 28. Niceph. lib. 8. cap. 50. Historia tripartita lib. 3. cap. 7.

In Cap. XXXIV.

Pag. 61. Τοιγαρὖν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας] Epiphanius Scholasticus totum hunc locum sic habet: *Igitur ubique pacificatur Dei nomen, & integro benedicitur per meam in Deo culturam, etiam apud ipsos barbaros, qui veritatem hactenus ignorabant.*

In Cap. XXXV.

Ibid. Ταῦτα τὰ γράμματα] Paulo aliter Athanasius Apolog. contra Arianos: Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ εἰδότες ἃ πεποιήκασι, τοὺς μὲν ἄλλους ἐπισκόπους ἐκώλυσαν ἀνελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι, Εὐσέβιος, Θεόγνις, Πατρόφιλος, Ἰσχυρος Εὐσέβιος, καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης ἀνελθόντες, οὐκέτι περὶ ποτηρίου &c.

Pag. 62. Ἀδαμάντιον &c.] Errat Socrates, qui hos Episcopos Athanasii accusatores apud Imperatorem fuisse refert; cujus errorem secutus est Baronius. Enimvero constat ex eorum epistola ad Dionysium comitem, Athanas. Apolog. contra Arianos, pag. 196. eos Athanasii partibus addictos fuisse. *Cl. Monachi Benedictini notis in Athanas.* Vol. 1. pag. 203.

Ἐξορίας ὑποβάλλει τὸν Ἀθανάσιον] Celebratæ hujus Synodi Constantinopoli, simulque exilii Athanasio irrogati tempus deduco ex epistola Constantini junioris ad populum Alexandrinum *infra lib. 2. cap.* 3. quando Athanasium patriæ restituit, anno Chr. 338. Data enim est *Treviris* 15. Kal. Jul. ut docet Athanasius in Apolog. Cum itaque, Theodorito teste, libro 2. cap. 1. post annos duos & menses quatuor Athanasius in suam Ecclesiam remissus fuerit, apparet anno 336. mense circiter Februario, hanc Synodum coactam, & Athanasium Constantini M. jussu in Galliam relegatum. *Ant. Pagi ad ann.* 336. *n.* 4.

Ἐν Τριβέροις τῆς Γαλλίας] Treviri, Urbs Galliæ Belgicæ, nunc *Trier* incolis & Germanis, *Treves* Gallis: cujus Archiepiscopus inter octo Imperii Electores secundum locum obtinet. Urbs est ampla & antiquissima omnium urbium Europæarum; Roma multo antiquior, sed male culta, ad Mosellam fluvium. *Baudrand.*

In Cap. XXXVI.

Ibid. Ἀστέριος) Asterius, Christianus factus, Luciani Antiocheni Scholam frequentavit; cujus proinde discipulis eum accenset Philostorgius, lib. 2. cap. 14. Sub Persecutione Maximiani, fide Christi abnegata, Diis Gentilium immolavit: postea tamen magistro illius pœnitentiam promovente, lapsum suum emendavit. Arianis se adjunxit, ipsi Ario familiaris. Claruit præcipue circa ann. 330. quo circiter tempore edidit famosum illud *Syntagma*, cujus toties meminit Athanasius, in quo palam asseruit, præter Christum aliam esse in Deo Sapientiam, ipsius Christi & mundi conditricem; Filium esse ἕνα τῶν πάντων, πρῶτον δὲ τῶν γενητῶν, *unum ex rerum universitate, verum licet conditarum primum*, &c. Cave ad anno 330. p. 151.

Μάρκελλος) Marcellus, Ancyræ, quæ Galatiæ metropolis est, Episcopus, Concilio Ancyrano, anno 315. habito præfuit, si qua fides libello Synodico quem Pappus edidit; cui fere in hac parte subscriptiones hujus Synodi suffragantur: utcunque, certum est sanctæ Synodo Nicænæ illum interfuisse, in qua pro fide Catholica adversus Arianos strenue disputavit. Postea vero, dum impia Asterii Sophistæ scripta vehementius refelleret, in contrariam Sabellii, ac perinde Pauli Samosateni hæresin incautus impegit; docens Filium esse λόγον προφορικὸν *verbum prolatitium*, nec aliam esse a Patre personam, ἓν δὲ καὶ ταὐτὸν εἶναι τῷ Θεῷ *unum atque idem cum Deo esse*, quemadmodum & humanum verbum unum atque idem est cum homine, non potestate, aut hypostasi, nec aliter omnino separabile, quam solius operationis effectu *&c.* Hic diu inter Catholicos delituit, & Sabelliani dogmatis accusatus, hoc se telo defendit, quod communione Julii, Episcopi Romani, ad quem exul confugerat, fefelleratque, munitus esset. Tandem larva detracta, hæretici notam ab omnibus Catholicis ei inustam tulit. Vide Eusebium lib. contra Marcellum; & de Ecclesiastica Theologia lib. 1. c. 17. alibique passim. *Guil. Cave, ad ann.* 330. *p.* 152.

In Cap. XXXVII.

Pag. 63. Ἡ δὲ αἴτησις ἦν τοιαύτη) His consimilia de Alexandri precibus, deque Arii exitu habentur apud Athanasium in epistola ad Serapionem, Vol. 1. pag. 340. Eandem historiam paucis in epistola ad Episcopos Ægypti & Libyæ attigerat idem Athanasius. Periit autem Arius anno circiter 336.

In Cap. XXXIX.

Pag. 65. Τὸν βίον ἀπέλιπε) *Anno Imperi* 32. *cum totum orbem tredecim tenuisset, sexaginta natus, atque amplius duo, in Persas tendens, a queis bellum irrumpere acceperat, rure proximo Nicomediæ, Achyronam vocant, excessit; cum id tetrum sidus regnis, quod crinitum vocant, portendisset. Funus relatum in urbem sui nominis.* Victor de Cæsaribus. Decessit autem anno Chr. 337. die Pentecostes, 11. Kal. Junias.

In Lib. II. Cap. III.

Id est anno Christi 337.) Ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Ἰουλίων ἐν Τριβέροις. *Datum Treviris* 15. *Kalendas Julias*, id est, 17. Junii. De anno autem disputant recentiores. Valesius 337. alii vero sequentem adsignant. Litem resolvunt Athanasius & Theodoritus. Ille in epistola ad solitarios, paulo post initium: ταῦτα συνορῶντες, ait, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ — *Hæc cum animadverterent tres fratres, Constantinus, Constantius, & Constans, post patris obitum, omnes in patriam & Ecclesiam suam reverti jusserunt: Scribentes quidem de singulis ad proprias Ecclesias; de Athanasio autem ad hunc modum.* Post hæc subjicitur initium epistolæ Constantini junioris. Hinc sane liquet ex trium fratrum consensu exules omnes revocatos fuisse; atque adeo non anno 337. sed sequente, 17. Junii scriptam fuisse hanc epistolam, Athanasiumque ex Galliis rediisse. Cum enim anno 337. Maii vigesima secunda Constantinus obierit, vix 17. Junii ejusdem anni nuncium obitus Constantinopoli Treviros pervenisse credatur. Nec tam modico temporis intervallo, fratres Cæsares tanto itinere disjuncti, ac tam gravibus alias negotiis implicati, communi consensu exules revocare, ac literas exulibus tradere potuerunt. Quæ sententia validissime firmatur Theodoriti testimonio, qui lib. 2. cap. 1. ait, Athanasium biennio & quatuor mensibus Treviris commoratum. Cum enim Athanasius initio anni 336. Treviros advenerit, non potuit nisi anno 338. duos annos & quatuor menses ibidem confecisse. *Cl. Monachi Benedictini not. in Athanasium Vol.* 1. *pag.* 204.

In Cap. IV.

Pag. 72. Τελευτήσαντος Εὐσεβίου) Annorum & famæ satur, *inquit Guil. Cave*, diem clausit extremum Eusebius circa ann. 340. Erat autem Acacius, ejus Discipulus & successor, homo in fide varius, & ingenio vafer, qui sententiam suam pro re nata variare probe novit; neque cum Arianis Filium κτίσμα ἐν τῶν κτισμάτων affirmabat, neque cum Semi-Arianis ὁμοιούσιον, sed simpliciter ὅμοιον, vel ὅμοιον κατὰ τὴν βούλησιν μόνον, *sola voluntate* Patri similem esse voluit. *Idem in Acacio.*

In Cap. V.

Ibid. Ἀναιρεῖται) Diviserat Imperium suum Constantinus M. in tres filios. *Constantino* natu maximo cessit Gallia, Hispania, Britannia, & Africa Proconsularis ex parte. *Constanti* natu minimo Italia, Africa reliqua, Illyricum, Macedonia, Græcia, Pontoque Euxino finitima. *Constantio* Mysia, Thracia, Constantinopolis, Asia, Ægyptus, Orientisque Imperium ab Illyrico ad Nisibim. *Eunapius in Edesio pag.* 45. *& Zosimus lib.* 2. Hæc tamen divisio non omnino placide transacta; composita tamen a Constantio in Pannonia, ut prædicat Julianus Oratione 3. indeque postea ipse in Syriam profectus est, ut habet Julianus Oratione 1. Verum hi tumultus anni sequentis initio accidere; tandemque de pertinente ad Carthaginem Africa, Italiaque dissidium Constantinum inter & Constantem exortum: quod cum triennium totum fovisset, anno demum 340. Constantino fatale fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 337. *n.* 7.

In Cap. VI.

Ibid. Τὸν ἐνθάδε βίον ἀπέλιπεν) S. Alexandri obitus accurate a Baronio anno 340. consignatur. Sedit enim is annos 23. ut testantur Socrates, Sozomenus, Theophanes, uterque Nicephorus, & Zonaras. Eum principatu Constantii Augusti Paulus excepit, *inquit Ant. Pagi ad dictum annum, nu.* 9. qui Valesii argumentis in contrarium allatis ibidem respondet.

Episcopum suum accusavit,) Macedonius Paulum jam Episcopum ordinatum, de crimine nescio quo accusavit, quod certe leve fuisse oportet, cum, pendente accusatione, cum reo communicaverit accusator. *Ant. Pagi ad ann.* 340, *n.* 12.

In Cap. VIII.

Pag. 73. Σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας) Occasionem hujus Synodi desumendam ex dedicatione Templi Antiocheni (*Aurei Dominici* ob excellentiam dicti) ostendit Athanasius in libro de Synodis, quando ait; *Antiochiæ novam Synodum per causam Encæniorum coegerunt.* Idem habet Sozom. lib. 5. Hæc Synodus, ut Arianorum conciliabulum, tam a Veteribus, quam a Recentibus impugnata. Primus omnium ejus auctoritatem defendit Schelstratius, ostenditque, quadruplici titulo Synodum Antiochenam impetitam fuisse. Primo quod Arianorum Conciliabulum fuerit. Secundo quod Athanasium deposuerit. Tertio quod fidem perverterit. Quarto quod disciplinam Ecclesiasticam impugnaverit. Sed hæc quatuor non convenire primordiis Antiochenæ Synodi a nonaginta Patribus

tribus celebratæ, sed fini, aut novissimis Antiocheni Conciliabuli a quadraginta circiter Eusebianis celebrati Actis, certum. Inchoata est Synodus ann. Christi 341. Julii Papæ 5. Constantii & Constantis 5, *Ant. Pagi*.

Κανόν@ ἐκκλησιαστικοῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, τὰς ἐκκλησίας κανονίζειν) Eadem fere habentur infra, cap. 17. Hunc locum Gothofredus ita exponit: *Nihil pro rato habendum, priusquam super eo sententia Episcopi Romani explorata fuerit*. Plane ut dicitur 16. Cod. Theodos. tit. 2. libro 45. In Provinciis Illyrici *nihil absque scientia Episcopi Constantinopolitani Synodali judicio esse reservandum*: additur autem, honorem istum urbis Constantinopolitanæ Episcopo deferri, quia Romæ veteris prærogativa lætatur. Aliam hujus loci expositionem profert P. de Marca, lib. 3. de Concord. cap. 12. Scilicet, *Episcopum Romanum habere prærogativam suffragii & in unaquaque re definienda præire cæteris debere; plane ut Metropolitani sententia necessaria erat ad Synodi Provincialis decreta stabilienda*. Verum nescire me fateor quem Canonem Ecclesiasticum intelligat Socrates, qui tantam prærogativam Episcopo Romano concesserit; quanquam P. de Marca sextum Synodi Nicænæ indigitari vult, loco citato. *W. Lovvth.*

In Cap. X.

Pag. 76. Μεμαθήκαμεν γὰρ) Hæc prima fidei professio exstat apud Athanasium *de Synodis* Vol. 2. *Edit. Benedict. pag.* 735. & quoad sententiam tantum, apud Theodoret. lib. 3. cap. 5.

Πιστεύομεν ἀκολούθως) Hæc secunda fidei formula exstat etiam apud Athanasium, eodem cum superiore loco: apud Hilarium de Synodis pag. 1168. quam, teste Sozomeno lib. 3. cap. 6. ajebant Ariani se reperisse scriptam manu ipsius Luciani Martyris.

Τέλειον ἐκ τελείου) Totidem verbis exprimitur Filii generatio apud Clementem Alexandrinum, Pædagog. lib. 1. cap. 6. τέλειον ἐκ τελείου φύντα τοῦ πατρός. *W. Lovvth.*

Pag. 77. Οἱ Φράγκοι) *Franci a Constante perdomiti, & pax cum eis facta. Multæ orientis urbes terræ-motu horribili conciderunt*. Hieronymus in Chronico, ad annos 344. 345.

In Cap. XI.

Pag. 78. Εὐσέβιο@ δὲ συμπεριβάλετο) Consonant ea quæ habet Athanasius in Apologia 2. *Quin & Eusebiani ad Julium literas misere, &, ut nos terrerent, Synodum jusserunt convocari, & ipsi Julio, si vellet, arbitrium causæ detulerunt. Cum igitur Romam pervenissemus, Julius continuo ad Eusebianos literas scripsit, missis eo duobus ex suis presbyteris, Elpidio & Philoxeno. Illi vero, ubi nostram Romæ præsentiam audivissent, plurimum conturbati sunt, quod contra spem eorum me Romam contulissem*. Hanc Eusebianorum legationem anno 339. verosimiliter consignat Baronius: proinde missa fuit ante Synodum Antiochenam, quæ initio anni 341. celebrata est. *Vide Ant. Pagi ad ann.* 336. *num.* 4. 5. 6.

In Cap. XII.

Ibid. Ἐτελεύτησε) Obiit Eusebius anno 342. ut ostendunt *Guil. Cave & Ant. Pagi*: quorum posterior affirmat eum, licet Arianorum partes semper foverit, nihilominus pacem cum Julio Romanæ urbis Episcopo, & Communionem cum Ecclesia Catholica, ad obitum usque retinuisse.

In Cap. XIII.

Pag. 79. Ἀπέκτειναν) Eum misere truncatum in mare præcipitarunt. Libanius in *Basilico* pag. 126. ait, Imperatorem Constantium, audito hujus seditionis nuncio, incredibili celeritate per nives & imbres Constantinopolim venisse. Et sontes quidem ab illo castigatos esse; neminem tamen morte affectum, cum Senatus urbis pro reis apud ipsum intercessisset.

In Cap. XV.

Pag. 80. Τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντες) Eusebiani, post pulsum Athanasium, cæteros adorti infestos sibi Antistites, alium post alium, sedibus deturbant; quibus unum fuit perfugium Julius Romanus.

Οἱ δὲ δεξάμενοι) Julius ad Eusebianos scripserat, ut ante statam certam diem Romæ se conferrent, ut Synodo illic celebrandæ interessent; alioquin male suspicandi ansam daturos. Quam vero diem Julius dicebat, putamus versus finem anni 341. incidisse. Legati vero Julii vel Maio vertente, vel ineunte Junio profecti sunt, ut ex ordine gestarum rerum licet opinari. Atqui Eusebiani eos ultra præfinitum a Julio tempus detinuerunt, nec nisi mense Januario subsequentis anni dimiserunt, datis ad Julium literis querelarum plenissimis, oratorioque more conscriptis. *Vide clariss. Monachos Benedictinos in vita Athanasii, p.* 35. 36.

In Cap. XVII.

Id in epistola illa nuspiam legitur.) Fallitur, mea Pag. 83.
opinione, Valesius. Julius enim ad finem istius epistolæ, cum Orientalibus Episcopis expostulans, quod Athanasium aliosque Episcopos sedibus suis ejecissent absque notitia ipsius, & reliquorum Ecclesiæ Occidentalis Episcoporum, subjungit; ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι τοῦτο ἔθο@ ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; *An ignari estis hanc esse consuetudinem, ut primum nobis scribatur, ut hinc quod justum est definiri possit?* apud Athanas. Apol. 2. pag. 586. edit. Commelin. Dixerat quidem prius; Ἔδει κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως ὁρισθῇ τὸ δίκαιον: *Oportuit secundum canonem scribere omnibus nobis, ut ita ab omnibus quod justum esset, decerneretur*. Videtur jam Socrates hanc regulam postremo descriptam, quæ asserit res ad finem & disciplinam totius Ecclesiæ spectantes, ad Generale Concilium referri oportere, cum priori confudisse, quæ prærogativam in decernendo Ecclesiæ Romanæ tribuit. Atque illam quidem regulam, sive consuetudinem Ecclesiasticam fuisse, libenter agnoscimus: istam vero, quæ primas partes Episcopo Romano vendicat, unde hauserit Julius, nescire me fateor. *W. Lovvth.*

In Cap. XVIII.

Τοῖς μὲν περὶ Ἀθανάσιον οὐδαμῶς εἰς λόγους ἐλθεῖν) Pag. 84.
Quod Socrates ait, abnuisse Oratores cum Athanasio colloquia miscere, non ita intelligas, quasi tum Athanasius in Constantis aula versaretur: certum quippe est tum Romæ fuisse: Sed quod vel Romam cum eo congressuri se conferre noluerint, vel quod Roma cum pertransirent, Athanasii congressum declinarint. Fidei autem formulam postremo ab se conscriptam, abditis & silentio missis prioribus, Constanti offerunt. Non ignota erat Augusto innata hominum vafrities, mensque dolis plena. Quapropter re infecta Oratores ad suos remigrarunt. *Cl. Monachi Benedict. Vita S. Athanasii, pag.* 36.

Ἄλλην ἔκθεσιν) Hæc fidei confessio habetur apud Athanasium de Synodis Vol. 2. pag. 737. & apud Niceph. lib. 9. cap. 10. quam anno 341. ut putamus, de integro composuere, missisque in Gallias legatis, Constanti obtulere Augusto. Tam variæ autem variis locis temporibusque editæ sunt ab Arianis fidei formulæ, ut eas haud injuria *labyrinthum* vocet Socrates noster, cap. 41. hujus lib.

In Cap. XIX.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως) Hæc fidei professio Pag. 85.
exstat apud Athanasium, libro de Synodis, pag. 738. & apud Nicephorum libro 9. cap. 11. in qua quidem hæc Arianica sententia, ἐξ οὐκ ὄντων, aliæque hujusmodi confutantur; verum nihil de οὐσίᾳ & ὁμοουσίῳ effertur; ut observarunt *doctiss. Monachi Benedictini* in vita Athanasii, p. 40.

Tres enim annos elapsos jam esse denotat.) Valesii epocham amplectitur Pagi ob sequentem rationem. Hanc autem de computandis annis, futilem & vanam appellat. Antiqui, *inquit*, his similibusque loquendi modis utrumque extremum annum, etiam incompletum, aliquando exprimunt; aliquando tres aut quatuor annos elapsos intelligunt, imo aliquando quartum jam inchoatum excludunt. Ex circumstantiis itaque dijudicandum. *Pagi ad ann.* 344. *n.* 2.

Μήτε Χριστὸν, μήτε υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτόν] Verte, Pag. 86.
neque eundem & Christum & Filium Dei esse. Perstringunt hæc Marcellum, qui Christi regnum a nativitate ejus incipiebat. Vide infra in hoc Capite, Valesii annot. in hæc verba, ἀλλ' ἐκποτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι. *W. Lovvth.*

Τρία ὁμολογοῦντες πράγματα) Ita Alexander Episcopus Alexandrinus ad cognominem suum Constantinopolitanum, Patrem & Filium δύο πράγματα vocat, apud Theodorit. lib. 1. cap. 4. & τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις, ibid. *Substantia illa Divina, cujus nomen est Verbum*, Novatian. de Trinitate cap. 31. Similiter & Tertullian. cap. 7. contra Praxeam: ita enim Latini Græcam vocem ὑπόστασιν exprimebant. Vide Cl. Bulli Defens. Fid. Nicæn. sect. 2. cap. 9. num. 11. *W. Lovvth.*

Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ) Marcellus Ancyræ Episcopus, Nicæni circiter Concilii Pag. 87.
diebus, vel paulo postea, hæresim suam divulgavit, qua asseruit, ad finem mundi Christi regnum & substantiam desituram esse, ut nec in æternum regnaret, nec subsisteret. Hoc constat ex Cyrilli Hierosolymitani Catech. 15. ubi hanc Hæresim περὶ Γαλατίαν ἀναφυεῖσαν dicit, eo quod Marcellus autor ejus, Ancyræ in Galatia Episcopus fuit. Vide etiam Euseb. contra Marcell. libro 2. cap. 4. Theodoret. Hæret. Fab. lib. 2. cap. 10. Basilii M. epist. 52. ad Athanasium. Et ob hanc proculdubio hæresim, Symbolo

bolo Nicæno hæc verba interjecta sunt, ὃ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσαι τέλος: non tamen ab ipso Concilio Nicæno, sed a præsenti Constantinopolitano inserta videntur; a quo & reliqua de Spiritu Sancto additamenta, post, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Photinus vero discipulus fuit Marcelli, & Sirmii Episcopus. *Guil. Beveregius Annot. in. Can. I. Concilii Constantinopolit. pag. 92. Vide & Pearson. in Symb. Apostolor. pag. 284.*

Pag. 87. Οἱ Πατροπασιανοὶ) Patripassianorum hæresis videtur solam Domini passionem respexisse, quod ex vocis notatione constat: Fundata est autem in errore de Incarnatione, cum non dubium sit, quin ille qui homo factus est, passus fuerit. Ait Epiphanius, Noetum primum hanc hæresin docuisse. Atqui Cyprianus, Noeto antiquior, Patripassianorum meminit, epist. 73. hujus etiam magister Tertullianus Praxeam ejusdem dogmatis reum facit: *Duo negotia Diaboli Praxeas Romæ procuravit; Prophetiam expulit, & Hæresim intulit: Paracletum fugavit, & Patrem crucifixit.* advers. Prax. cap. 1. Idem de Præscript. advers. Hæreticos cap. 53. *Post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dextram suam, cum profana & sacrilega temeritate proponit.* Vide plura apud Pearson. in Symb. Apost. p. 158.

Ἀνάγκην περιτεθεικότας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱόν) Egregie hæc refutat Athanasius, Orat. 4. contra Arianos; non longe a fine. *W. Lowth.*

Pag. 88. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ υἱόν καθ' ἑαυτὸν εἶναι &c. usque ad ἀναπαυομένου διηνεκῶς) Hæc non minus Catholice quam eleganter. Ausim id dicere, quamquam horum Episcoporum non pauci Arianæ perfidiæ favisse deprehendantur, & in ipsa confessione vox ὁμοούσιος omittatur. Mirum quidem esset, subscripsisse his Arianos, nisi & alia in eadem formula subscriptione sua confirmassent, quæ hæresi Arianæ ex diametro contraria sunt. Cujusmodi est imprimis illud; Filium Dei Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, *Deum natura perfectum atque verum esse.* Scilicet tenebriones isti parati erant quamlibet fidei confessionem suo suffragio comprobare, quæ modo vocem ὁμουσίου non haberet; etiamsi quoque in ea ponerentur verba alia, quæ apud sanos omnes idem prorsus significarent. *Cl. Bull. Defens. Fid. Nic. sect. 4. cap. 4. n. 9.*

In Cap. XX.

Pag. 89. Κηρύσσεται οὖν αὖθις οἰκουμενικὴ σύνοδος ὡς ἐπὶ τὴν Σαρδικήν) Sardica Illyrici fuit, in Mysiæ superioris confinio, centum millia passuum plus minus a Philippopoli distans. In hac olim celebri urbe præsens Concilium celebratum est; de quo acerrime disputatum est, utrum œcumenicum fuerit an non. Et sane nemo inficias eat, quin ab Imperatoribus Constante & Constantio, ea mente convocatum fuerit, ut œcumenicum esset; ac propterea utriusque Imperii, Occidentalis & Orientalis, Episcopi illuc accersiti sunt: Concilium tamen ex Occidentalibus solis constitutum est, Orientalibus sese illinc proripientibus: unde & *Occidentalium Concilium* ab antiquis Patribus sæpe audit; neque unquam a Græcis, vel vetustioribus Patribus œcumenicum vocatum est. *Beveregius Annotation. in Can. hujus Concilii, initio, pag. 199.*

Περὶ τοὺς διακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι) Ducentos quinquaginta Episcopos Synodo adfuisse testatur Theodoritus: quinquaginta novem in Hilarii subscriptionibus leguntur. Sed Athanasius cum Orientales, tum Occidentales 170. vel circiter, in Sardicensi Synodo coactos ait, in epistola ad Solitarios. Ex quibus si demas 80. Orientales, qui Sardica aufugientes Philippopoli convenere, 90. tantum supererunt, qui Sardicensi Synodo interfuerint. Sed nihil certum in tanta authorum veritate statui potest. *Cl. Monachi Benedictini annot. in Athanasii Apologiam contra Arianos, pag. 169. Vol. I.*

Ἔτι μὴν καὶ Μαρκέλλῳ) Hæresis Marcelli nonnisi
Pag. 90. multos post annos postea innotuit, quanquam etiam tum nonnullis in suspicionem venit. *De eo*, inquit Epiphanius hæresi 72. *cum aliquando beatum Papam Athanasium interrogassem, cujusmodi eum fuisse arbitraretur, ille neque purgavit hominem, neque vero asperius notavit; sed leniter arridens, non multum ab improbitate abhorruisse significavit, & in eorum loco qui se purgassent, habuit.*

In Cap. XXI.

Pag. 93. Κἂν ταῖς τῆς οἰκονομίας λέξεσιν) Quibus in verbis causarum non minimam indicat Socrates, ob quam Eusebius, qui alioquin in scriptis suis passim veram & æternam Filii divinitatem agnoscit, pro Ariano a plerisque habitus fuerit. Nimirum in libris suis ea quæ ad Filii οἰκονομίαν (addo ego & ad ejusdem subordinationem ad Patrem, tanquam sui auctorem ac principium) pertinent, ita contra Sabellianos, quorum hostis fuit acerrimus, urget, ac pene ad nauseam & fastidium usque repetit & inculcat, ut videatur in Arianam ex adverso impietatem dilapsus, a qua tamen revera semper alienus fuit. Ac verissimum quidem illud esse fatebitur, quisquis Eusebii scripta accurate, & seposito partium studio evolverit: qui & hoc observato, ad ea loca omnia quæ Petavius libro I. de Trinit. cap. 11. magno acervo congessit, ut probaret Arianum fuisse Eusebium, facile respondere poterit. Unde ipse Eusebius in libro Apologetico quem ad orthodoxos omnes Episcopos misit, palam professus est, si quæpiam ipse protulisset unquam aut scripsisset, Arii dogma tantillum subolentia, ea se protulisse aut scripsisse οὐ μὴν κατὰ τὴν ἀσεβῆ ἐκείνου ἔννοιαν, ἀλλ' ἐξ ἀπεριέργου ἁπλότητος, *non ex impio illius sensu, sed ex minus curiosa, parumque sollicita* (nempe dum Sabellianæ hæresi impugnandæ totus intentus fuit) *simplicitate*; referente Gelasio Cyziceno libro 2. de Synod. Nicæn. cap. 1. *Cl. Bullus Defens. Fid. Nic. sect. 3. cap. 9. n. 3.*

In Cap. XXII.

Ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς) Synodus Sardicensis Oratores misit ad Constantium, Vincentium nempe Capuanum Episcopum, & Euphratam Coloniensem, qui cum Augusto de gestis Synodi, deque Exsulum causa agerent. Quibus etiam commendatitias ad fratrem literas dedit Constans Augustus, interminatus fratri bellum, nisi pulsis Præsulibus in Ecclesias suas revertendi copiam faceret. Antiochiæ tum degebat Constantius. Pollicetur omnia fratris nutu & arbitrio se facturum. Id permoleste tulerunt Ariani. Illico ut Legatos infames redderent, machinantur. Stephani Antiochiæ Episcopi, & Arianorum signiferi opera factum est, ut meretrix in cubiculum ubi Euphratas pernoctabat, clam induceretur, & in conclavi delitesceret. Ingressa alacriter muliercula, quod se a juvene advocari putaret, deinde (cum ad lectum accederet) senem, Episcopi forma, factique ignarum conspicata, se delusam esse vociferabatur. Inde insidiæ patefactæ, & male composita machinatio in Arianorum cessit ignominiam. Stephanus doli artifex a sede Episcopali detrusus, &c. Fusius hæc narrantur ab *Athanasio in Historia Arianorum p. 355. & Theodoret. Hist. lib. 2. cap. 8. & 9.* Pag. 94.

In Cap. XXIII.

Ταύτας τὰς ἐπιστολὰς δεξάμενος Ἀθανάσιος, εὐθέως ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν) Sic quidem ipse Athanasius in Apologia contra Arianos. In alia autem ad Constantium Apologia testatur, se, literis ejus acceptis, in Gallias ad Constantem Imp. iter instituisse; indeque Romam profectus videtur. *Vide Athanas. Vol. I. p. 171. Edit. Benedict.* Aliter autem Athanasium intelligere videntur *doctissimi Monachi* in ejus vita, p. 45. Hæsimus, *inquiunt*, aliquando incerti Aquileia ne in Gallias, acceptis Augusti literis, confestim recta properarit, ac deinde ex Galliis concesserit Romam; an Aquileia profectus Romam venerit, antequam de Italia, Augustum aditurus, decederet. Verum jam nobis pene constat, quia Athanasius Hadrianopoli Alexandriam remigrans pertransiit, Aquileia Romam venisse, antequam ad Constantem properaret, inde vero per Germaniam secundo, ut putatur, Istri flumine magnam itineris partem confecisse. Hadrianopolim cum pervenisset, decem laicorum, qui Arianorum Præsulum jussu cæsi fuerant, tumulos conspexit propter urbem sitos. Inde vero Antiochiam concedens Constantium adiit. Pag. 95.

Τούτοις πεπιστευκὼς τοῖς γράμμασιν) Μετὰ τούτων ἐλθόντα με γνησίως ἑώρακεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν. *Cum his advenientem me Imperator* (qui tum Antiochiæ degebat) *perhumaniter intuitus, ad patriam Ecclesiamque misit*, inquit ipse Athanasius Vol. I. p. 172. Pag. 97.

Μίαν γὰρ καὶ αὐτοῖς ἐκκλησίαν ἀπονεμηθῆναι) Cum Imperator Athanasium rogasset, ut una Arianis Ecclesia Alexandriæ concederetur; Athanasius autem annuisset ea conditione, ut per singulas civitates una Ecclesia Catholicis tribueretur; Ariani hanc conditionem minime accipiendam esse censebant. Nam cum grandis Athanasii esset Alexandriæ auctoritas, non magni interesse putabant sodalibus suis Alexandrinis, quod Ecclesiam obtinerent, cum tanti viri monitis atque hortationibus futurum prospicerent, ut exigua aut nulla foret Arianicis rebus accessio, etiamsi Ecclesiam illic possiderent. Contra vero metuebant ne Catholici, in Arianorum ditionem admissi, rebus suis augendis studerent cum magno adversariorum incommodo. Pag. 98.

Τὴν οἰκείαν εὐτροπίαν γνωρίμων) Rectius in veteri Pag. 99.

edi-

editione, τὴν τῆς οἰκείαν (mendoſe pro οἰκείων) ἤθων ἀῤῥωστίαν γνώριμον. quo item modo legit Epiphanius Scholaſticus, *ſuorumque morum probitatem cunctis innotuit*. Monachi Benedict. Annot. in Athanaſ. Vol. I. pag. 173.

Εἰς τὰς ἁπάντων ἀρχὰς) Valeſius legendum exiſtimat, εἰς τὰς ἁπάντων ἀκοάς. Sed omnes cum editi, tum MSS. Athanaſii & Socratis ἀρχὰς habent; nec neceſſe videtur ἀκοὰς legere: Epiphanius certe Scholaſticus *ad omnium vota* habet. *Iidem annot. p.* 174.

Τῇ τῆς εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες) Legendum προσανέχοντες, quomodo legitur apud Athanaſ. Apol. 2. *W. Lovvth.*

Ἐπιστολή) Regius codex ante hanc epiſtolam habet, ἑρμηνεία τούτων, quibus innuit hanc epiſtolam Latine primum ſcriptam, Græce fuiſſe translatam. *Iidem annot. in Athanaſ.* p. 174. Erat autem Auguſtamnica mox memorata, pars Orientalis inferioris Ægypti, Ptolemæo, inter Arabiam Petræam & Judæam ad ortum, & Deltam ad occaſum, mare Mediterraneum ad Boream, & Ægyptum mediam ad meridiem. *Baudrand.*

Τὴν ἀλειτουργησίαν) Nimirum Conſtantius clericos, qui adhærebant Athanaſio, iis immunitatibus privaverat, quibus cæteri fruebantur: unde queritur Julius Papa in epiſtola ad Orientales, orthodoxos clericos δημοσίαις λειτουργίαις παραδίδοσθαι, apud Athanaſium Apolog. 2. pagina 584. Edit. Commelin. *W. Lovvth.*

In Cap. XXIV.

Pag. 100. Τῆς Παλαιστίνης ἐπέβη) In Palæſtinam cum perveniſſet Athanaſius, omnes illius Provinciæ Epiſcopi, duobus vel tribus exceptis, Patrophilo ſcilicet & Acacio, ut amicum excepere; literiſque nonnulli apud eum, ſe factorum pœnitere teſtificati ſunt, nec ſuopte motu ac conſilio, ſed metu ac terrore compulſos, literas adverſus eum dediſſe. Vide *Athanaſ. Apolog. contra Arianos pagina* 175. *Et epiſtola ad Solitarios*.

Ὅτι πρότερον καθελὼν αὐτὸν, αὖθις) In Concilio ſcilicet Tyri anno 335. habito, ubi Maximus depoſitioni Athanaſii ſubſcripſerat. Poſtea autem reputans ſe fraude Arianorum circumventum, & facti pœnitentiam agens, eorundem cœtui Antiochiæ congregato intereſſe non ſuſtinuit; ut ſcribit *Socrates lib.* 2. *cap.* 8. *& Sozom. lib.* 3. *cap.* 6. ſub finem.

Pag. 101. Βιβλίον μετανοίας) Videatur hic libellus apud Hilarium Latine editus; & Græce apud Athanaſium in Apol. contra Arianos, pag. 176. Porro quinam fuerunt Urſacius & Valens, vide ſupra, cap. 12. hujus libri.

Καὶ τοῦτο γέγονεν ἀρχὴ ἑτέρας μέμψεως κατ' αὐτοῦ, ὅτι ἐν ταῖς ἄλλων παροικίαις χειροτονεῖν ἐπεχείρει) Hoc acerbe ſugillant Epiſcopi Orientales Sardicæ congregati, in epiſtola ſua Synodica, Concil. Tom. 2. pag. 703. *Per omnem viam reditus ſui*, inquiunt, *Eccleſiam ſubvertebat, damnatos Epiſcopos aliquos reſtaurabat; aliquibus ſpem ad Epiſcopatus reditum promittebat; aliquos ex infidelibus conſtituebat Epiſcopos, ſalvis & permanentibus integris Sacerdotibus*. W. Lovvth.

In Cap. XXV.

Ibid. Δαλμάτιος) Ejus cædes ad annum 337. pertinet, ut ex Theophane aliiſque deducitur, *inquit Ant. Pagi ad eum ann. n.* 8.

Κωνσταντῖνος ὁ νέος) Videatur ſupra, cap. 5. hujus lib. & Victor in Epitome, qui hæc habet: *Ob Italiæ Africæque jus diſſenſere Conſtantinus & Conſtans. Conſtantinus latrocinii ſpecie dum incautus fœdeque temulentus in aliena irruit, obtruncatus eſt, projectuſque in fluvium cui nomen Alſa eſt, non longe ab Aquileia.*

Οὐδὲν ἔπραττεν εὐτυχῶς) *Conſtantius a Perſis multa & gravia perpeſſus, ſæpe captis oppidis, obſeſſis urbibus, cæſis exercitibus; nullumque ei contra Saporem proſperum prælium fuit; niſi quod apud Singarum haud dubiam victoriam ferocia militum amiſit, qui pugnam ſeditioſe & ſtolide contra rationem belli, die jam præcipiti popoſcerunt*. Eutropius.

Ut ſcribit Idatius in Faſtis. Idatius in Faſtis & Hieronymus in Chronico prælium illud perperam differunt ad ann. 348. Valeſius in notis ad lib. 18. Ammiani exiſtimat, loco ἕκτον ἔτος, *ſexto circiter anno*, legendum eſſε τρίτον, *tertio*. Sed id alio argumento non probat, quam auctoritate Idatii, qui in temporibus conſignandis non raro errat, *inquit Ant. Pagi, qui pugnam ad Singaram refert anno* 345.

Μαγνέντιος ὃς Κώνσταντα ἀνεῖλε) *Conſtans, victo fratre tumidior; ſimul per ætatem cautus parum, atque animi vehemens: adhuc miniſtrorum pravitate exſecrabilis, atque præceps in avaritiam deſpectumque militarium, anno poſt triumphum decimo, Magnentii, gentis barbaræ, diro atroque ingenio, ſcelere circumventus eſt. Conſtans vero venandi cupidine ductus, cum jam per ſylvas ſaltuſque erraret, conſpiravere aliquot militares in ejus necem, auctoribus Chreſtio & Marcellino, ſimulque Magnentio. Ubi patrandi negotii dies placuit, Marcellinus natalem filii ſimulans, pleroſque ad cœnam rogat. Itaque in multam noctem convivio celebrato, Magnentius quaſi ad ventris ſecreta ſecedens, habitum venerabilem capit. Ea re cognita, Conſtans fugere conatus, apud Helenam oppidum Cyrenæo proximum, a Gaiſone cum lectiſſimis miſſo interficitur, anno tertio decimo Auguſtæ dominationis (nam Cæſar triennio fuerat) ævi ſeptimo viceſimoque.* Victor de Cæſaribus, & in Epitome. Hujus cædem refert Ant. Pagi ann. 350.

Βετρανίων) *Conſtantis morte cognita, Vetrannio, magiſter militum, Imperium in Pannonia apud Murſiam corripuit: quem Conſtantius non poſt multos dies regno exuit, grandævæ ætati non vitam modo, ſed etiam voluptuarium otium concedens. Fuit autem prope ad ſtultitiam ſimpliciſſimus*. Victor in Epitome. Vide & Eutropium. Menſe Martio levatus eſt ad Imperium Vetrannio, & Decembri ſequente depoſitus, ann. 350. ut docet *Ant. Pagi ad eum annum*.

Κωνσταντίου ἀδελφιδοῦς) Recte emendat Valeſius Κωνσταντίνου: Eutropia enim, Nepotiani mater, Conſtantii θεία vocatur ab Athanaſio in Apolog. ad Conſtantium. *W. Lovvth.*

In Cap. XXVI.

Καιρὸν ἄκαιρον) Conſtantis metu, & auctoritate perterriti Athanaſii adverſarii, nihil auſi ſunt, illo ſuperſtite, in ſanctum præſulem movere. Ejus autem evulgata nece, rumores denuo ſpargere cœperunt. Pag. 102.

Ἀθανάσιος καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν) Epiphanius in hæreſi 68. poſtquam retulit, Athanaſium a Conſtantino M. in Gallias relegatum fuiſſe, addit: *Duodecim itaque vel tredecim annis in Gallia manſit*. Eos autem annos exorditur ab anno 336. quo Athanaſius in exilium miſſus; a quo anno ad 349. anni tredecim fluxere; vel duodecim, ſi ultimum in quo Alexandriam rediit, excludas. *Ant. Pagi ad ann.* 350. *num.* 4.

Ἐν Κουκουσῷ) Cucuſſus, urbs Armeniæ minoris Euſtathio, quæ Cocuſum Antonio, Cocuſſa S. Athanaſio, & Cuſum dicta ab Ammiano; olim Epiſcopalis, & D. Joannis Chryſoſtomi exilio clara, in Ciliciæ & Cappadociæ confinio, in via inter Cæſaream & Anazarbum. *Baudrand.* Obitus S. Pauli a *Pagio* refertur anno 351.

Ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας) Statuerunt Canones Apoſtoli, ut Eunuchus natus, vel aliqua injuria factus, ſi dignus eſſet, ad quemvis cleri gradum admitteretur: Quod ſi quis ſeipſum mutilaret, nec in clerum reciperetur, &, ſi clericus eſſet, deponeretur. Can. Apoſt. 21. 22. *&c.* Hos canones nimium tandem neglectos, ut patres Nicæni renovarent, Leontius iſte, ex ſententia Beveregii, cauſam præbuit. Quippe exiſtimat ante Synodum Nicænam Leontium ſibi virilia exſecuiſſe: Non enim, *inquit*, poſt conſtitutum hunc canonem, tale in ſe facinus perpetrare auſus eſſet. *Guil. Bevereg. in annot. in I. Can. Conc. Nic.* Pag. 103.

In Cap. XXVII.

Παντοίας αἰκίας προσέφερον) Τὸ κακὸν οὐ μέχρις ἀρχιερέων ἐκέχυτο, inquit Photius, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ὅσοι τὴν Μακεδονίου κοινωνίαν ἀπεστρέφοντο, ἐπενέμετο. μαζοὶ γυναικῶν (ὢ τῆς μανίας) κιβωτῶν καλύμμασιν ἐμβαλλόμενοί τε καὶ συμπιεζόμενοι ἀπεπρίζοντο. οἱ δὲ σιδήρῳ, τοὺς δὲ καὶ ᾠοῖς πεπυρακτωμένοις, ταινίαις αὐτὰ τοῖς μορίοις ἐνελίττοντες κατέκαιον. *Malum non ſolum ad Epiſcopos extendebatur, ſed & ad mulieres & pueros, quicunque Macedonii communionem non admitterent, ſe effudit. Ubera mulierum (o impietatem) operculis ciſtarum includentes & comprimentes exſcindebant, alia ferro, alia autem ovis ignitis, quorum fragmenta faſciis involvebant, exuſſerunt*. Photii Bibliotheca cod. 257. Ibid.

In Cap. XXVIII.

Ἐν τῷ ἀπολογητικῷ περὶ τῆς φυγῆς) Cum inimici Athanaſii paulo ante in fine cap. 26. memorati, ægre ferrent, eum fuga ſeſe proripuiſſe, ac cruentas Syriani ducis evaſiſſe manus; fugam ejus criminari aggreſſi timiditatis illum arguebant, animumque in periculis pro populo ſuo ſubeundis ignavum exprobrabant. Quam ut propulſaret contumeliam Athanaſius, ſcripſit Apologiam de fuga ſua; in qua exemplum adfert veterum Patrum, Prophetarum, necnon Apoſtolorum: imo ipſius Chriſti, qui non ſolum verbo docuit eſſe in perſecutione fugiendum ab una civitate in aliam; ſed & ipſe ad necem conquiſitus, haud ſemel ſeſe ſubduxit. Demum enarrat quo pacto obſeſſa a Syriano duce Eccleſia, in qua ille tum verſabatur, Deo opitulante, tantum evaſit periculum Scripta eſt autem hæc Apologia anno 357. vel 358.. anno ſcilicet, vel biennio poſt fugam, ut docent Pag. 104.

erudi-

eruditiſſimi Monachi Benedictini ſua in eam *Admonitione*.

Εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν] Oaſis magna, locus Africæ, in Libya propria, ſeu Ægyptiaca Ptolemæo & aliis; nunc quibuſdam eſt *Algnechet*, teſte Mercatore, *Gademez* vero Zieglero, in Barca Regione, eſtque locus in mediis Libyæ arenis tanquam in pelago inſula, quæ aqua & vino abundat, illicque habitantibus apta, cujus deſcriptionem vide apud Zoſimum, & ex Olympiodori excerptis pete. 90. millia paſſuum diſtat ab Oaſi parva in meridiem, & 7. dierum itinere a Thebis Ægypti in occidentem. *Baudrand.*

Pag. 105. Ἀμμώνιον ἕτερον] Valeſii textus Græcus 17. Epiſcopos numerat; Verſio autem Latina 15. tantum; utrobique male: Sedecim enim Epiſcopos in exilium pulſos nominatim memorat Athanaſius tum in Apologia de fuga, tum in ea ad Imperat. Conſtantium ſub finem. Male ergo in Græco Valeſii legitur Ammonius tertius, & in verſione omittitur Marcus ſecundus.

Ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους] Mire variat Theodoritus, qui habet ἐφόνευσαν δὲ ἐπισκόπους, ejuſque lectionem germanam putat Valeſius. Sed mendoſam eam eſſe arbitramur. Nam præterquam quod omnes MSS. & editi Athanaſii, Socratis, & Nicephori habent ἐφυγάδευσαν, hæc lectio vera comprobatur ex Apologia ad Conſtantium, ubi ſic legitur: καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν, οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. Quorum (ſcil. Epiſcoporum) *ſedecim ſunt in exilium acti, ex ceteris vero alii in fugam verſi, alii ad ſimulandum coacti ſunt*. Cl. Monachi Benedictini in Athanaſ. Apol. de fuga, p. 324.

Diem Pentecoſtes. Auctor Chronici Alexandrini, *ipſo dies Pentecoſtes, nonis Maji*: Theophanes in Chronico, *die ſacro Pentecoſtes*. Philoſtorgius, *circa horam tertiam ejus diei, quæ vulgo dicitur Pentecoſtes*, crucem fuiſſe viſam ajunt. Quæ verba Eruditorum ingenia excruciarunt; cum ann. 351. (quo anno Gallus Cæſar nuncupatus eſt, & Crux ei Antiochiam intranti apparuit) Paſcha die 31. Martii, Pentecoſtes feſtum die 19. Maji celebratum fuerit: non ergo in diem ſeptimum, vel nonas Maji incidere potuit. Verum totum arcanum in eo ſitum eſt, quod Græci Pentecoſten ſumant non ſolum pro die illo, qui a die Paſchali quinquageſimus; ſed etiam pro ſeptem hebdomadis quæ Paſcha ſubſequuntur. Hujus rei egregium exemplum vide apud Euſebium, in vita Conſtantini M. libro 4. cap. 64. *Ant. Pagi ad ann. 353. num. 9.*

In Cap. XXIX.

Pag. 106. Φωτεινὸς] Photinus ortus ex Galatia minori, Marcelli Epiſcopi Ancyrani diſcipulus. Aliquandiu Catholicus exſtitit, & magno omnium conſenſu in Ecleſiæ Sirmienſis Epiſcopatum adſcitus. Incertum eſt quo tempore ſedem iſtam obtinuerit, quove anno zizania ſua proſeminare cœperit. Chriſtum docuit eſſe ψιλὸν ἄνθρωπον, & ex Maria initium habuiſſe. Inde *Homuncioniſta* Vigilio Tapſenſi dictus; ejuſque ſequaces *Homuncioniſtæ* Auguſtino. Matthæus Larroquanus hæreſeos Photinianæ epocham ad annum 341. refert. Certe detectum fuiſſe Photinum ante annum 344. indicio eſt μακρόστιχος illa formula condita in Synodo Antiochena eo anno habita, in qua errores Photini expreſſe damnantur. Quod etiam factum eſt in Synodo Sardicenſi ann. 347. in Mediolanenſi ann. 348. Denique in Concilio Sirmienſi (de quo hic agitur) ann. 351. hæreſeos convictus, & in exilium pulſus eſt: Poſtea tamen Eccleſiam ſuam recuperaſſe videtur. *Guil. Cave in Photino, ad ann.* 344. Erat autem Sirmium Pannoniæ inferioris civitas nunc regni Hungariæ in Sclavonia urbecula.

In Cap. XXX.

Pag. 107. Πιστεύομεν] Hæc fidei confeſſio exſtat apud Athanaſ. de Synodis Arimin. & Seleuc. Vol. 2. pag. 172. apud Niceph. libro 9. cap. 31. & apud Hilarium de Synodis, col. 1174. In ea tametſi nihil compareat ab Eccleſiaſtica fide abſonum, id ſuſpicioſum tamen eſt, quod τοῦ ὁμοουσίου nomen tacetur.

Pag. 108. Οὔτε γὰρ κατῆλθεν εἰς σῶμα] Socrates & Nicephorus minus recte legunt σῶμα. Athanaſius habet Σόδομα: & Hilarius cum Valeſio vertit, *neque enim deſcendit in Sodomam*.

Κάθου] Poſt verba, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, delendæ videtur duæ voces quæ ſequuntur, ἀνάθεμα ἔστω: quas proinde Valeſius in ſua Verſione omiſit. Occurrunt tamen hoc in loco apud Athanaſium de Synodis Arim. & Seleuc. & apud Hilarium. Mox iterum redundant poſt γεννήσας ἀπέδειξεν. *W. Lovvth.*

Εἴ τις τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγοι] *Photini Secta dicit, Deum ſingulum eſſe & ſolitarium, & more Judaico confitendum. Trinitatis plenitudinem negat, neque ullam Dei Verbi, aut ullam Spiritus Sancti putat eſſe perſonam: Chriſtum vero hominem tantummodo ſolitarium aſſerit, cui principium adſcribit ex Maria; & hoc omnibus modis dogmatizat, ſolam nos perſonam Dei Patris, & ſolum Chriſtum hominem colere debere*. Vincent. Lirinenſis adverſus hæreſ. cap. 17.

Εἴ τις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱὸν] Eadem ratione & Catholici Dei unitatem probabant. Sed hæc a Sirmienſibus haud bona fide, ſed ſophiſtico ſuo more ſcripta fuiſſe certum eſt. Quippe Ariani credebant, Filium Dei ex Deo Patre tanquam principio, productum fuiſſe per modum creationis, quemadmodum & cætera omnia: & hoc ſolum inter Dei Filium cæteraſque creaturas diſcrimen ponebant, quod Filius primo & immediate a Patre ex nihilo productus ſit, deinde per Filium reliqua. Quod & ipſi Sirmienſes non obſcure ſignificant in verbis illis; εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν. *Ad unum qui eſt ſine principio, omnium principium, per Filium pie omnia referimus*. His enim ſatis oſtendunt, ſe pariter & Filium & alia omnia, ad Deum Patrem tanquam principium, referre: Filium quidem ἀμέσως· per Filium vero cetera. Fruſtra autem & perridicule conetur aliquis Patrem & Filium unum eſſe Deum inde demonſtrare, quod hic ex illo, tanquam principio ſuo exiſtat; niſi principium, ὁμογενῆ & conſubſtantiale intelligat. Niſi enim, inquam, illud in argumento ſupponitur, res ſingulas creatas unum eſſe cum Patre Deum, quod abſurdiſſimum eſt, eadem opera probabitur: ſiquidem creaturæ omnes ex Deo Patre tanquam principio originem ſuam utcunque habent. Egregium vero Arianorum *Deus ex Deo*, qui non aliter ex Deo ſit, quam per modum creationis, quomodo ex Deo ſunt quæ ſubſiſtunt Univerſa! *Cl. Bullus Defenſ. Fid. Nic. ſect. 4. cap. 4. n. 8.*

Πίστις ἐκτεθεῖσα ἑτέρως ἐν Σιρμίῳ] Titulus apud Hilarium de Synodis, col. 1156. hic eſt: *Exemplum blaſphemiæ apud Sirmium per Oſium & Potamium conſcriptæ*. At non putatur Oſius illam conſcripſiſſe; ſed cum eidem ſubſcripſiſſet, fraude fortaſſe Arianorum obtinuit, ut ea Oſii confeſſio vocaretur. *Cl. Benedictini in Athanaſ. Vol. 2. pag. 744. ubi hæc formula occurrit, ut & apud Niceph. lib. 9. cap. 31.* In ea tacetur nomen *ſubſtantiæ* & *conſubſtantialis*; Filius minor patre prædicatur honore, dignitate, claritate, majeſtate, Patrique ſubditus. Dicitur Pater ſolus initio carere, immortalis, inviſibilis, impatibilis eſſe. Quamobrem jure ab Hilario blaſphemia nuncupatur. *Iidem vita Athanaſ. ad ann. 357.* Pag. 109.

Δικαιώσει] Poſt verba, δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως deſunt in mea Editione verba iſta mox ſubjungenda, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως, Typographi errore. *W. Lovvth.* Deſunt & in noſtris Pariſienſi & Stephani, ut & in Nicephoro: habentur tamen apud Athanaſ. Pag. 110.

Ῥωμαϊστὶ μὲν σουβετανίας) Athanaſius de Synodis legit σουβσταντίας, rectius. *W. Lovvth.*

Ὑποτεταγμένον) Ὑποτεταγμένον τῷ Πατρὶ apud Athanaſ.

Εἰλυφέναι) εἰληφέναι ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου. Athanaſ.

In Cap. XXXI.

Ὑπέγραψε) Etiam cum Urſacio & Valente iniit Communionis ſocietatem: non tamen unquam induci potuit ut calculum ferret in Athanaſium, quod peroptabant Ariani. De Hoſii lapſu a multis hoc ſeculo diſputatum eſt. Sunt qui dicant virum id ætatis non ſat mentis compotem tum fuiſſe, ſed calamitate & ſenio debilitatum ad Imperatoris conditiones veuiſſe. Ait porro Athanaſius, Hoſium inſtante morte vim ſibi illatam quaſi teſtamento declaraſſe, Arianam hæreſim feriiſſe anathemate, vetuiſſeque ne quis illam reciperet. *Cl. Benedictini Vita Athanaſ. ad ann. 357.* Pag. 112.

In Cap. XXXII.

Μοῦρσαν, φρούριον δὲ τοῦτο τῶν Γαλλιῶν) Ita fere Sozomenus. Alii omnes Murſam iſtam in Pannonia ſitam eſſe referunt; præſertim Sulpitius Severus libro 2. qui hanc Hiſtoriam enarrans, inſignem hac in re impoſturam Valentis Murſæ Epiſcopi memorat. *W. Lovvth.* Ibid.

Ὁ Μαγνέντιος ἡττηθεὶς) Ad Murſam cum Conſtantio pugnat & vincitur anno 351. Roma & Italia, quo ſe poſt cladem receperat, per Conſtantii duces abigitur, ann. 352. Iterum ad Alpes Cottias adverſus Conſtantium prælium inlit, iterumque debellatur, ann. 353. Mox Lugdunum fugit, ibique poſt tres Imperii annos & menſes ſex ſeipſum interimit. *Ant. Pagi.*

Εὐθὺς

Εὐθὺς ἀπανίςαται] Imo non nisi vere anni insequentis ineunte, teste Juliano Orat. I. ad Constant. Siquidem autumno superiore apud Mursam victus erat. *W. Lovvth.*

Σιλουανὸς] *Respublica recens quieta a civili trepidatione, Silvano in Imperium evocato, tentari rursus occœperat. Is namque Silvanus in Gallia ortus barbaris parentibus, ordine militiæ simul a Magnentio ad Constantium transgressus, pedestre ad Magisterium adolescentior meruerat. E quo dum altius per metum seu dementiam conscendisset, legionum, a quis præsidium speraverat, tumultu, octavum circa aevicesimum diem, trucidatus est.* Victor de Cæsaribus.

In Cap. XXXIII.

Pag. 113. Γάλλος καταγωνίσατο] *Gallus Judæos, qui interfectis per noctem militibus arma ad rebellandum invaserant, oppressit, cæsis multis hominum millibus, usque ad innoxiam ætatem, & civitates eorum Diocæsaream, Tiberiadem, & Diospolim, plurimaque oppida igni tradidit.* Hieron. in Chronico, ad ann. 355.

In Cap. XXXIV.

Περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον] Flanona, seu etiam Flavona, ut habent alii codices, urbs Liburniæ Plinio & Ptolemæo, nunc *Fianona*, oppidulum Istriæ, in ora maris Adriatici & sinus Flanatici ab eo dicti; sub dominio Venetorum, cum portu munito & capaci. *Baudrand.*

Ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν] Ammianus Marcellinus in fine lib. 14. *Excessit e vita ætatis anno nono atque vigesimo, cum quadriennio imperasset.* Erat autem annus Chr. 354. Vide Sozomen. lib. 4. cap. 7. & Idacium in Fastis.

Ἰουλιανὸν Καίσαρα καταςήσας] *Constantius Claudium Julianum fratrem Galli, honore Cæsaris assumit, annos natum fere tres atque viginti,* inquit Victor in Epitome. Erat autem annus 355.

Ἐν τῇ ἑβδόμῃ Κωνςαντίου ὑπατείᾳ] Vertendum, *in septimo Constantii consulatu*, non in *octavo*, ut mendose Valesius. Cum Socrate consentiunt Fasti Idatiani. *W. Lovvth.*

Ἰούλιος ἐτελεύτησε] Julius, patria Romanus, Rustici filius, Marci Pontificis in sede Romana Successor, die 6. Februarii anni 337. ordinatus, sedit annos quindecim, menses duos, dies sex, obiitque anno 352. die 12. mensis Aprilis, qua die colitur. In ejus locum die 22. Maii deligitur Liberius Romanus. *Anton. Pagi, Monachi Benedictini, & Guil. Cave.*

In Cap. XXXV.

Pag. 114. Ἀέτιος] Antiochensis, militis cujusdam filius. Aurifabrum fuisse Aetium certius constat. Mortua matre, ad Philosophicas disciplinas animum applicuit. Ac primum quidem Paulinum Antiochenum audivit, postea Anazarbi Athanasium, deinde Tarsi Antonium Presbyterum, posthæc Leontium Presbyterum Antiochenum, tandem Alexandriæ Sopolim medicum celeberrimum, sub quo medicinæ operam dedit; & cum in hac arte excelleret, gratuitam indigentibus operam præstabat; ipse interim opificio suo aurifabrili noctu incumbens vitam sustentabat. Antiochiam reversus, a Leontio Episcopo Diaconus ordinatur, qui dogmata sua in Ecclesia publice docendi ei potestatem fecit. Capita hæreseωs potissimum fuerunt; Filium esse κτιςὸν, & ἐξ οὐκ ὄντων, & per omnia ἀνόμοιον τῷ πατρὶ, ac proinde ἑτερούσιον, *substantia plane diversum*: unde athei cognomen ei merito adhæsit. Reliqua ex Epiphanio, Theodorito, & Niceta Choniate petantur. Famosus esse cœpit maxime circa ann. 359. & sequentem, quando apud Constantium accusatus, quod conscius & particeps fuisset conjurationis Galli, Pepuzam Phrygiæ in exilium missus est. Sub Juliano Episcopatum accepit; cujusnam vero urbis, non constat. E vita discessit circa ann. 366. *Guil. Cave.*

In Cap. XXXVI.

Pag. 115. Ἐν Μεδιολάνῳ] Annus 355. rei Catholicæ exitiosus fuit; in quo, vi & tyrannica Constantii potestate, religionis jura violata, hæreticis summa rei Ecclesiasticæ administrandæ permissa, Catholicis Præsulibus vis illata, oblata exilii capitisque pericula, nisi Athanasium ferirent Anathemate. Mediolanum igitur, ut statutum anno proximo fuerat, convenerunt Episcopi. *Cl. Monachi Benedictini Vita Athanasii.* Hæc tertia Synodus ibidem celebrata ab *Ant. Pagi* memoratur.

In Cap. XXXVII.

Pag. 116. Ἐν Σελευκείᾳ) Anno 359. cum Constantius Oecumenicam Synodum indixisse, Orientales Seleuciæ, Occidentales Arimini convenerunt. Et quidem Ariminenses Episcopi numero circiter quadringenti; Seleucienses vero centum & sexaginta tantum censentur.

Ut recte observat Baronius.) Verum Athanasius in epistola ad Solitarios, in qua de lapsu Liberii Sermonem habet, ait: *Leontius ille castratus, qui Antiochiæ nunc Episcopatum tenet.* Quare anno 358. quo Liberius Arianæ formulæ subscripsit, Leontius adhuc in vivis erat, eoque anno decessit. Hinc Philostorgius lib. 4. cap. 3. lapsum & restitutionem Liberii memorat, & capite sequenti ait, *mortuo Leontio Antiochenæ urbis Episcopo, Eudoxium ex urbe Germanicia translatum esse.* Fallitur ergo Valesius, qui obitum Leontii ad annum 356. pertinere dicit. *Ant. Pagi ad ann. 356. n. 15.*

Εὐδόξιος) Eudoxius primo Germaniciæ, postea Antiochiæ, ultimo Constantinopoleos Episcopus, eadem prorsus cum Eunomio sensit, ut docet Theodoretus in hæreticis fabulis.

Admonere perpetuo solcat.) At non adeo firmum est hoc Valesii argumentum: in Apologia quippe ad Constantium Imp. pag. 309. Epistolam adfert S. Athanasius ex Latino Græce versam, non tamen illud indicet. Certum videtur, hanc ipsam esse fidei formulam, quæ a Marco Arethusio dictata est, cujusque subscriptiones habentur apud Epiphanium Hær. 73. num. 22. Græcene autem an Latine primo fuerit edita, ambiguum. *Clar. Benedict. in Athanas. Vol. 2. pag. 721.*

Φλαβίου Εὐσεβίου & Ὑπατίου) Apud Athanasium de Synodis Arimin. & Seleuc. pag. 721. ubi hæc fidei professio occurrit, legitur Φλαυίων recte: erant quippe Eusebius & Hypatius fratres, atque adeo Flavii appellabantur ambo; quorum soror erat Eusebia, Constantius conjux. *Cl. Monachi Benedict. in Athanas. loc. cit.* Pag. 117.

Σταυρωθέντα, & ἀποθανόντα, & εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα) In veteribus Socratis Editis, ut observarunt Monachi Benedictini, legitur σταυρωθέντα & παθόντα & ἀποθανόντα. Porro hæc prima ex omnibus a Socrate recensitis fidei regulis, habet Articulum de descensu ad Inferos; qui iterum occurrit in Symbolo Constantinopolitano, cap. 41. hujus libri.

Γερμάνιος) Athanasius habet Γερμίνιος, quod & Valesius in versione sua expressit. Alii Γερμήνιος. Pag. 118.

Ἑαυτῶν ὀνομάζουσι Κωνςάντιον) Athanasii Editio Benedict. legit, ὀνομάζουσι ἑαυτοῖς Κωνςάντιον. Confer hæc cum iis quæ apud Sozomenum leguntur, lib. 4. cap. 17.

Ἐλέγχει τὴν ἀθείαν) pro ἀθείαν, Edit. Benedict. Athanasii habet ἀμαθίαν, cujus sensum Valesius in versione expressit. Pag. 119.

Ἐπιςολὴ) Exstat hæc epistola apud Athanas. de Synodis, pagina 723. Sozomen. libro 4. capit. 18. Theodoritum libro 2. cap. 19. Nicephorum libro 9. cap. 40. Pag. 120.

Ἵνα καὶ ἡ πίςις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῇ) Haud aliter Apud Athanas. Sozom. Theodor. & Nicephorum legitur. Dubitari tamen non potest, quin S. Hilarius legerit, ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις: Sic enim latine interpretatus est; *ut fides clarescerct omnibus Ecclesiis Catholicis.* Olim autem quævis Ecclesia particularis, veram Christi doctrinam amplexa, *Catholica* dicta fuit, ad distinctionem hæreticarum in eadem forte civitate locum habentium; ut pluribus ostendit *Clariss. Pearsonus Exposit. Symboli Apostolor. pag. 347.*

Πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ) Ursacius & Valens pœnitentiam suam retractarunt in Synodo Mediolanensi, anno 355. teste Athanasio in Epistol. ad Solitarios, p. 644. Edit. Commelin. *W. Lovvth.* Pag. 121.

Διδασκαλία μία μὲν ἔςω) Sozomenus habet διδασκαλία μὴ μένουσα. nec possunt hæc in contextu Latino internosci; ita libera versione Græca donatus est. *Cl. Benedict. in Athanas.*

Τῷ τὴν ἀλήθειαν πιςώσασθαι) Melius legitur τὸ apud Sozomen. lib. 4. cap. 18. *W. Lovvth.* Pag. 122.

Καὶ ἐκτὸς τῶν ἰδίων—) Athanasii Editio Benedict. habet καὶ οἰκείων παροικιῶν ἀλλοτρίους ἐπιςέλλεσθαι γίνεσθαι.

Ταῦτα δεξάμενοι τὰ γράμματα οἱ ἐπίσκοποι, αὖθις τοιαῦτα ἀντέγραψαν) Apud Athanas. ταῦτα ἐδέξαντο οἱ ἐπίσκοποι, ἐπαγομένων τριῶν, *hæc Episcopi acceperunt, tribus referentibus.* Sequens epistola & apud Theodoritum lib. 2. cap. 20. exstat, sed stylo multum diversa. Nam Latine primum data aliam apud Athanasium & Socratem, aliam apud Theodoritum interpretationem habet. Pag. 123.

Λιβέριος) Liberius, patria Romanus, Augusti filius, post excessum Julii, in Romanum Pontificem 11. Kal. Junias ann. 352. electus est. Scriptis mox literis Orientales Episcopi ipsum in partes suas pertrahere magnopere fategerunt. Verum ille coacta Romæ Synodo Orientalibus rescripsit, se iis consentire non posse; diuque sane Athanasii causam damnare constan- Pag. 124.

constanter recusavit. Anno 355. Mediolanum accersitus Constantio viriliter restitit; qui cum post longum cum eo colloquium habitum, nec prece, nec pretio, nullis rationibus nec ullis promissis minisve hominis animum flectere potuit, ad Berœam Thraciæ urbem deportari jussit, subrogato ei Felice Archidiacono, quem Acacius Cæsariensis Romæ Episcopum ordinari curavit; hominem quidem in fide Catholicum, sed qui Arianis communionem non denegavit. *Guil. Cave ad ann.* 352. Vide etiam Athanasium in Historia Arianorum ad Monachos, p. 367. Prolixum colloquium inter Constantium & Liberium refert Theodorit. lib. 2. cap. 16.

Ὁ Λιβέριος τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπέλαβε] Dum Liberius Berœæ in exilio versatur, Romam Constan-
Ibid. tius venit, atque triumphantis more urbem ingressus est 28. Aprilis ann. 357. Tum matronæ Romanæ honorabiliores & Senatoriæ, detractantibus officium viris, Constantium supplices adeunt, reditumque Liberii Præsulis sui obnixe postulant. Ille respondet, adesse Felicem urbis Episcopum, virum tanto munere dignum. Cui illæ, invisum omnibus Felicem esse, nec unquam se posse eo deduci, ut cum ejusmodi viro societatis vel communionis quippiam habeant. Constantius autem ut rem pergratam Romanis ediceret, jubet revocari Liberium, & una cum Felice Ecclesiam moderari. Qua conditione cum risu excepta, & contra clamante populo, unus Deus, unus Christus, unus Episcopus, postulatum ille plebi concessit. Ut autem habet Sozomenus, non nisi re cum Episcopis deliberata evocandum statuit Liberium, & quidem ea lege & conditione, ut Orientalium ante sententiam amplexaretur. Tandem postquam exulaverat Liberius duobus & amplius annis, & jam miseriarum & periculorum quæ sustinuit, tædio superatus, vim etiam & verbera passus, nimiaque Demophili & Fortunatiani importunitate victus, dolendo humanæ fragilitatis exemplo cadit, Athanasium damnat, & Homoiusionistarum formulæ quam nuper Sirmii condiderant, subscribit, anno 358. idque se fecisse datis ad Orientales, aliisque ad Ursacium & Valentem literis testatus est. Romam rediit magno cum populi gaudio; Felice vel a Senatu vel a plebe, urbe expulso. Vixit post reditum annos novem, diemque clausit supremum 8. Kal. Octob. ann. 366. Sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ. *Clariss. Monachi Benedictini Vit. S. Athanas. & Guil. Cave in Liberio.*

Τὴν πίστιν τῇ ἐν Νίκῃ] Videtur legendum, τὴν πίστιν τὴν ἐν Νίκῃ. *W. Lovvth.*

In Cap. XXXVIII.

Ἀκάκιος] Eusebii Pamphili in Episcopatu Cæsariensi Successor, Maximum Hierosolymorum Episcopum jure metropolitico a sede sua amovit, ut existi-
Pag. 125. mat Ant. Pagi, quia Maximus vicinos Episcopos ad Synodum evocarat, cum Athanasius anno 349. Alexandriam pergeret, absque permissu ejusdem Acacii: ejusque in locum substituit Cyrillum tanquam Arianæ factioni deditum, cum tamen is (ut postea constitit) ab ista hæresi longe alienus esset, Anno 350. Aliter autem Theodoritus de Ordinatione S. Cyrilli, Hist. lib. 2. c. 26. lib. 5. c. 9. De Macedonio vide supra cap. 6. & 16. hujus libri.

Τὰς τῆς ἐκκλησίας διαπρεπομένους] Vertendum, *qui pro Ecclesia contendunt*, qui Ecclesiæ partes tutandas suscipiunt. Eadem phrasis occurrit infra, cap. 40. *W. Lovvth.*

Ἀναστασίαν] Alia fuit hæc ab illa *Anastasia* a Gre-
Pag. 126. gorio Nazianzeno Constantinopoli condita, & aliam ob causam sic dicta, nempe quod fides languescens antea & moribunda illic revixisse visa fuerit. De qua ipsum vide in vita sua, pag. 17. & Oratione 32. Nicetæ etiam annot. in verba illa χαίροις Ἀναστασία, & *Guil. Cave in Greg. Nazianz.*

Ἐλεύσιος] Eleusius Cyzici, Mœsiæ ad Proponti-
Pag. 127. dem urbis a Macedonio factus Episcopus, prius in Palatio splendide militaverat. Vir bonus fuisse dicitur; acerrimus tamen in vexandis iis qui Filium Patri consubstantialem profitebantur. *Sozomen. libro* 4. *cap* 20.

Τέσσαρας ἀριθμοὺς) Photius habet τέσσαρας φάλαγγας. Nicephorus τετρακισχιλίους ξιφήρεις, Sozomen. τέσσαρα τάγματα.

In Cap. XXXIX.

Pag. 128. Σεισμὸς μέγιστος, ἀφ' οὗ συνέβη τὴν Νικομηδέων πόλιν πεσεῖν) *Iisdem diebus terræ motus horrendi per Macedoniam Asiamque & Pontum assiduis pulsibus oppida multa concusserunt, & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris;* inquit Ammian. Marcellinus, lib. 17. cap. 7. cujus verba, hominum & ædificiorum stragem graphice demonstrantia, hic repræsentassem, ni metus esset ne Lectorem a proposito nimium abducerent.

Εἰς Σελεύκειαν) Athanas. de Synodis Arim & Se- Ibid.
leuc. Τὰ δὲ ἐν Σελευκείᾳ τῇ τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἐστι. μὴν μὲν ἦν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Θὼθ, καὶ κατὰ Μακεδόνας Γορπιαῖος, καὶ ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατ' Αἰγυπτίους ἑκκαιδεκάτη, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν. ἦσαν δὲ καὶ ἐκεῖ περὶ ρξ. *Seleuciæ vero asperæ hæc acta sunt. Mensis erat a Romanis September, ab Ægyptiis Thoth, a Macedonibus Gorpiæus nominatus: decimaque sexta mensis secundum Ægyptios, qua qui vocati fuerant, convenere. Erantque ibi Episcopi circiter centum sexaginta:* Male igitur in Valesii versione mox legitur *centum & quinquaginta*. Porro de Synodo Seleuciensi vide Sozomen. libro 4. cap. 22. & Theodoretum libro 2. cap. 26.

In Cap. XL.

Τοὺς ἤδη πρότερον καθαιρεθέντας) Semi-Arianos in-
telligit, quorum dux erat Basilius Ancyranus; quos Pag. 130.
quidem a Synodo Sardicensi depositos legimus, non autem ab aliquo Arianorum conventu, quod sciam. Athanasius autem Basilium Ancyranum & cum eo sentientes, ut ab orthodoxis, verbis potius quam re, discrepantes, purgat in libro de Synodis Arim. & Seleuc. p. 705. Edit. Commelin. *W. Lovvth.*

Ὡς οὖ φάσκομεν) Habetur hæc fidei professio apud Epiphanium hæresi 75. cap. 25. & Niceph. lib. 9. cap. 43.

Τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦ- Pag. 131.
μεν) In hoc differunt confessio Fidei in Synodo Sirmiensi tertia, ann. 357. promulgata, Seleuciensis, de qua hic agitur, & Constantinopolitana eodem anno edita; quod Sirmiensis Filium Patri similem κατὰ πάντα pronunciaverit: vid. supra cap. 36. Hæc Seleuciensis Filium Patri similem generalibus verbis secundum scripturas definiverit, anomæos tamen damnarit: Constantinopolitana eadem de similitudine Filii cum Patre, quæ Seleuciensis, affirmabat; anomœos tamen anathemati minime subjiciebat; & tam οὐσίαν quam ὑπόστασιν de Deo prædicare vetabat. Porro qualis esset Filii cum Patre similitudo ex sensu Arianorum luculenter exponit Eusebius Nicomediensis, Arianæ factionis signifer, in epist. ad Paulinum apud Theodorit. lib. 1. cap. 6. γεγονὸς, inquit, ὁλοσχερῶς ἕτερον τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει, πρὸς τελείαν ὁμοιότητα διαθέσεώς τε καὶ δυνάμεως τοῦ πεποιηκότος γενόμενον. *Natura & virtute prorsus diversum, ad perfectam tamen similitudinem naturæ virtutisque factoris sui conditum.* W. Lovvth.

Διὰ τί μὲν, οὐκ ἔχω φράσαι) Magnam exercuit li- Pag. 133.
tem Cyrillus cum Acacio Cæsariensi de jure metropolitano, quod Cyrillus Ecclesiæ suæ veluti sedi Apostolicæ asserere voluit, reclamante quidem consuetudine, & ipsius Nicænæ Synodi Canone septimo. Sæpius idcirco in judicium vocatus non comparuit: inde ab Acacio & Synodo Palæstina depositus, prætento quidem alio crimine, quod grassante fame in pauperum usus thesauros Ecclesiæ vendiderat, & in his sacram stolam aureis filis contextam, a Constantino M. huic Ecclesiæ donatam. Ab iniqua Acacii sententia provocavit Cyrillus ad majus judicium, adstipulante ipso Imperatore Constantio. Anno 359. in Synodo Seleuciensi Acacio superior fuit; sed in Conciliabulo post Constantinopoli habito, incrustatis prioribus calumniis, novisque additis, Acacius illum iterum deposuit. *Guil. Cave in Cyrillo Hierosol.*

Ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος ——) Juxta Canonem Apostolicum 74. qui sic statuit: Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί τινι παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων ——— *Episcopum a viris fide dignis ob aliquid accusatum, ipsum ab Episcopis vocari necesse est. Et si se quidem stiterit, & confessus vel convictus fuerit, statuatur pœna. Si autem vocatus non paruerit, secundo etiam vocetur, missis ad ipsum Episcopis duobus. Si autem etiam sic non obedierit, vocetur & tertio, duobus ad eum rursus missis Episcopis. Si autem vel sic aspernans contumax se non stiterit, Synodus ea quæ videntur adversus eum pronunciet, ne lucrifacere videatur dum judicium subterfugit.*

In Cap. XLI.

Συνέδριον ἕτερον πεποιήκασι) Mense Decembri an- Pag. 134.
ni 359. inchoata est hæc Synodus 3. CPolitana, & in sequentem annum continuata. Erant duæ in hac Synodo factiones; Semi-Arianorum una, qui Filium Patri ὁμοιούσιον: Aetianorum altera, qui Filium ἑτερούσιον esse contendebant. Vicit Semi-Arianorum pars. Inde Aetius mox exilio mulctatus: damnatum ejus dogma: denique Fidei formula Synodo Ariminensi oblata, confirmatur paucis additis, nempe ut neque *substantia*, neque *hypostasis* de Deo diceretur. Exstat epistola Synodalis ad Georgium Alexandriæ Episcopum

rum de Damnatione Aetii ejus Diaconi. Theod. hist. lib. 2. cap. 28. Concil. Tom. 2. pag. 805. confer Sozom. lib. 4. cap. 24. *Guil. Cave Vol. 2. pag. 119. Ant. Pagi ad ann.* 359.

Πιςώσωμεν) Vide hanc formulam apud Athanas. de Synodis, pag. 747. Theodor. hist. lib. 2. cap. 21. & Niceph. lib. 9. cap. 44.

Καὶ παφέντα, ἐ εἰς τὰ καταχθόνια κατεληλυθότα) Hic & sepultura & descensus ad Inferos distincte prædicantur.

In Cap. XLIII.

Pag. 136. Ἐν Γάγγραις) Hanc Synodum, post Nicænam, sive primam generalem, habitam fuisse, præter Balsamonem & Zonaram, alii etiam diserte testati sunt. Et quidem Baronius ad ann. 361. & ex eo Binius, eam Constantini M. & Sylvestri Papæ temporibus habitam fuisse contendunt, ex eo quod Hosius Episcopus Cordubensis ei interfuisse dicatur; nimirum in inscriptione epistolæ ab hac Synodo ad Armenos conscriptæ, quæ sic se habere creditur: *Dominis honorabilibus consacerdotibus in Armenia constitutis coepiscopi, Eusebius, Hypatius, Eulalius, Gregorius, Ælianus, Bithynicus, Olympius, Bassianus, Basilius, Philetus, Heraclius, Pappus, Eugenius, Hosius Cordubensis &c.* Sed in Græca ipsa inscriptione, cui hanc Binius tanquam Latinam ejus versionem apposuit, nulla fit omnino Hosii Cordubensis mentio. Quinetiam nec a vetere Latino Interprete, nec ab alio quovis canonum horum editore Hosius iste inter Episcopos hac Synodo congregatos commemoratur. *Guil. Beveregius annot. in Can. Conc. Gangrensis*; ubi se nescire fatetur quo anno hæc Synodus celebrata fuerit. Quoniam autem Sozom. lib. 4. cap. 24. innuere videtur, hanc Antiochena fuisse priorem, gravi parachronismo, ut videtur, vir cl. intelligit Antiochenam illam Synodum, *in Encæniis* vulgo dictam, annoque 341. habitam. Cæterum cum Socrates hic diserte asserit, Concilium Gangrense Eustathii causa coiisse post modo memoratum illud Constantinopoli anno 360. habitum, cumque modicis intervallis occurrit unum & alterum Antiochiæ congregatum, quid dubitemus affirmare Synodum hanc Gangrensem anno circiter 361. aut 362. fuisse celebratam? Certe Athanasius, libro de Synodis, pag. 747. tradit, Semi-Arianos Constantinopoli Antiochiam profectos, aliam fidei formulam edidisse; adeo ut non sit opus recurrere ad illud *in Encæniis* Antiochiæ Concilium. Quod vero Antonius Pagi Synodum hanc Gangris convenisse statuit ante annum 358. id facit, ut Hosius interesse posset, qui eo anno in Hispaniam reversus est: Hosium autem illic non comparuisse supra ex Beveregio ostensum est.

Pag. 137. Εὐδόξιος) De Eudoxio, ejusque studio in honoribus ambiendis vide supra, ad initinm capitis 37. hujus lib.

Ἐκκλησίας ὀνομαζομένη Σοφία) In Chronico Alexandrino, sub Consulibus anni 360. legitur: *Hoc anno, mense Peritio (seu 15. Februarii) magna Ecclesia Constantinopolitana dedicata est. Macedonius Episcopus CPolitanus propter multa ipsius propria crimina exauctoratus est, & in locum ejus subrogatus Eudoxius mense Audynæo (seu Jan. 27.) præsentibus Episcopis 72.* Paulo post: *In ea Synodo Episcoporum non post multos dies ab inauguratione Eudoxii Episcopi CPoleos, Encænia magnæ Ecclesiæ ejusdem urbis celebrata sunt anno trigesimo quarto plus minus, quam fundamenta Constantinus Victor Augustus jecerat. Acta sunt Encænia etiam his Coss. 16. Kal. Martias, qui dies mensis Peritii (seu Februarii) 14. Ad ea Encænia Imperator Constantius Augustus vota seu munera, multa cimelia aurea & argentea ingentia, gemmisque & auro intertextas telas pro altari multas contulit. Quin & in januis geminas utrinque fores aureas vario opere fecit, ipsasque exteriores portas auro mire variavit. Multa beneficia magnifice contulit cum in universum clerum, tum in religiosas virgines & viduas.* &c. Loquitur auctor de Concilio CPolitano, in quo Eudoxius ad sedem CPolitanam translatus est. Supra, loco *16. Kal. Martias*, legendum 15. & loco *Februarii* 14. legendum 15. eo enim die Ecclesiam S. Sophiæ dedicatam jam dixerat: quo etiam ea Encænia peracta diserte testatur Idatius in Fastis. Hæc dedicatio, ingentesque largitiones factæ occasione Quinquennalium Juliani Cæsaris, postquam jam Augustus ab exercitu dictus esset. *Antonius Pagi ad ann. 360. num.* 13.

In Cap. XLIV.

Pag. 138. Μελέτιον) Anno 361. ineunte, Meletius, vir pietate, sanctimonia, eruditione insignis, studio & opera Arianorum, qui non sat explorato ejus animo, inter suos hominem connumerabant, in Episcopum Antiochenum delectus est. Verum, ut in tanto munere vix latere potest quid quisque sentiat, cum postissimum ille nec obscure τὸ ὁμοούσιον prædicaret propugnaretque, Ariani, deprehensa ejus doctrina, deturbatum ex Episcopatu curarunt in exilium ablegari, cum vix triginta sedisset dies, in ejusque locum Euzoium cooptarunt, nequaquam suspectum sibi, nec dubiæ fidei hominem, sed Arianum, Arianæque hæreseos vindicem acerrimum. Hinc tres in partes distracta civitas. Prima numero potior Arianorum, Euzoio Episcopo. Secunda Meletianorum, qui in Palæa seu veteri urbe collectas agebant, a Meletio sanam edocti fidem. Tertia Eustathianorum, a S. Eustathio olim Episcopo. *Clar. Monachi Benedictini vit. Athanas. ad ann.* 361. Alii autem Meletium formulæ Acacianæ in Synodo Seleuciensi subscripsisse observant: Philostorgius Lib. 5. cap. 1. ipsum τὸ ἑτερόσιον simulasse, & Ariminensi formulæ subscripsisse affirmat. Aliter Theodorit. Hist. lib. 2. cap. 31. & Epiphan. Hæres. 73. n. 29. &c.

In Cap. XLV.

Ὁμοιούσιον) Eruditissimi Benedictini in Athanas. de Synodis, pag. 746. hanc vocem ὁμοιοούσιον scribunt, & sic esse scribendam contendunt. Pag. 139.

Ὁ Μακεδόνιος τὸ ἅγιον Πνεῦμα συναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Τριάδος ἐξέκλινε) Macedonius primus, vel saltem præcipuus fuit hæreseos, quæ Spiritum Sanctum creatum asserit, auctor & seminator; & ab eo hæreseos istius propugnatores, Macedoniani potissimum dicti sunt, præsertim S. Augustini & Socratis temporibus. *Macedoniani sunt a Macedonio CPolitanæ Ecclesiæ Episcopo, quos & πνευματομάχους Græci vocant, eo quod de Spiritu Sancto litigent. Nam de Patre & Filio recte sentiunt, quod unius sunt ejusdemque substantiæ vel essentiæ, sed de Spiritu Sancto hoc nolunt credere, creaturam eum esse dicentes. Hos quidam Semi-Arianos vocant, quod in hac quæstione ex parte cum illis sint, ex parte nobiscum.* Aug. hæres. 52. Epiphanius autem πνευματομάχους distincte a Semi-Arianis recenset, refutatque. *Hæres. 73. sect. 25.*

Ἐξουκόντιοι ἐκλήθησαν) Nempe quia Filium ἐξ οὐκ ὄντων generatum seu creatum esse dicebant. Hinc corrigendus Theodoritus, qui hæret. fab. lib. 4. cap. 3. ubi de Arianis, qui tempore Eudoxii, appellati quoque fuerint Eudoxiani & ἐξακιονῖται, lege ἐξουκόντιοι. Corrigendus etiam Cedrenus, qui pag. 302. de Justiniano, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς πάσας τὰς ἐκκλησίας τῶν αἱρετικῶν δέδωκε τοῖς ὀρθοδόξοις, χωρὶς τῶν ἐξακιονιτῶν Ἀρειανῶν, lege ἐξουκοντιῶν. *Gaspar Suicer. in voce* ἐξουκόντιοι.

In Cap. XLVI.

Διεκώλυε φοιτᾷν παρ' αὐτῶν) Lege αὐτόν. *W. Lowth.* Pag. 140.

Νῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτὸν) *Apolinaristæ de anima Christi ab Ecclesia Catholica dissenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem sine anima suscepisse. In quæstione testimoniis Evangelicis victi, mentem qua rationalis est anima hominis, non fuisse in Anima Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt.* Aug. hæres. 55. Ὁ Ἀπολινάριος ἔμψυχον μὲν ἔφησεν εἶναι τὸ Σωτῆρος τὸ σῶμα, οὐ μὴν τὴν λογικὴν ἐσχηκέναι ψυχήν· πεῤῥεπῶς γὰρ ἦν, φησιν, ὁ νοῦς, τῷ Θεῷ λόγῳ παρόντος. *Theodor. hæret. fab. lib. 5. cap.* 11. Pag. 141.

In Cap. XLVII.

Πολλοῖς βαρβάροις συμπλέκει) *Julianus in campis Argentoratensibus apud Gallias, cum paucis militibus infinitas hostium copias delevit. Stabant acervi montium similes; fluebat cruor fluminum modo. Captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes Optimates: redditus limes Romanæ possessionis. Ac postmodum cum Alemannis dimicans, potentissimum eorum regem Badomarium cepit. Hic a militibus Gallicanis Augustus pronunciatur. Hinc Constantius urgere legationibus, ut in statum nomenque pristinum revertatur. Julianus mandatis mollioribus refert se sub nomine celsi Imperii multo officiosius pariturum. Hinc Constantius magis magisque ardens dolore, atque, ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenem febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit anno ævi quarto & quadragesimo, imperii nono atque tricesimo, verum Augustus quarto vicesimoque: octo solus; cum fratribus atque Magnentio sedecim: quindecim Cæsar.* Victor in Epitome. Cujus in hac re Chronologiam tutatur Ant. Pagi ad ann. 361. quo obiit Constantius, n. 5. corrigitque Amm. Marcellinum, qui lib. 21. cap. 5. ait, *Constantium abiisse e vita III. Non. Octobr., Imperii vitæque anno quadragesimo, & mensibus paucis*: Sicut errat in Imperii vitæque annis, ita & in die emortuali Constantii, nisi locus corruptus sit; quod verosimilius. Nam præter Socratem, Idacius in Fastis & Auctor Chronici Alexandrini testantur Constantium exstinctum fuisse tertio die Novembris. Corpus ingenti pompa in Ecclesia Apostolorum Constantinopoli depositum fuit. Ibid.

Ἀποπληξίᾳ ληφθεὶς) Gregorius Nazianz. ait, Constan-

ſtantium Juliani fraude interemtum veneno, ut videtur, per unum ex ejus domeſticis. *Invectiv.* I. *pag.* 68. *edit. Pariſ.* W. Lovvth.

In Lib. III. Cap. I.

Pag. 143. Ἰουλιανὸς] Julianus cognomento ὁ παραβάτης, ſive Apoſtata, quod a Chriſtianiſmo ad Ethniciſmum impie deſciverat; Julii Conſtantii filius ordine tertius ex Baſilina, natus eſt anno 331. die ſexta Novembris, ut legitur in Laterculo Silvii. Septennis adhuc Mardonium Eunuchum præceptorem ſortitus eſt; quem paganiſmi ſuſpectum immerito reddit Baronius. *Ant. Pagi*, *Guil. Cave*, *Joh. Jac. Hofman. in Juliano.*

Pag. 144. Νικοκλῆς] Eum vocat Libanius *juſtitiæ ſacerdotem*, *Eruditionis ducem*, *qui*, *ſi ullus unquam*, *Homericæ mentis arcana*, *& univerſi addicti Homero chori*, *noverat*. Liban. Legatione ad Julian. Tom. II. pag. 157.

Ἀκμάζοντος δὲ αὐτῷ περὶ τοὺς λόγους.] *Incredibile quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans*, *& quaſi pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens*, *per omnia Philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat*. *Sed tamen cum hæc effecte pleneque colligeret*, *nec humiliora deſpexit*, *Poeticam mediocriter*, *& Rhetoricam* (*ut oſtendit orationum epiſtolarumque ejus cum gravitate comitas incorrupta*) *& noſtrarum externarumque rerum hiſtoriam multiformem*. Amm. Marcellinus, lib. XVI. cap. V.

Παρὰ Λιβανίῳ] Libanius patria Antiochenus, claruit anno Chriſti 360. & ad extrema Theodoſii M. tempora perduravit, ab eo ad Prætorio-Præfecti dignitatem evectus; Conſtantinopoli, Nicomediæ, denique Antiochiæ Rhetoricam docuit. Multa de ſe habet libro, quem de vita ſua conſcripſit, ubi de ſe rebuſque ſuis uſque ad nauſeam agit. *Guil. Cave inter Scriptores Gentiles Sæc. IV.*

Ὁ Ἐφέσιος] Maximo huic Epheſio, eique Cynico, uti liquet e Juliani ad eundem epiſtola, ſummo ea ætate Philoſopho, teſte Amm. Marcellino, Nicomediæ primum dediſſe operam Julianum, referunt Socrates, & Sozomenus: quod tamen in Ionia, in quam ille adoleſcens ſe contulerat, ac ubi agebat Maximus, ab eo factum memorant Libanius, & Eunapius. Quanti hunc Philoſophum Julianus fecerit, abunde oſtendit, ubi ait, *ſe*, *quamdiu ille abfuit*, *vita frui non poſſe*, *niſi quatenus literas ejus legerit*. Epiſt. XV.

Ὕποπτος κατέστη τῷ Βασιλεῖ] Audi de hac re ipſum Julianum. Ἅπαντα χρόνον ἔχων ἐμαυτὸν ἐκείνῳ ἐς πιστὸν παρέχων.... *Cum ego perpetuo meum illi* Imperatori *amorem*, *ac fidem præſtitiſſem*, *neſcio quibus ex cauſis commotum in me illum animadverti*. *At illa* Euſebia, *cum primum inanes neſcio quas ſuſpiciones audiſſet*, *ſine cujuſdam criminis nomine*, *ut de ea re prius inquireret*, *petiit*, *nec prius falſam*, *& iniquam calumniam admitteret*. *Hæc flagitare non deſtitit*, *donec me ad conſpectum Imper. perduxiſſet*, *mihique pro me dicendi facultatem impetraſſet*, &c. Encomio in Euſebiam. Orat. 3.

Pag. 145. Ἐπὶ τὰς Γαλλίας ἀπέστειλεν) Cum Conſtantium exagitarent aſſidui nuntii deploratas jam Gallias indicantes, Julianum in Imperii ſocietatem adſcitum, & Helenæ ſororis jugali fœdere ſibi copulatum, hujus belli ducem renunciavit. Julianus, non ignarus quantis periculis objiceretur, non tam ſe ad honorem, quam ad mortem vocatum arbitrabatur. *Et certe*, inquit Amm. Marcellinus, *illud rumore tenus ubique jactabatur*, *quod Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus eſſet*, *ſed ut poſſet per bella deleri ſæviſſima*; *rudis etiam tum*, *ut æſtimabatur*, *ac ne ſonitum quidem duraturus armorum*. At rudis iſte adoleſcens, & in Academiæ umbra, non in ſole ac pulvere militari educatus, mira celeritate barbaros Gallia expulit, ſeptem totius Germaniæ potentiſſimos reges uno ingentique difficillimo prælio ad Argentoratum devicit, omninoque res Galliæ accîſas atque afflictas in integrum ſtatum reſtituit, quod omnes uno ore Scriptores illius ætatis prædicant. *Vide Marcellin Lib. XV. & ipſum Julian. ad Athenienſes*. Ant. Pagi ad ann. 355. n. IV. Julianus, inquit, hoc anno Cæſar creatus, & Galliis præpoſitus; quod in Italia factum, teſte Zoſimo initio libri 3. & quidem Mediolani, ut Hieronymus in Chronico ſcribit.

Pag. 146. Τότε δὴ καὶ τὴν ὑπόκρισιν) Julianus Chriſtianiſmum viginti annis profeſſus eſt, ut ipſe ait Alexandrinis, Epiſtola LI., quos a fide Chriſti ad Paganiſmum avertere conatur hoc argumento: Οὐχ ἁμαρτάνετε παρὰ ὀρθῆς ὁδοῦ πειθόμενοι τῷ παραδοθέντι χρόνον εἰκοσι ἐτῶν ἔχειν τὴν ὁδὸν ἄχρις ὑμῶν εἴκοσι. *Non enim a recto tramite aberrabitis*, *ſi ei fidem habeatis*, *qui per viginti annos illa via* (nempe fide Chriſti) *progreſſus eſt*.

Τὰς ἐκλυπούσας ἀνισμένας) Quanquam Chriſtiana pietas ac religio, e latebris velut educta, jam caput extulit, ipſique purpuræ Imperatoriæ novum, ac divinius lumen attuliſſet: Gentilium tamen numerus erat haud contemnendus, maxime eorum, qui artium liberalium, & ſcientiarum gymnaſia occupabant.

Τὸ μὲν σῶμα Κωνσταντίου) Julianus, cum Conſtantii mortem, dum in Dacia eſſet, ut ait Ammianus initio lib. XXII., accepiſſet, Conſtantinopolim venit XI. die Decembris. Philoſtorgius lib. VI. cap. 6. teſtatur, Julianum ante feretrum proceſſiſſe diademate de capite ſublato. Libanius in oratione funebri pag. 289. ait, eum manibus contigiſſe feretrum, omnibus regni inſignibus præter chlamidem depoſitis. Imo Greg. Nazianz. hunc Juliani in Conſtantii funere habitum ſive vi, ſive ſponte adſcitum ait, additque *demiſſo vultu Imperatori extremum officium præſtitiſſe*. Ant. Pagi ad ann. 361. n. VI.

Διὰ τὸ ἀποβεβληκέναι τὴν γαμετὴν) Quam alii in puerperii doloribus interiiſſe in palatio Juliani, alii expulſam e palatio ſcripſere, ut ait Zonaras. Fuerunt & quidam, qui veneno a Juliano necatam eſſe dicerent, ut docet Libanius in oratione MS. adverſus Polyclem. Deceſſit autem poſtquam Julianus ab exercitu creatus erat Auguſtus, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Athenienſes. *Valeſ. in A. Marcell. Lib. XXI. cap. I.* Pag. 147.

Λιτῇ χρῆσθαι διαίτῃ) Hoc idem de ſe prædicat Julianus in Miſopogone, cum ſe propterea inviſum Antiochenſibus eſſe conqueritur. *Noctes inſomnes in ſtragulo*, *& victus omnis expers ſatietatis*, *mores acerbos efficiunt*, *& delicatæ urbi repugnantes*. *Nolite tamen putare veſtra cauſa id a me fieri*: *gravis quidam*, *& ſtultus error jam inde a puero me induxit*, *ut ventri bellum facerem*: *neque enim eum permitto epulis expleri*.

Τοὺς μὲν οὖν ἐξέβαλε) *Evenerat*, *ut ad demendum Imperatoris capillum tonſor venire præceptus*, *introiret quidam ambitioſe veſtitus*. *Quo viſo Julianus obſtupuit*: *Ego*, *inquit*, *non Rationalem juſſi*, *ſed Tonſorem acciri*. *Interrogatus tamen ille*, *quid haberet ex arte compendii*; *vicenas diurnas reſpondit annonas*, *totidemque pabula jumentorum* (*quæ vulgo dictitant capita*) *& annuum ſtipendium grave abſque fructuoſis petitionibus multis*. *Unde motus*, *omnes hujuſmodi*, *cum coquis ſimilibuſque aliis eadem accipere pene conſuetos*, *ut parum ſibi neceſſarios*, *data quo velint eundi poteſtate*, *projecit*. Am. Marcellinus, lib. XXII.

Διανυκτερεύων λόγους συνέγραφε) Orationes quidem ante, & poſt imperium ab eo ſcriptas, quo nomine πατέρα πολλῶν λόγων, *multarum orationum patrem*, eundem vocat, tradit alicubi Libanius: qui in funebri hujus Imperatoris laudatione, nominatim duas tangit ejus orationes, quas ille una nocte ſingulas conſcripſit.

In Cap. II.

Συνέβη ταραχὴν γενέσθαι) Seditioſum Alexandrinorum ingenium a multis ſcriptoribus notatum eſt, Græcis, Latiniſque. Hujus autem ſeditionis cauſas paulo aliter tradit Amm. Marcellinus loco a Valeſio citato. Pag. 148.

Τῷ Μίθρᾳ) Mithra Perſis dicitur Sol. Strabo lib. XV. τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν Μίθραν καλοῦσι. Plutarch. de *Iſide*, *& Oſiride*, poſt relatam eorum ſententiam, qui duos eſſe Deos credebant, quaſi adverſarios & ἀντιτέχνους, quorum alter bona, alter mala operaretur, illumque Deum, hunc Dœmonem appellabant; idem & Zoroaſtrem ſenſiſſe ait, qui ἐκάλει τὸν μὲν (ſcil. bonum Genium) Ὠρομάζην, ſeu Ὠρομάσδην· τὸν δὲ (ſc. malum Genium) Ἀρειμάνιον· μέσον δ' ἀμφοῖν τὸν Μίθραν εἶναι. Διὸ καὶ Μίθραν Πέρσαι τὸν μεσίτην ὀνομάζουσιν.

Σὺν αὐτῷ κατέκαυσαν) Georgius, inquit Epiphanius, *in camelum impoſitus*, *tota urbe ignominioſe traductus eſt*. *Ac primum ab Gentilibus circumſeptus*, *ac multa perpeſſus*, *& fuſtibus percuſſus*, *totaque propemodum urbe tractus*, *in iis ſuppliciis exſtinctus eſt*; *ac poſt obitum concrematus*, *& cum multis pecudum*, *ac beſtiarum oſſibus in cinerem redactus*, *atque in ventos diſperſus*. *Multitudo*, ut ait Amm. Marcellinus, *cineres projecit in mare*, *id metuens*, *ut clamabat*, *ne collectis ſupremis*, *ædes illi exſtruerentur*, *ut reliquis*, *qui deviare a religione compulſi*, *pertulere cruciabiles pœnas*, *ad uſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi*, *& nunc martyres appellantur*. Hæc autem Antonius Pagi refert anno 362.

In Cap. III.

Αὕτης τῆς ἐπιστολῆς) Hæc eſt decima inter Juliani epiſtolas ab Ezech. Spanhemio editas anno 1696. Pag. 149.

In Cap. IV.

Τῆς φυγῆς κατελθόντα Ἀθανάσιον) Poſt publicatum Juliani edictum, quo exſulibus redeundi poteſtas erat, Athanaſius Alexandriam reverſus, ingenti, de more, Pag. 150.

more, plebis catholicæ gaudio exceptus eſt. In hunc reditum Gregorius Nazian. ea omnia confert, quæ ad reditum anni 349. pertinent. In defuncti Georgii locum Arianos Lucium ſuæ factionis hominem cooptaſſe narrat Socrates. Verum reclamare videntur Acta, Joviano principe, edita. Non dicitur enim eo loco Arianos Epiſcopum ſibi Lucium conſtituiſſe, ſed conſtituere voluiſſe. Et fortaſſe cum in Georgii ſedem Lucium ſubrogare vellent, coerciti a Catholicis fuerant, quorum ingens erat Alexandriæ multitudo. *Cl. Monachi Benedict. Vit. Athanaſii, ad ann.* 392

Pag. 151. Λέκιφερ Καράλων Ἐπίσκοπος) Lucifer Calaritanus, ſive Caralitanus in Sardinia Epiſcopus claruit circa ann. 354., eodem tempore cum Euſebio Vercellenſi; eorundem laborum, certaminum, itinerum, & exiliorum comes fere individuus, cum eo ad Conſtantium in Gallias profectus, cum eo Liberii Pontificis in Synodo Mediolanenſi vices gerebat, anno 364. junctiſque cum eo ſtudiis Arianos viriliter oppugnavit: cum eo denique in Palæſtinam relegatus, Eleutheropoli præcipue ſubſtitit. Hic loci duos pro Athanaſio in Conſtantium libros edidit, in quibus Imperatorem parum verecunde, & ne quid gravius dicam, longe infra ſummi principis majeſtatem aſpere, atque inclementer tractavit. Exulavit Lucifer non tantum in Palæſtina, verum & in aliis Orientis locis: tandem cum Euſebio ſuo in ſuperiora Thebaidos deportatus. Exinde imperante Juliano, Diacono ſuo ad Synodum Alexandrinam miſſo, ipſe recta Antiochiam contendit; ubi Catholicos inter ſe diſſentientes deprehendens, Paulinum Antiochiæ Epiſcopum ordinavit, intempeſtive quidem, & reclamante magna Catholicorum parte, qui cum Paulino convenire renuebant, in majus, & apertius adhuc ſchiſma erumpentes. Factum improbavit Euſebius Vercellenſis, qui relicta Alexandria Antiochiam venerat; quod ubi reſcivit Lucifer, iracundia, & ſtomacho exardeſcens, amicum integerrimum acriter excepit, ab ejuſque communione ſeſe abjunxit. Ad hæc paulo commotior, quod præter ipſius ſententiam Synodus Alexandrina pœnitentes Epiſcopos, qui Arianis communicaſſent, ad pacem recipiendos eſſe ſtatuiſſet, in Sardiniam reverſus non modo communicatione Ariana pollutos condemnavit, verum etiam ſe ab eorum communione ſecrevit, qui eos ſub ſatisfactione, vel pœnitentia recepiſſent. Hinc natum Luciferianum ſchiſma, quod tamen ultra hujus ſæculi terminum duraſſe non videtur. Obiit Lucifer eodem, quo Euſebius Vercellenſis, anno, vid. 371. *Guil. Cave ad ann. 354. p.* 167.

In Cap. VII.

Pag. 152. Φημὶ δὴ τὸ περὶ ὀσίας καὶ ὑποστάσεως) In hac Synodo actum de hypoſtaſibus, quas jam cœperant nonnulli in controverſiam vocare. Erant nimirum qui tres hypoſtaſes in Trinitate eſſe dicerent, aliis unam eſſe pugnantibus. Re autem quæſita & deliberata, expenſiſque ſingulorum ſententiis, utrorumque fidem ſanam & orthodoxam eſſe deprehenſum eſt. Nam qui tres hypoſtaſes dicerent, ſe ita profiteri ajebant, quod Trinitatem non nomine tenus crederent, ſed ſingulas perſonas vere exiſtentes & ſubſiſtentes; ita tamen admiſſa diſtinctione, ut neque tres Deos, neque totidem principia vellent prædicari, ſed Filium Patri conſubſtantialem, Spiritumque S. non rem creatam, ſed a ſubſtantia Patris & Filii indiviſum. Qui autem unam hypoſtaſin eſſe defendebant, non ea mente ita enunciabant, ut, quemadmodum Sabellius, Filium ac Spiritum S. de medio tollerent; ſed quia exiſtimarent idem eſſe hypoſtaſin atque ὀσίαν ſive ſubſtantiam, quam unam eandemque in Patre, Filio, & Spiritu S. eſſe propugnabant. Re ſic utrinque explanata, eandem omnium ſententiam eſſe exploratum fuit. Atque uno omnium ore, uno conſenſu, hæretici omnes proſcripti, Nicæna fides, ut omnium præſtantiſſima, admiſſa eſt. Ea porro in diſputatione & controverſia, Orientalium Aſterius, Occidentalium Euſebius Vercellenſis cauſam & partes egerunt. *Clariſſ. Monachi Benedictini vita Athanaſ. pag. 79. ad ann.* 362.

In Cap. VIII.

Pag. 154. Ἰδὼ ταῦτα] Hæc habentur apud Athanaſ. Vol. I. pag. 324. Edit. Benedict. & apud Niceph. libro 10, cap. 16.

Καταβαλεῖν] Apud Athanaſ. legitur καταλαβεῖν, quod rectius videtur; & mox ὀκ εἰδότες. Totam autem periocham ſic vertunt doctiſſ. Editores: *Nihil certe non agunt ut nos comprehendant, non advertentes fugam eorum qui perſecutionem patiuntur, permagnum eſſe in perſecutores argumentum.*

Τὸς κρυπτομένυς αὐτοῖς] Athanaſ. legit αὐτὸς. mox ἀεὶ πλανώμενοι, elegantius.

Ἀβιμέλεχ] Hic vocatur Ἀγχὺς in textu Græco ſacræ Scripturæ, & *Achis* in vulgata 1. Reg. 21. 13. quod obſervarunt *Cl. Benedictini.* Pag. 155.

Παρὰ τῷ Ἀβδίῳ] Athanaſ. διὰ τοῦ Ἀβδίου, *Abdiæ ope.*

Τὰ γὰρ ἡμῶν —— Hæc ſic habentur apud Athanaſium: τὸ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἐφόρησε σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο. *noſtrum quippe corpus ille geſtavit, & humanam in ſe exhibuit infirmitatem.* Interp. Benedict. Pag. 156.

In Cap. IX.

Μελίτιος δὲ ἔξω τῆς πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο] Antiochia in duas urbes fuit diviſa, antiquam ſc. quæ ſecundum Orontis fluvii oram longum terræ occupabat ſpatium; & novam, in ejuſdem fluvii inſula ſitam, forma rotunda, quæ quinque pontibus antiquæ jungebatur. In antiqua exſtabat vetus Eccleſia ab Apoſtolis fundata, quam ideo Apoſtolicam vocat Theodoretus; in qua Meletius conventus agebat. Paulinus vero parvam ſuam Eccleſiam in nova urbe occupabat. *Cl. Monachi Benedictini in Athanaſ. Vol. II. pag.* 771. Ibid.

Ἰταλίας ἐπιβὰς] Euſebius hic, natione quidem Sardus, poſtea Vercellenſis dictus a Vercellis urbe Italiæ in Inſubrum confinio, cujus Epiſcopus factus eſt. Peragratis orientis Provinciis, in Italiam rediit, obiitque anno 371. non tantum Confeſſoris titulo, ſed & Martyris etiam honorandus, ab Arianis quippe lapidibus obrutus, modo genuina ſit Inſcriptio in ſepulchro ejus inventa, in qua Acroſtichis verſibus habebatur, EUSEBIUS EPISCOPUS & MARTTR, & modo vera referant ſcriptores nonnulli; quos tamen omnes recentiores eſſe Baronius agnoſcit. *Guil. Cave ad ann. 354. p.* 166.

In Cap. X.

Ἱλάριος] Hilarius, origine Gallus, patria Pictavienſis, ex Pagana ſuperſtitione ad Chriſtianam religionem tranſiiſſe videtur. Conjugatum fuiſſe, & cum uxore etiam poſt ſuſceptum Epiſcopatum cohabitaſſe non inficiantur cordatiores Pontificii. Factionem Arianam etiam in Occidente dominantem multum compeſcuit, oblato ad Conſtantium libello. Præcipue in Synodo Biterrenſi anno 356. Arianis ſe ſtrenue oppoſuit, inde ab Imperatore, Saturnini Arelatenſis Epiſcopi dolis circumvento, actus in Exilium in Phrygiam relegatur. Anno 359. in Concilio Seleucienſi Eccleſias Gallicanas ab infami Sabellianiſmi crimine vindicavit. Legatos Synodi Conſtantinopolim ſecutus, extremo fidei animadverſo periculo, tribus libellis publice datis ab Imperatore popoſcit, ut coram Arianis diſceptare liceret; quod Hæretici maximopere abnuerunt. Poſtremo quaſi diſcordiæ ſeminator & perturbator Orientis (Sulpicii Severi verbis utor, lib. 2. pag. 163.) redire ad Gallias jubetur, rediitque ineunte Imperium Juliano. Domum reverſus graſſantem ubique hæreſin Arianam habitis frequentibus intra Galliam Synodis authoritate ſua & doctrina pene exterminavit. Illud apud omnes conſtitit, inquit Sulpicius, unius Hilarii beneficio Gallias noſtras piaculo hæreſis liberatas. Circa an. 368. vel 369. Mediolanum ſe contulit, ut Auxentium hujus urbis Epiſcopum, Arianorum primipilum, coram Imper. Valentiniano detegeret & refutaret. Rediens eodem anno animam Deo pie reddidit. *Guil. Cave ad ann. 354. p.* 164. Pag. 157.

In Cap. XI.

Ἡδὺς τοῖς πᾶσιν φανεὶς] Julianus epiſtola 48. Hecebolo. Ἐγὼ μὲν κέκρικα τοῖς Γαλιλαίοις — *Equidem de Galilæis omnibus adeo clementer & humaniter ſtatui, ut nemini vis inferatur, nemo in templum trahatur, neque alia de re ulla, præter voluntatem ſuam, cantumelia quiſquam afficiatur.* Rurſus epiſtola 52. Boſtrenis, Λόγῳ δὲ πείθεσθαι χρὴ — *Oratione perſuaderi docerique ſatius eſt homines, quam verberibus ac contumeliis corporumque ſuppliciis. Ergo iterum ac ſæpius eos admoneo qui in veram religionem voluntate ſua feruntur, ne qua injuria Galilæos afficiant, aut contumeliis vexent. Etenim miſericordia potius illi; quam odio digni ſunt, qui maximis in rebus calamitatem patiuntur.* Pag. 159.

In Cap. XII.

Μάρις] Hunc Socrates ſæpius memorat inter Epiſcopos Athanaſio infeſtos. Vide lib. 1. cap. 27. Pag. 160.

Νόμῳ ἐκέλευε] Hoc reprehendit Amm. Marcellinus, ipſe Gentilis, & Juliani haud modicus alias laudator. Lib. 25. cap. 4. *Jura condidit non moleſta; præter pauca: inter quæ erat illud inclemens, quod docere vetuit magiſtros Rhetoricos & Grammaticos Chriſtianos, ni tranſiiſſent ad numinum cultum.* Ipſemet autem Julianus rationem reddit hujus prohibitionis, ep. 42. ἄτοπον μὲν οἶμαι τὸς ἐξηγυμένυς τὰ τύτων, ἀτιμάζειν τὸς ὑπ' αὐτῶν τιμηθέντας Θεὸς. *Abſurdum duco, ut iſti, qui horum* (ſc. Homeri, Heſiodi, Demoſthenis &c.)

libros

libros exponunt, *Deos vituperent quos illi coluerunt*. Existimavit Baronius Christianos a docendo solum, non a discendo fuisse prohibitos. In quo reprehenditur, ut contrarius omnibus Christianis scriptoribus, *ab Ant. Pagi*, *ad ann.* 362. *n.* 39.

In Cap. XIII.

Pag. 161. Τότε ἢ ὁ βασιλεὺς Πέρσας ἀμύνεσθαι] Julianus antequam in Persas moveret, Decennalia vota emisisse videtur, ut Deos suos sibi magis propitios redderet. Hujus festivitatis occasione Persecutio adversus Christianos acta; quorum, post victoriam, sanguinem diis suis votavit, ut aliqui prodiderunt. Hæc refert *Ant. Pagi ad ann.* 363. *n.* 1.

Ἐπέθηκε χρυματικὴν κατασἰκλω] Et hac occasione improbissime etiam cavillatus, se id agere, ἵνα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἐρανῶν εὐοδώτερον πορεύωσι, *quo facilius in regnum cœlorum veniant*. Juliani epist. 43.

Ἐκ προςάγματος βασιλικοῦ) In Juliani epist. 26. cui titulus Ἀλεξανδρέων διάταγμα, sic habetur: Ἀθανάσιον ἢ πυνθάνομαι τὸ πολμηρότατον —— *Audio Athanasium*, *hominem audacissimum*, *solita audacia elatum*, *Episcopatus*, *ut ipsi vocant*, *sedem usurpare*. *Quæ res non mediocriter Alexandrino populo displicet*. *Quare eum jubemus urbe excedere*, *quo die humanitatis nostræ literas acceperit*. *Quod si in urbe remanserit*, *longe majores gravioresque pœnas ei denunciamus*. Interpellantibus autem pro Athanasio Christianis Alexandrinis prolixa epistola 51. rescribit Julianus, quam claudit his verbis: ἀπελθεῖν αὐτὸν προηγορεύσαμεν τῆς πόλεως πάλαι· νυνὶ ἢ καὶ Αἰγύπτου πάσης. *Cedere illum pridem urbe jussimus*: *nunc autem Ægypto etiam universa*. Ut autem Athanasii exilium magis adhuc urgeret, aliam misit epistolam, gravem cohorti ejus mulctam minatus, ni Athanasium ante Kalendas Decembres ex urbe, vel potius universa Ægypto ejicerent. Ubique autem venerandum patrem odiosis nominibus probrisque exagitat; Arium interim & Aetium hæreticos amicissimis verbis compellat. Quod notatu dignum ob quosdam hujus ævi pseudo-Christianos, Ario quam Athanasio longe faventiores. Videant hic quo duce id faciant.

In Cap. XIV.

Pag. 162. Καὶ ἐκεῖ λανθάνων διῆγεν ἕως οὗ διωγμὸς ἐπαύσατο) Ita quidem & Theodoritus. Verum hæc aperte repugnant historiæ quam narrat Ammonius, epistola in Actis SS. 14. Maji: cui utpote Athanasio æquali fidem negare nefas. In desertum igitur, teste Ammonio, profugit Athanasius: & ad Juliani usque obitum, nec satis tutus ab insidiis inimicorum, incertis sedibus apud monachos diversabatur. *Cl. Monachi Benedict. vit. Athanas. ad ann.* 362. *p.* 81.

In Cap. XV.

Ibid. Ἐν τῇ Μηρῷ) De hac urbe vide Valesii annot. ad Sozom lib. 5. cap. 11.

Μακεδόνιος) Macedonii & Sociorum memoria celebratur duodecimo die Septemb.

In Cap. XVI.

Pag. 163. Τὰ τε Μωϋσέως βιβλία) Imo, si rem recte narrat Sozomenus, totam Hebræorum antiquitatem usque ad regnum Saulis, eodem versus genere conscripsit, & universum opus in quatuor & viginti partes distribuens, singulis libris ex Græci Alphabeti literis ordine recensitis cognomentum indidit: adeo ut brevi tempore lucubrationes composuerit & numero & præstantia æquales iis, quæ apud Græcos in eo genere celebres exstitere, seu genium, seu dictionem, seu formam, seu dispositionem operis spectes. *Guil. Cave Vol. I. pag.* 176.

Τῶν ἢ οἱ πόνοι ἐν ἴσῳ τῷ μὴ γραφῆναι λογίζονται) Verum exstat hodie *metaphrasis Psalmorum* tum in Appendice ad Bibliothecam Patrum, Paris. 1624. tum seorsim edita Græce Paris. 1580. in 8. quæ nunc patri Apollinari, nunc filio tribuitur. Patri rectius meo judicio ascribit Gerardus Vossius, de Histor. Græc. lib. 2. cap. 18. cui etiam ascriberem ego Tragœdiam quæ *Christus patiens* dicitur, & sub Greg Nazianzeni nomine inter ejus opera excudi solet. Filii librorum fragmenta aliquot in *Catenis Veterum* in Job, in Psalmos, in Matthæum, Lucam &c. reperiri possunt. Exstant etiam Gr. Lat. epistolæ duæ ad Basilium apud Coteler. Monument. Eccles. Græc. Tom. 2. verum an genuinæ sint, dubitari potest. Aubertus Miræus notis in Hieronymi Catalogum meminit libelli cujusdam *de ætatibus hominum*, sub Apollinarii nomine *Leodici* anno 1575. editi: de quo quod dicam non habeo, utpote quem nunquam vidi. *Cave ibid. & pag* 203.

In Cap. XVII.

Pag. 165. Τὰς τιμὰς τῶν ὠνίων) *Popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum*, *quæ nonnunquam secus quam convenit ordinata*, *inopiam gignere solet & famem*, inquit Amm. Marcell. lib. 22. cap. 14. Id quod accidit sub Commodo, ut de eo testatur Lampridius. *Ipse vero*, inquit, *seculum aureum Commodianum nomine assimulans*, *vilitatem proposuit*, *ex qua majorem postea penuriam fecit*.

Κείρειν τε ἔλεγον πώγων) *Ridebatur ut cercops*, *homo brevis*, *humeros extentans angustos*, *& barbam præ se ferens hircinam*, *grandiaque incedens*, *tanquam Oti frater*, *& Ephialtis*, *quorum proceritatem Homerus in immensum tollit*. Amm. Marcel. lib. 22. cap. 14.

Τὸ νόμισμά τε αὐτῷ ταῦρον ἔχειν) Nummi character erat *Taurus in ara supinus*, quo significabat Julianus veterem morem sacrificiorum a se revocatum: at Antiochenses interpretabantur mundum a Juliano esse subversum.

Ἀντιοχικὸν, ἤτοι μισοπώγωνα λόγον) In hac Oratione tria fere crimina objiciuntur Antiochensibus. Primum est Intemperantia, quod ludis & Theatris dediti sint. Alterum impietas, quod neglecta patrum suorum religione, Christum pro Jove & Apolline colant. Tertium est iniquitas magistratuum, qui locupletum avaritiam, ex qua fames in urbe orta sit, tolerent ac dissimulent. Atque in hac oratione cum reipsa Antiochenses vituperentur, tamen contrarium simulatur, perpetua siquidem ironia Σωκρατικῶς adhibetur, qua Julianus videtur non Antiochenses, sed seipsum accusare, quod eorum mores imitari nequeat. Pag. 166.

In Cap. XVIII.

Ἐν Δάφνῃ Ἀπόλλωνος) Daphne lucus erat in Antiochiæ suburbanis, Apollini sacer; unde Apollo Daphnæus. Fuse hunc locum describit Sozom. libro 5. cap. 19. De Babyla quod attinet, successit Zabino in sede Antiochena, ut testatur Eusebius hist. lib. 6. cap. 29. qui cap. 39. ejusdem lib. scribit Babylam in carcere exstinctum fuisse: Chrysostomus vero lib. de S. Babyla, Tom. 9. pag. 669. capite plexum affirmat. Obiit sub Decio. De translatione reliquiarum S. Babylæ vide Theodoret. hist. lib. 3. cap. 10. *M. Shorting in hunc locum*. Ibid.

In Cap. XIX.

Κολάσαι τὰς μάλιστα ἀσεβεῖς) Accessit & alia Juliani in Christianos iracundiæ causa. Nam circa hoc tempus exustum est Daphnæi Apollinus fanum. Quod suspicabatur Christianos egisse, quanquam nil tale de iis constitit. Vide *Amm. Marcellinum lib.*23.*cap.*13. Ibid.

In Cap. XX.

Ἰουδαίους μεταπέμπεται) Exstat Juliani epistola, ordine 25. cum hac inscriptione: Ἰουλιανὸς Ἰουδαίων τῷ κοινῷ, in qua multa pollicitus de minuendis vectigalibus & tributis a Judæorum gente exigi solitis, hæc in fine addit: ὅπερ χρὴ ποιεῖν ἡμᾶς —— *Id vos inprimis curare atque contendere debetis* (sc. ut Imperium in tuto sit) *quo & ipse Persico bello ex animi sententia gesto*, *sanctam urbem Hierusalem*, *quam multos jam annos habitatam videre desideratis*, *meis laboribus refectam incolam*, *& una vobiscum in ea optimo Deo gratias agam*. Pag. 167.

Πῦρ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατασκῆψαν) Amm. Marcellinus, initio lib. 23. postquam ingentem Juliani conatum, ut templum Hierosol. reficeretur, narravit, hæc habet: *Cum itaque rei fortiter instaret Alypius*, *juvaretque Provinciæ rector*, *metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes*, *fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum*: *hocque modo elemento destinatius repellente*, *cessavit inceptum*. Hæc reædificatio Decennalium Juliani signum, inquit *Ant. Pagi ad ann.* 363. *n.* 2.

Σφραγῖδες σταυροῦ τοῖς ἱματίοις αὐτῶν ἐνετετυπωμέναι ἐφάνησαν) Hæc Historia conferri meretur cum simili re quæ accidit in Ecclesia Wellensi apud Anglos, quam ex ore Reverendiss. Andrevvisii Episcopi Wintoniensis celeberrimi, acceptam retulit Isaacus Casaubonus: quæque recitatur a Merico Casaubono I. F. in Tractatu *de crudelitate*, pagina 118. hunc in modum. *D. Episcopus Eliensis* (is postea ad sedem Wintoniens. evectus est) *dicebat se accepisse a multis*, *sed præcipue a D. Episcopo Vellensi nuper mortuo* (is erat Joannes Still) *evenisse ante annos circiter* 15. (annus erat 1610. vel 1611. cum hæc scriberet) *in urbe* Wella, *die quadam æstiva*, *ut dum in Ecclesia Cathedrali populus Sacris vacaret*, *duo vel tria tonitrua inter plura*, *audirentur supra modum horrenda*, *ita ut populus universus in genua μιᾷ ὁρμῇ procumberet ad illum sonum terribilem*. *Constitit fulmen simul cecidisse*, *sine cujusquam damno tamen*. *Atque hæc vulgaria*: *Illud admirandum*, *quod postea observatum est a multis*, *repertas esse Crucis imagines impressas corporibus eorum qui in ædæ Sacra tum fuerunt*. *Dicebat Episcopus Wellensis Domino Eliensi*, *uxorem suam* (*honestissima ea femina fuit*) *venisse ad se*, *& ei narrasse pro grandi miraculo*, *sibi in corpore impressa crucis signa exstare*. Quod cum risu exciperet Episcopus, *uxor nudato corpore*, *ei probavit ve-* Pag. 168.

rum

rum esse quod dixerat. Deinde ipse observavit sibi quoque ejusdem crucis manifestissimam imaginem impressam esse, in brachio, opinor: Aliis in humero, in pectore, in dorso, aut alia corporis parte. W. Lovvh.

In Cap. XXI.

Pag. 168. Εἰς τὴν τῶν Περσῶν] Accurate admodum & pluribus libris hanc expeditionem narrat Ammianus Marcellinus.

Περιεργικῶς ἢ μαντείαις] Quam impense deditus fuit Julianus præsagiorum sciscitationi, & occultiori cuidam Theologiæ, quam a Maximo, Iamblicho, aliisque mysticis philosophis hauserat, abunde prodiderunt, præter ipsius scripta, Amm. Marcellinus, Eunapius, Libanius, ut de Christianis scriptoribus nihil dicam.

Ἄοπλος ἢ] *Oblitus loricæ, scuto inter tumultum arrepto*, inquit Marcellinus: *Quippe*, ut Zonaras tradit, *loricam ob pondus, & solis ardorem (medium enim tunc temporis erat æstatis) deposuerat.*

Ἀδήλου γενομένου τοῦ ἀνελόντος αὐτόν] Libanius quidem ejus cædis auctores Christianos fuisse contendit, pag. 323. quem locum profert Sozomen. lib. 4. Sed Eutropius qui huic Persicæ expeditioni interfuit, & Rufus Festus, ac Victoris epitome, ab hostium equite, & quidem fugiente, conto percussum esse memorant. Christo dirigente telum se occidisse Julianus fassus est, juxta ea quæ Theodoritus prodidit, lib. 3. hist. cap. 25. Nec referre omittam ex Antonio Pagi, quod Eutychianus chronographus, qui huic bello interfuit, apud Joannem Malelam, & auctor Chronici Alexandrini narrant, Julianum nempe lancea divinitus transfixum fuisse a S. Mercurio martyre, quod S. Basilium Seleucenum Episcopum veneno extinxisset: quod, inquit Cangius in opere de Familiis Augustis Byzantinis, pag. 51. antiquæ Picturæ consentaneum, quæ in codice MS. operum Gregorii Nazianz. Basilio Macedone imperante exarato, in Bibliotheca Regia cernitur. In ea depictus est Julianus ad terram prostratus; equite cum lancea instante, supra cujus caput inscriptum ΑΓΙΟϹ ΜΕΡΚΟΡΙΟϹ, id est, *Sanctus Mercurius*.

Pag. 169. Τοῦτο ἢ ἔτος ἦν δεύτερον τῆς βασιλείας αὐτοῦ] Nondum tamen integros 20. menses imperaverat, scilicet a tertio Non. Novemb. an. 361. ad 6. Kal. Julias an. 363. *W. Lovvth.*

Τριακοστὸν ἢ πρῶτον] Interfectus est Julianus *anno ætatis altero & tricesimo*, inquit Ammian. lib. 15. id est, anno ætatis tricesimo secundo, ut recte Hieronymus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus in Chronicis, & Valesius in notis ad Ammianum scripsere. Sic Cicero, Quintilianus, aliique loquuntur; & in numeralibus vocem *alter* sæpe pro secundo usurpari, Robertus Stephanus in Thesauro linguæ Lat. aliquot exemplis demonstrat. Ipsemet Julianus in epist. 5. ad Alexandrinos, 32. annos natum se esse dicit, quod & in *Misopogone* significat. Neque contrarius est (ut loco laudato arbitratur Valesius) Socrates, quando scribit Julianum anno ætatis tricesimo primo periisse, sed tantum indicat tricesimum secundum incompletum fuisse: quod verum est. *Ant. Pagi ad ann. 363. n. 5.* De die emortuali annoque ætatis consentit Eutropius: quod vero scribit eum septimo Imperii anno interfectum, annos Imperii Cæsarei intelligit.

In Cap. XXII.

Ibid. Ἐν μεγίστῃ περιστάσει γενόμενοι] Non tantum ob amissum Julianum, sed quod cum Imperium Salustio detulissent, is morbos & senectutem causatus, honorem istum a se depulit. *Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis, tumultuantibus paucis, ut in rebus extremis sæpe est factum, Jovianus eligitur Imperator, domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissim. Comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi*, inquit Amm. Marcell. lib. 25. cap. 5. *Ejus patri, cum liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum qui jam instante uxoris partu edendus foret, diceret Jovianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, literarum studiosus.* Victor in epitome.

Ἐν τοῖς στρατηγοῦσιν ἦρχε] Erat enim Domesticorum ordinis primus, ut supra ex Marcellino vidimus. Fallitur itaque Theodoritus, cum ait Jovianum fuisse οὔτε στρατηγὸν, οὔτε τῶν μετ' ἐκείνους. lib. 4. cap. 1. *W. Lovvth.*

Πλοῖα κατέκαυσε] Julianus, postquam Euphratem cum exercitu transierat, naves temere nimis exuri jussit, iter terrestre aggressus; unde paucis diebus tantus exercitus in hostico & sterili solo positus, inopia omnium rerum premi cœpit, tandemque ab humanis carnibus vix abstentum, quemadmodum scribit Ammian. Marcellinus. De transfuga autem Persa nihil.

In Cap. XXIII.

Τελευτήσαντος ἢ ὕβρεις] In hac ipsa de laudibus Juliani funebri oratione. Pag. 170.

Κατὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ] Gallum Cæsarem intelligit. Vide *lib. 2. cap. 34. & cap. 1. hujus lib.*

Ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις) Qua de re audiendus est idoneus, nec suspectus utique auctor, idem nempe gentilis, Eunapius; qui ubi Julianum Maximo & Chrysanthio in Ionia aliquandiu vacasse tradidisset, addit: ὡς ἢ ἐ ταῦτα εἶχε καλῶς —— *ut vero pulchre istic fuit instructus Julianus, ubi intellexit plus aliquantum latere in Græcia apud Hierophantam Eleusiniorum sacrorum antistitem, velociter illuc accurrit*: dein, *Tum temporis Julianus divinissimi Antistitis familiari usus colloquio, & expletus sapientia, quam affatim inde hauserat.* Quibus paulo post addit, Juliano in Galliis, ad quas pacandas fuerat cum Cæsaris potestate missus, hærente, e Græcia accitum ab illo eundem Atheniensem sacrorum antistitem, *cum quo remotis arbitris nonnulla solis ipsis cognita peregerit, quum cæteroquin omnes lateret, quod deorum cultui foret ipse addictus.* Eunapius in Maximo p. 90. &c. Pag. 171.

Αὐχὴν ἀπαγὴς) Aliter quidem depingit Julianum egregius illius fautor Amm. Marcellinus, libro 25. cap. 4. *Figura talis utique membrorum. Mediocris erat staturæ, capillis tanquam pexisset mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis ejus angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paulo majore, labro inferiore demisso, opima & incurva cervice, humeris vastis & latis, ab ipso capite usque unguium summitates lineamentorum recta compage, unde viribus valebat & cursu.* Antiochensibus autem idem fere ac Nazianzeno visus est Julianus; quod paulo ante ex eodem Marcellino vidimus.

Πορφυρίῳ) Porphyrius, quem Socrates *Tyrium senem*, quippe urbe Tyro oriundum, & Juliani Patrem, utpote cujus libros magno in pretio Imperator habuit, appellat; patria lingua vocabatur Malchus, quod nomen proprie *regem* significat. Claruit an. Chr. 270. Obiit, ut videtur, ineunte sequente seculo. Nescio plane, *inquit Caveus noster*, an fidem meretur quod de eo refert Nicephorus, libro 10. cap. 36. qui tamen Eusebium hac in re testem citat, Porphyrium primo quidem fuisse Christianum: verum cum a Christianis quibusdam Cæsareæ verberatus esset, nec injuriam illam bene concoquere posset, atra bile percitum Christianismum ejurasse, atque ad Christum Christianorumque scripturas impiis convitiis proscindendas animum appulisse. Nicephoro præivisse videtur B. Augustinus, de Civit. Dei, lib. 10. cap. 28. *Omisit hunc Socratis nostri locum vir eruditiss.* Inter varia quæ condidit volumina, edidit in Sicilia tunc agens, *contra Christianos* libros 15. in quibus id præcipue pensi habuit, ut S. Scripturæ autoritatem, cui quasi fundamento innixa est Christiana Religio, convelleret. Scripta ejus Theodosius Magnus lege lata igne aboleri jussit. *Cave in fine section. 3.* Pag. 173.

Ἐὰν μὴ πιστεύσητε) Vide Isai. 7. 9. juxta Septuaginta. *W. Lovvth.*

Ἀντίνοον) De Antinoo vide Euseb. hist. lib. 4. cap. 8. Just. M. Apol. I. Tatianum p. 40. 41. Athenag. Legat. pag. 121. Theophil. ad Autolyc. lib. 3. pag. 122. Tertull. Apol. cap. 13. Origen. in Cels. lib. 3. pag. 133. Pausan. in Arcadicis, pag. 469. Spartian. in Adriano, aliosque plurimos. Pag. 174.

In Cap. XXIV.

Διὰ γραμμάτων) Hæc Joviani epistola exstat apud Athanas. Vol. 2. pag. 779. quæ cum brevior sit, hic repræsentare non pigebit, juxta versionem Cl. Monach. Benedictinorum. *Religiosissimo & Deo dilecto Athanasio, Jovianus. Cum magnopere miremur honestissimam vitam tuam, similitudinem tuam cum Deo universorum, tuumque erga Christum Salvatorem nostrum affectum, quæ tuæ sunt præclaræ virtutes; te laudamus honoratissime Episcope, quod nullum laborem, nullum persecutorum furorem extimuisti, pericula, gladiorumque minas ne flocci quidem fecisti, atque clavum caræ tibi orthodoxæque fidei retinens, hactenus certasti pro veritate: itemque quod exemplum te typumque virtutis universo fidelium populo assidue exhibes. Te itaque revocat majestas nostra, atque ad salutis doctrinam reverti jubet. Remigra igitur ad sanctas Ecclesias, & pasce Dei populum, atque alacri animo una fundite preces ad Deum pro nostra clementia. Novimus quippe tua supplicatione cum nos tum eos qui nobiscum Christiane sentiunt, magnum a summo Deo auxilium consecuturos.* Acta sunt hæc circa medium anni 363. statim post Juliani interitum. Pag. 175.

Συνελθόντες γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ) Jovianus Imp. *mense* Pag. 176.
Hyper-

Hyperberetæo, id est Octobri, *Antiochiam advenit*, inquit Theophanes. Ammianus lib. 25. testatur, eum in ea urbe *moratum paulisper* esse, & *flagrante hyeme* inde profectum Tarsum Ciliciæ urbem venisse, ac postea Ancyram. Quare post mensem Septembrem Synodus Antiochena habita videtur. Agit de ea libellus Synodicus, ubi dicitur, eam Nicæna decreta Synodice confirmasse. Sed quia hæc verba epistolæ Synodicæ a Sozomeno lib. 6. cap. 4. recitatæ, *ut sc. Filius ex substantia Patris genitus, & quoad substantiam Patri similis esse, intelligatur*, in perversum sensum ab his qui non bene de Meletio sentiebant, acciperentur; quod voces illæ, *similis in substantia*, Semiarianis & Macedonianis communes essent; scriptus adversus hanc Synodum Antiochenam liber, qui Tomo I. operum Athanasii legitur, cujus titulus est; *Refutatio hypocriseos Meletii, Eusebii, & Pauli Samosatensis*. Qui liber Athanasio perperam adjudicatus, cum potius sit Paulini Antiochensis, aut alterius ex ejus factione. Imo D. Hieronymus qui Paulinum sequebatur, in Chronico suo scripsit: *Synodus Antiochiæ a Meletio & suis facta: in qua homousio anomæoque rejecto, medium inter hæc homoiousion Macedonianum dogma vindicaverunt*. Ita enim in omnibus exemplaribus legitur. *Ant. Pagi ad ann.* 363. *quo hæc Synodus celebrata fuit, n.* 8.

Pag. 177. Θεμίςιος) Themistius philosophus, cognomento Εὐφραδὴς, hoc est, eloquens, in Paphlagonia patrem habuit Eugenium philosophiæ professorem, ut ipse testatur Orat. 2. & 14. Cum præcipua sapientiæ laude floreret Themistius, certatimque sibi eum urbes ac provinciæ adscifcerent, Antiochiæ, Nicomediæ, Constantinopoli & Romæ Philosophiam professus est. Romæ quidem tanto hominum applausu, ut cum honestissimis conditionibus propositis eum apud se retinere frustra essent conati, Imperatorem ipsum interpellandum putaverint. Sed cum nihil ne sic quidem promoverent, reversus Constantinopolim, ad usitatum se docendi munus contulit. Uxorem duxit, liberosque procreavit: Imperatoribus cum primis gratiosus fuisse traditur: a quibus in senatorium ordinem cooptatus, præfecturam etiam urbis administravit. Apud Valentem magna valuit authoritate; cujus sævientem in orthodoxos rabiem aliquoties oratione compescuit: de qua vide Sozom. lib. 6. cap. 36. Gentilis semper mansit, quod ex orationibus ejus evidenter apparet: fuisse tamen cum Gregor. Naz. amicitia ac familiaritate conjunctum, ipsiusmet ex Gregorii scriptis ad eum epistolis 139. & 140. constat. Themistii etiam meminerunt Augustinus de Categoriis decem, cap. 3. Niceph. Histor. Eccl. lib. 10. cap. 42. Photius Biblioth. Suidas, Constantius epist. ad Senatum, in Cod. Theod. lib. 6. tit. 4. *vide Dionys. Petavium in vita Themistii orationibus præmissa, unde hæc desumsimus*.

In Cap. XXVI.

Pag. 178. Τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τῷ Φεβ —) Atqui occurrit lex Joviani contra raptores, data undecimo Kal. Mart. hoc est 19. Februarii, in Cod. Theodos. lib. 9. tit. 25. *W. Lovvth.* Author Chronici Alex. 12. Kal. Idacius in Fastis 11. Calend. Martii diem supremum obiisse Jovianum tradunt. In Eutropio, qui tunc temporis vixit, legitur dies emortualis fuisse 14. Calend. Mart. quanquam aliqui legunt 13. & sic quidem cum Socrate consentit Eutropius. *Super Joviani obitu dubietates emersere complures*, inquit Marcellinus lib. 25. in fine. *Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequivisse, vel extuberato capite periisse succensione prunarum immensa; aut certe ex colluvione ciborum avida cruditate distentus. Decessit autem tricesimo ætatis & tertio*. Chrysostomus homil. 15. in Philippenses, venenata potione exstinctum fuisse palam affirmat. Vino & Veneri indulsisse Jovianum testantur Marcellinus & Zonaras.

Μηνῶν πέντε) Atqui quatuor tantum menses supra biennium numerari possunt, juxta ipsius Socratis computationem; scilicet a tertio Non. Novemb. ann. Chr. 361. ad 17. diem Februarii, ann. Chr. 364. *W. Lovvth.*

In Lib. IV. Cap. I.

Pag. 181. Ἑβδομάδι) *Diebus decem nullus Imperii tenuit gubernacula*, inquit Marcellinus initio lib. 26. In quæ verba hæc annotat Valesius: *Ab obitu Joviani ad Valentiniani inaugurationem, decem omnino dies intersunt, si utrumque terminum incluseris, & bis 6. Kal. numeraveris: fuit enim annus ille bissextilis, teste Marcellino nostro. Res clarior fuerit, si a die 17. Februarii ad 26. computaverit, quo levatus est Valentinianus, non autem 25. ut perperam ait Scaliger in notis ad Eusebii Chronicon. num. 2381. Hic autem annus erat natalis Dominici 364. quem Bissextilem fuisse cœlestis motus ratio demonstrat*.

Μετὰ τριάκοντα ἡμέρας) Socrates & Ammianus tradunt, Valentem Imperii consortem factum 5. Calend. April. quod quidem Ammianus disertis verbis asserit; Socrates vero indicat quando ait, Valentem, tricesimo post die, quam Valentinianus Augustus fuerat nuncupatus, in consortium regni assumtum. Dies tamen illi more Romano numerandi, a quinto nempe Calendas Martii, ad quintum Calend. Aprilis, ultimusque terminus excludendus. Quare apparet Ammianum & Socratem inter se consentire, & errare Idacium in Fastis, ac auctorem Chronici Alexand. qui Valentis inaugurationem in die 4. Calendas Aprilis referunt. *Anton. Pagi ad ann.* 364. *num.* 3.

In Cap. II.

Οὐαλεντινιανὸς τὰ ἑσπέρια μέρη) Inter Valentinianum & Valentem divisum Imperium in Occidentale & Orientale. Valentinianus Occidentem integrum sibi servavit, qui Constantino Juniori & Constanti cesserat; puta totum Illyricum ex lege 7. codicis Theod. Italiam, Africam, Gallias, Hispanias, Britannias. Valenti vero fratri reliquit omnem Orientem, quod laudata lex testatur, Ægyptum usque & Thraciam, teste Zosimo lib. 4. p. 735. *Ant. Pagi ad ann.* 364. *n.* 4. Pag. 182.

In Cap. III.

Προκόπιος) Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione qua propinquitate Julianum postea Principem contigebat, a primo gradu eluxit. Post Constantii obitum in rerum conversione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat. Falso rumore disperso, morientem Julianum mandasse, placere sibi, Procopio clavos summæ rei gerendæ committi; veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, e medio se conspectu discrevit. Cumque a Joviano exploratius indagari latibula sua sentiret, deviis itineribus ad Chalcedonos agrum pervenit; ubi apud fidissimum amicorum Strategium quendam delitescebat, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans. Ignotus ob squalorem vultus & maciem, rumusculos colligebat multorum incusantium Valentem. Hinc spe concepta levi negotio ad apicem summæ potestatis assurgendi, cum Valens consumta hyeme in Syriam profectus esset, Procopius facinus adoritur. Divitensium & Tungricanorum juniorum opera Imperium invadit Constantinopoli. Thracias occupat. Jovios & Victores contra se missos a Valente, sibi verbis conciliat. Bithyniam in ditionem suam redigit. Cyzicum capit. Tandem a ducibus suis desertus & proditus, Valenti offertur, & gravissimis suppliciis necatur: ut pluribus docent Amm. Marcellinus lib. 26. & Zosimus lib. 4. Pag. 183.

In Cap. IV.

Ἐν τῷ Λαμψάκῳ) Hoc Concilium ann. 365. vel 364. ut ex Sozomeno contendit Pagius, a Semiarianis præcipue celebratum. Postquam per bimestre spatium inter se consultassent, decreverunt tandem, ut τὸ ὁμοιούσιον dogma ubique retineretur, ut fides Antiochiæ in Encæniis olim exposita confirmaretur, & Eudoxianorum in Synodo Constantinopolitana Acta irrita redderentur, ut Episcopi item ab iis depositi sedes suas postliminio recuperarent. Vide Sozom. lib. 6. cap. 7. qui in eo hallucinatur, quod Episcopos in hac Synodo congregatos, Catholicos fuisse censet. Notandum est, occasione hujus Concilii, plures a Semiarianis Asiæ, Pamphyliæ, Isauriæ, & Lysiæ Episcopis, Synodos collectas esse. In quibus τὸ ὁμοιούσιον dogma stabilire conati sunt, quorum epistolæ Synodicæ ad Liberium Papam per Legatos Lampsacenos missæ sunt. *Guil. Cave Hist. Eccl. Vol.* 2. *pag.* 121. Ibid.

In Cap. VII.

Εὐνόμιον) Eunomius, natione Cappadox, Dacora territorii Cæsariensis vico ad Argæum montem ortus, parentibus quidem qui majorum Basilii M. liberti fuerant. Ab Eudoxio Antiocheno Diaconus factus, mox dum legatus a suis ad Constantium mitteretur, a Basilianis in itinere captus, Midaium Phrygiæ relegatur. Anno 360. ab Eudoxio & Mari Cyzicenus Episcopus ordinatur, inde mox a civibus pulsus. Scio Socratem & Sozomenum ad Valentis tempora hæc referre; sed Philostorgio, utpote in rebus Eunomianis oculatissimo, magis credendum; cui etiam hac in parte suffragatur Theodoritus. Sub Juliano & Joviano Constantinopoli egit; sub Valente in hortum Chalcedonensem secessit, donec delatus apud Imperatorem, quod Procopium tyrannum in agro suo occultasset, exul in Mauritaniam missus est. Dum apud Mursam Illyrici in itinere consisteret, ab Imperatore revocatur. Theodosius M. ipsum ex Chalcedone abreptum Halmyridem locum Moesiæ ad Danubium Pag. 185.

nubium situm relegari jussit. Inde a barbaris fugatus, Cæsaream Cappadociæ adductus est: Civibus vero invisus, quod adversus Basilium eorum Episcopum libros olim conscripserat, apud Dacoram vicum natalem in agris suis degere permissus est, ubi grandævus moritur, circa ann. 394. In vivis enim adhuc erat, cum Hieronymus Catalogum suum de Scriptoribus clauderet. *Guil. Cave ad ann. 360. pag. 169.* Apud quem vide Eunomii Apologetici, in quo adversus SS. Trinitatis dogma disputat, Prologum & Epilogum, una cum fidei confessione Gr. Lat. Alteram etiam fidei expositionem dedit Cl. Valesius annot. in Socr. lib. 5. cap. 10.

In Cap. VIII.

Pag. 186. Αἰσχρῶς αὐτὸν περιύβριζον) *E muris Chalcedonis probra in eum jaciebantur, & injuriose compellabatur ut Sabaiarius. Est autem Sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conversis paupertinus in Illyrico* (unde ortus est Valens) *potus.* Ammianus Marcellinus, libro 26. cap. 8.

Εὕρηται χρησμὸς) Idem memorat Amm. Marcellinus initio Libri 31. his verbis: *Cum Chalcedonos subverterentur veteres muri, ut apud Constantinopolim ædificaretur lavacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide qui structura latebat in media, hi Græci versus incisi reperti sunt, futura plene pandentes.* Tum versus recitat; quos, quoniam a Socraticis in pluribus differunt, huc transcribemus.

Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατ' ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέφωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς.
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ.
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περόωντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆριν ἐφέξει.

Vide eosdem versus apud Zonaram, Cedrenum, & Nicephorum Callistum.

Τῇ πόλει) Constantinopolim intelligit, quæ in oraculi primo versu ἄστυ vocatur, κατ' ἐξοχήν. *W. Lowth.*

In Cap. IX.

Pag. 188. Ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ καὶ Δαγαλαίφου) Procopius tyrannus his Consulibus victus in Phrygia Salutari ad Nacoliam, interfectusque, Ammiano lib. 26. cap. 9. Zosimo lib. 4. p. 739. & Hieronymo in Chronico testibus. Idacius in Fastis eum oppressum scribit sexto Calend. Junias: in quo Socrate consentit. *Ant. Pagi ad ann. 366. n. 2.*

In Cap. XI.

Pag. 189. Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ) Auctor Chronici Alexandrini sub his Consulibus scribit, *Deum Constantinopoli grandinem saxeam depluisse mense Desio*, hoc est, Junio. Idacius in Fastis dicit id contigisse sub hujus anni Consulibus, *die 4. nonas Julias*. Porro Oratio Gregorii Nazianz. *de plaga grandinis*, quam Baronius hanc in rem citat, a Gregorio jam Episcopo composita, ut Nicetas observat, ideoque alia occasione dicta. *Ant. Pagi ad ann. 367. n. 4.*

Τοῦτο ἦν δωδέκατον ἔτος) Nicomedia terræ motu cecidit die 9. Calend. Septemb. ut testatur Idacius in Fastis, & Ammianus, lib. 17. cap. 7. Consulatu Datiani & Cerealis, anno Chr. 358. vide supra lib. 2. cap. 39.

In Cap. XII.

Pag. 190. *Erit in annum Christi 367.*) Valesius in notis ad Sozomenum lib. 6. cap. 11. existimat cum Baronio, Socratem legationem Macedonianorum ad Liberium referre cum consulatu secundo Valentiniani & Valentis, anno 368. gesto; hic autem eam in annum 367. conferendam esse. Sed utrobique perperam. Socrates enim refert Consulatum illum secundum ad ea quæ cap. 11. narrat, quo ejusdem Consulatus meminit, non vero ad Legationem Macedonianorum, quam capite præsenti narrat. Quare cum Lampsacena Synodus anno 364. celebrata fuerit, Legati Macedonianorum ultra annum 365. iter differre non potuerunt; ideoque existimandum eos sub hujus anni finem in Italiam pervenisse. Sozomenus enim lib. 6. cap. 10. inquit; *Legati cum in Italiam venissent, Imperatorem in Galliis morari didicerunt, bellum gerentem eum barbaris eas accolentibus.* Parte alia Ammianus lib. 26. cap. 5. affirmat, Valentinianum hoc anno ex Italia *prope Kalendas Novembres Parisios* venisse, quo anno, ut & duobus consequentibus, exercitus magnus in Galliis oppositus erat adversus Alemannos potissimum, ut narrat initio lib. 27. Quare adventus Legatorum Macedonianorum ab anno 365. removendus non est. *Ant. Pagi ad eum ann. n. 5.*

Ἐν Κωνσταντίνου πόλει) Vide libro 2. cap. 41. *W. Lowth.* Pag. 191.

Κομισθεῖσαν ἀπὸ Νίκης) Vide lib. 2. cap. 37. ad fin. Prius ergo Nicæ editum est Symbolum illud quam Constantinopoli. Acta enim pseudo-Synodi Nicænæ testantur Episcopos 6. Id. Octob. ibi congregatos: Synodus autem Constantinopolitana circa Cal. Jun. anni insequentis, scil. 360. coacta est. Vid. Sozom. lib. 4. cap. 23. ad fin. *W. Lowth.*

Παθόντα καὶ ἀναστάντα) Nihil hic de descensu ad inferos, ut observavit doctiss. *Pearsonus, Expos. Symb. pag. 225.*

Ἔρχεσθαι — διαδικάζεσθαι) Videtur legendum ἐρχέσθω — διαδικαζέσθω. Porro de hac Legatione Macedonianorum ad Liberium PP. observavit Valesius falli Socratem, qui eam in ann. 368. conferat. Verum non minus fallitur Valesius, qui eandem ad ann. 367. refert. Liberius siquidem mortuus est, Gratiano & Dagalaipho Coss. hoc est anno 366. teste Faustino in Præfat. ad libellum Precum. *W. Lowth.*

Ἐπιστολὴ Λιβερίου) Hæc est (*inquit Severinus Binius*) illa pacifica & communicatoria Liberii Pontificis epistola, quæ Semiarianorum Legati, simulata fide, oblatoque Nicænæ confessionis libello, Romani Pontificis, omniumque prope Occidentalium Episcoporum communionem impetrarunt: quave in Tyanensi Concilio ostensa, Eustathius Sebastenus sedem Episcopalem, unde dejectus fuerat, opera orthodoxorum recepit. Sed quia auctoritate Basilii aperte constat hæc omnia ab ipsis simulate peracta fuisse, ipsumque Eustathium postea turpius lapsum esse: Liberius, omnesque Occidentales Episcopi, ejusmodi nebulones alias sæpe damnatos, communioni Catholicæ restituentes, facilitatis nimiæ jure meritoque redargui fortasse possent, intima cordis scrutari, seque ipsos a subreptione securos reddere potuissent. *Concil. Tom. 2. p. 760.* Pag. 192.

Σύνοδον τῶν Σικελῶν ἐπισκόπων) Synodus Sicula anno 366. coacta. Testatur enim Sozomenus lib. 4. cap. 2. Legatos Macedonianorum confessionem suam scriptis proditam Liberio tradidisse, & *acceptis Liberii literis de rebus quæ gestæ fuerant*, in Siciliam navigasse. Subdit Sozomenus capite sequenti: *Ibi congregato Concilio, cum Episcopi illius Insulæ eadem decrevissent, his rebus confectis, in patriam reversi sunt.* Ant. Pagi ad ann. 365. n. 6. Pag. 193.

In Cap. XIII.

Πρόσταγμα) Edictum Valentis adversus Episcopos orthodoxos, & fuga S. Athanasii ad annum 367. pertinent, ideoque Valentis Persecutio triennio tardius quam oportuerit, a Baronio consignata. *Ant. Pagi ad ann. 370. n. 3. cl. Benedictini ad ann. 367. Vide & Sozomen. lib. 4. cap. 12. ubi hæc de Athanasio fusius narrantur.* Pag. 194.

In Cap. XIV.

Εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καθιστῶσι Δημόφιλον) De Eudoxio vide Socratis lib. 2. cap. 42. de Demophilo Philostorgii lib. 9. cap. 10. & 14. Pag. 195.

In Cap. XVI.

Μοδέστῳ) Is Auxonio Præfecto Præt. successerat anno Dom. 371. Gratiano II. & Probo Coss. Hunc Modestum intelligit Gregor. Nazianz. in Oratione funebri de laudibus Basilii M. ut testatur etiam Theodorus: quem quidem Arianum fuisse, utpote ab Arianis baptizatum, Gregorius refert, & variis blanditiarum artibus Valentem sibi conciliando, Præfecturam Prætorianam diutius retinuisse. *Valesius in Amm. Marcell. lib. 29. cap. 1.* Pag. 196.

Τοῦ Ἀστακηνοῦ πελάγους) Astacenus sinus, nunc *le Golfe de Concidia*, teste Gillio, pars est Propontidis in Bithyniam excurrens ad ortum, versus Nicomediam. Sic dictus ab Astaco urbe Bithyniæ, quæ distat a Nicomedia 15. milliaribus in occasum æstivum, & 50. fere a Constantinopoli in ortum. *Baudrand.*

In Cap. XVII.

Ἐπὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν παραγίνεται) Valens initio anni 372. Antiochiam ingressus est. Certe Libanius in vita sua se quinquagenarium fuisse Joviano imperante testatur, pag. 46. Postea pag. 48. annum ætatis octavum & quinquagesimum egisse se dicit, tum cum Valens Antiochiam venit. Jovianus autem Antiochiam profectus est sub finem anni 363. teste Ammiano lib. 25. Quare si eo anno Libanius quinquagenarius erat, anno 372. quinquagesimum octavum compleverat, ideoque non alio anno Valens Antiochiam adventavit. Quod si jam antea ad eandem urbem is accessisset, prioris illius adventus mentionem Libanius fecisset. Interim obiter observandum, Imperatores nonnisi per hyemem in Cilicia iter habuisse, propter immodicos in æstivo tempore solis ardores. *Ant. Pagi ad ann. 372. n. 6.* Pag. 197.

In Cap. XVIII.

Ibid. Οὗτος ἀκόσμως) Rufinus lib. 2. cap. 5. ait, muliérculam hanc *ita festinam & properam domo sua prorupisse, ut nec clauderet ostium, nec operire se, ut mulierum habitum decet, diligentius potuisset.*

In Cap. XIX.

Ineunte id gestum puto.) Verum Antonius Pagi non
Pag. 198. dubitat quin hæ quæstiones de iis qui magos consuluerant, habitæ fuerint anno 373. *Ad annum 370. num. 31.*

In Cap. XX.

Ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ] Hanc Chronologiæ rationem quæ confert mortem Athanasii in annum 371. sat firmitatis non habere, suadent aperta antiquiorum scriptorum testimonia. Hieronymus ad annum Dom. 374. ait Petrum Athanasii sedem excepisse, qui annus est æræ nostræ 373. Proterius vero, unus ex successoribus Athanasii in sede Alexandrina, in epistola Paschali sic habet: *In octogesimo nono anno ab Imperio Diocletiani, superstite patre nostro & Episcopo Athanasio; cum 14. Luna Paschalis, 28. die mensis Phaminoth, id est nono Kalendarum Aprilium die provenisset, die Dominico, in subsequentem translatum est hebdomadem, ita ut quinta die mensis Pharmuthi, hoc est pridie Kalendarum Aprilium, celebraretur Pascha Dominicum.* Quæ notæ omnes in annum quadrant 373. Hisce aliud adjicit argumentum vir eruditus *Pagius* mutuatum ex historia Patriarcharum Coptitarum, latine versa & vulgata per Abrahamum Eckellensem, ubi dicitur obiisse sanctum Patriarcham *septimo Bescinas die Jovis*, cujus dies septimus cum die secunda Maii concurrit. Quare cum anno 373. dies secunda Maii in feriam quintam inciderit, in eundem annum optime confertur mors Athanasii; obiit prope octogenarius. *Clariss. Monachi Benedictini in fine vit. Athanasii.*

Πέτρον] Petrus, Ecclesiæ Alexandrinæ sub Athanasio Archipresbyter, itinerum & peregrinationum ejus comes individuus, quocum varia subiit pericula. Quanti ab omnibus haberetur, exinde constat, quod anno 380. Theodosius Imperator eum una cum Damaso Papa orthodoxæ veritatis normam lege lata constitueret, eum Apostolicæ pietatis virum appellans. Scripsit in carcere detentus *epistolam Encyclicam* de vi sibi ad Episcopatum recens evecto ab Arianis illata, & flagitiosa Lucii sedem Alexandrinam sibi per fas & nefas arripientis ambitione. Exstat fere integra, principio duntaxat & fine truncata, apud Theodor. lib. 4. cap. 22. Porro alterius cujusdam epistolæ ad Episcopos Ægyptios fidei causa exules fragmenta duo nobis conservavit Facundus lib. 4. cap. 2. & lib. 9. cap. 2. *Guil. Cave histor. Vol. 1. pagina 206. ad annum 371.*

In Cap. XXI.

Τὸν Λούκιον ἐνθρονίζουσιν] Lucius, unde oriundus,
Pag. 199. incertum. Primo Episcopus Samosatenus ab Arianis, fugato Valentis Imp. jussu Eusebio, vi ac armis constitutus. De enormi ejus adversus orthodoxos tyrannide, dum sedem Alexandrinam occuparit, Lectorem plenius edocebit Petrus Alexandr. in epistola sua apud Theod. lib. 4. cap. 22. Sub Valentis Imperii finem, Petro Alexandriam reverso, ab infensa plebe Episcopali sede ejectus, conscenso navigio Constantinopolim statim perrexit, Catholicos (uti credi par est) apud Imperatorem criminaturus. Verum Valente paulo post a Gothis occiso, voto suo excidit. Vir inquieti admodum & truculenti ingenii, ut a Gregorio Nazianz. perhibetur, orat. 23. pag. 417. *Guil. Cave ubi supra.*

In Cap. XXIII.

Ἀμμοῦν] Ammon, sive Ammonius, Monachorum Nitriensium pater, claruit sub Constantio, circa
Pag. 200. ann. 330. inquit *Guil. Cave, hist. Vol. 1. p. 150.*

Ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς καλουμένης Νιτρίας] Nitria, *sic dicta a Nitri fodinis in ea repertis*, ut e Strabone notavit Cellarius) mons est Ægypti prope Scyathim, sive Scetim urbem. Inter illum & Alexandriam Maria, seu Mareotis lacus intercedit. *Baudrand.*

Τούτου τοῦ Ἀμμοῦν τὴν ψυχὴν] Athanasius in vita S. Antonii, pag. 841. Edit. Benedict. hæc habet. Καὶ γάρ ποτε πάλιν καθήμενος ἐν τῷ ὄρει, καὶ ἀναβλέψας, εἶδεν ἐν τῷ ἀέρι ἀναγόμενόν τινα, πολλήν τε τῶν ἀπαντώντων γινομένην τὴν χαράν. εἶτα θαυμάζων καὶ μακαρίζων τὸν τοιοῦτον χορὸν, ηὔχετο μαθεῖν, τί ἂν εἴη τοῦτο. καὶ εὐθὺς ἦλθεν αὐτῷ φωνὴ ταύτην εἶναι τοῦ Ἀμοῦν τὴν ψυχὴν, τοῦ ἐν τῇ Νιτρίᾳ μοναχοῦ. ἦν δὲ τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ Νιτρίας ἕως τοῦ ὄρους ἔνθα ἦν ὁ Ἀντώνιος ἡμερῶν ἐπὶ δεκατριῶν· οἱ τοίνυν ὄντες μετὰ Ἀντωνίου, βλέποντες τὸν γέροντα θαυμάζοντα, ἠξίωσαν μαθεῖν καὶ ἤκουσαν ὅτι ἄρτι τετελεύτηκεν ὁ Ἀμοῦν. *Iterum in monte cum sederet Antonius, sublatis oculis, vidit in aere quendam efferri, & magnum eorum gaudium qui ipsi irent obviam. Admiratus ille, atque ejusmodi cœtum beatum prædicans, rogabat ut quid illud esset edisceret. Voxque statim ad illum facta est, esse Amunis in Nitria monachi animam. Atqui a Nitria distat mons in quo erat Antonius, tredecim dierum itineris intervallo. Qui cum Antonio erant, cernentes admirantem senem, rogabant quid id esset, audiereque: Jam obiit Amur.* Fratres autem post dies triginta ex Nitria advenientes interrogarunt, atque compererunt ea ipsa die & hora obiisse Ammunem, qua ejus animam sursum ferri senex viderat.

Αἰγύπτιος Μακάριος] Macarius senior ex Thebaide oriundus, monachus Scetensis, Magni Antonii Pag. 202.
discipulus, clar. circa an. 373. Vide Sozom. lib. 3. cap. 14. & Theod. lib. 4. cap. 21. Exactis in solitudine annis sexaginta, obiit nonagenarius, anno (ut volunt) 391. Scripsit Homilias spirituales quinquaginta, *de Integritate quæ decet Christianos*; quæ ab aliquo forsan sequioris seculi interpolatæ exstant Gr. Lat. Paris. 1559. in 8. Francofurt. 1594. in 8. denique cum operibus Greg. Thaumaturgi, Paris. 1622. fol. *Guil. Cave hist. vol. 1. p. 207.*

Ἀλεξανδρεὺς Μακάριος] Macarius, *junior* & πολιτικὸς dictus, domo Alexandrinus, ubi ætate prima bellaria vendendo quæstum exercebat; postea Antonii discipulus vitam Monasticam amplexus est: dein Presbyter & Archimandrita Nitriensis. Vide Sozomen. lib. 3. cap. 14. & Theod. lib. 4. cap. 21. obiit centenarius, circa ann. 404. *Cave ubi supra*: qui ibid. ex MS. edidit, *Sermonem de exitu statuque animarum post hanc vitam* sub nomine hujus Macarii Gr. Lat. quem tamen parvi pendet, & recentioris cujusdam Græculi Commentum esse censet.

Εὐάγριος) Evagrius, Presbyteri filius, ex Iberorum urbe quæ ad Euxinum Pontum sita est, oriun- Pag. 205.
dus, a S. Basilio Ecclesiæ Cæsariensis Lector ordinatus, post ejus mortem a Gregorio Nysseno Diaconus factus, claruit ab anno 380. A Gregorio Nazianz. S. literarum scientiam hausit, ab eo ad Ecclesiæ Constantinopolitanæ Archidiaconatum provectus. Qua occasione vitam monasticam amplexus est, docet Sozomenus lib. 6. cap. 30. Vide *Guil. Cave Histor. Vol. 1. pag. 227. & Anton. Pagi ad ann. 388. num. 16.*

Παλλάδιος) Palladius, gente Galata, natus an. 368. viginti annos natus in exteras regiones peregrinari cœpit. Anno 391. in Nitriam montem secessit; ubi Evagrium præceptorem nactus est, a quo Origenismi amorem hausit. *Vide Cave & Pagi ubi supra. Socrat. lib. 7. cap. 26. præcipue vero ipsius Palladii Historiam Lausiacam.*

In Cap. XXIV.

Οἰκτιζομένων) Lege οἰκτιζόμενος. *W. Lowth.* Ibid.

In Cap. XXV.

Δίδυμος) Didymus, genere Alexandrinus, Scholæ Catecheseωn Alexandrinæ præfectus, Hieronymi Pag. 206.
& Rufini præceptor. Claruit præcipue circa an. 370. ab ipso Constantii tempore non incelebris. Vide Sozomen. lib. 3. cap. 15. & Theodor. lib. 4. cap. 29. In vivis adhuc erat anno 392. quo octogesimum tertium ætatis annum excesserat. *Guil. Cave Hist. Vol. 1. pag. 205.*

Ἤδη πρότερον κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον) Legen- Pag. 207.
dum ἤδη πρότερον ἢ κατὰ τὸν &c. atque ita legisse videtur interpres. *W. Lowth.*

In Cap. XXVI.

Ἱμερίου καὶ Προαιρεσίου) Himerius, Aminii Rhetoris filius, ex Prusiade Bithyniæ urbe, Sophista, claruit Ibid.
anno 361. sub Juliano Imperatore. Obiit grandævus, oculis captus, morbo comitiali correptus. Edidit declamationes varias, quibus, teste Photio, latenter mordentes imitatus canes, Christianos allatravit. Prohæresius, Himerii æmulus, Pancratii filius, Cæsarea Cappadociæ oriundus, Antiochiæ apud Ulpianum disciplinis operam dedit. Athenis docuit paulo ante Libanium. Scripsit declamationes rhetoricas. *Suidas, Eunapius, Photius.*

Βασίλειος) Basilius, *Magnus* dictus, ex illustri & vetusto genere, parentibus sanctissimis Basilio & Em- Pag. 208.
melia natus, majores habuit qui sub Maximiano confessionis gloria claruerunt. Basilii patrem Possevinus, Labbeus, aliique Episcopum fuisse tradunt, absque levissima, quod sciam, Veterum autoritate. Ipse Basilius ortu Cappadox, seu ut pressius loquar, Ponticus, civitate, si conjecturis agendum sit, Neocæsariensis; quod enim aliqui de Helenoponto dicunt, nullo authore fulcitur. Præfuit Ecclesiæ Cæsariensi annis octo, mortuus anno 378. postremis his verbis habitis, *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.* Philotheus Patriarcha CP. hoc Basilii peculiare esse observat, de singulis tanto vigore disserere, ὥσπερ τινὰ ψυχὴν τοῖς ἀψύχοις λόγοις ἐμπνεῖν, *ut animam*

quandam sermonibus inanimatis inspirare videantur. Guil. Cave ad ann. 370. Natum fuisse dicit clariss. Dom. *Du-Pin* circiter ann. Dom. 328. denatum Kalend. Januar. anni 379.

Pag. 208. Γρηγόριος] Gregorius Nazianzenus natus est Arianzi in prædio paterno prope Nazianzum, circa Nicæni Concilii tempora. Patrem habuit Gregorium, virum optimum, at Hypsistariorum erroribus misere seductum (secta ea fuit ex Judaismo & Gentilismo conflata, quæ tamen summum illum & ὕψιστον Θεὸν, unde sectæ nomen, unice colebat) matrem Nonnam, fœminam lectissimam & pietate conspicuam, qua mediante, conjux ab erroribus ad Christianam religionem revocatur, & ad Nazianzenæ urbis Episcopatum promovetur, quem 45. annis tenuit, & pene centenarius obiit. Gregorius filius diserte negat, se unquam Nazianzi Episcopum factum, sed patris sollummodo coadjutorem. A Theodosio M. in Constantinopolitanæ urbis cathedra collocatur filius; in eadem a Concilio Œcumenico anno 381. illic coacto confirmatus. Verum orta mox in Synodo non levi hac de re contentione, ipse sedi suæ sponte renunciavit. Obiit anno 389. ætatis suæ circiter 65. Vir erat in quovis disciplinarum genere præstantissimus, in Theologia summus; unde *Theologus* κατ' ἐξοχὴν dictus. *Guil. Cave ad ann.* 370.

Pag. 210. Ἅτε δὴ καταληφθεῖσαν] *Quem ille imperfectum reliquerat*, vertente Valesio; mihi videtur vox deesse. *W. Lowth.*

In Cap. XXVII.

Ibid. Ὁ Ποντικὸς Γρηγόριος] De Gregorio Thaumaturgo, qui obiit anno 265. vide Euseb. Histor. lib. 6. cap. 30.

In Cap. XXVIII.

Pag. 211. Ναυάτος] De Novato & Novatiano, quos duos homines fuisse ex Cypriano observavit Beveregius, annot. in Can. pag. 69. vide Euseb. Histor. lib. 6. cap. 43.

In Cap. XXIX.

Pag. 212. Δάμασος] Damasus, Antonii cujusdam filius, gente Hispanus, patria ex Mantua Carpetanus, quem tamen alii Tarraconensem, alii ex Lusitanis Igeditanum fuisse volunt: Ecclesiæ Romanæ sub Liberio Diaconus, deinde presbyter, denique Episcopus anno 366. (*scribe cum Pagio & Vales.* 367.) constitutus, alia interim factione Ursinum sive Ursicinum diaconum Romæ Episcopum ordinante. Magna utrinque contentione, & multo sanguine res acta est; adeo ut uno die, notante Ammiano, libro 27. 137. cives occisi sunt. Victo demum fugatoque Ursicino, Damasus sedem quietam tenuit. *Guil. Cave ad ann.* 366.

Οὐρσῖνος] Ita in codice Regio, Valent. & Colb. nominatur. Neque aliter eum appellant Hieronymus & Cassiodorus. Accedunt epistolæ Concilii Aquileiensis & Concilii Romani a Jac. Sirmundo editæ, in quibus Ursinus dicitur, ut & apud Rufinum, *Valesius not. in Ammian. lib.* 27. *cap.* 3. *ubi etiam legit* Ursinus. *Doctiss. tamen Dom. Du-Pin, Caveus, & Pagius* Ursicinus *malunt.*

In Cap. XXX.

Pag. 213. Ἀμβρόσιος] Ambrosius, origine Romanus, ortu Gallus, nobili & splendida familia natus est ann. 333. Patrem habuit Ambrosium, tunc temporis Galliarum Prætorio præfectum; quem Arelate, Galliæ Narbonensis metropoli, domicilium habuisse probabile est. In cunis adhuc vagientis, & aperto ore in area Prætorii dormientis pueri subito insedit ori examen apum; quæ cum ingrediendi egrediendique vices frequentassent, in sublime tandem evolarunt. Quo viso pater juxta deambulans: *Si vixerit*, inquit, *infantulus iste, aliquid magni erit*. Puer adhuc cum Romæ ageret, & matrem viduam una cum sorore ejusque comite, Episcopi manum osculantem videret, ipse iis dextram obtulit, lepide dicens, *sibi id ab iis fieri oportere*, siquidem Episcopum se futurum esse memorabat. Omni sæcularium literarum genere perpolitus, causas in auditorio Præfecturæ Prætorii tanta eloquentia egit, ut Probus Prætorii Præfectus eum sibi Consiliarium adsciverit; mox etiam insignia consularia ei detulerit, commissis ipsius regimini Liguria & Æmilia Provinciis, eique proficiscenti mandata dedit his verbis, *Vade, age, non ut Judex, sed ut Episcopus*. Provinciam ingressus, Mediolani lares fixit, donec anno 374. mortuo Auxentio ejusdem urbis Episcopo, & de novi Episcopi electione acriter contendentibus, hinc Catholicis, inde Arianis; cum res jam in nervum eruptura esset, adest Ambrosius, ut authoritate sua paci publicæ consuleret; cum subito vox quasi infantis in populo audita est, *Ambrosium Episcopum*. Voci acclamarunt, calculisque suis approbarunt Episcopi & populus adstantes. *Guil. Cave ad Hist. Eccl. Tom. II. ann.* 374. Vide Sozom. lib. 6. cap. 24. Theodorit. Hist. lib. 4. c. 6. Rufin. lib. 2. c. 11. præcipue vero Paulin. Vit. D. Ambrosii. Doctiss. Ant. Pagi & Du-Pin Ambrosium existimant natum fuisse ann. 340. De Auxentio vide supra, lib. 2. cap. 37.

In Cap. XXXI.

Καὶ οὕτως αἵματος ἐκδοθέντος τελευτᾷ] Eadem fere de causa & modo mortis Valentiniani tradunt Ammianus, lib. 30. cap. 6. & Zosimus, lib. 4. Pag. 214.

Περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου] Idacius in Fastis ad annum 375. hæc habet: *Diem functus Valentinianus senior 15. Kal. Decemb. in Castello Virgitione. Et levatus est Valentinianus junior Aug. filius Aug. Valentiniani ab exercitu in tribunali, die* 10. *Kal. Decemb. in civitate Acinco*, aliis Aquinco, quam Cluverius Budam esse autumat, (alii *Cepol* ad Danubium.) Ammianus, lib. 30. cap. 6. ait, mortuum esse Valentinianum *anno ætatis quinquagesimo quinto, Imperii, minus centum dies, secundo & decimo*. Ex quo liquet, Ammianum emortualem diem non excludere, sc. 17. Novembris; recteque Socratem lib. 4. c. 1. scripsisse, Valentinianum die vigesima quinta Februarii dictum esse Imperatorem; cum a die 17. Novemb. an. 375. quo is mortuus est, ad 25. Februarii anni sequentis dies centum numerentur, die 25. quo Valentinianus electus, excluso: sequens enim annus bissextilis fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 375. *n.* 2.

Βασιλεύσας ἐπὶ δεκατρία] Imo non totos annos duodecim, ut recte Zosimus, lib. 4. deerant enim tres menses & aliquot dies: Imperium scil. auspicatus est Valentinianus Feb. 25. ann. 364. mortus est Nov. 17. an. 375. *W. Lowth.*

Τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ Οὐαλεντινιανὸν) Quem tunc quadrimum memorant Marcellinus. Victor in Epitome, & Zonaras: Zosimus certe vix quinquennem fuisse dicit. Verum quidem est, plures annos ei Baronium attribuere, quod existimet eum esse Valentinianum illum, qui anno 366. in lucem prodiit, quique non multo post, Victore collega, consulatum gessit. At hunc errorem refutavit *Ant. Pagi ad an.* 366. *n.* 6. ostenditque Valentinianum illum Dominicæ & Valentis filium fuisse, & hoc tempore, ut videtur, jam obiisse: Valentinianum vero qui Valentiniano seniori successit, filium fuisse ejusdem Valentiniani ex Justina secunda ejus uxore. *Vide eundem Pagi ad ann.* 375. *n.* 5. *& Vales. in Socratis lib.* 3. *cap.* 10.

Παρθένος οὖσα) Tota hæc de Justina narratio Valesio suspectæ fidei est; nec immerito. Rationibus a Valesio adductis illa etiam adjici potest, Justinam hanc non fuisse virginem, sed Magnentio tyranno prius nuptam, teste Zosimo. *W. Lowth.*

In Cap. XXXII.

Θεμίστιος) De Themistio vide supra annot. ad fin. cap. 25. lib. 3. Pag. 216.

In Cap. XXXIII.

Γότθοι) Historiæ de origine, moribus, & gestis Gothorum per Procopium Cæsariensem, Jornandem, Isidorum Hispalensem, aliosque, videantur in uno volumine in 8. ab Hugone Grotio editæ Amstelodami, apud Lud. Elzevirium, 1665. Ibid.

Οὐλφίλας γράμματα ἐφεῦρε) Vide eruditissimi viri Georgii Hickesii Linguarum Vett. Septentrionalium Thesaurum, fol. pag. 2. ubi antiquo alphabeto exhibito demonstrat, Ulphilam partim ex Latinis, partim ex Græcis literis alphabetum suum integrum sumpsisse. De Ulphila vide supra, *ad fin. c.* 41. *lib.* 2. *& Sozom. lib.* 4. *c.* 24. *&* 6. 37.

In Cap. XXXIV.

Οὔννων) De Hunnorum sedibus & moribus, deque hac Gothorum migratione in Thraciam legatur Ammiani liber 31. initio, sed anno 376. juxta Chronologiam Valesianam, cum qua concordat Ant. Pagi, n. 5. Pag. 217.

In Cap. XXXV.

Οἱ γὰρ Βάρβαροι) Barbarorum multitudinem in Thraciam receptam, omnem numerum & calculum, etiam Xerxis Græciam invadentis copias superasse, asserit Ammianus. Qualiter autem Thraciam rapinis, cædibus, stupris, incendiisque fœdabant, narrat idem, *lib.* 31. *cap.* 8. Pag. 218.

In Cap. XXXVI.

Σαρακηνοί) De Saracenorum origine & moribus videantur *Sozomen. lib.* 6. *cap.* 38. *Marcellinus lib.* 14. *cap.* 4. *alibique*. Ibid.

Μαυΐας τις ὄνομα) Saracenorum conversionem ad Fidem, ad tempora Valentiniani obitum præcedentia refert Pagi in Critic. ad Baron. ann. 372. n. 10. *W. Lowth.*

Πρὸς Λούκιον ἤχθη) Lucius hic Georgio sedis Alexandrinæ invasori, ab Arianis subrogatus est, ut scribunt Socrates lib. 3. cap. 4. & Sozom. lib. 5. cap. 7.

Ea subrogatio anno 373. post Athanasii obitum facta, *Ant. Pagi ad ann.* 362. *n.* 13.

In Cap. XXXVII.

Pag. 219. Οὐάλενϛ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσαντος) Diu Valens Antiochiæ moratus est, ut insinuant Zosimus lib. 4. pag. 747. Ammianus lib. 31. cap. 11. Socrates & Sozom. ab anno nempe 372. ad ann. 377. nisi quod dum illic moraretur, modo Cæsaream, modo Edessam, modo in alias Orientis urbes sese contulerit. *Ant. Pagi ad ann.* 377. *n.* 2.

In Cap. XXXVIII.

Ibid. Περὶ τὴν τριακάδα τοῦ Μαΐου μηνὸς) His forte diebus (*scil. in fine mensis Maii anni* 378. *ut docent Valesius & Pagius*) Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emensa venit Constantinopolim: ubi moratus paucissimos dies (*duntaxat duodecim*) seditioneque popularium levi pulsatus, Sebastiano paulo ante ab Italia, ut petierat, misso, vigilantiæ notæ ductori, pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Trajanus; ipse ad Melanthiada villam Cæsarianam profectus, militem stipendio fovebat, & alimentis, & blanda crebritate sermonum. *Amm. lib.* 31. *cap.* 11.

Pag. 220. Ἀπέδανε τῇ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούϛου μηνός.) Scribit Idacius in Fastis ad annum 378. *Pugnam magnam fuisse cum Romanis & Gothis milliario* 12. *ab Adrianopoli, die quinto Idus Augusti. Ex ea die Valens Aug. nunquam apparuit.* In quo consentit cum Socrate, licet non cum Valesii interpretatione, qui τῇ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούϛου μηνὸς perperam reddit, *die tertio Idus Augusti.*

Οἱ μὲν περὶ φασὶν ἀπολέσθαι αὐτὸν) *Hanc pugnam* (quam Cannensi æquiparat Ammianus) *nox diremit. Primaque caligine tenebrarum inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur,* (*neque enim vidisse se quisquam, vel præsto fuisse adseveravit*) *sagitta perniciose saucius ruit: Spirituque mox consumto decessit, nec postea repertus est usquam. Alii dicunt Valentem animam non exhalasse confestim, sed cum candidatis & Spadonibus paucis prope ad agrestem casam relatum secunda contignatione fabre munitam dum fovetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus qui esset ignorantibus, dedecore captivitatis exemtum. Flamma enim supposita, ædificium cum hominibus torruerunt.* Ammian. lib. 31. cap. 13. Priori sententiæ suffragatur Libanius in oratione ad Theodosium de cæde Juliani vindicanda: At cæteri fere omnes Historici crematum fuisse consentiunt, ut notavit Valesius in dictum Ammiani locum.

Lib. V. In Proœm.

Pag. 223. Ὅσον) Legendum ὅσων, ut videtur. W. Lovvth.

In Cap. I.

Pag. 224. Δομνῖκα) Valentiniani junioris, qui & Galates dictus est, ex Valente mater.

Ἐπεβοήθει δὲ αὐτοῖς ὀλίγοι Σαρακηνοὶ) Ex Saracenis *crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, subraucum & lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gothorum inseruit, & interfecti hostis jugulo labra admovit, effusumque cruorem exsuxit. Quo monstroso miraculo barbari territi, postea non ferocient es ex more, cum agendum appeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. Processu dein audacia fracta, exinde digressi sunt.* Amm. Marcellin. lib. 31. cap. 16.

In Cap. II.

Ibid. Γρατιανὸς) Gratianus, Valentiniani I. ex Severa filius, qui patri simul & Valenti patruo in Imperio successit: ingenio, facundia, modestia, castitate, fortitudine, zelo contra hæreticos inclytus. *Principem Christianissimum* vocat eum D. Ambrosius. Pontificatus summi ethnicorum dignitatem, ab Antecessoribus hactenus retentam, constanter recusavit. Tandem a Maximo, sub belli duce, per insidias in Galliis interfectus. Præceptorem habuit Ausonium Burdigalensem, quem ad consularem dignitatem Romæ perduxit. *Vide Ammian. lib.* 27. *Hieron. epist.* 3. *Ambros. de obitu Valentis, & in Psalm.* 61. *Zosi. Auson. grat. act. pro Cos.*

Κοινωνὸν προσλαμβάνει τῆς βασιλείας Θεοδόσιον) Theodosius Magnus Imperator, filius Theodosii, ducis inclyti, & magistri equitum per Gallias, invidia quorundam Aulicorum Carthagine occisi anno 377. sed non nisi baptismate prius accepto; *Orosius lib.* 7. *c.* 33. Noster, audita patris cæde, ex Moesia in Hispaniam secessit, ut præter Ambrosium docet Theodorit. hist. lib. 5. cap. 5 unde postea evocatus a Gratiano, Magister militum, ac mox Augustus creatus est an. 379. Gratiano cædem patris, quam malo consilio ductus admiserat, honore filii compensare cupiente. Hinc nova Imperii divisio facta. Theodosio cessit oriens cum Thracia, ut docet Zosimus lib. 4. Orosius lib. 7. & Miscella, lib. 12. Inter Gratianum vero & Valentinianum fratres divisum Imperium Occidentale, ita ut Gratiano cesserint Galliæ, Hispaniæ, Britanniæ: Valentiniano Italia, Illyricum, & Africa. *Vide Vales. annot. in Marcell. lib.* 29. *cap.* 5. *Pagi ad an.* 379. *nu.* 5. Theodosii egregium encomium habetur apud Victorem in Epitome, ubi Imper. Trajano corpore & mente similis, vitiis tantum dissimilis fuisse asseritur.

Τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς) Theodosius non 17. Calend. Februarii, ut perperam scribit Socrates, & Baronius cum eo, sed 14. Calend. Febr. seu die 19. Januarii, in consortium Imperii adscitus, ut Idacius in Fastis, Auctor Chronici Alexandrini, Marcellinus in Chronico, & Farrago Alexandrina testantur. *Ant. Pagi ad ann.* 379. *n.* 5.

In Cap. IV.

Pag. 225. Ὁ Γρατιανοῦ νόμος) In Cod. Theodos. 16. tit. 5. indicat ipse Gratianus legem a se post Valentis obitum editam, cujus meminere Socrates prius, Sozom. lib. 7. cap. 1. Suidas in voce Γρατιανὸς, & Joannes Antiochenus in excerptis Constantinianis, qua cautum fuerat, ut fine fraude vel metu, quam quisque fidem profiteretur, impune sectaretur, exceptis tantum Manichæis, Photinianis, & Eunomianis.

In Cap. VI.

Pag. 226. Κατὰ βαρβάρων ῥωμαίων νίκας) Vide Zosim. lib. 4. Sozom. lib. 7. cap. 4. Orosium lib. 7. cap. 20. Jornandem tam in lib. de regnorum successione, quam in lib. de rebus Geticis, cap. 26. Marcellinum in Chronico, & Idacium in Fastis, utrumque ann. 379. Imo Idacius diem memorat, quo hujus victoriæ nuntium Romam perlatum est. Ausonio enim & Olybrio Coss. anno scil. 379. prodit: *Ipso anno multa bella Romani cum Gothis commiserunt. Deinde victoriæ nunciatæ sunt adversus Gothos, Alanos, atque Hunnos, die* 15. *Kal. Decemb.* Ant. Pagi ad ann. 380. n. 2.

Τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίσκοπον) Thessalonicam in Illyrico fuisse sitam, recte mox insinuat Socrates; totius enim Illyrici metropolis erat, ut Theodorit. lib. 5. cap. 16. ostendit, ideoque non solius Macedoniæ, quæ tamen & ipsa in Illyrico fuit. Quare lapsus est Baronius, cum Socratem hac parte erroris arguit, & Thessalonicam non in Illyrico, verum in Macedonia fuisse scribit. Illyricum quippe Orientale ex duabus Diæcesibus constabat, Macedonia videlicet & Dacia, & Macedoniæ Diœcesis Thessalonica Metropolis fuit; Episcopus vero Thessalonicensis Illyrici totius Primas. *Ant. Pagi ad ann.* 380. *n.* 3.

Περὶ τὴν τετάρτην καὶ εἰκάδα τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς) Idacius ad ann. 380. *His Coss.* (Gratiano nempe & Theodosio) *victoriæ nunciatæ sunt amborum Augustorum. Eo ipso anno ingressus est Theodosius Aug. Constantinopolim die* 18. *Kal. Decemb.* Verum, ut observat Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani, nota numeralis 10. rejicienda, reponendumque 8. Kalend. Decemb. Nam 15. vel 16. Kalend. Decemb. Theodosius erat adhuc Thessalonicæ, ut docet lex 15. Cod. Theod. *de Petitionibus.* Præterea Auctor Chronici Alexandrini Theodosium 8. Kal. Decemb. Constantinopolim ingressum diserte scribit. *Ant. Pagi ad ann.* 380. *n.* 9.

In Cap. VII.

Ibid. Τὴν ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἀγωγὴν παρῃτήσατο) Qui Gregorium hujus sedis gubernacula per duodecim annos tenuisse scribunt, totum illud tempus ei attribuunt, quod ab anno 379. quo Constantinopolim se contulit, usque ad mortem ejus fluxit. Revera enim paucarum hebdomadarum Episcopatum gessit, cum eadem Synodo & Episcopus renunciatus sit, & exauctoratus. *Ant. Pagi ad ann.* 381. *n.* 10.

Pag. 227. Δημόφιλῳ) Demophilus Arianus in locum Eudoxii Constantinopolitani ejusdem factionis Episcopi suffectus, anno 370. De eo legendus Philostorgius, lib. 9. cap. 10. & 14.

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη) Ab anno nempe 340. quo Eusebius ex urbe Nicomediensi Constantinopolim fuit translatus.

In Cap. VIII.

Ibid. Σύνοδον συγκαλεῖ) Synodus Constantinopolitana quarta, Œcumenica secunda, a Theodosio M. convocata, ut liquet ex epistola Synodica ad Theodosium, qua Episcopi se & ejus mandatis ad eam vocatos testantur, & gestorum confirmationem ab ipso petunt. Præterquam quod Sozom. lib. 7. c. 7. Theod. lib. 5. cap. 7. & Auctor anonymus vitæ S. Pauli Constantinopolitani Episcopi apud Photium in Bibliotheca, codice 257. Theodosium suæ fidei Episcoporum Concilium convocasse diserte testantur. Sed tantum ex post facto Œcumenica exstitit, Damaso totaque Ecclesia occidentali assensum suum præbentibus. *Ant. Pagi ad ann.* 381. *n.* 5.

Ἑκατὸν πεντήκοντα) Episcopos centum quinquaginta in hoc Concilio congregatos fuisse, pro concesso ab omni-

PATRIARCHATUS
HIEROSOLYMITANI
Geographica descriptio
MARE AEGYPTIVM
PÆLUSIUM
Raphia
Anthedon
Maiuma
Sirbonis Palus
ÆGYPTUS INTERIOR
Agathodemon flu.
Phermutiacus fl.
Athribiticus fl.
Busiriticus fl.
Bubasticus fl.
Nilus fl.
PATRIARCHATUS ALEXANDRINI PARS
SARRACENI
Ciuitas Sarracenorum
SINUS ARABICUS
Pharan
61
62
63
64
34
33
32
31
30

ARE
RIA
M
PATRIARCHATUS
ANTIOCHENI
PHŒNICIA
Iordanis fl.
Samochonites Lacus
Saron Tor.
Caparcotia al. Caparnaum
Pella
Capitolias
Mare Galilææ
Hippus
Gadara
Sicaminum
Porphyria
Zabulon
Tiberias
Amathus
Laboc Tor.
Chison Tor.
SCYTOPOLIS
Maximianopolis
PALÆSTINA SECUNDA
Aracha al. Heraclea
Montes Gelboe
Semeron fl.
Iordanis fl.
Dora
Sozuza
Thersa fl.
Samaria al. Sebaste
Iaboc Tor.
CÆSAREA STRATONIS
Mennith
Antipatris
Sichem al. Neapolis
PALÆSTINA PRIMA
Petra
Archelais
Lidda al. Diospolis
Ioppe
Elia
Libias
Pisga Tor.
Arroer al. Areopolis
Hierico
Nepthoa Tor.
Iamnia
Debon Tor.
Emaus al. Nicopolis
Cedron Tor.
Azotus
Eleutheropolis
IERUSALEM
PALÆSTINA SALUTARIS
Sorret Tor.
MARE MORTUUM
Lacus Asphaltitis
PALÆSTINA
BOSTRA
Bascath
Philadelphia
Arad
Sodoma
Elusa
Maliatha
Medaua
Arindela
ARABIA PETRÆA TERTIA
Phenon
Zoara al. Segor
PETRA
Augustopolis
64
65
66
67
68
34
33
32
31
30

ab omnibus habetur. *Bevereg. annot. in canones hujus Concil. pag.* 90.

Pag. 229. Νεκτάριος) Nectarius Tarso Ciliciæ oriundus, vir Senatorii ordinis dignitate in urbe Constantinopoli perfunctus. Vacante jam sede Constantinopolitana anno 381. cum in patriam reditum adornaret, & Diodorum Tarsensem Episcopum conveniret, ecquid ille Tarsi factum vellet sciscitaturus; Diodorus canitiem viri, vultumque sacerdotio dignum, & morum gravitatem reveritus, eum sedi præficiendum censuit; ac proinde effecit, ut inter eligendorum nomina Imperatori offerenda, ejus quoque nomen, omnium quidem postremum, in charta scriberetur. Perlecto indiculo in Nectario subsistit Imperator, eumque elegit, quam electionem Episcopi suffragio suo comprobarunt. Obiit anno 398. *Guil. Cave ad ann.* 381.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης) Interpres legisse videtur, καὶ μετ' αὐτὸν Γρηγ. *W. Lovvth.* Constitutus est autem Gregorius Nyssæ in confinio Cappadociæ urbis Episcopus, exeunte, ut videtur, anno 370. fidei Nicænæ propugnator acerrimus. Eo nomine mox in exilium Valentis Imp. jussu missus. Anno 378. sedi restitutus, a Synodo Antiochena una cum aliis quibusdam Episcopis ad visitandas Arabiæ Ecclesias legatus est, Theodosio Imper. currus publici usum ei concedente. In hoc Concilio Antiocheno Symboli Synodici compositionem curæ suæ commissam habuit, teste Nicephoro lib. 12. cap. 13. ut quæ in Symbolo Nicæno deerant, ipse suppleret, ac perfectiorem fidei confessionem conderet. Vix aliter a Nicæno differt hoc Symbolum, quam in Articulo de Deitate, & Processione Spiritus S. Macedonianis opposito; & adversus Marcelli Ancyrani dogma hac clausula, *cujus regni non erit finis*. Symbolum Nicænum vulgo audit. De obitu ejus nihil liquet: id modo certissime constat, usque ad Synodi Constantinopoli an. 395. habitæ, cui præsens aderat, tempora vitam prorogasse. *Cave ad ann.* 370. *& Vol.* 2. *ad ann.* 381.

In Cap. IX.

Pag. 230. Φλαβιανὸν) Flavianus, nobili genere natus, patria, ni fallor, Antiochenus; exulante Meletio gregis Antiocheni curam egit; primusque psallentium chorum duas in partes divisit, & Davidicos hymnos alternatim canere docuit. Non dissimulandum est, subrogationem ejus in locum Meletii mala fide factam esse, eo quod juramento olim sese obstrinxisset, se, superstite adhuc Paulino, novi Episcopi Meletio subrogandi electioni non consensurum, Theod. lib. 5. cap. 9. Post mortem demum Paulini, ejusque successoris Evagrii, pro egregia qua pollebat prudentia, Ecclesiæ Antiochenæ, exstincto schismate, pristinam concordiam restituit, atque ita populus a longo tempore divisus in unum coaluit. Obiit circa ann. 403. *Guil. Cave ad ann.* 381.

In Cap. X.

Ibid. Σύνοδον) Concil. Constantinopolitanum 5. an. 383. mense Julio habitum, *inquit Guil. Cave*; mense Junio, *inquit Ant. Pagi ad eum ann. n.* 13.

Τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τοῦ Γανουαρίου μηνὸς) Arcadius a Theodosio patre Augustus renunciatus 14. Cal. Feb. seu die 19. Januarii, ut habent auctor Chronici Alexandrini & Miscella. Quare errant Theodorus Lector in fine lib. 2. ubi hoc factum scribit die 17. Jan. Socrates ac Idacius in Fastis, qui id factum tradunt die 16. Jan. Dies 19. electus, quia Theodosius eodem Imperium acceperat. Porro eam inaugurationem anno 383. peractam, ex Arcadii nummis, & Themistii oratione 16. quæ est de pace & Consulatu Saturnini, hujus anni initio recitata, certum redditur. *Ant. Pagi ad ann.* 383. *n.* 12.

Pag. 231. Πάνυ τιμῆς αὐτοὺς ὡς καθηγητὰς εἰπόντων) Ipsi Ariani, quanquam apud imperitam plebem se fidem a Patribus traditam tenuisse jactitarint, adeoque colorem aliquem obducere potuerint suæ hæresi ex dictis quibusdam Patrum nonnullorum perperam intellectis; disputatione tamen pressi. Veterum judicium atque auctoritatem prorsus declinarunt; quod ex hac historia satis patet: Cui addi potest quod Alexander Alexandrinus testetur in epistola ad cognominem suum Constantinopolitanum, apud Theod. hist. lib. cap. 4. primos Arianæ hæresis propugnatores nullo in pretio habuisse priscos doctores, atque (ad instar Fanaticorum & Euthusiastarum nostrorum) se per revelationem edoctos impudenter jactitasse. *Cl. Bullus*

Pag. 233. *in Epilog. Defens. Fid. Nic.*

Τὰ μετὰ ἄλλα πάντα ἔῤῥηξε) Finito hoc Concilio, Theodosius duplicem adversus Hæreticos constitutionem emisit. Priorem 8. Calend. Aug. qua omnem Hæreticis coeundi potestatem abrogat. Posteriorem 3. Non. Sept. qua vetat ne in agris etiam & villis cœtus suos celebrarent; domos in quibus conventus suos habuerint, fisco adjudicandas, ordinationes Hæreticorum prohibendas; qui alio commigrant docendi, vel mysteriorum suorum exercendorum causa, ad proprias urbes esse remittendos, inflicta damnationis pœna Officialibus judicium, urbiumque Magistratibus, qui hujusmodi cœtus non prohiberent. Habentur hæ duæ leges Cod. Theod. Tit. *de Hæret.* lib. 11. & 12. ubi vide quæ notavit Cl. Gothofredus. In priorem ergo Eunomiani, Ariani, Macedoniani Pneumatolaechi, Manichæi, Encratitæ, Apotactitæ, Saccophori, & Hydroparastatæ nominatim recensentur. *Guil. Cave vol.* 2. *ad aun.* 383.

In Cap. XI.

Μάξιμος) Τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν τὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἤθη διαφθείρειν πειθόμενος &c. *Gratianus iis obtemperans qui Principum mores in aulis corrumpere solent, Alanos quosdam transfugas susceptos, & militum numeris adscriptos, muneribus largis cohonestabat, tantique faciebat, ut eis maximi res momenti crederet, nulla ratione suorum militum habita. Pariebat hoc Imperatori apud milites odium: quod paulatim succensum & auctum ad rerum novarum libidinem perpulit cum alios milites, tum vel maxime Britannicis in Insulis constitutos: ut qui magis contumaciæ & iracundiæ, quam ceteri omnes, indulgerent. Incitabat etiam magis eos Maximus, Hispanus natione, qui Theodosii principis in Britannia commilito fuerat. Is permoleste ferens, Theodosium quidem habitum fuisse dignum Imperio, se vero nullum ad honorificum magistratum pervenisse, magis etiam milites ad Imperatoris odium irritabat. Illi facile ad seditionem impulsi, Maximum Imperatorem appellant: ac tradita illi cum Diademate purpura, confestimque transmisso navibus Oceano, ad ostia Rheni adpulerunt. Exercitibus autem qui erant in Germania, ceterisque secundum hanc regionibus, summa cum benevolentia designationem hanc approbantibus; objiciebat ei se Gratianus, prælio congressurus, quod non exigua pars exercitus adhuc ab ipso staret. Ubi copiæ propius ad se invicem accessissent, ad quinque dies inter se velitationibus utebantur. Conspicatus autem Gratianus primo Mauros equites universos discessionem fecisse, ac Maximum Augustum conclamasse, deinde ceteros etiam paulatim ad Maximi partes transire: desperatis rebus, sumtisque secum trecentis equitibus, pleno cursu cum eis versus Alpes aufugit. Eas cum nullo munitas præsidio reperisset, versus Rhætias & Noricum, & Pannonias, & Mysiam superiorem tendit. Hac illius fuga non neglecta Maximus, Magistrum equitum Andragathium oriundum a Ponto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo videretur, cum equis laborum tolerantissimis ad eum persequendum mittit. Is impetu continuo Gratianum persequens, quum Singiduni pontem transiturum adsequutus esset, occidit; atque hoc modo stabilius Imperium Maximo reddidit.* Zosim. Hist. lib. 4. pag. 760. In eandem sententiam, sed multo brevius scribit Victor in Epitome. Maximus a Gilda *Germen plantationis Britannicæ*, ab Ausonio *Rutupinus latro* nominatur, non aliam ob causam, quam quod apud Britanniam tyrannidem arripuisset. Optime hunc locum Socratis reddidit Clar. Usserius, de Britann. Eccles. primordiis, pagina 198. *Maximus ex partibus Britanniæ arma contra Imperium Romanum tulit.* Pag. 234.

Ταραχὰς μεγίστας κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνησεν) Egit Justina cum Divo Ambrosio, ut Basilicam Arianis concederet, ut suos conventus celebrarent. Ambrosius nullis promissis aut minis ad id inflecti potuit. Unde Oratio ejus *de non tradendis Basilicis*. Excitata in eum persecutio anno 385. biennium duravit. *Ant. Pagi ad ann.* 386. *n.* 3.

Βασιλεύσας ἔτη δεκαπέντε) Imo sedecim annos imperavit, utpote an. 367. August. factus. *W. Lovvth. Imperavit cum patre Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque: cum patruo & fratre tres: cum eodem fratres ac Theodosio quatuor: & cum his omnibus accedente Arcadio menses sex.* Victor in Epitome: *Satis accurate*, inquit Ant. Pagi ad ann. 383. num. 9. ubi observat Gratianum obiisse 8. Calendas Septembris ejus anni.

Teste Ammiano Marcellino.) Levissimam hanc conjecturam vocat *Ant. Pagi ad ann.* 380. *nu.* 7. & divisionem Illyrici in Occidentale & Orientale Gratiano Theodosium in Imperii consortium adsciscenti attribuit.

In Cap. XII.

Ὀνώριος) Auctor Chronici Alexandrini sub hujus anni (384) consulibus ait: *Eodem anno natus est Honorius, germanus frater Arcadii Aug. mense Gorpiæo seu Septembri, 5. Idus Septembres.* Idem habet Idacius in Fastis. Mater ejus fuit prima Theodosii M. uxor, ex qua tres liberos suscepit, Gratianum, Arcadium, & Honorium, ut testatur Greg. Nyssenus in oratione funebri de hujus reginæ laudibus. *Ant. Pagi ad ann.* 384. *n.* 4. Pag. 235.

In

In Cap. XIV.

Δέσμιον αὐτῷ τὸ τύραννον ἐνεχείρισαν] Maximus re-
Pag. 236. licta Gallia, superatisque Alpibus Cottiis, ad Julias Alpes sese contulerat, ut testatur Pacatus, cap. 30. tandemque intra Aquileiam, amissa omni spe Imperii, quasi amens resedit, quinto tyrannidis anno, teste eodem Pacato, cap. 24. & Philostorgio lib. 10. cap. 8. tandem tertio ab Aquileia milliari *Theodosius incautum, nec opinantem adoritur. Quumque pars quædam fusi exercitus impetu celerrimo Aquileiam intrasset, Maximus, dum pecuniam in milites suos partitur, solio deturbatur. Mox habitu imperatorio exutus, ad Theodosium deducitur. Is paucis, quæcunque contra Rempublicam deliquisset, velut exprobrationis loco recensitis, hominem carnifici tradit*; ut scribit Zosimus lib. 4. p. 770. qui ibidem confirmat ea quæ Socrates de Andragathii exitu narrat. Hæc autem refert Ant. Pagi ad ann. 388. n. 6.

Pag. 237. Ἦσαν ἐν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπινικίους ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες] Pagi in Critic. ad Baron. ad an. 389. n. 4. contendit Theodosium solum Romæ triumphasse, fretus auctoritate Panegyrici a Pacato tunc temporis Theodosio dicti. *W. Lowth.*

Σύμμαχος) Q. Aur. Symmachus, Roma oriundus, ejusdemque urbis Senator & Præfectus, claruit præcipue ann. 384. Consulatum gessit ann. 391. Infensum Christianæ religioni animum ubique prodit, imprimis in *Relatione pro Ara victoriæ*, quam Imp. Valentiniano obtulit, in qua Gentilium causam strenue & ex professo agit, adversarium nactus D. Ambrosium, qui Symmachi opus eleganter & strenue refellit. Nec causa sua modo excidit Symmachus, sed & paulo post, tanquam reus Majestatis, rhedæ impositus, ad centesimum ab urbe lapidem in exilium missus est; mox a Theodosio in gratiam receptus. Exstat hæc Symmachi *Relatio* tum inter Ambrosii opera, tum inter Symmachi epistolas. *Guil. Cave inter Scriptores Gentiles sæc.* 4.

In Cap. XXV.

Εὐάγριον) De Evagrio supra, lib. 4. cap. 23. successit autem in Episcopatum Antiochensem, juxta calculum *Ant. Pagi, ann.* 389. De Flaviano vid. cap. 5. & 9. hujus lib.

Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Κύριλλον] S. Cyrillus ad Deum migravit ann. 386. Joannem ejus successorem Henschenius & Papebrochius primum Hierosolymorum Patriarcham faciunt. Verum Patriarchatus ille seculo tantum sequenti post Concilium Ephesinum exortus est. *Ant. Pagi ad ann.* 386. *n.* 5.

In Cap. XVI.

Pag. 238. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον] Serapidis templum eversum fuit ann. 391. Sozomenus enim lib. 5. cap. 16. de *Serapio* loquens, ait: *Erat tunc temporis dux militum in Ægypto Romanus: Evagrius vero præfectus Augustalis erat Alexandriæ*. Socrates etiam in hoc capite de ejusdem templi eversione dilerens inquit: *Præfectus Alexandriæ, & dux militum Ægypti Theophilo* (Episcopo Alexandrino) *suppetias tulere*. Quare, cum Lex 11. Codicis Theod. *de Paganis*, data 15. *Kal. Jul. Aquileiæ, Tatiano & Symmacho Coss.* anno sc. 391. qua per Ægyptum Sacrificia aditusque templorum interdicuntur, inscripta sit, *Evagrio P. F. Augustali, & Romano Comiti Ægyptii*; non videtur dubium, quin Serapii excidium ad illum annum revocandum sit. *Ant. Pagi ad ann.* 389. *n.* 12.

Reclamat tamen] Non dubito quin Marcellinus in Chronico, ubi toties in Chronologia peccat, hallucinatus hic fuerit. Neque audiendus Valesius in eo quod postea de Cynegio dicit. Nam accidere potuit ut Cynegius, anno 388. demortuus, omnia templa evertere non potuerit, vel seditionem timens a *Serapio* disturbando abstinuerit. Præterquam quod Idacius tantum habet; *Simulacra gentium evertit*, id est, statuas, vel denique multa templa, sed non omnia. Certe si omnia Cynegius disturbasset, Constitutione 2. de *Paganis* opus non fuisset. *Anton. Pagi ad ann.* 389. *n.* 13.

In Cap. XVII.

Pag. 239. Σταυρῶν ἔχοντες τύπους] Joannes Grævius, Mathematicus Oxoniensis, vir integerrimus, qui Ægyptum peragravit, testatur inter Hieroglyphica se crucis formam sæpius vidisse: nonnunquam etiam super condita Ægyptiorum more cadavera eandem saxeam aut testaceam occurrisse. *Pyramidographia, pag.* 51. *Edit.* 1646.

In Cap. XVIII.

Pag. 240. *Ita loquitur*:] Hæc de Imperatore Heliogabalo scribit D. Cassius.

Pag. 241. Ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπορεύθη] Marcellinus in Chronico ait, Theodosium, postquam Romæ triumphasset, exinde egressum *Kalend. Septembris* ann. 389. Tres igitur menses ibi mansit; nam urbem introivit *die iduum Juniarum*, ut testatur Idacius in Fastis.

In Cap. XX.

Οὐδένα τούτων ἰδίως] Lapsum hic Socratem ex eo Pag. 244.
contendit Baronius, (ad ann. 388. n. 60.) quod multas Constitutiones adversus Hæreticos ediderit Theodosius, quæ in codice Theodosiano etiamnum occurrunt. Vide eundem etiam ad ann. 391. num. 16. *W. Lowth.*

In Cap. XXI.

Παρασκευάζει σύνοδον] *Angariense* seu *Sangariense* Pag. 245.
Concilium, circa annum 391. habitum refert *Guil. Cave Hist. vol.* 2. *pag.* 130. De Sabbatio vide Sozom. lib. 7. cap. 18.

In Cap. XXII.

Sed regnante] Ægidius Bucherius omnium primus Pag. 248.
Passionem Polycarpi ad annum Marci 9. Domini 169. depressit, teste doctissimo *Pearsono de annis priorum Rom. Episcop. pag.* 308. Ipse autem Pearsonus censet Polycarpum diu ante, nono scilicet Antonini Pii, Domini autem 147. pallium fuisse. *Ibid.* p. 284. ubi de hac re prolixe disserit.

Καὶ Ἰωσήππῳ] Locus, ad quem respicit Socrates, sic se habet: Τῷ δὲ μηνὶ τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισὰν παρ' ἡμῖν καλεῖται, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχὴ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος, τοῦτῳ γὰρ τῷ μηνὶ τῆς ὑπ' Αἰγυπτίοις δουλείας ἠλευθερώθημεν, καὶ τὴν θυσίαν ἣν τότε ἐξιόντας Αἰγύπτου θῦσαι προεῖπον ἡμᾶς Πάσχα λεγομένην, δι' ἔτους ἑκάστου θύειν ἐνόμισε. *Mense autem Xanthico, qui nostris Nisan vocatur, & annum exorditur, lunæ quartadecima, sole Arietem obtinente, quandoquidem hoc mense ab Ægyptiaca servitute liberati sumus, sacrificium quod tunc exeuntes fecisse diximus, Pascha nominatum, quotannis instaurare lege jubemur*. Josephus Antiquitat. libro 3. capit. 10. pag. 93.

Πλὴν Σαββάτου] Hic Socrates non modo D. Au- Pag. 249.
gustino contradicit, qui cum multis aliis Romanos Sabbato jejunasse asserit, verum & sibimet ipsi: mox enim sui oblitus ait, ἐν Ῥώμῃ πᾶν Σάββατον νηστεύουσιν. *Guil. Beveregius de Jejunio Quadragesimali, cap.* 3. §. 3.

Ἄλλοι παρ' οὕτως ἄλλοι] Delenda vox postrema. *W. Lowth.*

Τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι] Hinc necessario con- Pag. 250.
sequitur, Socratem in nostra fuisse sententia, quæ jejunium Antepaschale τεσσαρακοστὴν *Quadragesimam* propterea dictam fuisse judicat, quod *quadraginta* esset dierum. Alioquin enim mirari non potuit, ut paucorum dierum jejunia istoc nomine indigitarentur. *Beveregius ubi supra*. Dies illi jejunii Antepaschalis *Quadragesima* ab Origene nuncupantur: *Habemus Quadragesimæ dies jejuniis consecratos*, Homil. 10. in Levit. D. Hieronymus in epistola ad Marcellam adversus Montanum, hoc jejunium ad Apostolicam Traditionem refert: *Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum jejunamus*. Vide Bevereg. in Canonem Apostolicum 69. Εἴ τις ἐπίσκοπος —— τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει ——

Τῇ τετράδι] Canon Apostolicus 69. modo citatus: Εἴ τις ἐπίσκοπος — οὐ νηστεύει τετράδα ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω. Ubi per *quartam* & *parasceven*, duas illas in singulis septimanis Ferias, quos *Mercurii* ac *Veneris* dies vulgo nuncupamus, intelligendas esse, nemo unquam dubitavit. Et quidem *quartæ* jejunium, etiamsi ab hodierna Ecclesia Romana ut plurimum abrogetur, antiquitus tamen eadem atque *Sextæ*, religione observatum fuit. Hæc enim duo Hebdomadica, ut ita loquar, jejunia, in antiquis Ecclesiæ commentariis perpetuo conjunguntur, & simul nominantur: adeo ut unum absque altero in omni, quantum memini, antiquitate nusquam occurrat. Utrumque autem per singulas anni cujusque hebdomadas ab Ecclesia primitiva celebratum fuisse, nullo negotio conficiatur. *Beveregius de jejunio quartæ ac sextæ feriæ*. Gratianus ex dictis Apollonii: *Jejunia sane legitima, id est, quarta & sexta feria; non sunt solvenda, nisi grandis aliqua necessitas adfuerit; quia quarta feria Judas de traditione Domini cogitavit, & sexta feria crucifixus est Salvator*. De Consecrat. dist. 3. cap. 16. & 11.

Τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου] Vertendum, *quod erat impossibile* (præstitu) *in lege*, alludit scil. ad Rom. 8. 3. *W. Lowth.*

Ἡλιόδωρος) De hoc Heliodoro certi fere nihil Pag. 251.
est, nisi quod certissimum est, eum ipsum esse, ad quem D. Hieronymi epistolæ. Floruit sub Theodosio & Arcadio. Nicephorus lib. 12. cap. 34. eum in provinciali Synodo depositum scribit, quod librum hic memoratum abdicare nollet. Sed nec Socrates, nec Photius hujus rei meminerunt. Alius fuit Heliodorus, Sophista, Imperatori Adriano familiaris; de quo Philostratus περὶ σοφιστῶν. Huic *Historiam Æthio-*

Æthiopicam nonnulli adscribunt. Liber ille etiam nunc exstat, & plurium doctorum laudibus ornatur, Photii imprimis, qui Biblioth. cod. 73. de eo sic scribit: *Heliodori Æthiopica opus est dramaticum, ea phrasi quæ argumentum conscriptum deceat. Multa etenim est in eo sine affectatione simplicitas atque jucunditas. Affectibus præterea rerum partim præsentium, partim speratarum, aut insperatarum, temperata narratio est, salute sæpenumero præter opinionem in mediis calamitatibus allata. Verba quoque adhibentur significantia & pura; quæ si interdum, ut par est, in figuram deflectantur, perspicua tamen sunt, evidenterque propositam rem exhibent. Periodi etiam, pro subjecta re, aptæ, quippe aliquanto breviores contractioresque. Compositio denique, ut cætera omnia, narrationi ipsi accommodata, qua viri quidem fœmineæque refertur amor, sed qui castitatis præferat desiderium, custodiamque accuratam.*

Πρὸς δύσιν ὁρᾷ) Quod attinet ad situm, Templa
Pag. 251. ita erant disposita, ut ad ortum solis æquinoctialem verterentur. Tertullianus testis est in Apologetico, cap. 16. *Inde suspicio innotuerit, nos ad orientis regionem precari.* Paulinus tamen Nolanus epist. 12. asserit, se in Basilica quam ædificavit, hunc morem neglexisse: *Prospectus*, inquit, *Basilicæ, non ut usitatior mos est, orientem spectat; sed ad Domini mei B. Felicis Basilicam pertinet, memoriam ejus aspiciens.* Et Walafridus Strabo, cap. 4. *Cognoscimus non errasse illos vel errare, qui templis vel noviter Deo constructis, vel ab Idolorum squalore mundatis, propter aliquam locorum opportunitatem in diversas plagas altaria statuerunt, quia non est, ubi non sit Deus.* Hæc ex Eminentiss. Card. Bona de rebus Liturgicis citat Cl. vir *Josephus Bingham in Originibus Ecclesiasticis Vol. 3. part. 1. p.* 151. ubi & ex Usserii epist. 49. notat, S. Patricium in Hibernia Ecclesiæ cujusdam situm posuisse *ab Aquilonari parte versus meridianam plagam.*

Μετὰ τὰς λυχναψίας) Suicerus emendat, μετὰ τὴν
Pag. 252. λυχναψίαν, in Thesauro Eccles. voce ἄρχω. *W. Lovvth.*

Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ) Observat *Binghamus* noster, adeo proprium fuisse in Africa Episcopi munus concionari, ut Presbyter quivis, præsente Episcopo, omnino taceret. *Donec S. Augustino Presbytero Valerius Episcopus suus potestatem dedit coram se in Ecclesia Evangelium prædicandi, ac frequentissime tractandi, contra usum quidem ac consuetudinem Africanarum Ecclesiarum. Unde etiam ei nonnulli Episcopi detrahebant. Ille in Orientalibus Ecclesiis id ex more fieri sciens, obtrectantium non curabat linguas. — Postea bono præcedente exemplo, accepta ab Episcopis potestate, Presbyteri nonnulli coram Episcopis populo tractare cœperunt Verbum Dei*: ut testatur Possidius in vita S. Augustini cap. 5. *Jos. Bingham in Originibus Ecclesiasticis Vol. 1. pag.* 79.

Εἰς θεωρίαν ἄγουσι) Vide Valesium ad lib. 6. c. 3.
Pag. 254. W. Lovvth.

In Cap. XXIII.

Anni sunt viginti quinque.) Scilicet ab anno 394. ad annum 419. Quæ autem in hoc capite continentur, fusius a Sozomeno explicantur, lib. 7. cap. 27.

In Cap. XXIV.

Pag. 255. Οὐ γὰρ εἰς τὴν τριάδα) Eunomiani sæpius *Anomoei* audiebant, quod *dissimilem per omnia Patri Filium, & Filio Spiritum S.* asserebant. *August. Hær.* 54. *Harmenopulus de sect.* 13. Ideoque eos qui in nomine Patris, Filii, & Spiritus S. baptizati sunt, quasi seductos denuo baptizarunt, idque tantum una mersione in mortem Christi; ut tradit Balsamon in Can. 1. Synodi Constantinopolitanæ œcumenicæ secundæ, p. 85. *Edit. Bevereg.* & Sozom. lib. 6. cap. 26. De Eunomii baptismate Theodoritus sic scribit, Hæret. Fab. lib. 4. cap. 3. αὐτὸς καὶ τὸν ἁγίου βαπτίσματος ἀνέτρεψε τὸν ἀνέκαθεν παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἀποστόλων παραδοθέντα θεσμὸν, καὶ ἄντικρυς ἀντενομοθέτησε, μὴ χρῆναι λέγων τρὶς καταδύειν τὸν βαπτιζόμενον, μηδὲ ποιεῖσθαι τὴν τῆς τριάδος ἐπίκλησιν &c. *Idem sancti etiam Baptismatis legem olim a Domino & Apostolis traditam evertit, & contrariam aperte auxit, non oportere dicens ter illum immergere qui baptizatur, nec invocare Trinitatem, sed semel baptizare in Christi mortem.*

In Cap. XXV.

Pag. 256. Εὐγένιος) Occurrit hæc historia de Eugenio & Arbogaste apud Zosimum lib. 4. pag. 775.

Οἱ δὲ ὑπογράφεις) Alio modo Valentinianum interiisse narrat Zosimus loco citato. Τῷ βασιλεῖ ἐν Βιέννῃ Κελτικῇ πόλει τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ, καὶ περὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἅμα τισὶ τῶν στρατιωτῶν παιδιαῖς ἀσχολουμένῳ, καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἔχοντα κατὰ νοῦν, ἐμπεσὼν παίει καιρίαν, καὶ διαφθείρει. Arbogastes *Imperatorem, qui apud oppidum Galliæ Viennam commorabatur, & propter muros ejus ludicra cum quibusdam militibus exercebat, nihil tale cogitantem adortus, lethaliter vulnerat & interficit.*

Αὐθις ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐπορεύετο, καταλιπὼν &c. Theodosius M. verno tempore anni 394. adversus Eugenium movit, relicto Constantinopoli utroque filio, ut Claudianus in tertio Honorii Consulatu testatur. Claudiano Rufinus lib. 11. cap. ult. Socrates & Sozomenus suffragantur. Quare non videntur audiendi Marcellinus in Chronico, & Zosimus lib. 4. qui ajunt Theodosium secum Honorium duxisse. *Ant. Pagi ad ann.* 394.

Βακούριος) Ἕλλην μὲν ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος, ἔξω Pag. 257.
δὲ πάσης κακοηθείας ἀνὴρ, μετά τε καὶ τὰ πολεμικὰ πεπαιδευμένος. *Bacurius oriundus ex Armenia, vir omnis expers improbitatis, & rebus præterea bellicis exercitus.* Zosim. loc. cit.

Ἄνεμος σφοδρὸς ἐπιπνεύσας) De hac clade ita scribit B. Augustinus, de Civitate Dei, lib. 5. cap. 26. *Milites nobis qui aderant retulerunt, extorta sibi esse de manibus quæcunque jaculabantur; cum a Theodosii partibus in adversarios vehemens ventus iret, & non solum quæcunque in eos jaciebantur, concitatissime raperet; verum etiam ipsorum tela in eorum corpora retorqueret. Unde & Poeta Claudianus, quamvis a Christi nomine alienus, in ejus tamen laudibus dixit:*

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti. W. Lovvth.

Narrat Zosimus, *ipso prælii tempore talem defectum Solis accidisse, ut majore temporis spatio nox esse potius quam dies existimaretur.*

In Cap. XXVI.

Τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς] Vertendum Ibid.
16. *Kal. Februar. W. Lovvth.*

Ἔζησε δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἔτη ἑξήκοντα) Sexaginta eum annos vixisse tradunt etiam Sozomenus, Theophanes, Cedrenus, & alii; licet Auctor Chronici Alexandrini annos ei 65. attribuat; Et Aurelius Victor scribat, Theodosium annum agentem quinquagesimum apud Mediolanum excessisse; corpusque ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum: quod etiam Zosimus testatur. *Hæc Anton. Pagi refert ad ann.* 395. quo mortuus est Theodosius.

In Lib. V. Cap. I.

Ὁ νόμος δὲ τῆς ἑσπερίων) In Imperio Occidentis Pag. 260.
Illyricum quoque, occidentale scil. continebatur, teste Olympiodoro; Italia item, Galliæ, Hispaniæ, Britannia & Africa.

Ῥουφῖνος) Arcadius Rufini, Honorius vero Stilichonis arbitrio regebatur; & inter duos Administros magna dissensio erat. De iis Suidas in voce Ῥουφῖνος ait: *Rufinus & Stilicho erant Tutores filiorum Theodosii. Ambo omnia rapiebant, in divitiis Imperium ponentes. Nec quisquam quidquam habebat proprium, nisi his placuisset. Omnesque causæ apud hos judicabantur, magnaque multitudo circumversantium erat, si forte alicui prædium aliquod fuisset locuples & fertile. Nam ejus dominus confestim corripiebatur, accusatione speciosa & probabili adversus ipsum conficta per quorundam emissariorum subornatorum insidias.*

In Cap. II.

Νεκτάριος ἐτελεύτησεν) Nectarius obiit ann. D. 397. quippe eo anno Consules fuere Cæsarius & Atticus, Pag. 261.
ut scribit Ant. Pagi. Consulatu & anno sequenti ordinatus est S. Chrysostomus.

Θεόφιλος) Theophilus, patria forsan Alexandrinus, post mortem Timothei, anno 385. Alexandriæ Episcopus. Vide Theodorit. lib. 5. cap. 22. contra Anthropomorphitarum Hæresin foventes fortiter dimicavit, Origenis librorum patrocinio subnixus. Mox vero, ut Dioscoro ejusque fratribus, paria quidem secum de incorporea Dei forma sentientibus, sed lites gravissimas agitantibus invidiam apud Monachos conflaret, Anthropomorphitam se repente professus est, & Origenis libros ab omnibus damnari jussit. Anno 403. Constantinopolim profectus, coacta Synodo Chrysostomum deposuit. Obiit ann. 412. *Guil. Cave Hist. vol. 1. pag.* 231.

Εὐτρόπιος) Eutropius Eunuchus, *Procurator Theodosii Imp.* ut ait Eunapius: *Potestatem Rufini adeptus adeo omnia concussit, & tonitruis terruit, ut non solum esset ipse Rufinus, sed etiam illo fabulis celebris Salmoneus cum ipso tollatus parva quædam res esset*, inquit Suidas.

In Cap. III.

Ἰωάννης) Ab insigni qua pollebat facundia, Chrysostomus dictus; Sed quando ita cognominari cœpit, Pag. 262.
vivusne an mortuus, incertum relinquit clariss. *Dom.*

L. E.

L. E. Du-Pin. Natum ait *Guil. Cave* circa ann. 354. Hujus vitam multi scripsere, sed optime omnium Palladius.

Pag. 263. Τὸν κατ' Ἰουδαίων λόγον συνέταξεν) Adversus Judæos 6. libros conscripsit. Anonymus vero Βιόγραφος rectius orationes hasce ab eo Presbytero habitas esse refert. Primam in orationum contra Judæos numerum referendam non esse contendit Savilius.

Τοὺς περὶ ἱερωσύνης λόγους συνέταξε) De Sacerdotio lib. 6. dum adhuc in Eremo hæreret, maximam partem elaboratos, postea Diaconus factus ad umbilicum perduxit; *inquit Guil. Cave*. His primum locum τῷ τε ὕψει, καὶ τῇ φράσει, καὶ τῇ λειότητι, καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων jure merito Suidas tribuit.

In Cap. IV.

Pag. 264. Διορθῶν τοὺς βίους τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν) Dum in gulam eorum & avaritiam, & inverecundam illam vitam, quam cum mulieribus illis quæ dicuntur *subintroductæ*, agebant, inveheretur; dumque hortaretur viros, ut in nocturnis precibus assidui essent, eo quod interdiu non vacarent. Hoc autem angebat negligentiores e Clero, noctem totam dormire solitos. *Palladius in vita S. Chrysostomi, pag. 45.* &c. *Edit. Emerici Bigotii.*

Τινὶ μὲν σκοπῷ συνεσθίειν οὐδενὶ φροντίζων) Αὐτὸς ἤσθιεν μόνος, ὡς ἐκ μέρους γινώσκω, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας —— *Ipse solus edebat, ut ex parte novi, has ob causas. Primum quidem vinum non bibebat ob capitis calorem; nisi forte per æstum rosaceo uteretur. Secundo, quia Stomachus ejus ob quandam infirmitatem inordinatus erat, ita ut edulia bene præparata ipsi injucunda viderentur; & requireret alia quæ non adessent. Deinde aliquando edere oblivisscebatur, ad vesperam usque differens; partim curis Ecclesiasticis occupatus, partim divinis contemplationibus abstractus. Contendebat enim ut nihil divinarum Scripturarum sibi impervium esset. Talia autem aut inediam, aut levem cibum amant. Ad summam autem, ut puto, & verissime, valde parcus erat erga convivas luxuriosos; Sacrilegium ratus sumtus qui in tales fierent; simul & œconomis furandi occasiones præcidens, ne decuplarent pretia opsoniorum in brevibus, necessitates pauperum sibi vendicantes.* Palladius pag. 102.

In Cap. V.

Pag. 265. Ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος) *Ambon* est vox græcæ originis, significans quicquid eminet ac protuberat, forma rotunda vel κωνοειδῆ, ἀπὸ τοῦ ἀμβαίνειν, sive ἀναβαίνειν. Denotat ergo *pulpitum, suggestum, cathedram* in mediis Templis. *Suicer.* Vide etiam erudit. *Jos. Bingham* in Originibus Ecclesiast. vol. 3. part. 1. p. 165. Porro hæc Chrysostomi oratio exstat in Tom. VIII. pag. 67. *Edit. Savil.*

Ἐν ὥραις μὲν ἦν ποτε —— Tribigildus, qui militibus in Phrygia præerat, verno tempore anni 398. magnos motus in Phrygia excitavit, adeo ut multæ gentes ab Arcadio deficere cœperint. Gaines, qui ibidem militabat, scripsit ad Imperatorem, non aliter Tribigildum ad officium reduci posse, nisi malorum omnium maximus auctor Eutropius ei dederetur, in quem ipse statueret quidquid vellet. His auditis Arcadius Eutropium omnibus dignitatibus exutum, & ex Ecclesia extractum in Cyprum relegavit, die 16. Kalend. Febr. anni 399. ut ex lege cod. Theod. 17. *de pœnis*, ea die data constat. Non multo post inde abductus, & capite mulctatus est, sive Gaina hoc agente, ut scribit Zosimus lib. 5. pag. 793. sive aliis multis id petentibus, ut Claudianus innuere videtur.

In Cap. VI.

Pag. 266. Ἐν τῷ μαρτυρίῳ, ἔνθα τὸ σῶμα —— Theophylactus lib. 8. cap. 14. prodit, in urbe Chalcedonensi ex adverso Byzantii sita, esse Templum S. Euphemiæ martyris, ubi ejusdem sacratissimum corpus asservatur. Hujus Templi situm amœnissimum, egregiaque ædificia pluribus extollit Evagrius Scholasticus Hist. Eccles. lib. 2. cap. 3. Passa est Euphemia in Persecutione Diocletianea. Colitur in Martyrologio Romano, aliisque, die 16. Septembris. Acta ejus Martyrii habentur apud Combefisium in Auctuario, Tomo I.

Pag. 267. Κομήτην) Hunc cometem ensiformem fuisse, & supra Constantinopolim reluxisse, tradit Nicephorus, lib. 13. cap. 6.

Τὸ μαρτύριον ————) Rectius Sozomenus ædem Joanni Baptistæ sacratam intelligit, lib. 4. cap. 8. eandem scilicet quam Theodosius in suburbio Constantinopolitano exstruxerat. Vide eundem lib. 7. cap. 21. *W. Lowth.*

Pag. 268. Ἀναμένεται) Postquam Gaina se in Thraciam receperat, eo consilio ut, transmisso Istro, se in ulteriorem Scythiam referret; Hudin, Hunnorum qui trans Istrum erant, Princeps, parum utilem rebus suis fore adventum ejus ratus, ac gratiam initurus ab Arcadio, eum a trajectione coercuit, prælioque memorabili edito, vita exuit, ac caput ejus ad Arcadium misit: atque eo beneficio fœdere in societatem acceptus est. *Zosim. lib. 5. pag. 798.* Hæc autem *Ant. Pagi* refert anno 400.

Ὁ ἀγαθὸς Θεοδόσιος) Ann. Chr. 401. Imperatori Arcadio natus est Theodosius, *Junior* vulgo dictus, tertio Idus Aprilis, ut scribit Marcellinus in Chronico; sed Auctor Chronici Alexandrini cum Socrate de die consentit. *Ant. Pagi ad ann.* 401. *n.* 23.

In Cap. VII.

Σωματικὸν καὶ ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεὸν) Primus Anthropomorphita, ut docet Epiphanius, fuit Audius seu Audæus quidam, sub Arii tempora, e Mesopotamia oriundus; qui cum Episcopos ac Presbyteros coram increpare ac redarguere non verebatur, ab iis male mulctatus, seipsum ab Ecclesia cum pluribus sibi consentientibus segregavit: Postea ab Episcopo quodam, qui & ipse schimaticus erat, Episcopus ordinatus est. Hujus Sectatores duriore quodam & imperitiore modo Scripturas interpretantur. Nam quod ad imaginem Dei creatus Adam dicitur, præfracte illi referendum ad corpus existimant. *Vide Epiphan. in Hæresi Audianorum.* Αὔδαιος δέ τις, ἐκ τῆς πέραν Εὐφράτου Συρίας ὁρμώμενος, ἀνθρωπόμορφον ἔφησε τὸν Θεὸν, καὶ τὰ τοῦ σώματος αὐτῷ περιέθηκε μόρια, τὰ συγκαταβατικῶς τῆς θείας εἰρημένα γραφῆς ἀνοήτως νενοηκώς. *Audæus autem quidam ex Syria trans Euphratem ortus, Deum humana forma esse docuit, & corporis illi membra tribuit, stulte intelligens quæ per accomodationem in divina Scriptura dicta sunt.* Theodor. Hæret. Fab. lib. 4. cap. 10. Pag. 269.

Μόλις διέφυγον) Vide Valesii annot. ult. ad Sozomeni lib. 8. cap. 12. Hæc autem acta censet Ant. Pagi ann. 401. Pag. 271.

In Cap. VIII.

Testatur id Theodoritus) At Joan. Bona Card. Eminentiss. libro de divina Psalmodia, cap. 16. observavit, Theodoritum non de quocunque alterno cantu, sed de solis Davidicis Psalmis intelligendum; & *Flavianum ac Diodorum*, psallentium choro duas in partes diviso, Psalmos Davidicos alternis canendos, primos instituisse; eam Psalmodiæ speciem ex Syrorum lingua in Græcam transtulisse; ac ideo Socrati fidem non esse denegandam. Ea autem alternatio non statim in omnes terræ partes propagata, cum Cassianus lib. 2. de Instit. Cœnob. cap. 5. &c. referat, suo tempore hunc morem viguisse, ut sedentibus ceteris, & omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis, unus in medio integrum psalmum solus cantaret. Imo quantalibet multitudo convenisset, nunquam amplius quam quatuor Monachi psallebant in Sinaxi; quod etiam hodie in quibusdam Galliarum Monasteriis servari accepi. Viguit etiam apud Ethnicos cantus alternatio, cum Homerus Iliade 1. versu 604. Musas alternatim canentes describat; Christiani autem profanos Gentilium mores in veri Dei cultum transferre soliti erant. Quare perperam Valesius in dubium revocat quod a Socrate scriptum, *Ignatium* nempe Martyrem primum in Ecclesia orientali huic ritui initium dedisse: quod enim ipse scribit, discere potuit a Scriptoribus quorum opera ad nos non pervenere. *Ant. Pagi ad ann.* 400. *n.* 15. Pag. 272.

In Cap. IX.

Ἰσίδωρος) Isidorum, presbyterum Alexandrinum, ex Athanasii ordinatione superstitem, octogesimum ætatis annum agentem, quomodo vexavit Theophilus, puerumque quendam pretio conduxit, ut eum nefandæ libidinis accusaret, pluribus narrat *Palladius vita Chrysost. p.* 56. &c. Ibid.

Πρὸς ὀργὴν ἀπήλασεν) Delendæ duæ priores voces, quæ ex superiore linea huc irrepserunt. *W. Lowth.* Pag. 273.

Κοινωνίαν δὲ τῶν μυστηρίων οὐκ ἔφη πρὸ διαγνώσεως μεταδώσειν αὐτοῖς) Hæc Socratis verba confirmantur a Palladio in Vita S. Chrysostomi, p. 58. 59. *&c.*

In Cap. X.

Ab Epiphanio congregatam.) Utrumque Concilium, tam Cyprium quam Alexandrinum, celebratum fuisse anno 401. censet *Ant. Pagi.* Pag. 274.

In Cap. XI.

Συνέβη τὸν Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον) Anno 400. Chrysostomus Ephesin proficiscitur; & convocata Synodo Heraclidem Archidiaconum suum isti sedi præfecit, mortuo nuper Antonino, quorum variorum criminum (quorum capita exhibet Palladius vit. Chrysost. cap. 13. pag. 125.) coram Chrysostomo reum peregerat Eusebius Episcopus Valentinopolitanus. Sex etiam Asiæ Episcopos hoc tempore deposuit. *Guil. Cave in Chrysostomo.* Pag. 275.

Ex Simeone Metaphraste ut opinor.) Idem & Theophanes in Chronico tradit. Verum hoc probabile

non videtur, siquidem, ut Georgius Alexandrinus aliique testantur, Eudoxia tunc temporis Chrysostomo succensuit, quod ipsam Sanctus Antistes severius increpuisset ob usurpatam viduæ cujusdam vineam. Qua de re vide *Ant. Pagi ad ann.* 401. *n.* 26.

In Cap. XIII.

Pag. 277. Περὶ μὲν ἂν Ὠριγένους τοσαῦτα] Detur tamen hic locus criticæ Cl. *Georgii Bulli* de Origene sententiæ. *Liceat mihi*, inquit, *in scriptis Origenis non indiligenter versato, post accurate expensam etiam ipsius a Veteribus descriptam historiam, judicium meum de Theologia ejus universim libere, absque cujusquam invidia proferre. Erat vir ille, ut omnes consentiunt, eximie quidem pius; sed curiosi nimium, ac pene lascivientis ingenii. Pietas & religio cohibuit hominem quo minus in regula fidei quicquam innovaret. In aliis vero quæ salva fidei regula, in controversiam vocari poterant, nimium ingenio suo indulgens, pauca protulit a communiori doctorum sibi ὁμηλίκων sententia longius discrepantia. Huc refero paradoxa illa de animæ præexistentia, de luminaribus cæli animatis, de infinitis mundis, & similia. Sed & in his conservavit modestiam quæ pium decuit; cum ea proposuerit non dogmatice & asseveranter, sed tanquam veritatem in quæstionibus nondum Ecclesiæ judicio expresse definitis diligenter inquirens. Qua de re consule omnino Pamphili Apologiam non longe ab initio; & Huetii Origenian. lib.* 2. *pag.* 189. Defens. Fid. Nic. fol. pag. 127.

In Cap. XIV.

Pag. 278. Καταπκευάζουσι — προελθεῖν] Male vertit Valesius, *Prodire fecerunt*: neque enim id Epiphanius revera præstitit, a Chrysostomo nimium deterritus, ut videre est apud Sozom. lib. 7. cap. 14. Vertendum itaque, ut apud Sozom. ubi eadem verba occurrunt, *procurarunt ut prodiret*, vel, id egerunt ut prodiret. *W. Lovvth.*

Mortuum esse significat.] Verum epistola, unde locus citatus desumtus, scripta est, non a Theophilo ad Hieronymum, sed ab Hieronymo ad Theophilum, cui dedicat versionem trium epistolarum Paschalium a se curatam, idque post ann. 404. ut ex ejus lectione apparet. Exstat Tomo 9. operum Hieron. *Ant. Pagi ad ann.* 402. *n.* 8.

Ἐτελεύτησεν] Epiphanius diem supremum obiit ann. 402. saltem ineunte proximo; extrema quidem senectute, utpote ætatis anno prope centesimo, Episcopatus tricesimo sexto. Quin si Polybio discipulo & itineris comiti credendum sit, ipse Epiphanius Constantinopoli cedens Arcadio Imp. dixit se an. 115. menses 3. natum esse. Vir erat pietate reliquisque virtutibus Christianis ornatissimus; Hebraice, Syriace, Ægyptiace, Græce, & Latine doctus; unde Hieronymo πεντάγλωττος audit, antiquitatum præsertim Ecclesiasticarum callentissimus; in narratiunculis tamen nullo habito examine admittendis nimis credulus, in temporibus distinguendis parum accuratus; cujus rei vel sola Arianæ hæreseωs historia nobis fidem facit; in concertationibus adversus impias hæreses susceptis, judice Photio, ut plurimum infirmus. *Dictio ejus humilis*, inquit idem Phot. *ac plane talis, qualem ejus esse oportuit, qui Atticæ elegantiæ rationem nullam duceret.* Guil. Cave in Epiphanio.

In Cap. XV.

Pag. 297. Πολλοὺς Ἐπισκόπους] Episcopi 45. in hac Synodo convenerunt. *Guil. Cave in vit. Chrysost.*

Πολλοὺς καθῄρηκε] Chrysostomus sex Asianos Episcopos, non sexdecim, ut inimici ejus affirmabant, deposuit. *Palladius in ejus vita.*

Κατηγορίαι πολλαί) Oblatus est accusationum libellus, 29. capita (quæ apud Photium habentur, Cod. 59.) complexus; cui postea alium 17. articulos continentem subrogavit Isaacius.

Καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο] Edicto Cæsareo in Bithyniam relegatus anno 403. juxta Caveum & Pagium; vel ut Cl. Savilius contendit, mense Novembri anni præcedentis.

In Cap. XVII.

Pag. 281. Ἡρακλείδου] Heraclides, gente Cyprius, monasticum vivendi genus in Scetensi solitudine sectatus est, Evagrio Pontico præceptore usus. Tandem Constantinopolim delatus, anno 398. saltem ineunte sequenti, Diaconus a Chrysostomo ordinatus est, Sozom. lib. 8. cap. 6. Archi-Diaconum vocat Nicephorus, lib. 13. cap. 9. Anno 402. ineunte, sedi Ephesinæ a Chrysostomo præfectus est, & in Synodo 70. Episcoporum ordinatus. Anno sequenti in Theophili Synodo ad Quercum habita Origenismi accusatur una cum Palladio Episcopo Helenopolitano, exhibitis adversus utrumque capitulis. Absentem judicari Heraclidem voluerunt Theophilus ejusque asseclæ, eum insuper injuriæ & crudelitatis reum facientes. Verum reverso mox ab exilio Joanne, & Theophilo a civibus Constantinopolitanis fugato, evanuit ista tempestas. Tandem tamen Joanne secunda vice in exilium misso, parem & ipse Heraclides fortunam subiit: anno enim 404. sede sua depositus, in carcerem Nicomediæ conjectus est; ubi quadriennium tunc exegerat, cum Palladius Dialogum suum scripsit. Quid illi exinde evenerit, non constat. Vir erat, teste Palladio, secularibus disciplinis optime institutus, & divinarum scripturarum admodum peritus. *Guil. Cave, hist. vol.* 1. *pag.* 288.

In Cap. XVIII.

Πάλιν Ἡρῳδιὰς] Occurrit hæc Homilia Tom. 7. operum Chrysostomi, pag. 545. *Edit. Savil.* Pag. 282.

Ὅτι μετὰ τὴν καθαίρεσιν —] Canonem Concilii Antiocheni contra Chrysostomum adductum, his verbis recitat Palladius in ejus vita, p. 78. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀδίκως ἢ δικαίως καθαιρεθεὶς, ἑαυτῷ ἐπεισέλθοι δίχα συνόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν τοιοῦτον μηκέτι ἔχειν χώραν ἀπολογίας, ἀλλὰ τέλεον ἐξωθεῖσθαι. *Si quis Episcopus aut Presbyter jure, aut injuria depositus, per se redeat ad Ecclesiam absque Synodo, talis non habeat amplius locum defensionis, sed absolute expellatur.* Vide Canonem 4. Concilii Antiocheni in hanc fere sententiam, nisi quod verba ἀδίκως ἢ δικαίως illic non habeantur. Non dubitat tamen Beveregius quin Chrysostomo objiceretur violatio duodecimi Canonis ejusdem Synodi, qui sic se habet: Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου καθαιρεθεὶς πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ καὶ ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου &c. *Si quis Presbyter vel Diaconus a proprio Episcopo, vel Episcopus a Synodo depositus, ausus fuerit Imperatoris auribus molestiam exhibere, cum oporteat [ad majorem Synodum converti, & jus, quod se habere putat, ad plures Episcopos referre, eorumque examinationem & judicium suscipere: si itaque his contemtis Imperatori molestus fuerit, is nulla venia dignus, neque sui defendendi locum habeat, nec restitutionis futuræ spem expectet.* Atqui nullibi legitur, quod memini, Chrysostomum ad Imperatorem contra Concilium provocasse. Quomodo autem ab exilio revocatus est, & in sedem restitutus, vide paulo ante, cap. 16. hujus lib. Utriusque Canonis violationem S. Chrysostomo crimini datam fuisse censet Cl. *Caveus* in ejus vita: *Chrysostomum*, inquit, *deponunt eo præsertim nomine, quod a Synodo depositus, repugnantibus licet Concilii Antiocheni canonibus* 4. & 12. *sedem occupasset.*

Τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν] Non desunt qui a nemine ignem, sed divinitus immissum tradant, ut diserte Palladius in vita Chrysost. pag. 91. & Historia Conciliabuli excitati contra Chrysostomum testantur. Duravit incendium ab hora sexta ad nonam, ἐν τρισὶν ὥραις ἡμεριναῖς πολυχρονίου ἔργου ἀφανισθέντος, *tribus diurnis horis multorum opere deleto*, inquit Palladius, pag. 93. Petiit Chrysostomus ut se de hoc incendio purgaret; verum loquendi copiam non impetravit. *Id. ibid.*

Λεγομένων ξυλοκερκητῶν ἡμέρᾳ] Chrysostomus festo Paschæ die appropinquante damnatus, post menses duos in exilium missus est, nempe 20. mensis Junii, in quam feria secunda incidebat, quave magna Ecclesia & Curia incensæ sunt. *Arsacius* vero ordinatus est die 26. ejusdem mensis, in quem Dominica incidebat, quo die ordinationes Episcoporum Constantinopolitanorum fieri solitæ erant. Quare in Chronico Alexandrino, loco ἡμέρᾳ δευτέρᾳ legendum ἡμέρᾳ πρωτέρᾳ, id est, *feria prima*, quæ hoc anno cum die 26. Junii concurrit. *Ant. Pagi, ann.* 404. *quo hæc gesta sunt, n.* 13.

Τὸν οἶκον κατέκαυσε] Καὶ τὸ θαυμαστὸν περὶ τῆς ἐκκλησίας, ὅπου γε καὶ τὴν καλουμένην παρὰ τοῖς ἔξω σύγκλητον, ἀπὸ πολλῶν βημάτων κειμένην ἀντικρὺ τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μεσημβρίας φρονίμως τὸ πῦρ, καθάπερ γέφυραν τὸν ἀγοραῖον δῆμον τὸν διὰ μέσου διαπεράσαν ἐλυμήνατο. *Nec id mirum de Ecclesia, cum Senatum qui apud exteros dicitur, multis passibus dissitum ex adverso Ecclesiæ ad meridiem, ignis ille interjectam populi multitudinem pontis instar sapienter prætergressus pessum dederit.* Palladius pag. 92. Paulo post addit: *Videre erat inter duos igneos montes, illæsos populos ad sua negotia commeantes.*

Ἀρσάκιος] Ἀρσάκιος δὲ ὁ ἀδελφὸς τοῦ μακαρίου Νεκταρίου, ἀντεισήγετο τῷ τόπῳ τοῦ Ἰωάννου &c. *Arsacius*

autem, frater beati Nectarii, substitutus est in locum Joannis, magni sacrorum interpretis: vir pisce magis mutus, & rana rebus agendis minus idoneus. Aliquando enim & actio ipsa loquitur, cum sui ipsius causa bonum opus factum fuerit. Ille cum ad quatuordecim menses vitam suam protendisset, mortuus est; violato suo in Evangelio juramento. Quippe fratri suo Nectario juraverat, nullius unquam Episcopatus ordinationem admissurum se, quando Nectarius exprobravit ipsi, quod noluisset Tarsensi Ecclesiæ præfici, quasi mortem ipsius specularetur. Fuit causa perjurii primum quidem vana gloria, propter quam ambiebat, ut ita dicam, nuptias uxoris fratris sui: deinde pudor increpationum ipsi a fratre prophetice factarum. Palladius.

In Cap. XIX.

Pag. 284. Ἡ τῆς βασιλίδος τελευτὴ] Zonaras, Cedrenus, aliique, Eudoxiam tribus mensibus post Chrysostomi mortem exactis, puerperam obiisse tradunt. *W. Lovvth.* De hac Eudoxia Arcadii uxore sic Philostorgius, lib. 11. cap. 6. *Arcadius Imper. post patris obitum filiam Bautonis duxit uxorem. Erat autem Bauto natione barbarus, & Magisterio militum in Occidentis partibus perfunctus fuerat.* Nec Zosimus lib. 5. p. 781. contrarium scribit, ut arbitratur Baronius; nam tantum dicit puellam, quam Arcadius conjugem duxit, educatam in domo unius ex filiis *Promoti*, non vero, ut interpretatur Baronius, *Promoti* filiam fuisse. *Ælia Eudoxia* nuncupatur in inscriptione Gruteri, pag. 1048. Eam e vivis excessisse anno 404. tribus ante Chrysostomum annis præter auctores a Baronio citatos, ac Theophanem in Chronico, testatur Eunapius. Auctor Chronici Alexandrini sub hujus anni consulibus, ejus mortis diem ac mensem his verbis notavit. *Mortua est Eudoxia Augusta mense Hyperberetæo, pridie non. Octob. feria 5. & humata est in Ecclesia SS. Apostolorum, Hyperberetæo mense,* 4. Id. Octob. *feria* 4. Gravida & abortiens vita decessit, ut tradit Photius in Bibliotheca, Cod. 77. territa scilicet grandine χαλαζοπαίᾳ, quæ omnia circa urbem vastavit. Georgius Patriarcha Alexandrinus, qui Eudoxiam post Chrysostomum mortuam tradit, & quo innixus Baronius mortem ejus usque ad annum 407. differt, scriptor est in Historia futilissimus & mendacissimus. Porro Zonaras aliique quidam ideo *Eudoxiam* tribus a Chrysostomi obitu mensibus elapsis periisse scribunt, quia tribus post exilium Chrysostomi mensibus extincta est. Is error irrepsit in Breviarium Romanum ad lectiones Officii S. Chrysostomi. *Ant. Pagi ad ann.* 404. *n.* 28.

In Cap. XX.

Pag. 285. Περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου] Si Arsacius obiit die 11. Novembris, Stilichone iterum & Anthemio Coss. id est, anno Dom. 405. cum anno superiori die 26. mensis Junii ordinatus fuerit, sedit annum unum, menses quatuor, dies septendecim. Verum Palladius menses tantum quatuordecim ei attribuit. Quod si error in numerum non irrepsit, non dubium quin Palladio tunc viventi, & de rebus Chrysostomi optime edocto, major fides adhibenda sit, quam Socrati. Atticus mense Februario aut Martio sequentis anni, die incerto consecratus est. *Ant. Pagi ad ann.* 405. *n.* 8.

In Cap. XXI.

Ibid. Ἐν Κομάνοις ἐτελεύτησε) Πλησιάσαντες τῇ Κομάνῃ, καθάπερ γέφυραν αὐτὴν παρῆλθον, ἔξω τοῦ τείχους ἐν τῷ μαρτυρίῳ μείναντες ἀπὸ πέντε ἢ ἓξ σημείων —— *Cum Comanis appropinquasset, pontis instar ea prætergressi, extra muros in martyrio quinque aut sex millibus dissito manserunt. Eadem ipsa nocte apparuit ei loci illius martyr, nomine Basiliscus, (qui Episcopus Comanorum cum esset, martyrium passus est Nicomediæ in Bithynia, sub Maximino, una cum Luciano presbytero Antiocheno) dicens: Macte animo, frater Joannes; crastina enim die una erimus. Prædixerat quoque, ut ajunt, & ibi permanenti Presbytero: Para locum fratri Joanni; venit enim. Oraculo fidens Joannes, sequenti die oravit milites, ut ad horam quintam usque ibi permanerent. Illi vero non auditis ejus precibus, inde abscesserunt. Confectis circiter triginta stadiis, rursus ad Martyrium unde discesserant, redierunt, cum graviter ille sese haberet. Sic igitur reversus, candidas vestes, vita quam duxerat dignas, requirit; exutusque prioribus, eas sibi jejunus induit, omnibus ad calceamenta usque mutatis; atque reliquas præsentibus distribuit. Et sumtis Dominicis Symbolis coram adstantibus ultimam Orationem facit. Et cum dixisset more suo,* Gloria Deo propter omnia, *& ultimum Amen obsignasset, extendit pedes qui pulchre cucurrerunt ad salutem eorum qui elegerant pœnitentiam, & ad reprehensionem illorum qui peccata copiose excoluerant.* Palladius in vita Chrysostomi, pag. 99. 100. Sanctissimam animam cœlo remisit die Septemb. 14. anno Chr. 407. ætatis supra mensem octavum completo 52. Exilii ann. 3. mense 3. Episcopatus ann. 9. mense 6. die 16. Sepultus est in martyrio S. Basilisci prope Comana, eidem cui & ipse martyr, tumulo inclusus: unde post 30. annos ossa ejus solenni pompa Constantinopolim translata sunt, in SS. Apostolorum Basilica recondita. *Guil. Cave in vit. Chrysost. vol.* 1. *pag.* 254. Consentiunt viri docti diem Chrysostomi emortualem fuisse 14. Septembris: Legitur tamen in Græca ejus vitæ Epitome, ad calcem Dialogi Palladii; ἐτελεύτησε δὲ μηνὶ Νοεμβρίῳ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ.

In Cap. XXIII.

Ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου) Arcadium Imperatorem anno Chr. 408. vitam cum morte commutasse, inter omnes convenit; sed de die ac mense mortis ejus controversia versatur. Zosimus, libro 5. pag. 811. ait, mortem ejus accidisse ante diem 10. Kal. Septemb. Theophanes 11. Kal. Sept. Verum standum omnino Socrati, tam hic quam initio lib. 7. Theodoro Lectori in fine lib. 2. & Auctori Miscellæ, qui eum Kalendis Maii, vita functum tradidere. *Ant. Pagi ad ann.* 408. *n.* 2. Pag. 287.

Ἐπειδὴ) Hoc additamentum eadem fere continet quæ supra memorantur, cap. 11. hujus Libri. Proinde *Musculus* & *Grynæus* in versionibus suis illud omiserunt; *Christophorsonus* tamen & *Curterius* retinuerunt. Exstat Græcum in Editione *Roberti Stephani*.

Lib. VII. In Cap. I.

Ἀνθεμίου τὴν διοίκησιν ποιουμένου) Non parum adjumenti ad Imperium bene gerendum contulit Pulcheria Theodosii soror, teste Theophane his verbis: *Theodosio octenni in Imperatorem accepto soror ejus Pulcheria, quindecim annorum virgo, Dei consilio ac ductu publicas res egregie administrabat.* Eandem miris laudibus effert Sozomenus lib. 9. cap. 1. & Cedrenus pag. 275. Pag. 291.

In Cap. VI.

Ὡς ἀνωτέρω) Redundat ὡς. *W. Lovvth.* Pag. 295.

Ψαθυριανῶν) ἐκ δὲ τῆς Ἀρείου βλασφημίας πάλιν ἕτερον ἀπερράγη τμῆμα. οὗτοι δέ φασι, Πατὴρ ὁ Θεός, ἀεὶ δὲ ὁ υἱὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκτισμένος. ταὐτὸν γάρ ἐστι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ κτίσαι καὶ τὸ γεννῆσαι. τούτους οἱ Ἀντιοχεῖς Ψαθυριανοὺς ὀνομάζουσι· τὸν γὰρ τῆς αἱρέσεως ἄρχοντα λέγουσι τοιούτων ποπάνων γεγενῆσθαι δημιουργόν. *Ex Arii autem blasphemia alia rursus secta erupit. Hi dicunt, Pater Deus, semper etiam Filius a Deo creatus. Idem enim est in Deo creare & gignere. Hos Antiocheni Psathyrianos vocant, quod hæresis auctorem hujusmodi placentarum artificem fuisse ferunt.* Theodorit. Hæret. Fab. lib. 4. cap. 4. Vide & Socratis lib. 5. cap. 23.

In Cap. VII.

Θεόφιλος ἐτελεύτησεν] Theophilus hic, odio in Chrysostomum notissimus, obiit 15. die Octobris, anno Chr. 412. In Historia Patriarcharum Coptitarum dicitur *Theophilus* sedisse ann. 27. dies 87. Sedem autem inierat die vicesima Julii, an. Chr. 385. Quare Auctor anonymus illius Historiæ sedis Theophili tempus accurate supputavit: Cumque asserat Theophilum mortuum esse die 18. *Babæ*, qui diei 15. *Octobris* nostri respondet, diem illum emortualem exclusit. *Ant. Pagi ad ann.* 412. *n.* 23. Pag. 296.

Κύριλλος τὰς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἀποκλείσας) Invidiose hæc refert Socrates, ubique Novatianis nimium favens, quasi Cyrillus hoc privata sua auctoritate fecerit; cum tamen ante aliquot annos Conventicula & prædia Hæreticorum Ecclesiæ Catholicæ vindicata fuerint, ex lege Honorii, quam an. 412. renovavit; ut ex Cod. Theodos. lib. 16. Tit. 5. de Hæret. leg. 52. observavit doctissimus Josephus Bingham in Orig. Ecclesiast. lib. 5. cap. 4. num. 11. *W. Lovvth.*

In Cap. VIII.

Διάφοροι δέ εἰσιν αἰτίαι ——) Procopius lib. 1. de Bello Persico, cap. 2. narrata Arcadii morte, ait: Ibid.

Con-

Conscripto Testamento hæredem Imperii filium, hujus tutorem instituit Isdigerdem regem Persarum, eum enixe rogans, ut ad Imperium Theodosio adserendum potentiam suam omnem providentiamque conferret &c. Rex autem Persarum Isdigerdes, magnitudine animi jam ante clarissimus, cum oblatas sibi tabulas legisset, virtutis exemplum edidit mirum valde ac memorandum. Mandata enim Arcadii minime aspernatus, Romanos, quamdiu vixit, pace beavit altissima, & Imperium Theodosio conservavit. Idem habent Agathias lib. 4. & Theophanes, qui addit Isdigerdem mox summisisse *Antiochum*, virum moribus egregium, & eximiæ eruditionis, in pueri procuratorem & pædagogum; pacemque diu inter Romanos & Persas traductam, *Antiocho maxime plura pro Christianis scribente; atque ita Christiana lex per totam Persidem dilatata fuit*, inquit Theophanes.

Μικρὸν δὲ ἐδίωξε καὶ χριστιανίσαι αὐτὸν) *Persecutionem vero in Christianos excitavit, cujus causam dedit Abdaas, Regiæ Persidos urbis* (Susæ) *Episcopus, divino quidem zelo motus, at non ex eo rationis norma usus, Ignis Templum succendit. Eo cognito Rex erectas per totam Persidos regionem Ecclesias everti jussit; Abdaam autem diversis afflixit tormentis.* Procopius ubi supra. Mortuus est autem Isdigerdes anno Christi 420. cum unum, & viginti annos regnasset, ut scribit Agathias lib. 4. pag. 137.

In Cap. IX.

Pag. 298. Φλαβιανοῦ τελευτήσαντος) Obiit Flavianus circa ann. Chr. 403. *Guil. Cave*. Tenuit Porphyrius Episcopatum Antiochenum ab an. 404. usque ad an. 413. aut forte insequentem. *Ant. Pagi ad ann.* 408. *n.* 16. Damasus, Ecclesiæ Romanæ Episcopus constitutus anno 366., obiit prope octogenarius, exeunte an. 384. Siricius Romæ Episcopus factus anno 385., obiit vicesimo sexto die Novembris, anno 398. Eodem anno Anastasius Pontifex creatus est: obiitque anno 401. die 14. Decembris; juxta Baronium vero aliosque die 27. April. anno 402. *Guil. Cave*.

In Cap. X.

Ibid. Τὴν Ῥώμην κατέλαβον) Zosimus lib. 5. pag. 811. Bassi Philippique consulatu ann. 408. gesto, ac morte Stilichonis ejusque filii narratis, urbis obsidionem referre incipit; aitque *Alarichum* Romam versus promotis castris obvia castella cuncta cum oppidis diripuisse; tum eam obsidione cinxisse, ac occupato Tiberi flumine subministrationem commeatus e portu impediisse. Deinde exponit quibus conditionibus pax sancita fuerit, Barbaris pecunia numerata, ac obsidio soluta. Quibus narratis ait, p. 818. *mediocre jam laxamentum hoc malorum esse videbatur, quo tempore Honorius Imperator Ravennæ Consulatum inibat, octies honorem hunc consecutus; in Oriente Theodosius Aug. jam tertium Consul.* Quare cum Calend. Januarii anni 409. Honorius & Theodosius Consulatum illum inierint, anno elapso sub finem vergente jam urbs ab Alaricho obsessa fuerat, & ea quæ ex Zosimo recitavimus, acciderant. *Ant. Pagi ad ann.* 409. *n.* 3.

Ἄτταλον) *Alarichus Roma exiturus Attalum e Senatoribus Romanis Imperatorem dixit, diademaque ipsi addidit & purpuram, quæque alia sunt Romani Principatus Insignia, id agitans ut exuto Honorio, totam Occidentis potentiam traderet Attalo. Erat autem Attalus nec per se, quæ opus facto cogitare idoneus, nec parere recta suadentibus. Tali cum esset ingenio, præsides in Africam misit sine exercitu, minime id probante Alaricho.* Procopius Cæsariensis Hist. Vandal. lib. 1. pag. 8.

In Cap. XI.

Pag. 299. Μετὰ δὲ Ἰννοκέντιον] Innocentius, natione Italus, patria Albanus, ineunte anno 402. Episcopus Romanus factus est. Anno 409. ab Honorio Imp. ad Alarichum legatus est, ut ab obsidione Romæ barbaros averteret. Successu quidem caruit legatio; res tamen optime cessit Innocentio, qui eo modo urbe subductus Ravennæ substitit, & miseram suæ sedis ruinam e longinquo conspexit. Obiit (non ann. 417. die 5. Kalend. Aug. quod vulgo creditur, sed) exeunte anno 416. die 21. Decemb. ut contendit Papebrochius. *Guil. Cave Hist. vol.* 1. *pag.* 289.

Ζώσιμος] Zosimus, natione Græcus, Apamei vel Abramii filius; anno 417. die 6. Januarii Romanæ Ecclesiæ Pontifex factus est. Obiit 17. Septemb. anni 418. Huic successit Bonifacius, patria Romanus, Secundi Presbyteri filius, die 27. Decemb. ann. 418. eodem tempore Eulabio Archidiacono ab adversa factione ordinato; qui a 252. Episcoporum Synodo deponitur, facta Bonifacio quieta sedis possessione. Obiit die 4. Septembris, anno 423. *Guil. Cave, Hist. vol.* 1. *pag.* 305.

In Cap. XIII.

Κρότους] Mos acclamandi e Theatris in fora primum penetravit, deinde in Senatum: tandem non solum in civilibus cœtibus, sed etiam in omnibus Ecclesiasticis conclamandi morem usurpavit, & illas ipsas etiam formulas retinuit, quas habent autores antiqui diversis in locis. His populus in sacris conventibus utebatur; his & patres ipsi in Synodis suis. *Vid. Isaaci Casauboni notas ad Avidium Cassium, Suicer. in Thesauro, voce* κρότος, *annot. in Euseb. Eccles. Hist. lib.* 7. *cap.* 30. Pag. 300.

Σύνθεμα δόντες ἑαυτοῖς] Συνθέμενοι γὰρ πρὸς ἀλλήλους φορεῖν δακτύλιον ἀπὸ φοίνικος —— *Tessera namque annuli palmæ folio compacti, quo se dignoscerent, ad invicem data, publicos præcones ut noctu conclamarent Ecclesiam incendio vastari, compulerunt. Ita Christianos ad ignem concurrentes trucidarunt Judæi. Scelere comperto Christiani Magistratus Judæos Alexandria exulare, & eorum bona publicari jusserunt.* Theophanes Chronogr. ad ann. 405. Secundum Alexandrinos, qui Kal. Septemb. anni Chr. 412. inchoatur.

In Cap. XV.

Ὑπατία] *Hypatia, Theonis Geometræ, Alexandrini Philosophi filia, & ipsa philosophia, & multis nota: uxor Isidori philosophi. Floruit sub Arcadio Imperatore. Scripsit Commentarium in Diophantis Astronomicum Canonem; in Conica Apollonii, &c.* Suidas ex Damascio; in quem locum observavit Christophorus Kusterus, Epigramma in hanc Hypatiam extare in Anthologia, lib. 1. cap. 76. & epistolas quasdam ad eandem inter Synesianas. Pag. 303.

Cædis Hypatiæ] At Damascium hac in re non esse audiendum contendit Doctiss. Dom. *Du-Pin* in vita Cyrilli Alexandrini. Neque tamen Damascius Hypatiam Cyrilli opera interfectam esse diserte affirmat; sed tantum, *ut quidam tradunt: vel, ut alii, quod Alexandrini natura essent audaces, & ingenio ad seditionem proclivi.*

Ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει] Hic non satis attentus fuisse videtur *Ant. Pagi*, cum ait, a Socrate non definitum esse annum quo interiit Hypatia. Exhibuit enim certissimas notas anni 415. juxta ipsius Pagii calculum: Ideoque Baronius qui hanc cædem ad istum annum retulit, Socratem authorem secutus est. Verum tamen est Theophanem, sub ann. 406. secundum Alexandrinos, qui Kal. Septemb. an. 413. nostræ æræ inchoatur, hæc habere: Τούτῳ τῷ ἔτει Ὑπατίαν τὴν φιλόσοφον, θυγατέρα Θέωνος τοῦ φιλοσόφου, βιαίῳ θανάτῳ τινὲς ἀνεῖλον. Vide *Anton. Pagi ad ann.* 415. *n.* 20.

In Cap. XVI.

Ἐν Ἰνμεστάρ) Idem Theophanes, anno 408. secundum Alexandrinos, qui Kalend. Septemb. nostri 415. inchoatur, ait: Τούτῳ τῷ ἔτει Ἰουδαῖοι εἰς τὸ Ἴμμον παιδίον Χριστιανὸν συλλαβόντες —— *Hoc anno Judæi puerum Christianum ad Immum comprehendentes, ludibriis exercendis, ac crucis deridendæ causa puerum eundem de ligno suspendentes, cruciatibus interfecerunt. De quo Imperator certior factus, in Judæos dignis suppliciis usus est.* Hinc variæ sequentibus annis adversus eos constitutiones datæ. Vide Cod. Theodos. de Judæis. Pag. 304.

In Cap. XVII.

Ἐν ὑπατείᾳ Μοναξίου καὶ Πλίνθα) Qui fuit annus Christi 419. Ibid.

In Cap. XVIII.

Ὃς τοὺς ἐκεῖ Χριστιανοὺς οὐδαμῶς ἐδίωκε) Theophanes scribit, Christianorum persecutionem sub Isdigerde cœptas annos quinque durasse, ab anno nempe Christi 414. usque ad mortem ejus, quæ anno 420. contigit. Socrates quidem hic asserit, Isdigerdem Christianos in Perside degentes nullatenus fuisse persecutum. Sed non dubito quin hallucinatus fuerit; cum Cyrillus monachus in vita S. Euthymii Abbatis, a Patribus Benedictinis in Analectis Græcis nuper publicata, disertis verbis asserat, Isdigerdem Christianos persecutum esse. *Initio*, inquit, *motæ tunc Persecutionis in Perside, circa finem regni Isdigerdis Persarum regis, cum Magi omnes Christianos capere vellent, sub-* Pag. 305.

ditorum Saracenorum præfectos ubique viarum constituerunt, ne quis Christianorum in Perside degentium ad Romanos confugeret &c. Huic Scriptori accuratissimo omnis fides hac in re habenda, ideoque dubium non est quin Socrates deceptus fuerit, licet Baronius, anno 420. n. 16. hoc in suspenso relinquat. *Ant. Pagi ad ann. 408. n. 5.*

Πόλεμ⊗ συγκροτεῖται ξενός) Postquam pax viguisset Romanos inter & Persas ab anno 381. ut eo anno apud Baronium videre est, a Theodosio nempe Magno, usque ad annum 420. quo *Vararanes* Isdigerdi patri succedens, bellum in Romanos movit. *Ant. Pagi ann. 420. n. 14.*

Φθάσας ὁ Ῥωμαίων Βασιλεὺς) Ο' μὲν Θεοδόσιος ἀποστέλλει. Ἀρδαβούριον τὸν στρατηγόν —— *Hinc Theodosius Ardaburium ducem cum Romanis copiis, inde cum Persicis exercitibus, & innumeris Saracenorum auxiliarium copiis Arseum* (Socrati Narsæum) *Vararanes mandat. Ardaburius usque in Persidem penetrans, Arxane provincia devastata, in Mesopotamiam ingreditur: Persarum dux pariter in Mesopotamiam versus Euphratem progreditur cum suis; qui cum Romanas acies ingruere arbitrarentur, Dei impulsu, vanis terroribus agitati, ut erant armis instructi, in flumen desilierunt; adeo ut decem myriades aquarum vorticibus perierint. Reliquos omnes, & eam maxime Legionem ac myriadem, cui a Persis* Immortalium *nomen factum, cunctosque eorum duces quaquaversus Romano milite circumclusos, (Christo a Persis, quod injustam viris religiosis mortem intulissent, vindictam exigente) Ardaburius delevit.* Theophanes Chronogr. p. 74. Gesta sunt hæc circa ann. 421.

In Cap. XX.

Pag. 308. Ε'πταύσατο διωγμὸς) Licet Persecutio, pacis occasione, conquieverit, eam tamen per annos triginta, ab anno 414. inchoandos, perdurasse testatur Theodorit. Hist. lib. 5. c. 39. Vide Ant. Pagi ad ann. 408. n. 5. & ad ann. 422. n. 11.

In Cap. XXI.

Pag. 309. Τὸν τῆς Ἀμίδης ἐπίσκοπον) *Amida*, urbs Mesopotamiæ præcipua, ampla, & Archiepiscopalis, in excelso monte, & in limite Assyriæ, ad Tigrim fluvium, ubi recipit Nymphium. *Baudrand.*

Χοινὰ μὲν τὰ κειμήλια) Simile quiddam de S. Augustino scribit Possidius in vita ejus, cap. 24. *Nam & de vasis dominicis propter captivos & quam plurimos indigentes, frangi & conflari jubebat, & indigentibus dispensari. Quod non commemorassem, nisi contra carnalem sensum quorundam fieri perviderem. Et hoc ipsum etiam venerabilis memoriæ Ambrosius in talibus necessitatibus indubitanter esse faciendum & dixit & scripsit.* Ambrof. lib. 2. off. c. 18.

Η' τοῦ βασιλέως γαμετὴ) Eudocia, filia Leontii Heracliti, Philosophi Atheniensis, mortuo patre, Constantinopolim cum cognatis suis venit, & nupta est Theodosio juniori Imp. VII. Idus Junias anni 421. nuptias conciliante Pulcheria Theodosii sorore, quæ sic virginem ad fratrem laudavit: *Inveni adolescentulam puram, egregie ornatam, subtili frontis descriptione & lineamentis, decenti naso, niveo candore, luminibus magnis, singulari gratia, coma crispa & flava, maturo incessu, eruditam, Græcanicam virginem.* Plura de hac re videantur in Chronico Alexandrino sub hujus anni Consulibus.

In Cap. XXII.

Pag. 311. Not. d. Æque mihi) Quid obstat, quo minus *Hebron* urbs Palæstinæ hic intelligatur? quam Χεβρὼν Septuaginta sine flexione casuum scribunt. Josephus autem & flectit, & inflexum relinquit, ut notavit *Christoph. Cellarius. Tempore Christianorum Episcopali sede insignita fuit; veteri tandem destructa, nova Hebron in vicino loco constructa est, nunc oppidum satis cultum,* inquit Mich. Ant. Baudrand.

Σάγιον) Ita & Nicephorus legit: Sed Christophorsonus & σάκκον Græce, & *saccum* Latine habet; cui consentit Rob. Stephanus.

Πεντεκαιδεκάτη) Apud Olympiodorum, loco 6. *Kalend. Septembris*, legendum 18. *Kalend. Septembris*. In eo enim authore describendo Librarii non semel errarunt. Idem Olympiodorus, Cedrenus, & Philostorgius lib. 12. num. 13. Honorium *aquæ intercutis morbo obiisse* produnt. Mortuus est non *Romæ*, ut Theophanes & Auctor Miscellæ, quem Baronius secutus est, scribunt; sed *Ravennæ*, ut tam in Fastis Idacii, quam in Chronico legitur, idque Leges Codicis Theodosiani hoc anno, mense Augusto, Ravennæ ab eo datæ manifestum faciunt; cum nullæ Romæ hoc anno ab eo emissæ legantur. Natus erat Honorius anno 384. die 9. Septembris, ideoque (mortuus cum sit die 15. Mensis August. anni 423.) vixit ann. 38. mens. 11. dies 7. *Ant. Pagi ad ann. 423. num. 2.*

In Cap. XXIII.

Τὴν βασίλειαν ἁρπάζει) Contigit id quatuor aut circiter jam elapsis mensibus a morte Honorii, ut colligitur ex Olympiodoro, qui ait: *Missæ in Orientem literæ Augusti mortem nunciantes; quæ dum ultro citroque mittuntur, Joannes quidam tyrannidem occupavit; atque ejus inauguratione Imperii, tanquam ab aliquo futuræ rei oraculo, jactum est*: Cadit, non stat: *quod vulgus dictum invertens exclamabat*: Stat, non cadit. *Vide Philostorgium, lib. 12. n. 11.* Pag. 312.

Χρῆται τύχῃ καθὼς ἐνομίζετο· ἡ τύχη δὲ —) Interpres legisse videtur, χρῆται δὲ δυστυχίᾳ, καθὼς ἐνομ. Τῇ τύχῃ δὲ — *W. Lowth.*

Στρατιώτης) Interpres legit στρατός. *W. Lowth.*

In Cap. XXIV.

Βραχὺν αὐτῷ χρόνον συμβασιλεύσας) *Morbum Constantius contraxit, suscepti pœnitens Imperii, quod non jam, ut antea, eundi redeundique quo & quando vellet, libertas esset: neque ludicris, ut moris ejus erat, operam dare jam Imperatori permitteretur. Igitur septimo Imperii mense pleuritide exstinctus est*, inquit Olympiodorus in Excerptis. Constantii Imperium cœpit die 8. Februarii, anni 421. & cum vita desiit die secunda Septembris, ejusdem anni. *Computante Ant. Pagio.* Pag. 313.

Καίσαρα καταστήσας) Valentinianus *Cæsar* nuncupatus est post diem decimam mensis Octob. an. 424. Lex enim 33. Cod. Theodof. *de annona & tributis*, eo die Constantinopoli data, Theodosii duntaxat nomen præfert; ideoque post eum diem Valentinianus, qui jam in Occidentem missus fuerat, Cæsarea veste Thessalonicæ indutus est, dum adhuc quinquennis esset, ut testatur Olympiodorus: unde natum esse Valentinianum anno 419. contendit *Pagius, ad an. 424. n. 5.* Vide Philostorgium, lib. 12. c. 13.

In Cap. XXV.

Διπτύχοις) *Diptyca* erant libri Ecclesiastici, qui præter alia, continebant nomina mortuorum sanctorum, quæ in Missa recitabantur, laudabili eorum fidei, pietatis, & charitatis commemoratione facta. Ibid.

Θεῷ μόνῳ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν ἐπιτρέποντες) Etiamsi itaque Novatiani Ecclesiæ communione ejusmodi peccatores excluderent, Deum tamen iis, si resipiscerent, peccatorum impunitatem daturum non negabant; ac propterea eos ad pœnitentiam sæpe exhortabantur, ut ex Divo Ambrosio discimus, de Pœnit. lib. 1. cap. 1. Non igitur Deo, sed Ecclesiæ peccata remittendi, & peccatores reconciliandi potestatem negabant, ac propterea a Catholica Ecclesia jure proscripti sunt, & damnati, quod clavium potestatem Sacerdotibus detraherent. *Guil. Beveregius annot. in 8. Can. Conc. Nic. 1.*

Ε'ν εἰκοστῷ πρώτῳ ἔτει ——) Consulatus undecimus Theodosii, & Valentiniani primus, incidit in annum 425. qui erat annus tantum undevicesimus, ex quo Episcopus factus est Atticus, quod anno 406. accidit. W. Lowth. Cui consentit Ant. Pagi ad ann. 425. n. 12. Quis, & qualis fuit Atticus, narrat Socrates supra, lib. 6. cap. 20. & lib. 7. cap. 2. Zelo immoderato adversatus est S. Chrysostomo. Palladio audit πάσης μηχανῆς τεχνίτης κατὰ τοῦ Ἰωάννου, *omnium adversus Joannem molitionum artifex*, vit. Chry. pag. 95. & post Arsacium, in ejus tum superstitis sedem successit. Mortui nomen in Diptycha inferere recusavit, donec Episcoporum Occidentalium communione exclusus, post plures annos tandem restitutus fuit. *Guil. Cave.* Verum crimen pœnitentia deinde, & recte factis expiavit, inquit *Ant. Pagi*: Ejusque in repurgandis hæresibus vigilantiam, & in orthodoxa fide propugnanda sinceritatem prædicant patres Ephesini.

In Cap. XXVII.

Ε'καστος χειμῶνα) De Philippi Christiana Historia Photius, qui eam legerat, sic judicat, Bibliothecæ Cod. 35. *Multum admodum verborum, sine ulla tamen urbanitate aut gratia profundit, quin & satietatem adfert, aut potius molestiam; adeo ut plus ostentationis habeat quam utilitatis.* Pag. 316.

In

In Cap. XXIX.

Pag. 317. Νεστόριος) Nestorius, natione Syrus, Germanicia Syriæ Euphratesiensis urbe ortus, in Monasterio S. Euprepii educatus, Diodorum postea Tarsensem præceptorem habuit; deinde Ecclesiæ Antiochenæ presbyter factus. *Guil. Cave*. Sisinnio sub finem anni 427. mortuo successit, ordinatus non 4. *Idus Apriles*, sed *Kalendis Aprilibus*, ut testis est *Liberatus* Diaconus cap. 4. sui Breviarii. Et ratio est, quia hoc anno dies Dominica, quo Constantinopolitani Episcopi ordinari soliti erant, in Calend. April. incurrerit. Verosimile est Socratem, diem quo Nestorius in sede Episcopali collocatus est, pro die ejus ordinationis perperam sumsisse. *Ant. Pagi ad ann.* 428. *num.* 11.

In Cap. XXX.

Pag. 318. Πιςεῦσαι τῷ Χριςῷ) Orosius, qui Historiam suam anno 417. absolvit, de Burgundionibus sic scribit, lib. 7. cap. 19. *Eorum esse prævalidam & perniciosam manum, Galliæ hodieque testes sunt; in quibus præsumpta possessione consistunt; quamvis providentia Dei omnes Christiani modo facti, Catholica fide nostris clericis, quibus obedirent, receptis, blande, mansuete, innocenterque vivunt, non quasi cum subjectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis*. Hinc Baronius ad annum 413. n. 26. recte ait, Socratem lib. 7. cap. 30. errasse quoad tempus, quo Burgundi ad Christi fidem accessere; eorum enim conversionem refert ad annum circiter 430. Verum non in eo tantum hallucinatus est Socrates, sed in eo etiam, quod hic subdit de Burgundionum victoria post acceptum Baptismum; quæ victoria plane commentitia est. Tantum enim abest ut Burgundiones Hunnos superarint, ut hi Gundicarium Burgundionum regem *cum populo suo atque stirpe* deleverint, ut Prosper, qui hoc seculo vivebat, in suo Chronico ad annum 435. prodit, & post eum Cassiodorus in Chronico. Idem ac Socrates narrat Nicephorus, lib. 14. cap. 40. sed uterque, sicut & reliqui Græci Historici, de rebus apud Latinos gestis non raro male edocti. *Ant. Pagi ad ann.* 413. *n.* 13.

In Cap. XXXII.

Pag. 320. Διὸ ἀφέντες) Hæc ex Heb. 6. 1. desumta sunt, quod se minime comperisse fatetur Valesius: & sane ad rem de qua agitur, nihil faciunt. W. *Lovvth.*

Ἐν τῷ γ´ ἴσῳ λόγῳ — Vide Euseb. in vita Constantini lib. 3. cap. 43. Ante eum Alexander Episcopus Alexandrinus: ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριςός, σῶμα φορέσας ἀληθῶς, καὶ οὐ δοκήσει, ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας. Theod. Hist. lib. 1. cap. 4. ante hunc Dionysius Alexandrinus Christum appellat τὸν σαρκωθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, in epistola ad Paulum Samosatenum. Idem in illud Esai. cap. 7. *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium*, δείκνυσιν ὅτι ἡ θεοτόκος τινὰ συνέλαβεν, ἡ παρθένος δηλονότι. alibique sæpius beatam Virginem θεοτόκον nuncupat. Ante hos omnes Origenes vocem θεοτόκος non solum usurpavit, sed & prolixius exposuit in primo Tomo Comment. in epist. ad Romanos, ut præter Socratem Liberatus in Breviario testatur. Latini, ad imitationem Græcorum, B. Mariam Deiparam vocant.

Καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανοῦ) Vide quæ Valesius observavit ad Socratis lib. 1. cap. 23. W. *Lovvth.*

In Cap. XXXIV.

Pag. 322. Σύνοδος) De anno quo celebrata est hæc tertia generalis Synodus, non est ut dubitemus, quandoquidem ipsa Acta ejus hoc edocent, quorum partis secundæ initio hæc legimus: Μετὰ τὴν ὑπατείαν τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Φλαυΐου Θεοδοσίου τὸ γ´ ισκαιδέκατον, καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ γ´ ἴτον, τῶν αἰωνίων Αὐγούςων, πρὸ δέκα Καλανδῶν Ἰουλίων συνόδου συγκροτηθείσης ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει. Flavius Theodosius decimum tertium, & Valentinianus tertium consules erant, ut Fasti testantur, anno Dom. 430. Sed habita est hæc Synodus, non ipso anno quo illi Consulatum gerebant, verum μετὰ τὴν ὑπατείαν αὐτῶν, hoc est, anno sequente, Basso & Antiocho Coss. ut Socrates, Concilio suppar, hic testatur. De die quo incepta est, aliquantulum dissensionis videtur. Nam Acta eam congregatam tradunt Junii 22. Socrates autem Jun. 28. sed Actis potius adhærendum est. Quamvis suffragatur Cyrillus in epistola ad Clerum Populumque Alexandrinum, quæ inter Acta Synodi hujus exstat. Dicit enim Synodum hanc habitam fuisse κατὰ τὴν ὀγδόην καὶ εἰκάδα τοῦ Παυνὶ μηνός. Verum Neomenia Pauni in anno Actiaco incidit in Maii 26. Ergo dies Pauni 28. erat Junii 22. sive 10. Calend. Jul. *Guil. Beveregii annotat. in Canon. Concilii Ephesini, pag.* 103. Huic consentit Antonius Pagi, ad ann. 431. num. 12.

Μετὰ τὴν Νεςορίου καθαίρεσιν] Nicephorus in Chronico Nestorio attribuit annos tres & menses duos, neglecto scilicet tertio mense, qui incompletus fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 431. *n.* 41.

In Cap. XXXV.

Κανόνα κωλύειν] Vide Canones Apostolicos 14. & 15. citatos in Annotationibus ad cap. 61, libri 3. Euseb. de vita Constantini. Pag. 323.

In Cap. XXXVIII.

Περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου] Scilicet post quatuor menses a depositione Nestorii, ut supra, cap. 35. cujus nomen e Diptychis statim expunxit Maximianus, & duabus Constantinopoli Synodis habitis, primarios partium Nestorianarum patronos deposuit. Pag. 327.

In Cap. XXXIX.

Ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον) Is fuit annus Chr. 433. scribit Marcellinus in Chronico, hoc incendium (quo magna pars Constantinopoleos conflagravit) *per tres dies continuos* durasse. Pag. 328.

In Cap. XL.

Δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μησίν) Obiit Maximianus anno Chr. 434. accurate autem Socrates tempus computavit, quo Maximianus Ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuit, ideoque jam recte scripserat, eum ordinatum die 25. Octobr. anni 431. *Ant. Pagi ad ann.* 534. *n.* 2. Pag. 329.

In Cap. XLI.

Πρὸς τὴν Κυζίκου ἐπισκοπήν —) Episcopus Cyzici ordinatus est Proclus anno circiter 427. ibi vero nunquam commoratus. Vide cap. 28. hujus libri. Ibid.

In Cap. XLIII.

Ῥέγας *Scribitur perinde ac in Socrate*.) In Chronico quod sub Prosperi nomine edidit Pithœus, *Rugila* dicitur.

In Cap. XLIV.

Ἐν ὑπατείᾳ Ἰσιδώρου καὶ Σινάτορος) Imo Aetio secundum & Sigisvulto Coss. anno Chr. 437. quod præter Prosperum, Marcellinum, & Cassiodorum in Chronicis, testatur Auctor Chronici Alexandrini, qui rei gestæ mensem & diem memorat, quos ex Actis publicis desumsisse non dubitandum. *His Coss. Valentinianus Junior mense Octobri*, 12. *Kal. Novembr. ingressus Constantinopolim, nuptias celebravit, accepta in uxorem Eudoxia, Theodosii & Eudociæ Aug. filia, mense Octobr.* 4. *Kalend. Novemb. Suscepit ex ea geminas filias, Eudociam & Placidiam*. Ant. Pagi ad ann. 437. n. 3. Nata est autem Eudoxia anno 422. Pag. 330.

In Cap. XLV.

Τελακοσῷ πέμπτῳ ἔτει μζ´ τὴν καθαίρεσιν) Scil. per Synodum sub Quercu. *W. Lovvth.* Pag. 331.

Περὶ τὴν ἑβδόμην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰανουαρίου) Quo die etiamnum S. Chrysostomi Natale in Ecclesia Romana celebratur. Facta est autem hæc Translatio anno Christi 438. a Proclo, qui, adolescens dum fuit, S. Chrysostomo sedulo adhæserat, tanquam amanuensis.

In Cap. XLVI.

Πάντες μὲν ἄξιον εἶναι ἐβόων) Fuit hæc solennis acclamatio in electionibus Episcoporum, ut observavit Valesius in Euseb. lib. 6. cap. 29. *W. Lovvth.* Pag. 332.

In Cap. XLVII.

Εὐδοκίαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα) Hæc peregrinatio recte a Baronio anno 438. recitata est, cum filiæ matrimonium anno superiori peractum fuerit. Præterea Pag. 333.

Marcelli-

Marcellinus in Chronico, sub anni 439. Coss. habet: *Eudocia uxor Theodosii Principis ab Hierosolymis ad urbem regiam remeavit, Beatissimi Stephani primi Martyris reliquias, quæ in Basilica Sancti Laurentii positæ venerantur, secum deferens*. Ideoque anno 438. illuc sese Eudocia contulerat. Vide Evagrium libro 1. cap. 20. *Anton. Pagi ad annum* 438. num. 5.

Pag. 333.

In Cap. XLVIII.

Περιέχει χρόνον ἐτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα) Rotundo numero usus est Socrates: alioqui ab anno Chr. 305. unde initium Historiæ deducit, ad annum 439. ubi definit, erunt tantum 135. anni. *W. Lowth.*

FINIS.

HENRICI

INDEX RERUM MEMORABILIUM
IN HISTORIA ECCLESIASTICA SOCRATIS.

A

ABGARUS Episcopus. 133
Ablabius Rhetor, & Episcopus. 300
Abramius Urimorum Episcopus. 177
Acacius Amidenus Episcopus. 309. Sacra vasa conflat, & ex eorum pretio captivos redimit. ibid.
Acacius Episcopus Berœæ in Syria. 283
Acacius Episcopus Cæsareæ, 72. 129. ejus fidei formula, 131. depositus est in Synodo Seleuciæ. 133
Acesius Novatianorum Episcopus. 33
Achillas Episcopus Alexandriæ. 6
Adamantius Medicus Judæus. 301
Ædesius Tyrius. 44
Aetius hæreticus cognomento Atheus. 114. Diaconus a Leontio efficitur. ibid.
Africanus vir doctissimus. 114. 116
Agelius Episcopus Novatianorum. 125. 187. 231
Alamundulus Saracenorum regulus. 307
Alarichus Gothorum Rex Romam capit. 298. Attalum Imperatorem facit. ibid.
Alexander Episcopus Alexandriæ. 8. collecta Alexandriæ Synodo Arium, sectatoresque ejus damnat. 10. Synodicam suam mittit ad omnes Episcopos. ibid. & seq. ejus elogium. 25
Alexander Episcopus Antiochiæ. 298
Alexander Constantinopolitanus Episcopus. 64
Alexander Paphlago Novatianus. 126
Alexandrinæ Ecclesiæ consuetudo. 250
Amachius Præses Provinciæ Phrygiæ. 162
Ambrosius Mediolani Episcopus ordinatur. 213
Ammon pater Monachorum Ægypti. 200
Ammonius Episcopus Laodiceæ in Pisidia. 283
Ammonius, Dioscorus, Eusebius, & Euthymius Monachi, vulgo Longi appellati. 269. 272. Constantinopolim veniunt. 272
Ammonius Monachus. 204
Ammonius Poeta. 268. carmen suum coram Imperatore recitavit. ibid.
Amphilochius Episcopus Iconii. 229
Anathematizare quid sit. 323
Anathematismus post fidei formulam a Nicænis Patribus editus. 107. & seq.
Anastasianæ, & Carosianæ balneæ Constantinopoli unde dictæ. 187
Anastasius Episcopus urbis Romæ. 298
Anatolius Episcopus Berœæ. 177
Annianus Episcopus Antiochiæ ordinatur a Concilio Seleuciæ. 134
Anomœi hæretici. 176
Anomœi, & Exucontii. 139
Anthemius Præfectus Prætorio. 291
Antropomorphitarum hæresis. 269. 271
Antinous inter Deos relatus. 174
Antiochus Ptolemaidis Episcopus ex concionibus magnam vim pecuniæ collegit. 274
Antipater Rosi Episcopus. 177
Antonius Episcopus Germæ. 319. a Macedonianis interficitur. ibid.
Antonius Monachus. 47. ejus apophthegma 202. & 207
Apollinares Laodicæni duo, Pater, & filius 140. eorum hæresis. ibid. eorum libri. 163
Apollinaris Hierapolitanus Episcopus. 152
Apostoli, & Evangelistæ de festo Paschæ die nihil sanxerunt. 249
Arabianus Episcopus Antri. 177
Arcadius Augustus renuntiatur. 230
Archelai disputatio adversus Manichæum. 48
Archelaus Consularis Phœnices. 57
Areobindus dux Romanorum. 307. Persas vincit. ibid.
Ardaburius Romanorum dux. 306. in Italiam mittitur. 307
Ariani Catholicos vocare solebant Sabellianos. 50
Ariani dicti sunt Porphyriani. 27
Aristonicus Seleucobeli Episcopus. 177
Aristotelis liber, qui Peplum inscribitur. 173
Arius, & Euzoius libellum fidei offerunt Constantino. 53.
Arius novum dogma prædicat. 8. ejus Asseclæ. 10. eorum assertiones. 10. & seq. scribit Librum, cui titulus Thalia. 26. ejus libri jubentur exuri. 27. Arii fraus in subscribendo. 64. mors. ibid.
Arsacius Episcopus Constantinopolitanus ordinatur. 284
Arsenius Episcopus sectæ Melitianorum. 56. 57. subscribit depositioni Athanasii. 59
Arsenius Monachus. 291
Ascholius Episcopus Thessalonicæ. 227
Asclepas Episcopus Gazæ. 80. 98
Aspar Ardaburii filius. 312
Asterius Sophista. 62. adversus illum scripsit Marcellus Episcopus Ancyræ. ibid.
Athanasii liber Synodicus. 36. Liber de vita B. Antonii. 47. 200. Epistola ad familiares 118. Apologeticus de fuga sua. 174
Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ Diaconus. 17. fit Episcopus Alexandriæ. 38. calumniis appetitur ab Eusebianis. 54. relegatur in Galliam. 161. Romam proficiscitur. 78. restitutus in Synodo Serdicensi. 90. redit Alexandriam. 94. & seq. moritur. 198
Athanasius Ancyræ Episcopus ordinatur. 177
Athanaricus Gothorum Rex. 216. Theodosio se dedit. 230
Atticus Episcopus Constantinopolitanus ordinatur. 285. ejus elogium. 292. Joannis Chrysostomi nomen in diptychis reponit. 313
Attis idem, qui Adonis & Bacchus. 174
Aurelianus vir Consularis. 266
Auxano Presbyter Novatianorum. 35. 125
Auxentius Arianus Episcopus Mediolani. 116. 118. 119. 213

B

Babylæ Martyris reliquiæ transferuntur. 166
Bacurius Iberus Dux Palestinæ. 45. Magister militum. 257
Barba Episcopus Arianorum Constantinopoli. 295
Barlamenus Episcopus Pergami. 177
Bartholomæus Indis verbum prædicavit. 43
Basilius Episcopus Ancyræ. 106. disputat adversus Photinum. 111. deponitur. 136 175
Basilius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus. 189. veritatis columna. 204. 207. & seq.
Beryllus Philadelphiæ in Arabia Episcopus. 152
Bigami a quibusdam non admissi ad mysteria. 252
Bizua oppidum Thraciæ. 196
Bonifacius Episcopus urbis Romæ. 299
Briso Episcopus Philippopoleos in Thracia. 283
Briso Eunuchus Eudoxiæ Augustæ. 281
Buddas, qui & Terebinthus. 48. quatuor scripsit libros. ibid.
Burgundiones ad fidem Christi conversi. 318

C

CAius Episcopus. 116. 118. 119
Callicrates Episcopus Claudiopolis. 176
Callinicus Melitianus. 54
Callistus res Juliani Cæsaris gestas scripsit heroico carmine. 169
Carya ædes Constantinop. 287
Cataphrygæ, seu Montanistæ hæretici. 119
Celestinus Episcopus urbis Romæ. 299. ejus epistola ad Cyrillum, Joannem, & Rufum. 329
Ceras sinus Maris Pontici. 126
Chalcedonis muri diruti jussu Valentis. 186
Chrysanthus Novatianorum Episcopus Constantinop. 296 & 299
Chrysopolis urbs Bithyniæ, navale Chalcedonensium. 8. 314
Clearchus Præfectus urbi Constantinopolitanæ. 187
Clemens Alexandrinus. 114. 152
Cleomedes in Deorum numerum relatus. 174
Colloquium cum hæreticis indictum ab Imperatore Theodosio. 231
Concilium Alexandrinum sub Athanasio. 152
Concilium Alexandrinum sub Theophilo contra libros Origenis. 273
Concilium Antiochenum. 73. formula fidei in eo edita. 76. 77

Con-

Concilium Antiochiæ ab Acacio celebratum. 139
Concilium Antiochiæ sub Joviano. 175
Concilium Ariminense. 116. & seq.
Concilium Constantinopolitanum sub Constantio. 134
Concilium Constantinopolitanum sub Theodosio. 227
Concilium Constantinopolitanum adversus Joannem Chrysostomum. 283
Concilium Ephesinum adversus Nestorium. 322
Concilium Hierosolymitanum. 60
Concilium Hierosolymitanum secundum. 100
Concilium Macedonianorum Antiochiæ. 225
Concilium Macedonianorum Lampsaci. 182
Concilium Mediolanense. 115
Concilii Nicæni causæ duæ. 16. Canones. 36. subscriptiones Episcoporum, dies, & annus. *ibid.*
Concilium apud Nicen Thraciæ. 124
Concilium Novatianorum in Pazi vico. 211
Concilium Novatianorum apud Sangarum. 245
Concilium ad Quercum adversus Jo. Chrysostomum. 280
Concilium Seleuciæ in Isauria 128. & seq. duas in partes divisum perinde ac Ariminense. 129
Concilium Serdicense. 89
Concilium Episcoporum Siciliæ. 193
Concilium Sirmiense. 105. formula fidei in eo Concilio edita. 188. & seq.
Concilium Tyri. 57. deponit Athanasium. 60
Constantia uxor Licinii, soror Constantini M. 52
Constantianæ balneæ Constantinopoli. 186. 284
Constantini junioris epistola ad Alexandrinos. 71. ejus mors. 72
Constantinopolis a Constantino condita, & ornata. 39
Constantinus in locum patris sui Imperator fit. 6. adversus Maxentium proficiscens columnam instar crucis videt in Cœlo. 7. Christum in somnis videt. *ibid.*
Constantinus baptizatur Nicomediæ. 65
Constantinus duas Ecclesias construxit Constantinopoli; alteram Irenes, alteram Apostolorum. 39. 83
Constantius Augustus pater Constantini Maximi quando mortuus sit. 6
Consubstantialis vocabulum quomodo accipiendum. 176
Consulatus Paulini, & Juliani. 36. Feliciani, & Titiani. 65
Consulatus Acindyni, & Proculi. 72. Marcellini & Probini. 74. Constantii III. & Constantis II. 79. Eusebii & Rufini. 84. Sergii & Nigriniani. 102. 106. Constantii Augusti VI. & Galli II. 113. Constantii VIII. & Galli III. *ibid.* Arbetionis & Lolliani. *ibid.* Daciani & Cerealis. 128. Eusebii & Hipatii. 129. Constantii X. & Juliani III. 137. Tauri & Florentii. 139. 141
Consulatus Juliani Aug. IV. & Salustii. 169
Consulatus Joviani Aug. & Varroniani. 177
Consulatus Valentiniani Aug. & Valentis Aug. I. 183. Gratiani & Dagalaifi. 188. Lupicini & Jovini 189. Valentiniani II. & Valentis II. *ibid.* Valentiniani III. & Valentis IV. 195. Gratiani II. & Probi. 198. Valentis Aug. V. & Valentiniani junioris I. 218. Valentis VI. & Valentiniani junioris II. 219
Consulatus Ausonii & Olybrii. 224. Gratiani Aug. V. & Theodosii I. 227. Merobaudis & Saturnini. 234. Richomeris & Clearchi. 235. Arcadii Aug. & Bautonis. *ibid.* Theodosii Aug. & Cynegii. 235. Tatiani & Symmachi. 241. Theodosii III. & Abundantii 256 Arcadii & Honorii. 257. Olybrii & Probini. *ibid.*
Consulatus Cæsarii & Attici. 261. Honorii IV. & Eutychiani. *ibid.* Stiliconis & Aureliani. 268. Honorii VI. & Aristæneti. 284. Stiliconis & Anthemii. 285. Arcadii Aug. VI. & Probi. *ibid.* Honorii VII. & Theodosii iterum. 286. Bassi & Philippi. 295. Honorii IX. & Theodosii junioris V. 296. Honorii X. & Theodosii VI. 304. Monaxii & Plinthæ. 304. Honorii XIII. & Theodosii X. 309. Asclepiodoti & Mariniani. 311
Consulatus Theodosii junioris XI. & Valentiniani Cæsaris I. 316. Theodosii junioris XII. & Valentiniani Aug. II. *ibid.* Hierii & Ardaburii 317. Felicis & Tauri. 318. Theodosii junioris XIII. & Valentiniani III. 319. Bassi & Antiochi. 323. Theodosii XIV. & Maximi. 329. Areobindi & Asparis. *ibid.* Isidori & Senatoris. 331. Theodosii XVI. & Fausti. 332. Theodosii XVII. & Festi. 333
Cornelii Papæ epistola contra Novatum. 211
Cruces argenteæ in Ecclesia. *ibid.*
Cubitus Nili ad templum Serapidis deportatus. 41
Cyrillus Alexandriæ Episcopus ordinatur. 296. ejus potentia plusquam sacerdotalis. *ibid.* Judæos Alexandria expellit. 301
Cyrillus Episcopus Hierosolymorum ordinatur. 125. depositus ad majorem Synodum provocavit. 133
Cyrus Episcopus Berœæ. 50

D

DAcidizus Navale. 196
Dadastana locus in confinio Galatiæ & Bithyniæ. 177
Dalmatius Cæsar. 101
Dalmatius Censor filius fratris Constantini. 56
Damasus urbis Romæ Episcopus ordinatur. 212
Demophilus Episcopus. 116. & seq.
Demophilus Episcopus fit Constantinopoleos. 195. 225 expellitur a Theodosio. 227
Dianius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ. 92
Didymus cæcus. 206. ejus libri tres de Trinitate. *ibid.*
Didymus Monachus. 201
Diocæsarea urbs Palæstinæ. 113
Diocletianus, & Maximianus Herculius Imperium deposuerunt. 6. Diocletianus Salonæ moritur. 7
Diodorus Episcopus Tarsi. 229
Diodorus ex Monacho Episcopus Tarsi. 262
Dionysii liber, cui titulus Corona. 174
Dionysius Albæ in Italia Episcopus. 115
Dominica Augusta uxor Valentis. 209. 224
Dorotheus Arianorum Episcopus Antiochiæ. 224. Constantinopolim transfertur. 235
Dositheus Episcopus Seleuciæ deinde Tarsi. 325
Dracilianus Vicarius Præfectorum Prætorio per Orientem. 31
Dracontius Episcopus Pergami. 136

E

ECclesia Acacii Martyris Constantinopoli. 287
Ecclesia Alexandriæ Cæsarea. 304. alia Ecclesia Alexandri dicta. 301
Ecclesia Anastasia Constantinopoli. 226
Ecclesia Catholica solos canones Nicænos admittit. 293
Ecclesia Gothorum Constantinopoli. 267
Ecclesia hæreticos atrociter persequi non solet. 293
Ecclesiæ perturbatio tumultus reipublicæ comitari solet. 223
Ecclesiæ res ex Imperatorum nutu, atque arbitrio olim pendebant. *ibid.*
Ecclesiæ Romanæ prærogativa. 80
Ecebolius Sophista. 144. ejus levitas in commutanda religione. 161. malus Sophista dicitur a Libanio. 160
Edessa urbs Mesopotamiæ. 197
Elæa urbs suburbana Constantinopoleos. 316
Eleusius Episcopus Cyzici. 125. 132. deponitur in Synodo Constantinopolitana. 136. Macedonii dogmati addictus 139
Elpidius Satalorum Episcopus. 136
Epimenides Cretensis initiator. 164
Epiphanii liber Ancoratus. 256
Epiphanius Episcopus Cypri collecto Episcoporum Concilio libros Origenis damnat. 273. venit Constantinopolim. 276. collectas, & ordinationes facit Constantinopoli sine Joannis consensu. *ibid.*
Episcopalis jurisdictio. 326
Episcopi Romani authoritas. 74. 83
Episcoporum urbis Romæ potentia. 299
Epistola synodica Concilii Nicæni. 28
Evagrius Antiochiæ Episcopus ordinatur. 237
Evagrius Episcopus Constantinopoleos. 195. in exilium mittitur. *ibid.*
Evagrius Episcopus Mitilenes. 133
Evagrius Episcopus Sicelorum. 177
Evagrius Monachus. 154. 202. ejus libri duo: alter Monachicus, alter Gnosticus. 202. ejusdem liber practicus. *ibid.* fragmentum ex libro, qui Gnosticus dicitur. *ibid.* & seq.
Eudæmon Melitianus. 54
Eudæmon Presbyter. 243
Eudocia Theodosii junioris uxor. 310. scripsit poemata. *ibid.* pergit Hierosolymam voti solvendi causa. 333
Eudoxia Theodosii junioris filia. 331. nubit Valentiniano Placido. *ibid.*
Eudoxiæ Augustæ statua argentea. 282
Eudoxius Episcopus Germaniciæ. 85. Episcopatum Antiochiæ invadit. 116. deponitur. 133. Episcopus Constantinopoleos ordinatur. 138. 182. moritur. 195
Evethius Episcopus. 192
Eugenius in Occidente tyrannidem arripit. 256. interficitur. 257
Eunomiani non in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi. 255
Eunomius Aetii Notarius. 115. fit Episcopus Cyzici. 185. scripsit Commentarios in epistolam Pauli ad Rom. *ibid.* sejungit se ab Eudoxio. 194
Euphemiæ Martyris Ecclesia Chalcedone. 266
Euphronius Episcopus Antiochiæ. 51. 74

Euplus

Eusebii Cæsariensis Episcopi epistola ad Cæsarienses de Synodo Nicæna. 20. Eusebius formulam fidei a se conscriptam proposuit Synodo Nicænæ. *ibid.* Consubstantialis vocabulum quomodo exponat. 22. scripsit tres libros contra Marcellum. 90. non fuit Arianus. 91
Eusebius Emisenus. 74
Eusebius Episcopus Samosatensis. 177
Eusebius Nicomediensis Episcopus Ario favet. 10. 17. & seq. literas pro Ario, ejusque affeclis scribit ad plurimos Episcopos. 10. infensus Alexandro. 12
Eusebius Nicomediensis ad Episcopatum Constantinopoli transfertur. 73
Eusebius Pamphili scripsit adversus Porphirium. 173
Eusebius Pamphili scripsit decem libros Historiæ Ecclesiasticæ. 5. scripsit etiam libros de vita Imperatoris Constantini. *ibid.*
Eusebius Præpositus cubiculi Arianis favet. 70. capitali supplicio afficitur. 146
Eusebius Scholasticus Troili Sophistæ discipulus. 268
Eusebius Vercellensis Episcopus. 115. 151. rectæ fidei Patronus & vindex. 178
Eusebius, & Theognius fidei Nicænæ subscripserunt, sed anathematismo subscribere recusarunt. 38. ob id in exilium pulsi libellum pœnitentiæ obtulerunt Episcopis. 37
Eustathius Antiochenus ordinat Evagrium Episcopum Constantinopolitanum. 195. a Valente relegatur. *ibid.*
Eustathius Antiochenus Episcopus Eusebium Cæsariensem insimulavit. 50. depositus in Synodo Antiochena. 50. a Cyro Berœensi Episcopo accusatus. *ibid.*
Eustathius Episcopus Antiochiæ, obtrectator Origenis. 177
Eustathius Sebastiæ Episcopus. 129. a communione suspenditur. 133. depositus in Synodo Constantinopolitana. 136
Eutychius Episcopus. 133. 177
Eutychianus Monachus Novatianus. 35. ejusdem miracula. 36
Eutychius Eunomii discipulus novum dogma componit. 255
Eutropius Præfectus Imperialis cubiculi. 261. primus ac solus ex Eunuchis Consul factus. 265
Euzoius Antiochensis Episcopus efficitur. 138. 177. Alexandriam mittitur. 199. moritur. 218

F

Felix ex Diacono Episcopus Romæ ordinatur. 124
Festum Ascensionis Domini. 316
Festum Natalis Domini. 283
Fidelis Episcopus. 133
Fides Ariminensis Concilii contraria fidei Nicænæ. 190
Firmus Episcopus Cæsareæ Capadociæ. 333
Flacillus Episcopus Antiochiæ. 74
Flavianus Episcopus Antiochiæ ordinatur. 230. dissidium Episcoporum propter ejus ordinationem. 234. Theophilum Alexandrinum sibi conciliat. 237
Formula fidei Nicænæ. 19. 21
Formulæ fidei quot numero editæ sint. 135
Fravitus Gothus vir strenuus. 268
Fritigernus Gothorum Dux. 217
Frumentius primus Indorum Episcopus creatur. 44

G

Gaina Magister militum. 265. tyrannidem arripere conatur. 266. hostis publicus renuntiatur. 268
Galates filius Valentis Aug. 209
Galla uxor Theodosii. 215. mater Placidiæ. *ibid.*
Gallus Cæsar. 105. interficitur. 113
Georgius Episcopus fit Alexandriæ. 75. ejus crudelitas. 104. 106. interficitur. 148
Georgius Laodicenus scripsit encomium Eusebii Emisseni. 50. 75
Germinius Episcopus Sirmii. 116. 118. 119
Gothi in duas partes divisi. 216. cur Ariani facti. 217
Græcorum disciplinas Christianis non prohibuit Christus, nec Apostoli. 163. quæ sit earum utilitas. 164
Gratiani lex contra Photinianos, Eunomianos, & Manichæos. 224
Gratianus Imperator renuntiatur. 188
Gregorius Episcopus Alexandriæ. 75. 77
Gregorius Nazianzenus Episcopus. 189. Episcopus fit Constantinopoleos. 209. 226
Gregorii Nazianzeni oratio adversus Gentiles. 171
Gregorius Nyssenus frater Basilii magni. 210. 229
Gregorius Thaumaturgus. 210. ejus oratio in laudem Origenis. *ibid.*

H

Helena mater Constantini venit Hierosolymam. 40 Sepulcrum Domini, & Crucem reperit. 40. tres Ecclesias in honorem Domini ædificavit. 40. 41. ejus mors, & sepultura. 41. Depranum ex ejus nomine Helenopolis dicta. 42
Helio Legatus mittitur ad Persas. 308. in Italiam mittitur. 313
Heliodorus Episcopus Triccæ in Thessalia. 251
Heliopolitarum lex 42
Helladius, & Ammonius Grammatici Alexandrini. 239
Helladius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus. 229
Herenius Episcopus Hierosolymorum. 140
Hermogenes Magister militum occiditur Constantinopoli, 78. & seq.
Hieroglyphicæ literæ in templo Serapidis repertæ. 239
Hierophilus Plotinopolis Episcopus. 325
Hilarius Episcopus Hierosolymorum. 140
Hilarius Pictavorum Episcopus. 178
Honoratus Præfectus urbis Constantinopolitanæ. 134
Honorius Augustus renuntiatur. 256
Hosius Episcopus Cordubæ. 14. 106. 111
Hunni Armeniam vastant. 260
Hypatia Philosopha. 303. crudeliter interficitur. *ibid.*
Hypatianus Heracliæ Episcopus. 106
Hyperechius Episcopus. 192

I

Iberi ad Christi fidem conversi, & quomodo. 45
Joannes Antiochensis Episcopus. 322
Joannes Hierosolymis Episcopus ordinatur. 237
Joannes Episcopus Proconesi. 325
Joannes Primicerius Notariorum tyrannidem arripit. 312
Joannis Apostoli Ecclesia in Septimo. 266. 276
Joannis Chrysostomi sententia de admittendis pœnitentibus. 286
Joannitæ dicti ii, qui Joannis Chrysostomi partes sequebantur. 284
Indi ad Christi fidem conversi, quando, & quomodo. 43
Inmestar locus in Syria. 304
Innocentius Episcopus urbis Romæ. 298
Inutiles quæstiones silentio tradendæ. 14
Jovianus Imperator eligitur. 169; pacem facit cum Persis, *ibid.* moritur. 178
Irenæus Grammaticus scripsit lexicon. 153
Irenæus Lugdunensis Episcopus. 152. scribit ad Victorem Papam. 247
Irenio Episcopus Gazæ. 177
Ischyras Presbyteri munus sibi ipse assumit. 55
Isdigerdes Persarum Rex. 297
Isidorus Presbyter Alexandriæ. 261. invisus a Theophilo. 272
Judæi templum Hierosolymis instaurare nituntur. 167
Juliani Cæsaris liber Misopogon, sive Antiochicus. 166 ejusdem liber de Cynica Philosophia. 172
Julianus Cæsar creatur. 113. Augustus renuntiatur. 141 144. ejus educatio. 142. orationes suas in curia recitat. 147. scripsit contra Christianos. *ibid.* & 171. ejusdem liber, cui titulus Cæsares. 171. Christianos persequitur. 160
Julianus Cæsar in prælio occiditur. 168
Julius Episcopus urbis Romæ. 79. scripsit epistolam ad Orientales. 80. scribit epistolam ad Alexandrinos. 96. sedit annis quindecim, 113
Justina Augusta mater Valentiniani junioris Arianis favet. 234
Juvenalis Hierosolymorum Episcopus. 322

L

Lamydrio Presbyter. 177
Lauricius Dux Isauriæ. 129. 133
Leonas Comes Palatii. 129. 133
Leontius Archiepiscopus Ancyræ, 283. 287
Leontius Episcopus Antiochiæ. 103
Leontius Episcopus Comanorum. 175
Leontius Novatianorum in urbe Roma Episcopus. 135
Leontius Episcopus Tripoleos. 133
Libanius Sophista Rhetoricam docet Constantinopoli, & Nicomediæ. 144. ejus orationes duæ. 165. ejusdem oratio funebris in Julianum. 170
Liberius Episcopus urbis Romæ. 113. in exilium mittitur. 124. ejus epistola ad Episcopos Macedonianorum. 192
Licinius Imperator factus a Galerio. 6. Constantinus sororem suam ei uxorem tradit. 7. in Oriente Christianos

ſtianos perſequitur. *ibid.* victus a Conſtantino, & mox necatus eſt. 8
Lucianus Arces Epiſcopus. 77
Lucifer Caralitanus Epiſcopus. 151. ſchiſma, & hæreſim ſui nominis condit. 177
Lucius ab Arianis Epiſcopus fit Alexandriæ. 150
Lucius Epiſcopus Hadrianopolis. 80. 102

M

MAcarius Ægyptius Monachus diverſus ab Alexandrino. 202. 203
Macarius Alexandrinus Monachus. 202
Macarius Hieroſolymorum Epiſcopus. 40
Macarius Presbyter Alexandrinus. 55. 56
Macedoniani Hæretici crebra Concilia faciunt. 178
Macedonianorum legatio ad Liberium Papam. 190. 228
libellus fidei, quem obtulerunt Liberio. 190
Macedonius Conſtantinopolitanus Epiſcopus ab Arianis ordinatur. 73. ejus cruentus enthroniſmus. 83. perſequitur orthodoxos. 103. 104
Macedonius reliquias Imperatoris Conſtantini in aliam Eccleſiam transfert: 127. ob id factum ſeditio orta Conſtantinopoli. 128. deponitur in Synodo Conſtantinopolitana. 136. hæreſim ſui nominis condit. 139
Macedonius Epiſcopus Mopſueſtiæ. 85
Macedonius, Theodulus, & Tatianus Martyres in Phrygia. 162
Magnentius tyrannidem arripit. 102. victus ſemetipſum occidit. 110
Magnus Chalcedonis, ſeu Chalcidis Epiſcopus. 177
Magnus Comes largitionum. 199
Mancipes a Romanis dicebantur Præpoſiti priſtinorum. 240
Manichæi, & Montaniſtæ ſubſiſtentiam Verbi adimunt. 321
Manes, qui & Cubricus. 48. ejus dogmata. *ibid.*
Mantinium oppidum Paphlagoniæ. 127
Marathonius Epiſcopus Nicomediæ. 125. 139
Marcelliani hæretici. 191
Marcellus Epiſcopus Ancyræ. 62. ejus dogma. *ib.* reſtituitur in Synodo Serdicenſi. 90
Marcianus Epiſcopus Macedonianorum Lampſaci, 227
Marcianus Novatianorum Epiſcopus Conſtantinopolitanus. 332
Marcianus Presbyter Novatianus. 187. Valentis filias docuit. *ibid.* Epiſcopus Novatianorum Conſtantinopoli. 345
Marcioniſtæ hæretici. 191
Marcus Epiſcopus Arethuſæ. 86. 107
Mareotes regio ſubjecta Epiſcopo Alexandriæ. 55
Marianæ villa ſuburbana juxta Conſtantinopolim. 281
Maris Epiſcopus Chalcedonis, 17. 54. 78. 86. 134
Maruthas Epiſcopus Meſopotamiæ. 280. 297. Legatus ad Regem Perſarum mittitur. 297
Matthæus Apoſtolus Antiochiæ prædicavit. 43
Mavia Regina Saracenorum. 218. 224
Maximianus Conſtantinopolitanus Epiſcopus ordinatur. 323
Maximianus Galerius duos Cæſares creavit, Severum, & Maximinum. 6. idem Licinium Auguſtum renuntiavit. *ibid.*
Maximus Hieroſolymorum Epiſcopus. 73. ſubſcribit depoſitioni Athanaſii in Concilio Tyri. 73
Maximus Epiſcopus Seleuciæ in Iſauria. 162
Maximus Philoſophus, Byſantius pater Euclidis. 144
Maximus Epheſius, præceptor Juliani. 144
Maximus tyrannidem invadit in Gallia. 234. Gratianum interficit. 236. perimitur. *ibid.*
Maxentius Romæ Imperator factus a Prætorianis, ejuſdem libido, & crudelitas. 6. victus ad Pontem Mulvium. 7
Meletius Sebaſtiæ in Armenia Epiſcopus fit. 136. 137 Antiochiam transfertur. 138. 157. 177. moritur Conſtantinopoli. 230
Melitius Epiſcopus Ægypti damnatus a Petro Alexandriæ Epiſcopo ſchiſma fecit. 13. damnatus in Synodo Nicæna. 25
Memnon Epheſi Epiſcopus. 322
Meropius Philoſophus in Indiam proficiſcitur. 43
Merus urbs Phrygiæ. 162
Methodius Olympi Lyciæ Epiſcopus. 277. ejus dialogus Xeno. *ibid.*
Metrodorus Philoſophus Indiam luſtravit. 43
Mithræ templum Alexandriæ. 148. 238
Modeſtus Præfectus Prætorio. 196
Monte Seleuco locus in Gallia haud procul Lugduno. 112
Moſes Monachus Epiſcopus fit Saracenorum. 218
Mulieres adulteræ, qualiter a Romanis punitæ. 241
Murſa Caſtellum Galliæ. 112

N

NArciſſus Epiſcopus. 75
Nectarius Epiſcopus Conſtantinopolitanus ordinatur. 238
Nemo ex libris ſuis judicatur. 228
Neonas Epiſcopus Seleuciæ in Iſauria. 136
Nepotianus Romæ imperium invadit. 102
Neſtorius Epiſcopus Conſtantinopolitanus ordinatur. 418 hæreticos perſequitur. *ibid.* ejus dogma de Chriſto. 320. ejuſdem imperitia, & arrogantia. 321
Nicomedia terræ motu everſa. 128
Nitriæ mons. 200
Nocturni, & matutini hymni alternatim cani ſoliti in Eccleſia. 271
Novatiani feſtum Paſchæ diem indifferenter celebrant. 245
Novatianorum Eccleſia Conſtantinopoli diruta, & alio translata. 126
Novatus cur ſchiſma fecerit. 211. martyrium paſſus ſub Valeriano. 212

O

OEnomaus Cynicus Philoſophus. 174
Optar Hunnorum Rex. 319
Optimus Epiſcopus Antiochiæ Piſidiæ, 329. 335
Oraculum repertum in lapide murorum Chalcedonenſium. 186
Oraculum Rhodiis redditum. 174
Orationum varietas in Eccleſiis. 252
Oreſtes Præfectus Alexandriæ. 300. 301
Orientalium, & Occidentalium communio quando primum divulſa fuerit. 93
Origenes vir doctiſſimus. 114. 152
Origenes Filium Patri coæternum ſemper dicit. 296
Origenes in Tomo primo Commentariorum in epiſtolam Pauli ad Rom. 321
Origenis obtrectatores, qui, & quot. 277. 278. ejuſdem Origenis defenſio. 278. de ejus libris judicium Theophili. 229
Origenes quarta, & ſexta feria homilias ſuas Alexandriæ in Eccleſia recitavit. 250
Otrejus Epiſcopus Melitinæ. 229

P

PActum inter Paulinum, ac Meletium Epiſcopos Antiochiæ. 225
Pœnitentiarii Presbyteri. 242. ſublati a Nectario Epiſcopo Conſtantinopolitano. 242. 243
Palladius curſor velociſſimus. 307
Palladius Helenopolis Epiſcopus, ac poſtea Alpunæ. 325
Palladius Monachus Evagrii diſcipulus. 205. ſcripſit hiſtoriam Lauſiacam. *ibid.*
Palladius Præfectus Ægypti. 190
Pambos Monachus. 199
Pancratius Epiſcopus Peluſii. 105
Paphnutius Epiſcopus Ægypti interfuit Concilio Nicæno. 17. 34
Pauli Samoſatenſis hæreſis. 86
Paulinus Epiſcopus Antiochiæ a Lucifero ordinatur. 151 & 157
Paulinus Antiochenſis Epiſcopus ante Serdicenſe Concilium. 99
Paulinus Trevirorum Epiſcopus. 115
Paulus Epiſcopus Novatianorum Conſtantinopoli. 314. ejus elogium. *ibid.* & 318
Paulus Epiſcopus Tyri. 57
Paulus Presbyter Conſtantinopoli. 72. Epiſcopus ordinatur. 72. reſtituitur. 78. ejus mors. 102. ejuſdem reliquiæ Conſtantinopoli translatæ. 230
Paſinicus Epiſcopus Zenorum. 175. 192
Patriarchæ conſtituuntur in Concilio Conſtantinop. 228
Patricius Epiſcopus Palti. 177
Patropaſſiani hæretici, qui a Græcis dicuntur Sabelliani. 87. 191. 193
Patrophilus Epiſcopus. 61. 74. deponitur in Synodo Seleuciæ. 133
Pelagius Epiſcopus Laodiceæ. 177. 229
Perigenes Corinthi Epiſcopus. 324
Perſæ ignem colunt. 299
Petrus Alexandriæ Epiſcopus ordinatur. 198. in vincula conjicitur. 199. redit Alexandriam. 219
Petrus Archipresbyter Eccleſiæ Alexandrinæ. 272
Petrus Sipporum Epiſcopus. 177
Pharmaceus navale in oſtio Ponti Euxini. 314
Philippus Præfectus Prætorii Paulum Epiſcopum e ſede ſua ejicit. 84

Phi-

Philippus Sidensis Presbyter. 316. Historiam Ecclesiasticam scripsit. *ibid.* judicium Socratis de Historia Philippi. *ibid.*
Phœbus Episcopus. 133
Photiniani hæretici. 191
Photinus Episcopus Sirmii hæresim sui nominis condit. 85. ejus dogma. 86. 87. deponitur. 106. scripsit contra omnes hæreses. 111
Phryges natura sunt temperantes. 211
Piso Adanorum Episcopus. 177
Piso Augustæ Episcopus. 177
Piterus Monachus. 201
Placidiana domus regia, seu Palatium Constantinop. 280
Plato de secunda, & tertia causa quid sentiat. 296
Plintha Magister militum, & Consul. 255
Pneumatomachi dicti sunt Macedoniani. 139
Polycarpus Episcopus Nicopolis in Thracia. 325
Polycarpus Episcopus Smyrnæ. 248
Porphyrius Episcopus Antiochiæ. 298
Porphyrius Philosophus scommatis delectatus. 171. scripsit libros de historia philosophica. *ibid.* desertor Christianæ fidei. 173
Prænetus emporium ex adverso Nicomediæ. 281
Probus Præfectus Prætorio. 234
Proclus Cyzici Episcopus ordinatur. 317. a Cyzicenis minime admittitur. *ibid.* Constantinopoli ordinatur Episcopus. 329. ejus mores. *ibid.* Joannis Chrysostomi corpus Constantinopolim deferri curat. 331
Procopius Magister militum. 308. tyrannidem arripit. 183. interficitur. 184
Protogenes Episcopus Serdicæ. 90
Psamathia villa juxta Nicomediam. 55
Psathyriani hæretici. 255

Q

QUadragesimæ jejunium apud antiquos varie observatum. 249. 259
Quartodecimani excommunicati a Victore Papa. 247. a Joanne Apostolo traditionem suam repetebant. 249

R

REgini liber, cui titulus est Polymnenon. 174
Reverentius Episcopus Tyri. 325
Rohas Regulus Barbarorum. 330
Romani singulis sabbatis jejunant. 252. tres continuas septimanas jejunant ante Pascha. 249
Rufini liber Historiæ Ecclesiasticæ. 35. 39. 45. 46
Rufinus Præfectus Prætorio interficitur. 260

S

SAbbatius Novatianus schisma facit inter Novatianos. 245. Episcopus fit partis Novatianorum. 246. 299. Rhodum relegatur. 314
Sabinianus Episcopus Zeugmatis. 177
Sabinus Macedonianus quid scripserit de Episcopis, qui Nicææ congregati sunt. 19. Heracleæ in Thracia Episcopus. *ibid.* scripsit collectionem Actorum Synodalium. *ibid.* 27. 81. 83. 129. 159. 177
Sacerdotes atra veste indui soliti. 286
Salonæ urbs Dalmatiæ. 312
Salustius Præfectus Prætorio. 166
Samaritani quando Pascha celebrent. 253
Sangarii fluvii fontes. 212
Sangarus emporium in Bithynia. 245
Saturninus ex Consule. 266
Scythianus Saracenus. 47
Selina Gothorum Episcopus. 255
Serapio Diaconus Joannis Chrysostomi. 263. ejus insolentia. 275
Serapio Thmuitarum Episcopus. 204
Serapio Antiochenus Episcopus. 152
Severa Augusta uxor Valentiniani majoris. 214
Severianus Gabalorum Episcopus. 274
Signum Crucis in Oriente visum. 105
Silvanus Episcopus Tarsi. 176
Silvanus Episcopus Troadis. 325. prius Philippopolis fuerat Episcopus. *ibid.*
Siricius Episcopus urbis Romæ. 298
Sisinnius Episcopus Constantinopolitanus ordinatur. 316. ejus elogium. 318
Sisinius Novatianus. 230. vir doctissimus. *ibid.* ordinatur Constantinopolitanus Episcopus Novatianorum. 245. 260. ejus liber adversus Joannem Chrysostomum. 286. ejusdem facete dicta. 287
Socrates Scholasticus Grammaticam didicit Constantinopoli ab Helladio, & Ammonio. 238. natus, & educatus Constantinopoli. 256. Theodoro opus suum nuncupat. 259 quod dicendi genus confectatus sit. *ibid.*
Sophia major Ecclesia Constantinopoli. 82. dedicatur ab Eudoxio. 137
Sophronius Pompejopolis Episcopus. 129. 131. deponitur in Synodo Constantinopolitana. 136. 176
Spiritus S. per ordinationem infunditur. 132
Spyridon ex pastore fit Episcopus. 34. etiam in Episcopatu oves pascebat. *ibid.* ejus miracula. *ibid.*
Stephanus Episcopus Antiochiæ. 103
Succorum mons Orientales ab Occidentalibus disterminat. 93
Symmachus Senator urbis Romæ. 257
Synnada urbs Phrygiæ Pacatianæ. 293
Synnaxes, seu collectæ apud antiquos variæ celebratæ. 250

T

THalassius Præfectus Prætorio a Proclo Patriarcha Episcopus Cæsareæ ordinatur. 333
Templa Gentilium destruuntur Alexandriæ. 238
Theodorus Episcopus Heracleæ in Thracia. 78. 84
Theodorus Mopsuestiæ in Cilicia Episcopus. 262
Theodorus pro fide Christi gravissime torquetur. 166
Theodosii junioris encomium. 310. 330. 331
Theodosiolus Hispanus a Valente interficitur. 198
Theodosius Episcopus Philadelphiæ. 133
Theodosius Imperator creatur. 224. baptizatur ab Ascholio. 226. moritur. 257
Theodosius junior nascitur. 268
Theodosius Synnadensis Episcopus. 293. quomodo Episcopatum amiserit. 294
Theodotus Episcopus Laodiceæ. 141
Theodulus Chæretaporum Episcopus. 133
Theodulus, & Olympius Episcopi. 176
Theonas Episcopus Marmaricæ, & Secundus Ptolemaidis Episcopus anathemate damnati a Synodo Nicæna. 24
Theophilus Alexandriæ Episcopus ordinatur. 237
Theophilus Castabalorum Episcopus. 176
Theophilus Gothorum Episcopus Nicænæ Synodo subscripsit. 135
Theophronius Cappadox Eunomii discipulus novam hæresim condit. 255
Theotimus Episcopus Arabum. 177
Theotimus Episcopus Scythiæ, quid de libris Origenis. 277
Thomas Apostolus Parthiæ prædicavit. 43. ejus insignis Basilica in urbe Edessa. 197
Themistius Philosophus. 177. ejusdem oratio ad Valentem. *ibid.*
Tiberiopolis urbs Phrigiæ. 333
Tigris Eunuchus, Presbyter. 280
Timotheus Alexandriæ Episcopus ordinatur. 219. 225 227
Tintinnabula lupanarium. 241
Titus Episcopus Bostræ. 177
Translationes Episcoporum vetitæ. 324. interdum tamen usurpatæ ob Ecclesiæ necessitatem. 323. exempla hujusmodi translationum. 324
Tribigildus Tribunus militum. 266
Troilus Sophista vir prudentissimus. 293. ortus Sidæ Pamphiliæ. 316

V

VAlens Imperator ab Eudoxio Episcopo baptizatus, Arianus efficitur. 181. orthodoxos persequitur. 183. aquæ ductum ædificat Constantinopoli. 186. moritur. 220
Valentinianus Imperator eligitur. 181. Valentem consortem Imperii assumit. *ibid.* moritur. 214. duas simul uxores habuit. 214. 215
Valentinianus Placidus. 313. Constantii, & Placidiæ filius. *ibid.* Cæsar renuntiatur a Theodosio. *ibid.* idem Augustus nuncupatur. *ibid.*
Valentinianus junior Imperator creatur. 214. Justinæ filius. *ibid.* interficitur. 256
Vararanes Rex Persarum. 298. Christianos persequitur. 301
Variæ consuetudines, ac cæremoniæ in variis Ecclesiis. 249
Vetranio tyrannidem arripit. 102. privatus efficitur. 105
Victor Magister militum. 219
Vincere quidem præclarum est, supervincere autem invidiosum. 168
Virgines in matricula Ecclesiæ adscriptæ. 41
Ulfila Gothorum Episcopus. 135. 217
Uranius Apameæ Episcopus. 177
Uranius Episcopus Melitinæ. *ibid.*
Uranius Episcopus Tyri. 129. deponitur. 133
Urbanus, Theodorus, ac Menedemus, & alii septuaginta

ginta septem Clerici, qui pro Catholicis Legati ad Valentem missi fuerant, crudeliter necantur. 196
Ursacius, & Valens Episcopi Ariani. 78. libellum offerunt Julio Papæ. 101. 102. damnati in Synodo Ariminensi. 119
Ursinus Rom. Ecclesiæ Diaconus. 212

X

XErolophus locus in urbe Constantinopolitana. 294

Z

ZEuxippi balneum. 82
Zoilus Larissæ Episcopus. 177
Zosimus Episcopus urbis Romæ. 299

INDEX AUCTORUM,

Qui citantur a Socrate.

ACacii liber de vita Eusebii Cæsariensis Episc. 72
Archelai Episcopi disputatio adversus Manichæum. 48
Aristotelis Peplum. 174
Arii liber, cui titulus Thalia. 26
Athanasii liber synodicus. 36
ejusdem liber de vita B. Antonii. 47. 200
ejusdem epistola ad familiares. 118
ejusdem Apologeticus de fuga sua. 154
Callisti poema de rebus gestis Imp. Juliani. 169
Celestini Papæ epistola ad Cyrillum, Joannem, & Rufum Episcopos. 329
Cornelii Papæ contra Novatum epistola. 211
Didymi libri tres de Trinitate. 205
Dionysii liber, cui titulus Corona. 174
Epiphanii liber Ancoratus. 256
Evagrii Monachi libri duo, alter Monachicus, alter Gnosticus. 154. 202
ejusdem liber Practicus. 202
Fragmentum ex libro, qui Gnosticus dicitur. 202
Eunomii Commentarii in epistolam Pauli ad Rom. 185
Eusebii Pamphili epistola ad Cæsarienses de Synodo Nicæna. 20
ejusdem libri tres contra Marcellum. 90
ejusdem Historiæ Ecclesiasticæ libri decem. 5
ejusdem libri de vita Imperatoris Constantini. 5. 14 16. 18. 248
Eusebii Scholastici libri quatuor heroico carmine scripti de bello Gainæ. 268
Georgius Laodicenus Episcopus in encomio Eusebii Emisseni. 50. 75
Gregorii Nazianzeni oratio adversus Gentiles. 171
Gregorii Thaumaturgi oratio in laudem Origenis. 210
Heliodori Æthiopica. 251
Joannis epistola Catholica.
Irenæi Grammatici Lexicon. 153
Juliani Imper. liber Misopogon, sive Antiochicus. 166
ejusdem liber de Cynica Philosophia. 172
ejusdem liber contra Christianos. 147. 171
ejusdem Cæsares. 172
Libanii Sophistæ oratio ad Imperatorem Julianum pro Antiochensibus. 165
ejusdem oratio ad Antiochenses de Imp. ira. 165
ejusdem oratio funebris in laudem Juliani. 170
Liberii Papæ epistola ad Episcopos Orientis. 192
Methodii Episcopi dialogus, cui titulus Xeno. 277
Origenes in Tomo primo Commentariorum in epistolam Pauli ad Romanos. 321
Palladii Historia Lausiaca. 205
Pamphili, & Eusebii Apologeticus pro Origene. 205
Porphyrii libri Historiæ Philosophicæ. 171
Regini liber Polymnemon. 174
Rufini Historia Ecclesiastica. 35. 39. 45. 48
Sabini collectio actorum Synodalium. 19. 27. 80. 83. 129 159. 177.
Sisinii liber adversus Joannem Chrysostomum. 286
Themistii Philosophi oratio ad Valentem Imp. 216

INDEX RERUM MEMORABILIUM,

QUÆ IN ADNOTATIONIBUS OBSERVANTUR.

A

ACesius Novatianus non videtur vocatus esse ad Synodum Nicænam. 33
Ἀκριβὴς λόγος, strictum jus, cui opponitur dispensatio. 24
Adra urbs Arabiæ. 177
Alexander Episcopus Constantinopolitanus, quo anno obierit. 72
Alexandrina Synodus, in qua damnatus est Origenes a Theophilo. 274
Alexandrinæ Synodi gesta. 151
Alexandrinus Episcopus an per totam Ægyptum ordinaverit. 101
Anastasia uxor Bassiani Cæsaris. 187
Anastasianæ balneæ, unde dictæ. 187
Ἀναγραφεὺς Magistri Scriniorum. 256
Antiochena Synodus secunda celebrata est anno Christi 345. 85
Antiphonas quis primus in Ecclesia instituerit. 272
Aquæductus Valentis Augusti Constantinop. 186
Arii duo. 57. Arius, qui cum Euzoio libellum fidei obtulit Constantino, alius est ab hæresiarcha. 59
Arsenius Hypselitarum Episcopus. 55
Ἄτης Bacchus. 174
Augustonica Provincia Ægypti. 100

B

BAsilius Magnus quo anno factus sit Cæsariensis Episcopus. 208. bis a Valente tentatus. 209
Berylli hæresis. 122

C

CÆsarea major Ecclesia Alexandriæ. 303
Canon Antiocheni Concilii. 283. quid de Deo sentiendum sit. 284
Canon frumentarius urbis Constantinopolitanæ. 79
Canon secundus Concilii Constantinop. exponitur. 228
Canones Ecclesiastici, alii particulares sunt; alii universales. 73
Ceratas ventus circa Byzantium. 126
Chrisostomi dictum de pœnitentibus, quomodo explicandum. 286
Clavularis cursus. 147
Confessio secreta apud veteres Christianos. 243
Constantini statua a plebe adorari solita. 40
Constantini Imperatoris epistola adversus Arium. 27
Constantinopolitanus Episcopus ordinabat in Hellesponto, & vicinis Provinciis. 125
Constantius Chlorus quo anno mortuus. 101
Cyrus Episcopus Berœæ ob consubstantialis fidem relegatus. 41

D

DAlmatius Censor pater Dalmatii Cæsaris. 55
Decuriales quinam fuerint Romæ. 55. Princeps Decuriarum. 240
Διαμαρτυρίαι protestationes. 134
Diocletianus, quo anno sit mortuus. 7
Diœcesis quid significet. 229
Dominica Mediana unde dicta. 249
Donatistæ primi omnium a judicio Ecclesiastico appellarunt. 134
Δοξολογία Arianorum. 91

E

EDictum Præfectorum Prætorio. 194
Ἐπαρχικοὶ officiales Præfecturæ Prætorio. 30
Epimenides lustrator, seu expiator. 163
Epiphanius Episcopus Cypri quando mortuus sit. 274. ejus elogium. *ibid.*
Episcopi Ægypti centum. 11
Episcopi olim ex gradibus altaris concionabantur. 265
Episcoporum prima concio. 318
Evagrius Presbyter Antiochenus, qui postea fuit Episcopus Antiochiæ. 262
Eunomius quando factus sit Episcopus Cyzici. 185
Eusebius, & Lucifer an Legati fuerint Sedis Apostolicæ. 151
Eusebius, & Theognius quando relegati, & quando restituti sint. 37. libellum satisfactionis quando obtulerint Episcopis. *ibid.* non sunt damnati in Synodo Nicæna, sed in alia Synodo. *ibid.*
Eustathius Antiochenus quando mortuus. 195. Corpus ejus quando translatum sit Antiochiam. *ibid.*
Ἐφεκτικοὶ Philosophi. 114
Ἐξαργυρίζεσθαι adærare. 217

F

FLacilla uxor Theodosii, filia Antonii Præfecti Prætorio. 215
Flacillus Antiochensis Episcopus. 74
Formula fidei, cui subscripsit Liberius PP. quænam fuerit. 232
Formulæ fidei Nicænæ Episcopi omnes subscripserunt, exceptis duobus. 20
Frumentius Auxumis Episcopus idem est cum Frumentio Indorum Episcopo. 44

G

GAngrensis Synodus quando celebrata. 137
Γεννητὸν & γενητὸν quantopere inter se differant. 92
Germinius quo anno factus sit Episcopus Sirmii. 109
Gregorius Antiochenus Episcopus quot annis sederit. 79
Gregorii Nazianzeni Episcopatus tres. 209. 226

H

HÆreticos persequi an liceat. 293
Hilarii, & Athanasii diversa sententia de formulis fidei Orientalium. 106
Hosius pro Episcopo Romano subscripsit Concilio Nicæno. 19
Hierosolymorum Episcopi auctoritas. 100
Hypatianus Episcopus Heracleæ quando factus. 106

I

IΑτροσοφισταὶ, qui dicantur a Græcis. 301
Indorum ad Christum conversio per Frumentium facta est regnante Constantio. 45
Irenes Ecclesiæ duæ fuerunt Constantinopoli: altera vetus, altera nova. 73

K

ΚΑνὼν matricula Ecclesiæ. 242

L

Λόγος προφορικὸς verbum prolativum. 86
Λυχνικὸν lucernarium. 251

M

MAcedonii Episcopatus Constantinopol. unde inchoandus. 81
Macedonianorum legatio ad Liberium Papam quo anno sit missa. 189
Magistratus, & Rectores Provinciarum ad Episcopatum promoveri non possunt sine consensu Principis. 333
Mancipes dicti pistores, & Mancipatus munus pistorum. 240

Mani-

Manichæorum jejunia. 48
Mareotica regio ſubjecta erat Epiſcopo Alexandriæ. 54
quot Presbyteros, ſeu Plebanos habuerit. 54
Μάθημα a Græcis dicitur ſymbolum fidei. 21
Mediolanenſi Sznodo quot interfuerint Epiſcopi. 115
Mediolanenſis Synodi geſta. 89. 120. celebrata eſt anno Chriſti 346. 89
Melitiani poſt Synodum Nicænam adjunxerunt ſe Arianis. 13
Melitius cur benigne exceptus a Synodo Nicæna. 23
non fuit hæreſiarches. 25
Μεταβολεῖς Dardanarii. 165
Metropolitanorum ordinatio proprie pertinet ad Patriarchas. 326
Militia Palatina. 70
Militia cohortalis. 70
Montanus, & Sabellius cur plerunque jungantur. 50

N

NEctarius nec confeſſionem ſuſtulit, nec pœnitentiam. 243
Notarii Eccleſiæ, vel Epiſcoporum. 251. quod fuerit eorum munus. 251
Novatiani martyrium, & acta paſſionis ejus conficta. 211
Novatianus Phryx origine. 212

O

OIκᾶοι domeſtici protectores. 168
Optar Hunnorum Rex. 319. ejus frater Rhoas. 330

P

PŒnitentiarius Presbyter cur, & quando fuerint inſtitutus. 241
Παλαιά Eccleſia Antiochiæ. 151
Panes benedictionis. 300
Paphnutius non interfuit Concilio Nicæno. 33
Παράβολοι quinam ſint. 311. differunt a confectoribus. ib.
Παράσημον adulterinum. 139
Παρασυνάξεις conventus ſchiſmaticorum. 212
Parembole vicus in Ægypto. 203
Patriarchæ quinam dicantur a Socrate. 229
Perigenis Corinthiorum Epiſcopi electio confirmata a Romano Pontifice. 324
Περιϊςαϑαι quid ſignificet. 194
Philippus Præfectus Prætorio quando mortuus ſit. 82
Platonicæ Philoſophiæ ſchola fuit Alexandriæ. 303
Πολιτεία apud Alexandrinos quid fuerit 301
Potamius Epiſcopus Odyſſiponæ, una cum Hoſio relegatus. 109
Presbyter, quem Conſtantia moriens commendavit Conſtantino, quis fuerit. 52
Proconſul Thraciæ. 134
Πρωτοπρεσβύτερος primus Presbyterorum. 272
Πρωτότυπος præpoſitus. 146
Προχειρίζεϑαι quid ſit. 24

R

RHetores certo ritu initiabantur. 300. Rhetoricum pallium. 325

S

SAbbato non jejunabant Romani in Quadrageſima. 250
nec in jejuniis quatuor temporum. 252
Scholaſtici Advocati. 268
Senatus pro æde, vel Curia. 284
Serapis quomodo cultus ſit ab Ægyptiis Sacerdotibus. 339. cur ἑπταγράμματος dictus ſit. ibid.
Serapidis Templum quando everſum. 238
Serdicenſi Concilio quot Epiſcopi interfuerint. 89
Sirmienſes Synodi tres, earumque tres formulæ. 106
Sirmienſis Synodus quo anno celebrata. 106. 109
Socrates an fuerit Novatianus. 127
Socrates Novatianus videtur fuiſſe. 286
Strategium quid ſit. 39
Sucorum anguſtiæ. 93
Synnadenſium nummi duo explicati. 293. Jovem cognomine Pandemum colebant. 294

T

TΑ'ξεις officia. 113
Θεωρία myſticus ſenſus. 263
Theſſalonica an fuerit ſub ditione Theodoſii ſenioris. 263
Theſſalonicenſes Epiſcopi erant Vicarii, ſeu Legati ſedis Romanæ. 329
Thmuis urbs Auguſtanicæ. 203
Τύχη Genius publicus. 159

V

VAcantes Epiſcopi. 185
Valentinianus Placidus, ubi, & quando Auguſtus nuncupatus ſit. 315
Valentinianus Junior filius fuit Valentis Auguſti. 209
Idem Galates dictus. ib. quo anno ſit mortuus. 188
Ὑπατεία quid ſignificet. 100
Ὑποβολεῖς quinam ſint. 250

Ξ

ΞΕιάν Dialogus Methodii Epiſcopi. 277

Z

ZElæ urbs Cappadociæ. 175

INDEX

PRÆCIPUARUM RERUM

In VARIORUM AUCTORUM observatis occurrentium,

Qui & Tabulæ Chronologicæ vicem præstat.

A

ACacius Eusebii in Episcopatu Cæsariensi successor *pag.* 340. *col.* 2. *cap.* 4. Cyrillum in sede Hierosolymitana Maximo amoto subrogavit. 346. 1. 38
Acclamationes in sacris concionibus. 363. 2. 13. in electionibus Episcoporum. 365. 1. 46
Achillas Ecclesiæ Alexandrinæ præfuit anno Christi 312. mensibus quinque. 335. 1. 5
Alexander Episcopus Alexandrinus Episcopatum iniit anno Christi 313. 335. 1. 5. obiit 17. Aprilis anno 326. 337. 2. 15
Alexander Episcopus Constantinopolitanus sedit annos 23. obiit anno 340. 340. 2. 6
Ambrosius Mediolani Episcopus natus est, juxta Caveum, anno 333. juxta Pagium & Dupin anno 340. Episcopatum iniit anno 374. 355. 1. 30. Basilicam Arianis, Justinæ rogatu, non concedit. 357. 2. 11
Amida, urbs Mesopotamiæ. 364. 1. 7
Anastasia, dux Ecclesiæ Constantinop. sic dictæ. 346. 1. 38
Anastasius Episcopus Romæ factus anno 398. obiit anno 401. 363. 1. 7
Antiochia in duas urbes divisa. 349. 2. 9
Antonius, Monachorum pater, natus est anno Christi 251. mortuus anno 356. 338. 1. 21
Apollinaristæ, de anima Christi quid sentiebant. 347. 2. 46
Arcadius a Theodosio patre Augustus renunciatus anno 383. 860. 2. 10. obiit anno 408. 362. 2. 23
Arius ab Epiphanio depictus. 335. 1. 5. an Synodo Hierosolymitanæ anno 335. adfuerit. 339. 2. 33
Ariani a Catholicis quomodo dissentiant de origine Filii. 336. 1. 8. agnoscunt filium esse Θεὸν κατὰ φύσιν. 842. 1. 20. veterum judicium in disputatione declinarunt. 357. 1. 10
Arsacius Chrysostomi successor in sede Constantinopolitena obiit anno 405. 362. 1. 6
Asclepas Episcopus Gazæ. 339. 2. 28
Astacenus sinus in Bithynia. 353. 2. 16
Athanasius Episcopus Alexandrinus renunciatus mense Decembri, anno Christi 326. 337. 2. 15. 338. 1. 19 339. 2. 23. ex Gallis Alexandriam rediit anno Christi 339. 340. 2. 3. Romam petit. 342. 2. 23. Constantio, unam Alexandriæ pro Arianis Ecclesiam roganti, quid responderit. 342. 2. 23. ordinationes in aliorum Ecclesiis facit. 343. 1. 24
Athanasii pueri pueros baptizantis an vera sit historia. 332. 2. 15. Alexandriam redit anno 349. 343. 2. 26 scribit apologiam de fuga sua anno 357. vel 358. 343. 2. 28. Georgio sublato Alexandriam redit anno 362. 348. 2. 4. imperante Juliano in deserto apud Monachos delituit. 350. 1. 3. iterum fugit sub Valente anno 367. 353. 2. 13
Attalus Romæ Imperator ab Alarico dictus. 363. 1. 10
Atticus Episcopus Constantinopoleos obiit anno 425. 364. 2. 25
Audius, seu Audæus, primus Antropomorphita, sub Arii tempora. 360. 2. 7
Augustamnica, Ægypti regio. 343. 1. 23

B

BAbylas martyr sub Decio. 350. 2. 18
Basilius magnus natus est circiter anno 328. denatus initio anni 379. 354. 2. 26
Bonifacius Episcopus Romæ factus anno 418. obiit anno 423. 363. 1. 11

C

CAnon octavus Concilii Nicæni de Novatianis. 336. 2. 9
Canon Apostolicus septimus de tempore Paschæ. 337 1. 10
Canon Apostolicus sextus de Sacerdotibus conjugatis. 337. 1. 11
Canon Apostolicus 26. de Lectorum, & Cantorum in Ecclesia conjugio. 337. 1. 11
Canones Apostolici 21. 22. &c. de Eunuchis ad Cleri gradum admittendis. 343. 2. 26
Canon Apostolicus 34 de summonitione Episcopi rei ad se sistendum coram Synodo. 346. 2. 40
Canon Apostolicus 69. de jejuniis. 358. 2. 22
Canon IV. Concilii Antiocheni, & XII. de restituendo Episcopo exauctorato. 361. 2. 18
Catholicæ dictæ erant etiam particulares Ecclesiæ. 345. 2. 37
Chori psallentium in Ecclesia quando primum instituti. 360. 2. 8
Chrysostomus (Joann.) quando primum ita cognominatus. 359. 2 3. natus circa annum 354 *ibid.* ordinatus Episcopus Constantinopoleos anno 398. 359. 2. 2. ejus scripta adversus Judæos, & de Sacerdotio. 360. 1. 3. Clero suo ob disciplinam invisus. 360. 1. 4. quali victu usus. *ibid.* edicto Imperatoris in Bithyniam relegatus anno 403. 361. 1. 15. iterum in exilium deportatus anno 404. 361. 2. 18. obiit anno 407. 362. 1. 21. corpus ejus Constantinopolim translatum anno 438. 365 2. 45
Cometes supra Constantinopolim visus tempore Arcadii, & Honorii. 360. 1. 6
Concilium Nicænum anno Christi 325. 337. 2. 13
Concilium Antiochiæ anno Christi 327. aut 328. 338. 2. 24
Concilium Hierosolymis anno 335 339 2. 32
Concilium Antiochiæ in Syria anno 341. 340. 2. 8
Concilium Antiochenum secundum anno 345. 341. 2. 19
Concilium Serdicæ in Illyrico anno 347. 342. 1. 20. quot Episcopi eo convenerunt. *ibid.* Legatis eorum ad Constantium Antiochiam missis quid accidit. 342 2 22
Concilium Tyri habitum anno 335. 343. 1. 24
Concilium Mediolanense anno 348. 344. 1. 29
Concilium Sirmiense anno 351. *ibid.*
Concilium Mediolani secundum anno 355. 345. 1. 36
Concilium Arimini & Seleuciæ anno 359. 345 1. 37
Concilium Constantinopolitanum tertium anno 359. inchoatum. 346. 2. 41
Concilium Gangrense, quo tempore habitum. 347. 1 43
Concilium Alexandriæ anno 362. 349. 1. 7
Concilium Antiochiæ anno 363. 351. 2. 24
Concilium Lampsacenum anno 364. aut 365. 352. 2. 5
Concilium Siculum anno 366. 353. 2. 12
Concilium Constantinopolitanum IV. Œcumenicum II. anno 381. 356. 2. 8
Concilium Constantinop. quintum anno 383. 357. 1. 10
Concilium Angariense, seu Sangariense anno 391. 358. 2. 21
Concilium Ephesi a Chrysostomo coactum anno 400. 360. 2. 11
Concilium generale tertium Ephesi contra Nestorium. 365. 1. 24
Confessiones fidei Sirmiensis, Seleuciensis, & Constantinopolitana, quomodo differebant. 346. 2. 40
Constans Imperator ad Constantium fratrem pro pulsis Episcopis scribit. 342. 2. 22. a Magnentio occisus est anno 350. 343. 1. 25
Constantinus M imperare cœpit anno Christi 306. 335. 1. 2. Vicennalia sua dedit tempore Synodi Nicænæ. 337. 2. 16. mortuus est anno Christi 335. 340. 1 39 imperium in tres filios quomodo divisit. 340. 2. 5
Constantinus junior interfectus est anno 340 340. 2 5
Constantius Aug fratris sui literis motus Athanasium ab exilio revocat. 342. 2. 23. Athanasium rogat, ut unam Arianis Ecclesiam Alexandriæ concederet. *ibid.* Clericos Athanasio addictos immunitatibus privaverat. 343 1. 23. ad Singaram contra Persas pugnat infeliciter anno 345. 343. 1. 24. Romam triumphantis more ingressus est anno 357. 346. 1. 37 mortuus est anno 361. 347. 2. 47
Constantius, Valentiniani Aug. pater, imperavit sex aut septem mensibus anni 421. 364. 2. 24
Crux Dominica Hierosolymis inventa. 337. 2. 17. ejus signum apparuit in Oriente anno 351. 344. 1. 28 ejus imagines corporibus impressæ 350. 2. 20. ejus formam inter Hieroglyphica Ægyptiaca. 358. 1. 17
Cucussus, urbs Armeniæ minoris. 343. 2. 26

Cy-

Cyrillus Hierosol. cum Acacio Cæsarienſi de jure Metropolitano litem exercuit. 346. 2. 40. obiit anno 386. 358. 1. 15

D

DAlmatius Cæſar occiſus eſt anno 337. 343. 1. 25.
Damaſus Epiſcopus Romæ conſtitutus anno 367. 355. 1. 29
Daphnæi Apollinis Fanum exuſtum. 350. 2. 19
Didymus Monachus claruit circa annum 370. in vivis erat anno 392. 354. 2. 25
Dipthyca, libri Eccleſiaſtici. 364. 2. 25

E

EPiphanius diem ſupremum obiit anno 402. 361. 1. 14
Epiſcopalis ordinationis neceſſitas. 339. 1. 27
Epiſcopus unus in Eccleſia ſit. 346. 1. 37
Evagrius monachus claruit ab anno 380. 354. 2. 23
Evagrius Epiſcopus Antiochenus ordinatur anno 389. 358. 1. 15
Eudocia Theodoſii junioris uxor Hieroſolymam adit anno 438 365. 2. 47
Eudoxia Arcadii uxor deceſſit e vita anno 404. 362. 1. 19
Euphemia martyr paſſa eſt in perſecutione Diocletiani. 360. 1. 6
Eunuchus, quis Clericus fieret, quis non. 343. 2. 26
Euſebia Auguſta Conſtantium maritum ſuum Juliano benevolum reddit. 348. 1. 1
Euſebius Cæſarienſis obiit circa annum 340. 340. 2. 40 quam ob cauſam in Arianiſmi errorem incidit. 342. 1. 21. de ejus Arianiſmo fuſe diſſerit *Caveus* noſter ad calcem Hiſt. Eccl. Vol. 2.
Euſebius Vercellenſis obiit anno 371. 349. 1. 4. 349. 2. 9
Euſebianorum legatio ad Julium P. Romanum contra Athanaſium. 341. 1. 11
Euſtathius Antiochenus, an Sabellianus. 338. 2. 24
Eutropius Imperialis cubiculi præpoſitus in Cyprum relegatus anno 399. non multo poſt capite plexus. 360. 1. 5
Exucontii, Ariani cur ſic dicti. 447. 2. 45

F

FElix in ſedem Romanam Liberii loco intruſus. 346. 1. 37
Flanona, urbs Liburniæ. 345. 1. 34
Flavianus Epiſcopus Antiochenus obiit circa annum 403. 356. 2. 9. is cum Diodoro pſalmos Davidicos alternatim in Eccleſia canendos inſtituit, 360. 2. 8
Franci a Conſtante perdomiti anno 344. 341. 1. 10

G

GAllus Cæſar occiſus anno 354. 345. 1. 34
Georgius Epiſcopus Alexandrinus interfectus anno 362. 348. 2. 2
Gothicum Alphabetum ex Græcis Latiniſque literis conflatum. 355. 2. 33
Gratianus Valentiniani I. ex Severa filius laudatur. 356. 1. 2. occiditur ab Andragathio anno 383. 357. 2. 11
Gregorius Nazianzenus natus eſt circa tempora Concilii Nicæni, obiit anno 389. 355. 1. 26. quamdiu ſedem Conſtantinopolitanam occupavit. 356. 2. 7
Gregorius Nyſſenus, Nyſſæ in Cappadocia Epiſcopus conſtitutus exeunte, ut videtur, anno 370. cui ſedi, poſtquam exulaverat Valentis juſſu, & Arianorum opera, reſtitutus eſt anno 378. De ejus obitu nihil liquet, in vivis fuit anno 394. 357. 1. 8

H

HEraclides ſedi Epheſinæ a Chryſoſtomo præfectus, ejus Hiſtoria. 361. 1. 17
Hieroſolymitanum templum, ut reficeretur, Julianus fruſtra tentavit. 350 2. 20
Hilarius Pictavienſis, an cum uxore poſt ſuſceptum Epiſcopatum cohabitarit. 349. 2. 10. mors ejus a Caveo ſtatuitur accidiſſe anno 368. vel 369. a Pagio anno 367. *ibid.*
Himerius ſophiſta claruit anno 361. 354. 2. 26
Honorius Theodoſii junioris filius natus anno 384. 357. 2. 12. obiit anno 423. 364. 1. 22
Hoſius ſubſcripſit Arianroum confeſſioni in Concilio Sirmienſi. 344. 2. 20. 344. 2. 21. lapſus Hoſii contigit anno 357. *ibid.*

Hudin Hunnorum Princeps Gainam tyrannum interficit. 360. 1. 6
Hypatia Philoſopha interfecta anno 415. 363. 2. 15. an Cyrilli opera. *ibid.*
Hypoſtaſis, vox vario ſenſu uſurpata. 338. 2. 23. quomodo Latini eam exprimebant. 341. 2. 19. alii tres hypoſtaſes, alii unam in Trinitate agnoſcebant. 349. 1. 7

I

JEjunabant Romæ die Sabbati. 358. 2. 26
Jejunium Antepaſchale. *ibid.*
Jejuniun quartæ, & ſextæ feriæ. *ibid.*
Ignatius Epiſcopus Antiochiæ alternatim canendi in Eccleſia ritum inſtituit. 360. 2. 8
Joviani Imp. epiſtola ad Athanaſium. 351. 2. 24. obitus anno 364. 352. 1. 26
Iſdigerdes Perſarum Rex Theodoſii junioris tutor a patre relictus. 362. 2. 8. Chriſtianos perſecutus. 363. 1. 8. duravit perſecutio ab anno 414. ad annum 420. 363. 2. 18. etiam per annos triginta. 364. 1. 20
Judæi ab ædificando templo igne, & terræ motu abſterriti. 350. 2. 20. Alexandriæ Chriſtianos trucidant. 363. 2. 13. puerum crucifigunt. 363. 2. 16
Julianus Cæſar creatus anno 355. 345. 1. 34. viginti annis Chriſtianiſmum profeſſus eſt. 348. 1. 1. quomodo ſe geſſit in funere Conſtantii anno 361. 348. 2. 1. quam parce, ac duriter vitam agebat. *ibid.* tonſores, & coquos e palatio ejicit. *ibid.* vetat Chriſtianis vim inferri. 349. 2. 11. legem tulit, ne Chriſtiani in Gentilium libris inſtruerentur. 349 2. 12. cur mulctam pecuniariam Chriſtianis impoſuit. 350 1. 13. dum Athanaſium exagitat, Aetio favet. *ibid.* corporis ejus figura deſcribitur. 350. 1. 17. præſagiis impenſe deditus. 351. 1. 21. interfectus anno 363. *ibid.*
Julius Papa Romanus Legatos mittit ad Euſebianos Antiochiæ congregatos anno 341. 341. 1. 11. obiit anno 352. 345. 1. 34
Juſtina non creditur ſimul cum Severa Valentiniano fuiſſe nupta. 355. 2. 31

L

LAbyrinthum vocat Socrates varias fidei formulas ab Arianis editas. 341. 2. 18
Leontius Antiochiæ Epiſcopus obiit anno 358 345. 2. 37
Liberius in Rom. Pontificem electus eſt anno 352. in exilium miſſus anno 355. 345. 2. 37. reſtitutus anno 358. obiit anno 366. 346. 1. 37
Λόγον duplicem, & duplicem σοφίαν ſtatuebant Ariani. 335. 2. 6
Lucifer Caralitanus obiit anno 371. 349. 1. 4
Lucius ab Arianis in Epiſcopum Alexandriæ electus loco S. Athanaſii. 354. 1. 31. 355. 2. 36

M

MAcarius ſenior, ſive Ægyptius, obiit nonagenarius anno (ut volunt) 391. Macarius junior domo Alexandrinus obiit centenarius circa annum 404. 354. 2. 23
Macedonianorum legatio ad Liberium PP. Romanum anno 365. 353. 1. 12
Manichæorum hæreſeos origo anno Chriſti 227. conſignanda. 338. 1. 22
Marcelli Ancyrani hæreſis, circa tempora Concilii Nicæni divulgata. 341. 2. 19. de Marcello quid ſenſit Athanaſius. 342. 1. 20
Mardonius Eunuchus, Juliani Præceptor. 348. 1. 1
Matrimonium Clericorum quatenus licitum. 337. 1. 11
Maximianus Epiſcopus Conſtantinopoleos, qui Neſtorio ſubrogatus eſt, obiit annc 434. 365. 2. 40
Maximus Hieroſolymorum Epiſcopus depoſitioni Athanaſii ſubſcripſit. 343. 1. 24
Meletianum ſchiſma ortum cepit circa ann. 301. 335. 2. 6
Meletius in ordinandis Clericis enormis. 336. 2. 9
Meletius Epiſcopus Sebaſtenus Antiochiam transfertur anno 361. 345. 1. 44
Meropius cum Ædeſio, & Frumentio peregrinationem Indicam ſuſcepit circa ann. 316. 338. 1. 20
Modeſtus Præfectus Prætorio ſub Valente anno 371. 353. 2. 16

N

NEctarius Episcopus Constantinopoleos constitutus anno 381. obiit anno 398. 357. 1 8. Pagius obiisse ait anno 397. 359. 2 2
Nestorius mortuo Sisinnio anno 427. successit in sede Constantinopolitana. 365. 1. 29. depositus est anno 431. 365. 2. 35
Nicocles Juliani in Grammatica magister. 348. 1. 1
Nicomedia terræ motu cecidit anno 358. 353. 1 11
Novatianorum dogma de condonatione peccatorum ad mortem. 364. 2. 25

O

OAsis magna, locus Africæ. 344. 1. 28
Ὁμοούσιον vocabuli antiquitas. 336. 1 8
Origenes, de eo judicium Cl. Georgii Bulli. 361. 1. 13

P

PAlladiis Monachus in Nitriam montem secessit anno 391. 354. 2. 23
Patripassianorum hæresis. 342. 1. 19
Petrus Alexandrinus Episcopus martyrium passus anno Christi 311. Novembris 25. 335. 1. 5
Polycarpi martyrium quo anno collocandum. 358 2. 22
Porphyriani, cur Arianos sic nominandos statuit Imper. Constantinus. 337 1 9
Porphyrius Apostata obiisse creditur ineunte sæculo quarto. 351. 2. 23
Porphyrius Episcopus Antiochiæ ab anno 404. usque ad ann 413. 363. 1. 9
Πράγματα de Personis Divinis. 341. 2. 19
Praxeas idem sensit, quod postea Sabellius. 338. 2 23
Presbyter in Africa, præsente Episcopo, non concionabatur ante tempora S. Augustini. 359 1. 22
Procopius tyrannus oppressus anno 366. 353. 1 9
Psathyriani hæretici. 362. 2. 6
Pulcheria Theodosii junioris soror. 362. 2. 1

Q

QUadragesima sic dicta, quod jejunium erat quadraginta dierum. 358. 2. 22.

R

ROma ab Alaricho obsessa. 363. 1. 10
Romani Episcopi prærogativa. 341. 1. 8. 341. 2. 17

S

SAbellii hæresis enarratio ex Theod. hæret. fab. 335 1. 5
Sabinus Patres Nicænos infamabat tanquam fidei Christianæ Novatores. 336. 1. 8
Saraceni ad fidem conversi circa ann. 372. 355. 2 36
Saraceni cujusdam militis ferocia. 356. 1. 1
Serapidis templum eversum anno 391. 358. 1. 16
Severus (Flavius Valerius) Cæsar declaratus, venis incisis mori coactus anno Chr. 306. 335. 1. 2
Simonis Episcopi, & asseclarum in Patres Nicænos iniquitas. 337. 1. 9
Siricius Episcopus Romæ factus anno 385. obiit anno 398. 363 1. 9
Socrates scripsit historiam annorum 135. 366. 2. 48
Sophia, Ecclesia sic dicta, dedicata anno 360. 347. 1. 43
Spiritus S. Concilio vere universali an semper adsit. 337. 1. 9
Stephani Antiochiæ Episcopi machinatio in Vincentium, & Euphratam Legatos Synodi Serdicensis. 342. 2. 22
Stilico, Honorii tutor, vir rapacissimus. 359. 2. 1
Symbolum fidei unde originem cepit. 336. 1. 8. Symbolo Nicæno quæ addidit Concilium Constantinopolitanum. 341. 2. 19
Symmachus Senator Romanus Consulatum gessit anno 391. 358. 1. 14

T

TEmplorum Christianorum situs antiquus. 359. 1. 22
Theodosius senior, Augustus creatus a Gratiano anno 379. 356. 1. 2. ejus duplex constitutio adversus Hæreticos. 357. 1. 10. obiit anno 395 359. 2. 26
Theodosius junior natus anno 401. 360. 2. 6. sordido sago Episcopi Chebronensis pro pallio usus est. 364. 1. 22
Theophilus Episcopus Alexandriæ factus anno 385. coacta Synodo Constantinopoli Chrysostomum deposuit anno 403. obiit anno 412. 359. 2. 2
Θεοτόκος, epitheton B. Virginis Mariæ. 365. 1. 32
Thessalonica Illyrici Metropolis. 356. 2. 6

V

VAlens Antiochiam ingressus est anno 372. 353. 2. 17 ibique moratus usque ad annum 377. 356. 1. 37. obiit anno 378. 356. 1 38
Valentinianus, & Valens ut Imperium inter se diviserunt. 352. 2 2. Valentinianus obiit anno 375. 355. 2. 31
Valentinianus junior occisus est anno 392. 359. 1 25
Valentinianus Placidus, natus anno 419. Cæsar nuncupatus anno 424. 364. 2. 24. Eudoxiam Theodosii, & Eudociæ filiam duxit in uxorem. 365. 2. 44
Vararanes Persarum Rex bellum in Romanos movet anno 420. 364. 1. 18
Vetranio ab Imperio depositus est anno 350. 343. 2. 25

Z

ZOsimus Romæ Episcopus factus anno 417. obiit anno 418. 363. 1. 11.

Corrigenda, & aliter legenda in Socrate.

PAg. 6. lin. 2. Ἑρκύλιος. Nonnulli scribunt per H in prima syllaba.

Pag. 18. lin. 2. lege cum Stephano πρὸς αὐτοὺς.

Pag. 38. not. *e* col. 1. lin. 10. πιστείη. Sic vocem hanc exhibuit Typographus Parisiensis. Quid sibi velit, nescio.

Pag. 43. lin. 22. προσθήκη. In Stephano extat παροθήκη.

Pag. 88. l. 25. μετὰ τὸ τῆς θεότητος. Sic Typographus Parisiensis. Verum cum Stephano lege κατὰ τὸ.

Pag. 99. lin. 5. a fine lege *Præsidibus* pro *Judicibus*.

Pag. 102. lin. 29. οἱ ὁμόφωνα lege cum Stephano οἷ.

Pag. 110. lin. 10. πολλούς τινας verterem *aliquammultos*. Mox lin. 46. *Spiritus per Filium est, qui missus venit*. Sic in omnibus exemplaribus Vales. Græca tamen postulant, ut legamus *Spiritus per Filium missus est, qui venit*.

Pag. 124. not. *gg* l. 4. suspicor scribendum esse *Nice*.

Pag. 247. lin. 15. Κολασταῖς, sic Valesius. Usitatius scribitur Κολασσαεῖς. Stephanus habet Κολασσαεῖς.

Pag. 254. lin. 13. ὡς ἡ Ἐκκλησία adde ex Stephano διαιρεθεῖσα, quod & Valesius interpretatus est.

Pag. 278. not. *b* πάλιν τε αὐτόθι. Totum sic lege. Scribendum puto πάλαι τε, licet reclamantibus libris. Opponitur enim ei quod sequitur, καὶ νῦν &c.

Pag. 339. col. 2. lin. 30. *Asclepadis*. Pagius scripsit *Asclepiadis*. lege *Asclepæ* cum Valesio.

Pag. 341. col. 1. l. 34. lege cap. 5.

VARIANTES LECTIONES AD SOCRATEM,

Quas exhibet Liber quondam MERICI CASAUBONI, nunc autem eruditissimi Viri Dn. JOANNIS JONES, qui mecum eundem e Museo suo perhumaniter communicavit.

NB. *C. codicem Domini* CASTELLANI *Episcopi cum nostro collatum denotat.*

Pag.	lin. hujus Edit.	
5	12	Ἤπερ τοῦ ἀκρ--
	21	ἐπὶ τὸ χειρ-- ἐκηλύθη C.
10	40	γινώσκει ὁ λόγος τὸν C.
11	20	οὐ μιμήσει τούτ-- C.
12	31	τοῦτο τοίνυν
14	23	ὅτ' ἂν γὰρ C.
	26	ἐπιμυθάνου
	55	ἀντιδόντωσαν
15	13	τοῦ δόγματος ἑνώσει
16	47	στενοτέραν C.
17	9	τοιοῦτον μόνος C.
	26	ὡσεὶ τριακοσίων C. pro τριακοσίων al. leg. πεντηκοντα καὶ διακοσίων.
19	16	μέμφεταί τε τῇ C.
22	54	οἱ πάντες C.
23	11	τὸ κεκρυμμένον C.
	55	κατ' ἐκεῖνον C.
25	43	φανερὸν καθίσταται C.
28	35	ἐκείνων ἔθους
	43	οὐ συμφω--- τῆς αἰσχρᾶς ἐκείνης C.
	53	ὡς δὴ ἀεὶ
29	22	ἐκείνων ἔθους
	45	ἀσμένως δέχεσθε C.
32	20	καὶ τῷ τῆς εἰρωνείας sic & C.
33	22	ὦ Ἀκέσιε C.
	50	συμβουλὴν τότε γέγονε
34	53	παραθήκην C.
38	19	ἐναγαγόμενον C.
42	3	τοὺς αὐτοὺς χρόνους sic & C.
	17	κατεσκεύασε C.
46	27	στύλους ἀνορθοῦντες ἐπ'-- sic & C.
47	48	παρεισήγαγε C:
51	16	ἐπαναγαγεῖν C.
	26	πάσης ἁπλῶς τῆς οἰκ--
57	50	ἐστερῆσθαι C.
59	43	Ἀρείου τε καὶ Εὐζ-- C.
61	9	ἡμετέρας ἡμερότητος ἐπ-- C.
69	36	ὅσα αὐταῖς ταῖς λέξ-- sic & C.
70	11	ἐὰν ὑπονοστήσῃ C.
71	24	ἀποστῇ C.
	30	προφιλεστάτην sic & C.
	48	φρατρίας συνίστασαν
74	12	γνώμῃ κοινῇ συν--
76	2	τὸν πάντων C.
	53	ἀληθῶς C.
77	21	τοὺς -- Ῥωμαίους C.
78	48	διὰ Μακεδόνιον C.
81	44	ἐκβάλῃ, ἀντεισαγάγῃ C.
84	19	τὰ κατ' αὐτοὺς C.
	27	ἐπιδεδώκασι C.
85	33	ἐπ' ἐσχάτων τῶν
90	44	διὰ τοῦτο C.
95	12	στουδάσῃς, ἵνα τῆς σαυ-- C.
	16	δῶ, ἐφ' ᾧ ἀμφ'-- C.
97	15	παρ' ἡμῶν μόνον. μόνον deest C.
98	16	ἀλυσιτελῆ C.
100	56	κατεκωκύσαντο C.
103	37	πείσας τε τὸν
106	26	ἀρεστὸν C.
107	15	παίξομεν C.
	48	εἴ τις λόγον Θεὸν C.
110	11	συστασίας. in C. est συβστασίας.
	13	ἢ τὸ λεγόμ-- C.
112	3	προέφερον C. ἐκδοθείσαις C.
	23	τοιόνδε πρᾶγμα συμβ-- C.
119	14	pro ἀθεΐαν, ἀμαθίαν C.
121	37	τοὺς ἀναδειχθέντας πρέσβεις C.
124	23	ἐκβαλόντος C.
127	14	ὁ τῆσδε ἐπίσκ-- C.
128	15	φόνος ἀνθρώπων πολὺς C.
129	10	ἐπὶ ταὐτὸν C.
	27	ἔχειν διάγ-- C.
131	48	ὅσων μικρὸν C.
132	5	πρὸ αὐτοῦ C.
	35	πατραλοίαις C.
133	8	ἐπὶ τῷ παρεῖναι C.
134	9	ἐπὶ τῷ διδάξαι C.
	39	προσκεῖσθαι C.
	40	προσεθείκεισαν C.
138	1	ἐπὶ τούτῳ C.
	33	προσῆγε C.
	34	ἐδίδασκε C.
140	61	παρ' αὐτὸν.
143	30	ἐρρύσατο C.
144	42	εὐδαιμονήσειν C.
145	32	συνοικίσας C.
146	23	ἠλαύνοντο C.
147	20	πρῶτος τὴν συγκλήτου C.
148	15	ἀνακαθαιρομένου C.
149	42	δὲ τὸν ἐνιαυτὸν C.
150	15	pro εὐνομ-- εὐλαβεῖσθε C.
	19	τοιοῦτό τι πρὸς ἡμᾶς C.
	25	δήμου ἴδοι C.
	30	ἅπερ ἐστὶ C.
154	33	ἐτύρβασαν C.
155	12	Ἡσαῦ C.
	22	Ἀχαὰβ C.
	40	δύνασθε C.
158	13	πρότερον C.
159	19	περὶ τούτου. C.
160	11	οὐδ' ὁ Γαλιλ-- θεραπεύσειέ σε C.
161	17	συναγαγεῖν C.
162	2	αὐτοῦ ἥπου C.
163	18	τῷ ἡρωϊκῷ μέτρῳ C.
	21	ἀνοίκειος ᾖ C.
164	50	τελευτοῦ
166	37	οἱ περὶ sic & C.
	40	ἐπὶ τῷ
168	27	βασιλέα Περσῶν C.
	47	Ῥωμαίων στρατοῦ C.
170	33	προὐκέλευεν ἂν C.
	44	πάλαι μὲν γὰρ C.
171	23	ἑκατέρου C.
	28	παρέστηκε C.
	50	αὐτοῦ φρον-- C.
172	29	εἰς τὸ C.
173	3	ἀπληστότερον C.
174	8	Ἄττυν C. & hic & postea
	21	Ζᾶνα C.
	35	τιμαθ' C.
175	50	προσελεύσεις C.
177	8	Ἰσακίκις C.
	30	μηδέ τι
181	46	Οὐαλεντινιανὸς γὰρ, τοὺς μὲν οἰκ-- C. rectissime.
182	19	διακελευσθέντες τοῖς. C.
184	15	Ἀγελῶνος C.
	17	ὑπέβαλεν C.
185	41	κατ' αὐτὴν C.
186	18	προσϊόντος C.
	27	πολλὰ χαλεπὰ δράσ-- C.
	37	μαργαίροντα C.
	39	Μυσίδα C.
187	27	μοι deest C.
189	22	ἐν Ἑλλησπόντου C.
190	4	ἀλλὰ καὶ κοιν-- C.
191	1	γράμματα κομιζ-- C.
	9	τε καὶ κρατεῖν-- φυλάξειν C.
	44	Λαμψάκου C.
192	8	Ἀρσενικῷ C.
	12	Μάκαρει C.
	13	Εὐφράνονι
193	33	μάλιστα δέ. abest δὲ a C.
194	6	ἐπὶ τῷ C.
	34	ταῦτα μὲν οὖν ἐν C.
195	53	ἀνατρέψῃ
196	4	κατέβλαπτον C.
	33	πλοίου ἐμπλησθέντας C.
	45	Δακιβυζος C.
197	6	τὴν τῆς Συρ-- C.
	47	ὑπάρχου C.
198	16	εἶναι δὲ αὐτὸ σύνθ-- C.
199	37	ἐξωσθηθέντων C.
	51	ἐκέλευε C.
201	39	ὑγιοῦς διαθ-- C.
	44	δύο με C.
	47	ὅσην αὕτη C.
	50	Πιτροῦς C.
	58	γεγόνασι C.
203	4	στατερὰν C.
	35	συσχηματίζεσθαι C.
204	3	σπέρμα C.
205	48	περιερχόμενοι C. & mox κακουχούμενοι
206	18	ἐντεῦθεν C.
	20	εἰλήφεσαν C.
	37	πιστὸν ἂν ἔδειξεν C.
209	15	ἀσπάζεται C.
	37	παιδίου C.
214	50	ἐν πολλοῖς C.
218	44	δεξόμενος C.
	55	ὡς οὐ χειρι-- C.
220	4	δίκην ἀπὸ Κων-- C.
	14	διακοσιοστῆς C.
226	22	τὸν Θεσσαλον-- C.
227	44	ἐπὶ τῷ C.
231	2	συνεῖδεν C.

θρη-

48 θρησκείᾳ C.
233 19 ὑφ' ἑαυτοῖς λαοῖς ἐγεγ--
234 53 ἐνέπεσεν C.
236 48 οὐδὲ τὴν C.
237 13 ὕστερον γέγονεν C.
239 2 ἐπὶ τούτῳ C.
4 ὅτι μὴ ἓ ὁ εἰς ἀνδρειὰς ἐχωνεύθη, ἵνα ἐπὶ C.
241 21 τοὺς παρειόντας C.
244 37 παρεβάλετο C.
247 27 κατέλιπεν C.
248 1 ὁ ὕστερον C.
250 3 ἀριθμὸν τῶν νηστειῶν διαφ-- C.
251 12 Ἡλιόδωρος κληρικὸς Τρίκκης C.
252 19 οὐ δέχονται C.
253 13 Σίλαν C.
255 1 μὲν ὧν ἐκ C.
22 τῆς Ἀρειανῶν
52 Εὐνομιοαἐτυχιανοὶ C.
256 11 πράγματα πάλιν ἐταρ-- C.
26 ἀπέκλινε C.
28 ὑπεισελθόντες C.
257 58 διακοσιοστῆς
259 43 τοῖς τῆς ἱστορίας νόμοις C.
263 2 τῷ τότε μὲν C.
264 26 φρατρίας
36 φέροιτο
266 56 ἀλλήλους C.
267 11 ἐπεθέατο C.
31 pro τέως MS. habet τέλος.
268 9 ἐξαποστείλας C.
272 46 μὴ παρὰ C.
277 34 ὃν ἐπέγραψε C.
278 30 βιβλίων C.
45 προσαπαγεὶς C.
279 33 ψόγον κοινῶς κατὰ C.
281 20 ἐν προαστείῳ τε ὃ C.
282 21 ἀνθέων συγκεῖσθαι C.
283 3 τὴν συνήθη C.
287 58 ἀφ' ἧς C.
288 20 post μηνῶν ἓξ addit C. τέλος τοῦ ς' βιβλίου.
30 ἐπὶ τῷ χειρ-- C.
289 31 οὐκ ἔστι χρήσιμον C.
293 8 Συνόδοις C.
294 29 κατηχίσας C.
34 τοῦ φωτιστηρίου ἀναληφ-- C.
295 19 τῇ ἀγροικῇ C.
296 3 ὑπ' αὐτοῦ C.
35 Ἀβουνδάντιος C.
299 20 νομίζει C.
55 σὺν Ἀβλείᾳ C.
301 30 συνέτρεχον C.
303 10 ἀπέσβεσε γὰρ ταύτην C.
38 συμφρονήσαντες C.
305 53 Βαραζάνης C.
59 Ἀττικὸς δὲ--ἀσμένως μὲν C.
60 ὅσα C.
306 54 μετενήνεκτο C.
307 6 παραστήσεσθαι C.
309 46 ἐπιθυμήσαι C.
310 24 τὸ σιγῆσαι
30 καρτερικὸς C.
311 14 οὕτω δὲ -- πάντας μὲν C.
312 20 ἐν τούτῳ δὲ C.
43 ἐξέχυεν C.
51 ἀνεῳγμένας τε τὰς C.
57 ἢ δοκεῖ
314 41 λόγοις δὲ θαυμ-- C.
315 20 πόλιν, εἰ βούλει με C.
316 51 Ἰουλιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν βι--C.
317 6 παντολογίας
319 13 κατηχίσας C.
320 46 λόγοις ἐκδοθεῖσιν C. mox 27. φυσικῶς.
57 ἑρμηνέων C.
32ʒ 6 τραυματίαν ποιήσαντες C.
36 ἀνεκίνουν τὸ ζή-- C.
39 pro Χριστὸν habet Ἰησοῦν C.
325 18 Σελυμβρίαν C.
27 περὶ δὲ Σιλβ-- C.
327 2 τὰ μὲν οὖν C.
329 17 τούτῳ γὰρ
22 τὸν τῆς ἑτέρ-- C.
330 47 Ῥόγγας C.
331 6 Μοσὸχ C.
332 56 ὑπ' αὐτῷ

F I N I S.

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

HERMIÆ SOZOMENI ECCLESIASTICA HISTORIA.

HENRICO VALESIO Interprete.

Πίναξ τῶν ἐννέα λόγων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Ἑρμείου Σωζομένου τοῦ Σαλαμινίου, συντεθεὶς παρὰ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.

Προσφώνημα εἰς Θεοδόσιον τὸν νέον, ᾧ καὶ τὸ σύγγραμμα ἀνατίθησι· ἐγκωμιάζει μὲν γὰρ αὐτὸν μετρίως· προέκθεσιν δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ πραγματείας ποιεῖται.

Τὸ προοίμιον τῆς βίβλου, ἐν ᾧ διαπορεῖ περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, &c.

INdex novem librorum Ecclesiasticæ Historiæ Hermiæ Sozomeni Salaminii, compositus a Nicephoro Callisto Xanthopulo.

Allocutio ad Theodosium juniorem, cui etiam scriptor opus suum dedicat: & ipsum quidem Imperatorem mediocriter laudat: Operis autem sui argumentum proponit.

Procemium libri primi, in quo quæstionem movet de gente Judaica, &c. quæ quoniam suis inserta sunt in singulis libris, hic describere superfluum duxi.

(a) ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ
ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ,
καὶ ὑπόθεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII
ORATIO AD IMPERATOREM THEODOSIUM,
Et Argumentum Historiæ Ecclesiasticæ.

ΦΑσι τῶν πάλαι αὐτοκρατόρων ἐπιμελές τι χρῆμα γενέσθαι, τοῖς μὲν φιλοκόσμοις, ἁλουργίδα καὶ στέφανον, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· τοῖς δ' αὖ περὶ λόγους σπουδάσασι, μυθώδη τινὰ ποίησιν, ἢ σύγγραμμα θέλγειν δυνάμενον. τοῖς δὲ τὰ περὶ πόλεμον ἀσκοῦσι, βέλος εὐστόχως ἀφεῖναι, καὶ θῆρας βάλλειν, ἢ δόρυ ἀκοντίζειν, ἢ εἰς ἵππον ἅλλεσθαι· προσήγγελλον δὲ ἑαυτοὺς τοῖς βασιλείοις ἕκαστος, ἐπιτηδείων ὃ τῷ κρατοῦντι φίλον ἐτύγχανεν· (b) ὁ μὲν, δυσπόριστον ψηφίδα προσφέρων, ἕτερος δὲ λαμπροτέραν βαφὴν ἁλουργίδος ὑποτιθέμενος· ὁ δὲ ποίημα ἢ σύγγραμμα προσφωνῶν· ἄλλος δὲ εὔζωνον, καὶ ξένον τὸν περὶ τὰ ὅπλα τρόπον εἰσηγούμενος· μέγιστον δὲ καὶ βασιλικὸν ἐνομίζετο, ταυτησὶ τῆς δημώδους ἀρετῆς (c) μόριον ἓν κεκτῆσθαι τὸν πάντων ἡγούμενον· εὐσεβείας δὲ, τοῦ ἀληθοῦς κόσμου τῆς βασιλείας,

A PRiscos Imperatores, diversarum quemque rerum studiosos fuisse memorant: & iis quidem, qui ornatu delectabantur, purpuram, & coronam, & hujusmodi alia curæ fuisse: eos vero, qui doctrinæ operam dabant, fabulosum quoddam carmen, aut Historiam ad alliciendos auditorum animos accomodatam adamasse: qui autem bellicis rebus studerent, eos perite sagittandi, aut feras conficiendi, aut hastam vibrandi, aut in equum insiliendi præcipuam curam habuisse. Singuli ergo, qui eas ar-
B tes excoluerant, quæ Imperatori erant gratissimæ, ad palatium accurrebant: alius gemmam paratu difficilem oblaturus, alius splendidiorem purpuræ tincturam ostensurus; alius carmen, aut aliud scriptionis genus nuncupaturus: alius denique expeditam, & novam quamdam armaturæ speciem monstraturus. Summum porro decus, & plane impera-

(a) Ἑρμείου Σοζομενοῦ Σαλαμινίου λόγος, &c. Hic titulus legitur non solum in codice Regio, quo usus est Robertus Stephanus, sed etiam in codice Fuketiano, qui & vetustate, & bonitate codicem Regium longe superat. Præter hunc titulum Genevenses Typographi alium subjecerant minutoribus litteris, hoc modo: προσφώνημα εἰς Θεοδόσιον τὸν νέον, ᾧ καὶ τὸ σύγγραμμα ἀνατίθησι· ἐγκωμιάζει μὲν γὰρ αὐτὸν μετρίως· προέκθεσιν δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ πραγματείας ποιεῖται. Quem quidem titulum sumseruut ex indiculo capitum Historiæ Ecclesiasticæ Sozomeni, qui in codice Regio, & in editione Roberti Stephani, præfixus est Historiæ ejusdem Sozomeni. Verum ego posteriorem hunc titulum expunxi, tum quod in Fuketiano codice non habetur, tum quia superfluum videbatur duos ejusdem capitis titulos apponere. Porro Theodorus Lector in Historia tripertita, quam ab hac Sozomeni ad Theodosium oratione exorsus est, perinde ac Cassiodorus, hunc titulum habet: προσφωνητικὸν εἰς Θεοδόσιον τὸν Βασιλέα Σωζομενοῦ. Idem quoque titulus habetur in tripertita Cassiodori.

(b) ὁ μὲν δυσπόριστον ψηφίδα. *Lapides pretiosos* vertit Epiphanius, quem secuti sunt Musculus, & Christophorsonus. Observavi tamen, hanc vocem ψηφίδα, de pavimento tessellato proprie usurpari. Sic apud Gregorium Nazianzenum in oratione 16. pag. 248. ἡμεῖς δὲ οἰκήσομεν
C οἰκίας ὑπερλάμπρους, λίθοις παντοίοις διηνθισμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφῖδος λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, &c. Et in oratione 32. σὺ δέ μοι περιέχου τῶν τοίχων καὶ τῶν πλακῶν, καὶ τῆς κεκομψευμένης ψηφῖδος. Ubi πλάκες sunt sectiles marmoris crustæ, quibus parietes tegebantur: ψηφὶς autem pavimentum est tessellatum. Vide notas Casauboni ad Suetonium.

(c) μόριον ἐγκεκτῆσθαι. Hunc locum emendavi ex optimo codice Fuketiano, cui consentit codex Leonis Allatii. Sic enim uterque scriptum habet, μόριον ἓν κεκτῆσθαι. Quanquam in codice Leonis Allatii deest verbum κεκτῆσθαι. Ita enim hunc locum exhibet codex ille, μόριον ἓν τῶν πάντων ἡγούμενον. Sed nec Epiphanius Scholasticus verbum illud κεκτῆσθαι, in suo exemplari legerat, ut ex ejus interpretatione cognoscimus. Mihi tamen videtur prorsus necessarium.

peratorium credebatur, ſi vulgaris hujuſce virtutis vel una duntaxat particula in Principe reperiretur. Pietatis vero, quæ verus eſt Imperii ornatus, nemo magnopere ſtudioſus fuit. Tu vero, potentiſſime Imperator Theodoſi, omnes, ut compendio dicam, virtutes Deo juvante excoluiſti. Et purpuram quidem, ac coronam velut dignitatis tuæ inſigne geſtas, eorum gratia, qui te oculis intuentur; intus vero ornamentum Imperii veriſſimum circumfers, pietatem, & humanitatem. Itaque Poetæ, & Hiſtorici, pluresque ex Præfectis, ac reliquis ſubditis tuis, in te prædicando, tuiſque actibus celebrandis quotidie deſudant. Tu vero tanquam agonotheta, judexque operum præſidens, jucundæ vocis ſono, aut geſtus venuſtate diligentiam tuam decipi non pateris; ſed ſincere judicas, ſpectans dictionem inſtituto operis accomodatam, figuram item, & partes orationis, & diſpoſitionem, atque ordinem; verba item, eorumque collocationem, argumentationem, & ſenſum, atque hiſtoriam. Recitantes porro remuneraris, tum judicio tuo, & applauſu, tum aureis imaginibus, & ſtatuis, & donis, omnique honorum genere. Talem utique te erga illos exhibes, quales nec Cretenſes olim fuerunt erga celebrem illum Homerum, nec Alevadæ erga Simonidem, nec Dionyſius Siciliæ tyrannus erga Platonem Socratis præceptorem, nec Philippus Macedo erga Theopompum Hiſtoriæ ſcriptorem, nec denique Severus Cæſar erga Oppianum, qui piſcium genera, naturam, artemque capiendi verſibus conſcripſit. Nam Cretenſes quidem cum Homerum mille nummis donaſſent ob carminum præſtantiam, tanquam de immenſa quadam munificentia gloriantes, in ærea tabula donum illud publice inſcripſerunt. Alevadæ autem, & Dionyſius, ac Philippus, haudquaquam taciturniores fuiſſent Cretenſibus, qui ob Philoſophicam, & ab omni faſtu alienam Rempublicam gloriari ſolent; ſed cito illos imitati eſſent in proponenda tabula, niſi inferiores illis in munificentia extitiſſent. Severus vero cum Oppiano ſingulos aureos pro ſingulis verſibus Poematis, & quidem mediocris donaviſſet, ea liberalitate tantopere omnes obſtupefecit, ut Oppiani carmina a pleriſque etiamnum aurea nominentur. Hæc ſunt munera Principum, qui diſciplinas, & eloquentiam olim adamarunt. Tu vero Imperator, in doctis hominibus remunerandis cunctos, qui unquam vixerunt, longo intervallo ſuperaſti. Nec abſque ratione id abs te fieri mihi videtur. Nam dum virtute omnes ſuperare contendis, res tuas quotidie no-vis

Theodoſii laudes.

A σιλείας, οὐδενὶ τοσοῦτος λόγος ἐγένετο· σὺ δὲ ὦ κράτιστε Βασιλεῦ Θεοδόσιε, συλλήβδην εἰπεῖν, πᾶσαν ἐπήσκησας ἀρετὴν διὰ Θεοῦ· ἁλουργίδα δὲ καὶ στέφανον πρὸς τοὺς θεωμένους σύμβολον τῆς ἀξίας περικείμενος, ἔνδοθεν ἀεὶ τὸν ἀληθῆ κόσμον τῆς Βασιλείας ἠμφίεσαι, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν· ὅθεν ἑκάστοτε ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, καὶ τῶν σῶν ὑπάρχων οἱ πλείους, καὶ τῶν λοιπῶν ὑπηκόων, περί σε καὶ τὰς σὰς πράξεις πονοῦσιν· ἀγωνοθέτης δὲ καὶ λόγων κριτὴς προκαθήμενος, οὐ κομψῇ τινὶ φωνῇ καὶ σχήματι κλέπτεις τὴν ἀκρίβειαν· ἀλλ' εἰλικρι-B νῶς βραβεύεις, λέξιν οἰκείαν σκοπῶν τῇ προθέσει τοῦ γράμματος, καὶ σχῆμα λόγου, καὶ μέρη, καὶ τάξιν, καὶ ἁρμονίαν, καὶ φράσιν, καὶ συνθήκην, καὶ ἐπιχειρήματα, καὶ νοῦν, καὶ ἱστορίαν· ἀμείβῃ δὲ τοὺς λέγοντας τῇ τε κρίσει τῇ σῇ καὶ τοῖς κρότοις, καὶ χρυσαῖς εἰκόσιν, ἀναθέσει ἀνδριάντων, καὶ δώροις, καὶ τιμαῖς παντοδαπαῖς· οἷον δὲ σαυτὸν περὶ τοὺς λέγοντας παρέχεις, οὐ τοιοῦτοι Κρητῶν οἱ πάλαι ἐγένοντο περὶ τὸν ἀοίδιμον ἐκεῖνον Ὅμηρον. ἢ (d) Ἀλευάδαι περὶ Σιμωνίδην, ἢ Διονύσιος ὁ Σικελίας τύραννος περὶ C (e) Πλάτωνα τὸν Σωκράτους ἑταῖρον. ἢ Φίλιππος ὁ Μακεδὼν περὶ Θεόπομπον τὸν συγγραφέα, καὶ Σεβῆρος ὁ Καῖσαρ περὶ Ὀππιανὸν, τὸν ἐν τοῖς μέτροις τῶν ἰχθύων τὰ γένη, καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὴν θήραν ἀφηγησάμενον· Κρῆτες μὲν γὰρ ἐν χιλίοις νομίσμασιν Ὅμηρον ἀμειψάμενοι τῆς εὐεπείας, ὡς ἀνυπέρβλητον φιλοτιμίαν αὐχοῦντες, ἐν στήλῃ δημοσίᾳ τὴν δωρεὰν ἐγράψαντο· Ἀλευάδαι δὲ καὶ Διονύσιος, καὶ Φίλιππος, οὐκ ἂν στεγανώτεροι Κρητῶν ἐγένοντο, τῶν ἐπὶ πολιτείᾳ ἀτύφῳ, καὶ φιλοσόφῳ σεμνυνομένων. ἀλλὰ τάχος ἂν τὴν ἐκείνων στήλην ἐμιμήσαντο, εἰ D μὴ κατόπιν ἦσαν τῇ δωρεᾷ· Σεβῆρος δὲ μετρίας ποιήσεως χρυσοῦν κατὰ στίχον Ὀππιανῷ δωρησάμενος, οὕτω τῇ φιλοτιμίᾳ κατέπληξεν, ὡς χρυσᾶ ἔπη τὰ Ὀππιανοῦ εἰς ἔτι νῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς ὀνομάζεσθαι· ταῦτα τῶν πάλαι φιλομαθῶν, καὶ φιλολόγων τὰ δῶρα· σὺ δὲ ὦ Βασιλεῦ, οὐδενὶ τῶν πώποτε ὑπερβολὴν κατέλιπες ἐν ταῖς περὶ τοὺς λόγους φιλοτιμίαις, καί μοι δοκεῖς οὐκ ἀπεικότως τοῦτο ποιεῖν· πάντας γὰρ νικῆσαι ταῖς ἀρεταῖς σπουδάζων, εἰς ἐπίδοσιν ἄγεις τὰ σὰ, καθότι τῶν πάλαι κα-τωρ-

(d) Ἀλευάδαι περὶ σιμωνίδην. Alevadæ dicti ſunt Theſſaliæ Reges, qui Xerxem olim evocarunt in Græciam, ut ſcribit Herodotus in libro ſeptimo, haud procul ab initio. Erant autem Alevæ Regis filii, tres numero fratres; Thorax ſcilicet Lariſſæus, Euripylus, ac Thraſydeus. Sic enim vocantur ab Herodoto in libro 9. ubi παῖδες ἀλεύεω dicuntur. Apud Pindarum in Pythionicis ode 10. παῖδες ἀλεύα dicuntur, ubi etiam Thorax nominatur, hoſpes, atque amicus Pindari. De eodem Thorace loquitur Cteſias in Perſicis. Porro Alevas eorum pater, omnium Theſſaliæ Regum potentiſſimus fuit, natus patre Simmia, matre Archedice. Theocritus Idyllio 15. πολλοὶ ἐν ἀντιόχοιο δόμοις καὶ ἄνακτος Ἀλεύα. Ad quæ verba Scholiaſtes ita notat, περὶ δὲ Ἀλεύα τοῦ Σιμμίου πάντα ἀνείλετο εὐφορίων. Repugnare tamen videtur Ariſtoteles, & Alevam Pyrrhi filium facere, non autem Simmiæ. Ariſtotelis verba leguntur apud Harpocrationem in voce τετραρχία: Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ κοινῇ θετταλῶν πολιτείᾳ, ἐπὶ ἀλευάδου πύρρου διῃρῆσθαί φησιν εἰς τέτταρας μοίρας τὴν θετταλίαν. Sed non dubito, quin ſcribendum ſit ἐπὶ ἀλεύα E τοῦ πύῤῥου: id eſt, *regnante Aleva, qui Rufus cognominatus eſt*. Auctorem hujus emendationis habeo Plutarchum, qui in libro περὶ φιλαδελφίας ſub finem, ſcribit patrem Alevæ miſiſſe Delphos, qui Apollinem conſuleret, cuinam potiſſimum ex filiis regnum tradi oporteret. Apollinem vero ſemel atque iterum ea de re conſultum, reſpondiſſe, τὸν φάσκω τὸν πύῤῥον, ὃν ἀρχεδίκη τέκε παῖδα. Hujus poſteri, Alevadæ dicti, deinceps in Theſſalia regnarunt, donec a Philippo Macedone Rege pulſi, fugatique ſunt, ut ſcribit Ulpianus in Demoſthenis Olynthiacas. Plato in Menone mentionem facit Ariſtippi Lariſſæi ex Alevadarum familia.

(e) πλάτωνα τὸν Σωκράτους Διδάσκαλον. Rectius in codice Fuketiano, & in exemplari Leonis Allatii ſcriptum eſt, Σωκράτους ἑταῖρον. Neque enim Plato Præceptor fuit Socratis, ſed contra. Itaque Epiphanius Scholaſticus Socratis *diſcipulum* interpretatus eſt.

(f) πόλιν

τωρθωμένων Ἕλλησί τε καὶ Ῥωμαίοις τὴν ἱστορίαν ἠκρίβωσας. φασὶ δέ σε μεθ' ἡμέραν μὲν τὰ περὶ τὰ ὅπλα καὶ τὸ σῶμα ἀσκεῖν, καὶ τὰ τῶν ἀρχομένων διατάττειν πράγματα, δικάζοντά τε καὶ ἃ χρὴ γράφοντα, ἰδίᾳ τῇ καὶ κοινῇ τὰ πρακτέα σκοποῦντα. νύκτωρ δὲ τὰς βίβλους περιέπειν. διακονεῖν δέ σοι λόγος πρὸς τὴν τούτων εἴδησιν λύχνον, ἐκ μηχανῆς τινὸς αὐτομάτως τῇ θρυαλλίδι ἐπιχέοντα τὸ ἔλαιον, ὡς ἂν μηδὲ εἷς τῶν περὶ τὰ βασίλεια, ἐν τοῖς σοῖς πόνοις ταλαιπωρεῖν ἀναγκάζοιτο, καὶ τὴν φύσιν βιάζηται πρὸς τὸν ὕπνον μαχόμενος· οὕτω τὶς φιλάνθρωπος καὶ πρᾷος, καὶ πρὸς τοὺς πέλας, καὶ πρὸς πάντας ὑπάρχεις, τὸν οὐράνιον βασιλέα τὸν σὸν προστάτην μιμούμενος, ᾧ φίλον ἐστὶν ἐπὶ δικαίους, καὶ ἀδίκους ὕειν, καὶ τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀφθόνως παρέχειν· ὑπὸ γοῦν πολυμαθείας ὡς εἰκὸς, ἀκούω σὲ καὶ λίθων εἰδέναι φύσεις, καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, καὶ ἐνεργείας ἰαμάτων, οὐχ ἧττον ἢ Σολομὼν, ἢ ὁ Δαβὶδ ὁ σοφώτατος· μᾶλλον δὲ κἀκείνου πλεονεκτεῖς ταῖς ἀρεταῖς· ὁ μὲν γὰρ δοῦλος γενόμενος τῶν ἡδονῶν, οὐ μέχρι τέλους τὴν εὐσέβειαν διεφύλαξε, τὴν αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῆς σοφίας αὐτῷ γενομένην· σὺ δὲ ὦ κράτιστε, τὸν ἐγκρατῆ λογισμὸν ἀντιτάξας τῇ ῥᾳστώνῃ, εἰκότως νομίζῃ, μὴ μόνον ἀνθρώπων αὐτοκράτωρ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταῦτα λέγειν, πυνθάνομαί σε καὶ παντὸς ὄψου, καὶ ποτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν νικᾶν· καὶ μήτε σῦκα γλυκερὰ ποιητικῶς εἰπεῖν, μήτ' ἄλλο τι τῶν ὡραίων ἑλεῖν σε δύνασθαι, πλὴν ὅσον ἐπιψαῦσαι, καὶ μόνον ἀπογεύσασθαι, πρότερον εὐλογήσαντα τὸν πάντων δημιουργόν· δίψους δὲ καὶ πνίγους, καὶ ῥίγους κρατεῖν ἐθισθεὶς ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν ἀσκήσεσι, φύσιν ἔχειν νομίζῃ τὴν ἐγκράτειαν· πρώην γέ τοι τὴν ἐν Πόντῳ (f) πόλιν Ἡρακλέους ἐπώνυμον σπεύδων ἰδεῖν, καὶ ἐγεῖραι τῷ χρόνῳ κάμνουσαν, ὥρᾳ θέρους τὴν διὰ Βιθυνῶν ᾔεις ὁδόν· τοῦ δὲ ἡλίου σφόδρα φλέγοντος περὶ μέσην ἡμέραν, ἰδών σέ τις τῶν δορυφόρων ἱδρῶτι πολλῷ, καὶ κονιορτῷ πεφυρμένον, φθάσας ὡς δὴ χαριούμενος, προσεκόμισέ σοι φιάλην εὖ μάλα λαμπρῶς πρὸς τὰς ἀκτῖνας ἀντιστίλβουσαν, ἡδὺν αὐτῇ τινὰ ποτὸν ἐμβαλὼν, καὶ ψυχρὸν ὕδωρ ἐπιχέας· σὺ δὲ ὦ κράτιστε προσδεξάμενος, ἐπῄνεσας μὲν τῆς προθυμίας τὸν ἄνδρα, καὶ δῆλος ἦσθα μετ' οὐ πολὺ τοῦτον φιλοτιμίᾳ βασιλικῇ καλῶς ποιήσων· πάντων δὲ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν φιάλην κεχηνότων, καὶ μακαριζόντων ὃς πίεται, πάλιν αὐτῷ ὦ γενναῖε τὸ ποτὸν ἀπέδωκας, καὶ ὅπου φίλον αὐτῷ κεχρῆσθαι ἐκέλευσας· ὥστε μοι δοκεῖ εἰκότως ταῖς σαῖς ἀρεταῖς νενικῆσθαι καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου. ᾧ λέγεται παρὰ τῶν ἐκεῖνον θαυμαζόντων, δι' ἀνύδρου τόπου βαδίζοντι μετὰ τῶν Μακεδόνων,

A vis incrementis amplificas. Ob quam etiam caussam res præclare gestas tum a Græcis, tum a Romanis studiosissime perlegisti. Ajunt, certe te interdiu quidem bellicis artibus, & corporis exercitationibus vacare, & subjectorum negotia disceptare, modo judicantem, modo ea, quæ convenit, scribentem; & tum privatim, tum publice, ea, quæ agenda sunt, dispicientem: Noctu vero libris incumbere. Porro fama est, ad eorum lectionem inservire tibi candelabrum, quod arte mechanica fabricatum, nullo extrinsecus ministrante, oleum infundat lucernæ: ita ut nemo ex ministris palatii ob labores tuos molestiam subire cogatur, & contra somnum B luctando vim inferre naturæ. Adeo humanus es, & benignus, ac mitis tum erga proximos, tum erga omnes mortales: instar cœlestis regis, patroni, ac defensoris tui, qui justis pariter, & injustis pluere solet, & Solem quotidie Orientem præbere, aliaque ejusmodi liberaliter suppeditare. Porro adeo multiplici eruditione instructum te esse audio, ut lapidum naturam, viresque radicum, & remediorum efficaciam non minus noveris, quam sapientissimus ille Davidis filius Salomon. Immo vero longe illum antecedis in omni genere virtutis. Nam ille quidem voluptatis vile mancipium effectus, pietatem, quæ maximorum bonorum, & sapientiæ caussa ipsi extiterat; usque ad finem C vitæ non servavit. Tu vero, potentissime Imperator, qui continentiæ studium opposuisti licentiæ; non sine caussa existimas, Imperatorem te esse non hominum modo, verum etiam perturbationum tam animi, quam corporis. Quod si istud etiam dicendum est, te cujusvis cibi, & potionis cupiditate superiorem esse accepi, & nec dulcibus ficubus, ut poetice loquar, nec alio fructuum genere capi posse, nisi hactenus tantum, ut attingas, & gustes; idque postquam omnium conditori Deo benedixeris. Jam vero sitim, æstum, atque algorem superare quotidianis exercitationibus ita assuefactus es, ut continentiam vice naturæ ha- D bere videaris. Nuper certe cum Heracleam urbem Ponti visere, eamque temporis diuturnitate collapsam instaurare studeres, æstivo tempore per Bithyniam iter fecisti. Cumque Sol vehementius flagraret circa meridiem, quidam ex Protectoribus tuis te sudore diffluentem, & pulvere conspersum videns, tanquam rem gratam tibi facturus, phialam tibi obtulit adversus Solis radios splendide coruscantem, eamque gratissima quadam potione implevit, aquam frigidam illi superfundens. Tu vero, Princeps potentissime, sumto calice, hominis quidem illius propensum erga te animum collaudasti, nec obscure significasti, te pro Imperiali magnificen- E tia brevi illum beneficio affecturum esse. Sed cum milites universi poculo inhiarent, beatumque judicarent eum, qui hausturus illud esset, poculum viro reddidisti, o generosissime, utque eo pro arbitrio suo uteretur, jussisti. Merito itaque mihi videris, Alexandrum quoque Philippi filium virtutibus tuis superasse. Quem laudatores ipsius commemorant, cum per siticulosam quamdam regionem transiret una cum exercitu Macedonum,

(f) πόλιν ἡρακλέους ἐπώνυμον. Theodosius junior Heracleam profectus est, ipso 9. & Palladio Consulibus, eique redeunti Ursus Præfectus Urbi, & Senatus in foro Theodosii auream coronam obtulit, ut legitur in Chronico Alexandrino.

num, & miles quidam officiosus, ac sedulus aquam a se repertam, haustamque ei obtulisset, noluisse bibere; sed aquam humi effudisse. Proinde, ut summatim dicam, omnibus regibus, qui te antecesserunt, regaliorem te, juxta Homerum, proprie appellare licet. Alios enim nihil admiratione dignum in se habuisse accepimus: alios vero una quapiam, aut altera dote Imperium exornasse. At tu, optime Imperator, cunctas simul virtutes complexus, pietate, clementia, fortitudine, continentia, justitia, liberalitate, animi magnitudine regiæ dignitati congrua, cunctos transgressus es. Solum certe ex omnibus, qui unquam fuerunt, Principatum tuum incruentum, & ab omni cæde purum, atque integrum esse nostra ætas gloriatur. Quippe subditos suaviter, & cum voluptate quadam ad virtutem informas, ut cum benevolentia, ac reverentia studium suum erga te, ac Rempublicam ostendant. Has igitur ob causas, cum Historiam Ecclesiasticam scribere instituissem, necessario eam tibi nuncupandam putavi. Cui enim potius eam nuncuparem, narraturus divinorum hominum virtutem, & quæcumque Catholicæ Ecclesiæ contigerunt; & quot illa, quantisque cum hostibus fortiter congressa, ad tuos, & parentum tuorum portus appulerit? Agedum ergo, Imperator omnium gnare, & tum aliis prædite virtutibus, tum inprimis pietate, quam initium esse sapientiæ divina testantur oracula, hunc a me librum suscipe, eumque examina, & pro tua singulari diligentia addens, ac detrahens, tuo illum labore perpurga. Prorsus enim quidquid tibi visum fuerit, id utile, ac præclarum lectoribus videbitur: nec post judicium tuum quisquam deinceps manum admoturus est. Porro hoc opus meum a tertio Consulatu Crispi, & Constantini Cæsarum usque ad septimum decimum Consulatum tuum progreditur. Idque in novem libros commode distribui posse existimavi. Ac primus quidem, & secundus liber ea complectetur, quæ Constantino regnante Ecclesiæ acciderunt. Tertius vero, & quartus ea, quæ sub filiorum ejus Principatu sunt gesta. Quintus, & sextus ea continebit, quæ regnante Juliano fratre illorum patruele, & quæ Joviano, itemque Valentiniano, & Valente imperantibus contigere. Septimus, & octavus liber ea commemorabit, quæ Gratiano, & Valentiniano fratribus Imperium obtinentibus acta sunt, usque ad nuncupationem Augustam Theodosii admirabilis avi tui: & quæ sub Theodosio deinceps gesta, quoad usque celeberrimus pater tuus Arcadius una cum piissimo patruo tuo Honorio orbis Romani administrationem suscepit. Nonum vero librum narrationi eorum, quæ a sanctissima, Christique amantissima majestate tua gesta sunt, specialiter dicavi. Quam quidem majestatem opto, ut Deus perpetuo custodiat, inconcussa tranquillitate, ac lætitia perfruentem: eamque hostibus superiorem efficiat, & cunctos pedibus ipsius substernat; pium denique Imperium filiis, ac nepotibus suis transmittere ei concedat, favente Christo, per quem, & cum quo, Deo patri sit gloria una cum sancto Spiritu in ævum. Amen.

Singulorum librorum argumenta.

A νων, ἐπιμελῆ στρατιώτην ὕδωρ εὑρόντα ἀρύσασθαι, καὶ προσκομίσαι· τὸν δὲ μὴ πιεῖν, ἀλλὰ ἐκχέαι τὸ πόμα· συνελόντα ἓν εἰπεῖν, (g) τῶν πρὸ σοῦ βασιλέων βασιλικώτερόν σε κυρίως καλεῖν ἐστὶ κατὰ τὸν Ὅμηρον· τοὺς μὲν γὰρ, οὐδὲν οἷον ἄγασθαι κεκτημένους παρειλήφαμεν. τοὺς δὲ ἐπὶ ἑνὶ μόλις ἢ δύο τὴν Βασιλείαν σεμνύοντας· σὺ δὲ ὦ κράτιστε πάσας ὁμοῦ συλλαβὼν τὰς ἀρετὰς, πάντας ὑπερεβάλλου εὐσεβείᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ σωφροσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ φιλοτιμίᾳ, καὶ μεγαλοψυχίᾳ, βασιλικῇ πρεπούσῃ ἀξίᾳ· ἀναίμακτον δὲ καὶ καθαρὰν φόνου, πάντων τῶν πώποτε γενομένων, μόνην B τὴν σὴν ἡγεμονίαν ἅπας αἰὼν αὐχεῖ· ἡδονῇ δὲ τὰ σπουδαῖα τοὺς ὑπηκόους παιδεύεις, εὐνοίᾳ τε καὶ αἰδοῖ τὴν περὶ σὲ σπουδὴν, καὶ τὰ κοινὰ ἐνδείκνυσθαι· ὥστε μοι πάντων ἕνεκεν ἀναγκαῖον καταφαίνεται Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συγγράφοντι, σοὶ προσφωνῆσαι· τίνι γὰρ μᾶλλον οἰκειότερον τοῦτο ποιήσω, πολλῶν καὶ θεσπεσίων ἀνδρῶν ἀρετὴν ἀφηγῆσθαι μέλλων, καὶ τὰ συμβάντα περὶ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν, ὅσοις τε ἐχθροῖς ὑπαντήσασα, εἰς τοὺς σοὺς καὶ τῶν σῶν πατέρων λιμένας κατῆγεν· ἄγε οὖν ὦ πάντα εἰδὼς, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἔχων, καὶ μάλιστα τὴν εὐσέβειαν, ἣν ἀρχὴν εἶναι σοφίας ὁ θεῖος ἐστὶ λόγος, δέχου C παρ' ἐμοῦ ταύτην τὴν γραφὴν, καὶ ἐξέτασον, καὶ τὰς τῆς σῆς ἀκριβείας προσθέσεις, καὶ ἀφαιρέσεις προσαγαγὼν, τοῖς σοῖς πόνοις κάθαρον· πάντως γὰρ ὅπῃ ἂν σοι φίλον δοκοῖ, ταύτῃ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι χρήσιμον, καὶ λαμπρὸν φανεῖται· οὐδ' ἐπιθήσει τὶς δάκτυλον τῇ δοκιμασίᾳ τῇ σῇ· πρόεισι δέ μοι ἡ γραφὴ ἀπὸ τῆς Κρίσπου, καὶ Κωνσταντίνου τῶν Καισάρων τρίτης ὑπατείας, μέχρι τῆς ἑπτακαιδεκάτης τῆς σῆς· ἔδοξε δέ μοι καλῶς ἔχειν εἰς ἐννέα μέρη τὴν πᾶσαν πραγματείαν διελεῖν· περιέξει δὲ ὁ πρῶτος, καὶ δεύτερος τόμος τὰ ἐπὶ Κωνσταντίνου συμβάντα D ταῖς Ἐκκλησίαις. ὁ δὲ τρίτος, καὶ τέταρτος τὰ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀνεψιοῦ τῶν παίδων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ Ἰοβιανοῦ, καὶ προσέτι Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Οὐάλεντος· ὁ δὲ ἕβδομος, καὶ ὄγδοος ἡμῖν δηλώσει τόμος τὰ ἐπὶ Γρατιανοῦ, καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τῶν ἀδελφῶν, μέχρι τῆς ἀναρρήσεως Θεοδοσίου τοῦ (h) θεσπεσίου σοῦ πάππου· ἐσότε δὴ ὁ ὑμέτερος κράτιστε Βασιλεῦ ἀοίδιμος πατὴρ Ἀρκάδιος τὴν πατρῴαν ἡγεμονίαν διαδεξάμενος, ἅμα τῷ εὐσεβεστάτῳ σοῦ θείῳ Ὁνωρίῳ, τὴν Ῥωμαίων οἰκουμένην ἰθύνειν ἔλαχε· τὸ δὲ ἔννατον βιβλίον ἀνατέθεικα τῇ φιλοχρίστῳ, καὶ εὐαγεστάτῃ ὑμῶν κορυφῇ. ἣν ἐς ἀεὶ φυλάττοι E Θεὸς ἐν ἀκλονήτοις εὐθυμίαις, κατευμεγεθοῦσαν ἐχθρῶν, καὶ πάντας ἔχουσαν ὑπὸ πόδας, καὶ εἰς παῖδας παίδων παραπέμπουσαν τὴν εὐσεβῆ Βασιλείαν, κατευθύνοντος τοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, τῷ Θεῷ, καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

(g) τῶν πρὸ σοῦ Βασιλέων Βασιλικώτερον. Scribendum puto Βασιλεύτερον. Utitur enim Sozomenus verbo Homerico, ut ipsemet testatur his verbis: κατὰ τὸν ὅμηρον. Quæ omnino superflua essent, nisi ita legeremus, ut dixi.

(h) Θεσπεσίου σοῦ Πάππου. Post hæc verba in Fuketiano codice lacuna est dimidiatæ circiter lineæ: & ad latus notatur λείπει, id est, desunt nonnulla. Quod igitur hic deesse videbatur, id in versione mea ex conjectura supplevi.

HER-

EP-

(a) ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τὸ Προοίμιον τῆς βίβλου, ἐν ᾧ διαπορεῖ περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, καὶ μνεία τῶν πρώτως ἀρξαμένων ἀρχῆθεν τῆς τοιαύτης πραγματείας, καὶ ὅπως, καὶ ἐκ ποίων τὴν Ἱστορίαν ἠρανίσατο· καὶ ὡς τῆς ἀληθείας φροντίσει, καὶ ἄλλα τινὰ ἡ Ἱστορία περιέξει.

CAPUT PRIMUM.

Procemium, in quo quæstionem movet de gente Judaica: deinde memorat, quinam de hoc argumento scribere cœperint, & quomodo, & ex quibus auctoribus hanc Historiam excerpserit: & quod veritatis studiosus futurus sit: denique quod Historia etiam alia quædam continebit.

A Ἔννοιά μοι ποτὲ ἐγένετο, τί δὲ ἄρα τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις ἑτοιμοτέρα συνέβη ἡ περὶ τὸν Θεὸν λόγον πίστις· (b) Ἑβραίοις δὲ δύσπιστος, καίτοι τὰ θεῖα πρεσβεύειν ἐξ ἀρχῆς παρειληφόσι, καὶ τὰ περὶ τῆς παρουσίας

Sæpenumero mecum ipse cogitavi, quid causæ esset, cur cæteri quidem homines promti, ac parati fuerint ad fidem in Deum Verbum suscipiendam: Hebræi vero adeo increduli, cum tamen isti jam inde ab initio res divinas honore prosequi insti- SÆC. IV.

(a) Ἑρμείου Σωζομένου Σαλαμινίου. Ita scribitur hoc nomen in codice Regio, & Fuketiano. Verum in codice Leonis Allatii, qui continet Historiam tripertitam a Theodoro Lectore collectam, & in duos libros distributam, legitur, σαλαμίου ἑρμίου Σωζομένου. In Bibliotheca Photii, cap. 30. titulus hujus Historiæ ita concipitur. Σαλαμάνου Ἑρμείου Σωζομένου, quam scripturam magis probo. Fuit enim Salamanes nomen proprium. Atque ita vocatus est monachus quidam ex discipulis Hilarionis, qui etiam Salamines in vulgatis editionibus dicitur apud Sozomenum in lib. 6. capit. 32. Salaminius quoque nomen proprium fuit, usitatum apud Syros. Sic enim vocatus est Antecessor quidam Scholæ Berytiensis, unus ex numero Antecessorum ad quos Imp. Justinianus primam præfationem Digestorum dicavit. Itaque Sozomenus tria habuit nomina, quorum primum Salamanes Syriacam præfert originem. Majores certe Sozomeni ex Palæstina orti fuere, ut ipse testatur Sozomenus in libro 5. cap. 14. Sane cognomen illud Σαλαμινίου semper suspectum habui. Cur enim Sozomenus Salaminium se vocaret potius, quam Constantiensem? Urbs enim illa Cypri jam pridem Salamin vocari desierat, & Constantia dicebatur. Deinde si Σαλαμινίου nomen esset patronymicum, præponendus erat articulus hoc modo τοῦ Σαλαμινίου. Adde, quod in libris scriptorum Christianorum nunquam solent præfigi hujusmodi nomina patronymica, nisi quoties duo sunt scriptores ejusdem nominis. Tunc enim in Operis titulo addi solet patria cujusque, ut alter ab altero distinguatur. Verbi gratia Εὐσεβίου τοῦ Ἐμεσηνοῦ, ad discrimen Cæsariensis Eusebii. In Sozomeno vero nihil opus fuit hac distinctione, cum nullus alius scriptor occurrat ejusdem nominis. Et hæc quidem de cognomine Salaminii. Restant duo nomina, Hermiæ scilicet, ac Sozomeni; quorum posterius videtur esse proprium nomen scriptoris nostri. Certe Theodorus Lector in epistola, quam Historiæ suæ tripertitæ præfixit, ita eum appellat, ὁ Μακάριος Σωζόμενος. Cassiodorus quoque in prologo Historiæ tripertitæ, & Gregorius Magnus in epistolis Sozomenum eum appellant. Quidam tamen Hermiam illum vocatum esse existimant; & Sozomenum nomen esse patris illius. Sic auctor juris Græco-Romani in libro 4. capite De translationibus Episcoporum: ὁ Ῥώμης Πάπας Κελεστῖνος γράφει δι' ἐπιστολῶν τεσσάρων πρός τε τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχείας, καὶ Ῥοῦφον Θεσσαλονίκης, καταμηδὲν ἀντιπροσίστασθαι τοῖς κανόσι τὴν μετάστασιν τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ ἑτέρας πόλεως εἰς ἑτέραν, ὡς ὁ Σωζομένου λέγει ἑρμείας. Locus ille, quem citat hic auctor, non legitur hodie apud Sozomenum, sed exstat in libro 7. Socratis.

B

(b) Ἑβραίοις δὲ δύσπιστος. In codice Leonis Allatii scriptum est δύσπειστος, id est, *persuasu difficilis*. Rectius meo quidem judicio. Neque enim Græce dici potest, πίστις δύσπιστος. Eundem errorem jam pridem observavit Leunclavius in libro 1. notatorum ad Xenophontem, quem Lector consulat, si volet. Ceterum & illud monendum est, Sozomenum verbis Xenophontis uti solere. Certe Historiam suam iisdem verbis orditur, quibus Xenophon usus est in exordio institutionis Cyri.

(c) Ἰωση-

SÆC. IV. inſtituiſſent, & de adventu Chriſti, cujuſmodi is futurus eſſet, diu, antequam fieret, per Prophetas didiciſſent. Etenim Abrahamus quidem, qui & generis, & circumciſionis ipſis auctor fuit, filium Dei oculis ſuis cernere, & convivio excipere promeruit. Iſaac vero ejus filius typum ſacrificii illius, quod in cruce oblatum eſt, meruit exprimere, tunc cum vinctus a patre ad aram ductus eſt, quo etiam modo Chriſtum paſſum eſſe tradunt ii, qui ſacras literas accurate interpretantur. Jacob denique expectationem gentium in Chriſto, quæ tunc impleta eſt, & tempus ipſum, quo venturus erat, diu ante prædixit, ubi ait, defecturos eſſe principes Judæorum ex tribu Judæ Phylarchi. Quibus verbis Herodis deſignabat principatum, qui paterno quidem genere Idumæus, materna autem ſtirpe Arabs, adminiſtrationem Judææ a Senatu Romano, & ab Auguſto Cæſare accepit. Ex reliquis item Prophetis, alii nativitatem Chriſti, & inenarrabilem ejus conceptionem, & Matrem poſt partum adhuc Virginem permanentem, & genus, & patriam prædixerunt. Alii divina ejus, & ſtupenda facinora: alii paſſionem, & reſurrectionem a mortuis, & aſcenſum in cœlum, & quid in ſingulis iſtorum acciderit, diu antea vaticinati ſunt. Quod ſi forte quis iſta adhuc ignorat, haudquaquam difficile fuerit ex ſacrorum librorum lectione ea cognoſcere. Sed & Joſephus Matthiæ filius ſacerdos, vir cum apud Judæos, tum apud Romanos celeberrimus, veritatis de Chriſto teſtis eſt locupletiſſimus. Eum enim hominem quidem appellare detrectat, utpote mirabilem operum effectorem, veræque doctrinæ magiſtrum: Chriſtum vero diſerte nominat, & ſupplicio crucis addictum, tertia die vivum apparuiſſe, & alia plurima miracula a divinis vatibus de illo prædicta eſſe teſtatur. Multos præterea, quos ille ad ſe pertraxerat, tam Judæos, quam Græcos, in illius amore perſeveraſſe affirmat; gentemque ejus nomine appellatam neutiquam defeciſſe. Ac mihi quidem videtur, dum iſta ſcribit, propemodum clamare, Chriſtum Deum eſſe, operibus ipſius id evincentibus. Verum rei novitate perterritus, media quadam via prætergreſſus eſt, eos, qui in Chriſtum crediderant, minime inſectatus, immo potius cum illis conſentiens. Hæc igitur mihi cogitanti non immerito mirari ſubit, cur Hebræi ante reliquos mortales ad fidem Chriſti non acceſſerint. Etſi enim a Sibylla, & a quibuſdam oraculis, ea, quæ Chriſto acciderunt, ante ſignificata ſint, non idcirco tamen Græci omnes incredulitatis accuſandi ſunt. Pauci quippe, qui reliquos doctrina anteibant, hujuſmodi vaticinia noverant, utpote verſibus maxima ex parte conſcripta, & verbis gravioribus prodita, quam quæ a vulgo capi poſſent. Fuit autem opus hoc divinæ providentiæ, meo quidem judicio, ut ad conſenſionem poſterorum, res futuras non propriorum tantummodo vatum, verum etiam externorum auribus aliqua ex parte inſinuaret. Perinde ac ſi quiſpiam muſicus ob peregrini cujuſdam cantici neceſſitatem, ſuperfluas chordas ple-

ctro

Joſephi de Chriſto teſtimonium. *Antiquit. lib.16. c.4.*

Sibyllæ.

A σίας τοῦ Χριστοῦ ὅπως ἔσται, πρὶν γένηται, μαθοῦσι διὰ τῶν Προφητῶν· Ἀβραὰμ μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀρχηγὸς τοῦ γένους καὶ τῆς περιτομῆς γενόμενος, αὐτόπτης καὶ ἑστιάτωρ ἠξίωται εἶναι τοῦ Θεοῦ· Ἰσαὰκ δὲ ὁ τούτου παῖς, τῇ μιμήσει τετίμηται τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας, δέσμιος παρὰ τοῦ Πατρὸς τῷ βωμῷ προσαχθεὶς, ᾗ συνέβη καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι πάθος, ὡς φασὶν οἱ τὰς ἱερὰς ἀκριβοῦντες γραφάς· Ἰακὼβ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῷ νῦν οὖσαν προσδοκίαν τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἦλθε προεμήνυσεν, ἡνίκα φησὶν, ἐκλείψουσιν οἱ ἡγούμενοι τῶν Ἑβραίων ἐκ τοῦ γένους Ἰούδα τοῦ Φυλάρχου· B ὑπεδήλου δὲ τὴν ἡγεμονίαν Ἡρώδου, ὃς Ἰδουμαῖος ὢν τὸ γένος ἐκ πατρὸς, Ἀράβιος δὲ κατὰ μητέρα, ἐπετράπη τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ὑπὸ τῆς Συγκλήτου Ῥωμαίων, καὶ Αὐγούστου Καίσαρος· καὶ τῶν ἄλλων δὲ Προφητῶν, οἱ μὲν τὴν Χριστοῦ γένναν προεκήρυξαν, καὶ τὴν ἄφραστον ἐκείνην κύησιν, καὶ Μητέρα μετὰ τόκον παρθένον μείνασαν, καὶ γένος καὶ πατρίδα· οἱ δὲ τὰς θείας αὐτοῦ καὶ παραδόξους πράξεις· ἄλλοι δὲ πάθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, καὶ τὸ ἐπὶ ἑκάστῳ συμβὰν προεσήμαναν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴ τῳ ἠγνόηται, οὐ χαλεπὸν εἰδέναι ταῖς ἱεραῖς ἐντυχόντι βίβλοις· C καὶ (c) Ἰώσηπος δὲ ὁ Ματθίου ὁ ἱερεὺς, ἀνὴρ παρά τε Ἰουδαίοις καὶ Ῥωμαίοις ἐπιδοξότατος γενόμενος, ἀξιόχρεως ἂν εἴη μάρτυς τῆς περὶ Χριστοῦ ἀληθείας· ἄνδρα μὲν γὰρ αὐτὸν ἀποκαλεῖν ὀκνεῖ, ὡς παραδόξων ἔργων ποιητὴν, καὶ διδάσκαλον λόγων ἀληθῶν· Χριστὸν δὲ περιφανῶς ὀνομάζει, καὶ τῷ σταυρῷ καταδικασθῆναι, καὶ τριταῖον ζῶντα φανῆναι· καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ προειρῆσθαι τοῖς θείοις προφήταις οὐκ ἀγνοεῖ· πολλοὺς δὲ ὄντας οὓς ἐπηγάγετο Ἕλληνάς τε καὶ Ἰουδαίους, ἐπιμεῖναι ἀγαπῶντας αὐτὸν μαρτυρεῖ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ ὠνομασμένον μὴ ἐπιλεῖψαι φῦλον· D καί μοι δοκεῖ ταῦτα ἱστορῶν μονονουχὶ βοᾶν ἀναλόγως τοῖς ἔργοις, Θεὸν εἶναι τὸν Χριστόν. ὑπὸ δὲ τοῦ παραδόξου πράγματος καταπλαγεὶς, ὡδί πως μέσως παρέδραμε, μηδὲν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν ἐπισκήψας, μᾶλλον δὲ καὶ συνθέμενος· ταῦτά μοι λογιζομένῳ θαυμαστὸν εἰκότως καταφαίνετο, μὴ τοὺς Ἑβραίους φθάσαι, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἰς Χριστιανισμὸν μεταβαλεῖν· εἰ γὰρ καὶ Σιβύλλα καὶ (d) χρησμοί τινες τῶν ἐπὶ τῷ Χριστῷ συμβεβηκότων, τὸ μέλλον προεμήνυσαν, οὐ παρὰ τοῦτο δήπου πᾶσιν Ἕλλησιν εἰς δυσπιστίαν ἐγκαλεῖν ἐστίν. ὀλίγοι γὰρ οἳ παιδείᾳ διαφέρειν E ἐδόκουν, τὰς τοιαύτας ᾔδεσαν προφητείας, ἐμμέτρους τε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὔσας, καὶ σεμνοτέραις πρὸς δῆμον λέξεσι πεφρασμένας· ἦν δὲ ἄρα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς ἄνωθεν προμηθείας, ἐπὶ συμφωνίᾳ τῶν ἐσομένων, μὴ μόνον ἰδίοις προφήταις ἐνηχῆσαι τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ ὀθνείοις ἐκ μέρους. ὥσπερ εἴ τις μελοποιὸς διὰ χρείαν παραξένου μέλους, τὰς περιττὰς τῶν χορδῶν ἐπιδράμοι τῷ πλήκτρῳ,

(c) Ἰώσηπος δὲ ὁ Ματθίου. Codex Allatii ſcriptum habet Ματταθίου, levi diſcrimine. Joſephi enim hiſtorici pater interdum Matthias, interdum Matathias dicitur, ut monui in Annotationibus Euſebianis.

(d) χρησμοί τινες τῶν ἐπὶ τῷ Χριστῷ. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, χρησμόν τινες τῶν ἐπὶ Χριστοῦ συμβεβηκότων.

(e) οὐκ

κτρω, ἢ ταῖς οὔσαις ἑτέρας προσθείη· ὡς μὲν οὖν Ἑβραῖοι πλείοσι καὶ σαφεστέραις Προφητείαις χρησάμενοι περὶ τῆς παρουσίας Χριστοῦ, κατόπιν ἐλλήνων ἐγένοντο περὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ἀπόχρη τοσοῦτον εἰπεῖν· οὐ μὴν οὐδ' οὕτω παρὰ λόγον δόξειε, διὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν εἰς τὰ μάλιστα τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιδοῦναι· πρῶτον μὲν, καθότι φιλεῖ ὁ Θεὸς τὰς ἐκ παραδόξου μεταβάσεις βραβεύειν ἐπὶ τοῖς θείοις καὶ μεγίστοις πράγμασιν· ἔπειτα δὲ, οὐ ταῖς τυχούσαις ἀρεταῖς τῶν ἐξ ἀρχῆς προστάντων αὐτῆς οἰκονομηθεῖσαν ἐστὶν εὑρεῖν τὴν θρησκείαν· εἰ γὰρ καὶ γλῶσσαν πρὸς φράσιν ἢ κάλλος λέξεως ἠκονημένην οὐκ εἶχον, οὐδὲ λέξεσιν, ἢ γραμμικαῖς ἀποδείξεσι τοὺς ἐντυγχάνοντας ἔπειθον, οὐ παρὰ τοῦτο χεῖρον αὐτοῖς ἐπράχθη τὸ σπουδαζόμενον· ἀλλ' ἀποδυόμενοι τὰς οὐσίας, καὶ τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες, ἀνασκολοπιζόμενοί τε, καὶ ὡς ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὰς πολλὰς καὶ χαλεπὰς βασάνους δεχόμενοι, καὶ μήτε τῶν κατὰ πόλιν δήμων καὶ ἀρχόντων ταῖς κολακείαις ὑπαγόμενοι, μήτε ταῖς ἀπειλαῖς ἐκπληττόμενοι, δῆλον πᾶσιν ἐποίησαν, ὡς ὑπὲρ μεγίστων ἄθλων τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὑπομένουσιν· ὥστε οὐδὲ πειθοῦς ἔδει λόγων, ἀκονιτὶ τῶν πραγμάτων κατ' οἴκους καὶ πόλεις πιστεύειν βιαζομένων, ἃ μὴ πρότερον ἀκηκόασι· τοσαύτης οὖν θείας καὶ παραδόξου μεταβολῆς τῇ οἰκουμένῃ συμβάσης, ὡς καὶ τῆς προτέρας θρησκείας καὶ τῶν πατρίων νόμων ἀμελῆσαι, ἢ δεινὸν ἂν εἴη, τὸν μὲν ἐν Καλυδῶνι κάπρον, καὶ τὸν ἐν Μαραθῶνι ταῦρον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα κατὰ χώρας ἢ πόλεις γινόμενα, ἢ μυθευόμενα, τοσαύτης ἀξιωθῆναι σπουδῆς, ὡς πολλοὺς τῶν παρ' Ἕλλησιν εὐδοκιμωτάτων συγγραφέων περὶ ταῦτα πονῆσαι, φύσεως εὖ ἔχοντας γράφειν· ἐμὲ δὲ μὴ τὴν φύσιν βιάσασθαι καὶ Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συγγράψαι· πέπεισμαι γὰρ, ὡς ὑποθέσεως οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δημιουργηθείσης, παραδόξως ἀναφανῆναί με συγγραφέα, (e) οὐκ ἄπορον τῷ Θεῷ· ὡρμήθην δὲ τὰ μὲν πρῶτα, ἀπ' ἀρχῆς ταύτην συγγράψαι τὴν πραγματείαν· λογισάμενος δὲ ὡς καὶ ἄλλοι ταύτης ἐπειράθησαν μέχρι τῶν κατ' αὐτοὺς χρόνων, (f) Κλήμης τε καὶ Ἡγήσιππος, ἄνδρες σοφώτατοι, (g) τῇ τῶν Ἀποστόλων διαδοχῇ παρακολουθήσαντες, καὶ Ἀφρικανὸς ὁ συγγραφεὺς, καὶ Εὐσέβιος ὁ ἐπίκλην Παμφίλου, ἀνὴρ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι ποιητῶν καὶ συγγραφέων πολυμαθέστατος ἵστωρ· ὅσα μὲν τῶν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων

A ctro percurrat, aut alias prioribus adjiciat. Quod igitur Hebræi, cum & pluribus manifestioribus Prophetiis de Christi adventu præmoniti fuissent, tardius tamen quam Gentiles in illum crediderint, hæc dixisse sufficiat. Nec tamen adeo a ratione alienum videri debet, quod per alias potissimum gentes Ecclesia creverit. Primum quia in divinis, & maximis negotiis mutationes Deus facere solet præter omnium opinionem. Deinde religionem nostram haud vulgaribus virtutibus illorum, qui ab initio illi præfuerunt suffultam licet animadvertere. Etsi enim linguam ad copiose, & eleganter loquendum exercitatam non habuerint, nec verbis, ac B demonstrationibus Mathematicis usi sint, ut auditoribus suis persuaderent, nihilo tamen minus id, quod studebant, perficere valuerunt. Sed patrimoniis exuti, & bona sua contemnentes, in crucem acti, ac velut in alienis corporibus multa, & gravissima tormenta sustinentes; & populorum per singulas civitates, ac rectorum nec blanditiis illecti, nec minis perterriti, manifeste omnibus declararunt, se ob maxima quædam præmia hujusmodi ærumnas tolerare. Quamobrem persuasione verborum opus illis non fuit, cum res ipsæ in singulis prope domibus, ac civitatibus, nullo negotio homines impellerent ad credendum iis, quæ antea numquam audiverant. C Cum igitur tam divina, atque inopinata mutatio orbi terrarum acciderit, ut homines pristinam religionem, & ritus patrios abjecerint: prorsus absurdum fuerit, Calydonium quidem aprum, & Marathonium taurum, & alia hujusmodi, quæ in singulis regionibus, ac civitatibus vel facta sunt, vel conficta, tanto hominum studio fuisse celebrata, ut nobilissimi quique apud Græcos scriptores, & ad scribendum ingenio instructissimi, in iis tractandis operam suam posuerint: me vero non supra ingenii mei vires eniti, & Ecclesiasticarum rerum Historiam conscribere. Nam cum hoc argumentum non ab hominibus elaboratum sit, prorsus persuasum habeo, haud difficile esse Deo, D ut ego præter omnium opinionem hujus Historiæ scriptor appaream. Ac primo quidem Historiam hanc ab initio repetere decreveram. Sed cum animadvertissem, alios jam scriptores ad sua usque tempora id præstitisse; Clementem scilicet, & Hegesippum viros sapientissimos, qui Apostolorum temporibus proxime successerunt: Africanum præterea temporum scriptorem: & Eusebium cognomento Pamphili, virum tum in divinis scripturis, tum in Poetarum, aliorumque Gentilium scriptorum libris exercitatissimum: ea quidem,

SEC. IV.

Hæc historia cur non ab initio repetita.

(e) οὐκ ἄπορον τῷ Θεῷ. Mirum est, Interpretes omnes in hujus loci interpretatione lapsos esse. Nam & Epiphanius, & Musculus, & Christophorsonus, ἄπορον retulerunt ad συγγραφέα, cum tamen dicatur in recto, & subaudiendum sit ἐστι.

(f) κλήμης τε καὶ ἡγήσιππος. Dubitare quis possit, utrum Clementem Romanum intelligat hic Sozomenus, an Alexandrinum, qui Stromateus est cognominatus. Ego Clementem Romanum designari potius crediderim. Nam & primo loco nominatur ante Hegesippum: quod Clementi Romano melius convenit; quippe qui comes, & successor fuerit Apostolorum. Deinde Clemens Alexandrinus, etsi nonnulla libris suis inseruit, quæ ad Historiam Ecclesiasticam spectant, non tamen ex professo res Ecclesiæ scribere instituit. At Sozomenus hoc loco agit de his scriptoribus, qui res in exordio Ecclesiæ gestas commemorarunt, inter quos primum omnium recenset Clementem. Romanum igitur intelligit, qui libros Recognitionum scripsit, quos a Rufino translatos habemus. Eorundem librorum compendium Græce scriptum hodieque extat, editum a Turnebo, & in Latinum sermonem E a Perionio conversum.

(g) τῇ τῶν Ἀποστόλων διδαχῇ. In codicibus nostris Fuketiano, & Allatiano scriptum est διαδοχῇ. Quam lectionem secuti sunt omnes Interpretes, Epiphanius scilicet, Musculus, & Christophorsonus. Utra tamen verior sit lectio, ambigi potest. Neque enim videtur Græce dici posse, διαδοχῇ παρακολουθήσαντες, διαδεξάμενοι. At διδαχῇ παρακολουθεῖν, eleganter dicitur de his, qui Apostolos docentes, ac prædicantes sectati sunt. Quod de Clemente quidem Romano merito dici potest, quem constat fuisse comitem, ac discipulum Apostolorum. Hegesippo vero non convenit, qui Marci Antonini temporibus floruit. Memoratur ab antiquis liber quidam hoc titulo, διδαχαὶ τῶν Ἀποστόλων, de quo multa notavit Jacobus Usserius in capite 7. de epistolis Ignatii. Sed nihil ad hunc locum.

SÆC.IV. dem, quæ ab ascensu Christi in cœlum usque ad exauctorationem Licinii Ecclesiis contigisse accepi, cuncta in compendium redigens, duobus libris jam antea sum complexus. Nunc vero ea, quæ deinceps secuta sunt, Deo juvante exponere conabor. Porro mentionem faciam earum rerum, quibus ipse interfui, & quas ab iis, qui illas norant, aut viderant, accepi, quæ quidem ætate nostra, vel paulo antea gestæ sunt. Quæ vero ante illud tempus contigerunt, earum rerum cognitionem partim ex legibus religionis causa constitutis, & ex Synodis subinde celebratis, & ex perturbationibus rerum, atque innovationibus; partim ex Imperatorum, ac Sacerdotum epistolis indagavi: quarum quidem epistolarum aliæ in Palatiis, & in Ecclesiis etiamnum servantur; aliæ hinc inde dispersæ, apud eruditos homines reperiuntur. Cumque ipsa illarum verba huic historiæ inserere non semel decrevissem, tandem ob nimiam operis molem, satius judicavi earum sensum breviter exponere: nisi forte ambigui quidpiam inciderit, de quo variæ sint multorum opiniones. Tum enim si quod monumentum nactus fuero, illud adscribere non gravabor ad comprobandam, & confirmandam veritatem. Ceterum, ne quis præ ignoratione rerum opus hoc nostrum mendacii accuset, cum alia monumenta ei contraria perlegerit: sciendum est, Ecclesiarum Antistes propter Arii dogmata, & alia, quæ postea emerserunt, inter se dissentientes, de his rebus, quas singuli defendebant, ad opinionis suæ fautores scripsisse: & seorsum congregatis suorum Synodis, ea, quæ vellent, decrevisse: ac sæpenumero eos, qui contraria sentiebant, absentes condemnasse: & Imperatores, qui per id temporis regnabant, ac summates viros omnibus modis demerendo, in suam sententiam pertraxisse: atque ut omnibus persuaderent, se recte de Deo sentire, tam eos, qui horum, quam qui illorum partibus adhærebant, epistolas omnes, quæ extabant, pro suæ sectæ, ac sententiæ defensione in unum corpus collegisse, contrarias vero prætermisisse. Quæ quidem res effecit, ut difficile admodum deprehendere possemus, quæ in his negotiis contigerunt. Sed quoniam veritatis præcipuam curam habere oportet, ut sincera sit Historiæ fides; necessarium existimavi, ut hæc quoque monumenta, quanta fieri posset diligentia, pervestigarem. Quod si Ecclesiasticorum virorum vel de primatu, vel de sectæ suæ prærogativa contendentium, seditiones explanavero, nemo importune, aut malevolo animo istud a me factum esse existimet. Nam primum quidem sicut antea dixi, Historiæ scriptor cuncta veritati debet postponere. Deinde Ecclesiæ Catholicæ doctrina ita demum sincera apparebit; quæ adversariorum quidem insidiis probata sæpius, atque explorata est: semper tamen, utpote Deo victoriam ei præbente, pristinum robur recuperavit, omnesque

Veri indagandi difficultas.

A θόντων ταῖς Ἐκκλησίαις συνέβη μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ Χριστοῦ, μέχρι τῆς Λικινίου καθαιρέσεως, ἐπιτεμόμενος (h) ἐπραγματευσάμην ἐν βιβλίοις δύο· νῦν δὲ σὺν Θεῷ φάναι τὰ μετὰ ταῦτα διεξελθεῖν πειράσομαι· μεμνήσομαι δὲ πραγμάτων, οἷς παρέτυχον, καὶ παρὰ τῶν εἰδότων ἢ θεασαμένων ἀκήκοα, κατὰ τὴν ἡμετέραν καὶ πρὸ ἡμῶν γενεάν· τῶν δὲ περαιτέρω, τὴν κατάληψιν ἐθήρασα ἀπὸ τῶν τεθέντων νόμων διὰ τὴν θρησκείαν, καὶ τῶν κατὰ καιρὸν Συνόδων, καὶ νεωτερισμῶν, καὶ Βασιλικῶν, καὶ ἱερατικῶν ἐπιστολῶν· ὧν αἱ μὲν, εἰς ἔτι νῦν ἐν τοῖς βα-
B σιλείοις, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις σώζονται· αἱ δὲ, σποράδην παρὰ τοῖς φιλολόγοις φέρονται· τούτων δὲ τὰ ῥητὰ περιλαβεῖν τῇ γραφῇ πολλάκις ἐννοηθεὶς, ἄμεινον ἐδοκίμασα, διὰ τὸν ὄγκον τῆς πραγματείας τὴν ἐν αὐτοῖς διάνοιαν συντόμως ἀπαγγεῖλαι· πλὴν εἰ μήτι τῶν ἀμφιλόγων εὑρήσομεν, ἐφ᾽ ὧν διάφορός ἐστι τοῖς πολλοῖς δόξα· τηνικαῦτα γὰρ εἰ εὐπορήσω τίνος γραφῆς, παραθήσομαι ταύτην εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας· ἵνα δὲ μή τις ἀγνοίᾳ τῶν ὄντων καταψηφίσηται ψεῦδος τῆς πραγματείας, ἐναντίαις ἴσως ἐντυχὼν γραφαῖς, ἴστω ὡς προφάσει τῶν Ἀρείου δογμάτων καὶ τῶν ὕστερον ἀναφυέν-
C των, διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν ἄρχοντες, ἕκαστοι περὶ ὧν ἐσπούδαζον, πρὸς τοὺς ὁμοδόξους ἔγραφον· καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς συνιστάμενοι κατὰ Συνόδους, ἐψηφίζοντο ἅπερ ἠβούλοντο· καὶ τῶν τἀναντία δοξαζόντων, πολλάκις ἐρήμην κατεδίκαζον· καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν Βασιλέας, καὶ τοὺς ἀμφ᾽ αὐτοὺς δυναμένους περιέποντες, ὡς εἶχον δυνάμεως ἔπειθον, καὶ ὁμόφρονας αὐτοῖς κατεσκεύαζον· εἰς ἀπόδειξίν τε τοῦ δόξαι σέβειν ὀρθῶς, οἱ μὲν τοῖς, οἱ δὲ ἐκείνοις προστιθέμενοι, συναγωγὴν ἐποιήσαντο τῶν ὑπὲρ τῆς οἰκείας αἱρέσεως φερομένων ἐπιστολῶν, καὶ τὰς ἐναντίας παρέλι-
D πον· ὃ δὴ σκολιὰν ἡμῖν λίαν κατεσκεύασε τὴν εὕρεσιν τῶν περὶ ταῦτα συμβάντων· ἐπεὶ δὲ μάλιστα τῆς ἀληθείας ἐπιμελεῖσθαι χρεὼν διὰ τὸ τῆς ἱστορίας ἀκίβδηλον, ἀναγκαῖον ἐφάνη μοι ὡς οἷόν τε ἦν, πολυπραγμονῆσαι καὶ τὰς τοιαύτας γραφάς· εἰ τοίνυν καὶ στάσεις Ἐκκλησιαστικῶν πρὸς ἑαυτοὺς, περὶ προεδρείας ἢ προτιμήσεως τῆς οἰκείας αἱρέσεως διεξέλθω, μήτῳ φορτικὸν ἢ ἐθελοκάκου προαιρέσεως εἶναι δόξῃ, τοιαῦτά με ἱστορεῖν· πρῶτον μὲν γὰρ, ὡς εἴρηται, πάντα δεύτερα ποιεῖσθαι τῆς ἀληθείας τὸν συγγραφέα προσήκει, ἔπειτα δὲ τὸ δόγμα τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας γνησιώτατον ὅτι
E μάλιστα φανεῖται, πολλάκις μὲν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν ἐναντία δοξαζόντων δοκιμασθέν· οἷα δὲ θεόθεν τὸ κρατεῖν λαχὸν, αὖθις εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανελθὼν δύναμιν, καὶ πάσας τὰς

(h) ἐπραγματευσάμην ἐν βιβλίοις δύο. Hi duo libri Sozomeni hodie non extant. Continebant autem epitomen rerum in Ecclesia gestarum ab Ascensu Christi usque ad exauctorationem Licinii. Hæc autem exauctoratio facta est anno Christi 324. Crispo Cæsare III. & Constantino Cæsare III. Consulibus. Ex quo intelligimus, cur Sozomenus in præfatione ad Theodosium juniorem dixerit, Historiam suam ordiri a Consulatu III. Crispi, & Constantini. Historiam enim suam inde orsus est, ubi epitomen suam terminaverat.

(i) ἔστε γὰρ ἀχάριστοι. Ex hoc loco colligimus, Sozomenum inter monachos versatum, & ab illis institutum fuisse. Id enim innuunt hæc verba. Quippe Sozomenus diserte testatur, ingratum omnino se visum iri, nisi monachorum dotes, ac virtutes in Historia sua referat. Ad hæc maximam notitiam earum rerum se habere profitetur. Ex quibus aperte colligitur id, quod dixi, eum cum monachis familiariter esse versatum, eorumque magisterio usum fuisse.

(a) ἡ μὲν

τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰ πλήθη πρὸς τὴν οἰκείαν ἀλήθειαν ἐπισπασάμενον· βουλομένῳ δέ μοι, εἰ ὧν ἔγνων μόνα προσῆκεν ἀναγράψαι τὰ γενόμενα περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀνὰ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ἔδοξεν εὖ ἔχειν ἐφ' ὅσον ἐφικέσθαι δυνήσομαι, καὶ τὰ παρὰ Πέρσαις καὶ Βαρβάροις συμβάντα ἐπὶ τῇ θρησκείᾳ ἱστορῆσαι· οὐκ ἀνοίκειον δὲ εἶναι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐν τῇδε τῇ πραγματείᾳ διεξελθεῖν, καὶ τίνες ποτὲ ἦσαν οἱ ὥσπερ πατέρες καὶ εἰσηγηταὶ γενόμενοι τῶν καλουμένων Μοναχῶν, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς κατὰ διαδοχὰς, ὧν ἴσμεν ἢ ἀκηκόαμεν εὐδοκιμήσαντες· (i) οὔτε γὰρ ἀχάριστοι δόξομεν εἶναι πρὸς αὐτοὺς, ἀμνηστίᾳ παραδεδωκότες τὴν αὐτῶν ἀρετὴν, οὔτε ἀπείρως ἔχειν τῆς κατ' αὐτοὺς ἱστορίας, μετὰ τοῦ καὶ τοῖς προηρημένοις ὧδε φιλοσοφεῖν ὑπόδειγμα καταλιπεῖν ἀγωγῆς, ἧ χρώμενοι, μακαριωτάτου καὶ εὐδαίμονος μεθέξουσι τέλους· ἀλλὰ ταῦτα μὲν προϊὼν ὁ λόγος, ὡς οἷόν τε, παραφυλάξει· τρέπομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν πραγμάτων, συνεργὸν καὶ ἵλεων τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος· ἕξει δὲ τὴν ἀρχὴν ἡ παροῦσα γραφὴ, ἐνθένδε.

que Ecclesias, ac populos ad veritatem suam pertraxit. Porro consideranti mihi, utrum ea dumtaxat literis mandanda essent, quæ Ecclesiæ in Imperio Romano constitutæ accidisse cognoveram, haud incommodum fore visum est, ea etiam, quæ apud Persas, & alios Barbaros circa religionem nostram gesta sunt, quoad ejus fieri poterit, adjungere. Neque vero ab Ecclesiastica Historia alienum fuerit, in hoc insuper opere commemorare, tum quinam velut parentes, atque auctores fuerint eorum, qui vulgo Monachi appellantur: tum qui post illos continua successionis serie celeberrimi extiterunt, quos quidem aut novimus ipsi, aut auditione accepimus. Ita enim fiet, ut nec ingrati erga illos fuisse videamur, virtutem illorum oblivioni tradendo, nec ignari rerum ab illis gestarum. Simul etiam iis, qui hoc Philosophiæ genus consectantur, exemplar relinquemus ejusmodi vitæ, atque institutionis, qua si usi fuerint, beatissimo, ac felici exitu potientur. Verum hæc in progressu operis pro virili parte annotabimus. Nunc vero narrationem rerum aggrediar, Deum prius adjutorem, ac propitium precatus. Hinc porro Historiæ hujus sumemus exordium.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Τίνες ἦσαν Ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων πόλεων, τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου βασιλεύσαντος, καὶ ὅπως (a) ἡ μὲν ἄχρι Λιβύης διὰ Λικίννιον περιεσκεμμένως ἐχριστιάνιζεν· ἡ δὲ ἑσπέρα διὰ τὸν Κωνσταντῖνον μετ' ἐλευθερίας τὸν Χριστιανισμὸν ἐπαρρησιάζετο.

CAPUT II.

Quinam fuerint majorum civitatum Episcopi Constantino Magno regnante: & quod Oriens quidem usque ad Lybiam propter Licinium cautius Christum coluit: Occidens vero propter Constantinum liberius fidem Christi professus est.

Κρίσπου, καὶ Κωνσταντίνου τῶν Καισάρων ὑπατευόντων, ἡγεῖτο μὲν τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Σίλβεστρος· τῆς δὲ Ἀλεξανδρέων Ἀλέξανδρος, καὶ Μακάριος τῆς Ἱεροσολύμων· τῆς δὲ Ἀντιοχέων τῶν πρὸς τῷ Ὀρόντῃ, (b) μετὰ Ῥωμανὸν οὔπω τὶς ἐπετέτραπτο, τῶν διωγμῶν, ὡς εἰκὸς, μὴ συγχωρησάντων γενέσθαι τὴν χειροτονίαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ εἰς Νίκαιαν συνεληλυθότες, θαυμάσαντες τοῦ βίου καὶ τῶν λόγων Εὐστάθιον, ἄξιον ἐδοκίμασαν τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγεῖσθαι· καὶ Ἐπίσκοπον ὄντα τῆς γείτονος Βερροίας, εἰς Ἀν-

Consulibus Crispo, & Constantino Cæsaribus, Romanæ quidem Ecclesiæ Silvester Præsulatum gerebat: Alexandrinæ vero Alexander, & Macarius Hierosolymorum. Antiochiæ autem ad Orontem fluvium sitæ nemo adhuc post Romanum constitutus fuerat Episcopus, persecutionibus, ut verisimile est, ordinationem fieri prohibentibus. Sed non multo post Episcopi apud Nicæam congregati, cum Eustathium ob vitæ simul, ac doctrinæ meritum admiratione prosequerentur, dignum eum judicarunt, qui Apostolicæ Cathedræ præsideret: ac proinde cum Episcopus esset vicinæ urbis Berrœæ, illum inde Antio-

(a) ἡ μὲν ἄχρι λιβύης. In codice quidem Fuketiano nulli sunt tituli, nec ulla capitum distinctio. In Regio autem exemplari, quo usus est Robertus Stephanus, tituli capitum totius Operis præfiguntur libris Sozomeni, & a Nicephoro Callisto dicuntur esse conscripti, quod equidem non credo: sunt enim prorsus inelegantes, & barbari, ac prorsus indigni Nicephoro. Sed præter quam quod sunt infeliciter scripti, mendis quoque plurimis scatent. Hoc igitur loco scribendum videtur, ἡ μὲν ἀνατολὴ ἄχρι λιβύης, διὰ Λικίννιον περιεσκεμμένως ἐχριστιάνιζεν. Ubi περιεσκεμμένως significat *caute*, ac *timide*.

(b) μετὰ Ῥωμανόν. Hunc Romanum Antiochensis Ecclesiæ Episcopum, nescio undenam hauserit Sozomenus. Nam Hieronymus in Chronico sub initium, ubi omnes Episcopos Antiochiæ recenset, tam Catholicos, quam Arianos, nullam Romani mentionem facit. Nicephorus quoque Patriarcha in catalogo Episcoporum Antiochiæ eum prætermittit. Habetur tamen in indice Episcoporum, qui majores Ecclesias rexerunt a Christo usque ad tempora Magni Constantini. Hic index habetur in Bibliotheca Florentina, post historiam Ecclesiasticam Eusebii Cæsariensis. In eo igitur indice inter Episcopos Antiochenos decimus septimus ponitur Timæus: decimus octavus Cyrillus: decimus nonus Tyrannus: vicesimus Vitalis: vicesimus primus Philogonius: vicesimus secundus Romanus: vicesimus tertius Eustathius. In margine vero ad nomen Philogonii adscriptum est hoc scholion: σημείωσον ὅτι Θεοδώρητος ἀπὸ τοῦ Φιλογονίου Εὐστάθιον φησί. id est, *nota, quod Theodoritus post Philogonium nullo interjecto ponit Eustathium*. Nicetas quoque in thesauro orthodoxæ fidei, libro 5. capite 5. Romanum inter Episcopos Antiochenos collocat, ita scribens: *Siquidem post Domnum, qui Paulo Samosateno successerat, Antiochenæ Ecclesiæ præfuerat Timæus, deinde Cyrillus, tum Vitalis, cui Philogonius successit, quem Paulinus subsecutus est, & Paulinum Romanus, is, qui comprehensus, cum pro Christi religione tuenda martyrio vitam finiisset, Antiochia Episcopo vidua relicta est. Quia nimirum, ut par est, per tyrannorum persecutiones Episcoporum electio libera non esset*. Hæc postrema Nicetæ verba desumta sunt ex hoc Sozomeni loco, quem præ manibus habemus. Sed uterque fallitur. Romanus enim nunquam Episcopus fuit Antiochiæ, sed Diaconus celebri martyrio perfunctus est Antiochiæ, ut tradit Eusebius noster. Iis autem Coss. quos nominat Sozomenus, Philogonius Antiochensem Episcopatum gerebat, ut docet Theodoritus in libro 1. Historiæ. Asserit Valesius contra Sozomenum, *Romanum* Ecclesiæ Antiochenæ nunquam præfuisse; quippe qui Diaconus martyrio perfunctus est Antiochiæ. Ait autem Pagius, Sozomenum non de Martyre illo, quem memorat Eusebius de Mart. Palæst. cap. 2. sed de alio quodam *Romano* esse intelligendum. *Critic. ann. Chr.* 319. *num.* 8.

SÆC. IV. Antiochiam tranſtulere. Quo quidem tempore Chriſtiani, qui in Orientis partibus Libyas uſque Ægyptiis finitimos degebant, Eccleſiaſticos conventus palam celebrare minime audebant, propterea quod Licinii erga ipſos immutata eſſet benevolentia. Chriſtiani vero in Occidentis partibus commorantes, Achæi ſcilicet, Macedones, & Illyrii, religionis ſuæ ſolemnia intrepide agebant, Conſtantini opera, qui Imperium Romanum in illis regionibus adminiſtrabat.

A Ἀντιόχειαν μετέστησαν· τῶν δὲ Χριστιανῶν οἱ μὲν πρὸς ἕω μέχρι τῶν ὁμόρων Αἰγυπτίοις Λιβύων, οὐκ ἐθάρρουν τότε εἰς τὸ φανερὸν ἐκκλησιάζειν, μεταβαλομένου Λικιννίου τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας· οἱ δὲ ἀνὰ τὴν δύσιν, Ἕλληνές τε καὶ Μακεδόνες, καὶ Ἰλλυριοὶ, ἀδεῶς ἐθρήσκευον διὰ Κωνσταντῖνον, ὃς ἡγεῖτο τῆς τῇδε Ῥωμαίων.

CAPUT III.

Quomodo Conſtantinus per viſionem crucis, Chriſtique præſentiam ad Chriſtianam religionem traductus ſit, veramque pietatem a noſtris Sacerdotibus didicerit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

B Ὅτι τοῦ σταυροῦ ὄψει, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐμφανείᾳ, εἰς τὸ χριστιανίζειν ἐλήλυθεν ὁ Κωνσταντῖνος, διδαχθεὶς καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων τὸ εὐσεβές.

HUic enim viro, cum multa alia obtigiſſe comperimus, quibus permotus Chriſtianam religionem colere inſtituit: tum imprimis ſignum divinitus ipſi oſtenſum. Nam cum bellum Maxentio inferre conſtituiſſet, ſecum, ut credibile eſt, dubitare cœpit, quiſnam belli exitus futurus eſſet, & quem ſibi auxiliatorem pararet. Hujuſmodi curis diſtrictus, vidit in ſomnis ſignum crucis in cœlo reſplendens. Quo viſo cum eſſet obſtupefactus, divini Angeli ipſi adſtantes dixerunt: Conſtantine in hoc vince. Ipſum quoque Chriſtum ei apparuiſſe memorant, & vexillum crucis ei oſtendiſſe, juſſiſſeque, ut ad ejus ſimilitudinem alterum fabricaret, cujus auxilio in præliis uteretur, & victoriam ſibi compararet. Euſebius quidem Pamphili affirmat ipſum ſe Imperatorem audiiſſe cum jurejurando narrantem, quomodo circa meridiem, inclinante jam ſole, crucis tropæum ex puriſſima luce compoſitum vidiſſet, eique additam hanc inſcriptionem, Hoc vince, in cœlo tum ipſe, tum milites, qui cum ipſo erant, aſpexiſſent. Nam dum neſcio quo proficiſceretur una cum exercitu, hoc miraculum in itinere contigit. Cumque conſideraret animo, quid hoc ſibi vellet, vox ſupervenit. Dormienti vero Chriſtus cum ſigno, quod in cœlo viſum fuerat, apparuit; præcepitque, ut alterum ad ſimilitudinem illius exprimeret, eoque in præliis contra hoſtes præſidio uteretur. Et quoniam Imperator nullo amplius egebat interprete, quippe cui perſpicue oſtenſum fuerat, quid de Deo ſentire deberet, ſimul atque dies illuxit, convocatis Dei Sacerdotibus, de doctrina fidei eos conſuluit. Illi vero prolatis ſacræ Scripturæ libris, ea, quæ ad Chriſtum pertinent, expoſuerunt; eaque, antequam complerentur, manifeſte prædicta eſſe, ex Propheticis libris demonſtrarunt. Signum porro, quod ipſi apparuerat, tropæum eſſe dixerunt victoriæ de inferis, quam ille inter homines verſatus, crucifixione ſua, ac morte, & poſt tertium diem reſurrectione retuliſſet. Ad eum enim modum ſperare ſe dixerunt poſt diſceſſum ex hac vita cunctos homines in fine hujus ſæculi reſurrecturos, & immortales futuros eſſe; alios quidem, ut mercedem eorum, quæ

Vit. Conſtant. lib. 1. cap. 28.

Sacerdotes Conſtantinum in fide Chriſti erudiunt.

ΤΟύτῳ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα συγκυρῆσαι παρειλήφαμεν, οἷς ἐπείσθη τὸ τῶν Χριστιανῶν δόγμα πρεσβεύειν· μάλιστα δὲ τὴν φανεῖσαν αὐτῷ θεοσημείαν· ἡνίκα γὰρ ἐπιστρατεῦσαι Μαξεντίῳ ἐβεβούλευτο, οἷάγε εἰκὸς ἠπόρει καθ' ἑαυτὸν, ὅπως ἄρα τὰ τῆς μάχης ἀποβήσεται, καὶ τίς αὐτῷ βοηθὸς ἔσται· ἐν τοιαύταις δὲ φροντίσι γενόμενος, ὄναρ εἶδε τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ σελαγίζον· τεθηπότι δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν ὄψιν, παραστάντες θεῖοι C Ἄγγελοι, ὦ Κωνσταντῖνε, ἔφησαν, ἐν τούτῳ νίκα· λέγεται δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐπιφανέντα αὐτῷ, δεῖξαι τὸ τοῦ σταυροῦ σύμβολον, καὶ παρακελεύσασθαι ἐοικὸς τούτῳ ποιῆσαι, καὶ ἐν τοῖς πολέμοις ἔχειν ἐπίκουρον καὶ νίκης πορισικόν· Εὐσέβιός γε μὴν ὁ Παμφίλου, αὐτοῦ φήσαντος ἐνωμότως τοῦ Βασιλέως ἀκηκοέναι ἰσχυρίζεται, ὡς ἀμφὶ μεσημβρίαν ἤδη τοῦ ἡλίου ἀποκλίναντος, σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνεστὼς, καὶ γραφὴν συνημμένην αὐτῷ, τούτῳ νίκα λέγουσαν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἐθεάσατο αὐτὸς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ στρατιῶται· πορευομένῳ γάρ πη σὺν τῷ στρατεύματι, κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν τόδε τὸ θαῦμα ἐπεγένετο· D λογιζομένῳ δὲ αὐτῷ ὅτι εἴη, νὺξ ἐπῆλθε· καθεύδοντί τε τὸν Χριστὸν ὀφθῆναι σὺν τῷ φανέντι ἐν οὐρανῷ σημείῳ, καὶ παρακελεύσασθαι μίμημα ποιήσασθαι τούτου, καὶ ἀλεξήματι κεχρῆσθαι ἐν ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους μάχαις· ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἑρμηνέως οὐδὲν ἔδει, ἀλλὰ περιφανῶς ἐδείχθη τῷ βασιλεῖ ἣ χρὴ περὶ Θεοῦ νομίζειν, ἅμα ἡμέρᾳ συγκαλέσας τοὺς ἱερέας τοῦ Χριστοῦ, περὶ τοῦ δόγματος ἐπυνθάνετο· οἱ δὲ, τὰς ἱερὰς βίβλους προϊσχόμενοι, τὰ περὶ Χριστοῦ ἐξηγοῦντο· καὶ πρὶν γενέσθαι σαφῆ τὴν ἐπὶ τούτοις πρόρρησιν, ἐκ τῶν Προφητῶν ἀπέδειξαν· τὸ δὲ φανὲν αὐτῷ σημεῖον, σύμβολον εἶναι ἔλεγον E τῆς κατὰ τοῦ ᾅδου νίκης, (a) ἣν εἰς ἀνθρώπους ἐλθὼν, κατώρθωσε τῷ σταυρωθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, καὶ τριταῖος ἀναβιῶναι· κατὰ τοῦτο γὰρ ἔφασαν ἐλπίζειν, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἐνταῦθα βιοτῆς πρὸς τῷ τέλει τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀνίστασθαι πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἀθανάτους ἔσεσθαι· τοὺς μὲν, ἐπὶ ἀμοιβαῖς ὧν εὖ ἐστίω-

(a) ἣν εἰς ἀνθρώπους ἐλθὼν. Longe aliam ſcripturam exhibet codex Leonis Allatii, hoc modo: ἣν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθὼν κατώρθωσε. Eandem lectionem in codice ſuo repererat Epiphanius Scholaſticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Quam victoriam adſcendens in cœlos egit Chriſtus, crucifixus, & mortuus, &c.* Rectior tamen mihi videtur vulgata lectio.

(b) καὶ τοῖς

ἐβίωσαν ἐν τούτοις τοῖς πράγμασι· τοὺς δὲ, ἐπὶ τιμωρίαις ὧν κακῶς ἔδρασαν· εἶναι μέντοι (b) καὶ τοῖς ἐνταῦθα πλημμελήμασιν ἀφορμὴν σωτηρίας, καὶ καθαρμὸν ἁμαρτημάτων, ἀμυήτοις μὲν, μύησιν κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας· τοῖς δὲ μεμυημένοις, τὸ μὴ πάλιν ἁμαρτεῖν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο παντελῶς ὀλίγων καὶ θείων ἀνδρῶν ἐστὶ κατορθῶσαι, ἐδίδασκον δεύτερον καθαρμὸν τετάχθαι ἐκ μετανοίας· φιλάνθρωπον γὰρ ὄντα τὸν Θεὸν, συγγνώμην νέμειν τοῖς ἐπταικόσιν, εἰ μεταμεληθῶσι, καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς τὴν μεταμέλειαν βεβαιώσουσι.

A quæ recte gesserint, consequantur: alios ut pro malefactis debitas pœnas persolvant. Esse tamen etiam his, qui in hac vita deliquerint, paratam spem salutis, & expiationem delictorum; iis quidem, qui nondum mysteriis initiati sunt, initiationem juxta Ecclesiæ ritus; initiatis vero, a peccatis deinceps abstinere. Sed quoniam pauci admodum, & divini duntaxat viri id præstare possunt, secundam expiationem institutam esse docuerunt, quæ fit per pœnitentiam. Deum namque utpote benignum, ac clementem, his, qui deliquerunt, veniam dare, modo ipsos pœniteat, ac pœnitentiam suam bonis actibus confirment. SÆC.IV.

(b) καὶ τοῖς ἐνταῦθα πλημμελήμασιν. In codice Leonis Allatii scriptum est πλημμελήσασιν, quod magis probo. Mox pro καθαρμὸν, codex Fuketii habet καθαρισμὸν ἁμαρτημάτων. Porro hæc omnia, quæ tanquam ex Euse- B bii libris de vita Constantini desumta profert Sozomenus, non leguntur in Eusebio, sed a Sozomeno adjecta sunt, quasi per ἐπεξήγησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Ὅτι τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἀφηγεῖσθαι τοῦ πολέμου ἐθέσπισε· καὶ διήγησις παράδοξος περὶ τῶν τὸ σημεῖον φερόντων τὸ σταυρικόν.

ΤΟιαῦτα (a) τῶν ἱερέων ὑφηγουμένων, θαυμάσας τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ὁ Βασιλεὺς, ἐκέλευσεν ἄνδρας ἐπιστήμονας, χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις εἰς σταυροῦ σύμβολον μετασκευάσαι τὸ παρὰ Ῥωμαίοις (b) καλούμενον Λάβωρον· σημεῖον δὲ τοῦτο πολεμικὸν, τῶν ἄλλων τιμιώτερον, καθότι ἀεὶ τοῦ Βασιλέως ἡγεῖσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι νενόμιστο παρὰ τῶν στρατιωτῶν· ᾗ μάλιστα οἶμαι Κωνσταντῖνον τὸ ἐπισημότατον σύμβολον τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, εἰς Χριστοῦ σημεῖον μεταβαλεῖν· ὥστε τῇ συνεχεῖ θέᾳ καὶ θεραπείᾳ, ἀπεθισθῆναι τῶν πατρίων τοὺς ἀρχομένους· μόνον δὲ τοῦτον ἡγεῖσθαι Θεὸν, ὃν καὶ Βασιλεὺς σέβει, καὶ ἡγεμόνι καὶ συμμάχῳ χρῆται κατὰ τῶν πολεμίων· ἀεὶ γὰρ τοῦτο τὸ σημεῖον προὐβάλλετο τῶν οἰκείων ταγμάτων· καὶ ταῖς καμνούσαις φάλαγξιν ἐν ταῖς μάχαις παρεῖναι ἐκέλευε, φανεροὺς τάξας τῶν δορυφόρων (c) περὶ τοῦτο ποιεῖν, οἷς ἔργον ἦν ἕκαστον ἀμοιβαίως ἐπὶ τῶν ὤμων φέρειν τὸ σημεῖον, καὶ περιιέναι τὰς τάξεις τῶν πολεμίων. λέγεται γοῦν ποτὲ τὸν τοῦτο φέροντα, ἀθρόως ἐπιδραμόντων τῶν πολεμίων, δείσαντα ἑτέρῳ παραδοῦναι, καὶ ἑαυτὸν τῆς μάχης ὑπεξαγαγεῖν· ἤδη δὲ τῶν βελῶν ἔξω γενόμενον, ἐξαπίνης πεσεῖν βληθέντα καιρίαν· τὸν δὲ παραλαβόντα τὸ θεῖον σύμβολον, ἄτρωτον διαμεῖναι, πολλῶν ἐπ᾽ αὐτῷ τοξευόντων· παραδόξως γάρ πως ὡς ὑπὸ θείας δυνάμεως ἰθυνόμενα τὰ βέλη τῶν πολεμίων, τῷ σημείῳ προσεπήγνυντο· τοῦ δὲ φέροντος, καὶ μέσου τῶν κινδύνων ὄντος, ἀπίπταντο· λέγεται

CAPUT IV.

Qualiter Constantinus crucis signum in præliis præferri jussit: & mirabilis quædam narratio de iis, qui vexillum illud gestabant.

CUm ista a Sacerdotibus exposita fuissent, Imperator Prophetias de Christo admiratus, peritis artificibus mandavit, ut vexillum illud, quod Romani Labarum vo- C cant, auro, & gemmis ornatum in crucis signum transformarent. Porro illud vexillum illud bellicum honoratius erat, quam reliqua, eo quod Imperatorem semper præcedere, & adorari a militibus consuevisset. Quocirca maxime existimo, Constantinum nobilissimum Imperii Romani signum in Christi vexillum commutasse, eo consilio, ut continuo ejus aspectu, cultuque Romani a patriis ritibus paulatim abducerentur, eumque solum Deum existimarent, quem Imperator coleret, & quo duce, atque adjutore contra hostes uteretur. Id enim signum semper ante copias suas velut munimentum objecit, & legionibus, si quæ forte ab hoste *Vit. Constant. lib. 2. cap. 8.* D premerentur, in prælio adesse voluit: delectis ad id munus certis militibus, quibus hoc injunctum erat, ut singuli per vices id signum humeris gestarent, & acies hostium circuirent. Quodam igitur tempore, ajunt, signiferum, qui id vexillum portabat, repentino hostium incursu perterritum, alteri illud tradidisse, seque ex prælio subduxisse; cumque jam extra telorum jactum stetisset, subito lethali vulnere percussum corruisse: eum vero, qui divinum signum gestandum susceperat, multis in ipsum jacula mittentibus, illæsum permansisse. Quippe hostium tela mirabili quodam modo, velut divina quadam virtute ea dirigente, E signo infigebantur: ab ipso autem signifero inter tot pericula constituto avolabant. Sed nec

(a) τῶν ἱερέων ὑφηγουμένων. In codice Fuketiano scriptum est, ἀφηγουμένων, & ad latus adnotatum eadem manu, ἴσως ὑφηγουμένων.

(b) καλούμενον λάβωρον. Ita Græci semper vocant vexillum illud, quod in acie præferri solebat: & a labore vocem illam deducunt, ut ex Gregorio Nazianzeno jam pridem alii observarunt. Et Gretserus quidem in libro 2. de cruce, varias rationes affert hujus etymologiæ. Ex quibus hanc maxime probo, ut Laborum dictum sit, quod laboranti aciei præsidium sit salutare. Idcirco enim a Christo datum esse testatur Eusebius, ut victoriam pararet, & hostes in fugam verteret. Et hanc etymologiam confirmat Sozomenus, cum ait: καὶ ταῖς καμνούσαις φάλαγξιν ἐν ταῖς μάχαις παρεῖναι ἐκέλευε. Latini quoque Laborum dixerunt. Nam in codice titulus est *de præpositis labororum*. Aldhelmus quoque in libro de laudibus virginitatis, Laborum dixit, ut notavit Meursius in glossario. Posset etiam deduci Laborum ex eo, quod imagines Principum ferret ex auro, & gemmis elaboratas, quæ λαβράτα dici solebant. In codice Fuketiano λάβουρον scriptum inveni. Et paulo post, ᾗ μάλιστα οἶμαι, &c.

(c) περὶ τοῦτο ποιεῖν. Malim scribere πονεῖν. Porro hos Præpositos labororum primum in bello adversus Licinium instituit Constantinus, ut docet Eusebius in libro 2. de ejus vita.

(a) Σω-

SÆC.IV. nec alium quemquam militem huic signo gestando deputatum, in gravem unquam calamitatem, sicut in bello fieri solet, incidisse memorant, nec vulneratum unquam, aut captivum fuisse.

CAPUT V.

Refutatio eorum, qui dicunt, Constantinum ob necem filii sui Crispi Christianam religionem amplexum esse.

Scio quidem, Gentiles vulgo narrare solitos, Constantinum, cum quosdam genere proximos interfecisset, & in necem filii sui Crispi consensisset, pœnitentia ductum de expiatione scelerum consuluisse Sopatrum Philosophum, qui tunc temporis Plotinianæ scholæ successionem tenebat: illum autem respondisse; nullam esse ejusmodi scelerum expiationem. Qua repulsa conturbatum Imperatorem, incidisse in Episcopos, qui pœnitentia, & lavacro baptismi ipsum ab omni scelere purgaturos se esse pollicerentur. His igitur, quoniam ex animi sui sententia respondissent, illum delectatum, religionem eorum suspexisse, & cum ipsum Christianum factum esse, tum subditos, ut idem facerent, impulisse. Verum hæc mihi videntur esse conficta ab illis, qui Christianam religionem vituperare student. Etenim Crispus, cujus causa Constantinum lustratione opus habuisse dicunt, anno Imperii Patris sui vicesimo mortem obiit: qui dum adhuc superstes esset, utpote secundum Imperii obtinens locum, & Cæsaris dignitate decoratus: multas una cum patre pro Christianis leges tulerat, sicut temporum notæ singulis legibus subjectæ, & legislatorum nomina etiamnum testantur. Sopatrum vero, primum quidem haudquaquam verisimile est, in colloquium venisse cum Constantino, qui tunc temporis in illis duntaxat partibus, quæ circa Oceanum, ac Rhenum positæ sunt, Imperio potiebatur. Nam ob discordiam ejus cum Maxentio, qui tum in Italia degebat, perturbata erat Romana respublica: nec facile tunc cuiquam erat in Gallias, ac Britannias, easque orbis partes penetrare, in quibus Constantinum Christianam religionem primum suscepisse constat, antequam Maxentio bellum intulisset, & in Italiam, atque urbem Romam pervenisset. Cujus rei fidem iterum faciunt tum tempora ipsa, tum leges, quas ille pro religione sanxit. Verum etsi facile concedamus, Imperatorem cum Sopatro collocutum esse, vel per epistolam eum, de quibus volebat, consuluisse; haudquaquam tamen credibile est, Philosophum ignorasse, Herculem Alcmenæ filium post cædem liberorum, & post necem Iphiti, quem licet amicum, atque hospitem inique interfecerat, Cereris sacris Athenis

Crispus quo anno mortem obiit.

A ται δὲ μήτε ἄλλον πώποτε τούτῳ τῷ σημείῳ διακονούμενον, οἷά γε εἰκὸς ἐν πολέμῳ στρατιώτην, σκαιᾷ περιπεσεῖν συμφορᾷ, καὶ τραυματίαν ἢ αἰχμάλωτον γενέσθαι·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀντίῤῥησις πρὸς τοὺς λέγοντας, χριστιανίσαι τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κρίσπου.

Οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς Ἕλληνες λέγουσι, Κωνσταντῖνον ἀνελόντα τινὰς τῶν ἐγγυτάτω γένους, καὶ τῷ θανάτῳ Κρίσπου τοῦ ἑαυτοῦ παι- B δὸς συμπράξαντα, μεταμεληθῆναι, καὶ περὶ καθαρμοῦ κοινώσασθαι (a) Σωπάτρῳ τῷ Φιλοσόφῳ, κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ προεστῶτι τῆς Πλωτίνου διαδοχῆς· τὸν δὲ ἀποφήνασθαι, μηδένα καθαρμὸν εἶναι τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων· ἀδημονοῦντα δὲ τὸν Βασιλέα ἐπὶ τῇ ἀπαγορεύσει, περιτυχεῖν Ἐπισκόποις, οἳ μετανοίᾳ καὶ βαπτίσματι ὑπέσχοντο πάσης αὐτὸν ἁμαρτίας καθαίρειν· ἡσθῆναι τε τούτοις κατὰ σκοπὸν εἰρηκόσι, καὶ θαυμάσαι τὸ δόγμα, καὶ Χριστιανὸν γενέσθαι, καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἐπὶ τοῦτο ἀγαγεῖν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ταῦτα πε- C πλάσθαι τοῖς σπουδάζουσι τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν κακηγορεῖν· Κρίσπος μὲν γὰρ, δι᾽ ὃν φασὶ Κωνσταντῖνον καθαρμοῦ δεηθῆναι, τῷ εἰκοστῷ ἔτει ἐτελεύτησε τῆς τοῦ πατρὸς ἡγεμονίας, ἔτι περιὼν πολλοὺς σὺν αὐτῷ θέμενος νόμους ὑπὲρ Χριστιανῶν, ἅτε δὴ κατὰ τὸ δεύτερον σχῆμα τῆς Βασιλείας τετιμημένος, (b) Καῖσαρ ὢν, ὡς εἰς ἔτι νῦν μαρτυροῦσιν οἱ τοῖς νόμοις ὑποτεταγμένοι χρόνοι, καὶ τῶν νομοθετῶν αἱ προσηγορίαι· Σώπατρον δὲ, πρῶτον μὲν οὐκ εἰκὸς ἦν εἰς ὁμιλίαν ἐλθεῖν Κωνσταντίνῳ, μόνης τῆς πρὸς τῷ Ὠκεανῷ, καὶ τῷ Ῥήνῳ μοίρας ἡγουμένῳ· διὰ γὰρ τὴν πρὸς Μαξέντιον διαφορὰν ἐπὶ D τῆς Ἰταλίας διάγοντα, ἐστασίαζε τὰ Ῥωμαίων· καὶ οὐκ εὐπετὲς ἦν τότε ἐπιδημεῖν Γαλάταις, καὶ Βρεττανοῖς καὶ τοῖς τῇδε κατοικοῦσι, παρ᾽ οἷς συνωμολόγηται τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας μετασχεῖν Κωνσταντῖνον, πρὶν ἐπὶ Μαξέντιον στρατεῦσαι, καὶ παρελθεῖν ἐπὶ Ῥώμην, καὶ Ἰταλούς· καὶ μάρτυρες πάλιν τούτου οἱ χρόνοι, καὶ οἱ νόμοι οὓς ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἔθετο· εἰ δὲ καὶ ῥᾳδίως ἀδείπως συγχωρήσομεν ἐντυχεῖν Σωπάτρῳ τὸν Βασιλέα, ἢ δι᾽ ἐπιστολῆς αὐτοῦ πυθέσθαι περὶ ὧν ἐβούλετο, οὐ δήπου πιθανὸν ἦν τὸν Φιλόσοφον ἀγνοεῖν, ὡς Ἡρακλῆς ὁ Ἀλκμήνης Ἀθήνησιν ἐκαθάρ- E θη μετὰ τὴν τεκνοκτονίαν τοῖς Δήμητρος μυστηρίοις, καὶ μετὰ τὸν Ἰφίτου φόνον, ὃν ξένον, καὶ φίλον ὄντα ἀδίκως ἀνεῖλεν· ὡς μὲν

(a) Σωπάτρῳ τῷ Φιλοσόφῳ. Hic Apamia Syriæ oriundus fuit, discipulus Jamblici Philosophi; qui cum ad intimam familiaritatem Constantini Magni processisset, fraude, atque invidia Ablabii Præfecti Prætorio interfectus est Constantinopoli, ut refert Eunapius in vita Ædesii, & Zosimus in libro secundo Historiarum. Suidas in voce σώπατρος ait, Constantinum Imperatorem ideo illum interfici jussisse, ut ostenderet, se a Græcorum superstitione penitus abhorrere. Quod autem Sozomenus hunc Sopatrum vocat προεστῶτα τῆς Πλωτίνου διαδοχῆς, cave intelligas cum Christophorsono Magistrum scholæ, cui ante præfuerat Plotinus. Neque enim Plotinus scholam ullam reliquit, sed tantum discipulos, qui per varias regiones dispersi dogmata ejus conservarunt, ut ex Porphyrio, & Eunapio colligitur. Ejusdem Sopatri meminit Joannes Lydus in libro de mensibus Græcorum, ubi de Jano disserit; aitque, Constantinum in condenda urbe Constantinopolitana usum esse Sopatro τελεστῇ, id est, consecratore, & Prætextato hierophanta.

(b) Καῖσαρ ὤν. Codex Fuketianus conjunctionem addit hoc modo, καὶ Καῖσαρ ὤν. Ac fortasse tria hæc verba delenda sunt, utpote scholium, sive expositio præcedentium.

(a) πρὸς

A μὲν οὖν οἱ Ἕλληνες τῶν τοιούτων πλημμελημάτων καθαρμοὺς ἐπηγγέλλοντο, ἀπόχρη τὰ εἰρημένα, καὶ ψεῦδος κατηγορεῖ τῶν ἐναντία ἀποφήνασθαι Σώπατρον πλασαμένων· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι, ταῦτα ἠγνοηκέναι τὸν ἐπισημότατον τότε παρ᾽ Ἕλλησιν ἐπὶ παιδεύσει γεγενημένον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Ὅτι ὁ μὲν τοῦ Κωνσταντίνου πατὴρ παρεχώρει τὸ τοῦ Χριστοῦ πλατύνεσθαι ὄνομα· ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος πανταχοῦ διαδραμεῖν παρεσκεύασε.

B ΑΙ δὲ κατὰ τὴν ἀρχομένην ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἐκκλησίαι καταθυμίως ἔπραττον, καὶ ὁσημέραι ἐπεδίδουν, εὖνου καὶ ὁμόφρονος Βασιλέως εὐεργεσιῶν ἀξιούμεναι· ταύτας δὲ καὶ ἄλλως πρὸ τούτου, διωγμῶν καὶ ταραχῆς ἀπειράτους τὸ θεῖον ἐφύλαξε· διωκομένων γὰρ τῶν ἀνὰ τὴν ἄλλην οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν, μόνος Κωνστάντιος ὁ Κωνσταντίνου πατὴρ, ἀδεῶς θρησκεύειν συνεχώρησε τοῖς Χριστιανοῖς· ἀμέλει τοιόνδε τι θαυμαστὸν καὶ συγγραφῆς ἄξιον ἔγνων εἰργάσθαι αὐτῷ· δοκιμάσαι θέλων τίνες τῶν ἐν τοῖς Βασιλείοις Χριστιανῶν ἄνδρες εἰσὶ καλοὶ ἀγαθοὶ, συγκαλέσας πάντας, C προηγόρευσεν, εἰ μὲν ἕλοιντο θύειν καὶ θρησκεύειν ὁμοίως, ἀμφ᾽ αὐτὸν εἶναι, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν ἀξίας· εἰ δὲ παραιτήσαιντο, ἐξιέναι τῶν Βασιλείων, χάριν ἔχοντας ὅτι μὴ καὶ τιμωρίας προσάφλησαν. ἐπεὶ δὲ εἰς ἑκάτερον διεκρίθησαν, οἱ μὲν τὴν θρησκείαν προδόντες, οἱ δὲ τῶν παρόντων τὰ θεῖα προτιμήσαντες, ἔγνω φίλοις καὶ συμβούλοις χρῆσθαι, τοῖς περὶ τὸ κρεῖττον πιστοῖς διαμείνασι· τοὺς δὲ, ὡς ἀνάνδρους καὶ κοβάλους ἀπεστράφη, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίας ἀπεώσατο· λογισάμενος μή ποτε ἔσεσθαι περὶ Βασιλέα εὔνους, τοὺς D ὧδε ἑτοίμους προδότας Θεοῦ γεγενημένους· ἐντεῦθεν εἰκότως ἔτι Κωνσταντίου περιόντος, οὐκ ἐδόκει παράνομον χριστιανίζειν τοῖς Ἰταλῶν ἐπέκεινα, Γαλάταις τε καὶ Βρεττανοῖς, καὶ ὅσοι περὶ τὸ Πυρηναῖον ὄρος οἰκοῦσι, μέχρι τοῦ πρὸς ἑσπέραν Ὠκεανοῦ· ἐπεὶ δὲ καὶ Κωνσταντῖνος τὴν αὐτὴν ἀρχὴν διεδέξατο, μᾶλλον διεφάνη τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα· Μαξεντίου γὰρ τοῦ Ἑρκουλίου παιδὸς ἀναιρεθέντος, καὶ τῆς αὐτοῦ μοίρας εἰς Κωνσταντῖνον ἐπιπεσούσης, ἀδεῶς ἐθρήσκευον ὅσοι τε περὶ τὸν Θύβριν ποταμὸν ᾤκουν καὶ τὸν Ἠριδανὸν, ὃν Πάδον οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι· καὶ τὸν Ἄκυλιν, εἰς ὃν λόγος καθελκυσθῆναι τὴν Ἀργὼ, καὶ (a) πρὸς τὸ Τυρρηνῶν E διασωθῆναι πέλαγος· οἱ γὰρ Ἀργοναῦται τὸν Αἰήτην φεύγοντες, οὐ τὸν αὐτὸν πλοῦν ἐν τῇ ἐπανόδῳ ἐποιήσαντο· περαιωθέντες δὲ τὴν ὑπὲρ Σκύθας θάλασσαν, διὰ τῶν τῇδε ποταμῶν ἀφίκοντο εἰς Ἰταλῶν ὅρια, καὶ χειμάσαντες ἐνταῦθα, (b) πόλιν ἔκτισαν, Ἥμονα προσαγορευομένην· τοῦ

CAPUT VI.

Quod pater quidem Constantini nomen Christi propagari permiserit: Constantinus vero Maximus, ut ubique terrarum prædicaretur, effecerit.

A nis expiatum fuisse. Græcos igitur hujusmodi expiationem pollicitos esse, ea, quæ dixi, satis evincunt: simulque mendacii eos coarguunt, qui Sopatrum affirmant contraria pronuntiasse. Neque enim ausim dicere, ista ignorasse Philosophum, qui eruditionis causa apud Græcos ea ætate nobilissimus habebatur.

B ECclesiæ igitur, quæ sub Imperio Constantini erant, in summa felicitate degebant, crescebantque in dies, benevoli, & Christiani Principis beneficiis locupletatæ. Quas quidem etiam ante ejus Principatum, persecutionum, ac tumultus expertes Deus servaverat. Nam cum in reliquis partibus orbis Romani Ecclesiæ persecutionibus vexarentur, solus Constantius Constantini pater Christianis liberam colendi numinis dederat facultatem. Quin etiam mirabile quiddam, & dignum, quod posteris tradatur, ab illo factum esse cognovi. Id autem est hujusmodi. Cum aliquando explorare vellet, quinam ex numero Christianorum in palatio ipsius degentium viri boni essent, convocatis omnibus edixit, ut si quidem sacrificare, & Deos perinde, ac ipse colere vellent, in palatio manerent, & eumdem, quem prius, dignitatis obtinerent locum: sin id facere recusassent, exirent e palatio, beneficii loco ducentes, quod supplicio affecti non essent. Cumque in duas partes divisi fuissent, hinc quidem religionis suæ desertores, illinc vero, qui divinas res præsentibus bonis anteponebant: eos amicos, & consiliarios in posterum habere decrevit, qui Deo fidem servassent. Reliquos vero, tamquam ignavos, & impostores aversatus, a comitatu suo removit: ratus scilicet, numquam Imperatori fidos, ac devotos fore eos, qui tam facile proditores Dei extitissent. Quamobrem quamdiu superstes fuit Constantius, iis, qui ultra Italiam habitabant, Gallis scilicet, Britannis, & qui circa Pyrenæum montem usque ad Occidentalem Oceanum incolunt, nequaquam contrarium legibus visum est Christianam religionem profiteri. Postquam vero Constantinus eamdem illam Imperii partem successorio jure obtinuit, res Ecclesiæ multo magis floruere. Maxentio enim Herculii filio interfecto, & Imperii ejus sorte ad Constantinum translata, divinum numen libere coluerunt, qui vel circa Tiberim fluvium, vel circa Eridanum, quem indigenæ Padum vocant, vel juxta Aquilim habitabant: in quem navem Argo protractam esse perhibent, & in Tyrrhenum mare deductam, incolumem evasisse. Nam Argonautæ cum Æetam fugerent, non eumdem navigationis cursum in reditu tenuerunt: sed trajecto mari Scythico, per ostia fluviorum, qui in illis sunt partibus, in fines Italorum venerunt; ibique hiemantes, urbem quæ Hemona dicitur, condiderunt. Æsta-

Constantius qua arte Christianos exploravit.

(a) πρὸς τὸ τυρρηναῖον διασωθῆναι πέλαγος. Scribendum est, πρὸς τὸ Τυρρηνῶν, ut legitur in codice Leonis Allatii.
(b) πόλιν ἔκτισαν οἴμων. In codice Fuketiano scriptum est ἥμονα cum aspiratione. De hujus urbis conditu idem refert Zosimus in libro 5. ex Pisandri Poetæ libro, cui titulus erat ἡρωϊκαὶ θεογαμίαι. Ait enim, Argonautas, cum Æetem ipsos persequentem fugerent, per Danubii ostium

SÆC. IV. Æſtate vero adveniente, indigenarum opera adjuti, per quadraginta circiter ſtadia machinis quibuſdam navem Argo traxerunt per terram, eamque in fluvium Aquilin deduxerunt, qui in Eridanum influit: Eridanus vero in mare Italicum evolvitur. Cæterum poſt Cibalenſem pugnam Dardanii, & Macedones, & quicumque Danubium accolunt, Achaia item & univerſum Illyricum in ditionem Conſtantini venerunt.

A τοῦ δὲ θέρους ἐπικαταλαβόντος, συμπραξάντων αὐτοῖς τῶν ἐπιχωρίων, ἀμφὶ τοὺς τετρακοσίους σταδίους ὑπὸ μηχανῆς ἕλκοντες τὴν Ἀργὼ διὰ γῆς, ἐπὶ τὸν Ἄκυλιν ποταμὸν ἤγαγον, ὃς τῷ Ἐριδανῷ συμβάλλει· Ἐριδανὸς δὲ εἰς τὴν κατὰ Ἰταλοὺς θάλασσαν τὰς ἐκβολὰς ἔχει· (c) μετὰ δὲ τὴν περὶ Κιβάλας μάχην Δαρδάνιοί τε καὶ Μακεδόνες, καὶ ὅσοι παρὰ τὸν Ἴστρον οἰκοῦσιν, ἥ τε καλουμένη Ἑλλάς, καὶ πᾶν τὸ Ἰλλυριῶν ἔθνος, ὑπὸ Κωνσταντῖνον ἐγένοντο.

oſtium ingreſſos, adverſo flumine uſque ad Italiæ fines perveniſſe, atque illic Emonam urbem condidiſſe. Deinde cum navem per quadraginta ſtadia terreſtri itinere tranſportaſſent, ad mare Theſſaliæ perveniſſe. Hujus tranſvectionis meminit etiam Plinius in libro 3. capite 18. Ejus verba hic apponam, quia Sozomeni noſtri locum valde illuſtrant. Sic igitur ſe habent: *Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum deſcendit, non procul Tergeſte; nec jam conſtat, quo flumine. Humeris travectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiiſſe autem Iſtro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea cauſa eſt, inter Emonam, Alpeſque exorienti.* Emonæ ſitum habes in itinerario Burdigalenſi. Sita erat prope Alpes Julias, in finibus Italiæ, & Norici, inter Nauportum, & Savum fluvium, ut traditur in tabula Putingerorum. Porro tota hæc digreſſio de Argonautis puerilis eſt, & inepta.

B (c) μετὰ δὲ τὴν περὶ Κιβάλας μάχην. Cibalenſem pugnam intelligit, qua victus eſt Licinius, Voluſiano 2., & Anniano Conſulibus, ut ſcribitur in faſtis Idatii, anno Chriſti 314. Poſt hanc victoriam pace inter Conſtantinum, ac Licinium facta, Conſtantinus univerſum Illyricum ſuæ ditioni adjunxit, ut præter Sozomenum ſcribit Zoſimus in libro ſecundo.

CAPUT VII.

De diſſenſione inter Conſtantinum, & Licinium ejus generum propter Chriſtianos: & quomodo Licinius bello victus, atque interfectus eſt.

Licinius vero, qui antea religionem Chriſtianam coluerat, poſt cladem illic acceptam animo mutatus, multos ſacerdotes, qui in ſuis partibus degebant, graviter afflixit. Sed & alios plurimos, ac præcipue militaris ordinis viros, male multavit. Etenim ob diſſidium, quod ipſi erat cum Conſtantino, Chriſtianis ſupra modum erat infenſus, ex eorum calamitatibus maximum dolorem Conſtantino allaturum ſe eſſe ſperans: ſimul etiam exiſtimans, Eccleſias Chriſtianorum id unum optare, ac ſtudere, ut illum ſolum Imperatorem haberent. Præterea cum iterum pugnaturus eſſet adverſus Conſtantinum, victimis, & divinationibus ad futurum bellum ſe præparabat: ſeductuſque a quibuſdam, qui victoriam ipſi pollicebantur, ad Gentilium ſuperſtitionem deſcivit. Gentiles certe memorant, illum tunc temporis oraculum Apollinis Didymæi, quod erat in urbe Mileto, conſuluiſſe: eique de belli eventu interroganti Apollinem reſpondiſſe his Homericis verſibus:

O vetule, incurſant juvenes te bellipotentes.
Fracta eſt vis tua, ſtatque tibi ærumnoſa ſenectus.

Et ex multis quidem rebus deprehendi, religionem Chriſtianorum divina providentia conſtitutam eſſe, tantoſque progreſſus feciſſe; præcipue vero ex iis rebus, quæ tunc geſtæ ſunt. Nam cum Licinius cunctas Eccleſias, quæ ſub ipſius ditione erant, jamjam perſecuturus eſſet, conflatum eſt in Bithynia bellum illud, quod inter Conſtantinum, ac Licinium poſtremum fuit. In quo Conſtantinus Dei auxilio in tantum adjutus eſt, ut hoſtes terra, marique devicerit: & Licinius terreſtri ſimul, ac navali exercitu amiſſo, Nicomediæ ſeipſum dediderit, & privatus aliquandiu egerit Theſſalonicæ, ibique tandem interfectus ſit. Vir, qui initio quidem Imperii, tum bello, tum pace egregius extiterat, & nuptiis ſororis Conſtantini fuerat honoratus; tandem vero hujuſmodi exitum ſortitus eſt, quem dixi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τῆς μεταξὺ διαφορᾶς Κωνσταντίνου, καὶ Λικιννίου τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, διὰ τοὺς Χριστιανούς, καὶ ὡς κατὰ κράτος νικηθεὶς Λικίννιος διεφθάρη.

C Λικίννιος δὲ μετὰ τὴν ἐνθάδε τροπήν, πρότερον τὸ τῶν Χριστιανῶν πρεσβεύων, μετεβάλετο τὴν γνώμην· καὶ πολλοὺς τότε τῶν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἀρχῇ ἱερέων ἐκάκωσε· πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἄλλων, καὶ μάλιστα τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους· σφόδρα γὰρ ἀπεχθάνετο πρὸς τοὺς Χριστιανούς, διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντῖνον διαφοράν, οἰόμενος αὐτὸν λυπήσειν ταῖς δυσπραγίαις τῆς θρησκείας, ἅμα δὲ καὶ τὰς Ἐκκλησίας ὑπολαμβάνων εὔχεσθαι, καὶ σπουδάζειν ὑπ' αὐτοῦ μόνου βασιλεύεσθαι· πρὸς τούτοις δέ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, πάλιν εἰς μάχην καθίστασθαι μέλλων Κωνσταντίνῳ, τοῦ προσδοκωμένου πολέμου πρόνοιαν ἐποιεῖτο, διά τε σφαγίων καὶ μαντειῶν· καὶ ὑπαχθεὶς τισὶν ὑπισχνουμένοις αὐτῷ κρατήσειν, εἰς ἑλ-
D ληνισμὸν ἐτράπη· ἀμέλει τοίνυν καὶ Ἕλληνές φασιν αὐτὸν τότε ἀποπειραθῆναι τοῦ ἐν Μιλήτῳ μαντείου τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος· ἐρομένῳ δὲ αὐτοῦ περὶ τοῦ πολέμου, χρῆσαι τὸ δαιμόνιον τουτοισὶ τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους.

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί·
Σή τε βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει.

Ἐκ πολλῶν οὖν καὶ ἄλλων ἔδοξέ μοι, τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν, Θεοῦ προνοίᾳ συνίστασθαι, καὶ εἰς τοσαύτην παρελθεῖν ἐπίδοσιν· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐκ τῶν τότε γενομένων· μέλλοντι γὰρ ἤδη Λικιννίῳ διώκειν πάσας
E τὰς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας, συνίσταται ὁ ἐν Βιθυνίᾳ πόλεμος, ὃν τελευταῖον ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους αὐτός τε καὶ Κωνσταντῖνος, τοσαύτῃ δὲ θείᾳ ῥοπῇ ἐχρήσατο Κωνσταντῖνος, ὡς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν κρατῆσαι τῶν ἐναντίων· ἀποβαλόντα δὲ Λικίννιον τὸ πεζὸν καὶ τὸ ναυτικόν, ἑαυτὸν ἐν Νικομηδείᾳ προδοῦναι, καὶ ἰδιώτην ἐπί τινα χρόνον διαγαγεῖν ἐν Θεσσαλονίκῃ, κἀκεῖσε ἀναιρεθῆναι· ἄνδρα τὰ πρῶτα τῆς ἡγεμονίας, ἐν πολέμοις καὶ τοῖς ἄλλοις εὐδοκιμώτατον γενόμενον, καὶ τῷ γάμῳ τῆς ἀδελφῆς Κωνσταντίνου τετιμημένον, εἰς τοῦτο δὲ καταστάντα τέλους.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Κατάλογος τῶν χρηστῶν, ὅσα Κωνσταντῖνος διεπράξατο, ἔν τε ἐλευθερίᾳ Χριστιανῶν, καὶ ναῶν οἰκοδομαῖς, καὶ ἄλλων κοινωφελῶν πραγμάτων.

ΚΩνσταντῖνος δὲ, εἰς μόνον αὐτὸν πάσης τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς περιστάσης, (a) γράμματι δημοσίῳ προηγόρευσε τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω ὑπηκόοις, τὴν Χριστιανῶν σέβειν θρησκείαν, καὶ τὸ Θεῖον ἐπιμελῶς θεραπεύειν. Θεῖον δὲ νοεῖν μόνον, ὃ καὶ ὄντως ἐστὶ, καὶ διαρκῆ κατὰ παντὸς τοῦ χρόνου τὴν δύναμιν ἔχει. τάδε μὲν γὰρ σπουδάζουσιν, ἄφθονα πάντα τὰ ἀγαθὰ φιλεῖν προσγίνεσθαι. καὶ ἅπερ ἂν ἐγχειρῶσι, μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων ἀπαντᾷν· τοῖς δὲ περὶ τὸ κρεῖττον ἁμαρτάνουσι, κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ἐν πολέμοις τε καὶ εἰρήνῃ πάντα δυσχερῆ συμβαίνειν· χάριντε ὁμολογῶν, οὐ κομπάζων λέγειν ἰσχυρίζεται, ὡς ἐπιτήδειον ὑπηρέτην ἀξιώσας αὐτὸν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς αὐτοῦ βουλήσεως, ἀπὸ τῆς πρὸς Βρεττανοὺς θαλάσσης, μέχρι τῶν ἑῴων χωρίων προήγαγεν, ὅπως ἡ Χριστιανῶν αὐξηθείη θρησκεία, καὶ οἱ θεραπείας Θεοῦ ἕνεκεν καρτερικοὶ διαμείναντες ἐν ὁμολογίαις ἢ μαρτυρίαις, ἐπιφανέστεροι ταῖς τιμαῖς ἀναδειχθῶσι· τοιαῦτα ἀναγορεύσας, καὶ ἄλλα μυρία διεξελθὼν, δι' ὧν ᾤετο τὸ ὑπήκοον πρὸς τὴν θρησκείαν ἐπάγεσθαι, ἄκυρα εἶναι ἐψηφίσατο τὰ κατὰ τῆς θρησκείας δόξαντα ἢ πεπραγμένα ἐπὶ τῶν διωξάντων τὴν Ἐκκλησίαν· ἄφεσίν τε ἔχειν πάντας ἐνομοθέτησεν, ὅσοι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν κατεδικάσθησαν μετοικεῖν, ἢ ἐν νήσοις, ἢ ἀλλαχόσε παρὰ γνώμην διατρίβειν, ἢ μετάλλοις ἐμπονεῖν, ἢ δημοσίοις ἔργοις, ἢ γυναικείοις, ἢ λινυφίοις ὑπηρετεῖν, ἢ βουλευτηρίοις ἐναριθμεῖσθαι, μὴ βουλευταὶ ὄντες πρότερον· ἀτίμοις δὲ γενομένοις, τὴν ἀτιμίαν ἔλυσε· τοῖς δὲ στρατείας τινὸς ἀφαιρεθεῖσιν, ἐν γνώμῃ εἴασεν, ἢ ἐφ' οὗπερ ἦσαν σχήματος εἶναι, ἢ μετὰ ἀφέσεως ἐντίμου ἐλευθέραν ἄγειν σχολήν· ἐπεὶ δὲ πάντας εἰς τὴν προτέραν ἐλευθερίαν, καὶ τὰς συνήθεις τιμὰς ἀνεκαλέσατο, καὶ τὰς οὐσίας αὐτοῖς ἀπέδωκεν· εἰ δέ τινες θάνατον καταδικασθέντες τῶν ὄντων ἀφῃρέθησαν, προσέταξε τοῖς ἐγγυτέρω γένους διαφέρειν τοὺς κλήρους· μηδενὸς δὲ τούτων ὄντος, τὴν καθέκαστον ἐπιχώριον Ἐκκλησίαν κληρονομεῖν. εἴτε δὲ ἰδιώτης, εἴτε τὸ δημόσιον, ἐκ τοιαύτης οὐσίας ἔχοι τὶ, ἀποδιδόναι· τῶν δὲ παρὰ τοῦ ταμείου πριαμένων, ἢ δωρεὰν λαβόντων, εἰς τὸ δυνατὸν, καὶ πρέποντα τρόπον προνοεῖν ὑπέσχετο· τάδε μὲν ὡς εἴρηται, τῷ Βασιλεῖ ἔδοξε, καὶ νόμῳ ἐκυρώθη, (b) ἀμελητί τε τοῦ προσήκοντος τέλους ἐτύγχανε· Χριστιανοὶ δὲ ὡς ἐπίπαν τῆς Ῥωμαίων ἀρχὰς ἐπετρόπευον· καὶ τοῦ λοιποῦ θύειν ἀπείρητο πᾶσιν, ἢ μαντείαις καὶ τελεταῖς κεχρῆσθαι, ἢ ξόανα ἀνατιθέναι, ἢ ἑλληνικὰς

(a) γράμματι δημοσίῳ. Edictum illud Conſtantini ad Orientales, quod Sozomenus hoc loco compendioſe retulit, ſi quis integrum legere deſiderat, habetur apud Euſebium in libro ſecundo de vita Conſtantini cap. 24. & ſequentibus.

(b) ἀμελητί τε. In codice Leonis Allatii ſcriptum eſt ἀμέλλητι, rectius ſine dubio; atque ita Savilius in ſuo codice emendaverat.

(c) οἷς

CAPUT VIII.

Enumeratio eorum, quæ Conſtantinus præclare geſſit, tum Chriſtianos liberando, tum Eccleſias conſtruendo, tum alia quædam ad utilitatem Reipublicæ diſponendo.

COnſtantinus vero, cum jam ſolus Romano Imperio potiretur, Romanis per Orientem degentibus publico edicto præcepit, ut Chriſtianam religionem colerent, Deumque ſtudioſe venerarentur: ſolum vero eum exiſtimarent Deum, qui & revera eſt, & perpetuam omni ævo habet poteſtatem. Nam B illis quidem, qui hæc ſtudioſe obſervarent, cuncta bona ubertim affluere ſolere, & quæcumque cum ſpe bona aggrederentur, ex animi ſententia ſuccedere: iis vero, qui erga divinum numen delinquerent, tum privatim, tum publice, tam bello, quam pace, omnia infeliciter cadere. Subdit deinde, non quidem ſe jactans, ſed gratias agens Deo, ſicut ipſe affirmat, Deum cum ipſum idoneum voluntatis ſuæ miniſtrum eſſe voluiſſet, a Britannico mari uſque ad Orientis Provincias ipſum perduxiſſe, ut Chriſtianorum augeretur religio, & ii, qui propter Dei cultum in confeſſionibus, aut martyriis conſtantes permanſerant, honoribus, ac C præmiis illuſtrarentur. Poſtquam iſta prædicavit, aliaque plurima expoſuit, quibus putabat ſubditos ad Chriſtianam religionem allici poſſe, irrita eſſe decernit, quæcumque temporibus eorum, qui Eccleſiam perſecuti fuerant, contra religionem ſtatuta, geſtave fuiſſent: præcipitque, ut libertate potiantur, quotquot ob confeſſionem Chriſti damnati eſſent exſilio, aut in inſulis, aliiſve locis contra voluntatem ſuam degere juſſi: quotquot item aut in metallum dati, aut ad opus publicum condemnati, aut Gynæcæis, aut textrinis miniſtrare coacti, aut curiis mancipati, cum antea Curiales non eſſent. Eos præterea, qui infamia notati D fuerant, infamia liberavit. Quibus vero ordo cujuſpiam militiæ ademtus fuerat, liberum iis reliquit, ut vel priſtinum locum recuperarent, vel cum honeſta miſſione otio liberali fruerentur. Cumque omnes ad priorem libertatem, & conſuetos honores revocaſſet, facultates etiam ſuas iis reddidit. Quod ſi qui morte damnati bonis ſpoliati fuiſſent, præcepit, ut genere proximis hæreditas eorum deferretur: ſin nemo ex proximis ſupereſſet, ſingulæ cujuſque loci Eccleſiæ hæredes eſſent: & ut ſive privatus quiſpiam, ſive reſpublica aliquid ex ejuſmodi bonis poſſideret, ſtatim reſtitueret. *Bona Eccleſiæ addicta.* His vero, qui aut fiſco ea emiſſent, aut dono accepiſſent, quoad fieri poſſet, com- E petenti ratione proſpecturum ſe promiſit. Hæc, ut dixi, ab Imperatore conſtituta, & lege confirmata ſunt, ac ſine ulla mora executioni mandata. Jam vero cunctos Magiſtratus Imperii Romani, fere Chriſtiani adminiſtrabant: *Gentilium ritus immutati.* vetitumque erat univerſis, ne impoſterum ſacrificarent, neve vates conſulerent, aut myſteriis initiarentur, aut ſimulacra dedicarent, aut feſtos Gentilium

SÆC. IV. lium dies celebrarent. Multi quoque civitatum vetuſtiſſimi ritus immutati ſunt. Denique ex eo tempore apud Ægyptios cubitus Nili, quo incrementum aquarum ejus fluminis notari ſolet, non amplius in Gentilium templa, ſicut mos erat, ſed in Eccleſias defertur. Apud Romanos vero interdicta fuerunt gladiatorum ſpectacula. Jam vero apud Phœnices, qui Libanum, & Heliopolim incolunt, fas amplius non fuit ſcortari virgines, priuſquam viris jungerentur; quibus legitimo connubio tunc demum ſociabantur, poſtquam illicitum concubitum expertæ fuiſſent. Ad hæc Eccleſiæ, eæ quidem, quæ ſatis amplæ erant, reficiebantur: aliæ vero incremento latitudinis, & altitudinis accepto, ſplendidiores fiebant. Alibi vero novæ a fundamentis exſtruebantur, ubi antea non fuiſſent. Pecunias autem ex regalibus theſauris Imperator ſuppeditabat, ſcriptis literis, partim ad Epiſcopos, partim ad rectores Provinciarum: ad illos quidem, ut quod ipſis libitum eſſet, imperarent: ad hos vero, ut obtemperarent Epiſcopis, iiſque ſtudioſe obſequerentur. Cum autem Imperium ejus in proſpero ſtatu eſſet, una cum Imperio etiam religio florebat. Certe poſt bellum adverſus Licinium adeo felix, ac fortunatus fuit in præliis adverſus Barbaros, ut & Sarmatas, & Gothos deviceiit: tandemque ſummi beneficii loco fœdus cum illis percuſſerit. Porro iſta gens tunc quidem temporis trans Danubium habitabat. Et cum eſſet bellicoſiſſima, ac tum ob multitudinem, tum ob corporis magnitudinem in armis ſemper exercitata, aliis quidem Barbaris ſuperior erat: ſolos autem Romanos æmulos habebat. Fertur porro in hoc bello cum maxime declaratum eſſe Conſtantino per ſigna, ac ſomnia, quantam ipſius curam Deus gereret. Cum igitur omnibus bellis, quæ ſub ejus Imperio contigerunt, victoriam reportaſſet, velut certans in referenda Chriſto gratia, ſuum erga illius religionem ſtudium, atque affectum rependit; ſubditos ſuos adhortans, ut eam ſolam colerent, ac ſalutarem judicarent. Quinetiam ex tributis annuis certam penſionem eximens fiſco, Eccleſiis, & Clero cujuſque loci diſtribui juſſit: eamque donationem omni in poſterum ævo ratam, firmamque eſſe lege ſanxit. Porro ut milites ad Deum pari cum ipſo ratione colendum aſſuefaceret, eorum arma crucis effigie inſignivit; & in palatio Eccleſiam ædificavit; & quoties ad bellum proficiſceretur, tabernaculum ad Eccleſiæ ſimilitudinem fabricatum circumferre conſueverat: ita ut ne quidem in ſolitudine conſtitutus, tam ipſe, quam exercitus ejus, ſacra æde careret, in qua Deum laudare, ac preces fundere, & ſacra myſteria percipere poſſent. Sequebantur enim Sacerdotes, & Diaconi tabernaculo aſſidentes, qui juxta Eccleſiæ ritum ejuſmodi officia obirent. Atque ex eo tempore Romanorum legiones, quæ nunc Numeri vocantur, ſingulæ proprium ſibi tabernaculum facere cœperunt, & Sacerdotes, ac Diaconos proprios, ac peculiares habebant

Eccleſiæ conſtructæ.

Clerus e Fiſco ſuſtentatus.

A καὶ ἄγειν ἑορτάς· πολλὰ δὲ καὶ τῶν κατὰ πόλεις ἐθῶν, ἠμείβετο τῆς ἀρχαιότητος· ἀμέλει τοι, παρὰ μὲν Αἰγυπτίοις, οὐκέτι εἰς τοὺς εἰωθότας ἑλληνικοὺς ναοὺς· εἰς δὲ τὰς Ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου φέρεται ὁ πῆχυς, ᾧ σημαίνεται τῶν τοῦ Νείλου ὑδάτων ἡ ἐπίδοσις· παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, τότε πρῶτον ἡ τῶν μονομάχων ἐκωλύθη θέα· παρὰ δὲ Φοίνιξιν, οἳ τὸν Λίβανον, καὶ τὴν Ἡλίου πόλιν οἰκοῦσιν, οὐκέτι θέμις ἦν ἐκπορνεύεσθαι τὰς παρθένους, πρὶν τοῖς ἀνδράσι συνελθεῖν, (c) οἷς νομίμῳ γάμῳ συνοικεῖν εἰώθεσαν, μετὰ τὴν πρώτην πεῖραν τῆς ἀθεμίτου μίξεως· τῶν δὲ εὐκτηρίων
B οἴκων, οἱ μὲν ἀρκοῦντως μεγέθους ἔχοντες, ἐπανωρθοῦντο· οἱ δὲ, εἰς ἐπίδοσιν ὕψους, καὶ πλάτους λαμπρῶς ἐπεσκευάζοντο· ἑτέρωθι δὲ τὴν ἀρχὴν μὴ ὄντες, ἐκ θεμελίου ἐδημιουργοῦντο· τὰ δὲ χρήματα, ἐκ τῶν Βασιλικῶν θησαυρῶν ἐχορήγει ὁ Βασιλεὺς, γράψας τοῖς κατὰ πόλιν Ἐπισκόποις, καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐθνῶν, τοῖς μὲν ἐπιτάττειν ὅ, τι βούλοιντο· τοὺς δὲ πειθαρχεῖν, καὶ σπουδαίως ὑπηρετεῖσθαι τοῖς ἱερεῦσιν· εὐημερούσης δὲ αὐτῷ τῆς ἀρχῆς, συνεπεδίδου ἡ θρησκεία· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ καὶ μετὰ τὸν πρὸς Λικίνιον πόλεμον ἐπιτευκτικὸς ἐγένετο ἐν ταῖς κατὰ τῶν ἀλλοφύλων μάχαις, ὡς καὶ Σαυροματῶν κρατῆ-
C σαι, καὶ τῶν καλουμένων Γότθων, καὶ τὸ τελευταῖον, ἐν μέρει χάριτος σπείσασθαι πρὸς αὐτούς· τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος, ᾤκει μὲν τότε πέραν Ἴστρου ποταμοῦ· μαχιμώτατον δὲ τυγχάνον, καὶ πλήθει, καὶ μεγέθει σωμάτων. ἐν ὅπλοις ἀεὶ παρεσκευασμένον, τῶν μὲν ἄλλων Βαρβάρων ἐκράτει· μόνους δὲ Ῥωμαίους ἀνταγωνιστὰς εἶχεν· οὐχ ἥκιστα δὲ λέγεται καὶ τοῦτον τὸν πόλεμον ἐπιδεῖξαι Κωνσταντίνῳ διὰ σημείων, καὶ ὀνειράτων, ὅσης θειόθεν ἠξίωτο προνοίας· κρατήσας δὲ πάντων τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ συμβάντων πολέμων, καὶ καθάπερ ἀντιφιλοτιμούμενος τὸν Χριστὸν, ἠμείβετο τῇ περὶ τὴν
D θρησκείαν σπουδῇ. ταύτην μόνην πρεσβεύειν, καὶ σωτήριον ἡγεῖσθαι, τοὺς ἀρχομένους προτρέπων· ἐκ δὲ τῆς οὔσης ὑποφόρου γῆς, καθ᾽ ἑκάστην πόλιν ἐξελὼν τοῦ δημοσίου ῥητὸν τέλος, ταῖς κατὰ τόπον Ἐκκλησίαις καὶ κλήροις ἀπένειμε, καὶ τὴν δωρεὰν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον κυρίαν εἶναι ἐνομοθέτησε· προσεθίζων δὲ τοὺς στρατιώτας ὁμοίως αὐτῷ τὸν Θεὸν σέβειν, τὰ τούτων ὅπλα τῷ συμβόλῳ τοῦ σταυροῦ κατεσήμαινε, καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις εὐκτήριον οἶκον κατεσκεύασε· καὶ σκηνὴν εἰς Ἐκκλησίαν εἰκασμένην περιέφερεν, ἡνίκα πολεμίοις ἐπεστράτευεν· ὥστε μηδὲ ἐν ἐρημίᾳ διάγοντα αὐτὸν ἢ τὴν στρατιὰν, ἱεροῦ οἴκου ἀμοιρεῖν, (d) ἐν ᾧ δέοι τὸν Θεὸν
E ὑμνεῖν καὶ προσεύχεσθαι, καὶ μυστηρίων μετέχειν· συνείποντο γὰρ καὶ ἱερεῖς, καὶ διάκονοι τῇ σκηνῇ προσεδρεύοντες, οἳ κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας, τὴν περὶ ταῦτα τάξιν ἐπλήρουν· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσιν, ἕκαστον ἰδίαν σκηνὴν κατεσκευάσατο, καὶ ἱερέας, καὶ διακόνους (e) ἀπονενε-

(c) οἷς νομίμῳ γάμῳ συνοικεῖν εἰώθασι. Codex Leonis Allatii ſcriptum habet, οἷς νόμῳ γάμου. Pro εἰώθασι vero codex Fuketianus habet εἰώθεσαν, quod magis probo.

(d) ἐν ᾧ δέοι προσεύχεσθαι. In codice Fuketiano ſcriptum inveni δέον, quemadmodum & Savilius ad oram ſui codicis emendarat ex Chriſtophorſoni libro.

(e) ἀπονενεμημένους ἔχειν. In codice Leonis Allatii legitur ἀπονενεμημένους εἶχε. Magis tamen probo ſcripturam codicis Fuketiani ἀποτεταγμένους. Similiter hodie apud nos ſingulæ legiones habent ſuos Presbyteros, quos Eleemoſynarios vocant, qui Miſſarum ſolemnia celebrent, & Sacramenta miniſtrent militantibus. Porro τάγματα hoc loco cohortes interpretatur Epiphanius. Sane vox Latina, *numeri*, tam de cohortibus, quam de legio-

νενεμημένους ἔχειν· τὴν δὲ κυριακὴν καλουμένην ἡμέραν, ἣν Ἑβραῖοι πρώτην τῆς ἑβδομάδος ὀνομάζουσιν, Ἕλληνες δὲ Ἡλίῳ ἀνατιθέασι, καὶ τὴν πρὸ τῆς ἑβδόμης, ἐνομοθέτησε δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων σχολὴν ἄγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ Θεῖον θεραπεύειν· ἐτίμα δὲ τὴν κυριακὴν, ὡς ἐν ταύτῃ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν· τὴν δὲ ἑτέραν, ὡς ἐν αὐτῇ σταυρωθέντος· πάνυ γὰρ πολὺ σέβας εἶχε τοῦ Θείου σταυροῦ, ἔκ τε τῶν ὑπαρξάντων αὐτῷ τῇ ἐνθένδε ῥοπῇ ἐν ταῖς κατὰ τῶν ἐναντίων μάχαις, καὶ ἐκ τῆς συμβάσης αὐτῷ περὶ τούτου θεοσημείας· ἀμέλει τοι πρότερον νενομισμένην Ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν, νόμῳ (f) ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων· πλαττομένῳ τε ἐν νομίσμασι καὶ εἰκόσι γραφομένῳ, ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγράφεσθαι καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον· καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ, ἐπὶ τούτου οὖσαι τοῦ σχήματος· ἐν ἅπασι μὲν, νομοθετῶν δὲ μάλιστα, ἐσπούδαζε θεραπεύειν τὸ Θεῖον· φαίνεται γοῦν (g) τὰς ἀκολάστους καὶ καταβεβλακευμένας μίξεις, πρὸ τούτου μὴ κωλυομένας, ἐπανορθώσας· ὡς ἐξ αὐτῶν συνιδεῖν ἐστὶ τῶν περὶ τούτων κειμένων νόμων, εἴτῳ τοῦτο ἐπιμελὲς τυγχάνει· (h) νυνὶ γὰρ περὶ τὸ τέλειον τοῦτο ποιεῖν, οὐκ εὔκαιρον εἶναί μοι δοκεῖ· τὰ δὲ ἐπὶ τιμῇ καὶ συστάσει τῆς θρησκείας νενομοθετημένα, πρὸς τοῖς εἰρημένοις διεξελθεῖν ἀναγκαῖον, μέρος ὄντα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας· ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν.

A re. Præterea die dominico, quem Hebræi quidem primum sabbati appellant, Gentiles vero Soli consecraverunt; & eo, qui Sabbatum antecedit, cunctos a judiciis, aliisque negotiis feriari præcepit, precibusque, ac supplicationibus Deum colere. Ac Dominicum quidem diem ideo honoravit, quod Christus eo die a mortuis surrexisset: diem vero, qui Sabbatum antecedit, eo quod Christus crucifixus tum fuisset. Crucem enim divinam maximo cultu veneratus est, tum ob victorias, quas ejus ope retulerat in præliis adversus hostes, tum ob signum, quod de illa ostensum ipsi divinitus fuerat. Denique supplicium crucis, quod apud Ro- B manos antea erat usitatum, lege lata sustulit. Quinetiam quotiescumque aut in nummis imago ejus insculperetur, aut in tabulis pingeretur, semper divinum hoc signum una cum ipso sculpi, ac depingi præcepit. Idque etiamnum testantur imagines illius in hunc modum expressæ. Ac in omnibus quidem dictis suis, & factis divinum numen colere studebat: præcipue vero, cum leges ferret. Intemperantes certe, & dissolutos concubitus, antea minime prohibitos coercuit, sicut ex legibus, quæ de illis latæ sunt, deprehendere licet, si cui forte id curæ fuerit. Inpræsentiarum enim accurate id persequi, intempestivum mihi videtur. C Ea vero, quæ ad honorem, & confirmationem religionis ab illo sancita sunt, præter illa, quæ jam dixi, commemorare necessarium puto, quippe quæ non minima pars sint Ecclesiasticæ Historiæ. Hinc autem sumam.

legionibus dicitur, ut videre est in Glossario Joannis Meursii.

(f) ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων. Quatuor ultima verba delent Christophorsonus, & Savilius; nec certe videntur admodum necessaria.

(g) τὰς ἀκολάστους καὶ καταβεβλακευμένας μίξεις. Quæ sint hæ conjunctiones intemperantes, ac dissolutæ, quas lege lata primus cohibuit Constantinus, non satis constat. Utinam Sozomenus eas apertius designasset. Existimo tamen a Sozomeno hic intelligi legem Constantini de raptu virginum, & viduarum, quæ legitur in codice Theodosiano libro 9. tit. 24. Ante hanc legem Constantini, qui virginem, aut viduam rapuisset, a postulationibus tantum, ac testimoniis, & judiciis arcebatur, si puella, quam rapuerat, assensum suum postea denegasset: sed si responsione sua raptoris facinus adprobasset, ab omni pœna immunis erat raptor. Primus Constantinus raptores capitali supplicio affici statuit, eosque, qui ministerium raptui præbuissent, eodem supplicio plecti; ac si servilis conditionis essent, vivos comburi decrevit.

(h) νυνὶ γὰρ περὶ τὸ τέλειον. In codice Fuketiano scriptum inveni, νυνὶ γὰρ ἐπὶ τὸ τέλος, &c. Christophorsonus quoque, & Savilius τέλος in suis libris repererunt. Ego lo- D cum ita corrigendum esse existimo, νυνὶ ἐπὶ τὸ τέλειον περὶ τούτο ποιεῖν, οὐκ εὔκαιρον εἶναι μοὶ δοκεῖ. Potest etiam scribi, εἰς τὸ τέλειον, quod idem est.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ὅτι καὶ νόμον ἔθετο ὁ Κωνσταντῖνος, συντελεῖν τοῖς παρθενίαν ἀσκοῦσι, καὶ κληρικοῖς.

(a) ΝΟμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης (b) τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτῳ προσήκοντας· τοὺς δὲ ἄπαιδας ζημιῶν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων· ἔθεντο δὲ τοῦτον οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι, πολυάνθρωπον ἔσεσθαι τὴν Ῥώμην, καὶ τὴν ὑπήκοον οἰόμενοι, καθότι οὐ πρὸ πολλοῦ τοῦ νόμου, ἔτυχον ἀποβαλόντες τὰ σώματα ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις· ὁρῶν οὖν ὁ Βασιλεὺς παρὰ τοῦτο

CAPUT IX.

Quomodo Constantinus legem tulerit pro continentibus, & Clericis.

VEtus lex fuit apud Romanos, quæ vetabat, ne cælibes ab anno ætatis quinto ac vicesimo pari jure essent cum maritis, tum in aliis plurimis rebus, tum in eo, ut nihil ex testamento caperent, qui non essent genere proximi. Orbos vero multabat dimidia parte bonorum, quæ ipsis reli- E cta erant. Tulerant hanc legem veteres Romani, cum sperarent futurum hac ratione, ut urbs Roma, & reliquæ Provinciæ Imperii Romani hominum multitudine abundarent. Etenim paulo ante hanc legem quam plurimos homines amiserant, bellis civilibus absumtos. Cum igitur animadverteret Im-

(a) νόμος ἦν ῥωμαίοις παλαιὸς. Hunc Sozomeni locum jampridem exposuit Lipsius in commentariis ad librum 3. Annalium Taciti, ubi fuse disserit de lege Papia Poppæa. Vide Eusebium in libro 4. de vita Constantini cap. 26.

(b) τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτῳ προσήκοντας. Epiphanius Scholasticus, & reliqui interpretes uno consensu negativam particulam sustulerunt: quibus tamen non assentior. Cælibes enim non ita mulctavit lex Papia, ut nihil ex testamento cujuspiam capere possent; sed hanc tantum pœnam in eos statuit, ut nihil capere possent ex testamento extraneorum, non autem ex testamentis proximorum. Atque hæc fuit etiam sententia Justi Lipsii, ut videre est in ejus commentariis. Nicephorus quoque in libro 7. cap. 47. negativam particulam habet.

SÆC. IV.

A Imperator, eos, qui virginitatem, & orbitatem propter amorem Dei consectarentur, ob id pejore loco esse, stultum esse existimavit, credere humanum genus humana posse cura, ac diligentia amplificari; cum natura juxta Dei dispensationem semper aut detrimentum accipiat, aut incrementum. Itaque legem dedit ad populum, ut cælibes, & orbi pari jure, quo reliqui omnes, fruerentur. Quinetiam lege sanxit, ut qui in virginitate, & continentia vitam agerent, privilegio aliquo potirentur: liberam ipsis facultatem largitus tam masculis, quam feminis, licet adhuc impuberes essent, testamentum faciendi, contra morem, qui ubique in Romano Imperio observatur. B De omnibus enim rebus recte consulere, ac disponere censuit eos, quibus id unum opus, studiumque esset, ut Deum assidue colerent, & Philosophiæ vacarent. Nam & ob eamdem causam veteres Romani legem tulerunt, ut virgines Vestæ sexto etiam ætatis anno testamentum facere possent. Fuit hoc etiam argumentum vel maximum reverentiæ, quam pius Princeps erga religionem gerebat. Nam & omnes ubique clericos immunitate donavit; lege hac de re specialiter data, & litigantibus permisit, ut ad Episcoporum judicium provocarent, si magistratus civiles rejicere vellent: eorum autem sententia rata esset, C aliorumque judicum sententiis prævaleret, perinde ac si ab Imperatore ipso data fuisset: utque res ab Episcopis judicatas, rectores Provinciarum, eorumque officiales executioni mandarent: postremo ut Conciliorum decreta firma, & inconcussa essent. Sed quoniam eo usque progressa est oratio, consentaneum fuerit ea quoque commemorare, quæ ab illo constituta sunt ad utilitatem eorum, qui in Ecclesiis manumittuntur. Nam cum ob nimiam legum severitatem potior libertas, quam Romanam civitatem vocant, etiam volentibus dominis difficile admodum acquireretur, tres tulit leges, quibus constituit, ut quicumque in Ecclesia sub testimonio Sacerdotum libertate donati essent, civitatem D Romanam consequerentur. Hujus piæ institutionis indicium ætas nostra adhuc retinet: cum moris sit, ut leges hac de re scriptæ præfigantur in tabulis manumissionum. Et hæc quidem sanxit Constantinus, & religionem Christianam modis omnibus ornare studuit. Ea vero & per se ipsa illustris erat, ob virtutem eorum, qui tunc temporis illam profitebantur.

Clericorum immunitas.

(c) εὐηθες ἐνόμισεν. Supplendum est hoc loco verbum νομίζειν hoc modo: εὐηθες ἐνόμισεν εἶναι, νομίζειν ἐξ ἐπιμελείας, &c.

A τοῦτο χεῖρον πράττοντας τοὺς παρθενίαν, καὶ ἀπαιδίαν διὰ Θεὸν ἀσκοῦντας, (c) εὔηθες ἐνόμισεν ἐξ ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς ἀνθρώπων διώκεσθαι τὸ τούτων γένος αὔξειν, τῆς φύσεως ἀεὶ κατὰ τὴν ἄνωθεν ἐπιμέτρησιν, καὶ φθορὰν καὶ αὔξησιν δεχομένης· καὶ νόμον τῷ δήμῳ προσεφώνησεν, (d) ὥστε ἐπίσης πάντων τῶν ὁμοίων ἀπολαύειν τοὺς ἀγάμους καὶ ἄπαιδας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλέον ἔχειν ἐνομοθέτησε τοὺς ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ παρθενίᾳ βιοῦντας, ἄδειαν αὐτοῖς δοὺς ἄρρεσί τε καὶ θηλείαις καὶ ἀνήβοις οὖσι διατίθεσθαι, παρὰ τὸ κοινῇ κρατοῦν ἐν τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ· περὶ πάν- B των γὰρ εὖ βούλεσθαι ᾠήθη, οἷς ἔργον ἀεὶ τὸ Θεῖον θεραπεύειν, καὶ Φιλοσοφίαν ἀσκεῖν· ἐπεὶ τούτου χάριν καὶ οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι, ἀδεῶς διατίθεσθαι τὰς ἑστιακὰς παρθένους καὶ ἑξαετεῖς οὔσας, ἐνομοθέτησαν· τεκμήριον δὲ κἀκεῖνο μέγιστον τῆς τοῦ Βασιλέως περὶ τὴν θρησκείαν αἰδοῦς· τοὺς μὲν γὰρ πανταχῇ κληρικοὺς, θέσει νόμου ἀτελεῖς ἀνῆκε· τῶν δὲ Ἐπισκόπων ἐπικαλεῖσθαι τὴν κρίσιν ἐπέτρεψε τοῖς δικαζομένοις, ἢν βούλωνται τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας παραιτεῖσθαι· κυρίαν δὲ εἶναι τὴν αὐτῶν ψῆφον, καὶ κρείττω τῆς τῶν ἄλλων δικαστῶν, C ὡσανεὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως ἐξενεχθεῖσαν· εἰς ἔργον δὲ τὰ κρινόμενα ἄγειν τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς διακονουμένους αὐτοῖς στρατιώτας· ἀμετατρέπτους τε εἶναι τῶν Συνόδων τοὺς ὅρους· εἰς τοῦτο δέ με προελθόντα γραφῆς, ἄξιον μὴ παραλιπεῖν τὰ νενομοθετημένα ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένων· ὑπὸ γὰρ ἀκριβείας νόμων, καὶ ἀκόντων τῶν κεκτημένων, πολλῆς δυσχερείας οὔσης περὶ τὴν κτῆσιν τῆς ἀμείνονος ἐλευθερίας, ἣν πολιτείαν Ῥωμαίων καλοῦσι, τρεῖς ἔθετο νόμους, ψηφισάμενος πάντας τοὺς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένους ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι, πολιτείας Ῥω- D μαϊκῆς τυγχάνειν· ταύτης τῆς εὐσεβοῦς ἐφευρέσεως, εἰς ἔτι νῦν ὁ χρόνος φέρει τὸν ἔλεγχον· ἔθους κρατοῦντος τοὺς περὶ τούτου νόμους προγράφεσθαι ἐν τοῖς γραμματείοις τῶν ἐλευθεριῶν· ὁ μὲν δὴ Κωνσταντῖνος τοιαῦτα ἐνομοθέτει, καὶ διὰ πάντων ἐσπούδαζε τὴν θρησκείαν γεραίρειν· ἦν δὲ καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν εὐκλεὴς, (e) διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν τότε μετιόντων αὐτήν.

(d) ὥστε ἐπίσης πάντων. Scribendum puto, ἐπίσης πᾶσι. Et paulo post εὖ βουλεύεσθαι.

(e) διά. Forte legendum est καὶ διά.

C A P U T X.

E

De maximis Confessoribus, qui adhuc superstites erant.

NAm & alii plures per id tempus probi Christiani vivebant: & recens sedatis persecutionibus, multi adhuc ex Confessoribus superstites, Ecclesias illustrabant: Hosius scilicet Episcopus Cordubæ, Amphion Epiphaniæ, quæ est in Cilicia, Maxi-

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι΄.

Περὶ τῶν ἔτι τῷ βίῳ περιόντων μεγάλων ὁμολογητῶν.

ΑΛλοι τε γὰρ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ Χριστιανῶν ἦσαν τότε, ἔναγχός τε τῶν διωγμῶν πεπαυμένων, εἰσέτι πλεῖστοι τῶν ὁμολογητῶν τῷ βίῳ περιόντες, τὰς Ἐκκλησίας ἐσέμνυνον, ὡς ὁ Ὅσιος Κορδούβης Ἐπίσκοπος, καὶ (a) Ἀμφίων ὁ Ἐπιφανίας τῆς Κιλίκων, καὶ Μάξι-

(a) Ἀμφίων ὁ ἐπιφανίας τῆς Κιλίκων. Hic Amphion Episcopus Ciliciæ una cum Lupo inter Orthodoxos Episcopos recensetur ab Athanasio in Oratione prima contra Arianos.

(a) ἐπέ-

ξιμος ὁ μετὰ Μακάριον τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτραπεὶς, καὶ Παφνούτιος ὁ ἐξ Αἰγύπτου· δι' οὗ φασὶ πλεῖστα θαυματουργῆσαι τὸ Θεῖον, δαιμόνων τε κρατεῖν, καὶ ποικίλων παθημάτων ἰάσεις αὐτῷ χαρισάμενον· ἐγένοντο δὲ Παφνούτιος οὗτος, καὶ Μάξιμος ὁ δηλωθεὶς, ἐξ ἐκείνων τῶν ὁμολογητῶν, οὓς Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών.

A ximus, qui post Macarium Ecclesiæ Hierosolymitanæ curam suscepit: Paphnutius denique Ægyptius, per quem Deus multa fertur edidisse miracula, largitus ei, ut dæmones expelleret, & varios morbos curaret. Porro tam Paphnutius iste, quam Maximus supra memoratus, erant ex numero eorum Confessorum, quos Maximinus ad opus in metallis faciendum damnaverat, cum dextros ipsis oculos prius effodisset, & sinistras suffragines incidisset.

SÆC. IV. Euseb. hist. lib. 8. c. 12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Διήγησις περὶ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ μετριοφροσύνης, καὶ καταστάσεως.

Κατὰ τούτους δὲ γενέσθαι παρειλήφαμεν καὶ Σπυρίδωνα τὸν Τριμυθοῦντος τῆς Κύπρου Ἐπίσκοπον· οὗ τὴν ἀρετὴν ἐπιδεῖξαι, τὴν ἔτι κρατοῦσαν περὶ αὐτοῦ φήμην ἀρκεῖν ἡγοῦμαι· τῶν δὲ δι' αὐτοῦ σὺν θεία ῥοπῇ γενομένων, τὰ μὲν πλεῖστα, ὥς γε εἰκὸς, οἱ ἐπιχώριοι ἴσασιν. ἐγὼ δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα οὐκ ἀποκρύψομαι· ἐγένετο γὰρ οὗτος ἄγροικος, γαμετὴν καὶ παῖδας ἔχων. ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ Θεῖα χείρων· φασὶ δέ ποτε νύκτωρ ἐλθεῖν κακούργους ἄνδρας ἐπὶ τὴν αὐλὴν τῶν αὐτοῦ προβάτων, καὶ κλέψαι ἐπιχειρήσαντας, ἐξαπίνης γενέσθαι δεσμίους, μηδενὸς δήσαντος· ἅμα δὲ ἡμέρᾳ παραγενόμενον αὐτὸν πεπεδημένους εὑρεῖν τούτους, καὶ λῦσαι μὲν τῶν ἀοράτων δεσμῶν· μέμψασθαι δὲ, ὅτι ἐξὸν πεῖσαι καὶ λαβεῖν ἅγε ἐπεθύμουν, κλέψαι μᾶλλον εἵλοντο, καὶ ἐν νυκτὶ τοσοῦτον ταλαιπωρῆσαι, ὅμως δ' οὖν αὐτοὺς ἐλεήσας, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸν ἀμείνω βίον μετατεθῆναι παιδεύων, ἄπιτε, ἔφη, τοῦτον τὸν κριὸν λαβόντες· κεκμήκατε γὰρ ἀγρυπνοῦντες, καὶ δεῖ ὑμᾶς μὴ μεμφομένους τοὺς πόνους, ἐκ τῆς ἐμῆς αὐλῆς ἀπαλλάττεσθαι· τοῦτο θαυμάσειε μὲν ἄν τις εἰκότως· οὐχ ἧττον δὲ κἀκεῖνο· θυγατρὶ αὐτοῦ παρθένῳ, Εἰρήνη τοὔνομα, παρέθετό τις τῶν γνωρίμων τί· ἡ δὲ, λαβοῦσα κατώρυξεν οἴκοι, ὅπως ἐπιμελῶς φυλάττοιτο· συμβὰν δὲ τὴν παῖδα τελευτῆσαι μηδὲν εἰποῦσαν, ἧκεν ὁ ἄνθρωπος τὴν παρακαταθήκην ἀπαιτῶν· ἀγνοοῦντος δὲ Σπυρίδωνος ὅτι λέγει, ἀναζητήσαντος δὲ ὅμως κατὰ τὴν οἰκίαν, καὶ μὴ εὑρόντος, ἔκλαιε, καὶ τὰς τρίχας ἔτιλλε, καὶ θανατῶν δῆλος ἦν· κινηθεὶς δὲ πρὸς ἔλεον ὁ Σπυρίδων, ἦλθεν ἐπὶ τὸν τάφον, καὶ ὀνομαστὶ τὴν παῖδα ἐκάλεσε· τῆς δὲ ἀποκριναμένης, ἤρετο περὶ τῆς παρακαταθήκης. καὶ μαθὼν ἀνέστρεφε· καὶ εὑρὼν ἣ ἐσήμαινεν, ἀπέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ· ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο προήχθην λόγου, οὐκ ἄτοπον, καὶ τοῦτο προσθεῖναι· ἔθος ἦν τούτῳ τῷ Σπυρίδωνι, τῶν γινομένων αὐτῷ καρπῶν τοὺς μὲν, πτωχοῖς διανέμειν, τοὺς δὲ, προῖκα δανείζειν τοῖς ἐθέλουσιν· οὔτε δὲ διδοὺς, οὔτε ἀπολαμβάνων, δι' ἑαυτοῦ παρεῖχεν ἢ ὑπεδέχετο. μόνον δὲ τὸ ταμεῖον

CAPUT XI.

B *Narratio de sancto Spyridone, & de ejus modestia, ac tranquillitate.*

Iisdem temporibus Spiridonem quoque Trimythuntis in Cypro Episcopum vixisse accepimus: ad cujus virtutem declarandam sufficere arbitror famam, quæ de illo etiamnum viget. Miracula vero, quæ ab illo divina ope perpetrata sunt, plurima quidem, ut credi par est, norunt Indigenæ. Ego vero ea, quæ ad notitiam meam pervenerunt, nequaquam reticebo. Rusticus hic fuit, uxorem habens, & liberos; sed C non ideo in rebus, quæ ad Deum spectant, inferior. Ajunt enim improbos quosdam homines aliquando ad ejus ovile venisse noctu; ovesque subripere aggressos; repente vinculis constrictos esse, cum tamen nemo eos vinxisset. Orto autem die, ipsum ad ovile venientem vinctos eos reperiisse; & liberasse quidem illos invisibilibus vinculis: objurgasse tamen, quod cum rogando impetrare licuisset ea, quæ volebant, furto subripere, tantamque noctu molestiam subire maluissent. Miseratus tamen illorum, aut potius eos erudiens, ut ad meliorem vivendi rationem se transferrent: Abite, inquit, sumto hoc ariete. Vigilando enim defessi estis, nec decet, ut de laboribus D vestris conquerentes, ab ovili meo discedatis. Et hoc quidem jure merito quis admiretur; non minus tamen & istud, quod jam dicturus sum. Filiæ ejus virgini, nomine Irenæ, quidam ex familiaribus aliquid commendaverat. Illa vero acceptum defoderat domi, quo tutius servaretur. Cumque accidisset, ut puella moreretur, nulla depositi facta mentione, is, qui dederat, depositum repetiturus accessit. Ignorante autem Spyridone, quid diceret, ac nihilominus totam domum perscrutato, cum nihil reperiretur, flebat ille, & capillos vellebat, manusque sibi illaturus videbatur. Tum Spyridon miseratione commotus, perE rexit ad tumulum, & puellam proprio nomine advocavit. Quæ cum respondisset, interrogavit eam Spyridon de deposito: edoctusque ab illa domum rediit: & repertum depositum eo in loco, quem filia indicaverat, homini reddidit. Sed quoniam in hunc sermonem delapsus sum, non alienum fuerit istud quoque adjungere. Mos hic erat Spyridoni, ut ex fructibus, qui ipsi proveniebant, alios pauperibus distribueret, alios poscentibus mutuo daret sine usuris. Verum in dando, aut recipiendo nunquam ipse per se dabat, aut recipiebat; sed cellario tantum accedentibus demon-

Socr. lib. 1. cap. 12.

SÆC.IV. monſtrato, jubebat, ut quantum opus haberent, ſumerent, ac rurſus ut reponerent, quantum ſe ſumſiſſe noverant. Quidam igitur hoc pacto mutuatus a Spyridone, venit, ut redderet. Juſſuſque ex more, ut ea, quæ mutuo acceperat, ipſe per ſe reſtitueret cellario, fraudem admittere molitus eſt. Remque occultam fore credens, debitum non reddidit: ſed fraudem faciens reſtitutioni debiti, quaſi reſtituiſſet, abſceſſit. Verum hoc ejus facinus diu occultum non fuit. Etenim aliquanto poſt tempore, hic quidem rurſus advenit mutuum poſcens. Spyridon vero eum ad cellarium miſit, facta poteſtate, ut ſibi ipſi admetiretur, quantum vellet. Ille cum cellarium vacuum reperiſſet, indicavit rem Spyridoni. Cui Spyridon: Miror, inquit, quomodo cellarium uni tibi viſum eſt rebus neceſſariis deſtitutum. Tecum igitur cogita, num quid antea mutuatus, nondum reddideris. Niſi enim hæc cauſa ſit, nunquam tibi deerit, quod petis. Abi igitur rurſus cum fiducia, utpote inventurus. Et hic quidem hoc modo deprehenſus, culpam ſuam indicavit. Sed & gravitatem divini illius viri, & in Eccleſiaſtico munere diligentiam, admiratione proſequi decet. Ajunt enim Epiſcopos Cypri aliquanto poſt in unum conveniſſe, neceſſarii cujuſdam negotii cauſa: inter quos erat Spyridon hic noſter, & Triphyllius Ledrorum Epiſcopus, vir diſertiſſimus, & qui ob ſtudium legum Romanarum diu in urbe Berytiorum fuerat commoratus. Cum ergo collecta celebraretur, rogatus Triphyllius, ut concionem haberet ad populum, cum neceſſe haberet in medium adducere dictum illud Salvatoris: Tolle grabatum tuum, & ambula: mutato nomine, pro grabato ſcimpodium dixit. At Spyridon indignatione commotus: Num tu, inquit, præſtantior es eo, qui grabatum dixit, ut te pudeat ejus verbis uti? Quo dicto, ex ſacerdotali ſolio exſiliit ſpectante populo: hominem propter eloquentiam inſolentius ſeſe efferentem, hac ratione ad modeſtiam erudiens. Erat enim ad pudorem incutiendum idoneus, quippe qui venerabilis eſſet, & ob res geſtas celeberrimus: ad hæc ætate, & ſacerdotii tempore prior Triphyllio. Qualiter autem ſe geſſerit in excipiendis hoſpitibus, hinc licet cognoſcere. Inſtante jam Quadra-

A μεῖον ἐπιδεικνὺς, (a) ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον δέονται κομίζεσθαι· καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσον ᾔδεσαν κομισάμενοι· δανεισάμενος οὖν τὶς τοῦτον τὸν τρόπον, ἧκεν ὡς ἀποδώσων· ἐπιτραπεὶς δὲ κατὰ τὸ ἔθος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀποδοῦναι τῷ ταμείῳ τὰ δεδανεισμένα, πρὸς ἀδικίαν εἶδε. καὶ νομίσας λανθάνειν, οὐκ ἀπέδωκε τὸ χρέος· ἀλλ' ὑφελόμενος τοῦ ὀφειλήματος τὴν ἀπόδοσιν, ὡς ἀποτίσας ἀπῆλθε. τὸ δὲ ἄρα οὐκ ἔμελλεν ἐπὶ πολὺ λύσειν· μετὰ γάρ τινα χρόνον, ὁ μὲν πάλιν ἐδεῖτο δανείζεσθαι· ὁ δὲ, πρὸς τὸ ταμεῖον ἀπέπεμπεν, ἐξουσίαν δοὺς αὐτὸν ἑαυτῷ παραμετρεῖν ὅσον βού-
B λεται· κενὸν δὲ τὸν οἶκον ἰδὼν, ἐμήνυσε τῷ Σπυρίδωνι· ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν, θαυμαστὸν ἄρα ὦ ἄνθρωπε, ἔφη, πῶς σοι μόνῳ ἔδοξε τὸ ταμεῖον ἐπιλείπειν τὰ ἐπιτήδεια· σκόπει οὖν κατὰ σαυτὸν, μὴ χρησάμενος ἄλλοτε, τὰ πρῶτα οὐκ ἀπέδωκας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστιν, πάντως οὐκ ἀποτεύξῃ ὧν δέῃ. καὶ πάλιν ἴθι θαρρῶν ὡς εὑρήσων· καὶ ὁ μὲν οὕτω φωραθεὶς, κατεμήνυσε τὴν ἁμαρτίαν· ἄξιον δὲ, τούτου τοῦ θείου ἀνδρὸς θαυμάσαι τὸ ἐμβριθὲς, καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως· λέγεται οὖν χρόνῳ ὕστερον κατά τινα χρείαν εἰς ταὐτὸ συνελθεῖν τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Κύπρου·
C εἶναι δὲ σὺν αὐτοῖς Σπυρίδωνα τοῦτον, (b) καὶ Τριφύλλιον τὸν Λεδρῶν Ἐπίσκοπον, ἄνδρα ἄλλως τε ἐλλόγιμον, καὶ διὰ νόμων ἄσκησιν πολὺν χρόνον (c) ἐν τῇ Βηρυτίων πόλει διατρίψαντα· συνάξεως δὲ ἐπιτελουμένης, ἐπιτραπεὶς Τριφύλλιος διδάξαι τὸ πλῆθος, ἐπεὶ τὸ, ῥητὸν ἐκεῖνο παράγειν εἰς μέσον ἐδέησε, τὸ ἆρόν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει· σκίμποδα ἀντὶ τοῦ κραββάτου, μεταβαλὼν τὸ ὄνομα εἶπε. καὶ ὁ Σπυρίδων ἀγανακτήσας, οὐ σύ γε, ἔφη, ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι ταῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι; καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἀπεπήδησε τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου τοῦ δή-
D μου ὁρῶντος· ταύτῃ γε μετριάζειν παιδεύων τὸν τοῖς λόγοις ὠφρυωμένον· ἱκανὸς γὰρ ἦν ἐντρέπειν, αἰδέσιμός τε ὢν καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἐνδοξότατος. ἅμα δὲ πρεσβύτερος τῇ ἡλικίᾳ τε καὶ ἱερωσύνῃ τυγχάνων· ὅπως δὲ διέκειτο τὰς δεξιώσεις τῶν ξένων, ἐντεῦθεν ἰστέον· (d) ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἐνστά-

(a) ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον ᾔδεσαν κομισάμενοι. Hunc locum mutilum eſſe, ſatis apparet. In codice quidem Fuketiano poſt vocem κομισάμενοι, additur verbum καταθέσθαι. Sed ne ſic quidem ſanus, atque integer eſt locus, niſi amplius addideris aliquot verba, hoc modo, ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσι λαμβάνειν ὅσον ἐβούλοντο, καὶ πάλιν ὅσον ᾔδεσαν κομισάμενοι καταθέσθαι. Hanc emendationem confirmat Nicephorus in libro 8. cap. 42., ubi hanc Hi-
E ſtoriam ex Sozomeno ita refert: τὸ ἔνδον αὐτῷ ταμεῖον ὑποδεικνὺς, λαμβάνειν, καὶ αὖθις τὸ δάνειον κατατίθεσθαι τῷ προσιόντι ἐνεκελεύετο. Verum in codice Leonis Allatii ita ſuppletur hic locus: ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον δέονται κομίζεσθαι, καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσον ᾔδεσαν κομισάμενοι. Nec aliter in ſuo codice legit Epiphanius Scholaſticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Sed ſolum cubiculum demonſtrabat, invitans petentes, ut quantum opus haberent, tollerent, & denuo revocarent quantum ſe noverant abſtuliſſe.*

(b) καὶ Τριφύλλιον τὸν Λεδρῶν Ἐπίσκοπον. De hoc Tryphyllio Hieronymus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis. *Triphyllius Cypri Ledrenſis, ſive Λεδρεῶνος Epiſcopus, eloquentiſſimus ſuæ ætatis, & ſub Rege Conſtantio celeberrimus fuit. Legi ejus in Canticum commentarios.*

(c) ἐν τῇ Βηρυτίων πόλει. Beryti in Phœnice ſchola erat Juris Civilis jam inde a temporibus Alexandri Severi. Certe Gregorius Thaumaturgus in ea urbe operam dederat juri civili, ut ipſe teſtatur in gratiarum actione ad Origenem. Vide, quæ notavit Jacobus Gothofredus in notis ad incertum ſcriptorem, qui expoſitionem totius mundi ſcripſit.

(d) ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἐνστάσης. Epiphanius Scholaſticus, & reliqui interpretes, Muſculus, & Chriſtophorſonus, verterunt, *inſtante jam Quadrageſima*. Melius Nicephorus hunc Sozomeni locum ita expoſuit, ἡ μεγάλη μὲν οὖν τῆς τεσσαρακοστῆς νηστεία ἦν. Vox ἐνστάσης apud Græcos præſens tempus ſignificat. Inſtare vero apud Latinos idem valet, ac imminere, ſeu appropinquare. Quod inſtat igitur, nondum eſt, licet proxime futurum ſit. Atqui cum peregrinus ille ad Spyridonem acceſſit, tempus erat Quadrageſimæ, iique ipſi dies, quibus Spyridon jejunia continuare ſolitus erat, ut teſtatur Sozomenus. Erat ergo tunc Hebdomas magna. In hac enim Hebdomade Chriſtiani jejunia continuare conſueverant, ut docet Epiphanius in epilogo libri de hæreſibus: καὶ οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς καὶ τριπλᾶς καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται. Hoc ipſum eſt, quod Sozomenus vocat ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν. Tertullianus in libro de patientia cap. 13. pro eodem dicit, *jejunia conjungere*. Et in libro de jejuniis cap. 14. *Sabbatum continuare*.

(e) ἐν

ἐνστάσης, ἧκέ τις πρὸς αὐτὸν ἐξ ὁδοιπορίας, (e) ἐν αἷς εἰώθει μετὰ τῶν οἰκείων ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν, καὶ εἰς ῥητὴν ἡμέραν γεύεσθαι, ἄσιτος τὰς ἐν μέσῳ διαμένων. ἰδὼν δὲ τὸν ξένον μάλα κεκμηκότα. ἄγε δή, πρὸς τὴν θυγατέρα ἔφη, ὅπως τοῦ ἀνδρὸς τοὺς πόδας νίψῃς, καὶ φαγεῖν αὐτῷ παράθες· εἰπούσης δὲ τῆς παρθένου μή τε ἄρτον εἶναι, μήτε ἄλφιτα· περιττὴ γὰρ ἡ τούτων παρασκευὴ διὰ τὴν νηστείαν· εὐξάμενος πρότερον καὶ συγγνώμην αἰτήσας, ἐκέλευσε τῇ θυγατρὶ, κρέα ὕεια ἅπερ ἔτυχε τῇ οἰκίᾳ τεταριχευμένα ἕψειν· ἐπεὶ δὲ ἥψητο, καθίσας ἅμα αὐτῷ τὸν ξένον, παρατεθέντων τῶν κρεῶν ἤσθιε, καὶ τὸν ἄνδρα παρεκάλει αὐτὸν μιμεῖσθαι· παραιτούμενον δὲ, λέγοντα Χριστιανὸν ἑαυτὸν, ταύτῃ μᾶλλον, ἔφη, οὐ παραιτητέον· πάντα γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ὁ θεῖος ἀπεφήνατο λόγος· τάδε μὲν περὶ Σπυρίδωνος.

A dragesima, quidam ex itinere ad eum accessit, iis ipsis diebus, quibus ille una cum domesticis solebat continuare jejunia, ac certo die comedere, reliquos dies absque ullo traducens cibo. Cum autem Spyridon peregrinum admodum fessum videret: Age, inquit, filia: Lava hominis pedes, eique cibum appone. Cum virgo respondisset, nec panem domi esse, nec farinam: supervacuum enim esse harum rerum apparatum propter jejunium; Spyridon præmissa oratione, & petita venia, præcepit filiæ, ut suillas carnes, quas sale conditas habebat, coqueret. Quibus coctis, hospitem una secum sedere jussit, & appositis carnibus cum B ipse comedit, tum hominem hortatus est, ut comederet. Cumque ille detrectaret, ac se Christianum esse diceret: eo minus, inquit, detrectandum est. Omnia enim munda esse mundis sermo divinus edocuit. Et hæc quidem de Spyridone,

SÆC. IV. Qua occasione jejunium solvit.

Tit. I. 15.

(e) ἐν αἷς εἰώθει. Supple ἡμέραις, vel τῶν ἡμερῶν, ut habet Nicephorus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Περὶ τῆς τῶν Μοναχῶν πολιτείας. ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνας ἔσχεν ἀρχηγούς.

Οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπισημοτάτην τὴν Ἐκκλησίαν ἔδειξαν, καὶ τὸ δόγμα ἀνέχον ταῖς ἀρεταῖς τοῦ βίου, οἱ τότε μετιόντες τὴν Μοναστικὴν πολιτείαν· ὠφελιμώτατον γάρ τι χρῆμα εἰς ἀνθρώπους ἐλθοῦσα παρὰ Θεοῦ ἡ τοιαύτη Φιλοσοφία, μαθημάτων μὲν πολλῶν, καὶ Διαλεκτικῆς τεχνολογίας ἀμελεῖ, ὡς περιέργου, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἀμείνοσι σχολὴν ἀφαιρουμένης, καὶ πρὸς τὸ βιοῦν ὀρθῶς οὐδὲν συλλαμβανομένης· μόνῃ δὲ φυσικῇ, καὶ ἀπεριέργῳ φρονήσει παιδεύει τὰ παντελῶς κακίαν ἀναιροῦντα, ἢ μείονα ἐργαζόμενα· ἐν οὐδεμιᾷ δὲ τάξει ἀγαθῶν τίθεται τὰ μεταξὺ κακίας, καὶ ἀρετῆς ὄντα. μόνοις δὲ τοῖς καλοῖς χαίρει· καὶ τὸν ἀπεχόμενον τοῦ κακοῦ, μὴ δρῶντα δὲ τὸ ἀγαθὸν, φαῦλον νομίζει· οὐ γὰρ ἐπιδείκνυται ἀρετὴν· ἀλλ᾽ ἀσκεῖ, παρ᾽ οὐδὲν ποιουμένη τὴν πρὸς ἀνθρώπους δόξαν· ἀνδρείως δὲ μάλα ἀνθισαμένη τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς, οὔτε ταῖς ἀνάγκαις τῆς φύσεως ὑπείκει, οὔτε ταῖς τοῦ σώματος ὑποκατακλίνεται ἀσθενείαις· θείου δὲ νοῦ δύναμιν κεκτημένη, πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων ἀποβλέπει ἀεὶ, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν αὐτὸν σέβει, καὶ εὐχαῖς, καὶ λιταῖς ἐξιλεοῦται· καθαρότητι δὲ ψυχῆς, καὶ πολιτείᾳ πράξεων ἀγαθῶν, εἰς τὸ θρησκεύειν εὐαγῶς ἐρχομένη, καθαρμῶν, καὶ περιῤῥαντηρίων, καὶ τῶν τοιούτων ὑπερορᾷ. μόνα γὰρ μιάσματα ἡγεῖται τὰ ἁμαρτήματα· κρείττων δὲ οὖσα τῶν ἔξωθεν συμπιπτόντων, καὶ ὡς εἰπεῖν, ἁπάντων δεσπόζουσα, οὔτε ὑπὸ τῆς κατεχούσης τὸν βίον ἀταξίας ἢ ἀνάγκης, τῆς προαιρέσεως μεθίσταται· οὔτε ὑβριζομένη ἀνιᾶται, οὔτε κακῶς πάσχουσα ἀμύνεται· οὔτε νόσῳ ἢ ἐνδείᾳ ἐπιτηδείων ἐκπιεζομένη καταπίπτει· μᾶλλον δὲ ἐπὶ τούτοις σεμνύνεται, τὸ καρτερικὸν, καὶ πρᾶον, καὶ τὸ ὀλίγον δεῖσθαι δι᾽ ὅλου τοῦ βίου ἀσκοῦσα, καὶ ὡς οἷόν τε ἀνθρώπου φύσει, ἐγγυτάτω Θεῷ γινομένη· ὡς ἐν παρόδῳ δὲ τῇ παρούσῃ βιοτῇ κεχρημένη,

οὔτε

CAPUT XII.

De conversatione Monachorum; unde primum cœperit, & quas habuerit auctores.

C Præcipue vero Ecclesiam illustrarunt, & Doctrinam Christianam virtutibus suis confirmarunt ii, qui tunc temporis Monasticum vivendi genus sectabantur. Res enim omnium utilissima a Deo ad homines transmissa hujusmodi Philosophia, disciplinarum quidem cognitionem, & Dialecticæ argutias despicit, tanquam supervacuas, & quæ tempus, quod melioribus studiis impendi potest, absumant, & ad probe vivendum nihil adjumenti conferant. Sola vero naturali, ac simplici prudentia, docet ea, quæ improbitatem aut omnino tollunt, aut magnopere imminuunt. Et ea quidem, quæ inter vitium, ac virtutem media sunt, nullo modo inter bona recenset. Solis vero D honestis delectatur; eumque, qui a malis quidem abstinet, bonum tamen non operatur, improbum ducit. Non enim virtutem ostentat, sed exercet, parvi pendens hominum existimationem. Eadem perturbationibus animi fortiter resistens, nec naturæ cedit necessitati, nec corporis infirmitati succumbit. Sed divinæ mentis robur possidens, omnium rerum opificem perpetuo contemplatur, eumque diu noctuque colens, precibus, ac supplicationibus demeretur. Porro puritate animi, bonisque actibus ad Deum religiose colendum se præparans, lustrationes quidem, & aspersiones, & alia hujusmodi contemnit. Sola E quippe peccata piacula esse existimat. Cum autem casibus extrinsecus invectis superior sit, & omnibus, ut ita dicam, rebus dominetur, neque inconstantia, quæ vitam mortalium occupat, neque ulla vi, ac necessitate a proposito dimovetur; nec dolet, dum contumelia afficitur, nec injuriam passa ulciscitur. Sed nec morbo, aut rerum necessariarum inopia oppressa, demittit animum: sed de his potius gloriatur: patientiam, mansuetudinem, & frugalitatem in omni vita excolens, & quantum homini licet, proxime ad Deum accedens. Præsenti autem vita tanquam in transitu utens,

nec

Vitæ Monasticæ laudes.

SÆC.IV. nec in rebus acquirendis occupata torquetur, nec ultra quam necessitas postulat, præsentium curam gerit. Sed simplicem victum, & succinctum semper apparatum in hac vita laudans, beatitudinem illic in cœlo repositam spectat, & perpetuo ad felicem illam sortem intenta est. Porro cum pietatem, ac reverentiam erga Deum assidue spiret, turpium verborum obscœnitatem aversatur, ne voce quidem tenus sustinens ea, quorum actus a conversatione sua eliminavit. Ad hæc necessitatem naturæ in angustum contrahens, & corpus paucis contentum esse cogens, castitate quidem intemperantiam vincit, justitia vero injustitiam, & mendacium comprimit veritate: ordine denique, ac disciplina in omnibus rebus debitum modum assequitur. Porro conversationem suam in concordia, & in communione cum proximis servanda constituit. Amicorum, & hospitum curam gerit: bona propria cum egentibus communicat, & singulorum commodis, atque utilitati inservit: nec lætantibus molesta, & dolore oppressis consolationem adhibens. Cum autem ubique diligens sit, & ad verum bonum omni studio contendat, modestis sermonibus, ac prudentibus sententiis, ab omni fuco, ac maledicentia alienis instruit auditores, & quasi quibusdam medicamentis revocat ad sanitatem; cum honore, ac reverentia disserens; a contentione, irrisione, & ira prorsus libera. Nam cum pari ratione prædita sit, omnem motionem aversatur, quæ sit rationi contraria, omnesque tam animi, quam corporis vincit perturbationes. Hujus excellentis Philosophiæ princeps fuit, ut quidam memorant, Helias Propheta, & Baptista Joannes. Verum Pythagoricus Philo, sua ætate Hebræorum præstantissimos undique collectos in locum quemdam supra Mareotem lacum in colle situm philosophatos esse scribit. Eorum autem domicilia, victum, & conversationem ejusmodi refert, qualem nunc ab Ægyptiorum Monachis observari videmus. Etenim scribit, eos, cum primum philosophari aggrediuntur, bona sua propinquis derelinquere; & negotiis, congressuique hominum renuntiantes, extra urbes procul in agris, hortisque remotis commorari. Sacras vero ædes illis esse, quæ dicuntur Monasteria: in quibus soli seorsum degentes, veneranda Mysteria celebrant: Deum quoque Psalmis, & Hymnis studiose venerantur: & ante solis occasum cibum eos non sumere: quosdam vero triduo, & amplius jejunos perseverare. Præterea certis diebus humi cubare: & a vino quidem, & animatis om-

nibus

Vita Monastica quos habuit auctores.

A οὔτε περὶ κτῆσιν πραγμάτων ἀσχολουμένη ἄγχεται, οὔτε πέρα τῆς κατεπειγούσης χρείας, τῶν παρόντων προνοεῖ· ἀεὶ δὲ τὸ λιτὸν καὶ εὔζωνον τῆς ἐνταῦθα κατασκευῆς, ἐπαινοῦσα, προσδοκεῖ τὴν ἐντεῦθεν μακαριότητα, (a) καὶ συντέτακται ἀεὶ πρὸς τὴν εὐδαίμονα λῆξιν· ἀναπνέουσα δὲ διαπαντὸς τὴν εἰς τὸ Θεῖον εὐλάβειαν, αἰσχρορρημοσύνης ἀηδίαν ἀποστρέφεται, μὴ δὲ μέχρι φωνῆς ἀνεχομένη τούτων, ὧν τὰς πράξεις τῆς οἰκείας ἀγωγῆς ἀφώρισεν· ἐπὶ βραχύ τε συστέλλουσα τὴν χρείαν τῆς φύσεως, καὶ τὸ σῶμα συναναγκάζουσα τῶν μετρίων δεῖσθαι. σωφροσύνη μὲν, τῆς ἀκολασίας κρα- B τεῖ. δικαιοσύνη δὲ, τὴν ἀδικίαν κολάζει, καὶ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, καὶ εὐταξίᾳ, τῶν ἐπὶ πᾶσι μέτρων μεταλαγχάνει· ἐν ὁμονοίᾳ τε καὶ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πέλας, τὴν πολιτείαν καθίστησι. προνοητικὴ φίλων, καὶ ξένων ἐστὶ, καὶ τὰ οἰκεῖα, κοινὰ ποιεῖται τῶν δεομένων, καὶ τὰ πρόσφορα ἑκάστῳ συλλαμβάνεται· μή τε χαίροντας ἐνοχλοῦσα, καὶ λυπουμένους παραμυθουμένη· καθόλου δὲ σπουδάζουσα, καὶ πρὸς τὸ ὄντως ἀγαθὸν ἐπιμέλειαν τείνουσα, λόγοις σώφροσι, καὶ σοφοῖς ἐννοήμασι, (b) καλλωπισμοῦ, καὶ κακηγορίας ἀμοίρους παιδεύει, καὶ ὥσπερ φαρμάκοις τισὶν ἰᾶται τοὺς ἀκούοντας, με- C τὰ τιμῆς, καὶ αἰδοῦς τὰς διαλέξεις ποιουμένη, καὶ ἔριδος, καὶ τωθασμοῦ, καὶ ὀργῆς ἐλευθέρα· λογικὴ γὰρ οὖσα παραιτεῖται πᾶσαν ἀλόγιστον κίνησιν, καὶ καθάπαξ κρατεῖ τῶν παθῶν τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς· ταύτης δὲ τῆς ἀρίστης Φιλοσοφίας ἤρξατο μὲν, ὥς τινες λέγουσιν, Ἠλίας ὁ Προφήτης, καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· (c) Φίλων δὲ ὁ Πυθαγόρειος, ἐν τοῖς κατ᾽ αὐτὸν χρόνοις ἱστορεῖ, τοὺς πανταχόθεν Ἑβραίων ἀρίστους, εἴς τι χωρίον ὑπὲρ τὴν Μαρείαν λίμνην ἐπὶ γεωλόφου κείμενον φιλοσοφεῖν· οἴκησιν δὲ αὐτῶν, καὶ δίαιταν, καὶ διαγωγὴν τοιαύτην παρίστησιν, οἵαν, D καὶ ἡμεῖς νῦν παρὰ τοῖς Αἰγυπτίων Μοναχοῖς πολιτευομένην ὁρῶμεν. γράφει γὰρ ἀρχομένους αὐτοὺς τοῦ φιλοσοφεῖν, ἐξίστασθαι τῶν ὄντων τοῖς προσήκουσι. καὶ πράγμασι, καὶ ἐπιμιξίαις ἀπαγορεύοντας, ἔξω τειχῶν ἐν μοναγρίαις, καὶ ἐν κήποις διατρίβειν· οἰκήματα δὲ αὐτοῖς εἶναι ἱερὰ, ἃ καλεῖται Μοναστήρια· (d) ἐν τούτοις δὲ μεμονωμένους σεμνὰ Μυστήρια ἐπιτελεῖν· ἐπιμελῶς δὲ Ψαλμοῖς, καὶ Ὕμνοις τὸ Θεῖον θεραπεύειν, καὶ πρὸ ἡλίου δύσεως μὴ ἀπογεύεσθαι τροφῆς· τοὺς δὲ διὰ τριῶν ἡμερῶν, καὶ πλειόνων. καὶ λοιπὸν, ῥηταῖς ἡμέ-

ραις

(a) καὶ συντέτακται ἀεί. Scribendum est proculdubio συντέτακται, ut habet codex Leonis Allatii. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum, *& ad felicem terminum omni vivacitate festinat*.

(b) καλλωπισμοῦ καὶ κακηγορίας ἀμοίρους. Non dubito, quin scribendum sit, ἀμοίροις, supple λόγοις καὶ ἐννοήμασι. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholasticus, & Nicephorus. Nam Epiphanius quidem hunc locum ita vertit, *Sermonibus castis, sapientibusque consiliis, ornatu, ac vano eloquio remotis, erudiens, atque curans veluti quibusdam medicaminibus audientes*. Nicephorus autem in libro octavo capite 39. hunc Sozomeni locum ita expressit: σώφροσι λόγοις καὶ νοεροῖς νοήμασιν ἐκπαιδεύει, κάλλους ἀμελοῦσα τοῦ περιττοῦ. καὶ τὸ κακηγορεῖν μᾶλλον ἐκτρέπεται.

(c) φίλων δὲ ὁ Πυθαγόρειος. In codice Fuketiano scriptum est Πυθαγόρειος. Atque ita semper in optimis exemplaribus hoc vocabulum scriptum inveni. Inter Pythagorios autem, & Pythagoricos Græci discrimen statuunt. Pythagorios enim appellant discipulos Pythagoræ, qui cum Pythagora ipso versati sunt. Horum vero disci- E pulos vocant Pythagoricos, ut scribit incertus auctor de vita Pythagoræ, cujus Excerpta refert Photius in Bibliotheca. Porro cur So omenus Philonem Pythagorium nominaverit, nescio. Melius meo quidem judicio Platonicum dixisset. Siquidem de Philone ab Antiquis dictum accepimus, ἢ Φίλων πλατωνίζει, ἢ Πλάτων φιλωνίζει, teste Hieronymo in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis.

(d) ἐν οἷς μονουμένους τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια ἐπιτελεῖν. In editione Roberti Stephani mutilus erat hic locus, quem Genevenses Typographi ex libro Christophorsoni, & Savilii ita suppleverunt, ut posui. In codice tamen Leonis Allatii aliter suppletur hic locus in hunc modum: ἐν τούτοις δὲ μεμονωμένους σεμνὰ μυστήρια ἐπιτελεῖν. Quam lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Et in eis conversatione solitaria, honesta celebrare mysteria*. In codice Fukctiano desideratur integra linea hoc modo: οἰκήματα δὲ αὐτοῖς εἶναι, σεμνὰ μυστήρια ἐπιτελεῖν.

(a) καὶ

ἀτρίβαις χαμευνεῖν, καὶ οἴνου πάμπαν καὶ ἐναίμων ἀπέχεσθαι· ὄψον δὲ αὐτοῖς εἶναι ἄρτον καὶ ἅλας καὶ ὕσσωπον, καὶ ποτὸν ὕδωρ· γυναῖκας δὲ αὐτοῖς συνεῖναι γηραλέας παρθένους, δι' ἔρωτα Φιλοσοφίας ἑκουσίῳ γνώμῃ τὴν ἀγαμίαν ἀσκούσας· (e) καὶ ὁ μὲν Φίλων ὧδέ πῃ ἱστορῶν, ἔοικεν ὑποφαίνειν τοὺς κατ' αὐτὸν ἐξ Ἑβραίων χριστιανίσαντας, ἔτι ἰουδαϊκώτερον βιοῦντας, καὶ τὰ ἐκείνων ἔθη φυλάττοντας· παρ' ἄλλοις γὰρ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ταύτην τοῦ βίου τὴν διαγωγήν· ὅθεν συμβάλλω, ἐξ ἐκείνου παρ' Αἰγυπτίοις ἀκμάσαι ταυτηνὶ τὴν Φιλοσοφίαν· ἄλλοι δὲ φασὶν αἰτίαν ταύτῃ παρασχεῖν τοὺς κατὰ καιρὸν τῇ θρησκείᾳ συμβάντας διωγμούς· ἐπεὶ γὰρ φεύγοντες, ἐν ὄρεσι καὶ ἐρημίαις καὶ νάπαις τὰς διατριβὰς ἐποιοῦντο, ἐθάδες τοῦ βίου τούτου ἐγένοντο.

A nibus penitus abstinere: pro cibo autem panem, sal, & hyssopum habere; aquam vero potui. Mulieres porro cum illis degere, provectas ætate virgines, quæ amore Philosophiæ a nuptiis sua sponte abstinuerint. Et Philo quidem cum ista ad hunc modum narrat, indicare videtur Christianos sui temporis, qui ex Hebræis conversi, adhuc Judaico more vivebant, eorumque ritus custodiebant. Apud alios enim hoc vitæ genus reperire non licet. Unde conjicio, hanc Philosophiam apud Ægyptios ex eo tempore floruisse. Alii vero affirmant, persecutiones, quæ variis subinde temporibus Ecclesiæ acciderunt, huic Philosophiæ occasionem præbuisse. B Nam quoniam fugientes Christiani, in montibus, & solitudinibus, ac sylvis commorabantur, huic vivendi rationi paulatim assueverunt.

(e) καὶ ὁ μὲν Φίλων ἔοικεν ὑποφαίνειν. Idem scribit Hieronymus in libro secundo de scriptoribus Ecclesiasticis, ubi de Philone Judæo. Uterque autem id sumsit ex Eusebii libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ cap. 17. ubi Eusebius ea, quæ de Therapeutis dicta sunt a Philone in libro de vita contemplativa, Ascetis Christianorum attribuit, qui ex Judæis ad Christum conversi, ritus quosdam Judaicos adhuc retinebant. Eusebium secutus est Epiphanius in hæresi Nazaræorum. Ego vero in Annotationibus Eusebianis duo quædam demonstravi. Primum Terapeutas illos non fuisse Christianos. Alterum eos non fuisse Essenos, quod Josephus Scaliger pene omnibus persuaserat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Περὶ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου, καὶ τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἁπλοῦ.

Ἀλλ' εἴ τε Αἰγύπτιοι, εἴ τε ἄλλοι τινὲς ταύτης προὔστησαν ἐξ ἀρχῆς τῆς Φιλοσοφίας, ἐκεῖνο γοῦν παρὰ πᾶσι συνωμολόγηται, ὡς εἰς ἄκρον ἀκριβείας καὶ τελειότητος ἤθεσι, καὶ γυμνασίοις τοῖς πρέπουσιν ἐξήσκησε ταυτηνὶ τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν Ἀντώνιος ὁ μέγας Μοναχός· ὃν τηνικαῦτα διαπρέποντα ἐν ταῖς κατ' Αἴγυπτον ἐρημίαις, κατὰ κλέος τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς φίλον ἐποιήσατο Κωνσταντῖνος ὁ Βασιλεύς, καὶ γράμμασιν ἐτίμα, καὶ περὶ ὧν ἐδεῖτο, γράφειν προὔτρεπετο· ἐγένετο δὲ οὗτος Αἰγύπτιος τῷ γένει, τῶν εὐπατριδῶν (a) ἀπὸ Κομᾶ· κώμη δὲ αὕτη ὁμοῦ Ἡρακλείας (b) τῆς παρ' Αἰγυπτίοις ἄκρασι· οὗπαις δὲ καταλειφθεὶς ὀρφανός, τοὺς μὲν πατρῴους ἀγροὺς ἐδωρήσατο τοῖς κωμήταις· τὴν δὲ ἄλλην οὐσίαν διαθείς, τὸ τίμημα τοῖς πενομένοις διένειμε· σπουδαίου γὰρ εἶναι Φιλοσόφου κατεῖδεν, μὴ μόνον ἑαυτὸν γυμνῶσαι χρημάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς δέον ταῦτα ἀναλῶσαι· συγγενόμενος δὲ τοῖς κατ' αὐτὸν σπουδαίοις, τὰς πάντων ἐζήλωσεν ἀρετάς· δοκιμάσας δὲ τὸν ἀγαθὸν βίον ἡδὺν ἔσεσθαι τῇ συνηθείᾳ καὶ χαλεπὸν ὄντα τὰ πρῶτα, τρόπους περινοῶν συντονωτέρας ἀσκήσεως, ὁσημέραι ἐπεδίδου τῇ ἐγκρατείᾳ· καὶ ὡς ἀεὶ ἀρχόμενος, ἀνενέου τὴν προθυμίαν· ταῖς μὲν ταλαιπωρίαις τοῦ σώματος τὰς ἡδονὰς κολάζων· θεοσόφῳ δὲ προαιρέσει τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς ἀντιτασσόμενος· ἦν δὲ αὐτῷ τροφὴ μόνος ἄρτος, καὶ ἅλας, ὕδωρ δὲ ποτόν· καὶ ἀρίστου καιροὺς, δυό-

CAPUT XIII.

De magno Antonio, & de sancto Paulo simplice.

C Verum sive Ægyptii, sive qui alii hujus Philosophiæ principes, & auctores fuerunt, illud certe inter omnes constat, magnum Antonium Monachum moribus, atque exercitationibus utilissimis hoc vitæ genus ad summam diligentiam, ac perfectionem perduxisse. Quem tum temporis in solitudinibus Ægypti coruscantem Imperator Constantinus ob virtutis ejus gloriam amicum sibi adscivit, suisque literis honoravit, utque de his, quibus opus habebat, ad se scriberet, hortatus est. Fuit hic Ægyptius, ortus genere nobili in vico Coma. Est autem hic vicus juxta Heracleam D urbem Ægypti, quæ cognominatur minor. Qui cum adhuc adolescentulus parentibus orbatus esset, paternos quidem agros vicanis donavit: reliquis autem bonis suis divenditis, pretium egenis distribuit. Sic enim apud se consideravit, studiosi Philosophi esse, non solum exuere se facultatibus, verum etiam eas recte, atque utiliter dispensare. Porro cum omnibus, qui sua ætate veræ sapientiæ studiosi erant, familiariter versatus, cunctorum virtutes æmulatus est. Cumque compertum haberet, vitam cum virtute conjunctam, tametsi difficilis initio, ac molesta sit, ipsa tamen consuetudine suavem fieri, modos severioris disciplinæ excogitans, E quotidiana continentiæ incrementa faciebat, ac velut semper incipiens, alacritatem suam renovabat. Et corporis quidem voluptates variis afflictationibus coercebat: animi vero perturbationibus divinæ sapientiæ proposito resistebat. Cibus illi panis tantum erat cum sale: potus autem aqua. Tempus prandii solis

(a) ἀπὸ Κομᾶ. In codice Leonis Allatii scriptum est accentu mutato ἀπὸ κόμα. Et paulo post νομοῦ ἡρακλείας. Vulgatam tamen scripturam confirmat Nicephorus.

(b) τοῖς παρ' Αἰγυπτίοις ἄκρασι. In codice Fuketiano scriptum inveni: τῆς παρ' Αἰγυπτίοις ἀρκάσι. Ut sensus sit, Heracleam illam, cui vicina erat Coma patria magni Antonii, ab Ægyptiis patrio sermone dictam esse ἄρκασι, vel ἄκρασι. Duplex enim fuit Heraclea in Ægypto: altera major cognominata, altera minor, ut ex Ptolemæo notavit Ortelius. In libro tamen Leonis Allatii legitur, τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἀρκάσι. Quod interpretes de Arcadibus intellexerunt, qui in Ægypto sedes habebant. Idem etiam confirmat Nicephorus, qui sic habet: ὅμορος δὲ αὕτη Ἡρακλείᾳ τῇ παρ' Αἰγυπτίοις Ἀρκάδων.

SÆC. IV. solis occasus. Sæpe etiam biduo, & amplius jejunus permansit. Vigilabat autem integras prope dixerim noctes, & orationibus intentus, ad diem usque perseverabat. Quod si forte somnum delibasset, super storea brevissimo momento cubans dormiebat. Plerumque vero nudum solum ei pro stragulo erat. Unctionem olei, balneorumque, & hujusmodi rerum usum penitus recusabat, quippe quæ robustum corporis habitum humectatione sua in mollitiem verterent. Ajunt etiam, eum nunquam seipsum vidisse nudum. Literas porro nec noverat, nec magni æstimabat: sed bonam mentem, utpote literis antiquiorem, earumque inventricem commendabat. Fuit autem admodum mansuetus, & humanissimus: prudens item, ac fortis: jucundus colloquentibus, & iis, quibuscum disserebat, minime molestus, licet illi contentiosius disputarent. Suis enim moribus, & scientia quadam gliscentem altercationem prudentissime sedabat, & ad æquabilem reducebat modum; eorum, qui cum ipso versabantur, ardorem temperans, moresque componens. Ceterum cum ob tantas virtutes divina donatus esset præscientia, nequaquam tamen virtutis loco ducebat futura prænoscere. Atque idcirco suadebat, ne quis frustra in ea re laboraret: asserens, nec eum, qui futura ignoraret, ideo rationem redditurum esse; nec illum, qui ea sciret, ob id felicem futurum. Veram quippe beatitudinem in eo positam esse, ut Deum colamus, ejusque præcepta servemus. Quod si cui forte, ajebat, id curæ est, is purget animam suam. Hoc enim unum perspicacem illam efficere potest, & præsciam rerum futurarum; Deo scilicet futurum ei præmonstrante. Otiari vero nec ipse unquam sustinuit; & eum, qui vitam recte instituere vellet, hortabatur, ut opus faceret, & remotis arbitris seipsum examinaret, rationemque exigeret eorum, quæ noctu fecisset, atque interdiu: ac si quidpiam secus commisisset, id in charta perscriberet, quo deinceps a peccatis abstineret, erubescens videlicet, si multa perscripta offenderet, metuensque, ne chartula ipsius ab ab aliis deprehensa, cunctis manifesta fieret ipsius improbitas. Jam vero in defendendis iis, qui injuria affecti erant, si quispiam alius, ipse certe studiosissimus fuit: quorum causa sæpius ad urbes veniebat. Multi enim suas ad illum querimonias deferentes, eum apud Præsides, & Primores viros pro se intercedere compellebant: cum unusquisque magni æstimaret eum videre, & loquentem audire, & jubenti obtemperare: si quidem ipse, quamvis talis tantusque esset, latere nihilominus in solitudine, & ignotus esse studebat. Quod si quando vi compulsus in urbem venisset ad opem poscentibus ferendam; confecto negotio, cujus causa venerat, protinus ad solitudinem revertebatur. Etenim pisces quidem ajebat aqua nutriri: Monachis vero ornamento esse solitudinem: Et quemadmodum illi simulatque terram attigerint, vitam amittunt, sic istos, cum ad urbes accedunt, Monasticam gravitatem perdere. Postremo morigerum se, ac jucundum omnibus præbens, studiose cavebat, ne superbo, atque arroganti ingenio esset, neve hujusmodi esse videretur. Et hæc quidem de Antonii conversatione dicere

A δυόμενος ἥλιος· πολλάκις δὲ δύο καὶ πλείους ἡμέρας διέμενεν ἄσιτος· ἠγρύπνει δὲ, ἀεὶ μὲν, ὡς εἰπεῖν, ὁλοκλήρους νύκτας· καὶ ἀρχόμενος τῆς ἡμέρας ἐπήπτετο· εἰ δ' ἄρα καὶ ὕπνου ἐγεύσατο, ἐπὶ ῥιπὸς ἀκαρίαιον ἐκάθευδε· τὰ πολλὰ δὲ καὶ χαμαὶ κείμενος, αὐτὴν μόνην τὴν γῆν στρωμνὴν ἐποιεῖτο· ἐλαίου τε τὴν ἀλοιφὴν, καὶ λουτρῶν καὶ παραπλησίων τὴν χρῆσιν παρῃτεῖτο, ὡς ὑγρότητι τὸ σύντονον τοῦ σώματος εἰς τὸ χαῦνον μεταβάλλουσαν· φασὶ δὴ μήτε γυμνὸν ἑαυτὸν θεασάμενον πώποτε· γράμματα δὲ οὐδὲ ἠπίστατο, οὐδὲ ἐθαύμαζεν· ἀλλὰ νοῦν ἀγαθὸν ὡς Πρεσβύτερον τῶν γραμμάτων, B καὶ αὐτὸν τούτων εὑρετὴν ἐπῄνει· ἐγένετο δὲ πρᾶος τὰ μάλιστα, καὶ φιλανθρωπότατος, καὶ ἐχέφρων, καὶ ἀνδρεῖος· χαρίεις τε τοῖς ἐντυγχάνουσι, καὶ ἄλυπος οἷς διελέγετο, εἰ καὶ ἐριστικῶς τὰς διαλέξεις ἐποιοῦντο· σοφῶς γάρ πως τῷ οἰκείῳ ἤθει, καὶ ἐπιστήμῃ τινὶ φιλονεικίαν αὐξομένην κατέπαυε, καὶ πρὸς μέτρον μετετίθει· καὶ τῶν ὁμιλούντων αὐτῷ τὸν τόνον ἐκίρνα, καὶ τοὺς τρόπους ἐρύθμιζε· διὰ τοσούτων δὲ ἀρετῶν ἔμπλεως θείας προγνώσεως γεγονὼς, οὐχ ἡγεῖτο ἀρετὴν, προειδέναι τὸ μέλλον· καὶ κατὰ τοῦτο μὴ πονεῖν εἰκῇ περὶ τοῦτο συνεβούλευεν· οὔτε τὸν ἀγνο- C οοῦντα τὰ ἐσόμενα εὐθύνας ὑφέξειν, οὔτε τὸν εἰδότα παρὰ τοῦτο ζηλωτὸν ἔσεσθαι ἀποφαινόμενος· τὸ γὰρ ἀληθῶς μακάριον ὑπάρχειν ἐν τῷ σέβειν τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ φυλάττειν· εἰ δὲ καὶ τούτου, φησὶ, μέλει τῳ, καθαρευέτω τὴν ψυχήν· τοῦτο γὰρ δύνασθαι διορατικὴν αὐτὴν ποιεῖν, καὶ τῶν ἐσομένων ἐπιστήμονα, τοῦ Θεοῦ τὸ μέλλον προαναφαίνοντος· ἀργεῖν δὲ οὔτε αὐτὸς ἠνείχετο· καὶ τὸν μέλλοντα καλῶς βιοῦν, ἐργάζεσθαι παρεκελεύετο, καὶ κατ' ἑαυτὸν ἀνακρίνειν, καὶ λόγον τιθέναι ὧν ἐποίησε νύκτωρ καὶ καθ' ἡμέραν· εἰ δέ τι μὴ δέον πέπραχεν, ἀναγράφεσθαι τοῦτο, ἵνα τοῦ λοιποῦ D φείδηται τῶν ἁμαρτημάτων, ἑαυτὸν αἰδούμενος εἰ πολλὰ εὕροι γεγραμμένα· ἅτε δεδιὼς, μὴ φωραθείσης αὐτῷ τῆς γραφῆς, κατάδηλος ἄλλοις γένηται μοχθηρὸς ὤν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς προστασίας τῶν ἀδικουμένων, εἰ καί τις ἄλλος, ὑπερφυῶς σπουδαιότατος ἐγένετο· καὶ τούτων ἕνεκα, πολλάκις εἰς τὰς πόλεις ἐφοίτα· παροδυρόμενοι γὰρ αὐτῷ πολλοὶ, ἐβιάζοντο πρεσβεύειν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἐν τέλει· πολλοῦ γὰρ ἂν ἕκαστος ἐτιμήσατο ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ λαλοῦντος ἀκοῦσαι, καὶ κελεύοντι πειθαρχῆσαι, ἐπεὶ καὶ τηλικοῦτος ὢν, ἐσπούδαζεν ἀγνοεῖσθαι καὶ E ἐν ταῖς ἐρημίαις λανθάνειν· εἰ δὲ καὶ βιασθεὶς ποτὲ εἰς πόλιν ἦλθεν ἐπικουρῆσαι δεομένοις, διαθεὶς ὅτου χάριν παρεγένετο, αὐτίκα ἐπὶ τὴν ἔρημον ἐπανῄει· τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας ἔλεγε τὴν ὑγρὰν οὐσίαν τρέφειν· Μοναχοῖς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον· ἐπίσης τε τοὺς μὲν ξηρᾶς ἁπτομένους τὸ ζῆν ἀπολιμπάνειν, τοὺς δὲ τὴν μοναστικὴν σεμνότητα ἀπολλύειν τοῖς ἄστεσι προσιόντας· πειθήνιον δὲ καὶ κεχαρισμένον τοῖς ὁρῶσιν ἑαυτὸν παρέχων, ἐπεμελεῖτο μή τε φύσιν ὑπερορῶσαν ἔχειν, μήτε δοκεῖν εἶναι τοῦτο· ἀλλὰ ταῦτα μὲν μικρὰ ἄττα τῶν Ἀντωνίου πολιτευμάτων

εἰπεῖν

A εἰπεῖν προήχθην, ἵνα ὑποδείγμασι χρώμενοι τοῖς εἰρημένοις, ἀναλογισώμεθα τοῦ ἀνδρὸς τὴν φιλοσοφίαν· πλείστους δὲ καὶ εὐδοκιμωτάτους μαθητὰς ἔσχεν· ὧν οἱ μὲν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ· οἱ δὲ ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ διέπρεψαν· καὶ ἕκαστος οὐχ ἧττον ἢ ὁ διδάσκαλος, παρ' οἷς διέτριβε, διεβίω τε καὶ ἐπολιτεύσατο, καὶ πολλοὺς ἐπαίδευσε, καὶ εἰς τὴν ὁμοίαν ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν ἤγαγεν· ὥστε ἔργον εἶναι, κατὰ πόλεις, καὶ χώρας περιϊόντα, ἐπιμελῶς ζητεῖν τοὺς Ἀντωνίου ἑταίρους, ἢ τοὺς τούτων διαδόχους· πῶς γὰρ καὶ ῥᾳδία γένοιτο τούτων ἡ εὕρεσις, οἷς ἐν τῷ βίῳ λανθάνειν ἐσπουδάζετο B ἐπιμελέστερον, ἢ πολλοὶ τῶν νῦν ἀνθρώπων ὑπὸ φιλοτιμίας τυφόμενοι, πομπεύουσιν ἑαυτοὺς καὶ καταδήλους ποιοῦσιν· ἐγένοντό γε μὴν εὐδοκιμώτατοι ὧν παρειλήφαμεν Ἀντωνίου μαθητῶν, ἄλλοι τε πολλοὶ οὓς κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἀναγραψόμεθα, καὶ Παῦλος ὁ ἐπίκλην ἁπλοῦς· ὅν φασιν ἄγροικον ὄντα, καλῇ τὸ εἶδος γυναικὶ συνοικῆσαι· ἐπ' αὐτοφόρῳ δὲ αὐτὴν καταλαβόντα μοιχευομένην, ἠρέμα ἐπιγελάσαι, καὶ ὅρκον προσθεῖναι ὡς οὐκ ἔτι αὐτῇ συνοικήσει· ἔχε δὲ αὐτήν, πρὸς τὸν μοιχὸν εἰπών, εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἐρημίαν ἦλθε πρὸς Ἀντώνιον· πρᾳότατον δὲ καὶ καρτερικὸν εἰς ἄγαν λέγεται τόνδε γενέσθαι C τὸν ἄνδρα, ἀμέλει τοι καὶ γηραλέῳ ὄντι καὶ μοναστικῆς τληπαθείας ἀήθει, ἔτι γὰρ νήλυς ἦν, παντοδαπαῖς πείραις προσβαλὼν Ἀντώνιος, ἐν οὐδενὶ ἀγεννῆ ἐφώρασε· τελείαν δὲ αὐτῷ φιλοσοφίαν ἐπιμαρτυρήσας, καθ' ἑαυτὸν διάγειν ἐπέτρεπεν, ὡς μηδὲν διδασκάλου δεόμενον· ἐπεψηφίζετο δὲ καὶ ὁ Θεὸς τῇ Ἀντωνίου μαρτυρίᾳ, καὶ τοῖς ἔργοις ἐπεδείκνυε τὸν ἄνδρα ἐνδοξότατον· κρείττονα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ κακοῦν καὶ ἀπελαύνειν τοὺς δαίμονας.

cere volui, eo consilio, ut horum, quæ dicta sunt, indicio utentes, reliquam hujus viri Philosophiam ex iis conjiciamus. Habuit porro quamplurimos, ac probatissimos discipulos: quorum alii in Ægypto, ac Libya, alii in Palæstina, & Syria, atque Arabia floruerunt. Et unusquisque eorum in illis regionibus, in quibus commorabatur, non minus severe, quam præceptor ipse, vixit, & conversatus est, multosque alios instituit, & ad similem virtutem, Philosophiamque perduxit: adeo ut perdifficile esset, urbes, ac regiones circumeundo, Antonii discipulos, ac successores perquirere. Quo enim modo facile reperiri potuissent ii, qui in hac vita latere multo studebant diligentius, quam plerique nunc mortalium, ambitione inflati, semetipsos jactant, atque ostentant? Ex iis autem, quos accepimus, Antonii discipulis, celeberrimi exstiterunt, cum alii multi, quos suo loco referemus, tum Paulus cognomento simplex. Hic cum rusticus esset, mulierem formosam in matrimonio habuisse dicitur: quam cum in adulterio deprehendisset, placide subrisit, & jurejurando affirmavit, nunquam se cum illa amplius esse victurum. Cumque adultero dixisset: Tu illam tibi habeto; recta in solitudinem ad Antonium se contulit. Porro hunc virum mansuetissimum fuisse perhibent, ac patientissimum. Denique Antonius eum jam ætate provectum, nec Monasticæ tolerantiæ adhuc assuefactum, recens enim in Monasterium venerat, omnibus modis tentare aggressus cum esset, nulla in re ignavum deprehendit. Itaque perfectæ Philosophiæ testimonium ei perhibens, ut posthac seorsum degeret, ei permisit, quippe qui nullius magisterio indigeret. Sed & Deus ipse hoc Antonii testimonium confirmavit, Paulumque miraculis illustrissimum reddidit, & in vexandis, abigendisque dæmonibus, ipso præceptore suo superiorem.

Paulus Simplex, Monachus.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμοῦν, καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ.

ΠΕρὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Ἀμοῦν ὁ Αἰγύπτιος ἐφιλοσόφει· ὃν δὴ λόγος, βιασαμένων τῶν οἰκείων γυναῖκα ἀγαγέσθαι· μὴ πειραθῆναι δὲ αὐτῆς, ἢ θέμις ἀνδράσιν· ὡς γὰρ ἀρχὴν εἶχεν αὐτοῖς ὁ γάμος, καὶ νύμφην οὖσαν οἷα νυμφίος εἰς τὸν θάλαμον λαβών, ἐμονώθη· ὁ μὲν δὲ γάμος ἡμῖν οὗτος, ἔφη, ὦ γύναι, μέχρι τούτων τετέλεσται· ἡλίκον δὲ ἀγαθόν ἐστι δυνηθῆναι παρθένον διαμεῖναι, ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν ὑφηγεῖτο, καὶ ἐπειρᾶτο καθ' ἑαυτὸν οἰκεῖν· E ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς περὶ παρθενίας λόγους ἐπῄνει ἡ γυνή, χωρισθῆναι δὲ αὐτοῦ χαλεπῶς ἔφερεν, ἰδίᾳ καθεύδων ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτεσι συνῆν αὐτῇ, μὴ δὲ οὕτω μοναχικῆς ἀσκήσεως ἀμελῶν· ἐν τοσούτῳ δὲ χρόνῳ ζηλώσασα τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν ἡ γυνή, ἐλογίσατο μὴ δίκαιον εἶναι, τηλικοῦτον ὄντα οἴκοι κρύπτεσθαι δι' αὐτήν, καὶ χρῆναι ἑκάτερον κεχωρισμένως οἰκοῦντα φιλοσοφεῖν· καὶ περὶ τούτου ἐδεήθη τοῦ ἀνδρός· ὁ δέ, χάριν ὁμολογήσας τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν βεβουλευμένων τῇ γυναικί, σὺ

CAPUT XIV.

De sancto Ammone, deque Eutychiano, qui apud Olympum commoratus est.

PEr idem tempus Ammon quoque Ægyptius Monasticam Philosophiam excoluit. Quem fama est compellentibus proximis uxorem quidem duxisse, cum ea tamen, sicuti viris jus, fasque est, nequaquam rem habuisse. Nam cum nuptiæ ipsorum cœptæ essent, & ipse tanquam sponsus sponsam in thalamum duxisset, solus cum ea constitutus: nuptiæ quidem nostræ, inquit, o mulier, hactenus celebratæ sunt. Quantum vero bonum sit posse virginem permanere, ex sacris literis eam edocuit, ac seorsum degere tentavit. Sed cum mulier sermonem quidem de virginitate approbaret, verum sejungi ab illo moleste ferret, ipse seorsum cubans, octodecim annis cum ea mansit, ne sic quidem Monasticæ abstinentiæ leges negligens. Tanto temporis spatio cum virtutem viri mulier imitata esset, injustum esse censuit, ut tantus vir sui causa occultaretur domi, satiusque esse, ut ambo separatim degentes Philosophiæ incumberent. Itaque hac de re maritum interpellavit. At ille Deo gratias agens ob hujusmodi uxoris propositum; Tu

Socr. lib. 4. cap. 23.

SÆC.IV. quidem, inquit, domum hanc habeto: ego vero aliud mihi domicilium parabo. Simul profectus ad solitudinem, quæ sita est ad Meridiem lacus Mareotici circa Scetim, & montem, qui Nitriæ dicitur, duobus & viginti annis illic philosophatus est, quotannis bis uxorem suam invisens. Hujus divini viri, qui Monasteriorum in illis partibus Princeps, atque institutor fuit, multi, ac memorabiles discipuli extiterunt, ut series successionum ostensura est. Multa porro per eum mirabilia contigerunt, quæ ab Ægypti Monachis studiose notata sunt: quippe qui magni æstimant, veterum Monachorum virtutes continua successione sibi a majoribus traditas accurate commemorare. Ego vero ex iis, quæ ad notitiam meam pervenerunt, hæc tantummodo dicam. Ipsi, ac Theodoro ejus discipulo nescio quo pergentibus, necessario transeunda erat fossa, quam Lycum vocant. Ne forte igitur sese mutuo nudos conspicerent, Ammon Theodorum paulisper jussit secedere. Cum vero se ipse quoque nudum videre erubesceret, repente divina quadam virtute sublimis raptus, in oppositam ripam transportatus est. Theodorus autem cum fluvium trajecisset, Ammonis vestem, ac pedes nullatenus aqua madefactos cernens, rogavit senem, ut causam ipsi indicaret. Cumque alter quidem dicere recusaret, alter vero pertinaciter negaret, se inde surrecturum, nisi id ab ipso didicisset; tandem Ammon stipulatus a Theodoro, illum se superstite nemini dicturum esse, rem confessus est. Non dissimile est supradicto miraculum, quod subjiciam. Injusti quidam parentes filium a cane rabido morsum, qui morti jam proximus videbatur, ad Ammonem adduxerunt; & ejulantes rogabant, ut ei curationem adhiberet. Quibus ille: Mea inquit, curatione non indiget. Vos vero si bovem, quem furto rapuistis, dominis volueritis reddere, confestim sanabitur puer. Quod quidem ita evenit. Nam simul atque bos est redditus, puer morbo liberatus est. Porro cum Ammon iste spiritum exhalasset, animam ejus Antonius vidisse dicitur, quæ in cœlum efferretur, divinis virtutibus cum Psalmorum cantu præeuntibus. Et cum hi, qui circa Antonium erant, causam admirationis ab illo requirerent: videbatur enim intentis oculis cœlum aspicere, & insolitæ rei miraculo stupefactus esse: ille rem, ut erat, exposuit. Paulo post vero, cum ex Sceti quidam venientes, horam obitus Ammonis renuntiassent, apparuit, quam vera esset Antonii prædictio. Et uterque beatus ab omnibus prædicatus est; ille, quod post bonos, & omnium testimonio probatos actus, ex hac vita translatus fuisset: hic vero, quod ejusmodi visionem promeruisset, quam Deus illi ex loco tam procul dissito ostenderat. Loca enim, in quibus uterque degebat, multorum dierum itinere a se invicem distabant. Et hæc quidem ita relata sunt ab iis, qui cum Antonio, & Ammone familiariter vixerunt. Sub eodem Constantini principatu Eutychianum quoque præclare philosophatum esse accepi. Hic in Bithynia circa Olympum montem commorabatur. Sectæ vero Novatianorum addictus, divinam gratiam possidebat, tum in morborum curationibus, tum in aliis admirandis operibus; adeo ut ob virtutum merita Con-

Ammonis anima ab Antonio visa.

Eutychianus.

A μὲν δὴ, ἔφη, τοῦτον τὸν οἶκον ἔχε· ἐγὼ δὲ ἕτερον ἐμαυτῷ ποιήσω· καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς μαρείας λίμνης καταλαβὼν ἔρημον τόπον, ἀμφὶ τὴν Σκῆτιν καὶ τὸ καλούμενον τῆς Νητρίας ὄρος, δύο καὶ εἴκοσι ἔτη ἐνθάδε ἐφιλοσόφησε, δὶς ἑκάστου ἔτους τὴν γυναῖκα θεώμενος· τούτῳ δὲ τῷ θεσπεσίῳ ἀρχηγῷ γενομένῳ τῶν τῇδε μοναστηρίων, πολλοὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐγένοντο μαθηταὶ, ὡς αἱ διαδοχαὶ ἐπιδείξουσι· πολλὰ δὲ καὶ θεσπέσια ἐπ' αὐτῷ συμβέβηκεν, ἃ μάλιστα τοῖς κατ' Αἴγυπτον Μοναχοῖς ἠκρίβωται, περὶ πολλοῦ ποιουμένοις, διαδοχῇ παραδόσεως ἀγράφου ἐπιμελῶς ἀπομνη-
B μονεύειν τὰς τῶν παλαιοτέρων ἀσκητῶν ἀρετάς· ἐμοὶ δὲ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων ἐκεῖνα ῥητέον· ἐδέησεν αὐτῷ καὶ Θεοδώρῳ τῷ αὐτοῦ μαθητῇ ἀπιοῦσί ποι, διαβῆναι διώρυχα ἣν Λύκον καλοῦσιν· ἵνα δὲ μὴ γυμνοὺς ἀλλήλους θεάσωνται, ἐκέλευσεν Ἀμοῦν ὑπαναχωρῆσαι Θεόδωρον· ὡς δὲ καὶ ἑαυτὸν ᾐσχύνετο γυμνὸν θεάσασθαι, ἐξαπίνης μεταρσίως ἀρθεὶς ὑπὸ θείας δυνάμεως, ἐπὶ τὴν ἀντικρὺ ὄχθην μετετέθη· διαβὰς δὲ τὸ ὕδωρ Θεόδωρος, καὶ θεασάμενος αὐτοῦ τὴν ἐσθῆτα καὶ τοὺς πόδας ἀβρόχους, ἐλιπάρει τὸν πρεσβύτην φράζειν αὐτῷ τὴν αἰτίαν· ἐπεὶ
C δὲ, ὁ μὲν παρῃτεῖτο λέγειν· ὁ δὲ μὴ ἄλλως ἀνίσχειν ἰσχυρίζετο, εἰ μὴ μάθη συνθεμένου Θεοδώρου, ζῶντος αὐτοῦ μηδενὶ λέξειν, ὡμολόγησε τὸ συμβάν· παραπλήσιον δὲ τῷ εἰρημένῳ εἰς θαῦμα καὶ τοῦτο· ἄδικοι πατέρες ὑπὸ κυνὸς λυσσῶντος ἴδιον παῖδα δηχθέντα, καὶ ὅσον οὔπω ἀπολέσθαι προσδοκώμενον, ἤγαγον ὡς αὐτόν· καὶ ὀλοφυρόμενοι ἐδέοντο αὐτοῦ θεραπεῦσαι τὸν υἱόν· ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη, δεῖται τῆς παρ' ἐμοῦ θεραπείας· ὑμεῖς δὲ εἰ βούλησθε τὸν βοῦν ὃν κεκλόφατε ἀποδοῦναι τοῖς δεσπόταις, αὐτίκα ἰαθήσεται· ὃ καὶ συνέβη· ἅμα γὰρ ὁ βοῦς ἀπεδόθη, καὶ
D τὸ πάθος τὸν παῖδα ἀπέλιπεν· ἡνίκα δὲ ὁ Ἀμοῦς οὗτος ἐτελεύτα, λέγεται τὸν Ἀντώνιον θεάσασθαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναγομένην, θείων δυνάμεων σὺν ψαλμῳδίαις ἡγουμένων· πυνθανομένοις δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν τοῦ θαύματος τὴν αἰτίαν, οὐκ ἀπεκρύψατο· δῆλος γὰρ ἦν σπουδαίως τὸν ἀέρα κατανοῶν, καὶ ἐκπεπληγμένος πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ παραδόξου θαύματος· ὡς δὲ μετὰ ταῦτα παραγενόμενοί τινες ἀπὸ τῆς Σκήτεως, ἀνήγγειλαν τὴν ὥραν τῆς Ἀμοῦς τελευτῆς, τἀληθὲς ἐδείχθη τῆς Ἀντωνίου προῤῥήσεως· καὶ ἀμφοτέρους ἐμακάριζον, τὸν μὲν, ἐπὶ
E ὁμολογουμένοις ἀγαθοῖς μεταστάντα τῆς ἐνταῦθα βιοτῆς· τὸν δὲ, τοσαύτης ἀξιωθέντα θέας, ἣν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἀπὸ τοσούτου ἐδήλωσε· πολλῶν γὰρ ἡμερῶν ὁδός ἐστι, τὸ μέσον τῶν τόπων ἐν οἷς ἑκάτερος διέτριβεν· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἱστόρηται παρὰ τῶν Ἀντωνίῳ καὶ Ἀμοῦν συγγενομένων· Ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς ἡγεμονίας εὐδοκίμως ἐπυθόμην φιλοσοφῆσαι καὶ Εὐτυχιανόν· ὃς ἐν Βιθυνίᾳ περὶ τὸν Ὄλυμπον τὰς διατριβὰς εἶχεν· αἵρεσιν δὲ τὴν Ναυατιανῶν πρεσβεύων, θείας χάριτος μετεῖχε, θεραπείαις παθῶν καὶ πράξεσι παραδόξοις,

ὡς

ὡς καὶ αὐτῷ Κωνσταντίνῳ διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου συνήθη, καὶ φίλον εἶναι· κατ᾽ ἐκεῖνο γοῦν καιροῦ, δεσμώτου τινὸς ὄντος τῶν δορυφόρων· ὑποπτευθεὶς γὰρ τυραννικὰ φρονεῖν ἔφυγε, καὶ περὶ τὸν Ὄλυμπον ἀναζητηθεὶς, συνελήφθη· δεηθέντων τῶν ἐπιτηδείων Εὐτυχιανοῦ, πρεσβεύειν ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα, πρότερον δὲ προνοεῖν, ὥστε τῶν δεσμῶν ἀφεθῆναι τὸν ἄνθρωπον, μὴ χαλεπῶς δεδεμένος φθάσῃ ἀπολόμενος· λέγεται, ὡς τοὺς δεσμοφύλακας πέμψας, ἐδεήθη τῶν δεσμῶν αὐτὸν ἀνεῖναι. οἱ δὲ ὡς οὐκ ἐπείθοντο, εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐλθεῖν· αὐτομάτως δὲ κεκλεισμένας ἀναπετασθῆναι τὰς θύρας, καὶ τοῦ δεσμώτου τὰ δεσμὰ διαῤῥυῆναι· μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ πρὸς Βασιλέα παραγενέσθαι ἐν Βυζαντίῳ διατρίβοντα τότε, ἑτοίμως τε τὴν χάριν λαβεῖν· οὐ γὰρ εἴωθε Κωνσταντῖνος δυσχεραίνειν ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ αἰτήσεσι, σφόδρα γὰρ ἐν πλείστῃ τιμῇ τὸν ἄνδρα ἦγε· τάδε μὲν ἡμῖν ὡς ἐν βραχεῖ δεδηλώσθω, περὶ τῶν τότε λαμπρῶς ἐν Μοναχοῖς φιλοσοφάντων· ᾧ δὲ ἀκριβείας τῆς περὶ τούτων μέλει, ζητῶν ἂν εὕροι τῶν πλειόνων τοὺς βίους ἀναγράπτους.

A Conſtantino ipſi familiaris eſſet, atque amicus. Eo igitur tempore cum quidam ex Imperatoris Protectoribus teneretur in vinculis, ſuſpectus enim quaſi particeps conjurationis adverſus Principem, fuga ſe proripuerat; quæſituſque circa Olympum montem captus fuerat: rogatus ab ejus neceſſariis Eutychianus, ut apud Imperatorem pro illo intercederet, prius autem operam daret, ut vinculis ſolveretur reus, ne catenarum pondere oppreſſus morte interim præriperetur; miſiſſe dicitur ad carceris cuſtodes, qui peterent, ut illum vinculis relaxarent. Cumque illi minime obtemperarent, Eutychianum ad carcerem veniſſe, B & carceris januas, quæ clauſæ erant, ſponte reſeratas eſſe; vincti denique illius vincula diffluxiſſe. Poſt hæc vero Imperatorem, qui tunc Byzantii degebat, adiiſſe dicitur, & ab eo indulgentiam, quam petebat, facile obtinuiſſe. Neque enim Conſtantinus Eutychiani preces repellere conſueverat, quippe quem maximo honore proſequeretur. Et hæc quidem a nobis breviter dicta ſint de iis, qui tum temporis inter Monachos eximie philoſophati ſunt. Si cui vero curæ eſt iſta cognoſcere, is ſi quæſierit, vitas complurium conſcriptas inveniet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Περὶ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, καὶ ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνας διέλαβε· καὶ περὶ τῆς μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων δι᾽ αὐτὸν ἀναφθείσης ἔριδος.

C

CAPUT XV.

De hæreſi Arii, unde initium ſumpſerit, & ad quos pervaſerit: & de mutua Epiſcoporum inter ſe contentione ob eumdem Arium.

Ἀλλὰ γὰρ καίπερ ὧδε καὶ διὰ πάντων τῶν ἄλλων τῆς θρησκείας εὐδοκιμούσης, ἐριστικαί τινες διαλέξεις ἐτάραττον τὰς Ἐκκλησίας, ἐπὶ προφάσει δῆθεν εὐσεβείας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ τελείας εὑρέσεως, εἰς ζήτησιν ἄγουσαι τὰ πρότερον ἀνεξέταστα· ἦρξε δὲ τούτων τῶν λόγων Ἄρειος, πρεσβύτερος τῆς κατ᾽ Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείας. ὃς ἐξ ἀρχῆς σπουδαῖος εἶναι περὶ τὸ δόγμα δόξας, νεωτερίζοντι Μελιτίῳ συνέπραττε καταλιπὼν δὲ τοῦτον, ἐχειροτονήθη διάκονος παρὰ Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρέων Ἐπισκόπου· καὶ πάλιν αὖ (a) παρ᾽ αὐτοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεβλήθη, καθότι Πέτρου τοὺς Μελιτίου σπουδαστὰς ἀποκηρύξαντος, καὶ τὸ αὐτῶν βάπτισμα μὴ προσιεμένου, τοῖς γινομένοις ἐπέσκηπτε, καὶ ἠρεμεῖν οὐκ ἠνείχετο· ἐπεὶ δὲ Πέτρος ἐμαρτύρησε, συγγνώμην αἰτήσας Ἀχιλλᾶν, ἐπετράπη διακονεῖν. καὶ πρεσβυτερίου ἠξιώθη. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ Ἀλέξανδρος ἐν τιμῇ εἶχεν αὐτόν. διαλεκτικώτατος δὲ γενόμενος, ἐλέγετο γὰρ μὴ δὲ τῶν τοιούτων ἀμοιρεῖν μαθημάτων, εἰς ἀτόπους ἐξεκυλίσθη λόγους. ὡς τοῦτο πρότερον παρ᾽ ἑτέρου μὴ εἰρημένον, τολμῆσαι ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀποφήνα-

Verum licet hoc modo & in reliquis omnibus Chriſtiana religio floreret, tamen contentioſæ quædam diſputationes Eccleſiam perturbarunt, quæ ſub obtentu religionis, & perfectæ Dei cognitionis, res antea minime diſcuſſas in quæſtionem vocarunt. Harum autem diſputationum auctor fuit Arius, Alexandriæ, quæ eſt in Ægypto, Presbyter. Qui cum rectæ Doctrinæ D ſtudioſus propugnator initio viſus eſſet, Melitium res novas in Eccleſia molientem adjuvit. Poſtea vero relictis ejus partibus, a Petro Alexandrinorum Epiſcopo Diaconus eſt ordinatus. Rurſus tamen Eccleſia pulſus eſt ab eodem, propterea quod cum Petrus fautores Melitii excommunicaſſet, nec eorum baptiſmum admitteret, ipſe Petri acta reprehendebat, neque ullo modo quieſcere ſuſtinebat. Poſtea vero quam Petrus martyrium pertuliſſet, Arius ab Achilla veniam precatus, ad Diaconi officium rediit, & ad Presbyteri dignitatem promotus eſt. Deinceps quoque Alexander illum in honore habuit. Porro cum dialecticam apprime calleret: E nam & hujuſmodi diſciplinarum haudquaquam expers fuiſſe dicitur: in abſurdiſſimos ſermones prolapſus eſt: ita ut quod a nemine unquam antea dictum fuerat, ipſe in Eccle-

SÆC. IV.

Socr. lib. 1. cap. 5. 0.

(a) παρ᾽ αὐτοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεβλήθη. In actis Petri Martyris, quæ ante aliquot annos Pariſiis edita ſunt, legimus, Arium Presbyterum Alexandriæ ob perverſitatem dogmatum Eccleſia pulſum fuiſſe a Petro Alexandrino Epiſcopo: cumque univerſus Clerus ab eodem Ario ſollicitatus, Petrum tunc in carcere degentem, & propediem Martyrio conſummandum adiiſſet, rogaſſetque, ut Arium in Eccleſiam recipere vellet, nunquam ei perſuaderi potuiſſe, ut Arium in priſtinum locum reſtitueret. Ab his actis diſſentit Sozomenus. Arium enim Diaconum duntaxat fuiſſe dicit, Petro Alexandrinam Eccleſiam regente. Deinde Arium a Petro excommunicatum eſſe ſcribit, non quod impia de Chriſto loqueretur, ſed quod Melitii partes foveret. Ceterum acta illa Martyrii Petri vetuſtiſſima ſunt, quippe quæ citantur ab Imperatore Juſtiniano in Oratione ad Mennam Patriarcham contra errores Origenis, licet verbis aliquantulum immutatis. Mirum tamen eſt, nec Alexandrum in ſua Synodica, nec Athanaſium hujus excommunicationis Arii mentionem ullam feciſſe.

(b) Δια-

SÆC. IV. clesia ausus fuerit prædicare: Filium Dei de non extantibus factum esse; & tempus fuisse, cum non esset, & pro arbitrio suo illum vitii, ac virtutis capacem esse; creaturam quoque, & facturam illum esse; aliaque ejusmodi multa, quæ verisimile est eum dicere, qui suscepto talium opinionum patrocinio, ad disputationem, & singulorum capitum examen accedit. Porro nonnulli, qui istiusmodi verba audiverant, Alexandrum reprehendebant, quod novitates istas adversus Christianæ fidei Doctrinam, contra quam decebat, toleraret. Ille vero satius esse ducens, de rebus ambiguis, & controversiis utrique parti disserendi locum concedere, ne vi potius, ac necessitate, quam persuasione, eos a contentione revocasse videretur, ipse una cum clero judex residens, utrosque in certamen adduxit. Porro ut in hujusmodi verborum altercationibus usu venire solet, utraque pars pervincere conabatur. Et Arius quidem ea, quæ dixerat, defendebat. Illi contra, Filium Patri consubstantialem, & coæternum esse asserebant. Collecto iterum Concilio, cum tot, ac tantas movissent disputationes, inter se minime consenserunt. Cæterum dum quæstio adhuc anceps, ac dubia videbatur, Alexander initio paululum vacillavit, nunc hos laudans, nunc illos. Tandem vero assensus est iis, qui Filium consubstantialem Patri, & coæternum esse affirmabant: & Arium contrariis disputationibus abjectis, eam sententiam sequi jussit. Sed cum ei persuadere non posset; & alioqui multi, qui cum ipso erant, Episcopi, nec pauci ex clero, Arium recte loqui existimarent, Arium, & Clericos, qui opinioni illius adhærebant, Ecclesia expulit. Adhærebant autem ipsi ex Alexandrina Ecclesia Presbyteri quidem, Aithalas, Achillas, Carpones, Sarmates, & Arius: Diaconi vero, Euzoius, Macarius, Julius, cum Mena, & Helladio. Exinde vero etiam populi non exigua pars ad eos se contulit, cum alii quidem de Deo ita sentiendum esse arbitrarentur: alii, ut plerumque evenire solet, eos tanquam injuria affectos, & indicta causa ex Ecclesia ejectos, miseratione prosequerentur. Cum Alexandriæ hic rerum status esset, qui cum Ario erant, necessarium sibi esse arbitrati, ut cujusque civitatis Episcoporum benevolentiam præriperent, legationem ad eos mittunt. Et conscripta fidei suæ formula, ab eis contendunt, ut si quidem recte se habere ipsis videretur istiusmodi de Deo sententia, scriberent Alexandro, ne ipsis succenseret: sin minus, docerent ipsos, quemadmodum sentire oporteret. Atque hoc illorum studium non parum ipsis profuit. Etenim in omnes fere dispersa hujusmodi opinione, ab universis Episcopis eadem quæstio passim agitari cœpit. Et alii quidem scripserunt Alexandro, ne Arium, ejusque sectatores in Ecclesiam admitteret, nisi opinionem suam prius abjecissent. Alii vero, ne id faceret, obsecrabant. Cum igitur Alexander multos sanctioris vitæ specie venerabiles, & dicendi arte pollentes Arianis favere animadverteret, ac præcipue Eusebium, qui tunc temporis Nicomediensem Ecclesiam gubernabat, vi-

rum

A φήναϑαι, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι, καὶ εἶναί ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας, καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν ὑπάρχειν, καὶ κτίσμα, καὶ ποίημα, καὶ ἄλλα πολλὰ ἃ λέγειν εἰκὸς τὸν τούτοις συνιςάμενον, εἰς διαλέξεις προϊόντα, καὶ τὰς κατὰ μέρος ζητήσεις· λαβόμενοι δέ τινες τῶν εἰρημένων, ἐμέμφοντο Ἀλέξανδρον, ὡς οὐ δέον ἀνεχόμενον τῶν κατὰ τοῦ δόγματος νεωτερισμῶν· ὁ δὲ, ὑπολαβὼν ἄμεινον εἶναι περὶ τῶν ἀμφιβόλων ἑκατέρῳ μέρει προθεῖναι λόγον, ὥςε μὴ δόξαι ἀνάγκῃ, ἀλλὰ πειθοῖ τῆς ἔριδος αὐτοὺς παύειν, κριτὴς καθίσας σὺν τοῖς ἀπὸ τοῦ κλήρου, εἰς ἅμιλλαν ἀμφοτέρους ἤγαγεν· ὡς δὲ
B συμβαίνειν φιλεῖ περὶ τὰς ἔριδας τῶν λόγων, ἑκάτερος ἐπειρᾶτο νικᾷν· συνίςαται δὲ Ἄρειος μὲν τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ εἰρημένοις. οἱ δὲ, ὡς ὁμοούσιος, καὶ συναΐδιος ἐςὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί· συνεδρίου δὲ πάλιν γενομένου, τοσαύτας διαλέξεις ἀνακινήσαντες, οὐ συνέβησαν ἀλλήλοις· ἀμφηρίςου δὲ τῆς ζητήσεως ἔτι δοκούσης εἶναι, πέπονθέ τι καὶ Ἀλέξανδρος ταπρῶτα, πῆ μὲν τούτους, πῆ δὲ ἐκείνους ἐπαινῶν· τελευτῶν δὲ, τοῖς ὁμοούσιον, καὶ συναΐδιον εἶναι τὸν Υἱὸν ἀποφαινομένοις ἔθετο· καὶ τὸν Ἄρειον ὁμοίως φρονεῖν ἐκέλευσε, τῶν ἐναντίων λόγων ἀφέμενον· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔπεισεν, ἤδη δὲ πολλοὶ τῶν ἀμφ᾽
C αὐτὸν, τῶν Ἐπισκόπων, καὶ τοῦ κλήρου, λέγειν ὀρθῶς τὸν Ἄρειον ἐνόμιζον· ἀπεκήρυξε τῆς Ἐκκλησίας αὐτόν τε καὶ τοὺς συμπράττοντας αὐτοῦ περὶ τὸ δόγμα κληρικούς· συνέπραττον δὲ αὐτῷ τῆς Ἀλεξανδρέων παροικίας, πρεσβύτεροι μὲν, Αἰθαλᾶς καὶ Ἀχιλλᾶς, καὶ Καρπώνης τε καὶ Σαρμάτης, καὶ Ἄρειος· (*b*) διάκονοι δὲ Εὐζώϊος, καὶ Μακάριος, Ἰούλιος, καὶ Μηνᾶς, καὶ Ἑλλάδιος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τοῦ λαοῦ οὐκ ὀλίγη μοῖρα μετέθεντο πρὸς αὐτοὺς, οἱ μὲν ὁμοίως χρῆναι περὶ Θεοῦ νομίζειν ἡγούμενοι. οἱ δὲ, τοῦτο δὴ τὸ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, ὡς ἠδικημένους
D ἐλεοῦντες, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀκρίτως ἐκβεβλημένους· (*c*) ἐπεὶ δὲ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ὧδε εἶχεν, λογισάμενοι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἄρειον ἀναγκαῖον εἶναι τὴν εὔνοιαν προφθάσαι τῶν κατὰ πόλιν Ἐπισκόπων, πρεσβεύονται πρὸς αὐτούς· καὶ γράψαντες ὡς ἐπίςευον, ἐζήτουν εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχει τάδε νομίζειν περὶ Θεοῦ, δηλῶσαι Ἀλεξάνδρῳ μὴ χαλεπαίνειν αὐτοῖς. εἰ δὲ μὴ, διδάσκεσθαι ὃν χρὴ τρόπον δοξάζειν· οὐ μετρίως δὲ ὤνησεν αὐτοὺς τοῦτο τὸ σπουδαζόμενον. διασπαρέντος γὰρ σχεδὸν εἰς πάντας τοῦ τοιούτου δόγματος, κοινῇ τοῖς πανταχῇ Ἐπισκόποις ἡ αὐτὴ γέγονε ζήτησις· καὶ οἱ μὲν ἔγραφον
E πρὸς Ἀλέξανδρον, μὴ προσιέσθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, εἰ μὴ τὴν ἑαυτῶν πίςιν ἀποκηρύξουσιν, οἱ δὲ, μὴ τοῦτο ποιεῖν ἐδέοντο· ἰδὼν οὖν Ἀλέξανδρος πλείςους ἀγαθοῦ βίου προσχήματι σεμνοὺς, καὶ πιθανότητι λόγου δεινοὺς, συλλαμβανομένους τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἄρειον, καὶ μάλιςα Εὐσέβιον τὸν τότε προεςῶτα τῆς Νικομηδέων Ἐκκλησίας, ἄν-

δρα

(*b*) διάκονοι δὲ Εὐζώϊος καὶ Μακάριος. In codice Fuketiano scriptum est, καὶ Μακάριος. Nullus tamen eo nomine recensetur a Socrate, & Theodorito, qui universos Arii sectatores enumerant. Sed & in epistola Alexandri Alexandriæ Episcopi ad Alexandrum Constantinopolitanum, quam refert Theodoritus in libro 1. Historiæ, solus Arius ex numero Presbyterorum fuisse dicitur; Achillas vero, & Aithalas cum reliquis ex ordine Diaconorum.

(*c*) ἐπεὶ δὲ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν. Scribendum puto ἐπεὶ δὲ τὰ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ὧδε εἶχε.

(d) εἶναι

δρα ἐλλόγιμον καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τετιμημένον ἔγραψε τοῖς πανταχῇ Ἐπισκόποις, μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς· ἐκ τούτου δὲ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ ἑκάτερα ἐξεκαίετο ἡ σπουδὴ, καὶ μείζων οἷα φιλεῖ ἀνεκινήθη ἔρις· ἐπεὶ γὰρ πολλάκις δεηθέντες Ἀλεξάνδρου οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον οὐκ ἔπεισαν, ὡς ὑβρισμένοι ἐχαλέπαινον, καὶ προθυμότεροι ἐγένοντο κρατῦναι τὸ Ἀρείου δόγμα· καὶ Σύνοδον ἐν Βιθυνίᾳ συγκροτήσαντες, γράφουσι τοῖς πανταχῇ Ἐπισκόποις, ὡς ὀρθῶς δοξάζουσι κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἄρειον, παρασκευάσαι δὲ καὶ Ἀλέξανδρον κοινωνεῖν αὐτοῖς· ὡς δὲ οὐδὲν ἧττον παρὰ γνώμην αὐτοῖς ἐχώρει ἡ σπουδὴ, Ἀλεξάνδρου μὴ εἴκοντος, πρεσβεύεται ὁ Ἄρειος πρὸς Παυλῖνον τὸν Τύρου Ἐπίσκοπον, καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου, ἐπιτροπεύοντα τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως· καὶ ἐξαιτεῖ ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτραπῆναι ἐκκλησιάζειν τὸν μετ' αὐτῶν λαὸν, ὡς πρότερον τὴν τῶν Πρεσβυτέρων τάξιν ἐπέχοντας· (*d*) εἶναι γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος, καθάπερ καὶ νῦν, ἑνὸς ὄντος τοῦ κατὰ πάντων Ἐπισκόπου, Πρεσβυτέρους ἰδίᾳ τὰς Ἐκκλησίας κατέχειν, καὶ τὸν ἐν αὐταῖς λαὸν συνάγειν· οἱ δὲ, καὶ ἄλλοις Ἐπισκόποις ἐν Παλαιστίνῃ συνελθόντες, ἐψηφίσαντο τῇ Ἀρείου αἰτήσει, παρακελευσάμενοι συνάγειν μὲν αὐτοὺς ὡς πρότερον· ὑποτετάχθαι δὲ Ἀλεξάνδρῳ, καὶ ἀντιβολεῖν ἀεὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης καὶ κοινωνίας μετέχειν.

A rum doctiſſimum, magnæque in palatio auctoritatis; cunctis ubique Epiſcopis ſcripſit, ne cum illis communicarent. Hinc vero utriuſque partis ſtudia multo magis accenſa ſunt, & acrior, ut ſolet, excitata contentio. Poſtquam enim Euſebius, & qui ab illo ſtabant, Alexandrum ſæpius deprecati, flectere minime potuerunt, tanquam injuria affecti, indignari cœperunt, & ad opinionem Arii ſtabiliendam promtiores exſtiterunt. Collecta igitur apud Bithyniam Synodo, ad omnes ubique Epiſcopos ſcripſere, ut cum Arii fautoribus tanquam recte ſentientibus communicarent, darentque operam, ut Alexander cum iiſdem communicaret. Sed cum cona-
B tus illorum nequaquam ipſis ex voto ſuccederet, Alexandro nullatenus cedente; Arius legatos mittit ad Paulinum Epiſcopum Tyri, & ad Euſebium Pamphili, qui Cæſarienſem in Palæſtina regebat Eccleſiam, & ad Patrophilum Scythopolitanum Antiſtitem, petitque, ut ſibi una cum ſuis concederetur, plebem ipſis adhærentem in Eccleſia colligere, eumdem, quem prius, Presbyterorum obtinentibus gradum. Hunc enim morem eſſe Alexandriæ, qui quidem etiamnum manet, ut ſub uno Epiſcopo, qui omnibus præeſt, Presbyteri ſeparatim Eccleſias obtineant, & populum ad illas convenire ſolitum colligant. Illi vero una cum aliis Epiſcopis in Palæſti-
C na congregati, Arii petitioni ſubſcripſerunt: hortantes, ut plebem quidem colligerent, ſicuti antea facere conſueverant; Alexandro tamen ſubjecti eſſent, ac ſine intermiſſione ei ſupplicarent, ut ejus pace, & communione fruerentur.

(*d*) εἶναι γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος. Alexandrinæ Eccleſiæ peculiarem hunc morem fuiſſe, ut ſingulis Eccleſiis, ſeu titulis in ea urbe conſtitutis ſuus eſſet adſignatus Presbyter, docet etiam Epiphanius in hæreſi Arianorum: ubi Arium Baucalenſis tituli Presbyterum hoc modo fuiſſe obſervat: ὅσαι γὰρ Ἐκκλησίαι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα Ἀρχιεπίσκοπον οὖσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ Πρεσβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας. Ad quem locum Dionyſius Petavius obſervat, idem etiam Romæ uſitatum fuiſſe: quia in urbe Presbyteri per varios titulos diſtributi, ſuam quiſque plebem ſeparatim regebat. Ad cujus rei probationem D adducit locum ex epiſtola Innocentii Papæ ad Decentium cap. 5., qui ſic habet: "De fermento vero, "quod die Dominico per titulos mittimus, ſuperflue "nos conſulere voluiſti, cum omnes Eccleſiæ noſtræ "intra civitatem ſint conſtitutæ: quarum Presbyteri, "quia die iſto propter plebem ſibi commiſſam nobiſcum "convenire non poſſunt, ideo fermentum a nobis con-"fectum per Acolythos accipiunt, ut ſe a communione "noſtra maxime illa die non judicent ſeparatos." Verum hic locus contrarium potius mihi videtur probare: ait enim Innocentius, Presbyteros reliquis diebus hebdomadis ipſi adhæſiſſe, & cum ipſo conveniſſe, & communicaſſe: diebus autem Dominicis plebem collegiſſe, & fermentum ab Epiſcopo accepiſſe, ne a communione ſui Epiſcopi ſeparati eſſe eo die viderentur. Non igitur affixi erant titulis ſuis Romani Presbyteri ætate Innocentii, ſed ad eos regendos die Dominico mittebantur. Nec neceſſe erat, ut unus, idemque ad eandem ſemper Eccleſiam mitteretur, ſed eligebat Epiſcopus pro arbitrio, quem vellet. Rectius igitur id probari poſſet ex Athanaſio in Apologia ſecunda adverſus Arianos. Ubi agens de Synodo Romana, a qua in communionem ſuſceptus, & innocens pronunciatus fuerat, ait, eam celebratam fuiſſe in Eccleſia, in qua Biton Presbyter plebem colligebat. Sic enim interpretor ea verba, ἔνθα Βίτων ὁ Πρεσβύτερος συνῆγεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚʹ.

Ὡς ἀκούσας ὁ Κωνσταντῖνος περὶ τῆς διαμάχης τῶν Ἐπισκόπων, καὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἀνωμάλου ἑορτῆς, μεγάλως ἐδυσχέρανε, καὶ πέμπει Ὅσιον τὸν Ἱσπανὸν Κουδρούβης Ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, διαλῦσαι τὴν στάσιν τοῖς Ἐπισκόποις, καὶ τὸ ζήτημα καταστῆσαι τοῦ Πάσχα.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ Συνόδων περὶ τούτου πολλῶν γενομένων, ἤκμαζεν ἡ ἔρις μέχρι τῶν βασιλείων ἐλθεῖν, οὐ μετρίως ἐδυσφόρει Κωνσταντῖνος ὁ Βασιλεὺς, καθότι προσφάτως τῆς θρησκείας αὔξειν ἀρχομένης, πολλοὺς χριστιανίζειν ἀπέτρεπεν ἡ διαφωνία τῶν δογμάτων· καὶ τούτου χάριν, δῆλος ἦν ἐν αἰτίᾳ ποιούμενος Ἄρειόν τε καὶ Ἀλέξανδρον. καὶ γράψας αὐτοῖς ἐνεκάλει, ὡς δυναμένην λαθεῖν, εἰς τὸ φανερὸν ἐξήγαγον ταύτην τὴν ζήτησιν· καὶ τῇ ἄγαν πρὸς τὸ ἐναντίον σπου-

δῇ

CAPUT XVI.

Quomodo Conſtantinus audita Epiſcoporum contentione, & diſcrepantia feſti Paſchali, rem moleſte tulit: & Hoſium Hiſpanum Cordubæ Epiſcopum Alexandriam miſit, qui Epiſcoporum tumultum ſedaret, & quæſtionem de Paſcha dirimeret.

E Cum autem, multis quoque in Ægypto Conciliis celebratis, contentio nihilominus invaleſcens ad ipſum uſque palatium perveniſſet, Imperator Conſtantinus non mediocri dolore perculſus eſt, quod cum religio Chriſtiana recens cœpiſſet augeri, opinionum diſcrepantia multos ab ejus profeſſione revocaret. Atque hujus rei culpam palam Ario tribuebat, & Alexandro. Datiſque ad eos literis, utrumque objurgavit, quod hanc quæſtionem, cum latere poſſet, in apertum produxiſſent: & vehementi altercandi

ſtudio

Euſeb. Vit. Conſtantin. lib. 2. c. 62. &c. Socr. lib. 2. cap. 7.

SÆC. IV. studio impulsi, pervicaciter movissent ea, quæ nec inquiri omnino, nec cogitari initio oportebat, & si forte cogitata fuissent, silentio tradenda erant: cum utique ipsis licuisset a se invicem non sejungi, quamvis in aliqua parte dogmatis dissentirent. Nam de divina quidem providentia unam eamdemque fidem necessario habendam esse. Hujusmodi autem quæstionum scrupulosas argutias, licet in eamdem non conveniamus sententiam, causas in intimo mentis recessu servari debere. Jussit igitur, ut inani de his rebus altercatione deposita, ad concordiam redirent. Se namque non mediocriter dolere: atque ob eam causam licet ingenti desiderio teneretur urbes Orientis videndi, iter suum repressisse. Et hæc quidem Alexandro, atque Ario scripsit, partim eos reprehendens, partim consulens. Præterea cum audisset, quosdam esse, qui festum Paschæ diem contra morem reliquorum omnium celebrarent, eam rem permoleste tulit. Quippe ea tempestate in Orientis partibus nonnulli hac de re dissentientes, a mutua quidem inter se communione minime discedebant. Judaico tamen magis more diem illum celebrabant, atque ut verisimile est, hujusmodi dissensione splendorem ejus festivitatis imminuebant. Duabus igitur contentionibus Ecclesiam liberare studebat Constantinus. Et quoniam malum priusquam ad plures serperet, prævenire se posse existimabat, virum, quem in comitatu suo habebat, fidei, ac vitæ integritate conspicuum, & qui superiori tempore variis confessionum certaminibus pro religionis defensione inclaruerat, e latere suo mittit, qui ad concordiam reduceret tum illos, qui in Ægypto de Doctrina fidei dissentiebant, tum eos, qui in Orientis partibus de festivitate Paschæ discrepabant. Is erat Hosius Episcopus Cordubæ.

A δὴ φιλονείκως ἀνεκίνησαν, ἃ μήτε ζητεῖν τὴν ἀρχὴν ἔδει, μή τε ἐνθυμεῖσθαι, καὶ ἐνθυμηθέντας σιωπῇ παραδοῦναι· ἐξὸν ἀλλήλων μὴ χωρίζεσθαι, εἰ καὶ περί τι μέρος τοῦ δόγματος διαφέρονται· περὶ μὲν γὰρ τῆς θείας προνοίας, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἔχειν ἀναγκαῖον· τὰς δὲ περὶ τῶν τοιούτων ζητήσεων ἀκριβολογίας, κἂν μὴ πρὸς μίαν συμφέρηται γνώμην, προσήκειν ἐν ἀπορρήτῳ κατὰ διάνοιαν ἔχειν· ἀφεμένους τε τῆς περὶ ταῦτα λέσχης, ἐκέλευσεν ὁμονοεῖν· ἄχθεσθαι γὰρ οὐ μετρίως· καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζοντα τὰς ἐπὶ τῆς ἕω πόλεις
B ἰδεῖν, ἐπισχεῖν· Ἀλεξάνδρῳ μὲν οὖν καὶ Ἀρείῳ τῇ μὲν μεμφόμενος, τῇ δὲ συμβουλεύων, τοιάδε ἔγραψε· χαλεπῶς δὲ ἔφερε, πυνθανόμενος τινὰς ἐναντίως πᾶσι τὴν τοῦ Πάσχα ἄγειν ἑορτήν· τηνικαῦτα γὰρ ἐν ταῖς πρὸς ἕω πόλεσι διαφερόμενοί τινες περὶ τοῦτο, τῆς μὲν πρὸς ἀλλήλους οὐκ ἀπείχοντο κοινωνίας· ἰουδαϊκώτερον δὲ τὴν ἑορτὴν ἦγον, καὶ ὡς εἰκός τῇ περὶ τούτου διχονοίᾳ, τὴν λαμπρότητα τῆς πανηγύρεως ἔβλαπτον· κατ' ἀμφότερα τοίνυν ἀστασίαστον εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν ἐσπούδαζε· νομίσας τε δύνασθαι προκαταλαβεῖν τὸ κακὸν,
C πρὶν εἰς πλείους χωρῆσαι, πέμπει ἄνδρα τὸν ἀμφ' αὐτὸν πίστει, καὶ βίῳ ἐπίσημον, καὶ ταῖς ὑπὲρ τοῦ δόγματος ὁμολογίαις ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις εὐδοκιμηκότα, διαλλάξοντα τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τὸ δόγμα στασιάζοντας, καὶ τοὺς πρὸς ἕω περὶ τὴν ἑορτὴν διαφερομένους· ἦν δὲ οὗτος Ὅσιος ὁ Κορδούβης Ἐπίσκοπος.

CAPUT XVII.

De Synodo Nicææ propter Arium congregata.

Euseb. Vit. Constantin. lib. 3. c. 6. 7. SEd cum eventus spei non responderet, & contentio reconciliationem minime admitteret, isque, qui ad componendam pacem missus fuerat, re infecta reverteretur, Imperator Synodum convocavit apud Nicæam urbem Bithyniæ: & ad omnes ubique Ecclesiarum Antistites scripsit, ut præstituto die adessent. Huic concilio interfuerunt, ex Apostolicis quidem sedibus Macarius Episcopus Hierosolymorum, & Eustathius, cui Antiochiæ ad Orontem sitæ Ecclesia jamtum commissa erat, & Alexander Episcopus Alexandriæ, quæ est juxta Mareotem lacum. Julius vero Episcopus urbis Romæ propter senectutem abfuit. Verum illius vice adfuerunt Vito, & Vincentius, Romanæ Ecclesiæ Presbyteri. Præter istos alii quoque multi ex variis Provinciis convenerunt egregii viri: quorum alii facundia, & intelligentia pollebant, nec solum scientia sacrarum literarum, verum etiam reliqua omni eruditione erant conspicui: alii vitæ integritate emine-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἀθροισθείσης Συνόδου διὰ Ἄρειον.

D ΕΠεὶ δὲ παρ' ἐλπίδας ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, καὶ κρείττων ἦν διαλλαγῶν ἡ ἔρις, ἄπρακτός τε ἐπανήει ὁ τὴν εἰρήνην βραβεῦσαι ἀπεσταλμένος, συνεκάλεσε Σύνοδον εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, καὶ πανταχῇ τοῖς προεστῶσι τῶν Ἐκκλησιῶν ἔγραψεν, εἰς ῥητὴν ἡμέραν παρεῖναι· ἐκοινώνουν δὲ τούτου τοῦ συλλόγου τῶν μὲν Ἀποστολικῶν θρόνων, Μακάριος ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ Εὐστάθιος ἤδη τὴν Ἀντιοχείας τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντῃ Ἐκκλησίαν ἐπιτραπεὶς, καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀλεξανδρείας τῆς πρὸς τὴν Μαρείαν λίμνην· (a) Ἰούλιος δὲ ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος, διὰ γῆρας ἀπελιμ-
E πάνετο· παρῆσαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ Βίτων καὶ Βικέντιος, Πρεσβύτεροι τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας· ἐπὶ τούτοις δὲ, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν συνῆλθον· οἱ μὲν νοεῖν καὶ λέγειν ἱκανοὶ, εἰδήσει τε τῶν ἱερῶν βίβλων καὶ τῆς ἄλλης παιδεύσεως ἐπίσημοι, (b) ἀρετῇ βίου διαπρέποντες· οἱ δὲ, κατ'

(a) Ἰούλιος ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος. Error est Sozomeni, qui Julium posuit pro Silvestro.

(b) ἐν ἀρετῇ βίου διαπρέποντες. Desunt hic aliquot verba, ut ex orationis serie apparet. Quæ levi negotio ita suppleo, οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ βίου διαπρέποντες, quemadmodum etiam legit Musculus. Porro Sozomenus hic imitatur Eusebium, qui in libro tertio de vita Constantini capite 9. de Episcopis, qui ad Concilium Nicænum venerant, ita scribit: οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ· οἱ δὲ, βίου στερρότητι καὶ καρτερίας ὑπομονῇ. οἱ δὲ, τῷ μέσῳ τρόπῳ κατεκοσμοῦντο.

(c) ἐκεί-

κατ᾽ ἀμφότερον εὐδοκιμοῦντες· ἦσαν δὲ Ἐπίσκοποι ὑπὲρ ἀμφὶ τριακόσιοι εἴκοσι· Πρεσβυτέρων τε καὶ Διακόνων ὡς εἰκὸς ἑπομένων, οὐκ ὀλίγον πλῆθος· συμπαρῆσαν δὲ αὐτοῖς ἄνδρες διαλέξεων ἔμπειροι, (c) ἐκείνοις βοηθεῖν λόγοις σπουδάζοντες· οἷα δὲ φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἱερέων, ὡς ὑπὲρ ἰδίων πραγμάτων ἀγωνίσασθαι συνελθόντες, καιρὸν ἔχειν ἐνόμισαν τῆς τῶν λυπούντων διορθώσεως· καὶ περὶ ὧν ἕκαστος τῶν ἄλλων ἐμέμφετο, βιβλίον ἐπιδοὺς Βασιλεῖ, τὰ εἰς αὐτὸν ἡμαρτημένα προσήγγελλεν· ἐπεὶ δὲ ἐφ᾽ ἑκάστης συχνῶς τοῦτο συνέβαινε, προσέταξεν ὁ Βασιλεὺς εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἕκαστον περὶ ὧν ἐνεκάλει δῆλον ποιεῖν· ἀφικομένης δὴ τῆς προθεσμίας, τὰ ἐπιδοθέντα βιβλία δεξάμενος, αὗται μὲν ἔφη αἱ κατηγορίαι καιρὸν οἰκεῖον ἔχουσι τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης κρίσεως· δικαστὴν δὲ, τὸν μέλλοντα πᾶσι ποτε κρίνειν· ἐμοὶ δὲ οὐ θεμιτὸν ἀνθρώπῳ ὄντι, τοιαύτην εἰς ἑαυτὸν ἕλκειν ἀκρόασιν, ἱερέων κατηγορούντων καὶ κατηγορουμένων· ἥκιστα γὰρ χρὴ τοιούτους ἑαυτοὺς παρέχειν, ὡς παρ᾽ ἑτέρου κρίνεσθαι· ἄγε οὖν, μιμησάμενοι τὴν θείαν φιλανθρωπίαν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους συγγνώμῃ, (d) ἀπαλειφθέντων τῶν κατηγορουμένων, πεισόμεθα· καὶ τὰ περὶ τῆς πίστεως σπουδάσωμεν, οὗ ἕνεκεν δεῦρο συνεληλύθαμεν· ταῦτα εἰπὼν ὁ Βασιλεὺς, τὴν ἑκάστου γραφὴν ἀργεῖν, καὶ τὰ βιβλία καυθῆναι προσέταξε· καὶ ἡμέραν ὥρισε, καθ᾽ ἣν ἐχρῆν λῦσαι τὰ ἀμφισβητούμενα· πρὸ δὲ τῆς προθεσμίας συνιόντες καθ᾽ ἑαυτοὺς οἱ Ἐπίσκοποι, μετακαλοῦνται τὸν Ἄρειον· καὶ προτιθεμένων εἰς τὸ κοινὸν ὧν ἐδόξαζον, διελέγοντο· οἷα δὲ εἰκὸς, εἰς διαφόρους ζητήσεις περιϊσταμένης τῆς διασκέψεως, οἱ μὲν, μὴ νεωτερίζειν παρὰ τὴν ἀρχῆθεν παραδοθεῖσαν πίστιν συνεβούλευον, καὶ μάλιστα οἷς τὸ τῶν τρόπων ἁπλοῦν ἀπεριέργως εἰσηγεῖτο προσίεσθαι τὴν εἰς τὸ Θεῖον πίστιν· οἱ δὲ, ἰσχυρίζοντο μὴ χρῆναι ἀβασανίστως ταῖς παλαιοτέραις δόξαις ἕπεσθαι· πολλοὶ δὲ τῶν τότε συνεληλυθότων Ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἑπομένων αὐτοῖς Κληρικῶν, δεινοὶ διαλέγεσθαι, καὶ τὰς τοιαύτας μεθόδους τῶν λόγων ἠσκημένοι, διέπρεψαν, καὶ Βασιλεῖ γνώριμοι καὶ τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν ἐγένοντο· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἔτι τότε Διάκονος, Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἐπισκόπῳ συνών. πλεῖστον εἶναι ἔδοξε μέρος τῆς περὶ ταῦτα βουλῆς.

A nebant: alii vero utraque ex parte laudem erant consecuti. Erant autem Episcopi trecenti circiter, ac viginti. Presbyterorum vero, & Diaconorum, qui eos comitabantur, ingens, ut verisimile est, fuit multitudo. Aderant una cum illis viri in disputationibus exercitati, qui eos adjuvare eloquentia sua parati essent. Porro sicut usu venire solet, multi ex sacerdotibus perinde quasi pro privatis suis negotiis acturi convenissent, opportunum se tempus nactos esse existimarunt, quo ea, quæ ipsorum animos offenderant, emendarentur. Proinde unusquisque ea, quæ aliis objiciebat, crimina, libello comprehensa Imperatori offerens, ea, quæ adversus ipsum B secus admissa fuerant, exponebat. Cumque id passim, ac singulis prope diebus accideret, præcepit Imperator, ut singuli ea, de quibus alios accusabant, certo die prosequerentur. Ubi dies constitutus advenit, Imperator acceptis libellis, qui ipsi erant oblati: istæ, inquit, accusationes tempus quidem sibi præscriptum habent, magni judicii diem: judicem vero eum, qui omnes judicaturus est. Mihi vero cum homo sim, nefas est hujusmodi rerum cognitionem mihi arrogare, cum & qui accusant, & qui accusantur, sacerdotes sint. Neque enim illos oportet tales se præbere, ut ab aliis judicentur. Agedum igitur, divinam clementiam in danda mutuo C venia imitantes, deletis accusationibus, pacis fœdera jungamus, & causam fidei tractare studeamus, cujus gratia in hunc convenimus locum. His dictis, Imperator singulorum criminationem cessare, & libellos cremari jussit: diem etiam constituit, quo ea, quæ in quæstionem venerant, disceptari oporteret. Priusquam vero constituta dies adesset, Episcopi privatim inter se coeuntes, Arium accersunt: & opinionibus suis in medium prolatis, differere cœperunt. Cumque disputatio, uti fieri solet, in varias distraheretur quæstiones, alii quidem suadebant, ne præter fidem ab initio traditam quidquam innovaretur; præcipue illi, quos morum simplicitas induxerat, ut fidem in Deum sine curiosa discus- D sione susciperent. Alii contendebant, veterum opiniones sine ullo examine sequi non oportere. Porro multi tam ex Episcopis qui tunc convenerant, quam ex Clericis, qui illos comitabantur, cum acres essent in disputando, & in hujusmodi sermonibus exercitati, inclaruerunt: nec Imperatori solum, sed iis etiam, qui in illius erant comitatu, noti esse cœperunt. Ex illo certe tempore Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ etiam tum Diaconus, qui una cum Alexandro Episcopo versabantur, maxima pars hujus disceptationis haberi cœpit.

Constantini oratio pacifica.

Athanasius nunc primũ inclarescit.

(c) ἐκείνοις βοηθεῖν λόγοις σπουδάζοντες. Non possum mihi persuadere hanc fuisse causam concursus tot Philosophorum ad Concilium Nicænum, quam hic refert Sozomenus, ut scilicet Episcopis, qui eo convenerant, inter disputandum subsidio essent. Crediderim potius curiositatis gratia eos illuc venisse, ut Christianorum disputationibus interessent. Et hæc videtur fuisse sententia Rufini, qui primus de horum Philosophorum concursu scripsit in libro 10. cap. 3. Cujus narrationem multis postea fabulis adjectis amplificavit Gelasius. Sic enim habet Rufinus. *Etenim cum pro studio religiosi Imperatoris ex omni terra Sacerdotes Dei coissent, opinione commoti Philosophi quoque, & Dialectici, valde nobiles, & opinatissimi convenerunt.* Quod si mei arbitrii res esset, hunc Sozomeni locum ita supplerem: οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ ἐκείνοις βοηθεῖν λόγοις σπουδάζοντες, ut sit sensus, Philosophos, & Dialecticos ad Synodum Nicænam undique confluxisse, ut disputantibus in utramque partem Episcopis, alterutris robur, ac momentum adderent. Ita hunc Sozomeni locum accepit Nicephorus. Sic enim habet in libro 8. cap. 14. ἑκατέροις E μέρεσι πρόθυμοι διδόναι ῥοπήν. Cum hæc scripsissem, animadverti, Sozomenum hic loqui de Dialecticis Christianis, qui ad Synodum confluxerant. Idque plane confirmat Nicephorus in loco supra citato. Sequenti vero capite loquitur de Philosophis Gentilium, qui eo accesserant.

(d) ἀπαλειφθέντων τῶν κατηγορουμένων πεισόμεθα. Rectius in codice Fuketiano scriptum est πεισώμεθα. Quemadmodum etiam Christophorsonus, & Savilius ad oram suorum codicum emendarant. Non dubito tamen, quin a Sozomeno scriptum fuerit σπεισώμεθα, id est, *in concordiam redeamus*. In codice Leonis Allatii legitur ἀπαλοιφὴν τῶν κατηγορουμένων ποιησώμεθα, ex conjectura Theodori Lectoris, ut opinor. Epiphanius tamen Scholasticus hanc scripturam confirmat. Sic enim vertit, *In alterutorum veniam accusationes aboleamus alterutras.*

SÆC. IV.

A

CAPUT XVIII.

De duobus Philosophis ad fidem conversis propter simplicitatem duorum senum, qui cum illis disputarant.

SEd & quidam ex Gentilium Philosophis, harum disputationum participes esse voluerunt: alii quidem, qualis esset Christianorum Doctrina, cupientes cognoscere: alii vero ob religionem Gentilium, quæ recens aboleri cœperat, Christianis infensi, quæstionem de Doctrina fidei ad inanem verborum altercationem deducebant, ut seditiones inter se agitarent, & contraria sibi invicem assererent. B Ajunt igitur, cum quidam ex illis ob sermonum magnificentiam insolenter sese jactaret, & sacerdotibus illuderet, senem quemdam simplicem ex eorum numero, qui in confessionibus inclaruerant, arrogantiam hominis non tulisse. Sed tametsi ejusmodi argutiarum, ac velitationum expers esset, congrediendi cum eo partes suscepisse. Ea res petulantibus quidem viris, quibus confessor notus erat, risum excitavit. Modestis vero metum incussit, sollicitis, ne cum viro dicendi peritissimo collatus, ridiculus appareret. Verumtamen cum ei, quæ vellet, dicere permisissent: neque enim tali, ac tanto viro diutius obsistere audebant: Audi, inquit, Philosophe, in nomine Jesu Christi. C Unus est Deus, cœli, terræque, & visibilium omnium, atque invisibilium conditor: qui hæc omnia Verbi sui virtute perfecit, & Spiritus sanctitate firmavit. Hic igitur sermo, quem nos Filium Dei vocamus, hominum errorem, ac ferinam vivendi rationem miseratus, ex muliere nasci voluit, & cum hominibus versari, & pro ipsis mortem oppetere. Iterum vero venturus est, judex eorum, quæ unusquisque gesserit in hac vita. Hæc ita se habere simpliciter credimus. Noli igitur frustra laborare, eorum, quæ fide comprehenduntur, quærens confutationes, modumque investigans, quo ista fieri, aut non fieri potuerint. D Sed si credis, interroganti mihi responde. Hoc sermone obstupefactus Philosophus, credo, inquit. Et gratias agens, quod victus fuisset, eadem, quæ senior sentire cœpit, & iis, qui pari modo, quo ipse antea, affecti erant, suasit, ut ipsi quoque idem sentirent: jurejurando affirmans, se non sine Dei numine mutatum, sed inexplicabili quadam virtute impulsum esse. Huic miraculo aliud simile factum fuisse perhibent ab Alexandro Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo. Nam quo tempore Constantinus Byzantium venit, adeuntes eum quidam Philosophi, conquesti sunt, quod non recte Deum coleret, & sacrorum ritus innovaret, novum cultum in rempublicam introducens, E contra morem, institutumque majorum suorum, & omnium retro principum, qui vel apud Græcos, vel apud Romanos unquam fuisse memorantur. Petebantque, ut de hac Doctrina cum Alexandro Episcopo disputarent. Ille vero, licet in hujusmodi certaminibus parum alioqui exercita-

Alexandri Constantinopolitani cum Philosophis conflictus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Περὶ τῶν πιστευσάντων δύο φιλοσόφων, ἐξ ἁπλότητος τῶν διαλεχθέντων αὐτοῖς γερόντων.

ΟΥ' μὴν ἀλλὰ καὶ τινες τῶν παρ᾽ ἕλλησι σοφῶν ἐπιτηδὲς τουτωνὶ τῶν διαλέξεων μετεῖχον· οἱ μὲν, ὅτι ποτὲ ἐστι τὸ δόγμα μανθάνειν σπουδάζοντες· οἱ δὲ, προσφάτως ἀπόλλυσθαι τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ἀρχομένης, ἀπεχθανόμενοι τοῖς Χριστιανοῖς περὶ τοῦ δόγματος ζήτησιν εἰς ἔριδας λόγων ἐνέβαλλον. ὥστε πρὸς ἑαυτοὺς στασιάζειν, B καὶ ἐναντία δοκεῖν· λέγεται οὖν, ὡς τινος αὐτῶν ὑπὸ φιλοτιμίας λόγων κομπάζοντος, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιτωθάζοντος, οὐκ ἤνεγκε τὸν τῦφον γέρων ἁπλοῦς τις τῶν ἐν ὁμολογίαις εὐδοκιμησάντων· τοιούτων δὲ σκινδαλμῶν, καὶ τερθρείας ἄμοιρος ὢν, τὸν πρὸς αὐτὸν ἀνεδέξατο λόγον· (a) περὶ τοῦτο δὲ, τοῖς μὲν προπετέσι τῶν εἰδότων τὴν ὁμολογητὴν, γέλωτα ἐκίνησε τὸ πρᾶγμα· τοῖς δὲ ἐπιεικέσι δέος, προορωμένοις μὴ παρὰ ἀνδρὶ τεχνίτῃ λόγων γελοῖος φανείη· ὅμως δ᾽ οὖν συγχωρησάντων λέγειν ἃ βούλεται· ἀντιτείνειν γὰρ αὐτῷ τοιούτῳ ὄντι ἐπὶ πολὺ ᾐδοῦντο· ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔφη, φιλόσοφε, ἄκουσον· εἷς ἐστὶ C Θεὸς, οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ὁρωμένων, καὶ ἀοράτων δημιουργός· ὁ πάντα ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου ποιήσας, καὶ τῇ ἁγιωσύνῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτοῦ στηρίξας· οὗτος οὖν ὁ λόγος, φησὶν, ὃν ἡμεῖς Υἱὸν Θεοῦ προσαγορεύομεν, ἐλεήσας τοὺς ἀνθρώπους τῆς πλάνης, καὶ τῆς θηριώδους πολιτείας, εἵλετο ἐκ γυναικὸς τεχθῆναι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνομιλῆσαι, καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτῶν· ἥξει δὲ πάλιν κριτὴς τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων· ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀπεριέργως πιστεύομεν· μὴ τοίνυν μάτην πόνει, τῶν πίστει κατορθουμένων ἐλέγχους ἐπιζητῶν, καὶ τρόπον ᾧ γενέσθαι ταῦτα ἢ μὴ γενέσθαι ἐνεδέχετο· ἀλλ᾽ εἰ D πιστεύεις, ἐρομένῳ μοι ἀποκρίνου· πρὸς ταῦτα καταπλαγεὶς ὁ Φιλόσοφος, πιστεύω, φησί. καὶ τὴν ἧττης χάριν ὁμολογήσας, τὰ αὐτὰ τῷ πρεσβύτῃ ἐδόξαζε, καὶ τοῖς πρότερον ὁμοίως διακειμένοις, ὁμοφρονεῖν συνεβούλευεν· οὐκ ἀθεεὶ μεταπεπεῖσθαι ἐπομνύμενος, ἀλλ᾽ ἀφράστῳ τινὶ δυνάμει χριστιανίσαι προτραπείς· λέγεται δὲ τῷ εἰρημένῳ παραπλήσιον γενέσθαι θαῦμα, δι᾽ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπιτροπεύσαντος τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν· ἡνίκα γὰρ παρεγένετο Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Βυζάντιον, προσελθόντες αὐτῷ φιλόσοφοί τινες ἐμέμφοντο ὡς οὐ δεόντως θρησκεύει, καὶ περὶ E τὰ θεῖα νεωτερίζει, καινὸν εἰσάγων σέβας τῇ πολιτείᾳ, παρὰ τὰ νενομισμένα τοῖς αὐτοῦ προγόνοις, καὶ πᾶσιν ὅσους ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων ἡγεμόνας ὁ παρελθὼν αἰὼν ἤνεγκεν· καὶ ἐζήτουν διαλεχθῆναι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἐπισκόπῳ περὶ τοῦ δόγματος· ὁ δὲ (b) καίπερ τοιαύτης γυμνασίας λόγων ἀτρι-

(a) ἐπὶ τοῦτο δὲ. Hanc Historiam ex Rufino sumsit Sozomenus, sed pro arbitrio suo interpolavit. Solent enim Græci scriptores hanc sibi licentiam sumere, ut narrationi, quam ab aliis Scriptoribus acceperunt, quædam addant, quædam demant. Porro hoc loco prima vox deleri potest absque ullo sensus incommodo; nisi scribere malimus ἐπὶ τούτῳ δὲ.

(b) καὶ περὶ τοιαύτης γυμνασίας λόγων ἀκριβής. Christophorsonus quidem, & Savilius ad latus suorum codicum adnotarant, deesse hic videri particulam negativam. Verum ex nostris codicibus Fuketii, & Allatii hunc locum egregie restitui hoc modo: καίπερ τοιαύτης γυμνασίας λόγων ἀτριβής.

(a) ἐπὶ

ἀτρεμὴς, ἴσως δὲ τῷ βίῳ πεποιθὼς, ἐγένετο A γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθὸς, ὑπέστη τὸν ἀγῶνα τοῦ Βασιλέως προστάξαντος· συνελθόντων δὲ τῶν Φιλοσόφων, ἐπειδὴ πάντες διαλέγεσθαι ἐβούλοντο, ἕνα αὐτοὺς αἱρεῖσθαι ὃν θέλουσιν ἠξίου, τοὺς δὲ ἄλλους παρόντας ἡσυχίαν ἄγειν· ἀναδεξαμένου δὲ ἑνὸς τὸν λόγον, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔφη πρὸς αὐτὸν Ἀλέξανδρος, ἐπιτάττω σοι μὴ λαλεῖν· ἅμα δὲ τῷ λόγῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτίκα τὸ στόμα πεδηθεὶς ἐσιώπα· ἆρ᾽ οὖν δίκαιον ἀναλογίσασθαι, πότερον μεῖζον ἐν παραδόξοις, ἄνθρωπον, καὶ ταῦτα Φιλόσοφον, οὕτω ῥᾳδίως ἀφελέσθαι τοῦ λόγου, ἢ λίθον βίᾳ λόγου τῇ χειρὶ διελθεῖν, ὃ πρός τινων (c) ἐπὶ Ἰουλιανῷ τῷ B καλουμένῳ Χαλδαίῳ κεκομπολογῆσθαι ἀκήκοα· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐπυθόμην.

citatus, vitæ tamen integritate fretus: erat enim vir bonus, atque honestus: certamen subiit, Imperatore ita præcipiente. Itaque cum Philosophi convenissent, ac simul omnes disputare vellent, postulavit Alexander, ut unum ex ipsis, quem vellent, eligerent, reliqui vero sedentes silentium servarent. Cumque unus ex illis disputandi partes suscepisset, in nomine Jesu Christi, inquit illi Alexander, præcipio tibi, ne loquaris. Quo dicto, protinus vir ille frænata lingua obmutuit. Æquum igitur fuerit considerare, utrum majus sit miraculum, hominem, eumque Philosophum, tam facile mutum reddere, an lapidem vi verborum manu dividere, quod de Juliano cognomine Chaldæo a quibusdam ambitiose jactatum esse audio. Atque hæc quidem ita gesta esse accepi. SÆC. IV.

(c) ἐπὶ Ἰουλιανῷ τῷ καλουμένῳ Χαλδαίῳ. Julianus Chaldæus Philosophus floruit regnante Antonino, magicæ artis peritissimus. Ejus filius Julianus, non minorem ejusdem artis peritiam adeptus, θεουργὸς ob id cognominatus est; & Romanis militibus siti laborantibus pluviam elicuit, ut scribit Suidas ex Dione, ut opinor. Idem Suidas in voce Πορφύριος, ait Porphyrium Philosophum scripsisse quartam in Juliani Chaldæi Philosophi Historiam. Sed non dubito, quin locus Suidæ corruptus sit, & duo libri Porphyrii in unum perperam coaluerint. Sic igitur restituo, εἰς τὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ Χαλδαίου Φιλοσόφου. Φιλοσόφων ἱστορίαν ἐν βιβλίοις δ. Ceterum in hoc Sozomeni loco emendavi βίᾳ λόγου ex manuscriptis Codicibus Fuketii, & Allatii. Simile huic miraculum Atii Nævii, qui cotem novacula discidit, ut referunt Scriptores Historiæ Romanæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Ὅτι τῆς Συνόδου ἀθροισθείσης, πρὸς αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς δημηγορίαν ἐξεῖπεν.

C

ΟΙ δὲ Ἐπίσκοποι συνεχῶς συνιόντες, τὸν Ἄρειον εἰς μέσον παρήγαγον, καὶ ἀκριβῆ βάσανον ἐποιοῦντο τῶν αὐτοῦ προτάσεων· προπετῶς δὲ ἐπὶ θάτερα τὴν ψῆφον ἄγειν ἐφυλάττοντο· ἐπεὶ δὲ ἡ κυρία παρῆν, καθ᾽ ἣν ὥριστο τεμεῖν τὰ ἀμφίβολα, (a) συνῆλθον εἰς τὰ βασίλεια, καθότι καὶ τῷ κρατοῦντι δέδοκτο κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς βουλῆς· ἐπεὶ δὲ εἰς ταυτὸ παρεγένοντο τοῖς ἱερεῦσι, διαβὰς πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ συλλόγου, ἐπὶ θρόνου τινὸς ἐκάθισεν ὥσπερ αὐτῷ κατεσκεύαστο· καὶ ἡ Σύνοδος καθῆσθαι ἐκελεύσθη· παρεσκεύαστο γὰρ ἑκατέ- D ρωθεν βάθρα πολλὰ, παρεκτεινόμενα τοῖς τοίχοις τοῦ βασιλείου οἴκου· μέγιστος δὲ ἦν οὗτος, καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερφέρων· καθεζομένων δὲ αὐτῶν, ἀναστὰς Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, λόγον τινὰ τῷ Βασιλεῖ προσεφώνησε, καὶ δι᾽ αὐτὸν, τῷ Θεῷ χαριστήριον ὕμνον· παυσαμένου δὲ αὐτοῦ, καὶ σιγῆς γενομένης, πάντων μὲν ἕνεκεν, ἔφη ὁ Βασιλεὺς, τῷ Θεῷ τὴν χάριν ἔχω, οὐχ ἥκιστα δὲ τὸν ὑμέτερον σύλλογον ὁρῶν ὦ φίλοι· καί μοι κρεῖττον εὐχῆς ἀπέβη, τοσούτους ἱερέας Χριστοῦ εἰς ταυτὸν ἀγαγεῖν· βουλοίμην δ᾽ ἂν ὁμόφρονας ὑμᾶς θεάσασθαι, καὶ συμφώνου γνώμης κοινωνούς· E ἐπεὶ παντὸς κακοῦ χαλεπώτερον ἡγοῦμαι, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ στασιάζειν· ὅτε οὖν ἠγγέλθη ὧν οὐκ ὤφελον ἀκοῦσαι, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἠνιάθην, διχονοεῖν ὑμᾶς πυθόμενος, οὓς ἥκιστα προσῆκε Θεοῦ λειτουργοὺς ὄντας, καὶ βραβευτὰς εἰρήνης· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἱερὰν ὑμῶν συνεκρότησα Σύνοδον· Βασιλεύς τε ὢν καὶ συνθεράπων

CAPUT XIX.

Qualiter cum Synodus congregata esset, Imperator ad Episcopos orationem habuit.

INterea vero Episcopi assidue convenientes, Ario in medium adducto, assertiones ejus summa diligentia examinabant. Cavebant autem sollicite, ne in alterutram partem temere sententiam promerent. Porro ubi dies advenit, quæ finiendis controversiis fuerat constituta, convenerunt in palatium, eo quod Imperator hujus consilii particeps esse decreverat. Qui cum ad eum locum se contulisset, in quo erant Episcopi, per medium eorum progressus ad caput subselliorum, in sella sibi parata consedit: ac Synodus sedere jussa est. Erant enim ad parietes aulæ regalis longo ordine locata utrimque subsellia. Hæc autem aula erat amplissima, & omnium, quæ in palatio erant, pulcherrima. Postquam Episcopi consedere, surgens Eusebius Pamphili, Imperatori orationem quamdam, & illius causa Deo laudes cum gratiarum actione recitavit. Qui cum finem dicendi fecisset, facto silentio, Imperator ita locutus est. De omnibus quidem rebus gratias ago Deo optimo maximo: sed ob id præcipue, quod vestrum conventum nunc video. Ac mihi certe supra quam optabam contigit, ut tot sacerdotes Christi unum in locum congregarem. Sed velim præterea vos concordes videre, & in unam, eamdemque sententiam conspirantes. Etenim Ecclesiam Dei intestinis seditionibus agitari, quovis malo gravius esse existimo. Cum primum igitur mihi nuntiata sunt ea, quæ utinam non audivissem, maximum animo cepi dolorem, audiens vos dissidere, quos minime oportebat: quippe qui Dei ministri sitis, & pacis dispensatores. Atque idcirco sacratissimam vestram Synodum congregavi. Cumque ego, & Imperator sim, & conservus

Euseb. Vit. Constantin. lib. 3. c. 12.

(a) συνῆλθον εἰς τὰ βασίλεια. Idem scribit Eusebius in libro 3. de vita Constantini capite 10. Ad quem locum vide, si placet, quæ adnotavi. Paulo post scribendum est, ἐπεὶ δὲ εἰς ταυτὸ παρεγένετο, ut legit Christophorsonus, & Savilius.

SÆC.IV. vus vester, munus hoc a vobis peto, Deo communi omnium nostrum domino gratissimum: quod & mihi accipere, & vobis dedisse, decorum erit. Hoc autem est, ut causam controversiæ in medium proferatis, eamque concordi, & pacifica sententia terminetis: ut hoc etiam tropæum adversus invidum dæmonem una vobiscum erigere possim: qui post exteros hostes, ac tyrannos e medio sublatos, invidens felicitati nostræ, intestinam hanc seditionem excitavit. Hæc cum Imperator Latino sermone dixisset, quidam adstans eadem Græce interpretatus est.

A ράπων ὑμέτερος, χάριν αἰτῶ λαβεῖν ἀρίστην τῷ Θεῷ τῷ κοινῷ δεσπότῃ, ἐμοί τε λαβεῖν, καὶ ὑμῖν δοῦναι πρέπουσαν. ἡ δέ ἐστι, προενεγκεῖν εἰς μέσον τὰ αἴτια τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὁμόφρονα καὶ εἰρηναῖον αὐτοῖς ἐπιθεῖναι τέλος· ὥστε με σὺν ὑμῖν τοῦτο τὸ τρόπαιον ἀναστῆσαι κατὰ τοῦ φθονεροῦ δαίμονος· ὅς, τῶν ἀλλοφύλων καὶ τυράννων ἐκποδὼν γενομένων, ταυτηνὶ τὴν ἐμφύλιον στάσιν ἤγειρε, νεμεσήσας τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς· Τοιαῦτα τῇ Ῥωμαίων φωνῇ τοῦ Βασιλέως εἰπόντος παρεστώς τις ἡρμήνευεν.

CAPUT XX.

Quomodo Imperator utraque parte audita, eos, qui cum Ario erant, damnatos relegavit.

Posthæc Episcopi de dogmate fidei disputare cœperunt. Imperator vero ea, quæ ab utraque parte dicerentur, leni, ac placido animo auscultabat. Et iis quidem, qui recte dicerent, assentiebatur: pervicaces vero a contentione revocabat: cum singulis benigne loquens, prout unumquemque intelligere poterat: neque enim Græcæ linguæ penitus fuit ignarus. Tandem omnes Episcopi inter se consenserunt, & Filium Patri consubstantialem esse decreverunt. Soli inter eos septemdecim fuisse dicuntur, qui initio quidem opinionem Arii comprobarunt. Plures tamen ex illis ad eam sententiam, quæ omnibus simul placuerat, illic se transtulerunt. Huic autem sententiæ Imperator etiam accessit, hanc totius Concilii concordiam divinitus approbatam esse existimans. Quod si quis decretis Synodi refragaretur, eum exilio damnandum esse pronuntiavit, utpote Dei judicium convellere conantem. Porro ut posteris in perpetuum ratum, ac manifestum esset ejus fidei symbolum, in quam universi tum consenserunt, initio quidem existimaveram, exemplum illius fidei ad veritatis demonstrationem hic necessario apponendum esse. Sed cum quidam ex amicis, viri pii, & harum rerum notitia præditi suasissent mihi, ut ea quidem, quæ a solis initiatis, ac sacerdotibus dici, audirique fas est, silentio involverem, eorum consilium probavi. Quippe verisimile est, quosdam sacramentis fidei nostræ minime initiatos, hunc librum lecturos esse: verum occultatis a me, quantum fieri potuit, arcanis, quæ reticenda sunt, ne lectores ea, quæ a Concilio decreta sunt, penitus ignorent.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ὅπως ἀκροασάμενος τῶν μερῶν ἀμφοτέρων ὁ Βασιλεὺς, τοὺς περὶ Ἄρειον καταδικάσας ἐξωστράκισε.

Ἐκ τούτου δὲ ἡ περὶ τοῦ δόγματος διάλεξις ἐκινήθη τοῖς ἱερεῦσι· σχολῇ δὲ καὶ μάλα ἀνεξικάκως ἠκροᾶτο ὁ Βασιλεὺς τῶν ἑκατέρωθεν λόγων· καὶ τοῖς μὲν εὖ λέγουσιν ἐτίθετο· τοὺς δὲ φιλονεικοῦντας μετετίθει τῆς ἔριδος· πράως ἑκάστῳ διαλεγόμενος, ὡς ἀκούειν ἠπίστατο, καθότι οὐδὲ τῆς Ἑλλήνων γλώττης ἀπείρως εἶχε· τὸ δὴ τελευταῖον, συνέβησαν C ἀλλήλοις πάντες οἱ ἱερεῖς, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐψηφίσαντο· μόνοι δὲ τὰ μὲν πρῶτα δέκα καὶ ἑπτὰ λέγονται τὴν Ἀρείου δόξαν ἐπαινέσαι· παραχρῆμα δὲ καὶ τούτων οἱ πλείους πρὸς τὸ κοινῇ δόξαν μετέθεντο· ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐψηφίσατο, συμβαλὼν αὐτὴν θεόθεν δεδοκιμᾶσθαι τῇ συμφωνίᾳ τοῦ συλλόγου· ὑπερορίῳ τε φυγῇ ζημιωθήσεσθαι προηγόρευσε τὸν ἐναντίον τῶν δεδογμένων ἐρχόμενον, ὡς διαφθείραντα τοὺς θείους ὅρους· ἵνα καὶ εἰς τὸν ἑξῆς χρόνον βέβαιον καὶ δῆλον τοῖς ἐσομένοις ὑπάρχῃ τὸ σύμβολον τῆς τότε συναρεσάσης πίστεως, ἀναγκαῖον D ᾠήθην εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, αὐτὴν τὴν περὶ τούτων γραφὴν παραθέσθαι· εὐσεβῶν δὲ καὶ φίλων καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιστημόνων, (a) οἷα δὲ μύσταις καὶ μυσταγωγοῖς μόνοις δέοντα λέγειν καὶ ἀκούειν ὑφηγουμένων ἐπῄνεσα τὴν βουλήν· οὐ γὰρ ἀπεικὸς καὶ τῶν ἀμυήτων τινὰς τῇδε τῇ βίβλῳ ἐντυχεῖν· ὡς ἔνι δὲ τῶν ἀπορρήτων (b) ἃ χρὴ σιωπᾶν ἀποκρυψάμενον· ὡς (c) μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν τὰ δόξαντα τῇ Συνόδῳ.

(a) *οἷα δὲ μύσταις καὶ μυσταγωγοῖς μόνοις δέοντα λέγειν καὶ ἀκούειν*. Qui essent *μύσται* hoc loco, non intellexit Christophorsonus, qui Sacerdotes interpretatus est. Rectius Musculus *initiatos* vertit. Sane Græci *μύστας* semper vocant eos, qui sacris initiati sunt. Unde & *μυσταγωγοὶ* dicti sunt, qui *μύστας* deducebant. Ut etenim *νυμφαγωγὸς* a Græcis vocabatur is, qui sponsam ducebat, ita *μυσταγωγὸς* dicitur is, qui *μύστην*, sive initiandum deducebat. Solebant enim antiqui, cum sacra suscipere vellent, amicos eligere iisdem sacris jam antea initiatos, qui ipsos initiandos deducerent ad Hierophantam, seu Pontificem, qui sacra tradebat. Dio Chrysostomus in oratione 45. *ὅμως καθάπερ οἱ μυούμενοι μυσταγωγῶν ἐδεήθησαν*. Hinc est, quod Marcus Antoninus in epistola ad Herodem Atticum, cum Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herode usurum esse mystagogo, ut refert Philostratus. Et hi quidem proprie dicebantur mystagogi. Interdum tamen latius sumto vocabulo, *μυσταγωγοὶ* dicuntur ii, qui mystas initiabant. Unde Origenes in libro 8. contra Celsum, & Pollux in libro primo *τελεστὰς*, ac *μυσταγωγοὺς* simul jungit. Itaque hoc loco *λέγειν* quidem refertur ad mystagogos, *ἀκούειν* autem ad mystas. Totus vero locus E ita legendus, & construendus videtur: *εὐσεβῶν δὲ φίλων καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιστημόνων, οἷα δὲ μύσταις καὶ μυσταγωγοῖς, μόνοις δέοντα λέγειν καὶ ἀκούειν ὑφηγουμένων, ἐπῄνεσα τὴν βουλὴν*, &c. hoc est, *Sed cum amici, viri pii, & hujusmodi rerum periti, ea, quæ a solis initiatis, ac sacerdotibus dici, audirique fas est, mihi suggessissent, laudavi eorum consilium.* *εὐσεβῶν δὲ φίλων* restitui ex codice Fuketiano.

(b) *ἃ χρὴ σιωπᾶν ἀποκρυψάμενον*. Scribendum puto *ἀποκρυψάμενος*. Refertur enim ad id verbum, quod supra posuimus, *ἐπῄνεσα τὴν βουλήν*. Scribendum quoque est hoc loco *δὴ* pro *δὲ*, qui error frequenter occurrit in his libris, & a studiosis facile deprehendi potest, etiam me tacente.

(c) *μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν*. In codice Fuketiano scribitur *ὡς μὴ πάντα ἀγνοεῖν*. Ceterum ab his verbis inchoandum est caput 21. & locus corrigendus est hoc modo: *ὡς δὲ μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν τὰ δόξαντα τῇ συνόδῳ, ἰστέον ὅτι*, &c.

CA- KE-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑʹ.

Περὶ τῶν ἃ ἐκύρωσεν ἡ Ἀρείου Σύνοδος, καὶ ὡς κατεδίκασε τοὺς περὶ Ἄρειον, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ κατέκαυσε· καὶ περὶ τῶν μὴ θελησάντων συμφωνῆσαι τῇ Συνόδῳ ἀρχιερέων, καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Πάσχα.

ΙΣτέον δὲ ὅτι τὸν μὲν Υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ ἀπεφήναντο· τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοίωτον, ἀπεκήρυξαν, καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀλλοτρίους ἐψηφήσαντο· (a) ταύτην δὲ τὴν γραφὴν ἐπῄνεσαν Εὐσέβιός τε ὁ Νικομηδείας καὶ Θεόγνιος ὁ Νικαίας, Μάρις τε ὁ Χαλκηδόνιος καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, καὶ Σεκοῦνδος ὁ Πτολεμαΐδος τῆς Λιβύης· Εὐσέβιος δὲ ὁ Παμφίλου μικρὸν ἐπισχὼν, ἐπεσκέψατο ταύτην καὶ ἐπῄνεσεν· ἡ δὲ Σύνοδος ἀπεκήρυξεν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτῷ φρονοῦντας, Ἀλεξανδρείας τε μὴ ἐπιβαίνειν αὐτὸν ἐψηφίσαντο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις τῆς αὐτοῦ δόξης ἀπεκήρυξαν, καὶ τὸ βιβλίον ὃ περὶ ταύτης συντάξας Θαλείαν ἐπέγραψε· τούτου δὲ τοῦ συντάγματος, ὡς ἐπυθόμην, οὐ γὰρ ἐνέτυχον, διαλελυμένος ἐστὶν ὁ χαρακτὴρ, ὡς ἐμφερὴς εἶναι τῇ χαυνότητι τοῖς Σωτάδου ᾄσμασιν· ἰστέον μέντοι, ὡς τῇ Ἀρείου καθαιρέσει οὔτε ἔθεντο, οὔτε ὑπέγραψαν Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας καὶ Θεόγνιος ὁ Νικαεὺς, καίπερ τῇ γραφῇ τῆς πίστεως συναινέσαντες· ὁ δὲ Βασιλεὺς Ἄρειον μὲν ὑπερορίῳ φυγῇ ἐζημίωσε· καὶ τοῖς πανταχῇ Ἐπισκόποις καὶ λαοῖς νομοθετῶν ἔγραψεν, ἀσεβεῖς ἡγεῖσθαι αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ ὁμόφρονας, καὶ πυρὶ παραδοῦναι εἴ τι αὐτῶν εὑρίσκοιτο σύγγραμμα, ὥς τε μήτε αὐτοῦ, μήτε τοῦ δόγματος οὗ εἰσηγήσατο, ὑπόμνημα φέρεσθαι· εἰ δέ τις φωραθείη κρύπτων, καὶ μὴ παραχρῆμα καταμηνύσας ἐμπρήσῃ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν, (b) καὶ τιμωρίαν εἰς κεφαλήν· καὶ ἄλλας δὲ κατὰ πόλιν ἐπιστολὰς διεπέμψατο, κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ· Εὐσέβιον δὲ καὶ Θεόγνιον, φεύγειν προσέταξεν ὧν ἐπεσκόπουν πόλεις· τῇ δὲ Νικομηδέων Ἐκκλησίᾳ ἔγραψεν, ἔχεσθαι τῆς πίστεως ἣν ἡ Σύνοδος παρέδωκεν· ὀρθοδόξους δὲ προβάλλεσθαι Ἐπισκόπους, καὶ τούτοις πείθεσθαι· τῶν δὲ λήθῃ παραδοῦναι τὴν μνήμην· τοὺς δὲ, ἐπαινεῖν ἢ τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπιχειροῦντας, ἠπείλησε τιμωρεῖσθαι· ἐν τούτοις δὲ τοῖς γράμμασι, καὶ

CAPUT XXI.

De decretis Synodi: qualiter Arium, & socios damnavit, librosque ejus combussit: & de Episcopis, qui Synodo consentire noluerunt. Item de Paschæ constitutione.

SCiendum est, Episcopos definivisse, Filium Patri consubstantialem esse: eos vero, qui dicunt, fuit aliquando tempus, cum non esset, & antequam fieret, non erat, & quod de non exstantibus factus est, aut ex alia hypostasi, vel substantia; aut quod conversioni, ac mutationi obnoxius sit Filius Dei, excommunicasse, & ab Ecclesia Catholica alienos pronuntiasse. Hanc porro fidei conscriptionem approbarunt Eusebius Nicomediæ, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Patrophilus Scythopoleos, & Secundus Ptolemaidis, quæ in Libya est, Episcopus. Eusebius autem Pamphili cum aliquantulum hæsitavisset, eam expendit, suaque sententia comprobavit. Arius vero, & qui idem cum illo sentiebant, excommunicati sunt a Synodo: interdictumque est Ario, ne Alexandriam ingrederetur. Sed & verba, quibus opinionem suam explicabat, & librum de eodem argumento compositum, quem ille Thaliam inscripserat, condemnarunt. Hujus porro libri stilus, quemadmodum audivi, neque enim ipse legi, mollis est, ac dissolutus, ita ut simillimus sit Sotadis canticis. Sciendum tamen est, Eusebium Episcopum Nicomediæ, & Theognium Nicææ, depositioni Arii nec consensisse omnino, nec subscripsisse, licet expositioni fidei consensum præbuissent. At vero Imperator Arium in exilium relegavit: & ad omnes omnium civitatum Episcopos, ac populos edictum misit, jubens, ut tam Arius, quam sectatores illius pro impiis haberentur, & si quod illorum scriptum inventum esset, traderetur incendio: ita ut nec ipsius, nec dogmatis ab illo invecti monumentum ullum relinqueretur. Quod si quis hujusmodi scriptum occultare deprehensus fuisset, nec statim in medium proferens illud combussisset, morte, & capitali supplicio eum multari præcepit. Multas quoque alias per singulas civitates direxit Epistolas contra Arium, & eos, qui idem cum illo sentiebant. Et Eusebium quidem, ac Theognium ex civitatibus, in quibus erant Episcopi, exulare jussit. Ecclesiæ vero Nicomediensi, & Nicænsi scripsit, ut fidem, quæ a Synodo tradita fuerat, constanter retinerent: utque orthodoxos eligerent Episcopos, eisque obtemperarent: illos vero oblivioni traderent. Si qui autem istos laudare, aut opinioni illorum consentire vellent, in eos se animadversurum minatus est. Porro in iisdem literis, alia

B C D E

Socr. lib. I. cap. 8.

(a) *ταύτην δὲ τὴν γραφὴν ἐπῄνεσαν*. Hoc loco Sozomenus manifeste dissentit a Socrate, ejusque narrationem corrigit. Nam Socrates in libro primo diserte affirmat, quinque Episcopos, Eusebium, Theognium, Marim, cum Secundo, ac Theona, fidem a Concilio Nicæno scriptam improbasse. Sozomenus vero ait, eos probasse fidem a Synodo conscriptam. Verum hæc ita conciliari possunt, si dicamus, Episcopos illos initio quidem formulam fidei Nicænæ penitus rejecisse: postea tamen metu Principis, qui contradicentibus exilium minabatur, eam comprobasse. Atque id plane confirmat Theodoritus, & Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos. Certe inter Episcopos, qui Concilio subscripserunt, horum etiam nomina leguntur. Ex quo apparet, omnes omnino Episcopos, qui Synodo Nicænæ interfuerant, ejus fidei subscripsisse, sive sincere, & ex animo, sive subdole, ac ficte. Licet enim Eusebius, ac Theognius condemnationi Arii initio subscribere noluerint, tamen post ærumnas exilii libello oblato, condemnationi ejusdem Arii consentire se professi sunt. Duos excipio, Secundum scilicet, ac Theonam Episcopos, qui nec fidei Nicænæ, nec damnationi Arii subscribere voluerunt, ut testatur Epistola synodica Patrum Concilii Nicæni, & Theodoritus, ac Philostorgius.

(b) *καὶ τιμωρίαν εἰς κεφαλήν*. Distinguit Sozomenus hoc loco mortem a supplicio capitali. Verum in epistola Constantini *θάνατος*, & *κεφαλικὴ τιμωρία*, pro uno eodemque ponitur. Sic enim habet epistola Constantini ad Episcopos, & populos, quam refert Socrates in libro primo, & quam hic designat Sozomenus: *τούτῳ θάνατος ἔσται ἡ ζημία· παραχρῆμα γὰρ ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ κεφαλὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν.*

(a) ἤδη

SÆC.IV. alia quoque de causa infensum se esse Eusebio significavit, eo quod antea tyranni partibus favisset, sibique ipsi insidias struxisset. Harum igitur imperialium literarum auctoritate, Eusebius, ac Theognius Ecclesiis suis ejecti sunt. Ac Nicomediensis quidem Ecclesiæ Episcopatum Amphion, Nicænæ vero Chrestus suscepit. Post terminatam controversiam de Doctrina fidei, placuit Synodo, ut omnes festum Paschale uno eodemque die celebrarent.

A σι, καὶ ἄλλως ἀπεχθάνεσθαι πρὸς Εὐσέβιον ἐδήλου, ὡς πρότερον ἤδη τὰ τοῦ τυράννου φρονήσαντα, καὶ αὐτῷ ἐπιβουλεύσαντα· κατὰ ταῦτα μὲν οὖν τὰ τοῦ Βασιλέως γράμματα, ἀφῃρέθησαν ὧν εἶχον Ἐκκλησιῶν Εὐσέβιός τε καὶ Θεόγνιος· παραλαμβάνει δὲ τὴν Νικομηδέων Ἀμφίων· Χρῆστος δὲ τὴν Νίκαιαν· παυσαμένης δὲ τῆς ἐπὶ τῷ δόγματι ζητήσεως, ἔδοξε τῇ Συνόδῳ καὶ τὴν Πασχαλίαν ἑορτὴν ἅπαντας κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιτελεῖν καιρόν.

CAPUT XXII.

Qualiter Imperator Acesium quoque Novatianorum Episcopum ad Nicænam Synodum vocaverit.

Socr. lib. I. cap. 10.

Fertur porro Imperatorem, cum omnium Christianorum consuleret concordiæ, Acesium quoque Novatianorum Episcopum ad Synodum evocasse: eique regulam fidei, & definitionem de festo Paschali ostendisse, Episcoporum subscriptionibus jam firmatam: ac simul interrogasse, num & ipsis iis consentiret. Acesium vero respondisse, nihil novi definitum esse; & approbasse ea, quæ a Synodo decreta fuerant: siquidem ipse ab initio ita credendum esse accepisset, diemque festum ita celebrandum. Tum Imperator: Cur ergo, inquit, cum idem sentias, te a communione sejungis? Cumque Acesius in medium proferret dissensionem illam, quæ principatu Decii Augusti inter Novatum, & Cornelium contigerat; seque sacramentorum communione indignos judicare eos, qui peccatum id, quod sacræ Scripturæ ad mortem vocant, post baptismum admisissent: hujusmodi enim peccati remissionem ex solius Dei potestate, non ex sacerdotum arbitrio pendere: subjecit Imperator; Pone scalam Acesi, solusque in cœlum ascende. Quæ quidem Imperatorem Acesio dixisse arbitror, non quod eum laudaret; sed potius ut reprehenderet, quod cum homines essent, sine peccato se esse existimarent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒʹ.

Ὅτι καὶ Ἀκέσιον τὸν τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπον, εἰς τὴν πρώτην Σύνοδον ὁ Βασιλεὺς μετεκαλέσατο.

B Λέγεται δὲ τὸν Βασιλέα τῆς πάντων Χριστιανῶν ὁμονοίας προνοοῦντα, καὶ Ἀκέσιον ὃς Ἐπίσκοπος ἦν τῆς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας, ἐπὶ τὴν Σύνοδον καλέσαι· καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἑορτῆς ἐπιδεῖξαι ὅρον, (a) ἤδη δὲ βεβαιωθέντα ταῖς τῶν Ἐπισκόπων ὑπογραφαῖς, πυθέσθαι τε εἰ καὶ αὐτὸς τούτοις συναινεῖ· τὸν δὲ φάναι, μηδὲν ὡρίσθαι καινόν, καὶ ἐπαινέσαι τὸ τῇ Συνόδῳ δόξαν· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς παρειληφέναι πιστεύειν τε καὶ ἑορτάζειν· τί οὖν, ἔφη ὁ Βασιλεύς, ὁμοίως C φρονῶν, χωρίζῃ τῆς κοινωνίας; τοῦ δὲ προφέροντος τὴν ἐπὶ Δεκίου Ναυάτῳ καὶ Κορνηλίῳ συμβᾶσαν διαφοράν, καὶ ὡς μετὰ τὸ Βάπτισμα κοινωνίας οὐκ ἀξιοῖ μυστηρίων τοὺς ἁμαρτίας ἐνόχους, ἣν πρὸς θάνατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί· Θεοῦ γὰρ ἐξουσίας μόνου, οὐχ ἱερέων ἠρτῆσθαι τὴν ἄφεσιν· ὑπολαβὼν ὁ Βασιλεὺς εἶπεν· ὦ Ἀκέσιε, κλίμακα θές, καὶ μόνος εἰς οὐρανὸν ἀνάβηθι· ταῦτα δὲ οἶμαι εἰπεῖν τὸν Βασιλέα πρὸς Ἀκέσιον, οὐκ ἐπαινοῦντα· ἀλλ' ὅτι ἄνθρωποι ὄντες, ἀναμαρτήτους σφᾶς εἶναι D νομίζουσιν.

(a) ἤδη δὲ. Delenda est particula δὲ, quippe quæ sensum perturbat.

CAPUT XXIII.

De regulis a Synodo constitutis; & quod cum Synodus Canonem sancire vellet, ut omnes qui ad sacerdotium promovendi essent, virginitatem colerent, Paphnutius quidam confessor intercessit.

Cæterum Synodus, eorum, qui in Ecclesiis versabantur, mores corrigere studens, leges quasdam constituit, quæ vulgo Canones appellantur. Cumque hac de re inter se deliberarent, aliis quidem placebat legem ferri, ut Episcopi, & Presbyteri, Diaconi item, ac Subdiaconi, non cubarent cum uxoribus, quas, priusquam sacrarentur, duxissent. Verum Paphnutius confessor surgens contradixit; nuptiasque honorabiles vocans, & congressum viri cum uxore sua castitatem esse dicens, consilium dedit Synodo, ne hujusmodi legem ferret. Rem enim esse toleratu difficilem: ac fortasse occasionem incontinentiæ tum ipsis, tum uxoribus ipsorum inde subministrandam. Porro autem veterum Ecclesiæ traditionem hanc esse, ut qui cælibes ad sacrum ordinem promoti essent,

Socr. lib. I. cap. 11.

uxo-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓʹ.

Περὶ τῶν κανόνων οὓς ἡ Σύνοδος ἔθετο· καὶ ὡς Παφνούτιός τις ὁμολογητὴς διεκώλυσε τὴν Σύνοδον, βουλομένην θεῖναι κανόνα, παρθενίαν ἀσκεῖν πάντας τοὺς ἱερωσύνῃ τιμᾶσθαι μέλλοντας.

Ἡ δὲ Σύνοδος, ἐπανορθῶσαι τὸν βίον σπουδάζουσα τῶν περὶ τὰς Ἐκκλησίας διατριβόντων, ἔθετο νόμους οὓς κανόνας ὀνομάζουσιν· ἐν δὲ τὸ περὶ E τούτου βουλεύεσθαι, τοῖς μὲν ἄλλοις ἐδόκει νόμον ἐπεισάγειν, Ἐπισκόπους, καὶ Πρεσβυτέρους, Διακόνους τε καὶ ὑποδιακόνους, μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς ἃς πρὶν ἱερᾶσθαι ἠγάγοντο· ἀναστὰς δὲ Παφνούτιος ὁ ὁμολογητής, ἀντεῖπε· τίμιόν τε τὸν γάμον ἀποκαλῶν, σωφροσύνην τε τὴν πρὸς τὰς ἰδίας γυναῖκας συνουσίαν, συνεβούλευσε τῇ Συνόδῳ μὴ τοιοῦτον θέσθαι νόμον· χαλεπὸν γὰρ εἶναι τὸ πρᾶγμα φέρειν· ἴσως δὲ καὶ αὐτοῖς, καὶ ταῖς τούτων γαμεταῖς, τοῦ μὴ σωφρονεῖν αἰτία γενήσεται· κατὰ δὲ τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, τοὺς μὲν ἀγάμους τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος κοινωνήσαντας,

μηκέ-

μηκέτι γαμεῖν· τοὺς δὲ μετὰ γάμον, (a) ὧν ἔχουσι γαμετῶν μὴ χωρίζεσθαι· καὶ ταῦτα μὲν ὁ Παφνούτιος, καίπερ ἄπειρος ὢν γάμου, εἰσηγήσατο· ἐπῄνεσε δὲ καὶ ἡ Σύνοδος τὴν βουλήν, καὶ περὶ τούτου οὐδὲν ἐνομοθέτησεν· ἀλλὰ τῇ ἑκάστου γνώμῃ τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἐν ἀνάγκῃ ἔθετο· περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἧπερ αὐτῇ καλῶς ἔχειν ἐδόκει, νόμους ἀνεγράψατο, καθ' οὓς πολιτεύεσθαι προσήκει τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα· ἀλλὰ τούτοις μέν, εἴ τῳ φίλον, ῥᾴδιον ἐντυχεῖν, παρὰ πολλοῖς φερομένοις.

A uxorem posthac non ducerent: conjugati vero a suis uxoribus minime separarentur. Et hæc quidem suasit Paphnutius, tametsi expers conjugii. Synodus vero consilium ejus probavit, nec ullam ea de re legem tulit: sed in cujusque arbitrio, non autem ex necessitate id esse voluit. De aliis autem rebus, prout ipsi rectum esse videbatur, leges conscripsit, juxta quas status Ecclesiæ gubernari deberet. Verum istas quidem, si quis voluerit, facile inveniet, cum apud multos reperiantur. SÆC. IV.

(a) Ὧν ἔχουσι γαμετῶν μὴ χωρίζεσθαι. Hæc caute legenda sunt. Nam si intelligas hanc fuisse traditionem Ecclesiæ, ut mariti, cum clero adscriberentur, non separarentur a suis conjugibus quoad vinculum, ut vulgo dici solet, & quoad domicilium, id facile concedi potest. Ex conjugibus enim fiebant sorores. Sed si intelligas quoad torum separatas non fuisse, id falsum est. Ecclesia enim Episcopos, Presbyteros, ac Diaconos semper allegit ex virginibus, aut viduis, aut certe ex continentibus: ἐξ ἐγκρατευομένων τῶν ἰδίων γυναικῶν, ut scribit Epiphanius B in expositione fidei ad calcem Panarii. Quare tota hæc narratio de Paphnutio fabulosa est, & commentitia, præsertim cum inter Episcopos, qui Nicænæ Synodo subscripserunt, nullus eo nomine reperiatur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Περὶ τῶν κατὰ Μελίτιον, ὅπως ἀρίστως τὰ κατ' αὐτὸν ἡ ἁγία διῴκησε Σύνοδος.

Ἐξετασθέντων δὲ καὶ τῶν κατὰ Μελίτιον ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον συμβάντων, κατεδίκασεν αὐτὸν ἡ Σύνοδος ἐν τῇ Λυκῷ διατρίβειν, ψιλὸν ὄνομα Ἐπισκοπῆς ἔχοντα· τοῦ δὲ λοιποῦ, μήτε ἐν πόλει, μήτε ἐν κώμῃ χειροτονεῖν· τοὺς δὲ ἤδη παρ' αὐτοῦ κατασταθέντας, κοινωνεῖν καὶ λειτουργεῖν· δευτερεύειν δὲ ταῖς τιμαῖς (a) τῶν ἐν ἑκάστῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ Παροικίᾳ Κληρικῶν· ἐπαναβαίνειν δὲ ταῖς τάξεσι τῶν προτελευτώντων, εἰ ψήφῳ τοῦ πλήθους ἄξιοι φανοῖεν, ἐπιχειροτονοῦντος τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς ἐπιλέγεσθαι κατὰ γνώμην ἰδίαν, οὓς ἂν ἐθέλωσιν· ἐφάνη δὲ τοῦτο τῇ Συνόδῳ δίκαιον, λογιζομένῃ τὸ προπετὲς καὶ ἕτοιμον εἰς χειροτονίαν Μελιτίου καὶ τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων· ὥστε καὶ Πέτρου τοῦ μαρτυρήσαντος, ἡνίκα ἡγεῖτο τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας φεύγοντος διὰ τὸν τότε διωγμόν, τὰς διαφερούσας αὐτῷ χειροτονίας.

CAPUT XXIV.

De Melitio, & quomodo sancta Synodus causam ejus optime dispensavit.

Porro eadem Synodus, cum ea, quæ per Melitium in Ægypto acciderant, examinasset, contra illum sententiam tulit; ut in urbe Lyco degeret, solo Episcopi nomine C contentus: nec deinceps sive in urbe, sive in vico ordinationem ullam faceret. Hi vero, qui ab illo prius ordinati fuissent, communionem quidem, ac ministerium suum retinerent: reliquis tamen clericis per singulas Ecclesias, ac parœcias constitutis, honore inferiores essent. Ita tamen, ut in locum morientium per ordinem succederent, dummodo plebis suffragio judicarentur idonei, Episcopo Alexandriæ electionem eorum nihilominus confirmante: ipsis autem, ne liceret arbitrio suo eligere, quos vellent. Atque id æquum esse, Synodus judicavit, reputans scilicet Melitii, ejusque consortium præcipitem in ordinationibus faciendis temeritatem. D Quippe qui, dum Petrus Episcopus Alexandriæ, qui postea martyrium consummavit, ob sævientem tunc persecutionem fugisset, ordinationes ad illum pertinentes sibi vindicaverat. Socr. lib. I. cap. 9.

(a) Τῶν ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ καὶ παροικίᾳ κληρικῶν. Ex his verbis apparet, Sozomenum existimasse, Nicænos Patres in epistola synodica de Clericis a Melitio constitutis locutos esse: cum tamen de Episcopis potius locuti sint, quam de Clericis. Plures enim Episcopos, quam Clericos in Ægypto ordinarat Melitius, ut in annotationibus ad librum primum Historiæ Socratis observavi. Deinde in illa epistola Synodica vetant Nicæni Patres, ne quis ex illis a Melitio ordinatis substituatur in locum Catholici mortui, nisi a populo electus, & ab Alexandrino Episcopo confirmatus fuerit. Quod de Presbyteris intelligi non potest, ut notavi ad Socratem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Ὅτι δημοτελῆ τράπεζαν ὁ Βασιλεὺς τῇ Συνόδῳ ἐποίησε, συγκαλέσας τούτους εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ δώροις τιμήσας· καὶ ὅπως πάντας ὁμονοεῖν παρεκάλεσε, καὶ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ πανταχοῦ, τὰ δεδογμένα τῇ θείᾳ Συνόδῳ ἐξέπεμψεν.

Τούτων ὧδε δοξάντων τῇ Συνόδῳ, ξυνηνέχθη κατὰ ταυτὸν ἑορτὴν εἶναι εἰκοσαετηρίδα τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας· ἔθος δὲ Ῥωμαίοις, δημοτελῆ πανήγυριν ἄγειν καθ' ἑκάστην δεκάδα ἐτῶν τῆς τοῦ κρατοῦντος ἀρχῆς· εὔκαιρον οὖν εἶναι νομίσας

CAPUT XXV.

E *Quomodo Imperator Episcopos, qui Synodo interfuerant, Constantinopolim evocatos publico epulo excepit, & donis honoravit: & quomodo omnes ad concordiam hortatus est, & ea, quæ a sacrosancta Synodo erant decreta, Alexandriæ, & omnibus ubique degentibus nuntiavit.*

Cum hæc a Concilio ita decreta essent, forte accidit, ut vicennalia Constantini eodem tempore celebrarentur. Est enim hic mos Romanis, ut decimo quoque anno unius cujusque Imperatoris publicam agant festivitatem. Commodum igitur adesse tempus Euseb. Vit. Constantin. lib. c. 15.

SÆC.IV. pus existimans Imperator, Episcopos, qui Synodo interfuerant, ad convivium invitavit, donisque convenientibus honoravit. Cum vero singuli ad sedes suas regredi jam pararent, convocatis omnibus suasit, ut in fide concordes essent, pacemque inter se mutuo servarent, ita ut in posterum sine tumultu, ac dissidio permanerent. Cumque multa in hanc sententiam locutus esset, tandem jussit, ut pro se, & pro liberis, ac pro imperio sedulo precarentur, Deoque assidue supplicarent. Et Episcopis quidem, qui tum Nicæam venerant, cum ista dixisset, valedixit. Porro ut illos etiam, qui abfuerant, de rebus in Synodo feliciter confectis certiores faceret, literas scripsit ad omnium civitatum Ecclesias. Alias præterea literas separatim ad Alexandrinorum Ecclesiam misit, quibus eos hortabatur, ut omni dissensione deposita, in fidem a Synodo expositam consentirent. Eam enim nihil aliud esse, quam Dei ipsius sententiam, ex tot, ac talium sacerdotum consensu per divinum Spiritum constitutam, post accuratam disputationem, & post examen omnium, quæ in controversiam venerant, comprobatam.

A μίσας ὁ Βασιλεὺς, προετρέψατό τε τὴν Σύνοδον εἰς ἑστίασιν, καὶ τοῖς προσήκουσι δώροις ἐτίμησεν· ἐπεὶ δὲ οἴκαδε ἐπανιέναι παρεσκευάσαντο, συγκαλέσας πάντας, συνεβούλευσεν ὁμονοεῖν περὶ τὴν πίστιν, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς εἰρήνης ἔχεσθαι, ὡς ἂν ἀστασίαστοι τοῦ λοιποῦ διαμένοιεν· καὶ πολὺν περὶ τούτου λόγον διεξελθὼν, τὸ τελευταῖον ἐκέλευσεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ παίδων, καὶ βασιλείας εὔχεσθαι σπουδαίως, καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν ἑκάστοτε· καὶ πρὸς μὲν τοὺς τότε ἀφικομένους πρὸς Νίκαιαν τοιαῦτα εἰπὼν, συνετάξατο· δῆλα δὲ ποιῶν καὶ τοῖς μὴ παροῦσι τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ κατορθωμένα, γράμματα πέ-
B πομφε ταῖς κατὰ πόλιν Ἐκκλησίαις· τῇ δὲ Ἀλεξανδρέων ἰδίᾳ ἕτερα παρὰ ταῦτα, προτρέπων πάσης ἀφεμένους διχονοίας, ὁμονοῆσαι περὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρὰ τῆς Συνόδου πίστιν· μηδὲν γὰρ ἕτερον εἶναι (a) ἢ ταύτην Θεοῦ γνώμην, ἐκ συμφωνίας τηλικούτων καὶ τοσούτων ἀρχιερέων ἁγίῳ Πνεύματι συστᾶσαν, μετὰ ζήτησιν ἀκριβῆ καὶ βάσανον πάντων τῶν ἀμφιβόλων δοκιμασθεῖσαν.

(a) ἢ ταύτην Θεοῦ γνώμην. Nostri quidem codices nihil mutant. Assentior tamen Christophorsono, & Savilio, qui hunc locum ita restituunt. μηδὲν γὰρ ἕτερον εἶναι ταύτην ἢ Θεοῦ γνώμην, &c.

EJUS- TOT

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς εὑρέσεως τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ, καὶ ἁγίων ἥλων.

Τὰ μὲν δὴ κατὰ Νίκαιαν, μέχρι τούτου τέλος ἔσχε· καὶ τῶν ἱερέων ἕκαστος οἴκαδε ἐπανῆλθον· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔχαιρεν ὑπερφυῶς, συμφωνοῦσαν ὁρῶν περὶ τὸ δόγμα τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν· χαριστήριά A τε ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῆς ὁμονοίας τῶν Ἐπισκόπων, ὑπέρ τε αὐτοῦ καὶ παίδων καὶ τῆς βασιλείας, ᾠήθη δεῖν οἶκον εὐκτήριον τῷ Θεῷ κατασκευάσαι ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀμφὶ τὸν καλούμενον κρανίου τόπον· περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ Ἑλένη ἡ αὐτοῦ μήτηρ ἧκεν εἰς Ἱεροσόλυμα, εὔξασθαί τε καὶ τοὺς ἐνταῦθα ἱεροὺς ἱστορῆσαι τόπους· εὐλαβῶς δὲ περὶ τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν διακειμένη, B περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τοῦ σεβασμίου σταυροῦ τὸ ξύλον εὑρεῖν· ἦν δὲ οὔτε τούτου, οὔτε τοῦ θεσπεσίου τάφου ἡ εὕρεσις ῥᾳδία· οἱ γὰρ πάλαι τὴν Ἐκκλησίαν διώξαντες Ἕλληνες, ἔτι φύεσθαι ἀρχομένην τὴν θρησκείαν πάσῃ μηχανῇ σπουδάσαντες ἐκτεμεῖν, ὑπὸ πολλῷ χώματι τὸν τῇδε τόπον κατέκρυψαν, καὶ εἰς ὕψος ἤγειραν (a) βαθύτερον ὑπάρχοντα, ὡς καὶ νῦν φαίνεται· περιλαβόντες δὲ πέριξ πάντα τὸν τῆς ἀναστάσεως χῶρον καὶ τοῦ κρανίου, διεκόσμησαν· καὶ λίθῳ τὴν ἐπιφάνειαν, κατέστρωσαν· καὶ Ἀφροδίτης ναὸν κατεσκεύασαν, καὶ ζῴδιον ἱδρύσαντο· ὥστε τοὺς αὐτόθι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦντας, δόξαι τὴν Ἀφροδίτην C σέβειν· καὶ τῷ χρόνῳ εἰς λήθην ἐλθεῖν τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ περὶ τὸν τόπον σεβάσματος μή τε τῶν Χριστιανῶν ἀδεῶς εἰς τοῦτο φοιτᾶν, ἢ ἑτέροις καταμηνύειν τολμώντων, καὶ τοὐναντίον πιστουμένου τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἀγάλματος· ἐγένετό γε μὴν δῆλος ὁ τόπος, καὶ ἐφωράθη ἡ σπουδασθεῖσα περὶ αὐτὸν πλάνη· ὡς μὲν τινὲς λέγουσιν, ἀνδρὸς Ἑβραίου

(a) βαθύτερον ἤγειραν ὕπαρχον. Hujus loci emendatio debetur codici Fuketiano, in quo ita scribitur: τὸν τῇδε τόπον κατέκρυψαν, καὶ εἰς ὕψος ἤγειραν, βαθύτερον ὑπάρχοντα

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De inventione salutiferæ crucis, & sacrorum clavorum.

Res quidem apud Nicæam gestæ hujusmodi finem habuerunt: & unusquisque sacerdotum sedes suas repetiit. Imperator vero singulari quodam gaudio exultabat, cum universam Ecclesiam in Doctrina fidei consentientem videret. Utque grati animi monumentum consecraret Deo, pro Episcoporum concordia, & pro se, ac liberis suis, Imperioque Romano, Hierosolymis juxta locum, qui Calvariæ dicitur, Ecclesiam Deo fabricare constituit. Per idem tempus Helena quoque ejus mater venit Hierosolymam, orationis faciendæ, & sacrorum illic locorum visendorum causa. Quæ cum pie affecta esset erga religionem Christianorum, votis omnibus optabat adorandæ crucis lignum reperire. Verum nec hujus ligni, nec divini sepulcri inventio in proclivi erat. Nam Gentiles, qui Ecclesiam olim persecuti fuerant, cum Christianam religionem tunc primum nascentem omnibus modis, atque artibus exscindere laborarent, eum locum ingenti aggere obruerant, & in sublime erexerant, cum antea esset profundior, sicuti nunc cernitur. Cumque universum locum tam resurrectionis, quam Calvariæ, muro circumsepissent, eum exornaverant. Ac primo quidem solum lapide constraverant: deinde templum Veneris extruxerant, & simulacrum constituerant: eo consilio, ut qui Christum illic adorarent, Venerem colere viderentur: utque successu temporis vera causa cultus illius loci obliteraretur: cum & Christiani tuto illuc accedere, remque aliis indicare minime auderent; & Gentilium templum, cultusque simulacri ex adverso confirmaretur. Nihilominus tamen patefactus est locus, detectaque fraus, quam tanto studio ibi moliti fuerant: sive indicio cujusdam

SÆC. IV.

Socr. lib. 1. cap. 17.

τὰ ὡς καὶ νῦν φαίνεται. Id est: *Locum illum occultarunt, & in sublime erexerunt, qui antea profundior erat, sicut nunc cernitur.*

SÆC.IV. jusdam Hebræi in Orientis partibus degentis, ut quidam ajunt, qui paterno quodam scripto edoctus rem indicavit: sive, ut verius opinari licet, Deo signis quibusdam, ac somniis eum ostendente. Neque enim arbitror, res divinas indicio hominum egere, quoties Deus eas manifestare decrevit. Eo igitur tempore, cum ex Imperatoris mandato locus alte effossus, ac repurgatus fuisset, in ejus parte spelunca resurrectionis apparuit. Alibi vero juxta eumdem locum tres inventæ sunt cruces: & alia separatim tabella, in cujus albo verbis, ac literis Hebraicis, Græcis, & Latinis, hæc scripta erant: Jesus Nazarenus rex Judæorum. Et hæc quidem jussu Pilati præsidis Judææ scripta, & supra caput Christi affixa fuerant, sicut in sacro Evangeliorum volumine refertur. Adhuc tamen erat difficile, divinam crucem quamvis repertam, a reliquis distinguere: quippe cum ejus inscriptio ab ipsa divulsa, projectaque esset: ac simul tres cruces temere disjectæ; ordine illarum, ut verisimile est, tunc confuso, cum corpora damnatorum ex illis deposita sunt. Nam cum milites Dominum in cruce mortuum deprehendissent, depositum ejus corpus primum, ut Evangelica docet Historia, sepeliendum tradiderunt. Postea vero ut latronibus utrimque suffixis mortem accelerarent, crura iis fregerunt: & cruces temere hinc inde projecerunt. Quid enim curæ illis fuisset, cruces eo, quo prius fuerant, ordine reponere, cum singuli vespertinam horam prævenire maturarent, nec operæ pretium ducerent, circa cruces hominum violenta morte interemtorum diutius immorari? Hanc igitur ob causam cum divinæ crucis lignum adhuc in obscuro esset, & divinius quoddam, quam quod ab homine præstari possit, indicium flagitaret, hujusmodi quid evenit. Nobilis quædam mulier Hierosolymis gravissimo, & insanabili morbo laborabat. Ad quam in lecto decumbentem Macarius Hierosolymorum Episcopus, assumta secum Imperatoris matre, & iis, quos circa se habebat, accessit. Factaque prius oratione, & signo spectantibus dato, eam esse divinam crucem, quæ mulieri imposita morbo ipsam liberaret, singulas ei cruces ordine admovit. Verum duabus quidem illarum mulieri admotis, nihil aliud, quam nugæ, ac mimus ea res videbatur, cum mulieri mors jamjam immineret. Postquam vero tertia similiter admota est, repente mulier oculos aperuit, & recuperatis viribus sana exiliit e cubili. Ajunt etiam, mortuum eodem modo ad vitam esse revocatum. Porro hujus venerandæ crucis, quæ tum reperta est, maxima quidem portio Hierosolymis in argentea theca etiamnum custoditur. Partem vero ejus Imperatrix ad Constantinum filium detulit, una cum clavis, quibus corpus Christi confixum fuerat. Ex his autem ajunt Imperatorem galeam, & frænum equi fabricasse, juxta Prophetiam Zachariæ, qui tanquam de isto tempore ita prædixit: id, quod est super frænum equi, sanctum erit Domino omnipotenti. His enim verbis Prophetes utitur. Hæc olim quidem a sacris Prophetis multo ante cognita sunt, & prædicta; tandem vero admirandis operibus confirma-

Tres cruces inventæ.

Clavi sacri.

Zach. 14. 20.

A Ἑβραίου τῶν ἀνὰ τὴν ἕω οἰκούντων, ἐκ πατρῴας γραφῆς καταμηνύσαντος· ὡς δὲ ἀληθέστερον ἐννοεῖν ἐστὶ, τοῦ Θεοῦ ἐπιδείξαντος διὰ σημείων καὶ ὀνειράτων· οὐ γὰρ οἶμαι τὰ θεῖα δεῖσθαι τῆς παρ' ἀνθρώπων μηνύσεως, ἡνίκα ἂν δῆλα αὐτὰ τῷ Θεῷ δοκῇ γενέσθαι· ἡνικαῦτα οὖν κατὰ πρόσταξιν τοῦ Βασιλέως, τοῦ τῆδε χώρου καθαρθέντος εἰς βάθος, ἐν μέρει τὸ τῆς ἀναστάσεως ἐφάνη ἄντρον· ἑτέρωθι δὲ περὶ τὸν αὐτὸν τόπον τρεῖς εὑρέθησαν σταυροί· καὶ χωρὶς ἄλλο ξύλον ἐν τάξει λευκώματος ῥήμασι καὶ γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς, Ἑλληνικοῖς τε καὶ Ῥωμαϊκοῖς, (b) τὰ δηλοῦντα, Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· καὶ ταῦτα B μὲν, ὡς ἡ ἱερὰ βίβλος τῶν εὐαγγελίων ἱστορεῖ, οὕτω συνέβη προγραφῆναι ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ, Πιλάτου τοῦτο προστάξαντος, τοῦ τὴν Ἰουδαίαν ἐπιτροπεύοντος· ἐργώδης δὲ ἔτι ἐτύγχανεν ἡ τοῦ θείου σταυροῦ διάκρισις, εἰ καὶ εὑρέθη, διερρυηκότος αὐτοῦ τοῦ γράμματος, καὶ διερριμμένου· ἅμα δὲ καὶ τῶν τριῶν σταυρῶν χύδην διεσπαρμένων, ὥς γε εἰκὸς, ἐν τῇ καθαιρέσει τῶν σταυρωθέντων σωμάτων συγχυθείσης τῆς τάξεως· ἐπεὶ γὰρ οἱ στρατιῶται νεκρὸν ἐν τῷ ξύλῳ εὑρήκασι, καθελόντες αὐτὸν, πρῶτον ἀπέδοντο εἰς ταφὴν, κατὰ τὴν ἱστορίαν· μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ἑκατέρωθεν λῃστῶν ταχύναντες τὸν θάνατον, τὰ σκέλη κατέαξαν, καὶ τὰ ξύλα ὅπῃ ἔτυχεν, C ἄλλο ἄλλῃ ἔρριψαν· τί γὰρ καὶ ἐπιμελὲς αὐτοῖς, ἐν τῇ προτέρᾳ τάξει ταῦτα ἐᾶν, ἑκάστου φθάσαι τὴν ἑσπέραν σπουδάζοντος, καὶ ἀνδρῶν βίᾳ τετελευτηκότων, περὶ σταυροὺς ἐνδιατρίβειν οὐκ ἀγαθὸν ἡγουμένου· ταύτῃ οὖν ἀδήλου τυγχάνοντος ἔτι τοῦ θείου ξύλου, καὶ θειοτέρας ἢ κατὰ ἄνθρωπον δεομένου μηνύσεως, τοιόνδε τι συνέβη· γυνή τις ἦν ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν ἐπισήμων, χαλεποτάτῳ καὶ ἐνιάτῳ νόσῳ κάμνουσα· πρὸς ταύτην κειμένην ἦλθε Μακάριος ὁ Ἱερωσολύμων Ἐπίσκοπος, παραλαβὼν τὴν τοῦ Βασιλέως μητέρα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν· εὐξάμενός τε πρότερον, καὶ σύμβολον τάξας τοῖς ὁρῶσιν, ἐκεῖνον εἶναι τὸν θεῖον σταυ- D ρὸν, ὃς ἐπιτεθεὶς ἀπαλλάξει τῆς νόσου τὴν γυναῖκα, φέρων ἕκαστον αὐτῇ τῶν ξύλων προσήγαγεν· ἀλλὰ τῶν μὲν δύο ἐπιτεθέντων, οὐδὲν, ὅτι μὴ λῆρος καὶ γέλως ἔδοξεν εἶναι τὸ γινόμενον, θανάτου ἐν θύραις ὄντος τῇ γυναικί· ἐπεὶ δὲ τὸ τρίτον ξύλον ὁμοίως προσήνεγκεν, ἐξαπίνης ἀνέβλεψε, καὶ τὰς δυνάμεις ἀθροίσασα, παραχρῆμα τῆς στρωμνῆς ὑγιὴς ἀπεπήδησε· λέγεται δὲ καὶ νεκρὸν τῷ ἴσῳ τρόπῳ ἀναβιῶναι· τοῦ δὲ εὑρεθέντος θεσπεσίου ξύλου, τὸ μὲν πλεῖστον ἐν ἀργυρᾷ θήκῃ μένον ἔτι καὶ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις φυλάττεται· μέρος δὲ ἡ Βασιλὶς E πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν παῖδα διεκόμισεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἥλους οἷς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διαπεπερόνητο· ἐκ τούτων δὲ ἱστοροῦσι, περικεφαλαίαν τὸν Βασιλέα κατασκευάσαι, καὶ χαλινὸν ἵππου, κατὰ τὴν Ζαχαρίου Προφητείαν· ὃ δὲ προείρηται, ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἔσται τὸ ἐπὶ τοῦ χαλινοῦ τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι· ὧδε γὰρ αὐταῖς λέξεσιν ὁ Προφήτης φησί· ταῦτα πάλαι μὲν ἔγνοστο καὶ προείρητο τοῖς ἱεροῖς Προφήταις· εἰς ὕστερον δὲ διὰ θαυμασίων ἐβεβαιοῦ-

το

(b) τὰ δηλοῦντα. In codice Leonis Allatii scriptum est, τάδε δηλοῦντα. Mihi non dubium est, quin Sozomenus scripserit: τάδη δηλοῦν, supple ξύλον.

(a) εἰς

το τῶν ἔργων, ὅτε ἐν καιρῷ δοκοῦν εἶναι τῷ Θεῷ κατεφαίνετο· καὶ θαυμαστὸν οὔπω τοσοῦτον, ὅπου γε καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων συνωμολόγηται, Σιβύλλης εἶναι τοῦτο.

Ὦ ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' οὗ Θεὸς ἐξετανύσθη.

Τοῦτο γὰρ καὶ σπουδάζων τις ἐναντίος εἶναι, οὐκ ἂν ἀρνηθείη· προεσήμαινεν οὖν τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ σέβας· τάδε μὲν ἡμῖν ὡς παρειλήφαμεν ἱστόρηται, ἀνδρῶν τε ἀκριβῶς ἐπισταμένων ἀκούσασιν, εἰς οὓς ἐκ διαδοχῆς πατέρων εἰς παῖδας τὸ μανθάνειν παρεγένετο, καὶ ὅσοι γε αὐτὰ δὴ ταῦτα συγγράψαντες, ὡς δυνάμεως εἶχον, τοῖς ἔπειτα καταλελοίπασιν.

A firmata sunt, tunc cum Deus opportunum id esse censuit. Neque id adeo mirandum, cum & apud Gentiles in confesso sit, istud a Sibylla prædictum fuisse:

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit!

Hoc enim nemo quantumvis nobis adversari studeat, negaverit. Lignum igitur crucis, ejusque cultum Sibylla prædixit. Et hæc quidem a nobis relata sunt, prout accepimus: quippe qui ea didicerimus ex viris, qui ista accurate norant, & ad quos rerum istarum notitia, continua generis successione a patribus ad filios transmissa pervenerat, B & ex iis, qui eadem ista pro virili parte literis mandantes, posterorum memoriæ reliquerunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ Ἑλένης τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς, καὶ ὡς εἰς Ἱεροσόλυμα παραγενομένη ναοὺς ᾠκοδόμησε, καὶ ἄλλα θεοφιλῆ διεπράξατο ἔργα· περὶ τῆς αὐτῆς τελευτῆς.

Ἀμφὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, προθέμενος ὁ βασιλεὺς ναὸν ἐγεῖραι τῷ Θεῷ, προσέταξε τοῖς τῇδε ἄρχουσι, προνοεῖν ὡς ὅ τι μάλιστα μεγαλοφυὲς καὶ πολυτελὲς ἀποδειχθείη τὸ ἔργον· ἐν μέρει δὲ καὶ Ἑλένη ἡ αὐτοῦ μήτηρ, δύο ναοὺς ᾠκοδόμησε, τὸν μὲν ἐν Βηθλεὲμ, ἀμφὶ τὸ τῆς γεννήσεως Χριστοῦ σπήλαιον· τὸν δὲ, πρὸς ταῖς ἀκρωρείαις τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὅθεν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· ταύτης δὲ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα δείκνυσι τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐλάβειαν· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τόδε· λέγεται γὰρ αὐτὴν τότε ἐν Ἱεροσολύμοις διατρίβουσαν, συγκαλέσαι πρὸς ἑστίασιν τὰς ἱερὰς παρθένους, καὶ ὑπηρετεῖν γενέσθαι περὶ τὸ δεῖπνον, παρατιθεῖσαν τὰ ὄψα, καὶ ὕδωρ ταῖς χερσὶν ἐπιχέουσαν, καὶ τ' ἄλλα ποιοῦσαν, ἃ θέμις διακονεῖσθαι τοὺς τῶν δαιτυμόνων θεράποντας· ἡνικαῦτα δὲ τὰς πόλεις τὰς ἕω περιϊοῦσα, τὰς μὲν κατὰ πόλιν Ἐκκλησίας ἀναθήμασι, τοῖς προσήκουσιν ἐτίμησε· πολλοὺς δὲ οὐσιῶν ἐκπεπτωκότας, πλουσίους ἐποίησε· πενομένοις δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἀφθόνως διένειμε· τοὺς δὲ χρονίων δεσμῶν καὶ ὑπερορίας φυγῆς καὶ μετάλλων ἠλευθέρωσε· καί μοι δοκεῖ τούτων ἀξίως ἀπειληφέναι τὰς ἀμοιβάς· τὸν μὲν γὰρ ἐνταῦθα βίοτον, ὡς οὐ πλέον ἐνεδέχετο, λαμπρῶς καὶ λίαν ἐπισήμως διήνυσε· σεβαστή τε ἀνεκηρύχθη, καὶ εἰκόνι ἰδίᾳ χρυσοῦν νόμισμα κατεσήμανε· καὶ βασιλικῶν θησαυρῶν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ παιδὸς λαβοῦσα, κατὰ γνώμην ἐχρῆτο· ἐπειδὴ δὲ ἔδει τὸν τῇδε καταλιπεῖν βίον, εὐκλεῶς ἐτελεύτησεν· ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα γεγονυῖα, τὸν παῖδα καταλιποῦσα ἅμα Καίσαρσιν αὐτῆς ἐκγόνοις, πάσης τῆς Ῥωμαίων οἰκουμένης ἡγούμενον· εἰ δέ τις ἐστὶ καὶ τούτων ὄνησις, οὐδὲ τελευτήσασαν ἡ λήθη ἐκάλυψεν· ἔχει δὲ αὐτῆς διηνεκοῦς μνήμης ἐνέχυρον ὁ μέλλων αἰὼν, τὴν ἐπὶ Βιθυνίας πόλιν, καὶ ἑτέραν παρὰ Παλαιστινοῖς, ἀπ' αὐτῆς λαβούσας τὴν προσηγορίαν· ταῦτα μὲν ἡμῖν ὧδε περὶ Ἑλένης εἰρήσθω.

CAPUT II.

De matre Imperatoris Helena, quomodo Hierosolymam ingressa Ecclesias construxit, multaque alia eximiæ pietatis opera edidit; & de ejusdem obitu.

Sub idem tempus Imperator, cum templum Deo ædificare statuisset, rectoribus per ea loca constitutis præcepit, ut opus illud magnificentissimum, ac sumtuosissimum fabricari curarent. Sed & mater ipsius He- C lena privatim duas Ecclesias construxit: alteram apud Bethleem, juxta Speluncam illam, in qua natus est Christus: alteram in vertice montis Olivarum, ex quo in cœlum assumtus est. Hujus feminæ pietatem, ac religionem cum alia multa declarant, tum hoc in primis. Ajunt siquidem eam tum Hierosolymis commorantem, sacras omnes virgines ad convivium vocasse, eisque prandentibus ministrasse, cibos apponentem, & aquam manibus affundentem singularum: omnia denique facientem quæ a convivarum ministris præstari solent. Cumque urbes Orientis eo tempore perlustraret, singularum Ecclesias competentibus donariis honoravit: multosque homines, qui facultatibus suis D exuti fuerant, locupletes reddidit: pauperibus vero necessaria abunde suppeditavit: nonnullos diuturnis vinculis, aut exilio, aut metallis, in quibus detinebantur, liberavit. Pro quibus factis, dignam mihi videtur accepisse mercedem. Nam præsentem quidem vitam ea magnificentia, eoque splendore transegit, quo major esse nullus potest. Quippe quæ Augusta nuncupata est, & aureum nummum sua imagine signavit: regalium denique thesaurorum potestatem a filio adepta, pro arbitratu suo iis usa est. Cum vero ex hac vita ipsi migrandum esset, glorioso exitu decessit: annum quidem ætatis circiter octogesimum agens, filium vero post E se relinquens, una cum Cæsaribus nepotibus suis universum orbem Romanum gubernantem. Quod si qua harum quoque rerum utilitas esse potest, ne mortuæ quidem nomen oblivione consumtum est. Habet enim ventura ætas perennis ejus memoriæ pignus quoddam, urbem in Bithynia sitam, & alteram in Palæstina, illius nomine appellatas. Atque hæc quidem a nobis dicta sint de Helena.

Euseb. Vit. Constantin. lib. 3. c. 42. & 43.

A

CAPUT III.

De Ecclesiis a Constantino Magno extructis, & de urbe ab eo cognominata, quomodo condita sit. Et de operibus publicis, quæ in ea urbe visuntur, & de Ecclesia Michaelis Archangeli in Sosthenio, & de miraculis, quæ illic fiunt.

IMperator vero semper aliquid, quod ad pietatem faceret, moliebatur: & ubique locorum Deo Ecclesias erigebat. Præcipue tamen in primariis civitatibus, ut Nicomediæ in Bithynia, & Antiochiæ, quæ sita est ad fluvium Orontem, & Byzantii; quam quidem urbem Romæ æqualem esse, & principatus consortium obtinere constituit. Nam cum omnia ipsi ex voto succederent, & exteros partim bello domuisset, partim fœderibus sibi adjunxisset, urbem sibi cognominem, & Romæ æmulam ædificare decrevit. Progressus igitur ad campum, qui est ante Ilium, secus Hellespontum; supra tumulum Ajacis, quo in loco Achivi, qui Trojam oppugnarunt, castra, & navale habuisse dicuntur, urbis formam, & magnitudinem delineavit; & portas construxit in edito loco, quæ ex mari etiamnum visuntur a præternavigantibus. Hæc dum molitur, Deus noctu illi apparens, jussit ut alium locum quæreret: deducensque eum in urbem Thraciæ Byzantium trans Chalcedonem oppidum Bithyniæ, monuit, ut eam urbem conderet, suoque nomine appellaret. Ille igitur divinis oraculis obtemperans, urbem, quæ prius Byzantium vocabatur, amplificatam ingentibus muris cinxit. Et quoniam indigenas magnitudini urbis haudquaquam sufficere judicabat, amplissimis domibus sparsim per vicos ædificatis, egregios viros cum familiis suis incolas, ac dominos earum esse jussit: quorum alios ex seniore Roma, alios ex aliis Provinciis acciverat. Cumque tributa constituisset, partim in ædificia, & ornamenta civitatis, partim ad civium annonam; cunctisque aliis rebus eam instruxisset: circo etiam, & fontibus, ac porticibus; & reliquis operibus ambitiose exornasset, juniorem Romam Constantinopolim nominavit: & reginam constituit omnium, qui Romanam ditionem incolunt, sive ad Septentrionem, sive ad meridiem, sive ad solis ortum, sive ad mediterraneum mare: initio sumto ab iis urbibus, quæ ad Danubium sitæ sunt, & ab Epidamno, aliis-

Byzantium a Constantino amplificatum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γʹ.

Περὶ τῶν ναῶν οὓς ὁ μέγας ᾠκοδόμησε Κωνσταντῖνος· καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ ἐπωνύμου πόλεως, ὅπως ἐκτίσθη, καὶ περὶ τῶν ἔσω αὐτῆς κτισμάτων· ἔτι δὲ περὶ τοῦ (a) εἰς Σωσθένιον ναοῦ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλου, καὶ περὶ τῶν ἐκεῖσε γινομένων θαυμάτων.

ΟΔὲ βασιλεὺς ἀεί τι πονῶν, εἰς εὐσέβειαν συνετέλει, καὶ πανταχοῦ περικαλλεστάτους ναοὺς ἀνίστη τῷ Θεῷ· διαφερόντως δὲ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν, ὡς ἐπὶ τῆς Νικομηδείας τῆς Βιθυνῶν, καὶ Ἀντιοχείας τῆς παρὰ τὸν Ὀρρόντην ποταμὸν, καὶ ἐπὶ τῆς **B** Βυζαντίων πόλεως, ἣν ἴσα Ῥώμῃ κρατεῖν, καὶ κοινωνεῖν αὐτῇ τῆς ἀρχῆς κατεστήσατο· ἐπεὶ γὰρ κατὰ γνώμην αὐτῷ πάντα προὐχώρει, κατώρθωτο δὲ καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους πολέμοις, καὶ σπονδαῖς, ἔγνωκεν οἰκίσαι πόλιν ὁμώνυμον ἑαυτῷ, καὶ τῇ Ῥώμῃ ὁμότιμον· καταλαβὼν δὲ τὸ πρὸ τοῦ Ἰλίου πεδίον, παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον ὑπὲρ τὸν Αἴαντος τάφον, οὗ δὴ λέγεται τὸν ναύσταθμον, καὶ τὰς σκηνὰς ἐσχηκέναι τοὺς ἐπὶ Τροίαν τότε στρατευσαμένους Ἀχαιοὺς, οἵαν ἐχρῆν, καὶ ὅσην τὴν πόλιν διέγραψε· καὶ πύλας κατεσκεύασεν ἐν περιωπῇ, αἳ δὴ νῦν ἔτι ἀπὸ θαλάσσης φαίνονται τοῖς παραπλέουσι· ταῦτα δὲ αὐτῷ πονοῦντι, νύκτωρ ἐπι**C**φανεὶς ὁ Θεὸς, ἔχρησεν ἕτερον ἐπιζητεῖν τόπον. καὶ κινήσας αὐτὸν εἰς τὸ Βυζάντιον τῆς Θρᾴκης, πέραν Χαλκηδόνος τῆς Βιθυνῶν, ταύτην αὐτῷ οἰκίζειν ἀπέφηνε πόλιν, καὶ τῆς Κωνσταντίνου (b) ἐπωνυμίας ἀξίαν· ὁ δὲ, τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις πεισθεὶς, τὴν πρὶν Βυζάντιον προσαγορευομένην εἰς εὐρυχωρίαν ἐκτείνας μεγίστοις τείχεσι περιέβαλεν· ἐπεὶ δὲ τοὺς αὐτόχθονας οὐχ ἱκανοὺς ἐνόμισεν πολίτας τῷ μεγέθει τῆς πόλεως, μεγίστας οἰκίας ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς σποράδην οἰκοδομήσας, ἄνδρας ἐν λόγῳ σὺν τοῖς οἰκείοις δεσπότας ποιήσας, ἐν ταύταις κατῴκισε· τοὺς μὲν ἐκ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τοὺς δὲ ἐξ ἑτέρων ἐθνῶν μετακαλεσάμενος· (c) φόρους δὲ τάξας, τοὺς μὲν εἰς οἰκοδομὰς καὶ κάλ**D**λη τῆς πόλεως· τοὺς δὲ εἰς ἀποτροφὴν τῶν πολιτῶν, ἅπασί τε τοῖς ἄλλοις τὰ περὶ τὴν πόλιν διαθεὶς, ἱπποδρόμῳ τε καὶ κρήναις καὶ στοαῖς καὶ λοιποῖς οἰκοδομήμασι φιλοτίμως κοσμήσας, νέαν Ῥώμην Κωνσταντινούπολιν ὠνόμασε· καὶ βασιλίδα κατέστησε τῶν (d) ὅσοι τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον γῆν οἰκοῦσι πρὸς ἄρκτον καὶ νότον καὶ ἥλιον ἀνίσχοντα, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πελάγη, ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον πόλεων, (e) καὶ ἐπιδάμνου, τῶν

(a) εἰς τὸ σωσθένιον. Nicephorus in libro 7. cap. 50. duas Ecclesias a Constantino Magno constructas esse scribit in honorem S. Michaelis, alteram in Anaplo, alteram in Sosthenio. Ex quo colligere est, Nicephorum Callistum horum titulorum auctorem non esse. Nam Sozomenus unicam commemorat S. Michaelis Ecclesiam, quæ erat in Hestiis, sive Anaplo. Cur ergo Nicephorus hanc confunderet cum Sostheniensi, cum eas manifeste distinguat in libro septimo? Duas quidem Ecclesias S. Michaelis agnoscit Procopius, alteram in Anaplo; alteram ex adverso sitam; sed nihil de Sosthenio. Ecclesiæ tamen S. Michaelis in Sosthenio meminit Constantinus Porphyrogennetus in vita Basilii Imp. pag. 162. eamque a Basilio instauratam fuisse dicit. Ejusdem meminit Codinus in Originibus p. 57. ubi duas S. Michaelis Ecclesias videtur distinguere, alteram in Anaplo, alteram in Sosthenio.

(b) ἐπωνυμίας ἀξίαν. Scribendum puto ἀξιοῦν.

(c) φόρους δὲ τάξας. Duo hic dicit Sozomenus: primum quidem partem tributorum ad opera publica, & ornatum urbis Constantinopolitanæ destinatam fuisse: deinde aliam partem tributorum constitutam esse ad alimentum, seu annonam civium. Quod ad postremum caput attinet, assentior Sozomeno. Nam ex Eunapio, aliisque scriptoribus constat, tributarium canonem totius Ægypti, pene omnem impensum esse alendis Constantinopolitanis. Sed quod ait Sozomenus partem tributorum destinatam fuisse in ædificia, & ornamenta ejus urbis, vereor, ne tributa posuerit pro vectigalibus. Nam vectigalia ad id præ**E**cipue dabantur civitatibus. Qua de re vide, quæ observavi ad librum 25. Ammiani Marcellini pag. 302.

(d) ὅσοι τὴν ῥωμαίων ὑπήκοον γινώσκουσιν. Hunc locum egregie restitui ex codice Leonis Allatii, in quo scribitur, τὴν ῥωμαίων ὑπήκοον γῆν οἰκοῦσι. Optime, ut equidem censeo.

(e) καὶ ἐπιδάμνου τῶν πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ. Christophorsonus, ac Savilius emendarunt, τῶν τε πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ, ex conjectura, ut opinor. Malim tamen corrigere, ἐπιδάμνου τοῦ πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ. Ceterum Sozomenus hic aperte hallucinatur, sive sciens, sive imprudens, dum Constantinopolitani Imperii limitem eumdem facit Principatu Constantini cum eo, qui erat regnante Theodosio juniore. Atqui Constantinus nullam Imperii divisionem fecit inter Romam, & Constantinopolim; sed utramque ex æquo Reginam constituit totius orbis Romani, hoc uno discrimine addito, quod alteram seniorem, alteram juniorem Romam cognominavit. Ejus autem

τῶν πρὸς τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ, μέχρι Κυρήνης, καὶ τῶν τῇδε Λιβύων παρὰ τὸ Βόρειον καλούμενον· βουλευτήριόν τε μέγα, ἣν σύγκλητον ὀνομάζουσιν, ἕτερον συνεστήσατο, τὰς αὐτὰς τάξας τιμὰς, καὶ ἱερομηνίας, ἢ καὶ Ῥωμαίοις τοῖς πρεσβυτέροις ἔθος· ἐν πᾶσι δὲ δεῖξαι σπουδάσας ἐφάμιλλον τῇ παρὰ Ἰταλοῖς Ῥώμῃ, τὴν ὁμώνυμον αὐτοῦ πόλιν, οὐ διήμαρτεν· εἰς τοσοῦτον γὰρ, σὺν Θεῷ φάναι, ἐπέδωκεν, ὡς καὶ τοῖς σώμασι, καὶ τοῖς χρήμασι μείζονα συνομολογεῖσθαι· τούτου δὲ πρόφασιν ἡγοῦμαι, τὸ τοῦ οἰκιστῆρος, καὶ τὸ τῆς πόλεως θεοφιλὲς, καὶ τῶν οἰκητόρων τὸν περὶ τοὺς ἐνδεεῖς ἔλεον, καὶ φιλοτιμίαν· εἰς τοσοῦτον γὰρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπαγωγός ἐστιν, ὡς πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, Ἕλληνας δὲ σχεδὸν ἅπαντας αὐτόθι χριστιανίζειν· ἀρξαμένη δὲ βασιλεύειν καθ' ὃν συνέβη χρόνον, καὶ τὴν θρησκείαν εἰς πλῆθος ἐπιδιδόναι, οὔτε βωμῶν, οὔτε ἑλληνικῶν ναῶν ἢ θυσιῶν ἐπειράθη· πλὴν ὅσον παρὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλεύσαντος ὕστερον πρὸς ὀλίγον ἐπεχειρήθη, καὶ αὐτίκα ἀπέσβη· ταύτην μὲν οὖν ὡσεί τινα νεοπαγῆ Χριστοῦ πόλιν καὶ ὁμώνυμον ἑαυτῷ, γεραίρων Κωνσταντῖνος, πολλοῖς καὶ μεγίστοις ἐκόσμησεν εὐκτηρίοις οἴκοις· συνελαμβάνετο δὲ καὶ τὸ Θεῖον τῇ προθυμίᾳ τοῦ Βασιλέως, καὶ ταῖς ἐπιφανείαις ἠπιστοῦτο ἁγίους, καὶ σωτηρίους εἶναι, τοὺς ἀνὰ τὴν πόλιν εὐκτηρίους οἴκους· ἐπισημότατον δὲ μάλιστα ξένοις τε καὶ ἀστοῖς ἐξ ἐκείνου γενέσθαι συνωμολόγηται, τὸ (f) ἐν ταῖς Ἑστίαις ποτὲ καλουμέναις Ἐκκλησίαν· τόπος δὲ οὗτος, ὁ νῦν Μιχαήλιον ὀνομαζόμενος, ἐν δεξιᾷ καταπλέοντι ἐκ Πόντου εἰς Κωνσταντινούπολιν· διεστὼς αὐτῆς πλωτῆρι μὲν, ἀμφὶ τριάκοντα, καὶ πέντε στάδια. ἑβδομήκοντα δὲ καὶ πρὸς, κύκλῳ περιοδεύοντι τὸν διὰ μέσου πορθμόν· ἔλαχε δὲ τὸ χωρίον τοῦτο τὴν νυνὶ κρατοῦσαν προσηγορίαν, καθότι πεπίστευται ἐνθάδε ἐπιφαίνεσθαι Μιχαὴλ τὸν θεῖον Ἀρχάγγελον· τοῦτο δὲ κἀγὼ εὐηργετημένος τὰ μέγιστα, ἀληθὲς εἶναι σύμφημι· δεικνύει δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχειν, (g) καὶ ἀπὸ πολλῶν ἄλλων ἡ τῶν πραγμάτων πεῖρα· οἱ μὲν γὰρ περιπετείαις δειναῖς ἢ κινδύνοις ἀφύκτοις, οἱ δὲ νόσοις ἢ πάθεσιν ἀγνώστοις περιπεσόντες, εὐξάμενοι ἐνταῦθα τῷ Θεῷ, ἀπαλλαγὴν εὑρήκασιν τῶν συμφορῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν καθ' ἕκαστον, ὅπως συνέβη, καὶ τίσι, μακρὸν ἂν εἴη λέγειν· οἷον δὲ Ἀκυλίνῳ ὑπῆρξεν, ἀνδρὶ εἰσέτι νῦν ἡμῖν συνδιατρίβοντι, καὶ (h) ἐν τοῖς αὐτοῖς δικαστηρίοις δίκας ἀγορεύοντι, τὰ μὲν παρ' αὐτοῦ ἀκούσας· τὰ δὲ καὶ θεασάμενος, ἀναγκαίως ἐρῶ· ἐπεὶ γὰρ λάβρος πυρετὸς ὑπὸ ξανθῆς χολῆς κινηθεὶς ἐπέλαβεν αὐτὸν, ἐπήλυτόν τι φάρμακον δεδώκασιν αὐτῷ πιεῖν οἱ ἰατροὶ, καὶ τοῦτο ἐξήμεσεν. ἅμα δὲ τῷ ἐμέτῳ ἐκχυθεῖσα ἡ χολὴ, πρὸς ὁμό-

A aliiſque ad Ionium ſinum poſitis, uſque ad Cyrenem, & Libyas, qui illic degunt juxta Promontorium, quod Borium dicitur. Magnam præterea Curiam, quam Senatum vocant, æmulam Senatui urbis Romæ conſtituit; eoſdem honores, ac dies feſtos illis attribuens, quibus veteres Romani uti conſueverant. Denique cum urbem ſui nominis omnibus in rebus Italicæ Romæ exæquare ſtuduiſſet, voto ſuo haudquaquam fruſtratus eſt. Etenim Deo juvante, tantopere increvit, ut & incolarum multitudine, & opibus ſeniorem Romam ſuperare, omnium conſenſu judicetur. Cujus rei cauſam eſſe arbitror, tum conditoris, tum civitatis ipſius B pietatem, & civium erga egenos miſericordiam, ac liberalitatem. Quippe ea civitas adeo ad fidem Chriſti allicuit univerſos, ut plerique in ea Judæi, Gentiles vero propemodum omnes, Chriſtianam religionem amplexi ſint. Quæ cum imperare cœpiſſet eo tempore, quo religio noſtra in immenſam multitudinem excrevit, nec aris unquam, nec templis, ac ſacrificiis Gentilium inquinata eſt; niſi quod a Juliano, qui poſtea imperavit, ad exiguum tempus hæc tentata, ſtatimque extincta ſunt. Hanc igitur ut pote novellam Chriſti civitatem, ſibique ipſi cognominem, Conſtantinus honore afficiens, plurimis, & maximis Eccleſiis exor- C navit. Porro Imperatoris propoſitum Deus quoque adjuvit, & præſentia numinis ſui teſtatus eſt, Eccleſias illic ædificatas ſanctas eſſe, ac ſalutares. Earum autem nobiliſſimam, tum ab exteris, tum a civibus ex eo tempore habitam eſſe conſtat, Eccleſiam illam, quæ eſt in Heſtiis. Locus eſt olim ita dictus, qui nunc Michaelium vocatur, ad dextram poſitus navigantibus ex Ponto Conſtantinopolim; diſtans ab urbe navigio quidem pergenti, circiter triginta quinque ſtadiis: terreſtri vero itinere ſinum interjacentem circumeunti, ſeptuaginta & amplius ſtadiis. Hic autem locus eam, quam dixi, appellationem ideo ſortitus eſt, quod divi- D nus Michael Archangelus illic apparere creditur. Idque ipſe quoque maximo affectus beneficio, veriſſimum eſſe teſtor. Sed & in aliis compluribus ipſa rerum fides, atque experientia id ita eſſe declarat. Quidam enim in graviſſimas calamitates, aut inevitabilia pericula prolapſi; alii morbis, ac doloribus quibuſdam inuſitatis oppreſſi, precibus illic ad Deum fuſis, ſtatim malis liberati ſunt. Verum quomodo iſta, & quibus contigerint, ſingillatim commemorare, prolixum foret. Quæ vero acciderint Aquilino, viro, qui hodieque mecum una verſatur, & in eodem foro cauſidicinam exercet, partim ut ab ipſo audivi, partim ut ipſe conſpexi, dicam neceſſario. Nam cum vehe- E mens febris ex flava bile orta eum invaſiſset, potionem ei dederunt medici ad purgandam alvum. Eam ille evomuit: ac ſimul cum vomi-

Michaelium

Ægroti in Michaelio ſanati.

tem filii poſtea Imperium diviſerunt. Tuncque primum Conſtantinopolis caput facta eſt Orientalis Imperii ſub Conſtantio; ita tamen ut in Europa terminaretur: Roma autem, & Illyricum ſub Conſtantis ditione eſſent.

(f) ἐν ταῖς ἑστίαις. Vide omnino P. Gyllium in libro ſecundo de Boſphoro capite 10. cujus exactæ diligentiæ nihil eſt, quod addere poſſimus.

(g) καὶ ἀπὸ πολλῶν ἄλλων. Muſculus quidem, & Chriſtophorſonus hæc in neutro dici exiſtimarunt, quaſi multæ aliæ res declaraverint, Divinum numen eo loco præſens apparere. Ego vero de hominibus accipere malim. Ait enim Sozomenus, cum multos alios teſtificari poſſe Dei præſentiam in eo loco, tum ſeipſum eam aliquando expertum eſſe. Nec aliter ſumſit Epiphanius Scholaſticus, qui hunc locum ita vertit: *Oſtendit igitur hoc ita eſſe etiam multis aliis virtus Divina per ipſarum rerum experimenta.*

(h) ἐν τοῖς αὐτοῖς δικαστηρίοις δίκας ἀγορεύοντι. Id eſt, *togato*, ſive *advocato ejuſdem fori*. Ex his patet Sozomenum Advocatum fuiſſe Conſtantinopoli tunc, cum iſta ſcriberet. Ait enim Aquilinum eo tempore, quo hæc ſcriptis mandabat, ſecum adhuc degere, & cauſas agere in iiſdem tribunalibus.

(i) τὸ

SÆC. IV. vomitu diffusa bilis, cutem omnem colore suo tinxit. Ex quo factum est, ut quidquid edisset, ac bibisset, evomeret. Cumque id multo jam tempore passus esset, nec cibum ullatenus retinere posset, medici de curatione morbi desperabant. Ille ergo jam semimortuus, domesticis suis præcepit, ut se in Ecclesiam deferrent, affirmans fore omnino ut aut illic moreretur, aut morbo liberaretur. Illic jacenti divinum numen noctu apparens, jubet, ut potione ex melle, vino, ac pipere simul commixtis confecta, cibum intingat. Atque ea res hominem morbo liberavit: quamvis medici potionem calidissimam morbis flavæ bilis contrariam esse, ex artis suæ ratione judicarent. Audivi præterea, Probianum quemdam ex medicis sacri palatii, cum pedum gravissimo dolore vexaretur, ibidem dolore liberatum, ac divinam quamdam visionem prorsus mirabilem promeritum esse. Nam cum initio Gentilis fuisset, Christianus postea factus, reliqua quidem religionis nostræ satis probabilia existimabat: istud vero neutiquam probabat, quod crux salutis omnium causa extitisset. Huic ita sentienti divina visio oblata, crucis signum ostendit, quod in altari supradictæ Ecclesiæ erat dedicatum: palamque affirmavit, ex quo crucifixus fuisset Christus, eorum, quæ ad communem humani generis utilitatem, aut ad privatum quorumdam commodum facta essent, nihil absque venerandæ crucis potentia, seu divinos Angelos, seu pios, ac sanctos homines perpetrasse. Et ista quidem ex iis, quæ in hac Ecclesia accidisse cognovi, hic referenda esse duxi, cum omnia recensere haudquaquam tempestivum sit.

(i) τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευσαμένων ἰατρῶν. Hunc locum non intellexit Christophorsonus, qui sic vertit: *Unum ex satellitibus, qui Imperatorem in palatio stipabant*. Omisit vocem ἰατρῶν, quam Savilius quoque delendam esse, ad oram sui codicis annotarat. Rectius Epiphanius Scholasticus interpretatur hoc modo. *Probianum virum in palatio habentem militiam medicorum*. Quicunque erant in palatio, militare dicebantur: Unde apud Ammianum Marcellinum legitur, *Notarius militans inter primos*. Sic igitur Medici sacri palatii, qui Archiatri vocantur in codice, militare dicuntur.

CAPUT IV.

De iis, quæ a Constantino Magno facta sunt circa ilicem Mambre, & de Ecclesia, quam illic ædificavit.

Euseb. Vit. Constantin. lib. 3. c. 51. 52. 53.

JAm vero ea, quæ ab Imperatore Constantino consulta, ac disposita sunt circa quercum, quæ dicitur Mambre, commemorare necessarium puto. Locus hic est, quem hodie Terebinthum vocant: a Chebron quidem, quæ sita est ei ad meridiem, quindecim stadiis distans: ab Hierosolymis vero ducentis circiter stadiis, & quinquaginta. Quo in loco filium Dei una cum duobus Angelis contra Sodomitas missis, Abrahamo apparuisse, & filium ei nasciturum prædixisse, verax testatur historia. Illic porro æstatis tempore celebrem quotannis mercatum agunt ejus loci incolæ, & qui ulterius degunt, Palæstini, Phœnices, & Arabes. Multi quoque alii negotiandi causa eo con-

(a) ἀναγκαῖον δὲ ἐξελθεῖν. Scribendum est proculdubio διεξελθεῖν, ut Christophorsonus, & Savilius adnotarunt.

A ὁμόχροον ἰδέαν ἔβαψε τὴν ἐπιφάνειαν· ἐκ τούτου δὲ πᾶν ὄψον, καὶ ποτὸν ἐξήμει· ὡς δὲ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ τοῦτο ὑπέμεινε, μὴ ἠρεμούσης τε ἐν αὐτῷ τῆς τροφῆς, ἠπόρει πρὸς τὸ πάθος ἡ τῶν ἰατρῶν τέχνη, καὶ ἤδη ἡμιθανὴς ὢν, παρεκελεύσατο τοῖς οἰκείοις φέρειν αὐτὸν εἰς τὸν εὐκτήριον οἶκον, ἰσχυρισάμενος ἢ αὐτόθι ἀποτανεῖσθαι, ἢ τῆς νόσου ἀπαλλαγήσεσθαι· κειμένῳ δὲ ἐνθάδε, νύκτωρ ἐπιφανεῖσα θεία δύναμις, προσέταξε τὰ ἐσθιόμενα πόματι βάπτειν τοιούτῳ, ὃ σύνθετον ἐκ μέλιτος, καὶ οἴνου, καὶ πεπέρεως ἀναμιγνυμένων ἅμα, τὴν κατασκευὴν ἔχει· ὃ δὴ τῆς νόσου ἀπήλλαξε τὸν ἄνθρωπον· καίτοιγε τοῖς ἰατροῖς κατὰ λόγον τῆς τέχνης, ἐναν-
B τίον ἐδόκει παθήματι ξανθῆς χολῆς, πόμα τὸ θερμότατον· ἐπυθόμην δὲ καὶ Προβιανὸν, ἄνδρα (i) τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευσαμένων ἰατρῶν, χαλεπῶς ὑπὸ πάθους ποδῶν ὀδυνώμενον, ἐνθάδε τῶν ἀλγηδόνων ἀπαλλαγῆναι, καὶ παραδόξου θείας ὄψεως ἀξιωθῆναι· ἑλληνίζοντι γὰρ αὐτῷ ταπρῶτα, ἐπεὶ χριστιανίζειν ἤρξατο, τὰ μὲν ἄλλα τοῦ δόγματος ἁμωσγέπως πιθανὰ ἐδόκει· τὸ δὲ πάντων σωτηρίας αἴτιον γενέσθαι τὸν θεῖον σταυρὸν, οὐ προσίετο· ὧδε δὲ ἔχοντι γνώμης, θεία προφανεῖσα ὄψις ἔδειξέ (k) τι σταυροῦ σύμβολον τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας· καὶ διαῤῥήδην ἀπεφήνατο. ἀφ᾽ οὗ ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς,
C τῶν ὅσα γέγονεν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ κοινῇ τοῦ ἀνθρωπείου γένους, ἢ ἰδίᾳ τινῶν, ἄνευ τῆς τοῦ σεβασμίου σταυροῦ δυνάμεως μηδὲν κατορθῶσαι, μήτε τοὺς ἀγγέλους, μήτε τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἀγαθοὺς ἀνθρώπους· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅτι μὴ πάντα καταλέγειν καιρὸς, ἐξ ὧν ἔγνω συμβεβηκέναι ἐν τῷδε τῷ νεῷ, εἰπεῖν προήχθην.

(k) τι σταυροῦ σύμβολον τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ. Cruces argenteas intelligo, quæ in altari Ecclesiæ statui solebant, ut ex hoc loco apparet. Hodie quoque signum crucis in marmore incisum in medio altari collocari solet. Verum hic Sozomeni locus de istiusmodi signo accipi non potest. Verbum enim ἀνακειμένων de his sumitur, quæ statui, atque erigi solent. Plura vide apud Gretserum in libro 2. de Cruce, cap. 13. ubi tamen falli-
D tur, dum scribit Probianum, cujus mentio fit, vixisse temporibus Constantini Magni; idque Sozomenum, ac Nicephorum tradidisse. Atqui neuter eorum id scripsit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Οἷα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος περὶ τὴν Μαμβρῆ δρῦν διεπράξατο, καὶ ὡς ναὸν ἐκεῖ ᾠκοδόμησεν.

(a) ΑΝαγκαῖον δὲ ἐξελθεῖν, καὶ τὰ περὶ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ καλουμένην βεβουλευμένα Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ· τόπος δὲ οὗτος, ὃν νῦν Τερέβινθον προσαγορεύουσιν, ἀπὸ δέκα, καὶ πέντε σταδίων γείτονα τὴν Χεβρῶν
E πρὸς μεσημβρίαν ἔχων· Ἱεροσολύμων δὲ διεστὼς ἀμφὶ διακόσια, καὶ πεντήκοντα στάδια· οὗ δὴ λόγος ἐστὶν ἀληθὴς, ἅμα τοῖς κατὰ Σοδομιτῶν ἀποσταλεῖσιν Ἀγγέλοις, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φανῆναι τῷ Ἀβραὰμ, καὶ (b) εἰπεῖν αὐτῷ τοῦ παιδὸς τὴν γένεσιν· ἐνταῦθα δὲ λαμπρὰν εἰσέτι νῦν ἐτήσιον πανήγυριν ἄγουσιν ὥρᾳ θέρους οἱ ἐπιχώριοι, καὶ οἱ προσωτέρω Παλαιστινοὶ, καὶ Φοίνικες, καὶ Ἀῤῥάβιοι· συνίασι δὲ πλεῖστοι, καὶ ἐμπορείας ἕνεκα

(b) εἰπεῖν αὐτῷ τοῦ παιδὸς. Rectius in codice Leonis Allatii scribitur προειπεῖν.

(c) ἐπ᾽

ἕνεκα, πωλήσοντες καὶ ἀγοράσοντες· πᾶσι γὰρ περισπούδαστος ἡ ἑορτή· Ἰουδαίοις μὲν, καθότι Πατριάρχην αὐχοῦσι τὸν Ἀβραάμ· Ἕλλησι δὲ, διὰ τὴν ἐπιδημίαν τῶν Ἀγγέλων, τοῖς δ' αὖ Χριστιανοῖς, ὅτι καὶ τότε ἐπεφάνη τῷ εὐσεβεῖ ἀνδρὶ χρόνοις ὕστερον (c) ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρωπείου γένους διὰ τῆς Παρθένου φανερῶς αὐτὸν ἐπιδείξας· προσφόρως δὲ ταῖς θρησκείαις τιμῶσι τοῦτον τὸν χῶρον, οἱ μὲν, εὐχόμενοι τῷ πάντων Θεῷ· οἱ δὲ, τοὺς Ἀγγέλους ἐπικαλούμενοι, καὶ οἶνον σπένδοντες, λίβανον θύοντες, ἢ βοῦν ἢ τράγον, ἢ πρόβατον ἢ ἀλεκτρυόνα· ὁ γὰρ ἕκαστος ἐσπουδασμένον καὶ καλὸν εἶχε, διὰ παντὸς τοῦ ἔτους ἐπιμελῶς τρέφων, καθ' ὑπόσχεσιν εἰς εὐωχίαν τῆς ἐνθάδε ἑορτῆς ἐφύλαττεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς οἰκείοις· τιμῶντες δὲ τὸν τόπον πάντες, ἢ διὰ θεομηνίας κακῶς παθεῖν φυλαττόμενοι, οὔτε γυναιξὶν ἐνθάδε συνουσιάζουσιν, ὡς ἐν ἑορτῇ, κάλλους καὶ κόσμου πλείονος ἐπιμελουμέναις, καὶ εἰ ἔτυχε φαινομέναις τε καὶ προϊούσαις· οὔτε ἄλλως ἀκολασταίνουσι, καὶ ταῦτα (d) ὁμοῦ ἐπίπαν τὰς σκηνὰς ἔχοντες, καὶ ἀναμὶξ καθεύδοντες· αἴθριος γὰρ καὶ ἀρόσιμός ἐστιν ὁ χῶρος, καὶ οὐκ ἔχων οἰκήματα, ἢ μόνα τὰ περὶ τὴν δρῦν πάλαι τοῦ Ἀβραὰμ γενόμενα, καὶ τὸ φρέαρ τὸ παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέν· περὶ δὲ τὸν καιρὸν τῆς πανηγύρεως, οὐδεὶς ἐντεῦθεν ὑδρεύεται· νόμῳ γὰρ ἑλληνικῷ, οἱ μὲν λύχνους ἡμμένους ἐνθάδε ἐτίθεσαν· οἱ δὲ οἶνον ἐπέχεον, ἢ πόπανα ἔρριπτον· ἄλλοι δὲ νομίσματα, ἢ μύρα, ἢ θυμιάματα· καὶ διὰ τοῦτο, ὥς γε εἰκὸς, ἀχρεῖον τὸ ὕδωρ ἐγένετο τῇ μετουσίᾳ τῶν ἐμβαλλομένων· ταῦτα δὲ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον ἡδέως ᾗ θέμις Ἕλλησιν ἐπιτελούμενα, παραγενομένη ποτὲ ἐνθάδε κατ' εὐχὴν ἡ τῆς γαμετῆς Κωνσταντίνου μήτηρ, τῷ Βασιλεῖ κατήγγειλεν· ὁ δὲ πυθόμενος, οὐ μετρίως ᾐτιᾶτο τοὺς Παλαιστίνης Ἐπισκόπους, ὡς τοῦ προσήκοντος ὀλιγωρήσαντας, καὶ τὸν τόπον ἅγιον ὄντα ὑπεριδόντας, σπονδαῖς καὶ θύμασι βεβήλοις μιαίνεσθαι· δείκνυσι δὲ αὐτοῦ τὴν εὐσεβῆ μέμψιν, ἡ περὶ τούτου γραφεῖσα ἐπιστολὴ Μακαρίῳ τῷ Ἱεροσολύμων Ἐπισκόπῳ, καὶ Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου, καὶ τοῖς ἄλλοις Παλαιστινῶν Ἐπισκόποις· οὓς καὶ κατὰ ταυτὸν συνελθεῖν πορσέταξε τοῖς ἐκ Φοινίκης Ἐπισκόποις· ὥστε τοῦ πρότερον ἐνθάδε βωμοῦ ἀνακαθαιρουμένου ἐκ βάθρων, πυρί τε τῶν ξοάνων παραδεδομένων, Ἐκκλησίαν αὐτόθι διαγράψαι, τῆς τοῦ τόπου ἀρχαιότετος, καὶ σεμνότητος ἀξίαν, καὶ τοῦ λοιποῦ προνοεῖν, ἐλεύθερον σπονδῶν, καὶ θυμάτων τούτων εἶναι· ὥστε μηδὲν ἕτερον πράττεσθαι, ἢ τὸν Θεὸν θρησκεύειν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας νόμον· εἰ δὲ τὰ πρότερόν τις ἐπιχειρῶν ἁλοίη, τοὺς Ἐπισκόπους μηνύειν, ὥστε αὐτὸν μεγίστην τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν· κατὰ ταύτην τὴν Βασιλέως ἐπιστολὴν, ἄρχοντες, καὶ ἱερεῖς Χριστοῦ, ἔργῳ τὰ προστεταγμένα παρέδοσαν.

A conveniunt, partim vendituri, partim empturi. Quippe hoc festum maxima omnium hominum frequentia celebratur: Judæorum quidem, propterea quod Abrahamum auctorem gentis suæ jactant: Gentilium vero, eo quod Angeli illic advenerint; Christianorum denique, eo quod tunc temporis pio viro apparuerit is, qui diu postea ad salutem generis humani natus ex Virgine, cunctis se manifestum exhibuit. Porro singuli pro cultu, ac religione sua hunc locum venerantur: alii preces omnium moderatori Deo fundentes: alii Angelos invocantes, & aut vinum libantes, aut thus accendentes, aut bovem, vel hircum, vel ovem,
B gallumve immolantes. Unusquisque enim, quod carissimum habet, ac pulcherrimum, id toto anno alens sedulo, ac saginans, ex voto ad epulum festi illius sibi, ac suis servare solet. Omnes autem sive in venerationem loci, sive metu divinæ vindictæ, ne quid mali ipsis contingat, abstinent illic a mulierum concubitu, quamvis illæ, ut in festo fieri solet, formæ suæ, atque ornatus majorem curam gerant, & si occasio se obtulerit, appareant, ac procedant in publicum: nec omnino lasciviunt; idque, tametsi contigua plerumque habeant tabernacula, & promiscue cubare consueverint. Locus enim ille sub divo est, & aratur, nec ulla habet ædificia, nisi circa quercum,
C quæ olim fuerunt Abrahami, & puteum ab eodem constructum. Ceterum tempore mercatus, nemo ex illo puteo aquam haurit. Nam Gentili ritu alii lucernas accensas puteo imponebant: alii vinum superfundebant: quidam placentas, nonnulli nummos, vel unguenta, vel suffitus injiciebant. Proinde aqua injectarum rerum admixtione, ut credibile est, inutilis potui reddebatur. Dum hæc eo, quem diximus, modo a Gentilibus solemni ritu, atque hilaritate gererentur, socrus Constantini voti causa eo adveniens, rem Imperatori nuntiavit. Quibus ille auditis, Palæstinæ Episcopos non mediocriter objurgavit, quod officium suum ne-
D glexissent, & locum sanctissimum impuris libationibus, & sacrificiis inquinari passi essent: piam autem ejus reprehensionem declarat epistola, ab ipso scripta ad Macarium Hierosolymorum Episcopum, & Eusebium Pamphili, aliosque Episcopos Palæstinæ. Quibus etiam præcepit, ut simul cum Phœnices Episcopis convenirent: & ara, quæ prius illic steterat, funditus eversa, ac repurgata, statuisque incendio consumtis, Ecclesiam ibidem designarent, vetustati loci, & sanctitati convenientem: darentque operam, ut in posterum locus ille a libamentis, & sacrificiis vacuus esset; adeout nihil aliud, quam veri Dei cultus juxta Ec-
E clesiæ leges ibi celebraretur. Quod si quis vetera tentare deprehensus fuisset, indicarent illud Episcopi, quo ipse gravissimum ei supplicium inferret. Juxta hanc Imperatoris epistolam, rectores Provinciæ, & Sacerdotes Christi, ea, quæ mandata fuerant, opere compleverunt.

(c) ἐπὶ σωτηρίᾳ. Ante hæc verba codex Leonis Allatii articulum apponit hoc modo, ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ. Malim tamen eum articulum paulo superius apponere in hunc modum, ὁ χρόνοις ὕστερον ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρωπείου γένους διὰ τῆς παρθένου φανερῶς ἑαυτὸν ἐπιδείξας. Nec dubito, quin Sozomenus ita scripserit. ἑαυτὸν restitui ex codice Allatiano. Ceterum de hoc mercatu ad Terebinthum plura dixi in Annotationibus ad lib. 3. Eusebii de vita Constantini, cap. 53.

(d) ὁμοῦ ἐπίπαν. In codice Leonis Allatii hic locus ita scribitur, καὶ ταῦτα ὡς ἐπίπαν ὁμοῦ τὰς σκηνὰς ἔχοντες. Sane in codice Fuketiano scriptum invenimus, ἐπίπαν ὁμοῦ. Ceterum hoc loco ὁμοῦ idem valet, ac *juxta*. Quo sensu ὁμοῦ sumitur etiam in libro primo, ubi patriam magni Antonii scribit fuisse ὁμοῦ τῆς Ἡρακλείας.

A

CAPUT V.

Quomodo Conſtantinus Deorum templa everterit: atque ita populos ad Chriſtianam religionem magis pellexerit.

Euſeb. Vit. Conſtantin. lib. 3. c. 54. &c.

SEd quoniam multi adhuc populi, multæque urbes Imperii Romani, formidinem, & reverentiam erga inanem illam ſimulacrorum ſpeciem retinentes, Chriſtianorum Doctrinam averſabantur, & vetuſtatem rituſque, ac feſta majorum ingenti ſtudio, & cura complectebantur, Imperator neceſſarium ſibi eſſe exiſtimavit, ut ſubditos ſuos ad negligendum Deorum cultum inſtitueret. Id autem facillimum fore cenſuit, ſi eos prius ad contemnenda templa, & quæ in templis erant ſimulacra, aſſuefeciſſet. Hæc cum ita apud ſe conſtituiſſet, militari manu opus non habuit. Nam Chriſtiani, qui in Palatio erant, cum Imperatoris literis urbes, & oppida peragrantes, decreta executioni mandarunt. Quippe plebeii quidem ſibimetipſis, & liberis, uxoribuſque ſuis metuentes, ne male multarentur, ſi reſtitiſſent, prorſus quieverunt. Æditui vero, & Flamines multitudinis auxilio deſtituti, pretioſiſſima quæque, & cælitus lapſa ſimulacra, quæ διοπετῆ vocant, prodiderunt; ipſique per ſe ea protulerunt ex adytis, & occultis templorum penetralibus. Et quæ prius inacceſſa fuerant, ſoliſque ſacerdotibus nota, plana deinceps omnibus, ac pervia fuere. Ex ſimulacris autem, ea, quæ ex pretioſa materia conſtabant, & ex aliis rebus quidquid utile videbatur, igne conflata ſunt, & publica pecunia ex iis facta. Quæ vero ex ære artificioſiſſime fabricata erant, ea undique in urbem Imperatori cognominem ad ejus ornatum comportata ſunt. Quæ quidem etiamnum viſuntur, in plateis, & in Circo, atque in palatio dedicata. In his eſt Apollinis ſtatua, quæ fuit in templo, ubi Pythia reddebat oracula: & ſtatua muſarum ex Helicone, & tripodes Delphici, & Pan ille celeberrimus, quem Pauſanias Spartanus, & civitates Græciæ poſt bellum contra Medos geſtum publice dedicarunt. Jamvero templa, partim januis, partim tectis nudata ſunt. Nonnulla ultro neglecta, ruebant paulatim, atque interibant. Subverſa ſunt autem, ac funditus deleta eo tempore, tum Æſculapii fanum, quod erat in urbe Ciliciæ Ægis, tum templum Veneris apud Aphaca, juxta Libanum montem, & fluvium Adonin. Porro hæc duo templa illuſtriſſima erant, & ſumma religione a veteribus culta. Nam Ægeatæ quidem prædicabant, ægros apud ſe morbis liberari, Deo ipſis apparente noctu, eoſque ſanante. In Aphacis vero certo die ignis per quamdam invocationem e vertice montis Libani decurrens inſtar ſtellæ, in vicinum amnem ſeſe immergebat. Atque hunc ignem ajebant eſſe Uraniam: ita enim ipſi Venerem appellant. Quibus ad hunc modum confectis, Imperatoris conſilium ex voto ipſi ſucceſſit. Nam alii quidem, cum ea, quæ prius ſancta, ac for-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὅπως τὰ τῶν Εἰδώλων τεμένη κατέστρεψε, καὶ τοὺς λαοὺς ἐνθεῦθεν μᾶλλον χριστιανίζειν ἀνέπειθεν.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ δῆμοι καὶ πόλεις ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπήκοον, εἰσέτι δεῖμα καὶ σέβας ἔχοντες τῆς περὶ τὰ ξόανα φαντασίας, ἀπεστρέφοντο τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν, ἀρχαιότητός τε ἐπεμελοῦντο, καὶ τῶν πατρῴων ἐθῶν καὶ πανηγύρεων, ἀναγκαῖον αὐτῷ ἐφάνη, παιδεῦσαι τοὺς ἀρχομένους ἀμελεῖν τῶν θρησκευομένων· εἶναι δὲ τοῦτο εὐπετές, B εἰ πρῶτον αὐτοὺς ἐθίσειε καταφρονεῖν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀγαλμάτων· ἐννοηθέντι δὲ ταῦτα, στρατιωτικῆς χειρὸς οὐκ ἐδέησεν· ἀλλ' ἄνδρες Χριστιανοὶ ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπετέλουν τὰ δόξαντα, διαβάντες τὰς πόλεις ἅμα γράμμασι βασιλικοῖς· οἱ μὲν γὰρ δῆμοι, περὶ αὐτῶν καὶ παίδων καὶ γυναικῶν δεδιότες μή τι κακὸν πάθωσιν ἐναντιούμενοι, ἡσυχίαν ἦγον· γυμνωθέντες δὲ τῆς τοῦ πλήθους ῥοπῆς οἱ νεωκόροι καὶ οἱ ἱερεῖς, προὔδωκαν τὰ παρ' αὐτοῖς τιμιώτατα, καὶ (a) τὰ διοπετῆ καλούμενα· καὶ δι' ἑαυτῶν ταῦτα προῆγον ἐκ τῶν ἀδύτων καὶ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς κρυφίων μυχῶν· βατά τε λοι- C πὸν ἦν τοῖς θέλουσι, τὰ πρὶν ἄβατα, καὶ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις ἐγνωσμένα· τῶν δ' αὖ ξοάνων τὰ ὅσα τιμίας ὕλης, καὶ τῶν ἄλλων ὅσον ἐδόκει χρήσιμον εἶναι, πυρὶ διεκρίνετο, καὶ δημόσια ἐγίνετο χρήματα· τὰ δὲ ἐν χαλκῷ θαυμασίως εἰργασμένα, πάντοθεν εἰς τὴν ἐπώνυμον πόλιν τοῦ Αὐτοκράτορος μετεκομίσθη πρὸς κόσμον· καὶ εἰσέτι νῦν δημοσίᾳ ἵδρυνται κατὰ τὰς ἀγυιὰς καὶ τὸν ἱππόδρομον, καὶ τὰ βασίλεια· τὰ μέν, τοῦ Πυθίας ἦν μαντείου Ἀπόλλωνος, καὶ Μοῦσαι αἱ Ἑλικωνιάδες, καὶ οἱ ἐν Δελφοῖς τρίποδες, καὶ ὁ Πὰν ὁ βοώμενος, ὃν Παυσανίας ὁ Λακεδαιμόνιος, καὶ αἱ Ἑλληνίδες πό- D λεις ἀνέθεντο μετὰ τὸν πρὸς Μήδους πόλεμον· νεῲ δὲ οἱ μὲν θυρῶν· οἱ δὲ ὀρόφων ἐγυμνώθησαν· οἱ δὲ καὶ ἄλλως ἀμελούμενοι, ἠρείποντό τε καὶ διεφθείροντο· κατεσκάφησαν δὲ τότε καὶ ἄρδην ἠφανίσθησαν, ὁ ἐν Αἰγαῖς τῆς Κιλικίας Ἀσκληπιοῦ ναός, καὶ ὁ ἐν Ἀφάκοις τῆς Ἀφροδίτης περὶ τὸν Λίβανον τὸ ὄρος, καὶ Ἄδωνιν τὸν ποταμόν· ἄμφω δὲ ἐπισημοτάτω νεὼ ἐγενέσθην, καὶ σεβασμίω τοῖς πάλαι· καθότι Αἰγεᾶται μὲν ηὔχουν τοὺς κάμνοντας τὰ σώματα νόσων ἀπαλλάττεσθαι παρ' αὐτοῖς, ἐπιφαινομένου νύκτωρ καὶ ἰωμένου τοῦ δαίμονος· ἐν E Ἀφάκοις δέ, κατ' ἐπίκλησίν τινα καὶ ῥητὴν ἡμέραν, ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας τοῦ Λιβάνου πῦρ διαΐσσον, καθάπερ ἀστήρ, εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν ἔδυνεν· ἔλεγον δὲ τοῦτο τὴν οὐρανίαν εἶναι, ὧδε τὴν Ἀφροδίτην καλοῦντες· τούτων οὕτω συμβάντων, κατὰ σκοπὸν προὐχώρει τῷ Βασιλεῖ τὸ σπουδαζόμενον· οἱ μὲν γὰρ τὰ πρὶν σεμνὰ καὶ φοβερὰ εἰ- κῆ

(a) τὰ διϊπετῆ καλούμενα. Gentiles ſimulacra quædam habebant, quæ cœlo demiſſa fabulabantur: atque idcirco διϊπετῆ, vel διοπετῆ vocabant. Hujuſmodi fuit Palladium Trojanorum, de quo Apollodorus Grammaticus in Bibliotheca ita ſcribit: τοῦ δὲ Διὶ σημεῖον δεξάμενος αὐτῷ τι φανῆναι μεθ' ἡμέραν τὸ διϊπετὲς παλλάδιον πρὸ τῆς σκηνῆς κείμενον ἐθεάσατο. Porro in codice Fuketiano ſcriptum inveni διοπετῆ. Græci quoque οὐρανοπετῆ vocabant ejuſmodi ſimulacra. Sic Herodianus in libro primo de ſimulacro matris Idææ ſcribit: τοῦτο δὲ πάλαι μὲν ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθῆναι λόγοις ἔς τινα τῆς Φρυγίας χῶρον. πεσόντος δὲ ὄνομα αὐτῷ.

(a) ὅτα

ἐῤῥιμμένα, καὶ καλάμης καὶ φορυτοῦ ἔνδοθεν βεβυσμένα ὁρῶντες, εἰς καταφρόνησιν ἦλθον τῶν πρότερον σεβασμίων, καὶ πλέον τοῖς προγόνοις ἐμέμφοντο· οἱ δὲ, ζηλώσαντες τοὺς Χριστιανοὺς τῆς παρὰ τῷ Βασιλεῖ τιμῆς, ἀναγκαῖον ᾠήθησαν τὰ τοῦ κρατοῦντος ἤθη μιμήσασθαι· ἄλλοι δὲ, καθέντες ἑαυτοὺς εἰς διάσκεψιν τοῦ δόγματος, ἢ σημείοις, ἢ ὀνείρασιν, ἢ Ἐπισκόπων, ἢ Μοναχῶν συνουσίαις, ἐδοκίμασαν ἄμεινον εἶναι χριστιανίζειν· ἐξ ἐκείνου δῆμοι καὶ πόλεις, ἑκοντὶ τῆς προτέρας μετέθεντο γνώμης· ἡνίκα δὴ τὸ ἐπίνειον τῆς Γαζαίων πόλεως, ὃν Μαϊουμᾶν προσαγορεύουσιν, εἰσάγαν δεισιδαιμονοῦν καὶ τὰ ἀρχαῖα πρὸ τούτου θαυμάζον, εἰς χριστιανισμὸν ἀθρόον πανδημεὶ μετέβαλε· ἀμειβόμενος δὲ αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας ὁ Βασιλεὺς, πλείστης τιμῆς ἠξίωσε, καὶ πόλιν οὐ πρότερον ὂν τὸ χωρίον ἀπέφηνε, καὶ Κωνσταντίαν ἐπωνόμασε· τῷ τιμιωτάτῳ τῶν παίδων γεραίρων τὸν τόπον διὰ τὴν θρησκείαν· ἐκ τοιαύτης δὲ αἰτίας, καὶ Κωνσταντίναν τὴν παρὰ Φοίνιξιν ἔγνων ἐπιγράψασθαι τὴν τοῦ Βασιλέως ἐπωνυμίαν· Ἀλλὰ γὰρ ἕκαστα συγγράφειν οὐκ εὐχερές· πλεῖσται γὰρ δὴ καὶ ἄλλαι πόλεις τηνικαῦτα πρὸς τὴν θρησκείαν ηὐτομόλησαν, καὶ αὐτόματοι, Βασιλέως μηδὲν ἐπιτάττοντος, τοὺς παρ' αὐτοῖς ναοὺς καὶ ξόανα καθεῖλον, καὶ εὐκτηρίους οἴκους ᾠκοδόμησαν.

A B C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Ἐκ ποίας προφάσεως, ἐπὶ Κωνσταντίνου τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην διέδραμεν.

Πληθυνούσης δὲ τῆς Ἐκκλησίας τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων οἰκουμένην, καὶ δι' αὐτῶν Βαρβάρων ἡ θρησκεία ἐχώρει· ἤδη γὰρ τά τε ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον φῦλα ἐχριστιάνιζον· Κελτοί τε, καὶ οἱ Γαλατῶν ἔνδον πελευταῖοι τὸν Ὠκεανὸν προσοικοῦσι· καὶ Γότθοι, καὶ ὅσοι τούτοις ὅμοροι τὸ πρὶν ἦσαν ἀμφὶ τὰς ὄχθας Ἴστρου ποταμοῦ, πάλαι μετασχόντες τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον καὶ λογικὸν μεθηρμόσαντο· πᾶσι δὲ Βαρβάροις σχεδὸν πρόφασις συνέβη πρεσβεύειν τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν, οἱ γενόμενοι κατὰ καιρὸν πόλεμοι Ῥωμαίοις καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις, ἐπὶ τῆς Γαλλιηνοῦ ἡγεμονίας καὶ τῶν μετ' αὐτὸν Βασιλέων· ἐπεὶ γὰρ τότε πλῆθος ἄφατον μιγάδων ἐθνῶν, ἐκ τῆς Θρᾴκης περαιωθὲν τὴν Ἀσίαν κατέδραμεν, ἄλλοι τε ἀλλαχῆ Βάρβαροι ταυτὸν εἰργάσαντο τοὺς παρακειμένους Ῥωμαίους, πολλοὶ τῶν ἱερέων τοῦ Χριστοῦ αἰχμάλωτοι γενόμενοι, σὺν αὐτοῖς ἦσαν· ὡς δὲ τοὺς αὐτόθι νοσοῦντας ἰῶντο, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἐκάθαιρον, Χριστὸν μόνον ὀνομάζοντες, καὶ υἱὸν Θεοῦ ἐπικαλούμενοι· προσέτι δὲ καὶ πολιτείαν ἄμεμπτον ἐφιλοσόφουν, καὶ ταῖς ἀρεταῖς τὸν μῶμον ἐνίκων, θαυμάσαντες οἱ Βάρβαροι τοὺς ἄνδρας τοῦ βίου καὶ τῶν παραδόξων ἔργων, εὖ φρονεῖν συνεῖδον, καὶ τὸν Θεὸν ἵλεον ἔχειν, εἰ τοὺς ἀμείνους φανέντας μιμήσαιντο, καὶ ὁμοίως αὐτοῖς τὸ κρεῖττον θεραπεύοιεν· προβαλλόμενοι οὖν αὐτοὺς τοῦ πρα-

D E

formidanda duxerant, temere projecta viderent, & stipula, ac fœno intus referta, contemnere cœperunt, quæ prius religiose coluerant, & majorum suorum errorem incusare. Alii vero, cum Christianos beatos idcirco existimarent, quod ab Imperatore in pretio haberentur, institutum Principis imitandum sibi esse censuerunt. Alii cum Doctrinam Christianorum attentius examinare cœpissent; signis quibusdam, aut somniis, aut Episcoporum, vel Monachorum colloquiis inducti, consultius arbitrati sunt Christianam fidem amplecti. Exinde populi, & civitates sua sponte a prioribus institutis descivere. Quo quidem tempore navale urbis Gazæorum, quod Majuma nuncupatur, quod superstitioni admodum deditum erat, & veteres cæremonias antea semper suspexerat, universum repente ad Christi fidem se transtulit. Imperator vero eorum pietati vicem rependens, maximo honore illos affecit; & locum illum, qui antea urbs non erat, civitatem esse jussit, & Constantiam cognominavit; ejus, quem ex filiis carissimum habebat, nomine locum illum cohonestans ob religionem. Sed & Constantinam urbem Phœnices, simili de causa Imperatoris nomine appellatam esse, accepi. Verum singula persequi haudquaquam facile est. Nam & aliæ plurimæ urbes eo tempore ad Christianam religionem defecerunt, & sua sponte, nihil horum jubente Imperatore, templa, ac simulacra sua everterunt, & Ecclesias ædificarunt. SÆC. IV.

CAPUT VI.

Qua occasione Constantini temporibus nomen Christi in universum orbem permanarit.

Porro cum ad hunc modum per universum orbem Romanum amplificaretur Ecclesia, ad ipsos etiam Barbaros religio permanavit. Gentes enim circa Rhenum Christi fidem jam profitebantur: Celtæ item, & Gallorum ultimi, qui ad Oceanum habitant: Gothi præterea, & quicumque iis olim finitimi erant, Danubii accolæ, fide in Christum jampridem suscepta, mansuetiorem, atque humaniorem cultum induerant. Ceterum omnibus fere Barbaris, ad Christianorum Religionem transeundi occasio oborta est ex bellis, quæ Romani subinde cum exteris gessere, Principatu Gallieni, & sequentium Imperatorum. Quippe ea tempestate, cum innumerabilis Barbarorum multitudo ex variis gentibus collecta, ex Thracia in Asiam trajecisset, eamque omnem depopulata esset; & alii aliunde Barbari Romanos sibi finitimos pari modo aggressi essent, multi sacerdotes Christi a Barbaris capti, cum illis commorati sunt. Qui cum ægrotos illic homines sanarent, & dæmoniacos purgarent, Christum tantummodo nominantes, & filium invocantes Dei: vitam præterea sanctissimam, & ab omni reprehensione vacuam ducerent, ac virtutibus superarent invidiam: admirati illos Barbari cum ob vitæ integritatem, tum ob miracula ab ipsis perpetrata, prudenter se facturos putarunt, Deumque propitium habituros, si eos, quos meliores viderant, imitarentur, & divinum numen perinde colerent, atque illi. Proinde cum eos sibi præcipere jussissent, quæ agen-

SÆC.IV. da erant, instituti sunt ab illis, & sacro lavacro tincti; atque exinde ad Ecclesiasticos conventus admissi.

CAPUT VII.

Quomodo Hiberi fidem in Christum susceperint.

Socr. lib. 1. cap. 20.

EOdem Constantino Imperium administrante, Hiberi quoque Christum agnovisse dicuntur. Ea Barbarorum gens est, populosa imprimis, ac bellicosissima: habitat autem supra Armenios ad Septentrionem. Hi ut majorum superstitionem desererent, perfecit captiva quædam apud ipsos mulier Christiana. Quæ cum fide, ac pietate mirabili prædicta esset, ne inter exteras quidem gentes de consueta abstinentia quidquam remittebat. Verum ipsi in deliciis erat jejunium, & continua diu, noctuque oratio, & divini numinis laudatio. At Barbari mulierem interrogarunt, cujus rei causa has ærumnas toleraret. Illa simplicius respondente, filium Dei hoc modo colendum esse, nova, atque insueta res Barbaris visa est, tum nomen ipsius, qui colebatur, tum modus religionis, atque observantiæ. Interea contigit, quemdam illic puerum graviter ægrotare, quem mater per singulas domos circumferens ostendebat. Solent enim Hiberi istud facere, ut si quis forte morbi medicus repertus fuerit, ægrotis facilis, & expedita contingat curatio. Cum vero puer nusquam medelam inveniens, tandem ad captivam deportatus fuisset: illa, medicamentorum, inquit, sive ad ungendum, sive ad superponendum, nec usum ullum, nec notitiam habeo. Verum credo, Christum magnum, ac verum Deum, quem colo, filii tui, o mulier, medicum, ac servatorem futurum. Statimque oratione facta pro puero, eum morbo absolvit, cum jamjam moriturus crederetur. Nec multo post uxorem quoque reguli gentis illius, morbo insanabili brevi perituram, eodem modo servavit: eique Christi notitiam tradidit, illum valetudinis dispensatorem, illum vitæ, ac regni, omnium denique rerum dominum esse docens. Et regina quidem ex eo, quod in se experta fuerat, vera esse credens captivæ mulieris verba, Christianorum religionem amplexa est, magnoque in honore habuit mulierem. Rex vero fidei, & curationis celeritatem simul, ac miraculum admiratus, quænam hujus rei auctor fuisset, ex conjuge didicit, & captivam remunerari jussit. Cui regina: At illa, inquit, parum curat munera, quantumvis pretiosa judicentur. Solam Dei sui observantiam in pretio habet. Quocirca si mulieri gratificari volumus, tutoque, & recte agere cupimus; agedum nos quoque Deum illum colamus, qui præpotens est, regesque, si ipsi placuerit, in statu suo facit permanere: ac rursus excelsos deprimere, & abjectos illustres reddere, & malis oppressos servare facile potest. Hæc, & alia hujusmodi cum regina sæpius inculcans, recte dicere videretur, anceps, ac dubius hærebat Hiberiæ

Puer precibus sanatus.

A πρακτὲς καθηγητὰς, ἐδιδάσκοντο καὶ ἐβαπτίζοντο, καὶ ἀκολούθως ἐκκλησίαζον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅπως Ἴβηρες τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐδέξαντο.

ΕΠὶ δὲ τῆς προκειμένης βασιλείας, λέγεται τοὺς Ἴβηρας τὸν Χριστὸν ἐπιγνῶναι· ἔθνος δὲ τοῦτο βάρβαρον μέγα τε καὶ μαχιμώτατον· οἰκεῖ δὲ τῆς Ἀρμενίων ἐνδότερον πρὸς ἄρκτον· παρεσκεύασε δὲ αὐτοὺς τῆς πατρῴας θρησκείας ὑπεριδεῖν, Χριστιανὴ γυνὴ αἰχμάλωτος· ἢ δὴ πι-
B στοτάτη καὶ θεοσεβὴς ἄγαν οὖσα, οὐ δὲ παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις καθυφῆκε τῆς συνήθους πολιτείας· φίλον δέ τι αὐτῇ χρῆμα ἐτύγχανε νηστεία, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν εὔχεσθαι, καὶ τὸν Θεὸν εὐλογεῖν· οἱ δὴ Βάρβαροι, ἐπυνθάνοντο ὅτου χάριν τοῦτο ὑπομένοι· τῆς δὲ, ἁπλούστερον λεγούσης οὕτω χρῆναι σέβειν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ξένον αὐτοῖς ἐδόκει καὶ τοῦ θρησκευομένου τὸ ὄνομα, καὶ τῆς θρησκείας ὁ τρόπος· συμβὰν δὲ μειράκιον ἐνταῦθα δεινῶς ἀσθενεῖν, περιφέρουσα καθ' ἕκαστον οἶκον ἡ μήτηρ ἐδείκνυεν· ἔθος γὰρ Ἴβηρσι τοῦτο ποιεῖν, ἵν' εἴ τις εὑρεθείη τοῦ νοσήματος ἰατρὸς, εὐπόριστος γένεται τοῖς κάμνουσιν ἡ τοῦ
C πάθους ἀπαλλαγή· ἐπεὶ δὲ μηδαμοῦ θεραπευθὲν, καὶ παρὰ τὴν αἰχμάλωτον ἐκομίσθη τὸ παιδίον, φαρμάκων μὲν, ἔφη, (a) οὔτε χρηστῶν οὔτε ἐπιπλάστων εἴδησιν ἢ πεῖραν ἔχω· πιστεύω δὲ τὸν Χριστὸν ὃν σέβω, τὸν ἀληθινὸν καὶ μέγαν Θεὸν, σωτῆρα τοῦ σοῦ παιδὸς γενέσθαι, ὦ γύναι· παραχρῆμά τε ὑπὲρ αὐτοῦ εὐξαμένη, τῆς νόσου ἀπήλλαξεν αὐτὸν ὅσον οὔπω τεθνήξεσθαι προσδοκώμενον· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον, καὶ τὴν γαμετὴν τοῦ κρατοῦντος τοῦ ἔθνους ἀνιάτῳ πάθει διόλλυσθαι μέλλουσαν, τῷ ἴσῳ τρόπῳ διέσωσε· καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ γνῶσιν ἐπαίδευσεν· ὑγείας ταμίαν, καὶ ζωῆς καὶ βασιλείας καὶ πάντων
D κύριον αὐτὸν εἰσηγουμένη· καὶ ἡ μὲν, τῇ πείρᾳ τοῦ ἐπὶ αὐτοῦ συμβεβηκότος ἀληθεῖς εἶναι πιστεύσασα τοὺς τῆς αἰχμαλώτου λόγους, τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν ἐπρέσβευε, καὶ διὰ πολλῆς τιμῆς εἶχε τὴν ἄνθρωπον· ὁ δὲ Βασιλεὺς, θαυμάσας τὸ ταχὺ καὶ παράδοξον τῆς πίστεως καὶ ἰάσεως, ἔμαθε τὴν αἰτίαν παρὰ τῆς γαμετῆς· καὶ δώροις ἐκέλευσεν ἀμείβεσθαι τὴν αἰχμάλωτον· ἀλλὰ τούτων, ἔφη ἡ Βασιλὶς, ὀλίγος αὐτῇ λόγος, κἂν πάνυ τίμια νομίζηται· μόνην δὲ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὴν εἰς τὸν ἴδιον Θεὸν θεραπείαν· ἣν οὖν αὐτῇ χαρίζεσθαι βουλοίμεθα, καὶ ἀσφαλῶς πράττειν καὶ καλῶς σπουδάζοιμεν, ἄγε δὴ καὶ ἡμεῖς τοῦτον σεβώμεθα, κρα-
E ταιὸν Θεὸν ὄντα καὶ σωτῆρα, καὶ βασιλέας, ἣν βούληται, ἐν οἷς εἰσὶ διαμένειν ποιοῦντα, πάλιν τ' αὖ ἱκανὸν ῥᾳδίως τοὺς μεγάλους, μικροὺς ἀποφαίνειν, καὶ τοὺς ἀδόξους, ἐπιφανεῖς· καὶ τοὺς ἐν δεινοῖς ὄντας, σώζειν· τοιαῦτα πολλάκις εὖ λέγειν δοκούσης τῆς γυναικὸς, ἀμφίβολος ἦν ὁ τῆς Ἰβηρίας

(a) οὔτε χρηστῶν οὔτε ἐπιπλάστων. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui χριστῶν emendarunt. Græci tria genera medicamentorum distingunt: χριστὰ, ποτὰ, ἐπίπλαστα. Scholiastes Theocriti, φαρμάκων τὰ μὲν εἰσὶ χριστὰ, ἤγουν ἅπερ χριόμεθα εἰς θεραπείαν. τὰ δὲ ποτὰ, ἤγουν ἅπερ πίνομεν. τὰ δὲ ἐπίπαστα, ἤγουν ἅπερ ἐπιπάττομεν. Ubi vides ἐπίπαστα vocari, quæ a Sozomeno dicuntur ἐπίπλαστα. Utro autem modo melius scribatur hæc dictio, incertum est. Sane Theocritus in Pharmaceutriis πάσσειν, & ἐπιπάσσειν dixit. ἐπιπλάττειν tamen legitur apud Psellum in libro de Dæmonibus.

είας ἡγέμενος, καὶ οὐ πάνυ ἐπείθετο, τοῦ πράγματος τὸ νεώτερον ἐννοῶν, καὶ τὴν πατρῴαν θρησκείαν αἰδούμενος· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ ἅμα τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν εἰς ὕλην ἐλθών, ἐθήρα· ἐξαπίνης οὖν ἀχλὺς πυκνοτάτη, καὶ παχὺς ἀὴρ ἐπιχυθεὶς αὐτοῖς πάντοθεν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον ἐκάλυψε· νὺξ δὲ βαθεῖα καὶ σκότος πολὺ τὴν ὕλην κατεῖχεν· ἐνταῦθα δὲ περὶ ἑαυτοῦ δείσας ἕκαστος, διεσκεδάσθησαν ἀλλήλων· ὁ δὲ Βασιλεὺς, μόνος ἀλώμενος, οἷα φιλεῖ συμβαίνειν τοῖς ἀνθρώποις ἀμηχανοῦσιν ἐν τοῖς δεινοῖς, ἐνενοήθη τὸν Χριστόν· καὶ Θεὸν αὐτὸν ἡγεῖσθαι, καὶ τοῦ λοιποῦ σέβειν κατὰ νοῦν ἐδοκίμασεν, εἰ τὸ παρὸν διαφύγοι κακόν· ἔτι δὲ αὐτοῦ ταῦτα ἐνθυμουμένου, παραχρῆμα διελύθη ἡ ἀχλὺς, καὶ ὁ ἀὴρ εἰς αἰθρίαν μετέβαλεν· ἐμβαλούσης τε τῆς ἀκτῖνος τῇ ὕλῃ, διεσώθη ἐνθάδε· καὶ τὸ συμβὰν τῇ γαμετῇ κοινωσάμενος, μετεπέμψατο τὴν αἰχμάλωτον, καὶ τίνα τρόπον προσήκει τὸν Χριστὸν θρησκεύειν, ἐκέλευσε διδάσκειν· τῆς δὲ, ὅσα γυναικὶ θέμις λέγειν τε καὶ ποιεῖν εἰσηγησαμένης, ἀγείρας τοὺς ὑπηκόους ἐκεῖνος, τὰς συμβάσας αὐτῷ καὶ τῇ γαμετῇ θείας εὐεργεσίας εἰς κοινὸν ἐξήγγειλε· μήπω δὲ μυηθεὶς, τὰ περὶ τοῦ δόγματος μετέδωκε τοῖς ἀρχομένοις· καὶ τὸν Χριστὸν πανδημεὶ σέβειν πείθουσιν, αὐτὸς μὲν τοὺς ἄνδρας· ἡ δὲ Βασίλισσα ἅμα τῇ αἰχμαλώτῳ, τὰς γυναῖκας· καὶ ἐν τάχει κοινῇ συνθήκῃ παντὸς τοῦ ἔθνους, φιλοτιμότατα παρεσκευάσαντο Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν· ἐπεὶ δὲ κύκλῳ τοῦ νεὼ τὸν περίβολον ἤγειραν, στήσαντες μηχανὰς, ἀνίμων τοὺς κίονας, καὶ ἐπὶ τῶν βάσεων ἐστήριζον· λέγεται δὲ τοῦ τε πρώτου καὶ δευτέρου ὀρθωθέντος, ἐργώδη γενέσθαι τοῦ τρίτου κίονος τὴν στάσιν, καὶ μή τε τέχνῃ τῶν ἐπιστημόνων κατορθωθῆναι, μή τε ἰσχύϊ βιασθῆναι, καίπερ πολλῶν ὄντων τῶν ἑλκόντων· ἑσπέρας δὲ ἐπιγενομένης, μόνη ἡ αἰχμάλωτος αὐτόθι διενυκτέρευσεν, ἱκετεύουσα τὸν Θεὸν, εὐπετῆ γενέσθαι τῶν κιόνων τὴν διόρθωσιν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἀνεχώρησαν δυσφοροῦντες, καὶ μάλιστα ὁ Βασιλεύς· ὀρθωθεὶς γὰρ μέχρι τοῦ μέσου ὁ κίων, ἐγκάρσιος ἔμενε· καὶ τῷ ἐδάφει ἐμπαγεὶς, ἐκ τῆς κάτωθεν ἀρχῆς ἀκίνητος ἦν· (b) ἔμελλε δὲ διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρὸ τούτου παράδοξα, βεβαιοτέρους καὶ περὶ τὸ θεῖον ποιήσειν τοὺς Ἴβηρας· ἐπὶ γὰρ τὴν ἕω παραγενομένων αὐτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, θαυμάσιόν τι χρῆμα καὶ ὀνείρῳ προσεοικὸς, ὀρθὸς ἐφάνη ὁ τῇ προτεραίᾳ ἀκίνητος κίων, ἀπὸ μικροῦ διαστήματος ἐπὶ τῆς ἰδίας βάσεως αἰωρούμενος· καταπλαγέντων οὖν πάντων, καὶ μόνον εἶναι Θεὸν ἀληθινὸν συνομολογούντων τὸν Χριστὸν, θεωμένων πάντων ἡσυχῇ διολισθήσας αὐτομάτως, ὡς ἀπὸ τέχνης τῇ βάσει προσηρμόσθη· μετὰ δὲ ταῦτα εὐπετῶς οἱ ἄλλοι ὠρθώθησαν, καὶ προθυμότεροι οἱ Ἴβηρες τὰ λοιπὰ ἐπετέλουν· σπουδῇ δὲ τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομηθείσης, ὑποθεμένης τῆς αἰχμαλώτου πέμπουσι πρέσβεις πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Βασιλέα, συμμαχίαν καὶ σπονδὰς φέροντας. ἀντὶ δὲ τούτων ἱερέας τῷ ἔθνει ἀποσταλῆναι δεομένους· διεξελθόντων δὲ τῶν πρέσβεων οἷα παρ᾽ αὐ-

A riæ rex, nec adduci poterat ad credendum, cum & novitatem rei consideraret, & majorum suorum religionem honore prosequeretur. Aliquanto post in silvam venandi causa una cum suis perrexit. Cum ecce repente caligo densissima, & nebulosus aer illis circumfusus, cœlum undique, & solem obtexit: nox autem profunda, & spissæ tenebræ silvam omnem occuparunt. Tum singuli sibimetipsis metuentes, hac illac dissipati sunt. Rex autem solus oberrans, sicut iis evenire solet, qui in extremo discrimine positi, quid sibi agendum sit, nesciunt, de Christo cogitare cœpit: eumque pro Deo se habiturum, ac deinceps culturum esse, si B præsens periculum effugeret, intus apud se constituit. Dum ista adhuc animo cogitaret, discussa est caligo, & aer ad pristinam serenitatem reversus: Solisque radiis illustrato nemore, rex incolumis evasit. Qui mox conjugi suæ confessus id, quod sibi acciderat, captivam mulierem ad se accersit, & quonam modo colendus sit Christus, docere eam jubet. Cumque illa, quatenus mulierem loqui, atque agere fas est, regem edocuisset, rex convocatis subditis, divina beneficia, quæ tum sibi, tum uxori contigerant, palam exposuit: & quamvis nondum sacris initiatus, tamen Doctrinam Christi subditis tradidit. Amboque universæ genti, C ut Christum coleret, persuadent: rex quidem viris; regina vero, & captiva mulier feminis: & confestim communi totius gentis consensu, Ecclesiam ædificare omni ope, ac studio aggressi sunt. Cumque ambitum Ecclesiæ jam undique rexissent, adhibitis machinis columnas attollere, & basibus suis imponere cœperunt. Verum erectis jam duabus columnis, admodum difficilis extitisse dicitur tertiæ columnæ erectio: ita ut nec peritorum artificum ingenio erigi, nec trahentium viribus cogi potuerit, licet multi ad eam subvehendam adhibiti essent. Vespere interim superveniente, sola mulier captiva illic pernoctavit, Deum orans atque D interpellans, ut facilem præstaret columnarum erectionem. Reliqui autem omnes, atque imprimis rex ipse, dolentes inde discesserant. Quippe columna semierecta manebat obliqua, soloque impacta, ex inferiori parte hærebat immobilis. Verum & ob id, & ob præcedentia miracula Hiberos in fide constantiores reddituras erat captiva. Prima enim luce progressis ad Ecclesiam Hiberis, stupenda res, ac somnio similis visa est, columna, quæ pridie fuerat immobilis, erecta; & modico intervallo supra basim suam pendens. Cumque omnes admiratione perculsi essent, Christumque solum Deum esse, uno consensu confiterentur, columna cunctis spectantibus sensim delapsa, sua sponte ve- E lut arte quadam, basi suæ apte adhæsit. Reliquæ postea columnæ absque ullo negotio erectæ: & opus, quod restabat, alacriore animo ab Hiberis perfectum est. Ecclesia igitur celeriter ædificata, Hiberi a captiva muliere admoniti, legatos mittunt ad Constantinum Imperatorem, societatem, ac fœdus ei oblaturos: pro his autem rebus postulaturos, ut sacerdotes genti suæ mitterentur. Qui cum Imperatori exposuissent ea, quæ

Caligo Christo invocato discussa.

Et columna erecta.

(b) ἔμελλε δὲ διὰ τοῦτο ἢ τὰ πρὸ τούτου παράδοξα. Hunc locum restitui ex codice Fuketiano, in quo scribitur, διὰ τοῦτο καὶ τὰ, optime proculdubio; subauditur enim præpositio διά.

SÆC. IV. quæ apud ipsos acciderant, & quo pacto universa gens Christum summo studio coleret, Imperator ea legatione magnopere delectatus est, confectisque omnibus, quæ postulabant, legatos dimisit. Ad hunc modum Hiberi Christi notitiam susceperunt, ejusque cultum etiamnum studiose retinent.

A αὐτοῖς συνέβη, καὶ ὡς τὸ πᾶν ἔθνος ἐν ἐπιμελείᾳ πολλῇ σέβει τὸν Χριστὸν, ἥσθη τῇ πρεσβείᾳ ὁ Ῥωμαίων Βασιλεύς· καὶ πάντα κατὰ γνώμην πράξαντας τοὺς πρέσβεις ἀπέπεμψεν· ὧδε μὲν Ἴβηρες τὸν Χριστὸν ἐπέγνωσαν, καὶ εἰσέτι νῦν ἐπιμελῶς σέβουσιν.

CAPUT VIII.

Quomodo Armeni, & Persæ Christianam religionem amplexi sunt.

POstea vero Christianorum religio ad finitimas gentes progressa, in immensam B multitudinem excrevit. Nam quod Armenios attinet, jamdudum antea Christi fidem eos suscepisse comperi. Ajunt enim Teridatem gentis illius regulum, occasione cœlestis cujusdam portenti, quod in domo ipsius acciderat, & ipsum Christianum esse factum, & subditis omnibus palam per præconem mandasse, ut eamdem religionem colerent. Posteavero Christianorum religio ad finitimas gentes progressa, in majorem multitudinem execrevit. Ex Persis vero, eos arbitror primum Christianos esse factos, qui occasione consuetudinis, quam habebant cum Osdroenis, & Armeniis, in colloquium, ut verisimile est, venere cum divinis viris, qui il- C lic habitabant, eorumque virtutis experimentum ceperunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ὅπως καὶ οἱ Ἀρμένιοι, καὶ Πέρσαι τὸν Χριστιανισμὸν ἠσπάσαντο.

B (a) ΕΦεξῆς δὲ διὰ τῶν ὁμόρων φυλῶν τὸ δόγμα διέβη, καὶ εἰς πλῆθος ἐπέδωκεν· Ἀρμενίους δὲ πάλιν πρότερον ἐπυθόμην χριστιανίσαι· λέγεται γὰρ Τηριδάτην τὸν ἡγούμενον τούτου τοῦ ἔθνους, ἔκ τινος παραδόξου θεοσημείας συμβάσης περὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον, ἅμα τε Χριστιανὸν γενέσθαι, καὶ πάντας τοὺς ἀρχομένους ὑφ' ἑνὶ κηρύγματι προστάξαι ὁμοίως θρησκεύειν· ἐφεξῆς δὲ καὶ διὰ τῶν ὁμόρων φυλῶν τὸ δόγμα διέβη, καὶ εἰς πλῆθος ἐπέδοκε· καὶ Περσῶν δὲ χριστιανίσαι τὴν ἀρχὴν ἡγοῦμαι, ὅσοι προφάσει τῆς Ὀσροηνῶν, καὶ Ἀρμενίων ἐπι- C μιξίας, ὡς εἰκὸς, τοῖς αὐτόθι θείοις ἀνδράσιν ὡμίλησαν, καὶ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἐπειράθησαν.

(a) Ἐφεξῆς δὲ διὰ τῶν ὁμόρων φυλῶν. Tota hæc pericope delenda mihi videtur; nam & superflua est, nec habetur apud Epiphanium Scholasticum. Superfluam quidem esse ex eo apparet, quod paulo post rursus occurrit iisdem plane verbis.

CAPUT IX.

De Sapore Persarum rege, quomodo adversus Christianos commotus sit: & de Symeone Persidis Episcopo; deque Usthazade Eunucho, quomodo Martyrii certamen obierit.

POstquam verso successu temporis nume- D rus eorum accrevit, & per Ecclesias congregari, sacerdotesque, ac Diaconos habere cœperunt, ea res non mediocriter offendit animos Magorum, qui velut gens quædam sacerdotalis, per successionem generis, Persarum religionem ab origine administrant. Offendit etiam Judæos, qui præ invidia ipsis insita, natura quodammodo hostes sunt Christianæ religionis. Accusant igitur apud Saporem, qui tum temporis in Perside regnabat, Symeonem Archiepiscopum Seleuciæ, & Ctesiphontis, quæ urbes sunt Persidis nobilissimæ, ut qui amicus esset Imperatori Romanorum, eique res Persarum indicaret. Quorum calumniis inductus Sapores, primum quidem intolerandis tributis oppres- E sit Christianos, eo quod plerosque ipsorum spontaneam paupertatem amplecti norat. Eorumque exactioni crudeles viros præfecit, eo consilio, ut Christiani penuria facultatum, & exactorum atrocitate obtriti, religionem suam despicerent. Hoc enim illi præcipuum studium erat. Postea vero sacerdotes, ac ministros Dei gladio obtruncari præcepit: & Ecclesias quidem funditus everti; earum autem vasa, atque instrumenta fisco Symeones. applicari jussit; Symeonem vero ad se adduci, quasi proditorem regni, ac religionis Persarum. Et Magi quidem, adjuvantibus eos

Judæis,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ Σαβώρου τοῦ Βασιλέως Περσῶν, ὅπως κατὰ Χριστιανῶν ἐκινήθη, καὶ περὶ Συμεὼν τοῦ Ἐπισκόπου Περσίδος, καὶ περὶ Οὐσθαζάδου Εὐνούχου, ὅπως τὸν τοῦ Μαρτυρίου ἀγῶνα διήνυσε.

D ΕΠεὶ δὲ τῷ χρόνῳ πλεῖστοι ἐγένοντο, καὶ Ἐκκλησιάζειν ἤρξαντο, καὶ Ἱερέας καὶ Διακόνους εἶχον, ἐλύπει τοῦτο οὐ μετρίως τοὺς μάγους, οἳ τὴν Περσῶν θρησκείαν ὥσπερ τι φῦλον ἱερατικὸν, κατὰ διαδοχὴν γένους ἀρχῆθεν ἐπιτροπεύουσιν· ἐλύπει δὲ καὶ Ἰουδαίους, τρόπον τινὰ φύσει ὑπὸ βασκανίας πρὸς τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν ἐκπεπολεμωμένους· καὶ διαβάλλουσι πρὸς Σαβώρην τὸν τότε Βασιλέα, Συμεώνην τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπον Σελευκείας καὶ Κτησιφῶντος, τῶν ἐν Περσίδι βασιλευουσῶν πόλεων, ὡς φίλον ὄντα τῷ Καίσαρι Ῥωμαίων, καὶ τὰ Περσῶν πράγματα τούτῳ καταμηνύοντα· πεισθεὶς δὲ ταῖς διαβολαῖς ὁ Σαβώρης, E τὰ μὲν πρῶτα φόροις ἀμέτροις ἐπέτριβε τοὺς Χριστιανοὺς, καθότι τοὺς πλείστους ἀκτημοσύνην ἀσκεῖν ἔγνω· καὶ χαλεποῖς ἀνδράσιν ἐπέτρεψε τὴν εἴσπραξιν· ὥστε ἐνδείᾳ χρημάτων, καὶ ἀπηνείᾳ τῶν εἰσπρακτόρων βιαζομένους, ὑπεριδεῖν τὴν οἰκείαν θρησκείαν· τοῦτο γὰρ αὐτῷ ἐσπουδάζετο· μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἱερέας καὶ λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ ἀναιρεθῆναι ξίφει προσέταξε· τὰς δὲ Ἐκκλησίας κατασκαφῆναι, καὶ τὰ κειμήλια δημόσια γενέσθαι, καὶ Συμεώνην ἄγεσθαι, ὡς προδότην τῆς Περσῶν βασιλείας καὶ θρησκείας γεγενημένον· οἱ μὲν οὖν Μάγοι, συλλαμβανομένων αὐτοῖς τῶν

Ἰουδαίων,

Ἰουδαίων, σπουδῇ τοὺς ἐκκλησίας οἴκους καθεῖλον. Συμεώνης δὲ συλληφθεὶς, σιδηροδεσμώτης ὡς βασιλέα ἤχθη· ἔνθα δὴ γίνεται ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἀνδρεῖος· ἐπεὶ γὰρ βασανίσων αὐτὸν εἰσάγεσθαι προσέταξεν ὁ Σαβώρης οὔτε ἔδεισεν, οὔτε προσεκύνησεν· ἐφ᾽ ᾧ σφόδρα χαλεπήνας ὁ Βασιλεὺς, ἐπύθετο τί δή ποτε νῦν οὐ προσεκύνησας, πρότερον τοῦτο ποιῶν; ὅτι πρότερον, ἔφη ὁ Συμεώνης, οὐ δεσμώτης ἠγόμην ἐπὶ προδοσίᾳ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ· καὶ μηδὲν διαφερόμενος, τὰ νενομισμένα περὶ τὴν Βασιλείαν ἐπλήρουν· νῦν δὲ, μοι οὐ θέμις τοῦτο ποιεῖν. ἥκω γὰρ ἀγωνιούμενος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, καὶ τοῦ ἡμετέρου δόγματος· τοιαῦτα εἰπόντα, παρεκελεύσατο ὁ Βασιλεὺς προσκυνῆσαι τὸν ἥλιον· καὶ πειθομένῳ μὲν πολλὰ δῶρα δώσειν ὑπισχνεῖτο, καὶ ἐν τιμῇ ἕξειν. ἀπειθοῦντα δὲ, ἀπολέσειν ἠπείλησεν αὐτόν τε καὶ πᾶν τὸ τῶν Χριστιανῶν φῦλον· ἐπεὶ δὲ οὔτε ταῖς ἀπειλαῖς κατεκτύπει τὸν Συμεώνην, οὔτε ταῖς ἐπαγγελίαις ἐχάλαζεν, ἀλλ᾽ ἀνδρεῖος ἔμενεν, ἰσχυριζόμενος μή ποτε προσκυνήσειν τὸν ἥλιον, μὴ δὲ προδότης φανήσεσθαι τῆς αὐτοῦ θρησκείας, προσέταξεν αὐτὸν τέος ἐν δεσμοῖς εἶναι, λογισάμενος, ὡς εἰκὸς, μεταμεληθήσεσθαι. ἀπαγόμενον δὲ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἰδὼν Οὐσθαζάδης πρεσβύτης Εὐνοῦχος, τροφεὺς Σαβώρου, καὶ Μείζων τῆς Βασιλέως οἰκίας, προσεκύνησεν αὐτὸν ἀναστάς· ἔτυχε γὰρ πρὸ τῶν βασιλείων θυρῶν καθήμενος. ὁ δὲ Συμεώνης ὑβριστικῶς ἐπετίμησεν αὐτῷ, καὶ θυμωθεὶς ἀνεβόησε, καὶ ἀποστραφεὶς παρήμειψε. Χριστιανὸς γὰρ ὢν, οὐ πρὸ πολλοῦ ἐβιάσθη προσκυνῆσαι τὸν ἥλιον· αὐτίκα καὶ δακρύσας μετ᾽ οἰμωγῆς ὁ Εὐνοῦχος, ἣν μὲν ἠμφίεστο λαμπρὰν ἐσθῆτα ἀπέθετο. οἷα δὲ πενθῶν μέλαιναν περιβαλλόμενος, πρὸ τῆς Βασιλέως οἰκίας ἐκαθέζετο, κλαίων καὶ στένων οἴμοι ἐγὼ, λέγων, οἷον χρὴ προσδοκᾶν εἶναι περὶ ἐμὲ ὃν ἠρνησάμην Θεόν; ὅπουγε τοῦτο χάριν ἐντεῦθεν ἤδη πάλαι μοι συνήθης γεγονὼς Συμεώνης, οὐδὲ λόγου μεταδοὺς, ᾧ δέ με ἀπεστράφη καὶ παρέδραμεν· ἐπεὶ δὲ ἔγνω ταῦτα Σαβώρης, μετακαλεσάμενος αὐτὸν, ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν τοῦ πένθους, καὶ εἰ συμφορᾷ τινὶ περὶ τὸν οἶκον ἐχρήσατο· ὑπολαβὼν δὲ Οὐσθαζάδης εἶπεν, ὦ Βασιλεῦ, οὐδὲν περὶ τὸν ἐνθάδε οἶκον ἠτύχησα· εἴθε γὰρ ἀντὶ τοῦ συμβεβηκότος μοι, παντοδαπαῖς ἀλλοίαις περιπέπτωκα συμφοραῖς, καὶ ῥᾷον ἦν· πενθῶ δὲ νῦν, ὅτι ζῶ. καὶ πάλαι τεθνάναι ὀφείλων, ὁρῶ τὸν ἥλιον, ὃν σοὶ χαριζόμενος, οὐκ ἀπὸ γνώμης προσεκύνησα τῷ δοκεῖν· ὥστε κατ᾽ ἀμφότερον δίκαιον εἶναί με ἀποθανεῖν, προδότην Χριστοῦ γεγενημένον, καὶ περὶ σὲ ἀπατεῶνα, καὶ ὁ μὲν, τοιάδε εἰπὼν, ὤμοσεν οὐρανοῦ, καὶ γῆς δημιουργὸν, μὴ μεταθήσεσθαι λοιπὸν τῆς γνώμης· Σαβώρης δὲ πρὸς τὸ παράδοξον τῆς μεταβολῆς τοῦ Εὐνούχου τεθηπὼς, ἔτι μᾶλλον ἐχαλέπαινε τοῖς Χριστιανοῖς, ὡς γοητείαις τοιάδε κατορθοῦσι· φειδοῖ δὲ τῇ περὶ τὸν πρεσβύτην, τῇ μὲν πρᾷος, τῇ δὲ ἀπηνὴς φαινόμενος, παντὶ σθένει μεταπείθειν αὐτὸν ἐπειρᾶτο· ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυεν, (a) ἰσχυριζο-

A Judæis, Ecclesias celeriter disturbarunt. Symeones vero comprehensus, & catenis ferreis vinctus, in conspectum regis adducitur: ibique virum bonum, ac strenuum se præstitit. Nam cum Sapores eum tormentis afficiendum induci jussisset, nec extimuit Symeones, nec adoravit. Quo facto exasperatus rex, his verbis eum interrogavit: cur impræsentiarum non adorasti, cum id semper antea feceris? Cui Symeones: Quoniam, inquit, antea vinctus non adducebar, ut verum Deum negarem, ac proderem: idcirco non recusabam consuetos honores Majestati Regiæ exhibere. Nunc vero nefas est mihi id facere. Adsum enim certaturus pro pie-
B tate, & pro Doctrina nostra. Hæc cum dixisset, jussit rex, ut Solem adoraret: multa se munera ei largiturum, magnoque in honore eum habiturum esse pollicitus, si obtemperasset. Sin recusaret, se & illum, & universum Christianorum genus e medio sublaturum minatus est. Cum vero nec minis eum terreret, nec promissis inflecteret: sed forti animo perstaret Symeones, affirmans, se nec Solem unquam adoraturum, nec religionis suæ proditorem futurum esse; eum Rex in vinculis aliquandiu detineri jussit, ratus, ut verisimile est, fore ut ipsum sui consilii pœniteret. Qui cum in carcerem abduceretur, conspicatus eum Usthazades se-
C nex Eunuchus, nutritor Saporis, & Præpositus domus Regiæ, assurgens eum adoravit. Sedebat enim pro foribus palatii. At Symeones eum contumeliose objurgavit, & ira percitus exclamavit, aversoque vultu eum præteriit. Nam cum ille Christianus esset, paulo antea vi coactus Solem adoraverat. Statim igitur Eunuchus flens, atque ejulans, candidam vestem, qua indutus erat, deposuit: atque, ut in luctu, atris vestibus tectus ante Regiam consedit, cum lamentis, ac gemitu ista dicens: Væ mihi. Qualem sperare decet erga me fore Deum, quem negavi! quando ob hanc causam Symeones olim familiaris meus, ne alloquio quidem me dignatus, sic jam refugit, atque aver-
D satus est! Hæc cum audiisset Sapores, accitum ad se Usthazadem causam luctus interrogat, & utrum aliqua calamitas in familia ipsius contigisset. Cui respondens Usthazades: nulla inquit, o Rex, calamitas in hac terrena familia mihi contigit. Utinam pro eo, quod mihi accidit, in quasvis alias calamitates incidissem. Melius utique mihi esset. Nunc autem lugeo, quod adhuc vivam, & qui dudum mori debueram, adhuc solem video, quem, tibi morem gerens, non ex animi mei sententia adorare visus sum. Itaque duplici nomine mortem promerui; tum quod proditor fuerim Christi, tum quod te deceperim. Quæ cum dixisset, per con-
E ditorem cœli, ac terræ juravit, se posthac sententiam minime mutaturum. Ob hanc insperatam Eunuchi mutationem stupefactus Rex, graviore adhuc iracundia exarsit adversus Christianos, utpote qui præstigiis, ac maleficiis ista perficerent. Pro misericordia tamen, qua erga senem erat affectus, nunc se lenem, nunc immitem ostendens, omni studio contendebat, ut eum a proposito dimoveret. Sed cum nihil proficeret, affir-
man-

(a) ἰσχυριζομένου Οὐσθαζάρου. In codice Fuketiano scribitur Οὐσθαζάδου, cum tamen antea scriptum sit Οὐσθαζάνης in eo codice. Epiphanius Scholasticus Usthazadem perpetuo vocat hunc Eunuchum, Præpositum domus Regiæ apud Persas. In codice Leonis Allatii Ἰσταζάδης ubique scribitur.

(a) ἐνδο-

SÆC.IV. mante Usthazade, nunquam se adeo stultum fore, ut pro Deo rerum omnium conditore res ab illo conditas coleret: nunc ita succensus, caput illi amputari præcepit. Qui cum ad id supplicium duceretur a spiculatoribus, rogavit eos, ut paululum expectarent, quasi quidpiam regi indicaturus esset. Vocatoque ad se Eunucho quodam fidelissimo, mandat, ut ista Sapori nuntiaret. Quanta semper benevolentia ab ineunte ætate ad hoc usque tempus erga familiam tuam, o Rex, affectus fuerim, dum parenti tuo, ac tibi, qua par erat, cura, ac diligentia ministrarem, nullis mihi testibus opus esse arbitror, apud te præsertim, qui rem explorate nosti. Pro omnibus igitur officiis, quæ vobis grata, ac jucunda aliquando præstiti, hanc mihi mercedem redde, ut ignaris non videar, tanquam infidelis erga regnum tuum, aut tanquam in maleficio aliquo deprehensus, subire supplicium. Utque id palam fiat, præco clamans significet universas, Usthazadem capite truncari, nullius quidem flagitii in palatio compertum unquam; sed Christianum, & qui a rege induci non potuerit, ut Deum suum negaret. Et Eunuchus quidem ista nuntiavit. Sapores vero juxta petitionem Usthazadis, præconem proclamare jussit. Sic enim existimabat, reliquos omnes a Christiana religione facile discessuros, si attenderent, nemini Christiano eum parciturum esse, qui senem nutritorem, & fidelem famulum interemisset. Verum Usthazades causam supplicii sui publice per præconem pronuntiari idcirco expetiit, quod cogitabat, se tunc cum præ metu Solem adoravisset, multis Christianorum pavorem injecisse: nunc vero postquam didicissent, ipsum pro Christiana religione interfectum esse, multos suæ virtutis imitatores futuros.

CAPUT X.

De Christianis a Sapore occisis in Perside.

HUnc in modum Usthazades gloriosissimo exitu migravit e vita. Quod cum Symeones in carcere accepisset, gratias pro illo persolvit Deo. Postero autem die, qui erat sexta feria, quo die ante festum resurrectionis annua salutaris passionis memoria celebratur, rex Symeonem quoque gladio obtruncari præcepit. Perductus enim iterum ad regiam ex carcere, constanter admodum de religione disseruerat coram Sapore, & neque ipsum, neque Solem adorare unquam voluerat. Eodem die centum quoque alii in carcere constituti, pari modo jussi sunt interfici: utque postremus omnium Symeones, postquam cædem illorum spectasset, jugularetur. Ex quibus alii erant Episcopi, alii Presbyteri, alii diversorum Ordinum clerici. Cumque universi simul ad supplicium ducerentur, progressus in medium magnus princeps Magorum, interrogavit eos, utrum vellent vivere, eamdemque cum rege religionem sequi, & Solem venerari. Sed cum nemo illorum his conditio-

(*a*) ἐνδοξοτάτην βιοτήν. Non video, cur Usthazadis vitam illustrissimam appellet, cum mors ejus potius ita fuerit appellanda. Malim itaque scribere ἐνδοξότατα τὴν βιοτὴν ἐνθάδε κατέλιπε. Atque ita legisse videtur Epiphanius, qui sic vertit: *Hoc modo Usthazades gloriosissima morte translatus est.*

A εἰζομένου Οὐσθαζάδου μήποτε τοσοῦτον εὐήθη ἔσεσθαι, ὡς ἀντὶ τοῦ πάντων δημιουργοῦ Θεοῦ τὰ πρὸς αὐτοῦ δεδημιουργημένα σέβειν, τότε δὴ πρὸς ὀργὴν κινηθεὶς, προσέταξεν αὐτοῦ ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι· ἐπὶ τοῦτο δὲ ἀγόμενος παρὰ τῶν δημίων, ἐπισχεῖν μικρὸν αὐτῶν ἐδεήθη, ὡς περὶ τοῦ Βασιλεῖ δηλώσων· καὶ προσκαλεσάμενος τινὰ τῶν πιστοτάτων Εὐνούχων, ἐκέλευσε τάδε εἰπεῖν Σαβώρῃ· ἣν μὲν ἐκ νέου μέχρι τοῦ νῦν εὔνοιαν ἔχον, ὦ Βασιλεῦ, περὶ τὸν ὑμέτερον οἶκον, πατρί τε σῷ καί σοι σπουδῇ τῇ προσηκούσῃ διακονούμενος, οὐ μοι δοκεῖ μαρτύρων παρά σοι, εὖ ταῦτα ἐπισταμένῳ, δεῖσθαι· ἀντὶ πάντων δὲ B ὧν πώποτε κεχαρισμένος ὑμῖν ἐγενόμην, ἀπόδος μοι ταύτην τὴν ἀμοιβὴν, τὸ μὴ δόξαι τοῖς ἀγνοοῦσι, τιμωρίαν ὑπέχειν ὡς ἄπιστον περὶ τὴν βασιλείαν, ἢ ἄλλως κακοῦργον ἁλόντα· καὶ ὥστε τοῦτο δῆλον γενέσθαι, κῆρυξ βοῶν σημανεῖ πᾶσιν, ὅτι Οὐσθαζάδης τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, μοχθηρὸς μὲν οὐδαμῶς ἔν τινι ἐν τοῖς βασιλείοις φανεὶς, Χριστιανὸς δὲ ὢν, καὶ τὸν ἴδιον Θεὸν ἀρνήσασθαι τῷ βασιλεῖ μὴ πειθόμενος. καὶ ὁ μὲν Εὐνοῦχος ἤγγειλε ταῦτα· Σαβώρης δὲ κατὰ τὴν αἴτησιν Οὐσθαζάδου, κήρυκα βοῆσαι προσέταξεν· ᾤετο γὰρ τοὺς ἄλλους ἑτοίμως C παύεσθαι χριστιανίζειν, εἰ κατὰ νοῦν λάβοιεν, ὡς οὐδενὸς Χριστιανοῦ φείσεται, πρεσβύτην τροφέα, καὶ οἰκεῖον εὔνουν ἀνελών· Οὐσθαζάδης δὲ ἐσπούδαζεν ἀνακηρυχθῆναι τὴν αἰτίαν τῆς αὐτοῦ τιμωρίας, λογισάμενος ὡς ἡνίκα εὐλαβηθεὶς προσεκύνησε τὸν ἥλιον, πολλοὺς Χριστιανῶν εἰς δέος κατέστησε· νυνὶ δὲ εἰ μάθοιεν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἀναιρεθέντα, μιμητὰς πολλοὺς ποιήσει τῆς οἰκείας ἀνδρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ τῶν ὑπὸ Σαβωρίου ἀναιρεθέντων Χριστιανῶν ἐν Περσίδι.

D ΩΔε μὲν Οὐσθαζάδης (*a*) ἐνδοξοτάτην βιοτὴν ἐνθάδε κατέλιπε· Συμεώνης δὲ μαθὼν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, εὐχαριστήρια περὶ αὐτοῦ τῷ Θεῷ ηὔξατο. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ, ἔτυχε δὲ ἕκτην τῆς ἑβδομάδος εἶναι, καθ' ἣν πρὸ τῆς ἀναστασίμου πανηγύρεως ἡ ἐτήσιος τοῦ σωτηρίου πάθους ἀνάμνησις ἐπιτελεῖται, καὶ τὸν Συμεώνην ἐψηφίσατο ὁ Βασιλεὺς ξίφει ἀναιρεθῆναι. προαχθεὶς γὰρ αὖθις ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου (*b*) εἰς τὰ Βασίλεια, γενναίως μάλα διελέχθη Σαβώρῃ περὶ τοῦ δόγματος, καὶ οὔτε αὐτὸν, οὔτε τὸν ἥλιον προσκυνῆσαι ἠνέχετο· κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁμοίως ἀναιρεθῆναι προσετάχθησαν, καὶ ἄλλοι ἑκατὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντες· τελευταῖον δὲ αὐτοῖς ἐπισ- E φαγῆναι Συμεώνην, τὸν πάντων θάνατον θεασάμενον· ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν, Ἐπίσκοποι· οἱ δὲ, πρεσβύτεροι, καὶ ἄλλοι ἄλλων κληρικῶν ταγμάτων· ὡς δὲ πάντες τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἤγοντο, παραγενόμενος ὁ μέγας ἀρχιμάγος, ἤρετο αὐτοὺς εἰ βούλοιντο ζῆν, καὶ Βασιλεῖ παραπλησίως θρησκεύειν, καὶ τὸν ἥλιον σέβειν· οὐδενὸς δὲ τὴν ἐπὶ τούτοις ζωὴν ἑλο-

(*b*) πρὸς τὸν βασιλέα. In Manuscriptis codicibus Fuketii, & Allatii scriptum inveni, εἰς τὰ βασίλεια. Nec aliter in suo codice legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit, *Deductus enim rursus e carcere ad Palatium Regis.*

(*c*) Ἀναν-

ἑλομένου, ὡς εἰς τὸν τόπον ἤχθησαν οὗ κτείνεσθαι ἔμελλον, οἱ μὲν δήμιοι ἔργου εἴχοντο, καὶ περὶ τὴν σφαγὴν τῶν μαρτύρων ἐπόνουν· Συμεώνης δὲ παρεστηκὼς αὐτοῖς ἀναιρουμένοις, παρεκελεύετο θαῤῥεῖν· καὶ περὶ θανάτου, καὶ περὶ ἀναστάσεως, καὶ περὶ εὐσεβείας διελέγετο· καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν πιστούμενος, ἐδείκνυ ζωὴν μὲν ἀληθῶς εἶναι, τὸ ὧδε ἀποθανεῖν· τὸ δὲ διὰ δειλίαν προδοῦναι Θεὸν, ὁμολογουμένως θάνατον· μετ᾽ οὐ πολὺ γὰρ καὶ μηδενὸς ἀποκτείνοντος, αὐτομάτως τεθνήξονται· τοῦτο γὰρ ἄφυκτον παντὶ τικτομένῳ τέλος· τὰ μετὰ ταῦτα δὲ διηνεκῆ ὄντα, οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἀπαντήσει· ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ στάθμης τινὸς, ἀκριβῆ λόγον δώσουσι τῆς ἐνθάδε βιοτῆς· καὶ ἀθανάτους ὧν ἕκαστος εὖ ἐποίησε, τὰς ἀμοιβὰς λήψεται, καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἐναντίων ὑφέξει· μεῖζον δὲ πάντων ἐν ἀγαθοῖς καὶ μακαριώτατον, ὑπὲρ Θεοῦ ἑλέσθαι ἀποθανεῖν· τοιαῦτα Συμεώνου διεξιόντος, οἷα παιδοτρίβου παρακελευομένου ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὃν χρὴ τρόπον ἐλθεῖν, ἕκαστος ἐπαΐων, προθύμως πρὸς τὴν σφαγὴν ἐχώρει· ἐπεὶ δὲ τοὺς ἑκατὸν διῆλθεν ὁ δήμιος, τελευταῖον καὶ αὐτὸν Συμεώνην ἔκτεινε, καὶ Ἀβεδεχαλάαν, καὶ (c) Ἀναννίαν· ἀμφότεροι δὲ γηραλέοι Πρεσβύτεροι τῆς ὑπ᾽ αὐτὸν Ἐκκλησίας, ἅμα αὐτῷ συνελήφθησαν, καὶ ἐν δεσμοῖς ἦσαν.

A ditionibus vivere sustinuisset, ducti sunt in locum supplicio destinatum. Et spiculatores quidem jussa faciebant, & in cædendis Martyribus desudabant. Symeones vero iis, qui interficiebantur, proxime adstans, hortabatur, ut forti animo essent: deque morte, & resurrectione, & de pietate disserebat. Et sacrarum scripturarum testimonio ostendebat, hoc quidem modo mortem oppetere veram esse vitam; Deum vero præ ignavia prodere, mortem esse certissimam. Ipsos si quidem, etiamsi nemo vim ipsis adferret, haud multo post sua sponte esse morituros. Hunc enim exitum cunctis nascentibus inevitabilem esse. Quæ vero post hanc vitam B manent perpetua, ea non omnibus pari modo eventura; sed cunctos homines vitæ hic transactæ rationem accurate, velut ex trutina quadam reddituros. Et eorum quidem, quæ unusquisque recte gesserit, immortalem accepturum esse mercedem; secus vero gestorum sempiternas pœnas daturum. Porro inter bona opera summum hoc esse, ac beatissimum omnium, pro Deo mortem ultro oppetere. Dum hæc dissereret Symeones, singuli tanquam exercitatorem in sacris certaminibus monentem, quo ingrediendum sit modo, attentis auribus audientes, alacriter ad cædem pergebant. Postquam centum illos interemisset carnifex, ultimo loco & Symeonem ipsum occidit, & cum illo Abde- C chalaam, & Ananiam. Hi senes, Presbyteri Ecclesiæ, quam regebat Symeones, ambo una cum illo capti, & in vincula conjecti fuerant.

Symeonis martyrium.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑʹ.

Περὶ Πουσίκη τοῦ Πρώτου ἐν τοῖς τεχνίταις Σαβώρου.

ΤΗνικαῦτα δὲ Πουσίκης ὃς πάντων ἦρχε τῶν τοῦ Βασιλέως τεχνιτῶν, αὐτόθι ἑστὼς, ἰδὼν Ἀνανίαν τρέμοντα ὡς ηὐτρεπίζετο ἐπὶ τὴν σφαγὴν, πρὸς βραχὺ, ἔφη, ὦ γέρον μῦσον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ θάῤῥει· αὐτίκα γὰρ ὄψει τοῦ Χριστοῦ τὸ φῶς· ἅμα δὲ τοῦτο εἰπὼν, συνελήφθη, καὶ ὡς Βασιλέα ἤχθη· καὶ χριστιανὸς εἶναι ὁμολογήσας, καθότι ἐλευθεροστομῶν ὑπὲρ τοῦ δόγματος καὶ τῶν μαρτύρων προσδιελέχθη τῷ Βασιλεῖ, ὡς οὐ δέον παῤῥησιασάμενος, παραξένῳ καὶ ὠμοτάτῳ τρόπῳ ἀποθανεῖν προσετάχθη· περὶ γὰρ τὸν τένοντα διορύξαντες αὐτοῦ τὸν αὐχένα οἱ δήμιοι, τῇδε αὐτοῦ τὴν γλῶτταν ἐξείλκυσαν· διαβολῆς δέ τινων, καὶ θυγάτηρ αὐτοῦ παρθένος ἱερὰ συλληφθεῖσα, τότε ἀνῃρέθη· τοῦ δὲ ἐπιγενομένου ἔτους, κατὰ τὴν ἡμέραν, ᾗ τοῦ μὲν πάθους τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνάμνησις ἐπετελεῖτο, τῆς δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἡ πανήγυρις προσεδοκᾶτο, ὠμοτάτη Σαβώρου πρόσταξις ἀνὰ πᾶσαν τὴν Περσῶν γῆν ἐφοίτα, καταδικάζουσα θάνατον τῶν ἑαυτοὺς Χριστιανοὺς εἶναι ὁμολογούντων· ἡνίκα δὴ λέγεται ἀριθμοῦ κρείττονα πληθὺν Χριστιανῶν, ὑπὸ ξίφους ἀναιρεθῆναι· οἵ τε γὰρ Μάγοι, κατὰ πόλεις, καὶ κώμας ἐπιμελῶς ἐθήρων τοὺς λανθάνοντας· οἱ δὲ, καὶ αὐτόματοι μηδενὸς ἄγοντος ἑαυτοὺς κατεμήνυον, ὥστε μὴ τῇ σιγῇ δόξαι τὸν Χριστὸν ἀπαρνεῖσθαι· ἀφειδῶς δὲ πάντων

Χρι-

CAPUT XI.

De Pusice Præfecto artificum Saporis.

DUm hæc fierent, Pusices præfectus omnium regis fabrorum, ibidem stans, D conspicatus Ananiam trementem, cum pararetur ad necem: paululum temporis, inquit, o Senex, claude oculos tuos, & bono animo esto; mox enim videbis lucem Christi. Quæ cum dixisset, illico comprehensus, ad regem perducitur. Et cum se Christianum fassus fuisset; quoniam de Doctrina Christianorum, & de Martyribus liberius locutus erat regi, perinde quasi contra jus, falsque fiducia usus, novo quodam, & crudelissimo mortis genere jubetur occidi. Perfossa enim ejus cervice circa tendinem, spiculatores linguam ejus illac evulserunt. Eodem tempore filia quoque ejus, virgo Deo consecrata, delatione quorumdam comprehensa interficitur. E Sequente autem anno, eo ipso die, quo passionis quidem Christi memoria celebrabatur, resurrectionis vero expectabatur festivitas, crudelissimum edictum Saporis per universam Persarum ditionem propositum est, quo cuncti, qui se Christianos confessi essent, mortis supplicio addicebantur. Quo quidem tempore ajunt innumerabilem Christianorum multitudinem gladio cæsam esse. Nam & Magi, per singulas urbes, & vicos studiose investigabant eos, qui se occultarent: & Christiani, nemine etiam ipsos ducente, ultro semetipsos prodebant, ne silentio suo Christum negasse viderentur. Porro cum

Pusices, & filia martyres.

Chri-

(c) Ἀναννίαν. Ananiam hunc martyrem vocat Epiphanius Scholasticus. Atque ita fere codex Fuketii. Ἀναννίαν enim scriptum habet. In codice Allatii legitur Ἀνίναν hic, & in capite 2. infra, ubi codex Fuketii scriptum etiam habet Ἀνανίαν.

SÆC. IV. Christiani omnes absque ulla miseratione trucidarentur, multi in ipso palatio necati sunt, atque inter hos Azadas Eunuchus, regi longe carissimus. Quem cum Sapores peremtum accepisset, incredibili dolore perculsus est. Et hanc quidem generalem Christianorum cædem compressit: solos vero Christianæ legis doctores interimi præcepit.

Azadas martyr.

A Χριστιανῶν κτιννυμένων, πλεῖστοι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις ἀνῃρέθησαν, καὶ Ἀζάδης ὁ Εὐνοῦχος, τὰ μάλιστα Βασιλεῖ κεχαρισμένος ὤν· ὃν ἐπείπερ ἀποθανεῖν ὁ Σαβώρης ἐπύθετο, περίλυπος εἰς ἄγαν ἐγένετο· καὶ τὴν δημώδη ταύτην σφαγὴν ἔστησε· μόνους δὲ τοὺς καθηγητὰς τῆς θρησκείας ἀναιρεῖσθαι προσέταξε.

CAPUT XII.

De Tarbula Symeonis sorore, deque ejus Martyrio.

PEr idem tempus cum regina in morbum incidisset, Symeonis Episcopi soror, nomine Tarbula, virgo devota comprehenditur, una cum famula ipsius, quæ idem vitæ genus sectabatur, & cum altera sorore, quæ post obitum viri nuptiis renuntiaverat, eamdemque vivendi rationem erat amplexa. Captæ sunt autem fraude, ac deliberatione Judæorum, qui eas accusaverant, quod reginam maleficiis appetiissent, ob Symeonis necem infensæ. At regina, ut solent ægroti abominandis remediis aures accommodare, eam delationem veram esse credidit, præsertim cum a Judæis profecta esset. Idem enim cum ipsis sentiebat, & Judaico ritu vivens, veraces illos, ac sibi benevolos esse existimabat. Itaque magi Tarbulam, & reliquas duas corripientes, capitali supplicio adducunt, serraque bifariam dissectas, patibulis suffixerunt: atque ad depellendum morbum, reginam per medium patibulorum transire jusserunt. Porro Tarbulam istam decoram admodum, ac formosam fuisse perhibent: & quemdam ex Magis ejus amore captum, missa ad eam pecunia sollicitasse eam de stupro, & ipsi, & sodalibus ipsius incolumitatem pollicitum, si morem ipsi gerere vellet. Illam vero obscœnos sermones ne audiru quidem sustinentem, Magos quidem affecisse contumelia, eisque impudicitiam exprobrasse: ad mortem vero alacri animo properasse, mori potius optantem, quam virginitatem prodere. Cæterum cum ex præcepto Saporis, sicut antea retulimus, reliquis omnibus prætermissis, soli sacerdotes, ac Doctores Christianæ legis comprehendi cœpissent, Magi, & eorum principes regionem Persarum circumeuntes, omni studio perquisitos Episcopos, ac Presbyteros divexarunt, ac præcipue in partibus Adiabenorum. Hæc Persidis regio est, maxima ex parte a Christianis habitata.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ Ταρβούλας τῆς ἀδελφῆς Συμεὼν, καὶ τῆς μαρτυρίας αὐτῆς.

B ΚΑτ᾽ ἐκεῖνο δὲ καιροῦ, νόσῳ περιπεσούσης τῆς βασιλίδος, συλλαμβάνεται ἡ Συμεῶνος τοῦ Ἐπισκόπου ἀδελφὴ, Ταρβούλα τοὔνομα, ἱερὰ παρθένος, σὺν θεραπαίνῃ τὸν αὐτὸν μετιούσῃ βίον, καὶ ἀδελφῇ μετὰ θάνατον ἀνδρὸς, γάμον ἀπαγορευσάσῃ, καὶ ὁμοίως ἀγομένῃ· ἐγένετο δὲ αὐτῶν ἡ σύλληψις ἐκ διαβολῆς τῶν Ἰουδαίων. ἐπαιτιωμένων ὡς φαρμάκοις τῇ κρατούσῃ ἐπεβούλευσαν, διὰ τὸν Συμεῶνος θάνατον μηνιῶσαι· ἡ δὲ βασιλὶς, φιλεῖ γάρ πως τὸ νοσοῦν (a) τοῖς ἀπευκταίοις ὑπέχειν τὴν ἀκοήν. ὑπέλαβεν ἀληθῆ εἶναι τὴν διαβολὴν, καὶ μάλιστα παρὰ Ἰουδαίων γεγενημένην. ἐπεὶ τὰ αὐτῶν ἐφρόνει, καὶ Ἰουδαϊκῶς ἐβίω, καὶ ἀψευδεῖς αὐτοὺς ἡγεῖτο, καὶ εὔνους αὐτῇ· C παραλαβόντες δὲ οἱ μάγοι Ταρβούλαν, καὶ τὰς λοιπὰς, καταδικάζουσιν αὐτῶν θάνατον, καὶ πρίονι διχῇ τεμόντες, ἀνεσκολόπισαν, καὶ ὡς ἀποτρόπαιον νόσου, διὰ μέσου τῶν σκολόπων τὴν βασιλίδα παρελθεῖν ἐποίησαν· λέγεται δὲ Ταρβούλαν ταύτην, εὐπρεπῆ, καὶ μάλα καλὴν τὸ εἶδος γενέσθαι. ἐρασθῆναι δὲ αὐτῆς τινὰ τῶν Μάγων, καὶ περὶ τῆς συνουσίας (b) λάθρα προπέμψασθαι μισθὸν, ἐπαγγειλάμενον εἰ πεισθείη, σωτηρίαν αὐτῇ καὶ ταῖς συνούσαις· τὴν δὲ, μήτε ἀσελγοῦς ἀκοῆς ἀνασχομένην, ἐνυβρίσαι μὲν αὐτοῖς καὶ ἀκολασίαν ὀνειδίσαι. προθυμότατα δὲ μᾶλλον ἑλέσθαι ἀποθανεῖν, ἢ τὴν παρθενίαν προδοῦναι· D κρατήσαντος δὲ κατὰ τὴν Σαβώρου πρόσταξιν, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, τοὺς ἄλλους ἐᾶν, μόνους δὲ συλλαμβάνεσθαι τοὺς ἱερέας, καὶ τοὺς ὑφηγητὰς τοῦ δόγματος, περιϊόντες Μάγοι τε καὶ ἀρχιμάγοι ἀνὰ τὴν Περσῶν γῆν, ἐπιμελῶς ἐκακούργουν τοὺς Ἐπισκόπους, καὶ Πρεσβυτέρους, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν (c) Διαβηνῶν χώραν· κλίμα δὲ τοῦτο Περσικὸν, ὡς ἐπίπαν Χριστιανίζον.

(a) τοῖς ἀπευκταίοις ὑπέχειν τὴν ἀκοήν. Musculus hunc locum ita vertit: *Solent enim ægroti detestandis abominationibus fidem adhibere*. Christophorsonus quoque vertit: *Malis omnibus facile aures accommodare*. Apparet igitur, utrumque hoc loco τὰ ἀπευκταῖα sumsisse pro malis omnibus. Epiphanius Scholasticus legisse videtur τοῖς εὐκταίοις. Sic enim interpretatur hunc locum: *Cum soleant languentes hujusmodi spebus aures accommodare*. Nicephorus tamen vulgatam scripturam tuetur, sic enim habet: πείθεται γὰρ πᾶσα τοῖς ἀπευκταίοις συμφοραῖς περιπεσὼν ἄνθρωπος. Id est, *Facile res detestandas credunt homines, ubi in calamitatem inciderunt*. Atque ita interpretandum censeo hunc Sozomeni locum; non de malis omnibus, quemadmodum accepit Musculus, & Christophorsonus, sed de maleficiis, quibus se appetitam esse a Tarbula nimis facile credidit Regina.

E (b) λάθρα προπέμψασθαι μισθὸν. Melius scriberetur προσπέμψασθαι.

(c) Διαβηνῶν χώραν. Scribendum est Ἀδιαβηνῶν, ut legerunt Epiphanius Scholasticus, & Nicephorus. Est enim Adiabene regio Persidis notissima, cujus præter cæteros meminit Ammianus Marcellinus.

CAPUT XIII.

De Martyrio sancti Acepsimæ, & sociorum ejus.

SUb idem tempus Acepsimam Episcopum, multosque ex ejus clericis corripuerunt. Postea tamen deliberatione habita, ipsum Anti-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Ἀκεψιμᾶ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Ἀκεψιμᾶν τὸν Ἐπίσκοπον συνελάβοντο, καὶ πολλοὺς τῶν ὑπ᾽ αὐτὸν κληρικῶν· ἐπιλογισάμενοι δὲ, τῇ ἄγρᾳ τοῦ ἡγουμένου

μένου ἠρκέσθησαν· τοὺς δὲ ἄλλους ἀφῆκαν, τὰς οὐσίας αὐτῶν ἀφελόμενοι· Ἰάκωβος δέ τις Πρεσβύτερος, ἑκοντὴς εἵπετο τῷ Ἀκεψιμᾷ· καὶ δεηθεὶς τῶν Μάγων, ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐγένετο δεσμόν· καὶ οἷα γηραλέῳ προθύμως ὑπηρετεῖτο· καὶ τὰς συμφορὰς αὐτῷ ἐκούφιζεν ὡς ἐνῆν, καὶ τὰς πληγὰς ἐθεράπευε· μετ' οὐ πολὺ γὰρ τῆς συλλήψεως, ἱμᾶσιν ὠμοῖς χαλεπῶς αὐτὸν ἐβασάνισαν οἱ Μάγοι, βιαζόμενοι προσκυνῆσαι τὸν ἥλιον· ὡς δὲ οὐκ εἶξε, πάλιν αὐτὸν ἐν δεσμοῖς εἶχον· κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ Ἀειθαλᾶς καὶ Ἰάκωβος Πρεσβύτεροι, Ἀζαδάνης τε καὶ Ἀβδιησοῦς Διάκονοι, διὰ δόγμα δεσμωτήριον ᾤκουν, χαλεπώτατα (a) ὑπὸ τῶν Μάγων μαστιγωθέντες· χρόνου δὲ πολλοῦ παρελθόντος, ἐκοινώσατο περὶ αὐτῶν τῷ Βασιλεῖ ὁ μέγας Ἀρχιμάγος· καὶ ἐπιτραπεὶς ὡς βούλεσθαι τιμωρήσασθαι αὐτοὺς, εἰ μὴ τὸν ἥλιον προσκυνήσουσι, δήλην τοῖς ἐν δεσμωτηρίῳ ἐποιήσατο τὴν Σαβώρου πρόσταξιν· ὡς δὲ ἀναφανδὸν ἀπεκρίναντο, μή ποτε σφᾶς προδότας γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ, μὴ δὲ τὸν ἥλιον προσκυνήσειν, ἀφειδῶς αὐτοὺς ἐβασάνισε· καὶ Ἀκεψιμᾶς μὲν ἐν ταῖς τοῦ δόγματος ὁμολογίαις ἀνδρείως διαμείνας, ἐτελεύτησε· τινὲς δὲ τῶν ἐξ Ἀρμενίας παρὰ Πέρσαις ὁμήρων, τὸ λείψανον αὐτοῦ λάθρα ἀνελόμενοι, ἔθαψαν· οἱ δὲ ἄλλοι, καίπερ οὐχ ἧττον μαστιγωθέντες, παραδόξως ἔζων· καὶ μὴ μεταθέμενοι τῆς γνώμης, πάλιν ἐν δεσμοῖς ἐγένοντο· σὺν αὐτοῖς δὲ ἦν καὶ Ἀειθαλᾶς, ὃς ἐν τῷ τύπτεσθαι τεινόμενος, ὑπὸ τοῦ ἄγαν ἑλκυσμοῦ ἀπὸ τῶν ὤμων διεσπάσθη τοὺς βραχίονας, καὶ νεκρὰς μόνον καὶ ᾐωρημένας τὰς χεῖρας ἔφερε, ὡς ἄλλοις τῷ στόματι αὐτοῦ τὴν τροφὴν προσάγειν, ἐπὶ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, (b) μαρτύρια τοῦ βίου περιέστησαν. Πρεσβυτέρων τε καὶ Διακόνων, καὶ Μοναχῶν καὶ ἱερῶν παρθένων, καὶ τῶν ἄλλων περὶ τὰς Ἐκκλησίας ὑπερετουμένων καὶ περὶ τὸ δόγμα διακειμένων πλῆθος ἀναρίθμητον· Ἐπίσκοποι δὲ ὧν ἐπυθόμην, Βαρβασύμης καὶ Παῦλος, καὶ Γαδδιάβης καὶ Σαβῖνος, καὶ Μαρέας καὶ Μώκιος, καὶ Ἰωάννης καὶ Ὁρμήσδας, Πάπας τε καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ῥώμας καὶ Μαάρης, καὶ Ἄγας καὶ Βόχρης, καὶ Ἀβδᾶς καὶ Ἀβδιησοῦς, Ἰωάννης τε καὶ Ἀβράμιος καὶ Ἀγδηλᾶς, καὶ Σαβώρης, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Δαῦσας, ὃς (c) αἰχμάλωτος ἦν γενόμενος ὑπὸ Περσῶν ἀπὸ Σαβ-

A Antiſtitem cepiſſe contenti, reliquos ablatis eorum facultatibus dimiſerunt. Jacobus autem quidam Presbyter ſua ſponte Acepſimam ſecutus eſt. Cumque impetraſſet a Magis, ut cum ipſo pariter in vinculis verſaretur, ipſi utpote ſeni alacriter miniſtrabat, ejuſque ærumnas ſublevabat prout poterat, & vulneribus medicinam adhibebat. Nam paulo poſt quam captus fuiſſet, Magi loris crudis eum verberaverant, Solem adorare cogentes. Sed cum id facere recuſaſſet, rurſus eum in vincula conjecerant. Per idem tempus Aithalas quoque, & Jacobus Presbyteri, & Azadanes, atque Abdieſus Diaconi, ob doctrinam Chriſti a Magis crudeliſſime flagris B cæſi, in cuſtodia detinebantur. Poſt longum autem temporis ſpatium, ſummus princeps Magorum de illis regem conſuluit. Cumque liberam accepiſſet poteſtatem, eos pro arbitratu ſuo puniendi, niſi Solem adoraviſſent, mandatum Saporis iis, qui in carcere tenebantur, ſignificat. Qui cum diſerte reſpondiſſent, nunquam ſe Chriſtum prodituros, nec Solem adoraturos eſſe, crudeliſſime eos torſit. Et Acepſimas quidem in confeſſione fidei fortiter perſeverans, mortem oppetiit. Cujus reliquias quidam ex Armenia, qui obſides erant apud Perſas, clanculo auferentes, ſepulturæ mandarunt. Reliqui vero, quamvis non minus acerbe flagris cæſi eſ-C ſent, præter omnium opinionem in vita manſerunt; & cum priſtinam ſententiam non mutarent, iterum contruſi ſunt in vincula. Inter hos fuit etiam Aithalas, qui cum inter verberandum diſtenderetur, præ nimia extenſione brachia ei ab humeris divulſa ſunt: manuſque mortuas, ac pendulas deinceps circumtulit, ita ut alii cibos ori illius admoverent. Sub eodem principatu innumerabilis multitudo Presbyterorum, Diaconorum, Monachorum, & ſacrarum virginum, & aliorum, qui in Eccleſiis miniſtrabant, & pro doctrina fidei laborabant, martyrio conſummata eſt. Epiſcopi vero, quos quidem accepi, Barbaſymes, Paulus, Gaddiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, Joan-D nes, Hormiſda, Papas, Jacobus, Romas, Maares, Agas, Bochres, Abdas, Abdieſus, Joannes, & Abramius, Agdelas, Sapores, Iſaac, & Dauſas; qui quidem captivus a Perſis

(a) ὑπὸ τῶν μάγων μαστιγωθέντες. In codice Fuketiano ſcribitur μαστιχθέντες.

(b) μαρτύρια τοῦ βίου περιέστησαν. Henricus Savilius ad oram ſui codicis emendavit, παρέστησαν. Quam tamen conjecturam probare non poſſum. Quid enim ſignificabunt verba τοῦ βίου? Ego ſolo accentu mutato ſcribendum puto, μαρτυρίᾳ τοῦ βίου περιέστησαν, id eſt *Martyrio vitam finierunt*. Sic in ſequente capite ait Sozomenus, τὴν μαρτυρίαν ἐπετέλεσαν. Eſt igitur περιέστησαν τοῦ βίου idem, quod ἐξέστησαν.

(c) αἰχμάλωτος γενόμενος ἀπὸ Ζαυδαίου. Scribendum eſt Ζαβδαίου ex manuſcriptis codicibus Fuketii, & Allatii. E Erat locus iſte in regione Zabdicena, quæ una eſt ex quinque regionibus Tranſtigritanis, teſte Ammiano Marcellino in libro viceſimo quinto. In ea regione oppidum erat Bezabde, ſitum ad ripam Tigridis; quod Zabdæum hic vocat Sozomenus. Erat autem regio illa ſub ditione Romanorum, ex quo Narſæus Perſarum Rex a Galerio ſuperatus, quinque illas regiones Romanis cedere coactus fuerat. Quamobrem Perſæ has Provincias a Romanis aſſidue repetebant, & continuis irruptionibus eas regiones vexabant. Hinc eſt, quod Dauſas ejus loci Epiſcopus, captivus abductus eſt a Perſis. Ceterum, ut ingenue dicam, quod ſentio, ingens hæc perſecutio Chriſtianorum nequaquam regnante Conſtantino facta mihi videtur. Primum enim Euſebius in libris de vita Conſtantini nullam ejus rei mentionem facit. Deinde Conſtantinus ipſe in epiſtola ad Saporem Regem Perſarum, quam paulo ante obitum ſcripſit, cum Sapor Legatos ad eum miſiſſet, de hac perſecutione nihil dixit. Id tantum ſcribit Euſebius in libro quarto, Conſtantinum Maximum cum multos in Perſide eſſe didiciſſet, qui Chriſtianam religionem profiterentur, eo nuntio magnopere delectatum, literas ſcripſiſſe ad Saporem, quibus illos Regi commendaret. Poſtremo cum Sapor Perſarum Rex nunquam bellum intulerit Conſtantino, quem ut bellicoſum, & in bellis omnibus fortunatiſſimum Principem formidabat, haudquaquam veriſimile eſt, eum tot Chriſtianos, atque in his Epiſcopum cum ducentis, & quinquaginta clericis ex una regione, quæ Romanis parebat, captivos abduxiſſe, & ob Chriſti fidem, quam profitebantur, necaſſe. An id unquam laturus fuiſſet Conſtantinus? Quare probabilius eſt, hæc omnia, quæ hic narrantur a Sozomeno, facta eſſe Principatu Conſtantii; quo regnante Sapor multas expeditiones ſuſcepit adverſus Romanos, ut ex Rufo Feſto, & Ammiano Marcellino, aliiſque licet cognoſcere. Idque diſerte affirmat Hieronymus in Chronico, qui anno ſeptimo Conſtantii hæc notat: *Sapor Rex Perſarum Chriſtianos perſequitur*. Vidit hoc ante nos Baronius, quem conſule ad annum trecenteſimum quadrageſimum tertium, capite decimo. Ceterum occaſionem erroris præbuiſſe videtur Sozomeno epiſtola Conſtantini ad Saporem, quam refert Euſebius in libro quarto. Putavit enim Sozomenus, eam a Conſtantino ſcriptam eſſe eo conſilio, ut Saporem a Chriſtianorum perſecutione deterreret. Verum aliam fuiſſe cauſam harum literarum, jam ſupra ex Euſebio monuimus. Poſtremo illud quoque addendum videtur, Dauſam Epiſcopum, quem cum du-

SÆC. IV. sis abductus fuerat ex loco quodam, qui Zabdæus dicitur, tunc temporis vero pro fidei Doctrina occisus est una cum Mareabde Chorepiscopo, & clericis suis ducentis circiter, & quinquaginta, qui una cum illo capti fuerant a Persis.

A Σαβδαίου χωρίου ὧδε προσαγορευομένου· κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ὑπὲρ τοῦ δόγματος τέθνηκεν, ἅμα Μαρεάβδῃ Χωρεπισκόπῳ, καὶ Κληρικοῖς τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἀμφὶ διακοσίοις πεντήκοντα, οἳ παρὰ Περσῶν αἰχμάλωτοι συνελήφθησαν.

centis, & quinquaginta clericis ex regione Zabdicena in servitutem abductum esse scribit Sozomenus, non anno septimo, aut octavo Constantii Imperatoris captum videri, sed diu postea: tunc scilicet, cum Bezabde, caput regionis Zabdicenorum, capta est a Persis. Tunc enim incolæ omnes, & una cum his Episcopus, & Clerici in Persidem abducti. Quod contigit anno Christi 360. ut ex Amm. Marcellini libro vicesimo constat.

CAPUT XIV.

De Millis Episcopi Martyrio, deque ejus conversatione: & ut Sapores sexdecim millia virorum nobilium in Perside Martyrio sustulit, præter alios obscuræ sortis homines.

SUb idem tempus Milles quoque Martyrio perfunctus est. Hic initio quidem apud Persas militaverat: postea vero relicta militia, Apostolicam vivendi rationem æmulatus est. Cum autem Persicæ cujusdam civitatis ordinatus esset Episcopus, multa sæpenumero passus esse dicitur, & verbera, tractusque membrorum sustinuisse. Sed cum nemini illic persuadere potuisset, ut Christianus fieret, moleste id ferens, malum imprecatus est civitati, & alio migravit. Nec multo post, cum Primores illius urbis in regem deliquissent, immissus in eos exercitus cum trecentis elephantis, urbem eorum subvertit, & aratrum solo impingens, velut in arvo sementem fecit. Milles vero peram duntaxat gestans, in qua sacrum Evangeliorum codicem reconditum habebat, Hierosolymam orationis causa profectus est: atque inde in Ægyptum perrexit, ut Monachos ibi degentes videret. Quanta porro iste vir, & quam admiranda opera perpetrasse memoretur, testes sunt Syri, qui ejus vitam, & actus literis prodiderunt. Mihi vero satis esse arbitror, hæc de illo, deque iis, qui regnante Sapore martyrium in Perside perpessi sunt, impræsentiarum commemorasse. Vix enim ullus omnia, quæ illis contigerunt, possit recensere; quinam scilicet, & unde fuerint, & quomodo martyrium consummaverint, & quæ suppliciorum genera toleraverint. Quippe hujusmodi cruciatuum innumerabiles species ad summam crudelitatem excogitatæ sunt a Persis. Verum ut summatim dicam, cunctos ejus temporis Martyres tam viros, quam mulieres, quorum nomina recoluntur, sedecies mille numero fuisse perhibent: Reliquæ vero multitudinis ne numerum quidem iniri posse, atque idcirco difficile admodum visum esse Persis, Syris, atque Edessenis, qui hac in re plurimum studii, atque operæ posuerunt, horum nomina percensere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τοῦ Μαρτυρίου τοῦ Ἐπισκόπου Μίλλου, καὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ· καὶ ὅτι Σαβώριος μυρίους ἑξακισχιλίους ἐπισήμους B ἐν Περσίδι ἐμαρτύρισεν, ἄνευ τῶν ἀσήμων ἀνθρώπων.

ΥΠὸ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Μίλλης ἐμαρτύρησεν· ὃς τὰ μὲν πρῶτα παρὰ Πέρσαις ἐστρατεύετο· μετὰ δὲ ταῦτα καταλιπὼν τὴν στρατείαν, τὴν Ἀποστολικὴν πολιτείαν ἐζήλωσε· λέγεται δὲ πόλεως Περσικῆς Ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς, πολλάκις παθεῖν, καὶ πληγὰς ὑπομεῖναι καὶ ἑλκυσμοὺς· ὡς δὲ οὐδένα ἔπεισε χριστιανίσαι, χαλεπῶς ἐνεγκὼν, ἐπηράσατο τῇ πόλει, καὶ ἀνεχώρησε· μετ' οὐ πολὺ δὲ τῶν ἐνθάδε πρωτευόντων ἐξαμαρτόντων εἰς Βασιλέα, παραγενομένη στρατιὰ C μετὰ τριακοσίων ἐλεφάντων, τὴν πόλιν κατέστρεψαν, καὶ οἷα ἄρουραν, γεωργήσαντες ἔσπειραν· Μίλλης δὲ μόνον πήραν ἐπιφερόμενος, ἐν ᾗ τὴν ἱερὰν βίβλον τῶν Εὐαγγελίων εἶχεν, εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπῆλθεν εὐξόμενος· κἀκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ θέαν τῶν αὐτόθι Μοναχῶν· οἵων δὲ τοῦτο τὸν ἄνδρα παραδόξων καὶ θεσπεσίων ἔργων δημιουργὸν γενέσθαι παρειλήφαμεν· μαρτυροῦσι Σύρων παῖδες, οἳ τὰς αὐτοῦ πράξεις καὶ τὸν βίον ἀνεγράψαντο· ἐμοὶ δὲ ἀρκεῖν ἡγοῦμαι ταῦτα τέως περὶ αὐτοῦ διεξελθεῖν, καὶ τῶν ἐν Περσίδι μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς Σαβώρου βασιλείας· σχολῇ γὰρ ἄν τις ἅπαντα τὰ ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένα ἀπαριθμήσαι, D τίνες τε ἦσαν καὶ πόθεν, ἢ πῶς τὴν μαρτυρίαν ἐπετέλεσαν, καὶ ποίας τιμωρίας ὑπέμειναν· (*a*) παντοδαποὶ γὰρ τῶν τοιούτων τρόπων παρὰ Πέρσαις εἰς ὠμότητα φιλοτιμουμένων· ὡς ἔνι δὲ συλλήβδην εἰπεῖν, λέγεται τῶν τότε μαρτύρων τοὺς ὀνομαστὶ φερομένους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, εἶναι εἰς μυρίους ἑξακισχιλίους· τὴν δὲ ἐκτὸς τούτων πληθὺν, κρείττω ἀριθμοῦ. καὶ διατοῦτο ἐργῶδες φανῆναι τὰς αὐτῶν προσηγορίας ἀπαριθμήσασθαι, Πέρσαις τε καὶ Σύροις, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν Ἔδεσαν οἰκοῦσιν, (*b*) οἳ πολλὴν τοῦτο ἐπιμέλειαν ἐποιήσαντο.

E

(*a*) παντοδαποὶ γὰρ τῶν τοιούτων τρόπων. Scribendum est τρόποι, ut Christophorsonus, & Savilius ad oram suorum codicum emendarunt: & totus locus ita restituendus, παντοδαποὶ γὰρ τῶν τοιούτων τρόποι παρὰ πέρσαις εἰς ὠμότητα φιλοτιμούμενοι. Quod confirmat Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit: παντοδαποὶ γάρ τινες καὶ ποικίλοι οἱ τῶν κολάσεων τρόποι, περσῶν κατὰ τούτοις δὴ μάλιστα τὸ φιλότιμον ἐπιδεδειγμένων. Sane Persæ in novis cruciatuum generibus excogitandis ingeniosi præ ceteris fuerunt. Inter supplicia a Persis inventa memoratur ab antiquis σκάφευσις, de quo Plutarchus in Artaxerse, & Eunapius in vita Maximi Philosophi; cujus verba hic apponam, ut obiter emendentur: μικρὰ γὰρ καὶ ἡ περσῶν λεγομένη σκάφευσις, καὶ οἱ γυναικεῖοι τῶν ἀρταβρων ἀλισμοὶ, πρὸς ἐπιφερομένας ὀδύνας τῷ σώματι. Id est, *Nam scapharum supplicium apud Persas, & muliebres Artabrorum sarculationes, leves sunt præ cruciatibus, quibus corpus ejus laceratum est*. Scribo igitur ἀρτάβρων σκαλισμοί. Artabri populi sunt Lusitaniæ, apud quos olim mulieres aurum sarculis effodiebant, ut docet Strabo in libro tertio.

(*b*) οἱ πολλοὶ τοῦτο ἐπιμέλειαν. In codice Allatii scriptum est, οἱ πολλὴν τούτου ἐπιμέλειαν ἐποιήσαντο. Malim tamen scribere οἱ πολλὴν εἰς τοῦτο, &c.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος γράφει Σαβώρῃ παῦσαι κολάζειν Χριστιανούς.

ΕΠεὶ δὲ ὧδε πολεμεῖσθαι τοὺς ἐν Περσίδι Χριστιανοὺς ἔγνω Κωνσταντῖνος ὁ Ῥωμαίων Βασιλεὺς, ἤχαλλέ τε καὶ σφόδρα ἐδυσφόρει· καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς σπουδάζων, ἠπόρει ὅτι ποιήσοι, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ βεβαίως διάγοιεν· καὶ συμβὰν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρέσβεις παρ' αὐτὸν ἐλθεῖν τοῦ Περσῶν Βασιλέως, ἐπινεύσας τοῖς αἰτουμένοις, τὰ κατὰ γνώμην πράξαντες ἀπέπεμψεν· εὔκαιρον δὲ τό τε νομίσας, παραθέσθαι Σαβώρῃ τοὺς ἐν Περσίδι Χριστιανοὺς, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν, μεγίστην καὶ ἀνάγραπτον ἀεὶ χάριν ὁμολογῶν ἕξειν, εἰ φιλάνθρωπος γένοιτο περὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν θαυμάζοντας· ἐπεὶ καὶ τῷ τρόπῳ, φησὶ, τῆς θρησκείας οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἐστὶν, εἴ γε μόναις εὐχαῖς ἀναιμάκτοις πρὸς ἱκεσίαν Θεοῦ ἀρκοῦνται· οὐ γὰρ αὐτῷ φίλον αἱμάτων χύσις· μόνῃ δὲ χαίρει ψυχῇ καθαρᾷ, πρὸς ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν ὁρώσῃ· ὥς τε καὶ ἐπαινεῖν χρῆναι τοὺς ὧδε πιστεύοντας· ἔπειτα δὲ τῆς περὶ τὸ δόγμα προνοίας. ἵλεω καὶ αὐτὸ ἕξειν τὸ Θεῖον ὑπισχνεῖτο, τεκμηρίοις χρώμενος τοῖς Οὐαλεριανῷ καὶ αὐτῷ συμβεβηκόσιν· αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν συμμάχῳ χρώμενος τῇ θεόθεν ῥοπῇ, ἐκ τοῦ πρὸς δύσιν Ὠκεανοῦ ἀρξάμενος, τὴν πᾶσαν Ῥωμαίων οἰκουμένην ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο· καὶ πολλοὺς πολέμους κατώρθωσε, πρὸς ἀλλοφύλους καὶ τοὺς τότε τυράννους μαχόμενος· καὶ μὴ δεηθῆναι σφαγίων ἢ μαντείων τινῶν· ἀλλὰ ἀποχρῆσαι αὐτῷ εἰς νίκην τὸ τοῦ σταυροῦ σύμβολον, τῶν οἰκείων στρατευμάτων προηγούμενον, καὶ εὐχὴν καθαρὰν αἱμάτων καὶ ῥύπου· ὁ δὲ Οὐαλεριανὸς, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐκακούργει τὰς Ἐκκλησίας, εὐημερῶν διετέλει τὴν ἀρχήν· ἐπεὶ δὲ διωγμὸν ἐγείρειν ἐβουλεύσατο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, θεία μῆνις ἐλάσασα αὐτὸν ὑπὸ Πέρσας ἐποίησε· παρ' ὧν αἰχμάλωτος ληφθεὶς, ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέπαυσε· τοιαῦτα Σαβώρῃ γράψας Κωνσταντῖνος, ἀπειρᾶτο πείθειν αὐτὸν εὐνοεῖν τῇ θρησκείᾳ· πλείστῃ γὰρ ἐχρῆτο κηδεμονίᾳ περὶ τοὺς πανταχοῦ Χριστιανοὺς, Ῥωμαίους καὶ ἀλλοφύλους.

CAPUT XV.

Quomodo Constantinus ad Saporem scripsit, ut Christianos punire desineret.

POrro Imperator Constantinus, cum Christianos in Perside ad hunc modum hostiliter vexari didicisset, magnopere doluit, eamque rem permoleste tulit. Studens autem eis opitulari, ambigebat, quid sibi agendum esset, quo illi secure vitam degerent. Forte accidit, ut eodem tempore legati regis Persarum ad ipsum accederent. Quibus cum ea, quæ postulaverant, annuisset, rebus ex animi sententia confectis eos dimisit. Opportunum igitur sibi tempus oblatum ratus Christianos in Perside degentes commendandi Sapori, literas ad eum scripsit, quibus profitebatur, ingentem se, & immortalem gratiam ei habiturum, si humanum se erga illos præberet, qui Christianæ legis doctrinam in ditione ejus amplectebantur. Etenim, inquit, in religionis ipsius ritu nihil est, quod possit reprehendi. Solis siquidem precibus incruentis contenti sunt ad placandum Deum. Neque enim ille sanguinis effusione gaudet: sed sola mente pura delectatur, quæ ad virtutem, pietatemque contendit. Quocirca merito laudandi sunt, qui ita credunt. Deinde vero Deum ei propitium fore pollicetur, si huic religioni prospexerit; ad hujus rei probationem afferens ea, quæ tum Valeriano, tum sibimetipsi contigissent. Nam ipse quidem propter fidem Christi divino fultus auxilio, ab Occidentali Oceano exorsus, universum orbem Romanum in potestatem suam redegit: & multa bella tum adversus exteros, tum adversus illorum temporum tyrannos feliciter confecit. Nec tamen victimis opus habuit, aut divinationibus: sed crucis signum, quod exercitum ipsius præcedebat, & pura a sanguine, omnique inquinamento precatio, ipsi ad victoriam suffecit. Valerianus autem, quamdiu quidem ab Ecclesiis vexandis abstinuit, imperium feliciter administravit. Verum ubi Christianos persequi instituit, urgens eum, atque impellens Dei vindicta, Persis subjecit; a quibus captus, miserando mortis genere interiit. His literis ad Saporem scriptis, persuadere ei conatus est Constantinus, ut Christianos benevole amplecteretur. Omnium enim ubique Christianorum maximam curam gerebat, non Romanorum modo, verum etiam exterorum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ις'.

Ὅτι οἱ περὶ Ἄρειον βιβλίον δόντες συμφρονεῖν τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ, τοὺς οἰκείους θρόνους ἀπέλαβον, Εὐσέβιός τε καὶ Θεόγνιος.

(a) ΟΥ πολλῷ δὲ ὕστερον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, Ἄρειος ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος, ἀνεκλή-

CAPUT XVI.

Quomodo Eusebius, & Theognius Ariani, libello dato, professi se consentire Synodo Nicænæ, suas sedes recuperarunt.

NOn multo post Synodum Nicænam Arius ab exilio revocatus est: adhuc tamen

(a) οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον. Sumsit hæc Sozomenus ex Socrate, qui in libro primo capite decimo, postquam retulit libellum pœnitentiæ ab Eusebio, & Theognio remissum ad quosdam Episcopos, addit ex verbis ejus libelli; conjicere se, Arium paulo ante hæc ab exilio fuisse revocatum; sed prohibitum, ne Alexandriam ingrederetur. Conjecturam igitur Socratis secutus est Sozomenus. Unde apparet, eam post Socratem scripsisse, ejusque inhæsisse vestigiis. Verum, ut ad Socratem observavi, uterque in eo falsus est, quod paulo post Nicænam Synodum tam Arium, quam Eusebium, ac Theognium ab exilio revocatos esse existimav t. Certe Sozomenus hoc loco Arium, dum in exilium duceretur, scribit esse revocatum, quasi is nondum ad exilii locum pervenisset. Id enim volunt hæc verba, ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος. Scio quidem, Baronium in Annalibus affirmare, Arium nunquam in exilium missum esse, sed simulata pœnitentia, expositioni fidei tandem subscripsisse, atque ita a Synodo esse

SÆC. IV. men prohibitus, ne Alexandriam ingrederetur. Postea vero omni ope, ac studio laboravit, ut in Ægyptum rediret, sicuti suo loco dicetur. Aliquanto post Eusebius Nicomediensis Episcopus pulso Amphione, qui in ejus locum fuerat ordinatus, & Theognius Nicænus ejecto similiter Chresto, sedes suas recuperarunt. Revocati sunt autem post libellum pœnitentiæ, oblatum Episcopis, cujus hæc sunt verba. Nos quidem a pietate vestra dudum indicta causa condemnati, judicium sanctitatis vestræ placide, & cum silentio ferre debuimus. Sed quoniam absurdum est, argumentum calumniæ adversus semetipsum silentio suo præbere, idcirco significamus vobis, nos & in fide unanimes conspirasse, & notione consubstantialis diligenter examinata, omni studio in pacem incubuisse, nullam unquam hæresim secutos. Cumque ob securitatem, & tranquillitatem Ecclesiarum ea suggessissemus, quæ nobis in mentem veniebant, & eos, quibus a nobis satisfieri oportebat, confirmassemus, fidei quidem subscripsisse; anathematismo vero noluisse subscribere: non quod fidem reprehenderemus, sed quia minime credebamus, illum, qui accusatus fuerat, ejusmodi esse; cum partim ex iis, quæ ad nos per literas scripserat, partim ex ejus sermonibus in conspectu nostro habitis compertum haberemus, illum talem non esse. Quod si sanctissimo Concilio vestro satisfactum est, non repugnantes, sed consentientes iis, quæ a vobis decreta sunt, etiam hoc libello consensum nostrum confirmamus; non quidem tædio exilii, sed ut suspicionem vitemus hæreseos. Nam si in conspectum vestrum nos venire patiemini, invenietis

A κλήθη· Ἀλεξανδρείας δὲ ἔτι ἐπιβαίνειν κεκώλυτο· ἀμέλει τοι ὕστερον ἡ εἰς Αἴγυπτον αὐτῷ κάθοδος ἐσπουδάσθη, ὡς ἐν καιρῷ λελέξεται· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τὰς αὐτῶν Ἐκκλησίας ἀπέλαβον, Εὐσέβιός τε ὁ Νικομηδείας, Ἀμφίωνα τὸν ἀντ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα ἐκβαλών, καὶ Θεόγνιος δὲ ὁ Νικαίας Χρῆστον· ἀνεκλήθησαν δὲ, μετανοίας βιβλίον ὧδε ἔχον τοῖς Ἐπισκόποις διδόντες· (b) Ἤδη μὲν καταψηφισθέντες πρὸ κρίσεως παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ὠφειλόμεθα σιωπᾷν τὰ κεκριμένα παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον, καθ' ἑαυτῶν διδόναι τῶν συκοφαντούντων τὴν ἀπόδειξιν τῇ σιώπῃ, τούτου ἕνεκεν B ἀναφερόμεθα, ὡς ἡμεῖς καὶ τῇ πίστει συνδράμομεν, καὶ τὴν ἔννοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ, ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, μηδαμοῦ τῇ αἱρέσει ἐξακολουθήσαντες· (c) ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῶν ὑπέτρεχε, καὶ πληροφοθέντες, καὶ πληροφορήσαντες τοὺς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλοντας, ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίστει· (d) τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ' ὑπεγράψαμεν, οὐχ' ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ' ὡς ἀπιστοῦντες τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διά τε ἐπιστολῶν καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων πεπληροφορομένοι μὴ τοιοῦτον εἶναι· εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἁγία C ὑμῶν Σύνοδος, οὐκ ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ συντιθέμενοι τοῖς παρ' ὑμῶν ἠκριβωμένοις, καὶ διὰ τοῦ γράμματος πληροφοροῦμεν τὴν συγκατάθεσιν· οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἱρέσεως ἀποδυόμενοι· εἰ γὰρ καταξιώσητε νῦν γοῦν εἰς πρόσωπον ἐπα-

esse susceptum. Cujus rei auctorem citat Hieronymum in dialogo contra Luciferianos. Verum Hieronymus memoriæ vitio lapsus est eo loco, dum Arium a Concilio Nicæno susceptum esse dicit. Neque enim in Concilio Nicæno, sed in Hierosolymitano susceptus est Arius. Certe ex epistola Synodica Concilii Nicæni, facile est Hieronymum refellere. Ajunt enim sanctissimi Patres in dicta epistola, primum quidem Arii opinionem discussam esse, atque examinatam coram sacratissimo Imperatore, omnesque Episcopos uno consensu anathema dixisse impiis verbis, ac sententiis Arii, atque sociorum. Quid autem ipsi factum sit, & quem exitum sortitus fuerit, nolunt ipsi proferre, ne videantur insultare hominis calamitati. Quibus verbis tacite indicant sanctissimi Patres pœnam exilii, quæ Ario ab Imperatore fuerat irrogata. Ubi obiter observanda est modestia, atque humanitas Antistitum Nicænorum. Qui cum Arii opinionem damnarent, non tamen ipsi Ario nominatim anathema dixerunt; sed generaliter cunctis, qui impia illa dogmata profiterentur. Anathematismus enim ita concipitur, τοὺς δὲ λέγοντας &c. suppresso Arii nomine. Deinde cum Arius una cum Theona, & Secundo Episcopis a Constantino relegatus fuisset ob contumaciam, eo quod universali Concilio assentiri noluissent, id ipsi nuntiare Alexandrinis Clericis, & totius Ægypti Ecclesiis detrectant, ne videantur insultare hominum calamitati. Tantum abest, ut ipsi apud Imperatorem egerint, ut illi in exilium deportarentur; quin potius testantur iis verbis, se hominum illorum vicem dolere. Ea tamen, quæ sequuntur in dicta epistola, satis ostendunt, tres illos in exilium missos esse. Subdunt enim, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας, καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν, καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ λαοῦ ἠλευθέρωσεν ὑμᾶς, &c. Quid aliud quæso innuunt hæc verba, quam exilium Arii, ejusque consortium?

(b) ἤδη μὲν καταψηφισθέντες. Hic libellus satisfactionis Eusebii exstat etiam apud Socratem in libro 1. cap. 14. ubi vide, quæ adnotavi. Neque enim vacat hic repetere ea, quæ illic observata sunt.

(c) ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ἐκκλησιῶν. Cum Nicæni Patres fidem Catholicam, id est τὸ ὁμοούσιον, in Concilio exposuissent, plures Episcopi, quorum signifer erat Eusebius Nicomediensis, eam refellere conati sunt, & aliam ejus loco proposuerunt. Sed cum istam Nicæni Patres uno consensu rejecissent, ac ne audire quidem sustinuissent, Eusebius, & socii, metu Imperatoris adigente, fidei Catholicæ subscripserunt. Docet id epistola Eusebii Cæsariensis Episcopi ad cives suos, & Theodoritus in libro Historiæ.

(d) τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεγράψαμεν. Quæri non D immerito potest, quomodo Eusebius, ac Theognius fidei quidem Nicænæ subscripserint; anathematismo vero nequaquam subscripserint. Atqui anathematismus conjunctus erat formulæ fidei, & una cum expositione fidei a Patribus editus, quemadmodum videre est tum apud Socratem, tum in vetustis Canonum collectionibus. Baronius quidem primum fidei formulam conditam esse scribit a Nicænis Patribus, cui Eusebius, ac reliqui cum initio subscribere recusassent, tandem metu compulsi subscripserunt: postea vero condemnationis sententiam in Arium latam esse; & Eusebium, ac Theognium cum isti condemnationi subscribere pertinacissime recusassent, a Synodo esse depositos, aliis Episcopis in eorum locum subrogatis. Constantinum tamen Imperatorem eo tempore intercessisse, ne sententia executioni mandaretur. Baronii opinionem secutus est Petavius in parte secunda Rationarii temporum. Verum hæc opinio nequaquam probabilis mihi videtur. Sic enim duæ fuissent subscriptiones Episcoporum Synodi Nicænæ: prior, qua fidei; posterior, qua condemnationi E Arii consensissent. Hodie tamen unica exstat subscriptio singulorum Episcoporum. Atque id merito. Fides enim cum anathematismo, qui ei subjicitur, unum idemque est monumentum, uno spiritu, unoque tenore continuatum. Sic enim incipit anathematismus, τοὺς δὲ λέγοντας &c. Deinde falsum est, quod Baronius, eumque secuti affirmant; primum fidei formulam conditam esse a Synodo Nicæna: postea vero quæsitum de Ario. Id enim manifeste refellit epistola synodica, in qua diserte scribitur, ante omnia quæsitum esse de Arii opinione, eamque coram Principe diligenter examinatam, atque damnatam. Quocirca libentius crediderim, Eusebium, ac Theognium Nicænæ fidei decretis semel subscripsisse, perinde ac reliquos Episcopos, sed in subscribendo distinctionem adhibuisse inter fidem, atque anathematismum. Hoc igitur modo illos subscripsisse, opinor: Eusebius Nicomediæ, suprascriptæ fidei consentio, & subscribo: anathematismo non item.

(e) ὑπὸ-

A ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἕξετε ἐν ἅπασι συμψύχους, ἀκολουθήσαντας τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις· καὶ ὅτι αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον ἔδοξεν ὑμῶν τῇ εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύεσθαι, καὶ ἀνακαλέσασθαι· ἄτοπον δέ τι δοκοῦντες εἶναι (e) ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου, καὶ ἀπολογισαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο, (f) ἡμᾶς ἐπισκοπᾶν καθ' ἑαυτῶν ἐνδόντας τὸν ἔλεγχον· καταξιώσατε οὖν, ὡς ἁρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαβείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον Βασιλέα ὑπομνῆσαι, καὶ δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θᾶττον βουλεύσασθαι τὰ ὑμῖν ἁρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν· ὧδε μὲν αὐτοῖς Εὐσέβιός τε καὶ Θεόγνιος μετεμελήθησαν, καὶ τὰς αὐτῶν Ἐκκλησίας ἀπέλαβον.

nietis nos in omnibus concordes, & decretis vestris mordicus inhærentes: quando & eum ipsum, qui ob ista accusabatur, placuit reverentiæ vestræ humaniter tractare, & ab exilio revocare. Porro absurdum fuerit, cum is, qui reus esse videbatur, revocatus sit, seque de illis, quæ ipsi objiciebantur, purgaverit; nos silere, & argumentum adversus nosmeripsos ultro suppeditare. Vos ergo, sicut reverentiam vestram Christi amantissimam decet, Imperatorem Deo carissimum admonere dignemini, eique preces nostras offerre, & in nostra causa ea, quæ vobis congruunt mature decernere. Hoc igitur modo Eusebius, & Theognius B pœnitentiam egerunt, & Ecclesias suas recuperarunt.

(e) ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου. Ex hoc loco apparet, Arium ab exilio revocatum esse, antequam Eusebius, ac Theognius in exilio adhuc agentes, libellum satisfactionis misissent Episcopis. Porro Eusebius, ac Theognius anno tertio post Synodum Nicænam ab exilio revocati sunt, ut observavi in annotationibus ad Socratem, id est anno Christi 328. Eodem igitur anno, sed aliquot prius mensibus, aut certe anno Christi 327. Arius ab exilio revocatus est. Quod si quis quærat, qua ratione revocatus sit Arius, eodem prorsus modo revocatum esse existimo, quo Eusebium, ac Theognium, misso scilicet ad Episcopos satisfactionis libello, cum rogasset Episcopos, qui in comitatu erant, aut qui vicini erant urbi Regiæ, ut pro ipso apud Principem intercederent. Atque id colligitur ex verbis hujus libelli: καὶ ὅτι αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον ἔδοξεν ὑμῶν τῇ εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύεσθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι. Et paulopost ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου. Cum igitur id Ario prospere successisset, Eusebius, ac Theognius, quorum consilio, ut videtur, Arius libellum satisfactionis miserat Episcopis, ipsi quoque idem tentarunt, pari successu.

(f) ἡμᾶς ἐπισιωπᾶν. Malim scribere ἡμᾶς ἔτι σιωπᾶν. Apud Socratem, & Nicephorum legitur ἡμᾶς σιωπᾶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

C Ὅτι τοῦ Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος Ἀλεξάνδρου, Ἀθανάσιος ἐκ προτροπῆς ἐκείνου λαμβάνει τὸν θρόνον· καὶ διήγησις περὶ τῆς ἐκ νέου ἡλικίας αὐτοῦ, ὅτι αὐτοδίδακτος ἦν ἱερεὺς, καὶ φιλούμενος τῷ μεγάλῳ Ἀντωνίῳ.

CAPUT XVII.

Ut mortuo Alexandro Alexandriæ Episc. Athanasius ejus hortatu Episcopatum suscepit. Narratio de eodem Athanasio, dum adhuc puer esset; quod sacerdos fuerit a semetipso edoctus, & quod carus fuerit Antonio.

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, μέλλων τὸν βίον μεταλλάσσειν Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, διάδοχον αὐτοῦ κατέλιπεν Ἀθανάσιον, θείαις προστάξεσιν, ὡς ἡγοῦμαι, ἐπ' αὐτὸν ἀγαγὼν τὴν ψῆφον· ἐπεὶ τόν γε Ἀθανάσιον φασὶν ἀποφυγεῖν πειραθῆναι, καὶ ἄκοντα βιασθῆναι πρὸς Ἀλεξάνδρου, τὴν Ἐπισκοπὴν ὑποδέξασθαι· καὶ μαρτυρεῖ Ἀπολινάριος ὁ Σύρος ὧδε λέγων· οὐκ ὀκνεῖ D δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πολεμεῖν ἡ δυσσέβεια· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸν μακάριον διδάσκαλον τοῦ ἀνδρὸς ὡπλίζετο· καὶ οὗτος παρῆν συνήγορος, ὡς πατρὶ παῖς. ἔπειτα καὶ ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἧκεν ἐπὶ τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς διαδοχὴν, πολλῇ μὲν ἀποφυγῇ χρησάμενος· κατὰ Θεὸν δὲ ἀναιρεθεὶς, ὡς καὶ τῷ μακαρίῳ ἀνδρὶ τῷ τὴν Ἐπισκοπὴν ἐγχειρίσαντι προδεδήλωτο θείαις δηλώσεσιν, οὐχ ἕτερον ἔσεσθαι τὸν διάδοχον ἢ τοῦτον· ἐκαλεῖτο μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βίου· ἤδη δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν τυγχάνων, Ἀθανάσιον ὀνομαστὶ μὴ παρόντα ἐκάλει· καὶ ὡς ὁ παρὼν ὁμώνυμος ὑπήκουε τῇ κλήσει, πρὸς μὲν E τοῦτον ἀπεσιώπα, ὡς οὐ τοῦτον καλῶν· αὖθις δὲ ἐχρῆτο τῇ κλήσει· καὶ ὡς ταυτὸ πολλάκις ἐγίνετο, ἀπεσιωπᾶτο μὲν ὁ παρών· ἐδηλοῦτο δὲ ὁ μὴ παρών· καὶ προφητικῶς ἔλεγεν ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος, Ἀθανάσιε, νομίζεις ἐκπεφευγέναι· οὐκ ἐκφεύξῃ δέ· δηλῶν ὡς πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐκαλεῖτο· ταῦτα μὲν Ἀπολινάριος γράφει περὶ Ἀθανασίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως λέγουσιν, ὡς Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, ἐκοινώνουν ἀλλήλοις οἱ τὰ Ἀλεξάνδρου καὶ Μελιτίου φρονοῦντες· συνελθόντες τε ἐκ Θηβαΐδος, καὶ τῆς ἄλλης Αἰγύπτου πεν-

Sub idem tempus Alexander Episcopus Alexandriæ, cum ex hac vita migraturus esset, Athanasium successorem reliquit: divinis ut equidem arbitror jussionibus ad eum designandum impulsus. Etenim Athanasius ipse fugam paravisse dicitur, & per vim ab Alexandro coactus esse, ut Sacerdotium susciperet. Cujus rei testis est Apollinaris Syrus, ita dicens. Post hæc vero impietas bellum inferre non cessat. Sed primum quidem contra beatum hujus viri doctorem armatur: & hic tanquam filius patri adjutor aderat. Deinde vero contra hunc ipsum, tunc cum ad Episcopatus successionem venit, fuga quidem diu, multumque usus: Dei autem auxilio repertus, quemadmodum & beato viro, qui Episcopatum ei tradidit, divinis indiciis præmonstratum fuerat, non alium, quam hunc successorem ipsius fore. Nam cum is ex hac vita vocaretur, & jam morti vicinus esset, Athanasium absentem nominatim vocare cœpit. Et cum alter ejusdem nominis, qui illic aderat, vocanti respondisset; isti quidem nihil dixit, quippe quem non vocabat. Rursus vero vocare prætitit. Cumque id sæpius fieret, is quidem, qui aderat, silentio transmittebatur; designabatur vero is, qui aberat. Quin & Prophetico spiritu beatus Alexander ita locutus est: Effugisse te credis, Athanasi. Non effugies: significans scilicet, eum ad certamen vocari. Et Apollinaris quidem de Athanasio ista scribit. Ariani vero afferunt, mortuo Alexandro, tam eos, qui ipsi, quam eos, qui Melitio adhærebant, inter se communicasse: congregatosque ex Thebaide, & ex universa Ægypto qui n-

Socr. lib. I. cap. 15.

Athanasius Episcopus designatus.

SÆC. IV. quinquaginta quatuor Episcopos, dato sibi invicem jurejurando, statuisse, ut communi suffragio eligeretur is, qui Alexandrinam Ecclesiam administraturus esset: sed septem Episcopos ex eorum numero, violato jurejurando, præter reliquorum omnium voluntatem clam ordinasse Athanasium: eaque de causa multos tum ex plebe, tum ex clericis Ægypti, communionem ejus refugisse. Ego vero, hunc virum non absque Dei nutu ad Sacerdotium pervenisse, existimo, utpote eloquentia simul, & intelligentia pollentem, & ad resistendum insidiis adversariorum idoneum: cujusmodi virum illa præcipue tempora requirebant. Fuit certe ad conciones Ecclesiasticas, & ad Sacerdotii munus obeundum aptissimus, & ab ineunte ætate in hujusmodi rebus αὐτοδίδακτος, ut ita dicam, apparuit. Denique adhuc impuberi illud ei accidisse fertur. Publicum, ac solemne festum ingenti pompa quotannis celebrant Alexandrini, eo die, quo Petrus ipsorum olim Episcopus martyrium consummavit. Hunc igitur diem festum aliquando celebrans Alexander, qui tunc ipsorum erat Episcopus, peractis missarum solemnibus, exspectabat eos, qui una cum ipso pransuri erant. Cumque solus esset, oculos convertit ad mare. Illic visis eminus pueris, qui in littore ludentes Episcopi officium, sacrosque Ecclesiæ ritus exprimebant, quamdiu quidem scenam illam absque periculo esse animadvertit, delectabatur spectaculo, nec mediocrem ex ea re capiebat voluptatem. Postquam vero arcana quoque mysteria exprimere cœperunt, perturbatus est animo; vocatisque ad se Primoribus Cleri, pueros ostendit. Cumque eos comprehensos adduci jussisset, sciscitatus est ex iis, quisnam lusus ipsorum esset, & quid in eo dicerent, quidve agerent. Illi metu perculsi, initio quidem negarunt. Sed cum Alexander quæstioni instaret, confessi sunt, Episcopum, ac præsulem fuisse ipsis Athanasium: & quosdam pueros, qui nondum mysteriis initiati fuissent, ab illo esse baptizatos. Hos Alexander accurate interrogavit, quidnam ipsis dixisset, fecissetve ludi illius Episcopus; & quid ipsi respondissent, quidve edocti essent. Cumque omnia juxta ordinem Ecclesiasticum exacte in illis servata esse deprehendisset, communicato consilio cum sacerdotibus, quos circa se habebat, censuit non rebaptizandos esse eos, qui in simplicitate divinam gratiam semel percipere meruissent. Reliqua vero, quæ a solis sacerdotibus baptismum tradentibus administrari fas est, in illis supplevit. Athanasium porro, aliosque pueros, qui in eo ludicro Presbyterorum, aut Diaconorum partes egerant, sub divino testimonio parentibus ipsorum tradidit, quo ipsos ad Ecclesiæ ministerium educarent, informarentque ad ea officia, quæ fuerant imitati. Nec multo post Athanasium in contubernium suum adscivit, eumque Notarium deinceps habuit. Qui cum probe institutus fuisset, & Grammaticorum, ac Rhetorum scholas frequentasset; ubi virilem ætatem ingressus est, etiam ante Episcopatum iis, qui cum ipso in colloquium venerant,

Per lusum pueros puer baptizat.

A πεντήκοντα καὶ τέσσαρες Ἐπίσκοποι, ἐνωμότως συνέθεντο, κοινῇ ψήφῳ αἱρεῖσθαι τὸν ὀφείλοντα τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύειν· ἐπιορκήσαντας δὲ (a) ἑπτά τινας τῶν Ἐπισκόπων, παρὰ τὴν πάντων γνώμην κλέψαι τὴν Ἀθανασίου χειροτονίαν· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον Κληρικῶν, ἀποφυγεῖν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν· ἐγὼ δὲ πείθομαι τὸν ἄνδρα τοῦτον, οὐκ ἀθεεὶ παρελθεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχιερωσύνην, λέγειν τε καὶ νοεῖν ἱκανόν, καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς ἀντέχειν· οἵου μάλιστα ὁ κατ' αὐτὸν ἐδεῖτο καιρός· ἐγένετο δὲ Ἐκκλησιαστικὸς ὅτι μάλιστα, καὶ περὶ
B τὸ ἱερᾶσθαι ἐπιτηδειότατος, ἐκ νέου, ὡς εἰπεῖν, (b) αὐτοδίδακτος τοιοῦτος φανείς· ἀμέλει τοι οὔπω προσήβῳ γενομένῳ, τόδε φασὶν ἐπ' αὐτῷ συμβεβηκέναι· δημοτελῆ καὶ σφόδρα λαμπρὰν πανήγυριν εἰσέτι νῦν ἄγουσιν Ἀλεξανδρεῖς, τὴν ἐτησίαν ἡμέραν τῆς μαρτυρίας Πέτρου τοῦ γενομένου παρ' αὐτοῖς Ἐπισκόπου· ταύτην τε ἐπιτελῶν Ἀλέξανδρος, ὁ τότε τῆς Ἐκκλησίας ἡγούμενος, ἤδη τὴν λειτουργίαν πληρώσας, περιέμενε τοὺς ἅμα αὐτῷ μέλλοντας ἀριστᾶν· καθ' ἑαυτὸν δὲ διάγων, τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχεν ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ἰδὼν δὲ πόρρωθεν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν παῖδας παίζον-
C τας, καὶ Ἐπίσκοπον μιμουμένους καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθη, ἐφ' ὅσον ἀκίνδυνον ἑώρα τὴν μίμησιν, ἥδετο τῇ θέᾳ, καὶ τοῖς γινομένοις ἔχαιρεν· ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἀποῤῥήτων ἥψαντο, ἐταράχθη· καὶ μετακαλεσάμενος τοὺς ἐν τέλει τοῦ Κλήρου, ἐπέδειξε τοὺς παῖδας· καὶ συλληφθέντας αὐτοὺς ἀχθῆναι κελεύσας, ἐπυνθάνετο τίς αὐτοῖς ἦν ἡ παιδιά, καὶ ποδαποὶ οἱ ἐπὶ ταύτῃ λόγοι καὶ πράξεις· οἱ δὲ, δείσαντες, τὰ πρῶτα ἠρνοῦντο· ἐπιμείναντος δὲ αὐτοῦ τῇ βασάνῳ, κατεμήνυσαν Ἐπίσκοπον μὴν καὶ ἀρχηγὸν γενέσθαι τὸν Ἀθανάσιον·
D βαπτισθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ τινὰς τῶν ἀμυήτων παίδων· οὓς ἐπιμελῶς ἀνέκρινεν Ἀλέξανδρος, τί μὲν αὐτοὺς ἤρετο ἢ ἐποίησεν ὁ τῆς παιδιᾶς ἱερεύς· τί δὲ αὐτοὶ ἀπεκρίναντο ἢ ἐδιδάχθησαν· ἀνευρὼν δὲ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἀκριβῶς ἐπ' αὐτοῖς φυλαχθεῖσαν, ἐδοκίμασεν ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσι βουλευσάμενος, μὴ χρῆναι ἀναβαπτίσαι τοὺς ἅπαξ ἐν ἁπλότητι τῆς θείας χάριτος ἀξιωθέντας· τὰ δὲ ἄλλα περὶ αὐτοὺς ἐπλήρου, ἃ θέμις μόνους τοὺς ἱερωμένους μυσταγωγοῦντας τελεῖν· Ἀθανάσιον δὲ καὶ τοὺς ἄλλους παῖδας οἳ Πρεσβύτεροι, καὶ Διά-
E κονοι ἐν τῷ παίζειν ἐτύγχανον, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ, τοῖς οἰκείοις παρέδωκεν ἀναθρέψαι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀγαγεῖν ἐφ' ὃ ἐμιμήσαντο· μετ' οὐ πολὺ δὲ, ὁμοδίαιτον καὶ ὑπογραφέα τὸν Ἀθανάσιον εἶχεν· εὖ δὲ ἀχθεὶς, Γραμματικοῖς τε καὶ Ῥήτορσι φοιτήσας, ἤδη εἰς ἄνδρας τελῶν, καὶ πρὸ τῆς Ἐπισκοπῆς πεῖραν ἔδωκε τοῖς ὁμιλήσασιν αὐ-

(a) ἑπτά τινας τῶν ἐπισκόπων. Vide epistolam Synodicam Episcoporum Ægypti ad omnes Catholicos Episcopos, quam citat Athanasius in defensione secunda adversus Arianos, ubi hæc Arianorum calumnia de ordinatione Athanasii egregie refellitur.

(b) αὐτοδίδακτος τοιοῦτος φανείς. Malim cum Nicephoro scribere, αὐτοδίδακτος ἐν τοῖς τοιούτοις φανείς.

(i) τῆς

αὐτῷ σοφοῦ, καὶ ἐλλογίμου ἀνδρός. ἐπεὶ δὲ A ἐτελεύτησεν Ἀλέξανδρος, διάδοχον αὐτὸν καταλιπὼν, ἔτι μᾶλλον ἐπέδωκεν ἡ περὶ αὐτοῦ δόξα, βεβαιουμένη ταῖς οἰκείαις ἀρεταῖς, καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου Μοναχοῦ. μετακαλουμένου γὰρ αὐτοῦ ὑπήκουε, καὶ ταῖς πόλεσιν ἐφοίτα· καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας συνήει· καὶ οἷς ἐδόξαζε περὶ Θεοῦ, συνεψηφίζετο· καὶ φίλον ἐν πᾶσιν εἶχεν αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐναντιουμένους ἢ ἀπεχθανομένους αὐτῷ ἀπεστρέφετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

B

Ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ Μελετιανοὶ περιφανῆ ἐποίησαν Ἀθανάσιον· καὶ περὶ Εὐσεβίου, καὶ ὅπως ἀπεπειρᾶτο Ἀθανάσιος δέξασθαι Ἄρειον· καὶ περὶ τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου· ὅπως μάλιστα τῶν ἄλλων ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, καὶ Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχείας ἐστασίαζον.

Μάλιστα δὲ ἐνδοξότατον αὐτὸν κατέστησαν οἱ τὰ Ἀρείου, καὶ Μελετίου φρονοῦντες. Ἀεὶ μὲν ἐπιβουλεύσαντες, οὐδέποτε δὲ δικαίως αὐτὸν ἑλεῖν δόξαντες· τὰ μὲν οὖν πρῶτα δι' ἐπιστολῆς ἐπειράθη αὐτοῦ Εὐσέβιος, δέχεσθαι τοὺς περὶ Ἄρειον· εἰ δὲ ἀπειθήσει, κακῶς αὐ- C τὸν ποιήσειν ἀγράφως ἠπείλει· ὡς δὲ οὐκ εἶξε, μὴ δεκτοὺς εἶναι ἐνιστάμενος, τοὺς ἐπὶ νεωτερισμῷ τῆς ἀληθείας αἵρεσιν εὑρόντας, καὶ παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἀποκηρυχθέντας, ἐσπούδαζεν ὅπως αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς προσδέξηται τὸν Ἄρειον, καὶ κάθοδον αὐτῷ παράσχῃ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἐγένετο, οὐκ εἰς μακρὰν ἐρῶ· ἐν δὲ τῷ τότε, πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίαζον οἱ Ἐπίσκοποι, ἀκριβολογούμενοι περὶ τὸ ὁμοούσιον ὄνομα· οἱ μὲν γὰρ, τοὺς τοῦτο προσδεχομένους, βλασφημεῖν ᾤοντο, ὡς ὑπάρξεως ἐκτὸς τὸν υἱὸν δοξάζοντας, καὶ (a) τὰ Μοντανοῦ, καὶ Σαβελλίου φρονοῦντας· οἱ δ' αὖ πά- D λιν, ὡς ἑλληνιστὰς τοὺς ἑτέρους ἐξετρέποντο, καὶ πολυθείας εἰσάγειν διέβαλλον· κατετρίβοντο δὲ μάλιστα περὶ τὰ τοιαῦτα, Εὐσέβιός τε ὁ Παμφίλου, καὶ Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχεύς· ἀμφότεροι μὲν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ὑποστάσει εἶναι ὡμολόγουν· ὥσπερ δὲ ἀλλήλων μὴ ἐπαΐοντες, ἀλλήλους διέβαλλον· καὶ Εὐστάθιος μὲν ᾐτιᾶτο τὸν Εὐσέβιον, εἰς τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα περὶ τοῦ δόγματος καινοτομοῦντα· ὁ δὲ, ταῦτα μὲν ἐπαινεῖν φησίν. Εὐσταθίῳ δὲ τὴν Σαβελλίου ὀνειδίζειν δόξαν.

rant, prudentiæ ac doctrinæ suæ experimentum dedit. Postquam vero Alexander fato functus esset, successore eo derelicto, multo amplius crevit ejus existimatio, tum virtutibus ipsius, tum magni Antonii monachi testimonio confirmata. Etenim Antonius, quoties ab illo accerseretur, obtemperabat, & ad urbes accedebat, & una cum illo veniebat ad Ecclesias, ejusque fidem de Deo suffragio suo comprobabat. Denique in omni vita eum semper amicum habuit; ejusque adversarios, & inimicos aversatus est.

Antonius Monachus Athanasio amicus.

CAPUT XVIII.

Quomodo Ariani, & Meletiani Athanasium illustrem reddiderunt. Deque Eusebio, qualiter Athanasium sollicitavit, ut Arium susciperet. Et de voce Consubstantialis, quomodo præ ceteris omnibus Eusebius Pamphili, & Eustathius Antiochenus inter se contenderunt.

Sed celeberrimum eum reddiderunt Arii, ac Meletii sectatores; qui cum semper insidias ei struxerint, numquam tamen jure illum convincere potuerunt. Ac primum quidem Eusebius, scriptis literis eum tentavit, ut Arianos susciperet; minatus absque scripto se illum damno affecturum, nisi paruisset. Sed cum ille non cederet; affirmans, suscipiendos non esse eos, qui ad veritatem interpolandam novam hæresim excogitassent, & Nicænæ Synodi sententia excommunicati fuissent, operam dedit Eusebius, ut Imperator ipse Arium susciperet, ac redeundi licentiam ei concederet. Verum, qua ratione istud factum sit, dicam paulo post. Tunc temporis vero rursus inter se diffidere cœperunt Episcopi, dum vocem Consubstantialis scrupulosius examinarent. Nam alii quidem eos, qui vocem istam probarent, impie loqui censebant, quasi filium sine subsistentia assererent, idemque cum Montano, ac Sabellio sentirent. Alii vero contrariæ sententiæ assertores non secus, ac Gentiles aversabantur, eisque objiciebant, quod Deorum multitudinem inducerent. In his porro altercationibus præcipue se exercuerunt Eusebius Pamphili, & Eustathius Antiochenus. Nam cum uterque eorum fateretur filium Dei propriam habere substantiam perinde tamen quasi se invicem non intelligerent, alter alterum accusabat. Et Eustathius quidem Eusebium insimulabat, quod ea, quæ Nicææ decreta fuerant, innovaret. Eusebius vero, ea quidem se approbare dicit: sed Eustathio opinionem exprobrat Sabellii.

Socr. lib. 1. cap. 23.

Eusebius Pamphili, & Eustathius Antiochen. diffident.

(a) τὰ Μοντανοῦ, καὶ Σαβελλίου φρονοῦντας. Vide, quæ notavi ad caput vigesimum tertium libri primi Socratis E Scholastici; ubi ostendit, cur Montanus adjungi soleat Sabellio.

A

CAPUT XIX.

De Antiochena Synodo, in qua Euſtathius injuſte depoſitus eſt, cujus ſedem Euphronius obtinuit. Et quid Conſtantinus Magnus ſcripſerit tum ad Synodum, tum ad Euſebium Pamphili, qui Antiochenam ſedem recuſaverat.

Euſeb. Vit. Conſtantin. lib. 3. c. 59. Socr. lib. 3. cap. 54.

Congregata igitur Antiochiæ Synodo, Euſtathius Epiſcopatu Antiochenſis Eccleſiæ exuitur: reipſa quidem, ſicut major pars aſſerit, eo quod Nicæni Concilii fidem adſtrueret, & Euſebium Pamphili, Paulinum Tyri, ac Patrophilum Scythopoleos B Epiſcopum, quorum ſententiam omnes Orientis Epiſcopi ſectabantur, tanquam Arianos averſaretur, palamque eos accuſaret: ſpecie vero, quaſi honorem ſacerdotii flagitiis quibuſdam commaculaſſe deprehenſus fuiſſet. Cæterum ingens ſeditio ob ejus depoſitionem excitata eſt Antiochiæ: adeo ut parum abfuerit, quin plebs arma corriperet, totaque civitas in graviſſimum diſcrimen adduceretur. Atque hoc præcipue apud Imperatorem ei nocuit. Poſtquam enim Imperator iſta accidiſſe comperit, & plebem Eccleſiæ duas in partes diſciſſam eſſe; ægre admodum eam rem tulit, & Euſtathium ſeditionis auctorem fuiſse ſuſpicatus eſt. Quemdam tamen ex palatii ſui Proceribus miſit, C eique in mandatis dedit, ut plebi metum incuteret, & ſine tumultu, ac detrimento ſeditionem comprimeret. Porro hi, qui Euſtathium depoſuerant, eaque de cauſa Antiochiæ erant congregati, cum apud ſe reputaſſent, ſi ex opinionis ſuæ ſectatoribus aliquem Imperatori probe cognitum, & eloquentiæ, ac doctrinæ laude florentem, Antiochenæ ſedi præficerent, reliquos deinceps facile ſibi aſſenſuros eſſe: commodum fore exiſtimarunt, Antiochenſis Eccleſiæ adminiſtrationem Euſebio Pamphili tradere. Scribunt itaque ad Imperatorem ea de re, plebi quoque id gratiſſimum eſſe, ſignificantes. Hoc enim poſtulaverant, quotquot, tum ex D Clero, tum ex plebe, infenſi erant Euſtathio. Verum Euſebius quidem, ſcriptis ad Imperatorem literis, ſedem illam recuſavit. Imperator vero detrectationem ejus laudans; lege enim Eccleſiaſtica vetitum erat, ne is, qui unius Eccleſiæ Epiſcopus jam fuerat conſtitutus, ad alium Epiſcopatum tranſiret: ſcripſit ad Euſebium, & conſilium ejus probans, felicem illum vocavit, qui, non unius civitatis, ſed totius orbis Epiſcopatu dignus haberetur. Scripſit etiam ad plebem Antiochenſis Eccleſiæ de concordia, & quod alterius urbis Epiſcopus appetendus non eſſet, E cum alienum ſit ab officio boni viri, res alienas concupiſcere. Præter has literas, aliam epiſtolam privatim miſit ad Synodum: in qua perinde ac in literis, quas ad Euſebium ſcripſerat, eum quidem prædicavit, quod Epiſcopatum recuſaſſet. Cum autem acce-

Euſtathio depoſito Euſebius ſuccedere non vult.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Περὶ τῆς Ἀντιοχείας Συνόδου· καὶ ὅτι ἀδίκως καθῃρέθη Εὐστάθιος, καὶ Εὐφρόνιος τὸν θρόνον λαμβάνει· καὶ οἷα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἔγραψε τῇ Συνόδῳ, καὶ Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου, παραιτησαμένῳ τῇ Ἀντιοχείᾳ.

Συνόδου δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης, ἀφαιρεῖται Εὐστάθιος τὴν Ἀντιοχέων Ἐκκλησίαν· τὸ μὲν ἀληθές, ὡς πολὺς ἔχει λόγος, καθότι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐπῄνει, καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ Παυλῖνον τὸν Τύρου Ἐπίσκοπον, καὶ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως, ὧν τῇ γνώμῃ οἱ ἀνὰ τὴν ἕω ἱερεῖς εἵποντο, οἷά γε τὰ Ἀρείου φρονοῦντας ἀπεστρέφετο, καὶ φανερῶς διέβαλλε· πρόφασιν δὲ, ὡς οὐχ ὁσίαις πράξεσι τὴν ἱερωσύνην αἰσχύνας ἐφωράθη· μεγίστη δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν ἀνεκινήθη στάσις κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν· ὡς μικροῦ δεῖν ξιφῶν ἅψασθαι τὸ πλῆθος, καὶ πᾶσαν κινδυνεῦσαι τὴν πόλιν· ἔβλαψε δὲ αὐτὸ τοῦτο οὐ μετρίως αὐτὸν πρὸς Βασιλέα· ὡς γὰρ ἔγνω ταῦτα συμβεβηκέναι, καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἐκκλησίας εἰς δύο διῃρῆσθαι, σφόδρα ἐχαλέπαινε, καὶ ἐν ὑπονοίᾳ αὐτὸν εἶχεν, ὡς αἴτιον τῆς στάσεως· πέμπει δ᾽ ὅμως τινὰ τῶν ἀμφ᾽ αὐτὸν λαμπρῶς στρατευομένων, ἐντειλάμενος εἰς δέος καταστῆσαι τὸ πλῆθος, καὶ δίχα ταραχῆς καὶ βλάβης καταπαῦσαι τὴν στάσιν· λογισάμενοι δὲ οἱ καθελόντες Εὐστάθιον, οἳ δὴ τούτου χάριν εἰς Ἀντιόχειαν συνηγμένοι ἐτύγχανον, ὡς εἰ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς προστήσαιντό τινα τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας Βασιλεῖ γνώριμον, καὶ ἐπὶ λόγων ἐπιστήμῃ εὐδόκιμον, ῥᾳδίως ἕξουσι πειθομένους τοὺς ἄλλους, εὖ ἔχειν ἐνόμισαν ἐπιτρέψαι τὸν Ἀντιοχέων θρόνον Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου· καὶ γράφουσι περὶ τούτου τῷ Βασιλεῖ, δηλώσαντες καὶ τῷ λαῷ ὑπερφυῶς τοῦτο κεχαρισμένον εἶναι· ὧδε γὰρ ἐζήτησαν καὶ ὅσοι τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ πλήθους ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς Εὐστάθιον· ὅγε μὴν Εὐσέβιος ἔγραψε τῷ Βασιλεῖ παραιτούμενος· ἐπαινέσας δὲ αὐτοῦ τὴν παραίτησιν ὁ Βασιλεύς· νόμος γὰρ Ἐκκλησιαστικὸς ἐκώλυε, τὸν ἅπαξ ἡγησάμενον Ἐκκλησίας, Ἐπισκοπὴν ἄλλην μὴ μετιέναι· (*a*) ἔγραψε δὲ Εὐσεβίῳ, ἀποδεχόμενος αὐτὸν τῆς γνώμης, καὶ μακάριον ἀποκαλῶν, ὡς οὐ μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ὄντα ἄξιον Ἐπισκοπεῖν· ἔγραψε δὲ καὶ τῷ λαῷ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας, περί τε ὁμονοίας, καὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐφίεσθαι τοῦ παρ᾽ ἄλλοις ἐπισκοποῦντος· ὡς οὐκ ἀγαθοῦ ὄντος τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν· ἰδίᾳ δὲ παρὰ ταύτας ἄλλην ἐπιστολὴν τῇ Συνόδῳ διεπέμψατο· καὶ Εὐσέβιον μὲν ὁμοίως τῆς παραιτήσεως ἐθαύμαζεν (*b*) ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν· ὡς δοκίμους δὲ τὴν πί-

στιν

(*a*) ἔγραψε δὲ καὶ τῷ λαῷ καὶ αὐτῷ Εὐσεβίῳ. In codice Leonis Allatii rectius legitur hic locus in hunc modum, ἔγραψεν οὖν Εὐσεβίῳ, reliquis vocibus expunctis, quæ profecto hic ſuperfluæ ſunt. Sequitur enim paulo poſt, ἔγραψε δὲ καὶ τῷ λαῷ, &c. proinde non dubito, quin ſcribendum ſit hoc loco ἔγραψε μὲν Εὐσεβίῳ. Porro epiſtola Conſtantini ad Euſebium exſtat in lib. 4. de vita Conſtantini.

(*b*) ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν. In codice Leonis Allatii ſcriptum eſt πρὸς αὐτούς. Chriſtophorſonus autem, & Savilius emendarunt πρὸς αὐτήν, ſupple σύνοδον. Ego vero neutram conjecturam probo, ſed unica voce adjecta locum ita reſtituo: καὶ Εὐσέβιον ὁμοίως τῆς παραιτήσεως ἐθαύμαζεν, ὡς ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν· δοκίμους δὲ τὴν πίστιν εἶναι πυθόμενος, &c. Quod ſi quis me nimis audacem eſſe dicat, qui vocem de meo addiderim, reſpondebo, me non adjeciſſe, ſed ex eo loco, ubi male collocata erat, in propriam ſedem reſtituiſſe. Vulgo enim legitur, ὡς δοκίμους δὲ, &c.

(*c*) εἶναι

στιν (c) εἶναι πυθόμενος Εὐφρόνιον Καππαδόκην Πρεσβύτερον, καὶ Γεώργιον Ἀρεθούσιον, ἐκέλευσε τούτων ὃν ἂν κρίνωσιν, ἢ ἕτερον ὃς ἄξιος φησὶ, φανείη, χειροτονῆσαι τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας προστάτην· ἐπεὶ δὲ τὰ Βασιλέως ἐδέξαντο γράμματα, (d) Εὐφρόνιον ἐχειροτόνησαν· Εὐστάθιος δὲ, ὡς ἐπυθόμην, ἡσυχῆ τὴν συκοφαντίαν ἤνεγκεν, ὥδέπη κρίνας ἄμεινον· ἀνὴρ τά τε ἄλλα καλὸς καὶ ἀγαθὸς, καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ δικαίως θαυμαζόμενος, ὡς ἐκ τῶν φερομένων αὐτοῦ λόγων συνιδεῖν ἐστὶν, ἀρχαιότητι φράσεως καὶ σωφροσύνῃ νοημάτων, καὶ ὀνομάτων κάλλει, καὶ χάριτι ἀπαγγελίας εὐδοκιμούντων.

A accepisset, Euphronium Cappadocem Presbyterum, & Georgium Arethusium probatæ fidei esse, jussit, ut vel alterum illorum, quem judicarent, vel alium quempiam, qui ipsis idoneus videretur, Antiochensis Ecclesiæ ordinarent Antistitem. Acceptis igitur Imperatoris literis, Euphronium Episcopum ordinarunt. Eustathius vero, sicuti accepi, calumniam illam moderate tulit, satius id esse arbitratus; vir tum in aliis rebus egregius, tum eloquentiæ causa merito admirandus: quemadmodum ex libris ejus, qui adhuc extant, licet cognoscere, qui tum ob priscum genus elocutionis, & ob gravitatem sententiarum, tum ob verborum elegantiam, B & in rebus explicandis venustatem, magnopere probantur.

(c) εἶναι πειθόμενος. Emendavi πυθόμενος tum ex codice Fuketiano, tum ex ipsa Constantini epistola ad Synodum Antiochenam, quam refert Eusebius in libro 4. de ejus vita.

(d) Εὐφρόνιον ἐχειροτόνησαν. Post depositionem Eustathii Paulinus Episcopus Tyri ad Antiochenam sedem translatus est. Quo post sex menses mortuo, Eulalius Antiochiæ ordinatus est Episcopus. Post Eulalium deinde Euphronius. Vide, quæ notavi ad caput 24. libri primi Socratis, & ad Eusebii librum decimum Historiæ Ecclesiasticæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ Μαξίμου τοῦ μετὰ Μακάριον τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον λαβόντος.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, Ἰούλιος μὲν, Μάρκου μετὰ Σίλβεστρον ἐπ' ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπισκοπήσαντος, τὸν ἐν Ῥώμῃ διεῖπε θρόνον· Μαξίμος δὲ μετὰ Μακάριον τὸν Ἱεροσολύμων· τοῦτον δὲ λόγος Ἐπίσκοπον ὑπὸ Μακαρίου χειροτονηθῆναι τῆς ἐν Διοσπόλει Ἐκκλησίας· ἐπισχεθῆναι δὲ παρὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις κατοικούντων· ὁμολογητὴς γὰρ ὢν, καὶ ἄλλως ἀγαθὸς, τῇ δοκιμασίᾳ τοῦ λαοῦ (a) ὑποψήφιος ἦν, μετὰ τὴν τοῦ Μακαρίου τελευτὴν εἰς τὴν ἐνθάδε Ἐπισκοπήν· ἐπεὶ δὲ χαλεπῶς τὸ πλῆθος ἔφερεν, οὗ τῆς ἀρετῆς ἐπειράθη ἀποστερούμενον, καὶ στάσις ἠπειλεῖτο, ἔδοξεν εὖ ἔχειν, Διοσπολίταις μὲν ἕτερον αἱρεῖσθαι Ἐπίσκοπον· Μάξιμον δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις μεῖναι, καὶ Μακαρίῳ συνιερᾶσθαι· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, ἡγεῖσθαι τῆς Ἐκκλησίας· ἱστέον μέν τοι ὡς οἱ τάδε ἠκριβωκότες, κατὰ γνώμην Μακαρίου γενέσθαι τε καὶ σπουδασθῆναι τῷ πλήθει ταῦτα ἰσχυρίζονται· φασὶ γὰρ αὐτὸν (b) μεταμεληθῆναι ἐπὶ τῇ Μαξίμου χειροτονίᾳ, ἐπιλογισάμενον ὡς ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξάζων, καὶ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῷ λαῷ κεχαρισμένος

CAPUT XX.

De Maximo, qui post Macarium Hierosolymitanam sedem obtinuit.

SUb idem tempus mortuo Marco, qui post Silvestrum brevi admodum tempore Pontificatum obtinuit, Julius Romanam C sedem administravit. Ecclesiam vero Hierosolymitanam post Macarium Maximus suscepit. Hunc Diospolitanæ Ecclesiæ Episcopum a Macario constitutum esse memorant: sed cives Hierosolymorum eum apud se detinuisse. Nam cum confessionis gloria clarus, & omni ex parte egregius esset, plebis judicio tacite designabatur, ut post obitum Macarii Episcopatum illic capesseret. Proinde cum plebs moleste ferret, eripi sibi hominem, cujus virtutem experta esset, & seditio intentaretur; commodius visum est, ut Diospolitanis quidem alius eligeretur Episcopus: Maximus vero maneret Hierosolymis, & una cum Macario Episcopali munere fungeretur, & post ejus obitum Eccle- D siam gubernaret. Cæterum qui res istas accurate examinarunt, affirmant ex sententia Macarii hæc acta esse, & a plebe summo studio postulata. Ajunt enim pœnituisse Macarium, quod Maximum Diospoleos Episcopum ordinasset. Quippe ordinatione celebrata cogitare cœpit, illum, qui & recte de Deo sentiret, & ob confessionem populo

(a) ὑποψήφιος ἦν. Male Christophorsonus hunc locum interpretatur hoc modo: *Populi suffragiis decretum fuit, ut post mortem Macarii in illius urbis Episcopatum succederet*. Melius Musculus ita interpretatur: *Populo ita probabatur, ut sua ipsum sententia Ecclesiæ Hierosolymitanæ futurum post Macarii mortem designarent Episcopum*. Nec tamen Musculus sensum verborum Sozomeni satis expressit. E Addendum enim erat adverbium, *tacite*, ut nos fecimus, ad vitandam ambiguitatem. Neque enim Maximus revera Episcopus Hierosolymorum electus est a populo, superstite Macario; sed tantum tacitis suffragiis designatus. Id enim valet vox ὑποψήφιος, qua utitur Socrat. in lib. 5. cap. 5. ubi de Flaviano, & Diodoro, qui vivente Meletio ejus successores designabantur.

(b) μεταμεληθῆναι ἐπὶ τῇ μαξίμου χειροτονίᾳ. Pessime hunc locum verterunt interpretes: nam Musculus quidem ita interpretatur: *Ajunt, Macarium sollicitum fuisse in ordinatione Maximi*. Christophorsonus vero sic vertit: *Nam eum omni cura incubuisse, ut Maximus post se constitueretur Episcopus, memorant*. Quasi legeretur ἐπιμεληθῆναι. Atqui vertendum erat hoc modo: *Ajunt enim pœnituisse Macarium post ordinationem Maximi*: in Ecclesia scilicet Diospolitana. Idque confirmat Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit, μεταμέλῳ γὰρ χρήσασθαι τὸν μακάριον μετὰ τὴν τοῦ μαξίμου δηλαδὴ ἐκείνου χειροτονίαν. Nicephori verba Langus quoque perperam interpretatus est, addita ex suo negativa particula: *Macarium namque post illam Maximi ordinationem haudquaquam pœnitentia ductum esse*. Nihil magis alienum a mente Sozomeni. Vult enim probare Sozomenus, vim illam, ac tumultum Hierosolymitanorum, qui Maximum sibi eripi, ac Diospolitanis Episcopum dari indignabantur, gratissimum fuisse Macario. *Pœnitebat enim*, inquit, *Macarium, quod Maximum Diospoleos ordinasset Episcopum*. Multa porro hic notanda sunt, præter veterem disciplinam, dispensative gesta. Primum enim translatus dicitur Maximus a Diospolitano Episcopatu. Deinde Coadjutor datus viventi Episcopo Macario, perinde ac olim Alexander Narcisso, ut scribit Eusebius in libro 6. Historiæ Ecclesiasticæ. Postremo ordinatus dicitur Maximus ab Episcopo Hierosolymitano citra consensum Metropolitani. Quod quidem manifeste præsumtum est contra Canonem septimum Concilii Nicæni, in quo Episcopis Hierosolymitanis suus honor, quem ab ultimis temporibus habuerant, servatur, salva tamen Cæsariensis Metropolitani prærogativa,

SÆC. IV. lo acceptus eſſet, neceſſario ſervandum fuiſſe, ut ipſi ſuccederet. Etenim verebatur, ne ſe mortuo Euſebius, & Patrophilus Ariani dogmatis fautores, occaſionem nacti, aliquem ejuſdem dogmatis labe infectum in Hieroſolymitana ſede collocarent. Siquidem Macario adhuc ſuperſtite res novas moliti fuerant: ſed cum ab illo communione privati eſſent, ea de cauſa conquieſcebant.

A νος, ἀναγκαίως φυλακτέος ἐστὶν εἰς τὴν αὐτοῦ διαδοχήν· ἐδεδίει γὰρ μὴ τελευτήσαντος αὐτοῦ, καιρὸν εὑρόντες οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον, καὶ Πατρόφιλον, οἱ δὴ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ὁμοδόξῳ τὸν ἐνθάδε θρόνον ἐπιτρέψουσιν· ἐπεὶ καὶ Μακαρίου περιόντος, νεωτερίσαι ἐπεχείρησαν· ἀφορισθέντες δὲ παρ᾽ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡσυχίαν ἦγον.

CAPUT XXI.

De Melitianis, & Arianis, qua ratione adunati ſunt: Item quo pacto Euſebius, & Theognius Arianam hæreſim denuo ſuſcitare aggreſſi ſunt.

INterea temporis contentio, quæ inter Ægyptios jampridem fuerat excitata, nondum finem accipere potuit. Nam cum in Synodo Nicæna, Ariana quidem hæreſis ab Eccleſia penitus rejecta eſſet; Melitiani vero ea conditione, quam ſupra memoravimus, admiſſi fuiſſent; redeunti in Ægyptum Alexandro Melitius Eccleſias tradidit, quas contra jus poteſtati ſuæ ſubjecerat: & in urbe Lyco reliquam ætatem tranſegit. Sed non multo poſt, cum migraturus eſſet e vita, contra decretum Synodi Nicænæ, Joannem quemdam ex familiaribus ſuis in ſuum locum ſubrogavit, ac rurſus turbarum in Eccleſia auctor exſtitit. Ariani vero, cum Melitianos res novas moliri cernerent, ipſi quoque Eccleſias perturbarunt. Nam ut in ejuſmodi tumultibus fieri ſolet, alii opinionem Arii laudabant: alii æquum eſſe cenſebant, ut ii, qui a Melitio ordinati fuerant, Eccleſiis præeſſent; eorumque partibus ſeſe adjungebant. Porro cum utrique prius inter ſe diſſentirent, poſtquam tamen animadverterunt, plebem ſacerdotibus Eccleſiæ Catholicæ addictam eſſe, invidia correpti ſunt. Initoque inter ſe fœdere, communes inimicitias adverſus Clerum Alexandrinum ſuſcepere; junctimque & alios accuſare, quibuſcum diſputabant, & ſeipſos defendere cœperunt; adeo ut proceſſu temporis, Melitiani a plerïſque in Ægypto vocarentur ii, qui Arii opinionem ſectabantur: cum tamen Melitiani ob primatum duntaxat, ac regimen Eccleſiarum a Catholicis diſſiderent: Ariani vero perinde atque Arius ſentirent de Deo. Sed quamvis utrique privatim ſua invicem dogmata reſpuebant, tamen ſimulare contra mentem ſuam, & in communi odii adverſus Catholicos ſocietate inter ſe conſentire non dubitarunt; dum ſinguli ea, quæ in votis habebant, ſe conſecuturos ſperarent. Verum temporis ſucceſſu, ut veriſimile eſt, Melitiani ex aſſiduis ea de re diſputationibus, Arianorum dogmatum peritiam adepti, eadem cum illis de divinitate ſenſerunt. Exinde Arianorum res ad priorem tumultum rediere: & clerici ſimul, ac laici mutuam inter ſe communionem ruperunt. Sed & in aliis urbibus, ac præcipue in Bithynia, & Helleſponto, & apud Conſtantinopo-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ τῶν Μελιτιανῶν, καὶ Ἀρειανῶν, ὅπως ἡνώθησαν· περὶ Εὐσεβίου, καὶ Θεογνίου. ὅπως πάλιν τὴν Ἀρείου νόσον ἀνάπτειν

B ἐπεχείρουν.

ΕΝ τούτῳ δὲ, Αἰγυπτίοις οὔπω τέλος εἶχεν ἡ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους κινηθεῖσα φιλονεικία· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν, ἡ μὲν Ἀρειανὴ αἵρεσις παντάπασιν ἀπεκηρύχθη, οἱ δὲ τὰ Μελιτίου φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ἐδέχθησαν, ἐπανελθόντι Ἀλεξάνδρῳ εἰς Αἴγυπτον, παρέδωκε Μελίτιος τὰς Ἐκκλησίας, ἃς παρανόμως ὑφ᾽ ἑαυτὸν ἐποιήσατο, καὶ ἐν τῇ Λυκῷ διῆγε· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ μέλλων τὸν βίον καταλιμπάνειν, Ἰωάννην τινὰ τῶν αὐτῷ συνήθων, παρὰ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου κατέστησεν ἀντ᾽ αὐτοῦ,

C καὶ πάλιν αἴτιος ἀταξίας ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγένετο· ἰδόντες δὲ οἱ Ἀρείου τοὺς Μελιτίου νεωτερίζοντας, συνετάραττον καὶ αὐτοὶ τὰς Ἐκκλησίας· οἷα γὰρ φιλεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις ταραχαῖς, οἱ μὲν τὴν Ἀρείου δόξαν ἐθαύμαζον· οἱ δὲ ἐδικαίουν, τοὺς ὑπὸ Μελιτίου χειροτονηθέντας χρῆναι τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγεῖσθαι, καὶ τούτοις προσετίθεντο· πρότερον δὲ διαφερόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς ἑκάτεροι, ὡς εἶδον τὸ πλῆθος ἑπόμενον τοῖς ἱερεῦσι τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, εἰς φθόνον κατέστησαν· καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐσπείσαντο, καὶ κοινὴν τὴν ἔχθραν ἀνεδέξαντο πρὸς τὸν Κλῆρον Ἀλεξανδρείας· ἐπιμὶξ τε πρὸς οὓς διελέγοντο, τὰ ἐγκλήματα

D προέφερον, καὶ τὰς ἀπολογίας ἐποιοῦντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς προϊόντος τοῦ χρόνου, Μελιτιανοὺς ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τῶν πολλῶν ὀνομάζεσθαι τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας· καίτοι γε (a) προστασίας μόνης ἕνεκεν Ἐκκλησιῶν διεφέροντο· Ἀρειανοὶ δὲ ὁμοίως Ἀρείῳ περὶ Θεοῦ ἐδόξαζον· ἀλλ᾽ ὅμως (b) ἰδίᾳ τὰ παρ᾽ ἀλλήλων ἀναινόμενοι, ὑποκρίνεσθαι σφᾶς παρὰ γνώμην καὶ συμφωνεῖν ὑπέμενον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἔχθρας, ἕκαστοι προσδοκῶντες ῥαδίως κρατήσειν ὧν ἐβούλοντο· τῷ δὲ χρόνῳ, ὡς εἰκός, ἐκ τῶν περὶ ταῦτα διαλέξεων, ἕξιν λαβόντες τῶν Ἀρείου δογμάτων, ὁμοίως περὶ Θεοῦ ἐδόξαζον· ἐντεῦθεν τε πάλιν εἰς τὴν

E προτέραν ταραχὴν ἐπανῆλθε τὰ κατὰ τὸν Ἄρειον· καὶ λαοὶ, καὶ Κλῆροι, τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀπεσχίζοντο κοινωνίας· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι, καὶ μάλιστα παρὰ Βιθυνοῖς, καὶ Ἑλλησποντίοις καὶ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πό-

(a) *προστασίας μόνης ἕνεκεν ἐκκλησιῶν διεφέροντο*. Peſſime Chriſtophorſonus hæc vertit, & cum præcedente periodo junxit hoc modo: *Uſque eo, ut progrediente tempore Ariani, licet cum Melitianis de Eccleſiarum primatu decertarent, a plerïſque Melitiani nominarentur*. Longe rectius Muſculus ita interpretatur: *Cum tamen Melitiani a Catholicis propter gubernationem Eccleſiarum duntaxat diſſiderent*. Atque ita ſumſit Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ſic deſcribit: *καίτοι γε οἱ περὶ Μελίτιον περὶ προστασίας μόνης ἐκκλησιῶν διεκρίνοντο*.

(b) *ἰδίᾳ τὰ παρ᾽ ἀλλήλων ἀναινόμενοι*. Supple *δόγματα*, ut in interpretatione noſtra videre eſt. Ac profecto miror, utrumque interpretem horum verborum ſenſum non vidiſſe; quorum interpretationem proferre hic nolui, ne viderer viris doctis inſultare.

(c) Ἀλε-

A πόλει αὖθις ἀνεῤῥιπίζετο τὰ περὶ τῶν Ἀρείου δογμάτων· ἀμέλει τοι λέγεται, ὡς Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας Ἐπίσκοπος, καὶ Θεόγνιος ὁ Νικαίας, παραπείσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐπιτραπέντα φυλάττειν τὴν γραφὴν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἀπήλειψαν τὰς αὐτῶν ὑπογραφάς· καὶ εἰς τὸ φανερὸν ἐπεχείρουν διδάσκειν, μὴ χρῆναι ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάσειν· περὶ δὲ τούτου ἐγκαλούμενον Εὐσέβιον, ὧδε ἄντικρυς πρὸς Βασιλέα παῤῥησιάσασθαι, καὶ εἰπεῖν ἐπιδείξαντά τι ὧν ἠμφίεστο, ὡς εἰ τοῦτο τὸ ἱμάτιον ἐμοῦ θεωμένου διαιρεθείη, οὔποτε ἂν φαίην τῆς αὐτῆς οὐσίας ἑκάτερον· ἐπὶ τούτοις δὲ χαλεπῶς ἄγαν ἔφερεν ὁ Βασιλεύς· οἰόμενος γὰρ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον πεπαῦσθαι τὰς τοιαύτας ζητήσεις, B παρ' ἐλπίδα αὖθις ἀνακινουμένας ἑώρα· οὐχ ἥκιστα δὲ αὐτὸν ἐλύπησεν Εὐσέβιος καὶ Θεόγνιος, (c) Ἀλεξανδρεῦσι τισὶ κοινωνήσαντες, οὓς εἰς μεταμέλειαν ἡ Σύνοδος τετήρηκεν ὡς μὴ ὀρθῶς δοξάζοντας· (d) αὐτὸς δὲ ὡς αἰτίους διχονοίας, καὶ ἐπὶ τούτῳ τῆς πατρίδος ἐκδημοῦντας, ἐκπεμφθῆναι προσέταξεν· ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας εἰσὶν οἱ λέγουσιν ὀργισθέντα τὸν Βασιλέα, καταδικάσαι φυγὴν Εὐσεβίου, καὶ Θεογνίου· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐν τοῖς πρόσθεν ἔγραψα, ἅπερ παρὰ ἀκριβῶς ἐπισταμένων ἀκήκοα.

polim, rursus contentio de Arii opinionibus excitata est. Fertur denique, Eusebium Nicomediæ, & Theognium Nicææ Episcopum, corrupto Notario, cui Imperator acta Synodi Nicænæ servanda commiserat, subscriptiones suas delevisse: palamque prædicare ausos esse, quod filius consubstantialis patri asserendus non esset. Qua de re cum accusaretur Eusebius, ingenti fiducia respondisse dicitur Imperatori: ostensaque ei veste, qua induebatur, dixisse: Si hæc vestis inspectante me divisa esset, nunquam dicerem, utramque partem ejusdem esse substantiæ. Porro Imperator ista quidem acerbissime tulit. Nam cum existimaret, hujusmodi quæstiones post Nicænum Concilium penitus sopitas esse, præter spem eas denuo suscitari cernebat. Sed præcipue eum molestia affecerunt Eusebius, & Theognius, quod cum Alexandrinis quibusdam communicassent, quos utpote non recte sentientes de fide, Synodus ad pœnitentiam agendam servaverat: ipse autem Imperator, tanquam auctores discordiæ, atque ob id patria extorres, in exilium deportari jusserat. Hac igitur ex causa commotum Imperatorem nonnulli asserunt, Eusebio, ac Theognio exilium irrogasse. Verum de his rebus superius ea scripsi, quæ auditione acceperam a viris, qui eas res accurate callebant.

SEC. IV. Euseb. Nic. & Theogn. falsarii. Cap. 16. hujus lib.

(c) ἀλεξανδρεῦσι τισὶ κοινωνήσαντες. Sumsit hæc Sozomenus ex epistola Constantini ad Nicomedienses, quam refert Theodoritus in libro primo. In ea enim ita scribit Constantinus: ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας, ἐνταῦθα κεκελεύκειν ἀποσταλῆναι· ἀλλ' οὗτοι οἱ καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ἐδέξαντο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἠσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν αὐτοῖς, &c. Vides, ut Sozomenus hæc iisdem pene verbis descripserit. Verum in eo peccat, quod prorsus alieno loco hæc posuit. Scripta est enim hæc epistola Constantini, antequam Eusebius Episcopatu deponeretur, inque ejus locum alter subrogaretur: id est, tribus circiter mensibus post Ni- C cænam Synodum, ut ad Socratem observavi. Hallucinatur etiam in eo Sozomenus, quod verba illa Constantini οὓς ἡ σύνοδος εἰς μετάνοιαν τετηρήκει: de Alexandrinis Clericis intellexit, cum de Eusebio, ac Theognio intelligenda sint.

(d) αὐτὸς δὲ ὡς αἰτίους διχονοίας. Scribendum est ex codice Leonis Allatii αὐτοὺς δὲ, &c. Sed quæritur, quinam sint Alexandrini isti, dissensionis auctores, quos Constantinus ad se evocaverat, & quibuscum Eusebius, ac Theognius occulte communicarunt. Baronius quidem ait fuisse Melitianos. Ego vero in Annotationibus ad librum primum Socratis, Arianos esse ostendi. Idque testatur epistola Synodica Episcoporum Ægypti, quæ refertur ab Athanasio in secundo Apologetico contra Arianos, p. 727. editionis Parisiensis: πῶς οὖν ἢ αὐτὸς ἢ Θεόγνιος ἠδύναντο καθαιρεῖν ἄλλον, αὐτοὶ καθαιρεθέντες, καὶ ταῖς ἀντ' αὐτῶν καταστάσεσιν ἐλεγχόμενοι; οἴδατε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι Ἀμφίων μὲν ἐν νικομηδείᾳ, Χρηστὸς δὲ ἐν νικαίᾳ κατεστάθησαν ἀντ' αὐτῶν, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀρειομανίτας κοινωνίαν, τοὺς ἀπὸ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἀποδοκιμασθέντας. *Quomodo igitur vel ipse, vel Theognius alium deponere potuerunt, cum ipsi depositi fuerint, & ordinationibus in ipsorum locum factis convincantur! Probe enim nostis, Amphionem quidem Nicomediæ, Chrestum autem Nicææ eorum loco ordinatos esse, tum ob privatam eorum impietatem, tum ob communionem cum Arianis, qui a generali Synodo fuerant reprobati.* D Vides, ut Episcopi Ægypti egregie consentiant cum Imperatore Constantino, in assignanda causa depositionis Eusebii.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Οἷα κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ οἱ Μελιτιανοὶ συσκευάσαντες, οὐδὲν ἤνυσαν.

Ἀθανασίῳ δὲ τῶν ἐπιγενομένων δυσχερῶν πρῶτοι γεγόνασιν αἴτιοι· πλείστην γὰρ ἔχοντες παρὰ Βασιλεῖ παῤῥησίαν καὶ δύναμιν, τὸν Ἄρειον μὲν ὡς ὁμόδοξον καὶ φίλον, κατάγειν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐσπούδαζον· τὸν δὲ, τῆς Ἐκκλησίας ἐκβαλεῖν, ὡς ἐναντίον αὐτοῖς E γινόμενον· διαβάλλουσιν οὖν αὐτὸν πρὸς Κωνσταντῖνον, ὡς στάσεων καὶ θορύβων αἴτιον τῇ Ἐκκλησίᾳ γενόμενον. καὶ εἴργοντα τοὺς βουλομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσιέναι· ἐξὸν πάντας ὁμονοεῖν, εἰ τοῦτο μόνον συγχωρηθείη· ἐπιστοῦντο δὲ ἀληθεῖς εἶναι τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς, πολλοὶ τῶν μετὰ Ἰωάννου Ἐπισκόπων, καὶ Κληρικῶν, συνεχῶς Βασιλεῖ προσιόντες, ὀρθοδόξους τε σφᾶς εἶναι λέγοντες, καὶ φόνων καὶ δεσμῶν καὶ πληγῶν ἀδίκων καὶ τραυμάτων, καὶ ἐμπρησμῶν Ἐκκλησιῶν κατηγοροῦντες αὐτοῦ

CAPUT XXII.

Qualia adversus sanctum Athanasium Ariani, ac Melitiani frustra machinati sint.

Eorum vero malorum, quæ postea contigerunt Athanasio, duo isti auctores fuere. Nam cum loquendi fiducia, & auctoritate apud Imperatorem plurimum possent, Arium quidem ut amicum, & eadem cum ipsis sentientem, reducere Alexandriam; Athanasium vero, tanquam ipsis adversantem, Ecclesia ejicere studuerunt. Hunc ergo apud Constantinum accusant, quasi seditionum, ac turbarum in Ecclesia auctor fuisset, multisque in Ecclesiam ingredi cupientibus aditum intercluderet: cum tamen omnes ad concordiam reduci possent, si hoc unum concederetur. Has adversus illum calumnias veras esse, firmabant multi Episcopi, & clerici, qui cum Joanne erant: qui quidem assidue Imperatorem adeuntes, seque orthodoxos esse asseverantes, Athanasium, & eos, qui sub illo erant, Episcopos, cædis, vinculorum, injustorum verberum, ac

SÆC. IV. plagarum, & incendii Ecclesiarum accusabant. Ubi vero Athanasius scripsit Imperatori, Joannis asseclis illegitimas objiciens ordinationes, & studium novandi ea, quæ Nicææ decreta fuerant, fidemque non rectam, & seditiones, ac contumelias adversus eos, qui de divinitate recte sentirent; Constantinus deinceps, cui crederet, nesciebat. Cum igitur hujusmodi crimina sibi mutuo objectarent, multique subinde accusatores ab utraque parte ipsi molesti essent, quoniam præcipua illi cura erat concordiæ populorum, scripsit Athanasio, ut nemo aditu Ecclesiæ prohiberetur. Quod si hoc de ipso in posterum nuntiaretur, missurum se confestim, qui ipsum ex urbe Alexandria expelleret. Si quis vero ipsam Imperatoris epistolam legere desiderat, ejus pars, quæ continet, id quod dixi, ita se habet. Cum igitur voluntatis meæ indicium habeas, omnibus in Ecclesiam ingredi cupientibus liberum aditum præbe. Nam si intellexero, quemquam eorum, qui Ecclesiæ particeps fieri voluerit, abs te impeditum, vel introire prohibitum esse, mittam continuo, qui te juxta mandatum meum deponat, & in alium locum transferat. Sed cum Athanasius scriptis ad Imperatorem literis ei persuasisset, Arianos ad Catholicæ Ecclesiæ communionem admitti non oportere, Eusebius intelligens, quamdiu Athanasius contrarias partes tueretur, nunquam se id, quod volebat, assecuturum, omnibus modis eum e medio tollendum esse censuit. Et quoniam ad tantum facinus prætextum idoneum non habebat, pollicetur Melitianis, se ipsorum causæ suffragaturum apud principem, & apud eos, qui in palatio plurimum poterant, si Athanasium accusare vellent. Hinc ergo primum Athanasio crimen intenditur, quod linearum tunicarum tributum Ægyptiis imposuisset, & hujusmodi collationem ab ipsis accusatoribus exegisset. Verum Apis, & Macarius, Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyteri, qui tum forte illic aderant, eam criminationem mendacii convincere studuerunt. Cum ob hoc crimen evocatus fuisset Athanasius, iterum eum accusant, quod Imperatori insidias struens, arculam auri Philumeno cuidam misisset. Verum Imperator damnata accusatorum calumnia, Athanasio, ut in patriam rediret, permisit. Scripsit etiam ad Populum Alexandrinum literas, quibus testimonium ei perhibebat æquitatis, ac rectæ fidei: seque lubenter cum eo in colloquium venisse dicebat, eumque prorsus divinum virum sibi videri; qui cum invidiæ causa in crimen vocatus fuisset, superior adversariis suis extiterit. Cumque accepisset, plurimos ex Ægyptiis Arii, ac Melitii causa inter se rixari, eadem epistola hortatur plebem, ut oculos in Deum conjiciat, ejusque judicium consideret, utque mutuam inter ipsos benevolentiam servent, & eos, qui concordiæ ipsorum insidiarentur, cunctis viribus expellant. Et Imperator quidem hoc modo ad universam multitudinem scribens, cunctos ad concordiam provocabat, omnique studio laborabat, ne Ecclesiæ corpus divelleretur.

Socr. lib. 1. cap. 27.

Athanasius de linearum tunicarum tributo accusatus.

A καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἐπισκόπων· ἐπεὶ δὲ καὶ
Ἀθανάσιος ἐδήλωσε τῷ Βασιλεῖ, παρανόμους
χειροτονίας ἐγκαλῶν τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰωάννην,
καὶ νεωτερισμὸν τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων, καὶ
πίστιν οὐχ ὑγιῆ, καὶ στάσεις καὶ ὕβρεις κατὰ
τῶν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξαζόντων, οὐκ εἶχε λοι-
πὸν ὅτῳ πιστεύσειεν ὁ Κωνσταντῖνος· τοιαῦτα δὲ
αὐτῶν ἐγκαλούντων ἀλλήλοις, καὶ πολλάκις πολ-
λῶν κατηγόρων ἑκατέρωθεν ὀχλούντων, ἐπεὶ σφό-
δρα αὐτῷ ἔμελε τῆς ὁμονοίας τῶν λαῶν, γρά-
φει Ἀθανασίῳ μηδένα τῆς Ἐκκλησίας εἴργε-
σθαι· εἰ δὲ τοῦτο καὶ εἰς ὕστερον μηνυθείη,
πέμπειν ἀμελλητὶ τὸν ἐξελάσοντα αὐτὸν τῆς Ἀλε-
B ξανδρέων πόλεως· εἴτῳ δὲ φίλον καὶ αὐτῇ τῇ
τοῦ Βασιλέως ἐντυχεῖν ἐπιστολῇ, ὧδε ἔχει τὸ
περὶ τούτου μέρος· Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλήσεως
τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσο-
δον· ἐὰν γὰρ γνῶ ὡς ἐκώλυσας αὐτῶν τινὰς τῆς
Ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπεῖρξας τῆς εἰσόδου,
ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς
κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα· ἐπεὶ δὲ
γράφων Ἀθανάσιος, καὶ τὸν Βασιλέα ἔπειθε, μὴ με-
ταδοτέον κοινωνίας τοῖς Ἀρείου πρὸς τὴν Καθόλου Ἐκ-
κλησίαν, συνιδὼν Εὐσέβιος ὡς οὐκ ἐπιτεύξεται τοῦ
C σκοποῦ, Ἀθανασίου τἀναντία σπουδάζοντος, ᾠήθη
δεῖν πάσῃ μηχανῇ ἐκποδὼν αὐτὸν ποιῆσαι·
πρόφασιν δὲ μὴ ἔχων ἱκανὴν πρὸς τοσαύτην
ἐπιβουλὴν, ὑπέσχετο τοῖς Μελιτίου, συλλαμ-
βάνεσθαι πρὸς βασιλέα, καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν
δυναμένους, ἢν ἐθέλωσιν Ἀθανασίου κατηγο-
ρεῖν· ἐντεῦθεν τε πρώτην ὑπομένει γραφὴν,
ὡς χιτωνίων λινῶν φόρον ἐπιτιθεὶς Αἰγυπτίοις,
καὶ παρὰ τῶν κατηγόρων τοιοῦτον δασμὸν εἰσ-
πραξάμενος· παρατυχόντες δὲ αὐτόθι Ἄπις,
καὶ Μακάριος, Πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρέων
Ἐκκλησίας, ψευδῆ τὴν κατηγορίαν ἐσπούδα-
σαν διελέγξαι· ἐκ ταύτης τε τῆς αἰτίας με-
D τακληθέντα Ἀθανάσιον πάλιν ἐγράψαντο, ὡς
ἐπιβουλεύων τῷ κρατοῦντι, λάρνακα χρυσοῦ Φι-
λουμένῳ τινὶ πέπομφεν. ἐπεὶ δὲ συκοφαντίας
κατέγνω τῶν κατηγόρων ὁ Βασιλεὺς, ἐπέτρε-
ψεν Ἀθανασίῳ ἐπανελθεῖν οἴκαδε· καὶ τῷ
λαῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔγραψε, μαρτυρήσας
αὐτῷ πολλὴν ἐπιείκειαν, καὶ πίστιν ὀρθὴν,
ἀσμένως τε αὐτῷ συντετυχηκέναι, καὶ θεῖον
εἶναι ἄνδρα πεπεῖσθαι· φθόνου τε χάριν τὴν
γραφὴν ὑπομείναντα, κρείττω φανῆναι τῶν αὐτοῦ
κατηγόρων· πυθόμενός τε πολλοὺς ἔτι ἀπὸ τῶν
Αἰγυπτίων ζυγομαχεῖν ἐκ τῆς Ἀρείου, καὶ Με-
λιτίου προφάσεως, διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς (a) πα-
E ρεκάλει τὸ πλῆθος· εἰς Θεὸν ἀπιδεῖν, καὶ
τὴν παρ' αὐτοῦ κρίσιν εἰς νοῦν λαβεῖν, εὐνοεῖν
τε ἀλλήλοις, καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας τῇ αὐτῶν
ὁμονοίᾳ, παντὶ σθένει διώκειν· καὶ ὁ μὲν Βα-
σιλεὺς ὧδέ πῃ γράφων εἰς τὸ κοινὸν, πάντας εἰς
ὁμόνοιαν ἐκάλει, καὶ μὴ διασπᾶσθαι τὴν Ἐκ-
κλησίαν ἐσπούδαζε.

(a) παρεκάλει τὸ πλῆθος εἰς Θεὸν ἀπιδεῖν. In manuscriptis codicibus Fuketii, & Allatii scriptum est ἐπιδεῖν. Verum in epistola Constantini, quam refert Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos pag. 779. legitur ἀπιδεῖν.

CA- KE-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓʹ.

Περὶ τῆς συκοφαντίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, διὰ τὴν τοῦ Ἀρσενίου χεῖρα.

ΜΕλιτιανοὶ δὲ τῆς προτέρας ἀποτυχόντες πείρας, ἑτέρας ὕφαινον κατὰ Ἀθανασίου γραφάς· τὴν μὲν, ὡς ποτήριον ἱερὸν συνέτριψε· τὴν δὲ, ὡς Ἀρσένιόν τινα κτείνας, ἐξέτεμεν αὐτοῦ τὸν βραχίονα, καὶ παρ' ἑαυτῷ ἔχει γοητείας ἕνεκα· (a) οἷα δὲ Κληρικὸς ἐλέγετο ὁ Ἀρσένιος οὗτος, ἁμαρτήματι περιπεσὼν κρύπτεσθαι· δίκην γὰρ ὑφωρᾶτο δώσειν, παρὰ τῷ Ἐπισκόπῳ εὐθυνόμενος· τὸ δὲ συμβὰν οὕτως, εἰς ἐσχάτην διαβολὴν διεσκεύασαν οἱ ἐπιβουλεύοντες Ἀθανασίῳ· καὶ τὸν μὲν Ἀρσένιον ἐπιμελῶς ζητήσαντες εὗρον, καὶ φιλοφρονησάμενοι, καὶ πᾶσαν εὔνοιαν, καὶ ἀσφάλειαν παρέξειν αὐτῷ ὑποσχόμενοι, ἄγουσι λάθρα πρός τινα τῶν αὐτοῖς συνήθων καὶ τὰ αὐτὰ σπουδαζόντων· (b) Πρίνης ὄνομα αὐτῷ ἦν, Πρεσβύτερος Μοναστηρίου· ἐνταῦθα τε τὸν Ἀρσένιον κρύψαντες, σπουδῇ περιῄεσαν κατὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τοὺς συλλόγους τῶν ἐν τέλει, λογοποιοῦντες τοῦτον πεφονεῦσθαι παρὰ Ἀθανασίου· παρεσκεύαστο δὲ πρὸς τοιαύτην κατηγορίαν καὶ (c) Ἰωάννης Μοναχός τις ὁ γραφόμενος· ταύτης δὲ τῆς αἰσχρᾶς φήμης εἰς πολλοὺς διασπαρείσης ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ Βασιλέως ἀκοὰς φθάσαι, ὁρῶν Ἀθανάσιος ὡς εἰ συμβαίη αὐτὸν καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ γραφὴν ὑπομεῖναι, (d) χαλεπόν ἐστιν ἀπολογήσασθαι παρὰ δικασταῖς τοιαύταις φήμαις προκατειλημμένοις, ἀντεστρατήγει ταῖς τῶν ἐναντίων τέχναις· καὶ ὡς ἐνεδέχετο πάντας πιστούμενος, ἐπενόει μὴ καλύπτεσθαι τὴν ἀλήθειαν ταῖς αὐτῶν διαβολαῖς· ἦν δὲ ἄρα τοὺς πείθειν ἐργῶδες, Ἀρσενίου μὴ φαινομένου· λογισάμενος οὖν ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἑαυτὸν καθάροι τῆς ὑπονοίας, εἰ μὴ ζῶν ἀπελέγξειε τὸν τεθνάναι λεγόμενον, πέμπει τῶν ἀμφ' αὐτὸν τινὰ πιστότατον Διάκονον, ἀναζητήσοντα τοῦτον· ὁ δὲ παραγενόμενος εἰς Θηβαΐδα, ἐξαγγειλάντων τινῶν Μοναχῶν, ἔγνω ὅπου διῆγεν· ἐπεὶ δὲ ἧκε πρὸς Πρίνην παρ' ᾧ ἐκρύπτετο, αὐτὸν μὲν Ἀρσένιον οὐ καταλαμβάνει· προμαθόντες γὰρ τὴν ἄφιξιν τοῦ Διακόνου, μετέστησαν τοῦτον εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον· παραλαβὼν δὲ τὸν Πρίνην, ἤγαγεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἅμα δὲ καὶ Ἠλίαν ἕνα

A

CAPUT XXIII.

De calumnia sancto Athanasio intentata ob manum Arsenii.

MElitiani vero a priore conatu repulsi, alias adversus Athanasium calumnias texuerunt. Alteram, quod sacrum poculum confregisset: Alteram, quod Arsenium quemdam interfecisset, & brachium ejus desectum maleficii causa penes se retineret. Porro iste Arsenius Clericus, cum delictum aliquod commisisset, dicebatur sese occultare. Metuebat enim, ne coram Episcopo B convictus, pœnas daret. Cum hoc ita accidisset, gravissimam inde calumniam consarcinarunt hi, qui Athanasio insidiabantur. Et Arsenium quidem studiose perquisitum repererunt: eumque benigne excipientes, omnemque ei benevolentiam, ac securitatem polliciti, clam eum deducunt ad quemdam ex suis familiaribus, & earumdem cum ipsis partium, Prinem nomine, Presbyterum cujusdam Monasterii. Illic cum Arsenium abdidissent, per fora, & cœtus primariorum hominum de industria circumeuntes, illum ab Athanasio occisum esse jactabant. Quinetiam Joannes quidam Monachus subornatus fuerat, qui eam accusationem intenderet. C Hujus sceleris fama cum in multos sparsa esset, adeo ut ad aures quoque Imperatoris perveniret, animadvertens Athanasius, si de hoc quoque crimine accusari ipsum contingeret, difficile fore, ut apud judices, quorum animi hujusmodi rumoribus præoccupati essent, causam suam defenderet, adversariorum fraudibus non minore astu restitit: & quantum in se erat, cunctis fidem faciens, providit, ne calumniis illorum veritas obscuraretur. Enimvero plerisque persuadere difficillimum erat, Arsenio nusquam comparente. Cernens igitur fieri nullo modo posse, ut se ab hac suspicione purgaret, nisi illum adhuc vivere convinceret, qui mortuus D dicebatur, fidelissimum quemdam Diaconum ex comitatu suo misit, qui Arsenium perquireret. Qui cum venisset in Thebaidem, indicio quorumdam Monachorum didicit, ubinam degeret. Veniens igitur ad Prinem, apud quem latitabat Arsenius, ipsum quidem Arsenium minime deprehendit. Nam de Diaconi adventu præmoniti, eum in inferiorem Ægyptum transportaverant. Prinem vero comprehensum duxit Alexandriam, & una cum illo Heliam quemdam

(a) οἷα δὲ κληρικός. Immo Arsenius Episcopus erat Hypselitarum, ut notavi ad Socratem.

(b) πρίνης ὄνομα. In manuscriptis codicibus Fuketii, & Allatii πρίνης scribitur. Apud Athanasium in Apologetico secundo adversus Arianos πίννης dicitur πρεσβύτερος μονῆς πτεμεγκύρκεως τῆς ἀντεοπολίτου νόμου. Id est, *Presbyter Ptemencuris mansionis in Præfectura Anteopolitana*. Sozomenus μονὴν apud Athanasium in eo loco interpretatus est *Monasterium*. Malim tamen mansionem interpretari. Nec obstat, quod in epistola Pinnæ Paphnutius quidam monachus dicitur μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς. Nam & illic mansionem intelligi puto. Certe si Monasterium eo loco intelligeretur, nihil opus esset nomen addere, aut Præfecturam notare, in qua situm est Monasterium; nam Monasteria non alio fere, quam Abbatis sui nomine vocabantur. In eadem epistola nominatur Paulus, monachus Hypseles, id est ex Hypsele oppido, cujus Episcopus fuit Arsenius.

(c) Ἰωάννης μοναχός τις ὁ γραφόμενος. Musculus, & Christophorsonus ultimam vocem omiserunt. Habetur tamen etiam apud Nicephorum, ubi interpres *criminationem* vertit. Savilius quoque ad latus sui codicis interpretatur *accusatorem*. Ego vero pro his verbis ὁ γραφόμενος, reclamantibus licet codicibus, scribendum puto ὁ ἀρχὰφ λεγόμενος. Sic enim patrio nomine vocabatur sycophanta ille, teste Athanasio in Apologetico secundo adversus Arianos, pag. 783. qui & alio nomine Joannes diceba-E tur, ur videre est ibidem. Undenam vero Sozomenus monachum illum fuisse didicerit, nescio: cum nec Athanasius id dicat, nec Alexander Thessalonicensis Episcopus in epistola ad Athanasium. Immo Joannes iste erat Episcopus Memphis, jam inde a temporibus Alexandri, ut patet ex indiculo Melitii. Nam Joannes Archaph accusator Athanasii, is ipse est, ad quem Constantinus Imperator epistolam scripsit, quam refert Athanasius pag. 787. Atqui Joannes ille, ad quem Imperator scripsit, erat Episcopus Memphis, ut testatur ipse Athanasius in indiculo Episcoporum partis Meletii pag. 784. Hinc est, quod Pinnes Presbyter ad eundem Joannem scribens, eum patrem vocat. Ejusdem Joannis elogium exstat apud Epiphanium in hæresi Melitianorum cap. 6.

(d) χαλεπὸν ἐστιν. Mallem scribere in futuro, χαλεπὸν ἔσται. Quam lectionem in versione mea expressi.

(a) τοὺς

SÆC. IV. dam ex ejus contubernalibus, qui Arſenium alio abduxiſſe ferebatur. Hi ambo ad Ducem rei militaris per Ægyptum abducti, Arſenium adhuc vivere confeſſi ſunt: ac prius quidem occultatum apud ipſos delituiſſe, nunc vero in Ægypto verſari. Hæc ita geſta ad Conſtantinum referri curavit Athanaſius. Imperator vero ei reſcripſit, ut ſacerdotali officio impigre fungi pergeret, & diſciplinæ populi, pietatique proſpiceret: Melitianorum autem inſidias pro nihilo duceret: quippe cum ipſe probe ſciret, eos invidia ſtimulatos ad hujuſmodi falſas, & confictas accuſationes, & ad tumultus contra Eccleſiam prorumpere. Se vero in poſterum talia non paſſurum: ſed juxta publicas leges judicem futurum, ac pœnas de illis ſumturum eſſe, niſi quieſcerent; quippe qui non ſolum inſidias ſtruerent innocentibus, verum etiam Eccleſiæ diſciplinam, ac pietatem nefarie corrumperent. Hæc Imperator cum ſcripſiſſet Athanaſio, Epiſtolam ſuam in publico populi conventu legi præcepit, quo facilius cuncti voluntatem, ac propoſitum ipſius cognoſcerent. Abhinc Melitiani timore perculſi, aliquantiſper quievere, dum minas Imperatoris reformidarent. Interim vero Eccleſia per univerſam Ægyptum pacata, tanti ſacerdotis ſolicitudine gubernata, quotidie creſcebat, multis tum ex Gentilium numero, tum ex hæreticorum multitudine ei ſeſe adjungentibus.

A ἕνα τῶν αὐτῷ συνόντων· ὃς ἐλέγετο τὸν Ἀρσένιον ἑτέρωθι μεταστῆσαι· ἄμφω προσαχθέντες τῷ ἄρχοντι τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτικῶν ταγμάτων, ὡμολόγησαν ἐν ζῶσιν εἶναι Ἀρσένιον· λαθεῖν δὲ παρ' αὐτοῖς πρότερον κρυπτόμενον, καὶ νῦν ἐν Αἰγύπτῳ διάγειν· ταῦτα οὕτω συμβάντα, δῆλα γενέσθαι Κωνσταντίνῳ ἐσπούδασεν Ἀθανάσιος· τῷ δὲ βασιλεὺς ἀντέγραψεν, ἔχεσθαι τῆς ἱερωσύνης ἐπιμελῶς, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ εὐταξίας καὶ εὐσεβείας προνοεῖν· παρ' οὐδὲν δὲ ἡγεῖσθαι τὰς τῶν Μελιτιανῶν ἐπιβουλάς, ὡς καὶ αὐτοῦ εὖ εἰδότος, φθόνον αὐτοὺς ἐγείρειν εἰς τοιαύτας ψευδεῖς καὶ πεπλασμένας γραφάς, καὶ τοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας θορύβους· αὐτόν τε τοῦ λοιποῦ μὴ συγχωρεῖν τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ δικα-**B** στὴν ἔσεσθαι κατὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους, εἰ μὴ ἡσυχίαν ἄγοιεν, καὶ δίκην λαβεῖν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐ μόνον ἀδίκως τοῖς ἀθώοις ἐπιβουλευόντων, ἀλλ' ἀδίκως τῇ εὐταξίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ λυμαινομένων· τοιαῦτα γράψας ὁ βασιλεὺς Ἀθανασίῳ, προσέταξεν εἰς τὸ κοινὸν ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολήν, ἵν' εἰδέναι πάντες ἔχοιεν τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν· τὸ δὲ ἐξ ἐκείνου περιδεεῖς γενόμενοι οἱ τὰ Μελιτίου φρονοῦντες, τέως ἠρέμουν, ὑφορώμενοι τὴν τοῦ κρατοῦντος ἀπειλήν· εἰρηνευομένη δὲ ἡ κατὰ πᾶσαν Αἴγυπτον Ἐκκλησία, καὶ ὑπὸ τοσούτου ἱερέως προστασίᾳ ἰθυνομένη, πολυπλασίων ὁσημέραι ἐγίνετο, πολλῶν προστιθεμένων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πλήθους, καὶ τῶν ἄλλων **C** αἱρέσεων.

CAPUT XXIV.

Quomodo interiores Indorum gentes eo tempore Chriſti fidem ſuſceperunt, opera Frumentii, atque Ædeſii captivorum.

Socr. lib. I. cap. 19.

PEr idem tempus ultimos eorum, quos vulgo Indos appellamus, ad quos Bartholomæi prædicatio minime pervenerat, a Frumentio ſacerdote, & ſacrarum diſciplinarum doctore Chriſtianam religionem accepiſſe comperimus. Verum ut in eo miraculo, quod tum Indis accidit, aperte noſcamus, Chriſtianorum religionem non ab hominibus inſtitutam fuiſſe, ut quibuſdam incredibilium mendaciorum auctoribus placet, cauſam ipſam, cur Frumentius ſacerdos ordinatus fuerit, exponamus neceſſe eſt. Ea ſic habet. Clariſſimis quibuſque Græcorum Philoſophis curæ fuit, urbes, ac regiones ignotas perluſtrare. Sic Plato Socratis familiaris in Ægypto commoratus eſt, ut ea, quæ apud Ægyptios erant, cognoſceret. Idem navigavit etiam in Siciliam, ut crateres, qui illic erant, viſeret. In quibus ignis velut ex fonte promanans, ſponte ſua ebullit, ac ſæpenumero redundans inſtar fluvii effunditur, & vicinam regionem depaſcitur, adeout complures agri etiamnum exuſti cernantur, & nec ſementem accipiant, nec arboribus conſerantur, quemadmodum de Sodomorum regione accepimus. Ad hos crateres viſendos

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ὅτι καὶ τὰ ἐνδοτέρω τῶν Ἰνδῶν ἔθνη, τότε τὸν Χριστιανισμὸν ἐδέξαντο, διὰ Φρουμεντίου, καὶ Αἰδεσίου τῶν αἰχμαλώτων.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, παρειλήφαμεν καὶ (*a*) τοὺς ἔνδον τῶν καθ' ἡμᾶς Ἰνδῶν, ἀπειράτους μείναντας τῶν Βαρθολομαίου κηρυγμάτων, μεταχεῖν τοῦ δόγματος ὑπὸ Φρουμεντίῳ, ἱερεῖ καὶ καθηγητῇ γενομένῳ παρ' αὐτοῖς τῶν ἱερῶν μαθημάτων· ἵνα δὲ γνοίημεν καὶ ἐν τῷ παραδόξῳ τοῦ συμβάντος περὶ **D** τοὺς Ἰνδούς, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ὥς τισι τερατολογεῖσθαι δοκεῖ, τὴν σύστασιν λαβεῖν τὸ τῶν Χριστιανῶν δόγμα, ἀναγκαῖον καὶ τὴν αἰτίαν τῆς Φρουμεντίου χειροτονίας διεξελθεῖν· ἔχει δὲ ὧδε· περὶ πολλοῦ τοῖς παρ' Ἕλλησιν εὐδοκιμωτάτοις Φιλοσόφοις ἐγίνετο, πόλεις καὶ τόπους ἀγνῶτας ἱστορεῖν· οὕτω γοῦν Πλάτων ὁ Σωκράτους ἑταῖρος Αἰγυπτίοις ἐνεδήμησε, τὰ παρ' αὐτοῖς μαθησόμενος· ἔπλευσε δὲ καὶ εἰς Σικελίαν, ἐπὶ θέᾳ τῶν αὐτόθι κρατήρων· ἐν οἷς ἀεὶ μὲν ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀναδιδόμενον αὐτόματον παμφλάζει πῦρ· πολλάκις δὲ ὑπερχέων, ποταμοῦ δίκην ῥεῖ, καὶ τὴν γείτονα γῆν ἐπιβόσκεται τοσοῦτον, ὡς ἔτι νῦν πολλοὺς ἀγροὺς φαίνεσθαι κατακεκαυμέ-**E** νους, καὶ μήτε σπόρον δέχεσθαι, μήτε φυτείαν δένδρων, οἷα γε περὶ τῆς Σοδομιτῶν χώρας καταγγέλλουσι. τούτους δὲ τοὺς κρατῆρας καὶ

(*a*) τοὺς ἔνδον τῶν καθ' ἡμᾶς ἰνδῶν. Obſcurum eſt, quid ſibi velint hæc verba. Muſculus quidem ita vertit, *Indos, qui nobis ſunt interiores*. Chriſtophorſonus autem hoc modo interpretatus eſt, *Interiores Indos: Sic enim noſtra memoria appellantur*. Langus vero omnium peſſime vertit, *Ulteriores quam quæ ad nos vergunt Indorum gentes*. Ego vero vertendum puto: *Ultimos eorum, quos vulgo Indos vocamus*. Æthiopas autem intelligit, ut notavi ad librum primum Hiſtoriæ Socratis. Hi enim Indi etiamnum vocantur, utpote Indorum Coloni, quemadmodum ſcribit Philoſtratus in libro 6. de vita Apollonii: ἄποικοι δὲ ἰνδῶν αἰθίοπες: & in libro tertio Æthiopas appellat, γένος ἰνδικόν. Euſebius in Chronico, anno 402. *Æthiopes*, ait, *ab Indo flumine conſurgentes, juxta Ægyptum conſederunt*. Porro ante Frumentium Pantænus jam Indis iſtis verbum Dei prædicaverat, ut ſcribit Euſebius noſter in libro 5. Hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 10. Sed quoniam Pantænus nullos ibi ſucceſſores Epiſcopalis cathedræ reliquerat, Frumentius, qui primus apud illcs Epiſcopus eſt conſtitutus, Indorum Apoſtolus meruit appellari.

(*b*) Συ-

καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἱστόρησεν, ἀνὴρ λαμπρὸς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφήσας, καὶ ἐν ἔπεσιν ἡρῴοις τὴν ἐπιστήμην πραγματευσάμενος· διαπορούμενος δὲ περὶ τῆς ἀναδόσεως τοῦ πυρὸς, ἢ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἄμεινον ἀποθανεῖν δοκιμάσας, ἢ τόγε ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐδὲ αὐτὸς ἴσως εἰδὼς οὗ χάριν πρὸ καιροῦ τὴν τοιαύτην εὗρεν ἑαυτῷ τοῦ βίου ἀπαλλαγὴν, ἥλατο εἰς τὸ πῦρ, καὶ διεφθάρη· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ (b) Δημόκριτος ὁ Κῷος πλεύσας ἱστόρησε πόλεις, (c) ἀέρα τε καὶ χώρας· καὶ ἔθνη καὶ ἐπεὶ ἔτεσιν ὀγδοήκοντα διαγαγεῖν ἐπὶ ξένης αὐτός που περὶ ἑαυτοῦ φησίν· ἄλλοι τε ἐπὶ τούτοις μυρίοι τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, τοῦτο ἐσπούδασαν· οὓς ζηλώσας Μερόπιός τις Φιλόσοφος Τύριος τῆς Φοινίκης, παρεγένετο εἰς Ἰνδούς· εἵποντο δὲ αὐτῷ παῖδες δύο, Φρουμέντιός τε καὶ Αἰδέσιος. ἄμφω δὲ γένει αὐτῷ προσήκοντες. οὓς διὰ λόγων ἦγε, καὶ ἐλευθερίως ἐπαίδευσεν· ἱστορήσας δὲ τῆς Ἰνδικῆς ὅσα γε αὐτῷ ἐξεγένετο, τῆς ἐπανόδου εἴχετο, νηὸς ἐπιτυχὼν στελλομένης εἰς Αἴγυπτον· συμβὰν δὲ κατὰ χρείαν ὕδατος ἢ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, εἰς ὅρμον τινὰ προσχεῖν τὴν ναῦν, καταδραμόντες οἱ τῇδε Ἰνδοὶ κτείνουσι πάντας, καὶ τὸν Μερόπιον· ἔτυχον γὰρ τότε λύσαντες τὰς πρὸς Ῥωμαίους σπονδάς· τοὺς δὲ παῖδας νέους ὄντας οἰκτείραντες ἐζώγρησαν, καὶ βασιλεῖ τῷ ἑαυτῶν προσήγαγον· ὁ δὲ, τὸν μὲν νεώτερον οἰνοχόον κατέστησε· μείζονα δὲ τῆς αὐτῷ οἰκίας τὸν Φρουμέντιον, καὶ τῶν χρημάτων ἐπίτροπον· ἔγνω γὰρ αὐτὸν ἐχέφρονα, καὶ διοικεῖν ἱκανώτατον· ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον χρησίμους σφᾶς, καὶ πιστοὺς παρασχομένους, τελευτῶν ἐπὶ παιδὶ καὶ γαμετῇ, ἐλευθερίᾳ τῆς εὐνοίας αὐτοὺς ἠμείψατο, καὶ οἷ βούλοιντο διάγειν ἐπέτρεψε· καὶ οἱ μὲν, εἰς Τύρον πρὸς τοὺς οἰκείους ἐπανελθεῖν ἐσπούδαζον· ἔτι δὲ τοῦ Βασιλέως υἱοῦ νέου κομιδῇ ὄντος, ἐδεήθη ἡ τούτου μήτηρ, ἐπ' ὀλίγον χρόνον περιμεῖναι ἄμφω τὴν βασιλείαν ἐπιτροπεύοντας, ἄχρις ἂν ὁ παῖς ἀνδρωθείη· καὶ ἀντιβολοῦσαν δὲ τὴν βασιλίδα ᾐδέσθησαν· καὶ τὰ βασίλεια, καὶ τὴν ἡγεμονίαν Ἰνδῶν διῴκουν· ὁ δὲ Φρουμέντιος, θείαις ἴσως προτραπεὶς ἐπιφανείαις, ἢ καὶ αὐτομάτως τοῦ Θεοῦ κινοῦντος, ἐπυνθάνετο εἴ τινες εἶεν Χριστιανοὶ παρ' Ἰνδοῖς, ἢ Ῥωμαῖοι τῶν εἰσπλεόντων ἐμπόρων· ἐπιμελῶς δὲ τούτους ἀναζητῶν, μετεκαλεῖτο πρὸς ἑαυτόν· ἀμφαγαπάζων τε, καὶ φιλοφρονούμενος, εὐχῆς ἕνεκεν συνιέναι ἐποίει, καὶ ᾗ Ῥωμαίοις ἔθος ἐκκλησιάζειν· καὶ διὰ πάντων προὐτρέπετο τὸ Θεῖον πρεσβεύειν, εὐκτηρίους οἴκους οἰκοδομήσας· ἤδη δὲ τοῦ βασιλέως υἱοῦ εἰς ἐφήβους τελοῦντος, παραιτησάμενοι αὐτὸν, καὶ τὴν βασιλίδα, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγουμένους χωρίζεσθαι σφῶν, πείσαντες, καὶ φίλοι ἀπαλλαγέντες, παρεγένοντο εἰς τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον. καὶ Αἰδέσιος μὲν τοὺς οἰκείους ὀψόμενος, εἰς Τύρον ἦλθεν· ἔνθα δὴ μετὰ ταῦτα Πρεσβυτερείου ἠξιώθη· Φρουμέντιος δὲ

dos accessit etiam Empedocles: vir apud Græcos egregie philosophatus, & qui heroicis versibus doctrinam suam exposuit. Hic cum causam eruptionis hujus ignis inquireret, seu quod ita mori satius judicaverit, seu ut verius dicam, ne ipse quidem probe sciens, qua de causa immaturam sibi mortem consciseeret, in ignem desiliens interiit. Sed & Democritus Cous, plurimas se urbes, & regiones, ac gentes perlustrasse ipse de se alicubi dicit, seque annis octoginta apud exteros peregrinatum fuisse. Alii præterea innumerabiles ex Græcorum sapientibus, tam prisci, quam recentiores hujus rei studiosi fuerunt. Quorum exemplum secutus Meropius quidam Philosophus Tyrius ex Phœnice, ad Indos usque penetravit. Sequebantur eum duo adolescentes, Frumentius, & Ædesius: ambo genere illi conjuncti, quos ille docebat literas, & liberaliter instituebat. Porro cum omnia Indiæ loca, quantum ei licuit, perlustrasset, navem nactus, quæ in Ægyptum vela faciebat, redire constituit. Cum autem navis, seu aquæ, seu alterius rei necessariæ causa ad stationem quamdam appulisset, irruentes Indi, qui illic habitabant, cunctos, ipsumque adeo Meropium interemerunt. Ruperant enim tunc fœdus, quod cum Romanis antea pepigerant. Pueros vero ob ætatem miserati, captivos abduxerunt, regique suo obtulerunt. Rex minorem quidem natu, pincernam suum constituit: Frumentium vero, præpositum domus regiæ, & pecuniæ procuratorem creavit, quippe quem prudentem, & ad hoc procurationis munus obeundum idoneum esse cognoverat. Qui cum longo temporis spatio utiles se, ac fidos præstitissent, rex moriens superstitibus uxore, ac filio, ad remunerandam eorum benevolentiam ambos libertate donavit, & ubicumque vellent, degendi eis potestatem dedit. Et illi quidem Tyrum ad suos reverti maturabant. Sed cum regis filius adhuc tenera ætate esset, mater pueri rogavit, ut aliquantulum temporis ambo illic remanerent, & procurationem regni susciperent, donec filius ad virilem ætatem pervenisset. Illi reginam obsecrantem reveriti, & palatium regis, & principatum Indorum administrarunt. Cæterum Frumentius, seu divinis visionibus impulsus, seu sua sponte, Deo illum permovente, sciscitari cœpit, num aliqui essent apud Indos Christiani, numve ex mercatoribus, qui eo adnavigarent, quinam forent Romani. Eos igitur diligenter perquisitos ad se accersit. Quos humaniter ac benevole complexus, jussit, ut orationis causa in unum coirent, & Romano more collectas celebrarent: constructisque Ecclesiis, hortatus est, ut Deum assiduo cultu venerarentur. Postquam regis filius ad pubertatis annos pervenit, tum ab illo, tum a regina commeatum petunt. Quod cum illis persuasissent, licet omni molestia acerbiorem judicantibus ipsorum digressum, amice ab illis digressi, ad Romanorum ditionem reverterunt. Et Ædesius quidem, ut propinquos suos videret, Tyrum rediit: ibique aliquanto post ad Presbyterii dignitatem evectus est. Frumentius vero, dilato ali-

Meropium ad Indos sequuntur Frumentius, & Ædesius.

(b) Δημόκριτος ὁ κῷος. Non Cous fuit Democritus, sed Abderita, ut testatur Diogenes Laertius, Suidas, ac ceteri.

(c) ἀέρα τε. Has voces Musculus in versione sua prætermisit: quas etiam delendas censeo.

(a) περὶ

SÆC. IV. aliquantiſper in Phœnicem reditu, Alexandriam perrexit. Neque enim æquum cenſebat, ut ſtudium rerum divinarum generi, ac patriæ poſtponeretur. Collocutus itaque cum Athanaſio Alexandrinæ Eccleſiæ præſule, res apud Indos geſtas ei exponit: quomodo opus illis eſſet Epiſcopo, qui Chriſtianorum ibi degentium curam gereret. Athanaſius vero, congregatis ſacerdotibus, qui tum Alexandriæ commorabantur, conſilium hac de re cepit: ipſumque Frumentium Epiſcopum Indiæ ordinavit, eum aptiſſimum ad hoc eſſe, intelligens, & ad religionem illic propagandam idoneum, ubi & Chriſtianorum nomen primus patefeciſſet, & religionis ſemen ſparſiſſet. Frumentius igitur ad Indos reverſus, illic tanta cum laude ſacerdotium geſſiſſe fertur, ut ab omnibus, qui ejus periculum feciſſent, non minus prædicaretur, quam Apoſtoli prædicari ſolent. Nam & ipſum Deus celeberrimum reddidit, multis curationibus admirandis, ſignisque, & prodigiis per eum factis. Hujuſmodi fuit initium Epiſcopatus apud Indos.

Frumentius Epiſcopus Indiæ ordinatus.

A δὲ τὴν ἐπὶ Φοινίκην ὁδὸν τέως ἀναβαλλόμενος, ἀφίκετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἔδοξε γὰρ αὐτῷ οὐ καλῶς ἔχειν, πατρίδος, καὶ γένους διαπρέπειν τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδήν· συντυχὼν δὲ Ἀθανασίῳ τῷ προϊσταμένῳ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, τὰ κατ' Ἰνδοὺς διηγήσατο, καὶ ὡς Ἐπισκόπου δέοι αὐτοῖς, τοῦ αὐτόθι Χειστιανῶν ἐπιμελησομένου· ὁ δὲ Ἀθανάσιος, τοὺς ἐνδημοῦντας ἱερέας ἀγείρας, ἐβουλεύσατο περὶ τούτου· καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν τῆς Ἰνδικῆς Ἐπίσκοπον, λογισάμενος ἐπιτηδειότατον εἶναι τοῦτον, καὶ ἱκανὸν πολλὴν ποιῆσαι τὴν θρησκείαν, παρ' οἷς πρῶτος αὐτὸς ἔδειξε τὸ Χειστιανῶν ὄνομα, καὶ σπέρμα παρέσχετο τῆς τοῦ δόγματος μετουσίας· ὁ δὲ Φρουμέντιος
B πάλιν εἰς Ἰνδοὺς ὑποστρέψας, λέγεται τοσοῦτον εὐκλεῶς τὴν ἱερωσύνην μετελθεῖν, ὡς ἐπαινεθῆναι παρὰ πάντων τῶν αὐτοῦ πειραθέντων, οὐχ ἧττον ἢ τοὺς Ἀποστόλους θαυμάζουσι. καθότι καὶ ἐπισημότατον αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀπέφηνε, πολλὰς καὶ παραδόξους ἰάσεις, καὶ σημεῖα, καὶ τέρατα δι' αὐτοῦ δημιουργήσας· ἡ μὲν δὴ παρ' Ἰνδοῖς ἱερωσύνη ταύτην ἔσχεν ἀρχήν.

CAPUT XXV.

De Synodo Tyri, deque temeraria ſancti Athanaſii depoſitione.

Socr. lib. 1. cap. 28. 29.

ATHANASIO vero adverſariorum inſidiæ rurſus negotia compararunt: rurſus Imperatoris odium, rurſus accuſatorum multitudinem adverſus eum excitarunt. A quibus aſſidue interpellatus Imperator, apud Cæſaream Palæſtinæ Synodum fieri juſſit. Ad hanc Synodum vocatus Athanaſius, non paruit, Euſebii urbis illius Epiſcopi, & alterius Euſebii Nicomedienſis, aliorumque, qui cum illis erant, fraudulentiam veritus. Sed tum quidem, quamvis venire compelleretur, triginta circiter menſium ſpatio profectionem ſuam diſtulit. Poſtea vero majore vi adhibita, coactus Tyrum venit. Illic multi Orientalium partium Epiſcopi in unum congregati, jubent, eum objectis criminibus reſpondere. Accuſabant autem illum, ex parte Joannis Callinicus Epiſcopus, & Iſchyrio quidam, quod myſticum poculum confregiſſet, & Epiſcopalem Cathedram ſubvertiſſet: quodque hunc ipſum Iſchyrionem, qui Presbyter erat, ſepenumero in vinculis detinuiſſet, eumque calumniatus apud Hyginum præfectum Ægypti, quod Imperatoris imagines ſaxis appetierat, in carcerem trudi feciſſet: Callinicum vero Epiſcopum Eccleſiæ Catholicæ apud Peluſium, qui cum Alexandro collectas celebraverat, depoſuiſſet, eo quod communicare cum ipſo recuſaverat, niſi prius de myſtico poculo, quod confractum ab ipſo ſuſpicio erat, ſibi ſatisfactum fuiſſet: & Marco cuidam, qui Presbyterii dignitate exutus fuerat, Eccleſiam Pelu-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Περὶ τῆς ἐν Τύρῳ Συνόδου, καὶ περὶ τῆς παραλόγου καθαιρέσεως τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

C ΑΘανασίῳ δὲ πάλιν αἱ τῶν ἐναντίων ἐπιβουλαὶ ἀνεκίνουν πράγματα, καὶ μῖσος (*a*) παρὰ τῷ Βασιλεῖ κατεσκεύαζε, καὶ κατηγόρων ἐπήγειρε πλῆθος· παρ' ὧν ὀχλούμενος ὁ Βασιλεὺς, Σύνοδον γενέσθαι προσέταξεν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης· εἰς ἣν κληθεὶς, οὐχ ὑπήκουσεν, Εὐσεβίου τοῦ τῇδε Ἐπισκόπου, καὶ τοῦ Νικομηδείας, καὶ τῶν ἀμφ' αὐτοὺς δείσας τὴν σκαιωρίαν· ἀλλὰ τότε μὲν, καίτοι συνελθεῖν ἀναγκαζόμενος, ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα μῆνας ἀνεβάλετο· μετὰ δὲ ταῦτα σφοδρότερον βιασθεὶς, ἧκεν εἰς Τύρον· ἔνθα δὴ συνελθόντες πολλοὶ τῶν ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόπων,
D ἐκέλευον αὐτὸν τὰς εὐθύνας ὑπέχειν τῶν κατηγορουμένων· κατηγόρουν δὲ αὐτοῦ τοῦ μέρους Ἰωάννου, Καλλίνικος Ἐπίσκοπος, καὶ Ἰσχυρίων τις, ὅτι μυστικὸν ποτήριον συνέτριψε, καὶ Ἐπισκοπικὸν καθεῖλε θρόνον. καὶ Ἰσχυρίωνα τοῦτον πρεσβύτερον ὄντα, πολλάκις καθεῖρξε, καὶ συκοφαντήσας πρὸς Ὑγῖνον τὸν Αἰγύπτου ὕπαρχον ὡς Βασιλικὰς εἰκόνας λιθάσαντα, δεσμωτήριον οἰκεῖν παρεσκεύασε. (*b*) Καλλίνικον δὲ ὡς Ἐπίσκοπον ὄντα ἐν Πηλουσίῳ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, καὶ μετὰ Ἀλεξάνδρου συναγόμενον, καθεῖλεν· ὅτι γέ, φησι, παρῃτεῖτο κοινωνεῖν αὐτῷ, εἰ μὴ πεισθείη περὶ τοῦ
E συντετρῖφθαι ὑπονοουμένου μυστικοῦ ποτηρίου. Μάρκῳ δέ τινι Πρεσβυτερίου ἀφῃρημένῳ τῆς Πηλουσίου Ἐκκλη-

(*a*) παρὰ τῷ βασιλεῖ κατεσκεύαζε. Scribendum eſt κατεσκεύαζον, & paulo poſt ἐπήγειρον, ut Chriſtophorſonus, & Savilius ad latus ſuorum codicum emendarunt. Certe apud Nicephorum, qui hæc Sozomeni verba deſcripſit, legitur κατεσκεύαζον.

(*b*) καλλίνικον δὲ ὡς ἐπίσκοπον ὄντα. Delenda eſt particula ὡς, quem nec Muſculus, nec Chriſtophorſonus in verſione ſua expreſſit. Porro hic Callinicus Peluſii Epiſcopus fuerat partis Melitii, ut conſtat ex indiculo, quem Melitius obtulit Alexandro. Poſtea vero ad partes Alexandri ſe contulerat, ſi Sozomeno credimus. Id enim volunt hæc verba καὶ μετ' Ἀλεξάνδρου συναγόμενον. Pugnat tamen ſecum ipſe Sozomenus, paulo enim ſupra ait, hunc Callinicum Epiſcopum fuiſſe partis Joannis, quod idem eſt, ac ſi diceret partis Melitii. Joannes enim Melitio ſucceſſerat, ut ſcribit Sozomenus ſupra in capite 21. Quamobrem particula ὡς fortaſſe retinenda eſt hoc loco, ut intelligat Sozomenus, hunc Callinicum pro Epiſcopo Eccleſiæ Catholicæ ſe geſſiſſe, & communionem cum Alexandro Epiſcopo Alexandriæ ſimulaſſe. Certe hunc Callinicum una cum Joanne acerrimum defenſorem fuiſſe Melitianorum, teſtatur Epiphanius in eadem hæreſi.

(*c*) Ἀχιλ-

Ἐκκλησίαν ἐπέτρεψεν· αὐτὸν δὲ Καλλίνικον στρατιωτικῆς φρουρᾶς καὶ αἰκισμῶν καὶ δικαστηρίων πειραθῆναι ἐποίησε· καὶ Εὔπλους δὲ καὶ Παχώμιος, καὶ Ἰσαὰκ καὶ (c) Ἀχιλλᾶς καὶ Ἑρμαίων, τῶν ἀμφ' Ἰωάννην Ἐπίσκοποι, πληγῶν αὐτοῦ κατηγόρουν. κοινῇ δὲ πάντες ὡς δι' ἐπιορκίας τινῶν (d) εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν παρῆλθεν, (e) ὑποθεμένων πάντων μηδένα χειροτονεῖν, πρὶν τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκλήματα διαλύσωσιν· ἀποστῆναι δὲ διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἀπατηθέντας, τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας· τὸν δὲ μὴ ἀξιῶσαι πεῖσαι, ἀλλὰ βιάζεσθαι, καὶ δεσμωτηρίοις αὐτοὺς ἐμβαλεῖν· ἐπὶ τούτοις τε καὶ τὰ κατ' Ἀρσένιον ἀνεκινεῖτο· καὶ οἷα φιλεῖ ἐν σπουδαζομέναις ἐπιβουλαῖς, ἀπροσδόκητοι καὶ τῶν νομιζομένων φίλων, ἀνεφύοντο κατήγοροι· καὶ γραμματεῖον ἀνεγινώσκετο δημοτικῶν ἐκβοήσεων, ὡς τῶν ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν λαῶν δι' αὐτὸν ἐκκλησιάζειν μὴ ἀνεχομένων· ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἀπολογήσασθαι προσαχθεὶς, προελθὼν πολλάκις εἰς τὸ δικαστήριον, τὰ μὲν τῶν ἐγκλημάτων ἀπελύσατο· τῶν δὲ, πρὸς ἐπίσκεψιν ὑπέρθεσιν ᾔτησεν· ἠπόρει δὲ λίαν, καὶ τοὺς κατηγόρους τοῖς δικασταῖς ὁρῶν κεχαρισμένους, καὶ μάρτυρας πολλοὺς κατ' αὐτοῦ παρεσκευασμένους ἐκ τῶν τὰ Ἀρείου καὶ Μελιτίου φρονούντων, καὶ τοὺς συκοφάντας, ἐφ' οἷς ἐγκλήμασιν ἐκράτει, συγγνώμης ἀξιουμένους· καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ κατὰ Ἀρσένιον γραφῇ, οὗ γοητείας ἕνεκα κατηγορεῖτο τὸν βραχίονα ἐκτεμεῖν· καὶ γυναῖκά τινα, ᾗ δῶρα ἐπὶ ἀσελγείᾳ δεδωκέναι, καὶ νύκτωρ ἀκούσῃ συνδιαφθαρῆναι ἐνεκαλεῖτο· (f) ἑκατέρα γραφὴ γελοία ἐφωράθη, καὶ συκοφαντίας ἀνάπλεως· ἐπεὶ γὰρ συνειλεγμένων Ἐπισκόπων κατηγόρει ταῦτα ἡ γυνὴ, παρεστὼς Ἀθανασίῳ Τιμόθεος Ἀλεξανδρεὺς Πρεσβύτερος, ὡς αὐτοῖς λάθρα συνεδόκει, ὑπολαβὼν πρὸς τὸ γύναιον, ἐγώ σε, ἔφη, ἐβιασάμην ὦ γύναι; ἡ δὲ, (g) ἀλλ' οὐ σύ, καιρὸν λέγουσα καὶ τόπον ἐν ᾧ δῆθεν βεβίαστο· Ἀρσένιον δὲ, εἰς μέσον παρήγαγε, καὶ ἀμφοτέρας ἀρτίους αὐτοῦ χεῖρας ἀπέδειξε τοῖς δικασταῖς· καὶ ἐδεῖτο αὐτῶν, εὐθύνας ὑπέχειν τοὺς κατηγόρους οὗ ἐπεφέροντο βραχίονος· ἔτυχε γὰρ Ἀρσένιος οὗτος, ἢ θειόθεν ἐλαυνόμενος

A Pelusii regendam commisisset: ipsum vero Callinicum militarem custodiam, & tormenta, ac judicia subire fecisset. Euplus præterea, Pachomius, Isaac, Achillas, & Hermæon Episcopi partis Joannis, eum de verberibus illatis accusabant. Omnes porro in commune ei objectabant, quod quorundam perjurio ad Episcopatum pervenisset, cum omnes Episcopi prius consensissent, ut nullus ordinaretur, antequam objecta sibi crimina coram ipsis diluisset. Et ipsos quidem ab eo deceptos, idcirco a communione ejus recessisse: illum vero nequaquam dignatum esse ipsis satisfacere, sed vi ipsos cogere, & in carcerem conjecisse. Posthæc
B accusatio de Arsenio iterum agitata est. Et ut fieri solet in insidiis, quæ ingenti hominum studio comparantur, etiam ex numero eorum, qui amici putabantur, insperati prodibant accusatores. Lectus est etiam libellus popularium acclamationum, quasi plebs Alexandriæ propter illum ad Ecclesiam convenire detrectaret. Athanasius autem cum jussus esset causam dicere, frequenter in judicium progressus, ex criminibus sibi illatis alia diluit: aliis ut responderet, dilationem petiit. Hærebat porro animi, cum & accusatores cerneret judicum gratia subnixos, & multos contra se testes ex Arii, ac Melitii sectatoribus comparatos, & calum-
C niatoribus suis veniam dari in iis criminibus, in quibus ipse superior esset: ac præcipue in causa Arsenii, cujus brachium maleficii causa excidisse accusabatur: & in causa cujusdam mierculæ, cui munera dedisse libidinis causa arguebatur, noctuque invitam compressisse. Quarum utraque accusatio ridicula deprehensa est, & calumniæ plena. Nam cum mulier sedentibus in judicio Episcopis ista objiceret Athanasio, Timotheus Alexandrinus Presbyter eidem Athanasio adstans: sic enim inter ipsos occulte convenerant, mulieri ita respondit: Egone, mulier, tibi vim intuli? tum illa, nonne tu? inquit, simul tempus, & locum addens, in quo compressa fuerat. Arsenium vero quod
D attinet, eum Athanasius in medium adduxit, ambasque ejus manus integras judicibus ostendit: petiitque ab illis, ut accusatores judicium subirent de brachio, quod attulerant. Etenim Arsenius iste, seu divinitus im-

Mulier Athanasium criminatur.

Arsenius in medium adductus.

(c) ἀχιλλεὺς καὶ ἑρμαῖος. In codice Fuketiano scribitur ἀχιλλᾶς καὶ ἑρμαίων. Sed & codex Regius, quo usus est Robertus Stephanus, ἀχιλλᾶς scriptum habet. In indiculo tamen Episcoporum partis Melitii, quem refert Athanasius in secundo Apologetico adversus Arianos, dicitur ἀχιλλεὺς Episcopus in Cusis, Hermæon vero Episcopus Cynopolitanus. In eodem indiculo duo Isaacii Episcopi nominantur. Eupli vero nulla fit mentio. Ex quo apparet, Euplum post indiculum illum oblatum Alexandro Episcopum factum fuisse vel a Melitio, vel a Joanne successore Melitii, contra decreta Concilii Nicæni.

(d) εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρῆλθον. Scribendum proculdubio est παρῆλθεν, ut Christophorsonus, & Savilius emendarunt. Vide Sozomenum supra, ubi agit de ordinatione Athanasii.

(e) ὑποθεμένων πάντων. Malim scribere συνθεμένων. Hoc enim verbo utitur Sozomenus in cap. 17. ubi de ordinatione Athanasii: ἐνωμότως συνέθεντο, κοινῇ ψήφῳ αἱρεῖσθαι, &c. Sed quæ sequuntur, majorem habent difficultatem: μηδένα χειροτονεῖν πρὶν τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκλήματα διαλύσωσιν. Quæ Musculus ita vertit, *Cunctis affirmantibus, non esse ordinandum quemquam, nisi purgatum prius a criminibus, de quibus accusaretur*. Christophorsonus vero ita interpretatur: *Cum omnes Episcopi asseverassent, neminem debere prius ordinari, quam crimina sibi illata diluerit* Verum has interpretationes probare non possum. Neque enim Sozomenus dicit πρὶν διαλύσῃ, sed in plurali πρὶν διαλύσωσι. Itaque

vertendum erat hoc modo, *Cum omnes Episcopi inter se pepigissent, neminem ordinandum esse, priusquam jurgia, quæ inter ipsos erant, diremissent*.

(f) ἑκατέρα γραφή. Plenior futura videtur oratio, si articulum addideris hoc modo: ὧν ἑκατέρα γραφή, &c.

(g) ἀλλ' οὐ σύ. Postrema vox deest in codice Fuketiano. Apud Rufinum, ex quo videtur hæc hausisse Sozomenus, hæc Historia non invenuste refertur hoc modo: *Introduci ad hæc jubetur Athanasius. Ingreditur cum Timotheo presbytero suo, eumque monet, ut postea quam mulier dicendi*
E *finem fecisset, se tacente ad ea, quæ dixerat, responderet. Cumque mulier ea, quæ docta fuerat, perorasset, Timotheus conversus ad eam: Vere, inquit, mulier, ego mansi apud te aliquando, an vim tibi, ut asseris, feci? Tunc illa, ut mulierum se talium procacitas habet, obuncans Timotheum; Tu tu, inquit, mihi vim fecisti, tu in illo loco commaculasti castitatem meam*. Sic ex duobus vetustissimis codicibus emendavi. Vulgo enim legitur, *objurgans Timotheum*. Addit Rufinus; *Tum omnes ridiculosus pudor habere cœpit, quod tam facile, tacente eo, factio compositi criminis patuisset*. Ita enim scribendus est hic locus ex iisdem codicibus. Sciendum porro est, similem calumniam in eadem Synodo compositam fuisse adversus Eusebium Nicomediensem, uti refert Philostorgius. De calumnia vero illa impudentissimæ mulieris nihil in actis Synodi Tyriæ scriptum fuisse, testatur Sozomenus. Quare fides sit penes Rufinum, qui primus ista retulit.

SÆC. IV. impulſus, ſeu, ut fertur, ab Athanaſii inſidiatoribus occultatus, cum quidam ei nuntiaſſet, Epiſcopum ejus cauſa in diſcrimen adductum eſſe, noctu arrepta fuga, pridie quam judicium fieret, Tyrum appulerat. Cum utrumque crimen hoc modo depulſum fuiſſet, ita ut nulla ulterius defenſione opus eſſet, prius quidem non legitur in Actis Concilii, non alia, ut opinor, de cauſa, quam quod indecorum viſum eſt, rem adeo turpem, atque ridiculam geſtis ſynodalibus inſcribere. Quod autem ſpectat ad alterum crimen, accuſatores ad defenſionem ſuam ſatis eſſe exiſtimarunt, quod dicerent, Pluſianum quemdam unum ex Epiſcopis, qui erant ſub Athanaſio, juſſu illius incendiſſe domum Arſenii: ipſumque columnæ alligatum loris verberaſſe, & in cellulam incluſiſſe; Arſenium vero per feneſtram aufugiſſe: & quoniam perquirebatur, aliquamdiu delituiſſe; cumque nuſquam compareret, non ſine cauſa pro mortuo habitum eſſe. Qui cum celebris, & confeſſionis gloria clarus eſſet, idcirco qui cum Joanne erant, Epiſcopi eum perquirebant, accedentes ad Magiſtratus. Hæc cum apud ſe reputaret Athanaſius, metu percellebatur. Simul etiam ſuſpicabatur, ne inſidiatores opportunitatem nacti, ipſum clam interficerent. Denique poſt plurimos conſeſſus, cum Concilium tumultu, ac perturbatione plenum eſſet, accuſatoribus, & multitudine promiſcua, quæ circa ſubſellia erat, ſimul vociferantibus, omni modo tollendum eſſe illum, utpote maleficum, ac violentum, & indignum ſacerdotio: ii, qui ex Imperatoris mandato ad ſervandam Concilii diſciplinam Synodo intererant, veriti, ne, ſicut in ſeditione fieri ſolet, cuncti facto in eum impetu manus violentas ei inferrent, clam ex judicio eum ſubduxerunt. At ille, conſiderans, ſe in urbe Tyro abſque periculo morari non poſſe, nec tutum ſibi fore adverſus tantam accuſatorum multitudinem coram inimicis judicibus cauſam dicere, Conſtantinopolim abſceſſit. Porro Synodus abſentem eum damnavit, & Epiſcopatum ei abrogavit: interdixitque, ne poſthac Alexandriæ habitaret, ne forte, ut aiebant, tumultus, ac ſeditiones illic agens excitaret. Joannem vero, & eos, qui cum illo erant, tanquam injuſte vexatos, in communionem recepit, ſuumque in clero gradum ſingulis reſtituit. Deinde geſta Imperatori ſignificant: & ad omnes ubique Epiſcopos ſcribunt, ne communione jungantur cum Athanaſio, neve ad eum literas ſcribant, aut ab eo ſcriptas accipiant, utpote qui criminum, de quibus ipſi cognoverant, convictus fuiſſet, & per fugam ſuam aliorum quoque criminum, quibus non reſpondit, reus eſſet deprehenſus. Ad hujuſmodi vero ſententiam in eum ferendam hiſce cauſis adductos ſe eſſe, docent: primum, quod ægre ferrent, quod cum Imperator anno præterito juſſiſſet, ut Orientales Epiſcopi Cæſaream ejus cauſa convenirent, ipſe non occurriſſet, longi temporis mora fatigatam Synodum cernens, & Imperatoris præ-

Athanaſius a Synodo Tyria depoſitus.

A νος, ἢ, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν ἐπιβούλων Ἀθανασίου κρυπτόμενος, ἀναγγείλαντος τοῦ δι' αὐτὸν κινδυνεύειν τὸν Ἐπίσκοπον, ἀποδρὰς νύκτωρ, καὶ πρὸ μιᾶς τοῦ δικαστηρίου καταίρας εἰς Τύρον· ἑκατέρου δὲ ἐγκλήματος ὧδε λυθέντος, ὡς μηδὲν ἀπολογίας προσδεηθῆναι, τὸ μὲν πρῶτον, ὡς οἶμαι, ἐπὶ προφάσει δῆθεν τοῦ μὴ χρῆναι οὕτως αἰσχρὸν, καὶ γελοιῶδες πρᾶγμα ἐπὶ Συνόδου ἀναγράφεσθαι, οὐκ ἐμφέρεται τοῖς πεπραγμένοις· πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ἤρκεσεν εἰς ἀπολογίαν τοῖς κατηγόροις εἰπεῖν, ὡς (h) Πλουσιανός τις Ἐπίσκοπος τῶν ὑπὸ Ἀθανάσιον, κατὰ πρόσταξιν αὐτοῦ τὴν Ἀρ- B σενίου οἰκίαν κατέφλεξε· καὶ κίονι προσδήσας, καὶ ἱμᾶσιν αἰκισάμενος, ἐν οἰκίσκῳ καθεῖρξε. διὰ θυρίδος δὲ ἀποδρᾶσαι τοῦτον. καὶ ἐπειδὴ ζητητέος ἦν, ἐπὶ χρόνον λαθεῖν κρυπτόμενον. μὴ φαινόμενον δὲ, εἰκότως ἀποθανεῖν νομισθῆναι· καὶ οἷά γε ἐπιφανῆ ἄνδρα καὶ ὁμολογητὴν, οἱ ἀμφὶ τὸν Ἰωάννην Ἐπίσκοποι ἐζήτουν αὐτὸν, προσιόντες τοῖς ἄρχουσι· ταῦτ' οὖν λογιζόμενος Ἀθανάσιος, περιδεὴς ἦν· ἅμα δὲ ὑφωρᾶτο, μὴ καιρὸν εὑρόντες οἱ ἐπιβουλεύοντες, λάθρα ἀνέλωσιν αὐτόν· μετὰ πολλὰς δὲ Συνόδους, θορύβου καὶ ταραχῆς ἐμπλησθέντος τοῦ συλλόγου, κεκραγότων τε τῶν κατηγόρων C καὶ τοῦ περὶ τὸ δικαστήριον πλήθους, πάσῃ μηχανῇ χρῆναι αὐτὸν ἐκποδὼν ποιεῖν ὡς γόητα, καὶ βίαιον, καὶ ἱερωσύνης ἀνάξιον· δείσαντες οἱ παρὰ τοῦ Βασιλέως προστεταγμένοι παρεῖναι τῇ Συνόδῳ εὐταξίας ἕνεκα, μὴ, ὡς εἰκὸς, ἐν στάσει καταδραμόντες, αὐτόχειρες αὐτοῦ γένωνται, λάθρα αὐτὸν ὑπεξήγαγον τοῦ δικαστηρίου· ὁ δὲ, λογισάμενος οὐκ ἀκίνδυνον αὐτῷ διατρίβειν ἐν Τύρῳ, οὔτε ἀσφαλὲς δικάσασθαι πρὸς πλῆθος κατηγόρων παρὰ δικασταῖς ἐχθροῖς, φεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν. καταδικάζουσι δὲ αὐτῷ ἐρήμην ἡ Σύνοδος, καὶ καθαιροῦσι τῆς Ἐπισκοπῆς· καὶ ψηφίζονται αὐτὸν μηκέτι τὴν Ἀλε- D ξάνδρειαν οἰκεῖν· ἵνα μὴ, φησὶ, θορύβους, καὶ στάσεις παρὼν ἐργάζηται· Ἰωάννην δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας, ὡς οὐ δικαίως παθόντας, εἰς κοινωνίαν προσίενται, καὶ τὸ ἐν τῷ κλήρῳ ἀξίωμα ἑκάστῳ διέδωκαν· δηλοῦσι δὲ τὰ πεπραγμένα τῷ Βασιλεῖ, καὶ γράφουσι τοῖς πανταχῇ Ἐπισκόποις, μὴ μεταδοῦναι αὐτῷ κοινωνίας, μήτε γράφειν, μήτε παρ' αὐτοῦ γράμματα δέχεσθαι, ὡς ἐληλεγμένου ἐν οἷς διήκουσαν, καὶ διὰ τῆς φυγῆς, (i) καὶ ἐπὶ ταῖς μὴ ἀγωνισθείσαις γραφαῖς ἁλόντος· ἐδήλουν δὲ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἐπὶ τοιαύτην προῆ- E χθαι ψῆφον. πρῶτον μὲν ὅσον χαλεπαίνοντες, καθότι τοῦ Βασιλέως προστάξαντος ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, συνελθεῖν αὐτοῦ χάριν εἰς Καισάρειαν τοὺς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόπους, οὐκ ἀπήντησεν, ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ ταλαιπωρουμένην τὴν Σύνοδον ἰδὼν, καὶ τῶν τοῦ κρατοῦντος προ-

(h) Πλουσιανός τις μὴ ἐπίσκοπος. Hujus fit mentio in epiſtola Arſenii ad Athanaſium, quæ habetur in Apologetico ſecundo contra Arianos.

(i) καὶ ἐπὶ ταῖς μὴ ἀγωνισθείσαις γραφαῖς. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Decepit eos prava interpunctio, quæ habetur in editione Roberti Stephani. Sed in codice Fuketiano poſt vocem γραφαῖς nulla apponitur diſtinctio. Senſus igitur hujus loci hic eſt: Athanaſium præſentem quidem convictum fuiſſe de multis criminibus: de aliis vero, quibus nondum reſponderat, convictum eſſe per fugam, quam arripuiſſet.

(k) λέ-

SÆC. IV.

προσαγμάτων καταφρονήσας· πλειόνων δὲ συνελθόντων εἰς Τύρον, ἅμα πλήθει ἀφίκετο, καὶ ταραχὰς, καὶ θορύβους ἐνεποίει τῇ Συνόδῳ. πῇ μὲν τὰς ἀπολογίας ἀποκρουόμενος. πῇ δὲ τῶν Ἐπισκόπων ἕκαστον προπηλακίζων. ἄλλοτε δὲ καλούμενος ὑπ' αὐτῶν, μὴ ὑπακούων· ποτὲ δὲ κρίνεσθαι μὴ ἀξιῶν· περιφανῶς δὲ πεφωρᾶσθαι αὐτὸν ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου τῇ συντριβῇ κατήγγελλον, μάρτυρας ἐπὶ τοῦτο προϊσχόμενοι, Θεόγνιον τὸν Νικαίας Ἐπίσκοπον, καὶ Μάριν τὸν Χαλκηδόνος, καὶ Θεόδωρον τὸν Ἡρακλείας, Οὐάλεντά τε καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Μακεδόνιον. οὓς ἀπεστείλαν εἰς Αἴγυπτον, ὥστε παραγενομένους εἰς τὴν κώμην ἔνθα συντετρῖφθαι τὸ ποτήριον ἐλέγετο, τὸ ἀληθὲς ἀνευρεῖν· τοιαῦτα ἔγραψαν, καθ' ἕκαστον ἔγκλημα δικανικῶς ἐφαψάμενοι, καὶ οἷον ἐκ τέχνης τινὸς διαβολὴν κατασκευάσαι σπουδάζοντες· οὐχ ὑγιῶς δὲ ταύτην τὴν κρίσιν ἔχειν, καὶ πολλοῖς τῶν παρόντων ἱερέων κατεφαίνετο· (k) λέγεται οὖν Παφνούτιον τὸν ὁμολογητὴν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ παραγενόμενον, λαβόμενον τῆς χειρὸς, ἐξαναστῆσαι Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπον, ὡς οὐ δέον συλλόγου κοινωνεῖν πονηρῶν ἀνθρώπων, ὁμολογητὰς αὐτοὺς ὄντας, καὶ δι' εὐσέβειαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν κεκομμένους, καὶ τὰς ἀγγύλας πεπηρωμένους.

præcepta deſpiciens. Deinde quod cum plures Epiſcopi Tyrum conveniſſent, ipſe cum ingenti multitudine adveniſſet, & turbas, ac ſeditiones in Concilio excitaret: nunc quidem objectis criminibus reſpondere detrectans: nunc ſingulos Epiſcopos probris, & conviciis inceſſens: & interdum quidem cum ab ipſis vocaretur, minime obtemperans; interdum vero judicium ſubire dedignans. De confractione autem myſtici poculi, perſpicue illum convictum eſſe, denuntiant, teſtes hujus rei proferentes Theognium Epiſcopum Nicææ, Marim Chalcedonis, Theodorum Heracleæ, & Valentem, & Urſacium, ac Macedonium: quos quidem in Ægyptum miſerant, eo conſilio, ut in vicum illum, in quo fractus calix dicebatur, profecti, veritatem perveſtigarent. Hæc fere ſunt, quæ ſcripſerunt Epiſcopi forenſi more ſingula crimina perſtringentes, ac velut arte quadam calumniam concinnare ſtudentes. Multi tamen ex ſacerdotibus, qui aderant, hoc judicium minime rectum eſſe exiſtimarunt. Ajunt certe, Paphnutium confeſſorem, qui Concilio interfuit, apprehenſa manu Maximi Hieroſolymorum Epiſcopi, juſſiſſe, ut ſurgeret: quaſi non deceret ipſos, qui Confeſſores eſſent, & qui pietatis cauſa oculos effoſſos, ac poplites ſuccisos haberent, malorum hominum Concilio ſociari.

Paphnutius.

(k) λέγεται οὖν παφνούτιον τὸν ὁμολογητήν. Sumſit hæc Sozomenus ex Rufini Hiſtoria Eccleſiaſtica. Paphnutius quidam Epiſcopus Ægypti, una cum Potamone, & reliquis Epiſcopis, qui cum Athanaſio ad Synodum Tyrenſem venerant, memoratur in Apologetico ſecundo ejusdem Athanaſii. Ab eo diſtinguendus videtur alter Paphnutius Melitianus Anachoreta, qui cum Joanne, & Callinico, paulo ante Synodum Tyri Athana um accuſaverat apud Conſtantinum; & quem confeſſorem, confeſſoriſque filium fuiſſe ſcribit Epiphanius in hæreſi Melitianorum. Sed & Potamo Epiſcopus Heracleæ Ægypti, qui Synodo Tyrenſi interfuit, unus ex confeſſoribus fuerat. Quare vereor, ne Rufinus, ſcriptor parum diligens, Paphnutium pro Potamone poſuerit. Alio item nomine ſuſpecta mihi videtur Rufini narratio. Ait enim Rufinus, Paphnutium abduxiſſe ſecum Maximum Hieroſolymorum Epiſcopum, priuſquam in Athanaſium ſententia promeretur. Atqui conſtat, Maximum in ea Synodo ſubſcripſiſſe damnationi Athanaſii. Ita enim diſerte tradit Socrates in libro 2. cap. 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛʹ.

Περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼ, ὃν ὁ μέγας ἔκτισε Κωνσταντῖνος ἐν Γολγοθᾷ· καὶ περὶ τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ.

ΕΝ τούτῳ δὲ ἀμφὶ τὴν τρίτην δεκάδα τῆς Κωνσταντίνου ἡγεμονίας, ἐξεργασθέντος τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼ περὶ τὸν κρανίου χῶρον, ὃ μέγα μαρτύριον προσαγορεύεται, παραγενόμενος εἰς Τύρον Μαριανὸς, ἀνὴρ τῶν ἐν ἀξίᾳ, βασιλικὸς ταχυγράφος, ἀπέδωκε τῇ Συνόδῳ Βασιλέως ἐπιστολὴν, παρακελευομένην ἐν τάχει τὰ Ἱεροσόλυμα καταλαβεῖν, καὶ τὸν νεὼ καθιερῶσαι. τοῦτο δὲ καὶ πρὶν βεβουλευμένος, ἀναγκαῖον ἐνόμισε πρότερον ἐν Τύρῳ συνελθόντας τοὺς Ἐπισκόπους, διαθεῖναι τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφοράς. οὕτω τε κεκαθαρμένους διχονοίας, καὶ λύπης, ἐπὶ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ νεὼ χωρῆσαι· πρόσφορον γὰρ εἶναι τοιαύτῃ πανηγύρει, τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἱερέων· καὶ οἱ μὲν ἧκον εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ναὸν καθιέρωσαν, καὶ τὰ ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ Βασιλέως κειμήλιά τε καὶ ἀναθήματα, ἃ εἰσέτι νῦν ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ οἴκῳ ἀνάκεινται, καὶ πολὺ παρέχει θαῦμα τοῖς θεωμένοις, πολυτελείας καὶ μεγέθους ἕνεκα· ἐξ ἐκείνου δὲ, (a) ἐτήσιον ταύ-

CAPUT XXVI.

De Eccleſia a Conſtantino Magno Hieroſolymis ædificata in Golgotha, deque ejus dedicatione.

INterea vero circa triceſimum annum Imperii Conſtantini, abſoluta jam Eccleſia Hieroſolymis in Calvariæ loco, quæ magnum Martyrium appellatur, Marianus quidam non mediocri dignitate præditus, Imperatoris Notarius, Tyrum ingreſſus, Epiſcopis in Concilio congregatis Imperatoris porrexit Epiſtolam: qua eos hortabatur, ut confeſtim Hieroſolyma profecti, Eccleſiam illic dedicarent. Iſtud vero cum diu antea decreviſſet, neceſſarium tamen cenſuerat, ut Epiſcopi prius in urbe Tyro congregati privatas inter ſe ſimultates componerent: atque ab omni diſcordia, & offenſione purgati, ita demum ad Eccleſiæ dedicationem accederent. Ejuſmodi enim feſtivitati aptiſſime convenire concordiam Sacerdotum. Igitur Epiſcopi Hieroſolymam delati, Eccleſiam conſecrarunt, ſimulque ornamenta, & donaria ab Imperatore tranſmiſſa: quæ quidem in eadem Baſilica hactenus manent, & a cunctis non ſine ingenti ſtupore ſpectantur, ob magnificentiam, atque amplitudinem. Ex eo vero tempore ſolemnem quotan-

Euſeb. Vit. Conſtantin. lib. 4. c. 43. Socr lib. 1. cap. 33.

Synodus Tyria Hieroſolymam evocata.

(a) ἐτήσιον ταύτην ἑορτήν. Die ſcilicet 13. menſis Septembris. Eo enim die Hieroſolymitani quotannis celebrabant encœnia martyrii, ſive Baſilicæ Conſtantinianæ, ut notavi in epiſtola de Anaſtaſi, & martyrio Hieroſolymitano, quæ ad calcem annotationum Euſebianarum edita eſt.

SÆC. IV.

tannis festivitatem admodum splendide Hierosolymitana celebrat Ecclesia; adeo ut Baptismi quoque sacramenta eo die tradantur, & per continuos septem dies collectæ fiant; multique ex omni fere terrarum orbe conveniant, qui hujus festivitatis tempore ad sacra loca perlustranda undique accurrunt.

CAPUT XXVII.

De Presbytero, qui Constantino persuasit, ut Arium, & Euzoium ab exilio revocaret: & de libello fidei ejus, forsitan rectæ: & quomodo idem Arius a Synodo Hierosolymitana iterum susceptus est.

EOdem tempore Episcopi, qui opinionem Arii sequebantur, tempus idoneum nacti, Synodum Episcoporum Hierosolymis fieri curarunt, & Arium, atque Euzoium in communionem recipi. Quam rem ut aggrederentur, hujusmodi occasione adducti sunt. Presbyter quidam erat, sororis Constantini familiaris, opinionum Arii laudator. Et initio quidem ipsum talia sentire nemo norat. Ubi vero processu temporis familiarior factus est Constantiæ, hoc enim nomen fuit sororis Constantini, sumta fiducia, libere cum eo loqui cœpit, & conqueri, quod Arius injuste patria exularet, & quod per invidiam, ac privatam simultatem ab Alexandro Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopo Ecclesia ejectus esset. Nam cum Alexander, inquit, videret illum magnopere probari multitudini, æmulatione adversus eum exarsit. Hæc vera esse credens Constantia, quamdiu quidem superstes fuit, nihil novi molita est adversus Nicænæ Synodi decreta. Postquam vero in morbum incidit, ex eo se morituram suspicata, fratrem, qui ad ipsam venerat, rogavit, ut extremum beneficium sibi tribueret, quodcumque ab ipso postulavisset. Postulavit autem, ut supradictum Presbyterum in familiaritatem reciperet, eique tanquam recte de divinitate sentienti, fidem haberet. Nam se quidem mori ajebat, nec amplius ullam vitæ curam gerere: ipsius autem causa metuere, ne quid mali ex ira Dei patiatur, & aut ipse in privatam incidat calamitatem, aut Imperium turpiter amittat, propterea quod justos, ac bonos viros, quorumdam suggestione inductus, perpetuo exilio injuste damnasset. Ex eo tempore Imperator Presbyterum inter familiarissimos habere cœpit: concessaque ei fiducia, & loquendi libertate, collocutus cum illo de rebus, quæ a sorore ipsi mandatæ fuerant, causam Arii denuo ventilandam esse censuit: seu quod opinabatur, calumnias illas veras esse, seu ut sorori suæ gratificaretur. Nec multo post Arium ab exilio revocavit, & quam de Deo teneret fidem, scripto prodere eum jussit. Ille novitatem verborum, quæ prius excogitaverat, devitans, aliam expositionem contexuit, verbis usus simplicioribus, & quæ sacræ scripturæ familiaria sunt. Jurejurando etiam affirmavit, ita se credere, & ex animo ita sentire, nec aliud præterea quidquam in mente habere. Sic autem se habet expositio.

Socr. lib. 1. cap. 25.

A ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῆς Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία· ὡς καὶ μυήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν· συνιέναι τε πολλοὺς σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἥλιον, οἳ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων, πάντοθεν συντρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖʹ.

Περὶ τοῦ Πρεσβυτέρου τοῦ πείσαντος Κωνσταντῖνον, καταγαγεῖν ἐκ τῆς ὑπερορίας Ἄρειον, καὶ Εὐζώϊον· καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ τάχα ἀσεβοῦς πίστεως λίβελλος· καὶ ὅπως ὑπὸ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀθροισθείσης Συνόδου, καὶ πάλιν Ἄρειος προσεδέχθη.

B ΤΗνικαῦτα δὲ καιροῦ λαβόμενοι οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες τῶν Ἐπισκόπων, ἐσπούδασαν γενέσθαι ἐν Ἱεροσολύμοις Σύνοδον, καὶ κοινωνίας αὐτῷ μεταδοῦναι καὶ Εὐζωΐῳ· ἐθάρρησαν δὲ ταῦτα κατὰ πρόφασιν τοιάνδε· Πρεσβύτερός τις ἦν συνήθης τῇ ἀδελφῇ τοῦ Βασιλέως, ἐπαινέτης τῶν Ἀρείου δογμάτων· καὶ ὅτι τάδε ἐφρόνει, τὰ πρῶτα ἐλάνθανεν· ὡς δὲ πολλοῖς προελθὼν χρόνοις, οἰκειότερον ἑαυτὸν κατέστησε Κωνσταντίᾳ, τοῦτο γὰρ ὄνομα ἦν τῇ ἀδελφῇ Κωνσταντίνου, ἀδείας λαβόμενος ἐπαρρησιάσατο πρὸς αὐτήν, καὶ κατεμέμφετο, μὴ δικαίως Ἄρειον τὴν πατρίδα φεύγειν, C καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβεβλῆσθαι, διὰ φθόνον καὶ ἰδίας ἔχθρας ἐκβληθέντα παρὰ Ἀλεξάνδρου, τοῦ ἐπιτροπεύσαντος τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν· εὐδοκιμοῦντα γάρ, ἔφη, παρὰ τῷ πλήθει ὁρῶν αὐτόν, ἐζηλοτύπησεν. ἀληθῆ δὲ ταῦτα πεισθεῖσα Κωνσταντία, ἐν ᾧ μὲν περιῆν, οὐδὲν ἔφθασε νεωτερίσαι τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων· ἐπεὶ δὲ νόσῳ περιέπεσε, καθυφωρᾶτο τελευτᾶν. καὶ παραγενόμενον ὡς αὐτὴν τὸν ἀδελφόν, ἐκέλευσε τελευταίαν αὐτῇ δοῦναι χάριν, ἣν ἂν αἰτήσειεν· ἐδεῖτο δὲ οἰκεῖον ἔχειν τὸν εἰρημένον Πρεσβύτερον, καὶ ὡς ὀρθῶς δοξάζοντι περὶ τὸ D θεῖον, πείθεσθαι· ἑαυτὴν μὲν γὰρ ἔφη οἴχεσθαι, καὶ λοιπὸν τῆς ἐνταῦθα βιοτῆς μηδὲν φροντίζειν· περὶ δὲ αὐτοῦ ὀρρωδεῖν, μή τι πάθοι ὑπὸ θεομηνίας, ἢ αὐτὸς κακῶς πράξας, ἢ τὴν ἡγεμονίαν αἰσχρῶς ἀποβαλών. ἐπεὶ δικαίους, ἔφη, καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀδίκως πεισθείς τισιν, ἀϊδίῳ φυγῇ ἐζημίωσεν· ἐντεῦθεν ὁ Βασιλεὺς οἰκειότατα διετέθη περὶ τὸν Πρεσβύτερον τοῦτον. καὶ παρρησίας αὐτῷ μεταδοὺς, καὶ κοινωσάμενος περὶ ὧν ἐνετείλατο ἡ ἀδελφή, ᾠήθη (a) χρῆναι πάλιν πειρασθῆναι τῶν κατὰ τὸν Ἄρειον· ὡς εἰκός, ὑποτοπήσας ἀληθεῖς εἶναι τὰς διαβολάς, ἢ τῇ ἀδελφῇ χαριζόμενος· οὐκ εἰς μακρὰν τε E μετεκαλέσατο Ἄρειον ἀπὸ τῆς φυγῆς, καὶ γραφὴν ἐκέλευσεν ἐκδοῦναι ὧν πιστεύει περὶ Θεοῦ· ὁ δέ, τὸ καινὸν ἐκκλίνας ὧν πρότερον εὗρεν ὀνομάτων, ἑτέραν ὕφανεν ἔκθεσιν, ἁπλοῖς ῥητοῖς καὶ ἐγνωσμένοις ταῖς ἱεραῖς Βίβλοις χρησάμενος· καὶ ὅρκον ὤμοσεν, ἦ μὴν ὧδε πιστεύειν, καὶ κατὰ νοῦν ταῦτα φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοεῖν παρὰ ταῦτα· ἔχει δὲ ὧδε.

(a) χρῆναι πάλιν πειρασθῆναι: In Codice Fuketiano prima vox deest, & πειραθῆναι legitur, non πειρασθῆναι.

A

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Κωνσταντίνῳ, Ἄρειος καὶ Εὐζώϊος Πρεσβύτεροι.

Καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλής σου εὐσέβεια, δέσποτα Βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐγγράφως· ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ οὕτω πιστεύειν, καὶ αὐτοὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτακται· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον Θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἐλθόντα καὶ σάρκα ἀναλαβόντα, καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς ἅγιον Πνεῦμα, καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς Βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν Ἐκκλησίαν Καθολικὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων· (b) ταύτην δὲ τὴν πίστιν παρειλήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ Κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτω πιστεύομεν, καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς πᾶσα ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ ἅγιαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ὡς κατὰ πάντα πιστεύομεν, (c) κριτὴς ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ· διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν εὐσέβειαν, θεοφιλέστατε ἡμῶν Βασιλεῦ, Ἐκκλησιαστικοὺς ἡμᾶς ὄντας, καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας, ἑνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιῃρημένων τῶν ζητημάτων, (d) καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περισσολογιῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύοντες, τὰς συνήθεις εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου εὐσεβοῦς βασιλείας, καὶ παντὸς τοῦ γένους σου, κοινῇ πάντες ποιώμεθα· ταύτης τῆς πίστεως τὴν γραφὴν, οἱ μὲν ἔλεγον τεχνικῶς συγκεῖσθαι, καὶ τὸ δοκεῖν τοῖς ῥητοῖς διαλλάττειν· συμφέρεσθαι δὲ καὶ οὕτως τοῖς Ἀρείου δόγμασι κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τῶν ὀνομάτων ἄδειαν παρεχόντων ἐπαμφοτερίζειν, καὶ πρὸς ἑκατέραν διάνοιαν ταῦτα ἐκλαμβάνειν· ὑπολαβὼν δὲ ὁ Βασιλεὺς, παραπλήσια δοξάζειν Ἄρειόν τε καὶ Εὐζώϊον τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθόσιν, ἥσθη τῷ πράγματι· οὐ μὴν ἑαυτῷ ἐπέτρεψεν, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς δέξασθαι, πρὸ κρίσεως καὶ δοκιμασίας τῶν τούτου κυρίων, κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας· πέμπει δὲ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις τότε συνελθόντας Ἐπισκόπους, γράψας σκοπηθῆναι αὐτῶν τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως· φιλάνθρωπον δὲ ψῆφον ἐνεγκεῖν ἐπ' αὐτοῖς τὴν Σύνοδον, ἤν τε ὀρθῶς φανεῖεν δοξάζοντες, καὶ φθόνου χάριν ἐπιβουλευθέντες, ἤν τε μηδὲν ἔχοντες μέμφεσθαι τοῖς ἤδη ἐπ' αὐτοῖς κεκριμένοις, μεταμεληθεῖεν· (e) καιροῦ δὲ λαβόμενοι, πάλαι ταῦτα σπουδάζοντες, προφάσει

τῶν

Religioſiſſimo, Deique amantiſſimo Domino noſtro Imperatori Conſtantino Arius, & Euzoius Presbyteri.

Sicut præcepit Deo cariſſima pietas tua, Domine Imperator, fidem noſtram exponimus, ſcriptoque profitemur coram Deo, nos, & illos, qui nobiſcum ſunt, ita credere, uti ſubjectum eſt. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem; & in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, filium ejus, qui ex eo genitus eſt ante omnia ſæcula: Deum verbum, per quem omnia facta ſunt, quæ in cœlo, & quæ in terra:
B qui deſcendit, & incarnatus eſt: qui paſſus eſt, & reſurrexit, & aſcendit ad cœlos: & iterum venturus eſt, ut judicet vivos, & mortuos. Et in Spiritum ſanctum: in carnis reſurrectionem: & in vitam venturi ſæculi, regnumque cœlorum: & in unam Catholicam Eccleſiam Dei, quæ a primis cardinibus ad ultimos uſque terrarum fines porrigitur. Hanc autem fidem ex ſanctis Evangeliis accepimus, Domino diſcipulis ſuis dicente: Ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Niſi autem ita credimus, & niſi vere ſuſcipimus Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, ſicut omnis
C Catholica Eccleſia, & ſcripturæ docent, quibus per omnia credimus, Judex noſter ſit Deus nunc, & in futuro judicio. Idcirco pietatem tuam rogamus, Deo cariſſime Imperator, ut, cum Eccleſiaſtici ſimus, & fidem, ac ſenſum Eccleſiæ, ſanctarumque ſcripturarum teneamus, per pacificam, ac religioſam pietatem tuam uniamur matri noſtræ Eccleſiæ, ſublatis videlicet quæſtionibus, ac diſputationibus ſuperfluis, ut & nos, & Eccleſia mutuam inter nos pacem ſervantes, ſolemnes preces pro pacato, & religioſo Imperio tuo, & pro univerſa ſtirpe tua ſimul omnes ad Deum fundamus. Hujus fidei expoſitionem nonnulli quidem callide conſcriptam eſſe aſſeverabant: & ſpecie
D quidem verbis differre: revera tamen cum Arii doctrina conſentire juxta ſenſum verborum, quæ licentiam dabant in utramque partem vergendi, & eo, quem velles, modo ipſa intelligendi. Imperator vero Arium, & Euzoium idem cum Epiſcopis, qui Nicæam convenerant, ſentire arbitratus, maximam ex ea re cepit voluptatem. Neque tamen id ſibi arrogavit, ut eos ipſe in communionem ſuſciperet ante examen, ac judicium eorum, quorum id jus, pontificiumque erat juxta Eccleſiæ legem. Eos igitur mittit ad Epiſcopos, qui tum temporis Hieroſolymis erant congregati: ſcribitque, ut fidem ab illis expoſitam examinarent, &
E benignam de illis ſententiam ferrent, ſive recte ſentire, & per invidiam oppreſſi fuiſſe viderentur: ſive nihil habentes, quod de prolato in ſe judicio conquererentur, reſipuiſſent. Itaque occaſionem nacti hi, qui jampridem iſta machinabantur, prætextu

Im-

(b) ταύτην γὰρ τὴν πίστιν παρειλήφαμεν. In codice Fuketiano ſcriptum inveni ταύτην δὲ τὴν πίστιν, &c. quomodo etiam legitur apud Socratem in libro primo capite 26.

(c) κριτὴς ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεός. Codex Fuketii ἡμῖν ſcriptum habet.

(d) καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περισσολογιῶν. In libro primo Socratis cap. 26. legitur tantum καὶ τῶν περισσολογιῶν, expunctis tribus voculis, quæ tamen habentur etiam apud Nicephorum. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, καὶ τῶν ἐκτὸς ζητημάτων περ.

(e) καιροῦ δὲ λαβόμενοι, πάλαι ταῦτα σπουδάζοντες. Scribendum puto, καιροῦ δὴ λαβόμενοι οἱ πάλαι ταῦτα σπουδάζοντες. Quam ſcripturam in verſione mea ſum ſecutus. In optimo codice Fuketiano poſt verbum λαβόμενοι ponitur ſubdiſtinctio. Ceterum de Ario, & Euzoio in communionem ſuſceptis a Synodo Hieroſolymitana, vide, quæ notavi ad Socratis lib. 1. cap. 33.

(a) καὶ ὑμῶν

SÆC. IV. Arius, & Euzoius in communionem recepti.

Imperatoris literarum in communionem eos fuſceperunt. Quo facto literas ſcripſere tum ad ipſum Imperatorem, tum ad Alexandrinam Eccleſiam, & ad omnes Epiſcopos, & Clericos per Ægyptum, & Libyam, ac Thebaidem conſtitutos: hortantes, ut libentibus animis illos reciperent, cum & Imperator rectam eſse illorum fidem teſtatus fuiſſet, quam quidem epiſtolæ ſuæ ſubjecerunt; & univerſa Synodus Imperatoris judicium comprobaſset. Et hæc quidem Hieroſolymis ingenti ſtudio acta ſunt ad hunc modum.

CAPUT XXVIII.

Epiſtola Imperatoris Conſtantini ad Synodum Tyri: & de exilio ſancti Athanaſii per factionem Arianorum.

POrro Athanaſius fuga elapſus ex urbe Tyro venit Conſtantinopolim. Et Imperatorem adiens, coram Epiſcopis, qui ipſum condemnaverant, de injuriis ſibi illatis conqueſtus eſt: ſimulque petiit, ut quæ in urbe Tyro judicata fuerant, ſub conſpectu principis examinarentur. Quamobrem Conſtantinus cum hanc petitionem æquiſſimam eſſe cenſuiſſet, ad Epiſcopos Tyri congregatos ſcripſit in hunc modum. Equidem neſcio, quænam ſint a Concilio veſtro cum tumultu, ac procella judicata. Videtur tamen turbulenta quadam confuſione veritas quodammodo fuiſſe perverſa, dum vos ob mutuam inter vos contentionem, quam quidem inſuperabilem eſſe vultis, ea, quæ Deo accepta ſunt, minime perſpicitis. Verum divina providentia perficiet, ut & iſta contentionis mala manifeſtiſſime deprehenſa diſſipentur, & nobis perſpicue demonſtretur, an vos iſthic congregati aliquam veritatis curam geſſeritis, & utrum judicia veſtra abſque cujuſquam odio, & gratia tuleritis. Proinde vos omnes ad pietatem meam confeſtim venire volo, ut rerum a vobis geſtarum rationem coram me voſmetipſos accurate reddatis. Porro qua de cauſa hæc ad vos ſcribenda eſſe cenſuerim, voſque ad me his literis accerſiverim, ex his, quæ ſubjiciam, intelligetis. Ingredienti mihi cognominem, & omni ex parte felicem patriam meam Conſtantinopolim, ac forte tum in equo ſedenti, repente Athanaſius Epiſcopus una cum quibuſdam aliis, quos circa ſe habebat, in medio aggeris publici adeo inexpectatus occurrit, ut ſtuporis quoque occaſionem præberet. Teſtis eſt mihi Deus omnium ſpeculator, me primo aſpectu, quiſnam eſſet, agnoſcere minime potuiſſe: niſi quidam noſtrorum, quiſnam ille, & quid paſſus eſſet, percontantibus nobis renuntiaſſet. Ac tum quidem nec collocutus ſum cum illo, nec familiariter congreſſus. Cum autem ille quidem id poſtularet, ego vero recuſarem, ac propemodum juberem, illum ſubmoveri, ille majori cum libertate nihil aliud a nobis poſtulavit, quam veſtrum adventum, ut vobis præſentibus de his, quæ paſſus fuerat, libere conqueri poſſet. Quod cum mihi æquum, & temporibus meis congruum videretur, libens hæc ad vos ſcribi juſſi; ut

quot-

A τῶν Βασιλέως γραμμάτων, ἐδέξαντο αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν· καὶ ὅτε τοῦτο ἐποίησαν, αὐτῷ τε τῷ Βασιλεῖ ἔγραψαν, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην Ἐπισκόποις καὶ Κληρικοῖς, παρακελευσάμενοι προθύμως αὐτοὺς δέξασθαι, ὡς καὶ τοῦ Βασιλέως μαρτυρήσαντος ὀρθὴν εἶναι τὴν αὐτῶν πίστιν, ἣν τῇ οἰκείᾳ ἐπιστολῇ ὑπέταξαν, καὶ τῆς Συνόδου ἐπιψηφισαμένης τῇ τοῦ Βασιλέως κρίσει· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐν Ἱεροσολύμοις ἐσπουδάζετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗʹ.

B

Ἐπιστολὴ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὴν ἐν Τύρῳ Σύνοδον. καὶ ἐξορία τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἀρειανῶν.

ΑΘανάσιος δὲ φεύγων ἐκ Τύρου, εἰς Κωνσταντίνου πόλιν ἦλθε· καὶ προσελθὼν Κωνσταντίνῳ τῷ Βασιλεῖ, ἃ πέπονθεν ἀπωδύρατο, παρόντων τῶν καταδικασάντων αὐτοῦ Ἐπισκόπων· καὶ ἐδεῖτο τῶν ἐν Τύρῳ κεκριμένων γενέσθαι τὴν ἐξέτασιν ἐπὶ αὐτοῦ Βασιλέως· Κωνσταντῖνος δὲ εὔλογον εἶναι δοκιμάσας τὴν αἴτησιν, τάδε ἔγραψεν τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν Ἐπισκόποις· Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας Συνόδου μετὰ θορύβου C καὶ χειμῶνος κριθέντα· δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πέλας ἐρεσχελίαν, ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορώντων· ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαῤῥήδην ἐπιδεῖξαι, εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτόθι συνελθόντες ἐποιήσατε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα, χωρὶς τινὸς χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε· τοιγαροῦν ἐπειγμένος πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλθεῖν εὐλάβειαν βούλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν (a) καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν πα- D ραστήσητε· τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε· ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, συνέβαινε δέ με τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι, ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος ἐν μέσῳ τῆς λεωφόρου μετὰ ἑτέρων τινῶν οὓς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκήτως οὕτω προσῆλθεν, ὡς καὶ παρασχεῖν ἐκπλήξεως ἀφορμήν· μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος Θεὸς, ὡς οὐ δὲ ἐπέγνων αὐτὸν ὅστις ἦν, παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἐδυνήθην, εἰ μὴ τινές καὶ ὅστις ἦν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε πυνθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς, E ἀπήγγειλαν ἡμῖν· ἐγὼ μὲν οὖν οὐ διειλέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα· ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ πλείονος παῤῥησίας οὐδὲν ἕτερον παρ' ἡμῶν ᾔτει, ἢ τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵν' ὑμῶν παρόντων, ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως ἀποδύρασθαι δυνηθείη· ὅπερ ἐπειδὴ εὔλογον εἶναι καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον κατεφαίνετο, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα· ἵνα

πάντες

(a) καὶ ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε. Apud Athanaſium in Apologetico ſecundo adverſus Arianos, pag. 803. ſcriptum eſt δι' ὑμῶν αὐτῶν, &c. Verum in codice Fuketii ſcriptum inveni, καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν. Videndum itaque, an utraque lectio locum hic habere poſſit hoc modo, ἐφ' ἡμῶν καὶ δι' ὑμῶν αὐτῶν. Priorem tamen lectionem confirmat Socrates.

(b) οἱ

πάντες ὅσοι τὴν Σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην ἐπληρώσατε, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθαρόν τε καὶ ἀδιάστροφον ἐπ' ἐμοῦ, ὃν τοῦ Θεοῦ γνήσιον εἶναι θεράποντα οὐκ ἂν ἀρνηθείητε· τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν Θεὸν λαθρείας, τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύεται· καὶ τῶν Βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐλογούντων, οἱ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν· δῆλον δὲ ὅτι, ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει· πλὴν ὅμως, καθὰ προείρεται, καὶ (b) οἱ Βάρβαροι νῦν δι' ἐμὲ τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τὸν Θεὸν, καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμαθήκασιν, ὃν ὑπερασπίζειν μου πανταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ᾔσθοντο· ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεόν· ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται· ἡμεῖς δὲ οἱ τὰ μυστήρια τῆς εὐμενείας αὐτοῦ δοκοῦντες προβάλλεσθαι, οὐδὲ γὰρ ἂν εἴποιμι φυλάττειν, ἡμεῖς φημὶ οὐδὲν πράττομεν, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἔχοντα τὴν ἀναφοράν· ἀλλ' ἐπείχθητε, καθὰ προείρηται, καὶ πρὸς ἡμᾶς σπεύσατε πάντες ἢ τάχος, πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειράσομαι, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ πάντα ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττωνται, οἷς οὔτε ψόγος, οὔτε κακοδοξία τις δυνήσεται προσπλακῆναι διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπὶ πρόσχημα τι τοῦ ἁγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσι· τάδε τοῦ Βασιλέως γράψαντος, οἱ μὲν ἄλλοι δείσαντες, οἴκαδε ἀνεχώρησαν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας Ἐπίσκοπον, παραγενόμενοι πρὸς Βασιλέα, δίκαια ψηφίσασθαι ἐπὶ Ἀθανασίῳ τὴν ἐν Τύρῳ Σύνοδον διϊσχυρίζοντο· καὶ μάρτυρας παραγαγόντες εἰς μέσον Θεόγνιον καὶ Μάριν καὶ Θεόδωρον, Οὐάλεντά τε καὶ Οὐρσάκιον, ἔπεισαν ὡς μυστικὸν ποτήριον συνέτριψεν· ἄλλα τε πολλὰ λοιδορησάμενοι, ἐκράτησαν ταῖς διαβολαῖς· ὁ δὲ Βασιλεὺς, ἢ ἀληθῆ τάδε πιστεύσας, ἢ λοιπὸν ὁμονοεῖν τοὺς Ἐπισκόπους ὑπολαβὼν, εἴπερ ἐκποδὼν γένηται ὁ Ἀθανάσιος, προσέταξεν αὐτὸν ἐν Τριβέρει τῆς πρὸς δύσιν Γαλατῶν οἰκεῖν· καὶ ὁ μὲν ἀπήχθη.

(b) οἱ Βάρβαροι νῦν δι' ἐμέ. Hiberos intelligit, de quorum conversione supra locutus est Sozomenus.

A quotquot ad Synodum in urbe Tyro collectam convenistis, sine cunctatione ad comitatum clementiæ nostræ properetis; sinceritatem, atque integritatem judicii vestri rebus ipsis demonstraturi coram me, quem ingenuum esse famulum Dei nequaquam ipsi negaveritis. Mea certe opera divino numini inserviente, ubique terrarum pax viget; ipsi etiam Barbaris Dei nomen sincere venerantibus, qui ad hoc usque tempus veritatem ignoraverant. Porro qui veritatem ignorat, is Deum quoque ignoret necesse est. Veruntamen, sicut antea dixi, ipsi etiam Barbari, mea opera, qui ingenuus sum Dei famulus, Deum jam agnoverunt, B eumque venerari didicerunt: cujus providentia me ubique protegi, ac servari, rerum ipsarum experimento didicerunt. Quæ res præcipue ad notitiam Dei eos induxit. Et illi quidem metu nostri, Deum venerantur. Nos autem, qui sacramenta clementiæ ejus ostentare videmur, non enim dicam custodire; nos, inquam, nihil aliud agimus, quam quæ ad discordiam, & odium pertinent, &, ut absolute dicam, quæ ad humani generis perniciem tendunt. Verum accurrite, ut dixi, & universi quam celerrime ad nos properate: pro certo habentes, me omni ope, ac studio perficere conaturum, ut ea, quæ sunt legis Dei, C integra, & inconcussa præcipue serventur; quibus nec probrum, nec infamiæ labes ulla possit aspergi: dissipatis videlicet, ac protritis, penitusque deletis Sacrosanctæ legis inimicis, qui sub obtentu sanctissimi nominis varias, ac multiplices blasphemias inducunt. His ab Imperatore scriptis, alii metu perculsi ad sedes suas reverterunt. Eusebius vero Nicomediensis Episcopus, & qui cum illo erant, ad Imperatorem profecti, Synodum Tyri in causa Athanasii ea, quæ justa essent, decrevisse asseverarunt. Productisque in medium testibus Theognio, Mari, Theodoro, Valente, atque Ursacio persuaserunt Principi, sacrum calicem ab Athanasio confractum fuisse: D multisque aliis probris eum onerantes, calumniis suis prævaluerunt. Itaque Imperator, seu quod ista vera esse crederet, seu quod Episcopos in posterum concordes fore existimaret, amoto Athanasio, Treviros, quod oppidum est Galliæ, abire eum jussit. Et Athanasius quidem eo abductus est.

SÆC. IV.

Socr. lib. I. cap. 35.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ΄.

Περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἀνεδύετο εἰς κοινωνίαν Ἄρειον δέξασθαι· καὶ ὡς διεῤῥάγη Ἄρειος, νυξάσης αὐτὸν τῆς γαστρὸς εἰς ἀπόπατον.

CAPUT XXIX.

Quomodo Alexander Constantinopolitanus Episcopus Arium in communionem suscipere recusavit: & qualiter Arius, cum alvus eum ad secessum stimulasset, medius crepuit.

E

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Σύνοδον, ἧκε Ἄρειος εἰς Αἴγυπτον· μὴ κοινωνούσης δὲ αὐτῷ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, πάλιν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἐπίτηδες δὲ συνδραμόντων (a) τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἰδίᾳ, καὶ τῶν πειθομένων Εὐσεβίῳ τῷ Νικομηδείας Ἐπισκόπῳ, καὶ Συν-

Post Synodum Hierosolymitanam Arius in Ægyptium se contulit. Sed cum Alexandrina Ecclesia communicare ei renuisset, denuo venit Constantinopolim. Cum vero, qui idem cum illo sentiebant, & quotquot Eusebio Nicomediensi Episcopo adhærebant, separatim de industria eo convenissent, & ad

(a) τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἰδίᾳ. Vocem ἰδίᾳ in interpretatione sua omisit Epiphanius Scholasticus. Ferri tamen non potest, si referatur ad συνδραμόντων. Vult enim dicere Sozomenus, Arianos, & eos, qui ex factione erant Eusebii, clanculum inter se convenisse, & privatos cœtus celebrasse, id agentes, ut Synodus Episcoporum convocaretur. In codice Fuketiano post verbum φρονούντων ponitur subdistinctio, non autem post ἰδίᾳ.

(b) ἀπη-

SÆC.IV.

ad celebrandam Synodum ſe pararent, Alexander, qui tunc temporis Conſtantinopolitanam ſedem regebat, intellecto eorum conſilio, Synodum diſſolvere conatus eſt. Sed cum id perficere minime valuiſſet, ſocietati, & communioni cum Ario jungendæ palam contradixit; nefas eſſe dicens, & ab Eccleſia prorſus alienum, & ſuam ipſorum ſententiam, & eorum, qui ex univerſo prope terrarum orbe Nicæam conveniſſent, irritam facere. Qui vero cum Euſebio erant, cum primo quidem verbis Alexandrum flectere minime valuiſſent, contumeliis eum afficientes, cum ſacramento interminati ſunt, niſi Arium intra certum diem ſuſcepiſſet, ipſum quidem expulſum Eccleſia, in exilium abiturum: ſucceſſorem vero ipſius cum Ario communicaturum eſſe. Poſthæc utrique a ſe invicem eo tempore diſceſſerunt. Euſebiani quidem diem præſtitutum opperientes, quo ea, quæ minati fuerant, perficerent. Alexander vero, vota faciens, ne Euſebii verba opere ipſo adimplerentur. Præcipue autem ei pavorem incuſſerat Imperator, quem Euſebiani quodammodo in ſententiam ſuam traxerant. Igitur pridie ejus diei, qui condictus fuerat, irrepens ſub altare, tota nocte jacuit pronus; Deum rogans, ne ea, quæ adverſus ipſum conſtituta fuerant, ad exitum perduci ſineret. Eodem die cum Arius neſcio quo proficiſceretur ſub veſperam, repente laxata alvo, neceſſitate compulſus ad publicum locum ei rei deſtinatum perrexit. Cumque elapſo jam longo temporis ſpatio non rediret, quidam eorum, qui foris ipſum præſtolabantur, introgreſſi, hominem mortuum in ſella jacentem deprehendunt. Quod ubi palam factum eſt, non eadem omnium fuit opinio de illius morte. Alii enim arbitrati ſunt, eum repentino morbo cor ipſius invadente oppreſſum, aut certe defectionem paſſum ex immoderato gaudio, propterea quod res ipſi ex voto ſuccederent, ſubito interiiſſe. Alii vero eum tanquam impium pœnas dediſſe exiſtimarunt. Sed qui opinionem ejus ſectabantur, eum maleficis artibus necatum eſſe evulgarunt. Cæterum haudquaquam abſurdum fuerit ea, quæ ab Athanaſio Alexandriæ Epiſcopo de morte illius conſcripta ſunt, hic in medium adducere. Sic autem ſe habent.

Socr. lib. 1. cap. 37.

Arii interitus.

(*b*) ἀπηγόρευε ταῖς πρὸς ἄρειον σπουδαῖς. Ex codice Fuketiano, & ex Nicephoro Calliſto emendavi σπονδαῖς, quemadmodum etiam legit Chriſtophorſonus. Epiphanius tamen Scholaſticus σπουδαῖς legerat, ut ex verſione ejus apparet. Sic enim vertit: *aperte Arii niſibus interdixit*.

A Σύνοδον ποιῆσαι παρασκευαζομένων, αἰσθόμενος τῆς αὐτῶν σπουδῆς Ἀλέξανδρος ὁ τότε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει διέπων θρόνον, ἐπειράθη διαλῦσαι τὴν Σύνοδον· ὡς δὲ τοῦτο οὐκ ἐξεγένετο, ἄντικρυς (*b*) ἀπηγόρευε ταῖς πρὸς Ἄρειον σπονδαῖς, μὴ θεμιτὸν, μὴ δὲ Ἐκκλησιαστικὸν εἶναι λέγων, σφῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἄκυρον ποιεῖν, καὶ τῶν ἅμα αὐτοῖς ἐκ πάσης σχεδὸν τῆς ὑφ' ἥλιον συνεληλυθότων εἰς Νίκαιαν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον, ὡς τὰ πρῶτα λόγοις οὐκ ἔπειθον τὸν Ἀλέξανδρον, ἐμπαροινήσαντες αὐτῷ μετ' ἀπειλῆς διεμαρτύραντο, εἰ μὴ προσδέξεται τὸν Ἄρειον εἰς ῥητὴν ἡμέραν, B αὐτὸν μὲν ὑπερορίαν οἰκήσειν ἐκβληθέντα τῆς Ἐκκλησίας, Ἀρείῳ δὲ κοινωνήσειν τὸν μετ' αὐτόν· ἐπὶ τούτοις τε ἀπηλλάγησαν τότε ἀλλήλων· οἱ μὲν, τῇ προθεσμίᾳ περιμένοντες ἐπιτελέσαι τὰς ἀπειλάς· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, προσευχόμενος μὴ εἰς ἔργον ἐκβῆναι τοὺς Εὐσεβίου λόγους· μάλιστα δὲ αὐτὸν περιδεᾶ ἐποίει καὶ ὁ Βασιλεὺς, ἐνδιδόναι τρόπον τινὰ συμπεισθείς· τῇ δὲ πρὸ τῆς προθεσμίας ἡμέρᾳ, εἰσδὺς (*c*) ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, παννύχιος ἔκειτο πρηνὴς, τοῦ Θεοῦ δεόμενος, ἐμποδισθῆναι τὸ τέλος τῶν κατ' αὐτοῦ βεβουλευμένων· κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἡμέραν, C ἀπιὼν που περὶ δείλην ὀψίαν ὁ Ἄρειος, ἐξαπίνης ἀνακινησάσης αὐτὸν τῆς γαστρὸς, τοῦ κατεπείγοντος ἐγίνετο, καὶ εἰς δημόσιον τόπον πρὸς τοιαύτην χρείαν ἀφωρισμένον ἦλθεν· ὡς δὲ ἐπὶ πολλῷ οὐκ ἐξῄει, εἰσελθόντες τινὲς τῶν ἔξω προσδεχομένων αὐτὸν, καταλαμβάνουσιν νεκρὸν ἐπὶ τῆς καθέδρας κείμενον· ἐπὶ δὲ τοῦτο δῆλον ἐγένετο, οὐ ταῦτα πάντες ἐνόμιζον περὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς· ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν, ἀθρόᾳ νόσῳ ληφθεὶς περὶ τὴν καρδίαν, ἢ πάρεσιν ὑπομείνας ὑφ' ἡδονῆς τῶν κατὰ γνώμην ἀπαντησάντων πραγμάτων, αὐθωρὸν D τεθνάναι· τοῖς δὲ, ὡς δυσσεβήσας δεδωκέναι δίκην· οἱ δὲ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, γοητείαις ἐλογοποίουν ἀνῃρῆσθαι τὸν ἄνδρα· οὐκ ἄτοπον δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα Ἀθανασίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας εἰς μέσον ἀγαγεῖν· ἔχει δὲ ὧδε.

(*c*) ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον. Epiphanius Scholaſticus hunc locum ita vertit, *ſub altari pronus jacens*: id eſt, *ad pedes altaris*. Nicephorus pro ὑπὸ habet, ἐπὶ τὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης θυσιαστήριον ἐπὶ τὸ στόμα πεσών. Rufinus vero, ex quo hæc deſumta ſunt, in capite duodecimo libri decimi dixit, *ſub altari jacens*.

CAPUT XXX.

Quid ſcripſerit Magnus Athanaſius de morte Arii.

NAm & ipſe Arius, qui hujus quidem hæreſeos auctor, Euſebii vero conſors fuit, cum a beatæ memoriæ Conſtantino Auguſto, adjuvantibus Euſebianis, evocatus, fidem ſuam ſcripto proditam edere juberetur; ſcripſit ſubdolus, impudentes impietatis ſuæ voces occultans, & quemadmodum diabolus ſacræ ſcripturæ verba ſimplicia, & ut ſcripta ſunt, ipſe quoque uſurpans. Deinde cum beatus Conſtantinus diceret: Si præter iſta nihil in mente clauſum habes,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

E *Οἷα γράφει ὁ μέγας Ἀθανάσιος περὶ τῆς Ἀρείου ῥήξεως.*

ΚΑὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἄρειος, ὁ τῆς μὲν αἱρέσεως ἔξαρχος, Εὐσεβίου δὲ κοινωνὸς, κληθεὶς ἐκ σπουδῆς τότε τῶν περὶ Εὐσέβιον παρὰ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, ἀπαιτούμενος ἐγγράφως εἰπεῖν τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἔγραψεν ὁ δόλιος, κρύπτων τὰς ἀναιδεῖς δυσσεβείας λέξεις, ὑποκρινόμενος καὶ αὐτὸς ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν γραφῶν ῥήματα ἁπλᾶ καὶ ὡς ἐστι γεγραμμένα· εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου, εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα ἐν τῇ

τῇ διανοίᾳ, (a) μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός· ἀμυνεῖται γάρ ἐπιορκήσαντά σε αὐτὸς ὁ Κύριος· ὤμοσεν ὁ ἄθλιος, μήτε ἔχειν, μήτε ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα φρονεῖν, (b) κἂν εἰρῆσθαι πώποτε εἴη παρ' αὐτοῦ· (c) ἀλλ' εὐθὺς ἐξελθὼν ὥσπερ δίκην δοὺς, κατέπεσε· καὶ πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκησε μέσος· πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος, θάνατός ἐστιν· καὶ οὐ δεῖ τινὸς ἐπεμβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ τελευτήσας, ἀδήλου ὄντος μὴ ἕως ἑσπέρας καὶ αὐτὸν τοῦτο καταλάβῃ· τὸ δὲ τέλος τοῦ Ἀρείου, ἐπειδὴ οὐχ ἁπλῶς γέγονε, διατοῦτο καὶ διηγήσεώς ἐστιν ἄξιον· τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλούντων εἰσαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ μὲν Ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρος, ἀντέλεγεν· ὁ δὲ Ἄρειος ἐθάῤῥει τῇ βίᾳ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου· (d) Σάββατον γὰρ ἦν, καὶ προσεδόκα τῇ ἑξῆς συνάγεσθαι· πολὺς δὲ ἀγὼν ἦν, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου· ἀλλ' ὁ Κύριος κριτὴς γενόμενος, ἐβράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων· οὔπω γὰρ ὁ ἥλιος ἔδυ· καὶ χρείας αὐτὸν ἑλκυσάσης εἰς τόπον, ἐκεῖ κατέπεσε· καὶ ἀμφοτέρων, τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν, εὐθὺς ἐστερήθη· καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Κωνσταντῖνος ἀκούσας ἐθαύμασεν, εἰδὼς ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπίορκον· πᾶσι δὲ τότε γέγονε φανερὸν, ὅτι τῶν μὲν περὶ Εὐσέβιον ἠσθένησαν αἱ ἀπειλαὶ, καὶ ἡ ἐλπὶς Ἀρείου ματαία γέγονεν· ἐδείχθη δὲ πάλιν, ὅτι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία, καὶ ὧδε, καὶ ἐν τῇ τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίᾳ· τίς οὖν οὐ θαυμάσειεν, ὁρῶν τούτοις δικαιῶσαι φιλονεικοῦντας, ὃν ὁ Κύριος κατέκρινε, καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, (e) οὓς ἀκοινωνήτους ἤλεγξεν ὁ Κύριος, μὴ

A habes, veritatem contestare. Nam si pejeraveris, ipse Dominus pœnas a te exiget. Miser juravit, se nihil habere præter illa, quæ tum scripsisset, nec aliter unquam aut dixisse se, aut sensisse. Verum illico egressus, tanquam pœnas luens, corruit: & pronus jacens crepuit medius. Omnibus quidem hominibus communis vitæ exitus mors est: nec ulli mortuo, quamvis inimicus sit, insultandum est, cum incertum sit unicuique, an non & ipsum ante vesperam mors occupatura sit. Sed tamen exitus Arii, quia non simplici, ac vulgari modo contigit, idcirco a nobis merito commemorandus videtur. Nam cum Eusebiani minarentur, B sese illum in Ecclesiam introducturos, Alexander quidem Episcopus Constantinopoleos contradicebat. Arius vero violentia, ac minis Eusebii confidebat. Erat tunc dies Sabbati; ac postridie sperabat, se in Ecclesiam conventurum. Ingens igitur erat certamen; illis quidem interminantibus, Alexandro vero Deum orante. Verum Dominus judex certaminis constitutus, contra eos, qui injuste agebant, sententiam tulit. Nondum enim sol occiderat, cum Arius necessitatis cujusdam causa in locum publicum digressus, illic occubuit, vita simul, & communione repente spoliatus. Et beatæ quidem recordationis Constantinus, ea re audita C obstupefactus est, cernens, illum convictum esse perjurii. Omnibus vero tunc manifeste patuit, & Eusebianorum minas infirmas, & spem Arii vanam fuisse. Præterea etiam ostensum est, Arianam vesaniam & hic, & in Ecclesia primogenitorum Dei, a Servatore nostro excommunicatam esse. Quis igitur non magnopere miretur, cum videat istos id agere, ut eum excusent, quem Dominus condemnavit, & eam hæresim defendere, quam Dominus ex-

(a) Μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός. Id est *jura per veritatem*. Hoc enim erat jusjurandum Christianorum, ut legitur in epistolis beati Pauli: *in veritate dico, non mentior*. D Deum enim veritatem esse credebant, quemadmodum docent sacræ paginæ. Quare cum dicebant in veritate, idem erat, ac si dicerent, in Dei nomine. Athanasius in Apologetico ad Constantium Imperatorem: ἐβουλόμην δὲ αὐτὸν ὅστις ἐστὶν, ἐνταῦθα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι. ἃ γὰρ ὡς Θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. Id est: *Vellem autem, hunc hominem, quisquis est, hic adesse, ut eum coram veritate ipsa interrogarem. Quæcunque enim quasi præsente Deo dicimus, ea nos Christiani pro jurejurando habemus.*

(b) κἂν εἰρῆσθαι πώποτε εἴη παρ' αὐτοῦ. Hunc locum correxi ex Athanasio in oratione prima contra Arianos. Inde enim descriptus est a Sozomeno. Sic ergo illic habetur: ὤμοσεν ὁ ἄθλιος, μήτε ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα κἂν εἰρῆσθαι πώποτε παρ' αὐτοῦ ἢ πεφρονῆσθαι.

(c) ἀλλ' εὐθὺς ἐξελθών. Idem scribit Athanasius in epistola ad Serapionem: Arium scilicet ab Imperatore Constantino evocatum opera, ac studio Eusebianorum, fidem suam ei obtulisse, jurasseque, se nihil aliud præter illam credere. E Cumque e palatio digressus esset, Eusebianos eum protinus in Ecclesiam introducere voluisse. Quæ quidem manifeste pugnant cum iis, quæ scribit Rufinus, eumque secuti Socrates, atque Sozomenus. Nam Rufinus quidem scribit, Arium, cum presbyteri cujusdam opera ab exilio revocatus fuisset, libellum fidei obtulisse Constantino Imperatori, sensu quidem alienum a Nicæna fide, verbis tamen haudquaquam dissentientem. Constantinum vero eum ne sic quidem admittere voluisse, sed ad Synodi Hierosolymitanæ examen remisisse; a qua Arius, post Imperatoris testimonium, in communionem receptus est. Eundem postea Alexandriam rediisse, moxque inde revocatum esse Constantinopolim, tradit idem Rufinus, & post illum Socrates, atque Sozomenus. Nisi quod isti postremam hanc Arii evocationem Constantino adhuc superstite accidisse narrant, non ut Rufinus, regnante Constantio. Atqui Athanasius duobus in locis diserte testatur, Arium statim post libellum fidei oblatum Constantino, cum ex palatio decederet, deductum esse ab Eusebianis in Ecclesiam, ut cum Alexandro communicaret. Non igitur remissus est ad Synodum Hierosolymitanam. Deinde ex narratione Rufini, & Socratis, atque Sozomeni necesse esset dicere, Arium duos fidei libellos Constantino Principi obtulisse; alterum ante Synodum Hierosolymitanam, anno Christi 335. alterum anno sequenti, cum ab Eusebio introducendus esset in Ecclesiam Constantinopolitanam. Id enim diserte scribit Athanasius. At quorsum duo libelli, cum Constantinus Imperator, priore libello accepto, Arii fidem approbaverit, & de illo in communionem recipiendo scripserit ad Synodum Hierosolymitanam, ut docet epistola Synodica? Cur Imperator Constantinus post suum ipsius judicium, post Hierosolymitanæ Synodi sententiam, iterum formulam fidei, & juramentum ab Ario exegit? Quomodo Alexander communicare cum Ario recusavit, qui ab integra Synodo susceptus fuerat in communionem? Ex his apparet, verissimum esse id, quod scripsi in libro secundo observationum Ecclesiasticarum: Arium illum, qui a Synodo Hierosolymitana susceptus est in communionem, non esse Arium hæresiarcham, sed alterum ei cognominem. Quod quidem etiam ex Athanasio demonstrari potest. Is enim in epistola ad Serapionem diserte scribit, Arium extra communionem Ecclesiæ diem suum obiisse. Consultus fuerat a Serapione Athanasius, utrum Arius ante obitum in communionem Ecclesiæ admissus fuisset. Negat id Athanasius, aitque, Eusebium quidem id perficere studuisse; sed Arium tristi morte præreptum, vita simul, & communione privatum esse: atque ita hæresim illam Divino judicio ἀκοινώνητον, id est *incommunicabilem* esse renuntiatam. Quod si Arius hæresiarches a Synodo Hierosolymitana receptus esset in communionem, falso ista dicerentur ab Athanasio.

(d) σάββατον γὰρ ἦν. In oratione prima Athanasii contra Arianos legitur, σάββατον δὲ ἦν.

(e) οὓς ἀκοινωνήτους. Hodie apud Athanasium legitur ἣν ἀκοινώνητον, quam lectionem veriorem puto.

SÆC. IV. excommunicatam esse patefecit, tunc cum ejus auctorem non passus est in Ecclesiam ingredi? Hoc mortis genere Arium interiisse accepimus. Fertur porro, longo post tempore neminem ea sella usum fuisse, in qua Arius occubuerat. Nam cum multi in eum locum, tanquam publicum, necessitatis causa confertim introirent, sicut in turba fieri solet; cunctique introeuntes sese invicem hortarentur, ut sellam illam refugerent, exinde etiam posteris abominabilis hic locus factus est, eo quod Arius impietatis suæ pœnas illic dedisset. Aliquanto post Arianus quidam opulentus, ac potens, data opera eum locum emit a fisco: & commutata priore forma, domum illic ædificavit, ut res paulatim in oblivionem veniret vulgi, nec perpetua recordationis serie mors Arii traduceretur.

A μὴ ἀφεὶς τὸν αὐτῆς ἔξαρχον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐλθεῖν· ὧδε μὲν Ἄρειον ἀποθανεῖν παρειλήφαμεν· λόγους οὖν, ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ μηδένα χρήσασθαι τῇ καθέδρᾳ ἐφ᾽ ᾗ τέθνηκεν· οἷα δὲ εἰς δημόσιον χῶρον διὰ τὴν χρείαν ὀχλουμένων, ὡς φιλεῖ ἐν πλήθει γίνεσθαι, καὶ παρακελευομένων ἀλλήλοις τῶν εἰσιόντων φυλάττεσθαι τὴν καθέδραν, ἀποτρόπαιος ἦν καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα ὁ τόπος, ὡς ἀσεβείας ποινὰς αὐτόθι δεδωκότος Ἀρείου· χρόνῳ δὲ ὕστερον, τῶν τὰ αὐτοῦ φρονούντων τὶς (f) πλούσιός τε ἐν δυνάμει, σπουδῇ χρησάμενος, ἐπρίατο τοῦτον τὸν τόπον παρὰ τοῦ δημοσίου, καὶ οἰκείαν κατεσκεύασε, καθελὼν τὴν προτέραν ὄψιν, B ὥστε λήθην γενέσθαι τῷ δήμῳ, καὶ μὴ τῇ διαδοχῇ τῆς τοιαύτης ἀναμνήσεως, τὸν Ἀρείου θάνατον κωμῳδεῖσθαι.

(f) πλούσιός τε ἐν δυνάμει. Scribendum est πλούσιός τε καὶ ἐν δυνάμει, ut Savilius ad oram sui codicis adnotavit ex Christophorsoni libro.

CAPUT XXXI.

De iis, quæ Alexandriæ post Arii mortem contigerunt, & quidnam Magnus Constantinus scripserit Alexandrinis.

CÆterum mortuo Ario, contentio de dogmatibus ab illo primum invectis neutiquam finem accepit; nec destiterunt opinionis illius sectatores insidias struere iis, qui contrariam sententiam tuebantur. Denique cum & populus urbis Alexandrinæ assidue vociferaretur, Deumque in supplicationibus publicis oraret pro reditu Athanasii; & Magnus Antonius Monachus frequentes de eo literas ad Imperatorem scripsisset, rogans, ne Melitianis fidem haberet, sed eorum accusationes calumniarum loco duceret; Imperator tamen flecti non potuit. Verum ad Alexandrinos quidem literas scribens, dementiam illis, & levitatem exprobravit: Clericis vero, & sacris virginibus, ut quiescerent, præcepit: affirmans, se nequaquam mutaturum sententiam, nec revocaturum esse Athanasium, utpote seditiosum, & Ecclesiastico judicio condemnatum. Antonio autem rescripsit, se adduci non posse, ut sententiam Synodi despiceret. Etenim, inquit, quamvis pauci quidam per odium, aut gratiam judicaverint, haudquaquam credibile est, tantam prudentium, ac bonorum Episcoporum multitudinem pari modo affectam fuisse. Athanasium enim contumeliosum, & arrogantem esse, discordiæque, & seditionis auctorem. Quippe adversarii hæc potissimum crimina objiciebant Athanasio, eo quod Imperator ejus generis homines mirum in modum aversaretur. Cum igitur Imperator Ecclesiam duas in partes divisam esse accepisset, & alios quidem Athanasium, alios vero Joannem fovere, gravissime indignatus est, & Joannem multavit exilio. Hic est Joannes, qui Melitio successerat, & quem Tyrensis Synodus communicare Ecclesiæ jusserat, & tam ipsum, quam eos, qui sententiam illius sequebantur, honoris sui gradum in clero retinere. Atque hoc quidem non ex sententia inimicorum Athanasii successit. Factum est tamen nihilominus: nec decreta Tyrensis Concilii quidquam Joanni profuere. Nulla enim prece, aut excusatione flecti poterat Princeps erga eum,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

Περὶ τῶν μετὰ τελευτὴν Ἀρείου συμβάντων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· καὶ οἷα τοῖς ἐκεῖσε ὁ μέγας ἔγραψε Κωνσταντῖνος.

ἈΛλὰ γὰρ οὐδὲ τούτου τελευτήσαντος, τέλος ἔσχεν ἡ ζήτησις ὧν εὗρε δογμάτων· οὐ δὲ C ἐπαύσαντο οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, τοῖς τἀναντία δοξάζουσιν ἐπιβουλεύεσθαι· ἀμέλει τοι καὶ τοῦ Ἀλεξανδρέων δήμου συνεχῶς ἐκβοῶντος, καὶ ἐν λιταῖς ἱκετεύοντος περὶ τῆς Ἀθανασίου καθόδου, καὶ Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου Μοναχοῦ πολλάκις περὶ αὐτοῦ γράψαντος, καὶ ἀντιβολοῦντος μὴ πείθεσθαι τοῖς Μελιτιανοῖς, καὶ συκοφαντίας ἡγεῖσθαι τὰς αὐτῶν κατηγορίας, οὐκ ἐπείσθη ὁ Βασιλεύς· ἀλλὰ τοῖς μὲν Ἀλεξανδρεῦσιν ἔγραψεν, ἄνοιαν καὶ ἀταξίαν ἐγκαλῶν· Κληρικοῖς δὲ καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις ἡσυχίαν ἐπιτάττων· καὶ μὴ μετατίθεσθαι τῆς γνώμης ἰσχυρίζετο, D μὴ δὲ μετακαλεῖσθαι τὸν Ἀθανάσιον, ὡς στασιώδη, καὶ Ἐκκλησιαστικῇ καταδεδικασμένον κρίσει· Ἀντωνίῳ δὲ ἀντεδήλωσε, μὴ οἷός τε εἶναι, τῆς Συνόδου ὑπεριδεῖν τὴν ψῆφον· εἰ γὰρ καὶ ὀλίγοι, φησὶ, πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ἐδίκασαν, οὐ δήπου πιθανὸν, τοσαύτην πληθὺν ἐλλογίμων καὶ ἀγαθῶν Ἐπισκόπων τῆς ὁμοίας γενέσθαι γνώμης· τὸν γὰρ Ἀθανάσιον ὑβριστὴν τε εἶναι καὶ ὑπερήφανον, καὶ διχονοίας καὶ στάσεως αἴτιον· οἱ γὰρ ἐναντίως ἔχοντες πρὸς αὐτὸν, περὶ ταῦτα μάλιστα διέβαλλον αὐτὸν, καθότι ὁ Βασιλεὺς τοὺς E τοιούτους ὑπερφυῶς ἀπεστρέφετο· τότε γοῦν πυθόμενος διχῇ μεμερίσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς μὲν Ἀθανάσιον, τοὺς δὲ Ἰωάννην θαυμάζειν, σφόδρα ἠγανάκτησε, καὶ αὐτὸν Ἰωάννην ἐξώρισεν· ἦν δὲ οὗτος, ὁ Μελίτιον διαδεξάμενος, καὶ παρὰ τῆς ἐν Τύρῳ Συνόδου προσαχθεὶς τῇ Ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν, καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἰδίων κλήρων ἔχειν αὐτός τε καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες· καὶ τοί γε παρὰ γνώμην τοῦτο ἀπέβη τοῖς Ἀθανασίου ἐχθροῖς· ἀλλ᾽ ὅμως ἐγένετο, καὶ οὐδὲν ὤνησεν Ἰωάννην τὰ δεδογμένα τοῖς ἐν Τύρῳ συνεληλυθόσι· κρείττων γὰρ ἦν ὁ Βασιλεὺς ἱκε-

ἱκεσίας καὶ παντοδαπῆς παραιτήσεως, πρὸς τὸν ὑπονοούμενον εἰς στάσιν ἢ διχόνοιαν ἐγείρειν τὰ πλήθη τῶν Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄.

Ὅτι κατὰ πασῶν αἱρέσεων νόμον ὁ Κωνσταντῖνος ἔθετο, μὴ ἀλλαχοῦ ἐκκλησιάζειν, ἢ τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, δι' οὗ καὶ αἱ πλεῖσται τῶν αἱρέσεων ἠφανίσθησαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον Ἀρειανοὶ τὸ Ὁμοούσιον τεχνηέντως περιελεῖν ἐπεχείρησαν.

Τὸ δὲ Ἀρείου δόγμα, εἰ καὶ πολλοῖς ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐσπουδάζετο, οὔπω εἰς ἴδιον διεκέκριτο λαὸν, ἢ ὄνομα τοῦ εὑρόντος· ἀλλὰ πάντες ἅμα ἐκκλησίαζον, καὶ ἐκοινώνουν· πλὴν Ναυατιανῶν, καὶ τῶν ἐπικαλουμένων Φρυγῶν, Οὐαλεντινιανῶν τε καὶ Μαρκιωνιστῶν καὶ Παυλιανῶν, καὶ εἴ τινες ἕτεροι ἑτέρας ἤδη ηὑρημένας αἱρέσεις ἐπλήρουν· κατὰ τούτων δὲ πάντων (a) νόμον θέμενος ὁ Βασιλεὺς, προσέταξεν ἀφαιρεθῆναι αὐτῶν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις συνάπτεσθαι, καὶ μήτε ἐν οἰκίαις ἰδιωτῶν, μήτε δημοσίᾳ ἐκκλησιάζειν· κάλλιον δὲ τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν εἰσηγεῖτο, καὶ εἰς ταύτην συνιέναι συνεβούλευσε· διὰ τοῦτον δὲ τὸν νόμον, τούτων τῶν αἱρέσεων οἶμαι τὴν πολλὴν ἀφανισθῆναι μνήμην· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πρὶν Βασιλέων, ὅσοι τὸν Χριστὸν ἔσεβον, εἰ καὶ τὰς δόξας διεφέροντο, πρὸς τῶν Ἑλληνιστῶν οἱ αὐτοὶ ἐνομίζοντο, καὶ κακῶς ὁμοίως ἔπασχον· σφᾶς δὲ αὐτοὺς πολυπραγμονεῖν, διὰ τὰς κοινὰς συμφορὰς οὐκ ἠδύναντο· καὶ διατοῦτο ῥᾳδίως καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι συνιόντες ἐκκλησίαζον, καὶ συνεχῶς ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις, εἰ καὶ ὀλίγοι ἦσαν, οὐ διελύθησαν· μετὰ δὲ τοῦτον τὸν νόμον, οὔτε δημοσίᾳ ἐκκλησιάζειν ἠδύναντο κωλυόμενοι, οὔτε λάθρα, τῶν κατὰ πόλιν Ἐπισκόπων καὶ Κληρικῶν παρατηρούντων· ἐντεῦθεν δὲ περιδεεῖς οἱ πλείους γενόμενοι, τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ προσέθεντο· οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης μείναντες, οὐκέτι διαδόχους τῆς αὐτῶν αἱρέσεως καταλιπόντες, ἐτελεύτησαν· ὡς μήτε εἰς ταυτὸν συνιέναι συγχωρούμενοι, μήτε ἀδεῶς ὁμοδόξους ἐκδιδάσκειν δυνάμενοι· ἐπεὶ καὶ τὴν ἀρχὴν αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ὀλίγους τοὺς ζηλώσαντας ἔσχον, ἢ διὰ σκαιότητα δογμάτων, ἢ φαυλότητα τῶν εὑρόντων καὶ κατηγητῶν τούτων γενομένων, οἱ δὲ τὰ Ναυάτου φρονοῦντες, ὡς ἀγαθῶν ἡγεμόνων ἐπιτυχόντες, καὶ τὰ αὐτὰ περὶ τὸ θεῖον τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ δοξάζοντες, πολλοί τε ἦσαν ἐξ ἀρχῆς, καὶ διέμειναν, οὐδὲν μέγα βλαβέντες ὑπὸ τούτου τοῦ νόμου· ὡς γὰρ οἶμαι, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἑκὼν καθυφίει, φοβῆσαι μόνον, οὐ λυμήνασθαι τοὺς ὑπηκόους προθέμενος· καὶ Ἀκέσιος δὲ ὁ τότε ἐν Κωνσταντίνου πόλει τῆς αὐτῶν αἱρέσεως Ἐπίσκοπος, Βασιλεῖ κεχαρισμένος ὢν διὰ τὸν βίον, ὡς εἰκὸς, ἐβοήθει τῇ ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ· Φρύγες δὲ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρχομένην, παραπλήσια

A eum, quem Christianorum plebem ad discordiam, ac seditionem impellere suspicio erat.

CAPUT XXXII.

Quod Constantinus legem tulit contra omnes hæreses, ne alibi, quam in Ecclesia Catholica, populus colligeretur: quo factum est, ut pleræque hæreses abolitæ sint. Et quomodo Ariani, qui cum Eusebio erant, vocem Consubstantialis fraudulenter conati sint tollere.

Cæterum dogma Arii, licet in disputa-
B tionibus multorum studio, ac favore defenderetur, nondum tamen in peculiarem sectam ex auctoris nomine distinctum erat. Sed cuncti simul collectas agebant, atque inter se communicabant, exceptis Novatianis, & iis, qui dicuntur Phryges, Valentinianis item, ac Marcionistis, & Paulianis, & si qui præter hos alii alias jam inventas hæreses sectabantur. Contra hos omnes lege lata Imperator præcepit, ut oratoria illis adimerentur, & Ecclesiis Catholicis sociarentur; utque nec in privatis ædibus, nec in publico loco colligerentur. Præstare enim ajebat, ut cum Ecclesia Catholica communicarent, utque ad eam accederent, hortabatur. Hac autem lege factum est, ut istarum
C sectarum memoria magna ex parte intercideret. Nam superiorum Imperatorum temporibus, quicumque Christum colebant, licet opinionibus inter se dissentirent, a Gentilibus tamen pro iisdem habebantur, parique omnes vexabantur modo: nec ob communes calamitates eis licebat in semetipsos curiosius inquirere. Quam ob causam singuli facile in unum convenientes, separatim collectas celebrabant; & assidue secum mutuo colloquentes, tametsi pauci numero essent, nequaquam dissipati sunt. Post hanc vero legem nec publice collectas agere eis licuit, lege id prohibente; nec clanculo, cum singularum civitatum Episcopi, ac Clerici eos
D sollicite observarent. Unde factum est, ut plerique eorum metu perculsi, Ecclesiæ Catholicæ sese adjunxerint. Alii vero licet in eadem sententia perseveraverint, nullis tamen opinionis suæ successoribus post se relictis, ex hac vita migrarunt: quippe qui nec in unum coire permitterentur, nec opinionis suæ consortes libere, ac sine metu docere possent. Nam ab initio cæteræ quidem hæreses paucos admodum sectatores habuerunt, sive ob dogmatum absurditatem, sive ob imperitiam auctorum, qui ea excogitaverant, ac docuerant. Novatiani vero, utpote qui bonos ductores nati essent, idemque cum Ecclesia Catholica sentirent de divinita- Novatianis indultum.
E te, jam inde ab initio permulti fuerunt, atque ita deinceps permanserunt, nihil fere detrimenti ex hac lege passi. Nam & Imperator ipse sua sponte vigorem legis imminuebat; quippe qui perterrefacere potius, quam perdere subditos, in animo haberet. Et Acesius, qui tunc temporis eorum sectæ Episcopus erat Constantinopoli, cum ob vitæ sanctitatem Imperatori esset gratissimus, Ecclesiæ suæ, ut verisimile est, plurimum adjumenti contulit. Phryges autem in reliquis Provinciis Imperii Romani eadem perpessi sunt,

(a) νόμον θέμενος ὁ βασιλεύς. Ea lex Constantini exstat apud Eusebium, in lib. 3. de vita Constantini cap. 64.

SÆC.IV. ſunt, quæ alii omnes hæretici, excepta Phrygia, & vicinis aliquot Provinciis: in quibus jam inde ab initio, & ab ipſis Montani temporibus, multitudine abundarunt, & nunc quoque abundant. Sub idem tempus Euſebius Epiſcopus Nicomediæ, & Theognius Nicææ, expoſitionem fidei ab iis, qui Nicææ convenerant, promulgatam, ſcriptis innovare cœperunt. Et aperte quidem caput illud rejicere non audebant, quo Filius Patri conſubſtantialis aſſeritur. Norant enim, Imperatorem in ea eſſe ſententia. Aliam vero fidei formulam evulgantes, ſignificarunt Orientalibus Epiſcopis, verba Nicæni Concilii additis quibuſdam interpretationibus ſuſcepta eſſe. Qua quidem ex voce, atque ſententia prior quæſtio, quæ jam ſopita eſſe videbatur, in diſceptationem vocata, ac denuo excitata eſt.

A σια τοῖς ἄλλοις ὑπέμειναν, πλὴν Φρυγίας, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῶν ἐκ γειτόνων· ἔνθα δὴ ἐκ τῶν κατὰ Μοντανὸν χρόνων πλῆθος ἀρξάμενοι, καὶ νῦν εἰσί· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας Ἐπίσκοπον καὶ Θεόγνιον τὸν Νικαίας, ἐγγράφως ἤρξαντο νεωτερίζειν περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων· καὶ ἀναφανδὸν μὲν ἐκβάλλειν τὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, οὐκ ἐθάρρησαν· ᾔδεσαν γὰρ Βασιλέα ὧδε δοξάζοντα· ἑτέραν δὲ ἐκθέμενοι γραφὴν, ἐπὶ ῥηταῖς ἑρμηνείαις καταδεδέχθαι τὰ ὀνόματα τοῦ ἐν Νικαίᾳ δόγματος ἐμήνυσαν τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις·
B ἐκ τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ καὶ διανοίας. εἰς διάλεξιν πεσοῦσα ἡ προτέρα ζήτησις καὶ δόξασα πεπαῦσθαι, πάλιν ἀνεκινεῖτο.

CAPUT XXXIII.

De Marcello Ancyræ Epiſcopo, deque ejus hæreſi, atque abdicatione.

Socr. lib. 1. cap. 36. EOdem tempore Epiſcopi Conſtantinopoli congregati, Marcellum quoque Ancyræ in Galatia Epiſcopum, tanquam auctorem novæ doctrinæ, qui filium Dei initium ex Maria ſumſiſſe, & regnum ejus finem habiturum eſſe diceret, eaque de re librum compoſuiſſet, depoſuerunt, & Eccleſiæ exturbarunt: & Baſilio viro facundiæ, & eruditionis cauſa celeberrimo, Galatarum Eccleſiam regendam commiſerunt. Scripſerunt præterea ad Eccleſias regionis illius, ut Marcelli librum perquirerent, & exemplaria ejus abolerent: ac ſi quos ejuſdem erroris labe aſperſos reperiſſent, eos ad veram fidem reducerent. Et ſe quidem integrum ejus librum non ſubjeciſſe ſignificarunt, propterea quod eſſet prolixior: quædam tamen loca ex illo libro excerpta Epiſtolæ ſuæ inſeruerunt, ex quibus illum ita ſentire convincerent. Quidam tamen ajebant, a Marcello inquirendi gratia iſta dicta eſſe, & ab Euſebianis calumnioſe ad Imperatorem delata, quaſi Marcellus ita aſſeveraſſet. Etenim Euſebiani admodum ei infenſi erant, eo quod iis, quæ in Synodo Tyri decreverant, minime conſenſiſſet, nec iis, quæ Hieroſolymis de Ario conſtituta fuerant, acquieviſſet, nec dedicationi magni Martyrii interfuiſſet, ipſorum ſcilicet communionem devitans. Denique ſcriptis de eodem Marcello literis ad Imperatorem iſta quoque criminati ſunt, quaſi & Imperator ipſe ab illo contumelia affectus fuiſſet, quippe qui baſilicæ Hieroſolymis conſtructæ dedicationem præſentia ſua cohoneſtare detrectaſſet. Porro ſcribendi hujus libri occaſionem Marcello præbuit Aſterius quidam Sophiſta e Cappadocia: qui cum libros de fide ſcripſiſſet cum Arii opinione conſentientes, civitates circumiens, eos recitabat, & una cum Epiſcopis ſingulis fere Conciliis intererat. Nam dum ei contradicere vult Marcellus, ſive ſua ſponte, ſive imprudens, neque ita ſentiens, in opinionem Pauli Samoſatenſis prolapſus eſt. Verum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓʹ.

Περὶ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ καὶ καθαιρέσεως.

ΕΝ δὲ τῷ τότε καὶ Μάρκελλον Ἀγκύρας Ἐπίσκοπον τὸν Γαλατῶν, ὡς καινῶν δογμάτων εἰσηγητὴν, καὶ τὸ υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντα ἐκ Μαρίας τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, καὶ τέλος ἕξειν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν,
C καὶ γραφήν τινα περὶ τούτου συντάξαντα, συνελθόντες ἐν Κωνσταντίνου πόλει καθεῖλον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέβαλον· καὶ Βασιλείῳ, δεινῷ λέγειν καὶ ἐπὶ παιδεύσει ὑπειλημμένῳ, ἐπιτρέπουσι τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Γαλατῶν Παροικίας· καὶ ταῖς αὐτόθι Ἐκκλησίαις ἔγραψαν, ἀναζητῆσαι τὴν Μαρκέλλου βίβλον, καὶ ἐξαφανίσαι, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας, εἴ τινας εὕροιεν, μεταβάλλειν· (a) καὶ διὰ μὲν τὸ πολύστιχον τῆς γραφῆς, μὴ τὸ πᾶν ὑποτάξαι βιβλίον ἐδήλωσαν· ῥητὰ δέ τινα ἐνέθηκαν τῇ αὐτῶν ἐπιστολῇ, πρὸς ἔλεγχον τοῦ δοξάζειν αὐτὸν τάδε· ἐλέγετο δὲ πρός τινων, ταῦτα ὡς ἐν ζητήσει εἰρῆσθαι Μαρκέλλῳ,
D καὶ ὡς ὡμολογημένα διαβεβλῆσθαι καὶ αὐτῷ τῷ Βασιλεῖ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον· καθότι ὑπερφυῶς ἐχαλέπαινον αὐτῷ, μή τε ἐν τῇ κατὰ Φοινίκην Συνόδῳ συντεθειμένῳ τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν ὁρισθεῖσι, μή τε ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ Ἀρείῳ, μή τε τῆς ἀφιερώσεως τοῦ μεγάλου μαρτυρίου μετασχόντι, δι᾽ ἀποφυγὴν τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας· ἀμέλει τοι γράφοντες περὶ αὐτοῦ τῷ Βασιλεῖ, καὶ ταῦτα εἰς διαβολὴν προὔφερον· ὡς καὶ αὐτοῦ ὑβρισμένου ὑπ᾽ αὐτοῦ, μὴ ἀξιώσαντος τὴν ἀφιέρωσιν τιμῆσαι τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼ οἰκοδομηθέντος· πρόφασις δὲ γέγονε
E Μαρκέλλῳ ταύτης τῆς γραφῆς, Ἀστέριός τε ἐκ Καππαδοκίας Σοφιστὴς, ὃς καὶ περὶ τοῦ δόγματος λόγους συγγράφων, τῇ Ἀρείου δόξῃ συμφερομένους, περιϊὼν τὰς πόλεις ἐπεδείκνυτο, καὶ τοῖς Ἐπισκόποις καὶ ταῖς γινομέναις Συνόδοις ὡς ἐπίπαν παρεγίνετο· ἀντιλέγων γὰρ αὐτῷ Μάρκελλος, ἢ ἑκὼν, ἢ οὐχ οὕτω νοήσας, εἰς τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἐξεκυλίσθη δόξαν· ἀλλ᾽

(a) καὶ διὰ μὲν τὸ πολύστοιχον. Scribendum omnino eſt πολύστιχον, ut Savilius in ſuo codice emendavit. Certe Euſebius Cæſarienſis hunc Marcelli librum πολυεπῆ vocat. Sic enim ſcribit in epiſtola ad Flaccillum, εἰ πρὸς τὴν ἀδόλεσχον καὶ πολυεπῆ Μαρκέλλου γραφὴν, &c. & paulo poſt: διωλύγιον καὶ πολυπλανὲς σύγγραμμα appellat. Porro liber ille Marcelli inſcriptus erat: *De ſubjectione filii Dei*, ut didicimus ex fragmentis Hilarii.

(b) τῶν

ἀλλ᾽ ὁ μὲν, (b) τῇ ἐν Σαρδοῖ Συνόδῳ ὕστερον τὴν Ἐπισκοπὴν ἀνείληφε, μὴ φρονεῖν ὧδε λογισάμενος.

(b) τῇ ἐν σαρδοῖ συνόδῳ. In codice Fuketiano scriptum inveni ἐν σαρδόνι, mendose, ut apparet. Serdicam urbem

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ΄.

Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ ὡς ὕστερον βαπτισθεὶς ἐτελεύτησε, ταφεὶς ἐν τῷ νεῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Ὁ Δὲ Βασιλεὺς, ἤδη πρότερον εἰς τοὺς παῖδας Καίσαρας ὄντας τὴν ἀρχὴν διελὼν· καὶ Κωνσταντίνῳ μὲν καὶ Κώνσταντι τὰ πρὸς δύσιν ἀπονείμας, Κωνσταντίῳ δὲ τὰ πρὸς ἕω· μαλακισθεὶς τὸ σῶμα, ὡς αὐτομάτοις λουτροῖς χρησόμενος, ἧκεν εἰς Ἑληνόπολιν Βιθυνῶν· χαλεπώτερον δὲ διατεθεὶς, διεκομίσθη εἰς Νικομήδειαν· ἔνθα δὴ ἐν προαστείῳ διάγων, ἐμυήθη τὴν ἱερὰν βάπτισιν· ἐπὶ τούτῳ τε σφόδρα, χάριν ὡμολόγει τῷ Θεῷ· διαθήκην τε ποιήσας, τοῖς μὲν παισὶ διένειμε τὴν ἀρχὴν, ὡς πρότερον· πρεσβεῖα δὲ, τὰ μὲν τῇ Πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ, τὰ δὲ τῇ ἐπονύμῳ αὐτοῦ καταλιπὼν, ἔδωκε τὴν διαθήκην τῷ Πρεσβυτέρῳ, ὃν ἐπαινέτην ὄντα Ἀρείου, ἀγαθὸν δὲ τῷ βίῳ, παρέθετο αὐτῷ τελευτῶσα Κωνσταντία ἡ ἀδελφή· καὶ ὅρκον προσθεὶς, ἐνετείλατο Κωνσταντίῳ δοῦναι ἐπειδὰν ἀφίκηται· οὔτε γὰρ οὗτος, οὔτε ἄλλος τῶν Καισάρων παρῆν τῷ πατρὶ τελευτῶντι· καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἐντειλάμενος, ὀλίγας ἐπεβίω ἡμέρας· καὶ ἐτελεύτησεν ἀμφὶ πέντε καὶ ἑξήκοντα ἔτη γεγονώς· ἐν τούτοις δὲ, τριάκοντα καὶ ἓν βασιλεύσας· ἀνὴρ εἰς τὰ μάλιστα τῆς Χριστιανῶν θρησκείας ἐπαινέτης, ὡς πρῶτος Βασιλέων ἄρξαι τῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίας σπουδῆς, καὶ εἰς ἄκρον ἐπιδόσεως ἀγαγεῖν· ἐπιτευκτικὸς δὲ, ὡς οὐκ οἶδ᾽ εἴτις ἕτερος, ἐν οἷς ἐπεχείρησεν· ἄνευ γὰρ Θεοῦ, ἐμοὶ δοκεῖν, οὐκ ἐπεχείρει· ὅς γε πολέμων τε τῶν ἐπ᾽ αὐτῷ συμβάντων (a) πρός γε Γότθους καὶ Σαυρομάτας περιεγένετο, καὶ τὴν πολιτείαν πρὸς τὸ δόξαν αὐτῷ οὕτω ῥᾳδίως μετεσχημάτισεν, ὡς ἑτέραν καταστῆσαι βουλὴν, καὶ Βασιλίδα πόλιν τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ· τὴν δὲ ἑλληνικὴν θρησκείαν ἅμα τε ἐπεχείρησε, καὶ ἐν ὀλίγῳ καθεῖλεν, ὑπὸ ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων ἐκ τοσούτου χρόνου σπουδασθεῖσαν· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε, διεκομίσθη αὐτοῦ τὸ σῶμα εἰς Κωνσταντίνου πόλιν ἐν λάρνακι χρυσῇ, καὶ ἐπὶ βήματος τινὸς ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπετέθη· τιμὴ δὲ καὶ τάξις ὥσπερ εἰς ζῶντα, ἡ αὐτὴ ἐγένετο παρὰ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις· ὡς δὲ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν θᾶττον αὐτῷ μηνυθεῖσαν ἔγνω Κωνστάντιος ἐν τῇ ἕω διατρίβων, σπουδῇ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν κατέλαβε· καὶ βασιλικῶς κηδεύσας αὐτὸν, ἔθαψεν ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα δὴ πρῴην αὐτὸς Κωνσταντῖνος ἑαυτῷ τάφον κατεσκεύασεν· ἀπὸ τούτου δὲ, ὡς ἔκ τινος ἀρχῆς ἔθους γενομένου, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα τελευτήσαντες ἐν Κωνσταντίνου πόλει Βασιλεῖς Χριστιανοὶ κεῖνται· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἐπίσκοποι, ὡς καὶ

(a) πρός γε γότθους. Delenda est particula γὲ, utpote superflua, & ex superioribus male repetita.

A rum Marcellus postea in Sardicensi Synodo Episcopatum suum recuperavit, cum se nequaquam ita sentire demonstravisset. SÆC. IV.

Daciæ Græci interdum σαρδῷ appellarunt, ut videre est in epistola Synodica Concilii Serdicensis.

CAPUT XXXIV.

De obitu Magni Constantini; & quomodo percepto tandem baptismi sacramento ex hac vita decessit, sepultusque est in Basilica Apostolorum.

B Imperator vero, cum jam antea Cæsaribus filiis suis Imperium partitus esset, & Occidentis quidem partes Constantino, & Constanti attribuisset, Orientem vero Constantio; affecta corporis valetudine Helenopolim Bithyniæ perrexit, ut aquis illic suapte natura calidis uteretur. Sed cum morbus ingravesceret, Nicomediam deportatus est. Ibi in suburbano degens, baptismi sacramenta suscepit. Qua re mirum in modum exhilaratus, gratias egit Deo. Condito dehinc testamento, filiis quidem, sicut jam dictum est, Imperium divisit. Romæ vero tam veteri, quam juniori relictis quibusdam privilegiis, testamentum tradidit Presbytero illi laudatori Arii, quem ut virum C bonum soror ipsius Constantia moriens ei commendaverat. Additoque jurejurando mandavit, ut simul atque Constantius advenisset, testamentum ei redderet. Nam neque iste, neque ullus ex filiis Cæsaribus, morienti patri præsto fuit. Hæc cum mandasset, paucissimos dies supervixit. Mortuus autem est anno ætatis circiter quinto, & sexagesimo, cum annos unum & triginta imperavisset. Vir Christianæ religionis fautor maximus, adeo ut primus ex Imperatoribus Ecclesiam summo studio fovere, & omnibus modis amplificare cœperit. Idem in rebus gerendis fortunatissimus omnium, qui unquam fuerunt: quippe qui sine divino nu-D tu, ut mihi quidem videtur, nihil unquam aggressus sit. Nam & ex bellis, quæ sub ipso exorta sunt, tum contra Gothos, tum contra Sarmatas, victoriam reportavit. Et Reipublicæ formam pro arbitrio suo ita facile mutavit, ut Senatum novum, & urbem Regiam sui nominis condiderit. Gentilium vero superstitionem, quæ tum a principibus, tum a subditis tamdiu culta fuerat, primo statim impetu subvertit. Post mortem corpus ejus in aureo loculo conditum, Constantinopolim delatum est, & in palatio depositum in edito quodam tribunali: honosque, & obsequium non secus ac superstiti exhibitum est a Palatinis. Porro Constan-E tius, qui tum in Orientis partibus morabatur, ubi primum de patris morte certior factus est, propere Constantinopolim advenit: & regio funere celebrato, eum in Ecclesia, quæ Apostolorum dicitur, sepelivit; in qua Constantinus adhuc superstes monumentum sibi construxerat. Ab illo vero, velut ab initio quodam propagata consuetudine, quotquot postea Constantinopoli regnarunt Imperatores Christiani, ibidem sepeliri solent. Itidemque Episcopi; quippe cum sacerdotalis

Euseb. Vit. Constantin. lib. 4. c. 61. &c. Socr. lib. 1. cap. 39. 40.

Constantini Magni obitus.

(b) ὁμοτι-

SÆC.IV. lis dignitas, meo quidem judicio, Imperatoriæ par, immo vero in sacris locis etiam superior sit.

A καὶ τῆς ἱερωσύνης (b) ὁμοτίμου τῆς βασιλείας οὔσης· μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις καὶ τὰ πρῶτα ἐχούσης.

(b) ὁμοτίμου τῆς βασιλείας οὔσης. Egregia sententia secundum hunc librum clausit Sozomenus, qua sacerdotalem dignitatem extollens, ait, illam extra Ecclesiam quidem potestati Regiæ parem sibi videri; in Ecclesia vero etiam superiorem. Ac de primo quidem capite hujus sententiæ merito dubitari potest, cum utraque potestas suos separatim fines, ac terminos habeat. Nam, ut in vetere proverbio, χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα. Porro monendus est lector, Sozomenum hic loqui non de potestate sacerdotali, sed tantum de dignitate. Hæc autem duo longe inter se differunt. Nam potestas quidem sacerdotalis extra Ecclesiam nulla est, cum Ecclesiæ finibus contineatur. Dignitas vero etiam extra Ecclesiam constat sacerdotibus. Eam tamen regiæ dignitati parem esse, haudquaquam concesserim. Regia enim dignitas parem non admittit. Ceterum ex codice Fuketiano hunc locum supplevi, atque emendavi hoc modo, ὡς καὶ τῆς ἱερωσύνης ὁμοτίμου οἶμαι τῇ βασιλείᾳ οὔσης. Vox οἶμαι in cunctis editionibus deerat, quæ tamen non otiosa est, sed sententiam omnem quodam temperamento emollit.

Finis Libri secundi Ecclesiasticæ Historiæ.

Τέλος τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου β.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὡς μετὰ θάνατον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, πάλιν οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ Θεόγνιον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐτάραττον.

ΤΑ' μὲν δὴ κατὰ τὴν Κωνσταντίνου A βασιλείαν συμβάντα ταῖς Ἐκκλησίαις, ὧδε εἶχε· τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, πάλιν εἰς ζήτησιν ἤγετο τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων τὸ δόγμα· τοῦτο γὰρ εἰ καὶ μὴ πάντες ἀπεδέχοντο, Κωνσταντίνου ἔτι περιόντος τῷ βίῳ, οὐδεὶς περιφανῶς ἐκβαλεῖν ἐτόλμησεν· ὡς δὲ ἐτελεύτησε, πολλοὶ ταύτης τῆς δόξης ἀπέστησαν· οὗτοι δὲ ἦσαν, οἱ καὶ πρὶν ἐπὶ προδοσίᾳ ταύτης ὕποπτοι· πάντων δὲ μάλιστα πλείστην ἐποιοῦντο σπουδὴν τὴν Ἀρείου δόξαν κρατεῖν, Εὐσέβιος καὶ Θεόγνιος οἱ ἐκ Βιθυνίας· ᾤοντο δὲ τοῦτο κατορθῶσαι ῥᾳδίως, B εἰ τὴν ἐκ τῆς ὑπερορίας κάθοδον Ἀθανασίῳ ἀνέλοιεν, ὁμοδόξῳ δὲ αὐτοῖς τὰς κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησίας παραδοῖεν· καὶ οἱ μὲν τά δ' ἐπενόουν, ὑπουργὸν ἔχοντες τὸν Πρεσβύτερον, ὃς αἴτιος Κωνσταντίνου ἐγένετο τῆς Ἀρείου ἀνακλήσεως· ἐτύγχανε γὰρ καὶ Κωνσταντίῳ τῷ Βασιλεῖ κεχαρισμένος, καθότι τὴν πατρῴαν αὐτῷ διαθήκην ἀπέσωσεν· οἷά τε πιστὸς παῤῥησίαν λαβὼν, μέχρι τῆς Βασιλέως γαμετῆς, καὶ τῶν ἐν δυνάμει θαλαμηπόλων Εὐνούχων, συνήθης ἐγένετο· προειστήκει δὲ τότε τῆς βασιλικῆς οἰκίας Εὐσέβιος· ὃς ἐπαινέτης τῆς Ἀρείου δόξης γενόμενος, ὁμόφρονας ἑαυτῷ τὴν C βασιλίδα, καὶ πολλοὺς τῶν περὶ τὰ Βασίλεια κατεστήσατο· ἐντεῦθεν τε πάλιν περὶ τοῦ δόγματος ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ συχναὶ διαλέξεις ἐγένοντο, σὺν ταύταις τε καὶ ὕβρεις, καὶ ἀπέχθειαι· καὶ τὸ πρᾶγμα τοῖς ἀμφὶ Θεόγνιον κατὰ γνώμην προὐχώρει.

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post obitum Constantini Magni Eusebius, ac Theognius Nicænam fidem denuo conturbarunt.

HÆc sunt, quæ regnante Constantino Ecclesiis contigerunt. Post obitum autem illius Doctrina fidei a Nicænis Patribus promulgata, rursus in disceptationem vocari cœpit. Etsi enim non omnes eam Doctrinam approbarent, Constantino tamen superstite, nemo eam aperte rejicere est ausus. Eo demum mortuo, multi ab ea fide recesserunt: ii scilicet, qui jam antea de ejus proditione suspecti habebantur. Omnium vero maxime Eusebius, ac Theognius, Episcopi Provinciæ Bithyniæ, operam navarunt, ut Arii opinio prævaleret. Istud vero se facile consecuturos sperabant, si Athanasio quidem reditum ab exilio præcluderent: alteri vero, opinionis ipsorum fautori, Ecclesias Ægypti regendas committerent. Et hi quidem ista moliebantur, administrum nacti Presbyterum illum, qui regnante Constantino auctor fuerat, ut Arius ab exilio revocaretur. Hic enim Imperatori quoque Constantio erat carissimus, eo quod patris testamentum ipsi fideliter tradiderat. Cumque tanquam fidus, auctoritatem, ac licentiam adeptus esset, ad ipsius Augustæ, & potentissimorum inter cubicularios Eunuchorum familiaritatem pervenerat. Per id temporis Præpositus domus regiæ erat Eusebius, qui cum Arianæ opinioni addictus esset, & Augustam, & complures ex Imperatoris palatio in eamdem sententiam pertraxit. Hinc rursus crebræ de fide disputationes & privatim, & publice; simulque contumeliæ & simultates ortæ. Denique Theognio, & sociis res prorsus ex animi sententia processit.

SÆC. IV. Socr. lib. 2. cap. 2.

Augusta, & aulici Ario benevoli redditi.

SÆC. IV.

A

CAPUT II.

De reditu Magni Athanasii ex Galliis, deque epistola Constantini Cæsaris, filii Constantini Magni. Item de insidiis, quas Ariani denuo struxerunt Athanasio, & de Acacio Cæsareæ Episcopo. Præterea de bello inter Constantem, & Constantinum.

EOdem tempore Athanasius ex Galliis Alexandriam reversus est. Et Constantinus quidem dum adhuc in vivis esset, revocare eum decreverat. Quin etiam testamento suo id mandasse fertur. Sed cum fato prævenientе sublatus fuisset, filius ejusdem cum ipso nominis, qui Gallis Occidentalibus imperabat, redeundi licentiam Athanasio concessit, scriptis ad Alexandrinos literis. Quas ex Latino sermone in Græcum translatas cum repererim, eas hoc loco apponendas esse duxi. Sunt autem hujusmodi.

Constantinus Cæsar populo Ecclesiæ Catholicæ Alexandrinorum.

Socr. lib. 2. cap. 3. Nec sanctissimæ mentis vestræ notitiam arbitror præterire, Athanasium venerandæ legis interpretem, idcirco ad tempus esse missum in Gallias, ne, quoniam cunctorum ejus hostium feritas sacratissimo illius capiti extremum periculum minabatur, ipse per nefariam improborum hominum perversitatem mala insanabilia sustineret. Quamobrem, ut hanc feritatem evitaret, ereptus est faucibus eorum, qui ipsius capiti imminebant: jussusque in mea ditione degere, ita ut in ea urbe, quam incolere ipsi præceptum fuerat, omnibus necessariis abundaret: tametsi ejus eximia virtus divino freta præsidio, etiam asperioris fortunæ ærumnas parvi pendat. Proinde etsi Dominus, ac parens noster divæ memoriæ Constantinus Augustus, eundem Episcopum in pristinum locum restituere, ac vestræ sacratissimæ pietati reddere decreverat: quoniam tamen humana sorte præreptus, priusquam votum suum impleſſet, ex hac luce migravit; consentaneum esse existimavi, ut divæ memoriæ Principis propositum ego, utpote heres, executioni mandarem. Quanta porro reverentia illi exhibita fuerit a nobis, ex eo ipso, simul atque in conspectum vestrum venerit, cognoscetis. Nec mirum, ejus viri gratia aliquid a me factum fuisse. Ad hoc enim & imago quædam amoris vestri, & sancti viri species, animum meum movit, atque incitavit. Divina providentia vos servet, fratres carissimi. Harum Imperatoris

Athanasius e Galliis redit. literarum subsidio Athanasius restitutus, Ecclesias Ægypti iterum administravit. Quotquot vero opinionem Arii tuebantur, id permoleste ferebant, nec omnino quiescere poterant: Atque hinc continuæ exortæ sunt seditiones: quæ res novis iterum insidiis adversus Athanasium struendis causam præbuit. Etenim Eusebiani eum confestim apud Imperatorem calumniati sunt, tanquam seditiosum, quodque contra leges Ecclesiasticas, absque ullo Episcoporum judicio semetipse suo arbitrio restituisset. Sed quemadmodum istorum insidiis iterum expulsus sit Alexan-

Socr. lib. 2. cap. 4. dria, dicam paulo post suo loco. Sub idem vero tempus cum Eusebius Pamphili migraſ-

let

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ἐκ Ῥώμης καθόδου τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· καὶ περὶ τῆς ἐπιστολῆς Κωνσταντίνου Καίσαρος, τοῦ υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ τῆς κατὰ τοῦ Ἀθανασίου αὖθις ἐπιβουλῆς τῶν Ἀρειανῶν. καὶ περὶ Ἀκακίου τοῦ Βερροίας· καὶ περὶ τοῦ πολέμου Κώνσταντος καὶ Κωνσταντίνου.

ΕΝ τούτῳ δὲ καὶ Ἀθανάσιος, ἐκ τῆς πρὸς δύσιν Γαλατίας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· τοῦτον δὲ καὶ Κωνσταντῖνος περιὼν μετακαλεῖσθαι προῄρητο· λέγεται δὲ καὶ ἐν ταῖς αὐτοῦ διαθήκαις ἐθελῆσαι τοῦτο· ἐπεὶ δὲ φθάσας ἐτελεύτησεν, ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ παῖς, ὃς καὶ τῶν πρὸς ἑσπέραν Γαλατῶν ἦρχεν, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν κάθοδον, γράμματα δοὺς πρὸς τὸν Ἀλεξανδρέων λαόν· ταῦτα δὲ ἐκ τῆς Ῥωμαίων μεταβληθέντα φωνῆς εὑρών, ὡς εὗρον παρέθηκα· ἔχει δὲ ὧδε.

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ λαῷ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας πόλεως.

Οὐδὲν τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγέναι γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵν' ἐπειδή, ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν, εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστῇ· πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην, ἀφῃρέθη τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, καὶ ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κεκέλευσται οὕτως, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ διέτριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετή, ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας ἄχθη ἐξουθενεῖ· τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος ὁ σεβαστός, ὁ ἐμὸς πατήρ, τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προῄρητο, ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ Κλήρῳ προληφθείς, πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης Βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι· ὅστις ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, ὅσης αἰδοῦς παρ' ἐμοῦ τετύχηκε γνώσεσθε· οὐ γὰρ θαυμαστόν, εἴτι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα· καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἥ τε τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκών, καὶ τὸ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν· ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Κατὰ ταύτην τὴν τοῦ Βασιλέως γραφὴν τῆς καθόδου τυχὼν Ἀθανάσιος, τὰς κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησίας διεῖπεν· ὅσοι δὲ τὰ Ἀρείου ἐφρόνουν, δεινὸν τοῦτο ἐποιοῦντο, καὶ ἠρεμεῖν οὐκ ἠνείχοντο· ἐντεῦθεν τε συνεχεῖς ἀνεκινοῦντο στάσεις· ὃ δὴ πρόφασιν πάλιν κατὰ Ἀθανασίου παρέχεν ἑτέρων ἐπιβουλῶν· οἱ γὰρ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον, σπουδῇ πρὸς Βασιλέα διέβαλον αὐτόν, ὡς στασιώδη, καὶ παρὰ τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας ἑαυτῷ τὴν κάθοδον ἐπιτρέψαντα, δίχα κρίσεως Ἐπισκόπων· ἀλλ' ὅπως μὲν ἐκ τῆς τούτων ἐπιβουλῆς αὖθις ἐξηλάθη τῆς Ἀλεξανδρείας, αὐτίκα δὴ κατὰ τὴν οἰκείαν ἐρῶ τάξιν· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου τε-

λευτή-

λευτήσαντος, διαδέχεται τὴν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἐπισκοπὴν Ἀκάκιος· ὃς πρὸς αὐτὸν Εὐσέβιον τὸν ζῆλον, καὶ ὑπ' αὐτῷ τοὺς ἱεροὺς παιδευθεὶς λόγους, ἱκανός τε νοεῖν καὶ φράζειν ἀστεῖος ἐγένετο, ὡς καὶ πολλὰ συγγράμματα λόγου ἄξια καταλιπεῖν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Βασιλεὺς, πόλεμον ἐπαγαγὼν Κώνσταντι τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ περὶ Ἀκυλήϊαν, κτίννυται παρὰ τῶν αὐτοῦ ἡγεμόνων· περιΐσταται δὲ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, τὰ μὲν πρὸς δύσιν, εἰς Κώνσταντα· τὰ δὲ πρὸς ἕω, εἰς Κωνστάντιον.

A fet e vita, Episcopatum Cæsareæ in Palæstina suscepit Acacius. Qui utpote studiosus imitator Eusebii, & in sacris literis ab eodem institutus, & copiosus in sententiis, & in dicendo elegans fuit; adeo ut plurimos libros haudquaquam contemnendos reliquerit. Non multo post Imperator Constantinus, dum fratri suo Constanti bellum infert juxta urbem Aquileiam, ab ejus ducibus interficitur. Atque ita Romani Imperii portio, quæ ad Occasum vergit, Constanti; quæ ad Orientem, Constantio accessit.

SÆC. IV.

Socr. lib. 2. cap. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου.

B

ΕΝ τούτῳ δὲ Ἀλεξάνδρου τετελευτηκότος, διεδέξατο Παῦλος τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερωσύνην· ὡς μὲν λέγουσιν οἱ τὰ Ἀρείου, καὶ Μακεδονίου φρονοῦντες, ἑαυτῷ ταύτην πραγματευσάμενος, παρὰ γνώμην Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας Ἐπισκόπου, καὶ Θεοδώρου τοῦ ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας, (a) οἷς ὡς γείτοσιν ἡ χειροτονία διέφερεν· ὡς δὲ πολὺς ἔχει λόγος, μαρτυρίᾳ Ἀλεξάνδρου ὃν διεδέξατο, ἐχειροτονήθη παρὰ τῶν ἐνδημούντων τῇ πόλει Ἐπισκόπων· ἤδη γὰρ ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα ἄγων ἐνιαυτοὺς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκ τούτων δὲ εἴκοσι τρεῖς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ ἀνδρείως διαγενόμενος, ἐπειδὴ τελευτᾶν ἔμελλε, πυνθανομένων αὐτοῦ τῶν Κληρικῶν, τίνι μετ' αὐτὸν ἐπιτρεπτέον τὴν Ἐκκλησίαν, εἰ μὲν ἀγαθὸν τὰ θεῖα, διδακτικόν τε ἅμα ἐπιζητεῖτε, ἔφη, Παῦλον ἔχετε· εἰ δὲ πρὸς τὰ ἔξω πράγματα καὶ τὰς συνουσίας τῶν ἀρχόντων, ἀμείνων Μακεδόνιος· ἀλλ' ἑκάτερον μεμαρτυρῆσθαι παρὰ Ἀλεξάνδρου, καὶ Μακεδονίου ἐπαινέται συνομολογοῦσι· περὶ δὲ τὰ πράγματα, καὶ λόγους δεινὸν γεγενῆσθαι λέγουσι τὸν Παῦλον· τὴν δὲ περὶ τοῦ βίου μαρτυρίαν Μακεδονίῳ ἀνατιθέασι· Παῦλον δὲ περὶ τρυφὴν (b) καὶ βίον ἀδιάφορον ἐσχολακέναι διαβάλλουσι· φαίνεται γοῦν ἐκ τῆς τούτων ὁμολογίας, ἐλλόγιμον ἄνδρα γεγενῆσθαι τὸν Παῦλον· καὶ ἐπὶ Ἐκκλησίας διδάξαι λαμπρόν· πρὸς δὲ τὰς περιπετείας τοῦ βίου, τὰς ὁμιλίας τῶν ἐν δυνάμει, φαύλως αὐτὸν ἐσχηκέναι μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· οὐδεμίαν γὰρ ἐπιβουλὴν τῶν ἐπαναστάντων αὐτῷ, ὡς εἰκὸς τοὺς περὶ ταῦτα δεινοὺς, διέλυσεν· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους ὑπερφυῶς φιλούμενος, κακῶς ἔπαθε, σκαιωρίᾳ τῶν τότε ἀναινομένων τὸ κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ κρατῆσαν δόγμα· καὶ τὰ μὲν πρῶτα, (c) ὡς μὴ εὖ βεβιωκὼς, γραφὴν ὑπομείνας, ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως· τελευτῶν δὲ

καὶ

CAPUT III.

De Paulo Constantinopolitano Episcopo, & de Macedonio hæretico.

Socr. lib. 2. cap. 6.

EOdem tempore mortuo Alexandro, Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium obtinuit Paulus. Qui, ut Ariani quidem, & Macedoniani asserunt, Episcopatum hunc sibimetipse comparaverat, præter sententiam Eusebii Nicomediæ, & Theodori Heracleæ, quæ in Thracia est, Episcoporum, ad quos utpote finitimos ordinatio pertinebat. Verum, ut reliqui fere omnes affirmant, ob testimonium Alexandri, cujus in locum successit, ab Episcopis, qui tum C forte Constantinopoli morabantur, ordinatus est. Nam Alexander annos jam natus octo, & nonaginta, ex quibus tres, ac viginti in Episcopatu fortissime transegerat, cum ex hac vita migraturus esset, interrogantibus eum Clericis, cuinam post ipsum committenda esset Ecclesia: si virum, inquit, pietate præditum, simulque idoneum ad docendum quæritis, habetis Paulum: sin hominem ad res sæculares, & ad colloquendum cum judicibus aptum mavultis, potior est Macedonius. Et utrumque quidem testimonio Alexandri ornatum fuisse confitentur etiam Macedoniani. Verum ad res agendas, & ad dicendum instructiorem fuisse D Paulum affirmant: piæ autem, ac religiosæ vitæ testimonium tribuunt Macedonio: Paulum contra deliciis, ac solutiori vitæ indulsisse calumniantur. Ex illorum igitur confessione, Paulum disertissimum fuisse, apparet, & in Ecclesia cum summa laude docuisse. Ad varios autem fortunæ casus, & ad colloquendum cum potentioribus, non recte comparatum illum fuisse, res ipsæ testantur. Nullas enim adversariorum insidias discussit, perinde ac facere solent ii, qui in hujusmodi rebus solertes sunt. Immo vero quamvis multitudini admodum carus esset, tamen fraude eorum, qui fidem in Nicæna Synodo stabilitam eo tempore rejiciebant, E multas pertulit calamitates. Ac primo quidem, quasi turpiter vixisset, insimulatus, Ecclesia Constantinopolitana ejectus est. Tandem

Paulus, & Macedonius in cædem CP. propositi.

(a) οἷς ὡς γείτοσιν. Non possum probare, quod hic ait Sozomenus, ordinationem Episcopi Constantinopolitani pertinuisse ad Nicomediensem Episcopum, & ad Heracliensem, utpote qui essent viciniores Episcopi. De Heracliensi quidem assentior; huic enim Metropolitano subjecta tunc erat sedes Constantinopolitana, priusquam Patriarchicum honorem adepta esset. Nicomediensis autem Episcopus nullo jure ordinationem Constantinopolitani Episcopi sibi vindicabat: erat enim alterius Provinciæ, cum canon quartus Nicæni Concilii solis comprovincialibus Episcopis, eorumque Metropolitano jus, ac potestatem ordinandi tribuat.

(b) καὶ βίον ἀδιάφορον. Sic Græci scriptores vocare solent remissum, ac dissolutum vivendi genus, cui opponitur ἄσκησις, sive ἀσκητικὸς βίος. Sic Nilus monachus in libro de cæde monachorum in monte Sina, narratione 4. τῆς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀδιαφόρου διαγωγῆς ἑλόμενοι μᾶλλον τὸν θάνατον. Eodem sensu occurrit ea vox passim apud Basilium, & alios.

(c) ὡς μὴ εὖ βεβιωκώς. Accusatus primum est Paulus Episcopus a Macedonio presbytero. Sed crimen, quod ei objiciebatur, adeo leve erat, ut accusator interim cum reo communicaret, quemadmodum testatur Athanasius in epistola ad Solitarios. Verum id contigit regnante Constantino, ut fusius demonstravi in lib. 2. observationum Ecclesiasticarum, qui ad calcem harum annotationum edetur.

SÆC. IV. dem vero in exilium jussus est deportari: ubi A etiam per insidias eorum, qui cædem ei machinabantur, crudeliter strangulatus interiisse dicitur. Verum hæc quidem posteriori tempore contigerunt.

καὶ ὑπερορίαν οἰκεῖν κατεδικάσθη, (d) εἰ καὶ τεθνάναι ἐλεεινῶς δι᾽ ἀγχόνης λέγεται, μηχανησαμένων αὐτῷ φόνον τῶν ἐπιβούλων, ἀλλὰ τάδε μὲν ὕστερον συνέβη.

(d) εἰ καὶ τεθνάναι ἐλεεινῶς. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui ad latus suorum codicum emendarunt, ἢ καὶ, &c. Quod idem valet ac *ubi*.

CAPUT IV.

De seditione, quæ orta est propter Pauli ordinationem.

B TUnc vero ingens tumultus ex hac ordinatione ortus, Constantinopolitanam Ecclesiam occupavit. Nam quamdiu superstes fuit Alexander, Ariani quidem parum fiduciæ, ac libertatis habuere: populus vero defixis in illum oculis, nutum ejus sequebatur, Deoque laudes dicebat, maxime post insperatam Arii calamitatem: quem per divinam ultionem eo, quem diximus, modo imprecationibus Alexandri extinctum fuisse credebant. Post obitum autem Alexandri, plebs in duas partes divisa, palam ad opinionum contentiones, & ad pugnam usque prorupit. Et Arianis quidem studium fuit, ut Macedonius ordinaretur: Homousiani contra operam dabant, ut Paulus crea- C retur Episcopus: idque tandem prævaluit. Paulus ordinatus. Cæterum post ordinationem Pauli, cum Imperator in urbem venisset, aberat enim tunc, cum fieret ordinatio; id factum permoleste tulit, quasi Episcopatus homini indigno commissus fuisset. Perque insidias eorum, qui Paulo erant infensi, Synodo convocata, illum quidem Ecclesia expulit: Eusebio vero Nicomediæ Episcopo sedem Constantinopolitanam tradidit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς γενομένης στάσεως διὰ τὴν Παύλου χειροτονίαν.

ΕΝ δὲ τῷ νῦν διὰ ταύτην τὴν χειροτονίαν μεγίστη ταραχὴ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν· ἐν ᾧ γὰρ περιῆν Ἀλέξανδρος, οὐ πολλὴν παῤῥησίαν ἦγον ὅσοι τὰ Ἀρείου ἐφρόνουν· καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ λαὸς βλέπων ἥγοντο, καὶ τὸ θεῖον ἐδόξαζον, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀδόκητον Ἀρείου συμφορὰν, ὃν οὕτως ἀποθανεῖν, ὡς εἴρηται, κατὰ θεομηνίαν ἐπίστευον ταῖς Ἀλεξάνδρου ἀρεταῖς· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε, διχῆ διακριθὲν τὸ πλῆθος, εἰς ἔριδας δογμάτων εἰς τὸ φανερὸν καθίσταντο καὶ μάχην· σπουδὴ δὲ ἐγένετο, τοῖς μὲν τὰ Ἀρείου ζηλοῦσι, Μακεδόνιον χειροτονεῖσθαι· τοῖς δὲ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζουσι, Παῦλον ἐπισκοπεῖν· καὶ τοῦτο ἐκράτει· μετὰ δὲ τὴν Παύλου χειροτονίαν, παραγενόμενος ὁ Βασιλεὺς, ἔτυχε γὰρ τότε ἀπόδημος, ἐχαλέπαινεν, ὡς ἀναξίῳ τῆς Ἐπισκοπῆς ἐπιτραπείσης· ἐξ ἐπιβουλῆς τε τῶν πρὸς Παῦλον ἀπεχθανομένων, Σύνοδον καθίσας, τὸν μὲν ἀπεώσατο τῆς Ἐκκλησίας· Εὐσεβίῳ δὲ τῷ Νικομηδείας Ἐπισκόπῳ τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον παρέδωκε.

CAPUT V.

De particulari Synodo Antiochiæ congregata, quæ Athanasium quidem deposuit; Gregorium vero in ejus locum substituit. Item de duabus fidei expositionibus, & quinam illis consenserint.

Socr. lib. 2. cap. 8. HIs confectis, Imperator Antiochiam Syriæ perrexit. Ubi cum absoluta esset Ecclesia, amplitudine simul, ac pulcritudine excellens, quam Constantinus, dum in vivis esset, administro usus Constantio filio, ædificare cœperat, Eusebianis jampridem hoc molientibus, opportunum id tempus visum est ad Synodum colligendam. Isti igitur cum aliis ejusdem opinionis fautori- E bus, simul omnes septem, & nonaginta Episcopi, variis ex locis Antiochiam tunc temporis convenerunt: specie quidem, ut Ecclesiam recens ædificatam dedicarent: reipsa autem, sicut exitus declaravit, ut decreta Nicæni Concilii abrogarent. Præerat tunc Antiochensi Ecclesiæ post Euphronium Flaccillus. Annus autem quintus volvebatur ab obitu Constantini Magni. Cum ergo universi Epi-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

D Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ μερικῆς Συνόδου, ἥτις καθεῖλε μὲν Ἀθανάσιον· Γρηγόριον δὲ ἀντεισήγαγε· καὶ περὶ τῶν δύο ἐκθέσεων τῆς πίστεως· περὶ τῶν συμφωνησάντων αὐτοῖς.

ΚΑὶ ὁ μὲν τάδε πράξας, εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἧκεν· ἤδη δὲ ἐξεργασθείσης τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας, τὴν μεγέθει καὶ κάλλει ὑπερφυᾶ, ἔτι περιὼν Κωνσταντῖνος τῷ παιδὶ οἰκοδομεῖν ἤρξατο, εἰς καιρὸν ἔδοξε τοῖς ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον, πάλαι τοῦτο σπουδάζουσι, Σύνοδον γενέσθαι· οἱ δὴ τότε, καὶ ἕτεροι τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων αὐτοῖς εἰς ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ τελοῦντες Ἐπισκόπους, πολλαχόθεν εἰς Ἀντιόχειαν συνῆλθον· προφάσει μὲν ὡς ἐπὶ ἀφιερώσει τῆς νεουργοῦ Ἐκκλησίας· ὡς δὲ τὸ ἀποβὰν ἔδειξεν, ἐπὶ μεταποιήσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων· ἡγεῖτο δὲ τηνικαῦτα τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας (a) Πλάκητος μετὰ Εὐφρόνιον· πέμπτον δὲ ἔτος ἠνύετο ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου τελευτῆς· ἐπεὶ δὲ πάντες οἱ

(a) Πλάκητος. Hic Episcopus Antiochiæ Flaccillus dicebatur, ut notavi ad librum secundum Socratis cap. 8. Quod nomen Græci cum unico K. solent scribere. Sic palatium Flaccillianæ, quod erat Constantinopoli, in Chronico Alexandrino φλακιλλιανοῦ παλάτιον dicitur: apud Procopium vero in libro I. Persicorum πλακιλλιαναί.

(b) δια-

οἱ Ἐπίσκοποι συνῆλθον, παρῆν δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος, ἠγανάκτουν οἱ πλείους, καὶ δεινῶς Ἀθανάσιον ἐπῃτιῶντο, ὡς ἱερατικὸν ὑπεριδόντα δεσμὸν, ὃν αὐτοὶ ἔθεντο καὶ πρὶν ἐπιτραπῆναι παρὰ Συνόδου, τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἀπολαβόντα· ἐκ τούτου δὲ, καὶ θανάτου πολιτῶν αἴτιον αὐτὸν ἔλεγον, ὡς ἡνίκα εἰς τὴν πόλιν εἰσῄει στάσεως κινηθείσης· καὶ πολλῶν μὲν ἀναιρεθέντων, τῶν δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων· μεγίστης τε διαβολῆς ὑπὸ τοιούτων λόγων κατὰ Ἀθανασίου ὑφανθείσης, ἐψηφίσαντο Γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας προστατεῖν. ἐκ τούτου δὲ μεταβάντες εἰς τὴν περὶ τοῦ δόγματος ζήτησιν, τοῖς μὲν ἐν Νικαίᾳ δόξασιν οὐδὲν ἐμέμψαντο· γράμματα δὲ διεπέμψαντο τοῖς κατὰ πόλιν Ἐπισκόποις, οἷς ἐδήλωσαν, ὡς Ἐπίσκοποι ὄντες οὐκ ἠκολούθησαν Ἀρείῳ· πῶς γὰρ Πρεσβυτέρῳ ὄντι, δοκιμασταὶ δὲ γενόμενοι τῆς πίστεως αὐτοῦ, μᾶλλον αὐτὸν προσήκαντο; πιστεύειν δὲ σφᾶς κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν πίστιν· εἶναι δὲ ταύτην ἣν ὑπέταξαν τῇ αὐτῶν ἐπιστολῇ, οὐσίας μὲν πατρὸς ἢ υἱοῦ, ἢ τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματος μηδαμῶς μεμνημένην· ἐπαμφοτερίζουσαν δὲ ταῖς ἐννοίαις, ὡς μήτε τοὺς Ἀρείου φρονοῦντας, μήτε τοὺς ἑπομένους τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ, δύνασθαι τῇ συντάξει τῶν ῥημάτων ἐπισκήπτειν, ὡς ἀγνώστων ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς· παραλιπόντες γὰρ ἅπερ ἑκάτεροι οὐ προσίεντο, τὰ παρ' ἑκατέρων ὁμολογούμενα τεθείκασιν ὀνόματα ταύτῃ τῇ γραφῇ· συνεῖναι μὲν γὰρ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ μονογενῆ καὶ Θεὸν εἶναι καὶ πρὸ πάντων ὑπάρχειν, σάρκα τε ἀνειληφέναι, καὶ τὴν πατρῴαν πεπληρωκέναι βουλὴν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως συνωμολόγησαν· πότερον δὲ συναΐδιος ἢ ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ, ἢ τοὐναντίον, οὐκ ἐνέγραψαν· μεταμεληθέντες δὲ, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ ταύτῃ τῇ γραφῇ, πάλιν ἑτέραν παρὰ ταύτην ἐξέθεντο· τὰ μὲν ἄλλα, ὡς οἶμαι, συνᾴδουσαν τῷ δόγματι τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, εἰ μή τις ἐμοὶ ἄδηλος διάνοια τοῖς ῥητοῖς ἀφανῶς ἔγκειται· οὐκ οἶδα δὲ ἀνθ' ὅτου, ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸν Υἱὸν παραιτησάμενοι, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον τῆς θεότητος ἀπεφήναντο, οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα, καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως· ἔλεγον δὲ ταύτην τὴν πίστιν ὁλόγραφον εὑρηκέναι Λουκιανοῦ, τοῦ ἐν Νικομηδείᾳ μαρτυρήσαντος, ἀνδρὸς τά τε ἄλλα εὐδοκιμωτάτου, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἠκριβωκότος. πότερον δὲ ἀληθῶς ταῦτα ἔφασαν, ἢ τὴν ἰδίαν γραφὴν σεμνοποιοῦντες τῷ ἀξιώματι τοῦ μάρτυρος, λέγειν οὐκ ἔχω· μετέχον δὲ ταύτης τῆς Συνόδου, οὐ μόνον Εὐσέβιος, ὃς μετὰ Παῦλον ἐκβεβλημένον, ἐκ Νικομηδείας μεταστὰς, τὸν Κωνσταντινουπόλεως εἶχε θρόνον· ἀλλὰ καὶ Ἀκάκιος ὁ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου διάδοχος, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, καὶ Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας, τῆς πρὶν Περίνθου ὀνομαζομένης, Εὐδόξιός τε ὁ Γερμανικίας, ὃς ὕστερον μετὰ Μακεδόνιον τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἐπετράπη Ἐκκλησίαν, καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας αἱρεθεὶς προστατεῖν· οἱ δὴ τότε τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀλλήλοις ὡμολόγηντο· ἀλλὰ

A si Episcopi convenissent, & Imperator ipse Constantius adesset, complures eorum indignari cœperunt, & Athanasium graviter accusare, quod sacerdotalem legem, quam ipsi tulerant, contemsisset, & Alexandrinam Ecclesiam prius recepisset, quam id ipsi permissum fuisset a Synodo. Unde & civibus causam necis illum fuisse dicebant, propterea quod illo in urbem ingrediente, mota esset seditio: & multi quidem interfecti: non pauci vero ad judicum tribunalia perducti fuissent. Hujusmodi sermonibus cum gravissima adversus Athanasium conflata esset calumnia, decreverunt, ut Gregorius Alexandrinæ Ecclesiæ præsideret. Post hæc conversi B ad quæstionem de fide, nihil quidem in decretis Nicæni Concilii reprehenderunt. Literas vero ad singularum urbium Episcopos miserunt, quibus indicabant, se, utpote Episcopos, Arium nequaquam secutos esse. Quomodo enim, ajebant, illum, qui erat Presbyter, nos secuti essemus? Sed cum fidem ejus examinassemus, illum potius suscepimus. Porro se non aliter credere affirmant, quam juxta fidem ab initio traditam. Eam vero esse, quam epistolæ suæ subjiciunt: in qua substantiæ quidem Patris, & Filii, & vocabuli Consubstantialis nulla fit mentio: sensus vero adeo anceps, & ambiguus est, ut nec Ariani, nec ii, qui Nicænam Synodum sequebantur, compositionem C verborum illius accusare possent, quasi verba ignota essent sacræ scripturæ. Prætermissis enim de industria vocabulis, quæ utrique ex æquo rejiciebant, ea verba, quæ ab utrisque admittebantur, formulæ suæ indiderunt. Nam & Filium simul cum Patre esse, & unigenitum, ac Deum esse, & ante omnia existere; carnem item assumsisse, & patris voluntatem implesse, aliaque ejusmodi confitentur. Utrum vero coæternus, & consubstantialis Patri sit nec ne, neutiquam adscripserunt. Postea vero cum illos, ut verisimile est, hujus formulæ pœnituisset, aliam rursus ediderunt: quæ in reliquis quidem cum Nicæna fide consentit, ut opinor, nisi D forte quis sensus mihi quidem incompertus, in verbis abditus latet. Sed tamen nescio qua de causa consubstantialem Filium dicere detractantes, immutabilem, nec conversioni obnoxiam ejus divinitatem asseruerunt, eumque substantiæ, consilii, potentiæ, & gloriæ Patris nullatenus discrepantem imaginem, & omnis creaturæ primogenitum pronuntiarunt. Ajebant autem, reperisse se hanc fidem scriptam manu ipsius Luciani, ejus, qui Nicomediæ Martyrium perpessus est; viri tum in aliis rebus præstantissimi, tum in sacris literis admodum exercitati. Utrum vero istud vere dixerint, an conscriptionem suam auctoritate Martyris commendare voluerint, E equidem nequeo dicere. Porro huic Concilio interfuerunt non solum Eusebius, qui ejecto Paulo, ab urbe Nicomedia translatus Constantinopolitanam sedem obtinebat: verum etiam Acacius, qui Eusebio Pamphili successerat, & Patrophilus Scythopolitanus, cum Theodoro Episcopo Heracleæ, quæ Perinthus antea dicebatur; Eudoxius quoque Germaniciæ Episcopus: qui postea pulso Macedonio, Constantinopolitanam rexit Ecclesiam: Gregorius denique, qui Alexandrinæ Ecclesiæ electus fuerat Episcopus. Quos quidem unum idemque sentire de fide, omnes eo tempore fatebantur. Quin

Gregorius Episc. Alexandrinus.

SÆC.IV. & Dianius Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, & Georgius Laodiceæ, quæ est in Syria, aliique plures aderant, qui Metropolitanas, aut aliunde illustres Ecclesias administrabant.

A γὰρ καὶ (b) Διάνοιος ὁ παρὰ Καππαδόκαις Καισαρείας Ἐπίσκοπος, καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς παρὰ Σύροις, ἄλλοι τε πολλοὶ Μητροπολιτικὰς καὶ ἄλλως ἐπισήμους Ἐκκλησίας ἐπισκοποῦντες.

(b) Διανοῖος ὁ παρὰ Καππαδόκαις Καισαρείας. In codice Leonis Allatii Διάνοιος scribitur cum accentu in antepenultima; in Fuketiano Διάνιος sine diphthongo. Atque ita fere scriptum legitur hoc nomen in epistola Julii Papæ ad Episcopos, qui ad Synodum Antiochenam convenerant, quam refert Athanasius in secundo Apologetico adversus Arianos. Sic enim habet inscriptio ejus epistolæ, Δανίῳ καὶ Φλακίλλῳ, Ναρκίσσῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρι, Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς, τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας, &c. Ubi scribendum est Διανίῳ. Certe apud Nicephorum in libro nono capite 5. scribitur Διάνιος. Verum apud Basilium in epistola 84. ad Bosporium Διάνοιος dicitur: ubi ejus elogium habes, & tempus, quo ex hac luce migravit. Obiisse enim dicitur a Basilio paulopost Seleuciense Concilium, quod anno Christi 559. celebratum est. Ex epistola quidem Julii Papæ colligi videtur, eum præsedisse Antiochensi Concilio anno 342. natalis Dominici. Primo enim loco nominatur a Julio in supradicta epistola. Vix tamen crediderim, Dianium hunc Antiochensi Synodo præfuisse supra Flaccillum Antiochensem, & Eusebium Constantinopolitanum, qui & auctoritate, & sedium magnitudine, & vetustate Dianium longe superabant. Nam Dianius recens tum temporis Hermogeni successerat, de quo Basilius loquitur in epistola ad Occidentales, agens de Eustathio Sebasteno. Hermogenes autem successor fuit Leontii, ejus, qui Nicænæ Synodo B subscripsit.

CAPUT VI.

De Eusebio Emiseno; & quomodo Gregorius Alexandriam ingressus est; Athanasius vero fuga elapsus, Romam venit.

Socr. lib. 2. cap. 9. 10. EUsebius quoque cognomento Emisenus, huic Synodo interfuit. Qui nobili genere natus apud Edessam urbem Osdroenæ, a puero juxta patriam consuetudinem sacras Scripturas didicit: postea vero in Gentilium disciplinis institutus est a magistris, qui tum in ea civitate morabantur. Tandem vero interpretibus usus Eusebio Pamphili, & Patrophilo Scythopolitano Episcopo, ad summam sacrorum voluminum notitiam pervenit. Inde Antiochiam profectus, cum Eustathius propter accusationem Cyri, Episcopatu exutus fuisset, cum Euphronio Eustathii successore familiariter vixit. Sed quia Sacerdotium detrectabat, migravit Alexandriam, Philosophos, qui illic erant, auditurus. Quorum disciplinis cum abunde excultus esset, rediit Antiochiam, atque illic cum Flaccillo Euphronii successore versatus est. Porro cum hanc Synodum Antiochiæ fieri contigisset, Eusebius Constantinopolitanus Episcopus ad capessendam Alexandrinæ Ecclesiæ administrationem eum adhortatus est. Existimabat enim, illum utpote eximia sanctitate, & summa eloquentia præditum, Ægyptiorum animos facile revocaturum a benevolentia, qua Athanasium complectebantur. Sed cum ordinationem hanc recusasset, secum ipse reputans futurum haud dubie, ut in paratum apud Alexandrinos odium incurreret, quippe qui nullum pati possent in locum Athanasii substitutum: Gregorius quidem Alexandrinæ præficitur Ecclesiæ, ipse vero Emisenæ. Illic seditione populi appetitus; accusabatur enim quod eam Astronomiæ partem excoleret, quæ Apetelesmatice vocatur, fuga elapsus, Laodiceam ad Georgium illius urbis Episcopum, familiarem suum, se contulit. Hic una cum illo profectus Antiochiam ad Flaccillum, & Narcissum Episcopos, perfecit, ut Emisam reverteretur. Cæterum Constantio Imperatori gratus fuit imprimis. Certe, quotiescumque Constantius bellum illaturus erat Persis, secum illum deducebat. Ajunt enim, & ita per illum a Deo facta esse miracula, quemadmodum testatur

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμεσηνοῦ, καὶ ὡς Γρηγόριος κατέλαβεν Ἀλεξάνδρειαν, Ἀθανάσιος δὲ φυγὼν εἰς Ῥώμην διασώζεται.

ΣΥν αὐτοῖς δὲ καὶ Εὐσέβιος ὁ ἐπίκλην Ἐμεσηνός· ὃς τὸ μὲν γένος, ἐξ Ἐδέσσης τῆς Ὀσροηνῶν εὐπατρίδης ὑπῆρχεν· ἐκ νέου δὲ κατὰ πάτριον ἔθος τοὺς ἱεροὺς ἐκμαθὼν λόγους, μετὰ ταῦτα καὶ τὰ παρ' Ἕλλησιν ἐξεδιδάχθη C παιδεύματα, διδασκάλοις τοῖς ἐνθάδε τότε οὖσι φοιτήσας· ὕστερον δὲ ἐξηγηταῖς Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου, καὶ Πατροφίλῳ τῷ προϊσταμένῳ Σκυθοπόλεως, τὰς θείας βίβλους ἠκρίβωσε· παραγενόμενός τε εἰς Ἀντιόχειαν, ἐπεὶ συνέβη Εὐστάθιον καθαιρεθῆναι διὰ τὴν Κύρου κατηγορίαν, Εὐφρονίῳ τῷ μετ' αὐτὸν συνῆν· φεύγων δὲ ἱερᾶσθαι, ἀφίκετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν (a) Φιλοσόφοις τοῖς τῇδε φοιτήσας· καὶ τὰ ἐκείνων ἀσκηθεὶς μαθήματα, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ Πλακήτῳ πάλιν τῷ μετὰ Εὐφρόνιον συνδιέτριβεν· ὡς δὲ συνέβη ταύτην ἐνθάδε συγκροτεῖσθαι D Σύνοδον, ἐπὶ τὸν Ἀλεξανδρείας προεκλήθη θρόνον ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου· ᾤετο γὰρ αὐτὸν εὖ μάλα πολιτευόμενον, καὶ λέγειν κράτιστον ὄντα, ῥᾳδίως μεταστῆσαι τοὺς Αἰγυπτίους τῆς περὶ Ἀθανάσιον εὐνοίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην παρῃτήσατο τὴν χειροτονίαν, λογισάμενος ὡς εὐτρεπὲς εὑρήσει μῖσος παρὰ Ἀλεξανδρεῦσιν, οὐκ ἀνεχομένοις ἕτερον ἀντὶ Ἀθανασίου ἰδεῖν, ἐπιτρέπεται Γρηγόριος τὴν τῶν Ἀλεξανδρέων, αὐτὸς δὲ τὴν Ἐμέσης Ἐκκλησίαν· ἐνταῦθα στάσιν ὑπομείνας· διεβάλλετο γὰρ ἀσκεῖσθαι τῆς Ἀστρονομίας, ὃ μέρος ἀποτελεσματικὸν καλοῦσι, E φυγὰς ἦλθεν εἰς Λαοδίκειαν πρὸς Γεώργιον τὸν ἐνθάδε Ἐπίσκοπον, ἐπιτήδειον ὄντα· ὁ δὲ, εἰς Ἀντιόχειαν αὐτῷ συνελθὼν, πρὸς Πλάκητον καὶ Νάρκισσον τοὺς Ἐπισκόπους, ἐπανελθεῖν εἰς Ἔμεσαν παρεσκεύασεν· ἐγένετο δὲ Κωνσταντίῳ τῷ Βασιλεῖ κεχαρισμένος· ἀμέλει τοι ἡνίκα Πέρσαις ἐπιστρατεύειν ἔμελλεν, αὐτὸν ἐπήγετο· λέγεται γὰρ πολλὰ δι' αὐτοῦ θαυματουργῆσαι τὸ Θεῖον, ὡς

(a) Φιλοσόφοις τοῖς τῇδε φοιτήσας. Non dubito, quin scribendum sit φοιτῶσιν. Id enim sensus flagitat. Vide Socratem in lib. 2. cap. 9.

(b) ἤδη

ὡς μαρτυρεῖ Γεώργιος ὁ Λαοδικεὺς, ταῦτα καὶ ἕτερα περὶ αὐτοῦ διεξελθών· ἀλλ᾽ ὁ μὲν καίπερ τοιοῦτος ὢν οὐ διέφυγε τὸν φθόνον τῶν ἀνιᾶσθαι πεφυκότων ἐπὶ ταῖς ἄλλων ἀρεταῖς· ὑπέμεινε δὲ καὶ αὐτὸς μέμψιν, ὡς τὰ Σαβελλίου φρονῶν· ἐν δὲ τῷ νῦν τὰ αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθοῦσιν ἐψηφίσατο· Μάξιμον μέντοι τὸν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπον, ἐπίτηδες λέγεται ταύτην ἀποφυγεῖν τὴν Σύνοδον, μεταμεληθέντα καθότι ἀπατηθεὶς, σύμψηφος ἐγένετο τοῖς Ἀθανάσιον καθελοῦσιν· οὐ μὴν οὐδὲ ὁ τὸν Ῥωμαίων διέπων θρόνον, οὐδὲ τῶν ἄλλων Ἰταλῶν, ἢ τῶν ἐπέκεινα Ῥωμαίων οὐδεὶς ἐνθάδε συνῆλθεν· ἐν τούτῳ δὲ Φράγκων μὲν τοὺς πρὸς δύσιν Γαλάτας δηούντων· τῆς δὲ πρὸς ἕω ὀρχομένης ὑπὸ μεγίστων σεισμῶν τιναοσομένης, καὶ μάλιστα τῆς Ἀντιοχέων πόλεως μετὰ τὴν ἐνθάδε Σύνοδον, ἧκε Γρηγόριος εἰς Ἀλεξάνδρειαν σὺν πλήθει στρατιωτῶν, οἳ προνοεῖν προσετάχθησαν, ὡς ἂν ἀστασίαστος καὶ ἀσφαλὴς αὐτῷ ἡ εἴσοδος γένοιτο· συνελαμβάνοντο δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες περί τε ταῦτα, καὶ ὅπως Ἀθανάσιον ἐξελάσωσιν· ὁ δὲ ἐδεδίει, μή τι δι᾽ αὐτὸν ὁ λαὸς πάθοι· καὶ τῆς νυκτὸς ἐπιλαβούσης ἐκκλησίαζεν· (b) ἤδη τε τῶν στρατιωτῶν καταλαβόντων τὴν Ἐκκλησίαν, εὐχὴν ἀποτελέσας, πρότερον ψαλμὸν ῥηθῆναι παρεκελεύσατο· συμφώνου δὲ τῆς ψαλμῳδίας γενομένης, οἱ στρατιῶται τέως ἡσύχαζον, ὡς οὐκ εὔκαιρον ὂν ἐπιθέσθαι τότε· ἐν τούτῳ δὲ διαδὺς ὑπὸ τοὺς ψάλλοντας, ἔλαθεν ἐξελθὼν, καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἀνήχθη· Γρηγόριος δὲ τῶν Ἀλεξανδρέων κατέσχε θρόνον· ὁ δὲ λαὸς χαλεπήνας, τὴν ἐπώνυμον Διονυσίου τοῦ τῇδε ἐπισκοπήσαντος Ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν.

A statur Georgius Laodicenus, qui tum ista, tum alia plurima de illo commemorat. Verum quamvis talis, tantusque vir esset, eorum tamen invidiam non effugit, qui aliorum virtutibus uri solent. Nam & ipse insimulatus est, quod opinionem Sabellii sectaretur. Tunc autem temporis eadem cum Episcopis, qui Antiochiæ convenerant, decrevit. Maximus vero Hierosolymorum Episcopus, de industria absuisse dicitur ab hoc Concilio, cum ipsum pœniteret, quod antea in fraudem inductus, iis, qui Athanasium deposuerant, consensisset. Sed neque Romanæ urbis Episcopus, neque alius quispiam, sive ex Italia, sive ex Provinciis ultra Italiam sitis, huic Synodo interfuit. B Per idem tempus cum in Occidentis quidem partibus Franci Gallias vastarent: Orientis autem Provinciæ, ac præcipue urbs Antiochia post Concilium ibi celebratum gravissimis terræ motibus quassarentur; Gregorius Alexandriam venit cum ingenti militum manu; quibus mandatum erat, ut pacatum illi, ac tutum in urbem introitum præstarent. His subsidio erant etiam Ariani, tum ad eam rem perficiendam, tum ut Athanasium urbe expellerent. At ille verebatur, ne populus ipsius causa quidpiam mali pateretur. Nocte igitur adventante collectam in Ecclesia celebravit. Cumque jam milites Ecclesiam occupassent, C ipse completa oratione Psalmum prius recitari jussit. Dum Psalmus ab omnibus caneretur, milites interea quiescebant, intempestivum rati eo tempore impetum facere. Tunc vero Athanasius per mediam Psallentium turbam occultus evasit, & Romam navigio delatus est. Quo facto Gregorius Alexandrinam sedem obtinuit. Populus vero indignatione commotus, Ecclesiam Dionysii, quondam illius urbis Episcopi, nomine appellatam, incendio consumsit.

SÆC. IV.

Socr. lib. 1. cap. 8.

Gregorii ingressus truculentus.

Socr. lib. 2. cap. 11.

Athanasius se subducit.

(b) ἤδη δὲ τῶν στρατιωτῶν καταλαβόντων τὴν ἐκκλησίαν. Hæc non in adventu Gregorii facta sunt, sed in ἐνθρονισμῷ Georgii. Vide, quæ notavi ad Socratem in lib. 2. cap. 10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

D

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ, καὶ Ἀρχιερέων τῆς Κωνσταντίνου· ὡς μετὰ Εὐσεβίου πάλιν Παῦλος ἀποκατέστη· καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ στρατηλάτου Ἑρμογένους· καὶ ὡς ἐξ Ἀντιοχείας ἥκων Κωνστάντιος, τόν τε Παῦλον μεθίστησι, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ὀργίλως διατίθεται, καὶ ὡς εἴασε τὸν Μακεδόνιον ἀμφιβόλως, καὶ ἀνεχώρησε πάλιν εἰς Ἀντιόχειαν.

Ὧδε μὲν τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως τὰ βεβουλευμένα κατώρθωτο, καθῃρημένων τῶν σπουδῇ προϊσταμένων ἀνὰ τὴν ἕω τοῦ ἐν Νικαίᾳ βεβαιωθέντος δόγματος· προκατειλημμένων τε τῶν ἐπισημοτάτων θρόνων, Ἀλεξανδρείας τῆς κατ᾽ Αἴγυπτον, καὶ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ, καὶ τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον βασιλίδος πόλεως, πειθομένους εἶχον τοὺς ἀνὰ τόδε τὸ ὑπήκοον Ἐπισκόπους· ὁ δὲ τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων, καὶ οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῖς, ὕβριν οἰκείαν ταῦτα ἡγοῦντο· ἐφ᾽ ἅπασι γὰρ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων ἐξ ἀρχῆς τὴν ψῆφον ἐπαινέσαντες, εἰσέτι νῦν οὐ διέλιπον ὧδε φρονοῦντες· ἀφικόμενον τε ὡς αὐτοὺς Ἀθανάσιον, φιλοφρόνως ἐδέξαντο

CAPUT VII.

De Episcopis urbis Romæ, & Constantinopolitanæ. Et quomodo post mortem Eusebii Paulus in suam sedem restitutus est. Item de cæde Hermogenis magistri militum, & quomodo Constantius Antiochia adveniens Paulum quidem ejecit, civibus vero graviter succensuit. Deinde Macedonium in dubio relinquens Antiochiam reversus est.

Hunc in modum consilia eorum, qui contrariam hæresim tuebantur, felicem successum habuerunt, depositis Episcopis, qui per Orientis Provincias fidem in Nicæna E Synodo stabilitam pertinaciter defendebant. Jamque occupatis nobilissimis sedibus, Alexandriæ scilicet, quæ est in Ægypto, Antiochiæ in Syria, & urbis regiæ, quæ ad Hellespontum sita est, omnes earum partium Episcopos sibi parentes habebant. Verum Romanæ Antistes Ecclesiæ, & universi per Occidentem sacerdotes, hæc non secus ac contumeliam sibi privatim illatam accepere. Nam cum sententiam eorum, qui apud Nicæam congregati sunt, jam inde ab initio in omnibus approbassent, usque in hunc diem in eadem opinione perseverarunt. Itaque Athanasium ad se venientem benevole exce-

Athanasius Romæ.

SÆC IV. Socr. lib. 2. cap. 11.

exceperunt, & causæ illius judicium sibi vindicarunt. Quæ cum Eusebius iniquo animo ferret, scripsit ad Julium, ut ipse judex esse vellet eorum, quæ contra Athanasium decreta fuerant Tyri. Verum ille priusquam Julii sententiam comperisset, paulo post Synodum Antiochiæ celebratam, ex hac luce migravit.

Socr. lib. 2. cap. 12. 13.

Hi vero, qui apud Constantinopolim Nicænæ fidei patrocinabantur, Paulum in Ecclesiam deduxerunt. Eodem tempore Theognius Nicææ, & Theodorus Heracleæ Episcopi, aliique ejusdem sectæ sacerdotes, qui tum Constantinopoli versabantur, in alia Ecclesia congregati, adjuvante Arianorum multitudine, Macedonium ordinarunt Constantinopoleos Episcopum. Hinc vero crebræ in urbe seditiones exstiterunt, bellis haud absimiles. Plebe enim ex utraque parte in se mutuo irruente, plurimi interierunt. Eratque civitas plena tumultu: adeo ut Imperator, qui tum Antiochiæ morabatur, ea de re certior factus sit, itaque inflammatus Paulum iterum extrudi jusserit. Imperatoris mandata executus est Hermogenes Magister equestris militiæ. Qui cum eo tempore missus esset in Thraciam, transiens per Constantinopolim, Paulum militari manu ex Ecclesia ejicere conabatur. Sed cum plebs nequaquam id fieri permitteret, immo vim vi repelleret; milites vero violentius instarent, ut quod imperatum fuerat, perficeretur: seditiosi in Hermogenis domum irruentes, eam quidem incenderunt, ipsum autem interfecerunt: & fune pedibus ejus innexo, per civitatem traxerunt. Quo audito, Imperator equorum celeri permutatione venit Constantinopolim, eo animo, ut plebem male multaret. Sed cum illos flentes, ac supplices sibi occurrere vidisset, ipsis quidem pepercit. Annonæ tamen illius, quam pater ipsius Constantinus quotannis de publico ex tributis Ægypti, civitati donaverat, dimidiam circiter partem civibus ademit: ratus fortasse, multitudinem, utpote otio, ac deliciis abundantem, ad seditiones proclivem esse. Iram autem suam in Paulum vertens, eum ex civitate pelli jussit. Sed & Macedonio graviter succensuit, tum quod Hermogenis Magistri militum & aliorum complurium cædis causam præbuisset, tum quod ante ipsius consensum ordinatus fuisset. Veruntamen nec approbata illius ordinatione, nec abrogata, illum ita relinquens, Antiochiam revertit. Dum hæc aguntur, Ariani dogmatis fautores Gregorium transtulerunt, utpote desidem in confirmanda ipsorum Doctrina, & invisum Alexandrinis propter calamitates, quæ eo adventante civitati acciderant, ac præcipue ob incendium Ecclesiæ. In hujus autem locum missus est Georgius, vir natione Cappadox: qui & propter industriam suscipiebatur, & quod studiosus opinionis ipsorum assertor esset.

Macedonius Episc. Constantinopolitanus ordinatus.

Hermogenes interfectus.

A ἐδέξαντο, καὶ πρὸς αὐτοὺς τὴν κατ' αὐτὸν εἷλκον δίκην· ἐπὶ τούτοις δὲ χαλεπῶς φέρων Εὐσέβιος, ἔγραψεν Ἰουλίῳ, ὥστε αὐτὸν γενέσθαι κριτὴν τῶν ἐπὶ Ἀθανασίῳ δοξάντων ἐν Τύρῳ· ἀλλ' ὁ μὲν, πρὶν μαθεῖν τὴν Ἰουλίου γνώμην, οὐ πολλῷ ὕστερον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης Συνόδου, ἐτελεύτησεν· οἱ δὲ ἐν Κωνσταντίνου πόλει τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ δόξαν ζηλώσαντες, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἤγαγον Παῦλον· ἐν τῷ αὐτῷ δὲ συλλαμβανομένων τῶν ἀπὸ τοῦ ἐναντίου πλήθους, ἐν ἑτέρᾳ Ἐκκλησίᾳ συνελθόντες οἱ ἀμφὶ Θεόγνιον τὸν Νικαίας Ἐπίσκοπον καὶ Θεόδωρον τῆς Ἡρακλείας, ἕτεροί τε οἱ τὰ τούτων φρονοῦντες, οἳ ἔτυχον ἐνδημοῦντες, Μακεδόνιον ἐχειροτόνησαν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον· B ἐντεῦθεν τε συχναὶ κατὰ τὴν πόλιν ἐγένοντο στάσεις, πολέμοις ἐμφερεῖς· εἰς ἑαυτὸ γὰρ ἑκατέρωθεν τοῦ πλήθους συμπίπτοντος, πλεῖστοι διώλλυντο· καὶ ταραχῆς ἡ πόλις ἀνάπλεως ἦν· ὡς καὶ Βασιλέα τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ ὄντα, τάδε μαθεῖν, καὶ πρὸς ὀργὴν κινηθέντα, προστάξαι πάλιν ἀπελαύνεσθαι Παῦλον· διηκονεῖτο δὲ τοῖς Βασιλέως προστάγμασιν Ἑρμογένης, ὁ τὴν ἱππικὴν δύναμιν ἐπιτετραμμένος στρατηγός· ὃς ἐπὶ Θρᾴκην τότε ἀποσταλεὶς, παριὼν διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἐβιάζετο Παῦλον διὰ στρατιωτῶν ἐξελάσαι τῆς Ἐκκλησίας· ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος οὐ συνεχώρει, πῇ δὲ καὶ ἠμύνετο, C βιαιότερόν τε ἐπεχείρουν οἱ στρατιῶται καὶ ἐπιτελεῖν τὸ προσταχθὲν, καταλαβόντες τὴν Ἑρμογένους οἰκίαν (a) οἱ στρατιῶται ἐνέπρησαν, καὶ αὐτὸν ἀναιροῦσι· καὶ σχοινίον ἐξάψαντες εἷλκον διὰ τῆς πόλεως· ἀκούσας δὲ ὁ Βασιλεὺς, ἱππεὺς ἐλάσας ἧκεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς κακῶς δράσων τὸ πλῆθος· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐφείσατο, δεδακρυμένους αὐτῷ ἰδὼν ὑπαντωμένους, καὶ ἀντιβολοῦντας· ἀμφὶ δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ σίτου τὴν πόλιν ἀφείλετο, ὃν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ἑκάστου ἔτους ἀπὸ τοῦ δημοσίου τοῖς πολίταις ἐδωρήσατο ἐκ τῶν Αἰγυπτίων φόρων· ὑπολαβὼν ἴσως ὑπὸ τρυφῆς καὶ ῥᾳστώνης τοὺς πολλοὺς ἀργοῦντας, ἑτοίμους εἰς στάσεις εἶναι· D τρέπει δὲ τὴν ὀργὴν ἐπὶ Παῦλον· καὶ τῆς πόλεως ἀπελαθῆναι προσέταξεν αὐτόν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς Μακεδόνιον ἐχαλέπαινεν, ὡς τῆς ἀναιρέσεως τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἑτέρων πολλῶν αἴτιον· καὶ ὅτι πρὶν αὐτὸν ἐπιτρέψαι, ἐχειροτονήθη· οὔτε δὲ ἐπιψηφισάμενος τῇ αὐτοῦ χειροτονίᾳ, οὔτε ἀποχειροτονήσας, καταλιπὼν οὕτως ἀνέστρεψεν εἰς Ἀντιόχειαν· ἐν τούτῳ δὲ οἱ τῆς Ἀρείου δόξης σπουδασταὶ, μετέστησαν Γρηγόριον, ὡς ἀμελῆ πρὸς σύστασιν τοῦ οἰκείου δόγματος, καὶ Ἀλεξανδρεῦσιν ἀκαταθύμιον διὰ τὰ συμβάντα τῇ πόλει χαλεπὰ περὶ τὴν αὐτοῦ εἴσοδον, καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς Ἐκκλησίας· ἀντὶ δὲ τούτου πέμπεται Γεώργιος, ὃς τὸ μὲν γένος ἦν Καππαδόκης· E ὡς δραστήριος δὲ ἐθαυμάζετο, καὶ περὶ τοῦτο τὸ δόγμα σπουδαῖος.

(a) οἱ στρατιῶται ἐνέπρησαν. Proculdubio scribendum est οἱ στασιῶται. Quod miror non animadvertisse Interpretes. Non enim milites, sed Plebeii domum Hermogenis Constantinopoli incenderunt, ut ex Socrate, Marcellino, aliisque constat.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῶν εἰς Ῥώμην ἀπελαθέντων ἑῴων ἀρχιερέων· καὶ οἷα περὶ αὐτῶν Ἰούλιος ὁ Ῥώμης γράφει· καὶ ὡς ἔλαβον αὖθις γράμμασιν Ἰουλίου Παῦλος, καὶ Ἀθανάσιος τοὺς ἰδίους θρόνους· καὶ οἷα οἱ τῆς ἕω ἀρχιερεῖς πρὸς Ἰούλιον ἔγραψαν.

Ἀθανάσιος δὲ φεύγων ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς Ῥώμην ἀφίκετο· κατ' αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ Παῦλον Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον συνδραμεῖν, καὶ Μάρκελλον τῆς Ἀγκύρας, καὶ Ἀσκληπᾶν τῆς Γάζης, ὃς ἐναντίος ὢν τοῖς Ἀρείου, γραφὴν ὑπομείνας πρὸς ἑτεροδόξων τινῶν (a) ὡς θυσιαστήριον ἀνατρέψας, καθῃρέθη· ἀλλ' ἀντὶ τούτου μὲν ἐπιτρέπεται τὴν Γαζαίων Ἐκκλησίαν Κυντιανός· καὶ Λούκιος δὲ ὁ Ἀδριανουπόλεως Ἐπίσκοπος, ἐπ' ἄλλῳ κατηγορηθεὶς, καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἀφαιρεθεὶς, ἐν Ῥώμῃ διῆγε· μαθὼν δὲ ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος τὰ ἑκάστου ἐγκλήματα, ἐπειδὴ πάντας ὁμονοοῦντας εὗρε περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ὡς ὁμοδόξους αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν προσήκατο· οἷα δὲ (b) τῆς πάντων κηδεμονίας αὐτῷ προσηκούσης διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ θρόνου, ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν Ἐκκλησίαν ἀπέδωκε· καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις ἔγραψε, μεμφόμενος ὡς οὐκ ὀρθῶς βουλευσαμένοις περὶ τοὺς ἄνδρας, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ταράττουσι, τῷ μὴ ἐμμένειν τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασιν· ὀλίγους δὲ ἐκ πάντων εἰς ῥητὴν ἡμέραν παρεῖναι ἐκέλευσε, διελέγξοντας δικαίαν ἐπ' αὐτοῖς ἐνηνοχέναι τὴν ψῆφον· ἢ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἀνέξεσθαι ἠπείλησεν, εἰ μὴ παύσοιντο νεωτερίζοντες· καὶ ὁ μὲν τάδε ἔγραψεν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον, ἕκαστος τὸν ἑαυτοῦ κατείληφε θρόνον, καὶ τὰς Ἰουλίου ἐπιστολὰς διεπέμψατο τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις· οἱ δὲ ἐπὶ ταύταις χαλεπῶς ἤνεγκαν· καὶ συλλεγέντες ἐν Ἀντιοχείᾳ, (c) ἀντέγραψαν Ἰουλίῳ κεκαλλιεπημένην τινὰ, καὶ δικανικῶς συντεταγμένην ἐπιστολὴν, εἰρωνείας τε πολλῆς ἀνάπλεων, καὶ ἀπειλῆς οὐκ ἀμοιροῦσαν δεινοτάτης· (d) φέρειν μὲν γὰρ πᾶσι φιλοτιμίαν τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ἐν τοῖς γράμμασιν ὡμολόγουν, ὡς Ἀποστόλων φροντιστήριον, καὶ εὐσεβείας Μητρόπολιν ἐξ ἀρχῆς γεγενημένην· εἰ καὶ ἐκ τῆς ἕω ἐνεδήμησαν αὐτῇ οἱ τοῦ δόγματος εἰσηγηταὶ

CAPUT VIII.

De Orientalibus Episcopis, qui expulsi fuerant, & quid pro illis scripserit Julius Romanus Episcopus. Et quomodo Paulus, atque Athanasius literis Julii muniti, sedes suas receperint. Item de literis, quas Orientis Episcopi Julio rescripserunt.

Porro Athanasius Alexandria profugus, Romam venit. Eodem tempore Paulus quoque Constantinopoleos Episcopus, & Marcellus Ancyræ, eo accessit, & Asclepas Gazæ: qui cum adversaretur Arianis, a quibusdam contrariæ factionis hominibus accusatus, quod altare subvertisset, depositus fuerat. In ejus autem locum subrogatus Quintianus, Gazæorum Ecclesiam rexit. Lucius præterea Hadrianopoleos Episcopus ob aliud crimen Ecclesia sua spoliatus, Romæ degebat. Episcopus igitur Romanus cum singulorum causas cognovisset, omnesque in Nicænæ fidei Doctrinam consentientes reperisset, tanquam idem cum ipso sentientes, in communionem recepit. Et quoniam propter sedis dignitatem omnium cura ad ipsum spectabat, suam cuique Ecclesiam restituit. Scripsit etiam Orientalibus Episcopis, reprehendens eos, quod in supradictorum causis non recte judicassent, & quod Ecclesiarum statum turbarent, eo quod decretis Concilii Nicæni minime acquiescerent. Simulque paucos ex illorum numero ad constitutum diem adesse jussit, qui docerent justam ab ipsis prolatam fuisse sententiam: minatusque est se in posterum non passurum, nisi a novandi studio absisterent. Et Julius quidem ista scripsit. Athanasius autem, & Paulus suas sedes receperunt, & epistolas Julii ad Orientales miserunt Episcopos. Quas cum illi permoleste ferrent, Antiochiæ in unum congregati, scripserunt vicissim ad Julium epistolam, exquisita verborum elegantia, & oratorio more compositam, plenam tamen cavillationis, nec expertem gravissimarum minarum. Nam in literis suis fatebantur, Romanorum quidem Ecclesiam apud omnes magnificam esse, quippe quæ jam inde ab initio domicilium Apostolorum, & pietatis origo, ac metropolis extiterit; licet fidei doctores ad eam ex Orientis partibus advenis-

Socr. lib.2. cap.15.16.

Julius ad Orientales scribit.

Qui ei respondent.

(a) ὡς θυσιαστήριον ἀνατρέψας. In epistola Orientalium apud Serdicam Episcoporum, quæ habetur in fragmentis Hilarii, idem de Asclepa refertur his verbis: *Sed in civitate Gazæ provinciæ Palestinæ post reditum suum Asclepas altare comminuit, multasque seditiones effecit.*

(b) τῆς πάντων κηδεμονίας αὐτῷ προσηκούσης. Notandum est hoc testimonium Græci scriptoris de potestate Romani Pontificis per universas Ecclesias. Idem quoque notavit Antiquarius, qui codicem Fuketianum descripsit. Ad hunc enim locum in margine adnotavit hæc verba: σημειῶσαι τὸ ἀξίωμα τοῦ ῥώμης ἐπισκόπου.

(c) ἀντέγραψαν Ἰουλίῳ κεκαλλιεπημένην τινά. Idem testatur Julius Papa in epistola ad Orientales, quam profert Athanasius in secundo Apologetico adversus Arianos, qua respondet epistolæ Orientalium Episcoporum, de qua hic loquitur Sozomenus. Initio enim ejus epistolæ queritur Julius, literas Orientalium scriptas fuisse μετὰ φιλονεικίας, id est *contentiose*, & μετὰ ἀλαζονείας καὶ ὑπεροψίας, id est *superbe & arroganter*: & μετὰ εἰρωνείας, id est *cum simulatione ac derisione*: denique φιλοτιμίας λόγων ἕνεκα, id est *ostentandæ eloquentiæ causa*. Quæ omnia egregie conveniunt cum iis, quæ hic a Sozomeno referuntur. Quod enim Julius dixit μετὰ φιλονεικίας, id Sozomenus expressit his verbis: δικανικῶς συντεταγμένην ἐπιστολήν. Quod vero Julius dixit, φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν, pro eo Sozomenus habet, κεκαλλιεπημένην. Jam pro eo, quod Julius dicit, μετὰ εἰρωνείας τινὸς eam scriptam fuisse, ita ut in speciem quidem honore ipsum afficere viderentur Orientales; reipsa tamen eum deriderent: Sozomenus habet εἰρωνείας πολλῆς ἀνάπλεων. Sed quod Sozomenus ait, epistolam illam Orientalium ad Julium Papam, scriptam fuisse non in Synodo Antiochena: quæ in Encæniis celebrata est Marcellino, & Probino Consulibus, sed in alia posteriore Synodo Antiocheni, in eo manifeste fallitur, ut ostendi in libro primo observationum Ecclesiasticarum.

(d) φέρειν μὲν γὰρ πᾶσι φιλοτιμίαν τὴν ῥωμαίων ἐκκλησίαν. Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit, *Fatebantur enim, circa omnes Romanorum Ecclesiam esse munificam*. Quam versionem secutus est Musculus, qui sic vertit; *Romanam Ecclesiam liberalem ferri erga quosvis*. Verum hæc interpretatio nullomodo congruit cum sequentibus. Quod cum animadvertisset Christophorsonus, ita maluit interpretari: *Fatebantur, Ecclesiam Romanam primas apud omnes ferre*. Sed neque hæc versio tolerari potest. Neque enim in Græco est παρὰ πᾶσι. Joannes Langus, qui Nicephorum interpretatus est, hæc Sozomeni verba, quæ apud Nicephorum quoque leguntur, ita transtulit: *Romanæ quidem urbi ab omnibus observantiam exhiberi, & honorem*. Ego vero non dubito, quin hic locus ita vertendus sit, *Fatebantur enim, Ecclesiam quidem Romanam apud omnes ambitiose sese jactare*.

(e) ὅτι

SÆC. IV. nissent. Non tamen æquum censebant, idcirco se inferiore loco haberi, quod magnitudine Ecclesiæ, & multitudine superarentur: quippe qui virtute, & animi proposito superiores essent. Deinde criminis loco objicientes Julio, quod cum Athanasio communicasset. Indignabantur perinde, ac si ipsorum Synodus contumelia affecta esset, & judicium abrogatum. Idque facinus, ut injustum, & ab Ecclesiasticis legibus alienum, reprehendebant. His de rebus ita conquesti, gravique injuria se affectos esse testati, pacem quidem, & communicationem Julio polliciti sunt, si depositionem eorum, qui ab ipsis fuerant expulsi, & ordinationem illorum, qui in priorum locum substituti fuerant, admittere voluisset. Si vero decretis ipsorum resisteret, contraria denuntiabant. Nam & Episcopos Orientis, qui ipsos ætate antecessissent, neutiquam contradixisse affirmabant, tunc cum Novatianus Ecclesia Romana ejectus est. De iis autem, quæ gesserant contra decreta Synodi Nicænæ, nihil ei rescripserunt: multas quidem se habere causas significantes, easque necessarias, quibus factum suum defenderent: impræsentiarum vero superfluum arbitrantes, earum rerum defensionem instituere, cum generaliter in omnibus injuste se gessisse arguerentur.

A γηταί· οὐ παρὰ τοῦτο δὲ τὰ δευτερεῖα φέρειν ἠξίουν, (e) ὅτι μὴ μεγέθει ἢ πλήθει Ἐκκλησίας πλεονεκτοῦσιν, ὡς ἀρετῇ καὶ προαιρέσει νικῶντες· εἰς ἐγκλήματα δὲ προφέροντες Ἰουλίῳ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ἐχαλέπαινον ὡς ὑβρισμένης αὐτῶν τῆς Συνόδου, καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀναιρεθείσης· καὶ τὸ γενόμενον, ὡς ἄδικον καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ ἀπᾷδον διέβαλλον· ἐπὶ τούτοις δὲ ὧδέπως μεμψάμενοι, καὶ δεινὰ πεπονθέναι μαρτυράμενοι, δεχομένῳ μὲν Ἰουλίῳ τὴν καθαίρεσιν τῶν πρὸς αὐτῶν ἐληλαμένων, καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἀντ' αὐτῶν χειροτονηθέντων,
B εἰρήνην καὶ κοινωνίαν ἐπηγγέλλοντο· ἀνθισταμένῳ δὲ τοῖς δεδογμένοις, τἀναντία προηγόρευσαν· ἐπεὶ καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀνὰ τὴν ἕω ἱερέας οὐδὲν ἀντειπεῖν ἰσχυρίζοντο, ἡνίκα Ναυατιανὸς τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἠλάθη· (f) περὶ δὲ τῶν πεπραγμένων περὶ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν, οὐδὲν αὐτῷ ἀντέγραψαν, πολλὰς μὲν αἰτίας ἔχειν εἰς παραίτησιν ἀναγκαίαν τῶν γεγενημένων δηλώσαντες· ἀπολογεῖσθαι δὲ νῦν ὑπὲρ τούτων περιττὸν εἰπόντες, ὡς ἅπαξ ὁμοῦ ἐπὶ πᾶσιν ἀδικεῖν ὑπονοηθέντες.

(e) ὅτι μὴ μεγέθει ἢ πλήθει ἐκκλησίας πλεονεκτοῦσιν. Orientales in epistola sua ad Julium Papam inter cætera dixerant, Episcopos non ex urbium, aut Ecclesiarum magnitudine esse judicandos. Quibus respondens Julius Papa apud Athanasium in Apologetico secundo pag. 744. ita eos compellat: *Cur ergo*, inquit, *a minoribus civitatibus ad majores transilitis?* εἰ οὖν ἀληθῶς ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων,
C ὡς γράφετε, κρίνετε τοὺς ἐπισκόπους, ἔδει τὸν πεπιστευμένον μικράν, μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ, &c.

(f) περὶ δὲ τῶν πεπραγμένων περὶ τὰ δόξαντα. Scribendum est proculdubio, παρὰ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσι, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit, *de his autem, quæ præter commune placitum in Concilio Nicæno gesta sunt, &c.*

CAPUT IX.

Quomodo ejectus est Paulus, ejusque loco Macedonius in sedem Constantinopolitanam inductus.

ET Julio quidem scripserunt ad hunc modum. Apud Imperatorem autem Constantium rursus calumniati sunt Episcopos illos, quos deposuerant. Hic igitur tum temporis Antiochiæ degens, scribit Philippo Præfecto Prætorio, qui tunc Constantinopoli morabatur, ut Paulum quidem urbe expelleret, Macedonio vero Ecclesiam restitueret. Præfectus vero, qui plebis tumultum metuebat, antequam præceptum Imperatoris evulgaretur, ad publicum balneum amplum admodum, atque illustre, quod Zeuxippus dicitur, progressus, Paulum ad se accivit, quasi de negotiis publicis cum eo acturus. Cumque ille statim advenisset, Philippus Imperatoris literas ei ostendit. Simulque clam per palatium, quod vicinum est balneo, eum ad mare deduci præcipit: & navigio impositum Thessalonicam misit, ex qua urbe majores ejus orti esse dicebantur. Et Orientis quidem partibus prorsus ei interdixit: in Illyricum vero, & ulteriores Provincias pedem inferre, nequaquam prohibuit. Egressus deinde ex Prætorio, ad Ecclesiam perrexit, secum in curru sedentem habens Macedonium. At populus, his enim rebus

Paulus Episcopus CP. exulat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅπως ἐξηλάθη Παῦλος καὶ Ἀθανάσιος, καὶ ἀντεισήχθη Μακεδόνιος εἰς τὴν Κωνσταντίνου.

D ΙΟυλίῳ μὲν οὖν τοιάδε ἔγραψαν· πρὸς δὲ Βασιλέα Κωνστάντιον διέβαλον αὖθις τοὺς πρὸς αὐτῶν καθῃρημένους· ὁ δέ, ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε διατρίβων, (a) γράφει Φιλίππῳ τῷ ὑπάρχῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὄντι, πάλιν Μακεδονίῳ τὴν Ἐκκλησίαν ἀποδοῦναι, Παῦλον δὲ ἐξελάσαι τῆς πόλεως· δείσας δὲ τοῦ πλήθους κίνησιν ὁ ὕπαρχος, πρὶν ἔκπυστον γενέσθαι τὴν Βασιλέως πρόσταξιν, προσελθὼν εἰς δημόσιον λουτρὸν ᾧ ὄνομα Ζεύξιππος, περιφανὲς δὲ τοῦτο καὶ μέγιστον, ὡς περὶ κοινῶν πραγμάτων κοινωσόμενος, μετεκαλέσατο Παῦλον· παραγενομένῳ δὲ εὐθὺς τοῦ Βασιλέως ἐπέδειξε τὸ γράμμα.
E λάθρα τε διὰ τῶν Βασιλείων τῷ λουτρῷ παρακειμένων, ἐπὶ θάλασσαν αὐτὸν ἀχθῆναι προστάξας, εἰς πλοῖον ἐπεβίβασε, καὶ εἰς Θεσσαλονίκην ἔπεμψεν, ὅθεν καὶ τοὺς προγόνους ἔχειν ἐλέγετο· παντελῶς τε τῆς κατὰ τὴν ἕω ἀρχομένην φεύγειν κατεδίκασεν αὐτόν. Ἰλλυριῶν δὲ καὶ τῆς ἐπέκεινα γῆς ἐπιβαίνειν οὐκ ἐκώλυσεν· ἐξελθὼν δὲ ἐκ τοῦ δικαστηρίου, συνοχούμενον αὐτῷ Μακεδόνιον ἔχων, ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ᾔει· τὸ δὲ πλῆθος· ἤδη γὰρ

(a) Γράφει φιλίππῳ τῷ ὑπάρχῳ. Vide, quæ notavi ad librum secundum Socratis capit. 16. ubi hunc errorem Sozomeni, qui ei cum Socrate communis est, fusius refutavi.

(a) περὶ

γὰρ τούτων γενομένων, ἀθρόοι συνελέγησαν· εὐθὺς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπλήρωσαν· ἕκαστοι γὰρ αὐτὴν, οἵ τε ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, οἵ τε Παῦλον ἐπαινοῦντες, προκαταλαβεῖν ἐσπούδασαν· ἐπεὶ δὲ πρὸς ταῖς θύραις τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο ὁ ὕπαρχος, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Μακεδόνιος, τὸ δὲ πλῆθος ὅπως αὐτοῖς πάροδος γένηται πρὸς τῶν στρατιωτῶν ὠθούμενον, ὑποχωρεῖν οὐκ ἠδύνατο, τοῦ πρόσω σεσαγμένου, ὑπολαβόντες οἱ στρατιῶται ἑκόντι μὴ εἴκειν τὸν ὄχλον, πολλοὺς τοῖς ξίφεσι διεχειρίσαντο· πολλοὶ δὲ καὶ ὑπ' ἀλλήλων πατούμενοι διεφθάρησαν· τὸ δὲ Βασιλεῖ δόξαν οὕτως ἐγένετο, καὶ τὰς Ἐκκλησίας παρέλαβε Μακεδόνιος· ὁ μὲν δὲ Παῦλος ἀδοκήτως ὧδε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας ἀφῃρέθη· Ἀθανάσιος δὲ φεύγων, ἀφανὴς ἦν, δείσας τὴν Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως ἀπειλήν· θανάτῳ γὰρ αὐτὸν ζημιοῦν ἠπείλησεν, αἰτιωμένων τῶν ἑτεροδόξων ὡς στάσεις ἐγείροιτο, καὶ εἰσιόντος αὐτοῦ πολλοὶ τεθνήκασι· τὸ δὲ μάλιστα πρὸς ὀργὴν τὸν Βασιλέα κινῆσαν ἦν, ὅτι καὶ σιτηρέσιον ἔλεγον αὐτὸν πωλοῦντα ἀποκερδαίνειν, ὃ δὴ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πτωχοῖς ἐδωρήσατο.

A rebus gestis innumerabiles in unum convenerant, Ecclesiam statim complevit. Quippe singuli tam ex Arianis, quam ex Pauli fautoribus, eam occupare summo studio contendebant. Postquam Præfectus una cum Macedonio ad fores accessit Ecclesiæ, cum plebs a militibus, ut transitus ipsis præberetur, impulsa, retrocedere non posset, utpote refertis ulterioribus locis; milites arbitrati, plebem de industria resistere, plurimos gladiis obtruncarunt. Multi etiam a se vicissim obtriti interierunt. Hac ratione perfectum est id, quod jusserat Imperator, & Macedonius Ecclesias obtinuit. Ac Paulus quidem præter expectationem Constantinopolitana Ecclesia spoliatus est in hunc modum. B Athanasius vero fuga elapsus sese occultabat, minas Constantii reformidans. Etenim Imperator mortem ei minatus fuerat, motus calumniis Arianorum, qui seditiones ab illo excitari dicebant, eoque in urbem ingrediente, multos peremtos fuisse. Illud vero præcipue Imperatori bilem movit, quod annonam, quam Imperator Constantinus pauperibus urbis Alexandriæ donaverat, illum vendidisse dicebant, & in suum vertisse compendium. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Οἷα ὁ Ῥώμης ἔγραψεν ὑπὲρ Ἀθανασίου τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις· καὶ ὡς ἐστάλησαν εἰς Ῥώμην Ἐπίσκοποι, συνδιασκεψόμενοι τῷ Ῥώμης τὰ κατὰ τῶν ἑῴων Ἐπισκόπων ἐγκλήματα· καὶ ὡς ἀπεπέμφθησαν παρὰ Κωνσταντίου τοῦ Καίσαρος.

Τῶν δὲ ἐξ Αἰγύπτου Ἐπισκόπων ψευδῆ ταῦτα εἶναι γραψάντων, μαθὼν Ἰούλιος οὐκ ἀσφαλὲς Ἀθανασίῳ πῶς ἐν Αἰγύπτῳ διάγειν, τὸν μὲν πρὸς ἑαυτὸν μετεκαλέσατο· τοῖς δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθοῦσιν, ἔτυχε γὰρ τηνικαῦτα τὴν τούτων δεξάμενος ἐπιστολὴν, ἔγραψεν ἐγκαλῶν, ὡς λάθρα (a) περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου νεωτερίζουσι, καὶ παρὰ τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν εἰς τὴν Σύνοδον οὐ κεκλήκασιν (b) εἶναι γὰρ νόμον ἱερατικὸν, ὡς ἄκυρα ἀποφαίνειν τὰ παρὰ γνώμην πραττόμενα τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου· τὰ δὲ ἐν Τύρῳ καὶ ἐν τῷ Μαρεώτῃ, μὴ ἐν δίκῃ πεπρᾶχθαι κατὰ Ἀθανασίου· κατηγορεῖν δὲ (c) τῶν μὲν, τὴν κατὰ Ἀρσένιον συκοφαντίαν· τῶν δὲ ἐν τῷ Μαρεώτῃ, τὴν Ἀθανασίου ἀπουσίαν· ἐφ' ἅπασι δὲ, τὸ αὐθάδες τῶν γραμμάτων ἐμέμφετο· καὶ ἐκ τούτων δὲ καὶ ἐκ πάντων ἀνελογίζετο χρῆναι βοηθεῖν Ἀθανασίῳ, καὶ Παύλῳ· μετ' οὐ πολὺ γὰρ καὶ αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν παραγενόμενος, τὰ κατ' αὐτὸν ἀπωδύρετο· ἐπεὶ δὲ ἐξ ὧν ἔγραφε

CAPUT X.

C *Quidnam Episcopus Romanus pro Athanasio scripserit ad Orientales Episcopos: utque Romam missi sint, qui una cum Episcopo Romano crimina, quæ Orientalibus objiciebantur, examinarent. Et quomodo a Constante dimissi sint.*

Sed cum Episcopi Ægypti hæc falsa esse scripsissent, animadvertens Julius, Athanasium non posse tuto in Ægypto degere, eum quidem ad se evocavit. Ad Episcopos vero, qui Antiochiæ convenerant, (eorum enim tunc temporis acceperat epistolam) literas scripsit, quibus eos accusabat, quod Nicæni Concilii fidem clanculo innovarent, D & quod præter Ecclesiæ leges simul ad Synodum non vocassent. Legem enim esse Pontificiam, ut pro irritis habeantur, quæ præter sententiam Episcopi Romani fuerint gesta. Ea porro, quæ apud Tyrum, & in Mareote contra Athanasium acta essent, non ex juris præscripto acta esse. Nam ea quidem, quæ Tyri acta fuerant, fraudis convinci ex calumnia ficta de Arsenio: quæ autem in Mareote gesta essent, confutari ex absentia Athanasii. Postremo arrogantiam literarum reprehendebat. His aliisque de causis, æquum omnino esse censebat, ut Athanasio, & Paulo succurreret. Nam & ille non multo post in Italiam advenerat, & calamitates suas deplorabat. Sed cum literis, quas ad Orien- E tis sacerdotes de Athanasio, & Paulo scripse-

Lex Pontificia de Episc. Romano.

(a) περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ, &c. Nicephorus legit παρά. Hunc enim Sozomeni locum ita expressit: ὡς λαθραίως παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα νεωτερίζειν. Quam quidem scripturam vulgatæ longe antepono. Qui manuscriptos codices evolverunt, non ignorant, has duas præpositiones a Librariis sæpe confundi. Cujus rei exemplum paulo ante observavi.

(b) εἶναι γὰρ νόμον ἱερατικὸν. Vide, si placet, quæ notavi ad cap 17. lib. 2. Historiæ Socratis, ex quo hæc desumsit Sozomenus. Nihil enim attinet hic repetere ea, quæ illic observata sunt: pro ἱερατικὸν νόμον, Nicephorus posuit ἐκκλησιαστικόν.

(c) τῶν μὲν τὴν κατὰ ἀρσένιον. Hunc locum duarum vocum adjectione supplendum esse existimo in hunc modum, κατηγορεῖν δὲ τῶν μὲν ἐν τύρῳ τὴν κατὰ ἀρσένιον συκοφαντίαν. Duo enim inique acta esse dicit adversus Athanasium, tum ea, quæ gesta sunt Tyri; tum ea, quæ gesta sunt in Mareote: τὰ δὲ ἐν Τύρῳ καὶ ἐν τῷ Μαρεώτῃ, μὴ ἐν δίκῃ πεπρᾶχθαι κατὰ Ἀθανασίου. Deinde utrumque probat hoc modo. Ea quidem, quæ gesta sunt Tyri, iniqua esse apparet ex calumnia de cæde Arsenii. Ea vero, quæ acta sunt in Mareote, injusta esse, convincit absentia Athanasii. Nihil certius hac emendatione. Aut enim addenda sunt hæc verba, aut certe subaudienda. Vide epistolam Julii Papæ ad Orientales pag. 746. ex qua Sozomenus hæc desumsit.

SÆC. IV. pserat, nihil proficeret, causam eorum ad Imperatorem Constantem retulit. Ille vero Constantio fratri scripsit, ut ex Orientis Episcopis quosdam mitteret, qui depositionis illorum rationem redderent. Tres igitur ad eam rem eliguntur Episcopi, Narcissus Episcopus Irenopolis in Cilicia, Theodorus Heracleæ in Thracia, & Marcus Arethusæ, quæ est in Syria. Qui cum in Italiam venissent, acta sua defendere cœperunt; & Imperatori persuadere conati sunt, Orientalis Synodi justam fuisse sententiam. Sed cum ab iis exigeretur, ut fidem suam exponerent, formulam quidem fidei, quæ Antiochiæ ab ipsis fuerat promulgata, occultarunt: aliam vero professionem libello comprehensam obtulerunt, & ipsam a fide in Nicæno Concilio comprobata nihilo secius discrepantem. Itaque Constans, cum animadverteret, eos injuste insidiatos esse Paulo, atque Athanasio, nec ob crimina, aut ob vitæ turpitudinem, ut depositionis sententia continebat, sed ob dissensionem fidei, illorum communionem esse aversatos, in patriam eos remisit, cum persuadere nequivissent id, cujus gratia venerant.

Tres Episcopi Ariani in Italiam missi.

A φε περὶ αὐτῶν τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω ἱερεῦσιν, οὐδὲν ἤνυε, δῆλα τὰ κατ' αὐτοὺς ἐποίησε Κώνσταντι τῷ Βασιλεῖ· ὁ δὲ Κωνσταντίῳ τῷ ἀδελφῷ ἔγραψε, πέμψαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἕω Ἐπισκόπων, ἀπολογησομένους περὶ τῆς αὐτῶν καθαιρέσεως· καὶ αἱροῦνται ἐπὶ τούτῳ τρεῖς, Νάρκισσος ὁ Εἰρηνοπόλεως τῆς Κιλικίας Ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας τῆς Θρᾴκης, καὶ Μάρκος ὁ Ἀρεθούσης τῆς Συρίας· καὶ παραγενόμενοι εἰς Ἰταλίαν, τοῖς ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένοις ἰσχυρίζοντο, καὶ τὸν Βασιλέα πείθειν ἐπειρῶντο, δικαίαν εἶναι τῆς ἀνατολικῆς Συνόδου τὴν κρίσιν· ἀπαιτούμενοι δὲ λέγειν ὅπως πιστεύσωσι, τὴν μὲν B ἐκτεθεῖσαν παρ' αὐτῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀπεκρύψαντο· ἑτέραν δὲ ἔγγραφον ὁμολογίαν ἐκδεδώκασι, καὶ οὕτως ἀπᾴδουσαν τῆς ἐν Νικαίᾳ δοκιμασθείσης· συνιδὼν δὲ Κώνστας ὡς ἀδίκως ἐπεβούλευσαν τοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ἐγκλημάτων ἕνεκεν, οὐ δὲ βίου, ἀποστρεφόμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, ὡς αἱ καθαιρέσεις εἶχον, ἀλλὰ τῆς περὶ τὸ δόγμα διαφωνίας, (*d*) ἀπέπεμψαν τούτους, μὴ πείσαντας περὶ ὧν ἐληλύθεισαν.

(*d*) ἀπέπεμψαν τούτους. Scribendum est proculdubio ἀπέπεμψε. Loquitur enim de Constante Augusto, qui Legatos illos in Orientem remisit. Certe Nicephorus habet ὀπίσω ἀνέπεμπε.

CAPUT XI.

De prolixa fidei formula, & de his, quæ acta sunt in Synodo Serdicensi; & quomodo Orientales Julium Romanum Episcopum, & Hosium Hispanum deposuerint, eo quod cum Athanasio, & cæteris communicassent.

Socr. lib. 2. cap. 19. 20.

ELapsis deinde tribus annis, rursus Orientales Episcopi aliam fidei formulam ad Occidentis Episcopos miserunt, quæ μακρόστιχος vulgo cognominatur, eo quod prolixiori sermone conscripta sit, quam superiores. In hac substantiæ quidem Dei nullam mentionem fecere. Eos vero, qui dicunt Filium ex nihilo, aut ex altera hypostasi, non autem ex Deo: & tempus, aut sæculum aliquando fuisse, cum is non esset, excommunicarunt. Hanc porro expositionem, cum Eudoxius Episcopus Germaniciæ, & Martyrius, ac Macedonius detulissent, Occidentis sacerdotes suscipere noluerunt. Decretis enim Synodi Nicænæ se contentos esse dicebant, nec præterea quidem curiosius esse inquirendum. Cumque Constans Augustus id beneficii loco a fratre suo postulasset, ut Athanasium in sedem suam restitueret, nec tamen literis suis quidquam proficeret, obsistentibus scilicet hæreticæ factionis hominibus; Athanasius vero, ac Paulus Constantem adeuntes, Synodum fieri flagitarent, tanquam idcirco insidiis appetiti, ut rectæ fidei Doctrina subverteretur: ex communi consensu utriusque Imperatoris placuit, ut tam Orientis, quam Occidentis partium Episcopi, constituto die Serdicam convenirent, quæ urbs est Illyrici. Igitur Orientales, cum Philippopolim Thraciæ prius convenissent, Occidentalibus jam Serdicæ congregatis scribunt, ut Athanasium a Concilio & communione sua submoveant, utpote depositum Episcopatu: alioqui se ad Concilium venturos non esse. Posthæc Serdicam ingressi, negarunt se in Ecclesiam pedem illaturos, quamdiu conve-

nirent

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως· καὶ περὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ Συνόδῳ γεγενημένων· ὡς καθεῖλον οἱ τῆς ἑῴας Ἰούλιον τὸν Ῥώμης, καὶ Ὅσιον τὸν Σπάνιον Ἐπίσκοπον, ὡς Ἀθανασίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς κοινωνήσαντας.

ΤΡιῶν δὲ ἤδη γενομένων ἐνιαυτῶν, πάλιν οἱ ἐπὶ τῆς ἕω Ἐπίσκοποι, τοῖς ἀνὰ τὴν δύσιν ἑτέραν διεπέμψαντο γραφὴν, ἣν μακρόστιχον ἔκθεσιν ὀνομάζουσιν, ὡς διὰ πλειόνων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων παρὰ τὰς προτέρας συγκειμένην· καὶ οὐσίας μὲν ἐν ταύτῃ Θεοῦ μνήμην οὐκ ἐποιήσαντο· τοὺς δὲ λέ- D γοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, οὐκ ἐκ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν ἀπεκήρυττον· Εὐδοξίου δὲ ὃς τῆς Γερμανικείας Ἐπίσκοπος ἦν, Μαρτυρίου τε καὶ Μακεδονίου διακομισάντων ταύτην τὴν γραφὴν, οὐ προσεδέξαντο οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῖς· ἀρκεῖσθαι γὰρ ἔφασαν τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασι, καὶ παρὰ ταῦτα πολυπραγμονεῖν οὐδὲν λοιπὸν ᾤοντο δεῖν· ἐπεὶ δὲ Κώνστας ὁ Βασιλεὺς ᾔτει χάριν τὸν ἀδελφὸν, ὥστε τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον τοὺς οἰκείους ἀπολαβεῖν θρόνους, καὶ γράφων οὐδὲν ἤνυεν, ἀντιπραττόντων τῶν ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον, προ- E σιόντες αὐτῷ γενέσθαι Σύνοδον ἐζήτουν, ὡς ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐπιβουλευθέντες, ἔδοξε γνώμῃ τῶν Βασιλέων, τοὺς ἀφ' ἑκατέρας ἀρχομένης Ἐπισκόπους, εἰς ῥητὴν ἡμέραν καταλαβεῖν τὴν Σαρδῶ· πόλις δὲ αὕτη Ἰλλυριῶν· συνελθόντες δὲ πρῶτον εἰς Φιλίππου πόλιν τῆς Θρᾴκης οἱ ἀπὸ τῆς ἕω, γράφουσι τοῖς ἀπὸ τῆς δύσεως ἤδη ἐν Σαρδικῇ συνεληλυθόσιν, ἀπώσασθαι τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς κοινωνίας τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ὡς καθῃρημένους· ἄλλως δὲ μὴ συνιέναι ἔφασαν· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ εἰς Σαρδικὴν παραγενόμενοι, ἰσχυρίζοντο μὴ ἐμβαλεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ, συνιόντων

τῶν

τῶν πρὸς αὐτῶν καθῃρημένων· πρὸς ταῦτα δὲ οἱ ἀπὸ τῆς δύσεως ἀντέγραψαν, ὡς οὐδέποτε τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἀπέστησαν, οὔτε νῦν ταύτης ἀναχωρήσουσι· καὶ μάλιστα Ἰουλίου τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου τὰ κατ' αὐτοὺς ἐξετάσαντος, καὶ μὴ καταγνόντος· παρεῖναι δὲ αὐτοὺς, καὶ ἑτοίμως ἔχειν δικάζεσθαι, καὶ αὖθις ἀπελέγξειν τὰς ἐπαχθείσας αὐτοῖς αἰτίας· ὡς δὲ παρὰ σφᾶς τοιαῦτα δηλοῦντες οὐδὲν ἤνυον, ἤδη καὶ ὑπερημέρου τῆς κυρίας γενομένης, ἐν ᾗ κρίνειν ἔδει περὶ ὧν συνεληλύθεσαν, τὸ τελευταῖον τοιαῦτα ἔγραψαν ἀλλήλοις, ἐξ ὧν εἰς μείζονα τῆς προτέρας δυσμενείας κατέστησαν· καὶ καθ' ἑαυτοὺς συνελθόντες, ψήφους ἐναντίας ἤνεγκαν· οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, τὰ ἤδη αὐτοῖς δόξαντα ἐπὶ Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ καὶ Μαρκέλλῳ καὶ Ἀσκληπᾷ κυρώσαντες, καθεῖλον Ἰούλιον τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον, ὡς ἄρξαντα τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας, Ὅσιόν τε τὸν ὁμολογητὴν, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, (a) καὶ ὅτι φίλος ἐγένετο Παυλίνῳ καὶ Εὐσταθίῳ τοῖς ἡγησαμένοις τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας· καὶ Μαξιμῖνον τὸν Τριβέρεως Ἐπίσκοπον, (b) ὡς πρῶτον Παύλῳ κοινωνήσαντα, καὶ αἰτίαν αὐτῷ γενόμενον τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καθόδου, καὶ τοὺς εἰς Γαλλίαν ἀπὸ τῆς ἕω παραγενομένους Ἐπισκόπους ἀποκηρύξαντα· ἐπὶ τούτοις καθεῖλον καὶ Πρωτογένην τὸν Σαρδικῆς Ἐπίσκοπον, καὶ (c) Γαυδέντιον· τὸν μὲν ὡς Μαρκέλλου ὑπερμαχοῦντα, πρότερον αὐτοῦ καταψηφισάμενον· τὸν δὲ Γαυδέντιον, ὡς ἐναντία σπουδάσαντα Κυριακῷ ὃν διεδέξατο, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενον τοὺς πρὸς αὐτῶν καθῃρημένους· ταῦτα ψηφισάμενοι, τοῖς πανταχοῦ Ἐπισκόποις δῆλα ἐποίησαν· ὥστε μήτε προσίεσθαι εἰς κοινωνίαν, μήτε γράφειν αὐτοῖς, μήτε τὰ παρ' αὐτῶν γραφόμενα δέχεσθαι· περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ δοξάζειν ἐκέλευον, ὃν τρόπον ὑφηγεῖτο ἡ τῇ αὐτῶν ἐπιστολῇ ὑποτεταγμένη γραφή· ὁμοουσίου μὲν μνήμην μὴ ποιουμένη· ἀποκηρύττουσα δὲ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεούς· ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεόν· ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἢ ἀγέννητον τὸν Υἱόν· ἢ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε μὴ ἦν.

A nirent ii, qui ab ipſis depoſiti fuiſſent. Ad hæc Occidentis Epiſcopi reſcripſerunt, ſe numquam ab illorum communione receſſiſſe, nec impræſentiarum receſſuros eſſe; præſertim cum Julius Epiſcopus Romanus, examinato illorum negotio, eos neutiquam condemnaſſet. Adeſſe porro illos, paratos ſubire judicium, & crimina ſibi illata iterum confutare. His per literas ſignificatis, cum nihil apud illos proficerent, & præſcriptus jam exceſſiſſet dies, quo negotia, quorum gratia convenerant, dijudicari oportebat: ad extremum ea ſibi ultro, citroque ſcripſerunt, per quæ infenſiores, quam antea facti ſunt: & ſeparatim collecti, contrarias B ſententias protulerunt. Etenim Orientales poſteaquam ea, quæ contra Athanaſium, Paulum, Marcellum, & Aſclepam geſſerant, confirmaſſent, Julium Romanæ urbis Epiſcopum depoſuerunt, eo quod primus cum illis communicaſſet: Hoſium item Confeſſorem, tum ob eamdem cauſam, tum propterea quod Paulino, & Euſtathio, qui Eccleſiæ Antiochenæ præfuerant, amicus extitiſſet: Maximum denique Trevirorum Epiſcopum, eo quod primus cum Paulo communicaſſet, auctorque illi fuiſſet redeundi Conſtantinopolim, quodque Epiſcopos, qui ex Orientis partibus in Gallias venerant, a communione ſua removiſset. Præter hos de- C poſuerunt etiam Protogenem Epiſcopum Serdicæ, & Gaudentium. Illum quidem quod Marcello ſuffragraretur, quem antea condemnaverat: Gaudentium vero, quod adverſus Cyriacum deceſsorem ſuum contraria omnia molitus fuiſset, & eos foveret, qui ab ipſis depoſiti fuerant. Hæc ubi decreviſſent, cunctis ubique Epiſcopis per literas ſignificarunt, ut neque ad communionem illos admitterent, nec epiſtolas ad illos ſcriberent, nec ab iiſdem ſcriptas acciperent. De Deo vero ita ſentire jubebant, prout in formula ipſorum epiſtolæ ſubjuncta perſcriptum erat. In qua Conſubſtantialis quidem nulla fiebat mentio: alieni vero ab Eccleſia D pronuntiabantur ii, qui dicerent, tres eſse Deos, & Chriſtum non eſse Deum, aut eumdem eſse Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum; aut Filium eſse ingenitum: aut tempus, vel ſæculum aliquando fuiſse, cum non eſset.

SÆC. IV.

Orientales Juliũ aliosq; deponunt.

(a) καὶ ὅτι φίλος ἐγένετο Παυλίνῳ καὶ Εὐσταθίῳ. Exſtat epiſtola Synodica, ſive decretum Orientalium apud Serdicam Epiſcoporum. Ubi notanda ſunt hæc verba in depoſitione Hoſii; *Sed & Hoſium propter ſupradictam cauſam, & propter beatiſſimæ memoriæ Marcum, &c. Et quod convixerit in Oriente cum ſceleratis, ac perditis: turpiter namque Paulino quondam Epiſcopo Antiochiæ individuus amicus fuit, homini, qui primo maleficus fuerit accuſatus, & de Eccleſia pulſus, uſque in hodiernum diem in apoſtaſia permanens, cum concubinis publice, & meretricibus fornicetur: cujus maleficiorum libros Macedonius Epiſcopus, atque confeſſor a Mopſo, combuſſit: ſed & Euſtathio, & Cymathio adhærebat peſſime, & carus fuit, de quorum vitæ infamia turpi dicendum nihil eſt. Exitus enim illorum omnibus declaravit.* Dubitari merito poteſt, quiſnam ſit hic Paulinus Epiſcopus Antiochiæ, quem tot probris lacerant Orientales Epiſcopi. Equidem exiſtimo, hunc eſſe Paulinum, qui Philogonio Antiochenſi Epiſcopo ſucceſſit. Quo deinde poſt breve temporis ſpatium Eccleſia expulſo, Euſtathius Antiochenſem Epiſcopatum adeptus eſt. Hujus Paulini notitiam uni Hieronymo debemus, qui ejus mentionem facit in Chronico, anno 22. Conſtantini, ita ſcribens: *Antiochiæ poſt Tyrannum 20. ordinatur Epiſcopus Vitalis. E Poſt quem 21. Philogonius: cui ſucceſſit viceſimus ſecundus Paulinus; poſt quem 23. Euſtathius. Quo in exilium ob fidem truſo, uſque in præſentem diem Ariani Eccleſiam obtinuerunt: id eſt Eulalius, Euphronius, Euſebius, Placillus, &c.*

(b) ὡς πρῶτον Παύλῳ κοινωνήσαντα. Hæc ad verbum deſcripta ſunt ex decreto Orientalium apud Serdicam Epiſcoporum, in quo ita legitur: *Maximinum vero a Treviris, propter quod collegas noſtros Epiſcopos, quos ad Gallias miſeramus, noluerit ſuſcipere: & quoniam Paulo Conſtantinopolitano nefario homini, ac perdito primus ipſe communicavit: & quod ipſe tantæ cladis cauſa fuit, ut Paulus ad Conſtantinopolim civitatem revocaretur: propter quod homicidia multa facta ſunt. Cauſa igitur homicidiorum tantorum ipſe fuit, qui Paulum olim damnatum ad Conſtantinopolim revocavit.*

(c) Γαυδέντιον. Is Epiſcopus erat Naiſi in Dacia, ut colligitur ex ſubſcriptionibus Concilii Sardicenſis. De quo in Decreto Orientalium apud Serdicam Epiſcoporum hæc leguntur: *Gaudentium autem, ut immemorem deceſſoris ſui Cyriaci ſubſcribentis ſententiis in ſceleratos digne inlatis, commixtumque criminibus Pauli, quem etiam impudenter defendebat.*

A

CAPUT XII.

Quomodo ex adverso Hosius, & reliqui Episcopi considentes, deposuerunt Orientis Episcopos, composita fidei formula.

Orientales ab Occidentalibus depositi.

EX altera vero parte congregati, qui cum Hosio erant, innocentes pronuntiarunt, primum Athanasium, eo quod Episcopi apud Tyrum collecti insidias ei injuste struxissent: deinde Marcellum, utpote qui professus esset, se non ita sentire, ut accusatores ejus insimulabant: Asclepam item, eo quod Eusebii Pamphili, aliorumque multorum judicum sententia Episcopatum suum recuperasset, & hæc vera esse, actis judicialibus comprobasset: Lucium denique, eo quod accusatores illius fuga se subduxissent. Et ad singulorum Ecclesias scripserunt, ut eos pro Episcopis suis haberent, ac propediem expectarent. Gregorium vero Alexandriæ, Basilium Ancyræ, & Quintianum Gazæ, ne nominarent quidem Episcopos, nec ullam cum iis communicationem haberent, nec omnino Christianos censerent. Theodorum vero ex Thracia, Narcissum Irenopolis Episcopum, Acacium Cæsareæ Palæstinæ, Menophantum Ephesi, Ursacium Singiduni Moesiæ, & Valentem Mursæ in Pannonia, Georgium denique Episcopum Laodiceæ, Episcopali dignitate exuerunt, licet hic postremus una cum reliquis Orientis Episcopis ad Concilium non venisset. Porro istos sacerdotio, & communione privarunt, eo quod Filium a Patris substantia separarent, eosque, qui ob hæresim Arii jamdudum depositi fuerant, suscepissent, & ad altiorem divini ministerii gradum promovissent. His de causis cum istos excommunicassent, & ab Ecclesia Catholica alienos esse decrevissent, literas scripserunt ad omnes ubique Episcopos, ut res a se judicatas suffragio suo comprobarent, & in eamdem cum ipsis fidem consentirent. Cæterum & ipsi quoque aliam conscriptionem fidei tunc temporis ediderunt, prolixiorem quidem Nicæna: eamdem tamen continentem sententiam, nec multum ab illius verbis discrepantem. Denique Hosius, ac Protogenes, qui tunc inter Episcopos Occidentis, qui Serdicæ convenerant, principem locum obtinebant, veriti fortasse, ne quibusdam viderentur derogasse Nicæni Concilii decretis, literas Julio scripserunt: testatique sunt, se illa quidem rata habere; sed majoris perspicuitatis causa, eamdem sententiam fusius exposuisse: ne Arianis brevitate conscriptionis illius abutentibus, occasio daretur imperitos hujusmodi disputationum in absurdum sensum pertrahendi. His ab utraque parte gestis, Concilium dissolverunt, & ad suam quisque Ecclesiam reversi sunt. Porro hæc Synodus congregata est Rufino, & Eusebio Consulibus, anno undecimo post obitum Constantini. Et ex Occidentis quidem partibus trecenti circiter Episcopi eo convenere

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Ὡς οἱ περὶ Ἰούλιον, καὶ τὸν Ὅσιον Ἐπίσκοποι πάλιν καθίσαντες, τοὺς ἑῴους καθεῖλον ἀρχιερεῖς, ποιήσαντες καὶ ἔκθεσιν πίστεως.

ἘΝ μέρει τε καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν Ὅσιον συνελθόντες, ἀθῴους ἀπέφηναν· Ἀθανάσιον μὲν, ὡς ἀδίκως ἐπιβουλευθέντα παρὰ τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων· Μάρκελλον δὲ, ὡς μὴ τάδε φρονεῖν ὁμολογήσαντα ἃ διεβάλλετο. Ἀσκληπᾶν δὲ, ὡς Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, καὶ πολλῶν ἄλλων δικαστῶν ψήφῳ τὴν Ἐπισκοπὴν ἀπολαβόντα· καὶ ὅτι τάδε

B

ἀληθῆ εἴη, (a) ὑπόμνημα τῆς δίκης ἐπιδείξαντα. Λούκιον δὲ ὡς τῶν αὐτοῦ κατηγόρων φυγόντων· καὶ πρὸς τὴν ἑκάστου παροικίαν ἔγραψαν, αὐτοὺς ἔχειν Ἐπισκόπους, καὶ προσδοκᾶν· Γρηγόριον δὲ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ Κυντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ, μὴ δὲ Ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μὴ δὲ κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μὴ δὲ Χριστιανοὺς ἡγεῖσθαι· καθεῖλον δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς Θεόδωρον τὸν Θρᾷκα, καὶ Νάρκισσον τὸν Εἰρηνοπόλεως Ἐπίσκοπον, καὶ Ἀκάκιον τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ Μηνόφαντον τὸν Ἐφέσου, καὶ Οὐρσάκιον τὸν Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, καὶ Οὐάλεντα τὸν Μουρσῶν τῆς Παννονίας, καὶ Γεώργιον τὸν

C

Λαοδικείας, εἰ καὶ μὴ τῇ Συνόδῳ ταύτῃ παρεγένετο σὺν τοῖς ἀπὸ τῆς ἕω Ἐπισκόποις· ἀφείλοντο δὲ τούτους τῆς ἱερωσύνης, καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς τὸν Υἱὸν χωρίζοντας τοῦ Πατρὸς τῆς οὐσίας, καὶ τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας διὰ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν δεξαμένους, καὶ εἰς ἀξιώματα μείζω λειτουργίας Θεοῦ (b) παραγαγόντας· διὰ ταῦτα τε αὐτοὺς ἀποκηρύξαντες, καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀλλοτρίους ψηφισάμενοι, ἔγραψαν τοῖς πανταχοῦ Ἐπισκόποις, ἐπιψηφίσασθαι τοῖς παρ' αὐτῶν κεκριμένοις, καὶ ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς περὶ τὸ δόγμα· ἐξέθεντο δὲ καὶ αὐτοὶ τηνικαῦτα (c) πίστεως γραφὴν ἑτέραν, πλατυ-

D

τέραν μὲν τῆς ἐν Νικαίᾳ· φυλάττουσαν δὲ τὴν αὐτὴν διάνοιαν, καὶ οὐ παρὰ πολὺ διαλλάττουσαν τῶν ἐκείνης ῥημάτων· ἀμέλει Ὅσιος, καὶ Πρωτογένης, οἳ τότε ὑπῆρχον ἄρχοντες τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐν Σαρδικῇ συνεληλυθότων, δείσαντες ἴσως μὴ νομισθεῖεν τισὶ καινοτομεῖν τὰ δόξαντα τοῖς ἐν Νικαίᾳ, (d) ἔγραψαν Ἰουλίῳ, καὶ ἐμαρτύραντο κύρια τάδε ἡγεῖσθαι· κατὰ χρείαν δὲ σαφηνείας, τὴν αὐτὴν διάνοιαν πλατῦναι· ὥστε μὴ ἐγγενέσθαι τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν, ἀποκεχρημένοις τῇ συντομίᾳ τῆς γραφῆς, εἰς ἄτοπον ἕλκειν τοὺς ἀπείρους διαλέξεως· ταῦτα πράξαντες ἑκάτεροι, διέλυσαν τὸν σύλλογον, καὶ εἰς τὰ οἰ-

E

κεῖα ἕκαστος ἐπανῆλθε· συνέστη δὲ αὕτη ἡ Σύνοδος, Ῥουφίνου καὶ Εὐσεβίου ὑπατευόντων· ἑνδέκατον δὲ τοῦτο ἔτος ἦν ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου τελευτῆς· συνῆλθον δὲ, ἐκ μὲν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων (e) ἀμφὶ τριακόσιοι Ἐπίσκοποι

(a) ὑπόμνημα τῆς δίκης ἐπεδείξαντο. Scribendum est proculdubio ἐπιδείξαντα, ut docet epistola Synodica Concilii Serdicensis. Atque ita legit Nicephorus Callistus. Miror tamen, id ab Interpretibus animadversum non fuisse. Certe codex Allatii diserte scriptum habet, ἐπιδείξαντα.

(b) παραγαγόντας. Malim scribere προαγαγόντας.

(c) πίστεως γραφὴν ἑτέραν. Exstat hæc fidei formula ad calcem epistolæ Synodicæ Concilii Serdicensis, quam refert Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ. Verum hanc formulam suppositiciam esse, ac spuriam, contendit Baronius. Qua de re plura dicemus in annotationibus ad Theodoritum.

(d) ἔγραψαν Ἰουλίῳ. Hæc epistola Hosii, & Protogenis ad Julium Papam hodie non exstat, quod sciam. Præfixa autem erat formulæ fidei Concilii Serdicensis, quasi quædam excusatio, atque defensio.

(e) ἀμφὶ τριακόσιοι ἐπίσκοποι. Hunc errorem Sozomenus hausit ex Socrate. Socrates vero ex Athanasii loco male intellecto. Vide, quæ notavi ad librum secundum Socratis cap. 20.

(a) οἱ

σκοποι· ἐκ δὲ τῆς ἕω, ἓξ καὶ ἑβδομήκοντα· σὺν τούτοις δὲ καὶ Ἰσχυρίων, ἐπιτραπεὶς τὴν τοῦ Μαρεώτου Ἐπισκοπὴν πρὸς τῶν Ἀθανασίῳ ἀπεχθανομένων.

nere: ex Oriente vero ſeptuaginta ſex: inter quos erat etiam Iſchyrio, cui Epiſcopatus Mareoticæ delatus fuerat ab inimicis Athanaſii.

SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Ὅτι μετὰ τὴν Σύνοδον, ἡ ἕως καὶ ἡ ἑσπέρα διέστη· καὶ ἡ μὲν ἑσπέρα, καλῶς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως εἴχετο· ἡ δὲ ἕως διὰ τὴν ἔριν περὶ τὸ δόγμα, ἐν τισιν ἐστασίαζε.

ΜΕτὰ ταύτην δὲ τὴν Σύνοδον, οὐκέτι ἀλλήλοις ὡς ὁμοδόξοις ἐπεμίγνυντο, οὐδὲ ἐκοινώνουν· (a) οἱ μὲν ἀνὰ τὴν δύσιν, μέχρι Θρακῶν σφᾶς χωρίσαντες· οἱ δὲ ἀνὰ τὴν ἕω, μέχρις Ἰλλυριῶν· τὰ δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς εἰκὸς, ἐν διχονοίαις συγκέχυτο, καὶ ἐν διαβολαῖς ἦν· εἰ γὰρ καὶ πρότερον περὶ τὸ δόγμα διεφέροντο, ἀλλ' οὖν ἀλλήλοις συγκοινωνοῦντες, οὐ μέγα τὸ κακὸν ἐποίουν, καὶ παραπλησίως φρονεῖν ἐνομίζοντο· ὡς ἐπίπαν γὰρ, ἡ μὲν ἀνὰ πᾶσαν τὴν δύσιν Ἐκκλησία καθαρῶς διὰ τῶν πατρίων ἰθυνομένη δογμάτων, ἔριδός τε καὶ τῆς περὶ ταῦτα τερθρείας ἀπήλλακτο· εἰ γὰρ καὶ τὸ τῇδε ὑπήκοον πρὸς τὴν Ἀρείου δόξαν μετάγειν ἐσπούδαζον, Αὐξέντιος ὁ Μεδιολάνου Ἐπίσκοπος γενόμενος, καὶ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος οἱ ἐκ Παννονίων, οὐδή που κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἡ σπουδὴ προὐχώρει, προϊσταμένου τοῦ Ῥωμαίων θρόνου, (b) καὶ τῶν ἄλλων ἱερέων ἐπιμελῶς φθάνοντος, καὶ τὰς βλάστας ἐκκόπτοντος τῆς τοιαύτης αἱρέσεως· τὸ δὲ ἑῷον, εἰ καὶ ἐστασίαζε μετὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ Σύνοδον, καὶ πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν (c) περιφανῶς ἤδη διεφέρετο, τὸ μὲν ἀληθὲς, οἶμαι, κατὰ τὴν τῶν πλειόνων γνώμην εἰς τὴν αὐτὴν συνέτρεχε διάνοιαν, καὶ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸν υἱὸν συνωμολόγει· ἐριστικῶς δὲ πρὸς τὴν ὁμοούσιον λέξιν τινὲς ἀπεμάχοντο· οἱ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν τῷ ὀνόματι ἐναντιωθέντες, ὡς συμβάλλω, τοῦτο δὴ τὸ πολλοῖς συμβαῖνον, αἰσχύνην ἡγοῦντο δόξαι νενικῆσθαι· οἱ δὲ, καὶ ὑπὸ ἕξεως τῶν περὶ ταῦτα συχνῶν διαλέξεων, ἐπὶ τὸ ὧδε δοξάζειν περὶ Θεοῦ τραπέντες, ἀμεταθέτως λοιπὸν εἶχον· οἱ δὲ, εἰδότες ὡς οὐ δέον φιλονεικοῦσι, πρὸς τὸ κεχαρισμένον ἑκατέροις ὑπεκλίνοντο· διὰ δύναμιν, ἢ οἰκειότητα, ἢ ἄλλας αἰτίας, ὑφ' ὧν ἄνθρωποι προάγονται τὰ μὴ προσήκοντα χαρίζεσθαι, ἢ παῤῥησίαν μὴ ἄγειν ἐφ' οἷς χρὴ διελέγχειν· πολλοὶ δὲ λῆρον ἡγοῦντο, τρίβεσθαι περὶ τὰς τοιαύτας ἔριδας τῶν λόγων· ἡσυχῇ δὲ τῆς γνώμης εἴχοντο τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ἐῴκεισαν δὲ παρὰ πάντας τοὺς ἀνὰ τὴν ἕω εἰς τὸ φανερὸν ἀπείξεχεσθαι τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων, Παῦλος ὁ Κωνσταν-

CAPUT XIII.

Quomodo Orientales, & Occidentales poſt Concilium a ſe invicem diſciſſi ſunt: & Occidentales quidem Nicænam fidem recte ſervarunt; Orientales vero ob contentionem de fide in quibuſdam diſſenſerunt inter ſe.

Orientalis Eccleſia ab Occidentali diſciſſa.

POſt hanc Synodum Orientales, & Occidentales non amplius inter ſe commiſti ſunt tanquam idem ſentientes de fide, neque invicem communicarunt. Sed Orientales quidem Thracia tenus; Occidentales vero uſque ad Illyricum ſeſe mutuo diremerunt. Eccleſiarum vero ſtatus diſſenſionibus perturbatus, & calumniis obnoxius fuit. Nam antea quidem, licet de Doctrina fidei diſſentirent, inter ſe tamen communicantes, malum ipſum minime augebant, & unum idemque ſentire omnes videbantur. Etenim univerſa quidem Occidentis Eccleſia, utpote quæ Doctrinæ majorum ſincere inſiſteret, ab omni fere contentione, & rixa de hujuſmodi rebus vacua erat. Etſi enim Auxentius Mediolanenſis Epiſcopus, & Urſacius, ac Valens Pannonii, eam Imperii partem ad Arii opinionem traducere conarentur, eorum tamen conatus ex voto ipſis non ſucceſſit; cum Romanus Epiſcopus obſiſteret, aliique ſacerdotes ſollicite præcaverent, & hæreſeos illius germina amputarent. Orientis autem Eccleſia, etſi poſt Antiochenam Synodum tumultuari cœperat, & a Nicæna fide palam diſcrepabat, revera tamen major pars in eamdem conſpirabat ſententiam, meo quidem judicio; & Filium ex Patris ſubſtantia ortum confitebatur. Quidam vero contentionis ſtudio ducti, Conſubſtantialis vocabulum impugnabant. Nam hi quidem qui jam inde ab initio huic voci fuerant adverſati; id, quod pleriſque evenire ſolet, turpe ſibi fore, ut equidem opinor, judicabant, ſi ſuperati fuiſse viderentur. Alii vero, qui crebris de ea re diſputationibus eo tandem perducti fuerant, ut ita de Deo ſentirent, ab opinione ſua deinceps abduci non poterant. Alii rurſus, qui videbant, ſupradictos contra quam decebat, pervicaciter contendere, ad id, quod utrique parti gratum erat, deflexerunt, propter potentiam, vel familiaritatem, vel alias ob cauſas, quibus homines adduci ſolent, ut ea indulgeant, quæ indulgeri non debent, aut liberrate, ac fiducia non utantur, ubi reprehenſione opus eſt. Multi vero cum ſtultum eſse exiſtimarent, in hujuſmodi verborum altercationibus tempus terere, decretis Nicænorum Antiſtitum cum ſilentio acquieſcebant. Sed præ reliquis omnibus Orientalibus, Paulus Epiſcopus Conſtantinopoli-

(a) *οἱ μὲν ἀνὰ τὴν δύσιν μέχρι Θρακῶν*. Olim quidem exiſtimavi, verba hic eſſe tranſpoſita, & reſtitui debere in hunc modum, *οἱ μὲν ἀνὰ τὴν ἕω μέχρι Θρακῶν σφᾶς χωρίσαντες. οἱ δὲ ἀνὰ τὴν δύσιν μέχρις Ἰλλυριῶν*. Sed nunc re attentius examinata, nihil mutandum cenſeo. Utrovis enim modo legas, idem ſenſus eſt. Sed in vulgata quidem lectione uterque terminus excluditur. In ea vero ſcriptura, quam ex conjectura protulimus, includendus eſt terminus. Eadem fere habet Socrates in libro ſecundo capite 22. ubi vide, ſi placet, quæ notavi.

(b) *καὶ ἄλλων ἱερέων ἐπιμελῶς ἐφθάνοντο*. In codice Fuketiano ſcriptum eſt *φθάνοντος καὶ τὰς βλάστας ἐκκόπτοντος τῆς τοιαύτης αἱρέσεως*. Quam ſcripturam ſi ſequi volumus, addenda erit præpoſitio in hunc modum, *καὶ μετ' ἄλλων ἱερέων ἐπιμελῶς*, &c. Savilius, & Chriſtophorſonus ad latus ſuorum codicum emendarunt, *φθανόντων*, & *ἐκκοπτόντων*, ex conjectura, ut apparet.

(c) *περιφανῶς ἤδη διεφέρετο*. Mallem ſcribere *προφανῶς*, vulgatam tamen lectionem damnare nolim, cum Sozomenus utramque vocem promiſcue uſurpare ſoleat.

(a) καὶ

SÆC. IV. politanus, & Athanasius Alexandrinus, & omnis Monachorum multitudo, & Magnus Antonius, qui adhuc superstes erat, ejusque discipuli; alii denique complures per Ægyptum, & in reliquis Provinciis Imperii Romani, decretis Concilii Nicæni mordicus visi sunt adhærere. Verum quoniam istorum hominum mentionem feci, quoscumque principatu Constantii claruisse accepi, breviter percensebo.

CAPUT XIV.

De viris sanctis, qui eo tempore in Ægypto floruerunt, Antonio scilicet, duobus Macariis, Heraclio, Cronio, Paphnutio, Putubaste, Arsisio, Serapione, Piturione, Pachomio, Apollonio, Anuph, Hilarione, & aliis pluribus.

Socr. lib. 4. cap. 23. ORdiar autem ab Ægypto, & a duobus Macariis, celeberrimis rectoribus, qui in Sceti, & in monte regionis illius præfuerunt. Horum alter Ægyptius fuit: alter πολιτικὸς, id est urbicus, dicebatur. Erat enim oriundus ex urbe Alexandria. Uterque porro ob divinam præscientiam, ac Philosophiam admirabilis, & dæmonibus formidabilis fuit, multaque miracula, & curationes stupendas perfecit. Ægyptius quidem mortuum ad vitam revocasse dicitur, ut cuidam hæretico persuaderet, futuram esse mortuorum resurrectionem. Vixit hic annos circiter nonaginta: ex quibus sexaginta exegit in solitudine. Qui simul atque philosophari cœpisset, adhuc in juvenili ætate constitutus ita enituit, ut puer senex vulgo a Monachis vocaretur; & annos natus quadraginta ad Presbyterii gradum evectus sit. Alter vero serius quidem Presbyter factus est. Sed omnibus fere arctioris disciplinæ exercitationibus est perfunctus: quarum alias ipse excogitaverat: quasdam ab aliis acceptas, tanto studio excoluerat, ut ex nimia cutis ariditate pili barbæ ei non succreverint. Per idem tempus ibidem philosophati sunt Pambo, Heraclides, Cronius, Paphnutius, Putubastes, Arsisius, Magnus Serapio, & Piturio, qui juxta Thebæos domicilium habuit; Pachomius denique, qui Tabennensium Monachorum auctor, atque institutor fuit. Horum habitus, & conversatio in quibusdam a reliquorum Monachorum vita discrepabat: ejusmodi tamen erat, quæ ad virtutem tenderet, & animum ad rerum terrenarum despicientiam, & ad contemplationem cœlestium excitaret, ut cum ex corpore migrandum esset, alacriter ad cœlestia transiret. Pellibus autem vestiuntur, exemplo Heliæ Thesbitæ, hanc ut opinor ob causam, ut amictu pelliceo admoniti de virtute illius Prophetæ, flagitiosis cupiditatibus fortiter resistant, & tum studio illius imitandi, tum spe similium præmiorum incitati, temperantiam libentius consectentur. Sed & reliqua indumenta Monachorum Ægypti, ad cujusdam

Monachorũ Ægyptiorũ habitus, & conversatio.

A στανтινουπόλεως Ἐπίσκοπος, καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ σύμπαν τὸ Μοναχικὸν πλῆθος. Ἀντώνιός τε ὁ μέγας ἔτι περιών, καὶ οἱ συγγενόμενοι αὐτῷ, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ῥωμαίων γῆς· τούτων δὲ ἐπείπερ ἐπεμνήσθην, ὅσους περιφανεῖς κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡγημονίαν παρείληφα, ἐπιδραμοῦμαι τῷ λόγῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἐν Αἰγύπτῳ ἀκμασάντων ἁγίων ἀνδρῶν, Ἀντωνίου, τῶν δύο Μακαρίων, B Ἡρακλείου, Κρονίου, Παφνουτίου, Ποτουβάστου, Ἀρσισίου, Σαραπίωνος, Πιτυρίωνος, Παχωμίου, Ἀπολλωνίου, Ἀνοὺφ, Ἱλαρίωνος, καὶ ἑτέρων πλείστων ἁγίων κατάλογος.

ΑΡξομαι δὲ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ Μακαρίων τῶν δύο, τῶν ἀοιδιμωτάτων ἡγεμόνων τῆς Σκήτεως, καὶ τοῦ τῇδε ὄρους· τούτοιν δὲ, ὁ μὲν Αἰγύπτιος· ὁ δὲ πολιτικὸς, ὡς ἀστὸς ὀνομάζετο· ἦν γὰρ τὸ γένει Ἀλεξανδρεύς· ἄμφω δὲ ὅτι μάλιστα θεσπεσίω ἐγενέσθην, (a) καὶ θείαν πρόγνωσιν καὶ Φιλοσοφίαν, καὶ δαίμοσι φοβερώ· πολλῶν τε καὶ παραδόξων πραγμάτων, καὶ ἰαμάτων δημιουργώ· τὸν δὲ Αἰγύπτιον λόγος, ὡς καὶ νεκρὸν ζῆν ἐποίησεν, C ἵν᾽ ἑτερόδοξον πείσῃ νεκρῶν ἀνάστασιν ἔσεσθαι· διεβίω δὲ ἀμφὶ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη· ἑξήκοντα δὲ ἐκ τούτων ἐν ταῖς ἐρήμοις διέτριβεν· αὐτίκα τε φιλοσοφεῖν ἀρχόμενος, ἔτι νέος ὢν διέπρεπεν· ὡς παιδαριογέροντα παρὰ τῶν Μοναχῶν ὀνομάζεσθαι, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη γεγονότα, χειροτονηθῆναι Πρεσβύτερον· ὁ δὲ ἕτερος, χρόνῳ μὲν ὕστερον Πρεσβύτερος ἐγένετο· παντοδαπῆς δὲ σχεδὸν ἀσκήσεως ἐπειράθη. τὰ μὲν αὐτὸς περινοῶν· ἃ δὲ παρ᾽ ἄλλοις ἤκουσεν, ἐκ παντὸς τρόπου κατορθῶν· ὡς ὑπὸ τοῦ ἄγαν κατεσκληκέναι, μὴ φύειν τοῦ γενείου τὰς τρίχας· ἐν τούτῳ δὲ περὶ τὸν αὐτὸν χῶρον ἐφιλοσόφουν Πάμβω τε καὶ Ἡρακλείδης, καὶ D Κρόνιος, καὶ Παφνούτιος, καὶ Ποτουβάστης, καὶ Ἀρσίσιος καὶ Σεραπίων ὁ μέγας, καὶ Πιτυρίων, ὃς παρὰ Θηβαίοις τὴν διατριβὴν εἶχε· καὶ Παχώμιος, ὃς ἀρχηγὸς ἐγένετο τῶν (b) καλουμένων Ταβεννησιωτῶν· σχῆμα δὲ τούτοις ἦν καὶ πολιτεία ἔν τισι παρηλλαγμένη τῆς ἄλλης Μοναχικῆς· πρὸς ἀρετὴν μέντοι ὁρῶσα, καὶ τὴν ψυχὴν προσερεθίζουσα, τῶν ἐπὶ γῆς καταφρονεῖν· ἄνω δὲ ὁρᾷν, ἵν᾽ ἀμαρῶς ἐπὶ τὰ οὐράνια χωροίη, ἡνίκα τοῦ σώματος ἀπαλλαγείη· διφθέρας δὲ ἀμφιέννυσθαι κατὰ μίμησιν Ἠλίου τοῦ Θεσβίτου· ἐμοὶ δοκεῖν ὥς τε ἐκ τοῦ περικειμένου δέρματος, εἰς ἀνάμνησιν ἀεὶ λαμβάνοντας τὴν ἀρετὴν τοῦ Προφήτου, ἀνδρείως πρὸς τὰς E ἐπιθυμίας τῶν ἀφροδισίων συντετάχθαι, καὶ ζήλῳ τῷ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐλπίδι ὁμοίων ἀμοιβῶν, προθυμότερον σωφρονεῖν· λόγος δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἐνδύματα τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Μοναχῶν, συλλαμβά-

(a) καὶ θείαν πρόγνωσιν. Malim scribere διὰ θείαν πρόγνωσιν. Certe Nicephorus cum hanc phrasim non probaret, locum hunc aliter expressit.

(b) καλουμένων ταβεννησιωτῶν. Tabennensiotæ dicuntur a Cassiano in libro quarto institutionum; Tabennenses a Beato Hieronymo in Prologo, quem scripsit in regulam Pacomii, & ab Auctore incerto vitæ Pacomii. Sic autem dicti sunt a Tabenneso, vel Tabennesio vico Thebaidis, in quo Pacomius Monasterium construxit; non autem a Tabenna insula, ut cuncti hactenus crediderunt. Decepit eos scilicet prava scriptura, quæ in his Sozomeni libris habetur. Nam ταβέννη νῆσος legitur pro ταβέννησος. Certe nec Palladius, nec auctor vitæ Pacomii locum illum, in quo Pacomius Monasterium condidit, insulam fuisse dicunt: sed alter vicum, alter locum in Thebaide ita dictum esse affirmat. Deinde etsi insula esset hic locus, non distinctis vocibus, sed conjunctim potius dicendus esset ταβέννησος, ut πελοπόννησος, προκόννησος & similia.

(c) χι-

βάνεσθαι εἰς ὑπόδειγμα φιλοσοφίας τινός· μὴ δὲ ὡς ἔτυχε παραλλάσσειν τῶν ἄλλων· καὶ τοὺς μὲν (c) χιτῶνας ἀχειριδώτους ἐνδεδύσκεσθαι, παιδεύοντας μὴ ἑτοίμους ἔχειν τὰς χεῖρας εἰς ὕβριν· τὸ δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σκέπασμα, ὃ κουκούλιον καλοῦσιν, ὥστε ἐπίσης ἀκεραίως καὶ καθαρῶς βιοῦν τοῖς γάλακτι τρεφομένοις παισὶν, οἷς αἱ τοιαῦται τιάραι ἐπίκεινται, τὸ ἡγεμονικὸν σκέπουσαί τε καὶ περιθάλπουσαι· ζώνη δὲ (d) καὶ ἀναβολὰς, ἡ μὲν τὴν ὀσφῦν περισφίγγουσα, ὁ δὲ τοὺς ὤμους καὶ τοὺς βραχίονας ἀνέχων ἑτοίμους εἶναι εἰς διακονίαν Θεοῦ καὶ ἐργασίαν, ὧδε παρακελεύεται· οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς περὶ τούτων ἄλλοι ἀλλοίους ἀποδεδώκασι λόγους· ἐμοὶ δὲ ἀπόχρη τοσοῦτον εἰπεῖν· τόνγε μὴν Παχώμιον φασὶ μόνον ἐν σπηλαίῳ τὰ πρῶτα φιλοσοφῆσαι· προφανέντα δὲ αὐτῷ θεῖον Ἄγγελον, παρακελεύσασθαι νέους ἀθροῖσαι Μοναχοὺς, καὶ συνεῖναι αὐτοῖς· εὖ γὰρ τὰ κατ' αὐτὸν ἐν Φιλοσοφίᾳ κατωρθωκέναι, καὶ χρῆναι καὶ συνοικιῶν ἡγούμενον ὠφελεῖν πολλούς· ἄγειν δὲ αὐτοὺς νόμους οἷς ἂν δοίη· δεδωκέναι δὲ αὐτῷ δέλτον, ἣν ἔτι φυλάττουσιν· ἐνοῦσα δὲ ταύτῃ γραφὴ προσέταττε συγχωρεῖν ἑκάστῳ, ὡς ἂν οἷός τε ᾖ φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι, νηστεύειν τε καὶ μή· τοῖς μέντοι ῥωμαλεωτέρως ἐσθίουσι, τὰ ἐπιπονώτερα τῶν ἔργων ἐπιτρέπειν· τὰ δὲ εὐχερῆ, τοῖς ἀσκουμένοις· οἰκήματα δὲ μικρὰ κατασκευάσαι πολλὰ, καὶ καθ' ἕκαστον οἴκημα τρεῖς καταμένειν· ὑπὸ ἕνα δὲ οἶκον πάντας τροφῆς μεταλαμβάνειν· σιγῇ τε ἐσθίειν, καὶ καθῆσθαι παρὰ τὰς τραπέζας ἐπικεκαλυμμένους τὰ πρόσωπα, ὡς μή τε ἀλλήλους ὁρᾷν, μή τε ἄλλο τι, πρὶν τῆς τραπέζης, καὶ τῶν προκειμένων· ξένον δὴ μὴ συνεσθίειν αὐτοῖς, μόνον εἰ μὴ παροδεύων ἐπιξενωθείη· τὸν δὲ συνοικεῖν αὐτοῖς βουλόμενον, πρότερον ἐπὶ τριετίαν τὰ χαλεπώτερα τῶν ἔργων πονεῖν, καὶ οὕτω μετέχειν τῆς αὐτῶν συνοικίας· διφθέρας δὲ ἀμφιέννυσθαι, καὶ τιάραις ἐρίναις τὰς κεφαλὰς σκέπεσθαι· κατασημαίνεσθαι δὲ ταύτας τὰς τιάρας οἱονεὶ κέντροις πορφυροῖς προσέταξε· χιτῶσι δὲ λινοῖς καὶ ζώναις κεχρῆσθαι, καὶ ἐζωσμένους σὺν τοῖς χιτωνίοις καὶ ταῖς διφθέραις καθεύδειν, καθημένους ἐν οἰκοδομητοῖς θρόνοις, ἑκατέρωθεν περιπεφραγμένοις, ὥστε τὴν ἑκάστου συνέχειν στρωμνήν· τῇ δὲ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος, ἐπὶ κοινωνίᾳ τῶν θείων μυστηρίων τῷ θυσιαστηρίῳ προσιόντας, τὰς ζώνας λύειν, καὶ τὰς διφθέρας ἀποτίθεσθαι· (e) δωδέκατον δὲ πάσης τῆς ἡμέ-

A dam Philoſophiæ ſpecimen referri ajunt, nec temere, ac ſine cauſa ab aliis diſcrepare. Et tunicas quidem ſine manicis eos habere, ut manus ab injuria comprimendas eſſe doceant. Capitis autem tegumentum, quod cucullum vocant, ideo geſtare, ut ſimpliciter, ac pure vivant, perinde ac pueri, qui lacte nutriuntur, quibus hujuſmodi tiaræ imponi ſolent ad tegendum, & confovendum caput. Cingulum vero & redimiculum: illud quidem lumbos præcingens, hoc vero humeros ſuſtinens, & brachia, ad miniſterium Dei, & ad opus faciendum promtos, ac paratos eſſe admonet. Nec ignoro, alias iſtarum rerum rationes ab aliis eſſe al- B latas. Mihi vero hæc dixiſſe ſufficiat. Et Pachomium initio quidem ſolum in ſpelunca philoſophatum eſſe dicunt: poſtea vero divinum Angelum ei apparentem monuiſſe, ut juniores Monachos colligeret, & una cum illis verſaretur. Nam illum quidem in Philoſophia Monaſtica ſemetipſum probe exercuiſſe: tempus nunc eſſe, ut congregationibus præſidens prodeſſet plurimis. Eos autem regendos eſſe legibus, quas ipſi dediſſet. Porro tabulam dediſſe ei dicitur, quæ etiamnum cuſtoditur a Monachis. In ea perſcriptum erat, ut unicuique permitteret tantum edere, bibere, operari, ac jejunare, vel ſecus, quantum poſſet. Et iis quidem, qui C validius comederent, opera magis laborioſa imponeret: facilia vero abſtinentibus. Utque multas cellas ædificaret: in ſingulis vero tres degerent Monachi. In uno autem conclavi ſimul omnes cibum ſumerent: & cum ſilentio ederent ſedentes ad menſam velato capite, ita ut nec ſe mutuo, nec aliud quidpiam viderent, præter menſam, & appoſita cibaria. Nullus vero peregrinus una cum illis veſceretur, niſi forte illac pertranſiens exciperetur hoſpitio. Quod ſi quis cum ipſis vellet degere, is triennii ſpatio difficiliora exerceret opera, atque ita demum ipſorum contubernio ſociaretur. Adhæc ut pellibus veſtirentur, & capita mitris laneis tegerent: D quas etiam clavis quibuſdam purpureis inſigniri juſſit. Utque lineis tunicis, & cingulis uterentur, cinctique in tunicis, ac pellibus dormirent, ſedentes in cathedris ſtructis, ex utroque latere ita clauſis, ut cujuſque ſtratum continerent. Primo autem, ac poſtremo hebdomadis die ad altare accedentes ad ſacrorum myſteriorum communionem, zonas ſolverent, pelleſque deponerent. Præterea ut duodecies orarent per totum diem: mane

(c) χιτῶνας ἀχειριδώτους. Colobia vocat Caſſianus in lib. I. Inſtitutionum, & Dorotheus in Doctrina prima.

(d) καὶ ἀναβολάς. Hunc habitum optime deſcribit Caſſianus in libro primo Inſtitutionum cap. 6. *Geſtant etiam reſticulas duplices laneo plexas ſubtemine, quas Græci* ἀναβολεῖς *vocant:* nos *vero ſuccinctoria, ſeu redimicula, vel proprie rebrachiatoria poſſumus appellare. Quæ deſcendentia per ſumma cervicis, & a lateribus colli diviſa, utrarumque alarum ſinus ambiunt, atque hinc inde ſuccingunt, ut conſtringentia latitudinem veſtimenti ad corpus contrahant, atque conjungant, & ita conſtrictis brachiis, impigri ad omne opus, expeditique reddantur.*

(e) δωδέκατον δὲ πάσης τῆς ἡμέρας εὔχεσθαι. Pro δωδέκατον Nicephorus habet δωδεκάκις, quod magis placet. Certe Palladius in Hiſtoria Lauſiaca, ex quo hæc videtur hauſiſſe Sozomenus, de Tabennenſium orationibus ita ſcribit: ἐτύπωσε δὲ διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ποιεῖν αὐτοὺς εὐχὰς δώδεκα, καὶ ἐν τῷ λυχνικῷ δώδεκα, καὶ ἐν ταῖς παννυχίσι δώδεκα, καὶ ἐννάτην ὥραν τρεῖς. Ubi notandum eſt, pro eo, quod Palladius dicit, ἐν τῷ λυχνικῷ, Sozomenum poſuiſſe πρὸς ἑσπέραν. Sane τὸ λυχνικὸν nihil eſt aliud, quam veſpertinum officium, quod ad incenſum lucernæ peragitur, ut in Annotationibus ad Socratem obſervavi. Porro de duodecim orationibus tam veſpertinis, quam nocturnis, quas univerſi per Ægyptum, ac Thebaidem monachi jam inde ab ultimis temporibus facere conſueverant, teſtis eſt Caſſianus in libro ſecundo E capite 4. & ſequentibus. Obſtat tamen id, quod legitur in regula Pachomii. *Sex orationes facient veſpertinas juxta exemplum majoris collectæ, in qua omnes fratres pariter congregantor.* Quo loco permotus olim conjiciebam, hunc Sozomeni locum ita ſupplendum eſſe, ut duodecies per totum diem orare juberentur: id eſt mane quidem ſexies, & tantundem veſpere. Certe hic locus non caret difficultate. Nam ſi duodecies per diem jubentur orare, cur adjicitur, ut ter orent hora nona? Ceterum notandum eſt, quod ait Caſſianus in libro tertio Inſtitutionum de Ægypti, ac Thebaidis monachis; eorum regulam, ac diſciplinam in diurnis orationibus longe ſeveriorem fuiſſe, quam Monachorum Palæſtinæ, ac Meſopotamiæ: *Apud illos etenim hæc officia, quæ Domino ſolvere per diſtinctiones horarum, & temporis intervalla cum admonitione compulſoris adigimur, per totum diei ſpatium jugiter cum operis adjectione ſpontanea celebrantur, &c.* Vide Auctorem vitæ Pachomii cap. 22.

(f) ἐν

SÆC. IV. ne scilicet sexies, & similiter vespere. Noctu quoque totidem vicibus: hora autem nona ter. Ut cibum sumturi, ante unamquamque orationem Psalmum canerent. Ut universa congregatio in viginti quatuor classes dividatur, eæque ex Græcorum literis cognomentum accipiant: cognomen vero ipsis aptetur pro vita, ac moribus singularum. Verbi gratia simpliciores jota appellentur: versuti ζ, vel ξ, & sic de aliis, prout institutum cujusque classis figura alicujus literæ apte exprimere licet. His legibus discipulos suos instituit Pachomius, vir humanissimus, Deoque admodum carus, ita ut futura prænosceret, & cum Angelis sæpenumero loqueretur. Habitabat autem in insula Thebaidis Tabenna; ex cujus nomine Tabennenses hodieque nominantur. Ex earum autem legum præscripto viventes, celeberrimi exstiterunt; & in tantam excreverunt multitudinem, ut ad septem usque hominum millia pervenerint. Nam congregatio quidem eorum, qui in Tabennæ insula degebant, quibuscum erat etiam Pachomius, mille, ac trecentos numero Monachos habebat. Reliqui vero per Thebaidem, atque Ægyptum dispersi habitabant. Una porro eademque apud omnes est vivendi ratio, ac disciplina: omniaque sunt omnibus communia. Et congregationem quidem eam, quæ est in Tabennæ insula, matris loco ducebant: eos vero, qui illic præerant, pro patribus habebant, ac principibus. Eodem tempore Apollonius quoque ob Monasticam disciplinam celebratus est. Hic annos quindecim natus, Monasticam philosophiam in solitudine excoluisse dicitur. Sed cum ad annum

Apollonius.

A τῆς ἡμέρας εὔχεσθαι, καὶ πρὸς ἑσπέραν ὁμοίως· τοσαυτάκις δὲ καὶ νύκτωρ· ἐννάτῃ δὲ ὥρῃ, τρίτον· ἡνίκα δὲ μέλλοιεν ἐσθίειν, ἑκάστης εὐχῆς προᾴδειν ψαλμόν· πᾶσαν δὲ τὴν συνοικίαν εἰς εἰκοσιτέσσαρα τάγματα διελεῖν, καὶ ἐπονομάσαι ταῦτα τοῖς ἑλλήνων στοιχείοις· καὶ ὅπως ἔχοι βίου καὶ ἤθους ἑκάστῳ τάγματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόσαι· οἷον, ἁπλουστέρους μὲν ἰῶτα ἀποκαλοῦντας, σκολιοὺς δὲ ζ ἢ ξ, καὶ ἄλλους ἄλλως, καθὼς ἐκλαμβάνειν εὐστόχως ἐστὶ πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος τὴν προαίρεσιν τοῦ τάγματος· κατὰ τούτους τοὺς νόμους, τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἦγεν ὁ Παχώμιος, ἀνὴρ τὰ μάλιστα φιλάνθρωπος, καὶ θεοφιλὴς εἰς ἄγαν, ὡς προειδέναι τὰ **B** ἐσόμενα, καὶ θείοις Ἀγγέλοις ὁμιλῶν πολλάκις· διέτριβε δὲ (f) ἐν Ταβέννῃ νήσῳ τῆς Θηβαΐδος, ὅθεν Ταβεννησιῶται εἰσέτι νῦν ὀνομάζονται· ὑπὸ δὲ τούτους τοὺς νόμους πολιτευόμενοι, ὀνομαστότατοι ἐγένοντο, καὶ εἰς πλῆθος τῷ χρόνῳ ἐπέδοσαν, ὡς εἰς ἑπτακισχιλίους ἄνδρας συντελεῖν· ἡ μὲν γὰρ ἐν Ταβεννῇ νήσῳ συνοικία, μεθ' ὧν αὐτὸς Παχώμιος διέτριβεν, ἀμφὶ τοὺς χιλίους καὶ τριακοσίους εἶχεν· (g) οἱ δὲ κατὰ τὴν Θηβαΐδα, (h) καὶ τὴν ἄλλην Αἴγυπτον οἰκοῦσι· μία δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ἀγωγὴ πᾶσι, καὶ κοινὰ πάντων τὰ πάντα· καθάπερ δὲ μητέρα τὴν ἐν Ταβέννῃ νήσῳ συνοικίαν ἡγοῦντο· πατέρας δὲ καὶ ἄρχοντας, τοὺς **C** ἐνθάδε ἡγουμένους· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον καὶ Ἀπολλώνιος ἐπὶ (i) Μοναχικῇ Φιλοσοφίᾳ διέπρεπεν· ὅν φασι δέκα καὶ πέντε ἐτῶν ὄντα, φιλοσοφῆσαι ἐν ταῖς ἐρήμοις· εἰς ἔτη δὲ τεσσαράκοντα γεγονὼς, κατὰ θείαν

προ

(f) ἐν ταβέννῃ νήσῳ τῆς θηβαΐδος. Vetustissima est hujus loci corruptio. Nam & Nicephorus hunc Sozomeni locum describens ita legit. Sic enim ait de Pachomio: ἐν Θηβαΐδι δὲ τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐργαστήριον εἶχεν, ἔν τινι νήσῳ, ἣ ταβέννη ὠνόμαστο. Et Ortelius hanc insulam, Elephantinam esse existimavit. Fefellit eos error Librarii, qui hoc loco pro ταβεννήσῳ, scripsit ταβέννῃ νήσῳ. Certe Palladius in Lausiaca ταβεννήσιον vocat locum Thebaidis, in quo Pachomius monachos suos collocavit. Et Auctor in- **D** certus in vita Pachomii cap. 12. *Ut Pachomius procul a cella sua progressus veniret ad quemdam vicum, cui nomen est Tabennense.* Quin & codex Leonis Allatii hoc loco scriptum habet, ἐν ταβεννήσῳ τῆς Θηβαΐδος, &c. Et paulo post ἡ μὲν γὰρ ἐν Ταβεννήσῳ συνοικία. Cui autem hanc lectionem vulgatæ præferendam putemus, causas paulo ante protulimus.

(g) οἱ δὲ κατὰ τὴν θηβαΐδα καὶ τὴν ἄλλην αἴγυπτον. Plura igitur erant Tabennensium Monasteria in Thebaide, ut ex hoc Sozomeni loco colligere est. Refragari tamen videtur Cassianus, qui unicum agnoscit Tabennense cœnobium in Thebaide. Sic enim ait in libro quarto institutionum: *Quædam scilicet de Ægyptiorum, quædam de Tabennositarum regulis admiscentes, quorum est in Thebaide cœnobium, quanto numero populosius cunctis, tanto conversationis rigore districtius. Siquidem in eo plusquam quinque millia fratrum sub uno Abbate reguntur.* Sed Cassianus, ut equidem existimo, cuncta Tabennensium monasteria, quæ per Thebaidem dispersa erant, unum cœnobium appellavit, eo **E** quod sub uno Abbate, & sub una viverent regula: quemadmodum apud nos plura Monasteria ordinis Sancti Benedicti in unam congregationem, Beati Mauri nomine appellatam, feliciter coaluere.

(h) καὶ τὴν ἄλλην αἴγυπτον. Verbi gratia in insula Canopo fuit Monasterium insigne Tabennensium. Ex quo factum est, ut Canopus, qui antea ob luxum, ac delicias infamis fuerat, insula Metanœæ vocaretur, translatis illuc a Theophilo, vel Cyrillo Monachis, qui religiosam, ac pœnitentium similem vitam illic agebant. De hoc Monasterio loquitur Hieronymus in Prologo Regulæ Pachomii his verbis: *Ajebat enim, quod in Thebaidis cœnobiis, & in Monasterio Metanœæ, quod de Canopo in pœnitentiam felici nominis conversione mutatum est, habitarent plurimi Latinorum, &c.* Idem testatur Athanasius Presbyter in libello, quem obtulit Concilio Chalcedonensi adversus Dioscorum, qui refertur in actione tertia ejusdem Concilii: ὅπως οὖν καταλαβομένου ἐμοῦ τοῦ Ἀθανασίου τὴν Μετάνοιαν. προάστειον δὲ τοῦτο τῆς μεγίστης Ἀλεξανδρείας, ὁ ποτὲ Κάνωπος καλούμενος. ὅπερ προάστειον ἄνωθεν, καὶ ἐκ παλαιᾶς συνηθείας ἐτύγχανε πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν καταφύγων. ὅλον γὰρ δοκεῖ ὑπὸ τὴν φυλακὴν τοῦ εὐαγοῦς μοναστηρίου τῶν ταβεννησιωτῶν, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοὺς περιβόλους τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. ὁ καὶ δημόσιον ἔχει λουτρὸν, &c. Id est: *Cum igitur ego Athanasius Metanœam me contulissem: est autem Metanœa suburbanum maximæ urbis Alexandriæ, quod olim Canopus vocabatur. Quod quidem suburbanum jam inde a priscis temporibus, & ex antiqua consuetudine, portus erat, ac perfugium miserorum. Totum enim videtur esse sub tutela sanctissimi Monasterii Tabennensium: immo etiam intra ambitum sacratissimæ Dei Ecclesiæ. Habet quoque publicum balneum, &c.* Multa notanda sunt in hoc loco. Primum, quod ait Canopum mutato nomine Metanœam tunc esse dictum. Deinde quod addit, eum locum asyli jus habuisse. Id enim sonant hæc verba, εἰς ἀνάπαυσιν τῶν καταφύγων. Quod autem addit, suburbanum illud fuisse sub tutela Monasterii Tabennensium, intelligendum est non de Monasterio Tabennensium, quod erat in Thebaide, sed de Monasterio Canopi insulæ, de quo Hieronymus in loco supra memorato. Destructo enim Serapeo Alexandriæ, & templis omnibus, ac delubris Canopi insulæ, Monachi in iis collocati sunt, ut testatur Eunapius in vita Ædesii: τοὺς δὲ μοναχοὺς τούτους καὶ εἰς τὸν Κάνωβον καθίδρυσαν, &c. Cum igitur Canopus ob templa Deorum, qui ibi colebantur, asyli jus semper habuisset, postea inductis eo Monachis, majori adhuc religione cultus est. Denique quod in supradicto libello legimus, locum illum fuisse quodammodo intra ambitum sacrosanctæ Ecclesiæ Alexandrinorum, id ita intelligo, quasi dixerit, locum illum non solum ad Diœcesim Alexandrini Episcopi pertinuisse, sed vectigalibus, seu reditibus majoris Ecclesiæ deputatum fuisse, eandemque immunitatem, & ἀσυλίαν obtinuisse, quam ædem, & omnem ambitum majoris Ecclesiæ Alexandrinorum.

(i) μοναχικῇ πολιτείᾳ. Hoc loco Fuketiani, & Allatiani codicum scripturam secuti sumus, qui pro πολιτείᾳ habent φιλοσοφίᾳ. Quam lectionem confirmat etiam Nicephorus. Scio, vulgatam lectionem ferri posse. Sed quoniam Sozomenus philosophiam semper monachis attribuit, idcirco scriptam lectionem sequi malui.

(k) θά-

προσταξιν εἰς τοὺς οἰκουμένους ἦλθε τόπους· εἶχε δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Θηβαΐδι τὴν συνοικίαν· ἐγένετο δὲ θεοφιλὴς εἰς ἄγαν, καὶ παραδόξων ἰάσεων, καὶ σημείων δημιουργὸς, καὶ πρακτικὸς ὧν δεῖ, καὶ τῶν εἰς φιλοσοφίαν ἡκόντων διδάσκαλος ἀγαθὸς, καὶ χαρίεις· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐν ταῖς εὐχαῖς εὐήκοος, ὡς μηδὲν ἀνήνυτον γενέσθαι, ὧν παρὰ Θεοῦ ἐζήτησε· πάντως γὰρ σοφὸς ὢν, σοφῶς τὰς αἰτήσεις ἐποιεῖτο, αἷς τὸ Θεῖον ἑτοίμως ἐπινεύειν πέφυκε· κατὰ τούτους εἰκάζω γενέσθαι καὶ Ἀνοὺφ τὸν θεσπέσιον· ὃν ἐπυθόμην ἀφ' οὗ πρῶτον ἐν τοῖς διωγμοῖς ὑπὲρ τοῦ δόγματος ὡμολόγησε, μήτε ψεῦδος εἰπεῖν, μήτε ἐπιθυμῆσαι τινὸς τῶν ἐπὶ γῆς. ἐπιτυχεῖν δὲ πάντων ὧν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδεήθη. καὶ ὑπὸ θείου Ἀγγέλου διδασκάλου πᾶσαν ἀρετὴν παιδευθῆναι· ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Μοναχῶν τοσάδε τέως ἡμῖν εἰρήσθω· ἤδη δὲ καὶ Παλαιστίνη τὸν ἴσον τρόπον φιλοσοφεῖν ἤρχετο, παρ' Αἰγυπτίων μαθοῦσα· διέπρεπε δὲ τότε ἐνθάδε Ἱλαρίων ὁ θεσπέσιος. τούτῳ δὲ πατρὶς μὲν ἦν (k) Θαβαθὰ κώμη· πρὸς νότον δὲ Γάζης κειμένου παρὰ τὸν χειμάῤῥουν, ὃς ἐπὶ θάλασσαν τὰς ἐμβολὰς ἔχων, ἐπιχωρίως ἀπ' αὐτῆς τῆς κώμης τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβε· γραμματικῷ δὲ φοιτῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, κατὰ θέαν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου Μοναχοῦ εἰς τὴν ἔρημον ἦλθε· καὶ συγγενόμενος αὐτῷ, παραπλησίως φιλοσοφεῖν ἔγνω· ὀλίγον δὲ χρόνον ἐνθάδε διατρίψας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα. οὐ γὰρ συνεχωρεῖτο κατὰ γνώμην ἠρεμεῖν, πολλῶν ὄντων ἑκάστοτε τῶν ὡς Ἀντώνιον ἐρχομένων· καταλαβὼν δὲ τελευτήσαντας τοὺς πατέρας, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς δεομένους τὴν οὐσίαν διενειμάμενος· οὐθὲν δὲ παντάπασι καταλιπὼν ἑαυτῷ, διέτριβεν ἐν ἐρήμῳ τόπῳ παρὰ θάλασσαν, ἀμφὶ τὰ εἴκοσι στάδια τῆς αὐτοῦ κώμης διεστῶτι· οἴκησις δὲ ἦν αὐτῷ, δωμάτιον μικρὸν, ἐκ πλίνθου καὶ φορυτοῦ καὶ κεράμων κατεαγότων κατεσκευασμένον. εὖρους τε καὶ ὕψους, καὶ μήκους τοσοῦτον, ὅσον ἑστῶτα μὲν κεκυφέναι τὴν κεφαλήν. κείμενον δὲ τοὺς πόδας συλλέγειν ἐπάναγκες εἶναι. διαπάντων γὰρ εἴθιζεν ἑαυτὸν ταλαιπωρεῖν, καὶ ῥαστώνης κρατεῖν· ἀμέλει τοι ὧν ἴσμεν ἐγκρατείας ἀκόμπου καὶ δεδοκιμασμένης, οὐδενὶ κατέλιπεν ὑπερβολὴν, ἀγωνιζόμενος πρὸς ἀσιτίαν καὶ δίψος, καὶ ῥῖγος, καὶ πνῖγος, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα πάθη, καὶ θωπείας τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς· ἦν δὲ τὸ μὲν ἦθος σπουδαῖος· σεμνὸς δὲ τὸν λόγον, καὶ ἐπήβολος ἀκριβὴς τῶν ἱερῶν γραφῶν. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ θεοφιλὴς ἐγένετο, ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τῷ αὐτοῦ τάφῳ πολλοὺς ἰᾶσθαι κάμνοντας καὶ δαιμονῶντας. καὶ τόγε παραδοξότατον, παρά τε Κυπρίοις (*l*) οὗ πρότερον ἐτάφη, καὶ παρὰ Παλαιστινοῖς παρ' οἷς ἐστὶ νῦν· συμβὰν γὰρ αὐτὸν ἐν Κύπρῳ διατρίβοντα τελευτῆσαι, πρὸς τῶν ἐπιχωρίων ἐκηδεύθη, καὶ ἐν πολλῇ τιμῇ καὶ θεραπείᾳ παρ' αὐτοῖς ἦν· μετὰ δὲ ταῦτα Ἡσύχας, ὃς εὐδοκιμώτατος ἐγένετο τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, κλέψας τὸ λείψανον, διεκόμισεν εἰς Παλαιστίνην, καὶ ἐν

A num ætatis quadragesimum pervenisset, Deo jubente, ad loca ab hominibus habitata se contulit. Habuit porro etiam ipse Monasterium suum in Thebaide. Erat autem imprimis Deo carus, & mirabilium curationum, atque operum artifex: & in iis, quæ fieri oportebat, perficiendis strenuus, eorum item quæ ad Philosophiam spectant bonus præceptor & blandus. Denique in precationibus ita acceptus fuit Deo, ut quæcumque a Deo petierat, ad effectum perducerentur. Nam cum sapientia præditus esset, sapienter quoque postulabat ea, quibus Deus libenter solet annuere. Iisdem, quibus istos, temporibus divinum Anuph vixisse existimo. SÆC.IV. Anuph.

B Quem ex eo tempore, quo Christum in persecutionibus fidei causa excitatis primum confessus est, nec mendacium dixisse accepi, nec ex terrenis quidquam concupivisse. Obtinuisse autem omnia, quæ precatus fuerat; & in omni genere virtutis a divino Angelo institutum fuisse. Verum de Monachis Ægypti hæc impræsentiarum dixisse sufficiat. Sed & Palæstina jam tum similiter philosophari cœperat, ab Ægyptiis erudita. Florebat in ea tunc temporis divinus Hilario. Hilario. Patria huic fuit Thabatha, vicus ad Austrum urbis Gazæ situs, juxta torrentem, qui in mare erumpens, ab indigenis vici ipsius nomine nuncupatur. Cum autem Alexandriæ

C Grammaticam disceret, magni Antonii Monachi visendi causa perrexit in solitudinem. Cumque eo collocutus, pari modo philosophari decrevit. Illic vero exiguo temporis spatio moratus, revertit in patriam. Neque enim ipsi licebat ex animi sententia quiescere, cum plurimi quotidie ad Antonium confluerent. Domum reversus, cum parentes mortuos invenisset, fratribus suis, ac pauperibus bona sua distribuit. Nec ex illis quidquam sibi reservans, mansit in loco quodam deserto juxta mare, qui viginti circiter stadiis a patrio vico distabat. Habitaculum ejus erat casa ex lateribus, paleis, & confractis tegulis extructa: tantum latitudinis habens, & altitudinis, ac longi-

D tudinis, ut stans quidem caput inclinare, jacens vero pedes colligere necesse haberet. Omnibus enim modis sese assuefaciebat ad laborum tolerantiam, & ad mollitiem vincendam. Denique in probata, ac minime fucata continentia, nemini eorum, quos quidem novimus, cessit, adversus inediam, sitim, æstum, frigus, aliasque corporis, & animi perturbationes, atque blanditias decertans. Et moribus quidem accuratus: sermone autem gravis erat, & Sacrarum Literarum diligens perscrutator. Cæterum ita acceptus fuit Deo, ut ad tumulum ejus multi ægri, ac dæmoniaci etiamnum curentur; & quod magis mirere, tam apud Cyprios, ubi pri-

E mum sepultus est, quam in Palæstina, ubi nunc jacet. Nam cum in insula Cypro, ubi tum degebat, mori eum contigisset, sepultus est ab incolis, magnoque honore, & cultu ab iis afficiebatur. Postea vero Hesychius, qui inter ejus discipulos celeberrimus fuit, reliquias ejus furatus, in Palæstinam depor-

(k) Θαβαθὰ κώμη. In libro Leonis Allatii scriptum est Θαναθὰ, cui consentit codex Fuketianus, accentu in ultimam syllabam rejecto. Hieronymus in vita Beati Hilarionis vulgatam lectionem confirmat. Sic enim habet: *Hilarion ortus vico Thabatha, qui circiter quinque millia a Gaza urbe Palæstinæ ad austrum situs est.*

(*l*) οὗ πρότερον ἐτάφη. Scribendum proculdubio est ἐτάφη, ut legitur in codice Leonis Allatii. Quam emendationem confirmant ea, quæ proxime sequuntur apud Sozomenum. Nicephorus tamen vulgatam lectionem retinuit, quæ quidem manifeste falsa est. Neque enim in Cypro educatus fuerat Hilarion, sed in Palæstina, & Ægypto.

SÆC. IV. deportavit, & in Monasterio ipsius sepelivit. Atque ex eo tempore, hujus religionis incolæ diem festum quotannis admodum celebrem, ac splendidum publice agunt. Hoc enim modo Palæstini honorare solent viros sanctos, qui apud ipsos vixere: exempli gratia Aurelium Anthedonium, Alexionem ortum Bethagathone, & Alaphionem ex Asalea: qui cum eodem tempore sub Constantii viverent principatu, Monasticam Philosophiam pie, ac viriliter excoluerunt, & virtutum suarum exemplo, in urbibus, ac vicis superstitioni Gentilium admodum deditis, Christianam religionem magnopere provexerunt. Per idem tempus Julianus apud Edessam philosophabatur, severissimam quamdam, &, ut ita dicam, incorpoream vivendi rationem aggressus: adeo ut carnis expers, ossibus tantum, & cute constare videretur, & Ephrem scriptori Syro libri de ipsius vita scribendi argumentum suppeditaverit. Porro Deus opinionem, quam de illo homines conceperant, testimonio suo comprobavit, concessa ei potestate dæmones abigendi, & omne morborum genus curandi, idque non medicamentis, sed sola precatione. Præter hunc aliis quoque multis Ecclesiasticis Philosophis regio illa inclaruit, tum in territorio Edessenorum, tum ad urbem Amidam, circa montem Gaugalium: ex quibus fuit Daniel, & Symeon. Verum de Monachis Syriæ hactenus. In sequentibus vero, si Deus voluerit, accuratius de iisdem dicturi sumus. Apud Armenios vero, & Paphlagonas, & accolas Ponti, Eustathius Sebastiæ in Armenia Episcopus, Monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur: & de arctioris vitæ disciplina, de cibis, quibus utendum, aut a quibus abstinendum esset: de vestibus, quibus uti oporteret, de moribus denique, & exacta vivendi ratione præcepta tradidisse. Adeo ut quidam affirment, librum Asceticum, qui Basilio Cappadoci vulgo adscribitur, ab isto conscriptum fuisse. Præ nimia autem severitate ab absurdas quasdam observationes prolapsus esse dicitur, ab Ecclesiasticis legibus plurimum discrepantes. Alii tamen ipsum quidem hac culpa liberant: quosdam vero ex ejus discipulis accusant, qui nuptias damnarent, & in ædibus conjugatorum orare recusarent, & Presbyteros, qui uxores duxissent, contemnerent; & diebus dominicis jejunarent; & in privatis ædibus collectas agerent; & eos, qui carnes ederent, aversarentur: & tunicas quidem, ac vestitum vulgo ab omnibus usurpatum indui detrectarent: peregrina vero, & inusitata veste uterentur, aliaque hujusmodi plurima innovarent. Unde mulieres haud paucas in fraudem inductas, viros suos deseruisse ajunt; easque, cum se postea continere non possent, adulterium commisisse: quasdam vero pietatis pretextu comam totondisse, & secus quam mulieres deceret, virili habitu indutas fuisse. His de causis cum Episcopi finitimi Gangris, quæ Metropolis est Paphlagoniæ, in unum convenissent, eos ab Eccle-

Julianus.

Eustathius Sebastenus.

Synodus Gangrensis.

A καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ Μοναστηρίῳ ἔθαψε· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου, δημοτελῆ καὶ μάλα λαμπρὰν ἐνθάδε ἐτήσιον ἑορτὴν ἄγουσιν οἱ ἐπιχώριοι· ὧδε γὰρ Παλαιστινοῖς ἔθος γεραίρειν τοὺς παρ' αὐτοῖς ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους, ὥσπερ ἀμέλει καὶ Αὐρήλιον τὸν Ἀνθηδόνιον, καὶ Ἀλεξίωνα τὸν ἀπὸ Βεθαγάθωνος, καὶ Ἀλαφίωνα τὸν ἀπὸ Ἀσαλέας· οἱ κατὰ τὸν αὐτὸν γενόμενοι χρόνον, ἐπὶ τῆς παρούσης βασιλείας εὐσεβῶς καὶ ἀνδρείως ἐν Φιλοσοφίᾳ ἐπολιτεύσαντο, καὶ ταῖς οἰκείαις ἀρεταῖς ἐν ἑλληνιζούσαις ἄγαν ταῖς τῆδε πόλεσι καὶ κώμαις, εἰς ἐπίδοσιν ἤγαγον τὴν θρησκείαν· κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Ἰουλιανὸς ἀμφὶ τὴν Ἔδεσσαν ἐφιλοσόφει, ἀκριβεστάτῃ, καὶ οἷα ἀσωμάτῳ B ἀγωγῇ καὶ πολιτείᾳ ἐπιχειρήσας, ὡς ἐκτὸς σαρκῶν ὀστέοις καὶ δέρματι δοκεῖν συνεστάναι. καὶ (m) Ἐφραὶμ τῷ Σύρῳ συγγραφεῖ πρόφασις γενέσθαι πραγματείας τῆς κατὰ τὸν αὐτοῦ βίον ἀφηγέσεως. ἐπεψηφίζετο δὲ Θεὸς αὐτὸς οἷς ἄνθρωποι περὶ αὐτοῦ ἐδόξαζον, δαίμονας ἀπελαύνειν, καὶ παντοδαπῶν νόσων ἰάσεις αὐτῷ δωρησάμενος, οὐ φαρμάκοις τισὶν, ἀλλ' εὐχῇ κατορθουμένας· ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἄλλοις πολλοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς φιλοσόφοις, τῷ τῆδε ὑπήκοον τηνικαῦτα διέπρεπε, κατά τε τὸν Ἐδεσσηνῶν νομὸν, ὑπό τε τὴν Ἀμιδηνῶν πόλιν, ἀμφὶ τὸ Γαυγάλιον καλούμενον ὄρος· (n) ὧν ἤστην Δανιὴλ καὶ Συμεών· ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐν Συ- C ρίᾳ Μοναχῶν τάδε εἰρήσθω νῦν· πλεώτερον δὲ, εἰ ὁ Θεὸς θελήσειε, (o) τοῖς ἑξῆς εἰρήσεται περὶ αὐτῶν· Ἀρμενίοις δὲ καὶ Παφλαγόσι, καὶ τοῖς πρὸς τὸν Πόντον οἰκοῦσι, λέγεται Εὐστάθιος ὁ τὴν ἐν Σεβαστίᾳ τῆς Ἀρμενίας Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, Μοναχικῆς πολιτείας ἄρξαι· καὶ τῆς ἐν ταύτῃ σπουδαίας ἀγωγῆς, ἐδεσμάτων τε ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ ἐσθῆτος ᾗ δεῖ κεχρῆσθαι, καὶ ἠθῶν, καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς εἰσηγητὴν γενόμενοι· ὡς καὶ τὴν ἐπιγεγραμμένην Βασιλείου τοῦ Καππαδόκου Ἀσκητικὴν βίβλον, ἰσχυρίζεσθαί τινας αὐτοῦ γραφὴν εἶναι· λέγεται δὲ ὑπὸ πολλῆς ἀκριβείας, εἰς πα- D ραλόγους ἐπιτηρήσεις ἐκπεσεῖν, παντελῶς ἀπᾳδούσας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν νόμων· οἱ δὲ αὐτὸν μὲν τοῦ ἐγκλήματος ἐξαιροῦνται· ἐπαιτιῶνται δέ τινας τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὡς γάμῳ καταμεμφομένους, καὶ ἐν οἴκοις γεγαμηκότων εὔχεσθαι παραιτουμένους, καὶ τοὺς γεγαμηκότας Πρεσβυτέρους ὑπερφρονοῦντας, καὶ ἐν κυριακαῖς ἡμέραις νηστεύοντας, καὶ ἐν οἰκίαις ἐκκλησιάζοντας, καὶ τοὺς κρέα ἐσθίοντας βδελυττομένους. καὶ χιτῶνας μὲν συνήθεις, καὶ στολὰς μὴ ἀνεχομένους ἀμφιέννυσθαι. ξένῃ δὲ καὶ ἀήθει ἐσθῆτι χρωμένους, καὶ ἄλλα πλεῖστα νεωτερίζοντας· ἐκ τούτου δὲ πολλὰς γυναῖκας ἀπατηθείσας καταλιπεῖν τοὺς ἄνδρας· εἶτ' ἐγκρατεύεσθαι μὴ δυνηθείσας, μοι- E χείας ἁμαρτεῖν· τὰς δὲ, προφάσει θεοσεβείας, τὴν κεφαλὴν ἀποκείρασθαι, καὶ ἀλλοίως ἢ γυναικὶ πρέπει, ἀνδράσι σύνηθες, ἀμφιέννυσθαι· διὰ δὴ ταῦτα, τοὺς πλησιοχώρους Ἐπισκόπους συνελθεῖν ἐν Γάγγραις τῇ Μητροπόλει Παφλαγόνων, καὶ ἀλλοτρίους αὐτοὺς ψηφίσασθαι

τῆς

(m) ἐμφραὶμ τῷ σύρῳ συγγραφεῖ. Codex Leonis Allatii, & Nicephorus ἐφραὶμ scriptum habent. In Fuketiano ἐφρὲμ dicitur, levi discrimine.

(n) ὧν ἤστην Δανιὴλ καὶ Συμεών. Nicephorus Callistus hic vocem inseruit hoc modo: ὧν ἡγεμόνες ἦσαν Δανιὴλ καὶ Συμεών. Quod tamen non probo: neque enim Sozomenus hos viros præsides fuisse dicit monasteriorum, sed tantum ex numero eorum, qui in Osdroenæ circa Edessam Monasticum vivendi genus sectati sunt. Quod ad Symeonem attinet, existimo, illum esse veterem Symeonem, quem Theodoritus in Philotheo primum omnium commemorat.

(o) τοῖς ἑξῆς εἰρήσεται. Scribendum proculdubio est, ἐν τοῖς ἑξῆς, quemadmodum legerunt Musculus, & Christophorsonus. Intelligit autem caput 16. hujus libri.

(p) καὶ

A τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς Συνόδου ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἀποκηρύξωσιν· ἐντεῦθεν δὲ λόγος, Εὐστάθιον ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως εἰσηγεῖτο ταῦτα (p) καὶ ἐπιτηδεύειν, ἀμεῖψαι τὴν στολὴν, καὶ παραπλεσίως τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι τὰς προόδους ποιήσασθαι· τοιοῦτος δὲ τὰ περὶ τὸν βίον ὑπάρχων, καὶ ἐπὶ λόγοις ἐθαυμάζετο· τὸ δὲ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐγένετο λέγειν μὲν οὐ δεινός· οὐδὲ γὰρ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπιστήμην διήσκητο· τὸ δὲ ἦθος θαυμάσιος, καὶ πείθειν ἱκανώτατος· ὡς καὶ (q) πολλοὺς τῶν ἐκπορνευομένων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, μεταπεῖσαι σώφρονα καὶ σπουδαῖον βίον ἀναλαβεῖν. B φασὶ γοῦν αὐτὸν, ἄνδρα τινὰ καὶ γυναῖκα κατὰ θεσμὸν Ἐκκλησίας παρθενίαν προσποιουμένους, καὶ εἰς ταυτὸν συνιέναι διαβαλλομένους, σπουδάσαι τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας παῦσαι. ἀποτυχόντα δὲ, μέγα ἀνοιμῶξαι, καὶ εἰπεῖν, ὡς κατὰ νόμον ἀνδρὶ συνοικοῦσα γυνὴ, τοὺς περὶ σωφροσύνης λόγους ἀκούσασα αὐτοῦ, συνουσίας ἀπέχετο, ἧς γαμεταῖς θέμις πρὸς ἰδίους ἄνδρας κοινωνεῖν· τοὺς δὲ παρανόμως συνουσιάζοντας ἀλλήλοις, ἀσθενῆ ἀποφῆναι τὴν αὐτοῦ πειθώ· τὸν δὴ τοιοῦτον, τῆς κατὰ τόδε τὸ κλίμα ἀκριβοῦς Μοναστικῆς ἀγωγῆς ἀρχηγὸν γενέσθαι λόγος· C Θρᾴκιοι δὲ καὶ Ἰλλυριοὶ, καὶ ὅσοι τὴν καλουμένην Εὐρώπην οἰκοῦσιν, εἰ καὶ ἀπείρατοι ἔτι Μοναχικῶν συνοικιῶν ἦσαν, ἀλλ' οὐ παντελῶς φιλοσόφων ἀνδρῶν ἠτύχουν· ἐγνωρίζετο δὲ τότε παρ' αὐτοῖς Μαρτῖνος· ὃς ἀπὸ (r) Σαβωρίας τῆς Παννονίας ἐπίσημος ἦν τὸ γένος· ἐν ὅπλοις δὲ λαμπρῶς στρατευσάμενος, καὶ συνταγματάρχης ἐγένετο· προτιμήσας δὲ τὸ Θεῖον, τὸν Φιλόσοφον μετῄει βίον· διέτριβε δὲ τὰ πρῶτα παρ' Ἰλλυριοῖς· ἐπὶ δὲ προθύμως ὑπὲρ τοῦ δόγματος ἀγωνιζόμενος, τίνας τῶν ἐνθάδε Ἐπισκόπων ἐφώρασε τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, ἐπιβουλευθεὶς καὶ πολλάκις δημοσίᾳ τυπτηθεὶς, ἐξηλάθη· καὶ εἰς Μεδιολάνον ἐλθὼν, καθ' ἑαυτὸν διέτριβεν· ὑπεχώ- D ρησέ τε ἔνθεν, ἐπιβουλευόμενος παρὰ Αὐξεντίου τοῦ Ἐπισκόπου, οὐδὲ αὐτοῦ ὑγιῶς ἔχοντες περὶ τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· καὶ ἐπί τινα χρόνον ῥίζαις βοτανῶν ἀρκούμενος, νῆσον ᾤκησεν ἣν Γαλλιναρίαν καλοῦσι· μικρὰ δὲ αὕτη καὶ ἀοίκητος, ἐν τῷ Τυῤῥηνικῷ πελάγει κειμένη· χρόνῳ δὲ ὕστερον, καὶ Ἐπισκοπὴν ἐπετράπη (s) τὴν ἐν Ταῤῥακίναις Ἐκκλησίαν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ (t) θαυματουργίαις προελθεῖν, παραδέδοται, ὡς νεκρὸν ἐγεῖραι πιστεύεσθαι, ἄλλα τε σημεῖα ἐπιτελέσαι Ἀποστολικῶν οὐ λειπόμενα· κατὰ τόδε τὸ ὑπήκοον, ἐν τῷ τότε, E καὶ Ἰλά-

A Ecclesia Catholica alienos esse decreverunt, nisi supradicta dogmata sigillatim condemnarent. Ex eo vero tempore ajunt, Eustathium, ut ostenderet, se non arrogantiæ causa, sed divinæ disciplinæ studio ista introduxisse, & exercuisse: mutata veste, eodem quo cæteros sacerdotes cultu deinceps in publicum processisse. Talis, tantusque cum esset in citeriore vita, in sermonibus quoque admirationi fuit. Et tamen si verum dicere licet, non admodum valebat eloquentia. Neque enim in arte dicendi sese exercuerat. Verum ingenio fuit prorsus mirabili, & ad persuadendum aptissimus; adeout multos tam viros, quam mulieres B quæstum corpore facientes, ad modestam, castioremque vitam traduxerit. Denique cum vir quidam, & mulier juxta Ecclesiæ ritum virginitatem profitentes accusarentur, quod simul cubarent, ipse operam dedit, ut eos ab hujusmodi consuetudine revocaret. Quod cum impetrare ab eis non potuisset, ingemuisse dicitur, ac dixisse: mulierem legitime nuptam viro, auditis aliquando sermonibus, quos ipse de castitate habuisset, a congressu viri, qui mulieribus legitime nuptis permissus est, posthac abstinuisse; ipsos vero, qui illegitime sibi invicem miscerentur, eloquentiæ suæ infirmitatem coarguere. Hunc igitur in illis tractibus Monasticæ di- C sciplinæ auctorem fuisse perhibent. Thraces autem, & Illyrii, & quicumque Europam incolunt, quamvis Monasticarum Congregationum adhuc expertes essent, viris tamen Philosophis non erant penitus destituti. Nam tunc temporis, celebris apud illos fuit Martinus; qui Sabariæ, quod oppidum est Pannoniæ, nobili genere ortus, primum quidem splendide militavit, & ordines duxit. Sed cum Dei cultum omnibus rebus prætulisset, Philosophicam vitam sectatus est. Habitavit autem initio quidem apud Illyrios. Verum pro Doctrina fidei forti animo decertans, postquam deprehendit, quosdam illarum partium Episcopos opinionem Arii fovere; insidias passus, ac sæpenumero pu- D blice verberatus, inde expulsus est. Cumque Mediolanum venisset, ibi solitarius vixit. Sed cum Auxentius Episcopus, qui & ipse de fide a Nicænis Patribus promulgata non recte sentiebat, ei insidiatus fuisset, inde abscessit. Et in insulam, quam Gallinariam vocant, profectus, illic aliquamdiu vitam egit, radicibus herbarum contentus. Est autem hæc insula exigua, ac deserta, in Tyrreno mari sita. Postea vero Turonensis urbis Episcopus est constitutus. Porro tanta miraculorum gratia præditus fuisse traditur, ut & mortuum suscitaverit, & alia signa ediderit, Apostolicis nullatenus inferiora. Per idem tempus in illa Imperii E parte Hilarium quoque vixisse accepimus, virum

SÆC. IV.

S. Martinus.

(p) καὶ ἐπιτηδεύειν ἀμεῖψαι τὴν στολήν. Hunc locum correxi, atque interpunxi ex codice Fuketiano, cui subscribunt Nicephorus, & liber Leonis Allatii. At Musculus, & Christophorsonus prava hujus loci scriptura decepti, longe a vero aberrarunt, ut ex collatione interpretationis nostræ studiosus lector facile agnoscet.

(q) πολλοὺς τῶν ἐκπορευομένων ἀνδρῶν. Scribendum proculdubio est ἐκπορνευομένων, ut legitur apud Nicephorum. Ceterum de Eustathio Sebasteno videndus est Socrates in libro 2. capite 42. Eum hæreticum fuisse, & in Arianæ hæresis defensione ad obitum usque perseverasse, testantur duo insignes viri, & fide dignissimi, Epiphanius scilicet in hæresi Arianorum, & Basilius in epistola ad Occidentales.

(r) Σαβωρίας. In codice Leonis Allatii scriptum est Σαμαρίας. Sed restituendum est Σαβαρίας, quod fuit oppidum insigne Pannoniæ, cujus præter ceteros meminit Ammianus Marcellinus.

(s) τὴν ἐν Ταῤῥακίναις Ἐκκλησίαν. Sic etiam legitur apud Nicephorum. Codex Fuketianus scriptum habet Ταῤῥακίναις. Scribendum puto Τουρονίκαις. Quod postea Librarii in Τουροκίναις depravarunt.

(t) θαυματουργίαις παραδέδοται. Hunc locum unius verbi adjectione supplevi ex manuscriptis codicibus Fuketii, & Allatii. Sed & θαυματουργίας mallem scribere, & totum locum ita restituere: ἐπὶ τοσοῦτον δὲ θαυματουργίας προελθεῖν παραδέδοται, ὡς νεκρὸν ἐγεῖραι, ἄλλα τε, &c. expuncta voce πιστεύεσθαι.

virum tum vitæ, tum doctrinæ causa plane admirandum. Qui quidem ob studium veræ fidei, commune cum Martino exilium sustinuit. Et hæc quidem de viris, qui tunc temporis in pietate, & in Ecclesiastica institutione egregie Philosophati sunt, prout comperi, memoriæ mandavi. Multi præterea admodum docti, & eloquentes viri, eodem tempore in Ecclesiis floruerunt. Inter quos celeberrimi fuerunt, Eusebius Emisenæ Ecclesiæ Episcopus, Titus Bostrensis, Serapio Thmuis, Basilius Ancyræ, Eudoxius Germaniciæ, Acacius Cæsareæ, & Cyrillus Hierosolymorum Episcopi. Indicium autem Doctrinæ illorum virorum, libri sunt ab iisdem conscripti, & ad posteros transmissi, multi profecto, atque mirabiles.

A καὶ Ἰλάριον γενέσθαι παρειλήφαμεν, ἄνδρα βίῳ καὶ λόγῳ θεσπέσιον· ὃς Μαρτίνῳ τῆς φυγῆς ἐκοινώνησε διὰ τὴν περὶ τὸ δόγμα σπουδήν· ἀνδρῶν μὲν οὖν περὶ, οἳ τότε ἐν εὐσεβείᾳ καὶ Ἐκκλησιαστικῷ θεσμῷ ἐφιλοσόφουν, τάδε ἔγνων ὡς συνέγραψα· ὑπερφυῶς δὲ πολλοὶ καὶ μάλα ἐλλόγιμοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις διέπρεπον· ἐπισημότατοι δὲ ἐν τούτοις ἐγένοντο, Εὐσέβιος ὁ τὴν Ἐμέσης ἱερωσύνην ἐπιτροπεύσας, καὶ Τίτος ὁ Βόστρης, καὶ Σεραπίων ὁ Θμουαῖος, Βασίλειός τε ὁ Ἀγκύρας, καὶ Εὐδόξιος ὁ Γερμανικίας, καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας, καὶ Κύριλλος ὃς τὸν Ἱεροσολύμων θρόνον ἐπετρόπευσε· (u) σύμβολον τῆς αὐτῶν παιδείας, ἃ συνεγράψαντο καὶ καταλελοίπασι, B πολλά τε καὶ λόγου ἄξια.

(u) σύμβολα τῆς αὐτῶν παιδείας. In codice Fuketiano scriptum inveni σύμβολον, quod non displicet.

CAPUT XV.

De Didymo cæco, & Aetio hæretico.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ, καὶ περὶ Ἀετίου τοῦ αἱρετικοῦ.

Socr. lib. 4. cap. 25.

SUb idem tempus Didymus quoque Ecclesiasticus scriptor floruit, scholæ sacrarum disciplinarum in urbe Alexandrina præfectus. Hic omnis generis scientia pectus suum impleverat. Nam & Poetas, & Oratores; Geometriam item, Astronomiam, & Arithmeticam, & Philosophorum opiniones callebat. Harum autem omnium rerum notitiam sola mente, atque auditione erat assecutus. Etenim adhuc puer cum prima elementa disceret, luminibus orbatus est. Postea vero pubertatis annos ingressus, liberalium disciplinarum cupiditate exarsit: earumque doctores frequentans, aures tantum commodabat. Tantum tamen in omni eruditione profecit, ut difficillima quoque Mathematicæ theoremata perceperit. Fertur autem literarum formas in tabula altius incisas, digitis solum pertractando didicisse: syllabas item, & nomina, ac reliqua deinceps, sola mentis comprehensione, & assidua auditione, rerumque, quas audiverat, recordatione percepisse. Fuit autem non vulgare miraculum. Multique fama ejus impulsi, Alexandriam se contulerunt: alii ejus audiendi, alii tantum visendi causa. Cæterum Arianos non mediocri dolore afficiebat, dum Synodi Nicænæ Doctrinam assereret. Persuadebat enim facillime; idque non sermonum violentia, sed pro ea, qua valebat, persuadendi facultate, unumquemque illorum velut arbitrum controversiæ constituens. Omnes autem Catholici singulari benevolentia eum complectebantur. Sed & Monachorum agmina in Ægypto degentium, eum magnopere laudabant, & magnus ille Antonius. Quem quidem ferunt, cum Alexandriam eo tempore venisset, ut Athanasii fidem suo testimonio comprobaret, Didymo hæc dixisse: Non est grave, nec dolendum, o Didyme, quod oculis careas, quibus lacertæ, mures, & vilissima prædita sunt animalia. Sed beatum potius, & jucundum est, quod perinde, atque Angeli oculos habeas, quibus Deum perspicue contemplaris, & veram notitiam exacte percipis. Porro apud Italos, & illarum partium incolas, ob eximiam præstantiam Latinæ facundiæ celebres tunc fuerunt, Eusebius, & Hilarius jam supra memo-

Antonii M. ad Didymū verba.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Δίδυμος Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς διέπρεπε, προϊστάμενος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ C τοῦ ἱεροῦ διδασκαλείου τῶν ἱερῶν μαθημάτων· ἐν τούτῳ δὲ καὶ παντοδαπὴ σοφία ᾤκει, Ποιηταί τε καὶ Ῥήτορες, Ἀστρονομία τε καὶ Γεωμετρία καὶ Ἀριθμοὶ, καὶ δόξαι Φιλοσόφων· πάντων δὲ νῷ μόνῳ καὶ ἀκοῇ εἴδησιν ἐκτήσατο· νέος γὰρ ἔτι τυφλὸς ἐγένετο ἐν τῇ πρώτῃ πείρᾳ τῆς μαθήσεως τῶν στοιχείων· ἤδη δὲ εἰς ἐφήβους τελῶν, ἐπεθύμησε λόγων καὶ παιδείας· καὶ τοῖς ταῦτα διδάσκουσι φοιτῶν, ἠκροᾶτο μόνον· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἦλθε σοφίας, ὡς καὶ τῶν ἐν τοῖς μαθήμασι σκολιῶν θεωρημάτων ἐφικέσθαι· λέγεται δὲ τοὺς χαρακτῆρας τῶν γραμμάτων, σανίδι καταχαραχθέντας εἰς βάθος, ἐκμαθεῖν τοῖς δα- D κτύλοις ἐφαπτόμενος· συλλαβὰς δὲ καὶ ὀνόματα καὶ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς, καταλήψει νοῦ καὶ συνεχεῖ ἀκροάσει καὶ ἀναμνήσει τῶν ἀκοῇ θηρωμένων· ἦν δὲ οὐ τὸ τυχὸν θαῦμα· καὶ πολλοὶ κατὰ κλέος τοῦ ἀνδρὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρεγίνοντο, οἱ μὲν αὐτοῦ ἀκουσόμενοι, οἱ δὲ, ἱστορήσοντες μόνον· ἐλύπει δὲ οὐ μετρίως τοὺς Ἀρείου, τῷ δόγματι τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου συνιστάμενος· ἔπειθε γὰρ ῥᾳδίως, οὐ βίᾳ λόγων τοῦτο ποιεῖν δοκῶν· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἄγαν πειθοῦς, ἕκαστον αὐτῶν οἱονεὶ κριτὴν καθίστη τῶν ἀμφιβόλων· τοῖς δὲ ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας περισπούδαστος ἦν· ἐπῄνει δὲ αὐτὸν, καὶ τὰ τάγματα τῶν E ἐν Αἰγύπτῳ Μοναχῶν, καὶ Ἀντώνιος ὁ μέγας· ὃν φασὶ τότε ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῆς Ἀθανασίου πίστεως ἐκ τῆς ἐρήμου παραγενόμενον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τάδε πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· οὐ χαλεπὸν, οὐδὲ λύπην ἄξιον ὦ Δίδυμε, ὀφθαλμῶν ἀπορεῖν σε, ὧν μέτεστι σαύραις καὶ μυσὶ καὶ τοῖς ἀτελέσι ζώοις· μακάριον δὲ καὶ χαρίεν, ὅτι παραπλησίως Ἀγγέλοις τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχεις, δι' ὧν τρανῶς τὸ Θεῖον κατανοεῖς καὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἀκριβῶς ὁρᾷς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ Ἰταλοῖς καὶ τοῖς ἀνὰ τόδε τὸ ὑπήκοον οἰκοῦσιν, ἐπὶ ἀρετῇ πατρίων λόγων διέπρεπον, Εὐσέβιος καὶ Ἱλάριος ὁ δηλω-

δηλωθεὶς· οὐ περὶ πίστεως καὶ πρὸς (a) τοὺς ἑτεροδόξους φασὶν εὐδοκίμους φέρεσθαι λόγους· καὶ Λουκίφερ, ὃν αἱρετίω γενέσθαι λέγουσι τῆς ὁμωνύμου αἱρέσεως· ἐν τούτῳ δὲ καὶ Ἀέτιος πρὸς τῶν ἑτεροδόξων ἐθαυμάζετο, διαλεκτικός τις ὢν, καὶ συλλογίζεσθαι ἱκανὸς, καὶ περὶ τὰς ἔριδας τῶν λόγων ἐσχολακὼς, καὶ ἀπεχνῶς ταῦτα σπουδάζων· ἀμέλει τοι ὡς ῥαδίως περὶ Θεοῦ διαλεγόμενος, Ἄθεος παρὰ τῶν πολλῶν ὠνομάζετο· (b) φασὶ δὲ αὐτὸν ἰατρὸν ὄντα τὰ πρῶτα ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν Σύρων, σπουδαῖος δὲ ταῖς Ἐκκλησίαις φοιτῶντα, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν διαλεγόμενον, γνώριμον γενέσθαι Γάλλῳ, Καίσαρι ὄντι τότε, πολλὴν ποιουμένῳ λόγον τῆς θρησκείας, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπιμελουμένοις εἰς ἄγαν χαίροντι· ὡς δὲ εἰκὸς, προφάσει τοιούτων διαλέξεων, φίλον αὐτῷ γενόμενον, ἀσκηθῆναι τοῦτο τὸ εἶδος τῶν λόγων, ἵνα μᾶλλον ἀρέσκῃ· ἐλέγετο γὰρ καὶ διὰ τῶν Ἀριστοτέλους μαθημάτων ἐλθεῖν, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φοιτῆσαι τοῖς τούτων διδασκάλοις· καὶ ἕτεροι δὲ παρὰ τούτους, πλῆθος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἦσαν, ἱκανοὶ διδάσκειν καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν· ἀπαριθμήσασθαι δὲ πάντας, ἔργον· μή τῳ δὲ χαλεπὸν εἶναι δόξῃ, (c) ὅτι τινὰς τῶν εἰρημένων αἱρέσεων ἢ ἀρχηγοὺς ἢ σπουδαστὰς γενομένους, ἐπαινέσας ἔχω· εὐγλωττίας γὰρ ἕνεκεν καὶ τῆς ἐν τοῖς λόγοις δεινότητος, θαυμασίους εἶναι σύμφημι· δογμάτων δὲ πέρι, κρινέτωσαν οἷς τοῦτο ποιεῖν θέμις· οὐδὲ γὰρ τάδε συγγράφειν προὐθέμην, οὔτε ἱστορίᾳ πρέπον· ᾗ ἔργον, μόνα τὰ ὄντα ἀφηγεῖσθαι, μηδὲν οἰκεῖον ἐπεισαγούσῃ· ὅσοι μὲν δὲ τότε ὧν παρειλήφαμεν, τῇ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων φωνῇ κεχρημένοι, ἐπὶ παιδεύσει καὶ λόγοις ἐνδοξότατοι ἐγένοντο, ἐν τοῖς εἰρημένοις τετάχθω.

A memoratus: cujus de fide, & adverſus hæreticos probatiſſimi libri circumferri dicuntur: Lucifer quoque, quem propriæ ſectæ ipſius nomine nuncupatæ auctorem fuiſſe perhibent. Eadem tempeſtate apud hæreticos Aetius admirationi fuit: vir Dialecticæ, & ratiocinandi peritus, & in diſputando exercitatus, eique ſtudio ſupra modum addictus. Cæterum eo quod temere, & audacter de Deo diſputaret, ἄθεος a pleriſque nominatus eſt. Hunc initio quidem Antiochiæ in Syria Medicum fuiſſe dicunt, & cum Eccleſiam ſtudioſe frequentaret, ac de ſacris ſcripturis diſſereret, innotuiſſe Gallo, qui tunc temporis Cæſar erat, & religioni plurimum favebat, & viris pietatis ſtudioſis admodum delectabantur. B Et quoniam hujuſmodi diſputationum cauſa ad Cæſaris familiaritatem pervenerat, hoc Doctrinæ genus, ut veriſimile eſt, ſtudioſius excoluiſſe, quo amplius placeret Cæſari. Dicebatur enim univerſam Ariſtotelis Philoſophiam accurate didiciſſe, ejuſque magiſtros audiviſſe Alexandriæ. Præter hos alii quoque plures erant, tum ad docendam in Eccleſiis plebem, tum ad diſputandum idonei. Verum omnes percenſere difficile eſt. Nemini porro moleſtum videri debet, quod quoſdam ex iis, qui ſupra dictarum hæreſum vel principes, vel fautores fuerunt, laudibus affecerim. C Illos enim ob facundiam quidem, & ob vim, ac vehementiam in diſſerendo, admirabiles fuiſſe fateor. De Doctrina vero, ac fide judicent ii, quorum id jus, Pontificiumque eſt. Neque enim propoſitum mihi fuit iſta ſcribere: neque id Hiſtoriæ convenit, cujus munus eſt res ipſas exponere, nihil adjiciendo de ſuo. Quotquot igitur ſeu Latino, ſeu Græco ſermone uſi, Doctrinæ, & eloquentiæ laude tunc temporis floruerunt, quos quidem accepimus, in ſupradictorum numero reponantur.

SÆC. IV.

Socr. lib. 2. cap. 35.

Aetius ἄθεος.

(a) καὶ τοὺς ἑτεροδόξους. Chriſtophorſonus legit καὶ τοῖς ἑτεροδόξοις, &c. quam emendationem probare non poſſum. Dicendum enim eſſet παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις. Quare ſum amplexus ſcripturam, quam Curterius propoſuit, καὶ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Quam quidem reperi etiam in codice Leonis Allatii. Intelligit autem Sozomenus libros Hilarii adverſus Auxentium, & contra Arianos. Per libros autem de fide deſignat libros Hilarii de Trinitate.

(b) φασὶ δὲ αὐτὸν ἰατρὸν ὄντα. Aetium inter cetera medicinæ quoque operam dediſſe, teſtatur Philoſtorgius in libro tertio, & ante illum Gregorius Nyſſenus in libro primo contra Eunomium. Ubi multa refert de vita, & inſtitutis Aetii, quæ ab Athanaſio Ancyræ Epiſcopo acceperat. Ait igitur, Aetium primo Ampelidis cujuſdam ſervum fuiſſe, deinde relicta domina, fabrum ærarium D fuiſſe. Verba Gregorii, quæ ab interprete perperam translata ſunt, hic adſcribam: ἐκδύντα γὰρ αὐτὸν ἤδη τὴν δουλείαν Ἀμπελίδος τῆς κεκτημένης αὐτόν. τὸ δὲ ὅπως οὐδὲν δέομαι λέγειν ὡς ἂν μὴ δόξαιμι κακοηθέστερον τοῦ διηγήματος ἅπτεσθαι. εἶναι μὲν χαλκευτὴν κατ᾽ ἀρχὰς, σφυρᾷ βραχείᾳ καὶ ἄκμονι μικρῷ προσκαθήμενον. Hunc Gregorii Nyſſeni locum citat Nicetas in Theſauro Orthodoxæ fidei lib. 1. cap. 30.

(c) ὅτι τινὰς τῶν εἰρημένων αἱρέσεων. Hæc verba duobus modis conſtrui poſſunt. Nam vox illa τῶν εἰρημένων jungi poteſt cum ſequente vocabulo αἱρέσεων. Aut referri poteſt ad vocem τινὰς, quæ præceſſit, & in maſculino genere ſumi. Priorem ſenſum ſecutus eſt Muſculus. Poſteriorem Chriſtophorſonus. Sic enim vertit: *Quoſdam eorum, quos percenſui, errorem, vel ſectarum auctores, &c.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛʹ.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ.

Ἔωκει δὲ πάντας παρευδοκιμεῖν, καὶ εἰς τὰ μάλιστα τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν σεμνύνειν, Ἐφραὶμ ὁ Σύρος· (a) ὃς ἐκ Νισίβεως ἢ τῶν τῇδε χωρίων τὸ γένος εἶχεν· ἐν φιλοσοφίᾳ δὲ Μοναστικῇ τὸν βίον ἐξασκήσας, οὔτε μαθὼν, οὔτε προσδοκηθεὶς τοιοῦτος εἶναι, ἐξαπίνης ἐπὶ τοσοῦτον παιδείας κατὰ τὴν Σύρων φωνὴν ἐπέδωκεν, ὡς φιλοσοφίας μὲν τῶν ἄκρων ἐφικέσθαι θεωρημάτων.

CAPUT XVI.

De ſancto Ephraim.

E Omnium vero laudem ſupergreſſus eſſe, & Catholicam Eccleſiam plurimum exornaſſe videtur Ephraim Syrus. Qui Niſibi natus, aut in aliquo ejus territorii loco, in Monaſtica Philoſophia ab ineunte ætate ſeſe exercuit. Et cum nec ab ullo doctus fuiſſet, nec ſpem antea feciſſet, talem ſe aliquando futurum, repente in Syrorum lingua ad tantam eruditionem pervenit, ut philoſophiæ quidem difficillima quæque theoremata

(a) ὃς ἐκ νισίβης ὤν. Rectius in codice Leonis Allatii ſcriptum eſt, ὃς ἐκ Νισίβεως ἢ τῶν τῇδε χωρίων γένος εἶχεν. Quam lectionem in verſione mea ſecutus ſum. At Chriſtophorſonus, & Savilius pro χωρίων reſtituunt ἐπιχωρίων. Quod non probo. Ait enim Sozomenus, Ephrem patriam habuiſſe Niſibin, aut alium quempiam ejus regionis locum. Certe Symeon Metaphraſtes patriam illi tribuit Edeſſam.

(b) ἀλλὰ

SÆC. IV. mata facile perciperet: facultate vero, ac splendore orationis, & sententiarum crebritate simul, atque sapientia, Græcorum Scriptores longo intervallo superaret. Etenim istorum quidem scripta, si quis in Syriacam, aut aliam linguam converterit, & condimenta, ut ita dicam, Græci leporis abstulerit, statim deprehenduntur, & pristinam gratiam amittunt. In libris autem Ephraim idem non accidit. Nam & ipso adhuc superstite libri ejus in Græcum sermonem translati sunt, & usque ad hoc tempus transferuntur: nec tamen a domestica, ac nativa præstantia multum recedunt. Sed dum Græce legitur, non minus admirationi est, quam dum Syriace. Denique Basilius, qui postea Cæsareæ Cappadocum Metropolis Episcopus fuit, virum hunc admiratus est, & eruditionis causa magnopere suspexit. Quamobrem non immerito Ephraim mihi videtur hoc laudis testimonium, quod ore Basilii prolatum est, ab omnibus simul, qui Doctrinæ causa inter Græcos eo tempore claruerunt, communi consensu retulisse: quippe cum Basilius omnium sui temporis eloquentissimus fuisse ab universis comprobetur. Dicitur porro circiter tricies centena versuum millia in universum scripsisse; multosque habuisse discipulos, qui doctrinam ejus studiose æmulati sunt. Inter quos nobilissimi fuerunt Abba, Zenobius, Habraam, Maras, atque Symeones: quibus Syri, & quicumque apud Syros exquisitioris Doctrinæ studiosi fuerunt, magnopere gloriantur. Nec secus Paulonam, & Aranad eloquentiæ causa celebrant: eos tamen a vera fidei Doctrina aberrasse dicunt. Nec ignoro, olim quoque apud Osdroenos fuisse viros doctissimos, Bardesanem scilicet, qui hæresim ex ipsius nomine appellatam condidit, & Harmonium ejusdem Bardesanis filium: qui cum Græcis disciplinis egregie institutus fuisset, primus patrium sermonem metris, ac modulis subjecisse dicitur, & choris tradidisse: qua ratione Syri etiamnum frequenter psallunt, non carminibus ab Harmonio scriptis, sed numeris ejus utentes. Nam cum a paterna hæresi non omnino alienus esset, neque ab iis, quæ de anima, & de ortu, atque interitu corporis, deque regeneratione Græcorum Philosophi sentiunt, scripta sua ad lyræ cantum composuit, & opiniones illas operibus suis inseruit. Ephraim vero, cum Syros & verborum elegantia, & modula-

Euseb. hist. lib. 4. c. 30.

Bardesanes, & Harmonius.

A μάτων· ἀκολίᾳ δὲ καὶ λαμπρότητι λόγου, καὶ τῷ πυκνῷ, καὶ σώφρονι τῶν νοημάτων, ὑπερβαλέσθαι τοὺς παρ' Ἕλλησιν εὐδοκιμωτάτους συγγραφέας. οὕτω γοῦν τὰ μὲν, εἴτις πρὸς τὴν Σύρων ἢ ἑτέραν γλῶτταν μεταβάλλοι τὰ γράμματα, καὶ τὴν καρυκείαν, ὡς εἰπεῖν, ἀφέλοιτο τῶν ἑλληνικῶν γλωττισμάτων, αὐτίκα φωρᾶται, καὶ προτέρας ἀποῤῥεῖ χάριτος· ἐπὶ δὲ τῶν Ἐφραὶμ λόγων, οὐχ οὕτως· περιόντος τε γὰρ αὐτοῦ, καὶ εἰσέτι νῦν, ἃ συνεγράψατο πρὸς ἑλληνίδα φωνὴν ἑρμηνεύουσι· καὶ οὐ πολὺ ἀποδεῖ τῆς ἐν ᾧ πέφυκεν ἀρετῆς· (b) ἀλλὰ καὶ ἑλληνὶ ἀναγινωσκόμενος, ἐπίσης τῷ Σύρος εἶναι θαυμάζεται· ἀμέλει τοι καὶ Βασίλειος, ὁ τῶν Καππα-B δοκῶν Μητρόπολιν μετὰ ταῦτα ἐπισκοπήσας, ἠγάσθη τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς παιδεύσεως ἐθαύμασεν· ὥστε μοὶ δικαίως καταφαίνεται, κοινῇ παρὰ τῶν τότε παρ' Ἕλλησιν ἐπὶ λόγοις θαυμαζομένων ταύτην τὴν μαρτυρίαν ἀπενέγκασθαι τὸν Ἐφραὶμ, διὰ τῆς τοῦ Βασιλείου φωνῆς ἐξενεχθεῖσαν, ὡς τῶν κατ' αὐτὸν πάντων ἐλλογιμώτερος γεγενῆσθαι συνωμολόγηται· λέγεται δὲ τὰς πάσας ἀμφὶ τὰς τριακοσίας (c) μυριάδας ἐπῶν συγγράψαι, καὶ μαθητὰς ἐσχηκέναι πολλοὺς, σπουδῇ τὴν αὐτοῦ παίδευσιν ζηλώσαντας. ἐπισημοτάτους δὲ Ἀββᾶν, (d) καὶ Ζηνόβιον, Ἀβραάμ τε καὶ Μαρᾶν, καὶ Συμεῶνα· (e) ἐφ' οἷς μέγα αὐχοῦσιν οἱ Σύρων παῖ-C δες, καὶ ὅσοι τὴν παρ' αὐτοῖς παιδείαν ἠκρίβωσαν· ἐπίσης δὲ (f) Παυλωνᾶν, καὶ Ἀρανὰδ ἐπαινοῦσιν ἐπὶ εὐγλωττίᾳ. φασὶ δὲ τῶν ὑγιῶν δογμάτων διαμαρτεῖν αὐτούς· οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς καὶ πάλαι ἐλλογιμώτατοι τοῦτον τὸν τρόπον παρὰ Ὀσροηνοῖς ἐγένοντο, Βαρδησάνης τε, ὃς τὴν παρ' αὐτοῦ καλουμένην αἵρεσιν συνεστήσατο, καὶ Ἁρμόνιος ὁ Βαρδησάνου παῖς· ὃν φασι διὰ τῆς παρ' Ἕλλησι λόγων ἀχθέντα, πρῶτον μέτροις, καὶ νόμοις μουσικοῖς τὴν πάτριον φωνὴν ὑπαγαγεῖν, καὶ χοροῖς παραδοῦναι, καθάπερ καὶ νῦν πολλάκις οἱ Σύροι ψάλλουσιν, οὐ τοῖς Ἁρμονίου συγγράμμασιν, ἀλ-D λὰ τοῖς μέλεσι χρώμενοι· ἐπεὶ γὰρ οὐ παντάπασιν ἐκτὸς ἦν τῆς πατρῴας αἱρέσεως, καὶ ὧν περὶ ψυχῆς γενέσεώς τε καὶ φθορᾶς σώματος, καὶ παλιγγενεσίας, οἱ παρ' Ἕλλησι φιλοσοφοῦντες δοξάζουσιν, οἷά γε ὑπὸ λύραν ἃ συνεγράψατο συνθεὶς, ταυτασὶ τὰς δόξας τοῖς οἰκείοις προσέμιξε γράμμασιν· ἰδὼν δὲ Ἐφραὶμ κηλουμένους τοὺς Σύρους τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων, καὶ τῷ ῥυθ-

μῷ

(b) ἀλλὰ καὶ ἑλλην. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit; *Sed & Græcus Lector ex æquo admiratur, quod homo Syrus talia dicit.* Christophorsonus vero interpretatur hoc modo, *Sed cum Græcus etiam illa Græce legat, perinde ea admiratur, atque si Syrus esset, & Syriace legeret.* Uterque id, quod de Ephrem ipso dicitur, de lectore dici existimavit; & verba illa ἀναγινωσκώμενος, ac θαυμάζεται pro activis accepit. Longe rectius Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit: θαῦμα δὲ ἐστι τοῖς ἀκούουσι καὶ ἑλλην καὶ σύρος ἀναγινωσκόμενος. Sed neque Langus, vir alioqui doctissimus, hunc Nicephori locum intellexit. Ita tres Interpretes in unius loci non admodum difficilis versione lapsos vides.

(c) μυριάδας ἐπῶν. Pessime Christophorsonus myriadas carminum vertit: ἔπη pro στίχοις veteres dixerunt, & ad calcem cujusque libri adnotare solebant, quot versibus, seu lineis totum opus constaret. Eusebius in libro primo contra Marcellum capite primo: εἰς μακρὸν αὐτῷ καὶ ἄμετρον μῆκος ἐξέπεσεν ἡ γραφή. ὡς μόνον ἐπῶν ἔγγυς που μυρίων τὸν ἕνα λόγον ἀπαρτισθῆναι. Sic etiam loquitur Origenes in epistola ad Africanum, ubi de libro Job, quem per versus digestum fuisse constat. Hinc πολυεπὲς βιβλίον dicitur pro πολυστίχῳ, quemadmodum loquitur Eusebius in epistola ad Flacillum. Plura vide in annotationibus ad Eusebii librum 6. cap. 16.

(d) καὶ Ζηνόβιον. Hujus Zenobii mentionem facit Ephrem in testamento suo, quod inter ejus opera editum est: ubi virum Zigarenum eum appellat, eo quod ortus esset E Zigaris, vel potius Zingaris, oppido Arabiæ juxta Edessam, quod a Stephano vocatur Singara.

(e) ἐφ' οἷς μέγα Σύρων παῖδες. In codice Fuketiano scriptum inveni ἐν οἷς μέγα αὐχοῦσι Σύρων παῖδες. Sed præfetenda videtur scriptura codicis Allatiani, quæ est hujusmodi: ἐφ' οἷς μεγαλαυχοῦσιν οἱ Σύρων παῖδες.

(f) Παυλωνᾶν καὶ Ἀρανάδ. Sic etiam vocat Nicephorus hos Ephræmi discipulos. In codice tamen Fuketiano scriptum inveni Ἀρανὰδ δ' ἐπαινοῦσιν. Porro Paulonas idem est, ac Paulus. Sic enim Syri Græca nomina detorquere consueverant, verbi gratia Maximonam vocabant Episcopum Hierosolymorum, qui vulgo Maximus dicebatur, ut testatur Epiphanius. Sic Hesycham dicebant pro Hesychio, Beati Hilarionis discipulo, sicut supra vidimus. Porro cum his duobus Ephræmi discipulis, qui a recto fidei tramite recesserunt, numerandus erat etiam Apollo.

(p) καὶ

μῷ τῆς μελῳδίας, καὶ κατὰ τοῦτο προσεθιζομένους ὁμοίως αὐτῷ δοξάζειν, καίπερ Ἑλληνικῆς παιδείας ἄμοιρος, ἐπέστη τῇ καταλήψει τῶν Ἁρμονίου μέτρου· καὶ πρὸς τὰ μέλη τῶν ἐκείνου γραμμάτων, ἑτέρας γραφὰς συνᾳδούσας τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι συνέθηκεν· ὁποῖα αὐτῷ πεπόνηται ἐν Θείοις Ὕμνοις (g) καὶ ἐγκωμίοις ἀπαθῶν ἀνδρῶν· ἐξ ἐκείνου τε Σύροι κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἁρμονίου ᾠδῆς τὰ τοῦ Ἐφραὶμ ψάλλουσιν· ἡλίκος μὲν οὖν τὴν φύσιν ἐγεγόνει, καὶ ἐκ τούτου τεκμαίρεσθαι χρεών· τὸν δὲ καὶ τὸν βίον, ἐξ ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἀκριβοῦς πολιτείας ἐπιφανὴς, καὶ ἡσυχίας εἰς ἄγαν ἐραστής· σεμνὸς δὲ, καὶ τὰς διαβολὰς ἐπὶ τοσοῦτον εὐλαβούμενος, ὡς πάσης γυναικὸς καὶ αὐτὴν τὴν θέαν φυλάττεσθαι· λόγος γοῦν ποτὲ γυναῖκα τινὰ ἀμελῆ τὸν βίον, ἀναιδῆ δὲ ἴσως τὸν τρόπον, ἢ αὐτὴν τὸν ἄνδρα πειρῶσαν, ἢ ἐπὶ μισθῷ τοῦτο ἄλλοις σπουδάζουσαν, ἐπίτηδες ἐν στενωπῷ ἀντιπρόσωπον ὑπαντῆσαι, ἀσκαρδαμυκτὶ ἐς αὐτὸν βλέπουσαν· τὸν δὲ, ἐπιτιμῆσαι αὐτῇ, καὶ εἰς γῆν ὁρᾶν παρακελεύσασθαι· καὶ πῶς, ἔφη ἡ γυνὴ, ἥτις οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ᾽ ἐκ σοῦ ἐγενόμην· δικαιότερον γὰρ εἶναι, σὲ μὲν εἰς γῆν ὁρᾶν ἀφ᾽ ἧς ἔχεις τὴν γένεσιν· ἐμὲ δὲ, εἰς σε ὅθεν εἰμί· θαυμάσας δὲ τὸ γύναιον Ἐφραὶμ, εἰς σύγγραμμα τὸ συμβὰν ἐσχημάτισεν, ὅπερ Σύρων λόγοι ἐν τοῖς σπουδαίοις τῶν αὐτοῦ λόγων τετάχασι· (h) λέγεται γοῦν τὸ πρὶν ἀκρατῶς ὀργῆς ἔχων, ἀφ᾽ οὗ τὴν μοναστικὴν ἀγωγὴν μετῆλθε, μηδέπω θεαθῆναι παρά τινος ὀργιζόμενος· οὕτω γοῦν ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ὥσπερ εἰώθει νηστεύοντι, προσφέρων αὐτῷ τὸ ὄψον ὁ διακονούμενος, τὴν χύτραν ἔκλασεν· αἰδοῖ δὲ καὶ δέει κεκρατημένον ἰδὼν, ἀλλὰ θάρρει, καὶ ἡμεῖς, ἔφη, πρὸς τὸ ὄψον ἴωμεν, ἐπειδὴ πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἦλθε· καὶ καθεσθεὶς παρὰ τὰ κλάσματα τῆς χύτρας, ἐδείπνησεν· ὅσον δὲ κενῆς ἐκράττει δόξης, ἐντεῦθεν ἰστέον· ποτὲ ψῆφον Ἐπισκοπῆς ἐνηνόχασιν αὐτῷ τινὲς, καὶ συλλαβεῖν ἐπειρῶντο, ὡς ἐπὶ τὴν χειροτονίαν ἄξοντες· αὐτίκα δὲ αἰσθόμενος, εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβαλε, καὶ οἷα παραπαίων ἐδείκνυ ἑαυτὸν, ἀτάκτως βαδίζων, καὶ τὴν ἐσθῆτα ἐπισύρων, καὶ δημοσίᾳ ἐσθίων· ἐπεὶ δὲ ἔξω φρενῶν εἶναι νομίσαντες οἱ συλληψόμενοι, τῆς ἐπ᾽ αὐτὸν ὁρμῆς ἀνεκόπησαν, καιρὸν εὑρὼν ἀπέδρασε, καὶ μέχρι ἕτερος ἐχειροτονήθη, διέλαθεν· ἀλλὰ τούτοις μὲν ἐγὼ περὶ τοῦ Ἐφραὶμ ἀρκεσθήσομαι· τὰ δὲ πλείω ἴσασιν εἴ τε καὶ λέγουσιν οἱ ἐπιχώριοι· οἷον δὲ αὐτῷ εἴργασται οὐ πρὸ πολλοῦ τῆς τελευτῆς, ἐπεὶ ἀξιομνημόνευτον εἶναί μοι δοκεῖ, ἐνθάδε ἀναγράψομαι· λιμοῦ γὰρ προκαταλαβόντος τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν, διὰ πολλοῦ χρόνου προελθὼν τοῦ οἰκήματος ἐν ᾧ ἐφιλοσόφει, κατεπέμφετο τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, ὡς οὐ δέον ὑπερορῶντας τὸ ὁμόφυλον, ἀπορίᾳ ἐπιτηδείων φθει-

A dulationis concinnitate delinitos videret, eaque ratione paulatim adduci, ut idem cum Harmonio sentirent, ipse licet Græcæ eruditionis expers, operam dedit, ut Harmonii numeros intelligentia assequeretur: & juxta numeros scriptorum Harmonii, alios composuit libros, Ecclesiasticæ Doctrinæ consentientes. Cujusmodi sunt ea, quæ in Hymnis, & in Encomiis sanctorum virorum ab illo sunt elaborata. Ex eo tempore Syri juxta numeros canticorum Harmonii, scripta Ephraim psallere solent. Quantum igitur ingenio valuerit, hinc etiam licet conjicere. Quod vero ad vitam attinet, ex bonis operibus, & severa conversatione non
B minus spectatus fuit. Erat quietis amantissimus. Gravis præterea, & calumnias tantopere metuens, ut cujusvis mulieris vel solum aspectum refugeret. Fertur sane mulierem quamdam solutioris vitæ, & moribus fortasse inverecundam, sive sua sponte permotam, ut hominem tentaret, sive ab aliis accepta mercede ad hoc agendum impulsam, de industria ei in angiportu quodam ex adverso occurrisse, intentis oculis eum contuentem. Illum vero mulierem objurgasse, jussisseque, ut deorsum oculos in terram defigeret. Et curnam, inquit mulier, id faciam, quæ non ex tellure, sed ex te orta sum? Æquius est, ut tu quidem terram
C aspicias, ex qua ortus es: Ego vero te aspiciam, ex quo procreata sum. Admiratus mulierem Ephraim, rem, ut acciderat, peculiari libro exposuit: quem quidem librum doctissimi Syrorum inter præstantissimos illius libros collocarunt. Memoriæ quoque proditum est, illum, cum antea supra modum iracundus esset, ex quo Monasticam disciplinam excolere cœpit, a nemine unquam visum esse iratum. Quodam igitur tempore, cum multos per dies, uti solebat, jejunasset, minister, qui cibum ei afferebat, ollam fregit; quem ille pudore, ac metu constrictum animadvertens: Bono animo esto, inquit; Eamus ad cibum, quando ille ad
D nos non venit. Mox ad ollæ fragmenta sedens cœnavit. Qualiter vero inani gloria superior fuerit, hinc intelligi potest. Decretum, quo electus fuerat Episcopus, quidam ad eum attulerunt, ac simul eum comprehendere conabantur, tanquam ad ordinationem ducturi. Id cum præsensisset, statim in forum cucurrit: & indecore incedens, ac vestem trahens, & in publico comedens, se pro insano spectandum exhibuit. Ubi vero qui illum comprehensuri venerant, hominem mente captum esse arbitrati, appetere eum ulterius, ac persequi destiterunt, ille opportunitatem nactus aufugit, & eo usque delituit, donec alius ordinatus fuisset. Ac mihi quidem hæc de Ephrem commemo-
E rasse sufficiet. Indigenæ vero plura de illo & norunt simul, & commemorant. Illud autem, quod paulo ante mortem ab eo gestum est, quoniam memoria dignum mihi videtur, hoc loco exponam. Cum fames urbem Edessenorum jamdiu premeret, ipse post longum temporis spatium progressus e cella, in qua philosophabatur, divites increpare cœpit, qui tribules suos alimentorum

SÆC. IV.

(g) καὶ ἐγκωμίοις ἀπαθῶν ἀνδρῶν. In codice Leonis Allatii scriptum est ἀγαθῶν ἀνδρῶν; non male.
(h) λέγεται τὸ πρίν. In codice Fuketiano scriptum inveni, λέγεται γὰρ τὸ πρὶν ἀκρατῶς ὀργῆς ἔχων, &c. Quare assentior Christophorsono, & Savilio, qui in margine suorum codicum emendarunt, λέγεται γοῦν τὸ πρὶν &c.

(a) ἀπα-

SÆC. IV. rum penuria pereuntes, contra quam fas erat, negligerent, & ſuas opes ſtudioſe ſervarent ad ſuam ipſorum perniciem, & ad cruciatum animæ ſuæ: quam quidem ille quibuſcumque opibus, ipſique adeo corpori, & omnibus aliis rebus præſtare, philoſophando oſtendebat. Ipſos vero animam ſuam nullo in pretio habere, ex operibus ipſis demonſtrabat. Illi hominem, ejuſque ſermones reveriti, hæc ei reſponderunt: Nobis facultatum levis eſt cura. Sed cuinam committenda ſit earum diſpenſatio, ambigimus, cum omnes propemodum inhient lucro, eaque re ad quæſtum faciendum abutantur. Tum ille: Ecquis, inquit, vobis ego eſſe videor? Cumque illi fide dignum, & valde probum, ac bonum virum faterentur, talemque omnino, qualis de eo fama percrebuiſſet, ille, veſtra igitur cauſa, inquit, libens hoc munus ſubibo. Sumtaque ab illis pecunia, trecentos circiter lectos in publicis porticibus conſtituit: & eos, qui ex fame morbum contraxerant, curare cœpit. Peregrinos quoque, & eos, qui ob alimentorum inopiam ex agris confluebant, benigne excepit. Poſtquam fames finem accepit, ipſe in cellam ſuam regreſſus eſt, in qua prius philoſophari conſueverat. Et cum paucos illic dies ſupervixiſſet, fato functus eſt: in Eccleſiaſtico quidem ordine ad diaconatum duntaxat progreſſus: virtutis tamen cauſa non minus celebratus, quam illi, qui ob ſacerdotii dignitatem, vitæque integritatem, & eruditionem ab omnibus ſuſpiciuntur. Hæc ſunt virtutis, quæ in Ephræm fuit, indicia. Nam pro dignitate dicere, & omnia accurate commemorare, quonam modo & ille, & ſinguli, qui eo tempore philoſophati ſunt, vixerint, & apud quos converſati ſint, res eſt, quæ ſcriptorem ejuſmodi requirat, qualis ille ipſe fuit. Me quidem id præſtare non poſſe intelligo, tum ob doctrinæ tenuitatem, tum ob ignorationem tam virorum ipſorum, quam rerum ab iiſdem præclare geſtarum. Alii enim eorum in ſolitudine delituerunt. Alii vero, licet in media civitatum turba vixerint, viles, & abjecti, nec a vulgo ullatenus diſcrepantes videri voluerunt: virtutem quidem ſedulo excolentes; veram tamen hominum de ipſis exiſtimationem ſubterfugientes, ne ab aliis laudarentur. Nam cum ad mercedem futurorum bonorum mentis ſuæ aciem intenderent, teſtem operum ſuorum Deum ſolum conſtituebant: externæ vero gloriæ nulla ipſis fuit cura.

CAPUT XVII.

De rebus, quæ tunc geſtæ ſunt; & quo pacto conſpirantibus in unum Epiſcopis, atque Imperatoribus, Chriſtiana religio amplificata fuerit.

Diſtricta clericorum vivendi ratio.

SEd & qui tunc Eccleſiis præſidebant, omnes propemodum diſtrictam vivendi rationem inibant. Ex quo factum eſt, ut populi ab hujuſmodi præſulibus gubernati, Chriſti cultui omni ſtudio incumberent: & religio in dies augeretur; & ardore animi, ac virtute, admirandiſque operibus tam ſacerdotum, quam Eccleſiaſticorum Philoſopho-

A φθειρόμενον· τὸν δὲ οἰκεῖον πλοῦτον ἐπιμελῶς φιλάττοντας, ἐπὶ βλάβῃ σφῶν καὶ τιμωρίᾳ τῆς ἰδίας ψυχῆς· ἣν τιμιωτέραν παντοδαποῦ πλούτου καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἄλλων, φιλοσοφῶν ἐδείκνυ· παρ' οὐδὲν δὴ ταύτην ποιουμένους, διὰ τῶν ἔργων ἀπήλεγχεν· οἱ δὲ, αἰδεσθέντες τὸν ἄνδρα καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ἀλλ' οὐδὲν ἡμῖν μέλει οὐσίας, ἔφασαν· ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπιτρέψομεν διακονεῖσθαι, ἀποροῦμεν, σχεδὸν πάντων πρὸς κέρδος κεχηνότων, καὶ καπηλίαν τὸ πρᾶγμα ποιουμένων· ὑπολαβὼν δὲ, οἷος ὑμῖν δοκῶ ἤρετο· τῶν δὲ, ἀξιόχρεών τε καὶ μάλα καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τοιοῦτον οἷον ἡ περὶ αὐτοῦ δόξα ἐκράτει συνομολογούντων· οὐκοῦν ἑκοντὴς, ἔφη, δι' ὑμᾶς ἐπὶ τοῦτο χειροτονήσω ἐμαυτόν· καὶ λαβὼν ἀργύριον παρ' αὐτῶν, ἀμφὶ τὰς τριακοσίους κλίνας ἐν τοῖς δημοσίοις ἐμβόλοις εἶχε· καὶ τῶν ὑπὸ λιμοῦ νοσούντων ἐπεμελεῖτο, καὶ ξένους, καὶ τοὺς κατὰ σπάνιν ἀναγκαίων ἐκ τῶν ἀγρῶν παραγενομένους ἐδεξιοῦτο· ἐπεὶ δὲ ὁ λιμὸς ἐπαύσατο, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ οἴκημα ἔνθα καὶ πρὸ τούτου διέτριβε· καὶ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπιβιώσας, ἐτελεύτησε· διακονίας μὲν ἄχρι κληρικοῦ τάγματος ἐπιβάς· περιβόητος δὲ ἐπὶ ἀρετῇ γεγονὼς, οὐχ ἧττον τῶν ἱερωσύνῃ καὶ πολιτείᾳ ἀγαθοῦ βίου καὶ παιδεύσει θαυμαζομένων· ταῦτα τῆς Ἐφραὶμ ἀρετῆς τὰ μηνύματα· ἐπαξίως δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ πάντων διεξελθεῖν, ὡς ἐκεῖνος καὶ ἕκαστος τῶν τότε φιλοσοφησάντων ἐβίω καὶ ἐπολιτεύσατο, καὶ παρὰ τισὶ, δεήσει συγγραφέως οἷος αὐτός· ἐμοὶ δὲ ἄπορον εἶναι τοῦτο καθορῶ, ὑπό τε ἀσθενείας λόγων, καὶ ἀγνοίας αὐτῶν τε ἀνδρῶν, καὶ ὧν κατώρθωσαν· οἱ μὲν γὰρ ἀνὰ τὰς ἐρήμους ἐλάνθανον· οἱ δὲ καὶ ἐν ὁμίλῳ πόλεων διατρίβοντες, ἀτελεῖς σφᾶς παρεῖχον φαίνεσθαι, καὶ τῶν πολλῶν μηδὲν διαφέροντας· ἀρετὴν μὲν ἐργαζόμενοι, κλέπτοντες δὲ τὴν ἀληθῆ περὶ αὐτῶν δόκησιν, ὥστε μὴ ἐπαινεῖσθαι παρὰ τῶν ἄλλων· πρὸς γὰρ τὰς ἀμοιβὰς τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν τὸν νοῦν τείνοντες, μάρτυρα ὧν ἐπόνουν μόνον τὸν Θεὸν ἐποιοῦντο· τῆς δὲ ἔξωθεν δόξης οὐδεὶς αὐτοῖς λόγος ἦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Περὶ τῶν τότε πραγμάτων, ὅπως ἐκ συνδρομῆς τῶν Βασιλέων, καὶ τῶν ἀρχιερέων, τὸ κατὰ Χριστὸν ηὔξανε δόγμα.

ΩΣ ἐπίπαν δὲ καὶ οἱ προεστῶτες τότε τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸν βίον ἠκρίβωντο· εἰκότως τε ὑπὸ τοιούτοις ἐναγόμενα τὰ πλήθη, (a) σπουδαίως συντέτακτο περὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ σέβας· καὶ ἡ θρησκεία ὁσημέραι ἐπεδίδου, ζήλῳ τε καὶ ἀρετῇ, καὶ παραδόξοις πράξεσιν ἱερῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Φιλοσόφων

(a) σπουδαίως συντέτακτο. Niſi me conjectura fallit, ſcripſerat Sozomenus συντέτατο. Sic enim eleganter exprimitur ardens, & contentum ſtudium vulgi erga cultum Chriſti; συντέτακτο vero eo quidem ſenſu nunquam ſumitur.

(b) δημο-

φον, ἐθήρα καὶ πρὸς ἑαυτὴν μετῆγε τῆς ἑλληνικῆς τερθρείας, τοὺς ἑλληνιστάς· συνελαμβάνοντο δὲ εἰς ἐπίδοσιν τούτων καὶ οἱ Βασιλεῖς, οὐχ ἧττον ἢ ὁ πατὴρ περὶ τὰς Ἐκκλησίας σπουδάζοντες, καὶ κληρικοὺς καὶ παῖδας αὐτῶν καὶ οἰκείους ἐξαιρέτους τιμαῖς καὶ ἀτελείαις γεραίροντες, καὶ τοῖς πατρῴοις νόμοις ἐπιψηφιζόμενοι, καὶ οἰκείους τιθέντες νόμους κατὰ τῶν θύειν, ἢ ξόανα θεραπεύειν, ἢ ἄλλως ἑλληνικῶς θρησκεύειν ἐπιχειρούντων· ναοὺς δὲ τοὺς πανταχῆ κειμένους ἐν πόλεσι καὶ ἀγροῖς κεκλεῖσθαι προσέταξαν· τοὺς δὲ, ταῖς Ἐκκλησίαις προσένειμαν, ἢ τόπον, ἢ ὕλην προσδεομέναις· μάλιστα γὰρ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐποιοῦντο· τοὺς μὲν ὑπὸ χρόνου κάμνοντας τῶν εὐκτηρίων οἴκων ἀνανεοῦν· τοὺς δὲ, μεγαλοπρεπῶς ἐκ θεμελίων ἐγείρειν· ὧν ἐστι καὶ ἀξιοθέατος καὶ κάλλει ἀοίδιμος Ἐμέσης Ἐκκλησία· Ἰουδαίων δὲ ἐνομοθέτησαν μηδένα δοῦλον ὠνεῖσθαι τῶν ἐξ ἑτέρας αἱρέσεως· εἰ δὲ παρὰ τοῦτο ποιήσει, (b) δημόσιον οἰκέτην εἶναι· εἰ δὲ καὶ περιτέμη καθὰ Ἰουδαίοις θέμις, εἰς κεφαλὴν εἶναι τὸν κίνδυνον, καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ὄντων· ἐπεὶ γὰρ τὴν θρησκείαν πάντοθεν αὔξειν ἠβούλοντο, καὶ τούτου πρόνοιαν ἐποιήσαντο, ὥστε μὴ ἀδεῶς εἰς Ἰουδαϊσμὸν ὑποσύρεσθαι τοὺς μὴ τοιούτους ἐκ γένους ὄντας· φυλάττεσθαι δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοὺς ἐλπίδα χριστιανισμοῦ ἔχοντας· μάλιστα γὰρ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πλήθους ἐπεδίδου ἡ θρησκεία.

A phorum, Gentiles ad se alliceret, & a Græca superstitione revocaret. Ad earum autem rerum incrementum, ipsi quoque Imperatores plurimum contulerunt, quippe qui non minore studio, quam ipsorum pater, Ecclesias foverent; Clericos, eorumque liberos, ac famulos privilegiis, & immunitatibus honorarent: nec solum paternas leges confirmarent, verum etiam proprias de integro ferrent contra eos, qui sacrificare, aut simulacra colere, aut Gentilem superstitionem quoquomodo exercere præsumerent. Templa etiam ubicumque posita, sive in urbibus, sive in agris, occludi jusserunt. Quædam vero illorum attribuerunt Ecclesiis, quæ vel loci B spatio, vel materia ad ædificandum opus habebant. Omni enim cura, ac studio in id incumbebant, ut Ecclesias vetustate temporis collapsas reficerent, aut novas a fundamentis magnifice exstruerent. Quarum ex numero fuit Emisenorum Ecclesia, spectatu dignissima, & ob pulcritudinem ubique celebrata. Præterea lege sanxerunt, ne Judæus servum ex alia emeret secta. Quod si secus fecisset, servum fisco addici mandarunt. Si vero emtum Judæorum more circumcidisset, capitis supplicio, & bonorum proscriptione multandum. Nam cum Christianam religionem omnibus modis augere vellent, huic rei etiam prospexerunt, ne qui ex Judæis orti non C erant, ad Judaicam religionem impune traducerentur: sed ut servarentur Ecclesiæ, quoscumque spes erat ad Christianam religionem venturos esse. Nam ex Gentilium numero potissimum Christiana religio crescebat.

Lex ne Iudæus servum emeret.

(b) *δημόσιον οἰκέτην εἶναι*. Hæc de Judæo emtore intellexerunt Interpretes. Sed lex ipsa Constantini Imperatoris, quæ relata est in libro 16. codicis Theodosiani, titul. *ne Judæus Christianum mancipium habeat*, hæc verba aliter accipienda esse docet, de ipso scilicet servo, qui emtus est a Judæo; ut scilicet publicus fiat, seu fiscalis. Verba legis hæc sunt: *Si aliquis Judæorum mancipium sectæ alterius, seu nationis crediderit comparandum, mancipium fisco protinus vindicetur. Si vero emtum circumciderit; non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur. Quod si venerandæ fidei conscia mancipia Judæus mercari non dubitet, omnia, quæ apud eum reperiuntur, protinus auferantur.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Περὶ τῆς δόξης τῶν παίδων Κωνσταντίνου· καὶ περὶ τοῦ Ὁμουσίου καὶ Ὁμοιουσίου διαφορᾶ· καὶ ὅθεν παρετράπη τῆς ὀρθῆς τάχα πίστεως ὁ Κωνστάντιος.

ΟΥ μὴν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὸ τὸ δόγμα, τὰ πρῶτα τὴν πατρῴαν ἐφύλαττον δόξαν· ἄμφω γὰρ ἐπαινέται τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως· καὶ Κώνστας μὲν οὕτω διαμείνας ἐτελεύτησε· Κωνστάντιος δὲ, μέχρι μέν τινος, ὁμοίως εἶχε· μετὰ ταῦτα δὲ διαβληθείσης τῆς τοῦ ὁμοουσίου λέξεως, τῆς προτέρας παρεκινήθη γνώμης· οὐ μὴν παντελῶς ἀπέσχετο τοῦ κατ᾽ οὐσίαν ὅμοιον εἶναι τὸν Υἱὸν συνομολογεῖν τῷ Πατρί· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν τότε ἀνὰ τὴν ἕω ἐπὶ λόγῳ καὶ βίῳ θαυμαζομένων Ἐπισκόπων, διαφορὰν, ὡς ἔγνωμεν, εἰσηγοῦντο τοῦ ὁμοούσιον λέγειν, καὶ κατ᾽ οὐσίαν ὅμοιον· ὅπερ ὁμοιούσιον ὀνόμαζον· τὸ μὲν γὰρ ὁμοούσιον, ἐπὶ σωμάτων κυρίως νοεῖσθαι, οἷον ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ δένδρων καὶ φυτῶν, οἷς ἐξ ὁμοίου ἡ μετουσία καὶ ἡ γένεσίς ἐστι· τὸ δὴ ὁμοιούσιον, ἐπὶ ἀσωμάτων, οἷον ἐπὶ Θεοῦ καὶ Ἀγγέλων ἑκατέρου πρὸς ἑαυτὸν νοουμένου κατ᾽ ἰδίαν οὐσίαν· ὑπὸ

CAPUT XVIII.

D *De fide liberorum Constantini, deque Homousii & Homoeusii distinctione: & undenam factum sit, quod Constantius a recta fide deflecteret.*

ADhæc in Doctrina fidei, initio quidem patris sui sententiam sequebantur, quippe ambo Nicænæ fidei favebant. Et Constans quidem usque ad exitum vitæ in ea sententia perseveravit. Constantius vero aliquamdiu quidem in eadem opinione stetit: postea vero, cum calumniis appetitum esset consubstantialis vocabulum, a priore quidem sententia discessit, non idcirco tamen Filium Patri similem quoad substantiam confiteri penitus destitit. At vero Eusebius, E & alii quidam Orientalium partium Episcopi, qui tum Doctrinæ, tum sanctitatis caussa per id tempus celeberrimi habebantur, distinctionem quamdam, sicuti accepimus, tradiderunt inter consubstantiale, & simile quoad substantiam, quod illi Homoeusium vocabant. Etenim consubstantiale quidem in corporibus proprie intelligi; in hominibus scilicet, ac reliquis animalibus, & in arboribus, ac plantis, quæ participant ac generantur ex simili. Homoeusium vero in rebus incorporeis locum habere, puta in Deo, & Angelis, quorum utrumque per se seorsum juxta propriam substantiam intelligitur. Ab

Homoeusium, & Homoeusium.

SÆC. IV. Ab iis igitur Imperator Constantius in errorem inductus est. Et mente quidem ipsa, ut mea fert opinio, idem quod parens & frater ipsius sentiebat. Sed vocem commutans, pro Homoousio dixit Homoeousium. Sic enim placuerat istis doctoribus, ita omnino dicendum esse affirmantibus, si exactius loqui velimus: nam nisi ita dixeris, periculum esse, ne corpus esse sentias id, quod est incorporeum. Quod quidem stultum esse plerique existimarunt. Ajunt enim, ad res intelligibiles exponendas accipienda esse vocabula ex rebus, quæ sub sensum cadunt: nihilque esse periculi in dictione, nisi in sensu erratum sit.

CAPUT XIX.

Iterum de Consubstantiali; deque Ariminensi Concilio, quomodo, & unde, & quam ob causam fuerit congregatum.

Socr. lib. 2. cap. 2.

NEc sane mirum est, Imperatori istud contigisse, cum permulti etiam Episcopi, qui fidei Nicæni Concilii assentiebantur, idem vocabulum citra contentionem admitterent. Alii vero utraque dictione ad unam, eamdemque rem significandam promiscue utebantur. Quamobrem a veritate longe aberrare mihi videtur id, quod Ariani ubique prædicaverunt. Ajunt enim, post Nicænam Synodum complures Episcopos, inter quos Eusebius fuit, ac Theognius, Filium Patri consubstantialem dicere recusasse: Constantinum vero indignatione commotum, multasse eos exilio. Postea vero aut somnium, aut veram visionem sorori Imperatoris apparuisse divinitus, qua monita sit, homines illos recte sentire, & injuste esse damnatos. Hac de causa Imperatorem eos ab exilio revocasse: quæsisseque ex illis, quid causæ esset, cur a decretis Nicæni Concilii dissentirent, præsertim cum fidei illic expositæ ipsi una cum reliquis subscripsissent. Tum illos respondisse, se nequaquam ex animo consensisse: sed propterea quod vererentur, ne excitata de hac re contentione, ipse religionem tanquam dubiam, atque ancipitem condemnaret, & ad Gentilium superstitionem conversus, Ecclesiam persequeretur; quippe qui recens Christum colere instituisset, nec baptismum adhuc suscepisset. Post hanc defensionem ajunt, Constantinum eis veniam indulsisse, & de altera Synodo convocanda cepisse consilium. Verum dum ista cogitaret, fatali morte eum prævenientem, Constantio utpote majori natu mandasse, ut istud perficeret. Quippe Imperium nihil ipsi profuturum esse, nisi Deus ab omnibus unum, idemque sentientibus coleretur. Constantium itaque patris mandato obsequentem, Concilium Arimini congregasse. Ex quo maxime mendacium illorum deprehenditur. Et enim Synodus Arimini celebrata est Eusebio, & Hypatio Consulibus, annum imperii secundum, & vicesimum agente Constantio, post obitum patris sui Constantini. Medioque illo temporis spatio plures Synodi congregatæ sunt, in quibus de consubstantiali,

Arianorum de Constantino M. fabula.

Soz. lib. 4. cap. 16.

ὑπὸ δὴ τῶν τοιούτων καὶ Κωνστάντιος ὁ Βασιλεὺς μεταπείσθη· καὶ κατὰ μὲν διάνοιαν, ὡς εἰκάζω, ὅμοια τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἐφρόνει· ῥητὸν δὲ ῥητοῦ ἀμείψας, ἀντὶ ὁμοουσίου ὁμοιούσιον ἔλεγε· τοῦτο γὰρ ἐδόκει τοῖς τούτων εἰσηγηταῖς· ἀκριβέστερον ὧδε ὀνομάζειν ἰσχυριζομένοις, ὡς εἴτις μὴ τοῦτο λέγει, κινδυνεύοι σῶμα τὸ ἀσώματον νοεῖν. ὅπερ εὔηθες εἶναι πολλοῖς ἐδόκει· ἐκ γὰρ τῶν φαινομένων ἔφασκον χρῆναι περὶ τῶν νοητῶν τὰ ὀνόματα μεταλαμβάνειν· λέξεώς τε κίνδυνον μηδένα εἶναι, ἣν μὴ περὶ ἔννοιαν ἡ ἁμαρτία γένηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Ἔτι περὶ τοῦ Ὁμοουσίου, καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀριμήνῳ Συνόδου, ὅπως καὶ ὅθεν, καὶ διὸ συνέστη.

ΟΥ θαυμαστὸν δὲ, εἰ ὁ Βασιλεὺς αὐτὸ τοῦτο πέπονθεν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἱερέων πολλοὶ ἀφιλονείκως τὸ ὄνομα τοῦτο προσίεντο, τῇ διανοίᾳ συνᾴδοντες τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθόσιν· οἱ δὲ ἑκατέρᾳ λέξει μηδὲν διαφερόμενοι, ἐχρῶντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας· ὥστε μοι δοκεῖ παρὰ πολὺ τῆς ἀληθείας κεκομψεῦσθαι ἐκεῖνον τὸν λόγον τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν· λέγουσι γὰρ ὡς μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, πολλοὶ τῶν ἱερέων, ὧν ἦσαν Εὐσέβιος καὶ Θεόγνιος, οὐκέτι λέγειν ἠνείχοντο ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· καὶ χαλεπήνας Κωνσταντῖνος ὑπερορίαν αὐτοὺς οἰκεῖν κατεδίκασεν· ὄναρ δὲ ἢ ὕπαρ, θεόθεν προανεφάνη τῇ ἀδελφῇ τοῦ Βασιλέως, ὡς ὀρθῶς δοξάζουσι, καὶ ἀδίκως τάδε πεπόνθασιν· ἐκ τούτου δὲ τὸν Βασιλέα μετακαλέσασθαι αὐτοὺς, καὶ πυθέσθαι τί δήποτε παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα φρονοῦσι, καὶ ταῦτα κοινωνοὶ γενόμενοι τῆς ἐκτεθείσης ἐνθάδε ἐπὶ τῇ πίστει γραφῆς· τοὺς δὲ φάναι, οὐκ ἀπὸ γνώμης συναινέσαι· δεδιότας δὲ μὴ, ὡς εἰκὸς, ἔριδος ἐπὶ τούτῳ γενομένης, καταγνῷ ὡς ἀμφιβόλου τοῦ δόγματος, καὶ πρὸς ἑλληνισμὸν τραπείη, καὶ διώξει τὴν Ἐκκλησίαν, ἔναγχος χριστιανίζειν ἀρξάμενος, καὶ ἔτι ἀβάπτιστος ὤν· ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ ἀπολογίᾳ φασὶ Κωνσταντῖνον συγγνώμην αὐτοῖς νεῖμαι· προνοῆσαι δὲ πάλιν ἑτέραν συναθροῖσαι Σύνοδον· ἐν δὲ τῷ ταῦτα βουλεύεσθαι φθασάσης τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, οἷα (a) πρεσβυτέρῳ παιδὶ ἐντείλασθαι Κωνσταντίῳ τοῦτο ἐπιτελέσαι, ὡς οὐδὲν ὄφελος ὂν αὐτῷ βασιλείας, εἰ μὴ συμφώνως πρὸς πάντων τὸ Θεῖον θρησκεύοιτο· τὸν δὲ τῷ πατρὶ πειθόμενον, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ συγκροτῆσαι Σύνοδον· ᾗ μάλιστα τὸ ψεῦδος φωρᾶται· συνεληλύθασι γὰρ Ὑπατίου καὶ Εὐσεβίου ὑπατευόντων, ἡνίκα ἀμφὶ τὸ δεύτερον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ διήνυε Κωνστάντιος μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν· πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ Συνόδων γενομένων, ἐν αἷς περὶ ὁμοουσίου

(a) πρεσβυτέρῳ παιδὶ Κωνσταντίῳ. Hoc tamen ordine filios Constantini M. genitos prædicant Historici; Constantinum, Constantium, Constantem. Consule Socr. lib. 1. cap. 38. & Theodorit. lib. 2. cap. 1.

(b) τὸ

σίου καὶ ὁμοιουσίου ζήτησις ἦν· (b) τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζειν, παντελῶς οὐδεὶς ἠθέλησεν, (c) εἰσότε περὶ τούτου Ἀέτιος χαλεπῶς ἤνεγκε· καὶ ἐπὶ ἀναιρέσει τοῦ τοιούτου δόγματος, ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ προσέταξε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοὺς ἱερέας συνελθεῖν· ὥστε τὴν ἀληθῆ αἰτίαν ταυτησὶ τῆς Συνόδου γενέσθαι, οὐ τὴν Κωνσταντίνου κέλευσιν, ἀλλὰ τὴν κατ' Ἀέτιον ζήτησιν· ὅτι μὲν οὖν τάδε ὧδε ἔχει, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιδείξει.

A tiali, & de Homousio disputatum est. Filium vero Patri dissimilem secundum substantiam, nemo omnino ausus est asserere, nisi solus tunc temporis Aetius. Quod Imperator Constantius graviter ferens, ad eam opinionem abolendam Sacerdotes Ariminum, & Seleuciam eodem tempore jussit convenire. Adeo ut verissima causa Ariminensis Concilii fuerit, non Constantini jussio, sed Aetii disputatio. Et hæc quidem ita se habere, ex sequentibus manifesto apparebit. SÆC. IV.

(b) τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ὅμοιον. Hunc locum feliciter mihi videor restituisse. Ac primum quidem κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον scribendum esse affirmo. Nam Sozomenus hoc loco refellit Arianos, qui dicebant Constantinum Maximum paulo antequam e vita migraret, consilium cepisse de altera Synodo convocanda, ut voces illas ὁμοούσιον, & ὁμοιούσιον diligentius examinaret; sed fatali morte præreptum, rem Constantio filio reliquisse. Hunc porro in Ariminensi Concilio istud perfecisse. Id vero falsum esse contendit Sozomenus, cum diu ante Ariminensem Synodum de ὁμοουσίῳ, & ὁμοιουσίῳ quæsitum fuerit inter Episcopos. Deinde non ob eam causam collectum ait fuisse Ariminense Concilium, sed ob Aetii dogma, qui filium patri dissimilem secundum substantiam paulo ante asseruerat, quam opinionem Eunomius postea latius propagavit.

(c εἰσότε περὶ τούτου Ἀέτιος χαλεπῶς ἤνεγκε. Ita quo- B que in exemplari suo legerat Nicephorus. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit: μέχρις ὅτου ὁ Σύρος Ἀέτιος περὶ τούτου χαλεπῶς διετέθη. Verum in codice Fuketiano veræ scripturæ vestigia deprehendi. In eo enim scribitur, εἰ πότε περὶ τούτου Ἀέτιος. Quam lectionem Genevenses quoque Typographi ad marginem adscripserunt ex libro Scaligeri. Ego non dubito, quin scribendum sit, εἰ μὴ πότε Ἀέτιος· τοῦτο δὲ Κωνστάντιος χαλεπῶς ἤνεγκε, &c. Quam emendationem confirmant ea, quæ sequuntur. Nisi enim ita legeris, sensus omnino constare non potest.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ὡς γράμμασι Κωνσταντίου πάλιν Ἀθανάσιος κάτεισι, καὶ τὸν θρόνον λαμβάνει. καὶ περὶ τῶν τῆς Ἀντιοχείας ἀρχιερέων. καὶ περὶ τῶν Κωνσταντίου πρὸς αὐτὸν ζητημάτων, καὶ περὶ τῆς ἐν Ὕμνοις δοξολογίας.

CAPUT XX.

C *Quomodo Athanasius Constantii literis revocatus sedem suam recepit: & de Episcopis Antiochiæ. Item de his, quæ ab Athanasio postulavit Constantius: & de glorificatione Dei in Hymnis.*

Ὁ δὲ Κώνστας τὰ ἐν Σαρδικῇ γεγενημένα μαθὼν, ἔγραψε τῷ ἀδελφῷ ἀποδοῦναι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον τὰς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας· ὡς δὲ ἀνεβάλλετο, πάλιν ἔγραψεν, ἢ δέχεσθαι τοὺς ἄνδρας, ἢ πρὸς πόλεμον παρασκευάσασθαι· κοινωσάμενος δὲ περὶ τούτου Κωνστάντιος τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις, εὔηθες ἐνόμισε τούτου χάριν ἐμφύλιον αἱρεῖσθαι μάχην· μετακαλεῖται δὲ Ἀθανάσιον ἐκ τῆς Ἰταλίας, δημόσια ὀχήματα δοὺς αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπάνοδον, καὶ γράμμασι πολλάκις προτρέψας θᾶττον ἐπανελθεῖν· Ἀθανάσιος δὲ ἐν Ἀκυλίᾳ τότε διάγων, δεξάμενος τὰ Κωνσταντίου γράμματα, ἧκεν εἰς Ῥώμην, τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰούλιον συνταξόμενος· ὁ δὲ μάλα φιλοφρόνως ἀπέπεμψεν αὐτὸν, ἐπιστολὴν δοὺς πρὸς τὸν Ἀλεξανδρέων κλῆρον καὶ λαὸν, ὡς εἰκὸς τὸν ἄνδρα θαυμάζουσαν ἐπιδοξότατον τοῖς πολλοῖς κινδύνοις γεγενημένον, καὶ συνηδομένην τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τοσούτου ἱερέως ἐπανόδῳ, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν παρακελευομένην· ἐντεῦθέν τε ἧκεν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ὅπου τότε διέτριβεν ὁ Βασιλεύς. τὰς δὲ Ἐκκλησίας κατεῖχε Λεόντιος· μετὰ γὰρ τὴν Εὐσταθίου φυγὴν, οἱ ἐκ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως τὸν Ἀντιοχείας ἐπετρόπευον θρόνον· πρῶτος μὲν Εὐφρόνιος· μετὰ δὲ τοῦτον Πλάκιτος, καὶ ἀφεξῆς Στέφανος· ὡς ἀναξίου δὲ αὐτοῦ ἀποχειροτονηθέντος, Λεόντιος τότε τὴν Ἐπισκοπὴν διεῖπεν. ὃν ὡς ἑτερόδοξον, παρῃτεῖτο Ἀθανάσιος· τοῖς δὲ καλουμένοις Εὐσταθιανοῖς ἐκοινώνει, ἐν ἰδιωτῶν οἰκίαις ἐκκλησιάζων· ἐπεὶ δὲ εὔνου καὶ ἐπιεικοῦς ἐπειράθη Κωνσταντίου, καὶ ἐδόκει τὴν ἰδίαν αὐτῷ ἀπολαβεῖν Ἐκκλησίαν, ὑποθεμένων τῶν προεστώτων τῆς ἐναν-

Constans vero, postquam ea, quæ in Sardicensi Concilio gesta erant, cognovisset, scripsit fratri, ut Athanasio, & Paulo Ecclesias suas redderet. Cumque hic procrastinaretur, iterum scripsit, ut aut viros susciperet, aut se ad bellum pararet. Constantius itaque re cum Orientalibus Episcopis communicata, stultum esse censuit ea de causa civile bellum suscipere. Athanasium igitur, ex Italia accersit, cursus publici copiam ei faciens, & frequentibus literis invitans, ut quam celerrime reverteretur. Athanasius vero, qui tum Aquileiæ morabatur, acceptis Constantii literis, Romam venit, Julio valedicturus. Ille benevole eum complexus dimisit, datis ei literis ad Clerum, & populum Alexandrinum, quibus, ut par erat, hominem commendabat, tanquam multis discriminibus nobilitatum: & Alexandrinæ Ecclesiæ gratulabatur, ob reditum tanti Sacerdotis; denique hortabatur, ut idem cum illo sentirent. Inde igitur digressus Athanasius, Antiochiam Syriæ perrexit, in qua tunc temporis agebat Imperator: Leontius vero Ecclesias obtinebat. Nam post exilium Eustathii, Ariani Antiochenam sedem administrarunt: primum quidem Euphronius, deinde Flaccillus; post quem Stephanus. Qui cum sacerdotio exutus fuisset, utpote indignus, Leontius eo tempore Episcopatum illum regebat. Verum Athanasius eum quidem utpote hæreticum aversatus est: cum iis vero, qui Eustathiani vocabantur, communionem iniit, in privatis ædibus collectas celebrans. Cum autem Athanasius lenem, ac benevolum erga se Constantium expertus esset, postularetque ab eo, ut Ecclesiam suam reciperet, Imperator ab Arianæ sectæ Antisti-

Socr. lib. 2. cap. 23.

D Athanasius ex Italia redit.

E Stephanus, & Leontius Episcopi Antiocheni.

SÆC. IV. Socr. lib. 2. cap. 23.

tistitibus admonitus: At ego, inquit, paratus sum implere cuncta, quæ tibi pollicitus sum, cum te evocarem. Æquum igitur est, ut tu vicissim, quidquid a te beneficii loco petiero, libens mihi concedas. Id autem est, ut ex multis Ecclesiis, quæ tibi subjectæ sunt, unam habeant ii, qui communicare tibi detrectant. Tum Athanasius: Æquum omnino, immo necessarium est, inquit, o Imperator, præceptis tuis obtemperare: neque ego contradicam. Verum quoniam in hac quoque Antiochenorum urbe multi sunt, qui hæreticorum communionem refugiunt, simile quoque beneficium abs te peto; ut scilicet isti unam sibi habeant Ecclesiam, in quam libere possint convenire. Cumque Imperator justa esse censuisset, quæ ab Athanasio dicerentur, satius visum est Arianis quiete agere. Intelligebant enim, sectam suam apud Alexandrinos nullum unquam progressum esse facturam propter unum Athanasium: quippe qui tantis viribus polleret, ut & fidei suæ homines firme retinere, & adversarios ad se pellicere facile posset. Apud Antiochenos vero si istud fieret, primum quidem Eustathii fautores, qui multi erant, in unum coituros. Deinde ipsos, ut verisimile est, turbas, ac res novas experturos esse, cum absque periculo habere sibi liceat eos, quos nunc habent: quandoquidem ipsis etiam Ecclesias obtinentibus, non tamen universus Clerus, ac populus opinionem ipsorum penitus sectaretur: sed per choros, ut apud illos moris est, distributi inter psallendum, sub finem hymnorum singuli sententiam suam declararent. Nam alii Patrem, & Filium, tanquam honore æqualem glorificabant: alii vero Patrem in Filio: hac præpositione adjecta denotantes Filium Patri inferiorem esse. Quæ cum ita fierent, Leontius Arianæ factionis Episcopus, qui tum temporis Antiochenam sedem gubernabat, incertus animi, quid ageret, eos quidem, qui juxta doctrinam fidei a Nicæno Concilio traditam Deum hymnis glorificabant, prohibere haudquaquam aggressus est. Verebatur enim, ne plebs seditionem commoveret. Manum tamen capiti jam canescenti admovens, dixisse fertur: Hac nive liquefacta multum erit luti. Significans his verbis, futurum ut hæc hymnorum discrepantia, post mortem ipsius in gravissimam plebis seditionem desineret; iis, qui in locum ipsius successuri essent, perinde morigerari, atque obsecundare plebi detrectantibus.

Athanasius qua lege Arianis Ecclesiam præberi voluit.

τῆς ἐναντίας αἱρέσεως. ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Βασιλεὺς, ἕτοιμός εἰμι περάναι τὰς ὑποσχέσεις, ἐφ' αἷς σε μετακαλεσάμην· ἐν δίκῃ δὲ καὶ αὐτὸς ἣν ἂν αἰτήσαιμι χάριν, προθύμως συγχωρήσεις· ἡ δέ ἐστιν, ὥστε ἐκ πολλῶν τῶν ὑπό σε Ἐκκλησιῶν μίαν ἔχειν τοὺς κοινωνεῖν σοι παραιτουμένους· ὑπολαβὼν δὲ Ἀθανάσιος, καὶ μάλα, Βασιλεῦ, εἶπε δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον, τοῖς σοῖς προστάγμασι πείθεσθαι, καὶ οὐκ ἀντερῶ· ἐπεὶ δὲ καὶ ἀνὰ τήνδε τὴν Ἀντιόχειαν πόλιν, εἰσὶν οἱ τὴν κοινωνίαν τῶν ἑτεροδόξων ἡμῖν ἀποφεύγοντες, παραπλησίαν αἰτῶ χάριν, ὥστε καὶ αὐτοὺς μίαν ἔχειν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀδεῶς ἐν ταύτῃ συνιέναι· δίκαια δὲ λέγειν Ἀθανάσιον τοῦ Βασιλέως δοκιμάσαντος, ἄμεινον ἐφάνη τοῖς ἀπὸ τῆς ἑτέρας αἱρέσεως ἡσυχίαν ἄγειν, λογιζομένοις ὡς οὐ πάντως τὰ τῆς οἰκείας δόξης ἐπίδοσιν ἕξει παρὰ Ἀλεξανδρεῦσι δι' αὐτὸν Ἀθανάσιον· ἱκανὸν ὄντα τοὺς ὁμοφρονοῦντας ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐπάγεσθαι· παρὰ δὲ Ἀντιοχεῦσιν εἰ τοῦτο γένοιτο, πρῶτον μὲν συγκροτηθήσεσθαι τοὺς Εὐσταθίου ἐπαινέτας πολλοὺς ὄντας· ἔπειτα δὲ, ὡς εἰκὸς, νεωτέρων αὐτοὺς πειραθήσεσθαι πραγμάτων, ἐξὸν ἀκινδύνως ἔχειν οὓς ἔχουσιν· ἐπεὶ καὶ κρατούντων αὐτῶν τῶν τῇδε Ἐκκλησιῶν, οὐ παντελῶς οἷς ἐδόξαζον ὁ πᾶς Κλῆρος καὶ λαὸς ἐπείθοντο· ἀλλὰ κατὰ χοροὺς ὡς ἔθος ἐν τῷ ὑμνεῖν τὸν Θεὸν συνιστάμενοι, πρὸς τῷ τέλει τῶν ᾠδῶν τὴν οἰκείαν προαίρεσιν ἐπεδείκνυον· (a) καὶ οἱ μὲν, Πατέρα καὶ Υἱὸν ὡς ὁμότιμον ἐδόξαζον· οἱ δὲ Πατέρα ἐν Υἱῷ, τῇ παρενθέσει τῆς προθέσεως, δευτερεύειν τὸν Υἱὸν ἀποφαίνοντες· ἀμέλει τοι τούτων ὧδε γεγενημένων, ἀπορῶν ὅ, τι ποιήσειε Λεόντιος, ὃς κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἐκ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως τὸν Ἀντιοχέων διεῖπε θρόνον, κωλύειν μὲν οὐκ ἐπεχείρησε τοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου τὸν Θεὸν ὑμνοῦντας· ἐδεδίει γὰρ, μὴ στασιάσῃ τὸ πλῆθος· λέγεται δὲ τῆς κεφαλῆς ἐφαψάμενος, ὑπὸ πολιᾶς λευκῆς οὔσης, εἰπεῖν· ὡς ταυτησὶ τῆς χιόνος λυθείσης, πολὺς ἔσται πηλός· ὑποδηλῶν ὡς αὐτοῦ τελευτήσαντος, εἰς στάσιν τῷ λαῷ καταλήξει ἡ ἐν τοῖς ὕμνοις διαφωνία, μὴ ἀνεχομένων τῶν μετ' αὐτὸν ὁμοίως συμπεριφέρεσθαι τῷ πλήθει.

(a) καὶ οἱ μὲν Πατέρα καὶ Υἱόν. Primus Flavianus hanc δοξολογίαν ad finem Psalmorum canere instituit, ut docet Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, & Philostorgius in libro tertio capite decimo tertio. Per choros autem alternis canere nequaquam instituit Flavianus, sed diu ante mos ille in Syria invaluerat, ut notavi ad Socratem. Quod quidem ex hoc etiam Sozomeni loco confirmari potest, ait enim Sozomenus, κατὰ χορούς, ὡς ἔθος, ἐν τῷ ὑμνεῖν τὸν Θεὸν συνιστάμενοι, &c.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Οἷα Κωνστάντιος ὑπὲρ Ἀθανασίου τοῖς κατ' Αἴγυπτον γράφει· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Συνόδου.

Ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀποπέμπει Ἀθανάσιον εἰς Αἴγυπτον· ἔγραφε δὲ περὶ αὐτοῦ τοῖς κατὰ πόλιν Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις, καὶ τῷ λαῷ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, ὀρθότητά τε βίου μαρτυρῶν αὐτῷ καὶ τρόπων ἀρετήν· παρακελευόμενος ὁμονοεῖν, καὶ ὑπὸ πρωτοστάτῃ αὐτῷ εὐχαῖς καὶ ἱκεσίαις τὸ Θεῖον θεραπεύειν· εἰ δέ τινες ἐθελοκακοῦντες στασιώδεις ἀναφανεῖεν, τιμωρίαν διδόναι κατὰ τοὺς περὶ τούτων κειμένους νόμους· προσέταξε δὲ καὶ τὰ πρότερον παρ' αὐτοῦ γραφέντα κατὰ Ἀθανασίου καὶ τῶν αὐτῷ κοινωνούντων, ἀπὸ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἀπαλιφθῆναι· καὶ ὡς τὸ πρὶν, ἀτέλειαν ἔχειν λειτουργημάτων τοὺς αὐτοῦ Κληρικούς· καὶ περὶ τούτου πρὸς τοὺς ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἄρχοντας ἔγραψε· παραγενόμενος δὲ Ἀθανάσιος εἰς Αἴγυπτον, οὓς μὲν ἔγνω τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, καθεῖλεν· οἷς δὲ αὐτὸς ἐδοκίμασε, τὰς Ἐκκλησίας ἐπέτρεψε, καὶ τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου· καὶ σπουδῇ ταύτης ἔχεσθαι ἐνετέλλετο· λέγεται δὲ τότε καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὴν ὁδοιπορίαν ποιούμενος, ὅμοια πρᾶξαι, εἰ συνέβαινε ταῖς Ἐκκλησίαις ὑπὸ τῶν Ἀρείου κατέχεσθαι· ἀμέλει τοι καὶ τοῦτο ἔγκλημα αὐτῷ ἐπῆγον, ὡς ἐν πόλεσι μηδὲν αὐτῷ προσηκούσαις, χειροτονεῖν ἐτόλμησεν· οἷα δὲ καὶ ἀκόντων τῶν ἐναντίων κατωρθωκὼς τὴν ἐπάνοδον, καὶ διὰ τὴν φιλίαν Κώνσταντος τοῦ Βασιλέως οὐ δοκῶν εὐκαταφρόνητος εἶναι, μᾶλλον ἢ πρότερον ἐν τιμῇ ἦν· πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Ἐπισκόπων, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθείας μετέθεντο, καὶ κοινωνίας μετέδοσαν, ὡς Παλαιστινοί· παριόντα γὰρ αὐτὸν τότε δι' αὐτῶν, εὐμενῶς προσεδέξαντο· καὶ Σύνοδον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπιτελέσαντες Μάξιμός τε καὶ ἕτεροι, ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ τάδε.

CAPUT XXI.

Quid Constantius Ægyptiis scripserit pro Athanasio: & de Synodo Hierosolymitana.

Porro Imperator Athanasium in Ægyptum dimisit: & de illo literas scripsit tum ad Episcopos, & Presbyteros per singulas civitates illic constitutos, tum ad plebem Ecclesiæ Alexandrinæ, quibus vitæ illius, morumque integritatem commendabat, eosque hortabatur, ut sub ejusmodi Antistite Deum precibus, ac supplicationibus colerent. Quod si qui malevoli, ac seditiosi deprehenderentur, eos ex legibus adversus tales homines constitutis pœnas daturos minatus est. Jussit præterea, ut quæcumque ab ipso prius scripta essent tam contra Athanasium, quam contra illos, qui cum eo communicabant, ex actis publicis delerentur: utque clerici illius pristina, sicut antea consueverant, immunitate fruerentur. Qua de re scripsit ad rectores provinciarum per Ægyptum, ac Libyam. Athanasius igitur cum in Ægyptum venisset, quotquot Arii opinionem tueri cognoverat, a sacerdotio removit. Iis vero, quos ipse exploraverat, Ecclesiarum administrationem, & Concilii Nicæni fidem commendabat, admonens eos, ut omni studio eam retinerent. Idem quoque eo tempore fecisse dicitur, cum per alias provincias transiret, sicubi forte contigerat Ecclesias ab Arianis sacerdotibus obtineri. Certe & hoc crimen ei objecerunt adversarii, quod in urbibus nullatenus ad ipsum pertinentibus ordinationes fecisset. Verum cum invitis adversariis reditum impetrasset, & ob familiaritatem Constantis Augusti nequaquam contemnendus videretur, majore, quam antea, in honore apud omnes erat. Quin & complures Episcopi inimicitias, quas cum eo exercuerant, deposuerunt, & communionem cum illo inierunt. Inter quos fuere Palæstini, qui eum transeuntem benigne exceperunt; collectaque Hierosolymis Synodo, Maximus, & reliqui de illo ad hunc modum scripserunt.

Socr. lib. 2. cap. 23.

B

Athanasius clerum Arianum per Ægyptum a sacerdotii munere amovet

C

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Συνόδου ὑπὲρ Ἀθανασίου.

Ἡ ἁγία Σύνοδος ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις συναχθεῖσα, τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πρεσβυτέροις καὶ Διακόνοις καὶ λαῷ, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, εἰς Κυρίῳ χαίρειν.

Κατ' ἀξίαν τῷ τῶν ὅλων Θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκοῦμεν ἀγαπητοί, ἐφ' οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάντοτε, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μετὰ τῆς ὑμετέρας Ἐκκλησίας, τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ κύριον καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον ἀποδοὺς ὑμῖν· τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; ἀλλ' ἀληθῶς αἱ εὐχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ, τῷ κηδομένῳ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ἐπιδόντι ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδυρμούς, καὶ διὰ τοῦτο

τῶν

CAPUT XXII.

Epistola Synodi Hierosolymitanæ pro Athanasio.

Sancta Synodus Hierosolymis congregata, Collegis per Ægyptum, & Libyam constitutis; Presbyteris item, ac Diaconis, & populo urbis Alexandrinæ, carissimis, ac desideratissimis fratribus, in Domino salutem.

E

Deo Optimo Maximo dignas gratias agere nequaquam sufficimus, pro admirandis operibus, quæ semper antea, & nunc potissimum Ecclesiæ vestræ causa gessit, Pastorem vestrum, & dominum, & collegam nostrum Athanasium vobis restituendo. Quis enim unquam speravit, ea se oculis visurum esse, quæ nunc reipsa consecuti estis? Sed profecto preces vestræ exauditæ sunt a Deo optimo maximo, qui Ecclesiæ suæ curam gerit, & qui vestras lacrymas, vestrosque gemitus inspexit, atque idcirco po-

stula-

SÆC. IV. stulationibus vestris annuit. Eratis enim tanquam oves disjectæ, atque vexatæ, non habentes pastorem. Propterea vos e cœlo respexit verus pastor, qui curam gerit ovium suarum: vobisque restituit eum, quem desiderabatis. Ecce enim nos, qui Ecclesiasticæ pacis causa omnia facimus, & qui cum dilectione vestra conspiramus, priores illum complexi sumus: & inita cum eo communione, has ad vos salutationes, & gratulationes nostras per illum misimus, ut intelligatis, nos caritatis vinculo ei conjunctos esse. Æquum porro est, ut etiam pro pietate Deo carissimorum Imperatorum vota faciatis, qui vestro desiderio, ejusque viri innocentia perspecta, eum vobis honorificentissime restituere dignati sunt. Cum igitur expansis manibus eum exceperitis, gratulatorias pro illo preces, uti par est, Deo, qui ista vobis tribuit, offerre studete, ut semper in Deo gaudeatis, & glorificetis dominum in Christo Jesu domino nostro, per quem Patri sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

A τῶν δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντι· ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα ἐῤῥιμμένα καὶ ἐσκυλμένα, μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ διατοῦτο ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν οὐρανόθεν, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν ὃν ἐποθεῖτε· ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πράττοντες, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ, προλαβόντες αὐτὸν ἠσπασάμεθα· καὶ κοινωνήσαντες δι᾽ αὐτοῦ ὑμῖν ταύτας τὰς προσρήσεις διαπεμπόμεθα, καὶ τὰς (u) εὐχαριστηρίους ὑμῶν εὐχὰς, ἵν᾽ εἰδῆτε τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν καὶ ἡμᾶς ἡνῶσθαι· ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλεστάτων Βασιλέων εὔχεσθαι· οἵ τινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸν πόθον ὑμῶν καὶ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀπο-
B καταστῆσαι ὑμῖν αὐτὸν μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν· ὑπτίαις οὖν δεξάμενοι αὐτὸν χερσὶ, καὶ τὰς ὀφειλομένας ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψαι τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισαμένῳ Θεῷ σπουδάσατε, ὑπὲρ τοῦ διὰ παντὸς ὑμᾶς χαίρειν σὺν Θεῷ, καὶ δοξάζειν τὸν κύριον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

(u) εὐχαριστηρίους ὑμῶν εὐχάς. Sic etiam scriptum habetur apud Athanasium in Apologetico secundo adversus Arianos, unde hanc epistolam descripsit Sozomenus. Scribendum tamen est ἡμῶν, ut legerunt Interpretes.

CAPUT XXIII.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

C

Valentis, & Ursacii Arianorum confessio, oblata Episcopo Romano, quod falsa retulissent contra Athanasium.

Ὁμολογία Οὐάλεντος, καὶ Οὐρσακίου τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, πρὸς τὸν Ῥώμης, ὡς ψευδῆ κατεῖπον Ἀθανασίου.

Socr. lib. 2. cap. 24. ET hæc quidem ita scripsit Concilium Episcoporum Palæstinæ. Postea vero optatissimum quiddam contigit Athanasio, quo perspicue convictum est, injuste illum condemnatum fuisse ab Episcopis, qui in Concilio Tyri convenerant. Etenim Valens, & Ursacius, qui una cum Theognio & reliquis, sicut superius dictum est, missi fuerant in Mareotem inquisituri, num Athanasius sacrum calicem confregisset, sicut ab Ischyrione accusabatur; pœnitentia ducti, hæc ad Julium Romanæ urbis Episcopum scripsere.

Domino beatissimo Papæ Julio, Valens, & Ursacius salutem.

Quoniam constat, nos antehac multa gravia de nomine Athanasii Episcopi literis nostris insinuasse, atque literis Sanctitatis tuæ conventos, ejus rei, de qua significavimus, non præstitisse rationem, profitemur apud Sanctitatem tuam, cunctis præsentibus Presbyteris fratribus nostris omnia, quæ antehac ad aures nostras pervenerunt de

ΚΑὶ τὰ μὲν ὧδε ἔγραψεν ἡ ἐκ Παλαιστίνης Σύνοδος· μέγιστον δὲ ἐπὶ τούτοις Ἀθανασίῳ συνεκύρησε, (a) περιφανῶς ἐλέγχον, ἀδίκως αὐτοῦ καταδικάσαι τοὺς ἐν Τύρῳ συνεληλυθότας· Οὐάλης γὰρ καὶ Οὐρσάκιος, οἱ σὺν τοῖς ἀμφὶ Θεόγνιον, ὡς πρόσθεν εἴρηται, εἰς τὴν Μαρεώτην παρεγένοντο ἐρευνῆσαι, εἰ κατὰ τὴν Ἰσχυρίωνος γραφὴν ποτήριον ἱερὸν συνέτριψε,
D μεταμεληθέντες τάδε ἔγραψαν Ἰουλίῳ τῷ Ῥωμαίων Ἐπισκόπῳ.

Τῷ Κυρίῳ μακαριωτάτῳ Πάπᾳ Ἰουλίῳ, Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης.

Ἐπειδὴ συνέστησεν ἡμᾶς πρὸς τούτου πολλά τε καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ὑμῶν ὑποβεβληκέναι, (b) γράμμασι τῆς σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες, τοῦ πράγματος χάριν περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν παρὰ τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα (c) εἰς τὰς
E ἀκοὰς

(a) περιφανῶς ἔλεγχον. Proculdubio scribendum est ἐλέγχον, acccentu mutato. Quomodo & Savilius in suo codice emendavit.

(b) γράμμασι τῆς σῆς χρηστότητος. Intelligo literas, quas Julius Papa scripserat ad Eusebium, & reliquos condemnatores Athanasiii, quibus eos ad causam dicendam evocabat.

(c) εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν. Sic etiam legitur in Apologetico secundo adversus Arianos, & quidem rectissime. In codice tamen Fuketiano ἡμῶν scriptum est. Atque ita legitur in libello Latino Valentis, & Ursacii, quem refert Hilarius in fragmentis: *Omnia, quæ antehac ad aures nostras pervenerunt de nomine prædicti, falsa nobis esse insinuata, &c.* Utra harum lectionum verior sit, difficile est dicere. Si priorem retinere voluerimus, in Latino exemplari scribendum erit: *Cuncta, quæ ad aures vestras pervenerunt, de nomine prædicti, falsa a nobis insinuata, &c.* Nam Valens, & Ursacius in eo libello veniam petunt ob id, quod literis suis olim ad Julium, & alios Episcopos scriptis, Athanasium gravissimorum scelerum reum esse affirmaverant. Sic enim ajunt initio epistolæ, *Quoniam constat, nos antehac multa gravia de nomine Athanasii Episcopi literis nostris insinuasse, &c.* Hæc igitur omnia, quæ ad aures Julii, aliorumque Episcoporum pervenerant, falsa a se insinuata fuisse, nunc isto libello profitentur. Vulgatam igitur lectionem retinendam censeo, & in Latino exemplari rescribendum, *falsa a nobis insinuata.* Idque confirmat Liberius Papa in disputatione adversus Imperatorem Constantium, quam refert Theodoritus.

(b) ἢ καὶ

ἀκοὰς ὑμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου, ψευδῆ καὶ πλαστά ἐστιν, πάσῃ τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει· διά τε τοῦτο, ἡδέως ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου. καὶ μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου κατὰ τὴν ἔμφυτον αὐτῆς καλοκαγαθίαν, τῇ πλάνῃ ἡμῶν συγγνώμην καταξίωσε δοῦναι· ὁμολογοῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἐάν ποτε ἡμᾶς οἱ ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, (d) ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως· τὸν δὲ αἱρετικὸν Ἄρειον, καὶ τοὺς ὑπερασπίζοντας αὐτῷ, τοὺς λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ὁ Υἱὸς, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος Χριστός ἐστιν, καὶ τοὺς (e) ἀρνουμένους τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι καὶ Υἱὸν Θεοῦ πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ (f) ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνων ἐπιδεδώκαμεν, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν· ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ αὐτῶν γράψαντες, ὁμολογοῦμεν πάλιν ὅτι τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας κατεκρίναμεν εἰς τὸν αἰῶνα· Ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα· ὡσαύτως δὲ καὶ Οὐάλης· Καὶ ἃ μὲν πρὸς Ἰούλιον ὡμολόγησαν, ταῦτά ἐστιν· ἃ δὲ καὶ πρὸς Ἀθανάσιον ἔγραψαν, ἀναγκαίως παραθήσομαι· ἔχει δὲ ὧδε.

A de nomine prædicti Athanaſii, falſa a nobis eſse inſinuata, atque omnibus viribus carere: atque ideo nos libentiſſime amplecti communionem prædicti Athanaſii, maxime cum Sanctitas tua, pro inſita ſibi benevolentia, errori noſtro veniam fuerit dare dignata. Profitemur etiam, quod ſi aliquando nos Orientales voluerint, vel idem Athanaſius, malo animo ad cauſam vocare, citra conſcientiam tuam non adfuturos. Hæreticum vero Arium, & ſatellites ejus, qui dicunt: Erat tempus, quando non erat Filius, & qui dicunt ex nihilo filium, & qui negant, Chriſtum Deum, & Dei Filium ante ſæcula fuiſse, ſicut per B priorem libellum noſtrum, quem apud Mediolanum porreximus, & nunc, & ſemper anathematizaſse, hac manu noſtra, qua ſcripſimus, profitemur. Et iterum dicimus, hæreſim Arianam, ut ſuperius diximus, & ejus auctores in perpetuum damnaſse. Et manu Urſacii; Ego Urſacius Epiſcopus huic profeſſioni noſtræ ſubſcripſi. Similiter & Valens. Et iſta quidem apud Julium ſunt profeſſi. Quæ vero ad ipſum Athanaſium ſcripſerunt, neceſsario hic apponenda ſunt. Sic autem habent.

(d) ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος. Apud Athanaſium pro voce Ἀθανάσιος, legitur Εὐσέβιος, quod tamen ferri non poteſt: nam Euſebius diu ante Serdicenſem Synodum vivere deſierat, ut ipſemet Athanaſius teſtatur in ſupradicto Apologetico.

(e) ἀρνουμένους τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι. His verbis notatur hæreſis Photini, quæ in Mediolanenſi Concilio damnata eſt, ut teſtatur Hilarius in fragmentis. Quare emendandum eſt latinum exemplar hujus libelli, in quo ita legitur, *Et qui negant, Dei filium ante ſæcula fuiſſe*. Scribendum enim eſt, *Et qui negant, Chriſtum Deum, ac Dei Filium ante ſæcula fuiſſe*. Quod confirmat Athanaſius.

(f) ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνων. Urſacius, & Valens cum in ſuſpicionem hæreſeos Arianæ veniſſent, & a communione ſuſpenſi eſſent, eo quod a Julio Papa ad cauſam dicendam Romam evocati minime obtemperaſſent, tandem a Synodo Mediolanenſi oblato libello veniam poſcentes, ſuſcepti ſunt in communionem, ut docet epiſtola Synodica Concilii Ariminenſis ad Conſtantium, quam refert Hilarius, & Socrates. De hac Synodo Mediolanenſi, cujus in Annalibus Eccleſiaſticis obſcura eſt memoria, multa erudite notavit Dionyſius Petavius in Diſſertatione de Photino hæretico, ejuſque damnatione in quinque Synodis facta. Sed in tempore illius Synodi aſſignando lapſus eſt: eam enim Serdicenſi Concilio poſteriorem facit, ita ut eodem quidem anno, ſed aliquanto poſt illud Concilium fuerit celebrata. Verum hunc Petavii errorem abunde refutavit Jacobus Sirmondus in diatriba ſecunda adverſus diſſertationem Petavii. Vide, quæ ſupra notavi ad librum ſecundum Hiſtoriæ Socratis capite 20. Quibus hoc etiam addi poteſt. Liberius Papa in epiſtola ad Imperatorem Conſtantium tempus, quo coacta eſt Mediolanenſis Synodus, deſignare videtur C his verbis: *Quæ eſt pax, clementiſſime Imperator, cum ſint ex partibus ipſis quatuor Epiſcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo cum apud Mediolanum Arii ſententiam hæreticam noluiſſent damnare, de Concilio iratis animis exierunt?* Petavius quidem in diſſertatione de Photino, hanc epiſtolam a Liberio ſcriptam eſſe dicit anno Chriſti 355. Ex quo concludit Mediolanenſem Synodum anno Chriſti 347. eſſe celebratam. Baronius vero, & Sirmondus epiſtolam illam ſcriptam eſſe cenſent anno Chriſti 354. Mihi tamen rem accuratius examinanti, ea epiſtola ſcripta eſſe videtur anno Chriſti 356. Nam Liberius illic diſerte teſtatur, Georgium tunc temporis Alexandrino Epiſcopatu potitum fuiſſe. Id autem contigit anno Chriſti 356., ut inter omnes conſtat. Quare in epiſtola Liberii Papæ pro, ante annos octo, ſcribendum videtur, ante annos novem. Ea autem locutio idem valet, atque decimo ab hinc anno, ut notavi ad Socratem in loco ſuperius indicato. Quæret hic fortaſſe aliquis, cur Valens, & Urſacius non contenti priore libello, quem D Mediolanenſi Synodo obtulerant, alterum poſtea libellum Julio Papæ porrexerint. Cauſa hujus rei in promtu eſt: quia ſcilicet poſt Mediolanenſem Synodum, anno ſequente damnati fuerant in Concilio Serdicenſi, & a communione Eccleſiæ præciſi. Quare ut reſtituerentur, adeundus neceſſario fuit Julius Papa, qui damnatos ab univerſali Concilio, ſolus pro auctoritate, qua pollebat, eos in communionem recepit, biennio poſt Serdicenſe Concilium. Hilarius in fragmentis ait, Julium id conſulto feciſſe, ut vires demeret Arianis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔʹ.

Ἐπιστολὴ εἰρηνικὴ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον· ἔτι δὲ καὶ ὅπως οἱ λοιποὶ τῆς ἑῴας Ἐπίσκοποι τοὺς ἰδίους θρόνους ἀπέλαβον· καὶ ὅτι πάλιν Μακεδονίου ἐκβληθέντος, Παῦλος τῷ θρόνῳ ἀντικατέστη.

Κυρίῳ ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ Ἐπισκόπῳ, Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης Ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴν εὑρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Μουσαίου ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητὲ, διὰ τούτου σε πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς Ἀκυλίας. καὶ εὐχόμεθά σε ὑγιαίνοντα, τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι· δώσεις γὰρ ἡμῖν θαρρεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν ἀποδῷς ἡμῖν τὴν ἀμοιβήν.

CAPUT XXIV.

Epiſtola pacifica eorumdem Epiſcoporum ad magnum Athanaſium. Item quomodo etiam reliqui Orientis Epiſcopi ſedes ſuas receperint: & quod rurſus ejecto Macedonio, Paulus in ejus locum ſubſtitutus eſt.

E

Domino fratri Athanaſio Epiſcopo, Urſacius, & Valens Epiſcopi.

Dedit ſe occaſio fratris, & compresbyteri noſtri Moyſetis, venientis ad tuam dilectionem, frater cariſſime, per quem tibi ſalutem largiſſimam dicimus ex Aquileienſium civitate, & optamus, ut incolumis literas noſtras recenſeas. Dederis enim fiduciam, ſi tu quoque in reſcribendo vicem nobis re-

pen-

SÆC. IV. pendas. Sane habere nos pacem tecum & communionem Eccleſiaſticam, his literis ſcito. Divina pietas te cuſtodiat, Frater. Athanaſius igitur ex Occidentis partibus in Ægyptum reverſus eſt. Paulus quoque, & Marcellus, Aſclepas, ac Lucius ſedes ſuas recuperarunt. Etenim Imperatoris literæ redeundi facultatem iſtis etiam conceſſerant. Et Conſtantinopoli quidem, ingreſſo Paulo, Macedonius ſe ſubduxit, & privatim conventus egit. Ancyræ vero graviſſimus tumultus exſtitit, cum introeunte Marcello Baſilius Eccleſia ſpoliaretur. Reliquis nequaquam difficilis contigit reſtitutio.

A βὴν. γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετά σου καὶ κοινωνίαν Ἐκκλησιαστικήν· καὶ τούτων γνώρισμα, ἡ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία· Ἀθανάσιος μὲν οὖν οὕτως ἐκ τῆς πρὸς δύσιν ἀρχομένης ἐπανῆλθεν εἰς Αἴγυπτον· (a) καὶ Παῦλος δὲ καὶ Μάρκελλος, Ἀσκληπᾶς τε καὶ Λούκιος, τοὺς ἰδίους ἀπέλαβον θρόνους· καὶ γὰρ δὴ τούτοις γράμματα Βασιλέως ἐπέτρεπε τὴν ἐπάνοδον· καὶ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει Παύλου εἰσελθόντος, ὑπεχώρησε Μακεδόνιος, καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν ἐκκλησίαζεν· ἐν Ἀγκύρᾳ δὲ μέγιστος συνέβη θόρυβος, ἀφαιρουμένου Βασιλείου τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας, ἡνίκα Μάρκελλος εἰσῄει· τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ χαλεπὴ ἡ εἴσοδος ἐγένετο.

(a) καὶ Παῦλος δέ. Paulus a Serdicenſi Concilio minime eſt reſtitutus. Certe nulla Pauli fit mentio in epiſtola Synodica Concilii Serdicenſis. Et Theodoritus in libro ſecundo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ diſerte teB ſtatur, Paulum Epiſcopatu ſuo quiete potitum eſſe tunc, cum Serdicenſe Concilium congregabatur. Quare opus non habuit Serdicenſis Concilii judicio, ut in ſedem ſuam reſtitueretur.

Finis Libri tertii Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ.

Τέλος τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου γ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Δʹ.

EJUSDEM HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER QUARTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Αʹ.

Περὶ τῆς ἀναιρέσεως Κώνσταντος τοῦ Καίσαρος, καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ συμβάντων.

Καὶ τὰ μὲν ὧδε συνέβη· τετάρτῳ δὲ A ἔτει τῆς ἐν Σαρδοῖ Συνόδου, κτείνυται Κώνστας περὶ τοὺς πρὸς δύσιν Γαλάτας· Μαγνέντιος δέ, ὃς αὐτῷ τὸν φόνον ἐπεβούλευσε, πᾶσαν τὴν ὑπὸ Κώνσταντος ἀρχομένην ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησε· Βρετανίων δέ τις, ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν στρατιωτῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ Βασιλεὺς ἀνηγορεύθη· πλεῖστον δὲ τούτων τῶν κακῶν μέρος, καὶ ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη μετεῖχε, Νεποτιανοῦ, (a) ὃς ἀδελφιδοῦς ἦν καὶ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλεύσαντος, τοὺς μονομάχους περὶ ἑαυτὸν ποιησαμένου, καὶ τῆς Βασιλείας ἀμφισβητοῦντος· ἀλλ' ὁ μέν, ὑπὸ τῶν Μαγνεντίου στρατιωτῶν B ἀνῃρέθη· Κωνστάντιος δέ, ὡς εἰς μόνον αὐτὸν τῆς πάσης ἀρχῆς περιελθούσης, αὐτοκράτωρ ἀναγορευθείς, τοὺς τυράννους καθελεῖν ἐσπούδαζεν· ἐν τούτῳ δὲ Ἀθανάσιος παρεγένετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ Σύνοδον γενέσθαι παρεσκεύασε τῶν ἐξ Αἰγύπτου Ἐπισκόπων, καὶ ἐπιψηφίσαι τοῖς ἐν Σαρδοῖ καὶ Παλαιστίνῃ περὶ αὐτοῦ δεδογμένοις.

CAPUT PRIMUM.

De cæde Constantis Augusti, & de his, quæ Romæ facta sunt.

Et hæc quidem gesta sunt ad hunc modum. Quarto autem anno post Serdicense Concilium, Constans in Gallia interficitur. Magnentius vero, qui per insidias eum sustulerat, universum ejus Imperium in ditionem suam redegit. Eodem tempore Vetranio quidam Sirmii ab Illyricianis militibus Imperator est declaratus. Nec exiguam partem istarum calamitatum pertulit urbs Roma, cum Nepotianus Constantini Imperatoris Sororis filius, adjuncta sibi gladiatorum manu, Imperium invasisset. Verum hic quidem a Magnentianis militibus interfectus est. Constantius vero, utpote ad quem solum summa Imperii reciderat, Imperator appellatus, ut tyrannos e medio tolleret, modis omnibus contendebat. Inter hæc Athanasius Alexandriam ingressus, Synodum Episcoporum Ægypti fieri, & ea, quæ tum Serdicæ, tum in Palæstina de ipso decreta fuerant, confirmari curavit.

Socr. lib. 2. cap. 25.

Vetranio, & Nepotianus Imperium invadunt.

(a) ὃς ἀδελφιδοῦς ἦν καὶ Κωνσταντίνου. Particulam καὶ expungit Christophorsonus, & Savilius. Quam si retinere velimus, transponere oportet hoc modo: ὃς καὶ ἀδελφιδοῦς ἦν Κωνσταντίνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Βʹ. C

Ὡς πάλιν Κωνστάντιος ἀπελαύνει τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ὑπερορίζει τοὺς τὸ Ὁμοούσιον πρεσβεύοντας· καὶ περὶ τοῦ θανάτου Παύλου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὡς κατέστη πάλιν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Μακεδόνιος, κάκιστα ἐργαζόμενος.

Ὁ δὲ Βασιλεὺς ταῖς διαβολαῖς πεισθεὶς τῶν ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐκ ἔμεινε γνώμης. ἀλλ' ἐπελαύνεσθαι προσέταξε, παρὰ τὰ πρότερον δεδογμένα τῇ ἐν Σαρδοῖ Συνόδῳ, τοὺς καθόδου τυχόντας·

CAPUT II.

Quomodo Constantius iterum ejecit Athanasium, eosque, qui Consubstantiale asserebant, relegavit. Item de morte Pauli Constantinopolitani Episcopi, & quomodo Macedonius rursus eam Ecclesiam occupavit, & mala gravissima perpetravit.

Imperator vero Constantius, Arianorum calumniis fidem adhibens, in eadem sententia non stetit: sed Episcopos, qui in sedes suas restituti fuerant, contra decreta Synodi Serdicensis expelli præcepit. Quo

Soz. lib. 2. cap. 26. 27.

SÆC. IV. quidem tempore, ejecto rursus Marcello, Ancyranam Ecclesiam Basilius obtinuit: Lucius vero in vincula conjectus, mortem obiit. Paulus perpetuo exilio damnatus, Cucusum Armeniæ abductus est ibique extremum diem clausit: utrum morbo, an vi extinctus, equidem ignoro. Fama tamen etiamnum viget, eum a Macedonianis laqueo strangulatum esse. Eo autem in exilium ejecto, Macedonius Ecclesiam occupavit. Qui cum permultis Monasteriis, quæ Constantinopoli constituerat, pactisque fœderibus cum finitimis Episcopis sese communiisset, fautores Pauli variis modis vexasse dicitur. Ac primo quidem Ecclesiis eos expulit. Posthæc communicare secum coegit, ita ut multi verberibus cæsi interierint; alii bonis multati, alii civitatis jure spoliati sint: quidam notis in fronte inustis compuncti, quo deinceps ab omnibus dignoscerentur. Quibus compertis, Imperator eam rem improbavit, culpamque conjecit in Macedonium.

Macedonius Catholicos vexat.

(a) τοὺς τὰ Παύλου φρονοῦντας. In codice Fuk. scriptum inveni, τοὺς κατὰ Παύλου φρονοῦντας. Ita etiam legitur in libro Leonis Allatii, & apud Nicephorum. Quam quidem scripturam magis probo; hæc enim locutio τὰ Παύλου φρονοῦντας, Paulum sectæ cujusdam auctorem designaret.

A ἡνίκα δὴ Μαρκέλλου πάλιν ἐκβληθέντος, τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ Ἐκκλησίαν κατέσχε Βασίλειος· Λούκιος δὲ δεσμωτηρίῳ ἐμβληθεὶς, ἀπώλετο· Παῦλος δὲ ἀϊδίῳ φυγῇ καταδικασθεὶς, εἰς Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας ἀπηνέχθη· ἔνθα δὴ καὶ τετελεύτηκε. πότερον δὲ νόσῳ ἢ βίᾳ, ἐγὼ μὲν οὐκ ἀκριβῶ· φήμη δὲ εἰς ἔτι νῦν κρατεῖ, βρόχῳ αὐτὸν ἀναιρεθῆναι παρὰ τῶν τὰ Μακεδονίου φρονούντων· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπηνέχθη, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν κατέσχε Μακεδόνιος, Μοναστηρίοις πολλοῖς ἃ συνεστήσατο κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν περιφράξας ἑαυτὸν, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς πέριξ Ἐπισκόπους σπονδαῖς· λέγεται διαφόρως κακῶσαι (a) τοὺς τὰ Παύλου φρονοῦντας, τὰ μὲν πρῶτα Ἐκκλησιῶν αὐτοὺς ἐξελαύνων· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ συγ- B κοινωνεῖν αὐτῷ βιαζόμενος· ὡς πολλοὺς ὑπὸ πληγῶν τε διαφθαρῆναι. τοὺς δὲ οὐσίας, ἄλλους δὲ πολιτείας ἀφαιρεθῆναι· τοὺς δὲ ἐπὶ τοῦ μετώπου στιγματίας γενέσθαι, ἵν' ἐπίσημοι εἶεν τοιοῦτοι ὄντες. Βασιλέα δὲ μαθόντα καταγνῶναι, καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν Μακεδόνιον ἐν αἰτίᾳ ποιήσασθαι· (b) κατὰ ταυτὰ τῆς αὐτοῦ Μακεδονίου καθαιρέσεως, ἡνίκα τοῦτον ἀφείλοντο τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν.

(b) κατὰ ταυτὰ τῆς αὐτοῦ Μακεδονίου καθαιρέσεως. Hæc verba, & quæ sequuntur usque ad finem hujus capitis, delenda sunt una litura, utpote quæ sensum turbant, & aliunde huc irrepserunt. Ubinam autem collocanda sint, proximo capite dicetur.

CAPUT III.

De Martyrio sanctorum Notariorum.

C

Malum enim ad cædes usque progressum fuerat. Nam & alii interfecti sunt, & Martyrius, ac Marcianus: quos utpote Pauli domesticos, & contubernales, ajunt forti animo mortem pertulisse, cum eos Macedonius Præfecto tradidisset, tanquam auctores necis Hermogenis, & seditionis adversus ipsum, ac postremo depositionis ipsius Macedonii, tunc cum Constantinopolitana Ecclesia expulsus est. Erat autem Martyrius quidem Subdiaconus: Marcianus vero Cantor, & Lector sacrarum scripturarum. Eorum Sepulchrum est ante muros urbis regiæ, admodum insigne, Ecclesiæ ambitu circumdatum, tanquam Martyrum monumentum. Quam quidem Ecclesiam extruere primum cœpit Joannes; absolvit autem Sisinnius: qui postea Ecclesiæ Constantinopolitanæ fuerunt Antistites. Indignum enim censuerunt, præmiis atque honoribus Martyrii eos fraudari, quos Deus ipse honore afficeret. Quippe locus ille, ubi olim noxii, qui ad mortem ducebantur, capite truncari solebant, cum antea propter spectra inaccessus esset, deinceps purgatus est, & dæmoniaci morbo liberati sunt, multaque alia miracula ad illorum tumulum contigerunt. Et hæc quidem de Martyrio, & Marciano dicta sint a nobis. Quæ si cui minus credibilia videbuntur, facile est res istas ex iis, qui eas norunt, accuratius perdiscere. Nam fortasse adhuc mirabiliora iis, quæ dixi, narraturi sunt.

(a) οὓς συνοίκους ὄντας Παύλου. Nicephorus in libro nono capite 30. addit, eos Notarios fuisse Pauli Episcopi Constantinopolitani: οἳ σύνοικοι καὶ ὑπογραμματεῖς χρηματίζοντες Παύλῳ. Hinc est, quod titulus hujus capitis ita concipitur: *De Martyrio Sanctorum Notariorum*. Horum Martyrum Marciani, ac Martyrii mentio fit in Græcorum Menologio, die 25. mensis Octobris. Quo die Chartophylax Ecclesiæ Constantinopolitanæ vehebatur equo Patriarchico, cui superstratum erat album velamen, in processione Sanctorum Notariorum, ut testatur Balsamo in notis ad Tit. 8. Nomocanonis Photii. Fuit & Martyrius quidam Diaconus Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quem Eusebius tunc Episcopus Constantinopolitanus Legatum misit ad Julium Papam una cum Hesychio Diacono, uti testatur Julius Papa in epistola ad Orientales. Verum hic diversus videtur ab isto, cujus meminit Sozomenus. Subdiaconus enim dicitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ τοῦ Μαρτυρίου τῶν ἁγίων Νοταρίων.

Προῆλθε γὰρ τὸ κακὸν καὶ μέχρι φόνων· καὶ γὰρ δὴ ἄλλοι τινὲς ἀνῃρέθησαν, καὶ Μαρτύριος, καὶ Μαρκιανός· (a) οὓς συνοίκους ὄντας Παύλου, λόγος ἀνδρείως ἀποθανεῖν παραδοθέντας ὑπὸ Μακεδονίου τῷ ὑπάρχῳ, ὡς αἰτίους γενομένους τῆς Ἑρμογένους ἀναιρέσεως, (b) καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ στάσεως· ἦν δὲ ὁ μὲν, ὑποδιάκονος· ὁ δὲ Μαρκιανὸς, ψάλτης, καὶ ἀναγνώστης τῶν θείων γραφῶν· ὁ δὲ τάφος αὐτοῖς ἐστὶν ἐπίσημος, πρὸ τοῦ τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἷά D γε Μαρτύρων μνῆμα, εὐκτήριον οἶκον περικείμενος· ὃν οἰκοδομεῖν ἤρξατο Ἰωάννης. ἐτελεσιούργησε δὲ Σισίννιος, οἱ μετὰ ταῦτα προστάντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας· οὐ γὰρ ἄξιον νενομίκασι, μαρτυρίας γερῶν ἀμοιρεῖν αὐτοὺς ὑπὸ Θεοῦ τιμωμένους, καθότι καὶ ὁ τῇδε τόπος, τῶν ἐπὶ θάνατον ἀγομένων ἐνθάδε τὰς κεφαλὰς ἀποτεμνομένων, τὸ πρὶν ἄβατος ὢν ὑπὸ φασμάτων, ἐκαθάρθη· καὶ δαιμονῶντες τῆς νόσου ἀπηλλάγησαν, καὶ πολλὰ ἄλλα παράδοξα ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτῶν συνέβη· τάδε μὲν ἡμῖν περὶ Μαρτυρίου, καὶ Μαρκιανοῦ εἰρήσθω· E εἰ δέ τῳ οὐ πιθανὰ εἶναι δοκεῖ, πόνος οὐδεὶς ἀκριβέστερον παρὰ τῶν εἰδότων μαθεῖν· ἴσως γὰρ, καὶ τούτων θαυμαστότερα ἀφηγήσονται.

(b) καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ στάσεως. Post hæc verba inserere oportet ea, quæ supra expunximus, hoc modo: καὶ μετὰ ταυτὰ τῆς αὐτοῦ Μακεδονίου καθαιρέσεως, ἡνίκα τοῦτον ἀφείλοντο τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν. Quæ ita apte conveniunt huic loco, ut nulli alteri convenire possint.

(a) Γεώρ-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς εἰς Σίρμιον στρατείας Κωνσταντίου, καὶ περὶ Βρεταννίωνος, καὶ Μαγνεντίου· καὶ ὡς Γάλλον Καίσαρα χειροτονήσας, εἰς τὴν ἕω ἐξαπέστελλε.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀθανασίου φυγόντος, (a) Γεώργιος κακῶς ἐποίει τοὺς ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον ὁμοίως αὐτῷ φρονεῖν παραιτουμένους· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐπὶ Ἰλλυριοὺς στρατεύσας, ἧκεν εἰς Σίρμιον, καὶ ἐπὶ ῥηταῖς συνθήκαις εἰς ταυτὸν ἐνθάδε Βρεταννίων ἦλθε· μεταθεμένων δὲ τῶν ἀναγορευσάντων αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ μόνον Κωνστάντιον B αὐτοκράτορα καὶ σεβαστὸν ἀναβοώντων· ὧδε γὰρ τάδε γενέσθαι αὐτῷ τε τῷ Βασιλεῖ καὶ τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐσπουδάζετο, συνῆκε Βρεταννίων τὴν προδοσίαν· πρηνὴς τε παρὰ τοὺς πόδας κείμενος Κωνσταντίου, ἱκέτης ἐγίνετο· περιελὼν δὲ αὐτοῦ Κωνστάντιος τὸν βασιλικὸν κόσμον καὶ τὴν ἁλουργίδα, ἠλέησε, καὶ ἰδιωτεύειν εἴασε, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἀφθόνος ἔχειν ἀπὸ τοῦ δημοσίου προσέταξεν· οἷά γε λοιπὸν πρεσβύτην, πρεπωδέστερον εἶναι φήσας βασιλικῶν ἀπηλλάχθαι φροντίδων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι· ἐπεὶ δὲ τὰ κατὰ Βρεταννίωνα ὧδε αὐτῷ ἀπέβη, πλείστην κατὰ Μαγνεντίου στρατείαν ἐξέπεμψεν εἰς Ἰταλίαν· Γάλ- C λον δὲ τὸν αὐτοῦ ἀνεψιὸν Καίσαρα καταστήσας, εἰς Συρίαν ἀπέστειλεν, ἐπὶ φυλακῇ τοῦ κατὰ τὴν ἕω κλίματος.

(a) Γεώργιος κακῶς ἐπόει. Errat hic Sozomenus. Nam nec Athanasius sede sua exturbatus est a Constantio, nec Georgius in ejus locum substitutus, nisi confecto bello adversus Tyrannos, cum Constantius ex omni parte securus, universum Imperium Romanum solus obtineret.

CAPUT IV.

De expeditione Constantii in Illyricum, deque Vetranione, & Magnentio: utque Constantius Gallum Cæsarem renuntiatum in Orientem misit.

SUb idem tempus cum Athanasius fuga elapsus fuisset, Georgius in Ægypto eos, qui consentire ipsi renuebant, graviter exagitavit. Imperator vero suscepta in Illyricum expeditione, Sirmium venit. Eodem etiam se contulit Vetranio, pactis quibusdam inter ipsos conditionibus. Porro cum milites, a quibus Imperator renuntiatus fuerat, sententiam mutassent, solumque Constantium Imperatorem, & Augustum proclamarent: nam & Constantius ipse, & qui ei favebant, omni studio egerant, ut id fieret, proditum se intellexit Vetranio. Pronusque ad pedes abjectus Constantii, supplicare ei cœpit. Constantius vero, ademto illi Imperiali cultu, & purpura, vicem ejus miseratus, concessit ei, ut privatus maneret, & annonam ex publico copiose illi suppeditari præcepit: convenientius esse dicens, ut tanquam senex, curis Imperii in posterum liberaretur, & quietam vitam degeret. Hoc successu rebus gestis adversus Vetranionem, ingentem exercitum in Italiam contra Magnentium misit. Gallum vero patruelem suum, Cæsarem nuncupatum, in Syriam amandavit, ut Orientis Provincias defenderet.

Soz. lib. 2. cap. 25. 28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὡς Κυρίλλου μετὰ Μάξιμον τὴν ἱεροσύνην ἰθύνοντος, πάλιν σταυροῦ τύπος μέγιστος ἐν Οὐρανῷ ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἐφάνη, ὑπερλάμπων, καὶ Ἥλιον.

D

ΕΝ δὲ τῷ τότε Κυρίλλου μετὰ Μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαντος, σταυροῦ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη, καταυγάζον λαμπρῶς, οὐχ οἷον κομήτης ταῖς ἐλλάμψεσιν ἀποῤῥέων, ἀλλ' ἐν συστάσει πολλοῦ φωτὸς ἐπιεικῶς πυκνὸν καὶ διαφανές· μῆκος μὲν ὅσον ἐκ τοῦ κρανίου μέχρι τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια τὸν ὑπὲρ τὸν χῶρον τοῦτον οὐρανὸν ἀπολαβόν· εὖρος δὲ, τῷ μήκει ἀνάλογον· ὡς ἐπὶ παραδόξῳ δὲ τῷ συμβεβηκότι (a) θαύματι, καὶ δέος πάντας ἔσχεν· οἰκίας δὲ καὶ ἀγορὰς, καὶ ὅπερ ἔτυχεν ἕκαστος ἐργαζόμενος καταλιπὼν, ἅμα παι- E σὶ καὶ γυναιξὶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνῆλθον, καὶ κοινῇ τὸν Χριστὸν ὕμνουν, καὶ Θεὸν προθύμως ὡμολόγουν· οὐ μετρίως δὲ καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκούμενον ἡ περὶ τούτου ἀγγελία κατήπληξεν· ἐγένετο δὲ τοῦτο οὐκ εἰς μακράν· ὡς γὰρ εἰώθει, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς κατ' εὐχὴν καὶ ἱστορίαν τῶν τῇδε τόπων Ἱεροσολύμων ἐνδημοῦντες, ὧν

(a) Θαύματι καὶ δέος. Non dubito, quin Sozomenus scripserit, θαῦμά τε καὶ δέος πάντας ἔσχεν: Quod longe est elegantius. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit: πρὸς δὲ τῷ θαύματι καὶ πᾶσι δέος ἐπὶ τῷ παραδόξῳ εἶναι.

CAPUT V.

Qualiter Cyrillo Ecclesiam Hierosolymitanam post Maximum gubernante, Crucis signum iterum in cœlo visum est per plures dies, splendore Solem superans.

EOdem tempore cum Cyrillus Hierosolymorum Ecclesiam post Maximum administraret, Crucis signum in cœlo apparuit, splendide refulgens, non ut cometes diffluentibus radiis; sed plurima luce collecta densatum, ac perspicuum: longitudine quidem a Calvariæ loco ad montem Olivarum, id est circiter quindecim stadia, totum cœlum, quod tractum illum supereminet, complectens. Latitudo vero respondebat longitudini. Porro ob rem tam insolitam, tamque inopinatam admiratio simul, ac metus omnes invasit. Relictisque ædibus, & foro, & opere, quod quisque præ manibus habebat, universi cum uxoribus, & liberis ad Ecclesiam confluxerunt, uno consensu Christum laudantes, Deumque alacri animo confitentes. Porro ejus rei nuntius omnes orbis Romani provincias non mediocriter conturbavit. Brevi autem id ubique nuntiatum est. Nam cum ex omnibus, ut ita dixerim, orbis partibus, ut moris est, partim orandi, partim sacra loca perlustrandi caussa, Hierosolymis adessent peregrini, ea, quæ

Socr. lib. 2. cap. 28.

SÆC. IV. quæ oculis viderant, suis postea retulerunt. Ipse quoque Imperator ea de re certior factus est, tum ex multorum aliorum relatione, tum ex literis Cyrilli Episcopi ad ipsum datis. Hæc autem in sacris libris olim prædicta fuisse per divinam quamdam Prophetiam, viri istiusmodi rerum gnari asserebant. Et hoc quidem signum plurimos Gentiles, ac Judæos ad Christianam religionem pertraxit.

A ὧν ἐγένοντο θεαταὶ, τοῖς οἰκείοις ἠμήνυσαν· ἔγνω δὲ τοῦτο ϗ ὁ Βασιλεὺς, ἄλλων τε πολλῶν ἀναγγειλάντων, ϗ (b) Κυρίλλου τοῦ Ἐπισκόπου γράψαντος· ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιάδε ἐπιστημόνων, κατά τινα προφητείαν θείαν, πάλαι ταῦτα προμεμηνύσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις· ϗ τὸ μὲν ὧδε συμβὰν, πολλοὺς ἑλλήνων, ϗ Ἰουδαίων εἰς Χριστιανισμὸν ἐπηγάγετο.

(b) ϗ Κυρίλλου τοῦ Ἐπισκόπου. Exstat etiamnum epistola Cyrilli Episcopi Hierosolymitani, ad Constantium Imperatorem ea de re scripta.

CAPUT VI.

De Photino Sirmiensi Episcopo, deque ejus hæresi, & de Synodo Sirmii adversus illum congregata, deque tribus fidei formulis. Item quomodo Photinus post depositionem sollicitatus, Episcopatum recusavit, utque a Basilio Ancyrano convictus est, ut inania loquens.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

B Περὶ Φωτεινοῦ τοῦ Σιρμίου, ϗ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ, ϗ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐν Σιρμίῳ Συνόδου· ϗ περὶ τῶν τριῶν τῆς πίστεως ἐκθέσεων· ϗ ὡς μετὰ τὴν καθαίρεσιν Φωτεινὸς καλούμενος, ἀπεῖπε· ϗ ὡς παρὰ Βασιλείου τοῦ Ἀγκύρας ἀπηλέγχθη κενὰ φρυαττόμενος.

Socr. lib. 2. cap. 29. PEr idem tempus Photinus Antistes Sirmiensis Ecclesiæ, qui novæ cujusdam opinionis jam antea auctor extiterat, Imperatore in ea urbe adhuc commorante, errorem suum palam asserere non dubitavit. Cumque naturali quadam facundia polleret, & ad persuadendum esset aptissimus, plurimos ad opinionem suam pertrahebat. Ajebat autem, unum quidem esse Deum omnipotentem, qui verbo suo cuncta fecisset. Generationem vero, & existentiam filii ante sæcula non admittebat: sed Christum ex Maria initium habuisse, affirmabat. Hac opinione passim apud omnes divulgata, commoti sunt tam Orientis, quam Occidentis Episcopi, & contra suam quisque fidem hujus dogmatis novitatem introduci censuerunt. Prorsus enim Photini dogma ab utraque parte dissentire ostendebatur, tam eorum, qui Nicæni Concilii doctrinam suspiciebant, quam illorum qui opinionem Arii amplectebantur. Sed & Imperator non mediocriter indignatus est. Qui cum eo tempore Sirmii moraretur, Episcoporum Synodum convocavit. (Synodus Sirmiensis.) Et ex Orientis quidem partibus, tum alii plures convenerunt, tum Georgius Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus, Basilius Ancyræ, Marcus Arethusæ. Ex Occidentalibus autem Provinciis Valens Mursæ Episcopus, (Hosius.) & Hosius Confessor; qui cum Nicæni Concilii particeps fuisset, huic Synodo interfuit invitus. Hic enim paulo antea fraude, atque insidiis Arianorum exilio damnatus, tunc studio eorum, qui Sirmii convenerant, ab Imperatore ad Synodum vocatus est. Existimabant enim illi, si eum doctrinæ suæ consentire, ac suffragari fecissent, virum celeberrimum, & ab omnibus uno consensu laudatum, se locupletissimum testem sui dogmatis habituros. Postquam Sirmii in unum convenerunt: proximus hic erat annus post consulatum Sergii, & Nigriniani: quo anno nec in Oriente, nec in Occidente Consul quisquam renuntiatus est propter motum a tyrannis in republica excitatum: (Photinus depositus.) Photinum quidem deposuerunt, utpote idem cum

ΕʹΝ τούτῳ δὲ Φωτεινὸς τὴν ἐν Σιρμίῳ Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων, ἤδη πρότερον καινῆς αἱρέσεως εἰσηγητὴς γενόμενος, ἔτι τοῦ Βασιλέως ἐπιδημοῦντος ἐνθάδε, ἀναφανδὸν τῷ οἰκείῳ συνίστατο δόγματι· (a) φύσεως δὲ ἔχων εὖ λέγειν, C ϗ πείθειν ἱκανὸς, πολλοὺς εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτῷ δόξαν ἐπηγάγετο· ἔλεγε δὲ ὁ Θεὸς μὲν ἐστι παντοκράτωρ εἷς, ὁ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα δημιουργήσας·· τὴν δὲ πρὸ αἰώνων γένησίν τε ϗ ὕπαρξιν τοῦ Υἱοῦ οὐ προσίετο. ἀλλ' ἐκ Μαρίας γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰσηγεῖτο. περιπύστου δὲ πολλοῖς γενομένου τοιούτου δόγματος, χαλεπῶς ἔφερον οἵ τε ἐκ τῆς δύσεως, ϗ τῆς ἑῴας Ἐπίσκοποι, ϗ κοινῇ ταῦτα νεωτερίζεσθαι καθ' ὧν ἕκαστος ἐδόξαζεν, ἡγοῦντο· καθάπαξ γὰρ τὸ διαφονοῦν ἐδείκνυτο Φωτεινοῦ πίστεως, πρός τε τῶν ἐν Νικαίᾳ τὴν παράδοσιν θαυμαζόντων, ϗ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐπαινούντων· ἐπὶ τούτοις δὲ ϗ ὁ D Βασιλεὺς ἐχαλέπαινεν· ἐν δὲ τῷ τότε ἐν Σιρμίῳ διατρίβων, Σύνοδον συνεκάλεσε· ϗ συνῆλθον ἐκ μὲν τῆς ἕω ἄλλοι τε, ϗ Γεώργιος ὁ τὴν Ἀλεξανδρέων ἐπιτραπεὶς Ἐκκλησίαν, ϗ Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας Ἐπίσκοπος, ϗ Μάρκος ὁ Ἀρεθούσης· ἐκ δὲ τῆς δύσεως, (b) Οὐάλης τε ὁ ἐκ Μούρσων, ϗ Ὅσιος ὁ ὁμολογητής. ὃς ϗ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου κοινωνήσας, ἄκων ϗ ταύτης μετέχε· οὗτος γὰρ οὐ πολλῷ πρότερον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ὑπερορίαν οἰκεῖν καταδικασθεὶς, σπουδῇ τῶν ἐν Σιρμίῳ συνελθόντων, μετεκλήθη παρὰ τοῦ Βασιλέως. ᾤοντο γὰρ ὡς εἰ πειθοῖ τινὶ ἢ βίᾳ σύμψηφον E σφισὶ ποιήσουσιν, ἐπισημότατον ὄντα, ϗ πρὸς πάντων θαυμαζόμενον, ἀξιόχρεως αὐτοῖς ἔσαι μάρτυς οἰκείου δόγματος· ἐπεὶ οὖν ἐν Σιρμίῳ συνῆλθον. ἔτος δὲ τοῦτο ἦν μετὰ τὴν Σεργίου, ϗ Νιγριανοῦ ὑπατείαν, ἡνίκα οὐδεὶς ὕπατος, οὔτε ἐκ τῆς ἕω, οὔτε ἐκ τῆς δύσεως ἀνεδείχθη, διὰ τὴν συμβᾶσαν προφάσει τῶν τυράννων περὶ τὰ κοινὰ ταραχὴν, τὸν μὲν Φωτεινὸν καθεῖλον, ὡς τὰ Σα-

(a) φύσεος δὲ ἔχων εὖ λέγειν. Scribendum puto φύσεως δὲ ἔχων εὖ, λέγειν τε ϗ πείθειν ἱκανὸς, &c. Vulgata enim lectio ferri non potest.

(b) Οὐάλης τε ϗ Μούρσων. Rectius in codice Leonis Allatii scriptum est. Οὐάλης τε ὁ ἐκ Μούρσων. Porro de hac Sirmiensi Synodo adversus Photinum vide, quæ notavi ad lib. 2. Historiæ Socratis cap. 29.

(c) προ-

τὰ Σαβελλίου, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φρονοῦντα· μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν παρὰ τὰ πρότερον δεδογμένα περὶ τῆς πίστεως, τρεῖς ἐκθέσεις ἐξέδωκαν· ὧν τὴν μὲν, τῇ ἑλλήνων φωνῇ. τὰς δὲ τῇ Ῥωμαίων συνέταξαν, ἐν πολλοῖς περί τε ῥητὸν καὶ ἔννοιαν, οὔτε ἑαυταῖς οὔτε (c) ταῖς προτέραις δεδογμέναις συμφωνούσας· ἰστέον μέντοι ὡς ἡ ἑλληνικὴ οὔτε ὁμοούσιον, οὔτε ὁμοιούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶπε· τοὺς δὲ φάσκοντας αὐτὸν ἄναρχον εἶναι, ἢ πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ποιεῖν, ἢ συντετάχθαι, ἀλλὰ μὴ ὑποτετάχθαι τῷ Πατρὶ δόξαντας, ἀποκηρύττειν· θατέρα δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν, περὶ μὲν οὐσίας ἣν συστατίαν Ῥωμαῖοι ὀνομάζουσιν, εἴ τε ὁμοούσιος εἴ τε ὁμοιούσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, παντελῶς ἀπαγορεύει λέγειν, ὡς οὔτε ταῖς ἱεραῖς εἰρημένα γραφαῖς, οὔτε ἀνθρώπων ἐννοίαις καὶ γνώσει ληπτά· μείζονα δὲ χρῆναι συνομολογεῖν τὸν πατέρα παρακελεύεται τιμῇ καὶ ἀξίᾳ, καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ πατρικῷ ὀνόματι· καὶ ὑποτετάχθαι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν μετὰ πάντων ἀξιοῖ· καὶ τοῦ μὲν πατρὸς ἀρχὴν μὴ εἶναι· τοῦ δὲ υἱοῦ τὴν γένεσιν, ἄγνωστον πᾶσι, πλὴν τοῦ πατρός· λέγεται δὲ ἤδη ταύτην τὴν γραφὴν ἐκδοθεῖσαν, ὡς μὴ δεόντως συγκειμένην, σπουδάσαι τοὺς ἐγκειμένους Ἐπισκόπους ἐπὶ διορθώσει ἀναλαβῶν· καὶ τὸν Βασιλέα τοῦτο προστάξαι, τιμωρίαν ἀπειλήσαντα κατὰ τῶν ἀποκρυπτόντων· ἀλλ' ἡ μὲν ἅπαξ ἐκδοθεῖσα, παντελῶς οὐκέτι ἔλαθεν· ἡ δὲ τρίτη γραφὴ, τὰ μὲν ἄλλα συμφέρεται τῇ διανοίᾳ ταῖς ἄλλαις· τὸ δὲ τῆς οὐσίας ὄνομα περιεῖλε· καὶ αἰτίαν τήνδε αὐτοῖς ῥητοῖς ἔχει διὰ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς· τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἁπλούστερον ἐτέθη ὑπὸ τῶν Πατέρων, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς πολλοῖς σκάνδαλον ἔφερε, διὰ τὸ μηδὲ ἐν ταῖς γραφαῖς αὐτὸ ἐμφέρεσθαι, ἤρεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ποιεῖσθαι, διὰ τὸ μάλιστα τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος (d) μίαν εἶναι οὐσίαν, γράφεται δὲ καὶ ὑπόστασιν ὀνομάζειν· ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καθὼς αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσι· καὶ τὰ μὲν ὧδε περὶ τῆς πίστεως, αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως παρόντος ἔδοξεν· Ὅσιος δὲ τὴν ἀρχὴν παρῃτεῖτο τούτοις συναινεῖν· βιασθεὶς δὲ, καὶ πληγὰς, ὡς λέγεται, πρεσβύτης ὢν ὑπομείνας, συνῄνεσέ τε καὶ ὑπέγραψε· Φωτεινοῦ δὲ πειραθῆναι μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἴ πως δύναιτο τῆς πρὸ τοῦ μεταθέσθαι γνώμης, ἐδόκει τῇδε τῇ Συνόδῳ· ὁ δὲ, προτρεπόντων αὐτὸν τῶν Ἐπισκόπων, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀποδώσειν ὑπισχνουμένων, εἰ τὸ οἰκεῖον ἀποκηρύξει δόγμα, καὶ ταῖς αὐτῶν γραφαῖς συμψηφίσαιτο, οὐκ ἠνέσχετο· ἀλλ' εἰς διάλεξιν αὐτοὺς προὐκαλεῖτο· εἰς ῥητὴν ἡμέραν δὲ συνελθόντων τῶν Ἐπισκόπων, καὶ δικαστῶν ἐκ προστάγματος τοῦ Βασιλέως προκαθεσθέντων, οἱ ἐπιστήμῃ λόγων καὶ ἀξιώματι τότε πρωτεύειν ἐν

A cum Sabellio, ac Paulo Samosatensi sentientem. His autem peractis, contra ea, quæ prius de fide decreta fuerant, tres formulas ediderunt. Quarum unam Græco sermone; reliquas Latina lingua scripserunt, nec verbis, nec sensu, plerisque in locis aut inter seipsas, aut cum prioribus formulis consentientes. Sciendum porro est, formulam Græce scriptam nec consubstantialem Patri Filium, nec similis substantiæ dicere: eos vero, qui dicunt, illum principio carere, aut qui opinantur substantiam Dei dilatatam Filium facere, aut illum conjunctum, non autem subjectum esse Patri statuunt, alienos ab Ecclesia pronuntiasse. Earum vero, quæ Latine scriptæ sunt, altera substantiæ vocabulum, sic enim Latini vocant, quam Græci οὐσίαν, utrum Filius Patri consubstantialis, an similis substantiæ sit, prorsus nominari vetat, cum ista nec in sacris literis dicta sint, nec hominum sensu, ac notitia possint comprehendi. Et Patrem quidem honore, dignitate, deitate, ipsoque patrio nomine majorem filio confiteri oportere, præcipit: Filium vero una cum reliquis omnibus rebus Patri subditum esse, contendit. Ac Patris quidem principium nullum esse: Filii vero generationem ignotam esse omnibus, præterquam Patri. Porro cum hæc formula jam in publicum edita esset, ajunt, Episcopos, qui eam non recte compositam esse cernebant, impenso studio laborasse, ut eam emendandam reciperent: & Imperatorem idipsum præcepisse, pœnas interminatum iis, qui illam occultassent. Verum semel in lucem edita, omnino amplius latere non potuit. Tertia autem fidei formula sensu quidem cum duabus aliis penitus concordat: substantiæ vero vocabulum sustulit, ejusque rei causam affert his verbis, pro ut Latino sermone sunt scripta. Nomen vero substantiæ, quod a Patribus simplicius positum, a populo vero minime intellectum, offensioni est plurimis, propterea quod in scripturis non continetur, placuit omnino removeri, nec ullam deinceps, cum de Deo sermo est, substantiæ fieri mentionem: quoniam scripturæ sacræ nullibi dicunt, Patris, & Filii, & Spiritus sancti unam esse substantiam: similem vero dicimus Filium Patri, sicut sacræ dicunt scripturæ. Et hæc quidem de fide decreta sunt coram ipso Imperatore. Hosius vero initio quidem istis consentire detrectabat. Postea vero vi compulsus, & verbera, ut fama est, perpessus, vir decrepita ætate, consensit tandem, ac subscripsit. Cæterum post depositionem Photini Synodus Episcoporum experiri constituit, utrum ille a priore sententia deduci posset. Sed Photinus cohortantibus licet Episcopis, & Episcopalis loci restitutionem ei pollicentibus, si opinionem suam damnasset, ipsorumque fidei expositionibus consentire voluisset, minime acquievit: immo vero eos ad disputationem provocavit. Itaque cum ad constitutum diem convenissent Episcopi, præsidentibus ex Imperatoris mandato judicibus, qui & doctrina, & dignitate in Pala-

Symbolum Sirmiense.

Socr. lib. 2. cap. 29.

(c) προτέραις δεδογμέναις. Malim scribere ταῖς πρότερον δεδογμέναις. Ceterum de his tribus fidei formulis, vide, si placet, quæ notavi ad librum secundum Socratis.

(d) μίαν εἶναι οὐσίαν. γράφεται δὲ καὶ ὑπόστασιν. Longe aliter citatur hic locus apud Athanasium in libro de Synodis, & apud Socratem in libro secundo, ubi agit de Ariminensi Synodo. Sed & codex Fuketianus hunc locum ita scriptum exhibet, μίαν εἶναι οὐσίαν. τὸ δὲ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ποῦ θήσομεν; γράφει δὲ καὶ ὑπόστασιν ὀνομάζειν. Quæ verba videntur esse critici cujusdam, qui hæc ad marginem adnotarat, unde postea in textum irrepserunt. Certe verba illa γράφεται καὶ ὑπόστασιν sunt Librarii, qui duplicem hujus loci scripturam notarat in margine, cum alius codex οὐσίαν, alius ὑπόστασιν scriptum haberet.

(e) ἐπὶ

SÆC. IV. Palatio præcellere videbantur, partes disputandi contra Photinum suscepit Basilius Episcopus Ancyræ. Cumque disputatio ob varias utriusque interrogationes, ac responsiones longius protracta esset, Notariis eorum sermones excipientibus, victoria penes Basilium stetit. Photinus vero exilio damnatus, ne sic quidem opinionem suam tueri destituit. Sed libros tum Græco, tum Latino sermone scriptos edidit, quibus excepta opinione sua, reliquas omnes falsas esse conabatur ostendere. Ac de Photino quidem, deque hæresi ex ejus nomine nuncupata, hæc a nobis dicta sint.

Basilius contra Photinũ disputat.

A ἐν τοῖς βασιλείοις ἐδόκουν, ἀναδέχεται τὴν πρὸς τὴν Φωτεινὸν διάλεξιν Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας Ἐπίσκοπος· (e) ἐπὶ πολλῶν δὲ πρὸς πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀμφοτέροις προελθόντος τοῦ ἀγῶνος, ταχυγράφων ἀναγραφομένων τοὺς ἑκατέρων λόγους, ἐκράτησε Βασίλειος· Φωτεινὸς δὲ φεύγειν καταδικασθεὶς, οὐδὲ οὕτως ἐπαύσατο τὸ οἰκεῖον συγκροτῶν δόγμα· λόγους τε τῇ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων φωνῇ συγγράφων ἐξεδίδου, δι' ὧν ἐπειρᾶτο, πλὴν τῆς αὐτοῦ τὰς τῶν ἄλλων δόξας ψευδεῖς ἀποφαίνειν. Φωτεινοῦ μὲν οὖν πέρι, καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ καλουμένης αἱρέσεως, τάδε μοι εἰρήσθω.

(e) ἐπὶ πολλῶν δὲ πρὸς πεῦσιν. Malim scribere ἐπὶ πολλῷ. Quod confirmat Nicephorus, hunc Sozomeni locum ita describens: εἰς πολὺ δὲ προελθόντος τοῦ ἀγῶνος.

B Porro de hac disputatione Photini cum Basilio videndus est Epiphanius in hæresi Photinianorum.

CAPUT VII.

De Magnentii, & Silvani tyrannorum interitu; & de seditione Judæorum in Palæstina: & quomodo Gallus Cæsar, dum res novas moliri putaretur, occisus est.

Socr. lib. 2. cap. 32. INterea vero Magnentius cum seniorem Romam occupasset, multos Senatorii Ordinis, & ex plebis numero trucidavit. Cumque Constantii duces contra se missos jam propinquare intelligeret, in Gallias se recepit. Ibi pluribus præliis consertis modo hi, modo illi victoriam retulere: donec tandem superatus Magnentius, Mursam, quod est castellum Galliæ, fuga evasit. Ubi cum milites suos ob acceptam cladem animos despondere cerneret, stans in sublimi loco, confirmare eos conatus est. Illi, quemadmodum Imperatoribus acclamari solent, sic etiam Magnentio in conspectum ipsorum prodeunti acclamare cupientes, pro Magnentio Constantium Augustum imprudentes proclamarunt. Ex eo conjecturam capiens Magnentius, Imperium sibi a Deo concessum non esse, relicto eo castello, ulterius progredi molitus est. Verum cum exercitus Constantii eum persequeretur, circa montem Seleucum commissa pugna, solus fuga elapsus, Lugdunum se recepit. Illic matrem primum, ac fratrem, quem Cæsarem constituerat, deinde semetipsum occidit. Nec multo post Decentius quoque, alter ex ejus fratribus, laqueo sibi vitam abrupit. Verum publici motus ne ita quidem quievere. Etenim brevi post tempore Silvanus quidam in Galliis tyrannidem arripuit: quem Constantii duces confestim peremerunt. Judæi vero, qui Diocæsaream incolebant, Palæstinam, & circumsitas regiones excursionibus infestarunt: sumtisque armis, parere deinceps Romanis abnuerunt. Quibus rebus cognitis, Gallus Cæsar, qui tum Antiochiæ morabatur, misso in eos exercitu, illos profligavit, & Diocæsaream funditus evertit. Verum enim vero rebus, ut sibi videbatur, feliciter gestis, felicitatem suam moderate non tulit; sed tyrannidem arripere cogitavit. Et Magnum Quæstorem, ac Domitianum Præfectum Prætorio per Orientem, qui consilia ejus Constantio indicaverant, neci dedit. Quam ob causam indignatus Constan-

Magnentii, & suorum interitus.

Socr. lib. 2. cap. 33. 34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζʹ.

Περὶ τοῦ θανάτου Μαγνεντίου, καὶ Σιλβανοῦ τοῦ ἀποστάτου· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ στάσεως τῶν Ἰουδαίων· καὶ ὡς ἀνῃρέθη Γάλλος ὁ Καῖσαρ, νεωτερίζειν ὑποπτευθείς.

EN τούτοις δὲ καταλαβὼν Μαγνέντιος τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην, πολλοὺς τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ δημοτικοῦ ἀνεῖλε· μαθὼν δὲ πλησίον ἰέναι ἤδη κατ' αὐτοῦ τοὺς Κωνσταντίου στρατηγοὺς, ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς C πρὸς δύσιν Γαλάτας· ἔνθα δὴ πολλάκις ἀλλήλοις προβάλλοντες, πῇ μὲν οὗτοι, πῇ δὲ ἐκεῖνοι ἐκρατοῦντο· εἰσότε δὴ τὸ τελευταῖον ἡττηθεὶς Μαγνέντιος, ἔφυγεν εἰς Μοῦρσαν· Γαλατῶν δὲ τοῦτο τὸ φρούριον· ἀθυμοῦντας δὲ τοὺς ἰδίους στρατιώτας ὡς ἡττηθέντας ὁρῶν, ἐφ' ὑψηλοῦ στὰς, ἐπειρᾶτο θαρραλεωτέρους ποιεῖν· οἱ δὲ, οἷά γε εἰώθασιν ἐπευφημεῖν τοῖς βασιλεῦσι, καὶ ἐπὶ Μαγνεντίῳ φανέντι εἰπεῖν προθυμηθέντες, ἔλαθον οὐχ ἑκόντες Κωνστάντιον ἀντὶ Μαγνεντίου Αὔγουστον ἀναβοήσαντες· συμβαλὼν δὲ ἐκ τούτου Μαγνέντιος, ὡς οὐ δεδομένον αὐτῷ θεόθεν βασιλεύειν, πειρᾶται καταλιπὼν τοῦτο τὸ φρούριον, προσωτέρω χωρεῖν· διωκούσης δὲ τῆς Κωνσταν-D τίου στρατιᾶς, περὶ τὸ καλούμενον Μοντιοσέλευκον συμβαλὼν, μόνος φεύγων, εἰς Λουγδοῦνον διεσώθη· ἀνελὼν δὲ ἐνθάδε τὴν αὐτοῦ μητέρα καὶ τὸν ἀδελφὸν, ὃν Καίσαρα κατέστησε, τελευταῖον ἑαυτὸν ἐπέσφαξε· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Δεκέντιος ἕτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς, ἀγχόνῃ ἑαυτὸν διεχρήσατο· αἱ δὲ περὶ τὰ κοινὰ ταραχαὶ, οὐδὲ οὕτω τέλος ἔσχον· οὐκ εἰς μακρὰν γὰρ, παρὰ μὲν τοῖς πρὸς δύσιν Γαλάταις Σιλβανός τις ἐτυράννησεν, ὃν αὐτίκα καθεῖλον οἱ Κωνσταντίου στρατηγοί· οἱ δὲ ἐν Διοκαισαρείᾳ Ἰουδαῖοι, τὴν Παλαιστίνην, καὶ τοὺς πέριξ ὄντας κατέτρεχον· ὅπλα τε ἀράμενοι, πείθεσθαι Ῥωμαίοις οὐκ ἠνεί-E χοντο· μαθὼν δὲ ταῦτα Γάλλος ὁ Καῖσαρ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβων, πέμψας στρατιὰν, αὐτοὺς ἐχειρώσατο, καὶ τὴν Διοκαισάρειαν ἀνάστατον ἐποίησε· δόξας δὲ εὖ πράττειν, τὴν εὐημερίαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλὰ τυραννεῖν ἐβούλετο· (a) καταμηνύσαντας δὲ τῷ Βασιλεῖ τὸν αὐτοῦ νεωτερισμὸν, Μάγνον τε τὸν κοιαίστωρα, καὶ τὸν ἔω τὸν ὕπαρχον Δομιτιανὸν, ἀνεῖλεν· ἀγανακτήσας δὲ Κωνστάντιος

(a) καταμηνύσας δέ. Rectius in codice Fuketiano scriptum est καταμηνύσαντας δέ, & paulo post ἀπελθὼν δὲ οὐκ οἷός τε ὤν. Non ut vulgo legitur, ἀπελθών. Utriusque loci depravatio Christophorsonum in errorem induxit.

(a) ἐν

σάντιος, μετεκαλεῖτο αὐτόν· ἀπειθεῖν δὲ οὐχ οἷός τε ὤν, ἐδεδίει γάρ, εἴχετο τῆς ὁδοῦ. ἤδη δὲ παρὰ Φλάβωνα τὴν νῆσον γενόμενος, ἀνῃρέθη, τοῦ Βασιλέως προστάξαντος. ἡνίκα δὴ αὐτὸς μὲν τὸ τρίτον ὑπάτευεν, ἕβδομον δὲ Κωνστάντιος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς εἰς Ῥώμην ἀφίξεως Κωνσταντίου· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Συνόδου, καὶ περὶ τῶν συμβάντων τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν Ἀρειανῶν.

Ἐπεὶ δὲ καθῃρημένων τῶν τυράννων, ἐδόκει τῶν συμβάντων κακῶν ἡσυχίαν ἔχειν Κωνστάντιος, καταλιπὼν τὸ Σίρμιον, ἐπὶ τὴν πρεσβυτέραν ᾔει Ῥώμην· ἐνταῦθα γὰρ ἐβούλετο τὴν κατὰ τῶν τυράννων ἐπινίκιον ἐπιτελεῖν πομπήν· κατὰ ταὐτὸν δὲ νομίσας δύνασθαι τοὺς ἑκατέρας ἀρχομένης Ἐπισκόπους ὁμόφρονας περὶ τὸ δόγμα καταστῆσαι, Σύνοδον γενέσθαι ἐν Ἰταλίᾳ προσέταξεν· (a) ἐν τούτῳ δὲ Ἰούλιος ἐτελεύτησεν, ἐπὶ εἴκοσι, καὶ πέντε ἐνιαυτοῖς τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας· διαδέχεται δὲ τοῦτον Λιβέριος· λογισάμενοι δὲ καιρὸν ἔχειν εἰς διαβολὴν τῶν ἐναντία φρονούντων οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραιτούμενοι, ἐπιμελῶς μάλα ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπόνουν, ἐκβάλλειν τῶν Ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς πρὸς αὐτῶν καθῃρημένους, ὡς ἑτεροδόξους ὄντας, καὶ ἐν ᾧ Κώνστας τῷ βίῳ περιῆν, συγκροῦσαι τὰς Βασιλείας πρὸς ἑαυτὰς σπουδάσαντας. καθότι τῷ ἀδελφῷ πόλεμον ἐπήγγειλεν, εἰ μὴ προσδέξεται αὐτούς, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται· μάλιστα δὲ ἐν αἰτίᾳ ἐποιοῦντο Ἀθανάσιον, οἵ γε ὑπερβολῇ τοῦ (b) περὶ αὐτὸν μίσους, οὐδὲ Κώνσταντος περιόντος, καὶ Κωνσταντίου φιλεῖν αὐτὸν προσποιουμένου, τῆς ἀπεχθείας ἀπέχοντο· (c) ἀλλὰ συνελθόντες ἐν Ἀντιοχείᾳ Νάρκισσός τε ὁ Κίλιξ, καὶ Θεόδωρος ὁ Θρᾷξ, καὶ (d) Εὐγένιος ὁ Νικαεύς, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπολίτης, καὶ Μηνόφαντος ὁ Ἐφέσιος, καὶ ἄλλοι ἀμφὶ τριάκοντα οἱ πάντες, ἔγραψαν τοῖς πανταχοῦ Ἐπισκόποις, ὡς παρὰ τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, οὐκ ἀναίτιος φανεὶς ἐπὶ Συνόδου, ἀλλὰ φιλονεικίᾳ τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων· καὶ παρεκελεύοντο, μή τε κοινωνεῖν αὐτῷ, μή τε γράφειν, ἀλλὰ Γεωργίῳ τῷ πρὸς αὐτῶν κεχειροτονημένῳ· Ἀθανασίῳ δὲ τούτων τότε μὲν οὐδεὶς (e) ὑπόλογος ἦν·

ἔμελλε

A ſtantius, eum ad ſe evocavit. Qui cum repugnari non poſſet, timebat enim Conſtantium, iter arripuit. Cumque jam ad inſulam Flavonam veniſſet, juſſu Imperatoris interemtus eſt, Conſulatu ipſius tertio, & Conſtantii ſeptimo. SÆC. IV.

CAPUT VIII.

De Conſtantii adventu in urbem Romam, & de Synodo, quæ in Italia congregata eſt: & de iis, quæ Athanaſio contigerunt ex inſidiis Arianorum.

B Extinctis itaque tyrannis, cum jam Conſtantius malis, quæ acciderant, liberatus ſibi videretur, relicta Sirmio, Romam venit. Illic enim de tyrannis ſuperatis triumphum agere decreverat. Simul ſperans, poſſe ſe Orientis, atque Occidentis Epiſcopos in unam eamdemque de fide ſententiam perducere, Synodum in Italia fieri juſſit. Interea Julius cum per annos quinque ac viginti Romanam Eccleſiam adminiſtraſſet, extremum diem obiit: eique Liberius ſucceſſit. Tunc igitur ii, qui fidem Concilii Nicæni reſpuebant, opportunum ſe tempus nactos rati ad accuſandos contrariæ ſententiæ aſſertores, omni cura, ac ſtudio egerunt in palatio, ut quoſcumque ipſi depoſuerant, C Eccleſiis pellerentur, utpote qui hæretici eſſent, & ſuperſtite Conſtante ambos fratres Auguſtos inter ſe committere ſtuduiſſent. Quippe Conſtans bellum fratri minatus fuerat, niſi illos ſuſcepiſſet, uti ſupra retulimus. Præcipue vero criminabantur Athanaſium, quem tantopere oderant, ut ne Conſtante quidem adhuc ſuperſtite, & Conſtantio benevolentiam erga illum ſimulante, hoſtiliter eum perſequi deſierint: ſed Antiochiæ in unum congregati Narciſſus Cilix, Theodorus ex Thracia, Eugenius Nicænus, Patrophilus Scythopolites, Menophantus Epheſius, & alii circiter triginta numero, ad omnes ubique conſtitutos Epiſcopos literas ſcripſerint, quibus affirmabant, Athana- D ſium contra leges Eccleſiæ rediiſſe Alexandriam, non in Synodo prius innocentem declaratum, ſed per contentionem eorum, qui idem cum illo ſentiebant: hortatique ſint, ut neque cum illo communicarent, neque ad eum ſcriberent; ſed cum Georgio potius, qui ab ipſis ordinatus fuerat, communionem ſervarent. Athanaſius vero tum quidem nullam iſtorum rationem duxit. Sed

enim

Julius Papa obit.

Socr. lib.3. cap.20.

Athanaſius ab Arianis exagitatus.

(a) ἐν τούτῳ δὲ Ἰούλιος. Hæc non ſuo loco, ac tempore narrantur a Sozomeno. Nam Julius Papa ultimum diem obiit Conſtantio Auguſto quinto, & Gallo Cæſare Conſulibus, anno Chriſti 352. Sequenti vero menſe Liberius Pontificatum iniit. Falſum item eſt, quod ait Sozomenus, Julium ſediſſe annos quinque ac viginti. Sedit enim duntaxat annis quindecim, menſe uno, diebus undecim, ut teſtatur vetus liber de Epiſcopis urbis Romæ.

(b) περὶ αὐτὸν μίσους. Malim ſcribere, τοῦ πρὸς αὐτὸν μίσους.

(c) ἀλλὰ συνελθόντες ἐν Ἀντιοχείᾳ. Hujus Antiochenæ Synodi ſolus, quod ſciam meminit Sozomenus. Sed tempus, quo celebrata eſt, perperam aſſignat. Eam enim collectam eſſe dicit Conſtante adhuc ſuperſtite. Verum, cum Georgium in illa Synodo Epiſcopum Alexandriæ ordinatum eſſe ſcribat, neceſſe eſt, ut ſupradicta Synodus diu poſt Conſtantis obitum congregata ſit. Quippe Conſtans ſublatus eſt anno Chriſti 351. Georgius vero anno Chriſti 356. Epiſcopatum Alexandriæ occupavit poſt Conſulatum Arbetionis, & Lolliani, ut docet conteſtatio populi Alexandrini, quæ refertur ab Athanaſio ad calcem epiſtolæ ad Solitarios, & cujus meminit Lucifer Caralitanus. Collecta igitur eſt hæc Synodus Antiochena anno Chriſti 356. & in ea Georgius Epiſcopus Alexandriæ eſt ordinatus, ſtatimque ex urbe Antiochena cum militari ſatellitio miſſus eſt Alexandriam eodem modo, quo ante quindecim annos Gregorius in Antiochenſi Synodo, ea quæ in Encœniis celebrata eſt, ordinatus fuerat Epiſcopus Alexandriæ, atque inde miſſus Alexandriam, ut teſtatur Athanaſius

E (d) Εὐγένιος ὁ Νικαεύς. Epiphanius Scholaſticus pro Eugenio Theogonium habet, gravi errore. Eugenius enim ſucceſſit Theogonio, & ad Valentis uſque tempora Epiſcopatum Nicænum tenuit, ut teſtis eſt Philoſtorgius in lib. 9. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite 8. ubi ſcribit, Eudoxium Conſtantinopolitanum, cum Nicæam profectus eſſet, ut in locum Eugenii illius urbis Epiſcopi, qui recens fato functus fuerat, alium Epiſcopum conſtitueret, repentina morte præreptum fuiſſe. Ceterum inter Epiſcopos, qui huic Antiochenſi Concilio interfuerunt, præter illos a Sozomeno memoratos, fuit Leontius Epiſcopus Antiochiæ, & Georgius Laodiceæ. Hos enim præ ceteris recenſet Athanaſius in exordio Apologiæ de fuga, quam ſcripſit paulo poſt eam Synodum.

(e) ὑπόλογος ἦν. Scribendum puto, οὐδεὶς οὔπω λόγος ἦν. Quæ quidem emendatio prorſus neceſſaria mihi videtur, cum in vulgata lectione nullus ſit ſenſus.

(f) τοῖς

SÆC. IV. enim multo graviora, quam prius, erat perpessurus. Extincto enim Magnentio, statim Constantius, qui solus jam Imperio Romano potiebatur, omni studio perficere conatus est, ut Occidentales Episcopi cum iis consentirent, qui Filium Patri similem secundum substantiam asserebant. Et initio quidem non vi aperta id agebat; sed suadens tantum, ut decretis Orientalium Episcoporum adversus Athanasium subscriberent. Sic enim cogitabat, si Athanasius communi omnium suffragio e medio removeretur, facile se deinceps ea, quæ ad religionem pertinent, pro arbitrio constituturum.

A ἔμελλε δὲ χαλεποτέρων ἢ πρότερον πειραθῆναι πραγμάτων· ἅμα γοῦν ἀπολώλει Μαγνέντιος, καὶ μόνος Κωνστάντιος τῆς Ῥωμαίων οἰκουμένης ἡγεῖτο, πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν, τοὺς ἀνὰ τὴν δύσιν Ἐπισκόπους (*f*) τοῖς ὁμοούσιον Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζουσι συνεῖναι· ἐποίει δὲ τοῦτο, οὐ φανερῶς οὕτω τὰ πρῶτα βιαζόμενος. πείθων δὲ ἐπιψηφίσασθαι τοῖς κατὰ Ἀθανασίου κεκριμένοις ὑπὸ τῶν ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόπων· ἐλογίζετο γὰρ ὡς εἰ κοινῇ ψήφῳ ἐκποδὼν οὗτος γένοιτο, ῥαδίως ἂν καὶ τὰ περὶ τὴν θρησκείαν κατορθωθείη αὐτῷ.

(*f*) τοῖς ὁμοούσιον Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζουσι συνεῖναι. Haud dubie scribendum est ὁμοιούσιον, & συναινεῖν pro συνεῖναι. Nam Occidentales quidem Episcopi Filium Patri consubstantialem omnes uno consensu profitebantur. Orientales vero plerique Filium Patri similem profitebantur: pauci cum Aetio dissimilem asserebant, quos Constantius infenso animo persequebatur. At Nicephorus, cum hunc Sozomeni locum non intelligeret, interpolavit, ut videre est in libro 9. cap. 33.

CAPUT IX.

De Concilio Mediolanensi; & de fuga Athanasii.

Socr. lib. 2. cap. 36. CUm igitur urgente Imperatore, Synodus collecta esset Mediolani, ex Orientis quidem partibus pauci admodum convenerunt: reliquis vel ob morbum, vel propter itineris longinquitatem, ut opinari licet, eo venire detrectantibus. Ex Occidentalibus autem Episcopis plures, quam trecenti adfuere. Cum autem Orientales Athanasium condemnari vellent, quo penitus Alexandria expelleretur, cæteri quidem omnes partim metu, partim fraude, & ignoratione rerum inducti, consensum præbuerunt. Soli Dionysius Episcopus Albæ, quæ Metropolis est Italiæ, Eusebius Vercellarum, quæ urbs est Liguriæ, Paulinus Trevirorum, Rhodanus, ac Lucifer reclamarunt: contestantes, non ita temere damnandum esse Athanasium: idque si fieret, malum illic non quieturum: sed adversus ea, quæ de Deo recte decreta essent, progressuram esse fraudem. Neque alio consilio Imperatorem, & Arianos ista moliri, quam ut Nicænam fidem subvertant. Et hi quidem, cum in hunc modum libere prolocuti essent, in exilium deportati sunt: cumque his etiam Hilarius. Hanc autem veram fuisse causam Mediolanensis Concilii, quam modo dixi, exitus rei declaravit. Etenim haud multo post Synodus Arimini, & Seleuciæ congregata est: quarum utraque contra ea, quæ in Synodo Nicæna constituta fuerant, novitatem inducere tentavit, sicuti mox demonstrabitur. Porro Athanasius, cum persuasum haberet, insidias sibi in Palatio comparari: ipse quidem ad Imperatoris comitatum proficisci nec ausus est, nec e re sua fore existimavit. Lectis vero ad eam rem quinque Episcopis, ex quorum numero fuit Serapio Thmuitanus, vir admirabili vitæ sanctimonia, & dicendi copia præditus, ad Impera-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θʹ.

Περὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ Συνόδου, καὶ τῆς φυγῆς Ἀθανασίου.

ΣΥνόδου δὲ, τοῦ Βασιλέως κατεπείγοντος, ἐν Μεδιολάνῳ γενομένης, ἐκ μὲν τῆς ἕω ὀλίγοι παρεγένοντο· τῶν ἄλλων ὡς εἰκὸς, ἢ διὰ νόσον, ἢ μακρὰν ὁδοιπορίαν παραιτησαμένων C τὴν ἄφιξιν· τῶν δὲ πρὸς δύσιν, (*a*) πλείους ἢ τριακόσιοι συνελέγησαν· ἀξιούντων δὲ τῶν ἀπὸ τῆς ἕω καταδικάζειν Ἀθανασίου, ὡς ἂν παντελῶς ἀπελαθείη τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ μὲν ἄλλοι, ἢ δέει, ἢ ἀπάτῃ, ἢ ἀγνοίᾳ τῶν ὄντων συνῄνουν· μόνοι δὲ, Διονύσιος ὁ Ἄλβας Ἐπίσκοπος, Ἰταλίας δὲ ἥδε ἡ Μητρόπολις, καὶ Εὐσέβιος ὁ Μαρκέλλων τῆς Λιγυρίας, Παυλῖνος ὁ Τριβέρεως, (*b*) καὶ Ῥοδανὸς, καὶ Λουκίφερ ἀνέκραγον, καὶ ἐμαρτύραντο μὴ χρῆναι ὧδε ῥαδίως καταδικάσαι Ἀθανασίου, μὴ δὲ ἄχρι τούτου, εἰ γένοιτο, στήσεσθαι τὸ κακόν· χωρήσειν δὲ τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ κατ' αὐτῶν D τῶν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δεδογμένων. ἐπὶ καθαιρέσει τε τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως, ταῦτα σπουδάζεσθαι παρὰ τοῦ Βασιλέως, καὶ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων· καὶ οἱ μὲν, ὧδε παρρησιασάμενοι, ὑπερορίας φυγῇ κατεδικάσθησαν. σὺν τούτοις δὲ καὶ Ἱλάριος· ἀληθῆ δὲ τοῦ ἐν Μεδιολάνῳ συλλόγου αἰτίαν εἶναι ἣν ἔλεγον, ἐπιστοῦτο ἡ ἀπόβασις· οὐ πολλῷ γὰρ ὕστερον ἡ ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ Σελευκείᾳ Σύνοδος συνελέγη, καὶ ἑκατέρα κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ δεδογμένων νεωτερίζειν ἐπεχείρησεν, ὡς αὐτίκα ἐπιδείξω· Ἀθανάσιος δὲ πειθόμενος ἐπιβουλεύεσθαι ἐν τοῖς Βασιλείοις, αὐτὸς μὲν πρὸς Βασιλέα ἐλθεῖν οὔτε ἐθάρρησεν, E οὔτε λυσιτελεῖν ἐδοκίμασεν· ἐπιλεξάμενος δὲ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἐπισκόπων πέντε, ὧν ἦν Σεραπίων ὁ Θμουαῖος, ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα τὸν βίον θεσπέσιος, καὶ λέγειν δεινὸς, πέμπει ὡς Βασιλέα,

(*a*) πλείους ἢ τριακόσιοι συνελέγησαν. Idem numerus Episcoporum, qui Mediolanensi Synodo interfuerunt, legitur apud Socratem libro secundo capite 36. ubi vide, quæ notavi. Celebratum est hoc Concilium anno, antequam Georgius in sedem Alexandrinam invasisset, hoc est anno Christi 355.

(*b*) καὶ Ῥοδανὸς. Rhodanium vocat Sulpitius Severus in libro 2. Historiæ sacræ, ubi Mediolanensis Synodi gesta describit. Ejus verba sunt: *Rhodanium quoque Elusanum Antistitem, qui natura lenior, non tam suis viribus, quam Hilarii societate non cesserat Arianis; eadem conditio implicuit; cum tamen omnes parati essent Athanasium a communione suspendere, modo ut de fide inter Episcopos quæreretur.* Sic enim eum locum scribendum censeo. Baronius tamen in Annalibus ex manuscripto codice emendat, *Tolosanum Antistitem.*

(*c*) καὶ

σιλέα, πρὸς δύσιν τότε τῆς ἀρχομένης διάγοντα· συμπέμπει δὲ αὐτοῖς καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας Πρεσβυτέρους τρεῖς, καταλλάξοντας αὐτῷ τὸν κρατοῦντα, καὶ ἢν δέοι, πρὸς τὰς διαβολὰς τῶν ἐναντίων ἀπολογησομένους, καὶ τὰ ἄλλα πράξοντας, ὅπη ἂν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ αὐτῷ ἄριστα γινώσκωσιν· ἀποπλευσάντων δὲ αὐτῶν, μετ' οὐ πολὺ γράμματα τοῦ Βασιλέως ἐδέξατο, καλοῦντα αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια· ἐπὶ δὲ τούτῳ αὐτὸς Ἀθανάσιος καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐταράχθησαν, καὶ ἐναγώνιοι ἦσαν, οὔτε πείθεσθαι τῷ Βασιλεῖ, ἑτεροδόξῳ ὄντι ἀσφαλὲς νομίζοντες, οὔτε ἀπειθεῖν ἀκίνδυνον· ἐκράτει δὲ ὅμως μένειν· καὶ ὁ τὰ γράμματα κομίσας, ἄπρακτος ἀνέστρεφε· τῷ δὲ ἐπιγενομένῳ θέρει, παραγενόμενος ἕτερος ἐκ Βασιλέως σὺν τοῖς ἐν τῷ ἔθνει ἄρχουσι, κατήπειγεν αὐτὸν ἐξιέναι τῆς πόλεως, καὶ τὸν Κλῆρον χαλεπῶς ἐπολέμησεν· ἀναθαρσήσαντος δὲ τοῦ λαοῦ τῆς Ἐκκλησίας, συντεταγμένους πρὸς πόλεμον ἰδὼν, καὶ οὕτως οὐδὲν ἀνύσας, ἐξεδήμησεν ἐντεῦθεν· οὐ πολλοῦ δὲ διαγενομένου χρόνου, μετακαλοῦνται ἐξ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης στρατιαὶ, ἃς λεγεῶνας Ῥωμαῖοι καλοῦσι· καὶ ἐπεὶ ἐμηνύθη κρύπτεσθαι Ἀθανάσιον κατὰ τὴν Θεωνᾶ καλουμένην Ἐκκλησίαν, παραλαβὼν στρατιώτας ὁ τῶν τῇδε ταγμάτων ἡγεμὼν, (c) καὶ Ἰλάριος ὁ ἐκ Βασιλέως πάλιν ἀφίκετο τάδε ἐπιταχύνων, ἀπροσδοκήτως ἀμφὶ κλάσας τὰς θύρας, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσῆλθε· πανταχῇ τε ἐπιζητήσας, οὐ κατέλαβεν ἔνδοθεν Ἀθανάσιον· λέγεται γὰρ ὡς πολλάκις ὑπὸ Θείων μηνυμάτων πολλοὺς καὶ ἄλλους κινδύνους διέφυγε· καὶ τήνδε τὴν ἔφοδον Θεὸν αὐτῷ προαναφῆναι· αὐτίκα τε ἐξῄει, καὶ τοὺς στρατιώτας τὰς θύρας καταλαβεῖν τῆς Ἐκκλησίας, ἀκαριαίῳ τινὶ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ συλλήψεως ὑστερήσαντας.

A peratorem in Occidentis partibus tum degentem eos misit. Cumque his tres quoque Ecclesiæ suæ Presbyteros direxit, qui Imperatoris animum erga ipsum placarent, & adversariorum calumniis, si opus foret, responderent; cuncta denique agerent, quæ & Ecclesiæ, & ipsi conducere existimarent. Qui cum e portu solvissent, haud multo post Imperatoris accepit literas, quibus ad Palatium evocabatur. Ea res & Athanasium ipsum, & populum Ecclesiæ Alexandrinæ graviter conturbavit, magnaque affecit sollicitudine; quippe qui nec Imperatori Arianam opinionem tuenti auscultare tutum, nec refragari, citra periculum esse existimarent. B Prævaluit tamen consilium, ut Athanasius maneret: & is, qui literas Principis attulerat, re infecta reversus est. Sequenti æstate alter ab Imperatore missus, una cum Provinciæ rectoribus Alexandriam veniens, eum ex urbe discedere compulit, clerumque Ecclesiæ acerbissime vexavit. Sed cum populus Alexandrinæ Ecclesiæ animos resumsisset, is, qui ab Imperatore missus erat, cernens, plebem ad pugnandum paratam esse, ipse quoque re infecta abscessit. Nec longo post tempore copiæ, quas Romani legiones vocant, ex Ægypto, & Libya accersuntur. Et quoniam indicatum fuerat, Athanasium in Ecclesia, quæ Theonæ dicitur, occultari, C dux rei militaris, & Hilarius, qui ad hæc acceleranda iterum ab Imperatore missus fuerat, sumtis militibus, ex insperato, & intempestive effractis foribus in Ecclesiam irrupit: & ubique scrutatus, Athanasium tamen intus non reperit. Ajunt enim, eum sæpenumero a Deo admonitum, alia quoque multa ejusmodi pericula effugisse: & hanc quoque incursionem illi a divino numine præmonstratam fuisse. Postquam enim ille egressus esset, milites statim Ecclesiæ fores occupasse, ac momento temporis abfuisse, quin eum comprehenderent.

Socr. lib. 2. cap. 11.

(c) καὶ Ἰλάριος. Hic Hilarius Notarius erat Imperatoris Constantii, qui una cum Diogene Notario missus erat Alexandriam, ut Athanasium urbe expelleret. Dux autem militum, cujus nomen reticet Sozomenus, erat Syrianus, D ut docet Athanasius tum in Apologetico ad Constantium, tum in epistola ad Solitarios, & in contestatione populi Alexandrini eidem epistolæ subjecta.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ὡς διαφόρως ἐπιβουλευθεὶς Ἀθανάσιος παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, θεόθεν ὡς Θεῖος ἀνὴρ προμηνυομένους διαφόρους κινδύνους διέδρασε· καὶ οἷα κακὰ ὑπὸ Γεωργίου οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἔπαθον, Ἀθανασίου ὑποχωρήσαντος.

Ἔοικε δὲ μὴ προσήκειν ἀπιστεῖν, ὡς θεοφιλὴς ὅδε ἀνὴρ ὑπῆρχε, καὶ τρανῶς προεώρα τὸ μέλλον· θαυμαστότερα γὰρ ἢ κατὰ τὰ προειρημένα, περὶ αὐτοῦ παρειλήφαμεν, ἀκριβεστάτην ἐπιμαρτυροῦντα αὐτῷ τῶν ἐσομένων εἴδησιν· οὕτω γοῦν (a) ἡνίκα τὸ πρῶτον ἔτι Κώνσταντος περιόντος, κακουργεῖν αὐτὸν ἐβούλετο ὁ Βασιλεὺς, φυγὰς γενόμενος, παρά τινι τῶν γνωρίμων ἐκρύπτετο· καὶ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ διετέλεσεν ἐν μυχῷ γῆς, καὶ ἀνηλίῳ οἰκήματι, ὃ ταμιεῖον τὸ πρὶν ὑδάτων ἐτύγχανε· συνῄδει δὲ οὐδεὶς, ἢ παρ' οἷς ἐλάνθανε, καὶ θεράπαινα τούτῳ πιστὴ δοκοῦσα

CAPUT X.

Quomodo Athanasius Arianorum insidiis sæpius appetitus, a Deo præmonitus, utpote vir divinus, multa pericula effugerit: & quam graviter post ejus discessum afflicti a Georgio fuerint Ægyptii.

Neque vero dubitare cuiquam licet, quin hic vir Deo fuerit acceptus, & futura manifeste præviderit. Etenim longe adhuc mirabiliora de illo accepimus, quæ E certissimam rerum futurarum notitiam eum habuisse testantur. Sic certe, cum prima vice, Constante adhuc superstite, Constantius male multare eum decrevisset, ipse fuga elapsus, apud quemdam ex familiaribus delituit; longoque temporis spatio mansit in subterraneo, & obscuro quodam domicilio, quod olim aquæ fuerat receptaculum. Nec quisquam ejus rei conscius fuit, præter eos, apud quos latitabat, & ancillam, quæ tantæ

(a) ἡνίκα τῷ πρώτῳ ἔτει. Hujus loci emendatio debetur codici Leonis Allatii, in quo ita legitur, ἡνίκα τὸ πρῶτον, ἔτι Κώνσταντος περιόντος, quam scripturam in versione mea sum secutus. Ceterum, quæ hic narrat Sozomenus de latebris Athanasii in cisterna per sex continuos annos, meræ fabulæ sunt, quas ex Rufini fontibus hausit Sozomenus.

SÆC.IV. tæ fidei visa est, ut illi ministraret. Porro cum Ariani eum vivum comprehendere omni studio niterentur, ancilla donis, ac pollicitationibus, ut credibile est, illecta, eum jamjam erat proditura. Verum insidiis illi a Deo patefactis, insidiatores præveniens, alio migravit. Ancilla vero pœnas dedit, utpote quæ falsum detulisset contra dominos, qui & ipsi aufugerant. Nam contrariæ hæresis propugnatores, non exigui criminis reos faciebant, quicumque vel excipérent, vel occultarent Athanasium: sed eos tanquam Imperatoris jussibus refragrantes, & contra rempublicam insurgentes, ad tribunalia judicum trahebant. Simile quidpiam alio etiam tempore Athanasio contigisse accepi. Nam cum ob ejusmodi causam, tanquam in interiora Ægypti fugiens, adverso flumine navigaret per Nilum, re a quibusdam indicata, insidiatores persequi eum cœperunt, ut comprehenderent. Verum ille admonitus a Deo de illorum persecutione, rem exposuit iis, qui una secum navigabant, jussitque, ut protinus Alexandriam reverterentur. Dum igitur secundo flumine navigat, insidiatores adverso flumine navigantes prætergressus, incolumis ad urbem pervenit; ibique tum ob populi frequentiam, tum ob multitudinem ædificiorum delituit. Ob hæc, & alia ejusmodi plurima ab illo prædicta, calumniabantur eum adversarii, Gentiles scilicet, atque hæretici, quasi magicis artibus ista perficeret. Denique quodam tempore, illo per urbem transeunte, forte supervolans cornix crocitasse dicitur. Turba vero Gentilium, quæ tum illic aderat, eum deridens, rogavit, ut ipsis aperiret, quidnam cornix prædiceret. At ille leniter subridens, Cras, inquit, atque istud vociferans, crastinum diem haudquaquam jucundum vobis fore denuntiat. Significat enim vobis ab Imperatore prohibitum iri, ne cras festum diem celebretis. Quæ Athanasii prædictio, licet ridicula ipsis visa esset, vera tamen apparuit. Crastino enim die magistratibus redditæ sunt Imperatoris literæ, jubentes, ne pagani templa adire, neve solemnes sacrorum ritus, & publicos conventus celebrare sinerentur. Atque ita dies festus, qui tum inciderat, isque summa Gentilium religione, ac magnificentia coli suetus, solutus est. Verum, ut ostendatur eum virum dono Prophetiæ insignitum fuisse, hæc dixisse sufficiat. Cæterum postquam, uti dictum est, ex manibus eorum, qui ipsum comprehensuri venerant, evasit, clerus, ac populus, qui sub ipso erat, Ecclesias aliquamdiu retinuit: donec Præfectus Ægypti, & Dux rei militaris, expulsis iis, qui adhærebant Athanasio, Ecclesias tradiderunt iis, qui Georgium expectabant. Nec multo post Georgius ipse advenit, & Ecclesias

Socr. lib.3. cap.14.

Athanasius eventuum præscius.

Georgii Ecclesias invadentis crudelitas.

A σα, ὡς ἂν αὐτῷ διακονοίη· πολλῆς δὲ οὔσης σπουδῆς ἑτεροδόξοις ζωγρῆσαι τὸν ἄνδρα, οἷα εἰκὸς, ἐπὶ δώροις ἢ ὑποσχέσεσιν ἔμελλεν αὐτὸν καταμηνύειν ἡ θεράπαινα· προαναφήναντος δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπιβουλὴν, φθάσας ἑτέρωθι μετῴκησε· καὶ ἡ θεράπαινα τιμωρίαν ἔδωκεν, ὡς ψευδῆ μηνύσασα κατὰ τῶν δεσποτῶν, οἳ δὴ πεφεύγεισαν· οὐ γὰρ τὸ τυχὸν ἐποιοῦντο ἔγκλημα οἱ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, κατὰ τῶν ὑποδεχομένων ἢ κρυπτόντων Ἀθανάσιον· ἀλλ' ὡς ἀπειθεῖς προστάξεσι Βασιλέως, καὶ περὶ πολιτείαν ἁμαρτάνοντας, εἰς δικαστήριον εἷλκον· καὶ παραπλησίου δ' οὖν καὶ ἄλλοτε ἐπὶ Ἀθανασίῳ συμβάντος εἰς ἀκοὴν ἦλ-

B θον· ἐπεὶ γὰρ κατὰ τοιαύτην αἰτίαν ὡς ἐπὶ Αἴγυπτον φεύγων ἀνέπλεεν ἐπὶ τὸν Νεῖλον, μηνυσάντων τοῦτο τινῶν, ἐδίωκον αὐτὸν οἱ συλληψόμενοι· προμαθὼν δὲ θεόθεν τὴν δίωξιν, ἐξήγγειλε τοῖς συμπλέουσι, καὶ ἀναστρέφειν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκέλευσεν· ἐν δὲ τῷ καταπλεῖν, ἀναπλέοντας τοὺς ἐπιβούλους παραμείψας, ἐπὶ τὴν πόλιν διεσώθη, καὶ ὡς ἐν ὁμίλῳ καὶ πλήθει οἰκημάτων, ἀσφαλέστερον ἐλάνθανεν· ἐκ δὴ τῶν τοιούτων, καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίως προμηνυομένων παρ' αὐτοῦ, διεβάλλετο παρὰ τῶν ἐναντίων Ἑλλήνων τε καὶ ἑτεροδόξων, ὡς γοητείαις ταῦτα κατορθῶν· λόγος οὖν, ποτὲ προϊ-

C όντος αὐτοῦ ἀνὰ τὴν πόλιν, συμβὰν οὕτως ἐφιπταμένην κρῶξαι κορώνην· παρατυχὸν δὲ πλῆθος Ἑλλήνων, οἷα εἰς γόητα ἀποσκῶπτον, ἐξαιτῆσαι εἰπεῖν αὐτοῖς ὅ, τι λέγοι ἡ κορώνη· τὸν δὲ φάναι, ἠρέμα ἐπιγελάσαντα, κρὰς, ὅ ἐστιν αὔριον τῇ Ῥωμαίων φωνῇ· τοῦτο τοίνυν κράζουσα, ἀηδῆ τὴν αὔριον ὑμῖν ἔσεσθαι καταγγέλλει· σημαίνει γὰρ ἐκ προστάγματος τοῦ Ῥωμαίων Βασιλέως κωλυθήσεσθαι ὑμᾶς, τὴν ἑξῆς ἑορτὴν ἄγειν· ἡ δὲ Ἀθανασίου πρόῤῥησις, καίπερ γελοιώδης δόξασα, ἀληθὴς ἐφάνη· τῇ γὰρ ἐς αὔριον γράμματα τοῦ κρατοῦντος

D ἀπεδόθη τοῖς ἄρχουσι, παρακελευόμενα μὴ συγχωρεῖν τοὺς Ἕλληνας τοῖς ναοῖς προσβάλλειν, μηδὲ τὰς συνήθεις θρησκείας καὶ πανηγύρεις ἐπιτελεῖν· καὶ ἡ παρατυχοῦσα τότε ἑορτὴ διελύθη, σεβάσμιός τε οὖσα, καὶ πολυτελὴς Ἕλλησιν· ὡς μὲν οὖν προφητικὸς ὁ ἀνὴρ ἐγένετο, ἀπόχρη τάδε εἰπεῖν· ἐπεὶ δὲ, ὡς εἴρηται, διέφυγε τοὺς ἐπὶ συλλήψει αὐτοῦ παραγενομένους, ἐπί τινι χρόνῳ διέμεινεν ὁ ὑπ' αὐτοῦ Κλῆρος καὶ λαὸς, τὰς Ἐκκλησίας κατέχοντες· εἰς ὅτε δὴ ὁ Αἰγύπτου ὕπαρχος, καὶ ὁ ἡγούμενος τῶν τῇδε στρατιωτῶν, ἐκβαλόντες τοὺς αὐτῷ πειθομένους, παρέδωκαν αὐτὰς τοῖς προσδοκῶσι Γεώργιον· οὐκ εἰς μακρὰν

E δὲ (b) αὐτὸς Γεώργιος ἀφίκετο, καὶ τὰς Ἐκκλησίας

(b) αὐτὸς γεώργιος ἀφίκετο. Recte hoc loco, ac tempore ordinationem, atque ἐνθρονισμὸν Georgii ponit Sozomenus, post victoriam scilicet Constantii, & post extinctam tyrannidem Magnentii, atque Silvani; hoc est an. Chr. 356. De Georgio autem isto multa habet Epiphanius in hæresi Anomœorum, & Gregorius Nazianzenus in Encomio Athanasii. Qui eum Cappadocem quidem fatetur, Hybridam tamen vocat, natum in confinio quodam ignobili Cappadociæ. Patriam ejus apertius adhuc designat Gregorius Nyssenus in libro primo adversus Eunomium, ubi totam Aetii vitam exponit. Locum ejus integrum hic apponam, eo quod in vulgatis editionibus mancus est, ac mutilus. Sic igitur ille, ἐπὶ τούτοις τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου βασιλικῇ δυναστείᾳ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας μεταστεθέντος, Γεωργίου δὲ τοῦ ταρβασθηνίτου τὸν ἐκεῖνον λαὸν διασπῶντος, πόλιν Ἀλεξανδρέως ὁ Ἀέτιος, οὐδενὸς ἔλαττον ἔχων τῶν ὑποτρεφομένων καὶ παρασιτούντων τῷ Καππαδόκῃ· οὐδὲ γὰρ τῆς κολακείας ἀμελήτως εἶχε ὡς τὸν Γεώργιον. ἦν γὰρ δὴ Χαναναῖος κἀκεῖνος, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸν ὁμοιογενῆ καὶ ὁμόφυλον ἐπιτηδείως εἶχε. χαίρειν τε τούτῳ, πάλαι τῇ διαστροφῇ κατειλημμένων τοῦ δόγματος, καὶ εὕρημα εἶναι τῷ Ἀετίῳ κατ' ἐξουσίαν προκείμενον. Ubi vides, Georgium vocari Cappadocem, & Tarbasthenitem, & Chananæum. Tarbasthenitem quidem, eo quod ortus esset Tarbasthenis, qui erat pagus Cappadociæ; Chananæum vero, id est Syrum, propterea quod Cappadoces Syrorum coloni sunt, ut docet Herodotus. Et hac ratione Georgius Cappadox contribulis erat Aetii Syri. Pro voce ἀμελήτως in Gregorio Nysseno malim scribere ἀμελετήτως, quemadmodum legisse videtur Interpres.

(a) εἰς

σίας ὑφ' ἑαυτὸν εἶχε, βιαιότερον δὲ ἢ κατὰ πρόσχημα καὶ ἦθος ἱερέων ἐπιτηδείων κρατεῖν· καὶ πρὸς μὲν πάντας φοβερὸς εἶναι θέλων, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθανάσιον ἐπαινοῦντας ἀπηνής, ὡς δεσμὰ καὶ πληγὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ὑπομεῖναι, οἷα τύραννος ἐνομίζετο· ὑπὸ τοιαύτης δὲ αἰτίας εἰς κοινὸν μῖσος ἐμπεσόντι, κινηθεὶς εἰς ὀργὴν ὁ δῆμος, ἐπέστη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διατρίβοντι, καὶ μικροῦ αὐτὸν διεχρήσαντο· καὶ ὁ μὲν ὧδε κινδυνεύσας, μόλις διεσώθη, καὶ πρὸς Βασιλέα φεύγει· οἱ δὲ τὰ Ἀθανασίου φρονοῦντες, τὰς Ἐκκλησίας κατέσχον· ἐγένετο δὲ τοῦτο οὐκ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ· παραγενόμενος γὰρ ὁ τῆς Αἰγύπτου στρατηγός, πάλιν τοῖς Γεωργίου τὰς Ἐκκλησίας παρέδωκε· μετὰ δὲ ταῦτα ταχυγράφος βασιλικὸς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων Νοταρίων, ἀποσταλεὶς τιμωρῆσαι, πολλοὺς Ἀλεξανδρέων ἐβασάνισε καὶ ᾐκίσατο· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς Γεώργιος ἐπανῆλθε, φοβερώτερος ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς εἰκός, γεγενημένος, καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον μισούμενος, ὡς εἰς κάκωσιν πολλῶν Βασιλέα κεκινηκώς, καὶ ἐπὶ δυσπιστίᾳ καὶ τύφῳ διαβαλλόμενος παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Μοναχῶν· ὧν τῇ δόξῃ τὸ πλῆθος εἵπετο, καὶ τὰς μαρτυρίας ἀληθεῖς ἡγεῖτο, καθότι ἀρετὴν ἤσκουν, καὶ ἐν Φιλοσοφίᾳ ὁ βίος αὐτοῖς ἦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ Λιβερίου τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης. δι' ἃς αἰτίας ἐξόριστος ὑπὸ Κωνσταντίου ἐγένετο· καὶ περὶ τοῦ μετ' αὐτὸν γεγονότος Φίλικος.

ΤΑδε μὲν ὧδε ἐφεξῆς, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν, Ἀθανασίῳ τε καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ συνέβη, μετὰ τὴν Κώνσταντος τελευτήν· σαφηνείας δὲ χάριν ταῦτα, συλλήβδην ἐνταῦθα διηγησάμην· ἀπράκτου δὲ διαλυθείσης τῆς ἐν Μεδιολάνῳ Συνόδου, τοὺς μέν, ἀντειπόντας τοῖς κατὰ Ἀθανασίου σπουδάζουσιν, ἐκποδὼν ἐποίησεν ὁ Βασιλεύς. φυγὴν αὐτῶν καταδικάσας· περὶ πολλοῦ δὲ ποιούμενος πανταχοῦ τὴν Ἐκκλησίαν συμφωνεῖν περὶ τὸ δόγμα, καὶ τοὺς ἱερέας ὁμονοεῖν, ἐβουλεύετο πανταχόθεν Ἐπισκόπους εἰς τὴν δύσιν καλεῖν· ἐνοούμενος δὲ ὡς ἐργῶδες τοῦτο διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης, ἐπόρει μὲν ὅ, τι ποιήσει· παντελῶς δὲ οὐκ ἀφιέμενων δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης, πρὶν εἰς Ῥώμην ἐλθεῖν, καὶ τὴν εἰωθυῖαν Ῥωμαίοις ἐπιτελεῖν πομπὴν κατὰ τῶν νενικημένων, μετακαλεσάμενος Λιβέριον τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον, ἔπειθεν ὁμόφρονα γενέσθαι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσιν, ὧν ἦν καὶ Εὐδόξιος· ἀντεροῦντα δέ, καὶ ἰσχυριζόμενον μή ποτε τοῦτο ποιήσειν, προσέταξεν (*a*) εἰς Βεροίην τῆς Θρᾴκης ἀπάγεσθαι· λέγεται δὲ σὺν ταύτῃ πρόφασιν εἶναι τῆς Λιβερίου φυγῆς, καὶ τὸ μὴ ἑλέσθαι τὴν πρὸς Ἀθανάσιον κοινωνίαν ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ἀνδρείως περὶ τούτου ἀντειπεῖν Βασιλεῖ, ἐπαιτιωμένῳ

A sias in potestatem suam redegit. Qui cum violentius, quam pro more ac dignitate sacerdotali regere instituisset; & tum aliis omnibus terribilem se ostenderet, tum erga eos, qui Athanasio favebant, implacabili esset animo: adeo ut hac de causa tam viri, quam mulieres, vincula & plagas perpessi sint, tyrannus quidam esse videbatur. Cumque ob hanc causam in commune omnium odium incidisset, plebs furore succensa, eum in Ecclesia agentem adorta est, parumque abfuit, quin eum interficeret. Et hic quidem in ejusmodi periculum delapsus, ægre servatus est, & ad Imperatorem se contulit. Illi vero, qui cum Athanasio com- B municabant, Ecclesias obtinuerunt. Verum id non longo tempore stetit. Etenim Dux Ægypti, Alexandriam veniens, Georgii fautoribus easdem denuo tradidit. Posthæc Officialis principis ex schola eorum, qui Notarii appellantur, missus, ut seditiosos supplicio afficeret, multos Alexandrinorum tormentis subdidit, ac verberibus affecit. Nec diu post Georgius ipse revertitur ob ea, quæ jam dixi, terribilior factus, ut credibile est; multoque magis invisus, quam antea, quippe qui Imperatorem ad multorum vexationem incitasset. Præterea ob perfidiam, atque arrogantiam incusabatur a Monachis, quorum sententiam sequebatur populi multi- C tudo, & quorum testimoniis fidem adhibebat, eo quod virtutem excolerent, & philosophicum vivendi genus sectarentur.

CAPUT XI.

De Liberio Episcopo urbis Romæ, quas ob causas a Constantio relegatus sit; & de Felice, qui in ejus locum successit.

ET ista quidem ad hunc modum continua serie, licet non eodem tempore, Athanasio, & Alexandrinorum Ecclesiæ post Constantis obitum contigerunt. Sed nos perspicuitatis causa, cuncta simul hoc loco nar- D ravimus. Porro Mediolanensi Concilio infecta re dissoluto, Imperator eos quidem, qui adversariis Athanasii contradixerant, exilio damnavit. Cum autem omni studio in id incumberet, ut omnes ubique Ecclesiæ in doctrina fidei consentirent, & sacerdotes inter se concordarent, Episcopos ex omnibus locis in Occidentem evocare constituit. Verum ob terrarum, ac maris interjecta spatia, hoc difficile factu esse intelligens, hærebat incertus, quid ageret: nec tamen ab incœpto penitus destitit. Manens igitur in eadem sententia, priusquam Romam ingrederetur, & triumphalem pompam de hostibus superatis populo Romano, ut moris est, exhiberet, accersito ad se Liberio Ro- E manæ urbis Episcopo persuadere conatus est, ut cum Episcopis, qui in ipsius comitatu erant, consentiret, inter quos erat etiam Eudoxius. Sed cum Liberius contradiceret, seque id facturum esse pertinaciter negaret, Imperator Berœam Thraciæ abduci eum jussit. Præter hanc alia quoque relegationis Liberii causa fuisse dicitur, quod scilicet ab Athanasii communione abstinere noluisset, sed hac in parte Imperatori fortiter restitisset,

(*a*) εἰς Βερόιην. In codice Fuketiano scriptum inveni εἰς Βερώην. Apud Theodoritum in libro secundo Historiæ cap. 16. dicitur Βέροια, & apud Theophanem in Chronico.

SÆC. IV. set, qui Athanasium incusabat, quod Ecclesias injuria affecisset, & quod ex duobus fratribus suis, seniori quidem necis causa exstitisset: Constantem vero, quantum quidem in ipso erat, hostem sibi reddidisset. Cum autem objiceret Imperator judicium Episcoporum, qui ubique, ac præsertim in urbe Tyro congregati, Athanasium condemnaverant, his quidem, utpote qui odio, vel gratia, aut metu adducti sententiam tulissent, assentiendum non esse, Liberius dixit. Postulavit autem, ut fides, quæ Nicææ exposita fuerat, omnium ubique Episcoporum subscriptionibus firmaretur: & qui ob eam causam in exilio erant, revocarentur. His vero ita confectis, ne forte Episcopi molestiam, aut damnum afferrent Provincialibus, nulli eorum aut vehicula, aut pecuniæ darentur ex publico: sed cuncti suis sumtibus Alexandriam convenirent; ubi & is, qui injuriam fecerat, & qui passi fuerant, morabantur: ubi crimina probari, & totius rei veritas diligenter inquiri poterat. Ostendens præterea Valentis, & Ursacii testimonium de Athanasio, quod illi libello comprehensum Julio Romanæ urbis Episcopo decessori suo obtulerant, veniam deprecantes, & acta, quæ in Mareote confecerant, falsa esse indicantes: Imperatorem rogabat, ne Athanasium absentem condemnaret, neque iis, qui tum sententiam tulerant, assensum præberet, quippe cum manifestæ essent insidiæ. Quod vero ad fratres attinet, orabat, ne se ulcisci vellet sacerdotali manu: quam non ad hujusmodi facinus, sed ad sanctificationem, & ad omne bonum, ac justum opus promtam, ac paratam esse Deus præcepit. Cum ergo Liberius mandatis Principis minime obtemperaret, Imperator eum in Thraciam deportari jussit, nisi intra biduum sententiam mutaret. At Liberius: mihi vero, inquit, o Imperator, nihil opus est deliberatione. Hæc enim jampridem a me perpensa, ac decreta sunt: & jam nunc iter ingredior. Porro cum abduceretur in exilium, ajunt, Imperatorem quingentos aureos ei misisse: Liberium vero eos aspernatum, dixisse illi, qui attulerat: Abi, & nuntia illi, qui hoc aurum misit, ut assentatoribus, & histrionibus, quos secum habet, illud largiatur; quos præ insatiabili cupiditate, continua egestas quotidie urget, ac cruciat, semper quidem appetentes divitias, nunquam vero satiatos. Nobis vero Christus, qui Patri in omnibus similis est, & annonas, & bona omnia subministrat. Hac itaque de causa Liberius Episcopatu Romano spoliatus est, ejusque administratio commissa est Felici cuidam, illius cleri Diacono. Quem quidem ajunt fidei Concilii Nicæni perpetuo adhæsisse, & quod ad religionem pertinet, omni prorsus reprehensione caruisse. Unum vero illud in eo esse reprehensum, quod etiam ante ordinationem, communione cum hæreticis sociatus fuisset. Ubi

Liberius exulaturus Imperatoris aurum respuit.

Socr. lib. 2. cap. 37.

A μένῳ ὡς τὰς Ἐκκλησίας ἠδίκησε, καὶ τοῖν ἰδίοιν ἀδελφοῖν, (b) τὸν μὲν Πρεσβύτερον ἀπώλεσε· Κώνσταντα δὲ, ὅσον εἰς αὐτὸν ἧκεν, ἐχθρὸν αὐτῷ κατέστησε· προϊσχομένῳ δὲ τὴν κρίσιν τῶν πανταχοῦ, καὶ μάλιστα ἐν Τύρῳ κατ' αὐτοῦ συνεληλυθότων, τούτοις μὲν ὡς κατὰ πάντα πρὸς ἀπέχθειαν καὶ χάριν (c) ἡδέως ψηφισαμένοις μὴ χρῆναι τίθεσθαι ἔλεγε Λιβέριος· ἐζήτει δὲ τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ παραδοθεῖσαν πίστιν ὑπογραφαῖς τῶν πανταχοῦ Ἐπισκόπων κρατύνεσθαι, καὶ τοὺς διὰ τοῦτο ἐν ὑπερορίαις διατρίβοντας μετακαλεῖσθαι· κατορθωθέντων δὲ τούτων, ὥστε μὴ ὀχληροὺς καὶ ἐπιζημίους δόξαι, δη- B μοσίων ὀχημάτων ἢ χρημάτων μὴ μεταδοῦναι τινί· ἀλλ' ἰδίᾳ δαπάνῃ πάντας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνελθεῖν, ἔνθα ὁ ἠδικηκὼς καὶ οἱ ἠδικημένοι, καὶ τῶν ἐγκλημάτων οἱ ἔλεγχοι, καὶ ἀκριβὴς τῆς ἐπὶ τούτοις ἀληθείας βάσανος· ἐπιδεικνύς τε τὴν ἐπὶ Ἀθανασίου ἔγγραφον μαρτυρίαν Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου, ἣν ἐπιδεδώκασιν Ἰουλίῳ τῷ πρὸ αὐτοῦ τὸν Ῥωμαίων θρόνον ἐπιτροπεύσαντι, συγγνώμην αἰτοῦντες, καὶ τὰ πρὸς αὐτῶν ἐν τῷ Μαρεώτῃ πεπραγμένα, ψευδῆ καταμηνύοντες, ἠξίου μὴ καταδικάζειν αὐτοῦ ἀπόντος τὸν Βασιλέα, μὴ δὲ τοῖς τότε ψηφισαμένοις πείθεσθαι, C ἅτε δήλης τῆς ἐπιβουλῆς οὔσης· ἕνεκα δὲ τοῖν ἀδελφοῖν, μὴ προσδοκᾶν αὐτὸν ἀμύνεσθαι διὰ ἱερατικῆς χειρὸς, ἣν οὐχ ἕτοιμον εἰς τοῦτο, ἀλλ' εἰς ἁγιασμὸν καὶ πᾶσαν δικαίαν τε καὶ ἀγαθὴν πρᾶξιν τὸ Θεῖον ἐνομοθέτησεν· ἐπεὶ οὖν οὐ καθυφῆκεν οἷς ἐπέταττε, προσέταξεν αὐτῷ ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν Θρᾴκην ἀπάγεσθαι, εἰ μὴ μετάθοιτο τῆς γνώμης ἐντὸς ἡμερῶν δύο· ἀλλ' ἐμοὶ, ἔφη Λιβέριος, ὦ Βασιλεῦ οὐ βουλῆς δεῖ· πάλαι γὰρ ταῦτα εὖ μοι βεβούλευται καὶ δέδοκται· καὶ τῆς ὁδοῦ ἐντεῦθεν ἤδη ἔχομαι· λέγεται D δὲ ἀπαγομένῳ αὐτῷ πεντακοσίους χρυσοῦς ἀποστεῖλαι· τὸν δὲ μὴ δεξάμενον, εἰπεῖν τῷ κομίσαντι· ἄπιθι, καὶ ἄγγειλον τῷ πεπομφότι τὸ χρυσίον τοῦτο, δοῦναι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν (d) κόλαξι καὶ ὑποκριταῖς, οὓς ὑπὸ ἀπληστίας, διηνεκὴς ἔνδεια ὁσημέραι ὀχλοῦσα κολάζει, ἀεὶ χρημάτων ἐπιθυμοῦντας, μηδέποτε δὲ κορεννυμένους· ἡμῖν δὲ ὁ Χριστὸς ὁ ἐν ἅπασι τῷ Πατρὶ ὅμοιος, τροφεὺς καὶ ταμίας ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν· ἐκ δὴ τοιαύτης αἰτίας καὶ Λιβέριος ἀφῃρέθη τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας· ἐπιτρέπεται δὲ ταύτην Φίληξ Διάκονος τοῦ ἐνταῦθα κλήρου· ὃν ὁμόφρονα φασὶ διαμεῖναι κα- E τὰ τὴν πίστιν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθόσιν, καὶ παντελῶς θρησκείας ἕνεκα ἀνέγκλητον· τουτὶ δὲ μόνον ἐγκαλεῖσθαι, ὅτι γε (e) πρὸ χειροτονίας, καὶ κοινωνίας ἑτεροδόξων ἀνδρῶν ἠνέσχετο·

(b) τὸν μὲν πρεσβύτερον ἀπώλεσε. Extant acta interrogationis Liberii in consistorio coram Principe Constantio apud Theodoritum in lib. 2. Historiæ. Ubi Constantius exprobrare videtur Athanasio mortem fratris sui Constantini. Cujus tamen mortis culpa quomodo in Athanasium cadere possit, equidem non video.

(c) ἡδέως ψηφισαμένοις. Non dubito, quin Sozomenus scripserit πρὸς ἀπέχθειαν καὶ χάριν ἢ δέος ψηφισαμένοις. Tres enim affert causas, ob quas Episcopi iniquam contra Athanasium sententiam tulissent: privatas scilicet simultates, & gratiam, seu metum Potentiorum. Confirmant hanc emendationem Acta interrogationis Liberii, quæ refert Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ capite decimo sexto.

(d) κόλαξι καὶ ὑποκριταῖς. Episcopos Arianos intelligit, quos in comitatu semper habebat Constantius, Auxentium scilicet, & Epictetum, ut discimus ex Actis interrogationis Liberii, quæ referuntur a Theodorito.

(e) πρὸς χειροτονίας καὶ κοινωνίας. Proculdubio scribendum est πρὸ χειροτονίας, quemadmodum legitur in codice

χετο· ὡς δὲ εἰσήλαυνεν εἰς Ῥώμην ὁ Βασιλεὺς, καὶ πολὺς ἦν ὁ ἐνθάδε δῆμος (*f*) περὶ Λιβερίου ἐκβοῶν, καὶ δεόμενος αὐτὸν ἀπολαβεῖν, βουλευσάμενος μετὰ τῶν συνόντων αὐτῷ Ἐπισκόπων, ἀπεκρίνατο μετακαλεῖσθαι αὐτὸν, καὶ τοῖς αἰτοῦσιν ἀποδώσειν αὐτὸν, εἰ πεισθείη τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ ἱερεῦσιν ὁμοφρονεῖν.

A Ubi vero Imperator Romam ingressus est, populus Romanus crebris acclamationibus interpellare eum pro Liberio non destitit, & rogare, ut ipsis restitueretur. Itaque Imperator adhibitis in consilium Episcopis, qui cum ipso erant, respondit, revocaturum se illum, & petentibus redditurum esse, si sacerdotibus, qui in ipsius erant comitatu, consentire vellet.

dice Fuketii, & apud Nicephorum. Sed præterea unius literæ adjectione locus sanandus est hoc modo, καὶ κοινωνίαις ἑτεροδόξων ἀνδρῶν ἠνέσχετο. Potest etiam legi in singulari numero κοινωνίᾳ. Nicephorus certe ita hunc Sozomeni locum accepit. Sic enim habet de Felice, ἓν δὲ αὐτῷ προσήγετο ἔγκλημα, ὅτι πρινὴ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν λαχεῖν, κοινωνῆσαι τοῖς ἑτεροδόξοις ἠνέσχετο. B

In codice Fuketiano hunc locum ita scriptum inveni, καὶ κοινωνίας ἑτεροδόξων ἀνδρῶν ἠνέσχετο. Quam scripturam confirmat Nicephorus, ut proxime vidimus. Itaque re attentius examinata, hanc lectionem præferendam puto.

(*f*) περὶ Λιβερίου ἐκβοῶν. Mallem scribere ὑπὲρ Λιβερίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ Ἀετίου τοῦ Σύρου, καὶ Εὐδοξίου τοῦ μετὰ Λέοντος Ἀντιοχείας γεγονότος, καὶ περὶ τοῦ ὁμοουσίου.

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, εἰς τὸ φανερὸν ἐδίδασκεν Ἀέτιος ἣν εἶχε περὶ Θεοῦ δόξαν· ἦν δὲ τότε (*a*) Διάκονος τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας, παρὰ Λεοντίου γενόμενος· τὰ αὐτὰ δὲ Ἀρείῳ ἐδόξαζε, κτιστὸν, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀνόμοιόν τε λέγων τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· ἐριστικὸς δέ τις εἰς ἄγαν ὢν, καὶ τολμηρὸς ἐν (*b*) τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ἀσφαλῶς C τε καὶ ποικίλως τοῖς λογισμοῖς χρώμενος, ἔδοξεν ἑτερόδοξος εἶναι οἷς ὁμοίως ἐφρόνει· ἐκβληθεὶς τε τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, ἐσκήπτετο παραιτεῖσθαι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, ὡς Ἀρείῳ κεκοινωνηκότας μὴ δέον. ὅτι, φησὶν, ἐπιώρκησεν, ἡνίκα μεταμεληθεὶς ὀμώμοκε Κωνσταντίνῳ τῷ Βασιλεῖ, συνῳδὰ φρονεῖν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθόσι· καὶ τὰ μὲν ὧδε λέγεται· ἔτι δὲ τοῦ Βασιλέως ἐν τῇ πρὸς δύσιν ἀρχομένῃ διάγοντος, ἀγγέλλεται τετελευτηκέναι Λεόντιος ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος· ὡς φυλακῆς δὲ προσδεομένης τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας, ἐδεήθη τοῦ Βασιλέως Εὐδόξιος ἐπανελθεῖν εἰς Συρίαν· ἐπιτραπεὶς δὲ τοῦτο, σπουδῇ καταλαμβάνει τὴν Ἀντιόχειαν· D καὶ περιποιεῖται ἑαυτῷ τὴν ἐνθάδε Ἐπισκοπὴν, μήτε Γεωργίου τοῦ Λαοδικείας Ἐπισκόπου, μήτε Μάρκου τοῦ Ἀρεθούσης, οἳ δὴ τότε τῶν ἐν Συρίᾳ Ἐπισκόπων ἐπίσημοι ἦσαν, μήτε τῶν ἄλλων οἷς ἡ χειροτονία διέφερε, συνθεμένων· λόγος δὲ ταῦτα τὸν αὐτὸν πραγματεύσασθαι κατὰ γνώμην τοῦ κρατοῦντος, τῶν ἐν Βασιλείοις Εὐνούχων συμπραξάντων· οἳ ἅμα Εὐδοξίῳ τὸ Ἀετίου δόγμα ἐπῄνουν, καὶ ἀνόμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐδόξαζον· ὡς οὖν ἐκράτησε τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας, παῤῥησίας λαβόμενος, περιφανῶς ἤδη προΐστατο τῆς τοιαύτης αἱρέσεως· καὶ συνελθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἅμα τοῖς τὰ τοιαῦτα φρονοῦσιν, ὧν ἦσαν καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Ἐπίσκοπος, E καὶ Οὐράνιος ὁ Τύρου· (*c*) ὃς μετὰ τοῦ ὁμοιουσίου

CAPUT XII.

De Aetio Syro, deque Eudoxio Antiochiæ post Leontium Episcopo, & de Consubstantiali.

Socr. lib. 2. cap. 35.

PEr idem tempus Aetius, quam de Deo habebat opinionem, palam docuit. Erat is tum Diaconus Antiochensis Ecclesiæ a Leontio ordinatus. Idem autem sentiebat cum Ario; filium scilicet creatum esse, & ortum ex nihilo, patrique dissimilem. Sed cum supra modum contentiosus esset, & in disputationibus de Deo audacior, variisque, C ac firmis uteretur ratiocinationibus, ab iis ipsis, quibuscum consentiebat, hæreticus est habitus. Quam ob causam ex eorum Ecclesia ejectus, finxit, se illorum communionem ideo detrectare, quod cum Ario contra jus, fasque communicassent. Ajebat enim, Arium pejerasse, tunc cum pœnitentia ductus, Constantino Imperatore juravit, se prorsus idem sentire cum Episcopis, qui Nicææ consederant. Et hæc quidem de Aetio ita commemorantur. Cæterum Imperatore adhuc in Occidentis partibus commorante, nuntius allatus est de morte Leontii Antiocheni Episcopi. Eudoxius itaque, quasi Ecclesia illa custode indigeret, petiit ab Imperatore, ut in Syriam reverteretur. Quod D cum impetrasset, celeriter Antiochiam venit: ejusque loci Episcopatum sibi assumsit, nec Georgio Laodiceno Episcopo, nec Marco Arethusio, qui tunc temporis inter Episcopos Syriæ præcipui habebantur, nec aliis item Episcopis, penes quos jus ordinandi erat, consentientibus. Fama porro est, id illum egisse ex sententia Imperatoris, suffragantibus Eunuchis Palatii: qui una cum Eudoxio opinionem Aetii sequebantur, & Filium Patri dissimilem esse asserebant. Postquam igitur Ecclesiæ illius compos factus est, licentiam nactus, exinde opinionis illius patrocinium palam suscepit. Et conventu E Antiochiæ celebrato una cum Episcopis, qui eidem opinioni favebant, ex quorum numero erat Acacius Episcopus Cæsareæ Palæstinæ, & Uranius Tyri, una cum similis substan-

(*a*) Διάκονος παρὰ Λεοντίου. Idem scribit Socrates. Epiphanius tamen in hæresi Anomœorum Aetium a Georgio Alexandrino Episcopo Diaconum factum esse scribit.

(*b*) τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις. Post hæc verba deerat integra linea, quam ex optimo codice Fuketiano supplevi in hunc modum: ἀσφαλῶς τε καὶ ποικίλως τοῖς λογισμοῖς χρώμενος, ἔδοξεν ἑτερόδοξος, &c. Eandem scripturam in suo codice invenerat Nicephorus. Hunc enim Sozomeni locum ita expressit in cap. 36. lib. 9. τῷ δὲ εἰς ἔριδι καὶ τὸ σφόδρα περὶ Θεοῦ τολμηρὸν διαλέγεσθαι, ποικίλοις τε χρῆσθαι συλλογισμοῖς, ἐδόκει τοῖς ὁμόφροσι διάφορος εἶναι. Vides, Nicephorum hic legisse ποικίλως τε συλλογισμοῖς χρώμενος. Omisit tamen Nicephorus adverbium illud ἀσφαλῶς, quo significatur, Aetium accuratis & exactis usum esse argumentationibus juxta Aristotelis regulas.

(*c*) ὃς μετὰ τοῦ ὁμοουσίου. Henricus Savilius ad latus sui codicis hæc adnotavit, *Imperfecta sententia, nisi tollas* ὃς. Cujus viri opinioni libenter assentior, licet apud Nicephorum idem quoque legatur articulus. Verum, ut monuit Savilius, utrobique delendus est. Non enim de Uranio Episcopo Tyri hæc dicuntur, sed de Eudoxio; qui collecta Antiochiæ Synodo utrumque simul vocabulum, ὁμου-

SÆC. IV. stantiæ vocabulo consubstantialis etiam vocem rejecit; causatus, Occidentales quoque Episcopos idem decrevisse. Etenim Hosius una cum quibusdam illarum partium Episcopis, ad extinguendam Valentis, Ursacii, & Germinii pertinaciam, vi coactus apud Sirmium, ut superius dixi, consenserat, ut neque consubstantialis, neque similis substantiæ vocabulum usurparetur: quippe cum nec in sacris literis ea vocabula usquam reperirentur, & curiosa divinæ substantiæ investigatio humanæ mentis captum longe superaret. Ad eos igitur, utpote qui Hosii super ea re literas expressissent, Epistolam misit Eudoxius, gratias agens Valenti, Ursacio, atque Germinio; eorumque ministerio adscribens, quod Occidentales recte sentirent.

Hosii lapsus.

Cap. 6. versus finem.

A σίου καὶ τὸ ὁμοούσιον ὄνομα ἠθέτει, πρόφασιν ποιούμενος ὡς καὶ οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν Ἐπίσκοποι ταῦτα ἐψηφίσαντο. Ὅσιος γὰρ ἅμα τισὶ τῶν ἐνθάδε ἱερέων, (d) ἐπὶ καταλύσει τῆς Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου, καὶ (e) Γερμανίου φιλονεικίας, βιασθεὶς ἐν Σιρμίῳ, ὡς εἴρηται, συνεχώρησε μήτε ὁμοούσιον μήτε ὁμοιούσιον λέγειν. ὡς μὴ δὲ ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἐγνωσμένων τῶν ὀνομάτων, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπων ὂν, οὐσίαν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν· ὡς κατωρθωκόσι δὲ περὶ τούτου τὰ Ὁσίου γράμματα, πρὸς αὐτοὺς (f) ἐπιστολὴν διεπέμψατο, Οὐάλεντι, καὶ Οὐρσακίῳ, καὶ Γερμανίῳ χάριν ὁμολογοῦντες, καὶ τοῦ ὀρθῶς δοξάζειν τοὺς ἐν τῇ δύσει, τὰς ἀφορ-
B μὰς αὐτοῖς ἀνατιθέντες.

ὁμοούσιον, & ὁμοιούσιον condemnavit. Porro hæc Antiochena Synodus ab Eudoxio congregata est anno Christi 357. paulo post Sirmiensem Synodum, in qua Hosius impiam illam fidei professionem ediderat. In hac Antiochena Synodo, perinde ac in illa Sirmiensi, in qua Hosius naufragium fecit, damnatum est nomen *substantiæ*, & ὁμοούσιον, atque ὁμοιούσιον ex æquo rejecta sunt. Legati etiam missi sunt ad Constantium Imperatorem, Asphalius Presbyter una cum aliis, qui Synodicam epistolam ad eum perferrent, ut hic testatur Sozomenus. Ceterum sub exitum anni 357. hanc Synodum collectam esse conjicio. Etenim Eudoxius, dum adhuc Constantius Romæ ageret, audita morte Leontii, statim Roma Antiochiam profectus, Antiochenam sedem per ambitum occupavit. Roma igitur profectus fuerat mense Majo. Nam sub exitum hujus mensis Constantius Roma egressus est. Unde obiter notandus est error Baronii, qui Constantii ingressum in urbem Romam, & Eudoxii professionem, ac translationem assignat anno Christi trecentesimo quinquagesimo sexto. Sed hunc errorem refellit Ammianus Marcellinus, & Idatius in Fastis. Proinde Eudoxius ante Julium mensem Antiochenam sedem obtinere non potuit. Quo item tempore Tractatus ille apud Sirmium factus est, in quo Hosius, & Potamius impiam illam fidei professionem ediderunt, quam Valens, & Ursacius, ac Germinius ad Eudoxium miserunt. Quare non nisi sub finem hujus anni Eudoxius Synodum suam congregare, & Valentis, atque Ursacii literis respondere potuit.

(d) ἐπὶ καταλύσει τῆς οὐάλεντος καὶ οὐρσακίου. Notandus est hic locus. Optime enim Sozomenus Hosii lapsum excusat duabus rationibus. Primo enim ait, Hosium huic formulæ consensisse eo consilio, ut Valentis, Ursacii, ac Germinii pertinaciam extingueret; qui *homousii* quidem vocabulum ferre non poterant, quippe quod nusquam in Sacris literis extaret: *homœusii* vero nomen, quod nec uspiam legebatur, introducere studebant. Hosius ergo dispensative, & συγκαταβατικῶς, ut eorum pervicaciam frangeret, utrumque vocabulum pariter tolli passus est. Deinde vi, ac terrore compulsum Hosium id fecisse, ait Sozomenus. Qua quidem ratione etiam Athanasius Hosium
C excusat.

(e) Γερμανίου. Sic fere Græci appellant eum, qui vero nomine Germinius dicebatur. Hic Photino damnato, atque in exilium pulso, Cyzico accitus, ex Presbytero ad Episcopatum Sirmiensem promotus fuerat ann. Christi 351. ut testatur Athanasius tum in Oratione prima adversus Arianos, quæ scripta est anno Christi 356. tum in epistola ad Solitarios. Vide, quæ notavi ad Socratem.

(f) ἐπιστολὴν διεπέμψατο. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui διεπέμψαντο emendarunt. Quam emendationem confirmant ea, quæ sequuntur.

CAPUT XIII.

Quomodo Eudoxio res novas agitanti Georgius Laodicenus literas miserit, ut eum reprimeret: & de missis ab Ancyrano Concilio legatis ad Constantium.

CUm Eudoxius ad hunc modum res turbaret, multi ex Antiochena Ecclesia, qui ejus conatibus resistebant, ab eo ejecti sunt: qui acceptis literis Georgii Laodicensis Episcopi, Ancyram Galatiæ venerunt. Forte enim tunc Basilius ad dedicationem basilicæ a se constructæ, multos vicinarum urbium Episcopos convocaverat: quibus Epistolam Georgii tradidit, quæ sic habet.

Dominis honoratissimis, Macedonio, Basilio, Cecropio, Eugenio, Georgius in Domino salutem.

Aetii naufragium totam pene comprehendit Antiochiam. Etenim Eudoxius discipulos execrabilis Aetii, qui a vobis ignominia notati sunt, omnes suscipiens, in clerum promovet, ipsumque Aetium hæreticum præcipuo honore prosequitur. Succurrite igitur tantæ civitati, ne illius naufragio totus simul

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὅτι νεωτερίζοντι τῷ Εὐδοξίῳ γράμματα ἔπεμψε Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, ἀνασέλλων αὐτόν· καὶ περὶ τῶν ἐξ Ἀγκύρας πρέσβεων εἰς Κωνστάντιον.

D

ΕΠεὶ δὲ ὧδε ἐνεωτέριζεν Εὐδόξιος, καὶ πολλοὶ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας ἐναντιούμενοι αὐτῷ ἐξηλάθησαν. γράμματα λαβόντες Γεωργίου τοῦ Λαοδικείας Ἐπισκόπου, παρεγένοντο εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας· ἔτυχε γὰρ Βασίλειος ἐπὶ καθιερώσει ἧς ἐδείματο Ἐκκλησίας, συγκαλέσας πολλοὺς τῶν πλησιοχώρων Ἐπισκόπων, οἷς ἀπέδωκεν τὴν Γεωργίου ἐπιστολήν· ἔχει δὲ ὧδε.

Κυρίοις τιμιωτάτοις, Μακεδονίῳ, Βασιλείῳ, (a) Κεκροπίῳ, Εὐγενίῳ, Γεώργιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

E

Τὸ Ἀετίου ναυάγιον, σχεδόν πως πᾶσαν κατείληφε τὴν Ἀντιοχέων· τοὺς γὰρ παρ' ὑμῖν ἀτιμαζομένους μαθητὰς τοῦ δυσωνύμου Ἀετίου πάντας καταλαβὼν Εὐδόξιος, εἰς κλῆρον προβάλλεται, ἐν τοῖς μάλιστα τετιμημένοις ἔχων τὸν αἱρετικὸν Ἀέτιον· καταλάβετε οὖν τὴν τηλικαύτην πόλιν, μὴ τῷ ναυαγίῳ αὐτῆς καὶ ἡ

(a) Κεκροπίῳ Γεώργιος. In codice Fuketiano, & apud Nicephorum additur præterea nomen Eugenii hoc modo: κεκροπίῳ καὶ Εὐγενίῳ. Erat autem Eugenius iste Episcopus Nicææ, ut superius observavi. Ceterum hæc Georgii Laodiceni epistola adversus Eudoxium, recitata quidem est in Concilio Ancyrano, ut docet Epiphanius in hæresi Semiarianorum; non tamen scripta est ad Episcopos Synodi Ancyranæ, ut patet ex nominibus Episcoporum, quæ hic leguntur in titulo epistolæ Georgii. Nullus enim ex istis Synodo Ancyranæ interfuit, præter Basilium.

(b) ὥστε

καὶ ἡ οἰκουμένη παρασυρῇ· καὶ εἰς ταυτὸν γενόμενοι, ὅσους καὶ γενέσθαι ἐγχωρεῖ, παρὰ τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων ὑπογραφὰς ἀπαιτήσατε· ἵνα καὶ Ἀέτιον ἐκβάλῃ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας Εὐδόξιος, καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὄντας, προχειρισθέντας, εἰς κανόνας ἐκκόψῃ· ἢ ἐὰν ἐπιμείνῃ μετὰ Ἀετίου ἀνόμοιον καλῶν, καὶ τοὺς τοῦτο τολμῶντας λέγειν τῶν μὴ λεγόντων προτιμῶν, οἴχεται ὑμῖν, ὡς φθάσας ἔφην, τέως ἡ Ἀντιοχέων· τάδε μὲν περιεῖχεν ἡ Γεωργίου ἐπιστολή· οἱ δὲ ἐν Ἀγκύρᾳ Ἐπίσκοποι, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὁ Εὐδοξίου νεωτερισμὸς, ἐξ ὧν περὶ τοῦ δόγματος ἐγγράφως ἐψηφίσατο μεθ' ὧν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνῆλθε, δηλοῦσι ταῦτα τῷ Βασιλεῖ· καὶ ἐξαιτοῦσι γενέσθαι τινὰ πρόνοιαν, (b) ὥστε κρατεῖν τὰ ἐν Σαρδικῇ, καὶ ἐν Σιρμίῳ, καὶ ταῖς ἄλλαις Συνόδοις κεκριμένα, ἐν αἷς συνεδόκει ὅμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· καὶ αἱροῦνται περὶ τούτου πρεσβεύειν πρὸς Βασιλέα, αὐτός τε Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας Ἐπίσκοπος, καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας, καὶ Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Λεόντιος Πρεσβύτερος (c) ἐκ θαλαμηπόλεως Βασιλικοῦ· ὡς δὲ ἀφίκοντο εἰς τὰ Βασίλεια, καταλαμβάνουσιν Ἀσφάλιον Πρεσβύτερον ἐξ Ἀντιοχείας, εἰς ἄγαν σπουδαστὴν τῆς Ἀετίου αἱρέσεως, ἤδη πράξαντα ἐφ' ᾧ παρεγένετο, καὶ γράμματα παρὰ Βασιλέως κομισάμενον, ἐκδημεῖν μέλλοντα· καταμηνυθείσης δὲ τῆς αἱρέσεως διὰ τῶν ἐξ Ἀγκύρας πρέσβεων, καταψηφίζεται Κωνστάντιος τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον· καὶ ἀνακομίζεται παρὰ Ἀσφαλίου τὴν ἰδίαν ἐπιστολήν· γράφει δὲ τάδε.

simul orbis abripiatur. Et in unum congregati, quotquot convenire potuerint, ab aliis Episcopis subscriptiones postulate; eo consilio, ut Eudoxius & Aetium ipsum ex Antiochena Ecclesia expellat, & discipulos illius in clericorum album relatos expungat. Quod si cum Aetio filium patri dissimilem dicere perrexerit, eosque, qui istud dicere audent, iis, qui aliter dicunt, anteponere, periit vobis, ut jam dixi, urbs Antiochia. Et epistola quidem Georgii hæc continebat. Episcopi vero, qui Ancyræ convenerant, cum novandi studium Eudoxii manifeste deprehensum esset ex conscriptione fidei, quam ille una cum Episcopis Antiochiæ congregatis ediderat, rem Imperatori significarunt. Postularuntque ab eo, ut diligenter provideret, ut ea, quæ in Serdicensi, Sirmiensi, aliisque Conciliis decreta fuerant, firma, ac stabilia permanerent: quibus in Conciliis definitum erat communi consensu, filium patri similem esse secundum substantiam. Deliguntur itaque ad Imperatorem legati, Basilius ipse Episcopus Ancyræ, Eustathius Sebastiæ, Eleusius Cyzici; & cum illis Leontius quidam, ex Imperatoris cubiculario Presbyter. Qui cum ad comitatum pervenissent, offendunt illic Asphalium Antiochenæ Ecclesiæ Presbyterum, ardentissimum fautorem dogmatis Aetii: qui confectis rebus, quarum causa advenerat, & literis a Principe impetratis, reditum jam parabat. Verum indicata hæresi per legatos, qui Ancyra venerant, Constantius Eudoxium quidem cum suis condemnavit: Epistolam vero suam ab Asphalio recepit, ejusque loco ista scripsit.

(b) ὥστε κρατεῖν τὰ ἐν Σαρδικῇ καὶ ἐν Σιρμίῳ. Per Serdicensem Synodum intellige, non illam œcumenicam Synodum Catholicorum, sed alteram Pseudosynodum Serdicensem Orientalium Episcoporum, cujus exstat epistola synodica apud Hilarium in Fragmentis, & ad calcem epistolæ adjecta est formula fidei, in qua homousii quidem nulla fit mentio, anathemati tamen subjiciuntur ii, qui dicunt Filium Dei ex alia esse substantia, & non ex Deo. Per Sirmiensem autem Synodum intelligit hic Sozomenus, non illam, in qua Hosius blasphemiam suam conscripserat. Nam adversus istam Hosii formulam collecta erat Synodus Ancyrana. Intelligenda igitur est Sirmiensis illa, in qua depositus est Photinus, & fidei formula a Marco Arethusio Græce dictata est. Idque aperte confirmat Ancyrani Concilii Synodica, quam refert Epiphanius in hæresi Semiarianorum. Illic enim Episcopi, qui Ancyræ erat congregati, optasse se dicunt, & votis omnibus concupisse, ut post Antiochenæ fidei formulam, & post Serdicensem Synodum, quam Sirmiensis Synodus excepit, omnis deinceps altercatio, ac disputatio tolleretur. Porro Ancyrana Synodus congregata est anno Christi 358. paulo ante Pascha, ut docte observavit Petavius in animadversionibus ad Epiphanium in hæresi Semiarianorum. Mirum vero est, Sozomenum hoc loco nullam gestorum Ancyrani hujus Concilii facere mentionem. Solam enim legationem ad Constantium Imperatorem missam commemorat. De Synodica vero epistola, deque formula Fidei ab iisdem conscripta, quæ apud Epiphanium, & Hilarium legitur, nihil dicit.

(c) ἐκ θαλαμηπόλεως βασιλικοῦ. Musculus, & Christophorsonus verterunt *ex Thalamepoli regia*: quod est ridiculum. Leontius iste Presbyter erat Antiochenus, qui una cum aliis Clericis ejusdem Ecclesiæ Ancyram venerat, questurus de Eudoxio Episcopo Antiochiæ; & Georgii Laodiceni literas secum attulerat. Fuerat autem antea Cubicularius Imperialis palatii. Sic enim Nicephorus hunc Sozomeni locum expressit, καί τις πρεσβύτερος ἐκ θαλαμηπόλων βασιλικῶν Λεόντιος. Ceterum mirari quis non immerito possit, quomodo Eleusius Cyzicenus inter Legatos Ancyranæ Synodi nominetur, cum ejus nomen nequaquam reperiatur inter eos, qui Ancyranæ Synodo subscripsisse leguntur apud Epiphanium. An dicendum est, nomen Eleusii omissum esse in libris Epiphanii? an potius Eleusium absentem per presbyterum suum, quem ad Synodum miserat, subscripsisse; ipsum tamen nihilominus Legatum a Synodo esse nominatum?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου Βασιλέως, ἀποβαλλομένη Εὐδόξιον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν.

Νικητὴς Κωνστάντιος μέγιστος σεβαστὸς, τῇ κατὰ Ἀντιόχειαν ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ.

Εὐδόξιος οὐ παρ' ἡμῶν ἧκε· μηδεὶς οὕτως οἰέσθω· πόῤῥω τοῦ προστίθεσθαι τοιούτοις ἐσμέν· εἰ δὲ μετὰ ἄλλων, καὶ τοῦτο σοφίζονται, ἄδηλοι δήπουθεν εἰσὶν εἰς τὸ κρεῖττον κομψευόμενοι· τίνων γὰρ ἂν ἑκόντες ἀπόσχοιντο, οἱ δυναστειῶν ἕνεκεν τὰς πόλεις ἐπιόντες, ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην μετα-

CAPUT XIV.

Constantii Imperatoris epistola, qua Eudoxius, & qui cum eo erant, jubentur expelli.

Victor Constantius Maximus Augustus, Sanctæ Ecclesiæ, quæ est apud Antiochiam.

Eudoxius non a nobis missus advenit: nemo vestrum ita existimet. Longe aliter affecti sumus, quam ut talibus favere velimus. Quod si ut cætera, sic istud quoque argute confingunt, manifesto produnt, se divino numini illudere. Quibus enim rebus sua sponte parcant ii, qui dominandi cupiditate accensi,

SÆC. IV.

cenſi, urbes invadunt, & ex alia civitate in aliam tranſiliunt, tanquam vagi quidam ſedium mutatores: plus habendi cauſa omnem receſſum rimantes. Fama porro eſt, apud illos eſſe quoſdam circulatores, quos ne nominare quidem fas ſit; officinam impiam, ac nequiſſimam. Intelligitis omnino per vos ipſi factionem illam. Plane ex verbis Aetium agnoſcitis, & ſectatores hæreſeos illius: quibus hoc unum ſtudium eſt, ut imperitam multitudinem corrumpant. Sed enim verſuti illi, & ad quidvis audendum parati, id apud quoſdam impudenter jactarunt, gratam nobis eſſe ipſorum ordinationem, qua ſemetipſos ordinarunt. Hæc quidem ab iis jactantur, qui talia diſſeminare ſolent. Verum res ipſa nec omnino ita ſe habet, nec proxime eo accedit. Revocate quæſo in memoriam primos illos ſermones, tunc cum de fide inquireremus; quibus demonſtratum eſt, ſervatorem noſtrum eſſe filium Dei, & ſimilem patri ſecundum ſubſtantiam. Verum generoſi iſti, qui de Deo temere proferunt, quicquid in buccam venerit, eo impietatis progreſſi ſunt, ut & ipſi nova quædam aliter quam ſe res habet, opinentur, & alios ea docere conentur. Ac nos quidem plane perſuaſum habemus, id in caput ipſorum recaſurum eſſe. Interim vero ſufficiet, a cœtibus Eccleſiaſticis, & a publico conventu eos arceri. Neque enim impræſentiarum dicere velim ea, quæ paulo poſt paſſuri ſunt, niſi a rabie iſta temperaverint. Jam vero (quid enim mali quotidie non accumulant?) peſſimos quoſque tanquam ex mandato in unum congregantes, illos, inquam, hæreſeos duces, atque auctores, in clerum adſcribunt, venerabilem cœtum hoc pacto adulterantes: quaſi liceat ipſis pro libito agere, ac ferre omnia. Enimvero quiſnam mortalium iſtos ferat, qui urbes quidem impietate referciunt: externam autem regionem piaculis inquinant: id unum ſtudio habentes, ut omnibus bonis infeſti ſint? Faceſſat callida factio, & divinis thronis inſidere deſinat. Jam tempus eſt, ut veritatis alumni prodeant in lucem, & in medium procedant, quicumque antea patris ſedibus extorres, metu cohibebantur. Deprehenſa enim eſt illorum aſtutia: nec ars ulla excogitari poteſt, quæ illos ab impietate poſſit eximere. Bonorum virorum officium eſt, fidem patrum perpetuo retinere, eamque, uti dictum eſt, augere, ulterius vero nihil curioſe inquirere. Libenter autem hortarer eos, qui licet ſero, ex hujus erroris barathro emerſerunt, ut ei ſententiæ accedant, quam Epiſcopi divinarum rerum ſcientia præditi, rite, atque ordine de Deo promulgarunt. Hoc igitur modo parum abfuit, quin hæreſis illa, quæ dicitur Anomœorum, eo tempore prævaleret.

A μεταπηδῶντες, ὥσπερ τινὲς μετανάσαι· πάντα μυχὸν πολυπραγμονοῦντες ἐπιθυμίᾳ τοῦ πλείονος· εἶναι δὲ λόγος περὶ αὐτοὺς ἀγύρτας τινὰς, καὶ σοφιςὰς, οὓς οὐδὲ ὀνομάζειν θέμις. (a) ἐργαςήριον πονηρὸν, καὶ δυσσεβέςατον· πάντως που καὶ αὐτοὶ συνίετε τὸ σύςημα· πάντως ἐκ τῶν λόγων (b) τὸν Α᾿έτιον γνωρίζετε, καὶ τοὺς περὶ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐσχολακότας· οἷς ἓν μόνον τοῦτο ἔργον ἐςὶ, τὸ διαφθείρειν τὰ πλήθη· ἀλλ᾿ οἱ κομψοὶ καὶ πρὸς πάντα εὔτολμοι, ἤδη τι τοιοῦτον πρός τινας ἐνεανιεύσαντο, ὅτι χαίροιμεν αὐτῶν τῇ χειροτονίᾳ, ἣν ἑαυτοὺς ἐχειροτόνησαν· ταῦτα παρ᾿ ἐκείνων μὲν ᾄδεται, τῶν
B τὰ τοιαῦτα θρυλλεῖν εἰωθότων· ἔςι δ᾿ οὐδ᾿ ὅλως πόθεν, (c) οὐδ᾿ ἐγγύς· καίμοι τῶν πρώτων ἀναμνήσθητε λόγων, ὅτε περὶ πίςεως ἐσκοποῦμεν. ἐν οἷς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεδείκνυτο ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ κατ᾿ οὐσίαν ὅμοιος τῷ πατρί· ἀλλ᾿ οἱ γενναῖοι, καὶ περὶ τοῦ κρείττονος λέγοντες εὐχερῶς τὰ παριςάμενα, ἐς τοσοῦτον προῆλθον ἀθείας, ὥςε καὶ ἄλλα τινὰ παρὰ τὰ ὄντα νομίζειν, καὶ τοὺς ἄλλους πειρᾶσθαι διδάσκειν· οἷς ὅτι μὲν εἰς κεφαλὴν τρέψεται, πάνυ πεπιςεύκαμεν· ἀρκέσει δὲ τέως εἴργεσθαι Συνόδων αὐτοὺς καὶ συλλόγου κοινοῦ· (d) μὴ
C γὰρ δὴ εἰπεῖν προαχθείην ἐν τῷ παρόντι, ὅσα μικρὸν ὕςερον ἐκεῖνοι πείσονται, ἢν μὴ τῆς λύσσης ταύτης ἀπόσχοιντο· οἱ δὲ, καὶ τί γὰρ οὐκ ἐπεισάγουσι τῷ κακῷ, τοὺς πονηροτάτους ὥσπερ ἐξ ἐντολῆς ἀγείροντες, τούτους δὴ τοὺς τῶν αἱρέσεων ἀρχηγοὺς, εἰς τὸν κλῆρον καταλέγουσι, χρῆμα σεμνὸν οὕτω (e) κιβδηλεύοντας, ὥσπερ ἐξὸν αὐτοὺς ἄγειν, καὶ φέρειν ἅπαντα· καίτοι τίς ἂν εἰς ζῶντας τελῶν, τούτων ἀνάσχοιτο, οἳ τὰς μὲν πόλεις τοῦ δυσσεβεῖν ἐμπιπλῶσι, τὴν δὲ ὑπερορίαν μιάσμασιν ἀποκρύπτουσιν· ἓν τοῦτο μόνον ἔργον ἀγαπῶντες, τὸ τοῖς καλοῖς ἀπεχθάνεσθαι διηνεκῶς· ἐρρέτω πανοῦργόν τι σύςημα θειοτέροις
D θώκοις ἐνιδρύσαι· νῦν ὥρα τοὺς τῆς ἀληθείας τροφίμους εἰς φῶς ἥκειν, καὶ μέσους, ὅσοι τῶν ἠθῶν ἐκφυγόντες, φόβῳ κατείχοντο πάλαι. τὰ γὰρ δὴ σοφὰ τούτων ἐξέλεγκται· καὶ μηχανῆς οὐδεὶς ἔςαι τρόπος κενὸς, ὃς ἐξαιρήσεται τούτους τοῦ δυσσεβεῖν· ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον, τῇ πίςει τῶν πατέρων συζῆν, καὶ ταύτην ἐπαύξειν ὡς εἴρηται· πέρα δὲ μὴ πολυπραγμονεῖν· παραινέσαιμι δ᾿ ἂν καὶ τοὺς ἐκ τοῦ βαράθρου ὀψέποτε μεταθεμένους, θέσθαι ταύτῃ τῇ ψήφῳ, ἣν οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἐψηφίσαντο δεόντως Ε᾿πίσκοποι· ἐξ ἐκείνου μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον παρ᾿ ὀλίγον ἐκινδύνευσε κρατεῖν
E ἡ τῶν Α᾿νομοίων καλουμένη αἵρεσις.

(a) ἐργαςήριον πονηρὸν. Scribendum mihi videtur ἐργαςηρίων πονηρῶν τὸ δυσσεβέςατον: Id eſt, *Sceleſtiſſima malorum hominum officina*.

(b) τὸν Α᾿έτιον γνωρίζετε. Quis non videt ſcribendum hic eſſe τὸν Α᾿έτιον? Miror tamen id nec a Chriſtophorſono, nec a Lango, qui Nicephorum interpretatus eſt, animadverſum fuiſſe. Certe cuncta, quæ præceſſerunt, Aetium manifeſte deſignant.

(c) οὐδ᾿ ἐγγύς. Sic etiam legitur apud Nicephorum. In codice tamen Fuketiano deeſt vox ἐγγύς.

(d) οὐ γὰρ δὴ εἰπεῖν προαχθείην. Hujus loci emendatio debetur codici Allatiano, in quo ita ſcribitur: μὴ γὰρ δὴ προσαχθείην εἰπεῖν, &c. Quam lectionem in verſione mea ſum ſecutus.

(e) κιβδηλεύοντας. Proculdubio ſcribendum eſt κιβδηλεύοντος. Hæc enim referuntur ad Eudoxium, qui impios homines, ac ſceleratos in clerum allegebat.

CA- KE-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕʹ.

Ὡς ἐν Σιρμίῳ γενόμενος ὁ Κωνστάντιος, πάλιν μετακαλεῖται Λιβέριον, καὶ τῇ Ῥώμῃ ἀποκαθίστησι· συνιερατεύειν δὲ καὶ Φήλικα ἐπιτρέπει.

Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς Σίρμιον ὁ Βασιλεὺς, πρεσβευσαμένων τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως Ἐπισκόπων, μετακαλεῖται Λιβέριον (*a*) ἐκ Βεροίας· παρόντων τε τῶν ἀπὸ τῆς ἕω πρέσβεων, συναγαγὼν τοὺς παρατυχόντας ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἱερέας, ἐβιάζετο αὐτὸν ὁμολογεῖν μὴ εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον· B ἐνέκειντο δὲ καὶ τὸν κρατοῦντα ἐπὶ τοῦτο ἐκίνουν, πλείστην παρ' αὐτῷ παῤῥησίαν ἄγοντες, Βασίλειος καὶ Εὐστάθιος καὶ Ἐλεύσιος· (*b*) οἳ δὴ τότε εἰς μίαν γραφὴν ἀθροίσαντες τὰ (*c*) δεδογμένα ἐπὶ Παύλῳ τῷ ἐκ Σαμοσάτων, καὶ Φωτεινῷ τῷ ἐκ Σιρμίου, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας, ὡς ἐπὶ προφάσει τοῦ ὁμουσίου ἐπιχειρούντων τινῶν ἰδίαν συνιστάνειν αἵρεσιν, παρασκευάζουσι συναινέσαι ταύτῃ Λιβέριον, (*d*) Ἀθανάσιόν τε καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ Σεβηριανὸν καὶ Κρήσκεντα, οἳ ἐν Ἀφρικῇ ἱερῶντο· ὁμοίως δὲ συνῄνουν καὶ Οὐρσάκιος καὶ Γερμίνιος ὁ Σιρμίου, καὶ Οὐάλης ὁ Μυρσῶν Ἐπίσκοπος, καὶ ὅσοι ἐκ τῆς ἕω παρῆσαν· C ἐν μέρει δὲ καὶ (*e*) ὁμολογίαν ἐκομίσαντο παρὰ Λιβερίου, ἀποκηρύττουσαν τοὺς μὴ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἀποφαίνοντας· ἡνίκα γὰρ τὴν Ὁσίου ἐπιστολὴν ἐδέξαντο Εὐδόξιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ Ἀετίου αἱρέσει σπουδάζοντες, ἐλογοποίουν ὡς καὶ Λιβέριος τὸ ὁμοούσιον ἀπεδοκίμασε, καὶ ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζει· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ὧδε κατώρθωτο τοῖς ἐκ τῆς δύσεως πρέσβεσιν, ἀπέδωκεν ὁ Βασιλεὺς Λιβερίῳ τὴν ἐπὶ Ῥώμην ἐπάνοδον· γράφουσί τε προσδέξασθαι αὐτὸν οἱ ἐν Σιρμίῳ D

CAPUT XV.

Quomodo Constantius cum Sirmium venisset, Liberium ab exilio revocavit, & Romanis restituit, jubens, ut Felix una cum illo sacerdotium administraret.

Haud multo post Imperator ab urbe Roma Sirmium reversus, cum Occidentales Episcopi legationem ad ipsum misissent, Liberium Berœa ad se accersivit. Cumque adessent legati Episcoporum Orientis, convocatis sacerdotibus, qui in comitatu erant, Liberium cœpit compellere, ut Filium Patri non esse consubstantialem profiteretur. Instabant autem, & Imperatorem ad hoc impellebant Basilius, Eustathius, & Eleusius, qui præcipua apud ipsum auctoritate pollebant. Qui cum ea, quæ contra Paulum Samosatensem, & contra Photinum Episcopum Sirmii decreta fuerant, ac præterea fidei formulam in dedicatione Antiochensis basilicæ editam, in unum tunc libellum conjecissent, perinde quasi quidam sub obtentu vocabuli consubstantialis propriam hæresim stabilire conarentur, effecerunt, ut Liberius, & Athanasius, Alexander, Severianus, & Crescens Africæ Episcopi, ei formulæ consentirent. *Liberii lapsus.* Consenserunt pariter Ursacius, & Germinius Episcopus Sirmii, & Valens Mursæ, & quotquot ex Orientis partibus aderant Episcopi. Sed & confessionem a Liberio vicissim susceperunt, qua eos, qui filium secundum substantiam, & per omnia patri similem non esse assererent, alienos ab Ecclesia pronuntiabat. Nam cum Eudoxius, & qui cum illo opinioni Aetii favebant, Antiochiæ Hosii epistolam accepissent, sparsis rumoribus divulgaverant, Liberium quoque consubstantialis vocabulum condemnasse, & Filium Patri dissimilem confiteri. His per Occidentalium legatos confectis, Imperator Romam redeundi potestatem Liberio concessit. Scripserunt etiam Episcopi, qui Sirmium

(*a*) ἐκ βεροίης. In codice Fuketiano scriptum est ἐκ βεῤῥοίας. Supra Beroe dicta est urbs Thraciæ.

(*b*) οἳ δὴ τότε εἰς μίαν γραφὴν ἀθροίσαντες. Intelligere videtur formulam fidei, quæ subjecta est epistolæ Synodicæ Concilii Ancyrani una cum anathematismis, apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, & apud Hilarium in libro de Synodis. Vel potius intelligit novam fidei formulam, quam Hilarius in fragmentis vocat perfidiam apud Sirmium conscriptam, ut infra ostendam.

(*c*) δεδογμένα ἐπὶ Παύλῳ καὶ Φωτεινῷ. Intelligit formulam Synodi Sirmiensis adversus Photinum congregatæ anno Christi 351. Quippe Photinus hæresim Pauli Samosateni renovaverat.

(*d*) Ἀθανάσιόν τε καὶ Ἀλέξανδρον. Hi duo cum Severiano, & Crescente videntur fuisse Africæ Episcopi. Id enim subindicat Sozomenus. Porro ex his colligitur, Legatos Synodi Ancyranæ Basilium, Eustathium, & Eleusium Sirmium venisse anno Christi 358. & sub finem ejusdem anni Liberium ab exilio esse revocatum cum eidem Ancyranæ formulæ subscripsisset. Vide Philostorgium in libro quarto capite 8. Male Baronius restitutionem Liberii posuit anno Christi 357. quo anno nondum Synodus Ancyrana collecta fuerat. Porro hæc omnia, quæ a Sozomeno in hoc capite referuntur, in Concilio Episcoporum gesta esse manifestum est. Quippe & formula fidei ibi conscripta est, cui subscripserunt Orientales, & Occidentales Episcopi, & ipse Liberius adhuc exul. Et epistola ab ipsis scripta est ad Felicem Episcopum, & ad Clerum urbis Romæ, ut Liberium redeuntem susciperent, utque ambo simul, Felix videlicet, ac Liberius, Episcopatum administrarent. Quæ nonnisi a Synodo decerni potuerunt, cum repugnet Ecclesiasticæ regulæ, ac disciplinæ, ut in una eademque Ecclesia duo sint pariter Episcopi. Hæc igitur Synodus Sirmiensis anni 358. reliquis E Sirmiensibus annumeranda est, quam Baronius cum aliis præcedentibus videtur confudisse. Quatuor omnino sub Constantio Synodi Sirmienses reperiuntur. Prima ab Occidentalibus collecta adversus Photinum anno Christi 349. quam primus Petavius observavit. Secunda Orientalium fuit, in qua depositus est Photinus anno Christi 351. Tertia, in qua Hosius blasphemiam illam dictavit anno Christi 357. Quarta denique, in qua Liberius restitutus est anno natalis Dominici 358. cum formulæ in illo Concilio conscriptæ subscripsisset. Hæc est, ut opinor, quam Hilarius in fragmentis vocat perfidiam ab Arianis conscriptam, & quam Liberius Catholicam vocat, & a Demophilo sibi oblatam suscepisse se dicit in epistola ad Orientales. Ob quod factum Hilarius ter anathema dicit Liberio. Scio quidem, Nicolaum Fabrum in præfatione, quam Hilarii fragmentis præfixit, hanc perfidiam ab Arianis conscriptam, de Hosii blasphemia intellexisse; sed pace viri doctissimi, improbabilis mihi videtur hæc opinio. Nam si hæc fuisset Hosii blasphemia, proculdubio adjecisset Hilarius, eam ab Hosio, & Potamio conscriptam fuisse. Sic enim scribit in libro de Synodis. Atqui inter Episcopos, qui perfidiam illam apud Sirmium conscripserant, quos omnes illic recenset Hilarius, nec Hosius, nec Potamius nominantur. Deinde cur Liberius ad Orientales scriberet, susceptam a se Hosii perfidiam; quam ipsi Orientales rejecerant, atque exploserant, & quam Ancyrana Synodus condemnaverat? Annon apparet, aliam ab Hosii perfidia a Liberio designari, illam scilicet, quæ tum Sirmii conscripta est a Basilio, Eustathio, & Eleusio, ut testatur hoc loco Sozomenus? Vide Petavium in animadversionibus pag. 316.

(*e*) ὁμολογίαν παρὰ Λιβερίου. Intelligo epistolam Liberii ad Orientales, quæ refertur in fragmentis Hilarii.

SÆC.IV. mium convenerant, ad Felicem, qui tum A Romanæ Ecclesiæ præsidebat, & ad clerum ejusdem civitatis, ut Liberium susciperent, utque ambo Apostolicam sedem gubernarent, & simul sacerdotio fungerentur absque ulla dissensione; & quicquid molestiæ acciderat propter Felicis ordinationem, atque absentiam Liberii, oblivioni traderent. Nam Liberium utpote virum undequaque egregium, & qui pro religione Imperatori fortiter restitisset, populus Romanus impense diligebat: adeo ut ejus causa gravissimam seditionem excitaverit, & ad cædes usque proruperit. Post hæc vero cum Felix modico tempore supervixisset, Liberius solus Ecclesiam administravit. Quod quidem divina providentia ita dispensavit, B ne sedes Petri dehonestaretur, a duobus Præsulibus simul gubernata: quod discordiæ signum, & ab Ecclesiasticis legibus alienum est.

CAPUT XVI.

Quomodo propter hæresim Aetii, & eorum, qui erant Antiochiæ, Imperator decrevit, ut Synodus fieret Nicomediæ. Sed cum terræ motus, & alia multa intervenissent, primo quidem Nicææ, postea vero Arimini, & Seleuciæ Synodus congregata est. Item de Arsacio Confessore.

C ET hæc quidem Sirmii acta sunt. Eoque tempore ob metum Imperatoris, Orientales, atque Occidentales consentire inter se in Doctrina fidei videbantur. Ob ea vero, quæ Antiochiæ tentata fuerant, & propter hæresim Aetii, Imperator Synodum Nicææ celebrare constituit. Sed cum Basilius, ejusque asseclæ id recusassent, eo quod olim de fide illic tractatum fuisset, placuit, ut Nicomediæ in Bithynia Synodus congregaretur: utque ex omnibus Provinciis Episcopi, qui præ ceteris prudentia valerent, & intelligendi, dicendique facultate prædití essent, ad præstitutum diem Imperialibus literis ocius evocarentur, ita ut vice omnium Provinciæ D suæ Episcoporum in Concilio residerent, & judicio interessent. Sed cum major jam pars Episcoporum iter ingressa esset, nuntius allatus est de Nicomediæ calamitate, eam scilicet totam terræ motu concussam fuisse. Cumque rumor passim invaluisset, eam urbem penitus eversam esse, Episcopi ulterius progredi destiterunt. Etenim fama, uti solet, non in iis solum consistens, qui malum passi erant, cladem illam procul positis nuntiaverat. Sed Nicæam quoque, & Perinthum, urbesque finitimas, ipsamque adeo Constantinopolim in partem calamitatis venisse divulgabatur. Porro is casus eos Episcopos, qui recte sentiebant, non mediocri dolore affecit, E eo quod Ecclesia quoque illic magnifice constructa corruerat: eaque res hominibus religioni nostræ infensis occasionem præbuerat, nuntiandi Imperatori, periisse multitudinem Episcoporum, & virorum, ac mulierum, qui in Ecclesia servandos se esse sperantes, eo cum liberis confugissent. Quæ tamen neutiquam vera erant. Hora enim secunda diei, quo collecta minime celebrabatur, terræ motus cœpit.

Socr. lib.2. cap.38.

A μίῳ Ἐπίσκοποι, Φίληκι τῷ ἡγουμένῳ τότε τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, καὶ τῷ ἐνθάδε Κλήρῳ· ἄμφω δὲ τὸν Ἀποστολικὸν ἐπιτροπεύειν θρόνον, καὶ κοινῇ ἱερᾶσθαι μεθ' ὁμονοίας, ἀμνηστίᾳ τε παραδοῦναι τὰ συμβάντα ἀνιαρὰ διὰ τὴν Φίληκος χειροτονίαν, καὶ τὴν Λιβερίου ἀποδημίαν· οἷα γὰρ τὰ ἄλλα καλὸν καὶ ἀγαθὸν τὸν Λιβέριον, καὶ ἀνδρείως ὑπὲρ τοῦ δόγματος ἀντειπόντα τῷ Βασιλεῖ, ἠγάπα ὁ τῶν Ῥωμαίων δῆμος· ὡς καὶ μεγίστην ἀνακινηθῆναι στάσιν, καὶ μέχρι φόνων χωρῆσαι· ὀλίγον δὲ χρόνον Φίληκος ἐπιβιώσαντος, μόνος Λιβέριος τῆς Ἐκκλησίας προΐστατο· ταύτῃ πῃ τοῦ Θεοῦ B διοικήσαντος, ὥστε τὸν Πέτρου θρόνον μὴ ἀδοξεῖν, ὑπὸ δύο ἡγεμόσιν ἰθυνόμενον· ὃ διχονοίας σύμβολόν ἐστι, καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ ἀλλότριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚʹ.

Ὅτι διὰ τὴν Ἀετίου αἵρεσιν, καὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὥρισεν ὁ Βασιλεὺς Σύνοδον ἐν Νικομηδείᾳ γενέσθαι· σεισμοῦ δὲ γενομένου, καὶ πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐμπεσόντων, πρότερον μὲν ἐν Νικαίᾳ, ὕστερον δὲ ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ Σελευκείᾳ ἡ Σύνοδος ἠθροῖσαι. ἐν ᾧ καὶ περὶ Ἀρσακίου τοῦ ὁμολογητοῦ.

C ΕΝ μὲν οὖν τῷ Σιρμίῳ ταῦτα ἐγεγόνει· καὶ ἐδόκει τότε διὰ τὸν τοῦ Βασιλέως φόβον, ἀνατολὴ καὶ δύσις ὁμοφρονεῖν περὶ τὸ δόγμα· περὶ δὲ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ νεωτερισθέντων καὶ τῆς Ἀετίου αἱρέσεως, ἐκέλευεν ὁ Βασιλεὺς ἐπιτελέσαι Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ· παραιτησαμένων δὲ τῶν ἀμφὶ Βασίλειον διὰ τὸ πάλαι ἐνθάδε τὴν περὶ τοῦ δόγματος συμβῆναι ζήτησιν ἔδοξεν ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας· καὶ γράμμασιν εἰς ῥητὴν ἡμέραν μετὰ σπουδῆς καλεῖν τῶν ἀν' ἕκαστον ἔθνος Ἐπισκόπων, οἳ συνιέναι ἐπιτηδειότεροι ἐδόκουν, καὶ νοεῖν καὶ D λέγειν ἱκανοί· ὥστε ἀντὶ πάντων τῶν ἱερέων τοῦ ἔθνους, μετασχεῖν αὐτοὺς τῆς Συνόδου, καὶ τῇ κρίσει παρεῖναι· ἤδη δὲ καὶ τῶν πλειόνων κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ὄντων, ἀγγέλλεται (a) τὸ Νικομηδείας πάθος, καὶ ὅτι πᾶσαν ὁ Θεὸς κατέσεισεν· ὡς ἐπὶ ἀπολομένῃ δὲ ἄρδην τῇ πόλει πανταχοῦ κρατοῦντος, ἐπέσχον οἱ καθ' ὁδὸν Ἐπίσκοποι· ὡς γὰρ φιλεῖ ἡ φήμη ἐργάζεσθαι, οὐκ ἄχρι τῶν πεπονθότων τὰ δεινὰ τοῖς ἄπωθεν ἤγγελλεν· ὑπεθρυλλεῖτο δὲ Νικαίαν τε καὶ Πέρινθον, καὶ τὰς πλησίον πόλεις, κοινωνῆσαι τῆς συμφορᾶς· προσέτι δὲ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν· οὐ μετρίως δὲ E τοὺς εὖ φρονοῦντας τῶν Ἐπισκόπων ἐλύπει τὸ συμβὰν, καθότι καὶ Ἐκκλησία μεγαλοπρεπῶς οἰκοδομουμένη κατεσείσθη, καὶ πρόφασις ἐγένετο τοῖς ἀπεχθανομένοις πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀγγεῖλαι τῷ Βασιλεῖ, ὡς Ἐπισκόπων πλῆθος καὶ ἀνδρῶν καὶ παίδων καὶ γυναικῶν ἀπώλετο, προσφυγόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπ' ἐλπίδι τοῦ ἐνθάδε σωθήσεσθαι· οὐκ ἀληθῶς δὲ ταῦτα εἶχε· δευτέρα γὰρ ὥρα οὖσα συναξίμου ἡμέρας, ὁ σεισμὸς ἐνέσκηψεν

(a) τὸ Νικομηδείας πάθος. Nicomedia terræ motu collapsa est Datiano, & Cereale Consulibus, 9. Kal. Septemb. ut scribit Ammianus Marcellinus, & Idatius in fastis, qui fuit annus Christi 358. Quare Synodus Sirmiensis, & subscriptio illa Liberii mense Augusto ejusdem anni necessario contigit.

(b) ἀπὸ

σκῆψεν· Ἐπισκόπων δὲ μόνος Κεκρόπιος ὁ Νικομηδείας αὐτῆς, καὶ ἄλλος ἀπὸ Βοσπόρου, τῆς Ἐκκλησίας ἔξωθεν κατελείφθησαν· ἐν ἀκαριαίῳ τε χρόνῳ κατασεισθείσης τῆς πόλεως, οὐδὲ ἐνεδέχετο δύνασθαι τοὺς θέλοντας ἄλλῃ καταφυγεῖν· ἀλλ᾽ ἐν τῇ πρώτῃ πείρᾳ τοῦ κινδύνου ὡς ἐπίπαν ὅπῃ ἔτυχεν ἕκαστος ἑστὼς, ἢ ἐσώθη, ἢ ἀπώλετο· λέγεται δὲ πρὶν γενέσθαι ταύτην τὴν συμφορὰν, προϊδεῖν Ἀρσάκιον· ὃς τὸ μὲν γένος Πέρσης ἦν· (*b*) ἀπὸ στρατιώτου δὲ θηροκόμου τῶν βασιλικῶν λεόντων, οὐκ ἄσημος τῶν ἐπὶ Λικινίου ὁμολογητὴς ἐγένετο· καὶ τὴν στρατείαν καταλιπὼν, ἐν τῇ ἄκρᾳ Νικομηδείας, ἐντὸς τοῦ τείχους κατῴκει φιλοσοφῶν· ἔνθα δὴ προφανεῖσα αὐτῷ θεία ὄψις· ἐκέλευσεν ἐξιέναι τῆς πόλεως, ὡς πεισομένης ἅπερ ὕστερον πέπονθεν· ἐκ τούτου τε σπουδῇ καταλαβὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνετείλατο τοῖς κληρικοῖς ἐπιμελῶς ἱκετεῦσαι τὸν Θεὸν, καὶ ἱλαστηρίους ἐπιτελέσαι λιτὰς ἐπὶ λύσει ἀπειληθείσης ὀργῆς· ὡς δὲ οὐκ ἔπεισε, καὶ γελοῖος ἐδόκει, ἀπροσδόκητα μηνύων πάθη, ἀνέστρεψεν ἐπὶ τὸν πύργον, καὶ πρηνὴς καταπεσὼν ηὔχετο· ἐν τούτῳ δὲ τοῦ σεισμοῦ ἐπισκήψαντος, οἱ μὲν πλείους ἀπώλοντο· οἱ δὲ περιλειφθέντες, εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὴν ἔρημον ἔφυγον· ὡς γὰρ ἐν εὐδαίμονι καὶ μεγάλῃ πόλει, καθ᾽ ἑκάστην οἰκίαν πῦρ ἡμμένον ἐτύγχανεν ἐν χυτροπόδοις καὶ πνιγεῦσι, καὶ καμίνοις βαλανείων τε, καὶ τῶν ὅσοι περὶ τὰς ἐμπύρους τέχνας πονοῦσιν· ἐρειπομένων τε τῶν ὀρόφων, περικλεισθεῖσα ταῖς ὕλαις ἡ φλὸξ, ἀναμεμιγμένων ὡς εἰκὸς φρυγάνων, καὶ τῶν ὅσα ἐλαιώδη ἐστὶ καὶ πρὸς τὸ καίεσθαι ῥᾳδίαν ἔχει τὴν ἐπίδοσιν, ἀφθόνως ἐτράφη· πανταχοῦ τε ἕρπουσα, καὶ πρὸς ἑαυτὴν συναπτομένη, μίαν ὡς εἰπεῖν πυρὰν τὴν πᾶσαν πόλιν ἐποίησε· καὶ κατὰ τοῦτο δὲ τῶν οἴκων ἀβάτων ὄντων, οἱ περισωθέντες ἐκ τοῦ σεισμοῦ, ἐπὶ τὴν ἄκραν ἔδραμον· Ἀρσάκιος δὲ ἐν ἀσείστῳ τῷ πύργῳ εὑρέθη νεκρὸς πρηνὴς κείμενος, οἷον ἑαυτὸν ἐτάνυσε τῆς εὐχῆς ἀρξάμενος· (*e*) λόγος δὲ τοῦ προπελευτῆσαι τότε αὐτὸν, τὸν Θεὸν ἱκετεῦσαι, καὶ ἀποθανεῖν ἑλέσθαι μᾶλλον, ἢ συμφορὰν θεάσασθαι πόλεως, ἐν ᾗ τὰ πρῶτα τὸν Χριστὸν ἐπέγνω, καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλοσοφίας μετέσχεν· ἀλλ᾽ ἐπεὶ φέρων ἡμᾶς ὁ λόγος εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ἤγαγεν, ἰστέον ὡς ὑπὸ θεοφιλίας ἱκανὸς ἦν δαίμονας ἀπελαύνειν, καὶ τοὺς ὀχλουμένους ὑπ᾽ αὐτῶν (*d*) καθαίρειν· οὕτω γοῦν δαιμονιῶν τις ξίφος σπασάμενος, ἀνὰ τὴν ἀγορὰν ἔθεε· φευγόντων δὲ πάντων, καὶ θορύβου τὴν πόλιν ἔχοντος, ὑπαντώμενος αὐτῷ τὸν Χριστὸν ἐπωνόμασε, καὶ τῷ λόγῳ κατέβαλε· καὶ αὐτίκα ἐκάθηρε, καὶ σωφρονεῖν ἐποίησε· πεπόνητο δὲ αὐτῷ καὶ πολλὰ ἄλλα ὑπὲρ ἀνθρωπίνην δύναμιν, καὶ μέντοι καὶ τόδε· Δράκων ἦν, ἢ ἕτερον ἑρπετοῦ γένος

A pit. Et ex Epiſcopis ſolus Cecropius, Nicomediæ ipſius Antiſtes, & alius præterea quidam ex Boſporo, extra Eccleſiam oppreſſi ſunt. Cumque civitas brevi temporis momento concuſſa ſit, quicumque alio voluiſſent confugere, haudquaquam potuere. Sed primo impetu ingruentis periculi, fere, quo quiſque loco ſteterat, aut ſervatus eſt, aut interiit. Cæterum ajunt, Arſacium quemdam eam calamitatem, prius quam accideret, prævidiſſe. Erat hic natione Perſa, qui cum alendis Imperatoris leonibus præpoſitus militaret, non ignobilis inter Confeſſores Principatu Licinii extiterat: abjectaque militia, in arce Nicomediæ intra B urbis muros commorabatur, Monaſticæ diſciplinæ ſtudiis ſeſe exercens. Illic divina viſio ei oblata, juſſit, ut egrederetur ex civitate, utpote paſſura ea, quæ mox perpeſſa eſt. Exinde celeriter ad Eccleſiam profectus, mandavit clericis, ut ſollicite Deo ſupplicarent, preceſque ei placando offerrent, ad depellendam iram, quæ intentabatur. Cum vero non perſuaderet illis, ſed ridiculus videretur, quippe qui inſperatam prædiceret cladem, in turrim ſuam reverſus eſt: pronuſque in terram cadens, Deum oravit. Interea temporis orto terræ motu, plerique perierunt: reliqui autem, qui ſuperfuerant, in agros, & in ſolitudinem C profugerunt. Etenim tanquam in opulenta, ac maxima civitate, ignis per omnes domos erat accenſus in foculis, ac furnis, & in caminis balneorum, eorumque opificum, qui ignis beneficio artes ſuas exercent. Dejectiſque ædium tectis, & lacunaribus, flamma materiem corripiens, permixtis, ut veriſimile eſt, aridis lignis, & quæcumque olei naturam habent, & ad ignem celeriter concipiendum aptiſſima ſunt, copioſum pabulum nacta eſt. Serpenſque paſſim, ac ſibi conjuncta, ac coadunata, totam civitatem inſtar unius rogi, ut ita dicam, effecit. Ob hanc cauſam cum domus inacceſſe eſſent, ii, qui ex terræ motu incolumes evaſerant, ad arcem cucurrerunt. D Illic Arſacius in turre, quæ inconcuſſa ſteterat, mortuus repertus eſt, pronus humi jacens eodem habitu, quo ſe orationem inchoaturus extenderat. Ajunt porro, eum, antequam moreretur, Deo ſupplicaſſe, morique maluiſſe, quam oculis ſuis cernere ruinam urbis illius, in qua Chriſti notitiam primum accepiſſet, & Eccleſiaſticam Philoſophiam didiciſſet. Cæterum quandoquidem narrationis ordo ad hujus viri mentionem nos deduxit, ſciendum eſt, illum ita Deo carum fuiſſe, ut dæmonas fugaverit, eoſque, qui ab illis vexabantur, purgaverit. Quodam igitur die dæmoniacus per forum exerto gladio curſitare cœpit. Cumque omE nes diffugerent, & civitas tumultu plena eſſet, occurrens ei Arſacius, prolato Chriſti nomine eum dejecit: ſtatimque dæmonio liberavit, & ad ſanam mentem reduxit. Alia quoque multa ab illo patrata ſunt, quæ humanam vim ſuperant: interque & iſtud eſt. Draco, ſive aliud ſerpentis genus,

Arſacius calamitatē ex terræ motu prævidit, & effugit.

Arſacius dæmones fugavit.

(*b*) ἀπὸ στρατιώτου δὲ θηροκόμου. Hunc locum non intellexit Nicephorus. Putavit enim, Arſacium prius nutritorem Imperialium Leonum, ac deinde militem fuiſſe. Verba Nicephori hæc ſunt, ὃς ἀπὸ θηροκόμου στρατιώτης ὤν. Ignoravit ſcilicet Nicephorus, militiam dici quodlibet miniſterium, quod Imperatori præſtatur. Quod etiam antea obſervare memini.

(*c*) λόγος δὲ περὶ τοῦ προπελευτῆσαι. In codice Fuketiano deeſt vox περὶ. Quare non dubito, quin locus ita ſcribendus ſit, λόγος δὲ πρὸ τοῦ τελευτῆσαι τότε αὐτὸν, &c. Vocem τότε ſupplevi ex eodem codice Fuketiano.

(*d*) καθαίρειν. De hujus vocis ſignificatione vide, ſi placet, quæ ſcripſi in Annotationibus Euſebianis pag. 93. Eodem verbo utitur Athanaſius in vita Antonii.

SÆC. IV. nus, viatores, antequam ab illis videretur, afflatu suo perimebat. Nam in specu juxta viam publicam latitabat. Progressus eo Arsacius Deum oravit: & statim serpens sua sponte egressus est e specu, & capite ad solum alliso, semetipse interfecit, & hæc quidem ita relata sunt ab iis, qui ea se accepisse dicebant a viris, qui Arsacium ipsum viderant. Episcopi vero propter Nicomediæ cladem ulterius pergere ad Concilium prohibiti, alii quidem novum Imperatoris mandatum exspectarunt: alii suam de fide sententiam per literas significarunt. Imperator autem ambigens, quidnam agendum esset, scripsit ad Basilium, sciscitans ex eo, quid de Synodo fieri oporteret. Ille laudata, ut par erat, Imperatoris pietate per epistolam, allatisque e sacra Historia exemplis, eum de clade Nicomediæ consolatus, hortatur, ut Synodum acceleret, nec ab incœpto desistat, cum pietatis causa id operis susceperit: neve Episcopos ejus rei gratia congregatos, qui jam domo egressi, & in itinere constituti essent, re infecta dimittat. Locum vero Synodo constituit Nicæam, vice Nicomediæ, ut causa fidei illic definiretur, ubi primum tractata fuerat. Et Basilius quidem Imperatori hæc rescripsit, sperans, se rem ei gratam significaturum, quippe qui initio Synodum Nicææ congregari decrevisset. His literis a Basilio acceptis, Imperator, primum quidem jussit, ut ineunte æstate Nicæam convenirent Episcopi, exceptis his, qui corporis infirma valetudine essent: ita tamen ut isti Presbyteros, aut Diaconos suo loco mitterent, quos vellent, qui ipsorum sententiam significarent, & de rebus ambiguis consulerent, simulque omnes inter se de omnibus consentirent. Deinde, ut decem legati ex Occidentis partibus, totidemque ex Orientalibus, quos Synodus communi sententia delegisset, ad comitatum mitterentur, relaturi, quæ decreta essent: quo & ipse dispiceret, utrum illi juxta normam sacrarum scripturarum inter se mutuo consensissent, & de his, quæ agenda essent, prout optimum factu sibi videretur, decerneret. Post hæc inito concilio, præcepit, ut omnes Episcopi, ubicumque positi essent, aut in propriis Ecclesiis expectarent, donec locus Concilio designatus fuisset, mandatumque esset ipsis, ut eo advenirent. Scribit interim ad Basilium, ut ex omnibus Orientis Episcopis sciscitetur per literas, quo in loco Synodum celebrari oporteret; ita ut sub initium veris ea res cunctis innotesceret. Neque enim commodum esse arbitrabatur, ut Nicææ Synodus fieret, cum ea Provincia terræ motibus vexata esset. Basilius itaque præfixis epistolæ suæ Imperialibus literis, mandavit Episcopis per singulas Provincias constitutis, ut quamprimum apud se deliberarent, & locum, qui ipsis videretur aptissimus, indicarent. Cum vero, sicut in ejusmodi rebus fieri solet, non unum, eumdemque locum omnes elegissent, Basilius ad Imperatorem profectus est, qui tum Sirmii morabatur. Ibi tum alios quosdam reperit Episcopos, qui propter privatas necessitates eo advenerant, tum Marcum Arethusium, & Georgium Episcopum Alexandriæ.

Synodus Nicææ indicta.

A νος, ὁ πρὸ τῆς ὄψεως τοὺς παροδίτας τῷ φυσήματι ἀπώλυε· παρὰ γὰρ λεωφόρον ἐφώλευσεν· ἔνθα δὴ παραγενόμενος Ἀρσάκιος ηὔξατο, καὶ ὁ ὄφις αὐτομάτως τοῦ φωλεοῦ ἐξῆλθε, καὶ δὶς τῷ ἐδάφει τὴν κεφαλὴν προσήξας, ἑαυτὸν ἀνεῖλε· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἀπηγήσαντο, (e) οἱ περὶ τὸν Ἀρσάκιον αὐτὸν θεασαμένων ἀκηκοέναι ἔφασαν· οἱ δὲ Ἐπίσκοποι ἀνακοπέντες τῆς ἐπὶ τὴν Σύνοδον ὁρμῆς διὰ τὸ Νικομηδείας πάθος, οἱ μὲν περιέμενον πάλιν τὰ δόξαντα τῷ Βασιλεῖ· οἱ δὲ, ἣν ἔχουσι δόξαν περὶ τῆς πίστεως, διὰ γραμμάτων ἐδήλωσαν· ἀπορῶν καὶ περὶ τοῦ πρακτέου ὁ κρατῶν, γράφει Βασιλείῳ, πυνθανόμενος ὅ, τί ποτε χρὴ περὶ τῆς Συ-
B νόδου ποιεῖν· ὁ δὲ, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ εὐσεβείᾳ διʼ ἐπιστολῆς ἐπαινέσας αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τῷ πάθει Νικομηδείας παραμυθησάμενος (f) ἐξ ὑποδειγμάτων ἱερῶν Ἱστοριῶν. παροτρύνει ἐπιταχῦναι τὴν Σύνοδον, καὶ μὴ καθυφῆναι, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῆς σπουδῆς οὔσης· μὴ δὲ ἀπράκτοις ἀποπέμψαι τοὺς ἐπὶ τοῦτο συλλεγομένους ἱερέας, ἅπαξ ἐξεληλυθότας, καὶ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ὄντας· ὥρισε δὲ τῇ Συνόδῳ τόπον ἀντὶ Νικομηδείας τὴν Νίκαιαν· ὥστε ἐκεῖ τὰ περὶ τῆς πίστεως διορθωθῆναι, ἔνθα καὶ ζητεῖσθαι ἤρξατο· καὶ ὁ Βασίλειος τοιαῦτα ἀντέγραψε, τεκμηράμενος ὧδέ πη κεχαρισμένα Βασιλεῖ δηλώσειν, καθότι καὶ αὐτὸς τὴν ἀρ-
C χὴν ἐν Νικαίᾳ ἐδοκίμασε γενέσθαι τὴν Σύνοδον· δεξάμενος δὲ τὴν Βασιλείου ἐπιστολὴν, τὰ μὲν πρῶτα προσέταξεν ἀρχομένου τοῦ θέρους συνελθεῖν αὐτοὺς εἰς Νίκαιαν, πλὴν εἰ μή τινες εἶεν τοῖς σώμασιν ἀσθενεῖς· ἐκπέμψαι δὲ τούτους ἀντὶ αὐτῶν, οὓς ἂν ἕλωνται Πρεσβυτέρους ἢ Διακόνους, ὥστε τὴν αὐτῶν γνώμην δηλῶσαι, καὶ περὶ τῶν ἀμφιβόλων βουλεύσασθαι, καὶ κοινῇ περὶ πάντων ὁμοφρονῆσαι· δέκα δὲ ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν καὶ τοσούτους ἀπὸ τῆς ἕω, οὓς ἂν κοινῇ γνώμῃ ἐπιλέξωνται οἱ συνιόντες, ἀφικέσθαι εἰς τὰ Βασίλεια, καὶ τὰ δόξαντα ἀφηγήσασθαι· ὥστε καὶ
D αὐτὸν συνιδεῖν, εἰ κατὰ τὰς ἱερὰς γραφὰς συνέβησαν ἀλλήλοις, καὶ περὶ τῶν πρακτέων ὅπη ἂν ἄριστα δοκῇ ἐπιτελέσαι· μετὰ δὲ ταῦτα βουλευσάμενος προσέταξε πάντας ἔνθα ἂν διάγωσιν, ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις Ἐκκλησίαις ἐπιμεῖναι, μέχρις ἂν ὁρισθείη τῇ Συνόδῳ τόπος, καὶ σημανθείη εἰς τοῦτον ἀφικέσθαι· γράφει δὲ τῷ Βασιλείῳ, διʼ ἐπιστολῶν πυθέσθαι πάντων τῶν ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόπων, ὅπῃ ἐπιτελεῖν τὴν Σύνοδον προσῆκεν· ὥστε ἔαρος ἀρχομένου, τοῦτο πᾶσι γενέσθαι δῆλον· ἐν Νικαίᾳ γὰρ, ὡς κεκμηκότος τοῦ τῇδε ἔθνους ὑπὸ σεισμῶν, οὐ καλῶς ἔχειν ὑπέλαβε Σύνοδον ποιεῖν· ὁ δὲ Βασίλειος ἰδίας ἐπιστολῆς προ-
E τάξας τὰ Βασιλέως γράμματα, τοῖς κατὰ ἔθνος Ἐπισκόποις ἐδήλωσε σπουδῇ διασκέψασθαι, καὶ τὸν ἀρέσοντα τόπον ἐν τάχει δηλῶσαι· οἷα δὲ φιλεῖ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, οὐ τὸν αὐτὸν τόπον ἐπιλεξαμένων πάντων, παραγίνεται πρὸς Βασιλέα Βασίλειος· διέτριβε δὲ τότε ἐν Σιρμίῳ· καὶ καταλαμβάνει ἐνθάδε ἄλλους τέ τινας Ἐπισκόπους κατʼ ἰδίας χρείας, καὶ Μάρκον τὸν Ἀρεθούσιον, καὶ Γεώργιον τὸν ἐπιτραπέντα προστατεῖν τῆς Ἀλεξανδρέων

(e) οἱ περὶ τῶν ἀρσάκιον. Scribe meo periculo οἱ παρὰ τῶν ἀρσάκιον αὐτὸν θεασαμένων ἀκηκοέναι ἔφασαν.

(f) ἐξ ὑπὸ παραδειγμάτων. Assentior Henrico Savilio, qui in suo codice emendavit ἐξ ὑποδειγμάτων. In codice Fuketiano omissa hic est linea per negligentiam Librarii.

(g) ἐπι-

δρέων Ἐκκλησίας· δόξαν δὲ ἤδη ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας γενέσθαι τὴν Σύνοδον, οἱ ἀμφὶ Οὐάλεντα· καὶ γὰρ δὴ καὶ οὗτος τῷ Σιρμίῳ ἐνεδήμει· τῇ τῶν ἀνομοίων αἱρέσει χαίροντες σπουδάζουσι τοὺς τῷ στρατοπέδῳ παρόντας Ἐπισκόπους εἰς (g) ἕτοιμόν τινα γραφὴν πίστεως ὑπογράψαι, ἐν ᾗ τὸ τῆς οὐσίας οὐκ ἐνέκειτο ὄνομα· σπουδαζομένης δὲ τῆς Συνόδου, λογισάμενοι οἱ ἀμφὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον, καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, ὡς τῶν πανταχῇ Ἐπισκόπων, οἱ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· οἱ δὲ τὴν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας ἐκτεθεῖσαν ζηλοῦσιν· ἑκατέρα τε τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἔχει, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀποφαίνει· καὶ ὡς εἰ πάντες εἰς ταυτὸν συνέλθωσιν, ἑτοίμως καταψηφίσονται τῆς Ἀετίου δόξης, ἣν αὐτοὶ ἐπῄνουν, ἄντικρυς ἑκατέρας ἀπᾳδούσαν· κατορθοῦσι τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως, ἐν Ἀριμήνῳ συνελθεῖν· τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς ἕω, ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας· ἵνα ῥᾳδίου ὄντος ὀλίγους, ἢ πάντας πείθειν, εἰ μὲν δύναιτο, τῇδε κἀκεῖσε μερισθέντες παρασκευάσωσι σφίσι συμψήφους γενέσθαι ἑκατέραν Σύνοδον· εἰ δὲ μή, θατέραν· ὥστε μὴ πάσαις ψήφοις ἀποκηρυχθῆναι τὴν αἵρεσιν, συνέπραττον δὲ αὐτοῖς ταῦτα, Εὐσέβιος ὁ τοῦ Βασιλείου οἴκου προεστὼς εὐνοῦχος, Εὐδοξίῳ ἐπιτήδειος ὤν, καὶ ἄλλως ὁμόδοξος, καὶ πολλοὶ τῶν ἐν δυνάμει, χάριν αὐτῷ Εὐσεβίῳ φέροντες.

driæ. Cumque jam constitutum esset, ut Seleuciæ in Isauria Concilium haberetur, hi, qui cum Valente erant: nam & iste tum aderat Sirmii: Anomœanorum hæresi faventes, operam dederunt, ut Episcopi, qui in comitatu erant, paratæ cuidam fidei formulæ subscriberent, in qua nomen substantiæ non continebatur. Dum Synodus ingenti studio acceleratur, Eudoxius, Acacius, Ursacius, ac Valens, & qui cum illis erant, cum apud se reputassent, ex omnibus ubique Episcopis alios quidem Nicænam fidem constanter retinere; alios vero eam præferre, quæ in dedicatione Antiochenæ basilicæ edita esset: quarum utraque substantiæ nomen haberet, & Filium Patri undequaque similem assereret; ac si forte omnes in unum convenirent, opinionem Aetii, quam ipsi probabant, eos proculdubio condemnaturos, utpote a duabus illis fidei formulis dissentientem; id evicerunt, ut Occidentales quidem Arimini, Orientales vero Seleuciæ in Isauria congregarentur. Eo scilicet consilio, ut quoniam facilius est paucis, quam omnibus persuadere, ipsi bifariam divisi, utramque Synodum, si fieri posset, in suam sententiam pertraherent: sin minus, alteram saltem: ne communi omnium suffragio hæresis ipsorum condemnaretur. Ad has autem res perficiendas subsidio illis fuere tum Eusebius Eunuchus, præpositus cubiculi, qui & necessarius Eudoxii, & ejusdem cum illo sententiæ erat: tum alii primores viri, qui Eusebio gratificari studebant.

Arimini, & Seleuciæ convenit.

(g) ἕτοιμόν τινα γραφὴν πίστεως ὑπογράψαι. Hæc est fidei formula, quæ postea in Ariminensi Concilio recitata est, cui præfixa erant Consulum nomina. Sic enim incipiebat: *fides exposita apud Sirmium Eusebio, & Hypatio Consulibus*, ut refert Athanasius in libro de Synodis, Socrates, aliique. Ac Socrates quidem eam tertiam facit Sirmiensem formulam. Ego vero quintam esse contendo, ob rationes, quas paulo ante protuli. Atque hæc est, quam Marcus Arethusius dictavit, ut ex epistola Valentis ad Germinium observavi in Annotat. ad Socratem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖʹ.

Περὶ τῶν πραχθέντων τῇ ἐν Ἀριμήνῳ Συνόδῳ.

ΠΕισθεὶς δὲ ὁ Βασιλεύς, ὡς οὔτε τῷ δημοσίῳ λυσιτελεῖ διὰ τὴν δαπάνην, οὔτε τοῖς Ἐπισκόποις διὰ τὰς μακρὰς ὁδοὺς, εἰς ταυτὸν πάντας συνελθεῖν, διεῖλε τὴν Σύνοδον· καὶ γράφει τοῖς τότε ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ Σελευκείᾳ, τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφίβολα προδιαθεῖναι· ἐν τέλει δὲ διαλαβεῖν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν καὶ περὶ τῶν ἀδίκως καθῃρῆσθαι ἢ ὑπερορίας οἰκεῖν μεμφομένων Ἐπισκόπων, ὧν εἷς ἦν Κύριλλος Ἱεροσολύμων, καὶ περὶ τῶν ἐπαγομένων ἐγκλημάτων τισὶ τῶν Ἐπισκόπων δικάσαι· κατηγόρουν γὰρ ἄλλοι ἄλλων· Γεωργίου δὲ Αἰγύπτιοι, ἁρπαγῶν καὶ ὕβρεων· (a) ἐπικεκελευμένοις δὲ πᾶσι, δέκα ἑκατέρωθεν καταλαβεῖν τὰ Βασίλεια ἐπὶ μηνύσει τῶν γεγενημένων· κατὰ ταῦτα ἕκαστοι συνελέγησαν ἔνθα συνελθεῖν προσετάγησαν· καὶ ἔφθανε ἡ ἐν Ἀριμήνῳ συστᾶσα Σύνοδος· ἐτέλουν δὲ εἰς αὐτὴν πλείους ἢ τετρακόσιοι· καὶ περὶ Ἀθανασίου μηδὲν ἀνακινεῖν, ἄμεινον ἐδοκίμασαν οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς εἶχον· ζητήσεως δὲ

οὔσης

CAPUT XVII.

De his, quæ gesta sunt in Concilio Ariminensi.

IMperator itaque persuasum habens, nec reipublicæ propter sumtus, nec Episcopis ipsis ob itineris longinquitatem conducere, ut in eundem locum omnes convenirent; Synodum bifariam divisit: scriptisque literis ad Episcopos, qui tum Arimini, & Seleuciæ erant congregati, jussit, ut primum quidem controversias de fide componerent: ad extremum vero de Episcoporum causis, qui se injuste depositos, aut in exilium missos esse quererentur, cognoscerent: ex quorum numero Cyrillus erat Hierosolymorum Episcopus: & de criminibus, quæ quibusdam Episcopis intendebantur, sententiam ferrent. Etenim alii alios accusabant, Ægyptii vero rapinas, & contumelias objiciebant Georgio. Denique ut universis rebus dijudicatis, decem ex utraque Synodo ad comitatum venirent, nuntiaturi, quæ gesta essent. Secundum hæc Imperatoris mandata, singuli eo loci, quo jussi fuerant, convenere. Priorque congregata est Arimini Synodus, in qua quadringenti, & amplius consederunt Episcopi. Ac de Athanasio quidem nihil ultra agendum esse decreverunt, qui infenso in illum animo erant. Cum autem quæ-

Socr. lib. 2. cap. 37.

(a) ἐπικεκελευμένοις δὲ πᾶσι. Scribe disjunctis vocabulis, ἐπὶ κεκελευμένοις δὲ πᾶσι, alioqui dicendum esset, ἐπικεκελευμένων δὲ πάντων.

(b) ὑπη-

SÆC. IV. quæri cœptum esset de fide, prodeuntes in medium Valens, & Ursacius, adjuvantibus eos Germinio, Auxentio, Cajo, atque Demophilo, postularunt, ut reliquæ omnes fidei formulæ, quæ antea scriptæ essent, abrogarentur: ea vero sola rata esset, quam ipsi non ita dudum Sirmii Latino sermone conscripserant, quæ similem quidem Patri Filium esse juxta scripturas docebat; substantiæ vero in Deo nullam omnino mentionem esse faciendam. Ajebant porro, ipsum quoque Imperatorem eam formulam approbasse; eamque a Concilio etiam necessario suscipi oportere, nec in posterum curiosius scrutandum esse, quid quisque sentiret, ne vocabulis in disputationem, & accuratum examen revocatis, diffidia, ac seditiones nascerentur. Satius enim esse, ut imperitius differendo, recte de Deo sentiamus, quam ut novitates nominum introducamus, affines dialecticorum argutiis. Innuebant autem, immo vero aperte reprehendebant vocabulum consubstantialis, tanquam ignotum sacris scripturis, & plerisque obscurum. Hujus autem loco, similem per omnia Patri, juxta divinas scripturas dici Filium volebant. Ubi vero formulam fidei, quam ipsi antea secum attulerant, ista complectentem recitarunt, complures quidem affirmabant, nihil opus esse nova fidei formula, sed sufficere sibi ea, quæ a majoribus decreta essent: se vero idcirco convenisse, ut si quid adversus ea novaretur, obsisterent. Quærebantque ex illius formulæ auctoribus, ut dicerent, utrum ea, quæ lecta erant, nihil adversus illa majorum decreta innovarent: utque opinionem Arii palam damnarent, quæ ab illa ætate ad id usque temporis, omnibus ubique Ecclesiis tumultus causa extitisset. Cum hanc conditionem recusassent Ursacius, & Valens, Germinius item, & Auxentius, cum Demophilo, & Cajo, Synodus tum aliarum sectarum, tum eorum, qui Nicææ in unum convenerant, expositionem fidei recitari jussit: ut hæreses quidem condemnarentur; ea vero, quæ Nicææ decreta erant, confirmarentur; nec in posterum ullus eadem reprehenderet, aut Synodum postularet, sed præteritis contentus esset. Absurdum enim esse, ut, quasi nunc primum credere incipientes, talia conscribant; superioris vero temporis traditionem reprehendant: qua usi, tam ipsi, quam majores ipsorum, Ecclesias administrasent: quorum plerique in confessione, ac martyrio extremum diem obierant. Et isti quidem hæc in medium proferentes, contendebant, ne quid novaretur. Valentem vero, & Ursacium non acquiescentes his, sed instantes, ut fides ab ipsis proposita prævaleret, deposuerunt; & formulam fidei ab iisdem recitatam, irritam esse sanxerunt. Nam & illud absurdum esse ipsis visum est, quod hæc illi formulæ præfixa erat inscriptio: Exposita est Sirmii præsente Constantio æterno Augusto, Eusebio, & Hypatio Coss. Quemadmodum Athanasius in epistola ad familiares suos scribit: addens ridiculum esse, Constantium quidem Imperatorem æternum appellare; Filium autem Dei nolle æter-

num

A οὔσης εἰς ὃν χρὴ τρόπον πιστεύειν, παρελθόντες εἰς μέσον Οὐάλης τε καὶ Οὐρσάκιος, οἷς συνελαμβάνοντο Γερμήνιός τε καὶ Αὐξέντιος, καὶ Γάϊος, καὶ Δημόφιλος, τὰς μὲν ἤδη πρότερον περὶ πίστεως γενομένας γραφὰς ἀργεῖν ἠξίουν. κρατεῖν δὲ ἣν οὐ πρὸ πολλοῦ ἐν Σιρμίῳ συνέταξαν διὰ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς, ὅμοιον μὲν εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατὰ τὰς γραφὰς εἰσηγουμένην. οὐσίας δὲ παντελῶς ἐπὶ Θεοῦ μὴ ποιεῖσθαι μνήμην· ἔλεγον δὲ ταύτην καὶ Βασιλέα ἐπαινέσαι· χρῆναι δὲ καὶ τὴν Σύνοδον ἀναγκαίως προσίεσθαι, μηδὲν τοῦ λοιποῦ πολυπραγμονοῦσαν τῆς ἑκάστου ἐννοίας, ἵνα μὴ διχόνοιαι, καὶ στάσεις
B γίνονται, διαλέξει, καὶ ἀκριβεῖ βασάνῳ παραδιδομένων τῶν ὀνομάτων· ἄμεινον γὰρ εἶναι, ἀμαθέστερον διαλεγομένους ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξάζειν, ἢ καινότητας ὀνομάτων ἐπεισάγειν, διαλεκτικῆς περθρείας συγγενεῖς· (b) ὑπηνίττοντο δὲ μᾶλλον, καὶ φανερῶς διέβαλλον τὸ ὁμοούσιον ὄνομα, ὡς ἄγνωστον ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀσαφές. ἀντὶ δὲ τούτου, ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι λέγειν τὸν υἱὸν κατὰ τὰς θείας γραφάς· ἐπεὶ δὲ ταῦτα (c) περιέσχουσαν, καὶ τὴν προκομισθεῖσαν παρ' αὐτῶν γραφὴν ἀνέγνωσαν, οἱ μὲν πλείους μηδὲν δεῖσθαι
C νεωτέρας πίστεως ἰσχυρίζοντο· ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τοῖς ἤδη δόξασι πρὸ αὐτῶν. συνεληλυθέναι δὲ νῦν, ἵνα εἴτι καινοτομοῖτο κατὰ τούτων, κολύσωσιν· εἰ δὲ μηδὲν παρὰ ταῦτα καινοτομεῖ τὰ ἀνεγνωσμένα, λέγειν ἐζήτουν τοὺς εἰσηγητὰς ταύτης τῆς γραφῆς, καὶ φανερῶς ἀποκηρύττειν τὸ Ἀρείου δόγμα, ὡς θορύβου αἴτιον εἰσέτι νῦν ἐξ ἐκείνου γενόμενον ταῖς πανταχοῦ Ἐκκλησίαις· ἀποφυγόντων δὲ τὴν πρότασιν Οὐρσακίου, καὶ Οὐάλεντος, Γερμινίου τε καὶ Αὐξεντίου, καὶ Δημοφίλου, καὶ Γαΐου, ἐκέλευσεν ἡ Σύνοδος ἀναγνωσθῆναι τὴν ἔκθεσιν τῶν ἄλλων αἱρέσεων, καὶ τῶν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνεληλυθότων. ὥστε τὰς μὲν ἄλλας
D ἀποκηρῦξαι αἱρέσεις, ἐπιψηφίσασθαι δὲ τοῖς ἐν Νικαίᾳ δεδογμένοις, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν τοῦ λοιποῦ μηδένα ἐγκαλεῖν ἢ Σύνοδον αἰτεῖν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τοῖς φθάσασι· ἄτοπον γὰρ εἶναι, ὡς νῦν ἀρχομένους πιστεύειν, τοιαῦτα συγγράφειν, καὶ τοῦ προλαβόντος χρόνου τὴν παράδοσιν διαβάλλειν, ᾗ κεχρημένοι αὐτοί τε καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν, τὰς Ἐκκλησίας ἐπετρόπευσαν, ὧν οἱ πλείους ἐν ὁμολογίαις, καὶ μαρτυρίοις τὸν βίον μετήλλαξαν· καὶ οἱ μὲν τάδε προϊσχόμενοι, οὐδὲν ἠξίουν νεωτερίζειν. μὴ πειθομένους δὲ τοὺς ἀμφὶ Οὐάλεντα, καὶ Οὐρσάκιον, ἀλλ' ἐνισταμένους κρατεῖν ἣν προΐχοντο πίστιν, καθεῖλον, ἄκυρον εἶναι ψηφισάμενοι
E ἣν ἀνέγνωσαν γραφήν· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἄτοπον αὐτοῖς ἔδοξεν εἶναι, προγεγράφθαι ταύτης, ὡς ἐν Σιρμίῳ ἐξετέθη παρόντος Κωνσταντίου τοῦ αἰωνίου Αὐγούστου, ὑπατευόντων Εὐσεβίου, καὶ Ὑπατίου· ὥσπερ καὶ (d) Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους γράφων φησί, γελοῖον εἶναι Βασιλέα αἰώνιον τὸν Κωνστάντιον ὀνομάζειν. ἀΐδιον δὲ λέγειν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πα-

ραιτεῖ-

(b) ὑπηνίττοντο δὲ μᾶλλον καὶ φανερῶς. Scribo μᾶλλον δὲ καὶ φανερῶς, ut legerunt Interpretes.

(c) περιέσχουσαν καὶ τὴν προκομισθεῖσαν παρ' αὐτῶν γραφήν. Delenda videtur particula καὶ, aut certe transponenda in hunc modum: ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα περιέσχουσαν τὴν, &c.

(d) Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους γράφων. Intelligit librum Athanasii de Synodis Arimini, & Seleuciæ. Qui liber in vulgatis etiam editionibus inscribitur ἐπιστολή. Scriptus est autem ab Athanasio post obitum Imperatoris Constantii, ut colligitur ex pag. 907. ubi scribit, Constantium, quandiu vixit, in Ariana hæresi perseverasse, & cum jam moriturus esset, ab Euzoio hæretico baptizari voluisse.

(a) πίστο

SÆC. IV.

ραιτεῖσθαι· καὶ ῥητὸν χρόνον προτάττειν τῆς γραφῆς ταύτης, ἐπὶ διαβολῇ τῆς πίστεως τῶν παλαιοτέρων, καὶ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου μυηθέντων· ἐπὶ δὲ τάδε ἐν Ἀριμήνῳ ἐγένετο, οἱ μὲν ἀμφὶ Οὐάλεντα, καὶ Οὐρσάκιον χαλεπῶς φέροντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, σπουδῇ πρὸς Βασιλέα παρεγένοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμήνῳ Συνόδου πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον.

Ἡ Δὲ Σύνοδος εἴκοσι Ἐπισκόποις προβαλλομένη, πρέσβεις ἀπέστειλεν· ἔγραψε δὲ δι' αὐτῶν τάδε, μεταγραφέντα ἐκ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς· (a) τότε ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προστάγματος δογματισθέντα, γενέσθαι πιστεύομεν· εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, ἐπὶ ταυτὸ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τὰ ἐναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένονται· ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὑρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ Προφῆται, καὶ τὰ Εὐαγγέλια, καὶ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς Βασιλείας ἐφόρου, καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου, ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάττωμεν, μέχρι τέλος διατηροῦντες· ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὀρθῶς, καὶ δικαίως ὡρισμένων τὶ μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς, καὶ Βασιλέως ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία, καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας. ἥτις ἀντίπαλος μένει, καὶ ὀλετὴρ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε. δι' ἧς, οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι καθῃρέθησαν. ἐν ᾗ ὄντως καὶ προσθεῖναί τι σφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι τὶ, ἐπικίνδυνον ὑπάρχει· ὡς εἴπερ τὶ θάτερον γένηται, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια ποιεῖν ἅπερ βούλονται. ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ πάλαι μέτοχοί τε καὶ σύμβουλοι τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες, καὶ (b) τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς ἵνα μετάσχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν. ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ. δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγένηται, καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη· ἦν δὲ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο. ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς Συνόδου συνεκροτεῖτο· συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας· ἐγνωκότες ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευτὴν ἄξιον μνήμης Κωνσταντῖνον, μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφεῖσαν

A num dicere, & certum tempus ei formulæ præfigere, ad reprehendendam fidem majorum, & eorum, qui ante id temporis initiati essent. His rebus Arimini gestis, Valens, & Ursacius depositionem suam iniquo animo ferentes, statim ad Imperatorem advolarunt.

CAPUT XVIII.

Ariminensis Concilii epistola ad Imperatorem Constantium.

Socr. lib. 2. cap. 37.

SYnodus vero viginti Episcopos communi suffragio delectos, legatos ad Imperatorem misit: & per eos ista scripsit, quæ ex Latino sermone in Græcum translata sunt. Jubente Deo, & præcepto pietatis vestræ credimus esse dispositum, ut ad Ariminensium locum ex diversis Provinciis Occidentalium Episcopi veniremus: ut & fides claresceret omnibus Ecclesiæ Catholicæ, & hæretici noscerentur. Dum enim omnes, qui recte sapimus, contractaremus, placuit quidem, ut fidem ab antiquitate perseverantem, quam per Prophetas, Evangelia, & Apostolos, per ipsum Deum, & Dominum nostrum Jesum Christum, Salvatorem Imperii tui, & largitorem salutis tuæ accepimus, & quam semper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus, recte, & juste sancitorum aliquid mutilare, & eorum, qui in Nicæno tractatu consederant una cum gloriosæ memoriæ Constantino, patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifestatus est, & insinuatus mentibus populorum, & contra hæresim Arianam tunc oppositus invenitur, ut non solum ipsa, sed etiam reliquæ hæreses inde sint expugnatæ. A quo si aliquid demtum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. Ideo Ursacius, & Valens in suspicionem ejusdem hæreseos Arianæ venerunt aliquando, & suspensi erant a communione. Sed rogaverunt veniam, sicut eorum continent scripta: quam quidem meruerunt tunc temporis a Concilio Mediolanensi, adsistentibus etiam legatis Romanæ Ecclesiæ. In hoc igitur tractatu cum magno examine fuisset conscriptum Constantino præsente, quod tenens baptizatus ad quietem Dei commigra-

(a) τότε ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως. Hæc epistola Ariminensis Concilii exstat etiam apud Socratem in lib. 2. Historiæ cap. 37. ubi vide, quæ notavi. Apud Socratem legitur ἐκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ, &c.

(b) τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες. Ursacius, & Valens bis a communione Ecclesiæ segregati sunt. Semel in Synodo Romana, cum ad judicium vocati non paruissent, anno Christi 342. Tunc igitur a communione suspensi, postea in Mediolanensi Concilio, porrecto satisfactionis libello, suscepti sunt in communionem anno Christi 346. Posthæc cum Arianis iterum sese adjunxissent, damnati sunt in Synodo Serdicensi anno Christi 347. ut docet epistola Synodica Concilii Serdicensis. Anno deinde 349. idem Ursacius, & Valens alterum satisfactionis libellum Romæ obtulerunt Julio Papæ, & ab illo in communionem suscepti sunt. Hæc ideo fusius notavi, quia in epistola Synodica Ariminensis Concilii non videntur satis esse distincta.

(c) τοῖς

SÆC. IV. gravit, nefas putamus inde aliquid mutilare, & tot sanctos, & confessores, & successores Martyrum, ipsius tractatus conscriptores, in aliquo removere; cum & ipsi præteritorum Catholicæ Ecclesiæ scriptorum cuncta servaverint. Mansitque usque in hæc tempora, quibus pietas tua a Deo Patre per Deum, & Dominum nostrum Jesum Christum, potestatem regendi orbis accepit. Verum miseri homines, & infelici sensu præditi, iterum ausu temerario se præcones impiæ doctrinæ renuntiarunt; & nunc etiam conantur convellere, quod fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ literæ jusserint tractari de fide, offerebatur nobis a supradictis turbatoribus Ecclesiarum, adsociato Germinio, Auxentio, & Cajo, novum nescio quid considerandum, quod multa perversæ doctrinæ continebat. At vero cum viderent displicere, quod offerebant publice in Concilio, putaverunt, aliter esse conscribendum. Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse, manifestum est. Sed ne Ecclesiæ frequentius perturbentur, placuit instituta vetera, rata, atque inviolabilia servari: supradictos vero a communione nostra removeri. Ad instruendam igitur tuam clementiam, legatos nostros direximus, Concilii sententiam per literas nostras nuntiaturos. Quibus hoc ipsum solum mandavimus, ut non aliter legationem perferrent, quam statuta veterum permanere firmissima; ut & sapientia tua cognosceret, non hoc, quod promiserant supradicti Valens, & Ursacius, Germinius, & Cajus, si sublatum fuisset quidpiam, pacem posse compleri. Quo enim modo pax servari possit ab iis, qui pacem subvertunt? Magis enim turbatio cunctis regionibus, & præcipue Ecclesiæ Romanæ immissa est. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus, & sereno vultu universos legatos nostros & aspicias, & audias: neve permittat clementia tua, jura vetera convelli; sed manere ea, quæ a majoribus nostris accepimus; quos & fuisse prudentes, & sine Spiritu sancto Dei non egisse confidimus. Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam, ut præcipias, tot Episco-

A σαν πίστιν ἐκτεθεικότα· ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκεῖνόν τι καινοτομεῖν. καὶ τοσούτους ἁγίους ὁμολογητὰς, καὶ μάρτυρας, τοὺς δὲ καὶ τοῦ δόγματος συγγραφέας τε καὶ ἀρετὰς ὑπερειδεῖν, οἵ τινες κατὰ παλαιὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν, ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ Θεὸς τὴν πίστιν, καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μεταδέδωκε, διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ σοι, καὶ τὸ βασιλεύειν οὕτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν· πάλιν γοῦν ἐλεεινοὶ,

B καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκάς τε αὐτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα, τὸ συνέδριον τῆς Συνόδου συνεκροτεῖτο, κἀκεῖνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν· ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑταιρείας τοὺς συναλισκομένους εὑρόντες, Γερμήνιον, Αὐξέντιον, καὶ Γάϊον. τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μὴ μένουσα, πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν· ὡς δὲ συνεῖδον, οὐχὶ τῆς αὐτῆς αἱρέσεως ὄντας,

C οὐδ' ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν. ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων· ἵν' οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ ταραχὴ, καὶ θόρυβος κυλινδούμενος ἅπαντας συνέχῃ, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι ὡρισμένα, καὶ ἀμετακίνητα φυλάττειν. τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι· δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπεστάλκαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς

D μηνύσοντας· τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ, τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων δικαίως ὡρισμένων· οἳ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι ὁσιότητα, ὅτι οὐχ ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη· πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν, τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις, καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ γενήσεται· διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς, καὶ γαληνιαίῳ βλέμματι, τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις

E ἀθρήσειας. μὴ δὲ πρὸς ὕβριν τῶν τελευτηκότων, καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας. ἀλλὰ ἐάσεις ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις. οὓς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως, καὶ πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα, τοῖς μὲν πιστεύουσιν, ἀπιστίαν ἐνεποίει. (c) τοῖς δὲ μὴ πιστεύουσιν, ὠμότητα· ἱκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς Ἐπισκό-

(c) τοῖς δὲ μὴ πιστεύουσιν ὠμότητα. In codice Fuk. scriptum est τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν, apud Socratem vero τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν.

(a) καὶ

σκόπους τοὺς ἐν ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὓς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι· ἵνα μὴ ἔρημοι, τῶν Ἐπισκόπων ἀφωρισμένων, αἱ Ἐκκλησίαι διαμένωσιν· ἔτι δὲ πρὸς ἅπασι, καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προϋπαρξάντων, μήτε πλεονάζῃ. ἀλλὰ πάντα ἄῤῥηκτα διαμένῃ, ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα. μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν ἰδίων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψειας γενέσθαι· ἀλλ' ἵνα οἱ Ἐπίσκοποι σὺν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ' εἰρήνης εἰς εὐχὰς, καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας, καὶ βασιλείας, καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θεότης σοὶ εἰς τὸ διηνεκὲς χαρίζεται· οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τάς τε ὑπογραφὰς, καὶ τὰς τῶν Ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν οἵ τινες, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραμμάτων τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θειότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ τῶν πρέσβεων τῆς Συνόδου, καὶ τῆς τοῦ Βασιλέως ἐπιστολῆς, καὶ ὅπως οἱ περὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, ὕστερον συνῄνεσαν τῇ προκομισθείσῃ ἐπιστολῇ· καὶ περὶ τῆς τῶν ἀρχιερέων ἐξορίας. καὶ περὶ τῆς ἐν Νίκῃ Συνόδου· καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἡ ἐν Ἀριμήνῳ συνεχέθη Σύνοδος.

Τάδε μὲν τῶν ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων τὰ γράμματα· οἱ δὲ περὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, φθάσαντες τοὺς παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντας πρέσβεις, ἐπέδειξαν τῷ Βασιλεῖ τὴν γραφὴν ἣν ἀνέγνωσαν, καὶ τὴν Σύνοδον διέβαλον· ὁ δὲ, λυπηθεὶς ἴσως ὅτι μὴ ταύτην προσεδέξαντο τὴν πίστιν, ὡς καὶ αὐτοῦ παρόντος ἐν Σιρμίῳ βεβαιωθεῖσαν, τοὺς μὲν ἐν τιμῇ εἶχε. τῶν δὲ πρέσβεων ἠμέλει, καὶ τῇ προσεδρείᾳ ταλαιπωρούντων ὑπερεώρα· ὀψὲ δέ ποτε ἔγραψε τῇ Συνόδῳ, παραιτούμενος ὡς ἀναγκαία τὶς αὐτὸν ἤπειγεν ἡ πρὸς τοὺς Βαρβάρους ὁδὸς, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς πρέσβεις ἰδεῖν οὐ δύνηται· ἐκέλευσε δὲ ἐν Ἀδριανοῦ πόλει ἐπανιόντα αὐτὸν ἐπιμεῖναι· ἵν' ἐπειδὰν τὰ κοινὰ πράγματα διατεθείη καλῶς, ἐλεύθερος ὢν φροντίδων, τὰ περὶ τῶν πρέσβεων ἀκούσῃ, καὶ δοκιμάσῃ· προσήκειν γὰρ τὸν περὶ τῶν θείων διαλαμβάνειν μέλλοντα, καθαρὰν ἔχειν τῶν ἄλλων τὴν ψυχήν· καὶ ὁ μὲν τοιάδε ἔγραψε. πρὸς ταῦτα δὲ ἡ Σύνοδος ἀντεδήλωσεν, ἰσχυριζομένη μηδαμῶς ἀναχωρεῖν τῶν δεδογμένων, καὶ τοῦτο γράψαι, καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἐντείλασθαι· καὶ ἀντιβολεῖ μετ' εὐνοίας αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ ὧν ἐνετείλατο δι' αὐτῶν ἐπακοῦσαι, καὶ τὰ γραφέντα ἀναγνῶναι· χαλεπὸν γὰρ καὶ αὐτῷ φανεῖσθαι, τοσαύτας Ἐκκλησίας χωρὶς Ἐπισκόπων εἶναι ἐν καιρῷ τῆς αὐτοῦ βασιλείας· χρῆναι δὲ, εἰ καὶ αὐτῷ συνδοκεῖ, εἰς τὰς αὐτῶν Ἐκκλησίας πρὸ τοῦ χειμῶνος ἐπανελθεῖν· τοιαῦτα γράψαντες, καὶ ὡς εἰκὸς ἦν, ἐν ἱκεσίας τάξει, καὶ ὀνόματι τὴν ἐπιστολὴν συντάξαντες, ὀλίγον χρόνον ἐπέμειναν· ὡς δὲ οὐδὲν αὐτοῖς ἀντεδήλωσεν, ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἀνεχώρησαν πόλεις· ὡς μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασι, καὶ οἱ ἐν Ἀριμήνῳ συνελ-

A scopos, qui Arimini detinentur, inter quos plurimi sunt, qui ætate, & paupertate defecti sunt, ad suam Provinciam remeare; ne destituti suis Episcopis laborent populi Ecclesiarum. Hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innovetur, nihil minuatur; sed maneant incorrupta, quæ patris sanctæ pietatis tuæ temporibus, & tuis religiosis sæculis permanserunt. Nec jam nos fatigari, aut convelli a sedibus nostris, tua sancta prudentia permittat: sed quieti cum populis suis Episcopi vacent semper postulationibus, quas habent pro B salute tua, & pro regno tuo, & pro pace, quam tibi divinitus pro meritis tuis profundam, ac perpetuam largiatur. Legati autem nostri & subscriptiones, & nomina Episcoporum, vel Legatorum perferent; sicut iidem alia scriptura instruent tuam sanctam, religiosamque prudentiam.

CAPUT XIX.

De legatis Concilii, & de Imperatoris epistola: & quomodo Episcopi tandem consenserunt formulæ illi, quæ ab Ursacio, & Valente prolata fuerat: & de Antistitum exilio. Item de Synodo apud Nicen facta, & quas ob causas Synodus Arimini detenta est.

C

Et hæc quidem scripta sunt ab Ariminensi Concilio. Ursacius autem, & Valens, cum legatos a Concilio missos prævenissent, conscriptionem fidei a se perfectam Imperatori ostenderunt, & Synodum accusare cœperunt. Imperator vero indignatione commotus, ob id fortasse, quod fidem illam suscipere recusassent, quæ Sirmii coram ipso comprobata fuerat; Ursacium quidem, ac Valentem honorifice excepit: legatos vero despectui habuit, ac tametsi diuturna mora D fatigarentur, nullam eorum curam gessit. Sero tandem scripsit ad Synodum, excusans se, quod propter urgentem quamdam contra Barbaros expeditionem, legatos ipsius videre minime potuisset. Cæterum jussisse se ut legati reditum ipsius Hadrianopoli exspectarent; quo negotiis publicis rite prius constitutis, ipse curis omnibus liber, negotium ipsorum audire, & examinare posset. Eum enim, qui de rebus divinis disceptaturus sit, animum a reliquis negotiis vacuum afferre oportere. Et Imperator quidem scripsit in hunc modum. Synodus vero his literis respondens, constanter affirmavit, se ab iis, quæ decreta essent, minime discessuram: id- E que se jam scripsisse, & legatis suis mandasse. Rogavitque, ut eos cum benevolentia aspicere, eorumque mandata audire, & literas legere vellet. Nam & ipsius judicio, acerbissimam rem fore, si tot Ecclesiæ, ipso regnante, Episcopis suis destituantur. Ipsos igitur ante hiemem, si ipsi quoque id placuerit, ad Ecclesias suas reverti oportere. Hæc cum scripsissent, & supplicationis more, modoque, ut par erat, epistolam contexuissent, paululum adhuc temporis substiterunt. Sed cum nihil ipsis rescriberetur, ad suas quisque urbes reversi sunt. Et initio quidem Episcopos Ariminensis Concilii

SÆC. IV. decreta Nicænæ Synodi comprobaſſe, ea, A quæ diximus, abunde teſtantur. Jam vero quemadmodum formulæ a Valente, & Urſacio prolatæ poſtea conſenſerint, commemorandum eſt. Quod quidem diverſimode relatum comperi. Alii enim dicunt, Imperatorem Epiſcoporum ab urbe Ariminenſi diſceſſum contumeliæ loco ducentem, eo quod citra conſenſum ipſius diſceſſiſſent, Valenti, & iis, qui cum illo erant permiſiſſe, ut Occidentalium partium Eccleſias pro arbitrio ſuo ordinarent: & formulam fidei Arimini perlectam promulgarent: eos vero, qui formulæ illi ſubſcribere renuiſſent, Eccleſiis ejicerent, & in eorum locum alios conſtituerent. Iſtos vero, hinc licentiam nactos, B adhibita vi compuliſſe Epiſcopos, ut fidei illi ſubſcriberent: eos autem, qui reſiſterent, Eccleſiis ſuis exturbaſſe, ac primum omnium Liberium Epiſcopum urbis Romæ. Deinde Epiſcopis Italiæ hunc in modum vexatis, Orientis quoque Eccleſias pari modo tractare adortos eſſe. Et cum per Thraciam tranſirent, Nicen perveniſſe, quod eſt oppidum illius Provinciæ. Ibi collecta Synodo, formulam fidei, quæ Arimini recitata fuerat, in Græcum ſermonem tranſtuliſſe, eamque a ſe confirmatam publicaſſe, rumorem ubique ſpargentes, hanc Nicæ fidem ab univerſali Concilio conſcriptam, ac decretam fuiſſe. Hæc porro de induſtria apud Nicen C eos egiſſe, atque ita favorabili vocabulo appellaſſe, ut ſimpliciores ad conſentiendum huic fidei facilius adducerentur, decepti nominum ſimilitudine, & hanc ipſam eſſe formulam exiſtimantes, quæ Nicææ olim fuerat confirmata, & hæc quidem dicuntur ab iſtis. Alii vero affirmant, cum Ariminenſis Concilii Antiſtites nimia mora fatigati eſſent, eo quod Imperator nec reſponſum ipſis dare dignaretur, nec ad ſua reverti permitteret, ab Arianæ opinionis fautoribus ſubmiſſos eſſe quoſdam, qui monerent, æquum non eſſe, ut unius vocabuli, Subſtantiæ videlicet, gratia, omnes ubique Epiſcopi inter ſe diſſideant: cum liceat ſimilem Patri D Filium dicere, & contentionis cauſas abolere. Quippe Orientales, nunquam niſi ſublato ſubſtantiæ vocabulo, acquieturos eſſe. Hæc cum iſti Conciliatores jactarent, Epiſcopos, qui in Concilio erant, eorum ſuaſionibus inductos, formulæ fidei ab Urſacii aſſeclis tanto ſtudio propoſitæ conſenſiſſe dicunt. Urſacianos autem veritos, ne legati, qui a Concilio ad Imperatorem miſſi fuerant, reverſi, & Occidentalium ab initio conſtantiam, & cauſam, cur Conſubſtantialis vocabulum ſublatum eſſet, patefacerent, legatos apud Nicen Thraciæ detinuiſſe; tum propter hiemem, tum ob jumentorum publici curſus fatigationem, iter difficile fore prætexentes. Perſuaſiſſe etiam illis, ut formulam fidei ab ipſis recitatam, ex Latina E lingua in Græcam converterent, atque ita interpretatam ad Orientales Epiſcopos mitterent. Sic enim futurum eſſe, ut hæc formula ad ſcopum ipſorum compoſita, id, quod ſtudebant, perficeret; dolus tamen ab illis minime deprehenderetur, abſentibus ſcilicet iis, qui convincere poſſent, Ariminenſem Syno-

Synodus Nicæ in Thracia.

A συνελθόντες ἐψηφίσαντο, μαρτυρεῖ τὰ εἰρημένα· ῥητέον δὲ νῦν ὅπως ὕστερον συνῄνεσαν τῇ προκομισθείσῃ γραφῇ παρὰ τῶν ἀμφὶ Οὐάλεντα, καὶ Οὐρσάκιον· διάφορος δὲ λόγος περὶ τούτου εἰς ἐμὲ ἦλθεν· οἱ μὲν γάρ φασι, πρόφασιν ὕβρεως Βασιλέα ποιησάμενον τὴν παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἐξ Ἀριμήνου τῶν Ἐπισκόπων ἀποδημίαν, ἐπιτρέψαι Οὐάλεντι, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, ᾗ ἂν θέλωσι τὰς πρὸς δύσιν Ἐκκλησίας διοικεῖν, καὶ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμήνῳ πίστιν ἐκδιδόναι· τοὺς δὲ ὑπογράφειν ταύτῃ παραιτουμένους ἐκβάλλειν τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀντὶ δὲ τούτων, ἑτέρους χειροτονεῖν· ἀδείας δὲ ἐντεῦθεν λαβομένους, βιάσασθαι ταύ- B τῃ τῇ πίστει ὑπογράψαι· πολλοὺς δὲ μὴ πειθομένους διῶξαι τῶν Ἐκκλησιῶν, (a) καὶ πρῶτον Λιβέριον τὸν Ῥωμαίων Ἐπίσκοπον· ἐπεὶ δὲ τάδε τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔπραξαν, βουλεύσασθαι, καὶ τὰς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐκκλησίας τὸν ἴσον διαθεῖναι τρόπον· διϊόντας δὲ τὴν Θρᾴκην, παραγενέσθαι εἰς Νίκην, πόλιν τοῦδε τοῦ ἔθνους· καὶ συνέδριον ἐνθάδε καθίσαντες, τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμήνῳ γραφὴν εἰς ἑλλάδα μεταβαλεῖν φωνὴν, καὶ δημοσιεύσαντες βεβαιῶσαι. καὶ λογοποιεῖν, ὡς ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ἐν Νίκῃ πίστις ὑπηγορεύθη, καὶ ἐδοξάσθη· ἐπιτηδὲς δὲ τάδε ἐν Νίκῃ πρᾶξαι, (b) καὶ ὧδε C ἐπιφημῆσαι, ὥστε τοὺς ἁπλουστέρους ῥᾳδίως πείθεσθαι ταύτῃ τῇ πίστει συναινεῖν, τῷ παραπλησίῳ τῶν ὀνομάτων ἀπατωμένους, καὶ οἰομένους ταύτην εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ βεβαιωθεῖσαν γραφήν· ταῦτα μὲν ὧδε λέγουσιν· οἱ δὲ φασίν, ὡς τῆς ἐν Ἀριμήνῳ Συνόδου τῇ προσεδρείᾳ ταλαιπωρουμένους, εἰς τοῦ Βασιλέως μὴ ἀποκρίσεως ἀξιοῦντος τοὺς Ἐπισκόπους, μήτε ἀναχωρεῖν συγχωροῦντος, οἱ ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως σπουδασταὶ, καθῆκαν τινὰς συμβουλεύοντας, ὡς οὐκ ἄξιον ἑνὸς ὀνόματος τοῦ τῆς οὐσίας ἕνεκα, διαφέρεσθαι τοὺς πανταχοῦ ἱερέας· ἐξὸν D ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγειν, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῆς ἔριδος ἀνελεῖν· ὡς τῶν ἀνὰ τὴν ἕω οὔ ποτε ἡσυχασόντων, εἰ μὴ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα περιαιρεθείη· τοιαῦτα δὲ κομψευομένων τῶν διαλλακτῶν, πεισθῆναι τὴν Σύνοδον συναινέσαι τῇ σπουδασθείσῃ συγγραφῇ τοῖς ἀμφὶ τὸν Οὐρσάκιον. δείσαντας δὲ τούτους, μὴ παραγενόμενοι οἱ παρὰ τῆς Συνόδου ἀποσταλέντες πρὸς Βασιλέα πρέσβεις, δήλην ποιήσωσι τῶν δυτικῶν Ἐπισκόπων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔνστασιν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοῦ ὁμοουσίου ἀναιρέσεως, ἐπισχεῖν τοὺς πρέσβεις ἐν Νίκῃ τῆς Θρᾴκης, διὰ χειμῶνα, καὶ ταλαιπωρίαν τῶν δημοσίων E νωτοφόρων, προφασισαμένους μὴ ῥᾳδίαν ἔσεσθαι τὴν ὁδοιπορίαν. πεῖσαι δὲ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν παρ' αὐτῶν γραφὴν, ἐκ τῆς Ῥωμαίων μεταφράσαι φωνῆς, καὶ ἑλληνιστὶ συντεθεῖσαν ἐκπέμψαι τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις· οὕτω γὰρ συμβήσεσθαι, τὴν μὲν γραφὴν κατορθοῦν αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον κατὰ σκοπὸν συγκειμένην. μὴ φωραθήσεσθαι δὲ τὸν δόλον (c) ἀπὸ

τῶν

(a) καὶ πρῶτον Λιβέριον. Falluntur Scriptores, qui id dixerant. Nam Liberius aliquandiu ante Ariminenſe Concilium relegatus, & ab exilio revocatus fuerat, ut ſupra vidimus.

(b) καὶ ὧδε ἐπιφημῆσαι. Mallem ſcribere ἐπιφημίσαι. Utitur tamen eadem voce Sozomenus infra cap. 22

(c) ἀπὸ τῶν ἐλεγχόντων. Scribendum puto ἀπόντων τῶν ἐλεγχόντων, quam ſcripturam in verſione mea expreſſi.

(a) ὡς

τῶν ἐλεγχόντων, ὡς οὐχ ἑκόντες οἱ ἐν Ἀριμήνῳ ὀνόματος τῆς οὐσίας ἀπέστησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς σκῆψιν, ὡς ἀποστρεφομένους τὸ ὄνομα· ὅπερ ψεῦδος περιφανῶς ἐτύγχανε· πάντες γὰρ πλὴν ὀλίγων, καὶ κατ᾽ οὐσίαν ὅμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἰσχυρίζοντο· διεφέροντο δὲ μόνον, οἱ μὲν ὁμοούσιον, οἱ δὲ ὁμοιούσιον, τὸν Υἱὸν ὀνομάζοντες· ταῦτα οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ ἐκείνως ἐροῦσιν.

A Synodum a consubstantialis vocabulo non sua sponte recessisse, sed Orientalium causa, quippe qui vocem illam aversarentur. Quod quidem perspicue falsum erat. Omnes enim demtis admodum paucis, Filium Patri similem secundum substantiam asserebant. In hoc autem solo dissentiebant, quod alii quidem filium Homoousion, id est consubstantialem, dicebant: alii vero Homoeusion, id est similis substantiæ. Hæc igitur ab aliis quidem hoc modo, ab aliis autem illo gesta esse dicuntur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἑῴαις Ἐκκλησίαις συμβάντων· καὶ ὡς ὁ Μαραθώνιος, καὶ Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μακεδόνιος, ἐξήλαυνον τοὺς τὸ Ὁμοούσιον δοξάζοντας· καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ναυατιανῶν, ὡς μετετέθη· καὶ ὡς μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων ἐκοινώνουν.

ΕΝ ᾧ δὲ τὰ περὶ Ἰταλίαν, ὡς εἴρηται ἐγίνετο, πρὶν συστῆσαι τὴν ἐν Σελευκείᾳ Σύνοδον, μέγισται ταραχαὶ κατὰ τὴν ἕω συνέβησαν· οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ Ἀκάκιον καὶ Πατρόφιλον ἀφελόμενοι Μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Κυρίλλῳ ἐπέτρεψαν· Μακεδόνιος δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὰς πέριξ πόλεις ἐτάραττεν· (a) ὡς ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ Μακάριος, συλλαμβανομένους ἔχων Ἐλεύσιον καὶ Μαραθώνιον· ὧν τὸν μὲν ἤδη πρότερον ἐκ Διακόνου τῆς ὑπ᾽ αὐτὸν Ἐκκλησίας, καὶ σπουδαῖον ἐπίτροπον πτωχείων τε καὶ μοναχικῶν συνοικιῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, Ἐπίσκοπον Νικομηδέων κατέστησεν· Ἐλεύσιον δὲ Κυζίκου, οὐκ ἀσήμως ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευσάμενον· ἄμφω δὲ φασὶν ἀγαθὼ γενέσθαι τὸν βίον· σπουδαίω δὲ κακῶσαι τοὺς ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζοντας, ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς οὕτως ὡς Μακεδόνιος· οὗτος γὰρ οὐ μόνον ἤλαυνε τοὺς παραιτουμένους αὐτῷ κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ δεσμώτας ἐποίει, καὶ δικασταῖς παρεδίδου· τοὺς δὲ καὶ ἄκοντας κοινωνεῖν ἐβιάζετο, παῖδάς τε καὶ γυναῖκας ἀμυήτους ἁρπάζων· ἐμυσταγώγει· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλὰς πολλαχῆ Ἐκκλησίας καθεῖλε, Βασιλέως πρόσταγμα προϊσχόμενος, καθαιρεῖσθαι προστάττον τοὺς εὐκτηρίους οἴκους τῶν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι ἰσχυριζομένων· ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης αἰτίας, καὶ ἡ πρὸς τῷ καλουμένῳ Πελαργῷ ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ναυατιανῶν Ἐκκλησία καθῃρέθη· ἡνίκα δή λέγεται τοὺς ἀπὸ ταύτης τῆς αἱρέσεως, ἀνδρεῖον ἔργον ἐργάσασθαι· ἴσως δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ὡς ὁμόφροσι συνελάβοντο· ἐπιταττόντων γὰρ

CAPUT XX.

B *De his, quæ Orientis Ecclesiis contigerunt: & quemadmodum Marathonius, & Eleusius Cyzicenus, ac Macedonius, Homousianos Ecclesiis exturbarunt. Item de Ecclesia Novatianorum, quomodo translata sit: & quod Novatiani cum Orthodoxis communicabant.*

DUm ista, quæ diximus, in Italia geruntur, gravissimi tumultus in Orientis partibus excitati sunt, priusquam Synodus Seleuciæ congregaretur. Acacius enim, & Patrophilus, pulso Maximo, Hierosolymorum Ecclesiam Cyrillo regendam tradiderunt, quos Macarius primum ordinaverat. C Macedonius vero Constantinopolim, & civitates finitimas turbavit, adjutores habens Eleusium, & Marathonium. Quorum alterum, qui jam antea Diaconus ipsius Ecclesiæ fuerat, & industrius curator Ptochotrophiorum, & Monasteriorum utriusque sexus, Episcopum Nicomediæ constituit. Eleusium vero, qui prius in palatio splendide militaverat, ad Cyzicenum Episcopatum promovit. Horum uterque vir bonus fuisse dicitur: ambo tamen in vexandis iis, qui Filium Patri consubstantialem profitebantur, acerrimi fuere, licet non eodem modo grassati sint, quo Macedonius. Nam iste quidem eos, qui communicare ipsi detrectabant, non fugavit modo, verum etiam in D vincula conjecit, & judicibus tradidit. Quosdam vero etiam invitos communionem secum inire compulit. Mulieres etiam, & parvulos nondum sacro lavacro tinctos, per vim rapiens baptizabat. Multas quoque Ecclesias passim destruxit, Imperatoris mandatum prætendens, quo Ecclesiæ illorum destrui jubebantur, qui Filium Patri consubstantialem assererent. Hanc ob causam Ecclesia quoque Novatianorum Constantinopoli juxta Pelargum sita, solo æquata est. Quo quidem tempore, sectæ illius homines fortissimum facinus perpetrasse dicuntur: Catholicis fortasse eos, utpote idem cum ipsis sentientes, adjuvantibus. Nam cum hi, qui- E bus id negotium mandatum fuerat, disturbari Ec-

Socr. lib. 2. cap. 38.

Eleusius, & Marathonius Macedoniani.

(a) ὡς ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ Μακάριος. Hæc verba non leguntur apud Nicephorum, & sensum, ac seriem orationis prorsus interrumpunt. Collocanda sunt igitur in fine superioris periodi hoc modo: ἀφελόμενοι Μάξιμον, τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Κυρίλλῳ ἐπέτρεψαν, ὃς ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ Μακάριος. Nam Maximus quidem primum a Macario ordinatus fuerat: Cyrillum vero Macarius primo Diaconum ordinavit. Postea vero Maximus cum in Macarii locum successisset, Cyrillum ad presbyterii gradum promovit. Sed Ariani, quorum signiferi erant Acacius, ac Patrophilus, Maximo infensi eo quod ad partes Athanasii sese adjunxisset, Episcopatum Hierosolymorum Cyrillo promiserunt, dummodo is ordinationem Maximi repudiaret. Qua pollicitatione illectus Cyrillus, Diaconus in Ecclesia Hierosolymitana ex Presbytero ministravit; atque ob hanc impietatem Episcopatum Hierosolymorum accepit ab Arianis, ut scribit Hieronymus in Chronico. Sed id factum est diu ante Ariminense Concilium, anno Christi 351. ut scribit Baronius. Sozomenus quidem, ac Socrates Cyrillum in locum Maximi adhuc viventis subrogatum esse dicunt. Hieronymus tamen post mortem Maximi ab Arianis id factum esse dicit, cui potius assentior. Porro hic locus aliter quoque restitui potest, hoc scilicet modo: ἀφελόμενοι Μάξιμον ὃν ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ Μακάριος, τὴν Ἱεροσολύμων, &c. Atque id, re atten ius examinata, nunc verius puto. Macarius enim moriens Maximum successorem suum designaverat.

SÆC. IV. ri Ecclesiam juberent, omnes in unum collecti Novatiani, alii materias dejicere cœperunt: alii eas ad suburbanum Sycense, ex adverso situm, comportarunt. Opusque illud celeriter ad exitum perductum est. Non enim viri solum, sed etiam mulieres, ac parvuli, operam suam contulerant: quippe singuli eorum, perinde ac si opus suum Deo offerrent, incredibili alacritate ferebantur. Pari studio, ac celeritate Ecclesia illa ad eundem modum instaurata est, & ab illo deinceps tempore Anastasia ex facto nominata. *Anastasia Novatianorũ Ecclesia.* Etenim post obitum Constantii, Julianus Imperium adeptus, locum illum Novatianis restituit, utque Ecclesiam illic ædificarent, permisit. Quod quidem factum est, multitudine populi alacri animo operam navante, easdemque materias ex Sycensi suburbano iterum transferente. Et hæc quidem postea gesta sunt in hunc modum. Tunc temporis vero, parum abfuit, quin Novatiani, & Catholici adunati sint. Nam cum de Deo idem sentirent, & simul exagitarentur, easdemque calamitates tolerarent, mutua se benevolentia complectebantur: & in eumdem locum conveniebant, ac simul precabantur. Nam Catholicis nulla tunc erant oratoria; sed Ariani cuncta illis ademerant. Cumque ex assidua consuetudine, uti vero simile est, frustra se invicem diffidere cernerent, inter se deinceps communicare decreverant. Quod quidem factum fuisset, nisi alacritati multitudinis obstitisset paucorum invidia, qui affirmabant vetus præceptum esse, ut id facere detrectarent.

A γὰρ οἷς τοῦτο προσέτακτο λύειν τοῦτον τὸν οἶκον, πανοικοὶ συνελθόντες, οἱ μὲν τὰς ὕλας κατέβαλλον. οἱ δὲ εἰς τὰς ἀντίπεραν Συκὰς μετεκόμιζον. καὶ ἐν τάχει πέρας ἡ σπουδὴ ἔσχεν· ἐκοινώνουν γὰρ τοῦ ἔργου οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες· ἕκαστος γὰρ αὐτῶν, Θεῷ τὸ ἔργον προσφέρων, ὑπερφυῶς προυθυμεῖτο. ὑπὸ τοιαύτης δὲ σπουδῆς τὸν ἴσον τρόπον ἥδε Ἐκκλησία ἀνενεώθη, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου ἐκ τοῦ συμβάντος, Ἀναστασία ὠνόμασαι· τελευτήσαντος γὰρ Κωνσταντίου, διαδεξάμενος Ἰουλιανὸς τὴν Βασιλείαν, τὸν τόπον τοῖς Ναυατιανοῖς ἀπέδωκε, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι ἐπέτρεψεν· ὃ καὶ ἐγένετο, B τοῦ λαοῦ προθύμως συλλαβομένου, καὶ τὰς αὐτὰς ὕλας ἐκ τῶν Συκῶν μετακομίσαντος· καὶ τὰ μὲν ὕστερον ὧδε ἔσχεν· ἐν δὲ τῷ τότε, μικροῦ Ναυατιανοί, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ἡνώθησαν· ὁμοίως γὰρ περὶ τὸ Θεῖον δοξάζοντες, καὶ κοινῇ ἐλαυνόμενοι, καὶ ἐν ὁμοίαις συμφοραῖς ὄντες, εὖνοι ἀλλήλοις ἦσαν. καὶ εἰς ταυτὸν συνήεσάν τε, καὶ συνηύχοντο· τοῖς γὰρ ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας εὐκτήριος οὐκ ἦν οἶκος, ἀλλὰ πάντες πρὸς τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ἀφῄρηντο· καὶ ὡς εἰκός, ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας μάτην διαφέρεσθαι πρὸς σφᾶς λογισάμενοι, κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἐβουλεύοντο· καὶ δὴ τοῦτο ἐγεγόνει, εἰ μὴ C βασκανίᾳ ὀλίγων οἶμαι τὴν τοῦ πλήθους προθυμίαν ἔβλαψεν, ἀρχαῖον εἶναι λόγον ἰσχυριζομένων παραιτεῖσθαι τοῦτο ποιεῖν.

CAPUT XXI.

De his, quæ Mantinii gesta sunt a Macedonio: & quomodo ob translatum Constantini Magni feretrum sua sede expulsus est. Item quomodo Julianus Cæsar factus est.

Socr. lib. 2. cap. 38. PEr idem tempus Eleusius quoque Ecclesiam Novatianorum in urbe Cyzico funditus evertit. Hujusmodi porro malis exagitati sunt, tum reliqui Paphlagones, tum ii præcipue, qui Mantinium incolebant. Cum enim compertum haberet Macedonius, plerosque illic Novati sectæ adhærere, & ad eos inde expellendos solam Ecclesiasticorum manum non sufficere; persuasit Imperatori, ut quatuor militum cohortes ad id perficiendum mitteret. Sic enim futurum existimabat, ut homines minime armis assueti, simulatque armatos conspexissent, statim perterrefacti ad ipsius opinionem transirent. Verum res aliter evenit. Nam plebs Mantiniensium in unum coacta, arreptis falcibus, & securibus, & quo quisque potuit armorum genere instructa, adversus milites progressa est. Gravique prœlio conserto, ex Paphlagonibus quidem plurimi occubuerunt: milites vero prope omnes interfecti sunt. Qua de causa multi ex familiaribus Macedonium reprehendebant, ut pote auctorem tantorum malorum. *Imperator Macedonio iratus.* Imperator quoque eum aversatus, non amplius benevolo erga illum ani-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ τῶν ἐν Μαντινείᾳ ὑπὸ Μακεδονίου πραχθέντων· καὶ ὡς ἐξηλάθη τοῦ θρόνου, μεταθέμενος τὴν θήκην τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· καὶ ὡς ὁ Ἰουλιανὸς προεβλήθη Καῖσαρ.

ΚΑτὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Ἐλεύσιος τὴν ἐν Κυζίκῳ Ἐκκλησίαν Ναυατιανῶν D ἄρδην καθεῖλε· τούτων δὲ τῶν κακῶν ἐς τὰ μάλιστα μετέσχον οἱ Μαντίνειον οἰκοῦντες, καὶ ἄλλοι Παφλαγόνες· μαθὼν γὰρ Μακεδόνιος τοὺς πλείους ἐνθάδε τὰ Ναυάτου φρονεῖν, μὴ ἱκανοὺς τε (a) μόνους εἶναι τούτους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀπελαύνειν, ἔπεισε τὸν Βασιλέα τέσσαρα τάγματα τῶν στρατιωτῶν ἐμπέμψαι τούτου χάριν· ὧδε γὰρ ᾤετο ἀνθρώπους ἀήθεις ὅπλων, εἰ ὁπλίτας θεάσοιντο, δείσαντας εὐθὺς πρὸς τὴν αὐτοῦ δόξαν μεταθήσεσθαι· τὸ δὲ ἄλλως ἀπέβη· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ Μαντινείου (b) πλῆθος γενόμενοι, δρεπάναις τε καὶ πελέκεσι, καὶ ἄλλως ᾗ ἔτυχεν, ἕκαστος σφᾶς E ὁπλίσαντες, συνέμιξαν τοῖς στρατιώταις. καρτερᾶς δὲ μάχης γενομένης, πίπτουσι Παφλαγόνων μὲν πλεῖστοι· τῶν δὲ στρατιωτῶν σχεδὸν παντες· ἐντεῦθεν ὡς τηλικούτων συμφορῶν αἴτιον ὄντα Μακεδόνιον, πολλοὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐμέμφοντο· ἀποστραφεὶς δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς, οὐκέτι ὑγιῶς πρὸς αὐτὸν

(a) μόνους εἶναι τούτους. Hic quoque transposita sunt vocabula, quæ in hunc modum restitui debent: μὴ ἱκανοὺς τε μόνους εἶναι τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τούτους ἀπελαύνειν. Ubi Ecclesiastici dicuntur clerici Catholicorum: τούτους vero intelligere oportet Novatianos degentes in Paphlagonia. Notabit obiter studiosus Lector jurisdictionem Episcopi Constantinopolitani, quæ ad Paphlagoniam usque jam tum protendebatur.

(b) πλῆθος γενόμενοι. Omissam hic puto esse vocem, quæ suppleri potest hoc modo: τὸ γὰρ ἐκ Μαντινείου πλῆθος, ὁμοῦ γενόμενοι, &c. Vel certe delenda est vox γενόμενοι, quam nec Nicephorus agnoscit.

(c) μετα-

αὐτὸν εἶχεν· ἐπεγένετο γὰρ καὶ μείζονος ἀπεχθείας, πρόφασις τοιάδε· Κωνσταντίνου τοῦ βασιλεύσαντος τὴν θήκην ἐβούλετο Μακεδόνιος ἑτέρωθι μεταφέρειν· ἠπείλει γὰρ πτῶσιν ὁ ταύτην καλύπτων οἶκος· τοῦ δὲ λαοῦ, οἱ μὲν ὧδε γενέσθαι συνεχώρουν· οἱ δὲ ἀντεῖχον, ἀνόσιον εἶναι ἡγούμενοι, καὶ τῷ ἀνορύττειν ὅμοιον· συνελαμβάνοντο δὲ τούτοις, καὶ οἱ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου πρεσβεύοντες. μήτε ὑβρίζεσθαι Κωνσταντίνου τὸ σῶμα ὡς ὁμοδόξου ἀνεχόμενοι, καὶ Μακεδονίῳ οἶμαι ἐναντίοι εἶναι σπουδάζοντες· ἀλλ᾽ ὁ μὲν μηδὲν μελήσας, μετεκόμισε τὴν θήκην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ Ἀκακίου τοῦ μάρτυρός ἐστιν ὁ τάφος· τὸ δὲ πλῆθος, οἱ μὲν τὸ γεγονὸς ἐπαινοῦντες, οἱ δὲ, μεμφόμενοι, κατ᾽ αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἀλλήλους ἐτράπησαν· καὶ πελάσαντες, αὐτόν τε τὸν εὐκτήριον οἶκον, καὶ τὸν περὶξ χῶρον αἱμάτων, καὶ φόνων ἐνέπλησαν· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἔτι διάγων ἐν τῇ πρὸς δύσιν ἀρχομένῃ, τάδε μαθὼν ἐχαλέπαινε· καὶ ὡς ὑβρισμένου τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν περὶ τὸν λαὸν ἀτυχημάτων, ᾐτιᾶτο Μακεδόνιον, καὶ δι᾽ ὀργῆς εἶχε· βουλευσάμενος δὲ τὴν ἕω καταλαβεῖν, εἴχετο τῆς ὁδοῦ· (c) μετακαλεσάμενος δὲ Ἰουλιανὸν τὸν ἀνεψιὸν, Καίσαρα κατέστησε, καὶ εἰς τοὺς πρὸς δύσιν Γαλάτας πέπομφεν.

animo fuit. Nam & alia quædam gravioris odii causa accesserat hujusmodi. Constantini Imperatoris arcam alio transferre volebat Macedonius. Ædes enim illa, in qua arca erat reposita, ruinam minabatur. Ex plebe vero alii, ut id fieret, consentiebant: alii contra obsistebant, impium id facinus existimantes, nec secus, ac si tumulus effoderetur. His autem sese adjunxerunt ii, qui Nicænæ Synodi Doctrinam sequebantur: qui nec corpus Constantini violari sustinebant, ut pote qui ejusdem cum ipsis fuisset sententiæ: & Macedonio, ut equidem opinor, adversari studebant. Verum ille nil cunctatus, arcam transtulit ad basilicam illam, in qua sepulchrum est Acacii Martyris. Plebs vero in duas partes divisa, hi factum approbantes, illi contra reprehendentes, in ipsa basilica adversus se mutuo irruerunt. Ipsam denique Ecclesiam, & vicina loca sanguine, ac cædibus compleverunt. Imperator vero, qui in Occidentis partibus adhuc morabatur, his auditis graviter commotus est: & contumeliam patris sui, plebisque miserabilem cladem Macedonio imputans, adversus illum excanduit. Cumque ad Orientis partes pergere decrevisset, statim iter arripuit. Et Julianum patruelem ad se accersitum, Cæsarem constituit, atque in Gallias misit. *Socr. lib. 2. cap. 34.*

(c) μετακαλεσάμενος δὲ Ἰουλιανόν. Male Sozomenus hæc retulit post Ariminense Concilium, quod celebratum est anno Christi 359. Eusebio, & Hypatio Consulibus. Julianus autem Cæsar factus est anno Christi 355. Consulatu Arbetionis, & Lolliani.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒʹ.

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ Συνόδου.

ΕΝ τούτῳ δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἕω Ἐπίσκοποι ἀμφὶ ἑκατὸν, καὶ ἑξήκοντα ὄντες, εἰς Σελεύκειαν τὴν παρὰ Ἰσαύροις συνῆλθον· ἔτος δὲ ἦν ἐν ᾧ ὑπάτευεν Εὐσέβιός τε καὶ Ὑπάτιος· συνεληλύθει δὲ αὐτοῖς καὶ Λεωνᾶς, ὁ ἐν ἀξιώματι λαμπρῶς ἐν τοῖς Βασιλείοις στρατευόμενος· ὃς ἐκ προστάγματος Κωνσταντίου τῇ Συνόδῳ παρῆν, ὥστε ἐπ᾽ αὐτοῦ γενέσθαι τὴν περὶ τοῦ δόγματος πίστιν· παρῆν δὲ καὶ Λαυρίκιος, ὁ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἔθνους ἡγεμὼν, εἴ τι δέοι παρασκευάσων· ὑπουργεῖν γὰρ αὐτῷ Βασιλέως ἐπέταττε γράμματα· κατὰ δὲ τὸν πρῶτον σύλλογον, ἀπολιμπάνονται ἕτεροί τέ τινες Ἐπίσκοποι, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, καὶ Μακεδόνιος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως, καὶ Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας· πρόφασις δὲ γέγονε τοῖς μὲν ἄλλοις ἄλλη, Πατροφίλῳ δὲ ὀφθαλμία, καὶ Μακεδονίῳ νόσος· ὑπόνοια δὲ ἦν, ὡς δεδιότες ἐγκλήματα κατηγόρων, οὐ παρεγένοντο τότε· παραιτουμένων δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὴν τούτων ἀπουσίαν, ἐξετάζειν τὰ ἀμφίβολα, καὶ οὕτως ἐκέλευσε Λεωνᾶς τὰς ζητήσεις κινεῖν· ἐντεῦθεν οἱ μὲν πρότερον τὸ δόγμα ἐξετάζειν· οἱ δὲ, τοὺς βίους ἀνακρίνειν τῶν κατηγορουμένων ἐν αὐτοῖς, ὧν ἦν Κύριλλος Ἱεροσολύμων, καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας, ἀναγκαῖον ἔλεγον· πρόφασιν δὲ αὐτοῖς καὶ Βασιλέως ἐδίδου γράμματα, πῇ μὲν τοῦτο, πῇ δὲ ἐκεῖνο δηλοῦντα· ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἔριδος ἀρξάμενοι, οὐκέτι ὑγιῶς πρὸς ἀλλήλους εἶχον. ἀλλ᾽ εἰς δύο διῃρέθησαν· ἐκράτει δὲ ὅμως,

πρότε-

CAP. XXII.

De Seleuciensi Concilio.

INterea vero Orientales Episcopi centum circiter ac sexaginta, Seleuciam Isauriæ convenere. Annus hic erat, quo Eusebius, & Hypatius Consulatum gesserunt. Advenerat porro una cum illis Leonas, qui splendido quodam officio in Palatio fungebatur. Quem quidem Imperator Concilio interesse idcirco jusserat, ut eo præsente de Doctrina fidei inquireretur. Aderat etiam Lauricius, Dux, & Præses Provinciæ, si quid opus foret, præstiturus. Nam ut hoc ministerio perfungeretur, Imperator suis literis præceperat. Primo consessu abfuere tum alii quidam Episcopi, tum Patrophilus Scythopoleos Episcopus, & Macedonius Constantinopoleos, & Basilius Ancyræ. Et alii quidem aliam absentiæ suæ causam prætendebant. Patrophilus vero oculorum dolorem, morbum autem Macedonius causabantur. Sed suspicio erat, eos dedita opera abfuisse; ne ob crimina accusarentur. Cumque ceteri ob istorum absentiam detrectarent controversias de fide examinare, nihilominus jussit Leonas, ut quæstiones agitarentur. Hinc alii quidem, Doctrinam fidei ante omnia excutiendam esse dixerunt: alii vero, quæstionem prius habendam esse de vita, ac moribus eorum, qui inter ipsos accusabantur: ex quorum numero erat Cyrillus Hierosolymorum Episcopus, & Eustathius Sebastiæ. Contentionis autem causam eis præbebant ipsæ quoque Imperatoris literæ, quibus nunc hoc, nunc illud mandabatur. Ab hujusmodi contentione semel exorsi, non amplius mutua se benevolentia complectebantur: sed in duas partes discessere. Prævaluit tamen, *Socr. lib. 2. cap. 39.*

ut prius

SÆC.IV. ut prius de Doctrina fidei disputaretur. Ubi vero ad hujusmodi ventum est disputationes, aliis quidem placebat, ut nomen substantiæ prorsus e medio tolleretur: prætendebantque formulam fidei, quam paulo ante Marcus Sirmii composuerat, & quam tum alii susceperant Episcopi, qui tum erant in Comitatu, tum Basilius Episcopus Ancyræ. Plures vero eam præferebant fidem, quæ in dedicatione Antiochensis Ecclesiæ fuerat promulgata. Priori sententiæ patrocinabantur imprimis Eudoxius, Acacius, & Patrophilus, Georgius item Alexandrinus, & Uranius Episcopus Tyrii, aliique triginta duo. Posteriori vero Georgius Laodiceæ Syriæ, Eleusius Cyzici, & Sophronius Pompeiopolis Paphlagoniæ, quos major pars Antistitum sequebatur. Porro non levis suspicio erat, Acacianos de industria in doctrina fidei ab aliis dissidere, eoque prætextu quæstionem, quæ de criminibus ipsorum habenda erat, eludere. Nam cum antea scriptis literis ad Macedonium Constantinopolitanum Episcopum, Filium Patri per omnia similem, ejusdemque esse substantiæ confessi fuissent, tunc perfricta fronte priorem confessionem suam impugnabant. Post multa ingenti contentione utrimque agitata, Silvanus Episcopus Tarsi proclamavit, ferendum non esse, ut nova fidei formula induceretur, præter illam, quæ Antiochiæ probata esset, eamque solam ratam esse oportere. Acaciani vero id moleste ferentes, e Concilio discesserunt. Residui tum quidem ea, quæ Antiochiæ decreta fuerant, recitarunt. Postera die in Ecclesiam convenientes, fores occluserunt. Remotisque arbitris, decreta illa suffragiis suis confirmarunt. At vero Acacius ea quidem, quæ sic gesta erant reprehendit. Privatim vero Leonæ, ac Lauricio formulam fidei, pro qua ipse propugnabat, ostendit. Tertio die iidem rursus conveniunt, & una cum illis Macedonius, ac Basilius, qui superioribus diebus abfuerant. Acacius vero, & qui ab illius partibus stabant, in consessum venire recusarunt, nisi prius Episcopi ab ipsis depositi, accusatique e Concilio egrederentur. Idque ita factum est. Nam qui ex altera parte erant, id fieri permiserunt, cum existimarent, Acacium hanc dissolvendi Concilii occasionem captare, quo & hæresis Aetii imminenti examini subtraheretur, & ipsi quæstionem de criminibus, quorum arcessebantur, effugerent. Postquam universi adfuere, Leonas libellum se habere dixit traditum ab Acacianis. Erat hic libellus, formula fidei cum prooemio quodam; idque cæteros omnes latebat. Nam & Leonas idem cum Acacio sentiens, eum libellum de industria in occulto habuerat. Ubi vero recitatus est libellus, ingens in conventu Episcoporum tumultus exstitit. Indicabat enim hic libellus, quod cum Impe-

Leonas idem cum Acacio sentit.

A προότερον περὶ τοῦ δόγματος τὴν διάλεξιν ποιεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ εἰς τοὺς τοιούτους καθίσαντο λόγους, τοῖς μὲν ἐδόκει παντελῶς τὸ τῆς οὐσίας ἀνελεῖν ὄνομα, προϊσχομένοις (a) τὴν πίστιν ἣν οὐ πρὸ πολλοῦ κατὰ τὸ Σίρμιον ὁ Μάρκος συνέθηκε, κατεδέξαντο δὲ οἱ παρατυχόντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ, (b) μεθ' ὧν ἦν καὶ Βασίλειος ὁ τῆς Ἀγκύρας Ἐπίσκοπος· τοῖς δὲ πλείοσιν ἐσπουδάζετο ἡ ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῇ τελεσιουργίᾳ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας· προΐσταντο δὲ μάλιστα τῆς προτέρας γνώμης Εὐδόξιος, καὶ Ἀκάκιος, καὶ Πατρόφιλος, καὶ Γεώργιος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Οὐράνιος ὁ Τύρου, καὶ ἕτεροι τριάκοντα δύο· τῆς δὲ B δευτέρας, Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς Συρίας, καὶ Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Σωφρόνιος ὁ Πομπηΐου πόλεως τῆς Παφλαγόνος, οἷς οἱ πλείους εἵποντο· ὑπενοοῦντο δὲ οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον ἐπίτηδες πρὸς τοὺς ἄλλους περὶ τὸ δόγμα διαφέρεσθαι, καὶ προφάσει ταύτῃ τὰς κατ' αὐτῶν εὐθύνας ἀναιρεῖν· καθότι πρὶν δι' ὧν ἔγραψαν Μακεδονίῳ τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπῳ, συνομολογήσαντες κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἀνέδην νῦν ἀπεμάχοντο ταῖς προτέραις ὁμολογίαις· ἐριστικῶς δὲ πολλῶν κινηθέντων, οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι ἀνεβόησε Σιλβανὸς ὁ Ταρσοῦ Ἐπίσκοπος, καινὴν ἑτέρας πίστεως ἐπεισάγειν C γραφὴν παρὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ δοκιμασθεῖσαν· ταύτην δὲ μόνην χρῆναι κρατεῖν· ἐπὶ τούτῳ δὲ χαλεπῶς ἐνεγκόντες οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον, ἐξανέστησαν· οἱ δὲ ἕτεροι, τότε μὲν ἀνέγνωσαν τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ δόξαντα· τῇ δὲ ὑστεραίᾳ συνελθόντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὰς θύρας ἀπέκλεισαν· καὶ καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι, (c) ἐπεψηφίσαντο τούτους· Ἀκάκιος δὲ τὰ μὲν οὕτω γενόμενα διέβαλλεν· ἰδίᾳ δὲ Λεωνᾷ καὶ Λαυρικίῳ τὴν σπουδαζομένην αὐτῷ γραφὴν ἐπέδειξε· τρίτῃ δὲ πάλιν ἡμέρᾳ, οἱ μὲν ἄλλοι συνῆλθον, Μακεδόνιός τε καὶ Βασίλειος οἱ πρὶν ἀπολειφθέντες· D Ἀκάκιος δὲ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, οὐκ ἠξίουν τοῦ συλλόγου κοινωνεῖν, εἰ μὴ πρότερον ἐξέλθωσιν οἱ πρὸς αὐτὸν καθῃρημένοι καὶ κατηγορηθέντες· καὶ τοῦτο ἐγένετο· συνεχώρουν γὰρ οἱ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μέρους, ὑπολαβόντες Ἀκάκιον ταύτην πρόφασιν θηρᾶσθαι διαλῦσαι τὴν Σύνοδον, ὡς καὶ τὴν Ἀετίου αἵρεσιν τὴν παροῦσαν ἐξέτασιν διαφυγεῖν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς τὰς εὐθύνας τῶν κατηγορουμένων· ἐπεὶ δὲ πάντες παρῆσαν, βιβλίον ἔφη Λεωνᾶς ἔχειν, ἐπιδοθὲν παρὰ τῶν ἀμφὶ Ἀκάκιον· τὸ δὲ, πίστεως ἦν γραφὴ σὺν προοιμίῳ τινί· καὶ τοὺς ἄλλους ἐλάνθανεν· ἑκὼν γὰρ τοῦτο καὶ Λεωνᾶς ἀπεκρύE ψατο, τὰ Ἀκακίου φρονῶν· ὡς δὲ ἀνεγνώσθη, θορύβου πλήρης ὁ σύλλογος γέγονεν· ἐδήλου γὰρ, ὡς

(a) τὴν πίστιν ἣν οὐ πρὸ πολλοῦ Μάρκος. Intelligit fidei formulam Sirmiensem, quæ Consules habebat adscriptos Eusebium, & Hypatium. Hanc enim dictaverat Marcus, ut supra notavi ex epistola Germinii ad Valentem, quæ refertur in fragmentis Hilarii. Quare fallitur Socrates, qui Marcum dictasse scribit formulam fidei eam, quæ in Sirmiensi Concilio adversus Photinum promulgata est. Hanc enim a Basilio Ancyrano potius dictatam esse crediderim, quippe qui in illo Concilio primas partes egit.

(b) μεθ' ὧν ἦν καὶ Βασίλειος. Vide supra in capite 16. hujus libri, ubi Sozomenus narrat, qualiter Basilius Ancyranus ad comitatum Imperatoris venerit, qui tum Sirmii degebat; atque ibi Marcum Arethusium, Georgium Alexandrinum, Valentem, & alios quosdam invenerit. Qui cum formulam quandam fidei conscripsissent, in qua nomen *substantiæ* suppressum erat, eam ab omnibus Episcopis suscipi, ac subscriptionibus firmari studuerunt. Porro hic mirari subit Basilium, qui in Synodo Ancyrana eos, qui *substantiæ* nomen in conventu Sirmiensi rejecerant, tam severe damnaverat: idem tamen postea apud Sirmium formulæ fidei a Marco dictatæ subscripsit, quæ nomen *substantiæ* non habebat.

(c) ἐπεψηφίσαντο τούτους. Scribendum videtur ταύτας, ut legit Christophorsonus. Eandem conjecturam in codice Savilii annotatam ad latus reperi. Sed in Fuket. codice scribitur ἀπεψηφίσαντο τούτους, quod tamen non probo.

(d) ὑπ'

σιλέως προστάξαντος μηδὲν ἐπεισάγειν τῇ πίστει παρὰ τὰς ἱερὰς γραφὰς, ἐπαγόμενοι τινὲς τοὺς καθῃρημένους ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, καὶ τοὺς παρανόμως Ἐπισκόπους καταστάντας, ἐτάραξαν τὴν Σύνοδον· καὶ τοὺς μὲν αὐτὸν ὕβρισαν· τοὺς δὲ λαλεῖν οὐ συνεχώρησαν· σφᾶς δὲ, τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐν Ἀντιοχείᾳ μὴ ἀποφυγεῖν, εἰ καὶ πρὸς τὴν τότε συμβᾶσαν ζήτησιν, οἱ συνελθόντες ἐκεῖσε ταύτην τὴν γραφὴν εἰσηγήσαντο· ἐπεὶ δὲ τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὸ ὁμοιούσιον εἰσέτι νῦν πολλοὺς θορυβεῖ, ἀρτίως δὲ καινοτομεῖν τινὲς ἐπιχειροῦσι τὸ ἀνόμοιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλειν χρεὼν, ὡς ἀλλότριον γραφῶν· ἀποκηρύττειν δὲ τὸ ἀνόμοιον· τὸ δὲ ὅμοιον Υἱοῦ πρὸς Πατέρα σαφῶς ὁμολογεῖν· ἔστι γὰρ, ὥς που φησὶ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος, εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ· ταῦτα προοιμιασάμενοι, ἑξῆς πίστεως ἐπισυνῆψαν γραφὴν, μήτε τοῖς ἐν Νικαίᾳ, μήτε τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ δόξασι συνᾴδουσαν. ἀλλ᾽ ἁπλῶς οὕτω συγκειμένην, ὡς καὶ τοὺς τὰ Ἀρείου, καὶ τὰ Ἀετίου φρονοῦντας μηδὲν δοκεῖν ἁμαρτάνειν, εἰ καὶ ὧδε πιστεύουσι· παραδραμόντες γὰρ τὰ ὀνόματα δι᾽ ὧν τὴν Ἀρείου δόξαν ἐκβάλλουσιν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες· σιωπήσαντες δὲ καὶ ὡς ἀναλλοίωτός ἐστι τῆς θεότητος ὁ Υἱὸς, οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, οἷα τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδῳ εἴρηται· ὁμολόγησαν πιστεύειν εἰς Πατέρα, πιστεύειν δὲ καὶ εἰς τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἐφ᾽ ἑκάστῳ δὲ ἐπιθέτοις ὀνόμασι κοινοῖς τισὶ χρησάμενοι, ἃ μήτε αὐτοῖς, μήτε τοῖς ἐναντία δοξάζουσιν ἐμάχοντο, τοὺς ἄλλως πιστεύοντας ἀλλοτρίους τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ἐψηφίσαντο· τοιάδε μὲν τὸ παρὰ Λεωνᾶ προκομισθὲν βιβλίον περιεῖχεν· (d) ὑπ᾽ αὐτοῦ δὲ Ἀκακίου καὶ τῶν αὐτῷ πειθομένων ὑπογεγραμμένων· μετὰ δὲ τὴν τούτου ἀνάγνωσιν, ἀναβοήσας Σωφρόνιος ὁ Παφλαγὼν, εἰ τὸ ἑκάστης ἡμέρας, ἔφη, ἰδίαν ἐκτίθεσθαι βούλησιν, πίστεώς ἐστιν ἔκθεσις, ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια· ἰσχυριζομένου δὲ Ἀκακίου, μηδὲν κωλύειν ἑτέραν ὑπαγορευθῆναι γραφὴν, εἴγε ἅπαξ δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη, (e) καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις· ὑπολαβὼν Ἐλεύσιος, ἀλλ᾽ ἡ Σύνοδος, ἔφη, συνεκροτήθη νῦν, (f) οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ μὴ μεμάθηκεν, οὐδ᾽ ἵνα πίστιν ἑτέραν παραλάβῃ παρὰ τὴν ἤδη δοκιμασθεῖσαν παρὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων· καὶ μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου ταύτης ἔχεσθαι σφᾶς· ὧδε προϊούσης τῆς διαλέξεως, ἐπὶ ἑτέραν μετέβησαν ζήτησιν· καὶ ἐπυνθάνοντο τῶν ἀμφὶ Ἀκάκιον, κατὰ τί ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὡμολόγησαν· τῶν δὲ, κατὰ βούλησιν μόνον, οὐ μὴν κατ᾽ οὐσίαν εἰπόντων· οἱ μὲν ἄλλοι πάν-

A peratore juſſiſſet, ne quid novi præter ſacras ſcripturas in fidem inveheretur, nonnulli tamen adductis ſecum Epiſcopis ex variis Provinciis, quorum alii depoſiti fuerant, alii vero illegitime ordinati, Concilium perturbaſſent: & alios quidem ex ipſis contumelia affeciſſent; alios autem loqui prohibuiſſent. Se porro fidem Antiochiæ expoſitam non repudiare, licet illi, qui tum in ea urbe congregati ſunt, propter quæſtionem tunc excitatam, eam formulam condiderint. Cæterum quoniam hæc vocabula Homoouſion, & Homœuſion multos etiamnum turbarent, & quidam paulo antea diſſimilitudinem Filii cum Patre inducere cœpiſſent, idcirco B eas voces Homoouſion & Homœuſion, tanquam alienas a ſacris ſcripturis, rejici oportere; Anomœon vero condemnandum eſſe: & ſimilem Patri Filium aperte confitendum. Eſt enim, ut Paulus Apoſtolus alicubi dicit, imago Dei inviſibilis. (Coloſ. 1. 15.) Hæc præfati, fidei formulam poſtea ſubjiciunt, nec cum Nicænæ, nec cum Antiochenæ decretis conſentientem: ſed ita omnino compoſitam, ut neque Ariani, neque Aetiani quidquam peccare ſibi viderentur, ſi eo modo crederent. (Acacianorū fidei formula.) Prætermiſſis enim vocabulis, quibus Nicæni Concilii Patres ad rejiciendam Arii opinionem utuntur: miſſis etiam iis, quæ ab Antiochena Synodo dicuntur, Filium C ſcilicet deitate immutabilem eſſe, & ſubſtantiæ, conſilii, virtutis, & gloriæ Patris imaginem, nulla in re diſcrepantem; confeſſi ſunt ſe credere in Patrem, credere item in Filium, ac Spiritum ſanctum. Ad ſingulas autem perſonas adjectis vulgaribus quibuſdam epithetis, quæ nec ſuæ ipſorum, nec adverſariorum ſententiæ repugnarent, eos, qui aliter crederent, ab Eccleſia Catholica alienos eſſe decreverunt. Et libellus quidem a Leona prolatus hæc continebat, cui tum Acacius ipſe, tum reliqui ejus ſectatores ſubſcripſerant. Poſt cujus recitationem, Sophronius Paphlago exclamans dixit: Si quotidie propriam ſententiam exponere, D fidei expoſitio eſt, veritatis regula nos deſtituet. Cumque Acacius contenderet, nihil obſtare, quominus alia fidei formula conſcriberetur, quandoquidem ipſa quoque Nicæni Concilii fides ſemel immutata eſſet, ac poſt etiam ſæpius id contigiſſet; reſpondens Eleuſius dixit: At Synodus nunc congregata eſt, non ut diſcat ea, quæ jam didicit, neque ut aliam fidem ſuſcipiat, quam illam, quæ olim ab Antiocheno Concilio comprobata eſt: Hancce fidem ad extremum uſque ſpiritum retenturos eſſe. Procedente hunc in modum diſputatione, ad aliam quæſtionem progreſſi ſunt: Et Acacianos interrogarunt, qua parte ſimilem Patri filium confiterentur. Cumque illi dixiſſent volun- E tate tantum, non autem ſubſtantia ſimilem eſſe, reliqui omnes ſubſtantia ſimilem eſſe, reli-

(d) ὑπ᾽ αὐτοῦ δὲ Ἀκακίου. Scribendum eſt ὑπ᾽ αὐτοῦ τε Ἀκακίου, &c. & ante hæc verba ponenda eſt ſubdiſtinctio. Porro hæc formula fidei ab Acacio edita habetur apud Epiphanium in hæreſi Semiarianorum, additis nominibus Epiſcoporum, qui ei formulæ ſubſcripſerunt.

(e) καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις ὑπολαβὼν Ἐλεύσιος. Poſt vocem πολλάκις apponenda eſt media diſtinctio, ut in verſione mea feci. Ita certe legit Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ſic expreſſit: ὁ δὲ Ἀκάκιος ἰσχυρίζετο μηδὲν εἶναι τὸ ἐμποδὼν ἑτέραν πίστιν εἰσάγειν, ἐπεὶ καθάπαξ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη, καὶ οὐκ ἅπαξ, ἀλλὰ δὲ καὶ πολλάκις. Poſſunt etiam hæc verba καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις, aliter conſtrui, ut referantur ad ea, quæ præceſſerunt: ἑτέραν ὑπαγορευθῆναι γραφήν. Atque ita locus erit vertendus, *Cumque affirmaret Acacius, nihil obſtare, quominus poſt immutatam ſemel Nicænæ fidei formulam nova deinceps ſæpius fides dictaretur*, &c. Erit igitur in arbitrio poſitum Lectoris, ut eam, quam volet, interpretationem ſequatur. Semper tamen mutanda eſt diſtinctio.

(f) οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ μεμάθηκεν. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, ἃ μὴ μεμάθηκεν, quod magis probo. Certe Nicephorus ita legit. Sic enim reddit hunc Sozomeni locum: ἡ νῦν φησὶ Σύνοδος ἠθροίσθη, οὐχ ἵνα γνῷ ἃ μὴ ἔσχε μαθοῦσα πρότερον.

(g) ἢ ἰδίᾳ

SÆC. IV. reliqui omnes ſubſtantia quoque ſimilem eſſe contenderunt: & Acacium ex libro, quem ipſe conſcripſerat, atque in lucem ediderat, convicerunt, quod idem cum ipſis antea ſenſiſſet. Cum autem neminem ex libris ſuis arguendum eſſe Acacius diceret, & diſputatio ad majorem contentionem progrederetur; ad extremum Eleuſius Cyzicenus dixit: an Baſilius, & Marcus clanculo aliquid geſſerint, & an privatim ſe mutuo de quibuſdam rebus accuſent tum illi, tum Acaciani, nihil intereſt Synodi: nec utrum fides ab illis expoſita, recte, ſecuſve ſe habeat, curioſius inquirere neceſſe eſt: ſed illam ſequi oportet, quæ a nonaginta ſeptem Epiſcopis, qui iſtos ætate præceſſerunt, Antiochiæ confirmata eſt. Si quis vero aliud quid præter iſta introduxerit, is a religione, & ab Eccleſia alienus ſit. Poſtquam omnes, qui cum illo erant, hæc dicta fauſtis acclamationibus proſecuti eſſent, Concilium tum quidem dimiſſum eſt. Poſtridie vero, qui cum Acacio, & Georgio erant, in Concilium amplius venire recuſarunt. Sed neque Leonas licet vocatus, interfuit: jam enim aperte eorum ſententiam ſequebatur. Certe qui ad eum miſſi fuerant, Acacianos in ejus ædibus deprehenderunt. Cumque rogaretur ab illis, & invitaretur ad Synodum, minime obtemperavit, cauſatus, Synodum duas in partes diviſam eſſe: Imperatorem vero ipſi in mandatis dediſſe, ut omnibus conſentientibus, & in unum convenientibus intereſſet. Cum tempus fruſtra tereretur, cæteris quidem Epiſcopis Acacianos crebro vocantibus: Acacianis vero interdum quidem poſtulantibus, ut certi Epiſcopi in ædes Leonæ convenirent: interdum vero aſſerentibus injunctum ſibi eſſe ab Imperatore, ut ipſi de aliis judicarent. Nam neque eamdem cum reliquis fidem confiteri volebant, nec de criminibus ſibi illatis cauſam dicere: nec ad examinandum Cyrilli negotium accedere ſuſtinebant, quem ipſi depoſuerant. Et alioqui nemo erat, qui illos cogeret. Tandem tum alios quoſdam depoſuerunt, tum Georgium Epiſcopum Alexandriæ, Acacium Cæſareæ, Uranium Tyri, Patrophilum Scythopoleos, & Eudoxium Antiochiæ. Complures vero a communione Eccleſiæ ſegregarunt, donec criminibus ſibi objectis reſpondiſsent. Ea porro, quæ geſta fuerant, ſingulorum Eccleſiis per literas ſignificarunt. Et pro Eudoxio quidem Epiſcopum Antiochiæ ordinarunt Annianum quemdam, qui Eccleſiæ illius erat Presbyter. Quem mox comprehendentes Acaciani, Leonæ, ac Lauritio tradiderunt. Illi vero aliquandiu quidem eum ſub militari cuſtodia detinuerunt: tandem vero exilio damnarunt. Hic, ut ſummatim dicam, Seleucienſis concilii exitus fuit. Quod ſi quis ſingula accurate cupit cognoſcere, is ea diſcere poterit ex monumentis actorum, quæ Notarii, qui tunc aderant in Synodo, conſcripſerunt.

A πάντες, ϗ κατ' ἐσίαν ὅμοιον αὐτὸν ἰσχυρίζοντο· ϗ τ̀ Ἀκάκιον ἤλεγχον διὰ τ̀ λόγον ὃν συνεγράψατο ϗ ἐκδέδωκεν. ὡς ὁμοίως αὐτοῖς ἐδόξαζε πρότερον· τῆ δὲ, μὴ δεῖν ἀπὸ συγγραμμάτων τὰς εὐθύνας ἐπάγειν λέγοντος, ϗ τ̀ διαλέξεως ἐπὶ μᾶλλον ἐριςικῶς προϊέσης, τὸ τελευταῖον Ἐλεύσιος ὁ Κυζικηνὸς, εἰ μὲν, ἔφη, Βασίλειος ἢ Μάρκος καθ' ἑαυτὲς τινὰ πεπράχασιν, (g) ἢ ἰδίᾳ παρά τινων ἀλλήλοις ἐγκαλῆσιν αὐτοί τε, ϗ οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον, ἐδὲν τῇ Συνόδῳ διαφέρει, ἐδὲ πότερον καλῶς ἢ ἄλλως ἔχει ἡ ἐκτεθεῖσα πίςις παρ' αὐτῶν, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον· τῇ μέντοι παρὰ τῶν παλαιοτέρων ἐνενήκοντα ϗ
B ἑπτὰ ἱερέων ἐν Ἀντιοχείᾳ κυρωθείσῃ χρῆναι ἕπεσθαι· παρὰ ταῦτα δὲ εἴ τις εἰσηγοῖτο, ἀλλότριον εἶναι εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας· ὡς δὲ τέτοις οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐπευφήμησαν, τότε μὲν ὁ σύλλογος διελύθη· τῇ δὲ ὑςεραίᾳ, ἐκέτι εἰς ταυτὸ συνιέναι ἠνείχοντο οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον· ἐ μὴν ἐδὲ Λεωνᾶς κληθεὶς παρεγένετο· περιφανῶς γὰρ ἤδη τὰ τέτων ἐφρόνει· ἀμέλειτοι οἱ πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενοι, ἐν τῇ αὐτῆ οἰκίᾳ κατέλαβον τὲς περὶ Ἀκάκιον· δεομένων δὲ ϗ καλέντων αὐτὸν ἐπὶ τὸν σύλλογον, ἐχ ὑπήκεσεν· ὡς τῆς Συνόδε διχονοέσης· αὐτῆ δὲ παρεῖναι προςαχθέντος παρὰ
C Βασιλέως, συνιόντων πάντων καὶ εἰς ταυτὸν συνιόντων· ἐπεὶ δὲ χρόνος διετρίβετο, πολλάκις μὲν τῶν ἄλλων τὲς ἀμφὶ Ἀκάκιον καλέντων· τῶν δὲ, πῆ μὲν εἰς τὴν Λεωνᾶ οἰκίαν ῥητὲς συνελθεῖν ἀξιέντων, (h) πῆ δὲ αὐτὲς κρίνειν τὲς ἄλλες· ἰσχυριζομένες παρὰ Βασιλέως ἐπιτετάχθαι· (i) ἐ δὲ τὴν αὐτὴν πίςιν ὁμολογεῖν ἤθελον, ἢ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι, ἔτε εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον ἐξέτασιν παραγενέσθαι ἠνείχοντο, ὃν αὐτοὶ καθεῖλον· ϗ ὁ καταπείγων ἐκ ἦν· καθαιρῦσιν ἄλλες τέ τινας, ϗ Γεώργιον τὸν Ἀλεξανδρείας
D Ἐπίσκοπον, ϗ Ἀκάκιον τὸν Καισαρείας, καὶ Οὐράνιον τὸν Τύρε, ϗ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως, ϗ Εὐδόξιον τὸν Ἀντιοχείας· τὲς δὲ πλείες ἀκοινωνήτες ἐποίησαν, ἄχρις ἂν πρὸς τὰ ἐπαγόμενα ἐγκλήματα ἀπολογήσωνται· καὶ τὰ πραχθέντα τῇ ἑκάςε παροικίᾳ ἔγραψαν· ἀντὶ δὲ Εὐδοξίε, Ἀδριανὸν ἐχειροτόνησαν Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον, Πρεσβύτερον ὄντα τῆ ἐκεῖσε κλήρε· συλλαβόντες δὲ τῦτον οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον, Λεωνᾷ ϗ Λαυρικίῳ παρέδωκαν· οἱ δὲ, τότε μὲν ἐν ςρατιωτικῇ φρυρᾷ αὐτὸν εἶχον· ὕςερον δὲ, ὑπερορίαν αὐτῆ φυγὴν κατεδίκασαν· τῦτο πέρας ὡς ἐν βραχεῖ, ἡ ἐν Σε-
E λευκείᾳ Σύνοδος ἔσχεν· (k) ὁ δὲ φιλῶν ἀκριβῶς τὸ καθ' ἕκαςον εἰδέναι, ἐκ τῶν ἐπὶ τέτοις πραχθέντων ὑπομνημάτων, εἴσεται, ἃ ταχυγράφοι παρόντες ἀνέγραψαν.

(g) ἢ ἰδίᾳ παρά τινων. Scribendum eſt περὶ τινῶν, ut Chriſtophorſonus, & Savilius emendarunt. Atque ita etiam legit Nicephorus.

(h) πῆ δὲ αὐτὲς κρίνειν τὲς ἄλλες ἰσχυριζομένες. Scribendum eſt ἰσχυριζομένων, ut legit Nicephorus.

(i) ἐδὲ τὴν αὐτὴν πίςιν ὁμολογεῖν. Non dubito, quin Sozomenus ſcripſerit hoc modo, ἐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖν πίςιν ἤθελον, &c. Hæc enim de Acacianis dicuntur, qui neque cum reliquis in fide conſentire volebant, nec ad examinandum Cyrilli cauſam accedere, quem ipſi depoſuerant. Ita certe hunc locum intellexit Nicephorus.

(k) ὁ δὲ φιλῶν. Non dubito, quin Sozomenus ſcripſerit, ᾧ δὲ φίλον ἀκριβῶς τὸ καθ' ἕκαςον εἰδέναι, &c. Sic enim Græci loqui ſolent eleganter.

CA- KE-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ Ἀκακίου, καὶ Ἀετίου· καὶ ὡς ὁ Βασιλεὺς μετεχειρίζετο τοὺς πρέσβεις τῶν δύο Συνόδων τῆς ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ Σελευκείᾳ, τὸ ἴσον φρονῆσαι.

Ἐπεὶ δὲ τάδε ὧδε ἐγένετο, οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Ἀκάκιον, σπουδῇ ἐπὶ τὰ βασίλεια ἀφίκοντο· οἱ δὲ ἄλλοι, ἕκαστος οἴκαδε ἀνεχώρουν· δέκα δὲ, ὡς προσέτακτο, κοινῇ γνώμῃ ἐπιτραπέντες πρὸς Βασιλέα παραγενέσθαι, καταλαμβάνουσι τοὺς ἀπεσταλμένους δέκα παρὰ τῶν Ἀριμίνῳ συνελθόντων, τοὺς δὲ ἀμφὶ Ἀκάκιον ἤδη κατωρθωκότας τὰ αὐτῶν φρονεῖν τοὺς ἐν τοῖς Βασιλείοις δυναμένους, καὶ διὰ τούτων πραγματευσαμένους τὴν παρὰ τοῦ κρατοῦντος εὔνοιαν· εἶναι γὰρ ὡς ἐλέγετο τοὺς μὲν, ὁμοδόξους αὐτοῖς. τοὺς δὲ, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς οὐσίαις διεφθάρθαι. τοὺς δὲ, θωπείαις λόγων ἐξηπατῆσθαι, καὶ τῇ ἀξίᾳ τοῦ πείθοντος· οὐ γὰρ ὁ τυχὼν ἐδόκει Ἀκάκιος φύσει τε δεινὸς ὢν νοεῖν, καὶ λέγειν, καὶ τὰ βεβουλευμένα εἰς ἔργον ἄγειν· καὶ ἐπισήμου προεστὼς Ἐκκλησίας, καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου, μεθ' ὃν αὐτὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἤνυε, διδάσκαλον αὐχῶν, καὶ τῇ δοκήσει καὶ διαδοχῇ τῶν αὐτοῦ βίβλων, πλείω τῶν ἄλλων ἀξιῶν εἰδέναι· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος ὢν, ῥᾳδίως ἅγε ἐβούλετο διεσκεύαζεν· ὄντων δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἐξ ἑκατέρας Συνόδου εἴκοσι, καὶ ἄλλων οἵπερ ἔτυχον ἐνδημοῦντες, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιτρέπεται δικάσαι τῇ κατὰ Ἀέτιον ζητήσει, παρόντων τῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης βουλῆς (a) ἐξάρχων ὁ Ὀνωράτος, ὃν Βασιλεὺς οὐ πρὸ πολλοῦ ἀπὸ τῆς πρὸς δύσιν ἀρχομένης ἐπανελθὼν, πρῶτον ὕπαρχον Κωνσταντινουπόλεως ἀπέφηνεν· ὕστερον δὲ καὶ αὐτοῦ Κωνσταντίου σὺν τοῖς ἄρχουσι διαγνόντος, φωρᾶται Ἀέτιος κακόνους ὢν περὶ τὴν πίστιν, ὡς καὶ τὸν Βασιλέα καὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἐπὶ βλασφήμοις αὐτοῦ λόγοις χαλεπῆναι· (b) λέγεται δὲ τοῖς περὶ Ἀκάκιον, ἄγνοιαν σκηπτομένοις τὴν ἀρχὴν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, ἐπίτηδες σπουδάσαι τὸν Βασιλέα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν δικάσαι, ἀκαταμάχητον ἔσεσθαι τοῖς λόγοις (c) τὸν Ἀέτιον οἰηθέντας, καὶ ἱκανὸν πειθοῦς ἀνάγκῃ τοὺς ἀκούοντας ἑλεῖν, καὶ ἀκοντὶ κρατῦναι τὴν αἵρεσιν· ἐπεὶ δε τοῦτο παρ' ἐλπίδας αὐτοῖς ἀπέβη, προκομίσαι τὴν ἐξ Ἀριμίνου κομισθεῖσαν γραφὴν, καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους παρὰ τῆς ἐν Σελευκείᾳ Συνόδου ἀξιῶσαι ταύτην καταδέξασθαι· ἰσχυριζομένους δὲ μηδαμῶς τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παραλιμπάνειν, ὅρκοις πεῖσαι, ὡς οὐκ ἀνόμοιον κατ'

CAPUT XXIII.

De Acacio, & Aetio: & quomodo Imperator operam dedit, ut legati utriusque Synodi, Ariminensis, & Seleuciensis, unum idemque sentirent.

A His ad hunc modum confectis, Acaciani ad comitatum Principis celeriter profecti sunt: reliqui ad suas sedes se receperunt. Decem vero communi suffragio, sicuti mandatum fuerat, electi, qui ad Imperatorem proficiscerentur, decem alios ab Ariminensi Concilio missos offendunt. Offendunt quoque Acacianos, qui jam ipsos B palatii Proceres in suam sententiam traxerant. Eorumque opera benevolentiam Principis sibi conciliaverant. Etenim ex aulicis, ut ferebatur, alii quidem ejusdem cum ipsis erant opinionis: alii Ecclesiarum opibus corrupti fuerant: alii verborum blanditiis, & suadentis auctoritate in fraudem inducti. Etenim Acacius haudquaquam spernendus videbatur: quippe qui suapte natura, cum ad intelligendum, tum ad loquendum promtus, & ad ea, quæ decreverat, perficienda gnavus, atque industrius esset. Idem præterea illustri præsidebat Ecclesiæ, & Eusebium Pamphili, cui in Episcopatu successerat, Magistrum se habuisse gloriabatur, & ob ejus li- C brorum famam, ac successionem, doctior cæteris videri volebat. Et hic quidem cum esset ejusmodi, quæcumque cupiebat, facile perfecit. Cum igitur deni ex utraque Synodo legati essent Constantinopoli, una cum aliis Episcopis, qui tum forte in eadem urbe versabantur; primum quidem de quæstione Aetii judicium ferre jubetur Honoratus, assidentibus Senatorii ordinis viris: quem quidem Imperator paulo antea ab Occidentis partibus reversus, primum omnium Præfectum urbis Constantinopolitanæ creaverat. Postea vero cum Constantius ipsemet una cum Magistratibus eamdem causam examinasset, deprehensus est Aetius male sentire D de fide: adeo ut tum Imperator ipse, tum reliqui impiis ejus sermonibus offenderentur. Ajunt porro, Acacianos, cum initio simularent se hujusmodi erroris penitus ignaros esse, de industria operam dedisse, ut Imperator cum proximis de hoc negotio judicaret. Quippe Aetium verbis inexpugnabilem fore existimabant, & idoneum, qui persuadendi vi auditores percelleret, & hæresim suam invitis adversariis stabiliret. Verum ubi res contra quam speraverant, illis successisset, tum vero formulam, quæ Arimino allata fuerat, proposuerunt, utque legati a Seleuciensi Concilio missi eam susciperent, postularunt. Cumque isti constan- E ter asseverarent, substantiæ vocabulum nunquam se repudiaturos, Acaciani interposito jurejurando eis persuaserunt, se nequaquam dissi-

(a) ἐξαρχῶν ὁ Ὀνωράτος. De hoc Honorato ista leguntur in fastis Idatii Eusebio, & Hypatio Coss. *Ipso anno primum processit Constantinopoli Præfectus urbi, nomine Honoratus die 3. idus Decembris*. Eadem leguntur in Chronico Alexandrino, nisi quod discrimen est in die: nam pro Decembri mense September ponitur in eo Chronico, perperam meo quidem judicio. Ceterum ex hoc Idatii testimonio perspicue colligitur, Synodum Constantinopolitanam celebratam esse mense Decembri, Eusebio, & Hypatio Consulibus. Etenim Honoratus Præfectus urbis Constantinopolitanæ jussu Imperatoris ei Synodo præsedit, ut testatur Sozomenus. Atque Honoratus Præfectus urbi fuit ex die tertio idus Decembris.

(b) λέγεται δὲ τοῖς περὶ Ἀκάκιον. Scribendum est procul dubio, τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἄγνοιαν σκηπτομένους, quemadmodum legit Christophorsonus, & Savilius.

(c) τὸν Ἀέτιον ἡττηθέντας. Hunc locum emendavi ex codice Fuketiano, in quo scribitur, τὸν Ἀέτιον οἰηθέντας. Pro quo Nicephorus posuit οἰομένους, quod idem est. Paulo post pro καὶ ἀκοντὶ, in eodem codice legitur ἀκονιτὶ, quomodo etiam scriptum habet Nicephorus.

SÆC. IV.

diſſimilem ſubſtantia Filium aſſerere; paratoſque eſſe eam hæreſim condemnare. Verum quoniam Occidentales apud Ariminum nomen ſubſtantiæ expunxiſſent, acceptiſſimam ſibi eſſe hujuſmodi formulam affirmabant. Nam, ut ajebant, ſi hæc prævaluerit, cum nomine ſubſtantiæ vocabulum etiam conſubſtantialis ſimul involvetur ſilentio; quod tamen Occidentales Antiſtites ob reverentiam Nicenæ Synodi plurimi faciebant.

Imperator Symbolum Ariminense approbat.

Quin etiam Imperator ipſe ad eam formulam approbandam inductus eſt; cum apud ſe reputaret multitudinem eorum, qui Arimini convenerant: & quod nequaquam aberraverit is, qui ſimilem confiteatur, aut conſubſtantialem: nec ullum apud ſe diſcrimen ſit quoad ſenſum, ſi quis nominibus quidem ignotis ſacræ ſcripturæ minime utatur: æquivalente autem vocabulo, & extra controverſiam poſito, ſimili videlicet, eamdem ſententiam confiteatur. Cum igitur Imperator animo ſuo ita ſentiret, præcepit Epiſcopis, ut in fidem ab Ariminenſi Concilio expoſitam conſentirent. Cumque poſtridie ad ſolemnem Conſulatus pompam ſe pararet, ſicuti moris eſt apud Romanos Kalendis Januarii, totum diem, & inſequentis noctis maximam partem conſumſit cum Epiſcopis, diſceptans, donec legati, qui a Seleucienſi Concilio advenerant, formulæ fidei ab Ariminenſi oppido allatæ ſubſcripſiſſent.

A κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν δοξάζουσιν, ἑτοίμως τε ἔχουσι ταύτην ἀποκηρύττειν τὴν αἵρεσιν· ἀλλ' ἐπεὶ παραδόξως οἱ δυτικοὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παρέλιπον ἐν Ἀριμήνῳ, περισπούδαστον αὐτοῖς εἶναι ἰσχυρίζοντο τὴν τοιαύτην γραφήν· εἰ γάρ φησι κρατήσοι, πάντως που τῷ τῆς οὐσίας ὀνόματι, συσσιωπηθήσεται καὶ τὸ τοῦ ὁμοουσίου, ὃ δὴ μάλιστα οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῖς αἰδοῖ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο· πρὸς τούτοις δὲ, καὶ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς ἐπείσθη ταύτην ἐπαινεῖν, τὴν γραφήν· λογιζόμενος τὸ τῶν ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων πλῆθος· καὶ ὡς οὐκ ἂν ἁμάρτοι (d) ὅμοιον ὁμολογεῖν, καὶ ὁμοούσιον· καὶ μηδὲν B αὐτῷ διαφέρειν κατ' ἔννοιαν, εἰ ὀνόμασιν ἀγνώστοις τῇ ἱερᾷ γραφῇ μὴ χρῷτο, ἐν ἰσοδυνάμῳ τε καὶ ἀναμφηρίστῳ ὀνόματι τὸ ὅμοιον, τὴν αὐτὴν σημασίαν ὁμολογοίη· οὕτως οὖν ἔχων γνώμης, ὁμονοεῖν ἐκέλευσε τοὺς Ἐπισκόπους περὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων. ἑτοιμαζόμενός τε τῇ ὑστεραίᾳ πρὸς ὑπατικὴν πομπὴν, καθὰ Ῥωμαίοις ἔθος ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ παρ' αὐτοῖς Ἰαννουαρίου μηνὸς, πᾶσαν τὴν ἡμέραν καὶ πολὺ τῆς ἐπιλαβούσης νυκτὸς ἀναλῶσαι μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων, διαγινώσκων εἰσόπε δὴ τῇ διακομισθείσῃ ἐξ Ἀριμήνου γραφῇ, καὶ οἱ ἐκ Σελευκείας ἀφιγμένοι ὑπέγραψαν. C

(d) ὅμοιον ὁμολογεῖν καὶ ὁμοούσιον. Mendum ſubeſſe videtur huic loco. Ac fortaſſe ſcribendum eſt, ὅμοιον λέγειν [τῷ] ὁμοουσίῳ. Vel potius tranſponenda ſunt vocabula in hunc modum, καὶ μηδὲν αὐτῷ διαφέρειν κατ' ἔννοιαν, ὅμοιον ὁμολογεῖν καὶ ὁμοούσιον. καὶ ὡς οὐκ ἂν ἁμάρτοι, εἰ ὀνόμασι, &c. Ita perſpicua redditur ſententia, quam nec Nicephorus, nec Interpretes intellexerunt. Nam Nicephorus hæc verba ὡς οὐκ ἂν ἁμάρτοι, de Ariminenſis Concilii Patribus intellexit, cum tamen aut de ipſo Conſtantio intelligantur, aut de quolibet alio.

CAPUT XXIV.

Quomodo Acaciani Ariminenſem Synodum comprobaverint. Item nomina Epiſcoporum, qui depoſiti ſunt, & crimina, propter quæ ſunt depoſiti.

Socr. lib. 2. cap. 41.

PORRO Acaciani cum aliquamdiu ſubſtitiſſent Conſtantinopoli, Epiſcopos ex Bithynia evocarunt: inter quos erat Maris Chalcedonenſis, & Ulfila Gothorum Epiſcopus. Cumque eſſent numero quinquaginta, in unum collecti, formulam fidei, quæ Arimini recitata fuerat, ſuffragiis ſuis comprobarunt, hoc tantum adjecto, ne quis in poſterum ſubſtantiam in Deo, aut hypoſtaſim diceret; utque præter hanc formulam reliquæ omnes, tam quæ antea ſcriptæ; quam quæ poſtea ſcribendæ eſſent, condemnarentur.

Aetius diaconatu exutus.

His rebus confectis, Aetium diaconatu exuunt, utpote qui libros contentioſos, & ad oſtentationem ſcientiæ, a more inſtitutoque Eccleſiarum alienæ, compoſitos ſcriberet, & in diſputando impiis vocibus uteretur, tumultus denique, ac ſeditionis in Eccleſiis auctor fuiſſet. Sunt qui dicant, eos non ſponte, neque ex animo Aetium depoſuiſſe: ſed ut apud Imperatorem purgarent ſe ea ſuſpicione, quæ de ipſis concepta erat. Accuſabantur enim, quod cum Aetio idem ſentirent. Poſt hæc abutentes Imperatoris ira, qua ille adverſus Macedonium ob ea, quæ ſupra diximus, erat incenſus, Macedonium Epiſcopatu abdicant; ac præterea Eleuſium Epiſcopum Cyzici, Baſilium Ancyræ, Heortaſium Sardium, & Dracontium Pergami. Ac licet in doctrina fidei inter ſe diſſentirent, tamen dum iſtos deponerent,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ὅτι οἱ περὶ Ἀκάκιον τὴν ἐν Ἀριμήνῳ ἐβεβαίωσαν Σύνοδον· καὶ κατάλογος τῶν καθαιρεθέντων, καὶ ἐπὶ ποίοις ἐγκλήμασιν.

ΟΙ δὲ ἀμφὶ Ἀκάκιον ἐπιμείναντες τινὰ χρόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετεκαλέσαντο D τοὺς ἐκ Βιθυνίας Ἐπισκόπους. ἐν οἷς ἦν καὶ Μάρις ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων· πεντήκοντα δὲ ὄντες, εἰς ταυτὸν συνῆλθον, καὶ ἐβεβαίωσαν τὴν ἐν Ἀριμήνῳ ἀναγνωσθεῖσαν γραφὴν, προσθέντες, τοῦ λοιποῦ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ ὀνομάζειν μηδ' ὅλως. παρὰ ταύτην δὲ τὴν γραφὴν ἀποκεκηρῦχθαι πᾶσαν ἄλλην, ἢ γενομένην ἢ μέλλουσαν· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔπραξαν καθαιροῦσιν Ἀέτιον τῆς διακονίας, ὡς ἐρισικῶς, καὶ πρὸς ἔνδειξιν σοφίας Ἐκκλησιαστικῆς προαιρέσεως ἀπᾳδούσης, συγγράφοντά τε, καὶ τὰς διαλέξεις δυσφήμως E ποιούμενον, ταραχῆς τε, καὶ στάσεων ταῖς Ἐκκλησίαις αἴτιον· λέγεται δὲ πρός τινων, ὡς οὐκ ἀπὸ γνώμης τοῦτον καθεῖλον, ἀλλ' ἀφοσιούμενοι, καὶ ταῖς περὶ αὐτῶν δόξαις πρὸς Βασιλέα· διέβαλλοντο γὰρ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· ἀποχρησάμενοι δὲ τῇ ὀργῇ Βασιλέως, ἣν κατὰ Μακεδονίου εἶχεν ἐκ τῶν πρόσθεν εἰρημένων, καθαιροῦσιν αὐτόν. καὶ Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου Ἐπίσκοπον, καὶ Βασίλειον τὸν Ἀγκύρας, καὶ Ἑορτάσιον τὸν Σάρδεων, καὶ Δρακόντιον τὸν Περγάμου· διαφερόμενοί τε περὶ δόγματος, ἐν τῷ καθαιρεῖν τούτους, οὐκ

rent, ἐμέμ-

ἐμέμφοντο τὴν αὐτῶν πίστιν· αἰτίας δὲ ἐπῆγον, κοινῇ μὲν πᾶσιν, ὡς τὰς Ἐκκλησίας ἐτάραξαν, καὶ εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς νόμους ἐξήμαρτον· ἰδίᾳ δὲ ἐγκλήματα ἐπέφερον, Βασιλείῳ μὲν ὡς Διογένην Πρεσβύτερον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν Ἄγκυραν διοδεύοντα, χάρτας τε ἀφείλετο, καὶ ἐτύπτησε. καὶ κληρικοὺς ἐκ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, Κιλικάς τε καὶ Γαλάτας, καὶ Ἀσιανοὺς, ὑπερορίοις φυγαῖς, καὶ ἄλλαις τιμωρίαις ζημιοῦν ἀκρίτως τοῖς ἄρχουσιν ἐπετάττεν. ὡς καὶ σιδηρῶν αὐτοὺς πειραθῆναι δεσμῶν, καὶ (a) τὰ ὄντα προσαπολύειν τοῖς ἀπάγουσι στρατιώταις, ἵνα μὴ ὑβρίζωνται. ἐπῃτιῶντο δὲ αὐτὸν, καὶ ὡς Βασιλέως προστάξαντος ἀχθῆναι πρὸς Κεκρόπιον Ἀέτιόν τε καί τινας τῶν σὺν αὐτῷ, ἀπολογησομένους ἐφ᾽ οἷς ἐνεκάλει, πέπεικε τὸν ἐπιτραπέντα τὴν τοῦ κρατοῦντος πρόσταξιν, ἅ γε αὐτῷ ἐδόκει πρᾶξαι· (b) Ἑρμογένει δὲ τῷ ὑπάρχῳ, καὶ τῷ κρατοῦντι Συρίας ἔγραψε, τίνας τε καὶ ὅπη χρὴ μετοικισθῆναι· καὶ τοῦ Βασιλέως μετακαλεσαμένου τούτους ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, οὐ συνεχώρησεν, ἄρχουσι καὶ ἱερεῦσιν ἐναντιούμενος· προσέθεσαν δὲ ὅτι, καὶ Γερμανίῳ τῷ ἐν Σιρμίῳ κλῆρον ἐπανέστησε, (c) καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ καὶ Οὐάλεντι, καὶ Οὐρσακίῳ γράφων, διέβαλλεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ἀφρικῆς Ἐπισκόπους· ἐγκαλούμενός τε ἠρνεῖτο, καὶ ἐπιώρκει· καὶ φωραθεὶς, ἐπεχείρει σοφίζεσθαι τὴν ἐπιορκίαν· καὶ διχονοίας, καὶ στάσεως αἴτιος ἐγένετο Ἰλλυριοῖς, καὶ Ἰταλοῖς, καὶ Ἄφροις, καὶ τῶν περὶ τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν συμβάντων· δούλην τε δεσμῶτιν γενέσθαι σπουδάσας, ἐβιάζετο ψευδῆ καθομολογεῖν τῆς δεσποίνης· καὶ ἄνδρα αἰσχρῶς βεβιωκότα, οὐ νόμῳ γάμου γυναικὶ συμβιοῦντα, ἐβάπτισέ τε καὶ διακονεῖν τῷ Θεῷ ἠξίωσε· (d) περιοδευτὴν δὲ φόνων αἴτιον γενόμενον, οὐκ ἐχώρισε τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ὅτι γε παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν συνωμοσίας ἐποιεῖτο, ἀρώμενός τε, καὶ τοὺς κληρικοὺς ἐπόμνυσθαι παρασκευάζων, μὴ κατηγορεῖν ἀλλήλων. εἶναι δὲ ταύτην τέχνην τοῦ αὐτὸν προεστῶτα τοῦ κλήρου, τὰς τῶν ἐγκαλούντων κατηγορίας διαφυγεῖν· Βασιλείου μὲν οὖν, ὡς ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, τάδε αἴτια τῆς καθαιρέσεως ἐποιοῦντο. Εὐσταθίου δὲ, πρῶτον μὲν ὡς ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν προκατεγνώκει αὐτοῦ Εὐλάλιος ὁ πατὴρ, καὶ τῶν εὐχῶν ἀφώρισεν, (e) Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐκκλησίας Καισαρείας· μετὰ

A rent, fidem eorum nullatenus reprehenderunt. Sed crimina illis objiciebant, in commune quidem omnibus, quod Eccleſias perturbaſſent, & adverſus Eccleſiaſticas leges deliquiſſent. Privatim vero ſingulis objiciebant: Baſilio quidem, quod Diogeni cuidam Presbytero Alexandrino per Ancyram iter facienti chartas abſtuliſſet, & verbera intuliſſet: quodque Provinciarum rectoribus præcepiſſet, ut clericos quoſdam Antiochenſes, & ex Provinciis ad Euphratem ſitis, Cilicas item, & Galatas, & Aſianos, indicta cauſa, exilio, aliiſque ſuppliciorum generibus condemnarent: ita ut illi ferrea perpeſſi ſint vincula, ac præterea facultates ſuas militibus ipſos de-
B ducentibus, redemtionis loco dederint, ne contumeliis afficerentur. Accuſabant etiam illum, quod cum Imperator Aetium, & quoſdam ejus aſſeclas ad Cecropium duci juſſiſſet, cauſam dicturos de criminibus, quæ illis intentabat, perſuaſiſſet Baſilius ei, cui ea res ab Imperatore commiſſa fuerat, ut ea, quæ ipſe vellet, exequeretur: quodque ad Hermogenem Præfectum Prætorio, & ad Conſularem Syriæ ſcripſiſſet, quinam, & quo loci deportandi eſſent; & quod poſtea cum Imperator illos ab exilio revocaſſet, id ille non permiſiſſet, Principibus, ac ſacerdotibus ſeſe opponens. His addebant, quod clerum Sirmienſis Eccleſiæ adverſus Germinium con-
C citaſſet: & cum eodem Germinio, & Urſacio, ac Valente communionem ſe habere ſcribens, eos tamen apud Epiſcopos Africæ inſimulaſſet: eaque de re accuſatus, negaſſet, ac pejeraſſet: convictus vero, perjurium cavillando eludere conaretur. Ad hæc, quod Illyriis, Italis, & Afris diſſidii, ac tumultus cauſa exſtitiſſet, & eorum, quæ Romanæ Eccleſiæ contigerant, auctor fuiſſet. Item quod cum ancillam in vincula conjici curaſſet, falſum confiteri adverſus dominam ſuam adegiſſet: & quod turpis vitæ hominem, qui mulierem nequaquam nuptiali fœdere ſibi copulatam domi habebat, ſacro lavacro tinxiſſet, & ad diaconatus officium promo-
D viſſet. Præterea quod medicum quemdam circumforaneum, qui multarum cædium auctor exſtiterat, ab Eccleſia non ſegregaſſet. Poſtremo quod ad ſacram menſam conjurationes facere ſolitus eſſet, diras imprecationes concipiens, & clericos jurare compellens, nunquam ſe mutuo accuſaturos. Hæc autem callide ab ipſo fieri dicebant, ut ipſe, qui univerſo clero præerat, criminantium accuſationes effugeret. Et hæ quidem ſunt cauſæ, ut compendio dicam, ob quas Baſilium a ſe depoſitum eſſe ſcripſerunt. Euſtathius autem depoſitus eſt, primum quidem propterea quod cum Presbyter eſſet, pater ipſius Eulalius Epiſcopus Cæſareæ Cappadociæ, ipſum prius damnaverat, & a precum com-
E mu-

SÆC. IV.

Baſilius quas ob cauſas depoſitus.

& Euſtathius.

(a) τὰ ὄντα προσαπολλύειν. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, προσαπολύειν.

(b) Ἑρμογένει δὲ τῷ ὑπάρχῳ. Hic eſt Hermogenes Ponticus, Præfectus Prætorio Orientis, de quo Ammianus Marcellinus in libro 19.

(c) καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, καὶ κοινωνὸν αὐτῷ. Quæ ſcriptura licet mendoſa, viam mihi ad veram lectionem aperuit. Sic igitur ſcribendum exiſtimo, καὶ κοινωνὸν αὐτῷ καὶ Οὐάλεντι καὶ Οὐρσακίῳ, γράφων διέβαλλεν αὐτοὺς, &c. Accuſabatur enim Baſilius, quod cum communicaret Germinio, & Valenti, atque Urſacio, eos tamen criminatus eſſet in literis, quas ad Epiſcopos Africæ ſcripſerat, tanquam hæreticos.

(d) περιοδευτὴν δέ. Sic Græci vocant medicos circumforaneos. De quibus vide, quæ notavit Jacobus Sirmondus in notis ad Ennodium. Hujuſmodi autem medici homicidium patrare poſſunt duobus modis, aut per imprudentiam, aut ſcientes; puta ſi venenum alicui dederint occidendi alterius cauſa.

(e) Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐκκλησίας Καισαρείας. Mallem ſcribere, τῆς ἐν Καππαδοκῶν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας. Porro Eulalium hunc patrem Euſtathii Sebaſteni, quem Socrates, ac Sozomenus Epiſcopum fuiſſe dicunt Cæſareæ Cappadociæ, ſucceſſorem fuiſſe exiſtimo Hermogenis Epiſcopi Cæſareæ. Etenim Hermogenes Epiſcopus Cæſareæ, accepto ab Euſtathio confeſſionis libello, Presbyterum eum ordinaverat, ut teſtatur Baſilius in epiſtola ad Occidentales. Cum igitur Eulalius Epiſcopus Cæſareæ Euſtathium Presbyterum a communione precum removerit, Hermogeni ſucceſſerit, neceſſe eſt. Miror tamen, Baſilium Magnum in ſupradicta epiſtola nullam condemnationis Eulalii mentionem feciſſe.

SÆC. IV. munione ſeparaverat. Poſtea vero eo quod apud Neocæſaream Ponti urbem excommunicatus fuerat a Synodo: & ab Euſebio Conſtantinopoleos Epiſcopo depoſitus, eo quod in quibuſdam diſpenſationibus ipſi commiſſis, parum fidelis deprehenſus fuiſſet. Deinde tanquam ſecus, quam oportet, prædicans, & agens, & ſentiens, a Gangrenſi Concilio Epiſcopatu exutus fuerat: in Antiochenſi autem Synodo perjurii convictus erat. Et quod decreta eorum, qui Melitinæ congregati fuerant, ſubvertere conaretur: quodque ipſe multorum criminum reus, tamen judex eſſe vellet, & alios hæreticos appellaret.

& Eleuſius. Eleuſium vero idcirco depoſuerunt, quod Heraclium quemdam patria Tyrium, qui flamen Herculis illic fuerat, & accuſatus maleficii, atque ob id perquiſitus, fugiens Cyzicum ſe receperat, temere ad diaconatum promoviſſet, cum is Chriſtianam religionem ſe colere ſimularet: cumque illum ejuſmodi eſſe poſtea didiciſſet, eum tamen ab Eccleſia minime præcidiſſet. Item quod nonnullos a Mari Chalcedonis Epiſcopo, qui etiam huic Synodo interfuit, condemnatos, cum Cyzicum veniſſent, inconſulte ordinaviſſet.

& Heortaſius. Heortaſius autem ideo diſcinctus eſt, quod abſque conſenſu Epiſcoporum Lydiæ, factus eſſet Sardianorum Epiſcopus.

& Dracontius. Dracontium vero Pergamenum ideo depoſuerunt, quod in Galatia prius Epiſcopatum geſſiſſet. Proinde utramque ordinationem, utpote illegitimam infirmarunt. Poſt hæc iterum convenientes, Silvanum deponunt Epiſcopum Tarſi, & Sophronium Pompejopolis in Paphlagonia: Elpidium item Satalorum, & Neonam Epiſcopum Seleuciæ in Iſauria.

& Silvanus. Ac Silvanum quidem depoſuerunt, propterea quod veſaniæ auctor, ac ſignifer ceteris extitiſſet tum Seleuciæ, tum Conſtantinopoli; & quod Caſtabalenſi Eccleſiæ Theophilum quemdam præfeciſſet, qui prius ab Epiſcopis Palæſtinenſibus Eleuteropolis Epiſcopus fuerat ordinatus, juramentoque ſeſe obſtrinxerat, nunquam ſe alium Epiſcopatum ſuſcepturum abſque illorum conſenſu.

& Sophronius. Sophronium vero abdicarunt, tanquam avarum, & qui res Eccleſiæ oblatas vendere, & in quæſtum ſuum vertere conaretur: & propterea quod poſt ſecundam, ac tertiam vocationem ægre comparens, de criminibus ſibi illatis cauſam apud ipſos dicere noluiſſet, ſed extraneos judices elegiſſet.

& Neonas. Neonam vero ideo depoſuerunt, quod ut Annianus Antiochenſium Epiſcopus in ſua Eccleſia ordinaretur, impenſe ſtuduiſſet. Et quod nonnullos ſacrarum ſcripturarum, & Eccleſiæ legum penitus ignaros, cum decuriones eſſent, inconſidera-

A μετὰ δὲ τοῦτο ἐν Νεοκαισαρείᾳ τοῦ Πόντου, ὑπὸ Συνόδου ἀκοινώνητος ἐγεγόνει· καὶ ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπου καθῃρέθη, ἐπὶ διοικήσεσι τισὶν αἷς ἐπετράπη καταγνωσθείς· ἔπειτα δὲ ὡς οὐ δέον διδάσκων τε καὶ πράττων καὶ φρονῶν, ἀφῃρέθη τῆς Ἐπισκοπῆς παρὰ τῶν ἐν Γάγγραις συνεληλυθότων· ἐπὶ δὲ (f) τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου, ἐπιορκίας ἑάλω· καὶ ὅτι ἀνατρέπειν ἐπιχειρεῖ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνελθοῦσι· καὶ πλείστοις ἐγκλήμασι ἔνοχος ὤν, δικαστὴς ἠξίου εἶναι, καὶ ἑτεροδόξους τοὺς ἄλλους ἀπεκάλει· Ἐλεύσιον δὲ καθεῖλον, ὡς Ἡράκλειόν τινα B Τύριον τὸ γένος, ἱερέα τοῦ ἐνθάδε Ἡρακλέους γενόμενον, ἐπὶ γοητείᾳ γραφέντα, καὶ ζητητέον ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο φυγάδα ἐν Κυζίκῳ διατρίβοντα, διακονίας Θεοῦ ἀπερισκέπτως ἠξίωσε, χριστιανισμὸν ὑποκρινόμενον· καὶ οὐδὲ τοιοῦτον ὄντα μετὰ ταῦτα μαθών, τῆς Ἐκκλησίας ἐχώρισε· καὶ (g) ὡς παρὰ Μάρι τοῦ Χαλκηδόνος Ἐπισκόπου, ὃς ἐκοινώνει ταύτης τῆς Συνόδου, ἄνδρας κατεγνωσμένους, εἰς Κύζικον ἀφικομένους, ἐχειροτόνησεν ἀκρίτως· Ἑορτάσιον δὲ καθεῖλον, ὡς Ἐπίσκοπον Σάρδεων γενόμενον μὴ συναινεσάντων τῶν ἐν Λυδίᾳ Ἐπισκόπων· Δρακόντιον δὲ τὸν Περγάμου, ὡς πρότερον ἐν Γαλατίᾳ C ἐπισκοποῦντα· καὶ ὡς παράνομον τὴν ἐφ' ἑκατέρῳ χειροτονίαν ἔλυσαν· ἐπὶ τούτοις αὖθις συνελθόντες, καθαιροῦσι Σιλβανὸν τὸν Ταρσοῦ Ἐπίσκοπον, καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομπηϊουπόλεως τῆς Παφλαγόνων, Ἐλπίδιόν τε τὸν Σατάλων, καὶ Νέωνα τὸν ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας· καθεῖλον δὲ Σιλβανὸν, ὡς ἀρχηγὸν γενόμενον ἀπονοίας τοῖς ἄλλοις, ἔν τε Σελευκείᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει· καὶ Θεόφιλον προστάντα τῆς ἐν Κασταβάλοις Ἐκκλησίας Ἐλευθερουπόλεως Ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα πρότερον παρὰ τῶν Ἐπισκόπων Παλαιστίνης, καὶ ἐπομοσάμενον παρὰ γνώμην ἑτέραν μὴ ὑπεισιέναι Ἐπι- D σκοπήν· Σωφρόνιον δὲ, ὡς πλεονεκτεῖν καὶ καπηλεύειν ἐπιχειροῦντα τὰ προσφερόμενα τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μετὰ κλῆσιν πρώτην καὶ δευτέραν, ἐπειδὴ μόλις ἀπήντησε, μὴ ἐθελήσαντα παρ' αὐτοῖς ἀπολογήσασθαι πρὸς τὰ ἐγκλήματα, ἀλλὰ τοὺς ἔξωθεν αἱρεῖσθαι δικαστάς· Νέωνα δὲ, ὡς ἐπὶ τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας σπουδάσαντα (h) Ἀνιανὸν χειροτονηθῆναι Ἀντιοχέων Ἐπίσκοπον· καὶ ἀπείρους τινὰς ἱερῶν γραφῶν καὶ θεσμῶν Ἐκκλησίας, ἀπερισκέπτως (i) πολιτευομένους ὄντας

(f) τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου. Hæc Antiochena Synodus, in qua Euſtathius perjurii reus convictus eſt, prorſus mihi ignota eſt. De Melitenſi autem Synodo loquitur Baſilius in epiſtola 79. ad Occidentales, ubi Euſtathium in ea Synodo depoſitum eſſe ſcribit. Ambæ vero iſtæ Synodi, tam Melitenſis, quam Antiochena, aliquanto tempore præceſſerunt Seleucienſe Concilium. Antiochena igitur Synodus, de qua hic loquitur Sozomenus, ea fortaſſe ipſa eſt, in qua Georgius Epiſcopus Alexandriæ eſt deſignatus.

(g) ὥσπερ μάρι. In codice Fuketiano ſcriptum eſt ὡς περὶ μάρι. Quare non dubito, quin ſcribendum ſit, ὡς παρὰ μάρι, &c. Ita etiam ante nos emendavit Jacobus Gothofredus in notis ad Philoſtorgium pag. 246.

(h) Ἀνιανὸν χειροτονηθῆναι. Scribendum eſt Ἀννιανὸν. Quod eſt nomen Romanum. Certe in codice Fuk. legitur Ἀννῖναν. Hic Annianus in Seleucienſi Concilio ordinatus fuerat Epiſcopus Antiochenus, depoſito Eudoxio.

(i) πολιτευομένους ὄντας. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Muſculus vertit *incircumſpecte viventes*; E quem ſecutus eſt Chriſtophorſonus. Atqui πολιτευόμενοι ſunt *Decuriones*, qui & πολιτευταὶ dicuntur a Græcis, ut notavi ad librum 22. Ammiani Marcellini. Gregorius Nazianzenus in epiſtola 49. ad Olympium, πάντας πολίτας τε καὶ πολιτευτὰς καὶ ἀξιωματικοὺς, &c. Hi functionibus publicis obnoxii erant, puta tributorum ſuſceptioni, thermarum inſtructioni, ludorum editioni, curationi operum publicorum, & diverſis publicis muneribus. Itaque ex ſuo corpore eligebant Suſceptores, qui tributa exigerent; Magiſtratus, qui ludos ederent, & alios, qui balnea inſtruerent, & ligna præſtarent; eorumque bona curiæ oppignorata erant, ita ut qui curiam reliquiſſet, ſuas facultates curiæ relinquere cogeretur. Inconſiderate igitur fecit Neon, ſeu Neonas Epiſcopus Seleuciæ, quæ Metropolis erat Iſauriæ, qui viros curiis obnoxios ad Epiſcopatum promovit. Eos enim poſtea Decuriones ad curiam revocarunt, aut certe bonis ſuis cedere eos juſſerunt. Quo facto, novitii illi Epiſcopi ad curiam reverti maluerunt, quam dimiſſis facultatibus Epiſcopatum gerere.

(a) ἐπει-

ὄντας, Ἐπισκόπους καταστήσαντα· οἱ μετὰ ταῦτα χρημάτων κτῆσιν τῆς ἱερωσύνης προὐτίμησαν, καὶ ἐγγράφως εἵλοντο τὰς οὐσίας ἔχοντες λειτουργεῖν, ἢ δίχα τούτων ἐπισκοπεῖν· τὸν δὲ Ἐλπίδιον, ὡς Βασιλείῳ ἐπὶ ταραχῇ συμμίξαντα, καὶ καθηγητὴν γενόμενον ἀταξίας· καὶ παρὰ τὰ δόξαντα τῇ ἐν Μελιτινῇ Συνόδῳ, Εὐσέβιον μὲν ἄνδρα καθῃρημένον Πρεσβυτερείῳ ἀποκαταστήσαντα· Νεκταρίαν δέ τινα διὰ παραβάσεις συνθηκῶν, καὶ ὅρκων ἀκοινώνητον γενομένην, διακονίας ἀξιώσαντα, μὴ μετὸν αὐτῇ τιμῆς κατὰ τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας.

A derate Episcopos ordinasset. Qui postea opum suarum possessionem sacerdotio prætulerunt, scriptoque testati sunt, malle se bona sua retinendo publicis muneribus fungi, quam bonis suis exutos, Episcopatum gerere. Elpidium denique abdicarunt, eo quod ad tumultum excitandum Basilio sese adjunxisset, & auctorem, ac magistrum se præbuisset immodestiæ: quodque contra decreta Melitinensis Synodi, Eusebium quidem, qui Presbyterii gradu motus fuerat, in pristinum locum restituisset: Nectariam vero quamdam, quæ ob pactorum, ac jurisjurandi fidem violatam a communione suspensa fuerat, ad diaconatus officium promovisset; cum tamen B juxta leges Ecclesiæ nullum ei honorem capere liceret.

& Elpidius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Αἰτίαι τῶν καθαιρέσεων Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων Ἐπισκόπου, καὶ διαφοραὶ τῶν ἀντικαθισταμένων τῶν τότε Ἐπισκόπων ἀλλήλοις· καὶ ὡς Μελέτιος ὑπὸ Ἀρειανῶν χειροτονηθεὶς, ἀντὶ Εὐσταθίου Σεβαστίας προεβιβάσθη.

CAPUT XXV.

Quas ob causas depositus sit Cyrillus Episcopus Hierosolymorum: & de mutuis dissensionibus Episcoporum, qui in aliorum locum suffecti sunt: & quomodo Meletius in locum Eustathii Episcopus Sebastiæ ordinatus est ab Arianis.

Σὺν τούτοις δὲ καὶ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων καθεῖλον, ὡς Εὐσταθίῳ, καὶ Ἐλπιδίῳ κεκοινωνηκότα, ἐναντία σπουδάσασι τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνελθοῦσι, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς συνεληλύθει· καὶ ὡς μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καθαίρεσιν, κοινωνίας μετασχόντα σὺν Βασιλείῳ, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας Ἐπισκόπῳ· (a) ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν, περὶ μετροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς Ἀκάκιον τὸν Καισαρείας, ὡς Ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγούμενος· ἐντεῦθεν τε εἰς ἀπέχθειαν κατέστησαν, καὶ ἀλλήλους διέβαλον, ὡς οὐχ ὑγιῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν· καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἐν ὑπονοίᾳ ἑκάτερος ἦν, ὁ μὲν τὰ Ἀρείου δογματίζων· Κύριλλος δε, τοῖς ὁμοιούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰσηγουμένοις ἑπόμενος· οὕτω δὲ ἔχων γνώμης Ἀκάκιος, σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν Ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους, φθάνει καθελὼν Κύριλλον ἐπὶ προφάσει τοιᾷδε· λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς Ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια, καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο· ἐκ τούτων δὲ λόγος, τινα ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμέλης ἠμφιεσμένην· πολυπραγμονῆσαι τε ὅθεν ἔχοι, καὶ εὑρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον· τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν Ἐπίσκοπον· αἰτίαν δὲ ταύτην προϊσχόμενον, καθελεῖν αὐτὸν Ἀκάκιον· καὶ

Cum his vero Cyrillum quoque exauctorarunt Episcopum Hierosolymorum, C propterea quod cum Eustathio, & Elpidio communicasset, qui decreta Melitinensis Synodi, cui ipse quoque interfuerat, abrogare studuerant. Et quod post depositionem in Palæstina factam, communionem iniisset cum Basilio, & Georgio Episcopo Laodiceno. Etenim post susceptum Hierosolymorum Episcopatum, de jure Metropolitano adversus Acacium Episcopum Cæsareæ controversiam moverat, tanquam Apostolicam sedem obtinens. Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se susciperent, seseque mutuo accusarent, quod non recte sentirent de divinitate. Nam & antea uterque eorum in suspicionem venerat: Acacius quidem, quod cum Ario idem sentiret: Cyrillus vero, quod D eos sectaretur, qui Filium Patri similem secundum substantiam asserebant. Cum igitur ita sentiret Acacius, una cum Episcopis Provinciæ Palæstinæ, qui idem cum ipso sentiebant, Cyrillum præveniens deposuit hujusmodi ob causam. Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, in Cyrillum, utpote Episcopum, oculos conjecit: cum autem pecuniæ deessent, quibus subveniri posset egentibus, Cyrillus thesauros Ecclesiæ, & sacra vela divendidit. Ajunt igitur, quemdam postea donarium suum agnovisse in muliere scenica, quo illa amicta erat: inquirentemque curiosius, unde illud haberet, E deprehendisse mercatorem, qui illud mulieri vendiderat; mercatori vero Episcopum venum dedisse. Hanc ergo causam prætexens Aca-

Socr. lib. 2. cap. 40.

Cyrillus quare depositus.

(a) ἐπειδὴ ἐπετράπη. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui hunc locum supplent adjectis duabus vocibus hoc modo: καὶ ὅτι ἐπειδὴ, &c. Porro Acacius Cæsariensis Episcopus jura Metropolitani merito sibi vindicabat, tum ex antiqua consuetudine, tum ex Canone septimo Concilii Nicæni. Jus autem Metropolitani in eo præcipue consistit, ut ordinationes Episcoporum ejus Provinciæ non fiant absque ipsius consensu, & auctoritate; utque Episcopi omnes ad ipsius Concilium vocati venire cogantur. Ita enim statutum est in Canonibus Nicænis. Ceterum hic Sozomeni locus aliter etiam emendari potest, & quidem leviori mutatione, in hunc modum: ἐπειδὴ γὰρ ἐπετράπη, &c. Dixerat enim paulo ante Sozomenus, Cyrillum, postquam depositus fuisset in Palæstina, communicasse cum Basilio, & Georgio. Nunc igitur exponit, quomodo, & quam ob causam depositus fuerit ab Acacio. Nicephorus tamen priorem emendationem tuetur: sic enim habet: ὅτι δὲ καὶ ὡς τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπιτραπεὶς, περὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δικαίων πρὸς Ἀκάκιον διεφέρετο. Verum Epiphanius Scholasticus conjecturam nostram prorsus confirmat. Sic enim vertit: *Cum enim Cyrillus Hierosolymorum suscepisset Episcopatum, &c.*

(a) ὧδε

SÆC. IV. Acacius, Cyrillum deposuit: & hæc quidem A ita gesta esse auditione accepi. Porro Episcopos illos, quos depositos tum fuisse supra retulimus, Acaciani Constantinopoli expulerunt. Decem autem Episcopos ex suo numero, qui depositionibus subscribere detrectabant, separatim agere jusserunt, & neque divino ministerio fungi, neque Ecclesias suas gubernare; donec depositionibus illis subscripsissent. Quod si intra sex mensium spatium non resipuissent, nec omnibus Synodi decretis, ac gestis consensissent, ipsos quoque deponi jusserunt: utque Episcopi unicujusque Provinciæ simul convenientes, in eorum locum alios subrogarent. Cum hæc ab illis consulta, & ad effectum perducta essent, B omnibus ubique locorum Episcopis, & clericis scripserunt, ut hæc observarent, & executioni mandarent. Itaque haud multo post alii in aliorum locum substituti sunt ab Eudoxianis. Et in Macedonii quidem locum Eudoxius ipse suffectus est; in locum autem Basilii Athanasius; Eunomius vero, is, qui postea nominis sui hæresim condidit, in locum Eleusii est subrogatus; denique Meletius Sebastiæ Ecclesiam vice Eustathii regendam suscepit.

καὶ τὰ μὲν, ὡς ἐπυθόμην, ὧδε ἔχει· τοὺς δὲ δηλωθέντας, ὡς εἴρηται, καθαιρεθέντας ἐξήλασαν οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοὺς δὲ σὺν αὐτοῖς, οἳ ταῖς καθαιρέσεσιν ὑπογράφειν οὐκ ἠνείχοντο, δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντας, καθ' ἑαυτοὺς εἶναι τέως παρεκελεύσαντο, καὶ μήτε λειτουργεῖν, μήτε τὰς Ἐκκλησίας διοικεῖν, ἄχρις ἂν ταύταις ὑπογράψωσιν· εἰ δ' μὴ μεταμεληθεῖεν ἐντὸς μηνῶν ἕξ, καὶ πᾶσι τοῖς δόξασι καὶ πεπραγμένοις ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ συναινέσωσι, καὶ αὐτοὺς καθαιρεῖσθαι· τοὺς δὲ κατ' ἔθνος Ἐπισκόπους συνιόντας, ἀντὶ αὐτῶν χειροτονεῖν ἑτέρους· ἐπεὶ B δὲ ταῦτα αὐτοῖς ἐβεβούλευτο καὶ εἰς ἔργον ἧκτο, γράφουσι τοῖς πανταχοῦ Ἐπισκόποις καὶ Κληρικοῖς, τάδε φυλάττειν καὶ ἐπιτελεῖν· ἐκ τούτου τε, οὐ πολλῷ ὕστερον ἀντικαθίσανται πρὸς τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον, ἄλλος ἄλλῳ· Μακεδονίῳ τε αὐτὸς Εὐδόξιος, καὶ Βασιλείῳ Ἀθανάσιος· καὶ Ἐλευσίῳ Εὐνόμιος, ὃς ἀρχηγὸς μετὰ ταῦτα ἐγένετο τῆς ἀπ' αὐτοῦ καλουμένης αἱρέσεως· ἀντὶ δὲ Εὐσταθίου, Μελέτιος τὴν ἐν Σεβαστείᾳ Ἐκκλησίαν ἐπετράπη.

CAPUT XXVI.

De obitu Macedonii Constantinopolitani Episcopi: Et quid in prima concione dixerit Eudoxius: Et quomodo Eudoxius, & Acacius Nicænam, & Ariminensem fidei formulam abolere omni ope conati sint: Et quantus ex ea re tumultus Ecclesiis contigerit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κς΄.

C Τελευτὴ Μακεδονίου Κωνσταντίνου πόλεως· καὶ τί διδάσκων εἴρηκεν ὁ Εὐδόξιος· καὶ ὡς Εὐδόξιος, καὶ Ἀκάκιος πλεῖστα ἐσπούδασαν, τήν τε ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ τὴν ἐν Ἀριμήνῳ ἐκ τοῦ μέσου θεῖναι· καὶ ὅσος τάραχος ἐντεῦθεν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπισυνέβη.

Socr. lib. 2. cap. 43.

CÆterum Macedonius Constantinopolitana spoliatus Ecclesia, in locum quemdam juxta urbis regiæ portas se recepit; ibique extremum diem obiit. Eudoxius vero ejus loco Ecclesiam obtinuit, Constantio Augusto decies, & Juliano Cæsare ter Consulibus. Quo quidem tempore cum primum plebem colligeret in dedicatione magnæ Ecclesiæ, quam Sophiam vocant, conscenso sacerdotali suggestu, utpote concionaturus ad D populum, hæc in ipso sermonis exordio dixisse fertur: Pater quidem impius est, filius autem pius. Cumque plebs tumultuaretur: conquiescite, inquit. Pater quidem impius est propterea quod neminem colit. Filius vero pius, quia colit Patrem. Quo dicto, auditoribus risum movit. Porro tam ipse, quam Acacius, simul juncti, omni ope laborarunt, ut eorum, quæ Nicææ statuta fuerant, memoriam ex omnium animis abolerent. Et fidei formulam, quæ Arimini recitata est, una cum additamentis, quæ ipsi tanquam eam correcturi adjecerant, ad omnes Imperii Romani Provincias miserunt: eosque, qui huic E fidei subscribere renuissent, in exilium ablegari jusserunt ex Imperatoris mandato. Id enim illi studuerant, cum existimarent, se hoc pacto ea, quæ vellent, facile perfecturos esse. Verum ea res gravissimarum calamitatum causa exstitit. Nam per universum orbem Romanum tumultus non dissimilis iis, quos supra retulimus, exortus est, & omnes ubique Ecclesias quædam quasi persecutio occupavit, cujusmodi olim sub Ethnicis Imperato-

Eudoxii dictum insulsum.

Hæretici persecutionem movētes Ethnicis graviores.

ΑΦαιρεθεὶς δὲ Μακεδόνιος τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν, εἴς τι παρὰ πύλας χωρίον διετέλεσεν· ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν· Εὐδόξιος δὲ τὴν Ἐκκλησίαν κατεῖχεν· ἡνίκα δὲ Κωνσταντίου τὸ δέκατον, καὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Καίσαρος τὸ τρίτον ὑπατευόντων, τὸ πρῶτον ἐκκλησιάζων ἐπὶ τῇ τελεσιουργίᾳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, D ἣν Σοφίαν ὀνομάζουσι, λέγεται ἐπὶ τὸ τοῦ ἱερέως ἀναβὰς βῆμα, οἷα δὲ τὸν λαὸν διδάσκων, ἀρχόμενος τοῦ λόγου εἰπεῖν· ὡς μὲν πατὴρ ἀσεβής, ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβής· θορυβήσαντος δὲ τοῦ πλήθους, ἠρεμεῖτε, ἔφη· ὁ μὲν Πατὴρ ἀσεβής, ὅτι οὐδένα σέβει· ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβής, ὅτι Πατέρα σέβει· καὶ ὁ μὲν ὧδε εἰπών, εἰς γέλωτα τοὺς ἀκούοντας μετέβαλε· κοινῇ δὲ ὅτι μάλιστα αὐτός τε καὶ Ἀκάκιος πᾶσαν ἐποιοῦντο σπουδὴν, εἰς λήθην ἄγειν πάντας τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων· καὶ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμήνῳ γραφὴν, μεθ' ὧν αὐτοὶ προστεθείκασιν ὡς διορθώσοντες, ἀνὰ πᾶν E τὸ ὑπήκοον ἐξέπεμψαν καὶ τοὺς ταύτῃ μὴ ὑπογράφοντας, ἐκέλευον ὑπερορίᾳ φυγῇ ζημιοῦσθαι, κατὰ πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως· (a) ὧδε γάρ φησιν ἐσπούδαστο, λογιζομένοις ἀκονιτὶ τῆς σπουδῆς ἐπιτεύξεσθαι· τὸ δὲ ἦν ἀρχὴ μεγίστων συμφορῶν· ἐμφερὴς δὲ ἦν τοῖς εἰρημένοις τάραχος ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκοον· καὶ τὰς πανταχοῦ Ἐκκλησίας διωγμὸς εἶχε μονονουχὶ παραπλήσιος τοῖς πρὶν ἐπὶ τῶν ἑλληνιστῶν Βασιλέων

(a) ὧδε γάρ φησιν ἐσπούδαστο. Scribe meo periculo, ὧδε γάρ σφισιν ἐσπούδαστο. Nihil certius hac emendatione.

(b) ὅσον

σιλέων· εἰ γὰρ ταῖς εἰς σῶμα τιμωρίαις μετριώτερος ἐδόκει, χαλεπώτερος εἰκότως τοῖς εὖ φρονοῦσι, διὰ τὴν αἰσχύνην ἐφαίνετο· ἄμφω γάρ, ὅ τε διώκων καὶ ὁ διωκόμενος, ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὡρμῶντο· καὶ τοσοῦτον αἰσχρὸν τὸ κακόν, (b) ὅσον πρὸς τῶ ὁμοφύλους τὰ πολεμίων δρᾷν, καὶ περὶ ἀλλοφύλους τοιούτους εἶναι, ὁ ἱερατικὸς θεσμὸς ἀπηγόρευσεν.

A ratoribus grassata fuerat. Etsi enim hæc, SÆC.IV. quod quidem ad cruciatus attinet, remissior videbatur, prudentibus tamen viris propter infamiam visa est acerbior. Utrique enim, & is, qui persequebatur, & ille, qui persecutionem sustinebat, ex Ecclesia erant. Tantoque turpius erat id malum, quanto gravius est adversus tribules, & cognatos ea, quæ hostes solent, perpetrare: cum tamen divina lex prohibeat, ne adversus extraneos ejusmodi animo simus.

(b) ὅσον πρὸς τῶ ὁμοφύλους τὰ πολεμίων δρᾷν. In codice Fuketiano scriptum est, ὅσον πρὸς τὸ ὁμοφύλους τὰ πολεμίων δρᾷν; & post verbum δρᾷν apposita est media distinctio. Subaudienda autem sunt hæc verba, μᾶλλον δεινόν ἐστιν ἢ πρὸς ἀλλοφύλους. Vulgata tamen lectio ferri potest hoc B sensu, *& tanto turpius erat hoc malum, quanto non solum erga tribules hostili more grassari, verum etiam erga extraneos sacerdotalis lex prohibet.* Sacerdotibus enim ne adversus hostem quidem armis uti licet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Ὡς μετὰ τὸ ἐκστῆναι τοῦ θρόνου, Μακεδόνιος κατὰ τοῦ ἁγίου ἐβλασφήμησε πνεύματος· καὶ ὅτι Μαραθώνιος σὺν ἄλλοις τὴν ἐκείνου αἵρεσιν ηὔξησαν.

CAPUT XXVII.

Quomodo Macedonius postquam e sede sua ejectus est, adversus Spiritum sanctum impie locutus sit: & quo pacto Marathonius una cum quibusdam aliis ejus hæresim auxit.

(a) ΗΔε κοινότης ἐπαυξανομένη ἔτι μᾶλλον ἐπεδίδου, καὶ πρὸς νεωτερισμὸν εἷρπεν· ἀπαυθαδειαζομένη τε καὶ τῶν πατρικῶν ὑπερφρονοῦσα, ἰδίους ἐτίθει νόμους· καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις περὶ Θεοῦ δοξάζειν οὐκ ἠξίου· ἀεὶ δὲ ξένα περινοοῦσα δόγματα, οὐκ ἠρέμει τῶν καινῶν καινοτέροις σπουδάζουσα, ὥσπερ δὲ καὶ νῦν συνέβη· ἐπειδὴ γὰρ Μακεδόνιος ἀφῃρέθη τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν, οὐκέτι παραπλησίως ἐδόξαζε τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον· εἰσηγεῖτο δὲ τὸν Υἱὸν Θεὸν εἶναι, κατὰ πάντα τε καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον τῷ Πατρί· τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, ἄμοιρον τῶν αὐτῶν πρεσβείων ἀπεφαίνετο, διάκονον καὶ ὑπηρέτην καλῶν, καὶ ὅσα περὶ τῶν Θείων Ἀγγέλων λέγων τὶς, οὐκ ἂν ἁμάρτοι· ταύτης δὲ τῆς δόξης ἐκοινώνουν αὐτῷ, Ἐλεύσιός τε καὶ Εὐστάθιος, καὶ ὅσοι τότε παρὰ τῶν ἐκ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει καθῃρέθησαν· οἷς οὐκ ὀλίγη μοῖρα τοῦ λαοῦ ἐπείθετο κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, Βιθυνίαν τε καὶ Θρᾴκην, καὶ Ἑλλήσποντον, καὶ τὰ πέριξ ἔθνη· καὶ γὰρ δὴ τὰ περὶ τὸν βίον, ᾧ μάλιστα τὰ πλήθη προσέχει τὸν νοῦν, οὐ φαύλως εἶχον· πρόσοδός τε γὰρ ἦν αὐτοῖς σεμνή· καὶ παραπλησία Μοναχοῖς ἡ ἀγωγή· καὶ λόγος οὐκ ἄκομψος, καὶ ἦθος πείθειν ἱκανόν· οἷον δὴ τότε καὶ Μαραθώνιον γενέσθαι φασίν· (b) ὃς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου τῶν ὑπὸ τοὺς ὑπάρχους στρατιωτῶν, πλοῦτον πολὺν συλλέξας, ἐπειδὴ τῆς στρατιᾶς ἐπαύσατο, συνοικίας νοσούντων καὶ πτωχῶν ἐπεμελεῖτο· μετὰ δὲ ταῦτα, πείσαντος Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστείας Ἐπισκόπου, τὸν ἀσκητικὸν βίον ἐπῄνεσε, καὶ συνοικίαν Μοναχῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεστήσατο, ἣ καὶ ἐξ ἐκείνου εἰσέτι νῦν ἐστὶ ταῖς διαδοχαῖς σωζομένη· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ταύτῃ τῇ αἱρέσει σπουδῇ καὶ χρήμασιν ἰδίοις συνελάβετο, ὡς καὶ πρός τινων

NOvitas autem cum laudaretur, magis Socr.lib.2. cap.45. magisque increvit, & ad res quotidie novandas processit: fastuque, & arrogantia elata, despectis patriis constitutionibus, privatas leges constituit. Nec eadem cum ve- C tustioribus sentire de Deo sustinuit: sed peregrina in dies dogmata excogitans, nova novis accumulare nunquam destitit. Quod quidem etiam tunc accidit. Postquam enim Macedonius Constantinopolitana exutus est Ecclesia, non amplius eamdem cum Acacio, & Eudoxio opinionem tenuit. Docebat enim, Macedonii dogma. Filium quidem Deum esse, per omnia similem Patri, adeoque secundum substantiam. Spiritum vero sanctum ejusdem honoris, & dignitatis expertem esse asserebat: famulum, ac ministrum eum appellans, & quæcumque alia quispiam de Angelis dicens, non aberraverit. Eamdem cum illo opinionem amplexi sunt Eleusius, & Eustathius, & re- D liqui omnes, qui eo tempore a contrariæ sententiæ assertoribus depositi fuerant Constantinopoli. Quibus haud exigua pars populi adhæsit, tam Constantinopoli, quam per Thraciam, Bithyniam, & Hellespontum, finitimasque Provincias. Nam vivendi ratio, quam vulgus potissimum spectare solet, haudquaquam in illis culpanda erat. Etenim incessus quidem eorum gravis: disciplina vero Monasticæ similis fuit. Ad hæc sermo non invenustus; & ingenium ad persuadendum accommodatum. Cujusmodi tunc fuisse dicitur Marathonius: qui ex rationario publi- Marathonii origo, & hæresis. co officii præfecturæ Prætorianæ cum opes maximas sibi comparasset, finita militia, E ægrorum, ac pauperum sub eodem tecto degentium curam gessit. Postea vero suasu Eustathii Sebastiæ Episcopi Monasticam amplexus est vitam; & sodalitium Monachorum instituit Constantinopoli, quod ad nostram usque ætatem continua successione perseveravit. Hanc porro hæresim tum studio, tum opibus suis tantopere adjuvit, ut sectatores Ma-

(a) ἡ δὲ κοινότης. Scribendum est proculdubio καινότης, ut Christophorsonus, & Savilius emendant. Paulo post ex codice Fuket. emendavi, πρὸς νεωτερισμὸν εἷρπεν.

(b) ὃς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου. Id est ex Numerario officii Præfectorum Prætorio. De his Numerariis mentio fit in codice Theodosii, & in notitia Imperii Romani. Multa de his olim notavi ad librum 15. Ammiani Marcellini pag. 84. In notitia Imperii Romani inter Officiales Præfecti Prætorio per Orientem duo recensentur Numerarii. In his auri unus, operarum alter.

(c) ὥστε

SÆC. IV. Macedonii a quibusdam Marathoniani appellentur; nec immerito, ut equidem censeo. Hic enim solus una cum sodalibus suis perfecisse videtur, ne hæc hæresis Constantinopoli penitus extingueretur. Etenim ex quo depositus fuerat Macedonius, nec Ecclesias deinceps, nec Episcopos ullos habuerunt Macedoniani usque ad Principatum Arcadii. Quippe Ariani id nequaquam sinebant, a quibus omnes, qui contraria ipsis sentirent, extrudebantur Ecclesiis, & gravibus suppliciis afficiebantur. Ac difficile quidem fuerit, omnes Episcopos, qui tunc temporis sedibus suis expulsi sunt, singillatim recensere. Nulla enim Provincia Imperii Romani, ut equidem existimo, hujus calamitatis expers fuit.

A τινῶν Μαραθωνιανοὺς τοὺς Μακεδονίου ὀνομάζεσθαι, ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἀπεικότως· φαίνεται γὰρ μόνος οὗτος μετὰ τῶν συνοίκων, τοῦ μὴ παντελῶς ἀποσβῆναι ταύτην τὴν αἵρεσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἴτιος γενόμενος· ἀφ' οὗ γὰρ καθῃρέθη Μακεδόνιος, οὔτε Ἐκκλησίας, (c) οὔτε Ἐπισκόπους εἶχον μέχρι τῆς Ἀρκαδίου βασιλείας· οὐ γὰρ συνεχώρουν οἱ Ἀρείου, πάντας τοὺς ἐναντίως δοξάζοντας ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξελαύνοντες, καὶ δεινῶς τιμωρούμενοι· πάντας μὲν οὖν ὅσοι τότε τῶν ἱερέων ἐκ τῶν ἰδίων πόλεων ἐλάθησαν, ἔργον ἄρα καταλέγειν· οὐδὲν γὰρ ἔθνος τῆς Ῥωμαίων οἰκουμένης, ἀπείρατον οἶμαι διαμεῖναι τῆς τοιαύτης B συμφορᾶς.

(c) οὔτε Ἐπισκόπους. Constantinopoli scilicet. De hac enim duntaxat urbe loquitur Sozomenus. Quod cum Baronius non intellexisset, immerito reprehendit Sozomenum, quod dixerit Macedonianos ab hoc tempore usque ad Arcadii principatum caruisse Episcopis. Vide illum ad annum Christi 360. cap. 19.

CAPUT XXVIII.

Quomodo Ariani divinum Meletium opinioni suæ favere arbitrati, a Sebastena sede Antiochiam transtulerunt: cumque ille Catholicam fidem libere professus esset, pudore suffusi, Euzoium ejus loco constituerunt. Meletius vero separatim conventus Ecclesiasticos habuit, cum Homousiani illum aversarentur, utpote ab Arianis ordinatum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

C Ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ ὡς ὁμόφρονα λογιζόμενοι τὸν θεῖον Μελέτιον, ἐκ Σεβαστείας εἰς Ἀντιόχειαν προεβίβασαν· τὸ δὲ Ὀρθόδοξον ἐκείνου παρρησίᾳ ὁμολογήσαντος κατῃσχύνθησαν, καὶ καθελόντες αὐτὸν, Εὐζώϊον ἐγκαθιστῶσι τῷ θρόνῳ· Μελέτιος δὲ ἰδίᾳ ἐκκλησίαζεν· οἱ γὰρ τὸ Ὁμοούσιον φρονοῦντες, αὐτὸν ἐξετρέποντο, ὡς ὑπὸ Ἀρειανῶν χειροτονηθέντα.

Socr. lib. 2. cap. 44.

PEr idem tempus cum Eudoxius Constantinopolitanam Ecclesiam obtineret, multi Antiochenam sedem ambire cœperunt. Utque in ejusmodi rebus evenire solet, variæ cleri, ac populi contentiones, ac seditiones inde exstiterunt. Eum enim unusquisque ad regendam Ecclesiam deligebat, quem sperabat secum in fide consensurum esse. Quippe dissensiones de doctrina fidei nondum inter ipsos cessaverant: nec in psallendo inter se concordabant: sed ut supra dictum est, singuli Psalmos ad suam sectam, ac sententiam accommodabant. Cum igitur Antiochensis Ecclesia in hoc statu esset, Eudoxiani commodum fore judicarunt, ut Meletius Sebastia illuc transferretur, quippe qui ad dicendum, & ad persuadendum idoneus esset in primis, & ob vitæ integritatem probatus, & ejusdem cum ipsis opinionis jam pridem haberetur. Etenim futurum omnino sperabant, ut tanti viri fama, atque auctoritate cives Antiochenos, ac finitimas civitates ad suam opinionem allicerent: præcipue vero Eustathianos, qui de divinitate ita sentiebant, ut a Concilio Nicæno traditum fuerat. Verum ea res longe aliter eventura erat, quam sperabant. Nam cum ille Antiochiam venisset, ingens populi multitudo confluxisse dicitur tam ex Arianis, quam ex iis, qui cum Paulino communicabant: quorum alii hominem videre cupiebant, cujus tanta fama etiam ante ipsius adventum permanaverat: alii discere volebant, quidnam dicturus, & quorum sententiam probaturus esset. Jam enim fama percrebuerat, fidem Nicæni Concilii ab illo comprobari: idque verum esse, exitus rei declaravit. Nam initio quidem morales duntaxat præceptiones publice exposuit: tandem vero filium ejusdem cum Patre substantiæ esse, palam asseruit. Ajunt porro, Archidiaconum, qui tunc

Meletius Sebastia Antiochiam translatus.

in eo

ΕΝ δὲ τῷ τότε Εὐδοξίου κατασχόντος τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν, πολλοὶ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον περιποιεῖν ἑαυτοῖς ἐσπούδαζον· καὶ ὡς εἰκὸς ἐπὶ πράγμασι τοιούτοις, φιλονεικίαι καὶ στάσεις διάφοροι τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ συνέβησαν· ἕκαστοι γὰρ τὸν ὁμόφρονα περὶ τὴν ἰδίαν πίστιν προσδοκώμενον, ᾑροῦντο τῆς Ἐκκλησίας ἄρχειν· οὔπω γὰρ πεπαυμένοι ἦσαν τῆς περὶ τὸ δόγμα διαφορᾶς, οὐδὲ ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις συνεφρόνουν ἀλλήλοις· πρὸς δὲ τὴν οἰκείαν δόξαν, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, μετήρμοζον D τὸ ψαλλόμενον· οὕτω διακειμένης τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας, ἔδοξε τοῖς ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον, καλῶς ἔχειν μεταστῆσαι ἐνθάδε Μελέτιον ἐκ τῆς Σεβαστείας, οἷά γε λέγειν τε καὶ πείθειν ἱκανὸν, καὶ τὰ περὶ τὸν βίον ἀγαθὸν, καὶ ὁμόδοξον αὐτοῖς τὸ πρὶν ὄντα· κατὰ πάντα γὰρ ᾤοντο, τῇ δοκήσει τοῦ ἀνδρὸς πρὸς οἰκείαν αἵρεσιν θηράσειν τοὺς Ἀντιοχείας οἰκήτορας, καὶ τὰς πέριξ πόλεις· καὶ μάλιστα τοὺς καλουμένους Εὐσταθιανοὺς, οἳ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου τὰ περὶ Θεοῦ ἐδόξαζον· ἔμελλον δὲ παραπολὺ τῆς ἐλπίδος ἀποτεύξεσθαι· ἐπεὶ γὰρ ἧκεν εἰς Ἀντιόχειαν, λέγεται δήμους πολλοὺς συνελ-E θεῖν τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, καὶ Παυλίνῳ κοινωνούντων· οἱ μὲν, ἱστορήσοντες τὸν ἄνδρα, ὅτι πολὺ κλέος ἦν αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς παρουσίας· οἱ δὲ, μαθησόμενοι τί ἄρα ἐρεῖ, καὶ τίσιν ἐπιψηφίζεται· ἤδη γὰρ φήμη διεφοίτα, ἐπαινέτην αὐτὸν εἶναι τοῦ δόγματος τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· καὶ τὸ ἀποβὰν ἔδειξε· τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν, τοὺς καλουμένους ἠθικοὺς λόγους δημοσίᾳ ἐδίδασκε· τελευτῶν δὲ, ἀναφανδὸν τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀπεφήνατο· λέγεται δὲ, προσδραμὼν ὁ Ἀρχιδιάκονος, ὃς τότε ἦν τοῦ ἐνθάδε

δε

δὲ κλήρου, ἔτι τοῦτο λέγοντος, ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, ἔβυσεν αὐτοῦ τὸ στόμα· ὁ δὲ, τῇ χειρὶ σαφέστερον ἢ τῇ φωνῇ, τὴν γνώμην κατεσήμαινε. καὶ τρεῖς μόνους εἰς τὸ προφανὲς δακτύλους ἐκτείνων, εἰς ταυτὸν δὲ πάλιν τούτους συνέλεγε, καὶ τὸν ἕνα ὤρθου. τῷ σχήματι τῆς χειρὸς εἰκονίζων τοῖς πλήθεσιν ἅπερ ἐφρόνει, καὶ λέγειν ἐπείχετο· ὡς δὲ ἀμηχανήσας ὁ Ἀρχιδιάκονος ἐπελάβετο τῆς χειρὸς, τοῦ στόματος ἀφέμενος, ἐλευθερωθεὶς τὴν γλῶσσαν, ἔτι μᾶλλον μεγάλῃ τῇ φωνῇ σαφέστερον ἐδήλου τὴν αὐτοῦ δόξαν. καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ δεδογμένων ἔχεσθαι παρεκελεύετο. καὶ διεμαρτύρετο τοὺς ἀκούοντας, ἁμαρτάνειν τῆς ἀληθείας τοὺς ἄλλως φρονοῦντας· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνεδίδου τὰ αὐτὰ λέγων ἢ τῇ χειρὶ δεικνὺς ἀμοιβαδὸν, ὡς ἐνεχώρει πρὸς τὴν τοῦ Ἀρχιδιακόνου κώλυσιν, (a) καὶ φιλονεικία ἦν ἀμφοτέρων, μονονουχὶ Παγκρατίῳ ἐμφερὴς, μέγα ἀνέκραγον οἱ Εὐσταθιανοὶ, καὶ ἔχαιρον, καὶ ἀνεπήδων· οἱ δὲ Ἀρείου, κατηφεῖς ἦσαν· ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον, ἐχαλέπαινον, καὶ ἐλαθῆναι τῆς πόλεως τὸν Μελέτιον ἐσπούδασαν. καὶ πάλιν μετεκαλοῦντο, ὡς ἐπὶ διορθώσει τῶν εἰρημένων μεταμελούμενον, καὶ τἀναντία δοξάζοντα· μὴ μεταθέμενον δὲ τῆς γνώμης, ἐκβάλλεσθαι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὑπερορίαν οἰκεῖν προσέταξεν ὁ Βασιλεύς· ἐπεὶ δὲ τοῦτο γέγονεν, ἐπιτρέπεται τὸν Ἀντιοχέων θρόνον Εὐζώϊος, ὃς ἅμα Ἀρείῳ πρότερον ἤδη καθῄρητο· οἱ δὲ Μελετίου ἐπαινέται, ἀποτεμόμενοι σφᾶς τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· οἱ γὰρ ὁμοούσιον ἐξ ἀρχῆς τὸν Υἱὸν τῷ πατρὶ δοξάζοντες, παρῃτοῦντο κοινωνεῖν αὐτοῖς, ὡς Μελετίου πρὸς Ἀρειανῶν Ἐπισκόπων χειροτονηθέντος, καὶ ὑπὸ τοιούτοις ἱερεῦσι βαπτισθέντων τῶν ἑπομένων αὐτῷ· καὶ οἱ μὲν κατὰ πρόφασιν τήνδε διῄρηντο, καίπερ ὁμοίως φρονοῦντες· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀκούσας Πέρσας νεωτερίζειν, ἧκεν εἰς Ἀντιόχειαν.

(a) καὶ φιλονεικίαν ἀμφοτέρων. Hujus loci emendatio debetur codici Leonis Allatii, in quo ita scribitur: καὶ φιλονεικία ἦν ἀμφοτέρων. Atque ita legit Nicephorus. Porro

SÆC. IV

in eo clero erat, statim accurrisse, & injecta manu, adhuc loquentis os obturasse: illum vero manu sua clarius, quam voce sententiam suam significasse. Tres enim duntaxat digitos initio protendit. Deinde iisdem retractis, & compressis, unum tantum porrexit, manus figura designans multitudini ea, quæ ipse sentiret, & quæ dicere prohiberetur. Cumque æstuans Archidiaconus, dimisso ore, manum Meletii apprehendisset, ille liberam linguam nactus, elata voce sententiam suam apertius, quam antea, declaravit: auditoresque hortatus est, ut Nicænæ Synodi decretis adhærescerent, protestatus eos, qui aliter sentirent, a vero aberrare. Cum autem hæc eadem dicere, & manu significare alternatim non desineret, pro eo atque Archidiaconus ipsum impediebat; & contentio inter utrosque esset, non dissimilis Pancratio; Eustathiani exclamare, gratulari, & præ gaudio exilire cœperunt. Ariani vero animos demisere. Quibus auditis, Eudoxiani graviter commoti sunt; operamque adhibuerunt, ut Meletius civitate expelleretur. Eumdem tamen postea revocarunt, ad ea, quæ dixerat, corrigenda, tanquam pœnitentia ductum, & contrariam amplexum sententiam. Sed cum ille sententiam non mutaret, Imperator eum Ecclesia expelli, & in exilium deportari jussit. Quo facto Euzoius, qui jam pridem una cum Ario depositus fuerat, Antiochenam sedem regendam suscepit. Fautores autem Meletii, sese ab Arianis segregantes, seorsum conventus egerunt. Nam qui ab initio consubstantialis fidem sequuti fuerant, communicare cum illis detrectabant, eo quod Meletius ab Arianis Episcopis ordinatus fuisset, sectatoresque ejus ab hujusmodi sacerdotibus essent baptizati. Et illi quidem ob hanc causam inter se divisi sunt, quamvis in doctrina fidei consentirent. Imperator vero cum Persas res novas moliri accepisset, Antiochiam perrexit.

Quomodo sententiam suam declarat.

Euzoius Meletio succedit.

sermonem illum, quem tunc Meletius habuit Antiochiæ, si quis forte legere desiderat, habes apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ΄.

Ὅτι οἱ περὶ Ἀκάκιον πάλιν οὐκ ἠρέμουν, ἀλλὰ τὸ Ὁμοούσιον ἐξελεῖν ἐπειρῶντο, καὶ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν συνιστᾶν.

ΟἹ δὲ ἀμφὶ Ἀκάκιον, ἠρεμεῖν πάλιν οὐκ ἠνείχοντο, (a) συνελθόντες εἰς Ἀντιόχειαν ἅμα ὀλίγοις, τὰ δεδογμένα ἤδη σφίσιν ἐμέμφοντο· καὶ τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ Κωνσταντινουπόλει γραφῆς περιτεμεῖν ἐδοκίμασαν τὸ ὅμοιον ὄνομα· καὶ κατὰ πάντα, οὐσίαν τε καὶ βούλησιν, ἀνόμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι ἡγοῦντο, ὡς ἐξ ἀρχῆς Ἀρείῳ ἐδόκει· συνελαμβάνοντο δὲ τούτοις καὶ οἱ τὰ Ἀετίου φρονοῦντες, ὃς μετὰ Ἄρειον πρῶτος περιφανῶς χρήσασθαι τοῖς ὀνόμασι τούτοις ἐθάρρησεν· ὅθεν δὴ καὶ ἄθεος ὀνομάζετο, καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ δοκιμάζοντες (b) ἀνόμοιοι καὶ ἐξουκόντιοι· πυνθανομένων δὲ αὐτῶν τῶν ἑπομένων τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασιν, ὅπως Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν Υἱὸν συνο-

(a) συνελθόντες εἰς Ἀντιόχειαν. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui hunc locum ita legunt: συνελθόντες δὲ εἰς Ἀντιόχειαν.

CAPUT XXIX.

Quomodo Acaciani denuo tumultuati sunt, & Consubstantialis quidem fidem evertere, Arianam autem hæresim stabilire studuerunt.

PORRO Acaciani adhuc quiescere non poterant: sed Antiochiæ una cum paucis iterum congregati, ea, quæ ipsi prius decreverant, reprehenderunt. Nomenque illud, simile, ex formula fidei Arimini, & Constantinopoli recitata, expungere statuerunt: & Filium Patri per omnia tam in substantia, quam in voluntate dissimilem, & ex nihilo factum esse censuerunt, quemadmodum Arius ab initio docuerat. His autem sese adjunxerunt sectatores Aetii, qui primus post Arium palam his vocibus uti ausus est. Qua de causa ipse quidem ἄθεος cognominatus est: Sectatores autem illius Anomœi, & Exucontii sunt appellati. Interrogantibus autem ipsos Nicænæ fidei sectatoribus, quamobrem ipsi, qui Filium Deum ex Deo esse confitebantur

(b) ἀνόμοιοι καὶ ἐξουκόντιοι. Idem scribit Athanasius in libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ.

SÆC. IV. bantur, dissimilem tamen, & ex nihilo ortum; idque contra suam ipsorum fidei formulam dicere auderent: respondebant, dictum esse a Paulo Apostolo, omnia autem ex Deo: in omnibus autem comprehendi etiam Filium. Atque hoc modo intelligendum esse, quod ipsi adjecerant in formula fidei suæ, secundum scripturas. Et hoc quidem ita cavillantes interpretabantur. Postremo cum iis, qui ipsos hoc nomine accusabant, objurgabantque, satisfacere non possent, lecta rursus fidei formula, quæ Constantinopoli approbata fuerat, e Concilio discesserunt, & ad suas quisque sedes reversi sunt.

(c) τὸ προκείμενον ἐν οἷς ἐξέθεντο κατὰ τὰς θείας γραφάς. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Intelligunt enim Acaciani verba illa, quæ in formula fidei suæ addiderant, κατὰ τὰς θείας γραφάς. Nam alii quidem Filium Patri similem esse dicebant κατ' οὐσίαν; alii vero κατὰ πάντα. Verum Acaciani similem secundum Scripturas profi-

CAPUT XXX.

De Georgio Alexandriæ Episcopo, & de Episcopis Hierosolymorum: & quomodo cum post Cyrillum tres continua serie Episcopi facti fuissent, iterum Cyrillus sedem suam recepit.

Socr. lib. 2. cap. 28. & lib. 3. c. 22. PEr idem tempus cum Athanasius adhuc delitesceret, Georgius Alexandriam reversus, tum Gentiles, tum Christianos, qui non idem cum ipso sentirent, graviter oppressit. Utrosque enim divinum numen, prout ipse vellet, colere adigebat: detrectantes vero insectabatur. Invisus autem erat, primoribus quidem propterea quod arrogans esset, & præsidibus imperaret: plebeis vero, tanquam tyrannus, & qui plus posset unus, quam reliqui omnes. Sed præcipue Gentiles ei succensebant, eo quod sacrificare, & festos dies patrio ritu celebrare, ipsos prohiberet; inductisque in urbem militibus armatis, una cum Duce Ægypti, imagines, ac donaria, omnemque templorum ornatum abstulisset. Quæ res postea causam necis ei attulit, sicuti mox dicturus sum. Cyrillo vero, quemadmodum diximus, deposito, Hierosolymorum Ecclesiam suscepit Erennius.
Socr. lib. 4 cap. 25. Cui deinde Heraclius successit: Heraclio autem Hilarius. Istos enim Hierosolymitanam Ecclesiam administrasse accepimus, usque ad Principatum Theodosii. Quo quidem tempore Cyrillus sedem suam postliminio recuperavit.

(a) καὶ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ στρατηγόν. Artemium intelligit Ducem Ægypti, ut testatur Julianus in epistola ad Alexandrinos, & Ammianus Marcellinus. Hic postea regnante Juliano martyrii coronam adeptus est, ab Alexandrinis occisus, eo quod Constantii temporibus templa, ac delubra Gentilium Alexandriæ destruxisset. Exstant acta passionis ejus apud Lipomanum, & Surium, minime contemnenda.

(b) Ἐρέννιος καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἡράκλειος. Epiphanius in hæresi Manichæorum, ubi Episcoporum Hierosolymæ indicem texit, Cyrillo Herennium successisse scribit. Herennio vero Cyrillum alterum, cui successit Hilarion. Hieronymus autem in Chronico aliter eos recenset hoc modo, *Post quem*, Maximum scilicet, *Ecclesiam Ariani invadunt, id est Cyrillus, Eutychius, rursum Cyrillus, Hirennius, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus.*

(c) Ἡράκλειος. Hunc Heraclium Maximus moriens sibi successorem designaverat. Verum Cyrillus Arianorum factione ad Episcopatum promotus, eum variis fraudibus appetitum, ex Episcopo in Presbyteri locum regradavit, ut scribit Hieronymus in Chronico. Proinde Heraclius Maximo potius successisse videtur, quam Hilario. Ceterum in indice Epiphanii supra memorato, omissum est

Finis Libri quarti Ecclesiasticæ Historiæ.

A συνομολογοῦντες, ἀνόμοιόν τε καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ παρὰ τὴν σφῶν αὐτῶν ἔκθεσιν ὀνομάζειν θαῤῥοῦσιν· ὅτι καὶ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος, ἔφασαν, εἶπεν, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. πάντων δὲ εἶναι καὶ τὸν Υἱόν· καὶ κατὰ τοῦτο νοεῖσθαι (c) τὸ προκείμενον ἐν οἷς ἐξέθεντο, κατὰ τὰς θείας γραφάς· καὶ τὸ μὲν ὧδε μετέφραζον καὶ ἐσοφίζοντο· πελάτῶντες δὲ ὡς οὐχ οἷοί τε ἦσαν τοῖς περὶ τούτων ἐγκαλοῦσιν ἢ ὀνειδίζουσιν ἱκανῶς ἀπολογεῖσθαι, πάλιν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει δοκιμασθεῖσαν πίστιν ἀναγνόντες, διελύθησαν, καὶ εἰς τὰς αὐτῶν πόλεις ἀπεχώρησαν.

tebantur, subdole, & fraudulenter. Cumque ipsis obji-
B ceretur, quomodo Filium Dei dicerent ex nihilo, & dissimilem Patri, cum eundem crederent Deum de Deo; respondebant, Apostolum dixisse omnia esse ex Deo; cum tamen creata sint ex nihilo, & dissimilia sint Deo.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

Περὶ Γεωργίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀρχιερατευσάντων· καὶ ὅτι μετὰ Κύριλλον τριῶν ἀρχιερέων προβάντων, πάλιν ὁ Κύριλλος ἐπέβη τοῦ θρόνου τῆς Ἱερουσαλήμ.

ΕΝ τούτῳ δὲ, ἔτι Ἀθανασίου κρυπτομένου, ἐπανελθὼν Γεώργιος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, χαλεπῶς
C ἐκάκου τοὺς Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἑτέρως αὐτῷ δοξάζοντας Χριστιανούς· ἑκατέρους τε γὰρ ὡς ἐβούλετο θρησκεύειν ἐβιάζετο, καὶ παραιτουμένους ἤλαυνεν· ἐμισεῖτο δὲ παρὰ μὲν τῶν ἐν λόγῳ, ὡς ὑπερορῶν αὐτοὺς, καὶ τοῖς ἄρχουσιν ἐπιτάττων· παρὰ δὲ τοῦ πλήθους, ὡς τυραννικὸς, καὶ πλέον πάντων δυνάμενος· ἐχαλέπαινε δὲ μάλιστα τὸ ἑλληνικὸν, ὅτι τε θύειν αὐτοὺς καὶ τὰς πατρίους ἑορτὰς ἄγειν ἐκώλυε, καὶ στρατιώτας (a) καὶ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ στρατηγὸν σὺν ὅπλοις ἐπεισαγαγὼν τῇ πόλει, εἰκόνας τε καὶ ἀναθήματα, καὶ τὸν ἐν τοῖς ναοῖς κόσμον ἀφαιρούμενος· ἃ δὴ πρόφασις ὕστερον αὐτῷ ἐγένετο τῆς ἀναιρέσεως, ὡς αὐτίκα λέξω· Κυρίλλου δὲ καθαιρεθέντος, ὡς εἴρηται, παραλαμ-
D βάνει τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν (b) Ἐρέννιος, καὶ μετ' ἐκεῖνον (c) Ἡράκλειος· ἐφεξῆς τε τούτου, Ἱλάριος· τούτους γὰρ ἐν τῷ τότε τὴν ἐνθάδε Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεῦσαι παρειλήφαμεν, μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας· ἡνίκα δὴ Κύριλλος εἰς τὸν αὐτὸν πάλιν ἐπανῆλθε θρόνον.

nomen Eutychii. Nam ipsemet Epiphanius in hæresi Semiarianorum capite 37. Eutychium agnoscit Hierosolymorum Episcopum post Cyrillum. Mortuo enim Acacio Cæsariensi Episcopo, ait, Cyrillum Hierosolymorum Episcopum in ejus locum subrogasse Philumenum quemdam; paulo post vero Eutychium, Hierosolymorum Episcopum, Episcopatum Cæsariensis Ecclesiæ dedisse Cyrillo seni. Deinde vero Cyrillum, cum in sedem Hiero-
E solymitanam restitutus esset, Cæsariensi Ecclesiæ præfecisse Gelasium. Verum, cum hi tres ob simultates Episcopatu cessissent, Euzoium Ecclesiam obtinuisse. Ceterum existimo hunc esse Eutychium Eleutheropolitanum Episcopum, qui adversus Cyrillum inimicitias exercuit, ut testatur Epiphanius in eadem hæresi capite 23. Ejusdem Eutychii meminit Hieronymus in epistola ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, ubi de Epiphanio ita scribit: *Eo tempore, quo totum Orientem, excepto Papa Athanasio, atque Paulino, Arianorum, & Eunomianorum hæresis possidebat; quando tu in Occidentalibus, & in medio exilio confessoribus non communicabas, ille vel Presbyter monasterii ab Eutychio audiebatur, vel postea Episcopus Cypri a Valente non tangebatur.*

Τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου δ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Ε'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς Ἀποστασίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, καὶ περὶ τῆς τελευτῆς Βασιλέως Κωνσταντίου.

ΚΑὶ τὰ μὲν ὧδε ἀνὰ τὴν ἕω περὶ τὰς Ἐκκλησίας συνέβη· ἐν τούτῳ δὲ Ἰουλιανὸς ὁ Καῖσαρ, μάχῃ κρατήσας τῶν παρὰ τὸν Ῥῆνον ποταμὸν Βαρβάρων, τοὺς μὲν ἐχειρώσατο· τοὺς δὲ ἐζώγρησε· λαμπρὸς δὲ τηνικάδε φανεὶς, καὶ ὑπὸ μετριότητος καὶ ἐπιεικείας κεχαρισμένος τοῖς στρατιώταις γεγονὼς, ἀναγορεύεται πρὸς αὐτῶν σεβαστός· μηδὲν δὲ περὶ τούτου, ὡς εἰκὸς, πρὸς Κωνστάντιον παραιτησάμενος, ἄρχοντας μὲν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἤμειβεν· ἐπίτηδες δὲ καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδείκνυ, δι' ὧν τοὺς Βαρβάρους καλῶν κατὰ Μαγνεντίου, εἰς Ῥωμαίους ἤγαγεν· ἐξαπίνης δὲ τὴν θρησκείαν μεταβαλὼν, πρότερον χριστιανίζειν δοκῶν, ἀρχιερέα ὀνόμαζεν ἑαυτὸν, καὶ τοῖς ἑλλήνων ναοῖς ἐφοίτα, καὶ ἔθυε, καὶ τοὺς ὑπηκόους ὧδε θρησκεύειν ἔπειθε· προσδοκωμένων Περσῶν Ῥωμαίοις ἐπιθήσεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν Συρίᾳ Κωνσταντίου διατρίβοντος, λογισάμενος ἀμαχητὶ δύνασθαι τῶν Ἰλλυριῶν κρατεῖν, εἴχετο τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὁδοῦ· πρόφασιν ποιούμενος, ὡς ἀπολογίας χάριν ἐλαύνει πρὸς Κωνστάντιον, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἑκὼν δόξαι πρὸς τῶν στρατιωτῶν παρὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας καταδέχεσθαι· λέγεται δὲ ἡνίκα πρὸ τῶν τῇδε ὅρων ἐπέβη, τὰς μὲν ἀμπέλους μετὰ τρύγην ἀμφὶ τὴν τῶν πλειάδων δύσιν ὀμφάκων πλήρεις φανῆναι. τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀέρος δρόσον, διαχεθεῖσαν κατὰ τῆς αὐτοῦ ἐσθῆτος καὶ τῶν ἑπομένων, κατ' ἑκάστην σταγόνα, σταυροῦ σημεῖον ἐντυπῶσαι· ἐδόκει δὲ αὐτῷ (a) καὶ πολλοῖς τῶν συνιόντων, οἱ μὲν βότρυες παρὰ καιρὸν φανέντες, σύμβολον εἶναι ἀγαθόν· ἡ δὲ δρόσος, ἐκ παρατυχόντος ὧδε τὴν ἐσθῆτα κατα-

κατα

(a) καὶ πολλοῖς τῶν συνιόντων. Mallem scribere συνόντων.

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De defectione Juliani Apostatæ, & de obitu Imperatoris Constantii.

ET hujusmodi quidem res in Orientis partibus per Ecclesias contigerunt. Interea vero Julianus Cæsar victis prælio Barbaris, qui Rhenum fluvium accolunt, multos eorum interfecit, alios vivos cepit. Qua ex re ingentem gloriam adeptus, cum ob modestiam, ac morum lenitatem gratissimus esset militibus, Augustus ab iisdem renuntiatur. Nullaque ob id factum excusatione usus, sicut par erat, apud Constantium, judices quidem ab eo promotos mutavit; literas autem ejus de industria ostentavit, quibus ille Barbaros ad bellum contra Magnentium invitans, in Provincias Romanorum induxerat. Cumque antea Christianus fuisse videretur, repente mutata religione, semetipse Pontificem maximum appellavit: & Gentilium templa ingrediens, diis sacrificavit, & subditis suadere cœpit, ut eo ritu Deos colerent. Porro cum metus subesset, ne Persæ in Romanorum ditionem irrumperent, atque idcirco Constantius in Syria moraretur, animadvertens Julianus, se absque ullo prælio Illyricum occupare posse, eo contendit: fingens, se excusandi sui causa ad Constantium iter facere, ne sua sponte præter illius voluntatem insignia Imperii a militibus suscepisse videretur. Cæterum eo primum ingrediente in fines Illyriorum, ajunt, vites quidem post tempus vindemiæ circa occasum Vergiliarum uvis acerbis plenas subito apparuisse: rorem vero ex aere delapsum tum in ejus chlamyde, tum in vestibus eorum, qui ipsum sequebantur, signum crucis singulis guttis depinxisse. Et ipse quidem, comitumque ejus quamplurimi uvas intempestive apparentes pro bono omine accipiebant. Rorem vero casu quodam fortuito vestes, in quas ceciderat,

Socr. lib. 2. cap. ult. lib. 3. c. 1.

Signum crucis rore fortuito descriptum.

SÆC. IV. derat, ita depinxisse opinabantur. Alii dicebant, ex his duobus prodigiis alterum quidem protendere, Imperatorem immaturo exitu periturum, perinde ac uvas illas; regnumque illius brevi tempore duraturum esse. Alterum vero prædicere, Christianorum religionem cœlestem esse, cunctosque signo crucis consignari oportere. Ac meo quidem judicio ii, qui adversa Imperatori augurabantur, a veritate minime aberrarunt. Utrumque enim felici conjectura ab illis dictum fuisse, progressus temporis declaravit. Constantius porro, cum Julianum bellum ipsi inferre didicisset, relicto belli apparatu adversus Persas, Constantinopolim contendit. Sed dum iter faceret, Mopsucrenis, qui locus est inter Cilices, & Cappadoces, qui Taurum accolunt, fato functus est; annos natus quinque, & quadraginta. Ex quibus tredecim quidem una cum Patre; quinque vero, ac viginti post ejus obitum imperavit. Mortuo itaque Constantio, Julianus quidem jam Thraciam obtinebat. Verum paulo post ingressus Constantinopolim, Imperator est appellatus. Cæterum Gentiles ajebant, eum multo ante quam ex Galliis discederet, ad hanc expeditionem suscipiendam incitatum fuisse a vatibus, atque dæmonibus, qui & Constantii mortem, & futuram rerum mutationem ei prædixerant. Posset id quidem non absurde vocari præscientia rerum futurarum, nisi ipsemet statim morte præventus fuisset, Imperio velut in somnis dumtaxat degustato. Stultum enim, ut opinor, fuerit dicere, eum cum fatalem Constantii interitum, & suam ipsius cædem in Perside futuram per divinandi artem prævidisset, ultro ad mortem ante oculos positam properasse: quæ ipsi quidem nihil allatura esset, præter opinionem imprudentiæ, atque imperitiæ rei militaris: Romano autem Imperio tantum invectura esset periculum, ut parum abfuerit, quin universum, aut certe pars ejus maxima Persis subjiceretur. Verum hæc quidem a nobis dicta sint, ne prætermissa esse videantur: singuli vero de iis statuant, prout voluerint.

Constantii mors.

Julianus Imp.

A κατασῖξαι καθ' ἧς ἔτυχε πεσοῦσα· ἄλλοι δὲ ἔλεγον τοῖν συμβόλοιν, τὸ μὲν, ἄωρον σημαίνειν ἀπολεῖσθαι τὸν Βασιλέα, ὀμφάκων δίκην, καὶ ὀλιγοχρόνιον ἔσεσθαι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν· τὸ δὲ, προμηνύειν οὐράνιον εἶναι τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν, καὶ χρῆναι πάντας τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ κατασημανθῆναι· ὡς ἔοικε δὲ, οἱ τἀναντία τῷ Βασιλεῖ δοξάσαντες, οὐ διήμαρτον τῆς ἀληθείας· ἀμφότερα γὰρ εὐστόχως εἰρῆσθαι προϊὼν ὁ χρόνος ἀπέδειξεν· ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο Κωνστάντιος ἐκστρατεύειν ἐπ' αὐτὸν Ἰουλιανὸν, καταλιπὼν τὴν πρὸς τοὺς Πέρσας παρασκευὴν, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἠπείγετο· ἡνίκα δὲ τὴν ὁδοιB πορίαν ποιούμενος, ἐτελεύτησεν ἐν Μόμψου κρήναις, μεταξὺ Κιλίκων καὶ Καππαδοκῶν τῶν πρὸς τῷ Ταύρῳ· ἔτη ἀμφὶ τεσσαράκοντα καὶ πέντε γεγονώς· ἐξ ὧν τρεισκαίδεκα σὺν τῷ Πατρὶ ἐβασίλευσε, πέντε δὲ καὶ εἴκοσι μετ' ἐκεῖνον· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν, ὁ μὲν Ἰουλιανὸς ἤδη τὴν Θρᾴκην εἶχεν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν, αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐλογοποίουν, ὡς καὶ πρὸ τοῦ Γαλάτας ἀπολιπεῖν αὐτὸν, μαντικοὶ καὶ δαίμονες ἐπὶ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ἐκίνησαν, τὸν Κωνσταντίου θάνατον προμηνύσαντες, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολήν· ἣν δὲ ἄρα πιθανὸν C πρόγνωσιν ταῦτα καλεῖν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸν ὅσον οὔπω τὸ τοῦ βίου τέλος ἔφθασεν, ὡς ἐν ὀνείρῳ τῆς βασιλείας γευσάμενον· εὔηθες γὰρ οἶμαι λέγειν, ὡς διὰ τῆς μαντικῆς προϊδὼν τὴν αὐτόματον Κωνσταντίου τελευτὴν, καὶ τὴν αὐτοῦ παρὰ Πέρσαις σφαγὴν, ἑκοντὴς εἰς πρῦπτον ἥλατο θάνατον. αὐτῷ μὲν, οὐδὲν ὅτι μὴ ἀβουλίας καὶ ἀμαθοῦς στρατηγίας (b) προσάψαντα δόξαν παρὰ πολλοῖς· τῇ δὲ Ῥωμαίων ὑπηκόῳ, τοσοῦτον ἐπαγαγόντα κίνδυνον, ὡς μικροῦ πᾶσαν, ἢ τὸ πλεῖστον αὐτῆς κινδυνεῦσαι ὑπὸ Πέρσαις γενέσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἵνα μὴ παραλελεῖD φθαι δόξῃ, ὧδε εἰρήσθω ἡμῖν, καὶ ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ταύτῃ ἡγείσθω.

(b) προσάψαντα δόξαν. In Fuketiano codice scriptum est προσάξαντα. Quam emendationem Christophorsonus etiam, ac Savilius in margine adscripserunt.

CAPUT II.

De vita, & institutione, ac victu Juliani; & quomodo ad Imperium pervenerit.

POst obitum autem Constantii persecutionum metus Ecclesiam invasit. Malique expectationem graviorem ipso malo faciebat Christianis & longinquitas temporis elapsi, quæ ipsis oblivionem, ac desuetudinem hujusmodi periculorum attulerat; & vetustorum cruciatuum recordatio, & odium Principis in ipsorum religionem. Etenim statim ab initio fidem Christi adeo impudenter abnegasse fertur, ut sacrificiis quibusdam, atque invocationibus, quas Græci depulsorias vocant, & victimarum sanguine baptismum Christianorum eluerit, sacramentis Ecclesiæ renuntians: atque ex eo tempore haruspicina, & victimis, & cæteris Gentilium ritibus tum privatim, tum publice usus sit. Quodam igitur tempore cum exta inspiceret, ajunt, signum crucis ei in extis apparuisse

Signum crucis in extis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ βίου, καὶ ἀγωγῆς, καὶ διαίτης, καὶ τῆς εἰς τὴν Βασιλείαν παρόδου Ἰουλιανοῦ.

ΚΩνσταντίου δὲ τελευτήσαντος, εἰς δέος διωγμῶν ἡ Ἐκκλησία καθίστατο· καὶ φοβηρωτέραν τῆς πείρας τὴν προσδοκίαν ἐποιεῖτο τοῖς Χριστιανοῖς, E ὅτε διὰ μέσου πολὺς χρόνος, ἀήθεις αὐτοὺς καταστήσας τῶν τοιούτων κινδύνων, καὶ τῶν πάλαι τιμωριῶν ἡ ἀνάμνησις, καὶ τὸ τοῦ κρατοῦντος περὶ τὸ δόγμα μῖσος· λέγεται γὰρ εὐθὺς περιφανῶς οὕτως ἀναιδῶς ἀπαρνήσασθαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ὡς θυσίαις τισὶ καὶ ἐπικλήσεσιν, ἃς ἀποτροπαίους Ἕλληνες καλοῦσι, καὶ αἵματι σφαγιῶν τὸ καθ' ἡμᾶς βάπτισμα ἀπονίψασθαι, τῇ μυήσει τῆς Ἐκκλησίας ἀποταξάμενον· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου, ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐντόμοις, καὶ ἱερείοις, καὶ τοῖς ὅσα θέμις ἐστὶν Ἕλλησι, χρῆσθαι· ποτὲ γοῦν αὐτῷ θεωμένῳ, λόγος ἀναδειχθῆναι σταυροῦ σημεῖον ἐν τοῖς σπλάγχνοις στεφα-

στεφάνῳ κυκλούμενον· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους κοινωνοὺς τῆς A μαντείας εἰς δέος ἐμβαλεῖν, συμβάλλοντας ἐντεῦθεν τὴν μετὰ ταῦτα τῆς θρησκείας ἰσχὺν, καὶ τοῦ δόγματος τὸ ἀΐδιον· καθότι ὁ στέφανος ᾧ περιείληπτο, νίκης τε σημαντικόν ἐστι· καὶ τῇ περιόδῳ τοῦ κύκλου, πάντοθεν ἀρχόμενος, καὶ εἰς ἑαυτὸν λήγων, οὐδαμοῦ περαιοῦται· ὅ γε μὴν ἀρχηγὸς τῆς περὶ ταῦτα διαγνώσεως, θαῤῥεῖν ἐκέλευσεν, (a) ὡς αἰσίων κατὰ γνώμην αὐτοῖς τῶν σφαγίων ἀναδεικνυμένων, καὶ περικλειόντων τὸ τοῦ δόγματος σύμβολον, καὶ εἰς ταυτὸν συνωθούντων, ὥστε μὴ πλατύνεσθαι, καὶ ἀδεῶς χωρεῖν ἐφ' οὓς βούλεται, ὅρον ἔχοντα τὴν τοῦ κύκλου περιγραφήν· B ἐπυθόμην δὲ ὡς καὶ τῶν ἐπισημοτάτων καὶ φοβερῶν ἀδύτων εἴς τι κατῄει, τελετῆς τινὸς ἢ μαντείας χάριν· ἐξαπίνης δὲ προσβαλλόντων αὐτῷ τῶν ἐπὶ τούτοις μεμηχανημένων, καὶ γοητείαις παραφαινομένων φασμάτων, ὑπὸ θορύβου καὶ δέους τῶν παρόντων ἐπιλανθανόμενος· ὀψὲ γὰρ τῆς ἡλικίας ἐπὶ τοιαύτην ἦλθε τὴν μάθησιν· ἔλαθεν ὑπὸ τῆς προτέρας συνηθείας, οἷά γε Χριστιανὸς ἐν ἀπόροις κινδύνοις περιληφθεὶς, τῷ συμβόλῳ τοῦ Χριστοῦ κατασημήνας ἑαυτόν· αὐτίκα τε φροῦδα τὰ φάσματα ἐγένετο, καὶ τὸ σπουδαζόμενον ἐμπεπόδιστο· ἀπορούμενος δὲ περὶ τούτου ὁ μυσταγωγὸς, ἐπειδὴ ἔγνω τὸ αἴτιον C τῆς φυγῆς τῶν δαιμόνων, ἄγος τὸ γεγονὸς ἀποκαλέσας, ἀνδρεῖον εἶναι, καὶ μηδὲν πρᾶξαι ἢ ἐννοῆσαι χριστιανικὸν παρακελευσάμενος, αὖθις ἐπὶ τὴν τελετὴν αὐτὸν ἦγεν· οὐ μετρίως δὲ ἐλύπει τοὺς Χριστιανοὺς καὶ περιδεεῖς ἐποίει, ἡ περὶ ταῦτα σπουδὴ τοῦ Βασιλέως, καὶ μάλιστα ὅτι Χριστιανὸς ἦν πρότερον· εὐλαβῶν γὰρ περὶ τὴν θρησκείαν πατέρων γενόμενος, ἐκ νέου ἐμυήθη κατὰ τὸν θεσμὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς ἐπαιδεύθη, καὶ (b) ὑπὸ Ἐπισκόποις, καὶ Ἐκκλησιαστικοῖς ἀνδράσιν ἐτράφη· γέγονε γὰρ αὐτῷ καὶ Γάλλῳ πατὴρ Κωνστάντιος, ὁμοπάτριος D ἀδελφὸς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλεύσαντος, καὶ Δαλματίου· οὗ παῖς ὁμώνυμος Καῖσαρ ἀναδειχθεὶς, ἀνῃρέθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μετὰ τὴν Κωνσταντίνου τελευτήν· ὀρφανοὶ δὲ πατρὸς γενόμενοι καὶ αὐτοὶ τότε, Δαλματίῳ συναπολέσθαι ἐκινδύνευον· ἐξείλετο δὴ τῆς ἐπιβουλῆς Γάλλον μὲν, ὅτι νοσῶν ἔτυχε, καὶ ὅσον οὔπω αὐτομάτως τεθνήξεσθαι προσεδοκήθη· Ἰουλιανὸν δὲ τὸ νέον· ἔτι γὰρ ὄγδοον ἡλικίας ἦγεν ἔτος· παραδόξως δὲ ὧδε διασωθέντες, προσετάχθησαν ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίβειν ἐν Μακέλλῳ· χωρίον δὲ τοῦτο βασιλικὸν πρὸς τῷ Ἀργέῳ ὄρει, οὐκ ἀπὸ πολλοῦ τῆς Καισαρέων πόλεως, μεγαλοπρεπῆ τε βασίλεια ἔχον, E καὶ λουτρὰ καὶ κήπους, καὶ πηγὰς ἀενάους· ἔνθα δὴ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἠξιοῦντο, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τοῖς καθ' ἡλικίαν ἐχρῶντο, καὶ λόγων διδασκάλοις, καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἁγίων γραφῶν· ὡς καὶ κλήρῳ ἐγκαταλεγῆναι, καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς Ἐκκλησια-

A ruisse corona circumdatum. Et reliquos quidem divinationis illius conscios, ac participes, metu perculsos esse, quippe qui religionis nostræ vim, & mansuram in perpetuum doctrinam ex eo conjicerent. Corona siquidem, qua crux erat circumdata, signum est victoriæ: & undequaque exordium sumens, atque in se desinens, ambitu circuli nusquam terminatur. Verum doctor hujus scientiæ Imperatorem bono animo esse jussit. Exta enim fausta, & ex animi sententia ipsis apparere, quippe quæ Symbolum religionis Christianorum undique concluderent, atque in angustum coarctarent; ita ut nec dilatari, nec libere, quo vellet, evagari posset, utpote ambitu circuli circumscripta. B Audivi præterea, eum aliquando in illustrissimum quoddam, ac religiosum adytum descendisse, initiationis cujusdam, aut certe oraculi consulendi causa. Cumque repente spectra, quæ machinationibus quibusdam, & magicis præstigiis in ejusmodi locis apparere solent, ei objecta essent, præ terrore, ac metu, oblitus eorum, quæ gerebantur: jam enim adulta ætate ad eam disciplinam se transtulerat: ex pristina consuetudine, utpote Christianus, in gravissimo discrimine constitutus, imprudens signo crucis seipsum consignavit. Statimque spectra evanuerunt, & id, quod perficere volebant, impeditum est. Sacrorum autem C Antistes ea re perturbatus, postquam didicit, quam ob causam dæmones aufugissent, piaculum esse dixit id, quod ab Imperatore factum erat: hortatusque, ut forti animo esset, nec Christianum quidquam aut ageret, aut cogitaret, eum rursus ad peragendum sacrum deduxit. Porro Christianis non mediocrem dolorem, ac metum incutiebat studium Principis erga hujusmodi superstitionem, ac præcipue, quod Christianus ante extitisset. Nam cum parentibus Christianæ religioni addictissimis ortus esset, a puero juxta Ecclesiæ ritum initiatus, & sacris literis institutus; sub Episcopis denique, & Ecclesiasticis viris educatus fuerat. Ipsi enim, D & Gallo pater fuit Constantius, Germanus frater Constantini Imperatoris, atque Dalmatii: cujus Filius eodem nomine nuncupatus Dalmatius, cum Cæsar renuntiatus fuisset, post obitum Constantini a militibus est interfectus. Quo quidem tempore ipsi quoque patre orbati, parum abfuit, quin perirent una cum Dalmatio. Sed Gallum quidem periculo exemit morbus, quo tum laborabat, & quo propediem moriturus putabatur: Julianum vero ætas tenera. Octavum enim ætatis annum nondum exegerat. Ita præter omnium spem, atque opinionem servati, in Cappadocia degere jussi sunt in Macello. Villa hæc est publica, ad Argæum montem sita, haud procul ab urbe Cæsa- E rea, quæ & magnificum habet palatium, & lavacra, & hortos, & fontes perpetuos. Illic ambo regali cultu educati sunt, atque instituti: ibi disciplinis, & exercitationibus, ipsorum ætati convenientibus, imbuti: ibi denique ab humaniorum artium magistris, & a doctoribus sacrarum literarum ita sunt eruditi, ut in clerum ascriberentur, & Ecclesia-

(a) ὡς αἰσίων κατὰ γνώμην. Scribendum puto, ὡς αἰσίων καὶ κατὰ γνώμην αὐτοῖς τῶν σφαγίων, &c. Porro hæc historia, & sequens factum, quod narrat Sozomenus, leguntur etiam apud Gregorium Nazianzenum in Invectiva adversus Julianum.

(b) ὑπὸ Ἐπισκόποις. Julianus Cæsar Nicomediæ ab Eusebio educatus est Episcopo, quem genere longius contingebat, ut loquitur Ammianus Marcellinus in lib. 22. pag. 219.

(c) ἐν

SÆC. IV. clesiasticos libros populo prælegerent. Moribus quoque, & factis pietatem præ se ferebant: quippe qui tum sacerdotes, tum reliquos viros bonos, & Christianæ doctrinæ studiosos plurimi facerent; Ecclesias crebro adirent, & Martyrum sepulcra competenti honore venerarentur. Eo igitur tempore, ajunt, illos sepulcrum Mamæ Martyris amplissima basilica circumdare studentes, opus inter se partitos esse. Dumque alter alterum magnificentia, & cultu superare contenderet, rem admirabilem, prorsusque incredibilem accidisse, nisi multi nostra adhuc ætate superessent, qui rem ipsam ab illis qui eam viderant, acceperunt. Nam pars quidem operis, quæ Gallo obvenerat, attollebatur, & ex animi procedebat sententia. Ex operibus autem Juliani alia corruebant; alia ex fundamentis sursum propellebantur; alia ne solo quidem cohærere ab initio sustinebant, non secus ac si contraria quadam vi deorsum obsistente retruderentur. Et omnibus quidem ea res prodigio similis visa est. Multi vero, quid protenderet, ex eventu judicaverunt. Sed nonnulli ex eo conjecturam ceperunt, illum haudquaquam sincero animo erga religionem esse, verum præ metu Principis, qui tum temporis Christianus esset, pietatem fingere; parum tutum esse existimantem, sententiam suam in apertum proferre. Porro paternam religionem prodidisse dicitur, vatum familiaritate, & colloquiis primum inductus. Nam aliquanto post ira Constantii placata, Gallus quidem in Asiam profectus, Ephesi mansit: quo in loco majorem partem rei familiaris sitam habebat. Julianus vero Constantinopolim reversus, magistrorum, qui illic erant, auditoria frequentavit. Qui cum egregia indole præditus esset, & in disciplinis magnos progressus faceret, haudquaquam in obscuro delituit. Privato enim habitu in publicum procedens, cum plurimis familiariter versabatur. Sed quoniam, ut in populi multitudine, & in regia civitate fieri solet, tanquam frater patruelis Imperatoris, & rebus gerendis idoneus, brevi ad Imperium perventurus sperabatur; multique hujusmodi sermones de illo passim spargebantur, jussus est Nicomediæ degere. Illic Maximus Ephesius Philosophus ei occurrens & Philosophiam eum docuit, & odium religionis Christianæ: atque, ut vates, ei affirmavit, verum esse, quod de illo vulgi sermonibus ferebatur. Ille, ut plerumque evenire solet hominibus, qui imminentium calamitatum metu affligantur, melioris fortunæ spe illectus, Maximum in familiaritatem suam adscivit. Quibus Imperatori nuntiatis, timore perculsus comam rasit, & monasticum vivendi genus simulavit: clam vero Gentilium superstitionem amplexus est. Posthæc jam virilem ingressus ætatem, promtius ad hæc ferri, eaque agere cœpit. Artem igitur, si qua illa est, quæ res futuras prædicit, ingenti admiratione suspiciens, ejusque notitiam necessariam sibi esse existimans, experimentum cepit earum rerum, quæ Christianis interdictæ sunt. Ex eo tempore eos, qui artem istam profiterentur, in ami-

Julianus Lector.

Mamas martyr.

Maximus Ephesius philosophus.

A ἐκκλησιαστικὰς βίβλους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἠθῶν, καὶ τῶν ἔργων, τὴν εὐσέβειαν ἐπεδείκνυντο· περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τοὺς ἱερέας, καὶ τοὺς ἄλλως ἀγαθοὺς, καὶ περὶ δόγμα σπουδαίους, τοῖς τε εὐκτηρίοις οἴκοις θαμίζοντες, καὶ ταῖς προσηκούσαις τιμαῖς τὰς τῶν μαρτύρων θήκας γεραίροντες· ἡνίκα ταῦτα γοῦν φασὶν αὐτοὺς, σπουδάζοντας μεγίστῳ περιλαβεῖν οἴκῳ τὸν τάφον Μάμα τοῦ μάρτυρος, εἰς ἀμφοτέρους μερίσαι τὸ ἔργον. ἁμιλλωμένου δὲ ἑκατέρου φιλοτιμίᾳ, καὶ τιμῇ ὑπερβάλλεσθαι τὸν ἕτερον, παράδοξον συμβῆναι, καὶ παντελῶς ἄπιστον, εἰ μὴ πολλοὶ τῶν ἀκηκοότων παρὰ τῶν τεθεαμένων μέχρι, καὶ B εἰς ἡμᾶς περιῆσαν· τὸ μὲν γὰρ Γάλλου μέρος ἐπεδίδου, καὶ κατὰ γνώμην προὐχώρει· τῶν δὲ Ἰουλιανοῦ πονημάτων, τὰ μὲν, ἠρείπωτο· τὰ δὲ, ἐκ τῆς γῆς ἀνεδίδοτο· τὰ δὲ, παραυτίκα συνάπτεσθαι πρὸς τὸ ἔδαφος οὐκ ἠνείχετο, οἷά γε ἐξ ἀντιτύπου, καὶ βιαίου τινὸς δυνάμεως κάτωθεν ἀντωθούσης ἀνακρουόμενα· πᾶσι δὲ εἰκότως τεράστιον ἐδόκει τὸ πρᾶγμα· καὶ τοῖς μὲν πολλοῖς, τῇ ἀποβάσει ἐκρίθη· οἱ δὲ, ἐξ ἐκείνου συνέβαλον, μὴ ὑγιῶς ἔχειν τὸν ἄνδρα περὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλ' εὐσεβεῖν πλάττεσθαι, Χριστιανὸν ὄντα τὸν τότε κρατοῦντα ὑποκρινόμενον, καὶ εἰς τὸ προφανὲς ἐξάγειν τὴν γνώμην οὐκ C ἀσφαλὲς ἡγούμενον· προὔδωκε δὲ, ὡς λέγεται, τὴν πατρῴαν θρησκείαν, συνουσίαις μάντεων ὑπαχθεὶς τὰ πρῶτα· μετὰ χρόνον γάρ τινα παυσαμένου Κωνσταντίου τῆς ὀργῆς, Γάλλος μὲν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐλθὼν, ἐν Ἐφέσῳ διέτριβεν, ἔνθα δὴ τὰ πλείω τῆς οὐσίας εἶχεν· Ἰουλιανὸς δὲ, εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανελθὼν, τοῖς ἐκεῖσε διδασκάλοις ἐφοίτα· φύσεως δὲ εὖ ἔχων, καὶ τοῖς μαθήμασι ῥᾳδίως ἐπιδιδοὺς, οὐκ ἐλάνθανεν· ἐν ἰδιώτου γὰρ σχήματι τὰς προόδους ποιούμενος, πολλοῖς συνεγίνετο· ἐπεὶ δὲ οἷα φιλεῖ, ἐν ὁμίλῳ, καὶ D βασιλευούσῃ πόλει, ἀδελφὸς ὢν τοῦ κρατοῦντος, καὶ πράγματα διοικεῖν ἱκανὸς εἶναι φαινόμενος, προσεδοκᾶτο βασιλεύειν, καὶ πολὺς περὶ αὐτοῦ τοιοῦτος ἐκράτει λόγος, προσετάχθη ἐν Νικομηδείᾳ διάγειν· ἐνταῦθα περιτυχὼν αὐτῷ Μάξιμος ὁ Ἐφέσιος Φιλόσοφος, Φιλοσόφων αὐτῷ λόγων καθηγητὴς ἐγένετο, καὶ μίσους τῆς Χριστιανῶν θρησκείας· καὶ οἷα μάντις, ἀληθὲς εἶναι ἰσχυρίζετο τὸ περὶ αὐτοῦ θρυλλούμενον· ὁ δὲ, τοῦτο δὴ τὸ πολλοῖς συμβαῖνον, (c) ἐν ὑπονοίᾳ δυσχερῶν πραγμάτων ταλαιπωρούμενος, βουκοληθεὶς αἰσίαις ἐλπίσι, φίλων ἔχε τὸν Μάξιμον· τῷ Βασιλεῖ δὲ τούτων μηνυθέντων, δείσας ἐν χρῷ E ἐκείρατο, καὶ τὸν μοναχικὸν ἐπλάττετο βίον· λάθρα δὲ τῆς ἑτέρας εἴχετο θρησκείας· ἐπειδὴ δὲ εἰς ἄνδρας ἤδη προῄει, ἑτοιμότερον ἠπήχθη, (d) καὶ ἐπτοεῖτο περὶ τάδε· θαυμάζων τε εἴ τις ἐστὶ τέχνη προσημαίνουσα τὸ μέλλον, καὶ ἀναγκαίαν ἡγούμενος τὴν ταύτης μάθησιν, ὧν μὴ δεῖ χριστιανοῖς, εἰς πεῖραν προῄχθη· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου τοῖς ταῦτα

(c) ἐν ὑπονοίᾳ δυσχερῶν πραγμάτων ταλαιπωρούμενος. Scribendum puto ταλαιπωρουμένοις. Refertur enim ad id, quod præcessit, τοῦτο δὴ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, seu potius τὸ πολλοῖς συμβαῖνον, ut legitur in codice Fuketiano. Hoc est, *quemadmodum plerisque evenire solet, qui calamitatum metu cruciantur, spe rerum secundarum illectus, Maximum in amicorum numero habuit.*

(d) καὶ ἐποιεῖτο περὶ τάδε. Hujus loci veram scripturam servavit codex Fuketii, in quo ita diserte scriptum inveni: καὶ ἐπτοεῖτο περὶ τάδε. id est, *& earum rerum admiratione capiebatur.*

(e) ὧδε

ταῦτα μετιοῦσιν ἐχρῆτο φίλοις· (e) ὧδε δὲ ἔχων γνώμης, ἧκεν εἰς Ἀσίαν ἀπὸ Νικομηδείας· καὶ συγγενόμενος ἐκεῖσε τοιούτοις, προθυμότερος περὶ ταῦτα γέγονεν· ἐπεὶ δὲ Γάλλος ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς Καῖσαρ καταστὰς, μηνυθεὶς νεωτερίζειν ἀνῃρέθη, ὑπολαβὼν Κωνστάντιος καὶ αὐτὸν ἔρωτι βασιλείας κατέχεσθαι, ὑπὸ φυλακῆς εἶχεν· ἐξαιτησαμένης δὲ αὐτὸν Εὐσεβείας τῆς γαμετῆς Κωνσταντίου, παραιτησάμενος αὐτὸν, ἀπεδήμησεν εἰς Ἀθήνας· προφάσει μὲν τῶν ἑλληνικῶν πόνων καὶ παιδευτηρίων· ὡς δὲ λέγουσι, κοινωσόμενος τοῖς ἐκεῖσε μάντεσι περὶ τῶν κατ' αὐτόν· μετακαλεσάμενος δὲ αὐτὸν ἐνθένδε Κωνστάντιος, Καίσαρα κατέστησε· καπεγγυήσας τε αὐτῷ πρὸς γάμον (f) Κωνσταντίαν τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν, ἐπὶ τοὺς πρὸς δύσιν Γαλάτας πέπομφεν· οἱ γὰρ Βάρβαροι, οὓς αὐτὸς πρότερον κατὰ Μαγνεντίου ἐμισθώσατο εἰς συμμαχίαν· οὐδὲν ὄφελος εἰς τοῦτο γενόμενοι, τοὺς Γαλάτας ἐδῄουν· ἐπεὶ δὲ ἔτι νέος ἦν, τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ στρατηγοῖς τὰ πρακτέα ἐπέτρεψε· τῶν δὲ ῥαθυμούντων, αὐτὸς ὡς ἐνῆν ὁ Καῖσαρ τοῦ πολέμου προενόει· καὶ τοὺς στρατιώτας προθυμοτέρους περὶ τὴν μάχην κατέστησεν, ἄλλως τε παρακινδυνεύειν προτρέπων, καὶ ῥητὸν μισθὸν τάξας ἑκάστῳ Βάρβαρον ἀναιροῦντι· κεχαρισμένος δὲ τοῖς στρατιώταις ἐντεῦθεν γενόμενος, ἐδήλωσε Κωνσταντίῳ τὴν τῶν στρατηγῶν ῥᾳστώνην· ἀποσταλέντος δὲ ἑτέρου, συμβαλὼν τοῖς Βαρβάροις, καλῶς ἔπραξε· τῶν δὲ περὶ σπονδῶν πρεσβευομένων, καὶ ἐπιστολὰς Κωνσταντίου προϊσχομένων, μετακαλουμένου σφᾶς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων γῆν, ἐπίτηδες ἀποπέμψαι μελήσας τὸν τάδε πρεσβευόμενον, ἀδοκήτως τῷ πλήθει τῶν πολεμίων ἐπελθὼν, ἐνίκησε· λέγεται δὲ Κωνστάντιον ἐπιβουλεύοντα αὐτῷ, τοῦτον ἐπιτρέψαι τὸν πόλεμον· ἐμοὶ δὲ οὐ πιθανὸν εἶναι τοῦτο δοκεῖ· ᾧ γὰρ ἐξῆν μὴ δὲ Καίσαρα τὴν ἀρχὴν ποιεῖν αὐτὸν, τί καὶ ἐποίει, καὶ τὴν ἀδελφὴν ἐδίδου γαμετὴν, καὶ μεμφομένῳ περὶ τῶν ῥαθύμων στρατηγῶν ὑπήκουε, καὶ σπουδαῖον ἀντὶ τούτων ἐξαπέστειλεν, ὅπως κατορθῶσι τὸν πόλεμον, εἰ μὴ φίλος ἐτύγχανεν· ἀλλ' ὡς συμβάλλω, τὴν μὲν ἀρχὴν εὔνους ὢν αὐτῷ Κωνστάντιος, Καίσαρα κατέστησεν· ἐπεὶ δὲ παρὰ γνώμην αὐτοῦ σεβαστὸς ἀνεκηρύχθη, ἢ δεδιὼς ἀνθ' ὧν αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν νέους ὄντας ἠδίκησεν, ἢ φθονῶν, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τῇ ὁμοίᾳ τιμῇ, ἐπεβούλευεν αὐτῷ διὰ τῶν πρὸς τὸν Ῥῆνον Βαρβάρων· ἀλλὰ τάδε μὲν, ἄλλοις ἄλλως δοκεῖ.

(e) ὧδε δὲ ἔχων γνώμης. Malim scribere ὧδε δὴ. Sic enim Græci loqui solent.

(f) Κωνσταντίαν τὴν αὐτοῦ ἀδελφήν. Helenam dicere debuerat. Sic enim vocata est uxor Cæsaris Juliani, Constantia vero ejusdem Helenæ soror, nupta fuerat Gallo Cæsari, fratri Juliani.

A in amicorum habuit numero. Cum igitur eo animo esset, relicta Nicomedia in Asiam perrexit, & cum ejusmodi viris illic congressus, ardentiore studio in eas artes incubuit. Cæterum cum frater ipsius Gallus Cæsar res novas moliri delatus, eamque ob causam interfectus fuisset, suspicatus Constantius, Julianum quoque imperandi cupiditate ardere, sub custodia eum tenuit. Verum cum Eusebia uxor Constantii pro illo deprecata esset, ipse venia a Constantio impetrata, Athenas profectus est; specie quidem, ut Græcas disciplinas perdisceret, & scholas frequentaret; re vera tamen, ut Vates illic degentes de rebus suis consuleret. Verum paulo post

B Constantius eum inde accersitum, Cæsarem renuntiavit; desponsataque ei Constantia, sorore sua, eum in Gallias misit. Etenim Barbari, quos ipse paulo antea ad auxilium sibi ferendum contra Magnentium mercede conduxerat, cum nullum sui usum in eo bello præbuissent, Gallos populabantur. Et quoniam Julianus adhuc juvenis erat, ducibus ipsum comitantibus rerum curam commisit Constantius. Qui dum segnius agerent, ipsemet Cæsar pro virili parte belli curam suscepit: & milites ad pugnandum alacriores reddidit, tum aliis modis eos incitando, ut periculis sese objicerent, tum certa mercede proposita ei, qui Barbarum interfecisset.

C Quam ob causam acceptus militibus, ducum suorum desidiam Constantio per literas indicavit. Altero igitur Magistro militum misso, cum Barbaris congressus rem feliciter gessit. Cumque illi legatos de pace misissent, & literas ostenderent Constantii, quibus ipsos in Romanorum ditionem evocaverat, ipse legatum, qui ea de re venerat, dimittere de industria cunctatus, magnam hostium multitudinem inopinato adortus devicit. Ajunt porro, Constantium insidias Juliano struentem, bellum istud ei gerendum commisisse: quod tamen mihi nequaquam videtur probabile. Nam cum ei liceret, illum ne Cæsarem quidem initio facere, quid causæ est, cur fecerit,

D cur sororem suam illi in matrimonium dederit, cur de ducum desidia conquerenti morem gesserit, & eorum loco alium strenuum miserit, ut victoriam de hostibus reportaret, nisi benevolo erga illum animo affectus fuisset? verum, ut equidem conjicio, initio quidem Constantius cum eum benevole complecteretur, Cæsarem nuncupavit. Sed post quam præter ipsius sententiam Augustus renuntiatus esset; seu metu, eo quod ipsum, ac fratrem adhuc adolescentes injuria affecerat; seu invidia, ut videtur, impulsus, eo quod parem ipsi honoris gradum consequutus esset, Barbarorum, qui Rhenum accolunt, opera insidias ei comparavit. Verum de his rebus alii aliter sentiunt.

E

SÆC. IV.

CAPUT III.

Quomodo Julianus ad Imperium invectus, res Christianorum sensim labefactare, & Gentilium superstitionem callide instaurare cœpit.

UBi vero solus Imperio potitus est, in Orientis quoque partibus Gentilium templa aperuit. Et ea quidem, quæ neglecta fuerant, sarciri; eversa vero refici; & aras extrui jussit. Multaque eis vectigalia constituit. Priscos etiam ritus, & patrias urbium cæremonias, ac sacrificia renovavit. Ipse palam, ac publice diis immolans, victimas, ac libamenta offerens, eos, qui istarum rerum studiosi essent, in honore habebat. Sacrorum præterea initiatoribus, Flaminibus, Hierophantis, & simulacrorum ministris pristinos honores restituit; & quæ a superioribus Imperatoribus in eorum gratiam constituta fuerant, confirmavit; immunitatem quoque a functionibus publicis, & ab aliis oneribus, sicut antea habuerant, iis decrevit. Ad hæc annonas æditu is templorum ablatas, reddidit. Jussitque, ut a cibis abstinerent, & ab aliis omnibus, a quibus temperare convenit eos, qui, ut Gentiles loquuntur, in castu esse volunt. Præcepit enim, ut cubitus Nili, & sacra Symbola juxta morem majorum ad templum Serapidis deferrentur. Nam ex præcepto Imperatoris Constantini deportabantur ad Ecclesiam. Scribebat frequenter civitatibus: eas quidem, quas Gentilium superstitioni deditas esse cognoverat, ultro adhortans, ut peterent, quicquid donari sibi vellent. Illas vero, quæ Christianam religionem colerent, palam aversabatur: nec ipse eas adire sustinens, nec legatos earum admittens, si quando de incommodis suis conquererentur. Denique cum Persarum irruptio eo tempore expectaretur, Nisibenis, qui legatos ea de re ad ipsum miserant, eo quod Christiani omnes essent, ac neque templa deorum aperirent, neque ad

Nisibeni.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὅτι καταστὰς εἰς τὴν Βασιλείαν Ἰουλιανὸς, ἠρέμα πῶς τὰ τῶν Χριστιανῶν ἀνακινεῖν ἤρξατο, καὶ τὸν ἑλληνισμὸν τεχνηέντως εἰσάγειν.

ΕΠεὶ δὲ μόνος εἰς τὴν βασιλείαν κατέστη, καὶ ἀνὰ τὴν ἕω τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς ἀνέῳξε· καὶ τοὺς ἠμελημένους ἐπισκευάζεσθαι, τοὺς δὲ καταλυθέντας ἀνανεοῦσθαι, καὶ τοὺς βωμοὺς ἀνίστασθαι προσέταξε· καὶ πολλοὺς αὐτοῖς (a) ἐξεῦρε φόρους· ἔθη τε παλαιὰ, καὶ τὰ πάτρια τῶν πόλεων, καὶ τὰς θυσίας ἀνενέωσεν. αὐτός τε ἀναφανδὸν δημοσίᾳ ἔθυε καὶ ἔσπενδε, καὶ τοὺς περὶ ταῦτα σπουδάζοντας ἐν πολλῇ τιμῇ ἐποιεῖτο· (b) μύσταις τε καὶ ἱερεῦσιν, Ἱεροφάνταις τε καὶ τοῖς τῶν (c) ξοάνων θεραπευταῖς, τὰς παλαιὰς τιμὰς ἀπέδωκε, καὶ τὰ παρὰ τῶν πρόσθεν Βασιλέων νενομοθετημένα ἐπ' αὐτοῖς ἐκύρωσε· λειτουργιῶν τε, (d) καὶ τῶν ἄλλων ὧν πρὶν εἶχον, τὴν ἀτέλειαν, ἐπεψηφίσατο· καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα τῶν νεωκόρων σιτηρέσια ἀπέδωκε· καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπὸ τροφῶν διεκελεύετο, καὶ ὅσον ἀπέχεσθαι προσῆκε (e) τὸν, ὡς Ἕλληνες λέγουσιν, ἁγιστεύειν προῃρημένον· προσέταξε δὲ καὶ τὸν πῆχυν τοῦ Νείλου (f) καὶ τὰ σύμβολα, καὶ τὰ παλαιὰ πάτρια κομίζεσθαι πρὸς τὸν Σάραπιν· κατὰ πρόσταξιν γὰρ Κωνσταντίνου τῇ Ἐκκλησίᾳ προσεφέρετο· τῷ δὲ κοινῷ τῶν πόλεων πολλάκις ἔγραφεν· εἰ μὲν πρὸς ἑλληνισμὸν τετραμμένας ἔγνω, προτρέπων αἰτεῖν ἃς βούλονται δωρεάς· ταῖς δὲ χριστιανιζούσαις, προφανῶς ἀπηχθάνετο, μήτε ἐπιδημεῖν αὐτὸς ἀνεχόμενος, μήτε πρεσβευόντων περὶ τῶν λυπούντων, τὰς πρεσβείας δεχόμενος· αὐτίκα τοι προσδοκωμένων τότε Περσῶν ἐπιστρατεύειν, πρεσβευομένοις περὶ τούτου Νισιβηνοῖς, ὡς παντελῶς χριστιανίζουσι, καὶ μήτε τοὺς ναοὺς ἀνοίγουσι, μήτε εἰς

(a) *ἐξεῦρε φόρους*. In codice Fuketiano scriptum est *ἐφεῦρε*. Vocem autem *φόρους*, Musculus quidem *reditus*, Christophorsonus autem *tributa* interpretatus est. Ego Musculi interpretationem magis probo. Neque enim Julianus nova tributa excogitavit, quippe qui vetera, & solemnia imminuerit, ut docet Ammianus Marcellinus.

(b) *μύσταις τε καὶ ἱερεῦσιν*. Apud Græcos *μύσται* proprie dicebantur ii, qui sacris initiabantur, ut docet Harpocration in Lexico. Interdum tamen abusive ponuntur pro *μυσταγωγοῖς*, seu *Initiatoribus*. Atque ita hoc loco sumit Sozomenus. Vide, si placet, quæ notavi ad Eusebium de vita Constantini libro 1. cap. 32. Michael Psellus in lib. VI. Historiæ ita sumere videtur, cum dicit de quodam, qui minister Imperatoris fuerat, & qui postea Patriarcha fuit Constantinopolitanus: *ὁ δέ γε Θεὸς ἐπὶ τῆς κρείττονος τοῦτον μερίδος ἱστᾷ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ θείας σοφίας μυσταγωγὸν καὶ μύστην καθίστησιν.*

(c) *ξοάνων θεραπευταῖς*. Vestitores simulacrorum intelligit, & bajulos, & alios hujusmodi ministros, quorum frequens mentio exstat apud Julium Firmicum in libris Matheseos. Eos Græci *ἱεροστολιστὰς*, & *ἱεροφόρους* vocant.

(d) *καὶ τῶν ἄλλων ὧν πρὶν εἶχον τὴν ἀτέλειαν*. Mallem dicere *ὡς πρὶν εἶχον*, &c. Vulgata tamen lectio ferri potest.

(e) *τὸν ἀρχιστεύειν προῃρημένον*. Hujus loci emendationem debemus codici Leonis Allatii, in quo ita scribitur: *τὸν, ὡς Ἕλληνες λέγουσιν, ἁγιστεύειν προῃρημένον*. Græci *ἁγιστεύειν* dicebant pro sancte, ac caste Deos colere. Hesychius, *ἁγιστεῖν, σέβειν, ἁγνεύειν, ἁγιστεύει, σέβεται*. Hinc etiam *ἁγιστείαν* dicebant sanctitatem, & *ἁγνείαν*; ut docet Suidas. Quod Latini dicunt *in castu esse*. De castu Isidis, & Cybeles vide, quæ olim notavit Theodorus Canterus in libris variarum lectionum; cujus exactæ diligentiæ nihil arbitror addi posse. Sumitur etiam hoc verbum pro sacrificare, ut notat idem Suidas. Ita Marinus in vita Procli sub initium dicit, *οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου ἕκαστοι τὰς ἁγιστείας ποιοῦνται, ἀλλ' οἱ μὲν διὰ ταύρων*, &c. Idem infra de Proclo ita scribit, *τὰς δὲ μητρῳακὰς παρὰ Ῥωμαίοις ἢ καὶ πρότερον πότε παρὰ Φρυξὶν σπουδασθείσας ἁγιστείας ἑκάστου μηνὸς ἥγνευεν*. Ubi vides *ἁγιστείας* sumi non pro sacrificiis, sed pro castu, sive abstinentia. Certe apud Suidam in voce *μητρῳακαὶ*, ubi hic Marini locus citatur, pro *ἁγιστείας* legitur *καστείας*. Utitur eadem voce Strabo in lib. 17. de Canopo loquens, *ἔχουσα τὸ τοῦ Σαράπιδος ἱερὸν πολλῇ ἁγιστείᾳ τιμώμενον, καὶ θεραπείας ἐκφέρον, ὥστε καὶ τοὺς ἐλλογιμωτάτους ἄνδρας πιστεύειν, καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἑτέρων*. Ubi pro verbo *πιστεύειν*, quod nullum habet sensum, scribendum puto *ἁγιστεύειν*, quod est in castu esse. Utitur etiam hac voce Plutarchus in libro 8. Symp. cap. 8.

(f) *καὶ τὰ σύμβολα, καὶ τὰ παλαιὰ πάτρια*. In codice Fuketiano deest vox *παλαιὰ*, quæ mihi quidem videtur esse expositio vocabuli *πάτρια*. Græci *τὰ πάτρια* vocare solent antiquos ritus, ac ceremonias. Origenes quoque, & antiquitates singularum civitatum ita vocabant. Eoque titulo multi libros ediderunt; cujusmodi exstat Codini liber, qui *πάτρια Κωνσταντινουπόλεως* inscribitur. Quare hoc loco scribendum puto *κατὰ τὰ πάτρια*. Id est, *juxta morem, institutumque majorum*. Mos enim erat Alexandriæ jam inde ab ultimis temporibus, ut cubitus, quo ascensum Nili metiri consueverant, ad templum Serapidis deferretur. Quod cum indigne tulisset Constantinus religiosissimus Imperator, eum deinceps in Ecclesiam deportari statuit, ut tradunt scriptores Historiæ Ecclesiasticæ. Porro cum Nili cubito Sacra quædam, ac simulacra ab Egyptiis coli solita in templum Serapidis deferebantur, ut ex hoc Sozomeni loco colligimus, quorum vi, ac potentia intumescere aquas Nili credebant Gentiles.

(g) πολι-

A εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσιν, ἠπείλησε μὴ βοηθεῖν, μήτε πρεσβείαν δέχεσθαι, καὶ ὡς ἐναγοῦς τῆς αὐτῶν πόλεως μὴ ἐπιβήσεσθαι πρότερον, εἰ μὴ πύθοιτο εἰς ἑλληνισμὸν μεταβαλόντας· παραπλήσια δὲ καὶ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ Κωνσταντιεῦσιν ἐγκαλῶν, προσένειμε Γαζαίοις τὴν αὐτῶν πόλιν· ταύτην γὰρ τὴν Κωνσταντίαν ὡς ἐκ τῶν πρόσθεν ἔγνωμεν, ἐπίνειον Γαζαίων οὖσαν καὶ Μαϊουμᾶν προσαγορευομένην, μαθὼν Κωνσταντῖνος ἐς τὰ μάλιστα τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν πρεσβεύειν, ἀξίᾳ πόλεως ἐτίμησε, καὶ Κωνσταντίῳ τῷ παιδὶ ἐπωνόμασε, καὶ καθ' ἑαυτὴν πολιτεύεσθαι διετάξατο· λογισάμενος ἄδικον εἶναι, τελεῖν ὑπὸ Γαζαίοις ἐς ἄγαν ἑλληνίζουσιν· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν B βασιλείαν παρῆλθεν Ἰουλιανὸς, δίκην ἔλαχον οἱ Γαζαῖοι τοῖς Κωνσταντιεῦσι· καὶ δικαστὴς καθίσας αὐτὸς, προσένειμε Γάζῃ τὴν Κωνσταντίαν, ἀμφὶ τοὺς εἴκοσι σταδίους διεστῶσαν· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου τῆς προτέρας ἀφαιρεθεῖσα προσηγορίας, παραθαλάττιον μέρος τῆς Γαζαίων πόλεως ὀνομάζεται· κοινοὶ δὲ αὐτοῖς (g) πολιτικοὶ ἄρχοντες, καὶ στρατηγοὶ, καὶ τὰ δημόσια πράγματα· μόνα δὲ τὰ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν εἰσέτι καὶ νῦν δύο πόλεις δεικνῦσιν· ἑκατέρα γὰρ ἰδίᾳ Ἐπίσκοπον καὶ Κλῆρον ἔχει, καὶ πανηγύρεις μαρτύρων, καὶ μνείας τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων ἱερέων, καὶ ὅρους τῶν πέριξ ἀγρῶν, οἷς τὰ ἀνήκοντα ἑκατέρᾳ ἐπισκοπῇ θυσιαστήρια διο- C ρίζεται· τῶν οὖν καθ' ἡμᾶς Ἐπισκόπων τὶς τῆς Γαζαίων πόλεως, τετελευτηκότος τοῦ προεστῶτος τῆς Μαϊουμιτῶν Ἐκκλησίας, ἐσπούδασεν ἀμφοτέρους τοὺς Κλήρους ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι, μὴ θεμιτὸν εἶναι λέγων, μιᾶς πόλεως δύο Ἐπισκόπους προεστάναι· ἀντειπόντων δὲ τῶν Μαϊουμιτῶν, διέγνω ἡ τοῦ ἔθνους Σύνοδος, καὶ ἕτερον ἐχειροτόνησεν Ἐπίσκοπον· πάντως προσήκειν δοκιμάσασα, τοὺς δι' εὐσέβειαν δικαίων πόλεως ἀξιωθέντας, διὰ δὲ κρίσιν ἑλληνιστοῦ Βασιλέως ἄλλως πράξαντας, ἐν ἱερωσύναις καὶ τάξει Ἐκκλησιῶν, μὴ χρῆναι ἀφαιρεῖσθαι τῶν δοθέντων γερῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ὧδε ἀπέβη. D

A ad sacra accederent, minatus est, se nec opem laturum, nec legationem admissurum esse, nec in ipsorum urbem utpote sceleratam, pedem prius illaturum, quam ipsos ad Gentilium religionem se transtulisse didicisset. Constantiensibus quoque in Palæstina idem crimen objiciens, urbem eorum Gazæis contribuit. Hanc enim urbem Constantiam, uti supra retulimus, cum navale esset Gazæorum, & Majuma prius diceretur, Constantinus Christianæ religioni impense deditam esse intelligens, civitatis jure donaverat, & Filii sui Constantii nomine appellatam, separatim rempublicam habere præceperat: iniquum esse ratus, ut Gazæis Græcorum superstitioni supra modum addictis contributa esset. B Verum ubi Julianus ad Imperium pervenit, Gazæi adversus Constantienses litem movebunt. Ipse vero in ea causa judex sedens, Gazæis Constantiam adjudicavit, viginti circiter stadiis ab ea dissitam. Atque exinde priore spoliata vocabulo, maritima pars urbis Gazæ appellatur. Ac civiles quidem Magistratus, & Duumviri, & resp. ambabus communis est. Quod vero ad Ecclesiam pertinet, ea solum parte duæ urbes etiamnum videntur. Utraque enim suum seorsum habet Episcopum, suum clerum: dies item festos Martyrum suorum, & commemorationes Episcoporum, qui ipsis præfuerunt: vicinorum denique agrorum limites, quibus Ecclesiæ ad utrumque Episcopatum pertinentes distinguuntur. C Nostra igitur ætate quidam Episcopus urbis Gazæ, mortuo Episcopo Majumitanorum, utrumque clerum adunare, ac sibi subjicere conatus est, nefas esse dicens, ut unius urbis duo essent Episcopi. Sed cum Majumitani contradicerent, Synodus Provinciæ, causa cognita, alterum Episcopum ordinavit: prorsus æquum esse judicans, ut qui pietatis causa jus civitatis adepti fuissent, sed pagani Principis sententia eo jure excidissent, in iis saltem, quæ ad sacerdotium, & Ecclesiasticum ordinem spectant, concessis sibi præmiis nequaquam spoliarentur. Verum hæc postea ad hunc, quem D dixi, modum contigerunt.

SÆC. IV.

& Constantienses ob religionem oppressi.

(g) πολιτικοὶ ἄρχοντες καὶ στρατηγοί. Male Christophorsonus στρατηγοὺς belli Duces interpretatur: στρατηγοὶ dicebantur a Græcis Magistratus municipales, seu Duumviri, ut jam pridem observavi in annotationibus ad librum 31. Ammiani Marcellini pag. 423.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Οἷα κακὰ Καισαρεῦσιν ὁ Ἰουλιανὸς διεπράξατο· καὶ περὶ τῆς παρρησίας Μάρι τοῦ Ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ τὴν πρὸς τῷ Ἀργαίῳ Καισάρειαν, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τοῦ Καππαδοκῶν κλίματος, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ Βασιλεύς· καὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Καίσαρος ἀφείλετο· ἧς πάλαι ἔτυχεν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, (a) Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη· ἐμίσει γὰρ καὶ πρότερον ἐξαίσιον μῖσος τοὺς αὐτῆς οἰκήτορας, ὡς πανδημεὶ χριστιανίζοντας, καὶ πάλαι καθελόντας τοὺς παρ' αὐτοῖς νεὼς, πολιούχου Διὸς, καὶ πατρῴου Ἀπόλλωνος·

CAPUT IV.

Quantis malis Cæsarienses affecerit Julianus: & de fiducia Maris Chalcedoniensis Episcopi.

Per idem tempus Julianus Imperator, Cæsaream ad montem Argæum sitam E urbem amplam, atque opibus abundantem, & totius Cappadociæ metropolim, ex albo civitatum expunxit: & cognomentum Cæsaris ei ademit, quod olim regnante Claudio meruerat, cum Mazaca prius diceretur. Nam & antea ejus civitatis incolas gravissimo odio prosequebatur, propterea quod omnes pene Christiani essent, & quod duo apud ipsos templa, Jovis scilicet præsidis urbis, & Apollinis patrii, jampridem destru-

(a) Μάζα κατὰ τὸ πρῶτον. Scribendum proculdubio est, Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη. Nam Cæsarea Cappadociæ, prius Mazaca vocabatur, ut tradunt Geographi. Quod vocabulum a Syris inditum mihi videtur, quorum coloni sunt Cappadoces, ut testatur Herodotus.

SÆC. IV. xiſſent. Ubi vero templum Genii publici, quod ſolum ſupererat, ſe regnante a Chriſtianis everſum eſſe didicit, graviſſima indignatione commotus eſt adverſus univerſam civitatem. Ac Gentiles quidem, qui illic erant admodum pauci, incuſavit, quod ad opem ferendam non accurriſſent, & ſi quid periculi ſubeundum erat pro Genii defenſione, alacri animo non pertuliſſent. Omnes vero opes, ac poſſeſſiones Eccleſiarum, tam quæ in urbe Cæſarea, quam quæ in vicinis locis eſſent, tormentis exquiri, & in medium proferri juſſit. Et confeſtim quidem trecentas auri libras fiſco inferri; univerſos autem clericos referri in album Officii Rectoris Provinciæ: quod quidem genus militiæ oneroſum, & inter Romanos milites vile, atque inhoneſtum exiſtimatur. Vulgus vero Chriſtianorum una cum uxoribus, & liberis deſcribi, & perinde ac in pagis, tributa pendere præcepit. Addito quoque jurejurando minatus eſt, niſi quamprimum templa inſtauraſſent, ſe urbi ſuccenſere, eamque opprimere non deſtiturum: ac ne permiſſurum quidem, ut Galilæi, ſic enim Chriſtianos per ludibrium vocabat, capita ſua retinerent. Ac fortaſſe ad opus ipſum perveniſſent minæ, niſi morte præreptus fuiſſet. Nam & initio Imperii clementiorem ſe præbuit iis, qui prius Eccleſiam perſecuti fuerant, non quod Chriſtianos miſereretur: ſed quoniam ex præteritis rebus deprehenderat, nihil prodeſſe ſupplicia ad confirmandam Gentilium religionem: immo vero res Chriſtianorum ea potiſſimum ratione auctas eſſe, multoque, quam prius illuſtriores exſtitiſſe, ob fortitudinem eorum, qui religionis cauſa mortem oppetere non dubitaſſent. Quocirca invidens gloriæ Chriſtianorum, non autem iis parcens, nequaquam neceſſarium eſſe exiſtimavit ad eos de ſententia deducendos, igne, ac ferro, & corporum cruciatibus uti, nec in mare demergere, aut vivos humi defodere, quod a ſuperioribus fuerat factitatum. Sed populos ratione, atque exhortationibus inducendos eſſe cenſuit, ut ad Gentilium religionem ſe conferrent: ſeque id, quod cupiebat, facile aſſecuturum, ſi omiſſa vi, præter omnium expectationem clementer ſe erga eos gerere videretur. Porro quadam die, cum in templo Genii publici Conſtantinopoli ſacrificaret, Maris Chalcedo-

Maris Chalcedonenſis Epiſcopus. Socr. lib. 3. cap. 12.

A λωνος· (b) ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τῆς τύχης, ὃ μόνον περιελείφθη, αὐτοῦ βασιλεύοντος πρὸς τῶν Χριστιανῶν ἀνετράπη, δεινῶς ἀπηχθάνετο πάσῃ τῇ πόλει, καὶ ἐδυσφόρει· καὶ Ἕλληνας μὲν, τοὺς ὄντας διαριθμήτους μάλα, ἐμέμφετο, ὡς μὴ ἐπαμύνοντας, καὶ εἰ παθεῖν ἔδει τὶ, προθύμως ὑπὲρ τῆς τύχης ὑπομείναντας· πάντα δὲ τὰ κτήματα καὶ τὰ χρήματα τῶν ἐν Καισαρείᾳ καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτῆς ὅρους Ἐκκλησιῶν, ἐρευνώμενα μετὰ βασάνων, εἰς μέσον φέρεσθαι προσέταξεν· αὐτίκα δὲ τριακοσίας λίτρας χρυσοῦ τῷ ταμείῳ ἐκτίσαι· κληρικοὺς δὲ πάντας ἐγγραφῆναι τῷ καταλόγῳ τῶν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τοῦ
B ἔθνους στρατιωτῶν· ὃ (c) δαπανηρὸν εἶναι σφόδρα καὶ ἐπονείδιστον ἐν ταῖς τῶν Ῥωμαίων στρατιαῖς νομίζεται· τὸ δὲ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν ἀπογράψασθαι, καὶ καθάπερ ἐν ταῖς κώμαις φόρους τελεῖν· ἔνορκον δὲ ἠπείλησεν, ὡς εἰ μὴ τάχος τὰ ἱερὰ ἀνεγείρωσιν, οὐ παύσεται μηνιῶν, καὶ κακοποιῶν τὴν πόλιν· καὶ οὐ δὲ τὰς κεφαλὰς συγχωρήσει τοὺς Γαλιλαίους ἔχειν· ὧδε γὰρ ἐπιτωθάζων καλεῖν εἴωθε τοὺς Χριστιανούς· ἐξέβη δ' ἂν ἴσως εἰς ἔργον ἡ ἀπειλὴ, εἰ μὴ θᾶττον ἐτελεύτησεν· ἐπεὶ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἐλεῶν τοὺς Χριστιανοὺς, φιλανθρωπότερος ἐφάνη
C τῶν πρόσθεν διωξάντων τὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἐκ τῶν φθασάντων εὑρὼν, οὐδὲν ὄφελος εἶναι τιμωριῶν εἰς σύστασιν ἑλληνισμοῦ· ταύτῃ δὲ μάλιστα τὰ Χριστιανῶν ηὐξῆσθαι, καὶ ἐνδοξότερα γεγενῆσθαι τῇ ἀνδρείᾳ τῶν διὰ τὸ δόγμα ἀποθανεῖν ἑλομένων· ὅθεν δόξης αὐτοῖς φθονῶν, οὐ φειδόμενος, (d) πυρὶ μὲν ἢ σιδήρῳ, ἢ τοῖς τοῦ σώματος αἰκισμοῖς, ἢ τῷ καταποντῶσαι, καὶ ζῶντας κατορύττειν, ἃ τὸ πρὶν ἐσπουδάζετο, οὐκ ἀναγκαῖον εἶδεν εἰς μετάστασιν γνώμης· λόγῳ δὲ καὶ παραινέσει πείθειν ἡγεῖτο τὰ πλήθη εἰς ἑλληνισμὸν μεταβαλεῖν· καὶ τοῦ σκοποῦ περιέσε-
D σθαι ῥᾳδίως (e) εἰ βιάσασθαι μὴ ἀξιώσας, ἐκ παραδόξου φιλάνθρωπός τις εἶναι δόξει περὶ αὐτούς· λέγεται γοῦν (f) πυθομένῳ αὐτῷ ἐν Κωνσταντινουπόλεως τειχίῳ προσελθόντα Μάριν τὸν Καλχηδόνος Ἐπίσκοπον

(b) ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τῆς τύχης ὅς, &c. Rectius in codice Fuketiano legitur τὸ τῆς τύχης ὃ μόνον, &c. Quam ſcripturam Chriſtophorſonus etiam, ac Savilius in quibuſdam codicibus repererant. Subaudiendum autem eſt ἱερὸν. De templo Genii urbis Cæſareæ Cappadociæ loquitur etiam Gregorius Nazianzenus in Invectiva priore in Julianum pag. 91. & in Oratione 19. pag. 309. Vide, quæ ſcripſi in annotationibus Euſebianis pag. 181. & 182.

(c) δαπανηρὸν καὶ ἐπονείδιστον. Cur ἐπονείδιστον, id eſt, *vile, ac probroſum* vocaverit hoc genus militiæ, ſatis intelligo. Triplex enim fuit militia apud Romanos. Prima, & honoratiſſima eſt Palatina, eorum ſcilicet, qui in palatio militabant. Secunda fuit caſtrenſis, ſive armata. Tertia fuit cohortalis; eorum ſcilicet, qui in officio Præfectorum, ac Præſidum militabant. Hæc poſtrema, ſi cum duabus aliis conſeratur, viliſſima erat. Sed cur δαπανηρὸν vocetur hoc genus militiæ, non ſatis capio. Quæſtuoſum enim potius videtur fuiſſe. Unde in codice Theodoſiano peculiaris titulus eſt *De lucris Officiorum*. Hujuſmodi certe Officiales judicum, tam civilium, quam militarium, multa exigere ſolebant a litigantibus, aut a provincialibus. Oneroſa tamen fuit hæc militia: primum in eo, quod Novelli, qui corpori, ſeu collegio Officialium adſcribebantur, muneris, ſeu ſportulæ loco grandem pecuniam inferre cogebantur in arcam collegii. Deinde in eo, quod ſententias Judicum, & præcepta Imperatorum executioni mandabant ſuo periculo: id eſt gravi multa puniendi, niſi paruiſſent. Hinc in codice Theodoſiano toties adſcriptum legitur legibus Imperatorum, ut officium Præſidum decem, aut plures auri libras fiſco inferre cogatur, ſi quidpiam contra legem facere præſumſerit.

(d) πυρὶ μὲν ἢ σιδήρῳ. Deeſt verbum χρῆσθαι, ſicut in interpretatione mea ſupplevi. Ita quoque legiſſe videtur
E Chriſtophorſonus.

(e) οὐ βιάζεσθαι μὴ ἀξιώσας. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diſerte ita ſcribitur: εἰ βιάσασθαι μὴ ἀξιώσας, &c. quam ſcripturam nemo, ut opinor in dubium revocabit.

(f) πυθομένῳ αὐτῷ ἐν Κωνσταντινουπόλεως τειχίῳ. In codice Fuketiano ſcriptum inveni πειθομένῳ. Chriſtophorſonus autem, & Savilius θυομένῳ emendarunt, & τυχείῳ pro τειχίῳ. Atque ita legit Epiphanius Scholaſticus, & Nicephorus. Nam Epiphanius quidem ſic vertit: *Cum Conſtantinopoli apud Fortunam ſacrificaret urbis, &c.* Nicephorus autem in cap. 20. lib. 10. ſic habet: ἐν τῇ βασιλικῇ τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέθυε τύχῃ, &c. Ex quo conjicere licet, Nicephorum in hoc Sozomeni loco legiſſe ἐπιθυομένῳ, non, ut editum eſt, πυθομένῳ.

(g) σὺν

σκοπον, ἀσεβῆ τε δημοσίᾳ ὑβρίσαι, καὶ ἄθεον (g) καὶ παραβάτην ἀποκαλέσαι· τὸν δὲ, μόνην αὐτῷ ὀνειδίσαι τὴν τύφλωσιν· ὑπὸ χειραγωγῷ γὰρ ἐληλύθει, γέρων ὢν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑποκεχυμένος· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπισκώπτων, οἷά περ εἰώθει, εἰς τὸν Χριστὸν βλασφημῶν, οὐ δὲ ὁ Γαλιλαῖός σου Θεὸς, εἶπε, θεραπεύσει σε· ὑπολαβὼν Μάρις, ἀλλ' ἐγὼ χάριν ἔχω τῷ Θεῷ μου τῆς τυφλώσεως, ἔφη, ἵνα μή σε θεάσωμαι τῆς εὐσεβείας ἐκπεπτωκότα· καὶ ὁ Βασιλεὺς μηδὲν ἀποκρινόμενος παρέδραμεν· ᾤετο γὰρ ταύτῃ μᾶλλον ἑλληνισμὸν κρατύναι, ἀνεξίκακον καὶ πρᾶον ἀδοκήτως τῷ πλήθει τῶν Χριστιανῶν ἑαυτὸν ἐπιδεικνύς.

A donenſis Epiſcopus eum adiiſſe dicitur, & tanquam impium palam contumelia affeciſſe, Deique hoſtem, & deſertorem fidei appellaſſe. Julianus vero ſolam ei exprobavit cæcitatem. Etenim ſenex ſuffuſione oculorum laborans, manu pueri deductus acceſſerat. Sed cum more ſolito irridens, & in Chriſtum blaſphemans dixiſſet; nunquam profecto Galilæus Deus tuus te ſanabit: reſpondens Maris, at ego, inquit, gratias ago Deo meo, quod luminibus orbatus ſum, ne te videam, qui a pietate excidiſti. Imperator vero nihil reſpondens, prætergreſſus eſt. Hoc enim pacto ſe Gentilium ſuperſtitionem confirmaturum eſſe exiſtimabat, ſi multitudini B Chriſtianorum patientem ſe, ac mitem præter expectationem oſtenderet.

(g) καὶ παραβάτην ἀποκαλέσαι. In codice Fuketiano ſcriptum inveni καὶ ἀποστάτην προσειπεῖν, quemadmodum Chriſtophorſonus, & Savilius in ſuis codicibus invenerunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὅτι ἀνῆκε τοῖς καθειργμένοις Χριστιανοῖς τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα μᾶλλον ἡ Ἐκκλησία ταράσσοιτο· καὶ ὅσα κακὰ κατὰ Χριστιανῶν ἐπενόει.

Ταῦτα δὲ σπουδάζων, πᾶσι μὲν τοῖς ἐπὶ Κωνσταντίου φυγαδευθεῖσι διὰ θρησκείαν, ἀνῆκε τὴν φυγὴν καὶ τοῖς δημευθεῖσι νόμῳ τὰ σφέτερα ἀπέδωκε· τοῖς δὲ δήμοις προηγόρευε, μηδένα ἀδικεῖν τῶν Χριστιανῶν, μηδὲ ὑβρίζειν. μηδὲ ἄκοντας πρὸς θυσίαν ἕλκειν· τοὺς δὲ ἑκοντὶ τοῖς βωμοῖς προσιόντας, πρότερον ἐξιλεοῦσθαι οὓς Ἕλληνες καλοῦσιν ἀποτροπαίους δαίμονας, καὶ καθαίρεσθαι καθαρσίοις, οἷς ἔθος αὐτοῖς· κληρικοὺς μέντοι, πᾶσαν ἀτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ (a) τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο Κωνσταντίου· καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν κειμένους νόμους ἀνεῖλε, καὶ τοῖς βουλευτηρίοις ἀπέδωκε· μέχρι τε παρθένων καὶ χηρῶν, τὰς δι' ἔνδειαν ἐν τοῖς κλήροις τεταγμένας, εἰσπράττεσθαι προσέταξεν, ἃ πρὶν παρὰ τοῦ δημοσίου ἐκομίσαντο· ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχοῦ κλήροις, καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκράτυνεν, ὡς καὶ νῦν κρατεῖ, ἐξ οὗ τέθνηκεν Ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος· ὠμοτάτην δὲ καὶ χαλεπωτάτην τήνδε γενέσθαι φασὶ τὴν εἴσπραξιν· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ τότε (b) παρὰ τῶν πρακτόρων γενόμενα γραμματεῖα τοῖς εἰσπραχθεῖσιν, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀναδόσεως ὧν εἰλήφεσαν κατὰ τὸν Κωνσταντίνου νόμον· οὐκ ἐν τούτοις δὲ μόνον ἵστατο ἡ τοῦ κρατοῦντος περὶ τὴν θρησκείαν ἀπέχθεια· σπουδῇ δὲ τοῦ πρὸς τὸ δόγμα μίσους, οὐδὲν εἶδος παρέλιπεν εἰς καθαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας· χρήματά τε καὶ τὰ ἀναθήματα, καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη ἀφαιρούμενος· τοὺς τε καταβληθέντας νεὼς ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου

CAPUT V.

Qualiter Julianus Chriſtianis vinctis libertatem reſtituerit, eo conſilio, ut Eccleſiæ turbarentur: & quanta mala in Chriſtianos excogitaverit.

Hæc igitur mente agitans, eos quidem, qui regnante Conſtantio in exilium C pulſi fuerant, exilio liberavit; proſcriptis vero, lege lata, facultates ſuas reſtituit. Populis autem civitatum palam interdixit, ne quem Chriſtianorum aut injuria afficerent, aut contumelia; neve invitos ad ſacrificandum traherent; ſed ut qui ſua ſponte ad aras accederent, prius placarent eos dæmonas, quos Pagani Averruncatores vocant; & expiationibus, quæ ipſis uſitatæ ſunt, purgarentur. Et clericis quidem immunitatem omnem, atque honorem, & annonas a Conſtantio præbitas ademit: legeſque in eorum gratiam latas abrogavit: ipſos denique curiis reſtituit. A mulieribus etiam ob egeſtatem clero aſcriptis, ab ipſis quoque virginibus, ac viduis ea, quæ ex publico D acceperant, exigi juſſit. Nam cum Conſtantinus Eccleſiarum ſtatum ordinaret, ex tributis ſingularum civitatum, partem, quæ ad alimenta paranda ſufficeret, clero cujuſque urbis diſtribuit, idque lege lata confirmavit: quæ quidem lex etiamnum manet, ex eo tempore, quo Julianus eſt mortuus, diligenter cuſtodita. Hanc porro exactionem crudeliſſimam, ac moleſtiſſimam fuiſſe, ferunt. Teſtantur id tabulæ, ab exactoribus tunc traditæ iis, qui ſolvere compulſi fuerant, quibus oſtenderetur, reddidiſſe illos ea, quæ ex Conſtantini lege acceperant. Nec tamen hic ſtetit odium Principis adverſus religionem Chriſtianam. Verum, ut erat in-E fenſo in hanc doctrinam animo, nullum nocendi genus prætermiſit, quo Eccleſiam ſubverteret. Nam & opes earum, & donaria, ac ſacra vaſa ademit: & deorum templa, quæ principatu Conſtantini, & Conſtan-

Julianus inſidioſe clemens.

In aliis acerbus.

(a) τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο Κωνσταντίου. Aſſentior Chriſtophorſono, & Savilio, qui Κωνσταντίνου emendarunt. Primus enim Conſtantinus privilegia, & annonas Clericis tribuit. Certe Nicephorus in hoc Sozomeni loco legit Κωνσταντίνου. Nam in cap. 5. lib. 10. ita ſcribit: ὅσα δὲ Κωνσταντῖνος κληρικοῖς ἐποίει σιτηρέσια καὶ ἀτελείας, τοῦ θείου τιμῶν, περιεῖλεν, &c. Mallem tamen vocem Κωνσταντίου expungere, utpote ſuperfluam. Certe Epiphanius Scholaſticus eam non agnoſcit. Sic enim vertit hunc Sozomeni locum. *Clericis autem omnia privilegia, honores, conſuetudineſque ſubtraxit, & leges poſitas pro eis ſolvit.*

(b) παρὰ τῶν πατέρων γενόμενα γραμματεῖα. Hunc locum emendavi ex manuſcriptis codicibus Fuketiano, & Leonis Allatii, in quibus ſcribitur παρὰ τῶν πρακτόρων, &c. Exactores, & ſuſceptores tributorum a Græcis dicuntur πράκτορες, vel πρακτῆρες. Ita quoque legit Nicephorus, ut videre eſt in capite 4. libri 10. γραμματεῖα vero ſunt apochæ, ſeu ſecuritates, quas vulgo Quittantias vocamus.

SÆC. IV. stantii destructa fuerant, ab iis ipsis, qui ea destruxerant, instaurari coegit, aut pretia eorum persolvi. Has ob caussas, cum neutrum istorum præstare possent, ac præterea sacræ opes studiose perquirerentur, Episcopi simul, & Clerici, & ex plebe Christianorum non pauci, gravissimis tormentis subditi, & in carcerem conjecti sunt. Undecumque igitur conjicere licet, quod quidem ad cædes, & ad novos corporum cruciatus attinet, eum leniorem fuisse illis, qui Ecclesias antea fuerant persecuti; in reliquis vero acerbiorem. Etenim omni ex parte Ecclesiam vexasse deprehenditur: nisi quod Episcopos, qui regnante Constantio relegati fuerant, ab exilio revocavit. Istud tamen non miseratione impulsus jussisse dicitur; sed ut ex mutuis inter illos contentionibus, Ecclesia civili bello conflictaretur, & a suis institutis desciseret; vel certe ut Constantium probro afficeret. Odium enim omnium fere Romanorum in illum, licet mortuum, se concitaturum esse sperabat, si Paganos quidem, utpote idem cum ipso sentientes, foveret: eos vero, qui illo regnante, propter Christum male mulctati fuissent, miseratione prosequeretur. Quin & Eunuchos, eo quod illi cari fuissent, palatio ejecit. (Socr. lib. 3. cap. 1.) Eusebium vero præpositum palatii morte mulctavit. Nam & privatim illi erat infensus, eo quod Gallum fratrem ejus consilio interfectum esse suspicabatur. Sed & Aetium auctorem sectæ Eunomianorum, qui a Constantio ob id relegatus fuerat, & alioqui ob amicitiam cum Gallo suspectus eidem extiterat, scriptis ad eum literis plenis humanitatis, dataque copia publici cursus, ad se evocavit. (Socr. lib. 3. cap. 11.) Simili ex causa Eleusio Cyzicenorum Episcopo sub gravissima mulcta injunxit, ut intra spatium duorum duntaxat mensium Ecclesiam Novatianorum, quam Constantii temporibus destruxerat, suis sumtibus instauraret. Multa quoque alia reperire licet, quæ in odium decessoris sui partim ipse gessit, partim alios gerere permisit.

A στάντίου ἡγεμονίας βιαζόμενος τοὺς καθελόντας ἀνοικοδομεῖν, ἢ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἀποτιμήσεις ἐκτιννύειν· ἐκ δὲ τούτων, μηδέτερον ἐπιτελεῖν δυνάμενοι (c) προσέτι δὲ καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἱερεῖς τε καὶ κληρικοὶ καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν πολλοὶ, χαλεπῶς ἐβασανίζοντο, καὶ δεσμωτηρίοις ἐνεβάλλοντο· ὥστε πανταχόθεν συμβάλλειν ἐστὶν, φόνων μὲν ἕνεκα καὶ περινοίας τῶν εἰς τὸ σῶμα τιμωριῶν, μετριώτερον αὐτὸν γενέσθαι τῶν πρὸ τοῦ διωξάντων τὴν Ἐκκλησίαν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις χαλεπώτερον· φαίνεται γὰρ ἐν πᾶσι αὐτὴν κακῶς ποιήσας· πλὴν ὅτι τοὺς ἀλλοτρίαν οἰκεῖν καταδικασθέντας ἱερέας ἐπὶ τῆς Κωνσταντίου βασι-
B λείας, μετακαλέσατο· λέγεται δὲ μὴ φειδοῖ τῇ περὶ αὐτοὺς ταῦτα προστάξαι· ἀλλ' ὥστε, ἢ ὑπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμεῖσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τῶν οἰκείων διαμαρτεῖν θεσμῶν· ἢ Κωνστάντιον διαβάλλων· ᾤετο γὰρ σχεδὸν πρὸς πᾶν τὸ ὑπήκοον καὶ τελευτήσαντι τούτῳ, μῖσος κατασκευάζειν, τοὺς μὲν ἑλληνιστὰς, ὡς ὁμόφρονας θεραπεύων· τοὺς δὲ διὰ Χριστὸν ἐπ' ἐκείνου κακῶς παθόντας, ὡς ἠδικημένους, ἐλεῶν· ἀμέλει τοι καὶ τοὺς εὐνούχους, ὡς αὐτῷ καταθυμίους, τῶν βασιλειῶν ἐξέβαλεν· Εὐσέβιον δὲ τὸν μείζονα τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, θανάτῳ ἐζημίωσε· καὶ ἰδίᾳ
C γὰρ αὐτῷ λύπη τὶς ἦν πρὸς τοῦτον, καθότι Γάλλον τὸν ἀδελφὸν τῇ αὐτοῦ ἐπιβουλῇ ἀνῃρῆσθαι ὑπώπτευεν· Ἀέτιον δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Εὐνομίου αἱρέσεως, ὑπὸ Κωνσταντίου ὑπερορίαν φυγὴν καταδικασθέντα καὶ ἄλλως ὕποπτον διὰ τὴν πρὸς Γάλλον ὁμιλίαν, (d) εὐμενῶς εὖ μάλα γράψας προσεκαλέσατο πρὸς αὐτὸν, δημόσια ὑποζύγια δεδωκώς· ἐκ τοιαύτης δὲ αἰτίας, καὶ Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου Ἐπίσκοπον ὑπὸ βαρυτάτῳ ἐπιτιμίῳ προσέταξε τότε, ταῖς αὐτοῦ δαπάναις ἐν δύο μόνοις μησὶν ἀνοικοδομῆσαι τὴν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐπὶ Κωνσταντίου καθεῖλεν· καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἂν εὕροι τὶς, ἃ διὰ μῖσος τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἡγεμονεύσαντος, τὰ μὲν, αὐτὸς ἐποίησε· τὰ δὲ ἄλλων ποιούντων, ἠνέσχετο.
D

(c) προσέτι δὲ καὶ ἀναζήτησιν. Christophorsonus, & Savilius emendarunt προσέτι δὲ καὶ ἀνὰ τὴν ζήτησιν τῶν ἱερῶν χρημάτων. Mallem tamen emendare hoc modo προσέτι δὲ κατὰ τὴν ἀναζήτησιν. Duas enim caussas affert Sozomenus, ob quas sacerdotes, & clerici, multique ex plebe Christianorum tormentis subditi sunt principatu Juliani. Prima est, quia cum jussi essent templa Gentilium, quæ destruxerant, reficere, aut pretium pro iis solvere, neutrum præstare poterant. Altera est, quia sacra vasa, & donaria Ecclesiarum, quæ Constantinus Imperator iis donaverat, ab illis requirebantur. Quæ cum tradere nollent Clerici, crudelissime torquebantur. δυνάμενοι igitur refertur ad ἱερέας quod non vidit Christophorsonus. Rectius itaque Musculus hunc locum interpretatus fuerat hoc modo: *Cum autem nihil horum præstare possent, & ut insuper sacras pecunias proferrent, graviter torquebantur, & in carceres conjiciebantur Sacerdotes, & Clerici, &c.*

(d) εὐμενῶς εὖ μάλα γράψας. In codice Fuketiano desunt εὖ μάλα, quæ prorsus superflua sunt, aut certe alterum illorum, prius videlicet. Porro hæc epistola Juliani ad Aetium exstat hodie inter epistolas ejusdem Juliani, hoc titulo Ἀετίῳ Ἐπισκόπῳ. Certe Philostorgius in lib. 7. cap. 6. diserte testatur, Aetium a Leontio, Serra, Heliodoro, aliisque Episcopis in unum collectis, Episcopum esse ordinatum.

CAPUT VI.

Quomodo Athanasius cum per septem annos apud virginem quandam pudicam, ac venustam delituisset, tandem apparuit, & Alexandriam reversus est.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς´.

Ὅτι ὁ Ἀθανάσιος πότε ἐπὶ χρόνοις ἑπτὰ παρὰ παρθένῳ σώφρονι, καὶ ὡραίᾳ κρυπτόμενος, ἀνεφάνη, καὶ τῆς Ἀλεξάνδρου ἐπέβη.

EOdem tempore Athanasius, cum antea nescio ubi delituisset, nunciato Constantii interitu, in Alexandrina Ecclesia noctu comparuit. Quod quidem merito admirationi fuit, cum repente præter omnium expectationem contigisset. Nam cum ex insidiis amicorum Georgii, jubente Constantio, Dux Ægypti eum comprehendere conatus

ΕΝ δὲ τῷ τότε, καὶ Ἀθανάσιος τὸν πρὸ τούτου χρόνον λανθάνων ὅπη διέτριβεν, ἀγγελθείσης τῆς Κωνσταντίου τελευτῆς, ἀνεφάνη νύκτωρ ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ· ἦν δὲ τοῦτο εἰκότως παράδοξον, ἐξαπίνης ὧδε παρὰ τὴν προσδοκίαν συμβάν· ἡνίκα γὰρ ἐπιβουλῆς τῶν Γεωργίου ἐπιτηδείων, προστάξαντος τοῦ Βασιλέως σπουδάσας αὐτὸν συλλαβέσθαι ὁ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ

γύπτῳ ταγμάτων ἡγεμὼν ἀπέτυχεν, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, διαφυγὼν μέχρι τῆς παρούσης ἡγεμονίας, παρά τινα παρθένον ἱερὰν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκρύπτετο· ἣν ἐπὶ τοσούτῳ κάλλει τὰς τότε γυναῖκας ὑπερβάλλεσθαι παρειλήφαμεν, ὡς θαῦμα μὲν αὐτὴν εἶναι τοῖς ὁρῶσι· φευκτέαν δὲ τοῖς ἐπιείκειαν καὶ σωφροσύνην ἐπαγγελλομένοις, ἵνα μή τινα ψόγον ἐξ ὑπονοίας αὐτοῖς προστρίψηται· ἦν γὰρ καὶ ἐν ἀκμῇ τῆς ὥρας· σεμνή τε καὶ σώφρων εἰς ἄγαν· (a) ἣ μὴ δὲ τῆς φύσεως συλλαμβανούσης, διακοσμεῖν εἴωθε τὸ σῶμα εἰς εὐπρέπειαν κάλλους· ἢ γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐχ ὥς τισι δοκεῖ, ὁποῖα τὰ σώματα, τοιαύτην εἶναι τὴν ψυχήν· ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύμασιν ἀπεικονίζεσθαι τὸ τοῦ σώματος ἦθος· καὶ τὸν αὐτὸν ὅπως ἂν τύχῃ ἐπιτηδεύων, τοιοῦτον καὶ διαφαίνεσθαι, καθ' ὃν ἐπιτηδεύει καιρόν· καὶ τούτῳ μὲν τῷ λόγῳ εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν, οὐδεὶς οἶμαι ἀντερεῖ· Ἀθανάσιον δὲ λόγος, κατὰ θείαν ὄψιν ὧδί ὑποθεμένην αὐτῷ σωθήσεσθαι, πρὸς ταύτην τὴν παρθένον καταφυγεῖν· καί μοι δοκεῖ πρὸς τὴν ἀπόβασιν ὁρῶντι, οὐκ ἀθεεὶ ταῦτα οἰκοδομηθῆναι· ἀλλ' ὥστε καὶ τοὺς Ἀθανασίου ἐπιτηδείους μὴ ἔχειν πράγματα, εἴ τις αὐτοὺς πολυπραγμονεῖν περὶ αὐτοῦ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ὀμνύναι ἐβιάσατο· καὶ αὐτὸν διαλαθεῖν παρὰ ταύτῃ κρυπτόμενον, ἣ τῷ μὲν κάλλει, οὐ συνεχώρει ὑπονοεῖσθαι ἐνθάδε διάγειν τὸν ἱερέα· δι' ἀνδρείαν δὲ αὐτὸν ὑπεδέξατο, καὶ διὰ φρόνησιν ἀπέσωσεν· ἐπὶ τοσοῦτον πιστοτάτη φύλαξ καὶ διάκονος σπουδαία γενομένη, ὡς πόδας αὐτοῦ νίπτειν, καὶ τὰ περὶ τροφὴν, καὶ τ' ἄλλα πάντα, καὶ ὅσα φύσις ὑπομένειν βιάζεται ἐν ταῖς κατεπειγούσαις χρείαις, μόνον αὐτὴν διακονεῖσθαι· προσέτι δὲ καὶ βίβλους ὧν ἐδεῖτο, παρ' ἄλλων κομίζειν, (b) καὶ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ τούτων γενομένων, μηδένα τῶν κατοικούντων τὴν Ἀλεξανδρέων πόλιν μαθεῖν.

A natus frustra fuisset, sicuti supra retulimus; fuga elapsus Athanasius, ad hoc usque tempus Alexandriæ delituit apud quandam virginem consecratam. Quam quidem formæ venustate reliquas mulieres adeo superasse accepimus, ut spectantibus quidem instar esset miraculi; viris autem modestiam, & castitatem profitentibus, fugienda esse videretur, ne ex sinistra suspicione aliquod ipsis probrum aspergeret. Erat enim in ipso ætatis flore gravis admodum, & modesta: quæ res, etiamsi naturæ adjumentum desit, admirabili venustate corpus exornare solent. Re vera enim, non ut quibusdam videtur, qualia sunt corpora, tales etiam sunt ani- B mi. Sed ex animi institutis forma corporis exprimitur: & unusquisque cujusmodi studiis deditus est, hujusmodi etiam apparet eo tempore, quo in studiis illis versatur. Et huic quidem sententiæ, si quis exacte rem expenderit, nemo, ut opinor, contradicet. Cæterum ajunt, Athanasium impulsum divina visione, quæ ipsum hac ratione servatum iri monuerat, ad eam virginem confugisse. Ac mihi quidem in rei totius exitum intuenti, hæc non absque Dei nutu videntur esse disposita: sed ut propinqui Athanasii nullam sustinerent molestiam, si quis eos scrutari, & curiose de illo inquirere voluisset, aut jurare etiam compulisset: C & ut ipse occultus latitaret apud eam virginem, quæ ob formæ quidem venustatem non sinebat, ut quis sacerdotem illic degere suspicaretur; præ animi autem fortitudine eum excepit, & prudentia sua servavit. Usque adeo fida custos, & sedula ejus ministra, ut & pedes ei lavaret, & res ad victum necessarias, ac reliqua omnia, quæcumque naturæ necessitas exigit, ubi opus esset, sola per se ministraret: libros præterea, quibus ille indigebat, ab aliis commodatos afferret: & longissimi temporis spatio, quo hæc gerebantur, nemo tamen ex Alexandrinis civibus rem cognosceret.

(a) ἣ μὴ δὲ τῆς φύσεως συλλαμβανούσης. Scribendum puto ἃ μηδὲ τῆς φύσεως συλλ. Vult enim dicere Sozomenus, florem ætatis, ac modestiam, atque gravitatem puellis decorem, ac venustatem addere. Quæ sequitur autem sententia, non tales esse animos, qualia sunt corpora, sed ex animi institutis, ac moribus formam corporum exprimi, meo quidem judicio puerilis est, nec gravitati scriptoris Ecclesiasticæ Historiæ convenit. Miror tamen, eam adeo placuisse Nicephoro, ut illam historiæ suæ inseruerit. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, ut videre est in capite 6. lib. 10.

(b) καὶ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ. Quicumque hujus capitis titulum composuit, sive Nicephorus Callistus, sive quis D alius, Athanasium septem annis apud sacram Virginem latitasse scribit. Sed si rem ad exactos calculos revocare voluerimus, sex tantum, eosque non integros annos eum latuisse reperiemus: ab octavo scilicet Consulatu Constantii ad Consulatum Tauri, & Florentii, quo anno mortuus est Constantius. Ceterum Athanasium apud istam sacram Virginem tandiu latuisse, vix credibile est. Assentior potius Gregorio Nazianzeno, qui in Oratione 21. ait, Athanasium post ingressum, & ordinationem Georgii recepisse se in Ægypti monasteria, ibique latuisse usque ad principatum Juliani. Sozomeni tamen Narrationem confirmat Palladius in Lausiaca cap. 135.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τῆς ἀναιρέσεως, καὶ τοῦ θριάμβου Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρείας, διὰ τὰ ἐν τῷ Μιθρείῳ συμβάντα· καὶ οἷα ἔγραψεν Ἰουλιανὸς περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως.

CAPUT VII.

De cæde, & tractione Georgii Alexandrini Episcopi ob ea, quæ in templo Mitræ acciderant: & quid ea de re scripserit Julianus.

E

Ὁ Μὲν οὖν Ἀθανάσιος ὧδε διασωθεὶς, καὶ ἀπροσδοκήτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ φανεὶς, οὐδ' ὅθεν προῆλθεν ἐγινώσκετο· περιχαρὴς δὲ γενόμενος ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαὸς, τὰς Ἐκκλησίας αὐτῷ παρέδωκεν· ἐκβληθέντες δὲ οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ἐν ἰδιωτῶν οἰκίαις καθ' ἑαυτοὺς ἐκκλησίαζον, Λούκιον ἀντὶ Γεωργίου, τῆς αὐτῶν αἱρέσεως Ἐπίσκοπον προβαλλόμενοι· Γεώργιος δὲ ἔτυχεν ἤδη ἀναιρεθείς· ἅμα γὰρ δημοσίᾳ δῆλον ἐποίησαν οἱ ἄρχοντες τελευτηκέναι Κωνστάντιον,

ET Athanasius quidem hoc modo servatus, ac præter omnium expectationem in Ecclesia conspectus, undenam prodiisset, ignorabatur. Populus autem Alexandrinus ingenti gaudio exultans, Ecclesias ei tradidit. Ariani igitur Ecclesiis pulsi, in privatis ædibus conventus suos separatim egerunt, cum Lucium quemdam, Georgii loco, Episcopum sectæ suæ constituissent. Jam enim Georgius interemtus fuerat. Nam simul atque Magistratus palam fecissent, Constantium quidem mortuum, Julianum vero ad Impe-

SÆC. IV. Imperium evectum eſſe, Alexandrinorum Gentilium vulgus ſeditionem commovit. Clamanteſque univerſi, & conviciis eum inceſſentes, impetum in eum fecerunt, velut jamjam interfecturi. Verum impetu ſtatim repreſſo, tum quidem eum in vincula conjecerunt. Paulo poſt vero, prima luce ad carcerem decurrentes, eum trucidant: & camelo impoſitum, cum per totum diem contumeliis affeciſſent, tandem ſub veſperum incendio conſumſerunt. Nec ignoro, Arianos quidem affirmare, Georgium iſta paſſum eſſe ab Athanaſii fautoribus. Ego vero hoc facinus Gentilium fuiſſe potius exiſtimo: conſiderans videlicet, eos plures, & graviores odii cauſas in illum habuiſſe, præcipue ob contumelias templis, ac ſimulacris illatas, & ob ſacrificia, ac patrios ritus prohibitos. Sed & auctoritas, qua pollebat in Imperatoris palatio, odium civium in illum auxerat: atque, ut ſolet vulgus animo affectum eſſe erga potentiores, eum intolerabilem ſibi exiſtimabant. Acciderat præterea quidpiam in loco, quem Alexandrini Mithrium vocant. Hunc enim locum, cum jam pridem deſertus eſſet, Alexandrinorum Eccleſiæ Conſtantius donaverat. Sed cum Georgius ad exſtruendam illic Eccleſiam eum repurgaret, adytum quoddam apparuit: in quo ſimulacra neſcio quæ, & inſtrumenta reperta ſunt, eorum, qui tunc temporis ſacra tradebant, & accipiebant. Ea vero ridicula admodum, ac peregrina ſpectantibus ſunt viſa. Quæ Chriſtiani publice proponentes, traducere cœperunt, irridendo Paganos. At illi numero quamplurimi, in unum congregati, in Chriſtianos irruunt; pars gladiis, & lapidibus; pars obvio quoque telo armati. Multiſque interfectis; quibuſdam etiam ad religionis noſtræ contumeliam cruci ſuffixis, plurimos vulneratos reliquerunt. Hanc ob cauſam Chriſtiani quidem opus, quod inchoaverant, imperfectum dimiſere: Gentiles vero, Juliano Imperium ineunte, Georgium trucidarunt. Idque ita ſe habere, ipſe Imperator teſtatur. Qui profecto nunquam id confeſſus eſſet, niſi veritas ipſa eum adegiſſet. Maluiſſet enim, ut opinor, Chriſtianos, aut quoſcumque alios Georgii interfectores eſſe, quam Paganos. Sed tamen veritatem rei non celavit. Et in epiſtola quidem, quam ad Alexandrinos ea de re ſcripſit, viſus eſt graviter ſuccenſere. Verum literis duntaxat eos objurgavit. Pœnam vero remiſit in gratiam, ut ipſe ait, Serapidis Præſidis eorum urbis, & Alexandrini conditoris, & Juliani avunculi ſui, qui antea Præfectus fuerat Ægypti, atque Alexandriæ: vir Gentilium ſuperſtitioni ſupra modum addictus, & qui Chriſtianos graviſſimo odio proſequebatur: adeo ut quantum quidem in ipſo erat, contra Imperatoris ſententiam perſecutio Chriſtianorum ad cædem uſque proceſſerit.

Socr. lib. 3. cap. 2.

Socr. lib. 3. cap. 3.

Julianus Juliani Imper. avunculus.

A ςάντιον, αὐτοκράτορα δὲ Ἰουλιανὸν εἶναι, ἐστασίασε τὸ ἑλληνικὸν πλῆθος τῶν Ἀλεξανδρέων· κεκραγότες τε καὶ λοιδορούμενοι ὥρμησαν ἐπ' αὐτὸν, ὡς παραχρῆμα ἀναιρήσοντες· ἀνακοπέντες δὲ τῆς παραυτίκα ὁρμῆς, τότε μὲν αὐτὸν ἐν δεσμοῖς εἶχον· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καταδραμόντες ἕωθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀναιροῦσιν αὐτόν· καὶ καμήλῳ ἐπιθέντες, διημερεύσαντές τε ἐν ταῖς κατ' αὐτοῦ ὕβρεσι, περὶ δείλην, ὀψίαν πυρὶ παρέδωκαν· οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, τάδε λέγουσι παθεῖν τὸν Γεώργιον πρὸς τῶν τοῦ Ἀθανασίου σπουδαστῶν· ἐγὼ δὲ τῶν ἑλληνιστῶν ἡγοῦμαι μᾶλλον εἶναι τὸ δρᾶμα·
B λογιζόμενος ὡς μείζους οὗτοι καὶ πλείους ἀφορμὰς μίσους πρὸς αὐτὸν εἶχον, καὶ μάλιστα τὴν περὶ τὰ ξόανα καὶ τοὺς ναοὺς ὕβριν, (a) καὶ τὴν τῶν θυσιῶν καὶ πατρίων κώλυσιν· ἐπέτεινε δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, καὶ ἡ ἐν τοῖς Βασιλείοις δύναμις· καὶ οἷα φιλεῖ δῆμος πρὸς τοὺς ἐν δυνάμει πάσχειν, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγοῦντο· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιόνδε τότε συνέβη περὶ τὸ καλούμενον παρ' αὐτοῖς Μίθριον· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον ἔρημον πάλαι γενόμενον, ἐδωρήσατο Κωνστάντιος τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ· Γεωργίου δὲ (b) εἰς ἐπισκοπὴν ἐκκλησίας οἴκου ἀνακαθαίροντος, ἄδυτον ἀνε-
C φάνη· ἐν ᾧ ξόανα μὲν ἴσως καὶ ὄργανα τινὰ εὑρέθη τῶν ἐνθάδε τότε μυούντων ἢ τελουμένων, ἃ τοῖς ὁρῶσι γέλοιά τε καὶ ξένα ἐδόκει· δημοσίᾳ δὲ ταῦτα προθέντες οἱ Χριστιανοὶ, ἐπόμπευον ἐπιτωθάζοντες τοῖς ἑλληνισταῖς· οἱ δὲ, πλῆθος εἰς ταυτὸ συλλεγέντες, ἐπῆλθον τοῖς Χριστιανοῖς· οἱ μὲν ξίφεσιν ἢ λίθοις· οἱ δὲ ἑτέρῳ τῷ ὡς ἔτυχεν ὁπλισάμενοι· καὶ πολλοὺς ἀνελόντες, τοὺς δὲ καὶ σταυρώσαντες ἐφ' ὕβρει τῆς θρησκείας, τραυματίας τοὺς πλείστους κατέστησαν· ἐκ δὲ τούτου, Χριστιανοὶ μὲν τὸ ἀρχθὲν ἔργον, ἀτελὲς ἐγκατέλιπον· οἱ δὲ ἑλληνισταὶ, ἐπιλαβούσης τῆς Ἰουλιανοῦ βασιλείας, τὸν Γεώργιον ἀνεῖλον· μαρτυρεῖ δὲ καὶ Βασιλεὺς αὐ-
D τὸς τοῦθ' οὕτως ἔχειν· ὅπερ οὐκ ἂν ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐβιάσθη· ἤθελε γὰρ. οἶμαι, (c) Χριστιανοὺς οἱουσδήποτε, ἢ ἕλληνας εἶναι τοὺς Γεωργίου φονέας· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπεκρύψατο· φαίνεται γοῦν ἐν τῇ περὶ τούτου πρὸς Ἀλεξανδρέας ἐπιστολῇ δόξας χαλεπαίνειν· μέχρι δὲ γραμμάτων μόνον ἐμέμψατο, καὶ τὴν τιμωρίαν συνεχώρησεν· αἰδοῖ φησὶ τῇ πρὸς Σάραπιν τὸν αὐτῶν πολιοῦχον, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν, καὶ Ἰουλιανὸν τὸν αὐτοῦ θεῖον, ὃς πρὸ τούτου Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτῆς ἦρξεν· ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα ἑλληνισμῷ χαίρων, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ὑπερφυῶς μισῶν, ὡς τό γε
E κατ' αὐτὸν, ὑπεναντίον τῆς τοῦ κρατοῦντος γνώμης, καὶ μέχρις αἵματος κακῶς παθεῖν τοὺς Χριστιανούς.

(a) καὶ τὴν τῶν ὁσίων. Aſſentior Chriſtophorſono, & Savilio, qui θυσιῶν emendarunt, licet reclamantibus libris. Certe orationis ſeries aliter ſcribi non patitur. Nicephorus tamen ὁσιῶν legit, & bonorum publicationem a Sozomeno intelligi exiſtimavit. Sic enim hunc Sozomeni locum expreſſit, κωλύοντι ἐκείνων τὰ πάτρια, κατασπῶντι τε τοὺς ἐκείνων νεὼς, καὶ τὰς οὐσίας δημεύοντι. Verum hæc Nicephori conjectura prorſus abſurda eſſe mihi videtur.

(b) εἰς ἐπισκοπὴν ἐκκλησίας οἴκου. Amplector emendationem Chriſtophorſoni, & Savilii, qui ἐπισκευὴν legunt pro ἐπισκοπὴν, atque ita legiſſe videtur Nicephorus.

(c) Χριστιανοὺς οἵους δήποτε. Hunc locum aliter ſcribendum putavit Nicephorus. Sic enim habet in cap. 6. lib. 10. καὶ γὰρ ᾑρεῖτο Χριστιανοὺς εἶναι τοὺς Γεωργίου φονέας, ἤπερ οἵους δή ποτε. Langus tamen Interpres Nicephori, ſcripturam Codicum noſtrorum ſequi maluit. Sic enim vertit: *Chriſtianos certe, qualeſcunque illos tandem, Georgianæ cædis, quam Græcos authores fuiſſe maluiſſet*. Ubi vox illa, *qualeſcunque*, deſignat tam hæreticos, quam orthodoxos. Poſſet etiam hic locus aliter emendari, inſerta particula hoc modo: Χριστιανοὺς ἢ οἵους δή ποτε, &c. id eſt *Chriſtianos, aut qualeſcunque alios*; Judæos ſcilicet, aut Manichæos.

CA- KE-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ Θεοδώρου τοῦ σκευοφύλακος Ἀντιοχείας· καὶ ὡς τῶν σκευῶν χάριν Ἰουλιανὸς ὁ θεῖος τοῦ παραβάτου σκωληκόβρωτος ἐγένετο.

ΛΕγεται γοῦν σπουδάζοντος αὐτοῦ τότε ἀφελέσθαι, καὶ εἰς τοὺς Βασιλέως μεταθέσθαι θησαυροὺς, πλεῖστα ὄντα καὶ τιμιώτατα τὰ ἀναθήματα τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς εὐκτηρίους τόπους ἀποκλεῖσαι, φυγεῖν μὲν πάντας τοὺς κληρικούς· μόνον δὲ Θεόδωρον τὸν Πρεσβύτερον, μὴ ὑποχωρῆσαι τῆς πόλεως· ὃν ὡς φύλακα τῶν κειμηλίων, τὴν τούτων γνῶσιν καταμηνῦσαι δυνάμενον, συλλαβὼν, δεινῶς ᾐκίσατο· καὶ τὸ τελευταῖον ἀναιρεθῆναι ξίφει προσέταξε, παρὰ πᾶσαν βάσανον ἀνδρείως ἀποκρινάμενον, καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τοῦ δόγματος ὁμολογίαις ηὐδοκιμηκότα· ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ σκεύη ἐληΐσατο, περιστρέψας αὐτὰ κατὰ τοῦ ἐδάφους, ἐπετώθασε· καὶ βλασφημήσας ὅσα γε ἠβούλετο τὸν Χριστὸν, ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν, καὶ τὴν ὕβριν ἐπηύξησεν· αὐτίκα δὲ τὸ αἰδοῖον καὶ τοὺς ἀμφὶ τοῦτο ἀναγκαίους πόρους διεφθάρη· κατασαπεῖσαί τε αἱ τῇδε σάρκες, εἰς σκώληκας μετέβαλον· καὶ τὸ πάθος ἐκράτει τῆς τῶν ἰατρῶν τέχνης· καὶ μέντοι τῇ πρὸς Βασιλέα αἰδοῖ καὶ δέει, διὰ παντοδαπῶν φαρμάκων πείρας ἐληλύθεισαν· (a) πολυτίμους τε καὶ πλείονας ὄρνεις θύοντες, (b) τὰ τούτων λίπη τὰ διεφθορότα μόρια ἐπέπλαττον, καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐξεκαλοῦντο τοὺς σκώληκας· ἀλλ' οὐδὲν ἤνυον· ἐν βάθει γὰρ κατακρυπτόμενοι, πρὸς τὰς ζώσας σάρκας εἷρπον, καὶ ἕως ὅτου αὐτὸν ἀνεῖλον, οὐ διέλιπον κείροντες· ἐδόκει δὲ κατὰ θεομηνίαν τοιαύτῃ χρήσασθαι συμφορᾷ· καθότι καὶ (c) ὁ τῶν βασιλικῶν ταμιείων φύλαξ, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις ἄρχειν ἐπιτετραμμένων, νεανιευσάμενοι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, παραδόξως καὶ ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέλυσαν, ὡς ὑπὸ θείας ὀργῆς καταδικασθέντες.

CAPUT VIII.

De Theodoro sacrorum vasorum custode Antiochensis Ecclesiæ: & quomodo Julianus avunculus Juliani Apostatæ, ob sacra vasa violata, a vermibus corrosus est.

QUi cum tunc temporis Antiochensis Ecclesiæ donaria, quæ plurima erant, ac pretiosissima, ademisset, & in Imperatoris ærarium transferri curasset, sacrasque ædes occludi jussisset, omnes statim clerici aufugisse dicuntur. Solus Theodorus Presbyter remansit in civitate. Quem ille utpote sacrorum vasorum custodem, qui eorum notitiam tradere valeret, comprehensum gravissime cruciavit. Quumque inter tormenta forti animo respondisset, & in Christianæ fidei confessione enituisset, ad extremum gladio eum obtruncari jussit. Postquam vero sacra vasa diripuisset, projectis illis in solum, cœpit illudere, & impia adversus Christum pro animi sui libidine locutus, sedit super illa, & contumeliam exaggeravit. Quo facto, statim ejus genitalia, & circum posita ad meatus necessarios loca, corrupta sunt: & caro illarum partium computrescens, in vermes ebulliit. Morbus denique omni medicorum arte superior fuit; tametsi præ Imperatoris reverentia, ac metu, omnia medicamentorum genera experti essent, & pretiosis, ac pinguibus avibus immolatis, adipem earum putrefactis corporis partibus imposuissent, & vermes ad superficiem cutis elicuissent. Nihil tamen proficere valuerunt. Nam vermes in profundo abditi, ad integras adhuc carnes proserpebant: nec a depascendo cessarunt, priusquam ipsum necassent. Hanc porro calamitatem invectam ei fuisse divinitus, cuncti existimarunt. Nam & Comes largitionum sacrarum, & alii quidam summis in palatio dignitatibus præditi, cum petulanter illusissent Ecclesiæ, insperato, ac miserabili exitu perierunt, tanquam indignantis Dei sententia condemnati.

(a) *πολυτίμους τε καὶ πλείονας ὄρνεις*. Non dubito, quin scribendum sit, καὶ *πίονας ὄρνεις*, id est *pingues aviculas*, quemadmodum in versione mea expressi. Conjecturam meam confirmat Epiphanius Scholasticus, qui hunc Sozomeni locum ita vertit: *Conficiebantur enim omnimoda, pretiosaque medicamina ex pinguibus volatilibus, ut eorum pinguedine corrupta, & putria membra linirentur*. Idem etiam confirmat Chrysostomus in oratione contra Gentiles.

(b) *τὰ τούτων λίπη*. Epiphanius Scholasticus legisse videtur, *τῷ τούτων λίπει τὰ διεφθαρμένα μόρια ἐπέπλαττον*, ut ex versione ejus apparet. Posset etiam scribi *τὰ τούτων λίπη ἐπὶ τὰ διεφθαρμένα*, &c. quemadmodum Savilius ad oram sui codicis adnotavit. In codice Fuketiano pro *διεφθαρμένα* scriptum est *διεφθορότα*. Ceterum de morte hujus Juliani vide Theodoritum in lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ, & Joannem Chrysostomum in oratione secunda contra Gentiles de sancto Babyla, ubi de hujus Comitis fœda morte quædam narrat satis recondita. Sed corrigendum est obiter sancti Patris *μνημονικὸν σφάλμα*, qui de Juliani Comitis morte ita loquitur, quasi ante translationem Reliquiarum sancti Babylæ ea mors contigisset; cum tamen anno post illam translationem acciderit, Juliano scilicet quartum, & Salustio Coss. ut constat tum ex Ammiano Marcellino in lib. 23. initio, tum ex Theodorito in lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ. Nam Ammianus Marcellinus mortem Felicis, ac Juliani refert statim post Consulatum Juliani, & Salustii, id est anno Christi 363. Theodoritus vero illorum obitum refert post Reliquiarum sancti Babylæ translationem. Quare emendandi sunt Annales Baronii, qui Chrysostomum *ἀβασανίστως* sequutus, id retulit anno Christi 362.

(c) *ὁ τῶν βασιλικῶν ταμιείων προεστώς*. Felicem intelligit Comitem sacrarum largitionum, vel Helpidium Comitem rerum privatarum: de quorum fœdissimo exitu scribit Theodoritus in lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ. Vide, si placet, quæ olim notavi ad librum 23. Ammiani Marcellini non procul ab initio: ex quo discimus, Felicem Comitem sacrarum largitionum paulo ante Julianum Comitem Orientis obiisse.

A

CAPUT IX.

De Martyrio Sanctorum Eusebii, Nestabi, & Zenonis in civitate Gaza.

SEd quoniam ad hunc sermonem devenimus, & Georgii, ac Theodori cædem jam commemoravimus, opportunum nunc videtur, ut Eusebii, Nestabi, & Zenonis fratrum mentionem faciamus. Quos populus Gazæorum odio prosequens, tunc temporis domi abditos comprehendit. Ac primum quidem in carcerem eos conjecit, & flagris verberavit. Deinde omnes in theatrum convenientes, adversus eos vociferati sunt, quod templa ipsorum violassent, & superiorum temporum opportunitate ad eversionem, & contumeliam Græcanicæ religionis abusi essent. Dumque ita vociferantur, & in cædem illorum sese mutuo incitant, furorem animis conceperunt. Atque, ut vulgus seditiosum solet, semetipsos cohortati, ad carcerem properarunt: eosque inde eductos, crudelissimo mortis genere interfecerunt; nunc pronos, nunc supinos trahentes, & pavimento allidentes: & pro arbitrio alii lapidibus, alii fustibus, & cujusque modi telis, quæ ad manum essent, eos cædentes. Audivi etiam, mulieres relicta tela ex domo progressas radiis illos pupugisse: & cocos, qui in foro erant, partim ollas aqua ferventi bullientes, focis abreptas, eis superfudisse; partim verubus eos transfixisse. Postquam eos dilacerassent, & capita eorum ita confregissent, ut cerebrum humi efflueret, eos extra civitatem traxerunt, ad locum, quo jumentorum cadavera projici solebant. Ibi accenso rogo, corpora eorum concremarunt: & quæ supererant ossa, quæ scilicet ignis minime absumserat, camelorum, asinorumque ossibus illic temere disjectis permiscuerunt, ne facile reperiri possent. Sed tamen non latuerunt diu. Etenim mulier quædam Christiana, non illa quidem oriunda ex urbe Gaza, sed quæ illic domicilium fixerat, Deo jubente, noctu ea collegit, & in ollam conjecta, Zenoni eorum consobrino custodienda tradidit. Sic enim Deus in somnis præceperat, & locum, ubi vir iste degeret, mulieri indicaverat. Erat enim ignotus mulieri, & ob recens excitatam persecutionem occultus latebat. Parum siquidem abfuerat, quin & ipse comprehensus a Gazæis occideretur. Sed dum populus consobrinorum ejus cædibus intentus esset, ipse opportunitatem nactus, Anthedonem aufugit, urbem maritimam, viginti circiter stadiis Gaza distantem: quæ quidem eo tempore superstitioni Gentilium perinde addicta, & simulacrorum cultui supra modum dedita erat. Ibi cum indicio quorumdam Christianus esse proditus fuisset, tergo virgis graviter cæsus est ab Anthedoniis, & urbe ejectus. Cumque ad Gazæorum navale se contulisset, illic abditus delitescebat. Ibi mulier ei occurrens reliquias tradidit. Eas ille domi abditas aliquamdiu servavit. Postea vero Episcopatum illius Ecclesiæ sortitus: id autem contigit prin-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τοῦ Μαρτυρίου τῶν ἁγίων, Εὐσεβίου, Νεστάβου, καὶ Ζήνωνος, ἐν Γάζῃ τῇ πόλει.

ἘΠεὶ δὲ εἰς τοῦτο προήχθην λόγου, καὶ τὴν (a) Γεωργίου καὶ Θεοδώρου ἀναίρεσιν διεξῆλθον, καιρὸν ἔχειν δοκῶ ποιήσασθαι μνήμην Εὐσεβίου, καὶ Νεστάβου, καὶ Ζήνωνος τῶν ἀδελφῶν· οὓς κατὰ τοῦτο μισῶν ὁ τῶν Γαζαίων δῆμος, οἴκοι κρυπτομένους συνελάβοντο, καὶ δεσμωτηρίῳ τὰ πρῶτα παρέδωσαν, καὶ ἐμαστίγωσαν· ἔπειτα συνελθόντες εἰς θέατρον, πλεῖστα αὐτῶν κατεβόησαν, ὡς κακουργησάντων τὰ ἱερά, B καὶ ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ὕβρει τοῦ ἑλληνισμοῦ, τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἀποχρησαμένων· ἐν δὲ τὸ κεκραγέναι, καὶ παροτρύνειν ἀλλήλους εἰς τὸν κατ' αὐτῶν φόνον, ἐνεπλήσθησαν θυμοῦ· καὶ παρακελευσάμενοι ἑαυτοῖς, οἷά γε δῆμος στασιάζων εἴωθε, κατέδραμον εἰς τὸ δεσμωτήριον· καὶ ἐξαγαγόντες αὐτοὺς, ὠμότατα διεχρήσαντο· πῆ μὲν πρηνεῖς, πῆ δὲ ὑπτίους ἕλκοντες, καὶ τῷ ἐδάφει προσρηγνύντες· καὶ εἰ ἔτυχον παίοντες, οἱ μὲν λίθοις· οἱ δὲ ξύλοις· ἄλλοι δὲ ἄλλοις τισὶ τοῖς ἐπιτυχοῦσιν· ἐπυθόμην δ' αὖ ὡς καὶ γυναῖκες ἐκ τῶν ἱστῶν ἐξελθοῦσαι, ταῖς κερκίσιν αὐτοὺς κατεκέντουν· καὶ τῶν ἐπ' ἀγορᾶς μαγείρων, οἱ μὲν, ὕδατι θερμῷ καχλάζοντας τοὺς λέβητας C ἐξαρπάζοντες τῶν χυτροπόδων, κατέχεον· οἱ δὲ, τοῖς ὀβελίσκοις διέπειρον· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς διεσπάραξαν, καὶ τὰς κεφαλὰς ἔθλασαν, ὡς καὶ τὸν ἐγκέφαλον χαμαὶ ῥεῖν, ἤγαγον πρὸ τοῦ ἄστεος, ᾗ τὰ ἀποθνήσκοντα τῶν ἀλόγων ζώων ῥίπτειν εἰώθεσαν· καὶ πῦρ ἀνάψαντες, ἔκαυσαν αὐτῶν τὰ σώματα· καὶ τὰ περιλειφθέντα τῶν ὀστέων, ὅσα μὴ τὸ πῦρ ἐδαπάνησε, τοῖς ἐρριμμένοις αὐτόθι καμήλων τε καὶ ὄνων ὀστέοις ἀνέμιξαν. ὥστε μὴ ῥᾳδίαν αὐτῶν εἶναι τὴν εὕρεσιν· ἔλαθέ γε μὴν οὐκ ἐπὶ πολύ· γυνὴ γάρ τις Χριστιανὴ, οὐκ ἀπὸ Γάζης οὖσα, ἀλλ' ἐνθάδε τὴν οἴκησιν ἔχουσα, D κατὰ θείαν σύνταξιν ἀνελέξατο ταῦτα νύκτωρ. καὶ ἐμβαλοῦσα χύτρᾳ, Ζήνωνι τῷ αὐτῶν ἀνεψιῷ φυλάττειν ἔδωκεν· ὧδε γὰρ ἐν τοῖς ὀνείροις ἔχρησεν ὁ Θεὸς, καὶ τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ κατεμήνυσεν, ᾗ διάγοι. πρὶν ἰδεῖν ἐπέδειξε, καθότε ἄγνωστος ἦν αὐτῇ, καὶ προσφάτως τοῦ διωγμοῦ κεκινημένου, ἐκρύπτετο. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τότε μικροῦ συλληφθεὶς παρὰ τῶν Γαζαίων, ἀνῃρέθη· ἀσχολουμένου δὲ τοῦ πλήθους περὶ τὸν φόνον τῶν αὐτοῦ ἀνεψιῶν, καιρὸν εὑρὼν ἔφυγεν εἰς Ἀνθηδόνα πόλιν ἐπὶ θάλασσαν, ἀφεστῶσαν Γάζης ὡς εἰς σταδίους εἴκοσι, παραπλησίως δὲ τηνικαῦτα τῷ ἑλληνισμῷ χαίρουσαν, καὶ περὶ τὴν E θεραπείαν τῶν ξοάνων ἐπτοημένην· καταμηνυθεὶς δὲ ἐνταῦθα ὡς Χριστιανὸς, δεινῶς κατὰ νώτου ῥάβδοις ἐμαστιγώθη παρὰ τῶν Ἀνθηδονίων, καὶ τῆς πόλεως ἐξηλάθη· καὶ εἰς τὸ τῶν Γαζαίων ἐπίνειον ἐλθὼν, ἔλαθεν ἐκεῖσε κρυπτόμενος· ἔνθα δὴ περιτυχὸν αὐτῷ τὸ γύναιον, λείψανα δέδωκεν· ὁ δὲ, τέως μὲν οἴκοι ταῦτα ἐφύλαττεν· ἐπεὶ δὲ τὴν αὐτόθι Ἐκκλησίαν ἔλαχεν ἐπισκοπεῖν, συνέβη δὲ τοῦτο ἐπὶ

τῆς

(a) Γεωργίου καὶ Θεοδώρου. In codice Fuketiano tam hic, quam in superiori capite Theodorus dicitur hic Presbyter, quem Julianus Comes Orientis interfici jussit ob fidem Christi. Theodoritus tamen vocatur ab Epiphanio Scholastico in lib. 6. Historiæ tripertitæ, & a Nicephoro in lib. 10.

(b) ἐν

SÆC. IV.

τῆς Θεοδοσίου βασιλείας, ἐκκλησίαν ἐδείματο οἶκον πρὸ τοῦ ἄστεος, καὶ θυσιαστήριον (b) ἐν αὐτῷ ἐπήξατο, καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν μαρτύρων ἀπέθετο, πλησίον Νέστορος τοῦ ὁμολογητοῦ. ὃς τῷ βίῳ περιοῦσι τοῖς αὐτοῦ ἀνεψιοῖς συνῆν. καὶ συλληφθεὶς ἅμα αὐτοῖς παρὰ τοῦ δήμου, δεσμῶν καὶ μαστίγων ἐκοινώνησεν· ἐν δὲ τῷ ἕλκεσθαι, καλὸν ἔχοντα τὸ σῶμα ἰδόντες οἱ ἕλκοντες, ἠλέησαν· καὶ πρὸ τῶν πυλῶν, ἔτι μὲν ἐμπνέοντα, ἀποθανεῖν δὲ προσδοκώμενον ἔρριψαν· ἀνελόμενοι δέ τινες, πρὸς Ζήνωνα διεκόμισαν· παρ' ᾧ τὰ ἕλκη καὶ τὰς πληγὰς ἔτι θεραπευόμενος, ἐτελεύτησε· Γαζαῖοι δὲ τὸ μέγεθος ἀναλογιζόμενοι τοῦ οἰκείου τολμήματος, περιδεεῖς ἦσαν, μὴ οὐκ ἀνέξεται ὁ Βασιλεὺς ἀτιμωρήτους σφᾶς καταλιπεῖν· ἤδε γὰρ καὶ φήμη τις διεφοίτα, ὡς χαλεπῶς φέρει, καὶ ἀποδεκατοῦν τὸ πλῆθος σπουδάζει· ἦν δὲ ταῦτα ψεῦδος, καὶ θρύλλος μόνον, ὡς εἰκὸς, δημώδης, ὑπὸ τῆς δειλίας τοῦ συνειδέναι ἃ πεπράχασιν ἐν τοῖς πολλοῖς περιφερόμενος· ἐπειδὴ οὐδὲ τοῦτο δὴ τὸ πρὸς Ἀλεξανδρέας γεγονὸς ἐπὶ Γεωργίου, οὐδὲ ἐν γράμμασιν ἐμέμψατο τοῖς Γαζαίοις· ἀλλὰ καὶ τὸν ἡγούμενον τότε τοῦ ἔθνους, τὴν ἀρχὴν ἀφείλετο, καὶ ἐν ὑπονοίᾳ εἶχε· καὶ ἀγώγιμον ποιήσας, καὶ τὸ μὴ θανάτου καταψηφίσασθαι, φιλανθρωπίαν ἐλογίσατο· ἐπῃτιᾶτο δὲ αὐτὸν, καθότι τινὰς τῶν Γαζαίων, οἳ τῆς στάσεως καὶ τῶν φόνων ἄρξαι ἐλέγοντο, συλλαβόμενος ἐν δεσμοῖς εἶχεν, ὡς κατὰ νόμους εὐθύνας ὑφέξοντας· τί γὰρ, φησὶν, ἔδει αὐτοὺς ἀπάγεσθαι, εἰ Γαλιλαίους ὀλίγους ἀνθ' ὧν πολλὰ εἰς αὐτοὺς, καὶ τοὺς Θεοὺς ἠδίκησαν, ἠμύναντο; καὶ τὰ μὲν ὧδε λέγεται.

A principatu Theodosii: basilicam extra urbem ædificavit, & altare sublime erexit, & Martyrum reliquias deposuit juxta Nestorem confessorem, qui cum consobrinis suis, dum viverent, familiariter versatus, & una cum illis a populo comprehensus, vincula, ac flagella simul cum iis pertulerat. Sed inter trahendum ii, qui eum raptabant, conspecta illius pulcritudine, Juvenem miserati sunt: & extra urbis portas projecerunt, adhuc quidem spirantem, sed qui brevi moriturus sperabatur. Inde quidam eum tollentes, ad Zenonem deportarunt: apud quem, dum ulceribus ejus, ac plagis medicina adhiberetur, animam exhalavit. At B Gazæi gravitatem facinoris sui animo reputantes, metuere cœperunt, ne Imperator ipsos impune abire non sineret. Jam enim rumor sparsus fuerat, indignari illum, & decimum quemque ex plebe necari statuisse. Sed id falsum erat, ac rumor duntaxat popularis ex metu, ut credibile est, & ex eorum, quæ gesserant, conscientia per vulgus dispersus. Siquidem Imperator ne id quidem, quod erga Alexandrinos ob Georgii cædem fecerat, Gazæos per literas reprehendit. Immo Consularem, qui tunc Provinciam illam regebat, exauctoravit, suspectumque habuit: & in judicium adductum clementiæ suæ tribui voluit, quod nequaquam C morte mulctaret. Incusabat autem illum, quod quosdam ex Gazæis, qui seditionis, ac cædis auctores fuisse dicebantur, comprehensos in vincula conjecerat, ut ex legum præscripto judicium subirent. Quid enim, inquit, illos duci necesse erat, qui paucos Galilæos pro multis injuriis, quibus ipsos ac deos ipsorum affecerant, ulti essent? Et hæc quidem ita gesta esse perhibentur.

(b) ἐν αὐτῷ ἐπήξατο. In codice Fuketiano scriptum inveni ἄνωθεν, id est altare sublime ere it, constructa scilicet subtus abside, ut Martyrum reliquias ibi deponeret. Verba autem illa ἐν αὐτῷ infra locanda sunt ante verbum ἀπέθετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

CAPUT X.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος, καὶ τῶν ἐν Ἡλίου πόλει παρθένων, ὑπὸ συῶν αἱρεθεισῶν, καὶ περὶ τοῦ ξένου Μαρτυρίου Μάρκου τοῦ Ἀρεθουσίων Ἐπισκόπου.

D *De sancto Hilarione, & de Virginibus Heliopoli a suibus interemtis. Et de atrocissimo martyrio Marci Arethusiorum Episcopi.*

ΕΝ τούτῳ δὲ καὶ Ἰλαρίων Μοναχὸς (a) ἐπιζητούμενος παρὰ τῶν Γαζαίων, ἔφυγεν εἰς Σικελίαν· ἔνθα δὴ ξύλα συλλέγων ἐκ τῶν ἐρήμων ὀρῶν, καὶ ἐπὶ ὤμων φέρων, ἐν τῇ πόλει διεπώλει. καὶ ὅσον ἀποζῆν, τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν καθημέραν τροφὴν ἐπορίζετο· καταμηνυθεὶς δὲ ὅστις εἴη καὶ οἷος, (b) ὑπὸ δαιμονῶντος ἀνδρὸς τῶν ἐπισήμων, τοῦ δαιμονᾶν αὐτὸν ἀπαλλάξας, ἦλθεν εἰς Δαλματίαν· μέγιστά τε καὶ παράδοξα σὺν θείᾳ δυνάμει κἀνταῦθα κατορθώσας, ὡς καὶ (c) τὴν θά-

PEr idem tempus Hilario quoque Monachus a Gazæis quæsitus, in Siciliam se recepit. Ibi ligna ex desertis montibus colligens, & humeris suis in urbem portans vendebat: eoque pacto, quantum ad vitam sufficit, quotidianum sibi parabat alimentum. Tandem vero quisnam, & qualis esset, indicatus a viro nobili, qui a dæmonio vexabatur; postquam eum immundo spiritu liberasset, trajecit in Dalmatiam. Et cum illic quoque divina virtute maxima miracula E perpetrasset, adeo ut mare ipsum, quod æstu

(a) ἐπιζητούμενος παρὰ τῶν Γαζαίων. Idem scribit Hieronymus in vita Hilarionis, cap. 28. his verbis: *Urbs enim Gaza, postquam profecto de Palæstina Hilarione, Julianus in Imperium successerat, destructo Monasterio ejus, precibus ad Imperatorem datis, & Hilarionis, & Hesychii mortem impetraverat, amboque ut quærerentur, toto orbe scriptum erat.* Sed quod subjungit Sozomenus, Hilarionem hunc fugisse in Siciliam, falsum est, si Hieronymo credimus. Nam Hilarion eo tempore fugit Oasim; ubi anni spatio plus minus mansit, nec nisi post Juliani Imperatoris obitum, Joviano Imperium obtinente, in Siciliam navigavit, ut ibidem docet Hieronymus.

(b) ὑπὸ δαιμονῶντος ἀνδρός. Hieronymus in vita Hilarionis, cap. 31. *Scutarius quidam*, inquit, *cum in basilica B. Petri Romæ torqueretur*, *clamavit in eo immundus spiritus: Ante paucos dies Siciliam ingressus est Hilarion servus Christi, & nemo eum novit, & putat, se esse secretum. Ego vadam, & prodam illum, &c.*

(c) τὴν θάλασσαν ἀρχῇ στῆσαι. De hoc miraculo, quod beatus Hilarion apud Epidaurum perpetravit, videndus est Hieronymus in ejus vita. Id autem factum est Valentiniano, & Valente Coss. anno Christi 365. ut ex Hieronymo colligitur. Scribit enim Hieronymus, hoc miraculum ab Hilarione factum esse eo tempore, quo ingens illa maris inundatio contigit paulo post obitum Juliani. P rro inundatio illa accidit eo anno, quem dixi, ut constat ex Ammiano Marcellino, & ex fastis Idatii.

SÆC. IV. æſtu quodam terris ſuperfundebatur, oratione ſua conſtrinxerit, inde rurſus abſceſſit. Neque enim jucundum illi erat, apud eos morari, qui ipſum laudarent: ſed loca commutando, obſcurus eſſe, & famam, quæ de ipſo vulgabatur, crebris migrationibus ſtudebat abolere. Ad extremum, cum Cyprum prænavigaret, appulit Paphum. Invitatuſque ab eo, qui tunc temporis Cypriorum erat Epiſcopus, ibi degere conſtituit, & juxta locum, qui Charburis dicitur, philoſophatus eſt. Et fuga quidem obſtitit, quominus hic vir Martyrio perfungeretur. Idcirco autem fugit, quia Dei præceptum eſt, ne perſecutores expectemus: ſed ut ſi comprehenſi fuerimus, forti animo ſimus, & perſecutorum violentiam ſuperemus. Porro hæc, quæ ſupra commemoravi, adverſus Chriſtianos facinora, non apud ſolos Gazæos, & Alexandrinos tentata ſunt. Sed qui Heliopolim ad montem Libanum ſitam, & qui Arethuſam Syriæ incolunt, iſtos crudelitate longe ſupergreſſi fuiſſe videntur. Nam illi quidem, quod profecto incredibile eſſet, niſi quidam eorum, qui tunc temporis vixere, id commemoraſſent; ſacratas Deo virgines, quibus inſolens erat a populo conſpici, veſtibus nudatas, in publico ſtare coegerunt, ad commune omnium ſpectaculum, ac ludibrium. Cumque omni contumeliæ genere eas prius affeciſſent, tandem decalvarunt: & medias diſſecantes, ad viſcera earum devoranda porcos provocarunt; cibo illis conſueto ſuperficiem viſcerum ita operientes, ut porci non facile internoſcerent, ſed conſuetum cibum appetentes, neceſſario humanas etiam carnes diſcerperent. Porro Heliopolitæ ad hanc adverſus ſacras virgines crudelitatem proruperunt hanc ob cauſam, ut equidem conjicio, quod interdictum ipſis fuerat, ne juxta morem patrium virgines ſuas obvio cuique ſtuprandas exponerent, priuſquam ſponſis legitimis jungerentur. Etenim Conſtantinus deſtructo apud Heliopolitas Veneris templo primum illic Eccleſiam ædificaverat; & lege lata prohibuerat, ne conſueta ſtupra in poſterum perpetrarent. Arethuſii vero Marcum, qui ipſorum Epiſcopus fuerat, ſenem admodum, nec vita minus, quam canitie venerandum, miſerabili mortis genere interemerunt: cui quidem jam pridem infenſi erant. Nam regnante Conſtantio, in traducendis ad Chriſtianam religionem Gentilibus acriorem ſe oſtenderat, quam eſſe ſolent ii, qui verbis ſuadent: & ſanctiſſimum apud ipſos, ac magnificentiſſimum templum deſtruxerat. Poſtea vero Imperio ad Julianum tranſlato, cernens populum in ſe concitatum; ſimulque Imperatoris edicto condemnatus, ut aut pretium, quanti templum æſtimatum fuiſſet, perſolveret, aut illud reſtauraret: cum neutrum horum a ſe fieri poſſe animadverteret, poſterius autem illud nefas eſſe homini Chriſtiano, nedum ſacerdoti; primum quidem fugam arripuit. Sed

Euſeb. Vit. Conſtant. lib. 3. cap. 56. 59.

Marcus Arethuſius M.

A θάλασσαν εὐχῇ στῆσαι ἐξ ὑπονοστήσεως ἐπικλύσαι τὴν ξηρὰν κατατρέχουσαν, πάλιν ἔνθεν ἀνεχώρησεν· οὐ γὰρ καταθύμιον ἦν αὐτῷ, διατρίβειν παρὰ τοῖς ἐπαινοῦσιν· ἀλλ' ἐν τῷ τοὺς τόπους ἀμείβειν, ἐσπούδασεν ἄδηλος εἶναι, καὶ τὴν κρατοῦσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν διαλύειν ταῖς συχναῖς μετοικήσεσι· τὸ δὴ τελευταῖον παραπλέων τὴν Κύπρον, κατῆρεν εἰς Πάφον· προτραπείς τε παρὰ τοῦ τότε Κυπρίων Ἐπισκόπου, ἠγάπησε τὴν ἐνθάδε διατριβὴν, καὶ (d) περὶ Χάρβυριν, χωρίον οὕτως ἐπονομαζόμενον, ἐφιλοσόφει· τοῦ μὲν οὖν μὴ μαρτυρῆσαι τὸν ἄνδρα τοῦτον, αἴτιον ἡ φυγή· ἔφυγε δὲ, καθότι πρόσταγμά ἐστιν ἱερὸν, μὴ περιμένειν τοὺς διώκοντας· εἰ δὲ λη-
B φθεῖεν διωκόμενοι, ἀνδρείους γενέσθαι, καὶ κρείττους τῆς τῶν διωκόντων ἀνάγκης· οὐ παρὰ μόνοις δὲ Γαζαίοις καὶ Ἀλεξανδρεῦσι τὰ εἰρημένα κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐτολμήθη· φαίνονται δὲ τούτους ὠμότητος ὑπερβολῇ νενικηκότες, οἱ τὴν πρὸς τῷ Λιβάνῳ Ἡλιούπολιν, καὶ τὴν Ἀρέθουσαν τῆς Συρίας οἰκοῦντες· οἱ μὲν γὰρ, ἄπιστον δὲ καὶ λέγειν, εἰ μή τινες τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γεγονότων ἀνήγγειλαν· παρθένους ἱερὰς ἀήθεις ὁρᾶσθαι παρὰ πλήθους, δημοσίᾳ γυμνὰς ἐσθῆτος ἵστασθαι κατηνάγκασαν, εἰς κοινὸν τῶν βουλομένων θέατρόν τε καὶ ὕβριν· ἐμπαροινήσαντες δὲ πρότερον ἢ ἐδόκει, τὸ τελευταῖον (e) ἀνέκειρον
C αὐτάς· καὶ διχῇ ἀνατεμόντες, ἐπὶ τὴν βρῶσιν τῶν ἐγκάτων προσεκαλοῦντο τοὺς χοίρους, συνήθει τούτοις τροφῇ ἐπιπολῆς τὰ σπλάγχνα καλύψαντες, ὥστε μὴ ῥᾳδίως τοὺς ὗς διακρίνειν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης τῆς συνήθους τροφῆς ὀρεγομένους, καὶ τὰ ἀνδρόμεα κρέα σπαράττειν· ὡς δὲ συμβάλλω, εἰς τοσαύτην ὠμότητα κατὰ τῶν ἱερῶν παρθένων προήγαγε τοὺς Ἡλιουπολίτας, τὸ λυθῆναι, καθὸ πάτριον ἦν αὐτοῖς πρότερον, ἐκπορνεύεσθαι παρὰ τοῦ προστυχόντος τὰς ἐνθάδε παρθένους, πρὶν τοῖς μνηστῆρσι συνελθεῖν εἰς γάμον· ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος καθελὼν τὸν ἐν
D Ἡλιουπόλει τῆς Ἀφροδίτης νεὼν, τότε πρῶτον παρ' αὐτοῖς Ἐκκλησίαν ἐδείματο, καὶ νόμῳ διεκώλυσε τὰς συνήθεις ποιεῖν πορνείας· Ἀρεθούσιοι δὲ Μάρκον τὸν γενόμενον αὐτῶν Ἐπίσκοπον, γηραλέον ὄντα, πολιᾷ τε καὶ βίῳ αἰδέσιμον, ἐλεεινῶς διεχρήσαντο· τοῦτον δὲ καὶ πρότερον ἐν ὀργῇ εἶχον· προθυμότερον γὰρ ἢ κατὰ πειθὼ, Κωνσταντίου βασιλεύοντος, τοὺς ἑλληνιστὰς εἰς χριστιανισμὸν ἐπανῆγε, καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς σεμνότατον καὶ πολυτελέστατον ναὸν καθεῖλεν· ἐπεὶ δὲ μετέπεσεν εἰς Ἰουλιανὸν ἡ ἀρχὴ, κεκινημένον ἐπ' αὐτὸν τὸν δῆμον ὁρῶν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πρόσταγμα Βα-
E σιλέως καταδικασθεὶς, ἢ τὴν ἀποτίμησιν τοῦ ναοῦ ἐκτίσαι, ἢ τοῦτον ἀνοικοδομῆσαι· λογισάμενος ὡς ἀδύνατον ἑκάτερον, Χριστιανῷ δὲ ἄλλως ἀθέμιτον τὸ δεύτερον, μήτι γε δὴ ἱερεῖ, ἔφυγε τὰ πρῶτα· μα-

(d) περὶ χάρβυριν. In codice Fuketiano ſcriptum eſt χάρκυριν. Apud Nicephorum vero χάρυβριν. Epiphanius Scholaſticus Carybdim habet, corrupte, ut apparet.

(e) ἀνέκειρον αὐτάς Idem refert Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adverſus Julianum pagina 87. ubi eodem verbo utitur, quo hic Sozomenus. Et Billius quidem vir doctiſſimus, qui Gregorium Latine interpretatus eſt, vertit *proſcindere*; Quod non probo. Nicephorus vero in capite 9. libri 10. hunc Sozomeni locum ita expreſſit: τέλος κάτωθεν ἀνακείρουσι: quæ verba Langus ita vertit, *poſtremo ab inferioribus eas partibus totonderunt*. Ego decalvationem hoc verbo intelligi crediderim, quod ignominioſum ſupplicii genus fuiſſe conſtat. Porro ſciendum eſt, ſacras virgines olim intonſas fuiſſe, ut conſtat ex Concilio Gangrenſi. Idque etiam in Gallia uſitatum fuit temporibus Caroli Calvi, ut docet Canon 7. Concilii in verno Palatio. Plura vide apud Hugonem Menardum in notis ad Sacramentarium Gregorii Magni. Poteſt etiam verbum ἀνακείρειν ſumi pro deglubere: quo ſenſu uſurpatur a Maximo Tyrio in ſermone 40.

(f) δι

A μαθὼν δὲ (f) δι᾽ αὐτὸν κινδυνεύειν πολλοὺς, ἑλκυσμάτων τε καὶ δικαστηρίων καὶ τῶν ἐν τούτοις πειρᾶσθαι δεινῶν, ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς φυγῆς, καὶ ἐθελοντὴς ὅ τι βούλοιντο αὐτὸν δρᾷν τῷ πλήθει προσήγαγεν· οἱ δὲ, ἐξ ὧν ἔδει πλέον ἐπαινεῖν αὐτὸν ὡς Φιλοσόφῳ πρέπουσαν πρᾶξιν ἐπιδειξάμενον, ὑπερπεφρονῆσθαι νομίσαντες, πᾶς ὁ δῆμος ἐπ᾽ αὐτὸν ἐχώρησε· καὶ διὰ τῶν ἀγυιῶν εἷλκον, ὠθοῦντες καὶ τίλλοντες, καὶ ᾗ ἔτυχε τῶν μελῶν, ἕκαστος παίοντες· ἐσπουδάζετο δὲ τὸ δρᾶμα ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ, καὶ πάσῃ ἡλικίᾳ, μετὰ προθυμίας καὶ ὀργῆς· ὡς καὶ σπαρτίοις λεπτοῖς τὰ ὦτα
B αὐτοῦ διατεμεῖν· παῖδες δὲ εἰς διδασκάλους φοιτῶντες, παίγνιον ἐποιοῦντο τὸ πρᾶγμα· καὶ μετεωρίζοντες αὐτὸν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν κυλίοντες, ἀντέπεμπόν τε καὶ ἀνεδέχοντο ταῖς γραφίσι, καὶ ἀφειδῶς κατεκέντουν· ἐπεὶ δὲ ἅπαν τὸ σῶμα τραυματίας ἐγένετο, ἔτι δὲ ὅμως ἐνέπνεε, μέλιτι καὶ γάρῳ ἀλείψαντες αὐτὸν, καὶ σαργάνῃ ἐμβαλόντες, πλέγμα δὲ τοῦτο ὀλόσχοινον, εἰς ὕψος ἦραν· (g) ἡνίκα δὲ λέγεται σφηκῶν καὶ μελισσῶν ἐφιπταμένων αὐτῷ καὶ τὰς σάρκας κατεσθιουσῶν, πρὸς τοὺς Ἀρεθουσίους εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς ὑψηλὸς εἴη· τοὺς δὲ, ταπεινοὺς ὁρᾷ καὶ χαμαὶ ἐρχομένους, καὶ κατὰ τοῦτο ἑαυτῷ τε κἀκείνοις συμ-
C βάλλειν ἔσεσθαι τὰ μετὰ ταῦτα· λόγος δὲ (h) τὸν τότε ὕπαρχον, ἑλληνιστὴν μὲν ἐς τὰ μάλιστα ὄντα, γενναῖον δὲ τὸ ἦθος, ὡς καὶ εἰσέτι νῦν τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν κρατεῖν, θαυμάσαντα Μάρκον τῆς ἐγκρατείας, παῤῥησιάσασθαι πρὸς τὸν Βασιλέα, καὶ μέμψασθαι, ὡς εἰκότως αἰσχύνην ὀφλισκάνουσι, κεκρατημένοι παρ᾽ ἑνὸς γέροντος, πρὸς τοσαύτας βασάνους ἀνδρείως ἀντιταξαμένου· καὶ κινδυνεύειν αὐτοὺς γελοίους εἶναι· ἐνδοξοτέρους δὲ οὓς ταῦτα δρῶσιν· ὁ μὲν οὖν Μακάριος, ἐπὶ τοσοῦτον γενναίως πρὸς τὸν Ἀρεθουσίων θυμὸν καὶ τὰς πολλὰς βασάνους ἀντέχεν, ὡς καὶ πρὸς αὐτῶν ἐπαινεθῆναι τῶν ἑλληνιστῶν.

A Sed ubi multos ſua cauſa periclitari, raptarique, & judicia, ac tormenta ſubire comperit, rediit ex fuga, ſeque ſua ſponte obtulit multitudini, ut quocumque placuiſſet modo, in ipſum ſævirent. Illi vero, qui hominem laudare debuerant, utpote qui dignum Philoſopho facinus edidiſſet, ſpretos ſe potius hoc facto exiſtimantes, univerſi facto impetu in eum irruerunt: & per compita eum trahentes, pulſare, ac vellicare cœperunt, quæ quiſque vellet, membra ferientes. Nec viri ſolum, ſed & feminæ, & omnis promiſcue ætas, alacri animo, & ira ſuccenſi, certatim huic operi incumbebant: adeo ut tenuibus funiculis aures ejus
B abſciderint. Sed & pueri, qui ſcholas frequentabant, ludicrum ex eo fecerunt: eumque in ſublime tollentes, & in ſe ipſum volventes, jactabant ad ſe invicem, atque excipiebant, ſtilis eum atrociter configentes. Cumque jam toto corpore vulneratus, tamen ſpiraret, melle, & liquamine perunctum, & in ſportulam ex juncis textam conjectum, ſublimem expulerunt. Quo quidem tempore, cum apes, & veſpæ ad eum advolarent, carneſque ejus exederent, Arethuſiis dixiſſe fertur, ſe quidem ſublimem eſſe: ipſos vero abjectos, humique repentes ab ſe conſpici: atque ex eo conjicere ſe, quænam ſibi, & ipſis ſors brevi eventura
C eſſet. Ajunt etiam, eum, qui tunc temporis Præfectus erat Prætorii, Gentilium quidem ſuperſtitioni admodum deditum, moribus tamen adeo eximium, ut ad hoc uſque tempus fama illius perſeveret, Marci admiratum conſtantiam, libere reprehendiſſe Imperatorem: cum diceret, ipſos probro, & ignominia merito affici, qui a ſene tot, tantoſque cruciatus fortiter perpeſſo victi eſſent: periculumque eſſe, ne ipſi quidem ridiculi evaderent; ii vero, quos ita tractarent, illuſtriores redderentur. Marcus igitur Arethuſiorum furori, ac multiplicibus tormentis tota animi fortitudine reſtitit, ut ab ipſis etiam Gentilibus eo nomine ſit laudatus.

SÆC. IV.

D

(f) *δι᾽ αὐτὸν κινδυνεύειν πολλοὺς*. Poſt hanc vocem in editis quidem, & ſcriptis codicibus nulla eſt diſtinctio. Et Chriſtophorſonus verbum *πειρᾶσθαι* retulit ad *κινδυνεύειν*. Ego tamen poſt vocem *πολλοὺς* diſtinctionem malim apponere. Id enim concinnius mihi videtur, & elegantius. Certe Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adverſus Julianum pag. 88. hanc diſtinctionem confirmat. Sic enim ait de Marco Arethuſio. *ἐπεὶ δὲ ᾔσθετο πολλῶν μὲν δι᾽ αὐτὸν ἑλκομένων, καὶ ἀγομένων, πολλῶν δὲ περὶ ψυχῆς τρεχόντων*, &c. Vides poſt fugam Marci Arethuſii multos tractos, multos in judicium vocatos fuiſſe, eo quod Marcum occultare crederentur; multos etiam periculum capitis ſubiiſſe. Non igitur ſolum *ἐκινδύνευσαν πειρᾶσθαι*, ſed revera *ἐπειράθησαν*. Porro hunc Marcum Arethuſium diverſum eſſe exiſtimo a Marco illo Arethuſio, qui cum Arianis ſemper conjunctus fuerat jam inde a temporibus Conſtantini. Hic enim mortuus eſt ante Concilium Serdicenſe, ut didici ex epiſtola ſynodica Orientalium apud Serdicam Epiſcoporum, ubi de Hoſio ita ſcribunt: *Sed & Hoſium propter ſupradictam cauſam, & propter beatiſſimæ memoriæ Marcum, cui graves ſemper injurias irrogavit*, &c. quæ verba nonniſi de Marco Arethuſio intelligi poſſunt, quem illi, utpote mortuum, beatiſſimæ memoriæ appellant. Huic igitur Marco alter Marcus ſucceſſit. Ipſe quoque Semiarianus, qui eidem Pſeudoſerdicenſi Synodo ſubſcripſit, ac poſtea Juliani temporibus glorioſa confeſſione inclaruit.

(g) *ἡνίκα δὲ λέγεται*. Leve eſt, ſed tamen non diſſimulandum, quod dicam ſcribendum eſſe *δὴ* pro *δὲ*, quod confirmat Gregorius Nazianzenus. Occurrit hic error frequenter in his libris. Sed illum lectori ſtudioſo corrigendum relinquimus.

(h) *τὸν τότε ὕπαρχον*. Salluſtium Præfectum Prætorio intelligit, virum ſui temporis ſapientiſſimum: de quo vide, quæ notavi ad Ammianum Marcellinum. Eundem in hac hiſtoria laudat Gregorius Nazianzenus, ſed tacito
E ejus nomine.

SÆC. IV.

CAPUT XI.

De Macedonio, Theodulo, Gratiano, Busiride, Basilio, & Eupsychio, qui tunc Martyrio perfuncti sunt.

Socr. lib. 3. cap. 15.

EOdem tempore Macedonius, Theodulus, & Tatianus, Phryges, forti animo martyrium pertulerunt. Nam cum Mero, quæ urbs est Phrygiæ, rector Provinciæ templum aperuisset, & diuturno situ, ac sordibus oppletum repurgasset, illi noctu ingressi, simulacra contriverunt. Cumque alii tanquam hujus facinoris auctores comprehensi, & pœnas jam daturi essent, sese ipsi indicarunt. Cum autem ipsis liceret illæsis abire, si modo diis sacrificare voluissent; postquam Præses ipsis persuadere non potuit, ut vel hoc uno satisfactionis genere scelus suum diluerent, multis eos modis excruciavit. Ad extremum vero craticulis imposuit, ignemque subjecit. Illi dum cremarentur: si carnes assas, ajebant, concupiscis, o Amachi, id enim nomen erat Præsidis, alterum nobis latus ad ignem obverte, ne gustanti tibi insuaves videamur, si semiassi simus. Et hi quidem, cum ad hunc modum fortiter perstitissent, in tormentis animam exhalarunt. Ajunt præterea, Ancyræ in Galatia Busirim forti, ac generosa confessione fidei nostræ inclaruisse. Qui cum esset, eo quidem tempore, ex secta eorum, qui Encratitæ dicuntur, comprehensus est, ut cæderetur a Præside illius Provinciæ, eo quod Gentilibus insultasset. Admotum igitur eculeo, Præses sublimem tolli præcepit. At Busiris manibus ad caput sublatis, latera nudavit. Dixitque Præsidi, non esse opus, ut lictores ipsum in eculeum levando, ac postea deponendo, frustra fatigarentur: se enim absque hoc ministerio, latera sua, quandiu vellet, tortoribus ultro præbiturum. Admiratus pollicitationem Præses, ipsius rei experimento magis stupefactus est. Nam cum latera ejus, quandiu placuit Præsidi, unguibus ferreis lacerarentur, manibus supra caput elatis, plagas alacri animo sustinens perseveravit. Post hæc conjectus in vincula, haud multo post liberatus est, cum mors Juliani nuntiata esset; & ad Principatum usque Theodosii superstes fuit: damnataque priore hæresi, ad Catholicam Ecclesiam se contulit. Eodem tempore martyrio vitam finiisse dicuntur Basilius, Ancyranæ Ecclesiæ Presbyter, & Eupsychius Cæsariensis Cappadox, nobili genere ortus: qui recens uxorem duxerat, & adhuc quasi sponsus erat. Et Eupsychius quidem, quantum conjectura assequor, propter templum Genii publici interfectus est: quo tunc temporis destructo, universi Cæsarienses, sicut antea retulimus, in Principis offensionem venerunt. Qui vero templum illud suis manibus subverterant, pœnas dedere; alii morte, alii exilio multati. Basilius vero Christianæ fidei defensor accerrimus, quandiu quidem Constantius Imperium obtinuit, fortissime resti-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ Μακεδονίου, Θεοδούλου, Γρατιανοῦ, Βουσίριδος, Βασιλείου, καὶ Εὐψυχίου, τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις μαρτυρησάντων.

ΕΝ δὲ τότε, καὶ Μακεδόνιος, Θεόδουλός τε καὶ Τατιανὸς οἱ Φρύγες, ἀνδρείως ἐμαρτύρησαν· ἐπεὶ γὰρ (*a*) Μύσῳ, πόλις δὲ ἥδε Φρυγῶν, τὸν ἐνθάδε νεὼν ἠνέῳξε, καὶ ὑπὸ χρόνων ῥυπῶντα ἐξεκάθηρεν ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος, νύκτωρ ἐπεισελθόντες, τὰ ἀγάλματα συνέτριψαν· ὡς αἰτίων δὲ τούτων συλληφθέντων B ἄλλων καὶ τιμωρεῖσθαι μελλόντων, σφᾶς αὐτοὺς κατεμήνυσαν· ἐξὸν δὲ εἴ γε θύειν ἠνέχοντο, μηδὲν παθεῖν, ὡς ἐν τούτῳ μόνῳ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων ὁ ἄρχων οὐκ ἔπειθε, πολλοῖς αὐτοὺς ἐκίσατο τρόποις· τελευταῖον δὲ ἐσχάραις ἐπιθεὶς, πῦρ ὑφῆψεν· οἱ δὲ, καιόμενοι, εἰ κρεῶν ὀπτῶν, ἔφασαν, ἐπιθυμεῖς (*b*) ὦ Μάχιε, τοῦτο γὰρ ὄνομα ἦν τῷ ἄρχοντι, καὶ ἐπὶ τὰς ἑτέρας πλευρὰς πρὸς τὸ πῦρ ἡμᾶς στρέψον, ἵνα μή σοι γευομένῳ ἡμίοπτοι γενόμενοι, ἀηδεῖς φαινώμεθα· καὶ οἱ μὲν ὧδε γενναίως διαγενόμενοι, ἐν ταῖς τιμωρίαις τὸν βίον ἀπέθεντο· φασὶ δὲ καὶ Βούσιριν ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας λαμπρὰν καὶ ἀνδρειοτάτην ὁμολογίαν ὑπομεῖναι διὰ τὴν θρησκείαν· C ὃν τῆς αἱρέσεως ὄντα τότε τῶν καλουμένων Ἐγκρατιτῶν συλλαβὼν ὁ τοῦ ἔθνους ἄρχων, ὡς νεανιευσάμενον κατὰ τῶν ἑλληνιστῶν αἰκίζεσθαι ἠβούλετο· καὶ δημοσίᾳ προαγαγὼν τὸ βασανιστήριον ξύλον, αἰωρεῖσθαι προσέταττεν· ὁ δὲ Βούσιρις ἀνασχὼν τὼ χεῖρε πρὸς τὴν κεφαλὴν, ἐγύμνωσε τὰς πλευράς· καὶ μὴ μάτην χρῆναι πονεῖν τοὺς δημίους πρὸς τὸν ἄρχοντα ἔφη, ἀνάγοντας αὐτὸν ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ πάλιν κατάγοντας· ἑτοίμως γὰρ καὶ δίχα τούτου ἐφ᾽ ὅσον βούλεται, παρέξειν τὰς πλευρὰς τοῖς βασανισταῖς· θαυμάσας δὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὁ ἄρχων, μᾶλλον τῇ D πείρᾳ κατεπλάγη· αἰκιζόμενος γὰρ ταῖς ὄνυξι τὰς πλευρὰς μέχρις ὅτῃ τῷ ἄρχοντι ἐδόκει, διεκαρτέρησε τὼ χεῖρε ἀνέχων, καὶ τὰς πληγὰς προθύμως δεχόμενος· ἐν δεσμοῖς δὲ μετὰ ταῦτα γενόμενος, ἀνείθη οὐκ εἰς μακρὰν ἀγγελθέντος ἀνῃρῆσθαι Ἰουλιανόν· καὶ μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας ἐπεβίω· καὶ πρὸς τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν μετέθετο, καταγνοὺς τῆς προτέρας αἱρέσεως· λόγος δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον μαρτυρίᾳ τὸν βίον μετελθεῖν, Βασίλειον Πρεσβύτερον τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Ἐκκλησίας, καὶ Εὐψύχιον Καισαρέα Καππαδόκην τῶν εὐπατριδῶν, ἔναγχος γαμετὴν ἀγόμενον, καὶ οἷον ἔτι νυμφίον ὄντα· συμβάλλω δὲ, τὸν μὲν Εὐψύχιον ἀναιρε- E θῆναι διὰ τὸν ναὸν τῆς τύχης, ἐφ᾽ ᾧ τότε καθαιρεθέντι, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, κοινῇ πάντες Καισαρεῖς τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς ἐπειράθησαν· οἱ δὲ τῆς καθαιρέσεως αὐτουργοὶ, δίκην ἔδοσαν· οἱ μὲν θάνατον, οἱ δὲ τὴν πατρίδα φεύγειν καταδικασθέντες· ὁ δὲ Βασίλειος περὶ τὸ δόγμα σπουδαῖος γεγονὼς, ἐφ᾽ ὅσον μὲν ἦρχε Κωνστάντιος, τοῖς

τὰ

(*a*) ἐν μύσῳ, πόλις ἥδε φρυγῶν. In codice Fuketiano scriptum est μύρῳ. Sed non dubito, quin scribendum sit μήρῳ, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Fuit hæc urbs Phrygiæ salutaris, quæ alio nomine Comopolis dicta est, ut docet Constantinus Porphyrogenetus in libro 1. de Thematibus cap. 1. & 4.

(*b*) ὦ μάχιε. In codice Fuketiano scriptum est ὦ ἀμάχιμε, corrupte pro ἀμάχιε. Sic enim impius ille Præses vocatur in Menologio Græcorum, die duodecimo Septembris.

(*c*) ψυ-

τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν ἀντέπραττε· καὶ διὰ τοῦτο (c) ψήφῳ τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον ἐκωλύθη ἐκκλησιάζειν· ἐπεὶ δὲ Ἰουλιανὸς μόνος τὴν ἀρχὴν διεῖπεν, ὁ Βασίλειος περιϊὼν τοὺς Χριστιανοὺς δημοσίᾳ καὶ περιφανῶς προὐτρέπετο, τῶν οἰκείων ἔχεσθαι δογμάτων· καὶ μὴ τοῖς ἑλλήνων θύμασι καὶ σπονδαῖς μιαίνεσθαι· ἀντ' οὐδενὸς δὲ ἡγεῖσθαι τὰς γινομένας εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Βασιλέως τιμὰς, προσκαίρους ταύτας ἀποφαινόμενος ἐπὶ μισθῷ διηνεκοῦς ἀπωλείας· ταῦτα σπουδάζων, ἐν ὑπονοίᾳ τε καὶ μίσει παρὰ τοῖς ἑλληνισταῖς ὢν, δημοσίᾳ θύοντας ἰδὼν ἔστη καὶ μέγα ἀνοιμώξας, ηὔξατο μηδένα Χριστιανὸν τῆς τοιαύτης πειραθῆναι πλάνης· ἐκ τούτου δὲ συλληφθεὶς, παρεδόθη τῷ ἡγουμένῳ τοῦ ἔθνους, πολλὰς βασάνους ὑπομείνας, παρὰ πάντα τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως τὴν μαρτυρίαν διήνυσε· καὶ τὰ μὲν ὧδε εἰ καὶ παρὰ γνώμην τῷ Βασιλεῖ ἀπέβη· οὐκ ἀγεννεῖς, οὐδὲ ὀλίγους μάρτυρας, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας ἀπέδειξε γεγενῆσθαι σαφηνείας δὲ χάριν συναγαγὼν πάντας ὁμοῦ διεξῆλθον, εἰ καὶ διάφορος ἦν ὁ καιρὸς τῆς ἑκάστου μαρτυρίας.

(c) ψήφῳ τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον. Eudoxius eo tempore Episcopus erat Constantinopoleos, sub cujus jurisdictione erat Galatia. Non mirum est itaque, si Basilium, qui erat Presbyter Ancyræ in Galatia, plebem colligere prohibuit Eudoxius. Ita enim interpretor vocem ἐκκλησιάζειν. Sic Sozomenus eam vocem sumit in capite 15. hujus libri, ubi ἐκκλησιάζειν distinguit a διδάσκειν: & alibi non semel.

A restiterat Arianis: atque ob hanc causam Eudoxiani, ne plebem colligeret, ei interdixerunt. Ubi vero Julianus solus Imperio potitus est, regionem circumiens Basilius, Christianos palam, ac publice hortabatur, ut doctrinæ suæ tenaciter adhærerent, nec gentilium sacrificiis, ac libationibus sese polluerent: neve honores ipsis ab Imperatore delatos magni facerent; quos momentaneos esse ostendebat, sed perpetuo exitio compensandos. His rebus intentus, atque idcirco suspectus, & invisus gentilibus, cum aliquando eos publice sacrificantes vidisset, constitit: & graviter ingemiscens, Deum precatus est, ne quis Christianorum ejusmodi

B errore caperetur. Hanc ob causam comprehensus, Præsidi Provinciæ offertur. Multaque in toto certamine perpessus tormenta, forti animo martyrium consummavit. Et hæc quidem licet præter voluntatem Principis acciderint, non paucos tamen, nec obscuros Martyres ejus quoque temporibus extitisse coarguunt. Cæterum majoris perspicuitatis causa, omnes simul collectos commemoravi, tametsi diversis temporibus singuli Martyrium pertulerint. SÆC.IV.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ Λουκίφερος, καὶ Εὐσεβίου, τῶν δυτικῶν Ἐπισκόπων· καὶ ὡς Εὐσέβιος, σὺν Ἀθανασίῳ τῷ μεγάλῳ, καὶ λοιποῖς Ἐπισκόποις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σύνοδον συνεκρότησαν, κυρώσαντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ Ὁμοφυὲς Πατρὶ, καὶ Υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁρισάμενοι, καὶ περὶ οὐσίας, καὶ ὑποστάσεως ἐθέσπισαν.

Μετὰ δὲ τὴν Ἀθανασίου κάθοδον, Λουκίφερ ὁ Καράλλων τῆς Σαρδονίας Ἐπίσκοπος, καὶ Εὐσέβιος ὁ Βερκέλλων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιβύων, ἐκ τῶν ἄνω Θηβῶν ἐπανῆλθον· ἐνθάδε γὰρ ἐπὶ Κωνσταντίου διηνεκῶς φεύγειν προσετάχθησαν· ἐπὶ διορθώσει τε τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κοινῇ συνθήκῃ Εὐσέβιος μὲν ἧκεν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπως σὺν Ἀθανασίῳ Σύνοδον ἀθροίσῃ ἐπὶ βεβαιώσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων· Λουκίφερ δὲ Διάκονον τῷ Εὐσεβίῳ συναποστείλας, ὃς ἀντ' αὐτοῦ παρέστη τῇ Συνόδῳ, παραγενόμενος εἰς Ἀντιόχειαν, ἐν ταραχαῖς τὴν ἐνθάδε Ἐκκλησίαν κατέλαβεν· ἐσχίζετο μὲν γὰρ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, ὧν ἡγεῖτο Εὐζώϊος· διεφέροντο δὲ, ὡς πρόσθεν εἴρηται, καὶ πρὸς τοὺς σφίσιν ὁμοδόξους οἱ Μελετίου σπουδασταί· μήπω δὲ τούτου ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπανελθόντος, ἐχειροτόνησε Παυλῖνον Ἐπίσκοπον· ἐν τούτῳ δὲ πολλῶν πόλεων Ἐπίσκοποι συνελθόντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἅμα Ἀθανασίῳ καὶ Εὐσεβίῳ, τὰ δεδογμένα ἐν Νικαίᾳ κρατύνουσιν· ὁμοούσιόν τε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὡμολόγησαν, καὶ Τριάδα ὠνόμασαν· οὐ μόνῳ τε σώματι, ἀλλὰ καὶ ψυχῇ τέλειον χρῆναι δοξάζειν ἄνθρωπον, ὃν ὁ Θεὸς λόγος ἀνέλαβεν εἰσηγήσαντο, καθὰ καὶ τοῖς πάλαι Ἐκκλησιαστικοῖς Φιλοσόφοις ἐδόκει· ἐπεὶ δὲ ἡ περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ζήτησις τὰς Ἐκκλησίας ἐτάραττε, καὶ συχναὶ

CAPUT XII.

De Lucifero, & Eusebio, Occidentis partium Episcopis: & quomodo Eusebius una cum magno Athanasio, & reliquis Episcopis Synodum Alexandriæ congregavit, in qua fides Nicæna confirmata est, & Spiritum Sanctum ejusdem cum Patre, & Filio naturæ esse decretum, & de substantia, atque hypostasi definitum est.

Post reditum Athanasii Lucifer Caralis in Sardinia Episcopus, & Eusebius Ver- Socr. lib. 3. cap. 5. 9.
D cellarum, quæ civitas est Liguriæ in Italia, ex superiore Thebaide reversi sunt. Illic enim perpetuo exulare jussi fuerant, regnante Constantio. Ac de Ecclesiasticis rebus restituendis inito inter se consilio, Eusebius quidem Alexandriam venit, ut illic una cum Athanasio ad confirmandam Nicænæ Synodi sententiam Concilium congregaret. Lucifer vero, cum diaconum una cum Eusebio misisset, qui Synodo vice ipsius interfuit; Antiochiam profectus, Ecclesiam ejus loci turbatam reperit. Scissa enim erat per Arianos, quibus præsidebat Euzoius. Sed & fautores Meletii ab illis, qui eamdem cum ipsis fidem profitebantur, nihilominus dissi-
E debant. Cumque Meletius nondum ab exilio rediisset, Lucifer Paulinum Episcopum ordinavit. Inter hæc diversarum civitatum Episcopi Alexandriæ congregati simul cum Socr. lib. 3. cap. 6.
Athanasio, & Eusebio, Nicæni Concilii decreta confirmant. Et Spiritum sanctum Patri, & Filio consubstantialem professi sunt, Trinitatemque nominarunt: & hominem, quem Deus Verbum assumsit, non solum corpore, sed etiam anima perfectum credi debere statuerunt, quemadmodum etiam antiquis Ecclesiæ Philosophis placuerat. Et quoniam quæstio de substantia, & hypostasi Ecclesias conturbabat, crebræque de his vocibus

SÆC. IV. cibus rixæ, ac diſputationes movebantur, prudenter admodum mihi videntur decreviſſe; ubi de Deo ſermo eſt, non eſſe ſtatim his nominibus utendum, niſi quis forte ſententiam Sabellii velit refellere: ne inopia verborum, unam eandemque rem tribus nominibus appellare videatur; ſed ut unumquemque ſeorſum intelligat trifariam diſtinguens. Et hæc quidem decreta ſunt ab iis, qui tunc temporis Alexandriæ in unum convenerunt. Apud quos Athanaſius, ut fugæ ſuæ rationem redderet, orationem recitavit, quam de argumento illo conſcripſerat.

CAPUT XIII.

De Paulino, & Meletio Epiſcopis Antiochiæ: & quomodo inter Euſebium, ac Luciferum orta eſt diſſenſio: & quod Euſebius, atque Hilarius Nicænam fidem aſſeruerunt.

Socr. lib. 3. cap. 9.

FInito autem Concilio, Euſebius Antiochiam profectus, populum illic diſſidentem reperit. Fautores enim Meletii cum Paulino convenire renuentes, ſeparatim collectas celebrabant. Cumque moleſte ferret, quod Paulinus contra quam oportebat, abſque totius populi conſenſu ordinatus fuiſſet, nihil tamen palam conqueſtus eſt ob reverentiam Luciferi. Sed cum ab utriuſque partis communione ſe abſtinuiſſet, pollicitus eſt, emendaturum ſe in Synodo, ea, de quibus utrique querebantur. Dum populum ad priſtinam concordiam revocare conaretur Euſebius, ab exilio reverſus Meletius, cum ſectatores ſuarum partium ſejunctos ab aliis deprehendiſſet, una cum illis ſeorſum extra urbem conventus Eccleſiaſticos habuit. Paulinus vero intra urbem cum ſuis collectas celebravit. Nam cum mitis eſſet, & tum ob ſanctitatem vitæ, tum ob ſenectutem venerabilis, reveritus eum Euzoius Arianorum Epiſcopus, non modo non ejecit ex civitate, ſed unam ei Eccleſiam attribuit. Euſebius vero, cum conatus ipſi non ſuccederet, Antiochia exceſſit. At Lucifer contumeliæ loco ducens, quod Euſebius ordinationem Paulini non probaſſet, communicare illi detrectavit: & altercandi ſtudio ea, quæ Alexandriæ in Synodo decreta fuerant, reprehendere conatus eſt. Atque ea res occaſionem præbuit ſectæ illorum, qui ex ejus nomine Luciferiani ſunt appellati. Etenim ii, qui una cum illo ob eas res indignati ſunt, ſe ipſos ab Eccleſia præciderunt. Ipſe vero, quamvis exulcerato prorſus animo eſſet, tamen quoniam per diaconum, quem una cum Euſebio miſerat, ſe Alexandrinæ Synodi actis conſenſurum promiſerat, cum Eccleſia Catholica conſentiens in Sardiniam rediit. Porro Euſebius Orientis Provincias circumiens, eos, qui in fide negligentiores fuerant, corrigere, & quæ credenda eſſent, docere cœpit. Per Illyricum deinde tranſiit, eidem operi intentus, & ad Italiam pervenit. Illic Hilarium Pictavorum, quæ urbs eſt Aquitaniæ, Epiſcopum reperit, qui idem munus ſedulo ante ipſum expleverat. Prior enim ab exilio redierat, Italoſque, & Gallos, quæ admittenda, quæ fugienda eſſent dogma-

Luciferiani unde.

(a) παρὰ τῶν πάντων σύνεσιν. Rectius in codice Fuketiano ſcriptum eſt συναίνεσιν, id eſt *conſenſum*.

A καὶ περὶ τούτων ἔριδες καὶ διαλέξεις ἦσαν, εὖ μάλα σοφῶς μοι δοκοῦσιν ὁρίσαι, μὴ ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ἐπὶ Θεοῦ τούτοις χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασι, πλὴν εἰ μή πού τις τὴν Σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλειν πειρῷτο· ἵνα μὴ ἀπορίᾳ ὀνομάτων, ταυτὸν δόξῃ τις τρισὶ προσηγορίαις καλεῖν, ἀλλ' ἕκαστον ἰδίᾳ νοοῖτο τριχῇ· καὶ τὰ μὲν ὧδε τοῖς τότε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνελθοῦσιν ἔδοξεν· ἀπολογούμενος δὲ ἐν τούτοις Ἀθανάσιος περὶ τῆς αὐτοῦ φυγῆς, διεξῆλθε τὸν λόγον, ὃν περὶ τούτου ἔγραψε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

B Περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀρχιερέων, Παυλίνου, καὶ Μελετίου· καὶ ὡς Εὐσέβιος, καὶ Λουκίφερ πρὸς ἀλλήλοις διηνέχθησαν· καὶ ὡς Εὐσέβιος, καὶ Ἱλάριος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκρότουν.

ΚΑὶ διαλυθείσης τῆς Συνόδου, παραγενόμενος Εὐσέβιος εἰς Ἀντιόχειαν, εὗρεν ἐν διχονοίᾳ τὸν λαόν· οἱ γὰρ Μελετίῳ χαίροντες, εἰς ταυτὸν συνιέναι Παυλίνῳ οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· χαλεπῶς δὲ ἐνεγκὼν, ὅτι μὴ δέον (a) παρὰ τὴν πάντων συναίνεσιν ἡ χειροτονία ἐγεγόνει, οὐδὲν εἰς τὸ φανερὸν ἐμέμψατο, Λουκίφερα τιμῶν· οὐδετέρῳ δὲ μέρει κοινωνήσας, ὑπέσχετο τὰ λυποῦντα ἑκατέρους ἐν Συνόδῳ διορθώσειν· ἐν ᾧ δὲ τὸ πλῆθος πρὸς ὁμόνοιαν συνάπτειν ἐσπούδαζεν, ἐπανελθὼν Μελέτιος ἐκ τῆς ὑπερορίας, κεχωρισμένους εὑρὼν (b) τοὺς τὰ αὐτῷ φρονοῦντας, ἰδίᾳ σὺν τούτοις, ἔξω τῆς πόλεως ἐκκλησίαζεν· ὁ δὲ Παυλῖνος ἔνδον μετὰ τῶν οἰκείων· πρᾷον γὰρ ὑπό τε βίου καὶ γήρως αἰδοῖον ὄντα, τιμῶν Εὐζώϊος ὁ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως προεστὼς, οὔτε ἐξέβαλε, καὶ μίαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν ἀπένειμεν· Εὐσέβιος δὲ ἀποτυχὼν τῆς σπουδῆς, ἐξεδήμησεν Ἀντιοχείας· ὑβρισμένος δὲ παρ' αὐτοῦ Λουκίφερ, ὅτι μὴ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν ἐδέξατο, ἐχαλέπαινέ τε, καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ διεφέρετο· καὶ ὡς ἐξ ἔριδος, τὰ δόξαντα τῇ Συνόδῳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διαβάλλειν ἐπεχείρει· ὃ δὴ πρόφασις ἐγένετο τῆς αἱρέσεως τῶν ἀπ' αὐτοῦ καλουμένων Λουκιφεριανῶν· οἱ γὰρ ἐπὶ τούτοις αὐτῷ συναχθόμενοι, σφᾶς τῆς Ἐκκλησίας ἀπέσχισαν· αὐτὸς δὲ καίπερ ὑπὸ τῆς λύπης κρατούμενος, ἐπειδὴ διὰ τοῦ Διακόνου ὃν Εὐσεβίῳ συναπέστειλεν, ὡμολόγησεν ἐμμεῖναι τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρὰ τῆς Συνόδου πραχθεῖσιν, ὁμοφρονῶν τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ, εἰς Σαρδονίαν ἀφίκετο· Εὐσέβιος δὲ κατὰ τὴν ἕω περιϊὼν, τοὺς ἠμεληκότας τῆς πίστεως ἐπηνωρθοῦτο, καὶ ἣ χρὴ φρονεῖν ἐδίδασκεν· ἔπειτα σπουδάζων, καὶ Ἰλλυριοὺς διῆλθε, καὶ εἰς Ἰταλίαν ἧκεν· ἔνθα δὴ ταῦτα προκατωρθωκότα κατέλαβεν Ἱλάριον, ὃς Πικτάβων, πόλις δὲ ἥδε Ἀκουιτανίας, Ἐπίσκοπος ἦν· ἔτυχε γὰρ πρότερος ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐπανελθὼν, Ἰταλούς τε καὶ Γάλλους διδάξας, ποῖα μὲν χρὴ τῶν δογμάτων προσίεσθαι, ποῖα δὲ φεύγειν·

(b) τοὺς τὰ αὐτῷ φρονοῦντας. Procul dubio ſcribendum eſt τὰ αὐτοῦ. In codice Fuketiano ſcriptum eſt τὰ αὐτῷ φρονοῦντας, quod no probo.

(a) παρ-

γειν· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐλλόγιμος τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ ἐγένετο, καὶ λόγους ἀξιοχρέους, ὡς εἴρηται, συνέγραψεν, ἀπομαχομένους τοῖς Ἀρείου δόγμασιν· ὧδε μὲν Ἱλάριος οὗτος καὶ Εὐσέβιος, ἐν τῇ πρὸς δύσιν ἀρχομένῃ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου συνεκρότουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔʹ.

Ὅπως οἱ ἀμφὶ Μακεδόνιον τοῖς περὶ Ἀκάκιον Ἀρειανοῖς διεφέροντο, καὶ τί ἦσαν ἀπολογούμενοι.

ΕΝ τούτῳ δὲ οἱ ἀμφὶ Μακεδόνιον, ὧν ἦν Ἐλεύσιος, καὶ Εὐστάθιος, καὶ Σωφρόνιος, ἤδη εἰς τὸ προφανὲς Μακεδονιανοὶ καλεῖσθαι ἀρξάμενοι, ὡς εἰς ἴδιον διακριθέντες σύστημα, ἀδείας τετυχηκότες τῇ Κωνσταντίου τελευτῇ, συγκαλέσαντες τοὺς ἐν Σελευκείᾳ ὁμόφρονας αὐτοῖς γενομένους, Συνόδους τινὰς ἐποιήσαντο· καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀκάκιον, τήν τε βεβαιωθεῖσαν ἐν Ἀριμήνῳ πίστιν ἀπεκήρυξαν· τῇ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθείσῃ, ὕστερον δὲ ἐν Σελευκείᾳ πρὸς αὐτῶν κυρωθείσῃ, ἐπεψηφίσαντο· ἐγκαλούμενοι δὲ τί δήποτε πρὸς τοὺς ἀμφὶ Ἀκάκιον διαφέρονται, πρότερον αὐτοῖς ὡς ὁμοδόξοις κοινωνοῦντες, τάδε διὰ Σωφρονίου τοῦ Παφλαγόνος ἀπεκρίναντο· ὡς οἱ κατὰ τὴν δύσιν, τὸ ὁμοούσιον ἐδόξαζον· Ἀέτιος δὲ ἐν τῇ ἕῳ τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον· καὶ οἱ μὲν, ἀτάκτως τὰς ἰδιαζούσας ὑποστάσεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, συνέπλεκον εἰς ἑνότητα τῷ τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματι· ὁ δὲ, σφόδρα τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φύσεως διΐστα τὴν οἰκειότητα· σφᾶς δὲ εὐσεβεῖν, ὅμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καθ' ὑπόστασιν λέγοντας, καὶ μέσην ἀμφοῖν ταύτην τὴν ὁδὸν ἐπιλέξασθαι, ἑκατέρων πρὸς ἄκρον τοῦ ἐναντίου χωρησάντων· καὶ οἱ μὲν ὧδε ἀπολογεῖσθαι τοῖς μεμφομένοις ἐπειρῶντο·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕʹ.

Ὡς ἐξόριστος πάλιν ἐγένετο Ἀθανάσιος. καὶ περὶ Ἐλευσίου τοῦ Κυζίκου, καὶ Τίτου τοῦ Βόστρων Ἐπισκόπου. καὶ μνεία τῶν τοῦ συγγραφέως προγόνων.

Ο Δὲ Βασιλεὺς, πυθόμενος ἐκκλησιάζειν Ἀθανάσιον ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀδεῶς διδάσκειν τὰ πλήθη, καὶ πολλοὺς ἑλλήνων πείθειν εἰς χριστιανισμὸν μετατίθεσθαι, (a) προσέταξεν αὐτὸν ἐξιέναι τῆς Ἀλεξανδρείας· μένοντι δὲ ἐν ταύτῃ, μεγίστας προηγόρευε ζημίας· πρόφασιν ἐγκλημάτων ποιησάμενος, ὡς παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ Βασιλέων φεύγειν καταδικασθεὶς, μὴ ἐπιτραπεὶς ἀντελάβετο τοῦ θρόνου τῆς Ἐπισκοπῆς· μηδὲ γὰρ συγχωρῆσαι αὐτὸν εἰς τὰς Ἐκκλησίας κάθοδον, τοῖς παρὰ Κωνσταντίου φυγαδευθεῖσιν, ἀλλ' εἰς πατρίδας μόνον· διὰ τοῦτο δὲ τὸ Βασιλέως πρόσταγμα μέλλων φεύγειν, δεδακρυμένην ἰδὼν ἀμφ' αὐτὸν τὴν τῶν Χριστιανῶν πληθὺν, θαῤῥεῖτε, ἔφη· νεφύδριον γάρ ἐστι, καὶ θᾶττον παρελεύσεται· καὶ τοῦτο εἰπὼν, συνετάξατο· καὶ τοῖς σπουδαιοτέροις τῶν φίλων τὴν Ἐκκλησίαν παραθέμενος, ἐξῆλθε τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως· ἐν τούτο

A dogmata, docuerat. Nam & Latino sermone disertissimus fuit, & libros lectu dignissimos adversus opinionem Arii composuit. Et Hilarius quidem iste, ac Eusebius Nicænæ Synodi doctrinam hoc modo in Occidentis partibus asseruerunt. SÆC. IV.

CAPUT XIV.

Quomodo Macedoniani ab Acacianis dissenserint, & quam pro se excusationem attulerint.

PEr idem tempus ii, qui a Macedonii partibus stabant, inter quos Eleusius erat,
B & Eustathius, ac Sophronius, qui jam Macedoniani palam vocitari cœperant, utpote qui peculiarem sectam constituerent; Constantii obitu licentiam nacti, convocatis iis, qui Seleuciæ cum ipsis consenserant, Synodos quasdam congregaverunt: & Acacianos, ac fidem in Ariminensi Concilio firmatam condemnarunt. Eam vero, quæ Antiochiæ promulgata, & ab ipsis postea Seleuciæ confirmata fuerat, decretis suis comprobarunt. Cumque his objiceretur, cur ab Acacianis dissiderent, quibuscum antea utpote sibi consentientibus communicabant, per Sophronium Paphlagonem hæc responderunt; Occidentales quidem Consubstantialem probavisse:
C Aetium vero in Orientis partibus dissimilem quoad substantiam asseruisse. Et illos quidem distinctas Patris, ac Filii personas Consubstantialis vocabulo temere in unum confudisse: hunc vero naturæ Filii cum Patris natura cognationem nimium quantum divisisse: se vero pie facere, qui Filium Patri similem secundum hypostasim dicant, & hanc mediam inter utrosque viam elegerint, cum utrique illorum ad extremum contrariorum deflexissent. Et isti quidem apud eos, a quibus reprehendebantur, hac ratione se purgare conati sunt.

CAPUT XV.

D *Quomodo Athanasius iterum relegatus sit. Item de Eleusio Cyziceno, & Tito Bostrensi Episcopis. Et de majoribus Sozomeni.*

IMperator vero, cum Athanasium in Ecclesia Alexandrina collectas agere, & populum libere docere intellexisset, multosque Gentilium ad Christianam religionem eo persuadente traduci, jussit, ut Alexandria excederet; pœnasque ei gravissimas interminatus est, si illic remansisset: criminis loco id objiciens, quod cum a superioribus principibus exilio esset condemnatus, sine ipsius auctoritate Episcopalem sedem sibi vindicasset. Neque enim se his, qui a Constantio
E relegati fuerant, reditum ad Ecclesias suas, sed in patriam duntaxat concessisse. Ob hoc igitur Imperatoris præceptum, cum Alexandria discessurus esset, & Christianorum multitudinem circa se flentem videret: bono animo estote, inquit: nubecula enim est, quæ cito præteribit. Post hæc verba vale dixit: & Ecclesia sua optimo cuique ex amicis commendata, urbe Alexandria excessit. Eo-

Socr. lib. 3. cap. 14.

(a) προσέταξεν αὐτὸν ἐξιέναι. Exstat edictum Imperatoris Juliani ad Alexandrinos, quo Athanasius jubetur Alexandria excedere. Quod si quis cupit legere, reperiet inter epistolas ejusdem Juliani num. 26. cui subjungi debet epistola ejusdem Juliani ad Ecdicium Præfectum Ægypti. Est enim ejusdem argumenti. In vulgatis tamen editionibus disjunctæ longo intervallo leguntur hæ duæ epistolæ.

(b) ὥσπερ

SÆC. IV. Eodem tempore Cyziceni legatos ad Imperatorem miſere, de rebus ſuis, & de inſtaurandis Gentilium templis acturos. Quos Imperator ob curam ſacrorum laudibus proſecutus, cuncta, quibus opus habebant, eis præbuit. Eleuſio quoque ipſorum Epiſcopo urbe interdixit, eo quod templa vaſtaſſet, ac delubra contumeliis affeciſſet: ædes præterea alendis viduis, & monaſteria ſacris virginibus conſtruxiſſet: Gentilibus denique perſuaſiſſet, ut majorum cæremonias, rituſque contemnerent. Quin etiam vetuit, ne peregrini Chriſtiani, qui cum illo erant, in urbem ingrederentur: cauſam hanc adjiciens, quod religionis ſuæ cauſa, ut veriſimile eſt, ſeditionem excitaturi eſſent; adjunctis ad ipſorum partes Chriſtianis, qui in civitate erant, idemque cum illis de Deo ſentiebant, & publicis opificibus lanariis, itemque monetariis; qui numero abundantes, & in duas numeroſas cohortes diſtributi, ex præcepto ſuperiorum Principum, Cyzicum cum uxoribus, ac domeſticis incolebant: certam quotannis penſionem fiſco inferentes; illi veſtem militarem, hi nummos recens cuſos. Nam cum Gentilium ſuperſtitionem omnibus modis ſtabilire inſtituiſſet, cogere quidem, ac ſupplicio afficere homines, qui ſacrificare nollent, ſummæ imprudentiæ eſſe exiſtimavit. Ægre ſiquidem in ſingulis civitatibus Magiſtratus, ac Judices eorum numerum inire, ac deſcribere potuiſſent. Sed neque eos in unum convenire, & pro arbitrio preces facere prohibuit. Noverat quippe vim, ac neceſſitatem nil valere in iis rebus, quæ libera voluntate opus habent, ut conſiſtant. Clericos vero, & Eccleſiarum Antiſtites civitatibus ejici curavit: re ipſa quidem ſtudens, ut iſtorum abſentia conventus plebis aboleret, dum nemo eſſet, qui eam colligeret, ac doceret, & qui ſacramenta miniſtraret: ita ut progreſſu temporis in oblivionem religionis ſuæ prolaberentur. Cauſam vero hanc prætexens, quod Clerici diſſenſiones in populo excitarent. Hac ratione Eleuſium, ſectatoreſque ejus urbe Cyzico exegit, cum tamen nec ſeditio ulla fieret, nec futura eſſe crederetur. Boſtrenos quoque hortatus eſt, ut

Titum

A τῶν δὲ Κυζικηνῶν πρεσβευσαμένων πρὸς βασιλέα περὶ οἰκείων πραγμάτων, καὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν ἑλληνικῶν ναῶν, ἐπαινέσας αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ ἱερὰ προνοίας, πάντα παρέσχεν (b) ὧν περ ἐδέησε· καὶ Ἐλεύσιον δὲ τὸν παρ' αὐτοῖς Ἐπίσκοπον, τῆς πόλεως εἶρξεν, ὡς λυμηνάμενον τοῖς ναοῖς, καὶ τοῖς τεμένεσιν ἐνυβρίσαντα. καὶ χηροτροφεῖα κατασκευάσαντα, καὶ παρθενῶνας ἱερῶν παρθένων συστησάμενον, καὶ τοὺς ἑλληνιστὰς πείθοντα τῶν πατρῴων ἀμελεῖν· ἀπηγόρευσε δὲ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ξένοις Χριστιανοῖς, μὴ ἐπιβαίνειν Κυζίκῳ, αἰτίαν ἐπαγαγὼν, ὡς εἰκὸς, αὐτοὺς τῆς θρησκείας ἕνεκα (c) στασιάσαι· συναιρουμένων αὐτοῖς καὶ παραπλησίως περὶ τὸ B θεῖον φρονούντων τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως Χριστιανῶν καὶ τῶν δημοσίων ἐριουργῶν, καὶ τῶν τεχνιτῶν τοῦ νομίσματος· οἳ πλῆθος ὄντες, καὶ (d) εἰς δύο τάγματα πολυάνθρωπα διακεκριμένοι, ἐκ προστάγματος τῶν πρὶν Βασιλέων, ἅμα γυναιξὶ καὶ οἰκείοις ἀνὰ τὴν Κύζικον διέτριβον, ἔτους ἑκάστου ῥητὴν ἀποφορὰν τῷ δημοσίῳ κατατιθέντες, οἱ μὲν, στρατιωτικῶν χλαμύδων· οἱ δὲ, νεουργῶν νομισμάτων· ἐπεὶ γὰρ ἐκ παντὸς τρόπου δέδοκτο αὐτῷ συστῆσαι τὸν ἑλληνισμὸν, βιάζεσθαι μὲν ἢ τιμωρεῖσθαι τοὺς δήμους μὴ θέλοντας θύειν, ἀβουλίας νενόμικεν· (e) σχολῇ γὰρ ἂν τοσούτων κατ' ἑκάστην πόλιν οἱ ἄρχοντες τὸν ἀριθμὸν μόνον ἀπεγράψαντο· C οὐ μὴν, οὐδὲ συνιέναι καὶ κατὰ γνώμην εὔχεσθαι διεκώλυεν· ᾔδει γὰρ (f) ὡς καὶ ἀνάγκη ποτὲ κατορθωθείη τὰ προαιρέσεως ἑκουσίας εἰς σύστασιν δεόμενα· τοὺς δὲ Κληρικοὺς καὶ τοὺς προεστῶτας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπελαύνειν τῶν πόλεων ἐσπούδαζε· τὸ μὲν ἀληθὲς εἰπεῖν, τῇ τούτων ἀπουσίᾳ πραγματευόμενος διαλῦσαι τῶν λαῶν τὰς Συνόδους· ὥστε μήτε τοὺς ἐκκλησιάζοντας, μήτε τοὺς διδάσκοντας ἔχειν, μήτε μυστηρίων μεταλαμβάνειν, καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ ἐμπεσεῖν εἰς λήθην τῆς οἰκείας θρησκείας· (g) σκεπτόμενος δὲ ὡς οἱ Κληρικοὶ εἰς διάστασιν τὰ πλήθη ἄγουσιν· οὕτως οὖν οὔτε D στάσεως γενομένης, οὔτε γίνεσθαι προσδοκωμένης, ἐξιέναι Κυζίκου τὸν Ἐλεύσιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ προσέταξε· (h) Βοστρηνοὺς δὲ δημοσίῳ κηρύγματι-

τι-

(b) ὧνπερ ἐδέησε. Scribendum videtur ἐδέησαν, ut habet Nicephorus in capite 20. libri 10. Interpretes vero ita verterunt hunc locum, quaſi legeretur ἐδεήθησαν. Poteſt tamen defendi vulgata lectio hoc ſenſu. Julianus, cum Cyziceni legatos ad eum miſiſſent de quibuſdam negotiis, & de inſtauratione templorum, laudavit eorum pietatem erga Deos; & cuncta iis conceſſit, quibus ipſe opus habebat, id eſt, quæ ad falſorum numinum cultum ſpectabant.

(c) στασιάσαι. Scribendum puto στασιάσειν, quemadmodum legit Chriſtophorſonus, ut ex verſione ejus apparet. Ita quoque legit Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ſic expreſſit; καὶ νόμον ἔθετο, Κυζίκου μὴ ἐπιβαίνειν ὅσοι δὴ αὐτόχθονες ἦσαν Χριστιανοί. τὸ δὲ αἴτιον, ἵνα μὴ φησὶ διαστασιάζοιεν περὶ τῆς θρησκείας, τῶν ἐποίκων καὶ ὁμοφύλων συναιρομένων. Id eſt, *Legem etiam tulit, ne quis Chriſtianorum, qui indigena non eſſet, Cyzicum adiret. Cauſamque conſtitutionis addidit, ne ſcilicet propter religionem ſeditio moveretur: advenis, popularibuſque eorumdem, qui eadem cum eis ſacra colerent, opem illis ferentibus.* Ex iis E apparet, Nicephorum in hoc Sozomeni loco legiſſe στασιάσειν. Ceterum ex codice Fuketiano correxi αὐτοὺς ὡς εἰκὸς &c. cum antea legeretur ὡς εἰκὸς αὐτούς.

(d) εἰς δύο τάγματα. Langus, & Chriſtophorſonus *Claſſes* verterunt: Muſculus *Ordines*. Ego *Corpora* interpretari malim. Nam ut corpora erant Piſtorum, qui panes publico pendere cogebantur, ſic etiam Monetariorum, & opificum Lanariorum corpora fuere, qui monetæ, aut veſtium certum quot annis numerum pendebant. Monetariis autem præerat Procurator Monetæ: Lanariis vero opificibus Procurator Linyphii. Hujuſmodi porro Procuratores erant ſub diſpoſitione Comitis ſacrarum largitionum, ut docet notitia Imperii Romani.

(e) σχολῇ γὰρ ἂν τοσούτων. Scribendum puto τούτων potius, quam τοσούτων. Eundem errorem ſuperius notavi.

(f) ὡς ἀνάγκη ποτέ. Aſſentior Chriſtophorſono, & Savilio, qui particulam negativam ſupplent hoc modo, ὡς οὐκ ἀνάγκη ποτέ. Atque ita legit Nicephorus, & Epiphanius Scholaſticus.

(g) σκεπτόμενος δέ. Scribendum procul dubio eſt σκηπτόμενος, quemadmodum Savilius in ſuo codice emendarat. Diſtinguit enim Sozomenus prætextum, quo utebatur Julianus in pellendis ex urbe Clericis, a vera E cauſa, quæ illum ad id faciendum pellebat. Et veram quidem cauſam ait fuiſſe, ut plebs doctoribus, ac ſacerdotibus deſtituta, paulatim in oblivionem Religionis ſuæ delaberetur. Prætextum vero hunc fuiſſe dicit, quod Clerici plebem ad ſeditiones concitare ſoliti eſſent. Hæc ideo fuſius expoſui, quia Interpretes in hujus loci verſione longe a vero aberrarunt, ac præcipue Chriſtophorſonus. Sed neque Nicephorus veram hujus loci lectionem animadvertit. σκοπῶν enim poſuit pro σκεπτόμενος. Interpres tamen Nicephori verum hujus loci ſenſum odoratus; & quod Nicephorus non viderat, ipſe interpretatione ſua ſupplevit.

(h) Βοστρηνοὺς δέ. Hæc conſtitutio Imperatoris Juliani ad Boſtrenſes miſſa, exſtat hodie inter Epiſtolas Juliani, num. 52. Ubi Julianus verba ipſa refert, quibus uſus erat Titus Boſtrenſis Epiſcopus in libello ad ipſum miſſo.

(i) ἐπὶ

τι πρoὐτρέψατο, διῶξαι τῆς αὐτῶν πόλεως Τῖτον τὸν τότε τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπον· ὡς γὰρ ἠπείλησεν, αὐτὸν καὶ τοὺς Κληρικοὺς ἐν αἰτίᾳ ποιήσειν εἰ στασιάσαι τὸ πλῆθος, βιβλίον πρὸς Βασιλέα διεπέμψατο Τῖτος, καὶ διεμαρτύρατο ἐφάμιλλον μὲν εἶναι τῷ ἑλληνικῷ πλήθει τὸ Χριστιανικόν· ἠρεμεῖν δὲ τοῦτο, καὶ ταῖς αὐτοῦ παραινέσεσιν ἀγόμενον, μηδὲν στασιῶδες ἐννοεῖν· ἐκ τοιούτων δὲ ῥημάτων, εἰς ἔχθραν καταστῆσαι τῷ δημοσίῳ τὸν Τῖτον κατασκευάζων, γράφων Βοστρηνοῖς, διέβαλεν αὐτὸν, ὡς κατήγορον τοῦ πλήθους γεγενημένον· οἷα δὴ μὴ ἀπὸ γνώμης οἰκείας, διὰ δὲ τὰς αὐτοῦ παραινέσεις μὴ στασιάζοντας· καὶ ὡς δυσμενῆ ἀπελαύνειν αὐτὸν τῆς πόλεως, ἀνεκίνει τὸν δῆμον· τοιαῦτα δὲ πολλὰ καὶ ἀλλαχόσε συμβῆναι εἰκός· τὰ μὲν, κατὰ πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως· τὰ δε, ἐξ ὀργῆς καὶ προπετείας δήμων· ἐφ' οἷς καὶ οὕτως τῷ κρατοῦντι τὴν αἰτίαν τὶς ἀναθήσει τῶν γεγενημένων· οὐ γὰρ ὑπῆγε τοῖς νόμοις τοὺς ὧδε παρανομοῦντας· ἀλλὰ μίσει τῷ πρὸς τὴν θρησκείαν, μέμφεσθαι λόγοις δοκῶν, ἔργοις προὐτρέπετο τοὺς τὰ τοιαῦτα δρῶντας· ὅθεν καὶ μὴ διώκοντος αὐτοῦ, κατὰ πόλεις καὶ κώμας ἔφευγον οἱ Χριστιανοί· ταύτης δε τῆς φυγῆς μετέσχον πολλοὶ τῶν ἐμῶν προγόνων, καὶ ὁ ἐμὸς πάππος· καθότι πατρὸς ἕλληνος ὢν, αὐτός τε πανοικὶ καὶ οἱ ἀπὸ τοὺς γένους Ἀλαφίωνος, Χριστιανοὶ πρῶτοι ἐγένοντο ἐν Βηθελίᾳ κώμῃ Γαζαίᾳ, πολυανθρώπῳ τε οὔσῃ, καὶ ἱερὰ ἐχούσῃ ἀρχαιότητι καὶ κατασκευῇ σεμνὰ τοῖς κατοικοῦσι· καὶ μάλιστα τὸ Πάνθεον, ὡς ἐπὶ ἀκροπόλεως χειροποιήτου τινὸς λόφου κείμενον, καὶ πανταχόθεν πάσης τῆς κώμης ὑπερέχον· συμβάλλω δὲ τὸ χωρίον ἔνθεν λαχεῖν τὴν προσηγορίαν, καὶ ἐκ τῆς Σύρων φωνῆς εἰς τὴν ἑλλήνων ἑρμηνευόμενον, θεῶν οἰκητήριον ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸν τοῦ Πανθέου ναόν· λέγεται δὲ χριστιανισμοῦ αἴτιος γενέσθαι τοῖς τούτων οἴκοις, Ἱλαρίων ὁ Μοναχός· δαιμονῶντος γὰρ Ἀλαφίωνος τούτου, (i) ἐπὶ πολὺ τινὲς Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, ἐπῳδαῖς καὶ περιεργίαις τισὶ χρησάμενοι, οὐδὲν ἴσχυον· ὁ δὲ, μόνον τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐπιβοησάμενος, τὸ δαιμόνιον ἀπήλασεν (k) εἰς τὴν Χριστιανῶν μετεβάλοντο θρησκείαν· διέπρεπε δὲ ὁ μὲν ἐμὸς πάππος ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν ἱερῶν γραφῶν, εὐφυής τε ὢν, καὶ οἷος (l) γνῶναι δεῖ· καὶ κατὰ λόγον μετρίως ἠγμένος, ὡς καὶ Ἀριθμητικῆς μὴ εἶναι ἄμοιρος· ὅθεν κεχαρισμένος εἰς ἄγαν ἐτύγχανε τοῖς ἀνὰ τὴν Ἀσκάλωνα καὶ Γάζαν, καὶ τοῖς πέριξ Χριστιανοῖς· (m) ὡς ἀναγκαίως τῇ θρησκείᾳ, καὶ τὰ ἀμφίβολα τῶν ἱερῶν γραφῶν εὐμαρῶς διαλύειν· (n) τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου γένους

A Titum ejus loci Episcopum sub elogio præconis ejicerent. Nam cum minatus esset, culpam se omnem conjecturum in illum, & in Clericos ejus, si plebs seditionem moveret; Titus libellum ad Principem misit: testatusque est, Christianos plebem Gentilium numero adæquare: quiescere tamen illos, & cohortationibus suis obtemperantes, nihil seditiosum moliri. Ex quibus verbis Titum plebi invisum reddere cupiens Imperator, in epistola, quam scripsit Bostrenis, eum insimulavit tanquam calumniatorem civitatis, quod dixerat, illos non sua sponte, sed ipsius hortatu a seditionibus abstinere. Plebemque incitavit, ut illum, tanquam
B hostem publicum, e civitate sua expellerent. Hujusmodi multa alibi quoque contigisse vero simile est, partim ex Imperatoris mandato, partim impetu, ac temeritate vulgi. Quorum omnium culpam merito quis Imperatori adscripserit. Neque enim ex legum præscripto animadvertit in eos, qui hujusmodi facinora contra leges commiserant: sed pro odio, quo religionem nostram prosequebatur, verbis quidem reprehendere videbatur eos, qui ista fecerant; rebus tamen ipsis eos incitabat. Itaque licet ille palam non persequeretur, per vicos tamen, & civitates passim Christiani fugiebant. Cujus fugæ tum alii ex majoribus meis consortes
C fuere, tum avus meus. Nam cum patre Gentili natus esset, ipse tamen cum universa domo, omnesque simul, qui ex gente erant Alaphionis, primi fidem Christi susceperunt Betheliæ; qui vicus est Gazæorum, abundans incolarum multitudine, templaque habet tum ob vetustatem, tum ob structuram indigenis veneranda: præcipue vero Pantheon, colli cuidam manu facto, velut arci impositum, & supra universum pagum undequaque eminens. Unde etiam hunc locum nomen accepisse conjicio, & ex Syrorum lingua in Græcam conversum, deorum domicilium vocari ob illud fanum Pantheon. Porro familias eorum, quos supra dixi, ad Christianam re-
D ligionem conversas esse perhibent ab Hilarione Monacho. Nam cum Alaphion ille dæmonio vexaretur, Pagani quidam, & Judæi incantamentis, & magicis quibusdam maleficiis diutius usi, nihil profecerunt. Sed cum Hilarion solo Dei nomine invocato dæmonem expulisset, illi ad Christianam religionem se transtulerunt. Et avus quidem meus in exponendis sacris voluminibus excelluit, cum esset eleganti ingenio, & intelligentia valeret, ad ea, quæ scire oportet, cognoscenda. Erat præterea disciplinis mediocriter eruditus, adeo ut ignarus non esset Arithmeticæ. Itaque Christianis Ascalonem, & Gazam, & finitima loca incolentibus, admodum carus fuit, tanquam utilis, ac necessarius religioni, & qui
E sacrorum voluminum nodos facillime dissolveret: eorum vero, qui ex altera erant familiæ

Titus Episc. Bostris expulsus.

Hilarion Monachus.

(i) ἐπὶ πολὺ τινὲς. Ut tota periodus inter se cohæreat, supplendum omnino est adverbium hoc modo, ἐπειδὴ ἐπιπολὺ τινὲς ἕλληνες, &c.

(k) εἰς τὴν Χριστιανῶν. Ante hæc verba asteriscum in suo codice posuit Savilius, ut aliquid hic deesse Lector intelligeret. Locus tamen levi negotio ita suppleri potest, si paulo ante legeris hoc modo, ὡς γὰρ δαιμονῶντος, &c.

(l) γνῶναι δεῖ. In codice Fuk. scriptum est δὴ, quod non displicet, si ita scribamus οἷος γνῶναι, καὶ δὴ καὶ κατὰ λόγον μετρίως ἠγμένος. Atque ita Sozomenum scripsisse, non dubito.

(m) ὡς ἀναγκαίως. Scribe meo periculo ἀναγκαῖος, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum. *Tanquam Religioni necessarius, & ad solvendas dubitationes divinæ scripturæ utilis.*

(n) τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου γένους. Familiam Alaphionis intelligit, qui frater fuisse videtur avi Sozomeni, id est propatruus Sozomeni. Hoc enim loco Sozomenus majores suos recenset, qui apud Gazæos pietate excelluerunt, & in persecutione illa Juliani ex patria sua fugere coacti sunt. Verba Sozomeni hæc sunt: ταύτης δὲ τῆς φυγῆς μετέσχον πολλοὶ τῶν ἐμῶν προγόνων, καὶ ὁ ἐμὸς πάππος. Ac nomen quidem avi sui reticuit Sozomenus. Alaphionem vero cum nominet, & ejus posteros, unum ex Majoribus ipsius eum fuisse colligimus, magnum scilicet patruum. Possunt tamen hæc Sozomeni verba de materno ejus genere intelligi, ut Alaphio maternus ejusavus extiterit.

SÆC. IV. milia, virtutem vix ullus possit exponere. Primi enim Ecclesias illic, & Monasteria condiderunt: & sanctitate vitæ, atque humanitate erga peregrinos, & pauperes, ea exornarunt. Ex ea porro gente viri quidam boni ad nostram usque ætatem superstites vixerunt; quibuscum jam ætate provectis, ipse admodum adolescens versatus sum. Verum de his aliquanto post mentionem fieri conveniet.

CAPUT XVI.

De studio Juliani in stabilienda Gentilium religione, & Christiana fide abolenda: Item epistola, quam scripsit ad quemdam sacerdotem Gentilium.

IMperator vero, qui jam pridem id maxime studebat, ut Gentilium religio per universum Romanum Imperium prævaleret, eam a Christianorum religione longe superari cernens, iniquo animo tulit. Nam templa quidem Deorum patebant: & sacrificia, festique gentilium dies, ritusque majorum in singulis civitatibus ex voto Principis procedere videbantur. Dolebat tamen, cum apud se reputaret, brevi ista commutanda esse, si cura ipsius, ac sollicitudine destituerentur. Angebatur autem non mediocriter, cum audiret, multorum flaminum uxores, ac liberos, & famulos Christianam religionem profiteri. Cumque existimaret, Christianorum religionem ex vita, & moribus eorum, qui illam sectarentur, maxime commendari, gentilium templa apparatu, atque ordine Christianis usitato ornare constituit: gradibus præterea, ac primi consessus prærogativa; gentilium item dogmatum, & exhortationum doctoribus, atque lectoribus; certorum quoque dierum, atque horarum statutis precationibus; Monasteriis præterea virorum, ac mulierum philosophari cupientium; Xenodochiis denique, & Ptochotrophiis, & omni reliqua erga egenos humanitate religionem gentilium illustrare. Ad hæc peccatis, quæ vel sponte, vel ab invitis committuntur, juxta morem Christianorum congruam pœnitentiæ emendationem adhibere decreverat. Sed præcipue notas, ac tesseras Episcopalium literarum admiratus esse dicitur, quibus solent peregrinos sibi invicem commendare; ut undelibet venientes, ad quoscumque accesserint, tanquam noti, atque amici excipiantur hospitio, & benigne curentur ob testimonium ejusmodi notæ. Hæc cum animo agitaret, operam dabat, ut gentiles Christianorum institutis assuefaceret. Sed quoniam istud plerisque incredibile fortasse videbitur, non aliunde, quam ex ipsismet Imperatoris verbis, hujus rei veritatem comprobabo. Sic enim ille scribit.

Arsatio sacerdoti Galatiæ.

Religio gentilium nondum ex animi nostri sententia viget, culpa eorum, qui illam profitentur. Nam ea quidem, quæ ad Deos pertinent, præclara sunt, atque magnifica, omnique voto, ac spe majora. Atque id pa- ce

(a) τὰ συνθήματα. Literas formatas intelligit, de quibus multi ante nos scripserunt. Sed unus instar omnium erit Bernardinus Ferrarius, qui tres libros edidit de antiquo jure Ecclesiasticarum epistolarum.

A νους, σχολῇ γ' ἄν τις τὴν ἀρετὴν διηγήσαιτο· πρῶτοι γὰρ οὗτοι ἐνθάδε Ἐκκλησίας καὶ Μοναστήρια συνεστήσαντο, καὶ σεμνότητι καὶ φιλοφροσύνῃ ξένων καὶ δεομένων συνεκόσμησαν· ἐκ ταύτης δὲ τῆς γενεᾶς μέχρι καὶ εἰς ἡμᾶς περιῆσαν ἄνδρες ἀγαθοὶ, οἷς ἤδη πρεσβύταις νέος ὢν, συνεγενόμην· ἀλλὰ τούτων μὲν, ὕστερον ἐπιμνησθῆναι δεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛ'.

B Περὶ τῆς σπουδῆς ἣν εἶχε συστῆσαι τὸν ἑλληνισμὸν, ἀχρειῶσαι δὲ τὰ ἡμέτερα· καὶ ἐπιστολὴ ἥν τινι τῶν ἑλληνιστῶν ἀρχιερέων ἀπέστειλεν.

Ὁ Δὲ Βασιλεὺς πάλαι σπουδάζων τὸν ἑλληνισμὸν κρατεῖν κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπήκοον, χαλεπῶς ἔφερε, παρευδοκιμούμενον ὁρῶν ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ· ναοὶ μὲν γὰρ ἀνεῴγεισαν, καὶ θυσίαι, καὶ ἑλλήνων πάτριοι ἑορταὶ τῶν πόλεων, κατὰ γνώμην αὐτῷ προχωρεῖν ἐδόκουν· ἠνιᾶτο δὲ λογιζόμενος, ὡς εἰ γυμνωθείη ταῦτα τῆς αὐτοῦ σπουδῆς, ταχεῖαν ἕξει τὴν μεταβολήν· οὐχ ἥκιστα δὲ ἤχθετο, καὶ πολλῶν ἱερέων χριστιανίζειν ἀκούων τὰς γαμετὰς καὶ τοὺς παῖ- C δας, καὶ τοὺς οἰκέτας· ὑπολαβὼν δὲ τὸν Χριστιανισμὸν τὴν σύστασιν ἔχειν ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν αὐτὸν μετιόντων, διενοεῖτο πανταχῇ τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς, τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ τάξει τῆς Χριστιανῶν θρησκείας διακοσμεῖν· βήμασί τε, καὶ προεδρείαις, καὶ ἑλληνικῶν δογμάτων καὶ παραινέσεων διδασκάλοις τε καὶ ἀναγνώσταις, ὁρῶν τε ῥητῶν καὶ ἡμερῶν τεταγμέναις εὐχαῖς, φροντιστηρίοις τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φιλοσοφεῖν ἐγνωκότων, καὶ καταγωγίοις ξένων, καὶ πτωχῶν, καὶ τῇ ἄλλῃ τῇ περὶ τοὺς δεομένους φιλανθρωπίᾳ, τὸ ἑλληνικὸν δόγμα σεμνῦναι· ἑκουσίων τε καὶ ἀκου- D σίων ἁμαρτημάτων κατὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν παράδοσιν ἐκ μεταμελείας σύμμετρον τάξαι σωφρονισμόν· οὐχ ἥκιστα δὲ ζηλῶσαι λέγεται (a) τὰ συνθήματα τῶν ἐπισκοπικῶν γραμμάτων, οἷς ἔθος ἀμοιβαδὸν τοὺς ξένους ὅποι δήποτε διϊόντας, καὶ παρ' οἷς ἂν ἀφίκονται, πάντως κατάγεσθαι καὶ θεραπείας ἀξιοῦσθαι, οἷά γε γνωρίμους καὶ φιλτάτους, διὰ τὴν τοῦ συμβόλου μαρτυρίαν· ταῦτα διανοούμενος, ἐσπούδαζε τοὺς ἑλληνιστὰς προσεθίζειν τοῖς τῶν Χριστιανῶν ἐπιτηδεύμασιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς πολλοῖς ἴσως ἀπείθανον εἶναι τοῦτο δοκεῖ, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Βασιλέως ῥημάτων παρέξομαι τὴν τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν· (b) γράφει δὲ ὧδε.

E

Ἀρσακίῳ ἀρχιερεῖ Γαλατίας.

Ἑλληνισμὸς οὔπω πράττει κατὰ λόγον, ἡμῶν ἕνεκα τῶν μετιόντων αὐτόν· τὰ γὰρ τῶν Θεῶν, λαμπρὰ καὶ μεγάλα, κρείττονα πάσης μὲν εὐχῆς, πάσης δὲ ἐλπίδος· ἵλεως δὲ ἔστω τοῖς λόγοις ἡμῶν Ἀδράστεια·

(b) γράφει δὲ ὧδε. In codice Fuketiano scriptum est γράφει γὰρ ὧδε. Verba autem illa, quæ sequuntur, Ἀρσακίῳ ἀρχιερεῖ Γαλατίας ἐπιστολὴ Ἰουλιανοῦ Βασιλέως, ad marginem scripta sunt in eodem codice, non autem in corpore.

(c) οὐδὲ

σεια· τὸ γὰρ ἐν ὀλίγῳ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μεταβολήν, οὐδὲ εὔξασθαι τὶς ὀλίγῳ πρότερον ἐτόλμα· τί οὖν ἡμεῖς οἰόμεθα ταῦτα ἀρκεῖν; (c) οὐδὲ ἀποβλέπομεν, ὃ μάλιστα τὴν ἀθεότητα συνηύξησεν ἡ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία, καὶ ἡ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια, καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον· ὧν ἕκαστον οἴομαι χρῆναι παρ' ἡμῶν ἀληθῶς ἐπιτηδεύεσθαι· καὶ οὐκ ἀπόχρη τὸ σὲ μόνον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντας ἁπαξαπλῶς οἱ περὶ τὴν Γαλατίαν εἰσὶν ἱερεῖς· οὓς ἢ δυσώπησον, ἢ πεῖσον εἶναι σπουδαίους, ἢ τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς Θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν Γαλιλαίων γαμετῶν· ἀσεβούντων μὲν εἰς τοὺς Θεούς, ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων· ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει· ξενοδοχεῖα καθ' ἑκάστην πόλιν κατάστησον πυκνά, ἵν' ἀπολαύσωσιν οἱ ξένοι τῆς παρ' ἡμῶν φιλανθρωπίας, οὐ τῶν ἡμετέρων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, ὅστις ἂν δεηθῇ χρημάτων· ὅθεν δὲ εὐπορήσεις, ἐπινενόηταί μοι τέως· ἑκάστου γὰρ ἐνιαυτοῦ τρισμυρίους μοδίους κατὰ πᾶσαν τὴν Γαλατίαν ἐκέλευσα δοθῆναι σίτου, καὶ ἑξακισμυρίους οἴνου ξέστας· ὧν τὸ μὲν πέμπτον εἰς τοὺς πένητας, τοὺς τοῖς ἱερεῦσιν ὑπηρετουμένους, ἀναλίσκεσθαι φημὶ χρῆναι· τὰ δὲ ἄλλα τοῖς ξένοις καὶ τοῖς μεταιτοῦσιν ἐπινέμεσθαι παρ' ἡμῶν· αἰσχρὸν γάρ, εἰ τῶν μὲν Ἰουδαίων οὐδεὶς μεταιτεῖ· τρέφουσι δὲ οἱ δυσσεβεῖς Γαλιλαῖοι πρὸς τοῖς ἑαυτῶν, καὶ τοὺς ἡμετέρους· οἱ δὲ ἡμέτεροι, τῆς παρ' ἡμῶν ἐπικουρίας ἐνδεεῖς φαίνονται· δίδασκε δὲ καὶ συνεισφέρειν τοὺς ἑλληνιστὰς εἰς τὰς τοιαύτας λειτουργίας, καὶ τὰς ἑλληνικὰς κώμας ἀπάρχεσθαι τοῖς θεοῖς τῶν καρπῶν· καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς ταῖς τοιαύταις εὐποιΐαις προσέθιζε, διδάσκων αὐτοὺς ὡς τοῦτο πάλαι ἦν ἡμέτερον ἔργον· Ὅμηρος γοῦν αὐτὸ πεποίηκεν Εὔμαιον λέγοντα.

A ce Nemeſis dictum ſit. Talem enim, ac tantam exiguo temporis ſpatio mutationem, ne optare quidem quiſquam paulo ante audebat. Quid ergo? putamuſne nos iſta ſufficere? Nec attendimus, quid Chriſtianorum religionem potiſſimum auxerit; humanitas ſcilicet in peregrinos, & in ſepeliendis mortuis ſollicita diligentia, & ſimulata morum gravitas. Quorum ſingula vere a nobis exercenda eſſe exiſtimo. Nec ſufficit, quod tu unus ejuſmodi ſis: ſed quotquot in Galatia ſunt flamines, tales eſſe decet. Quos tu vel pudore afficiendo, vel perſuadendo, bonos redde, aut a ſacerdotali miniſterio remove, ſi una cum uxoribus, & liberis, ac famulis ad B Deos non accedant: ſed aut ſervos, aut filios, aut conjuges Galilæas ſuſtineant, qui & impii ſint erga Deos, & impietatem religioni præponant. Deinde ſingulos flamines hortare, ut nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant, nec artem ullam, aut opificium turpe, ac probroſum exerceant. Et eos quidem, qui obtemperaverint, honore affice: contumaces vero, atque immorigeros expelle. Crebra in ſingulis civitatibus Xenodochia conſtitue, ut peregrini non ex noſtris ſolum, ſed ex aliis etiam, ſi pecunia forte opus habuerint, humanitate noſtra perfruantur. Porro unde ſumtus tibi ſuppetant, a me jam proviſum eſt. Nam quotannis C triginta millia modiorum tritici per univerſam Galatiam dari juſſi, & ſexaginta millia ſextariorum vini. Quorum quintam partem in pauperes, qui flaminibus miniſtrant, inſumendam eſſe cenſeo: reliqua peregrinis, ac mendicantibus a vobis dividenda. Turpe enim fuerit, ex Judæis quidem neminem mendicare: impios vero Galilæos præter ſuos pauperes, etiam noſtros alere: noſtros autem mendicos, noſtra ope, ac ſubſidio deſtitutos videri. Doce ergo Gentiles, ut ad hujuſmodi miniſteria aliquid conferant, & Gentilium pagi primitias fructuum diis offerant. Et Græcos homines hujuſmodi beneficentiæ aſſuefacito, docens illos, id olim a nobis inſtitutum fuiſſe. D Homerus enim Eumæum ſic loquentem inducit.

SÆC. IV.

Judæi pauperes ſuos alunt.

Ξεῖν' οὔ μοι θέμις ἔστ', οὔτ' εἰ κακίων σέθεν ἔλθοι,
Ξεῖνον ἀτιμῆσαι· πρὸς γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες
Ξεῖνοί τε πτωχοί τε· δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε.

Haud mihi fas, vel ſi veniat te vilior hoſpes,
Quemquam deſpicere. A ſummo nam ſunt Jove cuncti,
Qui peregre adveniunt. modicum autem munus amicum eſt.

Odyſſea Ξ. v. 56.

(d) μηδὲ τὰ παρ' ἡμῖν ἀγαθὰ παραζηλοῦν ἄλλοις συγχωροῦντες, αὐτοὶ τῇ ῥαθυμίᾳ καταισχύνοιμεν, μᾶλλον δὲ καταπροώμεθα τὴν εἰς τοὺς Θεοὺς εὐλάβειαν· εἰ ταῦτα πυθοίμην ἐγώ σε πράττοντα, μεστὸς εὐφροσύνης ἔσομαι· τοὺς ἡγεμόνας ὀλιγάκις ἐπὶ τῆς οἰκίας ὅρα· τὰ πλεῖστα δὲ αὐτοῖς ἐπίστελλε· εἰσιοῦσι δὲ εἰς τὴν πόλιν, ὑπαντάτω μηδεὶς αὐτοὶ ἱερέων· ἀλλ' ὅταν εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσι τῶν Θεῶν, (e) εἴσω τῶν προθύρων· ἡγείσθω δὲ μη-

Ne igitur aliis, ut bona noſtra æmulentur, permittentes, ipſi per ſocordiam nos probro afficiamus; aut potius religionem erga Deos prodamus. Quod ſi te hæc agere accepero, E exultabo gaudio. Præſides domi raro inviſe: ſed literas ad eos ſæpius mitte. Illis in urbem ingredientibus nullus flamen occurrat. Cum autem templa Deorum adierint, intra veſtibulum duntaxat occurrat flamen. Intrantes vero illos nullus apparitorum præcedat: ſequatur autem, qui volet. Nam ſimulatque in-

(c) οὐδὲ ἀποβλέπομεν ὃ μάλιστα. Scribendum videtur ὡς μάλιστα, &c. Certe Epiphanius Scholaſticus ita legit, ut ex verſione ejus apparet. Sic enim vertit hunc locum, *neque reſpicimus, quemadmodum ſuperſtitionem Chriſtianorum auxerit cura peregrinorum.*

(d) μηδὲ τὰ παρ' ἡμῖν ἀγαθά. Malim ſcribere μὴ δὴ τά, &c. Hæ particulæ crebro inter ſe confunduntur, ut ſupra notavi.

(e) εἴσω τῶν προθύρων. Hunc locum ita vertit Epiphanius Scholaſticus: *Cum ad templa venerint Deorum, intra januas eos nemo præcedat militum forte, aut præcedentium officiorum.* Ex quibus apparet, eum aliter hunc locum diſtinxiſſe. In quo tamen ei non aſſentior.

SÆC. IV. ingressus est limen delubri, privatus efficitur. Tu enim, ut probe nosti, intra templum imperium obtines; quandoquidem & divina lex istud postulat. Et ii quidem, qui obtemperant, revera pii sunt cultores Deorum: qui vero fastum, ac pompam circumferunt, vani sunt, & inanis gloriæ cupidi. Equidem paratus sum subvenire Pessinuntiis, si Matrem Deorum sibi propitiam reddiderint. Sin vero eam neglexerint, non modo reprehensione non carebunt; sed quod dictu mihi acerbum est, indignationem quoque nostram experientur.

Namque mihi haud fas est miserari hos, atque fovere.
Qui sint infensi diis immortalibus hostes.

Persuade igitur illis, ut si curam sui a me suscipi volunt, universi Matri Deorum supplices sint.

(*f*) ἀλλὰ πικρὸν εἰπεῖν μή. Lego πικρὸν εἰπεῖν μοί, quemadmodum legisse videtur Musculus. Lego etiam ἀπονλύσωσι, ut legitur apud Nicephorum. In codice tamen Fuketiano scriptum inveni, πικρὸν εἰπεῖν, μὴ ἡ τῆς, &c. Quod non probo.

CAPUT XVII.

Quomodo Julianus, ne tyrannus esse videretur, Christianos dolose persecutus est: & Crucis vexillum deposuit: milites denique sacrificare invitos coegit.

Et Imperator quidem cum ista & faceret, & scriberet, subditos suos facile, ac lubenti animo a Christiana fide traductum rum se esse existimabat. Cumque omnia moliretur ad evertendam Christianorum religionem, persuadere quidem nullatenus valuit: palam autem vim inferre erubescebat, ne tyrannus esse videretur. Nec tamen de studio suo quidquam remisit: sed omnia excogitavit, quibus subditos, ac præcipue milites ad Gentilium religionem, partim per se, partim per Præsides alliceret. Denique, ut omnibus modis eos Gentilium superstitioni assuefaceret, in pristinam formam commutare decrevit signum illud nobilissimum exercituum Romanorum, quod Constantinus Deo jubente, ut superius retulimus, in crucis formam converterat. In publicis autem imaginibus curavit, ut juxta se pingeretur Jupiter, velut e cœlo apparens, & coronam, ac purpuram, Imperii insignia, ipsi præbens: aut Mars, ac Mercurius, oculos in ipsum conjicientes, ac veluti oculorum nutu testificantes, eum disertum esse, & rei militaris peritum. Hæc & ejusmodi alia, quæ ad Gentilium cultum pertinent, imaginibus suis inseri jussit: eo consilio, ut sub obtentu honoris, qui Imperatori deferri solet, Romani eos etiam, qui simul picti erant, imprudentes adorarent. Abutensque veteribus institutis, omni industria laborabat, ut subditorum animos deciperet. Sic enim cogitabat, si quidem ea persuasisset, reliqua, quæ vellet, se deinceps facilius aggressurum. Si vero refragari eos deprehendisset, se absque ulla venia in illos animadversurum, utpote qui contra mores, atque instituta Romanorum novitati studerent, & in rempublicam, inque Imperato-

(*a*) ὡς περὶ τὰ ἔθη Ῥωμαίων νεωτερίζοντας. Libri quidem nihil mutant hoc loco. Mallem tamen scribere παρὰ τὰ ἔθη, Id est *contra mores & instituta majorum*.

μηδεὶς αὐτῶν εἴσω στρατιώτης· ἑπέσθω δὲ ὁ βουλόμενος· ἅμα γὰρ εἰς τὸν οὐδὸν ἦλθε τοῦ τεμένους, καὶ γέγονεν ἰδιώτης· ἄρχεις γὰρ αὐτὸς, ὡς οἶσθα, τῶν ἔνδον, ἐπεὶ καὶ ὁ θεῖος ταῦτα ἀπαιτεῖ θεσμός· καὶ οἱ μὲν πειθόμενοι, κατὰ ἀλήθειαν εἰσὶ θεοσεβεῖς· οἱ δὲ ἀντεχόμενοι τοῦ τύφου, δοξοκόποι εἰσὶ καὶ κενόδοξοι· τῇ Πιοσινοῦντι βοηθεῖν ἕτοιμός εἰμι, εἰ τὴν μητέρα τῶν Θεῶν ἵλεω καταστήσουσιν ἑαυτοῖς· ἀμελοῦντες δὲ αὐτῆς, οὐκ ἄμεμπτοι μόνον, (*f*) ἀλλὰ πικρὸν εἰπεῖν μὴ καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀπολαύσωσι δυσμενείας.

Οὐ γάρ μοι θέμις ἐστὶ κομιζέμεν ἢ ἐλεαίρειν
Ἄνδρας, οἵ καὶ θεοῖσιν ἀπέχθονται ἀθανάτοισιν·

Πεῖθε τοίνυν αὐτοὺς, εἰ τῆς παρ' ἐμοῦ κηδεμονίας ἀντέχονται, πανδημεὶ τῆς μητρὸς τῶν Θεῶν ἱκέτας γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὅτι ἵνα μὴ τυραννικὸς δόξῃ, τεχνιέντως μετήρχετο τοὺς Χριστιανούς· καὶ περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ σταυρικοῦ σημείου· καὶ ὡς θῦσαι τὸ στρατιωτικὸν ἀκουσίως πεποίηκε.

Ὁ Μὲν Βασιλεὺς τοιάδε ποιῶν καὶ γράφων, ἡγεῖτο ῥᾳδίως τοὺς ἀρχομένους ἑκόντας μεταθήσειν τοῦ δόγματος· καὶ πάντα σπουδάζων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, οὔτε πείθειν παντελῶς οἷός τε ἦν, περιφανῶς τε βιάζεσθαι, ᾐσχύνετο, μὴ τυραννικὸς εἶναι δόξῃ· οὐ μὴν καθυφῆκε τῆς προθυμίας, ἀλλὰ πάντα ἐμηχανᾶτο, πρὸς ἑλληνισμὸν τὸ ὑπήκοον, μᾶλλον δὲ τὸ στρατιωτικὸν, τὸ μὲν, δι' ἑαυτοῦ· τὸ δὲ, διὰ τῶν ἀρχόντων ἐπαγόμενος· ἀτεχνῶς δὲ διὰ πάντων ἑλληνίζειν προσεθίζων, μεταποιεῖν ἔγνωκεν εἰς τὸ πρότερον σχῆμα, τὸ κορυφαῖον τῶν Ῥωμαϊκῶν συνθημάτων, ὅπερ Κωνσταντῖνος κατὰ Θεῖον πρόσταγμα, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, εἰς σταυροῦ σύμβολον μετετύπωσεν· ἐν δὲ ταῖς δημοσίαις εἰκόσιν ἐπιμελὲς ἐποιεῖτο παραγράφειν αὐτῷ, Δία μὲν, οἷά γε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προφαινόμενον, καὶ στέφανον, καὶ ἁλουργίδα τὰ σύμβολα τῆς Βασιλείας παρέχοντα. Ἄρεα δὲ καὶ τὸν Ἑρμῆν εἰς αὐτὸν βλέποντας. καὶ καθάπερ τῷ ὀφθαλμῷ ἐπιμαρτυροῦντας ὡς ἀγαθὸς εἴη περὶ λόγους, καὶ πολεμικός· ἐκέλευσε δὲ ταῦτα, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ἑλληνικὸν ὁρᾷ σέβας, παραμίγνυσθαι ταῖς εἰκόσιν· ὥστε προφάσει τῆς εἰς Βασιλέα νενομισμένης τιμῆς, λεληθότως προσκυνεῖν τοῖς συγγεγραμμένοις· ἀποχρώμενός τε τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι, πάσῃ περινοίᾳ ἐσπούδαζε κλέπτειν τῶν ὑπηκόων τὴν προαίρεσιν· ἐνενόει γὰρ ὡς εἰ πείσειεν, ἑτοιμότερον οἷς ἂν θέλῃ, τὸ λοιπὸν ἐπιχειρήσειεν· εἰ δὲ ἀπειθοῦντας εὕροι, συγγνώμης ἐκτὸς κολάσειν, (*a*) ὡς περὶ τὰ ἔθη Ῥωμαίων νεωτερίζοντας, καὶ (*b*) εἰς πολιτείαν, καὶ Βασιλέα

(*b*) εἰς πολιτείαν καὶ βασιλείαν. In codice Fuketiano scriptum est, καὶ βασιλέα, quod magis probo. Nicephorus tamen in cap. 23. lib. 10. vulgatam scripturam tuetur.

(*c*) καὶ

λέα ἐξαμαρτάνοντας· ὀλίγοι μὲν οὖν, οἳ καὶ δίκην εἰσεπράχθησαν, συνῆκαν τὸν λόγον, καὶ ὡς ἔθος ἦν, οὐκ ἠνείχοντο προσκυνεῖν· τὸ δὲ πλῆθος, οἷα φιλεῖ, ὑπ' ἀγνοίας ἢ γνώμης ἀπεριέργου, νόμῳ ἁπλῶς παλαιῷ ἡγοῦντο πείθεσθαι, καὶ ἁπλούστερον ταῖς εἰκόσι προσήνεσαν· Βασιλεῖ δὲ πλέον οὐδὲν ἠνύετο, (c) καὶ ταύτης τῆς τέχνης εἰς πεῖραν προελθούσης· οὐ μὴν ἐνεδίδου, ἀλλὰ πάντα ἐπινοῶν διετέλει, ὡς ἂν προσάγοι τοὺς ἀρχομένους παραπλησίως αὐτῷ θρησκεύειν· οἷον δὲ καὶ τότε ἐμηχανήσατο, οὐκ ἀπᾴδει τοῦ εἰρημένου· περιφανέστερον μέντοι τοῦ προτέρου, καὶ βιαιότερον ἐπεχειρήθη, καὶ πρόφασις ἀνδρείας οὐκ ὀλίγοις ἐγένετο τῶν ἐν τοῖς Βασιλείοις στρατευομένων· ἐπεὶ γὰρ καιρὸς παρῆν Βασιλέα δωρεῖσθαι στρατιώταις, γίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἐπίπαν ἐν ταῖς Ῥωμαίων ἱερομηνίαις, καὶ βασιλέων, καὶ βασιλίδων πόλεων ἐν γενεθλίοις ἡμέραις, λογισάμενος ὡς ἁπλοῦν φύσει, καὶ εὐηθές ἐστι τὸ στρατιωτικὸν, καὶ ὑπὸ συνήθους πλεονεξίας ῥᾳδίως ἡττᾶται χρημάτων· (d) τῶν δὲ ἐπὶ ταύτην παριόντων, ἕκαστον οἱ τῷ Βασιλεῖ παρεστῶτες ἐκέλευον θυμιᾶν· πρόκειτο γὰρ πλησίον λίβανος, καὶ πῦρ, ὡς δὴ τοῦτο πάλαι Ῥωμαίοις νενομισμένον· ἐνταῦθα οἱ μὲν, ἀδεῶς τὴν ἀνδρείαν ἀπεδείξαντο, καὶ οὔτε θυμιᾶσαι, οὔτε δῶρον παρὰ τοῦ Βασιλέως λαβεῖν ἠνέσχοντο. οἱ δὲ, προσχήματι νόμου, καὶ ἀρχαιότητος, οὐδὲ εἰς νοῦν ἔλαβον ὃ ἡμάρτανον· οἱ δὲ, τῷ φαινομένῳ κέρδει δελεασθέντες, ἢ δέει καὶ θορύβῳ προκατειλημμένοι ἐκ τῆς παραυτίκα ἀναφανθείσης σκηνῆς, εἰ καὶ συνῆκαν ἑλληνίζοντες, τὸ μὴ τοῦτο παθεῖν οὐ διέφυγον· τῶν δ' αὖ ἀγνοίᾳ περιπεσόντων ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, (e) λέγονταί τινες τάδε, (f) ὡς εἱστιῶντο φιλοφρονούμενοι, οἷά γε ἐν τοῖς πότοις γίνεσθαι φιλεῖ, καὶ προπίνοντες ἀλλήλοις, Χριστὸν ἐπονομάσαι ταῖς κύλιξιν· (g) ὑπολαβόντα δέ τινα τῶν δαιτυμόνων, θαυμαστὸν, ἔφη, ὑπομένετε, Χριστὸν ἐπικαλούμενοι, ὃν πρὸ βραχέος ἠρνήσασθε, ἡνίκα τὸ δῶρον παρὰ τοῦ Βασιλέως δεξάμενοι, τῷ πυρὶ τὸν λιβανωτὸν ἐπιτεθείκατε· ἅμα δὲ τοῦτο ἤκουσαν, καὶ συνῆκαν ὅπερ εἰργάσαντο, αὐτίκα ἀναπηδήσαντες, δημοσίᾳ ἔθεον, βοῶντες καὶ δεδακρυμένοι, καὶ Θεὸν αὐτὸν καὶ πάντας ἀνθρώπους μαρτυρόμενοι, Χριστιανοὺς εἶναι σφᾶς, καὶ διαμεῖναι. ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τοῦ γεγονότος, εἴγε ὅλως εἰπεῖν ἐστὶ, μόνην ἑλληνίσαι τὴν χεῖρα, μὴ συμπραξάσης τῆς διανοίας· ἐπεὶ δὲ ὡς Βασιλέα

A torem ipsum peccarent. Ac pauci quidem, qui etiam pœnas dederunt, consilium ejus intellexere, nec, ut moris erat, adorare sustinuerunt. Vulgus vero, ut solet, vel ignoratione, vel simplicitate animi ductum, vetustæ consuetudini omnino parendum esse existimabat, & inconsultius ad imagines accedebat. Verum Imperator, ne hanc quidem fraudem expertus, quidquam profecit. Non cessavit tamen, sed perstitit omnia moliri, atque excogitare, ut subditos ad eandem cum ipso religionem colendam adduceret. Id vero, quod tunc temporis machinatus est, non valde discrepat ab eo, quod jam retuli. Apertius tamen, quam prius illud, & majore cum violentia susceptum est: nec paucis, qui in B palatio militabant, fortitudinis suæ declarandæ occasionem præbuit. Nam cum tempus advenisset, quo donativum a Principe erogandum erat militibus, id autem plerumque fit diebus festis Romanorum, & natalibus Imperatorum, atque urbium regiarum, secum ipse considerans, milites suopte ingenio simplices esse, atque incautos, & ob insitam ipsis cupiditatem pecuniis facile decipi, arte quadam usus est, ut eos ad sacrificandum impelleret. Mos enim erat jam inde a priscis temporibus, ut donativum accepturi diis immolarent. Cum igitur singuli ad donativum accederent, hi, qui Imperatori astabant, unumquemque C thus adolere jubebant. Thus enim, & ignis prope appositus erat. Idque ex veteri more, institutoque Romanorum. Tum vero alii quidem absque metu magnitudinem animi sui declararunt, nec aut thus adolere, aut donativum ab Imperatore accipere voluerunt. Alii vero, consuetudinis, ac vetustatis specie inducti, ne scelus quidem suum animadverterunt. Alii lucro proposito inescati, aut metu, ac perturbatione præventi ob scenam, quæ repente ipsorum oculis apparebat, licet se Gentilium more sacra facere intelligerent, haud tamen istud piaculum effugerunt. Fertur autem quosdam ex iis, qui istud sceleris imprudentes admiserant, cum in convivio, ut fieri solet, sibi mutuo propinarent benevolentiæ D testificandæ causa, Christum ad singula pocula nominasse. Quemdam vero ex convivis hæc illis respondisse: mirum quidpiam patimini, Christum invocantes, quem paulo antea negavistis, tunc cum donativum accipientes a Principe, thus in focum imposuistis. Quibus auditis, cum facinus, quod admiserant, intelligere cœpissent, illico exilientes, publice discurrere cœperunt, vociferantes, & cum lacrymis Deum, hominesque testantes, Christianos se esse, ac semper fuisse: per ignorationem autem ejus, quod fieret, si tamen id licet dicere, solam manum sacrificasse, animo neutiquam conscio. Post hæc Impera-

SÆC. IV.

E

(c) καὶ ταῦτα τῆς τέχνης. In Fuketiano codice rectius scriptum est καὶ ταύτης τῆς τέχνης. Porro Nicephorus, & tam scripti, quam excusi codices ab his verbis novam periodum ordiuntur, quos secuti sunt Interpretes Musculus, & Christophorsonus. Ego vero aliter hunc locum distinxi, & cum præcedente membro jungendum putavi.

(d) τῶν δὲ ἐπὶ αὐτὴν παριόντων. Ante hæc verba desunt nonnulla, quæ supplevi ex Nicephoro in hunc modum: τέχνῃ τινὶ θύειν καὶ ἄκοντας τοῖς δαίμοσιν ᾠκονόμει. νενόμιστο γὰρ δῆθεν ἐκ παλαιοῦ, τοὺς ἐπὶ τὴν δωρεὰν παριόντας θύειν, &c. Utrum autem Nicephorus integriorem codicem nactus fuerit, an hæc ex conjectura suppleverit, affirmare non possum. Ceterum hanc fraudem Juliani notat Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva p. 84.

(e) λέγονταί τινες τάδε. Aut vox τάδε delenda est, aut plura hoc loco desiderantur. Certe Nicephorus in libro decimo capite 23. hunc Sozomeni locum ita supplet: λέγονταί τινες τάδε πρᾶξαι.

(f) ὡς γὰρ εἱστιῶντο, &c. Sed ne sic quidem locus est integer. Porro hanc Historiam sumsisse videtur Sozomenus ex Gregorio Nazianzeno in priore invectiva adversus Julianum pag. 85. Ubi obiter notabis antiquum morem Christianorum, qui antequam vinum haurirent, Christum invocare, & Crucis signo se munire consueverant. Id enim diserte testatur Gregorius. Vide Gretserum in libro quarto de Cruce, capite 18. Ceterum in Gregorii loco ψυχροποσίαν interpretor, non frigidæ potationem, ut vertit Billius; sed vini refrigerati, nive scilicet, aut glacie infusa.

(g) ὑπολαβόντα δέ τινα. Grammaticæ leges postulant, ut scribamus ὑπολαβὼν δέ τις. Sequitur enim ἔφη.

(a) καὶ

SEC. IV. peratorem adeuntes, projecto, quod dederat, auro, petierunt admodum forti animo, ut donum suum reciperet; ipsos vero interficeret: Neque enim se mutaturos sententiam, si pro scelere, quod manus ipsorum admiserat, toto corpore pœnas persolverent propter Christum. Imperator vero, quamvis eo facto exasperatus esset, eos tamen occidere noluit, ne honorem Martyrii adipiscerentur: sed exauctoratos palatio expulit.

CAPUT XVIII.

Quomodo Julianus Christianos foro, ac judiciis uti, & Græcorum disciplinis institui prohibuit: & de Basilio magno, Gregorio Theologo, atque Apollinare, qui Imperatori resistentes, sacra volumina in Græcum sermonem transtulerunt. Et quod Gregorius quidem Nazianzen. soluta oratione admodum eleganter multa scripsit; Apollinaris vero heroicum carmen composuit, cunctosque veteres Poetas imitatus est.

EOdem animo fuit erga reliquos omnes Christianos, ubi occasionem nactus fuerat. Iis enim, qui sacrificare abnuerent, etsi nihil haberet, quod illis objiceret, jus civitatis adimebat. A conventibus quoque, & a foro eos prohibuit: nec judicare, aut magistratus gerere, aut honoribus, ac dignitatibus frui permisit. Sed & Christianorum liberos haudquaquam passus est Poetas, atque oratores Græcorum ediscere, & Gentilium professorum scholas frequentare. Urebant ejus animum non mediocriter Apollinaris Syrus, omni disciplinarum genere instructus, & Basilius, Gregoriusque Cappadoces, qui cunctos illius temporis oratores longe superabant: multique præterea disertissimi viri, quorum alii fidem Nicæni Concilii sequebantur: alii opinionem Arii erant amplexi. Cum igitur persuadendi facultatem hinc tantum parari existimaret, non permisit Christianis, ut Græcorum disciplinis erudirentur. Quo quidem tempore Apollinaris, is, quem supra dixi, multiplici eruditione, & ingenio, quo valebat, opportune usus, pro Homeri carmine, Hebræorum antiquitatem usque ad regnum Saulis heroico versu conscripsit, & universum opus in quatuor, ac viginti partes distribuit, ac singulis libris ex Græcorum literis cognomentum indidit, juxta earum numerum, atque ordinem. Scripsit etiam comœdias instar fabularum Menandri. Euripidis quoque tragœdias, & Pindari Lyram imitatus est. Denique, ut compendio dicam, sumtis ex sacra scriptura argumentis liberalium disciplinarum, brevi tempore lucubrationes composuit & numero, & præstantia æquales iis, qui apud Græcos in eo genere celebres exstitere, seu genium, seu dictionem, seu formam, seu dispositionem operis spectes: adeo ut, nisi homines antiquitatem venerari solerent, & ea maxime diligere, quibus assueverunt; Apollinaris libros æque, ac veterum illorum laudaturi essent, ac discituri: eoque magis ingenium hominis admiraturi; quod veterum quidem singuli in uno tantum genere doctrinæ versati sunt: hic vero omnia complexus, vim, ac præstan-

Socr. lib. 3. cap. 16.

(a) καὶ ἐδιδάσκοντο ταύτην. Hunc locum ita scribendum, ac distinguendum puto, ἐπήνουν καὶ ἐδιδάσκοντο. ταύτην πλέον αὐτοῦ τὴν σοφίαν θαυμάζοντες, &c. quod proculdubio elegantius est vulgata lectione.

A λέα ἦλθον, προσρίψαντες ὃν δεδώκει χρυσὸν, εὖ μάλα ἀνδρείως τὸ οἰκεῖον δῶρον ἀπολαβεῖν ἤτουν, αὐτοὺς δὲ ἀνελεῖν· μὴ μεταμεληθήσεσθαι γάρ, εἰ ὑπὲρ ὧν προνοίας, ἐκτὸς ἥμαρτεν ἡ δεξιὰ, τῷ παντὶ σώματι δίκην δοῖεν διὰ Χριστόν· ὁ δὲ Βασιλεὺς καίπερ χαλεπῶς ἐνεγκὼν, κτεῖναι μὲν αὐτοὺς ἐφυλάξατο, μὴ μαρτυρίας γερῶν ἀξιωθεῖεν· ἀφελόμενος δὲ τῆς στρατείας, ἐξεώσατο τῶν βασιλείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

B Ὡς Ἰουλιανὸς ἐκώλυε Χριστιανοὺς, καὶ ἀγορῶν, καὶ κρίσεων, καὶ τοῦ μετέρχεσθαι τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν· καὶ περὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ Ἀπολιναρίου, ἀνθισταμένων αὐτῷ, καὶ μεταβαλλόντων τὰ θεῖα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φράσιν· καὶ μᾶλλον Ἀπολινάριος, καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός· ὁ μὲν ῥητορικῶς λίαν γράφων· ὁ δὲ ἡρωΐζων, καὶ πάντας ποιητὰς μιμούμενος.

TΑύτης δὲ τῆς γνώμης καὶ περὶ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ὑπῆρχεν, ἀφορμῆς λαβόμενος· ὅπου γε καὶ μηδὲν ἐγκαλεῖν ἔχων, παραιτουμένους θύειν, ἰσοπολιτείας ἐφθόνει καὶ συλλόγων, καὶ ἀγορῶν μετέχειν· καὶ τοῦ δικάζειν ἢ ἄρχειν ἢ ἀξιωμάτων C κοινωνεῖν οὐ μετεδίδου· οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς αὐτῶν παῖδας ξυνεχώρει ἐκδιδάσκεσθαι τοὺς παρ᾽ ἕλλεσι ποιητὰς καὶ συγγραφέας, οὐδὲ τοῖς τούτων διδασκάλοις φοιτᾷν· ἐλύπει γὰρ αὐτὸν οὐ μετρίως Ἀπολινάριος ὁ Σύρος, πρὸς παντοδαπὴν εἴδησιν, καὶ λόγων ἰδέαν παρεσκευασμένος· Βασίλειός τε καὶ Γρηγόριος οἱ Καππαδόκαι, παρευδοκιμοῦντες τοὺς τότε Ῥήτορας· ἄλλοι τε ἐπὶ ἐπὶ τούτοις πλεῖστοι ἐλλόγιμοι, ὧν οἱ μὲν, ἐζήλουν τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα· οἱ δὲ, ἐκ τῆς Ἀρείου ὥρμηντο αἱρέσεως· ἐντεῦθεν οὖν μόνον δημιουργεῖσθαι τὸ πεῖθον οἰόμενος, οὐ συνεχώρει τοῖς Χριστιανοῖς ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀσκεῖσθαι μαθήμασιν· ἡνίκα δὴ Ἀπολινάριος οὗτος D εἰς καιρὸν τῇ πολυμαθίᾳ καὶ τῇ φύσει χρησάμενος, ἀντὶ μὲν τῆς Ὁμήρου ποιήσεως, ἐν ἔπεσιν ἡρώοις τὴν Ἑβραϊκὴν ἀρχαιολογίαν συνεγράψατο μέχρι τῆς τοῦ Σαοὺλ βασιλείας, καὶ εἰς εἴκοσι τέσσαρα μέρη τὴν πᾶσαν πραγματείαν διεῖλεν, ἑκάστῳ τόμῳ προσηγορίαν θέμενος ὁμώνυμον τοῖς παρ᾽ ἕλλησι στοιχείοις κατὰ τὸν τούτων ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν· ἐπραγματεύσατο δὲ καὶ τοῖς Μενάνδρου δράμασιν εἰκασμένας κωμῳδίας· καὶ τὴν Εὐριπίδου τραγῳδίαν, καὶ τὴν Πινδάρου λύραν ἐμιμήσατο· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐκ τῶν θείων γραφῶν τὰς ὑποθέσεις λαβὼν, τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων μαθημάτων, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπενόησεν E ἰσαρίθμους καὶ ἰσοδυνάμους πραγματείας, ἤθει τε καὶ φράσει καὶ χαρακτῆρι καὶ οἰκονομίᾳ ὁμοίας τοῖς παρ᾽ ἕλλησιν ἐν τούτοις εὐδοκιμήμασιν· ὥστε εἰ μὴ τὴν ἀρχαιότητα ἐτίμων οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ συνήθη φίλα ἐνόμιζον, ἐπίσης, οἶμαι, τοῖς παλαιοῖς τὴν Ἀπολιναρίου σπουδὴν ἐπῄνουν, (a) καὶ ἐδιδάσκοντο ταύτην· πλέον αὐτοῦ τὴν σοφίαν θαυμάζοντες, ὅσῳ γε τῶν μὲν ἀρχαίων ἕκαστος περὶ ἓν μόνον ἐσπούδασεν· ὁ δὲ, τὰ πάντα ἐπιτηδεύ-

(b) λόγος

τηδεύσας, ἐν κατεπειγούσῃ χρείᾳ τὴν ἑκάστου ἀρετὴν ἀπεμάξατο· οὐκ ἀγεννὴς δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Βασιλέα ἤτοι τοὺς παρ' ἕλλησι Φιλοσόφους ἐστὶν αὐτοῦ ὁ (b) λόγος, ὃν ὑπὲρ ἀληθείας ἐπέγραψεν. ἐν ᾧ καὶ δίχα τῆς τῶν ἱερῶν λόγων μαρτυρίας, ἔδειξεν αὐτοὺς ἀποβουκοληθέντας τοῦ δέοντος περὶ Θεοῦ φρονεῖν· τάδε γὰρ ἐπιτωθάζων ὁ Βασιλεὺς, τοῖς τότε διαπρέπουσιν Ἐπισκόποις ἐπέστειλεν, ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων· τοὺς δὲ, (c) πρὸς ταῦτα ἀντιγράψαι, ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως· εἰσὶ δὲ οἱ Βασιλείῳ τῷ προστάτῃ τῆς Καππαδοκῶν Ἐκκλησίας ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἀνατιθέασι· καὶ οὐκ ἀπεικός· ἀλλ' εἴ τε αὐτοῦ, εἴ τε ἄλλου ταῦτα ἐστὶν, ἄγασθαι δίκαιον ἀνδρείας καὶ παιδεύσεως τὸν γράψαντα.

(b) λόγος ὃν περὶ ἀληθείας. Apollinaris quoque Hierapolitanus Episcopus, qui vixit regnante Marco, librum scripsit eodem titulo, ut testatur Eusebius in libro quarto Historiæ. Et Photius in Bibliotheca cap. 14.

(c) πρὸς ταῦτα ἀντιγράψαι. Addendum est verbum φασὶν ex Nicephoro.

A stantiam uniuscujusque, ubi usus id postularet, expressit. Nec ignobilis est ejusdem liber, quem adversus Imperatorem, & Gentilium Philosophos composuit, qui de veritate inscribitur. In quo etiam absque ullo testimonio sacrorum librorum ostendit, illos vano errore deceptos, secus, quam decet, de Deo sentire. Etenim Imperator nostra irridens, ad illustrissimos Episcopos hujusmodi epistolam scripserat. Legi: intellexi: damnavi. Quibus illi ita rescripsisse dicuntur. Legisti quidem, sed non intellexisti. Nam si intellexisses, nunquam condemnasses. Non desunt tamen, qui Basilio Ecclesiæ Cappadocum Episcopo hanc epistolam tribuant: B neque id a vero abhorret. Verum sive ab hoc, sive ab alio quopiam scripta est, scriptorem ejus mirari profecto debemus tum ob magnitudinem animi, tum ob eruditionem. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Περὶ τοῦ λόγου τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὃν ἐπέγραψε μισοπώγωνα· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Δάφνης· καὶ ἔκφρασις αὐτοῦ· καὶ περὶ τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων Βαβύλα τοῦ Ἱερομάρτυρος.

Ὁ Δὲ Βασιλεὺς Πέρσαις ἐπιστρατεῦσαι σπουδάζων, ἧκεν εἰς Ἀντιόχειαν τὴν Σύρων· ἐκβοήσαντος δὲ τοῦ πλήθους, ὡς πολλὰ μὲν ἐστι τὰ ἐπιτήδεια, πολλοῦ δὲ πωλοῖτο· ὑπὸ φιλοτιμίας, οἶμαι, τὸν δῆμον ἐπαγόμενος, ἐπὶ ἥττονι ἢ ἔδει τιμήματι τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὤνια πωλεῖσθαι προσέταξεν· ἐκφυγόντων δὲ τῶν καπήλων, τὰ μὲν ἐπιτήδεια ἐπέλιπεν· Ἀντιοχεῖς δὲ δεινὸν τοῦτο ποιούμενοι, τὸν Βασιλέα ὕβριζον, καὶ εἰς τὸν πώγωνα αὐτοῦ ὡς βαθὺς εἴη ἐπέσκοπτον, καὶ εἰς τὸ νόμισμα, ὅ τι ταύρου εἶχεν εἰκόνα· τὸν γὰρ κόσμον (a) ἐπίσης τῶν ὑπτίων ταύρων ὑπ' αὐτῷ ἡγεμόνι ἀνατετράφθαι ἐπετώθαζον· ὁ δὲ, τὰ πρῶτα ὀργισθεὶς, ἠπείλει Ἀντιοχέας κακῶς ποιήσειν· καὶ εἰς Ταρσὸν μετοικίζεσθαι παρεσκευάζετο· ὑπερφυῶς δὲ τοῦ θυμοῦ μεταβαλλόμενος, λόγοις μόνοις τὴν ὕβριν ἠμύνατο. κάλλιστον, καὶ μάλα ἀστεῖον λόγον, ὃν μισοπώγωνα ἐπέγραψε, κατὰ Ἀντιοχέων διεξελθών· Χριστιανοῖς δὲ κἀνταῦθα ὁμοίως ἐχρῆτο, καὶ τὸ ἑλληνικὸν

(a) ἐπίσης τῶν ὑπτίων ταύρων. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit, *Mundus hic ab Imperatore isto, tanquam a tauris supina cornua jactantibus, subversus est*. Pari modo Christophorsonus interpretatur, nisi quod pro supinis taurorum cornibus, vertere maluit, *cornua in sublime jactantibus*. Langus vero Nicephori Interpres ita transtulit: *Perinde atque a precipiti tauro, mundum ab ipso imperante everti jactantes*. Hanc autem interpretationem hausisse mihi videntur ex Epiphanio Scholastico, qui locum Socratis ita vertit: *Et quoniam superstitionis suæ caussa taurum idolis frequentius immolabat, aram, vel taurum in solido suo formari præcepit. Ob quam rem proscindentes eum dicebant: Iste taurus evertet mundum*. Sed nihil tale apud Socratem legitur. Solum enim ait Socrates, Antiochenos Julianum deridentes dixisse: *Nummi tui taurum habent, & orbis eversus est*. Gloriabatur scilicet Julianus, quod Gentilium templa, ac sacrificia reparasset, quodque centenos interdum tauros Jovi immolaret, ut scribit Ammianus Marcellinus. Quare cum in ejus nummis taurus esset insculptus, hinc jocandi ansam arripientes Antiocheni dicebant, *Non tauros a Juliano, sed orbem mactatum esse*. ἀνατετράφθαι proprium est victimarum, quæ cum immolarentur Diis cœlestibus, resupinari consueverant, quod Homerus vocat αὐερύειν. Vide Scholiastem Apollonii, & Favorinum in voce αὐέρυσαν; ubi etiam utitur verbo ἀναστρέφεται ad eam rem significandam. Hinc ergo intelligimus, cur Sozomenus ὑπτίους ταύρους dixerit. Colla enim taurorum resupinabantur a Victimariis, quoties Diis cœlestibus sacrificabant.

(b) συνελ-

CAPUT XIX.

De libro Juliani, quem μισοπώγωνα *inscripsit: & de Daphne suburbano Antiochiæ; ejusque descriptio: & de translatione reliquiarum Babylæ Episcopi, & Martyris.*

C

CÆterum Imperator, cum bellum Persis inferre cuperet, Antiochiam Syriæ venit. Ibi cum populus vociferatus esset, maximam quidem copiam esse frugum, sed eas carius vendi; Imperator liberalitate sua plebem, ut opinor, demereri studens, res in foro venales viliore, quam pars erat, pretio distrahi jussit. Cumque mercatores fuga se subduxissent, res quidem ad victum necessariæ deficere cœperunt. Antiocheni vero graviter id ferentes, Imperatorem probris affe- D cerunt, & in barbam ejus, eo quod promissior esset, cavillati sunt; nummos quoque irridentes, quibus imago tauri erat insculpta. Orbem enim illo imperante eversum esse, perinde ac tauros supinos, jocando dicebant. At Imperator initio quidem ira succensus, Antiochenis minatus est, sese illos male mulctaturum: Tarsumque migrare jam parabat. Sed animi æstu repente mutato, verbis duntaxat contumeliam suam ultus est: elegantissimo, & admodum faceto adversus Antiochenos libro composito, quem μισοπώγωνα inscripsit. Porro Christianos etiam in hac urbe solito more tractavit, & religio- E

Socr. lib. 3. cap. 17.

SÆC. IV.

gionem Gentilium illic ſtabilire ſtuduit. Ea vero, quæ tunc temporis circa loculum Babylæ Martyris, & in templo Apollinis Daphnæi contigerunt, operæpretium fuerit commemorare. Narrationem autem hinc exordiar. Daphne, nobile Antiochiæ ſuburbanum, multarum quidem cupreſſorum nemore niteſcit. Sed & aliis inter cupreſſos conſitis arboribus variatur. Sub arboribus autem, pro temporum viciſſitudine, fragrantiſſimos omnis generis flores tellus gignit. Porro lacunar potius quoddam, quam umbra, locum undique obtegit, præ frondium, ac ramorum denſitate, ſolis radios humum uſque pertingere non ſinens. Amœnus præterea, ac jucundus eſt locus ob aquarum copiam, ac pulcritudinem, & ob temperiem cœli, & propter auras molliter ſpirantes. Ibi fabulantur Græci, Daphnem Ladonis fluvii filiam, ex Arcadia fugientem Apollinem amatorem, in arborem nominis ſui converſam eſſe. Apollinem vero ne tum quidem perturbatione animi liberatum, ex ramis amatæ coronam ſibi texuiſſe, eamque licet arborem brachiis complexum fuiſſe. Et hunc locum præ ceteris, quos amabat, præſentia ſua, ac diuturno domicilio honoraſſe. Cum igitur hujuſmodi eſſet ſuburbanum Daphne, pedem eo inferre viris bonis turpe habebatur. Nam & ſitus, ac natura loci ad voluptatem accomodata, & ipſius fabulæ argumentum amatorium, levi arrepta occaſione, morbum duplo graviorem accendebat corruptis adoleſcentibus. Hi enim fabulam illam ad excuſationem flagitii ſui prætendentes, multo magis inflammabantur, omnique licentia ad turpes actus prorumpentes, nec ipſi modeſte agere poterant, nec modeſtos viros illic cernere ſuſtinebant. Nam qui abſque amica diverſaretur apud Daphnen, is ſtupidus, & inurbanus, & tanquam ſcelus quoddam, ac piaculum, fugiendus videbatur. Et alioqui locus hic Paganis venerabilis, magnoque in honore erat. Erat enim illic Apollinis Daphnæi pulcherrimum ſimulacrum, & templum magnifice, atque ambitioſe conſtructum. Cujus templi conditor fuiſſe dicitur Seleucus, pater Antiochi illius, a quo Antiochia nomen accepit. Credebatur etiam ab illis, qui iſta colunt, ac prædicant, aquam illic divinatricem fluere ex fonte Caſtalio, qui idem nomen, eandemque efficaciam haberet, quam ille Delphicus. Denique & Adriano adhuc privato Imperium eo loco prænuntiatum eſſe jactant. Nam cum folium lauri immerſiſſet in fronte, futuri notitiam hauſiſſe dicitur, quæ in fronde deſcripta eſſet. Cum autem poſtea ad Imperium perveniſſet, fontem obſtruxiſſe fertur, ne aliis etiam liceret res futuras prænoſcere. Verum has fabulas ejuſmodi rerum ſtudioſis accuratius exponendas relinquamus. Poſtquam vero Gallus frater Juliani, Cæſar a Conſtantio nuncupatus, Antiochiæ ſedem fixit; cum eſſet Chriſtianus, eoſque, qui religionis cauſa martyrium pertulerant, impenſe veneraretur, eum locum ſuperſtitione Gentilium, & intemperantium hominum flagitiis purgare conſtituit. Id autem ſe facile conſecuturum arbitratus, ſi Eccleſiam illic ex adverſo templi Apollinis conſtruxiſſet, loculum Babylæ Martyris, qui olim Eccleſiam Antiochenam ſumma cum laude rexerat, & glorioſo martyrio occubuerat. Da-

Daphnes deſcriptio.

A νικὸν κρατύνειν ἐσπούδαζεν· οἷα γοῦν τότε συνέβη περὶ τὴν θήκην Βαβύλα τοῦ Μάρτυρος, καὶ τῷ ἐν Δάφνῃ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄξιον ἀφηγήσασθαι· ἄρχομαι δὲ ἐντεῦθεν· Δάφνης τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάστειον, κομᾷ μὲν ἄλσει κυπαρίσσων πολλῶν· ποικίλλεται δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις φυτοῖς ἀναμὶξ ταῖς κυπαρίσσοις· ὑπὸ δὲ τοῖς δένδρεσιν, ἀμοιβαδὸν τῶν ὡρῶν εὐώδη καὶ παντοδαπὰ εἴδη ἀνθῶν ἡ γῆ φέρει· ὀροφὴ δέ τις μᾶλλον, ἢ σκιὰ πανταχοῦ τὸν χῶρον περίκειται, τῇ πυκνότητι τῶν κλάδων καὶ τῶν φύλλων μὴ συγχωροῦσα τὴν ἀκτῖνα τῷ ἐδάφει ἐμβάλλειν· ἡδύς τε καὶ λίαν ἐπέραστός ἐστιν, ἀφθονίᾳ τε καὶ κάλλει ὑδάB των καὶ ὡρῶν εὐκρασίᾳ, καὶ προσηνῶν ἀνέμων πνοαῖς· ἐνταῦθα δὲ παῖδες Ἑλλήνων μυθεύουσι, Δάφνην τὴν Λάδωνος ποταμοῦ, ἐξ Ἀρκαδίας φεύγουσαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐραστὴν, εἰς ὁμώνυμον φυτὸν αὐτὴν μεταβαλεῖν· τὸν δὲ, μηδὲ οὕτως ἀπαλλαγέντα τοῦ πάθους, στεφανωθῆναι τοῖς κλάδοις τῆς ἐρωμένης, καὶ δένδρον οὖσαν περιπτύξασθαι, καὶ τῇ προσεδρείᾳ τὰ μάλιστα τιμῆσαι τὸ χωρίον, εἴπερ τι ἄλλο κεχαρισμένον αὐτῷ· τοιούτῳ δὲ ὄντι τῷ προαστείῳ τῇ Δάφνῃ, ἐπιβαίνειν τοῖς ἐπιεικέσιν, αἰσχρὸν ἐνομίζετο· ἥ τε γὰρ θέσις καὶ ἡ φύσις τοῦ χωρίου πρὸς ῥαστώνην ἐπιτηδεία, καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ μύθου ἐρωτική τις οὖσα, μικρᾶς λαβομένη ἀφορC μῆς διπλοῦν ἀπετέλει τὸ πάθος τοῖς διεφθαρμένοις νέοις· εἰς παραίτησιν γὰρ προϊσχόμενοι τὰ μυθευόμενα, χαλεπῶς ἐξεκαίοντο, καὶ ἀνέδην εἰς ἀκολάστους πράξεις ἐχώρουν, οὐ σωφρονεῖν δυνάμενοι, οὔτε σώφρονας κατὰ ταυτὸν ὁρᾶν ἀνεχόμενοι· ᾧ γὰρ ἡ διατριβὴ ἐκτὸς ἐρωμένης ἐν Δάφνῃ ἐτύγχανεν, ἠλίθιός τε καὶ ἄχαρις ἐδόκει· καὶ ὥσπερ τι ἄγος ἢ ἀποτρόπαιος, φευκταῖος ἦν· καὶ ἄλλως δὲ σεβάσμιος, καὶ περὶ πολλοῦ τοῖς ἑλληνισταῖς ὁ χῶρος οὗτος ἐτύγχανεν· ἦν γὰρ ἐνθάδε Δαφναίου Ἀπόλλωνος περικαλλὲς ἄγαλμα, καὶ νεὼς μεγαλοφυῶς τε καὶ φιλοτίμως ἐξειργασμέD νος· ὃν λόγος οἰκοδομῆσαι Σέλευκον τὸν Ἀντιόχου πατέρα, ᾧ ἐπώνυμός ἐστιν ἡ Ἀντιοχέων πόλις· ἐπιστεύετο δὲ παρὰ τοῖς τάδε πρεσβεύουσι, ῥεῖν αὐτόθι, καὶ ὕδωρ μαντικὸν ἀπὸ Κασταλίας τῆς πηγῆς, ὁμοίως τῆς ἐν Δελφοῖς ἐνεργείας τε καὶ προσηγορίας λαχούσης· ἀμέλει τοι καὶ Ἀδριανῷ ἔτι ἰδιωτεύοντι, τὰ περὶ τῆς Βασιλείας αὐχοῦσιν ἐνθάδε προμηνυθῆναι· φασὶ γὰρ αὐτὸν φύλλον Δάφνης ἐμβάψαντα τῇ πηγῇ, ἀρύσασθαι τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν, ἐγγράφως ἐπὶ τοῦ φύλλου δηλωθεῖσαν· παρελθόντα δὲ εἰς τὴν ἡγεμονίαν καταχῶσαι τὴν πηγὴν, ὥστε μὴ ἐξεῖναι, καὶ ἄλλοις προμανθάνειν τὸ μέλλον· ἀλλὰ ταῦτα μὲν

E οἷς τούτων μέλει, ἀκριβῶς μυθολογούντων· ἐπεὶ δὲ Γάλλος ὁ Ἰουλιανοῦ ἀδελφὸς Καῖσαρ καταστὰς παρὰ Κωνσταντίου, ἐν Ἀντιοχείᾳ διῆγε, Χριστιανὸς ὢν καὶ ἐς τὰ μάλιστα πρεσβεύων τοὺς ὑπὲρ τοῦ δόγματος μεμαρτυρηκότας, ἔγνωκεν ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας, καὶ ὕβρεως ἀκολάστων ἀνθρώπων, τοῦτον ἐκκαθᾶραι τὸν χῶρον· ὑπολαβὼν δὲ ῥᾳδίως περιέσεσθαι, εἰ εὐκτήριον ἐνθάδε ἀντικαταστήσειεν οἶκον, μετέθηκεν εἰς Δάφνην τὴν λάρνακα τοῦ Βαβύλα τοῦ μάρτυρος. ὃς εὖ μάλα λαμπρῶς ἐπετρόπευσε τὴν Ἀντιοχέων Ἐκκλησίαν, καὶ ἐμαρ-

ἐμαρτύρησεν· ἐξ ἐκείνου δὲ λόγος, μὴ χρησμῳδῆσαι συνήθως τὸ δαιμόνιον· ἐδόκει δὲ τὰ μὲν πρῶτα τοῦτο παθεῖν, ὡς θυσιῶν ἀμοιροῦν καὶ θεραπείας ἧς πρότερον ἠξίωτο· ἔδειξε δὲ τὰ μετὰ ταῦτα, ὡς ἐκ γειτόνων γενόμενος ὁ μάρτυς, οὐ συνεχώρει τοῦτο ποιεῖν· καὶ γὰρ Ἰουλιανοῦ μόνου κρατοῦντος τῆς Ῥωμαίων οἰκουμένης, σπονδῶν καὶ κνίσσης καὶ ἀφθονίας θυμάτων μετέχον, οὐδὲν ἧττον ἠρέμει· καὶ τὸ τελευταῖον χρήσας, ἤλεγξε καὶ αὐτὸς τῆς προτέρας σιωπῆς τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐβεβούλητο ὁ βασιλεὺς περὶ ὧν οἱ ἐδόκει πειραθῆναι τοῦ ἐνθάδε μαντείου παραγενόμενος εἰς τὸ ἱερὸν, ἀναθήμασι καὶ θυσίαις φιλοτίμως ἐτίμα τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐδεῖτο περὶ ὧν ἐσπούδαζε μὴ ἀμελεῖν· ὁ δὲ, περιφανῶς μὲν ὧδι οὐκ ἐδήλωσε, μὴ δύνασθαι χρησμῳδεῖν διὰ Βαβύλαν τὸν μάρτυρα γειτνιῶντα τῇ θήκῃ· νεκρῶν δὲ, ἔφη, ἀνάπλεών ἐστι τὸ χωρίον, καὶ κατὰ τοῦτο κωλύεσθαι προϊέναι τοὺς χρησμούς· πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων κειμένων ἐν Δάφνῃ νεκρῶν, συμβαλὼν ὁ Βασιλεὺς τὸν Μάρτυρα μόνον ἐμποδὼν γίνεσθαι τοῖς χρησμοῖς, προσέταξε μετακινηθῆναι τὴν θήκην (b) συνελθόντες οἱ Χριστιανοὶ, εἵλκησαν τὴν θήκην ἐπὶ τὴν πόλιν ὡσεὶ στάδια τεσσαράκοντα, οὗ νῦν ὁ μάρτυς κεῖται, δεδωκὼς ἀπ' αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν τῷ τόπῳ· φασὶ δὲ τότε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ νέους καὶ παρθένους, γέροντάς τε καὶ παῖδας οἱ τὴν σορὸν εἷλκον, παρακελευομένους ἀλλήλοις, παρὰ πᾶσαν τὴν ὁδὸν διατελέσαι ψάλλοντας· πρόφασιν μὲν τῇ ᾠδῇ τοὺς ἱδρῶτας ἐπικουφίζοντας· τὸ δ' ἀληθὲς, ὑπὸ ζήλου καὶ προθυμίας κινουμένους, τῷ μὴ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχειν αὐτοῖς τὸν κρατοῦντα περὶ τὸ θεῖον· ἐξῆρχον δὲ τῶν ψαλμῶν τοῖς ἄλλοις, οἱ τούτους ἀκριβοῦντες, καὶ ξυνεπήχει τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ· καὶ ταύτην τὴν ῥῆσιν ἐπῇδεν· ᾐσχύνθησαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι τοῖς εἰδώλοις.

A Daphnen transtulit. Ex eo tempore ajunt, dæmonem more solito oracula reddere desiisse. Et initio quidem credebatur ideo obmutuisse, quod victimis, & cultu illo careret, quo prius observabatur. Verum ex iis, quæ secuta sunt, apparuit, Martyrem, qui in proximo collocatus erat, obstitisse, quo minus responsa ederet. Etenim cum Julianus orbem Romanum solus administraret, quamvis libamenta, & nidor, & hostiarum copia dæmoni abunde suppeteret, nihilominus conticuit. Tandemque responso dato, causam prioris silentii ipsemet prodidit. Nam cum Imperator de quibus ipsi visum erat negotiis oraculum illic consulere decrevisset, B templum ingressus, victimis, ac donariis magnificis dæmonem veneratus est; oravitque, ut de iis rebus, quas in animo habebat, responsum dare vellet. At dæmon non quidem aperte significavit, oracula a se reddi non posse propter Babylam martyrem, cujus arca in proximo erat; sed locum cadaveribus refertum esse dixit, idque impedimento esse, quo minus oracula ederet. Porro cum multa essent Daphne sepulta cadavera, Imperator tamen conjiciens, solum martyrem oraculis obstare, arcam illius transferri jussit. Itaque Christiani eo convenientes, loculum martyris in urbem deportarunt per quadraginta circiter stadia ad lo- C cum, in quo nunc situs est, & qui ex illius appellatur nomine. Quo quidem tempore ajunt, viros simul, ac mulieres, juvenes, ac virgines, senes, ac pueros, qui loculum martyris trahebant, sese invicem cohortantes, psalmos per totum iter cecinisse: specie quidem, ut laborem cantu sublevarent: reipsa vero, zelo quodam, & pietatis æstu succensos, eo quod Princeps non idem cum ipsis de Deo sentiret. Præcinebant autem cæteris ii, qui psalmos apprime callebant: multitudo deinde respondebat cum concentu; & hunc versiculum succinebat: Confusi sunt omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris.

D

(b) συνελθόντες οἱ Χριστιανοί. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui particulam hic inferunt hoc modo; συνελθόντες δὲ οἱ, &c.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ὅτι χάριν τῆς μετακομιδῆς ταύτης, πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ἐκάκωσε· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ· καὶ ὅτι πῦρ οὐρανόθεν πεσὸν, τὸν ἐν Δάφνῃ ναὸν ἀνέπρησε τοῦ Ἀπόλλωνος.

CAPUT XX.

Quomodo Julianus ob hanc translationem multos Christianorum graviter exagitavit: & de sancto Theodoro confessore: utque Apollinis Daphnæi templum igne cælitus lapso conflagravit.

E

Ἐκ τούτου δὲ κινηθεὶς πρὸς ὀργὴν ὁ Βασιλεὺς ὡς ὑβρισμένος, τιμωρεῖσθαι τοὺς Χριστιανοὺς ἐβεβούλητο· Σαλούστιος δὲ ὁ τὴν ὕπαρχον ἐξουσίαν ἐπιτετραμμένος, καίπερ Ἕλλην ὑπάρχων, οὐκ ἐπῄνεσε τὴν βουλήν· ἀντιτείνειν δὲ μὴ ἔχων, τὸ Βασιλέως ἐπίταγμα εἰς ἔργον ἦγε· καὶ τῇ ὑστεραίᾳ πολλοὺς συνελάμβανεν ἐκ τῶν Χριστιανῶν, καὶ δεσμίους ἐποίησεν· ἕνα δέ τινα νεανίαν πρῶτον προαγαγὼν, Θεόδωρος δ' ὄνομα αὐτῷ, τῷ βασανιστηρίῳ ξύλῳ προσῆ-

Hanc ob causam Imperator indignatione commotus, quasi contumelia affectus fuisset, Christianos suppliciis afficere decreverat. Verum Salustius, qui præfecturam gerebat Prætorii, licet gentilis, consilium tamen Imperatoris non probavit. Cum autem refragari non posset, præceptum Imperatoris executioni mandavit: & postridie multos Christianorum comprehensos in vincula conjecit. Ac primum omnium adolescentem quemdam, cui nomen erat Theodorus, productum in medium eculeo appli- Theodorus Confessor.

Socr. lib. 3. cap. 19.

SÆC. IV. cuit. Qui tametsi ungulis ferreis diu laceratus, nec tormentis succubuit, nec Præfecto supplicavit. Sed expertem se doloris ostendens, tanquam spectator pœnarum, quæ ipsis infligebantur, patienter verbera sustinuit; & eundem, quem pridie, psalmum denuo canens, parum se curare ea, quorum causa damnatus fuerat, re ipsa ostendit. Præfectus autem adolescentis constantiam admiratus, cum ad Imperatorem venisset, retulit ei, quæ gesta fuerant; affirmans, nisi ab instituto desisteret, ipsos quidem ridiculos, Christianos vero illustriores futuros. Quod consilium cum magis placuisset, omnes, qui comprehensi fuerant, e custodia dimissi sunt. Idem postea rogatus a quibusdam, utrum tormenta illa sensisset, respondisse fertur, se doloris quidem expertem penitus non fuisse: sed Juvenem quemdam sibi adstantem dolores sedasse, tenuissimo linteo sudorem abstergentem, & aquam frigidissimam affundentem, qua & inflammationem compresserit, & laborum solatium præstiterit. Ac mihi quidem videtur, non cadere istud in hominem simplicem, quantumvis generosum, ut corpus suum tantopere despiciat, nisi divino juvetur auxilio. Ob hanc igitur causam, quam supra memoravi, martyr Babyla Daphnen translatus, atque inde postea deportatus est. Quo confecto, ignis haud multo post in templum Apollinis Daphnæi ex improviso illapsus, totum ejus tectum, & simulacrum absumsit: nudis duntaxat parietibus relictis, & ambitu templi, ac columnis, quæ vestibula, & posteriorem templi partem sustinebat. Et Christiani quidem censebant, ignem hunc a Deo precibus martyris annuente immissum esse in dæmonem. Gentiles vero, id facinus a Christianis patratum esse asseverabant. Quæ cum invaluisset suspicio, Sacerdos Apollinis in judicium adducitur, tanquam indicaturus, quisnam auctor fuisset incendii. Qui licet conjectus in vincula, multisque verberibus, ac tormentis affectus, neminem tamen indicavit. Quo maxime argumento Christiani affirmabant, ignem hunc non ex hominum insidiis, sed ultione divina in templum cælitus injectum fuisse. Atque hæc quidem ita gesta sunt. Porro ob ea, ut opinor, quæ Daphne acciderant propter reliquias Babylæ martyris, Imperator, cum accepisset, Ecclesias quasdam in honorem martyrum exstructas esse juxta templum Apollinis Didymæi, quod ad urbem Miletum situm est, scripsit ad Præsidem Cariæ, ut Ecclesiæ illæ, siquidem tectum, & sacram mensam haberent, incenderentur: si vero opera adhuc imperfecta essent, funditus destruerentur.

Apollinis Daphnæi fanum incensum.

A ψεν· ὁ δὲ, ἐπὶ πολὺ τοῖς ὄνυξι πληττόμενος, οὐχ' ἡττήθη τῶν βασάνων, οὐδὲ τὸν ὕπαρχον ἐλιπάρησεν· ἀλλ' ἀνώδυνον ἑαυτὸν φαίνεσθαι παρασχόμενος, ὡς θεατὴς τῶν ἐπ' αὐτῷ γινομένων, καρτερικῶς τὰς πληγὰς ἐδέχετο· αὖθίς τε τὸν αὐτὸν μελῳδῶν ψαλμὸν, ὃν καὶ τῇ προτεραίᾳ, μὴ μέλειν αὐτῷ τούτων ἐφ' οἷς ἐκρίνετο, τοῖς ἔργοις ἐπέδειξε· καταπλαγεὶς δὲ τὴν ἔνστασιν τοῦ νεανίου ὁ ὕπαρχος, (a) ἐλθὼν περὶ τὸν Βασιλέα, εἶπε τὰ γενόμενα, καὶ εἰ μὴ θᾶττον παύσαιτο τῆς ἐπιχειρήσεως, σφᾶς αὐτοὺς καταγελάστους ἔσεσθαι. τοὺς δὲ Χριστιανοὺς ἐνδοξοτέρους ποιήσειν· ἄμεινον δὲ τοῦτο δόξαν, οἱ συλληφθέντες ἀφέθησαν τῶν δεσμῶν· λέγεται δὲ B πυνθανομένων μετὰ ταῦτα τινῶν εἴπερ αἴσθησιν τῶν βασάνων ἐκείνων ἐλάμβανεν, εἰπεῖν τὸν Θεόδωρον ὡς πάντως μὲν ἀνώδυνος οὐκ ἦν. παρεστὼς δέ τις αὐτῷ νεανίας, κατέπαυε τὰς ἀλγηδόνας, ὑφάσματι λεπτοτάτῳ τοὺς ἱδρῶτας ἀπομάττων, καὶ ὕδωρ ἐπιχέων ψυχρότατον, ᾧ τὰς φλεγμονὰς ἔπαυε, καὶ τῶν πόνων ἀνέψυχε. δοκεῖ δέ μοι οὐκ ἀνθρώπου μόνου, εἰ καὶ μάλα γενναῖος ἦν, μὴ καὶ θείᾳ ῥοπῇ ἐπικουρουμένου, τοσοῦτον ὑπεριδεῖν τοῦ σώματος· ὁ μὲν δὴ μάρτυς Βαβύλας, ἐκ τῆς εἰρημένης αἰτίας κατῳκίσθη ἐν Δάφνῃ, καὶ πάλιν μετετέθη· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τούτου γενομένου, ἀπροόπτως ἐμπεσὸν πῦρ τῷ νεῷ τοῦ Δαφναίου C Ἀπόλλωνος, πᾶσαν τὴν ὀροφὴν καὶ αὐτὸ τὸ ἄγαλμα κατέφλεξε. γυμνοὺς δὲ μόνους τοὺς τοίχους, καὶ τοὺς περιβόλους εἴασε, καὶ τοὺς κίονας οἳ τὰ προπύλαια, καὶ τὸν ὀπισθόδομον ἀνεῖχον· ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν Χριστιανοῖς, κατὰ αἴτησιν τοῦ μάρτυρος, θεήλατον ἐμπεσεῖν τῷ δαίμονι πῦρ· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐλογοποίουν, Χριστιανῶν εἶναι τὸ δρᾶμα· ταύτης δὲ τῆς ὑπονοίας κρατούσης, ἄγεται εἰς δικαστήριον ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερεὺς ὡς φανερώσων τὸν τολμήσαντα τὸν ἐμπρησμόν· (b) δεσμώτης τε γενόμενος, καὶ πολλὰς ὑπομείνας πληγὰς, χαλεπῶς τε αἰκισθεὶς, οὐδένα κατεμήνυσεν· ᾧ δὴ μά- D λιστα ἰσχυρίζοντο οἱ Χριστιανοὶ, μὴ κατ' ἐπιβουλὴν ἀνθρωπείαν, ἀλλὰ κατὰ θείαν μῆνιν ἐνσκῆψαι τῷ νεῷ οὐράνιον πῦρ· κατὰ τὰ μὲν ὧδε ἔσχεν. ὡς οἶμαι δὲ ἐκ τῶν συμβάντων ἐν τῇ Δάφνῃ διὰ τὸν μάρτυρα Βαβύλαν, πυθόμενος ὁ Βασιλεὺς, ἐπὶ τιμῇ μαρτύρων ἐκτετελέσθαι οἴκους εἶναι πλησίον τοῦ ναοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, ὃς πρὸ τῆς Μιλήτου ἐστὶν, ἔγραψε τῷ ἡγεμόνι Καρίας, εἰ μὲν ὄροφόν τε καὶ τράπεζαν ἱερὰν ἔχουσι, πυρὶ καταφλέξαι· εἰ δὲ ἡμίεργά ἐστι τὰ οἰκοδομήματα, ἐκ βάθρων ἀνασκάψαι.

(a) ἐλθὼν περὶ τὸν Βασιλέα. Scribendum est παρὰ τὸν Βασιλέα, ut legitur apud Nicephorum.

(b) δεσμώτης γενόμενος. Deest hoc loco articulus præpositivus hoc modo, ὃς δεσμώτης, &c. atque ita fere Nicephorus.

E

CA- KE-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑʹ.

Περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐν Πανεάδι, ὃ καταβαλὼν Ἰουλιανὸς, καὶ ἀχρειώσας, τὸ ἑαυτοῦ ἄγαλμα ἔστησε· καὶ ὡς ἐφθάρη τοῦτο, βληθὲν κεραυνῷ· καὶ περὶ τῆς εἰς Ἐμμαοῦς πηγῆς, ἔνθα ὁ Χριστὸς τοὺς πόδας ἔνιψε· καὶ περὶ τῆς Περσίδος τοῦ δένδρου, ὃ ἐν Αἰγύπτῳ Χριστὸν προσεκύνησε, καὶ τῶν δι᾽ αὐτὸ τελουμένων θαυμάτων.

Ἐμοὶ δὲ τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ συμβάντων, κἀκεῖνο ῥετέον. σημεῖον μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως· τεκμήριον δὲ τῆς εἰς κρατοῦντα θεομηνίας· Ἐπεὶ γὰρ ἔγνω ἐν Καισαρείᾳ τῇ Φιλίππου, Φοινίσσα δὲ αὕτη πόλις, ἣν Πανεάδα ὀνομάζουσιν, ἐπίσημον εἶναι Χριστοῦ ἄγαλμα, ὃ τοῦ πάθους ἀπαλλαγεῖσα ἀνέθηκεν ἡ αἱμοῤῥοοῦσα, καθελὼν τοῦτο, (*a*) ἴδιον ἀνέστησε. βίαιον δὲ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ πεσὸν, τὰ περὶ τὸ στῆθος τοῦ ἀνδριάντος διέτεμε, καὶ τὴν κεφαλὴν σὺν τῷ αὐχένι κατέβαλε, καὶ ἐπὶ πρόσωπον ἐνέπηξεν ᾗ τὸ διεῤῥωγὸς τοῦ στέρνου ἐστί· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου εἰσέτι νῦν τοιοῦτος ἕστηκε, τῆς κεραυνίας αἰθάλης πλήρης· τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀνδριάντα, τότε μὲν οἱ ἑλληνισταὶ σύροντες κατέαξαν· μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Χριστιανοὶ συλλέξαντες, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπέθεντο, ἔνθα καὶ νῦν φυλάττεται· ἀπὸ δὲ τῆς βάσεως ἐφ᾽ ἧς ἵστατο ὁ ἀνδριὰς οὗτος, ὡς ἱστορεῖ Εὐσέβιος, παντοίων παθῶν καὶ νοσημάτων ἀλεξιφάρμακον βοτάνη τὶς ἔφυεν, ἧς τὸ εἶδος οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἐν τῇ καθ᾽ ἡμᾶς ἰατρῶν ἢ ἐμπείρων· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μηδὲν εἶναι θαῦμα, τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδημήσαντος, καὶ τὰς εὐεργεσίας συμβῆναι ξένας· ἐπεὶ καὶ ἄλλα πλεῖστα παράδοξα κατὰ πόλεις, καὶ κώμας, ὡς εἰκὸς, μόνοις ἠκρίβωται τοῖς ἐπιχωρίοις, ἐκ τῆς ἀρχῆθεν παραδόσεως ἐγνωσμένα· καὶ ὡς ἀληθὲς τοῦτο, αὐτίκα ἐπιδείξω ἐντεῦθεν· πόλις ἐστὶν ἐν Παλαιστίνῃ ἡ νῦν καλουμένη Νικόπολις. ταύτην δὲ ἔτι κώμην οὖσαν οἶδεν ἡ θεία τῶν Εὐαγγελίων βίβλος, καὶ Ἐμμαοῦς προσαγορεύει. Ῥωμαῖοι δὲ (*b*) μετὰ τὴν ἅλωσιν Ἱεροσολύμων, καὶ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων νίκην, Νικόπολιν ἀνηγόρευσαν· ἐκ δὲ τοῦ συμβάντος οὕτως ὠνόμασαν· πρὸ ταύτης τῆς πόλεως, παρὰ τὴν τριοδίαν, ἔνθα συμβαδίζων ὁ Χριστὸς τοῖς περὶ Κλεόπαν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, συνετάττετο ὡς ἐπὶ ἑτέραν κώμην ἀπιὼν, πηγή τις ἐστὶ σωτήριος, ἐν ᾗ τὰ πάθη ἀπολούονται ἄνθρωποί τε καὶ τὰ ἄλλα ζῶα διαφόροις νόσοις κάμνοντα· λέγεται γὰρ ἐξ ὁδοιπορίας ποθὲν ἐπὶ τὴν πηγὴν ἐλθόντα τὸν Χριστὸν ἅμα τοῖς μαθηταῖς, ἐνθάδε τοὺς πόδας ἀπονίψασθαι, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου ἀλεξίκακον παθημάτων γενέσθαι τὸ ὕδωρ· καὶ δένδρου δὲ τῆς καλουμένης Περσίδος ἐν Ἑρμουπόλει τῆς Θηβαΐδος φασὶ πολλῶν ἀπελάσαι τὰς νόσους, κάρφος ἢ φύλλον, ἢ τοῦ φλοιοῦ μικρόν τι τοῖς κάμνουσι προσαπτόμενον·

CAPUT XXI.

De ſtatua Chriſti in urbe Paneade; qua everſa, & confracta, Julianus imaginem ſuam erexit, quæ mox fulmine icta, ac diſſipata eſt: & de fonte Emmauntis, in quo Chriſtus pedes lavit: deque Perſea arbore, quæ Chriſtum in Ægypto adoravit, & de miraculis per eam editis.

Ex iis porro, quæ regnante Juliano acciderunt, illud minime prætereundum eſt; quod & potentiæ Chriſti, & divinæ adverſus Imperatorem iræ argumentum eſt maximum. B Nam cum Imperator didiciſſet Cæſareæ Philippi: urbs eſt Phœnices, quam Paneadem nominant: inſignem eſſe ſtatuam Chriſti, quam mulier ſanguinis profluvio, quo jam dudum laborabat, liberata, ibi dedicavit; ea ſubverſa imaginem ſuam ejus loco poſuit. Statim vero ignis ſumma vi e cœlo delapſus, pectus ſtatuæ, & vicinas pectori partes diſcidit; caputque una cum collo dejecit, & pronum humi infixit, quatenus pectoris pars dirupta erat. Atque ex eo tempore ſtatua ad hunc uſque idem ejuſmodi ſpecie perſeverat, fuligine fulminis obſita. Chriſti vero ſtatuam tunc quidem Pagani trahentes per urbem confregerunt: poſtea vero Chriſtiani collectam in Eccleſia repoſuerunt, C ubi etiamnum ſervatur. Cæterum ex baſi, cui impoſita erat hæc ſtatua, planta quædam ad omnes languores, ac morbos curandos potentiſſima, ut refert Euſebius, naſcebatur: cujus ſpeciem nullus ex medicis, aut empiricis noverat. Neque vero mirum mihi videtur, quod nova quædam, & inuſitata beneficia hominibus contigerint, poſtquam Deus in terras advenit. Nam & alia plurima miracula per civitates, & vicos edita, a ſolis, ut veriſimile eſt, indigenis celebrantur, qui earum rerum notitiam a majoribus ſuis traditam acceperunt. Idque verum eſſe, illico oſtendam. Urbs eſt in Palæſtina, Nicopolis hodie dicta. Hanc, cum adhuc viD cus eſſet, ſacer Evangeliorum liber commemorat, & Emmauntem appellat. Poſt excidium autem Hieroſolymorum, & poſt victoriam de Judæis relatam, Romani eam Nicopolim nominarunt: ex eventu belli nomen loco imponentes. Ante hanc urbem prope trivium, ubi Chriſtus poſt reſurrectionem iter faciens cum Cleopa, & ſociis, vale dixit, tanquam in alium vicum pergens, fons quidam ſalutaris eſt, in quo & homines, & animalia variis morbis affecta, lavando curantur. Ajunt enim, Chriſtum una cum diſcipulis aliunde venientem, ad hunc fontem divertiſſe, ac pedes in eo abluiſſe: atque ex eo tempore aquam hanc ad morbos E ſanandos efficaciſſimum fuiſſe remedium. Sed & arborem quamdam, Perſeam nomine, apud Hermopolim Thebaidis fuiſſe ferunt: cujus ſurculus, aut folium, aut corticis exigua portio ægris admota, morbos ab eis depu-

Euſeb. hiſt. lib. 7. c. 18.

Luc. 24. 13.

(*a*) ἴδιον ἀνέστησε. In codice Fuketiano ſcriptum inveni ἀντέστησε, quod magis probo.

(*b*) μετὰ τὴν ἅλωσιν Ἱεροσολύμων. Diſſentit Euſebius in Chronico, qui Nicopolim urbem in Palæſtina conditam eſſe ſcribit, anno quarto Imperii Heliogabali. Ad quem locum vide, quæ notavit Joſephus Scaliger, cujus ſententiæ libenter accedo. Qui Sozomenum cum Euſebio ita conciliat, ut Nicopolim primo quidem a Romanis conditam eſſe dicat poſt excidium Hieroſolymæ, & poſt devictos Judæos. Quod principatu Adriani factum exiſtimo, tunc cum Aelia condita eſt. Poſtea vero inſtauratam eam eſſe cenſet, regnante Heliogabalo, aut Alexandro. Ad hanc certe ſententiam ipſe Euſebius nos manu ducit. Ait enim, conditam eſſe Nicopolim, cum Julius Africanus legationem pro ejus urbis civibus ſuſcepiſſet. Jam tum ergo ſtabat Nicopolis, cum Africanus legationem hanc ſuſcepit. Neque enim pro vico legationem obiiſſet Africanus: nec Incolæ unius vici in Palæſtina decernere unquam auſi eſſent, ut Legati ad Imperatorem mitterentur, qui jus civitatis impetrarent.

SÆC. IV. pulerit. Ajunt enim Ægyptii, Josephum, cum præ metu Herodis fugeret, assumto secum Christo, & sancta Maria Deipara, Hermopolim venisse. Cumque jam ingressurus esset, ad ipsam civitatis portam arborem illam admodum proceram, adventum Christi ferre non valentem, ad solum usque inflexisse se, & Christum adorasse. Et hæc quidem de ista arbore, sicut a multis accepi, hoc loco commemoravi. Cæterum existimo, aut hoc signum fuisse divinæ præsentiæ: aut arborem, quæ ob proceritatem, & pulcritudinem Gentilium more a civibus colebatur, uti par erat, concussam esse sua sponte, cum dæmon, qui in ipsa adorabatur, adveniente hujusmodi superstitionum eversore, contremuisset: cunctaque Ægyptiorum simulacra adventu Christi commota esse, juxta vaticinium Esaiæ. (Esai. 19. 1.) Fugato autem dæmone, ad perpetuam rei gestæ memoriam permansit arbor, morbis eorum, qui crederent, medelam afferens. Et horum quidem testes sunt Ægyptii, ac Palæstini, singuli ea, quæ apud ipsos gesta sunt, confirmantes.

μένον· λέγεται γὰρ παρ' Αἰγυπτίοις, ἡνίκα διὰ τὸν Ἡρώδην ἔφυγεν ὁ Ἰωσὴφ, παραλαβὼν τὸν Χριστὸν, καὶ Μαρίαν τὴν ἁγίαν θεοτόκον, (c) ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἑρμούπολιν· ἅμα δὲ εἰσιόντι παρὰ τὴν πύλην, μὴ ἐνεγκὸν τοῦτο τὸ δένδρον μέγιστον ὂν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπιδημίαν, ἐπὶ τὸ ἔδαφος κλῖναι, καὶ προσκυνῆσαι· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου τοῦ φυτοῦ παρὰ πολλῶν ἀκούσας, εἶπον· ἡγοῦμαι δὲ ἢ σημεῖον τοῦτο γενέσθαι τῆς ἐν τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ παρουσίας. ἢ ὡς εἰκὸς, ἑλληνικῷ νόμῳ διὰ μέγεθος, καὶ κάλλος θρησκευόμενον τὸ δένδρον παρὰ τῶν ἐνοικούντων, ἐσείσθη, τοῦ θεραπευομένου δι' αὐτοῦ δαίμονος φρίξαντος τὸν τῶν τοιούτων καθαιρέτην ἐπιφανέντα· αὐτομάτως σεισθῆναι, (d) καὶ πάντα τὰ ξόανα τῶν Αἰγυπτίων ἐπιδημήσαντος τότε αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν· ἀπελαθέντος δὲ τοῦ δαίμονος, εἰς μαρτυρίαν τοῦ συμβεβηκότος ἔμεινε τὸ φυτὸν, τοὺς πίστει χρωμένους ἰώμενον· καὶ τούτων μὲν Αἰγύπτιοι, καὶ Παλαιστινοὶ, τοῦ παρ' αὐτοῖς ὄντος ἕκαστοι μάρτυρες.

(c) ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἑρμούπολιν. Hinc explicandus est Palladius in vita Chrysostomi, ubi dicit, Hermopolim habuisse Ecclesiam jam tum ab adventu Christi. Quasi Hermopolis prima ex Ægypti urbibus fidem Christi susceperit, tunc cum Christus in Ægyptum abductus est a Josepho. Verba Palladii sunt hæc de Theophilo: λαβὼν τὴν παροικίαν, ἣν ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εἶχεν ἡ Διοσκόρου πόλις. Dioscori urbem vocat Hermopolim, eo quod Dioscorus ejus esset Episcopus.

(d) καὶ πάντα ξόανα τῶν Αἰγυπτίων. Memorabile est, quod legitur in Itinerario Hierosoolymitano Antonini Martyris pag. 32. ubi de Campo Taneos loquitur: *Immensum fuit ibi templum, quod modo est Ecclesia; Cujus una porta se clausit ante Dominum Jesum, quando Beata Maria cum ipso fugit in Ægyptum, & adhuc non potest aperiri. Ibi vidimus pallium lineum, in quo dicunt illum tempore illo tersisse, &c.*

CAPUT XXII.

Qualiter infensus Christianis, Judæos templum Hierosolymis instaurare permisit: qui cum ingenti studio manum operi admovissent, ignis erumpens multos consumsit: & de signis crucis, quæ tunc in vestibus operantium apparuerunt.

Socr. lib. 3. cap. 20. IMperator vero, etsi Christianos oderat, & infenso erga illos animo erat, Judæos tamen non mediocri benevolentia, & humanitate prosequebatur. Quinetiam Patriarchis, ac Principibus eorum, ipsique adeo plebi scripsit, ut pro se, suoque Imperio vota facerent. Id autem agebat, quantum equidem conjicio, non quod illorum probaret religionem. Eam enim matrem quodammodo Christianæ religionis esse norat, quippe quæ iisdem Prophetis, ac Patriarchis utatur: sed propterea quod Judæi inexpiabili odio Christianos prosequerentur. Studebat præterea, ut Judæos fovendo, Christianis, quibus erat infensus, dolorem afferret. Ac fortasse eos ad Gentilium superstitionem, & ad sacrificia promtius allicere sperabat, quippe qui sacros libros literali duntaxat sensu, non juxta arcanam speculationem, ut Christiani, & ex ipsis Hebræis sapientissimi quique, intelligerent. Atque hoc ejus fuisse consilium, conatus ipse patefecit. Nam cum Principes Gentis illius ad se evocasset, hortatus est eos, ut Mosis leges auscultarent, & patrios ritus ipsis

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ὅτι κατὰ Χριστιανῶν πνέων, Ἰουδαίοις ἀνῆκε τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν ἀνιστᾶν· ὧν σπουδῇ πάσῃ ἐπιβαλλομένων χεῖρα, πῦρ ἀναθοροῦν πολλοὺς παραπώλεσε· καὶ περὶ τῶν τότε φανέντων σταυρικῶν σημείων ἐν τοῖς ἱματίοις τῶν περὶ τὸ ἔργον διαπονουμένων.

ΟΔὲ Βασιλεὺς εἰ καὶ Χριστιανοὺς ἐμίσει, καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτοὺς εἶχεν, ἀλλ' οὖν Ἰουδαίοις εὔνους ἦν καὶ πρᾶος. καὶ Πατριάρχαις, καὶ ἀρχηγοῖς αὐτῶν (a) καὶ αὐτῷ δὲ τῷ πλήθει ἔγραψεν, εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ἐποίει δὲ τοῦτο οὐ τὴν θρησκείαν, ὡς εἰκάζω, ἐπαινῶν· ᾔδει γὰρ μητέρα ταύτην, ὡς εἰπεῖν, τοῦ Χριστιανῶν δόγματος, καὶ Προφήταις, καὶ Πατριάρχαις αὐτοῖς χρωμένην· ἀλλ' ὅτι μίσους ἀσπόνδως πρὸς αὐτοὺς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ τῇ πρὸς τούτους θεραπείᾳ λυπεῖν ἐσπούδαζεν οἷς ἀπηχθάνετο· ἴσως δὲ καὶ πρὸς ἑλληνισμὸν καὶ θυσίας ἑτοιμοτέρως αὐτοὺς ἐπάγεσθαι ᾤετο, πρὸς ῥητὸν μόνον ἐκδεχομένους τὰς ἱερὰς βίβλους, οὐ πρὸς θεωρίαν ὡς οἱ Χριστιανοὶ, καὶ αὐτῶν Ἑβραίων οἱ σοφώτεροι· ἔδειξε δὲ ταύτην ἔχων τὴν γνώμην, οἷς ἐπεχείρησεν· μετακαλεσάμενος γὰρ τοὺς ἐξάρχους τοῦ ἔθνους, προὐτρέψατο ἀκούειν Μωσέως νόμων, καὶ πατρίων ἐθῶν ὑπο-

(a) καὶ αὐτῷ δὲ τῷ πλήθει ἔγραψεν. Extat epistola Juliani Imperatoris ad populum Judæorum, inter ejus epistolas numero 25. cum hac nota, εἰ γνήσιος. Quæ verba significant, dubium esse, utrum epistola germana sit, an spuria, ac supposititia. Ego tamen eam epistolam ab ipso Juliano scriptam esse existimo, licet asperior videatur stylus. Verum, ut obiter moneam, ejus initium nequaquam intellectum est ab Interprete. Ait enim Julianus, quovis onere, ac servitutis jugo graviores fuisse Judæis descriptiones improvisas, & auri pensiones, quæ ipsis indicebantur: Sic enim interpretor verba illa διαγραφαῖς ἀκηρύκτοις.

ὑπομιμνήσκων· τῶν δὲ φησάντων, καταῤῥιμμένου τοῦ ἐν A Ἱεροσολύμοις ναοῦ, μὴ θεμιτὸν, μηδὲ πάτριον εἶναι ἐκπεπτωκόσι τῆς μητροπόλεως, ἑτέρωθι τοῦτο ποιεῖν, χρήματα δοὺς κοινὰ ἐκέλευσεν ἀνεγεῖραι τὸν ναὸν, καὶ τοῖς προγόνοις ἐπίσης θρησκεύειν, τὸν παλαιὸν τρόπον θύοντας· οἱ μὲν οὖν μὴ λαβόντες εἰς νοῦν, ὡς οὐκ ἀνεχώρει κατὰ τὰς ἱερὰς προφητείας τοῦτο γενέσθαι, σπουδῇ τοῦ ἔργου εἴχοντο· καὶ τοὺς ἐπισήμονας τῶν τεκτόνων ἀγείραντες, τὰς ὕλας παρεσκεύαζοντο, καὶ τὸν χῶρον ἐκάθαιρον· σὺν τοσαύτῃ τε προθυμίᾳ περὶ ταῦτα ἐπόνουν, ὡς καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας τὸν χοῦν τοῖς κόλποις ἐκφέρειν, δέραιά τε καὶ πάντα τὸν ἄλλον γυναικεῖον κόσμον B συνεισφέρειν ἑτοίμως τῇ δαπάνῃ τοῦ ἔργου· πάντα δὲ τὰ ἄλλα δεύτερα ἦν τοῦ πονουμένου, Βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι, καὶ πᾶσιν Ἰουδαίοις· οἱ μὲν γὰρ οὔτε Ἰουδαίοις εὐνοοῦντες, ἐκοινώνουν αὐτοῖς τῆς σπουδῆς, ὑπολαβόντες δύνασθαι κατορθοῦν τὸ ἐγχείρημα, καὶ ψευδεῖς ἀπελέγξαι τοῦ Χριστοῦ τὰς προῤῥήσεις· οἱ δὲ, ἅμα τοῦτο διενοοῦντο, καὶ καιρὸν ἔχειν ᾤοντο ἀναστῆσαι τὸ ἱερόν· ἐπεὶ δὲ τῆς προτέρας οἰκοδομίας τὰ λείψανα (b) καθεῖλον, ἀνέσκαψαν, καὶ τὸ ἔδαφος ἐξεκάθηραν, λέγεται τῆς ἐπιούσης καθ' ἣν πρῶτον θεμέλιον ἤμελλον ὑποτίθεσθαι, σεισμὸν γενέσθαι μέγαν· ὑπὸ δὲ κλόνου τῆς γῆς ἐκ βάθρων ἀναδοθῆναι τοὺς C λίθους· Ἰουδαίων δ' ἀπολέσθαι οἳ τὸ ἔργον ἐπετρόπευον, καὶ ἐπὶ θέᾳ τούτου παρεγένοντο· αἵ τε γὰρ πλησίον τοῦ ἱεροῦ οἰκίαι τε καὶ δημόσιαι στοαὶ ἐν αἷς κατέλυον, ἀθρόον κατεῤῥύησαν· καὶ οἱ πλείους ἐγκαταληφθέντες, οἱ μὲν αὐτίκα ἀπώλοντο· οἱ δὲ, ἡμιθνῆτες εὑρέθησαν, καὶ πεπηρωμένοι ἢ τὰς χεῖρας ἢ τὰ σκέλη· ἄλλοι δὲ, περὶ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος ἐδυστύχησαν· ὡς δὲ σείων ἔληξεν ὁ Θεὸς, αὖθις ἐπειρῶντο τοῦ ἔργου οἱ περιλειφθέντες, οἷά γε ἀπαραιτήτου τυγχάνοντος, διὰ τὸ τοῦ βασιλέως πρόσταγμα, καὶ αὐτοῖς κατὰ νοῦν ὄντος· φιλεῖ γάρ πως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τοῖς καθ' ἡδονὴν πρὸς τὸ ἀσύμφορον ῥέπειν, D καὶ τοῦτο μόνον συνοίσειν οἴεσθαι ὃ κατορθοῦν βούλεται· ἀτεχνῶς τε ὑπὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀπάτης κεκρατημένη, οὔτε προμηθείᾳ τινὶ τὸ συμφέρον ἰδεῖν δύναται, οὔτε πείρᾳ κινδύνων σωφρονιζομένη πρὸς τὸ δέον ἀνανήφει· ὁποῖον καὶ τοῖς Ἰουδαίοις τότε συμβεβηκέναι ἡγοῦμαι· ἱκανοῦ γὰρ ὄντος τοῦ προτέρου κωλύματος, καὶ φανερῶς ἐπιδείξαντος ὡς χαλεπαίνει τὸ θεῖον ἐπὶ τῷ γινομένῳ, πάλιν ἀνύειν ἐσπούδαζον· λόγος οὖν ἅμα τε τὸ δεύτερον ἐνεχείρουν τῷ ἔργῳ, καὶ πῦρ ἐξαίφνης ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ ἱεροῦ ἀνέθορε, καὶ πολλοὺς ἀνήλωσε· καὶ τοῦτο πρὸς πάντων ἀδεῶς λέγεταί τε καὶ πιστεύεται, καὶ παρ' οὐδενὸς ἀμ- E φιβάλλεται· πλὴν ὅτι οἱ μὲν φασὶν, ὅτι βιαζομένους αὐτοὺς εἰς τὸ ἱερὸν προϊέναι, φλὸξ ἀπαντήσασα, τὸ εἰρημένον εἰργάσατο· οἱ δὲ, ἅμα ἤρξαντο τὸν χοῦν ἐκφορεῖν· ἀλλ' εἴτε τοῦτο τὶς, εἴτε τὸ πρότερον δέξαιτο, ἑκάτερον εἰς θαῦμα παραπλήσιον· ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἄλλο ξυνηνέχθη, τοῦ προτέρου σαφέστερόν τε καὶ παραδοξότερον· αὐτομάτως

A ipsis in memoriam revocavit. Cumque illi SÆC. IV. responderent, everso Hierosolymorum templo, nec fas sibi, nec morem majorum esse, ut metropoli sua ejecti, alibi sacra facerent, Imperator data illis publica pecunia, jussit, ut templum instaurarent, & majorum religionem observantes, juxta priscam consuetudinem sacrificarent. Igitur illi, haudquaquam animo reputantes istud omnino fieri non posse, sicuti sacris oraculis prædictum fuerat; sedulo opus aggressi sunt. Collectisque peritissimis fabris, materias parare, & locum purgare cœperunt. Tanta porro animorum alacritate operi instabant, ut uxores quoque eorum rudera gremiis exportarent, B & monilia, ac reliquum omnem muliebrem ornatum ad sumtus operis ultro conferrent. Sed & Imperator ipse, & reliqui Gentiles, omnesque adeo Judæi cætera omnia huic operi postponebant. Nam Gentiles quidem, quamvis alioqui Judæis parum faverent, non minore tamen alacritate operi incubuerunt: quippe qui sperarent, se posse perficere id, quod conabantur, & Christi prædictiones falsi convincere. Judæi vero & hoc ipsum cogitabant, & opportunum tempus instaurando templo nactos se esse arbitrabantur. Cum vero prioris structuræ reliquias demoliti essent, solumque effodissent, ac repurgassent; postero die, quo primum C fundamenta posituri erant, terræ motus ingens contigisse dicitur; eoque motu lapides ex fundamentis exsiliisse: ex Judæis autem periisse tum eos, qui opus curabant, tum qui spectandi causa confluxerant. Nam & ædes templo proximæ, & publicæ porticus, in quibus diversabantur, repente corruerunt. Et complures ibi deprehensi, partim illico interierunt; partim semivivi, manibus, & cruribus mutilatis reperti sunt, aut aliis corporis partibus debilitati. Postquam terra movere desiit, ii, qui incolumes supererant, opus denuo aggredi cœperunt. Quippe cum & Imperatoris præcepto ad id cogerentur, ita ut detrectare non possent, & ipsis id esset gratissimum. Homines enim in rebus, D quæ ipsis voluptati sunt, plerumque ad id, quod noxium est, vergunt, idque unum utile fore existimant, quod perficere cupiunt. Et hujusmodi errore præventi nec quid utile sit, prospicere possunt, nec experimentis malorum admoniti resipiscunt. Quod quidem Judæis quoque ea tempestate accidisse existimo. Nam cum prior repulsa satis perspicue ostendisset, Deum conatibus ipsorum infensum esse, rursus tamen idem frustra aggrediuntur. Simul autem ac denuo manum operi admovissent, ignis subito ex fundamentis templi erumpens, multos consumsisse dicitur. Atque id ab omnibus uno consensu & refertur, & creditur, nec ab ullo in dubium re- E vocatur: nisi quod alii quidem narrant, cum Judæi in templum violenter irrumpere vellent, flammam ipsis occurrentem id, quod diximus, præstitisse; alii vero, tunc cum humum egerere, atque exportare cœpissent. Verum sive hoc quispiam, sive illud prius admiserit, utrumque parem meretur admirationem. Post hæc vero aliud miraculum accidit, illo majus, atque evidentius. Repente enim

(b) καθεῖλον ἀνέσκαψαν. Alterutra vox superflua videtur. Certe Nicephorus in libro 10. capite 22. hunc Sozomeni locum describens, posteriorem duntaxat vocem retinuit. Porro hujus miraculi testis idoneus est Ammianus Marcellinus in Libro 23. initio. Id autem contigit Juliano Augusto 4. & Salustio Consulibus, ut ibidem testatur Marcellinus, qui fuit annus 363.

(a) ἀπαν-

SEC. IV. Crucis signa vestibus impressa.

enim omnium vestes crucis signo insignitæ sunt: & indumenta stellis quibusdam distincta habere cœperunt, quasi textoris acu artificiose depicta. Ea re factum est, ut alii quidem confestim judicarent, Christum Deum esse, templique instaurationem ei displicere. Alii vero haud multo post Ecclesiæ sese adjunxerunt, & suscepto baptismo, hymnis, ac supplicationibus pro iis, quæ tentare præsumserant, Christum placarunt. Quod si cuipiam hæc incredibilia videbuntur, fidem ei faciant ii, qui ea auditione acceperunt ab hominibus, qui res ipsi viderant, & qui etiamnum superstites sunt. Sed & Judæi ipsi, ac Gentiles fidem faciant, qui opus imperfectum dimiserunt; aut, ut verius dicam, ne inchoare quidem potuerunt.

Finis Libri quinti Ecclesiasticæ Historiæ.

A μάτως γὰρ πάντων ἡ ἐσθὴς τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ κατεσημάνθη· καὶ τρόπον τινὰ ἄστρασι πεποικιλμένα τὰ ἐσθήματα εἶχον, ὡς ἀπὸ ἱστουργικῆς περινοίας κατεστιγμένα· ἐκ τούτου δὲ, τοῖς μὲν αὐτίκα ἐκρίθη Θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ ἀρεσθῆναι τῇ ἀνανεώσει τοῦ ναοῦ· οἱ δὲ, οὐκ εἰς μακρὰν προσέθεντο τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐμυήθησαν, καὶ ὕμνοις καὶ ἱκεσίαις ὑπὲρ τῶν τετολμημένων αὐτοῖς, τὸν Χριστὸν ἱλάσκοντο· ταῦτα ὅτῳ πιστὰ οὐ καταφαίνεται, πιστούσθωσαν οἱ παρὰ τῶν θεασαμένων ἀκηκοότες ἔτι τῷ βίῳ περιόντες, πιστούσθωσαν δὲ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, ἡμιτελὲς τὸ ἔργον καταλιπόντες· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ ἄρξασθαι τοῦ ἔργου δυνηθέντες. B

Τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου ε΄.

EJUS- TOT

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς εἰς Πέρσας ἐκστρατείας Ἰουλιανοῦ, καὶ ὡς ἡττήθη, καὶ κακῶς ἐξέῤῥηξε τὴν ψυχήν· καὶ οἷα Λιβάνιος γράφει περὶ τοῦ ἀνελόντος αὐτόν.

A ΟΣΑ μὲν δὴ ἐν τῇ Ἰουλιανοῦ Βασιλείᾳ συγκυρῆσαι ταῖς Ἐκκλησίαις ἔγνων, ἐν τοῖς πρόσθεν δεδήλωται· ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ δόξαν αὐτῷ ἐπιστρατεῦσαι Πέρσαις, ἐν τάχει διέβη τὸν Εὐφράτην ποταμόν· παραδραμών τε τὴν Ἔδεσαν, διὰ μῖσος ἴσως τῶν ἐνοικούντων, ἐπεὶ ἀρχῆθεν πανδημεὶ χριστιανίζειν ἔλαχεν ἥδε ἡ πόλις, ἧκεν εἰς Κάῤῥας· ἔνθα δὴ Διὸς ἱερὸν εὑρὼν, ἔθυσε καὶ ηὔξατο· τὸ δὲ ἀπὸ τούτου, ἐκ τῶν ἑπομένων στρατευμάτων ἀμφὶ δισμυρίους ὁπλίτας ἐπὶ Τίγρητα ποταμὸν ἔπεμψε, φυλακῆς ἕνεκα τῶν τόπων, καὶ εἰς καιρὸν αὐτῷ παρεσομένους, ἡνίκα καλέσοι· B Ἀρσακίῳ δὲ τῷ Ἀρμενίων ἡγουμένῳ συμμαχοῦντι Ῥωμαίοις, ἔγραψε συμμῖξαι περὶ τὴν πολεμίαν. (a) ἀπαυθαδειασάμενός τε πέραν τοῦ μετρίου ἐν τῇ ἐπιστολῇ, καὶ αὐτὸν μὲν ἐξάρας ὡς ἐπιτήδειον πρὸς ἡγεμονίαν, καὶ φίλον οἷς ἐνόμιζε θεοῖς, Κωνσταντίῳ τε ὃν διεδέξατο, ὡς ἀνάνδρῳ καὶ ἀσεβεῖ λοιδορησάμενος, ὑβριστικῶς μάλα ἠπείλησεν αὐτῷ· καὶ ἐπεὶ Χριστιανὸν ὄντα ἐπυνθάνετο, ἐπιτείνων τὴν ὕβριν, ἢ βλασφημεῖν ἃ μὴ θέμις, σπουδάζων εἰς τὸν Χριστόν. τοῦτο γὰρ εἰώθει παρ' ἕκαστα τολμᾶν, ἀπεκόμπασεν. ὑποδηλῶν ὡς οὐκ ἐπαμύνοι ὃν ἡγεῖται Θεὸν ὀλιγωροῦντι C τῶν προστεταγμένων· ἐπεὶ δὲ ταῦτα καλῶς ἔχειν ἐνόμισε, παραλαβὼν τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν, ἦγε διὰ τῆς Ἀσσυρίων. καὶ πόλεις τινὰς, καὶ φρούρια, τὰ μὲν προδοσίᾳ, τὰ δὲ πολέμῳ εἷλεν, (b) ἀπερισκέπτως τε εἰς τὸ πρόσθεν ᾔει,

(a) ἀπαυθαδειασάμενός τε οὐδὲ τοῦ μετρίου. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, ἀπαυθαδισάμενός τε πέραν τοῦ μετρίου, quod magis probo.

EJUSDEM HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Juliani expeditione Perſica: & quomodo ſuperatus, miſerabili morte interiit. Et quænam Libanius de ejus interfectore ſcripſerit.

A QUæcumque igitur Juliano Imperium regente Eccleſiis accidiſſe comperi, in ſuperiore libro commemorata ſunt. Ineunte autem vere, cum Perſas libello aggredi decreviſſet, Euphratem celeriter trajecit. Et prætergreſſus Edeſſam, propter odium forſitan incolarum, quippe ea civitas jam inde ab initio univerſa Chriſti fidem ſuſceperat, Carras venit. Ubi cum Jovis fanum reperiſſet, hoſtias immolavit, ac vota fecit. Ex hinc viginti millia armatorum ex copiis, quæ ipſum ſequebantur, deſumta, miſit ad fluvium Tigrim, eo conſiB lio, ut regionibus illis præſidio eſſent, ſibique præſto forent, quotieſcumque eos accerſeret. Scripſit præterea Africa Armeniorum regi, & ſocio Romanorum, ut juxta fines Perſarum ipſi occurreret. Qua in epiſtola, poſtquam ultra modum gloriatus eſſet, ac ſe quidem ipſe extuliſſet, tanquam Imperio idoneum, & diis, quos colebat, acceptum; Conſtantium vero deceſſorem ſuum, ut ignavum, & impium, vituperaſſet, contumelioſis admodum verbis ei minatus eſt. Et quoniam eum Chriſtianum eſſe acceperat, contumeliam exaggerans, aut in Chriſtum impia loqui geſtiens: id enim ſubinde præſumere ſolebat, cum faſtu, & jactantia ei deC nuntiavit, Deum illum, quem colebat, nequaquam ipſi opem laturum eſſe, ſi imperata facere neglexiſſet. Poſtquam hæc recte ſibi conſtituiſſe viſus eſſet, ſumtis Romanorum copiis, per Aſſyriam iter fecit. Et urbibus quibuſdam, & caſtellis partim proditione, partim vi captis, inconſulte ulterius progreſſus

Socr. lib. 3. cap. 21.

(b) ἀπερισκέπτως εἰς τὸ πρόσθεν. Hunc locum ſupplevi ex codice Fuketiano, in quo ita ſcribitur, ἀπερίσκεπτόν τε εἰς τὸ πρόσθεν εἴη.

(c) κέλη-

SÆC. IV. sus est; non prospiciens iis, quæ a tergo erant, nec cogitans, eadem via rursus esse redeundum. Verum cuncta, quæ ceperat, funditus vastabat, & horrea, aliaque omnia partim subvertebat, partim incendebat. Cum autem iter faceret secus Euphratem, Ctesiphontem pervenit. Est autem Ctesiphon urbs maxima, & Babylonis loco Persicorum nunc regum domicilium: nec procul ab ea labitur fluvius Tigris. Cum autem navibus ab ea urbem appellere non posset ob interjectum terræ spatium, sed necesse haberet aut Ctesiphontem præterire, aut classem relinquere; percontatus quosdam ex captivis, fossam navigabilem reperit longinquitate temporis obstructam. Qua perpurgata, remotoque impedimento, Euphratem in alveum Tigridis deduxit. Hoc modo classem ad latus exercitus sui navigantem habens, ad urbem perrexit. Sed cum Persæ ad ripas Tigridis visi essent cum maximo apparatu equitum, ac peditum, atque elephantorum, cernens Imperator, exercitum suum inter duos maximos fluvios conclusum teneri, timendumque esse, ne fame interiret, sive illic mansisset, sive eandem viam remetiretur, urbibus, & vicis, per quos venerat, eversis, nec ulla habentibus alimenta; præmia desultoribus proposuit, & ad equestre certamen spectandum milites convocavit. Interim vero classis rectoribus mandavit, ut sarcinas, & commeatum exercitus abjicerent, eo consilio, ut milites, sicuti accepi, in maximo periculo se positos cernentes, ob penuriam alimentorum audaciores fierent, & alacrius cum hostibus dimicarent. Vocatis igitur Ducibus, ac Tribunis post cœnam, milites navigiis imposuit. Qui noctu Tigrim trajicientes, cum ad ulteriorem fluminis ripam pervenissent, navibus egrediuntur. Ex Persis vero, ii quidem, qui irruptionem senserant, resistere, seque mutuo cohortari cœperunt. Alios vero adhuc dormientes, Romani oppressere. Orta demum die prælium conseritur: & Romani multis hostium trucidatis, nec paucis suorum amissis, fluvium denuo trajecerunt. Ac tum quidem ante Ctesiphontis muros castrametati sunt. Cumque Imperator nequaquam ulterius progredi, sed domum redire constituisset, Romani incensis navibus, eo quod multi in custodiendis illis occupati, præliis interesse non possent, in patriam reverti cœperunt, Tigrim ad lævam habentes. Ac initio quidem captivis eos ducentibus, regionem fertilem nacti sunt, quæ omnia ad victum necessaria abunde ipsis suppeditabat. Postea vero senex quidam, qui se pro omnium Persarum salute

Ctesiphon Persarum urbs regia.

Perses captivus Romanos perdit.

A ἤει, μηδὲν τῶν κατόπιν προνοῶν, καὶ ὅτι γε δεήσει τὴν αὐτὴν πάλιν ἐπανελθεῖν· ἀλλ' ὅπερ ᾕρει, δεινῶς ἐπόρθει. ταμεῖά τε καὶ τὰ ἄλλα, τὰ μὲν κατέσκαπτε. τὰ δ' ἐπίμπρα· πορευόμενος δὲ παρὰ τὸν Εὐφράτην, οὐ πόῤῥωθεν ἀφίκετο Κτησιφῶντος· πόλις δὲ αὕτη μεγάλη, καὶ τὰ Περσῶν βασίλεια νῦν ἀντὶ Βαβυλῶνος ἔχουσα· ῥεῖ δὲ αὐτῆς οὐκ ἀπὸ πολλοῦ ὁ Τίγρης. ὡς δὲ ταῖς ναυσὶν οὐκ ἐχώρει διὰ τὴν μέσην γῆν τῷ Κτησιφῶντι προσελθεῖν, ἀλλ' ἐπ' ἀνάγκης ἐφαίνετο, ἢ τὴν πόλιν παρελθεῖν, ἢ τῶν πλοίων καταφρονεῖν, ἀνακρίνας τινὰς τῶν αἰχμαλώτων, εὗρε διώρυγα ναυσίπορον ἀναχωσθεῖσαν τῷ χρόνῳ.
B καὶ διατεμὼν τὸ διεῖργον, εἵλκυσε τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Τίγρητα· ταύτῃ τε τῷ στρατῷ παραπλεύσας ἔχων τὰς ναῦς, ἐπὶ τὴν πόλιν ἐχώρει. σὺν πολλῇ δὲ παρασκευῇ ἱππέων καὶ ὁπλιτῶν, καὶ ἐλεφάντων, τῶν Περσῶν φανέντων ἐπὶ τοῖς ὄχθοις τοῦ Τίγρητος, ἰδὼν ἐν πολεμίᾳ γῇ μέσον δύο μεγίστων ποταμῶν πολιορκουμένην αὐτῷ τὴν στρατιὰν, καὶ λιμῷ διαφθαρῆναι κινδυνεύουσαν, ἤντε μένοιεν αὐτόθι, ἤντε τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὑποστρέφοιεν τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμῶν δι' ὧν ἦλθον καθῃρημένων, καὶ τὰ ἐπιτήδεια μὴ ἐχουσῶν, (c) κέλησιν ἆθλα προθεὶς, ἐπὶ θέαν ἱπποδρομίας τοὺς στρατιώτας ἐκάθισεν·
C ἐν τούτῳ δὲ τοὺς προεστῶτας τῶν πλοίων ἐκέλευσεν ἀποβαλεῖν τὰ φορτία, καὶ τὸ σιτηρέσιον τῆς στρατιᾶς, ὅπως ἐν κινδύνῳ σφᾶς ἰδόντες οἱ στρατιῶται, ὡς ἐπυθόμην, ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων εἰς θράσος τράπωνται, καὶ προθυμότερον τοῖς πολεμίοις μαχέσωνται· συγκαλέσας δὲ τοὺς στρατηγοὺς ὁ Βασιλεὺς καὶ τοὺς ταξιάρχας μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐνεβίβασε τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς ναῦς· οἱ δὲ, ἐν νυκτὶ τὸν Τίγρητα πλεύσαντες, ἤδη πρὸς ταῖς πέραν ὄχθαις ἦσαν καὶ ἐξέβαινον· τῶν δὲ Περσῶν, οἱ μὲν αἰσθόμενοι ἠμύνοντο, καὶ ἀλλήλοις παρεκελεύοντο· τοῖς δὲ ἔτι καθεύδουσιν, ἐπέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι· καὶ ἡμέρας ἐπιγενομένης, εἰς μάχην καθίσταντο. πολλοὺς
D τε ἀποβαλόντες, καὶ κτείναντες, διέβησαν εἰς τὸν ποταμόν· καὶ τότε μὲν πρὸ τῆς Κτησιφῶντος ἐστρατοπεδεύοντο· δόξαν δὲ τῷ Βασιλεῖ μηκέτι περαιτέρω χωρεῖν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρχομένην ἐπανελθεῖν, τὰς ναῦς ἐμπρήσαντες, ὡς διὰ τὴν φυλακὴν τούτων πολλῶν ἀπομάχων ὄντων, τὴν ἐπάνοδον ἐποιοῦντο, ἐν ἀριστερᾷ Τίγρητα ποταμὸν ἔχοντες· ἡγουμένων δὲ τῶν αἰχμαλώτων, τὰ μὲν πρῶτα ἀπήλαυον χώρας εὐφόρου, καὶ πάντα ἐπιτήδεια ἐχούσης· μετὰ δὲ ταῦτα, πρεσβύτης τὶς ἑλόμενος ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς πάντων Περσῶν ἐλευ-

(c) κέλησιν ἆθλα προθείς. Græci κέλητας vocant tam equos, quam equites, qui singularibus equis vehebantur, uti docet Hesychius, & Suidas in voce κέλης. Hoc autem loco pro equitibus accipi debent. Neque enim equis præmia proponuntur, sed equitibus. Hujusmodi porro equites a Latinis Singulares dicebantur, vel Singulatores. Isidorus in lib. 18. originum cap. 35. de his ita scribit: *Equites singulares ideo currere dicunt, quia singulariter unusquisque cursum vitæ hujus peragit, atque transit, alio tempore sequens alium*; Glossæ veteres, *Singulator* ἱππαστὴς κέλης. κέλητες tamen non solum singulares equites, sed etiam desultores dicebantur a Græcis, qui binos scilicet, aut ternos equos transiliebant. Certe κελητίζειν Homerus dixit in Odissea o de desultore. Sed & equi desultorii κέλητες vocantur ab Harpocratione in voce ἄμιπποι. Duo autem erant genera Desultorum. Alii enim duos trahentes equos, ex uno in alterum desiliebant. Alii cum ad finem cursus venerant, ex equo desilientes currebant, ut ex optimo Scriptore docet Isidorus in libro 18. capite 36. Utrumque genus Desultorum distinguit Manilius in libro 5.

E

—— : ludet per terga volantum.
Aut solo vectatus equo, nunc arma movebit.
Nunc licet in longo per cursus præmia Circo,
Quidquid de tali studio formatur habebit.

De his Desultoribus, qui ex equo, vel curru desilientes currebant in Circo, loquitur Dionysius Halicarnasseus in libro septimo sub finem. Ubi eos ἀποβάτας a priscis Atheniensibus dictos esse scribit: quod quidem testatur etiam Harpocratio in voce ἀποβάτης. Ceterum hæc equestria certamina, quæ tunc Julianus in castris edidit, ad Pyrricham referri possunt, de qua multa olim notavi ad librum 14. Ammiani Marcellini. Postremo & illud monendum est, scribendum esse hoc loco ἆθλα προθεὶς, ut scriptum habet Nicephorus.

(d) συνέβα-

SÆC. IV

ἐλευθερίας, ἐπίτηδες ἁλῶναι φανεὶς, ὡς ἄκων συλληφθεὶς, ἄγεται παρὰ τὸν ἡγούμενον· ἀνακριθείς τε περὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ δόξας ἀληθῆ λέγειν, ἔπεισεν ἵν' αὐτῷ ἕπωνται, τὴν ταχίστην τοῖς Ῥωμαίων ὅροις ἐπιστήσειν τὴν στρατιάν· μόνον δὲ τριῶν τεσσάρων ἡμερῶν χαλεπὴν ἔσεσθαι τὴν πορείαν· καὶ χρῆναι τούτων σιτία φέρεσθαι, τῆς γῆς ἠρήμου οὔσης· ὑπαχθείς τε ὁ Βασιλεὺς τοῦ σοφοῦ πρεσβύτου τοῖς λόγοις, ἐδοκίμασε ταύτῃ πορευτέον· ἐπεὶ δὲ προσωτέρω χωροῦντες, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας (d) ἐνέβαλον τόποις, ὁ μὲν γέρων ὁ αἰχμάλωτος βασανιζόμενος, ὡμολόγησεν ὑπὲρ τῶν οἰκείων αὐτομολῆσαι πρὸς θάνατον, καὶ ἕτοιμος εἶναι πάντα προθύμως ὑπομένειν· ἀλυούσης δὲ τῆς στρατιᾶς, τῷ τε μήκει τῆς ὁδοῦ, καὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἐπιτηδείων, ἤδη τεταλαιπωρηκόσι, Περσικὴ παράταξις ἐπέθετο· καρτερᾶς δὲ μάχης συστάσης, ἐξαπίνης βίαιος ἀνακινηθεὶς ἄνεμος, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον τοῖς νέφεσιν ἐκάλυψε· (e) τῷ δὲ ἀέρι τὴν κόνιν ἀνέμιξε· σκότους δὲ καὶ πολλῆς ἀχλύος οὔσης, παραδραμών τις ἱππεὺς φέρει ἐπὶ τὸν Βασιλέα τὸ δόρυ, καὶ παίει καιρίαν· καὶ τοῦ ἵππου καταβαλὼν, ὅστις ἦν ἀπῆλθε λαθών· λέγουσι δὲ οἱ μὲν, Πέρσην. οἱ δὲ, Σαρακηνὸν εἶναι τοῦτον· εἰσὶ δὲ οἱ Ῥωμαῖον στρατιώτην εἶναι τοῦτον ἰσχυρίζονται, καὶ ἐπενηνοχέναι αὐτῷ τὴν πληγὴν, ἀγανακτήσαντα καθότι ἀβουλίᾳ καὶ θρασύτητι, τοσούτοις περιέβαλε κινδύνοις τὴν στρατιάν· (f) Λιβάνιος δὲ ὁ Σύρος σοφιστὴς, τὰ μάλιστα συνήθης καὶ φίλος αὐτῷ γεγονὼς, τάδε περὶ τοῦ κτείναντος αὐτὸν γράφει· τίς οὖν ὁ κτείνας, ποθεῖ τις ἀκοῦσαι· τοὔνομα μὲν οὐκ οἶδα· τοῦ δὲ μὴ πολέμιον εἶναι τὸν κτείναντα, σημεῖον ἐναργὲς, τὸ μηδένα πολέμιον ἐπὶ τῇ πληγῇ τετιμῆσθαι· καίτοι διὰ κηρύκων ὁ Πέρσης ἐκάλει πρὸς γέρας τὸν ἀπεκτονότα, καὶ μεγάλων ὑπῆρχε τῷ φανέντι τυχεῖν· ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἔρωτι γερῶν ἠλαζονεύσατο· καὶ πολλή γε τοῖς πολεμίοις ἡ χάρις, ὅτι ὧν οὐκ ἔδρασαν, οὐ προσέθεντο τὴν δόξαν, ἀλλ' ἔδοσαν ἡμῖν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τὸν σφαγέα ζητεῖν· οἷς γὰρ οὐκ ἐλυσιτέλει ζῶν, οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ζῶντες οὐ κατὰ τοὺς νόμους, πάλαι τε ἐπεβούλευον, καὶ τότε δυνηθέντες εἰργάσαντο· τῆς τε ἄλλης ἀδικίας ἀναγκαζούσης, οὐκ ἐχούσης ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἐξουσίαν· καὶ μάλιστά γε τοῦ τιμᾶσθαι τοὺς θεοὺς, οὗ τοὐναντίον ἐζήτουν.

A te devoverat, cum sese ultro capiendum obtulisse videretur, tanquam invitus a Romanis captus, ad Principem perducitur. Qui interrogatus de via, cum vera dicere visus esset, fidem fecit, si Romani ipsum sequi vellent, fore ut brevi exercitum in Romanorum finibus sisteret. Tridui duntaxat, aut quatridui iter molestum futurum; & cibaria in tot dies ferenda esse, eo quod regio deserta esset. Itaque Imperator callidi senis sermonibus inductus, ea via pergendum esse decrevit. Ubi vero ulterius progressi, adhuc post tres dies in loca inculta, atque aspera devenerunt, senex quidem captivus, dum torqueretur, confessus est, se pro salute ci-
B vium suorum mori paratum transfugisse, & quodvis supplicium æquo animo perpessurum. Cum autem exercitus Romanus partim longitudine itineris, partim alimentorum penuria vexaretur, jam fatigatos Persæ aggressi sunt. Acrique conserto prælio, ventus vehemens repente exortus, cælum, solemque ipsum densis nubibus obtexit, & pulvere aerem miscuit. Cumque tenebræ undique, & caligo circumfusa esset, eques quidem concito cursu prætervectus, Imperatorem hasta percussit, ac lethale vulnus ei inflixit. (Julianus interfectus.) Quem cum ex equo dejecisset, ignotus, quisnam esset, abscessit. Et alii quidem Persam, alii Saracenum fuisse dicunt. Sunt, qui illum
C militem Romanum fuisse affirment, qui Imperatorem idcirco percusserit, quod moleste ferret, illius imprudentia, ac temeritate exercitum Romanum in tot pericula conjectum esse. Porro Libanius Syrus Sophista, qui præ cæteris familiaris Imperatoris, & amicus fuit, de cædis auctore ita scribit. Ac fortasse aliquis nosse cupit, quisnam illum occiderit. Ego vero nomen quidem nescio. Ab hoste tamen interfectum non fuisse, certissimum illud argumentum est, quod nemo ex hostibus ob vulnus illud honore affectus est: quamvis rex Persarum auctorem cædis per præconem ad præmium vocaverit, & maxima quæque adipisci licuerit ei, qui in medium pro-
D diisset. Verum nemo, ne præmiorum quidem cupiditate ductus, eo facinore falso gloriatus est. Ac profecto habenda est hostibus gratia, qui facinus, quod ipsi non admiserant, nequaquam sibi arrogarunt: sed nobis concesserunt, ut cædis auctorem inter nostros quæreremus. Qui enim ex jus vita nullam percipiebant utilitatem, hi scilicet, qui nequaquam juxta legum præscripta vivebant, & olim insidias ei struxerant, & tunc opportunitatem nacti, eum peremerunt; tum reliqua omni injustitia ipsos ad id facinus impellente, quæ illo regnante nullam licentiam obtinebat: tum præcipue Deorum cultu, cui ipsi adversabantur.

(d) ἐνέβαλον τόποις. Addendum est vocabulum ἀγρίοις ex Nicephoro.

(e) τῷ δὲ ἀέρι. Malim scribere τῷ τε ἀέρι, &c.

(f) Λιβάνιος. Locus Libanii, quem hic designat Sozomenus, exstat hodie in oratione funebri de laudibus ejusdem Juliani, pagina 323. tomi secundi operum Libanii. Exstat penes me altera oratio ejusdem Libanii ad
E Theodosium Imperatorem, quæ inscribitur περὶ τῆς τιμωρίας Ἰουλιανοῦ. In qua Libanius hortatur Theodosium, ut Juliani Imperatoris cædem ulciscatur: & cunctas calamitates, quæ post illius obitum Romanis acciderunt, non aliam ob caussam accidisse dicit, quam propterea quod eam cædem inultam reliquissent.

SÆC. IV.

CAPUT II.

Quod Julianus divina ultione peremtus est; & quod mors ejus quibusdam divinitus revelata est. Item de responso illo, filium fabri arcam ei fabricare: & quomodo sanguinem suum Christo projecit: & quot mala Romanis evenerint illius causa.

ET Libanius quidem ita scribens, Juliani interfectorem Christianum fuisse innuit. Resque fortassis ita se habet. Neque enim a vero abhorret, quempiam eorum, qui tunc temporis in exercitu Romano militabant, id animo reputasse, tyrannorum interfectores tum a veteribus Græcis, tum a reliquis mortalibus ad nostram usque ætatem summis laudibus efferri, ut qui pro communi omnium libertate mortem oppetere non dubitarint, & civibus suis, & propinquis, atque amicis alacri animo opitulati sint. Nemo certe eum facile reprehenderit, qui propter Deum, & propter eam, quam colebat, religionem strenuum facinus edidit. Ego vero de illo, qui hanc cædem perpetravit, præter ea, quæ jam dixi, nihil amplius scio. Verum, ut omnes uno consensu affirmant, vera ad nos pervenit narratio, eum divina ultione peremtum fuisse. Cujus rei argumentum est cœlestis visio, quam a quodam ex ejus familiaribus visam esse accepi. Nam cum is ad illum tunc in Perside agentem contenderet, in loco quodam viæ publicæ diversatus esse dicitur, & penuria tecti in Ecclesia illic posita decubuisse: ac sive inter vigilandum, sive in somnis vidisse plures Apostolos, ac Prophetas, qui in unum convenientes, de Principis in Ecclesias contumelia quererentur, & quidnam agendum esset, deliberarent. Cumque hac de re diutius consultassent, ac veluti ancipites hærerent, duo e medio surgentes, reliquos bono animo esse jusserunt: & tanquam ad delendum Juliani Imperium festinantes, statim e Concilio digressi sunt. At ille, qui res tam admirabiles viderat, cœptum quidem iter deinceps prosequi neglexit: formidans autem, quemnam exitum habitura esset hæc visio, cum eodem rursus in loco somnum cepisset, eumdem, quem prius, cœtum vidisse dicitur, ac repente duos illos, qui superiore nocte adversus Julianum profecti erant, velut ab expeditione redeuntes, in Concilium ingressos esse, ejusque necem reliquis nuntiasse. Eodem die Didymus quoque Ecclesiasticus Philosophus Alexandriæ degens, cum, utpote Imperatore adversus religionem peccante, gravissimo dolore afficeretur, tum propter ipsum vano errore deceptum, tum ob contumeliam Ecclesiarum, jejuniis, & orationibus vacabat. Cumque præ nimia sollicitudine, ne superveniente quidem nocte cibum sumsisset, in cathedra sedens somno oppressus est. Ac velut in mentis excessu positus, equos candidos per aerem discurrentes videre sibi visus est, virosque ipsis insidentes, ita clamantes audire: nuntiate Didymo, hodie Julianum hac ipsa hora peremtum esse; idque ille Athanasio Episcopo significet, & surgens comedat. Et hæc quidem tum

Visio cujusdam de morte Juliani.

Didymus Juliani cædē prævidet.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὅτι κατὰ θεομηνίαν ἀνῃρέθη· καὶ περὶ τῶν ὁράσεων, ἃς ἄνδρες τινὲς περὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ περὶ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ τέκτονος· καὶ ὅτι τὸ αἷμα Ἰουλιανὸς τῷ Χριστῷ ἀνέπεμπε· καὶ ὅσα κακὰ δημοσίᾳ τῇ Ῥωμαίων ἐπεγένετο δι' αὐτόν.

ΚΑὶ ὁ μὲν Λιβάνιος ὧδέ πη γράφων, Χριστιανὸν ἔσεσθαι ὑποδηλοῖ Ἰουλιανοῦ τὸν σφαγέα· ἴσως δὲ καὶ ἀληθές· οὐ γὰρ ἀπεικός, τινα
B τῶν τότε στρατευομένων εἰς νοῦν λαβεῖν, ὡς ἕλληνες καὶ πάντες ἄνθρωποι, μέχρι νῦν τοὺς πάλαι τυραννοκτόνους ἐπαινοῦσιν, ὡς ὑπὲρ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἑλομένους ἀποθανεῖν, καὶ πολίταις, ἢ συγγενέσιν, ἢ φίλοις προθύμως ἐπαμύνοντας· χαλεπῇ γε ἄν τις καὶ αὐτῷ μέμψαιτο, διὰ Θεὸν, καὶ θρησκείαν ἣν ἐπῄνεσεν ἀνδρείῳ γενομένῳ· ἐγὼ δὲ, ὅστις μὲν τῇ σφαγῇ ταύτῃ διηκονήσατο, πλὴν τῶν εἰρημένων οὐδὲν ἀκριβῶ· ὡς δὲ συμφωνοῦντες οἱ λέγοντες ἰσχυρίζονται, ἀψευδὴς λόγος εἰς ἡμᾶς ἦλθε, κατὰ θεομηνίαν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι· καὶ τούτου ἀπόδειξις, θεία ὄψις, ἣν τινα τῶν ἐπιτηδείων αὐτῷ ἰδεῖν ἐπυθόμην· λέγεται γὰρ,
C ἐπειδὴ πρὸς αὐτὸν ἐν Πέρσαις ὄντα ἠπείγετο, ἔν τινι χωρίῳ καταλῦσαι τῆς λεωφόρου, καὶ ἀπορίᾳ οἰκήματος, ἐν τῇ ἐνθάδε Ἐκκλησίᾳ καθευδῆσαι· καὶ ὕπαρ ἢ ὄναρ ἰδεῖν, ὡς εἰς ταυτὸν συνελθόντες πολλοὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Προφητῶν ἀπωδύροντο τὴν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ κρατοῦντος ὕβριν, καὶ ὅ τι χρὴ ποιεῖν ἐβουλεύοντο· ἐπὶ πολὺ δὲ περὶ τούτου διαλογιζομένων, καὶ ὥσπερ διαπορουμένων, ἀναστάντες ἐκ μέσων δύο, θαρρεῖν τοῖς ἄλλοις παρεκελεύσαντο· καὶ ὡς ἐπὶ καθαιρέσει τῆς Ἰουλιανοῦ ἀρχῆς ὁρμῶντες, σπουδῇ τὸν σύλλογον κατέλιπον· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὃς τῶν παραδόξων
D τούτων ἐγεγόνει θεατὴς, τῆς μὲν ὁδοιπορείας ὠλιγώρει λοιπόν· ὀῤῥωδῶν δὲ πῆ ἄρα ἐκβήσεται τὸ τέλος τῆς τοιαύτης ὄψεως, πάλιν ἐνθάδε καθεύδων, τὸν αὐτὸν ἰδεῖν σύλλογον, ἐξαπίνης τε ὡς ἀπὸ ὁδοῦ εἰσεληλυθότας οἱ τῇ προτεραίᾳ νυκτὶ ἐπεστράτευσαν Ἰουλιανῷ, καὶ ἀναγγεῖλαι τοῖς ἄλλοις, ἀνῃρῆσθαι τοῦτον· κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν καὶ Δίδυμος ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Φιλόσοφος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβων, οἷά γε τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν θρησκείαν διασφαλέντος, περίλυπος ὢν, διά τε αὐτὸν ὡς πεπλανημένον, καὶ διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν Ἐκ-
E κλησιῶν, ἐνήστευέ τε καὶ τὸν Θεὸν περὶ τούτου ἱκέτευεν· ὑπὸ δὲ τῆς μερίμνης, οὐδὲ τῆς νυκτὸς ἐπιγενομένης μεταλαβὼν τροφῆς, ἐπὶ θρόνου καθεζόμενος, εἰς ὕπνον κατηνέχθη· καὶ ὡς ἐν ἐκστάσει γεγονὼς, ἔδοξεν ὁρᾷν ἵππους λευκοὺς ἐν τῷ ἀέρι διατρέχοντας· τοὺς δὲ ἐπ' αὐτῶν ὀχουμένους κηρύττειν, ἀγγείλατε Διδύμῳ, σήμερον περὶ τήνδε τὴν ὥραν Ἰουλιανὸν ἀνῃρῆσθαι· καὶ Ἀθανασίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ τοῦτο μηνυσάτω· (a) καὶ ἀναστὰς ἐσιέτω· καὶ ἃ μὲν πεθέα-

(a) καὶ ἀναςὰς ἠσθιέτω. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἐσθιέτω. Atque ita prorsus legit Nicephorus, ut videre est in capite 35. libri decimi.

(b) ἐπέ-

τεθέαται ὅ τε Ἰουλιανοῦ οἰκεῖος, καὶ ὁ Φιλόσοφος, ὧδε γενέσθαι ἐπυθόμην. καὶ οὐδέτερος ἐν οἷς τεθέατο, τῆς ἀληθείας διήμαρτεν, ὡς ἐμηνύθη ὕστερον· ᾧ δὲ ταῦτα οὐκ ἀρκεῖ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ θεόθεν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι, ὡς ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοῦ λυμαινόμενον, καὶ τὴν προφητείαν εἰς νοῦν λαμβάνει ἣν Ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ προηγόρευσε· μέλλοντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ Πέρσας στρατεύειν, καὶ μετὰ τὸν πόλεμον κακῶς ποιήσειν τὰς Ἐκκλησίας ἐπαπειλοῦντος, καὶ ἐπιτωθάζοντος ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἐπαμύνειν δυνήσεται ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς, ὧδί λέγων ἀπεφήνατο· οὗτος δὲ ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς θήκην αὐτῷ ξυλίνην πρὸς θάνατον κατασκευάζει· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν πληγὴν ἀμωσγέπως συνῆκεν ὅθεν ἐβλάβη, καὶ τὸ αἴτιον τῆς συμφορᾶς οὐ παντελῶς ἠγνόησε· λέγεται γὰρ ὅτε ἐτρώθη, αἷμα ἐκ τῆς ὠτειλῆς ἀρυσάμενος, εἰς τὸν αἰθέρα ἀκοντίσαι. οἷά γε πρὸς φαινόμενον τὸν Χριστὸν ἀφορῶν, καὶ τῆς ἰδίας σφαγῆς αὐτὸν ἐπαιτιώμενος· οἱ δὲ φασὶν, ὡς πρὸς τὸν ἥλιον ἀγανακτῶν, ὅτι Πέρσαις ἐπήμυνεν, ἢ αὐτὸν οὐ διέσωσεν, ἔφορος ὢν τῆς αὐτοῦ γενέσεως κατά τινα τοιαύτην ἀστρονομικὴν ἱστορίαν, τῇ χειρὶ τὸ αἷμα ἐπιδείξας, εἰς τὸν ἀέρα ἠκόντισεν· εἰ δὲ ἀληθῶς μέλλων τελευτᾶν, οἷάπερ εἴωθε συμβαίνειν, τῆς ψυχῆς ἤδη χωριζομένης τοῦ σώματος, καὶ θειότερα ἢ κατὰ ἄνθρωπον θεωρεῖν τῆς ψυχῆς δυναμένης, τὸν Χριστὸν ἐθεάσατο, οὐκ ἔχω λέγειν· οὐ γὰρ πολλῶν ὅδε ὁ λόγος. οὔτε δὲ ὡς ψεῦδος ἐκβαλεῖν θαῤῥῶ· ἐπεὶ οὐκ ἀπεικὸς καὶ τῶνδε θαυμαστότερα συμβῆναι, εἰς ἐπίδειξιν τοῦ μὴ ἀνθρωπείᾳ σπουδῇ συστῆναι τὴν ἐπώνυμον Χριστοῦ θρησκείαν· ἀμέλει τοι παρὰ πάντα τὸν χρόνον ταυτησὶ τῆς Βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς ἐφαίνετο. καὶ παντοδαπαῖς συμφοραῖς ἐν πολλοῖς ἔθνεσιν (*b*) ἐπέτριψε τὸ Ῥωμαίων ὑπήκοον· τῆς τε γὰρ γῆς συνεχῶς ὑπὸ χαλεπωτάτων σεισμῶν τιναστομένης, καὶ τῶν οἰκημάτων ἐρειπομένων, οὐκ ἀσφαλὲς ἦν οἴκοι, οὔτε αἰθρίους διατρίβειν· συμβάλλω δὲ ἐξ ὧν ἐπυθόμην, (*c*) ἢ βασιλεύοντος αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὸ δεύτερον σχῆμα τῆς Βασιλείας ὄντος, καὶ τὸ συμβὰν τοῖς πρὸς Αἴγυπτον Ἀλεξανδρεῦσι γέγονε πάθος. ἡνίκα δὴ ἡ θάλασσα ὑπονοστήσασα, αὖθις ἐξ ἐπιδρομῆς τοὺς ἰδίους ὅρους παρήμειψε, καὶ μέχρι πολλοῦ τὴν ξηρὰν κατέκλυσεν. ὡς καὶ ἐπὶ τῶν κεράμων, ἀποχωρήσαντος τοῦ ὕδατος, θαλάττια εὑρεθῆναι σκάφη· ἀμέλει τοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τάδε συνέβη, (*d*) ἣν γενέσια τοῦ σεισμοῦ προσαγορεύουσιν, εἰσέτι καὶ νῦν Ἀλεξανδρεῖς ἐπέτειον ἑορτὴν ἄγουσι· λύχνους τε πλείστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν καίοντες, καὶ χαριστηρίους λιτὰς τῷ Θεῷ προσφέροντες, λαμπρῶς μάλα, καὶ εὐλαβῶς ταύτην ἐπιτελοῦσιν· οὐ μὴν,

A tum a familiari Juliani, tum a Didymo Philosopho visa fuisse accepi. Et neuter eorum in iis, quæ viderat, a vero aberravit, sicuti postea patefactum est. Quod si cuipiam hæc parum sufficere videntur ad ostendendum, Julianum ultione divina interfectum esse, propterea quod Ecclesias Dei devastaret; is in animum revocet prædictionem Ecclesiastici cujusdam viri. Nam cum Julianus adversus Persas expeditionem pararet, eoque bello confecto Christianos male mulctaturum se minaretur, ac per ludibrium diceret, filium fabri nullam ipsis opem afferre valiturum; respondens ille ita prædixit, iste fabri filius arcam ei ligneam parat ad tumulum. Sed B & ipse accepto demum vulnere, aliquatenus intellexit, a quo læsus fuerat, nec calamitatis suæ causam penitus ignoravit. Nam cum vulneratus esset, haustum e vulnere suo cruorem in cœlum projecisse dicitur, velut in Christum sibi apparentem oculos conjiciens, eumque suæ necis auctorem incusans. Alii dicunt, eum Soli iratum, quod Persas quidem adjuvisset, ipsum vero nequaquam servasset, tametsi juxta astronomorum doctrinam natalis ipsius rector esset; manu sua ostensum sanguinem in sublime jaculatum esse. Utrum vero, cum jamjam moriturus esset, sicut evenire solet, anima jam a corpore recedente, & diviniora quædam contemplari valente, re ipsa C Christum viderit, equidem affirmare non possum: præsertim cum istud a paucis relatum sit. Ut falsum tamen, rejicere non ausim. Neque enim abhorret a vero, quin alia his etiam admirabiliora contigerint, quibus ostenderetur, Christianam religionem non humana vi, aut industria stabilitam esse. Certe quamdiu Imperator iste regnavit, Deus perpetuo indignari visus est; & in multis Provinciis Romanos diversis calamitatibus afflixit. Cum enim terra gravissimis motibus assidue quateretur, ædesque corruerent, nequaquam tutum erat nec sub tecto manere, nec sub dio. Atque, ut ex iis, quæ auditione accepi, D conjecturam facio, vel eo imperante, vel certe Cæsaris dignitatem adhuc obtinente, clades illa Alexandrinis in Ægypto contigit; tunc cum mare, quod recesserat, iterum subito impetu revertens, extra proprios terminos excessit, & continentem longe lateque inundavit: adeo ut post recessum maris, super tectis domorum reperta sint navigia. Alexandrini certe eum diem, quo hæc contigerunt, quem etiam natalem terræ motus appellant, ad nostram usque memoriam quotannis festum agunt. Et plurimis lucernis per universam urbem accensis, preces cum gratiarum actione offerentes Deo, splendide simul, ac religiose eum diem celebrant. Quin

Quomodo in mortis articulo se gesserit.

Prodigiosa maris exundatio.

(*b*) ἐπέτρεχε τὴν Ῥωμαίων. Henricus Savilius in margine sui codicis notavit, forte legendum ἐπέτρυχε. Sed rectius in codice Fuketiano scriptum est ἐπέτριψε.

(*c*) ἢ βασιλεύοντος αὐτοῦ. Hi terræ motus, & hæ maris exundationes nequaquam regnante Juliano, neque dum Cæsar tantum esset, contigerunt; sed biennio post ejus obitum, Valentiniano, & Valente Augustis primum Consulibus, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 26. Hieronymus in Chronico, Idatius in Fastis. Idem Hieronymus in vita Hilarionis capite 33. *Ea tempestate*, inquit, *terræ motu totius orbis, qui post Juliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos. Et quasi rursum Deus diluvium minaretur, vel in antiquum Chaos redirent omnia, naves ad prærupta delatæ montium pependerunt.*

(*d*) ἣν γενέσια τοῦ σεισμοῦ. Mirari non immerito subit, cur Alexandrini diem illum, quo ingentis illius terræ motus memoriam quot annis celebrabant, γενέσια appel- E larint. Dies quidem festos in honorem Martyrum, aliorumque sanctorum hominum institutos, Græci γενέσια, Latini *natales* vocare solent, ut videre est in Martyrologiis. Verum de terræ motu id dici non potest, nisi abusive. Melius in hujusmodi rebus ἀνάμνησις diceretur, id est memoria, seu commemoratio. Hi enim dies festi proprie instituti sunt ad renovandam quot annis memoriam beneficii illius, quod a Deo semel accepimus. Sic Marcellinus Comes in Chronico, Indictione 3. Basilio solo Consule, post quam scripsit, Constantinopolim per continuos 11. dies gravissimo terræ motu concussam fuisse, addit: *Hunc formidolosum diem Byzantii celebrant 8. Kalendas Octobris*. Ceterum si quis scire desiderat, quonam die Alexandrini Natalem terræ motus illius celebraverint, habemus illum ex Ammiano Marcellino in libro 26. & ex fastis Idatii, diem scilicet duodecimum Kalendas Augusti.

SÆC. IV. Quin & ficcitas nimia, eo regnante, omnes terræ fructus, ipsamque aeris temperiem corrupit. Unde factum est, ut homines præ alimentorum inopia ipsis brutorum animantium cibis vesci cogerentur. Subsecuta enim pestis morbos suos invexit, & corpora extinxit. Et hæc quidem Juliani temporibus evenerunt.

CAPUT III.

De Imperio Joviani, deque iis, quæ recte constituit, postquam ad Imperium evectus est.

Socr. lib. 3. cap. 25.

POst hunc communi totius exercitus suffragio Jovianus Imperium accepit. Quem cum milites in hostico Imperatorem renuntiarent, ipse Christianum se esse dicens, Imperium recusavit: nec Imperii insignia prius admisit, quam milites comperta detrectationis causa, se quoque Christianos esse proclamassent. Cumque ex Juliani temeritate res in gravissimo discrimine, & in maxima difficultate constitutæ essent, & commeatuum penuria exercitus laboraret, Jovianus pacem cum Persis necessario faciendam esse animadvertit, traditis quibusdam regionibus, quæ prius erant tributariæ Romanorum. Cum autem experimento didicisset, ira Dei ob decessoris sui impietatem invectas esse calamitates Imperio Romano, nihil cunctatus, scripsit rectoribus Provinciarum, ut in Ecclesias convenirent, & divinum numen studiose colerent: solamque Christianorum fidem Romanis esse venerandam. Ecclesiis præterea, & Clericis, viduis item, ac virginibus immunitates restituit; & quicquid antea ad utilitatem, atque honorem religionis nostræ a Constantino, ejusque liberis donatum, sancitumve, & postea Juliani temporibus ademtum fuerat. Dedit etiam generalem constitutionem ad Secundum, qui tunc erat Præfectus Prætorii, qua jubebat, eum capitali supplicio affi-

A οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ αὐχμοὶ ἐπιτείναντες, πάντας τοὺς καρποὺς καὶ τὸν ἀέρα ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλείας ἐλυμήναντο· ἐντεῦθεν ἀπάνει τῶν ἐπιτηδείων, ἐπὶ τὰς τῶν ἀλόγων ζώων τροφὰς τοὺς ἀνθρώπους ἤλαυνεν ὁ λιμός· ἐπακολουθῶν δὲ καὶ ὁ λοιμὸς, ἰδίας ἐπῆγε νόσους, καὶ τὰ σώματα διέφθειρε· τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἰουλιανὸν ὧδε ἔχε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς Βασιλείας Ἰοβιανοῦ, καὶ ὅσα ἔννομα παρελθὼν εἰς τὴν ἀρχὴν διεπράξατο.

B ΜΕτὰ δὲ τοῦτον, κοινῇ συνθήκῃ τοῦ στρατοπέδου παραλαμβάνει τὴν Βασιλείαν Ἰοβιανός· ἡνίκα δὴ ἐν τῇ πολεμίᾳ Αὐτοκράτορα χειροτονούντων αὐτὸν τῶν στρατευμάτων, αὐτὸς Χριστιανὸν αὐτὸν εἶναι λέγων, παρῃτεῖτο τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τὰ σύμβολα τῆς Βασιλείας οὐ προσίετο, εἰσότε δὴ καὶ ἡ στρατιὰ μαθοῦσα τῆς παραιτήσεως τὴν αἰτίαν, Χριστιανοὺς εἶναι σφᾶς ἐκέκραγον· ἐν κινδύνῳ δὲ καὶ ταραχῇ τῶν πραγμάτων ὄντων ἐκ τῆς Ἰουλιανοῦ στρατηγίας, καμνούσης τε τῆς στρατιᾶς ἐνδείᾳ τῶν ἐπιτηδείων, ἀναγκαῖον εἶδεν εἰς συμβάσεις ἐλθεῖν, παραδοὺς τινα Πέρσαις (a) τῶν προτέρων Ῥωμαίοις ὑποτελῶν· τῇ δὲ πείρᾳ μαθὼν, ὑπὸ C θεομηνίας τοῦ πρὸ αὐτοῦ Βασιλεύσαντος κακῶς παθεῖν ὑπήκοον, μηδὲν μελλήσας, ἔγραψε τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐθνῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀθροίζεσθαι, καὶ τὸ Θεῖον ἐπιμελῶς θεραπεύειν, καὶ μόνην εἶναι σέβας τοῖς ἀρχομένοις τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν· ἀπέδωκε δὲ καὶ τὰς ἀτελείας ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς κλήροις, χήραις τε καὶ παρθένοις, καὶ εἴ τι πρότερον ἐπ' ὠφελείᾳ, καὶ τιμῇ θρησκείας δωρηθὲν, ἢ νομοθετηθὲν ἐτύγχανεν ὑπὸ Κωνσταντίνου καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, ὕστερον δὲ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀφῃρέθη· (b) προσεφώνησε δὲ καὶ (c) Σεκούνδῳ τῷ τότε τὴν ὕπαρχον ἐξουσίαν διέποντι, γενικὴν νομοθεσίαν, εἰς κεφαλὴν τιμω-

(a) τῶν προτέρων Ῥωμαίοις ὑποτελῶν. Scribendum est proculdubio τῶν πρότερον. Quod cum Interpretes non animadvertissent, gravissime lapsi sunt. Nam Musculus quidem ita vertit, *Necessarium vidit, ut pacta iniret cum Persis, ac de prioribus tributis, quæ Romanis debebantur, quædam remitteret*. Christophorsonus vero adhuc pejus ita vertit, *Pacem eam Persis facere: & ob eam causam aliquid de tributis, quæ Romanis ante pensitaverant, remittere*. Quasi vero Persæ tributa unquam persolverint Romanis. Non hoc dicit Sozomenus, sed Jovianum cum Persis pacem fecisse, & quasdam eis regiones dedidisse, quæ Romanis antehac tributariæ erant. Vide Ammianum Marcellinum in libro 25. Eutropium, & reliquos Historiæ Romanæ scriptores. Quod quidem Joviani factum Gregorius Nazianzenus in invectivis contra Julianum Orationibus excusare nititur. Reprehendit tamen Ammian. Marcellinus. Porro Nicephorus cum hunc Sozomeni locum describeret, vocem προτέρων omisit. Sed Joannes Langus, qui ejus Historiam in Latinum sermonem transtulit, non aliter, quam nos, interpretatus est.

(b) προσεφώνησε δὲ καὶ Σεκούνδῳ. Hæc Joviani Imperatoris Constitutio exstat in codice Theodosiano, libr. 9. titulo 25. de raptu, vel matrimonio sanctimonialium, quam hic apponam. *Jovianus Augustus ad Secundum Præfectum Prætorio. Si quis non dicam rapere, sed vel attentare matrimonii jungendi causa sacratas Virgines, vel invitas ausus fuerit, capitali sententia ferietur. Data 11. Kalendas Martii, Antiochiæ, Joviano Augusto & Varroniano Consulibus*. Mendum est in illis verbis *vel invitas*. Pro quo legisse videtur Sozomenus *vel intueri*. Vertit enim ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα. Nisi potius dicamus, Sozomenum his verbis explicare voluisse vocabulum *adtentare*, quod verius puto. Adtentare enim idem est, ac sollicitare. Quare hac lege malim scribere *sacratas Virgines vel viduas*. Nam inter sanctimoniales tam viduæ, quam Virgines recensentur, ut titulus ipse declarat. Hanc Joviani legem

D designat Majorianus in Novella 8. ubi dicit: *Si forte profana cupiditas improborum devotam Deo mentem per crimen raptus violare tentaverit, non solum Divalium constitutorum, qui id admiserit, subjaceat ultioni, &c.* Lex igitur Joviani adversus Raptores virginum lata est, sed si Sanctimonialis relicto proposito postea nubere voluisset, non prohibebatur hac lege.

(c) Σεκούνδῳ τῷ τότε τὴν ὕπαρχον. Quisnam fuerit hic Præfectus Prætorio, ad quem plurimæ datæ sunt leges in codice Theodosiano, obscurum est. Olim in Annotationibus ad librum 22. Ammiani Marcellini existimavi, hunc esse Secundum Salustium, quem Julianus Præfectum Prætorio promovit per Gallias, & qui postea Consul fuit cum Juliano. Sed nunc re attentius examinata, Secundum hunc a Salustio distinguendum puto. De quo exstat vetus inscriptio a Grutero relata in hunc modum.

E SATURNINO. SECUNDO. V. C. PRÆSIDI. PROVINCIÆ AQUITANIÆ. MAGISTRO. MEMORIÆ. COMITI ORDINIS PRIMI. PROCONSULI AFRICÆ. ITEM COMITI ORDINIS PRIMI INTRA CONSISTORIUM, ET QUÆSTORI, PRÆFECTO PRÆTORIO ITERUM, OB EGREGIA EJUS IN REMPUBLICAM MERITA D. D. N. N. VALENTINIANUS ET VALENS VICTORES AC TRIUMFATORES SEMPER AUGUSTI. STATUAM SUB AURO CONSTITUI LOCARIQUE JUSSERUNT.

In hac inscriptione nulla fit mentio Consulatus, quem gessit Salustius. Ex quo apparet, hunc Secundum diversum esse a Salustio.

τιμωρεῖσθαι παρακελευομένην τὸν ἱερὰν παρθένον μνᾶσθαι πρὸς γάμον πειρώμενον, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα, μήτι γε διαρπάζειν ἐπιχειροῦντα· ἔθετο δὲ τοῦτον τὸν νόμον, καθότι μοχθηροί τινες ἄνδρες ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ἰουλιανοῦ, ἔτυχον τοιούτων παρθένων γάμους ἐπιτελέσαντες, καὶ ἀνάγκῃ ἢ καὶ πειθοῖ προσφθαρέντες, οἷά γε φιλεῖ τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας ταῦτα τολμᾶν ἀκινδύνως ὑποθεμένης, δυσπραγούσης τῆς θρησκείας.

A affici, qui ſacram virginem ſibi uxorem deſpondere, aut impudice duntaxat aſpicere auſus eſſet; nedum rapere conatus fuiſſet. Hanc autem legem idcirco tulit, quod flagitioſi quidam homines, principatu Juliani, cum hujuſmodi virginibus nuptias contraxerant, & ſeu vi, ſeu perſuaſione eas corruperant: quemadmodum evenire ſolet, cum religione neglecta, atque oppreſſa, fœda libido ejuſmodi res impune tentari ſuadet. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δʹ.

Ὅτι πάλιν τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνεκινοῦντο, καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου, ἥτις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσε· καὶ ὅσα ἡ τοιαύτη Σύνοδος τῷ Βασιλεῖ Ἰοβιανῷ ἔγραψε.

CAPUT IV.

B *Quomodo Eccleſiæ iterum perturbatæ ſint: & de Synodo Antiochena, quæ fidem Nicæni Concilii confirmavit, & quid ad Jovianum Imperatorem ſcripſerit.*

Αἱ δὲ περὶ τῶν δογμάτων ζητήσεις τε καὶ διαλέξεις, πάλιν ἀνεκινοῦντο τοῖς προεστῶσι τῶν Ἐκκλησιῶν· Ἰουλιανοῦ γὰρ βασιλεύοντος, ὡς παντελῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ κινδυνεύοντος, ἡσυχίαν ἦγον· κοινῇ δὲ πάντες τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵλεων αὐτοῖς γενέσθαι· οὕτω πῃ τοῖς ἀνθρώποις φίλον, παρ' ἑτέρων μὲν ἀδικουμένοις, πρὸς τὸ ὁμόφυλον ὁμονοεῖν· ἀπηλλαγμένοις δὲ τῶν ἔξωθεν κακῶν, πρὸς σφᾶς αὐτοὺς στασιάζειν· ἀλλ' ὅσαις μὲν πολιτείαις, καὶ ἔθνεσι τοῦτο συνέβη, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ καταλέγειν ἐστί· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας Ἐπίσκοπος, καὶ Σιλβανὸς ὁ Ταρσοῦ, καὶ Σωφρόνιος ὁ Πομπηϊουπόλεως, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, τὴν τῶν ἀνομοίων καλουμένων αἵρεσιν ἀποστρεφόμενοι, τὸ δὲ ὁμοιούσιον ὄνομα ἀντὶ τοῦ ὁμοουσίου δεχόμενοι, βιβλίον τῷ Βασιλεῖ διεπέμψαντο· χάριν ἔχειν τῷ Θεῷ ὁμολογοῦντες, ὅτι αὐτὸν προεστήσατο τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς· ἐζήτουν δὲ ἢ τὰ ἐν Ἀριμίνῳ πεπραγμένα καὶ Σελευκείᾳ, κύρια μένειν, καὶ τὰ σπουδῇ, καὶ δυνάμει τινῶν γενόμενα ἀργεῖν· (*a*) ἢ τοῦ σχίσματος τοῦ πρὸ τῶν Συνόδων ταῖς Ἐκκλησίαις μένοντος, συγχωρηθῆναι τοὺς πανταχῇ Ἐπισκόπους, αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ὅποι βούλονται συνελθεῖν, (*b*) μηδενὸς ἄλλου κοινωνοῦντος· μὴ προχωρεῖν δὲ κατὰ σκοπὸν τὰ ἐπιχειρούμενα, τοῖς ἐν μέρει τι βουλομένοις πράττειν ἢ ἐξαπατᾶν, ὡς ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως· ἐδήλουν δὲ μὴ παραγενέσθαι σφᾶς εἰς τὸ στρατόπεδον, ὥστε μὴ ὀχληροὺς εἶναι δοκεῖν· εἰ δὲ ἐπιτραπείη, ἀσμένως τοῦτο ποιήσειν, ὑποζυγίοις ἰδίοις (*c*) καὶ δαπάνῃ χρωμένους. καὶ οἱ μὲν, τοιάδε Ἰοβιανῷ τῷ Βασιλεῖ ἔγραψαν· ἐν τούτῳ δὲ Συνόδου γενομένης ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, βεβαιοῦται ἡ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων ἡ πίστις, καὶ κρατεῖ, ὥστε ἀναμφηρίστως τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ δοξάζειν ὁμοούσιον· ἐκοινώνη-

POrro quæſtiones, ac diſputationes de fide a Præſidibus Eccleſiarum denuo excitatæ ſunt. Nam Juliano quidem regnante, cum Chriſtiana religio in ſummo diſcrimine verſaretur, taciti omnes quieverant: junctimque Deo ſupplicaverant, ut ipſis propitius eſſet. Hæc enim fere conſuetudo eſt mortalium, ut dum ab exteris læduntur, cum tribulibus ſuis concordiam ſervent: poſtquam vero ab extraneorum metu liberati ſunt, ipſi inter ſe diſſideant. Verum quot Gentibus, C ac civitatibus iſtud contigerit, non eſt hujus temporis recenſere. Cæterum per id tempus Baſilius Ancyræ, Silvanus Tarſi, Sophronius Pompeiopolis Epiſcopi, aliique ejuſdem cum ipſis ſententiæ, qui Anomœanorum quidem doctrinam averſabantur, ſimilem vero ſubſtantia pro conſubſtantiali admiſerant, libellum ad Imperatorem miſerunt, quo teſtabantur, gratias quidem ſe Deo agere, quod ipſum Romano Imperio præfeciſſet. Poſtulabant autem, ut vel ea, quæ Arimini, & Seleuciæ geſta erant, rata permanerent; ea vero, quæ ſtudio, ac potentia quorundam acta fuerant, irrita eſſent: vel manente priore diſſidio, quod ante illas Synodos in Eccleſiis fuerant, omnibus ubi- D que Epiſcopis, quocumque vellent loco, in unum convenire liceret, nemine alio in conſeſſum admiſſo. Utque conſilia eorum, qui ſeorſum quidpiam agere, & alios decipere vellent, quemadmodum Imperatoris Conſtantii temporibus acciderat, nequaquam ad exitum perduci ſinerentur. Significarunt prætererea, ſe ad comitatum non veniſſe, ne moleſti eſſe viderentur. Si vero venire juberentur, ſe ſuo ſumtu, ac propriis jumentis id cupide facturos. Atque iſti quidem hæc ad Jovianum Imperatorem ſcripſere. Per idem tempus, cum Synodus Antiochiæ in Syria eſſet congregata, fides eorum, qui Nicææ olim convenerant, confirmata eſt; ſtatutum- E que, ut ſine controverſia Filius Patri conſubſtantialis ab omnibus crederetur. Interfuerunt

Socr. lib. 3. cap. 25.

(*a*) ἡ τοῦ αὐτοῦ σχήματος. In codice Fuketiano, & apud Nicephorum legitur σχίσματος, longe rectius, ni fallor. Nam ante Ariminenſe, & Seleucienſe Concilium Eccleſia graviſſimo ſchiſmate laborabat, jam inde a Concilio Serdicenſi, in quo rupta fuerat communio inter Orientales, atque Occidentales. Cui malo ut mederetur Conſtantinus, hæc duo Epiſcoporum Concilia convocaverat. Sed res infelicem eventum ſortita eſt.

(*b*) μηδενὸς ἄλλου κοινωνοῦντος. Hæc verba Nicephorus de ſecularibus judicibus expoſuit, qui Imperatorum juſſu Synodis Epiſcoporum intererant. Sic enim hæc Sozomeni verba reddidit, μὴ τινὸς κοσμικοῦ κοινωνοῦντος. Poſſunt tamen hæc verba intelligi de ipſis Epiſcopis, ac fortaſſe melius. Petebant enim Baſilius, Silvanus, & alii, ut liceret ſingulis Epiſcopis ſeorſum Synodos intra parœciam ſuam congregare, nemine alio Epiſcopo præſente. In codice Fuketiano ſcriptum inveni ἄλλοις. Quam ſcripturam ſi ſequamur, hic erit ſenſus: ut nullus Epiſcopus Orientis cum Occidentalibus communicet, vel contra.

(*c*) καὶ πάνυ χρωμένους. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diſerte ſcriptum eſt, καὶ δαπάνῃ. Apud Nicephorum in cap. 40. libri decimi, δαπάναις legitur, quod eſt elegantius.

(*d*) ὅς

runt huic Synodo Meletius, qui Eccleſiæ Antiochenæ tunc denuo præſidebat, & Euſebius Samoſatenſis Epiſcopus, & Pelagius Laodiceæ, quæ eſt in Syria: Acacius item Cæſareæ Palæſtinæ, & Irenio Gazæ Epiſcopus; Athanaſius denique Ancyræ. Qui cum ea, quæ dixi, geſſiſſent, decreta ſua Imperatori per has literas ſignificarunt.

A νώνησαν δὲ ταύτης τῆς Συνόδου Μελέτιος, (d) ὃς τότε αὐτῆς τῆς Ἀντιοχείας τὴν Ἐκκλησίαν ἐπετρόπευε, καὶ Εὐσέβιος ὁ Σαμοσάτων, καὶ Πελάγιος ὁ Λαοδικείας τῆς Σύρων, καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ (e) Εἰρηνίων ὁ Γαζαῖος, καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀγκύρας· ταῦτα δὲ πράξαντες, ἐδήλωσαν τῷ Βασιλεῖ τὰ δόξαντα, γράψαντες ὧδε.

Religioſiſſimo, Deoque cariſſimo Domino noſtro Joviano, Victori Auguſto, Synodus Epiſcoporum, qui ex diverſis Provinciis congregati ſunt Antiochiæ.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ, καὶ θεοφιλεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ Ἰοβιανῷ, Νικητῇ Αὐγούστῳ, ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων Ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν Σύνοδος.

Quod Eccleſiaſticam pacem, atque concordiam tua primum pietas conciliare ſtuduerit, ipſi quoque probe novimus, Cariſſime Deo Imperator. Quod vero formam rectæ, atque orthodoxæ fidei caput eſſe hujus unitatis, recte cenſueris, iſtud etiam non ignoramus. Quamobrem ne nos ex numero illorum, qui veritatis doctrinam adulterant, eſſe videamur, religioni tuæ ſignificamus, nos fidem eorum, qui Nicææ olim congregati ſunt, & probare, & retinere. Etenim vocabulum in ea Synodo poſitum, quod quibuſdam novum, atque inſolens videtur, conſubſtantialis videlicet, id cautiſſimam interpretationem a Patribus accepit; ut ſcilicet Filius ex ſubſtantia Patris genitus, & quoad ſubſtantiam Patri ſimilis eſſe intelligatur. Non quod perpeſſio quædam in illa inenarrabili generatione cogitetur, aut nomen ſubſtantiæ juxta Gentilium uſum, & conſuetudinem accipiatur: ſed ut evertatur id, quod Arius auſus erat aſſerere, Filium ex nihilo extitiſſe. Quod quidem & iſti, qui nuper exorti ſunt, Anomœi, multo audacius, atque imprudentius ad perniciem Eccleſiaſticæ concordiæ palam prædicant. Huic autem relationi noſtræ adjecimus etiam exemplum fidei illius, quæ ab iiſdem Epiſcopis Nicææ congregatis expoſita eſt, quam & nos ſuſcipimus, ac probamus. Et hæc quidem decreverunt Epiſcopi, qui eo tempore Antiochiæ morabantur, fidem ab Epiſcopis olim Nicææ congregatis expoſitam, iiſdem verbis, quibus ſcripta fuerat, epiſtolæ ſuæ ſubjicientes.

B Τὴν Ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν, (f) ὅτι σοῦ καὶ πρώτη πρεσβεύειν ἐσπούδακεν ἡ εὐσέβεια, εὖ ἴσμεν καὶ αὐτοὶ, θεοφιλέστατε Βασιλεῦ· ὅτι δὲ Κεφάλαιον τῆς τοιαύτης ἑνότητος, τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς ὑπείληφας τὸν χαρακτῆρα, οὐ δὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν· ἵνα τοίνυν μὴ μετὰ τῶν παραχαρασσόντων τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας τετάχθαι νομιζώμεθα, ἀναφέρομεν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν, καὶ ἀποδεχόμεθα, καὶ κατέχομεν· ὁπότε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ τισὶ ξένον ὄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φαμὲν, ἀσφαλοῦς τετύχηκε παρὰ τοῖς πατράσιν ἑρμηνείας, σημαινούσης ὅτι
C ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρί· οὔτε δὲ ὡς πάθους τινὸς περὶ τὴν ἄῤῥητον γέννησιν ἐπινοουμένου, οὔτε κατά τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν λαμβάνεται τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων περὶ τοῦ Υἱοῦ ἀσεβῶς τολμηθέντος Ἀρείῳ. ὥσπερ καὶ οἱ νῦν ἐπιφοιτήσαντες ἀνόμοιοι, ἔτι θρασύτερον καὶ τολμηρότερον, ἐπὶ λύμῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἀναισχύντως παῤῥησιάζονται· συνετάξαμεν δὲ τῇδε ἡμῶν τῇ ἀναφορᾷ, καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς αὐτῆς πίστεως, τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῶν συγκροτηθέντων Ἐπισκόπων τεθείσης, ἥντινα καὶ ἀγαπῶμεν· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐψηφίσαντο οἱ τότε τῇ Ἀντιοχείᾳ ἐν-
D δημοῦντες ἱερεῖς, αὐτοῖς ῥητοῖς τὴν παρὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐκτεθεῖσαν πίστιν, τῇ ἰδίᾳ γραφῇ ὑποτάξαντες.

(d) ὃς τότε αὐτῆς τῆς Ἀντιοχείας. Scribendum puto ὃς τότε αὖθις, &c. Nam Meletius tunc Antiochenam ſedem de integro recuperaverat.

(e) Εἰρηνίων ὁ Γαζαῖος. Hujus Irenionis meminit Marcus in vita Porphyrii Gazenſis Epiſcopi, eumque miris laudibus extollit.

(f) ὅτι σοῦ καὶ πρώτη. Sic legitur etiam apud Socratem, & Nicephorum. Malim tamen ſcribere ὅτι σὴ καὶ πρώτου. Epiphanius Scholaſticus legiſſe videtur πρῶτον. Sic enim vertit. *Quod Eccleſiaſticam pacem, atque concordiam tua primum ſtuduerit pietas celebrare, &c.* Qui ſenſus non diſplicet. Gratulantur enim Epiſcopi Joviano Imperatori, quod Eccleſiæ pacem reſtituere prius ſtuduerit, quam reipublicæ Romanæ.

CAPUT V.

De Magno Athanaſio, quomodo Imperatori cariſſimus fuerit, & Eccleſias Ægypti obtinuerit: & de viſione Magni Antonii.

INterea vero Athanaſius Epiſcopus Alexandriæ, communicato cum paucis familiaribus ſuis conſilio, Imperatorem, qui Chriſtianus erat, neceſſario ſibi viſendum eſſe exiſtimavit. Itaque cum veniſſet Antiochiam, ea, quæ poſtulabat, Imperatori expoſuit. Alii dicunt, illum ab Imperatore evocatum fuiſſe, ut quæ circa religionem, & rectæ fidei doctrinam agenda eſſent, ſuggereret. Qui cum Eccleſiaſtica negotia quoad ejus fieri potuit conſtituiſſet, de reditu cœpit cogitare. At

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

E Περὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὡς διαφερόντως ἠγαπήθη τῷ Βασιλεῖ, καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἐκκλησιῶν ἐκράτησε· καὶ περὶ τοῦ ὁράματος τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου.

ἘΝ τούτῳ δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὁ τὸν Ἀλεξανδρέων θρόνον ἐπιτροπεύων, ὀλίγοις τῶν ἐπιτηδείων κοινωσάμενος, ἀναγκαῖον ᾠήθη τὸν Βασιλέα Χριστιανὸν ὄντα ἰδεῖν· καὶ παραγενόμενος εἰς Ἀντιόχειαν, περὶ ὧν ἐδεῖτο, τὸν κρατοῦντα διδάσκει· οἱ δὲ φασὶν, ὅτι αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς τὸν ἄνδρα μετεκαλέσατο, τὰ πρακτέα περὶ τὴν θρησκείαν, καὶ τὴν ὀρθὴν δόξαν εἰσηγησόμενον· διαθεὶς τε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς οἷόν τε ἦν, ἐφρόντιζε τῆς ἐπανόδου·

Εὐ-

Εὐζώϊος δὲ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐπίσκοπος τῆς Ἀρειανικῆς αἱρέσεως, ἐσπούδαζε προεστάναι τῆς αὐτῆς δόξης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (a) Προβάτιον Εὐνοῦχον· εἰσηγησαμένων τε τοῦτο τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐζώϊον, Λούκιός τις Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, Πρεσβύτερος τῶν παρὰ Γεωργίου χειροτονηθέντων, (b) πρόσεισι τῷ Βασιλεῖ· καὶ βλασφημήσας Ἀθανάσιον ὡς ἐν τῷ χρόνῳ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀεὶ γραφὰς ὑπομείναντα, καὶ πολλάκις ὑπερορίαν οἰκεῖν καταδικασθέντα παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ Βασιλέων, διχονοίας τε περὶ τὸ θεῖον, καὶ ταραχῆς αἴτιον γενόμενον, ἐδεῖτο ἕτερον ἀντ᾽ αὐτοῦ τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐπισκοπεῖν· ὁ δὲ Βασιλεὺς, ᾔδει γὰρ τὰς Ἀθανασίῳ τότε συμβάσας ἐπιβουλὰς, οὐκ ἔθετο ταῖς κατ᾽ αὐτοῦ διαβολαῖς· ἀλλὰ Λούκιον μὲν σὺν ἀπειλῇ, ἡσυχίαν ἄγειν ἐπιτάττει· Προβάτιον δὲ, καὶ τοὺς ἀμφ᾽ αὐτὸν Εὐνούχους, ὡς αἰτίους τῶν τοιούτων θορύβων, (c) σωφρονισθῆναι προσέταξε· τὸν δὲ Ἀθανάσιον ἐκ τῆς τότε συνουσίας τὰ μάλιστα φίλον αὐτῷ γενόμενον, ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, ᾗ ἄριστα αὐτῷ δοκοίη, τὰς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς λαοὺς ἄγειν κελεύσας· λέγεται γὰρ εἰς ἄγαν αὐτὸν ἧς εἶχεν ἀρετῆς ἐπαινέσαι, βίου τε ἕνεκα, καὶ φρονήσεως, καὶ λόγων· ὧδε μὲν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων ἡ πίστις, τὸν ἐν μέσῳ χρόνον πολεμηθεῖσα, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, αὖθις ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας ὑπερέσχεν. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τῆς ὁμοίας ἔμελλε πειρᾶσθαι ταραχῆς· ὡς ἔοικε γὰρ, οὐκ ἐπὶ μόνοις τοῖς ἐπὶ Κωνσταντίου τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβᾶσι, πέρας εἶχεν ἡ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ μοναχοῦ πρόῤῥησις. ἀλλ᾽ ἐλείπετο ἔτι καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ Οὐάλεντος γενόμενα· λέγεται γὰρ πρὶν κρατῆσαι τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, ἐπὶ τῆς Κωνσταντίου Βασιλείας (d) ὄναρ ἰδεῖν Ἀντώνιον, ἡμιόνους τὸ θυσιαστήριον λακτίζοντας, καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀνατρέποντας. καὶ αὐτίκα προειπεῖν, ὡς ὑπὸ νόθων, καὶ ἐπιμίκτων δογμάτων καταλήψεται τὴν Ἐκκλησίαν ταραχὴ, καὶ ἑτεροδόξων ἐπανάστασις· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀψευδῶς τεθεᾶσθαί τε καὶ εἰρῆσθαι, ἀπέδειξε τὰ πρὸ τοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα γεγενημένα.

A At Euzoius, qui Arianæ sectæ apud Antiochiam præsidebat, omni studio perficere conabatur, ut Probatius Eunuchus eidem sectæ præesset in urbe Alexandria. Cumque id ab Euzoio suggestum fuisset, Lucius quidam genere Alexandrinus, unus ex Presbyteris, qui a Georgio fuerant ordinati, Imperatorem adiit. Et Athanasium maledictis incessens, utpote qui toto Episcopatus sui tempore variis de causis accusatus fuisset, & a superioribus Principibus sæpius damnatus esset exilio; dissensionis denique in religione, ac tumultus auctor extitisset, postulavit, ut alter Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus in ejus locum subrogaretur. Verum Imperator, B quippe qui probe nosset insidias, quæ tunc fuerant Athanasio comparatæ, prolatis in eum calumniis haud quaquam assensus est. Sed Lucio quidem interminatus, præcepit, ut quiesceret. Probatium vero, & reliquos Eunuchos palatii sui, hujusmodi tumultuum auctores, castigari jussit. Athanasium autem, quem congressus iste carissimum ipsi reddiderat, in Ægyptum remisit; Ecclesias, & populos, sicut ipsi optimum factu videretur, regere permittens. Etenim eum virum magnopere laudasse dicitur tum ob virtutem, quæ in illo inerat, tum ob vitæ integritatem, & prudentiam, atque doctrinam. Hunc in modum fides Episcoporum, qui Ni- C cææ olim fuerant congregati, cum aliquanto tempore, uti supra diximus, oppugnata fuisset, sub hoc Imperatore iterum superior fuit. Verum paulo post non dissimilem expertura erat perturbationem. Etenim Antonii monachi prædictio non in iis solum, quæ Constantii principatu Ecclesiis contigerant, finem accepit: sed supererant adhuc ea, quæ Valentis temporibus gesta sunt. Ferunt enim regnante Constantio, priusquam Ariani Ecclesias obtinerent, Antonium in somnis vidisse mulos altari insultantes, & sacram mensam evertentes; statimque prædixisse, futurum, ut ex adulterinis, mixtisque dogmatibus perturbatio Ecclesiam occu- D paret, & hæretici rebellionem excitarent. Sed hæc quidem verissime ab illo visa, & prædicta fuisse, ex iis rebus, quæ ante hoc tempus, & quæ postea factæ sunt, satis declaratum est.

Antonius M prævidet Ecclesiæ turbas.

(a) Προβάτιον εὐνοῦχον. Non hoc dicit Athanasius, Euzoium operam dedisse, ut pulso Athanasius Probatius Eunuchus Episcopus Alexandriæ constitueretur: sed hoc tantum dicit, Arianos porrectis Joviano Imperatori libellis postulasse, ut remoto Athanasio alius Alexandriæ crearetur Episcopus, omnibus modis studentes, ut Lucius Presbyter in ejus locum subrogaretur. Cumque a Joviano semper repulsi essent, interventu Euzoii Antiochensis Episcopi, rogarunt Probatium Eunuchum, ut ipsis apud Imperatorem suffragaretur. Quod cum Imperator rescivisset, Eunuchos cubicularios comprehendi, & tormentis subjici jussit cum hoc elogio: *Quisquis libellos offerre voluerit contra Christianos, has pœnas ferat*. Verba Athanasii hæc E sunt, καὶ δὴ ἀξιοῦσιν ἠξίωσαν τοὺς περὶ προβάτιον, τοὺς διαδόχους Εὐσεβίου καὶ βαρδίωνος, τοὺς εὐνούχους, ὡς ἵνα συστάσεως τύχωσιν οἱ ἄπιστοι ἀρειανοί. Quem locum Interpres non intellexit. Ex his autem verbis colligimus, Probatium fuisse Præpositum sacri cubiculi; dicitur enim successor fuisse Eusebii illius, qui regnante Constantio fuerat Præpositus cubiculi; cujus crebra fit mentio ab Ammiano Marcellino.

(b) πρόσεισι τῷ βασιλεῖ. Libelli, quos Lucius, & Bernicianus Ariani Joviano Principi obtulerunt Antiochiæ contra Athanasium, exstant in tomo secundo Operum Athanasii: sed pessime conversi in Latinum sermonem. Nam Interpres ἐντυχίαν perpetuo interpretatur colloquium: cum libellum precum vertere debuisset. Id enim significat vox Græca, ut observavi in annotationibus Eusebianis.

(c) σωφρονισθῆναι προσέταξε. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim ita vertit: *Præcepit Imperator, ut ad meliorem mentem redirent*. Atque ita fere Christophorsonus. Sed vertere debuerant *verberari præcepit*. Id enim significat verbum σωφρονισθῆναι, ut supra ex Athanasio ostendimus.

(d) ὄναρ ἰδεῖν ἀντώνιον. Hujus visionis, ac prædictionis B. Antonii meminit Athanasius in ejus vita.

SÆC. IV.

A

CAPUT VI.

Mors Imperatoris Joviani: & de vita Valentiniani, ejusque forti animo in pietate ſervanda: & quo modo ad imperium evectus ſit, & Valentem fratrem ad Imperii conſortium adſciverit: & de utriusque morum diſſimilitudine.

Socr. lib. 4. cap. 1.

PОrro Jovianus, octo circiter menſibus Imperio perfunctus, dum Conſtantinopolim proficiſcerentur, Dadaſtanis, qui vicus eſt Bithyniæ in via militari ſitus, repentina morte interiit: ſive quod intemperantius, ut quidam ajunt, cœnaverat; ſeu præ odore cubiculi, in quo decumbebat, recens calce illiti. Multis enim carbonibus, utpote hiberno tempore, temporis gratia ibi accenſis, vapor excitatus, & parietes ſupra modum madefacti fuerant. Exercitus vero, cum Nicæam Bithyniæ veniſset, Valentinianum Imperatorem renuntiavit, virum optimum, & Imperio digniſſimum. Is enim tunc aderat, ab exilio reverſus. Nam Julianus, cum ſummam Imperii obtineret, illum tunc Tribunum legionis Jovianorum, militia exuerat, & perpetuo exilio damnaverat: ſpecie quidem, quod milites ſuos prælium cum hoſte inituros non recte ordinaverat; revera autem ob hujuſmodi cauſam. Cum Julianus adhuc in Galliis moraretur, ſacrificandi cauſa templum quoddam ingreſsus eſt. Comitabatur illum inter cæteros Valentinianus. Vetus enim mos erat apud Romanos, ut Tribuni Jovianorum, & Herculianorum: hi ſunt numeri in exercitu Romano nobiliſſimi, quorum alter a Jove, alter ab Hercule nomen accepit: Imperatorem ſemper a tergo præſidii cauſa proxime ſequerentur. Cumque limen templi tranſgreſſurus eſſet, ſacerdos verbenas aqua tinctas manu geſtans, Gentilium more ingredientes conſperſit. Et cum gutta in veſtem Valentiniani decidiſset, ille, utpote Chriſtianus, rem moleſte tulit, & ſacerdoti, qui ipſum aſperſerat, conviciatus eſt. Ajunt etiam illum, Imperatore ipſo ſpectante, eam veſtis partem, quæ aſperſa fuerat, abſcidiſse, ac ſimul cum ipſa aſpergine projeciſse. Ex illo tempore Julianus infenſus Valentiniano, haud multo poſt eum perpetuo exilio damnatum, Melitinam Armeniæ relegavit: criminis loco objiciens, quod milites ſuos negligentius inſtituiſset. Nolebat enim videri, eum religionis cauſa male mulctaſse, ne ille Martyris, aut Confeſsoris honore afficeretur. Nam & ob eam cauſam aliis Chriſtianis pepercit, cum videret, eos gloriam ſibi ipſis, & commendationem religionis ſuæ ex hujuſmodi periculis reportare, ſicut in ſuperiore libro obſervavi. Poſtea vero Joviano ad Imperium evecto, ab exilio revocatus Nicæam venit. Cumque Jovianum mori contigiſset, exercitu Romano, & iis, quæ præcipuas dignitates gerebant, conſilium ineuntibus, omnium ſuffragio Valentinianus eligitur Imperator. Qui cum inſignia Imperii ſuſcepiſset, vociferantibus militibus, ut alterum ſibi Imperii conſor-

Valentinianus a Juliano eur militia exutus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Θάνατος Ἰοβιανοῦ, καὶ περὶ τοῦ βίου, καὶ τῆς εἰς θεὸν παῤῥησίας Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ ὅπως εἰς βασιλείαν προεβλήθη, καὶ τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα συμβασιλεύειν αὐτῷ εἵλετο· καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς ἀμφοτέρων.

Ὁ δὲ Ἰοβιανὸς ἀμφὶ ὀκτὼ μῆνας ἐν τῇ βασιλείᾳ διαγενόμενος, ἀπιὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξαπίνης ἐν Δαδαστάνοις χωρίῳ τῆς Βιθυνίας καθ' ὁδὸν, ἐτελεύτησεν· ἢ ἀφειδέστερον, ὥς τινες λέγουσι, δειπνήσας. ἢ ὑπὸ τῆς ὀδμῆς τοῦ
B
οἰκήματος ἐν ᾧ ἐκάθευδεν, ἀσβέστῳ προσφάτως ἐγχρισθέντος. ἐπιγενέσθαι γὰρ ἰκμάδα, καὶ νοτισθῆναι τοὺς τοίχους ἀμέτρως, πολλῶν ἀνθράκων αὐτόθι καιομένων, ὡς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος διὰ τὴν ἀλέαν· ἐπεὶ δὲ εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀφίκετο ἡ στρατιὰ, ἀναγορεύουσι βασιλέα Οὐαλεντινιανὸν, ἄνδρα ἀγαθὸν, καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξιον· ἔτυχε δὲ τότε παρὼν, ἀπὸ τῆς ὑπερορίας φυγῆς. λέγεται γὰρ, ὡς ἡνίκα Ἰουλιανὸς ἐκράτει Ῥωμαίων, συνταγματάρχην αὐτὸν ὄντα τοῦ καταλόγου τῶν καλουμένων Ἰοβιανῶν, τῆς στρατείας ἀπεώσατο, καὶ ἀϊδίῳ φυγῇ ἐζημίωσε. πρόφασιν μὲν ὡς οὐ δεόν-
C
τως ἔταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας πρὸς τοὺς πολεμίους. τὸ δ' ἀληθὲς, ἐντεῦθεν· ἔτι διάγων Ἰουλιανὸς ἐν τοῖς πρὸς δύσιν Γαλάταις, ἧκεν εἴς τινα ναὸν θύσων. συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Οὐαλεντινιανός· ἔθος γὰρ παλαιὸν Ῥωμαίοις τὴν ἡγουμένην τῶν Ἰοβιανῶν, καὶ Ἑρκουλιανῶν, τάγματα δὲ ταῦτα τῶν ἐν λόγῳ στρατιωτῶν, τὸ μὲν ἀφ' Ἡρακλέους, τὸ δὲ ἀπὸ Διὸς λαχόντα τὴν προσηγορίαν, κατὰ νώτου ἐγγὺς ἀεὶ φύλακας ἕπεσθαι τῷ βασιλεῖ· ἐπεὶ δὲ ἔμελλεν ὑπεραμείβειν τοῦ ναοῦ τὴν οὐδὸν, θαλλούς τινας διαβρόχους κατέχων ὁ ἱερεὺς, (a) νόμῳ ἑλληνικῷ περιέῤῥαινε τοὺς εἰσιόντας· ἐκπεσούσης δὲ σταγόνος ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἐσθῆ-
D
τα, χαλεπῶς ἤνεγκεν Οὐαλεντινιανός. ἦν γὰρ Χριστιανός. καὶ τῷ ῥαίνοντι ἐλοιδορήσατο. φασὶ δὲ καὶ τοῦ βασιλέως ὁρῶντος, αὐτίκα περιτεμεῖν καὶ ἀποῤῥίψαι σὺν αὐτῇ τῇ ψεκάδι, ὅσον ἐβράχη τῆς ἐσθῆτος· τὸ δὲ ἐξ ἐκείνου μισῶν ὁ Ἰουλιανὸς, οὐ πολλῷ ὕστερον κατεδίκασεν αὐτὸν τὴν Μελετινὴν τῆς Ἀρμενίας διηνεκῶς οἰκεῖν, αἰτίαν σκηψάμενος τὴν περὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας ῥαστώνην· οὐ γὰρ ἐβούλετο δόξαι, διὰ τὴν θρησκείαν κακῶς αὐτὸν ποιεῖν, ἵνα μὴ μάρτυρος ἢ ὁμολογητοῦ γερῶν ἀξιωθείη. καθότι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, καὶ τῶν ἄλλων ἐφείσατο Χριστιανῶν, ὁρῶν αὐτοὺς εὔκλειαν, καὶ σύστασιν τοῦ δόγματος τοῖς κινδύνοις ποριζομένους, ὡς ἐν τοῖς
E
πρόσθεν εἴρηται· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰοβιανὸς ἐπετράπη τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, μετακληθεὶς ἀπὸ τῆς φυγῆς εἰς Νίκαιαν, συμβὰν ἐκεῖνον τελευτῆσαι, βουλευσαμένων τοῦ στρατοπέδου, καὶ τῶν τότε τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐχόντων, ψήφῳ πάντων αἱρεῖται βασιλεύειν Οὐαλεντινιανός· ὡς δὲ τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς ἐδέξατο, κεκραγότων τῶν στρατιωτῶν κοι-

νωνὸν

(a) Νόμῳ ἑλληνικῷ περιέῤῥαινε. In codice Fuketiano ſcriptum inveni νόμῳ ἐκκλησιαστικῷ. Quod idcirco hic retuli, non quod ſcripturam eam probem, ſed ut ſtudioſus Lector perſpiciat, quam periculoſum ſit conjecturæ ſuæ indulgere. Etenim Antiquarius, qui codicem illum deſcripſit, cum aſperſionis aquæ mentionem fieri videret hoc loco, id more Eccleſiaſtico factum eſſe credidit. Quaſi non & Pagani hujuſmodi aſperſionibus aquæ luſtralis uſi fuerint diu ante Chriſtianæ Religionis exordium. Nota ſunt veterum Græcorum περιῤῥαντήρια.

(a) ὅσοι

νωνὸν αὐτῷ τῆς Βασιλείας ἕτερον ποιήσασθαι, τὸ μὲν ἑλέσθαι με, φησὶν, ἄρχειν ὑμῶν, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἐν ὑμῖν ἦν. ἐπεὶ δὲ εἵλεσθε, ὃν νῦν αἰτεῖτε, οὐκ ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ἐν ἐμοί· καὶ χρὴ τοὺς μὲν ἀρχομένους ὑμᾶς ἡσυχίαν ἄγειν· ἐμὲ δὲ ὡς Βασιλέα, τὰ πρακτέα σκοπεῖν. καὶ τότε μὲν ταῦτα προσφωνήσας, οὐκ εἶξε τοῖς στρατιώταις. μετ' οὐ πολὺ παραγενόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκήρυξε Βασιλέα τὸν ἀδελφόν· καὶ τῆς ὑπηκόου τὰ μὲν πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, παρέδωκεν αὐτῷ. τὰ δὲ ἀπὸ Ἰλλυριῶν ἐπὶ τὸν Ἑσπέριον Ὠκεανὸν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀντικρὺ ἤπειρον μέχρις ἐσχάτων Λιβύων, ὑφ' ἑαυτὸν ἔταξεν. ἄμφω δὲ Χριστιανὼ τὴν θρησκείαν ἐγενέσθην· διαφόρω δὲ τὴν δόξαν καὶ τὸν τρόπον. Οὐάλης μὲν γὰρ, Εὐδοξίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ μυσταγωγῷ χρησάμενος ἡνίκα ἐβαπτίσθη, τὴν Ἀρείου πίστιν ἐζήλου· καὶ δεινὸν ἡγεῖτο, μὴ βιάζεσθαι πάντας ὁμοδόξους αὐτῷ ποιεῖν. Οὐαλεντινιανὸς δὲ, τὰ αὐτὰ φρονῶν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσι, τούτους μὲν ὠφέλει· τοῖς δὲ ἑτέρως δοξάζουσιν, οὐδὲν ἠνώχλει.

A ſortem adjungeret : veſtri quidem, inquit, arbitrii fuit, Commilitones, ut me Imperatorem veſtrum eligeretis. Sed poſteaquam elegiſtis, id, quod petitis, mei arbitrii eſt, non veſtri. Et vos quidem tanquam ſubditos quieſcere decet : me vero utpote Imperatorem, quid agendum ſit, ſpectare. Hujuſmodi reſponſo dato, tum quidem militibus minime obtemperavit. Paulo poſt tamen Conſtantinopolim ingreſſus, fratrem Imperatorem renuntiavit. Et partes quidem Imperii, quæ ad Orientem ſpectant, ei regendas commiſit. Quæ vero ab Illyrico ad Occidentalem Oceanum porriguntur, omnemque e regione ſitam continentem, uſque ad ultimas Africæ B gentes, ſub ditione ſua retinuit. Et ambo quidem religione fuerunt Chriſtiani; ſecta tamen, & moribus inter ſe diſcrepabant. Nam Valens tunc cum baptiſmum ſuſciperet, ab Eudoxio inſtitutus Epiſcopo, Arii ſententiam ardentiſſimo ſtudio ſectatus eſt: ac moleſte ferebat, quod omnes ad ſententiam ſuam per vim non cogeret. At Valentinianus Nicæni Concilii fidem amplexus, iis quidem, qui idem cum ipſo ſentirent, favebat: eos vero, qui diverſam opinionem ſequerentur, nulla affecit moleſtia.

SÆC. IV.

Valens Arianus Imperii particeps.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅτι καὶ πάλιν τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνεκινοῦντο· καὶ Σύνοδος ἐν Λαμψάκῳ γίνεται· καὶ ὡς οἱ περὶ Εὐδόξιον Ἀρειανοὶ κρατοῦσι, καὶ τοὺς ὀρθὰ φρονοῦντας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελαύνουσιν, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον.

ΕΠεὶ δὲ Κωνσταντινουπόλεως ἐξεδήμησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην διὰ Θράκης πορευόμενος, τηνικαῦτα οἱ περὶ Ἑλλήσποντον, καὶ Βιθυνίαν Ἐπίσκοποι, καὶ (a) ὅσοι ἄλλοι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγειν ἠξίουν, προβάλλονται πρεσβεύειν ὑπὲρ αὐτῶν Ὑπατιανὸν τῆς Ἡρακλείας τῆς Περίνθου Ἐπίσκοπον· ὥστε ἐπιτραπῆναι συνελθεῖν ἐπὶ διορθώσει τοῦ δόγματος. προσελθόντος δὲ αὐτοῦ, καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἐπισκόπων διδάξαντος, ὑπολαβὼν Οὐαλεντινιανὸς, ἐμοὶ μὲν, ἔφη, μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ, οὐ θέμις τοιαῦτα πολυπραγμονεῖν. οἱ δὲ ἱερεῖς οἷς τούτου μέλει, καθ'

CAPUT VII.

C *Quomodo Eccleſiæ denuo perturbatæ ſint : & Synodus Lampſaci congregata eſt : & quomodo Ariani, qui cum Eudoxio erant, prævaluerint, & Orthodoxos, inter quos fuit Meletius, Eccleſiis expulerint.*

PORRO cum relicta Conſtantinopoli, Romam contendens per Thraciam iter faceret, Epiſcopi Helleſponti, ac Bithyniæ, & reliqui, qui Filium Patri conſubſtantialem aſſerebant, Hypatianum Heracleæ Perinthi Epiſcopum elegerunt : qui ſuſcepta pro ipſis legatione peteret ab Imperatore, ut ad corrigendam fidei doctrinam convenire D permitterentur. Qui cum Imperatorem adiiſſet, & Epiſcoporum mandata ei expoſuiſſet, Valentinianus ita reſpondit : mihi quidem in laicorum ordine conſtituto, fas non eſt hujuſmodi negotia curioſius ſcrutari. Sacerdotes vero, quibus id curæ eſt, ſeorſum, ubi

Socr. lib. 4. cap. 4.

(a) ὅσοι ἄλλοι ὁμοούσιον. Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum 364. tria reprehendit in hac narratione Sozomeni. Primum eſt, quod Sozomenus Catholicos, ſeu conſubſtantialis aſſertores fuiſſe cenſet, eos, qui ad Lampſacenum Concilium convenerunt. Baronius vero Semiarianos illos fuiſſe demonſtrat. Alterum eſt, quod Sozomenus eam Synodum refert ante tumultum Procopii, quem Baronius cœptum eſſe dicit anno Chriſti 364. quo Jovianus, & Varronianus Conſules fuerant. Lampſacena autem Synodus ſequente anno congregata eſt, ut ex Socrate idem Baronius docet. Poſtremo Sozomenum arguit, quod dixerit Legatos a Lampſacena Synodo miſſos, conveniſſe Valentem in urbe Thraciæ Heraclea, redeuntem ex Thraciis. Fratrem enim Valentinianum Romam verſus iter facientem, aliquatenus comitatus fuerat Valens, ut ſcribit Sozomenus. Id autem contigiſſe ann. Chr. 364. Baronius credidit: ac proinde Sozomenum longe falli exiſtimavit. Verum Baronius ipſe hallucinatus eſt. Nam Valentinianus Imperator, cum Valentem fratrem Auguſtum nuncupaſſet, Conſtantinopoli digreſſus eſt ſub exitum anni 364. comitante eum Valente Auguſto. Et per Thraciam profecti ambo Auguſti, veris initio venerunt in Daciam anno Chriſti 365. & in urbe Thraciæ Naiſo, vel potius in villa Mediana ad urbem Naiſum, exercitus, & rectores militiæ inter ſe partiti ſunt. Mox cum in Pannoniam veniſſent, in urbe Sirmio Palatium, id eſt officiales Palatii, inter ſe diviſerunt. Et Valentinianus quidem Mediolanum; Valens vero Conſtantinopolim reverſus eſt, ut ſcribit Ammianus Marcellinus in lib. 26. Ex quibus manifeſte convincitur, Valentem anno Chr. 365. vernis menſibus e Thraciis rediiſſe, cum jam Conſul eſſet. Ait enim Ammianus Marcellinus; *Agentes in ſupra memoratis urbibus principes, ſumſerunt primitus trabeas Conſulares.* Sed dubium eſt, quaſnam urbes intelligat Marcellinus, an Mediolanum, & Conſtantinopolim, quas poſtremo loco nominavit; an vero Naiſum, & Sirmium. Utcumque tamen conſtat ex ejus narratione, Valentem non rediiſſe ex Thraciis, niſi anno Chriſti 365. quo primum Conſul fuit cum Valentiniano. Fallitur præterea E idem Baronius, qui motum Procopii confert in annum Chriſti 364. Nam ex Ammiano Marcellino in libro 26. & ex Faſtis Idatii certiſſimum eſt, Procopii rebellionem contigiſſe anno Chriſti 365. die 4. Kalendas Octobres. Quare Legati Lampſacenæ Synodi Valentem e Thraciis jam reverſum convenire potuerunt Heracleæ in Thracia anno Chriſti 365. menſe Junio, aliquot menſibus ante motum Procopii. Jam vero quod ad primum accuſationis caput attinet, difficile eſt excuſare Sozomenum. Niſi dicamus pro voce ὁμοούσιον ſcribendum eſſe ὁμοιούσιον. Quæ quidem conjectura mihi valde placet. Certe Theodoritus in libris hæreticarum fabularum ait, Macedonianos, a quibus hanc Synodum collectam eſſe conſtat, primum inveniſſe τὸ ὁμοιούσιον. Sed & Sozomenus ipſe hanc emendationem confirmat. Ait enim in hac Synodo ſtabilitum eſſe τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν.

SÆC. IV. ubicumque voluerint, conveniant. Hæc cum Imperator ad Hypatiani legationem reſpondiſſet, Epiſcopi Lampſacum conveniunt. Cumque per bimeſtre ſpatium inter ſe conſultaſſent, tandem decreverunt, ut ea, quæ Conſtantinopoli ſtudio Eudoxii, atque Acacii geſta fuerant, irrita eſſent: & ut formula quidem fidei rejiceretur, quam velut ab Occidentalibus Epiſcopis editam proferentes Eudoxiani, ſubſcriptionibus quorundam firmari curaverant, polliciti, ſe opinionem diſſimilis ſubſtantiæ damnaturos; quod tamen minime præſtiterunt: ea vero ſententia, quæ Filium Patri ſimilem prædicat ſecundum ſubſtantiam, prævaleret: nam vocabulum, ſimilis, neceſſario adjiciendum eſſe, ad ſignificandam perſonarum differentiam: utque in omnibus Eccleſiis ea teneretur fides, quæ Seleuciæ quidem confirmata, Antiochiæ vero in dedicatione majoris Eccleſiæ expoſita fuerat. Præterea decreverunt, ut Epiſcopi, qui depoſiti fuerant ab iis, qui diſſimilem Patri Filium aſſerebant, ſedes ſuas poſtliminio recuperarent, quippe qui Eccleſiis ſuis injuſte ſpoliati fuiſſent. Quod ſi quis eos accuſare vellet, ſub paris condemnationis periculo id ageret: Judices autem eſſent Epiſcopi Orthodoxi ipſius Provinciæ, & ex vicinis Provinciis congregati, in illa Eccleſia, in qua præſto ſint teſtes eorum, quæ quiſque geſſerit. His decretis, Eudoxianos ad ſe vocarunt; & pœnitentiæ copiam eis fecerunt. Sed cum iſti minime obtemperaſſent, Epiſcopi decreta ſua omnibus ubique Eccleſiis per literas ſignificarunt. Cum autem ſuſpicarentur Eudoxium, ut erat veriſimile, aulam Principis ad partes ſuas traducturum, & ipſos calumniaturum eſſe; prævenire illum ſtatuerunt, & ea, quæ Lampſaci geſta erant, indicare. Quod quidem etiam præſtiterunt, Valentem Imperatorem Heracleæ adeuntes, e Thracia tum revertentem. Fratrem enim Romam proficiſcentem, aliquatenus comitatus fuerat. Verum Eudoxius Imperatoris, & aulicorum animos jam in ſententiam ſuam pertraxerat. Itaque Imperator legatos Lampſaceni Concilii ipſum adeuntes hortatus eſt, ne ab Eudoxio diſſiderent. Quibus contradicentibus, & fraudem Conſtantinopoli factam, initaque ab Eudoxio conſilia adverſus Seleucenæ Synodi decreta objicientibus, Imperator ira ſuccenſus, illos quidem abire in exilium juſſit; Eccleſias vero Eudoxianis tradi. Poſt hæc Imperator in Syriam perrexit. Verebatur enim, ne Perſæ triginta annorum inducias, quas cum Joviano pacti fuerant, rumperent. Sed cum Perſæ nihil novi moliti eſſent, Antiochiæ conſedit. Quo quidem tempore Meletium Epiſcopum exilio damnavit. Paulino autem pepercit, vitæ illius ſanctimoniam reveritus. Eos autem, qui cum Euzoio non communicarent, Eccleſiis expulit, & partim pecuniis mulctavit, partim tormentis affecit, aut aliis modis vexavit.

(b) τοῦ ὁμοίου τὴν προσθήκην. Chriſtophorſonus & Muſculus interpretantur, *adjectionem hujus vocis ſimilis*. Ego tamen interpretari mallem, *adjectionem harum vocum κατ' οὐσίαν*, quæ adjectæ ſunt vocabulo *ſimilis*. His enim vocibus Macedoniani ajebant everti errorem Sabellii, qui Hypoſtaſes confundebat.

A καθ' ἑαυτοὺς ὅπη βούλονται συνίωσαν· τοιαῦτα δὲ τοῦ Βασιλέως ἀποκριναμένου πρὸς τὴν Ὑπατιανοῦ πρεσβείαν, συνιᾶσιν εἰς Λάμψακον. καὶ δύο μῆνας βουλευσάμενοι, τελευτῶντες ἐψηφίσαντο, ἄκυρον εἶναι τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει πεπραγμένα σπουδῇ τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον, καὶ Ἀκάκιον. ἀργεῖν δὲ καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως, ἣν ὡς δυτικῶν Ἐπισκόπων οὖσαν προκομίσαντες, ὑπογράψαι τινὰς παρεσκεύασαν, ἐπὶ ὑποσχέσει ἀποκηρύξεως τοῦ ἀνομοίου κατ' οὐσίαν, ὃ διεψεύσαντο. κρατεῖν δὲ τὸ ὅμοιον δοξάζειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν. εἶναι γὰρ (b) τοῦ ὁμοίου τὴν προσθήκην ἀναγ-B καίαν, διὰ τὴν σημασίαν τῶν ὑποστάσεων. πίστιν δὲ πολιτεύεσθαι κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐν Σελευκείᾳ ὁμολογηθεῖσαν, ἐκτεθεῖσαν δὲ ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας· τοὺς δὲ καθαιρεθέντας παρὰ τῶν ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λεγόντων, τοὺς ἰδίους ἀπολαμβάνειν θρόνους, ὡς παρανόμως ἐκβεβλημένους τῶν Ἐκκλησιῶν. εἰ δέ τις αὐτῶν κατηγορεῖν βούλεται, ἐκ τοῦ ἴσου κινδύνου τοῦτο ποιεῖν. δικαστὰς δὲ εἶναι, τοὺς ὀρθῶς δοξάζοντας ἐν τῷ ἔθνει Ἐπισκόπους, καὶ ἐκ τῶν πέλας ἐπαρχιῶν, συνιόντας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα οἱ μάρτυρές εἰσι τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων. C ταῦτα ὁρίσαντες, ἐπειδὴ τοὺς περὶ Εὐδόξιον κεκλήκασι, καὶ μετανοίας αὐτοῖς μετέδωκαν, οἱ δὲ οὐχ ὑπήκουον, τὰ δόξαντα ταῖς πανταχοῦ Ἐκκλησίαις ἐδήλωσαν. λογισάμενοι δὲ ὡς εἰκὸς, Εὐδόξιον (c) τῆς οἰκείας μερίδος ποιῆσαι τὰ Βασίλεια, καὶ διαβαλεῖν αὐτοὺς, ἔγνωσαν φθάσαι, καὶ τὰ πεπραγμένα ἐν Λαμψάκῳ μηνῦσαι. ὃ δὴ καὶ ἐποίουν, ἐπανιόντι Οὐάλεντι τῷ Βασιλεῖ ἐκ Θρᾴκης ἐν Ἡρακλείᾳ περιτυχόντες. ἀποδημοῦντι γὰρ τῷ ἀδελφῷ εἰς τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην, μέχρι τινὸς συνῆλθεν. Εὐδοξίῳ δὲ τὰ πρὸς Βασιλέα, καὶ τοὺς ἀμφ' D αὐτὸν ἤδη κατὰ γνώμην διῳκεῖτο. προσελθοῦσιν οὖν τοῖς ἐκ Λαμψάκου πρεσβευταῖς παρεκελεύσατο μὴ διαφέρεσθαι πρὸς Εὐδόξιον. ἐπεὶ δὲ ἀντεῖπον, καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην ἀπάτην, καὶ τὰ βεβουλευμένα κατὰ τῶν ἐν Σελευκείᾳ δεδογμένων Εὐδοξίῳ ἐμέμφοντο, κινηθεὶς πρὸς ὀργὴν, τοὺς μὲν ὑπερορίαν οἰκεῖν προσέταξε· τὰς δὲ Ἐκκλησίας παραδίδοσθαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον. ἐν τούτῳ δὲ τὴν Συρίαν κατέλαβεν· ὑφωρᾶτο γὰρ, μὴ πῶς οἱ Πέρσαι τὰς ἐπὶ Ἰοβιανοῦ γενομένας τριακονταετεῖς σπονδὰς λύσωσι. τῶν δὲ μηδὲν νεωτεριζόντων, ἐν Ἀντιοχείᾳ διέτριβεν. ἡνίκα δὴ Μελετίου μὲν τοῦ Ἐπισκόπου ὑπε-E ρορίαν φυγὴν κατεδίκασε· Παυλίνου δὲ τὸν βίον αἰδεσθεὶς, ἀφείσατο. τοὺς δὲ Εὐζωΐῳ μὴ κοινωνοῦντας, τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπήλαυνεν, εἰς χρήματά τε ἐζημίου, καὶ ᾐκίζετο, καὶ ἄλλως ἐπέτριβε.

(c) τῆς οἰκείας μερίδος ποιῆσαι. In codice Fuketiano ſcriptum eſt ποιεῖσθαι, quod magis placet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ τῆς ἀποστασίας Προκοπίου, καὶ παραδόξου τελευτῆς· ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἐλευσίου τοῦ Κυζίκου, καὶ Εὐνομίου τοῦ αἱρετικοῦ, καὶ ὅπως τὸν Ἐλεύσιον διεδέξατο.

ΓΕγονε δ' ἂν τότε, ὡς συμβαλεῖν ἐστὶ, καὶ τούτων δεινότερα, εἰ μὴ ὁ κατὰ Προκόπιον ἐπέλαβε πόλεμος. τυραννήσας γὰρ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πολλὴν ἐν βραχεῖ χρόνῳ στρατιὰν ἀθροίσας, ἠπείγετο κατὰ Οὐάλεντος· ὁ δὲ, ἐκ τῆς Συρίας ἐλάσας, συμβάλλει αὐτῷ περὶ Νακόλειαν τῆς Φρυγίας πόλιν· προδοσίᾳ τε Ἀγέλωνος, καὶ Γωμαρίου τῶν αὐτοῦ στρατηγῶν, ζωγρήσας, αὐτόν τε καὶ τοὺς προδότας ἐλεεινῶς ἀνεῖλε· τοὺς μὲν γὰρ λέγεται, καίπερ εὐνοεῖν αὐτοῖς ὀμόσας, πρίοσι διχῆ διελεῖν· Προκοπίου δὲ δύο δένδροις οὐκ ἀπὸ πολλοῦ διεστῶσι κατακαμφθεῖσι (a) πρὸς τὴν ἑκατέραν ἑκατέρῳ φυτῷ προσῆψε σκέλος, καὶ ἀφῆκεν ἀνεγείρεσθαι· τὰ δὲ, πρὸς τὴν συνήθη στάσιν ἀνορθωθέντα, διέσπασε τὸν ἄνθρωπον· ἐπεὶ δὲ τέλος ἔσχεν ὁ πόλεμος, ἧκεν εἰς Νίκαιαν· ἐν ἡσυχίᾳ τε γεγονὼς, αὖθις ἐτάραττε τοὺς οὐχ ὁμοίως αὐτῷ περὶ τὸ Θεῖον δοξάζοντας· ὑπερφυῶς δὲ ἐχαλέπαινε κατὰ τῶν ἐν Λαμψάκῳ συνελθόντων, καθότι καὶ τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας Ἐπισκόπους, καὶ τὴν ἐν Ἀριμήνῳ περὶ τῆς πίστεως ἐκτεθεῖσαν γραφὴν ἀπεκήρυξαν· οὕτω δὲ ἔχων ὀργῆς, ἄγει ἐκ τῆς Κυζίκου Ἐλεύσιον· καὶ ὁμοδόξων αὐτῷ Ἐπισκόπων σύλλογον καθίσας, ἐβιάζετο κοινωνεῖν αὐτοῖς τῆς πίστεως· ὁ δὲ, τὰ πρῶτα ἀνδρείως ἀντέτεινεν· ὑπερορίαν δὲ φυγὴν καὶ τῆς οὐσίας ἀφαίρεσιν δείσας· ταῦτα γὰρ ἠπείλει μὴ πειθομένῳ, τὸ προσαχθὲν ἐποίησε· καὶ εὐθὺς μετεμέλετο· ἐπανελθών τε εἰς Κύζικον, δημοσίᾳ τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξήγγειλε, καὶ ἕτερον Ἐπίσκοπον χειροτονεῖν παρεκελεύετο. ἑαυτὸν γὰρ ἱερᾶσθαι μὴ προσήκειν ἔτι, ὡς οἰκείου δόγματος προδότην γενόμενον· Κυζικηνοὶ δὲ, αἰδοῖ τῆς τοῦ ἀνδρὸς πολιτείας εὔνοι τὰ μάλιστα αὐτῷ τυγχάνοντες, ἕτερον ἔχειν Ἐπίσκοπον οὐχ εἵλοντο· ἐπεὶ δὲ ταῦτα Εὐδόξιος ἔγνω ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς Ἀρείου δόξης προεστὼς, χειροτονεῖ Εὐνόμιον τῆς Κυζίκου Ἐπίσκοπον· ᾤετο γὰρ αὐτὸν δεινὸν ὄντα λέγειν, (b) τινὶ πειθοῖ ῥᾳδίως πρὸς τὸ οἰκεῖον δόγμα τοὺς Κυζικηνοὺς ἐφελκύσασθαι· ὡς δὲ εἰς Κύζικον παρεγένετο προστάγματι Βασιλέως, (c) Ἐλευσίου ἐξελθόντος, τὰς ἐνθάδε Ἐκκλησίας κατέχεν· οἱ δὲ Ἐλευσίῳ πειθόμενοι, εὐκτήριον οἶκον ἔξω κατασκευάσαντες, πρὸ τῆς πόλεως Ἐκκλησίαζον· Εὐνομίου μὲν οὖν περὶ, καὶ τῆς ὁμωνύμου τούτου αἱρέσεως, μικρὸν ὕστερον ἐρῶ.

(a) πρὸς τὴν ἑκατέραν. Hunc locum levi negotio sanavi hoc modo κατακαμφθεῖσι πρὸς γῆν, ἑκάτερον ἑκατέρῳ φυτῷ προσῆψε σκέλος. Nihil hac emendatione certius, quam ex parte confirmat Nicephorus in libro 11. cap. 4.

(b) τινὶ πειθοῖ. Nicephorus in lib. 11. cap. 5. vocem addit hoc modo, πειθοῖ τινὶ δαιμονίᾳ, ut scilicet phrasis esset elegantior.

CAPUT VIII.

De Procopii defectione, & miserabili interitu. Item de Eleusio Cyziceno, deque Eunomio hæresiarcha: & quomodo is Eleusio successerit.

AC profecto, ut conjicere licet, his graviora tunc temporis fuissent perpetrata, nisi bellum Procopii supervenisset. Nam cum iste tyrannidem arripuisset Constantinopoli, ac brevi temporis spatio maximas copias sibi comparasset, adversus Valentem contendit. Valens igitur e Syria digressus, juxta Nacoliam urbem Phrygiæ cum Procopio manum conseruit. Quem Agilonis, & Gomoarii Ducum ipsius proditione vivum cum cepisset; & ipsum, & proditores ejus miserabili mortis genere interfecit. Hos enim, licet se illis bene velle jurejurando affirmasset, medios serra dissecuisse dicitur. Procopii vero crura, duabus arboribus haud procul a se invicem distantibus ad terram inflexis, alterum alteri arbori alligavit: ac rursus arbores in sublime erigi permisit. Quæ cum ad naturalem stationem reverterentur, hominem discerpserunt. Confecto hoc bello, Valens Nicæam venit. Cumque jam in quiete, & otio degeret, eos, qui non idem cum ipso de Divinitate sentirent, turbare iterum aggressus est. Præcipue vero iis succensebat, qui Lampsaci convenerant, eo quod Episcopos, qui Arii opinionem sequebantur, & formulam fidei, quæ Arimini fuerat exposita, condemnassent. Hujusmodi ira succensus, Eleusium ab urbe Cyzico accersit. Et Episcoporum Arianorum collecto Concilio, invitum cogere eum cœpit, ut cum illis in doctrina fidei consentiret. At ille initio quidem restitit. Postea vero exilium, & proscriptionem bonorum reformidans: hæc enim Imperator ei minabatur, nisi paruisset: fecit quod imperabatur; statimque ipsum facti sui pœnituit. Et Cyzicum reversus, peccatum suum palam in Ecclesia confessus est, hortatusque, ut alterum suo loco Episcopum ordinarent. Neque enim fas esse, ut ipse amplius sacerdotio fungeretur, quippe qui suæ fidei proditor exstitisset. Verum Cyziceni, cum ob vitæ ejus integritatem singulari eum observantia, ac benevolentia prosequerentur, alterum Episcopum habere noluerunt. Quæ cum Eudoxius comperisset, qui Arianorum sectæ præerat Constantinopoli, Eunomium Cyzici Episcopum ordinavit. Hunc enim utpote facundia pollentem, Cyzicenos in suam sententiam suadendo facile perducturum, sperabat. Eunomius itaque cum venisset Cyzicum, juxta Imperatoris præceptum excedente illinc Eleusio, Ecclesias occupavit. Ii vero, qui Eleusium sectabantur, extra urbem constructa Ecclesia, ibi collectas egerunt. Sed de Eunomio, ac de hæresi, quæ ab illo cognominata est, paulo postea dicam.

Socr. lib.4. cap.5. 6.7.

Eleusius Episcopatû deponit.

(c) ἐλευσίου ἐξελθόντος. Rectius apud Nicephorum legitur ἐξελαθέντος. Quam scripturam confirmat codex Fuketii, in quo legitur ἐξηλαθέντος. Ceterum libenter hujus loci distinctionem mutaverim in hunc modum: ὡς δὲ εἰς κύζικον παρεγένετο, προστάγματι τοῦ βασιλέως ἐλευσίου ἐξελαθέντος: quam distinctionem confirmat Nicephorus in loco citato.

SÆC. IV

A

CAPUT IX.

Quam graviter vexati sint eo tempore, qui fidem Nicæni Concilii profitebantur: & de Agelio Novatianorum Episcopo.

Socr. lib. 4. cap. 9.

EOdem modo exagitati sunt etiam ii, qui Constantinopoli fidem Nicæni Concilii sequebantur, & una cum illis Novatiani. Nam omnes quidem urbe ejici; Novatianorum vero etiam Ecclesias claudi Imperator præcepit. Alii enim non habebant, quod clauderet: quippe jam pridem regnante Constantio ademtæ eis fuerant Ecclesiæ. Sed & Agelium eo tempore exilio damnavit; qui jam inde a Constantii temporibus, Novatianorum Ecclesiæ præerat Constantinopoli, & mirabili quadam ratione juxta leges Ecclesiasticas vivere dicebatur. Nam quod in Philosophia præcipuum est, a pecuniarum possessione semper alienus vixit. Ejusque vivendi ratio id satis declarabat; utebatur enim simplici tunica, & absque calceis perpetuo incedebat. Idem tamen haud multo post ab exilio revocatus, Ecclesias suas recepit, & collectas libere celebravit. Cujus rei causam præbuit Marcianus quidam, vir tum ob vitæ integritatem, tum ob doctrinam admirabilis. Qui prius quidem in palatio militaverat: tunc vero Novatianorum sectæ presbyter factus, Anastasiam, & Carosam Imperatoris filias, artis Grammaticæ præceptis erudiebat; quarum nomine balnea quædam Constantinopoli etiamnum appellantur. Ob hujus enim viri auctoritatem, & gratiam ea, quæ modo dixi, Novatianis concessa sunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅτι κακῶς τότε ἔπαχον οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν πρεσβεύοντες· καὶ περὶ Ἀγελίου τοῦ τῶν Ναυατιανῶν ἀρχομένου.

ΠΑραπλησίων δὲ κακῶν ἐπειρῶντο οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβεύοντες τὸ δόγμα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ οἱ τὰ Ναυάτου φρονοῦντες· καὶ πάντας μὲν, ἐλαύνεσθαι τῆς πόλεως. Ναυατιανῶν δὲ, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἀποκλείεσθαι προσέταξεν ὁ Βασιλεύς· τῶν δὲ ἄλλων οὐκ ὅτι εἶχεν ἀποκλείσειεν· ἤδη γὰρ πρότερον ἐπὶ B τῆς Κωνσταντίου βασιλείας ἀφῄρηντο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀγέλιον τότε εἰς ὑπερορίαν φυγὴν κατεδίκασεν· ὃς ἐκ τῶν Κωνσταντίου χρόνων ἡγεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας. ἐλέγετο δὲ ὅτι μάλιστα θαυμασίως πολιτεύεσθαι κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς νόμους· ὁ δὲ βίος ἦν αὐτῷ, τοῦτο δὴ τὸ πρῦχον ἐν φιλοσοφίᾳ, κτήσεως χρημάτων ἐλεύθερος· καὶ ἡ ἀγωγὴ ἐδείκνυ· ἑνί τε γὰρ χιτωνίῳ ἐχρῆτο, καὶ δίχα ὑποδημάτων ἀεὶ ἐβάδιζεν. οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον αὐτὸς μετεκλήθη, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἀπέλαβε, καὶ ἀδεῶς ἐκκλησίαζεν. αἴτιος δὲ τούτων Μαρκιανός τις. ὃς ἐπὶ βίῳ, καὶ λόγοις θαυμαζόμενος, πάλαι μὲν ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστρατεύετο. C τότε δὲ πρεσβύτερος ὢν τῆς Ναυατιανῶν αἱρέσεως, γραμματικοὺς λόγους ἐξεδίδασκε τὰς Βασιλέως θυγατέρας, (a) Ἀναστασίαν τε καὶ Καρῶσαν. ὧν εἰσέτι νῦν ἐπώνυμα λουτρὰ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολίν ἐστι· διὰ γὰρ τὴν πρὸς αὐτὸν αἰδῶ καὶ χάριν, μόνοις Ναυατιανοῖς τὰ εἰρημένα ὑπῆρξε.

(a) Ἀναστασίαν τε καρῶσαν. Idem legitur apud Socratem in lib. 4. cap. 8. Ubi vide, si placet, quæ annotavi. Et Anastasianas quidem balneas a Valente ædificatas non esse, illic ostendi. Carosianæ autem Balneæ a Valente constructæ, ac dedicatæ sunt, agente Præfecto urbis Vindalonio Magno, post Consulatum Gratiani ter, & Equitii, ut legimus in Fastis Idatii, & in Chronico Alexandrino. Verum unde sic appellatæ sint, incertum est.

CAPUT X.

De Valentiniano juniore, & Gratiano: & de persecutione a Valente excitata: & quomodo Homousiani ab Arianis, & Macedonianis exagitati, Romam legatos misere.

Socr. lib. 4. cap. 10.

PEr idem tempus Imperatori Valentiniano in Occidentis partibus natus est filius ejusdem nominis. Nec multo post Gratianus, quem ante Imperium susceperat, Augustus ab ipso est nuncupatus. Eodem tempore, licet grando inusitatæ magnitudinis instar lapidum multis in locis cecidisset, & gravissimi terræ motus tum alias urbes, tum præcipue Nicæam evertissent, Valens tamen Imperator, & Eudoxius Episcopus Christianos, qui ab ipsis dissentirent, persequi non cessarunt. Et quidem adversus eos, qui Nicænorum Antistitum sententiam sequebantur, res ipsis videbatur ex sententia aliquatenus succedere. Etenim majore in parte Imperii Valentis, ac præcipue in Thracia, Bithynia, Hellesponto, & in ulterioribus Provinciis, hi nec Ecclesias habebant, nec sacerdotes. Adversus Macedonianos vero, qui in illis par-

(a) ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

D Περὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου, καὶ Γρατιανοῦ· καὶ περὶ τοῦ κατὰ Οὐάλεντα διωγμοῦ· καὶ ὅτι οἱ τὸ ὁμοούσιον δοξάζοντες, ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ Μακεδονιανῶν ἐλαυνόμενοι, πρὸς τὴν Ῥώμην διαπρεσβεύονται.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὁμώνυμος τῷ Βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ γίνεται παῖς κατὰ τὴν δύσιν· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον, καὶ Γρατιανὸς ὃν πρὸ τῆς ἀρχῆς εἶχε, καθίστατο Βασιλεύς· ἐν τούτῳ δὲ, καίπερ παρὰ τὸ εἰωθὸς χαλάζης ἐμφεροῦς λίθοις ἐν πολλοῖς τόποις καταῤῥαγείσης, καὶ μεγίστων σεισμῶν ἄλλαις τε πόλεσι, καὶ Νικαίᾳ τῇ Βιθυνῶν εἰς ἄγαν λυμηναμένων, οὐκ ἐπαύσαντο Οὐάλης τε ὁ Βασιλεὺς καὶ Εὐ- E δόξιος ὁ Ἐπίσκοπος, τοὺς ἑτέρως αὐτοῖς δοξάζοντας Χριστιανοὺς ἐκδιώκοντες· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ὁμοδόξους τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν, ἐδόκει πως αὐτοῖς κατορθῶσαι τὸ σπουδαζόμενον· ἐν γὰρ τῷ πλείονι τῆς ὑπὸ Οὐάλεντος ἀρχομένης, καὶ μάλιστα ἀνά τε Θρᾴκην, καὶ Βιθυνίαν, καὶ Ἑλλήσποντον, καὶ ἔτι τούτων προσωτέρω, οὔτε Ἐκκλησίας, οὔτε ἱερέας εἶχον· πρὸς δὲ τοὺς τὰ Μακεδονίου φρονοῦντας, πολυπλασίους αὐ-

τῶν

(a) Hujus capitis titulus male conceptus est a Græco illo scriptore, qui titulos capitum hujus Historiæ composuit. Quod idcirco monendum esse duxi, ne studiosi Lectores in fraudem inducerentur, nosque id latuisse crederent. Verum ex ipso Sozomeno perspici facile potest, Legationem illam Orientalium Episcoporum ad Liberium Papam, missam esse a Macedonianis, non autem a Catholicis, seu Homousianis.

(b) κακεί-

τῶν ὄντας κατὰ τόδε τὸ κλίμα, ἐχαλέπαινον. A καὶ τραπέντες ἐπ' αὐτοὺς, οὐ μετρίως ἐδίωκον· οἱ δὲ, δέει τῶν ἐπικειμένων κακῶν, διαπρεσβευσάμενοι πρὸς ἀλλήλους κατὰ πόλεις, ἄμεινον ἐδοκίμασαν ἐπὶ Οὐαλεντινιανὸν, καὶ τὸν Ῥωμαίων Ἐπίσκοπον καταφυγεῖν, (b) κἀκείνοις μᾶλλον ἢ Εὐδοξίῳ, καὶ Οὐάλεντι, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτοὺς κοινωνεῖν τῆς πίστεως· καὶ ἐπεὶ τάδε καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, αἱροῦνται ἐπὶ τούτοις τρεῖς ἐξ αὐτῶν, Εὐστάθιόν τε τὸν ἐκ Σεβαστείας Ἐπίσκοπον, καὶ Σιλβανὸν τὸν Ταρσοῦ, καὶ Θεόφιλον τὸν Κασταβάλων. καὶ πρὸς Οὐαλεντινιανὸν τὸν Βασιλέα πέμπουσι, γράψαντες Λιβερίῳ τῷ Ῥωμαίων Ἐπισκόπῳ, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῦσιν, B οἷα δὴ πίστιν δόκιμον, καὶ βεβαίαν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων ἔχουσι, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων, προνοεῖν τῆς θρησκείας ὀφείλουσι, παντὶ σθένει συλλαβέσθαι τοῖς αὐτῶν πρέσβεσι, καὶ σὺν αὐτοῖς περὶ τῶν πρακτέων βουλεύσασθαι, (c) ἕως ἂν δοκιμάσωσι διορθῶσαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα· καὶ οἱ μὲν, εἰς Ἰταλίαν ἀφικόμενοι, ἔγνωσαν τὸν Βασιλέα εἰς Γαλατίαν διάγειν, τοῖς παρακειμένοις τῇδε Βαρβάροις μαχόμενον· ἀπόρου δὲ φανείσης αὐτοῖς τῆς ἐπὶ Γαλάτας ὁδοῦ διὰ τὸν πόλεμον, (d) ἔδωκαν Λιβερίῳ τὰ γράμματα· κοινωσάμενοί τε περὶ ὧν ἐπρεσβεύοντο, καταγινώσκουσιν Ἀρείου, C καὶ τῶν ὁμοίως αὐτῷ φρονούντων, καὶ διδασκόντων· ἀποκηρύττουσι δὲ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἐναντιουμένην τῇ πίστει τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. καὶ τὸ ὁμοούσιον ὄνομα δέχονται, ὡς τῷ ὁμοίῳ κατ' οὐσίαν τὰ αὐτὰ σημαῖνον· ὡς δὲ τούτων ἔγγραφον ὁμολογίαν αὐτῶν ἔλαβε Λιβέριος, ἐκοινώνησεν αὐτοῖς· καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐπισκόποις ἔγραψε, τῆς ὁμονοίας, καὶ τῆς περὶ τὸ δόγμα συμφωνίας ἐπαινῶν· καὶ τὰ πρὸς τοὺς πρέσβεις πεπραγμένα ἐμήνυσεν· ἦν δὲ τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐστάθιον, ἡ ὁμολογία ἥδε·

A partibus ipsos multitudine superabant, vehementi indignatione commoti sunt; & impetu in illos converso, non mediocriter eos vexarunt. Qui impendentium malorum metu perterriti, missis inter se per singulas urbes legationibus, satius esse judicarunt, ut ad Valentinianum, & ad Episcopum urbis Romæ confugerent, eorumque communioni jungerentur, quam ut cum Eudoxio, & Valente, eorumque assectis, in doctrina fidei communicarent. Hæc cum illi e re sua fore statuissent, tres ad id Episcopos ex suo numero delegerunt, Eustathium Sebastiæ, Silvanum Tarsi, & Theophilum Episcopum Castabalorum. Eosque ad Valentinianum Imperatorem mittunt, cum literis ad Liberium Romanum Episcopum, & ad Occidentales Antistites scriptis. Quibus eos hortabantur, ut legatos suos omni ope adjuvarent, & cum illis, quid agendum esset, perpenderent, & statum Ecclesiæ, prout ipsis visum esset, corrigerent; quippe qui probam, ac stabilem fidem ab Apostolis traditam retinerent, ac præ cæteris omnibus religionis curam gerere deberent. Et legati quidem cum in Italiam venissent, Imperatorem in Galliis morari didicerunt, bellum gerentem cum Barbaris eas accolentibus. Cumque ipsis difficile visum esset iter in Gallias propter bellum, literas dederunt Liberio. Et inito cum illo consilio de rebus, quarum causa missi fuerant, Arium, eosque, qui idem cum illo sentirent, ac prædicarent, sententia sua damnarunt. Omnem præterea hæresim fidei Nicæni Concilii adversantem rejecerunt: consubstantialis denique vocabulum susceperunt, quippe quod idem significarent, quod similis secundum substantiam. Harum rerum confessionem scriptis proditam cum Liberius ab ipsis accepisset, cum eis communicavit; scripsitque literas ad Orientales Episcopos, ob concordiam, & fidei consensum eos laudans; & quæ cum legatis gesta erant, iisdem significavit. Porro Eustathii, & Collegarum confessio ejusmodi fuit. SÆC. IV.

(b) κακάνῳ μᾶλλον. Rectius in Fuketiano codice scriptum est κἀκείνοις. Opponit enim Valentinianum, ac Liberium Valenti, atque Eudoxio.

(c) ἕως ἂν δοκιμάσωσι. Scribendum puto ὡς ἂν δοκ. Quam scripturam in versione mea secutus sum. Ita certe sensus longe apertior existit, qui in vulgata scriptura nullus est.

(d) ἔδωκαν λιβερίῳ. Socrates in libro 4. cap. 12. hanc legationem Macedonianorum referre videtur Consulatu secundo Valentiniani, & Valentis, id est ann. Chr. 368. Verum Baronius ad annum Christi 365. graviter eum reprehendit. Nam cum Lampsacena Synodus celebrata sit anno Christi 365. ut ex Socratis ipsius testimonio constat, D quomodo legati ab illa Synodo mitti potuerunt anno Christi 368. Sed responderi potest, propter bellum Procopii & Orientalis Imperii tumultus, qui post illam Synodum contigerunt, tardius missos esse legatos. Præterea nec Socrates, nec Sozomenus, legatos illos missos esse dicunt a Synodo Lampsacena. Missi quidem sunt post Synodum Lampsacenam, & literas synodicas ejus Concilii detulerunt: non tamen ab illa Synodo directi sunt, si proprie loqui velimus. Scio quidem in libello fidei, quem Eustathius, & Silvanus, ac Theophilus obtulerunt Liberio Papæ, diserte scribi, illos Episcopos legationem obiisse Lampsaceni Concilii. Verum hoc ita intelligendum est, ut dixi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ὁμολογία Εὐσταθίου, Σιλβανοῦ, Θεοφίλου, τῶν ἀπὸ Μακεδονίας, πρὸς Λιβέριον τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον.

E

Κυρίῳ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ Λιβερίῳ, Εὐστάθιος, Σιλβανὸς, Θεόφιλος, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις ὑπονοίας, οἳ οὐ παύονται ταῖς καθολικαῖς Ἐκκλησίαις σκάνδαλα ἐπισπείρειν, τούτου χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιροῦντες, ὁμολογοῦμεν τὴν Σύνοδον τὴν γενομένην ἐν Λαμψάκῳ, καὶ Σμύρνῃ, καὶ ἐν ἑτέροις διαφόροις τόποις τῶν ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων. ἧς Συνόδου πρεσ-

CAPUT XI.

Eustathii, Silvani, ac Theophili, qui a Macedonianis ad Liberium missi fuerant, confessio.

Domino Fratri, & comministro Liberio, Eustathius, Silvanus, & Theophilus, in Domino salutem.

Propter insanas hæreticorum opiniones, qui Ecclesiæ Catholicæ offensionis causam præbere non cessant, nos omnem illis occasionem adimere cupientes, profitemur, & adseveramus, Synodum Episcoporum Orthodoxorum, qui Lampsaci, & Smyrnæ, aliisque in locis habita est; cujus Synodi legatio- Socr. lib. 4. cap. 12.

SÆC.IV. gationem obeuntes, tum ad tuam benignitatem, tum ad universos Italiæ, & Occidentis Episcopos literas adferimus, Catholicam fidem tenere, & custodire, quæ in Sacrosancta Synodo Nicæna temporibus beatæ memoriæ Constantini, a trecentis decem & octo divinitus inspiratis Episcopis comprobata, hactenus integra, & inconcussa perpetuo permansit: in qua consubstantialis vocabulum adversus Arii pravitatem pie, sancteque positum est. Similiter etiam nos una cum supradictis eandem fidem tenuisse, ac tenere, & usque ad extremum spiritum servaturos esse, ipsi manu nostra profitemur: Arium, & impiam ejus doctrinam, una cum discipulis illius; & eadem cum illo sentientibus condemnantes: omnem præterea hæresim Patropassiani, Marcionis, Photini, Marcelli, & Pauli Samosateni. Horum doctrinam, & universos qui idem cum illis sentiunt, omnes denique hæreses adversantes sanctæ fidei supradictæ; quæ pie a sanctis Patribus Nicææ exposita est, anathemate damnamus: anathema præcipue dicentes Ario, & iis, quæ in Ariminensi Synodo gesta sunt contra prædictam fidem sancti Concilii Nicæni. Quibus ab oppido Thraciæ Nice allatis, dolo, ac perjurio circumventi, Constantinopoli subscripsimus. Cum hæc professi essent, fidem Nicææ editam iisdem plane verbis confessioni suæ subjunxerunt: & acceptis Liberii litteris de rebus, quæ gestæ fuerant, in Siciliam navigarunt.

CAPUT XII.

De Synodo Siciliensi, & de Concilio Tyanis celebrato, & de illo, quod in Cilicia futurum sperabatur, quod a Valente discussum est. Item de persecutione, quæ tunc grassabatur: & quomodo Athanasius denuo fugiens, sese occultavit; postea vero Valentis literis revocatus, processit in medium, & Ecclesias Ægypti gubernavit.

Socr. lib.4. cap.12.13. IBi congregato Concilio, cum Episcopi illius insulæ eadem decrevissent, his rebus confectis, in patriam reversi sunt. Eodem tempore cum Synodus Episcoporum congregata esset Tyanis, cui intererant Eusebius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, Athanasius Ancyræ, Pelagius Laodiceæ, Zeno Tyri, Paulus Emesæ, Otreius Melitinæ, Gregorius Nazianzi, & alii complures, qui regnante Joviano, Antiochiæ collecti, consubstantialis doctrinam retinendam esse decreverant; Liberii, & Occidentalium literæ recitatæ sunt. Qua ex re ingenti gaudio affecti scripserunt ad omnes Ecclesias, ut Occidentalium Episcoporum decreta perlegerent, & epistolas tum Liberii, tum Episcoporum Italiæ, Africæ, Galliæ, & Siciliæ: nam & istorum litteras attulerant legati a Synodo Lam-

A πρεσβείαν ποιούμενοι, πρὸς τὴν χρηστότητά σου, καὶ πάντας τοὺς Ἰταλοὺς, καὶ δυτικοὺς Ἐπισκόπους γράμματα κομίζομεν, τὴν πίστιν τὴν καθολικὴν κρατεῖν καὶ φυλάσσειν, ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Νικαέων Συνόδῳ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων βεβαιωθεῖσα, ἀκεραία, καὶ ἀσαλεύτῳ τῇ καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς μένει, ἐν ᾗ τὸ ὁμοούσιον ἁγίως, καὶ εὐσεβῶς κεῖται, ὑπεναντίως τῆς Ἀρείου διαστροφῆς· ὁμοίως καὶ ἡμᾶς μετὰ τῶν προειρημένων τὴν αὐτὴν πίστιν κεκρατηκέναι τε καὶ κρατεῖν, καὶ ἄχρι τέλους φυλάσσειν, ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογοῦμεν. κατακρίνοντες Ἄρειον, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδαχὴν αὐτοῦ, σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν Πατρο- B πασιανοῦ, Μαρκίωνος, Φωτινοῦ, Μαρκέλλου, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τούτων τὴν διδαχὴν, καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν· καὶ πάσας δὲ τὰς αἱρέσεις τὰς ἐναντιουμένας τῇ προειρημένῃ ἁγίᾳ πίστει, ἥτις εὐσεβῶς ἐξετέθη ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἐν Νικαίᾳ, ἀναθεματίζομεν· ἀναθεματίζοντες Ἄρειον ἐξαιρέτως, καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ Συνόδῳ, ὅσα ὑπεναντίως ταύτης τῆς προειρημένης πίστεως τῆς ἁγίας Συνόδου Νικαέων ἐπράχθη· οἷς δόλῳ, καὶ ἐπιορκίᾳ ὑποπεισθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει κομισθεῖσιν ἀπὸ Νίκης τῆς Θρᾴκης, ὑπεγράψαμεν· ταῦτα ὁμολογήσαντες, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, αὐτοῖς ῥητοῖς τῇ οἰκείᾳ ὁμολογίᾳ συνῆψαν· C καὶ περὶ τῶν πραχθέντων γράμματα Λιβερίου λαβόντες, ἔπλευσαν εἰς Σικελίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ τῆς ἐν Σικελίᾳ Συνόδου, καὶ τῆς ἐν Τυάνοις, καὶ περὶ τῆς ἐν Κιλικίᾳ προσδοκωμένης ἔσεσθαι, ἣν διέλυσεν Οὐάλης· καὶ περὶ τοῦ τότε διωγμοῦ, καὶ ὡς Ἀθανάσιος ὁ μέγας πάλιν φυγὼν, ἀπεκρύβη. καὶ ὡς πάλιν γράμμασιν Οὐάλεντος ἀνεφάνη, καὶ τὰς κατ᾽ Αἴγυπτον Ἐκκλησίας διεῖπεν.

D ΓΕνομένης δὲ κἀκεῖσε Συνόδου, καὶ τὰ αὐτὰ ψηφισαμένων τῶν τῇδε Ἐπισκόπων, ἐπεὶ τάδε ἔπραξαν, ἐπανῆλθον· κατ᾽ ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν (a) Σύνοδον ἀγόντων ἐν Τυάνοις Εὐσεβίου τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Καππαδοκῶν Καισαρείας, Ἀθανασίου τε τοῦ Ἀγκύρας, καὶ Πελαγίου τοῦ Λαοδικείας, Ζήνωνός τε τοῦ Τύρου, καὶ Παύλου τοῦ Ἐμέσης, (b) Ὀτρέως τε τοῦ Μελιτηνῆς, καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζοῦ, καὶ πολλῶν ἄλλων, οἳ τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύειν ἐψηφίσαντο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐπὶ τῆς Ἰοβιανοῦ Βασιλείας, ἀναγινώσκεται τὰ Λιβερίου καὶ τῶν ἀνὰ τὴν δύσιν γράμματα· περιχαρεῖς τε ἐπὶ τούτοις γενόμενοι, ἔγραψαν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις, ἐντυχεῖν τοῖς ψηφίσμασι τῶν ἀνὰ τὴν δύσιν Ἐπισκόπων, καὶ τοῖς Λιβερίου γράμμασι E καὶ Ἰταλῶν, καὶ Ἄφρων, καὶ Γαλατῶν τῶν πρὸς δύσιν, καὶ Σικελῶν· ἐκόμισαν γὰρ καὶ τούτων γράμματα οἱ ἐκ Λαμ-

(a) Σύνοδον ἐν Τυάνοις. De hac Synodo Tyanensi agit Baronius ad annum Christi 365. ubi multa congerit de istæ Synodo ex Basilii Cæsariensis epistolis. Nemo tamen de hac Synodo uberius scripsit, quam Sozomenus. Qui quidem diserte testatur, eam Synodum celebratam fuisse post reditum legatorum Orientalium ex Italia. Celebrata est igitur anno Christi 367. aut certe 368. Proinde erravit Baronius, qui eam Synodum refert anno 365. eodem anno, quo Synodus Lampsaci habita fuerat. Quod quidem fieri nullomodo potest. Quomodo enim uno eodemque anno legati ab Orientis partibus in Italiam mitti, & Romæ cum Liberio agere; atque inde reversi in Siciliam, & per Illyricum, cum Episcopis illic congregatis convenire potuerunt, & exinde in Cappadociam ad Tyanense Concilium proficisci.

(b) Ὀτρέως τοῦ Μελιτηνῆς. Otreius dicitur a Basilio Magno in epistola 316. & ab Imperatore Theodosio in lege tertia codice Theodosiano de fide Catholica. Gregorius Episcopus Nazianzi, qui post Otreium nominatur hoc loco, pater est Gregorii Nazianzeni, ut recte notavit Baronius; qui coadjutorem sibi filium in Episcopatu adscivit extra spem successionis, ut ipse Nazianzenus declarat in oratione 8.

(c) ἐ

Λαμψάκου πρέσβεις· (c) καὶ ἀναλογίσασθαι τὸν πάντων ἀριθμόν. πολλῷ γὰρ τῷ πλήθει τὴν ἐν Ἀριμίνῳ Σύνοδον ἐνίκων· καὶ ὁμόφρονας αὐτοῖς γενέσθαι καὶ κοινωνούς· καὶ ὅτι ταύτης εἰσὶ τῆς γνώμης, διὰ γραφῆς οἰκείας δηλῶσαι· συνελθεῖν δὲ εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας ἔτι ἦρος ὄντος, εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἣν ὥρισαν. καὶ οἱ μὲν, ὧδε ἀλλήλους συνιέναι προετρέποντο. ἤδη δὲ συνίστασθαι μελλούσης τῆς ἐν Ταρσῷ Συνόδου, συνελθόντες (d) ἐν Καρίᾳ τῆς Ἀσίας ἀμφὶ τριάκοντα τέσσαρες τῶν Ἀσιανῶν Ἐπισκόπων, τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ὁμονοίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν σπουδὴν ἐπῄνουν· παρῃτοῦντο δὲ τὸ ὁμοουσίου ὄνομα· καὶ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ Σελευκείᾳ ἐκτεθεῖσαν πίστιν χρῆναι κρατεῖν ἰσχυρίζοντο, ὡς καὶ Λουκιανοῦ τοῦ Μάρτυρος οὖσαν, καὶ μετὰ κινδύνων, καὶ πολλῶν ἱδρώτων παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν δοκιμασθεῖσαν. ὁ δὲ Βασιλεὺς Εὐδοξίου σπουδῇ, τὴν ἐν Κιλικίᾳ προσδοκωμένην διέλυσε Σύνοδον, γράψας περὶ τούτου, καὶ ἀπειλὰς ἐπιθείς. ἐν μέρει δὲ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐθνῶν, ἀπελαύνειν τῶν Ἐκκλησιῶν προσέταξε, τοὺς ἐπὶ Κωνσταντίου καθαιρεθέντας Ἐπισκόπους, αὖθις δὲ τὴν ἱερωσύνην ἀναλαβόντας ἐπὶ τῆς Ἰουλιανοῦ βασιλείας. ἐκ ταύτης δὲ τῆς προστάξεως, καὶ ταῖς ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον ἀρχαῖς σπουδὴ γέγονεν, ἀφελέσθαι τὴν αὐτόθι Ἐκκλησιῶν Ἀθανάσιον, καὶ τῆς πόλεως ἀπελάσαι. οὐ τὸ τυχὸν γὰρ ἐπιτίμιον ἐνέκειτο τῷ Βασιλείῳ γράμματι, εἰ μὴ ταῦτα γένοιτο, πάντων ἐπίσης ἀρχόντων τε καὶ τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς στρατιωτῶν, καὶ βουλευτηρίων, ἔκτισιν πολλῶν χρημάτων καταδικάζον, καὶ σώματος αἰκισμοὺς ἀπειλούμενον. συνελθὸν δὲ τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν, ἐζήτουν τὸν ὕπαρχον, ἀπερισκέπτως μὴ ἀπελαύνειν τὸν Ἐπίσκοπον· ἀκριβέστερον δὲ σκοπεῖν τὸν ὅρον τῶν Βασιλείων γραμμάτων, ὡς κατ᾽ ἐκείνων μόνων κρατοῦντα τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ κατελθόντων μετὰ τὴν ἐπὶ Κωνσταντίου φυγήν. τὸν δὲ Ἀθανάσιον ἔλεγον, φυγεῖν μὲν ἐπὶ Κωνσταντίου, μετακληθῆναι δὲ παρ᾽ αὐτοῦ καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν ἀπολαβεῖν. Ἰουλιανὸν δὲ πάντας καταγαγόντα, μόνον αὐτὸν διῶξαι· πάλιν δ᾽ αὖ Ἰοβιανὸν αὐτὸν μετακαλέσασθαι. ταῦτα λέγοντες, οὐκ ἔπειθον. ἀντεῖχον δὲ ὅμως, καὶ βιάζεσθαι οὐ συνεχώρουν. πανταχόθεν δὲ τοῦ δήμου συῤῥέοντος, καὶ πολλοῦ θορύβου, καὶ ταραχῆς ἀνὰ τὴν πόλιν ὄντων, καὶ στάσεως προσδοκωμένης, ἐμήνυσεν ὁ ὕπαρχος Βασιλεῖ τὰ γενόμενα, συγχωρήσας αὐτὸν ἐν τῇ πόλει διάγειν. ἤδη δὲ πολλῶν διαγενομένων ἡμερῶν, καὶ τῆς κινηθείσης στάσεως πεπαῦσθαι δοκούσης, ἑσπέρας λαθὼν Ἀθανάσιος, ἐξῆλθε τῆς πόλεως, καὶ εἴς τι χωρίον ἐκρύπτετο. ἀωρὶ δὲ τῆς αὐτῆς νυκτὸς ὁ ὕπαρχος Αἰγύπτου, καὶ ὁ τῶν τῇδε στρατευμάτων ἡγεμὼν, κατέλαβον τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τὸ καταγώγιον εἶχε· πανταχοῦ τε καὶ εἰς τὰς ὑπερῴους οἰκήσεις ἀναζητήσαντες αὐτὸν, ὑπεχώρουν δια-

Lampſacena miſſi: utque omnium illorum numerum conſiderarent. Multo enim plures erant iis, qui in Ariminenſi Concilio ſederant. Præterea, ut conſentire cum illis, & communicare vellent; ſeque ejuſdem eſſe ſententiæ per literas indicarent. Poſtremo, ut ante exitum veris ad ſtatutum diem, quem ipſi præſcripſerant, Tarſum Ciliciæ convenirent. Et hi quidem ſeſe invicem hoc modo ad faciendam Synodum hortabantur. Porro cum Synodus jamjam congreganda eſſet in urbe Tarſo, quatuor circiter, ac triginta Aſiani Epiſcopi in Caria Aſiæ Provincia collecti, ſtudium quidem in reſtituenda Eccleſiarum concordia poſitum magnopere laudarunt. Conſubſtantialis autem vocabulum admittere recuſabant, affirmantes, fidem, quæ Antiochiæ, & Seleuciæ promulgata fuerat, ratam eſſe oportere, quippe quæ & Luciani Martyris fides eſſet, & non ſine multis periculis, ac laboribus ab ipſorum anteceſſoribus fuiſset comprobata. Imperator vero, Eudoxii impulſu, Concilium, quod in Cilicia futurum ſperabatur, diremit, ſcriptis ea de re literis, & adjectis minis. Specialiter quoque rectoribus Provinciarum mandavit, ut Epiſcopos, qui Conſtantii temporibus depoſiti, poſtea regnante Juliano ſacerdotium recuperaverant, Eccleſiis expellerent. Ob hanc juſſionem ii, qui in Ægypto magiſtratum gerebant, Athanaſium Eccleſiis illius loci ſpoliare, & ex civitate ejicere ſtuduerunt. Neque enim levis pœna inſerta erat Imperatoris edicto: ſed omnibus ex æquo Præſidibus, eorumque officialibus, & decurionibus, non modicæ pecuniæ mulcta irrogabatur, & corporis cruciatus intentabantur, niſi imperata fecisſent. Verum multitudo Chriſtianorum in unum collecta, rogavit Præfectum, ne Epiſcopum inconſulte expelleret; ſed accuratius expenderet formam Imperialium literarum, quæ adverſus eos ſolos valerent, qui poſt exilium Conſtantianis temporibus irrogatum, regnante Juliano, reverſi eſſent. Athanaſium porro, ajebant, relegatum quidem fuiſſe ſub Conſtantio; ſed eodem Conſtantio revocante, Epiſcopatum ſuum recuperaſſe. Et Julianum quidem, cum alios omnes ab exilio revocaſſet, hunc ſolum perſecutum eſſe: Jovianum vero denuo eum reſtituiſſe. Hæc cum dicerent, non perſuaſerunt Præfecto: reſtiterunt nihilominus, nec paſſi ſunt, vim inferri Athanaſio. Cumque multitudo vulgi conflueret, ingenſque tumultus, ac perturbatio totam urbem occuparet, ac ſeditio jamjam futura expectaretur, Præfectus rem Imperatori ſignificavit, paſſus interim, Athanaſium in urbe remanere. Poſtea vero multis jam elapſis diebus, cum ſeditio extincta eſſe videretur, veſpertino tempore Athanaſius clam ex civitate digreſſus, in quodam loco ſeſe occultavit. Eademque nocte Præfectus Alexandriæ, & Dux militum Ægypti Eccleſiam, in qua diverſorium erat Athanaſii, occuparunt. Et cum illum ubique, in ipſis etiam tectis, & culminibus perquiſiviſſent, conſilio ſuo

SÆC. IV.

Luciani Martyris fides.

Athanaſius ſe ſubducit, & occultat.

(c) καὶ ἀναλογίσασθαι. Chriſtophorſonus vertit, *numerum ſecum ſubducerent*. Muſculus vero interpretatus eſt, *recenſerent*: quod minus probo. Epiphanius autem Scholaſticus vertit, *conſiderarent*. Cujus interpretationem ſequi malui cum Lango Nicephori Interprete.

(d) ἐν Καρίᾳ τῆς Ἀσίας. Epiphanius Scholaſticus legiſſe videtur ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Καρίας. Sic enim vertit: *Cumque Synodus pararetur in Tarſo, convenientes in Antiochia Cariæ ferme triginta quatuor Aſiani Pontifices*, atque ita Nicephorus in cap. 9. lib. 11. ex interpretatione Joannis Langi. Nam Græca Nicephori hodie deſiderantur Atque hanc ſcripturam equidem vulgatæ longe antepono. Quid enim ſibi volunt hæc verba? Καρίᾳ τῆς Ἀσίας. Quid opus eſt addere nomen Aſiæ, quaſi verendum ſit, ne aliam Cariam extra Aſiam intelligamus? Fuit etiam altera Synodus Antiochiæ in Caria, de qua Sozomenus in libro 7. cap. 2.

(e) καὶ

SÆC.IV. suo frustrati discesserunt. Sic enim existimabant, populo jam prioris seditionis oblito, cunctisque somno oppressis, se, si impetum facerent, Imperatoris jussa facile executuros, & urbem seditionis expertem servaturos esse. Ingens porro admiratio cunctos subiit, quod Athanasius inventus non esset. Nam sive divina revelatione, sive quorundam hominum indicio præmonitus effugerit, utrumque eodem recidit. Certe, ut quis tam opportuno tempore prænoscere insidias, & cavere possit, id majoris videtur esse providentiæ, quam quæ in hominem cadat. Alii dicunt, Athanasium, cum inconsultum populi tumultum prævideret, veritum, ne malorum, quæ ex eo eventura essent, auctor fuisse diceretur, toto hoc tempore in monumento patrio delituisse. Et Athanasius quidem hac ratione elapsus, sese occultavit. Imperator vero non multo post scripsit ei, ut rediret, & Ecclesiam suam reciperet. Ceterum ego suspicor, Valentem non ex animi sui sententia ista scripsisse: sed vel quod constantem omnium hominum existimationem de virtute Athanasii secum ipse reputaret, & ob hanc causam proculdubio Valentinianum id moleste laturum: quippe qui Nicæni Concilii doctrinam amplexus esset: vel quod multitudinem eorum, qui Athanasio favebant, formidaret, ne quid in damnum reipublicæ molirentur. Arbitror etiam, id, quod verisimile est, Arianorum Antistites non ita vehementi studio in illum incubuisse: prævidentes futurum, ut ille ex civitate pulsus, denuo Imperatores interpellaret, & occasionem eos adeundi nancisceretur: ac Valentem quidem in suam sententiam pertraheret: Valentinianum vero, utpote ejusdem fidei sectatorem, ad iram excitaret. Nam cum virtutem ejus viri perspectam haberent ex iis, quæ principatu Constantii acciderant, ingenti metu percellebantur. Etenim eo quoque tempore adversariorum insidias tantopere superavit, ut Ecclesias Ægypti libenter ei concesserint: ipse vero literis Constantii vix adductus fuerit, ut hac conditione ex Italia reverteretur. Et hanc quidem causam fuisse conjicio, cur Athanasio ademta non sit Ecclesia, perinde ac reliquis Episcopis. In reliquos vero persecutio incubuit, non dissimilis illi, quæ a Gentilibus olim fuerat excitata. Nam qui doctrinam illorum sequi detrectarent, iis irrogabantur exilia. Et Ecclesiæ iis quidem adimebantur: illis autem tradebantur. Verum Ægyptus istarum calamitatum expers interim fuit, Athanasio adhuc superstite.

Revocatur.

A διαμαρτόντες τῆς βουλῆς. ᾤοντο γὰρ λοιπὸν τοῦ πλήθους ἐπιλελησμένου τῆς προτέρας κινήσεως, εἰ ἐπίθοιντο πάντων πρὸς ὕπνον τετραμμένων, ῥαδίως τὴν Βασιλέως πρόσταξιν ἐπιτελέσειν, καὶ τὴν πόλιν ἀστασίαστον φυλάξειν. θαῦμα δὲ πάντας εἰκότως εἶχεν, Ἀθανασίου μὴ εὑρεθέντος. εἴτε γὰρ θείας δυνάμεως προειπούσης ὑπανεχώρησεν, εἴτε τινῶν ἀναγγειλάντων, ἀμφότερα εἰς ταυτὸν τελεῖ. (e) καὶ προμηθείας ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἐδόκει, εἰς ἀναγκαῖον ὧδε καιρὸν προμαθεῖν τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ φυλάξασθαι. ἕτεροι δέ φασιν, ὡς τὴν τοῦ πλήθους παράλογον κίνησιν προορῶν, δείσας τε μὴ τῶν ἐντεῦθεν συμ-B βησομένων δεινῶν αἴτιος εἶναι δόξει, πάντα τοῦτον τὸν χρόνον ἐν πατρῴῳ μνήματι διέτριβε. καὶ ὁ μὲν ὧδε διαφυγὼν ἐλάνθανεν. οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἔγραψεν ὁ Βασιλεὺς, αὐτὸν ἐπανελθεῖν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἔχειν. τεκμαίρομαι δὲ Οὐάλεντα παρὰ σκοπὸν ἐπὶ ταύτην τὴν γραφὴν ἐλθεῖν, ἢ τὴν κρατοῦσαν περὶ Ἀθανασίου δόξαν λογιζόμενον, καὶ ὅτι τούτου χάριν εἰκὸς ἦν μέμψασθαι Οὐαλεντινιανὸν, ἐπειδὴ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων τὸ δόγμα ἐπρέσβευσεν· ἢ τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν πολλῶν ὄντων, τὴν κίνησιν ὑφορώμενον, μή τι νεωτερίσωσιν ἐπὶ βλάβῃ τῶν C κοινῶν πραγμάτων. οἶμαι δὲ, ὡς εἰκὸς, καὶ τοὺς προεστῶτας τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, μὴ λίαν ἐπιθέσθαι τῇ περὶ τούτου σπουδῇ· λογισαμένους, ὡς τῆς πόλεως ἐκβληθεὶς, αὖθις ὀχλήσει τοῖς Βασιλεῦσι, καὶ ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἕξει τῆς πρὸς αὐτοὺς ὁμιλίας, καὶ μεταπείσει Οὐάλεντα· Οὐαλεντινιανὸν δὲ καὶ εἰς ὀργὴν κινήσει, ὡς ὁμόφρονα. μάλιστα γὰρ περιδεεῖς ἦσαν ἐκ τῶν ἐπὶ Κωνσταντίου συμβάντων, πεπειραμένοι τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ καὶ τότε τῆς τῶν ἐναντίων ἐκράτησεν ἐπιβουλῆς, ὡς ἀσμένως αὐτῷ παραχωρῆσαι τῶν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον Ἐκκλησιῶν, (f) καὶ ἐπὶ τούτῳ μόλις εἶξαι Κωνσταντίου γράμ-D μασιν, ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπανελθεῖν. τὸ μὲν οὖν αἴτιον, καθότι Ἀθανάσιος ἐπίσης τοῖς ἄλλοις οὐκ ἀφῃρέθη τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο εἰκάζω εἶναι. τοῖς δὲ λοιποῖς μονονουχὶ διωγμὸς συνέβη, Ἑλληνικῷ παραπλήσιος. φυγαί τε γὰρ ὑπερόριοι ἐσπουδάζοντο τῶν τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀναινομένων. καὶ εὐκτήριοι οἶκοι, τῶν μὲν ἀφῃροῦντο· τοῖς δὲ, παρεδίδοντο· ἡ δὲ Αἴγυπτος τέως τούτων ἀπείρατος ἦν, ἔτι Ἀθανασίου τῷ βίῳ περιόντος.

(e) Καὶ προμηθείας. Supplendus videtur hic locus in hunc modum, καὶ προμηθείας μείζονος ἢ κατ' ἄνθρωπον εἶναι δοκεῖ, vel ἐδόκει.

(f) Καὶ ἐπὶ τούτῳ μόλις εἶξαι. Ante hæc verba finalis distinctio apposita est in codice Fuketiano. Quare non dubito, quin hoc loco scribendum sit εἶξε, quod est longe elegantius, & clarius. Non enim refertur ad ὡς, sed ad verbum ἐκράτησε, quod præcessit.

E

CAPUT XIII.

Quomodo Demophilus Arianus post Eudoxium factus sit Episcopus Constantinopoleos: Orthodoxi vero Evagrium elegerint. Et de persecutione ob eam rem excitata.

Socr. lib.4. cap.14.15. INterea Imperator Valens Antiochiam ad Orontem sitam proficisci decrevit. Qui dum in itinere esset, Eudoxius ex hac vita discessit, undecim annis Episcopatu Constantinopolis perfunctus. Demophilus vero, ejus loco ab Arianis ordinatus, Ecclesias urbis regiæ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὡς μετὰ Εὐδόξιον Δημόφιλος Ἀρειανὸς Κωνσταντινουπόλεως γίνεται· τὸ δὲ εὐσεβὲς, Εὐάγριον προχειρίζονται· καὶ περὶ τοῦ γενομένου ἐντεῦθεν διωγμοῦ.

ΤΩ δὲ Βασιλεῖ Οὐάλεντι τὴν παρ' Ὀρόντην Ἀντιόχειαν καταλαβεῖν ἐδόκει. ἐχομένου δὲ αὐτοῦ τῆς ὁδοῦ, τελευτᾷ τὸν βίον Εὐδόξιος, ἐπὶ ἕνδεκα ἐνιαυτοῖς κρατήσας τῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησιῶν. ἐπιτρέπεται δὲ ταύτας Δημόφιλος, χειροτονηθεὶς εἰς τὴν αὐτοῦ

τοῦ διαδοχὴν παρὰ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων· οἱ δὲ τοῦ δόγματος τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, νομίσαντες εἰς καιρὸν αὐτοῖς τάδε συμβεβηκέναι, ψηφίζονται Εὐάγριόν τινα ἐπισκοπεῖν αὐτῶν· χειροτονεῖ δὲ τοῦτον Εὐστάθιος, ὃς τὴν Ἀντιοχέων τῶν Σύρων διεῖπεν Ἐκκλησίαν· μετακληθεὶς γὰρ ὑπὸ Ἰοβιανοῦ ἐκ τῆς ὑπερορίας φυγῆς, λάθρα τότε ἐν Κωνσταντίνου πόλει διέτριβε, τοὺς ὁμοδόξους αὐτῷ διδάσκων, καὶ προτρέπων ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν περὶ τὸ θεῖον γνώμης· ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως πρὸς στάσιν ἀνακινηθέντες, χαλεπῶς ἐδίωκον τοὺς σπουδαστὰς τῆς Εὐαγρίου χειροτονίας· ὁ δὲ Βασιλεὺς ταῦτα γνοὺς, ἐν Νικομηδείᾳ τέως τὴν ὁδὸν ἐπέσχε· δείσας δὲ περὶ τῆς πόλεως μή τι πάθῃ ὑπὸ στάσεως, σύνοιδε πέμψαι στρατιώτας εἰς Κωνσταντινούπολιν, οὓς ἱκανοὺς ἐνόμισεν εἰς τοῦτο. Εὐστάθιον δὲ συλληφθέντα προσέταξεν (a) ἐν Βιζύῃ πόλει τῆς Θρᾴκης διάγειν, καὶ Εὐάγριον ἑτέρωθι ἀπάγεσθαι· καὶ τὰ μὲν ὧδε εἶχε.

(a) Ἐν κιζύῃ. Restituendum est βιζύῃ, ut legitur in codice Fuketiano, & apud Socratem in lib. 4. cap. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τῶν (a) πρέσβεων τῶν εὐσεβῶν ὀγδοήκοντα, οὓς Οὐάλης σὺν πλοίῳ μέσης θαλάσσης κατέκαυσεν ἐν Νικομηδείᾳ.

Θρασύτεροι δὲ, ὡς φιλεῖ συμβαίνειν τοῖς εὐτυχοῦσιν, οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες γενόμενοι, οὐκ ἀνεκτὰ ἐπεβούλευον τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας δόξης· οἱ δὲ, εἴς τε σῶμα ὑβριζόμενοι, ἄρχουσί τε καὶ δεσμωτηρίοις παραδιδόμενοι, καὶ τὰς οὐσίας κατ' ὀλίγον δαπανώμενοι ταῖς ἐνθένδε συχνῶς συμβαινούσαις ζημίαις, ἔγνωσαν δεηθῆναι τοῦ Βασιλέως, ὅπως τινὰ τῶν δεινῶν εὕροιεν ἀπαλλαγήν· καὶ Ἐκκλησιαστικοὺς ὀγδοήκοντα ἄνδρας ἐπὶ τοῦτο εἵλοντο, ὧν ἡγοῦντο Οὐρβανὸς, καὶ Θεόδωρος, καὶ Μενέδημος· ὡς δὲ εἰς Νικομήδειαν ἀφίκοντο, βιβλίον ἐπέδωκαν τὰ κατ' αὐτοὺς ἐγγράψαντες· ὁ δὲ, σφόδρα θυμωθεὶς, ὅσον ὠργίσθη οὐκ ἐγένετο δῆλος· λάθρα δὲ ὑπάρχῳ προσέταξε συλλαβεῖν αὐτοὺς καὶ ἀνελεῖν· ὁ δὲ ὕπαρχος δείσας μὴ στασιάσῃ τὸ πλῆθος, τοσούτων εὐλαβῶν ἀνδρῶν, καὶ μηδὲν ἠδικηκότων παραλόγως ἀναιρουμένων, πλάττεται καταδικάζειν αὐτῶν ὑπερορίαν φυγήν· ὡς ἐπὶ τοῦτο δὲ πέμπων αὐτοὺς, εἰς πλοῖον ἐνεβίβασεν, οὐκ ἀγεννῶς τάδε παθεῖν ὑπομένοντας· ἐπεὶ δὲ πλέοντες κατὰ μέσον τοῦ Ἀστακίου καλουμένου κόλπου ἐγένοντο, οἱ μὲν ναῦται πυρὶ τὸ σκάφος ὑφάψαντες, ὡς ἦν αὐτοῖς προστεταγμένον, ὑπεχώρουν εἰς τὸ ἐφόλκιον μεταπηδήσαντες· ἡ δὲ ναῦς ὑπὸ ἐπιφόρου ἀνέμου ἐλαυνομένη, ἄχρι Δακιβίζης, χωρίον δὲ τοῦτο τῆς παραλίου Βιθυνίας, (b) διήρκεσε πρὸς τὸν ἔκπλουν· ἅμα δὲ τῇ γῇ προσέσχε, καὶ διελύθη, σὺν αὐτοῖς ἀνδράσι καταφλεγεῖσα.

(a) Πρέσβεων. Male Christophorsonus Legatos vertit, cum Presbyteros vertere debuisset. Certe Sozomenus Ecclesiasticos eos fuisse dicit. Gregorius vero Nazianzenus in orat. 20. Presbyteros appellat: πρεσβυτέρων ἐμπρησμοὶ θαλάττιοι.

(b) Διήρκει πρὸς τὸν ἔκπλουν; In codice Fuketiano scriptum est διήρκεσε, levi discrimine, sed quod a nobis præteriri non debuit.

A giæ administrandas suscepit. Verum Nicænæ fidei propugnatores, opportunum sibi tempus oblatum rati, Evagrium quendam sibi Episcopum delegerunt. Hunc Eustathius, is, qui olim Antiochenam Ecclesiam rexerat, ordinavit. Namque is, cum Jovianus ipsum ab exilio revocasset, clam eo tempore Constantinopoli morabatur, Homousianos docens, atque exhortans, ut in eadem de divinitate sententia permanerent. Hinc igitur Ariani ad seditionem commoti, fautores ordinationis Evagrii acerbe persequi cœperunt. Quibus cognitis, Imperator Nicomediæ aliquantisper substitit. Ac veritus, ne quid mali urbi regiæ per seditionem accideret, milites eo mittere decrevit, quantos ad eam rem satis esse judicabat. Et Eustathium quidem comprehensum, in oppidum Thraciæ Bizuam relegari jussit: Evagrium vero alio abduci. Atque hæc quidem gesta sunt in hunc modum.

ubi vide, si placet, quæ notavi. Ejusdem oppidi meminit Palladius in Dialogo de vita Joannis Chrisostomi.

CAPUT XIV.

De octoginta Orthodoxis Presbyteris, quos Valens medio in mari combussit Nicomediæ.

ARiani vero, ut in rebus secundis evenire solet, insolentiores facti, eos, qui ab ipsis dissentiebant, acerbissime persequi instituerunt. Qui cum & cruciatus corporis sustinerent, & ad Præsidum tribunalia, & carceres traherentur, & ob crebra, quæ inde ipsis eveniebant, damna facultatibus suis paulatim nudarentur, Imperatori supplicare decreverunt, ut his calamitatibus aliqua ex parte liberarentur. Hujus rei causa octoginta viros Ecclesiasticos delegerunt, inter quos Urbanus, Theodorus, ac Menedemus principem locum obtinebant. Qui cum Nicomediam venissent, libellum Valenti obtulerunt, in quo ea perscripserant, quæ ad causam ipsorum pertinerent. At Valens, quamvis supra modum indignaretur, iræ tamen suæ gravitatem non prodidit: sed clam mandavit Præfecto, ut eos comprehensos interficeret. Præfectus vero timens, ne vulgus seditionem concitaret, si tot pii viri, qui nihil deliquerant, præter jus, ac rationem occiderentur, simulat se exilio eos addicere. Et tanquam in exilium mittendos, navigio imponi jubet, quod quidem illi forti animo ferre parati erant. Porro cum ad mediam Astaceni sinus navigando pervenissent, nautæ, succensa nave, sicut ipsis fuerat imperatum, in scapham desilientes abscedunt. Navis vero ipsa secundo vento impulsa, Dacibizam usque, qui locus est in Bithynia ad mare situs, valuit pervenire. Sed simul atque terram appulit, dissoluta una cum ipsis hominibus conflagravit.

SÆC. IV.

Socr. lib. 4. cap. 16.

SÆC. IV.

CAPUT XV.

De dissensione inter Eusebium Cæsariensem Episcopum, & Basilium Magnum; & quomodo Ariani sumta ex eo fiducia, Cæsariensem Ecclesiam adorti sunt, ac repulsi.

AT Valens, relicta Nicomedia, Antiochiam versus iter fecit. Quo quidem tempore cum in Cappadociam venisset, Orthodoxos, ut solebat, exagitare, & illius Provinciæ Ecclesias Arianis tradere studuit. Idque eo facilius se consecuturum sperabat, quod dissensio quædam, ac simultas intercederet inter Basilium, & Eusebium, qui tunc Cæsariensem Ecclesiam administrabat. Qua de causa Basilius se in Pontum receperat, & cum Monachis illic philosophantibus versabatur. Populus vero, ac præcipue optimi quique, ac prudentissimi Eusebium suspectum habere cœperunt: eique fugam viri tum ob vitam, tum ob eloquentiam celeberrimi assignantes, deserere illum, & seorsum collectas agere meditabantur. Verum Basilius quidem, ne Ecclesia ipsius causa perturbaretur, quæ alioqui ob hæreticorum insultus tumultibus nequaquam vacua erat, in Monasteriis Ponti quiete degebat. Imperatori vero, & Episcopis, qui cum illo erant: secum enim perpetuo habebat Arianæ sectæ Antistites: animos addiderat absentia Basilii, & odium multitudinis adversus Eusebium. Verum conatus præter sententiam ipsis successit. Etenim simulatque nuntiatum est, eos in Cappadociam contendere, Basilius Ponto decedens, suopte motu venit Cæsaream. Et cum Eusebio quidem in gratiam reversus est: Ecclesiam vero opportune admodum eloquentiæ suæ subsidio adjuvit. Valens itaque una cum Episcopis, quos secum habebat, conatu suo depulsus, tum quidem re infecta discessit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῆς διαφορᾶς Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας, καὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου. καὶ ὡς ἐντεῦθεν οἱ Ἀρειανοὶ θάρσος λαβόντες, τῇ Καισαρέων ἐπιφοιτῶσι, καὶ ἀποκρούονται.

ΟΥάλης δὲ καταλιπὼν τὴν Νικομήδειαν, ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὁδὸν ἐποιεῖτο· ἐν τούτῳ δὲ, Καππαδόκαις ἐνδημήσας, ὅπερ εἰώθει ποιεῖν, ἐσπούδαζε κακοῦν τοὺς ὀρθόφρονας, καὶ τὰς ἐνθάδε Ἐκκλησίας παραδιδόναι τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι· ῥᾳδίως τε τοῦτο κατορθώσειν ᾤετο, (a) ἐκ τῆς διαφορᾶς τινὸς εἰς λύπην καταστῆναι Βασίλειον Εὐσεβίῳ τότε ἐπιτροπεύοντι τὴν Καισαρέων Ἐκκλησίαν· διὸ καὶ πρὸς τὸν Πόντον ὑπεχώρησε, καὶ τοῖς ἐνθάδε φιλοσοφοῦσι Μοναχοῖς συνῆν· τὸ δὲ πλῆθος, καὶ μάλιστα οἱ κράτιστοι, καὶ σοφώτεροι, ἐν ὑπονοίᾳ τὸν Εὐσέβιον εἶχον. καὶ ὡς φυγῆς αἴτιον γενόμενον ἀνδρὸς εὐδοκιμωτάτου ἐν τῷ βίου, καὶ λέγειν, ἀπολιπεῖν αὐτὸν ἐβουλεύοντο, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐκκλησιάζειν· ἀλλ' ὁ μὲν, ἵνα μὴ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐπιτρέψῃ τὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐνδεᾶ θορύβων διὰ τὰς ἐπαναστάσεις τῶν ἑτεροδόξων, ἐν τοῖς περὶ τὸν Πόντον φροντιστηρίοις ἡσυχίαν ἦγε· Βασιλέα δὲ καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν Ἐπισκόπους, ἀεὶ γὰρ αὐτῷ συνῆσαν τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, προθυμοτέρους εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐποίει ἡ Βασιλείου ἀπουσία, καὶ τὸ περὶ Εὐσέβιον τοῦ λαοῦ μῖσος· ἀπέβη δὲ παρὰ γνώμην αὐτοῖς· ἅμα γὰρ ἠγγέλθησαν ἐπὶ Καππαδοκίαν ἐλαύνειν, καταλιπὼν τὸν Πόντον Βασίλειος, ἐθελοντὴς εἰς Καισάρειαν ἧκε· καὶ Εὐσεβίῳ σπεισάμενος, εὔνους ἦν. τῇ δὲ Ἐκκλησίᾳ εἰς καιρὸν τοῖς λόγοις ἐπήμυνεν· ὁ δὲ Οὐάλης ἀποτυχὼν τῆς σπουδῆς, ἄπρακτος ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ Ἐπισκόποις ἀπεχώρησε τότε.

(a) Ἐκ τῆς διαφορᾶς τινός. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui præpositionem addunt hoc modo: ἐκ τῆς ἐκ διαφορᾶς, &c. De hac porro simultate inter Basilium Magnum & Eusebium Episcopum, vide Gregorium Nazianzenum in oratione funebri de Laudibus Basilii.

CAPUT XVI.

Quomodo post Eusebium Basilius Ecclesiam Cappadocum regendam suscepit: & de insigni ejus adversus Valentem in dicendo libertate.

Socr. lib. 4. cap. 26.

VErum aliquanto post Valens in Cappadociam reversus, Basilium post mortem Eusebii Ecclesiis illius Provinciæ regendis Præfectum reperit. Quem cum inde expellere constituisset, ab incœpto desistere coactus est. Nam simulatque id aggressus fuisset, insequenti nocte uxor ejus in somnis terrefacta dicitur, & Galates filius, quem unicum habebat, repentina morte præreptus. Omnesque ita censuerunt, Deum ulciscentem insidias, quæ adversus Basilium structæ essent, ad puniendos parentes filium e medio sustulisse. Ipse etiam Valens ita judicavit. Certe mortuo filio, nullam amplius molestiam exhibuit Basilio. Dum autem superesset, & morbo oppressus jamjam moriturus crederetur, misit ad Basilium rogans, atque obtestans, ut pro ægroto Deum precari vellet. Cum enim venisset Cæsaream, statim Præfectus Prætorio evocatum ad se Basilium,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛ'.

Ὡς μετὰ Εὐσέβιον Βασίλειος τὴν Καππαδοκῶν ἐπετράπει, καὶ περὶ τῆς πρὸς Οὐάλεντα παῤῥησίας αὐτοῦ.

ΜΕτὰ χρόνον δὲ πάλιν εἰς Καππαδοκίαν ἐλθὼν, καταλαμβάνει Βασίλειον τὰς τῇδε Ἐκκλησίας ἐπιτραπέντα μετὰ τὴν Εὐσεβίου τελευτήν· βουλευσάμενος δὲ αὐτὸν ἐξελάσαι, οὐχ ἑκὼν ἀπέσχετο τῆς ἐπιστολῆς· ἅμα γὰρ τῇ ἐπιχειρήσει λέγεται τῆς ἐχομένης νυκτὸς, τὴν αὐτοῦ γαμετὴν περιπεσεῖν δείμασι, καὶ Γαλάτην τὸν υἱὸν ὃν μόνον εἶχε, ταχείᾳ νόσῳ ἀποθανεῖν· ἐδόκει δὲ πᾶσι, τιμωρὸν γενόμενον τὸν Θεὸν τῶν κατὰ Βασιλείου βεβουλευμένων, ἐπὶ κακώσει τῶν τεκόντων, ἀπολέσαι τὸν παῖδα· ταῦτα δὲ καὶ Οὐάλης ὑπελάμβανεν· ἀμέλει ἀποθανόντος μὲν τοῦ υἱέος, οὐκέτι αὐτὸν ἠνώχλησεν· ἐν ᾧ δὲ περιῆν, καὶ κακῶς ἔχων ἔμελλε τελευτᾶν, πέπομφε πρὸς αὐτὸν ἀντιβολῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ κάμνοντος εὔξασθαι· ἅμα γὰρ ἀφίκετο εἰς Καισάρειαν, μετακαλεσάμενος ὁ ὕπαρχος τὸν Βασίλειον,

σίλειον, ἐκέλευσε τὰ Βασιλέως φρονεῖν· ἀπειθοῦντι δὲ, ἠπείλησε θάνατον· τὸν δὲ φάναι, πολλοῦ ἄξιον ἔσεσθαι αὐτῷ, καὶ μεγίστην δώσειν χάριν, ὡς ἐν τάχει τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπαλλάξειεν· ἐπεὶ δὲ τὴν τότε ἡμέραν, καὶ τὴν ἑξῆς νύκτα ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ ὕπαρχος βουλεύεσθαι, καὶ μὴ ἀπερισκέπτως εἰς προῦπτον ἀλέσθαι κίνδυνον, εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν παρεῖναι, καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην δήλην ποιεῖν, ἐμοὶ μὲν, ἔφη, οὐ δεῖ βουλῆς· αὐτὸς γὰρ ἔσομαι, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ· κτίσμα γὰρ ὢν, οὐκ ἀνέξομαι τὸν ὅμοιον προσκυνεῖν, καὶ Θεὸν ὁμολογεῖν, οὐδὲ κοινωνὸς σοί τε καὶ Βασιλεῖ τῆς θρησκείας εἶναι· εἰ γὰρ καὶ λίαν ἐπίσημοι τυγχάνετε, καὶ οὐκ ὀλίγης ἡγεῖσθε τῆς οἰκουμένης μοίρας, οὐ παρὰ τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις χαριστέον. ὀλιγωρῆσαι δὲ τῆς εἰς τὸ Θεῖον πίστεως, ἣν οὐκ ἄν ποτε προδοίην, οὔτε δήμευσιν οὐσίας, οὔτε ὑπερορίαν φυγὴν, οὔτε θάνατον καταδικασθείς· ἐπεὶ τούτων οὐδέν με ἀνιᾶν δυνήσεται· (a) εἴγε οὐσίαν μὲν οὐκ ἔχω, ῥάκος τε καὶ βιβλία ὀλίγα· οἰκῶ δὲ τὴν γῆν, ὡς ἀεὶ παροδεύων· σῶμα δὲ δι' ἀσθένειαν, μετὰ τὴν πρώτην πληγὴν, αἰσθήσεως καὶ βασάνων κρεῖττον· τοιαῦτα Βασιλείου παῤῥησιασαμένου, θαυμάσας τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν ὁ ὕπαρχος ἀνήγγειλε τῷ Βασιλεῖ· ὁ δὲ, ἐπιτελουμένης τῆς τῶν Θεοφανίων ἑορτῆς, σὺν τοῖς ἄρχουσι, καὶ δορυφόροις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παραγενόμενος, δῶρά τε τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσήνεγκεν, καὶ εἰς λόγους αὐτῷ ἦλθε, καὶ σοφίας, καὶ τοῦ περὶ τὸ ἱερᾶσθαι, καὶ ἐκκλησιάζειν κόσμου τε καὶ εὐταξίας ἐπῄνεσεν· ἐκράτει δὲ ὅμως οὐκ εἰς μακρὰν ἐκ διαβολῆς τῶν ἐναντίων, ὑπερορίαν αὐτὸν οἰκεῖν· καὶ ἡ νὺξ παρῆν, καθ' ἣν ἐδόκει τοῦτο γίνεσθαι. ἐξαπίνης δὲ πυρετὸς ἐπιλαβὼν τοῦ Βασιλέως τὸν υἱὸν, εἰς ἀθρόαν καὶ σφαλερὰν νόσον κατέβαλε. καὶ ὁ πατὴρ κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐῤῥίπτετο, ἔτι ζῶντα τὸν παῖδα πενθῶν· ἀμηχανῶν δὲ καὶ πανταχόθεν σῶον αὐτὸν σπουδάζων ἔχειν, ἐπιτρέπει τοῖς οἰκείοις, μετακαλέσασθαι Βασίλειον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ κειμένου. ἔναγχος γὰρ ὑβρισμένῳ, ᾐδεῖτο αὐτὸς περὶ τούτου κελεύειν· ἅμα δὲ παρῆν, καὶ ὁ παῖς ῥᾷον ἔσχεν· ὡς πολλοὺς τότε ἰσχυρίζεσθαι, ὡς οὐκ ἂν ἀπολώλει, εἰ μὴ καὶ ἑτεροδόξους ἅμα Βασιλείῳ συνεκάλεσεν, ὑπὲρ τοῦ παιδὸς εὐξομένους. λόγος δὲ καὶ τὸν ὕπαρχον νόσῳ τότε περιπεσεῖν. ἀντιβολοῦντα δὲ καὶ παραιτούμενον αὐτὸν ὑγιᾶ γενέσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, οὐ θαυμαστὰ ἴσως δόξειεν ἐπὶ Βασιλείῳ σκοπούμενα, ἀνδρὶ φιλοσοφωτάτῳ τε καὶ λόγοις ὑπερφυῶς εὐδοκιμήσαντι.

A filium, eandem cum Principe fidei doctrinam amplecti juſſit; mortem minatus, niſi obtemperaret. Baſilius vero reſpondiſſe fertur, magno id ſibi lucro fore, ſeque ingentia largiturum, ut quam citiſſime corporis vinculis liberaretur. Cumque Præfectus juſſiſſet, ut eo die, & inſequenti nocte conſilium caperet, neve inconſiderate in apertum rueret periculum, ſed ut poſtridie adeſſet, ſuamque ſententiam promeret: mihi vero, inquit Baſilius, deliberatione opus non eſt. Idem enim, qui nunc ſum, cras etiam ero. Nam cum ipſe creatura ſim, numquam adduci potero, ut mei ſimilem adorem. Deumque confitear, utque ejuſdem tecum, & cum B Imperatore cultus particeps ſim. Etſi enim admodum conſpicui, nec modicæ orbis terrarum parti imperatis, non ideo tamen hominibus gratificari decet, fidem vero in Deum negligere: quam ego quidem nunquam prodiderim, nec ſi bonorum proſcriptione, aut exilio, aut capitali ſententia damnatus fuero. Nihil enim horum me dolore afficere poterit. Nam opes quidem nullas habeo, ſed pallium duntaxat, & paucos libros. In terris autem ita dego, quaſi peregrinus. Corpus vero præ imbecillitate poſt primam inflictam plagam ſenſu doloris, & cruciatibus ſuperius erit. Quæ cum libere dixiſſet Baſilius, Præfectus virtutem viri admiratus, rem C Imperatori nuntiavit. Ille, cum feſtus Theophaniorum dies ageretur, una cum Comitibus ſuis, & protectoribus ad Eccleſiam proceſſit: & muneribus ſuis ad altare oblatis, in colloquium venit cum Baſilio, eumque tum ob prudentiam, tum ob decorem, atque gravitatem, qua ſacerdotii munus obibat, & conventus agebat, magnopere ſuſpexit. Paulo poſt tamen adverſariorum calumniis effectum eſt, ut in exilium mitteretur. Jamque aderat nox, qua id perficiendum videbatur. Cum repente febris Imperatoris filium corripiens, ancipiti, ac periculoſo morbo oppreſſit. Pater ipſe humi provolutus, filium adhuc ſuperſtitem lugebat. Cumque ad inopiam D conſilii redactus eſſet, & omnibus modis incolumen ſibi filium reſtitui ſtuderet, permiſit familiaribus, ut Baſilium accerſerent ad viſendum ægrum. Id enim ipſe ei mandare non audebat, quem paulo ante contumelia affeciſſet. Simulatque adfuit Baſilius, puer melius habere cœpit: adeo ut multi affirmaverint, puerum omnino moriturum non fuiſſe, niſi una cum Baſilio hæreticos etiam advocaſſet Valens, qui pro filio precarentur. Quinetiam Præfectus eodem tempore in morbum incidiſſe fertur: cumque ſupplicaret, ac veniam peteret, ſalutem recuperaſſe. Verum hæc minus admirabilia fortaſſe videbuntur in Baſilio, viro excellenti Philoſophia prædito, & ob doctrinam, atque eloquentiam ubique E celebrato.

Baſilius veræ fidei tenaciſſimus.

Galati Imp. filio ſanando advocatur.

(a) Εἰ γὰρ οὐσίαν μέν. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diſerte ſcribitur, εἴ γε οὐσίαν μὲν οὐκ ἔχω, ῥάκος τε, &c. Mallem tamen ſcribere ῥάκος δὲ, &c. Porro de hac ſecunda interrogatione Baſilii coram Modeſto Præfecto Prætorio, vide, quæ notavi ad Socratis libr. 4. cap. 26. Neque enim opus eſt hic repetere ea, quæ illic obſervata ſunt.

SÆC. IV.

A

CAPUT XVII.

De societate inita inter Basilium, & Gregorium Theologum: & quomodo ambo excellenti doctrina præditi, Nicænam fidem defenderunt.

Socr. lib. 4. cap. 26. ISte porro, & Gregorius, pari virtutis studio dediti, iisdem temporibus floruerunt. Ambo enim adhuc adolescentes Himerium, & Proæresium, Sophistas ea tempestate celeberrimos, Athenis audierunt: postea vero Libanium Syrum Antiochiæ. Sed cum sophisticam professionem, & causidicinam tandem sprevissent, juxta sacras Ecclesiæ leges philosophari decreverunt. Porro cum aliquantum temporis in disciplinis Philosophorum Gentilium consumsissent, & sacrarum literarum expositionem partim ex commentariis Origenis, partim ex aliis, qui vel ante Origenem, vel post illum in sacris voluminibus interpretandis non mediocrem laudem adepti sunt, accurate didicissent, maximo adjumento fuerunt iis, qui eo tempore fidem Nicæni Concilii sequebantur. Uterque enim eam doctrinam fortiter asserebat adversus Arianos. Eosque coarguebat, quod neque alia recte intelligerent, nec ipsas Origenis opiniones, quibus præcipue nitebantur. Ex communi autem consensu, sive, ut a nonnullis accepi, sortito, pericula inter se partiti sunt. Et Basilius quidem urbes Ponto finitimas circumiens, multa illic Monachorum domicilia constituit, & populis prædicans, ut eandem cum ipso doctrinam fidei sequerentur, persuasit. Gregorius vero Episcopatum Nazianzi, quod est oppidum Cappadociæ, post parentis obitum sortitus, ejusdem rei causa tum aliis in locis, tum præcipue Constantinopoli, diu, multumque versatus est. Nec multo post ejus civitatis Episcopus multorum Antistitum suffragio est constitutus. Nam cum nec Episcopus, nec Ecclesia illic esset, parum aberat, quin doctrina Nicænæ fidei Constantinopoli in posterum extingueretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

Περὶ τῆς συμμαχίας Βασιλείου, καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· καὶ ὡς ἄκροι γενόμενοι ἐπὶ σοφίᾳ, τοῦ ἐν Νικαίᾳ δόγματος ὑπερέστησαν.

ΣΥγχρονοι δὲ ὄντες αὐτός τε καὶ Γρηγόριος, ὁμόζηλοι ταῖς ἀρεταῖς, ὡς εἰπεῖν, ἐγνωρίζοντο, ἄμφω γὰρ νέοι ὄντες, Ἱμερίῳ, καὶ Προαιρεσίῳ, τοῖς τότε δοκιμωτάτοις σοφισταῖς ἐν Ἀθήναις ἐφοίτησαν. μετὰ ταῦτα δὲ, ἐν Ἀντιοχείᾳ Λιβανίῳ τῷ Σύρῳ· σοφιστεύειν δὲ καὶ δίκας ἀγο-
B ρεύειν ὑπεριδόντες, φιλοσοφεῖν ἔγνωσαν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας νόμον· ἐπί τινα δὲ χρόνον τοῖς μαθήμασι τῶν παρ' ἕλλησι φιλοσόφων ἐνδιατρίψαντες καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν λόγων ἐξακριβώσαντες ἐκ τῶν Ὠριγένους, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐν ταῖς ἑρμηνείαις τῶν ἱερῶν βίβλων εὐδοκιμησάντων, μέγα ὄφελος κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ἐγένοντο τοῖς ὁμοδόξοις τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ἑκάτερος γὰρ ἀνδρείως συνίστατο τούτῳ τῷ δόγματι πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας· καὶ διήλεγχεν ὡς μήτε (*a*) τὰ ἄλλα ὀρθῶς φρονοῦντας, μήτε τὰς Ὠριγένους δόξας. αἷς μάλιστα ἐπηρείδοντο· (*b*) κοινῇ δὲ
C συνθήκῃ, ἢ κλήρῳ, ὡς πρός τινων ἐπυθόμην, τοὺς κινδύνους ἐμερίσαντο· καὶ Βασίλειος μὲν, τὰς πρὸς τὸν Πόντον περιϊὼν πόλεις, συνοικίας τε Μοναχῶν πολλὰς ἐκεῖσε κατεστήσατο, καὶ τὰ πλήθη διδάσκων, ὁμοίως αὐτῷ φρονεῖν ἔπειθε. Γρηγόριος δὲ, (*c*) Ναζιανζοῦ πόλεως μικρᾶς ἐπισκοπεῖν μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα λαχὼν, ἀλλαχῇ τε τούτου χάριν, καὶ μάλιστα τῇ Κωνσταντινουπόλει συνεχῶς ἐπεδήμει· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον τοῦ τῇδε λαοῦ προστατεῖν ἐπετράπη ψήφῳ πολλῶν ἱερέων· μήτε γὰρ Ἐπισκόπου μήτε Ἐκκλησίας οὔσης ἐνθάδε, ἐκινδύνευε μηκέτι εἶναι λοιπὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δόγμα τῆς ἐν Νι-
D καίᾳ Συνόδου.

(*a*) Τὰ ἄλλα ὀρθῶς φρονοῦντας. Scribendum puto νοοῦντας. Verbum enim φρονοῦντας ex superiore linea repetitum hic esse videtur ab oscitante Librario.

(*b*) κοινῇ συνθήκῃ ἢ κλήρῳ. Nescio, unde hoc hauserit Sozomenus, Basilium scilicet, & Gregorium Orientis Provincias inter se partitos esse, ita ut Basilio quidem Pontus, & Cappadocia, Gregorio vero Thracia, & Constantinopolis obvenerit. Certe Gregorius Nazianzenus tum in carmine de vita sua, tum in oratione de laudibus Basilii, nihil de hac partitione, aut sortitione dicit. Nam in carminibus quidem diserte affirmat, se spiritu Dei impulsum venisse Byzantium, cum a plebe Catholica, quæ illic degebat, & a multis Episcopis, seu Presbyteris eo invitatus fuisset, ut Orthodoxæ fidei succurreret, & hæresim, quæ ibi quotidie invalescebat, profligaret. Verba Gregorii hæc sunt.

τούτοις, &c.

ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,

πολλῶν καλούντων ποιμένων ἢ θρεμμάτων.

In oratione vero funebri de laudibus Basilii, Basilium quidem dicit, paulo post quam ad Episcopatum evectus fuerat, curam, ac solicitudinem suam ad omnes totius orbis Ecclesias extendisse. Locus est pag. 345 editionis Parisiensis imprimis elegans. Nihil tamen de hac partitione dicit. Se quidem, ac Basilium fidei defensores, ac patronos electos esse dicit a Cappadocibus; sed dum Basilius adhuc tantum presbyter esset, id est anno Christi 366.

(*c*) Ναζιανζοῦ ἐπισκοπεῖν μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα λαχών. Gregorius Nazianzenus a Gregorio Patre suo Coadjutor in Episcopatu Nazianzeno adscitus fuerat, licet invitus. Sed post mortem Patris, cum nulla ordinatione, nec pollicitatione teneretur adstrictus, Nazianzenam Ecclesiam reliquit. Et quamvis multi Episcopi illic eum retinere
E conati essent, clam Seleuciam Isauriæ se recepit, ut ipse scribit in Carminibus de vita sua.

CAPUT XVIII.

De persecutione, quæ facta est Antiochiæ ad Orontem; & de Basilica beati Thomæ Apostoli Edessæ; & de collecta; deque confessione Edessenorum.

Socr. lib. 4. cap. 18. POrro Imperator cum Antiochiam venisset, cunctos, qui Nicænorum Patrum doctrinæ adhærebant, tum ex illius civitatis, tum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Περὶ τοῦ γενομένου ἐν τῇ πρὸς Ὀρόντῃ Ἀντιοχείᾳ διωγμοῦ· καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἐδέσῃ εὐκτηρίου τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε συνάξεως, καὶ ὁμολογίας τῶν Ἐδεσηνῶν.

ΕΠεὶ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παρεγένετο ὁ Βασιλεὺς, παντελῶς ἐξήλασε τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν τῇδε, ἀνά τε τὰς πέριξ πόλεις, τοὺς ὁμοίως φρονοῦντας τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελ-

συνελθοῦσι, καὶ παντοδαπαῖς ἐπέτριβεν αὐτοὺς τιμωρίαις· ὡς καί τινας ἰσχυρίζεσθαι, πολλοὺς αὐτῶν ἀνελεῖν ἄλλοις τε τρόποις, καὶ εἰς τὸν Ὀρόντην ποταμὸν ἐμβάλλεσθαι προστάξαντα· μαθὼν δὲ ἐν Ἐδέσῃ εὐκτήριον ἐπιφανὲς εἶναι Θωμᾶ τοῦ Ἀποστόλου ἐπώνυμον, ἦλθε τοῦτο ἱστορῆσαι. ἀφαιρεθέντων δὲ κἀνταῦθα τῶν εὐκτηρίων οἴκων, θεασάμενος ἐν πεδίῳ πρὸ τοῦ ἄστεος συνηγμένους τοὺς ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, λέγεται (*a*) τὸν Καθόλου ὕπαρχον λοιδορήσασθαι, καὶ πὺξ κατὰ τῆς σιαγόνος πλῆξαι, ὡς παρὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν συγχωρήσαντα γενέσθαι τοιαύτας Συνόδους· ὁ δὲ Μόδεστος, τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ὑπάρχῳ ἦν, καίπερ ἑτερόδοξος ὤν, λάθρα τοῖς Ἐδεσηνοῖς ἐμήνυσε, φυλάξασθαι τὴν ὑστεραίαν μὴ συνελθεῖν εἰς τὸν εἰωθότα τόπον (*b*) εὐξαμένους. εἶναι γὰρ αὐτῷ προστεταγμένον παρὰ τοῦ Βασιλέως, τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁλισκομένους· καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἠπείλει, ἢ ὀλίγους, ἢ μηδένα προνοῶν κινδυνεῦσαι, καὶ αὐτὸν παραιτεῖσθαι σπουδάζων πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος ὀργήν· οἱ δὲ Ἐδεσηνοὶ, παρ' οὐδὲν ποιησάμενοι τὴν ἀπειλὴν, σπουδαιότερον ἢ πρότου, συνέρρεον ἕωθεν, καὶ τὸν εἰωθότα τόπον ἐπλήρουν· ὁ δὲ Μόδεστος, ἀγγελθέντος τούτου, οὐκ εἶχεν ὅ, τι καὶ ποιήσειεν, ἀμηχανῶν δὲ τοῖς παροῦσιν, ὅμως ἐπὶ τὸ πεδίον ᾔει· γυνὴ δέ τις παιδάριον ἕλκουσα, καὶ τὸ φᾶρος εἰκῆ ἐπισυρομένη παρὰ τὸν πρέποντα γυναικὶ κόσμον, ὡς ἐπί τι σπουδαῖον ἐπειγομένη, τὴν ἡγουμένην τοῦ ὑπάρχου στρατιωτικὴν στίχα διέτεμεν· ἰδὼν δὲ Μόδεστος, προσέταξεν αὐτὴν συλληφθῆναι· καὶ προσκαλεσάμενος, ἀπῄτει λέγειν τοῦ δρόμου τὴν αἰτίαν· τῆς δὲ εἰπούσης, ἵνα θᾶττον καταλάβοι τὸ πεδίον, ἔνθα συνίασιν οἱ ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας. μόνη οὖν, ἔφη Μόδεστος, οὐκ ἔγνως αὐτίκα μέλλειν ἐκεῖσε τὸν ὕπαρχον ἰέναι, καὶ οὓς ἂν εὕροι, πάντας ἀναιρήσειν; ναίχι ἀκήκοα, φησί· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα δρόμου δεῖ μοι, ἵνα μὴ τοῦ καιροῦ κατόπιν γένωμαι, καὶ ἀμάρτω (*c*) τῆς περὶ Θεοῦ μαρτυρίας· ἀτὰρ, τί γε τοῦτο τὸ παιδίον μεθ' ἑαυτῆς ἄγεις, ἤρετο ὁ ὕπαρχος· ὡς ἂν γε καὶ αὐτὸ, ἔφη, τοῦ κοινοῦ πάθους μετάσχῃ, καὶ τῶν ἴσων ἀξιωθείη· θαυμάσας δὲ ὁ Μόδεστος τὴν γυναῖκα τῆς ἀνδρείας, (*d*) ἀνέστρεψεν εἰς τὰ Βασίλεια· καὶ κοινωσάμενος τῷ κρατοῦντι περὶ αὐτῆς, ἔπεισε μὴ χρῆναι τὸ δόξαν ἐπιτελεῖν, αἰσχρὸν τοῦτο καὶ ἀσύμφορον ἐπιδείξας· ἡ μὲν δὴ τῶν Ἐδεσηνῶν πόλις, πανδημεὶ τὸν εἰρημένον τρόπον ὑπὲρ τοῦ δόγματος ὡμολόγησεν.

A tum ex vicinarum urbium Ecclesiis ejecit, omnique suppliciorum genere oppressit. Adeo ut nonnulli affirment, multos ejus jussu variis modis interfectos, quosdam etiam in Orontem fluvium præcipitatos fuisse. Cumque didicisset in urbe Edessa insignem esse Basilicam, Thomæ Apostoli nomine nuncupatam, ejus spectandæ causa eo perrexit. Porro cum plebem Ecclesiæ Catholicæ in campo juxta civitatem collectas agere vidisset, nam & illic Catholicis ademtæ erant Ecclesiæ, Præfectum graviter objurgavisse, & pugno maxillam ejus percussisse dicitur, quod contra ipsius præceptum, hujusmodi conventus fieri permisisset. At Modestus, hoc enim B nomine vocabatur Præfectus, licet alterius sectæ esset, clam tamen Edessenos submonuit, ut caverent, ne postero die ad consuetum locum precandi causa convenirent. Sibi namque ab Imperatore præceptum esse, ut in eos, qui deprehensi essent, animadverteret. Ac Præfectus quidem ista minabatur, prospiciens, ut nemo eorum, vel certe quam paucissimi in discrimen venirent, utque ipsemet Imperatoris iram effugeret. Verum Edesseni spretis hujusmodi minis, primo diluculo, majore quam antea studio confluxerunt, & consuetum locum occuparunt. Ea re nuntiata, Modestus, quid ageret, nesciebat. Et quamvis in hoc rerum statu inops consilii esset, C nihilominus ad campum perrexit. Interea mulier quædam puerum manu raptans secus, quam mulierem decet, pallium incomposite trahens militarem manum, quæ Præfectum anteibat, perrupit, quasi ad magni momenti negotium festinans. Quod cum vidisset Modestus, mulierem comprehendi jussit. Et accersitam ad se interrogavit, quæ causa cursus tam contenti esset. Respondit illa: ut citius perveniam ad campum, in quo populus Ecclesiæ Catholicæ congregatur. Tum Modestus: tune sola, inquit, ignoras, Perfectum eo statim venturum esse, & quotquot invenerit, simul omnes interfecturum? Immo vero, ait mulier, audivi. Atque idcirco cursu mihi opus D est, ne tardius eo veniam, & Martyrii gloria priver. Tum Præfectus interrogavit. Cur vero puerum hunc tecum ducis? ut & ipse, inquit mulier, particeps sit communis mali, & pari cum aliis præmio afficiatur. Admiratus mulieris fortitudinem Modestus, ad palatium recurrit. Cumque mulieris facinus Principi retulisset, persuasit, ut ab incœpto desisteret; nec honestum, nec utile id esse ostendens. Ad hunc modum Edessenorum civitas universa Christi cultum confessa est.

Mulier cum parvulo filio ad martyriū properat.

(*a*) Τὸν καθόλου ὕπαρχον. Vox καθόλου delenda est, utpote superflua, & ex priore linea perperam repetita.

(*b*) εὐξαμένους. Assentior Christophorsono, & Savilio, ac Musculo, qui εὐξομένους emendarunt. Id enim postulat series orationis. Libenter etiam hoc loco scriberem τῇ ὑστεραίᾳ, licet refragantibus scriptis codicibus, ac Nicephoro.

(*c*) τῆς περὶ Θεοῦ μαρτυρίας. Christophorsonus, & Savilius emendarunt τῆς παρὰ Θεοῦ. Sic enim vertit Christophorsonus. *Et propterea cursu mihi opus est, ne post tempus veniam, & ita martyrio a Deo oblato destituar.* Ita quoque legisse videtur Musculus, ut ex interpretatione ejus ap- E paret. Sic enim ille, *ne tardius illo veniam, & a testimonio Dei deficiam.* Nicephorus quoque in lib. 11. cap. 22. παρὰ legit in hoc Sozomeni loco. Sic enim habet: ἵνα μὴ κατόπιν γεγενημένη, τῆς παρὰ Θεῷ δόξης ἁμαρτῶ. Atque hæc lectio mihi quidem non displicet, modo μαρτυρίαν intelligamus confessionem illam, qua Deus in Evangelio pollicetur confessurum se eos, qui ipsum coram hominibus confessi fuerint. Malim tamen hæc Sozomeni verba intelligere de confessione illa, qua martyres Deum confitentur. Sic περὶ Θεοῦ, idem erit ac ὑπὲρ Θεοῦ.

(*d*) ἀνέστρεψεν. In codice Fuketiano scriptum est ἀνέδραμεν.

SÆC. IV.

A

CAPUT XIX.

De obitu Magni Athanaſii, cujus ſedem invaſit Lucius Arianus: & quot malis afflictæ ſint Ægypti Eccleſiæ: & quomodo Petrus ſucceſſor Athanaſii, fuga elapſus, Romam perrexit.

Socr. lib. 4. cap. 20. 21.

SUb idem tempus Athanaſius Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopus, fato functus eſt, cum ſex & quadraginta circiter annos ſacerdotium obtinuiſſet. Cumque mors ejus celeriter ab Arianis nuntiata fuiſſet, haud multo poſt Euzoius Arianæ partis in urbe Antiochia Epiſcopus, & una cum illo Magnus Comes ſacrarum largitionum ab Imperatore miſſus, Petrum quidem, cui Athanaſius Epiſcopatum commiſerat, comprehenſum cuſtodiæ mandarunt: Lucio vero Alexandrinam Eccleſiam tradiderunt. Hinc factum eſt, ut Ægyptii acerbius vexati ſint, quam reliquæ Provinciæ; & calamitates aliæ ſuper alias ingruentes populum Eccleſiæ Catholicæ oppreſſerint. Nam ſimul atque Lucius Alexandriam venit, Eccleſias occupare aggreſſus eſt. Sed cum vulgus palam ei reſtitiſſet, Clerici, & ſacratæ virgines, velut ſeditionis auctores in crimen vocati ſunt. Prorſus autem quaſi civitas ab hoſtibus occupata eſſet, alii fugiebant, alii a perſequentibus capiebantur, & in vincula conjecti cuſtodiebantur. Alii e carcere producti, pars ungulis ferreis, & loris bubulis, pars ardentibus facibus peruſti, cruciabantur. Inſtarque miraculi videbatur, poſt tormenta ſupervivere. Mori vero antequam hujuſmodi cruciatus inferrentur, aut exilio damnari, optabile cenſebatur. Et hæc quidem fiebant in hunc modum. Epiſcopus autem Petrus e carcere elapſus, conſcenſa nave, ad Epiſcopum urbis Romæ, utpote ejuſdem cum ipſo fidei ſectatorem, ſe contulit. Ariani vero, licet numero pauci, Eccleſias obtinuerunt. Eodem tempore Imperatoris reſcriptum ſupervenit, ut ex Concilii Nicæni ſectatoribus, quotquot juſſiſſet Lucius, Alexandria, & univerſa Ægypto expellerentur. Sic enim mandatum fuerat Præfecto Ægypti. Porro Euzoius, rebus, quas inſtituerat, ad exitum perductis, Antiochiam reverſus eſt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Τελδυτὴ τȣ̃ μεγάλȣ Ἀθανασίȣ, ϗ Λȣκίȣ τȣ̃ Ἀρειονόφρονος ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον, ϗ ὅσα κακὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ Ἐκκλησίας κατέλαβε· ϗ ὡς Πέτρος ὁ μετὰ Ἀθανάσιον, διαδρὰς εἰς Ῥώμην διέβη.

ΥΠὸ δὲ τȣ̃τον τ̃ χρόνον, ἐτελδύτησεν ὁ Ἀθανάσιος τ̃ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος, ἀμφὶ τεσσαράκοντα ϗ ἓξ ἐνιαυτȣ̀ς τὴν ἀρχιερωσύνην ἀνύσας· τ̃ δὲ τὰ Ἀρείȣ φρονȣ́ντων ἐν τάχει τὴν αὐτȣ̃ τελδυτὴν δηλωσάντων, ȣ̓κ εἰς μακρὰν Εὐζώϊος
B παραγενόμϑυος ὃς ἐν Ἀντιοχείᾳ τ̃ Ἀρείȣ αἱρέσεως προΐστατο, σὺν αὐτῷ δὲ ϗ Μάγνος ὁ τ̃ θησαυρῶν ταμίας παρὰ τȣ̃ Βασιλέως ἀποσταλεὶς, Πέτρον μὲν ᾧ τ̃ Ἐπισκοπὴν ἐπέτρεψεν Ἀθανάσιος, συλλαβόμϑυοι καθεῖρξαν. Λȣκίῳ δὲ τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν παρέδωκαν· ἐντεῦθεν δὲ, (a) παρὰ τȣ̀ς ἀλλαχόσε χαλεπώτερον συνέβη διατεθῆναι τȣ̀ς ἐν Αἰγύπτῳ· συμφοραί τε συμφοραῖς ἐπιγινόμϑυαι, τȣ̀ς ἀπὸ τ̃ Καθόλȣ Ἐκκλησίας ἐπίεζον· ἅμα γὰρ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐνεδήμησε, ϗ τὰς Ἐκκλησίας κατασχεῖν ἐπεχείρησεν· ἀντιπεσόντος δὲ τȣ̃ πλήθȣς, στάσεως αἰτία τοῖς κληρικοῖς ἐπλάκη, ϗ ταῖς ἱεραῖς
C παρθένοις· ὡς πολεμίων δὲ καταδραμόντων τ̃ πόλιν, οἱ μὲν ἔφυγον· οἱ δὲ, διωκόμϑυοι κατελαμβάνοντο, ϗ δεσμῶται ἐφρȣρȣ̃ντο· ϗ ἀπὸ τȣ̃ δεσμωτηρίȣ (b) προαγόμϑυοι, ἐτιμωρȣ̃ντο, οἱ μὲν, ὄνυξι, ϗ βοείαις αἰκιζόμϑυοι· οἱ δὲ, ὑπὸ λαμπάσι πυρὸς φλεγόμϑυοι· παράδοξον δὲ ἦν, ταῖς τιμωρίαις ἐπιβιῶναι· ἀποθανεῖν δὲ πρὸ τ̃ τȣ́των πείρας, ἢ ὑπερορίαν οἰκεῖν καταδικασθῆναι, ζηλωτὸν ἐνομίζετο· ϗ τὰ μὲν ὧδε ἐγίνετο· Πέτρος δὲ ὁ Ἐπίσκοπος, διαδρὰς ἀπὸ τȣ̃ δεσμωτηρίȣ, ὡς πρὸς ὁμόδοξον τ̃ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπον, νηὸς ἐπιτυχὼν, ἀνέπλδυσεν· οἱ δὲ Ἀρείȣ, καίπερ ȣ̓ πολλοὶ ὄντες, τ̃ Ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν· ἐν αὐτῷ δὲ ϗ Βασιλέως ἐπηκολȣ́θησε πρό-
D σταγμα, τ̃ ὁμοδόξων τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθȣ̃σιν, Ἀλεξανδρείας τε ϗ αὐτῆς Αἰγύπτȣ ἀπελαύνον ὅσȣς ἐκέλδυε Λȣ́κιος· ὧδε γὰρ ἦν προστεταγμένον τῷ ἡγȣμένῳ τȣ̃ ἔθνȣς· Εὐζώϊος δὲ κατωρθωμένων ὧν ἐσπȣ́δαζεν, ἐπὶ τ̃ Ἀντιόχειαν ἀνέστρεψεν.

(a) περὶ τὰς ἀλλαχόσε. Miror profecto, tres Interpretes corruptionem hujus loci non animadvertiſſe, Langum ſcilicet, Muſculum, & Chriſtophorſonum. Sic enim vertit Langus. *Itaque Ægyptii longe graviores animas in exteros concepere*. Atque ita fere alii duo poſteriores. Atqui facile erat locum reſtituere hoc modo, παρὰ τὰς ἀλλαχόσε: id eſt, *hinc factum eſt, ut Ægyptii præ reliquis provinciis male vexati fuerint*. Jam ſupra obſervavimus non ſemel, has duas præpoſitiones confundi inter ſe ſolere in manuſcriptis Codicibus. Quoties igitur occurrit dubitandi locus de duabus præpoſitionibus, eam eligere debemus, quæ ſenſui magis accommodata eſt. Verbi gratia hoc in loco, ſi præpoſitionem περὶ retineas, nullus erit ſenſus, nec oratio cum præcedentibus cohærebit. Reſtituenda eſt ergo altera præpoſitio, quæ optimum, & apertiſſimum habet ſenſum. Certe Henricus Savilius ad latus ſui codicis notavit, *forte* παρὰ.

(b) προαγόμενοι. Ita quoque legitur apud Nicephorum. Mallem tamen ſcribere προσαγόμενοι.

E

CAPUT XX.

De perſecutione Monachorum Ægypti, & diſcipulorum ſancti Antonii, qui ob rectæ fidei doctrinam in quandam inſulam deportati fuerant; & de miraculis, quæ perpetrarunt.

Socr. lib. 4. cap. 24.

AT Lucius, adjuncto ſibi Duce Ægypti, cum magna militum manu, adverſus Monachos in ſolitudine degentes expeditionem ſuſcepit. Sic enim exiſtimabat, ſi homines tranquillitatis amantes moleſtius exagita-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

Περὶ τȣ̃ διωγμȣ̃ τ̃ ἐν Αἰγύπτῳ Μοναχῶν, ϗ τ̃ μαθητῶν τȣ̃ ἁγίȣ Ἀντωνίȣ· ὡς διὰ τὸ ὀρθὸν δόγμα ἔν τινι νησιδίῳ περιωρίσθησαν, ϗ τ̃ θαυμάτων ἃ διεπράττοντο.

ὉΔὲ Λȣ́κιος παραλαβὼν τ̃ ἡγεμόνα τ̃ ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν, σὺν πλήθει ἐπεστράτδυσε τοῖς ἐν ταῖς ἐρήμοις Μοναχοῖς· ᾤετο γὰρ ἴσως εἰ διενοχλήσειεν αὐτȣ̀ς ἡσυχίας ἐρῶντας, πειθη-

νίȣς

νίους ἕξειν, καὶ ταύτῃ μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι Χριστιανοὺς πρὸς αὐτὸν μεταστήσειν· καθότι πολλοὶ, καὶ θεσπέσιοι ἄνδρες προΐσταντο τότε τῶν αὐτόθι Μοναστηρίων, καὶ πάντες τὴν Ἀρείου δόξαν ἀπεστρέφοντο· τῇ δὲ τούτων μαρτυρίᾳ, καὶ τὸ πλῆθος ἑπόμενον, ὁμοίως ἐφρόνει. διαλέγεσθαι μὲν καὶ περὶ δογμάτων ἀδολεσχεῖν οὔτε θέλον, οὔτε ἐπιστάμενον. παρ' ἐκείνοις δὲ πειθόμενον εἶναι τὴν ἀλήθειαν, οἳ τοῖς ἔργοις τὴν ἀρετὴν ἐπεδείκνυντο· ὁποίους τότε τῶν Αἰγυπτίων ἀσκητῶν ἡγεμόνας γενέσθαι ἀκούομεν, τοὺς δύο Μακαρίους, οὓς ἐν τοῖς πρόσθεν ἔγνωμεν· καὶ Πάμβω, καὶ Ἡρακλείδην, καὶ λοιποὺς Ἀντωνίου μαθητάς· λογισάμενος οὖν Λούκιος, ὡς οὐκ ἐγγενήσεται τοῖς Ἀρείου βεβαίως κρατῆσαι τῶν ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, εἰ μὴ τοὺς Μοναχοὺς τούτους ὁμόφρονας σφίσιν ἀποδείξειεν, ἐπεχείρει βιάζεσθαι. πείθειν γὰρ οὐκ ἠδύνατο· διημάρτανε δὲ καὶ οὕτως τοῦ σκοποῦ. εἰ καὶ ἀποθανεῖν δέοι, παρεσκευασμένων αὐτῶν, καὶ τοὺς αὐχένας ἑτοίμως ὑποβαλλόντων τοῖς ξίφεσιν, ἢ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων ὑπεριδεῖν. λέγεται δὲ τότε προσδοκωμένων αὐτοῖς ἐπιθήσεσθαι τῶν στρατιωτῶν, διακομισθῆναι τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἐκ πολλοῦ τὰ ἄρθρα ἀπεσκληκότα, καὶ ἐπὶ ποδῶν στῆναι μὴ δυνάμενον· ἐπεὶ δὲ ἐλαίῳ τοῦτον ἔχρισαν, παρεκελεύσαντο, ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ, ὃν Λούκιος διώκει, ἐξανίστασθαι, καὶ οἴκαδε ἀπιέναι· ἐξαπίνης δὲ ὑγιὴς γενόμενος ὁ ἄνθρωπος, ἀναφανδὸν ἀπέδειξε παραπλήσια χρῆναι δοξάζειν τούτοις, οἷς καὶ Θεὸς αὐτὸς (a) ἀλήθειαν ἐπεψηφίσατο, κατηγορουμένου Λουκίου. καὶ καλούντων ἐπακούσας καὶ τὸν κάμνοντα ἰασάμενος· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο μετεμελήθησαν οἱ τούτοις τοῖς Μοναχοῖς ἐπιβουλεύοντες. εἰσότε δὴ νύκτωρ αὐτοὺς συλλαβόμενοι, διήγαγον εἰς Αἰγυπτίαν τινὰ νῆσον ὑπὸ λιμνῶν κυκλουμένην· ᾤκουν καὶ ταύτην ἄνδρες ἀμύητοι τοῦ Χριστιανῶν δόγματος, καὶ δεισιδαίμονες· καθότι καὶ παλαιοτάτου ναοῦ παρ' αὐτοῖς ὄντος, πολὺ τούτου σέβας εἶχον· ὡς δὲ κατῆραν ἐνταῦθα, φασὶν ἅμα τῇ ἐπιβάσει τῶν ἀνδρῶν, δαίμονι κρατηθεῖσαν τὴν θυγατέρα τοῦ ἱερέως εἰς ἀπάντησιν αὐτοῖς ἐλθεῖν· θεούσης δὲ καὶ βοώσης τῆς κόρης, καταπλαγέντες οἱ τῇδε ἄνθρωποι τῷ αἰφνιδίῳ καὶ παραδόξῳ τοῦ πράγματος, εἵποντο· ὡς δὲ πρὸς τῇ νηῒ ἐγένετο ἣ τοὺς ἱεροὺς πρεσβύτας ἔφερε, ποτνιωμένη, καὶ ἐπὶ γῆν κυλινδουμένη, ἱκέτευε, καὶ μέγα ἀνέκραγε· τί δὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἥκετε, ὦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντες; νησίον γὰρ τοῦτο παλαιὸν ἡμῖν ἐστὶν οἰκητήριον· ὀχλοῦμεν δὲ οὐδενί. πᾶσι δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἀγνῶτες, αὐτόθι λανθάνομεν, ταύταις ταῖς λίμναις περικεκλεισμένοι πάντοθεν· εἰ δὲ τοῦτο φίλον ὑμῖν, δέχεσθε τὸ ἡμέτερον κτῆμα, καὶ οἰκεῖον ποιήσατε· ἡμεῖς δὲ ὑπείκομεν· καὶ ἡ μὲν τοιαύτας ἠφίει φωνάς· ἐπιτιμησάντων δὲ τῷ δαιμονίῳ τῶν ἀμφὶ Μακάριον, ἡ παῖς ἐσοφρόνησεν· ἐντεῦθεν δὲ ὁ ταύτης πατὴρ σὺν τοῖς οἰκείοις, καὶ ἡ νῆσος πανδημεὶ εἰς Χριστιανισμὸν μετέβαλε· καὶ ἀμελητὶ καθελόντες τὸν παρ' αὐτοῖς ναὸν, εἰς

gitaret, fore ut illos sibi morigeros haberet, eaque potissimum ratione Christianos in urbibus agentes ad suas partes traduceret. Multi enim tunc temporis admirabiles viri regionum illarum Monasteriis præerant, omnesque pariter opinionem Arii aversabantur. Quorum testimonio adhærens multitudo vulgi, eandem cum illis doctrinam fidei profitebatur: quippe quæ de dogmatibus disputare, & garrire neque vellet, neque nosset: penes illos autem veritatem esse crederet, qui virtutem factis ipsis profiterentur. Cujusmodi tunc Monachorum Præfectos fuisse accepimus, Macarios duos, de quibus jam antea dictum est; & Pambo, atque Heraclidem, & cæteros Antonii discipulos. (L.3.c.14.) Lucius igitur, cum animadverteret fieri non posse, ut Ariani superiores essent Catholicis, nisi istos Monachos in Arianorum sententiam pertraxisset, vi eos cogere aggressus est, quando verbis persuadere non poterat. Sed ne sic quidem voti sui compos factus est: illis mori quoque, si opus esset, paratis, & cervices suas gladiis ultro subjicientibus potius, quam ut Synodi Nicænæ decreta violarent. Porro eo ipso tempore, quo milites in eos impetum facturi erant, quidam ad eos perlatus esse dicitur, cujus artus jamdudum ita arefacti erant, atque extenuati, ut pedibus insistere non posset. (Ægrotus sanitati restitutus.) Quem cum oleo unxissent, jusserunt, ut in nomine Christi, quem Lucius persequebatur, exsurgeret, ac domum rediret. Ille autem repente sanatus, perspicue demonstravit, illorum doctrinæ assentiendum esse, penes quos Deus veritatem esse testatus fuisset; etiam cum accusatione Lucii invocantes ipsum exaudiens, & ægrotum sanitati restituens. Nec idcirco tamen resipuerunt ii, qui Monachis istis insidiabantur; sed noctu eos comprehensos, in quandam Ægypti insulam, quæ paludibus undique cincta est, abduxerunt. Incolæ ejus insulæ religionis Christianæ penitus expertes erant, & dæmonum cultui dediti. Templum enim, quod apud ipsos erat vetustissimum, summa religione venerabantur. Eo cum appulissent, fertur filiam sacerdotis, quæ a dæmone obsessa erat, illis e nave egredintibus obviam venisse. Quæ cum curreret, clamaretque, insulani repentina, & improvisa re stupefacti, puellam sequebantur. Postquam vero accessit ad navem, quæ sanctos senes vehebat, ejulans, & humi provoluta supplicare cœpit, altaque voce clamare: Quid ad nos venistis, o famuli magni Dei? Hæc enim insula nobis vetus domicilium est. Nemini molesti sumus: sed cunctis mortalibus ignoti, hic delitescimus, paludibus istis undique circumclusi. Quod si vobis ita placet, hanc nostram possessionem accipite, & vestro juri vindicate: nos ea cedimus. Et puella quidem hæc vociferabatur. Sed cum Macarius, ejusque comites dæmonem objurgassent, puella ad sanam mentem rediit. (Dæmon fugatus.) Quo facto, & pater virginis illius cum omni familia, & universa insula ad Christianam religionem conversa est: & fanum, quod apud ipsos erat, demoliti, in

(a) ἀλήθειαν ἐψηφίσατο κακηγορουμένου. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἐπεψηφίσατο κατηγορουμένου Λουκίου. Et post ultimam vocem apposita est media distinctio, seu mora. Quam lectionem, ac distinctionem confirmat Nicephorus in cap. 27. lib. 11. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit, οἷς καὶ Θεὸς τὴν χάριν ἐπιψηφίζεται τῇ κατηγορίᾳ Λουκίου. Quem locum ita vertit Langus, *quibus Deus Lucium accusantibus gratiam suam concederet*. Optime Langus interpretatus est verba Sozomeni. Neque enim alius potest esse sensus horum Sozomeni verborum. Sed Nicephorus non idem dicit, quod Sozomenus. Vult enim dicere, quantum quidem ex verbis illius conjicio, Deum Monachis illis gratiam sanandi ægri ideo concessisse, quod Lucium tanquam impium accusassent.

(b) παρα-

SÆC. IV. in Ecclesiam commutarunt. Hæc cum Alexandriæ nuntiata essent, Lucium non mediocri dolore affecerunt. Verebatur enim, ne ipse in suorum odium incurreret, quippe qui non hominibus, sed Deo ipsi bellum indixisset. Statim igitur occulte mandavit, ut qui cum Macario erant, ad suas sedes, & in solitudinem reverterentur. Ac Lucius quidem Ægyptum hoc modo perturbavit. Quæ quidem per id tempus non Didymo solum Philosopho, qui ea tempestate floruit, sed & aliis doctissimis viris emicabat. Ad istorum igitur virorum, & ad Monachorum, de quibus dixi, virtutem oculos adjiciens Ecclesia Ægypti, Lucio, ejusque asseclis repugnabat. Et quanquam persecutionem sustineret, Arianos tamen multitudine longe superabat.

A εἰς Ἐκκλησίαν μετεσκεύασαν· ταῦτα δὲ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀγγελλόμενα, οὐ μετρίως ἐλύπει τὸν Λούκιον· ἐκινδύνευε γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἰδίων μισεῖσθαι, ὡς οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ αὐτῷ τῷ Θεῷ πόλεμον προφανῆ καταγγέλλων· αὐτίκα τε λάθρα τοὺς ἀμφὶ Μακάριον ἐπὶ τὰ ἴδια ἤθη, καὶ τὴν ἔρημον ἐπανελθεῖν προσέταξεν· ὁ μὲν οὖν Λούκιος ὧδε τὴν Αἴγυπτον ἐδόνει· ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, οὐ μόνῳ Διδύμῳ τῷ Φιλοσόφῳ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀκμάζοντι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἐλλογίμοις διέπρεπεν· ὧν εἰς τὴν ἀρετὴν ἀποβλέπουσα, καὶ τῶν αὐθότι Μοναχῶν, ἐναντίως εἶχε τοῖς ἀμφὶ Λούκιον· (b) παρεδοκίμει δὲ τοὺς Ἀρείου πολλῷ B τοῖς πλήθεσι, καὶ διωκομένη ἡ κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησία.

(b) παρεδοκίμει δὲ. Mallem scribere παρηυδοκίμει τε, &c. ut hæc uno contextu scribantur, junganturque cum præcedentibus.

CAPUT XXI.

Enumeratio Provinciarum, in quibus Nicæna fides prædicabatur: & de Scytharum fide, deque Vetranione ejus Gentis Episcopo.

IDem quoque tunc temporis apud Osdroenos accidit, & apud Cappadoces, quippe quibus par quoddam mirabile, prorsusque divinum obtigerat, Basilius scilicet primariæ apud ipsos urbis Cæsareæ Episcopus, & Gregorius Nazianzi. Syria vero, & finitimæ Provinciæ, ac præcipue civitas Antiochia, in maxima perturbatione, ac tumultu versabantur: cum Ariani quidem numero plures essent, & Ecclesias obtinerent; Catholici tamen haudquaquam pauci essent, quos Eustathianos, & Paulinianos vocabant; quibus Paulinus præerat, ac Meletius, ut supra retulimus. Horum ope Antiochensis Ecclesia, cum parum abfuisset, quin universa Arianam amplecteretur hæresim, ægre admodum Imperatoris conatibus, & eorum, qui apud Imperatorem plurimum poterant, resistere valuit. Ubicumque enim a generosis, & fortibus viris Ecclesiæ regebantur, populi, ut verisimile est, priorem sententiam non mutabant. Certe Scythas hanc ob causam in pristina fide permansisse narrant. Hæc autem Provincia multas urbes, & vicos continet, & castella. Metropolim autem habet Tomes, urbem magnam, & opulentam, ad mare sitam, in sinistro latere Ponti Euxini. Porro vetus illic consuetudo etiamnum manet, ut totius Provinciæ Ecclesias unus tantum regat Episcopus. Per id tempus Ecclesiis illis præerat Vetranio, tunc cum Imperator Valens ad urbem Tomes advenit. Qui cum Ecclesiam ejus loci ingressus esset, &, ut

Tomis Scytharum metropolis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Κατάλογος τῶν τόπων, ἔνθα τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐπρεσβεύετο· καὶ περὶ τῆς τῶν Σκυθῶν πίστεως, καὶ περὶ Βρετανίωνος τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἔθνους.

ΤΟῦτο δὲ τότε συνέβαινε καὶ παρὰ Ὀσροηνοῖς. οὐ μὴν ἀλλὰ, καὶ Καππαδόκαις, C οἷά τε ξυνωρίδα τινὰ θείαν, καὶ λογιωτάτην λαχοῦσι, Βασίλειον τὸν Καισαρείας τῆς παρ' αὐτοῖς Ἐπίσκοπον, καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζοῦ· Συρία δὲ καὶ τὰ πέριξ ἔθνη, καὶ μάλιστα ἡ τῶν Ἀντιοχέων πόλις, ἐν ἀταξίαις καὶ ταραχαῖς ἦσαν· πλειόνων μὲν ὄντων τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐχόντων· οὐκ ὀλίγων δὲ ὄντων, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, οὓς Εὐσταθιανοὺς (a) καὶ Παυλιανοὺς ὠνόμαζον, ὧν ἡγεῖτο Παυλῖνός τε καὶ Μελέτιος, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν ἔγνωμεν· (b) διὰ δὲ τούτους, ἡ Ἀντιοχέων Ἐκκλησία πᾶσα κινδυνεύσασα γενέσθαι τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, μόλις ὑπερέσχεν ἐναντίον τῆς Βασιλέως σπουδῆς, D καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν δυναμένων· ὡς ἔοικε γὰρ, εἰ συνέβη ἀνδρείους τὰς Ἐκκλησίας ἰθύνειν, οὐ μετεβάλλοντο τῆς προτέρας δόξης τὰ πλήθη· ἀμέλει τοι, καὶ Σκύθας λόγος διὰ ταύτην αἰτίαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μεῖναι πίστεως· τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος, πολλὰς μὲν ἔχει καὶ πόλεις, καὶ κώμας, καὶ φρούρια· μητρόπολις δέ ἐστι Τόμις, πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων παράλιος, ἐξ εὐωνύμων εἰσπλέοντι τὸν Εὔξεινον καλούμενον Πόντον· εἰσέτι δὲ καὶ νῦν (c) ἔθος παλαιὸν ἐντάδε κρατεῖ, τοῦ παντὸς ἔθνους ἕνα τὰς Ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν· κατὰ δὴ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐπετρόπευε τούτων (d) Βρετανίων· καὶ Οὐάλης ὁ Βασιλεὺς ἧκεν εἰς Τόμιν· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφίκετο, E καὶ ὡς

(a) καὶ παυλιανοὺς. Apparet scribendum esse παυλινιανοὺς, a Paulino Presbytero partis Eustathii, quem Lucifer Episcopum Antiochenum ordinaverat. Atque ita legitur apud Nicephorum in capite 29. lib. II.

(b) διὰ δὲ τούτους. Pessime hunc locum vertit Christophorsonus. Longe rectius Nicephorus, quem vide.

(c) ἔθος παλαιὸν ἐνθάδε κρατεῖ. Idem repetit Sozomenus in lib. 7. cap. 19. ubi variarum Ecclesiarum consuetudines inter se discrepantes refert. Primo enim loco recenset consuetudinem Scytharum; qui cum multas habeant civitates, unicum tamen omnes habent Episcopum. In aliis autem Provinciis interdum etiam Pagi suum habent Episcopum. Porro hunc Scytharum morem ad sua usque tempora perdurasse testatur Nicetas Choniates in thesauro Orthodoxæ fidei, lib. 5. cap. 5. Ubi loquens de Synodo Nicæna, & rationem reddens, cur trecenti tantum Episcopi eo convenerint, hæc ait. *Cum enim nondum civitatibus omnibus suus obtigisset, eo factum est, ut plures id temporis non convenerint. Provinciarum enim aliæ uni tantum parebant, ut Scythia, seu Russia in hodiernum usque diem. Aliæ duos, aut ad summum tres habebant, ut Dalmatia. Posteriore vero tempore plerisque non civitatibus tantum, sed etiam oppidis sui dati sunt Episcopi.*

(d) Βρετανίων. Interpretes Britanionem verterunt. Ego Vetranionem dicere malui. Nam Græci hoc nomen, quod Latinam habet originem, sic fere solent scribere, ut supra vidimus in rebus gestis Constantii, ubi de Vetranione tyranno fit mentio. Porro Vetranionem dici pro Veteranione, jampridem observavi in annotationibus ad Ammianum Marcellinum.

(a) ἐν

καὶ ὡς εἰώθει ἔπειθεν αὐτὸν κοινωνεῖν τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, ἀνδρείως μάλα πρὸς τὸν κρατοῦντα παῤῥησιασάμενος περὶ τοῦ δόγματος τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, κατέλιπεν αὐτὸν, καὶ εἰς ἑτέραν ἦλθεν Ἐκκλησίαν. καὶ ὁ λαὸς ἐπηκολούθησε· σχεδὸν δὲ πᾶσα ἡ πόλις συνεληλύθεισαν, Βασιλέα ὀψόμενοι, καὶ νεώτερον ἔσεσθαί τι προσδοκήσαντες· ἀπολειφθεὶς δὲ Οὐάλης σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, χαλεπῶς ἤνεγκε τὴν ὕβριν, καὶ συλληφθέντα Βρεττανίωνα, εἰς ὑπερορίαν ἄγεσθαι προσέταξε. καὶ οὐκ εἰς μακρὰν αὖθις ἐπανάγεσθαι ἐπέτρεψε· χαλεπαίνοντας γὰρ οἶμαι πρὸς τὴν φυγὴν τοῦ Ἐπισκόπου ἰδὼν τοὺς Σκύθας, ἐδεδίει μή τι νεωτερίσωσιν. ἀνδρείους τε ἐπιστάμενος, καὶ τῇ θέσει τῶν τόπων, ἀναγκαίους τῇ Ῥωμαίων οἰκουμένῃ, καὶ τῶν κατὰ τόδε τὸ κλίμα Βαρβάρων προβεβλημένους. Βρεττανίων μὲν οὖν ὧδε κρείττων ἀνεφάνη τῆς τοῦ κρατοῦντος σπουδῆς· ἀνὴρ τά τε ἄλλα ἀγαθὸς, καὶ ἐπὶ ἀρετῇ βίου ἐπίσημος, ὡς καὶ αὐτοὶ Σκῦθαι μαρτυροῦσιν. ὡς ἐπίπαν δὲ πᾶς κλῆρος ἐπειράθη διὰ ταῦτα τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς, πλὴν τῶν πρὸς ἑσπέραν τῆς ἀρχομένης τῶν Ἐκκλησιῶν. καθότι τῶν ἐπέκεινα Ῥωμαίων ἦρχεν Οὐαλεντινιανὸς, ἐπαινέτης τε ὢν τοῦ δόγματος τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, καὶ εὐλαβῶς εἰς ἄγαν περὶ τὸ θεῖον ἔχων· ὡς μή τε ἐπιτάττειν τοῖς ἱερεῦσι μηδὲν, μήτε ἄλλως αἱρεῖσθαι νεωτερίζειν ἐπὶ χείρονι ἢ ἀμείνονι δοκοῦντι περὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς· τάδε γὰρ κρείττω τῆς αὐτοῦ δοκιμασίας ἡγεῖτο, καίπερ Βασιλεὺς ἄριστος γεγονὼς, καὶ ἱκανὸς ἄρχειν διὰ τῶν πραγμάτων φανείς.

A &, ut solebat, suaderet Episcopo, ut cum Arianis communicaret, Vetranio constanter, & libere coram Imperatore locutus de doctrina fidei Nicænæ, ab eo discessit, & ad aliam Ecclesiam se contulit: quem populus quoque secutus est. Universa autem fere civitas confluxerat, Imperatoris videndi causa, & quia novi quidpiam eventurum credebatur. At Valens una cum suis derelictus, contumeliam iniquo animo tulit. Quocirca Vetranionem comprehensum, in exilium abduci jubet: nec multo post redeundi ei copiam fecit. Nam cum Scythas, ut opinor, ob exilium Episcopi sui indignantes videret, metuere cœpit, ne quid novarum rerum B molirentur. Norat enim, eos forti animo præditos esse, & ob situm locorum utiles, ac necessarios esse Imperio Romano, valli instar objectos finitimis Barbaris. Hunc in modum Vetranio conatus Principis superavit: vir & in reliquis rebus eximius, & vitæ integritate conspicuus, sicut ipsimet Scythæ testantur. His de causis omnes fere ubique clerici Imperatoris iram experti sunt, exceptis Occidentalium partium Ecclesiis. In illis enim regionibus regnabat Valentinianus, qui & Nicænæ Synodi doctrinam sequebatur, & erga divinum numen adeo pie erat affectus, ut neque imperaret quidquam sacerdotibus, neque omnino novari aliquid C in Ecclesiasticis sustineret, si quid sibi deterius, aut rectius visum fuisset. Has enim res examine, ac judicio suo præstantiores esse existimabat, quamvis eximius esset Imperator, & ad res gerendas, ut experimento, patuit, aptissimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ κινηθέντος τοῦ περὶ ἁγίου πνεύματος λόγου, ἐκυρώθη ὁμοούσιον λέγεσθαι Πατρί τε, καὶ Υἱῷ.

Ἐν τούτῳ δὲ πάλιν, ἤδη μὲν πρότερον ἀρξαμένη, νῦν δὲ πλέον ἐπιδοῦσα ἡ ζήτησις ἦν, εἰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα Πατρί τε, καὶ Υἱῷ ὁμοούσιον δοξάζειν προσῆκεν. ἔριστικαί τε περὶ τούτου πολλαὶ διαλέξεις, οὐχ ἧττον ἢ πρότερον περὶ τοῦ Θεοῦ λόγου συνέβησαν· κατὰ τοῦτο δὲ ἀλλήλοις συνεφέροντο οἵ τε ἀνόμοιον, καὶ ὁμοιούσιον τὸν Υἱὸν εἶναι λέγοντες· ἀμφότεροι γὰρ διακονικὸν, καὶ τρίτον τῇ τάξει, καὶ τῇ τιμῇ, καὶ τῇ οὐσίᾳ ἀλλοῖον τὸ πνεῦμα ἰσχυρίζοντο. ὅσοι δὲ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐδόξαζον, τὰ αὐτὰ, καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ἐφρόνουν, οὐκ ἀγεννῶς δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ συνίσταντο, ἐν μὲν τῇ Συρίᾳ Ἀπολινάριος ὁ Λαοδικεὺς. (a) ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος. παρὰ δὲ Καππαδόκαις, καὶ ταῖς ἀνὰ τὸν Πόντον Ἐκκλησίαις, Βασίλειος, καὶ Γρηγόριος· ἀνακινουμένης δὲ τῆς τοιαύτης ζητήσεως, καὶ ὡς εἰκὸς ταῖς φιλονεικίαις ὁσημέραι πλέον ἐπιδιδούσης, μαθὼν (b) ὁ Ῥώμης Ἐπίσκοπος, ἔγραψε ταῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐκκλησίαις, σὺν τοῖς ἀπὸ τῆς δύσεως ἱερεῦσι, Τριάδα ὁμοούσιον, καὶ ὁμόδοξον

CAPUT XXII.

Quomodo tunc temporis cum de Spiritu sancto mota esset quæstio, eum Patri, & Filio consubstantialem esse decretum est.

Eodem tempore rursus mota est quæstio, utrum Spiritus sanctus ejusdem cum Pa- Socr. lib. 2. cap. 45.
tre, & Filio substantiæ censendus esset: quæ D quidem quæstio cum jam pridem cœpta fuisset, tunc maximum incrementum acceperat. Multæ igitur hac de re disputationes magna contentione factæ, non minus quam antea de Deo Verbo. Porro in hac controversia Anomœani, & ii, qui Filium Patri similem quoad substantiam asserebant, inter se consenserunt. Utrique enim Spiritum sanctum ministrum esse, & ordine, atque honore tertium, & substantia dissimilem asseverabant. Quicumque vero Filium Patri consubstantialem esse profitebantur, idem quoque sentiebant de Spiritu. Quam doctrinam in Syria quidem Apollinaris Laodicenus; in Ægypto autem Athanasius Episco- E pus; in Cappadocia vero, & in Ecclesiis Ponti Basilius, & Gregorius acerrime tutati sunt. Porro cum hæc quæstio agitaretur, & contendendi studio magis magisque in dies cresceret, Episcopus urbis Romæ, re comperta, scripsit ad Orientis Ecclesias, ut Trinitatem consubstantialem, & honore, gloriaque

(a) ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Ἀθανάσιος. Melius dixisset Petrum: nam Athanasius jam vivere desierat, ut ipse Sozomenus suprà retulit. Scio quidem, Athanasium divinitatem Spiritus sancti perpetuo asseruisse, eumque Patri, ac Filio consubstantialem credidisse. Verum ejus mentio aliena est ab hoc loco. Sed notandum est, Sozomenum hoc loco ordinem temporum non servasse. Quippe Liberii mortem, & initium Damasi refert sequenti capite, diù post mortem Athanasii. Atqui constat, Athanasium aliquot annis supervixisse Liberio.

(b) ὁ Ῥώμης Ἐπίσκοπος. Liberius scilicet. Hunc enim obiisse dicit sequent. cap.

SÆC. IV. riaque æqualem una cum Occidentalibus Episcopis confiterentur. Quo facto, utpote controversia judicio Romanæ Ecclesiæ terminata, singuli quievere: eaque quæstio finem tandem accepisse videbatur.

CAPUT XXIII.

De morte Liberii Episcopi Romani: deque Damaso, & Ursino, qui post illum fuerunt. Et quod universus Occidens præter Mediolanum, & Auxentium ejus Episcopum, recte sentiebat. Item de Synodo Romana, quæ Auxentium deposuit, & de regula, quam promulgavit.

Socr. lib. 4. cap. 29. PEr idem tempus mortuo Liberio, Damasus Romanæ sedis administrationem suscepit. Qua in ordinatione Ursinus quidam Diaconus quorundam suffragiis nominatus, cum repulsam passus esset, ferre non potuit: sed clam ab obscuris quibusdam Episcopis ordinatus, Ecclesiam discerpere, & separatim collectas agere conabatur. Diviso igitur populo, alii quidem istum, alii vero Damasum præferebant Episcopum. Hinc, ut verisimile est, ingens contentio, ac seditio multitudinis exarsit: adeo ut malum ad vulnera, & cædes usque prorumperet. Donec Præfectus urbis, multis tum ex plebe, tum ex clero supplicio affectis, Ursini conatum repressit. Quod vero ad Doctrinam fidei pertinet, nec Romani, nec ulli alii in Occidentis partibus, tunc temporis, sicut nec antea, inter se dissidebant: sed universi sententiam Nicænæ Synodi approbabant, & Trinitatem æqualis honoris, ac potentiæ venerabantur. Excepto duntaxat Auxentio, qui tunc Mediolanensi præsidens Ecclesiæ, cum paucis quibusdam res novas moliebatur, & contra communem consensum Occidentalium Episcoporum, Arii opinionem stabilire, & cum iis, qui Filium, ac Spiritum sanctum, juxta controversiam recens exortam, Patri dissimilem esse censebant, consentire nitebatur. Sed cum Episcopi Galliæ, & Venetiæ, idem quoque tentari a quibusdam aliis retulissent, brevi post tempore Episcopi ex multis Provinciis Romam convenientes, Auxentium, eosque, qui idem cum illo sentirent, alienos esse a communione sua decreverunt: utque fides, quæ a Concilio Nicæno tradita erat, firma, ac stabilis permaneret; infirmatis iis, quæ in Ariminensi Synodo contra illam fidem decreta erant, eo quod nec Romanus Episcopus, nec alii gestis illis consensissent, multique etiam ex iis, qui huic Synodo interfuerant, decreta ejus improbavissent. Hæc porro ita gesta, constitutaque esse testatur epistola Damasi, quam ille una cum Episcopis, qui tunc Romam convenerant, scripsit ad Episcopos Illyrici. Sic autem habet.

A δοξον ϖρεσβδύειν. τύτυ δὲ γενομένυ, ὡς ἐπικεκελμένοις ἅπαξ παρὰ τ̃ Ρ'ωμαίων Ἐκκλησίας, ἡσυχίαν ἦγον ἕκασοι, ϗ τέλος ἔχειν ἔδοξεν ἡ τοιαύτη ζήτησις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ τελδυτῆς Λιβερίυ Ρ'ώμης, ϗ Δαμάσυ, ϗ Συρικίυ τῶν μετ' αὐτόν· ϗ ὡς ἐν ἑσπέρᾳ, πᾶσα τὸ Ὀρθὸν ἐδόξαζε, πλὴν Μεδιολάνων, ϗ Αὐξεντίυ τῆς ταύτης ἀρχιερέως· ϗ περὶ τῆς ἐν Ρ'ώμῃ Συνόδυ, ἥτις καθεῖλεν Αὐξέντιον, ϗ τῦ ὅρυ ὃν ἔγραψε.

B ΠΕρὶ δὲ τῦτον τὸν χρόνον Λιβερίυ τελδυτήσαντος, ἐπιτρέπεται Δάμασος τὸν Ρ'ωμαίων θρόνον· ὑπόψηφος δὲ ὢν τῇ χειροτονίᾳ, ϗ (a) Οὐρσίκιος τις Διάκονος, ἀποτυχὼν ὐκ ἤνεγκε· λάθρα δὲ ὑπό τινων ἀσήμων Ἐπισκόπων χειροτονηθεὶς, διασπᾶν τὸν λαὸν ἐσπύδαζε, ϗ καθ' ἑαυτὸν Ἐκκλησιάζειν· μερισθέντος δὲ τῦ πλήθυς, οἱ μὲν τῦτον, οἱ δὲ Δάμασον Ἐπίσκοπον ἠξίυν· ϗ πολλὴ τὸν δῆμον, ὡς εἰκὸς, ἔρις εἶχε, ϗ σάσις. ὡς μέχρι, ϗ τραυμάτων, ϗ φόνων τὸ κακὸν ϖροελθεῖν. εἰσότε δὴ ὁ τῆς Ρ'ώμης ὕπαρχος πολλὺς τῦ δήμυ, C ϗ τῦ κλήρυ τιμωρίαις ὑποβαλὼν, ἔπαυσε τὴν Οὐρσικίυ ἐπιχείρησιν· δογμάτων δὲ πέρι, καθὰ ϖρότερον, ὔτε Ρ'ωμαῖοι διεφέροντο, ὔτε ἕτεροι τ̃ ἀνὰ τὴν δύσιν. ἀλλὰ πάντες τὰ δόξαντα τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθῦσιν, ἐπῄνυν, ϗ Τριάδα ἰσότιμόν τε ϗ ἰσοδύναμον ἐδόξαζον· πλὴν τ̃ ἀμφὶ τ̃ Αὐξέντιον. ὃς προεσὼς τότε τ̃ ἐν Μεδιολάνοις, Ἐκκλησίας ἅμα τισὶν ἐπεχείρει νεωτερίζειν, ϗ παρὰ τὴν κοινὴν συνθήκην τ̃ πρὸς δύσιν ἱερέων, τὸ Ἀρείυ δόγμα κρατύνειν, ϗ τὰ ἴσα φρονεῖν τοῖς ἀνόμοιον τ̃ Υἱὸν, ϗ τὸ Πνεῦμα δοξάζυσι κατὰ τ̃ ὕσερον ἐπιγενομένην ζήτησιν· καταμηνυσάντων δὲ (b) τ̃ ἀπὸ τ̃ Γαλλίας, ϗ Βενετίας, ϗ παρ' ἑτέρων D τινῶν ταῦτα σπυδάζεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὐ πολλῷ ὕσερον συνελθόντες εἰς Ρ'ώμην Ἐπίσκοποι πολλῶν ἐθνῶν, ἐψηφίσαντο τ̃ αὐτῶν κοινωνίας ἀλλότριον εἶναι Αὐξέντιον, ϗ τὺς ὁμοίως αὐτῷ δοξάζοντας. βεβαίαν δὲ μένειν τ̃ παραδοθεῖσαν πίσιν παρὰ τ̃ ἐν Νικαίᾳ Συνόδυ· τ̃ ἐν Ἀριμίνῳ δοξάντων ὑπεναντίων ταύτης, ἀκύρων ὄντων, ὡς μήτε τῦ τῶν Ρ'ωμαίων Ἐπισκόπυ, μήτε τῶν ἄλλων, συνθεμένων αὐτοῖς· ϗ ὡς πολλῶν τ̃ αὐθότι συνελθόντων, ἀπαρεσθέντων τοῖς τότε παρ' αὐτῶν δεδογμένοις· ταῦτα δὲ ὕτω γενέσθαι, ϗ δόξαι, μαρτυρεῖ, ϗ ἡ ἐπισολὴ Δαμάσυ τῦ Ρ'ωμαίων Ἐπισκόπυ, ϗ τ̃ ἅμα αὐτῷ τότε συνελθόντων, πρὸς τὺς Ἰλλυριῶν Ἐπι- E σκόπυς γραφεῖσα· ἔχει δὲ ὧδε.

(a) Οὐρσάκιός τις. In codice Fuketiano scriptum est Οὐρσίκιος, rectius. Latini enim Scriptores eum interdum Ursicinum vocant. Verum emendatissimi Codices tribus tantum syllabis Ursinum nominant, ut notavi ad lib. 27. Ammiani Marcellini. De hujus Ursini schismate adversus Damasum Romanæ urbis Episcopum, consulendus est Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, ann. Chr. 367. & sequentibus. Diutissime enim duravit hoc schisma.

(b) τ̃ ἀπὸ τῆς Γαλλίας ϗ Βενετίας. Idem testatur Damasus in epistola Synodica, quam subjicit Sozomenus, his verbis. *Sed Gallorum, atque Venetentium fratrum relatione comperimus, nonnullos non hæresis studio &c Denique Auxentium Mediolanensem hac præcipue causa damnatum esse perscribunt.* Ubi nomine quidem Venetentium fratrum intelligit Philastrium Brixiensem Episcopum, & Evagrium. Hi enim præcipue insectati sunt Auxentium, ut ex Hieronymo notavit Baronius ad annum Christi 369. Nomine autem Gallorum designare videtur Hilarium nostrum, qui hoc eodem anno scripsit epistolam ad omnes Catholicos Episcopos contra Auxentium Mediolanensem.

A

Οἱ Ἐπίσκοποι οἱ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων εἰς τὸ ἱερὸν συνέδριον συνελθόντες, τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ καθεστῶσιν Ἐπίσκοπος, (c) Δάμασος, καὶ (d) Οὐαλέριος, καὶ οἱ λοιποί, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν πίστιν ἡμῶν, τὴν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ἀποστόλων θεμελιωθεῖσαν, ταύτην κατέχειν, καὶ ταύτην τῷ λαῷ ὑφηγεῖσθαι. ἥτις ἀπὸ τῶν ὁρισθέντων παρὰ τῶν πατέρων, οὐδενὶ λόγῳ διαφωνεῖ· οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἁρμόζει διανοεῖσθαι τοὺς τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς, ὑφ' ὧν δίκαιόν ἐστι τοὺς σοφοὺς παιδεύεσθαι· ἀλλὰ δι' ἀναφορᾶς τῶν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ Βενετίᾳ ἀδελφῶν, ἔγνωμέν τινας αἱρέσει σπουδάζειν· ὅπερ κακὸν οὐ μόνον παραφυλάττεσθαι ὀφείλουσιν οἱ Ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀπειρίᾳ τινῶν ἢ ἁπλότητι (e) οἰκείαις ἑρμηνείαις ἀνθίσταντο· (f) ἀπὸ οὖν τῶν διαφόρους διδασκαλίας διανοουμένων μὴ παρολισθαίνειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῶν πατέρων ἡμῶν κατέχειν τὴν γνώμην, ὁσάκις ἂν διαφόροις βουλαῖς περιφέρωνται· τοιγαροῦν Αὐξέντιον τὸν Μεδιολάνων ἐξαιρέτως ἐν τούτῳ τῷ πράγματι κατακεκρίσθαι προγέγραπται· δίκαιον οὖν ἐστί, πάντας τοὺς ἐν τῷ Ῥωμαίων κόσμῳ διδασκάλους ὁμοφρονεῖν, καὶ μὴ διαφόροις διδασκαλίαις τὴν πίστιν μιαίνειν· καὶ γὰρ ἡνίκα πρῶτον ἡ κακία τῶν αἱρετικῶν ἀκμάζειν ἤρξατο, ὡς καὶ νῦν μάλιστα, ὅπερ ἀπείη, τῶν Ἀρειανῶν ἡ βλασφημία, οἱ πατέρες ἡμῶν τριακόσιοι δέκα, καὶ ὀκτὼ ἐπίλεκτοι, ἐν Νικαίᾳ γενομένου σκέμματος, τοῦτο τὸ τεῖχος ὑπεναντίον τῶν ὅπλων τοῦ διαβόλου ὤρισαν, καὶ ταύτῃ τῇ ἀντιδότῳ τὰ θανάσιμα φάρμακα ἀπεώσαντο. ὥστε τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, μιᾶς θεότητος, μιᾶς ἀρετῆς, καὶ (g) ἑνὸς χρήματος πιστεύεσθαι· χρὴ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πιστεύειν· τὸν δὲ ἄλλως φρονοῦντα, ἀλλότριον εἶναι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκρίναμεν· ὅνπερ σωτηριώδη ὅρον, καὶ τὴν προσκυνητὴν σκέψιν τινὲς μιᾶναι ἠθέλησαν· ἀλλὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ, ἀπ' αὐτῶν τούτων οἵ τινες τοῦτο ἐν Ἀριμίνῳ ἀνανεώσασθαι, ἢ ψηλαφῆσαι ἠναγκάζοντο, μέχρι τούτου διωρθώθη ὡς ὁμολογεῖν αὐτοὺς ἑτέρᾳ τινὶ διαλέξει ὑφαρπᾶσθαι, ὅτι οὐκ ἐνόησαν τῇ

Episcopi ad sacrum Concilium Romæ congregati, Episcopis in Illyrico constitutis, Damasus, Valerius, & reliqui, dilectis fratribus in Domino salutem.

Credimus, vos sacro-sanctam fidem nostram, quæ super doctrina Apostolorum fundata est, retinere, eamque populo prædicare; quæ a Patrum decretis nulla ratione dissentit. Neque enim decet aliter sentire sacerdotes Dei, a quibus etiam sapientes erudiri debent. Verum fratrum ex Gallia, & Venetia relatione didicimus, nonnullos hæ- B resim inducere studere. Quod malum non solum præcavere debent Episcopi, sed quicumque seu per imperitiam, seu per simplicitatem quorundam veris ac propriis interpretationibus adversantur: nec ab illis, qui diversa dogmata comminiscuntur, abripi in errorem, sed potius Patrum nostrorum decreta retinere, quoties illi variis consiliis temere circumferuntur. Quapropter Auxentium Mediolanensem præcipue in hoc negotio damnatum esse perscribunt. Æquum igitur est, ut omnes in orbe Romano Ecclesiarum doctores inter se consentiant, nec di- C screpantibus doctrinis fidem contaminent. Nam cum hæreticorum improbitas vigere primum cœpisset, quemadmodum nunc, quod quidem Deus avertat, Arianorum viget blasphemia; Patres nostri trecenti decem, & octo selecti, habito apud Nicæam tractatu, adversus arma diaboli hunc murum erexerunt, & hac antidoto letalia venena repulerunt: ut Pater, & Filius unius divinitatis, unius virtutis, uniusque figuræ esse crederentur. Spiritum autem sanctum ejusdem quoque esse substantiæ credere debemus. Eum vero, qui aliter sen- D tiat, a communione nostra alienum esse decrevimus. Quam salutarem regulam, & adorandam sanctionem nonnulli violare conati sunt. Verum in ipso statim exordio ab iis ipsis, qui Arimini istud innovare, aut attentare coacti fuerant, eo usque emendatum est, ut confessi sint, se alia quadam dispu-

(c) Δάμασος καὶ Οὐαλέριος. Hæc epistola Synodi Romanæ refertur etiam a Theodorito in libro 2. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 22. Latine autem exstat in Collectione Romana, quæ nuper edita est a Luca Holstenio, viro doctissimo, pag. 163. Et in versione quidem Theodoriti epistolam ipsam, prout a Damaso dictata est, apposui. In versione autem Sozomeni, quia nondum Romanam editionem nactus fueram, epistolam illam, sicut a nobis translata fuerat, adscripsimus. Porro notandum est, Synodum illam Romanam a Baronio quidem, & Holstenio referri ad annum Christi 369. Mihi tamen in sequentem potius annum videtur conferenda. Nam cum post libellum Hilarii adversus Auxentium collecta sit; cuncta autem illa adversus Auxentium ab Hilario gesta sint anno Chr. 369. ut ex ipsius Auxentii libello recte observavit Baronius; Synodus adversus eundem Auxentium Romæ vix potuit congregari ante annum proxime sequentem. Etenim 93. Episcopi ei Synodo interfuere: qui profecto nonnisi longo temporis spatio interposito, Romam convenire omnes potuerunt.

(d) Οὐαλέριος. In Collectione Romana Valerianus dicitur, rectius. Erat hic Episcopus Aquileiæ, & Fortunatiano Ariano successerat; vir admodum pius, & Catholicus, sub quo Aquileiensis Ecclesia maxime floruit. Ejus Elogium habes apud Hieronymum in epistolis. Exstat epistola Basilii Magni ad Valerianum Episcopum Illirici. Sed hic diversus est ab Aquilejensi Valeriano.

(e) οἰκείαις ἑρμηνείαις. Totum hunc locum pessime vertit Græcus Interpres hujus epistolæ. Latina quidem epistola sic habet. *Sed Gallorum, atque Venetentium fratrum relatione comperimus, nonnullos non hæresis studio; neque enim* E *hoc tantum mali cadere in Dei Antistites potest; sed inscitia, vel ex simplicitate quadam, scævis interpretationibus æstuantes, non satis dispicere, quæ magis Patrum nostrorum sit tenenda sententia, cum diversa consilia eorum auribus ingerantur.* Græcus Interpres pro *scævis*, quod idem valet, ac *sinistris*, legisse videtur *suis*. Vertit enim οἰκείαις, magno errore. Sed & reliqua minime intellexit. Verum in codice Fuketiano aliter scribitur hic locus, hoc scilicet modo: εἰκαίαις ἑρμηνείαις ἀνθίσταντο. Sed apud Theodoritum in libro secundo Historiæ capite 22. rectior scriptura habetur hujus loci, τῆς σκαιαῖς κεχρημένων ἑρμηνείαις ἀνθίστασθαι, &c.

(f) ἀπὸ οὖν. Rectius apud Theodoritum legitur, ἀνθίστασθαι ἀπὸ τῶν νῦν διαφόρους διδασκαλίας, διανοουμένους, &c.

(g) ἑνὸς χρήματος. Apud Theodoritum melius legitur χαρακτῆρος. Certe in Epistola Latina legitur *unius figuræ*.

SÆC. IV. disputatione deceptos esse, quam sententiæ A a Nicænis Patribus promulgatæ contrariam esse, minime advertissent. Neque enim præjudicium ullum afferri potuit ex numero eorum, qui Arimini convenere: quandoquidem, uti supra diximus, illi ipsi qui per fraudem cedere aliquantulum visi sunt, postea meliore judicio usi, ea sibi displicere testati sunt. Perspicit igitur sinceritas vestra, hanc solam fidem, quæ juxta auctoritatem Apostolorum in urbe Nicæna fundata est, perpetua firmitate retinendam esse: eaque B gloriari nobiscum tum Orientales, qui se Catholicos esse profitentur, tum Occidentales. Credimus autem futurum brevi, ut qui alia sentiunt, a nostra communione separentur, ablato ipsis Episcoporum nomine, ita ut populi ab errore ipsorum liberati respirare possint. Nullo enim modo errorem multitudinis corrigere poterunt, cum ipsi errore implicentur. Vestræ igitur reverentiæ judicium cum omnium sacerdotum judicio consentiat: in qua fide vos stabiles, & firmos manere, confidimus. Nos ve- C ro ita vobiscum credere oportere, mutuis caritatis vestræ literis ad nos datis ostendite.

A τῇ τῶν Πατέρων γνώμῃ τῇ ἐν Νικαίᾳ ἀρεσάσῃ ἐναντίον εἶναι. οὐδὲ γὰρ πρόκριμά τι ἠδυνήθη γενέσθαι ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συναχθέντων, ὁπότε συνέστηκε, μήτε τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου, οὗ πρὸ πάντων ἔδει τὴν γνώμην ἐκδέξασθαι, οὔτε Βικεντίου, ὃς ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσι τὴν Ἐπισκοπὴν ἀσπίλως ἐφύλαξεν, οὔτε τῶν ἄλλων τοῖς τοιούτοις συγκατατεθεμένων. ὁπότε μάλιστα καθὼς προειρήκαμεν, αὐτοὶ οὗτοι οἵτινες κατὰ συσκευὴν ὑποκλίνεσθαι ἔδοξαν, οὗτοι καλλίονι γνώμῃ χρησάμενοι, ἀπαρέσκειν αὐτοῖς ταῦτα ἐμαρτύραντο· συνορᾷ οὖν ἡ ὑμετέρα καθαρότης, ταύτην μόνην τὴν πίστιν, ἥτις ἐν Νι- B καίᾳ κατὰ τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἀποστόλων ἐθεμελιώθη, διηνεκεῖ βεβαιότητι κατεκτέον εἶναι, καὶ μεθ' ἡμῶν τοὺς ἀνατολικοὺς οἵτινες ἑαυτοὺς τῆς Καθολικῆς εἶναι ἐπιγινώσκουσι, (h) τοὺς δὲ δυτικοὺς καυχᾶσθαι· πιστεύομεν δὲ οὐκ εἰς μακρὰν τοὺς ἄλλα νοοῦντας, αὐτῇ τῇ ἐπιχειρήσει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας (i) χωρισθήσεσθαι αὐτῶν τὸ τοῦ Ἐπισκόπου ὄνομα. ὥστε τοὺς λαοὺς αὐτῶν τῆς πλάνης ἐλευθερωθέντας, ἀναπνεῦσαι· οὐδενὶ γὰρ τρόπῳ διορθῶσαι δυνήσονται τῆς πλάνης κατέχονται· συμφωνείτω οὖν μετὰ πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων, καὶ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος ἡ γνώμη, ἐν ᾗ ὑμᾶς (k) ἁγίους καὶ βε- C βαίους πιστεύομεν· ὅτι δὲ οὕτως (l) ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν πιστεύειν ὀφείλομεν, τοῖς ἀμοιβαίοις τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιδείξασθαι.

(h) τοὺς δὲ δυτικούς. Scribendum est procul dubio τούς τε δυτικούς. Sic enim habet Latinum exemplar hujus epistolæ: *Hac nobiscum Orientales, qui se Catholicos recognoscunt, Occidentalesque gloriari.*

(i) χωρισθήσεσθαι αὐτῶν. Apud Theodoritum hic locus emendatius legitur hoc modo: χωρισθήσεσθαι καὶ περιαιρεθήσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα. In Latino exemplari hujus epistolæ desunt hic nonnulla.

(k) ἁγίους καὶ βεβαίους. Corrigendum est ex Theodorito, παγίους καὶ βεβαίους εἶναι. Sic enim habet Latinum exemplar: *In qua vos fixos, atque firmatos, &c.*

(l) ἡμᾶς μεθ' ὑμῶν. Mendum est in Latino exemplari hujus epistolæ, quod Græcum Interpretem fefellit: sed neque a Luca Holstenio animadversum est. Sic enim habet Latinum exemplar: *In qua vos fixos, atque firmatos ut bene credimus, ita etiam nos vobiscum recte sentire debemus reciprocis sanctitatis vestræ literis approbare.* In quibus verbis nullus omnino sensus est. Nos vero ope, ac subsidio Criticæ nostræ locum ita sanandum esse affirmamus: *Ita etiam vos nobiscum recta sentire, debetis reciprocis sanctitatis vestræ literis approbare.* Jam clarus, & manifestus est sensus. Nec erit, ut opinor, quisquam, qui non fateatur, hunc locum ita a Damaso scriptum fuisse. Ceterum quod in editione Romana titulus hujus Epistolæ præfert, eam scriptam esse Episcopis Catholicis per Orientem constitutis, falsum est. Scripta est enim ad Episcopos Illyrici, ut recte habet Sozomenus, ac Theodoritus. Certe eam ad Orientales scriptam non esse, satis apparet ex his verbis: *Hac nobiscum Orientales, qui se Catholicos recognoscunt, Occidentalesque gloriari.* Et paulo post: D *Concinat ergo omnibus Dei sacerdotibus & vestræ sententia Caritatis.* Ubi vides, Damasum eos, ad quos scribit, distinguere ab Orientalibus, & Occidentalibus. Illyricianos ergo intelligit, qui in medio erant positi: id est inter Orientales, atque Occidentales.

CAPUT XXIV.

De sancto Ambrosio, qua ratione ad Episcopatum promotus sit, & populos pie sentire docuerit. Item de Novatianis in Phrygia, & de die Paschæ.

Socr. lib. 4. cap. 30. HOc modo Occidentales Episcopi, cum eos, qui rebus novis apud ipsos studebant, prævenissent, fidem sibi ab initio traditam studiose conservarunt. Adeo ut pauci admodum in illis partibus, novæ doctrinæ sectatores fuerint, ac solus fere cum suis Auxentius. Quo quidem mortuo, ingens populi seditio exorta est, cum non eundem omnes Mediolanensis Ecclesiæ Antistitem eligerent; totaque civitas in gravissimum periculum adducta est. Nam qui repulsam passi fuerant, ea se facturos, quæ in hujusmodi perturbationibus fieri solent, singuli minabantur. Ambrosius igitur, qui tunc Provinciæ rector erat, tumultum populi veritus, cum ad Ecclesiam venisset, suadere cœpit ut a contentione desisterent, leges illis in memo-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, ὅπως εἰς ἀρχιερέα προεβλήθη, καὶ εὐσεβεῖν τοὺς λαοὺς ἀνέπεισεν· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Φρυγίᾳ Ναυατιανῶν, καὶ τοῦ Πάσχα.

ΟΙ μὲν οὖν πρὸς δύσιν ἱερεῖς ὧδε φθάσαντες τοὺς παρ' αὐτοῖς νεωτερίζοντας, ἐπιμε- E λῶς ἐφύλαττον τὴν ἀρχῆθεν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς πίστιν. ὡς κομιδῇ ὀλίγους ἐνθάδε ἑτεροδόξους γενέσθαι, καὶ σχεδὸν μόνους τοὺς ἀμφὶ τὸν Αὐξέντιον· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ οὗτος ἐκποδὼν ἐγένετο· τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, ἐστασίαζε τὸ πλῆθος, οὐ τὸν αὐτὸν αἱρούμενοι τὴν Μεδιολάνων Ἐκκλησίαν ἐπισκοπεῖν· καὶ ἡ πόλις ἐκινδύνευεν· ἕκαστοι γὰρ ἀποτυχόντες, ἠπείλουν ποιεῖν ἃ φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς τοιαύταις ταραχαῖς· δείσας δὲ τὴν τοῦ δήμου κίνησιν Ἀμβρόσιος, ὁ τότε τοῦ ἔθνους ἡγούμενος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, συνεβούλευε παύεσθαι τῆς ἔριδος, νόμων ὑπομι-

ὑπομιμνήσκων, ὁμονοίας τε καὶ τῶν ἀπὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν· οὔπω δὲ αὐτοῦ παυσαμένου περὶ τούτων δημηγορεῖν, ἐξαπίνης πάντες ἀφέμενοι τῆς πρὸς ἀλλήλους ὀργῆς, ἐπ᾽ αὐτὸν τὸν σύμβουλον τῆς ὁμονοίας, ἄγουσι τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς ψῆφον. καὶ βαπτίζεσθαι παρεκελεύοντο. ἔτι γὰρ ἀμύητος ἦν. καὶ τὴν ἱερωσύνην παραλαμβάνειν ἐδέοντο· ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν παρῃτεῖτο, (a) καὶ ἀνεβάλλετο, καὶ ἀπεχνῶς τὸ πρᾶγμα ἀπέφευγεν. ὁ δὲ δῆμος ἐπέκειτο, καὶ τῆς ἔριδος οὐκ ἄλλως ἀνήσειν ἰσχυρίζετο, μηνύεται τάδε ταῖς ἐν τοῖς Βασιλείοις ἀρχαῖς· ἅμα δὲ τῇ περὶ τούτων ἀγγελίᾳ, λέγεται Οὐαλεντινιανὸς ὁ Βασιλεὺς εὔξασθαι, καὶ χάριν φάναι ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ, ὡς ἱερᾶσθαι ἐπιλεγομένῳ, οὓς αὐτὸς ἄρχειν προβάλλεται· μαθὼν δὲ τὴν τοῦ πλήθους ἔνστασιν, καὶ τὴν Ἀμβροσίου παραίτησιν, συνέβαλεν ἐπὶ ὁμονοίᾳ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ Ἐκκλησίας ταῦτα βραβεύειν τὸν Θεόν. καὶ τὴν ταχίστην αὐτὸν χειροτονεῖσθαι προσέταξεν· ἅμα δὲ ἐμυήθη, καὶ τὴν χειροτονίαν παρέλαβεν, ὁμοφρονεῖν πέπεικε περὶ τὰ θεῖα τὴν ὑπ᾽ αὐτὸν Ἐκκλησίαν, ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ διχονοίᾳ καμοῦσαν ἐκ τῆς προστασίας Αὐξεντίου· ἀλλ᾽ οἷος μὲν Ἀμβρόσιος οὗτος μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐγένετο, καὶ ὡς ἀνδρείως, καὶ μάλα θείως τὴν ἱεροσύνην διήνυσεν, ἐν τοῖς ἑξῆς κατὰ χώραν λελέξεται· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, οἱ ἀμφὶ τὴν Φρυγίαν Ναυατιανοὶ παρὰ τὸ πρότερον εἰωθὸς, ἤρξαντο μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν· Ναυάτος μὲν γὰρ ὃς ἀρχηγὸς ἐγένετο τῆς αἱρέσεως, τοὺς μεταμελουμένους ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν εἰς κοινωνίαν οὐ προσίετο, καὶ τοῦτο μόνον ἐκαινοτόμει· παραπλησίως δὲ τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν διετέλεσεν. αὐτός τε καὶ οἱ μετ᾽ αὐτὸν, ταύτην ἄγοντες τὴν ἑορτήν· εἰσότε δὴ ἐπὶ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, τινὲς τῶν ἀνὰ τὴν Φρυγίαν Ναυατιανῶν Ἐπισκόπων (b) συνελθόντες ἐν Πάζου κώμῃ, χωρίον δὲ αὕτη Φρυγῶν, ὅθεν Σαγγαρίου τοῦ ποταμοῦ αἱ πηγαὶ ῥέουσι. ὡς οὐδὲ ταύτῃ κοινωνεῖν ἀξιοῦντες τοῖς ἑτέρως αὐτοῖς δοξάζουσιν, ἴδιον ἔθεντο νόμον. ὥστε τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπιτηρεῖν ἑορτὴν, καὶ σὺν τοῖς Ἰουδαίοις τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· οὐκ ἐκοινώνει δὲ ταύτῃ τῇ Συνόδῳ, οὔτε Ἀγέλιος ὁ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος, οὔτε ὁ Νικαίας, ἢ ὁ Νικομηδείας, ἢ (c) ὁ Κοτυαείου. πόλις δὲ αὕτη Φρυγίας οὐκ ἄσημος. οὓς δὴ κυρίους, καὶ κολοφῶνας, ὡς εἰπεῖν, οἱ Ναυατιανοὶ νομίζουσι τῶν περὶ τὴν οἰκείαν αἵρεσιν, καὶ τὰς αὐτῶν Ἐκκλησίας πραττομένων· ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας, ὅπως καὶ οὗτοι εἰς διαφορὰν κατέστησαν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς διατεμόντες χωρὶς ἐκκλησίαζον, κατὰ καιρὸν ἐρῶ.

moriam revocans, & concordiam, pacifque bona eis ob oculos proponens. Vix ille finem dicendi fecerat, cum repentè omnes abjecto mutuæ contentionis ftudio, ipfi concordiæ fuafori Epifcopatum communibus fuffragiis deferunt, hortantes, ut facrum baptifmum fufciperet: nondum enim erat initiatus: rogantefque, ut facerdotii onus fubiret. Sed cum ille quidem recufaret, ac reluctaretur, prorfufque facerdotium refugeret: populus vero inftaret, nec alia conditione quieturum fe affirmaret, res ad proceres palatii refertur. Imperator autem Valentinianus, eo nuntio accepto, Deum precatus effe dicitur, eique gratias egiffe, quod eos ad facerdotii munus obeundum eligeret, quos ipfe regendis Provinciis præfeciffet. Cumque populi pertinax ftudium, & Ambrofii detrectationem didiciffet; ad conciliandam Mediolanenfis Ecclefiæ concordiam Deum hæc ita difponere conjecit, eumque quam primum Epifcopum ordinari juffit. Qui cum baptifmum, ac facerdotium fimul fufcepiffet, ftatim Ecclefiam fuam, quæ ob adminiftrationem Auxentii diuturno diffidio laboraverat, ad concordem de Deo fententiam reduxit. Verum qualem fe Ambrofius ifte poft ordinationem præftiterit, & quam conftanter, ac pie facerdotium adminiftraverit, infra fuo loco dicturi fumus. Per idem tempus Novatiani, qui in Phrygia degunt, contra veterum morem Pafcha una cum Judæis celebrare cœperunt. Nam Novatus, qui ejus fectæ auctor fuit, pœnitentes quidem ad communionem minime admifit: idque folum ab illo innovatum eft. Cæterum tam ipfe, quam fucceffores ejus, non aliter, quam Ecclefia Romana, poft æquinoctium vernum feftum Pafchæ diem perpetuo celebrarunt. Tandem vero circa hæc tempora quidam per Phrygiam Epifcopi Novatianorum, congregati in Pazi vico, qui locus eft in Phrygia, unde Sangarii fluminis fontes erumpunt; cum ne hac quidem in parte cum iis, a quibus diffentiebant, communicare vellent, peculiarem regulam conftituerunt, ut Azymorum feftum in pofterum obfervarent, & cum Judæis Pafcha celebrarent. Verum huic Synodo neque Agelius interfuit, qui Novatianorum Epifcopus erat Conftantinopoli; neque is, qui Nicææ, nec qui Nicomediæ, nec qui Cotuaii Epifcopatum gerebant: eft autem Cotuaium Phrygiæ urbs non ignobilis. Quos tamen Novatiani, velut arbitros, ac moderatores habent eorum, quæ in Ecclefia, & in fecta ipforum geruntur. Qualiter vero etiam ifti hanc ob caufam inter fe diffenferint, feque ipfos a reliquis præcidentes, feparatim collectas celebraverint, dicam fuo tempore.

SÆC. IV.

Socr. lib. 4. cap. 28.

(a) καὶ ἀνεβάλλετο. In codice Fuketiano fcriptum inveni, καὶ ἀπεμάχετο. Quod certe magis placet, licet Nicephorus vulgatam lectionem confirmet.

(b) ἐλθόντες ἐν Γάζου κώμῃ. Apud Socratem, & Nicephorum Pazi vicus hic dicitur, fitus in Phrygia ad Sangarium amnem. Sed non poffum affentiri Baronio, qui hunc Pazi vicum confundit cum Pepuza. Porro συνελθόντες hoc loco reftitui ex codice Fuketiano.

(c) ὁ Κοτυλέου. Longe rectius in codice Fuketiano fcriptum eft Κοτυαείου. Sic enim dictum eft oppidum Phrygiæ, tefte Strabone in libro duodecimo, & Stephano, Conftantino Porphyrogennito in libro primo de Thematibus cap. 4. Stephanus quidem Byzantius fcribit, regulariter hoc oppidum dici debere Cofaicum, ut Midaium. Dictum eft enim a Cofa quodam. Poftea vero inferto ι dictum eft Cofaium: tandem mutata litera Cotiaium. Et ita quidem Stephanus, qui υ in fecunda fyllaba hujus oppidi non agnofcit. Ex hoc Phrygiæ oppido ortus eft Alexander infignis Grammaticus, Afclepiadis filius, qui de variis argumentis libros quadraginta duos confcripfit hoc titulo prænotatos, περὶ παντοδαπῆς ὕλης, ut refert Stephanus Byzantius. In ejus laudem Ariftides Orationem funebrem fcripfit, quæ hodie exftat cum epiftola ejufdem Ariftidis ad Senatum, & populum Cotyaentium. Titulus epiftolæ hic eft, Ἀριστείδης τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ Κοτυαέων χαίρειν.

KE- CA-

CAPUT XXV.

De duobus Apollinaribus Patre, & Filio, & de Vitale Presbytero: qua occasione moti, in hæreses prolapsi sint.

Socr. lib. 2. cap. 46.

EOdem tempore Apollinaris hæresis ab ipso cognominatæ ducem palam se præbuit: multosque ab Ecclesiæ corpore abducens, seorsum collegit. Quem quidem in stabilienda hæresi adjuvit Vitalis, Presbyter Antiochenus ex Meletii clero: vir præ cæteris ob vitæ, ac disciplinæ severitatem illustris, & in regendis iis, quibus præerat, sedulus, eaque de causa plebi venerabilis. Verum paulo post, cum se a communione Meletii abjunxisset, Apollinari adhæsit, iisque, qui Antiochiæ eandem opinionem sectabantur, præfuit, ob vitæ suæ sanctimoniam haud paucos auditores habens, qui ab ipso cognomentum sortiti, Vitaliani etiamnum ab Antiochensibus appellantur. Huc autem prolapsus esse dicitur ex offensione animi, eo quod despectus fuisset a Flaviano, tunc compresbytero, postea vero Antiochensis Ecclesiæ Episcopo: a quo prohibitus fuerat, ne Episcopum more solito videret. Contemni enim se arbitratus, humani quidpiam passus est: & ad Apollinarem transgressus, societatem, & amicitiam cum eo junxit. Abhinc in aliis quoque civitatibus separatim conventus agere cœperunt sub Episcopis suæ sectæ, & ritibus usi sunt ab Ecclesia Catholica alienis: præter sacros Hymnos, qui in Ecclesia cani solent, cantica quædam numeris adstricta psallentes, quæ ab Apollinare erant excogitata. Namque hic præter reliquam eruditionem, Poetices quoque, & omnis generis carminum gnarus, multis ejusmodi oblectamento captis, ut ipsi adhærerent, persuasit. Denique viri in conviviis, & dum opus facerent; mulieres vero inter texendum, cantica ejus psallebant. Etenim pro labore, atque otio, pro diebus festis, ac reliquis omnibus brevia quædam composuerat carmina, cuncta ad laudem divini numinis spectantia. Primus autem Damasus Episcopus urbis Romæ, & una cum illo Petrus Alexandrinus Antistes, cum hanc hæresim latius serpere intellexissent, Concilio Romæ congregato, eam ab Ecclesia Catholica alienam esse decreverunt. Ceterum ipse quoque Apollinaris, ex infirmitate animi ad dogmatum novitatem simili modo prolapsus esse dicitur, ob hujusmodi causam. Nam cum Athanasius

Vitalis ab Episcopo despectus in hæresim prolabitur.

& Apollinaris.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Περὶ τῶν Ἀπολιναρίων, τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ· καὶ τοῦ Πρεσβυτέρου Βιταλιανοῦ· καὶ ἐκ ποίας αἰρέσεως κινηθέντες, εἰς αἱρέσεις ἐξέκλιναν.

Ἐν τούτῳ δὲ εἰς τὸ προφανὲς προΐστατο Ἀπολινάριος τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομαζομένης αἱρέσεως. καὶ πολλοὺς ἀποτεμὼν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἑαυτὸν συνῆγε· συνελάβετο δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου δόγματος σύστασιν, καὶ Βιτάλιος, πρεσβύτερος Ἀντιοχεὺς τῶν ὑπὸ Μελίτιον ἱερωμένων. ἀνὴρ, εἰ καί τις ἄλλος, ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας ἐπιφανὴς, καὶ περὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀγομένους σπουδαῖος, καὶ τούτου χάριν τῷ λαῷ σεβάσμιος· μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἀποσχίσας ἑαυτὸν τῆς Μελιτίου κοινωνίας, Ἀπολιναρίῳ προσέθετο. καὶ τῶν τὰ αὐτὰ δοξαζόντων ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων ἡγεῖτο. αἰδοῖ τῆς αὐτοῦ πολιτείας, πλῆθος οὐκ ὀλίγον πειθόμενον ἔχων, οἳ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν ἔλαχον, Βιταλιανοὶ παρὰ Ἀντιοχεῦσιν εἰς ἔτι νῦν ὀνομαζόμενοι· λέγεται, δὲ τοῦτο παθεῖν ὑπὸ λύπης, ὡς ὑπεροφθεὶς παρὰ Φλαβιανοῦ ὃς ὕστερον ἐπετράπη τὸν Ἀντιοχέων θρόνον, συμπρεσβυτέρου τότε ὄντος αὐτῷ, κωλυθεὶς συνήθως ἰδεῖν τὸν Ἐπίσκοπον· παρευδοκιμεῖσθαι γὰρ νομίσας, ἀνθρώπινον ὑπέστη. καὶ πρὸς Ἀπολινάριον ἐλθὼν, ἐκοινώνησε, καὶ φίλον αὐτὸν εἶχεν· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι χωρὶς ἐκκλησίαζον ὑπὸ Ἐπισκόποις ἰδίοις, καὶ θεσμοῖς ἐχρῶντο ἀλλοτρίοις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς νενομισμένας ἱερὰς ᾠδὰς, ἔμμετρά τινα μελύδρια ψάλλοντες, παρ' αὐτοῦ Ἀπολιναρίου εὑρεμένα· πρὸς γὰρ τῇ ἄλλῃ παιδεύσει, καὶ ποιητικὸς ὢν, καὶ παντοδαπῶν μέτρων εἰδήμων, καὶ τοῖς ἐντεῦθεν ἡδύσμασι τοὺς πολλοὺς ἔπειθεν αὐτῷ προσέχειν· ἄνδρες τε παρὰ τοὺς πότους, καὶ ἐν ἔργοις, καὶ γυναῖκες παρὰ τοὺς ἱστοὺς τὰ αὐτοῦ μέλη ἔψαλλον· σπουδῆς γὰρ καὶ ἀνέσεως, καὶ ἑορτῶν, καὶ τῶν ἄλλων, πρὸς τὸν ἑκάστου καιρὸν εἰδύλλια αὐτῷ πεπόνητο, πάντα εἰς εὐλογίαν Θεοῦ τείνοντα, μαθὼν οὖν ταύτην τὴν αἵρεσιν εἰς πολλοὺς ἕρπειν πρῶτος (*a*) Δάμασος ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος, καὶ Πετρὸς ὁ Ἀλεξανδρείας, Συνόδου γενομένης ἐν Ῥώμῃ, ἀλλοτρίαν τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ἐψηφίσαντο· λέγεται δὲ καὶ Ἀπολινάριος (*b*) ὁμοίως ὑπὸ μικροψυχίας νεωτερίσαι περὶ τὸ δόγμα, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· ἡνίκα γὰρ Ἀθανάσιος

(*a*) Δάμασος ὁ Ῥωμαίων καὶ Πέτρος. Hanc Synodum Romanam, in qua Apollinaris error damnatus est, Baronius confert in annum Christi 373. hoc uno Sozomeni loco nixus. Etenim Sozomenus diserte testatur, Petrum Alexandrinum Episcopum huic Synodo Romanæ interfuisse, Petrus autem Romam venerat exeunte anno 372. Ego vero Synodum Romanam, cujus hic meminit Sozomenus, diu post annum 373. collectam esse existimo. Primo enim Sozomenus eam refert post ordinationem Ambrosii Mediolanensis, quæ facta est anno Christi 374. teste Baronio. Deinde an. Chr. 373. Vitalis Antiochenus, discipulus Apollinaris, cum libellum fidei fraudulenter compositum Damaso obtulisset, ab eo susceptus est in communionem, & cum literis communicatoriis remissus est ad Paulinum Antiochensem Episcopum. Paulo post tamen idem Damasus, re attentius examinata, cum fucum sibi factum esse a Vitale intellexisset, alteram epistolam scripsit ad eundem Paulinum, mandans, qua conditione Vitalis, & reliqui in communionem ab eo suscipiendi essent. In hac epistola continentur anathematismi adversus hæresim Apollinaris, suppresso tamen ejus nomine. Verum hæc Epistola non est Synodica, sed decretalis tantum ipsius Damasi. Fit quidem in ea mentio Synodi Romanæ, sed alterius, quæ ista Baronii Synodo aliquanto vetustior est. Verba Epistolæ sunt: *Post Concilium itaque Nicænum, & quod in urbe Roma Concilium congregatum est a Catholicis Episcopis, addiderunt de Spiritu Sancto, &c.* Ubi videtur intelligi Concilium Romanum, quod adversus Auxentium celebratum est anno Christi 369. vel 370. ut supra notavi. Sed dicet hic aliquis: quam igitur Synodum Romanam intelligit Sozomenus hoc loco? Equidem existimo, intelligi eam Synodum, quæ Romæ celebrata est anno Christi 377. vel 378. Ex qua Synodo nihil ad nos pervenit præter partem epistolæ, sive expositionis fidei, quæ transmissa est ad Orientem, & cui Orientales Episcopi facta Synodo apud Antiochiam subscripserunt, ut legitur in Collectione Romana L. Holstenii pag. 166. Id autem factum est anno Domini 378. Atque hic est tomus Occidentalium, cujus mentio fit in Canone 5. Synodi Constantinopolitanæ, quod nec Zonaras, nec Balsamo intellexere.

(*b*) ὁμοίως ὑπὸ μικροψυχίας. Id est similiter, ac Vitalis, ob pusillum animum. Supra enim de Vitale hoc dixit Sozomenus, eum, cum Flavianum sibi præponi ægre ferret, ira commotum, ad Apollinarem se transtulisse.

(*c*) ἐπι-

σιος ὁ τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, μετὰ τὴν ἐπὶ Κωνςαντίου φυγὴν προσετάχθη ἐπανελθεῖν εἰς Αἴγυπτον, διοδεύοντι τὴν Λαοδίκειαν, συνήθης αὐτῷ ἐγένετο, καὶ εἰς τὰ μάλιςα φίλος· ἀπωμότου δὲ οὔσης τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, ὧν ἦν καὶ Γεώργιος ὁ ἐνθάδε Ἐπίσκοπος, ὑβριςικῶς ἐκβάλλεται τῆς Ἐκκλησίας, ὡς παρὰ κανόνας, καὶ τοὺς τῶν ἱερέων νόμους Ἀθανασίῳ συγγενόμενος. ἐπητιᾶτο δὲ αὐτὸν διὰ ταῦτα, καὶ εὐθύνας παλαιῶν ἁμαρτημάτων μετανοίᾳ λελυμένων, ὠνείδιζεν· ἔτι γὰρ Θεοδότου τοῦ πρὸ αὐτοῦ τὴν Λαοδικέων Ἐκκλησίαν ἰθύναντος, κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ διαπρέπων (c) Ἐπιφάνιος ὁ Σοφιςὴς, Ὕμνον εἰς τὸν Διόνυσον παρῄει. διδασκάλῳ δὲ αὐτῷ χρώμενος Ἀπολινάριος, ἔτι γὰρ νέος ἦν, παρεγένετο τῇ ἀκροάσει σὺν τῷ πατρί· ὁμώνυμος δὲ ἦν αὐτῷ, Γραμματικὸς οὐκ ἄσημος· ἐπεὶ δὲ τοῦ λόγου ἀρχόμενος Ἐπιφάνιος, ὡς ἔθος τοῖς τοιάδε ἐπιδεικνυμένοις λέγειν, τοὺς ἀμυήτους, καὶ βεβήλους ἐξιέναι θύραζε ἐκέλευεν· οὔτε δὲ Ἀπολινάριος ὁ νέος, οὔτε ὁ πρεσβύτης, οὔτε ἕτερός τις τῶν παρόντων Χριςιανῶν τῆς ἀκροάσεως ἀπεχώρησε· μαθὼν ταῦτα Θεόδοτος ὁ Ἐπίσκοπος, χαλεπῶς ἤνεγκε· καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἐν λαῷ τεταγμένοις μετρίως ἐγκαλέσας, συγγνώμην ἔνειμεν· Ἀπολιναρίω δὲ ἄμφω τὴν ἁμαρτίαν δημοσίᾳ ἐλέγξας, τῆς Ἐκκλησίας ἀφώρισεν· ἤςην γὰρ κληρικώ, ὁ μὲν πατὴρ, Πρεσβύτερος. ὁ δὲ παῖς, ἀναγνώςης ἔτι τῶν ἱερῶν γραφῶν· χρόνου δέ τινος διαγενομένου, ἐν δάκρυσι, καὶ νηςείαις ἐπαξίως τῆς ἁμαρτίας μεταμεληθέντας, προσίεται πάλιν Θεόδοτος· ὡς δὲ τὴν αὐτὴν Ἐπισκοπὴν ἔλαχε Γεώργιος, καὶ ἡ πρὸς Ἀθανάσιον συνουσία γέγονεν Ἀπολιναρίῳ ὡς εἴρηται, ἀκοινώνητον αὐτὸν ἀποφαίνει, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον· ὁ δὲ, λέγεται μὲν πολλάκις αὐτοῦ δεηθῆναι τὴν κοινωνίαν ἀπολαβεῖν· ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε, λύπῃ κρατηθεὶς, ἐτάραξε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δογμάτων καινότητα τὴν εἰρημένην αἵρεσιν εἰσήγαγεν. (d) ὅπερ ἠδύνατο, τέχνῃ φημὶ λόγων, τὸν ἐχθρὸν ἀμυνόμενος· καὶ διελέγχων ὡς ἐν διδασκαλίᾳ ἱερῶν δογμάτων οὐ τοιοῦτος ὢν, τὸν ἀμείνω καθεῖλεν· οὕτω πῃ αἱ ἴδιαι ἔχθραι τῶν κατὰ καιροὺς κληρικῶν, τὰ μέγιςα τὴν Ἐκκλησίαν ἔβλαψαν, καὶ τὴν θρησκείαν εἰς πολλὰς αἱρέσεις κατέτεμον· τεκμήριον δὲ τοῦτο· εἰ γὰρ ὁμοίως Θεοδότῳ, καὶ Γεώργιος μεταμεληθέντα Ἀπολινάριον ἐδέξατο, οὐκ ἂν οἶμαι ἡ ἀπ᾽ αὐτοῦ καλουμένη αἵρεσις ἦν. ἡ γὰρ ἀνθρωπεία φύσις, ὑπερφρονουμένη μὲν (e) ἀπαυθαδιάζεται, καὶ εἰς φιλονεικίαν, καὶ νεωτερισμοὺς καθίςαται. ἀπολαύουσα δὲ τῶν ἴσων, μετριάζειν καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν φιλεῖ.

A ſius Epiſcopus Eccleſiæ Alexandrinæ, poſt exilium, quod regnante Conſtantio pertulerat, redire in Ægyptum juſſus eſſet, ei per Laodiceam tranſeunti familiaris, & amicus factus eſt Apollinaris. Sed quoniam communicare cum Athanaſio ſcelestum habebatur ab Arianis, ex quorum numero erat Georgius urbis illius Epiſcopus; idcirco Apollinaris cum contumelia pulſus eſt Eccleſia, utpote qui contra regulas, legeſque ab Epiſcopis latas, cum Athanaſio congreſſus fuiſſet. Hæc igitur illi objecit Georgius; ſimulque alia delicta, quæ per pœnitentiam obliterata erant, exprobravit. Nam quo tempore Theodotus deceſſor Georgii, Laodicenam B regebat Eccleſiam, cum Epiphanius Sophiſta nobilis Hymnum in laudem Bacchi recitaret, Apollinaris, qui eo præceptore utebatur; erat enim adhuc adoleſcens, ei recitationi interfuit una cum patre ejuſdem cum ipſo nominis, qui Grammaticus erat non obſcurus. Cumque Epiphanius in ipſo carminis exordio, ſicut moris eſt iis, qui ejuſmodi Hymnos publice recitant, cunctos prophanos homines, nec ſacris illis initiatos, foras abire juſſiſſet, nec junior Apollinaris, nec ſenior, nec ullus omnino ex Chriſtianis, qui aderant, diſceſſit ex auditorio. Id cum reſciviſſet Theodotus Epiſcopus, graviter commotus eſt. Ac reliquis quidem, C qui ex plebe erant, leviter objurgatis veniam conceſſit. Utrumque autem Apollinarem publice convictum, Eccleſia ejecit. Erant enim clerici: pater quidem Presbyter; filius vero lector ſacrarum ſcripturarum. Aliquanto poſt tempore elapſo, cum in lacrimis, ac jejuniis pœnitentiam delicto ſuo congruentem egiſſent, Theodotus eos denuo ſuſcepit. Ubi vero Georgius Epiſcopatum illum ſortitus eſt, & Apollinaris, ut jam dixi, congreſſum illum habuit cum Athanaſio, a communione eum excluſit Georgius, & alienum ab Eccleſia pronuntiavit. Et Apollinaris quidem ſæpenumero eum rogaſſe dicitur, ut in communionem reciperetur. D Sed cum eum flectere non poſſet, dolore ſuperatus, Eccleſiam turbare, & dogmatum novitatem, ſupradictam videlicet hæreſim, inducere aggreſſus eſt: ea arte, qua plurimum valebat, dicendi ſcilicet facultate, inimicum ulciſcens; & quod hominem in ſacrarum literarum doctrina præſtantiorem ipſe inferior depoſuiſſet, redarguens. Ita privatæ inter clericos inimicitiæ Eccleſiam ſubinde maximo detrimento affecerunt, & Chriſtianam religionem varias in ſectas diſciderunt. Cujus rei argumentum hinc ſuppetit. Nam ſi Georgius pœnitentem ſuſcepiſſet Apollinarem, perinde ac Theodotus, hæreſis illa, quæ ab ejus nomine nuncupata eſt, hodie, ut opinor, non extaret. Natura enim ita E comparati ſunt homines, ut deſpecti quidem inſoleſcant, & contentioni, ac rebus novis ſtudeant: ubi vero æquum adepti ſunt, moderate ſe gerant, & in eodem ſtatu permaneant.

(c) Ἐπιφάνιος ὁ Σοφιςής. Hujus Epiphanii Syri Sophiſtæ mentionem facit Eunapius in libro de vitis Sophiſtarum.

(d) ὅπερ ἐδύνατο. Non dubito, quin ſcribendum ſit in dativo ᾧπερ ἠδύνατο. Atque ita Savilius ad latus ſui codicis emendarat.

(e) ἀπαυθαδιάζεται. In codice Fuketiano ſcriptum inveni ἀπαυθαδίζεται. Similem errorem antea quoque notare memini.

KE- CA-

SÆC. IV.

CAPUT XXVI.

De Eunomio, & de magiſtro ejus Aetio. Quæ fuerit utriuſque vita, & quæ dogmata. Et quod primi unicam in baptiſmo merſionem induxerint.

Socr. lib. 4. cap. 7. & lib. 5. c. 24. EODEM fere tempore Eunomius, qui Eleuſii loco Cyzicenam regebat Eccleſiam, cum Arianorum ſectæ præeſſet, novam inſuper hæreſim invexit, quam alii quidem ex ejus nomine, alii vero Anomœorum appellant. Ajunt porro, hunc Eunomium primum omnium auſum eſſe aſſerere, quod ſacrum baptiſma unica merſione peragendum ſit: & Apoſtolicam traditionem, quæ etiamnum ubique ſervatur, corrupiſſe: aliam denique Eccleſiæ ſuæ diſciplinam pleriſque in rebus introduxiſſe, quæ gravitate, ac ſeveritate quadam novitatem ſuam obtegeret. Fuit autem peritiſſimus dicendi artifex, & diſputationibus, atque argumentis delectabatur. Certe pleroſque eorum, qui hanc ſectam profitentur, ejuſmodi ingenio præditos licet cernere. Neque enim vitæ, morumque probitatem, & in egentes miſericordiam tantum laudant in aliquo, niſi forte is ſectam ipſorum ſequatur, quantum laudare ſolent, ſi quis in diſputando contentioſus fuerit, & adverſarios ratiocinando ſuperare videatur. Hujuſmodi enim vir præ reliquis omnibus pius ab illis exiſtimatur. Alii vero dicunt, quos quidem veriora dicere arbitror, Theophronium Cappadocem, & Euthychium, iſtius hæreſis defenſores acerrimos, ſequentis Imperatoris Principatu, cum ſe ab Eunomio abrupiſſent, tum alia ex Eunomii decretis, tum ea, quæ ad ſacrum baptiſmum pertinent, innovaſſe, aſſerentes non in Trinitatem, ſed in Chriſti mortem baptizari oportere. (Hæreticorũ in baptiſmo innovatio.) Eunomium certe nihil hac in parte novaſſe affirmant. Sed ab initio quidem opinioni Arii adhæſiſſe, & in ea perſeveraſſe: poſtea vero cum Epiſcopus Cyzici factus fuiſſet, accuſatum eſſe a clericis ſuis, tanquam novorum dogmatum aſſertorem. Itaque Eudoxium, qui Arianæ ſectæ præerat Conſtantinopoli, eum evocaſſe, juſſiſſeque, ut de ſua doctrina publice in Eccleſia verba faceret. Cumque nihil in eo damnaſſet, monuiſſe, ut Cyzicum reverteretur. Eunomium vero reſpondiſſe, nolle ſe amplius verſari cum iis, quos ſuſpectos haberet. Et hanc quidem cauſam ſeceſſionis ſuæ illum prætendiſſe: revera autem ideo ſeceſſiſſe, quod Aetium præceptorem ſuum ſuſcipere renuiſſent. Poſt hæc Eunomium in propriis ædibus manſiſſe, nec de priſtina ſententia quidquam omnino mutaſſe. Et hæc alii quidem hoc modo, alii vero aliter narrant. Verum ſive Eunomius, ſive qui alii hæc in traditione baptiſmi innovarint, verendum eſt ipſis, mea quidem ſententia, ne ſoli omnium juxta hanc rationem, expertes ſacri baptiſmatis ex hac vita diſcedant. Nam primi illi, qui juxta conſuetudinem ab

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛʹ.

Περὶ Εὐνομίου, καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀετίου. καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ ἃ ἐδογμάτιζον, καὶ ὅτι πρῶτοι οὗτοι μίαν κατάδυσιν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπενόησαν.

ΑΜφὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Εὐνόμιος, ὃς ἀντὶ Ἐλευσίου τὴν ἐν Κυζίκῳ Ἐκκλησίαν κατεῖχε, τῆς Ἀρείου αἱρέσεως προϊστάμενος, ἑτέραν παρὰ ταύτην εἰσηγήσατο· ἣν οἱ μὲν, ἀπ' αὐτοῦ ὀνομάζουσιν· οἱ δὲ, τὴν τῶν Ἀνομοίων καλοῦσι· φασὶ δέ τινες, πρῶτον τοῦτον Εὐνόμιον τολμῆσαι
B εἰσηγήσασθαι, ἐν μιᾷ καταδύσει χρῆναι ἐπιτελεῖν τὴν θείαν βάπτισιν, καὶ παραχαράξαι τὴν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων εἰσέτι νῦν ἐν πᾶσι φυλαττομένην παράδοσιν. καὶ ὡς ἐπίπαν, ἑτέραν τινὰ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἐξευρεῖν ἀγωγὴν, σεμνότητι, καὶ ἀκριβείᾳ πλείονι τὴν καινότητα περιπέπτουσαν· ἐγένετο δὲ καὶ τεχνίτης λόγων, καὶ ἐριστικὸς, καὶ συλλογισμοῖς χαίρων· τοιούτους δὲ τοὺς πολλοὺς τῶν τὰ αὐτοῦ φρονούντων, ἔστιν ἰδεῖν· οὐ μᾶλλον γὰρ ἐπαινοῦσι βίον ἀγαθὸν ἢ τρόπον, ἢ τὸν περὶ τοὺς δεομένους ἔλεον, εἰ μὴ τὰ αὐτὰ δοξάζοιεν· ὅσον εἴ τις ἐριστικῶς διαλέγοιτο, καὶ κρατεῖν δοκοίη συλλογιζόμενος· ὁ τοιοῦτος γὰρ
C εὐσεβὴς παρὰ πάντας νομίζεται· (a) ὡς ἄλλοις δοκεῖ τἀληθέστερον, οἶμαι, λέγουσιν, ὡς Θεοφρόνιος ὁ Καππαδόκης, καὶ Εὐτύχιος, προυδασταὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως, ἀποτεμόντες σφᾶς ἐπὶ τῆς ἐχομένης Βασιλείας, περί τε ἄλλα τῶν Εὐνομίῳ δοξάντων, καὶ περὶ τὴν θείαν βάπτισιν ἐνεωτέρισαν. οὐκ εἰς Τριάδα, ἀλλὰ εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον βαπτίζεσθαι εἰσηγησάμενοι· Εὐνόμιον μέντοι (b) μηδὲν περὶ τούτου καινοτομῆσαι, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τοῦτον τὰ Ἀρείου φρονῆσαι, καὶ οὕτω διαμεῖναι. Ἐπίσκοπον δὲ Κυζίκου γενόμενον, κατηγορηθῆναι ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, ὡς νεωτέρων δογμάτων εἰσηγητήν.
D τηνικαῦτα δὲ Εὐδόξιον τὸν ἡγούμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, μετακαλεσάμενον αὐτὸν, ἐπιτρέψαι τῷ λαῷ προσομιλῆσαι περὶ τοῦ δόγματος· μὴ καταγνόντα δὲ μηδὲν, προτρέψασθαι μὲν εἰς Κύζικον ἐπανελθεῖν. τὸν δὲ φῆσαι, μὴ αἱρεῖσθαι λοιπὸν τοῖς ἐν ὑπονοίᾳ αὐτῷ γενομένοις συνεῖναι· καὶ (c) πρόφασιν ταύτην τοῦ χωρισμοῦ ποιήσασθαι. τὸ δὲ ἀληθὲς, ὅτι Ἀέτιον τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον οὐ προσεδέξαντο· ἐφ' ἑαυτοῦ δὲ διαμεῖναι, μηδὲν τῆς προτέρας δόξης παραλλάξαντα· ταῦτα οἱ μὲν, ὧδε· οἱ δὲ, ἑτέρως λέγουσιν· ἀλλ' εἴτε Εὐνόμιος, εἴτε ἄλλοι
E τινὲς, περὶ τὴν παράδοσιν τοῦ βαπτίσματος ταῦτα ἐνεωτέρισαν, ἐμοὶ δοκεῖ μόνοι κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον κινδυνεύουσιν, ἄμοιροι τῆς θείας βαπτίσεως τὸν βίον καταλιπεῖν· (d) εἰ γὰρ κατὰ τὸ νενομισμένον ἐξ

(a) ὡς ἄλλοις δοκεῖ. Scribendum eſt proculdubio, ὡς δὲ ἄλλοις δοκεῖ, τἀληθέστερον οἶμαι λέγουσιν, Θεοφρόνιος, &c. quam lectionem ſecuti videntur Muſculus, & Chriſtophorſonus. Porro de Eunomianis, qui unica merſione baptizant, exſtat Canon ſeptimus Synodi Conſtantinopolitanæ.

(b) μηδὲν περὶ τούτου. Mallem ſcribere περὶ τοῦτο. Ita certe loquitur paulopoſt Sozomenus.

(c) πρόφασιν αὐτὴν τοῦ χωρισμοῦ. Recte Chriſtophorſonus hunc locum intellexit de ſeparatione Eunomii ab Arianis. Idque plane confirmat Philoſtorgius in libro 9. cap. 4. & Socrates in lib. 4. cap. 12. quem vide.

(d) εἰ γὰρ κατὰ τὸ νενομισμένον. Non dubito, quin ſcribendum ſit οἱ γὰρ, &c. Et poſt vocem πρότερον ſubdiſtinctionem appono, quomodo etiam Savilius in ſuo codice appoſuit. In codice Fuketiano ſcriptum inveni πρότεροι, quam lectionem in verſione mea ſecutus ſum.

(e) ἀνα-

ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντες, πρότερον αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀναβαπτίζειν οὐκ ἠδύναντο, οἱ τὸ μὴ συμβὰν ἐπὶ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν εἰσηγοῦντο· καὶ ὃ μήτε αὐτοὶ ἦσαν μήτε δι' ἄλλων ἐγένοντο, τοῦτο ἑτέρους ἐποίουν· καὶ ἐξ ἀνυποστάτου τινὸς ἀρχῆς, καὶ ἰδίας καταλήψεως τοῦτο τὸ δόγμα συστησάμενοι, ἃ μὴ αὐτοὶ παρειλήφασιν, ἄλλοις παραδεδώκασιν. ὅπερ εὔηθές ἐστι· συνωμολόγηται γὰρ καὶ παρ' αὐτῶν, τοὺς ἀμυήτους μὴ δύνασθαι ἄλλους βαπτίζειν· ὁ δὲ τῷ τρόπῳ τῆς αὐτῶν παραδόσεως μὴ βαπτισθεὶς, ἀβάπτιστος αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ, ὡς μὴ δεόντως μυηθείς· καὶ μαρτυροῦσιν αὐτοὶ, οὓς ἂν δύνωνται πείθειν τὰ αὐτῶν φρονεῖν, (e) ἀναβαπτίζοντες, εἰ καὶ ἔφθασαν μυηθῆναι κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας. ἐθορύβει μὲν οὖν οὐ μετρίως, καὶ ταῦτα τὴν θρησκείαν· καὶ τοῖς θέλουσι Χριστιανίζειν, ἐμπόδιον ἐγένετο τὸ διάφορον τῶν ἐπιγενομένων δογμάτων· ἑκάστοτε γὰρ καρτεραὶ διαλέξεις ἐγίνοντο, καὶ ὡς ἐν ἀρχομέναις αἱρέσεσιν ἤκμαζον, οὐ τοὺς τυχόντας σπουδῇ καὶ λόγων δυνάμει καθηγητὰς ἔχουσαι· ὡς δὲ συμβάλλειν ἐστὶ, μικροῦ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτῶν δόξαν τοὺς πλείους παρέσυραν, εἰ μὴ τοὺς ἀμφὶ Βασίλειον, καὶ Γρηγόριον τοὺς Καππαδόκας, ἀντιπάλους εὗρον· καὶ ἡ Θεοδοσίου βασιλεία οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιγενομένη, τὴν ἐπιχείρησιν ἔστησε, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν αἱρέσεων ἐκ τοῦ συχνοτέρου τῆς ἀρχομένης εἰς ἐρημοτέρους (f) τόπους ἐχώρησεν· ὥστε δὲ μὴ παντελῶς ἡμᾶς ἀγνοεῖν τὸ δόγμα τῆς ἑκατέρου αἱρέσεως, ἰστέον ὡς τῆς κατ' Εὐνόμιον δόξης, πρῶτος Ἀέτιος ὁ Σύρος εὑρετὴς ἐγένετο, ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κτιστόν τε καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι, μετὰ Ἄρειον ἀποφηνάμενος· καὶ οἱ τάδε φρονοῦντες, Ἀετιανοὶ τὸ πρὶν ὠνομάζοντο. ἐπὶ δὲ ὡς ἐν τῇ Κωνσταντίου βασιλείᾳ εἴρηται, τῶν μὲν, ὁμοούσιον. τῶν δὲ, ὁμοιούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, δοξαζόντων, ὅμοιον τότε ἔδοξε λέγειν τοῖς τότε κρατοῦσι κατὰ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ Σύνοδον, Ἀέτιος κατεδικάσθη φεύγειν, ὡς εἰς Θεὸν βλασφημῶν· ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ συστᾶσα αἵρεσις, τρόπον τινὰ τὸν ἐν μέσῳ διελύθη χρόνον. οὔτε ἄλλου τῶν ἐν λόγῳ, οὔτε Εὐνομίου εἰς τὸ φανερὸν ἐπὶ ταύτῃ παρρησιάζεσθαι τολμῶντος· ὡς δὲ τὴν Κυζικηνῶν Ἐκκλησίαν ἀντὶ Ἐλευσίου παρείληφεν, οὐκέτι παντελῶς ἠρεμεῖν ἠνείχετο· καὶ ἐν πλήθει, διαλεγόμενος, αὖθις τὴν Ἀετίου δόξαν εἰς μέσον ἤγαγεν· οἷα δὲ φιλεῖ πολλάκις, ἐπιλαθόμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ πρώτως ταύτην εὑρόντος τὴν αἵρεσιν, Εὐνομίῳ τοὺς ὧδε φρονοῦντας ἐπωνόμασαν, καθότι μετὰ

A ab initio traditam baptizati fuerant, semet ipsi rebaptizare minime potuerunt. Qui tamen id, quod ipsis minime obtigerat, primitus introduxerunt: idque aliis præstiterunt, quod neque ipsi erant, neque per alios adepti fuerant. Cumque nullo certo principio, sed propria duntaxat comprehensione nixi, istud dogma conflassent; id, quod ipsi minime susceperant, aliis tradiderunt: quod quidem extremæ dementiæ est. Nam & apud ipsos in confesso est, eos, qui nondum baptizati sunt, baptismum aliis conferre non posse. Qui vero ex ritu traditionis ipsorum baptizatus non fuerit, hic baptizatus ipsis non videtur, utpote qui non rite fuerit consigna-
B tus. Idque ipsi testantur, qui quoscunque ad sententiam suam pertrahere potuerint, rebaptizant, tametsi jam prius baptizati fuerint juxta Ecclesiæ Catholicæ traditionem. Atque hæc quidem religionem nostram non mediocriter conturbarunt: iisque, qui Christianam fidem amplecti vellent, plurimum obstitit novorum subinde dogmatum varietas. Acres enim quotidie fiebant disputationes; & ut inter hæreseon exordia fieri solet, vigebant, quippe quæ assertores haberent, zelo, atque doctrina non vulgari præditos. Ac meo quidem judicio, plerosque ex Catholicis in suam sententiam pertraxissent, nisi Basilius, & Gregorius Cappadoces, sese illis opposuis-
C sent: ac nisi Theodosius, qui paulo post imperavit, impetum illorum repressisset, ipsosque hæreseon auctores ex amœnioribus locis Imperii Romani in regiones desertas, & squalidas deportasset. Porro ne utriusque hæresis doctrinam penitus ignoremus, sciendum est, Eunomiani dogmatis auctorem primum fuisse Aetium Syrum, qui Filium Patri dissimilem, & ex nihilo creatum esse, post Arium asseveravit. Itaque qui hanc opinionem sequebantur, Aetiani primum sunt dicti. Postquam vero, sicut in rebus gestis Constantii retulimus, aliis consubstantialem Patri Filium, aliis substantia similem afferentibus: ii, qui in Ariminensi Synodo prævalebant, statuerunt, ut similis tantum dicere-
D tur: Aetius quidem utpote qui in Deum impie loqueretur, exilio damnatus est. Hæresis vero, quæ ab illo conflata fuerat, interea temporis quodammodo extincta est, cum nec alius quispiam alicujus momenti vir, nec Eunomius ipse eam palam defendere auderet. Verum ubi Cyzicenæ urbis Episcopatum Eleusii loco suscepit, non jam amplius se continuit: sed coram populo disserens, opinionem Aetii rursus in medium produxit. Homines vero, sicut plerumque fieri solet, ejus, qui hæresim illam primum excogitaverat, obliti, opinionis illius sectatores Eunomianos cognominarunt, propterea quod Eunomius post Aetium hæresim illam reno-
E vave-

Basilius, & Gregorius Eunomio hæresi obsistunt.

Aetius.

(e) ἀναβαπτίζοντες. Eunomiani istud ab Arianis, utpote parentibus suis, acceperant. Ariani enim Catholicos ad se venientes rebaptizabant, ut notum est. Qua de re locus est illustris in Breviario fidei adversus Arianos, quod olim edidit Jacobus Sirmondus: *Dicere etiam solent de baptismo, quod in eo melius sit ipsorum baptismum, quam nostrum; quia qui de illis ad nos convertuntur, non eos rebaptizamus, sed per manus impositionem reconciliamus. Illi vero, si quos de nostris seducere possunt, inconsideranter rebaptizant.* Idem testatur vetus Author vitæ Sancti Fulgentii cap. 21. Porro Ariani non solum rebaptizabant Catholicos, sed etiam Clericos eorum ad se venientes iterum ordinabant. Cujus rei insigne exemplum habemus in Libello precum Marcellini Presbyteri pag. 81. sub finem. *Hic est egregius, & sanctissimus ille Episcopus, qui cum fuisset primum a Catholicis Episcopis ordinatus Episcopus, postea ab impio Georgio in Laicorum numerum redactus, nihilominus ab ipso Georgio Episcopus ordinatus est in vexatione fidelium:* Et paulo post. *Nisi quia atrocius gessit Theodorus, cum de Episcopo Catholico sit Laicus, piam damnans fidem, & subscribens Arianæ impietati, ut ab hæretico iterum Episcopus ordinetur.* Idem quoque testatur Hieronymus in Chronico, de Cyrillo Hierosolymitano loquens. *Cyrillus*, inquit, *cum a Maximo fuisset Presbyter ordinatus, & post mortem ejus ita ei ab Acacio Episcopo Cæsariensi, & cæteris Arianis Episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, Diaconus in Ecclesia ministravit.* In quo Ariani Donatistas videntur imitati, qui utrumque factitarunt.

(f) τόπους ἐχώρησεν. Assentior Henrico Savilio, qui in margine sui codicis emendavit ἐχώρισεν.

SÆC. IV. vaverat, & majore cum audacia, quam ille, a quo primum fuerat tradita, eam adstruxerat.

CAPUT XXVII.

Quæ Gregorius Theologus de Apollinare, deque Eunomio scribit in Epistola ad Nectarium; utque per sapientiam Monachorum, qui eo tempore vivebant, hæresis illorum extincta est. Totum enim fere Orientem hæ duæ hæreses occuparunt.

EUnomium certe eadem cum Aetio sensisse, omnino fatendum est. Nam & ipsemet Eunomius Aetium Præceptorem suum fuisse jactat, idque sæpenumero in libris suis palam, ac libere testatur. Apollinarem vero Gregorius Nazianzenus Episcopus, in quadam epistola ad Nectarium Episcopum Constantinopolitanum accusat his verbis. Intestinum vero malum nostrum Eunomius, non jam satis habet quomodocumque vivere: sed nisi cunctos in eandem secum perniciem traxerit, damnum se pati existimat. Et hæc quidem utcumque toleranda. Sed Apollinaristarum licentia inter Ecclesiæ calamitates omnium est acerbissima. Quos quidem collectas perinde, ac nos, celebrandi facultatem sibi comparasse, nescio quo modo sanctitas tua passa sit. Ac tu quidem cum singulari Dei beneficio divina mysteria apprime edoctus sis, non eas solum, quæ ad Dei Verbi patrocinium spectant, probe nosti, verum etiam quæcumque ab hæreticis adversus sanam fidem excogitata sunt. Non tamen intempestivum fuerit, ut gravitas tua ex tenuitate nostra discat, incidisse in manus meas libellum Apollinaris, in quo ea, quæ adstruuntur, omnem hæteticorum improbitatem excedunt. *Apollinaris dogma.* Affirmat enim, carnem illam, quæ ab unigenito Dei Filio per dispensationem assumta est ad naturæ nostræ instaurationem, adscititiam non esse: sed carnalem illam naturam ab initio fuisse in Filio. Et quædam verba ex Evangelio male accipiens, ad hujus absurdæ opinionis confirmationem adducit, ita dicens: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis: adeo ut priusquam descenderet, Filius hominis fuerit, descenderitque propriam afferens carnem; eam scilicet, quam jam in cœlo habebat, æternam, & substantiæ ipsius coalitam. Profert enim rursus quendam Apostoli locum; in quo legitur secundus homo de cœlo. Deinde asserit, hominem illum, qui e cœlo descendit, mentem non habere, sed unigeniti Deitatem, quæ mentis locum suppleverit, tertiam fuisse partem humani compositi: cum anima quidem, & corpus juxta hominum naturam in eo essent; mens autem non esset, sed Deus verbum ejus locum impleret. Nec hoc adhuc grave piaculum. Sed quod omnium longe gravissimum est, ipsum unigenitum Deum, qui omnium judex, qui auctor vitæ, qui mortis destructor est, mortalem esse contendit, & in propria divinitate passum esse; & in triduana illa corporis morte divinitatem quoque ei commortuam fuis-

μετὰ Ἀέτιον, τοῦτο τὸ δόγμα ἀνενεώσαι, καὶ τολμηρότερον ἐπεξειργάσατο τοῦ τὴν ἀρχὴν παραδόντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Περὶ Ἀπολιναρίου, καὶ Εὐνομίου, οἷα ὁ Θεόλογος Γρηγόριος ἐν τῇ πρὸς Νεκτάριον γράφει Ἐπιστολῇ· καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τῶν τότε βιούντων Μοναχῶν τὰ τῆς αὐτῶν ἐσβέσθη αἱρέσεως· πᾶσαν γὰρ τὴν ἕω σχεδὸν ἡ αἵρεσις τῶν δύο τούτων διέλαβε.

ΕΥ᾿νόμιον μὲν οὖν τὰ αὐτὰ φρονεῖν Ἀετίῳ, συνομολογεῖν δέον· καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς Εὐνόμιος Ἀέτιον διδάσκαλον αὐχεῖ, καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο πολλάκοις ἐν ἰδίοις γράμμασι παῤῥησιαζόμενος· Ἀπολινάριον δὲ ἐπαιτιώμενος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζῶν Ἐπισκοπήσας, ἐν ἐπιστολῇ τινὶ τάδε γράφει πρὸς Νεκτάριον τὸν ἡγησάμενον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας· τὸ δὲ ἐγκόλπιον ἡμῶν κακὸν Εὐνόμιος, οὐχέτι ἀγαπᾷ τὸ ὁπωσοῦν εἶναι· ἀλλ᾿ εἰ μὴ πάντας τῇ αὐτοῦ ἀπωλείᾳ συνεφελκύσαιτο, ζημίαν κρίνει· καὶ ταῦτα μὲν φορητά· τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς συμφοραῖς, ἡ τῶν Ἀπολιναριστῶν ἐστὶ παῤῥησία. οὓς οὐκ οἶδα πῶς παρεῖδέ σου ἡ ὁσιότης, ποιησαμένους ἑαυτοῖς τὴν (a) τοῦ συνάγειν ὁμοτίμως ἡμῖν παῤῥησίαν· πάντως μὲν οὖν διὰ πάντων κατὰ Θεοῦ χάριν τὰ θεῖα πεπαιδευμένος μυστήρια, οὐ μόνον (b) τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου συνηγορίαν ἐπίστασαι, ἀλλὰ κἀκεῖνα ὅσα παρὰ τῶν αἱρετικῶν κατὰ τῆς ὑγιαινούσης ἐπινενόηται πίστεως· πλὴν παρὰ τῆς βραχύτητος ἡμῶν οὐκ ἄκαιρον ἴσως ἀκοῦσαί σου τὴν σεμνοπρέπειαν, ὅτι μοι πυκτίον γέγονεν ἐν χερσὶ τοῦ Ἀπολιναρίου, ἐν ᾧ τὰ κατασκευαζόμενα, πᾶσαν αἱρετικὴν κακίαν παρέρχεται· διαβεβαιοῦται γὰρ μὴ ἐπίκτητον εἶναι τὴν σάρκα κατ᾿ οἰκονομίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προσληφθεῖσαν, ἐπὶ μεταστοιχειώσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ᾿ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ Υἱῷ τὴν σαρκώδη ἐκείνην φύσιν εἶναι· καὶ κακῶς ἐκλαβὼν Εὐαγγελικήν τινα ῥῆσιν, εἰς μαρτυρίαν τῆς τοιαύτης ἀτοπίας προβάλλεται, λέγων· οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· ὡς καὶ πρὶν κατελθεῖν αὐτὸν, υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ καθελθεῖν ἰδίαν ἐπαγόμενον σάρκα ἐκείνην, ἣν ἔχων ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτύγχανε, προαιώνιόν τε καὶ συνουσιωμένην· λέγει γὰρ πάλιν Ἀποστολικήν τινα ῥῆσιν, ὅτι ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ· εἶτα κατασκευάζει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον τὸν ἄνωθεν ἥκοντα, νοῦν μὴ ἔχειν· ἀλλὰ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς, τὴν τοῦ νοῦ φύσιν ἀναπληρώσασαν, μέρος γενέσθαι τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος τὸ τριτημόριον. ψυχῆς τε καὶ σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περὶ αὐτὸν ὄντων. νοῦ δὲ μὴ ὄντος, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ λόγου τὸν ἐκείνου τόπον ἀναπληροῦντος· καὶ οὔπω τοῦτο δεινὸν θέαμα· ἀλλὰ τὸ πάντων χαλεπώτατον ὅτι αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεὸν, τὸν κριτὴν τῶν ὄντων, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν καθαιρέτην τοῦ θανάτου, θνητὸν εἶναι κατασκευάζει· καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ θεότητι πάθος δέξασθαι, καὶ ἐν τῇ τριημέρῳ ἐκείνῃ νεκρώσει τοῦ σώματος, καὶ τὴν θεότητα συναπονεκρωθῆναι τῷ

(a) τὸ συνάγειν ὁμοτίμως ἡμῖν παῤῥησίαν. In epistolis Gregorii melius scriptum est ἐξουσίαν.

(b) τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου συνηγορίαν. Apud Gregorium Nazianzenum rectius legitur τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

(c) ἡ μὲν

τῷ σώματι· καὶ οὕτω παρὰ τοῦ Πατρὸς πάλιν ἀπὸ τοῦ θανάτου διαναστῆναι· τὰ δὲ ἄλλα ὅσα προστίθησι ταῖς τοιαύταις ἀτοπίαις, μακρὸν ἂν εἴη διεξιέναι· οἷα μὲν οὖν, καὶ ὅπως περὶ Θεοῦ δοξάζουσιν Ἀπολινάριός τε, καὶ Εὐνόμιος, ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτῳ μέλει σκοπείτω· εἰ δὲ περὶ μάθησιν ἀκριβῆ τῶν τοιούτων πονεῖν ἔγνωκεν, ἐκ τῶν γεγραμμένων, ἢ αὐτοῖς, ἢ ἑτέροις περὶ αὐτῶν, ἐπιζητείτω τὰ πλείω. ἐπεὶ ἐμοὶ οὔτε συνιέναι τὰ τοιαῦτα, οὔτε μεταφράζειν εὐπετές· ὡς ἔοικε δὲ, πρὸς ταῖς εἰρημέναις αἰτίαις, τὸ μὴ κρατῆσαι τάδε τὰ δόγματα, καὶ εἰς πολλοὺς προελθεῖν, μάλιστα τοῖς τότε μοναχοῖς λογιστέον· ἀπρὶξ γὰρ εἴχοντο τῶν ἐν B Νικαίᾳ δογμάτων, οἵτε ἐν Συρίᾳ, καὶ Καππαδοκίᾳ, καὶ πέριξ τούτων φιλοσοφοῦντες (c) ἡ μὲν γὰρ ἕως, ἀπὸ Κιλίκων ἀρξαμένη, μέχρι Φοινίκων ἐκινδύνευσε γενέσθαι (d) τῆς Ἀπολιναρίου αἱρέσεως· Εὐνομίου δὲ ἀπὸ Κιλίκων, καὶ Ταύρου τοῦ ὄρους, καὶ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ῥᾳδίως γὰρ ἑκάτερος παρ᾽ οἷς διέτριβε, καὶ τοὺς πέλας, τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἔπειθε· παραπλήσιον δέ πως τοῖς ἐπὶ Ἀρείου, καὶ ἐπὶ τούτοις συμβέβηκε· τὸ γὰρ τῇδε πλῆθος, τοὺς δηλωθέντας μοναχοὺς τῆς ἀρετῆς τῶν ἔργων ἐκθαυμάζον, ὀρθῶς αὐτοὺς δοξάζειν ἐπίστευε. καὶ τοὺς C ἄλλως φρονοῦντας, οἷά γε μὴ καθαρεύοντας, νόθων δογμάτων ἀπεστρέφοντο· ὥσπερ Αἰγύπτιοι τοῖς παρ᾽ αὐτοῖς μοναχοῖς ἑπόμενοι, ἐναντίως εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρείου.

(c) ἡ μὲν γὰρ ἕως. In codice Fuketiano ſcriptum inveni ἕω, quod minime negligendum putavi.

A fuiſſe; atque ita demum Patris beneficio ex morte ad vitam eſſe revocatam. Cetera, quæ hujuſmodi abſurdis aſſertionibus adjungit, longum fuerit commemorare. Quænam igitur, & qualia de Deo ſenſerint Apollinaris, & Eunomius, ex his, quæ diximus, intelligere poterit, qui volet. Quod ſi quis accuratam hujuſmodi rerum notitiam deſiderat, ex iis, quæ ipſi, vel quæ alii de ipſis ſcripſerunt, plura poterit cognoſcere. Neque enim mihi facile eſt aut intelligere iſta, aut exponere. Ceterum quod dogmata iſta non prævaluerint, nec ad multos permanarint, præter eas cauſas, quas ſupra dixi, monachis potiſſimum, ut arbitror, adſcribendum eſt. Nam quotquot in Syria, & Cappadocia, & circumſitis Provinciis monaſticam philoſophiam ſectabantur, Nicænæ Synodi decretis mordicus adhærebant. Parum certe abfuit, quin Orientis omnes Provinciæ, a Cilicia uſque ad Phœnicen, Apollinaris hæreſim amplecterentur. Eunomii autem hæreſis, a Cilicia, & monte Tauro ad Helleſpontum uſque, & Conſtantinopolim, cuncta propemodum occupavit. Uterque enim tum eos, apud quos morabantur, tum eorum finitimos in ſuam ſententiam facile perduxerunt. Idem porro iſtis accidit, quod antea Arianis acciderat. Populus enim in illis regionibus, cum monachos, quos ſupra diximus, ob virtutem, atque opera valde admiraretur, recte illos ſentire exiſtimabat: eos vero, qui aliter ſentirent, tanquam adulterinis opinionibus inquinatos, averſabatur. Quemadmodum olim Ægyptii monachorum ſuorum doctrinam ſecuti, Arianis fortiter reſtiterant.

(d) τῆς Ἀπολιναρίου αἱρέσεως. In codice Fuketiano ſcriptum eſt μερίδος, quod magis placet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄.

Περὶ τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἀκμασάντων ἁγίων ἀνδρῶν ἐν Αἰγύπτῳ, Ἰωάννου, Ὢρ, Ἀμὼν, Βήνου, Θεωνᾶ, Κόπρου, Ἑλλῆ, Ἠλία, Ἀπελλοῦ, Ἰσιδώρου, Σεραπίωνος, Διοσκόρου, καὶ Εὐλογίου.

D

ΕΙ'ς καιρὸν δέ μοι δοκεῖ, ἐπιμνησθέντα τῶν τότε ἐν Χριστιανισμῷ φιλοσοφούντων, ὅσους ἂν δυναίμην διεξελθεῖν· πλείστη γὰρ κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ φορὰ Θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐπήνθει· διέπρεπε δὲ κατὰ τούτους ὧν ἴσμεν ἐν Αἰγύπτῳ Ἰωάννης, ᾧ τὸ μέλλον, καὶ ἄλλοις ἄδηλον ὁ Θεὸς ἐδήλωσεν, οὐχ ἧττον ἢ τοῖς ἄλλοις πάλαι προφήταις. καὶ δῶρον ἔδωκεν ἰᾶσθαι τοὺς ἀνιάτοις πάθεσι, καὶ νόσοις κάμνοντας· καὶ Ὢρ, ὃς ἐκ νέου διέτριβεν ἐν ἐρήμοις, ἀεὶ τὸ Θεῖον ὑμνῶν· ἐτρέ- E φετο δὲ βοτάναις, καὶ ῥίζαις τισίν· ὕδωρ δὲ ἔπινεν εἴ πη εὗρεν· ἐπεὶ δὲ γέρων ἦν, κατὰ θείαν πρόσταξιν μετοικισθεὶς εἰς Θηβαΐδα, πλείστων ἡγεῖτο Μοναστηρίων, οὐδ᾽ αὐτὸς θείων πράξεων ἀμοιρῶν· μόνον γὰρ εὐχόμενος, νόσους, καὶ δαίμονας ἤλαυνε· καὶ γράμματα μὴ μαθὼν, οὐκ ἐδεῖτο βιβλίων εἰς ἀνάμνησιν· ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἔλαβεν εἰς νοῦν, κρεῖττον λήθης ἐτύγχανε· περὶ δὲ τοῦτο τὸ κλίμα, ἐφιλοσόφει, καὶ Ἀμμὼν, ὁ τῶν καλουμένων Ταβεννησιωτῶν ἡγούμενος,

CAPUT XXVIII.

De ſanctis viris, qui tunc in Ægypto floruerunt, Joanne, Or, Amon, Beno, Theona, Copre, Helle, Elia, Apelle, Iſidoro, Serapione, Dioſcoro, & Eulogio.

SEd quando in mentionem incidi eorum, qui tunc temporis inter Chriſtianos philoſophati ſunt, opportunum arbitror quoſcumque nunc potuerim, commemorare. Ea enim tempeſtate ingens copia hominum Deo dilectorum effloruit. Ex iis vero, quos in Ægypto vixiſſe accepimus, præcipuus fuit Joannes: cui Deus non minus, quam veteribus illis Prophetis, futurarum, abditarumque rerum cognitionem donaverat: eoſque, qui inſanabilibus morbis laborabant, curandi dederat poteſtatem. Or præterea, qui ab ineunte ætate vixit in ſolitudine, hymnos aſſidue in Dei laudem canens. Veſcebatur autem plantis quibuſdam, ac radicibus. Aquam vero bibebat, ſicubi invenerat. Qui cum jam ad ſenilem veniſſet ætatem, Deo jubente migrans in Thebaidem, plurimis illic Monaſteriis præfuit, ne ille quidem miraculorum expers. Morbos enim, ac dæmones oratione ſola fugabat. Cumque literas non didiciſſet, libris opus non habebat, ut reminiſceretur: ſed quicquid mente perceperat, nulla unquam delere poterat oblivio. In eadem regione philoſophabatur etiam Ammon, præfectus Monachis qui Tabennenſes vocabantur. Ammon.

SÆC. IV.

Benus. Theonas.

tur. Et tria circiter millia habens discipulorum. Benus item, ac Theonas Monachorum consortiis præerant, præscientiæ, ac Prophetiæ cœlesti dono præditi. Ac Theonas quidem, Ægyptiorum, & Græcorum, Romanorumque literis, ac disciplinis eruditus, annis triginta silentium exercuisse dicitur. Benus vero a nemine unquam visus esse fertur iratus, aut jusjurandum proferens, aut mendacium; nec audacter, aut negligentius loquens, nec inanem sermonem effutiens.

Copres. Helles.

Eodem tempore vixerunt Copres, Helles, & Elias. Et Copræ quidem a Deo id donatum esse perhibent, ut varios morbos, ac languores sanaret, & dæmones ejiceret. Helles vero Monasticam disciplinam ab adolescentia edoctus, multa admirabilia gessit. Adeo ut ignem in sinu gestaret, nec vestem interim combureret: eaque re Monachos, qui cum ipso degebant, magnopere incitaret, quasi bonæ conversationis comes esset miraculorum perpetratio.

Elias.

Elias vero, tunc quidem haud procul ab urbe Antinoo philosophabatur, annos natus decem circiter supra centum. Antea vero dicebat, se in desertis locis solitarium mansisse annis septuaginta. Ac licet adeo provecta esset ætate, nihilo tamen minus in jejuniis, & districta vivendi ratione perseveravit.

Apelles.

Præter hos Apelles iisdem temporibus claruit, qui juxta oppidum Achorim in Monasteriis Ægypti plurima edidit miracula. Huic aliquando opus fabrile facienti: eam enim artem profitebatur: spectrum dæmonis, instar decoræ mulieris, noctu apparens, tentare cœpit ejus continentiam. Tum ille ferrum, quod fabricabatur, ex igne extrahens, dæmonis faciem combussit. Atque ita dæmon stridens, atque ejulans aufugit. Sed & Isidorus, & Serapion, ac Dioscorus, nobilissimi tunc temporis Monachorum patres fuerunt.

Isidorus.

Et Isidorus quidem, cum Monasterium suum undique circumsepsisset, diligenter cavebat, ne quis foras egrederetur, studens, ut omnia necessaria intus suppeterent.

Serapion.

Serapion vero juxta Arsenoiticam Præfecturam vixit, mille circiter Monachos regens. Quos omnes ita instituebat, ut propriis laboribus victum sibi compararent, & aliis indigentibus subministrarent. Messis autem tempore, pretio conducti fruges metebant, & frumentum, quod sibi sufficeret, recondebant, & aliis Monachis gratis dabant.

Dioscorus.

Dioscori vero, haud plures, quam centum erant discipuli. Qui cum esset Presbyter, summa cum diligentia sacerdotale munus implebat; eos, qui ad sacra mysteria accederent, examinans, & accurate dijudicans: ita ut mente antea perpurgata, nec ullius admissi sceleris conscii accederent.

Eulogius.

Adhuc illo severior in sacris mysteriis impertiendis fuit tum Eulogius Presbyter. Quem ferunt, cum rem divinam faceret, accedentium cogitationes usque adeo prænovisse, ut delicta eorum certissime coargueret, & quæ singuli penitus in mente recon-

A νος, ἀμφὶ τρισχιλίους μαθητὰς ἔχων· καὶ Βῆνος, δὲ καὶ Θεωνᾶς, Μοναχικῶν ἡγοῦντο ταγμάτων, καὶ θείας προγνώσεως, καὶ Προφητίας ἔμπλεῳ· λέγεται δὲ καὶ Θεωνᾶν μὲν ἴσορα ὄντα τῆς Αἰγυπτίων, καὶ Ἑλλήνων, καὶ Ῥωμαίων παιδεύσεως, ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσι σιωπὴν ἀσκῆσαι. Βῆνον δὲ, παρ' οὐδενὸς θεαθῆναι ὀργιζόμενον, ἢ ὀμνύοντα, ἢ ψευδόμενον, ἢ εἰκαῖον, ἢ θρασὺν, ἢ ὠλιγωρημένον, εἰπόντα λόγον· περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐγένετο Κόπρης τε καὶ Ἑλλῆς, καὶ Ἡλίας. φασὶ καὶ Κόπρῃ μὲν δωρηθῆναι θεόθεν, ἰάσεις παθῶν, καὶ νοσημάτων ποικίλων, καὶ δαιμόνων κρατεῖν·

B Ἑλλῆν δὲ παιδευόμενον ἐκ νέου τὴν Μοναχικὴν ἀγωγὴν, πλεῖστα παραδοξοποιεῖν. ὡς καὶ πῦρ ἐν τῷ κόλπῳ κομίζειν, καὶ μὴ καίειν τὴν ἐσθῆτα. καὶ τούτῳ παροτρύνειν τοὺς συμμονάζοντας, ὡς τῇ ἀγαθῇ πολιτείᾳ, καὶ τῆς ἐπιδείξεως τῶν παραδόξων ἑπομένης. Ἡλίας δὲ, τότε μὲν οὐ πόῤῥω τῆς Ἀντινόου πόλεως ἐφιλοσόφει, ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν καὶ δέκα ἄγων ἐνιαυτούς. πρὸ τούτου δὲ ἔλεγεν ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτεσι μόνος ἐν ἐρημίαις οἰκῆσαι· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ γηραλέος γεγονὼς, διετέλεσε νηστεύων, καὶ ἀνδρείως πολιτευόμενος· ἐπὶ τούτοις καὶ Ἀπελλῆς τηνικάδε διέπρεπε περὶ Ἄχωριν, ἐν τοῖς κατ'

C Αἴγυπτον Μοναστηρίοις πλεῖστα θαυματουργῶν. ὅν ποτε χαλκεύοντα, τοῦτο γὰρ ἐπετήδευε, νύκτωρ φάσμα δαίμονος, ὡς γυνὴ εὐπρεπὴς, εἰς σωφροσύνην ἐπείρα, ὁ δὲ, σίδηρον ὃν εἰργάζετο ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξερύσας, κατέφλεξε τοῦ δαιμονίου τὸ πρόσωπον· τὸ δὲ, τετριγὸς καὶ ὀλοφυρόμενον ἀπέδρασεν· ἐπιφανέστατοι δὲ τότε πατέρες Μοναχῶν ἦσαν, Ἰσίδωρός τε καὶ Σεραπίων, καὶ Διόσκορος· ἀλλ' Ἰσίδωρος μὲν, πανταχόθεν περιφράξας τὸ Μοναστήριον, ἐπεμελεῖτο μηδένα τῶν ἔνδον θύραζε ἐξιέναι, καὶ πάντα τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν· Σεραπίων δὲ, (a) περὶ

D τὸν Ἀρσενοΐτην διέτριβεν, ἀμφὶ τοὺς μυρίους ὑφ' ἑαυτὸν ἔχων· πάντας δὲ ἦγεν ἐξ οἰκείων ἱδρώτων τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ἄλλοις δεομένοις χορηγεῖν· ὥρᾳ δὲ θέρους ἐπὶ μισθῷ ἀμῶντες, ἀρκοῦντα αὐτοῖς σῖτον ἀπετίθεντο, καὶ ἄλλοις Μοναχοῖς μετεδίδουν· Διοσκόρῳ δὲ, οὐ πλείους ἑκατὸν ἐφοίτων· Πρεσβύτερος δὲ ὢν, ἐν τῷ ἱερᾶσθαι διὰ πάσης ἀκριβείας ἐχώρει· βασανίζων καὶ ἐπιμελῶς ἀνακρίνων τοὺς προσιόντας τοῖς μυστηρίοις, ὥστε αὐτοὺς προκεκαθάρθαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ συνειδέναι τὶ πεπραχέναι δεινόν· (b) ἀκριβέστερον δὲ τότε ἐγένετο περὶ τὴν μετάδοσιν τῶν θείων μυστηρίων, καὶ Εὐλόγιος Πρεσβύτερος. (c) ὃν φα-

E σιν ἱερωμένον, πρόγνωσιν ἐσχηκέναι τῆς τῶν προσιόντων ἐννοίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ τὰ ἡμαρτημένα σαφῶς διελέγχειν, καὶ τὰ κατὰ νοῦν ἑκάστῳ

(a) περὶ τὸν Ἀρσενοΐτην. Scribendum est Ἀρσινοΐτην. Observavi tamen Græcos fere Ἀρσενοΐτην dicere pro Arsinoite Nomo, seu Præfectura. Sic enim apud Eusebium scribitur etiam in optimis Exemplaribus. Et apud Palladium in Lausiaca cap. 76. Et apud Ptolemæum in descriptione Ægypti.

(b) ἀκριβέστερον δὲ τότε ἐγένετο. Assentior Savilio, qui ad latus sui codicis notavit, legendum sibi videri ἀκριβέστερος. De hoc Eulogio Presbytero idem scribit Palladius in Lausiaca cap. 75.

(c) ὃν φασιν ἱερωμένον. Scribendum est ἱερώμενον, accentu in antepenultimam rejecto. Differunt enim inter se hæc duo, ἱερώμενος & ἱερωμένος. Prior accentus denotat eum, qui sacrum facit, ac Missarum solemnia celebrat. Posterior designat sacerdotem, seu virum divino numini consecratum. Porro notandus est hic locus; ex quo concludi videtur, eos, qui ad sacrorum mysteriorum participationem olim accedebant, absque prævia peccatorum confessione id facere solitos esse. Non quod non tutius esset, peccata sua prius confiteri sacerdoti: sed quia satisfacere se existimabant præcepto Apostoli dicentis: *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, &c.*

(a) ἐν

στω κρυπτόμενα ἐφορᾷν· τοὺς οὖν κακῶς πεπραχότας, ἢ περί τινος φαύλου βουλευσαμένους, τέως εἶργε θυσιαστηρίου, δήλην ποιήσας τὴν ἁμαρτίαν· μεταμελείᾳ δὲ καθαρθέντας, πάλιν προσίετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘʹ.

Περὶ τῶν ἐν Θηβαΐδι Μοναχῶν, Ἀπολλὼ, Δωροθέου, Πιάμμωνος, Ἰωάννου, Μάρκου, Μακαρίου, Ἀπολλωδόρου, Μωσέως, Παύλου τοῦ ἐν Φέρμῃ, Παχὼν, Στεφάνου, καὶ Πίωρ.

Κατὰ τούτους δὲ καὶ Ἀπολλὼς ἐν Θηβαΐδι διετέλεσεν· ὃς ἡβᾶν ἀρχόμενος, ἐφιλοσόφησεν· ἐπὶ τεσσαράκοντα δὲ ἔτη τὴν ἔρημον οἰκήσας, σπήλαιον ὑπὸ τὸ ὄρος πλησίον τῆς οἰκουμένης, τοῦ Θεοῦ χρήσαντος, κατέλαβεν· ὑπὸ δὲ πλήθους θαυματουργιῶν, ἐν ὀλίγῳ ἐπίσημος ἐγένετο, καὶ ἡγεμὼν πλείστων Μοναχῶν· ἦν γὰρ καὶ ταῖς διδασκαλίαις εἰς ὠφέλειαν ἐπαγωγός· ἀλλ᾽ οἵᾳ μὲν ἀγωγῇ ἐχρῆτο, καὶ ἡλίκων ἦν θείων, καὶ παραδόξων πραγμάτων ποιητὴς, ἱστορεῖ Τιμόθεος ὁ τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας. εὖ μάλα αὐτοῦ, καὶ πολλῶν ὧν ἐπεμνήσθην, καὶ ἄλλων δοκίμων μοναχῶν τοὺς βίους διεξελθών· ἐν δὲ τῷ τότε, πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ σπουδαίως ἐφιλοσόφουν ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀμφὶ δισχίλιοι ὄντες· ὧν οἱ μὲν, (*a*) ἐν τοῖς καλουμένοις ἐρημικοῖς ᾤκουν. οἱ δὲ, περὶ τὸν Μαρεώτην, καὶ τοὺς ἐκ γειτόνων Λίβυας· ὑπερφυῶς δὲ ἐν τούτοις (*b*) διέπρεπε Δωρόθεος, Θηβαῖος τὸ γένος. ᾧ βίος ἦν, ἐν ἡμέρᾳ μὲν, ἀπὸ τῆς πέλας θαλάσσης λίθους συλλέγειν, καὶ ἔτους ἑκάστου οἰκίδιον κατασκευάζειν, καὶ διδόναι τοῖς μὴ δυναμένοις ἑαυτοῖς οἰκοδομεῖν. νύκτωρ δὲ εἰς αὐτοῦ διατροφὴν ἐκ φοινίκων φύλλων σειρὰς πλέκων, σπυρίδας εἰργάζετο· τροφὴ δὲ ἦν αὐτῷ ἄρτου οὐγκίαι ἓξ, καὶ λεπτῶν λαχάνων δέμα, καὶ ὕδωρ ποτόν· ἐκ νέου δὲ οὕτως ἀσκήσας, οὐ διέλιπε, καὶ γέρων ὤν. οὐδέ ποτε ὤφθη ἐπὶ ῥιπὸς ἢ κλίνης καθευδήσας, ἢ τοὺς πόδας ἐκτείνας ἀνέσει, ἢ ἑκὼν ὕπνῳ ἑαυτὸν ἐκδούς· πλὴν ὅσον ἐργαζόμενος ἢ ἐσθίων, βιασθεὶς ὑπὸ τῆς φύσεως, ἔμυσε τοὺς ὀφθαλμούς. ὡς πολλάκις νυστάζοντος ἐν τῷ ἐσθίειν, ἐκπεσεῖν τοῦ στόματος τὴν τροφήν· ποτὲ γοῦν εἰς ἄκρον κρατηθεὶς τῷ ὕπνῳ, ἔλαθεν ἐπὶ τοῦ ῥιπὸς πεσών. καὶ περίλυπος ἐπὶ τούτῳ γεγονὼς, ἠρέμα ἔφη, εἰ τοὺς Ἀγγέλους πείσεις καθεύδειν, πείσεις καὶ τὸν σπουδαῖον· ὑπεδήλου δὲ ἑαυτὸν, (*c*) πρὸς τὸν ὕπνον ἴσως ἀποτεινόμενος, ἢ τὸν δαίμονα τὸν ἐμποδὼν γενόμενον ταῖς σπουδαίαις πράξεσιν· ὧδε δὲ αὐτῷ μοχθοῦντι προσελθών τις ἔφη· τί τὸ σῶμα τὸ σὸν ἀποκτείνεις τοσοῦτον; ὅτι με ἀποκτείνει, ἀπεκρίνατο· καὶ Πιάμμων δὲ καὶ Ἰωάννης τηνικαῦτα (*d*) περὶ

CAPUT XXIX.

De Monachis in Thebaide degentibus: Apollo, Dorotheo, Piammone, Joanne, Marco, Macario, Apollonio, Mose, Paulo Fermensi, Pachon, Stephano, & Pior.

condita habebant, perspiceret. Eos igitur qui mali quidpiam perpetrassent, aut patrare decrevissent, aliquandiu arcebat ab altari, delicta eorum in apertum proferens. Postea vero pœnitentia purgatos, ad mysteria admittebat.

Apollos.

HOrum temporibus æqualis Apollos vixit in Thebaide. Qui cum pubescere adhuc inciperet, philosophari instituit. Cumque in solitudine mansisset per annos quadraginta, tandem speluncam ad radices montis sitam, haud procul ab hominum domiciliis, divino monitus oraculo occupavit. Ubi præ miraculorum multitudine, brevi conspicuus, & complurium Monachorum pater evasit. Nam & utilibus documentis omnes ad virtutem alliciebat. Verum, quænam fuerit ejus vivendi ratio, & quanta, quamque divina miracula patraverit, Timotheus Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus commemorat: qui & hujus viri, & aliorum, quorum antea mentionem feci, vitam literis prodidit. Porro tunc temporis, multi boni viri in Alexandrinorum regione sedulo philosophabantur, numero circiter bis mille. Quorum alii degebant in locis, quæ eremica dicuntur: alii circa Mareoten, & vicinos Libyas incolebant. Inter quos maxime enituit Dorotheus, patria Thebæus: cujus hæc fuit vivendi ratio, ut interdiu quidem ex vicino mari lapides colligeret, & quotannis cellulam construeret, eamque donaret iis, qui sibi ipsi ædificare non possent; noctu vero ex palmarum foliis funiculos texens, sportulas ad parandum sibi victum faceret. Cibus erat illi, panis quidem unciæ sex, & minutorum olerum fasciculus, potus autem aqua. Cumque hoc genus abstinentiæ ab ineunte ætate exercuisset, ne senex quidem illud dimisit. Nec unquam visus est super stoream, aut in lecto dormire, nec quietis causa pedes extendere, nec sua sponte somnum petere. Sed dum opus faceret, aut comederet, cogente natura tantisper claudebat oculos: adeo ut sæpenumero inter edendum dormitanti cibus ex ore excideret. Contigit aliquando, ut supra modum somno oppressus, in stoream imprudens decideret. Quam ob causam dolore affectus, submissa voce dixit: si Angelis persuaseris, ut dormiant, persuadebis etiam studiose philosophanti. Seipsum autem designabat his verbis, somnum ipsum fortasse alloquens, aut dæmonem bonis actibus adversantem. Porro cum tot, ac tantis se laboribus maceraret, quidam ad eum accedens: cur, inquit, corpus tuum tantopere enecas? Cui ille, quia me ipsum enecat, respondit. Piammon præterea, & Joannes, juxta

Dorotheus.

(*a*) ἐν τοῖς καλουμένοις ἐρήμοις. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἐρημικοῖς. Sic enim dicebantur ea loca, quinque passuum millibus dissita ab urbe Alexandria, ut testatur Palladius in capite 2. Historiæ Lausiacæ. ἐξάγει μὴ ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὰ λεγόμενα ἐρημικά, ἀπὸ πέντε σημείων, &c.

(*b*) Διέπρεπε Δωρόθεος. In codice Fuketiano Θεόδωρος dicitur hic Monachus. Epiphanius tamen, & Nicephorus Dorotheum nominant. Nec aliter Palladius in Lausiaca, cap. 2.

(*c*) πρὸς τὸν ὕπνον ἴσως. Palladius in Historia Lausiaca cap. 2. ubi hoc Dorothei Apophthegma commemorat, diserte testatur, Dorotheum hæc sibi respondisse, cum ipse ei persuadere vellet, ut somnum brevem caperet. Ex quo colligitur, Sozomenum non legisse Historiam Lausiacam Palladii, sed ex alio Scriptore ista hausisse.

(*d*) περὶ Διολκόν. Hujus Monasterii mentio fit in Breviario Liberati cap. 18.

(*e*) ἱερω-

SÆC. IV. juxta Diolcum Ægypti, nobiliſſimis Monaſteriis eo tempore præfuerunt: & cum eſſent Presbyteri, ſumma cura, & gravitate ſacerdotale munus obierunt. Et Piammon quidem, cum aliquando rem divinam faceret, divinum Angelum vidiſſe dicitur, ſtantem juxta ſacrum altare; qui Monachorum quidem præſentium nomina in quodam libello perſcriberet, abſentes autem expungeret. Joanni vero tantam vim, ac poteſtatem in morbos, ac languores Deus indulſit, ut multos pedum dolore vexatos, & paralyticos ſanaret. Iiſdem temporibus Benjamin ſenex circa Scetim eximie philoſophatus eſt: cui Deus id gratiæ conceſſerat, ut abſque ullis medicamentis, ſolo manus contactu, aut oleo quod precatione ſua benedixerat, quovis morbo ægros liberaret. Atque hic tantus vir, cur in morbum aquæ intercutis incidiſſet, uſque adeo corpore intumuiſſe dicitur, ut per januam cellæ, in qua degebat, efferri non potuerit, niſi poſtibus ipſis ſimul cum janua everſis. Porro inter ægrotandum, cum in lecto decumbere non poſſet, octo circiter menſium ſpatio ſedit in ſella quadam latiſſima, ægris more ſolito ſanitatem reſtituens; nec iniquo animo ferens quod ſuo ipſe morbo nequaquam liberaretur. Quin potius conſolabatur eos, qui ipſum viſerent, rogabatque, ut pro ipſius anima ſupplices Deum orarent. Corporis enim nullam ſibi curam eſſe, ajebat. Quippe dum, inquit, benevaleret, nihil mihi profuit: & nunc male habens, nihil detrimenti attulit. Per idem tempus celebris ille Marcus, & Macarius junior, & Apollonius, & Moſes Æthiops Scetim incolebant. Et Marcum quidem, ab ineunte adoleſcentia admodum mitem, ac temperantem fuiſſe perhibent, & ſacræ Scripturæ libros memoria tenuiſſe: Deo vero ita carum fuiſſe, ut Macarius, qui Cellarum Presbyter fuit, ſæpe affirmaverit, Marcum nunquam ab ipſo accepiſſe, quæ ſacerdotes fidelibus ad altare præbere jus, faſque eſt: ſed Angelum ei præbuiſſe, cujus manum ad juncturam uſque duntaxat ſe vidiſſe, dicebat. Macario vero donatum fuit a Deo, ut dæmones contemneret. Occaſionem porro philoſophandi ei primum præbuit cædes fortuito perpetrata. Nam cum eſſet adoleſcens, oves paſcebat circa Mareoticum lacum. Cumque inter ludendum quendam ex æqualibus ſuis interfeciſſet, veritus, ne pœnas daret, in ſolitudinem ſe recepit. Illic triennii ſpatio ſub dio moratus, parvam ſibi cellam ibidem conſtruxit, in qua quinque & viginti annos exegit. Narrabantque ii, qui ex ipſo id audierant, ipſum calamitati illi gratias referre ſolitum, & cædem illam fortuito factam, ſalutarem appellaſſe, quæ Philoſophiæ, ac beatæ vitæ occaſionem ipſi attuliſſet. Apollonius autem, cum anteacto tempore mercaturam feciſſet, jam in ſenium vergens, ad Scetim ſe contulit. Cumque conſideraret, ſe ob ingraveſcentem ætatem, nec ſcribendi artem,

Piammon.

Joannes.

Benjamin.

Marcus.

Macarius.

Apollonius.

A εἰ Διολκὸν τῆς Αἰγύπτου, ἐπισημοτάτων προὔστησαν τὸ Μοναστηρίων. ἐπιμελέστατά τε καὶ μάλα σεμνῶς Πρεσβύτεροι ὄντες, τὴν ἱερατείαν μετῄεσαν· λέγεται δέ ποτε τὸν Πιάμμωνα (e) ἱερωμένων, θεάσασθαι περὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν θεῖον Ἄγγελον ἑστῶτα, καὶ τῶν Μοναχῶν τοὺς παρόντας ἐγγράφειν βίβλῳ τινί. τοὺς δὲ ἀπόντας ἀπαλείφειν· Ἰωάννῃ δὲ τοσαύτην ἐδωρήσατο δύναμιν ὁ Θεὸς κατὰ παθῶν, καὶ νοσημάτων, ὡς πολλοὺς ἰάσασθαι (f) ποδαλγοὺς, καὶ τὰ ἄρθρα διαλελυμένους· ἐν τούτῳ δὲ καὶ (g) Βενιαμὶν γηραλέως εὖ μάλα λαμπρῶς ἀνὰ τὴν Σκῆτιν ἐφιλοσόφει, δῶρον ἔχων παρὰ Θεοῦ, δίB χα φαρμάκων ἐπαφῇ μόνῃ χειρὸς, ἢ ἐλαίῳ ᾧ ἐπηύχετο, πάσης ἀπαλλάσσειν νόσου τοὺς κάμνοντας· τὸν δὴ τοιοῦτον, λόγος ὑδέρῳ περιπεσόντα, τοσοῦτον οἰδῆσαι τὸ σῶμα, ὡς μὴ δυνηθῆναι διὰ τῶν θυρῶν τοῦ οἰκήματος ἐν ᾧ διῆγεν ἐκκομισθῆναι, εἰ μὴ σὺν ταῖς θύραις, καὶ τὰς παραστάδας καθεῖλον· ἐν δὲ τῷ νοσεῖν, ἐν κλίνῃ κεῖσθαι μὴ δυνάμενος, ἀμφὶ τοὺς ὀκτὼ μῆνας ἐπὶ δίφρου πλατυτάτου ἐκαθίζετο, συνήθως τοὺς κάμνοντας ἰώμενος, αὐτὸς μηδὲν δυσφορῶν ὅτι μὴ τῆς ἐχούσης αὐτὸν νόσου ἀπηλλάττετο· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τοὺς ὁρῶντας παρεμυθεῖτο, καὶ ἐλιπάρει τὸν Θεὸν ἱκετεύειν ὑπὲρ τῆς C αὐτοῦ ψυχῆς. σώματος δὲ αὐτῷ μηδὲν μέλειν· ἐπεὶ καὶ ὑγιαίνοντα, οὐδέν με ὤνησεν, ἔφη, καὶ κακῶς πάσχον, οὐκ ἔβλαψε· κατ᾽ ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐν Σκήτει διέτριβε Μάρκος τε ὁ ἀοίδιμος, καὶ Μακάριος ὁ νέος, καὶ Ἀπολλώνιος, καὶ Μωσῆς ὁ Αἰθίοψ· φασὶ δὲ Μάρκον μὲν, καὶ ἐν τῷ νέῳ τῆς ἡλικίας εἰς ἄγαν πρᾷον, καὶ σώφρονα, καὶ μνήμονα ἱερῶν γραφῶν γενέσθαι. θεοφιλῆ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς ἰσχυρίζεσθαι Μακάριον τὸν αὐτὸν Πρεσβύτερον ὄντα (h) τῶν Κελλίων, μηδὲ πώποτε παρ᾽ αὐτοῦ λαβεῖν ἃ θέμις ἱερεῦσι διδόναι τοῖς μεμυημένοις περὶ τὴν ἱερὰν D τράπεζαν· Ἄγγελος δὲ αὐτῷ ἐδίδου, οὗ τὴν χεῖρα μέχρι τοῦ καρποῦ μόνου (i) ἔλεγε θεωρεῖν. Μακαρίῳ δὲ ἐδόθη χάρις ὑπὸ Θεοῦ, ὑπερφρονεῖν τῶν δαιμόνων· ἐγένετο δὲ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν πρόφασις τῆς φιλοσοφίας, ἀκούσιος φόνος· ἔτι γὰρ βουπαις ὢν, πρόβατα ἔνεμε περὶ τὴν Μαρείαν λίμνην, καὶ παίζων, τινὰ τῶν ὁμηλίκων ἀνεῖλε· δείσας τε δοῦναι δίκην, ἔφυγεν εἰς τὴν ἐρημίαν· αἴθριος δὲ ἐπὶ τρία ἔτη μετὰ ταῦτα διάγων, αὐτόθι οἰκίδιον μικρὸν ἑαυτῷ κατεσκεύασεν, ἐν ᾧ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη διέτριψεν· ἔλεγον δὲ οἵ γε ἀκηκόεισαν, ὡς πολλὴν ὡμολόγει χάριν τῇ συμφορᾷ, καὶ σωτήριον ἀπεκάλει τὸν ἀκούσιον φόE νον, φιλοσοφίας, καὶ μακαρίου βίου αἴτιον αὐτῷ γεγενημένον· Ἀπολλώνιος δὲ, τὸν ἄλλον χρόνον ἐμπορίαν μετιὼν, ἤδη πρὸς γῆρας ἐλαύνων, ἐπὶ τὴν Σκῆτιν ἦλθε· λογισάμενος δὲ ὡς οὔτε γράφειν,

(e) ἱερωμένων. Scribendum eſt hic quoque mutato accentu ἱερώμενον.

(f) ποδαλγοὺς. Podagricos vertit Epiphanius Scholaſticus, non male. Certe Palladius in Lauſiaca cap. 73. ubi de hoc Joanne agit, habet ποδαγροὺς. Mihi certe non videtur eſſe Græca vox ποδαλγοὺς, quare Nicephorus maluit dicere τοὺς πόδας ἀλγοῦντας.

(g) Βενιαμὶν. In codice Fuketiano ſcribitur Βενιαμείς.

(h) τῶν Κελλίων. Sic emendavi ex codice Fuketiano, pro Κελλίνων, quod antea legebatur. Eſt autem Κελλία locus in ſolitudine, ſeptuaginta ſtadiis diſtans a Nitria, ut docet Sozomenus infra cap. 31. ejuſdem loci meminit Palladius in Lauſiaca.

(i) ἔλεγε θεωρεῖν. Epiphanius Scholaſticus hæc de ipſo Marco dici exiſtimavit, quaſi Marcus dicere ſolitus eſſet, ſe manum Angeli, qui ſacram Euchariſtiam ipſi porrigebat, duntaxat videre. Præſtat tamen de Macario Preſbytero id accipere.

(k) πολ-

φειν, οὔτε ἄλλην τινὰ τέχνην μαθεῖν οἷός τέ ἐστι A διὰ τὴν ἡλικίαν, παντοδαπῶν φαρμάκων εἴδη, καὶ ἐδεσμάτων ἐπιτηδείων τοῖς κάμνουσιν, ἐξ οἰκείων χρημάτων ὠνούμενος, ἀνὰ ἑκάστην θύραν μοναστικὴν περιῄει μέχρις ἐννάτης ὥρας, ἐφορῶν τοὺς νοσοῦντας· ἐπιτηδείαν δὲ ταύτην αὐτῷ τὴν ἄσκησιν εὑρὼν, ὧδε ἐπολιτεύσατο· μέλλων δὲ τελευτᾷν, ἄλλῳ παραδοὺς ἃ εἶχεν, ἐνετείλατο τὰ αὐτὰ ποιεῖν. Μωσῆς δὲ δοῦλος ὢν, διὰ μοχθηρίαν ἐξηλάθη τῆς οἰκίας τοῦ κεκτημένου· καὶ εἰς λῃστείας τραπεὶς, λῃστρικοῦ τάγματος ἡγεῖτο· (k) πολλοὺς δὲ κακουργήσας, καὶ πολλοὺς φόνους τολμήσας, ἐκ περιπετείας τινὸς τὸν μοναδικὸν μετῆλθε βίον, καὶ ἀθρόον εἰς B ἀρετὴν φιλοσοφίας ἐπέδωκεν· ἐπεὶ γοῦν ἐκ τῆς προτέρας διαίτης εὐεξίᾳ ζέων, καὶ πρὸς φαντασίας ἡδονῶν κινούμενος, μυρίαις ἀσκήσεσι τὸ σῶμα κατέτηξε· πῇ μὲν δίχα ὄψου ὀλίγῳ ἄρτῳ ἀρκούμενος· πῇ δὲ πλεῖστον ἔργον ἀνύων, καὶ πεντηκοστὸν εὐχόμενος· πῇ δὲ ἐπὶ ἓξ ἔτεσιν ὁλόκληρον ἑκάστην νύκτα ἑστὼς, προσηύχετο, μήτε γόνυ κλίνων, μήτε τοὺς ὀφθαλμοὺς μύων εἰς ὕπνον. ἄλλοτε δὲ νύκτωρ περιϊὼν τὰς οἰκήσεις τῶν Μοναχῶν, λάθρα τὴν ἑκάστου ὑδρείαν ἐπλήρου ὕδατος· ἦν δὲ τοῦτο λίαν ἐργῶδες· τῶν μὲν γὰρ, σταδίοις δέκα. τῶν δὲ, C εἴκοσι. τῶν δὲ, καὶ τριάκοντα, καὶ πλέον διειστήκει ὁ τόπος ὅθεν ὑδρεύοντο. διέμεινε δὲ ἐπὶ πολὺ τὴν προτέραν ἰσχὺν ἔχων, καίπερ ταῖς πολλαῖς ἀσκήσεσι καθελεῖν ταύτην σπουδάζων, καὶ τὸ σῶμα ταῖς ταλαιπωρίαις πιέζων· λέγεται γοῦν ποτὲ λῃστὰς καταδραμόντας τὸν τόπον ἐν ᾧ μόνος ἐφιλοσόφει, συλλαβέσθαι πάντας καὶ δῆσαι, καὶ τέσσαρας ὄντας τοῖς ὤμοις ἐπιθεῖναι, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαγεῖν, καὶ συμμονάζουσιν ἐπιτρέψαι τὰ περὶ αὐτῶν, ὡς μὴ θεμιτὸν αὐτῷ ἔτι μηδένα κακῶς ποιεῖν· φασὶ γὰρ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μηδενὶ τοσαύτην ὑπάρξαι μεταβολήν. ὥστε D ἄκρου μὲν ἐπιψαῦσαι μοναστικῆς φιλοσοφίας. ἐξαίσιον δὲ φόβον τοῖς δαίμοσιν ἐμποιῆσαι, καὶ πρεσβύτερον γενέσθαι τῶν ἐν Σκήτει μοναχῶν· ὁ μὲν οὖν τοιοῦτος ὢν, πολλοὺς ἀρίστους μαθητὰς καταλιπὼν, ἀμφὶ τὰ ἑβδομήκοντα, καὶ πέντε ἔτη γεγονὼς ἐτελεύτησεν· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς Βασιλείας ἐγένετο Παῦλος, καὶ Παχὼν, Σέφανός τε καὶ Μωσῆς, ἄμφω Λίβυες, καὶ Πίωρ ὁ Αἰγύπτιος· ᾤκουν δὲ Παῦλος μὲν ἐν Φέρμῃ. ὄρος δὲ τοῦτο ἐν Σκήτει, οὐ μείους πεντακοσίων (l) ἀσκητὰς ἔχων· εἰργάζετο δὲ οὐδὲν, οὐ δὲ ἐλάμβανέ τι παρά του, πλὴν ὅσον ἤσθιεν· ηὔχετο δὲ μόνον, ὥσπερ φόρον τινὰ τριακοσίας εὐχὰς ἑκάστης ἡμέρας E ἀποδιδοὺς τῷ Θεῷ· ἵνα δὲ μὴ λαθὼν διαμάρτῃ τοῦ ἀριθμοῦ, τριακοσίας ψηφίδας τῷ κόλπῳ ἐμβάλλων, καθ᾽ ἑκάστην εὐχὴν ψηφίδα ἐρρίπτει· ἀναλωθέντων δὲ τῶν λίθων, δῆλον ἐγένετο τὰς ἰσαρίθμους τοῖς λίθοις εὐχὰς πεπληρῶσθαι· καὶ Παχὼν δέ τοτε ἐν Σκήτει διέπρεπεν. ὃν ἐκ νέου μέχρι γήρως πολιτευ-

A tem, nec ullam aliam poſſe addiſcere, varias ſpecies medicamentorum, & ciborum, qui commodi ſunt ægrotantibus, ſua pecunia coemens, ſingulas monachorum januas circuibat, ad horam uſque nonam ægros inviſens. Quod quidem exercitationis genus cum ſibi commodum reperiſſet, ita deinceps converſatus eſt. Et cum moriturus eſſet, quæcumque habebat, alteri tradens, mandavit, ut idem officium exerceret. Moſes vero cum eſſet ſervus, propter improbitatem ex ædibus domini ſui ejectus, & ad latrocinandum converſus, agmini latronum ducem ſe præbuit. Qui cum multa ſcelera commiſiſſet, multaſque cædes patraſſet, caſu quodam ad Mona- B ſticam vitam translatus eſt, ac repente ad ſummum philoſophiæ faſtigium evaſit. Nam quoniam bona corporis habitudine, quam ex priore victu contraxerat, adhuc fervens, ad cogitationes fœdæ libidinis incitabatur, omni philoſophicæ exercitationis genere corpus ſuum maceravit: nunc exiguo pane victitans ſine obſonio: nunc plurimum operis faciens, oranſque quinquagies. Interdum etiam ſingulis noctibus ſtans, per ſex continuos annos orabat, nec genua flectens, nec oculos claudens ad ſomnum capiendum. Nonnumquam Monachorum cellas noctu circumiens, hydrias ſingulorum clam aqua implebat. Quod quidem laborioſum erat inprimis. Ab aliis C enim decem; ab aliis viginti; a quibuſdam vero triginta, & amplius ſtadiis aberat locus ille, unde aquam hauriebant. Diu tamen priſtinum robur retinuit, licet plurimis exercitationibus illud frangere ſtuduiſſet, & aſſiduis vexationibus corpus attereret. Porro cum latrones aliquando in cellam, in qua ſolus philoſophabatur, irrupiſſent, ipſe cunctos comprehendiſſe, ac ligaſſe dicitur. Et quamvis quatuor numero eſſent, humeris ſuis impoſitos tuliſſe ad Eccleſiam, ac reliquis Monachis permiſiſse, ut de illis ſtatuerent, quando ipſi jam nefas eſset quenquam malo afficere. Ajunt enim, nemini unquam talem, ac tantam mutationem ex vitio ad virtutem contigiſse, quantam iſti: quippe qui ad culmen D monaſticæ philoſophiæ pervenerit, & dæmonibus maximum terrorem incuſserit, & Sceteniſium Monachorum presbyter factus ſit. Atque hic quidem tantus vir annos circiter ſeptuaginta quinque natus, exceſſit e vita, multis præſtantibus diſcipulis poſt ſe relictis. Eodem Imperatore regnante vixit Paulus, & Pachon; Stephanus item, ac Moſes, ambo Libyes; & Pior Ægyptius. Ac Paulus quidem degebat in Ferme, qui mons eſt in Sceti, haud pauciores quingentis Monachos habens. Nullum hic opus faciebat, nec ab ullo accipiebat quicquam, præter quam quod eſurus eſset. Orationi tantum vacabat, trecentas orationes, velut tributum quoddam E quotidie perſolvens Deo. Ac ne forte aberraret ab integro numero, trecentis lapillis in ſinum ſuum congeſtis, ad ſingulas precationes ſingulos projiciebat lapillos. Abſumtis itaque lapillis, planum fiebat, orationes numero lapillorum æquales jam completas eſse. Pachon quoque tunc temporis in Sceti celebris fuit. Qui cum ab adoleſcentia uſque ad ulti-

Paulus.

Pachon.

(k) πολλοὺς δὲ κακουργήσας. Melius, ut opinor, ſcriberetur πολλὰ, quemadmodum legiſſe videtur Nicephorus. Sic enim hæc Sozomeni verba expreſſit: πλεῖστα δὲ ἀνόσια εἰργασμένος, &c.

(l) ἀσκητὰς ἔχων. Epiphanius Scholaſticus, & Chriſtophorſonus hæc verba de Paulo ipſo intellexit. Ego vero ἔχον in neutro ſcribendum puto, ut referatur ad vocem ὄρος. Idque confirmat Palladius in Lauſiaca cap. 23. ὄρος ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐστιν ἀπάγον ἐπὶ τὴν Σκῆτιν, ὃ καλεῖται Φέρμη· ἐν τούτῳ τῷ ὄρει καθέζονται ὡς πεντακόσιοι ἄνδρες ἀσκούμενοι· ἐν οἷς ἦν Παῦλός τις μοναχὸς, &c.

(m) μέχρι

SÆC. IV. ultimam senectutem vixisset in solitudine, tamen nec bona corporis habitudo, nec perturbatio animi, nec dæmon circa abstinentiam eorum, a quibus philosophum abstinere decet, eum unquam ignavum deprehendit. Jam

Stephanus. vero Stephanus circa Mareotem habitabat, haud procul a Marmarice. Qui cum severa, ac perfectissima disciplina sese exercuisset per annos sexaginta, celeberrimus exstitit monachus, & magno Antonio familiaris. Fuit autem mitis, & admodum prudens: in colloquiis suavis, atque utilis, & ad animos eorum, qui dolore affecti essent, permulcendos, & ad lætitiam traducendos aptissimus, quamvis dolor eorum prorsus necessarius videretur. Ipse quoque ita affectus erat in suis calamitatibus. Nam cum grave quoddam, & insanabile ulcus ei contigisset, corrupta corporis membra secanda medicis præbuit; ipse interim opus faciens, & palmarum folia manibus suis texens. Suadebatque adstantibus, ne ob ipsius mala mœrore afficerentur, neve aliud quicquam cogitarent, quam ea, quæ a Deo fiunt, bonum semper exitum sortiri: idque sibi utile fore, quod tanta sustinuisset mala, ac fortasse pro peccatis suis: pro quibus hic pœnas dare satius fuerit, quam post

Moses. hanc vitam. Moses vero mansuetudine, & caritate, & languorum curationibus, quos oratione sola pellebat, præ cæteris inclaruisse memoratur. Ac Pior, cum ab ineunte

Pior. ætate philosophari decrevisset, ejus rei causa paternis ædibus egressus, respondit Deo, se deinceps neminem ex propinquis visurum esse. Post quinquaginta vero annos, soror ipsius, cum audivisset eum vivere, præ immoderato gaudio insperati nuncii stupefacta, quiescere non poterat, nisi fratrem videret. Quam in senili ætate lamentantem, ac supplicantem miseratus ejus regionis Episcopus, scripsit ad Præsides monachorum in Sceti degentium, ut Piorem mitterent. Qui abire jussus, cum refragari non auderet: nefas enim habent Ægyptii, aliique omnes, ut opinor, monachi, jussis non obtemperare: adjuncto sibi comite perrexit in patriam. Cumque pro foribus paternarum ædium staret, nuntiavit se adesse. Cum autem strepitum januæ sensisset, clausis oculis, sororem nominatim allocutus: ego, inquit, sum frater tuus. Contemplare me, quantum placuerit. Illa ingenti gaudio perfusa gratias Deo egit. At ille juxta januam oratione facta, e vestigio reversus est ad locum, in quo degebat. Ibi effosso puteo, aquam amaram reperit, eaque utens usque ad exitum vitæ perseveravit. Porro ejus abstinentiæ magnitudo insequenti tempore declarata est. Nam post ejus obitum, cum multi in eodem loco philosophari ambiissent, nullus id sustinuit. Verum, ut ipse mihi persuadeo, haudquaquam ei difficile erat aquam in dulcem saporem convertere, nisi hoc modo philosophari decrevisset: quippe qui eam, cum antea non esset, scaturire fecerat. Certe traditum est, monachos, qui cum Mose erant, cum aliquando puteum foderent, & nec vena, quæ sperabatur, nec altitudo ulla aquam profunderet, animum despondentes, opus dimittere voluisse: Piorem vero circa meridiem supervenisse; & salutatis primum monachis, diffiden-

A γενόμενον, οὔτε σῶμα εὖ ἔχων, οὔτε πάθος ψυχῆς, οὔτε δαίμων, ἄνανδρον ἐφώρασε περὶ τὴν ἐγκράτειαν, ὧν δεῖ κρατεῖν τὸν φιλόσοφον· Στέφανος δὲ περὶ τὴν Μαρεώτην τὴν οἴκησιν εἶχεν, οὐκ ἄπωθεν τῆς Μαρμαρικῆς· δι᾽ ἀκριβοῦς δὲ καὶ τελειοτάτης χωρήσας ἀσκήσεως, ἐπὶ ἑξήκοντα ἔτεσιν, εὐδοκιμώτατος ἐγένετο μοναχὸς, καὶ Ἀντωνίῳ τῷ μεγάλῳ γνώριμος· ἐγένετο δὲ πρᾶος, καὶ σοφὸς εἰς ἄγαν, καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἡδὺς, καὶ ὠφέλιμος, καὶ ἱκανὸς τὰς τῶν λυπουμένων ψυχὰς κηλεῖν, καὶ ἐπὶ τὸ εὔθυμον μεταβάλλειν, εἰ καὶ ἀναγκαίαις λύπαις προκατειλημμένοι ἐτύγχανον· τοιοῦτος δὲ ἦν καὶ πε-

B ρὶ τὰς οἰκείας συμφοράς. ἀμέλει χαλεποῦ, καὶ ἀνιάτου πάθους ἐνσκήψαντος αὐτῷ, τὰ διεφθαρμένα μέλη τοῖς ἰατροῖς τέμνειν παραδοὺς, εἰργάζετο ταῖς χερσὶ φύλλα φοινίκων πλέκων. καὶ τοῖς παροῦσι συνεβούλευε μὴ δυσφορεῖν ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ πάθεσι, μηδὲ ἄλλο τι διανοεῖσθαι, πλὴν ὅτι πρὸς τέλος χρηστὸν πάντως, ἃ ποιεῖ ὁ Θεὸς ἐκβαίνει· καὶ αὐτῷ συνοίσειν τοιούτων πειραθῆναι παθῶν. καὶ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἴσως, ὧν ἕνεκεν ἄμεινον ἐνθάδε διδόναι δίκην, ἢ μετὰ τὴν βιοτὴν ταύτην. Μωσῆς δὲ πραότητι καὶ ἀγάπῃ ὑπερφυῶς εὐδοκιμηκέναι παραδέδοται, καὶ ἰάσεσι παθῶν εὐχῇ κατορθουμέναις· ὁ δὲ Πίωρ ἐκ νέου

C φιλοσοφεῖν ἐγνωκὼς, ἡνίκα διὰ τοῦτο τοῦ πατρῴου οἴκου ἐξῆλθε, συνέθετο τῷ Θεῷ, τοῦ λοιποῦ μηδένα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι· μετὰ δὲ πεντήκοντα ἔτη, ἐπύθετο αὐτὸν ἡ ἀδελφὴ ζῆν. ὑπὸ δὲ χαρᾶς ἀμέτρου παραλόγου μηνύσεως καταπλαγεῖσα, ἠρεμεῖν οὐκ ἠδύνατο, εἰ μὴ θεάσαιτο τὸν ἀδελφόν· ὀλοφυρομένην δὲ καὶ ἀντιβολοῦσαν ἐν γήρᾳ ἐλεήσας ὁ παρ᾽ αὐτοῖς Ἐπίσκοπος, ἔγραψε τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐν ἐρήμῳ μοναχῶν, ἐκπέμψαι τὸν Πίωρ· ἀπιέναι δὲ προσαχθεὶς, οὐκ ἔχων ἀντειπεῖν. οὐ γὰρ θέμις Αἰγυπτίοις μοναχοῖς, οἶμαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις,

D ἀπειθεῖν τοῖς ἐπιταττομένοις· παραλαβὼν τινα, ἀφίκετο εἰς τὴν πατρίδα· καὶ στὰς πρὸ τῆς πατρῴας οἰκίας, ἐμήνυσεν ἐληλυθέναι· ἐπὶ δὲ ψοφεῖν τὴν θύραν ᾔσθετο, μύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὀνομαστὶ τὴν ἀδελφὴν, προσειπὼν, ἐγὼ, ἔφη, Πίωρ ὁ σὸς ἀδελφός· ἀλλὰ ὅσον βούλει, κατανόει· ἡ μὲν οὖν ἡσθεῖσα, χάριν ὡμολόγει τῷ Θεῷ· ὁ δὲ παρὰ τὴν θύραν εὐξάμενος, ἀνέστρεψεν εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ ᾤκει· ἔνθα δὴ φρέαρ ὀρύξας, πικρὸν εὗρε τὸ ὕδωρ· καὶ (m) μέχρι τελευτῆς ὑπέμεινε τούτῳ κεχρημένος· ὁ δὲ μετὰ ταῦτα χρόνος, τὸ ὑπερβάλλον ἀπέδειξε τῆς αὐτοῦ ἐγκρατείας· ἐπεὶ γὰρ ἐτελεύτησε, πολλῶν σπουδασάντων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ φιλοσοφεῖν, οὐδεὶς

E ὑπέστη. ἐγὼ δὲ ὡς ἐμαυτὸν πείθω, εἰ μὴ καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ φιλοσοφεῖν ἔγνωκεν, οὐ χαλεπὸν ἦν αὐτῷ εὐξαμένῳ μεταβαλεῖν τὸ ὕδωρ εἰς γεῦσιν γλυκεῖαν· ὅπουγε, καὶ μὴ ὂν παντάπασιν ἀναβλύσαι ἐποίησεν. ἀμέλει τοι λέγεται ποτὲ τὸ φρέαρ ὀρύσσοντας τοὺς ἀμφὶ Μωσέα, μήτε τῆς προσδοκωμένης φλεβὸς, μήτε τινὸς βάθους τὸ ὕδωρ ἀναδιδόντος, μέλλειν τὸ ἔργον ἀπαγορεύειν· ἐπιστάντα δὲ αὐτοῖς παρὰ μέσην ἡμέραν τὸν Πίωρ, καὶ πρότερον ἀσπασάμενον, ὀνειδίσαι

(m) μέχρι τελευτῆς ἔπινε. Non dubito, quin Sozomenus scripserit ἐπέμεινε. Certe Nicephorus hunc Sozomeni locum describens in cap. 37. lib. 11. habet παρέμεινε. Nec aliter Palladius in Lausiaca, cap. 87.

(a) γε-

δίσαι δυσπιςίαν, καὶ μικροψυχίαν. κατελθόντα δὲ εἰς τὴν τάφρον δέξασθαι, καὶ ὄρυγι τρίτον πλῆξαι τὴν γῆν· παραχρῆμα δὲ ἀναβλύσαι τὸ ὕδωρ, καὶ τὴν τάφρον πληρῶσαι· ἐπεὶ δὲ δεξάμενος ἀπῄει, δεομένων τῶν ἀμφὶ Μωσέα γεύσασθαι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐκ ἠνέσχετο, φήσας μὴ ἐπὶ τούτῳ ἀπεςάλθαι, ἠνύσθαι δὲ ἐφ᾽ ᾧ ἦλθε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λʹ.

Περὶ τῶν ἐν Σκήτει Μοναχῶν, Ὠριγένους, Διδύμου, Κρονίωνος, Ὀρσισίου, Πουτουβάτου, Ἀρσίωνος, Ἀμμῶν, Εὐσεβίου, καὶ Διοσκόρου τῶν ἀδελφῶν, καὶ Μακρῶν λεγομένων, καὶ Εὐαγρίου τοῦ φιλοσόφου.

ΕΝ τούτῳ δὲ εἰσέτι διέπρεπον ἐν τοῖς Σκήτεως μοναςηρίοις, (a) γηραλέος μὲν, Ὠριγένης ἐκ τῶν μαθητῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου περιλελειμμένος. καὶ Δίδυμος, καὶ Κρονίων, ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν καὶ δέκα ἐνιαυτοὺς γεγονώς· καὶ ὁ μέγας Ἀρσίσιος, καὶ Πουτουβάςης, καὶ Ἀρσίων, καὶ Σεραπίων, οἳ καὶ αὐτοὶ σύγχρονοι Ἀντωνίῳ τῷ μεγάλῳ ἐγένοντο. καταγεγηρακότες δὲ ἐν τῷ φιλοσοφεῖν, προΐςαντο τότε τῶν τῇδε μοναςηρίων· τῶν δ᾽ αὖ νέαν, καὶ μέσην ἡλικίαν ἀγόντων, πολλοὶ καλοί τε, καὶ ἀγαθοὶ σὺν αὐτοῖς ἐγνωρίζοντο· καὶ Ἀμμώνιος, καὶ Εὐσέβιος, καὶ Διόσκορος· οὓς ἀδελφοὺς ἀλλήλοις ὄντας, μακροὺς ἐκ τῆς ἡλικίας ὠνόμαζον· λέγεται δὲ τοῦτον τὸν Ἀμμώνιον εἰς ἄκρον Φιλοσοφίας προελθεῖν, ἡδονῆς τε καὶ ῥᾳςώνης ἀνδρείως κρατῆσαι, καὶ φιλολόγον εἰς ἄγαν γενέσθαι· ὡς τοὺς Ὠριγένους, καὶ Διδύμου (b) καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιαςικῶν, λόγους διεξελθεῖν, (c) ἐκ νέου μέχρι τελευτῆς πλὴν ἄρτου, μηδενὸς γεύσασθαι ἐν πυρὶ γενομένου· (d) μέλλων δέ ποτε πρὸς χειροτονίαν Ἐπισκοπῆς συλλαμβάνεσθαι, ὡς ἀντιβολῶν οὐκ ἔπεισεν ἀπιέναι τοὺς ἐπ᾽ αὐτὸν ἐληλυθότας, ἀποτεμὼν τὸ οὖς, ἄπιτε ἔφη· λοιπὸν γὰρ οὐδὲ ἑκόντα με ὁ ἱερατικὸς νόμος συγχωρεῖ χειροτονεῖσθαι· ἄρτιον γὰρ χρῆναι τὸν ἱερέα καθίςασθαι. ἀναχωρήσαντες δὲ, ἐπεὶ τάδε ἔγνωσαν Ἰουδαίοις φυλακτέα, τῇ δὲ Ἐκκλησίᾳ σώματος μηδὲν μέλειν, ἢν μόνον ἄρτιος ᾖ τοῖς τρόποις ὁ ἱερεὺς, αὖθις ἀνέςρεψαν ὡς συλληψόμενοι τὸν ἄνδρα· ὁ δὲ, ἦ μὴν καὶ τὴν γλῶσσαν τεμεῖν διωμόσατο, εἰ βιάσασθαι πειραθεῖεν. δείσαντες οὖν τὴν ἀπειλὴν, ἀπεχώρουν· αὐτὸς

A dentiam, & pusillum animum exprobrasse; deinde in fossam descendentem orasse, humumque ligone ter percussisse. Quo facto statim aqua erupisse dicitur, & fossam complevisse. Porro cum Pior oratione facta discederet, rogatus a Monachis, qui cum Mose erant, ut apud ipsos jentaret, non obtemperavit: haudquaquam ejus rei causa missum se esse dicens: id vero propter quod venerat, confectum esse.

CAPUT XXX.

B *De Scetiensibus Monachis, Origene, Didymo, Cronione, Orsesio, Putubate, Arsione, Ammonio, Eusebio, & Dioscoro fratribus, qui Magni vocabantur; & de Evagrio philosopho.*

EOdem tempore in monasteriis Scetis claruerunt, senes quidem, Origenes, qui ex magni Antonii discipulis adhuc supererat; & Didymus, & Cronion annos natus decem supra centum: & magnus ille Arsisius, & Putubastes, & Arsion, ac Serapion: qui & ipsi magni Antonii temporibus æquales fuerunt. Cumque in monastica philosophia consenuissent, tunc temporis monasteriis illic sitis præerant. Ex junioribus vero, & in media adhuc ætate constitutis multi probi,
C atque honesti viri una cum superioribus illis florebant. Inter quos Ammonius, Eusebius, ac Dioscorus: qui cum fratres essent, ob staturæ proceritatem magni vocabantur. Porro hunc Ammonium ad culmen monasticæ Philosophiæ pervenisse narrant, & voluptatem, ac desidiam forti animo superasse. Ammonius. Idem admodum studiosus fuisse dicitur; adeo ut Origenis, Didymi, & aliorum Ecclesiasticorum scriptorum libros diligenter evolveret. Ab ineunte autem ætate ad extremum vitæ diem nihil igne coctum præter panem gustasse fertur. Cum vero aliquando capiendus esset, ut Episcopus ordinaretur, nec rogando persuadere potuisset iis, qui ad ipsum capiendum venerant, ut abirent; abscissa sibi
D auricula; abite, inquit. Posthac enim nequidem si vellem, sacerdotalis lex me ordinari sinit. Integri enim corporis sacerdotem constitui oportet. Illi digressi, postea quam intellexerunt, Judæis quidem hæc observanda esse; Ecclesiam vero de corpore non curare, dummodo sacerdos integer sit moribus, denuo redierunt, eum comprehensuri. Tum ille juravit, se linguam quoque sibi præcisurum, si vim facere tentassent. Quibus illi minis perterriti, abscesserunt. Hinc porro

(a) γηραλέος μὲν. Scribe meo periculo, γηραλέοι μὲν, &c. Quæ emendatio, licet prima fronte levis esse videatur, magni tamen momenti est. Primo enim loco Sozomenus senes monachos commemorat. Deinde transit ad juniores, qui adhuc tirones erant. Subdit enim paulo post τῶν δ᾽ αὖ νέαν καὶ μέσην ἡλικίαν ἀγόντων, &c. nostram certe emendationem plane confirmat Nicephorus in cap. 37. libri citati.

(b) καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαςικοὺς λόγους διεξελθεῖν. In codice Fuketiano rectius scriptum est ἐκκλησιαςικῶν λόγους διελθεῖν. Potest tamen retineri verbum διεξελθεῖν, quemadmodum legitur etiam apud Nicephorum. Porro notandus hoc loco error Nicephori, qui cum in Sozomeno legisset, Ammonium Origenis, Didymi, & aliorum Ecclesiasticorum scriptorum libros assidue volutasse, per Ecclesiasticos illos scriptores Evagrium intelligi existimavit. Quod est absurdum, cum Evagrius junior fuerit Ammonio, ut constat ex Palladio in Lausiaca cap. 12. Quinam autem sint scriptores illi Ecclesiastici, quorum libros Ammonius memoriter didicerat, ipse Palladius nos docet his

E verbis: καὶ ἐν συγγράμμασιν ἀνδρῶν λογάδων, Ὠριγένους Διδύμου, καὶ Πιερίου, καὶ Στεφάνου διῆλθε μυριάδας ἑξακοσίας. Ubi vides, Palladium uti verbo διελθεῖν perinde ac Sozomenum, pro eo quod est memoriter recitare. Sic incertus Auctor, qui Theophanis Historiam continuavit, in lib. 2. de Michaele Balbo Imp. loquens, sic ait. ὡς ῥᾷον ἄν τις διῆλθε βιβλίον, ἢ αὐτὸς τῇ βραδύτητι τοῦ νοῦ τὰ τοῦ οἰκείου στοιχεῖα ὀνόματος. De Pierio Presbytero videndus est Eusebius noster, & Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis. Stephanus vero quisnam sit, adhuc mihi incompertum est.

(c) ἐκ νέου. Hæc parum cohærent cum præcedentibus. Itaque Nicephorus hanc pericopen transposuit post verba illa, quæ paulo ante leguntur, ἀνδρείως κρατῆσαι. Quod mihi quidem valde placet.

(d) μέλλων δέ ποτε πρὸς χειροτονίαν. Idem narrat Palladius in Lausiaca. Ex quo insuper discimus, id factum fuisse principatu Theodosii, cum Timotheus esset Episcopus Alexandriæ.

SÆC. IV. porro factum est, ut Ammonius iste Parotes, id est auricula mutilus, vocaretur. Haud multo post, sequentis scilicet Imperatoris temporibus, Evagrius sapiens cum illo familiariter vixit; vir doctus inprimis, & tum intelligendi facultate, tum dicendi copia præditus: & in distinguendis cogitationibus, quæ aut ad virtutem, aut ad vitium tenderent, sagacissimus; & quomodo illæ quidem excolendæ, hæ vero cavendæ sint, consultor idoneus. Verum quod quidem ad doctrinam attinet, qualis, quantusque vir fuerit, libri, quos posteris reliquit, satis declarabunt. Moribus vero moderatis fuisse dicitur, & ab omni fastu, & arrogantia ita alienus, ut nec jure merito laudatus, præconiis intumescceret; nec immerito vituperatus, contumelias iniquo animo ferret. Ortus hic fuit ex urbe Iberis, quæ ad Euxinum Pontum sita est. Philosophiam vero, & sacras literas didicit sub Gregorio Episcopo Nazianzi: qui dum Constantinopolitanam Ecclesiam administraret, eum Archidiaconum habuit. Cumque vultu esset eleganti, & exquisito vestium cultu uteretur, quidam ex proceribus zelotypus, eum uxori suæ familiarem esse intelligens interficere molitus est. Cumque insidiatores opus ipsum aggressuri essent, dormienti Evagrio Deus terribilem quandam, ac salutarem in somnis visionem ostendit. Videbatur enim sibi quasi in scelere deprehensus, manus, ac pedes ferro vinctos habere. Et cum in judicium ducendus, ac supplicio afficiendus esset, quidam ad eum accedens sacrum Evangeliorum codicem demonstravit, pollicitus, modo ex urbe egredi vellet, se illum vinculis liberaturum, jurareque illum jussit, se ita facturum. Ille, tactis Evangeliis, ita se facturum juravit, & solu-

Evagrius.

A τοὺς δὲ ἐντεῦθεν Ἀμμώνιος ὁ Παρώτης ὠνομάζετο· τῷ δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ τῆς ἐχομένης Βασιλείας, συνῆν Εὐάγριος ὁ σοφὸς, ἐλλόγιμος ἀνὴρ, νοῆσαί τε, καὶ φράσαι δεινὸς, καὶ ἐπίβολος διακρῖναι τοὺς πρὸς ἀρετὴν, καὶ κακίαν ἄγοντας λογισμοὺς. καὶ ἱκανὸς ὑποθέσθαι· ἣ χρὴ τοὺς μὲν ἐπιτηδεύειν, τοὺς δὲ φυλάξασθαι· ἀλλ' οἷος μὲν περὶ λόγους ἦν, ἐπιδείξουσιν αἱ γραφαὶ ἃς κατέλιπεν· ἐλέγετο δὲ καὶ τὸ ἦθος μέτριος, τύφου τε καὶ ὑπεροψίας τοσοῦτον κρατεῖν, ὡς μήτε δικαίως ἐπαινούμενος ὀγκοῦσθαι τοῖς κρότοις, μήτε ἀδίκως λοιδορούμενος, ἀγανακτεῖν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσιν· ἐγένετο δὲ τῷ μὲν γέ- B νει, (e) Ἰβήρων πολίτης πρὸς τῷ καλουμένῳ Εὐξείνῳ Πόντῳ· ἐφιλοσόφησε δὲ καὶ ἐπαιδεύθη ὑπὸ Γρηγορίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ναζιανζοῦ τοὺς ἱεροὺς λόγους· ἡνίκα δὲ ἐπετρόπευε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίαν, Ἀρχιδιάκονον αὐτὸν εἶχεν· ἀστεῖον δὴ ὄντα τῇ ὄψει, καὶ περὶ τὴν ἐσθῆτα φιλόκαλον, μαθών τις τῶν ἐν τέλει ζηλότυπος γνώριμον εἶναι τῇ γαμετῇ, θάνατον αὐτῷ ἐμηχανᾶτο· εἰς ἔργον δὲ προβήσεσθαι μελλούσης τῆς ἐπιβουλῆς, καθεύδοντι αὐτῷ, φοβεράν τινα καὶ σωτήριον ὀνείρατος ὄψιν ἐπιπέμπει τὸ θεῖον· ἔδοξε γὰρ ὡς ἐπὶ ἐγκλήματι συλληφθεὶς, σιδήρῳ δεδέσθαι πόδας, καὶ C χεῖρας· μέλλοντί τε αὐτῷ εἰς δικαστήριον ἄγεσθαι, καὶ (f) τιμωρίαν ὑπέχειν προσελθών τις ὑπέδειξε τὴν ἱερὰν τῶν Εὐαγγελίων βίβλον. καὶ ὑπισχνεῖτο, εἰς τῆς πόλεως ἐξέλθοι, τῶν δεσμῶν αὐτὸν ἀπαλλάξειν, καὶ ὅτι τοῦτο ποιήσει, ὅρκον ἀπῄτει· ὁ δὲ (g) τῆς βίβλου ἐφαψάμενος, ἦ μὴν ὧδε

(e) Ἰβήρων πόλεως. In codice Fuketiano scriptum est πολίτης, quemadmodum Christophorsonus, ac Savilius in suis Codicibus repererant. Vulgatam tamen lectionem confirmat Palladius cap. 86. his verbis, οὗτος τῷ μὲν γένει Ποντικὸς ἦν, πόλεως Ἰβήρων. Ex quo apparet, Ibera nomen fuisse urbis in Ponto. Ac fortasse ea est, quam Iboram vocat Constantinus Porphyrogennetus in libro primo de thematibus, ubi eam tertiæ Cappadociæ adscribit. Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem, hunc Evagrium D Ponticum Hyperboritam appellat; corrupte, ni fallor, pro Hyborita. Certe in Concilio Chalcedonensi inter Episcopos, qui subscripserunt, recensetur Uranius Iborensis, Provinciæ Helenoponti. Et in actione prima ejusdem Concilii mentio fit Pauli Presbyteri agentis vices Uranii Episcopi Ἰβώρων. Et ita in sequentibus actionibus, licet interdum Latini codices Iberorum, vel Imerorum nomen substituant. Inter Episcopos quoque Provinciæ Ponti, qui Synodo Constantinopolitanæ subscripserunt, recensetur Pantophilus Iberorum. Eadem varietas occurrit in notitiis Græcis, quæ leguntur ad calcem Geographiæ sacræ.

(f) τιμωρίαν ὑπέχειν. In codice Fuketiano scriptum est ὑπέχειν, pro ὑποσχεῖν.

(g) τῆς βίβλου ἐφαψάμενος. Vetus mos fuit Christianorum, jurare tactis Evangeliis. Cujus moris exemplum habemus in epistola 219. Gregorii Nazianzeni, & in ejusdem carmine Jambico adversus sæpe jurantes. Sed quoniam epistola illa fœdissime corrupta est, nec ab inter- E prete intelligi potuit, eam hic exponam in gratiam studiosorum. Continet enim pulcherrimam quæstionem, & inter canonicas epistolas merito censeri potest. Consultus fuerat Gregorius a Theodoro Tyanensi Episcopo de juramento quodam Georgii Paspaseni, qui in parœcia ejus degebat. Hic Georgius de negotio quodam transegerat cum adversario. In instrumento autem transactionis, juramentum perscriptum fuerat ad majorem conventionis firmitatem. Idem Georgius post hanc transactionem juramento firmatam resiliens, adversarium suum in jus vocaverat, & causam suam obtinuerat. Quærebatur, utrum perjurii reus esset. Ajebat enim, juramentum illud proprie non fuisse, quippe quod non pronuntiasset viva voce, nec adhibitis, & tactis Evangeliis. Præterea dicebat, se vi compulsum fuisse, ut jusjurandum illud in instrumento apponeret. Denique suam causam adeo justam fuisse, ut sententia secundum ipsum dicta fuerit a judice. Respondet nihilominus Gregorius, Georgium perjurii reum esse, qui adversus juramentum scripto comprehensum litem intenderit adversario. Falli enim eos, qui putant, juramenta quidem esse ea, quæ viva voce concipiuntur tactis sacris codicibus: ea vero, quæ scripto tantum mandantur absque sacris codicibus, meras esse solemnitates, ac dicis causa fieri. Nam si chirographum, seu instrumentum, quo pecunia credita continetur, majorem vim, ac firmitatem habet, quam nudum pactum, cur non eadem ratione juramenta scriptis prodita, vim juramenti, & quidem majorem habebunt? παίζουσιν οἱ πολλοὶ ἑαυτοὺς, κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, τοὺς μὲν κατὰ τῶν ἱερῶν προκειμένους ὅρκους, νομίζοντες. τοὺς ἐγγράφους δὲ δίχα τῶν δερμάτων, ἀφοσίωσιν, ἀλλ' οὐχ ὅρκον ὑπολαμβάνοντες. πῶς γὰρ τὸ μὲν τῶν χρεῶν χειρόγραφον δεσμεῖ πλέον τῆς ἁπλῆς ὁμολογίας; τὸν δὲ ἐγγεγραμμένον ὅρκον, ἄλλο τι ἢ ὅρκον ὑποληψόμεθα. Scribendum esse affirmo τοὺς μὲν κατὰ τῶν γραφῶν προκειμένων λεγομένους ὅρκους, &c. id est, *semetipsos meo quidem judicio decipiunt ii, qui existimant, juramenta quidem esse ea, quæ propositis sacris codicibus pronunciantur: illa vero, quæ absque sacris codicibus perscribuntur, nudam solemnitatem esse, non juramenta.* Opponit Gregorius Nazianzenus juramenta scripta iis, quæ pronuntiantur; & juramenta, quæ fiunt tactis sacris Codicibus, iis, quæ sine Codicibus sacris concipiuntur, adhibito duntaxat Dei nomine. Id enim sibi volunt verba illa δίχα δερμάτων. Sed ne quis dubitandi locus supersit, ipsum Gregorium hujus emendationis auctorem dabo. Is in carmine adversus sæpe jurantes, idem argumentum tractans, sic ait:

εἰ δὲ ἐγγράφοι τὶς ὅρκον, οὐκ ὀμωμοκώς;
τί οὖν τὸ γράμμα βούλεται;
χειρόγραφον δὲ τῶν λόγων δεσμεῖ πλέον
εἰ δ' οὐ γραφῶν προκειμένων·
σελὶς τὸ σεπτὸν ἢ Θεὸς χαρίζεται;
δῆλον τόδ' ἐστί.
φόβη τὸ δέρμα· τὸν Θεὸν δ' ἐγὼ πλέον·

Quos versus ita transtulit Billius.

Quid si quis horcum scribat, haud ore efferat?
Scriptura quid vult hæc tibi?
Vincla minus arcte nos ligant, quam syngraphæ.
Quid si sacrum non proferat quis codicem?
Venerationem datne codex, an Deus? &c.

Ter-

ἦ μὴν ὧδε πράξειν ἐπωμόσατο· διαφεθείς τε τῶν δεσμῶν, αὐτίκα ἐξηγέρθη· καὶ τῷ θείῳ ὀνείρῳ πειθεὶς, διέφυγε τὸν κίνδυνον· εἰς νοῦν τε λαβὼν χρῆναι μετιέναι τὸν ἀσκητικὸν βίον, ἐξεδήμησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ μετὰ χρόνον τινὰ παραγενόμενος ἐπὶ θέαν τῶν ἐν Σκήτει φιλοσοφούντων, (*b*) ἠσμένισε τὴν ἐνθάδε διατριβήν.

A ſolutus vinculis, confeſtim e ſomno excitatus eſt. Divinoque obtemperans ſomnio, præſens periculum evitavit. Porro cum apud ſe ſtatuiſset vitam ſibi monaſticam excolendam eſse, Conſtantinopoli profectus eſt Hieroſolyma. Aliquanto poſt tempore ad viſendos monachos, qui in Sceti philoſophabantur, profectus, illic degere conſtituit.

Tertius verſus in hac interpretatione ſenſu omni caret. Deceptus eſt Billius a vulgata lectione quæ ſic habet.

χειρόγραφον δὲ τῶν δεσμῶν δεσμεῖ πλέον.

Ego vero pro voce δεσμῶν, non dubito, quin ſcribendum ſit λόγων. Quod confirmat Gregorius in hac epiſtola, loco citato. Præterea in dicto loco ſcribendum exiſtimo πῶς γὰρ τὸ μὲν τῶν χρεῶν χειρόγραφον, &c. Quam emendationem plane confirmat ipſe Gregorius in verſibus Jambicis, quos modo retuli. Iisdem enim prope verbis utrobique utitur. Atque ita plane legitur in manuſcripto codice, quem vidit Emericus Bigotius. Sequuntur paulo poſt in dicta Gregorii epiſtola hæc verba: οὐ μὴν οὐδὲ τὸ βεβιάσθαι φάσκει νικανὸν εἰς παραίτησιν· ἡ βία γὰρ ἦν ὁ νόμος, οἱ ἔδησεν: quæ ita vertit Morellus: *Haud quaquam tamen vi adactum fuiſſe Nicanum dictitat ad deprecationem. Vis enim fuit ei, quem lex ligavit*. Boni, ac docti interpretis officium eſt, ubi nullum ſenſum ex verbis ſcriptoris ſui elicere poteſt, quomodo emendandus ſit locus, inquirere. In proclivi autem erat hujus loci emendatio, ne littera quidem immutata, hoc modo: οὐ μὴν οὐδὲ τὸ βεβιάσθαι φάσκειν, ἱκανὸν εἰς παραίτησιν: id eſt: *Sed neque quod Georgius aſſerit, vi compulſum ſe fuiſſe, id ſufficit ad excuſationem. Vis enim non alia fuit, quam lex & conſuetudo, cui ceſſit Georgius*. Scribe itaque ὃν ἔδησεν. Vide Gregorium in carmine adverſus ſæpe jurantes, ubi eidem objectioni reſpondet prorſus eodem modo, moriendum potius eſſe, quam cedendum ulli vi, ac neceſſitati. Porro quod Gregorius reſpondet in hac epiſtola ad Theodorum de jurejurando ſcripto, idem diu ante illum ſenſerat Tertullianus in libro de idololatria cap. 23. *Pecuniam de Ethnicis mutuantes ſub pignoribus fiduciati, jurati cavent, & ſic negant ſcire.* B *Volunt ſcilicet tempus perſecutionis, & locum tribunalis, & perſonam præſidis. Præſcribit Chriſtus, non eſſe jurandum. Scripſi, inquit, ſed nihil dixi. Lingua, non litera occidit. Hic ego naturam, & conſcientiam advoco, &c.* quæ illic vide.

(*b*) ἠσμένισε τὴν ἐνθάδε. Palladius in Lauſiaca ſcribit, Evagrium biennio toto manſiſſe in monte Nitriæ, ac deinde ad interiorem ſolitudinem perrexiſſe. Ceterum falli videtur Sozomenus, qui hoc referat principatu Valentis Auguſti. Nam Evagrius vitam monaſticam amplexus eſt regnante Theodoſio ſeniore. Idque ex ipſo Sozomeno convincitur, qui ait, Evagrium Gregorii Nazianzeni Archidiaconum fuiſſe in Eccleſia Conſtantinopolitana, atque exinde ad Monaſticam vitam tranſiiſſe. Sed & Palladius in Lauſiaca diſerte teſtatur, Evagrium Diaconum fuiſſe Nectarii Epiſcopi Conſtantinopolitani, eique traditum eſſe a Gregorio Nyſſeno, a quo primum Diaconus fuerat ordinatus. Quod quidem verius puto. Fuit enim Palladius amicus Evagrii; & vitam illius longe certius noverat, quam Socrates, ac Sozomenus.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Περὶ τῶν ἐν Νιτρίᾳ, καὶ τῶν καλουμένων Κελλίων μοναστηρίων· καὶ περὶ τῆς μονῆς τῶν Ῥινοκουρούρων. περὶ Μέλανος Διονυσίου, καὶ Σόλωνος.

Καλοῦσι δὲ τὸν χῶρον τοῦτον, (*a*) Νιτρίαν. καθότι κώμη τίς ἐστιν ὅμορος, ἐν ᾗ τὸ νίτρον συλλέγουσιν· οὐ τὸ τυχὸν δὲ πλῆθος ἐνταῦθα ἐφιλοσόφει· ἀλλὰ μοναστήρια ἦν ἀμφὶ πεντήκοντα, ἀλλήλοις ἐχόμενα. τὰ μὲν, συνοικιῶν. τὰ δὲ, καθ' ἑαυτοὺς οἰκούντων· ἐντεῦθεν δὲ ὡς ἐπὶ τὴν ἔνδον ἔρημον ἡκόντων, ἕτερός ἐστι τόπος, σχεδὸν ἑβδομήκοντα σταδίοις διεστὼς, ὄνομα Κελλία· ἐν τούτῳ δὲ σποράδην ἐστὶ μοναχικὰ οἰκήματα πολλὰ, καθὸ καὶ τοιαύτης ἔλαχε προσηγορίας· κεχώρισται δὲ τοσοῦτον ἀλλήλων, ὡς τοὺς αὐτόθι κατοικοῦντας, σφᾶς αὐτοὺς μὴ καθορᾶν ἢ ἐπαΐειν· συνίασι δὲ πάντες εἰς ταυτὸν ἅμα, καὶ ἐκκλησιάζουσι τῇ πρώτῃ, καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος· ἢν δέ τις μὴ παραγένηται, δῆλος ἐστὶν ἄκων ἀπολειφθεὶς, ἢ πάθει τινὶ ἢ νόσῳ πεπεδημένος. καὶ ἐπὶ θέαν αὐτοῦ καὶ θεραπείαν, οὐκ εὐθὺς πάντες ἀπίασιν· ἀλλ' ἐν διαφόροις καιροῖς ἕκαστος, ἐπιφερόμενος ὅπερ ἔχει πρὸς νόσον ἁρμόδιον· ἐκτὸς δὲ τοιαύτης αἰτίας, οὐχ ὁμιλοῦσιν ἀλλήλοις, εἰ μὴ λόγων ἕνεκεν εἰς γνῶσιν Θεοῦ τεινόντων ἢ ὠφέλειαν ψυχῆς, ἔλθοι τὶς μαθησόμενος παρὰ τὸν φράσαι δυνάμενον· οἰκοῦσι δὲ ἐν τοῖς κελλίοις, ὅσοι τῆς φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἐληλύθασι, καὶ σφᾶς ἄγειν δύνανται, καὶ μόνοι διατρίβειν, δι' ἡσυχίαν χωρισθέντες τῶν ἄλλων. τάδε μὲν ἡμῖν ὡς ἐν βραχεῖ περὶ Σκή-

CAPUT XXXI.

De monaſteriis Nitriæ, & de iis, quæ Celliæ vocabantur; item de monaſterio Rinocorurorum; & de Melane, Dionyſio, & Solone.

Hic autem locus vulgo Nitria vocatur, eo quod vicus quidam eſt finitimus, in quo nitrum colligunt. Porro non exigua hominum multitudo ibi philoſophabatur. Nam circiter quinquaginta erant monaſteria, ſibi mutuo vicina: quorum alia fratrum congregationes, alia homines ſeparatim degentes D habebant. Hinc ad interiorem eremum pergentibus, alter locus eſt diſtans circiter ſeptuaginta ſtadiis, qui Cellia vocatur. In eo varia ſunt monachorum domicilia, hinc, & inde diſperſa: unde etiam locus id nomen accepit. In tantum vero diſtant a ſe invicem, ut monachi, qui illa incolunt, nec videre ſe invicem, nec audire poſſint. Porro univerſi in eundem locum conveniunt, & collectas celebrant primo quoque, & ultimo hebdomadis die. Quod ſi quis non interſit, palam eſt, illum abeſse non ſua ſponte, ſed languore, aut morbo detentum. Et ad illum viſendum, curandumque pergunt, non ſtatim omnes; ſed diverſo tempore ſinguli, ferentes E id, quod quiſque ad curandum morbum utile habuerit. Extra hujuſmodi cauſam, nunquam inter ſe colloquuntur: niſi forte quis ad aliquem dicendi peritum pergat, auditurus ab eo ſermones ad cognitionem Dei, aut ad utilitatem animæ ſpectantes. Porro in cellulis habitant, quotquot ad ſummum philoſophiæ culmen pervenerunt, ſeque ipſos regere, & ſoli manere poſsunt, quietis gratia a reliquis ſejuncti. Atque hæc a nobis breviter

Cellia.

(*a*) νιτρίαν. Nitria, & Scethis erant in Mareotica Præfectura Ægypti, ut teſtatur Ptolemæus, qui Scithiacam quidem regionem ait ſitam fuiſſe in interiore Mareotica: Nitriotas vero incoluiſſe eam partem Mareoticæ, quæ vergit ad meridiem.

(*b*) ἠσμέ-

SÆC. IV. ter dicta sint de Sceti, deque iis, qui ibi philosophantur. Nam si eorum disciplinam, atque institutionem singillatim persequi vellem, scriptionis prolixitatem quispiam forte posset reprehendere. Cum enim propriam, ac peculiarem conversationem constituerint, opera, & studia, exercitationes, & victum, & tempus unicuique ætati accommodatum partiti sunt. Rinocorura. Rinocorura quoque ex eo tempore viris optimis, non adventiciis, sed indigenis, floruit. Ex iis vero, quos illic philosophatos esse accepi, præstantissimos fuisse comperi, Melanem, qui tunc temporis Ecclesiam illius loci administrabat; & Dionysium, qui ad Borealem urbis partem domicilium habuit; & Solonem Melanis fratrem, qui eidem in Episcopatu successit. Ceterum eo tempore, quo præceptum fuerat, ut omnes ubique Episcopi, qui Arianorum dogmati repugnarent, sedibus suis expellerentur, ajunt, Melanos. eos, qui ad Melanem exturbandum venerant, deprehendisse illum, tanquam infimum ministrum, lucernas Ecclesiæ præparantem; supra pallium oleo sordidatum habentem Zonam, & ellychnia importantem. Quem cum interrogassent de Episcopo; ille, hic est, inquit, eumque vobis indicabo; statimque homines utpote viæ longitudine fatigatos, in ædes Episcopi deduxit, mensamque iis apposuit, & quos habebat, cibos præbuit. Post convivium vero cum manus eorum abluisset: ipse enim ministrabat epulantibus: seipsum indicavit. Illi hominem admirati, cujusnam rei causa venissent, confessi sunt: fugiendi tamen liberam ei facultatem concesserunt, reverentia ejus adducti. Tum vero ille: nunquam, inquit, detrectaturus sum eadem perpeti, quæ Episcopi ejusdem mecum fidei, ac sententiæ perpetiuntur: sed ultro, ac sponte in exilium ire paratus sum. Omnes porro virtutes monasticæ disciplinæ sibi comparaverat, utpote ab ineunte ætate Solon. hoc philosophandi genus sectatus. Solon vero ex mercatore monachus effectus, ipse quoque haud parum emolumenti inde percepit. Nam & fratris sui, & aliorum, qui illic philosophabantur, magisterio institutus, & in iis, quæ ad Dei cultum pertinent, studiosus fuit inprimis, & erga proximum benignus. Ac Rinocorurensis quidem Ecclesia hujusmodi Antistites ab initio sortita, ex eo tempore ad nostram usque ætatem illorum institutis uti, & probos viros ferre non desitit. Est autem ejus loci clericis communis domus, & mensa; reliqua denique omnia communia.

(b) ἐπίῤῥυπον τῷ ἱματίῳ. Hunc locum ita corrigendum puto, ἐπὶ ῥυπῶντι τῷ ἱματίῳ, &c. Sane in codice Fuketiano scriptum est ἐπίρυπον. Est autem hæc emendatio prorsus necessaria.

Σκήτεως εἰρήσθω, καὶ τῶν ἐνθάδε φιλοσοφούντων· εἰ γὰρ τὸ καθέκαστον τῆς αὐτῶν ἀγωγῆς διεξελθεῖν πειραθείην, μηκυνομένην ἴσως τὴν γραφὴν μωμήσαιτό τις· ἰδίαν γὰρ συστησάμενοι πολιτείαν, ἔργα καὶ ἤθη, καὶ γυμνάσια, καὶ δίαιταν, καὶ καιρὸν, ἑκάστῃ ἡλικίᾳ κατὰ τὸ εἰκὸς διένειμαν· καὶ Ῥινοκούρουσα δὲ, οὐκ ἐπεισάκτοις, ἀλλ' οἴκοθεν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς ἐξ ἐκείνου διέπρεπεν· ὧν δὲ ἐνθάδε φιλοσοφεῖν ἐπιθόμην ἀρίστους ἔγνων, τόν τε Μέλανα τὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύοντα· καὶ Διονύσιον, ὃς πρὸς Βορέαν τῆς πόλεως τὸ φροντιστήριον εἶχε. καὶ Σόλωνα τὸν Μέλανος ἀδελφὸν, καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς διάδοχον· λέγεται δὲ, ἡνίκα προσέτακτο τοὺς κατὰ πόλιν ἱερέας ἐναντίως Ἀρείῳ φρονοῦντας ἀπελαύνεσθαι, καταλαβεῖν Μέλανα τοὺς ἐπ' αὐτὸν ἐλθόντας, τοὺς λύχνους τῆς Ἐκκλησίας παρασκευάζοντα, οἷά γε ὑπηρέτην ἔσχατον, (b) ἐπίῤῥυπον τῷ ἱματίῳ ὑπὸ τοῦ ἐλαίου τὴν ζώνην ἔχοντα, καὶ τὰς θρυαλλίδας ἐπιφερόμενον· ἐρωτηθέντα δὲ περὶ τοῦ Ἐπισκόπου εἰπεῖν, ὡς ἐνθάδε ἐστὶ, καὶ μηνύσω τοῦτον· αὐτίκα δὲ τοὺς ἄνδρας οἷά γε ἐξ ὁδοῦ κεκμηκότας, εἰς τὸ Ἐπισκοπικὸν καταγώγιον ὁδηγῆσαι, καὶ τράπεζαν παραθεῖναι, καὶ ἐκ τῶν ὄντων ἑστιᾶσαι· μετὰ δὲ τὴν ἑστίασιν, νιψάμενον τὰς χεῖρας, διηκονεῖτο γὰρ τοῖς ἑστιωμένοις, ἑαυτὸν προσαγγεῖλαι· τοὺς δὲ τὸν ἄνδρα θαυμάσαντας, ὁμολογῆσαι μὲν ἐφ' ᾧ ἐληλύθεισαν· αἰδοῖ δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν, ἐξουσίαν δοῦναι φυγῆς· τὸν δὲ φάναι, ὡς οὐκ ἂν προοίμην ταὐτὰ τοῖς ὁμοδόξοις ἱερεῦσιν ὑπομεῖναι, (c) ἀλλ' ἑκοντὶ ἑλέσθαι εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐλθεῖν· πᾶσαν δὲ, οἷά γε ἐκ νέου φιλοσοφήσας, μοναχικὴν ἀρετὴν ἐξησκεῖτο· ὁ δὲ Σόλων ἀπὸ ἐμπόρου εἰς μοναχὸν μεταβαλὼν, οὐ δὲ αὐτὸς ὀλίγον ἀπώνατο τῆς ἐνθένδε ὠφελείας· ὑπὸ διδασκάλῳ γὰρ τῷ ἀδελφῷ καὶ τοῖς τῇδε φιλοσοφοῦσιν ἐπιμελῶς παιδευθεὶς, καὶ περὶ τὸ Θεῖον ὅτι μάλιστα προθύμως ἐσπούδαζε, καὶ πρὸς τοὺς πέλας ἀγαθὸς ἐτύγχανεν· ἡ μὲν Ῥινοκουρούρων Ἐκκλησία, τοιούτων ἐξ ἀρχῆς ἡγουμένων ἐπιτυχοῦσα, οὐ διέλιπεν ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ ἔτι νῦν τοῖς ἐκείνων χρωμένη θεσμοῖς, καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας φέρουσα· κοινὴ δέ ἐστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἴκησίς τε καὶ τράπεζα, καὶ τ' ἄλλα πάντα.

(c) ἀλλ' ἑκοντὶ ἑλέσθαι. Post hæc verba ex codice Fuketiano integram lineam hic supplevi, quæ in vulgatis codicibus deerat. Sed neque Christophorsonus, nec Savilius hanc lacunam suppleverunt. Ex quo apparet, nullos ab iis visos fuisse manuscriptos Codices.

CAPUT XXXII.

De monachis Palæstinæ, Hesycha, Epiphanio, qui postea Episcopus Cypri fuit, Ammonio, & Silvano.

Sed & Palæstina monachorum domiciliis florebat. Nam & plerique eorum, quos supra in rebus gestis Constantii enumeravi, adhuc superstites, hanc disciplinam summa cum laude excolebant. Et horum consuetudine, ac sermonibus alii instituti, ad summum virtutis apicem pervenerunt, & ad majoris glo-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

Περὶ τῶν Παλαιστίνῃ μοναχῶν, Ἡσυχᾶ, Ἐπιφανίου, τοῦ ὕστερον γενομένου Κύπρου Ἀμμωνίου, καὶ Σιλβανοῦ.

ΟΥ' μὴν ἀλλὰ καὶ Παλαιστίνη μοναχῶν ἀνδρῶν διατριβαῖς ἤνθει· οἵτε γὰρ πλείους ὧν ἐν τῇ Κωνσταντίου βασιλείᾳ ἀπεμνημόνευσα, ἔτι ἦσαν ταύτην τὴν ἐπιστήμην σεμνύνοντες· οἱ δὲ, ταῖς αὐτῶν συνουσίαις εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἐπέδοσαν, καὶ εἰς δόξαν μείζο-

μείζονα τοῖς ἐνθάδε φροντιστηρίοις προσετέθησαν· ὧν ἦν Ἡσυχᾶς ὁ Ἱλαρίωνος ἑταῖρος, καὶ Ἐπιφάνιος ὁ ὕστερον γενόμενος Σαλαμῖνος τῆς Κύπρου Ἐπίσκοπος· ἐφιλοσόφησε δὲ Ἡσυχᾶς μὲν, οὗ καὶ ὁ διδάσκαλος· Ἐπιφάνιος δὲ, ἀμφὶ Βησανδούκην κώμην ὅθεν ἦν, νομοῦ Ἐλευθεροπόλεως· ἐκ νέου δὲ ὑπὸ μοναχοῖς ἀρίστοις παιδευθεὶς, καὶ τούτου χάριν ἐν Αἰγύπτῳ πλεῖστον διατρίψας χρόνον, ἐπισημότατος ἐν μοναστικῇ φιλοσοφίᾳ γέγονε παρά τε Αἰγυπτίοις, καὶ Παλαιστινοῖς. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ Κυπρίοις, παρ᾽ οἷς ᾑρέθη τῆς Μητροπόλεος τῆς νήσου Ἐπισκοπεῖν· ὅθεν οἶμαι μᾶλλον κατὰ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν, τὴν ὑφήλιον, ἀοιδιμώτατός ἐστιν· ὡς ἐν ὁμίλῳ γὰρ, καὶ πόλει μεγάλῃ, καὶ παραλίῳ ἱερωμένος, καὶ μεθ᾽ ὅσης ἀρετῆς εἶχε πολιτικοῖς ἐμβαλὼν πράγμασιν, ἀστικοῖς καὶ ξένοις παντοδαποῖς γνώριμος ἐν ὀλίγῳ ἐγένετο. τοῖς μὲν, θεασαμένοις, καὶ πεῖραν λαβοῦσι τῆς αὐτοῦ πολιτείας. τοῖς δὲ, (*a*) παρὰ τούτων πειθομένοις· πρὸ δὲ τῆς ἐν Κύπρῳ ἐπιδημίας, ἔτι ἐν Παλαιστίνῃ διέτριβεν ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας· ἡνίκα δὴ ἐν τοῖς τότε φροντιστηρίοις εὖ μάλα (*c*) διαπρέπων Σαλαμάνης τε καὶ Φούσκων, καὶ Μαλαχίων, καὶ Κρισπίων ἀδελφοί· ἐφιλοσόφουν δὲ ἀμφὶ Βηθελέαν κώμην τοῦ νομοῦ Γάζης· καὶ γὰρ δὴ καὶ εὐπατρίδαι τῶν ἔνθεν ἦσαν· διδασκάλου δὲ ταύτης τῆς φιλοσοφίας ἔτυχον Ἱλαρίωνος, ἀφ᾽ οὗ λέγεται ποτὲ τούτων ἅμα οἴκοι ἀπιόντων, ἐκ μέσου ἁρπαγῆναί πως τὸν Μαλαχίωνα, καὶ ἀφανῆ γενέσθαι· ἐξαπίνης δὲ πάλιν ἀναφανῆναι, τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζοντα τοῖς ἀδελφοῖς. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ ἀποβιῶναι. νέον μὲν ἔτι ὄντα. τῶν γεγηρακότων δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ κατ᾽ ἀρετὴν βίου καὶ θεοφίλειαν οὐ λειπόμενον· καὶ Ἀμμώνιος δὲ ὡσεὶ δέκα σταδίοις διεστὼς, ᾤκει ἀμφὶ Χαφαρχοβρὰν κώμην Γαζαίαν, ἀφ᾽ ἧς τὸ γένος εἶχεν. ἀνὴρ ἀκριβῶς ὅτι μάλιστα, καὶ ἀνδρείως ἐν τῇ ἀσκήσει διαγενόμενος· Σιλβανὸς δὲ, ὃν διὰ τὴν ἄγαν ἀρετὴν ὑπὸ Ἀγγέλου ὑπηρετούμενον θεαθῆναι λόγος, Παλαιστινὸς ὢν, ἔτι οἶμαι κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐφιλοσόφει τότε· ἔπειτα δὲ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ χρόνον τινὰ διατρίψας, ὕστερον τὴν ἐν Γεράροις ἐν τῷ χειμάρρῳ μεγίστην τε, καὶ ἐπισημοτάτην πλείστων ἀγαθῶν ἀνδρῶν συνοικίαν συνεστήσατο· ἧς μετ᾽ αὐτὸν ἡγήσατο Ζαχαρίας ὁ θεσπέσιος.

gloriæ cumulum monasteriis illic positis adjuncti sunt. Ex quorum numero fuit Hesychas, Hilarionis sodalis; & Epiphanius, qui postea Salaminis in Cypro Episcopus fuit. Et Hesychas quidem in eodem, quo magister, loco philosophatus est. Epiphanius vero juxta Besanducem vicum, in territorio Eleutheropolitano situm, ex quo ortus fuerat. Qui cum ab ineunte adolescentia a præstantissimis monachis institutus fuisset, ejusque rei causa diutissime moratus esset in Ægypto, in monastica Philosophia celeberrimus extitit, non apud Ægyptios solum, & Palæstinos, verum etiam apud Cyprios, apud quos electus est, ut in Metropoli totius insulæ Episcopatum administraret. Qua ex re per universum, ut ita dixerim, orbem terrarum maximam nominis celebritatem adeptus est. Nam cum in media hominum multitudine, & in urbe magna, ac maritima sacerdotio fungeretur, & cum ea, qua præditus erat, virtute civilibus negotiis sese applicuisset, brevi omnibus tam urbanis, quam peregrinis notus extitit: illis quidem, utpote qui hominem vidissent, & piam ejus conversationem experimento cognoscerent: his vero, utpote qui ab illis accepissent. Porro antequam Cyprum venisset, principatu Valentis Augusti adhuc manebat in Palæstina. Quo quidem tempore Salamanes, Phuscon, Malchio, & Crispio fratres in illis monasteriis inclaruerunt. Degebant autem juxta Bethleam, qui vicus est in agro Gazæorum. Erant enim nobili apud istos genere orti. Magistrum porro hujus disciplinæ habuerant Hilarionem. A quo cum aliquando domum simul redirent, Malchionem raptum esse memorant, & ex conspectu evanuisse; ac repente iterum apparuisse, eandem cum reliquis viam carpentem: nec multo post e vita migrasse; adhuc quidem adolescentem, nulli tamen eorum, qui in monastica Philosophia consenuissent, vitæ integritate, & amore divini numinis inferiorem. Præterea Ammonius decem circiter stadiis remotus, habitabat juxta vicum Gazæorum Chapharcobram, ex quo originem traxerat: vir, qui summa cum severitate, ac fortitudine monasticam disciplinam excoluit. Silvanus vero, cui ob eximiam virtutem Angelus, ut perhibent, visus est ministrare, ex Palæstina ortus, eo quidem tempore adhuc, ut opinor, in Ægypto philosophabatur. Postmodum vero, cum aliquandiu in monte Sina moratus fuisset, tandem Geraris juxta torrentem, maximum, ac nobilissimum monasterium plurimorum bonorum virorum simul degentium constituit. Cui quidem monasterio admirandus Zacharias post illum præfuit.

Epiphanius. Malchio. Ammonius. Silvanus.

(*a*) παρὰ τούτων πειθομένοις. Non dubito, quin scribendum sit πυθομένοις, quemadmodum legitur apud Nicephorum in cap. 39. lib. 11.

(*b*) διαπρέπων σαλαμίνης. Scribendum est διέπρεπον, ut legitur apud Nicephorum. Pro Salamina Christophorsonus legit σαλαμάνης, quod magis probo. Certe in codice Fuketiano dicitur σαλαβάνης. Ejusdem nominis fuit monachus quidam in Syria, de quo Theodoritus in Philotheo. Qui sequitur μαλαχίων, rectius apud Nicephorum scribitur μαλχίων, quod nomen est Syriacum.

A

CAPUT XXXIII.

De Syriæ Monachis, Batthæo, Eusebio, Barge, Hala, Abbo, Lazaro, Abdaleo, Zenone, Heliodoro, Eusebio, qui fuit Carris, & Protogene, & Aone.

HInc ad Syros, & ad Persas Syris finitimos transeundum est: qui cum Ægyptiorum monachis contendentes, in immensam multitudinem excreverunt. Inter hos autem eo tempore præcipue claruerunt, apud Nisibenos quidem circa montem, qui Sigoron dicitur, Batthæus, Eusebius, Barges, Halas, & Abbo; & Lazarus qui fuit Episcopus: Abdaleus item, & Zeno, & senex Heliodorus. Istos porro vulgo Boscos, id est pascentes vocabant, qui hoc philosophandi genus tunc primum invexerant. Sic autem eos appellant, propterea quod nec domicilia habent ulla, nec pane, aut obsonio vescuntur, nec vinum bibunt: sed in montibus degentes, Deum perpetuo celebrant, orationibus, & hymnis juxta Ecclesiæ ritum vacantes. Cumque vescendi tempus advenerit, singuli falce arrepta per montem vagantes, instar pascentium pecorum herbas comedunt. Et isti quidem hoc philosophandi genus excoluerunt. Apud Carras autem Eusebius enituit, qui sponte sua inclusus, monasticæ philosophiæ vacavit: & Protogenes, qui Episcopatum illius loci rexit post Bitum: Bitum, inquam, illum celeberrimum, quem cum Constantinus primum vidisset, affirmasse dicitur, sæpe illum sibi a Deo per visiones antea ostensum esse, jussumque, ut dictis illius omnibus obediret. Denique Aones domicilium habuit in Phadana: quo in loco Jacob Abrahami nepos ex Palæstina veniens, puellam offendit, quam postea duxit uxorem: amotoque lapide, quo opertum erat os putei, primum illius gregem ibi aquavit. Hunc porro Aonem primum apud Syros, perinde ac Antonium apud Ægyptios, auctorem fuisse ferunt solitariæ, & arctioris philosophiæ.

Gen. 29.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ Μοναχῶν, Βατθαίου, Εὐσεβίου, Βαργοῦ, Ἀλᾶ, Ἀββῶ, Λαζάρου, Ἀβδάλεως, Ζήνωνος, Ἡλιοδώρου, Εὐσεβίου τοῦ ἐν Κάρραις, καὶ Πρωτογένους, καὶ Ἀώνου.

ΕΝτεῦθεν δὲ ἐπὶ Συρίαν, καὶ Πέρσας τοὺς Σύρων ὁμόρους ἰτέον. οἳ δὴ πρὸς πλῆθος ἐπέδωκαν, τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ φιλοσοφοῦσιν ἁμιλλώμενοι· διέπρεπον δὲ μάλιστα τότε, παρὰ μὲν Νισιβηνοῖς ἀμφὶ τὸ Σιγόρων καλούμενον ὄρος, B Βατθαῖος, καὶ Εὐσέβιος, καὶ Βαργῆς, καὶ Ἀλᾶς, καὶ Ἀββῶς, Λαζαρός τε ὁ γεγονὼς Ἐπίσκοπος, καὶ Ἀβδάλεως, καὶ Ζήνων, καὶ Ἡλιόδωρος ὁ γέρων· τούτους δὲ, καὶ Βοσκοὺς ἀπεκάλουν, ἐναγχος τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας ἄρξαντας. ὀνομάζουσι δὲ ὧδε αὐτοὺς, καθότι οὔτε οἰκήματα ἔχουσιν, οὔτε ἄρτον, οὔτε ὄψον ἐσθίουσιν, οὔτε οἶνον πίνουσιν· ἐν δὲ τοῖς ὄρεσι διατρίβοντες, ἀεὶ τὸν Θεὸν εὐλογοῦσιν, ἐν εὐχαῖς, καὶ ὕμνοις κατὰ θεσμὸν τῆς Ἐκκλησίας· τροφῆς δὲ ἡνίκα γένηται καιρὸς, καθάπερ νεμόμενοι, ἅρπην ἔχων ἕκαστος, ἀνὰ τὸ ὄρος περιϊόντες, τὰς βοτάνας σιτίζονται. καὶ οἱ μὲν ὧδε ἐφιλοσόφουν· ἐν Κάρραις δὲ Εὐσέβιος, ὃς ἐν C τῷ ἐθελοντὴς καθεῖρχθαι ἐφιλοσόφει. καὶ Πρωτογένης, ὃς τὴν αὐτόθι Ἐκκλησίαν ἐπετροπεύσε μετὰ Βίτον τὸν τότε Ἐπίσκοπον. (a) Βίτον ἐκεῖνον τὸν ἀοίδιμον, ὃν φασὶ βασιλέα Κωνσταντῖνον πρώτως θεασάμενον, ὁμολογῆσαι ὡς πάλαι πολλάκις ἐν ἐπιφανείαις τὸν ἄνδρα τοῦτον ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐπέδειξε, καὶ παρεκελεύσατο, ὅτι λέγοι πείθαρχεῖν αὐτῷ. καὶ Ἀώνης δὲ ἐν Φαδανᾷ τὸ φροντιστήριον εἶχε· τόπος δὲ οὗτος, οὗ Ἰακὼβ ὁ τοῦ Ἀβραὰμ ἔκγονος ἐκ Παλαιστίνης ἐπιστὰς, ἔτι παρθένῳ (b) συνήπτετο τῇ μετὰ ταῦτα γαμετῇ· ἐκκυλίσας τε τοῦ ἐνθάδε φρέατος τὸν λίθον, πρῶτον αὐτῆς τὸ ποίμνιον ἐπότισε· φασὶ δὲ τοῦτον Ἀώνην, τὸν ἐκτὸς D πάντων ἀνθρώπων καὶ ἀκριβοῦς φιλοσοφίας ἄρξασθαι παρὰ Σύροις, ὥσπερ Ἀντώνιον παρ' Αἰγυπτίοις.

(a) *βίτον ἐκεῖνον*. Hic Vitus Carrarum Episcopus fuit Valentis Augusti temporibus, ut docet epistola Basilii Magni ad eum scripta hoc titulo, *βίτῳ ἐπισκόπῳ καρρῶν*. Ex quo apparet, in hoc Sozomeni loco pro *Βασιλέα Κωνσταντῖνον*, scribendum esse *Κωνστάντιον*. Nam, si verum esset, quod ait Sozomenus, sequeretur Vitum hunc Episcopum fuisse Constantini Magni temporibus. Quod tamen videtur pene incredibile; ut idem Episcopus Constantino Magno, & Valente Augusto regnantibus extiterit. Scio quidem, Athanasium Episcopum Alexandriæ a Principatu Constantini ad Valentis usque tempora perseverasse. Sed de Vito id equidem non credo. Adde, quod Constantinus Magnus nunquam in Mesopotamiam venit, ac proinde Vitum illic videre non potuit. Constantius vero ejus filius ob bella, quæ cum Persis assidue gessit, frequenter in illis regionibus versatus est, ut constat ex Ammiano Marcellino.

(b) *συνήπτετο*. In codice Fuketiano scriptum est *συνεῖχε τῇ γαμετῇ μετὰ ταῦτα*. Et ad marginem notatum est eadem manu, *γρ. συνήπτετο*. Nicephorus autem pro hac voce substituit verbum *ὡμίλει*.

CAPUT XXXIV.

De Monachis Edessæ, Juliano, Ephrem Syro, Barse, Eulogio. Item de Monachis Cœlesyriæ, Valentino, Theodoro, Marosa, Basso, Bassone, Paulo; & de Monachis Galatiæ, Cappadociæ, & aliarum regionum sanctis hominibus: & cur longævi fuerint viri sancti, qui olim vixere.

HUjusmodi contubernales fuere Gaddanas, & Azizus, ad ejusdem virtutis apicem mutua æmulatione tendentes. Porro apud Edessam in proximo sitam, & apud urbes

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

E Περὶ τῶν ἐν Ἐδέσῃ Μοναχῶν, Ἰουλιανοῦ, Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, Βάρσα, καὶ Εὐλογίου· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ, Οὐαλεντίνου, Θεοδώρου, Μερῶσα, Βάσσου, Βασσωνίου, Παύλου· καὶ περὶ τῶν ἐν Γαλατίᾳ, καὶ Καππαδοκίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ ἁγίων ἀνδρῶν· καὶ τίνος χάριν μακρόβιοι οἱ πρώην ἅγιοι ἐγίνοντο.

ΤΟύτῳ δὲ συνοίκω ἤστην, Γαδδανᾶς τε καὶ Ἄζιζος, πρὸς ὁμοίαν ἀρετὴν ἁμιλλωμένω· ἀνὰ δὲ τὴν ἐκ γειτόνων Ἔδεσαν, (a) καὶ πέριξ ταύ-

(a) *καὶ πέριξ ταύτας*. In codice Fuketiano scriptum est *ταύτης*, rectius. Apud Nicephorum legitur *καὶ τὰς πέριξ ταύτης*. Mallem tamen scribere *καὶ τὰς*, supple *πόλεις*.

(b) *ὁ πό-*

ταύτης, εὐδοκιμώτατοι φιλόσοφοι κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἦσαν, Ἰουλιανὸς, καὶ Ἐφραὶμ ὁ Σύρος συγγραφεὺς, οἱ ἐν τῇ Κωνσταντίου βασιλείᾳ δηλωθέντες· Βάρσης τε καὶ Εὐλόγιος, οἳ καὶ Ἐπισκόπω ἄμφω ὕστερον ἐγενέσθην, (*b*) οὐ πόλεως τινὸς, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν, (*c*) ἀνταμοιβῆς ὥσπερ τῶν αὐτοῖς πεπολιτευμένων, χειροτονηθέντες ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις. ὃν τρόπον, καὶ Λάζαρος ὁ δηλωθείς· οἵδε μὲν τῶν τότε φιλοσοφούντων ἐπισήμως, ἀνά τε Σύρους, καὶ Πέρσας τοὺς ἐκ γειτόνων αὐτοῖς, εἰς γνῶσιν ἐμὴν ἦλθον· πολιτεία δὲ κοινὴ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, ἦν. ψυχῆς μὲν ὅτι μάλιστα ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ἕτοιμον ἐθίζειν πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐνθάδε. ἐν εὐχαῖς τε καὶ νηστείαις, καὶ θείοις ὕμνοις. καὶ περὶ ταῦτα τὸν πολὺν ἀναλίσκειν βίον· χρημάτων δὲ καὶ τῆς περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀσχολίας, σώματός τε ῥαστώνης ἢ ἐπιμελείας παντελῶς ἀμελεῖν· ἔνιοι δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐγκρατείας ἦλθον, ὡς Βατθαίου μὲν ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀσιτίας, σκώληκας ἐκ τῶν ὀδόντων ἕρπειν· Ἀλᾶν δὲ ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἐνιαυτοὺς, ἄρτου μὴ γεύσασθαι· τὸν δὲ Ἡλιόδωρον ἀΰπνους τὰς πολλὰς διακαρτερῆσαι νύκτας, ἑβδομάδας ἡμερῶν ἐν νηστείαις ἐπισυνάψαντα· Συρία δὲ, ἥτε Κοίλη καλουμένη, καὶ ἡ ὑπὲρ ταύτην, πλὴν Ἀντιοχείας, βράδιον εἰς Χριστιανισμὸν μετέβαλον· οὐ μὴν οὐδὲ αὕτη φιλοσόφων Ἐκκλησιαστικῶν ἄμοιρος ἦν. ταύτῃ γὲ μᾶλλον ἀνδρείων ὄντων τε καὶ φαινομένων· ὅσῳ γὲ καὶ πρὸς τῶν οἰκούντων τὴν χώραν ἐμισοῦντο, καὶ ἐπεβουλεύοντο. καὶ γενναίως ἀντεῖχον, οὐκ ἀμυνόμενοι, οὐδὲ δίκην λαμβάνοντες, ἀλλὰ προθύμως τὰς παρὰ τῶν ἑλλήνων ὕβρεις τε καὶ πληγὰς ὑπομένοντες· οἵους γενέσθαι ἐπυθόμην Οὐαλεντῖνον, ὃν οἱ μὲν ἐξ Ἐμέσης, οἱ δὲ, ἐξ Ἀρεθούσης τὸ γένος ἔχειν ἔφασαν. καὶ τὸν ὁμώνυμον τὸν αὐτοῦ, καὶ Θεόδωρον· ἄμφω δὲ ἀπὸ Τιττῶν τοῦ Ἀπαμέων νομοῦ ἤστην. καὶ Μαρώσαν τὸν ἐκ Νεχείλων, καὶ Βάσσον, καὶ Βασσώνην, καὶ Παῦλον, ὃς ἀπὸ τῆς Τελμισσοῦ τῆς κώμης ἐγένετο· πολλοὺς δὲ ἐν πολλοῖς τόποις συνοικίσας, καὶ ὃν χρὴ τρόπον συναγαγὼν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν εἰδέναι, τὸ τελευταῖον εἰς τὸ Ἰουγάτον καλούμενον χωρίον μεγίστην τε καὶ ἐπισημοτάτην συνοικίαν μοναχῶν κατεστήσατο· ἔνθα δὴ καὶ ἐτελεύτησε, καὶ τὸν τάφον ἔχει, μακροβιώτατος γεγονώς. ὡς μέχρι καὶ εἰς ἡμᾶς ἐπιβιῶναι, εὐδοκίμως καὶ θείως φιλοσοφήσας· καὶ τῶν ἄλλων δὲ τῶν δηλωθέντων μοναχῶν, σχεδὸν πάντες πολὺν διεγένοντο χρόνον· καί μοι φαίνεται, μακροβίους τοὺς ἄνδρας ὁ Θεὸς ἐποίησεν, εἰς ἐπίδοσιν τὴν θρησκείαν ἄγων· Σύρους τε γὰρ ὡς ἐπίπαν, καὶ Περσῶν, καὶ Σαρακηνῶν πλείστους, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐπηγάγοντο σέβας, καὶ ἑλληνίζειν ἔπαυσαν. μοναχικῆς τε φιλοσοφίας ἐνθάδε ἄρξαντες, πολλοὺς ὁμοίους ἀπέφηναν·

A urbes in circuitu Edessæ positas, celeberrimi tunc temporis monachi erant, Julianus, & Ephrem Syrus scriptor, quorum jam mentionem fecimus in rebus gestis Constantii. Barses item, & Eulogius: qui quidem ambo postmodum Episcopi fuere, non alicujus urbis, sed honoris duntaxat causa, tanquam ad repensanda præclara ipsorum facinora, in suis monasteriis ordinati. Quo quidem modo etiam Lazarus, de quo supra dixi, Episcopus fuit. Et ex monachis quidem, qui tum apud Syros, tum apud Persas Syris finitimos nobiliter philosophati sunt, isti ad notitiam nostram pervenerunt. Disciplina vero communis hæc fuit pene omnibus; animæ quidem B præcipuam curam gerere, eamque ad relinquenda hujus vitæ bona, promtam, ac paratam reddere, orando scilicet, jejunando, ac divinos hymnos canendo: & in his quidem rebus maximam temporis partem consumere: pecuniam vero, & curam civilium negotiorum, corporis item mollitiem, & cultum prorsus contemnere. Alii vero ad tantam progressi sunt abstinentiam, ut Batthæo quidem ob nimiam inediam vermes ex dentibus enati sint: Alas vero ad annos usque septuaginta panem non comederit: Heliodorus autem multas noctes insomnes transegerit, septenos dies continuos in jejuniis perseverans. Syria vero, tam ea, quæ Cœle dicitur, quam quæ supra illam posita C est, excepta urbe Antiochia, serius quidem ad Christi religionem conversa fuit. Sed tamen Ecclesiasticis Philosophis non caruit. Qui quidem eo fortiores & fuerunt, & visi sunt, quo magis invisi erant incolis earum regionum, eorumque crebris insidiis appetebantur; iisdemque virili animo resistebant, non vim vi repellendo, nec semetipsos ulciscendo, sed contumelias, & verbera sibi a Gentilibus illata, alacri animo perferentes. Ejusmodi fuisse accepi Valentinum, quem alii ex urbe Emesa, alii ex Arethusa genus traxisse dicunt: & alterum isti cognominem Valentinum, ac Theodorum. Hi duo ex Tittis, qui vicus est in D territorio Apamensium, erant oriundi. Marosam præterea ex Nechilis ortum, & Bassum, & Bassonem, ac Paulum, qui ex vico Telmiso prognatus, cum multos variis in locis congregasset, & competenti ratione ad monasticam philosophiam informasset, tandem in loco, qui Jugatum dicitur, maximam, ac nobilissimam monachorum congregationem instituit. Quo etiam in loco mortuus est, ac sepultus, cum diutissime vixisset; quippe qui ad nostra usque tempora vitam produxerit, eximiam, ac vere divinam philosophandi rationem secutus. Sed & reliqui, quos supra memoravimus, monachi, fere omnes diu superstites vixe- E runt. Ac mihi quidem videtur Deus prolixum vitæ spatium iis indulsisse, ut religio incrementum acciperet. Illi enim Syros fere omnes, & ex Persis, ac Saracenis quamplurimos ad religionem suam traduxerunt, & a superstitioso dæmonum cultu abstraxerunt. Cumque monasticæ philosophiæ studiis vacare cœpissent, multos sibi similes reddiderunt.

SÆC. IV.

Lib.3.cap. 14. 16.

Syria serius Christum coluit.

Monachi cur diutissime vixerũt.

(*b*) οὐ πόλεώς τινος. Barses tamen Episcopus urbis Edessæ fuit, ut testatur Basilius Magnus in duabus epistolis, quas ad eum scripsit. Non igitur fuit honorarius duntaxat Episcopus, & nomine tenus, ut scribit Sozomenus hoc loco. Quem tamen excusare poterimus, si dicamus, Barsem, & Eulogium, initio quidem creatos esse Episcopos vacantis loci, honoris causa. Postea vero sedes illis traditas fuisse, quas regerent.

(*c*) ἀνταμοιβῆς. Scribendum est diductis vocibus, ἀντ' ἀμοιβῆς.

(*a*) περὶ

SÆC. IV. derunt. Galatas etiam, & Cappadoces, eorumque finitimos multis aliis Ecclesiasticis philosophis abundasse existimo; quippe qui jampridem Christianam religionem studiose colerent. Eorum autem plerique per contubernia in urbibus, & pagis simul degebant. Neque enim superiorum traditioni adhuc assueverant: neque præ frigoris accerbitate, quæ illic ob naturam loci sæpissime solet evenire, fieri poterat, ut in solitudine morarentur. Eorum porro, quos illic vixisse comperi, monachorum clarissimi fuere, Leontius, qui postea Ecclesiam Ancyræ administravit; & Prapidius, qui jam provecta ætate multis in vicis Episcopi munere fungebatur. Præpositus etiam fuit Basiliadis, quod est celeberrimum Ptochotrophium, a Basilio Cæsariensi Episcopo constructum: a quo cognomentum initio cepit, & hactenus retinet.

A φῆναι· καὶ Γαλάτας δὲ καὶ Καππαδόκας, καὶ τοὺς τούτων ὁμόρους, συμβάλλω πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἐσχηκέναι τότε Ἐκκλησιαστικοὺς φιλοσόφους, οἷά γε πάλαι τὸ δόγμα σπουδαίων πρεσβευόντας· κατὰ συνοικίας δὲ ἐν πόλεσιν ἢ κώμαις οἱ πλείους ᾤκουν· οὔτε γὰρ παραδόσει τῶν προγεγενημένων εἰθίσθησαν· οὔτε ὑπὸ χαλεπότητος χειμῶνος, φύσει τοῦ τῇδε χώρου ἑκάστοτε συμβαίνοντος, δυνατὸν ἴσως κατεφαίνετο ἐν ἐρημίαις διατρίβειν· εὐδοκιμώτατοι δὲ ὧν ἐπυθόμην ἐγένοντο ἐνθάδε μοναχοὶ, Λεόντιος, ὁ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ Ἐκκλησίαν ὕστερον ἐπιτροπεύσας. καὶ Πραπίδιος, ὃς ἤδη γηραλέος ὢν, πολλὰς ἐπεσκόπει κώμας· προέστη δὲ καὶ Βασιλειάδος, ὃ πτωχῶν B ἐστὶν ἐπισημότατον καταγώγιον, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Καισαρείας Ἐπισκόπου κατασκευασθὲν, ἀφ' οὗ τὴν προσηγορίαν τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ εἰς ἔτι νῦν ἔχει.

CAPUT XXXV.

De ligno tripode, & quomodo futuri post Valentem Imperatoris nomen ex primis elementis quidam scrutati sint: & de cæde philosophorum, deque astronomia.

Socr. lib. 4. cap. 19.

Verum de Ecclesiasticis philosophis, qui eo tempore vixere, quantum quidem scire potui, hactenus commemoravi. Gentiles vero philosophi ea tempestate pene universi periere. Nonnulli enim, qui in philosophia præstare ceteris videbantur, Christianæ religionis incrementum ægre ferentes, quisnam Valenti in Imperio successurus esset, prænoscere studuerunt. Cumque ejus rei causa omnia divinandi genera tentassent, tandem tripodem ligneum ex lauro fabricarunt, & invocationibus, ac verbis solemnibus consecrarunt: ita ut ex collectione literarum per singula elementa, quæ per artem tripodis, atque oraculi designabantur, nomen futuri Imperatoris appareret. Porro cum omnium vota inclinarent in Theodorum, qui tum splendide in palatio militabat, Gentilem quidem, sed egregium alioqui virum; ordo literarum ad quartum usque ejus nominis elementum progressus, philosophos in fraudem induxit. Brevi enim sperabant, Theodorum Imperio potiturum esse. Verum prodito eorum conatu, Valens, quasi salus ipsius insidiis appetita fuisset, incredibili ira succensus est. Itaque Theodorus, & tripodis artifices comprehensi, hi quidem flammis absumi, ille gladio obtruncari jussi sunt. Sed & quotquot in Imperio Romano cele-

Theodorus gladio obtruncatus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ΄.

Περὶ τοῦ ξυλίνου τρίποδος, καὶ τῆς τοῦ Βασιλέως διαδοχῆς, τῆς τῶν στοιχείων εἰδήσεως, καὶ περὶ τοῦ φόνου τῶν φιλοσόφων, καὶ περὶ ἀστρονομίας.

Ἀλλὰ τὰ μὲν ἀφηγησάμην, ἐφ' ὅσον μοι μαθεῖν ἐξεγένετο, (a) περὶ τῶν τότε Ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων· τῶν δ' αὖ ἑλληνιστῶν, μικροῦ πάντες C κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διεφθάρησαν· τινὲς γὰρ οἱ τῶν ἄλλων ἐν φιλοσοφίᾳ προφέρειν ἐνομίζοντο, πρὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δυσφοροῦντες, ἐβουλεύσαντο προμαθεῖν τὸν ἐφεξῆς Οὐάλεντι Ῥωμαίων ἡγησόμενον, μαντείαις τε παντοδαπαῖς περὶ τούτου ἐχρήσαντο. καὶ τελευτῶντες, τρίποδα ξύλινον ἐκ δάφνης κατεσκευάσαντο, καὶ ἐπικλήσεσι, καὶ λόγοις οἷς εἰώθεισαν, ἐτέλεσαν· ὥστε (b) συλλογῇ γραμμάτων, καθ' ἕκαστον στοιχεῖον ὑπὸ μηχανῆς τοῦ τρίποδος, καὶ τῆς μαντείας σημαινομένων, ἀναφανῆναι τὸ ὄνομα τοῦ ἐσομένου Βασιλέως· κεχηνόσι δὲ αὐτοῖς εἰς Θεόδωρον, ἄνδρα τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπισήμως στρατευομένων, ἑλληνιστὴν, καὶ ἐλλόγιμον, μέχρι τοῦ δέλτα ἐπὶ τῆς τού- D του προσηγορίας ἐλθοῦσα τῶν στοιχείων ἡ σύνταξις, ἠπάτησε τοὺς φιλοσόφους· καὶ ὅσον οὔπω Θεόδωρον (c) βασιλεύσειν προσεδόκων· καταμηνυθείσης δὲ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς εἰς σωτηρίαν ἐπιβουλευθεὶς Οὐάλης οὐκ ἀνεκτὸς ἦν χαλεπαίνων· ἐκ τούτου δὲ συλληφθέντες Θεόδωρός τε, καὶ οἱ τρίποδος τεχνῖται, (d) οἱ μὲν πυρὶ, οἱ δὲ ξίφει ἀπολέσθαι προσετάχθησαν. παραπλησίως δὲ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν διεφθά-

(a) παρὰ τῶν τότε. Scribendum est proculdubio περὶ, ut legitur apud Nicephorum in lib. 11. cap. 45.

(b) συλλογῇ γραμμάτων καθ' ἕκαστον στοιχεῖον. Quæ sit differentia inter γράμματα, & στοιχεῖα, docet Ammonius Grammaticus in libro de differentiis vocabulorum his verbis: γράμμα στοιχείου διαφέρει· στοιχεῖον μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἐκφώνησις καὶ ὁ φθόγγος. οὗ τὸ γράμμα ἐστὶ σημεῖον ἢ τύπος ἢ σχῆμα, ὡς ἐν τῷ Δ. Ο. τρίγωνον μὲν γάρ ἐστι τὸ Δ. στρογγύλον δὲ τὸ Ο. τὸ δὲ στοιχεῖον, τὸ ὁλόκληρον, οἷον ἄλφα, βῆτα, καὶ τὰ λοιπά. Sic enim legi debet hic locus Ammonii. γράμμα, inquit, est signum, & forma ac figura. στοιχεῖον vero est sonus, quo effertur, ac pronuntiatur litera. Sic Boetius in librum de Interpretatione pag. 297. *Quæ autem sit distantia, paucis absolvam. Litera est inscriptio, atque figura partis minimæ vocis articulatæ. Elementum vero sonus ipsius inscriptionis: ut cum scribo literam, quæ est a, formula ipsa, quæ atramento, vel graphio scribitur, litera nominatur. Ipse autem sonus, quo ipsam literam voce proferimus, dicitur elementum.* Interdum tamen γράμμα ponitur pro στοιχείῳ, seu elemento, ut ibidem docet Ammonius, ac Boetius. Diogenes Laertius in Zenone, τριχῶς δὲ λέγεται τὸ γράμμα, στοιχεῖον, ὅ τε χαρακτὴρ τοῦ στοιχείου, καὶ τὸ ὄνομα, οἷον ἄλφα. Id est: *Dicitur autem litera tripliciter; elementum scilicet, nota elementi, & nomen ipsum; verbi gr.* ἄλφα.

E (c) βασιλεύσειν προσεδόκων. In codice Fuketiano scriptum inveni βασιλεύειν: quod fortasse rectius est propter adverbium, quod præcessit illud, ὅσον οὔπω. Quod eam vim habet, ut res futuras quasi jam præsentes exhibeat.

(d) οἱ μὲν πυρὶ. Nescio, cur Genevenses Typographi ita excuderint. Nam in editione Roberti Stephani, quam tanquam authenticum exemplar sequebantur, diserte scriptum est ὁ μὲν πυρὶ. Quam scripturam in Interpretatione sua secutus est Musculus. Nicephorus vero, eumque secutus Christophorsonus, plane diversam scripturam amplexi sunt, hoc modo: οἱ μὲν πυρὶ, ὁ δὲ ξίφει ἀπολέσθαι, &c. Quam scripturam probare non possum. Ex eo enim sequeretur, cunctos, qui oraculum illud consuluerant, flammis consumtos fuisse; solum vero Theodorum gladio periisse: quod tamen falsum est. Omnes enim capite truncati sunt, excepto Simonide Philosopho, quem Valens Imperator, offensus illius in dicendo libertate, vivum exuri jussit, ut scribit Ammianus Marcellinus in libro 29.

(e) κρο-

διεφθάρησαν, καὶ οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἀρχομένην λαμπρῶς φιλοσοφοῦντες· ἀχέτου δὲ τῆς τοῦ Βασιλέος ὀργῆς οὔσης, καὶ εἰς μὴ φιλοσόφους, ἐσθῆτι δὲ τῇ ἐκείνων χρωμένους, ὁ φόνος ἐχώρει· ὡς μηδὲ τοὺς ἄλλα ἐπιτηδεύοντας, (e) κροκωτοῖς ἢ τειβωνίοις ἀμφιέννυσθαι δι' ὑπόνοιαν κινδύνου καὶ δέος· ὡς ἂν μὴ δόξωσι περὶ μαντείας καὶ τελετὰς ἐσχολακέναι· οὐχ ἥκιστα δὲ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσι, δίκαιον οἶμαι καταμέμφεσθαι, Βασιλέα τε τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ὀργῆς καὶ ὠμότητος, καὶ τοὺς φιλοσόφους προπετείας καὶ τῆς ἀφιλοσόφου ἐπιχειρήσεως· (f) ὁ μὲν γὰρ δὴ τοῦτο τὸ λίαν εὔηθες ὑπολαβὼν, ἀναιρήσειν τὸν μετ' αὐτὸν βασιλεύσοντα, οὔτε τῶν μαντευσαμένων ἐφείσατο, οὔτε περὶ οὗ ἐμαντεύσαντο· ὡς δὲ φασὶν, οὔτε τῶν ὁμωνύμων αὐτῷ, οἵ τινες ἦσαν ἐπίσημοι τότε, τῆς αὐτῆς προσηγορίας ἢ καὶ ὁμοίας, (g) ἀπὸ τοῦ Θ ἀρχομένους μέχρι τοῦ Δ· οἱ δὲ, ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ὂν Βασιλέα καθαιρεῖν καὶ πάλιν ἐγείρειν, ἐπὶ τοῦτο προήχθησαν· καὶ μέντοι εἰ τοῖς ἅπαξ δεδογμένοις ἐν τῇ τῶν ἄστρων φορᾷ τὰ τοιαῦτα λογιστέον, ἐχρῆν τὸν ἐσόμενον, ὅς τις ἦν, περιμένειν· εἰ δὲ Θεοῦ βουλῆς τὸ ἔργον, τί πολυπραγμονεῖν ἔδει; οὐ γὰρ δήπου ἐκ προγνώσεως ἢ σπουδῆς ἀνθρωπείας, ἔνεστιν ἐπίστασθαι τὸ Θεῷ δοκοῦν· οὔτε εἴπερ ἐξῆν, καλῶς εἶχεν οἴεσθαι ἀνθρώπους ὄντας, εἰ καὶ πάντων σοφωτάτους, ἄμεινον Θεοῦ βουλεύεσθαι· εἰ δὲ ἁπλῶς ὑπὸ προθυμίας τῆς περὶ τὸ μέλλον εἰδήσεως, ἐπὶ τοσοῦτον ἀκρίτως ἔχον, ὡς εἰς ἕτοιμον ἀλέσθαι κίνδυνον, καὶ νόμους ὑπεριδεῖν πάλαι τεθέντας ἐν Ῥωμαίοις, καὶ ἡνίκα Ἑλληνίζειν τε καὶ θύειν ἀκίνδυνον ἦν, οὐ τὰ αὐτὰ ἐφρόνουν Σωκράτει· ὃς ἐξὸν σώζεσθαι, καὶ ταυτὰ ἀδίκως κώνειον μέλλων πίειν, αἰδοῖ νόμων καθ' οὓς ἐγένετο, καὶ ἐτράφη, καίπερ δυνάμενος, οὐκ ἀπέφυγε τὸ δεσμωτήριον.

A celebriores erant philosophi, hac de causa similiter extincti sunt. Cumque Imperatoris ira nullis retinaculis coerceretur, etiam in eos, qui philosophi non erant, sed veste duntaxat philosophorum utebantur, cædes grassata est. Ita ut ne hi quidem, qui aliis studiis vacabant, fimbriatis palliis uterentur, propter suspicionem periculi, ac metum, ne vaticiniis, & magicis consecrationibus operam dedisse viderentur. Ac profecto apud eos, qui recte sapiunt, reprehensione dignus est, ut arbitror, tum Imperator ipse ob immodicam iram, & crudelitatem; tum philosophi, ob temeritatem, & consilium philosophis parum conveniens. Nam ille quidem B arbitratus, id quod extremæ dementiæ est, se successorem suum e medio sublaturum, nec iis, qui oraculum consuluerant, pepercit, nec illi, de quo consultum fuerat oraculum. Ac ne quidem illis pepercisse dicitur, qui eandem cum illo, aut similem haberent appellationem, a litera Th incipientem usque ad literam D, cujusmodi tunc erant multi viri nobiles. Philosophi vero, quasi in ipsorum potestate situm esset, ut Imperatorem deponerent, aliumque rursus constituerent, istud facinus aggressi sunt. Enimvero si hæc astrorum decretis assignanda sunt, futurum Imperatorem, quemcumque demum, expectare eos oportebat. Sin ea res ex Dei C nutu, ac voluntate proficiscitur, quid necesse erat eam curiose scrutari? Neque enim divinatione aut studio humano sciri potest id, quod Deus decreverit. Nec si id liceret, tamen rectum esset, ut homines, quamvis omnium sapientissimi, melius se, quam Deum, consulere existimarent. Quod si præ cupiditate duntaxat res futuras cognoscendi eo imprudentiæ progressi sunt, ut in præsens periculum sese præcipites darent, & leges olim apud Romanos latas contemnerent, tunc cum ritus Græcanici, & sacrificia tuto peragebantur; non eadem senserunt, quæ Socrates. Qui quamvis injuste cicutam bibiturus, cum ei liceret evadere, tamen ob legum reverentiam, in quibus natus, & educatus fuerat, D e carcere, licet posset, fugere noluit.

Sozomenus, & Imperatorem, & Hariolos reprehendit.

(e) κροκωτοῖς ἢ τειβωνίοις. Vocabulum κροκωτοῖς nihil ad hunc locum facit. Nam κροκωτὸς apud Græcos vestis muliebris genus fuit, qua utebatur etiam Bacchus, ut docet Pollux, Suidas, & alii. Quare amplector lectionem Nicephori, qui conjunctivam particulam ἢ expungit. Verum objiciet hic aliquis, Philosophorum pallia fusca fuisse, non crocea. Fateor id quidem. Nam & Cyrillus in lexico id diserte testatur. Sed responderi potest κροκωτὰ hoc loco sumi pro κροσσωτὰ: quam significationem vocis κροκωτὰ observant Pollux, & Hesychius. Certe Joannes Langus Nicephori locum ita interpretatus est. Cui equidem libenter assentior. Neque enim video, qua ratione intelligi possit hic locus, nisi ita explicetur. Quippe ait Sozomenus, cunctos prope mortales, cum Philosophos a Valente vexari viderent, habitum philosophorum abjecisse. Atque idcirco eos etiam, qui alias artes profitebantur, usum fimbriati pallii refugisse, ne pro Philosophis acciperentur.

(f) ὁ μὲν γὰρ δὴ τοῦτο. Malim scribere ὁ μὲν γὰρ τοῦτο δὴ τὸ λίαν εὔηθες, &c. Hoc enim mihi videtur elegantius. Alludere autem videtur Sozomenus ad illud dictum Diocletiani: *successorem suum nullus occidit*. Cujus mentio fit apud scriptores Historiæ Augustæ.

(g) ἀπὸ τοῦ θ ἀρχομένους. Nemo est, qui non videat, scribendum esse, ἀρχομένης. Refertur enim ad vocem, quæ præcessit, προσηγορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λϛʹ.

Περὶ τῆς τῶν Σαυρομάτων ἐκστρατείας, καὶ περὶ τοῦ θανάτου Οὐαλεντινιανοῦ ἐν Γαλλίᾳ· καὶ ἀναγόρευσις τοῦ νέου Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ περὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν ἱερέων, καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ φιλοσόφου Θεμιστίου, δι' ὃν φιλανθρωπότερος πρὸς αὐτοῦ διαφερομένοις διετέθη.

CAPUT XXXVI.

E *De expeditione adversus Sarmatas, deque obitu Valentiniani in Gallia: & quomodo Valentinianus junior Imperator est renuntiatus. Item de persecutione Episcoporum, & de oratione Themistii philosophi, quæ Valentem clementiorem reddidit erga eos, qui ab ipso dissentiebant.*

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ᾗπερ ἂν δοκῇ ἑκάστῳ, σκοπείτω τε καὶ λεγέτω· καταδραμόντων δὲ Σαυροματῶν χωρία τινὰ τῆς πρὸς δύσιν ἀρχομένης, ἐπεστράτευσε τούτοις Οὐαλεντινιανός· οἱ δὲ, τῆς στρατιᾶς τὸ

Sed de his rebus pro suo quisque arbitrio & loquetur, & sentiet. Porro cum Sarmatæ loca quædam Occidentalis Imperii vastassent, Valentinianus expeditionem adversus eos suscepit. Illi cum ingentem numerum copia-

Socr. lib. 4. cap. 31.

SÆC. IV. copiarum, & apparatus magnitudinem comperissent, missis legatis pacem ab eo petierunt. Quibus ille vilis percontatus est, utrum omnes Sarmatæ ejusmodi essent. Illis vero affirmantibus, totius Gentis nobilissimos adesse, & legatione fungi, ira excanduit. Contentaque voce exclamans: Gravis profecto, ait, calamitas evenit subditis nostris, & adversa fortuna premitur Imperium Romanum, quod ad nos usque devolutum est; quando Sarmatæ Gens Barbara, quorum isti sunt præstantissimi, non contenti sunt intra fines suos degere, sed in Imperium meum invadere audent, & cum Romanis omnino bellum gerere præsumunt. Quæ cum sæpius inclamaret, vehementi indignatione correptus, præ immodica contentione quassatis ejus præcordiis, vena simul, & arteria dirupta est. Unde effusa subito sanguinis copia, in castello quodam Galliæ animam exhalavit: cum vixisset quidem annos quatuor circiter, & quinquaginta, Imperium vero optime, ac præstantissime annis tredecim administrasset. Sexto vero post ejus obitum die filius junior ejusdem cum ipso nominis, Imperator a militibus nuncupatur. Nec multo post Valens, & Gratianus frater illius electionem ejus suo suffragio comprobarunt, licet initio moleste tulissent, propterea quod ante ipsorum consensum milites insignia Imperii ei tribuissent. Interim Valens Antiochiæ in Syria degens, adversus eos, qui aliter quam ipse de Deo sentiebant, majore in dies odio æstuabat, eosque acerbissime vexare, ac persequi
Socr. lib. 4. cap. 32. non cessabat. Quo quidem tempore Themistius philosophus, oratione coram illo habita, monuit eum, mirandam non esse Ecclesiasticorum dogmatum dissensionem, quippe quæ longe minor sit, ac levior ea, quæ in Gentilium dogmatibus reperitur. Varias enim, ac multiplices apud illos esse opiniones: atque ut in opinionum varietate fieri solet, dissensionem de illis ortam, contentiones necessario gignere, ac disputationes. Ac Deo fortassis ipsi ita placere, ut non facile cognoscatur, utque variæ sint de ipso opiniones: quo scilicet unusquisque ipsum magis revereatur, cum perfectam ejus notitiam nemo penitus assequi possit: secum ipse reputans ex eo quoadusque progredi se existimat, qualis ille sit, & quantus.

A τὸ πλῆθος καὶ τὴν παρασκευὴν ἀκούσαντες, πρέσβεις πέμψαντες, εἰρήνην ᾔτουν· ἰδὼν δὲ τούτους, εἰ τοιοῦτοι Σαυρομάται πάντες εἰσὶν ἐπυνθάνετο· τῶν δὲ τοὺς κρείττους παρεῖναι καὶ πρεσβεύεσθαι φησάντων, (a) ἐμπίπλαται ὀργῆς. καὶ μέγα κεκραγὼς, ἦ δεινὰ τοὺς ὑπηκόους ὑπομένειν ἔφη, καὶ τὴν Ῥωμαίων δυσπραγεῖν ἀρχὴν εἰς αὐτὸν περιστᾶσαν εἰ Σαυρομάται Βάρβαρον ἔθνος, ὧν ἄριστοι οὗτοι, οὐκ ἀγαπῶσιν ἐφ᾽ ἑαυτῶν μένοντες ζῆν, ἀλλ᾽ ἐπιβῆναι τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀρχομένης ἐθάῤῥησαν, καὶ πολεμεῖν ὅλως πρὸς Ῥωμαίους, φαντάζονται· ἐπὶ πολὺ δὲ χαλεπαίνοντος, καὶ τοιάδε βοῶντος, ὑπὸ ἀμέτρου διαB τάσεως σπαραχθέντων αὐτῷ τῶν ἔνδον, φλὲψ ἅμα καὶ ἀρτηρία ἐῤῥάγη· καὶ ἀναδοθέντος αἵματος, (b) ἐν φρουρίῳ τινὶ τῆς Γαλλίας ἐτελεύτησε τὸν βίον· ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα καὶ τέσσαρα γεγονώς· τρισκαίδεκα δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ εὖ μάλα καὶ λίαν ἐπισήμως διαγενόμενος. ἕκτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἀναγορεύεται Βασιλεὺς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ νεώτερος καὶ ὁμώνυμος αὐτοῦ παῖς· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ἐπεψηφίσαντο τῇ αὐτοῦ χειροτονίᾳ, Οὐάλης τε καὶ Γρατιανὸς ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐχαλέπαινον, ὡς τῶν στρατιωτῶν πρὶν αὐτοὺς ἐπιτρέψαι, τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς αὐC τῷ περιθέντων· ἐν τούτῳ δὲ Οὐάλης ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας διάγων, ἔτι μᾶλλον ἐπεδίδου τοῖς ἑτέρως αὐτῷ περὶ τὸ Θεῖον δοξάζουσιν ἀπεχθανόμενος, καὶ χαλεπῶς τούτους ἐπέτριβε, καὶ ἤλαυνεν· ὅτε δὴ λόγον αὐτῷ προσφωνῶν Θεμίστιος ὁ φιλόσοφος, παρῄνει μὴ χρῆναι θαυμάζειν τὴν διαφωνίαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων, μετριωτέραν καὶ μείω τῶν παρ᾽ Ἕλλησιν οὖσαν· πολυπλασίους γὰρ εἶναι τὰς παρ᾽ αὐτοῖς δόξας· καὶ ὡς ἐν πλήθει δογμάτων, ἀνάγκη τὴν περὶ ταῦτα διαφορὰν πλείους ἔριδας καὶ διαλέξεις ποιεῖν· ἐπεὶ καὶ τῷ Θεῷ D ἴσως, μὴ ῥᾳδίως γινώσκεσθαι φίλον, καὶ διαφόρως δοξάζεσθαι· ὅπως ἕκαστος μᾶλλον φοβοῖτο, ἀκαταλήπτου οὔσης τῆς ἀκριβοῦς αὐτοῦ γνώσεως, (c) ἀναλογιζόμενος τὸν ὅσον ἐφικέσθαι νομίζει, πηλίκος τε καὶ οἷός ἐστιν.

(a) ἐμπίπλαται ὀργῆς. Ita quidem edidit Robertus Stephanus, quem secuti sunt Typographi Genevenses. Regius tamen codex, quo usus est Stephanus, scriptum habet ἐμπίπλαται. In codice item Fuketiano scriptum inveni ἐμπίπλατο. Atque ita fere hoc verbum scribitur in vetustissimis exemplaribus, ut notavi ad Historiam Eusebii.

(b) ἐν φρουρίῳ τῆς γαλλίας. Apud Bregetionem oppidum Pannoniæ mortuus est Valentinianus Imperator, ut scribit Ammianus Marcellinus in lib. 30. Idatius in Fastis scribit, Valentinianum seniorem mortuum esse in Castello Virgitione post Consulatum Gratiani 3. & Equitii, hoc est anno Christi 375.

(c) ἀναλογιζόμενος τὸν ὅσον. Scribendum puto ἀναλογιζόμενος ἐκ τοῦ ὅσον ἐφικέσθαι νομίζει, &c. id est: *Dum secum ipse reputat unus quisque, ex eo quoadusque progressum se esse existimat, qualis ille sit, & quantus.* Certe Nicephorus hunc Sozomeni locum ita fere expressit, ut posui. Sic enim habet in cap. 45. lib. 11. λογιζομένῳ πηλίκος ἂν εἴη καὶ οἷος, οὗ μέτριος ἐφίκετο.

CAPUT XXXVII.

De Barbaris, qui trans Istrum habitabant; quomodo ab Hunnis expulsi, ad Romanos confugerunt, & quomodo facti sunt Christiani. Item de Ulphila, & de Athanarico, & de iis, quæ Gothis acciderunt, & qua de causa Arianam opinionem amplexi sint.

Socr. lib. 4. cap. 33. 34. HAc oratione Themistii Imperator aliquantisper mitigatus, minori quidem acerbitate in puniendo usus est, quam antea: iram tamen adversus Sacerdotes Dei conceptam nunquam penitus abjecisset, nisi super-

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Περὶ τῶν πέραν Ἴστρου Βαρβάρων, ὡς ὑπὸ τῶν Οὔννων ἐξελαθέντες, Ῥωμαίοις προσεχώρησαν· καὶ ὡς Χριστιανοὶ ἐγένοντο· καὶ περὶ Οὐλφίλα, καὶ Ἀθαναρίχου, καὶ μεταξὺ τούτων συμβάντα, καὶ ὅθεν τὸν Ἀρειανισμὸν εἰσεδέξαντο.

ΕΚ δὴ τοιούτων Θεμιστίου λόγων, φιλανθρωπότερόν πως διατεθεὶς ὁ Βασιλεὺς, οὐ χαλεπῶς οὕτως ὡς πρότερον τὰς τιμωρίας ἐπῆγεν· οὐ μὴν τελείως ἐφείδετο τῆς κατὰ τῶν ἱερωμένων ὀργῆς, εἰ μὴ κοι-

κοινῶν πραγμάτων ἐπιγενόμεναι φροντίδες, οὐκέτι τοιάδε συνεχώρουν σπουδάζειν. Γότθοι γὰρ οἱ δὴ πέραν Ἴστρου ποταμοῦ τὸ πρὶν ᾤκουν, καὶ τῶν ἄλλων Βαρβάρων ἐκράτουν, ἐξελαθέντες παρὰ τῶν καλουμένων Οὔννων, εἰς τοὺς Ῥωμαίων ὅρους ἐπεραιώθησαν· τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος, ὥς φασιν, ἄγνωστον ἦν πρὸ τοῦ Θρᾳξὶ τοῖς παρὰ τὸν Ἴστρον, καὶ Γότθοις αὐτοῖς· ἐλάνθανον δὲ προσοικοῦντες ἀλλήλοις, καθότι λίμνης μεγίστης ἐν μέσῳ κειμένης, ἕκαστοι τέλος ξηρᾶς ᾤοντο εἶναι τὴν καθ' αὐτοὺς οἰκουμένην· μετὰ τοῦτο δὲ, θάλασσαν καὶ ὕδωρ ἀπέραντον· συμβὰν δὲ βοῦν οἰστροπλῆγα διαδραμεῖν τὴν λίμνην, ἐπηκολούθησε βουκόλος· καὶ τὴν ἀντιπέραν γῆν θεασάμενος, ἤγγειλε τοῖς ὁμοφύλοις· ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὡς ἔλαφος διαφυγοῦσα, τισὶ τῶν Οὔννων θηρῶσιν ἐπέδειξε τήνδε τὴν ὁδὸν, ἐξ ἐπιπολῆς καλυπτομένην τοῖς ὕδασι· τοὺς δὲ, τότε μὲν ὑποστρέψαι, θαυμάσαντας τὴν χώραν, ἀέρι μετριώτερον, καὶ γεωργίᾳ ἥμερον ἔχουσαν· καὶ τῷ κρατοῦντι τοῦ ἔθνους ἀγγεῖλαι ἃ ἐθεάσαντο· δι' ὀλίγον δὲ τὰ πρῶτα κατασῆναι εἰς πεῖραν τοῖς Γότθοις· μετὰ δὲ ταῦτα, πανστρατιᾷ ἐπιστρατεῦσαι, καὶ μάχῃ κρατῆσαι, καὶ πᾶσαν τὴν αὐτῶν γῆν κατασχεῖν· τοὺς δὲ διωκομένους, εἰς τὴν Ῥωμαίων περαιωθῆναι· καὶ τὸν ποταμὸν διαβάντας, πρέσβεις πέμψαι πρὸς βασιλέα, συμμάχους τοῦ λοιποῦ ἔσεσθαι σφᾶς, ὑπισχνουμένους, καὶ δεομένους συγχωρεῖν αὐτοῖς ᾗ βούλοιντο κατοικεῖν· ταύτης δὲ τῆς πρεσβείας ἄρξαι Οὐλφίλαν, τὸν τοῦ ἔθνους Ἐπίσκοπον· κατὰ γνώμην δὲ αὐτοῖς προχωρησάσης, ἐπιτραπῆναι ἀνὰ τὴν Θρᾴκην οἰκεῖν· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον πρὸς σφᾶς αὐτοὺς στασιάσαντας, διχῇ διαιρεθῆναι· ἡγεῖτο δὲ, τῶν μὲν Ἀθανάριχος. τῶν δὲ Φριτιγέρνης· ἐπεὶ δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν, κακῶς πράξας ἐν τῇ μάχῃ Φριτιγέρνης, ἐδεῖτο Ῥωμαίων βοηθεῖν αὐτῷ· τοῦ δὲ βασιλέως ἐπιτρέψαντος βοηθεῖν καὶ συμμαχεῖν αὐτῷ τοὺς ἐν Θρᾴκῃ στρατιώτας, αὖθις συμβαλὼν ἐνίκησε, καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀθανάριχον εἰς φυγὴν ἔτρεψεν· ὥσπερ δὲ χάριν ἀποδιδοὺς Οὐάλεντι, καὶ διὰ πάντων φίλος εἶναι πιστούμενος, ἐκοινώνησε τῆς αὐτοῦ θρησκείας· καὶ τοὺς πειθομένους αὐτῷ Βαρβάρους ἔπεισεν ὧδε φρονεῖν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον οἶμαι αἴτιον γέγονεν, εἰσέτι νῦν πᾶν τὸ φῦλον προσεθῆναι τοῖς τὰ Ἀρείου δοξάζουσιν· ἀλλὰ γὰρ καὶ Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς τότε ἱερώμενος, τὰ μὲν πρῶτα οὐδὲν διεφέρετο πρὸς τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν· ἐπὶ δὲ τῆς Κωνσταντίου βασιλείας, ἀπερισκέπτως οἶμαι μετασχὼν τοῖς ἀμφὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου, (a) διέμεινε κοινωνῶν τοῖς ἱερεῦσι τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ὡς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο, λέγεται διαλεχθέντων αὐτῷ περὶ

A pervenientes curæ publicorum negotiorum eum ab ejusmodi studio revocassent. Nam Gothi, qui antea trans Istrum sedes habebant, & aliis imperabant Barbaris, ab Hunnis expulsi, ad Romanorum fines transvecti sunt. Hæc autem Hunnorum natio Thracibus ad Istrum degentibus, ipsisque adeo Gothis, ut ajunt, prius ignota erat. Ac licet vicini inter se essent, se tamen vicinos esse ignorabant, propterea quod maximo lacu inter ipsos interjecto, singuli eam partem continentis, quam habitabant, finem orbis terrarum esse existimabant, nec quidquam ulterius esse præter mare, & immensam aquarum copiam. Sed cum forte contigisset, ut B bos œstro percitus lacum trajiceret, bubulcus eum insecutus est. Qui cum terras ex adverso sitas conspexisset, renuntiavit popularibus. Alii narrant, cervum fugientem Hunnis quibusdam venantibus viam monstrasse, quæ superficie tenus aquis operta esset. Et istos quidem regionem illam admiratos, tum ob cœli temperiem, tum ob frugum ubertatem, statim rediisse, & Principi Gentis suæ ea, quæ viderant, retulisse. Hunnos vero initio quidem exigua militum manu tentasse Gothos. Postea vero cum ingentibus copiis profectos, prælio eos superasse, & universam eorum regionem occupavisse. Gothos autem fugientes, in Romanorum regionem trajeC cisse: transmissoque fluvio legatos ad Imperatorem misisse, qui se auxiliares in posterum fore Romanis pollicerentur, peterentque, ut ipsis, ubicumque vellent, degere concederetur. Hujus legationis princeps fuisse dicitur Ulphila, Episcopus Gentis Gothorum. Quæ quidem legatio cum ex voto eis successisset, permissum illis est, ut in Thracia habitarent. Haud multo post orta inter eos seditione, duas in partes divisi sunt. Quarum alteri Athanaricus, alteri præerat Phritigernus. Mox commisso inter eos prælio, victus Phritigernus, Romanorum auxilium imploravit. Quod cum Imperator concessisset, jussissetque, ut milites, qui in Thracia erant, ei auxilium ferrent, denuo congressus, victoD riam retulit, & Athanarici copias in fugam vertit. Porro, ut Valenti gratiam referret, seque in omnibus fidum, atque amicum ei fore testificaretur, sectam ejus, ac communionem amplexus est, & barbaris, qui sub ipso erant, ut idem quoque sentirent, persuasit. Neque tamen id solum, opinor, in causa fuit, ut universa Gothorum Gens ad hoc usque tempus Arianorum dogmati perpetuo adhæserit. Nam Ulphila, qui tunc apud ipsos erat Episcopus, initio quidem nulla in parte dissensit ab Ecclesia Catholica. Cumque regnante Constantio imprudenter, ut opinor, una cum Eudoxio, & Acacio Constantinopolitanæ Synodo interfuisset, cum Episcopis NiE cænorum Patrum decreta sectantibus communicare perseveravit. Sed cum venisset Con-

Hunni qua occasione primum Gothos aggressi.

Ulphila.

(a) διέμεινε κοινωνῶν τοῖς ἱερεῦσι. Pessime hunc locum vertit Christophorsonus. Sic enim accepit hæc verba, quasi Eudoxius, & Acacius fuissent ex numero Episcoporum, qui Synodo Nicænæ interfuerunt. Quod tamen est falsissimum: cum Acacius multis annis post Synodum Nicænam factus sit Episcopus, mortuo scilicet Eusebio Cæsariensis Ecclesiæ Episcopo. Id igitur dicit Sozomenus, Ulphilam Gothorum Episcopum, initio quidem Catholicæ fidei adhæsisse; postea vero regnante Constantio, per imprudentiam interfuisse Synodo Constantinopolitanæ una cum Eudoxio, & Acacio hæreticis anno Christi 359. nihilominus tamen cum Catholicis Episcopis Nicæni Concilii assertoribus communionem servasse. Tandem vero, cum Principatu Valentis Augusti legatus Gentis Gothorum venisset Constantinopolim, collatione habita cum Arianis Episcopis, ad illorum partes se transtulisse. Hic est sensus hujus loci, quem Musculus ex parte assecutus est. Hæc enim verba: ὡς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο, ita interpretatus est: *Ut autem Constantinopolim Legatus Gothorum venisset, &c.* Adjectis de suo duabus vocibus, quod quidem valde probo. Certe Sozomenus paulo antea scribit, Ulphilam Legatum a Gothis missum fuisse ad Valentem Augustum. Bis ergo Constantinopolim venit Ulphila; primum sub Constantio, ut Synodo Constantinopolitanæ interesset; deinde sub Valente.

SÆC. IV. Constantinopolim, & Arianæ sectæ Antistites de religione cum eo disseruissent, eique polliciti essent, se legationem illius adjuturos esse apud Imperatorem, modo idem cum ipsis sentire vellet; necessitate compulsus, vel quod eam de divinitate sententiam potiorem esse existimaret, cum Arianis communicasse dicitur, seque, & universam Gentem ab Ecclesia Catholica abrupisse. Gothi enim in iis, quæ ad religionem pertinent, ejus magisterio eruditi, & ad mansuetiorem cultum per eum traducti, cunctis in rebus ei facile obtemperabant: pro certo habentes, nihil eorum, quæ ab illo aut dicerentur, aut fierent, improbum esse, sed cuncta ad utilitatem eorum, qui zelo Dei ducerentur, spectare. Quin & virtutis suæ multiplex experimentum dedit. Quippe qui pro Christi fide innumera subierit pericula, dum Barbari adhuc Gentilium ritu simulacra colerent. Primusque apud eos inventor extitit literarum, & sacros libros in patrium sermonem convertit. Et hæc quidem causa fuit, cur plerique ex Barbaris, qui ad Istrum habitant, opinionem Arii sectentur. Porro ea tempestate multi ex iis, qui Phritigerno parebant, propter Christi confessionem necati sunt. Nam Athanaricus subditos quoque suos suasu Ulphilæ Christianam religionem amplecti ægre ferens, tanquam innovatis majorum cæremoniis, multos eorum variis suppliciis affecit. Et alios quidem in judicium adductos, cum Christi fidem libere, ac fortiter professi essent; alios ne loquendi quidem facultate eis concessa, e medio sustulit. Fertur enim, eos, quibus id mandatum fuerat ab Athanarico, statuam quandam in carpento collocatam, per singula tabernacula eorum, quos Christum colere proditum fuerat, circumduxisse; utque eam supplices adorarent, eique sacrificarent, jussisse. Qui cum id facere detrectarent, illos tabernacula una cum ipsis hominibus incendisse. Sed & aliud quiddam longe atrocius eo tempore accidisse accepi. Nam præ violentia eorum, qui sacrificare invitos cogebant, despondentes animum tam viri, quam mulieres, quarum aliæ pueros secum ducebant; aliæ recens natos infantes uberibus suis admotos nutriebant, ad tabernaculum Ecclesiæ, quæ illic erat, confugerunt, qui, cum ignem subjecissent Gentiles, cuncti, qui intus erant, incendio consumti sunt. Verum paulopost Gothi ad pristinam concordiam redierunt: & repentina defectione concitati, Thraces vexare, urbesque eorum & vicos vastare cœperunt. Qua re audita, Valens experimento ipso didicit, quantum errasset. Nam cum sperasset, Gothos sibi quidem, ac subditis suis utiles, hostibus vero formidabiles futuros, utpote qui sub armis semper præsto essent, Romanas legiones neglexerat. Et pro tironibus, qui ex urbibus, & vicis Imperii Romani eligi solebant ad militiam, aurum exegit. Sed spe sua frustratus, relicta Antiochia, Constantinopolim propere advenit: quo quidem tempore persecutio contra Orthodoxos ab illo concitata, velut quibusdam induciis, interquievit. Mortuo interim Euzoio, Theodorus in ejus locum subrogatus, Arianis illic præfuit.

Gothi Thraces vexant.

A περὶ τοῦ δόγματος τῶν προεστώτων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ τὴν πρεσβείαν αὐτῷ συμπράξειν πρὸς Βασιλέα ὑπισχνουμένων, εἰ ὁμοίως αὐτοῖς δοξάζοι, βιασθεὶς ὑπὸ τῆς χρείας, ἢ καὶ ἀληθῶς νομίσας ἄμεινον οὕτω περὶ Θεοῦ φρονεῖν, τοῖς Ἀρείου κοινωνῆσαι, καὶ αὐτὸν καὶ τὸ πᾶν φῦλον ἀποτεμεῖν τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας· ὑπὸ διδασκάλῳ γὰρ αὐτῷ παιδευθέντες οἱ Γότθοι τὰ πρὸς εὐσέβειαν, καὶ δι' αὐτοῦ μετασχόντες πολιτείας ἡμερωτέρας, πάντα ῥᾳδίως αὐτῷ ἐπείθοντο· πεπεισμένοι μηδὲν εἶναι φαῦλον τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἢ πραττομένων· ἅπαντα δὲ συντελεῖν εἰς χρήσιμον τοῖς ζηλοῦσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλείστην δέδωκε πεῖραν τῆς αὐτοῦ
B ἀρετῆς· μυρίους μὲν ὑπομείνας κινδύνους ὑπὲρ τοῦ δόγματος, ἔτι τῶν εἰρημένων Βαρβάρων Ἑλληνικῶς θρησκευόντων· πρῶτος δὲ γραμμάτων εὑρετὴς αὐτοῖς ἐγένετο, καὶ εἰς τὴν οἰκείαν φωνὴν μετέφρασε τὰς ἱερὰς βίβλους· καθότι μὲν οὖν ὡς ἐπίπαν οἱ παρὰ τὸν Ἴστρον Βάρβαροι τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, πρόφασις ἥδε· κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ, πλῆθος τῶν ὑπὸ τὸν Φριτιγέρνην διὰ Χριστὸν μαρτυροῦντες, ἀνῃρέθησαν· ὁ γὰρ Ἀθανάριχος, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους Οὐλφίλα πείθοντος Χριστιανίζειν ἀγανακτῶν, ὡς τῆς πατρῴας θρησκείας καινοτομουμένης, πολλοὺς πολλαῖς τιμωρίαις ὑπέβαλε· καὶ τοὺς μὲν εἰς δίκας
C ἀγαγὼν, παρρησιασαμένους ἀνδρείως ὑπὲρ τοῦ δόγματος· τοὺς δὲ, μηδὲ λόγου μεταδοὺς, ἀνεῖλε· λέγεται γὰρ ὥς τι ξόανον ἐφ' ἁρμαμάξης ἑστὼς, οἵ γε τοῦτο ποιεῖν ὑπὸ Ἀθαναρίχου προσετάχθησαν, καθ' ἑκάστην σκηνὴν περιάγοντες τῶν Χριστιανίζειν καταγγελλομένων, ἐκέλευον τοῦτο προσκυνεῖν, καὶ θύειν. τῶν δὲ παραιτουμένων, σὺν αὐτοῖς ἀνθρώποις τὰς σκηνὰς ἐνεπίμπρων· περιπαθέστερον δὲ τότε καὶ ἕτερον συμβῆναι πάθος ἐπυθόμην· ἀπειρηκότες γὰρ πολλοὶ τῇ βίᾳ τῶν θύειν ἀναγκαζόντων, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ὧν αἱ μὲν
D παιδάρια ἐπήγοντο· αἱ δὲ ἀρτίτοκα βρέφη ὑπὸ τοὺς μαζοὺς ἔτρεφον, ἐπὶ τὴν σκηνὴν τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας κατέφυγον· προσαψάντων δὲ πῦρ τῶν Ἑλλήνιστῶν, ἅπαντες διεφθάρησαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ Γότθοι πρὸς ἀλλήλους ὡμονόησαν· καὶ (b) εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθέντες, τοὺς Θρᾷκας ἐκακούργουν, καὶ τὰς αὐτῶν πόλεις καὶ κώμας ἐδῄουν· πυθόμενος δὲ Οὐάλης, τῇ πείρᾳ μεμάθηκεν ὅσον ἥμαρτεν· οἰηθεὶς γὰρ αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀρχομένοις χρησίμους ἔσεσθαι τοὺς Γότθους, φοβεροὺς δὲ τοῖς ἐναντίοις, ὡς ἐν ὅπλοις ἀεὶ παρεσκευασμένους, τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων ἠμέλει· καὶ
E ἀντὶ τῶν εἰωθότων εἰς στρατείαν ἐπιλέγεσθαι ἐκ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίους πόλεών τε καὶ κωμῶν, χρυσίον εἰσεπράττετο· σφαλεὶς δὲ τῆς ἐλπίδος, καταλιπὼν τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο· ἡνίκα δὴ ὁ κατὰ τῶν ἑτέρως αὐτῷ Χριστιανιζόντων διωγμὸς ἀνακωχὴν ἔσχεν· Εὐζωΐου δὲ τελευτήσαντος, προβληθεὶς εἰς τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν (c) Θεόδωρος, τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων προΐστατο.

(b) ἐς ἀπόνοιαν ἐπαρθέντες. Græci ἀπόνοιαν vocare solent, quam Latini defectionem, seu perduellionem, ut notavi ad Ammianum Marcellinum.

(c) Θεόδωρος. Hunc Dorotheum vocat Philostorgius in lib. 9. cap. 14. & ab Heraclea Thraciæ Antiochiam translatum esse scribit. Interdum tamen Theodorus scribitur apud Philostorgium. Sed verum ejus nomen est Dorotheus: sic enim infra in cap. 14.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Περὶ Μανίας τῆς τῶν Σαῤῥακηνῶν φυλάρχου, καὶ ὡς διαλυθεισῶν τῶν μετὰ Ῥωμαίων σπονδῶν, Μωσῆς ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῶν παρὰ Χριστιανῶν χειροτονηθεὶς, αὐτὰς ἀνενέωσε. καὶ διήγησις περὶ τῶν Ἰσμαηλιτῶν, καὶ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ τῶν τούτοις Θεῶν· καὶ ὡς διὰ Ζοκόμου τοῦ αὐτῶν Φυλάρχου Χριστιανίζειν ἤρξαντο.

ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, τελευτήσαντος τοῦ Σαρακηνῶν Βασιλέως, αἱ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους σπονδαὶ ἐλύθησαν· (a) Μανία δὲ ἡ τούτου γαμετὴ, τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους ἐπιτροπεύουσα, ἐδῄου τὰς Φοινίκων καὶ Παλαιστινῶν πόλεις, μέχρι καὶ Αἰγυπτίων, τῶν ἐξ εὐωνύμων ἀναπλέοντι τὸν Νεῖλον, τὸ Ἀράβιον καλούμενον κλίμα οἰκούντων· ἦν δὲ οὐχ οἷος νομίζεσθαι ῥᾴδιος ὁ πόλεμος, ὡς παρὰ γυναικὸς παρασκευαζόμενος· καρτερὰν γὰρ καὶ δυσκαταγώνιστον φασὶ γενέσθαι Ῥωμαίοις ταύτην τὴν μάχην· ὡς καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν ἐν Φοινίκῃ στρατιωτῶν, εἰς συμμαχίαν ἐπικαλέσασθαι τὸν στρατηγὸν πάσης τῆς ἀνὰ τὴν ἕω ἱππικῆς τε καὶ πεζῆς στρατιᾶς· τὸν δὲ, γελάσαι μὲν τὴν κλῆσιν, καὶ ἀπόμαχον ποιῆσαι τὸν καλέσαντα· παραταξάμενον δὲ πρὸς Μανίαν ἀντιστρατηγοῦσαν, τραπῆναι, καὶ μόλις διασωθῆναι παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Παλαιστινῶν καὶ Φοινίκων στρατιωτῶν· ὡς γὰρ εἶδεν αὐτὸν κινδυνεύοντα, μένειν ἐκτὸς τῆς μάχης κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν εὔηθες ἐνόμισε· προσδραμών τε ὑπήντησε τοῖς Βαρβάροις, καὶ τῷ μὲν καιρὸν ἔδωκεν ἀσφαλεστέρας φυγῆς· αὐτὸς δὲ ὑπαναχωρῶν, ἐν τῷ φεύγειν ἐτόξευε, καὶ τοὺς πολεμίους ἐπικειμένους ἀπεκρούετο τοῖς τοξεύμασι· ταῦτα δὲ πολλοὶ τῶν τῇδε προσοικούντων, εἰσέτι νῦν ἀπομνημονεύουσι· παρὰ δὲ Σαρακηνοῖς, ἐν ᾠδαῖς ἐστίν· ἐπιβαροῦντος δὲ τοῦ πολέμου, ἀναγκαῖον ἐδόκει περὶ εἰρήνης πρεσβεύσασθαι πρὸς Μανίαν· τὴν δὲ λόγος, τοῖς περὶ τούτου πρεσβεύσασιν ἄντικρυς ἀπειπεῖν τὰς πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς, εἰ μὴ τοῖς ὑπ' αὐτὴν ἀρχομένοις Ἐπίσκοπος χειροτονηθείη Μωσῆς τὶς, ἐν τῇ πέλας ἐρήμῳ τηνικάδε φιλοσοφῶν· ἀνὴρ ἀπὸ βίου ἀρετῆς, σημείων τε θείων καὶ παραδόξων πράξεων ἐπίσημος· ἐπιτραπέντες δὲ παρὰ Βασιλέως οἱ τάδε μηνύσαντες τῶν στρατιωτῶν ἡγεμόνες, συλλαμβάνουσι τὸν Μωσῆν, καὶ παρὰ τὸν Λούκιον ἄγουσιν· ὁ δὲ, παρόντων ἀρχόντων, καὶ τοῦ συνελθόντος πλήθους, ἐπίσχες, ἔφη. οὐχ οἷός τε γάρ εἰμι φέρειν ἀρχιερέως ὄνομα, καὶ τιμὴν ἀξίως· εἰ δ' ἄρα καὶ ἐπὶ ἀναξίῳ ὄντι μοὶ τοῦτο ἐπινεύοι Θεὸς, μαρτύρομαι τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς δημιουργὸν, ὡς τὰς σὰς οὐκ ἐπιβαλεῖς μοὶ χεῖρας, αἵματι καὶ λύθρῳ πεφυρμένας ἁγίων ἀνδρῶν· ὑπολαβὼν δὲ Λούκιος, εἰ μὲν ἔτι, φησὶν, ἀγνοεῖς τὴν ἐμὴν πίστιν, δίκαια ποιεῖς, πρὶν μαθεῖν ἀποστρεφόμενος· εἰ δὲ διαβαλλόντων τινῶν, ἄγε δὴ καὶ νῦν ἄκουσον παρ' ἐμοῦ, καὶ κριτὴς γενοῦ τῶν λεγομένων· ἀλλ' ἔμοιγε, ἔφη Μωσῆς, λίαν σαφὴς φαίνεται ἡ σὴ πίστις· καὶ μαρτυροῦσιν ὁποία τίς ἐστι, Ἐπίσκοποί τε, καὶ Πρεσβύτεροι, καὶ Διάκονοι, ἐν ὑπερορίαις φυγαῖς, καὶ μεταλ-

(a) Μανία. Maviam reliqui vocant hanc Saracenorum Reginam. Sic enim Socrates, Nicephorus, & Epiphanius

CAPUT XXXVIII.

De Mavia Saracenorum regina; & quomodo induciæ inter Romanos, ac Saracenos ruptæ cum essent, renovatæ sunt a Mose, qui Gentis illius Episcopus a Christianis fuerat ordinatus. Item narratio de Ismaelitis, & Saracenis, & de Diis illorum; & qualiter opera Zocomi illorum Phylarchi Christum colere cœperint.

SUb idem tempus mortuo Saracenorum rege, soluta sunt eorum fœdera cum Romanis. Ejusque uxor Mavia, quæ prin- *Socr. lib. 4. cap. 36.*
B cipatum Gentis illius administrabat, urbes Provinciæ Phœnices, ac Palæstinæ vastavit, ad Ægyptios usque progressa, qui regionem Arabiam dictam incolunt, sitam ad lævum latus Nili adverso flumine naviganti. Neque vero id bellum leve videri poterat, utpote quod a muliere gereretur. Adeo enim asperum, ac difficile Romanis hoc certamen fuisse ferunt, ut Dux militum Phœnices Magistrum pedestris, & equestris militiæ, quæ erat in Oriente, ad opem sibi ferendam vocaverit. Et Magister quidem militum risit vocantem, & prælio eum interesse vetuit. Ipse vero acie instructa congressus cum Mavia, quæ copias suas ex adverso du-
C ctabat, in fugam versus, ægre servatus est a Duce militum Palæstinæ, ac Phœnices. Hic enim cum Magistrum in discrimine versari cerneret, stultum esse existimavit, extra prælium, sicut ille jusserat, manere: statimque accurrens, Barbaris sese objecit; ac magistro quidem tuto fugiendi opportunitatem præbuit. Ipse vero sensim pedem referens, inter fugiendum tela jaciebat, hostesque incumbentes sagittis repellebat. Hæc ita gesta multi ex earum regionum incolis etiamnum commemorant: & apud Saracenos vulgo cantibus celebrantur. Porro cum bellum ingravesceret, legatos de pace ad Maviam necessario mittendos esse Romani de-
D creverunt. At illa legatis ejus rei causa missis, fœdus cum Romanis percussuram se prorsus, ut ajunt, negavit, nisi Gentis suæ ordinaretur Episcopus Moses quidam, qui tum temporis in vicina solitudine philosophabatur; vir tum ob vitæ sanctitatem, tum ob divina signa, atque miracula illustris. Itaque duces militum, qui hæc Imperatori nuntiaverant, accepta ab eo potestate, Mosem illico comprehendunt, & ad Lucium perducunt. Moses vero præsentibus Magistratibus, & plebe, quæ confluxerat, sic Lucium alloquutus est. Sustine; neque enim dignus sum, qui Episcopi nomen, ac dignitatem geram. Quod si mihi, quamvis indigno, munus hoc injungit Deus, testor
E creatorem cœli ac terræ, te numquam manus hasce cæde, ac sanguine sanctorum virorum maculatas mihi impositurum. Cui respondens Lucius: si meam fidem, inquit, ignoras, injuste agis, qui me, antequam noveris, averseris. Quod si a quibusdam calumniatoribus accepisti, audi nunc ex me ipso, & judex esto eorum, quæ dicuntur. Tum Moses: atenim, inquit, satis manifesta mihi videtur fides tua. Episcopi enim, Presbyteri, ac Diaconi, qui in exilio, & in

Moses Saracenorum primus Episcopus.

Scholasticus, & ante omnes Rufinus, ex quo sequentem narrationem mutuatus est Sozomenus.

(b) ταῦτα

SÆC. IV.

in metallis misere vexantur, testes sunt, qualis illa sit. Hæc igitur esse censes tuæ de Deo opinionis indicia, quæ prorsus aliena sunt a Christo, & ab iis qui recte sentiunt de divinitate. His dictis, cum jusjurandum adjecisset, numquam se sacerdotium suscepturum esse, si Lucius manum ipsi imponere vellet, Magistratus Romani, rejecto Lucio, Mosem ad Episcopos in exilio degentes deduxerunt. A quibus ordinatus Episcopus, perrexit ad Saracenos. Cumque eos amicos, ac benevolos reddidisset Romanis, mansit apud illos sacerdotali fungens munere, & multos ad Christi fidem traduxit, cum perpaucos ibi fideles reperisset. Quippe hæc Gens ab Ismaele Abrahami filio originem ducens, vocabulum quoque accepit; eosque antiqui ab auctore generis Ismaelitas nominarunt. Verum, ut probrum adulterinæ originis declinarent, & ignobilitatem Agar matris Ismaelis, quæ serva erat, abolerent, ipsi se Saracenos nominarunt, quasi ex Sara conjuge Abrahami orti essent. Tali igitur genere prognati, omnes quidem Hebræorum more circumciduntur, & a suillis carnibus abstinent, multosque alios Hebræorum ritus observant. Quod vero non iisdem, quibus illi, institutis usquequaque utuntur, id vel longinquitati temporis tribuendum est, vel quia finitimis Gentibus permixti sunt. Nam Moses quidem, qui multis postea sæculis vixit, solis illis, qui ex Ægypto egressi sunt, leges tulit. Et eorum vicini cum, sicut verisimile est, admodum essent superstitiosi, patriam Ismaelis disciplinam apud ipsos corruperunt; qua sola veteres Hebræi olim utebantur; quippe qui ante leges a Mose conditas consuetudine non scripta regerentur. Eosdem certe, quos finitimi, coluerunt Deos. Eosque simili modo venerantes, iisdemque appellantes vocabulis, hac religionis similitudine, quam cum vicinis communem habent, causam, cur patria instituta apud ipsos mutata sint, satis declararunt. Porro, ut fieri solet, diuturni temporis successio priora quidem oblivioni tradidit; alia vero ab illis coli fecit. Posthæc quidam eorum cum Judæis congressi, didicerunt, unde originem ducerent. Et ad cognatos suos reversi, Hebræorum leges, ac ritus sibi adsciverunt. Atque ex eo tempore multi apud illos Judaico more etiamnum vivunt. Christianam quoque religionem amplexi sunt, non multo ante hujus Imperatoris tempora, cujus res gestas describimus. Traducti sunt autem ad fidem Christi colloquiis sacerdotum, & monachorum, qui per finitimas ipsis solitudines philosophiæ operam dabant, vitæque sanctimonia, & miraculis refulgebant. Fertur etiam, integram eorum Tribum eo tempore ad Christi religionem transiisse, cum Zocomus eorum Phylarchus baptismum hujusmodi ob causam susce-

A Lucio ordinari recusat.

Saracenorum origo.

A μετάλλοις ταλαιπωρούμενοι· (b) ταῦτα οὖν περὶ Θεοῦ νομίζεις τὰ γνωρίσματα, ἃ παντελῶς ἐστὶν ἀλλότρια Χριστοῦ, καὶ τῶν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξαζόντων· ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα λέγων ἐπώμνυτο, (c) μήτε Λουκίου χειροτονοῦντος ὑποδέχεσθαι τὴν ἱερωσύνην, παραιτησάμενοί Λούκιον οἱ Ῥωμαίων ἄρχοντες, ἄγουσι Μωσῆν πρὸς τοὺς ἐν φυγῇ ὄντας Ἐπισκόπους· παρ' ὧν χειροτονηθεὶς, ὡς τοὺς Σαρακηνοὺς ἦλθε. καὶ διαλλάξας αὐτοὺς Ῥωμαίοις, αὐτόθι διῆγεν ἱερωμένους, καὶ πολλοὺς Χριστιανίσαι παρεσκεύασε, κομιδῇ ὀλίγους εὑρὼν τοῦ δόγματος μετασχόντας· τοῦτο γὰρ τὸ φῦλον B Ἰσμαὴλ τοῦ Ἀβραὰμ παιδὸς τὴν ἀρχὴν λαβὸν, καὶ τὴν προσηγορίαν εἶχε, καὶ Ἰσμαηλίτας αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι, ἀπὸ τοῦ προπάτορος ὠνόμασαν· ἀποτριβόμενοι δὲ τοῦ νόθου τὸν ἔλεγχον, καὶ τῆς Ἄγαρ τῆς Ἰσμαὴλ μητρὸς τὴν δυσγένειαν, δούλη γὰρ ἦν, Σαῤῥακηνοὺς σφᾶς ὠνόμασαν, ὡς ἀπὸ Σάῤῥας τῆς Ἀβραὰμ γαμετῆς καταγομένους· τοιοῦτον δὲ τὸ γένος ἕλκοντες, ἅπαντες μὲν ὁμοίως Ἑβραίοις περιτέμνονται, καὶ ὑείων κρεῶν ἀπέχονται, καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐθῶν φυλάττουσι· τὸ δὲ μὴ πάντα ἐπίσης αὐτοῖς πολιτεύεσθαι, χρόνῳ λογιστέον, ἢ C ταῖς ἐπιμιξίαις τῶν πέριξ ἐθνῶν· Μωσῆς τε γὰρ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις γενομένοις, μόνοις τοῖς ἐξ Αἰγύπτου ἐξελθοῦσιν ἐνομοθέτησε· καὶ οἱ προσοικοῦντες αὐτοῖς (d) ὢν ἄγαν δεισιδαίμονες ὄντες, ὡς εἰκὸς διέφθειραν τὴν Ἰσμαὴλ πατρῴαν ἀγωγὴν, καθ' ἣν μόνην ἐπολιτεύοντο οἱ πάλαι Ἑβραῖοι πρὸ τῆς τοῦ Μωσέως νομοθεσίας, ἀγράφοις ἔθεσι κεχρημένοι· ἀμέλει τὰ αὐτὰ δαιμόνια τοῖς ὁμόροις ἔσεβον, καὶ παραπλησίως αὐτὰ τιμῶντες, καὶ ὀνομάζοντες, ἐν τῇ πρὸς τοὺς πέλας ὁμοιότητι τῆς θρησκείας, τὸ αἴτιον ἐδείκνυον τῆς παραποιήσεως τῶν πατρίων νόμων· οἷα δὲ φιλεῖ, D χρόνος πολὺς ἐπιγενόμενος, τὰ μὲν λήθῃ παρέδωκε. τὰ δὲ πρεσβεύεσθαι παρ' αὐτοῖς ἐποίησε· μετὰ δὲ ταῦτά τινες αὐτῶν συγγενόμενοι Ἰουδαίοις, ἔμαθον ἀφ' ὧν ἐγένοντο· καὶ ἐπὶ τὸ συγγενὲς ἐπανῆλθον, καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἔθεσι, καὶ νόμοις προσέθεντο· ἐξ ἐκείνου τε πολλοὶ παρ' αὐτοῖς εἰσέτι, καὶ νῦν Ἰουδαϊκῶς ζῶσιν· οὐ πρὸ πολλοῦ δὲ τῆς παρούσης Βασιλείας, καὶ Χριστιανίζειν ἤρξαντο. μετέσχον δὲ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, ταῖς συνουσίαις τῶν προσοικούντων αὐτοῖς ἱερέων, καὶ μοναχῶν οἱ ἐν ταῖς πέλας ἐρημίαις ἐφιλοσόφουν, εὖ βιοῦντες, καὶ θαυματουργοῦντες· λέγεται δὲ τότε, καὶ E φυλὴν ὅλην εἰς Χριστιανισμὸν μεταβαλεῖν, Ζοκόμου τοῦ ταύτης φυλάρχου ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε βαπτι-

(b) ταῦτα οὖν περὶ Θεοῦ νομίζεις. Hæc verba per interrogationem legenda esse putavit etiam Nicephorus. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit in cap. 46. lib. 11. ἐπεὶ γέ σου ἐκεῖνα οἶμαι Χριστοῦ γνωρίσματα οἴει, &c. Ego vero hunc locum absque interrogatione scribendum esse existimo hoc modo: ταῦτα ὧν περὶ Θεοῦ νομίζεις, τὰ γνωρίσματα. id est: *Hæc sunt indicia tuæ de Deo opinionis, atque sententiæ*. Nec dubito, quin Sozomenus ita scripserit. Certe vulgata lectio ferri non potest. Neque enim Græce dicitur γνωρίσματα περὶ Θεοῦ.

(c) μήτε Λουκίου. Mallem scribere, μὴ ἂν ποτὲ Λουκίου χειροτονοῦντος ὑποδέχεσθαι τὴν ἱερωσύνην. Quemadmodum legitur apud Nicephorum.

(d) ὡς ἄγαν δεισιδαίμονες. Scribendum est proculdubio ἐς ἄγαν. Porro de origine nominis Saracenorum, assentior Scaligero, qui in Eusebianis animadversionibus jampridem notavit, eos non a Sara Abrahami conjuge dictos esse, sed a voce Arabica Sarax, quæ latrones significat. Idem quoque sentit Bochartus in lib. 4. cap. 2. Porro hunc Sozomeni locum designat Theophanes in Chronico pagina 55. Sed quod addit, Sozomenum dixisse, Saracenos anno ætatis tertio decimo circumcidi, id in nostris codicibus non legitur. Ac mihi quidem videtur Theophanes istud addidisse ex Josephi libro primo Antiquitatum cap. 13.

(e) Ζοκο-

βαπτισθέντος· ἄπαις ὤν, κατὰ κλέος ἀνδρὸς Μοναχοῦ ἦλθεν αὐτῷ συντάξόμενος, καὶ τὴν συμφορὰν ἀπωδύρετο· περὶ πολλοῦ γάρ ἐστι παιδοποιΐα Σαῤῥακηνοῖς, οἶμαι δὲ καὶ πᾶσι Βαρβάροις· ὁ δὲ, θαῤῥεῖν παρακελευσάμενος, ηὔξατο καὶ ἀπέπεμψεν, ἕξειν αὐτὸν υἱὸν ὑποσχόμενος, εἰ πιστεύσειεν εἰς Χριστόν· ἐπεὶ δὲ Θεὸς ἔργῳ τὴν ὑπόσχεσιν ἐβεβαίωσε, καὶ ἐτέχθη αὐτῷ παῖς, αὐτός τε (e) Σόκομος ἐμυήθη, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο ἤγαγεν· ἐξ ἐκείνου τε ταύτην τὴν φυλὴν γενέσθαι φασὶν εὐδαίμονα καὶ πολυάνθρωπον, Πέρσαις τε καὶ τοῖς ἄλλοις Σαῤῥακηνοῖς φοβεράν. ὃν μὲν δὴ τρόπον Σαῤῥακηνοὶ τὴν ἀρχὴν εἰς Χριστιανισμὸν μετέβαλον, καὶ οἷα περὶ τοῦ πρώτου παρ' αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντος παρειλήφαμεν, ὧδε ἔχει.

A scepisset. Hic orbus cum esset, ad monachum quemdam fama illius adductus accessit, ut cum eo colloqueretur: suamque ipsius calamitatem deplorare cœpit. Quippe apud Saracenos, & apud reliquos omnes, ut opinor, Barbaros, magni fit liberorum procreatio. Monachus vero illum bono animo esse jussit, & oratione facta, hominem dimisit, pollicitus, filium ipsi nasciturum esse, si in Christum vellet credere. Postea vero cum Deus promissum re ipsa exhibuisset, & filius Zocomo natus esset, tum ipse sacramentum baptismi accepit, & subditos suos ad idem suscipiendum adduxit. Atque ex eo tempore Tribum illam felicem, ac numerosam fuisse perhibent, Persisque, ac reliquis B Saracenis formidabilem. Quo igitur modo Saraceni ad Christi religionem primum conversi sint, & de primo illius Gentis Episcopo, hæc sunt, quæ accepimus. SÆC. IV.

(e) Ζόκομος. Nicephorus in lib. 11. cap. 47. Ζάκομον vocat hunc Saracenorum Phylarchum. Porro in codice Fuketiano hoc nomen scribitur cum accentu in penultima.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Ὅτι ἐπανελθὼν Πέτρος ἐκ Ῥώμης, τὰς τῆς Αἰγύπτου Ἐκκλησίας κατέσχε Λουκίου ἀναχωρήσαντος· καὶ περὶ τῆς κατὰ Σκυθῶν ἐκστρατείας εἰς δύσιν Οὐάλεντος.

Οἱ δὲ κατὰ πόλιν τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ζηλοῦντες, πάλιν ἀνεθάῤῥουν, καὶ μάλιστα οἱ κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξανδρεῖς· ἐπανελθόντι δὲ τότε Πέτρῳ ἀπὸ τῆς Ῥώμης μετὰ γραμμάτων Δαμάσου, τά τε ἐν Νικαίᾳ δόξαντα, καὶ τὴν αὐτοῦ χειροτονίαν κυροῦντων, παρέδοκαν τὰς Ἐκκλησίας· ὁ δὲ Λούκιος ἐξελαθεὶς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπέπλευσεν. Οὐάλης δὲ ὁ Βασιλεὺς, ὡς εἰκὸς, ἐν φροντίσι γενόμενος, ἀπεξιέναι τούτοις σχολὴν οὐκ ἦγεν· ἅμα γὰρ ἧκεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν ὑπονοίᾳ πολλῇ καὶ μίσει ἐγένετο παρὰ τῷ δήμῳ· οἱ γὰρ Βάρβαροι τὴν Θρᾴκην δῃώσαντες, καὶ μέχρι τῶν προαστείων ἤδη προελθόντες, καὶ αὐτοῖς τείχεσι μηδενὸς κωλύοντος προσβάλλειν ἐπεχείρουν· ἐπὶ τούτοις δὲ χαλεπῶς ἡ πόλις ἔφερε· καὶ τὸν Βασιλέα ὅτι μὴ ἀντεξῄει, ἀλλ' ἀνεβάλλετο πολεμεῖν, ἐν αἰτίᾳ ἐποιοῦντο· καὶ ἐλογοποίουν, ὡς αὐτὸς τοὺς πολεμίους ἐπάγοιτο· τελευτῶντες δὲ, καὶ ἐν ἱπποδρομίᾳ θεώμενοι, εἰς τὸ φανερὸν αὐτοῦ κατεβόων, ὡς τὰ κοινὰ πράγματα περιορῶντος, καὶ ὅπλα ᾔτουν, ὡς αὐτοὶ πολεμήσοντες· ὁ δὲ Οὐάλης ὑβρισθεὶς, ἐπεστράτευσε τοῖς Βαρβάροις· ἠπείλησε δὲ ἢν ὑποστρέψῃ τιμωρήσειν αὐτῷ, τῆς τε ὕβρεως τοῦ δήμου, καὶ ὅτι πρότερον Προκοπίῳ τῷ τυράννῳ προσέθεντο.

CAPUT XXXIX.

Quomodo Petrus Roma reversus, Ecclesias Ægypti remoto Lucio obtinuit; & de Valentis expeditione in Gothos.

C Ceterum in singulis civitatibus hi, qui Nicænæ Synodi doctrinam tuebantur, animos resumere cœperunt: præcipue vero in Ægypto Alexandrini. Qui, cum forte Petrus eo tempore ab urbe Roma reversus esset cum literis Damasi, quibus & Nicæni Concilii decreta, & ordinatio ipsius confirmabatur, Ecclesias ei tradiderunt. Lucius vero inde expulsus, Constantinopolim navigavit. Verum Imperator Valens aliis curis distentus, ut credibile est, istis vindicandis haudquaquam vacare potuit. Nam simulatque venit Constantinopolim, populus eum suspectum, atque invisum habere cœpit. Quippe Barbari, Thracia vastata, usque ab suburbana regiæ urbis progressi, jam mœnia ipsa D oppugnare nemine obsistente aggrediebantur. Ob hæc civitas indignabatur, & Imperatorem in crimen vocabat, quod adversus hostes obviam non prodiret, sed bellum differret. Rumoresque spargebant, hostes ab illo evocatos, adductosque esse. Denique cum Circenses ludos spectarent, aperte contra eum vociferati sunt, quod rempublicam neglectui haberet: & arma sibi dari poposcerunt, tanquam ipsi cum hostibus pugnaturi. His igitur contumeliis affectus Valens, adversus Barbaros signa movit: minatusque est, se, si rediret, pœnas de populo sumturum esse tum ob illas contumelias, tum quod antea Procopii tyranni partibus sese adjunxissent. Socr. lib. 4. cap. 37. 38.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἰσαακίου μοναχοῦ, τοῦ προφητεύσαντος διὰ Οὐάλεντα· καὶ ὡς φεύγων Οὐάλης, ἐν ἀχυρῶνι εἰσελθὼν κατεκαύθη, καὶ ὅπως ἀπέῤῥηξε τὴν ψυχήν.

Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προσελθὼν Ἰσαάκιος ἀνὴρ μοναχὸς, τά τε ἄλλα ἀγαθὸς, καὶ διὰ τὸ Θεῖον, κινδύνων καταφρονῶν· ἀπόδος, ἔφη, ὦ Βασιλεῦ τοῖς ὀρθῶς δοξάζουσι, καὶ τὴν παράδοσιν φυλάττουσι τῆς ἐν Νικαίᾳ

CAPUT XL.

De sancto Isaacio monacho, qui Valentis mortem prædixit; & quomodo Valens fugiens, cum in horreum paleis refertum se recepisset, incendio consumtus interiit.

Porro cum Constantinopoli excederet, accedens ad eum Isaacius quidam Monachus; vir tum ob alias dotes eximius, tum in subeundis propter Deum periculis intrepidus: redde, inquit, o Imperator, orthodoxis, & iis, qui Nicæni Concilii doctrinam custo- Socr. lib. 4. cap. 38.

SÆC. IV. custodiunt, Ecclesias, quas abstulisti; & victoriam de hostibus reportabis. Verum Imperator ira succensus, comprehendi eum jussit, & vinctum servari, donec reversus pœnas audaciæ ab eo exigeret. At ille subjiciens, non redibis, inquit, nisi Ecclesias restitueris. Resque ita evenit. Postquam enim cum copiis ad bellum profectus est, Gothi quidem fugientes paulatim retro cessere. Ipse vero eos insequens, prætercursa jam Thracia, venit Hadrianopolim. Cumque haud procul abesset a Barbaris, qui in munito quodam loco castrametati fuerant; citius, quam oportuerat, pugnam commisit, nec sicut, nec ubi decebat, ordinata prius acie. Disjecto itaque ejus equitatu, & peditibus in fugam versis, cum hostes eum insequerentur, ipse cum paucis, qui eum comitabantur, equo desiliens, in casulam, aut turrim quandam se recepit, ibique abditus delituit. Barbari vero cursu concito sequebantur, tanquam eum capturi; cumque jam appropinquassent, prætergressi sunt. Neque enim suspicabantur, Imperatorem ibi occultum esse. Porro cum major pars Barbarorum jam præteriisset, paucique ex illis a tergo relicti essent, quidam ex his, qui cum Imperatore erant, tela in transeuntes jacere ex tecto cœperunt. Quo facto, isti exclamarunt, Valentem illic esse. Quod cum audissent hi, qui propius aderant, clamore sublato, tam iis, qui præibant, quam sequentibus, ea, quæ audierant, nuntiarunt. Adeo ut ii quoque, qui longius aberant, rem audierint, & celeriter in unum omnes confluxerint. Domo igitur undique circumsessa, magnaque materiæ copia circumquaque congesta, ignem subjiciunt. Flamma vero ingenti vento tunc forte orto incitata, universam statim materiem corripuit. Sed & quæcumque in domo reposita erant, alimentum incendio subministrarunt, & Imperatorem ipsum cum universis comitibus consumserunt. Mortuus autem est anno ætatis circiter quinquagesimo; cum regnasset tredecim quidem annis una cum fratre, post obitum autem illius annis tribus.

Valentis interitus.

(a) ὁ δ' ἀπιὼν. Malim scribere ἐπιὼν. Nicephorus pro his verbis habet ὁ δ' ἐπιδιώκων, quod magis placet.

Finis Libri sexti Ecclesiasticæ Historiæ.

A κατὰ συνεληλυθότων, τὰς ἀφαιρεθείσας Ἐκκλησίας, καὶ νικήσεις τὸν πόλεμον· ὀργισθεὶς δὲ ὁ Βασιλεὺς, ἐκέλευσεν αὐτὸν συλληφθῆναι καὶ δέσμιον φυλάττεσθαι, ἄχρις ἐπανελθὼν, δίκην εἰσπράξηται τοῦ τολμήματος· ὁ δὲ ὑπολαβὼν, ἀλλ' οὐχ ὑποστρέψῃς, ἔφη, μὴ ἀποδοὺς τὰς Ἐκκλησίας· καὶ ἀπέβη οὕτως· ἐπεὶ γὰρ ἅμα τῷ στρατῷ ἐπεξῆλθεν οἱ μὲν Γότθοι διωκόμενοι ὑπεχώρουν· (a) ὁ δὲ ἀπιὼν, ἤδη παραμείψας τὴν Θρᾴκην, ἧκεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν· οὐκ ἀπὸ πολλοῦ τε γενόμενος τοῖς Βαρβάροις, ἐν ἀσφαλεῖ χώρῳ στρατοπεδευομένοις, θᾶττον ἢ ἔδει συμβάλλει, μὴ προδιαθεὶς ἢ B χρὴ καὶ ὅπῃ τάξαι τὴν στρατιάν· διασπασθείσης δὲ αὐτῷ τῆς ἵππου, καὶ τοῦ ὁπλιτικοῦ τραπέντος, διωκόμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων, εἴς τι δωμάτιον ἢ πύργον, ὀλίγοις ἅμα συνεπομένοις αὐτῷ, ἐν τῷ φεύγειν ἀποβὰς τοῦ ἵππου, εἰσέδυ καὶ ἔλαθεν· οἱ δὲ Βάρβαροι, ἔθεον ἐπ' αὐτὸν ὡς αἱρήσοντες· καὶ ἐπὶ τὸ πρόσω ἱέμενοι, παρέτρεχον· οὐ γὰρ ὑπενόουν αὐτὸν ἐκεῖσε κρύπτεσθαι· τῶν δ' αὖ σὺν αὐτῷ τινὲς, ἤδη τῶν πλειόνων Βαρβάρων ὑπερβαλόντων τὸν τῇδε χῶρον, ὀλίγων δὲ κατόπιν ὄντων, ἐκ τοῦ ὀφόρου τοὺς παριόντας ἐτόξευον· οἱ δὲ ἐπὶ τούτῳ ἀνέκραγον, ἐνθάδε Οὐάλης ἐστίν· ἀκούσαντες δὲ C οἱ προστυχόντες πλησίον, ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν βοῇ τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐδήλουν ὃ ἤκουον· ὡς ἐν βραχεῖ καὶ τοὺς πορρωτέρω πολεμίους ἀκοῦσαι, καὶ διὰ τάχους (b) εἰς αὐτὸν πάντας συνελθεῖν· περιλαβόντες δὲ κύκλῳ τὸ δωμάτιον, καὶ πλείστην ὕλην περὶ τοῦτο συλλέξαντες, πῦρ ἐνέβαλον· αὐτίκα δὲ ἡ φλὸξ ὑπὸ ἐπιφόρου πνεύματος συμβὰν ὧδε ἐλαυνομένη, τὴν ὕλην διῆλθεν· ἅμα δὲ καὶ τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ δωματίῳ, τοῦ πυρὸς μετέσχε, καὶ αὐτὸν τὸν Βασιλέα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν συγκατέκαυσεν. ἐτελεύτησε δὲ γεγονὼς ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη. τρισκαίδεκα δὲ σὺν τῷ ἀδελφῷ βασιλεύσας, καὶ μετ' ἐκεῖνον τρία.

D

(b) εἰς αὐτὸν πάντας συνελθεῖν. Melius, meo quidem judicio, scriberetur, εἰς ταὐτὸν, &c. Certe in Nicephoro scriptum est, εἰς ἓν συνελθεῖν.

Τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου ς'.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Ζ΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ὡς ὑπὸ τῶν Βαρβάρων κατεπειγομένων Ῥωμαίων, Μαβία συμμαχίαν πέμπει· καὶ τινες ἀπὸ τοῦ δήμου τὴν νίκην ἐργάζονται· καὶ ὡς Γρατιανὸς ἐκέλευσε πιστεύειν ὡς βούλεται ἕκαστος.

A ΟΥΑΛΕΝΤΙ μὲν ὧδε θανεῖν ξυνηνέχθη· οἱ δὲ Βάρβαροι ἐπαρθέντες ἐπὶ τῇ νίκῃ, πᾶσαν τὴν Θρᾴκην ἐδῄουν· καὶ πελάζοντες, τὰ προάστεια Κωνσταντινουπόλεως κατέτρεχον· κινδυνεύουσι δὲ τότε τοῖς πράγμασι μέγα γεγόνασιν ὄφελος, ἐκ μὲν τῶν ὑποσπόνδων Σαρακηνῶν, ὀλίγοι παρὰ Μανίας ἀποσταλέντες, πλεῖστοι δὲ ἀπὸ τοῦ δήμου· ῥητὸν γὰρ ἐκ τοῦ δημοσίου μισθὸν χορηγούσης αὐτοῖς Δομνίκης τῆς Οὐάλεντος γαμετῆς, ὡς ἔτυχεν ἕκαστος ὁπλιζόμενος, ἀντεπεξῄεσαν, καὶ τοὺς πολεμίους ἀμυνόμενοι, πόῤῥω τῆς πόλεως ἀπεδίωκον. B Γρατιανὸς δὲ ἅμα τῷ ἀδελφῷ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διέπων, οὐκ ἐπαινέσας τὸν θεῖον τῆς γνώμης, ἣν περὶ τοὺς ἑτέρως αὐτῷ δοξάζοντας διετέλεσεν ἔχων, πᾶσι τοῖς ἐπ' ἐκείνου διὰ τὴν θρησκείαν φεύγειν καταδικασθεῖσι, τὴν κάθοδον ἀπέδωκε. καὶ νόμον ἔθετο, μετὰ ἀδείας ἑκάστους θρησκεύειν ὡς βούλονται, καὶ ἐκκλησιάζειν, πλὴν Μανιχαίων, καὶ τῶν τὰ Φωτεινοῦ, καὶ Εὐνομίου φρονούντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

C Ὅτι Γρατιανὸς τὸν ἐξ Ἱσπανίας Θεοδόσιον, Συμβασιλεύειν ἑαυτῷ εἵλετο. καὶ ὡς ἡ ἕως πλὴν Ἱεροσολύμων, ὑπὸ Ἀρειανῶν εἴχετο. καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου, καὶ τῆς τότε περὶ προεδρείας τῶν Ἐκκλησιῶν καταστάσεως.

ΛΟγισάμενος δὲ, ὡς τῶν ἀμφὶ τὸν Ἴστρον Βαρβάρων Ἰλλυριοὺς, καὶ Θρᾷκας ἐνοχλούντων προσῆκεν ἐπαμύνειν. ἀναγκαῖον δὲ καὶ τοῖς πρὸς ἑσπέραν ἀρχομένοις παρεῖναι, καὶ μάλιστα Ἀλαμαννῶν τοὺς ἐνθάδε Γαλάτας κακουργούντων, κοινωνὸν ἐποιήσατο τῆς ἀρ-

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo Romanis, qui a Barbaris premebantur, Mavia auxilium tulerit, & quidam ex plebe pugnantes victoriam reportarint. Item quomodo Gratianus jusserit, ut unusquisque pro arbitrio suo Deum coleret.

AC Valenti quidem hujusmodi exitus vitæ contigit. Barbari vero victoria elati, universam Thraciam populati sunt: tandemque in ipsa Constantinopoleos suburbana incursionem fecere. Quo quidem tempore rebus in maximum discrimen adductis, egregiam operam navarunt, ex fœderatis quidem Saracenis pauci, a Mavia missi; ex plebe vero quamplurimi. Nam cum Dominica Valentis uxor, certum illis stipendium ex ærario subministraret, singuli, ut fors tulerat, armati, obviam hostibus prodierunt; & fortiter pugnantes, Barbaros procul ab urbe repulerunt. Gratianus vero, qui jam cum fratre universum Romanorum Imperium gubernabat, cum patrui sui acerbitatem erga eos, qui in religione ab ipso dissentiebant, nunquam probasset, omnibus, qui religionis causa in exilium ab illo pulsi fuerant, reditum concessit. Legem quoque tulit, ut singuli, quamcumque vellent religionem, sectarentur; utque omnes colligendi copiam haberent, præter Manichæos, & Photini, atque Eunomii sectatores.

SÆC. IV. Socr. lib. 5. cap. 1. 2.

CAPUT II.

Quomodo Gratianus Theodosium Hispanum, Imperii consortem sibi adscivit: & quomodo Ariani omnes Orientis Ecclesias, excepta Hierosolymitana, obtinebant. Item de Antiochena Synodo; & de constitutione, quæ tunc facta est de Primatu Ecclesiarum.

POrro cum secum ipse considerasset, Barbaris quidem, qui circa Istrum erant, Illyricum, Thraciamque vastantibus, resistendum esse: simul vero Occidentis Provincias præsentia sua necessario indigere, cum Alamanni præcipue Gallias infestarent; in urbe Sirmio

Socr. lib. 5. cap. 3.

SÆC. IV. Theodosius qualis vir.

Sirmio positus, Theodosium consortem Imperii sibi adjunxit, ex Hispanis, qui Pyrenæum montem accolunt, oriundum; virum nobili stirpe editum, & qui in bello rebus fortiter gestis sæpius inclaruerat: adeo ut etiam ante Imperium omnium Romanorum judicio idoneus Imperio censeretur. Per idem tempus Ariani omnes Orientis Ecclesias adhuc obtinebant, exceptis Hierosolymis. Macedoniani vero, præsertim ii, qui Constantinopoli degebant, post initam cum Liberio pactionem, ab iis, qui doctrinam Nicæni Concilii sequebantur, haud magnopere diffidebant: sed cum illis quasi eadem sentientibus miscebantur, & mutuo inter se communicabant. Verum post legem a Gratiano latam, quidam ex illius sectæ Episcopis licentiam nacti, Ecclesias, quæ a Valente ipsis ademtæ fuerant, occuparunt. Et Antiochiæ in Caria congregati, Filium non consubstantialem, sed similis cum Patre substantiæ, ut antea, dicendum esse decreverunt. Ex eo tempore alii quidem segregati, seorsum collectas egere: alii vero damnata contentione, & pervicacia eorum, qui ista decreverant, ab illis secesserunt, & his, qui doctrinam Nicænæ Synodi sequebantur, constantius adhæserunt. Ceterum ex Episcopis, qui juxta præceptum Gratiani tunc reversi sunt ab exilio, quod Valentis temporibus perpessi fuerant, nonnulli de primatu non magnopere laborarunt. Sed plebis concordiam potiore loco ducentes, rogarunt Arianæ partis Antistites, ne ipsos desererent, neve Ecclesiam mutuis dissensionibus divellerent, quam, cum a Christo, & ab Apostolis una relicta esset, pervicacia, & ambitio in multas diviserat. Hoc animo fuit inter ceteros Eulalius Amasiæ in Ponto Episcopus: qui quidem post reditum suum quendam ex Arianis Episcopis Ecclesiæ suæ præsidentem reperisse dicitur, quem ex tota urbe ne quinquaginta quidem homines sectabantur. Verum Eulalius totius populi unitati prospiciens, eum oravit, ut priorem locum obtineret, & Ecclesiam una cum ipso regeret, primatu fruens, tanquam præmio servatæ concordiæ. Hic vero cum conditionem istam repudiasset, haud multo post paucis illis præesse desiit: ipsi enim se reliquis adjunxerunt.

(a) προϊστάμενον τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας. In codice Fuketiano scriptum inveni τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, quam scripturam meliorem puto. Idem tamen utrobique sensus est, modo Ecclesiam accipiamus pro Basilica, seu Æde, in quam fideles conveniebant.

CAPUT III.

De his, quæ inter Meletium, ac Paulinum Antiochenses Episcopos gesta sunt: & de jurejurando propter Episcopalem sedem facto.

Socr. lib. 5. cap. 5.

Eodem tempore cum Meletius supradictæ legis beneficio Antiochiam Syriæ remeasset, gravis contentio in populo exorta est. Etenim cum Paulinus adhuc superstes esset, quem Imperator Valens ob pietatem, ut supra diximus, reveritus, exilio mulctare haudquaquam ausus fuerat, quidam postulabant, ut Meletius in Episcopali sede cum illo resideret. Quibus cum Paulini fautores reclamarent, & ordinationem Meletii tanquam ab Arianis factam criminarentur, fautores Meletii id, quod studebant, vi perfecere. Cum enim haud pauci numero essent, in

A τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ Σιρμίῳ Θεοδόσιον, γένους τῶν ἀμφὶ τὸ Πυρηναῖον ὄρος Ἰβήρων, εὐπατρίδην τε, καὶ ἄριστα πολλάκις ἐν πολέμοις διαγενόμενον· ὡς καὶ πρὸ τῆς βασιλείας, ἐν ταῖς τῶν ὑπηκόων γνώμαις ἐπιτήδειον αὐτὸν δόξαι πρὸς ἡγεμονίαν· ἐν τούτῳ δὲ πλὴν Ἱεροσολύμων, ἔτι τῶν ἀνὰ τὴν ἕω Ἐκκλησιῶν οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ἐκράτουν· Μακεδονιανοὶ δὲ, καὶ μάλιστα οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετὰ τὰς πρὸς Λιβέριον συνθήκας, οὐ μέγα τι διεφέροντο πρὸς τοὺς ἐπαινοῦντας τὸ δόγμα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ὡς ὁμοδόξοις δὲ, κατὰ πόλεις ἐπεμίγνυντο, καὶ ἐκοινώνουν ἀλλήλοις· μετὰ δὲ τὸν τεθέντα παρὰ Γρατιανοῦ νόμον, ἀδείας λα-B βόμενοί τινες τῶν Ἐπισκόπων ταύτης τῆς αἱρέσεως, κατέλαβον τὰς Ἐκκλησίας, ὧν ἐπὶ Οὐάλεντος ἀφῄρηντο· καὶ συνελθόντες ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Καρίας, ἐψηφίσαντο μὴ δεῖν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὀνομάζειν, ἀλλ' ὁμοιούσιον, ὡς πρόσθεν· ἐκ τούτου δὲ, οἱ μὲν διακριθέντες, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· οἱ δὲ τῶν ταῦτα ψηφισαμένων ἐναντιότητα καὶ φιλονεικίαν καταγνόντες, ἀπέστησαν αὐτῶν, καὶ βεβαιότερον ὡμοφρόνουν τοῖς κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου θρησκεύουσιν· ἐκ δὲ τῶν τότε κατὰ τὸν Γρατιανοῦ νόμον ἐπανελθόντων Ἐπισκόπων ἀπὸ τῆς συμβάσης αὐτοῖς φυγῆς ἐπὶ τῆς Οὐάλεντος βασιλείας, οἱ μὲν, προεδρίας οὐδὲν ἐφρόντισαν· ἀλλὰ τὴν ὁμόνοιαν τῶν C λαῶν προτιμήσαντες, μὴ καταλιπεῖν σφᾶς ἐδεήθησαν τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, μηδὲ διχονοίᾳ κατατέμνειν τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν παρὰ Θεοῦ, καὶ Ἀποστόλων μίαν παραδοθεῖσαν, φιλονεικίαι καὶ φιλοπροεδρείαι εἰς πολλὰς κατεμέρισαν· ταύτης δὲ τῆς σπουδῆς ἐγένετο, καὶ Εὐλάλιος ὁ ἐν Ἀμασίᾳ τῇ πρὸς τῷ Πόντῳ Ἐπίσκοπος· λέγεται γοῦν μετὰ τὴν ἐπάνοδον εὑρεῖν ἕτερον (a) προϊστάμενον τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας τῶν Ἀρείου Ἐπισκόπων· εἶναι δὲ τοὺς πειθομένους αὐτῷ ἐν τῇ πόλει, οὐδ' ὅλους πεντήκοντα· προνοούμενον δὲ τῆς πάντων ἑνώσεως, ἀντιβολῆσαι τοῦτον προστατεύειν, καὶ κοινῇ τὴν Ἐκ-D κλησίαν ἰθύνειν, ἆθλον ἐπὶ τῇ ὁμονοίᾳ τὴν προεδρείαν ἔχοντα· ἀλλ' ὁ μὲν μὴ πεισθεὶς, οὐκ εἰς μακρὰν ἔμελλεν οὐδὲ ὧν εἶχεν ὀλίγων ἡγήσεσθαι, προσθεμένων τοῖς ἄλλοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῶν κατὰ τὸν ἅγιον Μελέτιον, καὶ Παυλῖνον τῶν Ἀντιοχείας Ἐπισκόπων, καὶ περὶ τῶν γενομένων ὅρκων διὰ τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον.

E Ἐν δὲ τῷ τότε, καὶ Μελετίου κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ἐπανελθόντος εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, δεινή τις τῷ λαῷ φιλονεικία συνέβη· Παυλίνου γὰρ ἔτι περιόντος, οὗ τὴν εὐλάβειαν, ὡς ἔγνωμεν, αἰδεσθεὶς Οὐάλης ὁ βασιλεὺς, καταδικάσαι φυγὴν οὐκ ἐτόλμησεν, οἱ μὲν, σύνθρονον αὐτοῦ γενέσθαι Μελέτιον ἠξίουν· Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν τὰ Παυλίνου φρονούντων, καὶ τὴν Μελετίου χειροτονίαν διαβαλλόντων, ὡς ὑπὸ Ἀρειανῶν Ἐπισκόπων γεγενημένην, βίᾳ τὸ σπουδαζόμενον εἰς ἔργον ἦγον οἱ Μελετίου ἐπαινέται· πλῆθος γὰρ οὐ τὸ τυχὸν ὄντες,

τες, ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τῆς πόλεως Ἐκκλησιῶν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνεβίβασαν αὐτόν· ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ λαοῦ χαλεπαίνοντος, καὶ στάσεως προσδοκωμένης, θαυμαστή τις ἐκράτησε βουλή, πρὸς ὁμόνοιαν αὐτοὺς ἄγουσα· συνέδοξε γὰρ ὅρκους λαβεῖν παρὰ τῶν ἐπισκοπεῖν τῆς ἐνθάδε θρόνον ἐπιτηδείων εἶναι νομιζομένων, ἢ προσδοκωμένων· ὧν ἦσαν ἕτεροι πέντε, καὶ Φλαβιανός, ὡς οὔτε σπουδάσουσι, οὔτε χειροτονίας ἐπ' αὐτοῖς γενομένης, ἀνέξονται ἐπισκοπεῖν, ἐς ὅσον Παυλῖνος ἢ Μελέτιος τῷ βίῳ περιῶσι· συγχωρεῖν δὲ θατέρου τελευτήσαντος, τὸν ἕτερον μόνον τὴν ἐπισκοπὴν ἔχειν· κατὰ ταῦτα δὲ δοθέντων τῶν ὅρκων, σχεδὸν τὸ πᾶν ὡμονόει πλῆθος· ὀλίγοι δὲ τῶν Λουκίφερος ἔτι διεφέροντο, ὡς ὑπὸ ἑτεροδόξων Μελετίου χειροτονηθέντος· ἐπὶ δὲ τάδε ὧδε γέγονε, Μελέτιος μὲν ἧκεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἡνίκα καὶ ἄλλοις Ἐπισκόποις κατὰ ταυτὸ γενομένοις, ἔδοξεν ἀναγκαῖον εἶναι ἐκ τῆς Ναζιανζοῦ μεταθεῖναι Γρηγόριον, καὶ ἐπιτρέψαι αὐτῷ τὴν ἐνθάδε ἐπισκοπήν.

A in quadam Ecclesia suburbana Meletium in Episcopali solio collocarunt. Populo igitur ex utraque parte concitato, cum seditio futura expectaretur, admirabile quoddam consilium prævaluit, quo ad concordiam revocarentur. Placuit enim, ut jurejurando sese adstringerent ii, qui ad regendum ejus loci Episcopatum idonei esse putabantur, sperabanturve; ex quibus erant tum alii quinque, tum Flavianus; se neque ambituros, neque electione ipsorum facta, Episcopatum suscepturos esse, quandiu Paulinus, ac Meletius superstites essent: altero autem illorum mortuo, passuros se, ut alter Episcopatum solus obtineret. Igitur jurejurando in has conditiones B præstito, universa fere plebs ad concordiam rediit. Pauci tamen ex Luciferianis adhuc diffidebant, propterea quod Meletius ab hæreticis ordinatus fuisset. Quibus ad hunc modum peractis, Meletius Constantinopolim profectus est. Quo quidem tempore, aliis quoque Episcopis ibi congregatis, operæ pretium visum est, ut Gregorius ab oppido Nazianzo transferretur, ejusque urbis Episcopatus ei regendus committeretur.

SÆC. IV.

Flavianus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς ἀρχῆς Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, καὶ ὡς παρὰ Ἀχολίου Θεσσαλονίκης τὸ θεῖον ἐμυήθη βάπτισμα· καὶ οἷα ἔγραψε τοῖς μὴ κατὰ τὸν ὅρον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου πρεσβεύουσι.

CAPUT IV.

C *De Imperio Theodosii magni, & quomodo ab Ascholio Thessalonicæ Episcopo baptizatus est; & quid decreverit adversus eos, qui Nicæni Concilii fidem impugnabant.*

Ὑπὸ δὲ τοῦτον χρόνον, Γρατιανὸς μὲν ἔτι τῶν πρὸς ἑσπέραν Γαλατῶν ὑπὸ Ἀλαμανῶν ταραττομένων, ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἀνέστρεψε μοῖραν· ἣν αὐτῷ τε καὶ τῷ ἀδελφῷ διοικεῖν κατέλιπεν, Ἰλλυριοὺς καὶ τὰ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα τῆς ἀρχῆς Θεοδοσίῳ ἐπιστρέψας· κατωρθοῦντο δὲ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὰ πρὸς τούτους· Θεοδοσίῳ δὲ τὰ πρὸς τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἴστρον Βαρβάρους· ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν, μάχῃ ἐπεκράτησε, τοὺς δὲ, φίλους ἔχειν Ῥωμαίους ἀντιβολοῦντας, ὁμήρους λαβών, (a) σπονδὰς ἐδέξατο, ἧκεν εἰς Θεσσαλονίκην· νόσῳ δὲ περιπεσὼν ἐνταῦθα, μυσταγωγοῦντος αὐτὸν Ἀχολίου τοῦ τῇδε Ἐπισκόπου, ἐμυήθη, καὶ ῥᾷον ἔσχεν· ἐκ προγόνων γὰρ χριστιανίζων κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, (b) ἥσθη τότε Ἀχολίῳ ὧδε δοξάζοντι· καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καὶ συλλήβδην, ὡς εἰπεῖν, πρὸς πᾶσαν ἱερωσύνης ἀρετὴν συντεταγμένῳ· ἥσθη δὲ καὶ (c) Ἰλλυριοῖς ἅπασι μὴ μετασχοῦσι τῆς Ἀρείου δόξης· πυνθανόμενος δὲ περὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, (d) μέχρι μὲν Μα-

Sub idem tempus, cum Alamanni crebris incursionibus Gallias infestarent, Gratianus ad Occiduas paterni Imperii partes reversus est, quas ipse sibi, ac fratri regendas retinuerat, cum Illyricum, & Orientis partes Theodosio tradidisset. Et ipse quidem ex animi sui sententia rem gessit adversus Alamannos: Theodosius vero bellum cum Barbaris Istrum accolentibus non minus feliciter confecit. Quorum alios cum prælio devicisset, alios Romanorum amicitiam postulantes, acceptis obsidibus in fœdus suscepisset, D Thessalonicam venit. Ibi in morbum delapsus, ab Ascholio ejus urbis Episcopo rudimentis fidei perceptis baptizatus, convaluit. Nam cum majoribus ortus esset Christianis, qui Nicænæ fidei doctrinam sequebantur, Ascholio valde tum delectatus est, quippe qui ejusdem sententiæ esset; viro tum sermone, tum operibus eximio, & ut summatim dicam, cunctis sacerdotalis officii dotibus exornato. Delectatus est etiam Illyriis, eo quod nullus eorum Ariani dogmatis labe infectus esset. Percontatus autem de reliquis Provinciis, comperit usque ad Macedoniam quidem, omnes

Socr. lib. 5. cap. 6.

Ascholius.

(a) σπονδὰς ἐδέξατο. Malim scribere εἰς σπονδὰς ἐδέξατο. Aliter enim barbara esset locutio.

(b) ἥδετο τε καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. Hic locus proculdubio corruptus est. Quem in codice Fuketiano ita scriptum inveni, ἦσθη τότε, καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, ὡς εἰπεῖν συλλήβδην, πρὸς πᾶσαν ἱερωσύνης ἀρετὴν συντεταγμένῳ. Quæ tamen haud multo meliora sunt vulgata lectione. Mihi quidem totus locus ita restituendus videtur: ἀνδρὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. Sic enim legit Nicephorus in cap. 7. libri 12. sequentia vero sic emendanda sunt: καὶ ὡς εἰπεῖν συλλήβδην, πρὸς π. ἱερ. ἀρετὴν συντεταμένῳ: id est *qui, ut compendio dicam, ad omnimodam sacerdotalis loci virtutem contento cursu ferebatur*. Pro hac voce τεταγμένος, Nicephorus hunc Sozomeni locum describens posuit δεξιός, id est *aptus, atque habilis*. Porro ad hunc Ascholium Thessalonicensem Episcopum exstant epistolæ tres Basilii Magni, in quarum postrema testatur, illum Cæsarea Cappadociæ oriundum fuisse.

E (c) Ἰλλυριοῖς ἅπασι μὴ μετασχοῦσι τῆς Ἀρείου. Idem de Illyriis testatur Basilius magnus in epistola 324. ad Valerianum Episcopum Illyrici, quem decessorem fuisse existimo Ascholii Thessalonicensis Episcopi. Nam Thessalonica Metropolis fuit totius Illyrici. Porro verba Basilii hęc sunt: τοῦτο μέγα ἐν τοῖς παροῦσιν ὁ κύριος ἡμῖν ἐχαρίσατο, τὸ ὑμᾶς ἀκούειν ἐν ἀκριβεῖ συμφωνίᾳ καὶ ἑνότητι εἶναι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀκωλύτως παρ' ὑμῖν τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας περιαγγέλλεσθαι, &c.

(d) μέχρι μὲν Μακεδόνων. Idem testatur epistola Synodica Concilii Aquileiensis ad Imperatores Gratianum, Valentinianum, & Theodosium, quam primus edidit Jacobus Sirmundus. *Et quidem per Occidentales partes, duobus in angulis tantum, hoc est in latere Daciæ Ripensis, ac Mœsiæ, fidei obstrepi videbatur. Per omnes autem tractus, atque regiones a Succorum claustris usque ad Oceanum manet intemerata fidelium, atque una communio. In Orientalibus autem Ecclesiis, &c.*

SÆC. IV. omnes inter se Ecclesias consentire, cunctosque Deum Verbum, & Spiritum sanctum ex æquo cum Patre venerari. Abhinc vero reliquas Orientem versus Provincias tumultuari, ita ut populi in varias sectas divisi essent, ac præcipue Constantinopoli. Cum igitur apud se reputasset, satius esse, ut suam de Divinitate sententiam ipse subditis suis palam prædicaret, ne vim inferre videretur, repente invitis, quid colendum esset, præcipiendo; Thessalonicæ positus, legem dedit ad populum urbis Constantinopolitanæ. Perpendebat enim animo, fore ut illinc tanquam ex arce totius Imperii, rescriptum suum reliquis quoque civitatibus brevi innotesceret. Significabat autem eo rescripto, velle se, ut omnes subditi sui eam religionem sequerentur, quam Petrus Apostolorum princeps Romanis ab initio tradidisset; & quam eo tempore Damasus Romanæ urbis Episcopus, ac Petrus Alexandrinus servarent. Utque eorum duntaxat Ecclesia, qui Divinam Trinitatem æquali honore colerent, Catholica nominaretur: qui vero aliter sentirent, hæretici dicerentur, infamesque essent, seque scirent supplicio afficiendos.

Damasus Romanus. Petrus Alexandrinus.

A Μακεδόνων ἔγνω τὰς Ἐκκλησίας ὁμονοεῖν, καὶ πάντας ἐπίσης τῷ Πατρὶ τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα σέβειν· ἐντεῦθεν δὲ τὰ πρὸς ἕω στασιάζειν, ὡς καὶ τοὺς λαοὺς εἰς διαφόρους αἱρέσεις μεμερίσθαι, καὶ μάλιστα ἀνὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν· λογισάμενος δὲ ἄμεινον εἶναι, προαγορεῦσαι τοῖς ὑπηκόοις ἣν ἔχει περὶ τὸ θεῖον δόξαν, ὥστε μὴ βιάζεσθαι δοκεῖν ἀθρόον ἐπιτάττοντα παρὰ γνώμην θρησκεύειν, (e) νόμον ἐκ Θεσσαλονίκης προσεφώνησε τῷ δήμῳ Κωνσταντινουπόλεως· συνεῖδε γὰρ ἐνθένδε, ὡς ἀπό τινος ἀκροπόλεως τῆς πάσης ὑπηκόου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι δήλην ἔσεσθαι ἐν τάχει τὴν γραφήν· ἐδήλου δὲ διὰ ταύ-B της, βούλεσθαι πάντας τοὺς ἀρχομένους θρησκεύειν, ὡς ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίοις παρέδωκε Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων· ἐφύλαττον δὲ τότε Δάμασος ὁ Ῥώμης Ἐπίσκοπος, καὶ Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας· μόνων τε τῶν ἰσότιμον Τριάδα θείαν θρησκευόντων, Καθολικὴν τὴν Ἐκκλησίαν ὀνομάζεσθαι· τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα δοξάζοντας, αἱρετικοὺς προσαγορεύεσθαι, καὶ ἀτίμους εἶναι, καὶ τιμωρίαν προσδέχεσθαι.

(e) νόμον ἐκ Θεσσαλονίκης προσεφώνησε. Hæc constitutio Imperatoris Theodosii exstat in codice Theodosiano, titulo de fide Catholica, quæ sic incipit: *Edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ. Imperatores Gratianus, Valentinianus, ac Theodosius Augusti. Cunctos populos, quos Clementiæ nostræ regit temperamentum, &c.*

CAPUT V.

De Gregorio Theologo; utque Theodosius Ecclesias ei tradidit; Demophilo una cum iis, qui consubstantialem Patri Filium negabant, exturbato.

HAc constitutione promulgata, haud multo post venit Constantinopolim. Porro ea tempestate Ariani adhuc Ecclesiis potiebantur, quibus præerat Demophilus. Gregorius vero Nazianzenus iis præsidebat, qui Trinitatem consubstantialem profitebantur. Hic in exigua quadam domo, quæ per quosdam ejusdem fidei homines tum ipsi, tum iis, qui eandem religionem sequebantur, in Ecclesiæ speciem commutata fuerat, collectas agebat. Sequenti vero tempore præ cæteris regiæ urbis Ecclesiis illustris hæc fuit, & nunc quoque est; non solum ob structuræ elegantiam, atque amplitudinem, verum etiam ob assiduas, quæ ex divini numinis præsentia illic percipiuntur, utilitates. Etenim divina vis tam vigilantibus, quam in somnis manifestam ibi se exhibens, multis sæpenumero, qui vel morbo, vel diversis casibus premebantur, suppetias tulit. Creditur autem hæc esse sacra virgo Maria Dei mater. Sic enim appareret solet. Porro hanc Ecclesiam Anastasiam nominant, ob id, mea quidem sententia, quod Nicænæ Synodi doctrina per potentiam hæreticorum oppressa jam, utque ita dicam, intermortua, Gregorii concionibus in eo loco suscitata revixerit: sive, ut ex aliis audivi, qui se verum dicere asseverabant, eo quod dum populus collectas ibi celebraret, mulier quædam prægnans ex superiori porticu delapsa, illico exspiravit. Facta autem ab omnibus oratione super ejus funere, confestim revixit, & una cum fœtu servata est. Ex miraculo igitur, quod divinitus illic contigerat, locus hic deinceps appellationem istam sortitus est. Et hujus quidem rei talis causa extitisse, multorum sermonibus etiamnum memoratur. Ceterum Impe-

Gregorius Nazianzen.

Anastasia.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ ὅτι αὐτῷ τὰς Ἐκκλησίας παραδέδωκε Θεοδόσιος, ἐξελάσας Δημόφιλον, καὶ τοὺς μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ δοξάζοντας τὸν Υἱόν.

ΤΑῦτα νομοθετήσας, οὐ πολλῷ ὕστερον ἧκεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἐκράτουν δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔτι, οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ὧν ἡγεῖτο Δημόφιλος· Γρηγόριος δὲ ὁ ἐκ Ναζιανζοῦ, προΐστατο τῶν ὁμοούσιον Τριάδα δοξαζόντων· ἐκκλησίαζε δὲ ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ, παρ' ὁμοδόξων αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίως θρησκεύουσιν εἰς εὐκτήριον οἶκον κατασκευασθέντι· μετὰ δὲ ταῦτα περιφανὴς τῶν D ἐν τῇ πόλει νεὼς γέγονεν οὗτος, καὶ ἔστιν, οὐ μόνον οἰκοδομημάτων κάλλει τε καὶ μεγέθει, ἀλλὰ καὶ ἐναργῶν θεοφανειῶν ὠφελείαις· προφαινομένη γὰρ ἐνθάδε θεία δύναμις. ὕπαρ τε καὶ ἐν ὀνείρασι, πολλοῖς πολλάκις νόσοις καὶ περιπετείαις πραγμάτων κάμνουσιν ἐπήμυνε· πεπίστευται δὲ ταύτην τὴν Θεοῦ Μητέρα Μαρίαν τὴν ἁγίαν παρθένον εἶναι· ταύτῃ γὰρ ἐπιφαίνεται· Ἀναστασίαν δὲ ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν ὀνομάζουσιν, ὡς μὲν οἶμαι, καθότι τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ E Συνόδου πεπτωκὼς ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τεθνηκὸς, ὡς εἰπεῖν, διὰ τὴν δύναμιν τῶν ἑτεροδόξων, ἐνθάδε καὶ ἀνεβίω διὰ τῶν Γρηγορίου λόγων· ὡς δὲ τινῶν ἀληθῆ λέγειν ἰσχυριζομένων ἀκήκοα, ἐκκλησιάζοντος τοῦ λαοῦ, γυνὴ ἐγκύμων ἀπὸ τῆς ὑπερῴου στοᾶς καταπεσοῦσα, ἐνθάδε τέθνηκε· κοινῆς δὲ παρὰ πάντων εὐχῆς ἐπ' αὐτῇ γενομένης ἀνέζησε, καὶ σὺν τῷ βρέφει ἐσώθη· ὡς ἐπὶ παραδόξῳ δὲ θεόθεν συμβάντι, ταύτην ἔλαχε τὴν προσηγορίαν ἐξ ἐκείνου ὁ τόπος· καὶ περὶ μὲν τούτου τοιοῦτος εἰσέτι νῦν φέρεται λόγος· ὁ δὲ Βασι-

Βασιλεὺς πέμψας πρὸς Δημόφιλον, ἐκέλευσεν αὐτὸν κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου θρησκεύειν, καὶ τὸν λαὸν εἰς ὁμόνοιαν ἄγειν, ἢ τῶν Ἐκκλησιῶν ὑποχωρεῖν· ὁ δὲ, τὸ πλῆθος συγκαλέσας, τὴν Βασιλέως ἐδήλωσε γνώμην· καὶ εἰς τὴν ὑστεραίαν πρὸ τῶν τειχῶν ἐκκλησιάζειν προσηγόρευσεν· ἐπεὶ θεῖος, ἔφη, ἐπιτάττει νόμος, ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· τοιάδε προσειπὼν, ἐξ ἐκείνου πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησίαζε· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Λούκιος, ὁ πάλαι πρὸς τῶν Ἀρείου τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐπιτραπείς· ἐξελαθεὶς γὰρ, ὡς εἴρηται, φυγὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν, ἐνθάδε διέτριβεν· ἀπολιπόντων δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἀμφὶ Δημόφιλον, εἰσελθὼν ὁ Βασιλεὺς ηὔξατο· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου, τοὺς εὐκτηρίους οἴκους κατεῖχον οἱ Τριάδα ὁμοούσιον πρεσβεύοντες· ἔτος δὲ τοῦτο ἦν ἐν ᾧ Γρατιανὸς τὸ πέμπτον, καὶ Θεοδόσιος τὸ πρῶτον ὑπάτευον. (a) τεσσαρακοστὸν δὲ, ἀφ' οὗ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως.

A Imperator per internuntios mandavit Demophilo, ut Nicæni Concilii fidem sequeretur, & populum ad concordiam revocaret: sin minus, Ecclesiis cederet. Qui statim convocata populi multitudine, præceptum Imperatoris eis exposuit: & postridie extra urbem se collectas celebraturum pronuntiavit. Quandoquidem, inquit, divina lex jubet: Si vos persecuti fuerint ex hac urbe, fugite in aliam. Hæc cum dixisset, populum extra urbem deinceps collegit: & una cum illo Lucius, qui olim ab Arianis Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus fuerat constitutus. Inde enim expulsus, uti supra retulimus, cum fugisset Constantinopolim, in ea urbe mora-
B batur. Cum igitur Demophilus una cum suis Ecclesia abscessisset, Imperator in eam ingressus, Deum oravit. Atque ex eo tempore hi, qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, Ecclesias obtinuerunt. Annus autem hic erat, quo Gratianus quintum, & Theodosius primum Consulatum gessere; ex quo vero Ariani Ecclesias occupaverant, quadragesimus.

SÆC. IV. Socr. lib. 4. cap. 7.

Matth. 10. 23.

(a) τεσσαρακοστὸν δ. Idem quoque testatur Marcellinus Comes in Chronico, *Gratiano Aug. 5. & Theodosio primum Coss. his Consulibus Theodosius magnus, postquam de Scythicis gentibus triumphavit, expulsis continuo ab Orthodoxorum Ecclesia Arianis, qui eam per 40. ferme annos sub Arianis Imperatoribus tenuerant, nostris Catholicis Orthodoxus restituit Imperator mense Decembri.* Ecclesiam Constantinopolitanam obtinuerunt Ariani jam inde a Constantii temporibus, tunc cum Eusebius Nicomediensis Episcopus ejecto Paulo, eam sedem obtinuit. Quod factum est anno Christi circiter 339. ut docui in lib. 2. cap. 5. observationum Ecclesiasticarum. Ab hoc anno usque ad primum Consulatum Theodosii, qui fuit anno Christi 380. anni sunt quadraginta, & quod excurrit.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Περὶ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἔτι καὶ τοῦ Εὐνομίου ἀκμάζοντος· καὶ περὶ τῆς εἰς Βασιλέα παῤῥησίας τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου.

Ἔτι δὲ οὗτοι πλῆθος ὄντες ἐκ τῆς Κωνσταντίου καὶ Οὐάλεντος ῥοπῆς ἀδεέστερον συνιόντες, περὶ Θεοῦ καὶ οὐσίας αὐτοῦ δημοσίᾳ διελέγοντο· καὶ ἀποπειρᾶσθαι τοῦ Βασιλέως ἔπειθον τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις· ἡγοῦντο γὰρ ἐπιτεύξασθαι τῆς ἐπιχειρήσεως, τὰ ἐπὶ Κωνσταντίου συμβάντα σκοποῦντες· τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, φροντίδα καὶ φόβον ἐκίνει· οὐχ ἥκιστα δὲ περιδεεῖς ἦσαν, λογιζόμενοι τὴν ἐν ταῖς διαλέξεσιν Εὐνομίου δεινότητα· οὐ πρὸ πολλοῦ γὰρ οὗτος διὰ τὴν ἔσχεν ἐν Κυζίκῳ διαφορὰν ἐπὶ τῆς Οὐάλεντος βασιλείας πρὸς τοὺς αὐτοῦ Κληρικοὺς, ἀποσχίσας τῶν Ἀρείου καθ' ἑαυτὸν διῆγεν ἐν Βιθυνίᾳ, πέραν Κωνσταντινουπόλεως· καὶ πλῆθος ἐπεραιοῦτο, πρὸς αὐτόν· οἱ δὲ καὶ ἄλλοθεν συνῄεσαν· οἱ μὲν, ἀποπειρώμενοι· οἱ δὲ, ὧν λέγει ἀκουσόμενοι· φήμη δὲ τούτων καὶ εἰς Βασιλέα ἦλθε, (a) καὶ συγγενέσθαι αὐτῷ ἕτοιμος ἦν· ἀλλ' ἡ (b) Βασιλὶς Πλακίλλα ἐπέσχε

CAPUT VI.

De Arianis, & de Eunomio, qui tum maxime florebat: & de sancti Amphilochii in loquendo libertate, qua erga Imperatorem usus est.

Ariani tamen, cum adhuc multitudine abundarent ob Constantii, ac Valentis Imperatorum patrocinium, liberius in unum convenientes, de Deo, deque ejus substantia disserebant: & fidei suæ fautoribus, quos in palatio habebant, suaserunt, ut Imperatoris animum tentarent. Sperabant enim, perfecturos se id, quod conabantur, cum ea, quæ prin-
D cipatu Constantii acciderant, considerarent. Id ipsum quoque metum, ac sollicitudinem incutiebat Catholicis. Quibus etiam non levis terror ex eo accesserat, quod perpendebant, quanta vis esset Eunomii in disputando. Namque hic haud multo antea ob simultatem, quam cum clericis suis Cyzici habuerat Valentis Augusti temporibus, cum ab Arianis sese abrupisset, privatus in Bithynia degebat ex adverso Constantinopolis: multique ad eum transfretabant. Nonnulli etiam aliunde confluebant, partim ut periculum ejus facerent, partim ut ea, quæ dicebat, audirent. Cujus rei fama cum ad Imperatorem pervenisset, ipse quoque cum eo colloqui jam
E parabat. Verum Imperatrix Flaccilla impense

(a) συγγενέσθαι αὐτῷ ἕτοιμος ἦν. Adduci non possum, ut credam, Imperatorem Theodosium Eunomii visendi cupidine unquam flagrasse. Quomodo enim id fieri potest, cum Theodosius initio Imperii sui Eunomianos ex urbe regia expulerit, ipsumque Eunomium ex urbe Bithyniæ Chalcedone, ubi degebat, Salmuridem Mœsiæ relegaverit, ut docet Philostorgius, qui amicissimus fuit Eunomii? Imposuisse videtur Sozomeno quidam Eunomianus, qui hæc ei de Eunomio narravit.

(b) βασιλὶς πλακίλλα. De hujus Reginæ Laudibus Orationem funebrem scripsit Gregorius Nyssenus, quæ hodieque exstat. Dicebatur autem Flaccilla, ut ex veteribus nummis discimus. Unde ex ejus nomine palatium quoddam Constantinopoli dictum est Flaccillianum in regione urbis undecima, ut docet descriptio urbis Constantinopolitanæ, & Procopius in libro primo Persicorum, & auctor Chronici Alexandrini. Qui tamen in eo fallitur, quod Flaccillam ait secundam Theodosii uxorem fuisse; Gallam vero priorem. Nam Flaccilla, ut inter omnes constat, prima fuit conjux Theodosii, ex qua tres liberos sustulit, Pulcheriam scilicet, quæ ante matrem mortua est, & Arcadium, atque Honorium, ut testatur Gregorius Nyssenus in Oratione jam citata, & in Oratione Funebri de Laudibus Pulcheriæ. Erat autem Flaccilla filia Antonii, ejus, qui Consul fuit cum Syagrio, ut didici ex oratione manuscripta Themistii, quæ inscribitur, gratiarum actio ad Theodosium ob pacem, & ob Consulatum Saturnini. In ea enim oratione Theodosium laudat Themistius, eo quod

SÆC. IV.

ſe eum obſecrans repreſſit. Quæ cum Nicænæ Synodi doctrinam fideliſſime conſervaret, non ſine cauſa verebatur, ne maritus in eo congreſſu ſeductus ab Eunomio, in ſententiam ejus deflecteret. Dum hæc utrimque ingenti ſtudio agitarentur, Epiſcopi, qui Conſtantinopoli morabantur, palatium ingreſſi ſunt, Imperatorem, ut ſolet, ſalutaturi. Inter quos ſenex quidam fuiſſe dicitur, obſcuræ urbis Antiſtes; ſimplex quidem, nec in civilibus negotiis exercitatus; ſed rerum divinarum intelligentia præditus. Ac ceteri quidem Epiſcopi candide admodum, ac pie Imperatorem ſalutarunt. Pari modo ſenex quoque Epiſcopus Imperatorem ſalutavit. Imperatoris autem Filium, qui una cum Patre reſidebat, haudquaquam ſimili honore proſecutus eſt: ſed propius accedens, velut ad puerum; ſalve, inquit, fili. Eumque digito demulcere cœpit. Tum vero Imperator commotus, & tanquam ob injuriam filio factam indignatus, quod non pari, quo ipſe, honore affectus fuiſſet, ſenem contumelioſe expelli juſſit. Qui dum exturbaretur, converſus dixit. Pari modo, Imperator, cœleſtem quoque Patrem ſuccenſere iis exiſtima, qui Filium ipſius diſpari cultu venerantur, & genitore ſuo minorem eum appellare non dubitant. Quod dictum miratus Imperator, ſacerdotem revocavit; veniamque ab eo petiit, veraque illum dixiſſe, confeſſus eſt. Atque exinde cautior factus, eos, qui aliter ſentirent, non admiſit. Contentiones quoque, & cœtus in foro fieri vetuit: utque de natura, & ſubſtantia Dei ſolito more diſputare haudquaquam tutum eſſet, effecit, lata lege, & pœna in eam rem conſtituta.

Senex Epiſcopos Imperatorē ingenios,& redarguit.

quod primum quidem propinquis ſuis, & affinibus Conſulatum dederit, poſtea vero ſocerum eo honore afficiendum cenſuerit: τὴν γὰρ τοῦ γένους ἀγχιστείαν πρώτην τιμήσας, τὸν παῤαδελφὸν λέγω καὶ τὸν κηδεστὴν, &c. ubi παῤαδελφὸς eſt Eucherius, qui Conſul fuit cum Evagrio. κηδεστὴς vero, id eſt ſocer, non alius eſſe poteſt, quam Antonius, qui Conſulatum geſſit in Oriente una cum Syagrio Occidentis Conſule.

A χε, σπουδῇ ἀντιβολοῦσα· πιστοτάτη γὰρ οὖσα φύλαξ τοῦ δόγματος τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἔδεισε μὴ, ὡς εἰκὸς, ἐν διαλέξει παραπεισθεὶς ὁ ἀνὴρ, μεταβάλοι εἰς τὴν αὐτοῦ δόξαν· ἔτι δὲ ἐφ' ἑκάτερα τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἀκμαζούσης, λέγεται τῶν ἐνδημούντων Ἐπισκόπων τῆς Κωνσταντινουπόλεως παραγενομένων εἰς τὰ βασίλεια, οἷά γε εἰκὸς, ἀσπάσασθαι τὸν κρατοῦντα, ὡς συνῆν αὐτοῖς (c) πρεσβύτης τὶς, ἀσήμου πόλεως ἱερεὺς, ἁπλοῦς καὶ πραγμάτων ἀτριβὴς, περὶ δὲ τὰ θεῖα νοῦν ἔχων· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι (d) γυμνῶς μάλα καὶ εὐσεβῶς τὸν Βασιλέα ἠσπάσαντο· ὁμοίως δὲ τοῦτον προσεῖπε καὶ ὁ πρεσβύτης ἱερεύς· τῷ δὲ τοῦ Βασιλέως παιδὶ συγκαθεB ζομένῳ τῷ πατρὶ, τὴν ἴσην οὐκ ἀπένειμε τιμὴν· ἀλλὰ προσελθὼν, οἷά γε νηπίῳ, χαῖρε τέκνον, ἔφη, τῷ δακτύλῳ σαίνων· κινηθεὶς δὲ πρὸς ὀργὴν ὁ Βασιλεὺς, καὶ ὡς ἐπὶ ὑβρισμένῳ παιδὶ χαλεπαίνων, ὅτι μὴ τῆς ὁμοίας ἠξίωτο τιμῆς, ἐκβάλλεσθαι τὸν πρεσβύτην ὑβριστικῶς ἐκέλευσεν· ὁ δὲ ὠστιζόμενος, ἐπιστραφεὶς εἶπεν· οὕτω δὴ νόμισον ὦ Βασιλεῦ, καὶ τὸν οὐράνιον Πατέρα ἀγανακτεῖν πρὸς τοὺς ἀνομοίως τὸν Υἱὸν τιμῶντας, καὶ ἥττονα τολμῶντας ἀποκαλεῖν τοῦ γεννήσαντος· ἀγασθεὶς δὲ ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ ὁ Βασιλεὺς, μετακαλέσατο τὸν ἱερέα, καὶ συγγνώμην ᾔτει, καὶ ἀληθῶς εἰρηκέναι συνωμολόγει· καὶ ἀσφαλέστερος γενόμενος, οὐ προσίετο τοὺς παρὰ C τοῦτο δοξάζοντας· καὶ τὰς ἐπ' ἀγορᾶς ἔριδας καὶ Συνόδους ἀπηγόρευσε· καὶ διαλέγεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ οὐσίας καὶ φύσεως Θεοῦ, οὐκ ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο, νόμον θέμενος περὶ τούτου, καὶ τιμωρίαν ὁρίσας.

(c) πρεσβύτης τὶς. Nicephorus in libro duodecimo capite 9. hunc Amphilochium fuiſſe dicit Iconienſem Epiſcopum. Verba tamen Sozomeni non conveniunt Amphilochio. Nam neque Amphilochius ignobilis oppidi Epiſcopus fuit, nec mediocri rerum uſu præditus; cujuſmodi ſenem illum fuiſſe Sozomenus ſcribit.

(d) γυμνῶς μάλα. Nicephorus pro hac voce ἠπίως ſubſtituit. At Muſculus *detectis capitibus* interpretatus eſt, peſſime, ut apparet.

D

CAPUT VII.

De ſecunda univerſali Synodo; unde, & quam ob cauſam congregata ſit. Et de ſpontanea abdicatione Gregorii Theologi.

Socr. lib. 5. cap. 8.

NEc multo poſt Epiſcoporum communionis ſuæ Synodum convocavit; tum ut Nicæni Concilii decreta confirmarentur, tum ut Conſtantinopolitanæ ſedis Epiſcopus conſtitueretur. Cumque exiſtimaret, eos, qui Macedoniani dicuntur, Eccleſiæ Catholicæ facile adjungi poſſe, quippe qui in doctrina fidei non magnopere diſſiderent, hos etiam cum ceteris evocavit. Ex iis igitur, qui Trinitatem conſubſtantialem profitebantur, convenerunt centum circiter, & quinquaginta. Ex Macedonianis vero ſex, & triginta: quorum plerique erant ex civitatibus circa Helleſpontum ſitis. Præerant autem iſtis Eleuſius Cyzicenus, & Marcianus Lampſacenus. Ceteris vero Timotheus Alexandrinæ ſedis Antiſtes præſidebat, qui paulo antea Petro fratri ſuo ex hac luce ſublato, in Epiſcopatu ſucceſſerat: & cum eo Meletius Epiſcopus Antiochiæ, qui non ita dudum ordinationis Gregorii cauſa Conſtantinopolim advenerat: & Cyrillus Epiſcopus Hieroſolymorum, pœniten-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τῆς δευτέρας ἁγίας οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅθεν καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν συνέστη· καὶ περὶ τῆς παραιτήσεως Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

ΕΝ τάχει τε καὶ Σύνοδον Ἐπισκόπων ὁμοδόξων αὐτῷ συνεκάλεσε, βεβαιότητός τε ἕνεκα τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων, καὶ χειροτονίας τοῦ μέλλοντος ἐπισκοπεῖν τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον· ὑπολαβὼν δὲ δύνασθαι συνάψαι τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ τοὺς καλουμένους Μακεδονιανοὺς, ὡς μὴ περὶ μέγα τὶ διαφερομένους ἐν τῇ κατὰ τὸ δόγμα ζηE τήσει, συνεκάλεσε καὶ τούτους· συνῆλθον οὖν, ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα δοξαζόντων, ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, ἓξ καὶ τριάκοντα, ὧν οἱ πλείους ἐτύγχανον τῶν περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεων· ἡγοῦντο δὲ τούτων Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκιανὸς ὁ Λαμψάκου· τῶν δὲ ἄλλων Τιμόθεος, ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων διέπων θρόνον, οὐ πρὸ πολλοῦ τετελευτηκότα Πέτρον, ἀδελφὸν ὄντα αὐτοῦ διαδεξάμενος· καὶ Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος, ἤδη πρώην εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν ἀφικόμενος· καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, μετα-

μελη-

μεληθεὶς τότε, ὅτι πρότερον τὰ Μακεδονίου ἐφρόνει· σὺν τούτοις δὲ ἦσαν, Ἀσχόλιός τε ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ, καὶ Ἀκάκιος ὁ Βεροίας· οἳ δὴ πάντες ἐπαινέται τυγχάνοντες τῆς ἐν Νικαίᾳ βεβαιωθείσης γραφῆς, ἐδέοντο σφίσιν ὁμογνώμονας γενέσθαι τοὺς ἀμφὶ Ἐλεύσιον, ἀναμιμνήσκοντες ὧν τε πρὸς Λιβέριον ἐπρεσβεύσαντο καὶ ὡμολόγησαν διὰ Εὐσταθίου, καὶ Σιλβανοῦ, καὶ Θεοφίλου, ὡς εἴρηται· ἀλλὰ οἱ μὲν, μήποτε ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζειν ἀναφανδὸν εἰπόντες, (a) εἰ καὶ ἐναντία ταῖς πρὸς Λιβέριον ὁμολογίαις ἐροῦσιν, ἀπεδήμησαν· καὶ τοῖς κατὰ πόλιν ὁμοφρονοῦσιν ἔγραψαν, μὴ συντίθεσθαι τοῖς ἐν Νικαίᾳ δεδογμένοις· οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει προσμείναντες, ἐβουλεύσαντο τίνι δέοι ἐπιτρέψαι τὴν ἐνθάδε καθέδραν· λέγεται γὰρ, τὸν Βασιλέα μὲν θαυμάζοντα βίου καὶ τῶν λόγων Γρηγόριον, ἄξιον ψηφίσασθαι ταύτης τῆς Ἐπισκοπῆς. συναινέσαι δὲ καὶ τοὺς πλείους τῆς Συνόδου, αἰδοῖ τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς· τὸν δὲ, τὰ μὲν πρῶτα ἑλέσθαι προστατεῖν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας· αἰσθόμενον δέ τινας ἀντερεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐξ Αἰγύπτου, παραιτήσασθαι· (b) καί μοι τόνδε σοφώτατον ἄνδρα πάντων ἕνεκεν, οὐχ ἥκιστα δὲ τοῦ παρόντος θαυμάζεσθαι· οὔτε γὰρ ὑπὸ εὐγλωττίας ἐνεπλήσθη τύφου. οὔτε ὑπὸ κενῆς δόξης εἰς ἐπιθυμίαν ἦλθεν ἡγεῖσθαι τῆς Ἐκκλησίας, ἣν παρέλαβε, μηκέτι εἶναι κινδυνεύουσαν· ἀπαιτοῦσι δὲ τοῖς Ἐπισκόποις τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκεν, οὐ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας μεμψάμενος, ἢ τοὺς κινδύνους οὓς ὑπέστη, πρὸς τὰς αἱρέσεις ζυγομαχῶν· καίτοιγε τὸ λυποῦν οὐδὲν ἦν, μηδενὸς ὄντος μένειν αὐτὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον· ἤδη γὰρ καὶ Ναζιανζοῦ ἕτερος Ἐπίσκοπος κεχειροτόνητο· ἀλλ' ὅμως ἡ Σύνοδος καὶ τοὺς πατρίους νόμους καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τάξιν φυλάττουσα, ὃ δέδωκε, παρ' ἑκόντος ἀπείληφε, μηδὲν αἰδεσθεῖσα τῶν τοῦ ἀνδρὸς πλεονεκτημάτων· ὡς ἐπὶ μεγίστῳ δὲ πεφροντισμένης βουλῆς τῷ Βασιλεῖ καὶ τοῖς ἱερεῦσιν οὔσης, παρεγγυωμένου τε τοῦ κρατοῦντος ἀκριβῆ ποιήσασθαι βάσανον, ὅπως ὅτι μάλιστα καλός τε καὶ ἀγαθὸς εὑρηθείη, ᾧ δεήσει πιστεῦσαι τῆς μεγίστης, καὶ βασιλευούσης πόλεως τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐ τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχεν ἡ Σύνοδος· ἕκαστοι δὲ τινὰ τῶν αὐτοῖς ἐπιτηδείων ἠξίουν χειροτονεῖν.

A tentia tum ductus, quod opinioni Macedonii antehac adhæsisset. Aderant una cum istis Ascholius Thessalonicæ, Diodorus Tarsi, & Acacius Berœæ Episcopus. Qui quidem omnes cum fidei formulam in Concilio Nicæno conscriptam approbarent, ab his, qui cum Eleusio erant, contenderunt, ut cum ipsis consentire vellent: revocantes illis in memoriam legationem, quam ad Liberium miserant, & sponsionem, quam eidem fecerant per Eustathium, Silvanum, ac Theophilum, sicut antea dictum est. Verum illi cum diserte affirmassent, numquam se consubstantialem Patri Filium asserturos esse, etiam si contraria iis, quæ Liberio polliciti fuerant, dicturi essent, B discesserunt. Et ad eos, qui in singulis urbibus opinioni ipsorum adhærebant, literas scripserunt, ne decretis Nicænæ Synodi consentirent. Reliqui vero Episcopi, qui Constantinopoli remanserant, inter se consultarunt, cuinam potissimum Episcopatus ejus urbis committeretur. Etenim ajunt, Imperatorem quidem, cum Gregorium ob vitam, atque doctrinam magnopere miraretur, eum hoc pontificatu dignum censuisse; & plerosque ex Episcopis, qui Concilio intererant, præ reverentia, qua Gregorii virtutem prosequebantur, Imperatoris judicium comprobasse. Ipsum vero Gregorium initio quidem Constantinopolitanæ Ecclesiæ administrationem non invitum suscepisse; postea vero, cum C quosdam Antistites, ac præcipue Ægyptios refragari intelligeret, eam recusasse. Ac mihi quidem sapientissimum hunc virum tum ob alia multa, tum maxime in hoc negotio mirari subit. Nam neque fastu elatus est propter facundiam: nec inanis gloriæ studio ei Ecclesiæ præsidere concupivit, quam pene extinctam, ac mortuam ipse regendam susceperat. Sed reposcentibus Episcopis depositum reddidit, nihil de multis laboribus suis conquestus, nihil de periculis, quæ adversus hæreses decertans subierat. Atqui nulli grave futurum erat, si ipse Constantinopolis Episcopus remaneret, cum nullus ibi esset alius. Jam enim Nazianzi alter Episcopus fuerat D ordinatus. Nihilominus tamen sancta Synodus leges majorum, & Ecclesiæ disciplinam studiose servans, id, quod dederat, a volente recepit, eximias ejus viri dotes haudquaquam reverita. Porro cum Imperator, & Episcopi tanquam de re maximi momenti consultantes, admodum anxii, sollicitique essent; & Imperator ipse cohortaretur, ut diligens inquisitio fieret optimi, atque integerrimi viri, cui amplissimæ, ac regiæ civitatis sacerdotium committeretur; Synodi tamen Episcoporum nequaquam idem studium fuit. Singuli enim aliquem ex necessariis suis ordinare cupiebant.

SÆC. IV.

Gregorius Episcopatu se exuit. Socr. lib. 5. cap. 7.

E

(a) εἰ καὶ ἐναντία ταῖς πρὸς Λιβέριον ὁμολογίαις ἐροῦσι. Pro verbo ἐροῦσι Nicephorus posuit εἶπον, quod eundem habet sensum. Et hanc lectionem secuti videntur Interpretes. Nos tamen vulgatam scripturam minime rejiciendam putamus.

(b) καί μοι. Henricus Savilius in margine sui codicis adnotavit, deesse hic aliquod verbum. Verum ex Nicephoro facile est illud supplere in hunc modum; καί μοι ἔπεισι.

A

CAPUT VIII.

De electione Nectarii Epiſcopi CP. quis, & unde, & quibus moribus fuerit.

Socr. lib. 5. cap. 8.

EO tempore Nectarius quidam Tarſo Ciliciæ oriundus, vir Senatorii ordinis, Conſtantinopoli degebat. Qui cum in patriam reverti jam pararet, adiit Diodorum Epiſcopum Tarſi, velut laturus epiſtolas, ſi quas ille Tarſum ſcribere voluiſſet. Forte tum Diodorus ſecum ipſe tacitus agitabat, quiſnam potiſſimum eligendus eſſet ad eam ordinationem, quæ tanta ambitione celebrabatur. Qui Nectarium conſpicatus, eum Epiſcopatu dignum eſſe cenſuit. Statimque in intimo mentis receſſu ſuffragium ſuum ei contulit; canitiem viri, vultumque ſacerdotio dignum, & morum ſuavitatem conſiderans. Itaque tanquam alterius negotii cauſa, eum ad Epiſcopum Antiochenſem deduxit; multiſque laudibus proſecutus, oravit Epiſcopum, ut illum ſuffragio ſuo adjuvaret. Ille vero in tanti momenti negotio, ubi multi illuſtres viri eligendi proponebantur, Diodori ſuffragium deriſit. Nihilominus evocatum ad ſe Nectarium, aliquantulum temporis operiri juſſit. Haud multo poſt, cum Imperator mandaſſet Epiſcopis, ut nomina eorum, quos quiſque Epiſcopatu dignos judicaret, in charta perſcriberent, unumque ex omnibus eligendi facultatem ſibi ipſe reſervaſſet, alii quidem aliorum nomina perſcripſerunt. Antiochenſis autem Eccleſiæ Antiſtes ſcripſit & ipſe eos, quos voluit: omnium tamen poſtremum adjecit Nectarium in gratiam Diodori. Imperator igitur perlecto indiculo eorum, qui inſcripti fuerant, ſubſtitit in Nectario. Et intenta mentis acie, ſecum ipſe conſultabat, digito in poſtremum vocabulum impreſſo. Rurſuſque ad caput reverſus, cum cunctos ordine percurriſſet, Nectarium elegit. Tum vero admiratio omnes invaſit: quærebantque, quis, & unde eſſet Nectarius ille, & quod vitæ genus ſectaretur. Cumque didiciſſent ne ſacro quidem lavacro eum initiatum eſſe, inopinatum Principis judicium eo amplius mirabantur. Ignorabat autem illud, ut opinor, etiam Diodorus. Neque enim ſi id ſciiſſet, auſus eſſet unquam viro nondum initiato ſacerdotii ſuffragium dare. Sed ut veriſimile eſt, virum jam canum, pridem baptizatum fuiſſe exiſtimabat. Verum hæc non ſine Dei nutu evenere. Siquidem Imperator, poſtquam eum baptiſmi expertem eſſe intellexiſſet, in eadem ſententia permanſit, multis licet Epiſcopis refragantibus. Poſtquam vero univerſi ceſſerunt, & Imperatoris ſententiam ſuffragio ſuo comprobarunt, baptizatus eſt; & adhuc Neophyti veſtem indutus, communi totius Concilii calculo Epiſcopus Conſtantinopolis renuntiatur. Multi porro crediderunt, hæc ita ab Imperatore geſta eſſe, Deo id illi mandante, ac præcipiente. Sed utrum id verum ſit, necne, certo equidem affirmare non poſſum. Mihi tamen ipſe perſuaſerim, non ſine Divina providentia id actum eſſe, dum & ordinationis illius miraculum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς προχειρίσεως Νεκταρίου εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ὅθεν ἦν, καὶ οἷος τὸν τρόπον.

ΕΝ τούτῳ δὲ Νεκτάριός τις Ταρσεὺς τῆς Κιλικίας, τοῦ λαμπροτάτου τάγματος τῆς συγκλήτου, ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριβεν. ἤδη δὲ παρεσκευασμένος εἰς τὴν πατρίδα ἀπιέναι, παραγίνεται πρὸς Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ Ἐπίσκοπον, εἴγε βούλοιτο γράφειν ἐπιστολὰς κομισόμενος· ἔτυχε δὲ τότε διανοούμενος καθ' ἑαυτὸν ὁ Διόδωρος, τίνα χρὴ προβαλέσθαι εἰς τὴν σπου-

B

δαζομένην χειροτονίαν. καὶ ἰδὼν εἰς Νεκτάριον, ἄξιον εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς ἐνόμισε· καὶ κατὰ νοῦν εὐθὺς αὐτῷ προσετέθη, πολιάν τ' ἀνδρὸς, καὶ εἶδος ἱεροπρεπὲς, (a) καὶ τὸ προσηνὲς τῶν τρόπων. καὶ ὡς ἐπ' ἄλλο τὶ ἀγαγὼν αὐτὸν παρὰ τὸν Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον, ἐπῄνει, καὶ σπουδάζειν αὐτῷ παρεκάλει· ὁ δὲ, ἐπὶ μεμεριμνημένῳ πράγματι, πολλῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν ὑποψηφίων ὄντων, ἐγέλασε τὴν Διοδώρου ψῆφον· ὅμως δὲ πρὸς ἑαυτὸν καλέσας Νεκτάριον, περιμένειν βραχύν τινα χρόνον ἐκέλευσεν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ προστάξαντος τοῦ Βασιλέως τοῖς ἱερεῦσιν, ἐγγράψαι χάρτῃ τὰς προσηγορίας ὧν

C

ἕκαστοι δοκιμάζουσιν εἰς τὴν χειροτονίαν ἀξίων, ἑαυτῷ δὲ φυλάξαντος ἐκ πάντων τοῦ ἑνὸς τὴν αἵρεσιν, ἄλλοι μὲν ἄλλους ἐνέγραψαν· ὁ δὲ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας ἡγούμενος, ἐγγράφει μὲν οὓς ἐβούλετο· ἔσχατον δὲ πάντων προστίθησι Νεκτάριον διὰ τὴν πρὸς Διόδωρον χάριν· ἀναγνοὺς δὲ ὁ Βασιλεὺς τῶν ἐγγραφέντων τὸν κατάλογον, ἔστη ἐπὶ Νεκταρίῳ· καὶ σύννους γενόμενος, σχολῇ καθ' ἑαυτὸν ἐβουλεύετο, τὸν δάκτυλον ἐπιθεὶς τῇ τελευταίᾳ γραφῇ· καὶ ἀναδραμὼν εἰς τὴν ἀρχὴν, αὖθις πάντας ἐπανῆλθε, καὶ Νεκτάριον αἱ-

D

ρεῖται· θαῦμα δὲ πᾶσιν ἐγένετο· καὶ ἐπυνθάνοντο ὅστις εἴη Νεκτάριος οὗτος, καὶ ποδαπὸς τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ πόθεν· μαθόντες δὲ μηδὲ μυστηρίων μετεσχηκέναι τὸν ἄνδρα, ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζον τὸ παράδοξον τῆς τοῦ Βασιλέως κρίσεως· ἠγνόει δὲ τοῦτο, οἶμαι, καὶ Διόδωρος· οὐ γὰρ ἂν ἐθάρρησεν εἰδὼς, ἔτι ἀμυήτῳ δοῦναι ψῆφον ἱερωσύνης· ἀλλ' οἷα εἰκὸς, νομίσας πολιὸν ὄντα, (b) μὴ καὶ πάλαι μεμυῆσθαι· οὐκ ἀθεεὶ δὲ ταῦτα συνέβαινεν· ἐπεὶ καὶ Βασιλεὺς ἀμύητον αὐτὸν εἶναι μαθὼν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔμεινε γνώμης, πολλῶν ἱερέων ἀντιτεινόντων· ἐπεὶ δὲ πάντες εἶξαν, καὶ τῇ ψή-

E

φῳ τοῦ κρατοῦντος συνέβησαν, ἐμυήθη· καὶ τὴν μυστικὴν ἐσθῆτα ἔτι ἠμφιεσμένος, κοινῇ ψήφῳ τῆς Συνόδου ἀναγορεύεται Κωνσταντινουπόλεος Ἐπίσκοπος· ταῦτα δὲ οὕτω γενέσθαι πολλοῖς πεπίστευται, τοῦ Θεοῦ χρηματίσαντος τῷ Βασιλεῖ· οὐκ ἀκριβῶ δὲ τοῦτο, πότερον ἀληθὲς ἢ οὔ· πείθομαί γε μὴν, οὐκ ἐκτὸς θείας ῥοπῆς ἐπιτελεσθῆναι τὸ συμβὰν, καὶ εἰς τὸ παράδοξον τῆς

(a) καὶ τὸ προσηνὲς τῶν τρόπων. Ut perfecta ſit ſententia, addendum eſt omnino verbum ὁρᾶν, aut aliud ſimile.

(b) μὴ καὶ πάλαι μεμυῆσθαι. Savilius negativam particulam e ſuo codice expunxit. Mihi tamen elegantius videtur, ſi legamus ἤδη καὶ πάλαι, &c. Forte etiam corrigendum eſt initium hujus periodi hoc modo: ἀλλ' ἴσως νομίσαι ἦν, &c.

(a) ἀκλί-

τῆς χειροτονίας ἀφορῶν, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα σκοπῶν, ὡς ἐπὶ πρᾳότατον καὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν ταύτην τὴν ἱερωσύνην ὁ Θεὸς ἤγαγε· καὶ τὰ μὲν ἀμφὶ τὴν Νεκταρίου χειροτονίαν, ὧδε ἔχειν ὡς ἐπυθόμην.

A culum considero, & ex iis, quæ consecuta sunt, animadverto, Deum mansuetissimo, & optimo, atque honestissimo viro hunc Episcopatum conferre voluisse. Et hæc quidem in ordinatione Nectarii ita gesta sunt, ut auditione accepi. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Περὶ ὧν ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ ἐθέσπισε Σύνοδος· καὶ περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου.

Μετὰ δὲ ταῦτα συνελθόντες αὐτός τε Νεκτάριος καὶ οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ἐψηφίσαντο τὴν ἐν Νικαίᾳ Συνόδου κυρίαν μένειν τὴν πίστιν, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἀποκεκηρύχθαι· διοικεῖσθαι δὲ τὰς πανταχῆ Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς πάλαι κανόνας· καὶ τοὺς Ἐπισκόπους ἐπὶ τῶν ἰδίων μένειν Ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ εἰκῇ ταῖς ὑπερορίαις ἐπιβαίνειν, μήτε (a) ἀκλήτοις χειροτονίαις μηδὲν αὐτοῖς προσηκούσαις σφᾶς ἐπιβάλλειν, καθὸ πρότερον, ὡς ἔτυχε διωκομένης τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, πολλάκις συνέβη· τὰ δὲ παρ' ἑκάστην συμβαίνοντα, τὴν τοῦ ἔθνους Σύνοδον, ὡς ἂν ἄριστα φανείη, διοικεῖν τε καὶ πράττειν· μετὰ δὲ τὸν Ῥώμης, τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν, ὡς νέας Ῥώμης τὸν θρόνον ἐπιτροπεύοντα· ἤδη γὰρ οὐ μόνον εἶχε ταύτην τὴν προσηγορίαν ἡ πόλις, καὶ γερουσίᾳ καὶ τάγμασι δήμων καὶ ἀρχαῖς ὁμοίως ἐχρῆτο· ἀλλὰ καὶ (b) τὰ συμβόλαια κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίων ἐκρίνετο, καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ γέρα περὶ πάντα ἑκατέρᾳ ἰσάζετο· Μάξιμον δέ, μήτε γεγενῆσθαι ἢ εἶναι Ἐπίσκοπον, μήτε Κληρικοὺς, τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας· καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ ἢ παρ' αὐτοῦ πεπραγμένα, ἄκυρα ἐψηφίσαντο· τοῦτον γὰρ Ἀλεξανδρέα τὸ γένος ὄντα, Κυνικόν τε Φιλόσοφον τὸ ἐπιτήδευμα, σπουδαῖον δὲ περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, κλέψαντες τὴν χειροτονίαν, Ἐπίσκοπον

CAPUT IX.

De his, quæ in secunda universali Synodo decreta sunt. Et de Maximo Cynico philosopho.

Post hæc tam Nectarius ipse, quam reliqui Episcopi, in unum convenientes, B decreverunt, ut Nicæni Concilii fides rata permaneret, universæ autem hæreses anathemate damnarentur: utque omnes ubique locorum Ecclesiæ ex præscripto veterum canonum regerentur: & ut Episcopi in propriis manerent Ecclesiis, nec temere in extraneas pedem inferrent: neve ordinationibus nihil ad se pertinentibus invocati sese ingererent, sicut antea sæpe contigerat, dum Ecclesia Catholica persecutionibus vexaretur. Ea vero, quæ in singulis provinciis contigissent, Synodus cujusque provinciæ pro arbitrio suo ordinaret, & constitueret. Præterea, ut post Episcopum urbis Romæ Constantinopolitanus habeat honoris prærogativam, utpote qui junioris Romæ Episcopa- C tum administret. Jamtum enim urbs illa non solum hanc appellationem meruerat, & senatum, & ordines populi, ac magistratus similiter habebat: verum etiam contractus civium ejus urbis juxta leges Romanorum, qui in Italia sunt, judicabantur: juraque omnia, & privilegia æqualia seniori Romæ possidebat. Maximum item necesse, nec fuisse unquam Episcopum decreverunt; nec clericos eos, qui ab illo ordinati fuissent. Cuncta denique, quæ sub illo aut ab illo acta fuissent, irrita esse statuerunt. Namque hunc Alexandrinum quidem genere, professione vero philosophum Cynicæ sectæ, ceterum Nicænæ fidei defensorem acerrimum, Episcopi, qui D ex

Ecclesia Constantinopolitana Romanæ honore secunda.

Maximus Episcopatu exutus.

(a) ἀκλήτοις χειροτονίαις. Scribendum est ἀκλήτους ex Nicephoro, & ex Canone secundo Concilii Constantinopolitani, qui sic habet: ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν, μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίᾳ ἢ τισὶν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς.

(b) τὰ συμβόλαια, κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐν ἰταλίᾳ ῥωμαίων. Hujus loci emendatio debetur codici Fuketiano. Prius enim legebatur τὰ σύμβολα, quemadmodum legit etiam Nicephorus. Et Musculus quidem Græcam vocem in versione sua retinuit, ut interdum facere solet. Christophorsonus vero locum ita interpretatus est: *Verum & insignia quoque eadem Romano ritu præferebat*. Hæc interpretatio jure merito displicuit Jacobo Gotofredo in notis ad veterem orbis descriptionem cap. 33. Sed ipse aliam affert expositionem multo pejorem. Hæc enim verba Sozomeni exponit de Jure Italico urbis Constantinopolitanæ, cujus mentio fit in lege unica, codice Theodosiano de jure Italico urbis Constantinopolitanæ. Porro jus illud Italicum urbis Constantinopolitanæ in eo situm fuisse existimat, ut alias civitates jure Italico donaret, & controversias, quæ inter illas ortæ essent, dijudicaret. Quo quidem nihil fingi potest absurdius. Quis enim credat, Constantinopolim jus habuisse donandi aliis civitatibus Juris Italici? Imperatorum erat donare Jus Italicum, ut constat ex plurimis legibus, quæ in digestis leguntur, titulo de censibus. Et ipsa urbs Constantinopolis Juris Italici beneficium accepit a Valente, ut constat ex lege unica supra citata. Jus autem illud nihil aliud erat, quam immunitas tributorum tam capitis, quam soli, ut patet ex toto titulo de censibus. Argumenta vero, quibus Gotofredus opinionem suam stabilire conatus est, facile est refellere. Verba enim Juliani in epistolis, quas citat, de urbe Roma intelligenda sunt, quam βασιλεύουσαν πόλιν appellat, non autem de Constantinopoli. Jam vero locus Harpocrationis, & Hesychii nihil facit ad hunc locum. Nam σύμβολα, de quibus illic loquitur Harpocratio, & Hesychius, longe aliud erant, quam ea, de quibus hic agitur: pacta scilicet, quæ civitates inter se pactæ erant, constitutis formulis, juxta quas jus sibi invicem præberent, ac repeterent. Horum συμβόλων crebra fit mentio tum apud Græcos Oratores, Isocratem, Demosthenem in Oratione de Halonneso, & contra Midiam; tum apud Historicos, Thucydidem, Polybium, & Dionysium in excerptis legationum. Livius in lib. 39. vocat formulam juris exequendi, iis verbis: *De injuriis, quas ultro citroque illatas querantur; quomodo inter eas gentes, & Macedonas disceptetur, formulam Juris exequendi constituendam esse*. Et in lib. 41. Arcon Achæus ita loquitur: *Nemo novæ societatis, aut novi fœderis, quo nos temere illigemus, conscribendi est auctor: sed commercium tantum Juris* E *præbendi, repetendique fit*. Veteres Latini istud etiam *recuperationem* vocabant, ut docet Festus iis verbis: *Recuperatio est, ut ait Gallus Ælius, cum inter populum, & reges, nationesque, & civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatores reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur*. Plura de hoc more olim notavi ad Harpocrationis lexicon. Sed hæc nihil faciunt ad hunc Sozomeni locum, ut studiosus lector animadvertit. Quare amplector scripturam codicis Fuketiani, qui pro σύμβολα scriptum habet συμβόλαια. Hic igitur sensus est hujus loci; Urbem Constantinopolitanam in contractibus eodem Jure usam esse, quo utebatur Urbs Roma. Nam cum antea Byzantium perinde, ac cetera municipia, suis legibus uteretur, posteaquam Junior Roma vocata est, Jure, ac legibus populi Romani uti cœpit, & prærogativa Quiritium frui.

SÆC. IV. ex Ægypto advenerant, furtiva ordinatione Episcopum Constantinopolitanæ urbis sacraverant. Et hæc quidem a Synodo constituta sunt in hunc modum: Imperator vero ea suffragio suo comprobavit: legemque tulit, ut fides eorum, qui Nicææ olim convenerant, rata esset: utque omnibus in locis Ecclesiæ iis traderentur, qui in trium personarum subsistentia, honore, ac potestate æqualium, unam, eamdemque Deitatem confitentur Patris, ac Filii, & Spiritus sancti. Hos autem esse definivit, qui Constantinopoli quidem communicarent cum Nectario: in Ægypto vero cum Timotheo Episcopo Alexandriæ: in Orientis autem provinciis eos, qui communicarent cum Diodoro Episcopo Tarsi, & Pelagio Episcopo Laodiceæ in Syria: in Asiana autem diœcesi cum Amphilochio Iconiensis Ecclesiæ Antistite: in Pontica vero diœcesi a Bithynis usque ad Armenios, eos, qui communione juncti essent cum Helladio Cæsareæ Cappadocum Episcopo, & Gregorio Nysæ, & Otreio Melitinæ: in urbibus denique Thraciæ, ac Scythiæ eos, qui cum Terentio Tomitano, & Martyrio Marcianopolis Episcopo communicarent. Istos enim tum Imperator ipse approbavit, cum eos vidisset, & allocutus esset: tum egregia de illis constabat fama, quod Ecclesias suas sanctissime gubernarent. His peractis, finitoque Concilio, cæteri quidem Episcopi ad suas quisque sedes rediere.

σκοπον Κωνσταντινουπόλεως κατέστησαν, (c) οἱ τότε ἐξ Αἰγύπτου συνεληλυθότες· καὶ τὰ μὲν ὧδε τῇ Συνόδῳ ἔδοξε· καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐπεψηφίσατο· καὶ νόμον ἔθετο, κυρίαν εἶναι τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων· παραδοθῆναί τε τὰς πανταχῆ Ἐκκλησίας τοῖς ἐν ὑποστάσει τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ ἰσοδυνάμων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογοῦσι θεότητα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· τούτους δὲ εἶναι τοὺς κοινωνοῦντας Νεκταρίῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ, Τιμοθέῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας· ἐν δὲ ταῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐκκλησίαις, Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, καὶ Πελαγίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Λαοδικείας τῆς Σύρων· παρὰ δὲ Ἀσιανοῖς Ἀμφιλοχίῳ τῷ προϊσταμένῳ τῆς ἐν Ἰκονίῳ Ἐκκλησίας· ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Πόντον πόλεσιν, ἀπὸ Βιθυνῶν μέχρις Ἀρμενίων, Ἑλλαδίῳ τῷ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν Ἐκκλησίας Ἐπισκόπῳ, καὶ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης, (d) καὶ Ὀτρηΐνῳ τῷ Μελιτίνης· ἐν δὲ ταῖς περὶ Θρᾴκην καὶ Σκυθίαν πόλεσι, Τερεντίῳ τῷ Τομέων, καὶ Μαρτυρίῳ τῷ Μαρκιανουπόλεως· τούτους γὰρ καὶ Βασιλεὺς αὐτὸς ἐπῄνεσεν ἰδὼν καὶ συγγενόμενος· καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς Ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων· ἐπεὶ δὲ τάδε ἐγένετο, καὶ ἡ Σύνοδος τέλος ἔσχεν, οἱ μὲν ἄλλοι ἕκαστος οἴκαδε ἐπανῆλθον.

(c) οἱ τότε ἐξ αἰγύπτου. Vide Baronium ad annum Christi 379. ubi hanc illegitimam Maximi ordinationem describit ex Gregorii Nazianzeni Jambicis versibus. Et Gregorii quidem fides in dubium revocari non potest. Verum cum Maximum habuerit adversarium, ea tantum attigit, quæ causæ suæ favebant. Reliqua vero dicere prætermisit, quæ pro Maximi causa facerent. Quæ cum sint etiam a Baronio prætermissa, ea nos hoc loco supplere conabimur. Sciendum igitur est, Maximum Philosophum, cum a tribus Episcopis Ægyptiis, mandante Petro Alexandrino Episcopo, ordinatus fuisset Episcopus Constantinopoli, literas illico scripsisse ad Episcopos Italiæ, quibus ipsos de ordinatione sua certiores faceret; eisque adjunxisse literas Petri Alexandrini, ut Alexandrinæ Ecclesiæ se communione sociatum esse ostenderet. Episcopi igitur Italiæ, qui Aquileiæ ad Concilium congregati erant, lectis Maximi literis, eum in communionem receperunt, præsertim cum Gregorium Nazianzenum non rite, nec juxta regulas Ecclesiasticas Episcopum Constantinopoleos factum fuisse crederent. Quin & postea, cum Nectarius in Concilio Constantinopolitano ordinatus fuisset Episcopus ejusdem urbis, communionem ejus recusarunt, scripseruntque ad Imperatorem Theodosium, ut Concilium Romæ fieret, in quo Nectarii, & Maximi causa disceptaretur. Docet hoc epistola quinta Episcoporum Italiæ ad Theodosium, quam edidit Jacobus Sirmondus, his verbis: *Namque in Concilio nuper, cum Maximus Episcopus, Alexandrinæ Ecclesiæ communionem manere secum, lectis Petri sanctæ memoriæ literis prodidisset, ejusque intra privatas ædes, quia Ariani Basilicas adhuc tenebant, se creatum esse mandato, tribus Episcopis ordinantibus, dilucida testificatione docuisset, &c.* Sic enim legendus est locus ille, non ut hodie editus est corruptissime: *Secretum esse mandatoribus Episcopis, &c.* Baronius quidem Maximum a septem Episcopis Ægyptiis ordinatum esse scribit. Sed eum abunde refutavimus in notis ad librum 5. Historiæ Theodoriti capite 8. ubi nautas pro Episcopis a Baronio sumtos esse ostendimus. Initio quidem Damasus ordinationem Maximi improbavit, ut constat ex duabus ejus epistolis ad Acholium Episcopum Thessalonicensem, quæ leguntur in collectione Romana Lucæ Holstenii. Postea tamen idem Damasus favisse videtur Maximo. Neque enim Concilium Episcoporum Italiæ Maximum in communionem suscepisset, aut petiisset unquam ab Imperatore, ut Synodus Romæ fieret super ejus ordinatione, nisi ex consensu Damasi. Utrum vero Maximus in communionem receptus sit a Damaso, obscurum est.

(d) καὶ ὀτρηΐνῳ. Scribendum est ὀτρηΐῳ, ut scribitur in lege tertia codice Theodosiano de fide Catholica, quam legem hic designat Sozomenus.

CAPUT X.

De Martyrio Cilice; & de translatione reliquiarum Pauli Confessoris, & Meletii Antiocheni.

NEctarius vero, Cyriaco Adanorum Episcopo præceptore usus, sacerdotale officium condidicit. Diodorum enim Tarsensem Episcopum rogaverat, ut iste aliquamdiu secum maneret. Sed & alios multos Cilicas pellexit, ut secum morarentur, atque inter cæteros Martyrium. Quem cum familiarem haberet, ac medicum, & omnium, quæ in juventute deliquerat, conscium, diaconum ordinare cogitabat. Sed Martyrius nequaquam id fieri passus est, indignum se Divino ministerio esse affirmans, ipsumque Nectarium anteactæ vitæ suæ testem esse jubens.

Martyrius eut se diaconum fieri non passus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ Μαρτυρίου τοῦ Κίλικος, καὶ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ, καὶ Μελετίου Ἀντιοχείας.

ΝΕκτάριος δὲ, ὑπὸ διδασκάλῳ Κυριακῷ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀδάνων, τὴν ἱερατικὴν τάξιν ἐμάνθανε· τοῦτον γὰρ αὐτῷ συγγενέσθαι ἐπί τινα χρόνον, ᾔτησε Διόδωρον τὸν Ταρσέων Ἐπίσκοπον· προὐτρέψατο δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους Κίλικας αὐτῷ συνεῖναι, καὶ Μαρτύριον, ὃν ἐπιτήδειον ἰατρὸν ἔχων καὶ συνίστορα τῶν ἐν νεότητι ἡμαρτημένων αὐτῷ, διάκονον χειροτονεῖν ἐβούλετο· οὐ μὴν ἠνέσχετο Μαρτύριος, ἀνάξιον αὐτὸν εἶναι θείας διακονίας ἰσχυριζόμενος, καὶ τῶν αὐτῷ βεβιωμένων αὐτὸν Νεκτάριον μάρτυρα ποιούμενος· καὶ ὁ

καὶ ὁ Νεκτάριος, ἢ οὐκ ἐγὼ, ἔφη, ὁ νῦν ἱερεὺς, ἀμελέστερόν σου πολλῷ τὸν πρὸ τοῦ διετέθην βίον, ὡς καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖς, πολλάκις διακονησάμενος ταῖν πολλαῖς ἐμαῖς ἀκολασίαις; ὁ δὲ, ἀλλὰ σὺ ὦ μακάριε, ὑπολαβὼν ἔφη, ἔναγχος βαπτισθεὶς κεκάθαρσαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἱερωσύνης ἠξίωσαι· (a) ἀμφότερα δὲ καθάρσια ἁμαρτημάτων τὸ θεῖον ἐνομοθέτησε· καὶ μοι δοκῶ, οὐδὲν διαφέρεις τῶν ἀρτιτόκων βρεφῶν· ἐγὼ δὲ πάλαι τῆς θείας βαπτίσεως μεταχὼν, τῇ αὐτῇ διετέλεσα βιοτῇ χρώμενος· καὶ ὁ μὲν τοιάδε λέγων, οὐχ ὑπέστη τὴν χειροτονίαν· ἐγὼ δὲ καὶ τῆς παραιτήσεως ἐπαινῶ τὸν ἄνδρα, καὶ διὰ τοῦτο, μέρος ἐποιησάμην αὐτὸν ταύτης τῆς γραφῆς· ὁ δὲ Βασιλεὺς μαθὼν τὰ συμβάντα Παύλῳ τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπῳ γενομένῳ, μετεκόμισεν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔθαψεν, ἣν ᾠκοδόμησε Μακεδόνιος ὁ ἐπιβουλεύσας αὐτῷ· εἰσέτι τε νῦν ἐπώνυμός ἐστιν αὐτῷ, μέγιστος ὢν καὶ ἐπισημότατος ὁ ναὸς οὗτος· ὃ καὶ πολλοὺς ἀγνοοῦντας τὴν ἀλήθειαν, ὑπονοεῖν ποιεῖ Παῦλον τὸν Ἀπόστολον ἐνθάδε κεῖσθαι, μάλιστα δὲ καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τοῦ δήμου τοὺς πλείους· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ τὸ Μελετίου λείψανον ἐκομίσθη εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ παρὰ τὴν θήκην Βαβύλα τοῦ μάρτυρος ἐτάφη· λέγεται δὲ διὰ πάσης τῆς λεωφόρου κατὰ Βασιλέως πρόσταγμα, ἐντὸς τειχῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσδεχθῆναι, παρὰ τὸ νενομισμένον Ῥωμαίοις, ἀμοιβαδόν τε ὑπὸ ψαλμῳδίαις ταῖς ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τιμώμενον, ἕως Ἀντιοχείας διακομισθῆναι.

A bens. Cui Nectarius: an non ego, inquit, qui nunc sacerdos sum, meam retro vitam multo, quam tu, negligentibus traduxi, sicut tu ipse testari potes, qui intemperantiæ meæ sæpius ministrasti? Ille subjiciens: at tu, inquit, o beate, percepto recens baptismo mundatus es, & post baptismum sacerdotium accepisti. Horum vero utrumque ad expianda peccata lege divina constitutum est. Ac mihi quidem videris ipse ab infantibus recens natis nil differre. Ego vero, qui jam pridem sacrum baptismum consecutus sum, in eadem, qua prius, vivendi ratione perseveravi. Atque hic quidem hujusmodi causam allegans, ordinationem detrectavit. Ego vero B eum ob istam recusationem magnopere laudo, atque idcirco huic historiæ illum inserui. Porro Imperator, cum de iis, quæ Paulo quondam Constantinopolis Episcopo acciderant, certior factus esset, corpus ejus transferendum curavit, & in Ecclesia sepelivit, quam Macedonius ejus persecutor ædificaverat, & quæ hactenus ipsius vocabulo insignita est, ædes maxima, atque illustrissima. Quæ causa est, ut multi veritatem rei ignorantes, ac præsertim mulieres, & quamplurimi ex plebe, Paulum Apostolum illic conditum esse suspicentur. Per idem tempus Meletii cadaver Antiochiam deportatum, & juxta loculum Babylæ martyris depositum C est. Ajunt porro, per totam viam publicam ex Imperatoris jussu, cadaver illud intra urbes receptum fuisse, præter morem, institutumque Romanorum; & psalmorum cantibus per singula loca alternatim exceptum, honorifice Antiochiam usque deductum fuisse.

SÆC. IV.

Socr. lib. 5. cap. 9.

(a) ἀμφότερα δὲ καθάρσια. Sacramentum Ordinis, non eandem purgandi vim habet, quam baptismus. Nam baptismus quidem remissionem tribuit peccatorum. Sola fide opus est, ut quis gratiam baptismi percipiat. Sic enim Christus ipse prædixit in Evangelio: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic salvus erit*. Ordo vero non tribuit remissionem delictorum. Itaque si quis peccatis onustus ad sacramentum Ordinis percipiendum accesserit, characterem quidem ipsum recipit sacramenti: Gratiam vero sacramenti non recipit propter obstaculum delictorum. Postea tamen, si peccata per pœnitentiæ remedium deleta D fuerint, character ille menti hominis impressus, gratiam in eo operatur, utpote obice jam remoto: Gratia autem sacerdotalis mentem jam peccatis vacuam, scientia præcipue ac sapientia instruit, atque illustrat, qua is, qui ad Sacerdotium evectus est, instruere alios, atque illustrare possit. Scio quidem Sacerdotio adnexam esse potestatem dimittendi aliena peccata. Atque hoc sensu Sacerdotium vocari posse καθάρσιον τῶν ἁμαρτημάτων. Verum hoc in loco non agitur de alienorum criminum remissione, sed de purgatione ipsius Sacerdotis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῆς χειροτονίας Φλαβιανοῦ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, καὶ τῶν ἐπὶ ταύτῃ συμβάντων διὰ τὸν ὅρκον.

ΚΑὶ Μελέτιος μὲν τοιᾶσδε ἠξιώθη ταφῆς· χειροτονεῖται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Φλαβιανὸς παρὰ τοὺς δοθέντας ὅρκους· ἔτι γὰρ Παυλῖνος τῷ βίῳ περιῆν· ἐκ τούτου δὲ μεγίστη πάλιν ταραχὴ τὴν Ἀντιοχέων Ἐκκλησίαν ἐπέλαβε· καὶ πλεῖστοι σφᾶς ἀπέσχισαν τῆς πρὸς Φλαβιανὸν κοινωνίας, καὶ ὑπὸ Παυλίνῳ ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· διεφέροντο δὲ τούτου χάριν πρὸς ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἱερεῖς· καὶ Αἰγύπτιοι μὲν, καὶ Ἀράβιοι καὶ Κύπριοι, ὡς ἐπὶ ἠδικημένῳ Παυλίνῳ ἠγανάκτουν· Σύροι δὲ, καὶ Παλαιστινοὶ καὶ Φοίνικες, Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδοκῶν καὶ Γαλατῶν, καὶ τῶν πρὸς τῷ Πόντῳ οἱ πλείους, τὰ Φλαβιανοῦ ἐφρόνουν· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐχαλέπαινεν ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος, καὶ πάντες οἱ πρὸς ἑσπέραν ἱερεῖς· καὶ Παυλίνῳ μὲν ὡς Ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας τὰς συνήθεις ἔγραφον ἐπιστολὰς, ἃς συνοδικὰς καλοῦσι· πρὸς δὲ Φλαβιανὸν σιωπὴν ἦγον.

CAPUT XI.

De ordinatione Flaviani Antiochensis Episcopi, & de his, quæ propter jusjurandum acciderunt.

AC Meletius quidem hujusmodi sepulturam est consecutus. Flavianus vero ejus loco ordinatus est, contra jurisjurandi fidem. Nam Paulinus adhuc superstes erat. Qua ex re ingens perturbatio Antiochensem Ecclesiam iterum occupavit: & plurimi se a communione Flaviani sejunxerunt, ac seorsum E sub Paulino collectas celebrarunt. Sed & sacerdotes ipsi, hujus rei causa inter se dissidebant. Et Ægyptii quidem cum Arabicis, & Cypriis, Paulini, tanquam injuria affecti, vicem dolebant. Syri vero, & Palæstini, ac Phœnices, & ex Armeniis, Cappadocibus, Galatis, ac Ponticis plerique Flaviani partes fovebant. Verum Episcopus Romanus, & reliqui Occidentalium partium sacerdotes non mediocriter indignabantur. Et ad Paulinum quidem tanquam Episcopum Antiochiæ, consuetas scribebant epistolas, quas synodicas appellant. Ad Flavianum vero nullas literas dabant.

Socr. lib. 5. cap. 9 17.

Flavianus contra fidem ordinatus.

SÆC. IV. dabant. Quin & Diodorum Tarsi, & Acacium Berœæ Episcopos, qui illum ordinaverant, in crimen vocabant, & ab eorum communione abstinebant. Itaque, ut his de rebus cognosceretur, tum ipsi, tum Imperator Gratianus ad Orientales Episcopos scripserunt, eos in Occidentem convocantes.

A ἦγον· καὶ τοὺς ἀμφὶ (a) Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ, καὶ Ἀκάκιον τὸν Βεροίας, τοὺς αὐτὸν χειροτονήσαντας, ἐν αἰτίᾳ ἐποιοῦντο, καὶ ἀκοινωνήτους εἶχον· ὥστε δὲ τὰ περὶ τούτων διαγνῶναι, (b) ἔγραψαν αὐτοί τε καὶ Γρατιανὸς ὁ Βασιλεὺς, συγκαλοῦντες εἰς τὴν δύσιν τοὺς ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς Ἐπισκόπους.

(a) Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ. Non Diodorum tantum, & Acacium Episcopi Occidentales criminabantur, quod Flavianum superstite Paulino ordinarant; verum etiam Nectarium Constantinopolitanum Episcopum ejus rei causa insimulabant, quod ejus consensu, ac consilio ordinatio illa facta esse diceretur. Itaque Occidentales ipsius Nectarii ordinationem tanquam vitio factam reprehendebant, ut videre est in epistola Concilii Italiæ ad Imperatorem Theodosium.

(b) ἔγραψαν αὐτοί τε καὶ Γρατιανὸς. Intelligit, ut opinor, epistolam quintam Episcoporum Italiæ, cujus supra mentionem feci. In qua epistola Episcopi de ea re sic loquuntur: *Scripseramus dudum, ut quoniam Antiochena civitas duos haberet Episcopos, Paulinum, atque Melitium, quos fidei concinere putabamus, aut inter ipsos pax, & concordia salvo ordine Ecclesiastico conveniret: aut certe si quis eorum altero superstite decessisset, nulla subrogatio in defuncti locum superstite altero gigneretur, &c.* Intelligunt Episcopi Italiæ epistolam secundam Aquileiensis Concilii editam a Jacobo Sirmundo: in qua Patres Aquileiensis Concilii Theodosium ita alloquuntur: *Oblatas pietati vestræ opinamur preces nostras, quibus juxta partium factum poposcimus, ut altero decedente, penes superstitem Ecclesiæ permanerent.* Ubi obiter moneo scribendum videri, *juxta partium pactum*. Intelligit enim jusjurandum, quo Flavianus, & reliqui, qui Antiochenum Episcopatum ambire posse videbantur, sese obstrinxerant.

CAPUT XII.

Quomodo Theodosius omnium religionum sectas unire voluerit. Item de Agelio, & Sisinio Novatianis; quid ab illis consilii datum sit. Et quomodo Synodo iterum congregata, solos Homousianos probaverit Imperator: eos vero, qui aliter sentirent, Ecclesiis ejecerit.

Socr. lib. 5. cap. 10. Eodem tempore cum Catholici Ecclesias occuparent, multis in partibus Imperii Romani graves motus contigerunt, obsistentibus videlicet Arianis. Imperator autem Theodosius, exiguo tempore post priorem Synodum elapso, sectarum, quæ tum temporis maxime vigebant, principes iterum convocavit, ut de iis, quorum causa diffidebant, rationem redderent, aut acciperent. Sperabat enim perfecturum se, ut omnes inter se consentirent, si communem ipsis disputationem de controversiis fidei proposuisset. Cum igitur convenissent, Merobaude iterum, & Saturnino Consulibus, quo anno Theodosius Arcadium filium suum Imperii consortem sibi adjunxit: Imperator evocato ad se Nectario, de futura Synodo cum eo communicavit; jussitque, ut quæstiones, ex quibus natæ erant hæreses, disceptandas proponeret. Quo una fieret Ecclesia credentium in Christum, & doctrina fidei concors stabiliretur. Porro Nectarius domum reversus, cum variis curis angeretur, Agelio Novatianorum Episcopo, ut qui eandem cum ipso fidem teneret, consilium Imperatoris aperuit. Agelius vero, utpote qui vitæ sanctimoniam factis ipsis profitebatur, in dicendo vero, ac disputando parum erat exercitatus, alterum vice sua proposuit, qui & dispicere, quid agendum esset, & disputare, si opus foret, egregie calleret, Sisinium nomine: qui tum quidem lector sub ipso erat: Sisinius Novatianus. postea vero Episcopus ibidem Novatianorum fuit; virum intelligendi facultate, ac dicendi copia præditum: qui sacrorum librorum expositiones accurate didicerat, & multiplicem habebat notitiam eorum, quæ tum ab Ethnicis, tum ab Ecclesiasticis auctoribus scripta erant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Ὅτι ἐβουλεύσατο Θεοδόσιος πάσας τὰς αἱρέσεις ἑνῶσαι· καὶ περὶ Ἀγελίου, καὶ Σισινίου, τῶν Ναυατιανῶν, τί εἰσηγήσαντο· καὶ ὡς Συνόδου πάλιν γενομένης, μόνους τοὺς τὸ ὁμοούσιον δοξάζοντας ὁ Βασιλεὺς ἀπεδέξατο· τοὺς δὲ ἄλλως φρονοῦντας, τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπήλασε.

C Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, τῶν ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας καταλαμβανόντων τοὺς εὐκτηρίους οἴκους, πλεῖσται πολλαχῇ τῆς ὑπηκόου ταραχαὶ συνέβησαν, τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ἀνθισταμένων· Θεοδόσιος δὲ ὁ Βασιλεὺς, ὀλίγον τῆς προτέρας Συνόδου διαλιπὼν χρόνον, αὖθις τοὺς προεστῶτας τῶν ἀκμαζουσῶν τότε αἱρέσεων συνεκάλεσεν, ἢ πεισθησομένους, ἢ πείσοντας περὶ ὧν διεφέροντο· ὑπέλαβε γὰρ πάντας ὁμοδόξους ποιῆσαι, εἰ κοινὴν αὐτοῖς διάλεξιν προθείη περὶ τῶν ἀμφιβόλων τοῦ δόγματος· ἐπεὶ δὲ συνῆλθον· ἔτος δὲ τοῦτο ἦν, ἐν ᾧ Μεροβαύδης τὸ D δεύτερον καὶ Σατορνῖνος ὑπάτευον· ἡνίκα δὴ συμβασιλεύειν αὐτῷ τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον ἀνηγόρευσε· μετακαλεσάμενος Νεκτάριον, ἐκοινώσατο περὶ τῆς ἐσομένης Συνόδου, καὶ τὰ ποιοῦντα τὰς αἱρέσεις ζητήματα εἰς διάλεξιν ἄγειν ἐκέλευσεν· ὅπως μία τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων Ἐκκλησία γένοιτο, καὶ δόγμα καθ' ὃ θρησκεύειν δεῖ, σύμφωνον· καθ' ἑαυτὸν δὲ Νεκτάριος ἐν φροντίσι γενόμενος, ὡς ὁμόφρονι περὶ τὴν πίστιν, δήλην ἐποίησε τὴν Βασιλέως γνώμην Ἀγελίῳ, τῷ προϊσταμένῳ τῆς Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας· ὁ δὲ, τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου διὰ τῶν ἔργων φέρων, κομψότητος δὲ καὶ τερθρείας λόγων ἀτριβὴς, E (a) προεβάλετο ἀντ' αὐτοῦ τὸ πρακτέον ἰδεῖν, διαλεχθῆναί τε εἰ δεήσειεν, ἄνδρα τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀναγνωστῶν τότε, Σισίνιον ὀνόματι, ὃς καὶ ὕστερον ἐπετράπη τὴν αὐτὴν ἐπισκοπήν· ἱκανὸν νοῆσαί τε καὶ φράσαι, καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν βίβλων ἀκριβῶς ἐπιστάμενον· καὶ πολυμαθῆ τῶν ἱστορημένων ὑπὸ τῶν παρ' Ἕλλησι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ φιλοσοφησάν-

(a) προεβάλετο ἀντ' αὐτοῦ. In Fuketiano codice superscriptum est αὐτοῖς. Quod licet corruptum sit, viam tamen nobis commonstravit ad veram hujus loci emendationem. Sic igitur scribendus est hic locus, προεβάλετο ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρακτέον ἰδεῖν, &c.

φησάντων· ὃς δὴ καὶ τότε δόξας ἄριστα λέγειν, A συνεβούλευσεν ἀποφυγεῖν τὰς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διαλέξεις, ὡς ἔριδος καὶ μάχης αἰτίους· πυνθάνεσθαι δὲ αὐτῶν, εἰ προσίενται τοὺς πρὸ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας, καθηγητὰς καὶ διδασκάλους τῶν ἱερῶν λόγων γενομένους. εἰ μὲν γὰρ τούτων, ἔφη, τὰς μαρτυρίας ἀποβάλωσιν, ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐξελαθήσονται· εἰ δὲ ἱκανοὺς εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἀμφιβόλων ἡγήσονται, προοίσεσθαι δεῖ τὰς αὐτῶν βίβλους· εὖ γὰρ ᾔδει, ὡς οἱ παλαιοὶ συναΐδιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν φρονοῦντες, οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν ἔκ τινος ἀρχῆς τὴν γένεσιν αὐτὸν ἔχειν· ἐπεὶ δὲ τάδε καλῶς ἔχειν καὶ B Νεκταρίῳ συνεδόκει, μαθὼν δὲ καὶ Βασιλεὺς, ἐπῄνεσε τὴν βουλὴν, ἀπεπειρᾶτο τῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ὅπως ἔχουσι γνώμης περὶ τὰς τῶν παλαιοτέρων ἐξηγήσεις· τῶν δὲ μάλα θαυμασάντων, ἀναφανδὸν ἐδήλωσεν· εἰ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις αὐτοῖς καταπαύσουσι τὰς ζητήσεις, καὶ ἀξιοχρέους ἡγοῦνται μάρτυρας τοῦ δόγματος· διχονοίας δὲ καὶ περὶ τούτου συμβάσης τοῖς προεστῶσι τῶν αἱρέσεων, οὐ ταυτὰ γὰρ ἕκαστοι περὶ τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων ἐφρόνουν βίβλους· ἔγνω ὁ Βασιλεὺς, ὡς διαλέξεσι μόναις οἰκείων λόγων πεποιθότες, παρῃτοῦντο τὴν πρότασιν· καὶ τῆς γνώμης αὐτοὺς μεμψάμενος, ἐκέλευσεν C ἑκάστην αἵρεσιν γραφὴν αὐτῷ διδόναι τοῦ οἰκείου δόγματος· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα παρῆν, καθ' ἣν ὥριστο τοῦτο ποιεῖν, συνῆλθον εἰς τὰ βασίλεια, ὑπὲρ μὲν τῶν ὁμοούσιον Τριάδα δοξαζόντων, Νεκτάριος, καὶ Ἀγέλιος· ὑπὲρ δὲ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, Δημόφιλος ταύτης προεστώς· τῆς δὲ Εὐνομίου, αὐτὸς Εὐνόμιος· Ἐλεύσιος δὲ ὁ Κυζίκου Ἐπίσκοπος, ὑπὲρ τῶν καλουμένων Μακεδονιανῶν· δεξάμενος δὲ τὴν ἑκάστου γραφὴν, μόνην τὴν ὁμοούσιον Τριάδα εἰσηγουμένην ἐπῄνεσε· τὰς δὲ ἄλλας, ὡς ἐναντίας διέρρηξε· καὶ Ναυατιανοῖς μὲν οὐδὲν ἐντεῦθεν παρὰ γνώμην ἀπέβη· ὁμοίως γὰρ τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ τὰ περὶ Θεοῦ δο- D ξάζουσιν· οἱ δὲ ἄλλοι, πρὸς τοὺς αὐτῶν ἱερέας ἐχαλέπαινον, ὡς ἀμαθῶς σφίσιν ἐναντίους ἐπὶ τοῦ κρατοῦντος γενομένους· πολλοὶ δὲ καὶ καταγνόντες, πρὸς τὴν ἐπαινεθεῖσαν μετέθεντο· (b) ὁ δὲ Βασιλεὺς νομοθετῶν, ἐκέλευσε τοὺς ἑτεροδόξους μήτε ἐκκλησιάζειν, μήτε περὶ πίστεως διδάσκειν, μήτε Ἐπισκόπους ἢ ἄλλους χειροτονεῖν· καὶ τοὺς μὲν, πόλεων καὶ ἀγρῶν ἐλαύνεσθαι· (c) τοὺς δὲ, ἀτίμους εἶναι, καὶ πολιτείας ὁμοίως μὴ μετέχειν τοῖς ἄλλοις· καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ' οὐκ ἐπεξῄει· οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν, ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιτο περὶ E τὸ Θεῖον· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἑκοντὶ μετατιθεμένους ἐπῄνει.

(b) ὁ δὲ Βασιλεὺς νομοθετῶν. Intelligit Sozomenus legem ſextam, ſeptimam, & ſequentes, quæ habentur in codice Theodoſiano titulo de hæreticis.

A erant. Hic pro loco, ac tempore rectiſſime conſulere viſus, auctor fuit, ut fugerent diſputationes cum hæreticis, tanquam contentionis, ac diſſidii fomites: interrogarentque potius illos, num admitterent eos doctores, atque interpretes ſacrarum Scripturarum, qui ante diſſidium Eccleſiæ vixiſſent. Etenim, ajebat, ſi iſtorum teſtimonia rejecerint, a ſuis conſortibus explodentur. Si vero illos ad dirimendas controverſias idoneos eſſe arbitrabuntur, proferendi ſunt eorum libri. Probe enim norat, antiquos, qui Filium Patri coæternum credi reperiſſent, numquam auſos fuiſſe dicere, quod generationis ſuæ aliquod habuiſſet initium. Cum igitur Necta- B rio id placuiſſet, & Imperator certior factus conſilium approbaſſet, tentare cœpit hæreticorum animos, quidnam ipſi de veterum interpretationibus ſentirent. Qui cum eas magnopere laudaſsent, Imperator apertius ex iis percontatus eſt, utrum ex illorum dictis controverſias deciſuri eſsent, & num illos idoneos doctrinæ teſtes judicarent. Cum vero hac etiam de re inter ſectarum principes orta eſset diſsenſio: neque enim eadem omnes de veterum interpretationibus ſentiebant: intellexit Imperator, illos opinionum ſuarum altercationibus confiſos, conditionem propoſitam recuſare. Et damnato illorum conſilio, juſſit, ut unaquæque ſecta fidei ſuæ formu- C lam ſcripto comprehenſam ipſi traderet. Poſtquam dies illuxit, quæ huic negotio conſtituta fuerat, convenerunt in palatium, pro iis quidem, qui Trinitatem conſubſtantialem profitebantur, Nectarius, & Agelius: pro Arianis autem Demophilus ejus ſectæ Antiſtes: pro Eunomianis Eunomius ipſe: pro iis vero, qui Macedoniani dicuntur, Eleuſius Epiſcopus Cyzicenus. Porro acceptis ſingulorum libellis, eam ſolam fidei formulam Imperator probavit, quæ Trinitatem conſubſtantialem aſſereret. Reliquas vero, tanquam huic adverſantes diſcerpſit. Ac Novatianis quidem nihil ex hoc negotio accidit præter ſententiam. Idem enim, quod D Eccleſia Catholica, de Divinitate ſentiunt. Ceteri vero Epiſcopis ſuis ſuccenſerunt, quod coram Imperatore pugnantia ſecum ipſis, atque contraria, imperite dixiſſent. Multi etiam, damnatis illis, ad eam fidem, quæ probata fuerat, ſe tranſtulerunt. Ceterum Imperator lege lata præcepit, ne hæretici collectas agerent, neve de fide docerent, neve Epiſcopos, aut alios ordinarent: utque alii quidem urbibus, & agris pellerentur: alii vero notarentur infamia, nec jus æquum civitatis cum reliquis civibus poſſiderent. Et graves quidem pœnas legibus ſuis adſcripſit; haudquaquam tamen executioni mandavit. Neque enim punire ſubditos, ſed terrere tantummodo ſtudebat, ut E idem cum ipſo de Divinitate ſentirent. Nam & illos laudabat, qui ſua ſponte converterentur.

SÆC. IV.

Ejus de litibus finiendis conſilium.

(c) τοὺς δὲ, ἀτίμους εἶναι. Manichæos intelligit. Hi enim præ ceteris infames eſſe jubentur: ita ut nec teſtamenti faciendi, nec ex teſtamento capiendi illum habeant facultatem, ut ait lex ſeptima codice citato.

KE- CA-

A

CAPUT XIII.

De Maximo tyranno; & de his, quæ inter Justinam Augustam, & sanctum Ambrosium gesta sunt; & quomodo Gratianus Imperator per fraudem interemtus est, & Valentinianus cum matre sua Thessalonicam ad Theodosium confugit.

Socr. lib. 5. cap. 11.

SUb idem tempus cum Gratianus bello adversus Alamannos occuparetur, Maximus ex Britanniæ partibus in eum consurrexit, & Imperium Romanum in potestatem suam redigere conatus est. Degebat tunc in B Italia Valentinianus adhuc adolescens: & rempublicam illic administrabat Probus Præfectus prætorio, vir, qui Consulatus honorem gesserat. Quo quidem tempore Justina Imperatoris mater, Arianorum opinioni addicta, Ambrosium Mediolanensem Episcopum variis affecit molestiis, & Ecclesiarum statum perturbavit, res novas tentans adversus decreta Concilii Nicæni, omnique studio in id incumbens, ut fides eorum, qui Arimini convenerant, prævaleret. Sed cum Ambrosius in contrarium niteretur, mulier id moleste ferens, accusavit illum apud filium, tanquam contumelia affecta. Valentinianus autem eas criminationes veras esse C arbitratus, militum copias in Ecclesiam immisit, velut matris injuriam ulturus. Qui mox templum expugnare adorti, per vim irruperunt, & Ambrosium inde abstrahentes, confestim in exilium abducere parabant. Verum plebs Ecclesiæ Catholicæ, Antistitem suum cingens, militibus sese objecit, mori præoptans, quam Episcopum suum deserere. Hanc ob causam Justina graviore adhuc ira exarsit, & conatus suos legis auctoritate munire constituit. Accito igitur Benivolo, qui tunc scriniis memoriæ præsidebat, præcepit, ut confestim legem dictaret, qua fides in Ariminensi Concilio olim recitata confirmaretur. Quod cum ille facere D recusaret: erat enim Catholicæ communionis: eum regina altioris gradus pollicitatione demulcens, cœpit hortari. Nec tamen ei persuadere potuit. Nam Benivolus detractum sibi cingulum ante pedes reginæ abjecit; nec præsentem dignitatem, nec ullam aliam majorem, pro mercede impietatis se velle suscipere affirmans. Cum ergo iste numquam id se facturum constanter asseveraret,

Ambrosius exulaturus a populo detinetur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Περὶ Μαξίμου τοῦ τυράννου, καὶ περὶ τῶν μεταξὺ τῆς Βασιλείας Ἰουστίνου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, καὶ ὡς δόλῳ ἀνῃρέθη ὁ Βασιλεὺς Γρατιανός· καὶ Οὐαλεντινιανὸς μετὰ τῆς μητρὸς εἰς Θεοδόσιον ἐν Θεσσαλονίκῃ κατέφυγε.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἠσχολημένῳ Γρατιανῷ εἰς τὸν πρὸς Ἀλαμανοὺς πόλεμον, ἐπανέστη Μάξιμος ἐκ τῆς Βρεττανίας, καὶ ὑφ᾽ ἑαυτὸν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ποιήσασθαι ἐσπούδαζεν· ἐν Ἰταλίᾳ δὲ τότε διέτριβεν Οὐαλεντινιανὸς, ἔτι νέος ὤν· ἐπετέτραπτο δὲ τῶν τῇδε πραγμάτων τὴν διοίκησιν ὕπαρχος ὢν Πρόβος, ὑπατικὸς ἀνήρ· ἡνίκα δὴ Ἰουστῖνα ἡ τοῦ Βασιλέως μήτηρ, τὰ Ἀρείου φρονοῦσα, πράγματα παρεῖχεν Ἀμβροσίῳ Ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐτάραττεν, ἐπιχειροῦσα νεωτερίζειν κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων, καὶ περὶ πολλοῦ ποιουμένη (a) κρατεῖν τὴν πίστιν τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συνεληλυθότων· ἐπεὶ δὲ τὸ ἐναντίον ἐσπούδασεν Ἀμβρόσιος χαλεπήνασα διαβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν υἱὸν, ὡς ὑβρισμένη· ὑπολαβὼν δὲ Οὐαλεντινιανὸς ἀληθεῖς εἶναι τὰς διαβολὰς, ἅτε δὴ μητρὶ τιμωρῶν, στρατιωτῶν πλῆθος ἐπιπέμπει τῇ Ἐκκλησίᾳ· οἱ δὲ, τῷ ναῷ προσβαλόντες, βίᾳ τῶν θυρῶν ἐντὸς ἐγένοντο, καὶ τὸν Ἀμβρόσιον εἷλκον αὐθωρὸν, εἰς τὴν ὑπερορίαν ἄξοντες· περιχυθέντες δὲ αὐτῷ τὸ πλῆθος τῆς Ἐκκλησίας, ἀντῆχον τοῖς στρατιώταις· καὶ πρότερον ἔγνωσαν ἀποθανεῖν, ἢ τὸν ἱερέα ὑπεριδεῖν· ἐκ τούτου τε εἰς μείζονα ὀργὴν Ἰουστῖνα ἐξήφθη, καὶ (b) νόμῳ κρατῦναι τὴν ἐγχείρησιν ἐβουλεύετο· μετακαλεσαμένη τοίνυν (c) Μενίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν τότε τεταγμένον, ἐκέλευε τὴν ταχίστην τιθέναι νόμον ἐπὶ βεβαιώσει τῆς ἐν Ἀριμίνῳ ἀναγνωσθείσης πίστεως· ὑποπαραιτούμενον δὲ τὴν πρᾶξιν, τὴν γὰρ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, προὐτρέπετο μείζονος τιμῆς ἐπαγγελίαις δελεάζουσα· ἀλλ᾽ οὐκ ἔπεισε, περιελὼν δὲ τὴν ζώνην Μενίβολος, πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Βασιλίδος ἔρριψε, μήτε τῆς οὔσης τιμῆς, μήτε μείζονος μεταποιεῖσθαι φήσας ἐπὶ μισθῷ ἀσεβείας· ἐπεὶ οὖν ἐνέστη μή ποτε τοῦτο διαπράξασθαι, ἕτεροι διηκονήσαντο

(a) *κρατεῖν τὴν πίστιν τῶν ἐν Ἀριμίνῳ*. Certe Valentinianus Junior iis, qui Ariminensis Concilii fidem sequerentur, colligendi in Ecclesiis dederat potestatem. Exstat lex ipsa in codice Theodosiano, titulo de fide Catholica, quæ sic habet: *Damus copiam colligendi iis, qui secundum ea sentiunt, quæ temporibus divæ memoriæ Constantii, sacerdotibus convocatis ex omni orbe Romano, expositaque fide ab his ipsis, qui dissentire noscuntur, Ariminensi Concilio, Constantinopolitano etiam confirmata, in æternum mansura decreta sunt. Conveniendi etiam, quibus jussimus, patescat arbitrium: scituris his, qui sibi tantum existimant colligendi copiam contributam, quod si turbulentum quippiam contra nostræ tranquillitatis præcepta faciendum esse putaverint, ut seditionis auctores, pacisque turbatæ, & læsæ etiam majestatis, capite, vel sanguine sint supplicia luituri, &c. Datum 10. Kalend. Febr. Mediolani. Honorio nob. Puero, & Evodio Coss.* Mirari satis non possum, qua ratione factum sit, ut supradicta lex in codicem Theodosianum irrepserit, quæ manifeste Arianis favet.

(b) *νόμῳ κρατῦναι τὴν ἐγχείρησιν ἐβουλεύετο*. In codice Fuketiano ad marginem emendatum est eadem manu, *ἐβούλετο*, quod magis placet.

(c) *μενίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν*. Hæc ex Rufini libro undecimo Historiæ Ecclesiasticæ de- E scripsit Sozomenus. Ex quo discimus, Benivolum hunc (sic enim in manuscriptis Rufini codicibus scribitur hoc nomen) fuisse magistrum memoriæ, cui Justina Augusta præcepit, ut legem pro Ariminensis fidei assertoribus dictaret. Ejusdem Benivoli meminit etiam Gaudentius Brixianus, ut jamdudum observatum est a Baronio ad annum Christi 386. quo Honorius, & Evodius Consules fuere. Porro notandus est hoc loco error Sozomeni, qui hæc omnia a Justina facta esse dicit ante mortem Gratiani Augusti, quæ contigit anno Christi 383. Merobaude, & Saturnino Coss. Atqui supradicta lex Valentiniani junioris, quam Justina dictari jussit, lata est anno Christi 386. ut supra vidimus. Adde, quod nunquam Justina Arianis Ecclesias tradere ausa esset superstite Gratiano, quem Christianissimum Principem fuisse, & Ambrosio maxime favisse constat.

(d) ἢ ἐναν-

σαντο πρὸς τὴν θέσιν τοῦ τοιούτου νόμου· παρεκελεύετο δὲ ἀδεῶς συνιέναι τοὺς ὁμοίως δοξάζοντας τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεληλυθόσι· τοὺς δὲ ἐμποδὼν γενομένους, (d) ἢ ἐναντία τῷ νόμῳ Βασιλέως δεομένους, θανάτῳ ζημιοῦσθαι· ταῦτα σπουδαζούσης τῆς τοῦ Βασιλέως μητρὸς, καὶ τὸν νόμον εἰς ἔργον ἄγειν κατεπειγούσης, ἀγγέλλεται δόλῳ Ἀνδραγαθίου ὃς στρατηγὸς ἦν Μαξίμου, Γρατιανὸν ἀνῃρῆσθαι· ἐφ' ἁρμαμάξης γὰρ βασιλικῆς ὀχούμενος, ἀπεκρύβη· καὶ ὡς τοῦ Βασιλέως εἴη γαμετὴ, τοῖς ἡγουμένοις ἀγγέλλειν ἐκέλευεν· ἀπερισκέπτως δὲ Γρατιανὸς τὸν τῇδε ποταμὸν διαβὰς, ὡς ἔναγχος γήμας, καὶ νέος ὢν, καὶ ἐρωτικῶς πρὸς τὴν γυναῖκα διατεθεὶς, ὑπὸ προθυμίας τοῦ θεάσασθαι αὐτὴν μηδὲν προϊδόμενος, εἰς τὰς Ἀνδραγαθίου ἐνέπεσε χεῖρας· καὶ συλληφθεὶς, οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη, ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα γεγονὼς, δέκα δὲ καὶ πέντε βασιλεύσας· ὡς ἐπιγενομένης δὲ τοσαύτης συμφορᾶς, ἐπαύσατο Ἰουστῖνα τῆς κατὰ Ἀμβροσίου ὀργῆς· ἐν τούτῳ δὲ Μάξιμος πλείστην ἀγείρας στρατιὰν Βρεττανῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ὁμόρων Γαλατῶν, καὶ Κελτῶν, καὶ τῶν τῇδε ἐθνῶν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ᾔει· πρόφασιν μὲν ὡς οὐκ ἀνεξόμενος νεώτερόν τι γενέσθαι περὶ τὴν πάτριον πίστιν, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν· τὸ δὲ ἀληθὲς, τυράννου δόξης ἑαυτὸν καθαίρων· πρὸς δὲ τὴν βασιλείαν βλέπων, καὶ πραγματευόμενος, εἴπη ἄρα δύναιτο δόξαι νόμῳ, οὐ βίᾳ, τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ἑαυτῷ περιποιεῖν· Οὐαλεντινιανὸς δὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ βιασθεὶς, ἐδέξατο τὰ σύμβολα τῆς αὐτοῦ βασιλείας· δείσας δὲ μή τι πάθοι, φεύγων κατ' Ἰταλίας, εἰς Θεσσαλονίκην ἧκε. σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ μήτηρ, καὶ Πρόβος ὁ ὕπαρχος.

A raret, adhibiti sunt, qui hanc legem dictarent. Præcipiebat autem ea lex, ut quicumque eandem fidem tenerent, quam ii, qui olim Arimini, ac postea Constantinopoli fuerant congregati, libere in Ecclesias convenirent: si qui vero obsisterent, aut contraria huic legi postularent, capite plecterentur. Dum Imperatoris mater ista molitur, & legem executioni mandare studet, adfertur nuntius, Gratianum fraude Andragathii, qui Comes erat Maximi, interfectum esse. Hic enim, cum Imperiali carpento vectus delitesceret, præcursoribus mandaverat, ut Imperatoris conjugem advenire nuntiarent. Gratianus vero, utpote qui recens uxorem B duxerat, & adhuc juvenis ingenti ejus amore flagrabat, ejus videndæ studio, nihil doli suspicatus, fluvium inter labentem improvide transgressus est, atque ita in manus Andragathii incidit. Captusque haud multo post trucidatur, cum vixisset annos circiter quatuor, & viginti, imperasset autem quindecim. Ob tantam igitur calamitatem, quæ acciderat, Justina iram adversus Ambrosium abjecit. Interea Maximus, collecto ex Britannia, & vicinis Galliis, & ex Germanis, ac finitimis Gentibus numeroso exercitu, in Italiam profectus est: specie quidem, quasi non passurus, ut circa fidem majorum, & in Ecclesiastica disciplina quidquam innova- C retur: re autem ipsa, ut suspicionem tyrannidis procul a se depelleret, utpote principatum adfectans, omnique arte studens, ut Imperium Romanum non vi, sed jure sibi vindicare videretur. Valentinianus vero necessitate temporum coactus, insignia Imperii illius admisit. Sed tamen veritus, ne quid mali pateretur, relicta Italia Thessalonicam profugit una cum matre, & Probo Præfecto prætorii.

SÆC. IV.

Gratianus fraude Andragathii interfectus.

(d) ἢ ἐναντία τῷ νόμῳ βασιλέως δεομένους. Certe ad calcem legis hæc habetur comminatio: *Manente nihilominus eos supplicio, qui contra hanc dispositionem nostram obreptive, aut clanculo supplicare tentaverint*. Quæ verba cum superius omissa sint a nobis, hic consulto retulimus, quia Sozomenus noster ad ea respexit, & interpretes sensum ejus haudquaquam ceperunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τῆς γενέσεως Ὀνωρίου· καὶ ὅτι τῇ Κωνσταντίνου λιπὼν Ἀρκάδιον, εἰς Ἰταλίαν ἔρχεται· καὶ περὶ τῆς διαδοχῆς, τῶν Ναυατιανῶν, καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν· καὶ περὶ τοῦ θράσους τῶν Ἀρειανῶν· καὶ ὡς ἀνελὼν τὸν τύραννον Θεοδόσιος, μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον ἐν Ῥώμῃ ποιεῖ.

ΕΝ τούτῳ, δὲ παρασκευαζομένῳ Θεοδοσίῳ εἰς τὸν πρὸς Μάξιμον πόλεμον, γίνεται παῖς Ὀνώριος· ὡς δὲ αὐτῷ τὰ περὶ τὴν στρατιὰν ηὐτρέπιστο, καταλιπὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντα Ἀρκάδιον τὸν υἱὸν, καταλαμβάνει ἐν Θεσσαλονίκῃ Οὐαλεντινιανόν· καὶ τοὺς μὲν ἀποσταλέντας παρὰ Μαξίμου πρέσβεις, οὔτε ἀπέπεμπεν εἰς τὸ προφανὲς, οὔτε προσίετο· ἀναλαβὼν δὲ τοὺς στρατιώτας, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐχώρει· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον μέλλον τελευτᾶν Ἀγέλιος ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν Ναυατιανῶν Ἐπίσκοπος, ἐψηφίσατο ἀντ' αὐτοῦ Σισίννιον Πρεσβύτερον τῶν ὑπ' αὐτόν· μεμφομένου δὲ τοῦ πλήθους, ὅτι μὴ Μαρκιανὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ ἐπίσημον, ῥᾷον ἔχειν δόξας, ἐχειροτόνησε Μαρκιανόν· καὶ τῷ λαῷ ἐν τῇ Ἐκκλη-

D

CAPUT XIV.

De ortu Honorii; & quomodo Theodosius, relicto Constantinopoli Arcadio, in Italiam profectus est. Item de successione Novatianorum, & reliquorum Patriarcharum: & de Arianorum audacia. Et quomodo Theodosius occiso Tyranno magnificum Romæ triumphum egit.

EOdem tempore, cum Theodosius adversus Maximum expeditionem pararet, Honorius ei filius nascitur. Tandem vero paratis jam omnibus, quæ ad bellum necessaria erant, ipse Constantinopoli excedens, E Arcadium Augustum filium suum illic reliquit, ac Thessalonicam profectus, Valentinianum ibi offendit. Et legatos, qui a Maximo missi erant, nec repulit aperte, nec admisit: sed assumto exercitu, in Italiam contendit. Sub idem tempus Agelius Novatianorum apud Constantinopolim Episcopus, fato instante, Sisinium unum ex Presbyteris suis successorem sibi designavit. Conquerente autem plebe, quod non potius ordinasset Marcianum, virum religionis causa celeberrimum; cum jam melius se habere videretur, Marcianum ordinavit, & populum in Ec-

Socr. lib.5. cap.12.13. 14.

SÆC. IV.

in Ecclesia allocutus est his verbis : post me Marcianus sit vester Episcopus ; post illum vero Sisinius . Quæ cum dixisset , haud multo post ex hac vita migravit , per annos quadraginta præsulatu sectæ suæ magna cum laude perfunctus . Nec desunt , qui eum virum persecutionum temporibus confessorem fuisse affirment . Haud multo post Timotheo , & Cyrillo ex hac luce sublatis , Alexandrinam quidem sedem Theophilus , Hierosolymitanam vero Joannes suscepit . Constantinopoli quoque Demophilus Arianæ sectæ Episcopus extremum diem obiit . Cujus in locum Marinus quidam ex Thracia est substitutus . Sed cum Dorotheus Antiochia Syriæ advenisset , tanquam magis idoneus , Arianorum sectæ illic præfuit . Interea temporis Theodosio in Italiam ingresso , varii pro cujusque libidine rumores de bello increbuere . Apud Arianos quidem ferebatur , quod multis in prælio occisis , Imperator in tyranni potestatem venisset . Qui non aliter , ac si re ipsa completa essent , quæ inter se susurrabant , animos sumserunt : & impetu facto , Nectarii Episcopi domum incenderunt , ægre ferentes , quod Ecclesias obtineret . Verum Imperator ex animi sui sententia bellum confecit . Etenim milites Maximi, seu metu bellici apparatus, quem Theodosius adversus ipsos contraxerat, seu proditione ducti , tyrannum comprehensum interemerunt . Andragathius vero , is, qui Gratianum necaverat , his rebus compertis , armatus ut erat , sese in præfluentem fluvium præcipitavit , atque ita extinctus est . Hunc in modum finito bello , cum Imperator Gratianum , sicuti par erat , ultus , Romam venisset , & una cum Valentiniano insignem triumphum egisset , res quoque Ecclesiasticas in Italia recte ordinavit . Commodum enim Justina e vivis excesserat .

A κλησίᾳ προσεφώνησε, μετ' ἐμέ, λέγων, Μαρκιανὸν ἔχετε· μετὰ δὲ τοῦτον, Σισίνιον· καὶ ὁ μὲν τάδε εἰπὼν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐτελεύτησεν, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτεσιν εὐδοκίμως τῆς οἰκείας αἱρέσεως προστάς· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ ὁμολογητὴν ἰσχυρίζονται τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐν ἑλληνικοῖς καιροῖς γενέσθαι· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον, Τιμοθέου καὶ Κυρίλλου τὸν βίον μεταλλαξάντων διαδέχεται τὸν Ἀλεξανδρέων θρόνον Θεόφιλος· τὸν δὲ Ἱεροσολύμων, Ἰωάννης· ἐπὶ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Δημόφιλος ὁ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ἡγούμενος ἐτελεύτησε· Μαρῖνος δέ τις ἐκ Θρᾴκης μετακληθεὶς, ἐπιτρέπεται τὴν αὐτοῦ διαδοχήν· ὡς ἐπιτηδειότερος δὲ Δωρόθεος ἐκ τῆς παρὰ B Σύροις Ἀντιοχείας ἐλθὼν, προΐστατο τῆς αἱρέσεως· ἐν τούτῳ δὲ Θεοδοσίου εἰς Ἰταλίαν ἀφικομένου, φῆμαι περὶ τοῦ πολέμου πρὸς τὸ ἑκάστῳ δοκοῦν ἐκράτουν· παρὰ δὲ τοῖς Ἀρειανοῖς, ὡς πολλῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, ὑπὸ τὸν τύραννον ὁ Βασιλεὺς ἐγένετο· (a) καὶ ὡς ἐπιγενομένοις ἤδη οἷς ἐλογοποίουν, ἐθάῤῥησαν· καὶ καταδραμόντες, Νεκταρίου τοῦ Ἐπισκόπου τὴν οἰκίαν ἐνέπρησαν, χαλεπαίνοντες, ὅτι τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκράτει. τῷ δὲ Βασιλεῖ τὰ περὶ τὸν πόλεμον κατὰ γνώμην ἀπέβην· οἱ γὰρ ὑπὸ Μαξίμῳ στρατιῶται, ἢ φόβῳ τῆς ἐπ' αὐτοὺς παρασκευῆς, ἢ προδοσίᾳ, συλλαβόμενοι τὸν τύραννον ἀνεῖλον· Ἀνδραγάθιος δὲ ὁ Γρατιανὸν ἀνελὼν, ὡς τάδε ἔγνω, C σὺν αὐτοῖς ὅπλοις εἰς ποταμὸν παραῤῥέοντα ἥλατο, καὶ διεφθάρη. τοῦ δὲ πολέμου τοῦτον διαλυθέντος τὸν τρόπον, (b) ἔπειτα εἰκότα Γρατιανῷ τιμωρήσας, ἧκεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐπινίκιον πομπὴν ἅμα Οὐαλεντινιανῷ ἐπετέλεσε, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἐκκλησίας εὖ διέθηκε· συνέβη γὰρ καὶ Ἰουστῖναν ἀποθανεῖν.

(a) καὶ ὡς ἐπιγενομένοις . Scribendum est proculdubio diductis vocibus ἐπὶ γενομένοις , quomodo etiam Savilius in suo codice emendavit.

(b) ἔπειτα εἰκότα. Hic quoque separanda sunt vocabula hoc modo: ἐπεὶ τὰ εἰκότα Γρατιανὸν τιμωρήσας, &c. Quam scripturam in versione mea sum secutus. Vulgata certe lectio ferri non potest. Neque enim bello jam finito, Theodosius posthac Gratianum ultus est. Sed in ipso bello cædem Gratiani vindicavit , sumto de Maximo interfectore Gratiani supplicio.

D

CAPUT XV.

De Flaviano , & Evagrio Antiochenis Episcopis : & de his , quæ Alexandriæ gesta sunt in eversione templi Bacchi : & de Serapio , aliisque idolorum templis destructis .

Socr. l.b.5. cap.15. 16.

PEr idem tempus mortuo Antiochiæ Paulino, hi qui sub illo in Ecclesia congregabantur , Flavianum , utpote qui jurisjurandi sub Meletio præstiti fidem violasset , aversari perseveraverunt , licet in doctrina fidei nihil ab eo dissentirent . Et Evagrius eorum Episcopus est ordinatus . Qui cum exiguo temporis spatio supervixisset , nemo deinceps in ejus locum successit , obsistente videlicet Flaviano . Sed quicumque communionem Flaviani detrectabant , separatim collectas agebant . Eodem tempore Alexandrinæ urbis Episcopus, templum Bacchi, quod illic erat , in Ecclesiam commutavit . Illud enim ab Imperatore petitum , dono acceperat . Porro dum simulacra ejus loci everterentur, & adyta recluderentur , Episcopus sacris Paganorum contumeliose studens illudere , ea de industria publicavit, ac traduxit . Phallos

Bacchi templum in Ecclesiam mutatum.

etiam,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅτι περὶ Φλαβιανοῦ, καὶ Εὐαγρίου τῶν Ἀντιοχέων· καὶ περὶ τῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν γενομένων ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ ἱεροῦ Διονύσου· καὶ περὶ τοῦ Σεραπίου, καὶ τῶν καταστραφέντων ἄλλων εἰδωλικῶν νεῶν.

ΕΝ δὲ τῷ τότε Παυλίνου ἐν Ἀντιοχείᾳ τελευτήσαντος, διέμειναν οἱ ὑπ' αὐτῷ ἐκκλησιάζοντες, ὡς παραβάντα τοὺς ἐπὶ Μελετίου δοθέντας ὅρκους ἀποστρεφόμενοι Φλαβιανὸν, καίπερ οὐδὲν περὶ τὸ δόγμα διαφερόμενοι· καθίσαται δὲ αὐτῶν E Ἐπίσκοπος Εὐάγριος· τοῦ δὲ, βραχύν τινα χρόνον ἐπιβιώσαντος, οὐκέτι ταύτην τὴν διαδοχὴν ἕτερος ἐπλήρωσε, Φλαβιανοῦ ἀντιπράττοντος· ἰδίᾳ δὲ ἐκκλησίαζον, ὅσοι τὴν πρὸς αὐτὸν παρῃτοῦντο κοινωνίαν· ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, Ἀλεξανδρέων Ἐπίσκοπος τὸ παρ' αὐτοῖς Διονύσου ἱερὸν εἰς Ἐκκλησίαν μετεσκεύαζε· δῶρον γὰρ εἰλήφει τοῦτο παρὰ τοῦ Βασιλέως αἰτήσας· καθαιρουμένων δὲ τῶν ἐνθάδε ξοάνων, καὶ τῶν ἀδύτων ἀνακαλυπτομένων, ἐπίτηδες σπουδάζων ἐνυβρίσαι τοῖς ἑλληνικοῖς μυστηρίοις, ἐξεπόμπευε ταῦτα· καὶ Φαλλοὺς ;

καὶ εἴ τι

SÆC. IV.

καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν τοῖς ἀδύτοις κεκρυμμένον καταγέλαστον ἦν ἢ ἐφαίνετο, δημοσίᾳ ἦγεν εἰς ἐπίδειξιν· (a) πρὸς δὲ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀδόκητον τοῦ συμβάντος καταπλαγέντες οἱ Ἕλληνες, ἠρεμεῖν οὐκ ἠνείχοντο· παρασκευασάμενοι δὲ ἐν ἑαυτοῖς κατέδραμον τοὺς Χριστιανούς· καὶ τοὺς μὲν κτείναντες, τοὺς δὲ, τραυματίας ποιήσαντες, καταλαμβάνουσι τὸ Σεράπιον· ναὸς δὲ οὗτος, ἦν κάλλει καὶ μεγέθει ἐμφανέστατος, ἐπὶ γεωλόφου κείμενος· ἐντεῦθεν ὡς ἀπ' ἄκρας τινὸς ἐξαπιναίως ἐλθόντες, συνέλαβόν τε πολλοὺς Χριστιανῶν, καὶ βασανίζοντες, ἠνάγκαζον θύειν· παραιτουμένους δὲ, τοὺς μὲν ἀνεσκολόπισαν. τῶν δὲ τὰ σκέλη κατέαξαν· ἄλλους δὲ ἄλλως ἀνῄρουν· ἐπὶ πολλῷ δὲ χρόνῳ τῆς στάσεως κρατούσης, παραγενόμενοι πρὸς αὐτοὺς οἱ ἄρχοντες, νόμων ὑπεμίμνησκον, καὶ παύεσθαι πολέμου παρεκελεύοντο, καὶ τὸ Σεράπιον καταλιμπάνειν. ἦρχε δὲ τότε τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτικῶν ταγμάτων Ῥωμανός· (b) Εὐάγριος δὲ ὕπαρχος τῆς Ἀλεξανδρείας ἡγεῖτο· ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυον, ἐμήνυσαν τῷ Βασιλεῖ τὰ γενόμενα· προθυμοτέρους δὲ τοὺς ἐν τῷ Σεραπίῳ παρεσκεύαζεν εἶναι, τὸ συνειδέναι σφίσιν ἃ τετολμήκασιν. ἔπειτα δὲ καὶ Ὀλύμπιός τις ἐν φιλοσόφου σχήματι συνὼν αὐτοῖς, καὶ πείθων χρῆναι μὴ ἀμελεῖν τῶν πατρίων, ἀλλ' εἰ δέοι ὑπὲρ αὐτῶν θνήσκειν· καθαιρουμένων δὲ τῶν ξοάνων, ἀθυμοῦντας ὁρῶν, συνεβούλευε μὴ ἐξίστασθαι τῆς θρησκείας, ὕλην φθαρτὴν καὶ ἰνδάλματα λέγων εἶναι τὰ ἀγάλματα, καὶ διὰ τοῦτο ἀφανισμὸν ὑπομένειν· δυνάμεις δέ τινας ἐνοικῆσαι αὐτοῖς, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀποπτῆναι· καὶ ὁ μὲν, τοιάδε εἰσηγούμενος, καὶ πλῆθος Ἑλλήνων ἔχων περὶ αὐτὸν, ἐν τῷ Σεραπίῳ διετέλεσεν· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀγγελθέντων τῶν γενομένων, τοὺς μὲν ἀναιρεθέντας Χριστιανοὺς ἐμακάριζεν, ὡς μαρτυρίας γερῶν μετασχόντας, καὶ ὑπὲρ τοῦ δόγματος προκινδυνεύσαντας· (c) τοὺς δὲ ἀνελόντας, συγγνώμης τυχεῖν προσέταξεν, ὡς ἂν ῥᾷστα εἰς Χριστιανισμὸν μεταβάλοιεν, τὴν εὐεργεσίαν αἰδούμενοι· καθαιρεθῆναι δὲ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ναοὺς, ὡς αἰτίους στάσεως τῷ δήμῳ· λέγεται δὲ τῶν περὶ τούτων γραφέντων παρὰ Βασιλέως εἰς τὸ κοινὸν ἀναγνωσθέντων, μέγα ἀναβοῆσαι Χριστιανοὺς, καθότι εὐθὺς ἐκ προοιμίων ἐν αἰτίᾳ τοὺς Ἑλληνιστὰς ἐποιεῖτο· ἐντεῦθεν δὲ εἰς δέος ἐμπεσόντας τοὺς τὸ Σεράπιον φυλάσσοντας, εἰς φυγὴν τραπῆναι καταλαβόντας δὲ τὸν τόπον τοὺς Χριστιανοὺς, ἐξ ἐκείνου κατασχεῖν· (d) ὁ δὲ ὡς Ὀλύμπιος, ὡς ἐπυθόμην, οὐ πολ-

A etiam, & quidquid in adytis occultum aut erat, aut videbatur eſſe ridiculum, publice ſpectandum propoſuit. Tum vero Pagani & inſolito, & inſperato rei ſpectaculo commoti, nequaquam quieſcere potuerunt. Sed conſpiratione inter ſe facta, in Chriſtianos irruerunt. Multiſque eorum occiſis, & vulneratis, Serapium occuparunt. Erat hoc templum & venuſtate, & amplitudine nobiliſſimum, in exiguo colle ſitum. Ex eo loco, tanquam ex arce quadam, improviſo erumpentes, multos Chriſtianorum comprehendebant, & tormentis excruciatos ſacrificare cogebant. Si qui vero id facere detrectarent, eos aut in crucem agebant, aut fractis cruribus, aut alio mortis genere perimebant. B Porro cum hæc ſeditio diutius perſeveraret, Magiſtratus ad eos progreſſi, leges ipſis in memoriam revocarunt, hortantes, ut a bello abſtinere, & Serapium relinquere vellent. Erat tunc temporis Dux militum in Ægypto Romanus: Evagrius vero Præfectus Auguſtalis erat Alexandriæ. Qui cum nihil proficerent, ea, quæ geſta fuerant, Imperatori ſignificarunt. Eos autem, qui in Serapio erant, alacriores reddebat & conſcientia facinoris illius, quod amiſerant: & præterea Olympius quidam; qui in habitu philoſophico cum ipſis degens, ſuadebat, haudquaquam negligenda eſſe ſacra patria, ſed pro illis, ſi C res ita poſtularet, mortem quoque ſubeundam eſſe. Cumque eos ob everſionem ſimulacrorum deſpondere animos videret, monebat, ne idcirco a religione ſua abſiſterent: aſſerens ſtatuas materiam eſſe corruptioni obnoxiam, nec aliud, quam ſimulacra; ideoque ad nihilum redigi; quaſdam autem poteſtates in illis habitaſſe, easque in cœlum avolaſſe. Atque hic quidem talia docens, & turbam circa ſe habens Paganorum, in Serapio morabatur. Imperator vero his rebus compertis, Chriſtianos quidem, qui occiſi fuerant, beatos pronuntiavit, quippe qui honorem martyrii adepti eſſent, & pro religione fortiter decertaſſent. D Interfectoribus autem veniam dari præcepit, quo facilius ad Chriſtianam religionem tranſgrederentur, accepti beneficii reverentia inducti. Verum Alexandrinæ urbis templa, utpote quæ populo ſeditionis cauſam præberent, ſolo æquari juſſit. Porro cum literæ ea de re ab Imperatore ſcriptæ publice recitarentur, ajunt, Chriſtianos ingentem clamorem ſuſtuliſſe, eo quod Imperator in ipſo ſtatim exordio Paganis culpam adſcriberet. Atque ob hanc cauſam metu perculſos eos, qui Serapium cuſtodiebant, in fugam ſe conjeciſſe: & Chriſtianos eum locum occupaſſe, & ex eo tempore ad hunc uſque diem obtinere. Olympius vero, ſicut a quibuſdam acce-

Serapium.

(a) πρὸς δὲ τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ἀδόκητον. Non dubito, quin ſcribendum ſit πρὸς δὲ τὸ ἄηθες, quam ſcripturam in verſione mea ſum ſecutus. Nam in vulgata lectione nullus eſt ſenſus.

(b) Εὐάγριος δὲ ὕπαρχος. Hic Evagrius Præfectus Auguſtalis fuit Tatiano, & Symmacho Coſſ. anno Chr. 391. eodemque anno Romanus Comes rei militaris fuit per Ægyptum, ut docet lex undecima codice Theodoſiano de paganis, ſacrificiis, & templis. Ejuſdem Evagrii, & Romani meminit Eunapius in vita Ædeſii Sophiſtæ. Ubi tamen Εὐετίου perperam ſcribitur pro Εὐαγρίου.

(c) τοὺς δὲ ἀνελόντας συγγνώμης τυχεῖν. Notandæ ſunt verba Rufini, ex quo iſta deſumſit Sozomenus: *Ille qui ingenita mentis clementia errantes mallet emendare, quam perdere, reſcribit, illorum quidem vindictam, quos ante aras ſanguis effuſus martyres effecit, non eſſe poſcendam; in quibus do-*

E *lorem interitus ſuperavit gloria meritorum*. Idem ſentit quoque beatus Auguſtinus, martyrum cædem gladio vindicandam non eſſe, *ne paſſiones ſervorum Dei, quæ debent eſſe in Eccleſia glorioſæ, inimicorum ſanguine dehoneſtentur*. Verba ejus hæc ſunt in epiſtola 158. ad Marcellinum. Ubi addit etiam in cauſa clericorum Anaunenſium, qui occiſi a Gentilibus, ut martyres colebantur, Imperatorem rogatum, ne illi, qui eos occiderant, & capti jam tenebantur, pœna ſimili punirentur, facile id conceſſiſſe. Ejuſdem moris illuſtre exemplum habes infra in cap. 15. ubi agit de cæde Marcelli Epiſcopi Apamenorum.

(d) ὁ δὲ Ὀλύμπιος. Quæ ſequuntur, auditione tantum ſe accepiſſe teſtatur Sozomenus. Certe non leguntur apud Rufinum, ex quo reliqua mutuatus eſt Sozomenus, quæ habet de Olympio Philoſopho, ſive Olympo, ut vocat Rufinus, & Suidas in voce Ὄλυμπος. Ubi luculentum af- fert

SÆC. IV. accepi, non multo antea, nocte intempesta, quæ illum diem, quo hæc facta sunt, præcessit, quendam in Serapio Alleluia canentem audivit. Et quoniam foribus occlusis, cunctisque quiescentibus, neminem conspiciebat, sed solam audiebat vocem psalmum illum modulantem, intellexit, quid sibi vellet hoc signum. Et omnibus insciis, templo egressus est: cumque navigium forte nactus esset, in Italiam trajecit. Ceterum dum hoc templum everteretur, ajunt, literas quasdam, quas Hieroglyphicas appellant, signo crucis similes, lapidibus incisas apparuisse: quas cum viri earum rerum periti interpretarentur, significare dixerunt vitam venturam. Atque ob hanc causam multos Paganorum ad Christianam religionem conversos esse dicunt, cum aliæ quoque literæ significarent, templum illud tunc destructum iri, cum hæc nota cruci similis apparuisset. Et Serapium quidem hoc modo captum, atque expugnatum, nec multo post in Ecclesiam Arcadio Imperatori cognominem immutatum est. Adhuc tamen in aliquot urbibus Pagani pro templis suis acriter dimicabant: in Arabia quidem Petræi, & Areopolitæ: in Palæstina Raphienses, & Gazæi: in Phœnice vero Heliopolitæ. Apud Syros denique cives urbis Apameæ, quæ ad Axium fluvium sita est: quos quidem accepi, ad tutelam templorum suorum sæpenumero usos esse præsidio Galilæorum, & rusticorum hominum ex vicis, qui sunt circa Libanum: tandemque eo audaciæ prorupisse, ut Marcellum ejus loci Episcopum interfecerint. Nam cum hic intelligeret, illos non aliter a priori superstitione facile converti posse, fana, quæ in urbe, & in pagis erant, subvertit. Cumque audiisset maximum templum esse in Aulone, qui tractus est regionis Apamenorum, assumtis secum militibus, & gladiatoribus, eo perrexit. Et cum propius accessisset: ipse quidem extra telorum jactum remansit. Erat enim pedibus æger; & neque pugnare, nec persequi, aut fugere poterat. Militibus vero, & gladiatoribus in expugnatione templi occupatis, quidam ex Paganis eum illic solum relictum esse cum cognovissent, qua parte locus pugna vacabat, egressi sunt. Et ex improviso supervenientes, eum corripiunt, injectumque in rogum interficiunt. Et in præsenti quidem, quinam fuissent auctores cædis, latuit. Postquam vero processu temporis detecti sunt, filii quidem Marcelli, mortem patris ulcisci cupiebant.

Alleluja in Serapio noctu auditum.

Socr. lib. 5. cap. 17.

Pagani pro templis dimicant.

Et Marcellū interficiunt.

A πρῶ πρότερον, ἀμφὶ τῆς νυκτὸς μεθ' ἣν ταῦτα ἐπιγενομένης ἡμέρας συνέβη, ἐπήκουσέ τινος ἐν τῷ Σεραπίῳ ἀλληλούϊα ψάλλοντος· ἐπεὶ δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἡσυχίας οὔσης, οὐδένα καθεώρα, φωνῆς δὲ μόνης ἤκουε τὸν αὐτὸν ψαλμὸν μελῳδούσης, ἔγνω τὸ σύμβολον· καὶ λαθὼν πάντας, ἔξεισι τοῦ Σεραπίου, καὶ πλοίου τυχὼν, εἰς Ἰταλίαν ἀνήχθη· φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ τούτου τότε καθαιρουμένου, (e) τινὰ τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων, σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένοις τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι· παρ' ἐπιστημόνων δὲ τὰ τοιάδε, ἑρμηνευθεῖσαν σημᾶναι ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην· B τοῦτο δὲ, πρόφασιν Χριστιανισμοῦ πολλοῖς γενέσθαι τῶν ἑλληνιστῶν, καθότι καὶ γράμματα ἕτερα τοῦτο τὸ ἱερὸν τέλος ἕξειν ἐδήλου, ἡνίκα οὗτος ὁ χαρακτὴρ φανῇ· τὸ μὲν δὲ Σεράπιον ὧδε ἥλω, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Ἐκκλησίαν μετεσκευάσθη, Ἀρκαδίου τοῦ Βασιλέως ἐπώνυμον· εἰσέτι δὲ κατὰ πόλεις τινὰς προθύμως ὑπερεμάχοντο τῶν ναῶν οἱ ἑλληνισταί· παρὰ μὲν Ἀραβίοις, Πετραῖοι, καὶ (f) Ἀρεωπολῖται· παρὰ δὲ Παλαιστινοῖς, Ῥαφιῶται καὶ Γαζαῖοι· παρὰ δὲ Φοίνιξιν, οἱ τὴν Ἡλιούπολιν οἰκοῦντες· Σύρων δὲ μάλιστα οἱ τοῦ ναοῦ Ἀπαμείας τῆς πρὸς τῷ ἀξίῳ ποταμῷ· οὓς ἐπυθόμην ἐπὶ φυλακῇ τῶν παρ' C αὐτοῖς ναῶν, συμμαχίαις χρήσασθαι πολλάκις Γαλιλαίων ἀνδρῶν, καὶ τῶν περὶ τὸν Λίβανον κωμῶν· τὸ δὲ τελευταῖον ἐπὶ τοσοῦτον προελθεῖν τόλμης, ὡς Μάρκελλον τὸν τῇδε Ἐπίσκοπον ἀνελεῖν· λογισάμενος γὰρ ὡς οὐκ ἄλλως αὐτοῖς ῥᾴδιον μεταπεθῆναι τῆς προτέρας θρησκείας, τοὺς ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ τὰς κώμας ναοὺς κατεστρέψατο· πυθόμενος δὲ μέγιστον εἶναι ναὸν ἐν τῷ αὐλῶνι, κλῖμα δὲ τοῦτο τῆς Ἀπαμέων χώρας, στρατιώτας τινὰς καὶ μονομάχους παραλαβὼν, ἐπὶ τοῦτο ᾔει· πλησίον δὲ γενόμενος, ἔξω βελῶν περιέμενεν· ἦν γὰρ ποδαλγός· καὶ οὔτε μάχεσθαι, οὔτε διώκειν D ἢ φεύγειν ἠδύνατο· ἠσχολημένων δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ μονομάχων περὶ τὸ ἑλεῖν τὸν ναὸν, μαθόντες αὐτὸν τινὲς τῶν ἑλληνιστῶν μεμονῶσθαι, καθ' ὃ μέρος ἐλεύθερον ἦν μάχης τὸ χωρίον, ἐξῆλθον· ἐξαπίνης τε ἐπιστάντες, συνέλαβον αὐτὸν, καὶ πυρᾷ ἐμβαλόντες ἀνεῖλον· καὶ πρὸς τὸ παρὸν ἔλαθον· ἐπεὶ δὲ τῷ χρόνῳ ἐφωράθησαν, οἱ μὲν Μαρκέλλου παῖδες τιμωρεῖν τῷ πατρὶ ἐσπούδαζον

fert fragmentum de hoc Olympo ex Historia Romana Eunapii Sardiani, ut ex stylo conjicere licet: ὄλυμπος, inquit, ἀδελφὸς γενεράσης· ὃς ἧκεν ἀπὸ τῆς κιλικίας εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τὴν θεραπείαν τοῦ σαρπηδόνος. Scribe meo periculo τοῦ σαράπιδος. Admonendus tamen est Lector, duos hic Olympos Philosophos a Suida confundi: quorum alter vixit sub Theodosio; alter Zenonis Augusti temporibus. De hoc posteriore locus est Damascii in Isidori vita, qui priore loco citatur a Suida. De priore autem Olympo locus Eunapii subjicitur ab eodem Suida.

(e) τινὰ τῶν ἱερογλυφικῶν. Scribendum omnino est τινάς. Sequitur enim σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς. Quanquam in Fuketiano codice scriptum inveni ἐμφερὲς, mendose, ut apparet. Mox scribendum est proculdubio, ἐγκεχαραγμένους τοῖς λίθοις. Quod confirmat Socrates in capite 17. lib. 5. Uterque porro hæc de crucis signo inter Hieroglyficas literas reperto, hausisse videtur ex Rufino. Rufinus tamen aperte non dicit, repertum tunc esse crucis signum inter illas sacras literas, cum Serapidis templum destrueretur; sed id tantum habet in cap. 29. *Quod cum factum fuisse hi, qui superfuerant ex Paganis, viderent, in recordationem rei magnæ ex traditione sibimet antiquitus commendata venisse perhibentur. Signum hoc nostrum Dominicæ Crucis inter illas, quas dicunt ἱερατικὰς, id est, Sacerdotales literas, habere Ægyptii dicuntur, velut unum ex ceteris literarum, quæ apud illos sunt, elementis. Cujus literæ, seu vocabuli* E *hanc esse interpretationem; vita ventura*. Porro hæ Sacerdotales literæ apud Canopum docebantur a Sacerdotibus, ut scribit idem Rufinus in cap. 26.

(f) ἀεροπολῖται. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo scriptum est ἀρεοπολῖται. Hujus urbis meminit Hieronymus in libro de locis Hebraicis ita scribens: *Moab ab uno filiorum Loth, qui vocabatur Moab, civitas Arabiæ, quæ nunc Areopolis dicitur, sic vocata est, cujus & supra meminimus*. Idem habet Eusebius Pamphilus in libro de locis, quem edidit Bonfrerius. Meminit etiam hujus oppidi Hieronymus in caput 15. Esaiæ his verbis: *Audivi quemdam Areopolitem; sed & omnis civitas testis est, motu terræ magno in mea infantia, quando totius orbis littus transgressa sunt Maria, eadem nocte muros illius corruisse*. Erat autem in hac urbe præsidium Equitum Maurorum Illyricianorum, ut docet notitia Imperii Romani.

δαζον· ἡ δὲ ἀνὰ τὸ ἔθνος Σύνοδος διεκώλυσε, A μὴ δίκαιον νομίσασα τοιαύτης πλάτης τιμωρίαν λαμβάνειν, ἐφ' ᾗ προσῆκε χάριν ὁμολογεῖν τὸν ὧδε θανόντα, καὶ γένος αὐτοῦ καὶ φίλους, ὡς ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθανεῖν ἠξιωμένου, καὶ τὰ μὲν οὕτως ἔχεν.

bant. Verum Provinciæ Synodus id prohibuit, æquum non eſſe cenſens, eam ulciſci mortem, ob quam gratias Deo agere oporteret, tum ipſum mortuum, tum filios ejus, atque amicos; quippe qui dignus habitus eſſet, qui pro Deo moreretur. Atque hæc quidem ita geſta ſunt. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚʹ.

Ὅπως, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἀνεπαύθη ὁ ἐν Ἐκκλησίᾳ τῶν μετανοούντων Πρεσβύτερος καὶ ἐπεξεργασία περὶ τρόπου μετανοίας.

Ἐν τούτῳ δὲ, τὸν ἐπὶ τῶν μετανοούντων τεταγμένων Πρεσβύτερον οὐκέτι συνεχώρησεν B εἶναι πρῶτος Νεκτάριος, ὁ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτροπεύων· ἐπηκολούθησαν δὲ σχεδὸν οἱ πανταχοῦ Ἐπίσκοποι· τοῦτο δὲ τί ποτε ἐστι, ἢ πόθεν ἤρξατο, ἢ κατὰ ποίαν αἰτίαν ἐπαύσατο, ἄλλοι μὲν ἴσως ἄλλως λέγουσιν· ἐγὼ δὲ ὡς οἶμαι ἀφηγήσομαι· ἐπεὶ γὰρ τὸ μὴ παντελῶς ἁμαρτεῖν, θειοτέρας ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἐδεῖτο φύσεως, μεταμελουμένοις δὲ καὶ πολλάκις ἁμαρτάνουσι, συγγνώμην νέμειν ὁ Θεὸς παρεκελεύσατο, (a) ἐν τῷ παραιτεῖσθαι συνομολογεῖν τὴν ἁμαρτίαν (b) χρεὼν, φορτικὸν, ὡς εἰκὸς, ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἱερεῦσιν ἔδοξεν, ὡς ἐν θεάτρῳ ὑπὸ μάρτυρι τῷ πλήθει τῆς Ἐκκλησίας, τὰς ἁμαρ- C τίας ἐξαγγέλλειν· Πρεσβύτερον δὲ τῶν ἄριστα πολιτευομένων, ἐχέμυθόν τε καὶ ἔμφρονα, ἐπὶ τοῦτο τετάχασιν· ᾧ δὴ προσιόντες οἱ ἡμαρτηκότες, τὰ βεβιωμένα ὡμολόγουν· ὁ δὲ, πρὸς τὴν ἑκάστου ἁμαρτίαν, ὅ, τι χρὴ ποιῆσαι ἢ ἐκτίσαι ἐπιτίμιον θεὶς, ἀπέλυε, παρὰ σφῶν αὐτῶν τὴν δίκην (c) εἰσπραξαμένους· ἀλλὰ Ναυατιανοῖς μὲν, οἷς οὐ λόγος μετανοίας, οὐδὲν τούτου ἐδέησεν· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν, εἰς ἔτι νῦν τοῦτο κρατεῖ· ἐπιμελῶς δὲ καὶ (d) ἐν ταῖς κατὰ δύσιν Ἐκκλησίαις φυλάττεται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ῥωμαίων· ἐν- D

CAPUT XVI.

Quomodo, & ob quam cauſam ſublatus eſt in Eccleſia Presbyter, qui pœnitentibus præerat: & narratio de modo, ac ratione pœnitentiæ.

PEr idem tempus Nectarius Conſtantinopolitanus Epiſcopus, Presbyterum illum, qui præpoſitus erat pœnitentibus, primus ex Eccleſia ſuſtulit. Cujus exemplum omnes fere Epiſcopi poſtea ſunt ſecuti. Quid autem hoc ſit, & unde originem ſumſerit, & quam ob cauſam ſublatum ſit, alii quidem aliter fortaſſe narrant. Ego vero ea dicam, quæ ſentio. Cum in nullo penitus peccare, divinioris cujuſdam naturæ ſit, & humana præſtantioris; pœnitentibus vero, etiam ſi ſæpius deliquerint, veniam dare Deus præceperit; cumque in petenda venia peccatum neceſſario confiteri oporteat: grave, ac moleſtum ab initio juremerito viſum eſt ſacerdotibus, tanquam in theatro, circumſtante totius Eccleſiæ multitudine, crimina ſua evulgare. Itaque ex Presbyteris aliquem, qui vitæ integritate ſpectatiſſimus eſſet, & taciturnitate, ac prudentia polleret, huic officio præfecerunt; ad quem accedentes ii, qui deliquerant, actus ſuos confitebantur. Ille vero pro cujuſque delicto, quid aut facere ſingulos, aut luere oporteret, pœnæ loco indicens, abſolvebat confitentes, a ſe ipſis pœnas criminum exacturos. Verum Novatianis quidem, qui nullam rationem habent pœnitentiæ, nihil hac re opus fuit. Apud reliquas autem ſectas, hic mos etiamnum perſeverat. Et in Occidentalibus Eccleſiis, ac præcipue in Eccleſia Romana, ſtudioſe ob-

Socr. lib. 5. cap. 19.

Pœnitentiarius inſtitutus.

(a) ἐν τῷ παραιτεῖσθαι. Epiphanius Scholaſticus hunc locum ita vertit: *Qui vero confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt.* Chriſtophorſonus vero ſic interpretatus eſt: *Et ad impetrandam veniam peccata confiteri neceſſarium ſit.* Quam verſionem ſequutus eſt etiam Bellarminus. Muſculus vero Epiphanii verſionem ſequutus, ſic tranſtulit: *Et illis, qui peccata ſua confiteri detrectant, delicta, ut credibile eſt, aggravantur.* Verum hæc Epiphanii, & Muſculi interpretatio ferri non poteſt, quippe quæ ſit contra mentem Sozomeni. Sic enim interpretantur, quaſi priſci illi Eccleſiæ Sacerdotes initio decreverint, ut fideles peccata ſua palam velut in theatro cunctis aſtantibus, confiterentur. Atqui plane contrarium dicit Sozomenus, idque jure merito. Nunquam enim Eccleſia, utpote bona, ac prudens mater, hujusmodi quippiam filiis ſuis imperavit. Reſtat ergo interpretatio Chriſtophorſoni, haud penitus reprehendenda. Illud tamen probare non poſſum, quod verba illa ἐν τῷ παραιτεῖσθαι vertit *ad impetrandam veniam*; cum potius ita vertere debuiſſet, *in deprecando*, vel *in petenda venia*. Idem tamen utrobique ſenſus eſt.

(b) χρεὼν φορτικὸν. Aſſentior Chriſtophorſono, & Savilio, qui poſt vocem χρεὼν ſubdiſtinctionem appoſuerunt. Nam niſi ita diſtinguamus, nullus eſſe poterit hujus loci ſenſus. Quod cum non vidiſſet Nicephorus, hunc Sozomeni locum interpolavit hoc modo: ἡμῖν δὲ τῇ παραβάσει καθάπαξ κληρωσαμένοις τὸ πλημμελεῖν, συγγνώμην κελεύει Θεὸς μεταμέλῳ ἀναλόγῳ χρωμένοις τῷ παραιτεῖσθαι τοῦ λοιποῦ καὶ συνομολογεῖν τὸ ἁμάρτημα, &c. Quæ Langus ita vertit: *Nos autem, qui per transgreſſionem peccandi hæreditatem adivimus, peccatorum veniam eis concedere Deus juſſit, qui legitima, & convenienti pœnitentia uſi, deinceps ſimul peccatum, & averſantur, & confitentur.*

(c) εἰσπραξαμένους. Scribendum eſt proculdubio εἰσπραξομένους.

(d) ἐν ταῖς κατὰ δύσιν ἐκκλησίαις. Ex hoc loco colligitur, exiſtimaſſe Sozomenum, in Occidentalis Imperii partibus uſu receptum fuiſſe, ut Presbyter quidam ab Epiſcopo conſtitutus præeſſet pœnitentibus. Hunc enim morem permanſiſſe ait in Occidente, etiam poſt conſtitutionem Nectarii. Nuſquam tamen, quod quidem ſciam, hujus Presbyteri fit mentio nec in Conciliis, & Canonibus, nec in libris, aut epiſtolis Eccleſiaſticorum Scriptorum, qui in Occidente olim vixerunt; nec in vitis Epiſcoporum, aliiſve antiquitatis monumentis. Sed & quod Sozomenus ſubjicit de urbe Roma, contrarium videtur oſtendere. Illic enim non Presbyter ab Epiſcopo conſtitutus, ſed Epiſcopus ipſe pœnitentium curam gerebat, ut teſtatur ipſe Sozomenus; eiſque tempus præſcribebat, quo pœnitentiam agere deberent, & orationem pro illis faciebat, teſte ibidem Sozomeno. Nullus ergo pœnitentiarius E Presbyter tunc erat in Eccleſia Romana: Idque adhuc apertius declarat Sozomenus paulo infra. Poſtquam enim ritum Eccleſiæ Romanæ expoſuit, qui ætate ipſius adhuc perſeverabat, hæc ſubjungit, τάδε μὲν ἀρχῆθεν οἱ Ῥωμαίων ἱερεῖς ἄχρι καὶ εἰς ἡμᾶς φυλάττουσιν· ἐν δὲ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίᾳ ὁ ἐπὶ τῶν μετανοούντων τεταγμένος πρεσβύτερος, &c. Eadem etiam conſuetudo in Mediolanenſi Eccleſia fuiſſe videtur, ut ſcilicet Epiſcopus per ſe ipſe pœnitentiæ ritum omnem adminiſtraret. Certe Paulinus in vita beati Ambroſii id teſtatur, ita ſcribens: *Erat enim gaudens cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Si quotieſcumque aliquis illi ob percipiendam pœnitent*[illegible] *ſuos* (in manuſcripto *lapſum ſuum*) *confeſſu*[illegible] *ita flebat, ut & illum flere compelleret. Videbat*[illegible] *ſibi cum jacente jacere. Cauſas autem criminum* [illegible] *illi confitebantur, nulli niſi Domino ſoli, apud que*[illegible] *ercedebat, loquebatur.*

SÆC. IV. obſervatur. Illic enim in propatulo eſt pœnitentium locus; in quo illi ſtant mœſti, ac veluti lugentes. Peractiſque jam miſſarum ſolemnibus, excluſi a communione ſacrorum, quæ initiatis præberi mos eſt, cum gemitu, ac lamentis pronos ſe in terram abjiciunt. Tum Epiſcopus cum lacrymis ex adverſo occurrens, pariter ipſe humi provolvitur: & univerſa Eccleſiæ multitudo ſimul confitens, lacrymis perfunditur. Poſthæc vero primus exſurgit Epiſcopus, ac proſtratos erigit; factaque, ut decet, precatione pro peccatoribus pœnitentiam agentibus, eos dimittit. Privatim autem unuſquiſque ſua ſponte ſe macerans, aut jejuniis, aut illuvie, aut ciborum abſtinentia, vel aliis, quibus juſſus eſt, modis, tempus quantumcumque ipſi ab Epiſcopo conſtitutum eſt, expectat. Ubi vero præſtitutus dies advenit, tanquam debito quodam perſoluto, a pœna commiſſi ſceleris liberatur, & reliquo Eccleſiæ populo ſociatur. Hæc Epiſcopi urbis Romæ jam inde ab ultima vetuſtate ad noſtram uſque ætatem cuſtodiunt. In Conſtantinopolitana autem Eccleſia, certus Presbyter conſtitutus erat, qui pœnitentibus præeſſet. Donec matrona quædam nobilis, ob peccata, quæ confeſſa fuerat, juſſa ab hoc Presbytero jejunare, ac Deum ſuppliciter orare; dum hujus rei cauſa in Eccleſia moraretur, a Diacono ſe ſtupratam eſſe prodidit. Quo cognito, plebs omnis vehementer ſuccenſuit, eo quod contumelia illata eſſet Eccleſiæ; nec mediocri probro expoſiti erant ſacri ordinis viri. Nectarius vero, cum diu, multumque dubitaſſet, quidnam in hoc negotio agendum eſſet, eum, qui ſtuprum admiſerat, diaconatu exuit. Cumque nonnulli conſilium ei dediſſent, ut unicuique, prout ſibi conſcius eſſet, ac fiduciam ſui haberet, ad ſacrorum myſteriorum communionem accedendi liberam faceret poteſtatem, Presbyterum, qui agendæ pœnitentiæ præpoſitus erat, abolevit. Atque ex eo tempore id firmum, ac ſtabile permanſit: vetuſtate, eique adjuncta gravitate, ac ſeveritate, jam tum, ut opinor, in laxam, ac diſſolutam vivendi rationem paulatim delapſa. Nam antea, ut equidem exiſtimo, minora erant peccata tum ob verecundiam eorum, qui ſua ipſi delicta enuntiabant, tum ob ſeveritatem judicum, qui ad id erant conſtituti. Atque hac de cauſa arbitror, Theodoſium Imperatorem, cum Eccleſiarum honeſtati, & exiſtimationi proſpiceret, lege lata caviſſe, ne mulieres ad ſacrum miniſterium admitterentur, niſi liberos haberent, & ſexageſimum ætatis annum im-

Matrona ſtuprata.

A ἐνθάδε γὰρ (e) ἔκδηλός ἐστιν ὁ τόπος τῶν ἐν μετανοίᾳ ὄντων· ἑστᾶσι δὲ κατηφεῖς, καὶ οἱονεὶ πενθοῦντες· ἤδη δὲ πληρωθείσης τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, μὴ μετασχόντες ὧν μύσταις θέμις, σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πρηνεῖς ἐπὶ γῆς ῥίπτουσι σφᾶς· ἀντιπρόσωπος δὲ δεδακρυμένος ὁ Ἐπίσκοπος προσδραμὼν, (f) ὁμοίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πίπτει· (g) σὺν ὀλολυγῇ καὶ τὸ πᾶν τῆς Ἐκκλησίας πλῆθος δακρύων ἐμπίπλαται· τὸ μετὰ τοῦτο δὲ, πρῶτος ὁ Ἐπίσκοπος ἐξανίσταται, καὶ τοὺς κειμένους ἀνίστησι· καὶ ἣ προσῆκεν ὑπὲρ ἡμαρτηκότων μεταμελουμένων εὐξάμενος, ἀποπέμπει· καθ' ἑαυτὸν δὲ ἑκοντὶ ταλαιπωρούμενος ἕκαστος, B ἢ νηστείαις, ἢ ἀλουσίαις, ἢ ἐδεσμάτων ἀποχῇ, ἢ ἑτέροις οἷς προστέτακται, περιμένει τὸν χρόνον, εἰς ὅσον αὐτῷ τέταχεν ὁ Ἐπίσκοπος. τῇ δὲ προθεσμίᾳ, ὥσπερ τι ὄφλημα (h) διαλύσας τὴν τιμωρίαν, τῆς ἁμαρτίας ἀνίεται, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἐκκλησιάζει· τάδε μὲν ἀρχῆθεν οἱ Ῥωμαίων ἱερεῖς ἄχρι καὶ εἰς ἡμᾶς φυλάττουσιν. ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίᾳ, ὁ ἐπὶ τῶν μετανοούντων τεταγμένος Πρεσβύτερος ἐπολιτεύετο· εἰσότε δὴ γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν, ἐπὶ ἁμαρτίαις αἷς προσήγγειλε, προσαχθεῖσα παρὰ τούτου τοῦ Πρεσβυτέρου νηστεύειν, καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν, τούτου χάριν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ C διατρίβουσα, ἐκπεπορνεῦσθαι παρ' ἀνδρὸς Διακόνου κατεμήνυσεν· ἐφ' ᾧ τὸ πλῆθος μαθὸν, ἐχαλέπαινεν ὡς τῆς Ἐκκλησίας ὑβρισμένης· μεγίστη δὲ διαβολὴ τοὺς ἱερωμένους εἶχεν· ἀπορῶν δὲ ὅτι χρήσαιτο τῷ συμβεβηκότι Νεκτάριος, ἀφείλετο τῆς διακονίας τὸν ἡταιρηκότα, συμβουλευσάντων δέ τινων συγχωρεῖν ἕκαστον, ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαῤῥεῖν δύναιτο, κοινωνεῖν τῶν μυστηρίων, ἔπαυσε τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας Πρεσβύτερον· καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦτο κρατοῦν διέμεινεν· ἤδη τῆς ἀρχαιότητος, οἶμαι, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σεμνότητος καὶ ἀκριβείας, εἰς ἀδιάφορον καὶ D ἠμελημένον ἦθος κατὰ μικρὸν διολισθαίνειν ἀρξαμένης· ἐπεὶ πρότερον, ὡς ἡγοῦμαι, μείω τὰ ἁμαρτήματα ἦν, ὑπό τε αἰδοῦς τῶν ἐξαγγελλόντων τὰς σφῶν αὐτῶν πλημμελείας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων κριτῶν· ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας συμβάλλω, καὶ Θεοδόσιον τὸν Βασιλέα προνοούμενον τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εὐκλείας τε καὶ σεμνότητος, (i) νομοθετῆσαι τὰς γυναῖκας, εἰ μὴ παῖδας ἔχοιεν, καὶ ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γένοιντο, διακονίαν Θεοῦ μὴ ἐπιτρέπεσθαι

(e) ἔκδηλός ἐστιν ὁ τόπος. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: *Quis hoc crederet*, inquit, *ut poſt mortem ſecundi viri, ad ſemetipſam reverſa, ſaccum indueret; ut errorem publice fateretur; & in baſilica Laterani, qui quondam Cæſariano truncatus eſt gladio, ſtaret in ordine pœnitentium, Epiſcopo, Presbyteris, & omni populo collacrymantibus?*

(f) ὁμοίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πίπτειν. Hic mos erat Eccleſiæ Romanæ, ut Epiſcopus ſeſe humi proſterneret coram pœnitentibus, tunc cum pœnitentiam dabat. Poſtea vero, quando eos reconciliabat, ſimiliter ſe proſternebat, ut docet ordo Romanus in cœna Domini. Qui liber licet multo recentior ſit, quam Sozomenus, plurima tamen ſervat veſtigia antiquitatis illius quam refert Sozomenus. Primo enim, quod ait Sozomenus, Epiſcopum ex adverſo pœnitentium occurrere, id diſerte dicit ordo Romanus his verbis: *Tunc egreditur pœnitens de loco, ubi pœnitentiam geſſit, ut gremio præſentetur Eccleſiæ. Sedente autem Pontifice pro foribus Eccleſiæ, pœnitentibus in atrio Eccleſiæ eminus cum Archidiacono juſſum illius præſtolantibus; antequam eos offerat, poſtulat Archidiaconus his verbis*. Ubi obiter notabis, ſingulos pœnitentes ſeorſum domi pœnitentiam egiſſe, id quod etiam a Sozomeno hic dicitur. De gemitu E quoque totius Eccleſiæ ita ſcribit ordo Romanus: *Hic ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, ſub conſpectu ingemiſcentis Eccleſiæ, Venerabilis Pontifex proteſtatur, & dicit: iniquitates meas ego cognoſco*, &c.

(g) σὺν ὀλολυγῇ. Magis placet ſcriptura codicis Fuketiani, συνομολογεῖ, &c. Deeſſe tamen videtur particula conjunctiva.

(h) διαλύσας τὴν τιμωρίαν τῆς ἁμαρτίας ἀνίεται. In codice Fuketiano poſt vocem τιμωρίαν, appoſita eſt virgula. Eandem quoque interpunctionem confirmat Nicephorus in libro 12. cap. 28.

(i) νομοθετῆσαι τὰς γυναῖκας. Intelligit legem 27. codicis Theodoſiani de Epiſcopis, & Clericis, quæ ſic habet: *Nulla niſi emenſis ſexaginta annis, cui votiva domi proles ſit, ſecundum præceptum Apoſtoli ad diaconiſſarum conſortium transferatur, &c.*

(k) τὰς

τεθαι, κατὰ τὸ Ἀποστόλου Παύλου ῥητὸν πρόσταγμα (k) τὰς δὲ κειρομένας τὰς κεφαλὰς, ἀπελαύνεσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν· τοὺς δὲ ταύτας προσιεμένους Ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι τῆς ἐπισκοπῆς.

A impleffent, juxta expressum mandatum Apostoli Pauli: utque feminæ, quæ comam totondissent, arcerentur ab Ecclesia: Episcopi vero, qui eas admittere ausi essent, sacerdotio privarentur. SÆC. IV. 1. Tim. 5.

(k) τὰς δὲ κειρομένας. Verba legis hæc sunt: *Feminæ, quæ crinem suum contra divinas, humanasque leges instinctu persuasæ professionis absciderint, ab Ecclesiæ foribus arceantur: non illis fas sit sacrata adire Mysteria, &c. Adeo ut Episcopus tonsa capite feminam si introire permiserit, dejectus loco, etiam ipse cum hujusmodi contuberniis arceatur: ac non modo si fieri suaserit, verum etiam si hoc ab aliquibus exigi, factum denique esse quacumque ratione compererit, nihil sibi intelligat opitulari.* Porro notabit studiosus lector, hæc ab Imperatore statuta esse post decretum Concilii Gangrensis cap. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖʹ.

Ὡς ὑπερόριον Θεοδόσιος ὁ μέγας τὸν Εὐνόμιον ἐποίησε· καὶ περὶ Θεοφρονίου τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, καὶ περὶ Εὐτυχίου, καὶ Δωροθέου, καὶ τῶν αἱρέσεων αὐτῶν· καὶ περὶ τῶν λεγομένων Ψαθυριανῶν· καὶ ὡς ἡ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις εἰς διαφόρους μοίρας διεχωρίσθη, καὶ ὡς οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μᾶλλον ἡνώθησαν.

CAPUT XVII.

Quomodo Theodosius Eunomium in exilium misit: & de Theophronio Eunomii successore. Item de
B *Eutychio, & Dorotheo, deque eorum opinionibus: & de iis, qui Psathuriani dicuntur. Et quomodo Arianorum hæresis in diversas factiones divisa est; & ii, qui Constantinopoli erant, Ariani, magis inter se uniti sunt.*

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ᾗ ἂν ἑκάστῳ δοκῇ, ταύτῃ σκοπείτω· ὁ δὲ Βασιλεὺς (a) ὑπερορίαν φυγὴν Εὐνομίου τότε κατεδίκασεν· ἔτι γὰρ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν προαστείοις διατρίβων, ἢ ἐν οἰκίαις, καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίαζε, καὶ τοὺς λόγους, οὓς συνεγράψατο, ἐπεδείκνυτο· καὶ πολλοὺς ἔπειθεν ὁμοίως φρονεῖν· ὡς ἐν ὀλίγῳ πολυάνθρωπον γενέσθαι λαὸν τῆς ἐπωνύμου αὐτῷ αἱρέσεως· ἀλλ' ὁ μὲν οὐ πολλῷ ὕστερον τῆς φυγῆς τελευτήσας, ἔτυχε τῆς ἐν τῇ πατρίδι ταφῆς· κώμη δὲ αὕτη Καππαδοκῶν, Δακόρα ἦν δ' ὀνομαζομένη, νομοῦ τοῦ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ Καισαρείας· Θεοφρόνιος δὲ, ὃς ὑπ' αὐτῷ διδασκάλῳ τοὺς ὁμοίους ἐπαιδεύθη λόγους· Καππαδόκης δὲ καὶ οὗτος, συνίστατο τοῖς αὐτοῦ δόγμασι· μετρίως δὲ διὰ τῶν Ἀριστοτέλους μαθημάτων ἐλθὼν, ἐπιτηδείαν πρὸς εἴδησιν τῶν παρ' αὐτοῖς συλλογισμῶν εἰσαγωγὴν κατέλιπεν, ἣν περὶ γυμνασίας νοῦ ἐπέγραψεν. εἰς ἀτόπους δὲ διαλέξεις ἐμπεσὼν, ὡς ἐπυθόμην, οὐκ ἠξίωσεν ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν τῷ διδασκάλῳ λόγων· πολυπραγμονῶν δὲ, καὶ ἐκ τῶν κειμένων ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ὀνομάτων κατεσκεύαζεν, ὡς τὸ Θεῖον προγινῶσκον τὸ μὴ ὂν, γινῶσκον δὲ τὸ ὂν, καὶ τοῦ γεγονότος μεμνημένον, οὐκ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, πρός τε τὸ μέλλον, καὶ παρὸν, καὶ παρῳχηκὸς μεταβάλλον τὴν γνῶσιν. ἐκ τοιούτων δὲ δογμάτων οὐδὲ τοῖς Εὐνομίου φορητὸς εἶναι δόξας, ἐκβληθεὶς τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, τοὺς ἀπ' αὐτοῦ καλουμένους Θεοφρονιανοὺς ἐποίησεν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ (b) Εὐτύχιός τις ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ Εὐνομίου φρονῶν, ἐπώνυμον αὐτῷ κατέλιπεν αἵρεσιν· ζητουμένου γὰρ εἰ τὴν ἐσχάτην ὥραν γινώσκει ὁ Υἱὸς, καὶ εἰς αἰαίρεσιν τούτου, τοῦ εἰρημένου ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὅτι μόνος ὁ Πατὴρ οἶδεν, ἀντικεῖσθαι δοκοῦντων, ἰσχυρίζετο μηδὲ ταύτης τῆς γνώσεως ἄμοιρον εἶναι τὸν Υἱὸν, ὡς ἀνενδεῶς λαβόντα πάντα παρὰ τοῦ Πατρός.

Verum de his unusquisque pro arbitrio suo judicet. Porro Imperator Eunomium eo tempore in exilium misit. Adhuc enim ille Constantinopoli degens, in suburbanis, aut in privatis domibus, conventus Ecclesiasticos seorsum agebat, & libros a se conscriptos recitabat, multosque in sententiam suam pertrahebat: adeo ut brevi temporis spatio ingens esset numerus eorum, qui hæresim nominis illius sequebantur. Verum ille paulopost quam in exilium missus fuisset, fato functus, sepulturam in patria sua sortitus est. Vicus hic erat Cappadocum, nomine Dacora, situs in territorio Cæsareæ, ad Argæum montem. Theophronius vero, & ipse Cappadox, qui ab Eunomio in eadem doctrina fuerat institutus, opiniones ejus postea defendit. Qui cum in Aristotelis philosophia mediocriter exercitatus esset, introductionem ad percipienda illorum argumenta accommodatam conscripsit, cui titulum fecit de exercitatione mentis. Ceterum in absurdas disputationes delapsus, in iisdem cum præceptore suo opinionibus permanere haudquaquam dignatus est. Nam curiosius disserens; ex verbis, quæ leguntur in sacris voluminibus, probare conatus est, Deum, qui futura prænosceret, præsentia vero sciret, & præterita meminisset, non eodem semper modo se habere; sed pro ratione futuri, præsentis, ac præteriti, mutare cognitionem. Ob hujusmodi autem opiniones cum ne ipsis quidem Eunomianis ferendus videretur, ex eorum Ecclesia ejectus, hæresim nominis sui condidit. Nec multo post Eutychius quidam ex Eunomianorum secta, degens Constantinopoli, hæresim alteram suo nomine appellatam reliquit. Nam cum quæreretur, utrum Filius cognitam haberet horam novissimam, & verba illa Evangelii, quibus solus Pater eam horam nosse dicitur, id negare viderentur de Filio; ille asseruit, Filium ne hujus quidem scientiæ expertem esse, quippe qui cuncta sine exceptione a Patre accepisset.

Socr. lib. 5. cap 10. 20. 23. 24.

C

Theophronius.

D

E

(a) ὑπερορίαν φυγὴν Εὐνομίου κατεδίκασεν. In codice Fuketiano scriptum est Εὐνομίῳ, male, ut opinor. Porro Eunomius non Constantinopoli, ut scribit Sozomenus, sed Chalcedone degebat, tunc cum a Theodosio missus est in exilium. Missus est autem in oppidum Mœsiæ ad Danubium situm, quod Græci Ἁλμυρίδα, Latini vero Salmuridem vocant, propter aspirationem, quæ est in Græco vocabulo. Sic enim Salmydessum dicunt, & similia plurima. A Salmuride Eunomius postea translatus est Cæsaream Cappadociæ, quemadmodum scribit Philostorgius, & ex eo Nicephorus.

(b) Εὐτύχιος. Eupsychium hunc vocat Nicephorus Callistus in lib. 12. cap. 30.

(c) εἰ δεῖ

SÆC. IV. pisset. Sed cum sectæ Eunomianorum Antistites eam sententiam non probarent, seipsum a reliquorum communione sejungens, ad Eunomium, qui tum in exilio degebat, perrexit. Cum autem diaconus, & alii quidam eum prævenissent, ex urbe Constantinopolitana missi, ut ipsum accusarent, aut si opus foret, cum eo disputarent; Eunomius certior factus, cujus rei causa venissent, Eutychii sententiam comprobavit. Quin etiam una cum illo oravit, quamvis nefas sit apud ipsos orare cum iis, qui aliunde adveniunt absque literis, quæ illos suæ communionis esse testantur per notas quasdam literis inscriptas, quæ reliquis ignotæ sunt. Porro cum Eunomius non diu post hanc controversiam e vivis abiisset, is, qui Eunomianis præsidebat Constantinopoli, Eutychium admittere recusavit, præ invidia illi infensus, quod cum assertionem illius, qui ne clericus quidem erat, acriter impugnare vellet, quæstionem solvere minime potuisset. Ex eo tempore Eutychius cum iis, qui sententiam ipsius sequebantur, secedens, peculiarem sectam conflavit. Hunc porro, & Theophronium, plerique affirmant, auctores fuisse ejus discrepantiæ, quæ est apud Eunomianos in tradendo sacro baptismate. Atque hæc, prout comperi, breviter conscripsi, ut causæ, propter quas Eunomiani inter se divisi sunt, summatim cognoscerentur. Omnes autem controversias, quæ de hac re motæ sunt, singillatim explicare prolixum esset: ac mihi quidem difficile, quippe qui hujusmodi disputationum haudquaquam peritus sim. Per idem fere tempus, inter Arianos quoque Constantinopoli degentes quæstio exorta est, utrum antequam Filius esset, siquidem illum ex nihilo ortum esse affirmant, potuerit Deus appellari Pater. Ac Dorotheus quidem, qui Antiochia accitus in locum Marini, Arianis præsidebat, cum nomen istud relativum sit, antequam Filius subsisteret, Deum non potuisse vocari Patrem, pronuntiavit. Marinus vero contrarium asseruit, & Patrem semper esse Patrem, etiam Filio non subsistente, censuit: seu quod revera ita sentiret; seu quia infensus erat Dorotheo, qui in gubernanda Arianorum Ecclesia ipsi prælatus esset. Hanc ob causam plebs Arianorum in duas partes divisa est. Cumque Dorotheus una cum sectatoribus suis, in Ecclesiis quas occupaverat permaneret, hi, qui cum Marino erant, constructis aliis Ecclesiis, separatim conventus egerunt. Vocabantur autem isti Psathyriani, vel Gothorum. Psathyriani quidem, propterea quod Theoctistus quidam Psathyropola, est hoc Popani genus, pro hac opinione acriter decertaret. Gothorum vero, eo quod Selina Gothorum Episcopus, idem cum ipsis sentiret. Omnes enim propemodum Barbari hunc sequentes, cum istis collectas celebrabant. Selinæ quippe parebant libentissime, utpote qui amanuensis, & successor fuisset Ulphilæ ipsorum quondam Episcopi, & idoneus esset ad docendum populum in Ecclesia, non solum patria ipsorum lingua, verum etiam Græca. Ceterum haud multo post orta de primatu controversia inter Marinum, & Agapium, quem Marinus

Dorotheus. Marinus. Psathyriani. Agapius.

(c) εἰ δεήσοι διαλεξόμενοι. In codice Fuketiano scriptum inveni διαλεξάμενοι. Vulgata tamen lectio sanior videtur; quam confirmat etiam Nicephorus.

A τρός· μὴ προσιεμένων δὲ τὸν λόγον τῶν τότε προεστώτων τῆς αἱρέσεως, ἑαυτὸν χωρίσας τῆς κοινωνίας, ἀφίκετο πρὸς Εὐνόμιον ἐν τῇ ὑπερορίᾳ ὄντα· καταλαβόντος δὲ ἤδη Διακόνου καὶ ἑτέρων, οἳ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεστάλησαν, διαβαλεῖν τε αὐτὸν, καὶ (c) εἰ δεήσοι διαλεξόμενοι, μαθὼν Εὐνόμιος ἐφ' ᾧ παρεγένοντο, τοὺς Εὐτυχίου λόγους ἐπῄνεσε· καὶ συνηύξατο αὐτῷ, καίπερ (d) οὐ θεμιτὸν ἐν αὐτοῖς, συνεύχεσθαι τοῖς ἀλλαχόθι δίχα γραμμάτων ἀφικνουμένοις, ἃ πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμοδόξους δηλοῖ, διὰ σημείων ἐγγραφομένων ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀγνώστων τοῖς ἄλλοις· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ
B ταύτης τῆς ζητήσεως Εὐνομίου τελευτήσαντος, οὐ προσίετο τὸν Εὐτύχιον ὁ προεστὼς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱρέσεως, ὑπὸ ζηλοτυπίας ἀπεχθανόμενος, ὅτι μηδὲ κληρικοῦ ὄντος ἐναντίος εἶναι σπουδάζων τοῖς αὐτοῦ λόγοις, οὐχ οἷός τε ἦν διαλύειν τὸ πρόβλημα· ἐντεῦθέν τε μετὰ τῶν ὁμοίως αὐτῷ φρονούντων, εἰς ἰδίαν αἵρεσιν ἐχωρίσθη Εὐτύχιος· τῆς μέντοι περὶ τὴν θείαν βάπτισιν διαφορᾶς, αὐτόν τε καὶ Θεοφρόνιον ὁ πολὺς λόγος ἐπαιτιᾶται· τάδε μὲν ἐξ ὧν ἐπυθόμην ἔγραψα, πρὸς σύντομον εἴδησιν τῶν αἰτιῶν, ἀφ' ὧν Εὐνομιανοὶ διῃρέθησαν· ἐπεξελθεῖν δὲ πάντας τοὺς
C διὰ τοῦτο κινηθέντας λόγους, μακρὸν ἂν εἴη· κἀμοὶ δὲ οὐ ῥᾴδιον, ἐπεὶ μηδὲ ἐμπείρως ἔχω τῶν τοιούτων διαλέξεων· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανοῖς ἀνεφύη ζήτησις, εἰ πρὶν εἶναι τὸν Υἱὸν, ὡς ἐξ οὐκ ὄντων παρ' αὐτοῖς ὁμολογούμενον, δύναιτο καλεῖσθαι Πατὴρ ὁ Θεός· καὶ Δωρόθεος μὲν, ὃς ἀντὶ Μαρίνου μετακληθεὶς ἐκ τῆς Ἀντιοχείας, προΐστατο ταύτης τῆς αἱρέσεως, ὡς πρός τι τοῦ ὀνόματος ὄντος, πρὶν τὸν Υἱὸν ὑποστῆναι, μὴ καλεῖσθαι Πατέρα τὸν Θεὸν ἀπεφήνατο· Μαρῖνος δὲ, τοὐναντίον ἰσχυρίζετο, καὶ
D μὴ ὑφεστῶτος τοῦ Υἱοῦ, Πατέρα ἀεὶ εἶναι τὸν Πατέρα ἐδόξαζεν· ἢ οὕτως ἔχων γνώμης, ἢ καθὸ Δωροθέῳ διάφορος ἦν, προκριθέντι προεστάναι τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας· ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας, εἰς ἑκάτερον διεκρίθη τὸ πλῆθος· Δωροθέου δὲ σὺν τοῖς αὐτῷ πειθομένοις ἐφ' ὧν κατεῖχεν εὐκτηρίων οἴκων μείναντος, ἑτέρους οἰκοδομήσαντες οἱ ἀμφὶ Μαρῖνον, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· ἐπωνομάζοντο δὲ Ψαθυριανοὶ ἤτοι τῶν Γότθων· τὸ μὲν ὅτι Θεόκτιστός τις Ψαθυροπώλης, Ποπάνου δὲ τοῦτο τὸ εἶδος, προθύμως ταύτῃ τῇ δόξῃ συνίστατο· Γότθων δὲ, καθότι καὶ Σελίνας ὁ τούτων Ἐπίσκοπος, ὁμοίως ἐδόξαζεν· ἐπα-
E κολουθήσαντες δὲ τούτῳ σχεδὸν πάντες Βάρβαροι, σὺν αὐτοῖς ἐκκλησίαζον· πειθήνιοι γὰρ ἐς τὰ μάλιστα τῷ Σελίνᾳ ἐτύγχανον, ὑπογραφεῖ τε γενομένῳ καὶ διαδόχῳ Οὐλφίλα τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντος, καὶ ἐπὶ Ἐκκλησίας ἱκανῷ διδάσκειν, οὐ μόνον κατὰ τὴν πάτριον αὐτῶν φωνὴν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν Ἑλλήνων· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον διαφορᾶς περὶ προεδρείας γενομένης Μαρίνῳ

(d) οὐ θεμιτὸν ἐν αὐτοῖς. Mallem scribere καίπερ οὐ θεμιτὸν ὂν αὐτοῖς, &c.

(e) πλὴν

ῳ πρὸς Ἀγάπιον, ὃν Ἐπίσκοπον τῶν ἐν Ἐφέσῳ ὁμοδόξων ἐχειροτόνησε, διακριθέντες ἀλλήλων, μονονουχὶ πρὸς σφᾶς ἐπολέμουν, ἐπαμυνόντων Ἀγαπίῳ τῶν Γότθων· ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας, λέγεται πολλοὺς τῶν ἐνθάδε Κληρικῶν, μεμφομένους τὴν τῶν ἡγουμένων φιλοτιμίαν, τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ κοινωνῆσαι· ὧδε μὲν Ἀρειανοὶ τὴν ἀρχὴν ἐχωρίσθησαν, καὶ εἰσέτι νῦν ἐν αἷς εἰσὶ πόλεσιν, ἰδίᾳ ἐκκλησιάζουσι· τοὺς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτεσι διενεχθέντας πρὸς σφᾶς, εἰς ὁμόνοιαν ὕστερον συνῆψεν ὁμόδοξος ὢν αὐτοῖς (e) Πλινθᾶς, ἀνὴρ ὑπατικὸς ἵππου τε καὶ πεζῆς στρατιᾶς ἡγεμὼν, δυνατώτατος τότε ἐν τοῖς βασιλείοις γεγονώς· καὶ εἰς ταυτὸν συνελθόντες, ἐψηφίσαντο μή ποτε ταύτην τὴν ζήτησιν εἰς διάλεξιν ἄγειν· καὶ τὰ μὲν, ὕστερον ὧδε ἀπέβη.

rinus sectæ suæ apud Ephesum Episcopum ordinaverat; a se invicem segregati, bellum quodammodo inter se gesserunt, Gothis Agapio auxilium ferentibus. Qua de causa multos, qui illic erant, clericos, Præsulum suorum ambitionem damnantes, ad Ecclesiæ Catholicæ communionem transiisse ferunt. Hunc in modum Ariani inter se primum divisi sunt, & ad hunc usque diem in iis, quas incolunt, civitatibus separatim colliguntur. Eos vero, qui sunt Constantinopoli, cum quinque ac triginta annorum spatio inter se dissensissent, in concordiam postea reduxit Plintha, ex consule Magister utriusque militiæ; qui tum temporis in palatio plurimum poterat. Atque illi mox in unum congregati, decreverunt communi suffragio, ne quis umquam de hac quæstione disputaret. Et hæc quidem postea hunc exitum habuerunt.

(e) πλινθᾶς. Hic est, qui cum Monaxio Consul fuit anno Natalis Dominici 419. Nescio, an idem ille sit, de quo Marcellinus Comes in Chronico anno Chr. 418. ita scribit: *Plintha Comes, idemque rebellio, apud Palæstinam Provinciam deletus est*. Quomodo enim Consul esse potuit anno 419. si superiore anno deletus fuerat, atque oppressus? Aut igitur dicendum est, Plintham illum, qui in Palæstina res novas molitus est anno 418. diversum esse a Plintha Consule: aut Marcellinum defectionem ejus perperam retulisse anno Christi 418. Nisi forte dicamus, Plintham rebellasse quidem in Palæstina anno Chr. 418. victumque esse a ducibus Theodosii. Sed cum vires iterum collegisset, pacem cum eo factam, & Consulatus honorem ei delatum esse a principe. Atque hanc sententiam veriorem puto.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Ὅτι καὶ Ναυατιανοὶ ἑτέραν αἵρεσιν τῶν Σαββατιανῶν συνεστήσαντο· καὶ περὶ τῆς ἐν Σαγγάρῳ Συνόδου· καὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα διεξοδικώτερον διήγησις.

Ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης ἡγεμονίας, καὶ Ναυατιανοὶ πρὸς σφᾶς διενεχθέντες περὶ τῆς Πασχαλίας ἑορτῆς, ἑτέραν αἵρεσιν τῶν καλουμένων Σαββατιανῶν συνεστήσαντο· Σαββάτιος γὰρ Πρεσβύτερος ὑπὸ Μαρκιανοῦ χειροτονηθεὶς, ἅμα Θεοκτίστῳ, καὶ Μακαρίῳ τοῖς συμπρεσβυτέροις ἑπόμενος τοῖς ἐν Παζουκώμῃ συνεληλυθόσιν ἐπὶ τῆς Οὐάλεντος βασιλείας, (a) ἠξίουν ἅμα τοῖς Ἰουδαίοις τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν· ἀποστὰς δὲ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ μὲν πρῶτα, πῇ μὲν ἀσκήσεως ἕνεκα, ἄριστα γὰρ ἐβίου, πῇ δέ τινας ὑπονοεῖν ἀναξίους κοινωνίας μυστηρίων, ἐσκήπτετο· ὡς δὲ ἐγεγόνει δῆλος νεωτερίζων, ἐμέμφετο μὲν Μαρκιανὸς τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν· ἄμεινόν τε ἦν ἐπὶ ἀκάνθας ἐπιτεθῆναι τὰς χεῖρας, ἢ ἐπ' αὐτὸν, πολλάκις φησὶν, ἀνεβόα· διατεμνομένην δὲ αὐτῷ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἕτερον πλῆθος ὁρῶν, συνεκάλεσεν ὁμοδόξους Ἐπισκόπους εἰς Σάγγαρον. χωρίον δὲ τοῦτο Βιθυνίας, οὐκ ἀπὸ πολλοῦ Ἑλενουπόλεως ἐπὶ τῆς θαλάσσης κείμενον· ἔνθα δὴ συνελθόντες, μετεκαλέσαντο Σαββάτιον· ἐπεὶ δὲ τῆς λύπης τὴν αἰτίαν ἀπαιτηθεὶς λέγειν, ἐπῃτιᾶτο τῆς ἑορτῆς τὸ διάφορον, ὑπονοήσαντες ἔρωτι προεδρείας τάδε αὐτὸν σκήπτεσθαι, ὅρκον ἀπῄτησαν ὡς Ἐπισκοπὴν οὐκ ἂν ἕλοιτό ποτε· τοῦ δὲ τάδε ἐνωμότως ὁμολογήσαντος, λογισάμενοι μὴ ἀξιόχρεων εἶναι ταύτην τὴν αἰτίαν εἰς χωρισμὸν κοινωνίας, ἅπαντας μὲν ὁμονοεῖν καὶ ἅμα ἐκκλησιάζειν ἐψηφίσαντο· ἕκαστον δὲ ᾗ ἂν αὐτῷ δοκῇ, ταύτην τὴν ἑορτὴν ἐπιτε-

(a) ἠξίουν ἅμα τοῖς ἰουδαίοις. Scribendum est, ἠξίου, ut apparet.

CAPUT XVIII.

Quomodo Novatiani aliam hæresim, Sabbatianorum scilicet, conflarunt. Item de Synodo apud Sangarum, & de festo die Paschæ longa digressio.

Ejusdem Imperatoris temporibus, Novatiani quoque de Paschali festo inter se dissidentes, alteram sectam, eorum, qui Sabbatiani dicuntur, condiderunt. Nam Sabbatius, qui a Marciano Presbyter ordinatus fuerat, una cum Theoctisto, & Macario compresbyteris, sequens decretum eorum, qui Valentis principatu in Pazucome convenerant, festum Paschæ diem cum Judæis celebrandum esse contendebat. Cumque ab Ecclesia recessisset, initio quidem abstinentiæ, & arctioris disciplinæ causa, vivebat enim sanctissime, & propterea quod suspicaretur, quosdam communione indignos esse, se abscessisse simulabat. Ubi vero deprehensum est, eum res novas agitare, Marcianus quidem de ordinatione illius querebatur. Ac sæpenumero, ut ajunt, exclamare solitus erat, satius fuisse, ut super spinas, quam ut super caput illius, manus imponeret. Cum autem Ecclesiæ suæ populum in duas partes divisum videret, sectæ suæ Episcopos Sangarum convocavit. Est hic locus in Bithynia, ad mare situs haud procul Helenopoli. Illic igitur congregati, Sabbatium accersunt. Qui jussus causam doloris sui dicere, cum discrepantiam festi allegaret, suspicati Episcopi, eum Episcopatus cupiditate ductum ista prætexere, jusjurandum ab illo exegerunt, quod Episcopatum numquam suscepturus esset. Id cum ille interposita sacramenti fide promisisset, illi causam hanc non satis idoneam esse arbitrati, ob quam communio divelleretur, decreverunt, ut omnes quidem inter se consentirent, & collectas una celebrarent: unusquisque vero pro suo arbitratu festum diem

Socr. lib. 5. cap. 21. 22. Sabbatius Pascha eodem cum Judæis die celebrat.

(b) ὡς

SÆC. IV.

diem perageret. Eaque de re canonem ſcripſerunt, quem adiaphoron appellarunt. Et hæc quidem decreta ſunt ab illis, qui tum Sangari convenerant. Exinde vero Sabbatius Judæos ſecutus, niſi forte contigiſſet, ut omnes eodem tempore ſimul Paſcha celebrarent, ipſe præveniens, ut moris eſt, jejunabat, & privatim ſolemnia Moſaicæ legis obſervans, Paſcha peragebat. Die vero ſabbati, a veſpere ad ſtatutum uſque tempus, vigiliis, & ſolitis orationibus vacans, ſequenti die ſimul cum reliquis omnibus in Eccleſiam conveniebat, & ſacra myſteria percipiebat. Et initio quidem multitudinem latuit: progreſſu vero temporis, cum ea de cauſa inſignis eſſet, multos imitatores habuit, ac præſertim Phrygas, & Galatas, quibus patrius mos eſt feſtum Paſchæ ita celebrare. Tandem vero palam deficiens, eorum, qui ſententiam ipſius ſequebantur, Epiſcopatum ſuſcepit, ſicut ſuo loco dicemus. Mihi vero mirari ſubit tum hominem iſtum, tum eos, qui illum ſectati ſunt, cur hanc novitatem induxerint: cum veteres Hebræi, ut refert Euſebius, Philonis, Joſephi, Ariſtobuli, aliorumque complurium adducens teſtimonium, poſt vernum æquinoctium Paſcha immolaverint, quando ſol primum ſignum Zodiaci percurrit, quod Græci Arietem vocant, luna vero quartadecima ex oppoſito curſum ſuum peragit. Sed & ipſi Novatiani, qui ſunt alioqui exactiſſimæ diligentiæ, affirmant nec ſibi ipſis, nec auctori ſectæ ſuæ hunc morem ab initio fuiſſe: verum ab iis, qui in Pazucome convenerunt, id primitus innovatum: & in hunc uſque diem conſortes ipſorum, qui ſunt in urbe Roma, ſimul cum reliquis Romanis id feſtum celebrare. Qui quidem nunquam aliter celebraſſe ſuperiori tempore deprehenſi ſunt, cum Apoſtolorum Petri, & Pauli traditionibus uterentur. Præterea Samaritani, qui Moſaicæ legis obſervatores ſunt ſtudioſiſſimi, hoc feſtum nunquam prius celebrare ſuſtinent, quam novæ fruges ad maturitatem pervenerint. Hæc enim feſtivitas novorum in lege dicitur. Quare novis fructibus nondum viſis, nefas eſt feſtum peragere. Unde prorſus neceſſe eſt, ut æquinoctium vernum præceſſerit. Et eos quidem, qui hac in re Judæos imitantur, magnopere admiror, quod non potius vetuſtum apud illos morem prætulerint. Porro præter iſtos, & eos, qui in Aſia Quartodecimani dicuntur, reliquæ omnes, ut opinor, hæreſes hunc diem feſtum agunt eodem modo, quo Romani, atque Ægyptii. Verum Quartodecimani quidem quartadecima die ſimul cum Judæis feſtivitatem celebrant: unde etiam hanc appellationem ſortiti ſunt. Novatiani vero reſurrectionis diem celebrant: Judæos tamen ipſi quoque ſequuntur, & in idem recidunt cum Quartodecimanis. Niſi quod quoties quartadecima luna non incidit in primam Sabbati, Judæis poſteriores fiunt tot diebus, quot Dominicam diem quartadecima luna poſteriorem eſſe contigerit. At Montaniſtæ, quos Pepuzitas, & Phrygas vulgo nominant, peregrinam quandam methodum com-

Veteres Hebræi quo die Paſcha celebrabant.

& Samaritani.

& Quartodecimani.

& Montaniſtæ.

A ἐπιτελεῖν· καὶ κανόνα περὶ τούτου ἔθεντο, ὃν ἀδιάφορον ἐπωνόμασαν· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔδοξε τοῖς ἐν Σαγγάρῳ συνελθοῦσιν· ἐξ ἐκείνου δὲ Σαββάτιος τοῖς Ἰουδαίοις ἑπόμενος, εἰ μὴ κατὰ ταυτὸν πάντας ἄγειν τὴν ἑορτὴν, φθάνων ὡς ἦθος ἐνήστευε· καὶ καθ' ἑαυτὸν διὰ τῶν νενομισμένων ἐπετέλει τὸ Πάσχα· τῷ δὲ σαββάτῳ ἀφ' ἑσπέρας ἐπὶ τὸν δέοντα καιρὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ ταῖς προσηκούσαις εὐχαῖς διαγινόμενος, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ κοινῇ πᾶσιν ἐκκλησίαζε, καὶ τῶν μυστηρίων μετεῖχε· καὶ τὰ μὲν πρῶτα, τὸ πλῆθος ἐλάνθανεν· ὡς δὲ τῷ χρόνῳ ἐντεῦθεν ἐπίσημος ἐγένετο, πολλοὺς τοὺς ζηλοῦντας ἔσχε, καὶ μάλιστα Φρύγας καὶ Γαλάτας, B οἷς πάτριον ὧδε τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελεῖν· ὕστερον δὲ εἰς τὸ προφανὲς ἀποστὰς, τῶν αὐτῷ πειθομένων τὴν ἐπισκοπὴν ἀνεδέξατο, ὡς ἐν καιρῷ λελέξεται· ἐμοὶ δὲ θαυμάζειν ἔπεισι τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τῶν ἑπομένων αὐτῷ, ὅτι τάδε ἐνεωτέρισαν. Ἑβραίων τῶν πάλαι, (b) ὡς ἱστορεῖ Εὐσέβιος, ὑπὸ μάρτυσί τε Φίλωνι καὶ Ἰωσήπῳ, καὶ Ἀριστοβούλῳ, καὶ ἑτέροις πλείστοις, μετὰ ἐαρινὴν ἰσημερίαν τὰ διαβατήρια θυόντων, ἡλίου τὸ πρῶτον δωδεκατημόριον τμῆμα διϊόντος, ὃ κριὸν Ἕλληνες ὀνομάζουσιν· ἐν διαμέτρῳ δὲ τῆς σελήνης τεσσαρεσκαιδεκαταίας τὴν πορείαν ποιουμένης· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ Ναυατιανοὶ οἷς ἀκριβείας μέλει, ἰσχυρί-C ζονται, ὡς οὔτε αὐτοῖς οὔτε τῷ ἀρχηγῷ τῆς αἱρέσεως, τοῦτο πρότερον ἦν ἔθος· ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐν Παζουκώμῃ συνεληλυθότων ἐνεωτερίσθη· εἰσέτι τε καὶ νῦν ἐν τῇ Πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ, ὁμοδόξους αὐτοῖς σὺν τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίοις ἑορτάζειν· οὓς οὔποτε ἄλλως ἑορτάσαι παρελθὼν χρόνος ἤλεγξε, Πέτρου καὶ Παύλου τῶν Ἀποστόλων τῇ παραδόσει χρωμένους· προσέτι δὲ καὶ Σαμαρεῖται, οἱ τοῦ Μωσέως νόμου τὰ μάλιστα ζηλωταὶ τυγχάνουσι, πρὶν τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπὸν, οὐκ ἀνέχονται ταύτην ἐπιτελεῖν τὴν ἑορτήν· νέον γὰρ, φασὶν, αὐτὴν ἑορτὴν ὁ νόμος καλεῖ· (c) μή ποτε τούτων φανέντων, ἑορτάζειν οὐ θέμις. D ὡς ἐξ ἀνάγκης φθάνειν τὴν ἐν τῷ ἦρι ἰσημερίαν· τοὺς μὲν Ἰουδαίους περὶ τοῦτο μιμουμένους, θαυμαστὸν ὅτι μὴ τὴν παρ' αὐτοῖς ἀρχαιότητα μᾶλλον ἐπήνησαν· ὡς ἔοικε δὲ πλὴν τούτων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας καλουμένων τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν, ὁμοίως Ῥωμαίοις καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ταύτην τὴν ἑορτὴν ἄγουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν, ἐν αὐτῇ τε τεσσαρεσκαιδεκαταίᾳ σὺν τοῖς Ἰουδαίοις ἑορτάζουσιν· ὅθεν ὧδε ὀνομάζονται· οἱ δὲ Ναυατιανοὶ, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν ἐπιτελοῦσιν· Ἰουδαίοις δὲ καὶ οὗτοι ἕπονται, καὶ εἰς ταυτὸ τοῖς τεσσαρεσκαιδεκατίταις καταστρέφουσι· πλὴν εἰ μὴ τύχοι τῇ τεσσαρεσ-E καιδεκάτῃ τῆς σελήνης ἡ πρώτη τοῦ Σαββάτου ἡμέρα συμπεσοῦσα, κατόπιν γίνονται τῶν Ἰουδαίων, ὅσαις ἂν ἡμέραις (d) συμβαίη τὴν ἐρχομένην κυριακὴν ὑστερίζειν τεσσαρεσκαιδεκαταίας τῆς σελήνης· Μοντανισταὶ δὲ, οὓς Πεπουζίτας, καὶ Φρύγας ὀνομάζουσι, ξένην τινὰ μέθοδον εἰσα-

γα-

(b) ὡς ἱστορεῖ Εὐσέβιος. Immo Anatolius apud Euſebium in lib. 7. Hiſtor. Eccleſiaſt. cap 32.

(c) μὴ ποτε τούτων φανέντων. Scribendum puto μήπω τούτων, &c. Id eſt nondum novis frugibus viſis, &c. At μὴ ποτε eundem ſenſum non habet, ſed ſignificat nunquam.

(d) συμβαίη τὴν ἀρχομένην. Codex Fuketianus ſcriptum habet συμβαίνει, levi diſcrimine. Apud Nicephorum autem legitur συμβαίνῃ.

(e) ἡμε-

γαγόντες, κατὰ ταύτην τὸ Πάσχα ἄγουσι· τοῖς μὲν γὰρ ἐπὶ τούτῳ τὸν τῆς σελήνης δρόμον πολυπραγμονοῦσι καταμέμφονται· φασὶ δὲ χρῆναι μόνοις τοῖς ἡλιακοῖς ἕπεσθαι κύκλοις τοὺς ὀρθῶς ταῦτα κανονίζοντας· καὶ μῆνα μὲν ἕκαστον εἶναι (e) ἡμερῶν τριάκοντα ὁρίζουσιν· ἄρχεσθαι δὲ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, ἣ ῥηθείη ἂν κατὰ Ῥωμαίους, (f) πρὸ ἐννέα Καλανδῶν Ἀπριλλίων· ἐπειδή φασιν οἱ δύο φωστῆρες τότε ἐγένοντο, οἷς οἱ χρόνοι καὶ οἱ ἐνιαυτοὶ δηλοῦνται· καὶ τοῦτο δείκνυται τὸ τὴν σελήνην διὰ ὀκταετηρίδος τῷ ἡλίῳ συνιέναι, καὶ ἀμφοῖν κατὰ ταυτὸν νουμηνίαν συμβαίνειν· καθότι ἡ ὀκταετηρὶς τοῦ σεληνιακοῦ δρόμου πληροῦται ἐννέα, καὶ ἐνενήκοντα μησὶν, ἡμέραις δὲ διχιλίαις ἐννακοσίαις εἴκοσι δύο· ἐν αἷς ὁ ἥλιος τοὺς ὀκτὼ δρόμους ἀνύει, λογιζομένων ἑκάστῳ ἔτει (g) τριακοσίων ἑξήκοντα ἡμερῶν, καὶ προσέτι τετάρτου ἡμέρας μιᾶς· ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸ ἐννέα Καλανδῶν Ἀπριλλίων, ὡς ἀρχῆς οὔσης κτίσεως ἡλίου, καὶ πρώτου μηνὸς, ἀναλογίζονται τὴν εἰρημένην ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς τεσσαρεσκαιδεκαταίαν· καὶ ταύτην εἶναι εἶναι λέγουσι, (h) τὴν πρὸ ὀκτὼ ἰδῶν Ἀπριλλίων· καθ' ἣν ἀεὶ τὸ Πάσχα ἄγουσιν, εἰ συμβαίη καὶ τὴν ἀναστάσιμον αὐτῇ (i) συνδραμεῖν ἡμέραν, ἐπὶ τῇ ἐχομένῃ κυριακῇ ἑορτάζουσι· γέγραπται γὰρ, φησιν, ἀπὸ τεσσαρεσκαιδεκάτης μέχρι εἰκοστῆς πρώτης.

A commenti, juxta illam Pascha celebrant. Eos enim reprehendunt, qui in hac re lunæ cursum curiosius observant: solos vero solis circulos iis, qui ista recte dirigere volunt, sequendos esse affirmant. Ac singulos quidem menses triginta dierum esse definiunt. Primum autem diem cœpisse ab æquinoctio verno, qui dies juxta Romanos diceretur ante nonum Kalendas Aprilis. Eo enim die, ut ajunt, facta sunt duo luminaria, quibus tempora, & anni designantur. Idque ex eo ostenditur, quod luna octavo quoque anno concurrit cum sole, & utrisque novi mensis initium simul contingit. Quippe octaeteris quidem lunaris completur, mensibus quidem nonaginta novem; B diebus vero bis mille nongentis, ac viginti duobus. Quo dierum spatio sol octo annorum curricula absolvit, computatis in singulos annos trecentis sexaginta quinque diebus, ac præterea quadrante unius diei. Nam a die nono Kalendas Aprilis, tanquam a creationis solis ac primi mensis exordio, computant quartum decimum diem, cujus in sacris libris fit mentio: & hunc esse dicunt octavum Idus Apriles. Quo quidem die Pascha perpetuo celebrant, si in eundem diem inciderit resurrectionis dies. Sin minus, sequenti die Dominico festivitatem agunt. Scriptum est enim, ut ajunt, a quartodecimo die ad vicesimum C primum.

(e) ἡμερῶν τριάκοντα. Jacobus Usserius in dissertatione de anno solari Macedonum, & Asianorum cap. 2. Sozomenum falli scribit. Montanistas enim Asianorum mensibus usos esse contendit, quorum alii triginta dies habebant, alii unum amplius diem.

(f) πρὸ ἐννέα καλανδῶν ἀπριλλίων. Epiphanius Scholasticus legisse videtur πρὸ ὀκτὼ. Sic enim vertit: *Et inchoare primum ab æquinoctio vernali, quod est secundum Romanos octavo Kal. Aprilis*. Nicephorus tamen nihil mutat.

(g) τριακοσίων ἑξήκοντα. Jacobus Usserius in loco supra citato jampridem monuit, addendum esse vocabulum πέντε: & hunc errorem non Sozomeni esse, sed Librariorum, qui eam vocem omiserint. Certe Nicephorus in libro duodecimo hunc Sozomeni locum describens, vocem πέντε habet. Sed & Epilogismus dierum Octaeteridis satis indicat, vocem πέντε hic necessario addendam esse.

D (h) τὴν πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν ἀπριλλίων. Hic quoque errasse Sozomenum affirmat Jacobus Usserius, quod 14. diem mensis Paschalis Montanistarum comparaverit cum die octavo Idus Apriles. Septimam enim Idus Apriles dicere potius debuerat. Nam 14. dies mensis Paschalis Montanistarum, erat 14. mensis septimi Asianorum, ut docet Auctor Paschalis Homiliæ editus inter Opera Joannis Chrysostomi, quem ibidem citat Usserius: τεσσαρεσκαιδεκάτην μηνὸς τοῦ πρώτου φυλάττει, τουτέστι μηνὸς ἑβδόμου κατ' ἀσιανοὺς, οὐ τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης. Porro Montanistæ sero mihi videntur hanc Paschalis mensis methodum usurpasse. Initio enim Pascha eodem modo, quo reliqui Catholici, celebrabant, quemadmodum docet Tertullianus in libro de jejuniis cap. 14. his verbis: *Cur Pascha celebramus annuo circulo, mense primo? Cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus? Cur stationibus quartam & sextam Sabbati dicamus, & jejuniis Parasceven? Quanquam & vos Sabbatum continuatis; si quando, nunquam nisi in Pascha jejunandum, &c.* E Ubi vides Tertullianum diserte testari, Montanistas perinde ac Catholicos Pascha celebrasse mense primo; & Parasceven, id est sextam feriam magnæ Hebdomadis, simul cum illis jejunasse; & a Pascha ad Pentecosten nulla habuisse jejunia. Certe si Montanistæ jam tum in Paschali festo eam methodum usurpassent, quam hic refert Sozomenus, non semper Pascha celebrassent mense primo. Septimus enim dies Aprilis non semper incidit in mensem primum.

(i) συνδραμεῖν ἡμέραν. Assentior Jacobo Usserio, qui post hæc verba distinctionem finalem apponit: statimque supplet has voces, εἰ δὲ μὴ, ἐπὶ τῇ ἐχομένῃ, &c. Quod confirmat Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Secundum quam semper celebrant Pascha, si contingat etiam concurrere Resurrectionis, id est, dominicum diem, alioqui dominica superveniente celebrant*. At Nicephorus, eumque secuti Musculus, & Christophorsonus, post voces illas τὸ πάσχα ἄγουσιν, punctum adscribunt. Statimque legunt εἰ δὲ συμβαίη, & reliqua, ut habent vulgatæ editiones. Verum hæc lectio, atque distinctio ferri omnino non potest. Cur enim Montanistæ quoties dies Dominica concurrebat cum die octavo Idus Aprilis, sequentem Dominicam expectassent, si quidem eo die Pascha definiebant? Apparet igitur, Montanistas nunquam Pascha celebrare voluisse, nisi die Dominico. Proinde falsum erit, quod ait Sozomenus, eos semper Pascha celebrasse octavo Idus Aprilis. Ex quibus necessario conficitur, falsam esse Scripturam Nicephori; & hunc locum ita scribi debere, ut ab Usserio emendatus est. Porro ut argumentationis nostræ vis clarius eluceat, ita concipi debet. Aut die Dominico Pascha celebrarunt Montanistæ, aut non. Si die Dominico, falsa scriptura Nicephori, & Christophorsoni, quæ dicit, Montanistas octavo Idus Aprilis semper Pascha celebrasse. Si vero non celebrarunt die Dominico; cur, quoties dies octavus Idus Apriles in diem Dominicum inciderat, sequentem Dominicam expectabant? Si enim nullam diei Dominicæ rationem habebant, illam denuo expectare minime debuerunt.

SÆC. IV.

CAPUT XIX.

De variis apud varias Provincias, & Ecclesias rebus, narratio hujus auctoris scitu dignissima.

Socr. lib. 5. cap. 22.

ET hæc quidem fuerunt in hujus festi observatione discrepantiæ. Porro exortam olim hac de re controversiam sapientissime dissolvisse mihi videtur Victor, tunc temporis Romanorum Episcopus, & Polycarpus Smyrnæus. Nam quoniam Occidentales Episcopi, traditionem Pauli, ac Petri abrogandam non esse censebant; Asiani vero, Joannem Evangelistam sequi se velle affirmabant, ex communi consilio placuit, ut singuli festum, prout consueverant, celebrantes, a mutua inter se communione nequaquam discederent. Stultum enim, nec immerito, existimabant, consuetudinum causa ab se invicem separari eos, qui in præcipuis religionis capitibus consentirent. Neque enim in omnibus Ecclesiis, quamvis eamdem fidei doctrinam profiteantur, easdem traditiones per omnia similes reperire licet. Certe in provincia Scythia, quamvis multæ urbes sint, unus est omnium Episcopos. In aliis autem provinciis, interdum etiam vici consecratos habent Episcopos, sicut in Arabia, & in insula Cypro animadverti, & apud Novatianos, ac Montanistas, qui sunt in Phrygia. Apud Romanos Diaconi non plures sunt hactenus, quam septem, instar eorum, qui ab Apostolis primum ordinati sunt, ex quorum numero fuit Stephanus, qui primus martyrium pertulit. Apud alios vero haudquaquam definitus est numerus Diaconorum. Præterea Romæ quotannis semel canitur Alleluia primo die Paschalis festivitatis; adeo ut multi Romanorum hoc jurejurando uti soleant, ut hunc hymnum audire, & canere ipsis contingat. In eadem urbe nec Episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet. Sed apud Alexandrinos solus civitatis Alexandrinæ Episcopus concionatur. Quam consuetudinem, cum antea non fuisset, introductam esse ferunt, ex quo Arius Presbyter de doctrina fidei differens, nova dogmata invexit. Est etiam apud Alexandrinos

Occidentales in Paschate celebrando Petrum, & Paulum, Asiani Joannem Evangelistam secuti.

Episcopi, & multarũ urbium, & singulorum vicorum.

Alexandriæ solus Episcopus concionatur.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Κατάλογος τοῦ συγγραφέως εἰδήσεως ἄξιος, τῶν παρὰ διαφόροις ἔθνεσι Ἐκκλησίαις ἐθῶν.

ΑἹδε μὲν περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς αἱ διαφοραί· σοφώτατα δέ πως οἶμαι καταλῦσαι τὴν συμβᾶσαν πάλαι περὶ ταύτης φιλονεικίαν, τοὺς ἀμφὶ Βίκτωρα τὸν τότε τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον, καὶ Πολύκαρπον τὸν Σμυρναῖον· ἐπεὶ γὰρ οἱ πρὸς δύσιν ἱερεῖς οὐκ ᾤοντο δεῖν Παύλου καὶ Πέτρου τὴν παράδοσιν ἀτιμά-
B ζειν· οἱ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας, Ἰωάννῃ τῷ Εὐαγγελιστῇ ἀκολουθεῖν ἰσχυρίζοντο· τοῦτο κοινῇ δόξαν, ἕκαστοι ὡς εἰώθεσαν ἑορτάζοντες, τῆς πρὸς σφᾶς κοινωνίας οὐκ ἐχωρίσθησαν· εὔηθες γὰρ καὶ μάλα δικαίως ὑπέλαβον, ἐθῶν ἕνεκεν ἀλλήλων χωρίζεσθαι, περὶ τὰ καίρια τῆς θρησκείας συμφωνοῦντες· οὐ γὰρ δὴ τὰς αὐτὰς παραδόσεις περὶ πάντα ὁμοίας, κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις εὑρεῖν ἐστίν· ἀμέλει Σκύθαι πολλαὶ πόλεις ὄντες, ἕνα πάντες Ἐπίσκοπον ἔχουσιν· ἐν ἄλλοις δὲ ἔθνεσιν ἐστὶν ὅπη καὶ ἐν κώμαις Ἐπίσκοποι ἱεροῦνται, ὡς παρὰ Ἀραβίοις καὶ Κυπρίοις ἔγνων, καὶ παρὰ τοῖς
C ἐν Φρυγίαις Ναυατιανοῖς, καὶ Μοντανισταῖς. Διάκονοι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις εἰσέτι νῦν οὐ πλείους εἰσὶν ἑπτά· καθ' ὁμοιότητα τῶν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων χειροτονηθέντων, ὧν ἦν Στέφανος ὁ πρῶτος μαρτυρήσας· παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος ὁ τούτων ἀριθμός· πάλιν αὖ ἑκάστου ἔτους (a) ἅπαξ ἐν Ῥώμῃ τὸ Ἀλληλούϊα ψάλλουσι, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Πασχαλίου ἑορτῆς· (b) ὡς πολλοῖς Ῥωμαίων ὅρκον εἶναι, τοῦτον τὸν ὕμνον ἀξιωθῆναι ἀκοῦσαί τε καὶ ψάλαι· (c) οὔτε δὲ ὁ Ἐπίσκοπος, οὔτε ἄλλος τὶς ἐνθάδε ἐπ' Ἐκκλησίας διδάσκει· παρὰ δὲ Ἀλεξανδρεῦσι μό-
D νος ὁ τῆς πόλεως Ἐπίσκοπος· φασὶ δὲ τοῦτο οὐ πρότερον εἰωθὸς ἐπιγενέσθαι, ἀφ' οὗ Ἄρειος Πρεσβύτερος ὤν, περὶ τοῦ δόγματος διαλεγόμενος ἐνεωτέρισε· ξένον δὲ κἀκεῖνο παρὰ Ἀλεξανδρεῦσι

Τοῦ-

(a) ἅπαξ ἐν ῥώμῃ. Reprehendit hoc Baronius ad annum Christi 384. num. 28. Verum argumenta, quibus id probare nititur, parum firma mihi videntur. Proinde auctoritatem Sozomeni hic sequi malim, maxime cum Cassiodorus ejus verba retulerit in Historia tripertita. Qui profecto nunquam id fecisset, nisi hunc morem vetustum fuisse scisset Ecclesiæ Romanæ, ut in ea semel tantum Alleluia caneretur, die scilicet Paschæ.

(b) ὡς πολλοῖς ῥωμαίων ὅρκον εἶναι. Antiqui per vota sua jurare consueverant. Ita Julianus, cum exercitum alloqueretur, jurare solebat: *Sic sub jugum mitteret Persas; ita quassatum recrearet orbem Romanum*, ut scribit Ammianus Marcellinus in lib. 25. pag. 270. Ad quem locum vide, si placet, quæ adnotavi. Ex his porro intelligendus est locus Joannis Chrysostomi in Homilia 20. ad populum Antiochenum, ubi Theodosium Imperatorem sic loquentem inducit: καὶ εὐχῆς μοι διηνεκοῦς ἔργον ἦν, τὴν πόλιν ἐκείνην ἰδεῖν, καὶ τοῦτον ἐποιούμην ὅρκον πρὸς πάντας. Nec aliter interpretari soleo locum Senecæ in lib. 2. de Clementia, ubi vocem illam Neronis, *Vellem nescire literas*, tantopere laudat. *O vocem*, inquit, *in concionem omnium mortalium mittendam, in cujus verba omnes principes, regesque juramentum faciant*: Quod quidem nec Muretus, nec Lipsius intellexerunt. Optat Seneca, ut ex iis Neronis verbis juramentum Principes faciant hoc modo. *Ita velim nescire literas, sic vellem mea manu damnatum neminem*.

(c) οὔτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος. Mirum est, quod hic ait Sozomenus, Romæ nec Episcopum, nec alium quemquam in Ecclesia sermonem habuisse ad populum. Nec est, quod quis suspicetur, hic Sozomenum falli. Nam Cassiodorus, qui Romæ vixerat, & Romanam Ecclesiam frequentaverat, hunc morem Ecclesiæ Romanæ retulit in Historia sua tripertita. Quod proculdubio facturus non erat, si id falsum esse comperisset. Exstant quidem Sermones Leonis Papæ, quos Romæ habuit ad populum. Verum id recentius est Sozomeno. Nec ante Leonem Papam sermones ullius Romani Pontificis ad populum habitos proferri posse existimo. Obiiciet fortasse aliquis ser-
E monem Liberii Papæ, quem habuit Romæ in Ecclesia beati Petri, die Natalis Dominici, præsente Bononiensi Episcopo, ad Marcellinam Sororem Ambrosii, & alias Virgines, quæ tunc virginitatem in Ecclesia profitebantur. Quem tractatum Ambrosius totum descripsit in lib. 3. de velandis Virginibus. Sed responderi potest, hunc Liberii sermonem non fuisse ad populum, sed exhortationem duntaxat, & alloquutionem ad Marcellinam Virginem. Atqui Sozomenus hoc loco de sermonibus loquitur, qui fiebant ad populum inter Missarum solemnia, quas Græci ὁμιλίας vocant. Certe verbum διδάσκειν proprie de iis sermonibus dicitur. Præterea etsi concedamus sermonem tunc a Liberio habitum esse; nihil hoc facit adversus Sozomenum. Id enim extra ordinem factum est a Liberio in gratiam Marcellinæ. Sozomenus vero loquitur de more recepto, atque usitato in Ecclesia Romana,

(d) κατ

τούτοις· ἀναγινωσκομένων γὰρ τῶν Εὐαγγελίων, οὐκ ἐπανίσταται ὁ Ἐπίσκοπος· ὃ παρ' ἄλλοις οὔτ' ἔγνων οὔτ' ἀκήκοα· ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθάδε μόνος ὁ Ἀρχιδιάκονος· παρὰ δὲ ἄλλοις, Διάκονοι· ἐν πολλαῖς δὲ Ἐκκλησίαις, οἱ ἱερεῖς μόνοι· ἐν δὲ ἐπισήμοις ἡμέραις, Ἐπίσκοποι, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, (d) κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστασίμου ἑορτῆς· καὶ τὴν πρὸ ταύτης δὲ καλουμένην τεσσαρακοστὴν, ἐν ᾗ νηστεύει τὸ πλῆθος, οἱ μὲν, εἰς ἐξ ἑβδομάδας ἡμερῶν λογίζονται, ὡς Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ πρὸς δύσιν, Λιβύη τε πᾶσα καὶ Αἴγυπτος σὺν τοῖς Παλαιστινοῖς· οἱ δὲ, ἑπτὰ, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τοῖς πέριξ ἔθνεσι, μέχρι Φοινίκων· ἄλλοι δὲ, τρεῖς σποράδην ἐν ταῖς ἓξ ἢ ἑπτὰ νηστεύουσιν· οἱ δὲ, ἅμα τρεῖς πρὸ τῆς ἑορτῆς συνάπτουσιν· οἱ δὲ, δύο, ὡς οἱ τὰ Μοντανοῦ φρονοῦντες· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐκκλησιάζειν, οὐχ ὁ αὐτὸς παρὰ πᾶσι καιρὸς ἢ τρόπος· ἀμέλει οἱ μὲν, καὶ τῷ σαββάτῳ, ὁμοίως τῇ μιᾷ σαββάτου ἐκκλησιάζουσιν· ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ σχεδὸν πανταχοῦ· ἐν Ῥώμῃ δὲ, καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, οὐκέτι· παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις ἐν πολλαῖς πόλεσι καὶ κώμαις, παρὰ τὸ κοινῇ πᾶσι νενομισμένον, πρὸς ἑσπέραν τῷ σαββάτῳ συνιόντες, ἠριστηκότες ἤδη, μυστηρίων μετέχουσι· καὶ εὐχαῖς δὲ καὶ ψαλμῳδίαις ταῖς αὐταῖς ἢ ἀναγνώσμασι, (e) κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, οὐ πάντας κεχρημένους εὑρεῖν ἐστίν· οὕτω γοῦν τὴν καλουμένην Ἀποκάλυψιν Πέτρου, ὡς νόθον παντελῶς πρὸς τῶν ἀρχαίων δοκιμασθεῖσαν, ἔν τισιν Ἐκκλησίαις τῆς Παλαιστίνης εἰσέτι νῦν ἅπαξ ἑκάστου ἔτους ἀναγινωσκομένην ἔγνωμεν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ Παρασκευῆς, ἣν εὐλαβῶς ἄγαν ὁ λαὸς νηστεύει ἐπὶ ἀναμνήσει τοῦ Σωτηρίου πάθους. (f) Τὴν δὲ νῦν ὡς Ἀποκάλυψιν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου φερομένην, ἣν οὐδεὶς ἀρχαίων εἶδε, πλεῖστοι μοναχῶν ἐπαινοῦσιν· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς Βασιλείας ἰσχυρίζονταί τινες ταύτην ηὑρῆσθαι, τὴν βίβλον· λέγουσι γὰρ ἐκ θείας ἐπιφανείας ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας κατὰ τὴν οἰκίαν Παύλου, μαρμαρίνην λάρνακα ὑπὸ γῆν εὑρεθῆναι, καὶ ἐν αὐτῇ τὴν βίβλον εἶναι· ἐρομένῳ δέ μοι περὶ τούτου, ψεῦδος ἔφησεν εἶναι Κίλιξ Πρεσβύτερος τῆς ἐν Ταρσῷ Ἐκκλησίας· γεγονέναι μὲν γὰρ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ πολιὰ τὸν ἄνδρα (g) ἐδείκνυεν· ἔλεγε δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἐπίστασθαι παρ' αὐτοῖς συμβάν· θαυμάζειν τε, εἰ μὴ τάδε πρὸς αἱρετικῶν ἀναπέπλασται· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου τάδε· πολλὰ δ' ἂν εὕροι τὶς ἔθη κατὰ πόλεις καὶ κώμας, ἅπερ αἰδοῖ τῶν ἐξ ἀρχῆς παραδεδωκότων, ἢ τῶν τούτους διαδεξαμένων, οὐχ ὅσιον, οὐδὲ ἀνεκτὸν ἡγοῦνται παραβαίνειν οἱ τούτοις ἐντραφέντες· ταυτὸν δὲ τοῦτο πεπονθέναι νομιστέον τοὺς ἀνθρώπους, καὶ περὶ ταύτην τὴν ἑορτὴν, ἧς ἕνεκεν εἰς τοὺς περὶ τούτων ἐξήχθην λόγους.

A nos hoc novum, atque insolens. Dum enim leguntur Evangelia, non assurgit Episcopus: quod tamen alibi nusquam fieri, neque vidi, neque audivi. Et illic quidem solus Archidiaconus sacrum illum codicem legit: alibi vero, Diaconi. In multis autem Ecclesiis, soli duntaxat Presbyteri. Alicubi in præcipuis festivitatibus Episcopi legunt; ut Constantinopoli primo die Paschalis festivitatis. Quadragesimam vero, quæ hoc festum proxime antecedit, in qua populus jejunare solet, alii quidem, sex dierum septimanis computant, ut Illyrii, & Occidentales, totaque Africa, & Ægyptus, ac Palæstina. Alii vero, septem hebdomadas computant; B ut Constantinopoli, & per cunctas in circuitu provincias usque ad Phœnicen. Nonnulli e sex, aut septem illis hebdomadis, tres per intervalla jejunant. Alii tres simul hebdomadas Paschale festum proxime antecedentes continuant: quidam duas tantum, ut Montanistæ. Sed neque omnes eodem tempore, aut eodem modo, in Ecclesiam conveniunt. Alii enim sabbato, perinde ac dominico die, conventus agunt; ut Constantinopoli, ac fere ubique. Romæ vero, & Alexandriæ non item. In multis autem urbibus, ac vicis Ægypti, contra receptam omnium consuetudinem, die sabbati sub vesperam convenientes, jam pransi, sacra mysteria percipiunt. C Precibus quoque, & psalmis, ac lectionibus nec iisdem omnes, nec eodem tempore uti reperies. Sic revelationem Petri, quæ ut adulterina a veteribus repudiata est, in quibusdam Ecclesiis Palæstinæ semel quotannis legi animadvertimus: die scilicet Parasceves, qua populus admodum religiose jejunat in memoriam Dominicæ passionis. Eam vero, quæ nunc quasi Pauli Apostoli revelatio circumfertur, quam nullus veterum agnovit, plurimi ex monachis valde commendant. Quidam autem affirmant, hujus, de quo agimus, Imperatoris temporibus repertum esse hunc librum. Ajunt enim, apud Tarsum Ciliciæ in ædibus Pauli, arcam marmoream, Deo revelante, sub terra inven- D tam fuisse, in qua hic liber esset reconditus. Mihi vero hac de re percontanti, falsum id esse dixit Cilix quidam, Presbyter Ecclesiæ Tarsensis; quem quidem jam grandævum esse ipsa canities indicabat. Ajebat autem, se nihil ejusmodi apud ipsos gestum comperisse, ac suspicari, ne id ab hæreticis confictum esset. Verum de hac re ista dixisse sufficiat. Multos præterea ritus passim in urbibus, & pagis reperire est, quos ob reverentiam eorum, qui primitus illos invexerunt, aut eorum, qui illis postea successerunt, nefas habent transgredi ii, qui sunt illis ritibus innutriti. Idem quoque hominibus accidisse existimandum est in hac festivitate, cujus cau- E sa in hunc de istis rebus sermonem sum delapsus.

SÆC. IV.

Quadragesimæ varia observatio.

Revelatio Petri in Ecclesiis lecta.

(d) κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστασίμου. Nicephorus Callistus in lib. 12. cap. 34. hunc morem adhuc sua ætate mansisse scribit. Addit præterea, non solum die Paschæ, sed etiam in principio anni, id est Kalendis Januarii, ut opinor, Patriarcham Constantinopolitanum Evangelium in Ecclesia legere solitum: atque hanc lectionem dupliciter fieri. Quantum enim recitat Episcopus, tantumdem subinde recitari a Diacono. Hujus autem rei plures causas ibidem affert Nicephorus, quas studiosus Lector illic inveniet.

(e) κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν. Supplenda mihi videtur particula hoc modo, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν. Duplicem enim notat differentiam, quod neque eædem essent ubique preces, & lectiones; neque eodem tempore fierent apud omnes.

(f) τὴν δὲ νῦν ὡς ἀποκάλυψιν. In codice Fuketiano scriptum est τὴν δὲ μὴν. Rectius, ut opinor. Nicephorus vero eam vocem prætermisit, ut superfluam.

(g) ἐδείκνυεν. In codice Fuketiano scriptum inveni ἐδείκνυ, quod magis placet. Porro post vocem ἐτῶν idem codex virgulam habet appositam. Ego punctum mallem adscribere.

SÆC. IV.

CAPUT XX.

De incremento religionis Catholicæ, & de templis Idolorum penitus sublatis: & de Nili fluvii exundatione, quæ tum contigit.

DIvulsis inter se, ac distractis, sicuti dictum est, aliarum opinionum sectatoribus, Ecclesia Catholica magis magisque in dies crescebat; cum ad eam plurimi accederent tum ex diffidentibus inter se hæreticis, tum præcipue ex multitudine Paganorum. Nam cum Imperator animadverteret, præteriti temporis consuetudinem ad majorum ceremonias, & ad loca ab illis culta subditos suos pertrahere; sub ipsa Imperii sui primordia, vetuit ne quisquam ad ea loca accederet. Tandem vero multa ex iis subvertit. Ita Pagani sacris ædibus destituti, progressu temporis Ecclesias adire assuefacti sunt. Neque enim clam Gentilium more sacrificare, absque periculo licebat. Sed adversus eos, qui hæc admittere ausi essent, lex erat proposita, quæ pœnam capitis, & bonorum proscriptionem iis intentabat. Quo quidem tempore ajunt, Ægypti fluvium tardius solito exundare cœpisse. Indignabantur ergo Ægyptii, quod fluvio ex more, institutoque majorum sacrificare haudquaquam permitterentur. Unde Præfectus Ægypti suspicatus, eos seditionem moliri, rem Imperatori significavit. Imperator autem re cognita, satius esse dixit, fidelem erga Deum permanere, quam fluenta Nili, & frugum ex ea ubertatem pietati anteponere. Nunquam fluat, inquit, fluvius iste, si incantamentis elici, & sacrificiis oblectari, & cruoris fluxu undas ex divino Paradiso defluentes inquinare revera potest. Verum Nilus haud multo post effusus, superiora quoque loca aquis suis operuit. Cumque ad summam, & quæ raro impleri solet, mensuram pervenisset, & adhuc tamen aqua intumesceret, in contrarium metum inciderunt Ægyptii. Timebantque, ne urbs Alexandria, & Libyæ pars, aquis obrueretur. Tum vero ajunt, Paganos, qui erant Alexandriæ, moleste ferentes id, quod acciderat, per jocum in theatris exclamasse, quod Nilus tanquam senex, ac delirus eminxisset. Hanc ob causam plurimi Ægyptiorum, patriam superstitionem damnantes, ad Christianam religionem se transtulerunt. Atque hæc quidem ita gesta esse, accepi.

De Nili exundatione queruntur Ægyptii.

(*a*) νόμος ἔκειτο. Vide titulum in codice Theodosiano de paganis, sacrificiis, & templis.

(*b*) καὶ Λιβύης μέρος οὖσαν. Postrema vox delenda est, quam nec Nicephorus, nec Epiphanius agnoscit, nec Musculus in versione sua retinuit. At Suffridus, qui hunc Sozomeni Librum interpretatus est, pessime hunc locum vertit hoc modo: *Nunc & Alexandropolim, quæ Libyæ erat portio, fluvius inundaret.*

(*c*) ἐξούρησεν. Epiphanius Scholasticus vertit: *Evanuisset.* Verba ejus sunt: *Tum vero ferunt, paganos Alexandrinos in theatro clamasse, quod velut senex, & delirus evanuisset Nilus.* Langus vero Interpres Nicephori vertit, *postremum eminxisset.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

Περὶ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ κατ' ἡμᾶς δόγματος, καὶ καταλύσεως εἰς τέλος τῶν Εἰδωλικῶν νεῶν, καὶ τῆς πλημμύρας τῆς τότε Νείλου τοῦ ποταμοῦ.

ΔΙασπωμένων δὲ, ὡς εἴρηται, τῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ἔτι μᾶλλον ἐπεδίδου ἡ Καθόλου Ἐκκλησία, προστιθεμένων αὐτῇ πλείστων ἔκ τε τῆς πρὸς σφᾶς τῶν ἑτεροδόξων διχονοίας, καὶ μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ πλήθους· ἐπεὶ γὰρ εἶδεν ὁ Βασιλεὺς τὴν συνήθειαν τοῦ παρελθόντος χρόνου, ἔτι πρὸς τὸ πατρῷον σέβας, καὶ τοὺς θρησκευομένους παρ' αὐτῶν τόπους ἕλκουσαν τὸ ὑπήκοον, ἀρξάμενος βασιλεύειν, ἐκώλυσε τούτων ἐπιβαίνειν. τελευτῶν δὲ, καὶ πολλοὺς καθεῖλεν· οἱ δὲ ἀπορίᾳ εὐκτηρίων οἴκων, τῷ χρόνῳ προσειθίσθησαν ταῖς Ἐκκλησίαις φοιτᾶν· οὐδὲ γὰρ λάθρα θύειν ἑλληνικῶς, ἀκίνδυνον ἦν· ἀλλ' ἐν ἀφαιρέσει κεφαλῆς καὶ οὐσίας, (*a*) νόμος ἔκειτο κατὰ τῶν ταῦτα τολμώντων τὴν τιμωρίαν κυρῶν· τηνικαῦτα δὲ φασὶ τὸν Αἰγύπτου ποταμὸν, κατόπιν τοῦ καιροῦ γενέσθαι περὶ τὴν πρώτην ἀνάβασιν τῶν ὑδάτων· οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἐχαλέπαινον, ὅτι μὴ συγχωροῖντο κατὰ τὸν πάτριον νόμον τῷ ποταμῷ θύειν· ὑπονοήσας δὲ ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος εἰς στάσιν αὐτοὺς παρασκευάζεσθαι, τάδε ἐμήνυσε· μαθὼν δὲ ὁ Βασιλεὺς, ἄμεινον ἔφη πρὸς τὸ Θεῖον διαμεῖναι πιστὸν, ἢ τὰ Νείλου νάματα καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐετηρίαν προτιμῆσαι τῆς εὐσεβείας· μηδέ ποτε γὰρ ῥεύσειεν ἐκεῖνος ὁ ποταμὸς, εἴπερ ἀληθῶς οἷός τε ἐστι γοητείαις ὑπάγεσθαι, καὶ θυσίαις χαίρειν, καὶ αἱμάτων ῥεύσει μιαίνειν τὰς ἐκ τοῦ θείου Παραδείσου ἐπιρροάς· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ὁ Νεῖλος πολὺς ἐχυθεὶς, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ἐπαφῆκε τὰ ῥεύματα· ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸ τελειότατον καὶ σπανίως πληρούμενον μέτρον ἔφθασεν, οὐδὲν δὲ ἧττον ἐκορυφοῦτο τὸ ὕδωρ, εἰς ἐναντίον φόβον περιέστησαν οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ δέος ἦν, μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν, (*b*) καὶ Λιβύης μέρος οὖσαν κατακλύσῃ· ἡνίκα δὲ λέγεται, τοὺς ἑλληνιστὰς Ἀλεξανδρέων ἀγανακτοῦντας πρὸς τὸ συμβὰν παρὰ γνώμην, ἐπιτωθάσαι καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ἀναβοῆσαι, ὡς οἷα γέρων καὶ λῆρος, (*c*) ἐξούρησεν ὁ ποταμός· ἐκ τούτου δὲ πλεῖστοι Αἰγυπτίων, τῆς πατρῴας δεισιδαιμονίας κατέγνωσαν, καὶ εἰς Χριστιανισμὸν μετεβάλοντο· καὶ τὰ μὲν, ὡς ἐπυθόμην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ προδρόμου, καὶ ὅσα δι' αὐτὴν ἐγένοντο.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον διεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν (a) ἡ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κεφαλή, ἣν Ἡρωδιὰς ᾐτήσατο παρὰ Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου· λέγεται δὲ εὑρεθῆναι παρὰ ἀνδράσι μοναχοῖς τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως· οἳ τὰ μὲν πρῶτα ἐν Ἱεροσολύμοις διέτριβον· ὕστερον δὲ εἰς Κιλικίαν μετῳκίσθησαν· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸ ταύτης ἡγεμονίας, Μαρδονίου μηνύσαντος, ὃς τῆς βασιλικῆς οἰκίας μείζων ἦν Εὐνοῦχος, προσέταξεν Οὐάλης εἰς Κωνσταντινούπολιν αὐτὴν κομισθῆναι· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῦτο ἀποσταλέντες, ἐπιθέντες ὀχήματι δημοσίῳ ἦγον· ὡς δὲ εἰς τὸ Παντείχιον ἧκον, χωρίον δὲ τοῦτο Χαλκηδόνος, οὐκέτι προσωτέρω βαδίζειν ὑπείχοντο αἱ τὸ ὄχημα καθέλκουσαι ἡμίονοι· καὶ ταῦτα τῶν ἱπποκόμων ἐπαπειλούντων, καὶ τοῦ ἡνιόχου χαλεπῶς τῇ μάστιγι κεντοῦντος· ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυον, ἐδόκει δὲ πᾶσι, καὶ αὐτῷ τῷ Βασιλεῖ παράδοξον εἶναι, καὶ θεῖον τὸ πρᾶγμα, ἀπέθεντο ταύτην τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἐν τῇ Κοσιλάου κώμῃ. ἔτυχε γὰρ ἐκ γειτόνων οὖσα, καὶ Μαρδονίου τούτου κτῆμα· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἢ τοῦ Θεοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ Προφήτου κινοῦντος, ἧκεν εἰς τήνδε τὴν κώμην Θεοδόσιος ὁ Βασιλεύς. βουλομένῳ τε τοῦ Βαπτιστοῦ τὸ λείψανον λαβεῖν, μόνην φασὶν ἀντειπεῖν Ματρῶναν· ἡ παρθένος μὲν ἦν ἱερά· (b) εἵπετο δὲ αὐτῇ διάκονος καὶ φύλαξ· ἀντισαμένη δὲ παντὶ σθένει, βιάσασθαι (c) οὐχ ἡγήσαντο δεῖν· ἀντιβολῶν δὲ, ἐδεῖτο συγχωρεῖν· ἐπεὶ δὲ μόλις εἶξεν, ἀνήνυτον εἶναι νομίσασα τῷ κρατοῦντι τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τὸ συμβὰν ἐπὶ τῶν Οὐάλεντος χρόνον, περιλαβὼν τῇ ἀλουργίδι τὴν θήκην ἐν ᾗ ἔκειτο, ἔχων ἐπανῆλθε· καὶ πρὸ τοῦ ἄστεως Κωνσταντινουπόλεως ἔθετο ἐν τῷ καλουμένῳ ἑβδόμῳ· μέγιστον καὶ περικαλλέστατον τῷ Θεῷ ἐνθάδε ναὸν ἐγείρας· πολλὰ δὲ πολλάκις λιπαρήσας Ματρῶναν, καὶ κεχαρισμένα ὑποσχόμενος, οὐκ ἔπεισε μεταθέσθαι τῆς δόξης· ἦν γὰρ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως. καίτοιγε Βικέντιος Πρεσβύτερος, ὁμόδοξος ὢν αὐτῇ, καὶ τὴν σορὸν τοῦ Προφήτου ἐπίσης θεραπεύων, καὶ (d) περὶ ταύτην ἱερώμενος,

ἱκο-

CAPUT XXI.

De inventione capitis Joannis Baptiſtæ, & Præcurſoris: & de his, quæ circa illud facta ſunt.

SUb item tempus, translatum fuit Conſtantinopolim Joannis Baptiſtæ caput, quod Herodias ab Herode Tetrarcha olim petierat. Inventum autem id eſſe dicitur apud monachos quoſdam ex ſecta Macedonianorum: qui prius quidem Hieroſolymis morati fuerant; poſtea vero in Ciliciam migraverant. Præcedentis autem Imperatoris temporibus, cum Mardonius Eunuchus, Præpoſitus Imperialis palatii rem detuliſſet, juſſerat Valens, ut id caput Conſtantinopolim deportaretur. Et ii quidem, qui ad hoc miſſi fuerant, caput illud publico vehiculo impoſitum transferre cœperunt. Sed cum veniſſent Pantichium, qui locus eſt in agro Chalcedonenſium, mulæ, quæ vehiculum trahebant, ulterius progredi detrectarunt; idque licet equiſones minas ipſis intentarent, & auriga flagello graviter eas cæderet. Qui cum nihil proficerent, & cunctis, ipſique adeo Imperatori ea res ſtupenda, ac prorſus divina videretur, in vico Coſilai ſacrum illud caput depoſuerunt. Erat enim hic vicus in proximo, & ad ſupradictum Mardonium pertinebat. Porro circa hoc tempus, ſive Dei, ſive Prophetæ ipſius impulſu, Imperator Theodoſius ad eum locum perrexit. Cumque Baptiſtæ reliquias inde auferre vellet, ſola, ut ajunt, ei reſtitit Matrona: quæ ſacrata quidem virgo erat; ceterum caput illud tanquam miniſtra, & cuſtos comitabatur. Cum igitur illa omni virium niſu obſtaret, Imperator nequaquam eam cogendam eſſe cenſuit: ſed precibus contendebat, ut reliquias tolli permitteret. Quod cum illa vix tandem conceſſiſſet, irritum fore Imperatoris conatum arbitrata, ex eo, quod Valentis temporibus acciderat; Imperator loculum, in quo conditæ erant reliquiæ, purpurea veſte, qua indutus erat, involvens, ſecum detulit. Reverſuſque in ſuburbano urbis Conſtantinopolitanæ, quod ſeptimum dicitur, depoſuit; ampliſſima illic, & pulcherrima baſilica in honorem Dei constructa. Matronam vero quamvis diu, multumque precatus, magnaque ei munera pollicitus eſſet, nunquam eo adducere potuit, ut ſententiam mutaret. Erat enim ex ſecta Macedonianorum. Vincentius tamen Presbyter, qui ejuſdem ſectæ cum Matrona erat, & pari cum illa obſequio arcam Prophetæ ſervabat, & juxta illam miſſarum

ſo-

Matrona Baptiſtæ reliquias ſibi aſſerit.

(a) ἡ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κεφαλή. Valentiniano IV. & Neoterio Coſſ. id factum eſſe ait Proſper in Chronico. Verum auctor Chronici Alexandrini id refert anno ſequente, Tatiano, & Symmacho Coſſ. menſe Peritio, ante diem 12. Kalendas Martias. Idem tamen auctor diu poſtea, principatu Marciani Auguſti, Vincomalo, & Opilione Coſſ. ita ſcribit. *His Coſſ. regnante Valentiniano, & Marciano Auguſtis, menſe Peritio, 12. Kal. Martias, media Hebdomade jejuniorum, anno Syromacedonum 763. Antiochenorum 501. & 425. ex quo Joannes Baptiſta capite truncatus fuerat, ſacrum ejus caput in Emeſena urbe repertum eſt.* Quis eſt, qui non miretur hanc Scriptorum diſcrepantiam? Poſtrema quidem hæc narratio nititur auctoritate Marcelli cujuſdam Archimandritæ, qui relationem Græce ſcripſit de inventione capitis Joannis Baptiſtæ, quam ex Græco in Latinum ſermonem tranſtulit Dionyſius Exiguus. Huic poſteriori inventioni adſtipulatur gravis auctor, ac diligens, Marcellinus Comes in Chronico, qui ſupradictis Coſſ. Vincomalo, & Opilione, ita ſcribit: *Hoc igitur venerabile caput ſub Uranio memoratæ Epiſcopo civitatis, per præfatum Marcellum Presbyterum conſtat inventum Vincomalo, & Opilione Coſſ. menſe Februaeio, &c.*

(b) εἵπετο δὲ αὐτῇ διάκονος. Peſſime hunc locum verterunt Interpretes, qui vocabulum αὐτῇ referri putarunt ad Virginem illam, cum tamen referatur ad κεφαλὴν, id eſt caput Joannis Baptiſtæ, quod ſervabat Virgo illa, & cui tanquam famula miniſtrabat. Hic eſt ſenſus hujus loci, quem Nicephorus optime expreſſit in cap.49.lib.12.

(c) οὐχ ἡγήσαντο δεῖν. Scribendum eſt ἡγήσατο, quemadmodum legit Nicephorus.

(d) περὶ ταῦτα ἱερώμενος. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo ſcriptum eſt περὶ ταύτην ἱερώμενος accentu in antepenultima. Id eſt, *ſacra faciens juxta arcam illam.* Mos enim ſemper fuit apud Chriſtianos, ut Sanctorum reliquias repoſitas haberent ſub altari, in quo ſacrificium Miſſæ peragebatur. Itaque pro περὶ, poſſet ſcribi ὑπέρ. At Nicephorus ſcriptum habet, διὰ ταύτην ἱερώμενος, peſſime. Paulo poſt, ubi legitur καὶ παῖδα καταλιπὼν, delenda eſt conjunctio, quam nec Nicephorus agnoſcit.

(a) ἐπι-

SÆC. IV. ſolemnia celebrabat, illico ſubſecutus eſt. Et cum iis, qui erant ex Eccleſia Catholica, communicavit. Tametſi, ſicut Macedoniani aſſerunt, jurejurando interpoſito antea affirmaſſet, nunquam ſe ab illorum opinione receſſurum: ad extremum vero palam decreviſſet, ut ſi Baptiſta Imperatorem ſequi vellet, ipſe quoque abſque ulla dilatione cum illo communicaret. Erat hic origine Perſa. Qui Conſtantii temporibus, cum perſecutio adverſus Chriſtianos in Perſide graſſaretur, arrepta fuga, ſimul cum Adda conſobrino in Romanorum ditionem venerat. Et ipſe quidem clero adſcriptus, ad Presbyterii gradum conſcendit. Addas vero, ducta uxore, plurimum profuit Eccleſiæ, relicto poſt ſe filio **Auxentius.** Auxentio, viro erga Deum fideliſſimo, & erga amicos promtiſſimo. Qui vita integer, & literarum ſtudioſus, & multiplici tum Gentilium, tum Eccleſiaſticorum Scriptorum cognitione fuit inſtructus. Idem moribus civilis, ac moderatus, licet Imperatori, & aulicis familiaris eſſet, & ſplendidum in palatio officium gereret. Et hujus quidem viri celebris fama eſt tum apud præſtantiſſimos monachos, tum apud pios, ac religioſos homines, qui notitiam ejus habuerunt. Matrona vero uſque ad exitum vitæ manſit in vico Coſilai. Vixitque ſancte admodum, ac religioſe, ſacrarum Virginum magiſtra: quarum pleraſque adhuc ſuperſtites eſſe accepi, moribus Matronæ magiſterio haudquaquam indignis converſantes.

CAPUT XXII.

De nece Imperatoris Valentiniani junioris, & de tyrannide Eugenii. Item de prædictione Joannis Monachi in Thebaide.

Socr. lib. 5. cap. 25. AC Theodoſius quidem, cum Orientis Imperium pacate gubernaret, his rebus intentus erat, & divinum numen ſedulo venerabatur. Interea vero nuntius affertur, Imperatorem Valentinianum laqueo in- **Valentinianus laqueo enectus.** teriiſſe. Quo mortis genere per cubicularios Eunuchos extinctus fuiſſe dicebatur, inſtigantibus aulicis quibuſdam, ac præcipue Arbogaſte Magiſtro militiæ, eo quod illum in regendo Imperio, paternæ virtutis æmulatorem viderent; nec iis, quæ ipſis placuerant acquieſcentem. Alii dicunt, eum ſibi ipſi manus intuliſſe, propterea quod cum in ætatis fervore quædam præter jus, & æquum aggrederetur, proximi ipſum prohiberent: atque idcirco eum ulterius vivere noluiſſe, quod cum Imperator eſſet, ea, quæ volebat, agere nequaquam permitteretur. Fertur porro, hunc adoleſcentem ob decorem corporis, & ob regiam indolem, ac virtutem, Imperio digniſſimum exſtitiſſe; & magnitudine animi, ac juſtitia patrem ab illo potuiſſe ſuperari, ſi ad virilem ætatem pervenire ei licuiſſet. Atque hic quidem, cum **Eugenius tyrannus.** ejuſmodi eſſet, tali exitu periit. Eugenius autem, quidam haud ſincero animo erga religionem Chriſtianorum affectus, Imperium inva-

A ἠκολούθησεν αὐτίκα, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ἐκοινώνησεν· ἀπώμοτον μὲν, ὡς λέγουσιν οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες, ποιησάμενος, μή ποτε μεταθήσεσθαι τῆς αὐτῶν δόξης· τὸ δὲ τελευταῖον εἰς τὸ προφανὲς ὁρίσας, ὡς εἰ ἕλοιτο ὁ Βαπτισθὴς ἀκολουθῆσαι τῷ Βασιλεῖ· καὶ αὐτὸν κοινωνήσειν αὐτῷ, μηδὲν διαφερόμενον· ἐγένετο δὲ οὗτος Πέρσης τὸ γένος· ἐπὶ δὲ τῆς Κωνσταντίου βασιλείας διωγμοῦ καταλαβόντος τοὺς ἐν Περσίδι Χριστιανοὺς, φεύγων ἅμα Ἀδδᾷ τῷ αὐτοῦ ἀνεψιῷ, εἰς Ῥωμαίους ἦλθεν· ἀλλ' ὁ μὲν, κλήρῳ ἐγκατελέγη, καὶ εἰς Πρεσβυτέρου προῆλθεν ἀξίαν· Ἀδδᾶς δὲ γήμας, μέγιστα τὴν Ἐκ-
B κλησίαν ὠφέλησε, καὶ παῖδα καταλιπὼν Αὐξέντιον, ἄνδρα περὶ τὸ Θεῖον πιστότατον, καὶ περὶ φίλους σπουδαῖον· ἐμμελῆ δὲ τὸν βίον, καὶ φιλολόγον, καὶ πολυμαθῆ τῶν ἕλλησι καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσιν ἱστορημένων· μέτριον δὲ τὸ ἦθος, καίπερ Βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτήδειον, καὶ λαμπρᾶς ἐπειλημμένων στρατείας· ἀλλὰ τοῦδε μὲν πολύς ἐστι λόγος παρά τε εὐδοκιμωτάτοις μοναχοῖς καὶ σπουδαίοις ἀνδράσιν, οἵπερ αὐτοῦ ἐπειράθησαν· ἡ δὲ Ματρῶνα μέχρι τελευτῆς ἐν τῇ Κοσιλάου κώμῃ διέτριβε· διεβίω δὲ ἱεροπρεπῶς μάλα καὶ σωφρόνως, ἱερῶν παρθένων ἡγουμένη· ὧν εἰσέτι νῦν πολλὰς περι-
C εἶναι ἐπυθόμην, τῆς ὑπὸ Ματρῶναν παιδεύσεως ἄξιον φερούσας ἦθος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Περὶ τῆς δι' ἀγχόνης τελευτῆς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου Βασιλέως ἐν Ῥώμῃ, καὶ περὶ τῆς τυραννίδος Εὐγενίου· καὶ περὶ τῆς προφητείας Ἰωάννου τοῦ ἐν Θηβαΐδι Μοναχοῦ.

ΚΑὶ ὁ μὲν Θεοδόσιος, ἐν εἰρήνῃ τῆς πρὸς ἕω ἀρχομένην ἰθύνων, ἐν τούτοις ἐσπούδαζε, καὶ ἐπιμελῶς μάλα τὸ Θεῖον ἐθεράπευεν· ἐν τούτῳ δὲ ἀγγέλλεται Οὐαλεντινιανὸς ὁ Βασιλεὺς
D ἀγχόνῃ ἀπολωλέναι· ἐλέγετο δὲ ταύτην αὐτῷ καττῦσαι τὴν τελευτὴν διὰ τῶν θαλαμηπόλων εὐνούχων, ἄλλους τέ τινας τῶν εἰς τὰ βασίλεια, καὶ Ἀρβογάστην τὸν ἐπὶ τῶν αὐτοῦ στρατευμάτων τεταγμένων· καθότι πατρῴζοντα τὸν νέον ἑώρων περὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ πρὸς πολλὰ τῶν ἐκείνοις δοκούντων χαλεπαίνοντα· οἱ δὲ, αὐτὸν ἡγοῦνται αὐτόχειρα ἑαυτοῦ γενέσθαι, ὡς (a) ἐπιχειροῦντα τισὶν οὐ δέον ἐν τῷ ζέοντι τῆς ἡλικίας, καὶ κωλυόμενον· καὶ τούτου χάριν, οὐ καταξιώσαντα ζῆν, ὅτι βασιλεύων, μὴ συγχωροῖτο ποιεῖν ἃ βούλεται· φασί γε μὴν τοῦτο τὸ μειράκιον εὐμενείᾳ σώματος, καὶ βασιλικῶν τρόπων ἀρετῇ,
E ὑπερφυῶς δόξαι τῆς ἡγεμονίας ἄξιον, (b) καὶ οἷος μεγαλόψυχος, καὶ δικαιοσύνῃ ὑπερβαλέσθαι τὸν αὐτοῦ πατέρα, (c) εἰ παρῆλθεν εἰς ἄνδρας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος ὢν, ὧδε τέθνηκεν. Εὐγένιος δέ τις οὐχ ὑγιῶς διακείμενος περὶ τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν, ἐπειςπηδᾷ τῇ ἀρχῇ; καὶ τὰ

(a) ἐπιχειροῦντα τισὶν οὐ δέον. Duæ poſtremæ voces deſunt in codice Fuketiano, nec videntur admodum neceſſariæ.

(b) καὶ οἷος μεγαλόψυχος. Scribendum eſt proculdubio καὶ οἷον μεγαλοψυχίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ ὑπερβαλέσθαι. Quam emendationem confirmat Nicephorus in cap. 39. lib. 12. Sic enim habet, τῷ δὲ μεγαλοψύχῳ καὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἄκρῳ καὶ τὸν ἐκείνου ὑπερβαλέσθαι πατέρα.

(c) εἰ παρῆλθεν εἰς ἄνδρας. Mallem ſcribere προῆλθεν.

(c) ὑμε-

καὶ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἀμφιέννυται· ᾤετο A δὲ τοῦ ἐπιχειρήματος ἀσφαλῶς κρατήσειν, ὑπαγόμενος λόγοις ἀνθρώπων εἰδέναι τὸ μέλλον ὑπισχνουμένων, σφαγίοις τισὶ καὶ ἡπατοσκοπίαις, καὶ καταλήψει ἀστέρων· ἐσπούδαζον δὲ περὶ ταῦτα ἄλλοι τε πολλοὶ τῶν ἐν τέλει Ῥωμαίων, καὶ (d) Φλαβιανὸς ὁ τότε ὕπαρχος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ περὶ τὰ πολιτικὰ ἐχέφρων εἶναι δοκῶν· προσέτι δὲ καὶ τὰ μέλλοντα ἀκριβοῦν λογιζόμενος ἐπιστήμῃ παντοδαπῆς μαντείας· ταύτῃ γὰρ μάλιστα τὸν Εὐγένιον ἔπεισε εἰς πόλεμον παρασκευάσασθαι, μοιρίδιον εἶναι αὐτῷ τὴν βασιλείαν ἰσχυριζόμενος, καὶ νίκην ἐπὶ τῇ μάχῃ B συμβήσεσθαι, καὶ μεταβολὴν τῆς Χριστιανῶν θρησκείας· καὶ Εὐγένιος μὲν ταύταις ταῖς ἐλπίσι βουκολούμενος, πλείστην ἤγειρε στρατιὰν, (e) καὶ τὰς πρὸς τῇ Ἰταλίᾳ πύλας, ἃς οἱ Ῥωμαῖοι Ἰουλίας Ἄλπεις καλοῦσι, προκαταλαβὼν ἐφρούρει, ὡς ἐν στενῷ μίαν πάροδον ἐχούσας, ἑκατέρωθεν πεφραγμένας ἀποῤῥῶξι καὶ ὑψηλοτάτοις ὄρεσι· Θεοδόσιος δὲ διανοούμενος, πῇ ἄρα τὴν ἀπόβασιν ἕξει ὁ πρὸς αὐτὸν πόλεμος, καὶ πότερον ἐπ' αὐτὸν χωρεῖν δεῖ, ἢ ἐπιόντα περιμένειν, ἔγνωκε περὶ τούτου συμβούλῳ χρήσασθαι Ἰωάννῃ τῷ ἐν Θηβαΐδι μοναχῷ· ὃν ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, ἐπιφανέστατον τηνικάδε γενέσθαι C ἐπὶ γνώσει τῶν ἐσομένων· καὶ Εὐτρόπιον, ὃς πιστὸς ἦν αὐτῷ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις Εὐνούχων, πέπομφεν εἰς Αἴγυπτον, εἰ μὲν δυνατὸν, ἄξοντα αὐτόν· εἰ δὲ παραιτήσαιτο, τὸ πρακτέον μαθεῖν· καὶ ὁ μὲν εἰς Ἰωάννην παραγενόμενος, οὐκ ἔπεισε πρὸς τὸν Βασιλέα ἐλθεῖν· ἐπανελθὼν δὲ, ἤγγειλεν εἰπεῖν, αὐτὸν νικήσειν τὸν πόλεμον, καὶ καθελόντα τὸν τύραννον· μετὰ τὴν νίκην ἐν Ἰταλίᾳ (f) μεταλλάξαι τὸν βίον· ἀμφότερα δὲ ἀληθῆ τὸ τέλος ἔδειξεν.

A invaſit, ejuſque inſignia ſibi aſſumſit. Spe- SÆC. IV. rabat autem, ſe principatum firmiter retenturum, inductus verbis quorundam hominum, qui ſe futura noſſe jactabant, ex victimis quibuſdam, extorumque inſpectione, & obſervatione ſiderum. Cui ſuperſtitioni addicti erant eo tempore tum alii plures ex Proceribus Romanorum, tum Flavianus Præfectus Prætorio; vir eximius, & in republica gerenda prudentiſſimus; & qui inſuper omnium divinandi artium peritus, res futuras certiſſime prænoſcere putabatur. Hac enim ratione præcipue Eugenium impulit, ut bellum pararet, Imperium fato ei deſtinatum eſſe affirmans, commiſſoque prælio B victoriam ei ceſſuram, & mutationem religionis Chriſtianorum ſecuturam. Et Eugenius quidem hujuſmodi ſpe deluſus, ingentem exercitum collegit; & præruptas fauces Italiæ objectas, quas Romani Alpes Julias vocant, valido præſidio occupavit; quippe quæ altiſſimis, ac præruptis utrinque montibus munitæ, unum duntaxat tranſitum in anguſtiis præbeant. Theodoſius vero ſollicitus, quiſnam exitus belli adverſus Eugenium futurus eſset, & utrum ultro illum aggredi, an potius venientem expectare oporteret; conſilium ea de re Joannis monachi in Thebaide degentis expetere conſtituit; quem ob futurarum rerum ſcientiam celeberrimum C tunc temporis fuiſse, ſupra commemoravi. Eutropium igitur unum ex Eunuchis palatii, ſibi fidiſſimum, in Ægyptum mittit, ut ſi fieri poſſit, eum adducat; ſin minus, ſaltem ex eo diſcat, quid agendum ſit. Is cum ad Joannem veniſset, perſuadere ei non potuit, ut ad Imperatorem accederet. Sed reverſus nuntiavit Theodoſio, Joannem dixiſse, quod victoriam ex bello relaturus eſſet, extinctoque tyranno, poſt victoriam in Italia ipſum eſse moriturum. Quorum utrumque vere dictum fuiſse, exitus comprobavit.

Flavianus Præfectus Prætorio.

(d) Φλαβιανὸς. Hæc ex Rufini libro 11. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 33. ſumſit Sozomenus. Ceterum de hoc Flaviano multa notavi ad lib. 27. Ammiani Marcellini. Ejuſdem Flaviani Præfecti Præt. meminit Paulinus in vita beati Ambroſii.

(e) καὶ τὰς πρὸς τὰς Ἰταλίας πύλας. In codice Fuketiano ſcriptum eſt τὰς πρὸς τῇ Ἰταλίᾳ, &c. Nicephorus quoque habet τὰς ἐν Ἰταλίᾳ πύλας. Melius tamen ſcriberetur D τὰς πρὸ τῆς Ἰταλίας πύλας. Nam Alpes Juliæ, quaſi munimenta quædam, ac propugnacula, Italiam defendunt.

(f) μεταλλάξαι τὸν βίον. Apparet ſcribendum eſſe μεταλλάξειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων, καὶ τῶν καθαιρεθέντων ἐν Ἀντιοχείᾳ Βασιλικῶν ἀνδριάντων, καὶ τῆς τοῦ Ἀρχιερέως Φλαβιανοῦ πρεσβείας.

(a) ΕΝ τούτῳ δὲ διὰ τὴν χρείαν τοῦ πολέμου, ἔδοξε τοῖς ἄρχουσιν οἷς τούτου μέλει, πλέον τι τῶν εἰωθότων φόρον εἰσπράξασθαι τοὺς ὑποτελεῖς· ἐπὶ τούτῳ δὲ στασιάσας ὁ ἐν Συρίᾳ τῶν Ἀντιοχέων δῆ- E

CAPUT XXIII.

De exactione tributorum, & de ſtatuis Imperialibus Antiochiæ dejectis, & de legatione Archiepiſcopi Flaviani.

INter hæc ob imminentis belli neceſſitatem, Magiſtratibus, quibus id curæ erat, e re publica viſum eſt, ut tributa ſolito graviora a Provincialibus exigerentur. Hanc ob cauſam ad ſeditionem concitatus Antioche- no-

(a) ἐν τούτῳ δ. Fallitur hoc loco Sozomenus, qui ſeditionem Antiochenam in id tempus contulit, quo Theodoſius expeditionem paravit adverſus Eugenium Tyrannum. Idem quoque ſcribit Theodoritus in Hiſtoria Eccleſiaſtica. Verum Baronius utriuſque ſcriptoris errorem jamdudum obſervavit, & hanc ſeditionem anno Chr. 388. contigiſſe docuit, partim ex Zoſimo, partim ex Ambroſii epiſtola ad Theodoſium. Idem etiam ex Libanio colligitur, qui in oratione ad Ellebicum: hic autem judex miſſus fuit ad vindicandum facinus Antiochenorum: hanc cauſam fuiſſe dicit ſeditionis, quod Imperator cum pecuniis opus haberet, quas militibus ſuis donaret in decennalibus Imperii ſui, & Arcadii filii quinquennalibus, magnam auri vim indixerat curiæ Antiochenſium. Porro decennalia Theodoſii contigerant anno Chr. 388. Theodoſio ipſo iterum, & Cynegio Coſſ. Id ipſum colligere eſt ex oratione ejuſdem Libanii ad Theodoſium Imperatorem de reconciliatione. Ibi enim Libanius inter alia exempla Imperatoriæ Clementiæ, proponit exemplum Valentiniani junioris, qui cum a Romanis Maximo tyranno adulantibus, re, ac verbis graviter læſus fuiſſet extincto poſtea Maximo, urbi pepercit. Quod quidem exemplum iterum affert in oratione ad Theodoſium poſt reconciliationem. Ex quo apparet, ſeditionem illam 388. Chriſti anno contigiſſe, poſt cædem Maximi tyranni. Qui eo anno oppreſſus eſt die 5. Kalendas Auguſti, ut docet Idatius in Faſtis.

SÆC. IV. Antiochiæ statuæ Imp. dejectæ.

norum populus, statuas Imperatoris, atque uxoris ejus dejecit, & fune injecto per urbem traxit, contumeliosa insuper verba adjiciens, sicut a multitudine exacerbata fieri solet. Porro cùm Imperator multos Antiochenorum interficere ob id vellet, ad solum ejus rei rumorem plebs obstupefacta est. Jamque sedato furore, ipsos facti pœnitebat: & quasi mala, quæ nuntiabantur, jam adessent, gemebant omnes, ac lugebant, Deumque precabantur, ut Imperatoris animum placaret, canticis quibusdam lugubribus ad eam supplicationem utentes. Quo quidem tempore Flavianus Antiochensis Episcopus, pro civibus suis legatione fungens, cum Imperator adhuc indignatione percitus esset, persuasit adolescentibus, qui ad Imperatoris mensam canere solebant, ut cantica, quibus Antiocheni in supplicationibus suis utebantur, cantarent. Quo facto Imperator in clementiam flexus, & miseratione superatus, iram protinus abjecisse dicitur, & cum Antiochensibus in gratiam rediisse, perfuso lacrymis poculo, quod tum forte in manibus habebat. Ceterum ajunt, nocte illa, quæ diem, quo seditio facta est, præcessit, spectrum quoddam muliebre visum esse, magnitudine incredibili, & aspectu terribile: quod sublime per plateas urbis discurrens, aerem cæderet flagello quodam horrisono: cujusmodi flagris bestias ad furorem concitare solent ii, qui ejusmodi spectaculis operam suam locant. Ita exitiosus quidam dæmon hanc seditionem insidiose conflavit. Ac profecto ingens cædes consecuta esset, nisi Imperator iram suam repressisset, sacerdotis intercessionem pro pietate sua reveritus.

(b) δαιμόνων ἐπιβουλῇ. Hunc locum præclare mihi videor restituisse. Nam cum in codice Fuketiano scriptum invenissem δαιμων ἐπιβουλῆς, totum locum ita emendandum putavi: οὕτω τὶς ἀλάστωρ δαίμων, ἐξ ἐπιβουλῆς τὴν στάσιν ἐκίνησεν. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, qui ita diserte scriptum habet, ut conjeceram, quemadmodum videre est in cap. 43. lib. 12.

A δῆμος, τοὺς τοῦ Βασιλέως ἀνδριάντας καθεῖλε, καὶ τὸν τῆς αὐτοῦ γαμετῆς· καὶ χοίνῳ προσάψας, εἵλκεν, οἵας εἰκὸς ὑπὸ χαλεπαίνοντος πλήθους ὑβριστικὰς ἀφιεὶς φωνάς· ἐπεὶ δὲ πολλοὺς Ἀντιοχέων διαφθεῖραι διενοεῖτο, καὶ πρὸς μόνην τὴν φήμην κατεπλάγη τὸ πλῆθος· καὶ παυσάμενοι μαίνεσθαι, μετεμελοῦντο· καὶ ὡς ἐπὶ παροῦσι τοῖς ἀγγελλομένοις κακοῖς, ἔστενόν τε καὶ ἐδάκρυον, καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον πραΰναι τοῦ κρατοῦντος τὴν ὀργὴν, μελῳδίαις τισὶν ὀλοφυρτικῶς πρὸς τὰς λιτὰς κεχρημένοι· ἡνίκα δὴ καὶ Φλαβιανὸς ὁ Ἀντιοχέων Ἐπίσκοπος, πρεσβευόμενος ὑπὲρ τῶν πολιτῶν, ἔτι τοῦ Βασιλέως χαλεπαίνοντος, πέ-
B πεικε τοὺς παρὰ τὴν βασιλικὴν τράπεζαν ᾄδειν εἰωθότας νέους, τὰς ἐν ταῖς λιταῖς τῶν Ἀντιοχέων ψαλμῳδίας εἰπεῖν· ἐφ᾽ ᾧ λέγεται φιλανθρωπίᾳ διαχυθέντα τὸν Βασιλέα, κρατηθῆναι τῷ ἐλέῳ, καὶ αὐτίκα τὴν ὀργὴν ἐκβαλεῖν, καὶ σπείσασθαι πρὸς τὴν πόλιν, δάκρυσι βρέξαντα τὴν φιάλην, ἣν ἔτυχε κατέχων· φασὶ δὲ τῆς φθασάσης νυκτὸς μεθ᾽ ἣν εὐθὺς ἐπιγενομένης ἡμέρας ἡ στάσις ἐγένετο, φάσμα γυναικὸς θεαθῆναι, μεγέθει ἐξαίσιον καὶ θέᾳ φοβερὸν, μετάρσιόν τε διατρέχον ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως, τὸν ἀέρα μαστίζειν ὑπὸ μάστιγι δυσήχῳ, οἵαις εἰς θυμὸν προκαλοῦνται τοὺς θῆρας οἱ πε-
C ρὶ τὰ τοιαῦτα θέατρα πονοῦντες· οὕτω τὶς ἀλάστωρ (b) δαίμων ἐπιβουλῇ τὴν στάσιν ἐκίνησεν· ἐπηκολούθησε δ᾽ ἂν καὶ φόνος πολὺς, εἰ μὴ τὴν ὀργὴν κατέπαυσεν ὁ Βασιλεὺς, τὴν ἱερατικὴν ὑπὸ εὐσεβείας ἱκεσίαν αἰδεσθείς.

CAPUT XXIV.

De victoria, quam Imperator Theodosius de Eugenio reportavit.

Socr. lib. 5. cap. 25.

PORRO cum omnia, quæ ad bellum necessaria erant, abunde comparasset, filium natu minorem Honorium, Augustum nuncupavit. Arcadium enim jam antea Augustum renuntiaverat. Utroque autem relicto Constantinopoli, ipse cum copiis ex Oriente partibus profectus, ad Occidentalis Imperii Provincias propere contendit. Sequebatur illum ingens turba auxiliarium ex Barbaris, qui circa Danubium habitabant. Cum autem egressus Constantinopoli, ad septimum milliare pervenisset, Deum illic orasse dicitur in Ecclesia, quam in honorem Joannis Baptistæ construxerat: utque faustus, ac felix sibi, & exercitui, & Romanis omnibus belli exitus contingeret, postulasse, & Baptistam sibi auxiliatorem invocasse. Hæc precatus, in Italiam iter fecit. Cumque ad Alpes venisset, primas stationes occupat. Et cum transitus verticem prætergressus, jam in descensu esset, campum equitibus, ac peditibus oppletum videt: nec procul multos hostium a tergo in montis cacumine interim subsistentes. Cum igitur primi transgressi, cum hostibus in campo manum conseruissent, acris, & anceps exstitit pugna. Porro cum exercitus

Baptistæ auxilium implorat Imp.

(a) ἔτι δὲ περιούσης τῆς στρατιᾶς. Lego παριούσης, vel certe κατιούσης ut habet Nicephorus in cap. 39.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

Περὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ Βασιλέως κατὰ τοῦ Εὐγενίου νίκης.

D ΕΠεὶ δὲ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον αὐτῷ ηὐτρέπιστο, ἀναγορεύει Βασιλέα Ὀνώριον τὸν νεώτερον υἱόν· Ἀρκάδιον γὰρ ἤδη χειροτονήσας ἦν· ἄμφω δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει καταλιπὼν, σπουδῇ σὺν ταῖς στρατιαῖς ἀπὸ τῆς ἕω ἐπὶ τὴν πρὸς δύσιν ἀρχομένην ἐπείγετο· συνείπετο δὲ αὐτῷ καὶ πλῆθος συμμάχων, τῶν περὶ τὸν Ἴστρον Βαρβάρων· λέγεται δὲ τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκδημῶν, πρὸς τῷ ἑβδόμῳ μιλίῳ γενόμενος, προσεύξασθαι τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἐνθάδε Ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐπὶ τιμῇ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἐδείματο· αἰτῆσαί τε αἰσίαν αὐτῷ καὶ τῇ στρατιᾷ καὶ Ῥωμαίοις ἅπασι γενέσθαι τὴν ἔκβασιν
E τοῦ πολέμου, καὶ σύμμαχον αὐτῷ ἐπικαλέσασθαι τὸν Βαπτιστήν· ταῦτα δὲ προσευξάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἀφίκετο. καὶ προσβαλὼν ταῖς Ἄλπεσιν, εἷλε τὰς πρώτας φυλακάς· παραμείψας δὲ τῆς παρόδου τὸ ἄκρον, ὡς πρὸς τῇ καθόδῳ ἐγένετο· εἶδε τὸ πεδίον πλῆρες ἱππέων καὶ πεζῶν· οὐκ ἄπωθεν δὲ κατὰ νώτου πολλοὺς τῶν πολεμίων ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους τέως ἠρεμοῦντας· ἐπεὶ δὲ οἱ πρῶτοι παρελθόντες συνεμίσγοντο τοῖς ἐν τῷ πεδίῳ, μάχη καρτερὰ καὶ ἀμφήριστος ἐκινήθη· (a) ἔτι δὲ περιούσης

(b) δέλ-

στης τῆς στρατιᾶς, λογισάμενος ὅσον ἧκεν εἰς ἀνθρώπων δύναμιν, καὶ βουλομένοις μὴ δυνατὸν σώζεσθαι, ἐπιτιθεμένων τῶν ἀπὸ τοῦ νώτου τὴν ἀκρώρειαν καταλαβόντων, πρηνὴς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πεσὼν, ηὔχετο δακρύων· καὶ ὁ Θεὸς αὐτίκα ἐπήκουσεν, ὡς τὸ ἀποβὰν ἔδειξε· πέμψαντες γάρ τινας, συμμάχους σφᾶς ἔσεσθαι προσήγγειλαν οἱ ἡγεμόνες τῶν περικαθημένων τὴν ἄκραν, εἰ μέλλοιεν ἐν τιμῇ παρ᾽ αὐτῷ εἶναι· ἐπεὶ δὲ χάρτην καὶ μέλαν ἐπιζητήσας οὐχ εὗρε, (b) δέλτον δὲ λαβὼν ἣν ἔτυχέ τις τῶν παρεστώτων ἔχων, ἐνέγραψεν αὐτοῖς ἐπισήμου καὶ ἁρμοδίου (c) στρατιᾶς τάξιν, ἣν ἕξουσι παρ᾽ αὐτῷ τὴν ὑπόσχεσιν πληροῦντες· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τούτοις τῷ Βασιλεῖ προσεχώρησαν· μή πω δὲ θατέρου μέρους κλίναντες, ἀλλ᾽ ἔτι τῆς ἐν πεδίῳ μάχης ἑκατέρωθεν ἰσαζούσης, ἀντιπρόσωπος τοῖς ἐναντίοις ἐμβὰς ἄνεμος ἐξαίσιος, καὶ οἷον οὔπω πρότερον ἱστορήσαμεν, διέλυσε τὰς τῶν πολεμίων τάξεις· βέλη δὲ καὶ ἀκόντια κατὰ Ῥωμαίων πεμπόμενα, ὡς ἀντιτύποις προσβάλλοντα, εἰς τὰ τῶν ἀκοντιζόντων περιέστρεφε σώματα καὶ τὰς ἀσπίδας ἐξαρπάζων τῶν χειρῶν, σὺν φορυτῷ καὶ κονιορτῷ κατ᾽ αὐτῶν ἐκύλιε· γυμνωθέντες δὲ τῶν ὅπλων, οἱ μὲν πλείους αὐτίκα διεφθάρησαν, οἱ δὲ πρὸς ὀλίγον φυγῇ διασωθέντες, μετ᾽ οὐ πολὺ ἥλωσαν· Εὐγένιος δὲ, προσδραμὼν τοῖς ποσὶ τοῦ Βασιλέως, ἐδεῖτο σώζεσθαι· ἐν ᾧ δὲ ἱκέτευε, πρός του τῶν στρατιωτῶν τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη. Ἀρβογάστης δὲ φεύγων μετὰ τὴν μάχην, αὐτόχειρ ἑαυτοῦ γέγονε· λέγεται δὲ καθ᾽ ὃν καιρὸν οὗτος ὁ πόλεμος συνεκροτεῖτο, ὢ ἐν τῷ νεῷ τοῦ Θεοῦ τῷ ἐν τῷ ἑβδόμῳ, οὗ προσηύξατο ὁ Βασιλεὺς ἐξιὼν, δαιμονῶν τὶς ἀναρπασθεὶς μετάρσιος, τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην ἐλοιδορεῖτο, καὶ ὡς τῆς κεφαλῆς ἀποτμηθέντα ὠνείδιζε, καὶ ἀνεβόα· σύ με νικᾷς, καὶ τῇ ἐμῇ στρατιᾷ ἐπιβουλεύεις· οἱ δὲ περιτυχόντες, ὡς εἰκὸς, πολλῆς οὔσης περὶ τοῦ πολέμου σπουδῆς νεώτερόν τι ἀκούειν καὶ λέγειν, καταπλαγέντες ἀνεγράψαντο τὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν γενέσθαι τὰ περὶ τὸν πόλεμον οὐκ εἰς μακρὰν ἔγνωσαν παρὰ τῶν κοινωνησάντων τῇ μάχῃ· καὶ τὰ μὲν ὧδε γενέσθαι λόγος.

A tus adhuc progrederetur, animadvertens Imperator humana quidem ope suos nullatenus servari posse, tametsi maxime vellent, incumbentibus a tergo iis, qui verticem occupaverant; pronus humi abjectus orare cœpit cum lacrymis. Statimque Deus precibus ejus annuit, sicut eventu ipso comprobatum est. Nam rectores eorum, qui montis verticem tenebant, missis ad illum nuntiis, se ad illius partes transituros esse polliciti sunt, si honoratiorem gradum apud illum habituri essent. Tum vero Imperator, cum chartam, & atramentum quæsitum non reperisset, acceptis tabulis, quas quidam ex adstantibus forte gerebat, honoratæ, & convenientis B ipsis militiæ perscripsit gradum, quem apud se essent habituri, si promissa implevissent. Atque hi quidem istiusmodi conditionibus Imperatori sese adjunxerunt. Ceterum cum neutra pars adhuc cederet, sed æquo Marte utrinque acriter pugnaretur, ventus ingens, & qualem antea nunquam fuisse novimus, ex adverso in hostes irruens, eorum ordines disturbavit: tela vero, & jacula, quæ in Romanos conjecta erant, perinde ac si solidis corporibus illisa essent, in ipsa jaculantium corpora retorsit. Scuta denique ex eorum manibus abrepta, cum sordibus, ac pulvere in ipsos contorsit. Itaque armis nudati, alii quidem statim trucidati sunt: alii vero C ad modicum tempus fuga elapsi, haud multo post capti fuere. Eugenius autem ad pedes Imperatoris provolutus, ut vita ipsi concederetur, orabat. Sed dum supplicaret, a quodam ex militibus capite truncatus est. Arbogastes vero post prælium fugiens, sua se manu interemit. Porro eo ipso tempore, quo pugna committebatur, ajunt, dæmoniacum quendam in templo Dei, quod erat in Septimo, in quo Imperator ad bellum proficiscens preces fuderat, a dæmone sublimen raptum Joanni Baptistæ conviciatum esse, eumque tanquam capite truncatum, probris appetisse, ita vociferando: Tu me vincis, & exercitui meo insidiaris. Hi vero D qui aderant, cum, ut credibile est, ingens omnium studium esset de hoc bello, ut aliquid novi audirent, ac dicerent, obstupefacti diem in charta perscripserunt: eoque ipso die prælium factum esse, haud multo post ex iis, qui prælio interfuerant, didicerunt. Atque hæc quidem in hunc modum gesta esse dicuntur.

Vento adjuvante Imp. Eugenium vincit.

& Joanne Baptista.

(b) δέλτον ἣν λαβὼν. Nemo est, ut opinor, qui non videat, scribendum esse δέλτον δὴ λαβὼν, &c. Jam enim supra monui, sæpius peccatum esse a Librariis in hac voce.

(c) στρατιᾶς τάξιν. Mallem scribere στρατείας. Id est ordinem militiæ. στρατιὰ vero exercitum significat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ τῆς πρὸς Βασιλέα Θεοδόσιον τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου παῤῥησίας, καὶ τοῦ φόνου τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ· καὶ διήγησις τοῦ ἁγίου τούτου ἑτέρων κατορθωμάτων.

Μετὰ δὲ τὴν Εὐγενίου καθαίρεσιν, ἀφικόμενος εἰς Μεδιόλανον ὁ Βασιλεὺς, ἧκεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εὐξόμενος· ὡς δὲ πρὸς ταῖς θύραις ἐγένετο, ὑπήντετο Ἀμβρόσιος ὁ τῆς πόλεως Ἐπίσκοπος· καὶ λαβόμενος τῆς ἁλουργίδος ἐπὶ τοῦ πλήθους, ἐπίσχες, ἔφη· ἀνδρὶ γὰρ ὑπὸ ἁμαρτίας βεβήλῳ, καὶ τὰς χεῖρας

CAPUT XXV.

E *De beati Ambrosii in loquendo libertate, qua usus est erga Imperatorem Theodosium: & de cæde Thessalonicensium. Item de aliis rebus a sancto illo viro præclare gestis.*

Post Eugenii necem, Imperator Mediolanum ingressus, orandi causa ad Ecclesiam processit. Cumque ad fores venisset, occurrit ei Ambrosius civitatis Episcopus. Et apprehensa ejus purpura coram omni multitudine: siste gradum, inquit. Homini enim ob delicta profano, & manus injusta cæde pollu-

SÆC. IV. pollutas gerenti, ante pœnitentiam actam sacrum limen intrare non licet, nec ad sacrorum mysteriorum communionem accedere. Tum vero Imperator, sacerdotis libertatem admiratus, ad se rediit, & pœnitentiæ stimulis compunctus abscessit. Peccati vero hæc fuerat occasio. Butherici eo tempore Magistri militum per Illyricum pincernam, auriga amore ejus captus, de stupro sollicitaverat; eamque ob causam comprehensus, in custodia tenebatur. Cum autem nobile equorum certamen in circo edendum esset, populus Thessalonicensis postulavit, ut is tanquam ad illud certamen necessarius dimitteretur. Sed cum nihil proficeret, gravissimam seditionem commovit: ac postremo Buthericum ipsum interfecit. Ea re nuntiata, Imperator incredibili ira succensus, certum numerum eorum, qui obvii fierent, obtruncari præcepit. Hac occasione civitas multorum innocentium sanguine completa est. Etenim peregrini, qui recens eo appulerant, vel terrestri itinere advenerant, præter expectationem statim comprehensi sunt. Multaque tum acciderunt miseratione digna, inter quæ & istud. Mercator quidam pro duobus filiis, qui comprehensi fuerant, semetipsum offerens, rogabat, ut ipse quidem necaretur, filii vero abirent incolumes. Et pro hujus beneficii mercede, quidquid habebat auri, militibus pollicebatur. Illi calamitatem hominis miserati, pro altero ex filiis, quem vellet, supplicationem ejus admiserunt. Utrumque vero dimittere, haud quaquam sibi tutum fore dixerunt, eo quod numerus deficeret. Verum pater cum ambos aspiceret, flens, ac gemens, neutrum ex duobus eximere valuit. Sed dubius, anceps que animi, quoad interficerentur, permansit, utriusque amore ex æquo flagrans. præterea famulum quendam frugi pro domino suo qui tum ad mortem ducebatur, libenti animo occisum esse accepi. Horum igitur malorum, & aliorum complurium, quæ tum, ut verisimile est, acciderunt, causam Imperatori adscribens Ambrosius, eum ab aditu Ecclesiæ repulit, & a communione removit. Imperator vero peccatum suum publice in Ecclesia confessus est: & toto illo temporis spatio, quod ipsi ad pœnitentiam præstitutum fuerat, tanquam qui in luctu esset, Imperiali cultu minime est usus. Quin etiam legem tulit, ut qui principis jussionibus obsequuntur, in tricesimum usque diem differrent supplicia eorum, qui capite damnati essent. Eo scilicet consilio, ut interjecti temporis spatium Imperatoris iram leniret, & imminuto jam furore, locus miserationi, ac pœnitentiæ relinqueretur. Porro Ambrosius iste multa quoque alia gessit, sacerdotali officio digna, quæ

Cædes Thessalonicensium a Theodosio patrata.

De qua pœnitentiam agit.

A ρας ἠμαγμένας οὐκ ἐν δίκῃ ἔχοντι, οὐ θεμιτὸν πρὸ μετανοίας, (a) τῆς τοῦ ἱεροῦ ἐπιβαίνειν οὐδοῦ, ἢ μυστηρίων θείων κοινωνεῖν· ὁ δὲ Βασιλεὺς θαυμάσας τὸν ἱερέα τῆς παῤῥησίας, συνετὸς γεγονὼς, ὑπέστρεφεν, ὑπὸ τῆς μετανοίας κεντούμενος· ἦν δὲ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις τοιάδε· (b) Βουθερίχου τοῦ ἡγουμένου τότε τῶν παρ' Ἰλλυριοῖς στρατιωτῶν ἡνίοχος τὸν οἰνοχόον αἰσχρῶς ἰδὼν, ἐπείρασε· καὶ συλληφθεὶς, ἐν φρουρᾷ ἦν· ἐπισήμου δὲ ἱπποδρομίας ἐπιτελεῖσθαι μελλούσης, ὡς ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀγωνίαν ὁ Θεσσαλονικέων δῆμος ἐζήτει ἀφίεσθαι· ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυεν, εἰς χαλεπὴν κατέστη στάσιν· (c) καὶ τελευτῶν, τὸν Βουθερίχαν
B ἀνεῖλε· καὶ ἐπεὶ τάδε ἐμηνύθη, εἰς ἄμετρον ὀργὴν ἐμπεσὼν ὁ Βασιλεὺς, ῥητὸν τῶν προστυγχανόντων ἀριθμὸν ἀναιρεθῆναι προσέταξεν· ἐντεῦθεν δὲ πολλῶν ἀδίκων ἐνεπλήσθη φόνων ἡ πόλις· ξένοι τε γὰρ αὐτίκα προσπλεύσαντες, καὶ ἐξ ὁδοῦ ἀφικόμενοι, ἀδοκήτως ἥλωσαν· καὶ πάθη ἐλεεινὰ συνέβη, ἐν οἷς καὶ τόδε· ἔμπορος ἀντὶ δύο παίδων αὐτοῦ συλληφθέντων, προσαγαγὼν ἑαυτὸν, ἀποθανεῖν ἐδεῖτο· τοὺς δὲ, σώζεσθαι· καὶ μισθὸν τούτου χρυσίον ὅσον εἶχε προΐσχετο τοῖς στρατιώταις· οἱ δὲ, τὸν ἄνθρωπον τῆς συμφορᾶς ἐλεήσαντες, (d) ἀντὶ ἑνὸς οὗ ἂν ἕληται τῶν υἱέων, τὴν ἱκεσίαν προσίεντο·
C τοὺς δὲ δύο ἀφιέναι, ὡς ἐπιλείποντος τοῦ ἀριθμοῦ, οὐκ ἀκίνδυνον σφίσιν ἔφασαν· εἰς ἀμφοτέρους δὲ βλέπων ὁ πατὴρ, ὀλοφυρόμενός τε, καὶ κλαίων, οὐδετέρου τὴν αἵρεσιν ὑπέστη· ἀλλ' ἀπορῶν εἰσότε τεθνήκασι διετέλεσεν, ἑκατέρου τῷ φίλτρῳ ἐπίσης νικώμενος· καὶ οἰκέτην δὲ ἀγαθὸν ἐπυθόμην τότε, ἀντὶ δεσπότου ἀγομένου πρὸς τὴν σφαγὴν, ἀναιρεθῆναι προθύμως· τούτων δὲ καὶ ἑτέρων, ὡς εἰκὸς, συντυχησάντων κακῶν, ἐπαιτιώμενος Ἀμβρόσιος τὸν Βασιλέα, τῆς Ἐκκλησίας εἶρξε, καὶ ἀκοινώνητον ἐποίησε· δημοσίᾳ δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ
D τῆς Ἐκκλησίας ὡμολόγησε. καὶ πάντα τὸν ὁρισθέντα αὐτῷ χρόνον εἰς μετάνοιαν, οἷά γε πενθῶν, Βασιλικῷ κόσμῳ οὐκ ἐχρήσατο· (e) καὶ νόμον προσέταξε, τοὺς διακονουμένους τοῖς τοῦ Βασιλέως προστάγμασιν, εἰς τριακοστὴν ἡμέραν ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν τῶν ἐπὶ θανάτῳ καταδεδικασμένων. ὥστε καὶ τὸν ἐν μέσῳ χρόνον, μαλάσσειν τὴν τοῦ Βασιλέως ὀργὴν, καὶ τοῦ θυμοῦ παρακμάζοντος, ἐλέῳ καὶ μεταμελείᾳ γενέσθαι χώραν· Ἀμβροσίῳ δὲ τούτῳ, πολλὰ μὲν (f) καὶ ἄλλα κατώρθωται ἄξια ἱερω-

(a) τῆς τοῦ ἱεροῦ ἐπιβαίνειν οὐδοῦ. In codice Fuketiano scriptum est ὁδοῦ, pessime, ut apparet. Sed totus locus ex Nicephoro emendandus est hoc modo: οὐ θεμιτὸν πρὸ τῆς μετανοίας τοῦ ἱεροῦ, &c.

(b) Βουθερίχου. Hoc etiam loco fallitur Sozomenus, qui seditionem illam Thessalonicensem refert post extinctam Eugenii tyrannidem. Sed Baronius in Annalibus, certissimis argumentis demonstravit, eam contigisse post devictum a Theodosio Maximum, Consulatu Valentiniani IV. & Neoterii, anno Christi 390. Porro in codice Fuketiano scriptum est βουθερίχου hoc loco, quemadmodum paulo infra scribitur Βουθερίχαν. Ubi tamen Nicephorus legit Βουθέριχον, rectius, ut opinor.

(c) καὶ τελευτῶν. In codice Fuketiano scriptum est καὶ τελευταῖον levi discrimine.

(d) ἀντὶ ἑνὸς οὗ ἂν ἕληται. Apud Nicephorum in c. 40. lib. 12. scriptum est ἕληται.

E (e) καὶ νόμον προσέταξε. Proculdubio scribendum est καὶ νόμῳ προσέταξε. Porro hæc lex Theodosii hodie non exstat. Nam ea, quæ habetur in codice, sub titulo de pœnis, Gratiani est, non Theodosii, data Veronæ, Antonio, & Syagrio Coss. diu ante cladem Thessalonicensem. Vide Baronium ad ann. Chr. 390.

(f) καὶ ἄλλα κατώρθωται. In Fuketiano codice scriptum est κατώρθωσαι. Porro, quod sequitur de Imperatore Theodosio extra Cancellos Altaris submoto ab Ambrosio, rectius Theodoritus in lib. 5. Histor. cap. 18. id conjungit cum pœnitentia Theodosii. Nam post reconciliationem Theodosii id factum est a beato Ambrosio, cum Theodosius munus suum ad altare attulisset, eoque oblato intra Cancellos Altaris subsisteret. Mirum est tamen, nullam hujus rei a Paulino fieri mentionem, qui vitam Ambrosii diligentissime conscripsit.

(g) ὑπὸ

ἱερωσύνης, ἃ μόνοις ἐπιχωρίοις κατὰ τὸ εἰκὸς ἔγνωσται· τῶν δὲ ἐπισημοτάτων αὐτοῦ ἔργων, καὶ τοῦτο ἐπυθόμην· ἔθος ἦν τοὺς Βασιλεῖς ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐκκλησιάζειν, κατ' ἐξοχὴν τῶν ὁρίων τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους· κολακείας δὲ ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο συνιδὼν, τόπον εἶναι Βασιλέως ἐν Ἐκκλησίᾳ τέταχε, τὸ πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου· ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρείαν ἔχειν· αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι· ταύτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐπῄνεσε Θεοδόσιος ὁ Βασιλεὺς, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκράτησαν· καὶ ἐξ ἐκείνου νῦν φυλαττομένην ὁρῶμεν. τούτου δὲ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τόδε τὸ ἔργον ἀξιομνημόνευτον περιλαβεῖν τῇ γραφῇ, ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ· Ἕλλην τὶς τῶν ἐν τέλει, τὸν Γρατιανὸν ἐλοιδόρει, καὶ τοῦ πατρὸς ἀνάξιον ἀπεκάλει· καὶ γραφὴν ἐπὶ τούτοις ὑπομείνας κατεδικάσθη θανεῖν· ἀγομένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ἧκεν Ἀμβρόσιος εἰς τὰ βασίλεια, περὶ αὐτοῦ δεησόμενος: (g) ὑπὸ σπουδῆς δὲ τῶν αὐτῷ ἐπιβουλευόντων ἀσχολουμένου Γρατιανοῦ περὶ θέαν κυνηγίων, οἵας εἰώθασιν οἱ Βασιλεῖς ἐπιτελεῖν, τερπωλῆς ἰδίας χάριν, οὐ δημοσίας, μηδενός τε τῶν ἐπὶ ταῖς βασιλικαῖς πύλαις τεταγμένων μηνύοντος, ὡς οὐ καιροῦ ὄντος, ὑπεχώρησεν· ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὴν πύλην ᾗ τοὺς θῆρας εἰσῆγον, ἔλαθε· καὶ συνεισελθὼν τοῖς κυνηγοῖς, οὐ πρότερον καθυφῆκεν, οὐδὲ Γρατιανοῦ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀντιβολούντων εἶξεν, εἰ μὴ παραυτίκα σωτήριον ψῆφον τοῦ Βασιλέως ἐξέσπασεν, τὸν ἐπὶ θανάτῳ ἀγόμενον ἐλευθερῶσαν· οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, σπουδαῖος ἄγαν ἐγένετο· ἐκ πολλῶν δὲ τῶν αὐτῷ κατωρθωμένων, τάδε μοὶ εἰρήσθω, εἰς ἀπόδειξιν ἧς εἶχε διὰ θεὸν πρὸς τοὺς κρατοῦντας παῤῥησίας.

A quæ, ut verisimile est, solis eorum locorum incolis nota sunt. Inter egregia autem ejus facinora istud quoque auditione accepi. Moris erat, ut Imperatores intra conseptа altaris in Ecclesia consisterent, honoris causa a populi multitudine separati. Quod ex assentatione, vel ex disciplinæ corruptione profectum esse Ambrosius animadvertens, locum Imperatori in Ecclesia assignavit ante cancellos altaris: ita ut Imperator quidem plebem: ipsum vero Imperatorem sacerdotes in Ecclesia præcederent. Hanc egregiam ordinationem Imperator Theodosius comprobavit, & successores ejus postea confirmarunt: atque ex eo tempore in hunc usque diem B observari eam videmus. Ejusdem viri istud quoque memorabile facinus huic operi inserere, necessarium duxi. Quidam religione Paganus, sed dignitate conspicuus, Gratianum conviciis laceraverat, & patre indignum appellaverat, ob idque in judicium vocatus, capitali sententia damnatus fuerat. Qui cum ad supplicium duceretur, Ambrosius pro illo intercessurus ad palatium perrexit. Sed cum Gratianus studio, atque impulsu eorum, qui ipsi insidiabantur, spectaculo venationum sese oblectaret, cujusmodi ab Imperatoribus edi solent, privatæ, non autem publicæ voluptatis causa; nec ullus eorum, qui ad palatii fores constituti erant, C adventum ejus Imperatori nuntiaret, utpote intempestivum, discessit. Cumque venisset ad portam, per quam bestiæ inducebantur, latenter una cum venatoribus introgressus est: nec prius remisit, nec Gratiani, & aulicorum ejus obsecrationibus cessit, quam extorta ab Imperatore indulgentia, qua morti addictus liberaretur. Idem porro in observandis legibus Ecclesiasticis, & in clericorum suorum disciplina diligentissimus fuit. Atque ex multis, quæ ab eo sunt præclare gesta, hæc breviter a me dicta sint, ad declarandam ejus libertatem, qua erga Imperatores propter Deum est usus.

Sedet inter plebem, & Clerum.

(g) ὑπὸ σπουδῆς δὲ τῶν αὐτῷ ἐπιβουλευόντων. Interpretes hæc verba ita acceperunt, quasi vox αὐτῷ referatur ad illum, qui capitali supplicio damnatus fuerat, eo quod Imperatori maledixisset. Ego tamen ad Gratianum ipsum hanc vocem referri malui: quem proximi ad hujusmodi Venationum spectacula consulto impellebant, ut Imperatore his ludicris occupato, ipsi rempublicam pro arbitrio administrarent. Testatur hoc Ammianus Marcellinus in lib. 31. pag. 455. Et in libro 27. pag. 344. his verbis: *Egregia pectoris indoles, quæ Imperatorem implesset cum veterum lectissimis comparandum, si per fata, proximosque licuisset: qui virtutem ejus etiam tum instabilem, adnubilarunt actibus pravis.* Idem dicit in lib. 31. *Præclaræ indolis adolescens, &c. Ni vergens in ludibriosos actus naturæ, laxantibus proximis, semet ad studia Cæsaris Commodi convertisset.* Quem D locum hic omittere non potui, quippe qui Sozomeni verba egregie explicat. Nam & Aulicos Gratiani cum ad hæc studia impulisse dicit: & venationem illam ferarum intra septa, seu vivaria, qua Gratianus impense delectabatur, & cujus hic a Sozomeno fit mentio, optime describit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Δονάτου Ἐπισκόπου Εὐροίας, καὶ περὶ Θεοτίμου τοῦ Σκυθῶν Ἀρχιερέως.

CAPUT XXVI.

De sancto Donato Euroeæ Episcopo, & de Theotimo Scytharum Antistite.

Κατὰ τοῦτον δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐν Ἐπισκόποις διέπρεπον, ὡς Δονάτος ὁ (a) Εὐροίας τῆς Ἠπείρου· ᾧ δὴ πολλά τε καὶ ἀλ-

E Eodem tempore in diversis orbis partibus multi inter Episcopos enituerunt. Ex his fuit Donatus, Euroeæ in Epiro Episcopus:

(a) Εὐρείας. Ita quidem legitur in editione Roberti Stephani. Verum in codice Fuketiano, & apud Nicephorum scribitur Εὐροίας. Ortelius tamen mendum esse existimat in Nicephoro, & Euoriam scribi debere. Cui ne assentiar, facit Menologium Græcorum, in quo ita legitur die tricesimo Aprilis. *Eodem die Commemoratio S. Patris Donati Episcopi Euroeæ sub Theodosio Magno Imperatore.* Paulo ante in eodem Menologio leguntur hæc verba: *Eodem die S. Patris nostri Donati Episcopi Aureæ.* Sed corruptum est urbis nomen in hoc posteriore loco, pro Euroeæ, vel Euoreæ. Is vero, qui Menologium illud collegit, cum ex variis Menologiis illud consarcinaret, vitio scriptionis illius deceptus ex uno duos fecit Donatos. Nostram porro lectionem confirmat etiam Epiphanius Scholasticus, apud quem dicitur Donatus Euryampi, corrupte pro *Euriæ Epiri*. Sane Hierocles in notitia Provinciarum Imperii Romani, Euroeam nominat tertio loco inter urbes Epiri veteris. Et inter Episcopos, qui subscripserunt Concilio Constantinopolitano sub Mena, recensetur Theodorus Episcopus Euroeæ veteris Epiri. Et in Concilio Chal-

SÆC. IV.

pus: quem cum alia multa admirabilia perpetrasse, ejus loci incolæ testantur; tum illud præcipue, quod in draconis interfectione gessit, qui circa locum, quem Chamægephyras nominant, juxta aggerem publicum latitans, oves, capras, boves, equos item, atque homines rapiebat. Neque enim ille gladium, aut hastam, aut aliud quodlibet telum gestans, hanc belluam adortus est. Sed cum draco adventum illius sensisset, & tanquam impetum in eum facturus, caput extulisset, ipse ex adverso ejus stans, signum crucis in aere digito depinxit, & in illum expuit. At draco sputo in os accepto, statim concidit: & mortuus jacens, nihilo minor serpentibus illis apparuit, qui apud Indos esse memorantur: Incolæ certe, octo boum jugis in proximum eum campum cum extraxissent, concremarunt, ne putrescens aerem inficeret, & pestem ipsis afferret. Huic Donato sepulchrum est illustris Ecclesia, quæ ab ipso cognomen accepit. Juxta Ecclesiam fons est uberrimus, quem Deus precibus ejus annuens, illic edidit, cum antea non esset. Erat enim is locus prorsus aridus. Nam cum ipse aliquando ex itinere illuc advenisset, & hi, qui cum illo erant, aquæ penuria torquerentur, humum manu fodiens, Deum orasse dicitur: ac mox completa oratione, ingens aquarum copia effluxisse perhibetur, quæ ex eo tempore nunquam defecit. Hujus rei testes sunt, qui Isoriam incolunt, vicum urbis Euroeæ, in quo hæc gesta sunt. Iisdem temporibus Tomitanorum, & totius Scythiæ Ecclesiam Theotimus gubernabat, vir in monastica philosophia innutritus; quem Hunni Barbari, qui circa Istrum habitabant, virtutis causa admirantes, Deum Romanorum vocabant. Divina quippe miracula in illo fuerant experti. Fertur sane, cum ille aliquando juxta regionem Barbarorum, qui illic erant, iter faceret, ex adverso occurrisse quosdam, qui eadem via pergerent Tomin. Cumque ejus comites, tanquam mox perituri lamentarentur, ipse ex equo desiliens Deum oravit. Tum vero Barbari nec illo, nec comitibus illius, nec equis, e quibus descenderant, conspectis, prætergressi sunt. Porro cum Barbari illi crebris incursionibus Scythas vastarent, eos, quamvis suopte ingenio feri essent, ad mansuetudinem traduxit, conviviis illos excipiens, & muneribus demulcens. Hac de causa Barbarus quidam cum illum opulentum esse suspicaretur, per insidias comprehendere molitus est. Et parato ad id laqueo, scuto innixus, uti solebat, cum hostes alloqueretur, sublata dextra laqueum Theotimo injicere parabat, tanquam eum ad se, & ad contribules suos attracturus. Verum in ipso conatu manus illius in sublime extensa, ita, ut erat, perman-

Donatus draconem interficit.

Theotimi Scytharum Episcopi miracula.

A ἀλλὰ τεθαυματουργῆσθαι μαρτυροῦσιν οἱ ἐπιχώριοι· μάλιστα δὲ τὰ περὶ ἀναίρεσιν τοῦ δράκοντος, ὃς περὶ τὰς καλουμένας χαμαιγεφύρας παρὰ τὴν λεωφόρον ἐφώλευε, καὶ πρόβατα, καὶ αἶγας καὶ βόας, ἵππους τε καὶ ἀνθρώπους ἐξήρπαζεν· οὐ γὰρ ξίφος ἢ δόρυ φέρων, οὐδὲ ἄλλο τὶ βέλος ἔχων, ἐπὶ τουτὶ τὸ θηρίον ἦλθε· ἀλλ' ὡς ᾔσθετο, καὶ τὴν κεφαλὴν ὡς ἐφορμήσων ἐξανέστησεν, ἀντιπρόσωπον αὐτῷ εἰς σταυροῦ σύμβολον τὸν ἀέρα τῷ δακτύλῳ κατεσήμανε, καὶ ἐπέπτυσε· τὸ δὲ, τὸν σίαλον εἰς τὸ στόμα δεξάμενον, αὐτίκα κατέπεσε· καὶ νεκρὸν κείμενον, οὐ μεῖον τῶν παρ' Ἰνδοῖς ἱστορουμένων ἑρπετῶν διεφάνη τὸ μέγεθος· ἀμέλει τοι ὡς ἐπυθόμην, B ὑπὸ ζεύγεσιν ὀκτὼ εἰς τὸ πλησίον πεδίον ἐξελκύσαντες αὐτὸ οἱ ἐπιχώριοι, κατέκαυσαν, ὅπως μὴ διασαπεὶς, τὸν ἀέρα λυμανεῖται, καὶ λοιμώδη νόσον ποιήσῃ· Δονάτῳ δὲ τούτῳ τάφος ἐστὶν ἐπίσημος (b) εὐκτήριος, οἶκος ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἔχων· περὶ τοῦτον δὲ πηγὴ ὑδάτων πολλῶν, ἣν οὐ πρότερον οὖσαν, εὐξαμένου αὐτοῦ, τὸ θεῖον ἀνέδωκεν· ἦν μὲν γὰρ οὗτος ὁ χῶρος παντελῶς ἄνυδρος· ἐξ ὁδοιπορίας δέ ποτε ἐνθάδε παραγενόμενος, λέγεται τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀπορίᾳ ὕδατος ταλαιπορουμένων, τῇ χειρὶ τὴν γῆν λαχήνας εὔξασθαι· ἅμα δὲ τῇ εὐχῇ, ἄφθονον ἀναβλύσαι ὕδωρ, καὶ ἐξ ἐκείνου μὴ δια- C λιπεῖν· ἀλλὰ τῶνδε μὲν μάρτυρες, οἱ τὴν ἰσωρίαν οἰκοῦντες κώμην Εὐροίας, καθ' ἣν τάδε συνέβη· ἐν τούτῳ δὲ, Τόμεως καὶ τῆς ἄλλης Σκυθίας τὴν Ἐκκλησίαν ἐπετρόπευε Θεότιμος Σκύθης, ἀνὴρ φιλοσοφίᾳ τραφείς· ὃν ἀγάμενοι τῆς ἀρετῆς οἱ περὶ τὸν Ἴστρον Οὖννοι Βάρβαροι, Θεὸν Ῥωμαίων ὠνόμαζον· καὶ γὰρ δὲ καὶ θείων ἐπ' αὐτῷ πραγμάτων ἐπειράθησαν· λέγεται γοῦν ὡς ὁδεύοντι ποτὲ παρὰ τὴν ἐνθάδε Βαρβάρων γῆν, ὑπήντοντο ἐναντίαν τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐπὶ Τόμιν ἐλαύνοντες· ὀλοφυρομένων δὲ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ὡς αὐτίκα ἀπολουμένων, ἀποβὰς τοῦ D ἵππου, ηὔξατο· οἱ δὲ Βάρβαροι μήτε αὐτὸν, μήτε τοὺς ἑπομένους, ἢ τοὺς ἵππους (c) ὧν ἀπέβησαν θεασάμενοι, παρέδραμον· ἐπεὶ δὲ πολλάκις ἐπιόντες ἐκακοποίουν τοὺς Σκύθας, φύσει θηριώδεις ὄντας, εἰς ἡμερότητα μετέβαλεν, ἑστιῶν τε καὶ δώροις φιλοφρονούμενος· ἐντεῦθεν δὲ Βάρβαρος ἀνὴρ ὑπολαβὼν εὔπορον εἶναι, ἐπεβούλευσεν αὐτὸν ἑλεῖν· καὶ βρόχον παρασκευάσας (d) ἀσπίδι ἐπερειδόμενον, ὥσπερ εἰώθει τοῖς πολεμίοις διαλεγόμενος, ἀνασχὼν τὴν δεξιὰν, ἀκοντίζειν ἐπ' αὐτὸν τὸ σχοινίον ἔμελλεν, ὡς πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὁμοφύλους ἑλκύσων· ἅμα δὲ τῇ ἐπιχειρήσει, ἀνατεταμένη ἡ χεὶρ πρὸς τὸν ἀέρα διέ- E μεινε

Chalcedonensi actione prima Marcus recensetur Episcopus Euroeæ, qui interfuit Synodo Ephesinæ secundæ, quam Græci latrocinalem vocant.

(b) οἶκον εὐκτήριον. Nicephorus in cap. 45. lib. 12. post has voces addit καὶ ἄστυ, & tam oppidum, quam templum, Donati vocabulo appellari subdit. Unde Ortelius in Thesauro scribit, Euoriam Urbem Epiri, Donatianam quoque dictam esse.

(c) ὧν ἐπέβησαν. Rectius in codice Fuketiano legitur ἀπέβησαν, quomodo etiam legit Epiphanius Scholasticus. Certe cum supradixerit, Theotimum ex equo descendisse, ut Deum precaretur, ejus quoque Comites idem fecisse credendum est.

(d) ἀσπίδι ἐπερειδόμενον. Scribendum pro ἐπερειδόμενος: id est *scuto innixus*. Vult enim dicere Sozomenus, Barbarum illum scuto innixum, cum Theotimo loquutum fuisse, quemadmodum facere solebat, quoties cum Romanis loqueretur. Certe Nicephorus legit etiam ἐπερειδόμενος; sed de Theotimo id dici, perperam existimavit. Quasi vero Theotimus Episcopus scutum gestaret. Ceterum de hoc more Hunnorum, aliorumque barbarorum, qui conjectis laqueis homines abripiebant, multa olim notavi in observationibus ad librum 31. Ammiani Marcellini pag. 417. quibus hoc etiam addi velim. Idem quoque a Sarmatis factitatum esse, scribit Pausanias in Atticis. Ubi Interpres σειρὰς male interpretatus est catenas.

μεῖνε· καὶ οὐ πρότερον ὁ Βάρβαρος τῶν ἀοράτων ἠφείθη δεσμῶν, εἰ μὴ τῶν ἄλλων ἀντιβουλευόντων, ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν ἱκέτευσε Θεότιμος· φασὶ δὲ κομήτην αὐτὸν διαμεῖναι καθ' ὃ σχῆμα φιλοσοφεῖν ἀρξάμενος ἐπετήδευσε· λιτὸν δὲ τὴν δίαιταν· τροφῆς δὲ, οὐ τὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τῷ πεινῆν ἢ διψῆν τὸν καιρὸν ὁρίσαι· Φιλοσόφου γὰρ ἦν οἶμαι, καὶ τούτοις πρὸς χρείαν, οὐ διὰ ῥαστώνην εἴκειν.

A mansit. Nec prius invisibilibus illis vinculis liberatus est Barbarus, quam aliis intercedentibus Theotimus Deum pro illo orasset. Ajunt porro, eum perpetuo comam aluisse, quo habitu philosophari primum instituerat. Victu autem fuisse admodum tenui, & tempus sumendo cibo non idem semper habuisse, sed cum esuriret forte, aut sitiret. Est enim, meo quidem judicio, proprium philosophi pro necessitate, non ex luxu istis cedere. SÆC. IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ Ἐπισκόπου Κύπρου· καὶ μερικὴ τις τῶν κατ' αὐτὸν διήγησις.

CAPUT XXVII.

B *De sancto Epiphanio Episcopo Cypri: & rerum ab eo gestarum compendiosa narratio.*

ΠΕρὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Ἐπιφάνιος τὴν Κυπρίων ἐπεσκόπει Μητρόπολιν· ὃν οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐπίσημον ἐπὶ ἀρεταῖς ἀπέδειξεν· ἀλλὰ καὶ ὅσα παράδοξα ζῶντος αὐτοῦ, καὶ μετὰ τελευτὴν τιμῶν τὸν ἄνδρα ὁ Θεὸς ἐπετέλεσεν· ἀποθανόντι γὰρ, ὃ μὴ περιόντι ὑπῆρξε, λόγος ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ εἰσέτι νῦν δαίμονας ἀπελαύνεσθαι, καὶ ἰάσεις τινὰς γίνεσθαι· ἐν ᾧ δὲ ζῶν ἐτύγχανε, πολλὰ θαυμάσια αὐτῷ ἀνατιθέασι· τῶν γεμὴν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων, ἐκεῖνο· μεταδοτικὸς ὢν περὶ δεομένους, ἢ ναυαγίοις, ἢ ἄλλως δυστυχήσαντας, ἐπειδὴ πάλαι τὴν οὐσίαν ἀνάλωσεν, (a) εἰς δέον ἐσπάθα τοῖς τῆς Ἐκκλησίας χρήμασι· πλεῖστα δὲ ἦν· πάντοθεν γὰρ πολλοὶ τὸν πλοῦτον εὐσεβῶς ἀναλίσκειν προθέμενοι, καὶ ζῶντες τῇ ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ παρεῖχον, καὶ τελευτῶντες κατελίμπανον· ἐθάῤῥουν γὰρ ὡς οἰκονομικὸς, καὶ θεοφιλὴς ὢν, κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἀναλώσει τὰ δῶρα· φασὶ γοῦν ποτὲ ὀλίγων ἔτι λειπομένων χρημάτων, χαλεπῆναι τῆς Ἐκκλησίας τὸν οἰκονόμον, καὶ ὡς δαπανὸν αὐτὸν μέμψασθαι· τὸν δὲ, μὴ δ' οὕτως καθυφεῖναι περὶ τοὺς ἐνδεεῖς φιλοτιμούμενον· ἐπεὶ δὲ πάντα ἀνάλωτο, ἐπιστάς τις τῷ δωματίῳ οὗ διῆγεν ὁ οἰκονόμος, βαλάντιον πολλῶν χρυσῶν νομισμάτων ἔδωκεν· ὡς δὲ οὔτε ὁ δοὺς, ἢ ὁ πεπομφὼς δῆλος ἦν, ἐδόκει δὲ παράδοξον εἰκότως, ἐπὶ δόσει τοσούτων χρημάτων ἄνθρωπον ἄγνωστον ἑαυτὸν παρέχειν, τότε δὲ πάντες τὸ πρᾶγμα Θεῖον εἶναι συνέβαλον· ἀλλ' οἷον ἕτερον περὶ αὐτοῦ λέγεται. καὶ ἀφηγήσασθαι βούλομαι· πυνθάνομαι τεθαυματουργῆσθαι Γρηγορίῳ τῷ θαυμασίῳ, ὃς πάλαι τὴν Νεοκαισάρειαν ἐπετρόπευσε, καὶ μάλα πείθομαι· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἀπιστέον, ὅμοιον καὶ Ἐπιφανίῳ εἰργάσθαι· ἐπεὶ οὐ δὲ μόνος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος ἤγειρε νεκρὸν, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐν Ἐφέσῳ, καὶ Φιλίππου θυγατέρες ἐν Ἱεραπόλει· καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις ἐξειργασμένους εὑρεῖν ἐστὶ πολλοὺς τῶν πάλαι καὶ νῦν θεοφιλῶν ἀνδρῶν· ἔστι δὲ τοιόνδε, ὃ λέγειν θέλω· ἐπιτηρήσαν-

PEr idem tempus in metropoli insulæ Cypri Epiphanius Episcopatum gerebat. Socr. lib. 6. cap. 14. Quem non solum vitæ conversatio illustrem ob virtutes reddidit, verum etiam miracula, quæ Deus honore illum afficere volens, ipso adhuc superstite, & post obitum ejus edidit. Mortuo enim illo, id, quod viventi non contigerat, ad sepulchrum ejus dæmones etiamnum fugari, & morbi quidam curari dicuntur. Dum autem in vivis superesset, multa illi miracula tribuuntur. Ex quibus istud ad notitiam nostram pervenit. Cum liberalis es-
C set erga egenos, qui vel naufragio, vel alio quopiam casu ad inopiam redacti essent; quoniam facultates suas jam pridem omnes absumserat, Ecclesiæ bonis, ubi opus erat, pro lixe abusus est. Epiphanius in pauperes valde liberalis. Erat autem opulentissima ejus Ecclesia. Multi enim ex variis orbis partibus, qui opes suas in pios usus impendere studebant, & superstites ejus Ecclesiæ eas præbebant, & morientes eidem relinquebant. Confidebant enim, illum, utpote qui probus dispensator, Deique amantissimus esset, res ab ipsis donatas ex ipsorum sententia, ac voluntate erogaturum. Quodam igitur tempore, cum paucæ admodum pecuniæ superessent, ajunt, Ecclesiæ œconomum succensuisse, eumque tanquam prodigum reprehen-
D disse. Illum vero ne tum quidem de solita erga pauperes munificentia quidquam remisisse. Omnibus autem consumtis, repente nescio quis ad cubiculum, in quo degebat œconomus, accedens, saccum, in quo multi erant aurei nummi, in manus ei tradidit. Cumque nec is, qui dederat, nec is, qui miserat, nosceretur, videreturque merito insolens, quenquam in tantæ pecuniæ largitione latere velle, tum vero universi id Dei opus esse judicarunt. Aliud præterea, quod de illo refertur, commemorare libet. Id quidem ab admirando Gregorio, qui Neocæsariensem olim rexit Ecclesiam, gestum esse accepi, & libenter credo. Sed non id-
E circo incredibile videri debet, idem quoque factum esse ab Epiphanio. Neque enim solus Petrus Apostolus mortuum ab inferis excitavit; verum etiam Joannes Evangelista in urbe Epheso, & Philippi filiæ Hierapoli. Multosque tam ex antiquis, quam ex nostræ memoriæ piis hominibus, eadem sæpenumero gessisse comperimus. Id autem, quod dicere proposui, hujusmodi est. Duo quidem

(a) εἰς δέον ἐσπάθα. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, & ex Nicephoro, qui pro ἐσπάσθαι scriptum habent ἐσπάθα, optime proculdubio. Etsi enim σπαθᾶν, abuti significat, & *luxuriari*, adverbium tamen, quod additum est a Sozomeno, verbi duritiem temperat, atque emollit.

(b) ἀπιόν.

SÆC. IV. dam mendici, cum Epiphanium venientem obſervaſſent, ut plus pecuniæ ab eo corraderent, alter quidem eorum ſuper ſolo extenſus, mortuo ſimilis jacuit: alter vero prope ſtans plorabat, ſimul ſodalis ſui mortem lamentans, ſimul egeſtatem ſuam querens, quod illum ſepelire non poſſet. Epiphanius vero jacenti requiem apprecatus, ea, quæ ad ſepulturam ejus neceſſaria erant, mendicanti donavit. Flentique dixit, cura ſepulturam, & plorare deſine fili. Neque enim in præſenti reſurget. Quod vero accidit inevitabile, ac prorſus neceſſarium, id forti animo perferendum eſt. Et Epiphanius quidem his dictis abſceſſit. Cum autem nemo jam in conſpectu eſſet, mendicus ſtans jacentem pede pulſare cœpit, laudans, quod mortuum egregie ſimulaſſet. Et ſurge, inquit: ex labore tuo hunc lætum tranſigemus diem. Sed cum ille perpetuo jaceret, & nihilo plus nec clamantem audiret, nec totis viribus moventem ſentiret, concito curſu Epiſcopum aſſecutus, fraudem amborum confeſſus eſt. Ploranſque, & crines vellicans, orabat, ut ſocius ad vitam revocaretur. Verum Epiphanius hominem dimiſit, hortatus, ut id, quod acciderat, æquo animo ferret. Non enim diſſolvere voluit Deus id, quod factum fuerat: perſuadere omnino volens hominibus, eos, qui ſe tales præbent erga famulos ipſius, ipſi, qui omnia audit, ac videt, fraudem ſtruere.

Mendicus mortem ſimulans extinctus eſt.

A ρήσαντες δύο τινὲς πτωχοὶ (b) ἐπιόντα τὸν Ἐπιφάνιον, πλέον τι κομίσασθαι πραγματευόμενοι, ὁ μὲν ἐφαπλώσας ἑαυτὸν τῷ ἐδάφει, ἔκειτο δῆθεν νεκρός· ὁ δὲ, παρεστὼς ἔκλαιεν, οἷά γε ὁμοῦ συνήθους θάνατον ὀδυρόμενος, καὶ ὅτι μὴ δὲ θάπτειν αὐτὸν δύναιτο, τὴν πενίαν καταμεμφόμενος· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, ἐν ἀναπαύσει εἶναι τὸν κείμενον ηὔξατο, καὶ τὰ πρὸς τὴν κηδείαν ἐπιτήδεια δεδωκὼς, ἐπιμελοῦ, φησὶ τῷ δακρύοντι, τῆς ταφῆς, καὶ παῦου κλαίων ὦ τέκνον· οὐ γὰρ ἀναστήσεται νῦν· τὸ δὲ ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι ἀπαραίτητον, καὶ πάντως ἀποκείμενον δεῖ φέρειν γενναίως· καὶ ὁ μὲν, τοιάδε εἰπὼν, παρῆλθεν· ὡς δὲ οὐδεὶς ἐφαίνετο, τῷ ποδὶ νικήσας τὸν B κείμενον ὁ ἑστὼς, ἅμα γε ἐπαινῶν ὡς μάλα σαφῶς τεθνάναι ἐμιμήσατο, ἔγειρε σαυτὸν, ἔφη, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκ τῶν σῶν πόνων ἐν τρυφῇ διάξωμεν· ἐπεὶ δὲ ὁμοίως ἔκειτο, καὶ οὐδὲν μᾶλλον οὔτε βοῶντος ἤκουεν, οὔτε παντὶ σθένει κινοῦντος ᾐσθάνετο, δρομαῖος καταλαβὼν τὸν ἱερέα, τὴν σφῶν τέχνην κατεμήνυσε· κλαίων τε καὶ τὰς τρίχας τίλλων, ἐδεῖτο τὸν ἑταῖρον ἐξανίστασθαι· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, μὴ χαλεπῶς φέρειν τὸ συμβὰν παραινέσας, ἀπέπεμψε τὸν ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ἀνέλυσε τὸ γεγονὸς ὁ Θεός· πάντως οἶμαι, τοὺς ἀνθρώπους πιστούμενος, ὡς αὐτὸν τὸν πάντα ἀκούοντα καὶ ἐφορῶντα ἐξαπατῶσιν, C οἱ τοιούτους σφᾶς περὶ τοὺς αὐτοῦ θεράποντας παρέχοντες.

(b) ἀπιόντα τὸν Ἐπιφάνιον. In codice Fuketiano ſcriptum eſt ἐπιόντα. Nicephorus autem habet παριόντα, quod rectius videtur.

CAPUT XXVIII.

De Acacio Beroeæ Epiſcopo; deque Zenone, & Aiace, viris ob virtutem illuſtribus.

VErum hæc quidem ita accepi. Ex eodem tempore Acacius quoque inter Epiſcopos claruit, qui Epiſcopatum Beroeæ in Syria jamdudum adminiſtrabat. De hoc multa ſcitu digna narrari poſſunt; quippe qui in monaſtica vita ab ineunte ætate exercitatus, emendatiſſime vixerit. Iſtud tamen maximum virtutis indicium præbuit, quod Epiſcopale domicilium perpetuo apertum habuerit: ita ut peregrinis, ac civibus, quicunque vellent, cibi etiam, ac ſomni tempore videre eum liceret. Quod quidem maxime admiror. Nam vel ita vivebat, ut fiduciam ſui ſemper gereret. Vel adverſus naturæ ad vitium proclivitatem ſeſe muniens, iſtud excogitavit, ut dum aſſidue ſuſpicatur, ſe deprehenſum iri ab iis, qui ex improviſo ſupervenirent, continuas excubias agens, ab officio ſuo nunquam deflecteret, ſed honeſtis actibus ſemper intentus eſſet. Celebres eodem tempore fuere Zeno, & Ajax fratres: qui initio quidem non in ſolitudine philoſophati ſunt, ſed in urbe Gaza juxta mare; qui locus etiam Majuma vocatur. Ceterum ambo Catholicæ fidei aſſertores acerrimi fuere, Deumque forti animo confeſſi ſunt: adeo

Acacii ædes perpetuo apertæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄.

Περὶ Ἀκακίου τοῦ Βεῤῥοίας, καὶ περὶ Ζήνωνος, καὶ Αἴαντος, ἐπισήμων ἀνδρῶν, καὶ διαβοήτων ἐπ᾽ ἀρετῇ.

Ἀλλὰ τὰ μὲν, ὧδε ἐπυθόμην· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ἀκάκιος ἐν Ἐπισκόποις διέπρεπεν, ἤδη πρότερον τὴν ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας ἐπισκοπὴν ἐπιτραπείς· τούτου δὲ εἰκὸς μὲν καὶ ἄλλα φέρε- D σθαι γραφῆς ἄξια· καθὸ τὸν βίον μοναχικῶς ἀσκηθεὶς ἐκ παιδὸς, ἀκριβῶν ἐπολιτεύσατο· τεκμήριον δὲ μεγίστης ἔδωκεν ἀρετῆς, παρὰ πάντα τὸν χρόνον τὸ ἐπισκοπικὸν καταγώγιον ἀνεωγμένον ἔχων· ὡς καὶ τροφῆς ὥρᾳ καὶ ὕπνου, ἀδεῶς οἷς ἐδόκει (a) ξένοις τε καὶ ἀστοῖς αὐτὸν ὁρᾶν· ἄγαμαι δὲ τοῦτο μάλιστα· ἢ γὰρ οὕτως ἐβίω, ὡς ἀεὶ πεποιθέναι· ἢ πρὸς τὸ ἕτοιμον εἰς κακίαν τῆς φύσεως παρετοιμαζόμενος, τουτὶ ἐπενόησεν· ὥς τε ἀεὶ φωραθήσεσθαι προσδοκᾶν ὑπὸ τῶν ἐξαπίνης εἰσόντων, ἐν τῇ συνεχεῖ φυλακῇ, (b) μὴ δὲ ἁμαρτάνειν ὧν δεῖ, ἀλλ᾽ ἐν σπουδαίοις εἶναι πράγμασιν· ἐν δὲ τῷ τότε, ἐπισήμω ἤστην, E καὶ Ζήνων καὶ Αἴας ἀδελφοί· οἳ δὴ τὸ πρὶν ἐφιλοσόφουν, οὐκ ἐν μοναγείαις, ἀλλ᾽ ἐν Γάζῃ πρὸς θάλασσαν, ὅπερ καὶ Μαϊουμᾶν ὀνομάζουσιν· ἄμφω δὲ πιστοτάτω περὶ τὸ δόγμα ἐγενέσθην, καὶ Θεὸν ὡμολόγησαν ἀνδρείως· ὡς

(a) ξένοις τε καὶ ἀστοῖς αὐτὸν ὁρᾶν. Non dubito, quin ſcribendum ſit ξένους τε καὶ ἀστοὺς. Id enim lex Grammatica poſtulat; atque ita ſcriptum habet Nicephorus. Alioqui ſupplendum eſſet verbum ἐξεῖναι. Porro notandum eſt, eundem quoque morem ab Ambroſio ſervatum fuiſſe, ut teſtatur Auguſtinus in lib. 6. Confeſſionum cap. 3. his verbis: *Sæpe cum adeſſemus: non enim vetabatur quiſquam ingredi, aut ei venientem nuntiari mos erat; ſic eum legentem vidimus tacite, &c.*

(b) μηδὲ ἁμαρτάνειν ὧν δεῖ. Malim ſcribere μηδὲν ἁμαρτάνειν. In codice Fuketiano ſcriptum eſt per apocopen μήδ᾽ ἁμαρτάνειν. Hic eſt Acacius, qui inimicitias geſſit adverſus Joannem Chryſoſtomum: & quem ea de cauſa perſtringit Palladius in dialogo de vita Joannis Chryſoſt.

(c) χαλε-

ὡς ϗ πολλάκις ϖρὸς τῶν Ἑλληνιςῶν αἰκισθῆναι (c) χαλεπῶς ἄγαν ϗ ἀπηνῶς· λέγεται δὲ Αἴαντα γῆμαι μὲν ἀειδεςάτην γυναῖκα· τρίτον δὲ μόνον αὐτῇ συνελθεῖν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ, ϗ τρεῖς παῖδας ποιῆσαι· τὸ μετὰ ταῦτα δὲ συνεσίας ἕνεκα τοιᾶσδε τῇ γαμετῇ ἀποταξάμενον, μοναχικῶς πεπολιτεῦσθαι· ϗ τῶν υἱέων, δύο μὲν ἐπὶ τὰ θεῖα, ϗ τὴν ἀγαμίαν παιδαγωγῆσαι· τὸν ἄλλον δὲ, ἐπὶ γάμον· ἐπεικῶς δὲ, ϗ μάλα εὐδοκίμως τὴν τῆ Βοτωλίε Ἐκκλησίαν ἐπετρόπευσε· Ζήνων δὲ, ἔτι νέος ὢν βίῳ ϗ γάμῳ ἀπαγορεύσας, ἐπιμελέςατος ἐγένετο περὶ τὴν διακονίαν τῆ Θεῆ· φασὶ γῆν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ϗ ἡμεῖς τεθεάμεθα, ἐπισκοπῆντα τὴν ἐν τῷ Μαϊεμᾶ Ἐκκλησίαν, ἤδη γηραλέων ϗ ἀμφὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη ὄντα, μηδεπώποτε ἑωθηνῶν ἢ ἑσπερινῶν ὕμνων, ἢ ἄλλης λειτεργίας τῆ Θεῆ κατόπιν γενόμενον, εἰ μή γε νόσος αὐτὸν ἐπέχεν. ἐν φιλοσοφίᾳ δὲ μοναχικῇ τὴν βίον ἄγων, λινῆν ἐσθῆτα ὕφαινεν ἐπὶ μονήρες ἱςῆ ἐντεῦθέν τε τὰ ἐπιτήδεια εἶχε, ϗ ἄλλοις ἐχορήγει· ϗ ἐ διέλιπεν ἄχει τελευτῆς τὸ αὐτὸ διέπων ἔργον, καίπερ ἀρχαιότητι τῶν ἀνὰ τὸ ἔθνος ἱερέων πρωτεύων, ϗ λαῷ, ϗ χρήμασι μεγίςης Ἐκκλησίας ϖροεςώς· ἀλλὰ τῶνδε μὲν, εἰς ἀπόδειξιν τῶν τότε ἱερωμένων ἐμνήσθην, ϖάντας δὲ διεξελθεῖν ἔργον· ἐπεὶ οἱ πλεῖες ἀγαθοὶ ἐγένοντο· ϗ τὸ Θεῖον ἐμαρτύρει τοῖς αὐτῶν βίοις, ἐπικαλεμένων ἑτοίμως ἐπακῆον, ϗ πλεῖςα θαυματεργῆν.

adeo ut ſæpenumero a Paganis graviſſime & crudeliſſime verberati ſint. Et Aiax quidem pulcherrimam uxorem duxiſſe dicitur, ac ter tantum cum ea rem habuiſſe, treſque ex ea liberos ſuſtuliſse: Poſthæc vero ab uxore, quod quidem ad ejuſmodi congreſſum attinet, ſeparatus, monaſticam duxiſse vitam. Atque ex filiis duos quidem ad ſtudium rerum Divinarum, & ad cœlibatum inſtituiſse: tertium vero ad matrimonium. Ipſe præclare admodum, & moderate Eccleſiam Botolii gubernavit. At Zeno, cum adhuc juvenis ſæculo, & nuptiis renuntiaſset, in miniſterio Dei diligentiſſimus fuit. Ajunt certe, immo nos quoque ipſi vidimus, eum, cum Majumæ Eccleſiam gubernaret, jam ſenem, ac centum circiter annos natum, nunquam a matutinis, aut veſpertinis hymnis, aut a reliquo officio Divino abfuiſse, niſi morbus ipſum detineret. Porro cum in monaſtica philoſophia vitam traduceret, lineam veſtem texebat ſuper unica tela. Hoc artificio & ſibi ipſi neceſſaria comparabat, & aliis ſubminiſtrabat. Nec ceſſavit uſque ad exitum vitæ id opus exercere, tametſi reliquos omnes provinciæ illius Epiſcopos antiquitate ſuperaret, & Eccleſiam tum populi multitudine, tum divitiis præcellentem regeret. Atque hos quidem Epiſcopos commemoravi, ut quales fuiſſent eo tempore Antiſtites, demonſtrarem. Cunctos vero ſingillatim recenſere, operoſum fuerit. Majori enim ex parte boni fuerunt; & vitæ illorum integritatem Deus teſtimonio ſuo comprobavit, eorum preces celeriter exaudiens, & multa per eoſdem patrans miracula.

SÆC.IV.

Aiax.

Zeno.

(c) χαλεπῶς ἄγαν ϗ ἀπηνῶς. Tres ultimæ voces deſunt in codice Fuketiano, & totus locus ita ſcribitur: ϖρὸς τῶν ἑλληνιςῶν χαλεπῶς αἰκισθῆναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ΄.

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῶν λειψάνων Ἀβακὲμ, ϗ Μιχαίε τῶν Προφητῶν· ϗ περὶ τῆς τελευτῆς Θεοδοσίε Βασιλέως μεγάλε.

ΥΠὸ δὲ τοιέτων ἀγομένη ἡ πανταχῆ Ἐκκλησία, (a) πρὸς ὁμόνοιαν ἀρετὴν, ϗ ζῆλον ἀνῆγε τὲς λαὲς, ϗ τὲς κλήρες· ἐ μόνα δὲ ταῦτα τὴν θρησκείαν ἐσέμνυνεν, ἀλλὰ ϗ Ἀβακὲμ, μετ᾽ ἐ πολὺ δὲ τέτε (b) Μιχαίας ϖρωτοπροφητῶν περὶ τῆτον τὸν χρόνον ἀναφανέντες· ἀμφοῖν δὲ τὰ σώματα, ὡς ἐπυθόμην, κατὰ θείαν ὀνείρατος ὄψιν ἀνεδείχθη Ζεβέννῳ (c) τῷ τότε Ἐπισκοπῆντι τὴν Ἐλευθερεπόλεως Ἐκκλησίαν· ϗ γὰρ δὲ ϗ τὄνομα ταύτης ἦςην Κελὰ, (d) ἡ πρὶν Κεῖλα ὀνομαζομένη πόλις, καθ᾽ ἣν ὁ Ἀβακὲμ εὑρέθη· (e) ϗ Βηραθσατία χωρίον ἀμφὶ δέκα ςάδια

CAPUT XXIX.

De inventione reliquiarum Abacuc, & Michææ Prophetarum. Et de morte Imperatoris Theodoſii magni.

AB hujuſmodi viris Eccleſia adminiſtrata, laicos ſimul, & clericos ad ſimilis virtutis æmulationem ſubvexit. Neque vero hæc ſolum religionem noſtram illuſtrarunt, verum etiam Abacuc, nec multo poſt eum Michæas, ex primis illis Prophetis, circa id tempus reperti. Amborum autem corpora per divinam in ſomnis viſionem, ſicut accepi, oſtenſa ſunt Zebenno, qui tunc Eleutheropolitanæ Eccleſiæ Pontificatum gerebat. Locus porro, in quo repertus eſt Abacuc, vocabatur Cela; olim vero Ceila civitas dicebatur. Berathſatia vero locus eſt decem cir-

(a) ϖρὸς ὁμόνοιαν ἀρετὴν. Scribendum eſt proculdubio ϖρὸς ὁμοίαν ἀρετὴν. Quam emendationem confirmat Nicephorus in cap. 48. lib. 12. Sic enim ille hunc Sozomeni locum expreſſit: ϗ λαὸς ϗ κλῆρος ϖρὸς τὴν ἴσον ἐκείνοις τῆς ἀρετῆς ζῆλον ἀνηρεθίζοντο.

(b) καὶ Μιχαίας ϖρωτοϖροφητῶν. In codice Fuketiano ſcriptum eſt ϖρῶτος ϖροφητῶν. Vulgata tamen lectio potior mihi videtur. Neque enim Michæas primus, ſed inter primos Prophetas fuit. Quippe qui poſt Oſeæ, & Amos prophetaverit. Vixit tamen iiſdem temporibus, quibus illi, ut teſtatur Euſebius in libro de Prophetis, qui editus eſt una cum Procopii Gazæii Commentariis in Eſaiam.

(c) τῷ τότε ἐπισκοπῆντι. Codex Fuketianus habet ἐπιςοπεύοντι, quod idem eſt.

(d) ἡ ϖρὶν Κεῖλα. Hujus urbis mentio fit in libro Regnorum cap. 23. De hac Euſebius in libro de locis Hebraicis ita ſcribit: Κεῖλα φυλῆς Ἰέδα, ἔνθα Δαβὶδ ἐκαθέσθη, ϗ εἰσέτι νῦν κώμη Κεῖλα ϖρὸς ἀνατολὰς Ἐλευθεροπόλεως ἀπιόντων εἰς Χεβρὼν ὡς ἀπὸ σημείων ιζ. τὸ μνῆμα Ἀβακὲμ τῆ ϖροφήτε αὐτόθι δεικνυται. Quæ ita vertit Hieronymus: *Ceila in tribu Juda, ubi quondam ſedit David: & nunc villula Ceila ad Orientalem plagam Eleutheropoleos, pergentibus Chebron, quaſi octavo milliario, in qua ſepulchrum Abacuc demonſtratur.* Notandus autem eſt error Nicephori hoc loco, qui Eleutheropolim Ceilam dictam eſſe exiſtimavit. Quod tamen non dicit Sozomenus, ſed tantum Ceilam vicum nunc eſſe in agro Eleutheropoleos.

(e) ϗ Βηραθσατία. Hæc videtur eſſe Βηρὰ, de qua Euſebius & Hieronymus in libro de locis Hebraicis ita ſcribunt: *Bera, ubi cum Abimelech Joathan fugiſſet, habitavit. Diſtat autem vicus Bera ab Eleutheropoli octo millibus ad Aquilonem.* Idem Hieronymus in Epitaphio Paulæ, Morathi vocat ſepulchrum Michææ. Melius tamen patriam dixiſſet.

SÆC. IV. circiter stadiis distans ab urbe; juxta quem A locum erat sepulchrum Michææ: quod quidem incolæ ignorantes, quid dicerent, monumentum fidelium appellabant, Nephsameemana patrio sermone nominantes. Atque hæc quidem ad Christianæ religionis gloriam amplificandam idonea, hujus Imperatoris temporibus contigerunt. Ceterum post partam de Eugenio victoriam, Imperator Theodosius, dum Mediolani degeret, morbo correptus est; statimque prædictione Joannis monachi in memoriam revocata, brevi se moriturum conjecit. Itaque Honorium filium quantocius accivit Constantinopoli. Quem ubi præsentem vidisset, melius se habere visus est, ita ut ad Circensium ludorum spectaculum processerit. Sed post prandium repente ingravescente morbo, filio mandavit, ut spectaculorum editioni præsideret. Nocte vero insequenti ex hac vita migravit Olibrio, & Probino fratribus Consulibus.

Socr. lib. 5. cap. 26.

A σάδια τ πόλεως διεςώς. περὶ δὲ τῦτο ὁ Μιχαίυ τάφος ἦν, (f) ὃ μνῆμα πιςὸν, ἀγνοῦντες ὅ, τι λέγυσιν οἱ ἐπιχώριοι ἐκάλυν, Νεφσαμεεμανᾶ τῇ πατρίῳ φωνῇ ὀνομάζοντες· ἱκανὰ μὲν ὖν καὶ τάδε πρὸς εὔκλειαν τῦ Χριςιανῶν δόγματος, ἐπὶ τ παρύσης Βασιλείας συνεκύρησε· μετὰ δὲ τὴν κατὰ Εὐγενίυ νίκην, ἔτι ἐν Μεδιολάνῳ διάγων Θεοδόσιος, ὁ Βασιλεὺς, ἀῤῥώςως διετέθη· ἐννοηθείς τε ὁμῦ τὴν τῦ Ἰωάννυ τῦ μοναχῦ προφητείαν, ὑφωρᾶτο τελευτήν· ἐν τάχει τε τὸν υἱὸν Ὁνώριον ἐκ τῆς Κωνςαντινυπόλεως μετεκαλέσατο· καὶ παραγενόμενον ἰδὼν, ἔδοξε ῥᾷον ἔχειν, ὡς καὶ ἐπὶ θέαν ἱπποδρομίας αὐτὸν προελθεῖν· ἐξαπίνης δὲ μετὰ τὸ ἄριςον κακῶς διατεθεὶς, ἐκέλευσε τῷ παιδὶ τ θέαν ἐπιτελέσαι· τ δὲ ἐχομένης νυκτὸς, τ βίον μετήλλαξεν, Ὀλυβρίυ, καὶ Προβιανῦ τ ἀδελφῶν ὑπατευόντων.

B

xisset. Quamquam Epiphanius in libro de vitis Prophetarum, Michæam in vico Morathi, ex quo erat oriundus, sepulchrum habuisse dicit, sua etiam ætate notissimum.

(f) ὃ μνῆμα πιςὸν. In codice Fuketiano scriptum inveni πιςῶν. Vulgatam tamen lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus, qui sepulchrum hoc Michææ ab indigenis vocatum esse dicit, *o fidelium memoriam*! Ex quo apparet, Epiphanium hic legisse ὢ μνῆμα πιςὸν. At Nicephorus pro πιςὸν videtur legisse πιςοί. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit: οἱ δὲ πιςοὶ τῦτο ἀγνοῦντες τοῖς ἐπιχωρίοις ἐπίσης ὠνόμαζον νεφσαμεεμανᾶ.

Finis Libri septimi Ecclesiasticæ Historiæ.

Τῦ τῆς Ἐκκλησιαςικῆς Ἱςορίας λόγυ ζ΄.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΕΙΟΥ
ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ
ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Η΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου· καὶ ὡς ἀνῃρέθη Ῥουφῖνος ὁ Ὕπαρχος· καὶ περὶ τῶν Ἀρχιερέων τῶν μεγάλων πόλεων, καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν αἱρετικῶν, καὶ περὶ Σισιννίου τοῦ Ναυατιανῶν Ἐπισκόπου διήγησις.

ΩΔΕ μὲν εἰς τὰ μάλιστα τὴν Ἐκκλησίαν αὐξήσας, ἐτελεύτησε Θεοδόσιος, ἀμφὶ τὰ ἑξήκοντα ἔτη γεγονώς· ἐκ τούτων δὲ, δέκα καὶ ἓξ ἐβασίλευσε. καὶ διαδόχους κατέλιπε τῆς ἀρχῆς, Ἀρκάδιον μὲν τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱέων, τῶν πρὸς ἕω ἐθνῶν· Ὀνώριον δὲ, τῶν πρὸς ἑσπέραν· ἄμφω δὲ ὁμόφρονες τῷ πατρὶ περὶ τὴν θρησκείαν ἐγενέσθην· ἡγεῖτο δὲ τότε τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας μετὰ Δάμασον, Σιρίκιος. τῆς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, Νεκτάριος. Θεόφιλος δὲ, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. καὶ Φλαβιανὸς τῆς Ἀντιοχέων· καὶ Ἰωάννης τῆς Ἱεροσολύμων· ἐν τούτῳ δὲ Οὖννοι Βάρβαροι Ἀρμενίας, καὶ τῆς πρὸς ἕω ἀρχομένης μέρει τινὰ κατέδραμον· ἐλέγετο δὲ ὡς λάθρα τούτους ἐπηγάγετο (a) ἐπὶ ταραχῇ τῆς Βασιλείας Ῥουφῖνος, ὁ τῆς ἀνατολῆς ὕπαρχος, ὕποπτος ὢν καὶ ἄλλως, ὡς τυραννεῖν βούλεται· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἐπὶ τοιαύτῃ αἰτίᾳ οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη· ἅμα γὰρ ἐκ τῆς κατὰ Εὐγενίου μάχης ἐπανῆλθεν ἡ στρατιὰ, καὶ ὁ Βασιλεὺς, ὡς ἔθος, πρὸ τῆς Κωνσταντινουπό-

EJUSDEM
HERMIÆ
SOZOMENI
SALAMINII

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

De successoribus Theodosii Magni: & quomodo occisus est Rufinus Præfectus Prætorio. Item de majorum civitatum Episcopis: & de dissidio hæreticorum: & de Sisinnio Novatianorum Episcopo.

A HUNC in modum Theodosius, cum Ecclesiam magnopere amplificasset, ex vivis excessit, annos natus plus minus sexaginta: ex quibus imperavit sexdecim. Successorem vero Imperii reliquit, in Orientis quidem partibus Arcadium filium natu majorem; in Occidente autem Honorium. Qui quidem ambo eandem cum patre fidei doctrinam secuti sunt. SÆC. IV.

B Præerat tunc temporis Ecclesiæ quidem Romanæ post Damasum Siricius: Constantinopolitanæ vero Nectarius. Alexandrinam autem Ecclesiam Theophilus gubernabat: Antiochiæ Flavianus, Joannes vero Hierosolymis Episcopatum gerebant. Per idem tempus Hunni Barbari Armeniam, & alias regiones Orientalis Imperii devastarunt. Dicebatur autem Rufinus Præfectus Prætorio per Orientem eos clanculum evocasse ad perturbandum Imperii statum: quippe qui affectatæ tyrannidis suspectus esset. Socr. lib. 5. cap. 1.

C Verum hic quidem eam ob causam non ita multo post trucidatus est. Nam cum exercitus ex bello adversus Eugenium reversus esset, & Imperator, ut moris est, extra urbem Constantinopo-

(a) ἐπὶ τῇ ἀρχῇ τῆς Βασιλείας. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diserte scriptum est ἐπὶ ταραχῇ τῆς Βασιλείας. Porro de Hunnis ad vastandas Orientis Provincias a Rufino evocatis, scribit etiam Claudianus in libro secundo adversus Rufinum. Ejusdem irruptionis Hunnorum meminit B. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ. Ex quo discimus, eam contigisse Arcadio III. & Honorio II. Consulibus, anno Christi 394. dum Romanus exercitus in Italia abesset, bello civili contra Eugenium occupatus. Quam opportunitatem nacti Hunni, Romanum limitem nudatum omni militum præsidio cernentes, in Orientis Provincias irruperunt. Unde suspicari quis possit, hanc calumniam adversus Rufinum confictam esse a Stilicone, ut evocatos ab eo Hunnos esse diceret, qui suopte motu per limitem patentem irruperant.

SÆC. IV. nopolitanam obviam ei occurrisset, milites nihil cunctati, Rufinum interfecerunt. Porro ex hac occasione religio Christiana adhuc majus incrementum accepit. Sic enim Imperatores persuasum habebant, pietati adscribendum esse, quod & pater ipsorum victoriam de tyrannis reportasset, & quod Rufinus, qui ipsorum Imperio insidiabatur, tam facile extinctus fuisset. Atque idcirco ea, quæ a superioribus Principibus pro Ecclesiarum utilitate decreta fuerant, propensiore animo confirmarunt, & propria ipsi dona, ac beneficia adjecerunt. Subditi vero ad Principum exemplum sese formantes, Pagani quidem ad Christianam religionem facile transibant; hæretici vero ad Ecclesiam Catholicam sese adjungebant. Ariani autem, & Eunomiani, quoniam inter seipsos diffidebant ob causas, quas supra commemoravi, in dies magis magisque imminuebantur. Ex mutua enim inter ipsos discordia, multi eos non recte de Deo sentire judicabant, & ad illos, qui ejusdem cum Imperatoribus fidei sectatores erant, transgrediebantur. Macedonianis autem, qui erant Constantinopoli, id plurimum nocuit, quod eo tempore nullum habebant Episcopum. Nam ex quo Eudoxius cum suis, regnante Constantio, Ecclesias illis ademerat, sequentium deinceps Imperatorum temporibus, sub solis Presbyteris permanserunt. At Novatiani, licet quidam ipsorum turbati essent ob quæstionem de Pascha, quam Sabbatius paulo ante excitaverat, majori tamen ex parte in Ecclesia sua quieverunt. Nam neque iisdem pœnis, ac legibus, quibus reliquæ hæreses, obnoxii erant, utpote qui Trinitatem consubstantialem assererent. Et tunc temporis ob præstantiam Episcoporum suorum firmiore inter se concordia devincti erant. Nam post Agelii præsulatum Marcianum Antistitem nacti fuerant, virum egregium. Quo per id tempus recens mortuo, Episcopatum ejus suscepit Sisinius; vir apprime eruditus, & philosophicorum dogmatum, ac sacrarum scripturarum scientia instructus: ad disputandum quoque promtus, ac paratus; adeo ut ipse quoque Eunomius, qui eo nomine celebris habebatur, & hanc artem præcipue excolebat, cum eo congredi sæpenumero recusarit. Ac vita quidem castus, atque integer fuit, ita ut omni calumnia superior esset. Victu tamen delicato, ac superfluo; adeo ut ii, quibus ignotus erat, persuadere sibi non possent, illum in tantis deliciis nihilominus temperantem esse. Moribus porro jucundus erat, ac suavis in congressibus; atque idcirco tum Episcopis Ecclesiæ Catholicæ, tum Magistratibus, & erudito cuique erat acceptus. Quippe jocari cum venusta-

Status religionis sub Arcadio, & Honorio Impp.

Socr. lib. 6. cap. 22.

Sisinius.

A νουπόλεως ὑπήντετο, μηδὲν μελλήσαντες οἱ στρατιῶται τὸν Ῥουφῖνον ἀπέκτειναν· ἐγίνετο δὲ καὶ ταῦτα πρόφασις ἔτι μᾶλλον ἐπιδιδόναι τὴν θρησκείαν· οἵ τε γὰρ κρατοῦντες, ὑπὸ εὐσεβείας ἡγοῦντο τῷ οἰκείῳ πατρὶ τὰς κατὰ τῶν τυράννων κατορθοῦσθαι νίκας, καὶ Ῥουφῖνον ἐπίβουλον ὄντα τῆς αὐτῶν ἀρχῆς, ἐκποδὼν οὕτως ἀκονιτὶ γεγενῆσθαι· καὶ διὰ τοῦτο τὰ δεδογμένα τοῖς πρὶν βασιλεῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν, προθυμότερον (b) βέβαια ἐφυλάττοντο, καὶ δωρεὰς ἰδίας προσετίθεσαν· οἵ τε ὑπήκοοι πρὸς τούτους βλέποντες, B Ἕλληνες μὲν, ῥᾳδίως εἰς Χριστιανισμὸν μετέβαλον· αἱρετικοὶ δὲ τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ προσεχώρουν· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου αἱρέσεως, (c) καὶ ὅτι πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ἐδιχονόουν διὰ τὰς πρόσθεν εἰρημένας αἰτίας, ἑκάστοτε ἐμειοῦντο· πολλοὶ γὰρ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐναντιότητος, οὐκ ὀρθῶς αὐτοὺς περὶ Θεοῦ δοξάζειν ἐνόμιζον, καὶ πρὸς τοὺς ὁμοδόξους τοῖς κρατοῦσι μετετίθεντο· τοὺς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ Μακεδονίου φρονοῦντας, ἔβλαπτε κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ μὴ ἔχειν Ἐπίσκοπον· ἀφ᾽ οὗ γὰρ ἐπὶ τῆς Κωνσταντίου βασι- C λείας παρὰ Εὐδοξίου καὶ τῶν ἀμφ᾽ αὐτὸν τὰς Ἐκκλησίας ἀφῃρέθησαν, ὑπὸ μόνοις Πρεσβυτέροις μέχρι τῆς ἐχομένης βασιλείας διεγένοντο· Ναυατιανοὶ δὲ, εἰ καί τινας τούτων ἐτάραττεν ἡ περὶ τοῦ Πάσχα ζήτησις, ἣν Σαββάτιος ἐνεωτέρισεν, ἀλλ᾽ οὖν οἱ πλείους περὶ τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας ἠρέμουν· οὔτε γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ἢ νόμοις, ὁμοίως ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἔνοχοι ἦσαν, ὡς ὁμοούσιον Τριάδα δοξάζοντες· καὶ τότε βεβαιότερον τῇ ἀρετῇ τῶν ἡγουμένων συνίσταντο πρὸς ὁμόνοιαν· D μετὰ γὰρ τὴν Ἀγελίου προστασίαν, τῆς Μαρκιανοῦ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ πετυχήκασι· καὶ τούτου δὲ ἔναγχος κατὰ τὸν παρόντα χρόνον τελευτήσαντος, διεδέξατο τὴν αὐτοῦ ἐπισκοπὴν Σισίνιος· ἀνὴρ ἐλλόγιμος ὅτι μάλιστα, καὶ φιλοσόφων δογμάτων καὶ τῶν ἱερῶν λόγων ἐπιστήμων, καὶ πρὸς διαλέξεις ἕτοιμος· ὡς καὶ Εὐνόμιον ἐπὶ ταύταις εὐδοκιμοῦντα, καὶ τοῦτο ἔργον ποιούμενον, πολλάκις παραιτήσασθαι τοὺς πρὸς αὐτὸν διαλόγους· ἐγένετο δὲ σώφρων τὸν βίον, ὡς κρείττων εἶναι διαβολῆς· περὶ δὲ τὴν δίαιταν ἁβρὸς καὶ ποι- E κίλος· ὡς τοὺς ἀγνοοῦντας ἀπιστεῖν, εἰ σωφρονεῖν δύναιτο, τοσοῦτον τρυφῶν· τὸ δὲ ἦθος ἦν χαρίεις καὶ ἡδὺς ἐν ταῖς συνουσίαις· καὶ διὰ ταῦτα καὶ τοῖς Ἐπισκόποις τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, καὶ τοῖς ἐν ἀρχαῖς καὶ λόγοις καταθύμιος ἦν· σκώπτειν τε σὺν

(b) βέβαια ἐφυλάττοντο. Malim scribere ἐφύλαττόν τε, καὶ δωρεὰς ἰδίας προσετίθεσαν. Atque ita legit Nicephorus, ut videre est in cap. 1. libri 13. Porro de legibus ab Arcadio in exordio Imperii latis pro fide Catholica, vide Baronium in tom. 5. Annalium anno Christi 395.

(c) καὶ ὅτι πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ἐδιχονόουν. Mallem scribere transpositis vocabulis, ὅτι καὶ πρός, &c.

(d) Ex-

τε σὺν χάριτι, καὶ σκωμμάτων ἀνέχεσθαι, καὶ ἑκάτερον ἀπεχθείας ἐκτὸς ὑπομένειν, κομψῶς τε σὺν τάχει πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ὑπαντᾷν, εὖ μάλα ἐπιτηδείως ἔχων· ἐρωτηθεὶς οὖν ὅτου ἕνεκα δεύτερον λοῦοιτο τῆς ἡμέρας, Ἐπίσκοπος ὤν· ὅτι μὴ τρίτον, ἔφη, φθάνω· ἐπεὶ δὲ λευκῇ ἐσθῆτι διετέλει χρώμενος, ἐπέσκωψέ τις αὐτῷ τῶν ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας· ὁ δὲ, πρὸς αὐτὸν, οὐκοῦν, εἶπε, ποῦ εἴρηται ἐσθῆτα μέλαιναν χρῆναι ἀμφιέννυσθαι; τοῦ δὲ ἀπορήσαντος, ὑπολαβὼν ἔφη· σὺ μὲν τοῦτο οὐκ ἂν ἐπιδεῖξαι δυνήσῃ· ἐμοὶ δὲ καὶ Σολομῶν ὁ σοφώτατος, ἔστωσαν σοῦ τὰ ἱμάτια ἀεὶ λευκὰ, παραινεῖ λέγων· καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς λευκείμων ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φαινόμενος, Μωσῆν τε καὶ Ἠλίαν τοιούτους τοῖς Ἀποστόλοις ἐπιδεικνύς· οὐ μὴν ἀλλὰ κἀκεῖνο τῶν εἰρημένων Σισινίῳ χάριεν οἶμαι· ἐνεδήμει μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λεόντιος, ὁ παρὰ Γαλάταις τῆς Ἀγκύρας Ἐπίσκοπος· (*d*) Ἐκκλησίας δὲ τῶν ἐκεῖσε Ναυατιανῶν ἀφηρημένος, ἧκε πρὸς αὐτὸν ἀπολαβεῖν ταύτας δεόμενος· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπεδίδου, ἐλοιδόρει δὲ τοὺς Ναυατιανοὺς ὡς οὐκ ἀξίους ἐκκλησιάζειν, μετάνοιαν καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀναιρεῖν αὐτοὺς λέγων· ἀλλὰ μὴν, ἔφη Σισίνιος, οὐδεὶς οὕτως ὡς ἐγὼ μετανοεῖ· ἐρομένου δὲ Λεοντίου τίνα τρόπον· ὅτι σε τεθέαμαι, ἀπεκρίνατο· καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ αὐτοῦ εὐστόχως εἰρημένα ἀπομνημονεύουσιν· οὐκ ἀκόμψους τε πολλοὺς αὐτοῦ λόγους φασὶ φέρεσθαι· ἐπῃνεῖτο δὲ μᾶλλον λέγων, ὡς ἄριστα ὑποκρινόμενος, φωνῇ τε καὶ βλέμματι, καὶ χαριεστάτῳ προσώπῳ τὸν ἀκροατὴν ἑλεῖν ἱκανός· ἀλλὰ οἷος μὲν ἦν οὗτος ὁ ἀνὴρ, τάδε εἰρήσθω, εἰς ἀπόδειξιν ἧς ἔλαχε φύσεως, ἀγωγῆς τε καὶ βίου.

A nustate, & jocos patienter excipere; utrumque vero citra offensam facere; præterea interrogatis facete, ac celeriter respondere eximie callebat. Proinde interrogatus aliquando, quamobrem cum Episcopus esset, bis per diem lavaret: quia ter, inquit, non accedo. Rursus quoniam candida veste perpetuo utebatur, derisus est a quodam Ecclesiæ Catholicæ viro. Ad quem ille: ubinam vero scriptum est, inquit, nigra veste indui oportere? Qui cum hæsisset, subjecit Sisinius: Tu quidem numquam id ostendere potueris. Mihi vero sapientissimus Salomo præcipit his verbis: sint ve- B stimenta tua semper alba: & Christus ipse, qui in Evangeliis semper albatus cernitur, & ejusmodi veste indutos Mosem, atque Heliam Apostolis suis exhibuit. Istud quoque meo quidem judicio lepide dictum est a Sisinio. Morabatur Constantinopoli Leontius Episcopus Ancyræ in Galatia, qui Novatianis illic degentibus Ecclesias ademerat. Accessit ad eum Sisinius, ut eas recuperaret. Sed cum Leontius eas non redderet, immo Novatianos probris incesseret, tanquam indignos, qui in Ecclesiam venirent, pœnitentiam, & Divini C numinis clementiam eos tollere dicens: Atenim, inquit Sisinius, nemo tantam agit pœnitentiam, quantam ego. Percontanti autem Leontio rationem ejus pœnitentiæ; eo quod te viderim, respondit Sisinius. Multa quoque alia ab illo scite dicta referuntur: nec paucos ejus libros exstare ajunt, satis elegantes. Porro magis probabatur, cum diceret: quippe qui optime recitaret, & voce, atque oculis, & venustissimo vultu ad alliciendos auditores esset aptissimus. Verum cujusmodi hic vir fuerit, hactenus dictum sit, ut illius ingenium, & institutio, ac vivendi ratio ex his perspici possit. SÆC. IV.

(*d*) ἐκκλησίας δὲ τῶν ἐκεῖσε ναυατιανῶν ἀφηρημένος. Suidas in lexico hunc Sozomeni locum describens, legit ἀφῃ- D ρημένης, quod proculdubio rectius est. Locus Suidæ exstat in voce Sisinnios.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ ἀγωγῆς, καὶ διαίτης, καὶ πολιτείας, καὶ σοφίας, καὶ εἰς τὸν θρόνον παρόδου τοῦ μεγάλου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· καὶ ὡς ἐμποδὼν αὐτῷ καθίσταται Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας.

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Νεκταρίου τελευτήσαντος, καὶ βουλῆς οὔσης τινὰ δέοι χειροτονεῖν, ἄλλοι μὲν ἄλλους ἐψηφίζοντο, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ πᾶσιν ἐδόκει· καὶ ὁ χρόνος ἐτρίβετο· ἦν δέ τις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ παρ' Ὀρόντῃ Πρεσβύτερος, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, γένος τῶν εὐπατριδῶν· ἀγαθὸς τὸν βίον, λέγειν τε καὶ πείθειν δεινὸς, καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ὑπερβάλλων ῥήτορας, ὡς καὶ Λιβάνιος ὁ Σύρος Σοφιστὴς ἐμαρτύρησεν· ἡνίκα γὰρ ἔμελλε τελευτᾷν, πυνθανομένων τῶν ἐπιτηδείων τίς ἀντ' αὐτοῦ ἔσται, λέγεται Ἰωάννην εἰπεῖν,

CAPUT II.

De institutione, & de ratione victus, deque conversatione, & sapientiam Magni Joannis Chrysostomi, & quomodo ad Constantinopolitanum thronum evectus sit: & Theophilus Alexandrinus illi obstiterit.

E PEr idem tempus mortuo Nectario, dum consultaretur, quis in ejus locum subrogandus esset, alii quidem alios nominabant, nec idem omnibus placebat; tempus vero incassum terebatur. Erat Antiochiæ ad Orontem Presbyter quidam, nomine Joannes, nobili genere natus; vita integer, dicendi, persuadendique artifex egregius, & omnium sui temporis Oratorum præstantissimus, sicut Libanius Syrus Sophista testatus est. Nam cum moriturus esset, percontantibus amicis, quis in ejus locum succederet: Joannes, inquit, nisi

Socr. lib. 5. cap. 2. 3.

Joannis Chrysostomi ortus, & institutio.

SEC. IV. nisi Christiani illum subripuissent. Multos porro, qui in Ecclesia ipsum audiebant, ad virtutis studium impulit, & in doctrina fidei, ut idem cum ipso sentirent, effecit. Nam cum vitam ageret plane Divinam, ad æmulationem virtutis suæ auditorum animos excitabat. Post hæc vero facile eos adducebat, ut eandem secum sententiam amplecterentur, quippe qui non arte quadam, aut eloquentiæ vi istud ageret: sed sincere, tanquam veritatis studiosus, sacras scripturas exponeret. Etenim oratio, quæ operibus exornatur, merito videtur fide digna. Si vero operibus destituta sit, oratorem impostorem esse arguit, ac suorum ipsius dictorum reprehensorem, tametsi is in docendo magnæ sit diligentiæ. Porro Joannes utraque laude ex æquo floruit. Nam ejus quidem vivendi ratio, & conversatio gravis fuit, ac severa: dictio vero perspicua simul ac splendida. Cum enim egregia esset indole, magistros habuit in arte quidem Rhetorica Libanium; in Philosophia autem Andragathium. Porro cum causas acturus, atque id genus vitæ sectaturus crederetur, ipse sacris scripturis incumbere, & juxta leges Ecclesiæ philosophari constituit. Hujus porro Philosophiæ magistros habuit eos, qui tunc temporis nobilibus illic monasteriis præsidebant; Carterium scilicet, ac Diodorum, qui & Tarsensis Ecclesiæ Episcopus fuit, multosque, sicut accepi, libros posteris scriptos reliquit, & sacra volumina ad literam exposuit, repudiatis allegoriis. Neque vero solus sese illorum magisterio subdidit: sed & sodalibus suis ex Libanii schola, ut idem facerent, persuasit; Theodoro nimirum, & Maximo. Quorum hic quidem Seleuciæ in Isauria: Theodorus vero Mopsuhestiæ in Cilicia posthac Episcopus fuit: vir tum in sacris literis, tum in reliquis disciplinis Rhetorum, ac Philosophorum non mediocriter eruditus. Atque hic quidem cum sacræ Philosophiæ leges primum didicisset, & sanctorum virorum contubernio usus esset, eam vivendi rationem probavit, civilem autem vitam damnavit. Verum in eodem proposito haudquaquam perseveravit: sed pœnitentia ductus, ad priorem vivendi rationem abripiebatur. Cumque propositum suum confirmasset contrariis argumen-

Theodorus Mopsuhestenus.

A εἰπεῖν, εἰ μὴ Χριστιανοὶ τοῦτον ἐσύλησαν. (*a*) πλείστους δὲ τῶν αὐτοῦ ἀκουόντων ἐπ᾽ Ἐκκλησίας, εἰς ἀρετὴν ὠφέλησε, καὶ ὁμοφρόνας αὐτῷ περὶ τὸ Θεῖον ἐποίησε· θείως γὰρ πολιτευόμενος, τὸν ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἐνετίθει ζῆλον τοῖς ἀκροαταῖς· (*b*) καὶ ἐπὶ τοῦτο ῥαδίως ὡς οὐ τέχνῃ τινὶ καὶ δυνάμει λόγου βιάζεται παραπλήσια δοξάζειν αὐτῷ· (*c*) ἀλλ᾽ ὡς ἔχει ἀληθείας, εἰλικρινῶς τὰς ἱερὰς ἐξηγεῖτο βίβλους· λόγος γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων κοσμούμενος, πίστεως ἄξιος εἰκότως φαίνεται· ἄνευ δὲ τούτων, εἴρωνα καὶ τῶν ἰδίων λόγων κατήγορον ἀποφαίνει τὸν λέγοντα· κἂν σπουδάζῃ διδάσκων· τῷ B δὲ κατ᾽ ἀμφότερα εὐδοκιμεῖν προσῆν· ἀγωγῇ μὲν γὰρ βίου σώφρονι, καὶ πολιτείᾳ ἀκριβεῖ ἐχρῆτο· φράσει δὲ λόγου σαφεῖ μετὰ λαμπρότητος· φύσεώς τε γὰρ εὖ ἔσχε· διδασκάλους δὲ, τῆς μὲν περὶ τοὺς Ῥήτορας ἀσκήσεως, Λιβάνιον· Ἀνδραγάθιον δὲ, τῶν περὶ Φιλοσοφίας λόγων· προσδοκηθεὶς δὲ δίκας ἀγορεύειν, καὶ τοῦτον μετιέναι τὸν βίον, ἐγνώκει τὰς ἱερὰς ἀσκεῖσθαι βίβλους, καὶ κατὰ θεσμὸν τῆς Ἐκκλησίας φιλοσοφεῖν· ταύτης δὲ τῆς Φιλοσοφίας διδασκάλους ἔσχε, τοὺς τότε προεστῶτας τῶν τῇδε περιφανῶν ἀσκητηρίων, C Καρτέριόν τε, καὶ Διόδωρον. τὸν ἡγησάμενον τῆς ἐν Ταρσῷ Ἐκκλησίας· ὃν ἐπυθόμην ἰδίων συγγραμμάτων πολλὰς καταλιπεῖν βίβλους· περὶ δὲ τὸ ῥητὸν τῶν ἱερῶν λόγων τὰς ἐξηγήσεις ποιήσασθαι, τὰς θεωρίας ἀποφεύγοντα· οὐ μόνος δὲ παρὰ τούτοις ἐφοίτα· ἔπεισε δὲ τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι, ἑταίρους αὐτοῦ γενομένους ἐκ τῆς Λιβανίου διατριβῆς, Θεόδωρόν τινα καὶ Μάξιμον· ὧν ὁ μὲν ὕστερον Ἐπίσκοπος ἐγένετο Σελευκείας τῆς Ἰσαύρων· Μοψουεστίας δὲ τῆς Κιλίκων, (*d*) Θεόδωρος ἀνὴρ, D καὶ τῶν ἱερῶν βίβλων, καὶ τῆς ἄλλης παιδείας Ῥητόρων τε καὶ Φιλοσόφων ἱκανὸς ἐπιστήμων· ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ἰωνικὰ τὴν ἀρχὴν ἐνέτυχε τοῖς θείοις νόμοις, καὶ ἱεροῖς ἀνδράσιν ὡμίλησεν, ἐπῄνεσε ταύτην τὴν ἀγωγὴν, καὶ κατέγνω τῶν ἀστικῶν· οὐ διήρκεσε δὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν ἔχων· μεταμεληθεὶς δὲ πρὸς τὸν πρότερον βίον εἵλκετο· οἷα δὲ εἰκὸς, ἐναντίοις λόγοις κοσμήσας τὸ σπουδαζόμενον ἐκ παλαιῶν ὑποδειγ-

(*a*) πλείστους δὲ τῶν αὐτοῦ ἀκουόντων. Joannes Langus, qui Nicephorum Latine interpretatus est, hæc de Libanii discipulis dici existimavit, qui cum Joannem publice in Ecclesia docentem audire consuevissent, ad Christi fidem conversi sunt. Præstat tamen hæc de cunctis generaliter tam paganis, quam hæreticis intelligere, qui ad Joannem audiendum confluebant.

(*b*) καὶ ἐπὶ τούτῳ ῥαδίως. Sensum quidem hujus loci satis perspicio. Supra enim dixit Sozomenus, Joannem in Ecclesia concionantem auditores suos ad virtutis studium, & ad rectam, atque orthodoxam fidem traduxisse: ac virtutis quidem studium eorum mentibus insinuasse exemplo vitæ, ac conversationis suæ: rectam vero fidem eis persuasisse, non vi facundiæ, sed pura, ac sincera interpretatione sacrorum Librorum. Hic est sensus hujus loci; licet verba corrupta sint. In codice Fuketiano scriptum inveni καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ῥαδίως, &c. Ego vero scribendum puto καὶ ἐπὶ τούτῳ. Quam lectionem in versione mea sum secutus. At Nicephorus hunc Sozomeni locum ita expressit: καὶ ἐχειροῦτο ῥαδίως ἐντεῦθεν τοὺς πλείστους, καί γε ἔπειθε παραπλήσια δοξάζειν ἐκείνῳ. οὐ τέχνῃ δή τινι καὶ ῥώμῃ λόγων πρὸς ἑαυτὸν ἕλκειν ἐκβιαζόμενος. ἀλλ᾽ ὡς ἀληθὲς ἦν, ὅτι περ εἰλικρινῶς τὰς ἱερὰς ἐξηγεῖτο γραφάς.

E (*c*) ἀλλ᾽ ὡς ἔχει ἀληθείας. Post hæc verba adjeci adverbium εἰλικρινῶς, ex codice Fuketiano, quod habetur etiam apud Nicephorum. Porro in hoc loco mallem scribere ὡς ἔχει τὰ τῆς ἀληθείας, &c.

(*d*) Θεόδωρος. Post hoc verbum in editione Roberti Stephani, quam secuti sunt Typographi Genevenses, addita erant hæc verba: πρὸς ὃν πεσόντα, γράφει ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐπιστολὴν δευτέραν. Verum hæc a recentiore manu adjecta esse, satis apparet. Neque enim ætate Sozomeni Joannes cognomentum Chrysostomi adhuc adeptus fuerat. Certe hæc appendix non legitur in codice Fuketiano, nec apud Nicephorum. Quare fidenti animo eam expunximus, præsertim cum ejus epistolæ inferius fiat mentio, ut mox videbimus.

(*e*) ἐπι-

δειγμάτων, ἰῶ γὰρ πολυΐςωρ, εἰς τὴν πόλιν ἐπανῆλθεν· ἄμεινον ὡς ἐνόμισε τȣ̃το κρίνας, ὅπερ ἐπεθύμει τυχεῖν μαθών· δὲ Ἰωάννης ἐν πράγμασιν αὐτὸν εἶναι, καὶ περὶ γάμον σπȣδάζειν, θειοτέραν ἢ κατὰ νȣ̃ν ἀνθρώπȣ φράσει καὶ νοήμασι συντάξας (e) ἐπιςολὴν, πρὸς αὐτὸν διέπεμψατο· (f) ὁ δὲ ταύτην ἐντυχὼν, μετεμελήθη· αὖθίς τε τὴν ȣ̓σίαν καταλιπών. ἀπειπών τε τῷ γάμῳ, ταῖς Ἰωάννȣ συμβȣλαῖς ἐσώζετο, καὶ πρὸς τὸν Φιλόσοφον ἐπανήει βίον· ὥςε μοὶ δοκεῖ κἀκ τȣ́τȣ ῥᾴδιον εἶναι συμβαλεῖν, ὡς δεινή τις ἐπλȣ́θει πειθὼ τοῖς Ἰωάννȣ λόγοις· ἐκράτει γὰρ ταύτῃ, καὶ τῶν ὁμοίως λέγειν καὶ πείθειν δυναμένων· ἐντεῦθεν καὶ τὸ πλῆθος ᾕρει, καὶ μάλιςα καθὸ πολὺς ἦν διελέγχων τȣ̀ς ἁμαρτάνοντας, καὶ ἐπὶ Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς τȣ̀ς ἀδικȣ̃ντας, ὡς αὐτὸς ἠδικημένος, σὺν παῤῥησίᾳ ἀγανακτῶν· τȣ̃το δὲ τοῖς μὲν πολλοῖς εἰκότως χάριεν ἐτύγχανε· λυπηρὸν δὲ τοῖς πλȣσίοις καὶ δυναμένοις, παρ' οἷς τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἐςίν· ἐπίσημος ȣ̓̃ν τοῖς μὲν εἰδόσι, τῇ πείρᾳ· τοῖς δὲ ἀγνȣ̃σι, τῇ φήμῃ, ἔκ τε τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων γενόμενος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον, ἔδοξε Κωνςαντινȣπόλει ἐπιτήδειος εἶναι τῆς Ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν· ψηφισαμένων δὲ τȣ̃το τȣ̃ λαȣ̃ καὶ τȣ̃ Κλήρȣ, καὶ ὁ Βασιλεὺς συνῄνει, καὶ τȣ̀ς ἄξοντας αὐτὸν πέπομφε· συνεκάλει δὲ καὶ Σύνοδον, καὶ τȣ́τῳ σεμνοτέραν τὴν χειροτονίαν δεικνύς· ȣ̓κ εἰς μακρὰν δὲ τὰ Βασιλέως γράμματα δεξάμενος Ἀςέριος ὁ τῆς ἕω ἡγȣ́μενος, ἐδήλωσεν Ἰωάννῃ παραγενέσθαι πρὸς αὐτὸν, ὡς περί τȣ δεησόμενος· ἐλθόντα δὲ, αὐτίκα εἰς ὄχημα σὺν αὐτῷ ἀνεβίβασε, καὶ σπȣδῇ ἐλάσας, ἧκεν εἰς Πάγρας, ςαθμὸν ȣ̃τω καλȣ́μενον· ἐνταῦθα δὲ παραδȣ̀ς αὐτὸν τοῖς ἐκ Βασιλέως ἀποςαλεῖσιν, ἀνέςρεψεν· ἔδοξε δὲ τὰ περὶ τȣ́τȣ καλῶς διῳκηκέναι, πρὶν Ἀντιοχέας μαθεῖν, χαλεπȣ̀ς τε περὶ ςάσεις, καὶ δήλȣς ὄντας, ὡς ȣ̓̃ ποτε ἂν ἑκόντες Ἰωάννȣ ἀπηλλάγησαν, πρὶν παθεῖν τὶ ἢ δρᾶσαι· ὡς δὲ εἰς Κωνςαντινȣ́πολιν ἀφίκετο, καὶ οἱ κληθέντες ἱερεῖς

A mentis, quæ ex veterum exemplis desumserat: erat enim multiplici eruditione præditus: in urbem reversus est; rectius esse judicans, id assequi, quod cupiebat. Joannes itaque cum eum negotiis vacare intellexisset, & de uxore ducenda cogitare, epistolam ejusmodi verbis, ac sententiis conscriptam, quæ humanæ mentis captum excedant, ad eum misit. Quam ille cum accepisset, pœnitentia tactus est: rursusque relictis facultatibus, & nuptiis renuntians, Joannis consilio servatus, & ad philosophicam vitam regressus est. Ex quo non difficile meo quidem judicio conjici potest,
B quanta persuadendi vis in Joannis oratione inerat. Vicit enim illa eos, qui pari dicendi, ac persuadendi facultate pollebant. Hac ipsa populum etiam ad se pertraxit, eo maxime, quod peccantes crebro coargueret in Ecclesia, & adversus eos, qui injuriam fecissent, tanquam ipse injuria affectus commoveretur. Quæ res grata quidem erat multitudini: molesta vero opulentioribus, ac potentioribus, a quibus fere delicta committi solent. Cum igitur apud notos quidem usu ipso, & consuetudine, apud eos vero, quibus erat ignotus,
C fama, ac rumore per universum orbem Romanum clarissimus evasisset tum orationum, tum virtutis causa; idoneus visus est, qui Constantinopolitanam Ecclesiam gubernaret. Quod cum populus simul, & clerus uno consensu decrevissent; Imperator quoque comprobavit, misitque, qui eum adducerent. Episcoporum præterea Synodum convocavit, ut eo pacto illustriorem redderet ejus ordinationem. Non multo post Asterius Comes Orientis, cum Imperatoris literas accepisset, Joannem ad se accivit, quasi quidpiam ab eo postulaturus. Qui cum venisset, confestim Asterius eum una secum in vehiculum imposuit, & concito cursu
D Pagras usque eum deduxit, quæ statio est ita dicta. Ibi cum Joannem illis, qui a Principe missi erant, tradidisset, Antiochiam reversus est. Prudenter autem hoc negotium curasse visus est, antequam Antiocheni quidquam rescirent, qui & asperi erant in seditionibus, nec unquam sua sponte Joannem dimissuri videbantur, priusquam mali quidpiam aut patrassent ipsi, aut passi essent. Porro cum venisset Constantinopolim, cumque Episcopi, qui

(e) ἐπιςολὴν, πρὸς αὐτὸν διεπέμψατο. Exstat hæc epistola Chrysostomi, a Frontone edita in tomo 4. operum Joannis Chrysostomi, sub hoc titulo: *Ejusdem ad eundem Theodorum monachum liber secundus*. Mirum est tamen, Sozomenum unam tantum Joannis epistolam ad Theodorum lapsum agnoscere. Sed & Hesychius Hierosolymitanus Presbyter in Ecclesiastica Historia unicam tantum agnoscit epistolam Joannis Chrysostomi ad Theodorum lapsum. Verba Hesychii si quis legere desiderat, habentur in actione quinta Synodi quintæ. Ubi tamen notandus est error Hesychii, qui Theodorum non vitæ Monasticæ, sed Clericalis ordinis desertorem fuisse dicit. Atqui Sozomenus, & Chrysostomus ipse, id refellit in supradicta epistola. Prior autem liber, qui vulgo inscribitur ad Theodorum lapsum de Pœnitentia, mihi quidem Chrysostomi esse non videtur. Si quis tamen Chrysostomi esse pertinacius contenderit, non magnopere repugnabo. Inter orationes tamen potius, quam inter epistolas reponendus est ob nimiam prolixitatem.

(f) ὁ δὲ ταύτην ἐντυχών. Scribendum est ταύτῃ, quemadmodum Savilius in suo codice emendavit.

E (g) Θεόφιλος. Theophilum Joannis Chrysostomi ordinationi interfuisse, testatur etiam Socrates in libro sexto. Palladius tamen in dialogo de vita Joannis Chrysostomi, Theophilum peracta jam ordinatione supervenisse indicat his verbis: ἀπ' ἀρχῆς ȣ̓̃ν ὁ Θεόφιλος ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐπίσκοπος, προσοχὼν αὐτȣ̃ τῇ καταςάσει, τῷ ἀνεπιλήπτῳ τῆς παῤῥησίας ἠψυχοτει πρὸς τὴν χειροτονίαν. Nam verbum illud προσχεῖν significat appellere. Hoc igitur verbo innuere videtur Palladius, Theophilum eo tempore advenisse, quo aut celebrabatur, aut jam celebrata erat Joannis ordinatio. Confirmat autem hanc sententiam id, quod statim subjungit Sozomenus: Eutropium scilicet Præpositum sacri cubiculi coegisse Theophilum, ut reliquorum Antistitum sententiæ subscriberet. Jam igitur ab iis ordinatus fuerat Chrysostomus.

(a) αὐςȣ̃ν.

SÆC. IV.

Theophilus Joannis ordinationi adversatur.

qui vocati fuerant, jam adessent, ordinationi ejus impedimentum attulit Theophilus, favens Isidoro: qui tum quidem Presbyter erat sub illo constitutus, & pauperum, ac peregrinorum curator in urbe Alexandria. Ceterum ab ineunte ætate apud Scetim egregie philosophatus fuerat, sicut a quibusdam viris, qui cum illo versati fuerant, accepi. Alii dicunt, hunc ideo amicum fuisse Theophili, quod conscius fuisset, ac particeps facinoris cujusdam periculosi. Nam dum bellum gereretur adversus Maximum, ajunt, Theophilum datis Isidoro muneribus, & epistolis tum ad Imperatorem, tum ad Tyrannum, mandasse ei, ut Romæ maneret, bellique eventum præstolaretur, & literas suas cum muneribus offerret victori. Hunc vero, cum istud fecisset, detecta fraude, sibi metuentem, fuga Alexandriam repetiisse. Exinde vero Theophilum, cum inter fidelissimos haberet Isidorum, opportunam se mercedem laborum, quos pro ipso sustinuerat, ei repensurum existimasse, si Constantinopolis Episcopum illum constitueret. Verum sive hac de causa, sive tanquam virum bonum, ordinare illum voluerit Theophilus; tandem Joannis electioni assensum præbuit, Eutropium veritus, Imperialis cubiculi tunc Præpositum, qui Joannis ordinationi magnopere favebat. Hic enim palam ei denuntiasse dicitur, ut aut reliquorum sacerdotum suffragiis accederet, aut iis, qui accusare ipsum volebant, responderet. Quippe multi tum aderant, qui coram Synodo eum accusarant.

Eidem Eutropius favet.

CAPUT III.

Quomodo Joannes ad Episcopatum promotus, statim rebus gerendis vehementius incubuerit, & Ecclesias ubique locorum correxerit: missisque Romam legatis Flaviani peccatum dissolverit.

Joannis in Episcopatu gesta.

PORro Joannes simul atque in Episcopatu collocatus est, ante omnia clericorum suorum vitam emendare studuit. Et in processus, & victum, ac reliquam eorum conversationem diligenter inquirens, redarguebat illos, & corrigebat. Quosdam etiam Ecclesia ejecit. Nam cum ad redarguendum suopte ingenio proclivis esset, & adversus eos, qui injuriam fecissent, justa indignatione commoveretur, eos affectus multo magis auxit in Episcopatu. Natura enim licentiam nacta, linguam ad arguendum facile impellebat, & iram adversus delinquentes promtius incitabat. Neque vero suam ipsius duntaxat, sed & reliquas ubique locorum Ecclesias, tanquam bonus, & excelso animo præditus, corrigere conabatur. Proinde in ipso Episcopatus sui exordio, cum Occidentales, & Ægyptii sacerdotes Paulini gratia ab Orientalibus Episco-

A ρεῖς συνεληλύθεισαν ἐμποδὼν ἐγένετο τῇ χειροτονίᾳ (g) Θεόφιλος, Ἰσιδώρῳ σπουδάζων· ὃς Πρεσβύτερος ἦν τότε τῶν ὑπ' αὐτὸν, ἐπίτροπος δὲ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ξένων καὶ πτωχῶν· ἐκ νέου δὲ ἀνὰ τὴν Σκῆτιν ἄριστα ἐφιλοσόφησεν, ὡς παρ' ἀνδρῶν αὐτῷ συγγενομένων ἐπυθόμην· οἱ δὲ φασὶ Θεοφίλῳ τοῦτον γενέσθαι φίλον, ὡς κοινωνὸν καὶ συνίστορα πράγματος ἐπικινδύνου γενόμενον· λέγουσι γὰρ ὡς ἡνίκα ὁ πρὸς Μάξιμον συνίστατο πόλεμος, δῶρα δοὺς αὐτῷ Θεόφιλος, καὶ γράμματα πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν τύραννον, ἐνετείλατο καταλαβεῖν τὴν Ῥώμην, καὶ περιμεῖναι τῆς μάχης τὴν ἀπόβασιν, καὶ τῷ νικήσαντι διδόναι μετὰ τῶν γραμμάτων τὰ δῶρα· τὸν δὲ, τάδε ποιήσαντα μὴ διαλαθεῖν, δείσαντά τε, φυγάδα εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπανελθεῖν· ἐξ ἐκείνου δὲ Θεόφιλον τῶν αὐτῷ πιστοτάτων τὸν ἄνδρα ποιησάμενον, εἰς καιρὸν νομίσαι τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνων ἀποδοῦναι τὴν ἀμοιβὴν, εἰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον αὐτὸν καταστήσειεν· ἀλλ' εἴτε ἐντεῦθεν, εἴτε ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν χειροτονεῖν τοῦτον ἠβούλητο Θεόφιλος, πλαστὸν συνῄνεσε τοῖς ἐπὶ Ἰωάννῃ δεδογμένοις·

C ἀτεχνῶς ταύτῃ τῇ χειροτονίᾳ σπουδάζοντα δείσας Εὐτρόπιον, τὸν τότε προεστῶτα τοῦ Βασιλέως οἴκου· ὃν φασὶν ἄντικρυς αὐτῷ ἀπειλῆσαι, ἢ ταῦτα τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συμψηφίσασθαι, ἢ τοῖς ἐγκαλεῖν βουλομένοις ἀπολογήσασθαι· ἔτυχον γὰρ αὐτὸν πολλοὶ τότε παρὰ τῇ Συνόδῳ γραψάμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

D *Ὡς ἐπελθὼν Ἰωάννης ἐπὶ τὴν Ἐπισκοπὴν, σφοδρότερον ἥπτετο τῶν πραγμάτων, καὶ τὰς ἁπανταχοῦ Ἐκκλησίας ἐπηνώρθου· καὶ ὡς τὸ κατὰ τὸν Φλαβιανὸν πταῖσμα διαπρεσβευσάμενος εἰς Ῥώμην διέλυσε.*

Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς γενόμενος, πρότερον διορθοῦσθαι τοὺς βίους τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν ἐσπούδαζε· προόδους τε αὐτῶν καὶ δίαιταν καὶ τὴν ἄλλην ἀγωγὴν πολυπραγμονῶν, ἤλεγχέ τε καὶ ἐπέστρεφε· τοὺς δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεώθει· ἐλεγκτικὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐκ δίκης ἀγανακτῶν, ἔτι μᾶλ-

E λον ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ ἐπέδωκε τούτοις τοῖς παθήμασιν· ἡ γὰρ φύσις ἐξουσίας ἐπιλαβομένη, ῥᾳδίως εἰς ἔλεγχον ἐξῆγε τὴν γλῶσσαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἑτοιμότερον κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἐκίνει· οὐ μόνον δὲ τὴν ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς, καὶ μεγαλόφρων, καὶ τὰς πανταχοῦ ἐπανορθοῦν ἐσπούδαζεν· αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τὴν Ἐπισκοπὴν παρελθὼν, ἔτι τῶν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ δύσιν ἱερέων πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἕῳ διὰ Παυλῖνον διαφερομένων, καὶ κοινῆς τινὸς

ἀμιξίας διὰ τῦτο τὰς ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκοον Ἐκκλησίας κατεχέσης, ἐδεήθη Θεοφίλυ συμπρᾶξαι αὐτῷ, καὶ καταλλάξαι Φλαβιανῷ τὸν Ῥωμαίων Ἐπίσκοπον· ὧδε δὲ δόξαν, (a) αἱρῦνται ἐπὶ τῦτο Ἀκάκιος ὁ Βεροίας Ἐπίσκοπος, καὶ Ἰσίδωρος, δἰ ὃν Θεόφιλος ἐναντίος ἐγένετο τῇ αὐτῦ χειροτονίᾳ· καὶ παραγενόμενοι, εἰς Ῥώμην, ἐπειδὴ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἡ πρεσβεία ἀπέβη, κατέπλευσαν εἰς Αἴγυπτον· ἐντεῦθεν εἰς Συρίαν ἧκεν Ἀκάκιος, Αἰγυπτίων, καὶ τῶν πρὸς δύσιν ἱερέων εἰρηναῖα γράμματα τοῖς ἀμφὶ Φλαβιανὸν φέρων· καὶ αἱ μὲν Ἐκκλησίαι ὀψέποτε ταύτης τῆς διχονίας ὧδε ἀπαλλαγεῖσαι, τὴν πρὸς ἀλλήλας κοινωνίαν ἀπέλαβον· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καλυμένων Εὐςαθιανῶν, ἄχει τινὸς διέμεινεν ἐφ' ἑαυτὸ συναγόμενον, καὶ Ἐπισκόπυ ἐκτὸς. ὀλίγον γὰρ χρόνον ἐπιβιώσας, ὡς ἔγνωμεν, ἐτελεύτησεν Εὐάγριος ὁ Παυλῖνον διαδεξάμενος· κατὰ τῦτο γὰρ, οἶμαι, εὐμαρεῖς ἐγένοντο τοῖς Ἐπισκόποις (b) αἱ διαλλαγαὶ, μηδενὸς ἐναντίυ ὄντος· ὁ δὲ λαὸς, οἷα δῆμος φιλεῖ, κατ' ὀλίγυς ἀεὶ προσιθέμενοι τοῖς ὑπὸ Φλαβιανὸν ἐκκλησιάζυσιν, οἱ πλείυς τῷ χρόνῳ ἡνώθησαν.

A scopis adhuc dissiderent; & publicum quoddam dissidium ob eam rem totius Imperii Romani Ecclesias obtineret, ipse Theophilum rogavit, ut suam ipsi operam commodaret, & Romanum Episcopum Flaviano reconciliaret. Quod cum placuisset, electi sunt ad id negotium Acacius Episcopus Beroeæ, & Isidorus; is, cujus gratia Theophilus Joannis ordinationi adversatus fuerat. Hi Romam delati, cum legatio ipsis ex animi sententia successisset, in Ægyptum navigarunt. Inde Acacius in Syriam reversus, Ægyptiorum, & Occidentalium Antistitum literas pacificas attulit B Flaviano. Sero tandem hunc in modum Ecclesiæ ea dissensione liberatæ, in pristinam rursus concordiam redierunt. Antiochiæ vero ii, qui Eustatiani dicebantur, aliquandiu perstitere, collectas seorsum celebrantes, etiam sine Episcopo. Evagrius enim, qui Paulino successerat, brevi temporis spatio supervixit, uti jam diximus. Atque idcirco, ut opinor, Episcopis facilis fuit reconciliatio, cum nullus superesset adversarius. Populus vero, ut mos est vulgi, paulatim sese adjungens iis, qui sub Flaviano conventus Ecclesiasticos agebant, C progressu temporis majori ex parte in unum coaluit. SÆC. IV.

(a) αἱρῦνται ἐπὶ τῦτο ἀκάκιος. De hac legatione Acacii, & Isidori ad Romanum Pontificem Anastasium, Palladius in dialogo de vita Joannis Chrysostomi ita scribit: οἶδα δὲ καὶ αὐτὸς τὸν ἄνδρα, ἡνίκα σὺν Ἀκακίῳ ἐλθὼν, τὴν Φλαβιανῦ πρὸς Θεόφιλον κοινωνίαν ἐκόμισεν, εἴκοσι ἔτεσιν ἀπεχοινισμένην Εὐαγρίυ ἕνεκεν, &c. Et Acacius quidem missus est a Flaviano Antiocheno Episcopo, cujus erat Suffraganeus. Isidorus vero missus erat a Theophilo Alexandrino, ut literas pacificas, seu communicatorias, quas Theophilo scripserat Flavianus, ad Anastasium Episcopum urbis Romæ deferret. Id autem factum est anno Christi 398. sub exordium Episcopatus Joannis Chrysostomi, ut recte monuit Baronius.

(b) αἱ διαλογαὶ. Verum hujus loci scripturam retinuit codex Fuketii, in quo legitur αἱ διαλλαγαί. Pro quo Nicephorus habet καταλλαγαί, quod idem est. Ita etiam Savilius ad latus sui codicis emendarat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ κατὰ τὸν Βάρβαρον Γότθον Γαϊνᾶν, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῦ πραχθέντων δεινῶν.

D

ΕΝ τύτῳ δὲ Γαϊνᾶς ἀνὴρ Βάρβαρος, αὐτομολήσας Ῥωμαίοις, ἐξ εὐτελῦς ςρατιώτυ παραλόγως εἰς τὴν τῶν ςρατηγῶν παρελθὼν τάξιν, ἐπεχείρησε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὑφ' ἑαυτὸν ποιεῖν· ταῦτα δὲ βυλευόμενος, τὺς ὁμοφύλυς αὐτῦ Γότθυς (a) ἐκ τῶν ἰδίων νόμων εἰς Ῥωμαίοις μετεπέμψατο, καὶ τὺς ἐπιτηδείυς (b) συνταγματάρχας καὶ χιλιάρχυς κατέςησε· Τιρβιγγίλυ δὲ νεωτερίσαντος, ὃς αὐτῷ γένει προσήκων, πολυανθρώπυ τάγματος ἡγεῖτο τῶν ἐν Φρυγίᾳ ςρατιωτῶν· E τοῖς μὲν εὖ φρονῦσι, δῆλος ἦν ταῦτα κατασκευάσας· ἀγανακτεῖν δὲ προσποιύμενος πορθυμένων τῶν τῇδε πόλεων, ἐπετράπη ταύταις βοηθεῖν· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Φρο-

CAPUT IV.

De Gaina Gotho, & de malis ab eodem perpetratis.

PEr idem tempus Gaina, vir Barbarus, qui ad Romanos transfugerat, & ex gregario milite præter omnium expectationem ad honorem Magisterii militaris pervenerat, Imperium Romanum sibi vindicare conatus est. Hæc dum molitur, Gentiles suos Gothos ex propriis ipsorum regionibus in Romanorum ditionem evocat; & eos, qui ipsi amici essent, Centuriones, ac Tribunos constituit. Porro cum Tirbingilus res novas concitasset, qui propinquitate generis ei conjunctus, numerosum militum agmen in Phrygia regebat; prudentibus quidem viris minime obscurum erat, Gainam ista machinatum esse. Sed tamen, quia vastationem urbium ejus Provinciæ se moleste ferre simulabat, mandatum est ipsi, ut illis succurreret. Postquam vero in Phry- Socr. lib. 6. cap. 6.

(a) ἐκ τῶν ἰδίων νόμων. Scribe mutato accentu νομῶν. Qua voce utitur sæpe Sozomenus pro Territorio.

(b) συνταγματάρχας. Musculus *Duces*, Christophorsonus vero *Præfectos exercituum* interpretatur, Ego *Præpositos* interpretari mallem. Nam Præpositi fere conjungi solent cum Tribunis, quemadmodum Sozomenus hoc loco συνταγματάρχας jungit cum χιλιάρχοις. Certe ea vox plus aliquid mihi significare videtur, quam Centuriones. Possumus etiam συνταγματάρχας interpretari *Principes legionum*. Hi enim fere jungi solent cum Tribunis, ut videre est apud Ammianum Marcellinum. Ubi vide, si placet, quæ notavi.

(c) ἐζί-

SÆC. IV. Phrygiam pervenit, Barbarorum multitudine ſtipatus, perinde quaſi ad bellum veniſſet; conſilium, quod antea occultaverat, in lucem protulit: & civitates, quas ſervare juſſus fuerat, alias quidem vaſtavit; alias vero invadere meditabatur. Progreſſus exinde in Bithyniam, in Chalcedonenſium finibus ſubſtitit, atque ibi bellum minabatur. Cum res in eo diſcrimine verſarentur, ac præcipue Aſiæ, & Orientis urbes, & quæcumque inter Aſiam, atque Orientem, & ad Euxinum Pontum ſitæ ſunt, periclitarentur: Imperator cum proximis conſiderans, haudquaquam tutum eſſe, ut imparati in certamen deſcenderent cum hominibus, qui de ſalute ſua jam deſperaſſent, miſſis ad Gainam nuntiis, juſſit, ut peteret, quidquid vellet: ſe namque paratum eſſe in omnibus ei gratificari. At ille Saturninum, & Aurelianum Conſulares viros, quos adverſari ſibi ſuſpicabatur, dedi ſibi poſtulavit. Cumque accepiſſet, iis pepercit. Progreſſuſque in colloquium cum Principe, in Eccleſia, quæ eſt juxta Chalcedonem, in qua Euphemiæ Martyris ſepulchrum eſt, dato, acceptoque invicem jurejurando de amicitia, arma depoſuit: & Conſtantinopolim trajecit, equeſtris, ac pedeſtris militiæ Magiſter ab Imperatore factus. Sed cum præter meritum res ei proſpere ſucceſſiſſe viderentur, eam ille felicitatem moderate non tulit. Verum quoniam prior temeritas ex voto ipſi ceſſerat, Eccleſiam quoque perturbare aggreſſus eſt. Erat enim Chriſtianus, e ſecta Barbarorum, qui Arii opinionem ſectantur. Perſuadentibus igitur Epiſcopis ejus ſectæ, ſeu potius ipſe ambitione ductus, poſtulavit a Principe, ut ſuæ ſectæ hominibus una ex Eccleſiis urbicis traderetur. Injuſtum enim, ac præterea indecorum eſſe querebatur, ut ipſe, qui Magiſter erat Romanæ militiæ, extra urbis mœnia orandi cauſa proficiſceretur. Quod ubi comperit Joannes, non amplius quievit. Sed aſſumtis Epiſcopis, qui tum forte Conſtantinopoli morabantur, in palatium perrexit. Et coram Principe, ipſo quoque Gaina adſtante, multis verbis in eum invectus eſt, patriam illi, & fugam objiciens, & in memoriam revocans, quomodo tum ab Imperatoris parente ſervatus, juraſſet ſe Romanis amicum, ipſique, ac liberis ejus, ac legibus, quas tunc abrogare conabatur, fidum perpetuo manſurum eſſe. Quæ cum diceret, legem a Theodoſio datam proferebat, qua vetuerat, ne hæretici intra urbis mœnia collectas celebrarent. Poſt hæc ad Imperatorem converſus, ſuaſit, ut legem, quæ adverſus reliquas hæreſes lata fuerat, ratam ſervaret. Satius eſſe dicens Imperio cedere, quam pro-

dita

Joannes in Gainam invehitur.

A Φρυγίαν ἀφίκετο, πλῆθος ἔχων Βαρβάρων ὡς εἰς πόλεμον ἀφιγμένος, εἰς τὸ φανερὸν ἐξῆγε τὴν γνώμην, ἣν πρότερον ἔκρυπτε· καὶ πόλεις ἃς ἐτάχθη φυλάττειν, ἐδῄου· ταῖς δὲ ἐπιθήσεσθαι ἔμελλε· παραγενόμενος δὲ εἰς Βιθυνίαν, ἐν τοῖς Χαλκηδόνος ὅροις ἐστρατοπεδεύετο, καὶ πόλεμον ἠπείλει· ἐν κινδύνῳ δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἑῴᾳ πόλεων, ὅσαι τε μεταξὺ τούτων καὶ περὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον οἰκοῦνται, λογισάμενος ὁ Βασιλεὺς σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ὡς οὐκ ἀσφαλὲς ἀπαρασκεύους ὄντας εἰς κίνδυνον B καθίστασθαι πρὸς ἄνδρας ἤδη τὸ ζῆν ἀπειρηκότας, πέμψας πρὸς Γαϊνᾶν, ἐπήγγειλεν αἰτεῖν ὅ, τι βούλεται· εἶναι γὰρ ἕτοιμος ἐν πᾶσιν αὐτῷ γενέσθαι κεχαρισμένος· ὁ δὲ, Σατορνῖνον καὶ Αὐρηλιανὸν ὑπατικοὺς ἄνδρας, ὑπονοῶν ἐναντία φρονεῖν αὐτῷ, (c) ἐζήτησε· λαβὼν δὲ, ἐφείσατο· καὶ εἰς ταυτὸν τῷ Βασιλεῖ συνδραμὼν, εἰς τὸν πρὸ τῆς Χαλκηδόνος εὐκτήριον οἶκον, ἐν ᾧ Εὐφημίας τῆς μάρτυρος ἐστὶν ὁ τάφος, ὅρκους τε λαβὼν καὶ δοὺς περὶ εὐνοίας, ἀπέθετο τὰ ὅπλα, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεραιοῦτο, πεζῶν καὶ C ἱππέων τὴν ἡγεμονίαν ἐκ Βασιλέως ἔχων· (d) παρ' ἀξίαν δὲ δόξαν εὖ πράττειν, οὐκ ἤνεγκε σωφρόνως· ἀλλ' ἐπεὶ τὸ πρῶτον παράλογον κατὰ γνώμην αὐτῷ ἀπέβη, καὶ τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν θορυβεῖν ἐπεχείρησεν· ἦν μὲν γὰρ Χριστιανὸς, τῆς τῶν Βαρβάρων αἱρέσεως, (e) οἳ τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν· ἀναπεισθεὶς δὲ παρὰ τῶν ταύτης προεστώτων, ἢ αὐτὸς φιλοτιμούμενος, ᾔτησε τὸν Βασιλέα μίαν τῶν ἐν τῇ πόλει Ἐκκλησιῶν τοὺς ὁμοδόξους αὐτῷ ἔχειν· μὴ δὲ γὰρ εἶναι δίκαιον, καὶ ἄλλως ἀπρεπὲς ἐμέμ- D φετο, Ῥωμαίων ὄντα ἑαυτὸν στρατηγὸν, ἔξω τειχῶν παραγενόμενον εὔχεσθαι· μαθὼν δὲ τάδε Ἰωάννης, οὐκ ἐφησύχασε· παραλαβὼν δὲ τοὺς Ἐπισκόπους οἵπερ ἔτυχον ἐνδημοῦντες τῇ πόλει, ἧκεν εἰς τὰ Βασίλεια· καὶ τοῦ Βασιλέως ἐπακούοντος, αὐτοῦ τε Γαϊνᾶ παρόντος, πολὺν κατέχεε λόγον, πατρίδα τε καὶ φυγὴν ὀνειδίζων, καὶ ὡς τῷ Βασιλέως πατρὶ τότε σωθεὶς ὤμοσεν ἦ μὴν Ῥωμαίοις εὐνοεῖν, αὐτῷ τε καὶ τοῖς αὐτοῦ παισὶ, καὶ νόμοις, οὐκ ἀκύρους ἐπεχείρει ποιεῖν· καὶ τάδε λέγων, ἐδείκνυ τὸν νόμον ὃν Θεοδόσιος ἔθετο, τοὺς ἑτεροδόξους εἴργων E ἔνδον τειχῶν ἐκκλησιάζειν· ἐκ τούτου δὲ πρὸς τὸν Βασιλέα τρέψας τὸν λόγον, ἔπεισε τὸν τεθέντα νόμον κατὰ τῶν ἄλλων αἱρέσεων κύριον φυλάττειν· ἄμεινον εἶναι συμβουλεύων τῆς βασιλείας παραχωρεῖν· ἢ προ-

δότην

(c) ἐζήτησε. Scribendum eſt ἐξῄτησε.

(d) παρ' ἀξίαν δόξαν εὖ πράττειν. Aſſentior Savilio, qui ad latus ſui codicis emendavit δόξας. Atque ita ſcriptum habet Nicephorus in lib. 13. cap. 5. ubi Sozomenum pene ad verbum deſcribit.

(e) οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦσι. Ante hæc verba in codice Fuketiano ſuperne adſcripta ſunt quatuor puncta, ſimilitudinem crucis referentia. Quæ quidem puncta in margine etiam appoſita ſunt. Hæc autem nota indicare videtur, verba iſta non eſſe Sozomeni, ſed ab alio quodam addita inſtar ſcholii, ſive interpretationis, atque idcirco ad marginem eſſe rejicienda.

(f) τὸν

αὐτὴν οἴκου Θεοῦ γενόμενον, ἀσεβεῖν· καὶ ὁ μὲν ἀνδρείως ὧδε παῤῥησιασάμενος, οὐδὲν συνεχώρησε νεωτερισθῆναι περὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας· ὁ δὲ Γαϊνᾶς, ἐπιορκεῖν ἤδη διενοεῖτο καὶ τὴν πόλιν πορθεῖν· ἡνίκα δὲ ταύτην τὴν ἐπιβουλὴν προεμήνυσε κομήτης, ἐπὶ τῆς πόλεως φανεὶς μέγιστος, εἰς αὐτὴν σχεδὸν τὴν γῆν διήκων, καὶ οἷος πρότερον οὐ γεγενῆσθαι λέγεται· ἐπειρᾶτο δὲ πρότερον τοῖς ἀργυροπωλείοις ἐπιθέσθαι, χρημάτων πλῆθος συλλέγειν ἐντεῦθεν ἐλπίσας· φήμης δὲ γενομένης ὅτι τάδε βεβούλευται, καὶ τῶν ἀργυροπωλῶν (f) τὸν πρόχειρον πλοῦτον ἀποκρυψαμένων, καὶ τῶν ἐπὶ τῶν τραπεζῶν ἄργυρον οὐκέτι συνήθως δημοσίᾳ προτιθέντων, ἐν νυκτὶ πλῆθος ἐπιπέμψας Βαρβάρων, ἐνετείλατο τὰ βασίλεια ἐμπιπρᾶν· οἱ δὲ, ἄπρακτοι καὶ κατεπτηχόντες ὑπέστρεφον· ὡς γὰρ πλησίον ἐγένοντο, πλῆθος ὁπλιτῶν ἔδοξαν ὁρᾶν ἐν μεγάλοις σώμασιν· ὑπονοήσαντες δὲ νεήλυν εἶναι στρατιὰν, ἤγγειλαν τῷ Γαϊνᾷ· ὁ δὲ, ἠπίστατο γὰρ μὴ πλείους τῶν εἰωθότων τῇ πόλει ἐνδημεῖν στρατιώτας, οὐκ ἠξίου τοῖς λεγομένοις πιστεύειν· ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἐχομένης νυκτὸς ἀποσταλέντες ἕτεροι, ταὐτὰ τοῖς πρότερον ἤγγειλαν, αὐτὸς ἐλθὼν, αὐτόπτης ἐγένετο τοῦ παραδόξου θεάματος· νομίσας τε αὐτοῦ χάριν συνεληλυθέναι τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων στρατιώτας, νύκτωρ μὲν φρουρεῖν τὴν πόλιν καὶ τὰ βασίλεια, ἐν ἡμέρᾳ δὲ λανθάνειν, σκήπτεται δαιμονᾶν· ὡς εὐξόμενός τε καταλαμβάνει τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐπὶ τιμῇ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ τοῦ Βασιλέως πατὴρ ᾠκοδόμησε πρὸς τῷ ἑβδόμῳ· τῶν δὲ Βαρβάρων, οἱ μὲν, ἔνδον ἔμενον· οἱ δὲ, Γαϊνᾷ συνεξῄεσαν· λάθρα δὲ συνεξῆγον ὅπλα ἐν γυναικείοις ὀχήμασι (g) καὶ κεράμους βελῶν· ἐπεὶ δὲ ἐφωράθησαν, τοὺς φύλακας τῶν πυλῶν ἀναιροῦσι, πειραθέντας κωλῦσαι τὴν τῶν ὅπλων ἐκκομιδήν· ἐκ τούτου δὲ ταραχῆς καὶ θορύβου ἀνάπλεως ἡ πόλις ἐγένετο, ὡς αὐτίκα ἁλωσομένη· ἀγαθὴ δὲ γνώμη ἐκράτει πρὸς τὰ παρόντα δεινά· ὁ γὰρ Βασιλεὺς μηδὲν μελλήσας, τὸν μὲν Γαϊνᾶν πολέμιον ἀνεκήρυξε· τοὺς δὲ περιληφθέντας ἐν τῇ πόλει Βαρβάρους, ἀναιρεθῆναι προσέταξεν· ἐπιθέμενοι δὲ τούτοις οἱ στρατιῶται, ἀναιροῦσι τοὺς πλείστους· τὴν δὲ καλουμένην τῶν Γότθων Ἐκκλησίαν ἐμπιπρῶσιν· ὡς εἰς συνήθη γὰρ εὐκτήριον οἶκον ἐνθάδε ἠθροισμένοι ἐτύγχανον, (h) οἷς οὐκέτι φυ-

A dita Dei Domo piaculum admittere. Et Joannes quidem, cum ad hunc modum conſtanter, ac libere locutus eſſet, nihil in Eccleſiis ſibi commiſſis novari paſſus eſt. At vero Gaina jurisjurandi fidem jam violare, & deprædari urbem meditabatur. Quas quidem inſidias prænuntiavit Cometes, qui eo tempore ſupra civitatem maximus apparuit, ad ipſam fere terram pertingens, & qualis nunquam antea viſus eſſe memoratur. Ac primo quidem argentariorum tabernas invadere tentavit, maximam pecuniarum copiam inde collecturum ſe ſperans. Sed cum rumor vulgatus eſſet, eum B iſta meditari, & argentarii, quidquid pretioſum habebant, abſcondiſſent, nec pecuniam in menſis more ſolito amplius publice proponerent; tum Gaina immiſſis noctu Barbaris mandavit, ut palatium incenderent. Verum illi re infecta pavidi redierunt. Nam cum propius acceſſiſſent, videre ſibi viſi ſunt multitudinem militum ingentis ſtaturæ: ſuſpicatique, exercitum eſſe, qui recens adveniſſet, rem Gainæ nuntiarunt. Ille utpote qui ſciret, haud plures ſolito milites in urbe tunc eſſe, dictis fidem habere noluit. Sed cum alii ſequenti nocte miſſi idem quoque, quod priores illi, re- C nuntiaſſent, ipſe accedens, teſtis fuit admirandi ſpectaculi. Ratuſque, accitos ex aliis urbibus milites conveniſſe ipſius cauſa, eoſque noctu quidem urbem, & palatium cuſtodire, interdiu vero occultari; ſimulat, ſe correptum eſſe a dæmone. Et quaſi Deum oraturus, pergit ad Eccleſiam, quam in honorem Joannis Baptiſtæ pater Imperatoris in Septimo conſtruxerat. Ex Barbaris vero alii in urbe remanſerunt: alii ſimul egreſſi ſunt cum Gaina. Clanculum vero arma in vehiculis feminarum, & telorum dolia exportabant. Sed cum depre- D henſi eſſent, portarum cuſtodes, qui exportationem armorum prohibere conati erant, interfecerunt. Ingens ex ea re perturbatio, ac tumultus urbem complevit, quaſi jamjam capienda eſſet. Verum adverſus præſentia mala optimum conſilium adfuit. Imperator enim nihil cunctatus, Gainam hoſtem publicum renuntiavit: Barbaros vero, qui in urbe remanſerant, occidi juſſit. Milites igitur impetu in eos facto, magnam eorum partem interfecerunt: Eccleſiam vero, quæ dicebatur Gothorum, incendio conſumſerunt. Illuc enim, velut in ædem ſacram, in qua preces facere ſole- E bant,

Cometes.

(f) τὸν πρόχειρον πλοῦτον. Gemmas, & vaſa aurea, & argentea, ac reliquam pretioſam ſuppellectilem his verbis deſignari, puto. Nummos enim in menſa argentariorum proponi ſolitos, ab his diſtinguit Sozomenus. Quare πρόχειρον πλοῦτον interpretari poſſumus opes captu, & translatu faciles. Sic enim interpretari malim, quam cum Muſculo: *opes, quas in promtu habebant*.

(g) καὶ κεράμους βελῶν. Eadem vox legitur apud Nicephorum. Ubi Joannes Langus vertit: *vaſa fictilia telis plena*. Savilius vero in margine ſui codicis interpretatur *dolia*, quod idem eſt. Dolia enim antiquorum erant fictilia. Porro arma, & tela a Barbaris exportata fuiſſe dicit Sozomenus, ἐν γυναικείοις ὀχήμασι, id eſt, in lecticis, ſeu baſternis, ut occultiora eſſent, cum mulierum lecticas nemo auderet excutere.

(h) οἷς οὐκέτι φυγεῖν ἐξεγένετο. Duplex hujus loci poteſt eſſe ſenſus. Aut enim vult dicere Sozomenus, eos, qui in Eccleſia illa erant incluſi, non potuiſſe amplius aufugere, eo quod fores Eccleſiæ clauſæ eſſent. Aut certe dicit, eos, qui cum Gaina ex urbe effugere non potuerant, utpote portis urbis regiæ clauſis, in Eccleſiam illam confugiſſe. Atque hunc ſenſum veriorem puto. Nam πύλαι urbis potius dicuntur, quam templi. Deinde ante hæc verba οἷς οὐκέτι, &c. in editione Roberti Stephani, quam Genevenſis expreſſit editio, appoſita eſt ſubdiſtinctio, quæ hunc ſenſum prorſus confirmat. Sed & Nicephorus eundem ſenſum ſequutus eſt, ut patet ex cap. 6. lib. 13. In codice Fuketiano ante vocem οἷς poſita eſt media diſtinctio, quæ favere videtur priori ſenſui.

SÆC. IV. bant, confugerant: nec amplius aufugere poterant; utpote foribus occlusis. His cognitis, Gaina per Thraciam profectus, in Cherronesum venit; & Hellespontum trajicere conabatur. Sic enim cogitabat, se, si Asiam, quæ ex adverso objecta erat, occupavisset, reliquas Orientis Provincias in suam potestatem facile redacturum. Verum is quoque conatus infeliciter ei successit, Romanis Divina ope hic etiam adjutis. Etenim pedestres, ac navales copiæ ab Imperatore missæ, præsto fuere, quarum dux erat Fravita; vir natione quidem Barbarus, sed bonis moribus, & peritus rei militaris. Barbari vero cum naves non haberent, ratibus vecti, Hellespontum trajicere, & in oppositam continentem invadere nitebantur. Sed vehemens Zephyrus repente ingruens, rates quidem eorum dissolvit. Romanorum autem naves violenter in illas impulit. Ac Barbarorum quidem plerique simul cum equis suis submersi sunt, alii a militibus interfecti. Gaina vero tum quidem una cum paucis servatus, paulo post cum per Thraciam fugiens oberraret, in alterum incidit exercitum; & simul cum Barbaris, quos circa se habebat, extinctus est. Et Gainæ quidem perditorum consiliorum, ac vitæ hujusmodi exitus fuit. Fravita vero, cum in eo bello egregiam operam navasset, Consul factus est. Per idem tempus, ipso, quem diximus, Fravita, & Vincentio Coss. Imperatori natus est Filius avo cognominis. Qui sub initium sequentis Consulatus Augustus renuntiatus est.

Gainæ interitus.

A φυγεῖν ἐξεγένετο, τῶν πυλῶν κεκλεισμένων· ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Γαϊνᾶς, διὰ Θρᾴκης ἐλάσας ἧκεν εἰς Χερρόνησον, καὶ τὸν Ἑλλήσποντον παραιοῦσθαι ἐσπούδαζε· διενοεῖτο γὰρ ὡς εἰ τῆς ἀντιπέραν Ἀσίας κρατήσειε, ῥᾳδίως πάντα τὰ πρὸς ἕω τῆς ἀρχομένης ἔθνη ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσει· παρ' ἐλπίδας δὲ αὐτῷ καὶ τάδε ἀπέβη ταῦτα, θείᾳ ῥοπῇ κἀνταῦθα Ῥωμαίων χρησαμένων· παρῆν μὲν γὰρ στρατιὰ κατὰ γῆν καὶ θάλατταν, παρὰ Βασιλέως ἀπεσταλμένη, ἧς ἡγεῖτο (i) Φλαβίτας· ἀνὴρ Βάρβαρος τὸ γένος, ἀγαθὸς δὲ τὸν τρόπον, καὶ στρα- B τηγικός· οἱ δὲ Βάρβαροι ναῦς μὴ ἔχοντες, ἐπὶ σχεδιῶν ἐπειρῶντο διεκπλεῖν τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς τὴν ἀντικρὺ ἤπειρον· ἐξαπίνης δὲ πολὺς ἐπιπνεύσας Ζέφυρος, τὰς σχεδίας διέλυσε σὺν βίᾳ, καὶ κατὰ τούτων τὰς Ῥωμαίων ναῦς ἤλαυνε· τῶν δὲ Βαρβάρων, οἱ πλείους μὲν, αὐτοῖς ἵπποις ὑποβρύχιοι ἐγένοντο· οἱ δὲ, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνῃρέθησαν· ὁ δὲ Γαϊνᾶς ἅμα ὀλίγοις περισωθεὶς τότε, οὐ πολλῷ ὕστερον ἀνὰ τὴν Θρᾴκην ἀλώμενός τε καὶ φεύγων, ἑτέρᾳ στρατιᾷ περιέπεσε, καὶ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν Βαρβάροις ἀπώλετο· τοῦτο τῶν Γαϊνᾶ C τολμημάτων, καὶ τοῦ βίου τὸ τέλος· ὁ δὲ Φλαβίτας λαμπρὸς ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ γενόμενος, χειροτονεῖται ὕπατος· ἐν δὲ τῷ τότε αὐτοῦ καὶ Βικεντίου ὑπατευόντων, τίκτεται τῷ Βασιλεῖ παῖς, τῷ πάππῳ ὁμώνυμος· ἀρχομένης δὲ τῆς ἑξῆς ὑπατείας, ἀναγορεύεται σεβαστός.

(i) Φλαυίτας. In codice Fuketiano, & apud Nicephorum Φλαβίτας scribitur rectius. Zosimus in lib. 5. & Eunapius Φραβίθον vocant. Hic est Fravita, qui cum Vincentio Consul fuit anno Christi 401. Ejus Elogium habes apud Suidam in voce Φράβιθος, ex Historia Eunapii Sardiani: quo loco narrabat Eunapius, qua ratione Fravita Magister militum Orientis, latronum globos, qui per Asiam grassabantur, extinxisset.

CAPUT V.

D

Quomodo Joannes multitudinis animos concionibus suis pellexerit; & de muliere Macedoniana, cujus panis in lapidem conversus est.

INterea Joannes Constantinopolitanam Ecclesiam egregie administrans, multos tum ex Gentilibus, tum ex hæreticis alliciebat. Confluebat ad illum quotidie multitudo, partim eorum, qui utilia ex eo discere, partim eorum, qui periculum ejus facere cupiebant. Capiebat autem ille universos, utque idem cum ipso de Divinitate sentirent, eis persuadebat. Porro populus tantopere ejus sermonibus inhiabat, nec illis satiari ullo modo poterat, ut, quoniam sese mutuo impellentes, ac prementes periclitabantur, dum singuli propius nitebantur accedere, ut illum dicentem exactius audirent de proximo, ipse in medio omnium consistens, ex lectorum suggestu populum sedens docuerit. Hic vero opportunum mihi

Joanni in concionando vis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὡς ὑπηγάγετο ὁ Ἰωάννης ταῖς διδασκαλίαις τὰ πλήθη· καὶ περὶ τῆς γυναικὸς Μακεδονιανῆς, δι' ἣν ὁ ἄρτος εἰς λίθον μετεβλήθη.

ΙΩάννης δὲ ἄριστα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας ἐπιτροπεύων, πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν Ἑλλήνων, πολλοὺς δὲ ἐκ τῶν αἱρέσεων ἐπήγετο· συνέρρει δὲ πρὸς αὐτὸν ἑκάστοτε πλῆθος, τῶν μὲν, ἐπ' ὠφελείᾳ ἀκουσομένων· τῶν δὲ, ἀπόπειραν ληψομένων· ἅπαντάς τε ᾕρει, καὶ τὰ αὐτὰ δοξάζειν αὐτῷ περὶ τὸ Θεῖον ἔπειθε· E (a) τοσοῦτον δὲ πρὸς αὐτὸν τὸ πλῆθος ἐκεχήνεσαν, καὶ τῶν αὐτοῦ λόγων κόρον οὐκ εἶχον, ὥστε ἐπεὶ ὠστιζόμενοι, καὶ περιθλίβοντες ἀλλήλους, ἐκινδύνευον, ἕκαστος προσωτέρω ἰέναι βιαζόμενος, ὅπως ἐγγὺς παρεστὼς, ἀκριβέστερον αὐτοῦ λέγοντος ἀκούοι· μέσον ἑαυτὸν πᾶσι παρέχων, ἐπὶ τοῦ βήματος τῶν ἀναγνωστῶν καθεζόμενος ἐδίδασκεν· ἐν καιρῷ δέ μοι

(a) τοσοῦτον δὲ πρὸς αὐτὸν τὸ πλῆθος ἐκεχήνεσαν. Malim scribere ἐπὶ τοσοῦτον δὲ, &c. quemadmodum legit Nicephorus. Nisi τοσοῦτον sumas adverbialiter.

(b) ἐπέ-

μοι δοκεῖ, τὸ συμβὰν ἐπὶ αὐτοῦ θαῦμα συμπεριλαβεῖν τῇ γραφῇ· ἀνήρ τις τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, τοιαύτῃ γυναικὶ συνῴκει· περιτυχὼν δὲ αὐτῷ διδάσκοντι ὅπως χρὴ περὶ Θεοῦ δοξάζειν, ἐπαινέτης ἦν τοῦ δόγματος, καὶ τὴν γυναῖκα ὁμοφρονεῖν αὐτῷ παρεκάλει· ἐπεὶ δὲ τῇ πρὸ τούτου συνηθείᾳ καὶ ταῖς ὁμιλίαις τῶν γνωρίμων γυναικῶν ἡττᾶτο, καὶ πολλάκις νουθετῶν ὁ ἀνὴρ οὐδὲν ἤνυεν, εἰ μή, φησί, κοινωνήσεις μοι τῶν θείων οὐδὲ τοῦ βίου κοινωνὸς ἔσῃ μοι τοῦ λοιποῦ· ἐνταῦθα δὲ ἡ γυνὴ συνθεμένη τοῦτο ποιεῖν, κοινοῦται τινὶ τῶν θεραπαινίδων ἣν ἡγεῖτο πιστὴν, καὶ παραλαμβάνει συνεργὸν ἐς ἀπάτην τοῦ ἀνδρός· περὶ δὲ τὸν καιρὸν τῶν μυστηρίων· ἴσασι δὲ οἱ μεμυημένοι ὃ λέγω· ἡ μὲν, ὅπερ ἐδέξατο κατέχουσα, ὡς εὐξομένη (b) ἀπέκυψε· παρεστῶσα δὲ αὐτῇ ἡ θεράπαινα, λάθρα δέδωκεν ὃ μετὰ χεῖρας ἦλθε φέρουσα· τὸ δὲ πρὸς τοῖς ὀδοῦσι λίθος ἐπήγνυτο· περιδεὴς δὲ γενομένη ἡ γυνὴ μή τι πάθοι, θεῖον οὕτω πρᾶγμα ἐπ' αὐτῇ συμβὰν, δρομαία ἐπὶ τὸν Ἐπίσκοπον ἐλθοῦσα, ἑαυτὴν κατεμήνυσε· καὶ τὸν λίθον ἐπέδειξεν· εἰκόνα φέροντα τοῦ δήγματος, ἀγνῶτα δὲ τὴν ὕλην, (c) καὶ παράξενόν τι δεικνῦντα χρῶμα· σὺν δάκρυσί τε συγγνώμην αἰτήσασα, ὁμοφρονοῦσα τῷ ἀνδρὶ συνῆν· ἀλλὰ τάδε μὲν εἴτῳ μὴ πιθανὰ δοκεῖ, μάρτυς αὐτὸς ὁ λίθος, εἰσέτι νῦν ἐν τοῖς κειμηλίοις τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως φυλαττόμενος.

A mihi videtur, miraculum, quod illius temporibus accidit, Historiæ nostræ inserere. Vir quidam ex secta Macedonianorum uxorem habebat ejusdem sectæ. Hic cum Joannem aliquando docentem audiisset, quomodo de Divinitate sentiendum sit, fidem ejus amplexus est: uxoremque hortari cœpit, ut idem secum sentire vellet. Sed cum illa priori consuetudine, & familiarium sibi mulierum congressibus quasi captiva teneretur, nec maritus crebris admonitionibus quidquam proficeret, tandem ille: Nisi, inquit, in Divinis mysteriis mecum communicaveris, nec vitæ consors mihi eris B in posterum. Tum mulier id se facturam pollicita, consilium suum aperit ancillæ, quam sibi fidam esse judicabat: eamque sibi sociam adjungit ad fallendum maritum. Allapso igitur tempore mysteriorum, intelligunt fideles, quid velim dicere, mulier id quod acceperat, retinens, quasi Deum oratura, caput submisit. Ancilla vero, quæ ei adstabat, id, quod domo attulerat, clanculum ei tradidit. Quod cum mulier dentibus admovisset, instar lapidis obduruit. Tum mulier verita, ne quid sibi gravius eveniret, tanto erga se patrato miraculo; confestim ad Episcopum pergens, seipsam C accusavit. Simulque lapidem ostendit, qui morsus vestigia retinebat, materia quadam prorsus ignota, & colore inusitato præditum. Cumque effusis lacrymis veniam postulasset, ejusdem fidei cum viro deinceps permansit. Quod si cui forte hæc minus credibilia videntur, testis est lapis ipse, qui in thesauro Ecclesiæ Constantinopolitanæ etiamnum servatur.

(b) ἐπέσκυψε. Interpretes legerunt ἐπέκυψεν. Vertunt enim, *velut oratura procumbit*. Melius tamen vertissent cum Lango, *caput demisit*. In codice Fuketiano scriptum inveni ἀπέκυψε, minus probe. Apud Nicephorum excusum ἐπέκρυπτε.

(c) καὶ παράδοξον. Melius in codice Fuketiano scribitur καὶ παράξενόν τι δεικνῦντα χρῶμα. Pro quo Nicephorus habet ξενίζον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

D

CAPUT VI.

Περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ Φρυγίᾳ πραχθέντων τῷ Ἰωάννῃ, καὶ περὶ Ἡρακλείδου τοῦ Ἐφέσου, καὶ τοῦ Νικομηδείας Γεροντίου.

De his, quæ Joannes gessit in Asia, & Phrygia; & de Heraclide Ephesi, & Gerontio Nicomediæ Episcopis.

Ὁ Δὲ Ἰωάννης πυθόμενος ὑπὸ ἀναξίων τὰς ἐν Ἀσίᾳ καὶ πέριξ Ἐκκλησίας ἐπιτροπεύεσθαι, καὶ τοὺς μὲν, λήμμασι καὶ δωροδοκίαις, τοὺς δὲ χάριτι ὑπαγομένους τὰς ἱερωσύνας ἀπεμπολεῖν, ἧκεν εἰς Ἔφεσον· καθελών τε δέκα καὶ τρεῖς Ἐπισκόπους, τοὺς μὲν ἐν Λυκίᾳ καὶ Φρυγίᾳ, τοὺς δὲ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν κατέστησε· τῆς δὲ Ἐφεσίων Ἐκκλησίας· ἔτυχε γὰρ ὁ τότε ἐνθάδε ἐπισκοπῶν τελευτήσας, Ἡρακλείδην ἄνδρα Κύπριον τὸ γένος, (a) Διάκονον τῶν ὑπ' αὐτὸν Μοναχῶν τῶν

ἐκ τῆς

Porro Joannes, cum audiisset Asiæ, & finitimarum Provinciarum Ecclesias ab indignis sacerdotibus gubernari; & alios quidem donis, ac muneribus, alios vero gratia corruptos, sacerdotia vendere, Ephesum perrexit. Ac tredecim Episcopis depositis, partim in Lycia; & Phrygia, partim in ipsa Asia, alios in eorum locum substituit. Ephesinæ autem Ec- E clesiæ, cujus Episcopus tum forte mortem obierat, Heraclidem præfecit, virum origine Cyprium; qui olim quidem monachus fuerat apud Socr. lib. 6. cap. 11.

Scetim,

(a) διάκονον τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν. Pessime hunc locum verterunt interpretes, *monachorum suorum apud Scethin Diaconum*. Quasi vero Joannes Chrysostomus monasterium habuerit apud Scethin; aut quasi Heraclides, qui tum degebat Constantinopoli, Diaconus eodem tempore esse potuerit Monachorum apud Scethin in Ægypto. Longe rectius Joannes Langus ita vertit: *Heraclidem etiam Archidiaconum, ex eis, qui sub diœcesis suæ administratione erant monachi; qui in Scethi Evagrii monachi discipulus fuerat*. Socrates in lib. 6. cap. 10. Heraclidem hunc ait fuisse Diaconum Chrysostomi, τὸν ἑαυτοῦ διάκονον. Pro quo Sozomenus dixit διάκονον τῶν ὑπ' αὐτὸν. Idem porro Heraclides Monachus fuerat in Scethi, institutus illic ab Evagrio Monacho. Quare scribendum est hoc loco, μοναχὸν τῶν ἐκ τῆς σκήτεως. Nihil planius hac scriptura; tantum ante vocem μοναχὸν, apponenda est virgula. Hujus Heraclidis elogium habemus apud Palladium in vita Chrysostomi: ἄνδρα μονάσαντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀπὸ ἐγκυκλίων ἠγμένον μαθημάτων, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἐντὸς γενόμενον, καὶ διακονήσαντα ἔτη ξία.

SÆC. IV.

Gerontius Nicomediæ Episcopus.

Scetim, & discipulus Evagrii monachi: tum vero unus erat ex Joannis diaconis. Sed & Gerontium Nicomediensi Ecclesia expulit. Hic enim cum diaconus esset sub Ambrosio Mediolanensis Ecclesiæ Episcopo, nescio quid passus, utrum fucum facere volens, an dæmonis arte, & vanis imaginibus deceptus, retulerat quibusdam, se noctu Onoscelidem comprehensam, capite raso, in pistrinum conjecisse. Qua de causa Ambrosius eum, utpote qui indigna ministro Dei locutus esset, domi ad tempus manere, & pœnitentia expiari jusserat. At Gerontius, cum & optimus esset medicus, ac diligentissimus, & ad dicendum, ac persuadendum, parandosque amicos aptissimus, quasi Ambrosium deridens, Constantinopolim perrexit. Illic brevi temporis spatio in amicitiam quorundam, qui in palatio plurimum poterant, sese insinuavit: nec multo post Nicomediensis Ecclesiæ Episcopatum adeptus est. Ordinavit autem illum Helladius Cæsareæ Cappadocum Episcopus, hanc illi gratiam referens, eo quod suffragio suo splendidam in palatio militiam filio ipsius comparasset. Quæ cum didicisset Ambrosius, scripsit Nectario Episcopo Constantinopolitano, ut Gerontio sacerdotium adimeret, nec se, & Ecclesiasticam disciplinam contumelia affici pateretur. Verum Nectarius, quamvis omni studio id perficere conatus, nunquam tamen obtinere potuit, universis simul Nicomediensibus ei fortiter resistentibus. Joannes vero cum illum deposuisset, ejus loco Pansophium ordinavit. Hic uxoris Arcadii Imperatoris pædagogus fuerat. Vir pius quidem, & placidis moribus ac moderatis: Nicomediensibus tamen minime gratus. Itaque seditionem crebrius excitantes, tum privatim, tum publice, Gerontii beneficia recensebant, & uberrimam utilitatem, quam ex illius arte medica percipiebant, dexteritatem denique, ac sedulitatem, qua erga omnes ex æquo tam pauperes, quam divites utebatur. His alias quoque ejus virtutes adjiciebant, utpote amici, ac benevoli. Nec secus ac in terræmotu, aut siccitate, aut alia quapiam calamitate cœlitus invecta, per pla-

A ἐκ τῆς Σκήτεως, Εὐαγρίου τοῦ Μοναχοῦ μαθητήν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Γερόντιον ἐξεώσατο τῆς Νικομηδέων Ἐκκλησίας· οὗτος γὰρ ὑπὸ Ἀμβροσίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων διακονούμενος, οὐκ οἶδ' ὅ, τι παθών, ἀλλ' ἢ τερατευόμενος, ἢ δαιμονίου σπουδῇ καὶ φαντασίαις ὑπαχθεὶς, νύκτωρ ἔφη τισὶν (b) ὀνοσκελίδα συλλαβόμενος, ξυρῆσαι τὴν κεφαλὴν, καὶ μυλωνίῳ ἐμβαλεῖν· ὡς ἀνάξια δὲ τοῦ διακόνου Θεοῦ φθεγξάμενον, ἐκέλευσεν Ἀμβρόσιος τέως καθ' ἑαυτὸν εἶναι, καὶ μεταμελείᾳ καθαίρεσθαι· ὁ δὲ, ἰατρὸς ὢν ἄριστος, (c) καὶ ἀοκνότατος λέγειν καὶ B πείθειν, καὶ φίλους περιποιεῖν ἱκανὸς, ὡς ἐπεγγελῶν Ἀμβροσίῳ, ἧκεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἐν ὀλίγῳ τε χρόνῳ τινὰς τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις δυναμένων ποιεῖται φίλους· καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπιτρέπεται τὴν Νικομηδέων ἐπισκοπήν· (d) ἐχειροτόνησε δὲ αὐτὸν Ἑλλάδιος ὁ Καισαρέων Καππαδοκῶν Ἐπίσκοπος, ἀμειβόμενος καθότι παιδὶ αὐτοῦ πρόξενος λαμπρᾶς στρατιᾶς ἐγένετο ἐν τοῖς βασιλείοις· μαθὼν δὲ ταῦτα Ἀμβρόσιος, ἔγραψε Νεκταρίῳ τῷ προϊσταμένῳ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἀφελέσθαι Γεροντίου τὴν ἱερωσύνην, καὶ C μὴ περιϊδεῖν αὐτὸν ὑβρισμένον, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν· Νεκταρίῳ δὲ, καὶ μάλα τοῦτο σπουδάσαντι, γέγονεν ἀνήνυτον, πανδημεὶ τῶν Νικομηδέων ἀνδρικῶς ἀνθισταμένων· ὁ δὲ Ἰωάννης καθελὼν αὐτὸν, ἐχειροτόνησε Πανσόφιον· ὃς παιδαγωγὸς ἐγεγόνει τῆς τοῦ Βασιλέως γαμετῆς· εὐλαβὴς δὲ, καὶ τὸ ἦθος μέτριός τε καὶ πρᾶος· οὐ μὴν Νικομηδεῦσι καταθύμιος· στασιάσαντες γοῦν πολλάκις, κοινῇ τε καὶ πρὸς ἕκαστον ἀπηριθμοῦντο τὰς Γεροντίου εὐεργε- D σίας, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἄφθονον χρείαν, καὶ τὸ περὶ πάντας πλουσίους τε καὶ πένητας ἐπίσης ἄφθονόν τε καὶ ἄοκνον· τούτοις δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς προσετίθουν, οἷά γε εἰκὸς φιλοῦντας· καὶ ὡς ἐπὶ σεισμοῖς, ἢ αὐχμοῖς, ἢ ἄλλαις τισὶ θεομηνίαις, περιϊόντες ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, ἀνὰ τὴν

(b) ὀνοσκελίδα. Ita Gentiles vocabant spectrum quoddam dæmoniacum, eo quod crura, ac pedes asininos habere videretur. Unde ὀνόκωλον etiam, seu ὀνοκώλην id spectrum appellabant. A veteribus autem Græcis ἔμπουσα dicebatur. Scholiastes Aristophanis in Thesmophor. ἔμπουσα, inquit, ἣν καλοῦμεν νῦν ὀνοσκελίδα. Idem in scholiis ad Ranas pag. 225. plura habet de hoc spectro, & post illum Suidas in voce ἔμπουσα, & auctor etymologici. In quo scribendum est ὀνοκώλη pro ὀνοπώλη. Porro hoc spectrum apparebat præcipue iter facientibus, ut docet Harpocratio: ἔμπουσα, inquit, φάσμα τῆς ἑκάτης, ὅπερ στοιχοῦσιν ἐφαίνετο. Ex quo corrigendi sunt Scholiastes Aristophanis ad Ranas, & Suidas, & Auctor Etymologici, apud quos τοῖς δυστυχοῦσι legitur pro στοιχοῦσι. Quam emendationem confirmat Philostratus in libro secundo de vita Apollonii cap. 2. his verbis: ἐπορεύοντο γὰρ ἐν σελήνῃ λαμπρᾷ. φάσμα δὲ αὐτοῖς ἐμπούσης ἐνέπεσε, τοδὶ γινομένη καὶ τοδὶ αὖ καὶ τὸ οὐδὲν εἶναι. Idem in lib. 4. cap. 8. has empusas ab aliis lamias & mormolucia dici ait, & carnis humanæ appetentissimas esse. Sed ut ad Onoscelidas redeamus, de iis Psellus in libro de dæmonibus loquitur pagina 83. ὅσοι δὲ τόποις ἐνδιατρίβουσιν αὐχμηροῖς, ὑπόξηρά τε τὰ σώματα ἔχουσιν, οἵους τοὺς ὀνοσκελεῖς φασὶν εἶναι.

(c) καὶ ἀοκνότατος λέγειν. Post vocem ἀοκνότατος subdistinctionem apponendam puto, & reliqua ita legenda uno tenore, λέγειν τε καὶ πείθειν καὶ φίλους περιποιεῖν ἱκανός. Atque ita distinxit Nicephorus.

E (d) ἐχειροτόνησε δὲ αὐτὸν Ἑλλάδιος. Miror, quomodo factum sit, ut Helladius Cæsariensis Episcopus Gerontium Nicomediæ Episcopum ordinaret. Neque enim Nicomedia erat sub Diœcesi Cæsariensis Episcopi. Immo subjecta erat Episcopo Constantinopolitano. Quippe Eudoxius Constantinopolitanus Episcopus Eugenium Episcopum Nicææ ordinavit, ut scribit Philostorgius. Adde, quod Sozomenus hoc loco aperte testatur, Ambrosium scripsisse Nectario Episcopo Constantinopolitano, ut Gerontium Episcopatu Nicomediensi exueret, quare dicendum est, Helladium id fecisse mandato Episcopi Constantinopolitani; aut certe id fecisse ante ordinationem Nectarii, dum Ecclesia Constantinopolitana Episcopum non haberet. Quod quidem verius puto. Dici etiam potest, Episcopum Cæsareæ, tanquam Primatem Ponticæ Diœceseos, sibi vindicasse ordinationem Nicomediensis Episcopi.

(a) καὶ

τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔψαλλον, καὶ ἱκέτευον τὸν Θεὸν, Ἐπίσκοπον αὐτὸν ἔχειν· τὸ δὲ τελευταῖον βιασθέντες, τοῦ μὲν ἀπηλλάγησαν σὺν πένθει καὶ ὀδυρμοῖς· τὸν δὲ, μετὰ δέους, καὶ μίσους ἐδέξαντο· ἐντεῦθεν δὲ οἱ καθαιρεθέντες, καὶ οἱ τούτων ἐπιτήδειοι, ᾐτιῶντο Ἰωάννην, ὡς ἀρχηγὸς νεωτερισμοῦ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγένετο, καὶ τὰ δίκαια τῶν χειροτονιῶν παρὰ τοὺς πατρίους νόμους ἐκαινοτόμησεν· ὑπὸ δὲ λύπης, καὶ τὰ λόγου ἄξια αὐτῷ πεπραγμένα κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας διέβαλλον· ἀμέλειτοι καὶ τὸ ἐπὶ (e) Εὐτροπίου τότε συμβὰν ἐν μέσῳ.

A plateas civitatis suæ, & Constantinopolis circumeuntes psallebant, Deoque supplicabant, ut illum Episcopum haberent. Tandem vero coacti, illum quidem cum luctu, ac gemitibus dimiserunt: Pansophium vero cum odio, ac metu susceperunt. Exinde hi, qui depositi fuerant, & illorum necessarii, Joannem accusare cœperunt, quod rerum novarum in Ecclesiis auctor fuisset, & contra morem, institutumque majorum, ordinationum jura immutasset. Ac præ dolore animi, atque indignatione, ea quoque reprehendebant, quæ omnium judicio præclare gesta erant a Joanne. Deni- B que & illud, quod tum Eutropio contigerat, ei objiciebant. SÆC. IV

(e) Εὐτροπίου τότε συμβὰν ἐνεμέσων. In codice Fuketiano scriptum inveni συμβὰν ἐν μέσῳ. Quam scripturam veriorem puto. Subaudiendum est autem verbum, quod præcessit, διέβαλλον. Certe νεμεσᾶν τὸ συμβὰν, non videtur Græce dici posse. Porro Eutropii cædes contigit anno Christi 399. depositio autem Gerontii, & aliorum Asiæ Episcoporum facta est anno quadringentesimo, ut notat Baronius, seu potius 401. Causa enim Episcoporum Asiæ primum examinata est in Concilio Constantinopolitano, 13. Indictione, cum Eusebius Episcopus Libellum Concilio obtulisset adversus Antoninum Episcopum Ephesi, ut scribit Palladius in vita Chrysostomi: id est anno Chr. 400. Missi sunt deinde in Asiam Episcopi tres, qui testes audirent: hi tota æstate in Asia commorati sunt. Postea Chrysostomus ipse sub finem Hiemis in Asiam profectus, Synodum septuaginta Episcoporum Ephesi congregavit, in qua depositi sunt sex Episcopi, non autem tredecim, ut ait Sozomenus; & alii in eorum locum substituti. Profectus igitur est Joannes in Asiam anno Christi 401. profligato jam Gaina.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ Εὐτροπίου τοῦ ἀρχιευνούχου, καὶ περὶ τοῦ νόμου ὃν ἔθετο· καὶ ὡς ἀποσπασθεὶς τῆς Ἐκκλησίας, ἐφονεύθη· καὶ περὶ τοῦ πρὸς Ἰωάννην γογγυσμοῦ.

CAPUT VII.

C *De Eutropio Præposito sacri cubiculi, & de lege ab eo promulgata: & quomodo ab Ecclesia abstractus sit, ac necatus; & de obmurmuratione adversus Joannem.*

Οὗτος γὰρ μείζων ὢν τῶν Βασιλέως εὐνούχων, μόνος καὶ πρῶτος ὧν ἴσμεν ἢ ἀκηκόαμεν, ὑπάτου (a) καὶ πατρὸς Βασιλέως ἀξίας ἐτιμήθη· (b) ἐπεὶ δὲ τῆς παρούσης δυνάμεως οὐκ ἐννοήσας τὸ μέλλον, καὶ τὰς συμβαινούσας ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι μεταβολὰς, ἐπεχείρει τῆς Ἐκκλησίας ἀφέλκειν ἱκέτας Θεοῦ, δι' αὐτὸν ἐνθάδε διατρίβοντας, καὶ μάλιστα Πενταδίαν (c) τὴν τοῦ Τιμασίου γαμετήν· ὃν στρατηγὸν δυνατὸν καὶ φοβερώτατον γενόμενον, εἰς τὴν κατ' Αἴγυπτον Ὄασιν ἀϊδίῳ φυγῇ ἐζημίωσε, τυραννίδος ἐπαγαγὼν αἰτίαν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἢ δίψει πιεζόμενος, ὡς τινος ἐπυθόμην, ἢ δεδιὼς μή τι χεῖρον ὑπομείνῃ, ἐν τοῖς αὐτόθι ψάμμοις ἀλλώμενος

Hic enim cum præpositus esset Imperatoris cubiculariis, primus, ac solus ex omnibus, quos aut vidimus, aut auditione accepimus, Consulis, ac Patricii honorem adeptus est. In hac vero potentia constitutus, cum nec futurum tempus animo reputaret, nec consuetas rerum humanarum vicissitudines sibi ob oculos proponeret, supplices Divini numinis, qui ipsius causa ad Ecclesiam con- D fugerant, inde extrahere conatus est, atque inter cæteros Pentadiam uxorem Timasii: quem ille Magistrum militiæ, antea potentem, & cunctis formidabilem, perpetuo exilio in Oasim Ægypti deportaverat, affectatæ tyrannidis crimen ei impingens. Verum hic quidem, sive siti oppressus, ut a quodam viro accepi, sive metuens, ne quid pejus pateretur, Socr. lib. 6. cap. 5.

(a) καὶ πατρὸς βασιλέως. Patriciatus dignitatem intelligit. Patricii enim Imperatoris Patres dicebantur, ut ex Claudiano, aliisque notissimum est. Porro hæc dignitas a Constantino Magno primum instituta est, ut testatur Zosimus.

(b) ἐπεὶ δὲ τῆς. Scribendum est proculdubio ἐπὶ δὲ, quod miror Interpretes non vidisse.

(c) τὴν τοῦ Τιμασίου. Hujus Timasii deportationem in Insulam Oasim Baronius refert anno Christi 395. post cædem Rufini Præfecti Prætorio. Melius tamen, meo quidem judicio, eam retulisset in annum sequentem. Neque enim verisimile est, tot, ac tantos viros, Rufinum scilicet, Timasium, & Abundantium, uno, eodemque anno ab Eutropio oppressos esse. Certe ea res gravissimam invidiam conflasset Eutropio. Adde, quod Eunapius apud Suidam in voce Τιμάσιος scribit, Eutropium Præpositum cubiculi eum evocasse ex Asia, ut summæ rerum illum præficeret: Timasium vero tanto cum fastu venisse Constantinopolim, ac si Eutropium, ipsumque adeo Imperatorem ludibrio esset habiturus. Ex quo manifeste colligitur, Timasium nonnisi post Rufini cædem venisse Constantinopolim. Cum ergo Rufinus cæsus sit anno Christi 395. Timasii deportatio citius, quam sequente anno contingere non potuit. De ejusdem Timasii deportatione locus est E illustris apud Asterium in sermone adversus festum Kalendarum, quem dixit anno post Consulatum Eutropii; τοῦ οἱ ὕπατοι; τοὺς χθὲς καὶ πρώην ἀριθμησον. οὐχ ὁ μὲν ὡς κακοῦργοι τῆς κεφαλῆς ἀπετμήθη, &c. Rufinum intelligit, ἄλλος δὲ μετὰ στρατηγίας, τῆς αὐτῆς ταύτης ἐπιτυχὼν τιμῆς κακῶς ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς αἰγύπτου καὶ τῆς λιβύης ἀπώλετο, φεύγων τὴν καταδίκης τὴν τιμωρίαν, εἶτα ταῖς ψάμμοις ἐντελευτήσας, ἐπειδὴ πᾶσα ἦν ἡ χώρα δι' ἧς ἀπεδίδρασκεν, ἄνυδρος καὶ ἀοίκετος. Quæ sic vertenda sunt: *Alter vero post militum Magisterium, cum eundem honorem adeptus esset, in finibus Ægypti, ac Lybiæ misere interiit; cum capitale supplicium, quo condemnatus fuerat, fugere vellet, in arenosis locis extinctus: cum regio universa, quam fugiendo pertransibat, siticulosa esset, atque inculta.* De Timasio loquitur, ut vides, de quo eadem narrant Zosimus, atque Sozomenus.

SÆC. IV. tur, dum per arenas regionis illius vagaretur, mortuus repertus est. Eutropius vero legem ferri curavit, qua vetabatur, ne quisquam ad Ecclesiam confugeret: & qui jam confugissent, expelli jubebantur. Nec multo post calumnia appetitus, quasi Imperatoris conjugem contumelia affecisset, primus ipse legem transgressus est: & ex palatio sese proripiens, supplex ad Ecclesiam confugit. Quo quidem tempore Joannes in illum sub sacra mensa jacentem, eleganti quadam oratione invectus est: tum potentium hominum supercilium deprimens; tum populo ostendens, nihil esse in rebus humanis, quod eodem in statu diu permanere possit. Hi ergo, qui Joanni infensi erant, hoc illius factum criminati sunt, quod cum ejus vicem miserari debuisset, qui de capite periclitabatur, eum reprehenderat, insultans adversæ illius fortunæ. Sed Eutropius quidem impii conatus sui meritas pœnas persolvit, capite truncatus; & lex, quæ promulgata fuerat, ex monumentis publicis penitus sublata est. Ecclesia vero magnopere florebat, cum Deus injurias ei illatas celeriter ultus fuisset; & in cultu divini numinis amplius proficiebat. Sed & populus Constantinopolitanus matutinis, ac nocturnis hymnis exinde promtius uti cœpit hanc ob causam.

Eutropius ad Ecclesiã confugit.

A μένος, εὑρέθη νεκρός· Εὐτροπίου δὲ σπουδῇ τίθεται νόμος, προστάττων μηδαμῇ μηδένα εἰς Ἐκκλησίαν καταφυγεῖν, ἐξελαύνεσθαί τε καὶ τοὺς ἤδη προσπεφευγότας· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ, ὡς εἰς τὴν Βασιλέως γαμετὴν ὑβρίσας ἐπιβουλευθεὶς, πρῶτος αὐτὸς παρέβη τὸν νόμον· καὶ ἀποδρὰς ἐκ τῶν βασιλείων, ἱκέτης τὴν Ἐκκλησίαν κατέλαβεν· ἡνίκα δὲ λαμπρόν τινα κατ' αὐτοῦ (d) ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν κειμένου, κατέτεινε λόγον Ἰωάννης· τῶν μὲν ἐν δυνάμει τὴν ὀφρὺν καταστῶν· τῷ δὲ λαῷ δεικνὺς, ὡς οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐν ταυτῷ B μένειν φιλεῖ· οἵ γε μὴν ἀπεχθανόμενοι πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦτο διέβαλλον, ὡς ἐλεεῖν δέον τὸν περὶ ψυχῆς κινδυνεύοντα, ἤλεγχεν, ἐπεμβαίνων ταῖς αὐτοῦ συμφοραῖς· ἀλλ' Εὐτρόπιος μὲν, τῆς ἀσεβοῦς ταύτης ἐπιχειρήσεως ἀνέπλησε τὴν δίκην, τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθείς· καὶ ὁ τεθεὶς νόμος, ἄρδην ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἠφανίσθη· ἡ δὲ Ἐκκλησία εὖ μάλα διέπρεπεν, ὡς τοῦ Θεοῦ τιμωροῦ γενομένου ἐν τάχει τῶν κατ' αὐτῆς ἀδικημάτων· καὶ ταῖς περὶ τὸ θεῖον θεραπείαις ἐπεδίδου· προθυμότερόν τε τότε μᾶλλον ὁ Κωνσταντινουπόλεως λαὸς C τοῖς ἑωθινοῖς καὶ νυκτερινοῖς ὕμνοις ἐχρῆτο, κατὰ πρόφασιν τοιάνδε.

(d) ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν κειμένου. Interpres vertit, *sub sacra mensa jacentem*. Musculus vero vertit, *ad sacram mensam*. Fieri quidem potest, ut supplices, qui ad Ecclesiam confugerant, sub ipsa altaris mensa jacuerint. Iis tamen verbis id tantum significari puto, eos ad pedes altaris jacuisse. Sic Socrates in libro primo cap. 36. de Alexandro loquens in Ecclesiam ingresso orandi causa: καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα ἐκτείνας, εὔχεται. Rufinus quoque de eadem re loquens in libro decimo capite 12. ita scribit: *Tum ille nocte, quæ ad constitutam intererat diem, sub altari jacens*.

CAPUT VIII.

De Antiphonariis hymnis, quos adversus Arianos cani Joannes instituit; & quomodo ejus prædicationibus auctæ sunt res Orthodoxorum; divites vero dolore affecti fuerunt.

Socr. lib. 6. cap. 8.

NAm cum Ariani, quibus regnante Theodosio ademtæ fuerant Ecclesiæ Constantinopoli, extra urbis mœnia conventus Ecclesiasticos agerent, noctu in publicis porticibus primum congregabantur. Et in cœtus divisi, antiphonatim psallebant, clausulas quasdam juxta ipsorum dogma compositas adjicientes. Prima autem luce, eadem publice canentes, pergebant ad loca, in quibus collectas celebrabant. Atque id facere consueverunt in celebrioribus quibusque festivitatibus, & primo, ac septimo cujusque hebdomadis

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

D Περὶ τῶν Ἀντιφώνων ᾠδῶν πρὸς Ἀρειανοὺς Ἰωάννου· καὶ ὡς τῆς διδασκαλίας Ἰωάννου τὰ τῶν Ὀρθοδόξων μᾶλλον ἐπεδίδου. ἤχθαλλον δὲ οἱ πλουτοῦντες.

ΕΠεὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, ἀφαιρεθέντες τῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῆς Θεοδοσίου βασιλείας, πρὸ τῶν τειχῶν ἐκκλησίαζον, νύκτωρ πρότερον ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς συνελέγοντο· καὶ εἰς συστήματα μεριζόμενοι, κατὰ τὸν τῶν ἀντιφώνων τρόπον ἔψαλλον, (a) ἀκροτελεύτια συντιθέντες πρὸς τὴν αὐτῶν δόξαν πεποιημένα· ὑπὸ δὲ τὴν ἕω ταῦτα δημοσίᾳ ψάλλοντες, εἰς τοὺς τόπους ἀπήεσαν, ἔνθα καὶ ἐκκλησίαζον· ἐποίουν δὲ ὧδε ἐν ταῖς E ἐπισήμοις ἑορταῖς, (b) καὶ τῇ πρώτῃ, καὶ

(a) ἀκροτελεύτια συντιθέντες. Suffridus Petrus, qui tres postremos Sozomeni libros Latine interpretatus est, ἀκροτελεύτια vertit *corollaria*. Ego *clausulas* vertere malui. Intelligit autem Sozomenus doxologias Arianorum, quas ad calcem hymnorum canere solebant hoc modo: Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto, uti docet Philostorgius in libro tertio Historiæ. Quanquam Nicephorus non Psalmos, sed cantica quædam ab Arianis tum cantata esse existimat, quæ ipsi composuissent. Ego tamen Psalmos potius hic intelligi puto, ut indicat vox ἀκροτελεύτια, id est Psalmorum clausula. Quam vocem Nicephorus proculdubio non intellexit. Eadem vox legitur apud Eusebium in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ cap. 17. sub finem; καὶ ὡς ἑνὸς μετὰ ῥυθμοῦ κοσμίως ἐπιψάλλοντος, οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι, τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτελεύτια συνεξηχοῦσι. Quæ verba desumta sunt ex Philonis libro de vita contemplativa.

(b) καὶ τῇ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ. Nicephorus his verbis diem Dominicum a Sozomeno intelligi existimavit, qui est primus, & ultimus dies Hebdomadis. Ego vero nequaquam assentior Nicephoro. Primum enim dies Dominicus nunquam ultimus Hebdomadæ dies dicitur. Est quidem Dominicus dies primus, & octavus ob circularem cursum Hebdomadum; ut observavi in Annotationibus Eusebianis;

καὶ πελαταία τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα· πελατοῦντες δὲ, καὶ πρὸς ἔθιν τὰς ᾠδὰς προσετίθεσαν· ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν, καὶ ἕτερα τοιάδε τοῖς ὕμνοις ἀναμιγνύντες. δείσας δὲ Ἰωάννης, μή τινες τούτοις ὑπαχθῶσι τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκκλησιαζόντων, ἐπὶ τὸν ἴσον τρόπον τῆς ψαλμῳδίας τὸν αὐτοῦ λαὸν προτρέπει· ἐν ὀλίγῳ δὲ ἐπισημότεροι γενόμενοι, τοὺς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως ὑπερέβαλλον τῷ πλήθει, καὶ τῇ παρασκευῇ· καὶ γὰρ δὲ, καὶ σταυρῶν ἀργυρᾶ σημεῖα ὑπὸ κηροῖς ἡμμένοις προηγοῦντο αὐτῶν. καὶ Εὐνοῦχος τῆς Βασιλέως γαμετῆς ἐπὶ τοῦτο τέτακτο, τὴν περὶ ταῦτα δαπάνην, καὶ τοὺς ὕμνους παρασκευάζων· ἐντεῦθεν δὲ ἢ ζηλοτυπήσαντες οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, ἢ ἀμυνόμενοι τοῖς ἀπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, εἰς μάχην κατέστησαν· καὶ κτείνονταί τινες ἑκατέρωθεν· ὁ δὲ Βρίσων, τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ Βασιλικῷ Εὐνούχῳ, λίθῳ κατὰ τοῦ μετώπου βάλλεται· κινηθεὶς δὲ πρὸς ὀργὴν ὁ Βασιλεὺς, ἔπαυσε τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως τὰς τοιαύτας συνόδους· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Καθολικῆς, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε τὸν εἰρημένον τρόπον ὑμνεῖν ἀρξάμενοι, καὶ εἰσέτι νῦν οὕτω διέμειναν. (c) Ἰωάννης δὲ ἐκ τούτων, καὶ τῶν ἐπ' Ἐκκλησίας λόγων, πρὸ μὲν τὸν δῆμον ἐπεδίδου τὸ φίλτρον. μῖσος δὲ πρὸς τοὺς δυναμένους, καὶ τοὺς κληρικοὺς ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν παῤῥησίας· τοὺς μὲν γὰρ ἀδικοῦντας ὁρῶν, ἤλεγχε· τοὺς δὲ πλούτῳ, καὶ ἀσεβείᾳ, καὶ ἡδοναῖς ἀσέμνοις διεφθαρμένους, ἀνῆγε πρὸς ἀρετήν.

A dis die. Tandem vero cantica quoque adjecerunt, quæ ad rixam, & contentionem spectarent. Ubinam sunt, qui tres dicunt esse unicam potentiam? & alia ejusmodi hymnis suis intermiscentes. Joannes itaque veritus, ne quis ex Ecclesia sua per hæc in fraudem induceretur, plebem, quæ sub ipso erat, ut similiter psalleret, incitavit. Qui brevi tempore illustriores facti, Arianos & multitudine, & apparatus splendore longe superarunt. Nam & crucium argentea signa, præcedentibus cereis, eos anteibant: & Eunuchus Imperatricis huic rei præpositus erat, qui idoneum ad hæc B sumtum, & hymnos ad canendum præpararet. Hinc Ariani seu invidia moti, seu vindictæ cupiditate, Catholicos pugna adorti sunt. Ac nonnulli quidem ex utraque parte ceciderunt. Briso vero, id enim nomen erat Imperatricis cubiculario, saxo in fronte percussus est. Qua re Imperator commotus, hujusmodi Arianorum conventus deinceps inhibuit. Catholici vero, cum ex hujusmodi causa hymnos eo, quo diximus, modo canere cœpissent, in hunc usque diem ita perseverarunt. Ex his rebus, & ex Ecclesiasticis concionibus, populi C quidem benevolentia erga Joannem in dies augebatur. Potentiam autem hominum, & clericorum odium in eum gliscebat, ex loquendi libertate, qua adversus eos utebatur. Hos enim ille, quoties injuste agentes viderat, reprehendebat. Illos vero opibus, & impietate, & fœdis voluptatibus corruptos, ad virtutem revocabat.

nis; sed nunquam is dies postremus Hebdomadæ appellatur. Deinde si Sozomenus diem Dominicum duntaxat intelligeret, superfluum esset addere καὶ πελαταία, cum per hoc, quod primum Hebdomadæ diem dixit, Dominicum diem satis designaverit. Aliud igitur hoc loco intelligi puto. Per primum enim septimanæ diem proculdubio Dominicum intelligit. Per ultimum vero intelligit Sabbatum, quo die plerique Christianorum collectas agere consueverant. Nocte igitur, quæ Sabbati diem antecedit, conveniebant in unum Ariani, & nocturnos Psalmos canebant: & primo mane ad Ecclesiam extra muros procedebant. Idem quoque faciebant sequenti nocte, quæ Dominicum diem antecedebat. Idcirco autem in publicis porticibus nocturnos hymnos, ac Psalmos canebant, quod clausis urbis regiæ portis, ad Ecclesiam suam procedere non possent, quæ erat extra muros. Apud Christianos quoque idem mos fuit, ut docet Nicetius Episcopus in tractatu de vigiliis, qui inter opera beati Hieronymi editus est perperam. Sed Lucas Dacherius, vir doctissimus, ante paucos annos eum auctori suo restituit in tomo tertio spicilegii. Male tamen in manuscripto codice hic sermo inscribitur de vigiliis servorum Dei. Non enim de Monachorum, sed de Laicorum vigiliis agitur. Nec Abbatis D hic sermo est ad monachos; sed Episcopi populum alloquentis, ut patet vel ex his verbis: *Nec sane onerosum, vel difficile videri debet etiam delicatis, vel infirmis corporibus in septimana duarum noctium, id est Sabbati, atque Dominicæ, portionem aliquam Dei ministerio deputare: ista enim quasi purificatio est dierum quinque, vel noctium, quibus stupore carnali ingravescimus, aut mundanis actibus obsessi lætamur.*

(c) Ἰωάννης δὲ ἐκ τούτων. Scribendum est proculdubio Ἰωάννῃ δὲ, &c. qua emendatione nihil certius: statimque emendandum est, τῆς κατ' αὐτῶν παῤῥησίας, ut legit Interpres.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ Σεραπίωνος τοῦ Ἀρχιδιακόνου, καὶ τῆς ἁγίας Ὀλυμπιάδος, καὶ ὥς τινες ὑβριστικῶς τῶν λογάδων κατὰ τοῦ Ἰωάννου ἐφέροντο, σκαιὸν, καὶ θυμώδη ἀποκαλοῦντες.

CAPUT IX.

De Serapione Archidiacono, & de sancta Olympiade; & quomodo quidam egregii viri Joannem contumeliose insectati sint, sævum, & violentum appellantes.

E

ΗΥξησε δὲ αὐτῷ τὴν πρὸς τοὺς κληρικοὺς ἀπέχθειαν (a) Σεραπίων, ὃν Ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ κατέστησεν· ἀνὴρ Αἰγύπτιος, ταχὺς εἰς ὀργὴν, εἰς ὕβριν ἕτοιμος· οὐκ ἥκιστα δὲ καὶ αἱ πρὸς

Odium porro clericorum adversus illum auxit Serapion, quem ipse Archidiaconum constituerat: homo Ægyptius, promtus ad iracundiam; ad contumeliam paratus. Accesserunt quoque exhortationes ab eo factæ ad Socr. lib. 6. cap. 4.

(a) σεραπίων ὃν ἀρχιδιάκονον. Hunc Serapionem Palladius in Dialogo de vita Joannis Chrysostomi Presbyterum vocat. Sic enim ait: σεραπίωνα καὶ τίγριν πρεσβυτέρους. Forte Joannes Chrysostomus illum ex Diacono Presbyterum promoverat. Id certe testantur acta Synodi ad Quercum. In quibus octavum decimum caput accusationis adversus Chrysostomum hoc est, quod Serapionem in reatu existentem, Presbyterum ordinasset. Idem postea Episcopus Heracleæ factus est.

(b) ἀπιόν.

SÆC. IV. ad Olympiadem. Hanc enim, cum nobilissimo genere orta esset, quamvis juvenili ætate viduam, tamen quia juxta leges Ecclesiasticas egregie philosophabatur, Nectarius Diaconissam ordinaverat. Joannes vero, cum eam facultates suas petentibus erogare cerneret, & reliqua quidem insuper habere: omnem autem curam Divinis rebus impendere: equidem, inquit, studium tuum laudo. Verum qui perfectæ secundum Deum virtutis fastigium consequi desiderat, eum sua recte dispensare oportet. Tu vero dum opulentis opes superadjicis, idem facis, ac si tua in mare effunderes. An ignoras, te tua sponte facultates tuas indigentibus propter Deum dedicasse: & tanquam in bonis, quæ non sunt amplius dominii tui, dispensatricem te appositam, & rationibus reddendis obnoxiam esse? Quod si me audis, pro necessitate petentium, largitionem tuam deinceps moderaberis. Sic enim fiet, ut plures beneficiis a te afficiantur, & tu misericordiæ, ac diligentissimæ benignitatis a Deo mercedem accipias. Fuit etiam illi simultas quædam, ac dissensio cum monachis nonnullis, ac præcipue cum Isaacio. Hujus enim philosophiæ sectatores, qui in monasteriis suis quiete degerent, magnopere laudabat: utque a nemine afficerentur injuria, & necessaria cuncta haberent, sollicite procurabat. Eos vero, qui foras egrederentur, ac per vicos urbis conspicerentur; tanquam qui professionem suam dedecore afficerent, carpebat, atque objurgabat. Hujusmodi ex causis clerici, & monachi complures Joanni infensi erant, & morosum, atque iracundum, sævumque, ac superbum eum appellabant. Tentarunt etiam ejus vitam criminari apud populum: eaque

A πρὸς Ὀλυμπιάδα συμβουλαί· ταύτην γὰρ ἐκ γένους ἐπισημοτάτην οὖσαν, καίπερ νέαν χήραν γενομένην, εἰς ἄγαν δὲ φιλοσοφοῦσαν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν, (b) διάκονον ἐχειροτόνησε Νεκτάριος· ἰδὼν δὲ αὐτὴν Ἰωάννης τοῖς αἰτοῦσι τὴν οὐσίαν προϊεμένην, καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὑπερορῶσαν, μόνα δὲ τὰ θεῖα σπουδάζουσαν, ἐπαινῶ σου, ἔφη, τὴν προαίρεσιν· ἀλλ' οἰκονομικὸν εἶναι δεῖ, τὸν κατὰ Θεὸν τῆς ἄκρας ἀρετῆς ἐφιέμενον· σὺ δὲ, πλουτοῦσι πλοῦτον ἐπεισάγουσα, οὐχ ἧττον ἢ εἰς θάλασσαν ἐκχέεις τὰ σά· ἢ οὐκ B ἐπίστασαι, ὅτι ἑκοῦσα τοῖς δεομένοις διὰ Θεὸν, τὴν οὐσίαν ἀνέθηκας. καὶ ὡς ἐπὶ χρήμασι τῆς σῆς δεσποτείας ἐξελθοῦσι, διοικεῖν ἐτάχθης, καὶ λόγοις ἔνοχος ἐγένου; ἣν οὖν ἐμοὶ πείθῃ, πρὸς τὴν χρείαν (c) τῶν αἰτούντων τοῦ λοιποῦ μετρήσεις τὴν δόσιν· οὕτω γὰρ πλείους τε εὐεργετήσεις, καὶ ἐλέους, καὶ σπουδαιοτάτης κηδεμονίας ἀμοιβῶν τεύξῃ πρὸς Θεοῦ· γέγονε δέ τις αὐτῷ διαφορὰ, καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν μοναχῶν, καὶ μάλιστα τὸν Ἰσαάκιον· ἠρεμοῦντας μὲν γὰρ ἐν τοῖς αὐτῶν μοναστηρίοις τοὺς ὧδε φιλοσοφοῦντας, εἰς C ἄγαν ἐπῄνει τε, καὶ ὅπως μὴ ἀδικοῖντο, (d) καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχοιεν, σφόδρα ἐπεμελεῖτο· ἐξιόντας δὲ θύραζε, καὶ κατὰ τὴν πόλιν φαινομένους, ὡς τὴν φιλοσοφίαν ἐνυβρίζοντας, ἐλοιδόρει, καὶ ἐπέστρεφεν· ἐκ τοιούτων δὴ προφάσεων ἀπηχθάνοντο πρὸς αὐτὸν κληρικοὶ, καὶ πολλοὶ τῶν μοναχῶν, καὶ χαλεπὸν, καὶ ὀργίλον, σκαιόν τε, καὶ ὑπερήφανον ἀπεκάλουν· ἐπεχείρουν δὲ, καὶ περὶ τὸν βίον διαβάλλειν πρὸς

(b) Διάκονον ἐχειροτόνησε. Duo hic observanda sunt. Primum, quod ait, Olympiadem, licet junior esset vidua, Diaconissam tamen esse ordinatam. Secundo, quod eam ordinatam esse dicit ab Episcopo Nectario. Utrumque enim antiquis Ecclesiæ moribus, ac regulis contrarium videtur. Certe Epiphanius in hæresi Collyridianorum viduas duntaxat, ac vetulas ad id munus promotas esse scribit. Sed & lex Imp. Theodosii, cujus supra mentionem fecit Sozomenus, diserte vetabat, ne feminæ ante annum ætatis sexagesimum ad hoc officium eligerentur. Proinde satis mirari non possum, cur Nectarius, qui erat sub ditione Theodosii, Olympiadem adhuc adolescentulam Diaconissam fecerit. Nisi forte dicamus, id privilegium concessum esse a Theodosio. Quod vero ad ordinationem spectat, scio quidem, Diaconissas posterioribus temporibus per manus impositionem esse ordinatas. Id enim diserte testatur canon 15. Concilii Chalcedonensis. Verum apud antiquos alius mos fuit, ut docet canon 19. Concilii Nicæni: in quo sancti Patres generaliter pronuntiant, Diaconissas manus impositionem non habere, easque inter laicos esse numerandas. Quanquam Zonaras, ac Balsamo Canonem illum Concilii Nicæni non generaliter de omnibus diaconissis, sed tantum de diaconissis Paulianistarum, quæ ad Catholicam Ecclesiam redirent, intelligendum putarunt. Sed verba ipsa canonis illius abunde eos refutant. Rufinus quoque in libro 10. Ecclesiasticæ Historiæ cap. 6. canonem illum de Diaconissis omnibus generaliter accepit. Porro ad officium Diaconissarum non viduæ solum, verum etiam Virgines eligi tandem cœpere. Cujus rei exemplum habemus in Nicarete Bithyna, cujus meminit Sozomenus infra in hoc libro. Idem etiam de Macrina sorore sua testatur Gregorius Nyssenus in ejus vita his verbis: ἀλλ' ἐπειδὴ ταῖς μυστικαῖς ὑπηρεσίαις τὰς χεῖρας ἑαυτῆς ἔχρησε, πρέπειν ἡγησα- D μένη τῷ ἐπιτηδεύματι τοῦ βίου τὴν περὶ τοῦτο σπουδὴν, &c. In fine vero ejusdem libri de Lampadia quadam virgine idem prodit iis verbis: ἦν τις προτεταγμένη τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων ἐν τῷ τῆς διακονίας βαθμῷ, λαμπαδία ὄνομα αὐτῇ. Sed Interpres neutrum horum locorum videtur intellexisse.

(c) τῶν αἰτούντων τοῦ λαοῦ. Hunc locum emendavi ex codice Fuketiano, in quo ita legitur: πρὸς τὴν χρείαν τῶν αἰτούντων τοῦ λοιποῦ μετρήσεις τὴν δόσιν.

(d) καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχοιεν. Loquitur Sozomenus de monachis, qui vel in urbe Constantinopoli, vel in aliis oppidis, ac vicis diœceseos Joannis Chrysostomi degebant. Plura enim per totam illam diœcesim erant Monasteria, jam inde a temporibus Macedonii Episcopi Constantinopolitani, qui multa Monasteria Constantinopoli ædificavit, & Monachorum in iis degentium subsidio fultus, adversus Homousianos plurima atrociter gessit, ut ait Sozomenus in libro 4. cap. 2. In his celebre fuit Monasterium Marathonii, cujus meminit idem Sozomenus in li- E bro 5. Ac fortasse de his Monasteriis intelligendus est Sozomeni locus supra citatus, de Heraclide Diacono Joannis Chrysostomi, quem Sozomenus vocat Διάκονον τῶν ὑπ' ἑαυτὸν Μοναχῶν τῶν ἐκ τῆς σκήτεως, id est, *Diaconum Monachorum, qui erant sub dispositione Joannis Chrysostomi*, quos ille ex Sceti Constantinopolim evocaverat, sicut postea Cyrillus Tabennenses Monachos Canopum traduxit. Porro Monachorum cujusque diœcesis cura ad Episcopum Provinciæ pertinebat, qui victum illis, atque annonas, & reliqua necessaria subministrabat. Testatur id Possidius in vita Beati Augustini sub finem ita scribens; *Clerum sufficientissimum, & monasteria virorum, ac fæminarum diligenti cura constabilita, omnia, quæ necessaria erant, provisa dimisit*. Sic legitur in optimo codice Monasterii Musciascensis, qui nunc est in Bibliotheca viri Cl. Claudii Jolly, Canonici Parisiensis Ecclesiæ.

(e) καὶ

πρός τὸν δῆμον, (c) καὶ τοῦτον πείθειν ὡς ἀληθῆ λέγοιεν, ὅτι μηδενὶ συνήσθιεν, οὔτε ἐπὶ ἑστίασιν καλούμενος ὑπήκουε· τούτου δὲ πρόφασιν ἑτέραν λέγειν οὐκ ἔχω, πλὴν ὅτι ἀψευδής τις οἶμαι πυνθανομένῳ περὶ τούτου ἔφη. ὡς ὑπὸ ἀσκήσεως τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς κακῶς διατεθεὶς, παρῃτεῖτο τὰς ἐν τοῖς ἀρίστοις συνουσίας· καὶ οἱ μὲν ἐντεῦθεν μάλιστα τὰς μεγίστας ὕφαινον κατ' αὐτοῦ διαβολάς.

A que potissimum ratione fidem dictis suis adstruere, quod ille cum nemine cibum sumeret, nec ad convivium vocatus accederet. Hujus autem rei causam nullam aliam afferre possum, præter eam, quam quidam vir, ut opinor, minime mendax interroganti mihi retulit: eo quod scilicet ob assiduam in virtutis studio contentionem, capitis, & stomachi ægritudine laborans, prandiorum cœtus, ac frequentiam detrectaret. Et isti quidem hinc potissimum gravissimas adversus eum calumnias texebant.

(c) καί τοῦτον πείθειν. Malim scribere καὶ τούτῳ πείθειν, &c. B quam lectionem in versione mea secutus sum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Περὶ Σευηριανοῦ τοῦ Γαβάλων, καὶ Ἀντιόχου τοῦ Πτολεμαΐδος· καὶ ὅσα μεταξὺ Σεραπίωνος, καὶ Σευηριανοῦ γέγονε. καὶ ὡς διὰ τῆς Βασιλίδος τὰ μεταξὺ αὐτῶν διελύθησαν.

Ἐπεγένετο δέ τις αὐτῷ πρόφασις μίσους καὶ πρὸς τὴν Βασιλέως γαμετὴν, διὰ Σευηριανὸν τὸν ἐκ Γαβάλων τῆς Συρίας Ἐπίσκοπον. οὗτός τε γὰρ καὶ Ἀντίοχος ὁ Πτολεμαΐδος, Φοίνισσα δὲ πόλις ἥδε, κατὰ ταυτὸν ἄμφω ἐγενέσθην, ἐλλογίμω τε καὶ ἐπὶ Ἐκκλησίας ἱκανὼ διδάσκειν· ἀλλ' ὁ μὲν εὐκόλως καὶ μάλα εὐήχως ἔλεγεν, ὡς καὶ Χρυσόστομος πρός τινων ὀνομάζεσθαι· ὁ δὲ Σευηριανὸς (a) τὴν Σύρων δασύτητα, καίπερ τοῖς νοήμασι καὶ ταῖς μαρτυρίαις τῶν γραφῶν ἀμείνων εἶναι δοκῶν, ἐπὶ τῆς γλώττης ἔφερεν· ἐλθὼν δὲ πρότερος Ἀντίοχος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τοῖς λόγοις ἐπῃνέθη· καὶ χρήματα ἀθροίσας, εἰς τὴν αὐτοῦ πόλιν ἐπανῆλθε· κατὰ ζῆλον δὲ τούτου καὶ Σευηριανὸς ὕστερον ἀφικόμενος, εὔνου τυχὼν Ἰωάννου, πολλάκις ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγων ἐθαυμάζετο· καὶ ἐν τιμῇ ἦν, καὶ πολὺς ἐν δυνάμει· καὶ αὐτῷ Βασιλεῖ καὶ τῇ Βασιλίδι γνώριμος ἐγένετο· ἡνίκα δὲ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπεδήμησε, τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῷ παρέθετο· κολακείαις γὰρ αὐτὸν περιέποντα, φίλον εἶναι σπουδαῖον ἐνόμισεν· ὁ δὲ πλέον ὀπεμελεῖτο τοῖς ἀκροαταῖς χαρίζεσθαι, (b) καὶ τὸν λαὸν τοῖς λόγοις ἥδειν· Ἰωάννης δὲ ταῦτα πυθόμενος, ἐζηλοτύπησε μὲν, ὥς φασι, Σαραπίωνος (c) αὐτὸν ἐπὶ τούτοις παρακινοῦντος· ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπανῆλθεν, ἔτυχέ που παρὼν Σευηριανός· ἰδὼν δὲ αὐτὸν Σαραπίων, οὐκ ἐξανέστη, ἐπίτηδες

CAPUT X.

De Severiano Gabalitano, & Antiocho Ptolemaidis Episcopo; & de his, quæ inter Severianum, & Serapionem gesta sunt; & quomodo Imperatrix eos inter se reconciliaverit.

Accessit autem illi alia quoque simultatis causa adversus Imperatricem, auctore Severiano Gabalorum Syriæ Episcopo. Hic C enim, & Antiochus Episcopus Ptolemaidis, quæ urbs est in Phœnice sita, ambo eruditi, & ad populum in Ecclesia docendum idonei, eodem tempore exstiterunt. Verum Antiochus quidem expedite admodum, & sonora voce loquebatur; ita ut a nonnullis diceretur Chrysostomus. Severianus autem asperitatem Syrorum in loquendo retinebat, licet alioqui in sententiis, & in locis sacræ scripturæ exponendis præstantior haberetur. Ceterum Antiochus cum prior venisset Constantinopolim, eloquentiæ causa magnam laudem retulerat: collectisque abunde pecuniis, ad civitatem D suam redierat. Cujus exemplum secutus Severianus, cum post illum venisset, & Joannem forte benevolum nactus esset, sæpe in Ecclesia concionatus, magnam sui admirationem excitavit: multumque honoris, & auctoritatis adeptus est, ipsique adeo Imperatori, & Augustæ familiaris exstitit. Et cum Joannes in Asiam proficisceretur, Ecclesiam suam ei commendavit. Illum enim amicum, & studiosum sui existimabat, eo quod assentationibus ipsum palparet. Verum ille auditoribus gratificari, & populum demulcere impensius studebat. Quæ cum audisset Joannes, æmulatione suc- E census est: Serapione, ut ajunt, eum ad id incitante hujusmodi ex causa. Cum Joannes reversus esset ex Asia, forte accidit, ut Severianus alicubi præteriret: Serapio vero eum con-

Socr. lib. 6. cap. 11.

Antiochus Chrysostomi facundiæ æmulus.

(a) τὴν σύρων δασύτητα. Suffridus Petrus vertit *asperitatem Syrorum*. Musculus vero *crassitiem*, quod minus probo. Neque enim id convenit Syris, qui tinnula, & acuta voce loquebantur, ut alicubi testatur Imperator Julianus. Joannes autem Langus vertit *densitatem*. Idcirco autem Sozomenus asperitatem, seu densitatem in loquendo tribuit Syris, quod crebris aspirationibus uterentur.

(b) καὶ τὸν λαὸν τοῖς λόγοις ἥδειν. Pro verbo ἥδειν Nicephorus tria posuit hoc modo: καὶ τοῖς λόγοις ἐπάγειν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν πᾶσι τρόποις μεθέλκειν καὶ ἰδιοῦσθαι.

(c) αὐτὸν ἐπὶ τούτοις παρακινοῦντος. Scribendum videtur ἐπὶ τούτῳ, quemadmodum legit Interpres. Si quis tamen vulgatam lectionem velit defendere, ut ἐπὶ τούτοις idem sit, quod πρὸ τούτοις, id est, *ad hæc*, *præterea*, equidem non valde repugnabo.

SÆC. IV.

Serapioni cum Severiano male convenit.

conspicatus, minime assurgeret, de industria ostendens iis, qui aderant, sese illum contemnere. Ea re commotus Severianus exclamavit protinus his verbis: Si Serapio moriatur Christianus, Christus nunquam homo factus est. Ob hæc a Serapione accusatus Severianus, urbe expulsus est a Joanne, tanquam contumeliosus, & impie locutus in Deum. Harum enim rerum testes quidem inducti sunt. Quidam vero ex Serapionis familiaribus, integrum dictum supprimentes, id solum a Severiano dictum esse affirmarunt, quod Christus homo factus non esset. Joannes porro utrumque Severiano objecit. Neque enim, ajebat, si Serapio non moriatur clericus, ideo Christus homo factus non erit. Imperatrix vero simul atque hæc gesta fuerant, ex Severiani fautoribus rescivit. Statimque eum Chalcedone revocavit. Sed Joannes, quamvis multis eum obsecrantibus, colloquium ejus detrectavit; donec Augusta in Ecclesia Apostolorum imposito Joannis genibus Theodosio filio, illum indentidem obsecrans, atque adjurans, ægre in gratiam reduxit cum Severiano. Et hæc quidem ita gesta esse, accepi.

(*d*) τοῖς παριοῦσιν ἐνδεικνύμενος. Rectius apud Nicephorum scribitur τοῖς παροῦσι.

A δες (*d*) τοῖς παριοῦσιν ἐνδεικνύμενος, ὡς ὑπερφρονεῖ τὸν ἄνδρα· ὁ δὲ πρὸς τοῦτο χαλεπήνας ἀνεβόησεν· εἰ Σαραπίων ἀποθάνοι Χριστιανὸς, Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησεν· ἐπὶ τούτοις δὲ κατηγορηθεὶς παρὰ Σαραπίωνος, ἐξηλάθη τῆς πόλεως παρὰ Ἰωάννου, ὡς ὑβριστὸς καὶ βλάσφημος εἰς Θεόν· οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ μαρτυρίᾳ τούτων παραχθέντες ἦσαν· οἱ δὲ, τῶν Σαραπίωνος ἐπιτηδείων, ἀποκρυψάμενοι τὰ εἰρημένα πάντα, τουτὶ μόνον εἰρηκέναι ἐμαρτύρησαν, ὡς ἄρα Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησεν· Ἰωάννης δὲ καὶ τάδε, καὶ τ' ἄλλα ἐπῃτιᾶτο· οὐ γὰρ B εἰ Σαραπίων ἔφη, κληρικὸς μὴ ἀποθάνοι, παρὰ τοῦτο Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησεν· ἡ δὲ Βασιλέως γαμετὴ ἅμα τε ταῦτα ἐγεγόνει, διὰ τῶν Σευηριανοῦ σπουδαστῶν ἔγνω· καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἐκ Χαλκηδόνος μετεκαλέσατο· Ἰωάννης δὲ καίπερ πολλῶν ἀντιβολούντων, παρῃτεῖτο τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν· εἰσότε δὴ ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ τοῖς αὐτοῦ γόνασιν ἡ Βασιλὶς ἐπιθεῖσα Θεοδόσιον τὸν υἱὸν, λιπαροῦσά τε (*e*) καὶ πολλάκις ὁρκοῦσα, μόλις αὐτὸν εἰς φιλίαν τῷ Σευηριανῷ συνῆψε· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔγνων.

C (*e*) καὶ πολλάκις ὁρκοῦσα. Per Theodosium scilicet filium adjurabat, & obtestabatur Chrysostomum Augusta, ut notavi in commentariis ad Historiam Socratis.

CAPUT XI.

De quæstione in Ægypto exorta, utrum Deus humana forma præditus sit; & de Theophilo Alexandriæ Episcopo; deque libris Origenis.

Socr. lib. 6. cap. 7.

PEr idem tempus quæstio, non multo ante exorta, in Ægypti partibus agitata est, utrum Deum humana forma præditum credere oporteat. Hujus autem opinionis erant plerique ex monachis regionis illius, qui præ imperitia, verba sacræ scripturæ simpliciter, & incaute accipiebant, & oculos, vultum, ac manus Dei, aliaque ejusmodi audire consueverant. Alii vero sensum in verbis reconditum spectantes, contrarium sentiebant: & eos, qui ita dicerent, impie prorsus in Deum loqui asseverabant. Et hanc quidem sententiam Theophilus amplectendam esse publice in Ecclesia docuit: & in epistola, quam ex more scripsit de festo Paschali, Deum incorporeum intelligi oportere affirmavit, & ab humana figura alienum. Quod cum Ægyptiorum monachi didicissent, Alexandriam venerunt. Et in unum congregati tumultuari cœperunt, ac Theophilum velut impium e medio tollere volebant. Verum ille ad eos adhuc tumultuantes progressus; perinde, inquit, vos aspexi, ac vultum Dei. Hoc dictum homines tantisper

Antropomorphitæ.

(*a*) καὶ ἐν ἐπιστολῇ ἣν ἐξ ἔθους. Exstant tres epistolæ Paschales Theophili Alexandrini Episcopi a beato Hieronymo in Latinum Sermonem conversæ. Sed hæc, de qua loquitur Sozomenus, hodie non exstat. Ejusdem epistolæ meminit etiam Cassianus in lib. Collationum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον ζητήσεως, εἰ ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεόν· καὶ περὶ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ τῶν Ὠριγένους βίβλων.

ΕΝ τούτῳ δὲ, οὐ πολλῷ πρότερον ἀρξαμένη ζήτησις κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐκεκίνητο, εἰ τὸν Θεὸν ἀνθρωπόμομφον δοξάζειν δεῖ· ταύτης δὲ τῆς γνώμης οἱ πλείους D τῶν τῇδε μοναχῶν ἦσαν, ὑπὸ ἁπλότητος ἀβασανίστως τοὺς ἱεροὺς ἐκλαμβάνοντες λόγους, καὶ ὀφθαλμοὺς Θεοῦ, καὶ πρόσωπον, καὶ χεῖρας, καὶ ὅσα τοιαῦτα προσεθισθέντες ἀκούειν· οἱ δὲ τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασι κεκρυμμένην διάνοιαν σκοποῦντες, ἐναντίως εἶχον· καὶ τοὺς τάδε λέγοντας, ἄντικρυς βλασφημεῖν εἰς τὸ Θεῖον ἔλεγον· καὶ Θεόφιλος δὲ ταύτης ἔχεσθαι τῆς δόξης, ἐν Ἐκκλησίᾳ παρεκελεύσατο, (*a*) καὶ ἐν ἐπιστολῇ ἣν ἐξ ἔθους περὶ τῆς πασχαλίας ἑορτῆς ἔγραψε, καὶ ἀσώματον χρῆναι νοεῖν τὸν Θεὸν εἰσηγεῖτο· καὶ ἀνθρώπου σχήματος ἀλλότριον· ἐπεὶ E δὲ τοῦτο δῆλον ἐγένετο τοῖς Αἰγυπτίων μοναχοῖς, ἧκον εἰς Ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς ἓν ἀθροισθέντες ἐστασίαζον, καὶ ὡς ἀσεβοῦντα τὸν Θεόφιλον ἀνελεῖν ἐβουλεύοντο· ὁ δὲ παρ' αὐτίκα φανεὶς ἔτι στασιάζουσιν, οὕτως ὑμᾶς, ἔφη, εἶδον ὡς Θεοῦ πρόσωπον· τὸ δὲ ῥηθὲν, (*b*) ἱκανῶς ἐφύλαξε τοὺς

(*b*) ἱκανῶς ἐφύλαξε τοὺς ἄνδρας. Forte scribendum est ἐμάλαξε. Nam vulgata scriptura meo quidem judicio tolerari non potest. Quis enim verbum φυλάττειν eo sensu usurpatum unquam legit, pro compescere, seu cohibere?

(*a*) οἱ

τοὺς ἄνδρας· καὶ τῆς ὀργῆς καθυφέντες, οὐκοῦν, φασὶν, εἰ τάδε ἀληθῶς δοξάζεις, καὶ τὰς Ὠριγένους ἀποκήρυξον βίβλους, ὡς τῶν ἀσκουμένων ταύτας οὕτω φρονεῖν εἰσηγουμένων· ἀλλ' ἐμοὶ, ἔφη, τοῦτο πάλαι δεδογμένον ἦν, καὶ ποιήσω ὡς ὑμῖν δοκεῖ· μέμφομαι γὰρ οὐχ ἧττον κἀγὼ τοῖς τὰ Ὠριγένους δοξάζουσι· καὶ ὁ μὲν, οὕτω βουκολήσας τοὺς μοναχοὺς, διέλυσε τὴν στάσιν.

per cohibuit. Proinde illi sedato furore; si, inquiunt, ex animo ita credis, Origenis libros condemna; cum illi lectores suos in eam sententiam inducant. Tum Theophilus: istud, inquit, jampridem constitueram, faciamque, sicut vobis videtur. Nam & ipse æque ac vos, iis succenseo, qui Origenis opiniones sequuntur. Hac ratione Theophilus, delusis monachis, seditionem dissolvit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν ἀσκητῶν, τῶν μακρῶν λεγομένων, οἷς δι' ἔχθραν ἐγένετο ὁ Θεόφιλος.

Ἴσως δ' ἂν καὶ ἥδε ἡ ζήτησις παντελῶς τότε διελύθη, εἰ μὴ πεπαυμένην ἤδη δι' ἔχθραν ἰδίαν ἐκίνησε Θεόφιλος, ἐπιβουλεύων Ἀμμωνίῳ καὶ Διοσκόρῳ, Εὐσεβίῳ τε καὶ Εὐθυμίῳ, τοῖς ἐπίκλην μακροῖς· οὓς ἀδελφοὺς ὄντας, εὐδοκίμους γενέσθαι παρὰ τοῖς ἐν Σκήτει φιλοσοφοῦσιν ἐκ τῶν πρόσθεν ἔγνωμεν· οὗτοι γὰρ ἦσαν αὐτῷ τὰ μάλιστα τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν κεχαρισμένοι, καὶ πολλὰ συνομιλοῦς καὶ συνοίκους αὐτοὺς ἐποιεῖτο· τὸν δὲ Διόσκορον καὶ τῆς Ἑρμουπόλεως Ἐπίσκοπον κατέστησεν· εἰς μῖσος δὲ αὐτοῖς κατέστη ἐκ τῆς πρὸς Ἰσίδωρον ἔχθρας, ὃν μετὰ Νεκτάριον ἐν Κωνσταντινουπόλει χειροτονεῖν ἐσπούδαζεν· (*a*) οἱ μὲν γὰρ φασιν, ὡς γυνή τις ἐκ τῆς Μανιχαίων αἱρέσεως μετέθετο πρὸς τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν· ὡς ἀπερισκέπτως δὲ ταύτης κοινωνησάσης μυστηρίων πρὶν ἀπαγορεῦσαι τὴν προτέραν αἵρεσιν, ἐπῃτιᾶτο Θεόφιλος τὸν τότε Ἀρχιπρεσβύτερον· ἀπηχθάνετο γὰρ αὐτῷ καὶ ἄλλως· ὁ δὲ Πέτρος, τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα αὐτῷ, καὶ κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ γνώμῃ Θεοφίλου κεκοινωνηκέναι τὸ γύναιον ἰσχυρίζετο· καὶ μάρτυρα τούτων, Ἰσίδωρον ἔλεγεν· ὁ δὲ, ἔτυχε μὲν τότε ὡς Ῥώμην ἀποσταλείς· ἐπανελθὼν δὲ, ἀληθῆ λέγειν τὸν Πέτρον ἐμαρτύρησεν· ὡς συκοφαντηθεὶς δὲ Θεόφιλος χαλεπήνας, ἄμφω τῆς Ἐκκλησίας ἐξήλασε· καὶ οἱ μὲν, τάδε λέγουσι· τῶν γε μὴν συγγενομένων τούτοις τότε τοῖς μοναχοῖς ἀνδρὸς οἷου πιστεύεσθαι ἐπυθόμην, διττὴν αἰτίαν Θεοφίλῳ γενέσθαι τῆς πρὸς Ἰσίδωρον δυσμενείας· κοινὴν μὲν αὐτῷ τε καὶ Πέτρῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, καθότι μαρτυρῆσαι παρῃτήσαντο, ὡς τῆς Θεοφίλου ἀδελφῆς (*b*) πρὸς τοῦ κληρονόμου γρα-

CAPUT XII.

De quatuor fratribus Monachis, qui Longi dicebantur, quibus infensus fuit Theophilus.

Ac fortassis penitus extincta fuisset hæc quæstio, nisi illam jam sopitam Theophilus ob privatas inimicitias denuo excitasset, dum insidias struit Ammonio, Dioscoro, Eusebio, atque Euthymio, qui Longi vulgo dicebantur: quos quidem, cum fratres essent, celebres exstitisse inter eos, qui apud Scetim philosophabantur, ex superioribus cognovimus. Hi enim præ cæteris Ægypti monachis Theophilo cari erant: eosque in contubernio, & familiari congressu ut plurimum habebat. Denique Dioscorum etiam Hermopolis Episcopum constituit. Odium vero adversus eos concepit, ex inimicitiis ab ipso susceptis cum Isidoro, quem mortuo Nectario, ad Episcopatum urbis Constantinopolitanæ promovere studuerat. Sunt enim, qui dicant, mulierem quandam ex Manichæorum secta ad Ecclesiam Catholicam transiisse. Theophilus vero, perinde quasi ea mulier temere, atque inconsulte sacra mysteria participasset, antequam priori hæresi renuntiasset, eum, qui tunc erat Archipresbyter, objurgavit. Nam & ei infensus erat aliunde. At Petrus, id enim nomen erat Archipresbytero, mulierem ex præscripto legum Ecclesiæ, & ex consensu ipsius Theophili, communicasse affirmabat; ejusque rei Isidorum testem esse dicebat. Hic vero tum quidem aberat, Romam missus a Theophilo. Sed postea reversus, Petrum vera dixisse testatus est. Tum vero indignatus Theophilus, quasi calumniam passus esset, utrumque Ecclesia ejecit. Atque hæc quidem dicuntur a quibusdam. Ego vero ex quodam viro fide digno, qui cum supradictis monachis tunc versatus fuerat, audivi, duas fuisse causas Theophilo odii, ac simultatis adversus Isidorum. Alteram Isidoro communem cum Petro Presbytero; eo quod ambo testificari recusassent, sororem Theophili a nescio quo heredem scriptam

Socr. lib.6. cap.7. 9.

Theophili cum Petro, & Isidoro inimicitiæ.

(*a*) οἱ μὲν γὰρ φασὶ. Intelligere videtur Socratem, vel eos, a quibus id mutuatus est Socrates. Certe Socrates in libro 6. capite 7. hanc causam fuisse dicit odii Theophili adversus Isidorum. Aliam tamen ejus rei causam refert Palladius in vita Chrysostomi.

(*b*) πρὸς τοῦ κληρονόμου. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit: *Quod ambo de sorore Theophili, ab illa se hæredem fuisse adscriptum testificari detrectassent*. Suffridus autem Petrus sic vertit: *Quod hi ipsum a sorore sua hæredem fuisse scriptum testari detrectassent*. Sed verba Græca non hunc sensum habent. Neque enim Theophilus, sed soror Theophili hæres scripta fuisse dicitur πρός τοῦ, id est *ab aliquo*. Sic enim legendum est mutato accentu. Quod cum non vidissent Interpretes, fœde lapsi sunt hoc loco. De hac porro Sorore Theophili, deque fœda illius morte loquitur Palladius in vita Chrysostomi.

SÆC. IV. ptam fuiſſe. Privatam alteram, quod Iſidorus ex pecuniis, quæ ad ipſum tanquam ad curatorem pauperum multæ afferebantur, Theophilo aliquid accipere conanti, utpote aliis jam conſumtis in ſtructuras Eccleſiarum, concedere noluiſſet: præſtabilius eſſe dicens, ægrorum corpora convenienti cura reficere, atque inſtaurare, quæ Dei templa potius exiſtimanda ſunt, & quorum gratia præbitæ eſſent pecuniæ, quam parietes exſtruere. Verum ſive ob hanc, ſive ob aliam cauſam Iſidorus a Theophilo communione privatus, ad monachos Scetis, tanquam ad ſodales ſuos, perrexit. Tunc Ammonius aſſumtis ſecum quibuſdam, ad Theophilum profectus eſt. Utque Iſidoro communionem reſtitueret, rogavit. Ille tum quidem id ſe facturum promte pollicitus eſſe dicitur. Elapſo autem tempore, cum nihil amplius proficerent, & manifeſte patuiſſet, Theophilum nihil aliud quam fallere, ipſum adeuntes, impenſius flagitarunt, ut promiſſa præſtaret. Verum Theophilus unum ex monachis cuſtodiæ publicæ mancipavit, quo reliquis terrorem injiceret. Sed ſpes eum fefellit. Ammonius enim, & cuncti, qui cum illo erant, monachi, cum cuſtos carceris eos ad neceſſaria vinctis ſubminiſtranda venire exiſtimaſſet, facile intro admiſſi ſunt. Ingreſſi vero, exire poſtea noluerunt. Quo cognito, Theophilus eos ad ſe accerſit. Illi initio quidem poſcebant, ut ipſe adveniens, illinc ipſos educeret. Neque enim æquum eſſe, ut publice contumelia affecti, clam ex carcere dimitterentur. Poſtmodum vero cedentes, ſe ad illum contulerunt. Ille petita ab eis venia, ſic eos dimiſit, quaſi nulla deinceps moleſtia illos affecturus. Intra ſe tamen fremens indignabatur, & malo eos afficere cogitabat. Cumque dubius hæreret, quonam modo nocere poſſet hominibus, qui nihil poſſidebant, & qui omnia præter philoſophiam aſpernabantur, quietem illorum turbare ſtatuit. Et quoniam ex ſermonibus, quos cum illis habuerat, dum apud ipſum eſſent, norat, illos, utpote Origenis ſectatores, opinionem illorum, qui Deum humana forma præditum eſſe dicebant, reprehendere, commiſit eos cum multitudine monachorum, qui aliter ſentiebant. Hinc vero graviſſima contentio inter monachos exorta eſt. Neque enim compoſitis ad modeſtiam diſputationibus perſuadere ſibi invicem conabantur: ſed mutuis ſe conviciis inceſſebant. Atque hi quidem, eos, qui Deum incorporeum aſſerebant, Origeniſtas vocabant: illi vero, eos, qui contra ſentirent, Anthropomorphianos.

γραφείσης· ἰδίαν δὲ, καθὸ χρημάτων αὐτῷ πολλῶν προσφερομένων ὡς ἐπιτρόπῳ πτωχῶν, ἐπιχειροῦντι Θεοφίλῳ τούτων λαμβάνειν, ὡς δεδαπανημένῳ εἰς οἰκοδομὰς Ἐκκλησιῶν, οὐκ ἐνεδίδου· ἄμεινον εἶναι λέγων τὰ σώματα τῶν καμνόντων, ἃ ναοὺς Θεοῦ κυριώτερον νοεῖν ἐστὶ, δι' οὓς καὶ τὰ χρήματα παρείχετο, ταῖς προσηκούσαις θεραπείαις ἀνανεοῦν, ἢ τοίχους οἰκοδομεῖν· ἀλλ' εἴ τε ἐντεῦθεν, εἴ τε ἐξ αἰτίας ἑτέρας, ἀφαιρεθεὶς παρὰ Θεοφίλου τῆς κοινωνίας Ἰσίδωρος, ἦλθεν εἰς Σκῆτιν, ὡς πρὸς ἑταίρους τοὺς ἐνθάδε Μοναχούς· παραλαβὼν δέ τινας Ἀμμώνιος, παρεγένετο πρὸς Θεόφιλον, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀποδοῦναι Ἰσιδώρῳ ἐδεῖτο· ὁ δὲ, τότε μὲν προθύμως ὑποσχέσθαι λέγεται· χρόνου δὲ διαγενομένου, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς πλέον ἠνύετο, δῆλος δὲ ἐγεγόνει Θεόφιλος παρακρουόμενος, σπουδαιότερόν πως αὐτῷ προσελθόντες, ἀπῄτουν τὴν ὑπόσχεσιν πληροῦν· ὁ δὲ, τινὰ τῶν μοναχῶν ἐν δημοσίᾳ φρουρᾷ ποιεῖ, ὥστε φόβον τοῖς ἄλλοις ἐμβαλεῖν· ἥμαρτε δὲ τούτου· ὁ γὰρ Ἀμμώνιος ἅμα πᾶσι τοῖς σὺν αὐτῷ Μοναχοῖς, δόξαντες τοῖς προεστῶσι τῆς φρουρᾶς εἰς μετάδοσιν ἐπιτηδείων τοῖς καθειργμένοις ἐλθεῖν, ἑτοίμως ἔνδον εἰσεδέχθησαν· εἰσελθόντες δὲ, οὐκέτι ἐξιέναι ἠνείχοντο· μαθὼν δὲ τάδε Θεόφιλος, ἐδήλου πρὸς ἑαυτὸν καλῶν τοὺς ἄνδρας· οἱ δὲ, τὰ μὲν πρῶτα, αὐτὸν παραγενόμενον σφᾶς ἐξάγειν ἠξίουν· μὴ δὲ γὰρ εἶναι δίκαιον δημοσίᾳ ὑβρισμένους, λάθρα τῆς φρουρᾶς ἀνίεσθαι· ὕστερον δὲ ἐνδόντες, ὡς αὐτὸν ἦλθον· (c) παραιτησαμένους δὲ αὐτοὺς, ὡς οὐ παραιτέρω λυπήσων, ἀπέμψεν· καθ' ἑαυτὸν δὲ ἐδάκνετο, καὶ ἠγανάκτει, καὶ κακῶς ποιεῖν ἐπεβούλευεν· ἀπορῶν δὲ ὅ, τι δράσειεν αὐτοὺς κακὸν, ἀκτήμονας ὄντας, καὶ πάντων (d) πλὴν σοφίας ὑπερορῶντας, ἔγνω περὶ τὴν ἡσυχίαν βλάψαι· καὶ ἐπεὶ ἠπίστατο ἐξ ὧν αὐτῷ συνόντες διελέγοντο, μεμφομένους τοῖς ἀνθροπόμορφον τὸν Θεὸν δοξάζουσιν, ὡς τὰ Ὠριγένους φρονοῦντας, (e) συνέκρουσε πρὸς τὸ μοναχικὸν πλῆθος, ἄλλως ἔχον δόξης· ἐκ τούτου δὲ δεινή τις ἔρις ἐν τοῖς μοναχοῖς ἐκράτει· καὶ τὰς διαλέξεις οὐκ ἐν κόσμῳ πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι, πείθειν ἀλλήλους οὐκ ἠξίουν· ἀλλ' εἰς ὕβρεις καθίσταντο· καὶ οἱ μὲν τοὺς ἀσώματον τὸν Θεὸν ὁριζομένους, Ὠριγενιαστὰς ἀπεκάλουν· οἱ δὲ, Ἀνθροπομορφιανοὺς, τοὺς ἐναντίως φρονοῦντας.

(c) παραιτησαμένους δὲ αὐτούς. Lego παραιτησάμενος, quemadmodum etiam legit Nicephorus.

(d) πλὴν σοφίας. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, πλὴν φιλοσοφίας. Quod magis probo. Sic enim Sozomenus vocare ſolet monaſticam vivendi rationem.

(e) συνέκρουσε πρὸς τὸ μοναχικόν. Idem etiam de Theophilo teſtatur Socrates. Verum uterque diſſimulat id, quod præcipue narrandum fuit: Theophilum ſcilicet, collecta Epiſcoporum Synodo in urbe Alexandria, damnaſſe Ammonium, duosque ejus fratres, tanquam hæreticos, & Origeniſtas. Cumque eos apud Præfectum Auguſtalem accuſaviſſet, perfeciſſe, ut exilio damnarentur, & impetraſſe ab illo militare præſidium. Quo ſuccinctus, cum ad ſolitudinem veniſſet, plus quam trecentos Monachos, & Clericos ex Ægypto fugavit. Ii autem fugati, in Palæſtinam ſe receperunt, ut ſcribit Palladius in vita Chryſoſtomi. In Hiſtoria autem Lauſiaca cap. 117. paulo aliter id narrat. Neque enim trecentos, ſed centum, & viginti ſex fuiſſe ſcribit; nec Æliam, ſed Diocæſaream ſe recepiſſe.

CA- KE-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὡς οἱ αὐτοὶ μακροὶ διὰ τὸν ζῆλον Ἰωάννου, αὐτῷ προσχωροῦσι· καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἀχθεσθεὶς Θεόφιλος, κατὰ Ἰωάννου ὁπλίζεται.

Αἰσθόμενοι δὲ τῆς ἐπιβουλῆς οἱ περὶ Διόσκορον, καὶ Ἀμμώνιον, ἀνεχώρησαν εἰς Ἱεροσόλυμα· κἀκεῖθεν εἰς Σκυθόπολιν ἧκον, ἐπιτηδείαν ἡγησάμενοι τὴν ἐνθάδε οἴκησιν διὰ τοὺς πολλοὺς φοίνικας, ὧν τοῖς φύλλοις ἐχρῶντο πρὸς τὰ εἰωθότα τοῖς μοναχοῖς ἔργα· εἵποντο γὰρ αὐτοῖς ἀμφὶ ἄνδρες ὀγδοήκοντα· ἐν τούτῳ δὲ Θεόφιλος πέμπει τινὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἅμα τε κατ' αὐτῶν διαβολὰς προπαρασκευάσοντας, καὶ εἰ Βασιλέως περί του δέοιντο, ἀντιπράξοντας· μαθόντες δὲ τάδε οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀμμώνιον, ἀπέπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ Ἰσίδωρος· κοινῇ τε ἐσπούδαζον, παρὰ Βασιλεῖ κριτῇ, καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ἐπισκόπῳ ἐλέγχεσθαι τὰς κατ' αὐτῶν ἐπιβουλάς· ᾤοντο γὰρ ἐνδίκου παῤῥησίας αὐτὸν ἐπιμελούμενον, δύνασθαι τὰ δίκαια βοηθεῖν αὐτοῖς· ὁ δὲ, προσελθόντας αὐτῷ τοὺς ἄνδρας, φιλοφρόνως ἐδέξατο, καὶ ἐν τιμῇ εἶχε, καὶ εὔχεσθαι ἐπὶ Ἐκκλησίας οὐ διεκώλυσε. κοινωνεῖν δὲ μυστηρίων αὐτοῖς οὐχ ἡγήσατο, ὡς οὐ θεμιτὸν πρὸ διαγνώσεως τοῦτο ποιεῖν· ἔγραψε δὲ Θεοφίλῳ, κοινωνίαν αὐτοῖς ἀποδοῦναι ὡς ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξάζουσιν· εἰ δὲ δίκῃ δέοι κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς, ἀποστέλλειν ὃν αὐτῷ δοκεῖ δικασόμενον· ὁ δὲ, οὐδὲν ἀντεδήλωσε· χρόνου δὲ πολλοῦ διαγενομένου, προϊούσῃ τῇ Βασιλέως γαμετῇ προσῆλθον οἱ ἀμφὶ Ἀμμώνιον, τὰ κατ' αὐτῶν βεβουλευμένα Θεοφίλῳ μεμφόμενοι· ἡ δὲ ἐπιβουλευθέντας αὐτοὺς ᾔδετο, καὶ τιμῶσα ἔστη· καὶ προκύψασα τοῦ Βασιλικοῦ ὀχήματος, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ. καὶ εὐλογεῖτε, ἔφη, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ Βασιλέως, καὶ ἐμοῦ, καὶ τῶν ἡμετέρων παίδων, καὶ τῆς ἀρχῆς· ἐμοὶ δὲ ἐν τάχει μελήσει Συνόδου, καὶ τῆς Θεοφίλου ἀφίξεως· καὶ ἡ μὲν τάδε ἐσπούδαζε· ψευδοῦς δὲ φήμης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κρατούσης, ὡς ἐκοινώνησεν Ἰωάννης τοῖς περὶ Διόσκορον, καὶ προθυμεῖται πάντα βοηθεῖν αὐτοῖς, διενοεῖτο Θεόφιλος, (a) εἴπου δύναιτο καὶ αὐτὸν Ἰωάννην τῆς ἐπισκοπῆς καθελεῖν.

(a) εἴ που δύναιτο. In codice Fuketiano scriptum inveni εἴ πη δύναιτο, quod magis placet.

CAPUT XIII.

Quomodo iidem Monachi ad Joannem confugerint ob singularem ejus virtutem; & quomodo hac de causa Theophilus adversus Joannem insurrexerit.

Porro Dioscorus, & Ammonius, ac reliqui, cognitis Theophili insidiis, Hierosolymam se contulerunt atque inde perrexerunt Scythopolim; commodum sibi ejus loci domicilium fore arbitrati, ob copiam palmarum, quarum foliis ad consueta monachorum
B opera utebantur. Sequebantur enim illos viri circiter octoginta. Eodem tempore Theophilus quosdam misit Constantinopolim, qui & calumnias adversus illos præstruerent, & si quid illi ab Imperatore peterent, ipsi obsisterent. Quæ cum didicisset Ammonius & qui cum illo erant, Constantinopolim navigarunt, comitante eos Isidoro. Junctique inter se, id perficere studebant, ut coram Imperatore judice, & Joanne Episcopo, insidiæ ipsis comparatæ convincerentur. Etenim arbitrabantur, hunc utpote justæ libertatis studiosum, in iis, quæ
C justa essent, posse ipsis opitulari. Joannes vero illos ad se venientes benigne excepit, & in pretio habuit, & in Ecclesia orare nequaquam prohibuit. Cum illis tamen haudquaquam communicandum sibi esse existimavit, propterea quod ante causam cognitam id fieri non liceret. Ceterum scripsit Theophilo, ut communionem illis restitueret, quippe qui de Deo recte sentirent; vel si causam eorum in judicio examinandam putaret, mitteret aliquem, qui accusatoris partes sustineret. Verum Theophilus nihil rescripsit. Elapso deinde haud modico tempore, cum Augusta in publi-
D cum procederet, accedentes ad eam, qui cum Ammonio erant, de insidiis, quas Theophilus ipsis struxisset, conquesti sunt. Illa cum eos insidiis circumventos esse probe sciret, honoris causa substitit. Et extra Imperiale vehiculum prospiciens, capite inclinato annuit: bene dicite, inquiens, & orate pro Imperatore, & pro me, ac liberis meis, & pro Imperio. Ego dabo operam, ut Synodus brevi convocetur, & Theophilus huc veniat. Et Augusta quidem hæc fieri procurabat. Alexandriæ vero, cum falsus rumor invaluisset, Joannem cum Dioscoro, ac reliquis communicasse, eos-
E que in omnibus adjuvare paratum esse, cogitare cœpit Theophilus, qua ratione Joannem quoque ipsum Episcopatu dejicere posset.

A

CAPUT XIV.

De improbitate Theophili; & de ſancto Epiphanio, quomodo Conſtantinopolim venerit, & plebem adverſus Joannem concitaverit.

Socr. lib. 6. cap. 10.

VErum hæc in intimo pectoris ſui receſſu occultans, ac moliens, ſcripſit interim ad omnes ubique locorum Epiſcopos literas, quibus libros Origenis reprehendebat. Cumque conſideraret, magno ſibi emolumento fore, ſi Epiphanium Salaminis in Cypro Epiſcopum, participem, & conſortem conſiliorum ſuorum haberet, virum ob virtutis reverentiam omnium ſui temporis clariſſimum, eum ſibi amicum adjunxit, licet antea eum reprehendiſſet, quod Deum humana ſpecie præditum opinaretur. Tum vero, quaſi reſipiſcens veram tandem ſententiam agnoviſſet, idem ſe cum illo ſentire ſcripſit; & Origenis libros tanquam hujuſmodi dogmatum auctoris, calumniari inſtituit. Porro Epiphanius, qui Origenis libros jam pridem averſabatur, Theophili literis facile aſſenſum præbuit. Collectoque Cypriorum Epiſcoporum Concilio, Origenis libros legi prohibuit. Datis deinde literis tum ad alios, tum ad Epiſcopum Conſtantinopolitanum, ea, quæ a Synodo decreta fuerant, inſinuantibus, hortatus eſt illos, ut Synodum convocarent, eademque decernerent. Animadvertens igitur Theophilus, ſe Epiphanium abſque periculo ſequi poſſe, utpote quem multi laudarent, & cujus ſententiam ob vitæ ſanctitatem ſuſpicerent, ipſe quoque cum Epiſcopis, qui ſub ipſo erant, idem, quod Epiphanius, decrevit. Verum Joannes ſtudium illorum haud magni ponderis eſſe exiſtimavit; & Epiphanii, ac Theophili literas neglexit. Ex potentioribus vero, & ex clero hi, qui Joanni privatim infenſi erant, cum intellexiſſent, Theophilum id agere, ut Joannem Epiſcopatu exueret, ipſi quoque operam ſuam, ac ſtudium contulerunt, utque Conſtantinopoli maxima Synodus fieret, procurarunt. Quibus cognitis, Theophilus adhuc magis incubuit, & Epiſcopos quidem Ægypti navigare juſſit Conſtantinopolim. Epiphanio vero, & aliis per Orientem Epiſcopis ſcripſit, ut quamprimum in unum convenirent. Ipſe pedeſtri itinere proficiſcitur. Nec multo poſt Epiphanius, cum primus ex inſula Cypro ſolviſſet, ad locum haud procul ab urbe Conſtantinopolitana, quem Septimum vocant, applicuit. Factaque oratione in Eccleſia, quæ illic eſt, in urbem introivit. Eum ingredientem Joannes occurſu cleri totius honoravit. At

Synodus Cypria ab Epiphanio coacta.

Epiphanius Conſtantinopolim venit.

(a) προτερον αὐτῷ μεμφόμενος. Vide omnino, quæ notavi ad lib. 6. cap. 10. Hiſtoriæ Socratis.

(b) ἀπηγόρευσε τὴν διάγνωσιν. Scribendum eſt proculdubio τὴν ἀνάγνωσιν. Quod confirmat Socrates in cap. 10. lib. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

Περὶ τῆς μοχθηρίας Θεοφίλου· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὡς ἐπεδήμησε τῇ Κωνσταντίνου, καὶ στασιάσαι τὸ πλῆθος κατὰ Ἰωάννου παρεσκεύασε.

ΤΑῦτα τε κατὰ νοῦν κρύπτων, καὶ συσκευάζων, ἔγραφε κατὰ πόλεις τοῖς Ἐπισκόποις, τὰ Ὠριγένους βιβλία κατηγορῶν· λογισάμενος δὲ μέγιστον αὐτῷ συνοίσειν, εἰ κοινωνὸν προσλάβοιτο τῶν σπουδαζομένων, Ἐπιφάνιον τὸν Σαλαμῖνος τῆς ἐν Κύπρῳ Ἐπίσκοπον, ἄνδρα τῶν κατ᾽ αὐτὸν αἰδοῖ βίου ἐπισημότατον, φίλον ἐποιεῖτο, (a) πρότερον αὐτῷ μεμφόμενος, ὡς ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεὸν δοξάζοντι· ὡς ἐκ μετανοίας δὲ τὴν ὀρθὴν δόξαν ἐπιγνοὺς, ὁμοφρονεῖν αὐτῷ ἔγραφε, καὶ κατὰ τῶν Ὠριγένους βιβλίων ὡς παραιτίου δογμάτων τοιούτων, ἐκίνει διαβολάς· Ἐπιφάνιος δὲ πάλαι ἀποστρεφόμενος τὰ Ὠριγένους συγγράμματα, ῥαδίως προσέθετο τῇ Θεοφίλου ἐπιστολῇ· καὶ συνελθὼν ἅμα τοῖς ἐν Κύπρῳ Ἐπισκόποις, (b) ἀπηγόρευσε τὴν διάγνωσιν τῶν Ὠριγένους λόγων· καὶ τὰ δεδογμένα αὐτοῖς γράψας ἄλλοις τε καὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκόπῳ, προετρέπετο Συνόδους ποιεῖν, (c) καὶ ταῦτα ψηφίζεσθαι· συνιδὼν δὲ Θεόφιλος ὡς οὐδεὶς ἐστι κίνδυνος Ἐπιφανίῳ ἕπεσθαι, πολλοὺς ἐπαινέτας ἔχοντι, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου ὅπερ ἂν φρονεῖ θαυμάζοντας, παραπλήσια αὐτῷ ἐψηφίσατο σὺν τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν Ἐπισκόποις· ὁ δὲ Ἰωάννης, τὴν μὲν ἐπὶ τούτοις σπουδὴν, οὐκ ἀξίαν ἡγεῖτο λόγου, καὶ τὰ Ἐπιφανίου καὶ Θεοφίλου γράμματα ἐν δευτέρῳ ἐποιεῖτο· οἱ δὲ δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντες, τῶν ἐν δυνάμει καὶ τῷ κλήρῳ, μαθόντες Θεόφιλον σπουδάζειν αὐτοῦ τὴν καθαίρεσιν, ἐπιμελῶς συνέπραττον· καὶ Σύνοδον μεγίστην γενέσθαι ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεσκευάζοντο· καὶ Θεόφιλος δὲ ταῦτα γνοὺς, ἔτι μᾶλλον ἠπείγετο· καὶ τοὺς μὲν ἐξ Αἰγύπτου Ἐπισκόπους ἐκπλεῦσαι ἐκέλευσε· γράφει δὲ Ἐπιφανίῳ καὶ ἑτέροις τῶν ἀνὰ τὴν ἕω, σπουδῇ συνελθεῖν· αὐτὸς δὲ πεζὸς ἐποιεῖτο τὴν πορείαν· καὶ οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρῶτος Ἐπιφάνιος ἐκπλεύσας τῆς Κύπρου, κατῆλθεν εἰς τὸ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καλούμενον ἕβδομον· εὐξάμενος δὲ ἐν τῇ ἐνθάδε Ἐκκλησίᾳ, ἧκεν εἰς τὴν πόλιν· ὁ δὲ Ἰωάννης εἰσιόντα αὐτὸν, τῇ ὑπαντήσει τοῦ παντὸς κλήρου ἐτίμησεν· Ἐπι-

(c) καὶ ταῦτα ψηφίζεσθαι. Aſſentior Henrico Savilio, qui ad oram ſui codicis emendavit ταὐτὰ, accentu rejecto in ultimam ſyllabam. Paulo ante, ubi legitur, συνόδους ποιεῖν, codex Fuketii ſcriptum habet σύνοδον.

Ἐπιφάνιος δὲ δῆλος ἦν εἴξας ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς· προτραπεὶς γὰρ ἐν οἰκήμασιν Ἐκκλησιαστικοῖς καταμένειν, οὐκ ἠνέσχετο· (*d*) καὶ Ἰωάννης μὲν εἰς ταυτὸν συνελθεῖν ἀπέφυγεν· ἰδίᾳ δὲ συγκαλῶν τοὺς ἐνδημοῦντας ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπισκόπους, ἐπεδείκνυ τὰ ψηφισθέντα κατὰ τῶν Ὠριγένους λόγων· καὶ τινὰς ἐπιψηφίσασθαι ἔπεισεν· οἱ δὲ πλείους παρῃτήσαντο· Θεότιμος δὲ Σκυθίας Ἐπίσκοπος, καὶ ἄντικρυς Ἐπιφανίου καθήψατο· οὔτε γὰρ ἔφη ὅσιον εἶναι, τὸν πάλαι τελευτηκότα ὑβρίζειν· οὔτε βλασφημίας ἐκτὸς, τὴν τῶν παλαιοτέρων διαβάλλειν κρίσιν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων δεδοκιμασμένα ἀθετεῖν· ἅμα τε λέγων, καὶ βιβλίον τι τῶν Ὠριγένους προκομίσας διεξῄει· καὶ χρειώδη ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ ἀνεγνωσμένα δείξας, ἄτοπον, ἔφη, ὑπομένουσιν οἱ ταῦτα διαβάλλοντες· κινδυνεύουσι γὰρ ταῦτα ὑβρίζειν, περὶ ὧν οἱ λόγοι· ὁ δὲ Ἰωάννης, δι' αἰδοῦς εἶχεν ἔτι τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ παρεκάλει αὐτὸν συνεκκλησιάζειν, καὶ σύνοικον ἔχειν· ὁ δὲ, οὔτε συνοικεῖν, οὔτε συνεύχεσθαι αὐτῷ ἀντεδήλου, εἰ μὴ καταψηφίσηται τῶν Ὠριγένους λόγων, καὶ Διόσκορον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐξελάσῃ· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ποιεῖν πρὸ δίκης οὐ δίκαιον ἡγεῖτο καὶ ἀνεβάλλετο, μελλούσης ἐπιτελεῖσθαι συνάξεως ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ· κατεσκεύαζον οἱ Ἰωάννου δυσμενεῖς προελθεῖν Ἐπιφάνιον, καὶ δημοσίᾳ ἀποκηρῦξαι ἐπὶ τοῦ λαοῦ τὰς Ὠριγένους βίβλους, καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν Διόσκορον, ὡς τὰ τούτου φρονοῦντας· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὸν Ἐπίσκοπον τῆς πόλεως διαβαλεῖν, ὡς ἐκείνοις προσκείμενον· καὶ οἱ μὲν, τάδε ἐσπούδαζον· ᾤοντο γὰρ αὐτὸν οὕτω συγκρούσειν πρὸς τὸ πλῆθος· τῇ δὲ ἑξῆς ἐπὶ τοῦτο προελθὼν Ἐπιφάνιος, ἐγγὺς ἤδη τῆς Ἐκκλησίας ἐτύγχανεν· ἀπαντήσας δὲ αὐτῷ Σεραπίων παρὰ Ἰωάννου ἀποσταλεὶς, ᾔσθετο γὰρ τὰ τῇ προτεραίᾳ βεβουλευμένα, ἐμαρτύρατο μή τε δίκαια ποιεῖν, μή τε αὐτῷ συμφέροντα, εἰ ταραχῆς ἐν τῷ πλήθει ἢ στάσεως κινηθείσης, αὐτὸς κινδυνεύσει, ὡς αἴτιος γεγονώς· καὶ ὁ μὲν ὧδε ἀνεκόπη τῆς ἐπὶ τοῦτο ὁρμῆς.

A At vero Epiphanius perspicue declaravit, quod calumniis adversus Joannem concinnatis fidem habuisset. Invitatus enim, ut in ædibus Ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquievit. Et cum Joanne quidem congredi penitus detrectavit: privatim vero convocatis Episcopis, qui tum Constantinopoli morabantur, ea, quæ adversus libros Origenis decreta fuerant, illis ostendit. Ac nonnullis quidem persuasit, ut decretis subscriberent: plures vero id facere recusarunt. Quin & Theotimus Episcopus Scythiæ palam reprehendit Epiphanium. Nam neque pium esse dicebat, B eum, qui jam pridem mortuus esset, contumelia afficere: neque citra calumniam judicia antiquiorum reprehendi, & quæ ab illis probata essent, damnari posse. Atque hæc dicens, prolato Origenis quopiam libro, locum ex eo recitavit. Cumque ea, quæ recitaverat, Ecclesiis utilia esse ostendisset; absurde faciunt, inquit, qui ista vituperant. Cavendum enim est illis, ne & ea damnent, de quibus conscripti sunt hi libri. Porro Joannes adhuc nihilominus reverentiam exhibebat Epiphanio, eumque hortabatur, ut collectas secum celebrare, C & contubernalem ipsum habere vellet. Verum Epiphanius, se neque ejus domo usurum, nec cum eo oraturum esse respondit, nisi Origenis libros prius damnasset, & Dioscorum una cum sociis expulisset. Sed cum ille ante causæ cognitionem hæc facere, haudquaquam justum esse duceret, & procrastinaretur; die, quo collecta agenda erat in Ecclesia Apostolorum, procurarunt Joannis inimici, ut Epiphanius in Ecclesiam veniret, & publice coram populo tum Origenis libros, tum Dioscorum, & eos, qui cum illo erant, tanquam idem cum Origene sentientes, anathemate D damnaret: eademque opera Episcopum urbis perstringeret, ut qui illis addictus esset. Atque hi quidem istud moliebantur. Quippe existimabant, se hac ratione plebem ab illo alienaturos. Postero igitur die, cum ad id agendum progressus Epiphanius jam Ecclesiæ appropinquaret, obviam ei occurrit Serapio, missus a Joanne. Præsenserat enim Joannes ea, quæ pridie fuerant constituta; palamque denuntiavit Epiphanio, illum ea gerere, quæ nec justa essent, nec ipsi privatim utilia: siquidem tumultu, ac seditione populi excitata, ipse tanquam ejus rei auctor periculum subiturus esset. E Hac ratione cohibitus est impetus Epiphanii.

(*d*) καὶ Ἰωάννης μὲν εἰς ταυτὸν συνελθὼν. Scribendum est proculdubio καὶ Ἰωάννῃ μὲν, &c. quomodo etiam Savilius in suo codice emendavit. Sed & Nicephorum ita in Sozomeno legisse apparet ex cap. 13. lib. 13.

A

CAPUT XV.

De filio Imperatricis, & de beato Epiphanio; & quomodo Monachi Longi in colloquium cum eo venerint, & Epiphanius in Cyprum reversus sit. Item de Joanne, & de Epiphanio nonnulla.

INterea accidit, ut Imperatoris filius admodum puer morbo corriperetur. Mater vero sollicita, ne quid tristius ei contingeret, misso ad Epiphanium nuncio, ut pro illo Deum precaretur, postulavit. Ille puerum victurum esse respondit, si Augusta hæreticos, qui cum Dioscoro erant, aversaretur. Verum Augusta: si Deus, inquit, filium meum eripere mihi voluerit, ita fiat. Dominus enim, qui dedit, idem & aufert. Quod si tu mortuos ad vitam revocare posses, mortuus non esset Archidiaconus tuus. Etenim haud multo antea e vivis excesserat Crispio, frater Fusconis, & Salamanis monachorum, quorum mentionem fecimus, cum res Valentis Augusti temporibus gestas referremus: quem Epiphanius cum contubernalem haberet, Archidiaconum suum constituerat. Ammonius vero, & qui cum illo erant, Epiphanium adierunt; id enim ipsi quoque Augustæ placuerat. Cumque Epiphanius interrogasset, quinam essent, respondit Ammonius: Longi sumus, o pater. Sed libenter equidem discerem, utrum aliquando in discipulos, aut in libros nostros incideris. Illo negante, iterum quæsivit Ammonius: unde ergo hæreticos illos esse judicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam illorum possis convincere? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse: nos vero, ait Ammonius, plane contrarium fecimus. Nam & discipulos tuos sæpenumero vidimus, & libros perlegimus: ex quibus unus est, qui Ancoratus inscribitur. Cumque multi vituperare te, & tanquam hæreticum calumniari vellent, nos pro patre, uti par erat, propugnavimus, & causæ tuæ defensionem suscepimus. Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras: nec ejusmodi gratiam referre laudatoribus tuis. Posthæc Epiphanius lenius eos adlocutus, tum quidem ab se dimisit.

Socr. lib. 6. cap. 14. Brevi autem interjecto tempore, Cyprum navigavit; seu quod Constantinopolitanæ profectionis ipsum pœniteret; seu quod Deus oraculo ipsum admonuisset, mortemque ipsi suam, ut verisimile est, prænuntiasset. Dum enim navigaret, priusquam appulisset in Cyprum, fato interceptus est. Ceterum cum navem conscensurus esset, Episcopis, qui ipsum ad litus usque prosecuti fuerant, dixisse fertur:

Ur-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕʹ.

Περὶ τοῦ παιδὸς τῆς Βασιλίδος, καὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου· καὶ ὡς οἱ μακροὶ πρὸς διάλογον ἦλθον Ἐπιφανίῳ, καὶ ὡς ἀπέπλευσεν εἰς Κύπρον αὖθις· καὶ περὶ Ἐπιφανίου, καὶ Ἰωάννου.

ΕΝ τούτῳ δὲ συνέβη νοσεῖν τοῦ Βασιλέως παιδίον· περιδεὴς δὲ οὖσα ἡ μήτηρ μή τι πάθοι, πέμψασα πρὸς Ἐπιφάνιον, ἐδεῖτο εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ· ὁ δὲ, ζήσεσθαι τὸν κάμνοντα ὑπέσχετο, εἰ τοὺς B ἀμφὶ Διόσκορον αἱρετικοὺς ὄντας ἀποστραφείη· ἡ δὲ Βασιλὶς, τὸ ἐμὸν, ἔφη, παιδίον, εἴγε δοκεῖ τῷ Θεῷ λαμβάνειν, ταύτῃ ἔστω· Κύριος γὰρ ὁ δοὺς, πάλιν ἀφαιρεῖται· αὐτὸς δὲ εἴπερ οἷός τε ἦς νεκροὺς ἀνεγείρειν, οὐκ ἂν ὁ σὸς Ἀρχιδιάκονος τεθνήκει· ἔτυχε γὰρ οὐ πρὸ πολλοῦ τελευτήσας Κρισπίων, ὃν ἀδελφὸν ὄντα Φούσκωνος, (a) καὶ Σαλαμάνου τῶν ἐπὶ Οὐάλεντος δηλωθέντων μοναχῶν σύνοικον ἔχων, Ἀρχιδιάκονον ἑαυτῷ κατέστησεν· οἱ δὲ περὶ Ἀμμώνιον, τοῦτο γὰρ αὐτῇ τῇ C Βασιλίδι ἐδόκει, πρὸς Ἐπιφάνιον ἦλθον· πυθομένου δὲ αὐτοῦ τίνες εἶεν, ὑπολαβὼν Ἀμμώνιος, οἱ μακροὶ, ἔφη, ὦ πάτερ· ἀλλ' εἰ πώποτε μαθηταῖς ἡμετέροις ἢ συντάγμασιν ἐνέτυχες, ἡδέως ἐμάνθανον· τοῦ δὲ ἀποφήσαντος, πάλιν ἤρετο· πόθεν οὖν αἱρετικοὺς εἶναι σφᾶς νενόμικας, μηδένα ἔλεγχον ἔχων τῆς αὐτῶν γνώμης; ἀκηκοέναι δὲ Ἐπιφανίου λέγοντος, ἡμεῖς δὲ, ἔφη, πᾶν τοὐναντίον πεπόνθαμεν· μαθηταῖς γὰρ σοῖς συνετύχομεν πολλάκις καὶ συγ- D γράμμασιν· ὧν ἐκεῖνό γέ ἐστιν ὃ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀγκυρωτὸς ἔχον· βουλομένων τε πολλῶν λοιδορεῖσθαι καὶ ὡς αἱρετικὸν διαβάλλειν, ὑπερηγωνιζόμεθα, ὡς εἰκὸς, πατρὸς, καὶ ὑπεραπελογούμεθα· οὔκουν ἐχρῆν ἐξ ἀκοῆς ἐρήμην καταδικάζειν, (b) ὧν οὐκ αὐτὸς πεισθεὶς κατέγνως, οὔτε τοιαύτην ἀμοιβὴν τοῖς εὖ λέγουσιν ἀποδοῦναι· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, τότε μὲν μετριώτερον προσδιαλεχθεὶς, ἀπέπεμπε τοὺς ἄνδρας· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀπέπλευσεν εἰς Κύπρον· ἢ τῆς ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀφίξεως καταγνούς· ἢ E τοῦ Θεοῦ χρήσαντος, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον, ὡς εἰκὸς, αὐτῷ προμηνύσαντος· πλέων γὰρ, πρὶν εἰς Κύπρον ἐλθεῖν ἐτελεύτησε· λέγεται γοῦν τοῖς αὐτῷ συνελθοῦσιν Ἐπισκόποις ἐπὶ θάλασσαν εἰπεῖν, μέλλων ἐπιβαίνειν τοῦ σκάφους, ἀφίημι ὑμῖν

τὴν

(a) καὶ Σαλάμου. Sic etiam scribitur apud Nicephorum. Verum in codice Fuketiano scriptum inveni Σαλαμάνου. Quomodo etiam Savilius ad latus sui codicis adnotavit. De eodem Salamane monacho, ejusque fratribus vide Sozomenum in lib. 6. cap. 32.

(b) ὧν οὐκ αὐτὸς πεισθεὶς κατέγνως. Male ambo Interpretes, Musculus scilicet, & Suffridus Petrus, articulum ὧν in neutro genere acceperunt, quod ferri non potest. Rectius Langus de Monachis ipsis interpretatus est; quem & nos sequuti sumus.

(a) ἀλλο-

τὴν πόλιν καὶ τὰ βασίλεια, καὶ τὴν ὑπόκρισιν· ἐγὼ δὲ ἄπειμι· σπεύδω γὰρ πάνυ σπεύδω· κἀκεῖνον δὲ εἰσέτι νῦν πολλῶν ὄντα τὸν λόγον ἐπυθόμην, ὡς Ἐπιφανίῳ μὲν Ἰωάννης τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ τελευτὴν προεμήνυσεν· ὁ δὲ, ἐκείνῳ, τῆς ἐπισκοπῆς τὴν καθαίρεσιν· ἐν ᾧ γὰρ διεφέροντο, ὁ μὲν ἐδήλωσεν Ἰωάννῃ, ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν Ἐπίσκοπον· ὁ δὲ Ἰωάννης ἀντεδήλου, οὐδὲ ἐγώ σε τῆς σῆς ἐπιβήσεσθαι πόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛʹ.

Περὶ τῆς εἰς τὴν Βασίλισσαν Ἰωάννου διαφορᾶς· καὶ ὡς ἧκεν ἐξ Αἰγύπτου Θεόφιλος· καὶ περὶ Κυρίνου τοῦ Χαλκηδόνος Ἐπισκόπου.

Ἐπεὶ δὲ ἀπέπλευσεν Ἐπιφάνιος, ἐκκλησιάζων Ἰωάννης κοινὸν κατὰ γυναικῶν διεξῆλθε ψόγον· αἰνιγματωδῶς δὲ συγκεῖσθαι τοῦτον κατὰ τῆς τοῦ Βασιλέως γαμετῆς τὸ πλῆθος ἐδέχετο· οἱ δὲ τοῦ Ἐπισκόπου δυσμενεῖς, καὶ αὐτὸν τὸν λόγον ἐκλαμβάνοντες, τῇ Βασιλίδι διεκόμισαν· ἡ δὲ, παρὰ τῷ ἀνδρὶ τὴν ὕβριν ἀπωδύρατο, καὶ Θεόφιλον θᾶττον παρεῖναι, καὶ Σύνοδον ποιεῖν κατήπειγε· συνέπραττε δὲ καὶ συγκατεσκεύαζε ταῦτα Σευηριανὸς ὁ Γαβαλεύς, οὔπω τῆς προτέρας ἀπαλλαγεὶς λύπης· ἀλλὰ πότερον οὕτως ὡς ἔτυχεν, ἐπὶ τοῦτον Ἰωάννης προήχθη τὸν λόγον, ἢ ὥς τινες λέγουσιν, ὑπονοήσας ὡς ἡ Βασιλὶς ἔπεισεν Ἐπιφάνιον ἐπιβουλεύειν αὐτῷ, ἀκριβῶς οὐκ ἔχω λέγειν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Θεόφιλος παρῆν εἰς Χαλκηδόνα τὴν Βιθυνῶν, καὶ ἄλλοι πολλῶν πόλεων Ἐπίσκοποι· οἱ μὲν, ὑπὸ Θεοφίλου προτραπέντες· οἱ δὲ, Βασιλέως προστάγματι μετακληθέντες· σπουδῇ δὲ μάλιστα συνῆσαν, ὅσοι τε τῶν ἐν Ἀσίᾳ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀφῄρηντο παρὰ Ἰωάννου, καὶ ὅσοι (a) ἄλλοθεν ἄλλως αὐτῷ ἀπηχθάνοντο· ἤδη δὲ καὶ ἐξ Αἰγύπτου νῆες ἃς Θεόφιλος περιέμενεν, εἰς Καλχηδόνα ἀφίκοντο· συνελθόντων δὲ πάντων εἰς ταυτὸν ἐνθάδε, καὶ βουλευομένων ὅπως αὐτοῖς κατὰ γνώμην προβαίη ἡ κατὰ Ἰωάννου ἐπιχείρησις, Κυρῖνος ὃς ἡγεῖτο τότε τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἐκκλησίας, καὶ κατὰ τὸ συγγενὲς ἴσως Θεοφίλῳ χαριζόμενος· ἦν γὰρ Αἰγύπτιος, καὶ ἄλλως διάφορος Ἰωάννῃ τυγχάνων· πλεῖστα αὐτὸν ἐλοιδόρει· ταχεῖα δὲ τούτων τῶν ὕβρεων ἔδοξεν αὐτὸν μετιέναι δίκη· Μαρουθᾶς γὰρ ὁ ἐκ Μεσοποταμίας, συνὼν τοῖς Ἐπισκόποις, ἄκων αὐτοῦ θάτερον τοῖν ποδοῖν ἐπάτησεν· ὀδυνηθεὶς δὲ, οὐκέτι σὺν τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν

(a) ἀλλόθεν ἄλλως. Scribendum est ἄλλως, ut in codice Fuketiano emendatum est eadem manu.

A Urbem vobis, & palatium, & scenam relinquo. Ego vero abscedo: festino enim, & quidem valde. Aliud præterea quidpiam audivi, quod multorum sermonibus etiamnum circumfertur; Joannem quidem Epiphanio prædixisse, illum in navigatione esse moriturum. Epiphanium autem prænuntiasse Joanni abdicationem Episcopatus. Nam dum inter se dissiderent, Epiphanius quidem Joanni scripsisse dicitur: spero, te nequaquam Episcopum esse moriturum. Joannes vero rescripsit Epiphanio; nec ego spero te in urbem tuam ingressurum esse. SÆC. IV.

B

CAPUT XVI.

De Imperatricis simultate adversus Joannem; & quomodo Theophilus ex Ægypto advenerit. Item de Cyrino Chalcedonis Episcopo.

Porro digresso ab urbe Epiphanio, Joannes in Ecclesia verba faciens, communem adversus mulieres vituperationem instituit. Eam populus ita accepit, quasi adversus Imperatoris conjugem figurate composita fuisset. Hi vero, qui Episcopo infensi erant, orationem ipsam excipientes, ad Imperatricem attulerunt. Illa apud Imperatorem de contumelia sua graviter conquesta, Theophilum urgere cœpit, ut quantocius adveniret, & Synodum congregaret. Adnitebatur etiam, & negotium promovebat Severianus Gabalensis, nondum prioris offensæ oblitus. Utrum porro Joannes fortuito ad eam orationem provectus sit, an, ut quidam dicunt, eo quod suspicabatur, Epiphanium ab Imperatrice impulsum fuisse, ut insidias ipsi strueret, equidem certo affirmare non possum. Haud multo post ipse quoque Theophilus Chalcedonem Bithyniæ advenit, & una cum illo complures Episcopi, alii a Theophilo invitati, alii Imperatoris jussu acciti. Verum studiosius, quam reliqui, convenere tum ii, quibus Joannes in Asia Episcopatum ademerat, tum quicumque alius aliam ob causam illi infensi erant. Jamque aderant ex Ægypto naves, quas Theophilus expectabat, & Chalcedonem appulerant. Cumque universi simul illic convenissent, atque inter se consultarent, qua ratione conatus ipsis adversus Joannem ex voto succederet, Cyrinus, qui tunc Nicomediensem regebat Ecclesiam, Theophilo fortassis gratificans ob generis conjunctionem, erat enim Ægyptius, & alioqui a Joanne dissidebat, multis eum probris, & conviciis oneravit. Verum Divina justitia contumeliarum istarum brevi ab illo pœnas exegit. Maruthas enim ortus ex Mesopotamia, qui una cum Episcopis illic aderat, forte alterum ejus pedem calcavit. Unde affectus dolore, una cum reliquis Episco-

Socr. lib. 6. cap. 15.

C

D

Cyrinus Nicomediensis

E

SÆC. IV. scopis Constantinopolim trajicere non potuit, licet ad struendas Joanni insidias admodum necessarius videretur. Postea vero cum ex vulnere male haberet, crus ei non semel a medicis dissectum est. Superveniens enim putredo totum corpus depascebatur: adeo ut alter quoque pes idem passus sit ex mutua doloris communicatione. Et Cyrinus quidem haud multo post in doloribus expiravit.

A τινούπολιν ἐπεραιώθη, καίπερ ἀναγκαίως εἶναι δοκῶν πρὸς τὰς κατὰ Ἰωάννου ἐπιβουλάς· μετὰ ταῦτα δὲ (b) κακῶς διατεθεὶς, πολλάκις ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀπεπρίσθη τὸ σκέλος. ἐπιγενομένη γὰρ σηπεδὼν, τὸ πᾶν ἐπενέμετο σῶμα· ὡς καὶ τὸν ἕτερον πόδα ταυτὸν ὑπομεῖναι, τῇ μεταδόσει τοῦ πάθους· ἀλλ' ὁ μὲν οὐ πολλῷ ὕστερον ἐν ταῖς ὀδύναις ἐτελεύτα τὸν βίον.

(b) κακῶς διατεθεὶς πολλάκις. Varie hunc locum distinxerunt Interpretes. Nam Musculus quidem post vocem πολλάκις distinctionem apposuit. Suffridus autem Petrus post has vocem ὑπὸ τῶν ἰατρῶν interpunxit, ex libro Christophorsoni, ut opinor. Ego vero post verbum διατεθεὶς distinctionem apponere malui, tum quia in codice Fuketiano ita distinguitur hic locus, tum quia Nicephorus ita interpunxit. De hujus porro Cyrini morbo loquitur Palladius in vita Chrysostomi, ita scribens: ὅπερ ζῶν τὰ σκέλη ἕως γονάτων κατ' ὀλίγον ἐπρίζετο ἐπὶ τελευτίαν, ἐρυσιπέλου δίκην τὰς ἀφορμὰς γεννῶντος. B

CAPUT XVII.

De Synodo a Theophilo facta in Rufinianis, & de accusationibus adversus Joannem; & quomodo Joannes vocatus, cum se judicio non sisteret, a Theophilo depositus est.

Socr. lib. 6. cap. 15.

PORRO cum Theophilus Constantinopolim trajecisset, nullus ex clericis urbis regiæ, obviam ei processit. Jam enim palam factum fuerat, illum Episcopo infestum esse. Nautæ vero Alexandrini, qui tum forte erant Constantinopoli, tum ex aliis navibus, tum præcipue ex frumentariis, in unum collecti, cum gaudio, & faustis acclamationibus eum exceperunt. At ille Ecclesiam prætergressus, in Imperialem domum concessit, in qua ipsi diversorium fuerat præparatum. Porro cum multos esse animadvertisset, qui Joannem odissent, & accusare parati essent, præparatis omnibus, prout ipsi conducere videbatur, ad Quercum perrexit. Id suburbanum est Chalcedonis: quod nunc ex Rufini viri Consularis nomine appellatur: in quo palatium est, & Ecclesia maxima, quam Rufinus ipse in honorem Apostolorum Petri, ac Pauli construxerat, & Apostoleum ob id cognominarat. Monachos quoque juxta eam collocavit, qui clericorum in ea Ecclesia munus explerent. Hoc igitur in loco Theophilus una cum reliquis Episcopis cum consedisset, de libris quidem Origenis nullam amplius mentionem fecit; sed Scetienses monachos ad pœnitentiam invitavit, oblivioni se traditurum præterita, nec mali quicquam facturum pollicitus. Cumque fautores Theophili inclamarent monachis, ut veniam peterent; & Synodum pro illis supplicare fingerent; conturbati monachi, idque sibi faciendum esse existimantes, confidentibus tot Episcopis, id quod solemne est ipsis dicere, etiamsi injuria affecti fuerint: Parce scilicet dixerunt. Cum autem Theophilus libenter eos in gratiam recepisset, & commu-

Theophilus ad Quercum Synodum convocat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Περὶ τῆς γενομένης Συνόδου παρὰ Θεοφίλου, καὶ τῶν κατηγοριῶν Ἰωάννου, ἐν Ῥουφινιαναῖς· καὶ ὡς κληθεὶς Ἰωάννης, καὶ μὴ παραγενόμενος, παρ' αὐτοῦ καθῃρέθη.

ΠΕραιωθέντι δὲ Θεοφίλῳ, οὐδεὶς τῶν Κωνσταντινουπόλεως Κληρικῶν ὑπήντετο· δῆλος γὰρ ἦν ἤδη τῷ Ἐπισκόπῳ δυσμενὴς· τὸ δὲ Ἀλεξανδρέων Ναυτικὸν, οἵπερ ἔτυχον ἐνδημοῦντες ἔκ τε τῶν ἄλλων πλοίων, C καὶ μάλιστα τῶν σιτηγῶν, ὁμοῦ συνελέγησαν, καὶ προθύμως αὐτὸν εὐφημοῦντες ἐδέξαντο· παραδραμὼν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς βασιλικὴν οἰκίαν ἦλθεν, ἐν ᾗ καταμένειν αὐτῷ ηὐτρέπιστο. ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἔγνω Ἰωάννῃ ἀπεχθάνεσθαι, καὶ (a) κατηγορεῖν ἑτοίμους, προδιαθεὶς τὰ ἄλλα ἧπερ αὐτῷ καλῶς ἔχειν ἐδόκει, ἧκεν εἰς δρῦν· Χαλκηδόνος δὲ τοῦτο προάστειον, Ῥουφίνου τοῦ ὑπατικοῦ νῦν ἐπώνυμον, ἐν ᾧ βασίλειά ἐστι, καὶ μεγάλη Ἐκκλησία, ἣν αὐτὸς Ῥουφῖνος ἐπὶ τιμῇ Πέτρου καὶ D Παύλου τῶν Ἀποστόλων ἐδείματο, καὶ Ἀποστολεῖον ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε· πλησίον δὲ (b) μοναχοὺς συνῴκησεν οἳ τῆς Ἐκκλησίας τὸν κλῆρον ἐπλήρουν· ἐνταῦθα δὲ συνελθὼν Θεόφιλος ἅμα τοῖς ἄλλοις Ἐπισκόποις, περὶ μὲν τῶν Ὠριγένους βιβλίων οὐδὲν ἐπεμνημόνευσε· τοὺς δὲ ἀπὸ Σκήτεως μοναχοὺς εἰς μετάνοιαν ἐκάλει, μήτε μνησικακεῖν, μήτε κακῶς ποιεῖν ὑποσχόμενος· ἐπιβοώντων δὲ αὐτοῖς συγγνώμην αἰτεῖν τῶν Θεοφίλου σπουδαστῶν, καὶ προσποιουμένων τὴν E Σύνοδον ἱκετεύειν ὑπὲρ αὐτῶν, ταραχθέντες οἱ Μοναχοὶ, καὶ τοῦτο χρῆναι ποιεῖν νομίσαντες, πολλῶν Ἐπισκόπων προκαθημένων· τοῦτο δὴ τὸ σύνηθες αὐτοῖς λέγειν, κἂν ἀδικῶνται, συγχώρησον, ἔφασαν· Θεοφίλου δὲ ἑτοίμως ἀσπασαμένου, καὶ τὴν κοι-

(a) κατηγορεῖν ἑτοίμοις. In codice Fuketiano legitur ἑτοίμους, non male.

(b) μοναχοὺς συνῴκισεν. Non dubito, quin scribendum sit συνῴκισεν, quod Nicephorus ita interpretatus est: συνοικίαν μοναχῶν ἤθροισεν. Ceterum nemo ut novum mirari debet, quod Monachi in Ecclesia Clericorum munus obiisse dicuntur. Id enim eo tempore usitatum fuit, ut ex Ambrosio discimus in Laudatione Eusebii Vercellensis Episcopi, & ex Possidio in vita beati Augustini, ubi dicit, eum monachos intra Ecclesiam instituisse.

(a) καὶ

κοινωνίαν αὐτοῖς ἀποδόντος, διελύθη τῶν περὶ Σκῆτιν ἀδικημάτων ἡ ἐξέτασις· ὅπερ οἶμαι οὐκ ἂν συνέβη, εἰ συμπαρῆσαν τοῖς ἄλλοις μοναχοῖς Διόσκορός τε καὶ Ἀμμώνιος· ὁ μὲν γὰρ ἤδη πρότερον τελευτήσας, ἐτάφη ἐν τῇ Μωκίου τοῦ μάρτυρος ἐπωνύμῳ Ἐκκλησίᾳ· Ἀμμώνιος δὲ ἔναγχος τῆς Συνόδου παρασκευαζομένης, ἐμαλακίσθη τὸ σῶμα· περαιωθεὶς δὲ εἰς δρῦν, χαλεπώτερον ὑπὸ τῆς νόσου διετέθη· καὶ μετ' οὐ πολὺ τελευτᾷ τὸν βίον· καὶ (c) πρὸς τῶν πλησίον μοναχῶν ἔνθα δὴ κεῖται, λαμπρᾶς ἠξιώθη ταφῆς· ὁ δὲ Θεόφιλος, ὡς ἐπύθετο, λέγεται δακρῦσαι, καὶ εἰς πάντας εἰπεῖν, ὡς οὐδεὶς εἴη τῶν κατ' αὐτὸν μοναχὸς, οἷος Ἀμμώνιος, εἰ καὶ αὐτῷ ταραχῆς αἴτιος ἐγένετο· προυχώρει δὲ ὅμως αὐτῷ καὶ τοῦτο κατὰ γνώμην· ἡ δὲ Σύνοδος ἅπαντας συνεκάλεσε τοὺς Κωνσταντινουπόλεως Κληρικοὺς καθαίρεσιν ἀπειλήσασα κατὰ τῶν ἀπειθούντων· ἐκάλεσε δὲ καὶ Ἰωάννην πρὸς ἀπολογίαν· σὺν αὐτῷ δὲ παρεῖναι προσέταξε Σαραπίωνα, καὶ Τίγριον Πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην· ὁ δὲ Ἰωάννης, ἄλλους τέ τινας τῶν ἐπιτηδείων αὐτῷ Κληρικῶν, καὶ Δημήτριον τὸν Πισινοῦντος Ἐπίσκοπον πέμψας πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε μὴ ἀποφεύγειν τὴν κρίσιν· ἕτοιμος δὲ εἶναι, εἰ πρότερον μάθοι τοὺς κατηγόρους, καὶ τὴν γραφὴν ἐπισκέψαιτο, ἐπὶ μείζονος ἀπολογεῖσθαι Συνόδου· μὴ γὰρ αἱρεῖσθαι, ἀνόητόν τι ὑπομένειν, καὶ περιφανῶν ἐχθρῶν ἀνέχεσθαι δικαστῶν· ὡς ἀπειθοῦντος δὲ Συνόδῳ χαλεπαινόντων αὐτῶν, οἱ μὲν τῶν τάδε ἀγγειλάντων, δείσαντες οὐκέτι ἀνέστρεφον· Δημήτριος δὲ, καὶ ὅσοι τὴν Ἰωάννου προετίμων συνουσίαν, ὡς αὐτὸν ἐπανῆλθον· κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν Ταχυδρόμος καὶ Ταχυγράφος ἐκ τῶν βασιλειῶν παραγενόμενοι, τὸν μὲν κατήπειγον πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ἐλθεῖν· τοὺς δὲ, μὴ μέλλειν περὶ τὴν κρίσιν· ἐπεὶ δὲ τετράκις κληθεὶς, οἰκουμενικὴν ἐπεκαλεῖτο Σύνοδον, οὐδὲν ἕτερον ἐπαιτιώμενοι, πλὴν, ὅτι κληθεὶς οὐχ ὑπήκουσε, καθεῖλον αὐτόν.

A munionem eis restituisset: finita est quæstio de injuriis monachorum Scetiensium. Quod meo quidem judicio factum non esset, si Dioscorus, & Ammonius una cum aliis monachis illis adfuissent. Nam Dioscorus quidem, antequam hæc fierent, mortuus, & in Ecclesia Mocii martyris sepultus fuerat. Ammonius vero, paulo ante dum Synodus pararetur, languore correptus est. Cumque ad Quercum trajecisset, ingravescente morbo, non multo post extremum diem clausit: & apud vicinos illic monachos, ubi cadaver ejus jacet, splendidam meruit sepulturam. Ceterum Theophilus hoc B audito lacrymas fudisse dicitur, cunctisque audientibus dixisse, neminem inter sui temporis monachos parem Ammonio exstitisse, quamvis illum in maximas perturbationes conjecisset. Sed tamen hoc illi ex animi sententia successit. Porro Synodus cunctos Constantinopolitanæ urbis clericos ad se evocavit, depositionem illis interminata, qui non obtemperassent. Joannem quoque ad causam dicendam vocavit. Et una cum illo Serapionem adesse jussit, & Tigrium Presbyterum cum Paulo lectore. At Joannes missis ad eos quibusdam cle- C ricis, familiaribus suis, & Demetrio Pesinuntis Episcopo, nuntiavit illis, se non subterfugere judicium: immo paratum esse, dummodo prius accusatores cognoverit, & accusationis libellum inspexerit, coram majore Concilio causam suam defendere. Neque enim velle se stultum, ac temerarium facinus admittere, & judicium eorum subire, qui manifesti essent ipsius inimici. Verum cum indignarentur Episcopi adversus Joannem, tanquam parere Synodo recusantem; ex iis, qui ista nuntiaverant, quidam metu territi, non amplius reverterunt. Demetrius vero, & quicunque D Joannis consortium cunctis rebus anteponebant, ad illum rediere. Eodem die Cursor, & Notarius ex palatio venientes, Joannem quidem urgebant, ut ad Episcopos accederet: istos vero hortati sunt, ut judicium accelerarent. Porro cum ille quater vocatus, ad œcumenicam Synodum provocasset, nihil ei aliud objicientes, quam quod vocatus non paruisset, eum deposuerunt. In qua Joannes deponitur.

(c) πρὸς τῶν πλησίον μοναχῶν. A Monachis scilicet, quos Rufinus in suburbano suo juxta Basilicam Apostolorum collocaverat, ut paulo ante scripsit Sozomenus. Certe Ammonium in Basilica Apostolorum sepultum esse, testatur etiam Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Ὅτι ἐστασίασε τὸ πλῆθος κατὰ Θεοφίλου, καὶ τῆς αὐτοῦ Συνόδου, καὶ τοὺς κρατοῦντας ἐλοιδορεῖτο· ἀνακληθεὶς τοίνυν ὁ Ἰωάννης, πάλιν ἐπὶ τὸν θρόνον ἐγένετο.

Τὸ δὲ πλῆθος ὡς τάδε ἔγνω ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ δείλην ὀψίαν, πρὸς στάσιν κεκίνητο· καὶ συνδραμόντες ἕωθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλα τε πολλὰ ἀνέκραγον, καὶ

E CAPUT XVIII.

Quomodo populus adversus Theophilum, & reliquos Episcopos seditionem excitaverit, & Imperatores conviciis appetierit; & qua ratione revocatus Joannes, sedem suam receperit.

At plebs Constantinopolitana, cum hæc sub vesperam cognovisset, ad seditionem prorupit. Et prima luce concursu ad Ecclesiam facto, tum alia multa vociferati sunt, Socr. lib. 6. cap. 16.

SÆC. IV. tum majorem Synodum de hac causa cognoscere debere. Et cum ii quibus ab Imperatore mandatum fuerat, ut eum in exilium abducerent, idipsum urgerent, illi reluctabantur. Sed Joannes, veritus ne alterum sibi crimen affingeretur, vel quod Principi parere noluisset, vel quod populum ad seditionem concitasset; triduo post latam depositionis sententiam, disperso hinc inde populo, circa meridiem latenter ex Ecclesia discessit. Cumque jam abduceretur, populus graviter tumultuatus est, & Imperatorem totamque Synodum, sed præcipue Theophilum & Severianum, maledictis appetiit. Ambo enim isti auctores fuerant insidiarum. Severianus vero cum in Ecclesia per id tempus sermonem haberet, depositionis Joannis sententiam laudavit, utpote in hominem arrogantem, etsi nullum aliud crimen esset, prolatam. Cetera enim delicta, ut ajebat, Deus hominibus indulget: superbis autem resistit. Ob hæc populus indignatus est, iramque suam renovavit. Nec jam amplius a seditione revocari poterat; sed tum in Ecclesiis, tum in foro tumultuabatur. Deinde ad ipsum usque palatium progressi cum ululatu & lamentis, orabant ut Joannes revocaretur. Proinde Imperatrix supplicationibus populi victa, marito ut annueret persuasit: missoque confestim Brisone, omnium quos circa se habebat Eunuchorum fidelissimo, ex oppido Bithyniæ Preneto Joannem reduxit, scribens se nullatenus participem esse insidiarum quæ adversus illum structæ fuissent, seque illum honore prosequi, ut sacerdotem & initiatorem liberorum suorum. At Joannes reversus in suburbano Imperatricis ipsius, circa Anaplum resedit. Nec ante judicium majoris Synodi, quo palam fieret Episcopatum ipsi injuste ademtum fuisse, ingredi in urbem sustinebat. Sed cum populus denuo indignaretur, & Imperatores conviciis incesseret, coactus tandem introivit. Porro populus psalmos canens ad præsens negotium compositos, plerique etiam cereos accensos manibus gestantes, obviam ei progressi, ad Ecclesiam eum deduxerunt. Et quanquam recusantem, ac sæpius affirmantem prius necesse esse, ut qui ipsum condemnaverant, mutata sententia nunc absolverent, compulerunt, uti mos est Episcopis, pacem populo dare, & in Episcopali solio con-

A ὡς δέοι μείζονα Σύνοδον περὶ αὐτοῦ διαλαβεῖν· κατεπειγόντων τε τῶν ἐκ Βασιλέως προστεταγμένων εἰς ὑπερορίαν αὐτὸν ἀπάγειν, οὐ συνεχώρουν· ὁ δὲ, δείσας μή τι ἕτερον (a) αὐτῷ ἔγκλημα πλασθῇ, ἢ ὡς Βασιλεῖ ἀπειθοῦντι, ἢ τὸν δῆμον ταράττοντι, ἡμέρᾳ τρίτῃ μετὰ τὴν καθαίρεσιν, διασπαρέντος τοῦ πλήθους περὶ μεσημβρίαν λαθὼν ἀπέλιπε τὴν Ἐκκλησίαν· ἤδη δὲ αὐτοῦ ἀπαγομένου, χαλεπῶς ὁ λαὸς ἐστασίαζε, Βασιλέα τε καὶ τὴν Σύνοδον, καὶ μάλιστα Θεόφιλον καὶ Σεβηριανὸν ἐλοιδόρουν· ἄμφω μὲν γὰρ ἀρχηγὼ τῆς ἐπιβουλῆς ἤστην· ὁ δὲ Σεβηριανὸς καὶ ἐπὶ Ἐκ-

B κλησίας τότε διδάσκων, ἐπῄνεσε τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν, ὡς κατὰ ἀλαζόνος, (b) εἰ καὶ μηδὲν ἦν ἕτερον ἔγκλημα γεγενημένων· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, ἔφη, ἁμαρτήματα συγχωρεῖ τοῖς ἀνθρώποις τὸ Θεῖον· ὑπερηφάνοις δὲ ἀντιτάσσεται· ἐπὶ τούτοις δὲ ἐνεμέσησε τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ὀργὴν ἀνενέου, καὶ ἀσχέτως ἐστασίαζε· καὶ οὔτε ἐν Ἐκκλησίαις, οὔτε ἐν ἀγοραῖς ἠρεμεῖν ἠνείχετο· ἅμα δὲ ὀλολυγῇ καὶ ὀδυρμοῖς μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν βασιλείων προϊόντες, ἐδέοντο περὶ τῆς Ἰωάννου ἀνακλήσεως· εἴξα-

C σα δὲ ταῖς ἱκεσίαις τοῦ δήμου ἡ Βασιλὶς, πείθει τὸν ἄνδρα ἐπινεῦσαι· ἐν τάχει τε Βρίσωνα τὸν ἀμφ' αὐτὴν πιστὸν Εὐνοῦχον πέμψασα, ἐκ Πρενέτου τῆς Βιθυνίας Ἰωάννην ἐπανήγαγεν, ἀθῶον εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ βεβουλευμένων δηλώσασα, καὶ δι' αἰδοῦς αὐτὸν ἔχειν, ὡς ἱερέα (c) καὶ μυσταγωγὸν τῶν αὐτῆς παίδων· ὁ δὲ ἐπανελθὼν, ἐν προαστείῳ αὐτῆς τῆς Βασιλίδος (d) περὶ τὸν Ἀνάπλουν διέτριβε· καὶ πρὸ κρίσεως μείζονος Συνόδου, ἵν' εἴη δῆλον ὡς ἀδίκως ἀφῃρέθη τῆς ἐπισκοπῆς, παρῃτεῖτο τέως

D τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον· ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ λαὸς ἠγανάκτει, καὶ τοὺς κρατοῦντας ἐλοιδόρει, βιασθεὶς εἰσῆλθεν· ἐν ψαλμῳδίαις δὲ πρὸς τὸ συμβὰν πεποιημέναις ὑπαντήσας ὁ δῆμος, ἔφερον δὲ κηροὺς ἡμμένους οἱ πλείους· ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν· παραιτούμενόν τε, καὶ πολλάκις ἰσχυριζόμενον χρῆναι πρότερον τοὺς καταψηφισαμένους αὐτοῦ πάλιν ἀποψηφίσασθαι, (e) ὡς ἱερεῦσι θέμις, ἠνάγκασαν τὴν εἰρήνην τῷ λαῷ προσειπεῖν, καὶ εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν καθίσαι

(a) αὐτῷ ἔγκλημα πλασθῇ. Rectius in codice Fuketiano scriptum est πλακῇ.

(b) εἰ καὶ μηδὲν ἦν ἕτερον ἔγκλημα γεγενημένον. Proculdubio scribendum est γεγενημένην. Refertur enim ad vocem καθαίρεσιν.

(c) καὶ μυσταγωγὸν τῶν αὐτῆς παίδων. Suffridus Petrus hunc locum ita interpretatur: *Et Liberorum suorum in religione gubernatorem*. Melius institutorem dixisset. Musculus vero Mystagogum vertit non male. Sic autem ab Eudoxia vocatus est Joannes Chrysostomus, vel quod ipsius filios sacro lavacro tinxisset, vel quod eos e sacro fonte suscepisset. Certe de Theodosio juniore Eudoxiæ filio id testatur Nicephorus cap. 9. lib. 13. eum a Joanne e sacro fonte susceptum fuisse. Potest tamen μυσταγωγὸς sumi pro eo, qui catechisat. Quod munus Episcoporum olim fuisse, docet Hieronymus in epistola ad Pammachium de er-

E roribus Joannis Hierosolymitani. Magis tamen placet prior expositio. Nam μυσταγωγῶν pro baptizare usurpat Sozomenus infra cap. 21. Utitur eadem voce Palladius in vita Joannis Chrysostomi, ubi illum a Meletio Antiocheno Episcopo baptizatum esse dicit.

(d) περὶ τὸν Ἀνάπλουν. Anaplus locus est ita dictus ad sinistrum latus Ponti Euxini, ut docet Procopius in libro primo de ædificiis: cujus meminit etiam Stephanus in voce γυναικῶν λιμὴν. In eo loco situm erat suburbanum Eudoxiæ Augustæ, quod Marianæ dicebatur, teste Nicephoro.

(e) ὡς ἱερεῦσι θέμις. Hæc verba referenda sunt ad id, quod proxime sequitur, εἰρήνην προσειπεῖν τῷ λαῷ. quod non monerem, nisi ab Interpretibus animadversum non fuisset. Nicephorus tamen hæc verba retulit ad id verbum, quod præcessit, ἀποψηφίσασθαι, quod non probo.

(a) ἤδη

θίσαι θρόνον· ἀναγκασθεὶς δὲ, καὶ σχέδιόν τινα διεξῆλθε λόγον· ἐκ χαριεστάτης δὲ εἰκόνος τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, ὑπεδήλου Θεόφιλον μὲν ἐνυβρίσαι τὴν ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν ἐπιχειρῆσαι, ὡς τὸν Αἰγυπτίων Βασιλέα τὴν Ἀβραὰμ τοῦ Πατριάρχου γαμετὴν, ὡς αἱ τῶν Ἑβραίων ἱστοροῦσι βίβλοι· τὸν δὲ λαὸν ὡς εἰκὸς ἐπαινέσας τῆς προθυμίας, καὶ τοὺς κρατοῦντας τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας, εἰς πολλοὺς κρότους καὶ εὐφημίαν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς αὐτοῦ γαμετῆς, τὸ πλῆθος ἐκίνησεν, ὡς καὶ ἡμιτελῆ καταλιπεῖν τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘʹ.

Περὶ τῆς δυστροπίας Θεοφίλου, καὶ περὶ τῆς ἔχθρας Αἰγυπτίων, καὶ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν· καὶ περὶ τῆς φυγῆς Θεοφίλου· καὶ Νιλαμμῶνος τοῦ ἀσκητοῦ, καὶ τῆς περὶ Ἰωάννην Συνόδου.

Θεόφιλος δὲ ἀπορῶν ὅτι χρήσαιτο τοῖς παροῦσιν, οὐκ ἐθάῤῥει, καίπερ προθυμούμενος, εἰς τὸ φανερὸν διαβάλλειν Ἰωάννην, ὡς παρανόμως μετὰ καθαίρεσιν ἱερωμένον· (a) ἤδη γὰρ τοῖς κρατοῦσι προσκρούσων, οἳ διὰ τὴν κίνησιν τοῦ δήμου, παραιτούμενον ἐπανελθεῖν ἐβιάσαντο· τοῖς δὲ Ἡρακλείδου κατηγόροις δικαστήριον κατὰ ἀπόντος προτέθηκεν, οἰηθεὶς ἐντεῦθεν εὐλογωτέραν πως αἰτίαν εὑρήσειν τῆς Ἰωάννου καθαιρέσεως· ἀντερούντων δὲ τῶν αὐτοῦ ἐπιτηδείων, ὡς οὐ νόμιμον οὐδὲ ἐκκλησιαστικὸν, τὸν ἀπόντα κρίνεσθαι. τῶν δὲ περὶ τὸν Θεόφιλον τἀναντία ἰσχυριζομένων, ἐπιλαβόμενοι τὸ ἔρειδος τὸ λοιπὸν τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ Αἰγυπτίων πλῆθος, καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως λαὸς, εἰς ἀλλήλους ἐχώρησαν· ὡς πολλοὺς τραυματίας γενέσθαι, τινὰς δὲ καὶ ἀπολέσθαι· δείσαντες δὲ καὶ Σεβηριανὸς καὶ οἱ ἄλλοι Ἐπίσκοποι, πλὴν τῶν τὰ Ἰωάννου φρονούντων, φυγῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπέλιπον. καὶ Θεόφιλος δὲ αὐτίκα μηδὲν ἀναβαλλόμενος, ἤδη τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου, φεύγων ἅμα Ἰσαακίῳ τῷ μοναχῷ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀπὸ δὲ τοῦ πελάγους ὧδε συμβὰν, κατῆρεν εἰς Γέρας, πόλιν μικρὰν, ἀμφὶ πεντήκοντα στάδια τοῦ Πηλουσίου ἀφεστῶσαν· τελευτήσαντος δὲ τότε τοῦ ἐνθάδε Ἐπισκόπου, οἱ μὲν πολῖται, ὡς ἐπυθόμην, ἐψηφίσαντο Νιλάμμωνα προστατεῖν τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, ἄνδρα ἀγαθὸν, καὶ μοναστικῆς φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἐλθόντα· ᾤκει δὲ πρὸ τοῦ ἄστεος, ἐν οἰκήματι καθείρξας ἑαυτὸν, καὶ λίθοις τὴν θύραν ἀποφράξας· ἀποφεύγοντα δὲ τὴν ἱερωσύνην, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν Θεόφιλος, συνεβούλευσε καταδέχεσθαι τὴν παρ' αὐτοῦ χειροτονίαν· ὁ δὲ πολλάκις παραιτησάμενος ὡς οὐκ ἔπειθεν· αὔριον εἴ σοι φίλον, ἔφη, πρᾶξον ὦ Πάτερ· ὥστε με σήμερον τὰ κατ' ἐμαυτὸν διαθεῖναι· ἐπεὶ δὲ

(a) ἤδη γὰρ τοῖς κρατοῦσι προσκρούσων. Aſſentior Henrico Savilio, qui ad latus ſui codicis emendavit ᾔδει. Cer-

A conſidere. Coactus itaque, extemporalem quoque habuit orationem. Sumtoque argumento ex elegantiſſima ſimilitudine, figurate indicavit, Theophilum quidem tentaſſe vim inferre Eccleſiæ ſuæ, perinde ac olim regem Ægyptium uxori Patriarchæ Abrahami, ut refertur in ſacris Hebræorum libris: Populum vero ob propenſum erga ſe animum, & Imperatores ob prolixam benevolentiam, ut par erat, laudibus proſecutus, tantos multitudinis plauſus totque acclamationes in laudem Imperatoris & Auguſtæ excitavit, ut orationem imperfectam abrumpere ſit coactus.

Joannes ſolio ſuo reſtituitur.

B

CAPUT XIX.

De improbitate Theophili, deque inimicitiis inter Ægyptios, & Conſtantinopolitanos; & de fuga Theophili. Item de Nilammone monaco; & de Synodo pro Joanne collecta.

At Theophilus ambigens quid facto opus eſſet, licet Joannem publice accuſare vellet, quod contra præſcripta legum, poſt depoſitionem ſacerdotio fungeretur, non tamen ſatis fiduciæ habebat. Norat enim ſe hoc

C facto Imperatorem & proceres offenſurum, qui propter populi ſeditionem eum invitum redire compulerant. Igitur accuſatoribus Heraclidis, judicium contra abſentem conſtituit, ratus ex ea re probabiliorem ſe cauſam deponendi Joannis arrepturum. Sed cum amici ejus contradicerent, nec juſtum, nec Eccleſiaſticum eſſe affirmantes, hominem abſentem judicare, Theophilus vero cum ſuis contra niteretur: hinc reliqua Ægyptiorum & Alexandrinorum multitudo, inde populus Conſtantinopolitanus rixari aggreſſi, in ſe mutuo impetum fecere. Adeo ut multi vulnerati, quidam

D etiam interfecti ſint. Itaque Severianus & reliqui Epiſcopi metu conterriti, exceptis iis qui Joanni adhærebant, omnes ex urbe aufugerunt. Ipſe etiam Theophilus illico nihil cunctatus, ineunte jam hyeme, fugiens una cum Iſaacio monacho, in Ægyptum navigavit. Forte accidit ut navis ſecundo vento appelleret Geras, parvum oppidum, quinquaginta circiter ſtadiis diſtans Peluſio. Ejus loci Epiſcopo tunc mortuo, cives quidem, ut accepi, Nilammonem Eccleſiæ ſuæ Antiſtitem elegerant; virum bonum, & qui ad monaſticæ phi-

E loſophiæ culmen pervenerat. Is degebat juxta urbem, in cella, in qua ſeipſum incluſerat, & januam lapidibus obſtruxerat. Recuſabat autem ſacerdotium ſuſcipere. Verum Theophilus ad eum accedens, hortari cœpit, ut ordinari ſe ab ipſo pateretur. Ille cum ſæpius recuſans Theophilo non perſuaderet, tandem, Craſtino die, inquit, id fac ſi tibi ita videtur, o Pater; ut mihi liceat hodie res meas diſponere.

te ita legitur apud Nicephorum: nec ſenſus patitur ut aliter ſcribamus, aut legamus.

(b) διετέ-

SÆC. IV. re. Postridie cum ex compacto venisset Theophilus, jussissetque ut januam aperiret: Age, inquit Nilammon, prius vacemus orationi. Tum Theophilus probato ejus consilio, Deum oravit. Nilammon vero inter orandum ex hac vita migravit. Et initio quidem Theophilum & eos qui cum illo extra cellam stabant, ea res latuit. Sed cum maxima pars diei jam consumta esset, & altiori voce crebro inclamantibus ille nihil responderet, tandem dejectis lapidibus qui ante ostium positi erant, hominem mortuum deprehenderunt. Eumque quo par erat cultu indutum publica sepultura honorarunt. Ecclesiam quoque circa ejus tumulum incolæ ejus loci ædificarunt, diemque illius obitus celeberrimum agere hactenus perseverant. Et Nilammon quidem hoc genere mortis interiit. Si tamen mors vocanda est, quam ille subire maluit, quam Episcopatum suscipere, quo quidem ob singularem modestiam sese indignum existimabat. Joannes vero Constantinopolim reversus, multitudini adhuc gratior apparuit. Porro cum eo tempore sexaginta circiter Episcopi Constantinopolim convenissent, statutumque ab illis esset, ut ea, quæ apud Quercum gesta fuerant, irrita essent, utque Joannes Episcopatum retineret: ille deinceps missarum solemnia celebrare, ordinationes facere, & alia in Ecclesia disponere, prout sacerdotibus jus fasque est, perseveravit. Quo quidem tempore etiam Serapionem Heracleæ in Thracia Episcopum constituit.

A δὲ τῇ ὑστεραίᾳ κατὰ τὰ συγκείμενα ἦλθε, καὶ τὴν θύραν ἀνοίγειν ἐκέλευσεν, ἄγε δὴ πρότερον, ὁ Νιλάμμων ἔφη, εὐξώμεθα· καὶ Θεόφιλος ἐπαινέσας, ηὔξατο· Νιλάμμων δὲ ἐν τῷ εὔχεσθαι, τὴν ἐνθάδε κατέλιπε βιοτήν· τοῦτο δὲ, τὰ μὲν πρῶτα ἠγνοεῖτο Θεοφίλῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἔξωθεν ἑστῶσιν· ἀναλωθείσης δὲ λοιπὸν τῆς ἡμέρας, ὡς πολλάκις γεγωνότερον καλούντων οὐχ ὑπήκουε, καταβαλόντες τοὺς πρὸ τῆς θύρας λίθους, εὗρον τὸν ἄνδρα νεκρόν· καὶ περιστείλαντες ᾗ ἔδει, δημοσίας ἠξίωσαν ταφῆς· καὶ B εὐκτήριον οἶκον περὶ τὸν αὐτοῦ τάφον ᾠκοδόμησαν οἱ ἐπιχώριοι· καὶ ἐπισημότατα εἰσέτι νῦν τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἄγουσιν· ὁ μὲν δὴ Νιλάμμων ὧδε τέθνηκεν, εἴ γε θάνατον δεῖ καλεῖν, ὃν ἐπομεῖναι ηὔξατο πρὶν ἐπιτραπῆναι τὴν ἱερωσύνην, ἧς ἀνάξιος εἶναι διὰ μετριότητα τρόπων ἡγεῖτο· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔτι μᾶλλον κεχαρισμένος τῷ λαῷ ἐφαίνετο· συνεληλυθότων δὲ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀμφὶ ἑξήκοντα Ἐπισκόπων, ἄκυρά τε τὰ ἐν τῇ δρυῒ πεπραγ- C μένα, καὶ αὐτὸν ἔχειν τὴν ἐπισκοπὴν ψηφισαμένων, (b) διετέλεσεν ἱερώμενος, καὶ χειροτονῶν, καὶ τ' ἄλλα περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ᾗ θέμις τοῖς προεστῶσι, διέπων· ἡνίκα καὶ Σαραπίωνα τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας Ἐπίσκοπον κατέστησεν.

(b) διετέλεσεν ἱερωμένος. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἱερώμενος, mutato accentu. Quantum vero discrimen afferat accentus mutatio in hac voce, jam supra observavi. Porro apud Nicephorum in capite 17. lib. 13. scribitur etiam ἱερώμενος, perinde ac Fuketiano.

CAPUT XX.

De statua Augustæ, & de concione Joannis; & de Synodo quæ rursus contra illum congregata est, deque ejus depositione.

Socr. lib. 6. cap. 10.

Haud multo post, cum argentea Imperatricis statua purpureæ columnæ imposita dedicaretur, quæ etiamnum cernitur ad meridianam Ecclesiæ plagam, ante Ædem magni Senatus, super excelso tribunali collocata: plausus illic, & saltatorum ac mimorum publica spectacula edebantur, sicuti tunc mos erat in dedicatione Imperialium imaginum. Hæc Joannes ad contumeliam Ecclesiæ gesta esse, in sermone ad populum criminatus est. Imperatrix vero, cum recens adhuc esset memoria offensarum præteriti temporis, quasi injuriam passa, denuo excanduit: deditque operam ut alia rursus Synodus congregaretur. Joannes tamen haudquaquam cessit: sed adhuc apertius eam in Ecclesia vituperans, ad iram exci-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

D *Περὶ τοῦ ἀνδριάντος τῆς Βασιλίδος· καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου διδασκαλίας, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ πάλιν ἀθροισθείσης Συνόδου, καὶ καθαιρέσεως.*

Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον, ἀνδριάντος ἀργυροῦ τῆς τοῦ Βασιλέως γαμετῆς ἐπὶ πορφυροῦ κίονος ἀνατεθέντος, ὃς καὶ νῦν ἐστὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἐκκλησίας, (a) πρὸ τοῦ οἴκου τῆς μεγάλης βουλῆς ἐφ' ὑψηλοῦ βήματος, κρότοι τε καὶ δημώδεις θέαι ὀρχηστῶν τε καὶ μίμων ἐνθάδε ἐπετελοῦντο, ὡς ἔθος ἦν τότε (b) ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν Βασιλικῶν εἰκόνων· ἐφ' ὕβρει δὲ τῆς Ἐκκλη- E σίας τάδε γεγενῆσθαι, ἐν ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν λαὸν ὁ Ἰωάννης διέβαλεν· ἡ δὲ Βασιλὶς, ἔτι προσφάτου οὔσης τῆς μνήμης τῶν πρότερον λυπηρῶν, ὡς ὑβρισμένη πάλιν ἐμπίπλαται θυμοῦ, καὶ Σύνοδον αὖθις ἐπιτελεῖσθαι ἐσπούδαζεν· ὁ δὲ οὐκ ἐνεδίδου· ἀλλ' ἔτι σαφέστερον ἐπ' Ἐκκλησίας λοιδορῶν αὐτὴν, ἐξέκαυσε

(a) πρὸ τοῦ οἴκου τῆς μεγάλης βουλῆς. Hanc ædem Senatum vocabant: quæ sita erat in Regione secunda urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio ejusdem urbis. Idem quoque testatur Palladius in Dialogo de rebus Joannis Chrysostomi, ubi agit de incendio majoris Ecclesiæ.

(b) ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν βασιλικῶν εἰκόνων. Assentior Christophorsono, & Savilio, qui emendarunt ἀναθέσει.

(c) ὡς

σε πρὸς ὀργήν· ἡνίκα δὴ τὸν ἀοίδιμον ἐκεῖνον διεξῆλθε λόγον, ἀρξάμενος ὧδε, πάλιν Ἡρωδιὰς μαίνεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν Ἰωάννου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακος σπουδάζει λαβεῖν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ἄλλοι τε Ἐπίσκοποι παρεγένοντο, καὶ Λεόντιος ὁ Ἀγγύρας, καὶ Ἀκάκιος ὁ Βεῤῥοίας· ἐπιγενομένης δὲ τῆς Γενεθλίου ἡμέρας τοῦ Χριστοῦ, ὁ μὲν Βασιλεὺς, ὡς εἰώθει, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἦλθεν. ἐδήλωσε δὲ Ἰωάννῃ, μὴ κοινωνεῖν αὐτῷ πρὶν ἀνεύθυνος φανῇ τῶν ἐγκλημάτων· ἐπεὶ δὲ προθύμως ἀπολογεῖσθαι ἔφη, οἱ κατήγοροι δείσαντες ἐπεξιέναι τοῖς ἐγκλήμασιν οὐκ ἐθάῤῥουν· ἐδόκει δὲ τοῖς δικασταῖς, μὴ δέον εἰς δευτέραν χωρεῖν κρίσιν τὸν ὁπωσοῦν καθαιρεθέντα· καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐδὲν ἐξήταζον· πρὸς τοῦτο δὲ μόνον ἀπολογεῖσθαι τὸν Ἰωάννην ἀπῄτουν, ὅτι καθαιρεθεὶς, πρὶν ἐπιτρέψαι Σύνοδον, εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν ἐκάθισε θρόνον· τοῦ δὲ τὴν ψῆφον τῶν κεκοινωνηκότων αὐτῷ μετὰ τὴν προτέραν Σύνοδον προϊσχομένου, (c) ὡς πλειόνων αὐτοῦ καταψηφισαμένων, καὶ διὰ τοῦτο ἱερατικοῦ κανόνος ἀπαγορεύοντος, οὐ προσίεντο τὴν ἀπολογίαν· ἀλλὰ καθεῖλον αὐτὸν, (d) ἑτεροδόξων ἐνιστάμενοι τοῦτον εἶναι νόμον· ἐπεὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως συκοφαντήσαντες Ἀθανάσιον ἀφείλοντο τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν, δέει τῆς τῶν πραγμάτων μεταβολῆς, τάδε ἐνομοθέτησαν, ἀνεξέταστα μένειν τὰ ἐπ᾽ αὐτῷ βεβουλευμένα σπουδάζοντες.

excitavit. Quo quidem tempore celebrem illam orationem habuit, hunc in modum exorsus. Rursus Herodias furit: rursum saltat: rursum Joannis caput in disco gestit accipere. Elapso deinde brevi temporis spatio, tum alii Episcopi, tum Leontius Ancyræ & Acacius Berœæ, Constantinopolim advenerunt. Cumque Natalis Christi dies jam adesset, Imperator more solito ad Ecclesiam non processit: sed Joanni per internuntios significavit, se non communicaturum cum illo, priusquam de objectis criminibus satisfaciens, innocentiam suam approbasset. Cum vero Joannes respondisset, paratum se esse ad causam dicendam, accusatores ejus metu perculsi, accusationem prosequi non sunt ausi. Judicibus vero visum est, eum qui quomodocunque depositus fuisset, ad secundum judicium admitti non debere. Ac de aliis quidem criminibus nullam quæstionem habuerunt: de hoc autem uno Joannem respondere jubebant, quod depositus, antequam Synodus ei licentiam dedisset, in Episcopali solio consedisset. Cumque ille suffragia eorum proferret qui post priorem Synodum cum ipso communicaverant, judices eam defensionem minime admiserunt, eo quod plures fuissent qui ipsum condemnaverant; & sacerdotalis Canon id diserte prohiberet. Sed eum deposuerunt, constanter asseverantem illum esse Canonem hæreticorum. Nam cum Ariani concinnatis adversus Athanasium calumniis, Alexandrinam Ecclesiam ei ademissent, mutationem temporum formidantes eam regulam condiderunt: studiose videlicet caventes, ut ea quæ adversus illum machinati fuerant, indiscussa remanerent.

Joannes iterum deponitur.

(c) ὡς πλειόνων αὐτοῦ καταψηφισαμένων. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim ita vertit: *Objicit ille sententiam Episcoporum sibi post priorem Synodum communicantium, qui plures fuerint, quam illi, qui se condemnassent, & quod Canon Ecclesiasticus hoc prohibeat.* Eodem quoque modo hunc locum interpretatus est Suffridus Petrus. Verum hanc interpretationem refellit Socrates, ac Nicephorus. Apud quos Leontius Episcopus Joanni Chrysostomo, qui sexaginta quinque Episcopos post reditum suum sibi communicasse dicebat, ita respondet: atqui plures erant, a quibus condemnatus es. Scio quidem, Socratem a Baronio esse reprehensum, eo quod Chrysostomus a triginta sex duntaxat Episcopis, ut ait Palladius, vel a quadraginta quinque, ut legitur in Bibliotheca Photii, fuerit condemnatus. Sed responderi potest, Chrysostomum in Synodo quidem ad Quercum a quinque, & quadraginta tantum Episcopis fuisse damnatum: plures tamen postea Episcopos, ad quos missa fuerat epistola Synodica, condemnationi ejus subscripsisse.

(d) ἑτεροδόξων ἐνιστάμενοι. Assentior Henrico Savilio, qui ad latus sui codicis adnotavit, forte scribendum esse ἐνιστάμενον. Sensus certe id necessario postulat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Ὅσα κακὰ συνέβη ἐπὶ τῇ ἐκβολῇ Ἰωάννου τῷ πλήθει, καὶ περὶ τῆς κατ᾽ αὐτοῦ διὰ ξίφους ἐπιβουλῆς.

Ὁ δὲ Ἰωάννης καθαιρεθεὶς, οὐκέτι ἐκκλησίαζε· ἀλλ᾽ ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ καταγωγίῳ ἠρέμει· ἤδη δὲ ληγούσης τῆς τεσσαρακοστῆς, κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἱερὰν νύκτα, ἐν ᾗ ἡ ἐτήσιος ἑορτὴ ἐπὶ ἀναμνήσει τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεῖται, ἐξωθοῦνται τῆς Ἐκκλησίας οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, ἐπιθεμένων (a) αὐτοῖς ἔτι

CAPUT XXI.

Quanta mala populo acciderint, post expulsum Joannem; & de insidiis per sicarios ei structis.

Porro Joannes sententia Episcoporum depositus, ad Ecclesiam amplius non processit: sed in Episcopali domo quietus manebat. Exeunte autem quadragesima, in ipsa sacra nocte in qua anniversaria festivitas in memoriam resurrectionis dominicæ celebratur, fautores Joannis pelluntur ex Ecclesia, militibus

Rursus de co turbæ.

(a) αὐτοῖς ἔτι μυσταγωγοῦσι. Non probo interpretationem Suffridi Petri, qui sic vertit: *Dum adhuc mysteriis occupantur.* Non enim de Missarum solemnibus, nec de Eucharistia hic loquitur Sozomenus, sed de Sacramento Baptismi, quod ea nocte tradi consueverat. Quam expositionem confirmat Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, & Chrysostomus ipse in epistola ad Innocentium Papam. Certe verbum μυσταγωγεῖν non aliud significat, quam Baptismi Sacramenta tradere, ut supra notavi. Porro Sozomenus hoc loco dissentit a Palladio. Nam Palladius clericos Joannis vigiliam festi Paschalis in thermis Constantianis celebrasse dicit, non in majore Ecclesia, ut Sozomenus.

(b) τὴν

SÆC. IV. tibus & quibusdam Joannis inimicis, in eos baptismi sacramenta adhuc peragentes, impetum facientibus. Quæ res cum præter expectationem accidisset, ingens tumultus in baptisterio exortus est: mulieribus ejulantibus ac turbatis; pueris plorantibus; sacerdotibus vero ac Diaconis vapulantibus, & in eo quo erant cultu atque ornatu, violenter fugatis. Cetera quæ in ejusmodi perturbatione evenisse verisimile est, fideles quidem non ignorant: ego vero de industria silentio præteribo, ne quis forte nondum initiatus, ea hic legat conscripta. Reliqua autem populi multitudo, cum insidias intellexisset, postridie relicta Ecclesia, in publico lavacro admodum spatioso quod Imperatoris Constantii nomine nuncupatur, Pascha celebrarunt, sub Episcopis, & Presbyteris, & ceteris aliis quibus res Ecclesiasticas administrare jus fasque est: qui tum, ut Joanni faventes, cum populo versabantur. Verum cum inde expulsi essent, convenerunt in locum extra urbem, quem Imperator Constantius civitate nondum condita, ad Circensium ludorum spectaculum complanaverat, & asseribus circumsepserat. Atque ex eo tempore modo istic modo alibi prout copia dabatur, seorsum collectas egere, & Joannitæ vulgo dicebantur. Per idem tempus vir quidam dæmoniacus aut dæmoniacum simulans, deprehenditur, pugionem habens, tanquam ad Joannem occidendum paratus, nondum tamen id facinus aggressus. Qui comprehensus a multitudine, perinde ac si pretio conductus fuisset ad cædem faciendam, ad Præfectum urbis perductus est. Sed Joannes, missis quibusdam Episcopis ex numero eorum quos circa se habebat, hominem liberavit priusquam tormentis subjiceretur. Posthæc servus quoque Elpidii Presbyteri, qui Diaconi aperte erat inimicus, effuso cursu in ædes Episcopales irrupit. Quem quidam ex iis qui forte illic aderant, cum agnovisset, impetum ejus repressit, causam cursus interrogans. Ille nullo responso dato, protinus hominem sica percutit: alterum deinde qui priore percusso inclamaverat, similiter vulneravit. Tertium quoque præter illos transfixit. Tandem vero cum omnes qui aderant commoti, clamorem ingentem sustulissent, ille aversus fugere cœpit. Et cum ii qui illum persequebantur, procul positis inclamarent ut fugientem comprehenderent, accurrens quidam ex balneo qui jam lotus domum redibat, hominem apprehendit: letalique vulnere ab eo percussus, exanimis concidit. Ad extremum cum a populo undique circumdatus, ægre admodum captus esset, ductus est in palatium. Testatique cives has

Joannitæ.

Vis in Joannem parata.

A ἔτι μυσαγωγοῦσι στρατιωτῶν, καὶ τῶν αὐτοῦ δυσμενῶν· ἀπροόπτου δὲ τούτου συμβάντος, πολὺς περὶ τὸ βαπτιστήριον ἐγένετο θόρυβος, γυναικῶν μὲν μετ᾽ οἰμωγῆς ταραττομένων· παιδίων δὲ κλαιόντων· ἱερέων δὲ καὶ Διακόνων τυπτομένων τε, καὶ πρὸς βίαν ὡς εἶχον σχήματος ἐλαυνομένων· τ᾽ ἄλλα δὲ οἷα εἰκὸς ἦν γενέσθαι ἐν ἀταξίᾳ τοσαύτῃ, οἱ μυηθέντες οὐκ ἀγνοοῦσιν· ἐγὼ δὲ ἀναγκαίως σιγήσομαι, μή, καὶ ἀμύητός τις ἐντύχῃ τῇ γραφῇ· αἰσθόμενοι δὲ καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τὴν ἐπιβουλήν, τῇ ὑστεραίᾳ καταλιπόντες τὴν Ἐκ-
B κλησίαν, ἐν δημοσίῳ λουτρῷ πολυχωρήτῳ μάλα, Κωνσταντίου τοῦ Βασιλέως ἐπωνύμῳ, τὸ Πάσχα ἐπετέλεσαν, ὑπὸ Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις, καὶ λοιποῖς ἄλλοις, οἷς θέμις τὰ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν διέπειν· οἳ δὴ τῷ λαῷ συνῆσαν, τὰ Ἰωάννου φρονοῦντες· ἐλαθέντες δὲ ἔνθεν, συνῆλθον πρὸ τοῦ ἄστεως εἴς τινα χῶρον, ὃν Κωνσταντῖνος ὁ Βασιλεὺς μήπω (b) τὴν πόλιν συνοικήσας, εἰς ἱπποδρόμου θέαν ἐκάθηρε, ξύλοις περιτειχίσας· ἐξ ἐκείνου τε πῇ μὲν ἐνθάδε, πῇ
C δὲ ἑτέρωθι ἢ ἔξω, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον, καὶ Ἰωαννῖται ὠνομάζοντο· περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἄνθρωπός τις δαιμονῶν ἢ νομιζόμενος, ἐγχειρίδιον ἔχων ὡς ἐπὶ σφαγὴν Ἰωάννου παρεσκευασμένος, οὔπω δὲ ἐπιχειρήσας τῷ πράγματι, φωρᾶται· καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους ὡς ὠνητὸς εἰς τὴν ἐπιβουλὴν συλληφθεὶς, ἄγεται πρὸς τὸν ὕπαρχον· Ἐπισκόπους δέ τινας τῶν ἀμφ᾽ αὐτὸν ἀποστείλας Ἰωάννης· ἐξείλετο τοῦτον πρὶν αἰκισθῆναι· εἰς ὕστερον δὲ καὶ Ἐλπιδίου Πρεσβυτέρου, (c) ὃς προφανὴς ἐχ-
D θρὸς Διακόνου ἐτύγχανε δοῦλος, δρομαῖος εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν οἶκον εἰσέβαλλεν· ἐπιγνοὺς δέ τις αὐτὸν τῶν παρατυχόντων, ἐπέσχε, τοῦ δρόμου τὴν αἰτίαν πυθόμενος· ὁ δ᾽ μηδὲν ἀποκριθεὶς, παραχρῆμα ξιφιδίῳ παίει τὸν ἄνδρα, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον ἕτερον ἐπιβοήσαντα τῇ τοῦ πρώτου πληγῇ· νύττει δὲ καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις· θορυβησάντων δὴ σὺν βοῇ τῶν παρόντων, ὑποστρέψας ἔφυγε· παρακελευομένων δὲ τῶν διωκόντων τοῖς πόρρωθεν συλλαμβάνεσθαι τὸν φεύγον-
E τα, προσδραμών τις ἐκ βαλανείου λελουμένος ἀναχωρῶν, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ καιρίαν πληγεὶς, ἔκειτο νεκρός· ἐπεὶ δὲ κυκλωθεὶς, μόλις ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐθηράθη, ἄγουσιν αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια· καὶ μαρτυρόμενοι

(b) τὴν πόλιν συνοικήσας. Proculdubio scribendum est συνοικίσας. Eundem errorem jam supra observavi in hoc libro.

(c) ὃς προφανὴς ἐχθρὸς διακόνου. Non video, quis sit sensus horum verborum, nisi pro διακόνου scribamus Ἰωάννου, aut certe Diaconum Joannis Chrysostomi intelligamus. Idcirco enim hunc Servum Elpidii Presbyteri ad cædem faciendam conduxerant adversarii Joannis, quod Elpidium Presbyterum scirent Joanni infensum esse. Porro Palladius in vita Chrysostomi septem homines a Sicario illo vulneratos fuisse dicit, quorum quatuor eodem die interierunt.

(a) ἐπὶ

πυρόμενοι τῶν ἀπεχθανομένων Ἰωάννῃ τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ τὸν φονέα, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀναπείσαντας, ἐπεβόων τιμωρίαν δοῦναι· παραλαβὼν δὲ τοῦτον ὁ ὕπαρχος ὡς ἐπεξιὼν τῇ δίκῃ, διέλυσε τοῦ δήμου τὴν ὀργήν.

A has esse insidias inimicorum Joannis, clamabant & sicarium & eos qui illum ad hoc incitavissent, pœnas dare oportere. Præfectus autem urbis, cum eum tanquam judicaturus accepisset, populi furorem compescuit. SÆC.IV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ὡς ἐξηλάθη τοῦ θρόνου ἀδίκως ὁ Ἰωάννης, καὶ περὶ τοῦ γενομένου θορύβου· καὶ περὶ τοῦ πεμφθέντος τῇ Ἐκκλησίᾳ θεηλάτου πυρὸς, καὶ περὶ τῆς εἰς Κουκουσὸν αὐτοῦ ἐξορίας.

CAPUT XXII.

Quomodo Joannes sede sua injuste pulsus est; & de tumultu subsecuto; deque igne in Ecclesiam cœlitus immisso; & quomodo Cucusum missus fuerit in exilium.

Ἐξ ἐκείνου δὲ τὸν Ἰωάννην ἐφύλαττον οἱ B τοῦ λαοῦ σπουδαιότεροι, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ἀμοιβαδὸν παρακαθήμενοι τὸν ἐπισκοπικὸν οἶκον· σύγχυσιν δὲ ἐπαιτιώμενοι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν νόμων, οἱ κατὰ αὐτοῦ συνεληλυθότες Ἐπίσκοποι, (a) ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς ἔφασαν δικαιοτάτην οὖσαν ἀναδέχεσθαι τὴν ἐπ' αὐτῷ κρίσιν· καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξιέναι ἐκέλευσαν· ἄλλως γὰρ μηδὲ τὸ πλῆθος ἠρεμήσειν· παραγενομένου δὲ τοῦ ἀπὸ Βασιλέως, καὶ ταῦτα σὺν ἀπειλῇ ποιεῖν προστάξαντος, λαθὼν τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ φύλακας ἐξῆλθε· τοσοῦτον μεμφόμενος, ὅτι γε παρανόμως πρὸς βίαν ἐλαύνεται, μὴ ἀξιωθεὶς κρίσεως, ἧς καὶ ἀνδροφόνοις καὶ γόησι καὶ μοιχοῖς μέτεστιν ἐκ C νόμων· καὶ διὰ μικροῦ σκάφους περαιοῦται αὐτίκα εἰς Βιθυνίαν· ἐκεῖθέν τε παραχρῆμα εἴχετο τῆς ὁδοῦ· προϊδόντες δέ τινες τῶν ἐπιβουλευόντων αὐτῷ, ὡς εἰ αἴσθοιτο ὁ λαὸς ἐπιδιώξει, καὶ πάλιν βιάσεται ἐπανελθεῖν, φθάσαντες ἀποκλείουσι τὰς θύρας τῆς Ἐκκλησίας· ἐπεὶ δὲ οἱ ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς ἔγνωσαν, οἱ μὲν δρομαῖοι ἠπείγοντο πρὸς θάλασσαν, ὡς δὴ καταληψόμενοι· οἱ δὲ, περιδεεῖς γενόμενοι, εἰς φυγὴν ἠλαύνοντο, ὡς ἐπὶ τοσούτῳ θορύβῳ καὶ ταραχῇ στάσεως καὶ Βασιλέως ὀργῆς προσδοκωμένης· οἱ δὲ ἐν τῇ D Ἐκκλησίᾳ ἔτι μᾶλλον ἔφραττον τὰς ἐξόδους, ἐπὶ ταύτας συρρέοντες, καὶ περιωθοῦντες ἀλλήλους· μόλις δὲ τὰς θύρας ἐπέτασαν σὺν βίᾳ πολλῇ, τῶν μὲν λίθοις καταξάντων· τῶν δὲ πρὸς ἑαυτοὺς ἀνθελκόντων, καὶ τὸν κατὰ νώτου ὄχλον, εἰς τοὐπίσω ἀποθουμένων· ἐν τούτῳ δὲ πῦρ ἐξαπίνης πάντοθεν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπεβόσκετο· καὶ πᾶσαν διαδραμὸν, ἐνεμήθη, καὶ τὸν παρακείμενον αὐτῇ ἐκ μεσημβρίας μέγιστον οἶκον τῆς συγκλήτου βουλῆς· τούτου δὲ τὴν αἰτίαν ἀντεπῆγον ἀλλήλοις· οἱ μὲν Ἰωάννῃ ἐπιβουλεύοντες, τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας ἐπαι- E τιώμενοι, ὡς χαλεπήναντας πρὸς τὴν τῆς Συνόδου ψῆφον. οἱ δὲ, συκοφαντεῖσθαι ἰσχυριζόμενοι, καὶ τὴν ἐκείνων πρᾶξιν σφίσι περιτρέπειν, ἅμα τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ αὐτοὺς πυρπολῆσαι βουλευσαμένων· ἀπὸ δείλης δὲ ὀψίας μέχρις ἕω τοῦ πυρὸς περαιτέρω χωροῦντος, καὶ πρὸς τὰς ἔτι συνεστώσας ὕλας ἕρποντος, οἱ μὲν ἐπιδιώξαντες

Ab hinc ii qui ferventiores erant ex plebe, Joannem custodire cœperunt, noctu atque interdiu Episcopalem domum alternis circumsidentes. Porro Episcopi qui adversus Joannem convenerant, Ecclesiasticas leges calcari conquerentes, damnationis sententiam in eum latam, utpote justissimam, in semetipsos recipere se ajebant: jubebantque ut ex civitate excederet: alioqui nec populum unquam quieturum esse. Sed cum quidam ab Imperatore missus advenisset, & minaciter præcepisset Joanni ut id faceret, insciis populi custodibus qui ex plebe ipsum custodiebant, clam egressus est: id tantummodo questus, quod contra leges per vim ejiceretur, denegato ipsi judicio, quod homicidis & maleficis & adulteris, juxta leges concederetur. Parvoque impositus navigio, protinus in Bithyniam transportatur: atque inde confestim iter arripuit. Nonnulli vero ex Joannis insidiatoribus, prævidentes si populus id sensisset, fore ut insequeretur ac rursus eum redire cogeret, fores Ecclesiæ occludere properarunt. Porro qui in plateis erant, cum hæc cognovissent, alii ad mare cucurrerunt, tanquam eum assecuturi: alii metu conterriti, fugam arripuerunt, cum post tantum tumultum tantamque perturbationem, seditio & Imperatoris ira expectaretur. Hi vero qui in Ecclesia erant, adhuc magis aditus obstruebant, ad portas confluendo, & semetipsos mutuo impellendo. Tandem vero ægre portas magna vi reserarunt, cum alii eas lapidibus perfregissent, alii ad se retraherent, & turbam quæ a tergo erat, retrorsus repellerent. Dum hæc aguntur, ignis repente exortus Ecclesiam undiquaque corripuit: & cum universam percucurrisset, ædem quoque amplissimam Senatus, quæ illi ad meridiem vicina erat, combussit. Cujus rei culpam sibi mutuo adscribebant: Joannis quidem insidiatores, accusando fautores illius, quod Synodi judicium moleste tulissent: isti vero calumniam se pati asseverantes, sibique imputari facinus illorum, qui ipsos una cum Ecclesia incendere voluissent. Porro dum ignis a vespera usque ad diluculum ad ulteriora progreditur, & ad materias quæ adhuc integræ stabant, serpit, hi qui

Socr. lib.6. cap.18.

Joannes in exilium deportatus.

Ecclesia combusta.

(a) ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς ἔφασαν. Hæc ab Acacio, & Antiocho Episcopis Imperarori Arcadio dicta esse, scribit Palladius, ipso magni Sabbati die, non autem post Pascha, ut tradit Sozomenus.

SÆC. IV. qui Joannem prosequebantur, Cucusum Armeniæ eum perduxerunt, ubi degere literis Principis jussus fuerat. Alii Episcopos & Clericos qui una cum Joanne profecti fuerant, Chalcedonem abductos, custodiæ manciparunt. Alii per urbem circumeuntes, eos qui delati fuerant quod Joanni faverent, comprehenderunt; & in custodiam datos, ut Joanni anathema dicerent coegerunt.

CAPUT XXIII.

De Arsacio qui post Joannem electus est, & quantis malis affecerit eos, qui Joanni favebant. Item de beata Nicarete.

Socr. lib. 6. cap. 15.

Haud multo post Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopus ordinatur Arsacius, frater Nectarii, ejus, qui ante Joannem Episcopatum illum rexerat: vir mansuetus & erga Deum religiosus. Verum laudem illam quam omnium consensu adeptus fuerat Presbyter, imminuerunt postea Clerici quidam, qui quodcunque ipsis libitum fuerat agebant: facta vero illi imputabant. Sed præcipue infamarunt illum ea quæ Joannis fautoribus postmodum acciderunt. Nam cum illi haudquaquam sustinerent, nec cum ipso, nec cum consortibus ipsius, communicare aut precationem facere, eo quod permixtos illis videbant Joannis inimicos: atque idcirco seorsum, uti diximus, congregati, in extremis civitatis partibus collectas celebrarent, ipse de ea re ad Imperatorem retulit. Tribunus itaque cum militibus in congregatos impetum facere jussus, plebem quidem fustibus & saxis cædens, fugere compulit. Nobiliores vero, & eos qui Joannis partes ardentius tuebantur, custodiæ tradidit. Tum vero sicut fieri solet, cum militibus licentia conceditur, mulieres ornatu suo per vim spoliatæ sunt, dum alii monilia, zonas aureas & torques diripiunt: alii inaures simul cum auriculis ipsis detrahunt. Cumque ingens perturbatio ac luctus in urbe exstitisset, ne sic quidem pristinam erga Joannem benevolentiam abjecerunt. Ac publice quidem non amplius conveniebant. Multi vero nec in forum, nec ad balnea procedebant. Quibusdam vero ne tutum quidem erat domi manere: sed indicto sibi ipsis exilio, urbe excedebant cum alii multi viri boni, tum honestæ mulieres. Ex quibus fuit Nicarete Bithyna, nobili genere apud Nicomedienses orta, ob perpetuam virginitatem, & ob vitæ sanctimoniam celeberrima. Erat hæc omnium quas quidem novi religiosarum mulierum modestissima: in moribus & sermone ac victu modum atque ordinem ser-

Joannis fautores vexati.

Nicarete nobilis mulier multa patitur.

A τες Ἰωάννην εἰς Κουκουσὸν δῆγον τῆς Ἀρμενίας, Βασιλέως γράμματι καταδικασθέντα τὴν ἐκεῖσε οἴκησιν· οἱ δὲ τοὺς ξυνελθόντας αὐτῷ Ἐπισκόπους, καὶ Κληρικοὺς ἀγαγόντες, ἐν Χαλκηδόνι καθεῖρξαν· ἄλλοι δὲ περιϊόντες ἀνὰ τὴν πόλιν, τοὺς καταμηνυομένους τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, συνελαμβάνοντο καὶ φρουροῦν· καὶ ἀναθεματίζειν αὐτὸν ἠνάγκαζον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

B *Περὶ Ἀρσακίου τοῦ μετὰ Ἰωάννην προχειρισθέντος, καὶ ὅσα κακὰ τοῖς προσκειμένοις Ἰωάννῃ εἰργάσατο· καὶ περὶ τῆς ὁσίας Νικαρέτης.*

ΟΥ πολλῷ δὲ ὕστερον χειροτονεῖται Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπος Ἀρσάκιος, Νεκταρίου τοῦ πρὸ Ἰωάννου ταύτην τὴν Ἐπισκοπὴν διανύσαντος ἀδελφός. ἀνὴρ πρᾷος, καὶ περὶ τὸ Θεῖον εὐλαβής· ἔβλαψαν δὲ τὴν ἐν τῷ Πρεσβυτερίῳ περὶ αὐτοῦ κρατοῦσαν δόξαν Κληρικοί τινες ποιοῦντες, μὲν ἅπερ ἐβούλοντο. αὐτῷ δὲ ταῦτα ἀνατιθέντες· διέβαλε δὲ αὐτὸν μάλιστα, καὶ τὰ συμβάντα μετὰ ταῦτα περὶ τοὺς Ἰωάννου ἐπαινέτας· ἐπεὶ γὰρ C αὐτῷ, (a) καὶ τοῖς αὐτῷ συνοῦσι κοινωνεῖν ἢ συνεύχεσθαι οὐκέτι ἀνεκτὸν ἡγοῦντο, ἀναμεμιγμένων αὐτοῖς τῶν ἐπιβούλων Ἰωάννου· καθ' ἑαυτοὺς δὲ, ὡς εἴρηται συνιέντες ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς πόλεως ἐκκλησίαζον, κοινοῦται Βασιλεῖ περὶ τούτου· συνηγμένοις δὲ συνταγματάρχης ἅμα στρατιώταις ἐμβαλεῖν ἐπιτραπεὶς, τὸ μὲν πλῆθος παίων ξύλοις, καὶ λίθοις, εἰς φυγὴν τρέπει· τοὺς ἐπισημότερον, καὶ προθυμότερον τὰ Ἰωάννου ζηλοῦντας, ἐν φρουρᾷ ποιεῖται· ἐνταῦθα δὲ, οἷα συμβαίνειν φιλεῖ, στρατιωτῶν ἐπιτραπέντων νεανιεύεσθαι, (b) γύναια πρὸς βίαν τοῦ κόσμου, τῶν D μὲν ὅρμους, καὶ ζώνας χρυσᾶς, καὶ περιδέραια, καὶ στρεπτοὺς ληϊζομένων. τῶν δὲ, σὺν αὐτοῖς λοβοῖς ἐξελκόντων τὰ ἐνώτια· μεγίστης δὲ ταραχῆς, καὶ οἰμωγῆς ἀνὰ τὴν πόλιν συμβάσης, οὐδ' οὕτως μετέθεντο τοῦ περὶ Ἰωάννην φίλτρου· δημοσίᾳ δὲ οὐκέτι συνήεσαν· πολλοὶ δὲ, οὔτε εἰς ἀγορὰν, οὔτε εἰς βαλανεῖα ἐφοίτων. τισὶ δὲ, καὶ τὸ οἴκοι μένειν, οὐκ ἀκίνδυνον ἦν. καὶ φυγὴν ἑαυτοῖς ἐπιτάξαντες, τῆς πόλεως ἐξῆλθον, ἄλλοι τε ἄνδρες σπουδαῖοι, καὶ ἀγαθαὶ γυναῖκες· ὧν ἦν Νικαρέτη ἡ Βιθυνὴ, τῶν παρὰ E Νικομηδεῦσιν εὐπατριδῶν ἐπισήμου γένους, ἐπὶ ἀϊδίῳ παρθενίᾳ, καὶ ἀρετῇ βίου εὐδοκιμοῦσα· ἀτυφοτάτην δὲ ὧν ἴσμεν σπουδαίων γυναικῶν, ταύτην ἔγνων, ἤθει τε καὶ λόγῳ, καὶ διαίτῃ τεταγμένην, καὶ τὰ θεῖα μέχρι θανάτου (c) τῶν βιωτι-

(a) καὶ τοῖς αὐτῷ συνοῦσι. In codice Fuketiano scriptum est συνιοῦσι, rectius, ut opinor. Atque ita legisse videtur Nicephorus, ut videre est in cap. 28. lib. 13. Nam pro his verbis hæc substituit, τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. Paulo post, ubi legitur καθ' ἑαυτοὺς συνιέντες, malim legere συνιόντες cum Henrico Savilio.

(b) γύναια πρὸς βίαν τοῦ κόσμου. Deest verbum ἀφηρέθησαν.

(c) τῶν βιωτικῶν προτιμῶσα. In codice Fuketiano pro vocabulo βιωτικῶν, scriptum est ἀνθρωπίνων, quemadmodum etiam legitur apud Nicephorum in capite 25. libro 13. Sed & Grammaticæ leges postulant, ut προτιμῶσαν legamus.

(d) παρ-

βιωτικῶν προτιμῶσα· ἀνδρείᾳ τε καὶ φρονήσει πρὸς περιπετείας δυσχερῶν πραγμάτων ἀντιχεῖν ἱκανὴν. ὡς μήτε πολλῆς πατρῴας περιουσίας ἀδίκως ἀφαιρεθεῖσαν ἀγανακτεῖν, ἐν ὀλίγοις τε περιλειφθεῖσιν, ὑπὸ ἀρίστης οἰκονομίας, καίπερ εἰς γῆρας προελθοῦσαν, τὰ ἐπιτήδεια σὺν τοῖς οἰκείοις ἔχειν, καὶ ἄλλοις ἀφθόνως χορηγεῖν ὑπὸ φιλανθρώπου δὲ προθυμίας φιλόκαλος οὖσα, καὶ παντοδαπὰ παρεσκεύαζε φάρμακα εἰς πτωχῶν νοσούντων χρείαν. οἷς δὴ πολλοῖς τῶν γνωρίμων πολλάκις ἐπήρκεσε μηδὲν ἀπονα μένοις τῶν συνήθων ἰατρῶν· σὺν θείᾳ γάρ τινι ῥοπῇ, ἅπερ ἐπεχείρει, εἰς χρηστὸν ἀπέβαινε τέλος· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, τῶν καθ' ἡμᾶς σπουδαίων γυναικῶν ἑτέραν οὐκ ἔγνων, εἰς τοσοῦτον ἤθους τε καὶ σεμνότητος, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιδοῦσαν· ἀλλ' ἡ μὲν, καίπερ τοιάδε οὖσα, τοὺς πολλοὺς ἐλάνθανεν· ὑπὸ μετριότητος γὰρ τρόπων, καὶ φιλοσοφίας, ἀεὶ λανθάνειν ἐπετήδευεν. ὡς μήτε εἰς ἀξίωμα διακόνου σπουδάσαι προελθεῖν, μήτε προτρεπομένου πολλάκις Ἰωάννου ἑλέσθαι ποτὲ (d) παρθένων Ἐκκλησιαστικῶν ἡγεῖσθαι· μεγίστου δὲ C φόβου πᾶσιν ἐμπεσόντος, ἐπειδὴ δῆλον ἦν μηκέτι στασιάζειν τὸ πλῆθος, δημοσίᾳ προελθὼν ὁ τῆς πόλεως ὕπαρχος, ὡς ἐξετάσων τὰ περὶ τῆς πυρᾶς, καὶ τοῦ βουλευτηρίου, πολλοὺς χαλεπῶς ἐτιμωρήσατο· Ἕλλην γὰρ ὢν, ὡς ἐπεγγελῶν ταῖς συμφοραῖς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς ἡδονὴν ἔχε τὸ συμβάν.

A servans. Usque ad exitum vitæ semper divina rebus humanis antepofuit: animi quoque fortitudine & prudentia ad tolerandos adversæ fortunæ casus prædita fuit. Adeo ut cum amplissimo patrimonio injuste spoliata esset, minime tamen indignaretur: sed paucis sibi relictis, propter bonam ac prudentem dispensandi rationem, ipsa licet provecta jam ætate, una cum domesticis necessaria cuncta haberet, & aliis abunde suppeditaret. Porro cum esset admodum ingeniosa, & promtæ erga omnes humanitatis, medicamenta diversi generis præparabat ad usus pauperum ægrotantium. B Per quæ multis etiam familiaribus suis sæpenumero subvenit, qui ex medicis suis nullum fructum perceperant. Nam divino adspirante nutu, quæcunque aggressa fuerat, felicem exitum sortiebantur. Denique ut compendio dicam, nullam ex religiosis nostri temporis feminis novi, quæ ad tantum modestiæ, gravitatis, reliquarumque virtutum fastigium pervenerit. Verum licet talis tantaque esset, plerisque ignota erat. Nam ob modestiam animi, ac philosophiæ studium, perpetuo latere studebat: ita ut nec honorem diaconissæ unquam ambierit, nec virginibus Ecclesiasticis præesse, licet Joanne sæpius eam hortante voluerit. Cum igitur ingens metus omnibus injectus esset, tandem ubi apparuit populum non amplius tumultuari, Præfectus urbis in publicum procedens tanquam quæstionem habiturus de incendio & de curiæ conflagratione, multos gravibus suppliciis affecit. Nam cum esset paganus, Ecclesiæ calamitatibus insultans, eo quod acciderat oblectabatur. SÆC. IV.

(d) παρθένων ἐκκλησιαστικῶν. Virgines Ecclesiasticæ dicuntur ad distinctionem earum, quæ degebant in monasteriis, quæ monachæ dicuntur in epistola Siricii Papæ. Hæ virgines locum separatum habebant in Ecclesia, tabulis conclusum, ut docet Ambrosius in sermone ad Virginem laps.m. Oblationes item offerebant, & communicabant seorsum a reliqua multitudine, ut colligitur ex cap. 25. Concilii Triburiensis. Ecclesiasticæ porro dicebantur, eo quod adscriptæ essent albo, seu matriculæ Ecclesiæ. κατάλογον παρθένων, & τάγμα vocat Basilius in epi- D stola canonica ad Amphilochium.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Περὶ Εὐτροπίου τοῦ ἀναγνώστου, καὶ τῆς μακαρίας Ὀλυμπιάδος, καὶ περὶ τοῦ Πρεσβυτέρου Τιγρίου, οἷα διὰ τὸν Ἐπίσκοπον Ἰωάννην ἔπαθον· καὶ περὶ Πατριαρχῶν.

Ἐν δὲ τῷ τότε, καὶ (a) Εὐτρόπιός τις ἀναγνώστης παραχθεὶς ἐπὶ τῇ καταμηνύσει τῶν ἐμβαλόντων τὸ πῦρ, οὔτε βοείαις, οὔτε ξύλοις, οὔτε ὄνυξι ξαινόμενος πλευράς τε καὶ παρειάς. ἐπὶ τούτοις τε, καὶ τὸν ὑφαπτόμενον τῷ σώματι πυρσὸν ὑπομείνας, καὶ ταῦτα νέος, καὶ ἁπαλόχρως ὢν, οὐδὲν ὡμολόγησεν εἰδέναι· μετὰ δὲ τὰς βασάνους, ἐγκλείεται εἰς τὸ δεσμωτήριον. ἔνθα δὴ, οὐκ εἰς μακρὰν ἐτελεύτησεν· ἄξιον δὲ τῇ γραφῇ παραδοῦναι, καὶ τὸ συμβὰν ἐπ' αὐτῷ ὄναρ· Σισινίῳ γὰρ τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς τῶν Ναυατιανῶν

CAPUT XXIV.

De Eutropio lectore, & de beata Olympiade, & Tigrio Presbytero, quanta passi sint Joannis Episcopi causa. Item de Patriarchis.

Eodem tempore, & Eutropius quidem lector, ad indicandos eos qui ignem Ecclesiæ injecerant, in judicium inductus, tametsi loris & fustibus cæderetur, & latera ei ac genæ E unguibus lacerarentur; quamvis faces ardentes corpori admotas sustinuisset, idque adhuc adolescens & teneri corporis, nihil se scire confessus est. Qui post tormenta in carcerem conjectus, illic animam haud multo post exhalavit. Porro operæ pretium fuerit, etiam somnium quod de illo factum est, huic operi inferere. Etenim Sisinio Novatianorum Episcopo Eutropius.

(a) Εὐτρόπιος ἀναγνώστης. Hujus meminit Palladius in vita Chrysostomi sub finem; ubi eum ψάλτην vocat, quod idem est. Iidem enim erant Psaltæ, & Lectores. Unde juncto vocabulo ψαλταναγνῶσται dicuntur in Novellis Imp. Justiniani.

SÆC. IV. po dormienti, vir quidam pulcritudine & statura eximius, stans ad altare Ecclesiæ ipsorum, quam in honorem Stephani Protomartyris ædificaverant, visus est, dolore confectus ob penuriam bonorum virorum: quippe qui ejus rei causa totam civitatem peragrasset, nec ullum præter Eutropium reperisset. Quo viso stupefactus Sisinius, cum cuidam Presbytero suo cui maxime confidebat, somnium suum narrasset, exquirere eum jussit, quisnam vir ille esset. Ille cum recte conjecisset, hunc omnino unum esse ex illis quos paulo ante Præfectus torqueri jusserat, carceres circumiens, percontatus est, num quis Eutropius illic esset. Cumque reperisset, allocutus est illum, & Episcopi somnium ei retulit: & lacrymabundus, ut pro se Deum precaretur rogavit. Atque hæc sunt quæ Eutropio contigerunt. Jam vero Olympias quoque diaconissa, in hoc rerum discrimine fortitudinem animi sui declaravit. Nam cum eandem ob causam in judicium adducta esset, interroganti Præfecto cur Ecclesiam incendisset, respondit: Non est hoc vitæ meæ institutum. Ego enim facultates meas quæ multæ erant & maximæ, templis Dei instaurandis impendi. Cumque ille diceret, sibi probe cognitam esse illius vivendi rationem, subjecit illa: Tu ergo in accusatoris locum transi & alius de nobis judicet. Porro cum accusatio testibus destitueretur, Præfectus nihil habens quod jure culparet, paulo clementius ad aliud crimen se convertit. Ac veluti consulendi gratia, tam Olympiadi, quam reliquis mulieribus amentiam exprobravit, quæ communionem Episcopi sui aversarentur: cum resipiscere ipsis liceret, seque ipsas molestiis omnibus liberare. Sed ceteræ quidem Præfecto ista præcipienti cesserunt. Olympias vero; Minime æquum est, inquit, ut quæ in multitudine per calumniam capta, in judicio vero nullius criminis convicta sum; ad defensionem trahar querelarum quæ in judicium non venerint. Permitte igitur mihi, ut adversus priorem accusationem patronos adhibeam. Nam si contra jus ac leges coacta fuero communicare illis quibus non oportet, non faciam id quod piis nefas est facere. Præfectus ergo cum ei persuadere non posset ut cum Arsacio communicaret, tum quidem eam dimisit, quo advocatos suos instrueret. Altero autem die cum eam exhiberi jussisset, magno auri pondere mulctavit. Sic enim illam a sententia sua sese abducturum putabat. Verum illa pecunias contemnens, nullatenus cessit: & relicta Constantinopoli, in urbe Cyzico domicilium fixit. Tunc etiam Tigrius Presbyter vestimentis exutus, & tergo flagris cæsus, vinctisque pedibus ac manibus in eculeo extensus,

Olympias.

Tigrius.

A νων αἱρέσεως ἤδη καθεύδοντι, ἀνήρ τις κάλλει καὶ μεγέθει περιφανέστατος, παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, ἣν εἰς τιμὴν Στεφάνου τοῦ Πρωτομάρτυρος ᾠκοδόμησεν, ἔδοξεν ἀδημονεῖν ἐπὶ σπάνει ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὡς τούτου χάριν τὴν πᾶσαν πόλιν περιεληλυθὼς, καὶ μηδένα εὑρὼν ἢ μόνον Εὐτρόπιον. πρὸς δὲ τὴν ὄψιν καταπλαγεὶς ὁ Σισίνιος, πρός τινα τῶν ὑπ᾽ αὐτὸν πιστοτάτων Πρεσβυτέρων ὁμολογήσας τὸ ὄναρ, ἐκέλευσεν ἀναζητεῖν τὸν ἄνδρα ὅστις εἴη· ὁ δὲ, εὐστόχως συμβαλὼν ὡς ἐν τοῖς ἔναγχος ἐπὶ τοῦ ὑπάρχου βασανισθεῖσιν εἰκὸς εἶναι τοιοῦτον, B περιϊὼν τὰ δεσμωτήρια, ἐπυνθάνετο εἴ τις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς Εὐτρόπιος· καὶ εὑρὼν, εἰς λόγους αὐτῷ ἦλθε, καὶ διηγήσατο τοῦ Ἐπισκόπου τὸ ὄναρ· καὶ δακρύων, εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ ἐλιπάρει· καὶ τὰ μὲν κατὰ Εὐτρόπιον, ὧδε ἔσχε. ἀνδρεία δὲ ἐν ταύταις ταῖς συμφοραῖς ἀνεφάνη, καὶ Ὀλυμπιὰς ἡ διάκονος· ἐπεὶ γὰρ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας εἰς τὸ δικαστήριον παρήχθη, πυθομένου τοῦ ὑπάρχου τί δήποτε τὴν Ἐκκλησίαν ἐνέπρησεν, ὑπολαβοῦσα, οὐχ αὕτη, ἔφη, τοῦ ἐμοῦ βίου ἡ προαίρεσις· πολλὴν γὰρ οὖσαν εἰς ἀνανέωσιν C ναῶν Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἀνάλωσα· τοῦ δὲ, τὸν αὐτῆς βίον ἐπίστασθαι λέγοντος, οὐκοῦν εἰς κατηγόρου τάξιν μετάβηθι, ἔφη, καὶ ἕτερος ἡμῖν δικάσει· ἀμαρτύρου δὲ τῆς κατηγορίας οὔσης, μὴ ἔχων ὁ ὕπαρχος ὅ, τι δικαίως μέμψαιτο, ἠπιώτερόν πως εἰς ἕτερον μετέβη ἔγκλημα. καὶ ὡς ἐν συμβουλῇ, ἄνοιαν αὐτῇ καὶ ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν ἐμέμφετο, ὅτι (b) τὴν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον κοινωνίαν ἠρνοῦντο ἐξὸν μεταμεληθῆναι, καὶ πραγμάτων ἀπηλλάχθαι. ἀλλ᾽ αἱ μὲν, ὑπὸ δέους τάδε τῷ ὑπάρχῳ προστάξαντι εἶξαν· ἡ δὲ Ὀλυμπιὰς, οὐ δίκαιον, ἔφη, τὴν ἐν τῷ D πλήθει ὑπὸ συκοφαντίας ἁλοῦσαν, ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις ἐπ᾽ οὐδενὶ τῶν κατηγορουμένων διελεγχθεῖσαν, εἰς ἀπολογίαν ἕλκεσθαι μέμψεων ἀνευθύνων· ἐπίτρεψον οὖν μοι, πρὸς τὴν προτέραν γραφὴν συνηγόρους προστήσασθαι· εἰ γὰρ παρανόμως βιασθείην οἷς μὴ δεῖ κοινωνεῖν, οὐ ποιήσω ἃ μὴ θέμις τοῖς εὐσεβοῦσιν· ὁ δὲ ὡς οὐκ ἔπεισεν αὐτὴν Ἀρσακίῳ κοινωνεῖν, τότε μὲν ἠφίει ὡς συνηγόρους διδάξουσαν· ἐν ἑτέρᾳ δὲ παραγαγὼν, πολλοῦ χρυσίου κατεδίκασεν· ᾤετο γὰρ οὕτως αὐτὴν μεταθήσειν τῆς γνώμης· E ἀλλ᾽ ἡ μὲν τῶν χρημάτων ὑπεριδοῦσα, οὐ καθυφῆκε· καὶ καταλιποῦσα τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν Κυζίκῳ διέτριβεν· ἐν δὲ τῷ τότε καιρῷ, καὶ Τίγριος Πρεσβύτερος τῆς ἐσθῆτος γυμνωθεὶς, καὶ κατὰ νώτου μαστιγωθεὶς, πόδας καὶ χεῖρας δεδεμένος διαταθεὶς,

(b) τὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον κοινωνίαν ἠρνοῦντο. In codice Fuketiano scriptum inveni ἠρνοῦντο, longe rectius, meo quidem judicio. Eodem fere modo loquitur Constantinus Imperator in epistola ad Alexandrum, & Arium: ἡ μὲν κοινωνία ἠρνήθη. Maluissem etiam dicere τὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον κοινωνίαν. Sic enim Græci loqui solent.

(c) νόμος

θεὶς, διελύθη τὰ ἄρθρα. ἐγένετο δὲ οὗτος Βάρβαρος τὸ γένος, οὐκ ἐκ γενετῆς εὐνοῦχος· ἐν οἰκίᾳ δέ τινος τῶν ἐν δυνάμει τὰ πρῶτα δουλεύσας, καὶ ἐπαινεθεὶς παρὰ τοῦ κεκτημένου, μετέσχεν ἐλευθερίας. εἰς Πρεσβυτέρου δὲ ἀξίαν προελθὼν, τῷ χρόνῳ διεφάνη τὸ ἦθος ἐπιεικέστατος, καὶ πρᾶος, καὶ περὶ τοὺς δεομένους, καὶ ξένους, εἴ πέρ τις ἄλλος, δεξιώτατος. καὶ τὰ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοιάδε ἦν. ἐν τούτῳ δὲ Σιρικίου τὴν Ῥωμαίων Ἐπισκοπὴν δέκα καὶ πέντε διανύσαντος ἔτη, Ἀναστασίου δὲ τρία, μετὰ τοῦτον Ἰννοκέντιος ταύτην ἐπλήρου τὴν διαδοχήν. ἐτελεύτησε δὲ καὶ Φλαβιανὸς, μὴ συνθέμενος τῇ Ἰωάννου καθαιρέσει· διαδέχεται δὲ τὴν Ἀντιοχέων Ἐκκλησίαν Πορφύριος· καὶ ἐπειδὴ τοῖς κατ᾽ αὐτοῦ κεχρημένοις ἐπεψηφίσατο, πολλοὶ τῶν ἐν Συρίᾳ τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας ἐχωρίσθησαν· καθ᾽ ἑαυτούς τε τὰς Συνόδους ποιούμενοι, πραγμάτων καὶ πλείστων δεινῶν ἐπειράθησαν· χάριν γὰρ τῆς πρὸς Ἀρσάκιον κοινωνίας, καὶ Πορφύριον τοῦτον, καὶ Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, σπουδῇ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις δυνατῶν, (c) νόμος ἐτέθη τοὺς ὀρθῶς δοξάζοντας ἐκτὸς τῶν Ἐκκλησιῶν μὴ συνιέναι· τοὺς δὲ μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς, ἐλαύνεσθαι.

A fus, membris diffolutus eft. Erat hic Barbarus natione, eunuchus quidem, fed non ab origine. Qui cum in domo cujufdam potentis fervus fuiffet, domino fuo probatus, libertatem meruerat. Poftea vero ad Presbyterii gradum promotus; proceffu temporis, moribus commodiffimis præditus apparuit, & placidus, atque erga pauperes ac peregrinos, fi quifquam alius, benigniffimus. Et hæc quidem gefta funt Conftantinopoli. Per idem tempus, cum Siricius annis quindecim, & poft eum Anaftafius tribus annis Epifcopatum Romanæ urbis adminiftraffet, Innocentius in eorum B locum fucceffit. Antiochiæ vero mortuus eft Flavianus, qui Joannis depofitioni haudquaquam confenferat. Cujus loco Porphyrius Antiochenfis Ecclefiæ facerdotium fufcepit. Qui cum condemnationi Joannis fubfcripfiffet, multi in Syria ab Ecclefiæ illius communione fefe abruperunt: & feorfum collectas celebrantes, multas ærumnas ac moleftias perpeffi funt. Etenim in gratiam communionis Arfacii & hujus quem diximus Porphyrii, & Theophili Alexandriæ Epifcopi, ftudio eorum qui in palatio plurimum poterant, lata lex eft, C ne Orthodoxi extra Ecclefias convenirent, utque ii qui cum fupradictis non communicarent, expellerentur.

(c) νόμος ἐτέθη. Exftat ea lex in lib. 16. cod. Theodofiani, titulo de his, qui religione contendunt. Sic autem habet: *Imperatores Arcadius, & Honorius, Eutychiano P. P. Rectores Provinciarum moneantur, ut conventus eorum arceantur inliciti, qui Orthodoxorum religione fuffulti, fpretis Sacrofanctis Ecclefiis, alio convenire conantur; his, qui ab Arfacii, Theophili, Porphyrii, Reverendiffimorum Antiftitum communioni diffentiunt, ab Ecclefia proculdubio repellendis. Datum 14. Kal. Decembr. Conftantinopoli Honorio VI. & Ariftæneto Coff.* Vide Baronium ad ann. Chr. 404. cap. 54. & feqq.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Ὅτι τῆς Ἐκκλησίας κακῶς ἐχούσης, καὶ τὰ κοσμικὰ κακῶς διέκειντο πράγματα· καὶ τὰ κατὰ Στελίχωνα τὸν Ὁνωρίου στρατηγόν.

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὡς ἐπίπαν συνενεχθὲν εὑρεῖν ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν ἱερέων διχονοίαις, καὶ τὰ κοινὰ θορύβων, καὶ ταραχῆς ἐπειράθη· καὶ (a) Οὖννοι μὲν τὸν Ἴστρον περαιωθέντες, τοὺς Θρᾷκας ἐδῄουν· (b) οἱ δὲ ἐν Ἰσαυρίᾳ λῃσταὶ εἰς πλῆθος ἀθροισθέντες, μέχρι Καρῶν, καὶ Φοινίκων, τὰς ἐν μέσῳ πόλεις, καὶ κώμας ἐκακούργουν· Στελίχων δὲ ὁ Ὁνωρίου στρατηγὸς, ἀνὴρ εἴπέρ τις πώποτε ἐν πολλῇ δυνάμει γεγενημένος, Ῥωμαίων τε καὶ Βαρβάρων τοὺς

CAPUT XXV.

Quomodo Ecclefia turbata, Refpublica quoque male affecta fuit: & de Stilicone Honorii comite.

D Eodem tempore, ficut in facerdotum diffenfionibus fere eveniffe reperies, Refpublica quoque turbis ac motibus agitata eft. Etenim Hunni trajecto Iftro, Thraciam vaftarunt. Latrones quoque Ifauri, coacta ingenti multitudine, urbes omnes quæ inter Cariam & Phenicen interjacent, una cum vicis populati funt. Adhæc Stilicho Magifter militum Honorii, vir omnium fui temporis potentiffimus, qui Romanorum & Barbarorum juven- Stilicho.

(a) Οὖννοι τὸν Ἴστρον. Zofimus in libro quinto Hiftoriæ pag. 799. fcribit, fugitivos, ac defertores Militiæ in unum collectos, cum fe Hunnos effe mentirentur, Thraciam tunc vaftaffe: donec Fravitus Magifter Militum, qui bello adverfus Gainam inclaruerat, contra eos miffus, cunctos ad internecionem delevit. Ex his patet error Nicephori, qui hunc Sozomeni locum defcribens in cap. 35. lib. 13. addit, Hunnos iftos, qui Thraciam vaftarunt, Huldin ducem habuiffe. Immo Huldis amicus, ac fœderatus erat Romanorum, ut teftatur Zofimus ibidem.

(b) οἱ δὲ ἐν Ἰσαυρίᾳ λῃσταί. De hoc motu Ifaurorum Confulendus eft Zofimus in libro quinto pag. 802. Marcellinus Comes in Chronico, Stilichone 2. & Anthemio Confulibus, *Ifauri*, inquit, *per montem Tauri difcurfantes, ingens difpendium reipublicæ importarunt; quibus Narbazaicus legatus majus continuo rependit incommodum*. Jordanes in libro de fucceffione regnorum, hunc Marcellini locum defcribens, fic habet. *Contra quos Arbazacius directus, majus continuo rependit incommodum*. Ita legebatur in Vulgatis editionibus ante Gruterum, ut Gruterus ipfe in notis fuis teftatur, optime meo quidem judicio. Nam & a Zofimo E in fupradicto libro ἀρβαζάκιος dicitur hic Magifter Militum, & apud Suidam in voce ἀρβαζάκιος. Ubi integrum ejus elogium habes ex Hiftoria Eunapii Sardiani. Nonnulli vero hunc Magiftrum Militum per ludibrium vocabant Harpazacium ob rapinas, & furta. Erat enim rapaciffimus, & tribus vitiis infignis, libidine fcilicet, ebrietate, & avaritia, ut ibidem teftatur Eunapius, & ex Eunapio Zofimus. Porro præter Harbazacium etiam Valentinianus Comes contra Ifauros miffus eft, qui Rhoffum, & Seleuciam expugnarunt, ut fcribit Palladius in vita Joannis Chryfoftomi. Finito tandem hoc bello, multæ quæftiones agitatæ funt de his, qui fe Ifauris latronibus junxerant, aut qui eos occultaverant. In quibus exercendis, nec quadragefimæ, nec ipfum Pafchæ diem excipi oportere Imperator lege fanxit, ut videre eft in lib. 9. codicis Theodofiani, titulo de quæftionibus.

(c) περὶ

SÆC. IV. ventutem sibi obsequentem habebat, cum adversus Arcadii comites inimicitias suscepisset, utrumque Imperium mutuo inter se committere decrevit. Cumque Alarico Gothorum Duci dignitatem Magistri militum ab Honorio impetravisset, eum adversus Illyrios direxit. Præmissoque Jovio qui Præfectus Prætorii creatus fuerat, pollicitus est se cum Romanis militibus adventurum, ut eam Provinciam Honorii ditioni adjungeret. Igitur Alaricus assumtis quibus præerat Gothis, ex Barbarorum regione ubi degebat, quæ est juxta Dalmatiam ac Pannoniam, in Epirum venit. Ubi cum diu moratus fuisset, in Italiam reversus est. Etenim Stilico, cum profecturus esset, sicut inter ipsos convenerat, Honorii literis fuerat retardatus. Et hæc quidem ita se habebant.

τοὺς νέους πειθομένους ἔχων, εἰς ἔχθραν καταστὰς τοῖς Ἀρκαδίου ἄρχουσιν, ἐβεβούλευτο πρὸς ἑαυτὰ συγκροῦσαι τὰ βασίλεια, καὶ στρατηγοῦ Ῥωμαίων ἀξίωμα (c) περὶ Ὀνωρίου προξενίσας Ἀλαρίχῳ τῷ ἡγουμένῳ τῶν Γότθων, (d) Ἰλλυριοῖς ἐπανέστησεν· (e) ὕπαρχόν τε αὐτῶν καταστάντα Ἰόβιον προπέμψας, (f) συνέθετο συνδραμεῖσθαι μετὰ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν. ὥστε δῆθεν, καὶ τοὺς τῇδε ὑπηκόους ὑπὸ τὴν Ὀνωρίου ἡγεμονίαν ποιῆσαι. παραλαβὼν δὲ Ἀλάριχος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐκ τῆς πρὸς τῇ Δαλματίᾳ, καὶ Παννονίᾳ Βαρβάρου γῆς, οὗ διῆγεν, ἧκεν εἰς τὰς Ἠπείρους· καὶ συχνὸν ἐνταῦθα προσμείνας χρόνον, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν. μέλλων γὰρ ἐκδημεῖν ὡς ὡμολόγησε Στελίχων, (g) Ὀνωρίου γράμμασιν ἐπεσχέθη. καὶ τὰ μὲν ἐν τούτοις ἦν.

(c) περὶ Ὀνωρίου προξενίσας. Proculdubio scribendum est παρὰ Ὀνωρίου. Certe observavi in manuscriptis codicibus has duas præpositiones fere semper inter se confundi. In codice Fuketiano deest vox περὶ.

(d) Ἰλλυριοῖς ἐπανέστησεν. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim Epiphanium secutus, vertit *in Illyrios irruit*, quomodo etiam Langus Nicephori Interpres. Suffridus autem Petrus interpretatus est. *Illyrios concitavit*. Ego vero neutram Interpretationem probo. Neque enim Stilicho adversus Illyrios profectus est: sed tantum Alaricum adversus eos misit, pollicitus, se cum occidentalibus copiis brevi secuturum. Verum promissis non stetit, ut testatur Sozomenus, ac Zosimus. Quare hoc loco supplenda est vocula in hunc modum, Ἰλλυριοῖς αὐτὸν ἐπανέστησεν. Sententiam nostram confirmat ipse Sozomenus in cap. 4. lib. 9 ubi eadem repetit, quæ hic dixerat.

(e) ὕπαρχόν τε αὐτῶν καταστάντα Ἰόβιον. Id est, Jovium, qui creatus fuerat Præfectus Prætorio Illyrici. Atque ita Nicephorus hunc Sozomeni locum intellexit. Sic enim habet, Ἰλλυριοῖς ἐπανέστησεν, Ἰόβιον τινὰ ὕπαρχος ἐκείνοις προκαταστήσας. Nec aliter Epiphanius Scholasticus. Porro Illyricum duplex erat eo tempore. Alterum Orientale: alterum Occidentale. Quod jam inde a temporibus Theodosii Augusti institutum videtur, cui Gratianus Imperator cum Orientis Imperium regendum tradidisset, Illyricum quoque adjecit, ut testatur Sozomenus in libro septimo capite quarto. Certe Theodosius paulo post quam a Gratiano in Imperium adscitus fuerat, Thessalonicæ baptizatus est, quæ urbs caput erat Orientalis Illyrici, quemadmodum Sirmium Occidentalis. In Notitia Imperii Romani, quæ paulo post Honorii mortem scripta videtur, sex Provinciæ numerantur Illyrici Occidentalis. Pannoniæ duæ, Savia, Dalmatia, Noricum Mediterraneum, & Noricum Ripense. Porro Stilicho Magister militum Honorii Illyricum Orientale sub Honorii ditionem redigere cogitabat, ut universum Illyricum Occidentali Imperio subjiceretur, quemadmodum olim subditum fuerat ante Theodosii tempora, ut docet Zosimus.

(f) συνέθετο συνδραμεῖσθαι μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim ita vertit: *Inito pacto, ut cum Romanis ducibus confligeret*. Suffridus autem Petrus hoc modo interpretatus est: *Inito pacto, ut ad Romanos duces transirent*. Pessime omnino. Langus vero Nicephori Interpres ita vertit; *Re ita composita, ut & ipse cum Romanis Arcadii Ducibus congrederetur*. Vere quidem, sed non ex mente Sozomeni. Hic igitur sensus est horum verborum. Cum Stilicho Alaricum sibi adjunxisset, eique dignitatem Magistri militum ab Honorio deferri curasset, pactus, ut Alaricus cum suis copiis in Provincias Illyrici Orientalis irrumperet, ipse quoque promiserat, se cum Romanis militibus protinus adfuturum. Sed ne promissum impleret, duæ res impedimento fuere. Radagaisi scilicet irruptio, qui cum quadringentis millibus armatorum Italiam petebat: deinde rumor de Alarici obitu, ut scribit Zosimus in lib. 5. pag. 802. & sequentibus. Hoc est, quod paulo infra scribit Sozomenus: μέλλων γὰρ ἐκδημεῖν ὡς ὡμολόγησε Στελίχων, Ὀνωρίου γράμμασιν ἐπεσχέθη.

(g) Ὀνωρίου γράμμασιν. Idem scribit Zosimus, Stilichonem scilicet, cum Ravennæ esset, & profectionem jam pararet, ut junctis cum Alarico copiis Illyricum Orientale invaderet, literas Honorii Augusti ex urbe Roma accepisse, quibus nuntiabatur, Constantinum in Galliis tyrannidem arripuisse.

CAPUT XXVI.

Epistolæ duæ Innocentii Papæ: altera ad Joannem Chrysostomum, altera ad Clerum Constantinopolitanum pro Joanne.

PORRO Innocentius Romanæ urbis Episcopus, cognitis iis quæ adversus Joannem gesta fuerant, vehementer commotus est. Et ea quidem damnavit. Cum autem Œcumenicam Synodum congregare studeret, scripsit ad Joannem, & seorsum ad clericos urbis Constantinopolitanæ. Utramque epistolam ex Latino sermone in Græcum translatam cum repererim, hic apponendam esse duxi: Sunt autem hujusmodi.

Dilecto fratri Joanni Innocentius. Etsi innocens prospera omnia expectare & a
Deo

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κϛʹ.

Ἐπιστολαὶ δύο Ἰννοκεντίου Πάπα Ῥώμης, πρὸς τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην, καὶ πρὸς τὸν κλῆρον Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ Ἰωάννου.

ΜΑθὼν δὲ Ἰννοκέντιος ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος, τὰ κατὰ Ἰωάννου πεπραγμένα, ἐχαλέπαινε· καὶ τῶν μὲν κατέγνω· Οἰκουμενικὴν δὲ Σύνοδον συναγεῖραι σπουδάζων, ἔγραψεν Ἰωάννῃ, ἐν μέρει τε τοῖς Κωνσταντινουπόλεως κληρικοῖς ἑκατέραν δὲ ἐπιστολὴν ἐκ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς εὑρὼν παρεθέμην· ἔχει δὲ ὧδε.

(a) Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ Ἰννοκέντιος· Εἰ καὶ πάντα δεῖ τὸν ἀναίτιον προσδοκᾶν τὰ χρηστά, καὶ παρὰ
τοῦ Θεοῦ

(a) ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου ὑπὲρ τοῦ Χρυσοστόμου. Desunt hæc verba in codice Fuketiano, & eorum loco hic titulus legitur, τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ Ἰννοκέντιος. Qui titulus omitti non debuit. Ad marginem autem adscripta sunt hæc, ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου.

(b) ἐν

τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον αἰτεῖν, ὅμως καὶ παρὰ ἡμῶν τὴν ἀνεξικακίαν συμβουλευόντων, τὰ καθήκοντα γράμματα διὰ Κυριακοῦ τοῦ Διακόνου ἐξαπέσταλται· ὥστε μὴ πλέον δυνηθῆναι τὴν ὕβριν (b) ἐν τῷ συντρίβειν τὸ ἀγαθὸν συνειδὸς, ἐν τῷ ἐλπίζειν. οὐδὲ γὰρ ὀφείλεις διδαχθῆναι ὁ τοσούτων λαῶν διδάσκαλος, καὶ ποιμὴν, τοὺς ἀρίστους ἀεὶ καὶ πολλάκις δοκιμάζεσθαι, εἰ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ὑπομονῆς παραμένουσι, καὶ οὐδενὶ πόνῳ κακοπαθείας ὑποπίπτουσι· (c) καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς βέβαιον πρᾶγμα τὸ συνειδὸς εἰς πάντα τὰ ἀδίκως συμπίπτοντα. ἅπερ εἰ μὴ νικήσειέ τις ὑπομένων, τεκμήριον φαύλης ὑπολήψεως ἐκφέρει· πάντα γὰρ ὑπομένειν ὀφείλει, ὁ τῷ Θεῷ πρῶτον, εἶτα (d) καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθὼς συνειδότι· ὁπότε μάλιστα γυμνάζεσθαι εἰς ὑπομονὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δύναται. νικᾶσθαι δὲ οὐκ. ἐπειδήπερ αὐτοῦ διάνοιαν αἱ θεῖαι γραφαὶ φυλάττουσι. καὶ περιττεύουσιν ὑποδείγμασιν αἱ θεῖαι ἀναγνώσεις, ἃς τοῖς λαοῖς παραδιδόαμεν· αἵ τινες πάντας σχεδὸν τοὺς ἁγίους καταπεπονῆσθαι διαφόρως, καὶ συνεχῶς ἐπιστώσαντο, καὶ δοκιμάζεσθαι καθάπερ ἔν τινι διαγνώσει, οὕτω τι εἰς τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ἐληλυθέναι. παραμυθείτω τὴν ἀγάπην σου αὐτὸ τὸ συνειδὸς, ἀδελφὲ τιμιώτατε, ὅπερ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχει τὴν παραμυθείαν τῆς ἀρετῆς. ἐποπτεύοντος γὰρ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ἐν τῷ λιμένι τῆς εἰρήνης καθαρισθεῖσα ἡ συνείδησις στήσεται.

A Deo misericordiam petere debet, tamen etiam a nobis qui patientiam suademus, competentes literæ per Cyriacum Diaconum sunt transmissæ: ne contumelia plus virium habeat ad opprimendum, quam bona conscientia ad spem confirmandam. Neque enim tu docendus es, tot populorum doctor & pastor, optimos quosque semper & assidue probari, utrum in vigore patientiæ permaneant, nec ulli labori ac molestiæ succumbant. Et quod conscientia omnino firmissima res sit adversus omnia quæ injuste accidunt. Quæ nisi quis B tolerantia superaverit, malæ suspicionis argumentum aliis de se præbet. Cuncta enim tolerare debet is qui Deo primum, deinde conscientiæ suæ confidit. Quippe vir bonus, exerceri quidem potest ad tolerantiam: superari vero non potest, cum Divinæ scripturæ mentem ejus muniant atque custodiant. Abundant enim exemplis lectiones sacræ, quas populis exponimus. Quæ universos fere Sanctos variis modis vexatos, & tanquam in examine quodam probatos esse testantur, atque ita ad tole- C rantiæ coronam pervenisse. Consoletur ergo caritatem tuam ipsa animi conscientia, frater carissime, quæ in calamitatibus solet esse virtutis consolatio. Inspectante enim domino nostro Christo, in portu pacis purgata conscientia consistit.

(e) Ἰννοκέντιος Ἐπίσκοπος Πρεσβυτέροις καὶ Διακόνοις, καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ, καὶ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας τοῖς ὑπὸ τὸν Ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν· Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅ τινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Κασιανοῦ τοῦ Διακόνου ἀπεστάλκατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν ἣν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐθήκατε, ἐμμερίμνῳ φροντίδι κατέμαθον· ὅσαις τε ἡ πίστις κάμνει ταλαιπωρίαις τε καὶ πόνοις, ἐπαναληφθείσῃ πολλάκις τῇ ἀναγνώσει κατεῖδον. ὅπερ πρᾶγμα μόνη ἡ παράκλησις τῆς ὑπομονῆς ἰᾶται· δώσει γὰρ ἐν τάχει ὁ ἡμέτερος Θεὸς ταῖς τοσαύταις θλίψεσι τέλος, καὶ ταῦτα συνοίσει ὑπενηνοχέναι· ἀλλὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν παράκλησιν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης κειμένην, ἐγκωμιάζοντες ὑμῶν τὴν πρόθεσιν ἐπεγνώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑπομένειν μαρτυρίας περιέχουσαν. τὴν γὰρ ἡμετέραν παράκλησιν ἣν ὠφείλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, τοῖς ὑμετέροις γράμμασι προεφθάσατε· ταύτην γὰρ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος δεσπότης ὑπομονὴν παρέχειν εἴωθεν· ἵνα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι τυγχάνοντες, ἑαυ-

Innocentius Episcopus Presbyteris & Diaconis, & universo clero ac populo Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ est sub Joanne Episcopo, dilectis fratribus salutem. Ex literis caritatis vestræ, quas per Germanum Presbyterum & Cassianum Diaco- D num misistis, scenam malorum quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine cognovi, quantisque ærumnis & calamitatibus fides laboret, repetita sæpius lectione perspexi. Quam quidem rem sola consolatio patientiæ sanare potest. Dabit enim brevi Deus noster finem tantis tribulationibus, & hæc tolerasse proficiet. Enimvero hanc ipsam necessariam consolationem in exordio literarum caritatis vestræ positam, propositum vestrum laudantes agnovimus, multis testimoniis ad patientiam hortantibus confirmatam. Nam consolationem no- E stram quam per literas nostras vobis afferre debebamus, vos ipsi literis vestris prævenistis. Hanc siquidem Dominus noster patientiam laborantibus præbere solet, ut

(b) ἐν τῷ συντρίβειν τὸ ἀγαθὸν συνειδὸς. Proculdubio scribendum est, ἐν τῷ συντρίβειν, ἢ τὸ ἀγαθὸν συνειδὸς ἐν τῷ ἐλπίζειν.

(c) καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς. Olim conjeceram, scribendum esse transpositis vocabulis, καὶ ὡς ἔστιν ἀληθῶς, ut ad præcedentia referatur. Si cui tamen displicet hæc conjectura, equidem non magnopere succensebo.

(d) καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθὼς συνειδότι. In codice Fuketiano scriptum inveni τῷ ἑαυτοῦ συνειδότι πεποιθώς.

(e) ἑτέρα ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς κληρικοὺς. In codice Fuketiano hæc ad latus leguntur adscripta, additis etiam his verbis, καὶ λαϊκοὺς. Porro notabit hic studiosus lector, Innocentium Papam in ea quidem epistola, quam ad Joannem Episcopum scripsit, nomen suum postponere. In epistola vero ad Clerum, & populum Constantinopolitanum nomen suum præposuisse.

(f) Συνα-

SÆC. IV. ut famuli Christi etiam in tribulationibus semetipsos consolentur; apud se reputantes, sanctis viris jam antea contigisse ea quæ ipsi patiuntur. Sed & nos ex ipsis literis vestris consolationem nobis mutuari possumus. Neque enim a doloris vestri consortio alieni sumus; quippe qui affligimur in vobis. Quis enim ferre possit ea quæ ab illis admissa sunt, quos præ ceteris decebat, tranquillitatis ac pacis & concordiæ esse studiosos? Nunc præpostero more, ex sedibus Ecclesiarum suarum exturbantur innoxii sacerdotes. Quod quidem primus ac præcipuus injuste perpessus est frater & comminister noster Joannes, Episcopus vester, qui in judicio auditus non est. Nullum crimen profertur, nullum auditur. Et quodnam est hoc perditum consilium? ne fit, aut ne quæratur ulla species judicii, in locum viventium sacerdotum alii substituuntur: quasi qui ab hoc facinore auspicati sunt, aliquid boni habere, aut aliquid recti egisse, a quoquam judicari possint. Neque enim talia unquam a patribus nostris gesta esse comperimus, sed potius prohibita, cum nemini licentia data sit in locum viventis alium ordinandi. Reproba enim ordinatio honorem sacerdotis auferre non potest: quandoquidem is Episcopus omnino esse nequit, qui injuste substituitur. Quod autem spectat ad canonum observantiam, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt. Quos solos canones sectari & agnoscere debet Ecclesia Catholica. Quod si a quibusdam alii proferantur qui a Nicænis canonibus dissentiant, & ab Hæreticis compositi esse arguantur, hi a Catholicis Episcopis rejiciendi sunt. Nam quæ ab Hæreticis sunt excogitata, ea Catholicis regulis adjungere non licet. Quippe illi perpetuo id agunt ut Nicænorum Patrum consilium evertant. Non solum igitur illos Canones non sequendos esse dicimus, verum etiam una cum Hæreticis ac Schismaticis dogmatibus penitus condemnan-

ἑαυτοὺς οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι παραμυθῶνται· ἀναλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς, καὶ πρότερον γεγενῆσθαι τοῖς ἁγίοις ἅπερ ἑαυτοὶ πάσχουσι· καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων (f) δυνάμεθα ὑμῖν προσενέγκαι παράκλησιν· οὐ γὰρ τοῦ συναλγεῖν ὑμῖν ἐσμὲν ἀλλότριοι, ἐπειδήπερ, καὶ ὑμεῖς κολαζόμεθα ἐν ὑμῖν· τίς γὰρ ἐνέγκαι δυνήσεται τὰ ἐξαμαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων. οὓς τινας ἐχρῆν μάλιστα τοῦ γαληνοῦ τῆς εἰρήνης, καὶ αὐτῆς σπουδαστὰς εἶναι τῆς ὁμονοίας; νῦν ἐνηλλαγμένῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς προεδρείας τῶν ἰδίων Ἐκκλησιῶν ἐξωθοῦνται ἀθῶοι ἱερεῖς· ὃ δὴ καὶ πρῶτος ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν, καὶ συλλειτουργὸς Ἰωάννης ὁ ὑμέτερος Ἐπίσκοπος, ἀδίκως πέπονθε, μηδεμιᾶς τυχὼν ἀκροάσεως· οὐδὲν ἔγκλημα ἐπιφέρεται, οὐδ' εἰσακούεται· καὶ τίς ἡ ἀπηγορευμένη ἐπίνοια; ἵνα μὴ πρόφασις κρίσεως γένηται, ἢ ζητηθῇ, εἰς τόπους ζώντων ἱερέων (g) ἄλλοι ἀποκαθίσανται, ὡς δυναμένων τῶν ἐκ τοιούτου πλημμελήματος ὁρμωμένων, ὀρθῶς τὶ ἔχειν ἢ πεπρᾶχθαι ὑπό τινος κριθῆναι· οὐδὲ γὰρ πώποτε παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἡμετέρων τοιαῦτα τετολμῆσθαι ἐγνώκαμεν. ἀλλὰ μᾶλλον κεκωλύσθαι, τῷ μηδενὶ εἰς τόπον ζῶντος χειροτονεῖν ἄλλον δεδόσθαι ἐξουσίαν· οὐ γὰρ χειροτονία ἀδόκιμος τὴν τιμὴν δύναται ἀφελέσθαι τοῦ ἱερέως, ἐπειδήπερ οὐδὲ Ἐπίσκοπος δύναται εἶναι ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσαται· (h) ὅτι καὶ περὶ τῆς τῶν κανόνων παραφυλακῆς, τούτοις δεῖν ἕπεσθαι γράφομεν, οἵτινες ἐν Νικαίᾳ εἰσὶν ὡρισμένοι, (i) οἷς μόνοις ὀφείλει ἐξακολουθεῖν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ τούτους γνωρίζειν· εἰ δὲ ἕτεροι ὑπό τινων προφέρονται, οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νικαίᾳ διαφωνοῦσι, καὶ ὑπὸ αἱρετικῶν ἐλέγχονται, συντετάχθαι, οὗτοι παρὰ τῶν Καθολικῶν Ἐπισκόπων ἀποβάλλονται· τὰ γὰρ (k) ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν εὑρεθέντα, ταῦτα οὐκ ἔστι τοῖς Καθολικοῖς κανόσι προσάπτειν· ἀεὶ γὰρ διὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ἀθέσμων, τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ μειοῦν βουλὴν ἐθέλουσιν· οὐ μόνον οὖν λέγομεν τούτοις μὴ δεῖν ἐξακολουθεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς μετὰ αἱρετικῶν, καὶ σχισματικῶν δογμάτων εἶναι κατακριτέους, καθά-

(f) δυνάμεθα ὑμῖν προσενέγκαι. Sensus postulat, ut pro ὑμῖν scribamus ἡμῖν. Quod tamen miror neque a Lango, neque a Musculo animadversum fuisse.

(g) ἄλλοι ἀποκαθίσανται. Melius scriberetur ὑποκαθίσανται. Quod verbum infra occurrit in hac epistola, ἐπειδήπερ οὐδὲ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσαται. Ubi codex Fuketii scriptum habet ἀποκαθίσαται, male, ut opinor.

(h) ὅτι καὶ περὶ τῆς τῶν κανόνων παραφυλακῆς. Ita legitur etiam apud Nicephorum. Mallem tamen scribere ἔτι δὲ περὶ τῆς, &c.

(i) οἷς μόνοις. Ex hoc loco colligitur, Ecclesiam Romanam eo tempore, id est sub initium quinti sæculi, solos adhuc canones Nicænos suscepisse, quibus conjuncti erant Sardicenses. Quemadmodum enim Ecclesia Romana solum fidei formulam suscipiebat, quæ Nicææ fuerat promulgata, eamque adversus omnes hæreses unam sufficere existimans, reliquas fidei formulas postmodum in variis Synodis editas repudiabat, ita etiam solos eos canones admittebat, qui Nicææ fuerant publicati. Postea tamen & Romani Antiochenos canones, & Episcopi Orientales Sardicensis Synodi canones susceperunt. Quod factum est ætate Dionysii exigui, ut ex ejus collectione perspicitur.

(k) ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν εὑρεθέντα. Hæc sic intelligenda sunt, quasi dicat, non omnes, qui canonem illum Antiochenæ Synodi condiderunt, hæreticos fuisse, sed plerosque eorum. Certe non omnes illos fuisse hæreticos, testatur Julius Papa in epistola ad Orientales, quam refert Athanasius in Apologetico. Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, ait, canonem illum Antiocheni Concilii de Episcopis, qui post Synodalem sententiam in pristinam sedem semetipsos restituunt, a quadraginta Episcopis Arianis conditum fuisse. Quod unde hauserit, equidem nescio. Vide, si placet, quæ notavi in libro 1. Observationum Ecclesiasticarum cap. 8.

(l) τὰ

καθάπερ καὶ πρότερον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ Συνόδῳ ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν Ἐπισκόπων. (*l*) τὰ γὰρ καλῶς πραχθέντα κατακρίνεσθαι μᾶλλον προσῆκεν, ἢ ἄντικρυς τῶν κανόνων γενόμενα, ἔχειν τινὰ βεβαιότητα ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. ἀλλὰ τί κατὰ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῷ παρόντι ποιήσωμεν; ἀναγκαία ἐστὶ διάγνωσις συνοδικὴ, ἣν καὶ πάλαι ἔφημεν συναθροιστέαν. μόνη γάρ ἐστιν ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστεῖλαι καταιγίδων· ἧς ἵνα τύχωμεν, χρήσιμόν ἐστι τέως ὑπερτίθεσθαι τὴν ἰατρείαν τῇ βουλήσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν. B πάντα ὅσα νῦν τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν τῶν πιστῶν δοκιμασίαν τετάρακται, πραϋνθήσεται. οὐδὲν ὀφείλομεν τῇ στερρότητι τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου ἀπελπίσαι. καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκεπτόμεθα, ὃν τρόπον ἡ Σύνοδος οἰκουμενικὴ συναχθείη, ὅπως τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ, αἱ ταραχώδεις κινήσεις παύσωνται. ὑπομείνωμεν οὖν τέως, καὶ τῷ τείχει τῆς ὑπομονῆς ὀχυρούμενοι, ἐλπίσωμεν πάντα τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀποκατασταθῆναι. πάντα δὲ ὅσα ὑμᾶς ὑφίστασθαι εἰρήκατε, καὶ πρότερον συνδραμόντων εἰς τὴν Ῥώμην τῶν ἡμετέρων C Συνεπισκόπων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διαφόροις χρόνοις, τουτέστι (*m*) Δημητρίου, Κυριακοῦ, Εὐλυσίου. καὶ Παλλαδίου, οἵ τινες σύνεισι μεθ' ἡμῶν, τελείᾳ ἐρωτήσει μεμαθήκαμεν.

A mnandos, quemadmodum etiam in Serdicensi Synodo jam condemnandi sunt ab Episcopis qui ante nos fuerunt. Satius enim fuerit ea condemnari quæ recte facta sunt, quam ea quæ contra canones acta sunt, firmitatem ullam obtinere, fratres carissimi. Sed quid adversus ista in præsenti faciemus? Necessaria est cognitio Synodi, quam & nos jampridem congregandam esse diximus. Hæc enim sola est, quæ hujusmodi tempestatum motus sedare possit. Quam quidem ut obtineamus, utile fuerit medicinam horum malorum ex B voluntate ac nutu Dei optimi maximi, & Christi Domini Nostri, interim expectare. Omnia siquidem quæ nunc per invidiam diaboli ad fidelium probationem conturbata sunt, pacabuntur. Firmi ac stabiles in fide, nihil non sperare a Domino debemus. Nam & nos diu multumque cogitamus, quonam modo Œcumenica Synodus congreganda sit, ut turbulenti motus cœlestis numinis arbitrio tandem conquiescant. Sustineamus igitur aliquantisper, & vallo patientiæ communiti, cuncta auxilio Dei nostri restituenda esse C speremus. Omnia porro quæ vos perferre dixistis, jam antea a Coepiscopis nostris qui Romam licet diversis temporibus confugerunt, id est Demetrio, Cyriaco, Eulysio & Palladio, qui nobiscum sunt, accurata interrogatione didicimus. SÆC. V.

(*l*) τὰ γὰρ καλῶς πραχθέντα. Scribendum videtur παραχθέντα, ut legerunt Interpretes.

(*m*) Δημητρίου, Κυριακοῦ, Εὐλυσίου. Horum quatuor Episcoporum mentio fit a Palladio in Dialogo de vita Chrysostomi. Ex iis Demetrius Pisinuntis Episcopus, primo a Joanne missus fuerat ad Innocentium, ut ipse testatur in epistola ad eumdem Innocentium. Postea vero iterum Romam venit peragrato Oriente, ut scribit Palladius. Eulysius Apameæ Episcopus fuit. Palladius vero Helenopoleos. Cyriacus autem cujus urbis fuerit Episcopus, mihi quidem incompertum est. Emisenus Episcopus dici videtur a Palladio in fine dialogi, ubi agit de exiliis Episcoporum. Porro hi quatuor Episcopi ab Innocentio Papa postea missi sunt ad Arcadium Imperatorem una cum aliis quinque Episcopis, & duobus presbyteris Ecclesiæ Romanæ, ut legitur apud Palladium, & Sozomenum nostrum.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Περὶ τῶν γενομένων διὰ Ἰωάννην δεινῶν, καὶ περὶ τῆς τελευτῆς Εὐδοξίας τῆς Βασιλίδος, καὶ Ἀρσακίου· ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἀττικοῦ τοῦ Πατριάρχου, ὅθεν καὶ οἷος τὸν τρόπον ἦν.

CAPUT XXVII.

De calamitatibus quæ Joannis causa acciderunt; & de obitu Eudoxiæ Augustæ, & Arsacii. Item de Attico Patriarcha, quis & unde fuerit.

ΤΑ'δε μὲν τὰ Ἰννοκεντίου γράμματα· ἐξ ὧν συνιδεῖν ἐστὶν, οἵαν εἶχε περὶ Ἰωάννου γνώμην. ἐν τούτοις δὲ παμμεγέθης ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ προαστείοις χάλαζα κατεῤῥάγη· τετάρτη τε μετὰ τοῦτο ἡμέρα, ἡ τοῦ Βασιλέως γαμετὴ ἐτελεύτησε. καὶ τάδε συμβῆναι χαλεπαίνοντος τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰωάν- E νην, ὡς τοῖς πολλοῖς ἐδόκει. καὶ γὰρ δὴ καὶ Κυρῖνος ὁ Χαλκηδόνος Ἐπίσκοπος, ὃς αὐτὸν μάλιστα ἐλοιδόρει, οὐ πολλῷ πρότερον ἐκ τῆς συγκυρησάσης αὐτῷ περὶ τὸν πόδα συμφορᾶς, ἑκάτερον σκέλος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποπρισθεὶς, ἐλεεινῶς ἀπεβίω. καὶ Ἀρσάκιος δὲ ἐπ' ὀλίγον χρόνον τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, ἐτελεύτησε. πολλῶν δὲ τὴν αὐτοῦ διαδοχὴν μνωμένων, τετάρτῳ μηνὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, χειροτονεῖται Ἀττικός,

HÆ sunt Innocentii literæ: ex quibus licet cognoscere, quam ille opinionem de Joanne habuerit. Per idem tempus, Constantinopoli & in suburbanis grando immensæ magnitudinis cecidit: & quarto post die Imperatoris uxor finem vivendi fecit. Quæ quidem E Deo Joannis causa indignante accidisse, plerique omnes opinabantur. Nam & Cyrinus Chalcedonensis Episcopus, qui præ ceteris illi conviciatus fuerat, non multo ante, cum ob fortuitum pedis dolorem alterum ei crus a medicis exsectum fuisset, miserabili exitu interierat. Sed & Arsacius, cum Ecclesiam Constantinopolitanam brevi temporis spatio administrasset, ex hac luce migravit. Cujus successionem cum multi essent qui ambirent, quarto post obitum illius mense ordinatus est Atticus,

Socr. lib. 6. cap. 19. 20.

Cyrinus.

Arsacius Episc. CP.

SÆC. V.

Atticus Episcopus CP.

cus, ex Presbytero cleri Constantinopolitani, A qui unus fuerat ex Joannis insidiatoribus. Huic patria fuit Sebastia, urbs Armeniæ. Ceterum ab ineunte ætate in monastica philosophia institutus fuit a Monachis Macedonianis, qui tunc temporis in hujus sapientiæ studio apud Sebastiam florebant, ex schola Eustathii progressi, quem Episcopum simul & præstantissimorum monachorum patrem illic fuisse supra retulimus. Postea vero jam virilem ingressus ætatem, ad Catholicam Ecclesiam se transtulit. Porro cum esset natura magis quam disciplina prudens, in rebus agendis summæ fuit dexteritatis: & ad struendas atque B evitandas insidias solertissimus. Moribus autem blandus fuit, ita ut plerisque gratus esset. In concionibus vero Ecclesiasticis mediocris; adeo ut sermones illius, nec digni qui exscriberentur, nec prorsus eruditionis expertes auditoribus viderentur. Nam cum studiosus esset elegantiæ, si quando tempus nactus fuerat, probatissimos quosque veterum scriptores lectitabat. Et quoniam indoctus esse videbatur; cum de illis dissereret, ipsos etiam doctos plerumque latuit. Porro erga suæ opinionis homines gnavus atque industrius fuisse dicitur: C iis vero qui diversam sectam sequebantur terribilis. Ita ut quoties volebat, metum illis incuteret: rursus vero mutatus, mitis in eos appareret. Atque hunc quidem ejusmodi fuisse dicunt ii qui illum probe norant. Joannes vero etiam in exilio degens, magis inclaruit. Nam cum pecuniis abundaret, quas cum alii multi adferebant, tum Olympias diaconissa ad eum mittebat, plurimos captivos ab Isauris redemit, ac suis restituit. Multis etiam egentibus necessaria subministrabat. Eos vero quibus pecuniis opus non erat, oratione sibi conciliabat. Eratque admodum carus tum Armeniis apud quos degebat, tum finitimis omni- D bus. Multi quotidie ad eum confluebant ex urbe Antiochia, & ex reliqua Syria, ac Cilicia.

A τικός, Πρεσβύτερος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως κλήρου, ἐκ τῶν ἐπιβούλων Ἰωάννου· οὗτος μὲν γένος ἦν ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας· ἐκ νέου δὲ φιλοσοφεῖν ἐπαιδεύθη ὑπὸ μοναχοῖς τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως· οἱ δὴ τότε ἀνὰ τὴν Σεβάστειαν ἐν τῇδε τῇ φιλοσοφίᾳ διέπρεπον, ἐκ τῆς Εὐσταθίου διατριβῆς ὄντες, ὃν Ἐπίσκοπον ἐνθάδε καὶ ἡγεμόνα ἀρίστων μοναχῶν γενέσθαι ἐν τοῖς πρόσθεν ἐγνώμεν· ἤδη δὲ εἰς ἄνδρας τελῶν, πρὸς τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν μετέθετο· φύσει δὲ μᾶλλον, ἢ μαθήσει φρόνιμος ὤν, ἐγένετο τῶν πρακτέων ἐπήβολος, ἐπιβουλεῦσαί τε, B καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς ἀντισχεῖν ἱκανός· τὸ δὲ ἦθος ἐπαγωγός, ὡς πολλοῖς κεχαρισμένος εἶναι· μέτριος δὲ πρὸς τοὺς ἐπ' Ἐκκλησίας λόγους, ὡς μήτε γραφῆς ἀξίους νομίζεσθαι τοῖς ἀκροαταῖς, μήτε παιδείας παντελῶς ἀμοίρους. (a) ἐμμελὴς γὰρ ὤν, εἴ πη καιρὸν ἦγε, τοὺς παρ' Ἕλλησιν εὐδοκιμωτάτους συγγραφέας ἠσκεῖτο· καὶ τῷ δοκεῖν ἰδιώτης εἶναι, περὶ τούτων διαλεγόμενος, καὶ τοὺς ἐπισήμονας πολλάκις ἐλάνθανεν. ἐλέγετο δὲ πρὸς μὲν τοὺς ὁμοδόξους σπουδαῖος εἶναι· τοῖς δὲ ἑτεροδόξοις φοβερός. καὶ ῥᾳδίως μὲν αὐτοῖς ἡνίκα βού- C λοιτο, δέος ἐμποιεῖν· αὖθις δὲ μεταβαλλόμενος, πρᾶος φαίνεσθαι. καὶ τὸν μέν, τοιόνδε γενέσθαι φασίν, οἵ γε τὸν ἄνδρα ἔγνωσαν. ὁ δὲ Ἰωάννης, καὶ φεύγων, ἐπισημότερος ἐγένετο· χρημάτων γὰρ ἔχων ἀφθονίαν, ἄλλων τε πολλῶν προσφερόντων, καὶ Ὀλυμπιάδος τῆς Διακόνου πεμπούσης, πολλοὺς αἰχμαλώτους παρὰ τῶν Ἰσαύρων ὠνεῖτο, καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπεδίδου· πολλοῖς δὲ δεομένοις τὰ ἀναγκαῖα ἐχορήγει· οἷς δὲ οὐδὲν ἔδει χρημάτων, τῷ λόγῳ προσήγετο· καὶ εἰς ἄγαν κεχαρισμένος ἐτύγχα- D νεν, Ἀρμενίοις τε παρ' οἷς ἦν, καὶ τοῖς πλησιοχώροις. πλεῖστοι δὲ πρὸς αὐτὸν ἐφοίτων ἀπό τε Ἀντιοχείας, καὶ τῆς ἄλλης Συρίας καὶ Κιλικίας.

(a) ἐμμελὴς γὰρ ὤν. Apud Nicephorum scribitur ἐπιμελής. Ceterum Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, Atticum prorsus imperitum fuisse scribit sacrarum literarum. Sed fortasse Palladio haudquaquam habenda est fides; quippe qui Atticum oderat, utpote adversarium Joannis Chrysostomi.

CAPUT XXVIII.

Quomodo Innocentius Episcopus Romanus impense studuerit, ut collecta Synodo Joannem revocaret; & de legatis ab eo missis ad inquirendum; & de morte Joannis Chrysostomi.

Socr. lib. 6. cap 21.

PORRO Innocentius Romanæ urbis Episcopus, cum sicut antea scripserat, impense studeret ut Joannes restitueretur: una cum Episcopis qui ex Oriente legati ad eum venerant, misit Episcopos quinque, & duos Ecclesiæ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Ὡς διὰ σπουδῆς ἦν Ἰνοκεντίῳ τῷ Ῥώμης, διὰ Συνόδου τὸν Ἰωάννην ἐπαγαγεῖν· καὶ περὶ τῶν πεμφθέντων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ ἐξετάσει· καὶ περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Χρυσοστόμου Ἰωάννου.

E

ΙΝοκέντιος δὲ ὁ Ῥώμης Ἐπίσκοπος, καθὰ πρότερον ἔγραψεν, ἐπανελθεῖν αὐτὸν σπουδάζων, (a) σὺν τοῖς ἐκ τῆς ἕω περὶ τούτου πρεσβευομένοις Ἐπισκόποις, πέπομφεν Ἐπισκόπους πέντε, καὶ Πρεσβυτέρους δύο τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλη-

(a) σὺν τοῖς ἐκ τῆς ἕω. Innocentius cum ad Arcadium Imperatorem quinque Episcopos mitteret, & duos Presbyteros Ecclesiæ Romanæ, qui suas, & Imperatoris Honorii literas ei offerrent, misit una cum illis quatuor Episcopos Orientis, Demetrium, Cyriacum, Eulysium, ac Palladium, qui pro causa Joannis Chrysostomi ad ipsum venerant, ut scribit Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, & ex eo Nicephorus.

κλησίας πρὸς Ὀνώριον, καὶ Ἀρκάδιον τὸν Βασιλέα, Σύνοδον αἰτήσοντας, καὶ καιρὸν ταύτης καὶ τόπον· οἱ δὲ ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεχθανόμενοι Ἰωάννῃ, ὡς ἐπὶ ὕβρει τῆς ἐνταῦθα Βασιλείας τούτων γενομένων, διαβολὴν κατεσκεύασαν· καὶ τοὺς μὲν ὡς ὑπερορίαν ἀρχὴν ἐνοχλήσαντας, ἀτίμως ἐκπεμφθῆναι παρεσκεύασαν· αὐτὸν δὲ Ἰωάννην ψήφῳ Βασιλέως πορρωτέρω μετοικισθῆναι εἰς Πιτυοῦντα κατώρθωσαν· ἐν τάχει τε παραγενόμενοι στρατιῶται, τοῦτο ἐπετέλουν· φασὶ δὲ αὐτὸν ὑπὸ τούτων ἀγόμενον, καθ' ὁδὸν προϊδεῖν τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ τελευτᾶν ἔμελλεν, ἐπιφανέντος αὐτῷ Βασιλίσκου τοῦ μάρτυρος ἐν Κωμάνοις τῆς Ἀρμενίας· ἔνθα δὴ μηκέτι πρὸς τὴν ὁδὸν ἀντισχών, ἤλγει γὰρ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου φέρειν οὐχ οἷός τε ὤν, νόσῳ τὸν βίον μετήλλαξεν.

A siæ Romanæ Presbyteros, ad Honorium & Arcadium Augustos, qui Synodum, ejusque celebrandæ tempus ac locum postularent. Verum hi qui apud Constantinopolim Joanni infensi erant, quasi in contumeliam Orientalis Imperii hæc acta essent, calumniari cœperunt. Atque hos quidem utpote qui externo Imperatori molesti fuissent, cum ignominia dimitti curarunt. Ipsum vero Joannem edicto Imperatoris longius transferri ad oppidum Pityuntem perfecerunt. Milites igitur confestim advenientes, edictum executioni mandarunt. Ceterum ajunt Joannem, cum a militibus adB duceretur, in itinere diem obitus sui prævidisse, apparente ipsi Basilisco martyre in oppido Armeniæ Comanis. Quo in loco cum vires ei ad iter faciendum deficerent, capitis enim dolore laborabat, nec solis radios perferre posset, ex morbo interiit.

SÆC. IV.

Joannis obitus.

Τοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λόγου η'.

Finis Libri octavi Ecclesiasticæ Historiæ.

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER NONUS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Θ΄.

CAPUT PRIMUM.

De morte Arcadii, & de Imperio Theodosii junioris, ac de sororibus ejusdem. Item de pietate, virtute ac virginitate Pulcheriæ Augustæ; & de religiosis actibus illius; & quam recte Theodosium Imp. educaverit.

SÆC. V.

A Res quidem Joannis, hujusmodi fuere. Ceterum haud ita diu post ejus mortem, cum Atticus annum tertium ageret in Episcopatu Constantinopolitano, Basso & Philippo Consulibus, Arcadius finem vivendi fecit, successore Imperii relicto Theodosio filio, qui tum recens erat ablactatus: filiabus autem Pulcheria, Arcadia & Marina relictis, adhuc adolescentulis. Qua quidem re vel maxime declarasse mihi videtur Deus, solam pietatem Imperatoribus ad salutem sufficere: sine illa vero, nec exercitus, nec Imperatoris robur, nec reliquum apparatum quidquam prodesse. Nam cum hujus universi custos Divina virtus, Imperatorem religiosissimum fore prævidisset, curatricem illius ac totius Imperii constituit Pulcheriam sororem. Quæ licet nondum quindecim annos nata, supra ætatem tamen sapientem ac vere divinum sensum accepit. Ac primum quidem suam ipsius virginitatem Deo consecravit, & sorores suas ad idem vivendi genus informavit, ne quem alium virum in palatium introduceret, utque æmulationis & insidiarum occasionem omnium excluderet. Denique ut ea quæ decreverat amplius confirmaret, Deumque ac sacerdotes, & subditos omnes, testes haberet actorum suorum, ex au-
ro

Socr. lib. 6. cap. 23.

Pulcheria Theodosii fratris, & Imperii curam administrat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τῆς Ἀρκαδίου τελευτῆς, καὶ τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου ἀρχῆς, καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· καὶ περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, καὶ παρθενίας Πουλχερίας τῆς Βασιλίδος, καὶ περὶ τῶν θεοφιλῶν ταύτης ἔργων, καὶ ὡς τὸν Βασιλέα πρεπόντως ἀνῆγε.

A Τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἰωάννην, ὧδε ἔχε· μετ' οὐ πολὺ δὲ τῆς τούτου τελευτῆς, τρίτον ἔτος ἤδη Ἀττικοῦ διανύοντες τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκοπὴν, Βάσσου καὶ Φιλίππου ὑπατευόντων, τελευτᾷ τὸν βίον Ἀρκάδιος, διάδοχον τῆς ἡγεμονίας Θεοδόσιον τὸν υἱέα καταλιπὼν, ἀρτίως γάλακτι τρέφεσθαι πεπαυμένον· θυγατέρας δὲ, Πουλχερίαν, καὶ Ἀρκαδίαν, καὶ Μαρῖναν, ἔτι κομιδῆ νέας. ἧ μοι δοκεῖ μάλιστα τὸν Θεὸν
B ἐπιδεῖξαι, μόνην εὐσέβειαν ἀρκεῖν πρὸς σωτηρίαν τοῖς Βασιλεῦσιν· ἄνευ δὲ ταύτης, μηδὲν εἶναι στρατεύματα, (a) καὶ Βασιλέως ἰσχὺν, καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν. ἐπὶ οὖν εὐσεβέστατον τὸν Βασιλέα ἔσεσθαι προεῖδεν (b) ἡ τῶν ὅλων οἰκουρὸς θεία δύναμις, ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ τῆς ἡγεμονίας κατέστησε Πουλχερίαν τὴν ἀδελφήν. ἡ δὲ, οὔπω πεντεκαιδέκατον ἔτος ἄγουσα, ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν σοφώτατον καὶ θεῖον ἔλαβε νοῦν. καὶ πρῶτα μὲν τὴν αὐτῆς παρ-
C θενίαν τῷ Θεῷ ἀνέθηκε, καὶ τὰς ἀδελφὰς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐπαιδαγώγησε βίον, ὅπως μὴ ἄλλον ἄνδρα ἐπεισαγάγῃ τοῖς βασιλείοις, καὶ ζήλου, καὶ ἐπιβουλῆς πᾶσαν ἀνέλῃ ἀφορμήν. ἐπιβεβαιοῦσα δὲ τὰ δόξαντα, καὶ Θεὸν αὐτὸν, καὶ ἱερέας, καὶ πάντα ἀρχόμενον μάρτυρας ποιουμένη τῶν αὐτῇ βεβουλευμένων, ἐκ χρυ-
σοῦ

(a) καὶ βασιλέως ἰσχύν. Vide, num melius sit βασιλείας.
(b) ἡ τῶν ὅλων ὑπουργὸς θεία δύναμις. Sic edidit Robertus Stephanus, cum in codice Regio, quem typis suis expressit, legeretur οἰκουργός. Verum in codice Fuketiano οἰκουρὸς scribitur, optime. Ac profecto miror, Robertum Stephanum id non vidisse.

(b) τὰ

σοῦ καὶ λίθων τιμίων θαυμάσιόν τι χρῆμα θεαμάτων κάλλιστον, ὑπὲρ τῆς ἰδίας παρθενίας καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἡγεμονίας, ἱερὰν ἀνέθετο τράπεζαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς τραπέζης, ὡς ἂν πᾶσιν ἔκδηλα ᾖ, τάδε ἐπέγραψεν. ὑπεισελθοῦσα δὲ τῆς ἡγεμονίας τὴν φροντίδα, ἄριστα καὶ ἐν κόσμῳ πολλῷ τὴν Ῥωμαίων οἰκουμένην διῴκησεν· εὖ βουλευομένη, ὡς ἐν τάχει (b) τὰ πρακτέα ἐπιτελοῦσα καὶ γράφουσα. ἠκρίβωτο γὰρ λέγειν, καὶ γράφειν ὀρθῶς κατὰ τὴν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων φωνήν. τῶν δὲ πραττομένων τὴν δόκησιν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀνέφερε· καὶ ἐπεμελεῖτο, ὡς ἂν μάλιστα βασιλικῶς ἀναχθείη τοῖς καθ' ἡλικίαν παιδευομένοις μαθήμασιν. ἀλλ' ἱππικὴν μὲν καὶ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ τοῖς λόγοις ἄσκησιν, παρὰ τῶν ἐπισημοτάτων ἐξεδιδάσκετο· περὶ δὲ τὰς προόδους κόσμιος εἶναι καὶ βασιλικὸς, παρὰ τῆς ἀδελφῆς ἐρρυθμίζετο· ἐσθῆτα ἣ χρὴ περιστέλλειν μανθάνων, καὶ τρόπῳ τίνι καθῆσθαι, καὶ βαδίζειν, καὶ γέλωτος κρατεῖν, καὶ πρᾷος καὶ φοβερὸς ἐν καιρῷ εἶναι, καὶ ἁρμοδίως πυνθάνεσθαι τῶν περὶ του δεομένων· οὐχ ἥκιστα δὲ εἰς εὐσέβειαν αὐτὸν ἦγε, συνεχῶς εὔχεσθαι, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις φοιτᾷν ἐθίζουσα· καὶ ἀναθήμασι καὶ κειμηλίοις τοὺς εὐκτηρίους οἴκους γεραίρειν· καὶ ἐν τιμῇ ἔχειν τοὺς ἱερέας, καὶ ἄλλους ἀγαθοὺς ἄνδρας, καὶ τοὺς νόμῳ Χριστιανῶν φιλοσοφοῦντας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ νόθων δογμάτων νεωτερίζεσθαι κινδυνευούσης τῆς θρησκείας, σπουδῇ καὶ σοφῶς προὔστη. καὶ τοῦ μὴ καινὰς αἱρέσεις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κρατεῖν, μάλιστα αὐτὴν αἰτίαν εὑρήσομεν, ὡς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰσόμεθα. δέει δὲ πολλῷ τὸ Θεῖον θρησκεύουσα, μακρὸν ἂν εἴη παρὰ τισι λέγειν, καὶ πόσους εὐκτηρίους οἴκους μεγαλοπρεπῶς ἐπεκτήνατο· πόσα δὲ καταγώγια πτωχῶν καὶ ξένων, καὶ μοναστικὰς συνοικίας συνεστήσατο, διηνεκῆ τάξασα τὴν εἰς ταῦτα δαπάνην, καὶ τὸ σιτηρέσιον τῶν ἐνοικούντων· εἴ τῳ δὲ φίλον ἐκ τῶν πραγμάτων πειρᾶσθαι τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ τοῖς ἐμοῖς πείθεσθαι λόγοις, μαθήσεται μὴ ψευδῶς, μηδὲ πρὸς χάριν με τάδε συγγράφειν, εἰ παρὰ τῶν ἐπιτροπευόντων τὸν αὐτῆς οἶκον ἀνάγραπτον οὖσαν διέλθοι τῶν τοιούτων γνῶσιν, καὶ (c) παρὰ τῶν γεγραμμένων πύθοιτο, εἰ τῇ γραφῇ συνᾴδει τὰ πράγματα. ᾧ δὲ μὴ ταῦτα μόνα πρὸς πίστιν ἀρκεῖ, πιστούσθω καὶ Θεὸς αὐτὸς, πάντως που διὰ τὴν πολιτείαν κεχαρισμένην αὐτὴν ἔχων· ὡς εὐχομένης ἑτοίμως ὑπακούειν, καὶ πολλάκις αὐτῇ περὶ τῶν πρακτέων προφαίνεσθαι· οὐ γὰρ ἂν φαίνην ποτὲ θεοφίλειαν παραγίνε-

A ro & pretiosis lapidibus admirabile quoddam donarium operum quæ spectantur longe pulcherrimum, sacram mensam in Ecclesia Constantinopolitana pro virginitare sua & pro fratris Imperio dedicavit. Et in fronte ipsius mensæ, ut cunctis conspicua essent, hæc eadem inscripsit. Postquam vero principatus curam suscepit, orbem Romanum optime ac decentissime gubernavit: quippe quæ recte consuleret, & consulta celeriter exsequeretur ac scriberet. Nam & loqui & scribere eleganter callebat, tam Greco, quam Latino sermone. Omnium vero quæ gerebantur, laudem ad fra- B trem referebat. Dabatque operam ut disciplinis ac ætatis captum accommodatis, regaliter quantum fieri posset, educaretur. Et artem quidem equitandi, armorum quoque ac literarum scientiam, ab hujusmodi rerum peritis discebat. Ut vero in processibus graviter ac pro Imperatoria majestate se gereret, a sorore instituebatur: quomodo vestem gestare deberet: quomodo sedendum, & qualiter incedendum esset: quomodo risum continere, & pro loco ac tempore nunc mitis, nunc formidabilis esse deberet, & eos qui ab ipso aliquid C peterent, decenter audire. Sed præcipue eum ad pietatem informabat, assuefaciens illum ut assidue oraret, & Ecclesias adiret, easque donariis ac pretiosis muneribus ornaret: ut sacerdotes, omnesque viros bonos, & eos qui Christianorum legibus, atque institutis philosopharentur, in pretio haberet. Præterea cum per adulterina dogmata religio turbanda esse videretur, ipsa studiose ac sapienter prospexit. Certe quod novæ hæreses nostra ætate minime prævaluerint, illam in causa fuisse reperiemus, sicut in sequentibus cognoscetur apertius. Porro cum Deum maxima religione D coleret, prolixum fuerit recensere, apud quos illa, & quot Ecclesias magnifice construxerit: quot diversoria pauperum ac peregrinorum; quot denique monasteria constituerit, perpetuis sumtibus ad hæc destinatis, & annona ad alendos eos qui illic manerent. Quod si quis ex rebus ipsis veritatem scrutari malit, quam verbis meis credere, inveniet profecto, me nec falso, nec ad gratiam ista scribere: dum harum rerum notitiam, a Procuratoribus bonorum illius perscriptam legerit, & ex scriptis exploraverit num res ipsæ cum verbis nostris consentiant. Si cui vero hæc per se sola non E sufficiunt, ac certe Deus illi fidem faciat; qui illam ob vitæ sanctimoniam adeo caram habet & acceptam, ut eam orantem celeriter exaudiat, ac sæpenumero quæ gerenda sunt ei prænuntiet. Neque enim Dei amorem ac bene-

(b) τὰ πρακτέα καὶ γράφουσα. Post vocem πρακτέα, codex Fuketianus interserit verbum ἐπιτελοῦσα, quemadmodum Christophorsonus in quibusdam exemplaribus scriptum invenerat. Apud Nicephorum tamen in cap. 2. lib. 14. non legitur hoc verbum: quod tamen non otiosum mihi videtur hoc loco, modo particulam conjunctivam addamus. Laudat enim Pulcheriam Sozomenus duplici nomine, tum quod celeriter perspiceret, quid agendum esset, tum quod consulta exsequeretur.

(c) περὶ τῶν γεγραμμένων. Proculdubio scribendum est παρὰ.

(d) ὃ δέ μοι

SÆC. V. nevolentiam hominibus unquam conciliari dixerim, nisi illi operibus suis dignos se amore illo præstiterint. Ac singula quidem ex quibus demonstrari potest Deo caram esse Imperatoris sororem, libens hic prætereo; ne quis forte calumnietur, me qui aliud scribendi argumentum susceperim, ad laudes & encomia divertere: Illud vero quod per se ipsum & Ecclesiasticæ Historiæ congruum esse mihi videtur, & divini in illam amoris perspicuum argumentum, hoc loco commemorabo, quamvis aliquanto post acciderit. Est autem hujusmodi.

A γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἣν μὴ σφᾶς ἀξίους ταύτης διὰ τῶν ἔργων παρέχωσιν. ἀλλ᾽ ὅσα μὲν τῶν καθ᾽ ἕκαστον εἰς ἀπόδειξιν ἧκεν, ἐπιδεικνύντων θεοφιλῆ εἶναι τὴν τοῦ Βασιλέως ἀδελφὴν, ἑκὼν παρήσω τέως, μὴ καί μωμήσηταί τις ὡς ἕτερα πραγματευόμενος, εἰς ἐγκωμίων νόμον ἐτράπην· (d) ὃ δέ μοι καὶ κατ᾽ αὐτὸν, Ἐκκλησιαστικῆς τε Ἱστορίας ἴδιον εἶναι δοκεῖ, καὶ θεοφιλείας αὐτῆς περιφανὴς ἔλεγχος, αὐτόθεν ἐρῶ, εἰ καὶ χρόνῳ ὕστερον συνέβη. ἔχει δὲ ὧδε.

(d) ὃ δέ μοι καὶ κατ᾽ αὐτὸν. Henricus Savilius duas postremas voces lineola subnotavit, tanquam suspectas, & intellectu difficiles. Sensus tamen apertus est, si κατ᾽ αὐτὸ B legamus, ut in Interpretatione mea apparet. Posset etiam non incommode scribit κατ᾽ ταὐτὸν, vel κατ᾽ ταὐτὸ, id est *simul*. Quam lectionem magis probo.

CAPUT II.

De inventione reliquiarum Sanctorum quadraginta Martyrum.

MUlier quædam, Eusebia nomine, Diaconissa sectæ Macedonianæ, ædes & hortum habebat haud procul a mœnibus urbis Constantinopolitanæ. Illic sacras reliquias custodiebat quadraginta militum illorum, qui olim regnante Licinio martyrium perpessi erant Sebastiæ. Quæ cum moritura jam esset, supradictum locum Monachis ejusdem sectæ reliquit, & jurejurando eos obstrinxit, ut ipsam illic sepelirent, ac supra caput in summa parte loculum ipsius separatim inciderent, & Martyrum reliquias una cum ipsa deponerent, nec ulli rem indicarent. Ac monachi quidem id quod mandatum erat fecerunt. Verum ut Martyres debito cultu afficerentur, & res nihilominus, sicuti Eusebiæ polliciti fuerant, extraneos lateret, oratorium sub terra circa mulieris tumulum ædificarunt: superne vero habitaculum construxerunt, cujus solum coctis lateribus constratum erat, atque ex eo descensum occultum ad Martyres. Postmodum vero Cæsarius, vir ea tempestate potentissimus, quippe qui ad Consulatum & ad Præfecturam Prætorii evectus fuerit, uxorem suam fato functam juxta Eusebiæ loculum sepelivit. Id enim ipsis, dum viverent, ex compacto placuerat; quippe quæ sese invicem maxime diligerent, & in fidei doctrina inter se consentirent. Hinc data est occasio Cæsario, locum illum sibi emendi, ut & ipse juxta conjugem suam sepeliretur. Supradicti vero Monachi alium in locum migrarunt, nihil de Martyribus indicantes. Post hæc collapso ædificio, humoque ac ruderibus superjectis, universus ille locus complanatus est. Nam Cæsarius in honorem Thyrsi Martyris, magnificam illic Ecclesiam Deo ædificavit. Porro supra memoratum locum destrui: & tantum temporis spatium elabi, meo quidem judicio Deus de industria idcirco permisit, ut & Martyrum inventionem, & benevolentiam suam erga inventricem

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων.

ΓΥνή τις Εὐσεβία τοὔνομα, Διάκονος τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, οἴκημα καὶ κῆπον εἶχε πρὸ τοῦ τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἱερὰ λείψανα ἐνθάδε ἐφύλαττε τῶν ἐν C Σεβαστείᾳ τῆς Ἀρμενίας κατὰ τοὺς Λικινίου χρόνους μαρτυρησάντων τεσσαράκοντα στρατιωτῶν· μέλλουσα δὲ τελευτᾷν, κατέλιπε τὸν προειρημένον τόπον μοναχοῖς ὁμοδόξοις, καὶ μεθ᾽ ὅρκων αὐτῶν ἐδεήθη ἐκεῖσε ταφῆναι· ὑπὲρ δὲ κεφαλῆς ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τῆς αὐτῆς σορὸν ἰδίᾳ στέσαι, καὶ συγκαταθέσθαι αὐτῇ τῶν Μαρτύρων τὰ λείψανα, καὶ μηδενὶ καταμηνῦσαι. καὶ οἱ μὲν ὧδε ἐποίουν. ὥστε δὲ τῆς προσηκούσης θεραπείας μεταλαγχάνειν τοὺς μάρτυρας· καὶ τοὺς ἔξωθεν ἀγνοεῖν· κατὰ τὰ συντεθειμένα πρὸς Εὐσεβίαν, εὐκτήριον οἶκον ὑπὸ γῆν ἐπεκτήναντο περὶ τὴν D αὐτῆς θήκην· εἰς δὲ τὸ προφανὲς, οἴκημα ὑπεράνω πλίνθοις ὀπταῖς τὸ ἔδαφος ἠμφιεσμένον, καὶ καταβάσιον ἐκ τούτου λανθάνον ἐπὶ τοὺς μάρτυρας· μετὰ δὲ ταῦτα Καισάριος ἀνὴρ τῶν τότε ἐν δυνάμει, ὃς καὶ ὑπάτου καὶ ὑπάρχου εἰς ἀξίαν προῆλθε, θανοῦσαν αὐτοῦ τὴν γαμετὴν παρὰ τὴν Εὐσεβίας σορὸν ἔθαψε· τοῦτο γὰρ ἔτι περιούσαις αὐταῖς συνέδοξεν, ὑπερφυῶς κεχαρισμέναις ἀλλήλαις, καὶ περὶ τὸ δόγμα καὶ τὴν θρησκείαν ὁμοφρονούσαις· ἐντεῦθεν πρόφασις ἐγένετο Καισαρίῳ κτήσασθαι τοῦτον τὸν τόπον, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς πλησίον τῆς γαμετῆς E ταφείη· οἱ δὲ προειρημένοι μοναχοὶ, ἀλλαχῆ μετῳκίσθησαν, μηδὲν περὶ τῶν μαρτύρων ὁμολογήσαντες. καταπέσοντος δὲ τοῦ οἴκου μετὰ ταῦτα, γῆς τε καὶ φορυτοῦ ἐπιβληθέντος, πᾶς ὁ τῇδε τόπος ἐξωμαλίσθη· καθότι αὐτὸς Καισάριος εἰς τιμὴν Θύρσου τοῦ μάρτυρος, μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῷ Θεῷ ἐνθάδε ἀνέστησεν. ὡς ἔοικε δὲ, ἐπιμελῶς ὧδε ἀφανισθῆναι τὸν προειρημένον τόπον, καὶ τοσοῦτον προελθεῖν χρόνον ὁ Θεὸς ἐβούλετο, παραδοξοτέραν καὶ ἐπιφανεστέραν παρασκευάζων τῶν μαρτύρων

ρων τὴν εὕρεσιν, καὶ τῆς εὑρούσης τὴν θεοφίλειαν. ἦν δὲ τοῦ κρατοῦντος ἡ ἀδελφὴ Πουλχερία ἡ Βασιλίς. ἐπιφανεὶς γὰρ αὐτῇ τρίτον ὁ θαυμάσιος Θύρσος, τοὺς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους ἐμήνυσε, καὶ μετατίθεσθαι πρὸς ἑαυτὸν ἐκέλευσεν· ὥστε τῆς ὁμοίας θέσεως, καὶ τιμῆς μετέχειν. ἅμα δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ τεσσαράκοντα χλανίδας ἠμφιεσμένοι λαμπρὰς, καταδήλους αὐτῇ σφᾶς ἐποίησαν. ἐδόκει δὲ πίστεως εἶναι κρεῖττον τὸ πρᾶγμα, καὶ παντελῶς ἄπορον. οὔτε γὰρ οἱ παλαιότεροι τῶν ἐνθάδε κληρικῶν πολλάκις ἐρωτηθέντες, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς καταμηνύειν εἶχε τοὺς μάρτυρας. τὸ δὴ τελευταῖον, πάντων ἀμηχανούντων, Πολυχρονίῳ τινὶ Πρεσβυτέρῳ, πάλαι γενομένῳ τῶν Καισαρίου οἰκείων, ἄγει τὸ Θεῖον εἰς νοῦν τοὺς ποτὲ τὸν τόπον οἰκήσαντας μοναχούς. καὶ παρὰ τοὺς Μακεδονιανῶν κληρικοὺς ἐλθὼν, ἐπυνθάνετο περὶ αὐτῶν. ἤδη δὲ πάντων τελευτηκότων, ἕνα μόνον περιόντα εὑρὼν ὡς ἐπὶ μηνύσει τῶν ἐπιζητουμένων μαρτύρων ἔτι, πεφυλαγμένον ἐν ζῶσιν, ἐδεῖτο φράζειν, εἴγε ἱερὰ λείψανα εἶδεν ὑπὸ τὸν δηλωθέντα χῶρον κρυπτόμενα. ἐπὶ δὲ διὰ τὰς πρὸς Εὐσεβίαν συνθήκας, ἰδὼν αὐτὸν Πολυχρόνιος ὑποπαραιτούμενον, καὶ τὴν θείαν ἐπιφάνειαν ἐδήλωσε, καὶ τῆς Βασιλίδος τὰς ὀχλήσεις, καὶ αὐτῶν τὴν ἀμηχανίαν, συνωμολόγησεν ἀληθῆ τὸν Θεὸν ἐπιδεῖξαι τῇ κρατούσῃ· βούπαιδα γὰρ τότε ὄντα, καὶ ὑπὸ γέροντας ἡγουμένους τὴν μοναστικὴν ἐκδιδασκόμενον, ἀκριβῶς ἐπίστασθαι, μάρτυρας κεῖσθαι περὶ τὴν Εὐσεβίας σορόν· μὴ εἰδέναι μέντοι, πότερον ὑπὸ τέμενος, ἢ ἑτέρωθι κατορωρυγμένοι εἰσὶ, τῷ πολὺν παρελθεῖν χρόνον, καὶ τὴν προτέραν ὄψιν τοῦ τόπου εἰς τὸ νῦν φαινόμενον ἀμειφθῆναι. καὶ μὴν ἔφη Πολυχρόνιος, οὐ τὸ αὐτὸ πέπονθα· μέμνημαι γὰρ παρατυχὼν τῇ ταφῇ τῆς Καισαρίου γαμετῆς· καὶ ἀναλογιζόμενος ἐκ τῆς πέλας παρακειμένης λεωφόρου, εἰκάζω αὐτὴν κεῖσθαι (a) περὶ τὸν ἄμβωνα· βῆμα δὲ τοῦτο τῶν ἀναγνωστῶν. οὐκοῦν ὑπολαβὼν ὁ μοναχὸς εἶπε· καὶ τῆς Εὐσεβίας σορὸν παρὰ τὴν Καισαρίου γαμετὴν ζητητέον· καθότι καὶ περιοῦσαι τὰ πολλὰ συνῆσαν ἀλλήλαις, καὶ θανοῦσαι συνέθεντο ἅμα τὰς θήκας ἔχειν. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὰ εἰρημένα ὀρύττειν ἔδει, καὶ τὰ ἱερὰ λείψανα ἀνιχνεύειν, μαθοῦσα ταῦτα (b) ἡ Βασιλὶς, προσέταξεν ἔχεσθαι τοῦ ἔργου. ἀνορυγέντος τε τοῦ περὶ τὸν ἄμβωνα χώρου, εὑρέθη ἡ τῆς Καισαρίου γαμετῆς θήκη, καθὼς συνέβαλε Πολυχρόνιος·

SÆC. V.

A tricem illorum, mirabiliorem atque illustriorem redderet. Inventrix autem illa, fuit Pulcheria Augusta, soror Imperatoris. Nam cum admirandus Thyrsus ter illi apparuisset, Martyres qui sub terra latebant indicavit, utque ad ipsum transferrentur præcepit, ut eadem depositione, parique cultu quo ipse fruerentur. Ipsi quoque quadraginta Martyres candidis vestibus amicti, eodem tempore semetipsos ei indicarunt. Res porro ipsa fidem omnem transcendere, nec facile expediri posse videbatur. Nam nec antiquiores clerici illius Ecclesiæ, licet sæpius interrogati, nec alius quisquam, B Martyres indicare potuerunt. Tandem vero cunctis jam desperantibus, Polychronio cuidam Presbytero, qui olim fuerat ex Cæsarii familiaribus, Deus in memoriam revocavit monachos illos qui olim locum incoluerant. Hic ergo ad clericos Macedonianorum profectus, eos de monachis interrogavit. Cumque omnibus jam defunctis, unicum ex illis superstitem reperisset, qui ad hoc ipsum servatus esse videbatur, ut quæsitos Martyres indicaret; rogavit hominem ut sibi diceret, utrum sacras reliquias in supradicto loco reconditas nosset. Sed cum illum ob pactum quod cum C Eusebia pepigerant nonnihil tergiversantem videret, divinam ei revelationem, & instantiam Augustæ, ipsorumque omnium desperationem exponit Polychronius. Tum ille vera esse confessus est, ea quæ Deus Augustæ revelaverat. Se namque, qui tunc admodum adolescens monasticam disciplinam sub senioribus præfectis illic didicisset, compertum habere, quod Martyres juxta arcam Eusebiæ jacerent: nescire tamen, utrum sub templo, an alibi defossi sint, propterea quod multum temporis effluxerit, & prior loci facies in eam quæ nunc cernitur speciem commutata sit. Ad hæc Po- D lychronius: mihi vero, inquit, idem non accidit. Memini enim adesse me, tunc cum uxor Cæsarii sepeliretur, & ex adjacente via publica judicans, conjicio illam jacere circa ambonem, quod est pulpitum lectorum. Igitur, subjecit monachus, Eusebiæ arca juxta Cæsarii conjugem requirenda est. Nam & dum viverent; una erant ut plurimum: & ut mortuæ arcas vicinas haberent, pactæ inter se fuerant. Cum igitur eo quo dictum erat loco fodiendum esset, & Martyrum investigandæ reliquiæ, Augusta ea re intellecta, jussit ut opus aggre- E derentur. Effossoque circa ambonem loco, reperta est arca conjugis Cæsarii, sicut Polychronius

Thyrsus, & quadraginta Martyres Pulcheriæ se ostendunt.

Polychronius.

(a) περὶ τὸν ἄμβωνα. Hujus vocabuli expositionem subdit Sozomenus, βῆμα δὲ τοῦτο τῶν ἀναγνωστῶν. Latini pulpitum vocant, quod medium est inter altare, & capsum Ecclesiæ. Interdum tamen Latini ambonem vocant. Est tamen vox Græca, & ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν dicitur, ut docet Auctor Etymologici. Quare fallitur Valafridus Strabo, qui ab ambiendo, ambionem dici existimavit. Porro notandum est, quod ait Sozomenus, sepulchrum uxoris Cæsarii fuisse in Ecclesia circa ambonem, id est extra altare. Nam intra altare, quem nos vulgo chorum vocamus, soli fere Sacerdotes humabantur, aut Martyres. Laici vero extra urbem in cœmeteriis humari solebant. Soli Ecclesiarum conditores, cujusmodi fuit Cæsarius, in Ecclesiis, quos condiderant, humabantur. Sic Constantinus Imperator sepultus est in Basilica Apostolorum, quam extruxerat Constantinopoli, & quidem ad portam Basilicæ, ut observavi in Adnotationibus Eusebianis.

(b) ἡ βασιλὶς προσέταξεν. Non licebat effodere sepulchra mortuorum. Id enim gravissimum crimen habebatur, & proximum sacrilegio. Quare necesse fuit, ut Pulcheria Augusta id fieri juberet.

(c) ξύπη-

SÆC. V. nius conjecerat. Et modico intervallo distans ex transverso pavimentum coctorum laterum, & marmorea tabula magnitudine illi æqualis. Sub qua ipsius Eusebiæ loculus apparuit, & quod circa illum loculum erat oratorium, albopurpurei marmoris crustis satis eleganter tectum. Operculum autem loculi, instar sacræ mensæ fabrefactum erat. In summa autem parte ubi Martyres jacebant, exiguum foramen apparuit. Tum vero adstans quidam ex Imperatoris palatio, tenuem virgam quam manu gerebat, per foramen demisit. Quam cum retraxisset, naribus admovit, & unguenti odorem suavissimum olfecit. Ea res & operantibus, & iis qui adstabant, animos addidit. Statimque detecto loculo, Eusebiam reperiunt. Id vero quod ad caput ejus eminebat, in arcæ formam undique dedolatum, proprio intus operculo tegebatur; & utrinque ad labra impositum ferrum plumbo solidatum, operculum continebat. In medio vero foramen rursus apparens, adhuc manifestius ostendit, Martyres intus conditos esse. Quæ cum nuntiata essent, confestim Augusta, & Episcopus, ad Basilicam Martyris accurrunt. Ac protinus ferreis vinculis opera artificum circumquaque exemtis, operculum facile posthac extractum fuit. Sub quo magna copia unguentorum, & in his duæ Pyxides argenteæ repertæ sunt, in quibus sacræ reliquiæ erant reconditæ. Ac tum quidem Augusta, facta oratione, gratias egit Deo, quod ipsam tanta visione dignatus esset, & quod sacras reliquias tandem reperisset. Postmodum vero, cum Martyres pretiosissima capsa honorasset, eos juxta admirandum Thyrsum deposuit: publica festivitate, ut par erat, & solemni pompa cum psalmodiis & competenti cultu celebrata: cui ego quoque interfui. Et hæc quidem in hunc modum gesta esse, testabuntur hi qui festivitati interfuerunt: omnes enim ferme adhuc supersunt. Quippe hæc diu postea contigerunt, Proclo Constantinopolitanam Ecclesiam administrante.

A νιος· ὀλίγον δὲ διεστὼς ἐκ πλαγίου κατάστρωμα πλίνθων ὀπτῶν, ἰσομέτρως τε τῇ τούτων περιβολῇ πλὰξ μαρμαρίνη· ὑφ' ἣν αὐτῆς Εὐσεβίας ἡ σορὸς ἀπεδείχθη, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν εὐκτήριον, ἐπιεικῶς μάλα λευκοπορφύροις μαρμάροις ἠμφιεσμένον. τὸ δὲ ἐπίθημα τῆς θήκης, ὥσπερ εἰς ἱερὰν ἐξησκεῖτο τράπεζαν. ἐπ' ἄκρου δὲ καθ' ὃ οἱ Μάρτυρες ἔκειντο, (c) τρύπημα μικρὸν ἀνεφάνη. παρεστὼς δέ τις τοῦ Βασιλέως οἴκου, ῥάβδον λεπτὴν ἣν ἔτυχε κατέχων, διὰ τοῦ τρυπήματος καθῆκεν· καὶ ἀνιμήσας, τῇ ῥινὶ προσήγαγε, καὶ (d) μύρον εὐωδίας ὠσφράνθη. ἐκ τούτου γε ἀγαθαὶ ἐλπίδες τοῖς ἐργαζομένοις, καὶ τοῖς ἐφε- B στῶσιν ἐγένοντο· καὶ σπουδῇ τὴν σορὸν ἀποκαλύψαντες, εὑρίσκουσι τὴν Εὐσεβίαν· τὸ δὲ πρὸς κεφαλὴν αὐτῆς ἐξέχον τῆς θήκης, εἰς κιβωτοῦ σχῆμα περιεξεσμένον, ἰδίῳ ἔνδοθεν ἐκαλύπτετο ἐπιθέματι· καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῷ πρὸς τὰ χείλη σίδηρος ἐπικείμενος, συνεῖχε μολίβδῳ συμπεπηγώς. ἐπὶ δὲ μέσου τὸ αὐτὸ τρύπημα πάλιν ἀναφανὲν, ἔτι σαφέστερον ἐδείκνυ, ἔνδον ἔχειν τοὺς μάρτυρας. ὡς δὲ ταῦτα ἠγγέλθη, (e) συνέδραμον εἰς τὸ μαρτύριον, ἥ τε Βασιλὶς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος· αὐτίκα δὲ διὰ τῶν ἐπιστημόνων περιαιρεθέντων τῶν σιδηρείων δεσμῶν, εὐπετῶς ἐξειλκύσθη τὸ ἐπίθεμα· C ὑπὸ δὲ τοῦτο μύρα πολλὰ, καὶ ἐν τοῖς μύροις ἀλαβαστροθῆκαι ἀργυραῖ δύο εὑρέθησαν, ἐν αἷς τὰ ἱερὰ λείψανα ἔκειντο. τότε μὲν οὖν ἡ Βασιλὶς εὐχαριστήρια ηὔξατο τῷ Θεῷ, τοσαύτης ἐπιφανείας ἀξιωθεῖσα καὶ τῆς εὑρέσεως ἐπιτυχοῦσα τῶν ἱερῶν λειψάνων· μετὰ δὲ ταῦτα, πολυτελεστάτῃ θήκῃ τιμῶσα τοὺς μάρτυρας, παρὰ τὸν θεσπέσιον Θύρσον κατέθετο, δημοτελοῦς ἑορτῆς, ὡς εἰκὸς, καὶ τῆς προσηκούσης τιμῆς καὶ πομπῆς σὺν ψαλμῳδίαις ἐπιτελεσθείσης, ᾗ καὶ αὐτὸς ἐγὼ παρεγε- D νόμην· καὶ τὰ μὲν ὧδε γενέσθαι, οἱ παρατυχόντες τῇ ἑορτῇ μαρτυρήσουσι· σχεδὸν γὰρ ἔτι πάντες περίεισι, καθότι πολλῷ ὕστερον συνέβη, Πρόκλου ἐπιτροπεύοντος τὴν Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν.

(c) *τρύπημα μικρόν.* Duplex erat foramen super Martyrum reliquiis. Alterum exterius in altari, vel in pavimento, sub quo conditæ erant reliquiæ. Alterum interius, in capsa, seu arca, qua reliquiæ claudebantur. Per hæc autem foramina quæ e regione sibi invicem respondebant, Christiani solebant demittere velamina, ut sanctorum reliquias contingerent; quæ magna benedictione accipiebant. Fenestellas vocat Evodius in libro primo de miraculis sancti Stephani cap. 12. Et Gregorius Turonensis in lib. 1. de miraculis Confessorum cap. 28. In suggestione autem Legatorum ad Hormisdam Papam de petitione Justiniani, cataractæ dicuntur. Vide Baronium ad annum Chr. 416. cap. 21. & ad ann. 461. cap. 5. & ad ann. 519. cap. 93. De hoc foramine intelligendus videtur locus Nicætæ Paphlagonis in laudatione Hyacinthi Martyris Amastriani, qui sic habet: *αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ τάφου στόμα καὶ τὴν καλύπτουσαν λαρνακοειδῶς οἰκοδομίαν, ἀνάμεστα τοῦ ἱεροῦ χοὸς, καὶ τῆς τιμίας ταύτης κονίας εὐθέως ἀποδείκνυται: Ita ut os sepulchri, & fabrica, quæ illud tegebat, in modum arcæ composita* (capellam intelligit) *sacro pulvere, & venerando illo cinere compleretur.* Ad hoc foramen referendus est etiam alter locus incerti Auctoris in descriptione Ecclesiæ sanctæ Sophiæ, quæ nuper edita est a Francisco Combefisio pag. 255.

(d) *μύρον εὐωδίας.* Non dubito, quin scribendum sit *μύρων εὐωδίας.* Id enim postulat lex Grammatica.

E (e) *συνέδραμον εἰς τὸ Μαρτύριον.* Baronius ad annum Christi 438. quo anno hanc quadraginta Martyrum translationem refert; hunc Sozomeni locum adducens, Μαρτύριον ait esse, quam nos vocamus confessionem. Sane confessio Beati Petri sæpius occurrit in vitis Pontificum Romanorum pro sepulchro B. Petri. Verum hoc loco Μαρτύριον est Basilica in honorem Thyrsi martyris ædificata.

CA- KE-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ἔτι περὶ ἀρετῆς καὶ θεοφιλείας τῆς Πουλχερίας, καὶ τῶν αὐτῆς ἀδελφῶν.

Λόγος δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλοις πράγμασι πολλάκις τὸν Θεὸν προαναφῆναι τὸ μέλλον τῇ Βασιλίδι, καὶ πλεῖστα θεοφίλειαν μαρτυροῦντα συμβῆναι περὶ αὐτὴν καὶ τὰς αὐτῆς ἀδελφάς· ἐπεὶ καὶ αὗται τὸν ἴσον πολιτεύονται τρόπον, περὶ τοὺς ἱερέας, καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους σπουδάζουσαι, καὶ περὶ τοὺς δεομένους ξένους, καὶ πτωχοὺς φιλοτιμούμεναι. τράπεζα καὶ πρόοδος ὡς ἐπίπαν ἡ αὐτὴ πάσαις· κοινῇ τε νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν τὸν Θεὸν ὑμνοῦσι· καὶ οἷος ἀξιαγάστων γυναικῶν νόμος, ὑφασμάτων καὶ τῶν τοιούτων ἔργων ἐπιμελοῦνται. ῥᾳστώνην γὰρ καὶ ἀργίαν, καίπερ βασιλεύουσαι, καὶ ἐν τοῖς Βασιλείοις τεχθεῖσαι καὶ τραφεῖσαι, παρθενίας ἱερᾶς ἣν μετίασιν, ἀναξίαν ἡγήσαντο, καὶ τοῦ οἰκείου βίου ἀφώρισαν. διὰ ταῦτα δὲ προφανῶς ἵλεω ὄντος τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ αὐτῶν οἴκου ὑπερταχοῦντος, τῷ μὲν κρατοῦντι, τὰ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπεδίδου· πᾶσα δὲ ἐπιβουλή, καὶ πόλεμος κατ᾽ αὐτοῦ συνιστάμενος, αὐτομάτως διελύετο.

CAPUT III.

Iterum de virtute Pulcheriæ, ac ſororum ejus; & quam Deo caræ fuerint.

Sed & aliis in rebus, Deus id quod venturum erat, Auguſtæ ſæpius prænuntiaſſe dicitur: multaque tum illi, tum ſororibus accidiſſe fama eſt, quæ Dei erga illas amorem teſtarentur. Nam & illæ idem vivendi genus inſtitutumque ſectantur. Erga ſacerdotes ac ſacras ædes promtæ ac ſedulæ: in peregrinos, egentes ac pauperes munificæ. Menſa ut plurimum eadem eſt omnibus, idemque proceſſus. Noctu atque interdiu Hymnos Deo ſimul canunt. Et prout honeſtarum mulierum conſuetudo eſt, texendi & hujuſcemodi operum ſtudioſæ ſunt. Otium ac deſidiam, quamvis Auguſtæ, & in Imperio natæ atque educatæ, ſacra virginitate quam profitentur indignam eſſe cenſuerunt, & a vita ſua procul amandarunt. Qua de cauſa cum Deus manifeſte propitius eſſet, earumque domum præſidio ſuo tueretur, Imperatoris quidem & ætas & Imperium in dies creſcebat. Inſidiæ vero & bella, quæcumque adverſus illum conflata erant ſua ſponte diſcutiebantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ τῶν σπονδῶν τῶν Περσῶν, καὶ περὶ Ὁνωρίου, καὶ Στελίχωνος, καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ, καὶ Δαλματίᾳ πραχθέντων.

Τότε γοῦν Πέρσαι μὲν εἰς μάχην κεκινημένοι, ἑκατοντούτεις σπονδὰς πρὸς Ῥωμαίους ἔθεντο. Στελίχων δὲ ὁ τῆς Ὁνωρίου στρατιᾶς ἡγούμενος, ὕποπτος ὢν ὡς Εὐχέριον τὸν υἱέα τὸν ἑαυτοῦ σπουδάζων ἀναγορεῦσαι Βασιλέα κατὰ τὴν ἕω, κτίννυται παρὰ τῶν ἐν Ῥαβέννῃ στρατιωτῶν· οὗτος δὲ πρότερον, ἔτι περιόντος Ἀρκαδίου, καταστὰς εἰς ἔχθραν τοῖς αὐτοῦ ἄρχουσιν, ἐβεβούλευτο (a) παρ᾽ ἑαυτὰ συγκροῦσαι τὰ Βασίλεια. καὶ στρατηγοῦ Ῥωμαίων ἀξίαν προξενήσας Ἀλαρίχῳ τῷ ἡγουμένῳ τῶν Γότθων, προὐτρέψατο καταλαβεῖν τοὺς Ἰλλυριούς. (b) καὶ ὕπαρχον αὐτὸν καταστάντα τὸν Ἰόβιον προπέμψας, συνέθετο καὶ αὐτὸς συνδραμεῖσθαι μετὰ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν, ὥστε καὶ τοὺς τῇδε ὑπηκόους ὑπὸ τὴν Ὁνωρίου δῆθεν ἡγεμονίαν ποιῆσαι. καὶ ὁ μὲν Ἀλάριχος ἐκ τῆς πρὸς τῇ Δαλματίᾳ, καὶ Παννονίᾳ γῆς Βαρβάρου, οὗ διῆγε, παραλαβὼν τοὺς ὑπ᾽ αὐτόν, (c) ἦγεν εἰς τὰς Ἠπείρους·

καὶ

CAPUT IV.

De fœdere Perſarum. Item de Honorio, & Stilicone; & de rebus Romæ, & in Dalmatia geſtis.

Etenim per id tempus, Perſæ quidem cum ad bellum prorupiſſent, certum annorum inducias cum Romanis pepigere. Stilicho vero Magiſter militum Honorii, cum in ſuſpicionem veniſſet, quod filium ſuum Eucherium Orientis Imperatorem renuntiare vellet, a militibus qui Ravennæ erant occiditur. Hic porro jam antea, ſuperſtite adhuc Arcadio, cum adverſus duces illius inimicitias ſuſcepiſſet, utrumque Imperium inter ſe committere ſtuduerat. Cumque Alarico Gothorum Duci dignitatem Magiſtri militum ab Honorio impetraviſſet, hortatus eum fuerat ut Illyricum occuparet. Et præmiſſo Jovio, qui Præfectus Prætorio per Illyricum erat conſtitutus, ſe quoque cum legionibus militum Romanorum illuc accurſurum promiſit, ut eam Provinciam ſub Honorii ditionem redigeret. Et Alaricus quidem ex regione Barbarica juxta Dalmatiam & Pannoniam, ubi degebat, aſſumtis Gothis qui ipſi parebant, in Epirum

pro-

Stilicho occiſus.

Alaricus Gothus Romanis infeſtus.

(a) παρ᾽ ἑαυτὰ συγκροῦσαι τὰ Βασίλεια. Scribendum eſt proculdubio πρὸς ἑαυτὰ, quemadmodum legitur in cap. 25. lib. 8. ex quo hæc pene ad verbum tranſcripta ſunt. In codice Fuketiano ſcriptum inveni παρ᾽ ἑαυτοῦ, male.

(b) καὶ ὕπαρχον αὐτὸν. Scribe αὐτῶν. Ex cap. 25. lib. 8. Vide Caſſiodorum in lib. 10. Hiſtoriæ tripertitæ cap. 24. Non diſſimulabo tamen, in cap. 25. lib. 8. codicem Fuketii ſcriptum habere ὕπαρχον αὐτὸν, quemadmodum ſcribitur hoc loco. Verum Epiphanius Scholaſticus, qui Hiſtoriam tripertitam Latine vertit, & Nicephorus αὐτῶν legerunt.

(c) ἦγεν εἰς τὰς Ἠπείρους. Poſt hæc verba Nicephorus in cap. 25. lib. 13. quædam adjicit, quæ ex Philoſtorgio mutuatus eſt. Habentur enim in excerptis ex lib. 12. Philoſtorgii cap. 2. Verum prorſus alieno loco hæc Nicephorus retulit de Græciæ vaſtatione, & de oppugnatione urbis Athenarum. Iſta enim diu ante contigerant, ſub exordium Imperii Arcadii, dum Rufinus adhuc ſuperſtes eſſet, a quo evocatus fuerat Alaricus, ſicut teſtatur Zoſimus in lib. 5. Quæ vero hic, & in cap. 25. lib. 8. a Sozomeno referuntur, geſta ſunt paulo ante mortem Arcadii.

SÆC. V. profectus est. Cumque longo temporis spatio illic substitisset, re infecta in Italiam rediit. Nam cum ex compacto iter facturus esset in Illyricum, Honorii literis est retentus. Post obitum vero Arcadii, Honorius quidem ut fratris filio consuleret, Constantinopolim proficisci decreverat, & fidos illic Comites constituere, qui salutem & Imperium pupilli conservarent. Nam cum illum filii loco haberet, verebatur ne quid ei accideret, quippe qui ob teneram ætatem insidiis obnoxius esset. Verum cum jam iter arrepturus esset, persuasit ei Stilico ut in Italia remaneret: necessarium id esse affirmans, propterea quod Constantinus quidam Arelate tyrannidem paulo antea invasisset. Ipse vero altero ex sceptris quod Romani Labarum vocant, accepto, una cum Imperatoris literis, quibus Orientalis expeditio ipsi committebatur, proficisci jam parabat, sumtis secum quatuor legionibus. Inter hæc vero, cum rumor sparsus esset, illum Imperatori insidias struere, & adscitis in societatem potentibus, filio suo Imperium parare, milites seditione facta, Præfectum Prætorio Italiæ, & Præfectum Prætorio Galliarum; simul Magistros militum, & reliquos qui in palatio præcipuas dignitates gerebant, interficiunt. Ipse quoque Stilico a militibus occisus est Ravennæ: vir si quis unquam, ad magnam potentiam evectus, & qui universos, ut ita dicam, Romanos ac Barbaros sibi parentes habuit. Ac Stilico quidem, cum in suspicionem venisset quasi Imperio insidiaretur, hoc modo interiit. Sed & Eucherius ejus filius, una interfectus est.

(*d*) *μέλλων γὰρ ἐκδημεῖν κατὰ τὰ συντεθειμένα.* Hæc non de Alarico, sed de Stilicone intelligenda sunt. Quare necessario addendæ sunt hæ voces, *ὁ Στελίχων*, ut legitur in cap. 25. lib. 8. Mirum est tamen, Epiphanium Scholasticum in supradicto capite eas voces non legisse. Sic enim vertit: *Quia cum discedere voluisset, Honorii literis est detentus, sicut ipse confessus est.*

(*e*) *ἐπὶ τυραννίδα τοῦ υἱέως.* Accusatus est Stilico, quod

καὶ συχνὸν ἐνταῦθα προσμείνας χρόνον, ἄπρακτος ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν. (*d*) μέλλων γὰρ ἐκδημεῖν κατὰ τὰ συντεθειμένα, Ὀνωρίου γράμμασιν ἐπεσχέθη. ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν Ἀρκάδιος, ὥρμησε μὲν Ὀνώριος φειδοῖ τῇ περὶ τὸν ἀδελφιδοῦν ἐπανελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ πιστοὺς ἄρχοντας καταστῆσαι τῆς αὐτοῦ σωτηρίας καὶ βασιλείας. ἐν τάξει γὰρ υἱέος αὐτὸν ἔχων, ἐδεδίει μήτι πάθοι διὰ τὸ νέον, ἕτοιμος ὢν πρὸς ἐπιβουλήν. ἤδη δὲ μέλλοντα ἔχεσθαι τῆς ὁδοῦ, πείθει Στελίχων ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μένειν τὸν Ὀνώριον, ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο εἰπὼν, καθότι Κωνσταντῖνός τις ἐτύγχανεν ἔναγχος ἐν Ἀρηλάτῳ τυραννήσας. θάτερον δὲ τῶν σκήπτρων ὃ Λάβωρον Ῥωμαῖοι καλοῦσι, καὶ γράμματα βασιλέως λαβὼν, ὀπιτρέποντα αὐτῷ τὴν εἰς τὴν ἀνατολὴν ἄφιξιν, ἔμελλεν ἐκδημεῖν, τέσσαρας ἀριθμοὺς στρατιωτῶν παραλαβών· ἐν τούτῳ δὲ φήμης διαδραμούσης ὡς ἐπιβουλεύει τῷ βασιλεῖ, καὶ (*e*) ἐπὶ τυραννίδα τοῦ υἱέος παρασκευάζεται, συμπράττοντας ἔχων τοὺς ἐν δυνάμει, στασιάσαντες οἱ στρατιῶται κτείνουσι (*f*) τὸν Ἰταλίας ὕπαρχον, καὶ τὸν τῶν Γαλατῶν, καὶ τοὺς στρατηγοὺς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς διέποντας τὰς ἐν τοῖς βασιλείοις ἀρχάς. ἀναιρεῖται δὲ καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν ἐν Ῥαβέννῃ στρατιωτῶν· ἀνὴρ εἴπερ τις ἄλλος πώποτε, ἐν πολλῇ δυνάμει γενόμενος, καὶ πάντας, ὡς εἰπεῖν, Βαρβάρους τε καὶ Ῥωμαίους πειθομένους ἔχων. Στελίχων μὲν οὖν ὑπονοηθεὶς κακόνους εἶναι τοῖς βασιλείοις, ὧδε ἀπώλετο· κτίννυται δὲ καὶ Εὐχέριος ὁ τούτου υἱός.

Eucherium filium suum Orientis Imperatorem creare voluisset, sublato juniore Theodosio, ut scribit Sozomenus initio hujus capitis. Idem etiam testatur Zosimus in libro 5. pagina 808. a Stiliconis calumniatoribus divulgatum fuisse.

(*f*) *τὸν Ἰταλίας ὕπαρχον.* Longinianus hic vocabatur, ut scribit Zosimus in lib. 5. Præfectus autem Prætorio Galliarum Limenius.

CAPUT V.

De diversis Gentibus, quæ bellum intulerunt Romanis; & quæ Divina providentia devictæ sunt, aut fœdus cum Romanis pepigerunt.

Accidit præterea eodem tempore, ut Hunni qui in Thracia castra habebant, nemine eos aggrediente ac persequente, pluribus suorum amissis, cum dedecore terga darent. Quipe Uldis, Barbarorum qui circa Danubium erant regulus, cum ingenti exercitu amnem transgressus, in finibus Thraciæ castrametatus fuerat. Cumque urbem Mœsiæ, quæ Castra Martis dicitur, proditione cepisset, inde in reliquam Thraciam excursiones faciebat. Nec fœdus cum Romanis facere præ superbia dignabatur. Et cum aliquando Magister militum Thraciæ cum illo verba faceret de pace, ille solem Orientem demonstrans, facile sibi esse dixit, universam quam ille radiis suis collustraret terram subigere, si vellet.

Uldis Barbarorum regulus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ διαφόρων ἐθνῶν ἐπιστρατευσάντων Ῥωμαίοις, καὶ Θεοῦ προνοίᾳ ἡττηθέντων· ἄλλων δὲ καὶ ὑποσπόνδων γενομένων.

Κατὰ ταυτὸν δὲ συνέβη καὶ Οὔννους στρατοπεδευομένους ἐν Θρᾴκῃ, μήτε πολεμοῦντος αὐτοῦ, μήτε διώκοντος, αἰσχρῶς ὑποστρέψαι, τοὺς πλείους ἀποβαλόντας. ἐπεὶ γὰρ Οὔλδις ὁ ἡγούμενος τῶν περὶ τὸν Ἴστρον Βαρβάρων, πλείστην ἔχων στρατιὰν ἐπεραιώθη τὸν ποταμὸν, ἐν τοῖς Θρᾳκῶν ὅροις ἐστρατοπεδεύετο. καὶ Κάστραμάρτις πόλιν τῆς Μυσίας προδοσίᾳ ἑλὼν, ἐντεῦθεν τὴν ἄλλην Θρᾴκην κατέτρεχε, καὶ σπονδὰς θέσθαι πρὸς Ῥωμαίους ὑπ' ἀλαζονείας οὐκ ἠνείχετο. διαλεγομένου δὲ αὐτῷ περὶ εἰρήνης τοῦ ὑπάρχου τῶν Θρᾳκίων στρατευμάτων, ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον ἐπιδείξας, οὐ χαλεπὸν αὐτῷ ἔφη, ἢν βούλοιτο, πᾶσαν τὴν ἐφορᾷ γῆν καταστρέψασθαι. περατουμένου

μένου δὲ τοιάδε, καὶ δασμὸν ὅσον ἐβούλετο ἐπιτάττοντος, καὶ ἐπὶ τούτοις συντίθεσθαι Ῥωμαίοις (a) εἰρήνην ἔχειν ἢ πόλεμον περιμένειν· ἀμηχάνου τε τοῦ πράγματος ὄντος, ἐπέδειξεν ὁ Θεὸς ἣν ἔχει προμήθειαν περὶ τὴν παροῦσαν Βασιλείαν. οὐκ εἰς μακρὰν γὰρ λόγοι πρὸς τοὺς (b) ἀμφὶ τὸν Οὔλδιν οἰκείους καὶ λοχαγοὺς ἐγένοντο περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας, καὶ τῆς τοῦ Βασιλέως φιλανθρωπίας, ὁποίων τε καὶ ὅσων ἀξιοῖ γερῶν τοὺς ἀρίστους καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας. οὐκ ἀθεεὶ δὲ τούτων εἰς ἔρωτα καταστάντες, Ῥωμαίοις προσεχώρησαν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐστρατοπεδεύοντο ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένοις. ὁ δὲ Οὔλδις πρὸς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ μόλις διεσώθη, πολλοὺς ἀποβαλὼν, ἄρδην δὲ τοὺς καλουμένους (c) Σκιροὺς· ἔθνος δὲ τοῦτο Βάρβαρον, ἱκανῶς πολυάνθρωπον, πρὶν τοιᾷδε περιπεσεῖν συμφορᾷ. ὑστερήσαντες γὰρ ἐν τῇ φυγῇ, οἱ μὲν αὐτῶν ἀνῃρέθησαν· οἱ δὲ ζωγρηθέντες, δέσμιοι πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξεπέμφθησαν. δόξαν δὲ τοῖς ἄρχουσι διανεῖμαι τούτους, μή τι πλῆθος ὄντες νεωτερίσωσι· τοὺς μὲν, ἐπ' ὀλίγοις τιμήμασι ἀπέδοντο· τοὺς δὲ, πολλοῖς προῖκα δουλεύειν παρέδοσαν, ἐπὶ τὸ μήτε Κωνσταντινουπόλεως, μήτε πάσης Εὐρώπης ἐπιβαίνειν, καὶ τῇ μέσῃ θαλάσσῃ χωρίζεσθαι τὸν ἐγνωσμένον αὐτοῖς τόπον. ἐκ τούτων τε πλῆθος ἄπρατον περιλειφθὲν, ἄλλος ἀλλαχῇ διατρίβειν ἐτάχθησαν· πολλοὺς δὲ ἐπὶ τῆς Βιθυνίας τεθέαμαι, πρὸς τῷ καλουμένῳ Ὀλύμπῳ ὄρει, σποράδην οἰκοῦντας, καὶ τοὺς αὐτόθι λόφους, καὶ ὑπωρείας γεωργοῦντας.

A Cumque hujusmodi minas intentaret, & tributum pro libito imperaret Romanis, juberetque ut ea conditione pacem haberent, aut certe bellum expectarent, resque in maximo discrimine constitutæ essent, declaravit Deus quantam hujus Imperii curam ac sollicitudinem gereret. Etenim paulopost, in familiari colloquio cum domesticis Uldis ejusque Ordinum ductoribus, verba facta sunt de Romanorum Republica, deque Imperatoris humanitate: quantis præmiis viros bonos ac fortes remuneraretur. Illi vero non sine Divino nutu, istorum amore capti, ad Romanos transfugerunt, & castra cum illis junxerunt, una cum Barbaris qui sub ipsis erant. Uldis vero in ulteriorem fluminis ripam transgressus, ægre tandem evasit, multis quidem suorum amissis: Sciris vero ad internecionem deletis. Erat hæc gens Barbara, multitudine hominum abundans antequam in hanc calamitatem incidisset. Nam cum hi tardius quam reliqui fugissent, pars eorum truncati: pars capti vinctique, Constantinopolim transmissi sunt. Cumque Magistratibus placuisset eos per varia loca dispergi, ne quid novi, utpote numero prævalentes, tentarent; alios quidem exiguo pretio vendiderunt; alios vero gratis in servitutem dederunt, ea conditione ne unquam Constantinopolim ingrederentur, neve in Europæ regiones ullas pedem inferrent: sed interpositi maris divortio a locis sibi notis separarentur. Ex his, non exigua pars relicta, eorum scilicet qui emptorem non invenerant, alius alibi habitare jussi sunt. Multos certe in Bithynia vidi juxta Olympum montem, qui hac illac sparsi degebant, & colliculos illic vallesque subjectas arabant. SÆC. V.

(a) εἰρήνην ἔχειν. In codice Fuketiano scriptum inveni ἔχοντι, mendose, ut apparet. Vulgata tamen lectio haud penitus sana est. Deest enim verbum λέγοντος, quod post vocem ῥωμαίοις addendum videtur.

(b) ἀμφὶ τὸν οὔλδην. In codice Fuketiano οὖλδιν scriptum inveni cum accentu circumflexo, & paulo post οὖλδις. Huldin etiam eum vocat Marcellinus Comes in Chronico, ubi scribit, Radagaisum, qui cum ducentis millibus armatorum Italiam inundaverat, ab Huldin, & Saro Hunnorum Regibus devictum fuisse. Ejusdem meminit Zosimus in lib. 5.

(c) σκιρρούς. Codex Fuketii habet σκιρούς. Quomodo etiam hi populi vocantur a Prisco Rhetore in excerptis Legationum. Sciros quoque vocat Jordanes in Gothicis, & in libro de successione Regnorum. Apud Zosimum vero in lib. 4. σκύροις dicuntur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Περὶ Ἀλαρίχου τοῦ Γότθου, καὶ ὡς τῇ Ῥώμῃ ἐπιπεσὼν, ἐστενοχώρει ταύτην πολέμῳ.

ΤΑ μὲν οὖν πρὸς ἕω τῆς ἀρχομένης, πολεμίων ἀπήλλακτο, καὶ σὺν κόσμῳ πολλῷ ἰθύνετο παρὰ τὴν πάντων δόξαν. ἦν γὰρ ἔτι νέος ὁ κρατῶν. τὰ δὲ πρὸς δύσιν, ἐν ἀταξίαις ἦν, πολλῶν ἐπανισταμένων τυράννων. ἡνίκα δὲ μετὰ τὴν Στελίχωνος ἀναίρεσιν, Ἀλάριχος ὁ τῶν Γότθων ἡγούμενος, πρεσβευσάμενος περὶ εἰρήνης πρὸς Ὀνώριον, ἀπέτυχε· καὶ καταλαβὼν τὴν Ῥώμην, ἐπολιόρκει, πολλοὺς Βαρβάρους ἐπιστήσας Θύμβριδι τῷ ποταμῷ· ὥστε μὴ εἰσκομίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια τοῖς ἐν τῇ πόλει, ἀπὸ τοῦ Πόρτου· ὧδε γὰρ ὀνομάζουσι τὸ Ῥωμαῖον ἐπίνειον. χρονίας δὲ γενομέ-

CAPUT VI.

De Alarico Gotho, & quomodo Romam repentino insultu adortus, eam graviter afflixerit.

ITa Orientis quidem Imperium hostibus penitus liberatum est, & summo cum decore præter omnium expectationem gubernabatur; cum Imperator admodum juvenis esset. Occidentis autem partes perturbatæ erant, cum multi subinde Tyranni exsurgerent. Quo quidem tempore post cædem Stilichonis, cum Alaricus Gothorum Dux missis ad Honorium legatis de pace, repulsam tulisset, Romam obsidere aggressus est: ingenti agmine Barbarorum ad ripas Tybris apposito, ne alimenta civibus importarentur ex Portu. Sic enim vocant navale urbis Romæ. Porro cum obsidio diu-

Socr. lib.7. cap.10.

Roma ab Alarico obsessa.

SÆC. V. diutius protraheretur, & fames simul ac pestis A urbem premeret, pluresque e servis, ac præcipue ii qui natione Barbari erant, ad Alaricum transfugerent; hi qui in Senatu pagani erant, necesse esse dicebant, ut in Capitolio & in aliis templis sacrificaretur. Etenim Etrusci quidam, a Præfecto urbis ad hoc acciti, fulminibus ac tonitruis Barbarum hostem sese abacturos spondebant. Idque a se factum esse jactabant Narniæ, quæ urbs est Tusciæ; quam prætergrediens Alaricus tunc cum Romam contenderet, haudquaquam ceperat. Verum istos nihil urbi profuturos fuisse, ipse exitus declaravit. Certe qui mente valebant, hæc B Romanis ex Dei indignatione evenisse perspiciebant, ob vindictam eorum quæ præ luxu atque intemperantia, erga cives simul ac peregrinos injuste egerant. Itaque ajunt probum quendam Monachum ex his qui in Italia erant, Alarico Romam properanti suasisse, ut urbi parceret, nec tantorum malorum auctor existeret. Cui Alaricus respondisse dicitur, se non sua sponte hæc aggredi: sed quendam sibi assidue molestum esse, qui ipsum urgeat, Romamque expugnare jubeat: quod & ille tandem fecit. Porro cum urbem obsideret, plu- C rimis muneribus acceptis, aliquanto temporis spatio obsidionem solvit, cum Romani pacti essent, se Imperatori persuasuros ut illum in amicitiam reciperet.

νης τῆς πολιορκίας, λιμοῦ τε καὶ λοιμοῦ τὴν πόλιν πιέζοντος, δούλων τε πολλῶν, καὶ μάλιστα Βαρβάρων τῷ γένει, πρὸς τὸν Ἀλάριχον αὐτομολούντων, ἀναγκαῖον ἐδόκει τοῖς ἑλληνίζουσι τῆς συγκλήτου, θύειν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ναοῖς. Θοῦσκοι γάρ τινες ἐπὶ τοῦτο μετακληθέντες παρὰ τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως, ὑπισχνοῦντο σκηπτοῖς καὶ βρονταῖς ἀπελάσειν τοὺς Βαρβάρους. ηὔχουν δὲ τοιοῦτον αὐτοῖς εἰργάσθαι (a) καὶ περὶ Λαρνίαν πόλιν τῆς Θουσκίας, ἣν παριὼν Ἀλάριχος ἐπὶ τὴν Ῥώμην οὐχ εἷλεν. ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ὄφελος ἔσεσθαι τῇ πόλει, ἡ ἀπόβασις ἔδειξε. τοῖς γὰρ εὖ φρονοῦσιν, ὑπὸ θεομηνίας κατεφαίνετο ταῦτα συμβαίνειν Ῥωμαίοις, κατὰ ποινὴν ὧν πρότου ὑπὸ πολλῆς ῥᾳστώνης καὶ ἀκολασίας (b) εἰς αὐτοὺς καὶ ξένους ἀδίκως ἥμαρτον. λέγεται γοῦν ἀγαθός τις τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μοναχῶν, σπεύδοντι ἐπὶ Ῥώμην Ἀλαρίχῳ παραινέσαι, φείσασθαι τῆς πόλεως, μὴ δὲ τηλικούτων αἴτιον γενέσθαι κακῶν. τὸν δὲ φάναι, ὡς οὐχ ἑκὼν τάδε ἐπιχειρεῖ· ἀλλά τις συνεχῶς ἐνοχλῶν αὐτὸν βιάζεται, καὶ ἐπιτάττει τὴν Ῥώμην πορθεῖν· ὃ δὴ τελευτῶν ἐποίησεν. ἐν ᾧ δὲ ἐπολιόρκει, πλεῖστα δῶρα λαβὼν, ἐπὶ χρόνον τινὰ τὴν πολιορκίαν ἔλυσε, συνθεμένων Ῥωμαίων τὸν Βασιλέα πείσειν εἰς εἰρήνην αὐτὸν δέχεσθαι.

(a) καὶ περὶ Λαρνίαν. Assentior Joanni Lango, qui in Adnotationibus ad cap. 35. lib. 13. Nicephori Callisti scribit, legendum sibi videri Ναρνίαν. Quam quidem conjecturam placuisse video Ortelio in Thesauro Geographico. Apud Zosimum tamen in libro 5. pagina 816. hæc urbs Neveia dicitur, & Præfectus urbis Romæ vocatur Pompejanus.

(b) εἰς αὐτοὺς καὶ ξένους. Scribe meo periculo εἰς ἀστοὺς, Henricus Savilius in suo codice, qui penes me est, vocem αὐτοὺς lineola subnotarat. Sed veram scripturam non viderat.

CAPUT VII.

Quomodo Innocentius Romanæ urbis Episcopus legatos misit ad Alaricum. Item de Jovio Præfecto Prætorio Italiæ; & de legatione ad Imperatorem, & de his quæ Alarico contigerunt.

Quumque hac de re legatio missa esset hi qui in palatio Principis Alarico adversabantur, paci obstabant. Postea vero cum Innocentius Romanæ urbis Episcopus legatos misisset, Alaricus Imperatoris literis evocatus, Ariminum venit, quæ urbs ducentis ac decem stadiis distat Ravenna. Ibi dum ante muros urbis castra posuisset, Jovius Præfectus Prætorio Italiæ cum eo collocutus, Alarici postulata Imperatori significavit, eumque codicillis Magisterii utriusque militiæ honorandum esse. Verum Imperator, quod quidem ad pecuniam & annonas pertinet quas poscebat Alaricus, Jovio utpote Præfecto potestatem concessit. Dignitatem vero se nunquam daturum respondit. Porro Jovius legatum ex palatio missum in tentoriis Alarici præstolatus, satis inconsulte coram universis Barbaris, Imperatoris mandata recitare eum jussit. Tum Alaricus ob negatam dignitatem indignatus, perin-

Jovius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

D Περὶ Ἰννοκεντίου τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἐπισκόπου, ὡς διεπρεσβεύσατο πρὸς Ἀλάριχον. καὶ περὶ Ἰοβίου τοῦ Ἰταλίας ὑπάρχου, καὶ περὶ τῆς εἰς Βασιλέα πρεσβείας, καὶ ὅσαπερ Ἀλαρίχῳ συνέβη.

Γενομένης δὲ περὶ τούτου πρεσβείας, οἱ τὰ ἐναντία πράττοντες Ἀλαρίχῳ ἐν τοῖς Βασιλείοις, ἐνεπόδιζον τῇ εἰρήνῃ. μετὰ δὲ ταῦτα πρεσβευσαμένου Ἰννοκεντίου τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου, μετακληθεὶς Ἀλάριχος γράμμασι τοῦ Βασιλέως, ἧκεν εἰς Ἀρίμηνον πόλιν, δέκα καὶ διακοσίοις σταδίοις τῆς Ῥαβέννης ἀφεστῶσαν. ἐνταῦθα δὲ τὰς σκηνὰς ἔχοντι πρὸ τῶν τειχῶν, εἰς λόγους ἐλθὼν Ἰόβιος τῆς E Ἰταλίας ὕπαρχος ὢν, δηλοῖ τῷ Βασιλεῖ τὴν Ἀλαρίχου αἴτησιν, καὶ ὡς δέοι δέλτοις αὐτὸν τιμῆσαι στρατηγοῦ δυνάμεως ἑκατέρας. ὁ δὲ Βασιλεὺς, χρημάτων μὲν καὶ σιτηρεσίων ὧν ᾔτει, ὡς ὑπάρχῳ Ἰοβίῳ τὴν ἐξουσίαν δέδωκεν· ἀξίας δὲ οὔ ποτε μεταδώσειν αὐτῷ ἀντεδήλωσεν. ἀβούλως δὲ Ἰόβιος ἐν τῇ Ἀλαρίχου σκηνῇ περιμείνας τὸν ἐκ τῶν Βασιλείων ἀπεσταλμένον, ἀναγινώσκειν ἐκέλευε παρόντων τῶν Βαρβάρων, τὰ δόξαντα τῷ Βασιλεῖ. ἐπὶ δὲ τῇ ἀρνήσει τοῦ ἀξιώματος ὀργισθεὶς Ἀλάριχος ὡς ὑβρισμένος, ἀνθω-

ἀνθωρὸν τῇ σάλπιγγι σημήνας, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἤλαυνε. δείσας δὲ ὁ Ἰόβιος μὴ ὑπονοηθῇ τῷ βασιλεῖ Ἀλαρίχῳ σπουδάζειν, ἀβουλοτέρῳ ἢ πρότερον περιπεσών, πρὸς τῆς σωτηρίας τοῦ Βασιλέως αὐτὸς ὤμοσε, καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας παρεσκεύασε, μή ποτε εἰρήνην θέσθαι πρὸς Ἀλάριχον. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μεταμεληθεὶς ὁ Βάρβαρος, ἐδήλωσε μηδὲν ἀξιωμάτων δεῖσθαι· σύμμαχον δὲ παρέξειν ἑαυτὸν ἐπὶ μετρίᾳ σίτου δόσει, καὶ οἰκήσει τόπων, οὐ πάνυ Ῥωμαίοις ἐσπουδασμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ τῆς ἀποστασίας Ἀττάλου, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἡρακλειανοῦ· καὶ ὡς ὕστερον προσπεσὼν Ὀνωρίῳ συγγνώμης ἔτυχε.

ΕΠεὶ δὲ δὶς ἀπέτυχε περὶ τούτου πρεσβευσάμενος διά τινων Ἐπισκόπων, ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν· καὶ ἐξ ἑνὸς μέρους τὸν Πόρτον ἑλών, βιάζεται Ῥωμαίους Βασιλέα ψηφίσασθαι τὸν Ἄτταλον, ὕπαρχον ὄντα τότε τῆς πόλεως· Ῥωμαίων δὲ προβληθέντων ἐπὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς, χειροτονεῖται Ἀλάριχος στρατηγὸς ἑκατέρας δυνάμεως· Ἀδάουλφος δὲ ὁ τῆς αὐτοῦ γαμετῆς ἀδελφός, ἡγεμὼν τῶν ἱππέων δομεστίκων καλουμένων. συγκαλέσας δὲ τὴν γερουσίαν Ἄτταλος, λόγον διῆλθε μακρόν, καὶ λαμπρῶς μάλα πεπονημένον, ὑπισχνούμενος (*a*) τὰ πάτρια τῇ συγκλήτῳ φυλάξειν, καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ πᾶσαν τὴν πρὸς ἕω ἀρχομένην, ὑπήκοον Ἰταλοῖς ποιῆσαι. καὶ ὁ μὲν ὧδε ἀλαζονευόμενος, οὐδὲ εἰς ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον ἤμελλε Βασιλεὺς καλεῖσθαι· μάντεσι δέ τισιν ὑπαχθείς, ὑπισχνουμένοις ἀμαχητὶ τὴν Ἀφρικὴν καθέξειν, οὔτε Ἀλαρίχῳ ἐπείσθη, μετρίαν δύναμιν εἰσηγησαμένῳ πέμψαι εἰς Καρχηδόνα ἐπὶ ἀναιρέσει τῶν Ὀνωρίου ἀρχόντων, εἰ ἀντιπαρατάξοιεν αὐτῷ· οὔτε Ἰωάννῃ, ὃν προεστήσατο τῶν ἀμφ' αὐτὸν Βασιλικῶν τάξεων, φάσκοντι χρῆναι Κώνσταντα τὸν ἐκδημεῖν εἰς Λιβύην παρ' αὐτοῦ τεταγμένον, ὡς παρὰ Ὀνωρίου ἀπεσταλμένον, γράμματι συνήθει (*b*) ὃ διάταγμα καλοῦσι, παῦσαι τῆς ἀρχῆς Ἡρακλειανόν, τὸν τηνικάδε τῶν ἐν Ἀφρικῇ στρατιωτῶν ἐπιτετραμμένον τὴν ἡγεμονίαν. ἴσως δ' ἂν καὶ τοῦτο προυχώρησεν· οὔπω γὰρ δῆλα ἐγεγόνει τοῖς ἐν Λιβύῃ τὰ κατὰ Ἄτταλον. ἐπεὶ δὲ Κώνστας, τοῦτο τοῖς μάντεσι δόξαν, ἔπλευσεν εἰς Καρχηδόνα, Ἄττα-

perinde ac si contumelia affectus fuisset, illico signo tubæ dato, Romam versus contendit. At Jovius, metuens ne Imperator ipsum Alarico favere suspicaretur, inconsultius adhuc quam antea, per salutem Principis & ipse juravit, & alios proceres jurare compulit, nunquam se cum Alarico pacem facturos. Barbarus vero non ita multo post pœnitentia ductus, scripsit sibi nihil opus esse dignitatibus. Ceterum se Romanis socium fore, dummodo modicum ipsi frumentum præberetur, & loca ad habitandum, quæ Romanis haudquaquam magni momenti esse viderentur.

CAPUT VIII.

De rebellione Attali, & comite Heracliano; & quomodo Attalus pedibus Honorii postea advolutus, veniam impetrarit.

UBi vero missa Episcoporum legatione, bis repulsam hujus rei passus est, Romam reversus, eam iterum obsedit. Et ex una parte capto Portu, Romanos vi compulit, ut Attalum qui tum Præfectus urbis erat, Imperatorem crearent. Cumque Romani ad reliquas dignitates promoti essent, Alaricus Magister utriusque militiæ constituitur: Ataulfus vero frater uxoris ejus, comes domesticorum equitum. Porro Attalus convocato Senatu, orationem habuit prolixam, & admodum splendide elaboratam: pollicitus se jura patria Senatui servaturum, & Ægyptum ac reliquas Orientis Provincias sub Italorum ditionem redacturum esse. Et hic quidem talia magnifice jactabat, qui ne unius quidem anni spatio Imperatoris nomen erat retenturus. Verum inductus a quibusdam vatibus, ipsum citra pugnam Africa potiturum esse pollicentibus, nec Alarico credidit, qui modicam militum manum Carthaginem mittendam esse suadebat ad perimendos Honorii duces, si ipsius Imperio resisterent: nec Joanni, quem ipse Magistrum Officiorum creaverat: qui monebat oportere ut Constans quem ipse in Africam mittere decreverat, tanquam ab Honorio missus, epistola solemni quam vulgo edictum vocant, Heracliano qui tum comes rei militaris per Africam erat constitutus, potestatem abrogaret. Atque id forsitan successisset. Nondum enim Afris quidquam innotuerat de Imperio Attali. Porro ubi Constans juxta vatum responsa Carthaginem navigasset,

Socr. lib. 7. cap. 10.

Attalus Imp.

(*a*) τὰ πάτρια τῇ συγκλήτῳ φυλάξειν. Langus, & Musculus *jura patria interpretantur*. Ego *ritos patrios* malim vertere. Sic enim Græci vocare solent cæremonias majorum in colendis Diis. Ita Zosimus loquitur passim in libro 5. pag. 816. & 817.

(*b*) ὃ διάταγμα καλοῦσι. *Edictum* vertit Christophorsonus, & Musculus. Ego *præceptum* malim vertere. Solebant olim Imperatores Romani, quoties Magistratum, vel Provinciam alicui mandarent, ei Codicillos dare. Literas vocat Ammianus Marcellinus in lib. 28. Libanius vero γραμματεῖα, ut adnotavi ad dictum Marcellini librum. Ita ergo, quoties alicui Magistratum adimere vellent, id per literas faciebant. Sic Valentinianus junior cum Argobastem Magistrum militum exauctorare vellet, ipsi literas tradidit γράμματα τῆς ἀρχῆς παραλύοντα, ut scribit Zosimus in lib. 4. Synesius in epist. 73. ad Troilum διατάγματα vocat edicta Imperialia. Ubi inter leges, & Imp. constitutiones hoc discrimen observat; quod legibus quidem auctoritas ex vetustate conciliari solet: constitutionibus vero ex novitate, quippe quæ Imp. ipsum adhuc viventem præferunt.

(*c*) συνεκ-

SÆC. V. set, Attalus qui usque adeo mente captus erat, ut ne dubitare quidem vellet, sed pro certo haberet, Afros sicut ipsi a vatibus prædictum fuerat, Imperio suo subjectos esse, Ravennam versus exercitum movit. Posteaquam vero nuntiatum est, illum jam Ariminum pervenisse cum copiis Romanorum simul & Barbarorum, confestim Honorius ad eum tanquam Imperatorem literas dedit; missisque legatis iis qui in ipsius palatio præcipuas dignitates gerebant, illum Imperii consortem libenter se habere significavit. Verum Attalus, consortium quidem Imperii recusavit: Honorio autem scripsit, ut insulam aut alium quem vellet locum sibi deligeret, in quo privatus degeret, omni Imperatorio cultu nihilominus retento. Dum in eo statu res essent Honorii, ut paratas haberet naves, quibus ad fratris filium navigaret, si necessitas coegisset, repente sex numeri, quatuor circiter armatorum millia continentes, ex Orientis partibus Ravennam insperato appulere. Quibus ille murorum custodiam commisit, Italorum militum animos ad proditionem propensos reformidans. Interea Heraclianus occiso Constante, in portubus ac litoribus Africæ custodes apposuit, & mercatorum naves Romam navigare vetuit. Qua de causa cum fames urbem premere cœpisset, Romani legatos ad Attalum misere. Ille quid agendum esset ambigens, Romam rediit, tanquam ea de re cum Senatu consulturus. Porro cum fames tantopere crevisset, ut cives tritici loco castaneis uterentur, & quosdam humanas carnes comedisse suspicio esset: Alaricus quidem suadebat ut quingenti Barbari adversus Heraclianum mitterentur: Senatui vero & Attalo visum est, Africam Barbaris committi non oportere. Cum igitur manifestum esset Deum Imperio Attali adversari, animadvertens Alaricus, frustra se laborare in negotio quod in sua potestate situm non esset, de abolendo ejus Imperio paciscitur cum Honorio, fide ab illo prius accepta. Proinde cum universi extra urbem convenissent, Attalus insignia Imperii deposuit: Simul etiam comites ejus cingula deposuerunt: Et Honorius præteritorum veniam omnibus concessit, ita ut eum honoris gradum eamque dignitatem singuli retinerent, quam prius habebant. Attalus vero una cum filio suo apud Alaricum remansit, haudquaquam sibi tutum deinceps fore ratus, inter Romanos degere.

Attalus Imperio exutus

A Ἄτταλος δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐβλάβη τὸν νοῦν, ὡς μὴ δὲ ἀμφιβάλλειν ἀξιοῦν, ἀλλὰ πεπεῖσθαι τοὺς Ἄφρους ὑπηκόους ἔχειν κατὰ τὴν πρόῤῥησιν τῶν μάντεων, ἐπιστρατεύει τῇ Ῥαβέννῃ. ἅμα δὲ ἠγγέλθη, εἰς Ἀρίμινον ἀφῖχθαι μετὰ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ τῶν Βαρβάρων, γράφει αὐτῷ Ὁνώριος ὡς Βασιλεῖ, καὶ πρεσβεύεται διὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὰς μεγίστας ἀρχὰς λαχόντων, κοινωνὸν ἀγαπῶν ἔχειν τῆς Βασιλείας· Ἄτταλος δὲ, τὴν μὲν κοινωνίαν τοῦ κράτους ἀπαρνεῖται· δηλοῖ δὲ Ὁνωρίῳ, νῆσον ἢ τόπον ἑλέσθαι ὃν βούλεται, καὶ κατ' ἑαυτὸν διάγειν, πάσης Βα-
B σιλικῆς θεραπείας ἀξιούμενον. εἰς τοῦτο δὲ περιστάντων τῶν πραγμάτων, ὡς εὐπρεπεῖς αὐτὸν ἔχειν ναῦς, ἵν' εἰ δεήσειεν ἀποπλεύσῃ πρὸς τὸν ἀδελφιδοῦν, ἀδοκήτως, ἐν ἓξ ἀριθμοῖς ἀμφὶ τετρακισχίλιοι στρατιῶται νύκτωρ τῇ Ῥαβέννῃ προσέπλευσαν ἐκ τῆς ἀνατολῆς· οἷς τὴν φυλακὴν τῶν τειχῶν ἐπέτρεψε, δεδιὼς τῶν ἐπιχωρίων στρατιωτῶν τὸ ἕτοιμον εἰς προδοσίαν. ἐν τούτῳ δὲ Ἡρακλειανὸς ἀνελὼν τὸν Κώνσταντα, φύλακας ἐπέστησεν ἐν τοῖς λιμέσι, καὶ ταῖς ἀκταῖς τῆς Ἀφρικῆς, καὶ τὰ πλοῖα τῶν ἐμπόρων ἐκώλυσεν εἰς Ῥώμην ἀνάγεσθαι. λιμοῦ δὲ ἐντεῦθεν καταλαβόντος τοὺς
C Ῥωμαίους, πρεσβεύονται περὶ τούτου πρὸς Ἄτταλον. ὁ δὲ, πρὸς τὸ πρακτέον ἀμηχανῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὡς μετὰ τῆς συγκλήτου συμβουλευσόμενος. ἐπικρατήσαντος δὲ τοῦ λιμοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καστάνοις ἀντὶ σίτου κεχρῆσθαι, ὑπονοηθῆναι δέ τινας, καὶ ἀνθρωπίνων ἀπογεύσασθαι κρεῶν· Ἀλάριχος μὲν συνεβούλευε πεντακοσίους Βαρβάρους κατὰ Ἡρακλειανοῦ πέμπειν. τῇ δὲ συγκλήτῳ, καὶ Ἀττάλῳ ἐδόκει, μὴ δεῖν πιστευθῆναι Βαρβάροις τὴν Ἀφρικήν. ἐπεὶ δὲ δῆλον ἦν τὸν Θεὸν ἀντιπράττειν τῇ Ἀττάλου Βα-
D σιλείᾳ, συνιδὼν Ἀλάριχος μάτην πονεῖν ἐπὶ πράγματι οὐκ ἐν αὐτῷ κειμένῳ, συντίθεται περὶ καταλύσεως τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς πρὸς Ὁνώριον, ὑποσχέσεις λαβών. πάντων τοίνυν (c) συνελθόντων πρὸ τῆς πόλεως, ἀποτίθεται Ἄτταλος τὰ σύμβολα τῆς Βασιλείας· συναποτίθενται δὲ τὰς ζώνας, καὶ οἱ αὐτοῦ ἄρχοντες, καὶ συγγνώμην ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι νέμει πᾶσιν Ὁνώριος, (d) ἕκαστον ἔχειν τὴν τιμὴν, καὶ τὴν ἀξίαν ἧς πρότου μετελάγχανεν. Ἄτταλος δὲ ἅμα τῷ παιδὶ, Ἀλαρίχῳ συνῆν, (e) οὐκ ἂν οὐκ ἀσφαλὲς πέως ἡγούμενος ἐν Ῥωμαίοις
E διάγειν.

(c) συνελθόντων πρὸ τῆς πόλεως. Nicephorus in cap. 35. lib. 13. πρὸ τῆς ἄφρων πόλεως habet, corrupte proculdubio. Langus quidem vertit *ad urbem Ravennam*. Zosimus tamen in lib. 6. Ariminum dicit, cui potius credo.

(d) ἕκαστον ἔχειν τὴν τιμήν. Scribe ὥσθ' ἕκαστον ἔχειν, &c. ut legitur apud Nicephorum in cap. 35. lib. 13.

(e) οὐκ ἂν οὐκ ἀσφαλές. Delendæ sunt duæ voces οὐκ ἂν, utpote supernuæ.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῆς ταραχῆς, ἣν ἔχον οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ Χριστιανοὶ περὶ Ἀττάλου· καὶ περὶ Σάρου τινὸς ἀνδρείου· καὶ ὡς Ἀλάριχος δόλῳ εἷλε τὴν Ῥώμην, ἄσυλον φυλάξας τὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἱερόν.

Ἐπὶ τούτοις δὲ ὧδε ἀποβεβηκόσιν, οὐ μετρίως ἐδυσφόρουν Ἕλληνές τε καὶ Χριστιανοὶ, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως. οἱ μὲν γὰρ, τεκμηράμενοι τῆς Ἀττάλου προαιρέσεως καὶ τῆς προτέρας ἀγωγῆς, εἰς τὸ προφανὲς ἑλληνίσειν αὐτὸν ἡγοῦντο, καὶ τοὺς πατρίους ἀποδιδόναι ναοὺς, καὶ ἑορτὰς καὶ θυσίας· οἱ δὲ, τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς ἐπὶ Κωνσταντίου καὶ Οὐάλεντος πάλιν κρατήσειν ᾤοντο, εἰ βεβαίως σχοίη τὴν βασιλείαν. καθότι καὶ βαπτισθεὶς ἦν (a) παρὰ Σιγησαρίου τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Γότθων, καὶ καταθύμιος ἐπὶ τούτῳ πᾶσί τε αὐτοῖς καὶ Ἀλαρίχῳ ἐτύγχανεν. οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον Ἀλάριχος (b) καταλαβὼν τὰς Ἄλπεις, χωρίον δὲ τοῦτο ἀμφὶ τὰ ἑξήκοντα στάδια διεστὼς τῆς Ῥαβέννης, εἰς λόγους ἦλθε τῷ Βασιλεῖ περὶ τῆς εἰρήνης. Σάρος δέ τις Βάρβαρος τὸ γένος, εἰς ἄκρον τὰ πολέμια ἠσκημένος, ἀμφὶ τριακοσίους μόνους περὶ αὐτὸν ἔχων πάντας εὔνους καὶ ἀρίστους, ὕποπτος ὢν Ἀλαρίχῳ διὰ προτέραν ἔχθραν, ἐλογίσατο μὴ συνοίσειν αὐτῷ τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Γότθων σπονδάς. καὶ ἐξαπίνης (c) μετὰ τῶν ἰδίων ἐπανελθὼν, ἀναιρεῖ τινὰς τῶν Βαρβάρων. ἐκ τούτου δὲ εἰς ὀργὴν καὶ δέος καταστὰς Ἀλάριχος, τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀναστρέφει· καὶ περικαθεσθεὶς τὴν Ῥώμην εἷλε προδοσίᾳ· καὶ τοῖς αὐτοῦ πλήθεσιν ἐπέτρεψεν ἑκάστῳ, ὡς ἂν δύναιτο, τῶν Ῥωμαίων πλοῦτον ἁρπάζειν, καὶ πάντας τοὺς οἴκους ληΐζεσθαι· ἄσυλον εἶναι προστάξας αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον, τὴν περὶ τὴν αὐτοῦ σορὸν Ἐκκλησίαν, μεγάλην τε καὶ πολὺν χῶρον περιέχουσαν. τοῦτο δὲ λέγουσιν αἴτιον, τοῦ μὴ ἄρδην ἀπολέσθαι τὴν Ῥώμην. οἱ γὰρ ἐνθάδε διασωθέντες, πολλοὶ γὰρ ἦσαν, πάλιν τὴν πόλιν ᾤκησαν.

CAPUT IX.

De ſpe quam præſumſerant Pagani, & Ariani propter Attalum. Item de Saro fortiſſimo duce; & quomodo Alaricus Romam per fraudem ceperit, & Baſilicam S. Petri inviolatam ſervaverit.

HUjuſmodi exitum iſtarum rerum permoleſte tulerunt tum Pagani, tum ex Chriſtianis ii, qui Arianam ſectam ſequebantur. Nam Pagani quidem conjecturam capientes ex Attali inſtituto & ex priore ejus educatione, B illum ſuperſtitionem Gentilium palam amplexurum eſſe ſperabant, & templa ac ſacrificia patria, dieſque feſtos ipſis redditurum. Ariani vero, Eccleſiarum poteſtatem iterum ſe adepturos putabant, quemadmodum Conſtantii ac Valentis temporibus acciderat, ſi Attalus Imperium firmiter obtinuiſſet. Etenim a Sigeſario Gothorum Epiſcopo fuerat baptizatus, atque idcirco & omnibus ipſis, & Alarico, gratiſſimus habebatur. Non multo poſt Alaricus, cum Alpes occupaſſet, locus eſt ſexaginta circiter ſtadiis diſtans Ravenna, cum Imperatore ſermones habuit de pace. Sarus C vero quidam natione Barbarus, rei militaris peritiſſimus, qui trecentos plus minus milites circa ſe habebat, ſed fidos imprimis ac bellicoſos, cum ob priorem ſimultatem ſuſpectus eſſet Alarico, fœdus inter Romanos & Gothos haudquaquam e re ſua fore conſideravit. Itaque cum ſuis repente irruens, quoſdam ex Barbaris interfecit. Quam ob cauſam ira ſimul ac metu percitus Alaricus, eadem qua venerat via revertitur. Et Romam iterum obſeſſam proditione cepit: ſuiſque copiis permiſit, ut ſinguli quantum poſſent, Romanorum opes D diriperent, & univerſas domos deprædarentur. Ob reverentiam tamen erga Petrum Apoſtolum, Baſilicam quæ circa illius tumulum magna eſt & ſpatioſiſſima, inviolatam eſſe juſſit. Atque hæc res impedimento fuit ne urbs Roma funditus interiret. Nam qui illic ſervati erant, quorum ingens fuit multitudo, urbem denuo inſtaurarunt.

Roma ab Alarico capta, & ſpoliata.

(a) παρὰ Σιγησαρίου τοῦ Ἐπισκόπου. Hujus Epiſcopi meminit Olympiodorus in excerptis Hiſtoriarum, ubi filios Ataulphi Regis Gothorum e ſinu Sigeſarii Epiſcopi abreptos, atque occiſos eſſe ſcribit.

(b) καταλαβὼν τὰς Ἄλπεις. Cluverius in libro 1. Ital. antiq. pag. 306. *Claſſem* hic intelligi exiſtimat, qui portus erat Ravennæ. Quæ ſententia licet placuerit Jacobo Gothofredo in notis ad Philoſtorgium, mihi tamen probari non poteſt. Primo enim, *Claſſis* non diſtat ſexaginta ſtadiis ab urbe Ravenna. Deinde Sozomenus non dicit fuiſſe portum urbis Ravennæ; quod tamen omiſſurus non erat, ſi *Claſſem* hic intellexiſſet. Scio quidem Cluverium hic emendare ἀμφὶ τὰ εἴκοσι καὶ τρία στάδια, ſed manuſcripti codices reclamant.

E

(c) μετὰ τῶν ἰδίων ἐπανελθὼν. Mallem ſcribere ἐπελθὼν, quomodo etiam Savilius ad latus ſui codicis emendarat.

SÆC. V.

A

CAPUT X.

De muliere Romana, quæ castitatis egregium specimen edidit.

PORRO cum, ut verisimile est in tantæ urbis expugnatione, multa acciderint, ego id quod Ecclesiastica Historia dignum mihi tum videtur contigisse, in præsentia commemorabo. Simul enim & pium facinus viri Barbari & fortitudo mulieris Romanæ in custodienda castitate ostenditur. Uterque autem Christianus fuit, sed non ejusdem sectæ. Nam Barbarus quidem, opinionem Arii; mulier vero, Nicæni Concilii fidem sequebatur. Hanc cum juvenis quidam ex militibus Alarici eximia forma præditam vidisset, captus pulcritudine, trahebat ad stuprum. Cum autem reluctaretur mulier, totisque viribus obsisteret ne quid obsceni pateretur, Barbarus nudato gladio mortem ei minatus est. Et levi brachio, utpote qui ob amorem parcere ei vellet, superficie tenus collum percussit. Tum mulier multo cruore perfusa, cervicem gladio subjecit: optabilius esse ducens, ut cum castitate moreretur, quam ut post eum cui legitime nupserat, alium virum experta superviveret. Sed cum Barbarus adhuc terribilius irruens, nihil proficeret, admiratus castitatem mulieris, duxit eam in Basilicam Petri Apostoli. Cumque eam tradidisset Ecclesiæ custodibus, simulque sex aureos ad victum ei comparandum; ut marito servaretur præcepit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ τῆς Ῥωμαίας γυναικὸς, σωφροσύνης ἔργον ἐνδειξαμένης.

ΟΙα δὲ εἰκὸς, ὡς ἐν ἁλώσει τοιᾶσδε πόλεως πολλῶν συμβεβηκότων, ὅ τότε μοι ἔδοξεν Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἄξιον γεγενῆσθαι ἀναγράψομαι. δηλοῖ γὰρ ἀνδρὸς Βαρβάρου πρᾶξιν εὐσεβῆ, καὶ γυναικὸς Ῥωμαίας ἀνδρείαν ἐπὶ φυλακῇ σωφροσύνης. ἀμφοτέρων δὲ Χριστιανῶν, οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἱρέσεως· καθότι ὁ μὲν, τὰ Ἀρείου· ἡ B δὲ, τῶν ἐν Νικαίᾳ τὴν πίστιν ἐζήλου. ταύτην δὲ εὖ μάλα καλὴν ἰδών τις νέος τῶν Ἀλαρίχου στρατιωτῶν, ἡττήθη τοῦ κάλλους, καὶ εἰς συνουσίαν εἷλκεν. ἀνθελκούσαν δὲ καὶ βιαζομένην μηδὲν ἀσελγὲς παθεῖν, γυμνώσας τὸ ξίφος, ἠπείλησεν ἀναιρεῖν· καὶ μετὰ φειδοῦς, οἷά γε ἐρωτικῶς διακείμενος, ἐξ ἐπιπολῆς ἔπληξε τὸν τράχηλον. πολλῷ δὲ περιῤῥεομένη τῷ αἵματι, τὸν αὐχένα τῷ ξίφει ὑπέσχεν· αἱρετώτερον ἐν σωφροσύνῃ λογισαμένη ἀποθανεῖν, ἢ ζῆν ἑτέρου πειC ρασθεῖσαν ἀνδρὸς μετὰ τὸν νόμῳ συνοικήσαντα. ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Βάρβαρος καὶ φοβερώτερον ἐπιὼν, οὐδὲν πλέον ἤνυε, θαυμάσας αὐτῆς τὴν σωφροσύνην, ἤγαγεν εἰς τὸ Πέτρου Ἀποστολεῖον· καὶ παραδοὺς τοῖς φύλαξι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ χρυσοῦς ἓξ εἰς ἀποτροφὴν αὐτῆς, ἐκέλευσε τῷ ἀνδρὶ φυλάττειν.

CAPUT XI.

De Tyrannis, qui eo tempore adversus Honorium in Occidente rebellarunt, & funditus deleti sunt, ob amorem Dei erga Imperatorem.

SUb idem tempus cum multi in Occidentis partibus tyrannidem arripuissent, alii a se mutuo interfecti, alii præter omnium expectationem capti, haud vulgarem Dei erga Honorium benevolentiam testificati sunt. Nam primum quidem milites qui erant in Britanniis, seditione facta, Marcum quendam Imperatorem renuntiarunt. Postea vero, occiso Marco, Gratianum elegerunt. Quo rursus, elapsis haud amplius quam quatuor mensibus, ab ipsis peremto, Constantinum eligunt: illum eo quod isto nomine vocaretur, constanter Imperio potiturum arbitrati. Hac enim ex causa videntur alios quoque ad Imperium elegisse. Porro Constantinus, cum ex Britannia trajecisset Bononiam, quæ urbs est Galliæ, ad

Marcus, Gratianus, Constantinus in Britannia tyranni.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τυράννων ἐπαναστάντων ἐν δύσει κατὰ Ὁνωρίου, καὶ πάντων ἄρδην ἀναιρεθέντων διὰ τὸ τοῦ Βασιλέως θεοφιλές.

D

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, πολλῶν ἐπανισταμένων τυράννων ἐν τῇ πρὸς δύσιν ἀρχῇ, οἱ μὲν, πρὸς ἀλλήλων πίπτοντες, οἱ δὲ, παραδόξως συλλαμβανόμενοι, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπεμαρτύρουν Ὁνωρίῳ θεοφίλειαν. πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἐν Βρεττανίᾳ στασιάσαντες στρατιῶται, ἀναγορεύουσι Μάρκον τύραννον· μετὰ δὲ τοῦτον Γρατιανὸν, ἀνελόντες Μάρκον· ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτος οὐ πλέον τεσσάρων μηνῶν διελθόντων ἐφονεύθη παρ᾽ αὐτῶν, πάλιν Κωνσταντῖνον χειροτονοῦσιν· οἰηθέντες καθότι ταύτην E εἶχε προσηγορίαν, καὶ βεβαίως αὐτὸν κρατήσειν τῆς Βασιλείας. ἐκ τοιαύτης γὰρ αἰτίας φαίνονται καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τυραννίδα ἐπιλεξάμενοι. περαιωθεὶς δὲ Κωνσταντῖνος ἀπὸ Βρεττανίας (a) ἐπὶ Βουβονίαν πόλιν τῆς Γαλατίας παρὰ

(a) ἐπὶ Βουβονίαν. In codice Fuketiano scriptum inveni Βοβονίαν, quod propius accedit ad veram scripturam. Scribendum enim est Βονωνίαν ex Olympiodoro; ex quo hæc pene ad verbum desumsit Sozomenus, ut ex utriusque scriptoris verbis inter se collatis perspici potest. Sed & Zosimus ea, quæ de Constantino Tyranno habet in lib. 6. & quæ de Alarico, & Stilicone scribit in lib. 5. cuncta fere ex Olympiodoro mutuatus est. Quem quidem etiam nominat in lib. 5. pag. 803. ubi agit de Ravennæ urbis origine. Unde obiter colligitur, Zosimum non Honorii temporibus, ut quidam existimant, sed diu post ejus obitum Historiam suam scripsisse. Nam Olympiodorus, quem citat, post Honorii mortem usque ad Valentiniani Placidi Imperium Historiam perduxit, ut testatur Photius.

(b) φρυ-

παρὰ θάλασσαν κειμένην, προσηγάγετο τοὺς παρὰ Γαλάταις καὶ Ἀκυϊτανοῖς στρατιώτας· καὶ τοὺς τῇδε ὑπηκόους περιεποίησεν ἑαυτῷ, μέχρι τῶν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Γαλατίας ὄρων, ἃς Κοττίας Ἄλπεις Ῥωμαῖοι καλοῦσι. Κώνσταντα δὲ τὸν πρεσβύτερον τῶν αὐτοῦ υἱέων, ὃν ὕστερον Βασιλέως σχῆμα ἐνέδυσε, Καίσαρα τότε ἀναγορεύσας, πέπομφεν εἰς Σπανίας· ὁ δὲ, τὸ ἔθνος καταλαβὼν, ἄρχοντας ἰδίους κατέστησε. καὶ δεσμίους αὐτῷ ἀχθῆναι προσέταξε Δίδυμον καὶ Βερενιανὸν, τοὺς Ὁνωρίου συγγενεῖς· οἳ τὰ πρῶτα διαφερόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, εἰς κίνδυνον καταστάντες ὡμονόησαν· καὶ πλῆθος ἀγροίκων καὶ οἰκετῶν συλλέξαντες, κοινῇ κατὰ τὴν Λυσιτανίαν παρετάξαντο, καὶ πολλοὺς ἀνεῖλον τῶν εἰς σύλληψιν αὐτῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ τυράννου στρατιωτῶν.

A ad mare sita, milites qui erant in Gallia & Aquitania, ad suas partes pertraxit. Omnesque earum regionum incolas Imperio suo adjunxit, usque ad montes qui Galliam ab Italia dividunt, quas Romani Cottias Alpes nominant. Deinde Constantem filium suum majorem natu, quem postea Augustum creavit, tunc Cæsaris dignitate ornatum, misit in Hispaniam. Qui cum eam Provinciam occupasset, rectores illic suarum partium constituit: & Didymum ac Verinianum Honorii propinquos, vinctos ad se adduci præcepit. Hi cum antea inter se dissiderent, simul atque in pe- B riculum venerunt, ad pristinam redierunt concordiam: & collecta rusticorum ac servorum manu, cum copias suas junxissent, pugnam conseruerunt in Lusitania, multosque ex militibus qui ad ipsos capiendos a tyranno missi fuerant, interfecerunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒʹ.

Περὶ Θεοδοσιόλου, καὶ Λαγωδίου· περὶ Οὐανδάλων, καὶ Σουίβων ἐθνῶν. καὶ περὶ τοῦ θανάτου Ἀλαρίχου. καὶ περὶ τῆς φυγῆς Κωνσταντίνου, καὶ Κώνστα τῶν τυράννων.

CAPUT XII.

De Theodosiolo, & Lagodio; & de Gentibus Vandalorum, & Suevorum. Item de morte Alarici, & de fuga Constantini, & Constantis tyrannorum.

C

Μετὰ δὲ ταῦτα συμμαχίας προστεθείσης τοῖς ἐναντίοις, ἐζωγρήθησαν, καὶ ἅμα ταῖς αὐτῶν γαμεταῖς ἀπήχθησαν, καὶ ὕστερον ἀνῃρέθησαν. ἐν ἑτέραις δὲ ἐπαρχίαις διατρίβοντες Θεοδοσίωλος, καὶ Λαγώδιος οἱ αὐτῶν ἀδελφοὶ, φεύγουσι τὴν πατρίδα. καὶ διασώζονται, Θεοδοσίωλος μὲν, εἰς Ἰταλίαν πρὸς Ὁνώριον τὸν Βασιλέα· Λαγώδιος δὲ, πρὸς Θεοδόσιον εἰς ἀνατολήν. καὶ ὁ μὲν Κώνστας ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπανῆλθε πρὸς τὸν πατέρα (a) φρουρὰν καταστήσας ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τῆς ἐπὶ τὰς Σπανίας παρόδου· ἣν δεομένοις Σπάνοις κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος φυλάττειν, οὐκ ἐπέτρεψεν. ὃ καὶ αἴτιον γέγονε μετὰ ταῦτα τῆς ἀπωλείας τῶν τῇδε. καταπεσούσης γὰρ τῆς Κωνσταντίνου δυνάμεως, ἀναλαβόντες ἑαυτοὺς Οὐάνδαλοί τε καὶ Σουῖβοι καὶ Ἀλανοὶ, Ἔθνη Βάρβαρα, τῆς παρόδου ἐκράτησαν, καὶ πολλὰ φρούρια, καὶ πόλεις τῶν Ἱσπανῶν καὶ Γαλατῶν εἷλον, καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ τυράννου· Κωνσταντῖνος δὲ τέως κατὰ γνώμην πράττειν δοκῶν. Κώνσταντα τὸν υἱὸν ἀντὶ Καίσαρος Βασιλέα καταστήσας, ἐβουλεύετο τὴν Ἰταλίαν καταλαβεῖν· καὶ παραμείψας τὰς Κοττίας Ἄλπεις, ἧκεν (b) εἰς Λιβερῶνα πόλιν

τῆς

Postea vero cum adversarii auxiliaribus copiis aucti essent, Didymus & Verinianus capti, & una cum uxoribus suis abducti, nec multo post interemti sunt. Theodosiolus vero & Lagodius eorum fratres, qui in aliis Provinciis degebant, patriam suam reliquere. Ac Theodosiolus quidem in Italiam confugit ad Honorium Imperatorem: Lagodius vero in Orientis partes se recepit ad Theodosium. His rebus gestis, Constans ad patrem reversus est, militum suorum præsidio ad custodiendos D Hispaniarum aditus constituto. Petentibusque Hispanis ut ejus aditus custodia juxta antiquam consuetudinem ipsis concederetur, nequaquam id permisit. Quæ quidem res earum regionum incolis causa exitii postmodum fuit. Fractis enim Constantini viribus, Gentes Barbaræ, Vandali scilicet, Suevi, & Alani, resumta fiducia, angustias illas occuparunt: multasque urbes & castella Hispaniæ & Galliarum, & tyranni Duces ac Comites cepere. Constantinus vero, cum res ipsi ex animi sententia succedere viderentur, filio Constante ex Cæsaris dignitate ad Augustum culmen evecto, Ita- E liam occupare aggressus est. Cumque Alpes Cottias superasset, Veronam venit, urbem

Ligu-

(a) φρουρὸν καταστήσας. Scribendum proculdubio est φρουρὰν, ut legitur apud Nicephorum.

(b) εἰς Λιβερῶνα πόλιν. Ortelius in Thesauro Geographico putat esse Libarna Liguriæ oppidum, cujus meminit Plinius, ac Ptolomæus. Ego vero Veronam potius intelligi crediderim, quæ est Venetiæ civitas. Nam Libarna oppidum est ignobile, nec ab ullis, quod sciam, Historicis celebratum, aut inter civitates recensitum. Verona autem civitas est admodum opportuna ad bellum gerendum: quam Constantinus, cum in Italiam ex Gallia proficisceretur, bellum Maxentio illaturus, occupavit. Nec obstat quod Liguriæ urbs dicitur a Sozomeno. Solent enim Græci cum de rebus Occidentalis Imperii loquuntur, parum accurate Provincias distinguere. Opinioni nostræ suffragatur Sigonius in lib. 2. de Imperio Occidentali, ubi res gestas Constantini ex Sozomeno nostro describens, ita dicit: *Mox spe inani elatus posse se Italiam occupare, ab Ellobicho Honorii Præfecto tacite accersitus, Alpes superavit. Verum ad urbem Veronam progressus, cum Padum transmissurus esset, inopinata morte Ellobichi audita, statim converso agmine retrocessit*. At Cluverius in libro 1. Italiæ antiquæ, cap. 23. Liberonem oppidum, cujus hic meminit Sozomenus, ait esse illud quod hodie vulgari vocabulo dicitur *Viverone*, situm inter Vercellas & Epocediam.

SÆC. V. Liguriæ. Et cum Padum amnem jam trajecturus esset, eadem qua venerat via reversus est, comperta morte Alavici. Qui cum esset Magister militum Honorii, eoque nomine suspectus quod universum Occidentis Imperium in Constantinum transferre vellet, tunc forte occisus fuerat, cum Imperatorem ex processu redeuntem, ut moris est, antecederet. Quo quidem tempore Imperator, protinus ex equo desiliens, palam gratias egit Deo, quod manifesto insidiatore esset liberatus. Porro Constantinus fugiens, Arelatum se recepit. Eodemque tempore filius ejus Constans ex Hispania fugiens, illuc venit. Nam cum Constantini vires imminui cœpissent, Vandali, Suevi & Alani, resumtis animis Pyrenæum montem propere occupaverant, cum eam regionem fertilem atque opulentissimam esse didicissent. Et segnius agentibus iis quibus Constans transitus custodiam commiserat, in Hispaniam irruperunt.

τῆς Λιγουρίας· μέλλων δὲ περαιοῦσθαι τὸν Ἠριδανὸν, τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀνέστρεψε, (c) μαθὼν τὸν Ἀλαβίχου θάνατον· ὃν δὴ στρατηγὸν Ὀνωρίου ὄντα, καὶ ὕποπτον ὡς Κωνσταντίνῳ πραγματευόμενον πᾶσαν τὴν πρὸς τὴν δύσιν ἡγεμονίαν, ἀναιρεθῆναι συνέβη τότε, προηγούμενον ὡς ἔθος ἐπανιόντος ἐκ προόδου τινὸς τοῦ κρατοῦντος. ἡνίκα δὴ καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτίκα τοῦ ἵππου ἀποβὰς, δημοσίᾳ εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ ηὔξατο, ὡς προφανοῦς ἐπιβουλῆς ἀπαλλαγείς. Κωνσταντῖνος δὲ φεύγων, τὴν Ἀρήλατον κατέλαβε. κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ Κώνστας ὁ αὐτοῦ παῖς φεύγων ἐκ τῆς Ἱσπανίας, καταπεσούσης γὰρ τῆς Κωνσταντίνου δυνάμεως, ἀναλαβόντες ἑαυτοὺς Οὐάνδαλοί τε καὶ Σοῦβοι, καὶ Ἀλανοὶ, σπουδῇ τὸ Πυρηναῖον ὄρος κατέλαβον, εὐδαίμονα, καὶ πλουσιωτάτην τὴν χώραν ἀκούοντες. παρημεληκότων τε τῶν ἐπιτραπέντων παρὰ Κώνσταντος τὴν φρουρὰν τῆς παρόδου, παρῆλθον εἰς Ἱσπανίαν.

Eorum autem sententiam, qui Libarnam, veteris Liguriæ oppidum a Sozomeno intelligi existimarunt, docte ibidem refutat Cluverius, pag. 234.

(c) μαθὼν τὸν Ἀλαβίχου θάνατον. Olympiodorus Alobicum vocat, & Honorii jussu interfectum esse scribit, eo quod Eusebium Præpositum Imperialis cubiculi occidisset. Apud Zosimum in lib. 5. Allobichus etiam dicitur. Fuerat hic primum Comes domesticorum Equitum: postea vero occisis Turpilione, ac Vigilantio, Magister Equitum factus est, ut scribit Zosimus pag. 822. Sed verba Zosimi mendosa sunt, quæ hic obiter corrigemus: καὶ μετὰ Βιγελάντιον, Ἀλλόβιχον ὕπαρχον καταστήσας. Scribe meo periculo ἵππαρχον. Quod miror ab interprete animadversum non fuisse.

CAPUT XIII.

De Gerontio, & Maximo, & de exercitu Honorii; & quomodo Gerontius cum uxore captus, interfectusque est.

Inter hæc Gerontius omnium Constantini Ducum fortissimus; hostis illi factus, Maximum familiarem suum quem Imperio gerendo idoneum existimabat, Imperiali veste induit, & Tarracone morari jussit. Ipse expeditione adversus Constantinum suscepta, obiter filium ejus Constantem qui Viennæ agebat, interfici curavit. Constantinus vero cum defectionem Maximi comperisset, Edobicum ducem suum trans Rhenum direxit, ut Francorum & Alamannorum auxilia impetraret. Constanti autem filio suo, Viennæ & reliquarum illic urbium custodiam commisit. At Gerontius Arelatum profectus, eam obsidere aggressus est. Sed non multo post cum exercitus Honorii contra tyrannum missus advenisset duce Constantio, qui pater fuit Valentiniani Augusti, Gerontius cum paucis militibus statim

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Περὶ Γεροντίου, καὶ Μαξίμου, καὶ περὶ τῆς στρατιᾶς Ὀνωρίου, καὶ περὶ τῆς ἁλώσεως Γεροντίου, καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐφονεύθησαν.

ΕΝ τούτῳ δὲ Γερόντιος ὁ τῶν Κωνσταντίνου στρατηγῶν ἄριστος, δυσμενὴς αὐτῷ γέγονεν· ἐπιτήδειόν τε εἰς τυραννίδα Μάξιμον (a) τὸν αὐτοῦ οἰκεῖον νομίσας, Βασιλικὴν ἐνέδυσεν ἐσθῆτα, καὶ ἐν Ταρρακόνῃ διάγειν εἴασεν. αὐτὸς δὲ Κωνσταντίνῳ ἐπεστράτευσεν, ἐν παρόδῳ Κώνσταντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν Βιέννῃ ὄντα ἀναιρεθῆναι παρασκευάσας· ἐπεὶ δὲ ἔμαθε Κωνσταντῖνος τὰ κατὰ Μάξιμον, (b) Ἐδόβιχον μὲν τὸν αὐτοῦ στρατηγὸν πέραν τοῦ Ῥήνου πέπομφεν, Φράγκων τε καὶ Ἀλαμανῶν συμμαχίαν προτρεψάμενον. Κώνσταντι δὲ τῷ αὐτοῦ παιδὶ, Βιέννης καὶ τῶν τῇδε πόλεων τὴν φυλακὴν ἐπέτρεψε. καὶ Γερόντιος μὲν ἐπὶ τὴν Ἀρήλατον ἐλάσας, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ στρατιᾶς Ὀνωρίου κατὰ τοῦ τυράννου παραγενομένης, ἧς ἡγεῖτο Κωνστάντιος ὁ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Βασιλέως πατὴρ, φεύγει παραχρῆμα μετ᾽ ὀλί-

(a) τὸν αὐτοῦ οἰκεῖον. Frigeridus Maximum unum ex clientibus Gerontii fuisse dicit. Olympiodorus vero Gerontii filium vocat, & inter Domesticos militasse dicit: ἄξιμον τὸν ἑαυτοῦ παῖδα, εἰς τὴν τῶν δομεστίκων τάξιν τελοῦντα. Nisi forte Olympiodorus παῖδα posuit pro famulo. Certe Prosper in Chronico scribit, Maximo tyranno vitam concessam fuisse ob vilitatem ipsius.

(b) ἐδόχιμον μὲν τὸν αὐτοῦ στρατηγόν. Christophorsonus, & Savilius nescio quos codices secuti, ἐβόδιχον emendarunt. Ego vero ex codice Fuketiano ἐδόβιχον restitui. Certe Zosimum in libro sexto ἐδόβιγχον vocat hunc magistrum militum Constantini tyranni, & natione Francum fuisse testatur. A Frigerido quoque Edobeccus dicitur. Sed verba ipsa Frigeridi operæ pretium fuerit hic apponere, sicut a Gregorio Turonense relata sunt: *Qui ubi in unum venere, interjectis diebus plurimis, nullo ab Italia metu, Constantinus gulæ, ac ventri deditus, redire ad Hispanias filium monet. Qui præmissis agminibus, dum cum Patre resideret, ab Hispania nuncii commeant, a Gerontio Maximum, unum ex clientibus suis, Imperio præditum, atque in se comitatu gentium barbararum accinctum parari. Quo exterriti, Edobecco ad Germanas gentes præmisso, Constans, & Præfectus jam Decimius Rusticus ex Officiorum Magistro, petunt Gallias, cum Francis, & Alamannis, omnique militum manu ad Constantinum jamjamque redituri.*

(c) Nov-

ὀλίγων στρατιωτῶν. οἱ γὰρ πλείους τοῖς ἀμφὶ τὸν Κωνστάντιον προσεχώρησαν· οἱ δὲ ἐν Ἱσπανίᾳ στρατιῶται, εὐκαταφρόνητον ἀπὸ τῆς φυγῆς δόξαντα τὸν Γερόντιον, ἐβουλεύσαντο ἀνελεῖν· καὶ φραξάμενοι, νύκτωρ αὐτοῦ τὴν οἰκίαν κατέδραμον. ὁ δὲ, μεθ' ἑνὸς Ἀλανοῦ ἐπιτηδείου, καὶ ὀλίγων οἰκετῶν, ἄνωθεν τοξεύων, ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἀναιρεῖ στρατιώτας. ἐπιλειψάντων δὲ τῶν βελῶν, φεύγουσιν οἱ οἰκέται, καθέντες αὐτοὺς τοῦ οἰκήματος λάθρα. Γερόντιος δὲ τὸν ἴσον τρόπον διασωθῆναι δυνάμενος, οὐχ εἵλετο, κατασχεθεὶς ἔρωτι (c) Νοννιχίας τῆς αὐτοῦ γαμετῆς. περὶ δὲ τὴν ἕω πῦρ ἐμβαλόντων τῇ οἰκίᾳ τῶν στρατιωτῶν, οὐκ ἔχων λοιπὸν σωτηρίας ἐλπίδα, ἑκόντος τοῦ συνόντος αὐτῷ Ἀλανοῦ ἀποτέμνει τὴν κεφαλήν. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῆς ἰδίας γαμετῆς ὀλοφυρομένης, καὶ μετὰ δακρύων προσωθούσης ἑαυτὴν τῷ ξίφει, καὶ πρὶν ὑφ' ἑτέροις γενέσθαι, παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀποθανεῖν αἰτούσης, καὶ τοῦτο τὸ δῶρον ὕστατον παρ' αὐτοῦ λαβεῖν ἀντιβολούσης· καὶ ἡ μὲν γυνὴ, ἀνδρείᾳ τῆς θρησκείας ἐπαξίως φανεῖσα, ἦν γὰρ Χριστιανὴ, ὧδε τέθνηκε, κρείττονα λήθης τὴν περὶ αὐτῆς μνήμην τῷ χρόνῳ παραδοῦσα. Γερόντιος δὲ τρίτον ἑαυτὸν τῷ ξίφει παίσας, ὡς οὐ καιρίαν λαβὼν ᾔσθετο, σπασάμενος τὸ παρὰ τὸν μηρὸν ξιφίδιον, κατὰ τῆς καρδίας ἤλασε.

(c) νοννιχίας τῆς αὐτοῦ γαμετῆς. Apud Nicephorum in libro 14. cap. 6. scriptum est νουνυχίας. Sed non dubito, quin scribendum sit νουνεχίας. Est enim nomen proprium mulieris Nunechia.

A tim fugam arripuit. Major enim pars eorum ad Constantium transfugerat. Porro Hispanienses milites, Gerontium ob eam fugam contemnendum rati, consilium de eo interficiendo ceperunt; noctuque obsessa ejus domo, impetum in eum fecerunt. Verum Gerontius cum uno Alano familiari suo paucisque admodum servulis, tela ex superiore domus parte conjiciens, supra trecentos milites interemit. Sed cum sagittæ defecissent, servi quidem aufugerunt, clam semetipsos demittentes ex domo. Gerontius vero, cum & ipse pari modo posset evadere, Nunechiæ conjugis amore detentus, id facere recusavit. B Luce orta, cum milites ignem in domum injecissent, ipse nullam amplius spem salutis relictam videns, Alano comiti suo, id volenti, caput abscidit. Posthæc suæ quoque uxori lamentanti, & cum lacrymis semetipsam gladio admoventi, poscentique ut priusquam in aliorum potestatem veniret, viri sui dextra moreretur; utque hoc extremum munus ab ipso acciperet oranti, itidem caput amputavit. Ita virilis animi mulier dignum religione sua exitum sortita; erat enim Christiana; sempiternam sui memoriam C posteris dereliquit. Gerontius vero, cum se tertio percussisset, nec tamen letale vulnus accepisse sentiret, stricto pugione quem ad femur habebat, cor suum transfixit.

SÆC. V.

Gerontius amicum uxorem & seipsum interficit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ Κωνσταντίνου, καὶ τῆς στρατιᾶς Ὀνωρίου, καὶ Ἐδοβίχου τοῦ στρατηγοῦ· καὶ ἧττα Ἐδοβίχου ὑπὸ Οὐλφίλα τοῦ συστρατηγοῦ Κωνσταντίου, καὶ φόνος αὐτοῦ.

D ΚΩνσταντῖνος δὲ περικαθημένης τῆς Ὀνωρίου στρατιᾶς, ἔτι πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀντεῖχεν, ἀγγελθέντος Ἐδοβίχου μετὰ πλείστης συμμαχίας ἥξειν. τοῦτο δὲ καὶ τοὺς Ὀνωρίου στρατηγοὺς οὐ μετρίως ἐφόβει· βουλευσαμένων τε αὐτῶν ἀναστρέφειν εἰς Ἰταλίαν, κἀκεῖ πειραθῆναι τοῦ πολέμου. καὶ ἐπειδὴ τοῦτο συνεδόκει, πλησίον ἀγγελθέντος Ἐδοβίχου, περῶσι Ῥοδανὸν τὸν ποταμόν. καὶ Κωνστάντιος μὲν ἔχων τοὺς πεζοὺς, ἐπιόντας περιμένει τοὺς πολεμίους· Οὐλφίλας δὲ ὁ Κωνσταντίου συστρατηγὸς, οὐ πόρρωθεν ἀποκρυβεὶς μετὰ τῶν ἱππέων ἐλάνθανεν. E ἐπεὶ δὲ παραμείψαντες οἱ πολέμιοι τοῦ Οὐλφίλα τὴν στρατιὰν, ἔμελλον εἰς χεῖρας ἰέναι τῶν ἀμφὶ τὸν Κωνστάντιον, σημείου δοθέντος, ἐξαπίνης ἀναφανεὶς Οὐλφίλας, κατὰ νώτου τῶν πολεμίων ἤλαυνεν· αὐτίκα τε τροπῆς γενομένης, οἱ μὲν φεύγουσι· οἱ δ' ἀναιροῦνται· οἱ δὲ πλείους τὰ ὅπλα ἀποθέμενοι, συγγνώμην ᾔτησαν, καὶ φειδοῦς ἠξιώθησαν. Ἐδόβιχος δὲ ἵππου ἐπιβὰς, ἔφυγεν εἰς ἀγρόν τινα πρὸς Ἐκδίκιον τὸν κεκτημένον, πλεῖστα παρ' αὐτοῦ Ἐδοβίχου

CAPUT XIV.

De Constantino, & de exercitu Honorii; & de Edovico Magistro militum; quomodo ab Ulphila duce, qui cum Constantio missus fuerat, victus ac peremtus fuerit.

INterim circumsidente Arelatum Honorii exercitu, Constantinus adhuc obsidionem sustinebat, cum ei nuntiatum esset, Edovicum cum ingentibus auxiliis adventare. Quod quidem etiam Honorii duces magnopere terrebat: adeo ut in Italiam reverti, atque illic bellum gerere jam pararent. Cumque id consilium placuisset, nuntiato protinus Edovici adventu, & quod is in proximo castra haberet, ipsi Rhodanum amnem trajiciunt. Et Constantius quidem qui pedestres copias ductabat, adventum hostium opperiebatur. Ulfila vero Constantii collega, haud procul abditus cum equitatu subsidebat. Postquam hostes exercitum Ulfilæ prætergressi, jam cum militibus Constantii pugnam inituri erant, repente signo dato prorumpens Ulfila, hostes a tergo invadit. Statimque disjectis eorum copiis, alii in fugam versi, alii occisi: plurimi armis abjectis veniam poscentes, salutem consecuti sunt. Edovicus autem conscenso equo, in agrum quendam profugit, ad Ecdicium ejus possessorem, qui multis olim beneficiis ab Edovico

SÆC. V. vico affectus, amicus illi esse putabatur. Verum Ecdicius caput Edovici amputatum ad Honorii duces detulit, maxima ab illis munera & honorem se adepturum sperans. Constantius vero caput quidem accipi jussit, dicens Rempublicam gratias agere Ulfilæ ob facinus Ecdicii. Sed cum Ecdicius apud ipsum manere vellet, abscedere eum jussit: nec sibi, nec exercitui commodam fore ratus consuetudinem ejus viri, qui tam male hospites suos exciperet. Ita Ecdicius, cum hominis amici atque hospitis adversa fortuna usi nefariam cædem perpetrare ausus fuisset, incassum hians, ut vulgo dici solet, abscessit.

Ecdicius Edovicum patronum suum prodit.

A βίχου πρότερον εὐηργετημένον, καὶ φίλον νομιζόμενον. ὁ δὲ, τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτεμὼν, προσφέρει τοῖς Ὁνωρίου στρατηγοῖς, ἐπ' ἐλπίδι μεγάλων δώρων καὶ τιμῆς. Κωνστάντιος δὲ, τὴν μὲν κεφαλὴν δεχθῆναι προσέταξε, χάριν ἔχειν Ἐκδικίῳ τὸ δημόσιον εἰπὼν (a) τῆς Οὐλφίλα πράξεως· συνεῖναι δὲ σπουδάζοντα αὐτὸν, ἀναχωρεῖν ἐκέλευσεν, οὐκ ἀγαθὴν ἡγησάμενος κακοῦ ξενοδόχου τὴν συνουσίαν ἔσεσθαι αὐτῷ ἢ τῇ στρατιᾷ. καὶ ὁ μὲν, φίλου ἀνδρὸς, καὶ ξένου ἐν δυσπραγίᾳ διακειμένου ἀνοσιώτατον φόνον τολμήσας, κατὰ κενῆς, τοῦτο δὴ τοῦ λόγου, χα-
B νὼν ἀπῆλθε.

(a) τῆς Οὐλφίλα πράξεως. Hunc locum pessime vertit Musculus. Suffridus autem Petrus ita interpretatus est: *Constantius autem caput quidem accipi jussit, ac gratias Ecdicio agi reipublicæ nomine, qui Ulphilæ officio functus esset.* Sensum tamen minime est assecutus. Est sane elegans jocus ille Constantii adversus Ecdicium. Nam cum Ecdicius maximam mercedem se accepturum speraret ob caput Edobechi, Constantius præter illius expectationem respondit, rempublicam gratias agere Ulphilæ ob factum Ecdicii. Si enim Ulphila non fudisset copias Edobechi, nunquam ei caput amputasset Ecdicius. Verba itaque transposita sunt in Græco, & restituenda, quemadmodum dixi. Nicephorus vero cum hunc locum non intelligeret, vocem Οὐλφίλα expunxit.

CAPUT XV.

Quomodo Constantinus insignia Imperii deposuerit, & Presbyter factus fuerit. Ejusdem cædes, & aliorum qui adversus Honorium rebellaverant.

Post hanc victoriam, cum exercitus Honorii trajecto iterum amne ad obsidionem urbis revertisset, Constantinus cognita Edovici cæde, purpuram & reliqua Imperii insignia sponte deposuit. Cumque ad Ecclesiam venisset, illic Presbyter ordinatus est. Obsessi vero accepta prius jurisjurandi fide, portas aperiunt, & universi veniam consequuti sunt. Atque ex eo tempore hæ omnes Provinciæ sub potestatem Honorii rediere, & Ducibus ac Rectoribus illius deinceps paruere. Constantinus porro una cum Juliano filio in Italiam missus, antequam eo pervenisset, in itinere est occisus. Nec multo post Jovinus & Maximus tyranni, quorum superius mentionem fecimus, ex improviso interfecti sunt: Sarus item & alii præterea complures, qui Honorii Imperio fuerant insidiati.

Constantinus tyrannus occisus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῆς ἀποθέσεως τῶν Βασιλικῶν σημείων Κωνσταντίνου, καὶ ὡς ἐχειροτονήθη Πρεσβύτερος· καὶ θάνατος αὐτοῦ ὕστερον, καὶ τῶν ἄλλων τυράννων τῶν ἐπαναστάντων Ὁνωρίῳ.

C Μετὰ δὲ τὴν νίκην ἀντιπεραιωθείσης αὖθις πρὸς τὴν πόλιν τῆς Ὁνωρίου στρατιᾶς, (a) μαθὼν Κωνσταντῖνος ἀναιρεῖσθαι Ἐδόβιχον, αὐτὸς μὲν ἑαυτοῦ τὴν ἁλουργίδα, καὶ τὰ σύμβολα τῆς Βασιλείας ἀπέθετο· καὶ καταλαβὼν τὴν Ἐκκλησίαν, χειροτονεῖται Πρεσβύτερος. ὅρκους τε πρότερον λαβόντες οἱ ἔσω τειχῶν, ἀνοίγουσι τὰς πύλας, καὶ φειδοῦς ἀξιοῦνται πάντες. καὶ τὸ μὲν ἐκείνου πάλιν τὸ τῇδε ὑπήκοον, εἰς τὴν Ὁνωρίου ἡγεμονίαν ἐπανῆλθε· καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄρχουσιν ἐπείθετο. Κωνσταντῖνος δὲ ἅμα Ἰουλιανῷ τῷ παιδὶ πα-
D ραπεμφθεὶς εἰς Ἰταλίαν, πρὶν φθάσαι, κατὰ τὴν ὁδὸν κτίννυται. οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀδοκήτως ἀναιροῦνται (b) Ἰοβιανός τε καὶ Μάξιμος οἱ προειρημένοι τύραννοι, (c) καὶ Σάρος, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἐπὶ τούτοις, ἐπιβουλεύσαντες τῇ Ὁνωρίου Βασιλείᾳ.

(a) μαθὼν Κωνσταντῖνος ἀναιρεῖσθαι Ἐδόβιχον. Scribendum est ἀνῃρῆσθαι.

(b) Ἰοβιανός τε καὶ Μάξιμος. Scribendum est Ἰοβῖνος. Hic est Jovinus, qui cum Sebastiano fratre tyrannidem in Galliis arripuit, Honorio IX. & Theodosio IV. Consulibus, ut ex Frigerido colligitur. Scribit enim Frigeridus, dum Constantinus tyrannus ab Honorii ducibus obsideretur Arelate, nuntium ex Galliis allatum fuisse, Jovinum sumsisse ornatus regios Sequenti vero anno, quo Honorius IX. & Theodosius V. Consules fuere, Jovinum cum fratre in Galliis occisum esse scribit Marcellinus. Prosper vero, & Idatius id referunt anno insequente, Lucio solo Coss. Maximo autem vitam concessam scribit Prosper, eo quod modestia, ac vilitas hominis, invidiam affectati Imperii non merebatur. Diu tamen postea idem Maximus in tricennalibus Honorii interfectus est, ut scribit Marcellinus in Chronico, Honorio XIII. & Theodosio X. Consulibus: *Maximus tyrannus, & Jovinus ferro vincti, adducti de Hispaniis, atque interfecti sunt.* Ubi ignotum est, quisnam sit Jovinus iste. Non enim potest esse Jovinus is, qui cum Sebastiano purpuram sumsit in Galliis. Jamdudum enim interfectus fuerat, teste Marcellino, & Prospero. Bis meminit Valesius noni Consulatus Imp. Honorii, idque in diversis annis. Quod sic explicat Ant. Pagius: *Quartum Consulatum absque collega gessit Theodosius: Honorius nonum in sequentem annum distulit.*

(c) καὶ Σάρος. Sarus genere Gothus, prius quidem ab Honorii partibus steterat, & adversus Alarichum Gotho-
E rum Regem strenue pugnaverat: deinde contra Constantinum tyrannum missus in Gallias, Nebogastum Magistrum militum Constantini prælio superarat. Postea vero infensus Honorio ob cædem Belleridi domestici sui minime vindicatam, Honorii partes reliquerat, & ad Jovinum tyrannidem in Galliis gerentem se contulerat. Qua re cognita, Athaulphus cum decem millibus armatorum ei occurrit, cum Sarus viginti tantum milites circa se haberet. Nihilominus Sarus fortiter pugnans, saccis in eum conjectis ægre capi potuit, ac paulo post necatus est, ut scribit Olympiodorus in excerptis apud Photium. Ubi obiter notandus est error interpretis, qui sic vertit, *scutis adhibitis, vivum ægre capere potuerunt.*

CA- KE-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιϛʹ.

Περὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος Ὀνωρίου θεοφιλείας, καὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Ὀνωρίας τῆς θυγατρός· καὶ περὶ τῆς τότε κοσμικῆς εἰρήνης.

Ταῦτα δὲ καταλέγειν, (a) οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ· ὅμως δ' οὖν ἀναγκαίως ἐμνήσθην, ὡς ἂν ἔχοιμεν εἰδέναι, ἀρκεῖν Βασιλεῖ πρὸς φυλακὴν τοῦ κράτους, ἐπιμελῶς τὸ θεῖον πρεσβεύειν, ὁποῖος καὶ οὗτος ὁ Βασιλεὺς ἐγένετο. τούτῳ δὲ συνῆν καὶ Γάλλα Πλακιδία, ὁμοπατρία αὐτοῦ ἀδελφὴ, παραπλησίως πολὺν ποιουμένη λόγον τῆς θρησκείας, καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. ἄγεται δὲ ταύτην Κωνστάντιος ὁ τὴν Κωνσταντίνου τυραννίδα καθελὼν, ἀνὴρ μαχιμώτατος, καὶ στρατηγικός· ὃν ὁ Βασιλεὺς γεραίρων, (b) τῇ ἀδελφῇ στεφάνῳ, καὶ ἁλουργίδι καὶ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ κράτους ἐτίμησεν. ὀλίγον δὲ χρόνον ἐπιβιώσας, ἐτελεύτησεν, Οὐαλεντινιανὸν τὸν Ὀνωρίου διάδοχον, καὶ Ὀνωρίαν, παῖδας καταλιπών. ἐν τούτῳ δὲ, (c) τὰ μὲν πρὸς ἕω τῆς ἀρχομένης, πολεμίων ἀπήλλακτο, καὶ σὺν κόσμῳ πολλῷ τὰ τῇδε ἰθύνετο παρὰ τὴν πάντων δόξαν· ἦν γὰρ ἔτι νέως ὁ κρατῶν. ἐδόκει δὲ ὁ Θεὸς προφανῶς ἥδεσθαι τῇ παρούσῃ Βασιλείᾳ, οὐ μόνον ἐξ ἀπροσδοκήτου τὰ περὶ τοὺς πολέμους ὧδε διαθεὶς, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπὶ εὐσεβείᾳ πάλαι εὐδοκιμηκότων τὰ ἱερὰ σώματα ἀναφαίνων· οἷον δὴ, καὶ τότε γενέσθαι συνέβη ἐπὶ Ζαχαρίᾳ τῷ παλαιοτέρῳ προφήτῃ, καὶ Στεφάνῳ τῷ διακόνῳ χειροτονηθέντι παρὰ τῶν Ἀποστόλων. ἑκατέρου δὲ τῆς εὑρέσεως παραδόξου καὶ θείας οὔσης, ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸν τρόπον.

CAPUT XVI.

De Divini numinis erga Honorium benevolentia; & de ejusdem obitu. Item de successoribus illius, Valentiniano scilicet, & Honoria filia; & de pace quæ tunc fuit ubique terrarum.

Sed hæc singillatim recensere, non est hujus loci. Obiter tamen commemoranda esse duxi, ut ex iis perspicere possemus, Imperatori ad custodiam Imperii sufficere, si studiosus sit Divini numinis cultor: cujusmodi certe fuit Imperator iste. Degebat cum illo Galla Placidia soror, eodem patre nata: ipsa quoque religionis, & Ecclesiarum maximam curam gerens. Eam uxorem duxit Constantius, is qui Constantini tyrannidem extinxerat, vir strenuus, & rei bellicæ peritissimus. Quem Imperator remunerans, sororis conjugio, & purpura ac diademate, Imperiique consortio honoravit. Verum hic cum exiguo tempore supervixisset, defunctus est; relictis liberis, Valentiniano qui postea in Imperio successit, & Honoria. Per idem tempus Orientis Imperium hostibus penitus vacuum erat, & præter omnium expectationem summo cum decore respublica illic gerebatur. Quippe Imperator adhuc infirma ætate erat. Sed Deus præsenti tum Imperio delectari videbatur, quippe qui non solum bellicos motus præter omnium sententiam hujusmodi exitu terminaverit; verum etiam multorum qui sanctitatis causa olim celebres extitissent, sacra corpora patefecerit. Cujusmodi illud est quod tunc temporis evenit in Zacharia, vetustissimo propheta, & in Stephano diacono, ab Apostolis ordinato. Utriusque autem inventio cum admiranda sit ac plane divina, quomodo acciderit, necessario exponendum est.

Constantius Imperii consors.

Socr. lib. 7. cap. 22.

B C D

(a) οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ. Assentior Henrico Savilio, qui ad latus sui codicis emendavit οὐκ ἔστι.

(b) τῇ ἀδελφῇ Στεφάνῳ. Interpretes post vocem ἀδελφῇ subdistinctionem adhibent. Mihi tamen durior videtur hæc locutio τῇ ἀδελφῇ ἐτίμησε. Quare locum hunc ita restituendum puto: ὃν ὁ Βασιλεὺς, γεραίρων τῇ ἀδελφῇ, Στεφάνῳ καὶ ἁλουργίδι ἐτίμησεν.

(c) τὰ μὲν πρὸς ἕω τῆς ἀρχομένης. Hæc, & sequentia transcripta sunt ex cap. 6. hujus libri.

E

A

CAPUT XVII.

De inventione Zachariæ Prophetæ, & Stephani Protomartyris.

ORdiar autem a Propheta. Chaphar Zachariæ, vicus eſt in finibus Eleutheropolis, urbis Palæſtinæ. Hujus procurator erat Calemerus quidam addictus glebæ: domino quidem ſuo fidus: ſed gravis ac moroſus, & erga finitimos ruſticos injuſtus. Hujuſmodi cum eſſet, tamen Propheta vigilanti apparens, ſeipſum manifeſtavit. Oſtenſoque quodam horto: Hic, inquit, fodito, menſura duorum cubitorum ducta a maceria in hortum, ſecus viam quæ ducit ad urbem Bitthereman. Reperies autem arcam duplicem: interiorem quidem ligneam; plumbeam vero exteriorem: & circa arcam vas vitreum aqua plenum: duos item angues mediocri magnitudine, mites atque innoxios; ita ut manſueti eſſe videantur. Igitur Calemerus ex Prophetæ mandato ad locum monſtratum profectus, manum operi admovere cœpit. Cumque juxta ſigna quæ ſupra retulimus, ſacra capſa aperta fuiſſet, apparuit divinus Propheta, alba veſte indutus, quippe qui ſacerdotes etiam, ut opinor, fuiſſet. Porro ſub pedibus illius, extra arcam tamen, infans jacebat regia ſepultura honoratus. Habebat enim auream coronam in capite: aurea item calceamenta & veſtem pretioſam. Cumque ſapientes & ſacerdotalis ordinis viri de hoc puero ambigerent, quiſnam & unde eſſet, & quam ob cauſam ejuſmodi veſte amictus eſſet, ajunt Zachariam qui tum monaſterio in Geraris præerat, vetuſtum quendam Hebræorum librum, non tamen Canonicum, forte nactum eſſe. Scriptum erat in eo libro, Joas regem Judæorum, cum Zachariam Prophetam interfeciſſet, non multo poſt domi acerbiſſima calamitate perculſum fuiſſe. Septimo enim die poſt necem Prophetæ, filius ipſi jucundiſſimus repentina morte interiit. Cumque eam calamitatem Dei indignatione ſibi invectam eſſe conjiceret, puerum ſub pedibus Prophetæ humari præcepit: hoc modo ſatisfaciens pro his quæ adverſus Prophetam commiſerat. Atque hæc quidem ita accepi. Ceterum Prophetes, licet multis ante ætatibus ſub terra conditus

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

Περὶ τῆς εὑρέσεως Ζαχαρίου τοῦ Προφήτου, καὶ Στεφάνου τοῦ Πρωτομάρτυρος.

Ἄρξομαι δὲ τοῦ Προφήτου. (*a*) Χαφὰρ Ζαχαρία, κώμη ἐστὶν ἐν ὁρίοις Ἐλευθεροπόλεως τῆς Παλαιστίνης. ἐπετρόπευε δὲ ταύτην Καλήμερός τις (*b*) ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ· εὔνους μὲν τῷ κεκτημένῳ· χαλεπὸς δὲ καὶ δύσκολος, καὶ περὶ τοὺς ὁμόρους ἀγροίκους ἄδικος· τοιούτῳ δὲ ὄντι ὕπαρ B ἐπιστὰς ὁ Προφήτης, ἑαυτὸν κατεμήνυσε· καὶ κῆπον τινὰ ἐπιδείξας, ἄγε δὴ ἐνθάδε ὄρυξον δύο πήχεις, ἔφη, ἀναμετρήσας ἀπὸ τῆς αἱμασιᾶς ἐπὶ τὸν κῆπον, παρὰ τὴν ὁδὸν (*c*) τὴν ἐπὶ Βιθθερέβιν τὴν πόλιν ἄγουσαν. εὑρήσεις δὲ λάρνακα διπλῆν, ξυλίνην τὴν ἔνδον, ἐν μολυβδίνῃ τῇ ἔξωθεν· ἀμφὶ δὲ τὴν λάρνακα, ὑέλινον σκεῦος πλῆρες ὑδάτων, καὶ δύο ὄφεις μεγέθει μετρίους, καὶ πρᾴους καὶ ἀβλαβεῖς, ὡς δοκεῖν χειροήθεις εἶναι. κατὰ δὲ τὴν σύνταξιν τοῦ Προφήτου παραγενόμενος Καλήμερος ἐπὶ τὸν δηλωθέντα τόπον, C σπουδῇ τοῦ ἔργου εἴχετο. ὑπὸ δὲ τοῖς προειρημένοις συμβόλοις ἀνακαλυφθείσης τῆς ἱερᾶς θήκης, ἀνεφάνη ὁ θεῖος Προφήτης, λευκὴν στολὴν ἠμφιεσμένος, οἷά γε οἶμαι, καὶ ἱερεὺς ὤν· ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς λάρνακος παιδίον ἔκειτο βασιλικῆς ἠξιωμένον ταφῆς. εἶχε μὲν γὰρ, ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς, χρυσοῦν στέφανον· χρυσᾶ δὲ τὰ ὑποδήματα, καὶ τὴν ἐσθῆτα τιμίαν. ἀπορούντων δὲ τῶν τότε σοφῶν, καὶ ἱερέων περὶ τούτου τοῦ παιδίου, τίς τε εἴη καὶ πόθεν, καὶ οὗ χάριν τοιάδε ἠμφίεστο, λέγεται Ζαχαρίαν τὸν ἡγούμενον τῆς ἐν Γεράροις μοναχικῆς συνοικίας, D Ἑβραΐα, καὶ παλαιᾷ περιτυχεῖν γραφῇ, οὐ τῶν ἐκκλησιαζομένων. ἐδήλου δὲ ὡς ἡνίκα Ζαχαρίαν τὸν Προφήτην ἀνεῖλεν Ἰωὰς ὁ τῆς Ἰουδαίας βασιλεὺς, οὐκ εἰς μακρὰν περὶ τὸν οἶκον χαλεπῇ ἐχρήσατο συμφορᾷ. ἑβδόμῃ γὰρ ἡμέρᾳ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ Προφήτου, ἐξαπίνης αὐτῷ μάλα κεχαρισμένος ὁ παῖς ἀπολώλει. συμβαλὼν δὲ κατὰ θεομηνίαν τῷ τοιούτῳ παθήματι περιπεσεῖν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τὸ μειράκιον ἔθαψεν, ἀπολογούμενος ταύτῃ ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτὸν ἥμαρτε. καὶ E τὰ μὲν ὧδε ἔγνων. ὁ δὲ Προφήτης καίπερ πρὸ πλείστων γενεῶν ὑπὸ γῆν κείμενος, σῶος

(*a*) Χαφὰρ Ζαχαρία. Aſſentior Nicephoro, ac Savilio, qui ultimam vocem delet. Nicephorus in eo vico natum eſſe Zachariam ſcribit.

(*b*) ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ. Muſculus *conſervum agricolæ* interpretatur. Suffridus autem Petrus *conſervum agri* reddidit. Nicephorus vero pro his Sozomeni verbis, ἀγρότην ſubſtituit, id eſt *agricolam*. Ad quem locum Joannes Langus verba Sozomeni adducens, exponit *ſervum glebæ*. Certe in lege unica codice de Colonis Thracenſibus, dicuntur ſervi terræ, cui nati ſunt, licet conditione ingenui habeantur. Itaque horum ſtatus medius erat inter ingenuos, & ſervos; ut teſtatur lex ſecunda. Codice in quibus cauſis Coloni. Horum alii erant originarii; alii inquilini, ut docet lex prima Cod. Theod. de Colonis. Originarii aliter etiam adſcripti dicuntur, eo quod cenſibus adſcripti eſſent una cum agris, quos colebant. Poſſeſſores autem eorum nunc Domini, nunc patroni vocantur in codice.

(*c*) τὴν ἐπὶ Βιθθερέβιν. In codice Fuketiano ſcriptum eſt Βιθθερέμιν.

σῶος ἀνεφάνη, ἐν χρῷ κεκαρμένος, εὐθύρ-ῥις, γενειάδα μετείως καθειμένην ἔχων, τὴν δὲ κεφαλὴν βραχυτέραν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὀλίγον ἐν βάθει ταῖς ὀφρύσι καλυπτομένους.

A tus fuisset, integer nihilominus apparuit, ad cutem tonsus, naso recto, barba modice promissa, capite breviore: oculos habens paululum cavos, & superciliis obtectos. SÆC.V.

Τέλος σὺν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι.

Finis ope atque auxilio Sanctissimæ Trinitatis.

Criti-

Criticæ plurium Eruditorum Observationes in Historiam Ecclesiasticam Hermiæ Sozomeni, & in Annotationes Henrici Valesii.

In Orationem ad Theodosium Imperatorem.

Pag. 5. Ὁ Δαβὶδ] Videtur legendum υἱὸς Δαβίδ.

Ibid. Not. f. *Heracleam profectus est, ipso 9.*] Septimum Consulatum cum Junio Quarto Palladio gessit Theodosius, anno Chr. 416. Nonum vero cum Fl. Constantio, anno Chr. 420 ut refert. *Ant. Pagi* ad eos annos, n. 1.

Ἀπὸ τοῦ Κρίσπου καὶ Κωνσταντίνου] Crispus Cæsar III. & Constantinus Cæsar III. Consules fuere anno Christi 324. Gestus est autem decimus septimus Theodosii Consulatus cum Collega Festo, anno Chr. 439. juxta calculum *Ant. Pagi* ad eos annos.

In Lib. I. Cap. I.

Pag. 10. Ἐπιτεμόμενος] Primo quidem scripsit Sozomenus compendium Historiæ Ecclesiasticæ ab Ascensione Christi ad annum 323. deinde exorsus ab anno 324. Historiam annorum CXV. Ecclesiasticam majori molimine & diligentia contexuit, circa ann. 440. rem libris 9 Theodosio Imp. nuncupatis absolvens. *Guil. Cave in Sozomeno* Censet *Pagius* Socratem, Sozomenum, & Theodoritum, omnes eodem circiter tempore Historias suas & elucubrasse & promulgasse; unumque ex alio sua mutuatum non esse, nec unum, quæ ab alio prætermissa fuerant, ex industria supplevisse, ut Valesius putavit. Theodoritus autem Historiam suam elaborabat anno 444. *Ant. Pagi ad ann. 427. nu. 15. & ad ann. 439. n. 11.*

In Cap. III.

Pag. 12. Πορθομένῳ γάρ τῳ] Cum scil. exercitum contra Maxentium Romam versus duceret, anno Chr. 312. Vide hanc Historiam apud Euseb. vit. Const. lib. 1. cap. 28. &c. Socrat. lib. 1. cap. 2.

In Cap. V.

Pag. 14. Καὶ τῷ θανάτῳ Κρίσπου] Hunc a Fausta noverca delatum, quasi ipsam de stupro sollicitasset, insontem occidi jussit Constantinus, anno Chr. 326. Constantino VII. & Constantio Cæsare Coss. ut ait Idatius in Fastis, cum ipse Romæ resideret, teste Zosimo lib. 2. p 685. Moxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necavit, ut referunt Zosimus & Sidonius. At Chrysostomus homil. 15. in Philippenses, Constantinum ait uxorem quidem adulterii suspectam, ex qua multos liberos Cæsares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam objecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potius ab ejus fratre. Nam licet eo loci neminem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui, *Valesius in Amm. Marcell. lib. 14. cap. 11.* Constantinus, Fausta conjuge, ut putant, suggerente, Crispum filium ex Minervina concubina susceptum, necari jubet. Dehinc uxorem suam Faustam in balneas ardentes conjectam interemit, cum eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet. *Victor in Epitome.* Orosius necis hujus causam in occultis ponit. Factum negant Evagrius & Nicephorus; præterit Eusebius. Præceptore usus est Crispus Lactantio Firmiano.

In Cap. VI.

Pag. 15. Τοῖς Ἄλπεων ἐπέκεινα] Quasi partito Imperio, cuncta quæ trans Alpes Galliæ sunt, Constantio commissa. *Victor de Cæsar.*

In Cap. VII.

Pag. 16. Πρότερον τὰ τῆς Χριστιανῶν] Λικινίῳ συμμαχήσαντι τῷ θείῳ Κωνσταντίνῳ, καὶ ὑποκρινομένῳ δολερῶς τὸν Χριστιανισμὸν —— *Licinio armorum socio, & religionem Christianam dolose simulanti Constantinus Romanorum ditionis partem administrandam assignavit.* Theophanes Chronog. ad ann. 12. Constantini M.

In Cap. VIII.

Πρῶτον ἡ τῶν μονομάχων ——] Ut maxime etiam Gentilium nonnulli crudele hoc & inhumanum Gladiatorum spectaculum jam olim damnarint, vid. *Cic 2. Tusc. Quæst.* posteaque in Repub. Romana eo ventum, ut hi ludi coercerentur, definitis videlicet iis qui hæc spectacula edere possent, numero etiam gladiatorum definito; coercito denique sumtu ad Munera: Item etsi non nemo Principum Gentilium hæc cruenta spectacula omnifariam temperaverit, ut de Marco Antonio referunt Capitolinus, & Dio; attamen inveterata licentia perrupit omnia septa; feroque ad id ventum, ut Gladiatoria spectacula tollerentur; non a Nerva Imp. quem Zonaræ lapsum jam Lipsius recte notavit; non ab aliis Gentilibus Imperatoribus. Constantino M. Christiano Principi hoc laudabile opus reservatum: ad quod eum non obscure hortatur Lactantius Instit. divin. lib. 6. cap. 20. Facta est autem hæc prohibitio anno 325. tempore Concilii Nicæni, non quidem per totum orbem Romanum, verum in Oriente, ac nominatim per Phœnicen Beryti, ubi hæc Lex proposita est. *Gothofred. in Theodos. Cod. 15. Tit. de Gladiatoribus, lib. 1.* Pag. 17.

Οἷς νομίμῳ γάμῳ συνοικεῖν εἰώθησαν] Idem de Lydis perhibet *Herodotus in Clio*, pag. 40. edit. *Gale.* Τοῦ γὰρ δὴ Λυδῶν δήμου αἱ θυγατέρες πορνεύονται πᾶσαι, συλλέγουσαι σφισὶ φερνάς. ἐς ὃ ἂν συνοικήσουσι, τοῦτο ποιέουσαι. ἐκδιδόασι δὲ αὐταὶ ἑωυτάς. *Lydorum enim filiæ omnes meretricantur, atque hoc quæstu tantisper dotem colligunt dum nupserint: se autem ipsæmet locant.*

Τὴν δὲ Κυριακὴν καλουμένην ἡμέραν] Non abs re fore puto, octo Constitutionum quæ de die Dominica seu Solis in cod. Theodos. & Justin. occurrunt, breve quasi Chronicon adjicere. Primo Constantinus M. mense Martio, ann. Dom. 321. otio diem Solis mancipavit, & juridicis actibus exemit, cod. Just. de Feriis, Leg. 2. *Omnes judices, urbanæ plebes, & cunctarum artium officia, venerabili die Solis quiescant: Ruri tamen positi agrorum culturæ libere libenterque inserviant; quoniam frequenter evenit ut non aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus mandentur, ne occasione momenti pereat commoditas cælesti provisione concessa.* Secundo idem mense Junio ejusdem anni, voluntariæ quoque Jurisdictionis actus, seu Emancipationes & Manumissiones, die Dominica licitos esse jussit. Tertio Valentin. Senior, ann. Dom. 368. Exactiones eo die a Christianis fieri vetuit, *Cod. Theod. leg. 1. de Executoribus*, quæ prohibitio repetita *leg. 10. de Exactionibus.* Quarto Valentin. Junior, ann. D. 386. generaliter & indistincte omnes omnino lites, omnia negotia quiescere jussit, etiam ob debitum publicum, etiam apud Arbitros compromissarios, sub pœna sacrilegii, *leg. 3. de Executoribus, & leg. 13. de exactionibus.* Quinto idem ann. Dom. 389 Juridicis iterum diebus eum exemit, *leg. 2. ejusd. tit.* Sexto Theodosius M. ann. Dom. 379. vel mox postea, spectacula die Solis edi vetuit; quod indicat lex 2. *de Spectaculis.* Septimo idem ann. Dom. 386. eandem jussionem iteravit, *ibid.* Octavo Theodosius Junior, ann. Dom. 425. Spectacula Solis die per universas urbes vetuit. *l. Dominico, ult. de Spectaculis.* Gothofred. in Cod. Theod. tit. *de Feriis*, leg. 1. Porro, quomodo Constantinus M. diem Dominicum & sextam feriam honorari præcepit, videatur Eusebius in ejus vit. lib. 4. cap. 18.

In Cap. IX.

Τοὺς μὲν γὰρ κληρικοὺς —] Hujusmodi Constitutionis meminit ipse Constantinus in epistola ad Episcopos Numidiæ, quam Pithœus edidit, quamque Baronius Annalibus suis indidit, ann. Dom. 316. n. 64. Eusebius vero nominatim, Hist. Eccles. lib. 10. c. 7. Constantini legem seu epistolam de Immunitate Cle- Pag. 19.

ricorum Ecclesiæ Catholicæ, ad Anulinum Proconsulem Africæ memorat: ubi ipsissima verba occurrunt, quæ continentur in *Cod. Theodos. tit. de Episcopis leg. 2. Qui divino cultui ministeria religionis impendunt, (id est, hi qui Clerici appellantur) ab omnibus omnino muneribus excusentur: ne sacrilego livore quorundam, a Divinis obsequiis avocentur. Dat. 12. Kal. Nov. Constantino V. & Licinio Coss. Ann. Dom.* 319. Hæc autem Ant. Pagi refert ad ann. 330. n. 10.

Τρεῖς ἔθετο νόμους] Unam ex hisce legibus Regino Abbas Prumiensis citat his verbis: *Imperator Constantinus Aug. Osio Episcopo Cordubensi. Qui manumittendi in Sacrosancta Ecclesia habuerit voluntatem, tantum est, ut sub præsentia Sacerdotum servos suos voluerit absolvere, noverit eos suscepta libertate cives esse Romanos. Nam si Clerici mancipiis suis dare voluerint libertatem, etiamsi extra conspectum fecerint Sacerdotum, vel sine scriptura verbis tantum fuerint absoluti, manebit, sicut civibus Romanis, integra & plena libertas*. Regino de Disciplin. Eccles. lib. 1. cap. 406. Exstat etiam in interpret. lib. 1. cod. Theodos. de Manumissionibus in Ecclesia.

In Cap. XII.

Pag. 23. Φίλων δὲ ὁ Πυθαγόρειος] *Cur Sozomenus Philonem Pythagorium nominaverit, nescio*, inquit Valesius in notis. Eodem vero titulo insignitur a Clemente Alexandrino, Strom. lib. 1. cap. 15. p. 360. *Edit. Oxon.* Ad quem locum hæc annotat Reverendus Editor: *Pythagoram etiam sectatus est Philo; unde* Πυθαγορείων ἱερώτατον θιάσον, Sanctissimum *Pythagoreorum chorum vocat, in principio libri* Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον. W. Lovvth.

Pag. 25. Not. c. *Therapeutas illos non fuisse Christianos.*] Tres gravissimos habemus testes Philonem Judæum de Christianis sub Therapeutarum nomine disseruisse, videlicet Eusebium, Hieronymum, & Epiphanium, qui omnes quarto claruerunt seculo, ac propterea de nascentis Ecclesiæ, ad quam longe propiores accedebant, disciplina multo melius judicare potuerunt, quam nos qui tot, non annorum, imo vero seculorum intervallo ab iis remoti sumus. Quare nihil est quod ab eorum opinione recedamus, nisi validissimis coacti rationibus. Quod si rationes ad evertendam hanc Veterum Ecclesiæ Patrum sententiam allatas expendamus, tales eas inveniemus, quæ neminem præjudicio non laborantem, in contrariam opinionem inducant. Guil. *Beveregius de jejunio Quadragesimali, cap. 5. n 5.* ubi fusius agit de Therapeutis: de quibus vide etiam Thomæ Brunonis, Canonici Vindesoriensis dissertationem adversus Valesium nostrum, ad calcem epist. Clementis ad Corinthios, edit. per Paulum Colomesium.

In Cap. XIII.

Pag. 25. Περὶ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου] Quæ hic habet Sozomenus de S. Antonio, ex ejus vita a S. Athanasio scripta desumsit, ut observarunt clariss. *Monachi Benedictini in Monito* eidem operi præfixo. Ubi etiam videantur SS. Patrum de Beato Antonio amplissima elogia & testimonia. Vide etiam Socratem, lib. 1. c. 21. De Ammonio Socr. lib. 4. cap. 23. de Eutychiano Socr. lib. 1. cap. 13.

In Cap. XV.

Pag. 29. Πέπονθέ τι καὶ Ἀλέξανδρος πάθος] Alexander, ut erat mitis & pacis amans, primum leniter Arium coarguit, monetque a pravis opinionibus absistat: tum suam ipse doctrinam ex sacris literis sinceram comprobat, Arianam vero impiam & exsecrandam. Hæc lenitas vitio a quibusdam Antistiti versa fuit. Quod autem hic innuit Sozomenus, sub initium controversiæ hæsisse Alexandrum, incertum cui potius opinioni accederet: id vero Scriptorum omnium testimonio refragatur. *Clariss. Monachi Benedict. in vita S. Athanasii. p.* 3.

In Cap. XVII.

Pag. 32. Not. a. *Qui Julium posuit pro Silvestro.*] Plures quidem asseruerunt, Julium Papam Romanum Nicæno huic Concilio per Legatos saltem interfuisse; scil. Auctor Paraphrasis Arabicæ in Canones hujus Concilii; Photius Patriarcha Constantinopolitanus, in libello de septem Conciliis Œcumenicis; Germanus Patriarcha in libro MS. de Synodis, a J. Seldeno citatus; Matthæus Blastares, aliique. Quibus omnibus errandi occasionem dedit hic Sozomeni locus, ut existimat, *Guil. Beveregius, Annot. in Can. p.* 209. Manifestus error in nomine Julii admissus est. Etenim post undecim annos solidos a Concilio Nicæno Julius Romanam sedem adeptus est, ut monuit ipse Sozomenus. Itaque vix fieri potest, ut tam supinæ oscitantiæ hunc scriptorem damnemus, ut in re adeo feria adeoque manifesta in errorem lapsus sit, Juliumque Sylvestro substituerit. Scio quidem mendum esse vetus, quod in Historiæ Tripartitæ interpolatione e Sozomeno retinuit Epiphanius Scholasticus, eumque secutus Beda. Tentavit vir illustrissimus Cardinalis Petronius, in præfatione Gelasii Cyziceni, medicinam facere huic morbo, legendo πολιὸς pro Ἰούλιος. Sed præterquamquod dictio illa Poetis familiaris, insolens est apud Historicos, hoc loco locutionem redderet omnino barbaram. Attamen non inficiandum est, ex conjectura illa viam aperiri ad veram emendationem, si vice τοῦ Ἰούλιος legatur πόλεως, lectioque ita constituatur: πόλεως δὲ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος, *urbis autem Romanorum Episcopus*. Illustr. Petrus de Marca, de Concordia Sacerdotii & Imperii, lib. 5. cap. 3. §. 8.

Πλεῖστον αὐτοῦ ἔδοξε μέρος] Idem de Athanasio testatur etiam Gregorius Nazianzenus. Hinc factum ut tota vis mali in capitis ejus periculum postea immineret, ipseque unus omnium impetum exciperet. In capite sequenti lin. 8. Christophorsonus legit ἐναντίας δοκῶν.

In Cap. XIX.

Ἀνστὰς Εὐστάθιος ὁ Παμφίλου] Ab Eustathio Antiocheno oratum ait Theodoritus, Hist. lib. 1. cap. 8. Nicetas vero ex Theodoro Mopsuestiæ, Alexandro ascribit. Pag. 35.

In Cap. XXI.

Ἀλεξανδρείας τε μὴ ἐπιβαίνειν αὐτόν] Etiam in Illyricum relegatus est. Non desunt quidem qui Arium tantisper declinandi exilii causa cessisse, ac suffragium Nicænæ formulæ simulate dedisse narrent; atque ideo, cæteris integris, solo Alexandriam ingressu interdictum fuisse. Sed præstat epistolis Nicænæ & Alexandrinæ Synodi habere fidem. Hisce namque Arius damnatus abdicatusque fertur: quod etiam testatur Athanasius; apud quem vid. haud modicum *Thaliæ* hic memoratæ fragmentum, in libro *de Synodis Arimini & Seleuciæ, pag.* 728. *Edit. Benedict.* Pag. 37.

Ἔδοξε τῇ Συνόδῳ καὶ τὴν πασχαλίαν ἑορτὴν] Vide Euseb. de vita Constantini, lib. 3. c. 14. Socr. lib. 1. cap. 8. 9.

In Cap. XXII.

Τὴν ἐπὶ Δεκίου Ναυάτῳ καὶ Κορνηλίῳ συμβᾶσαν διαφορὰν] De qua vide Euseb. Eccles. Hist. libro 6. cap. 43—46. Pag. 38.

In Cap. XXV.

Ἑορτὴν ἄγειν εἰκοσαετηρίδα] Constantini M. Vicennalia cum fine Concilii Nicæni concurrisse, tradit Niceph. lib. 8. cap. 26. &, quod magis est, Eusebius, libro 3. de vita Const. cap. 14. 15. 16. 22. Pag. 39.

In Lib. II. Cap. I.

Ὦ ξύλον] In Sibyllinis Oraculis a Servatio Gallæo editis, pag. 652. sic legitur hic versus: ὦ ξύλον, ὦ μακαριστόν &c. quæ lectio apparet castigatior: ξύλον enim priorem brevem habet, & anadiplosis addit nonnihil vehementiæ. De his oraculis, inter alios, videatur *Guil. Beveregius* in Codice Canonum Ecclesiæ Primitivæ vindicato, cap. 14. & Constantini Oratio ad Sanctorum Cœtum, apud Eusebium cap. 18. &c. Pag. 43.

In Cap. II.

Τὴν ἐπὶ Βιθυνίας πόλιν] Ἔστι δέ τις ἐν Βιθυνίᾳ πόλις, Ἑλένης ἐπώνυμος &c. *In Bithynia est urbs, de nomine dicta Helenæ, Matris Constantini Aug. Quippe natam ibi Helenam perhibent, cum esset vicus ignobilis: cui quidem Constantinus, in præmium nutricationis, nomen ac dignitatem urbis concesserat; sed nullum Imperatoriæ magnificentiæ monumentum reliquerat. Nam si ornatum & structuram spectes, statum pristinum locus retinebat, nudo urbis titulo insignis, Helenæque alumnæ suæ nomine gloriosus*. Procopius Cæsariensis de Ædificiis, pag. 96. Ibid.

In Cap. III.

Τὴν πρὶν Βυζάντιον] Constantinopoleos fundamenta anno 325. jacta. Socrates enim, lib. 1. cap. 16. scribit, Constantinum, celebratis vicennalibus suis, statim ad Ecclesiarum instaurationem omne studium suum contulisse, & Constantinopolim condidisse; quod Sozomenus, Nicephorus & Cedrenus confirmant; licet hi duo ultimi conditum urbis & ejus dedicationem imperite confundant. Urbes vero in Vicennalibus & id genus Festis de more conditæ. Quare Constantinopolis vel in Vicennalibus Nicomediensibus anno 325. celebratis, vel in Vicennalibus Romanis quæ ad annum 326 pertinent, exstructa. Sed eam in prioribus Vicennalibus conditam ostendit Julianus Imp. in Oratione prima, dum de Constantino loquens ait: *Postea quam vero Dominus omnium est constitutus* (quod anno 325. post debellatum Licinium contigit) *cum ex immoderata ejus cupiditate qui ante dominabatur, velut siccitate quadam, summa esset pecunia-* Pag. 44.

rum

rum inopia, ac cum omnes in Palatii penetralibus congestæ ac reconditæ forent, ille claustris submotis, repente omnes effudit. Tum sui nominis urbem infra decem annos extruxit. Hæc de Constantino Julianus, qui rei gestæ tempus ignorare non potuit, quippe dum ait, eam *infra decem annos* constructam, infra illud tempus perfectam intelligit, ut colligo ex Philostorgio lib. 2. cap. 9. quem locum vide. *Ant. Pagi ad ann.* 324. *n.* 19. Encænia autem hujus urbis anno 330. celebrata ex Idacio & Chronico Alexandrino ostendit *idem ad eum annum*, *n.* 4.

In Cap. V.

Pag. 48. Ὁ Πὰν ὁ βοώμενος, ὃν Παυσανίας —] Pausanias, Cleombroti & Anchitheæ filius, Lacedæmoniorum rex, post pugnam ad Platæas commissam, in qua Mardonium Medum cum ducentis millibus peditum, & viginti millibus equitum, haud ita magna manu Græcorum devicit, tripodem aureum Apollini Delphico dedicasse fertur, in quo inscripsit: *Pausanias, Græcorum Imperator, postquam exercitum perdidit Medorum, Apollini Monumentum hoc dedicavit.* Hujus Tripodis meminerunt Herodotus, Plutarchus, Diodorus Siculus, Cornelius Nepos, aliique: sed nihil de *Pane.*

Τὸ ἐπίνειον τῆς Γαζαίων πόλεως] Γαζαίων λιμὴν a Strabone dicitur, lib. 16. pag. 1101.

In Cap. VI.

Pag. 49. Ἐπὶ τῆς Γαλλιήνου ἡγεμονίας] Imo longe ante Gallieni tempora, Christianam Religionem propagatam fuisse ad Barbaros remotissimos, constat ex testificatione Irenæi, Justini Martyris in Dialogo cum Tryphone, & Tertulliani in Apologet. cap. 37. & adversus Judæos cap. 7. 8.

In Cap. VII.

Pag. 50. Ἴβηρας] Distinguendum est inter Hiberos in Hispania, quos Irenæus perhibet suo tempore Ecclesias habuisse; *advers. Hæres. lib.* 1. *cap.* 3. & Hiberos Asiæ populos, (de quibus hic agitur) qui non nisi Constantino M. imperante fidem Christianam susceperunt.

In Cap. VIII.

Pag. 52. Περσῶν δὲ χριστιανίσαι] Evangelium Christi in Perside ab ipsismet Apostolis disseminatum fuisse, testantur Hieronymus in Catalogo, Eusebius lib. 3. Hist. Eccles. cap. 23. aliique Scriptores Ecclesiastici. Et quidem Bardesanes, seculi secundi scriptor, apud Eusebium lib. 6. de Præparatione Evangelica, cap. 8. refert suo tempore Christianos apud Persas inveniri. Sed tamen vix compertum est, quis fuerit in hac amplissima regione Christianæ Religionis status ante Constantini M. tempora, qui in epistola ad Saporem Persarum regem, apud Euseb. lib. 4. de vita Constant. cap. 3. Christianos ipsi commendat, *quorum multitudine nobilissima quæque Persidis loca longe lateque esse decorata* asseverat.

In Cap. IX.

Pag. 55. Τελευταῖον καὶ αὐτὸν Συμεώνην ἔκτεινε) Martyrium Symeonis & Sociorum contigit anno 349. die Aprilis 21. *inquit Ant. Pagi ad ann.* 343. *n.* 3. Verum cum Sozomenus diserte asserat, Symeonem initio Persecutionis interemtum fuisse, ejus Martyrium ad annum circiter 345. potius revocandum censet *Theod. Ruinart Act. Mart.*

In Cap. XII.

Pag. 56. Ἱερὰ παρθένος) Virgo sacra, virginitatem scilicet professa, ut ex verbis sequentibus colligitur.

In Cap. XIV.

Pag. 58. Μίλης) De *Mille* Abbate, qui a duobus regis Persarum filiis sagittis confixus est; ac de duobus ejus sociis capite minutis, vide vitas Patrum Rosvveydi lib. 5. libel. 7. n. 12.

In Cap. XV.

Pag. 59. Ἔγραψε πρὸς αὐτὸν) Falsus est Sozomenus in assignando tempore, quo Persecutio in Perside sæviit, quam scilicet ad Constantini M. tempora incaute revocavit. Verum ex ipsamet Constantini epistola apud Euseb. vit. Const. lib. 4. cap. 9. ad quam hic alludit Sozomenus, patet Saporem in Christianos nondum sæviisse, pacemque inter eum & Constantinum tunc viguisse. Certior itaque haberi debet S. Hieronymi sententia, qui hujus Persecutionis initium ad septimum Constantii Imperatoris, id est Christi 343. annum revocat: Cui sententiæ Baronius, Bollandus, Godefridus Hermantius, Anton. Pag. aliique viri doctissimi subscripsere.

In Cap. XVII.

Pag. 61. Μέλλων τὸν βίον μεταλλάσσειν Ἀλέξανδρος) Alexander quinto post finitum Concilium Nicænum mense obiit, teste Athanasio, Apologia 2. *W. Lowth.*

Μὴ χρῆναι ἀναβαπτίσαι) Vide Socr. lib. 1. cap. 15. Hæc Historia (*inquiunt clariss. Monachi Benedictini in Vita Athanas.*) grandi apud eruditos laborat suspicione. Etsi enim per Athanasii ætatem minime repugnaret ejusmodi lusus, (quod haud facile tamen concedatur de adolescente, cui ex memoratis superius vix minus duodeviginti annorum tum adscripserimus) non is erat Alexander, qui tam seria in re ludum puerorum ratum haberet.

In Cap. XX.

Pag. 65. Μάρκος μετὰ Σίλβεστρον] In Chronico Damasi legitur: *Marcus menses octo, dies viginti. Fuit temporibus Constantini, Nepotiano & Facundo Consulibus, ex die* 15. *Kalendas Februarias, usque in diem Nonarum Octobrium, Consulibus supra scriptis.* Marcus itaque ordinatus est Pontifex Romanus anno Chr. 336. die decima octava Januarii, die dominico & Festo cathedræ S. Petri Romæ insignito. *Ant. Pagi ad ann.* 336. *n.* 2.

In Cap. XXI.

Pag. 66. Καταδικάσαι φυγὴν Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου) Vix trium mensium spatium ab celebrata Synodo Nicæna elapsum erat, cum Eusebius Nicomediensis & Theognius Nicænus, quod Arianis partibus non obscure studerent, relegati a Constantino sunt in Galliam. Quod autem de Notario corrupto refert hic Sozomenus, commentum est. *Clariss. Monachi Benedictini, vita Athanas. pag.* 11.

In Cap. XXII.

Pag. 67. Συνεχῶς βασιλεῖ προσιόντες) Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν προσέπεμπε προτρέπων — *Principio quidem missis ad me literis Eusebius, cohortabatur ut reciperem Arianos; ita tamen ut verbis non scriptis minaretur, scripto rogaret. Me autem repugnante, ac respondente minime recipiendos esse hæreseos inventores, ac veritati infensos homines, anathemateque damnatos ab Oecumenica Synodo; Imperatori beatæ memoriæ Constantino auctor fuit, ut mihi rescriberet.* Athanas. Apol. contra Arianos, pag. 178.

In Cap. XXIII.

Pag. 69. Τὴν δὲ ὡς Ἀρσένιον) Vide Socr. lib. 1. cap. 27. 29. qui in eo peccat, quod istam deprehensi Arsenii historiam Tyriæ Synodi tempore contigisse narret; cum potius revocanda sit ad Synodum Cæsareæ in Palæstina habitam anno 333. triginta mensibus ante Tyriam, ut mox refert Sozomenus cap. 25. *Clariss. Benedict. Vit. Athan. pag.* 19.

Sozomenus.) Et quidem μονὴν *Monasterium* esse vertendum, contra Valesium contendunt *Cl. Benedictini* in dictum Athanasii locum, Vol. 1. p. 183.

In Cap. XXIV.

Pag. 70. Χειροτονεῖ αὐτὸν τῆς Ἰνδικῆς Ἐπίσκοπον) In annum circiter 330. vel fortasse maturius, conferenda Frumentii ordinatio videtur. Exploratissimum autem est, regionem quæ Frumentium nacta est Apostolum, eam esse Æthiopiæ partem, quæ Abyssinia, Habessinia, vel Abassia dicitur. Hujus regia tunc erat Auxumis, urbs perampla & opulenta, cujus hodieque rudera visuntur, nec nisi oppidulum est, Acsum dictum, in regno Tigræ situm, decimo quarto & dimidio gradu latitudinis Septemtrionalis. *Cl. Patres Benedictini vit. Athanas. p.* 16. Vide etiam *Jobi Ludolphi Hist. Æthiop.* l. 3. cap. 2. & alibi.

In Cap. XXV.

Pag. 72. Ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα μῆνας ἀνεβάλετο) Verum est quod hic scribit Sozomenus, & post eum Nicephor. lib. 8. cap. 49. Athanasium triginta circiter mensium spatio profectionem suam distulisse, nempe Cæsaream venire, non vero Tyrum. Hallucinatus enim est Baronius, quando scribit, locum hunc Sozomeni depravatum esse, & loco *triginta circiter mensium spatio*, restituendum *trium circiter mensium spatio* Athanasium remoratum esse, ne veniret ad Synodum Tyri. Nam præterquam quod in omnibus Sozomeni exemplaribus ita legitur, triginta illi menses ad Synodum Cæsareæ indictam, non vero ad Tyriam, referuntur. *Anton. Pagi ad ann.* 334. *n.* 3. ad quem annum refert Synodum hanc Cæsariensem; quod & *Caveus noster* facit.

Ἧκεν εἰς Τύρον) De Actis Synodi Tyri congregatæ an. 335. vid. Athan. Apol. II. Socr. lib. 1. c. 28. 29. Theod. lib. 1. c. 29. P. Benedict. Vit. Athanas. pag. 21.

In Cap. XXVII.

Pag. 76. Ταύτης τῆς πίστεως τὴν γραφὴν οἱ μὲν ἔλεγον] Hac Arii formula offensi multi Sectatorum ejus, pristini erroris retinentissimi, quibus impietas nullis delinita verbis, ut principio fuerat publicata, cordi erat, ab eo desciscunt; aliamque disparem familiam ordiuntur, cujus secundum hæc Antesignani fuerunt Aetius, & Eunomius. *Clariss. Patres Benedictini vit. Athanasii pag.* 17.

In Cap. XXVIII.

Pag. 78. Ὡς οὐδὲ ἐπέγνων —) Videtur legendum ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι αὐτὸν, ὅστις ἦν, παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἐδυνήθην.

Ὡς μυστικὸν ποτήριον συνέτριψεν) Narrat Sozomenus, redintegratam coram Imperatore fuisse criminationem de calice fracto, quæ causa fuerit ut in exilium Treviros amandaretur Athanasius. Sed reclamant ipse Athanasius & Ægyptii Episcopi, qui di-

ferte ajunt, Eusebianos coram Imperatore ne minimam quidem de calice fracto & de Arsenii nece fecisse mentionem. *Clar. Patres Benedictini vit. Athanas. pagin.* 27. Vide Athanas. Apolog. contra Arianos, pag. 132.

In Cap. XXIX.

Pag. 79. Τῇ Θεῷ δεόμενος) Παρεκάλει δὲ δύο ταῦτα λέγων —— *Alterum ex his enixe rogabat Alexander: Si Arius crastina die ad conventum accedet, me servum tuum ex hac vita dimitte, & ne pium cum impio perdideris: sin Ecclesiæ tuæ miserearis, (misereberis autem, hoc bene novi) respice in Eusebianorum verba, & ne dederis in exitium & in opprobrium hæreditatem tuam; ac tolle Arium, ne ingrediente illo in Ecclesiam, hæresis cum illo introire videatur; neve deinceps impietas pro pietate habeatur*. Athanasius in epistol. ad Serapion. de morte Arii.

In Cap. XXX.

Pag. 81. Not. c. Non esse Arium hæresiarcham,) Viri quidam eruditissimi, qui Alexandri Constantinopolitani obitum ad annum 331. referunt, hinc consequenter colligunt, non Arium hæresiarcham admissum fuisse in Hierosolymitana Synodo, anno 335. celebrata, sed alium hæresiarchæ cognominem, ejusque sequacem. Alibi autem dicunt, Arium pro Arianis ab Athanasio nominari. Sed utraque illa sententia ne minimum quidem probabilitatis habet. Nam primam quod spectat, quis unquam sibi persuaserit, Athanasium in Apologia contra Arianos, & in libro de Synodis, postquam in serie narrationis sexcenties hæresiarcham Arium nominavit, ubi ad Synodi Hierosolymitanæ narrationem pervenit, derepente alium substituere Arium; ita ut nec moneat, nec vel minimo signo indicet, esse illum alium ab hæresiarcha, ut omnes omnino in errorem inducat? Quid vero absimilius? Quid alienius a sapiente accuratoque Scriptore, qualem fuisse Athanasium nemo eat inficias? Ruit sane illud vel primo prudentis Lectoris aspectu. Nec plus habet firmitatis quod ajunt, Arianos ibi Arii nomine indicatos esse: testatur quippe Athanasius, libro de Synodis, receptum illic fuisse Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, quasi diceret *Arium & Arianos*: ubi cum aperte distinguat Arium a sequacibus, manifestum est Arium ipsum, tum superstitem, cum Arianis admissum ad communionem fuisse. Quod eruditos viros ad eam amplectendam sententiam compulit; verba sunt Philippopolitanæ Synodi ab Arianis celebratæ anno 347. cujus epistola habetur in Fragmentis Hilarii. Ibi ajunt Hæretici, n. 13. Paulum Constantinopolitanum Athanasii expositioni, seu depositioni interfuisse, illumque damnasse. Unde arguunt illi, jam tempore Tyriæ Synodi, ubi damnatus Athanasius fuit, Paulum fuisse Constantinopolis Episcopum; atque adeo tempore Synodi Tyriæ, ac consequenter Hierosolymitanæ, quæ post Tyriam celebrata est, defunctum Arium fuisse, quippe qui ante Alexandrum Pauli decessorem obierit. Sed quæ fides habenda huic Hæreticorum epistolæ, quæ calumniis & mendaciis respersa est? cum præsertim eodem loci dicatur, Asclepam ab Athanasio damnatum fuisse; quod falsissimum est, impudenterque sub ipsum epistolæ initium dicant Hæretici, se Sardicæ Synodum celebrasse, quod a vero abhorrere nulli notum non erat. Aliud autem adferunt argumentum, Arium scilicet Hæresiarcham diu ante celebratam Synodum Hierosolymitanam fuisse ad communionem admissum; atque adeo non eundem receptum fuisse in prædicta Synodo. Sed omnino repugnat illud Athanasio, qui Apologia contra Arianos n. 59. ait, Eusebio instigante jussisse sibi Constantinum ut Arium reciperet; idque denegante Athanasio, atque sibi fas non esse Imperatori suadente, ideo Eusebianos in Athanasium calumnias struxisse. Postea vero n. 84. ait, eos in Synodo Hierosolymitana palam fecisse, se hæc omnia esse machinatos Arii cum suis recipiendi causa, atque eum ibi revera ad communionem fuisse admissum, ut testatur etiam ipse in libro de Synodis post epistolam ejusdem Synodi Hierosolymitanæ. Ex his Athanasii locis ipsa luce clarius est, ipsum hæresiarcham in Synodo Hierosolymitana anni 335. ad communionem fuisse admissum. Mirum sane ejusmodi loco innixos eruditos viros, incredibilem & Athanasio adversantem statuisse sententiam. Cætera quæ adferunt, nullius sunt momenti, nec confutatione egent. Duo tamen monitu digna supersunt. Primo alium revera fuisse Arium, Hæresiarchæ sequacem, qui una cum illo ab Alexandro Alexandrino damnatus fertur in epistola ejusdem Alexandri; sed nullius nomini hominem, qui ne semel quidem apud Athanasium memoratur. Secundo Hilarium duos Arios nominasse, Fragm. 2. num. 26. sed solet Hilarius Arianos Arios nuncupare, ut observarunt nostri in postrema Hilarii editione: ubi item ajunt hoc Hilarii loco deceptos Severum Sulpitium & Vigilium Tapsensem duos induxisse Arios. *Eruditiss. Patres Benedictini Admonitione in epist. Athanas. ad Serapionem, & in eam ad Monachos*. Vide annot. ad Socr. lib. 1. cap. 33.

In Cap. XXXII.

Οὕτως εἰς ἴδιον δικάσαι τὸν λαόν) Hic Sozomeno reclamat Alexander Episcopus Alexandrinus in epistola ad Alexandrum Constantinopolitanum, apud Theodorit. hist. lib. 1. cap. 4. ubi asserit, Arianos, exemplo Colluthianorum, *conventus sine intermissione agere in speluncis latronum sibi constructis*. Pag. 83.

In Cap. XXXIV.

Ἔνθα ἐμυήθη τὸ ἱερὸν βάπτισμα) Vulgata jam eruditorum fert opinio, Constantinum M. Nicomediæ, manibus Eusebii illic Episcopi, fuisse baptizatum. Obiit ille anno Chr. 337. die sancto Pentecostes, vigesima Maii. Coss. Feliciano & Titiano. Pag. 85.

In Lib. III. Cap. II.

Τὰς κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησίας διέπειν) Constantinus M. etsi Athanasium e sede sua ejecerat, prohibuit tamen ne Ariani alium Episcopum in ejus locum subrogarent, quoniam oblatorum Tyri criminum convictus non fuisset. Pag. 88.

In Cap. III.

Paulus Episcopus a) Eusebius Nicomediensis, impotens cupidine Constantinopolitanæ sedis invadendæ, Macedonio presbytero usus calumniæ artifice, Paulum accusari & deferri curavit. Tacent autem Ecclesiastici scriptores quæ fuerit illa criminatio, atque solum Theodoretus Paulum seditionis aliorumque criminum accusatum. Unum exploratum est, ex Eusebii ambitione natam fuisse calumniam. Agitata fuit hæc disceptatio præsente Athanasio, dum scilicet ab exilio rediens Constantinopoli pertransiret, an. 338. *Vide ejus epist. ad Solitarios, & quæ ibi doctissimi Benedict. annotarunt*. Pag. 89. Not. c.

In Cap. IV.

Ἀρειανοῖς) Valesius legisse videtur ἀρεῖς. Pag. 90.

In Cap. V.

Ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐπισκόπους) Idem est numerus Episcoporum apud Hilarium in libro de Synodis. Athanasius autem & Socrates nonaginta tantum convenisse tradunt. Ibid.

Ὡς ἱερατικὸν ὑπεισδύντα θεσμὸν, ὃν αὐτοὶ ἔθεντο) Hi Episcopi Arianam hæresim intus complexi, & tamen Catholicam præ se doctrinam ferre volentes, canones quosdam tanto artificio ediderunt, ut Athanasium quidem aliosque Catholicos ferirent, ipsis interim eorum fabricatoribus Nicænæ Synodo adhærere visis. Hi sunt præcipue hujus Synodi canones undecimus & duodecimus: quorum prior Episcopos sine Metropolitani & Comprovincialium Episcoporum literis ad Imperatorem adire vetans, viam posteriori condendo stravit, quo decretum est, *ut Presbyter vel Diaconus a proprio Episcopo, aut Episcopus a Synodo depositus, non ad Imperatorem, sed ad majus Episcoporum Concilium se convertat, ejusdemque judicio subjiciatur. Quod si quis ad Imperatorem confugerit, is nulla venia dignus habeatur*. Nihil dubii esse potest, quin hic canon contra S. Athanasium per literas Imperatorias sine Synodali decreto sedi suæ Alexandrinæ restitutum, conditus fuerit. Hinc cum D. Chrysostomo vitio verteretur, quod post depositionem, absque majoris Synodi autoritate, suo ipsius arbitrio in Episcopalem sedem invasisset, contra ac Antiocheno hoc Canone statutum fuerat; respondit ille, istum non Ecclesiæ Catholicæ, sed Arianorum esse Canonem. Socr. lib. 6. cap. 18. *Guil. Beveregius in Codice Canonum Ecclesiæ Primitivæ vindicato, libro* 1. *capit.* 4. *num* 9.

Ἔλεγον δὲ ταύτην τὴν πίστιν ὁλόγραφον εὑρηκέναι Λουκιανοῦ) Erat S. Lucianus Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter, vir disertissimus, qui tantum in Scripturarum studio laboravit, ut etiam Hieronymi ætate (ipso teste) quædam exemplaria Scripturarum, Lucianæa nuncuparentur. Scripsit de Fide libellos, & breves ad nonnullos epistolas; quæ omnia interciderunt. Passus est Nicomediæ ob defensionem Christi, sub persecutione Maximini, sepultusque Helenopoli Bithyniæ. Formula Symboli Lucianæi videatur apud Athanas. lib. de Synod. Arim. & Seleuc. & apud Socr. lib. 2. cap. 10. Vere fuisse Luciani hoc Symbolum, non ab Arianis ipsi affictum, multa evincunt. Avide autem hanc formulam, ut suæ fidei expositionem ediderunt Ariani, quod in ipsa vox ὁμοούσιος non inveniretur, & verba ejus nonnulla hæresi ipsorum favere viderentur; utque imperitis persuaderent, se πολυθρυλήτου Luciani Martyris fidem tenuisse. *Claris. Bullus Def. Fid. Nicæn. sect.* 2. *cap.* 13. *n.* 4. ubi a Luciano Arianismi suspicionem depellit. Ait Auctor Dia-

Dialogorum de Trinitate, inter Opera S. Athanasii, Hæreticos Luciani confessionem multis laciniis interpolasse.

In Cap. VI.

Pag. 92. Γρηγόριος) Gregorius iste Cappadox, olim Alexandriæ literis addiscendis dederat operam; comiterque ab Athanasio & perhumaniter exceptus, atque filii & amici loco habitus, immemor officii, fabulæ cæsi Arsenii evulgandæ operam suam locarat. *Clar. Benedict. Vit. Athanas. p.* 33.

Μέρος ἀποτελεσματικόν) Est ea pars Astrologiæ, quæ circa vim & effectum stellarum in genituris versatur.

Ἧκε Γρηγόριος εἰς Ἀλεξάνδρειαν σὺν πλῆθει στρατιωτῶν) De truculenta Gregorii sedis Alexandrinæ invasione, quomodo incendium passa est Ecclesia, virgines denudatæ, Monachi conculcati, presbyteri, & ex populo multi plagis lacerati, Mysteria violata, videantur verba Julii Romani apud Athan. Apol. contra Arianos n. 30. & ipsius Athanasii epistola Encyclica, quam, postquam se ex insano militum tumultu proripuisset, ad omnes Episcopos de eorum flagitiis scripsit. Duas fuisse Ecclesiæ Alexandrinæ invasiones, primam a Gregorio, secundam a Georgio factam, mitiusque actum cum Alexandrinis quando Gregorius in eorum Ecclesiam se intrusit, quam cum Georgius, asserit *Ant. Pagi ad ann.* 341. *n.* 33.

In Cap. X.

Pag. 97. Ὡς ἄκυρα ἀποφαίνειν τὰ παρὰ γνώμην—) Primam sententiam & suffragii prærogativam disertissime sedi suæ asserit Julius ex recepta consuetudine (*vid. epist. ejus apud Athanas. Apol. contra Arianos, n.* 35.) qua in rebus communibus Ecclesiæ universalis statum contingentibus (qualis erat Athanasii causa quæ fidem respiciebat) non autem in cæteris disciplinæ negotiis, uteretur. Atque hoc est quod contendimus. Ceterum hoc non adimit suffragiorum libertatem cæteris Episcopis; quemadmodum profitetur Julius in eadem epistola. Canone autem Nicæno sexto Primatus defertur Romano Episcopo præ cæteris Patriarchis; quemadmodum & Synodus Œcumenica Secunda, & Judices cognitores in Concilio Chalcedonensi canonem illum interpretati sunt. Relectis enim canone Nicæno VI. & Canone Constantinop. in Synodo Chalcedonensi, Judices pronunciarunt Primatum deberi Romanæ sedi juxta canones: *Perpendimus omnem quidem Primatum & honorem præcipuum secundum canones antiquæ Romæ Dei amantissimo Archiepiscopo conservari*. Hunc quoque canonem Nicænum respexit Novella Valentiniani, cum ait, B. Petri merito, urbis dignitate & auctoritate, firmatum fuisse Primatum Romanæ Ecclesiæ. Unde in vetustissima canonum interpretatione, quam Paschasinus in Concilio Chalcedonensi protulit, lemma canonis Nicæni ita conceptum est: *Quod Ecclesia Romana semper habuit Primatum*, ἡ ἐκκλησία Ῥώμης πάντοτε ἔχε τὰ πρωτεῖα. *Illustr. Petrus de Marca, de Concordia Sacerd. & Imp.* Part. 2. lib. 5. cap. 12. n. 2. 3.

In Cap. XI.

Pag. 98. Τεσσάρων δὲ ἤδη γενομένων ἐνιαυτῶν) Synodus Antiochena Arianorum, in qua prolixa fidei formula promulgata, quæ μακρόστιχος vulgo cognominatur, ante annum 345. celebrata non est. *Vid. annot. ad Socr. lib.* 2. *c.* 19. Tres anni non sunt computandi ab Antiochena Synodo in Encæniis habita, quod existimavit Baronius; sed a tempore quo Narcissus, Theodorus, Maris, & Marcus Arethusanus novam fidei formulam, tanquam Antiochiæ conditam, ad Constantem Augustum pertulissent. Nam capite præcedenti tam Socrates quam Sozomenus, non de Antiochena Synodo in Encæniis, sed de Legatione Narcissi & Sociorum sermonem habent. Porro hæc Legatio anno 342. missa. *Ant. Pagi ad ann.* 344. *n.* 2.

In Cap. XII.

Pag. 100. Ἐν μέρει τε καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν Ὅσιον) Huic Concilio Occidentalium Serdicæ anno 347. congregato Julius Ep. Romanus negotiis detentus interesse non potuit: Legatos tamen misit qui vices suas implerent, Archidamum & Philoxenum Presbyteros, quibuscum erat quidam Leo Diaconus. Primas obtinebat in Synodo magnus ille Hosius. Qui intererant cæteri, ex Hispaniis erant, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Apulia, Africa, Sardinia, Pannoniis, Mysis, utraque Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiro, Thracia, Rhodope, Palæstina, Arabia, Creta, & Ægypto. Quinam ex qualibet regione adfuerint, non in promtu est recensere. Aderant item Athanasius, Marcellus, Asclepas, nec non alii Episcopi, Arianorum furore, dolo, insidiis patrio exturbati solo. Eminebat inter alios Lucius Hadrianopolitanus, catenas circumferens queis non semel fuerat constrictus & oneratus. Ventitabant & alii, plagis, fame, variis calamitatibus afflicti. *Cl. Monachi Benedictini Vit. Athanas. pag.* 40.

In Cap. XIV.

Πολιτικός) Macarius Alexandrinus, *Politicus* dictus, Pag. 102.
quod non modo in solitudine inter Monachos versaretur, sed & ἐν τῇ πόλει, *in urbe* Alexandria magnam vitæ partem transegit. Erat & alter Macarius Ægyptius, *Senior* dictus. Quin & tertium, Antonii discipulum, Amathæ Socium, nobis exculpsit Petrus Possinus, cui etiam 50. Homilias, a Pico primum editas, & 7. Opuscula a se in lucem emissa, adjudicanda censet. Et in hac quidem sententia me olim fuisse fateor. Verum re melius perpensa, ægre a me impetrare possum ut credam, præter Ægyptium & Alexandrinum, tertium etiam fingendum esse Macarium, Antonii Discipulum, Amathæ collegam, Operum *Macarianorum* auctorem. Certe non alios Macarios Antonii discipulos nobis exhibent Socrates, Sozomenus, Theodoritus, Nicephorus, & qui hoc ipso tempore, his ipsis in locis vixit, deque iis prolixe agit, ipse Palladius. *Guil. Cave hist. vol.* 2. *p.* 76.

Εὐστάθιος) Balsamon & Zonaras ajunt, Synodum Gangræ convenisse κατ' Εὐσταθίου τινός, *adversus Eustathium quendam*, qui hæreticas opiniones hic recensitas amplexus est. Baronius ad ann. 361. multa congessit, quibus ostendere conatur Eustathium in ea Synodo damnatum, alium esse ab eo qui Sebastenus Episcopus dictus est; cui proinde *Eustathius* mendose pro *Eutactus* scriptus videtur, de quo Epiphanius, hæresi 40. At cum Socrates lib. 2. cap. 43. cum Sozomeno consentiat, Eustathium Sebastenum in Synodo Gangrensi fuisse damnatum, cumque in omnibus Græcis ac Latinis ejusdem Synodi codicibus *Eustathius* constanter legatur, rationi maxime consentaneum videtur unum & eundem fuisse hominem.

Καὶ τοὺς πλουσίους καθόλου ἀμοίρους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀποφαινομένους) Et divites omnino a regno Dei exclusos pronunciarent. Hanc pericopen, quæ in Stephani editione exstat, inscius præteriisse videtur Valesius.

Μαρτῖνος) Sancti Martini vitam accurate scripsit Sulpitius Severus. Sedit in Episcopatu Turonensi annos 26. mens. 4. dies 27. obiitque ann. Chr. 400. die undecimo Novembris, ut *Pagius* testatur ad anno 375. n. 6.

In Cap. XVI.

Ἐφραὶμ ὁ Σύρος) Floruit S. Ephraim ab an. 370. Pag. 109.
Cæsaream Cappadociæ non alia de causa profectus est, quam ut Basilium M. videret, & cum eo versaretur; qui hominem admiratus, eruditionis & pietatis causa maximopere eum suspexit. Hæreticos Ecclesiæ Catholicæ doctrinam corrumpentes vehementer detestatus est, eorumque fraudes & versutias mira dexteritate & acumine sæpe redarguit. Plura de eo curioso Lectori suppeditabit *Encomium* quod in ipsum scripsit Gregorius Nyssenus. Obiit vir sanctissimus, & *Propheta Syrorum* cognominatus (teste Hebediesu in Catalogo, quem de libris Chaldæorum edidit) circa ann. 378. Moriturus gravi interdicto vetuit, ne se funebri encomio laudarent, pretioso vestimento sepelirent, neve peculiarem corpori suo tumulum constituerent. In scriptis ejus jure se admirari dicit Photius τὸ πάθος, τὸ ἡδύ, καὶ ὅλως εἰς ὅσον βρύει τὸ ἦθος, *quam alte in hominum animos penetret persuadendi vis, quantum fluat jucunditatis, quam denique affectuum copia referta sint*. Cod. 196. *Guil. Cave*. Vide & Niceph. l. 9. c. 14.

In Cap. XX.

Ὡς ἀνάξιον δὲ αὐτῷ ἀποχειροτονηθέντος) De Stephani Antiocheni Episcopi nefario facinore in Sardicensis Synodi Oratores, qui Antiochiam profecti, literas Constantis Imp. Athanasium commendantes fratri suo Constantio obtulerunt, vide Athanas. historiam Arianorum pag. 355. Theodorit. hist. lib. 2. c. 8. 9. & annotata in Socr. l. 2. cap. 22. De Leontio Socr. lib. 2. cap 26. Exinde Constantius, remissa paulum in Catholicos sævitia, Athanasium sedi Alexandrinæ restituit anno 349. Pag. 115.

In Cap. XXII.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου) Exstat hæc epistola apud Athanasium in Apologia contra Arianos pag. 175. Quanta porro fuerit & quam effusa lætitia in reditu Athanasii, Alexandrinorum ac Episcoporum per Ægyptum & Thebaidem, licet ex ipso Athanasio edicere in Historia Arianorum ad Monachos p. 358. quanquam, ut est ille temperans, & a laude propria alienus, non sui, sed pacis conciliatæ causa, gaudio perfusos enarret. Pag. 117.

In Cap. XXIII.

Ἐπειδὴ συνέγνωσαν ἡμᾶς) Exstat hæc epistola apud Athanasium, in Apologia contra Arianos, pag. 176. Ut autem Ursacius & Valens Athanasii quoque gratiam Pag. 119.

tiam inirent, pacificas ipsi literas per Musæum Presbyterum miserunt, rogantes ut se ad communionem admitteret, literasque mutuo daret ipse in concordiæ societatisque testimonium. Secundum hæc oblatis sibi Athanasii nomine per Petrum, & Irenæum Presbyteros, & per Ammonium laicum literis, subscripserunt; non ex animo, sed quia ut res sese dabant, ad quascunque transire partes promti paratique erant. Hæc autem ad ann. Chr. 349. retulerunt *Cl. Monachi Benedictini in Vit. Athanas. ut & Ant. Pagi Critic. in Annales Baronii.*

Λιβέλλῳ) Hic libellus ab Ursacio & Valente in Synodo Mediolanensi anni 349. est oblatus. Quod ad Synodum Mediolanensem anni 347. adversus Photinum coactam referre nequidquam conati sunt eruditi quidam viri. Eo enim anno potiore loco Ursacii, Valentis, & Arianorum res fuere, quam ut ad hanc necessitatem sint adacti; quippe qui eo ipso anno Synodum Philippopoli celebrarint, qua soluta ingentem in Catholicos Persecutionem Constantii ope freti excitarint. Quæ res quia in Hilarii editione a nostris adornata fuse pertractata fuit, non ulterius hic indagabitur. *Cl. Monachi Benedictini Annot. in Athanas. Apol. contra Arianos, pag.* 176.

In Cap. XXIV.

Pag. 119. *Et compresbyteri nostri*) *Moysetis* sic scribitur hoc nomen apud Hilarium in Fragmentis, unde desumta est hæc versio Latina. Occurrit & hæc epistola in Athanasii Apologia contra Arianos, pag. 177.

In Lib. IV. Cap. I.

Pag. 121. Τετάρτῳ δὲ ἔτει) Ineunte anno 350. conspiratione Marcellini Chresti & Magnentii cæsus sublatusque est Constans Augustus, fervens Athanasii patronus. Inter cæteros Imperii appetentes, Nepotianus Romæ inauguratur: sed vixdum elapsis viginti & octo diebus, a Magnentii legato Marcellino victus perimitur. Tum Roma Nepotiani cognatorum familiariumque sanguine cruentata. Eutropium ejus mater obtruncata est: cæsi item Abuterius & Sperantius de Athanasio bene meriti, qui eum, cum Romæ degeret, beneficiis donisque cumularunt. Quorum omnium casum deploravit, fusisque lacrymis prosecutus est *Athanasius in Apologia ad Imperatore Constantinum, pag.* 299.

In Cap. IV.

Pag. 123. Εἰς ταὐτὸν ἐνθάδε Βρετανίων ἦλθε) Κωνστάντιος ἐκ τῆς ἑῴας ἐπὶ τὸν κατὰ Μαγνεντίου πόλεμον ἐξορμήσας, ᾤήθη δεῖν πρότερον τέχνῃ τινὶ φίλιον ἑαυτῷ Βετρανίωνα καταστῆσαι —— *Constantius ex Oriente profectus ad bellum contra Magnentium gerendum, arte quadam Vetranionem prius amicitia sibi devinciendum arbitratus est.* —— *Huic persuasit, ut in unum copiæ cogerentur, & publicum de gerendo contra Magnentium bello concilium haberetur. Vetranione Constantii verbis decepto, quoddam in tribunal, hac ipsa de causa paratum, ascenderunt. Constantius priorem dicendi locum, ob generis dignitatem nactus, nulla non orationis parte militibus liberalitatem paternam ad animum revocare, cum iis Sacramentis, quibus sanctæ promisissent, omni se benevolentia filios ipsius complexuros. Simul petere ne committerent, ut impune Magnentius evaderet, qui Constantini filium occidisset, quocum multa bella confecissent, & a quo muneribus affecti maximis essent. Hæc ubi milites audivissent, opimis jam ante donis occupati, adulterinos Imperatores expurgandos esse clamarunt. Simul exutum purpura Vetranionem de tribunali detrahunt, ut privatus viveret. Constantius autem, nihil passus in illum designari gravius, in Bithynia vitam exigenti sumtum pro victu necessarium adsignavit.* Zosim. Hist. lib. 2. pag. 694. Contigit Vetranionis abdicatio an. Chr. 350. die 25. Decemb.

In Cap. V.

Ibid. Κυρίλλου τοῦ ἐπισκόπου γράψαντος) Habetur epistola Cyrilli ad Constantium Gr. Lat. inter ejus Opera, p. 305. Edit. Oxon. 1703. in qua de ostento Crucis in cœlo sic scribit: Ἐν ταῖς ἁγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, Νόνναις Μαΐαις, περὶ τρίτην ὥραν, παμμεγέθης ὁ σταυρὸς, ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος ἐν οὐρανῷ —— *Sanctis hisce diebus Sanctæ Pentecostes, Nonis Maiis, circiter horam tertiam, omnium maxima crux, ex lumine constans in cælo, super sanctissimum montem Golgotha, & usque ad sanctum montem Olivarum extensa, apparuit: non uni aut alteri tantum visa; sed universæ civitatis multitudini manifestissime ostensa: neque, ut aliquis forte putaverit, celeriter secundum phantasiam percurrens: sed compluribus horis supra terram aperte conspecta, coruscis splendoribus radios superans Solares: nam si ab illis superaretur, certe offuscaretur & lateret. Adeo excellentiores quam sol emittebat fulgores, ut illico universæ civitatis multitudo ad sanctam Ecclesiam concurreret, mentu illius divini prodigii non sine lætitia concitata, juvenum simul & senum, virorum & mulierum, & omnis ætatis, ad ipsas usque in thalamis per Domos recumbentes puellas, vicinorum hospitum Christianorum, & aliunde advenientium ethnicorum ingens erat spectaculum, qui tum concordi & uno ore omnes Jesum Christum Dominum nostrum, Filium Dei unigenitum, ejusmodi mirabilium effectorem laudabant.* Frustra hujus epistolæ auctoritatem imminuere conatur Rivetus.

In Cap. VII.

Μοῦρσαν, Γαλατῶν φρούριον) Mursa (*quam Julianus in encomio Constantii Imp. Athanasius in Apologia secunda, pag. 765. edit. Comm. Stephanus de urbibus, aliique in Pannonia sitam esse volunt*) a Socrate & Sozomeno perperam, & valde, ut ita loquar, ἀγεωγραφήτως, *Gallorum Castellum* dicitur: ac ideo quidem, ut videtur, quod Magnentium ibi ad Mursam victum, in Galliis dein, ad quas nempe se post acceptam in Pannonia cladem contulerat, belli reliquias persecutum, ac tandem propriis manibus interfectum accepissent. Pag. 126.
Ezech. Spanhemii observat. in Juliani Imperat. Orat. 1. *pag.* 230.

In Cap. VIII.

Συνελθόντες ἐν Ἀντιοχείᾳ) Valesius in notis ait, Sozomenum perperam asserere, hanc Synodum Constante adhuc superstite congregatam. Verum id non scribit Sozomenus, qui jam de Magnentii interitu & Julii Papæ morte locutus fuerat, sed tantum indicat Arianos, qui Constante adhuc superstite Athanasium vexarant, post hujus Imperatoris mortem hostiliter eum persecutos fuisse. Subjungit Valesius, hanc Synodum anno Chr. 356. coactam. Verum anno 354. exeunte eam congregatam fuisse insinuat Sozomenus, cum illam recitet proxime ante Concilium Mediolanense prioribus anni insequentis mensibus habitum. Præterea Lucifer Calaritanus, qui Concilio Mediolanensi interfuit, in Apologia pro Athanasio lib. 1. testatur, Georgium ante Concilium Mediolanense ordinatum fuisse; & his verbis Constantium alloquitur: *Persequeris eum quem te audire præceperit Dominus, agente eo in rebus humanis, cui hæreticum tuum Georgium mittis successorem; cum tametsi liberatus fuisset Athanasius e corpore, tibi non licuerit mittere* &c. Paulo post: *Nunquid potest Deus esse cum inimico Georgio? Nunquid ei quem non ordinaverit, quem non elegerit, poterit esse propitius?* &c. Ad hæc Valesius ait, unum Sozomenum hujus Synodi meminisse; cum tamen Nicephorus lib. 9. cap. 33. disertam ejus mentionem faciat. Denique non ex urbe Antiochena, ut putat Valesius, sed ex Cappadocia missus fuit Georgius, ut docent Athanasius in Apologia de fuga sua, & ex eo Theodoritus libro 2. cap. 14. quanquam missus dici possit ex urbe Antiochensi, cum in ea ordinatus fuerit. *Ant. Pagi ad ann.* 354. *n.* 14. 15. Pag. 127.

In Cap. IX.

Διονύσιος ὁ Ἄλβας ἐπίσκοπος) Dionysius hic memoratus haud dubie Mediolanensis præsul fuit. Erat tamen in Mediolanensi Episcopatu urbs nomine Alba Pompeia, quæ forte causa fuit Sozomeno Dionysium *Albæ* Episcopum nuncupare. *Cl. Benedictini annot. in Athanas. Apol. de fuga, pag* 322. Apud Athanas. ibid. mox habetur Παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλιῶν. & sic omnes MSS. Theod. & Nannius legunt; editi vero Παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας, sicut testantur laudati *Benedictini*. Pag. 128.

Ἀποπλευσάντων δὲ αὐτῶν, μετ' οὐ πολὺ γράμματα τοῦ Βασιλέως ἐδέξατο) Nusquam meminit Athanasius aut hujus Legationis, aut Literarum ab Imperatore missarum; quocirca suspectam habet hujus narrationis fidem Cl. D. Cave in Vita Athanas. sect. 10. num. 1. *W. Lowth.*

Τῷ δὲ ἐπιγενομένῳ θέρει, παραγενόμενος ἕτερος ἐκ βασιλέως, σὺν τοῖς ἐν τῷ ἔθνει ἄρχουσι, κατήπειγεν αὐτὸν ἐξιέναι τῆς πόλεως) In horum verborum interpretatione Valesiana duplicem nævum statim advertas. Illud enim, σὺν τοῖς ἐν τῷ ἔθνει ἄρχουσι, nequaquam copulandum cum præcedente voce παραγενόμενος; neque enim putandum, Magistratus Ægypti vel civitatis Alexandrinæ, ex comitatu Imperatoris qui tum in Galliis versabatur, in Ægyptum venisse: Sed jungas velim cum voce κατήπειγεν, ut sententia sit; *cum magistratibus Ægypti Legatus ille compellebat Athanasium urbe excedere.* Illud enim Valesii *compulit* vitiosum item est; neque enim Alexandria tunc decessit Athanasius, & sane verbum κατήπειγεν in imperfecto jacet. *Cl. Benedict. vit. Athanas. p. 54. qui hæc referunt anno ante Synodum Mediolanensem, nempe anno 354.*

In Cap. X.

Διεβάλλετο ὡς γοητείας ταῦτα κατορθῶν) *Athanasium Episcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra professionem altius se efferentem, sciscitarique conatum externa, ut prodidere rumores assidui, cœtus in unum quæsitus ejusdem loci multorum (Synodus ut appellant) removit a Sacramen-* Pag. 130.

cramen-

cramento quod obtinebat. *Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, quæve augurales portenderent alites, scientissime callens, aliquoties prædixisse futura.* Amm. Marcellinus lib. 15. c. 7.

Id est Syrum,) Alii Georgium Cilicem dicunt. Erat autem illiberalis & ineruditus, nulla mentis dote commendatus. Fullonis filium fuisse ait Ammian. Marcellinus; qui parasiti statim & gnathonis conditionem sectatus, nihil non ventris gulæque causa agere paratus erat. Postmodum autem auctus in damnum complurium, penuariorum exceptor effectus, Constantinopoli suillis carnibus recipiendis ac distribuendis operam dabat; cumque pecunias omnes depeculatus esset, repetundarum reus aufugerat. His vir præclarus gradibus ad Episcopi dignitatem ascendit anno Chr. 356. *Cl. Benedict. vit. Athanas. p. 66.*

In Cap. XI.

Pag. 131. Μεταπεμψάμενος Λιβέριον) *Liberius, Christianæ legis Antistes, a Constantio ad Comitatum* (Mediolanum scilicet, ubi tunc temporis agebat Constantius) *mitti præceptus est, tanquam Imperatoris jussis, & plurimorum sui consortium decretis obsistens, in re quam brevi textu percurram. Athanasium Episcopum eo tempore apud Alexandriam* &c. ut supra. *Hunc per subscriptionem abjicere Sede Sacerdotali, paria sentiens cæteris, jubente Principe, Liberius monitus, perseveranter renitebatur; nec visum hominem nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans, aperte scilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanasio semper infestus, licet sciret impletum, tamen auctoritate quoque potiore æternæ urbis Episcopi firmari, desiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius ægre populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari.* Amm. Marcellinus, lib. 15. c. 7. Vide etiam Theodorit. Hist. lib. 2. cap. 16. & Athanas. Hist. Arian. ad Monachos pag. 367.

In Cap. XII.

Pag. 133. Ἀγγέλλεται τετελευτηκέναι Λεόντιος) Valesius in notis ad Socratem, Baronium secutus, Leontium Antiochenum existimat obiisse anno 356. illisque favet Socrates, qui ait, lib. 2. cap. 37. Eudoxium Germaniciæ Episcopum mortem Leontii didicisse, dum Romæ degeret cum Constantio; sub initium scilicet, (aut saltem ante mensem Majum) anni 357. Nam initio Maii, ut tardius, Roma profectus est Constantius, ut Sirmium se conferret. *Pagius* tamen contendit Leontium adhuc in vivis fuisse ann. 358. *Vide annot. ad initium cap. 37. Socr. lib. 2.*

In Cap. XIII.

Pag. 134. Γράμματα λαβόντες Γεωργίου τοῦ Λαοδικείας ἐπισκόπου) Georgius patria Alexandrinus, philosophicis disciplinis innutritus, primum Alexandriæ Presbyter, a B. Alexandro ob nepotatum gradu motus, ad Arianos penitus deflexit, ab iis mortuo Theodoto in sede Laodicena suffectus. Hæreticorum omnium πονηρότατον eum vocat Athanasius in Apologia contra Arianos. Exinde Synodis adversus Athanasium, Tyriæ anno 335 Antiochenæ ann. 341. interfuit: postea ad Concilium Sardicense anno 347. accitus, & ob metum non comparens, communi omnium Patrum consensu damnatus est. Anno 358. Episcopos Ancyræ ad dedicationem Basilicæ a Basilio Ancyrano constructæ congregatos missa hic recitata epistola incitavit, ut Synodice convenientes Eudoxium Episcopum Constantinop. & Aetium, novas turbas tunc temporis molientes, damnarent. Anno sequenti in Synodo Seleuciensi ab Homoiousianorum partibus stetit; licet postea vir varii & inconstantis ingenii ad anomœos deflexerit: Quod forsan in causa fuit Philostorgio, lib. 8. cap. 17. ut Georgium inter primarios τοῦ ὁμοουσίου (*legendum videtur* ὁμοιουσίου) propugnatores recenseret. *Guil. Cave Hist. vol. 1. p. 157.*

Εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας) *Ancyra*, urbs Asiæ minoris, Galatiæ primaria, & in ipso limite Paphlagoniæ, edito loco sita, Archiepiscopalis, & Concilio Ancyrano clara sub Sylvestro primo Papa, anno 314. (vulgo 315.) nunc *Angouri* & *Anguri*, teste Leunclavio, cui etiam *Engouri* Turcice dicitur. *Baudrand.*

In Cap. XIV.

Pag. 135. Εὐδόξιος) Eudoxius in fide levis erat & inconstans; primo Arianus, deinde lectis Asterii Sophistæ epistolis, Semi-Arianorum sive Homoiusianorum sententiam amplexus est. His relictis ad Anomœos transiit, & Aetio se adjungens, τῇ ἑτερουσίου dogma strenue propugnavit, etiamsi data occasione sæpe ipsis Aetianis se inimicum præstitit.

In Cap. XV.

Pag. 137. Σίρμιον) Sirmiense Concilium IV. partim ex Orientalium Legatis, partim ex Episcopis qui in comitatu erant, anno 358. congregatum. Ubi aliam fidei formulam composuerunt, partim ex veteri illa Sirmii adversus Photinum facta, partim ex Antiochena an. 341. condita, conflatam. Huic Liberius Pontifex, post exactum triennii exilium, subscripsit, & cum Arianis communionem coluit, sedi suæ inde restitutus. Extant Liberii hac de re epistolæ 3. apud Hilarium in Fragmentis, col. 426. Vide & Athanas. epist. ad Solitarios. *Guil Cave vol. 2. pag.* 117. Eodem anno (scilic. 358.) Liberius Romam, in sedem suam reversus est.

Ὀλίγον δὲ χρόνον φίληκος ἐπιβιώσαντος) Imo octo annos superstes erat, teste Faustino in præfat. ad Libellum supplicem. *W. Lovvth.*

Καὶ ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ ἀλλότριον) Multa annotavit doctiss. *Guil. Beveregius* ad Canonem VIII. Concilii Nicæni I. ex Cipriano, Paciano, Epiphanio, aliisque Veteribus, quod non debeant esse duo Episcopi in eadem urbe.

In Cap. XVI.

Γράφει Βασιλείῳ) Basilius, Ancyræ Episcopus, Semiarianorum antesignanus, cum gratia & auctoritate apud Constantium multum valeret, Anomœis erat doctrinæ causa infestissimus; auctorque Constantio fuisse fertur, ut Aetius, Eudoxius, aliique permulti ejusdem sectæ homines, pellerentur in exilium. Anno Chr. 358. Anomœi Constantium rogabant, ut Synodus celebraretur; qui Synodum Nicomediæ cogendam indixit: Sed ob causas ante dictas, pro Nicomedia Nicæa, celebri Concilio olim nobilitata, huic Conventui deputatur. Ut autem instabiles erant Ariani, mutato consilio, Imperatorem inducebant, ut divisis Episcopis, Occidentales Ariminum, Orientales Seleuciam in Isauria cogerentur, anno Chr. 359. Pag. 140.

In Cap. XVII.

Πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους) Socrates, lib. 2. cap. 37. initio, habet πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίμους. Sunt qui putent has literas ad Monachos missas: sed crederem potius ad Catholicum cœtum Alexandrinum, ne inter incertos vulgi rumores de ejusmodi Synodis ubique pervagantes, animi penderent: & sane initio & fine epistolæ, cœtum, ut videtur, alloquitur. *Cl. Monachi Benedict. vit. Athanas. p. 76.* Pag. 142.

In Cap. XIX.

Μὴ παραγενόμενοι οἱ παρὰ τῆς συνόδου ἀποσταλέντες πρὸς βασιλέα πρέσβεις) Socrates non meminit Legatorum Concilii Nicæ detentorum, postquam Legationem suam apud Imperatorem obiissent. Nicephorus historiam hanc narrat, quasi Legati Nicæ detenti fuissent, antequam Imperatorem adirent. Verba ejus sunt, lib. 9. cap. 41. Μήπως οἱ πρέσβεις δήλην καταστήσωσι τῷ βασιλεῖ τῶν Ἑσπερίων ἱερέων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔνστασιν. *Ne notam Imperatori facerent Occidentalium Episcoporum constantiam.* Verba Sozomeni ita intelligenda sunt; Legatos Constantinopoli reversos Nicæ fuisse detentos, ne ipsi patefacerent artes, quibus Imperator ejusque Aulici usi essent ad infringendum Patrum Arimini detentorum in fide Nicæna retinenda constantiam. Athanasius testatur Patres tam Arimini quam Nicæ vim passos. Epist. ad Africanos, pag. 718. 719. Edit. Commel. *W. Lovvth.* Pag. 146.

In Cap. XXII.

Ἔτος δὲ ἦν ἐν ᾧ ὑπάτευον Εὐσέβιός τε καὶ Ὑπάτιος) Is erat annus Domini 359. Pag. 149.

In Cap. XXIV.

Τῇ ἐν Μελιτίνῃ συνόδῳ) Celebrata *Melitinæ* in Armenia Synodus anno circiter 358. Ejus nulla mentio in Collectionibus Conciliorum Generalium. Occurrit autem apud S. Basilium in epistola 79. ad Occidentales, ubi Eustathium in ea Synodo depositum esse testatur. Quare cum Meletius Concilio Seleuciensi adfuerit, jam eo anno Eustathius e Sebasteno Episcopatu dejectus fuerat, sicque Synodus Melitinensis anno 358. aut insequenti habita. *Ant. Pagi ad an. 357. num. 15.* Pag. 157.

In Cap. XXVIII.

Παυλίνῳ κοινωνοῦντων) Metachronismus: Paulinus enim, imperante Juliano, diu post Meletium a Lucifero Episcopus Antiochenus ordinatus est. Vide lib. 5. cap. 12. *W. Lovvth.* Pag. 160.

In Cap. XXIX.

Συνελθόντες εἰς Ἀντιόχειαν) Concilium Antiochenum VI. Antiochiæ in qua tunc agebat Imperator, exeunte anno 360. ab Arianis congregatum. Vide Athanas. de Synodis, & Theod. lib. 2. c. 31. Pag. 161.

In Lib. V. Cap. II.

Τὸν τάφον Μάμα τοῦ μάρτυρος) Mamantis martyris nomen apud Græcos celebre; gesta obscura. Laudarunt eum Gregorius Nazianzenus, Oratione 43. & Basilius M. Tomo 1. Homilia 26. de *Martire Mamante*. Ex quibus locis nihil aliud discimus, quam ipsum agrestem pastorem fuisse, & inter martyres celeber- Pag. 166.

leberrimum. Miraculum quod hic narrat Sozomenus, retulit etiam Greg. Nazianz. Oratione 3. adversus Julianum, quamvis S. Martyris nomen non exprimat. Antiquus est in Gallia S. Mamantis cultus, in qua sub *Mammetis* nomine, sicut & apud alios Latinos, ut plurimum celebratur. Sub hujus nomine Deo dicata est Ecclesia Cathedralis Lingonensis sub metropoli Lugdunensi. Mortem ejus ad annum circiter 274 cum vulgatis auctoribus, referimus, donec ab aliquo certiora proferantur monumenta, quæ aliud nobis persuadeant. Consentiunt antiqua Martyrologia Adonis, Usuardi, Rabani & Notkeri &c. S. Mamantis, aut, prout loquuntur, Mammetis, sive Mametis martyrium sub Imperatore Aureliano contigisse. Colitur ejus memoria a Latinis die 17. mens. Augusti; a Græcis 2. Septembris. Tandem hic Mames, de quo agimus, distinguendus est ab alio Mamante martyre, quem cum Basilisco itidem martyre Græci die 29. Julii recolunt. *Theod. Ruinart in Actis Martyrum, p.* 276.

In Cap. III.

Pag. 168. Καὶ τὰ σύμβολα) Idola interpretatur Valesius in notis: *Le Moyne* in Var. Sacr. part. 2. pag. 395. urbis privilegia intelligit, quæ Anglice *Chartas* dicimus. *W. Lovvth.*

In Cap. IV.

Pag. 169. Πρὸς τῷ Ἀργαίῳ) Argæus, mons Cappadociæ maximus Straboni, in Asia minori, valdeque excelsus: extenditur inter Cæsaream ad ortum, & confinia Galatiæ regionis ad occasum, prope Melam fluvium, spatio fere 80. mill. pass. *Baudrand.*

Ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος —) A Tiberio impositum id nomen, regno Archelai in Provinciam redacto, diserte tradidit Eusebius in Chronico. Causa istius erroris ex communi utrique Cæsari Tiberii nomine profecta videtur, ut sæpe alias factum. Hæc Spanhemius Dissert. 9. de Numismat. *W. Lovvth.* Idem & Pagio observatum, ad ann. 362. n. 4.

In Cap. V.

Pag. 171. Κληρικοὺς πάσαν ἀτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο) Abrogavit etiam legem Constantini, qua quidvis Ecclesiæ vel Ecclesiastico per Testamentum relinquere cuivis concessum erat. Vid. epist. Juliani ad Bostrenses. *W. Lovvth.*

Ἀέτιον δὲ) Brevis est Juliani ad Aetium epistola, & sic se habet: Λοιποῖς μὲν ἅπασι ——— *Cæteris omnibus, qui a Constantio vita defuncto ejecti patria fuerant, propter amentiam Galilæorum, exilium condonavi. Te autem non solum ea pœna libero, verum etiam memor pristinæ consuetudinis atque amicitiæ nostræ, hortor ut ad nos venias. Uteris autem vehiculo publico usque ad nostram cohortem, & uno parhippo.* Epist. 31.

In Cap. VI.

Pag. 173. Not. b. *Sex tantum,*) Athanasius Alexandriam circa mensem Augustum anni 362. adventavit: Ideoque verum est, eum per septem annos detulisse. Illi tamen anni utrimque incompleti numerandi sunt, ab anno 356. ad annum 362. Qui loquendi modus, ut sæpe alibi, decepit Valesium. Nam Antiquos, annos incompletos plerumque pro integris numerare, mille exemplis liquet. Præterea, est hic octavus Persecutionis Athanasianæ annus, quæ cœpta est ante finem Maii, anni 355. a Concilio nempe Mediolanensi. *Ant. Pagi ad ann.* 362. n. 14.

In Cap. VIII.

Pag. 175. Θεόδωρον τὸν πρεσβύτερον) Passio hujus Theodori (*alias* Theodoriti) enarratur a *Theod. Ruinart.* Act. mart. pag. 658. qui eam descripsit ex 3. Cod. MSS. & Tomo quarto Analectorum Joannis Mabillonii, pag. 127. *Hæc autem* (inquit Mabillonius ad calcem narrationis) *auctoritatem habent ex Joannis Chrysostomi Oratione contra Gentes, in qua Juliani Orientis Præfecti infestatio in Dominicum aureum* (*Sic Antiochena Ecclesia vocabatur*) *& in Theodoritum presbyterum, ejus custodem, describitur, simulque cælestis de Juliano vindicta.*

In Cap. IX.

Pag. 176. Εἰς τὸ τῆς Γαζαίων ἐπίνειον) Id est, Majuma, civitatis jure & proprio Episcopo donata a Constantino M. qui eam *Constantiam* appellavit. At Julianus eam privilegiis spoliatam, Gazæis rursus subjici jussit. Proprium tamen Episcopum ipsi asseruere comprovinciales Episcopi. De his vide Sozomen. cap. 3. hujus lib. Porro Zenonis Episcopi Majumæ, & ejus fratris Ajacis Episcopi Botolii, elogium vide infra libro 7. cap. 28. Recoluntur autem supradicti Martyres die 8. Septembris. *Theodor. Ruinart. Act. Mart. pag.* 647.

In Cap. X.

Pag. 177. Ὡς καὶ τὴν θάλασσαν ἐκβῆναι) Ea tempestate, *terræ motu totius orbis, qui post Juliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos, & quasi rursum Deus diluvium minaretur, vel in antiquum chaos redirent omnia, naves ad prærupta de latere montium pependerunt.* Quod *cum viderent Epidauritani frementes fluctus & undarum moles & montes gurgitum litoribus inferri, verentes quod jam evenisse cernebant, ne oppidum funditus subverteretur, ingressi sunt ad senem* (Hilarionem;) *& quasi ad prælium proficiscentes, posuerunt eum in litore. Qui quum tria crucis signa pinxisset in Sabulo, manusque contra tenderet, incredibile dictu est in quantam altitudinem intumescens mare ante eum stetit: ac diu fremens, & quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est. Hoc Epidaurus & omnis illa regio usque hodie prædicat, matresque docent liberos suos ad memoriam in posteros transmittendam.* Hieronymus in vita S. Hilarionis, Edit. Benedictin. De hoc autem tremore terræ, & maris exundatione, vide Socr. lib. 4. c. 3.

Ἀρεθούσιοι δὲ Μάρκον) Displicet (*inquit Theod. Ruinart*) quod Arianorum aut parti faverit, aut sane inter Semiarianos fuerit unus e præcipuis. Verum non solum a Theodorito Episcopo Catholico laudatur, Hist. lib. 3. c. 7. aliisque probatæ fidei auctoribus; sed præterea Encomiasten egregium habuit Gregorium Nazianzenum Invectiva prima in Julianum. *Act. Mart. pag.* 647.

Αὐθῆναι) Stephanus legit καλυθῆναι.

In Cap. XI.

Βασίλειον πρεσβύτερον —) Hujus Martii acta habentur apud *Theod. Ruinart*, pag. 650. ex Martio Bollandiano excerpta, & ad Græcum codicis Vaticani collata. Colitur Basilius a Græcis & Latinis die 22. Martii. Pag. 180.

Εὐψύχιον) Eupsychii martyris meminit Gregorius Nazianzenus, epistola 26. ad Basilium Magnum: & ipse Basilius, epistola 291. Ponticæ Diœcesis Episcopos invitat ad Eupsychii, Damæ, ceterorumque eorundem Sociorum Martyrum celebritatem. Colitur die 9. Aprilis. *Theodor. Ruinart. Act. Mart. p.* 656.

In Cap. XII.

Λεύκιφερ δὲ διάκονον τῷ Εὐσεβίῳ συναποστείλας) Λευκίφερος ὁ ἐπίσκοπος Σαρδίας νήσου, διάκονοι δύο, Ερέννιος καὶ Ἀγαπητός. *Missi sunt a Lucifero Sardiniæ insulæ Episcopo, diaconi duo, Herennius & Agapetus*, inquit Athanasius ad Antiochenses, pag. 776. Rufinus tamen Hist. lib. 1. cap. 27. cum Sozomeno consentit. Porro Concilium hoc ab Athanasio, plurimisque Episcopis ex Ægypto. Libya, Arabia, & Italia congregatis habitum, convenit Alexandriæ anno 362. inquit *Guil. Cave*, Hist. vol. 2. p. 120. Pag. 181.

In Cap. XIX.

Καὶ πάντων τὴν ῥῆσιν ἐπηχούντων) Hæc ultima itaque verba, *Confusi sunt omnes* &c. a toto Christianorum præsentium choro post Psalmos cantabantur, tanquam ἀκροτελεύτια καὶ ἐφύμνια isti occasioni accommodata. Hunc Antiphonarium canendi modum in omnibus Ecclesiis suo tempore observatum fuisse, locupletissimum habemus testem S. Basilium in epistola 63. ad clericos Ecclesiæ Neocæsariensis. Præses Hymnum primus canebat ceteris quiete auscultantibus, præterquam in fine Hymni extremaque clausula; tunc autem omnes, sine sexus discrimine, vocem attollebant. Vide Sozomenum nostrum infra, lib. 8. c. 8. Pag. 193.

In Cap. XX.

Ἔδοξε δὲ τοῖς μὲν Χριστιανοῖς, κατ' αἴτησιν τοῦ μάρτυρος) Ita quidem Chrysostomus, Oratione in S. Babylam, & contra Gentes, ἐπικαλέσας γὰρ τὸν Θεὸν ἀφῆκε πῦρ εἰς τὸν νεών ——— *Is enim* (Babylas) *Deum precatus, ignem in Templum ut cælitus demitteret, totum illius tectum exussit, ipsoque idolo ad extremos usque pedes deleto, eodemque in cinerem ac pulverem redacto, ab omnibus parietibus, qui ipsi integri adhuc stant, abstinuit* &c. Ubi etiam refert, Apollinis Sacerdotem sub tortorum manibus constanter affirmasse, ignem de cœlo in Templum decidisse. Pag. 194.

In Cap. XXII.

Κατερριμένου τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ, μὴ θύειν) Ita Justinus M. ad Tryphonem: ἡ τῶν δύο τράγων, τῶν νηστείᾳ κελευσθέντων προσφέρεσθαι, προσφορὰ οὐδαμοῦ ὁμοίως συγκεχώρηται γίνεσθαι, εἰ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις. Cui respondet Tripho: γνωρίζομεν γὰρ ἔτι, ὡς ἔφης, ὅτι πρόβατον τὸ πάσχα ἀλλαχόσε θύειν δυνατὸν, ὅτι τοὺς τῇ νηστείᾳ κελευσθέντας προσφέρεσθαι χιμάρους, ὅτι τὰς ἄλλας ἁπλῶς ἁπάσας προσφοράς. pag. 201. & 205. Pag. 197.

In Lib. VI. Cap. II.

Σχολῇ γε ἂν τις καὶ αὐτῷ μέμψαιτο) At sacræ literæ tale facinus non modo reprehendunt, sed gravissime detestantur, orcoque devovent. Nec facile crederem vel veteres Græcos talem τυραννοκτόνον unquam probasse, qui Ducem suum, post fidem militari Sacramento ei obstrictam, ob quemvis Religionis vel libertatis prætextum, interficere ausus esset. Pag. 202.

Ὡς πρὸς τὸν ἥλιον ἀγανακτῶν) Zonaras & Auctor Chronici Alexandrini referunt, Julianum Soli succensuisse

fuisse hanc ob causam. Cum esset Antiochiæ, noctu in somnis juvenem viderat rutila coma, qui ipsum in Phrygia moriturum ei visus erat prædicere. Cum igitur lethaliter vulneratus, locum illum in quo castra habebat, Phrygiam appellari didicisset, exclamasse dicitur; O *Sol*, *Julianum perdidisti*.

In Cap. IV.

Pag. 204. *Sed nunc re attentius examinata*,] Immo *Salustius Secundus* alius non est, quam *Saturninius Secundus*: quod duplex Præfectura Prætoriana Orientis ante Valentiniani & Valentis mortem ab eo gesta certum reddit. Salustius enim anno Christi 367. secundam Præfecturam deposuit, *Auxoniumque* successorem accepit, sicut ex Zosimo discimus, lib. 4. p. 741. Quod si *Saturninius Secundus* diversus esset a *Salustio Secundo*, utriusque ejus Præfecturæ aliqua vestigia in Legibus Cod. Theod. per hæc tempora datis superessent. Decepit viros doctos cognominis *Salustii* omissio in Inscriptione a Valesio relata; quod & in aliis sæpius factum. *Ant. Pagi ad ann.* 362. *n.* 33.

In Cap. V.

Pag. 207. Τὰς ἐκκλησίας δὲ τοῖς καλῶς ἄγειν κελεύσας] Λύει μὲν τοῖς ἐπισκόποις τὴν ἐξορίαν, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ πρὸ πάντων τῷ πρὸ πάντων τὴν ἀρετὴν, καὶ προδήλως ὑπὲρ τῆς Εὐσεβείας πολεμηθέντι, inquit Gregorius Nazianzenus, id est, *Jovianus exsulum Episcoporum revocatione Imperium est auspicatus*. *Ante omnes autem Athanasium restituit, qui omnibus virtute præstabat, & pro pietate, sine ulla dubitatione, oppugnatus fuerat*.

In Cap. VI.

Pag. 208. Τὴν Μελιτινὴν τῆς Ἀρμενίας] Philostorgius lib. 7. cap. 7. ait, Valentinianum Thebas Ægyptias fuisse relatum. At Socrates lib. 4. cap. 1. inquit, Etsi Valentinianus cum fratre Valente cingulum militare deponere maluisset, quam fidem Christianam ejurare; neutrum tamen a Juliano dignitate privatum, eo quod utrumque utilem reipublicæ intelligeret.

In Cap. VII.

Pag. 209. *Ait enim Ammianus Marcellinus*:] Si Valesius subscriptiones Legum Cod. Theodosiani cum Ammiano contulisset, certo ei constitisset præfata omnia quæ ex eo Historico refert, anno præterito (scil. an. 364.) contigisse, quo Valentinianus varias leges dedit Mediolani, Aquileiæ, Altini, & Veronæ, postquam Constantinopoli seu Sirmio in Italiam rediit. *Anton. Pagi ad ann.* 365. *n.* 4. *qui ibidem contendit, Concilium Lampsacenum anno* 364. *fuisse celebratum*.

Pag. 210. Ἡνίκα δὴ Μελέτιε μὲν ὑπερορίαν φυγὴν κατεδίκασε] Cum initio tantum anni 372. Valens Antiochiam pervenerit, ante eum annum Meletius Antiochenus Episcopus in exilium non amandatus. *Ant. Pagi ad anno* 370. *n.* 28.

In Cap. VIII.

Pag. 211. Χειροτονεῖ Εὐνόμιον] Sub Valente, inquit hic Sozomenus, cui consentit Socrates lib. 4. cap. 7. at Theodoritus Hist. lib. 2. cap. 27. & Philostorgius lib. 5. cap. 3. eum, Constantio imperante, ordinatum fuisse tradunt.

In Cap. XII.

Pag. 214. Γενομένης δὲ κακεῖσε Συνόδε] Synodos Siculam & Tyanensem anno 366. coactas fuisse scribit *Ant. Pagi ad ann.* 365. *n.* 6.

Pag. 215. Προσέταξε] Hoc Valentis edictum anno 367. ante Pascha emissum fuit. Ex quo intelligimus Concilium Tarsense celebrandum fuisse verno tempore ejusdem anni; & Valesium in notis ad Socratem & Sozomenum, aliosque quosdam viros doctos male distulisse Legationem Macedonianorum ad Liberium Papam, & Concilia Siculum & Tyanense usque ad hunc annum 367. cum eo anno jam Liberius defunctus esset, & ante Pascha ejusdem anni Edictum de pellendis Episcopis post illa Concilia celebrata emanatum, jam executioni mandatum fuerit. *Ant. Pagi ad ann.* 365. *num.* 8.

Pag. 216. Καὶ μὲν ὧδε διαφυγών) Fugam Athanasii postremam, cum erudito viro Antonio Pagio, in annum rejicimus circiter 367. Quia scilicet ait Theophanes Athanasium quadraginta sex annis Episcopali perfunctum munere, totos quadraginta in periculis calamitatibusque versatum, ita ut sex postremis solum vitæ suæ annis ei licuerit alta & imperturbata frui pace. Quæ sane temporis ratio constabit, si ad annum 367. ejus fugam reditumque conferamus. *Clar. Monachi Benedict. in vita Athan. pag.* 85.

In Cap. XV.

Pag. 218. Βασίλειος εἰς Καισάρειαν ἥκε) Hæc anno 370. acta esse, & Basilium tunc temporis Presbyterum tantum fuisse, contra Baronium docet *Ant. Pagi, ad an.* 370. *n.* 19. Hoc autem anno moritur Eusebius, eique in Episcopatu Cæsariensi succedit Basilius; qui postquam annos octo in illa sede egerat, nonumque inchoaverat, mortalitatem explevit Kalendis Januariis an. 380. inquit *idem Pagius ad ann.* 370. & 378. contra aliorum calculum in not. Varior. ad Socrat. libro 4. cap. 26.

In Cap. XVI.

Βελλούμενος δὲ αὐτὸν ἐξελάσαι) Hunc secundum Valentis in S. Basilium impetum Theophanes in Chronico refert anno Christi juxta Alexandrinos 368. qui Kalendis Septemb. an. 375. æræ vulgaris incipit. Pag. 218.

In Cap. XXI.

Ὁ βασιλεὺς ἧκεν εἰς Τόμιν) Anno 369. ut recte conjicit Gothofredus in Chronologia codicis Theodosiani, videtur Valens *Tomos* profectus: urbs est ad mare sita in sinistro latere Ponti Euxini. *Ant. Pagi, ad ann* 369. *n.* 18. Pag. 224.

In Cap. XXIII.

Συνελθόντες εἰς Ῥώμην ἐπίσκοποι) Secunda Synodus Romana a Damaso adversus Auxentium coacta anno 372. Ejus Synodicam ad Episcopos Illyrios scriptam referunt (præter Sozomenum) Theodoritus lib. 2. cap. 22. & Nicephorus lib. 11. cap. 31. *Ant. Pagi ad ann.* 369. *n.* 7. Quæ hactenus superest Synodica Damasi epistola, videtur compendium esse epistolæ ad Afros, seu potius ei consimilis quam ad Damasum miserant Ægyptii præsules, ejusque occasione conscripta. In ea quippe Auxentius damnatus, Ariminensis proscripta formula, Nicæna fides confirmata est. Quas res omnes complectitur epistola ad Afros. *Cl. Monachi Benedictini in Vita Athanasii. p.* 86. *qui Synodum hanc coactam fuisse anno* 370. *vel* 371. *existimant*. Pag. 226.

In Cap. XXIV.

Per Orientem constitutis,) Hoc falsum non est. Nam, ut animadvertit Hermantius in vita S. Ambrosii, lib. 1. cap. 17. ideo hæc epistola ad Catholicos Orientis Episcopos directa, quod ejus exemplar ad eosdem, quemadmodum & ad Illyrios, missum fuisset. Quod demonstrant verba præfatæ Synodicæ Collectionis Romanæ subjecta: *Ego Sabinus Diaconus Mediolanensis Legatus de authentico dedi*. Hermantius loco laudato scribit, hunc Sabinum non videri diversum a Sabino, quem S. Basilius Romam ad Damasum misit. Quæ conjectura prorsus certa; cum S. Basilius in epistola 273. de literis ad Occidentales scribendis loquens, dicat: *Ego cum inciderim in Sabinum Diaconum, quo nuntio huc ad nos illi usi sunt, ad Illyricos scripsi, ad Italos præterea & Gallos Episcopos*. Ex quo liquet Synodum Romanam, ante annum 371. quo Basilius Cæsareæ Episcopus creatus, coactam non fuisse. *Ant. Pagi ad ann.* 369. *n.* 8. Pag. 228.

Ταῦτα βραβεύειν τὸν Θεόν) Hinc est quod salvo Canone Apostolico LXXX. D. Ambrosius simul & baptizatus & Episcopus ordinatus est. Prohibet nempe canon ille, ne *is, qui a gentili vita nuper accessit, & modo baptizatus est, Episcopus illico fieret*. *Iniquum enim esse, ut qui sui nondum experientiam ostenderit, sit aliorum magister*, εἰ μήπω κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γίνηται, *nisi forte hoc divina gratia fiat*. Ambrosius autem divinitus electus est. Pag. 229.

In Cap. XXV.

Βιτάλιος) Ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων γενόμενοι —— *Cum essemus Antiochiæ, in primariis illorum* (Dimœritarum) *incidimus, inter quos erat Vitalis Episcopus, homo vita, moribus, & instituto religiosissimus. Ac cum magnopere illum adhortaremur, & authores essemus, ut cum Ecclesiæ Catholicæ fide consentiret, &c.* Epiphanius in Hæresi Dimœritarum, pag. 1014. Pag. 230.

Atque hic est) De Tomo hoc Occidentalium videatur illustrissimus Petrus de Marca, de Concordia Sacerdotii & Imp. lib. 1. cap. 4. & Guil. Beveregius Annot. in Canonem quintum Concilii Constantinopolitani II. pag. 97.

Συνόδε γενομένης ἐν Ῥώμῃ) Synodum hanc cum Baronio ad annum 374. refert Pagi, in Critic. ad Baron. anno 373. n. 2. 3. qui reprehendit Valesium quod Synodum istam cum alia confuderit, quæ Romæ itidem anno 380. celebrata est. *W. Lovvth.* Caveus ait, Baronium hoc Concilium referre ad annum 373. Valesium autem ad ann. 378. *Hist. vol.* 2. *pag.* 123. Et quidem Pagius loco citato contradicere videtur iis quæ scripserat de hac Synodo, supra, ad an. 369. num. 11.

In Cap. XXVI.

Περὶ τὸν θείαν βάπτισιν ἐνεωτέρισαν &c.) Eos scilicet qui in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti baptizati sunt, quasi seductos denuo baptizabant, idque tantum una mersione in mortem Christi. Vid. Socr. lib. 5. cap. 24. & Theod. Hær. Fab. lib. 4. c. 3. Contrarium diserte præcipit canon Apostolicus quinquagesimus. Et quidem trinam in Baptismo peragendo immersionem antiquitus usurpatam fuisse, locupletes habemus testes Tertullianum, Athanasium, Cyrillum Hierosol., Ambrosium, aliosque Patres Græcos

Latinoſque. *Vide Guil. Beveregium Annot. in Canonem prædictum, & in codice Canonum Eccleſiæ primitivæ illuſtrato, lib. 2. cap. 6. de Trina Merſione.*

In Cap. XXXVIII.

Pag. 253. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον) *Mauviæ* Saracenorum Reginæ converſio recte poſt Athanaſii mortem a Baroronio recitatur, Theodoritus enim lib. 4. cap. 23. de ea converſione agit, ipſo Lucii Pſeudo-Epiſcopi Alexandrini initio, quemadmodum & Rufinus lib. 11. cap. 6. Præterea Eunapius in excerptis ait, Valentem adverſus Gothos, qui anno 376. bellum Romanis intulere, aliquot Saracenos Conſtantinopolim præmiſiſſe. Quare ante eum annum pax inter Saracenos & Romanos ſancita, Mauviaque ad fidem converſa. Ex quibus liquet erraſſe Sozomenum, qui hæc refert poſt Valentiniani Senioris mortem: quem errorem hauſit ex Socrate, qui lib. 4. c. 36. bellum Saracenicum recitat poſt Valentis diſceſſum ex urbe Antiochia, qui contigit anno 377. Bellum itaque Saracenicum circiter ann. 372. geſtum, & poſt Athanaſii obitum pax inita, & Mauvia Regina fidem Chriſtianam amplexa. *Ant. Pagi ad ann.* 372. *n.* 22. De Saracenis, qui poſtea ſub Mahumete pſeudo-propheta maxime innotuerunt vide *Hoffman. Lexic. Baudrand Geog.* &c.

In Cap. XXXIX.

Pag. 255. Τιμωρήσειν αὐτῷ) Lege αὐτοὺς. *W. Lovvth.*

In Cap. XL.

Pag. 256. Τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐδήλουν) Legendum τοῖς μετ' αὐτῶν.

In Lib. VII. Cap. II.

Pag. 257. Ἀλαμαννῶν) Alemanni, ſeu Alamani, populi fuere Germaniæ Stephano, qui Alamanni Macrobio & Sidonio; Galliæ Belgicæ & Vindeliciæ contermini erant, nempe inter Rhenum fluvium, Nicrum, Lycum, atque Brigantinum lacum extenſi, ubi nunc maxima pars Sueviæ: quanquam ad Mœnum fluvium uſque protendantur a quibuſdam. Eorum tractus dictus fuit Alemannia, unde poſtea nomen recens toti Germaniæ inditum. *M. A. Baudrand.*

In Cap. IV.

Pag. 258. Ἦν αὐτῷ τε καὶ τῷ ἀδελφῷ) Gratiano ceſſere Galliæ, Hiſpaniæ, Britanniæ: Valentiniano fratri Italia, Illyricum, Afica. *Zoſim. lib* 4. *pag.* 746. male igitur Illyricum Theodoſio mox tribuit Sozomenus.

In Cap. VII.

Pag. 262. Σύνοδον συνεκάλεσε) Menſe Majo anni 381. inquit Caveus. Cui conſentit Ant. Pagi ad eum annum. Vide Socr. lib. 5. cap. 8.

Αἰδούμενον δὲ τινας ἀντερᾶν) S. Gregorius Nazianzenus, orthodoxorum Epiſcoporum ſtudiis ac ſuffragiis incitatus, Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ curam in ſe recepit. Hic aliquandiu docebat in æde ſacra perexigua, ad quam poſtea ampliſſimum Templum adjectum eſt, Anaſtaſia dicta, quod eo in loco Nicæni Concilii fides, hominum improbitate collapſa, revixerit. Diuturnis autem laboribus exantlatis, multos paſſus Arianorum conflictus, tandem ne Catholicorum quidem effugit invidiam. Ægyptii namque Epiſcopi Maximum, Philoſophum Cynicum, poſtea Apollinaris præſtigiis excæcatum, cujus fuerant corrupti pecuniis, in illius locum tumultuariis ſuffragiis ſuffecerunt. Ceſſiſſet ſtatim Gregorius, & in optatiſſimam quietem lubenti animo rediiſſet, niſi piorum precibus fere invitus detentus fuiſſet. Quinetiam non multo poſt Meletius, ceterique Epiſcopi qui ad generale Concilium hanc etiam ob cauſam convocati fuerant, ut Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ, ſedatis tumultibus, pacem conciliarent; cum probe noſſent quam legitime Gregorius eam Eccleſiam regendam ſuſcepiſſet, & quam ſalutaribus præceptis atque inſtitutis informaſſet regiam civitatem inter tot hæreticorum procellas fluctuantem; Maximo Cynico e ſacris ædibus exturbato, ejuſque Actis omnibus abrogatis, illum in ſuſcepto regimine confirmarunt. Sed paulo poſt mortuo Meletio, & a Gregorio Nyſſeno funebri oratione laudato, cum videret Gregorius furere magis in dies Ægyptios, habita oratione ad CL. Patres, ſponte dimiſſionis libellum petiit, & ſe Epiſcopali munere abdicavit. *Labbei Hiſtoria Conciliorum ad ann.* 381. *pag.* 916. Oſtendit autem Petrus de Marca Damaſum PP. Romanum Gregorio non faviſſe, ſed contra ejus translationem ſcripſiſſe, quoniam Canones vetabant, ne quis Epiſcopus de civitate alia in aliam traduceretur. *P. de Marca de Concordia S. & J. Part.* 2. *pag.* 55.

In Cap. VIII.

Pag. 264. Οὐκ ἀθεεὶ δὲ ταῦτα συνέβαινεν) Supra oſtenſum eſt, ad Sozom. lib. 6. cap. 24. Divum Ambroſium in Mediolanenſis Eccleſiæ Epiſcopatum, dum adhuc Catechumenus eſſet, ſuffragante populo, & annuente Imperatore, adlectum fuiſſe, contra Canonem Apoſtolicum LXXX. & Nicænum II. Hoc autem ſingulari Dei providentia contigit; quod & de Nectario hic dicendum eſt.

In Cap. IX.

Μετὰ δὲ τὸν Ῥώμης ——) Hujus Concilii canon Pag. 265.
tertius occurrit apud Beveregium his verbis: Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην. *Conſtantinopolitanus Epiſcopus habeat prioris honoris partes poſt Romanum Epiſcopum, eo quod ſit ipſa nova Roma.* Non eſt hic Canon commentitius (inquit *Pagius*) ut putavit Baronius; cum antiqui omnes codices, & Collectiones omnes antiquæ & mediæ ætatis & poſteriorum ſeculorum illum contineant: ac præterea Socrates lib. 5. cap. 8. Sozomenus hic, & Nicephorus lib. 12. cap. 13. conditum illud Decretum teſtentur. Neque hic tertius Canon adverſatur ſecundo, quo ex præſcripto Nicæni Concilii decrevit Synodus Conſtantinopolitana, quibuſcunque Provinciis jura ſua eſſe ſervata: quia privilegium legem firmat, ideoque non ſequitur aliarum ſedium jura convelli, etiamſi æqualibus privilegiis Conſtantinopolitana exornetur. *Ant. Pagi ad ann.* 381. *num.* 8.

Damaſus faviſſe videtur) Conſtat Nectarii ordinationem initio non placuiſſe Damaſo. Itaque affirmare poſſumus Damaſum Maximi in Italiam confugium, ut Pontificum Italicorum favore ſultus, Nectario reprobato, Conſtantinopolitanam Eccleſiam retinere poſſet, approbaſſe. *Petr. de Marca de Concordia* &c. *part.* 2. *pag.* 56.

In Cap. XV.

Καθίσταται δὲ αὐτῶν ἐπίσκοπος Εὐάγριος) Theodoritus refert Evagrium a ſolo Paulino ordinatum eſſe, Pag. 272.
quod tamen παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν factum monet, Theodorit. Hiſt. Eccleſ. lib. 5. c. 23. Hunc tamen Evagrium Romani Pontifices Siricius & Innocentius primus, & univerſi propemodum occidentales pro vero Epiſcopo habuerunt. Socrates autem lib. 5. cap. 15. & Sozom. lib. 7. cap. 15. tradunt, quod poſt Paulinum vita functum populus Antiochenus Evagrium χειροτονηθῆναι conſtituit, adeo ut non ſit extra dubium eum a Paulino ſolo ordinatum fuiſſe. Hoc tantum certum eſt, quod ſi a ſolo Paulino ordines acceperit, canonice non ordinatus eſt. *Guil. Bevereg. Annot. in primum canonem Apoſtolicum, qui præcipit*, ne quis ordinetur Epiſcopus, niſi a duobus vel tribus Epiſcopis. pag. 10.

In Cap. XVI.

Διακονίαν Θεοῦ μὴ ἐπιτρέπεσθαι, Juſtinianus, Novell. 123. cap. 13. præcipit, *Diaconiſſam non ordinari in Sancta Eccleſia, quæ minor eſt annorum quadraginta, aut ad ſecundas nuptias venerit.* De ordinatione ſeu benedictione Diaconiſſarum, ideque variis & multiplicibus earum miniſteriis, multa profert ex antiquis Patribus *Joannes Morinus de Sacris Ordinationib. par.* 3. *pag.* 147. 149. Pag. 276.

In Cap. XVII.

Τῆς μέντοι περὶ τὴν θείαν βάπτισιν διαφορᾶς) Αὐτὸς Pag. 278.
δὲ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀνέτρεψε τὸν ἀνέκαθεν παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἀποστόλων παραδοθέντα θεσμὸν —— *Idem* (Eunomius) *ſancti etam Baptiſmatis legem olim a Domino & Apoſtolis traditam evertit, & contrariam aperte ſanxit, non oportere dicens ter illum emergere, qui baptizatur, nec invocare Trinitatem, ſed ſemel baptizare in Chriſti mortem. Baptizantes vero uſque ad pectus aqua madefaciunt, reliquis autem partibus tanquam execrandis aquam adhibere prohibent. Qua de cauſa, quando in ſolio baptizabant, hominem extra illud ſtatuentes, ejus caput uſque ad pectus ſemel in aquam deprimebant. Poſtquam autem contigit ſauciari quempiam capite ad ſolium illiſo, aliud genus Baptiſmatis excogitarunt. In ſubſellio enim quodam pronum hominem extendentes, & extra illud caput erigentes, aquam infundunt, quæ nullum aliud membrum attingit. Quidam porro illorum alium etiam Baptiſmatis modum invenerunt. Tæniam enim longiſſimam præparantes, & hanc conſecrantes, ea hominem uſque ad ungues involvunt, a pectore incipientes, atque ita deinde aquam infundunt.* ———— *Sed & aliud audere illos dicunt, quod ſcriptis committere non auſim. Sufficit enim ad polluendum animum vel ſola rei nefariæ auditio.* Theod. Hæret. Fab. lib. 4. Fab. 3.

In Cap. XVIII.

Ὡς ἐξ ἀνάγκης φθάνειν τὴν ἐν τῷ ἔαρι ἰσημερίαν) Pag. 280.
Forte legendum ὡς ἐξ ἀνάγκης μὴ φθάνειν &c. quæ lectio convenit cum Socrate, qui de eadem re agens ait, lib. 5. cap. 22. Σαμαρεῖς ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν. *W. Lovvth.*

In Cap. XIX.

Πολύκαρπον τὸν Σμυρναῖον) Is longe ante Victoris Pag. 282.
Pontificatum martyrio coronatus eſt. Quare Petrus

de Marca lib. 3. de Concordia, cap. 3. legendum conjicit *Polycratem*; & voces τῶν Σμυρναίων exturbandas esse censet. Verum cum Socrates lib. 5. cap. 22. Polycarpum sub Gordiano passum tradat, non mirum est Sozomenum vitam ejus ad Victoris tempora extendisse. Vide Pearson. de Success. Rom. Pontif. l. 2. cap. 19. *W. Lowth.*

Pag. 282. Παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος ὁ τούτων ἀριθμός) Si qua tamen fides Abrahamo Ecchelensi, Severus Alexandrinus qui vitas Patriarcharum Alexandrinorum collegit, septem solos Diaconos Alexandriæ a Divo Marco constitutos asserit, ut notavit *Beveregius* ad 15. canonem Concilii Neo-Cæsariensis.

Ἐν Ῥώμῃ ——— ὅτε ὁ ἐπίσκοπος, ὅτε ἄλλος τις ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκει) Contrarium colligit e Gregorii M. Homiliis in Ezek. & Evangelia Cl. Stillingfleetus, Casuum Ecclesiast. par. 1. pag. 205. Verum illæ sunt recentiores Sozomeno. R. P. D. Hooperus in Dissert. de Quadragesima, part. 1. cap. 9. emendat ex conjectura εἴτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος, εἴτε ἄλλος τις. *W. Lowth.*

Ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθάδε μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος ——— Syri Maronitæ, quantum ex eorum ordinatione colligi potest, Alexandrinos imitari videntur. Nam Diacono post suam ordinationem traditur Apostolus, seu liber Epistolarum; Archidiacono vero liber Evangeliorum, cujus pericopen inter Missarum solemnia legit. Nestoriani vero secundos illos imitantur quos Sozomenus commemorat. Juxta enim Nestorianorum ritum Diacono non datur liber Evangeliorum, sed Epistolarum, Lectori vero Testamentum; sed Presbytero soli, cum ordinatur, liber Evangeliorum. Itaque hac in re nulla cum necessitate egerunt Ecclesiæ, sed unaquæque in suo sensu sine alterius reprehensione semper abundavit. *Morinus de Ordinationib. par. 3. pag. 136.*

In Cap. XX.

Pag. 284. Ἀρξάμενος βασιλεύειν, ἐκώλυσε τούτων ἐπιβαίνειν) Testatur Zosimus lib. 4. pag. 755. Theodosium circa annos 379. & 380. Gentilibus templa adeundi, patriisque ritibus numina placandi potestatem fecisse, ἔτι γὰρ, inquit, ἦν αὐτοῖς ἄδεια τοῦ φοιτᾶν εἰς τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ θεῖα κατὰ τοὺς πατρίους θεσμοὺς ἐκμειλίττεσθαι. At enim mox anno 381. Templis bellum indictum, ut testatur idem Zosimus, pag. 758. utque constat ex lege Theodosiana adversus Sacrificia, quæ sic habet: *Si qui vetitis sacrificiis diurnis nocturnisque, velut væsanus ac sacrilegus incertorum consultorum immiserit, fanumque sibi aut Templum ad hujuscemodi sceleris excusationem adsumendum crediderit, vel putaverit adeundum, proscriptioni se noverit subjugandum: cum nos justa institutione moneamus*, Castis Deum precibus excolendum, non diris carminibus profanandum. *Dat. 13. Kalend. Jan. Constantinop. Eucherio & Syagrio Coss.* (381.)

In Cap. XXI.

Pag. 285. *Capite truncatus fuerat*,) Ducangius in notis ad hunc Chronici Alex. locum ostendit, inventum esse caput S. Joannis Baptistæ anno Chr. 452. ut testatur *Ant. Pagi* ad eum annum, nu. 10. De ejus reliquiis vide Theodorit. Eccles. Hist. lib. 3. cap. 7.

In Cap. XXII.

Pag. 286. Οὐαλεντινιανὸς ἀγχόνῃ ἀπολωλέναι) Obitus Valentiniani junioris nobilibus characteribus consignatus ab Epiphanio, libro de Mensuris & Ponderibus n. 20. ubi ait: *Quibus Consulibus* (nempe Arcadio II. & Rufino) *mortuus est Valentinianus junior, Valentiniani Magni filius: qui subinde uti ferunt, præfocatus in Palatio repertus est. Idibus Maii, pridie Pentecostes, die Sabbati; ipso vero die Pentecostes elatus est.* Occisus est itaque die decima quinta mensis Maii, anni Chr. 392. Imperium quadrimus suscepit anno 375. *Ant. Pagi ad ann. 392. n. 3.*

In Cap. XXIII.

Pag. 288. *Anno Christi* 388.) Seditionem Antiochenam accidisse anno 387. non 388. ex Libanio & Chrysostomo constare affirmat Gothofredus in Chronologia codicis Theodosiani, quo tempore Theodosius Constantinopoli consistebat. Huic suffragatur Ant. Pagi.

Φάσμα) Spectra hujusmodi nonnunquam visa fuisse memorant & Ethnici scriptores, præcipue Plutarchus in Vita M. Bruti.

In Cap. XXIV.

Ibid. Ἀναγορεύει βασιλέα Ὀνώριον) Honorius Augustus creatus, IV. Idus Januarias, anno Chr. 393. patre Theodosio III. & Abundantio Coss. Socr. lib. 5. c. 24. Marcellinus in Chronico. Claudianus quoque de hoc agit, Panegyrico in quartum Cos. Honorii, v. 170. &c. qui Constantinopoli id factum indicat, v. 177. *Gothofred. in Chronologia Cod. Theodos.* Verno tempore sequentis anni, nempe 394. Theodosius adversus Eugenium movens, relicta Constantinopoli, Heracleam & Hadrianopolim progreditur. Tandem conserto prælio, victus cæsusque est Eugenius tyrannus ad *Frigidum* amnem prope Aquileiam, 8. Id. Septemb. *Idem ibid.*

In Cap. XXV.

Ὑπήντετο Ἀμβρόσιος) De cæde Thessalonicensi Ambrosius Theodosio scripserat epistolam, quæ est 51. in Editione Parisiensi a Monachis Benedictinis adornata. Ex qua epistola discere possunt omnes Episcopi, quanta cum prudentia & cautione erga Principes in gravia quæpiam crimina lapsos se gerere debeant: & quemadmodum eos oporteat minus adhibere acerbitatis quam mansuetudinis. Theodoritus lib. 5. Hist. Eccles. cap. 18. auctor est, Imperatorem, postquam a Synaxi Ecclesiastica totos octo menses abstinuisset, natalis Dominici Festo in Ecclesiam venire voluisse: at graviter increpitum ab Ambrosio, non prius ingredi permissum esse, quam publicæ pœnitentiæ caput subjecisset. Pag. 289.

Ῥητὸν ἀριθμόν) Septem hominum millia interfecta, *inquit* Theodorit. *loco citato.*

Βασιλικῷ κόσμῳ οὐκ ἐχρήσατο) *Stravit omne quo nitebatur insigne regium: deflevit in Ecclesia peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat: gemitu & lacrymis oravit veniam. Quod privati erubescunt, non erubuit Imperator publice agere pœnitentiam; neque ullus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem.* Ambrosius de obitu Theodosii, n. 84.

Ἔθος ἦν τοὺς βασιλεῖς ——— usque ad νυνὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν) Ex his Sozomeni verbis, (*inquit Beveregius*) finis tandem imponatur tortuosæ isti quæstioni, quæ doctorum ingenia hucusque exercuit, quidnam nimirum esset *Soleus* ille a recentioribus Græcis toties decantatus, & quem in Ecclesia usum habuerit? Inter omnes enim convenit, aliquid fuisse in recentiorum præsertim Græcorum Ecclesiis, σωλέαν, σωλίαν, σωλεῖον dictum, idque prope cancellos collocatum fuisse. Consentiunt itidem omnes, hoc Latinum esse vocabulum, & plerique nihil aliud esse quam *Solium*, & tamen, quidnam esset istud solium se ignorare ingenue fatentur; nisi quod Jacobus Goar solium Christi per nomen illud designari affirmet. Sed miror nemini de hac re agenti, eorum, quæ supra citantur, Sozomeni verborum in mentem venisse, quibus D. Ambrosius locum Imperatoribus in Ecclesia assignasse traditur, ante cancellos altaris. Ubi enim Imperator sedere solitus est, *Solium* meritissimo jure nominetur. *Bevereg. Annot. in Can. 11. Concilii Nicæni primi.* Pag. 291.

In Lib. VIII. Cap. I.

Ἐν τούτῳ δὲ Οὖννοι) Contendit *Pagius* contra Valesium, hanc Hunnorum irruptionem contigisse anno Chr. 395. anno scilicet serius ac Valesius putavit. Vide eum ad ann. dictum, n. 11. Pag. 297.

Καὶ τούτου δὲ τελευτήσαντος) Mortuus est Marcianus die 5. Kalendas Decemb. anni 385. eodem scilicet die annoque, quo Rufinus necatus est. *Ant. Pagi ad ann. 395. n. 4.*

In Cap. II.

Θεόδωρος) Theodorus, genere Syrus, ortu forsan Antiochenus, natalibus illustris. A vita monastica ad sæcularem transiturus erat, Hermiones cujusdam amore ductus, suasu Chrysostomi a proposito destitit. Factus deinde est Ecclesiæ Antiochenæ Presbyter (eundem enim fuisse Theodorum Mopsuestenum & Theodorum Antiochenum, cujus toties apud Gennadium, Photium, & in catenis mentio, extra omne dubium ponit Photius) ac postea Mopsuestiæ in Cilicia Episcopus; & aliquandiu Nestorium & Theodoritum auditores habuit. Claruit anno 407. quin si mortis ejus tempus recte assequar, jam ab anno 392. Episcopatum tenuit. Obiisse enim videtur anno 428. postquam Ecclesiam Mopsuestenam per 36. annos gubernasset. Varia de illo feruntur judicia; laudatur ab his, culpatur ab illis. *Guil. Cave ad ann. 407. pag. 296.* Pag. 300.

In Cap. III.

Ἐξεῦτο) Videtur legendum ἐξεώσατο. *W. Lowth.* Pag. 302.

In Cap. IV.

Τριβιγγίλου) Hunc Socrates & Zosimus *Tribigildum* vocant. De hujus autem & Gainæ facinoribus fusius scripsit Zosimus lib. 5. pag. 789. Pag. 303.

Οὐδὲν συνεχώρησε νεωτερισθῆναι) Nullo modo consensum præbuit Chrysostomus, ut intra urbem Synaxes colligerent Ariani: habuerunt quidem Ecclesiam extra urbem, de qua mox. *W. Lowth.*

Φλαβίτας) Fuit Fravita natione Gothus, sed religione Paganus, inquit Philostorgius lib. 11. cap. 8. Suidas etiam testatur eum Gentilem fuisse. Pag. 306.

In Cap. IX.

Pag. 312. Ὀλυμπιάδα) De ea multa Palladius in vita Joannis Chrysostomi a pag. 149. ad pag. 166. Sponsa fuit quondam Nebridii Exprætecti: quo mortuo, secundas nuptias respuebat, quanquam ab Elpidio Imperatoris cognato sollicitata, ob eximias virtutes laudatur; agrorum possessiones contulit pascendis Clericis pauperibus.

Διάκονον ἐχειροτόνησε) Pleraque ad Diaconissarum ministeria pertinentia describit S. Clemens Constitut. lib. 3. cap. 15. *Eliges quoque Diaconissam fidelem & sanctam ad ministrandum mulieribus. Evenire enim solet aliquando in quibusdam domibus, ut non possis propter infideles mittere Diaconum ad mulieres, mittere vero possis Diaconissam propter cogitationes improborum. Ad multa enim indigemus Diaconissa. Ac primum quidem cum mulieres baptizantur, unget quidem eis Diaconus frontem tantum oleo sancto; post eum vero illinet eas Diaconissa. Non enim opus est ut viri inspiciant fœminas* &c. Vide & lib. 8. cap. 28. Exstat apud *Joannem Morinum*, par. 2. pag. 80. ritus Græcus ordinandi Diaconissam, ex MS. Bibliothecæ Vaticanæ descriptus, qui codex quingentorum annorum ætatem superare ei visus est. Tota illa Disciplina in Diaconissas, & ipsæ Diaconissæ, abhinc annos quingentos & quid amplius, abolitæ sunt & exstinctæ in utraque Ecclesia Græca & Latina. Sed antiquitus multo infrequentiores fuerunt in Occidente quam in Oriente. Vix enim antiqui Rituales seu Sacramentaria earum mentionem faciunt. *Idem de Sacr. Ord. part. 3. pag.* 149.

In Cap. XII.

Pag. 316. *Cap.* 117. *paulo*) Manifesto memoriæ lapsu hoc asserit Valesius; cum ibi Palladius referat rem aliam imperante Valente gestam. *Anton. Pagi ad ann.* 400. *num.* 9.

In Cap. XIII.

Pag. 317. Σκυθόπολιν) Scythopolis, urbs Syriæ Cavæ a Ptolemæo per errorem adscripta: a Josepho & omnibus aliis Palæstinæ tribuitur, eratque olim in dimidia Tribu Manasse, postea in Samaria Provincia, & in ora meridionali lacus Genesareth, seu maris Galilææ, ubi ex eo effluit Jordanis fluvius. Dicta fuit olim Bethsan, & a Plinio Nysa. *Baudrand. Cellarius.*

In Cap. XIV.

Pag. 318. Ὡς τὴν ὀρθὴν δόξαν ἐπιγνοὺς) Legendum videtur ἐπιγνόντα, de Epiphanio enim intelligendum, cui tanquam Anthropomorphitarum sectam deferenti, & quasi eadem secum sentienti scripsit Theophilus. *W. Lowth.*

Παραπλήσια αὐτῷ ἐψηφίσατο) Falluntur Socrates lib. 6. cap. 10. & Sozomenus hic, qui asserunt Theophilum, Epiphanii exemplo, Synodum adversus Origenistas convocasse, cum e contra Epiphanio prævierit hac in re Theophilus; ut probat *Ant. Pag. ad ann.* 401. quo hæc gesta sunt, n. 20.

In Cap. XVII.

Pag. 322. Ἧκεν εἰς δρῦν) De Synodo ad Quercum habita in causa Chrysostomi anno 403. vid. Socr. lib. 6. c. 15. Pallad. de vita Chrysost. cap. 9. pag. 70. & qui ex omnibus hujus Concilii gesta diligenter collegit, Stephanum Baluzium Nov. Collect. col. 103.

In Cap. XXI.

Pag. 328. Ἐν δημοσίῳ λουτρῷ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως ἐπωνύμῳ) Thermæ, de *Constantii* nomine dictæ, juxta ædem Apostolorum Constantinopoli a Constantio ædificari cœptæ sunt anno Christi 347. sicut tradit auctor Chronici Alexandrini ad eum annum; & post decennium absolutæ. De iis vide Socr. lib. 4. cap. 8. & Palladium in vita Chrysostomi pag. 83.

In Cap. XXV.

Pag. 333. Ἐν Ἰσαυρίᾳ λῃσταὶ) Isaurorum grassationes cœptæ sunt anno 404. ut ex Zosimi lib. 5. pag. 802. ostendit *Ant. Pagi* ad eum annum, n. 26. De iis legendus etiam Philostorgius lib. 2. cap. 8. & Marcellinus in Chronico.

In Cap. XXVI.

Pag. 334. Ἰννοκέντιος) Factus est Innocentius I. Papa Romanus anno 402 Ad eum appellasse Chrysostomum se de dejectum scribit Baronius ex epistola Honorii Imp. ad Arcadium, Depositionis sententiam rescidit, ut liquet tum Palladii, tum ipsius Innocentii apud Palladium testimonio.

Τῷ μηδενὶ εἰς πρῶτον ζῶντος) Videtur hic Innocentius respicere ad Canonem 8. Concilii Nicæni I. ut ibi Beveregius annotavit.

Pag. 335. Τούτοις δὲ ἀν ἐπεδα —) Observandum hic venit, aliam tunc fuisse rationem Ecclesiæ Orientalis, aliam vero Occidentalis: quia etsi hæc solis canonibus Nicænis uteretur, illa plures Synodorum Canones amplexa fuerat.

Τὰ γὰρ καλῶς πραχθέντα) Ad hæc verba notavit Petrus de Marca, servandorum Canonum studium eo Romanos impulisse, ut satius duxerint in specie proposita scissionem Ecclesiæ perpeti, quam connivere ut Canonibus aperta vis inferretur. *De Concordia part.* 1. *pag.* 148.

In Lib. IX. Cap. II.

Μαρτυρησάντων τεσσαράκοντα στρατιωτῶν) Horum Martyrum nomina videre est apud Theod. Ruinart. Act. Pag. 342. Mart. pag. 581. & apud Bollandum. Passi sunt (ut omnes consentiunt) sub Licinio Imperatore, Sebastæ in Armenia, circa annum 320. quo tempore Licinii Persecutio efferbuit, ut probat Antonius Pagi. Brevi post horum necem, Ecclesiæ variis in Provinciis in eorum honorem constructæ sunt. Quibus construendis occasionem præbuerunt eorundem reliquiæ, quæ, teste Gregorio Nysseno, *in orbem terrarum ita divisæ sunt, ut ferme quælibet Provincia benedictionem inde participet*. Reliquiarum inventionem Constantinopoli, de qua hic agit Sozomenus, commemorat auctor Chronici Paschalis ad annum 451. Ex variis S. Patrum homiliis, quæ de 40. Martyribus habentur, cæteris videtur anteponenda ea a Basilio Magno conscripta, quam Ruinartus exhibet loco supra citato.

In Cap. IV.

Στελίχων) Stilicho, Gallus natione, tutor erat Pag. 345. Imperii Occidentalis sub Honorio Imperatore. Quomodo Rufino per insidias necem intulit, narrat Zosimus lib. 5. pag. 785. Bis Consul fuit, anno 400. & 405. Honorii jussu interfectus est anno 408. ob affectatam tyrannidem. Decreto Senatus nomen ejus ubique deletum, statuæque dejectæ.

In Cap. VI.

Ἀλάριχος) Postquam Theodosius, amator pacis Pag. 347. generisque Gothorum, rebus excessit humanis, cœperunt ejus filii utramque rempublicam luxuriose viventes adnihilare, auxiliarisque suis, id est Gothis, consueta dona subtrahere. Mox Gothis fastidium eorum increvit, verentesque ne longa pace eorum resolveretur fortitudo, ordinant super se regem Alaricum (*anno* 382.) — qui cum suis deliberans, suasit eos suo labore quærere regna, quam alienis per otium subjacere (*narrat* Zosimus *lib.* 5. *pag.* 783. *quæ mala egerit in Bæotia, Attica, Megaride, Peloponneso, & in reliqua Græcia*) Deinde sumto exercitu; per Panonias, Stilichone & Aureliano Coss. (*an.*400.) & per Sirmium dextro latere, quasi viris vacuam intravit Italiam: nullo penitus obsistente, ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio milliario ab urbe erat regia Ravennate. *Jornandes de rebus Geticis cap.* 29. Romam bis obsidebat Alaricus, anno 408. & 409. vastabat anno 409. eodemque anno Attalum Imperatorem dixit, & Imperio exuit. Mortuus est anno 411. *Ant. Pagi ad eos annos.*

In Cap. VII.

Πρεσβευσαμένου Ἰννοκεντίου) Pace cum Alarico non- Pag. 348. dum confirmata, duplex Legatio Ravennam ad Honorium Imp. a Senatu Romano missa est: Prior qua nihil legati ab eo obtinuere, eaque peracta est exeunte anno 408. aut ineunte anno 409. Posterior ad annum 409. pertinet, eamque inter alios obiit Innocentius Papa. *Ant. Pagi ad ann.* 410. *n.* 3.

In Cap. XI.

Οἱ ἐν Βρεττανίᾳ στασιάσαντες) Zosimus lib. 6. p. 824. Pag. 352. narrat, Honorio VII. & Theodosio iterum Coss. milites Britannicos Marcum in regio solio collocasse; eo necato Gratianum, & hoc occiso Constantinum. Qua de re audiendus Beda lib. 1. cap. 9. *Anno ab Incarnatione Domini* 407. *tenente Imperium Honorio Aug. filio Theodosii minore, loco ab Augusto* 44. *ante biennium Romanæ irruptionis, quæ per Alaricum regem Gothorum facta est: cum gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ, protritis Francis, transito Rheno, totas per Gallias sævirent, apud Britannias Gratianus municeps, tyrannus creatur, & occiditur. Hujus loco Constantinus ex infirma militia, propter solam spem nominis, & sine merito virtutis, eligitur: qui continuo ut invasit Imperium, in Gallias transiit*. Ibi anno 409. Consulem se cum Honorio designavit, a quo vestem Imperialem accepit. Tandem in obsidione Arelati occiditur, caputque conto suffixum refertur, anno 411. 14. Kal. Octob. ut scribit Idacius.

HEN-

HENRICI VALESII
OBSERVATIONUM
ECCLESIASTICARUM
IN SOCRATEM ET SOZOMENUM
LIBRI TRES.

I. Eſt de Magno Athanaſio.
II. De Paulo Conſtantinopolitano.
III. De ſexto Canone Concilii Nicæni.

His adjuncta eſt Archelai Epiſcopi Meſopotamiæ diſputatio adverſus Manichæum ex Manuſcripto codice Bibliothecæ Ambroſianæ.

HENRICI VALESII
OBSERVATIONUM ECCLESIASTICARUM IN SOCRATEM, ET SOZOMENUM
LIBER I.

CAPUT I.

De anno, quo primum restitutus est Athanasius.

CÆsar Baronius in Annalibus, & Dionysius Petavius in Rationario temporum, Blondellus in libro de primatu Ecclesiæ, & alii, scribunt Athanasium anno Christi 338. ab exilio esse revocatum, anno scilicet post mortem Constantini, qui supradictum Antistitem, cum adversariorum calumniis premi videret, ad tempus in Gallias relegaverat. Ego vero anno Domini 337. eo ipso quo mortuus est Constantinus, Athanasium restitutum esse contendo: idque certissimo argumento, ut opinor, evincam. Scribit enim Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos, pag. 805. se solutum exilio, & patriæ restitutum esse a juniore Constantino, qui & literas ipsi dedit ad populum & Clerum Ecclesiæ Alexandrinæ. Eas literas ibidem refert Athanasius, quarum hæc est inscriptio: *Constantinus Cæsar populo Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ*. Subscriptio autem est hujusmodi: *datum Treveris 15. Kalendas Julias*. Tam inscriptio, quam subscriptio harum literarum docet id quod dixi, Athanasium scilicet solutum esse exilio statim post obitum Constantini Maximi, anno Christi 337. Nam si anno sequente restitutus fuisset, tum Constantinus junior non Cæsarem se, sed Augustum appellasset. Nec a Constantino juniore restitutus fuisset Athanasius, sed a Constantio, cui Orientis Imperium obtigerat. Quare cum Constantinus ipse in iis literis Cæsarem tantum se appellet, & cum Athanasius se a Constantino juniore restitutum esse testetur, apparet id factum fuisse antequam Constantini senioris filii a militibus Augusti essent nuncupati. Etenim mortuo Constantino interregnum quoddam fuit; orbisque Romanus sine Imperatore mansit per tres fere menses, donec fratres qui Cæsarum nomine diversas Provincias regebant, ad dividendam Romani Imperii summam in unum coissent. Obiit Constantinus 11. Kalendas Junias, & ipso anno nuncupati sunt tres Augusti, Constantinus, Constantius & Constans, 5. Idus Septembres, ut legitur in veteribus Fastis, quos falso sub Idatii nomine publicavit Jacobus Sirmundus. Hoc ipsum est quod Eusebius in libro 4. de vita Constantini scribit, illum post mortem imperasse, & cuncta diplomata atque edicta, ejus, tanquam superstitis nomine fuisse insignita. Ob hanc igitur causam Constantinus junior in suis ad Alexandrinos literis se duntaxat Cæsarem appellat, quippe qui nondum Augustus fuisset appellatus. Datæ enim sunt literæ 15. Kalendas Julias. Augustus autem cum fratribus nuncupatus est 5. Idus Septembres. Porro tunc temporis dum fratres tantum Cæsares vocarentur, summa auctoritas penes juniorem Constantinum erat, quippe qui fratrum natu maximus foret.

CAPUT II.

Quo anno Julius Romanæ urbis Episcopus, missis in Orientem Presbyteris, Athanasium & Eusebianos Romam ad synodum evocaverit.

REverso Alexandriam Athanasio, quod anno Domini 337. contigisse superiori capite demonstravimus, Eusebiani moleste ferentes ejus restitutionem, novis criminationibus apud tres Augustos eum vexare cœperunt. Nam & ad Constantinum & Constantem Occidentalium partium Imperatores literas scripsere, quibus præter vetera illa crimina toties decantata, eum insuper accusabant, quod post reditum suum plurimas in urbe seditiones excitasset, multosque civium in carcerem trudi, verberibus affici, & necari a judice fecisset. Eadem quoque scripserunt ad Julium Romanæ urbis Episcopum, misso ad eum Macario Presbytero, & Martyrio, Hesychioque Diaconis. Quare coactus est Athanasius, Presbyteros suos cum literis suis, tum ad Imperatores, tum ad Romanum Pontificem mittere, ut illorum calumnias depelleret. Cum igitur Athanasii Presbyteri Romam venissent, & coram Julio Papa multisque aliis Occidentis Episcopis qui tum Romæ aderant, Eusebii Legatos in omnibus convicissent, tandem ipsis Eusebii Legatis id postulantibus, placuit ut tam Orientalium, quam Occidentis Episcoporum Synodus Romæ congregaretur, utque Julius tam ad Eusebianos, quam ad Athanasium literas scriberet, quibus ad Concilium convocarentur: quo cunctis præsentibus & ius suum prosequentibus justa sententia depromi posset, & amotis discordiarum causis, pax Ecclesiæ in postetum firmaretur. Scripsit itaque Julius juxta petitionem Legatorum, ad Eusebium per Elpidium & Philoxenum, Romanæ Ecclesiæ Presbyteros. Scripsit etiam ad Athanasium: mandans ut intra certum diem Romæ ad causam dicendam adessent. Verum difficultas est, quo anno hæc Legatio Julii Papæ in Orientem profecta sit. Baronius quidem in Annalibus, quem ceteri fere sequuntur, has Eusebianorum criminationes adversus Athanasium de quibus supra dixi, confert in annum Christi 339. Quod equidem facile concesserim. Cum enim Athanasius & Episcopi Ægyptii in Synodica sua testentur, Eusebianos ad tres simul Augustos literas scripsisse, vix serius id potuit contingere. Etenim Constantinus junior ad quem illi literas dedere, anno Domini 340. interfectus est. Legationem autem illam a Julio missam esse dicit Baronius anno Christi 340. in quo ei assentiri non possum. Nam si id admittimus, biennium fere totum in sua legatione consumserint necesse est, quippe qui anno 342. ex Legatione sua reversi sint, ut Baronius fatetur. Atqui non est verisimile, tantum temporis spatium a Legatis contritum fuisse: & si tandiu detenti fuissent ab Orientalibus, non id omisisset Julius in epistola, quam Romanæ Synodi nomine scripsit ad Episcopos Concilii Antiocheni. Neque vero id tacuisset etiam Athanasius, qui omnes adversariorum suorum dolos fraudesque accurate commemorat. Certe Julius Papa id unum conqueritur de Orientalibus, quod Legatos suos usque ad mensem Januarium detinue-

tinuerint, quo scilicet dies ad quam Synodus erat indicta, elaberetur. Athanasius vero in epistola ad solitarios id tantum dicit, Julii Legatos ab Eusebianis detentos fuisse ultra diem a Julio constitutum. Quare verius esse existimo, hanc legationem a Julio Papa missam fuisse anno Domini 341. ineunte, paulo antequam Synodus Antiochiæ congregaretur. Id ipsum præterea colligi potest ex epistola Julii Papæ ad Episcopos Synodi Antiochenæ. Etenim in ea epistola diserte testatur Julius, Episcopos illos in suis literis inter cetera conquestos fuisse quod Julius non ad ipsos, sed ad unum Eusebium literas misisset per Elpidium ac Philoxenum. Jam tum ergo congregata erat Antiochiæ Synodus, aut saltem indicta eo tempore, quo Julius literas illas ad Eusebium misit. Alioquin Episcopi Orientales nullam querimoniæ causam habuissent: eisque Julius id merito respondere potuisset: Qua ratione ad vos scribere poteram, qui nondum in unum conveneratis? An ego divinare potui vos Antiochiam ad encænia venturos, atque illic Synodum esse facturos? Sed nihil horum rescripsit illis Julius. Id unum dicit, se ad Eusebium solum scripsisse, propterea quod is solus literas prior ad ipsum dedisset. Sed & Athanasius in epistola ad solitarios id ipsum non obscure significat. Postquam enim dixit se Romam profectum esse simulatque audisset Gregorium Alexandriam brevi mittendum esse cum militari manu, ut in Episcopatum ipsius invaderet, hæc subjungit: *Julius vero Presbyteros suos Elpidium & Philoxenum cum literis ad Eusebianos misit &c.* Idem tradit in Apologia secunda adversus Arianos pag. 739. *ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὴν Ῥώμην.* Id est, *cum igitur Romam perrexissem, Julius, ut par erat, etiam ad Eusebianos literas scripsit, missis etiam duobus Presbyteris suis Elpidio & Philoxeno.* Verum hoc loco nascitur difficultas. Nam si Elpidius & Philoxenus a Julio missi sunt in Orientem, Athanasio jam Romam ingresso, aut certe eo proficiscente, quomodo stare potest id quod Julius scribit in epistola ad Orientales, Athanasium non sponte, sed literis suis accitum Romam venisse? Respondeo; Athanasium literis quidem Julii Papæ evocatum fuisse, sed non per Elpidium ac Philoxenum Legatos, verum per alios quosdam qui Julii literas ad ipsum detulerant, priusquam Elpidius ac Philoxenus ad Eusebianos mitterentur. Id enim rationi consentaneum erat, ut accusatus, prior ad dicendam causam evocaretur. Certe Athanasius in epistola ad solitarios, has duas citationes aperte distinguit. Et primo quidem loco ait Julium literas ad se scripsisse, quibus mandabat Synodum oportere fieri, ubicumque Athanasius voluisset, ut Eusebiani tum crimina quæ aliis objiciebant probarent si possent, tum sibimetipsis objecta fidenter refutarent. *ὁ δὲ Ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος, ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν &c.* Deinde pagina sequente subdit se Romam navigasse audito Gregorii adventu: Julium vero Presbyteros suos Elpidium atque Philoxenum cum literis ad Eusebium misisse, certumque diem constituisse quo se in judicio sisteret, nisi pro calumniatore haberi vellet. Idem Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos non procul ab initio, diserte testatur, se priorem ad Synodum Julii Papæ evocatum esse. Sed verba ipsa præstat adscribere, eo quod ab Interprete perperam translata sunt. *κέκριται γὰρ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις. πρῶτον μὲν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ συναγομένῃ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν· δεύτερον δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, γράψαντος Εὐσεβίου καὶ κληθέντων αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, καὶ συναχθέντων Ἐπισκόπων κἀκεῖ πλέον πεντήκοντα. Judicatum est enim secundum nos non semel neque iterum, sed sæpius. Primum quidem in nostra Provincia, cum ad id coiissent propemodum centum Episcopi. Secundo Romæ, cum Eusebius literas scripsisset, & tum ipse cum suis tum nos in judicium vocati essemus: congregatis illic quoque pluribus quam quinquaginta Episcopis.*

CAPUT III.

Quo anno Athanasius Romam venerit.

BAronius qui Elpidium ac Philoxenum Presbyteros a Julio Papa in Orientem missos esse dicit anno Domini 340. consequenter etiam affirmat Athanasium eodem anno Romam venisse, accitum scilicet Julii literis: Baronii sententiam secuti sunt Petavius, Blondellus & ceteri. Verum eos falli, ipsius Athanasii testimonio demonstrabo. Is in epistola ad solitarios non procul ab initio, ait Eusebianos qui Julii literis Romam ad Ecclesiasticum judicium fuerant evocati, cum scelerum conscientia victi, male sibi metuerent, & eventum Romani judicii reformidarent, sollicitasse Constantium ut sectæ suæ patrocinium palam susciperet, & Homousianos ac præcipue Athanasium persequeretur. Ac primo quidem id egisse, ut Philagrius iterum Præfectus Ægypti creatus Alexandriam mitteretur: Deinde ut Gregorius Episcopus pulso Athanasio in locum ejus substitueretur. Statim igitur Imperatoris mandato persecutio Alexandriæ excitata est: Gregorius cum militari manu ingressus, adjuvantibus eum Philagrio & Arsacio Eunucho, Ecclesiam Quirini occupat. Inde alii cæsi, alii in carcerem trusi: alii exilio, alii bonorum proscriptione multati: aliis annonæ ablatæ sunt: eo scilicet consilio, ut omnes Gregorium vel inviti suscipere cogerentur. *Ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα καὶ μόνον ἀκούσας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην.* Id est, *Antequam hæc fierent, Athanasius cum rem auditione tantum accepisset, Romam navigavit. μόνον ἀκούσας*, supple adventum Gregorii cum militibus. An non ex iis aperte colligitur, Athanasium non nisi post ordinationem Gregorii Romam venisse? Qui cum in Synodo Antiochena constitutus fuerit Episcopus, id est ann. 341. necessario conficitur, Athanasium non ante hunc quem dixi annum in urbem venisse. Accedit Socratis testimonium, qui in libro secundo diserte scribit, post Gregorii ordinationem & post cruentum ejus ingressum in urbem Alexandrinam, Athanasium Romam ad Julium se contulisse.

CAPUT IV.

Quo anno Synodus Romana congregata sit in causa Athanasii.

CUm Athanasius tempus Synodi Romanæ tam distincte notaverit, idque non uno in loco; mirum profecto est viros doctissimos in ejus Synodi tempore falli potuisse. Et Baronius quidem in annum Domini 341. eam Synodum contulit, quem deinde secuti sunt ceteri. Nisi quod Blondellus in libro de Primatu Ecclesiæ, eodem quidem anno, sed paucis ante Synodum Antiochenam mensibus celebratam esse affirmat. Ait enim literas Julii Papæ quibus Orientales evocaverat, causam Romanæ Synodo præbuisse, Romanam autem Antiochenæ occasionem dedisse. At Baronius, etsi Romanam Synodum in eundem annum retulerit quo Antiochenam, illam tamen ista posteriorem facit. Cum enim ex epistola Julii ad Orientales data, constet Athanasium Romæ mansisse annum integrum & sex menses, dum Eusebianorum adventum expectaret; Baronius qui Athanasium anno 340. Romam venisse scripserat, necesse habuit Romanam Synodum in qua absolutus est Athanasius, in exitum sequentis anni conjicere. Ego vero longe tutius esse existimo, in ea re Athanasii fidem sequi, quam Baronii. Certe Athanasius in epistola ad solitarios diserte scribit, Romanam Synodum post dimissos ab Eusebianis Julii Legatos Elpidium atque Philoxenum, esse celebratam. Locus est pag. 816. ubi postquam retulit Elpidium ac Philoxenum Presbyteros a Julio missos fuisse, qui Eusebianos ad causam dicendam citarent, subdit Eusebianos audito nomine Ecclesiastici judicii, adeo contremuisse, ut animum prorsus desponderent. Ad solitas igitur artes eos conversos, ait Presbyteros Julii ultra diem Synodo præfinitum a Julio detinuisse, vanasque prætulisse excusationes, quod metu Persici belli Romam ipsis proficisci non liceret. Tandem vero, inquit, Presbyteros Julii dimiserunt. *ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθάνῳ ταύτῃ προφάσει &c.* Deinde cruentum Gregorii introitum in urbem Alexandrinam, & cædes atque exilia Episcoporum recenset. Ac tum demum Romanam Synodum commemorat pag. 818. *ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποι που πεντήκοντα &c.* Id est, *Romæ vero congregati Episcopi circiter quinquaginta. Eusebianos quidem ut suspectos, veritosque se in judicio sistere, repudiarunt, & quæ ab illis scripta fuerant infirmarunt. Nos autem susceperunt, & communionem nobiscum amplexi sunt.* An non ex hac Athanasii narratione liquido apparet, Romanam Synodum nonnisi post reditum legatorum habitam fuisse? Certe ante reditum illorum nec potuit haberi legitime, nec debuit. Absurdum enim esset, si Julius qui legatos suos in Orientem miserat, ut Eusebianos ad Synodum suam evocaret, ante regressum illorum & ante responsionem Orientalium, Synodum celebrasset. Nam & juris & æquitatis ratio postulabat, ut legatorum reditus expectaretur, quo sciri posset quidnam egissent, & utrum Orientales idoneam absentiæ suæ excusationem afferrent: ut omnibus examinatis atque discussis, in contumaces accusatores qui vocati non paruissent, justa ex legibus sententia promeretur. Hoc igitur absurdum est in opinione Baronii & eorum qui Baronium

ronium secuti sunt, quod Synodum Romanam, eam dico, in qua absolutus est Athanasius, factam fuisse asserunt ante reditum legatorum, qui ad citandos Eusebianos missi erant in Orientem. Est præterea alter locus Athanasii, qui id, quod dixi, manifestius evincit. Is habetur in Apologia secunda adversus Arianos pag. 739. λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα ἔνθα. Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνήγεν, &c. Qui locus cum ab Interprete male translatus fuerit, hic prout a nobis conversus est, apponetur. *Denique Episcopi plures quam quinquaginta, congregati in Basilica, in qua Vito Presbyter populum colligebat, nostram quidem defensionem æquo animo susceperunt, & communionem nobiscum, ac dilectionem fovendam esse sanxerunt: adversus autem Eusebianos indignati sunt, & Julium rogarunt, ut hæc ad illos perscriberet, cum illi priores ad ipsum scripsissent. Scripsit ergo Julius, & literas misit per Gabianum Comitem.* Sequuntur deinde literæ Julii, quarum hoc est exordium. *Julius Dianio, Flacillo, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, & qui cum illis sunt, dilectissimis fratribus qui Antiochia ad nos scripserunt. Legi epistolam vestram, quam Presbyteri mei Elpidius, & Philoxenus mihi attulerunt, &c.* Denique post recitatas Julii literas hæc addit Athanasius. *Hæc cum Romana Synodus per Julium Romanum Episcopum scripsisset, &c.* Ex his tria præcipue colligimus, quæ ad institutum nostrum faciunt. Primo Romanam Synodum, qua Athanasius innocens pronuntiatus est, celebratam esse post reditum Elpidii, atque Philoxeni. Secundo literas Episcoporum Antiochenæ Synodi ad Julium Papam, quas supradicti Legati detulerant, in eadem Synodo Romana esse recitatas. Tertio Julium Papam rogatum esse ab Episcopis Synodi Romanæ, ut Episcopis Antiochenæ Synodi rescriberet, iisque decretum Synodi Romanæ significaret. Postremo epistolam illam Julii, quam ibidem refert Athanasius, & cujus initium duntaxat adscripsimus, eam ipsam esse, quam Julius scripsit, rogatu, & nomine Synodi Romanæ, quæ Athanasium absolverat. Quod si quis epistolam ipsam Julii in manus sumserit, cuncta, quæ dixi, multo apertius, ac luculentius in ea confirmari deprehendet. Nam & literas Episcoporum Synodi Antiochenæ in Synodo Romana lectas esse diserte testatur Julius in principio ejus epistolæ: nec solum post reditum Legatorum suorum eam Synodum celebratam esse indicat, verum etiam diu post ordinationem Gregorii, & post violentum ejus ingressum in urbem Alexandriam. Certe cædes, & exilia Episcoporum, proscriptiones, & carceres civium, & alia scelera, ac sacrilegia commemorat, a Gregorio tunc temporis perpetrata, quem Julius ne nomine quidem Episcopi unquam dignatur, ut videre est pag. 749. atque hæc Julius Papa se accepisse dicit tum ex literis Episcoporum, qui ex Ægypto hæc ad ipsum scripserant, tum ex Presbyteris, qui Alexandria Romam venerant. Sed & Carponam quemdam, olim ab Alexandro Alexandrinæ urbis Episcopo ob Arianam hæresim damnatum, una cum aliquot aliis ob eamdem perfidiam ab illo damnatis, a Gregorio ad se missum esse scribit pag. 743. qui scilicet pacificas, seu communicatorias Gregorii literas perferret. Idem diu postea tentavit Georgius Arianus, cum in locum Athanasii suffectus fuisset. Legatos enim suos misit ad Liberium Papam, ambiens communionem Ecclesiæ Romanæ, ut discimus ex epistola Liberii Papæ. Cum igitur hæc Carponæ Legatio anno Domini 342. contigerit, Synodus Romana, quæ post Legationem illam facta est, ante annum 342. celebrari non potuit.

CAPUT V.

Refellitur Baronii sententia, qui duas Synodos Romanas facit.

Scio quid Baronius respondeat. Ait enim epistolam illam Julii Papæ, de qua superius diximus, non ad Synodum illam Romanam pertinere, in qua absoluti sunt Athanasius, & Marcellus: sed ad alteram, quæ sequente post anno facta est, cum Elpidius, & Philoxenus ex Orientis partibus reversi essent, Orientalium ad Julium literas secum deferentes. Duas enim Synodos Romanas distinguit Baronius: alteram quinquaginta Episcoporum, qui Athanasium, & Marcellum innocentes esse pronuntiarunt anno Christi 341. alteram anno sequente factam, in qua lectæ sunt literæ Orientalium Episcoporum, quas Elpidius, & Philoxenus attulerant. Atque hanc Baronii sententiam secutus est, ut solet, Severinus Binius in editione Conciliorum. Verum Baronio auctoritatem opponimus Athanasii, qui unam duntaxat agnoscit Synodum Romanam, & in ea se omnium Episcoporum sententiis innocentem judicatum esse scribit, & Julium Papam rogatum esse ab Episcopis, ut Orientalibus, qui ad ipsum literas scripserant, responderet, quemadmodum superiori capite ostendimus. Aut igitur falsus est Athanasius, qui id tam diserte affirmat, aut Baronius, qui negat. Athanasium vero in causa sua falli potuisse, aut voluisse fallere, nemo unquam crediderit. Cui enim bono id facturus fuisset? Sed videamus, quænam ratio Baronium impulerit, ut duas Synodos Romanas distingueret, & epistolam Julii Papæ ad Orientales, quæ refertur ab Athanasio, scriptam esse diceret non rogatu, atque nomine Synodi Romanæ ejus, quæ Athanasium absolverat, sed alterius Synodi, quæ sequente anno congregata est. Unicam hujus rei causam adfert Baronius, quod scilicet Julius in supradicta epistola testatur, Orientales in literis, quas ad ipsum scripserant per Elpidium, ac Philoxenum Presbyteros, graviter conquestos esse, quod Julius Athanasium in communionem suscepisset. Atqui Athanasius nonnisi a Synodo Romana, in qua quinquaginta sedebant Episcopi, susceptus est in communionem. Orientalium igitur literæ ad Julium Papam scriptæ sunt post Synodum Romanam, in qua absolutus ab omni crimine, & ad communionem admissus fuerat Athanasius. Ex quo sequitur, epistolam illam Julii Papæ, quam rescripsit ad Orientales Episcopos, non ex persona Synodi Romanæ, & quinquaginta Episcoporum, a quibus Athanasius in communionem susceptus est, datam fuisse, sed nomine, & rogatu alterius Synodi Romanæ. Hæc est Baronii ratiocinatio, ut videre est in gestis anni 341. cap. 47. Sed facillimum est cuivis eam refellere. Primo enim negare possumus, Orientales in suis ad Julium literis questos fuisse, quod ille Athanasium in communionem suscepisset. Certe in tota Julii epistola nullum ejus querimoniæ apparet vestigium. Conquesti quidem fuerant Orientales in suis literis, quod Julius contra Canones faceret, & quod flammam discordiæ accendisset. Sed de communione cum Athanasio inita, nullum verbum hic legitur. Excusat etiam se Julius Papa, quod profugos Episcopos benigne exceperit, quod doluerit una cum dolentibus fratribus, quod cum flentibus flaverit. Sed nihil amplius dicit. Verum concedamus Baronio, Orientales Episcopos in suis ad Julium literis nominatim questos fuisse, quod Athanasium in communionem suam recepisset. Quid tum? an ex eo sequitur, epistolam Julii Papæ non esse scriptam nomine Synodi Romanæ, in qua Athanasius fuerat absolutus? minime omnino. Deceptus nimirum est Baronius, & quicumque eum secuti sunt, dum existimant, Athanasium nonnisi in Synodo Romana susceptum fuisse in communionem. Quod ego non modo falsum, sed ab omni ratione alienum esse existimo. Sexdecim integros menses Romæ permansit Athanasius, adversariorum suorum adventum expectans, antequam Synodus Romana causam ipsius cognosceret. An igitur credibile est, Julium Papam toto illo tempore a communione Athanasii abstinuisse? Atqui contra est ipse Athanasius, qui in Apologetico ad Imperatorem Constantium diserte scribit, se venisse Romam, ut se, suaque omnia Ecclesiæ illi committeret. *Quo quidem tempore*, inquit, *assiduus eram in synaxibus*. Si in synaxibus Romæ assiduus erat Athanasius, ergo cum Episcopo Romano communicabat. Deinde Julius Papa & Athanasium, & ejus adversarios Romam ad causam dicendam evocaverat. Non potuit igitur Julius ante causæ cognitionem, Athanasii communionem refugere, ne præjudicium causæ faceret. Id enim æquitatis ratio non patitur. Et Julius quidem cum Athanasii adversariis, cumque Eusebio ipso communionem fovebat, quippe qui & eorum literas accipiebat, & ad ipsos vicissim scribebat. Cur ergo idem Julius inclementior fuisset erga Athanasium, præsertim cum ille Julii Papæ literis evocatus statim paruisset, & ad diem dictam adfuisset, adversariis judicium Romanæ sedis detrectantibus? Atqui Presbyteros ipsius Athanasii, quos ad refellendas Eusebianorum calumnias Romam paulo ante miserat Athanasius, Julius benigne exceperat, & ad communionem suam admiserat. Id enim ipse Julius satis aperte significat in epistola ad Orientales. Quæ igitur causa esse potuit, quamobrem præsenti Athanasio idem non præstaret? Postremo Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos, de Synodo Romana loquens, perspicue declarat, Ecclesiam Romanam semper cum ipso communicasse. Non enim dicit quinquaginta Episcopos, qui ad Synodum Romanam convenerant, ipsum ad communionem suscepisse: sed communionem cum ipso, & caritatem suis sententiis confirmasse. Jam ergo antea cum ipso com-

communicabant. Verba Athanasii hæc sunt; καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς τήν τε κοινωνίαν καὶ τὴν ἀγάπην. In epistola vero ad Solitarios, ejusdem Synodi Romanæ sententiam refert his verbis: ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν; id est, nos autem probaverunt & communionem nobiscum foverunt. Ruit ergo funditus tota Baronii argumentatio, qua probare nititur, duas Synodos Romanas distinguendas esse; & epistolam Julii Papæ ad posteriorem Synodum Romanam pertinere, non ad priorem illam, in qua absolutus fuerat Athanasius. Atque hæc sufficere poterant ad evertendam Baronii sententiam. Verum ne solius Athanasii testimonio niti videar, ipsius etiam Julii Papæ auctoritate id evincam. Is in epistola ad Orientales pag. 745. editionis Parisiensis, diserte testatur se totius Synodi nomine ad ipsos scribere, quamvis non omnium Episcoporum, sed solum ipsius nomen literis præfixum sit. Nam & cum priores literas ad ipsos scriberet, quibus ipsos ad Synodum evocabat, se omnium Occidentalium nomine scripsisse: *Et nunc*, inquit, *condicto die omnes adfuerunt, & ejusdem sententiæ omnes fuere, quam ego iterum vobis scribens significo*. Quid his verbis potest esse manifestius? Ait Julius, omnes Episcopos adfuisse ad diem constitutum, quo Synodum indixerat. Potestne de alia Synodo id intelligi, quam de Romana illa, in qua Athanasius auditus, & absolutus est? Ostendant igitur adversarii alteram Synodum, quam Romæ indixerit Julius; sed profecto nunquam ostendere poterunt. Præterea addit Julius, se his posterioribus literis sententiam illius Synodi Orientalibus significare. Idipsum est, quod antea dixerat Athanasius, Julium Papam rogatum esse a Synodo, ut Orientalibus scriberet. Vides quam bene inter se conveniant Athanasii, & Julii testimonia; adeo ut Baronius, qui has Julii literas ad Orientales datas esse negat post Synodum Romanam, in qua auditus est Athanasius, non soli Athanasio, sed ipsi Julio Papæ refragari videatur.

CAPUT VI.

Utrum Athanasius bis Romam venerit. Refellitur Socratis, & Baronii sententia.

BAronius in Annalibus Ecclesiasticis scribit, Athanasium post judicium Synodi Romanæ, quo a criminationibus adversariorum fuerat absolutus, statim Alexandriam navigasse anno Domini 341. vel sub initium anni 342. Idque Socratis auctoritate confirmat. Paulo post vero cum Gregorius militari manu succinctus Alexandrinam Ecclesiam occupasset, iterum Romam venisse. Baronii sententiam secutus est Petavius noster in Rationario temporum, Blondellus in libro de primatu Papæ, & alii ferre omnes, quibus Socrates ansam erroris videtur præbuisse. Verum Athanasius ipse id manifestissime refellit. Cum enim in libris suis sæpius locutus sit de sua in urbem Romam profectione, semel tantum ab urbe Alexandrina Romam se venisse scribit. Primum in Apologetico ad Imperatorem Constantium, respondens calumniis adversariorum, qui ipsum apud Imperatorem Constantium accusaverant, quod Constantem Augustum adversus fratrem suis sermonibus excitavisset, ait, se profectum Alexandria, non ad comitatum Constantis Augusti, sed Romam iter fecisse: cumque se, suaque omnia Ecclesiæ illi commendasset, assiduum fuisse in collectis, & conventibus Ecclesiasticis. Quarto deinde post anno literis Constantis Augusti Roma evocatum se esse Mediolanum. Sed Græca verba ipsius Athanasii præstat apponere, quippe quæ sententiam nostram apertius confirmant. ταῦτα τοίνυν εἰ καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξίν ἐστι, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαι ὅλως καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας. Id est: *Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione: sed tamen patere, quæso, ut totius profectionis meæ tibi rationem reddam, quo cognoscas, quam temere me calumnientur adversarii*. Subjicit deinde Athanasius: ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινάς, ἢ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον, &c. quæ superius exposui. Cum igitur testetur Athanasius, se totius profectionis, ac peregrinationis suæ rationem Constantio redditurum, si Romam bis venisset ab urbe Alexandria, certe id hoc loco commemorare debuisset, ne coram Principe veritatem sciens occultasse videretur. Præterea in Apologia secunda adversus Arianos, semel se Romam venisse scribit ad causam dicendam, cum Eusebiani a Julio postulassent, ut ad causam Athanasii cognoscendam Synodus Romæ congregaretur. De secunda autem profectione ne verbum quidem extat in tota illa Apologia. Denique in epistola ad Solitarios, idem Athanasius cuncta, quæ sibi contigerant, diligenter enarrans, unius tantum in urbem Romam profectionis suæ meminit, tunc scilicet, cum ad Synodum Romanam Julii Papæ literis est accitus. Post illam autem Synodum ait Episcopos, qui Concilio interfuerant, ea, quæ in Synodo gesta fuerant, Constanti Augusto per literas nuntiasse; cuncta item, quæ Alexandriæ perpetrata erant a Gregorio, eidem significasse. Quod si post Synodi Romanæ judicium Athanasius Alexandriam reversus fuisset, atque illinc rursus in urbem Romam rediisset, nunquam id hoc loco omisisset Athanasius. Hoc enim ad ejus institutum maxime faciebat, ut mala, atque ærumnas, & calamitates, quas ab adversariis suis perpessus fuerat, omnium oculis subjiceret. Huc accedit, quod Athanasius absque consensu, & literis Imperatoris Constantii Roma Alexandriam redire non potuit. Licuit quidem Athanasio, ut saluti suæ consuleret, & inimicorum insidias effugeret, relicta Alexandria Romam navigare. Honesta enim est quævis ratio expediendæ salutis. Sed Roma reverti Alexandriam ab alterius Principis ditione, idque post biennii moram, id vero non licuit fine mandato Principis. Certe post Serdicense Concilium, id est post Œcumenicam Synodum, qua Athanasius innocens, adversarii vero illius calumniatores, & hæretici judicati sunt, vix tandem ausus est Athanasius Alexandriam reverti; neque id prius fecit, quam creberrimis Constantii literis ad comitatum evocatus fuisset. Sed & antea, cum post obitum Constantini Maximi ex Gallicano exilio in Ægyptum reversus est, trium Cæsarum literis restitutus fuerat. Proinde si post Synodum Romanam Athanasius Alexandriam rediit, tunc quoque Constantii literis munitus fuerit necesse est. Cur ergo eas Constantii literas nusquam memorat Athanasius, qui reliquas ejusdem principis epistolas ad suam causam, ac restitutionem pertinentes, tam ambitiose, tamque diligenter apponere consuevit? Fefellit Baronium Socrates, qui in libro secundo Historiæ scribit, Athanasium, cum post violentam ordinationem Gregorii Romam se ad Julium Papam contulisset, cognita causa, a Julio restitutum, & Alexandriam cum ejusdem Julii literis reversum esse: ac deinde paulo post amoto Gregorio, & in ejus locum substituto Georgio, Romam iterum profugisse. Verum tota illa Socratis, ac Sozomeni narratio mendis innumeris scatet. Quorum maximam partem Baronius ipse, ac Blondellus jamdudum observarunt: quare Socratis testimonium in rebus Athanasii nullius ponderis est, quippe qui pugnantia inter se dixerit, atque contraria. Omissa igitur Socratis auctoritate, alteram Baronii rationem excutiamus: sic igitur ratiocinatur Baronius in gestis anni 341. cap. 49. Athanasium quidem reversum esse Roma Alexandriam hoc anno, vel sequentis anni exordio, ex eo quoque facile potest intelligi, quod constat tempore grassationis Arianorum in Alexandrinam Ecclesiam anno sequenti factæ, eum illic repertum fuisse, quod ipsemet testatur in epistola ad Orthodoxos. Idem repetit Baronius in gestis anni 342. ubi totam fere Athanasii ad Orthodoxos epistolam transcribit. Ex qua manifeste colligitur, Gregorium circa Paschalis festi solemnia Alexandrinam Ecclesiam occupasse, Athanasium vero, metu Arianorum in Ecclesiam irruentium, clam se e medio subduxisse. Quæ cum an. 341. geri non potuerint, eo quod Antiochena Synodus, in qua Gregorius Alexandrinæ urbis Episcopus est constitutus, & cujus gestis tanquam Alexandrinus Episcopus subscripsit, maximam partem anni illius occupaverit, sequenti anno adsignentur necesse est. Hæc est Baronii ratiocinatio. Cujus sententiam non Petavius solum, ac Blondellus, sed omnes quotquot vidi hactenus amplexi sunt.

CAPUT VII.

De circulari Athanasii epistola ad omnes Orthodoxos, utrum de Gregorio, an de Georgio scripta sit.

EGo vero contra affirmo, Baronium gravissime lapsum esse, qui epistolam illam Athanasii ad orthodoxos, de Gregorii ἐνθρονισμῷ scriptam esse crediderit, cum diserte nomen præferat Georgii Ariani, qui diu post Gregorium an. Chr. 356. in Alexandrinam Ecclesiam invasit. Fateor quidem id, quod dicit Baronius, hæc duo nomina Gregorii scilicet, ac Georgii, inter se confundi solere. Verum hæc confusio in Latinis tantum codicibus usuvenit, non item in Græcis. Cum igitur tota illa Athanasii epistola nomen ubique præferat Georgii, cur expuncto illius nomine Gregorii vocabulum reponemus; præsertim cum ea, quæ illic narrantur ab Athanasio, Georgii potius invasioni

vasioni

vasioni conveniant quam Gregorii. Primo enim Athanasius in dicta epistola ait Georgium, sic enim vulgo scribitur, postulatum fuisse Episcopum ab Arianis qui erant Alexandriæ; quod de Gregorio nusquam dicitur. Deinde Georgius in eadem epistola dicitur introisse Alexandriam tempore quadragesimæ. Idem de ejus introitu diserte testatur Athanasius in epistola ad Solitarios. At de Gregorio nusquam id ab illo dictum invenimus. Præterea Athanasius in eadem epistola scribit populum urbis Alexandrinæ, cum in introitu Georgii Arianos tanta vi grassari adversus Catholicos videret, publice protestatum esse apud acta. Idem refert Athanasius in epistola ad Solitarios, cujus ad calcem apposita est ipsa Alexandrinorum protestatio. At de Gregorio nihil hujusmodi actum invenimus. Sed quorsum in his conjecturis hæremus, cum manifestissimo ac certissimo argumento convincere liceat, epistolam illam Athanasii ad Orthodoxos adversus Georgium scriptam esse; non autem adversus Gregorium. Ipsum igitur Athanasium id quod dixi clare testantem audiamus. Porro Græca ipsius verba necessario hic apponemus, eo quod Latinus Interpres sensum auctoris sui minime est assecutus: id quod Baronio ac cæteris fraudi fuit. Postquam ergo Athanasius dixit Georgium, utpote Arianum, Arianis duntaxat favisse; Catholicos vero tanquam extraneos & alienos insectari solitum, hæc subjungit: *ἐπειδὴ γὰρ Γρηγόριον, ὅνπερ πρότερον οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολικῆς ἐπίσκοποι ἐπίστασθε, ὡς διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε. τούτου ἕνεκα Γεώργιον νῦν τοῖς αὐτοῖς Ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. εἶτα ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνην ὀφλήσωσι, γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τῇ ἔξωθεν βίᾳ καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο* &c. Quæ verba sic Latine interpretor. *Nam quoniam Gregorium, quem antea Eusebiani Arianis Episcopum constituerant, postquam de illo scripsissem, omnes vos Ecclesiæ Catholicæ Episcopi jure merito ob impietatem anathemate percussistis & abdicastis, quemadmodum probe scitis: ob eam causam Georgium nunc iisdem Arianis miserunt Episcopum. Deinde ne pudore iterum ac probro afficiantur, nobis adversus ipsos literas scribentibus, extranea vi contra nos usi sunt, ut Ecclesiis in suam potestatem redactis, omnem Arianismi suspicionem a se amoliri viderentur &c.* Quid his verbis Athanasii manifestius? An non apertissime Georgium distinguit a Gregorio? Et Gregorium quidem olim ab orthodoxis Episcopis condemnatum esse dicit atque depositum, in Synodo scilicet Serdicensi: Georgium vero ab iisdem Arianis nunc in Ecclesiam Alexandrinam immissum esse. Et Arianos metuentes ne Georgius similiter ab orthodoxis Episcopis condemnaretur, grassationem suam callide dissimulantes, ad Ecclesias urbis Alexandriæ occupandas, extranea vi usos esse, id est Gentilium & Judæorum auxilio. Ita enim scribit ipse Athanasius in eadem epistola, & in epistola ad Solitarios, ubi Georgii introitum describit. Quare supra dicta Athanasii epistola circularis ad omnes orthodoxos, non adversus Gregorium scripta est, qui jampridem obierat: sed adversus Georgium recens intrusum in sedem Alexandrinam. Contra quem etiam scripta est ab eodem Athanasio altera circularis epistola ad Episcopos Ægypti ac Libyæ, quæ in vulgatis editionibus perperam inscribitur Oratio prima adversus Arianos, cum tamen epistola sit encyclica, sicut dixi, ad omnes per Ægyptum & Libyam Episcopos, quæ jungi omnino debet epistolæ circulari ejusdem Athanasii ad omnes orthodoxos. Est enim ejusdem utraque argumenti. Porro reliquis Baronii argumentis, quibus ille sententiam suam firmare conatus est, nihil jam attinet respondere. Postquam enim veritas semel stabilita est, cuncta quæ objici possunt argumenta facile corruunt. Primo ait Baronius, in epistola illa Athanasii ad orthodoxos, Philagrium nominari Præfectum Ægypti, qui Episcopum illum de quo agitur in sedem Alexandrinam induxerit: atqui Philagrius iste Gregorium deduxit Alexandriam, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. Sed quid vetat, quominus idem Philagrius qui Gregorium prius cum militari manu introduxerat Alexandriam, aliquot post annis etiam Georgium induxerit? Erat certe Philagrius præcipuus minister Arianorum. Qui cum esset Præfectus Ægypti, Valenti & Ursacio aliisque Concilii Tyrensis Legatis ad Mareoticam regionem missis, operam suam navaverat anno Domini 335. Idem postea Præfectus Ægypti ab Imper. Constantio factus, Gregorium in Alexandrinam sedem induxit: quod anno Christi 341. gestum esse existimo. Quidni ergo Ægypti Præfectus tertio creari potuit, suffragantibus Arianis qui apud Imperatorem Constantium omnia pro arbitrio suo agebant, ut Georgius Arianæ sectæ patronus a Judice, Arianis fidelissimo & ad hæc gerenda aptissimo Alexandriam deduceretur? certe Athanasius in dicta epistola ad orthodoxos pagina 945. ait, Philagrium istum jam olim in Ecclesiam & Virgines contumeliosum fuisse. Quæro igitur quando primum injuria affecerit Ecclesiam ac Virgines Philagrius, nisi tunc cum Gregorium deduxit. Idem ergo Philagrius & Gregorium primum deduxit, & postea Georgium. Idque plane confirmat Athanasius in Apologia de fuga pag. 703. Quod vero ait Baronius in supradicta Athanasii epistola, Episcopum illum de quo agitur, ab Eusebio constitutum dici, deceptus est a Latino Interprete, cum in Græco epistolæ textu non Eusebio id adscribatur, sed *τοῖς περὶ Εὐσέβιον*, id est Eusebianis. Constat autem Eusebianam factionem etiam post mortem ipsius Eusebii diutissime perseverasse. Certe Athanasius Eusebianos passim in libris suis nominat, licet ea narret quæ diu post obitum Nicomediensis Eusebii contigerunt.

CAPUT VIII.

De Antiochena Synodo, & de Episcopis qui ad eam convenerunt.

HActenus de rebus quæ ad Athanasium pertinent, quanta fieri potuit cura ac diligentia egimus, notatis & confutatis cunctis erroribus, qui in Ecclesiasticis Annalibus occurrebant. Sed quoniam de Athanasii rebus scribentes, de Antiochena Synodo sæpe locuti sumus quæ in encæniis magnæ Ecclesiæ illic celebrata est, Marcellino & Probino Consulibus, anno natalis Dominici 341. pauca de illa observare libet in gratiam studiosorum Ecclesiasticæ Historiæ. Consederunt in illa Synodo nonaginta & amplius Episcopi, ut ex Athanasio & Hilario constat. Eos maxima ex parte Catholicos & Orthodoxos fuisse Baronius observat: sed triginta sex Arianos fuisse, a quibus Gregorium in locum Athanasii substitutum, & varias illas fidei formulas conscriptas esse affirmat, non autem a reliquis Orthodoxis. Baronii sententiam secutus est etiam Blondellus in libro de primatu Papæ. Sed videamus, si placet, quonam auctore id afferat Baronius. Unum hujus rei auctorem laudat Julium Papam, qui in epistola ad Orientales Episcopos, eos scilicet, qui in hac Antiochena Synodo convenerant, ita scribit: *Qui igitur sunt qui contra canones agunt? nosne qui cum tantis rerum documentis virum recipimus, an qui solum ad triginta sex suffragia eorum qui Antiochiæ fuere, externum hominem Episcopum salutarunt, eumque militari manu Alexandriam deduxerunt?* Grave in primis & validum esset hoc Julii Papæ testimonium, si quidem constaret Julium Papam ita dixisse. Exstat hæc Julii epistola apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, Græco sermone scripta, utpote ad Græcos, qui non alia lingua quam Græca utebantur. Nec est quod quis existimet, eam epistolam primum Latine a Julio scriptam, deinde in Græcum sermonem conversam esse. Cum enim id non dixerit Athanasius, sine auctore id credere non possumus. Quippe Athanasius ubi aliquod monumentum citat quod ex Latino sermone in Græcum translatum est, lectorem de eo monere solet. Adde quod epistola illa Julii adeo pure & eleganter Græce scripta est, ut evidenter appareat illam non ex peregrino sermone in Græcum versam fuisse. Quæcunque enim ex Latina lingua in Græcam translata sunt, ea semper barbara esse & obscura, & plurimis mendis scatere deprehendimus, quemadmodum studiosi, tum apud Eusebium, tum apud Socratem & cæteros rerum Ecclesiasticarum scriptores facile observabunt. Nec mirandum est quod Julius Papa Græco sermone ad Orientales scripserit, cum ad Alexandrinos quoque eodem sermone epistolam scripserit, quam refert Athanasius. Sic Cornelii Papæ epistola Græce scripta exstat ad Fabianum Antiochenum Episcopum. Nam Pontifices Romani, cum propter Sedis Apostolicæ auctoritatem necesse haberent totius orbis legationibus respondere, viros Græci sermonis peritos semper habuerunt, qui ipsis essent ab epistolis. Verba igitur Julii Papæ ad Orientales hæc sunt. *σκοπεῖτε τοίνυν τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες; ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποστείλαντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας.* Id est: *Qui sunt igitur qui contra canones agunt? Nosne qui cum tantis rerum documentis virum recepimus? An qui a triginta sex mansionibus, Antiochiæ quendam velut Episcopum externum hominem salutarunt, eumque militari manu stipatum Alexandriam miserunt?* Reprehendit Julius Papa ordinationem Gregorii, eumque contra canones Ecclesiasticos Alexandriæ Episcopum factum esse

esse asserit, quippe qui non in urbe Alexandrina ordinatus fuisset, suffragante Clero & Populo: sed in urbe Antiochia, quæ triginta sex mansionibus, id est triginta sex dierum itinere distat ab urbe Alexandria. Idem quoque vitium in ordinatione Georgii observat Athanasius in epistola ad solitarios pagina 860. qui a quinquagesima mansione missus est Alexandriam ut Episcopatum illius loci gereret. Sed & in oratione prima adversus Arianos idipsum objicit Arianis Episcopis, Cecropio scilicet, Auxentio & Epicteto, quod licet octoginta mansionibus dissiti, Episcopatum tamen ambierint earum urbium quibus ignoti erant. ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν &c. Igitur prava interpretatio Baronium in errorem induxit. Neque enim Julius dicit Gregorium a triginta sex tantum Episcopis in urbe Antiochia Episcopum fuisse salutatum: sed cum Antiochiæ designatus fuisset Episcopus Alexandrinus, a triginta sex mansionibus missum eum fuisse Alexandriam. Tot enim sunt mansiones ab Antiochia Alexandriam usque, ut ex itinerario Antonini colligitur. Eodem modo loquitur Ammianus Marcellinus in libro 16. ubi vanitatem Constantii Augusti perstringens, qui res a Juliano Cæsare fortiter in Gallia gestas sibi adscribebat, ait eum in epistola quadam scripsisse, se Argentoratensi prælio interfuisse & in prima acie pugnasse, cum tamen illius prælii tempore mansione quinquagesima disparatus esset ab iis locis. Sic enim loquitur Ammianus, pro eo quod alii dicerent, quinquaginta dierum itinere. Nec aliter loqui solet Cosmas in libris Topographiæ Christianæ, quorum excerpta mihi humanissime communicavit Emericus Bigotius, vir doctissimus ac de me optime meritus. Deleatur ergo hic error ex Annalibus Ecclesiasticis, ut ex animis eorum, qui Baronii auctoritate inducti, id pro certo atque indubitato hactenus tenuerunt, sex & triginta Arianæ factionis & communionis Episcopos in Antiochena Synodo consedisse. Scio multos ex veteribus in ea fuisse sententia, ut crederent Antiochenam Synodum hanc, de qua nunc agimus, ab Arianis fuisse collectam. Ita præter cæteros Palladius in Dialogo de vita Joannis Chrysostomi, ubi scribit Elpidium Episcopum juris Canonici peritissimum, coram Imperatore Arcadio palam affirmasse, canones Antiocheni Concilii ab Arianis fuisse compositos. Nam adversarii Joannis Chrysostomi nitebantur præcipue quodam canone illius Concilii. Quod cum videret Elpidius, Severiano qui infensissimus erat hostis Chrysostomi, hanc conditionem detulit, ut subscriberet ejusdem se fidei esse cum Episcopis Antiocheni Concilii qui canonem illum condiderant. Quod quidem Severianus tunc facere detrectavit. Verum hoc intelligendum est, non quasi Episcopi illi qui huic Synodo interfuerunt, palam & aperte Arianam opinionem professi fuerint. Fuerunt enim professione Catholici, ut constat tum ex testimonio Hilarii in libro de Synodis, tum ex epistola Julii Papæ ad ipsos scripta. Certe nunquam Ecclesia Catholica eorum fidem & canones suscepisset, si ab Arianis fuissent promulgati. Quomodo igitur intelligendus est Palladii locus? Nimirum Episcopos illos etsi palam Catholici essent, occulte tamen Arianis favisse. Atque ita Athanasium, Hieronymum, Theodoritum & alios interpretari debemus, qui Eusebium Nicomediensem & Eusebianos passim pro Arianis nominant. Constat enim Eusebium Nicomediensem, licet semper Arianorum partes foverit, nihilominus pacem cum Julio Romanæ urbis Episcopo & communionem cum Ecclesia Catholica ad obitum usque retinuisse. Nam & ad Julium Papam paulo ante mortem literas pacificas misit, & ab eodem vicissim accepit, ut testatur Julius in epistola ad Orientales. Julius certe in supradicta illa epistola, quæ data est ad Episcopos omnes qui Antiochenæ Synodo interfuerant, tum Eusebium ipsum, tum reliquos, appellat fratres dilectissimos. Sic enim conceptus est titulus epistolæ apud Athanasium. Ἰούλιος Διανίῳ καὶ Φλακίλλῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρει, Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γράψασιν ἡμῖν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν. Sed & in corpore ipsius epistolæ, eosdem non semel dilectos nominat. Non igitur pro hæreticis eos habuit Julius, quos certissimos fratres appellat, & quos salvere optat in Domino. Porro hæc epistola a Julio scripta est anno Christi 342. quo anno Eusebium Nicomediensem mortuum esse constat, paulo antequam hæ Julii literæ in Orientem perlatæ essent. Ex quo apparet, verissimum esse id quod antea dixi, Eusebium Nicomediensem in communione Ecclesiæ Romanæ ad obitum usque perseverasse *. Ceterum miror, quam ob causam Julius in titulo epistolæ supra memoratæ Eusebium Dianio postposuerit & Flaccillo. Nisi forte Dianius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, antiquior fuerit Eusebio Nicomediense, qui recens admodum Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium regebat. Ob eandem causam Flaccillus Antiochenus Episcopus eidem Eusebio præponitur, non ratione habita Nicomediensis aut Berytiensis Episcopatus quem prius gesserat idem Eusebius, sed ratione Episcopatus Constantinopolitani quem paulo ante Eusebius occuparat. Postremo illud observandum est, legatos Julii Papæ Elpidium atque Philoxenum, licet Antiochiæ fuerint cum Synodus haberetur, & Episcopis qui illic aderant literas Julii Papæ reddiderint, ab iisque fraudulenter detecti fuerint usque ad mensem Januarium, tandemque cum vanis excusationibus ab iisdem dimissi, literas Episcoporum ad Julium detulerint, Synodo tamen Antiochenæ nequaquam adfuisse quippe qui hoc in mandatis non haberent, sed tantum jussi essent literas Romani Pontificis Eusebio & aliis quibusdam Episcopis dare, quibus Julius ad Synodum Romanam eos invitabat.

* Unde alterum horum necessario statuendum, aut Eusebium revera Arianum non fuisse; sed ex nimia tantum credulitate, qua Arianorum professionibus fidem habuerat, se partibus istis adjunxisse: aut Arianus cum fuerit, Ecclesiam Romanam fefellisse iisdem artibus quibus usi sunt cæteri Ariani. Quod posterius longe probabilius judicabit, quisquis Arii ad Eusebium illum, & ipsius Eusebii ad Paulinum Tyri epistolas apud Theodoritum attente legerit. *G. Bullus in Epilogo Defensionis Fidei Nic. pag. 294.*

HEN-

HENRICI VALESII OBSERVATIONUM ECCLESIASTICARUM IN SOCRATEM, ET SOZOMENUM LIBER II.

CAPUT I.

Quando primum Episcopus factus sit Paulus.

SUperiore libro res B. Athanasii, quæ antea confusæ ac perturbatæ in Annalibus Ecclesiasticis legebantur, quanta fieri potuit cura ac diligentia digessimus. Idem nunc præstare conabimur in rebus Pauli Constantinopolitani, in quarum narratione Socratem ac Sozomenum multa peccasse deprehendimus. Socratem deinde secutus est incertus auctor vitæ & conversationis Beati Pauli Constantinopolitani Episcopi, cujus excerpta leguntur in Bibliotheca Photii. Hic quisquis tandem fuit, Socratis errores novis insuper erroribus cumulavit. Certe his actis Pauli, & actis Athanasii quæ illis adjuncta leguntur in Bibliotheca Photii, nihil est corruptius atque mendosius. Sed in Athanasii quidem rebus emendandis & ad veritatis normam redigendis, maximum nobis adjumentum confert ipsemet Athanasius in libris suis, qui plurimi & disertissimi ad nos pervenerunt. In rebus autem Pauli Constantinopolitani hoc subsidio destituimur, propterea quod, præter scriptores Historiæ Ecclesiasticæ, pauci admodum mentionem ejus fecere. Verum hunc defectum veterum scriptorum, cura ac diligentia nostra supplere conabimur. Ac primo quidem annum quo Constantinopoleos ordinatus est Episcopus, inquiremus. Socrates ac Sozomenus Principatu Constantii Augusti Paulum ad Constantinopolitanæ sedis Sacerdotium evectum esse affirmant; eosque secutus Baronius, Blondellus ac cæteri, Alexandri Constantinopolitani obitum, & ordinationem Pauli referunt anno Christi 340. Acindyno & Proculo Consulibus. Ego vero Paulum Constantino Maximo regnante Episcopum jam tum fuisse, duobus certissimis argumentis evincam. Primo enim Athanasius in epistola ad Solitarios non procul ab initio, ubi Pauli exilia recenset, ait illum a Constantino primum relegatum fuisse in Pontum. Deinde in epistola synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum quam refert Hilarius in fragmentis libri de Synodis, diserte scribitur, Paulum in Synodo Tyri una cum reliquis Episcopis subscripsisse depositioni Athanasii. Jam tum ergo erat Episcopus, cum Synodus Tyri congregata est: quam anno Christi 335. habitam esse constat, biennio ante obitum Constantini. Verba epistolæ synodicæ sic habent, *Paulus vero depositioni Athanasii interfuit, manuque propria sententiam scribens, cum cæteris eum etiam ipse damnavit*. Scio quid respondeat Blondellus in libro de Primatu Papæ in Ecclesia. Ait enim utrumque testimonium, tam Athanasii, quam Orientalium apud Serdicam Episcoporum, de Paulo adhuc Presbytero intelligi debere. Verum hæc responsio, meo quidem judicio, inepta est & futilis. Nam si Paulus adhuc Presbyter interfuit Synodo Tyrensi, eique subscripsit, vice Episcopi sui Alexandri id illum fecisse oportet. Quod si ita est, non ipse Paulus Athanasium damnasse dicendus est; sed potius Alexander cujus vices agebat Paulus. Quis vero id credat de Alexandro Constantinopolitano Episcopo, eum condemnationi Athanasii subscripsisse? Cum igitur Paulus ipse una cum reliquis Episcopis qui in Synodo Tyri convenerant, Athanasium damnasse dicatur, necessario colligitur illum jam tum Episcopum fuisse. Quod autem spectat ad locum Athanasii, is de Paulo adhuc Presbytero intelligi nullo modo potest. Etenim in dicta ad Solitarios epistola, Athanasius omnes ab initio recenset Episcopos orthodoxos, quos Ariani ex suis sedibus expulerant. Ac primo quidem loco nominat Eustathium Antiochenum, deinde Eutropium, Euphrationem, Cymathium, Asclepam, Cyrum, Diodorum, Domnionem, Hellanicum, Marcellum. Postremo de Paulo ita scribit. *De Paulo vero Constantinopolitano Episcopo nemini arbitror ignotum esse. Quanto enim clarior civitas, tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoque crimen objectum est. Idque falsum fuisse vel inde colligas, quod qui illum reum fecit Macedonius, qui nunc illius loco Episcopus est ordinatus, nobis in ea accusatione præsentibus, cum reo suo, cujus Presbyter erat, communicavit. Sed quoniam Eusebius illuc oculos cupiditatis adjecerat, Episcopatum illius urbis rapere festinans: eodem enim modo a Beryto transiliit Nicomediam: mansit nihilominus criminatio adversus Paulum. Nec ab insidiis destiterunt, sed perseverarunt in calumniando. Et primum quidem a Constantino in Pontum relegatus est, &c.* Totum locum diligenter a me conversum consulto hic apposui, propterea quod ejus testimonio sæpius infra sum usurus. Porro ex hoc loco manifeste colligitur, Paulum jam tum Episcopum fuisse, cum a Macedonio accusatus est impulsu Nicomediensis Eusebii. Id autem factum esse regnante adhuc Constantino Maximo, docet ipse Athanasius, cum ait se tum præsentem fuisse Constantinopoli. Atqui Athanasius nonnisi post Synodum Tyri venit Constantinopolim, cum se factione inimicorum in Concilio illo opprimi videret. Nec post id temporis Constantinopolim venit, Eusebio Nicomediensi superstite. Adde quod Athanasius diserte scribit, Macedonium qui Paulum accusabat, eo ipso tempore cum Paulo communicasse, & sub illo fuisse Presbyterum. Si Macedonius Presbyter sub Paulo tum erat, Paulus tunc Episcopus fuerit necesse est. Ac proinde verissimum est quod dixi, Paulum Constantini Magni temporibus Episcopum fuisse urbis Constantinopolitanæ. Præterea duorum optimorum scriptorum auctoritate discimus, Alexandrum Constantinopolitanum Episcopum mortuum esse adhuc regnante Constantino. Ita enim scribit Philostorgius in lib. 2. Histor. Ecclesiasticæ pag. 15. ubi paulo post encænia urbis Constantinopolitanæ a Constantino Magno celebrata, Alexandrum illius urbis Episcopum e vita migrasse scribit. τελευτήσαντος δὲ τοῦ ταύτης τῆς πόλεως ἀρχιερέως Ἀλεξάνδρου, τὸν Νικομηδέας φησὶν Εὐσέβιον, εἰς τὸν τῆς νεοκτίστου πόλεως ἀρχιερατικὸν μεταστῆσαι θρόνον. id est: *Ait Philostorgius, post obitum Alexandri Constantinopolitani Episcopi, Eusebium Nicomediensem translatum esse ad Episcopatum urbis recens conditæ*. Idem quoque scribit Theodoritus in lib. 1. Histor. Ecclesiast. cap. 19. Ac de Eusebio quidem impræsentiarum non disputo, quem Theodoritus ac Philostorgius in locum Alexandri subrogatum esse affirmant. Id unum contendo, Alexandrum Constantinopolitanum Episcopum principatu Constantini Augusti mortem obiisse, ac proinde Paulum regnante adhuc Constantino Ecclesiæ illius sacerdotium obtinuisse. Idem quoque scripserat Eusebius Pamphili, ut testatur Theophanes in Chronico. *Nec ut Eusebius ex omnibus Historicis solus narrat, Nicomediensis Eusebius cum in encæniis insidias Athanasio strueret, Constantinopolitanam sedem obtinebat. Hoc enim vel ex temporum collectione falsi arguitur &c.* Videtur tamen memoria lapsus esse Theophanes, & pro Theodorito Eusebium posuisse.

CAPUT II.

Utrum Arius hæresiarches a Synodo Hierosolymitana susceptus sit in communionem.

VErum hoc loco validissimum nobis argumentum opponitur. Cum enim constet Arium in communionem receptum esse in Synodo Hierosolymitana, quæ paulo post Synodum Tyri congregata est, vel potius ab urbe Tyri translata est Hierosolyma anno Christi 335. Alexander Constantinopolitanus Episcopus superstes etiam tum fuerit necesse est. Quippe Alexander aliquanto post Arium ex hac luce migravit.

Hic enim est Alexander, qui suis precibus a Deo id impetravit, ut Arius, quem Eusebiani postridie in Ecclesiam introducturos se esse minabantur, spe sua frustratus, fœdissimo mortis genere extingueretur, ut testatur Athanasius tum in epistola ad Serapionem de morte Arii, tum in circulari epistola ad Episcopos Ægypti & Libyæ, quæ vulgo inscribitur, oratio prima adversus Arianos. Ex quo conficitur, Alexandrum an. Chr. 336. adhuc Episcopatum Constantinopolitanum administrasse, ac proinde falsum esse quod supra scripsi, Paulum Constantinopolitanum Episcopum in Concilio Tyri habito adversus Athanasium subscripsisse. Gravissima profecto hæc ratio est, & quæ nostram sententiam funditus evertit. Sed inquirendum est diligentius ac dispiciendum id, quod uno nituntur adversarii: an videlicet Arius ipse in communionem receptus sit a Concilio Hierosolymitano, quo in encæniis Basilicæ Constantinianæ celebratum est an. Chr. 335. Exstat epist. synodica ejus Concilii, ab Athanasio relata in libro de Synodis. Verum in illa synodica, non Arius ipse in communionem receptus esse dicitur, sed οἱ περὶ τὸν Ἄρειον id est Arii asseclæ, Presbyteri scilicet & Diaconi civitatis Alexandrinæ, qui Arium secuti fuerant. Certe idem Athanasius alibi de hac Synodo loquens, perpetuo dicit τοὺς περὶ Ἄρειον, & τοὺς Ἀρειανοὺς, in ea susceptos fuisse. Sic enim loquitur tum in Apologia adversus Arianos pag. 801. tum in epist. ad Solitarios non procul ab initio. Nam initium illius epistolæ in vulgatis exemplaribus desideratur. Dicet aliquis Athanasium de ipso Ario loqui. Etenim in libro de Synodis postquam epistolam Synodicam Concilii Hierosolymitani retulit, quæ data est ad Presbyteros & Diaconos Ecclesiæ Alexandrinæ, statim subjungit statutum fuisse ab illis Episcopis, Arium sectatoresque ejus suscipiendos esse. Verum ego id sic intelligendum puto, non quasi Arius ipse adhuc superfuerit. Verum ideo sic locutus est Athanasius, quod receptis Arii asseclis, ipse Arius quodammodo suscipi videbatur. Idem respondendum censeo iis qui epistol. Synodicam Antiocheni Concilii nobis objiciunt, in qua Episcopi, qui in illo Concilio sedebant, affirmant se Arium ideo suscepisse in communionem, quod fidem ejus rectam esse comperissent. Id enim aut eo quem dixi modo intelligendum est, de Arii videlicet asseclis: aut si de Ario ipso accipiatur, non in Synodo Hierosolymitana id factum esse dicemus, sed in priore aliquo conventu. Certe diu ante Synodum Hierosolymitanam Arium & socios ab Eusebianis in communionem receptos fuisse testatur Athanasius in dicto libro de Synodis. Cæterum ex epistola Synodica Concilii Hierosolymitani satis aperte colligitur, Episcopos non de Ario ipso, sed tantum de Arii gregalibus locutos esse. Scribunt enim in ea epistola, se literas Imperatoris Constantini accepisse, quibus ipsos hortabatur, ut pacem & concordiam in Ecclesia resarcirent, utque Arii sodales & sectatores placido & pacato animo susciperent: quorum rectam ac sinceram esse fidem, tum viva ipsorum voce, tum libello sibi ab ipsis porrecto cognoverat. Quem quidem libellum Constantinus suis ad Synodum literis subjecit. Quod si de Ario Constantinus & Episcopi illi loquerentur, cur Constantinus Arium postea Constantinopolim evocasset, ut de ejus fide inquireret, idque post synodale judicium, & post ipsius suffragium? Cur Alexander Episcopus Arium post hæc in Ecclesiam admittere recusasset, qui celeberrimæ Synodi judicio in communionem admissus fuerat, & Imperatoris judicio comprobatus? Præterea Athanasius in epistola ad Serapionem, testatur se consultum fuisse a Serapione de quadam quæstione, quæ in Ægypto exorta fuerat, utrum Arius in communione & pace Ecclesiæ diem extremum obiisset. Negat id Athanasius in dicta epistola. Quod si Arius ab Hierosolymitano Concilio ad pacem & communionem Ecclesiæ admissus fuisset, nunquam profecto id negasset Athanasius, nec Serapion id ignorare potuisset. Neque enim obscura fuit fama Synodi Hierosolymitanæ, sed longe omnium celeberrima, & cum Nicæna Synodo comparanda, si Eusebio credimus: quippe quæ ex omnibus Romani Imperii provinciis ad dedicationem regalis basilicæ a Principe esset congregata. Postremo Athanasius in dicta ad Serapionem epistola, mortem Arii commemorans, ait se quidem tunc temporis non adfuisse Constantinopoli cum Arius e vivis sublatus est, sed Macarium Presbyterum qui illic aderat, cuncta ad ipsum scripsisse. Atqui Macarius Presbyter Athanasii, fuit in urbe Constantinopolitana eo tempore quo Eusebiani conjuratione facta cum Meletianis adversus Athanasium, de lineæ vestis canone eum apud Constantinum Imperatorem accusarunt. Testatur hoc Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos pag. 778. & post eum Socrates in lib. 1. Histor. Eccles. Nec post id temporis Macarium Alexandrinum Presbyterum Constantinopolim venisse legimus. Hæc autem prima Athanasii accusatio aliquot annis præcessit Synodum Tyri. Ad quam depellendam & confutandam Athanasius Macarium & Arium Presbyteros suos misit Constantinopolim. Baronius in Annalibus id factum refert anno 329. natalitiis Dominici.

CAPUT III.

De primo exilio Pauli Constantinopolitani.

MOrtuo Alexandro Constantinopoleos Episcopo, quem anno Chr. 331. obiisse existimamus, Paulus in ejus locum successit. Qui tametsi in Synodo Tyrensi depositioni Athanasii subscripsisset, nihilominus ab Arianis & præcipue ab Eusebio qui sedis illius cupiditate flagrabat, per fraudem & calumniam appetitus est. Ac primo quidem Macedonium Presbyterum Ecclesiæ Constantinopolitanæ adversus eum incitarunt, qui Paulo confictum nescio quod crimen objiceret. Ceterum adeo leve erat quod ab accusatore intendebatur, ut pendente accusatione nihilominus accusator cum reo communicaverit. Verum Eusebiani rem urgere non destiterunt, propterea, quod Eusebius Nicomediensis sedem illius rapere contendebat. Paulum igitur calumniari apud Principem Constantinum non cessarunt, donec ille aures nimium faciles Eusebianis præbens, Paulum in Pontum relegavit, quemadmodum supra retulimus ex Athanasio in epistola ad Solitarios. Id gestum est anno Christi 336. Neque enim citius id fieri potuit, cum Paulus anno 335. Concilio Tyrensi interfuerit. Ad hæc Athanasius se tum adfuisse scribit, cum Paulus a Macedonio accusatus est. Hæc autem accusatio, ut ex Athanasii narratione colligitur, satis longo tempore perseveravit. Proinde non ante annum Domini 330. Paulus in exilium missus videtur. Adde quod Athanasius in dicta epistola universos Episcopos, qui Constantino maximo regnante per fraudem & calumnias Arianorum in exilium pulsi sunt, ordine recensens, in Paulo Constantinopolitano Episcopo narrationem suam claudit. Orditur enim ab Eustathio Antiochenæ urbis Episcopo, quem nos in adnotationibus Eusebianis, anno Chr. 329. aut certe 330. relegatum fuisse demonstravimus. Post hunc Eutropius Episcopus Hadrianopoleos, Eusebianis adnitentibus, suffragante ipsis Basilina quæ nupta erat Constantio fratri Constantini maximi, pulsus est in exilium. Post hæc Euphration Balanearum Episcopus, Cymatius Palti, alter item Cymatius Antradi, Asclepas Gazæ, Cyrus Berœæ in Syria, Diodorus Naissi, Domnio Sirmii, Hellanicus Tripoleos Episcopi, eo quod hæresim Arianam odio prosequi tantummodo visi essent, alii fictis criminibus, alii nullo ipsis objecto crimine, rescripto Principis Ecclesiis suis pulsi sunt, suffectis in eorum locum qui Arianæ perfidiæ favebant. Marcellus deinde recensetur ab Athanasio, ac postremus omnium Paulus Episcopus Constantinopolitanus. Marcellus quidem an. Chr. 336. relegatus est post Synodum Constantinopolitanam, in qua depositus fuerat ac damnatus. Eodem fere ordine Athanasius supradictos Episcopos factione Arianorum relegatos enumerat in Apologetico de fuga sua: ubi pro Cymatio Antaradi Episcopo Carterium nominat. Ceterum etsi Athanasius diserte non dicit Paulum tunc Episcopali judicio damnatum fuisse, ex eo tamen quod accusatum illum esse scribit a Macedonio Presbytero, satis innuit Paulum Synodali sententia fuisse damnatum. Certe Constantinus, utpote Princeps religiosissimus, nunquam illum in exilium mittere sustinuisset, nisi prius Ecclesiastico judicio condemnatus fuisset. Sic enim Eustathium, sic Athanasium relegavit, post prolatam adversus eos Episcoporum sententiam. Accusatus autem fuerat Paulus a Macedonio, ὡς οὐκ εὖ βεβιωκὼς, ut ait Sozomenus in lib. 3. cap. 3. id est, *quod turpiter & flagitiose vixisset*. Denique Orientales Episcopi in epistola Synodica pseudosynodi Serdicensis, diserte testantur Paulum Episcopali sententia damnatum fuisse. Sic enim ajunt de Maximino Trevirorum Episcopo. *Causa igitur homicidiorum tantorum ipse fuit, qui Paulum olim damnatum ad Constantinopolim revocavit*. Ubi notabit obiter studiosus lector, Paulum non a Julio Papa, sed a Maximino Episcopo dici revocatum.

CAPUT IV.

De prima restitutione Pauli.

MOrtuo Constantino Maximo, tres ejus filii Episcopos Catholicos, quos Constantinus ab Eusebianis in fraudem impulsus relegaverat, sedibus suis restituerunt, datis tum ad ipsos, tum ad singulorum civitates literis, quibus jubebant, ut singuli a suis civibus & clericis pacate reciperentur. Testatur hoc Athanasius in epistola ad Solitarios. Ubi post indicem illorum

quos

quos dixi, Episcoporum, quos Ariani Constantino regnante suis Ecclesiis, ac civitatibus ejecerant, hæc subjungit. ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος, Κωνστάντιος, καὶ Κώνστας, ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν· γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων τῇ ἰδίᾳ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ, &c. Idem tradit Philostorgius in lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ. Sed in Athanasio notanda sunt hæc verba, ἐποίησαν πάντας ἐπανελθεῖν, *omnes*, inquit, *redire jusserunt*. Ergo & Eustathius Antiochenus, & reliqui Episcopi ad sedes suas reversi sunt. De Eustathio tamen nusquam id legimus. Ac fortasse ille delata sibi licentia, ac facultate redeundi uti noluit, propterea quod Ecclesiam suam ab Arianis obsessam, atque occupatam videret. Certe Flaccillus, qui Euphronio successerat, Antiochenæ urbis Episcopatum perpetuo retinuit, jam inde a Synodo Tyrensi ad Synodum Antiochenam. Paulus igitur una cum ceteris ex Pontico exilio reversus, Constantinopolitanam sedem postliminio recuperavit. Quem reversum Eusebius Nicomediensis iterum pristinis dolis, atque artibus oppugnavit, accusatorem illi summittens Macedonium. Id certe insinuare mihi videtur Athanasius in loco illo ex epistola ad Solitarios, quem superius adduxi, cum ait, καὶ ὅμως ἔμεινεν ἡ πρόφασις κατὰ Παύλου· καὶ οὐκ ἠμέλησαν ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες. Vult enim dicere Athanasius, Eusebianos, qui prius apud Constantinum calumniati fuerant Paulum, eundem postea apud Imperatorem Constantium similiter calumniatos esse, & perfecisse tandem, ut Paulus a Constantio quoque in exilium mitteretur. Constantius ergo calumniis Eusebianorum fidem accommodans, Concilium Episcoporum Constantinopoli fieri jussit: a quibus Paulus damnatus, ac depositus est, & Nicomediensis Eusebius in ejus locum substitutus. Ita Socrates in lib. 2. cap. 6. Qui cum Episcopos illos, qui huic Synodo interfuerunt, Arianæ perfidiæ fautores dicat fuisse, satis indicat, ex eorum numero fuisse Theodorum Heracleotem, Marin Chalcedonium, Theognium Nicænum, & Ursacium, ac Valentem, qui inter Eusebianos agmen duxere. Et Socrates quidem Paulum tunc tantummodo depositum esse dicit, non etiam relegatum. Quare cum Paulus liberam tunc haberet vagandi facultatem, conjunxit se cum Asclepa, Lucio, atque Marcello, quos vix dum restitutos, iterum Ariani suis civitatibus, atque Ecclesiis expulerant. His junctus Paulus, plurimas urbes, ac Provincias Occidentalis Imperii peragravit, suffragium, ac subsidium Episcoporum ubique exquirens, ut in sedem suam restitueretur. Docet id epistola Synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum his verbis: *Deinde Paulo, & Lucio, & quotquot talibus conjuncti sunt, circumeuntes simul exteras regiones, persuadebant judicibus, non esse credendum illis, qui in eos digne sententiam protulerunt*. De Marcello loquuntur, Asclepa, & Athanasio. Romam porro utrum Paulus tunc venerit, nescio. Sed si verum est, Paulum aliquando Romam venisse, hoc tempore eum venisse oportet. Neque enim alio tempore Romam venire potuit, ut postea videbimus. Primus autem ex Occidentalibus Episcopis Maximinus Trevirorum Episcopus, Paulum in communionem recepit, ut testantur Orientales apud Serdicam Episcopi in Synodica supra citata.

CAPUT V.

Quo tempore Eusebius Nicomediensis ad Episcopatum Constantinopolitanum translatus fuerit.

PHilostorgius quidem, ac Theodoritus Eusebium Nicomediensem mortuo Alexandro Episcopatum urbis Constantinopolitanæ suscepisse dicunt, principatu Constantini Maximi. Verum eos refellit Athanasius, qui diserte testatur in epistola ad Solitarios, Eusebium Nicomediensem non Alexandro mortuo successisse, sed in Pauli viventis locum per vim, atque ambitum invasisse. Præterea Hieronymus in Chronico scribit, Constantinum paulo ante mortem Nicomedio baptizatum esse ab Eusebio loci illius Episcopo. Denique Ammianus Marcellinus auctor est, Julianum Principem Nicomediæ educatum fuisse ab Eusebio Episcopo, quem genere longius contingebat, sic enim loquitur Marcellinus. Porro quando Julianus Eusebio Episcopo traditus est educandus, septennis ut minimum fuerit necesse est. Neque enim ante hunc annum pueri commendari solent institutoribus. Atqui Julianus vix septem annos impleverat tum cum Constantinus Maximus ex hac luce migravit. Proinde Eusebius Nicomediensem Episcopatum usque ad obitum Constantini retinuit. Certe Constantinus hujusmodi Episcoporum translationes valde improbabat, quemadmodum discimus ex ejus epistola ad Eusebium Cæsariensem Episcopum, qui Antiochenæ urbis Sacerdotium sibi delatum constanter recusaverat. Verior itaque est sententia eorum, qui Eusebium Nicomediensem Constantio regnante, ad Episcopatum urbis Constantinopolitanæ transiliisse dicunt. Ita Socrates, Sozomenus, Cedrenus, ac Theophanes. Et Cedrenus quidem Episcopatum urbis Constantinopolitanæ a Constantio mercedis loco delatum esse scribit Eusebio, propterea quod Eusebius testamentum, quod Constantinus moriens ipsi commendaverat, primo omnium Constantio tradidisset. Socrates vero hanc Eusebii translationem refert paulo post mortem Constantini junioris, id est anno Christi 340. cui consentit etiam Baronius. Verum Baronius a seipso dissentit, & pugnantia inter se loquitur, atque contraria. Cum enim fateatur, Epistolam synodicam Episcoporum Ægypti ad omnes ubique terrarum Orthodoxos Episcopos, qua respondent calumniis Eusebianorum adversus Athanasium, scriptam esse ann. Domini 339. constet autem ex eadem synodica epistola, Eusebium Nicomediensem jam tum ad Episcopatum urbis Constantinopolitanæ translatum fuisse: absurdum omnino est hanc Eusebii translationem in annum sequentem conferre. Quod vero Episcopi Ægypti in sua illa synodica diserte testentur id, quod dixi, ex eorum verbis apparet, quæ hic apponam: *Quanquam nihil ea re impeditus Eusebius, Athanasii creationem vituperat: homo, qui ipse prorsus Episcopus creatus non est, aut si unquam jus Episcopi habuit, idipsum rescidit, utpote qui principio Beryti pro Episcopo egerit, relictaque Beryto Nicomediam se transtulerit: illam quidem cathedram præter leges destituens, istam vero nulla lege invadens: proprii gregis sine ulla caritate desertor, & alieni nulla rationabili causa occupator, prioris Episcopatus caritatem alieni cupiditate aspernatus est. Nec tamen hunc ipsum Episcopatum, quem tanta aviditate occupaverat, reservavit. Ecce enim jam quoque inde desiliens, alienum Episcopatum denuo obtinet*. Ubi notanda sunt hæc verba, ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐκεῖθεν ἀποστὰς, ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει. Nam vocabulum illud ἰδοὺ, translationem hanc Eusebii a Nicomedia Constantinopolim, recens admodum, & paulo antequam hæc scriberent, factam esse declarat. Quamobrem si hæc circularis epistola scripta est ab Ægypti Sacerdotibus anno natalis Dom. 339. ut Baronius censuit, Eusebii translatio ad sedem Constantinopolitanam, vel eodem, vel superiori anno contigerit necesse est.

CAPUT VI.

De secunda restitutione Pauli, & de secundo, ac tertio ejusdem exilio.

ANno Christi 342. obiit Eusebius Constantinopolitanus Episcopus, quem Magnum Eusebium vocat non solum Philostorgius, sed etiam Eusebius Cæsariensis in libro contra Marcellum. In quem nescio cur tantopere invectus sit Baronius, cum superius a nobis ostensum fuerit, eum pacem, & communionem cum Ecclesia Romana ad obitum usque retinuisse. Post ejus obitum, cives Constantinopolitani Paulum ad sedem suam revocarunt; Eusebiani vero Macedonium in Eusebii locum substituerunt. Quæ res ingentem tumultum in urbe regia excitavit, ut refert Socrates in libro 2. His auditis Imperator Constantius, qui in Oriente bello Persico implicatus tenebatur, Hermogeni Magistro militum mandavit, ut Constantinopolim ingressus, Paulum sede sua, ac civitate exturbaret. Ægre siquidem ferebat Imperator, quod absque suo consensu Paulus Ecclesiam suam recepisset. At populus, qui Pauli amore flagrabat, adversus Magistrum militum commotus, domo ejus incensa ipsum corripuit, & pedibus tractum, ac misere truncatum, in mare præcipitavit. Id gestum est Constantio tertium, & Constante iterum Consulibus. Quæ cum nuntiata essent Constantio, ille graviter commotus, repente equo conscenso venit Constantinopolim. Et urbem quidem ipsam annona multavit; Paulum vero tanquam seditionis auctorem, catenis ferreis vinctum ad Castellum Mesopotamiæ Singara deportavit. De hac ingenti seditione loquitur Libanius in Basilico pag. 126. ubi testatur, Imperatorem Constantium admirabili celeritate usum esse in faciendo itinere, nec nives, atque imbres eum ab incepto itinere deterruisse. Et fontes quidem ab illo castigatos esse dicit, neminem tamen morte adfectum, cum Senatus urbis Constantinopolitanæ pro reis apud ipsum intercessisset. Socrates quidem, eumque secutus Baronius, Paulum tunc temporis Romam venisse dicunt. Ego vero Athanasium sequi malim, qui in epistola ad Solitarios, ait, Paulum a Constantio relegatum esse Singara, & aliquanto post inde Emesam esse translatum, metu scilicet Persicæ incursionis. Verba Athanasii sunt hæc. τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου δεθεὶς ἁλύσεσι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετηνέχθη. Id est, *iterum vero a Constantio catenis ferreis vinctus Singara Mesopotamiæ deportatus est*,

atque

atque inde translatus Emesam. Quod cum tam diserte affirmet Athanasius, non alio tempore id factum assignari potest, quam isto, quod dixi. Etenim ingens illa seditio in urbe regia, & cædes Magistri militum, & Pauli restitutio sine Imperatoris consensu facta, Constantium non immerito commoverant, ut Paulum ferro vinctum in tam longinquum exilium amandaret. Ex quo tamen exilio non ita multo post Emesam eum transtulit, sive ut Constantinopolitanis, qui Paulo inprimis studebant, gratificaretur, sive, ut dixi, Persarum metu, qui Singaris assidue imminebant. Certe haud multo post circa id castrum ingenti prælio Persæ cum Romanis conflixere. Ceterum Ariani seditionem illam, de qua dixi, cædesque hominum in ea factas, uni Paulo adscribebant, ut testatur epistola Synodica pseudosynodi Serdicensis: *Sed & de Paulo Constantinopolitanæ civitatis quondam Episcopo post reditum exilii sui si quis audierit, perhorrescet*: & multo post. *Asclepas vero cum ad Constantinopolitanam civitatem propter Paulum venisset, post immanitatem rerum atrocitatemque commisit, quæ media in Ecclesia Constantinopolitana gesta sunt post mille homicidia, quæ altaria ipsa humano sanguine coinquinaverunt, post interfectiones fratrum, extinctionesque Gentilium, hodieque cum Paulo, cujus causa hæc gesta sunt, communicare non cessat*.

CAPUT VII.

De tertia restitutione Pauli Constantinopolitani.

Scribit Baronius, Paulum civitate sua, atque Ecclesia pulsum, Romam ad Julium se contulisse: cumque ab eo literas accepisset, quibus in sedem suam restituebatur, eas literas effectu caruisse, quippe cum Paulus nonnisi post Serdicense Concilium Ecclesiam suam recuperaverit. Sed Baronio assentiri non possum. Primo enim falsum est, Paulum tunc temporis Romam venisse, ut in superiori capite demonstravi. Nec verius est, quod asserit Baronius, Paulum Serdicensis Synodi sententia restitutum esse. Certe in epistola synodica Serdicensis Concilii nulla ejus rei fit mentio. Immo vero Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiast. diserte affirmat, Paulum Serdicensi Concilio minime interfuisse. Obstitisse enim cives urbis Constantinopolitanæ, quominus eo proficisceretur, veritos scilicet, ne ab Arianis in itinere per insidias interficeretur. Sed & Orientales apud Serdicam Episcopi, in Synodica sua aperte significant, Paulum ab ea Synodo abfuisse, ut recte observavit Blondellus in libro de primatu in Ecclesia. Jam ergo ante Synodum Serdicensem Paulus Episcopatus sui locum receperat. Quod quidem a Constantio factum fuisse arbitror, vel in gratiam Constantinopolitanorum, qui Paulum præcipuo quodam amore, ac studio prosequebantur; vel ob metum Constantis Augusti, qui frequentibus literis ad Constantium missis, ut Paulus, Athanasius, & reliqui Orientis Episcopi suas in sedes restituerentur, postulaverat. Sane rationi consentaneum fuit, ut quoniam inter duos fratres Augustos tandem convenerat, ut ad causam Episcoporum dijudicandam generalis Synodus apud Serdicam congregaretur, Episcopi omnes vinculis, atque exilio solverentur, quo libera ipsis facultas veniendi ad Concilium suppeteret. Hanc igitur ob causam, ni fallor, Paulus a Singarensi, & Emiseno exilio reversus est Constantinopolim. Unde cum ad Serdicense Concilium proficisci vellet, a Constantinopolitanis civibus detentus est, ut docet Theodoritus.

CAPUT VIII.

De ultimo Pauli exilio, ejusque obitu.

Post mortem Constantis Augusti, quæ contigit anno Christi 350. Ariani omni metu jam vacui, adversus Catholicos Antistites multo gravius quam antehac insurrexerunt. Ac primum omnium Paulum aggressi, persuadent Constantio, ut illum in exilium ejiciat, Macedonium vero ejus loco in Constantinopolitanam Ecclesiam inducat. Imperator igitur, qui Arianæ perfidiæ patrocinium palam susceperat, mandat Philippo Præfecto Prætorio per Orientem, ut Paulum e sede sua protinus exturbet. Qui accepto Principis mandato, Hermogenis Magistri militum casu admonitus, rem prudentius aggredi statuit. Ingressus itaque lavacrum Zeuxippi, Paulum ad se accersivit, quasi de publico quodam negotio cum eo consulturus. Qui cum venisset, Præfectus clam per fenestram quandam eum demisit, & in palatium abripi jussit. Atque inde navigio impositum, in exilium misit Cucusum, Cappadociæ oppidum, quod postea minori Armeniæ contributum est. Ibi eum Eusebiani in arctissimo, & obscurissimo quodam loco recluserunt, subtracto ei penitus alimento, ut hominem inedia enecarent. Post sextum autem diem ingressi, cum eum adhuc spirantem reperissent, contortis pallii laciniis strangularunt, quemadmodum scribit Athanasius in epistola ad Solitarios. Et Athanasius quidem hoc Pauli exilium quartum vocat. Ego vero tertium mallem dicere. Nam Singarenum, & Emisenum, licet locis diversa sint, pro unico tamen exilio sunt accipienda: cum Paulus a Singaris, quo primum fuerat relegatus, postea translatus sit Emesam. Quod autem Socrates, atque Sozomenus scribunt, Paulum a Philippo Præfecto Thessalonicam esse relegatum, dupliciter falluntur, & in loci, & in temporis notatione. Id enim factum esse scribunt paulo post necem Hermogenis, id est anno Chr. 342. quo quidem tempore Philippus non erat Præfectus Prætorii. Neque vero Philippus tunc potuit Paulum relegare Thessalonicam, quæ urbs tum parebat Constanti Augusto, non autem Constantio, sub quo Præfecturam gerebat Philippus. Quare verius est, quod Baronius scribit, hæc adversus Paulum a Philippo gesta esse anno Dom. 351. quo anno Philippum Præfectum Prætorio fuisse, præter Athanasium docent leges Codicis Theodosiani, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Sed tunc, ut dixi, id est anno 351. Paulus non in urbem Thessalonicam relegatus est, sed Cucusum, ut testatur Athanasius. Quomodo enim Thessalonicam relegari potuisset, quæ erat ipsius patria, sicut fatentur Sozomenus, & Socrates? Quid magis contrarium, quam patria, & exilium? Benigne igitur cum Paulo actum esse oportet tunc cum missus est Thessalonicam. Quid ergo, dicet aliquis? An prorsus falsum erit, quod ajunt Sozomenus, & Socrates, Paulum Thessalonicam venisse, atque inde Corinthum proficisci simulantem, Romam navigasse? Id omnino verum puto, sed alio factum tempore: tunc scilicet, cum Paulus primum depositus est, ac damnatus, suffecto in ejus locum Eusebio Nicomediense. Eo siquidem tempore Paulus cum liberam haberet vagandi potestatem, Thessalonicam, & Romam, & in alias urbes Occidentalis Imperii pro arbitrio suo proficisci potuit, quemadmodum superius observavi.

CAPUT IX.

Cur Athanasius inter orthodoxos Episcopos Paulum Constantinopolitanum minime recensuerit.

Mirari quis non immerito potest, quid causæ sit, cur Athanasius in Oratione prima contra Arianos, orthodoxorum Episcoporum indicem texens, qui Nicænam fidem constanter asseruerant, Pauli nostri nomen prætermiserit: quem tamen constat pro Nicæni Concilii doctrina, ac fide adversus Arianos fortiter decertasse. Certe Athanasius in oratione supra memorata mentionem facit Alexandri Episcopi Constantinopolitani. Cur ergo Paulum quoque Alexandri successorem ei minime adjunxit? Nec est, quod quis objiciat, Athanasium eo loco illos duntaxat Episcopos commemorasse, qui jam fato functi essent; ac proinde Paulum ab illo præteritum esse, eo quod adhuc superstes esset. Hæc responsio admitti forsitan posset, si Paulus Constantinopolitanus superstes adhuc fuisset eo tempore, quo prima hæc oratio adversus Arianos scripta est ab Athanasio. Verum antequam eam Orationem, seu potius epistolam scriberet Athanasius, Paulus jam e vivis excesserat. Mortuus est enim anno natalis Domin. 351. aut 352. ut ad Historiam Socratis observavi. Hæc autem Oratio adversus Arianos scripta est ab Athanasio post enthronismum Georgii, anno Christi 356. sicut in superiore libro adnotavi. Alia igitur hujus rei causa inquirenda est. Neque enim sine causa, aut per negligentiam id ab Athanasio factum esse crediderim. Existimo igitur Athanasium eo loco de industria Pauli nomen prætermisisse, eo quod in Concilio Tyri cum Arianis permixtus, condemnationi ipsius subscripserat, ut supra vidimus. Eandem ob causam Maximi quoque Hierosolymorum Episcopi nomen ibidem reticuit, licet Macarii Herosolymitani mentionem fecisset. Quod quidem non ulciscendi animo ab Athanasio factum esse credendum est. Procul enim aberat ab hoc affectu Athanasius. Sed quoniam Athanasius eo loco illos duntaxat Episcopos commemorare decreverat, qui procul ab omni crimine, & ab omni macula Arianæ communionis perpetuo abfuissent, idcirco Paulum, & Maximum in eo numero noluit recensere, quos sciebat in illa apud Tyrum Synodo communione Arianorum fuisse pollutos.

HEN-

HENRICI VALESII
OBSERVATIONUM ECCLESIASTICARUM IN SOCRATEM, ET SOZOMENUM
LIBER III.

CAPUT I.

Ante annos plus minus quadraginta, gravis inter eruditos orta est controversia de sexto Canone Concilii Nicæni. Ad cujus expositionem multa tunc allata sunt a multis, dum singuli Canonem illum ad suas partes trahere conantur. Sed cum doctissimi homines de Ecclesiis, ac regionibus suburbicariis acrius inter se contenderent, Rufini Interpretationem potius, quam Canonis ipsius verba exposuerunt. Exstitit postea Joannes Launoius, magni nominis Theologus, qui haud ita dudum librum edidit de recta interpretatione sexti Canonis Nicæni. Verum hic quoque ad eundem quem priores illi lapidem impegit: & quod in titulo operis sui promiserat, id duabus editionibus implere non valuit. Erroris autem causam ei præbuit prava via, ac methodus, qua in ejus Canonis expositione usus est. Nam cum Canon Nicæni Concilii exponendus esset, sicut a Nicænis Patribus est editus, & post Græcorum verborum explicationem ordine progrediendum esset ad explicationem Interpretationis Rufinianæ; contra Joannes Launoius primo quidem sensum Rufini investigavit, deinde verba ipsa Nicænorum Patrum juxta eum sensum, quem Rufini verbis tribuerat, exposuit. Nos vero Interpretationem Rufini inpræsentiarum quidem omittimus, quippe quæ verius paraphrasis sit, quam versio. Ipsum vero Canonem, prout a trecentis illis Episcopis promulgatus est, proponentes, explicare conabimur.

Sic igitur habet Canon sextus. τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν αἰγύπτῳ καὶ λιβύῃ καὶ πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον, πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν. ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο, ὅτι εἴ τις χωρὶς γνώμης μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Quæ verba Dionysius Exiguus ita Latine vertit. „ Antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, Libyam, & Pentapolim, ut Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem; quia & urbis Romæ Episcopo parilis mos est. Similiter autem & apud Antiochiam, ceterasque Provincias suis privilegia serventur Ecclesiis. Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter Metropolitani sententiam fuerit factus Episcopus, hunc magna Synodus definivit Episcopum esse non oportere.

CAPUT II.

Duo præcipue in hoc Canone notanda sunt. Primum est hic agi de Patriarchis. Alterum est non de sola ordinatione hic agi, sed de omni jure Patriarchico. Ac prius quidem illud ita demonstrari potest. Patres Concilii Nicæni, cum Ecclesiarum quieti prospicerent, in Canone quarto sanxerunt, quo ritu celebrandæ essent Episcoporum electiones, easque a Metropolitanis Episcopis confirmari voluerunt. Cum igitur potestas Metropolitanorum in capite illo quarto abunde stabilita esset, quid opus erat rursus in sexto de Metropolitanis dicere. Prorsus inanis, ac superflua esset hæc repetitio, quæ in viros tam graves cadere non potest. Præterea in hoc cap. 6. agitur de Episcopis, qui regunt Diœcesim, non autem de his, qui regunt unicam Provinciam. Atqui Metropolitani unam duntaxat Provinciam regunt. Singuli enim præsunt Episcopis suæ Provinciæ. Patriarchæ vero Diœcesim, id est multas simul junctas Provincias administrant, & subjectos sibi habent multos Metropolitanos. De his ergo intelligendus est hic Canon, non de simplicibus Metropolitanis. Alioqui manca, atque imperfecta esset constitutio Patrum Nicænorum. Cum enim Episcoporum ordinationi abunde prospexissent, quam a Metropolitanis confirmari sanxerunt, restabat, ut de Metropolitanorum ipsorum ordinatione statuerent. Id autem diserte faciunt hoc Canone 6. illos a Patriarchis ordinari jubentes, qui sunt Metropolitani Metropolitanorum. Ita omnino intelligenda sunt hæc verba Canonis nostri: *Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter Metropolitani sententiam fuerit factus Episcopus, hunc magna Synodus definivit Episcopum esse non oportere.* Certe Joannes Zonaras Metropolitanos hoc loco interpretatur Patriarchas, qui sunt majores Metropolitani. Nam cum Alexandria Metropolis sit totius Ægypti, & cum Antiochia a veteribus dicta sit Metropolis totius Orientis, Episcopi illarum civitatum, Metropolitani jure dici possunt. Cumque Patriarcharum nomen nondum usurpari cœpisset, pro Patriarchis Nicæni Patres Metropolitanos videntur posuisse.

CAPUT III.

Omnes certe tam antiqui, quam recentiores, qui ante Launoium scripsere, Canonem hunc de Patriarchis intellexere. Primum enim Innocentius Papa in epistola ad Alexandrum, hunc Nicænum Canonem ita intellexit: ait siquidem Antiochenam Ecclesiam a Nicænis Patribus hoc decreto, non supra unam Provinciam, sed supra suam Diœcesim esse constitutam. Deinde addit, Antiochenum Episcopum Metropolitanos præcipuo quodam jure ordinare solitum esse, ex auctoritate scilicet hujus Canonis Nicæni. Atqui ista solis conveniunt Patriarchis. Hi enim soli Diœcesim habent, & Metropolitanos ordinant, ut infra videbimus.

Innocentio accedit Hieronymus in epistola ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, ita scribens. *Tu, qui regulas quæris Ecclesiasticas, & Nicæni Concilii Canonibus uteris, & alienos clericos, & cum suis Episcopis commorantes tibi niteris usurpare, responde mihi, ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc tibi decernitur, ut Palæstinæ Metropolis Cæsarea sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem Episcopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras: aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ.* Fatetur Launoius, sextum Canonem Nicæni Concilii hic ab Hieronymo designari. Cum ergo dicat Hieronymus, Antiochenum Episcopum ex decreto illius Canonis, habuisse jus in Ecclesiam Palæstinæ, idque supra Metropolitanum Episcopum, de Patriarchis eum Canonem intellexerit necesse est. Patriarchæ enim erant supra Metropolitanos, & quasi Metropolitani Metropolitanorum, ut supra dixi. Unde etiam Hieronymus, tam Antiochenum, quam Cæsariensem Episcopum ibidem vocat Metropolitanum, sic enim subjungit: *Sed novi, cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas, quid fugeres, quid vitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum Metropolitano tuo honorem reddere.* Recte ergo Petrus de Marca observavit, Canonem sextum Nicæni Concilii de Patriarchis, & de Patriarchico jure intellectum esse ab Hieronymo.

Præterea Joannes Scholasticus, qui regnante Justiniano Patriarcha fuit Constantinopoleos, in collectione Canonum nuper Parisiis edita, sextum hunc Canonem de Patriarchis intelligit. Nam in primo titulo collectionis suæ, qui est de Patriarchis, hunc sextum Canonem Nicæni Concilii primo loco ponit. Fuit autem Joannes Scholasticus Patriarcha, ut jam dixi; ac proinde Patriarcharum jura ignorare non potuit. Frustraque omnino Launoius ejus auctoritatem imminuere conatur, dum ei objicit, quod sub titulo de

de Patriarchis septimum Canonem Concilii Nicæni retulerit, in quo agitur de honore Æliensis Episcopi. Primo enim responderi potest, id additum esse recentiore manu, nec ab ipso Joanne Scholastico scriptum. Cur enim quæso, Joannes Antiochenus a Canone septimo Nicæni Concilii, potius quam a sexto ordiri maluisset? Deinde dici potest, Canonem illum septimum, licet re vera non agat de jure Patriarchico Episcopi Hierosolymorum, videri tamen ei juri occasionem præbuisse. Auctoritate enim hujus Canonis nixi Antistites Hierosolymitani, altius paulatim sese attollere cœperunt.

Sed & octava Synodus Canonem hunc non aliter intellexit. Sic enim habet in actione decima capite decimo septimo: *De Potestate Patriarcharum, & Metropolitanorum ad eos adventu.* " Sancta, & universalis Nicæna prima Synodus antiquam consuetudinem jubet servari per Ægyptum, & provincias, quæ sub ipso sunt, ita ut horum omnium Alexandrinus Episcopus habeat potestatem, dicens, quia & in Romanorum civitate hujusmodi mos prævaluit: qua pro caussa & hæc magna, & sancta Synodus tam in seniori, & nova Roma, quam in sede Antiochiæ, & Hierosolymorum, priscam consuetudinem decernit in omnibus conservari, ita ut earum Præsules universorum Metropolitanorum, qui ab ipsis promoventur, & sive per manus impositionem, sive per pallii dationem Episcopalis dignitatis firmitatem accipiunt, habeant potestatem: videlicet ad convocandum eos, urgente necessitate, ad Synodalem conventum, vel etiam ad coercendum illos, & corrigendum, cum fama eos super quibusdam delictis forsitan accusfaverit. " Et paulo post iidem Patres de Conciliis Patriarcharum ita scribunt. " Sed sancta hæc, & universalis Synodus, nec Concilia, quæ a Metropolitanis fiunt, interdicens, multo magis illa novit rationabiliora esse, ac utiliora Metropolitanorum Conciliis, quæ a Patriarchali sede congregantur; & idcirco hæc fieri exigit. A Metropolita quippe unius quidem provinciæ dispositio efficitur: a Patriarcha vero sæpe totius caussa Diœceseos dispensatur. " Quibus verbis sententia nostra apertissime confirmatur. Ajunt enim sanctissimi Patres, in Canone sexto Nicæni Concilii, neque enim alium Canonem designant, agi de Patriarchis, & de jure Patriarchico. Confirmant præterea id, quod superius observavi: Patriarcham hoc præcipue differre a Metropolita, quod Metropolita quidem præest uni provinciæ: Patriarcha vero regit integram Diœcesim.

Sufficere poterat auctoritas Concilii generalis, cui nefas est refragari. Omnes certe Canonum interpretes Græci hunc Canonem nostrum de Patriarchis exposuerunt. Ita Zonaras, & Balsamo, qui profecto melius Canones intellexerunt, quam Launoius. Nec est quod quis objiciat, Græcos solos in ea fuisse sententia. Nego ullum unquam, seu Latinum, seu Græcum adhuc extitisse, qui aliter eum Canonem acceperit.

CAPUT IV.

SEd dicet aliquis id, quod a Launoio dictum est, Patriarcharum nomen diu post tempora Concilii Nicæni usurpari cœpisse, ac proinde in Concilio Nicæno de illis agi non posse. Equidem fateor nomen Patriarcharum post Nicænæ Synodi tempora invaluisse. Verum res ipsa nihilominus exstabat ante Concilium Nicænum. Natura enim ita comparatum est, ut nomina rebus ipsis posteriora sint. An tu dices Alexandrinum Pontificem non revera fuisse Patriarcham ante Concilium Nicænum, cum ante illud Concilium totam Ægyptum, & Lybiam, ac Pentapolim rexerit, idque ex vetusta consuetudine, ut testantur Patres Nicæni. Dic mihi igitur, quandonam Alexandrinus Episcopus cœperit esse Patriarcha. Idem de Episcopo Romano, & Antiocheno sentiendum est, eos semper fuisse Patriarchas jam inde a primis Ecclesiæ temporibus, licet serius Patriarchæ vocitati sint. Duo tantum in Ecclesia Patriarchæ allecti sunt, Constantinopolitanus scilicet, & Hierosolymitanus. Tres vero illi, quos dixi, jam inde ab Apostolicis temporibus, & ab ipsis Ecclesiæ cunabulis Patriarchæ fuerunt, id est Patriarchicum jus obtinuerunt.

CAPUT V.

ABunde, ut opinor, probavimus, sextum Canonem Nicænæ Synodi de Patriarchis intelligendum esse, qui Diœcesim regunt, non autem de Metropolitanis, qui uni tantum Provinciæ præesse noscuntur. Idque confirmat etiam Canon secundus Concilii Constantinopolitani. In quo Episcopi centum quinquaginta Decretum Nicænæ Synodi confirmantes, supra dictum Canonem sextum explicant de Episcopis, qui Diœcesim regunt. Ii vero non alii sunt, quam Patriarchæ. Superest, ut ostendamus, quod initio promisimus, non de sola ordinatione agi in eodem Canone, sed de omni jure Patriarchico. Id vero ita demonstrari facile potest. Si Patres Nicæni Concilii de sola ordinatione agere voluissent, nomen ordinationis omnino posuissent in hoc capite, & reliqua omnia excepissent. Id enim ratio postulat. Atqui ordinationis nullam prorsus mentionem fecere; immo generaliter locuti sunt. Audi enim illorum verba: *ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν*: id est, *ut Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem*. Quod si quis dicat, his vocibus: *horum omnium*: loca duntaxat intelligi, Ægyptum scilicet, & Libyam, ac Pentapolim, ne sic quidem effugiet. Nam in his omnibus locis potestatem habere dicitur Episcopus Alexandriæ. Est autem potestas nomen generale, & ad omnia extenditur, nisi termino aliquo circumscribatur. Cum igitur Patres Nicæni nullis eam finibus constrinxerint, id nos temere facere non debemus. Certe Episcopi Synodi Chalcedonensis, eo sensu, quem dixi, Nicænum Canonem acceperunt. Ita enim eum referunt in actione decima sexta: *ὥστε τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας πάντων ἔχειν ἐξουσίαν*. Sed ut omnis tollatur difficultas, videndum est, quidnam juris in Ægypto, Libya, & Pentapoli Alexandrinus Pontifex habuerit ante Concilium Nicænum. Nam si ostenderimus, ante illam Synodum Episcopum Alexandriæ omnium Ecclesiasticorum negotiorum potestatem in illis Provinciis habuisse, liquido apparebit, Nicænos Patres in hoc Canone non de sola ordinatione egisse, cum nihil ex antiqua consuetudine minuerint, sed eam potius confirmaverint.

CAPUT VI.

PRimum igitur reperio, Episcopum Alexandrinum diu ante tempora Concilii Nicæni curam habuisse Pentapoleos. Cum enim Sabellius errorem suum apud Ptolemaidem urbem Pentapoleos disseminare cœpisset, multique statim ei contradixissent ex Catholicis viris, utraque pars tam Sabellii, quam Catholicorum, Legatos misit ad Dionysium Alexandrinum Episcopum: qui auditis partibus, quid sentiendum esset, definivit, scripsitque ea de re ad Ecclesiam Ptolemaidis. Docet id Dionysius ipse in epistola ad Xystum Romanæ urbis Episcopum: ejusque verba referuntur ab Eusebio in libro septimo Historiæ Ecclesiasticæ. Idem confirmat Athanasius in libro de sententia Dionysii Alexandrini contra Arianos, cujus locum adversus semetipsum protulit Launoius. *In Pentapoli superioris Libyæ quidem Episcoporum sententias Sabellii amplectebantur, &c. Re cognita Dionysius, ad cujus curam eæ Ecclesiæ pertinebant, Legatos misit, qui auctores harum rerum ab illis pravis opinionibus retraherent.* Sed & Libyam ante Concilium Nicænum sub Alexandrini Pontificis dispositione fuisse, docet idem Dionysius in epistola ad Germanum, quæ refertur ab Eusebio in libro septimo. Nam cum Dionysius relegatus esset in vicum Libyæ Cephron, ait, se illic verbum Dei incolis prædicasse, multosque sua prædicatione conversos fuisse ad fidem Christi. Quod quidem Episcopalis jurisdictionis esse nemo, ut opinor, ambigit. Jam vero Provinciam Thebaidis ante Nicæna tempora Alexandrino Episcopo subjacuisse, apparet ex Historia Meletii. Qui cum esset Episcopus Lycopolis in Thebaide, & multa contra leges Ecclesiasticas fecisse, adeoque Diis Gentium sacrificasse argueretur, collecta Synodo a Petro Alexandrino depositus est, viginti plus minus annis ante Concilium Nicænum, ut scribit Athanasius in Apologia adversus Arianos. Idem confirmat Epiphanius in hæresi 68. ubi scribit, Meletium illum Thebaidis Episcopum, subjacuisse Petro Alexandrino Episcopo, & ad illum Ecclesiastica negotia retulisse, ex more, institutoque veteri: *Hic enim mos est*, inquit, *Alexandrinorum Archiepiscoporum, ut per totam Ægyptum, ac Thebaidem, Libyam, Ammoniacam, Mareotidem, ac Pentapolim, Ecclesiastica negotia administrent.* Non igitur solius ordinationis, sed omnium Ecclesiæ negotiorum cura per eas regiones ad Episcopum Alexandriæ pertinebat, idque ante Synodum Nicænam. Quare cum Nicæni Patres antiquas consuetudines in Ægypto firmaverint, apparet, eos non de sola ordinatione locutos esse, sed de omnibus negotiis Ecclesiasticis. Omnes certe Ægypti Episcopi ita semper hunc Canonem intellexerunt, quemadmodum

dum discimus ex Concilio Chalcedonensi, actione 4. ubi Hieracius Episcopus Ægypti, nomine Episcoporum totius Provinciæ ita dicit: *De epistola autem sanctissimi, & Deo amicissimi Archiepiscopi Romani Leonis, sciunt omnes sanctissimi Patres nostri, quia in omnibus expectamus sententiam Sanctissimi Archiepiscopi; & petimus, vestram clementiam expectare præsidis nostri præsentiam, quia eum in omnibus sequimur. Nam & sanctissimi Patres, qui in Nicæa congregati sunt 318. hanc regulam dederunt, ut sequatur omnis Ægyptiaca Diœcesis Archiepiscopum magnæ urbis Alexandrinæ, & nihil absque ipso agatur ab aliquo ei subjacente Episcopo.*

CAPUT VII.

ABunde, ut opinor, probavimus id, quod initio hujus disputationis polliciti eramus, Canonem sextum Concilii Nicæni de Patriarchis agere, quatenus Patriarchæ sunt; nec de sola ordinatione accipiendum esse, sed de omni jure Patriarchico. Nunc ad reliqua pergamus. Sequitur in dicto Canone: *Quia & Episcopo Romano parilis mos est*. Græca sic habent: *ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο συνηθές ἐστιν*. Quæ verba cum sint per se manifestissima, variis tamen multorum expositionibus in absurdissimum sensum detorta sunt. Nos verbis ipsis inhærentes, sententiam Nicænorum Patrum investigare conabimur. Duas igitur causas decreti sui afferunt sanctissimi Antistites, quamobrem scilicet Episcopus Alexandriæ per Ægyptum, Libyam, ac Pentapolim, omnimodam habeat potestatem. Prima est, vetus consuetudo illorum locorum. Sic enim dicunt, *antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, &c.* Secundam deinde causam afferunt, exemplum Episcopi Romani. Hanc enim vim habent hæc verba: *ἐπειδὴ καὶ*, &c. Ubi duo notanda sunt. Primum est, Episcopum Romanum proponi quasi exemplum, & normam reliquorum Patriarcharum. Deinde nihil in hoc Canone statui de Episcopo Romano, cum tamen de aliis aliquid statuatur, puta de Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano. Recte ergo Nicolaus Papa in epistola ad Michaelem Imperatorem ita scribit: *Denique si instituta Nicænæ Synodi diligenter inspiciantur, invenietur profecto, quia Romanæ Ecclesiæ nullum eadem Synodus contulit incrementum, sed potius ex ejus forma, quod Alexandrinæ Ecclesiæ tribueret particulariter, sumsit exemplum*. Quod cum verissime dictum sit a Nicolao, Launoius tamen in dissertatione sua reprehendit. Nihil enim Alexandrino Pontifici a Nicænis Patribus tributum fuisse contendit, idque fere omnibus paginis inculcat. Verum ipse longe fallitur. Nam cum Alexandrini Pontifices ante Concilium Nicænum potestatem, quam in Ecclesias totius Ægypti habebant, sola consuetudine, & antiquitate defenderent, Nicæni Patres eam possessionem decreto suo confirmarunt. Multum ergo tribuerunt Alexandrino Pontifici, qui potestatem ejus speciali Canone stabilierunt, ita ut nemo in posterum ei refragari posset. Idem est igitur, ac si diceres, cum Senatus Parisiensis possessionem alicujus fundi, aut juris uni ex litigantibus adjudicat, nihil illi tribuere. Post Concilium Nicænum Episcopi Alexandrini ex auctoritate universalis Concilii sibi vindicarunt id, quod antea sola consuetudine usurpabant. Jus ergo illorum sancitum est, & firmatum a Synodo Nicæna, idque exemplo Episcopi Romani. Id enim sibi volunt hæc verba: *Quia & Episcopo urbis Romæ parilis mos est*. Idem est enim, ac si dicerent, Episcopus Alexandriæ in tota Ægypto omnem habeat potestatem, quia Episcopi quoque Romani ea dem est consuetudo. Quibus verbis Patres Nicæni primatum sedis Romanæ manifeste agnoscunt. Illud enim sine dubio primum est, quod est norma, ac regula ceterorum. Hinc factum, ut in quibusdam antiquis collectionibus hic Canon inscriptus sit de primatu Ecclesiæ Romanæ. Ita certe sentit Gelasius Papa in epistola ad Orientales de nomine Acacii pagina 183. his verbis: *Qua enim ratione, vel consequentia aliis sedibus defendendum est, si primæ beati Petri sedi antiqua, & vetusta reverentia non defertur, per quam omnium Sacerdotum dignitas semper est roborata, atque firmata, treeentorumque decem, & octo Patrum invicto, & singulari judicio vetustissimus judicatus est honor*. Sed & ante Gelasium Bonifacius Papa in epist. ad Episcopos Thessaliæ idem observarat, ita dicens: *Nicænæ Synodi non aliud præcepta testantur; adeo ut non aliquid super eo ausa sit constituere, cum videret, nihil supra meritum suum posse conferri. Omnia denique huic noverat Domini sermone concessa, &c.* Verum hic primatus multo apertius stabilitus est in Synodo Constantinopolitana, quæ præcepit, ut Episcopus Constantinopoleos secundum locum haberet post Episcopum Romanum.

Illud præterea notandum est, Nicænos Patres, qui Episcopi Alexandrini diœcesim definierant, Episcopi Romani non definiisse. Quod prudenter ab illis factum est. Nam cum ea Synodus fere tantum ex Orientalibus constaret Episcopis, & ad Orientis, atque Ægypti negotia ordinanda tantum esset congregata, de Romana diœcesi nihil decrevit: sive quod ejus terminos non satis cognosceret, sive quod nihil ad se, & ad præsentem quæstionem hoc facere existimaret. Porro cum Patres Synodi Nicænæ, potestatem, quam habebat Alexandrinus Pontifex per totam Ægyptiacam diœcesim, comparent cum ea potestate, quam habebat Romanus Pontifex, omnino intellexerunt potestatem, quam habet Episcopus Romanus in sua diœcesi. Utraque enim ex æquo sibi respondere debent: & sicut Alexandrinus componitur cum Romano, ita diœcesis conferenda est cum diœcesi. Alioqui inepta, & imperfecta esset comparatio, si de Alexandrino quidem Pontifice loquentes Episcopi, universam ejus diœcesim, seu Patriarchatum comprehenderent: de Romano vero Pontifice non item, sed solam ejus Provinciam Romanam intelligerent, quod est absurdissimum. Comparant igitur Nicæni Patres & Episcopum Episcopo, & Diœcesim Diœcesi, & potestatem potestati, & consuetudinem consuetudini: consuetudinem scilicet regionum Ægypti consuetudini Diœceseos Romanæ. Juxta has regulas intelligenda est expositio Rufini, qui hunc Canonem ita interpretatus est: *Ut apud Alexandriam, & in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Ægypti, vel hic suburbicariarum Ecclesiarum sollicitudinem gerat*. Per suburbicarias enim Ecclesias intelligit Rufinus eas, quæ sunt sub Episcopo urbis Romæ. Nam suburbicariæ Ecclesiæ eodem modo dicuntur, quo suburbicariæ Provinciæ. Ut ergo suburbicariæ Provinciæ appellantur, quæ erant subvicario urbis Romæ, sic Ecclesiæ suburbicariæ dicuntur a Rufino, quæcunque subjacebant Episcopo urbis Romæ. Et quemadmodum Provinciæ suburbicariæ peculiarem constituebant Diœcesim vicarii urbis Romæ, ita Ecclesiæ suburbicariæ Diœcesim constituunt Episcopi Romani. Verum qui fuerint termini hujus Diœceseos temporibus Concilii Nicæni, haud facile fuerit affirmare. Tutissimum tamen mihi videtur, sequi sententiam Græcorum Interpretum, qui Romano Patriarchæ universum Occidentem adscribunt, licet id Romanis displiceat. Certe Patres, qui Arelatensi Concilio interfuerunt, Patriarchatum Episcopi Romani non aliter videntur accepisse. Sic enim loquuntur in epistola Synodica, quam ad Silvestrum Papam scripserunt: *Placuit etiam, antequam a te, qui majores Diœceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari*. Quæ sunt enim illæ majores Diœceses, quas Romanus Episcopus tenere dicitur, nisi Occidentis Provinciæ? Quæ si cum Alexandrino, vel Antiocheno Patriarchatu comparentur, longe majores, & ampliores esse deprehenduntur.

CAPUT VIII.

EXposito Canone Concilii Nicæni, jam tempus est, ut argumenta, quibus Joannes Launoius sententiam suam firmare nititur, paucis refellamus. Ait igitur Launoius, temeritatem Meletii causam huic Canoni præbuisse. Nam cum Meletius in multis Ægypti regionibus ordinationes facere præsumsisset, patres audaciam illius hoc Canone repressierunt, & pristinum jus Alexandrini Antistitis confirmarunt. Hæc est argumentatio Launoii in cap. 1. dissertationis de sexto Canone Nicæno. Sed Launoius ante omnia probare debuerat, hanc fuisse causam condendi Canonis. Cujus tamen rei nullum affert testimonium, sed sibi id affirmanti credi postulat. At nos, in his præsertim rebus, sine teste nihil credimus. In hoc Canone non de solo Alexandriæ Episcopo, sed etiam de Antiocheno, aliisque agitur Metropolitanis. Quid ad hos pertinuit Meletii schisma? Quod si contendis, non aliam hujus Canonis promulgandi causam fuisse, concedamus hoc tibi, si placet. An ex eo sequitur id, quod vis, in hoc Canone agi tantum de ordinatione? Nullo certe modo. Singularis enim res causam interdum præbere potest generali constitutioni. Nec magis firmum est, quod in eodem capite scribis, hunc Canonem sextum esse quandam velut exceptionem Canonis quarti, quo jus, ac potestas confirmandarum ordinationum in singulis Provinciis tribuitur Metropolitano. Tu vero in Alexandrina, & Romana Diœcesi Metropolitanos nullum jus habuisse censes, in quo tamen tibi assentiri non possum. Synodus enim Nicæna in dicto Canone sexto nihil ademit Metropolitanis. Quod manifeste confirmat ipsius Canonis clau-

clausula, quæ sic habet: *Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter Metropolitani sententiam fuerit factus Episcopus, hunc magna Synodus definivit Episcopum esse non oportere*. Non igitur Canon sextus exceptio est, ac restrictio Canonis quarti, cum eum potius confirmet; nec adimit quidquam potestati Metropolitanorum, sed Metropolitanis adjungit Patriarchas, qui sunt Metropolitani Metropolitanorum.

CAPUT IX.

MUlta soles dicere, quæ non probas. Tale est illud, quod ais pagina quinta, prisco more receptum fuisse, ut Alexandrinus Episcopus per universam Ægyptum Episcopos, Presbyteros, ac reliquos ministros ordinaret, aut ordinari permitteret. De Episcopis quidem tibi facile concedo, eos ab Alexandrino Pontifice ordinatos fuisse: non tamen sine consensu Metropolitani. Alioqui quodnam jus fuisset Metropolitanorum in Ægypto? Neque enim putandum est, Metropolitanos Ægypti pejoris fuisse conditionis, quam ceteros. De Presbyteris vero, & aliis clericis nego. Nullum sane hujus rei testimonium profers. Nam quod adducis ex Sozomeni libro primo, ubi Meletius absente Petro, qui persecutionis tempore aufugerat, ordinationes ministrorum ad Petrum solum pertinentes sibi vindicasse dicitur, id manifeste intelligendum est de Presbyteris, & Diaconis Ecclesiæ Alexandrinæ, quos absente Petro Meletius instituerat. Idque plane confirmat Athanasius in Apologia pagina 788. ubi scribit Alexandrum post Synodum Nicænam, quæ ordinatos a Meletio confirmaverat, prudenti usum consilio, exegisse a Meletio, ut indiculum sibi daret continentem nomina eorum, qui Alexandriæ ab ipso fuerant ordinati: quem quidem indiculum ibi affert Athanasius. In eo recensentur nomina omnium Episcoporum, qui erant partis Meletii per Ægyptum. Sequuntur deinde nomina Presbyterorum, & Diaconorum, quos Meletius in urbe, & in agro Alexandrino ordinaverat. Quod si alibi quoque Presbyteros, & Diaconos habuisset Meletius, eorumque ordinatio soli competivisset Episcopo Alexandriæ, eorum quoque indiculum Alexander a Meletio flagitasset, ut apparet. Quod cum Alexander non fecerit, prorsus dicendum est, aut Meletium nonnisi Alexandriæ Presbyteros, & Diaconos ordinasse; aut ordinationem clericorum, qui essent extra paroeciam Alexandriæ, nihil ad Alexandrinum Episcopum pertinuisse. Ex illo igitur Sozomeni loco nihil potes concludere: nihil item ex altero Socratis, qui est in libro sexto capite septimo. Ad quem locum ita observas; duo fecisse Theophilum. Primo Episcopum constituisse Hermopoli; deinde clericos a se ordinatos Episcopo adjunxisse. Credidisti enim Ammonium, & ejus fratrem a Theophilo ordinatos esse clericos Ecclesiæ Hermopolitanæ. In eadem quoque sententia fuisse video auctorem Geographiæ Sacræ. Sed profecto longe falleris. Theophilus enim Ammonium, & fratrem secum retinuit, eosque clericos Ecclesiæ suæ, id est, Alexandrinæ, ordinavit. Idque tam diserte dicit Socrates, ut mirer a te homine acutissimo id animadversum non fuisse. Quis vero sibi persuadere posset, Presbyteros, ac Diaconos totius Ægypti ab Alexandrino Episcopo ordinatos fuisse? Quidnam igitur remansisset Episcopis, ademta ipsis ordinatione clericorum? Episcopus enim ademta ordinandi potestate, videtur quodammodo redactus in ordinem Presbyterorum, cum hoc maxime Episcopus distet a Presbytero, quod ordinandi habeat potestatem, ut testatur Hieronymus.

CAPUT X.

NOtanda est etiam observatio tua, quam in hoc capite posuisti pagina 8. ubi inquiris, quibus in locis Meletius illicitas ordinationes facere præsumserit. Ais enim: *Eleutheropoli*, inquit Epiphanius, *Basæ*, *& Æliæ*, *&c.* Videris omnino has urbes pro Ægypti urbibus accepisse. Vis enim probare Meletium in tota Ægypto Episcopos, ac Presbyteros ordinasse. Has igitur urbes, quæ tamen in Palæstina sunt, Ægypto tribuisti. Alioqui cur eas nominabas? Basam præterea nominas pro Gaza, ut recte legitur in editione Petavii. Cæterum ex hoc Epiphanii testimonio apparet, Meletium non in Ægypto solum, sed etiam in Palæstina ordinationes illicitas celebrasse. Cum enim damnatus esset in metalla Palæstinæ, quæ Phœnesia dicebantur, in itinere, id est tam eundo, quam redeundo, clericos ordinavit. Quod si scire vis in quibusnam Ægypti urbibus Episcopos ordinarit Meletius, habes urbium, & Episcoporum nomina in indiculo Meletii, quem refert Athanasius. Quem tu si legisses, testimonium Epiphanii omittere poteras.

CAPUT XI.

IN Corollario quarto ais, inter antiquas consuetudines, quarum mentio fit in Canone sexto Concilii Nicæni, merito collocari posse morem illum, quo Romanus Episcopus Thessalonicensi Episcopo vices suas delegabat. In quo dupliciter falleris: primo cum putas in supradicto Canone Nicæno intelligi priscas quasdam consuetudines in regendis Ecclesiis. Nullam enim aliam consuetudinem intelligunt Nicæni Patres, quam illam, quæ mox ab ipsis subjungitur, ut scilicet Episcopus Alexandriæ per universam Ægyptum omnium habeat potestatem; similiter Episcopus Antiochiæ in sua Diœcesi, & singuli Metropolitani in suis Provinciis. Quod autem putas, morem illum Romanorum Antistitum, qui Thessalonicensi Episcopo vices suas mandabant, vetustiorem fuisse Concilio Nicæno, refellit te Concilium Romanum, quod nuper editum est a Luca Holstenio. Illic enim cum origo ejus moris ab ultima vetustate repeteretur, nulla ejus ante Pontificatum Damasi proferuntur indicia.

CAPUT XII.

IN Corollario decimo quarto, ubi refers epistolam Innocentii Papæ ad Alexandrum Episcopum Antiochenum, male reprehendis Doctissimum Antistitem Petrum de Marca, qui recte notaverat, Innocentium in dicta epistola de jure Patriarchico Episcopi Antiocheni locutum esse, & prædictum Canonem Nicænum eo sensu accepisse. Verba Innocentii sunt: *Revolventes itaque auctoritatem Nicænæ Synodi, quæ unam omnium per orbem terrarum mentem explicat Sacerdotum, quæ censuit de Antiochena Ecclesia cunctis fidelibus, ne dixerim sacerdotibus, esse necessarium custodire, qua super Diœcesim suam prædictam Ecclesiam, non super aliquam Provinciam noscimus constitutum*. Fateor in cunctis editionibus legi *constitutum*. Sed si Grammaticorum regulas consuluisses, docuissent te profecto legendum esse *constitutam*. Alioqui quo referrentur voces illæ *prædictam Ecclesiam*, nisi forte Ecclesiam communis generis esse censes? Recte ergo fecit Petrus de Marca, qui hunc locum ita edidit, cum aliter legi nec possit, nec debeat. Porro ex his Innocentii verbis omnino conficitur, Innocentium in ea fuisse sententia, Nicænam Synodum Antiocheno Pontifici jus Patriarchicum attribuisse. Ait enim Antiochenum Episcopum decreto Synodi Nicænæ non super aliquam Provinciam, sed super suam Diœcesim constitutum fuisse. Ii vero, qui supra Diœcesim sunt, Patriarchæ vocantur; qui autem super Provinciam, Metropolitani. Quare cum Innocentius dicat Antiochenum Episcopum non esse constitutum super aliquam Provinciam, satis indicat, eum non esse simplicem Metropolitanum. Dices fortasse, multos esse, qui habent Diœcesim, qui tamen non sunt Patriarchæ: cujusmodi sunt Exarchi, seu Primates. Sed respondeo, hos esse minores Patriarchas, qui habebant sub se Metropolitanos. Unde etiam Patriarchæ nomen interdum usurparunt. Deinde nihil interest, utrum Primas, an Patriarcha hoc loco dicatur Antiochenus Episcopus. Abunde enim refellitur tua sententia, si ostendero non dicere Innocentium jus, atque honorem Metropolitani a Synodo Nicæna attributum fuisse Episcopo Antiocheno. Quod quidem certissime demonstratur ex iis, quæ jam dixi. Sed & quæ sequuntur Innocentii verba, id prorsus evincunt. Addit enim: *Unde advertimus, non tam pro civitatis magnificentia hoc eidem attributum, quam quod prima primi Apostoli sedes esse monstretur, ubi & nomen accepit religio Christiana, & quæ conventum Apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit, quæque urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista susceptum apud se, consummatumque gauderet*. An non vides, Innocentium hic loqui de præcipuo quodam honore, ac privilegio, quod Antiochenæ urbis magnificentiæ responderet, & quod pene æquale esset honori, ac majestati sedis Romanæ. Ineptus omnino esset, ac frigidus, si de Metropolitano jure hæc diceret Innocentius, quod commune est Antiocheno cum innumerabilibus aliis Episcopis. Jus ergo aliud præcipuum intelligat oportet: quod

aliud

aliud esse non potest, quam Patriarchicum. Repugnas adhuc, & Antiochenum Episcopum ab Innocentio Metropolitanum vocari contendis his verbis. *Itaque arbitramur, frater carissime, ut sicut Metropolitanus auctoritate ordinas singulari: sic & ceteros non sine permissu conscientiaque tua sinas Episcopos procreari &c.* Hic tu, ut soles, vitium editionis Moguntinæ pro vera lectione amplexus es, & ex ea falsam assertionem, & Innocentii menti contrariam conclusisti. Sed si reliquas editiones consuluisses, Colonienses scilicet duas: alteram Crabbi, alteram Binii: Hispanicam Antonii Augustini in lib. 3. Epitomes Juris Canonici: & novissimam omnium editionem Parisiensem Bibliothecæ Juris Canonici, quam vir doctissimus Guilielmus Voelus unacum clarissimo viro Henrico Justello nuper publicavit, vidisses profecto non *Metropolitanus* scribendum esse, sed *Metropolitanos*: quomodo etiam Nicolaus Faber ad oram Moguntini codicis emendaverat. Quis vero sensus esset in tua lectione: *Sicut Metropolitanus auctoritate ordinas singulari: sic & ceteros non sine permissu &c.* Si lectionem tuam sequimur, nullum Episcopum ordinaverit Antiochenus Antistes. Præcipit enim Innocentius, aut potius suadet Alexandro, ut Episcopos longius positos datis literis a Metropolitanis vel aliis jubeat ordinari: vicinos autem, si ita ipsi libitum fuerit, Antiochiam venire jubeat ad accipiendam manus impositionem. Deinde quid sibi volunt hæ particulæ, *sicut Metropolitanus ordinas, sic reliquos &c.* An non vides Innocentium duo hic genera Episcoporum distinguere; Metropolitanos scilicet, & reliquos Provinciales, qui vulgo Suffraganei dicuntur? Et Metropolitanos quidem ab Episcopo Antiocheno ait ordinari auctoritate singulari, id est Patriarchica. Soli enim Patriarchæ ordinandorum Metropolitanorum jus habent, ut docet Synodus octava superius allata. Ordinant autem illos duobus modis, ut ait prædicta Synodus; vel per manus impositionem, vel per missionem pallii. Qui posterior mos in Occidente magis invaluit, propter nimiam locorum distantiam, ut videtur, invectus. Hinc est, quod in Canone 28. Concilii Chalcedonensis, quo jus Patriarchicum concessum est Episcopo Constantinopolitano, nominatim decernitur, ut Metropolitanos per Ponticam & Asianam & Thraciarum Diœcesim ordinandi habeat potestatem: in agro autem Barbarico etiam Episcopos ordinet. Causa vero, cur in agro Barbarico hanc ei dederint potestatem, hæc est, quod apud Barbaros nullus erat Metropolitanus, ac proinde Constantinopolitanus Patriarcha in illis regionibus implebat officium Metropolitani.

CAPUT XIII.

In septimo Corollario ais Carthaginensem Episcopum idem videri habuisse juris per universam Africam, quod Alexandrinus Episcopus habebat per Ægyptum, Libyam, ac Pentapolim: id est, habuisse jus ordinandi Presbyteros, & Episcopos per universam Africam. Hoc enim jus fuit Alexandrino Episcopo per universam Ægyptiacam Diœcesim, ut tu quidem pluribus in locis dissertationis tuæ asseverasti. Verum Canon Carthaginensis Concilii ex quo id concludis, non hoc dicit; sed tantum licere Episcopo Carthaginensi, ex quacunque Ecclesia voluerit, clericos sumere, ut eos Ecclesiis, a quibus postulati fuerint, Presbyteros, aut Episcopos ordinet. Unde & titulus Canonis ita concipitur. *Ut Carthaginensi Episcopo, unde voluerit, clericum liceat ordinare.* Non dicit, *ubicunque voluerit*, sed tantum, *unde voluerit*. Licuit ergo Episcopo Carthaginensi alienos clericos sumere, quos vel Presbyteros, vel Episcopos ordinaret. Sed in sua duntaxat Provincia, id est in Proconsulari, quæ etiam Carthago dicebatur. Extra hanc Provinciam non licebat illi eos ordinare. Canon enim Carthaginensis hanc ei potestatem non tribuit. At dices Aurelium Carthaginensem Episcopum in hoc Canone diserte affirmare, se cunctarum Ecclesiarum sollicitudinem gerere; ac proinde cunctas ordinationes ad eum pertinuisse. Respondeo, cum Aurelius dicit cunctarum Ecclesiarum sollicitudinem ipsi incumbere, de Ecclesiis Provinciæ suæ eum loqui, non de universa Africa. Certe paulo ante idem Aurelius tantum dixit, se multarum Ecclesiarum & ordinandorum sollicitudinem gerere. Multæ enim & maximæ erant Ecclesiæ in Provincia Proconsulari: & in ipsa Carthagine, quæ una erat ex maximis civitatibus Imperii Romani, plures erant Ecclesiæ, pluresque Presbyteri ac Diaconi. Quod si tibi concedamus Carthaginensem Episcopum, utpote Primatem, curam habuisse Ecclesiarum totius Africæ, non ex eo sequitur illum in tota Africa ordinationes celebrasse. Nam & Episcopus Romanus, licet totius Ecclesiæ curam gerat, non idcirco omnium Ecclesiarum ordinationes sibi vindicat.

CAPUT XIV.

Exposito Canone sexto Concilii Nicæni, in quo de jure Patriarcharum agi, abunde, ut opinor, probavimus, libet nunc Corollarii loco quædam adjicere, quæ ad eosdem Patriarchas pertinent. Sciendum est igitur, Patriarchas in Synodo Episcoporum ordinari solitos esse. Nam post mortem Patriarchæ, multi tam Metropolitani, quam Provinciales Episcopi ad Patriarchalem Ecclesiam conveniebant, tum funeris celebrandi, tum Patriarchæ in mortui locum substituendi causa, quo & illius sepultura, & hujus ordinatio esset illustrior. Ita Joannes Chrysostomus, sic ante illum Nectarius, & reliqui fere post illum Episcopi Constantinopolitani in Synodo Episcoporum ordinati leguntur, ut videre est in Annalibus Ecclesiasticis. Porro simul atque ordinati fuerant, Synodicas literas mittebant ad reliquos Patriarchas, quibus & ordinationem suam illis nuntiabant, & fidei suæ formulam exponebant, poscentes, ut ab illis vicissim literas pacificas, seu communicatorias acciperent. Quin & Episcopus Romanus postquam ad Pontificatus apicem evectus fuerat, ejusmodi literas ad reliquos Patriarchas Collegas suos mittere consueverat, fidem suam eis exponens, petensque, ut eorum precibus, & consilio adjuvaretur. Cujusmodi exstat epistola Gregorii Papæ, scripta eodem exemplo ad omnes Patriarchas, in libro primo ejus epistolarum. Duæ porro simul mittebantur epistolæ Synodicæ. Nam & Episcopi, qui ad ordinationem novi Patriarchæ convenerant, Synodicam suo nomine ad omnes Patriarchas epistolam scribebant, quæ Patriarchæ recens ab ipsis ordinati præconium continebat: & is, qui creatus fuerat Patriarcha, Synodicam suam seorsum mittebat ad reliquos Collegas suos. Cujus rei illustre exemplum habemus in Epiphanio Patriarcha Constantinopolitano. Nam cum Episcopi, a quibus ordinatus fuerat Patriarcha Constantinopolitanus, Synodicam suam scripsissent ad Hormisdam Papam, ipse peculiarem Synodicam ad eundem Hormisdam per Legatos suos direxit. Ac prior quidem illa proprie Synodica fuit, quippe quæ a Synodo scripta esset, & præfixa haberet nomina omnium Episcoporum, qui Synodo interfuerant, præterquam ipsius Epiphanii. Posterior vero nonnisi improprie Synodica dici potest. Utraque harum epistolarum habetur apud Baronium in Annalibus Ecclesiasticis anno Christi 520. Illud præterea observandum est, Legatos Patriarcharum, qui Synodicas literas deferebant, una cum Patriarcha, ad quem missi fuerant, ad altare procedere, & Missarum solemnia celebrare solitos esse. Idque indicium erat mutuæ inter Patriarchas communionis. Cujus rei duo habemus testimonia. Primum est Liberati Diaconi, qui in capite decimo octavo Breviarii, de Miseno & Vitale Legatis Ecclesiæ Romanæ ad Acacium Constantinopolitanum Episcopum, ita scribit: *Itum est Constantinopolim. Et supradicti Episcopi in custodiam sunt redacti, chartis sublatis, ne Catholicis, quibus scriptum fuerat, redderentur. Quos iterum Acacius post hæc de custodia ejiciens, secum fecit procedere, ut quasi confirmato Petri sacerdotio dimitterentur.* Alterum testimonium est Gregorii Magni, qui in epistola 31 lib. 6. ad Eulogium Alexandrinum, & Anastasium Antiochenum Episcopos ita scribit: *Responsales fratris, & Coepiscopi nostri Cyriaci venientes, ejus ad me Synodicam detulerunt epistolam. Et quidem inter nos, & ipsum, sicut vestra beatitudo novit, propter appellationem profani nominis est gravis discordia. Sed in causa fidei transmissos responsales ejus existimavi esse suscipiendos, ne culpa elationis, quæ in Constantinopolitana Ecclesia pene contra omnes sacerdotes exorta est, dissensionem fidei, & rixam Ecclesiasticæ faceret unitati. Eosdem vero responsales, quia hoc omnino humiliter precabantur, Missarum solemnia mecum celebrare feci: quia sicut & serenissimo domino Imperatori nostro significare studui, responsales fratris, & consacerdotis nostri Cyriaci mihi communicare debuerunt, qui Auctore Deo in elationis errorem non cecidi.* Ubi vides, pro eo quod Liberatus Diaconus dixerat, *procedere*, Gregorium Papam dixisse, *Missarum solemnia celebrare*. Utitur tamen ibidem Gregorius verbo *procedere*, in eodem sensu. Sic enim subjungit. *Meus vero Diaconus, cum prædicto Cyriaco Missarum solemnia celebrare non debet, qui per profanum vocabulum culpam superbiæ aut commisit, aut sequitur. Ne si, quod absit, procedit ei in* tali

tali elatione posito, vanitatem stulti nominis confirmare videamur. Idem Gregorius in epistola 30. ejusdem libri, quam scripsit ad Mauricium Imperatorem, de eadem re ita dicit: *Meliusque eos, quam consuetudo prisca fuerat, honoravi, & mecum feci eos sacra Missarum solemnia celebrare: quia sicut meus Diaconus ad exhibenda sacra Mysteria illi non debet ministrare, qui elationis culpam aut commisit, aut ab aliis commissam ipse non corrigit: ita ministri illius in celebratione mihi adesse debuerunt, qui, custodiente Deo, in superbiæ errorem non cecidi.* Denique ipsi Patriarchæ, si forte in unum convenissent, Missarum solemnia simul celebrabant. Sic imperante Basilio Porphirogenneto; *Agapius Archiepiscopus Seleuciæ in Syria, factus Hierosolymorum Patriarcha, cum Constantinopolim venisset, Missarum solemnia celebravit una cum Patriarcha Constantinopolitano Nicolao, & cum sacra Synodo.* Ut legitur in libro quarto Juris Græco-Romani pag. 294. Græca sic habent: ὃς εἰσελθὼν ἐνταῦθα συνιλειτούργησε τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Κύρῳ Νικολάῳ, καὶ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ. Postea imperante Alexio Comneno Sabas Episcopus Cæsareæ Philippi, factus est Hierosolymorum Patriarcha, qui veniens Constantinopolim, Missarum solemnia celebravit una cum Sanctissimo Patriarcha Nicolao, & sacra Synodo, ut legitur in eodem libro Juris Græco-Romani. συνελειτούργησε τῷ ἁγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Νικολάῳ καὶ τῇ Συνόδῳ. Scio, Leunclavium Doctissimum Interpretem Juris Græco-Romani, verbum συλλειτουργεῖν Latine interpretatum esse, *sacrum ministerium obire.* Verum nostra interpretatio melior est, quippe quæ Gregorii Magni authoritate firmatur, ut supra vidimus. Ejusdem moris illustre habemus exemplum in Synodo V. Œcumenica, cui quatuor Patriarchæ simul interfuerunt, & in magna Ecclesia S. Sophiæ Missarum solemnia simul celebrarunt; ut scribit Eustathius in vita Beati Eutychii Patriarchæ Constantinopolitani: *Quadruplicem*, inquit, *quandam, & auream quodammodo conficiunt catenam: in magnam Ecclesiam ingressi sunt, & divinum incruentumque Sacrificium obtulerunt, &c.*

ARCHELAI EPISCOPI MESOPOTAMIÆ

DISPUTATIO ADVERSUS MANICHÆUM. †

INCIPIT DOCTRINA INIQUI, & PERFIDI MANICHÆI, in qua doctrina decipit animas infirmorum. Unde tu Christiane Catholice quisquis es, lege, & cave, ne seducaris verbis ejus, & cadas in laqueos ipsius.

** se passim. * trans fluvium.*

IGitur cum diversis in locis de Marcello fama * sepissima spargeret, etiam * trangan fluvio separato Persarum in regionem eum pertulit admirandum, in qua demorabatur Manes quidam. Qui ad se hujuscemodi viri opinione perlata, plurimum ipse secum volvebat, quemadmodum eum doctrinæ suæ posset laqueis irretire, sperans adsertorem sui dogmatis fieri posse Marcellum. Præsumebat enim, universam se posse occupare Provinciam, si prius talem virum sibimet subdere potuisset. In quo duplici cogitatione anxius æstuabat, utrumnam ipse ad eum pergeret, an literis eum primo tentaret adoriri. Verebatur enim, ne forte improviso, & subito ingressu malum aliquod sibi nasceretur. Ad ultimum versutioribus consiliis parens scribere decrevit. Accitumque unum ex discipulis Adda, Turbonem nomine, qui per Adda fuerat instructus, tradita epistola abire jubet, ac perferre Marcello; quique acceptam eam, huic, cui a Mane præceptum fuerat, pertulit omni itinere diebus quinque transacto. Veloci enim usus est cursu, in quo plurimum supradictus Turbo laboris, ac molestiæ pertulit. Si quando enim ad vesperam velut peregrinus ad hospitium pervenisset, quæ quidem ipsa diversoria hospitalissimus Marcellus instruxerat, cum a servatoribus hospitiorum interrogaretur, unde, & quis, vel a quo missus esset, ajebat; sum quidem Mesopotamenus, de Persida autem venio, a Manichæo magistro Christianorum missus. At illi ignoratum sibi nomen non libenter amplexi, Turbonem etiam ipsum hospitiis detrudebant, ne aquæ quidem ipsi ad bibendum facultate concessa. Quæ cum singula quotidie, atque horum nequiora perferret ab his, qui per singula loca mansionibus, atque hospitiis præerant, nisi ad ultimum Marcello se portare literas indicasset, peregrinus Turbo mortis pertulisset exitia. Acceptas vero Marcellus literas resolvit, ac relegit præsente Archelao civitatis Episcopo, quarum exemplum est hoc. Manichæus Apostolus Jesu Christi, & qui mecum sunt omnes sancti, & virgines, Marcello filio carissimo gratia, misericordia, pax a Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo, & dextera lucis conservet te de præsenti sæculo malo, & a ruinis ejus, & de laqueis maligni, amen. Dilectionem quidem tuam immensam sentiens vehementer gavisus sum. Fides vero quia non sit juxta rectam rationem, moleste tuli. Propter quod ad emendationem generis humani missus sum, subveniens his, qui se seductionibus, atque erroribus tradiderunt, hæc scripta necessarium duxi transmittere, primo quidem ad salutem animæ tuæ, deinde & eorum, qui tecum sunt. Ut ne indiscretos animos geras, sicut simpliciorum magistri docent, dicentes malum, & bonum ab eodem auctore subsistere, & unum initium introducentes, neque quicquam perscrutantes, vel discernentes a luce tenebras, & bonum a malo, & exteriorem hominem ab interiori, sicut prædiximus, sed confundere, ac permiscere alterum alteri non cessant. Tu vero, o fili, ne similiter, ut multi hominum irrationabiliter, & simpliciter, utraque indiscrete permisceas, neque bonitatis Dei inferas contumeliam. Initium enim, & finem, & horum patrem malorum ad Dominum referunt: quorum finis est maledicto proximus. Non enim his, quæ dicta sunt in Evangeliis Salvatoris nostri, & Domini Jesu Christi credunt, quia non potest arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona malos fructus facere. Quomodo Dominum, Sathanæ, & malorum ejus actuum factorem dicere audeant, & conditorem; plurimum miror. Atque utinam eousque eorum vanitas pervenisset, & non unigenitum, qui Patris finibus discessit, Christum, Mariæ cujusdam mulieris esse dicerent filium, ex sanguine, & carne, & reliquis mulierum spurcitiis generatum. Et ut ne plurima per hanc epistolam scribam, atque in longitudinem temporis protraham patientiam tuam, cum mihi non adsit eloquentia naturalis, sufficit ista dixisse. Omnia autem cognosces, cum præsens fuero apud te, si tamen saluti tuæ parcere, & providere festinas. Non enim laqueum alicui injicio, sicut plurimi insipientium faciunt. Intellige, quæ dico, fili honorabilis. Vale. Hac epistola lecta, bajulum literarum Marcellus obsequentissimo fovebat hospitio. Archelaus vero ea, quæ lecta sunt, non libenter amplexus, velut leo conclusus, dentibus infrindebat, auctorem epistolæ sibi dari desiderans. Quem Marcellus suadebat quiescere, semet pollicens procuraturum præsentiam viri. Rescribere ergo Marcellus ad ea, quæ scripta sunt, statuit epistolam, continentem hæc. Marcellus vir notus, Manichæo, qui sibi per epistolam indicatus est, salutem. Scriptam quidem epistolam sumsi, & Turbonem solita mihi humanitate suscepi. Sensum vero literarum nequaquam adverti: nisi forte tu præsens exponas nobis

† *Vid.* Laur. Alex. Zacagnii *Collectanea Monumentorum veterum Ecclesiæ* Græcæ, *ac* Latinæ, *quæ hactenus in Bibliotheca Vaticana delituerunt*. Tom. I. *Romæ*, *anno* 1698.

bis per verba, singula, sicut per epistolam promisisti. Vale. Hanc epistolam scriptam, atque signatam tradebat Turboni ferendam ad eum, a quo prius ipse pertulerat. Ille vero redire ad eum penitus reluctabatur, memor itineris laborum, & rogabat alium pro se dirigi, abnegans ultra sibi ad illum reversurum, aut communionem cum eo aliquam fore. Marcellus vero accito uno ex pueris suis, Callisto nomine, præcipit proficisci. Qui nihil moratus, illico proficiscitur. Et post triduum pervenit ad Manem, quem in Castello quodam Arabionis reperit, atque epistolam tradidit. Qua ille perlecta, gavisus est a Marcello se esse invitatum, ac sine mora iter invadit. Turbonis tamen remoratione non prospera præsagus, & quasi consulto itinere ad Marcellum perrexit. Turbo vero de Marcelli domo prorsus non discedebat, nec ab Archelai confabulatione cessabat. Valde enim studiose uterque de Mane studiis perquirebant, scire cupientes, qui sit, unde, vel quid verbi ferat. At ille universa dilucide enarravit, repetens, & exponens de fide ejus hoc modo. Si fidem Mani discere a me vultis, breviter audite. Hic duos colit Deos innatos, ex semetipsis exstantes, æternos: unum uni adversantem. Et alterum quidem bonum, alterum autem malum introducit. Lux uni nomen imponit, & alteri tenebras. Et lucis quidem esse partem animam, quæ in hominibus est: tenebrarum autem corpus, & quæ ex materia est conditio. Permixtionem autem, vel conjecturam hoc modo dicit effectam, conferens ambos Deos in hujuscemodi exemplum. Quemadmodum si duo reges sint adversum se pugnantes, qui ab initio fuerint inimici, habentes singuli singulas portiones, acciderit autem, ut tenebræ progredientes fines suos, bellum cum luce commiserint. Quod cum cognovisset bonus pater tenebras ad terram suam supervenisse, produxit ex virtute, quæ dicitur mater vitæ, qua circumdedit primum hominem, quæ sunt quinque elementa: id est, lux, aqua, ignis, & maria. Quibus indutus tanquam ad paratum belli, descendit deorsum pugnare adversus tenebras. At vero tenebrarum principes, repugnantes ei, comederunt de armatura ejus, quod est, animam. Tunc ibi vehementer afflictus est deorsum primus homo a tenebris. Et nisi orantem eum exaudisset pater, & misisset alteram virtutem, quæ processerat ex se, quæ dicitur spiritus vivens, & descendens porrexisset ei dexteram, & eduxisset eum de tenebris, olim primus homo detentus periclitaretur. Ex eo ergo deorsum animam relinquit. Et propterea Manichæi, cum sibi invicem occurrunt, dant sibi dextras hujus signi gratia, tanquam ex tenebris liberati. In tenebris enim omnis hæresis esse dicitur. Tunc vivens spiritus creavit mundum, & indutus tres virtutes alias, descendens eduxit principes Jeru, exiens in firmamentum, quod est ejus corpus sphæra. Et rursus ipse vivens spiritus creavit luminaria, sunt reliquæ animæ, & fecit ea in firmamento circuire. Et iterum creavit terram. Et sunt octo. Est autem omophorus deorsum, id est, qui eam portat in humeris. Et cum laboraverit portans, intremiscit. Et hæc est causa terræ motus præter constitutum tempus. Hac de causa filium suum benedictus pater de finibus in cor terræ, & interiores ejus partes, quod illum ut pareret, coercerent. Quoties enim efficitur terræ motus trementе eo ex labore, vel de humero in humerum transferente, pondus efficitur. Tunc ergo ipsa materia creavit ex se plantas, vel germina. Quæ cum furatæ essent a quibusdam principibus, convocavit omnes principes primarios, & sumsit ab eis singulas virtutes, & fecit hominem hunc secundum speciem primi hominis illius, & vexit animam in eum. Cum autem vidisset pater vivens affligi animam in corpore, qui est miserator, & misericors, misit filium suum dilectum ad salutem animæ. Hac enim causa, & propter omophorum misit eum. Et veniens filius transformavit se in speciem hominis. Et parebat quidem hominibus, ut homo, cum non esset homo. Et homines putabant eum natum esse. Cum ergo venisset, machinam quandam concinnatam ad salutem animarum, id est rotam statuit, habentem duodecim urceos, quæ per hanc sphæram hauriens animas viventium, quasque luminare majus, id est sol, radiis suis adimens purgat, & lunæ tradit. Et ita adimpletur Lunæ discursus, qui a nobis ita appellatur. Naves enim, vel translatorias cymbas esse dicit ista duo luminaria. Et cum repleta fuerit, ut lunam

* ἀπόκρου-σιν. transferre animas ad subsolanam partem, & ita * apocrus in detrimentum facere cum onere fuerit relevata cymbas, & rursus exonerari, dum hauriuntur per urceos animæ, usquequo partem suam propriam liberet animarum. De substantia autem boni patris omnem animam, atque omne animal, quod movetur, partem trahere confirmat. Cum igitur luna onus, quod gerit animarum, sæculis tradiderit patris, permanent illa in columna gloriæ, quod vocatur vir perfectus. Hic autem vir est columna lucis. Repleta est enim animarum mundarum. Et hæc est causa salutis animarum. Mortis vero causa est hominibus ista. Virgo quædam decora, & exornata, elegans valde, furto appetit principes, qui sunt in firmamento, a vivente spiritu educti, & crucifixi. Quæ cum apparuerit, masculis femina decora apparet, feminis vero adolescentem speciosum, & concupiscibilem demonstrat. Sed principes quidem cum eam viderint exornatam, amore ejus in libidinem moventur. Et quia eam apprehendere non possunt, vehementer instigantur amoris incendiis excitati. Rapti sunt enim libidinis amoris calore. Cum ergo currentibus eis post eam, virgo subito nusquam comparuit, tunc princeps ille magnus producit nebulas ex semetipso, uti obscuret in ira sua universum mundum. Qui cum tribulatus fuerit plurimum, sicut homo sudat post laborem, ita & hic princeps sudat ei ex tribulatione sua. Cujus sudor pluviæ sunt. Sed & messis principis, si deceptus fuerit a Virgine, effundet famem super terram, ita ut morte afficiat homines. Corpus enim hoc mundus vocatur, ad similitudinem magni hujus mundi. Et omnes homines, qui sunt deorsum, radices habent sursum colligatas. Cum ergo deceptus fuerit a virgine, tunc cum incipiet excidere radices hominum. Et cum excisæ fuerint radices eorum, efficitur pestilentia, & ita moriuntur. Quod si superiores partes radicis validius concusserit, fit terræ motus, & insequitur omophori concussio. Et hæc est mortis occasio. Dicam autem vobis, quomodo & animæ in alia quoque corpora transferuntur. In hoc primo purgatur aliquid ex ea parum, deinde transfunditur in canem, aut in camelum, aut in alterius animalis corpus. Quod si homicidium admisit, anima in elephantorum corpora transfunditur. Quod si messem secuit, in mutos. Nomina autem animæ sunt ista, mens, sensus, prudentia, intellectus, cogitatio. Messores autem, qui messem metunt, conferuntur principibus, qui ex materia horti in tenebris sunt, ex quo manducaverunt de primi hominis armatura: propter quod necesse est, transfundi eos in fœnum, aut in faseIlum, aut in hordeum, aut in spicas, aut in olera, ut & ipsi desecentur, & demetantur. Et qui manducat panem, necesse est & ipsum manducari, panem effectum. Quod si occiderit pullum, & ipse pullus erit. * Quis vero est dives in hoc mundo, cum exierit de corpore suo, necesse est, eum in corpus pauperis injici, ut ambulet, mendicet, & post hæc eat in pœnas æternas. Cum ergo corpus hoc principium sit, & materia, necesse est eum, qui plantaverit Perseam, transire per multa corpora, usquequo Persea illa, quam plantaverit, concidat. Qui autem ædificaverit sibi domum, dispergitur per omnia corpora. Si quis laverit se in aqua, animam suam vulnerat. Et qui non præstiterit electis ejus elementa, pœnis subditur gehennæ, & transformatur in cathecumenorum corpora, usquequo faciat misericordias multas. Et propterea si quid optimum est in escis, offerunt illud illis electis. Et cum voluerint manducare panem, orant primo, ista dicentes ad panem. Neque ego te messui, neque molui; neque tribulavi, nec in clibanum te misi. Alius te fecit, & detulit te mihi. Ego innocenter te manduco. Et cum intra semetipsum hæc dixerit, respondet ad illum, qui detulit: oravi pro te. Si quis messuerit, demetetur. Ita & si quis frumentum in mola miserit, etiam ipse mittetur in mola. Si quis consperserit, conspergetur. Ita & si quis panem coxerit, excoquetur. Et propter hoc illicitum est apud eos, opus facere. Et iterum dicunt esse alios præter hunc, quem videmus, mundum, quibus hujus mundi luminaria, cum hic occiderint, oboriuntur. Et ibi dicunt, si quis ambulat in terra, lædit terram. Et qui levat manum, lædit aerem, quia aer est anima hominum, & animalium, & volatilium, & piscium, & reptantium. Et si quod est in hoc mundo. Dixi enim vobis, quia corpus, hoc non illud, necesse est obscurari. Paradisus autem, qui vocatur mundus, arbores, quæ in ipso sunt, concupiscentiæ sunt, & ceteræ seductiones, corrumpentes cogitationem hominum. Illa autem arbor, quæ est in paradiso, ex quo cognoscitur bonum, ipse est JESUS, & scientia ejus, quæ est in mundo. Quam qui acceperit, discernit bonum a malo. Mundus autem nec ipse est Dei, sed ex parte materiæ plasmatus. Et ideo omnia exterminantur. Quod autem furati sunt principes a primo homine, ipsum est, quod adimplet lunam, quod quotidie purgatur a mundo. Et

* quisquis

Et si exierit, animamque non cognoverit veritas, tradetur dæmonibus, ut eam doment in gehenna ignis. Et postquam correpta fuerit, transfundetur in alia corpora, ut dometur, & ita injicitur in illum magnum ignem usque ad consummationem. De Prophetis autem, qui apud vos sunt, hæc dicit, spiritus esse impietatis, sive iniquitatis tenebrarum illarum, quæ ab initio ascenderunt, quibus decepti non sunt locuti in veritate. Excæcavit enim princeps ille mentem illorum. Et si quis sequitur verba eorum, morietur in sæcula devictus intra massam, quoniam non didicit scientiam Paraclyti. Præcepit autem electis suis solis, qui sunt amplius, quam septem numero, ut cum desinerent manducantes, orarent, & mitterent super caput oleum exorcidiatum, invocatis nominibus plurimis ad confirmationem fidei. Hujus tamen mihi nomina non manifestavit. Soli enim illi septem utuntur his nominibus. Et iterum quod apud vos magnum esset honorabile nomen Sabaoth, ille dicit naturam esse hominis, & patrem concupiscentiæ. Et propterea, inquit, simpliciores adorant concupiscentiam, Deum eam putantes. De Adam vero quomodo creatus sit, ita dicit: venite, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & secundum eam, quam videmus, formam. Princeps est, qui hæc dicit ad collegas suos principes, id est, venite, date mihi de lumine, quod accepimus, & faciamus secundum nostram, qua principes sumus, formam, & secundum eam, quam videmus, quod est primus homo. Et ita hominem creaverunt, qui Evam quoque similiter fecerunt, dantes ei de concupiscentia ad decipiendum Adam: & per hæc factum esse figmentum mundi per conditionem principis. Dominum vero non habere partem cum mundo, nec gaudere super eum. Propter quod ab initio furtum passus sit a principibus, & oborta fuerit ei tribulatio. Hac de causa mittit, & furatur ab eis animam suam quotidie per luminaria hæc, id est, solem, & lunam, per quos universus mundus, & omnis * creatura rapatur. ** creatura rapatur.* Illum vero, qui locutus est cum Moyse, & Judæis, & sacerdotibus, principem esse dicit tenebrarum. Et ideo unum, & idem sunt Christiani, & Judæi, & Gentiles, eundem Deum colentes. In concupiscentiis enim suis seducit eos, quia non est Deus veritatis. Propter hoc ergo quicunque in illum Deum sperant, qui cum Moyse locutus est, & Prophetis, cum ipso habent vinculis tradi, quia non speraverunt in Deum veritatis. Ille enim secundum concupiscentias suas locutus est cum eis. Post hæc vero omnia ad ultimum dicit, sicut ipse senior scripsit. Cum manifestam feceris ejus imaginem, tunc ipse omophorus extra se terram derelinquit, & ita dimittitur ille magnus ignis, qui mundum consumat universum. Deinde iterum dimittitur anima, quæ obici or inter medium novi sæculi, ut omnes animæ peccatorum vincantur in æternum. Tunc autem hæc fient, cum ista tota venerint. Probationes autem omnes, JESUS est in modica navi, & mater vitæ, & duodecim gubernatores, & virgo lucis, & senior tertius. Unde & major in navi vivens spiritus adhibetur, & murus ignis illius magni, & murus venti, & aeris, & aquæ interioris ignis, vivensque. Omnia in luna habitabunt, usquequo totum mundum ignis absumat. In quem autem annorum numerum, non didici. Et post hæc restitutio erit duorum luminarium, & principes habitabunt in inferioribus q ter autem in superioribus, quæ sua sunt recipies. Hæc est omnis doctrina, quam tradidit tribus discipulis suis, & jussit eos in tres mundi plagas proficisci. Ex quibus Adda * patre ** partem.* sortitus est Orientis. Thomas vero Syrorum terras suscepit. Hermas vero ad Ægyptum profectus est, & usque in hodiernum ibi degunt, dogmatis hujus gratia prædicandi. Hæc cum Turbo dixisset, vehementer accendebatur Archelaus, Marcellus vero non movebatur, Deum expectans auxilio veritati suæ futurum. Archelao autem erat cura pro populo, tanquam pastori pro ovibus, cum luporum parantur insidiæ. Igitur Marcellus Turbonem muneribus plurimis donavit, & in Archelai domum residere præcepit. Eadem autem ipsa die adventavit Manes, adducens secum juvenes, & virgines electos ad 12. simul. Et primo omnium Turbonem requirit pro foribus Marcelli. Quem cum non invenisset, & ad Marcellum ingreditur salutandum. Quo ille viso, admiratus est primo habitus indumenta. Habebat enim calceamenti genus, quod trisolium vulgo appellari solet; pallium vero varium, tanquam aer in aspici enim. Manus vero validissimum baculum tenebat ex ligno ebilino. Babylonium vero librum portabat sub sinistra alacrura, quarum una rufa, alia velut prasini coloris erat. Vultus vero ut senis Persæ artificis, & bellorum ducis videbatur. Igitur Marcellus statim ad Archelaum mittit. Qui cum verbo citius adfuisset, invehi in eum animo urgebatur ex ipso habitu, ac specie ejus, & maxime quod & quæ Turbone referente cognoverat secretius factum apud semetipsum retractaverat, & diligenter præparatus advenerat. At vero prudentissimus Marcellus, omni contentionum studio sublato, utrumque audiri decernit, invitatis viris primariis civitatis. Ex quibus judices elegit Gentiles religione, quatuor numero, quorum hæc sunt nomina: Manippus Grammaticus, & disciplinæ Rhetoricæ artis peritissimus; & Ægidius Archiater nobilissimus, & literis apprime eruditus; Claudius, & Cleobulus, duo fratres, egregii Rhetores. Fit ergo magnificus conventus, ita ut domus Marcelli, quæ erat immensa, repleretur ex his, qui ad audiendum fuerant convocati. Et cum in conspectu omnium constitissent ii, qui adversus se dicere proponebant, tunc illi electi judices excelsiores omnibus consederunt. Atque Manem dicendi initium datum est. Silentio igitur facto primum aggressus est hoc modo.

Incipit Epistola S. Archelai Episcopi Catholici contra Manichæum.

Archelaus Diodoro Presbytero, filio honorabili salutem.

Acceptis literis tuis valde gavisus sum, dilectissime. Agnovi autem, quod vir iste, qui ante hos dies ad me venerat, & scientiam aliam præter eam, quæ Apostolica est, & Ecclesiastica, introducere cupiebat, ad te quoque venerit: quem quidem ego non admisi. In præsenti enim nobis disputantibus confutatus est. Et velim quidem omnia, quæ a me dicta sunt, scribere tibi, ut ex his agnosceres fidem ejus. Sed quia hoc de vacanti fieri potest, nunc quod instat, paucis respondere tibi necessarium duxi, ad quæ mihi scripsisti, quod ab illo dicerentur. Erat ergo ei suum studium, legem Moysis ostendere non esse consonantem legi Christi, & hæc ex nostris scripturis asseverare tentabat. Nos vero ex eadem ipsa scriptura non solum confirmavimus, legem Moysi, & omnia, quæ in ea scripta sunt, verum etiam omne vetus Testamentum convenire novo Testamento, & consonare probavimus: unumque esse textum, tanquam si una vestis videatur subtemine, atque stamine esse contexta. Hoc solum, quod velut purpuram videmus in veste, novum Testamentum intexturam veteris Testamenti gloriam * um Domini ** Jesu.* in eodem speculamur. Non ergo abjiciendum speculum, cum nobis ipsam imaginem rerum similem, veramque demonstrarit: quin potius & eo amplius honorandum est. Sed & puerum, qui ad doctores a pædagogo perducitur, cum adhuc parvulus est, nunquid cum ad ætatem pervenerit, dehonestare oportet pædagogum, propterea quod jam opera ejus non indiget, & potest solus jam sine ejus adminiculo ad scholas pergere, atque ad auditoria properare? Ut rursum parvulus, qui lacte nutritus est, cum profecerit ad validiores cibos, cum injuria debeat abjicere, atque exhorrescere nutricis mamillas? Quin potius veneratur, & colit, & beneficii sui debitor fatetur. Aliud etiam, si videtur, adhibeamus exemplum. Homo quidam projectum in terra cum vidisset infantem, & jam vehementer afflictum, colligit, & nutrire apud se quærit, usquequo ad ætatem adolescentiæ perveniret, toleravitque omnes, qui venire solent nutricibus labores. Accidit vero post tempus, ut is, qui naturalis ei fuerat pater, requireret puerum, & inveniret eum apud illum, qui nutrierat. Quid faciat hic puer patre cognito. De justo enim puero mihi sermo est. Nonne multis donis munerato eo, qui se educaverat, sequitur naturalem patrem prospectu hæreditatis. Ita mihi intellige magnificum Dei famulum Moysem invenisse populum afflictum ab Ægyptiis, quem assumtum nutriebat in deserto; tanquam pater educabat; ut magister regebat, & conservabat populum, usquequo veniret, cujus est. Et cum post aliquantum tempus adveniens pater proprias oves recepit: nonne per omnia honorabitur quidem ab eo, cui tradidit gregem, gloriabitur vero ab ipsis, qui ab eo conservati sunt? Quis igitur ita mentis insanæ est, o dilectissime Diodore, ut alienos a se dicat eos, qui inter se conjuncti sunt, qui pro

se

se invicem prophetarunt, qui æqualia, atque cognata, imo potius germana signa, ac prodigia demonstrarunt? Et primo quidem Moyses ad populum, Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester sicut me. Deinde Jesus ait, de me enim Moyses locutus est. Vides, quomodo dextras sibi invicem tradant, quamvis alter Propheta, alter vero filius sit dilectus: alter fidelis famulus, alter vero Dominus agnoscatur. Sed & quondam volens quis sine Pædagogo ire ad scholas, non suscipitur a magistro dicente, non eum suscipiam, nisi acceperit Pædagogum. Qui sit autem de quo dicimus, breviter exponam. Homo erat quidam dives, gentiliter vivens, in multa luxuria quotidie degens: alius vero pauper erat vicinus ejus, qui ne quotidianum quidem cibum potest invenire. Accidit, utrumque vita discedere, & in infernum descendere: & pauperem mitti in locum requiei, & reliqua, quæ nosti. Verumtamen erant divitis fratres quinque, & ea, quæ ipse gesserat, agentes sine dubio, quæ domi a tali magistro didicissent. Rogavit dives simul uno tempore discere majorem Doctrinam
** adhuc.* ab Abraham. Abraham vero sciens quoniam * a tunc indigent Pædagogo, ait ei, habent Moysem, & Prophetas. Si enim illos non susceperint, ab eo velut
** gubernentur.* Pædagogo * vernentur, non poterunt magistri majoris capere Doctrinam. Sed & de aliis sermonibus, ut potero, exponam. Id est quod non contraria Moysi locutus est Jesus, aut fecit. Primum quidem quod ait oculum pro oculo, dentem pro dente, in hoc justum est. Quod autem cæsum præstare jubet alteram maxillam, hoc bonitas est, absit. Profectus autem est de justitia ad bonitatem. Et rursus dignus est operarius mercede sua. Quod si voluerit quis fraudem facere, & exigi ab eo illa, quæ fraude interceperat', justissimum est, maxime cum multa sit merces. Hoc autem dico, quando Ægyptii affligebant filios Israel per operum compulsores in fingendis lateribus. Quod cum suppliciis Moyses totum pariter intra unum momentum temporis exigit, nunquid iniquitas appel-
** abstinentia.* landa est? Absit. Illa sane bonitatis est * absentia, cum utitur quis frugaliter, renuntians omnibus, quæ superflua sunt. Quod ergo in veteri testamento dictum est: ego divitem facio, & pauperem; Jesus beatificat pauperes. Non dixit sæculari substantia pauperes, sed pauperes Spiritu, id est, qui non superbia inflamantur, sed humilitate mitigant, & inclinant, non plus sapientes, quam oportet sapere. Quam quidem adversarius quæstionem non competenter aptavit. Hic enim video & Jesum libenter intuentem divitum munera, cum in Gazofilacio offeruntur. Et parum hoc est, si a solis divitibus in Gazofilacio munera inferuntur. Imo vero etiam duo minuta pauperculæ viduæ libenter suscipiuntur. In quo amplius aliquid, quam quod Moyses præceperat de suscipienda pecunia, demonstratur. Ille enim ab his tantummodo, qui habebant, suscipiebat: hic autem accipit etiam ab his, qui non habent. Sed ait, scriptum est, nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest esse meus discipulus. Rursum video centurionem valde divitem, & sæculari præditum potestate, fidem habere plusquam omnem Israel: ut si quis fuerit etiam, qui renuntiaverat, a centurione superatur in fide. Sed dicit nobis quis, non est ergo bonum renuntiare divitiis? Bonum, inquam, his qui possunt. Sed & abuti divitiis ad opus justitiæ, & misericordiæ, parem gratiam tribuit, ac si universis pariter renuntietur. De eo autem quod dicit: destructum est Sabbatum, non plane destruxit. Ipse enim erat Dominus Sabbati. Tanquam si sponsi quis custodiens torum diligenter extructum, a nullo alio extraneo vexari, vel contingi patitur, usquequo ipse sponsus adveniat, & cum advenerit, strato suo sicut libuerit utatur, vel ii, quos secum jusserit introire. Testimonium etiam dedit his, quæ dicimus, cœlesti voce ipse Dominus Jesus Christus, dicens: Nunquid potestis filios sponsi facere jejunare, donec cum ipsis est sponsus? Sed circumcisionem non abjecit: quin potius ipse pro nobis in semetipso causam circumcisionis suscepit, labore nos relevans, & pati nos frustra doloris aliquid non sinens. Quid enim prodest, circumcidenti se quidem, & adversum proximum suum pessima cogitanti? Voluit autem magis largissimæ viæ compendiosum nobis tramitem demonstrare, ne forte cum longa spatia circuimus, ante nobis dies claudatur in noctem; & dum deforis quidem splendidi hominibus apparemus, intrinsecus lupis rapacibus comparemur, aut sepulcris conferamur dealbatis. Multum enim ille huic præferendus est, qui veste squalida, ac detrita circumdatus, nihil mali in corde suo conclusum retinet adversum proximum suum. Cordis ergo circumcisio sola salutem confert, nihil præstante carnali, nisi forte spirituali circumcisione muniatur. Audi etiam, quid dicit scriptura: Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Quid ergo mihi opus est laborare, cum cognoverim compendium viæ, si possum mundus esse corde. Sicut & si quis prævaleat in duobus mandatis omnem legem implere, & Prophetas. Post hæc vero omnia edocet Apostolorum maximus Paulus dicens, experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus. Quid ergo mihi est opus circumcisio, cum possim & in præputio justificari? Et scriptum est: Si quis circumcisus est, non adducat præputium. Aut si quis in præputio est, non circumcidatur. Utrumque enim nihil est, nisi observatio mandatorum Dei. Cum ergo nullum possit salvare circumcisio, non magnopere requirenda est, maxime cum si quis in præputio vocatus fuerit, & circumcidi voluerit, continuo prædicator legis efficiatur. Si enim circuncidor, & mandata legis adimpleo, ut salvari possim, incircumcisus, & in præputio positus, multo magis mandata custodiens habebo vitam. In Spiritu enim circumcisionem cordis accepi. Non jam literæ per atramentum, in quo laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Non ergo referatur ad me hujusmodi incusatio. Sicut enim aliquis dives, multis auri atque argenti talentis repletus, ita omne domestici usus ministerium ex hujuscemodi metallis habeas structum, in nullo vasis fictilis speciem requirit. Sed non propterea figuli opus aufers, aut fictilium vasorum ab eo detestanda est. Ita etiam ego gratia Dei dives factus sum, & cordis circumcisionem consecutus, nequaquam vilissimæ illius circumcisionis indigeo, nec tamen malam esse dico. Absit. Quod si diligentius de his voluerit aliquis edoceri, inveniet hæc in prima epistola Apostoli plenissime * pertractans. De ** pertractata.*
velamento vero Moysi, & de ministerio mortis dicam sermone brevissimo. Non enim valde mihi hæc insinuare aliquid adversum legem videntur. Ait ergo sermo Propheticus, quod si ministerium mortis in literis firmatum, in lapidibus factum, est in gloria, ita ut non possint filii Israel intendere faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ aboletur, & reliqua. Tamen gloriam esse confitetur in vultu Moysi, quod est amicum nobis. Quod si destruitur & velamen, si habet lectio ejus, hoc me non exacerbat, neque conturbat, si tantum in eo gloria. Neque vero omni genere * in nobilitate redigitur, quod de- ** in ignobilitatem.*
struitur. Cum enim de gloria disputat scriptura, scis esse differentias gloriæ. Alia enim gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum. Stella enim ab stella differt in gloria. Si enim sol majorem habet gloriam, quam luna, non continuo in ignobilitate redigitur luna. Ita & si Dominus meus Jesus præcellit in gloria Moysem, tanquam Dominus famulum, non continuo respuenda est gloria Moysi. Ita enim satis possumus facere auditoribus, sicut & verbi ipsius natura demonstrat, ex scripturis, quæ dicimus, affirmantes, vel certe etiam exemplis manifestius comprobantes. Si quis lucernam accenderit noctu, cum sol exortus fuerit parvo lucernæ igne non indiget, propter splendorem solis ubique radiantis. Sed non ideo abjecit lucernam, velut contrariam soli. Quin potius comperto ejus usu, etiam diligentius servabit. Custodivit ergo populum lex Moysi, tanquam lucerna, usquequo sol nobis verus Salvator noster orietur. Sicut ait, & illuminat tibi Christus. Sed qui dicit, obscurati sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim ipsum velamen manet in lectione veteris Testamenti. Non revelatur, quia in Christo destruitur. Usque in hodiernum enim cum legitur Moyses, velamen est positum supra cor eorum. Cum autem conversus fuerit quis ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Quid, inquit, usque in hodiernum præsens est Moyses, non dormivit, non requievit, non abscessit vita? Quamobrem ergo in hodiernumne dicit! Sed intuere velamen ubi dicit positum supra cor eorum. Hæc est vox, quæ arguit filios Israel, legentes Moysem & non intelligentes, neque convertentes se ad Dominum, quoniam ipse est, qui a Moyse prophetatus est venire. Hoc est velamen, quod erat positum supra faciem Moysi, qui est testamentum ejus. Ait enim, intellige, non deficiet princeps de Juda, neque dux de femore ejus, usquequo veniat qui est, & ipse erit expectatio Gentium. Qui alligavit ad vitem pullum suum, & ad optimam vitem pullum asinæ suæ. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ indumentum suum. Effusi oculi ejus a vino, & candidi dentes ejus a lacte, & reliqua. Qui enim, & unde venturus esset, designavit. Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, sicut me: ipsum audite. Et quidem quia non possit intelligi hoc de Jesu Mane dictum esse, mani-

manifestum est. Nihil enim hujus Circumcisionis in ipso invenitur. Adhuc enim Juda Reges fuerunt post ipsum. Et ideo aliena longe est ab eo hæc Prophetia, & hoc est velamen, quod est in Moysem. Neque enim sicut fortasse aliqui imperitorum putant, linteum aliquod vel pellis fuit, quæ vultum ejus operiret. Sed Apostolus diligenter ostendit, dicens velamen esse positum in lectione veteris Testamenti, propter quod is, qui appellatur antiquitus Israel, expectat adventare Christum, non intelligens, quia defecerunt ex Juda principes ex femoribus ejus duces, sicut nunc videmus regibus eos, regibusque subjectos tributa pendere, nulla sibi potestate vel judicandi, vel puniendi concessa, sicut Judas habuit: Quia Thamar postea, quam condemnaverat, potuit justificare. Sed videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros. Habet etiam hic sermo velamen. Usque ad Herodem enim ex parte aliqua regnum temere videbantur. Ab Augusto autem prima abscriptio in eis facta est, cœperuntque tributa pendere, & censum dare. Ex quo autem Dominus meus Jesus cœptus est prophetari, atque expectari, ex eo Principes ex Juda esse cœperunt, & duces populi: qui rursum defecerunt in adventum præsentiæ ejus. Si ergo auferatur velamen, quod in illa lectione positum est, intelligent virtutem circumcisionis. Invenient & generationem ejus, quem prædicamus, & crucem, & quæcunque de Domino nostro gesta sunt, ipsa quæ de eo fuerant prædicta. Et velim quidem de scripturis discutere unumquemque sermonem, ut intelligi dignum est. Dixisse nunc sufficit, ut ostendamus non sine causa velamen positum super cor quorumdam in lectione veteris Testamenti. Quicumque vero ad Dominum convertuntur, ab his velamentum aufertur. Quæ omnia quam vim habeant in sese, his, qui sensu vigent, intelligendum relinquo. Veniamus etiam ad illum sermonem Moysi, quod ait: Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester ex fratribus vestris, sicut me. In quo magnam video prophetiam famuli Moysei * scientes eum, qui venturus esset, & amplius quidem se auctoritatis habiturum, similia tamen esse passurum, & similia signa, ac prodigia ostensurum. Ibi enim Moyses natus, a matre sua in tibin positus exponitur ad ripam fluminis. Hic Dominus noster Jesus natus ex matre Maria, per Angelum fugatur in Ægyptum. Ibi Moyses educens populum de medio Ægyptiorum salvavit. Et hic Jesus populum de medio Pharisæorum educens, æternæ tradidit saluti. Ibi Moyses per orationem petens a cœlo accepit panem, quo pasceret populum in deserto. Hic Dominus noster Jesus virtute propria ex quinque panibus viros quinque millia saturavit in deserto. Ibi Moyses cum probaretur, positus in monte jejunavit quadraginta dies. Et hic Dominus noster Jesus a spiritu actus in desertum, cum tentaretur a diabolo, quadraginta diebus similiter jejunavit. Ibi in conspectu Moysi propter infidelitatem Pharaonis omnia Ægyptiorum primogenita perierunt. Et hic Jesu nascente, propter infidelitatem Herodis omne masculum Judæorum subito periit. Ibi Moyses orat, ut parcatur a plagis Pharaoni, ac pro populo ejus: & hic Dominus noster Jesus orat indulgeri Pharisæis. Pater ignosce eis, quoniam nesciunt, quid faciunt. Ibi Moyses vultus resplenduit in gloriam Domini, ita ut non possent filii Israel intendere in faciem ejus propter gloriam vultus ejus. Et hic Jesus Christus Dominus resplenduit sicut sol, & discipuli ejus non poterant respicere in faciem ejus, propter gloriam vultus ejus, & immensum luminis splendorem. Ibi Moyses eos, qui vitulum fecerant, gladio dejecit. Et hic Dominus Jesus ait, veni gladium mittere super terram, & dividere hominem a proximo suo, & reliqua.

* scientis.

Ibi Moyses in caligine nubium aquas ferentium, sine metu incessit: & hic Dominus Jesus cum omni potestate super aquas ambulavit. Ibi Moyses imperavit mari: & hic Dominus Jesus cum esset in navi, surgens imperavit ventis, & mari. Ibi Moyses cum impugnaretur, extensis manibus certavit adversum Amalech. Et hic Dominus Jesus impugnatis nobis, & pereuntibus violentia erratici spiritus, qui nunc in istis operatur, extensis in cruce manibus salutem dedit. Sed & alia multa prætereo, dilectissime Diodore, dum festino ad te velociter libellum, mittere, quæ tu pro tua prudentia facile potueris reparare. Scribe autem mihi carissime, quid postea egerit adversariæ partis minister. Incolumem te anima, & spiritu custodiat Deus omnipotens.

Accepta hac epistola Diodorus, & collecto ex ea sensu, confligit adversum Manem, ita ut ab omnibus collaudaretur, quod diligenter, & competenter ostenderit duorum Testamentorum, atque utriusque legis inter sese cognationem. Plura etiam ex semetipso veniens objecit ei, valida valde, & fortia, pro veritate. Conclusit etiam adversarium Diodorus ex navibus dicens ita. Dixisti duo esse testamenta, dic ergo duo esse vetera, aut duo nova. Ejusdem enim temporis, vel potius æternitatis duo asseris esse ingenita. Et si duo sunt, duo esse oportet & vetera Testamenta, aut duo nova, quod si non hoc dicis, sed unum esse vetus, & aliud novum, rursum unus utriusque auctor ostenditur, & ejus esse vetus, cujus & novum, consequentia ipsa edocet: velut si quis dicat homini, loca mihi veterem domum tuam, non per hoc etiam novæ domus Dominum eum esse pronuntiat? Aut rursum si dicat ei, novam domum tuam præsta mihi, nonne eodem verbo etiam veterem eum habere designat? Deinde etiam illud pervidendum est, quia ex quo duo sunt ingenita * habentes naturam ipsorum testamentum, & fient duo vetera testamenta, si tamen ambos antiquos, & sine initio esse dicis. Ego autem non ita didici, nec ita continent scripturæ. Tu vero, qui dicis, legem Moysi esse maligni Principis, & non boni Dei, dic mihi, qui erant illi, qui resistebant in faciem Moysi? Jamnem dico, & Mambrem. Omne enim, quod resistit, non sibimetipsi restitit, sed alii, aut meliori, aut deteriori, sicut Paulus indicat Timotheo in secunda epistola sua ita scribens: quemadmodum Jamnes, & Mambres restiterunt Moysi, ita & isti restiterunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Sed ultra non proficient. Insipientia enim illorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Vides, quomodo Jamnem, & Mambrem hominibus comparat corruptis mente, reprobris circa fidem: Moysem vero veritati. Sed & Sanctus Joannes, Maximus Evangelistarum, ait, gratiam gratia præstare, & differre. Ex plenitudine enim Jesu legem Moysi accepisse nos dicit. Aliam autem gratiam pro illa gratia per Jesum Christum in nobis esse completam. Quod stendens etiam ipse Dominus noster Jesus ajebat, non * potestis, quia ego vos accusabo apud patrem. Est qui vos accuset Moyses, in quem vos speratis. Si enim creditis Moysi, crederitis utique forsan & mihi. De me enim ille scripsit. Quod si literis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis. Sunt etiam alia multa, quæ dici possent, & de Apostolo Paulo, & de Evangeliis, ex quibus ostendere possumus, veterem legem non esse alterius, quam domini, cujus est novum testamentum: quæ nos competenter exponere, & a * Patre, ut convenit, jam vesper impedit. Dies enim clauditur, & finem nos disputandi facere par est. Crastino autem vobis, de quibus tibi videtur, quæstiones habeantur. Et his dictis discesserunt.

* habent ex natura.

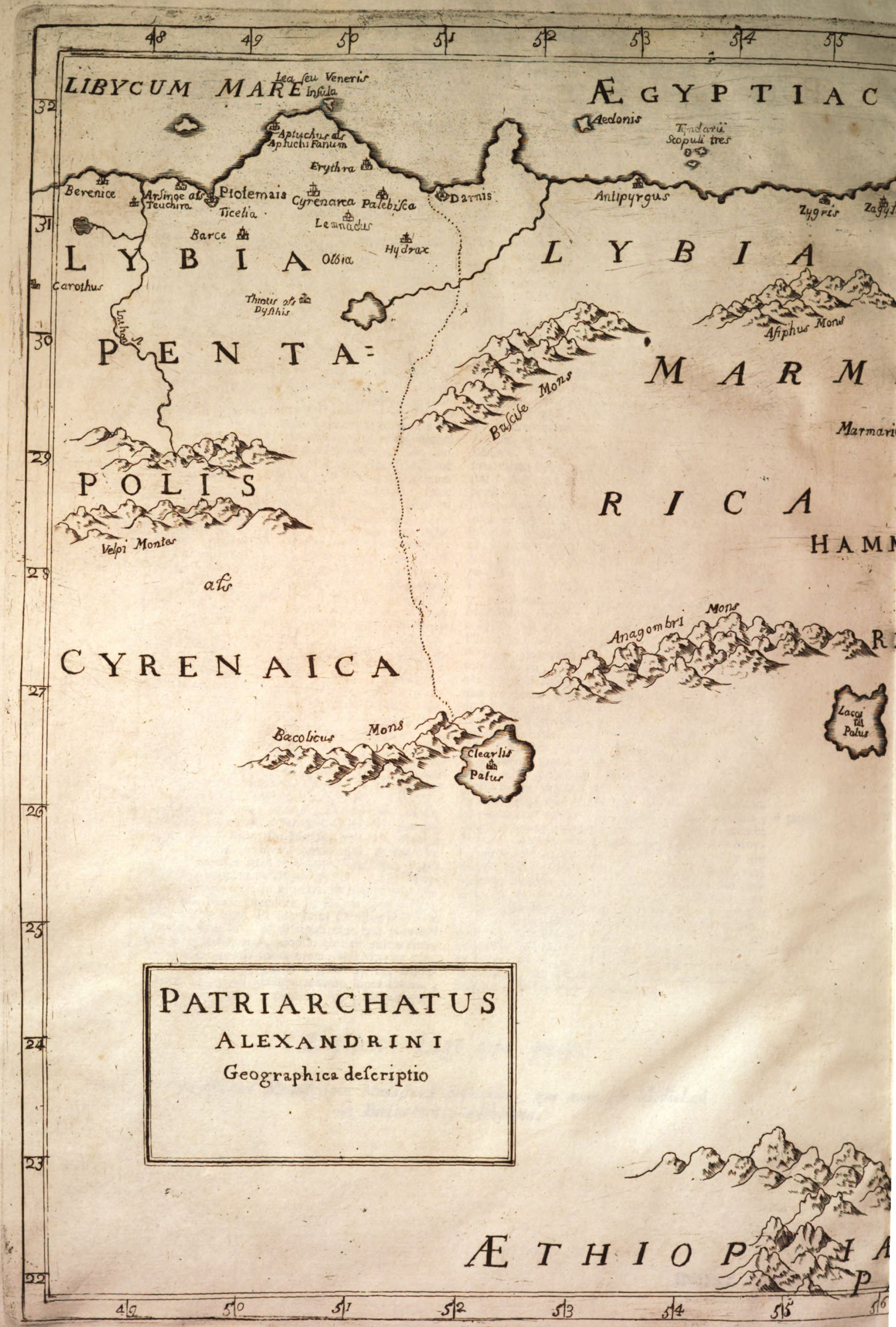
* putetis.

* aperire.

Explicit. Lege cum pace.

Ex Codice Manuscripto Monasterii Bobiensis, qui nunc est Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana.

INDEX

PATRIARCHATUS
ALEXANDRINI
Geographica descriptio
LIBYCUM MARE
Lea seu Veneris Insula
ÆGYPTIAC
Aedonis
Tyndarii Scopuli tres
Aptuchus als Aptuchi Fanum
Erythra
Berenice
Arsinoe als Teuchira
Ptolemais
Cyrenaica
Palebisca
Darnis
Antipyrgus
Zygris
Ticelia
Lemnadus
Barce
Hydrax
Olbia
LYBIA
Carothus
Thintis als Dysthis
Asiphus Mons
PENTA:
POLIS
MARM
Buscise Mons
Marmari
Velpi Montes
RICA
als
HAMM
Anagombri Mons
CYRENAICA
Bacolicus Mons
Clearlis Palus
Lacus Palus
ÆTHIOPIA
48
49
50
51
52
53
54
55
56
32
31
30
29
28
27
26
25
24
23
22

ACUM PELAGUS
Phocusæ Insulæ duæ
Paretonium
Antiphra
Alexandria
ÆGYPTUS
MAREOTIS NOMUS
Aspis Mons
Ogdamus Mons
Pharos Ins.
Menelai Canobiu
Agathodemon
Bolbiticum et Taly
Sebennyticum et
Pinephrini
Pathmeticum et Busiriticus
Pelusiacum et Bubasticus
Rhinocorura
Ostracina
AUGUSTAM
Sirbonis Palus
Pelusium
Phacusa
Sais
Naucratis
Nicus
Andromena
Anthropolis
Latopolis
Nitria
PRIMA
Diospolis
Leontopolis
Athribis
Sebennytus
Paralus
Busiris
Bubastus
Thou
Antithou
SECUNDA
AUGUSTAM
Cynopolis
Babylon
Onium
Memphis
Heliopolis
Aphroditopolis
ARABIÆ PETRÆÆ PARS
Theodosiopolis
Arsinoe
Parallus
Mæridis Lacus
Heracleo
Superior
Clysma
SINUS ARABICI PARS
Nilopolis
Oxyrinchus
Cynopolis superior
Hermopolis magna
Chusa
Antinoe
Lycopolis
THEBAIS
Hypsele
Apollinis C. parva
Anteum
Panopolis
Ptolemais
This
HAMMONIACA
REGIO
Solis Fons
Lybici Montes
PRIMA
Oasis Magna
Arenosus Mons
THEBAIS
Diospolis parva
Tentyra
Coptus
SECUNDA
Tathyris
Diospolis magna quæ Thebæ
Hermonthes
Latopolis
Maximianopolis
Therenunthis
Toi
Ombi
Phyla
Lycomedis Palus
Prups
Æ sub ÆGYPTO
PARS
56
57
58
59
60
61
62
63
64
32
31
30
29
28
27
26
25
24
23
22

PATRIARCHATUS CONSTANTINOPOLITANI PARS
Septentrio
Meridies
Occidens
65
70
75
40
35
30
Antitaurus Mons
Euphrates flu.
ARMENIA
CAPPADOCIÆ PARS
LYCAONIÆ PARS
Martyropolis
Niphates Mons
Caschara
Amida
Rhesina
Nisibis
Edessa
Dausara
Batne
Samosata
Perre
Taurus Mons
Zeugma
Europus
Marcopolis
Himeria
OSRHOENA
MESOPOT
Macedonopolis
Carræ
Acraba
Callinicum
Constantina
Nicephorium
Circesium
Sura
Alalis
Euphrates flu.
Claudiopolis
Dalisandus
Hierapolis
Lydia
Titiopolis
Philadelphia
Hermopolis
Olbasa
Domitiopolis
Irenopolis
Flauiopolis
Diocæsarea
Iamus
Caistrus
ISAURIA
CILICIA
Seleucia
Celenderis
Germanicopolis
Antiochia
Selenus
Irenopolis
Sbide
Iotape
Adrasus
Anemurium
Nephelis
Corycus
Zephyrium
Pompeiopolis
Tarsus
Adana
Anazarbus
Castabala
Mopsuestia
Epiphania
Germanicia
Sergiopolis
Doliche
Alexandria
Cyrrus
Beroea
Hierapolis
EUPHRATENSIS
Amphiopolis
Mariamopolis
Rhossus
Seleucia
Antiochia
Gindarus
SYRIA PRIMA
Calcis
Apamea
Laodicea
Gabala
Seleucia
Larissa
Epiphania
Arethusa
Paltos
Balanea
Aradus
Antaradus
Raphanea
Mariamne
Emesa
Coara
Comoara
PHŒNICIA
Palmira
Danaba
Euaria
Corada
Orthosia
Tripolis
Botris
Byblio
Area
Heliopolis
Laodicea
LIBANI
Iabruda
Berytus
Abila
Damascus
Tyrus
Ptolemais
Paneas
Cesarea
PHŒNICIA PRIMA
Sycaminum
Porphirium
Cæsarea
Scytopolis
Hierusalem
Philadelphia
Bostra
Adra
Esbuta
Medaua
Erra
PETRÆA
Zerabena
Nibe
Maximianopolis
Parembolæ
Anitha
Neapolis
Philippopolis
Constantina
Auara
Gerasa
Dionysias
Elana
ARABIA
ARABIA DESER
Montana Felicis Arabiæ
Montana Felicis Arabiæ
Geapolis
ARABIÆ FE
CYPRUS IN.
Soli
Lapithus
Theodosia
Chitrus
Constantina
Ledra
Salamis
Arsinoe
Paphos
Citium
Tamassus
Curium
Amathus
MARE SYRIACUM
MARE ÆGYPTIUM
PATRIARCHATUS HIEROSOLIMITANUS
ÆGYPTUS
Saracenorum Regio
ARABICUS SINUS

80
85
90
To: II
Cyrus flu.
Choatras Mons
ASSYRIA
PATRIARCHATUS
ANTIOCHENI
Geographica descriptio
40
Lycus flu
Tygris flu
Zagros Mons
Gorgius flu
Seleucia
Babylon
Ctesiphon
Parchoatras Mons
35
Oriens
BABYLONIA
SUSIANA
Tygris flu
Eulaeus flu
Oroatis flu
30
SINUS PERSICUS
75
80
85

SCYTHIÆ MAIORIS PARS
TAURICA CHERSONESUS
DACIÆ ANTIQUÆ PARS
SCYZHIA
TOMI
MARCIANOPOLIS
Danubius sive Ister fl.
PONTUS E
MŒSIA INFERIOR
HÆMI
HADRIANOPOLIS
PHILIPPOPOLIS
THRACIA
CONSTANTINOPOLIS
CHALCEDON
HERACLEA
PROPONTIS
PAPHLAGONIA
HONORIAS
CLAUDIOPOLIS
NICOMEDIA
BITHYNIA
NICÆA
GALATIA
ANCYRA
PESSINUS
PHRYGIA
MACEDONIÆ PARS
PHILIPPI
THESSALONICA
HELLESPONTUS
CYZICUS
LEMNOS INS
TENEDOS IN & V
MARE ÆGÆUM
LESBOS INS
MITYLENE
THESSALIÆ PARS
EUBŒA I
ACHAIÆ PARS
PELOPONESI PARS
CHIOS INS & V
ANDROS IN & V
TENOS IN & V
MYCONUS INS
ICARIA IN
DELOS IN
NAXUS IN &
CYCLADES INSULÆ
SAMUS IN & V
PAROS IN & V
AMORGUS IN
MELOS IN & V
ASTYPALÆA IN
RHODUS IN & V
MARE RHODIU
SARDIS
SMYRNA
EPHESUS
SYNNADA
LAODICEA
LYCIA
CRETA IN
MARE MEDITERR
MARE PAMPHY

TOM. II.
PATRIARCHATUS CONSTANTINOPOLITANI Geographica descriptio
EUXINUS
PALUS
Rhambites Minor fl.
Corax M.
ZICCHIA
Burca fl.
Corax fl.
Caucasus Mons
IBERIA
Hippus
LAZI
PHASIS
Moschici Montes
MARIS CASPII PARS
Cyrus fl.
Alonta fl.
Albanus fl.
Lychnites Palus
Amisus
Polemonium
Cerasus
Pharnacia
Pityusa
PONTUS
TRAPEZUS
Thermodon flu.
HELENO
Iborea
POLEMONIACUS
AMASIA
PONTUS
Comanopontica
NEOCESAREA
Zelus
Satala
ARMENIA
Nicopolis
PRIMA
Berisse
Euphrates flu.
Euphrates fl.
Sophene
Abos M.
Arsissia Palus
Sebastopolis
SEBASTE
Antitaurus Mons
Cemuliona
CAPPA
DOCIA TERTIA
MOCISSUS
Nazianzum
Colonia
CAPPADOCIA
CÆSAREA
PRIMA
Phuphena
Amisa
Zelona
ARMENIA
Theodosiopolis
Arcas
MELITENE
Melas fl.
Diospontum
Thospitus Palus
LYCAO
CAPPADO
CIA
TYANA
SECUNDA
ICONIUM
Faustinopolis
Justinopolis
Asuna
Nissa
Zoropassus
SECUNDA
Mosalene
Niphates Mons
Taurus Mons
Honomada
Laranda
Cybistra
Cappadocia
Arabissus
Cocussum
PAMPHY
LIA SEC
UNDA
Dalisandus
PATRIARCHATUS ANTIOCHENI PARS
Sebaste
Tarsus
Corycus
SIDA
MARE CILICIUM
CYPRUS INS.
SALAMIS
MARE SYRIACUM
ANEUM

INDEX RERUM MEMORABILIUM
IN HISTORIA ECCLESIASTICA SOZOMENI.

A

ABACUC, & Michææ corpora quando inventa. 295
Abdecalaam, & Ananias Presbyteri in Perside martyrium subeunt. 58
Acacius Episcopus Berææ in Syria. 327. ejus elogium. ibid.
Acacius Episcopus Cæsareæ. 89. ejus fidei formula. 131. depositus est in Synodo Seleuciæ. 133. ejus elogium. 136
Acepsimas Episcopus Persidis. 57. martyrio perfungitur. 58
Acesius Novatianorum Episcopus. 38
Ædesius Tyrius. 31
Æsculapii fanum Ægis. 48
Aetius hæreticus cognomento Atheus. 114. Diaconus a Leontio efficitur. 133
Africanus vir doctissimus. 8. rerum Ecclesiasticarum scriptor. 9
Agelius Episcopus Novatianorum. 316
Ajax Monachus, ac Presbyter. 295
Alabicus Magister militum Honorii. 354
Alapio Monachus Palæstinæ. 116 185
Alarichus Gothorum Rex Romam capit. 348. Attalum Imperatorem facit. 349
Alexandri Episcopi Alexandriæ elogium. 120
Alexander Episcopus Constantinopolitanus. 24
Amachius Præses Provinciæ Phrygiæ. 180
Ambrosii Mediolanensis Episcopi virtutes. 291
Ammon pater Monachorum Ægypti. 27
Ammonius, Dioscorus, Eusebius, & Euthymius Monachi, vulgo Longi appellati. 241. 315. Constantinopolim veniunt. 241. 316
Amphion Episcopus Epiphaniæ. 21. in locum Eusebii Nicomediensis substituitur. 38
Anathematismus post fidei formulam a Nicænis Patribus editus. 107. & seq.
Anastasianæ, & Carosianæ balneæ Constantinopoli unde dictæ. 212
Anastasius Episcopus urbis Romæ. 233
Annianus Episcopus Antiochiæ ordinatur a Concilio Seleuciæ. 152
Anomœi hæretici. 232
Anomœi, & Exucontii. 136
Anthedon urbs maritima juxta Gazam. 176
Antropomorphitarum hæresis. 315
Antiochena seditio. 288
Antiochus Ptolemaidis Episcopus ex concionibus magnam vim pecuniæ collegit. 313
Antonius Monachus. 25. literas scribit ad Constantinum pro Athanasio. 82
Anuph Monachus. 105
Aones auctor solitariæ vitæ apud Syros. 246. ejus discipuli. ibid.
Apocalypsis Petri, liber apocryphus. 283. Apocalypsis Pauli, liber apocryphus. ibid.
Apollinares Laodicæni duo, Pater, & filius, & eorum libri. 190. 230. 231
Apollinaris Laodicæni testimonium de electione Athanasii. 61
Apollinaristæ hæretici. 234
Apollonius Monachus. 104
Apollos Monachus in Thebaide. 237
Aquilis fluvius. 16
Argobastes Magister militum. 286
Areopolitæ in Arabia. 274
Ariani nondum in peculiarem sectam divisi temporibus Constantini. 83
Arius, & Euzoius libellum fidei offerunt Constantino. 77. suscepti in Synodo Hierosolymitana. 78
Arius novum dogma prædicat. 29. ejus Asseclæ. 30. eorum assertiones. 30. & seq. scribit Librum, cui titulus Thalia. 37. Arii mors. 80
Arsaces Armeniorum Rex. 199
Arsacius Monachus, & Confessor. 139. ejus miracula. 140
Arsenius Confessor. 74
Ascholius Episcopus Thessalonicæ. 263
Arsaces Episcopus Constantinop. ordinatur. 330
Asclepas Episcopus Gazæ. 95
Asphalius Presbyter Antiochenus. 135
Asterius Sophista. 84. adversus illum scripsit Marcellus Episcopus Ancyræ. ibid.
Ataulphus Comes Domesticorum. 349
Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ Diaconus. 33. fit Episcopus Alexandriæ. 61. calumniis appetitur ab Eusebianis. 61. moritur. 79
Athanasius Ancyræ Episcopus ordinatur. 158. 206. 214
Attici Episcopi Constantinopolitani elogium. 284
Aurelianus vir Consularis. 304
Auxentius Arianus Episcopus Mediolani. 101. 107
Azadas Eunuchus martyr in Perside. 56

B

BAbylæ Martyris reliquiæ transferuntur. 193
Barbasymes, Paulus, Gaddiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, & alii Episcopi in Perside martyrio coronati. 57
Bardessanes Edessenus vir doctissimus. 110. ejus filius Harmonius hymnos Syriaco sermone composuit. ibid.
Barses, & Eulogius Episcopi vacantes. 346
Bartholomæus Indis verbum prædicavit. 70
Basilius Episcopus Ancyræ deponitur. 155
Basilius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus Ptochotrophium construit. 351
Basiliscus martyr. 339
Basilius Presbyter Ancyræ martyrio coronatus. 180
Benivolus Magister memoriæ. 270
Bitus Carrarum Episcopus. 246
Bizua oppidum Thraciæ. 217
Briso Eunuchus Eudoxiæ Augustæ. 311
Busiris Confessor a secta Encratitarum ad Catholicam Ecclesiam transit. 180

C

CÆsarea Cappadociæ prius Mazaca dicta. 169
Cæsarius Præfectus Prætorio. 342. Ecclesiam S. Thyrsi ædificat. 343
Caius Episcopus. 142
Callinicus Melitianus Episcopus Pelusii. 73
Canon Antiocheni Concilii. 261
Chrestus Nicææ Episcopus ordinatur. 38
Christi statua Paneade. 195
Clavi, quibus Christus confixus est. 42
Clerici Rinocorutæ communem habent domum, & mensam, & cuncta communia. 244
Clericis immunitas data a Constantino. 20
Colloquium cum hæreticis indictum ab Imperatore Theodosio. 269
Concilium Alexandrinum sub Athanasio. 181
Concilium Ancyranum. 134
Concilium Antiochenum. 90
Concilium Antiochenum Arianorum, in quo Georgius Alexandriæ Episcopus factus est. 127
Concilium Antiochiæ ab Acacio celebratum. 261
Concilium Antiochiæ collectum ab Eudoxio Ariano. 135
Concilium Antiochiæ sub Joviano. 205
Concilium Arianorum in Bithynia. 31
Concilii Ariminensis causa. 115
Concilium Constantinopolitanum. 84. in eo Marcellus Ancyræ Episcopus damnatur. ibid.
Concilium Constantinopolitanum sub Constantio. 141
Concilii Constantinopolitani sub Theodosio decreta, seu canones. 262. 265. 308
Concilium Constantinopolitanum adversus Joannem Chrysostomum. 327
Concilium Gangrense. 156
Concilium Hierosolymitanum. 76
Concilium Hierosolymitanum secundum. 117
Concilium Macedonianorum Antiochiæ. 225
Concilium Macedonianorum Lampsaci. 182

Concilium Mediolanense. 115
Concilium Melitense. 128
Concilii Nicæni causæ duæ. 33. congregatum in Palatio. 35
Concilium apud Nicen Thraciæ. 146
Concilium Novatianorum in Pazi vico. 229
Concilium Romanum sub Damaso contra hæresim Apollinaris. 230
Concilium Seleuciæ in Isauria duas in partes divisum perinde ac Ariminense. 150
Concilium Serdicense. 98
Concilium Sirmiense. 105. formula fidei in eo Concilio edita. 125
Concilium Tyanense. 214
Concilium Tyri deponit Athanasium. 72. & seq. ejus Synodica 75
Constantia uxor Licinii, soror Constantini M. 76
Constantianæ balneæ Constantinopoli. 328
Constantinopolis a Constantino condita, & ornata. 44. & seq. Regina urbium Imperii Orientalis. 45. incolarum ejus urbis pietas, & misericordia in egenos. ibid.
Constantinus baptizatur Nicomediæ. 85
Constantinus tyrannidem arripit in Galliis. 346. ejus filius Constans Cæsar. ibid.
Constantius Augustus pater Constantini Maximi a persecutione Christianorum abstinuit. 15
Constantius Magister militum Honorii, pater Valentiniani Augusti. 335
Consulatus Crispi III. & Constantini III. 6. & 11
Consulatus Eusebii & Rufini. 100. Constantii VIII. & Galli III 127 Constantii X. & Juliani III. 100
Consulatus Gratiani Aug. V. & Theodosii I. 261. Merobaudis & Saturnini. 268. Fravitæ & Vincentii. 306
Copres, Helles, & Elias Monachi in Ægypto. 336
Cotuaium Phrygiæ urbs. 229
Cretenses Homerum mille nummis donarunt. 4
Crispus quando occisus. 14
Crucis signum quantopere coluerit Constantinus. 19 Crucis Dominicæ lignum Hierosolymis servatum. 42. Crux in Altari dedicata. 46
Cubitus Nili e templo Serapidis jussu Constantini in Ecclesiam delatus. 17
Cyriacus Adanorum Episcopus. 266
Cyrillus Episcopus Hierosolymorum depositus ad majorem Synodum provocavit. 157
Cyrinus Episcopus Chalcedonis. 331. pestilenti vulnere consumtus. 332

D

DAcidizus Navale. 217
Dadastana locus in confinio Galatiæ & Bithyniæ. 208
Dalmatius Cæsar. 165
Damasus urbis Romæ Episcopus ordinatur. 226
Damasus Episcopus urbis Romæ Concilium Episcoporum congregat adversus Auxentium. 227. ejusdem epistola Synodica. 227
Daphne suburbanum Antiochiæ describitur. 192. Daphnæi Apollinis fanum. 192. Castalius fons apud Daphnem. 192
Decennalia Imperatorum Rom. 39
Demetrius Pesinuntis Episcopus. 323. 337
Democritus Philosophus. 71
Demophilus Episcopus. 142
Demophilus Episcopus fit Constantinopoleos. 216
Diaconi Romæ non plures sunt quam septem. 282
Dianius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ. 92
Didymæi Apollinis Oraculum. 16
Diocæsarea urbs Palæstinæ. 126
Diodorus Episcopus Tarsi. 264
Diodorus ex Monacho Episcopus Tarsi. 300
Dionysius Albæ in Italia Episcopus. 128
Dioscorus Monachus, & Presbyter. 236
Dominica Augusta uxor Valentis. 257
Dominicus dies a Constantino honoratus. 18
Donativum militare. 189
Donatus Episcopus Euroææ. 291
Dorotheus Monachus. 237
Dracontius Episcopus Pergami. 139
Duos Episcopos unius Ecclesiæ esse lex Ecclesiastica non patitur. 138. 169

E

ECclesia Theonæ dicta Alexandriæ. 129
Ecclesia Anastasia Constantinopoli. 260
Ecclesia Catholica solos canones Nicænos admittit. 336
Ecclesia Hierosolymis magnum martyrium dicta. 75. dies festus ejus dedicationis quot annis celebratur. ibid.
Ecclesia Romana Metropolis pietatis. 95
Edessa urbs Mesopotamiæ, tota ab initio Christiana. 199
Edovicus Magister militum Constantini. 355. ab Ecdicio hospite occisus. 356
Eleusius Episcopus Cyzici, Macedonii dogmati addictus. 137
Elpidius Satalorum Episcopus. 157
Emissenorum Ecclesia magnificentissima. 113
Empedocles Philosophus. 71
Ephrem Syrus, vir eloquentissimus. 109. ejus discipuli. 110. Hymnos Syriaca lingua composuit. 110
Epiphanii liber Ancoratus. 320
Epiphanius Episcopus Cypri collecto Episcoporum Concilio libros Origenis damnat. 318
Epiphanius Monachus. 245. ejus elogium. 293
Episcopales literæ ad commendationem peregrinantium. 186
Episcopalis jurisdictio. 20
Episcopi Romani authoritas. 95
Evagrius Antiochiæ Episcopus ordinatur. 272
Evagrius Episcopus Constantinopoleos. 195. in exilium mittitur. ibid.
Evagrius Præfectus Augustalis. 273
Eudoxius Episcopus Germaniciæ. 91 Episcopatum Antiochiæ invadit. 133
Eugenius in Occidente tyrannidem arripit. 286
Eugenius Episcopus Nicææ. 127
Eulalius Amasiæ in Ponto Episcopus. 258
Eulogius Presbyter, ac Monachus. 236
Eunomiani non in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi. 332. rebaptizant eos, qui ad se venerint. 253
Eunomius Aetii Notarius, fit Episcopus Cyzici. 158 sejungit se ab Eudoxio. 232
Euphemiæ Martyris Ecclesia Chalcedone. 304
Euphronius Episcopus Antiochiæ. 65
Euplus, Pachomius, Isaac, Achillas, & Hermæon, Episcopi partis Melitii. 73
Eupsychius Cæsariensis martyr. 180
Eusebia Augusta uxor Constantii. 167
Eusebius Cæsareæ Cappadocum Episcopus. 214. 218
Eusebius Emisenus. 92. 108
Eusebius, Nestabus, & Zeno fratres martyrio coronati. 176
Eusebius Nicomediensis Episcopus Ario favet. 80
Eusebius Nicomediensis ad Episcopatum Constantinopoli transfertur. 90
Eusebius Præpositus cubiculi Arianis favet. 87. capitali supplicio afficitur. 173
Eusebius Vercellensis Episcopus, rectæ fidei Patronus, & vindex. 181
Eusebius, & Theognius fidei Nicænæ subscripserunt, sed anathematismo subscribere recusarunt. 60. ob id in exilium pulsi libellum pœnitentiæ obtulerunt Episcopis. 61
Eustathius Antiochenus Episcopus a Valente relegatur. 217
Eustathius Antiochenus Episcopus Eusebium Cæsariensem insimulavit. 64. ejus elogium. 11
Eustathius Sebastiæ Episcopus depositus in Synodo Constantinopolitana. 133. Asceticorum auctor esse creditur. 106
Eutychius Eunomii discipulus novum dogma componit. 232
Eutropius Lector Constantinopolitanæ Ecclesiæ. 331
Eutropius Præfectus Imperialis cubiculi. 302. primus ac solus ex Eunuchis Consul factus. 310
Euzoius Antiochensis Episcopus efficitur. 161

F

FElix ex Diacono Episcopus Romæ ordinatur. 138
Festum Theophaniorum. 17
Flacillus Episcopus Antiochiæ. 90
Flavianus Episcopus Antiochiæ ordinatur. 137. dissidium Episcoporum propter ejus ordinationem. 268. Theophilum Alexandrinum sibi conciliat. 303
Flavianus Præfectus Prætorio. 887
Formulæ fidei quot numero editæ sint. 78
Fravitus Gothus vir strenuus. 306
Fritigernus Gothorum Dux. 211
Frumentius primus Indorum Episcopus creatur. 70

G

GAina Magister militum. 300. tyrannidem arripere conatur. 300. hostis publicus renuntiatur. 304
Galla Placidia Honorii soror. 359
Georgius Episcopus fit Alexandriæ. 94. interficitur. 174
Georgius Laodicenus interfuit Synodo Antiochenæ. 93 ejusdem epistola contra Aetium. 134
Geræ oppidum Ægypti. 326

Germi-

Germinius Episcopus Sirmii. 134. 135
Geruntius vir fortissimus. 354. ejus uxor Nunechia matrona castissima. 355
Gerontius Nicomediensis Episcopus deponitur. 398. medicinam in Episcopatu exercet. 309
Gladiatorum spectacula Romæ sublata. 18
Gothi in duas partes divisi. 251. cur Ariani facti. 252
Gratiani lex contra Photinianos, Eunomianos, & Manichæos. 257
Gratianus Imperator renuntiatur. 212
Gregorius Episcopus Alexandriæ. 91. 92
Gregorius Nazianzi Episcopus, pater Gregorii Nazianzeni. 214
Gregorius Nazianzenus Episcopus. 202. Episcopus fit Constantinopoleos. 259

H

HÆretici mulis comparati. 207
Hæreticis conventicula, seu Oratoria adimit Constantinus. 83
Hegesippus rerum Ecclesiasticarum scriptor vetustissimus. 9
Helena mater Constantini venit Hierosolymam. 41 Sepulchrum Domini, & Crucem reperit. 41. tres Ecclesias in honorem Domini ædificavit. 40. 41
Helias, & Joannes auctores vitæ monasticæ. 24
Helladius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus. 266
Hemona urbs ab Argonautis condita. 15
Heortasius Episcopus depositus in Synodo Constantinopolitana. 154
Heraclianus Comes Africæ. 349
Heraclides Diaconus Joannis Chrysostomi ad Episcopatum Ephesi promovetur. 307
Herenius Episcopus Hierosolymorum. 162
Hermogenes Magister militum occiditur Constantinopoli, 94. & seq.
Heraclius Episcopus Hierosolymorum. 162
Hermogenes Præfectus Prætorio. 155
Hermopolis Ægypti. 196. Persea arbor ibi visitur, quæ Christum venientem adoravit. 196
Herodes paterno genere Idumæus. 8
Hesychas Hilarionis discipulus. 245
Hieroglyphicæ literæ in templo Serapidis repertæ. 274
Hilario Monachus. 177
Hilarius Episcopus Hierosolymorum. 162
Hilarius Pictavorum Episcopus. 182
Himerius, & Proætesius Sophistæ. 220
Honoratus Præfectus urbis Constantinopolitanæ. 153
Honoria soror Valentiniani Placidi; 357
Hosius Episcopus Cordubæ. 30. 32
Hunni Armeniam vastant. 298
Hunni Gotthis finitimi. 251
Hyginus Præfectus Ægypti. 72

I

IBeri ad Christi fidem conversi, quando, & quomodo. 50
Joannes Episcopus Ægypti, successor Melitii. 62. 63. 73. relegatur a Constantino. 82
Joannes Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter. 300. Episcopus Constantinopolitanus ordinatur. 301. ejus genus & educatio. 300
Joannes Hierosolymis Episcopus ordinatur. 272
Joannes Magister officiorum. 249
Joannes Monachus in Ægypto. 287
Joannis Apostoli Ecclesia in Septimo. 305
Joannis Baptistæ caput Constantinopoli translatum, & in Septimo reconditum. 285
Imperatores Romani sepulti in Ecclesia Apostolorum Constantinopolitana. 5. in eadem Ecclesia humabantur etiam Patriarchæ. ibid.
Indi ad Christi fidem conversi, quando, & quomodo. 70
Innocentius Episcopus urbis Romæ. 334
Josephus Historiæ Ecclesiasticæ scriptor celeberrimus. 8
Jovius Præfectus Prætorio. 245
Irenio Episcopus Gazæ. 206
Isaacius Monachus. 256
Isidorus Abbas. 236
Isidorus Presbyter Alexandriæ. 302. invisus a Theophilo. 315
Judæi natura hostes sunt Christianorum. 52
Judæi servum ex alia secta emere, & circumcidere prohibentur. 113
Judæi templum Hierosolymis instaurare nituntur. 197
Julianus Cæsar in prælio occiditur. 262
Julianus Chaldæus. 35. lapidem vi verborum dissecuit. ib.
Julianus Edessenus Monachus. 116
Julianus ex Præfecto Ægypti ob sacrilegium miserabili morte interiit. 177
Julius Episcopus urbis Romæ. 97. scripsit epistolam ad Orientales. 97
Justina Augusta mater Valentiniani junioris Arianis favet. 270

L

LAbara duo in Imperio Romano: alterum in Oriente, alterum in Occidente. 349
Labarum signum Romanum. 13
Lauricius Dux Isauriæ. 149
Lazarus Monachus, & Episcopus. 246
Leges Romanæ adversus orbos, & cœlibes. 20. 21. a Constantino sublatæ. 27
Leonas Comes Palatii. 149
Leontius Archiepiscopus Ancyræ. 247
Leontius Episcopus Antiochiæ. 116
Liberius Episcopus urbis Romæ. 127. in exilium mittitur. 131
Licinius Imper. victus a Constantino, & mox necatus est. 10
Lucifer Caralitanus Episcopus schisma, & hæresim sui nominis condit. 182
Luciani martyris fides. 91
Lycus Fossa Nili. 28

M

MAcarius Ægyptius Monachus diversus ab Alexandrino. 102
Macarius Alexandrinus Monachus. 102
Macarius Hierosolymorum Episcopus. 32
Macarius Monachus Cellarum Presbyter. 238
Macarius Presbyter Alexandrinus. 68
Macedonianorum legatio ad Liberium Papam. 212 libellus fidei, quem obtulerunt Liberio. 213
Macedonianorum libellus oblatus Joviano Imp. 206
Macedonius Constantinopolitanus Episcopus ab Arianis ordinatur. 94. ejus cruentus enthronismus. 97. persequitur orthodoxos. 122
Macedonius hæresim sui nominis condit. 154
Macedonius, Theodulus, & Tatianus Martyres in Phrygia. 180
Macellum villa publica in Cappadocia. 165
Magi gens in Perside. 52. 56. Persarum religionem administrant. 52. eorum principes Archimagi. 56
Magnentius tyrannidem arripit 121
Majuma Gazæorum navale. 49. Constantia dicta. ibid.
Majuma Mavale Gazæorum urbs efficitur, & Constantia nominatur. 169. peculiarem habet Episcopum. ibid.
Mamæ martyris sepulchrum. 166
Manichæi, & Montanistæ subsistentiam Verbi adimunt. 63
Manumissiones in Ecclesia. 20
Marathonius Episcopus Nicomediæ. 147. 159
Marcellus Episcopus Apamiæ a civibus suis occiditur. 274. ejus cædem a filiis vindicari prohibet Synodus Provinciæ. 274
Marcianus Episcopus Macedonianorum Lampsaci, 262
Marcianus Novatianorum Episcopus Constantinopolitanus. 212
Marcionistæ hæretici. 275
Marcus Episcopus Arethusæ. 178
Marcus Monachus. 238
Marianus Tribunus, & Notarius. 75
Martinus Monachus in Occidente. 107. Turonensis Episcopus. ibid.
Martyrius Marcianopolis Episcopus. 266
Martyrius & Marcianus Notarii martyrio coronati. 122
Maruthas Episcopus Mesopotamiæ. 321
Mavia Regina Saracenorum. 253
Maximinus Trevirorum Episcopus. 99
Maximus Cynicus Episcopatu abdicatur. 165
Maximus Hierosolymorum Episcopus. 65. subscribit depositioni Athanasii in Concilio Tyri. 93
Maximus Episcopus Seleuciæ in Isauria. 300
Maximus Ephesius, præceptor Juliani. 166
Maximus tyrannidem invadit in Gallia. 270
Meletius Sebastiæ in Armenia Episcopus fit. 158
Melas Episcopus Rinocuræ. 244
Melitius Episcopus Ægypti damnatus in Synodo Nicæna. 66
Meropius Philosophus in Indiam proficiscitur. 71
Michaelium Ecclesia juxta Constantinopolim in honorem Michaelis Archangeli. 45
Mithræ templum Alexandriæ. 174
Mocii martyris Ecclesia Constantinopoli. 323
Modestus Præfectus Prætorio. 221

Mo-

Monachi Armeniæ, & Ponti. 106. eorum institutor Eustathius Sebastenus. ibid.
Monachi Mesopotamiæ Βοσκοὶ dicti. 245
Monachi Osdroenæ. 106
Monachi Palæstinæ. 104. & seq.
Monachi Scetienses. 241
Monachi Syriæ Cœles. 247
Monasticæ vitæ, ac disciplinæ encomium. 23. 24
Monetariorum corpus Cyzici. 184
Monte Seleuco locus in Gallia haud procul Lugduno. 126
Moses Monachus Episcopus fit Saracenorum. 254
Moses Lybicus Monachus. 240
Montanistæ, qui Pepuzitæ, & Phryges vocantur, quomodo festum Paschæ celebrent. 280
Mursa Castellum Galliæ. 126

N

NArcissus Episcopus. 97
Nectarius Episcopus Constantinopolitanus ordinatur. 264
Natalis terræ motus Alexandriæ. 203
Neonas Episcopus Seleuciæ in Isauria. 156
Nepotianus Romæ imperium invadit. 121
Nestor Confessor. 177
Nicarete Bithyna, virgo sanctissima. 330
Nilammon Episcopatum refugit. 326
Nisibeni omnes Christiani. 168
Nitria locus in Ægypto, unde dictus. 263
Nocturni, & matutini hymni alternatim cani soliti in Ecclesia. 310
Novatiani festum Paschæ diem indifferenter celebrant. 280
Novatianus ex Ecclesia Rom. ejectus. 96
Novatus cur schisma fecerit. 230
Numeri vocantur Romanorum legiones. 18. singuli suos habebant Presbyteros, ac Diaconos. ibid.

O

OLympias Diaconissa. 312. 332
Olympius Philosophus. 273
Oppiani carmina cur aurea dicta. 4
Optatus Præfectus urbis Constantinopolitanæ. 49
Or Monachus in Ægypto. 235
Orientalium, & Occidentalium communio quando primum divulsa fuerit. 101
Otrejus Episcopus Melitinæ. 214. 266

P

PAchomius Tabennensium Monachorum institutor. 103
Pactum inter Paulinum, ac Meletium Episcopos Antiochiæ. 259
Pœnitentiarii Presbyteri. 275. sublati a Nectario Episcopo Constantinopolitano. ibid.
Pambos Monachus. 102
Pœnitentium locus peculiaris in Ecclesia Romana. 376. quomodo peracta pœnitentia reconcilientur ab Episcopo. ibid.
Panis simulacrum Constantinopoli. 48
Pansophius Episcopus Nicomediensis ordinatur. 308
Pantichium locus juxta Chalcedonem. 285
Paphnutius Episcopus Ægypti interfuit Concilio Nicæno. 21
Paschæ dies ex usu, & consuetudine quadam ab antiquis celebratus. 279. 280
Pauliani hæretici. 83
Paulinus Antiochensis Episcopus ante Serdicense Concilium. 99
Paulinus Trevirorum Episcopus. 128
Paulinus Episcopus Tyri. 31
Paulus Episcopus Emesæ. 214
Paulus simplex Monachus. 27
Pelagius Episcopus Laodiceæ. 206
Peregrini ex toto orbe Hierosolymam pergunt. 123
Persæ ad Christi fidem conversi. 52
Petrus Alexandriæ Episcopus ordinatur. 222
Petrus Archipresbyter Ecclesiæ Alexandrinæ. 315
Philippus Præfectus Prætorii Paulum Episcopum e sede sua ejicit. 96
Philo Judæus Pithagoricus. 24
Photinus Episcopus Sirmii scripsit contra omnes hæreses. 124. 126
Phryges hæretici. 83
Piammon, & Joannes Monachi. 338
Piterus Monachus Piturio a Sozomeno dicitur. 102
Pityus oppidum. 339
Plintha Magister militum, & Consul. 279
Phusianus Episcopus Ægypti. 74
Polycarpus Episcopus Smyrnæ. 284
Porphyrius Episcopus Antiochiæ. 333
Prænetus Emporium ex adverso Nicomediæ. 324
Prapidius Chorepiscopus, Præpositus Basiliadis. 248
Prines Presbyter Monasterii in Ægypto. 69
Probatius Eunuchus. 207
Probianus Medicus Sacri Palatii. 46
Probus Præfectus Prætorio. 271
Procopius tyrannus interficitur. 212
Protogenes Episcopus Serdicæ. 99
Protogenes Carrarum Episcopus. 246
Pulcheria soror Theodosii junioris virginitatem Deo vovet. 340. imperium fratris administrat. 342. ejus elogium. ibid.
Pusices Martyr in Perside. 55

Q

QUadraginta Martyrum reliquiæ qualiter inventæ. 342
Quæstio de Spiritu Sancto quando primum in Eccl sia mota fit. 225
Quartodecimani a Joanne Apostolo traditionem suam repetebant. 281
Quintianus Episcopus Gazæ ab Arianis ordinatur. 95. depositus in Synodo Serdicensi. 100

R

RAphienses in Palæstina, & Gazæi pro templis suis dimicant. 274
Romæ nec Episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia concionatur. 283
Romæ semel tantum quot annis canitur Alleluja. 283
Romanus Dux Ægypti. 273
Rufinianæ, Palatium Chalcedonis. 322. illic Palatium erat, & Ecclesia Apostolorum, in qua Monachi Clericorum munus obibant. 323
Rufinus Præfectus Prætorio interficitur. 297

S

SAbbatiani. 233
Salamanes, Phuscon, Malchio, & Crispio fratres Monachi Palæstinæ. 245. 320
Salustius Præfectus Prætorio. 193
Samaritani quando Pascha celebrent. 280
Sangarii fluvii fontes. 229
Sangarus Emporium in Bithynia. 279
Sapores Rex Persarum Christianos in Perside persequitur. 52
Saraceni ab Ismaele orti, ac nominati. 254. Hebræorum ritus observant. ibid.
Saturninus ex Consule. 366
Sciri, gens Barbara. 347
Scythia provincia, quamvis mulris urbibus abundet, unum tamen habet Episcopum. 282
Secundus Episcopus Ptolemaidis subscripsit fidei Nicænæ. 37
Selina Gothorum Episcopus. 278
Serapio Diaconus Joannis Chrysostomi. 311. ejus insolentia. 312
Serapio Thmuitarum Episcopus. 102. 107. 929
Serapion Abbas. 311
Serapium Alexandriæ. 273. in Ecclesiam commutatur. 274
Severianus Gabalorum Episcopus. 313
Sigesarius Gothorum Episcopus. 351
Signum Crucis in Oriente visum. 123
Silvanus tyrannus in Galliis. 126
Silvester Episcopus urbis Romæ. 11
Siricius Episcopus urbis Romæ. 333
Solon Episcopus Rinocururæ. 244
Sopater Philosophus. 14. 15
Sophia major Ecclesia Constantinopoli. 158. dedicatur ab Eudoxio. 158
Sophronius Pompejopolis Episcopus deponitur in Synodo Constantinopolitana. 150
Spyridon ex pastore fit Episcopus. 21. etiam in Episcopatu oves pascebat. ibid. ejus miracula. ibid.
Stilico Magister militum Honorii. 333. interficitur cum filio. 345
Symeones Archiepiscopus Seleuciæ, & Ctesiphontis. 52 martyrio perfungitur. 54. & seq. ejus soror Tarbula martyrio affecta. 56
Synaxes, seu collectæ apud antiquos varie celebratæ. 282

TA-

T

TAbennensium Monachorum vestitus. 102. eorum conversatio. 103
Templa Gentilium destruuntur Alexandriæ. 274
Terentius Episcopus Tomitanus. 266
Teridates Armeniæ Rex ad Christi fidem conversus. 52
Theodorus Mopsuestiæ in Cilicia Episcopus. 309
Theodorus pro fide Christi gravissime torquetur. 175. 193
Theodosii Imp. lex de ætate Diaconissarum. 276
Theodosii junioris Imperium incruentum. 6
Theodosius Imperator publicam agit pœnitentiam. 290
Theodosius Imperator baptizatur ab Ascholio. 259
Theophronius Cappadox Eunomii discipulus novam hæresim condit. 232. 277
Theotimus Episcopus Scythiæ, quid de libris Origenis. 319
Therebinthus, locus in Phœnice. 46. mercatus illic agi solitus. ibid.
Thessalonicensis seditio. 290
Themistii Philosophi oratio ad Valentem. 250
Tigris Eunuchus, Presbyter. 323. 332
Timasius Magister militum Oasim deportatur. 309
Timotheus Alexandriæ Episcopus scripsit vitas Monachorum. 237
Titus Episcopus Bostræ. 185
Tomes Metropolis Scythiæ. 224
Translationes Episcoporum vetitæ. 64
Tribigildus Tribunus militum. 303
Tribuni Jovinianorum, & Herculianorum. 208
Triphyllius Ledrorum Episcopus objurgatus a Spyridone ob nimiam verborum elegantiam. 22

V

VAlens Imperator ab Eudoxio Episcopo baptizatus, Arianus efficitur. 211
Valentinianus Imperator eligitur. 256
Valentinianus junior interficitur. 286
Variæ consuetudines, ac cæremoniæ in variis Ecclesiis. 286
Venus Urania dicta a Phœnicibus. 48. ejus templum apud Aphaca. ibid.
Vetranio Episcopus Tomitanus. 224
Vetranio tyrannidem arripit. 121. privatus efficitur. 123
Virgines Vestæ anno ætatis sexto testamentum facere poterant. 20
Virginibus privilegium concessum a Constantino. 20. Virgines Ecclesiasticæ. 331
Vitalis Presbyter Antiochenus. 230. schisma facit. 231
Vito, & Vincentius Presbyteri Ecclesiæ Rom. 346
Uldis Regulus Barbarorum. 154. 251. 252
Uranius Episcopus Tyri. 134. deponitur. 152
Urbanus, Theodorus, ac Menedemus, & alii septuaginta septem Clerici, qui pro Catholicis Legati ad Valentem missi fuerant, crudeliter necantur. 217
Ursacius, & Valens Episcopi Ariani damnati in Synodo Ariminensi. 100
Ursinus Rom. Ecclesiæ Diaconus. 226
Usthasanes Persa martyrio afficitur. 54

Z

ZAchariæ Prophetæ corpus quando repertum. 358
Zebenus Episcopus Eletheropolis. 295
Zeno Episcopus Majumæ. 177. ejus elogium. 295
Zeuxippi balneum. 96
Zeno Episcopus Tyri. 214
Zocomus Saracenorum Philarchus. 254

INDEX AUCTORUM,

Qui citantur a Sozomeno.

APollinaris Laodiceni oratio de laudibus Athanasii. 231
Arii liber, cui titulus Thalia. 37
Basilii magni Ascetica. 106
Damasi Papæ Epistola synodica. 227
Didymi libri tres de Trinitate. 108
Ephrem Syrus in vita Juliani Monachi. 116
Epiphanii liber Ancoratus. 256
Georgii Laodiceni Episcopi epistola contra Aetium. 134
Gregorii Nazianzeni epistola ad Nectarium Episcopum. 234
Innocentii Papæ epistola ad Joannem Constantinopolitanum. 334. ejusdem epistola ad Clerum & Populum Constantinopolitanum. 335
Libanii Sophistæ oratio funebris in laudem Juliani. 201
Sozomeni Breviarium Historiæ Ecclesiasticæ ab ascensu Christi ad cædem Licinii. 10
Themistii Philosophi oratio ad Valentem Imp. 250
Timothei Alexandriæ Episcopi liber de vita Monachorum. 237

INDEX RERUM MEMORABILIUM,

QUÆ IN ADNOTATIONIBUS OBSERVANTUR.

A

AEroteleutia Hymnorum. 310
Ἀγιστεύειν, & ἀγιστεία quid significet. 168
Ἀδιάφορος βίος dissoluta vita. 89
Aetius Hæresiarches fuit Episcopus. 172
Alevas Rex Thessaliæ, Rufus cognominatus. 4. ejus posteri Alevade. ibid.
Alexandri Constantinopolitani mors, & Pauli ordinatio quando contigerit. 381
Alexandrinæ Ecclesiæ mos peculiaris, ut singulæ Ecclesiæ haberent suum Presbyterum. 31
Ambo, id est pulpitum Ecclesiæ unde dicatur. 343
Ἀνακείρειν, excoriare. 179
Ἀνατρέπεσθαι dicuntur victimæ. 191
Anathematismus hæresis Arianæ conjunctus fuit formulæ fidei. 60
Antiochena Synodus ab Eudoxio congregata anno Christi 357. 133
Antiochenæ Synodo utrum triginta sex Episcopi Ariani interfuerint. 379
Ariani rebaptizabant, & reordinabant. 233
Arius utrum in exilium deportatus, & an susceptus sit a Synodo Nicæna. 60
Arius quando, & quomodo ab exilio revocatus. ibid.
Arius, qui a Synodo Hierosolymitana susceptus est, non est Arius hæresiarcha. 81
Arius hæresiarches utrum a Synodo Hierosolymitana susceptus sit in communionem. ibid.
Artabrorum Sarculationes. 58
Athanasius quo anno ab exilio fuerit revocatus. 375. quo anno Romam venerit. 376 semel duntaxat Romam venit. 376. Athanasii epistola ad orthodoxos scripta est contra Georgium, non contra Gregorium. 378. Athanasii Oratio prima contra Arianos, est potius epistola encyclica contra Georgium. ibid.

C

CAnon sextus Concili Nicæni agit de Patriarchis, deque omni eorum jure. 385
Canopus suburbanum Alexandriæ, translatis eo Monachis Metanœa dictum. 104
Cappadoces cur dicantur Chananæi. 130
Codicilli Magistratus ab Imper. dabantur, & adimebantur. 349
Cotuaium urbs Phrygiæ. 229

D

DEpositio Episcoporum Asiæ a Joanne Chrysostomo quando facta. 308
Diaconissæ olim non fiebant per manus impositionem. 312. ad Diaconissarum gradum etiam Virgines allectæ. ibid.
Dianius Cæsariensis Episcopus an præfederit Antiochensi Concilio. 90. successit Hermogeni. ibid.
Διελθεῖν recitare. 241
Διιπετῆ simulacra. 48
Δοξολογία Arianorum. 311

E

ΕΚκλησιάζειν plebem colligere. 181
Ἔπη versus, seu cola. 116
Ἐρημικὰ loca prope Alexandriam. 237
Eunomiani rebaptizabant Catholicos. 233
Eurœa urbs Epiri veteris. 291
Eusebius Nicomediensis quo anno Episcopatum Constantinopolitanum invaserit. 383
Eusebius Nicomediensis communionem cum Ecclesia Romana ad obitum usque retinuit. 381
Eusebius, ac Theognius cur depositi fuerint. 60
Eutychius Hierosolymorum Episcopus. 162

F

FLacilla uxor Imp. Theodosii. 261
Foramen in capsis Martyrum. 343

G

ΓΡάμμα quid differat a στοιχείῳ. 248

I

IBera, vel Ibora civitas Ponti, ex qua ortus est Evagrius. 242
Ἱερώμενος & Ἱερωμένος quid differant. 238. 285. 326
Illyricum duplex, Orientale & Occidentale. 334. quando hæc divisio primum instituta. ibid.
Julianus Chaldæus quando vixerit. 35
Juramenta tactis Evangeliis concipi solita. 242. juramenta scripta an sint vera juramenta. ibid.
Jusjurandum Christianorum. 81

K

ΚΕλητες equites singulares, & desultores. 200
Κροκωτὰ pallia fimbriata. 249

L

LAborum, seu labarum unde dictum sit. 13
Lampsacena Synodus quo anno congregata. 209
ejus legati ad Liberium Papam quando missi. ibid.
Liberius Papa quo anno fuerit restitutus. 137
Λυχνικὸν lucernarium. 103

M

MAximus Episcopus Constantinopolitanus ordinatus est a tribus Episcopis Ægyptiis, non vero a septem, ut scribit Baronius. 266
Medicamentorum tria genera. 146
Mediolanensis Synodus celebrata est anno Chr. 346. 89. 119
Merus urbs Phrygiæ. 180
S. Michaelis Archangeli Ecclesiæ duæ juxta Constantinopolim. 44
Monachi Clericorum munus obeuntes in Ecclesia. 322
Montanistæ initio Pascha celebrarunt cum Catholicis. 281
Montanus, & Sabellius cur plerumque jungantur. 63
Mos antiquorum fuit jurare per sua vota. 282
Μύσαι quid significet. 168
Mystagogi quinam sint. 36
Μυσταγωγὸς quid sit. 36. 327

O

ΟΝοσκελὶς spectrum, quod viatoribus apparebat. 308

P

PŒnitentiarius Presbyter an fuerit in Ecclesia Romana ætate Sozomeni. 275
Paphnutii duo. 75
Πάτρια quid significet. 168
Patriarchæ simul missas celebrabant. 388. ordinationes in Synodo, & Synodicam suam mittebant ad reliquos Patriarchas. 389
Patriarchicum jus proprie consistit in ordinatione Metropolitanorum. 385
Paulinus Antiochensi Episcopus successor Philogonii. 99
Paulonas pro Paulo. 110
Πολιτευόμενοι decuriones. 156

Pla-

Placidia Aug. Illyricum Occidentale donavit Theodosio juniori.
Primatus sedis Romanæ. *Observ. Eccles. lib. 3. cap. 7.*
Ψυφὶς Thessellatum pavimentum. 3

R

RAptores virginum qua pœna affecerit Constantinus. 19
Romanus an fuerit Antiochenus Episcopus. 11

S

SAcerdotium qua ratione dici possit καθάρσιον. 259
Salamanes pronomen fuit Sozomeni. 1
Saraceni unde dicti. 254
Secundus Præfectus Prætorio. 204
Seditio Antiochena quo anno contigerit. 287
Servi Terræ. 358
Sirmiensis Synodus anno Christi 358. congregata. 137
ejus gesta. *ibid.*
Σκάφευσις supplicii genus. 58
Στρατηγοὶ Magistratus civiles. 169
Suburbicariæ Ecclesiæ quænam sint. *Observ. Eccl. lib. 3. cap. 7.*
Σύμβολα, formula exequendi juris inter duos populos, inter quos commercium erat. 265
Συνταγματάρχαι principia legionum. 303
Synodus Romana adversus Apollinarem quo anno celebrata. 230
Synodus Romana in causa Athanasii quo anno congregata sit. *Observ. Eccles. lib. 1. cap. 4.*

T

TAbennesiotæ Monachi dicuntur a Tabenneso Vico, non a Tabenne insula. 102. plura fuere illorum Monasteria in Thebaide, & Ægypto. 104
Tomus Occidentalium cujus mentio fit in Concilio Constantinop. quis sit. 230
Tyanensis Synodus quo anno celebrata. 214

V

VIgiliæ duæ singulis septimanis olim celebratæ. 310
Virgines Ecclesiasticæ seorsum a reliquo populo offerebant, & communicabant. *ibid.* 331
Virgines sacræ olim intonsæ erant. 178
Ὑποψήφιος quid significet. 65
Ursacius, & Valens bis a communione Ecclesiæ suspensi. 143

Z

ZOsimus quando historiam suam scripserit. 352

INDEX
PRÆCIPUARUM RERUM
In VARIORUM AUCTORUM observatis occurrentium, *Qui & Tabulæ Chronologicæ vicem præstat.*

A

AEtius, & Eunomius primi Arianorum familiam discindunt. 363. 2. 27. Aetio Julianus Imp. favit, & humaniter scripsit. 368. 1. 5
Alaricus Romam bis obsidebat annis 408. & 409. 372. 2. 7
Alemanni, seu Alamanni populi Germaniæ. 370. 1. 2
Alexander Episcopus Alexandrinus obiit die 17. Aprilis anno 326. 363. 1. 17. an sub initium controversiæ Arianæ dubius hæserit, cui potius opinioni accederet. 362. 1. 15
Alexandri Episcopi Constantinopolitani preces ad Deum contra Arium. 364. 1. 29
Ambrosius Mediolani Episcopus ordinatus, salvo Canone Apostolico 80. 369. 2. 24. Imperatorem Theodosium arcet Ecclesia. 371. 2. 25
Ancyra, urbs Asiæ minoris, Galatiæ primaria. 367. 1. 13
Antiphonarius cantus in Ecclesia. 368. 2. 19
Arius an Synodo Hierosolymitanæ anno 335. adfuerit. 364. 1. 30. in Illyricum relegatus. 362. 2. 21
Athanasii pueri pueros baptizantis an vera sit historia. 363. 1. 17
Athanasius Alexandriam redit anno 349. 365. 2. 22. Georgio sublato Alexandriam redit anno 362. 368. 1. 6 iterum fugit sub Valente anno 367. 369. 1. 12. futura prævidebat. 366. 2. 10

B

BAptisma antiquitus per trinam immersionem. 370. 2. 17
Basilius magnus natus initio anni 380. 369. 1. 15

C

CAnon IV. Concilii Antiocheni, & XII. de restituendo Episcopo exauctorato. 364. 2. 5
Canon Apostolicus primus de ordinatione Episcopi. 370. 2. 15
Concilium Antiochenum secundum anno 345. 365. 1. 11
Concilium Serdicæ in Illyrico anno 347. 365 1. 12
Concilium Tyri habitum anno 335. 363. 2. 25
Concilium Alexandriæ anno 362. 368. 2. 12
Concilium Tyanense anno 366. 369. 1. 12
Concilium Constantinopolitanum quartum, Œcumenicum secundum anno 381. 370. 1. 7
Concilium Cæsareæ in Palæstina anno 333. 363. 2. 23
Concilium Arianorum Antiochiæ contra Athanasium anno 354. 366. 2. 8
Concilium Sirmiense IV. anno 358. 367. 1. 15
Concilium Melitinæ in Armenia anno circiter 358. 367. 2. 24
Concilium Antiochenum VI. anno 360. 367. 2. 28
Concilium Romanum anno 371. 369. 2. 24
Concilium Romæ anno 374. 369. 2. 25
Concilium ad Quercum in causa Chrysostomi anno 403. 372. 1 17
Constans Imp. a Magnentio occisus est anno 350. 366. 1. 1
Constantinopolis a Constantino M. sic nominata. 366 2. 3
Constantinus M. vicennalia sua dedit tempore Synodi Nicænæ. 362. 2. 25. mortuus est anno Christi 337. 364. 2. 34
Crispus Constantini M. filius necatus est anno Chr. 326 361. 1. 5
Crux in cœlo apparuit Constantino M. anno 312. 361. 1. 3 Hierosolymis Cyrillo. 366. 1. 5. Crucis signa maris exundationem sistunt. 368 1. 10
Cyrilli Hierosol. epistola ad Constantium de ostento Crucis in cœlo. 360. 1. 5

D

DAphnæi Apollinis Fanum exustum. 368 2. 20
Diaconi tantum septem primitus Alexandriæ. 371. 1. 19
Diaconissa quo anno ætatis ordinanda. 370. 2. 16. ejus ministerium. 372. 1. 9
Dominicum aureum, Ecclesia Antiochiæ sic dicta. 368. 1. 8
Dominicus dies octo constitutionibus stabilitus. 361. 2. 8

E

EPhræm Syrus obiit circa annum 378. 365. 2. 16
Episcopus unus in Ecclesia fit. 367. 2. 15
Eudoxii Ariani Episcopi levitas. 367. 1. 14
Eusebius Nicomediensis, & Theognius Nicænus a Constantino M. in Galliam relegati. 363, 2. 21
Eustathius Sebast. a Synodo Gangrensi depositus. 365. 2. 14

F

FAusta Constantini M. uxor, quomodo interiit. 361. 1. 5
Felix ordinationi suæ octo annis supervixit. 367. 2. 15
Frumentius missus est Apostolus in eam Æthiopiæ partem, quæ Abyssina dicta est, circa ann. 330. 363. 2. 24

G

GEorgius Episcopus Alexandrinus, qualis vir. 367. 1. 10
Georgius Episcopus Laodiceæ cur ad Arianos deflexit. 367. 1. 13
Gladiatorum spectacula a Constantino M. sublata anno 325. 361 2. 8
Gregorius Nazianzenus quamdiu sedem Constantinopolitanam occupavit. 370. 1. 7

H

HElenopolis in Bithynia. 362. 2. 2

I

INnocentius Episcopus Romæ factus est anno 402. obiit anno 416. 372. 1. 26. Legatus ad Alaricum in obsidione Romæ anno 409. 372. 2. 7
Joannis Baptistæ caput inventum anno 452. 371. 1. 21
Isaurorum grassationes anno 404 372. 1 25
Julianus Imperator interfectus anno 363. 368. 2. 2
Julius PP. Romanus Concilio Nicæno per Legatos interesse non potuit. 362. 1. 17

L

LEontius Antiochiæ Episcopus obiit anno Christi 358. 367. 1. 12
Liberius in Rom Pontificem electus est anno 352. in exilium missus anno 355. 367. 1. 11
Licinius religionem Christianam simulavit. 361. 1. 7
Lucinianæa fidei formula. 364. 2. 5
Lydorum filiæ omnes meretricantur. 361. 2. 8

M

MAcarius senior, sive Ægyptius obiit nonagenarius anno [ut volunt] 391. Macarius junior, domo Alexandrinus obiit centenarius circa ann. 404. 365. 2. 14
Mamantis martyris nomen celebre, gesta obscura. 367. 2. 2
Marcus Pontifex Rom. ordinatus anno 336. 363. 2. 20
Martinus Episcopus Turonensis obiit anno 400. 365. 2. 14
Martyrum XL., qui sub Licinio Sebastiæ passi sunt, reliquiæ inventæ. 372. 2. 2
Mavia Saracenorum Regina quo tempore ad fidem Christi conversa. 370 1. 38
Mursa non fuit Gallorum Castellum. 366. 2. 7

N

NEctarius singulari Dei providentia in Episcopum Constantinopolitanum adlectus. 370. 2. 9. ejus ordinatio non placuit Damaso Romano. ibid.

O

ORdinationum varii ritus. 371. 1. 19

P

PErsis Evangelium ab Apostolis prædicatum. 363. 1 8
apud eos persecutio sæviit anno 343. 363. 1. 15

R

ROmani Episcopi prærogativa. 365. 1. 10. 370. 2. 9

S

SAcrificia Gentilibus a Theodosio interdicta. 371. 1. 20
Salustius secundus, idem qui Saturninus secundus. 369 1. 4
Scythopolis urbs Palæstinæ. 372 1. 13
Seditio Antiochiæ anno 387. 371. 1. 23
Soleus, Imperatori in Ecclesia locus. 371. 2. 25
Sozomenus scripsit historiam rerum gestarum ab anno 324. ad annum 439. 361. 1. 1 an ex Socrate sua mutuatus sit ibid.
Stilico Honorii jussu interfectus ob affectatam tyrannidem. 372. 2 4
Symeonis Persidis Episcopi, & Sociorum martyrium anno 345. 363. 1. 11

T

THeodorus Episcopus Mopsuhestiæ obiisse videtur anno 428. 371 2. 2
Theodosius senior publicam pœnitentiam egit de cæde Thessalonicensium 371. 2. 25
Therapeutæ, de quibus Philo, an fuerint Christiani. 362. 1 17
Thermæ, de Constantii nomine, dictæ. 372. 1. 21

V

VAlens Antiochiam ingressus est anno 372. 369. 1. 7.
Valentinianum, & Valentem quanti Julianus fecerit. 369. 1. 6
Valentinianus junior occisus est anno 392. 371. 1. 22
Vetranio ab Imperio depositus est anno 350. 366. 1. 4
Ursacius, & Valens Ariani pacificas literas Athanasio mittunt. 365, 2. 23. eorum libellus in Concilio Mediolanensi anno 349. oblatus. 366. 1. 23

Corrigenda, & aliter legenda in Sozomeno.

PAg. 4. not. *d* col. 2. lin. 2. lege πυῤῥοῦ.
Pag. 10. lin. 11. lege καί: & lin. 22. lege τινός.

Pag. 11. lin. 29. lege ἡ δὲ ἑσπέρα.

Pag. 12. lin. 38. verbum *vidisset* videtur superfluum.

Pag. 13. not. *a* lege τῶν ἱερέων.

Pag. 88. lin. 17. *cunctorum*. Sic Val. edit. Græcum αἱμαβόρων suadet, ut *cruentorum* legamus.

Pag. 91. lin. 17. πῶς γὰρ πρεσβυτέρῳ ὄντι. Retrahe notam interrogationis post προσήκαντο, & scribe post ὄντι;

Pag. 164. lin. 6. a fine lege σφαγίων.

Pag. 166. lin. 10. a fine lege βουκοληθεὶς.

Pag. 176. lin. 24. *expulerunt*. Sic edit. Paris. Sed Valesius proculdubio scripsit *extulerunt*.

Pag. 185. lin. 17. lege τὰ δέ.

Pag. 186. lin. 6. a fine lege *Arsacio*.

Pag. 191. not. *a* col. 2. lin. 11. lege ἀνατρέπεσθαι.

Pag. 203. lin. 27. τῆς ψυχῆς redundare mihi videntur hæ duæ voces, utpote ex superiori versu repetitæ.

Pag. 218. in tit. capitis 16. Βασίλιος -- παῤῥισίας. Sic edit. Paris. Et sane Valesius hos titulos ut putidos, & mendosos prorsus neglexisse videtur.

Pag. 228. lin. 4. ὁπότε συνέστηκε, μήτε τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου &c. usque ad συνκαταθεμένων. Horum verborum interpretatio, a Valesio hic omissa, supplenda est ex Theodorito lib. 2. cap. 22.

Pag. 241. not. *b* col. 2. lin. 7. βραθύτητι. Sic in scriptis Val. non intelligo.

Pag. 247. lin. 27. *septuaginta*. Sic edit. Paris. Textus Græcus consentientibus codicibus exhibet ὀγδοήκοντα.

Pag. 250. lin. 40. post δοξάζεσθαι Valesius mediam distinctionem, Stephanus nullam ponit.

Ibid. not. 1. lin. 1. lege ἐμπίμπλαται.

Pag. 254. lin. 27. lege γενόμενος. & lin. 30. post διέφθειραν sequitur præpositio ἀνὰ apud R. Stephanum.

Pag. 261. lin. 15. post βουλῇ Stephanus punctum posuit.

Ibid. not. *b* col. 2. lin. 3. *ullam habeant fac.*

Pag. 277. lin. 31. post λόγους verte punctum in virgulam.

Pag. 280. lin. 32. Stephanus legit ὁ παρελθὼν χρόνος.

Pag. 305. lin. 14. καὶ τῶν ἐπί. Sic & R. Stephanus, & Genevenses: scribe tamen τόν, ut ad ἄργυρον referatur.

Pag. 316. lin. 24. lege Ἀμμόνιος.

Pag. 328. lin. 2. lege δυσμενῶν.

Pag. 332. lin. 10. lege ἐκέλευσεν.

Pag. 334. lin. 9. post στρατιωτῶν verte punctum in virgulam.

Pag. 335. lin. 13. ὁ δὴ καὶ scribe cum Stephano ὃ δὴ &c. Ibidem lin. 34. lege ἡ καθολική.

Pag. 353. lin. 4. ὅρων. Sic & Stephanus, quamquam Valesius sic interpretatur, quasi legisset ὁρῶν.

Ibidem lin. 45. post δοκῶν verte punctum in virgulam.

Pag. 357. lin. 16. lege Ἐκκλησιῶν.

Pag. 361. col. 1. ἀπὸ τοῦ Κείαπου, lege ἀπὸ τῆς Κείαπου.

Pag. 368. col. 2. lin. 23. Stephanus legit τὸ κωλυθῆναι.

V A-

VARIANTES LECTIONES AD SOZOMENUM.

E Codice Jonesiano supradicto.

Pag. lin. hujus Edit.
4 28 Ἤ Σάπρος
16 35 Ἦ τύχ᾽ ὃς ἂν C.
5 1 κατωρθωκότων
12 βιάζῃ
55 ϗ ὅπῃ φίλον
6 22 ἀπαντήσασα
8 58 περὶ ξένε C.
9 5 παράδοξον δόξειε
41 λογισάμενός γε ὡς C.
10 1 εἰς ἐρανὸν C.
11 νεωτερισμάτων
37 ἐπὶ τῆς οἰκείας C.
56 ἐπανελθὸν
12 21 ἐβόλετο
48 περὶ τῦ Χριςῦ
13 4 καθαρισμὸν
26 κατασκευάσαι
27 λάβαρον -- λάβυρον
40 τινὰς περὶ τούτο πονεῖν C.
14 27 κατηγορεῖν
49 δι᾽ ἐπιςολῶν
15 39 περὶ βασιλείας
49 μεταπεισθείσης
16 6 Κιβάδας
7 περὶ τὸν Ἴςρον
30 ἀπηχθάνετο C.
17 20 ἰσχυρίζετο
18 39 pro σπουδῇ scrib. τιμῇ
19 2 πρὸ τῆς ἑβδομάδος
47 περὶ τούτο
20 22 ἐπιμελεῖσθαι
64 ὡς Ὅσιος ὁ C.
21 2 προτραπεὶς
51 θανατῶν
22 1 προιοῦσιν, ὅσων ἂν ἐνδεεῖς ὦσιν κομίσασθαι C.
14 τὸν τόπον ἰδὼν
24 25 κατηγορίας
26 20 πρὸς τὸ μέτρον
32 δύναται
38 μεθ᾽ ἡμέραν
27 44 Ἀμοῦς C.
28 27 ἀνήσειν C.
44 θεάματος
61 παρὰ τὸν Ολ--
29 10 ὡς πρὸς τοὺς C.
18 εἰώθει C.
31 23 τοὺς πρεσβυτέρους
55 ὡς μέχρι C.
32 9 συμφέρωνται C.
54 τῆς αὐτῦ Ἐκκλησίας C.
33 17 τῆς ἡμέρας
25 πεισώμεθα C.
26 ὧν ἕνεκεν C.
34 22 τεχνίτῃ λόγῳ
28 ὁ πάντων ταῦτα
29 τῦ λόγου αὐτῦ C.
35 37 ἐκάθισεν ὥσπερ αὐτῷ C.
36 5 ὁμόφρον C.
32 ἐπεψηφίσατο C.
35 τὸν ἐναντίως C.
36 διαφθείρονται C.
41 ἀσεβῶν δὲ φίλων expuncto καὶ C.
44 δέον τάδε λέγειν C.
37 15 ὁ Χαλκηδόνος
27 διαλελυμένος τίς ἐστιν C.

Pag. lin.
38 6 Νικομηδείας
7 Νικαίας
56 ἀναστὰς δὲ ἐν μέσῳ Παφ---
40 11 εἰς Νίκαιαν C.
19 ἱερέων
41 27 ξύλον ἐξάρειν C.
43 εἰς τοῦτον
42 12 ταῦτα δηλοῦν C.
31 τοῦ θεσπεσίου ξύλου C.
39 ἀμφ᾽ αὐτὴν C.
41 ἐπιτεθεὶς C.
44 11 τῷ Χριςῷ C.
30 ἀξιοῦν C.
45 23 πολλοῖς ϗ ἄλλοις C.
46 57 αὐτοῦ τοῦ παιδὸς
48 33 κατεκομίσθη C.
41 νεὼν
49 13 εἰς ἄγαν C.
52 ταυτὶ C.
50 13 ϗ Θεόφιλος ἄγαν
17 ἐπυνθάνοντο μὲν C.
26 μηδαμῶς C.
51 2 ὑπονοῶν
29 παρασκευάσαντος C.
38 ἀπεῖπε συμβῆναι τῶν C.
53 23 προδότην
26 πρεσβύτης τις C.
54 48 προσδιελέχθη C.
55 4 παρεςὼς
22 προθύμως ἐπὶ τὴν
39 Ἀννίναν
60 pro ἀναιρεθῆναι C. habet πεσεῖν
56 27 ϗ τὰς ἄλλας C.
34 προσπέμψασθαι C.
46 Ἀδιαβηνῶν C.
57 19 προδότας φανεῖσθαι C.
30 περιέφερε C.
58 20 Ἐκκλησίαν ἐζήλωσε
31 ἐπὶ θέᾳ C.
59 56 Ἄρειος μὲν ἐπὶ
60 30 pro ἠκριβ--- scrib. κεκριμένοις
61 3 ἀναγόμενον
4 φιλανθρωπεύεσθαί τε ϗ C.
10 ϗ ἡμῖν δεήσεις ἐγχ---
62 12 οἷον
27 Ἐπισκόπους
55 διαγαγεῖν
63 27 καλῶς αὐτὸν
64 16 πρόφασις
39 ἐζήτησαν C.
67 23 περὶ μὲν τούτων C.
24 περὶ ἀκριβῶς
56 θρησκείᾳ γενόμενον
68 42 συκοφαντίαν
52 παρεκάλεσε
69 15 διεσκέδασαν C.
35 ταῖς αὐταῖς διαβολαῖς
45 Ἀρσένιος
70 2 ἄμφω τε προσ--- C.
13 συγχωρήσειν C.
71 35 ϗ ἡ βια---
72 44 ὡς μυςικὸν
73 29 τῇ κατὰ γυναῖκα C.
31 ἑκατέρα δὲ γραφὴ C.
74 2 ἀναγγείλαντός τε

Pag. lin.
8 μὴ εἶναι οὕτως
38 καταδικάζουσι δὲ αὐτοῦ C.
50 μὴ ἀναγνωσθείσαις C.
53 ὅσων C. al. ὅσῳ.
77 1 ἡμῶν βασιλεῖ Κων-- C.
79 25 Θεοῦ ταῦτα ἐξαιρ--
82 5 ἐνοχλουμένων
27 ἐπιβουλεύοντες
42 τῆς αὐτῆς αἱρ---
83 22 τὸν Ἀγκύρᾳ C.
84 36 ὡς ϗ πρῶτος C.
86 45 ἐπώνυμον αὐτοῦ C.
88 19 εὗρον ϗ παρέθηκα C.
89 20 ἑαυτῷ ταῦτα πραγματευσάμενος
22 τοῦ τ᾽ ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας C.
90 22 Ἀλεξάνδρου αἱραῖς
91 28 παρ᾽ ἀμφοτέρων ὁμολ-- C.
92 1 ὁ τῆς παρὰ Καπ-- C.
93 32 τὸν Ἀλεξανδρέων C.
56 ϗ τῆς περὶ
60 οἰκείαν ταύτην ἡγ---
96 18 Ναυάτος C.
19 παρὰ τὰ δόξαντα C.
97 34 Γάλλος ὡς οὐκ C.
42 ὃς ἄκυρα C.
98 21 ἀπέπεμψε C.
34 διαγενομένων C.
38 οἱ ἀπὸ τῆς
42 ϗ νοημάτων περὶ τοὺς C.
57 ϗ μὴ ἐκ Θεοῦ C.
100 25 τὴν Σαρδικὴν
101 43 Σιγγιδῶνος C.
102 29 ἦρχον τῶν C.
34 ἀπὸ ἕξεως C.
40 ἐρημίαις C.
103 29 σχεδὸν οἰκήσεως
31 Πονταβάσης
105 22 περὶ τὰς τραπ--
46 πλὴν τῆς τραπ--
48 περὶ τὸν χειμάρρουν C.
106 18 δίψῃ C.
31 ϗ μνήμων ϗ ἐπήβολος
52 δὲ ϗ ὁ Θεὸς
107 13 μοναχικῆς φιλοσοφίας
50 μὴ συνηθείσας, μοιχείαν
108 49 ἐκπορνευομένων C.
110 45 ὡς ϗ νεκρὸν C.
111 41 ἕκαςον αὐτοῦ
112 16 συγγράμμασιν
19 ἐνηνόχασιν ἐπ᾽ αὐτὸν C.
31 ἐπὶ τούτῳ C.
113 26 ἀπὸ τοῦ λιμοῦ C.
56 ὢν ἐκεῖνος
114 8 τοιούτου ἐκ γένους
10 τὸ ὁμοούσιον C.
42 ὅπερ ᾔδεσ
116 29 καταλαμβάνειν
27 τραποίη ϗ διώξοι
117 23 κατὰ χορὸν
57 ἐδόξαζον πᾶς κλῆρος ϗ λαὸς C.
118 9 σπουδῆς ταύτης
119 3 ποιμένα ὑμῖν
11 ἡμῶν εὐχὰς
17 διά τοι τούτων C.
60 ὑπερασπίζοντας αὐτοῦ C.
121 13 ἑαυτῶν γράψ---

τε ϗ

119 67 σε ϗ πάνυ C.
121 13 στρατηγῶν C.
19 ἐπιψηφίσας τε
122 29 ἄλλοι τε τινὲς C.
123 12 μετατεθεμένων γὰρ τῶν
46 ἀμφὶ δὲ δέκα C.
50 πάντα
124 32 γενομένου τοῦ τοιούτου
125 5 παρά τε
49 πειραθῆναι C.
126 23 ἐν τούτῳ
28 ἐκράτουν
127 19 Σύνοδον αὖθις γενέσθαι C.
31 ἀπήγγειλεν C.
31 προσδέξαιτο C.
128 5 ὁμοούσιον εἶναι πατρὶ
51 πειθόμενος C.
129 32 προαναφανῆναι
130 5 κατῴκησε C.
47 ὑπ' αὐτὸν
50 παρέδοσαν C.
131 1 χῶμα
20 ἐπανῆκε
48 οὐ καθυφίει
57 πρόφασις C.
132 1 ἐπαιτιώμενον C.
19 ἐπὶ Ἀθανασίῳ C.
39 χρυσοῦς
134 10 Ὁσίου πράγματα C.
11 διεπέμψαντο C.
46 Βασιλείου
135 18 περὶ τοῦ
60 τοῖς τοιούτοις C.
136 39 ἐνιδρύσαν C.
43 τρόπος κοινὸς
137 10 παρόντων δὲ τῶν
22 παρασκευάσαι
138 15 ἡγεμόνων
140 6 παρὰ τῶν C.
141 49 ὑπερορίαν
57 ἔφθανει C.
59 ϗ περὶ μὲν Ἀθαν---
142 1 συνελθόντες
17 κενότητας
19 προφανῶς C.
32 θορύβων
34 πρόφασιν C.
38 τὰς μὲν αἱρέσεις ἀποκηρύξας, ἐπιψ--- C.
56 ὥς του ϗ Ἀθ--- C.
143 47 ἄγραφα
144 8 ἅπαντα φρουροῦντες
21 ἑταιρείας C.
24 διδασκαλίᾳ μένουσα
54 ἐάσῃς C.
145 9 ἀσεβείας ϗ εἰς
42 οὐδὲ δύνηται C.
45 παρὰ τῶν πρεσβ---
146 21 καθίσαντας C.
49 ἴσως πρὸς τὴν αἰτίαν C:
148 51 ἐπιγενόμενοι, δρεπάνοις C.
150 34 τούτοις C.
44 τοῦ διαλῦσαι C,
151 32 ἐμάχετο
33 ἀλλοτρίους εἶναι τῆς C.
42 ἀπαγορευθῆναι C.
152 9 περὶ τινων
32 αὐτοῖς --- ἰσχυριζομένων C.
33 pro οὐδὲ τῆς habet C. οἱ ὥστε τῆς
153 30 οἱ περιέτυχον
48 ἀκονιτὶ
50 διακομισθεῖσαν
154 16 ὀνόματι τῷ ὅμοιον C.
155 8 ϗ περὶ τὸν &c.
21 ὅποι χρὴ
24 ἄρχουσί τε ϗ C.
28 τῆς Ἀφρικῆς C.
37 γυναικὶ συνοικοῦντα
156 19 οὐδὲν τοιοῦτον
21 παρὰ Μάριν τὸν Χαλ--- ἐπίσκοπον
35 προστήσαντα C.
157 30 ἐπειδὴ γὰρ ἐπετράπη
45 ἐπειδὴ χρήματα C.
158 11 συναινέσουσι C.
159 6 αἴσχιον τὸ κακὸν C.
21 καινότης C.
160 6 Ἐκκλησίαν
9 ϗ ὠμῶς τιμ---
38 οὕτω δὲ διακ-- C.
161 16 ἀμφοτέρως C.
46 συνελθόντες τε C.
162 26 Ἑλληνιστὰς C.
44 αὐτοῦ πάλιν C.
163 13 μετὰ Μαγνεντίου
25 γνώμην δὲ C.
164 18 ἐξ ὧν εἴκοσι μὲν σὺν τῷ
62 ἐν τῷ θυομένῳ
165 20 ἐπὶ ταύτην
166 3 τοὺς ἄλλους ἀγ--
4 περὶ τὸ δόγμα C.
24 πρὸς Χριστιανὸν C.
36 γὰρ τάγματι τὰς
38 ἐπειδὴ δὲ C.
167 7 ὑπὸ φυλακὴν C.
17 αὐτὸς πρώην κατὰ
33 μελλήσας C.
43 κατορθώσῃ C.
168 25 ἀγχιστεύειν
29 Κωνσταντίου
169 50 ἐπὶ δὲ τῶν αὐτῶν χρόνων C.
170 33 πυρὶ μὲν χρῆσθαι C.
37 παραινέσεσιν ἢ πειθοῖ πείθειν C.
42 γοῦν θυομένῳ αὐτῷ C.
43 τυχείῳ C.
171 43 ὃς ϗ νῦν
50 πρὸς τὴν θρησκείαν C.
173 4 ἐπὶ τοσοῦτον C.
10 εἰώθει C.
174 17 πατρώων C.
175 9 καταθέσθαι
13 Θεοδώριτον C.
14 ὃν ϗ φύλακα
17 περὶ πᾶσαν
176 9 Νεσάρου
23 ἐπυθόμην δ' οὖν C.
24 ἐξιοῦσαι C.
30 οἱ τὰ ἀποθν-- C.
179 17 ἀντεδέχοντο C.
180 23 ἀπειθεῖς γενώμεθα
41 διεμαρτύρατο τὼ χεῖρε
181 9 ἀποφαίνων C.
12 ηὔχετο μηδένα C.
18 οὐκ ἀγεννεῖς γὰρ C.
50 Λιγύων C.
182 47 τῆς Ἐκκλ. ἀπέστησαν C.
184 7 χηροτροφεῖα C.
23 ἀπὸ τοῦ βιάζεσθαι, μέχρι τὸ ἐννοεῖν λείπει ταῦτα
27 συμβάλλων δὲ οἶμαι τὸ
185 33 πάντας κατηγ--
186 45 προσέρχοιντο
187 12 θέατρα
17 φανοῖντο
34 καταισχύνωμεν C.
50 προθεσπίζων
188 39 ἅπερ Κωνσ--
41 παραναμίγνυσθαι C.
51 ἐγγεγραμμένοις C.
54 ϗ συνῆκαν τὸν δόλον
189 2 Βασιλείου
7 προσαγάγοι
10 πανευδοκιμοῦντες
190 33 πολυμαθείᾳ C.
40 τοῦτό ἐστιν C.
191 15 ὅτι C.
39 ϗ μάλιστα
48 φευκτέος C.
192 34 εἵλκυσαν
193 23 παρὰ τὸν Βασ-- C.
194 9 ἀφείθησαν C.
13 καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη C.
951 29 ὡς ϗ ἐπὶ C.
45 Πηλουσίου C.
53 τοῖς αὐτοῖς χρωμένων C.
196 47 ἑτοιμότερον C.
51 ὑπολαβόντες δὲ δύν-- C.
197 18 ἐκ τύπων C.
198 4 μέτρου
199 18 ὀλιγωρῶν
26 ἐπάναγκες C.
200 10 Τίγριν C.
15 τὸν ποταμὸν C.
45 μόνην
201 6 τῆς ὀρεινῆς ἐρήμης
8 ὅμως οὐδεὶς οὐδ'
41 ἀδικίας αὐτοὺς ἀναγ--
48 γενέσθαι ὑποδηλοῖ C.
202 12 γενομένους ἐπαινοῦσιν
16 ἐπεὶ πρὸς
27 ϗ τὸν αὐτὸν C.
43 εἰς νοῦν λαβέτω C.
203 6 ἐθνῶν ἀδεῶς ἐν C.
204 29 τῆς θρησκείας C.
34 κοινωνησάμενος C.
206 57 ὡς αὐτὸς C.
60 Κωνσταντίνου C.
207 34 λακτίζουσας -- ἀνατρεπούσας
36 Δαδαστίνοις C.
208 11 στρατιωτικῶν
59 ἣν ϗ δυτικῶν
210 8 προσκομίσαντες C.
8 αὐτός τε C.
212 23 καθίσαται C.
48 κατορθοῦσθαι C.
55 διαπρεσβευόμενοι C.
213 3 ἐν Γαλατίᾳ
32 σκάνδαλον C.
60 Ἰταλοὺς τε ϗ C.
214 26 οἰκείᾳ C.
53 ἐκόμισαν. hinc quæ habentur usque ad συνελθεῖν pag 215. lin. 5. desunt in codice C.
215 35 τῶν Βασιλέως γραμμάτων C.
217 30 εἴς τε τὸ σῶμα C.
218 9 τὴν ὁδὸν C.
15 τῷ ποτε C.
24 παρὰ τὸν Πόντον C.
219 4 σώματος λέγων αὐτὸν C.
6 βουλεύσασθαι C.
44 ὡς πολλά ποτε
46 ἅμα τῷ Βασ-- C.
50 ἐπὶ Βασιλείου σκοπουμένῳ ἀνδρὸς φιλοσοφωτάτου C.
220 9 ἄμφω μὲν γὰρ C.
18 τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βίβλων
32 Ἐπισκοπὴν
61 ἐπειδὴ δέ C.
223 3 μετ' αὐτὸν καταστήσειν
8 πειθόμενος C.
45 ϗ εἰς γῆν C.
55 ἐνταῦθα C.
224 3 περὶ τῶν δύο μισ-- C.
5 καταγγελῶν C.
9 οὐ μόνον C.
26 οἷά γε C.
227 45 ὀφθῆναι σθαι -- ἐνενόησαν C.
228 57 ϗ τὸν αὐτὸν
229 20 τὴν ἱερωσύνην παρέλ--
38 τοῦτο Φρυγῶν. C.
231 41 καινότητι C.
233 8 συνωμολόγητο C.
50 τοῦ πρώτου C.
234 50 τοῦ αὐτοῦ φύσιν C.
235 7 σκοπεῖν ἔγνωκεν
47 deest ἄλλοις C.
236 47 τοῖς μοναστηρίοις, ὥστε
237 36 διαστροφὴν
239 6 ἐπιτηδεὶς C.
33 τὸν οἶκον ἐν
49 ἔχον C.
55 ἐκρίπτειν C.
240 5 ἄποθεν C.
15 διεφθορότα
21 πειραθῆναι κακῶν C.
31 τῆς παραλόγου C.
60 περὶ μέσην
241 21 Ὀρσίσιος C.
242 1 αὐτός τε C.
243 51 ὅπερ ἂν ἔχῃ C.
245 21 πυθομένοις C.
246 12 Σίγορον C.
247 4 Σάρσης
42 ἀπὸ τῆς. abest τῆς a C.
249 11 ϗ τῆς εἰς φιλοσόφους
250 42 τὸν ὅσου C.
62 pro ὄντως, ὄντως
251 28 βούλεται C.
252 19 περὶ τὸν Ἴστρον C.
58 προκληθεὶς
253 25 παραιτησάμενον al. παραξαμένων ἀρχιε-

48 ἀρχιερέων C.
255 40 προβάλλειν
258 18 ἐκ τούτων
259 18 ἄλλοις πολλοῖς ἐπισ-- C.
38 ἐπειδὴ δὲ C.
40 ὑπὸ σπουδὰς C.
262 6 τῇ Κωνσταντινουπόλει C.
17 τῷ παιδὶ
263 42 πεφορτισμένης C.
264 18 τρόπων λογισάμενος C.
23 ὁ δὲ πρὸς ἑαυτὸν
265 19 καθὰ C.
266 16 περὶ Πόντον
268 36 προθείη
269 24 παραιτοῦνται
32 Δημόφιλος ὁ C.
50 ἐνέγραφε C.
270 32 ἀντέκειντο τοῖς στρατ-- C.
271 54 ἀπεπέμπετο
272 9 τὸν δὲ Ἱεροσολύμων C.
273 19 ὕπατος C.
274 30 ὡς καὶ Μάρκελλον
275 24 παρεκελεύσαντο τόδε συνομο-
λογεῖν C.
29 ἐπὶ τούτῳ C.
32 ἐπιτιμηθεὶς
277 56 ἂν ἐνδεῶς C.
278 41 προσκριθέντι
279 6 τὴν τῶν κληρικῶν C.
44 ἐπὶ ἀκάνθαις ἐπιτεθεικέναι C.
280 39 ὡς ἐξ ἀναστάσης C.
41 θαυμαστέον C.
54 συμβαίνῃ τὴν ἐχομένην
55 ὑστερίζειν τῆς τεσσ-- C.
282 14 οὕτω κοινῇ C.
31 ἀδιαφόρως C.
40 ἢ ἀφ' οὗ C.
284 10 μάλιστα ἐκ τοῦ C.
285 15 ἐπὶ τούτῳ C.
32 εἵπετο δέ αὐτῷ C.
34 ἡγήσατο C.
286 44 εὗρεν C.
54 οἷος μεγαλοψυχίᾳ C.
287 17 πρὸς τὰς τῆς Ἰταλίας πύλας
27 προγνώσει
289 31 Ἀρβογάδης.
292 2 μέγιστα δὲ τὰ C.

42 ἐπιόντες ἐκακούργουν C.
295 10 Βιτωλίου C.
40 ὁμοίαν C.
48 ταύτῃ ἤση Κιλὰ C.
297 15 Ἰωάννης ἐν Ἱεροσολύμοις C.
298 6 κατορθοῦσθαι C.
11 ἐφυλάττοντο deest C.
31 ἐπὶ τῆς αὐτοῦ C.
299 8 τῶν ἐπὶ τῆς
63 τίς ἀπ' αὐτοῦ C.
300 37 Μόψου ἑστίας C.
301 8 ὁ δὲ ταύτῃ
46 πρὶν μαθεῖν
302 21 νομίσας
52 πρὸς ἔλεγχον C.
56 ἁπανταχοῦ C.
303 21 οἶμαι καὶ C.
308 30 ἀνδρικῶς ἀντιστάντων C.
41 προσετίθεσαν
309 6 ἐντεῦθέν τε C.
44 ἐν ταῖς C.
310 11 τὸν λόγον
311 6 ὑπ' αὐτὸν C.
6 Ἀρείου Ἐκκλησίας C.
27 καὶ ἐκ τῶν C.
28 ἀπεδίδου C.
30 κατ' αὐτῶν C.
313 41 καὶ πολλοῖς τῶν ἐν C.
49 ἠδύνειν C.
314 6 ὑπὸ Ἰωάννου C.
13 οὐδὲ γὰρ C.
50 καὶ ἀνθρωπείου C.
315 51 παρεκτήσαντο
317 47 ἀμφὶ Διόσκορον C.
318 28 Σύνοδον ποιεῖν
33 φρονῇ C.
320 36 ἐνετύχομεν C.
45 μετριώτερον πως
46 ἀπέπεμψε C.
321 35 ἀνέπεισεν C.
322 1 ἀναγκαῖος C.
24 κληρικῶν deest C.
42 συνῴκισεν C.
55 συγχώρησιν
324 30 Πενέτου C. Περινέτου al.
325 29 προέθηκεν G.
31 τῶν αὐτῷ C.

326 53 ἐμπιπλᾶται C.
327 51 ἀναμνήσεως
328 23 συνοικίσας C.
52 εὐηράνθη C.
329 42 ἀλλήλοις
330 29 συνιόντες C.
51 Βιθυνὶς C.
334 4 παρὰ Ὀνωρίου C.
335 49 ὑμῶν τὴν σύνεσιν
336 36 ἕτεροί τινες C.
337 16 πιστῶν δημοσίαν τετ--
338 34 Ἰσαύρων λῃστῶν ὢν-- C.
339 6 ὑπερόριον C.
341 34 νενεωτερίσθαι C.
50 τὴν γνῶσιν C.
342 6 μωμήσαιτο C.
344 2 ἰσόμετρος C.
345 7 προαναφῆναι C.
26 ἀπεδίδου
54 τοὺς Ἠπείρους C.
346 16 Λάβαρον C.
52 ὑπὲρ τὸν Ἴστρον
60 pro τερατ-- στρατευομένου
347 27 ἐπὶ τῷ
59 καταλαβὼν τὴν πόλιν, ἐπολ--
348 11 Ναρνίαν C.
349 48 συνήθως
50 στρατιῶν
350 15 παραστάντων
32 κεχρῆσθαι τὸν δῆμον C.
35 πέμψειν C.
44 τὰ σύμβολα τοῦ Βασιλέως
351 38 τὸν Ῥωμαίων πλοῦτον διαρπά-
ζειν C.
45 πολλοὶ δὲ — ᾤκισαν C.
352 29 θαυμάσας τὴν τῆς σωφροσύ-
νης C.
57 ἐκ τῆς Βρεττανίας C.
57 Βονονίαν C.
57 πόλιν τῆς Γαλλίας
353 52 ἐβούλετο
354 3 Ἀλαρίχου θάνατον C.
46 προτρεψάμενον C.
355 47 ἀγγελθέντος Ἡρωδίνου C.
357 27 τὸν Ὀνωρίου deest O.
358 18 τὴν κώμην C.
21 ὑάλινον σκεῦος

F I N I S.

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Socrates, Scholasticus, 380-440 / Socrates / Sozomenus, Salaminius Hermias

Sokratus Scholastiku kai Ermiu Sozomenu ekklesiastike istoria = Socratis Scholastici et Hermiae Sozomeni historia acclesiastica

Augustae Taurinorum 1747

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/2Patr.86(2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11298301-7